ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

"[illegible]"
—[illegible]

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೭೦

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ"

—ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ :: ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

೧೯೭೦

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೭೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೧೦,೦೦೦

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸಂಪಾದಕರು
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ.
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.
ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ.

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್ಎಲ್.ಬಿ.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ
ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಮುದ್ರಕರು :
ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟ,
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು,
ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ
ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವ
ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವಾಲಯ
ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು-೧

ಅಭಿವಂದನೆ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕನ್ನಡ. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರವು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯ ಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶ ಈ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ, ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತ ವಾದ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದುದು ನಿಘಂಟು. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗು ತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತುಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸು ತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಅತೀವ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರಿ ನಿಘಂಟಿನ ಉಳಿದ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಹೊರಬರಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ

ಈ ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಒಂದು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದು ೧೯೪೪ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿ ೨೭ನೆಯ ತಾರೀಖು. ಅಂದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯು ಆರಂಭವಾದಮೇಲೆ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಅವರು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ೭೩ ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಅನುಬಂಧ II). ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನವೊಂದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ವೇಗಗೊಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು, ಧಾರವಾಡ, ಸಾಂಗ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ ಸಂಗ್ರಹಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಮೊದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಆಬಳಿಕ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೯೫೧ ರ ವೇಳೆಗೆ ೯೦೩ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೧,೭೫೦ ಅಚ್ಚಾದ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚಾಗದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ದಿ|| ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ೧೯೪೭ನೆಯ ಇಸವಿಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ (ಧಾರವಾಡದಿಂದಲೇ) ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕಾದರೆ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಕಾಲ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಸಂಪಾದಕರೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಒಂದು ಕಚೇರಿಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಆಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ೧೯೫೪ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜೂನ್ ೧೬ ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸರಕಾರದ ಅಪ್ಪಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಇದಾದ ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅ|| ಪ್ರೊ|| ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಂಪಾದಕರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸರಕಾರದವರೂ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಗೆ ಎರವು ಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ೧೯೫೪ ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿನ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರನ್ನೂ ಕೋಲಾರದ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಈಗ ಒಂದು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ್ದ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ೮ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಿಗೂ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಿಗೂ, ವಿಧಾನಸಭೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನಸಭೆಗಳ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಇತರ ಜನಪ್ರಮುಖರಿಗೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಹು ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಅನೇಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಉಚಿತವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧೯೫೭ ನೆಯ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡುದರಿಂದ, ಅವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೇ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ, ಅವರು

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ೧೯೫೭ ನೆಯ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಅಕಾರಾದಿಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲ ೮ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಸೂಚನೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಲಹೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಘಂಟನ್ನು ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಪ್ರತಿಯನ್ನು "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಪಾದಕತ್ವದ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾ. ೬-೧-೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಚಿತರೂಪ ಕೊಟ್ಟವರೂ, ೬-೧-೧೯೫೮ ರ ವರೆಗೆ ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಕತ್ವದಿಂದ ೧-೪-೧೯೬೩ ರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಲದೆಂಬುದು ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸರಕಾರವು ಕೂಡ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ೧೯೫೮ ನೆಯ ಜನವರಿ ೨೫ ರಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ೧೯೬೬ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೫ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರೂ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ೨೯-೫-೧೯೬೧ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಪರಿಷತ್ತು ಆ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಡೆಮ್ಮಿ ಕ್ವಾರ್ಟೋ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ೫೦೦೦ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ನಿಘಂಟಿನ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಈ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ, ಅಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಂತತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಈ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಹಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ೧-೪-೧೯೬೬ ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಿಯಾದವರು ದೊರೆಯದೆಹೋದುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವು ತಯಾರಾಗಿ ಬರುವುದು ತಡವಾದುದರಿಂದ, ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಳಂಬವಾಯಿತು. ಈಗ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಪೂರೈಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಗಳು ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೊರಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡು ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವಿರುವಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ ಈಗ ಹೀಗಿದೆ:

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು (ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು)
ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು (ಸಂಪಾದಕರು)

ಸದಸ್ಯರುಗಳು :

ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾಯರು
ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು
ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ ಅವರು
ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಅವರು
ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ ಅವರು
ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು
ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯನವರು
ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
ಸಿದ್ಧಯ್ಯಪುರಾಣಿಕ ಅವರು
ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ್ ಅವರು

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು :

ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪನವರು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ವೆಂಕಟೇಶಸಾಂಗಲಿಯವರು (ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)
ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು ,,
ಎನ್. ವರದರಾಜನ್ ಅವರು (,, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು)

ಈ ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಒಂದು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದು ೧೯೪೪ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿ ೨೭ನೆಯ ತಾರೀಖು. ಅಂದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯು ಆರಂಭವಾದಮೇಲೆ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಅವರು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ೭೩ ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಅನುಬಂಧ II). ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನವೊಂದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ವೇಗಗೊಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು, ಧಾರವಾಡ, ಸಾಂಗ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ ಸಂಗ್ರಹಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಮೊದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಆಬಳಿಕ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೯೫೧ ರ ವೇಳೆಗೆ ೯೦೩ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೧,೭೫೦ ಅಚ್ಚಾದ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚಾಗದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ದಿ|| ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ೧೯೪೬ನೆಯ ಇಸವಿಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ (ಧಾರವಾಡದಿಂದಲೇ) ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕಾದರೆ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಕಾಲ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಸಂಪಾದಕರೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಒಂದು ಕಚೇರಿಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಆಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ೧೯೫೪ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜೂನ್ ೧೬ ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸರಕಾರದ ಅಪ್ಪಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಇದಾದ ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅ|| ಪ್ರೊ|| ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಂಪಾದಕರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸರಕಾರದವರೂ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಗೆ ಎರವು ಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ೧೯೫೪ ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿನ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರನ್ನೂ ಕೋಲಾರದ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಈಗ ಒಂದು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ್ದ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ೮ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಿಗೂ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಿಗೂ, ವಿಧಾನಸಭೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನಸಭೆಗಳ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಇತರ ಜನಪ್ರಮುಖರಿಗೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಹು ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಅನೇಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಉಚಿತವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧೯೫೬ ನೆಯ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡುದರಿಂದ, ಅವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೇ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ, ಅವರು

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ೧೯೫೭ ನೆಯ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಅಕಾರಾದಿಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲ ೮ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಸೂಚನೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಲಹೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಘಂಟನ್ನು ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಪ್ರತಿಯನ್ನು "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಪಾದಕತ್ವದ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾ. ೬-೧-೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಚಿತರೂಪ ಕೊಟ್ಟವರೂ, ೬-೧-೧೯೫೮ ರ ವರೆಗೆ ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಕತ್ವದಿಂದ ೧-೪-೧೯೬೩ ರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ೧೯೫೪ ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಲದೆಂಬುದು ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸರಕಾರವು ಕೂಡ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ೧೯೫೮ ನೆಯ ಜನವರಿ ೨೫ ರಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ೧೯೬೭ ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರೂ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ೨೫-೫-೧೯೬೧ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಪರಿಷತ್ತು ಆ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಡೆಮ್ಮಿ ಕ್ವಾರ್ಟೋ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ೫೦೦೦ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ನಿಘಂಟಿನ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಈ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ, ಅಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಂತತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಈ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಹಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ೧-೪-೧೯೬೭ ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಿಯಾದವರು ದೊರೆಯದೆಹೋದುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವು ತಯಾರಾಗಿ ಬರುವುದು ತಡವಾದುದರಿಂದ, ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಳಂಬವಾಯಿತು. ಈಗ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಪೂರೈಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಗಳು ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೊರಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡು ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವಿರುವಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ ಈಗ ಹೀಗಿದೆ:

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು (ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು)
ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು (ಸಂಪಾದಕರು)

ಸದಸ್ಯರುಗಳು:

ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾಯರು
ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು
ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ ಅವರು
ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಅವರು
ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ ಅವರು
ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು
ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯನವರು
ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
ಸಿದ್ಧಯ್ಯಪುರಾಣಿಕ ಅವರು
ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ್ ಅವರು

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು:

ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪನವರು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ವೆಂಕಟೇಶಸಾಂಗಲಿಯವರು (ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)
ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು ,,
ಎನ್. ವರದರಾಜನ್ ಅವರು (,, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು)

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿಯೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಆಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳೂ ಆಡಳಿತದವರೂ ಸರ್ಕಾರವೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿತ್ತು, ಆ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಭೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಕಾರ್ಯ (ಡ್ಯೂಟಿ) ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಕೆಲವು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಪಘಾತಗಳು ತಗುಲಿ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಯಿತು. ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರುಗಳು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ಸಹಾಯ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದು ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು ೨೨-೮-೧೯೬೫ ರಂದು ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಮೂರು ಸಂಚಿಕೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಯ ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ೧೦—೨೦ ಸಲ ಸರಿನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಾ. ೭-೯-೧೯೬೬ ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಾಪಘಾತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ದಿವಂಗತರಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು. ನಿಘಂಟಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದಲೂ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಯುತ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ೧೦-೧೨-೧೯೬೬ ರಂದು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿಸ್ವಾರ್ಥಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ನಿಂಘಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರ ಕಾರ್ಯ ಬಹಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರೂ ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ (ಅನುಬಂಧ III), ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದವರೂ ಬಹು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಈ ನಿಘಂಟು ಬಹು ಬೇಗ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಲೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ.

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಅನುಬಂಧ I

ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿ :

೧. ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಬೆಂಗಳೂರು.
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಮಂಜೇಶ್ವರ
೩. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್. ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಎರ್ನಾಕುಳಂ.
೪. ಡಾ|| ಎ. ಎನ್. ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ. ಲಿಟ್., ಕೊಲ್ಹಾಪುರ.
೫. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ರಾ. ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ಮೈಸೂರು
೬. ಶ್ರೀ ಪಿ. ಎಂ. ಸೋಮಸುಂದರಂ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ., ಬೆಂಗಳೂರು

ಅನುಬಂಧ II

೧. ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಹಾಯಕರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೧. ಆರ್. ಎಸ್. ರಾಮರಾಯರು
೨. ಜಿ. ವರದರಾಜಾರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೩. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
೪. ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೫. ಕೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು
೬. ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾಯರು
೭. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು
೮. ಕುರುಗೋಡಪ್ಪನವರು
೯. ಐರಣಿಯವರು
೧೦. ಎಸ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೧೧. ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು
೧೨. ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರು
೧೩. ಎಲ್. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರು
೧೪. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು
೧೫. ಚಿ. ನಾ. ವಿಶ್ವನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು
೧೬. ಎಂ. ವಿ. ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರು
೧೭. ಎಂ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೧೮. ಟಿ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು
೧೯. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರು
೨೦. ಎಚ್. ಜಿ. ಆರ್. ಅಡಿಗ ಅವರು
೨೧. ಎಸ್. ಬಿ. ನಾಯಕರು
೨೨. ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು
೨೩. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು
೨೪. ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೨೫. ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್ಯರು
೨೬. ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರು
೨೭. ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು
೨೮. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೨೯. ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು
೩೦. ಎಸ್. ವಿ. ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೩೧. ಟಿ. ಎಸ್. ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೨. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
೩೩. ಡಿ. ವಿ. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು
೩೪. ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪನವರು
೩೫. ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣ ಜೋಯಿಸರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೩೬. ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯರು
೩೭. ರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೮. ಎ. ಕೆ. ಪುಟ್ಟರಾಮು ಅವರು
೩೯. ಕೆ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೪೦. ಆರ್. ಎಲ್. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯನವರು
೪೧. ಡಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು
೪೨. ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಐತಾಳರು
೪೩. ವಾ. ದ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು
೪೪. ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರು
೪೫. ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯರು
೪೬. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರು
೪೭. ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳರು
೪೮. ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು
೪೯. ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅವರು
೫೦. ಅ. ರಾ. ಮಿತ್ರ ಅವರು
೫೧. ಟಿ. ಆರ್. ಮುಹದೇವಯ್ಯನವರು
೫೨. ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟರು
೫೩. ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರು
೫೪. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟರು
೫೫. ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪನವರು
೫೬. ಟಿ. ಕೇಶವ ಭಟ್ಟರು
೫೭. ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು
೫೮. ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್ ಅವರು
೫೯. ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯನವರು
೬೦. ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯನವರು

ಶ್ರೀಮತಿಗಳಾದ :

೬೧. ಎ. ಎನ್. ಶಾಂತಾ ಅವರು
೬೨. ವಿ. ಅಮೃತ ಅವರು
೬೩. ಎಂ. ಜಿ. ಹಸ್ಮಕಲ್ ಅವರು
೬೪. ಗೌರಮ್ಮನವರು

೨. ತಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವವರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೧. ಶಾಮಸುಂದರ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು, ಬೆಳಗಾಂವಿ
೨. ಶ್ರೀ ಜಿ. ರುದ್ರಪ್ಪನವರು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩. ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಬಿ. ನಾಯಕರು, ಧಾರವಾಡ
೪. ಎಚ್. ಜಿ. ಬೆಂಗೇರಿಯವರು, ಹಾವೇರಿ
೫. ಯ. ನಾ. ಉಡುಪ ಅವರು, ಕೋಟೇಶ್ವರ

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೬. ಎಚ್. ವೆಂಕಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು, ಸಾಗರ
೭. ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು, ತಿಪಟೂರು
೮. ಎಂ. ಎ. ನಾಯ್ಕ, ಅಂಕೋಲ
೯. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಎ. ಪೈ., ಅಂಕೋಲ

ಅನುಬಂಧ III

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿ

ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫-೫೬)
೨. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೭-೬೩)
೩. ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫-೫೬)
೨. ಪಂಡಿತ ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ (೧೯೫೫-೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨-೬೩)
೪. ಶ್ರೀ ಹಿ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ. (೧೯೬೨-)
೫. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨-೬೩)
೬. ಶ್ರೀ ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-೬೫)
೭. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-೬೫)
೮. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-)
೯. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೫-೬೬)

ಪ್ರತಿಕಾರರು :

೧. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್
೨. ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಕರಡಚ್ಚು ಓದಿದವರು :

೧. ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು :

೧. ಶ್ರೀ ಜಿ. ದಿವಾಕರಯ್ಯ (೧೯೬೩-೬೪)
೨. ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಜಿ.ರಾಮಚಂದ್ರಶರ್ಮ (೧೯೬೪-೬೫)
೩. ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಆನಂದ
೪. ಶ್ರೀ ಎ. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹಾದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
೨. ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪಟ್ಟಿಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ

ಅಟೆಂಡರ್ :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ (೧೯೫೮-೬೫)
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮುನಿರಾಮ (೧೯೬೪-೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ

ಜವಾನರು :

೧. ಶ್ರೀ ಬಸಪ್ಪ
೨. ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ

ಪೀಠಿಕೆ

ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಸಮಗ್ರವೂ ಆದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಐದು ಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೆರಡು 'ಕಾಲಂ' (ಸ್ತಂಭ)ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು 'ಕಾಲಂ'ನಲ್ಲೂ ನಲವತ್ತಾರು ಪಂಕ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಲಕ್ಷ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖ (Main entries) ಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಲಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟು ಕಿಟಲ್ ಅವರ ಕನ್ನಡ–ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟಿನಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಇದು ಅದರ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಲ್ಲ. ಆ ನಿಘಂಟಿಗಿಂತಲೂ ಹಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕಿಟಲ್ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯ ಕಡೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಾಗ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಕ್ರಮ, ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ರೀತಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ವಿಧಾನ —ಈ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

೧. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹಣ ಕಾರ್ಯವು ಕನ್ನಡದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವಾದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ ರ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸುಮಾರು ೧೯೬೫ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳವರೆಗೂ ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ ಸಂಸ್ಕೃತ, ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿ, ರೂಪ ಅರ್ಥ ಅಪೂರ್ವತೆ ಈ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ತರುವಾಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮೦೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಮತ್ತು ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚೆಗೂ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಟೀಕು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕೈಬರಹದ ಅಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಿಕ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಾಧಾರ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕಿಟಲ್ ಅವರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಯೋಗಾಧಾರ ವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗದಂಥ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಭಿಷುಃ, ಅಹಲ್ಲಕಃ, ನಿರ್ಲಯಿನೀ, ಮಂಕ್ಷು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅ–, ಅತಿಗಳಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷವಿರುವ ಅಖ್ಯಾತಿ, ಅಭಾವ, ಅತಿರೇಕ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅತ್ಯುಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ರೀವ್, ಸ್ಯಾಂಡರ್ ಸನ್, ಗ್ಯಾರೆಟ್, ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮುರಿ, ಗುರುರಾವ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ, ಪ್ರಭಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸಿದುವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಳಿದ ಮುದ್ರಿತ ಅಮುದ್ರಿತ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಜೈನ ವೀರಶೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ದಾರ್ಶನಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸು ಅಲಂಕಾರ ತರ್ಕ ವೈದ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷ

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳು, ಇತರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯವರು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸುಪ್ರೌಢ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಚಲಿತ ಶಬ್ದಗಳು —ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೋ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಜೀವಂತಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸದಾ ಹೊಸ ಹೊಸ ಶಬ್ದಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. 'ಅಗ್ರಲೇಖನ' (Leader) ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಂದಗಾರ್ತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗ ಅಚ್ಚಾದ ಮೇಲೆ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿದುವು. ಹೀಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು.

ನಿಘಂಟಿನ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಈವರೆಗೆ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿರುವ, ಬರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾವೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು (Main entries)

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಮರ, ನೆಲ, ಕೇರಿ.** ಅವು ಒಂದೇ ರೂಪದ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

I. **ಭಾಷೆ :**— ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ.

II. **ಶಬ್ದಜಾತಿ :**— ಒಂದೇ ಶಬ್ದರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಗುಣವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮ, ಅವ್ಯಯ, ಪ್ರತ್ಯಯ –ಈ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ $_{1, 2, 3, 4}$ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂದು**$_1$ (ಕ್ರಿ). **ಅಂದು**$_2$ (ನಾ). **ಅಂದು**$_3$ (ಅ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ, ಪ್ರಕಾರವಾಚಕ ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಚಕದ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಇವುಗಳನ್ನು ಗುಣವಾಚಕದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಅಂಕಿತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ, ಅಂಥ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಹೆಸರು ಕೇವಲ ಅಂಕಿತನಾಮವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಅದರ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಉತ್ತರಕುಮಾರ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳನ್ನು (Dialectal forms) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ (ಲಿಪಿಕಾರನ ಪ್ರಮಾದಗಳು ಹೊರತು) ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳು ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡ್ಕೆ, ಎತಿ.**

'ಎ' ಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗುವುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಈ ಬಗೆಯ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಎಡಿ, ಕುದುರಿ, ತಲಿ, ಮನಿ.**

ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿ ಆದ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾಸದ ಏಕದೇಶ (= ಭಾಗ ಅಥವಾ ಅಂಶ) ವಾದ ಶಬ್ದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟು**$_2$, **ಅಣ್ಣೆ**$_4$.

ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಪದಗಳಾಗಿ ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಗತನಯೆ, ಅಗತನುಜೆ, ಅಗತನೂಜೆ, ಅಗಪುತ್ರಿ ;**

ಅವನಿಪತಿ, ಕ್ಷ್ಮಾಪತಿ, ಧರಣಿಪತಿ ; ಭೂಕಾಂತ, ಭೂಧವ, ಭೂಪತಿ, ಭೂರಮಣ ; ರಾಜಕುಮಾರ, ರಾಜಪುತ್ರ, ರಾಜಸುತ, ರಾಜಸೂನು ; ರಾಜಕುಮಾರಿ, ರಾಜಪುತ್ರಿ, ರಾಜಸುತೆ ಈ ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿನ **ಅಗ, ಅವನಿ, ಕ್ಷ್ಮಾ, ಧರಣಿ, ಭೂ, ರಾಜ, ತನುಜೆ, ತನೂಜೆ, ತನಯೆ, ಪತಿ, ರಮಣ, ಕುಮಾರ, ಪುತ್ರ, ಸುತ, ಸೂನು, ಕುಮಾರಿ, ಪುತ್ರಿ, ಸುತೆ** —ಈ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ರಾಜಪುತ್ರ** (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. **ಭೂಪತಿ** (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ಸುಲಭವಾದ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಗಳು, ಸಮಾಸಪದಗಳು ಇವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಗಡುಕುದುರೆ, ಅಗಡುದನ, ಅಗಡುಮಾಡು, ಅಗ್ಗಳಪದಾತಿ, ಅಗ್ಗಳಬಲಾಢ್ಯ, ಅಗ್ಗಳಮಾಡು, ಅಡವಿಕಡಲೆ, ಅಡವಿಕೋಣ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅವನು ಅವಳು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಆಯಾ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗಾಗಲೀ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೂಲಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉದಾ— **ಅಗಸರವನು, ಅಗಸರವಳು, ಕೂಲಿಯವನು, ಕೂಲಿಯವಳು, ಕೆಲಸದವನು, ಕೆಲಸದವಳು.**

ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಲೇಖಕರ ಮನೋಭಾವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಗೆಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ** ಈ ಮೂರನ್ನೂ "ಅಂಗೆಯ್" ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಟಿ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ, ಎದುರು ಬದರು, ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ, ಬಡ ಬಗ್ಗ ಮುಂತಾದ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಕೂಡುನುಡಿಗಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಿವೆ:—

I. ಒಂದೇ ಭಾಷೆಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— **ಗೆಡ್ಡೆ ಗೆಣಸು, ತೋಟ ತುಡಿಕೆ** ಇತ್ಯಾದಿ.

II. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— **ಗೇಟ್ ಬಾಗಿಲು, ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು.** ಇವಕ್ಕೆ Polyglot ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

III. ತಾತ್ಸಾರ ತಿರಸ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಗಿ ಗೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಜನ ಗಿನ; ಮನೆ ಗಿನೆ; ಸಂಗತಿ ಗಿಂಗತಿ; ಹೋದರೆ ಗೀದರೆ** ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಬಾಲವ್ಯಾಕರಣಮು' ಎಂಬ ತೆಲುಗು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಒಂದು ಸೂತ್ರವೇ ಇದೆ. "ನಿಂದಯಂದಾಮ್ರೇಡಿತಂಬುನಾದ್ಯಕ್ಷರಮುಲಕು ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಂಬುಲಕು ಗಿಗೀಲಗು." ಕುಂಭಕರ್ಣುಡು – ಗಿಂಭಕರ್ಣುಡು, ರಾವಣುಡು – ಗೀವಣುಡು.

ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಪವಿಕಾರವಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕೇಶಿರಾಜನು 'ಸಮಸಂಸ್ಕೃತ' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು [ಸಂ.] ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದವನ್ನು ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನ್ನು ತದ್ಭವಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— [ಸಂ.] **ಗಂಗೆ, ಸುತೆ, ರಾಜ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಮನ, ಯಶ** (ದ್ಭ) **ಜಸ, ರಾಯ, ಸಡ್ಡೆ, ಮನಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು.**

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ :— ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿನ ಸಹಜಧಾತು ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. –ಇಸು, –ಸು ; –ಇಚು, –ಚು –ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ –ಇಸು, –ಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ –ಸು, –ಇಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ತಾಳ್ಪು, ತೂಳ್ಪು ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಕದಿ, ಕಿತ್ತು, ಗೆದಿ, ಮಿಕ್ಕು, ಸಿಗು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರಧಾತುಗಳಾಗಿ ಈಚೆಗೆ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಂಥಿಕವೆಂದು

ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ತಾಳ್, ತೂಳ್, ಕೀಳ್, ಗೆಲ್, ಮಿಗು ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಎಲ್ಲ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟಿ, ಅಟ್ಟು ; ಬಂದ, ಬಂದಪ, ಬರ್ಪ** ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು 'ಅಡು' 'ಬರ್' ಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವನ್ನೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುವನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಕೊನೆಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಧಾತುವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಪ್ಪು**$_1$ (ನಾ). **ಅಪ್ಪು**$_2$ (ಗು). **ಅಪ್ಪು**$_3$ (ಭವಿಕೃ). **ಅಪ್ಪು**$_3$ 'ಆಗು' ನೋ.

ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ತನಗಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಳಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಕೊಳ್, ಕೊಳ್ಳು ಎಂಬ ಉಪಧಾತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಎಂಬ ರೂಢಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊಳ್' ಎಂಬುದು ಸೇರಿದ ರೂಪವನ್ನೂ, ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಕೊನೆಯಾದ ರೂಪವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕರುಗೊಳ್, ಅಗತುಕೊ.** ಭೂತಕೃದಂತರೂಪಗಳಿಗೆ 'ಕೊಳ್' ಮೊದಲಾದುವು ಸೇರಿ ಬಂದರೆ ಅವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಕೊ, ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್.

ಧಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿತವಾದ ಸಾಧಾರಣ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗು, ಕೀಳಾಗು, ಉದ್ದವಾಗು ಮೊದಲಾಗಿ 'ಆಗು' ಧಾತು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, -ಉದು, -ಇಕೆ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಭಾವನಾಮರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಮಾಡುವುದು, ನೋಡುವುದು ; ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬರುವಿಕೆ.** ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಿಟ್ಟೆಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಅಗಲಾಡು, ಅಗಳಾಡು, ಅಗುಳಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಎಂಬ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಂದ ಅಗಲ್, ಅಗಲು, ಅಗಳ್, ಅಗುಳು, ಅಲ್ಲು, ಅಳ್ಳು ಎಂಬ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಗಳ್ಯಾಡು' ಎಂಬಂಥ ಗ್ರಾಮ್ಯರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ನಾಮವಾಚಕ :— ಎಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ -ಅಂ, -ಅನ್ ಅಂತವಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಲ್ದುರದ, ಕೆಂಗಣ್ಣ, ನೀಳ್ದೋಳ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಗುಣವಾಚಕ :— ಕರಿ, ಕರಿದು, ಕರಿಯ, ಕರ್, ಕಾರ್, ಕರು ; ಬಿಳಿ, ಬಿಳಿದು, ಬಿಳಿಯ, ಬೆಳ್, ಬೆಳು ಮುಂತಾದ ಗುಣವಾಚಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಮೂಲರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಕರಿ, ಬಿಳಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ 'ಕರಿದು' ನೋ. 'ಬಿಳಿದು' ನೋ. ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ತಕ್ಕ, ಕೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಧಾತುಗಳ ನಿಷ್ಪನ್ನ ರೂಪಗಳಾದರೂ ಗುಣವಾಚಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಶಬ್ದಗಳು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನವುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಈ ತೆರನ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಈ ನಿಯಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ.

ಸರ್ವನಾಮಗಳು :— ಎಲ್ಲ ಸರ್ವನಾಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಜೋಡಿಸಿದೆ. ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅದು, ಅವು, ಅವನ್, ಅವನು, ಅವಳ್, ಅವಳು ; ಇದು, ಇವು, ಇವನ್, ಇವನು, ಇವಳ್, ಇವಳು. ಅವನ್** 'ಅದು' ನೋ. **ಅವನು** 'ಅದು' ನೋ. **ಇವನು** 'ಇದು' ನೋ. **ಇವಳು** 'ಇದು' ನೋ.

ಅವ್ಯಯ :— ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವ್ಯಯ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದರ ಹಿಂದೆ -ಚಿಹ್ನೆ (Hyphen) ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **-ಅ**$_3$, **-ಅ**$_4$, **-ಅ**.

ಪ್ರತ್ಯಯ :— ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತ ಮತ್ತು ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಸೇರುವ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃತ್, ತದ್ಧಿತನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಧಾತುಸಾಧಕ -ಇಸು, -ಸು, -ಚು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ನುಡಿಗಟ್ಟು :— ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು (Idioms) ಆಯಾ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಬೇರೊಂದು 'ಪ್ಯಾರಾ' ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಜೇರೆಯಾಗು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ; ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹೊರು. ಈ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅಗುಳ್, ಕಣ್ಣು, ಬೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವನ್ನೂ ಸಹ ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ದ್ವಿರುಕ್ತಿ :— ಎಲ್ಲ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದಂಥ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕಟಕಟ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ, ರಾಮರಾಮ**.

೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಧಾನ (Historical principle)

ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು 'ನೋಡಿ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಟ್ಕಱ್, ಅಕ್ಕಱ್, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ** (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ 'ಅಟ್ಕಱ್' ನೋ. **ಅಚ್ಚರಸಿ, ಅಚ್ಚರಸೆ, ಅಚ್ಚರ್ಸಿ, ಅಚ್ಚರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರೆ** (ನಾ). ಅಚ್ಚರೆ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಾಗ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ನೇರ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಪೆರ್ಮೆ, ಹೆಮ್ಮೆ** ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ 'ಪೆಂಪು' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಪೆರ್ಮೆ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗಸ, ಅಗಸಿತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ **ಅಗಸೆ, ಅಗುಸೆ**ಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಕೃತ - ಅಕೃತಕ; ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ - ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ** ಇತ್ಯಾದಿ. ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಕೃತವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾದ ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅರ್ಚನೆ, ಅಚ್ಚನ, ಅಚ್ಚನೆ** (ನಾ). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದರೂಪವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಂದು ರಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ರೂಪಪ್ರಭೇದ (Variant form) ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಂಗು$_1$, ಅಡಗು$_1$; ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್**. ಆದರೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಧಾರವಿದ್ದು ಈಚಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಗು$_3$, ಅಡಂಗು$_3$. ಅಡುಕು, ಅಡುಂಕು**.

ಅರ್ಥನಿರೂಪಣೆ :— ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದ ಕಡೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದೆ. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಆದಷ್ಟೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅದೇ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೆ ೧, ೨, ೩ ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿ ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕ್** (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳೆ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾದೃಶ್ಯ ವೈದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸು, ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲಕ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹೋಲಿಸು ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು 'ಇತರ ಅಂಶಗಳು' ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಕಾಱ** (ನಾ). 'ಸಮರಂಗಾಱ' ಪರಾ. **ಅಂಶಗಣ** (ನಾ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. **ಅಕ್ಕಾಜಿ** (ನಾ). **ಅಣ್ಣಾಜಿ**,

ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ತದ್ಭವ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಬ್ದದ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳೂ ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ = ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ =೧, =೨, =೩ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಶಬ್ದದ ಒಂದು ಅರ್ಥ ಅದರ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆ (=) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಕುಸ**$_1$ (ನಾ). = **ಅಂಕುಶ. ಅಂಬುನಿಧಾನ** (ನಾ). = **ಅಂಬುಧಿ.**

ಅಕ್ಕ, ಅಪ್ಪ, ಅಮ್ಮ, ಅಣ್ಣ, ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಮಗು, ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತೆ, ಬೆಕ್ಕು, ಇಲಿ, ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಊರು, ಕೇರಿ, ಮನೆ, ಬಾಗಿಲು, ಮರ, ಗಿಡ, ಹೊಳೆ, ಹಳ್ಳ, ಬಾವಿ, ಅಗಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ ಮುಂತಾದ ದಿನಬಳಕೆಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗ ಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ (ವಿಶೇಷ್ಯಗಳ ಲಿಂಗವಚನಾದಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ) ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾ— **ಅಕಂಪಿತಶರೀರ** (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ : ಪರಮಯೋಗಿಯಿರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದುದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೧). **ಅಕರ್ಣಹೃದಯ** (ಗು). ೧. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨ : ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩೬). ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕಂಪಿತ ಶರೀರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು. 'ಅಕರ್ಣಹೃದಯ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು. ಆದರೆ ಈ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಈಚಿನ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗದ** (ನಾ). ೧. ತೋಳಿನ ಬಳೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. **ಶಕುನಿ** (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. ೨. ದುರ್ಯೋಧನನ ಸೋದರಮಾವ.

ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗ್ಗಿ**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಹಿಗ್ಗು; ಜಗಿ: "ಸಂತ್ರಾಸ, ಹರ್ಷ, ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮಧಾ).

೪. ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವ ರೀತಿ

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಡೆ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಯೋಗಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ವಿವೇಚಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕ**$_1$, **ಅಕ**$_1$, **ಅಕ್ಕಳ್** (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬೆ ಬಂದು (ಆಜಿಪು. ೧-೪೬); ಆತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕ ವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿಪುದು (ಕಂಸಪಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು : ಗಾಂಧಾರಿಪೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) : ಅಕ್ಕ ಪೇಚಿಜಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋ ಬೇಸಜಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿಸಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯಂ ನೋಡುವಮೇಟಿಮೆಂದು (ಕಾದಂಬು. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೪); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಅಲದ ಮರಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸಪು. ೧೪-೬); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಚ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ

(ಅಪ್ಪ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನವಾ(ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩–೧ ; 780). **ಅಕ್ಕೆ$_1$** : ೧. ಜಿರಲ್ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದು ಪಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೧೪) ; (ಮೋಹತ. ೧೩–೬೬, ೨೪–೧೯, ೨೫–೫, ೩೧–೨೧, ೩೩–೫೨, ೩೩–೬೩, ೪೦–೨೬ ನೋ). [ಅ + ಅಕ = ಆಯಕ] ; ನಿರುತದಿಂದವರು ಶುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೬೬) ; ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿ ಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಿಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುಪಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೪೦) ; [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. **ಅಕ್ಕಳ್** : ೧. 'ಅಕ್ಕಳ್ಳಗ' ಪರಾ. ೨. ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ತೆ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ತಿದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೪) ; ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ರ್ಕಳೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೫). ℙ (ಬಹುವ) ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. ℙ ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆ ಅರ್ಥಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದ ಅಪೂರ್ವದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಭಾಷೆಯದಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಲು ಉಚಿತವರಿತು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಾರ** (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಇದ್ದಲು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆ : ತಲೆಭಾರ ಇಳಿದಿತ್ತು ; ಅಂಗಾರ ಜಿಳಿದಿತ್ತು ; ಮೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು ಕೆಂಪು ಸೀರೆ (ಸಬೀಗೀ. ೫೪–೯) ; ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೫. (ಉಕ). "ಬೂದಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ.). ೬. (ಉಕ). ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೂದಿ; ಪುರೋಹಿತರು, ಜೋಯಿಸರು ಮೊದಲಾದವರು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಬೂದಿ : ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೂಡ ಹಚ್ಚಿಹೋದ (ನಿರಾಭ. ೬೪–೭) ; ದನಗಳಿಗೆ ಜೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). ೭. ಇಂಗಾಲ (Carbon) : ನಿಜವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ, ಅವು ಎಕ್ಸ್‌ರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೫೪) ; ಇದ್ದಲು ಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯುಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೬). ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ೩ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. ಉಳಿದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದವು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದೆ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗೀಜು, ಅಂಗೇಜು** (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ ; ಕಾಟ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ : ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪೂ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯ ;ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಆಟೋಪ್ಪ, ಆಟೋಪು** (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡ ಮಾಡಿಯೆ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೭–೩೫). **ಅಟಾಪ** : "... ನಿಮುಗ ಈ ನೌಕರಿ ಮಾಡುವ ಅಟಾಪು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೫೪). **ಅಟೋಪು** : ೨. ಅಂಕೆ ; ಅಧೀನ : ಇವನು ನನ್ನ ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಆಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಟೋಪ್ಪ** : ೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಆಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೯). **ಆಟೋಪು** : ೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬).

ನಿಘಂಟು ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉದ್ಧರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮೊದಲಲ್ಲೆ ಉದ್ಧರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಗುಂದಲೆ** (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು "(ಶಮದ. ಪರಿ. ೨–೧); "ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); "ನೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಜಿ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೮).

ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಟು$_1$** (ಕ್ರಿ). ೨. ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ).

೫. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಾನ (Derivation)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಕಡೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಷೇಧರೂಪಗಳನ್ನೂ ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇವಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂಬ ಸಂಕೇತದ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೂಪವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

I. ರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಂಗ್ಯ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಫಲ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಗಣಿತ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಪ್ರಯತ್ನ** (ನಾ). [ಸಂ.]

II. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಂಕೆ**$_4$ (ನಾ). [ಸಂ. ಅಂಕ] ; **ವಿದ್ವಾಂಸ** (ನಾ). [ಸಂ. ವಿದ್ವಸ್] ; **ಹನುಮಂತ** (ನಾ). [ಸಂ. ಹನುಮತ್] ; **ಧನವಂತ** (ನಾ). [ಸಂ. ಧನವತ್].

III. ನಞ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಜ್ಞಾನ** (ನಾ). **ಅಜೀರ್ಣ** (ಗು). [ಸಂ. (ಅ– + ಜ್ಞಾನ)] ; [ಸಂ. (ಅ– + ಜೀರ್ಣ)] ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. **ಅಜ್ಞಾನ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ಅಜೀರ್ಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

IV. ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳು : **ದುರಭಿಮಾನ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ನಿಷ್ಕಾರಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ಸಕಾರಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ನಿರಂತರ** (ನಾ). [ಸಂ]. ಇವನ್ನು [ದುರ್ + ಅಭಿಮಾನ] ; [ನಿಃ + ಕಾರಣ] ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ದಂಪತಿ** [ಸಂ. ದಂಪತೀ].

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ರೂಪಸಿದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕಡೆ ಯಾವುದೋ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ (– Hyphen) ಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಕಂಜಾಕ್ಷ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷಿ + –)]. **ಪದ್ಮನಾಭ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಪದ್ಮ + ನಾಭಿ + –)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ [ಕಂಜ + ಅಕ್ಷಿ] ; [ಪದ್ಮ + ನಾಭಿ] ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿದೆ. ಕಂಜದಂತೆ ಅಕ್ಷಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು, ಪದ್ಮದಂತೆ ನಾಭಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿರುವ ಆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಈ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. 'ಅಗ್ರೇಸರ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದುಂಡು ಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವ 'ಅಗ್ರೇ' ಮತ್ತು 'ದಿಧಿಷೂ' ಇವು ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ರ, ದಿಧಿಷು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯದಿರಬಹುದು. ಉದಾ— **ಅಂತರ್ವಾಸ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ್ಸ)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಬಿಂದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಸ್ಮತ್**$_0$, **ಅಸ್ಮದ್**$_0$.

ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ರಚನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಸಗಿತ್ತಿ** (ನಾ). [ಅಗಸ + –ಗಿತ್ತಿ] ; **ನೋಂಪಿ** (ನಾ). [ನೋನ್ + –ಪಿ] ; **ಅಣ್ಕೆ** [ಅಣ್ + –ಕೆ].

ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವ್ಯಾಕರಣಸಮ್ಮತವಾದ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿ ಉಳಿದಿದ್ದನ್ನು ಅಡ್ಡಗೆರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಲೋಪಾಗಮಾದಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ತೂಗುಂಜೊಡರ್** (ನಾ). [ತೂಗು + ಸೊಡರ್] ; **ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). [ಅಕ್ಕಜ + ಕೊಳ್] ; **ಅದಿರುದುಟಿ** (ನಾ). [ಅದಿರು + ತುಟಿ] ; **ನಾಣಿಲಿ** (ನಾ). [ನಾಣ್ + –ಇಲಿ$_2$] ; **ಬಳೆಗಾಱಿತಿ** (ನಾ). [ಬಳೆಗಾಱ + –ಇತಿ].

ಸಮಾಸಶಬ್ದಗಳು ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂಲದವಾಗಿದ್ದು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಉಲ್ಲೇಖದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು**$_2$ (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_3$? + ಕಟ್ಟು$_2$] ; **ಅಚ್ಚರಿವಡೆ** (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$] ; **ಅಚ್ಚರಿಗವಿ** (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕವಿ$_1$] ; **ಅಚ್ಚಮುತ್ತು** (ನಾ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮುತ್ತು$_3$] ; **ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು** (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_4$ + ಮೆಚ್ಚು$_2$].

ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತದ್ಭವ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ತದ್ಭವಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆ(<)ಯ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಬಕುತಿ** (ನಾ). [< ಸಂ. ಭಕ್ತಿ] ; **ಜತನ** (ನಾ). [< ಸಂ. ಯತ್ನ]. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ತದ್ಭವ ಮೂಲಭಾಷೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬಾರದೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಬಂದಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿ ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ ಓರೆಯಾದ ಲಂಬಗೆರೆ (/) ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಕಂಬ** (ನಾ). [< ಪ್ರಾ. ಕಂಭೋ. / ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ] ; **ಅರಸ** (ನಾ). [< ತಮಿ. ಅರಶನ್ / ಸಂ. ರಾಜನ್]. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಕಂಭ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಂಭೋ ಎಂದಾಗಿ, ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಂಬ ಆಯಿತು ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ರಾಜನ್ ಶಬ್ದ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಶನ್ ಎಂದಾಗಿ, ತಮಿಳಿನ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರಸ ಆಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು :— ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದ ಯಾವ ಭಾಷೆಯದೆಂದು ಗೊತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಭಾಷೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂಲಭಾಷೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಾಗ 'ಅನ್ಯದೇ.' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಈ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಂವಾದಿ (Equivalent) ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕೊಡುವಾಗ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೊದಲೂ ಉಳಿದುವನ್ನು ಆಮೇಲೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಲ್ಲು** (ನಾ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಕ್ಲ್; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್ / ತುಳು. ಅಕಲು, ಅಕ್ಕಲು]. **ಅಂಗ್ರೇಜಿ** (ನಾ). (ಉಕ). [← ಹಿಂ. ಅಂಗ್ರೇಜೀ; ಮರಾ. ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ < ಇಂ. English] **ಅಂಬರು** (ನಾ). [← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್ / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]. **ಅಜಾರಿ** (ನಾ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಾರ್, ಆಜಾರ್].

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಆಗು' ಎಂಬ ಧಾತುವೂ, -ಇಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ರೂಪಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಜಪ್‌ಆಗು** (ಕ್ರಿ). [ಅಜಪ್$_0$ + ಆಗು$_1$. ℙ ಅಜಪ್ ← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಬ್ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]. **ಅಟಿಕಾಯಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಟಕ್ಕಾ$_0$ + -ಇಸು$_1$. ℙ ಅಟಕಾ ← ಹಿಂ. ಅಟಕಾನಾ].

ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸೋದರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅರ್ಥ ಭೇದವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದೆ. **ತಮಿ.** (ತಮಿಳು); **ಮಲ.** (ಮಲಯಾಳ); **ತುಳು.**; **ಕೊಡ.** (ಕೊಡಗು); **ತೆಲು.** (ತೆಲುಗು); **ಕೊಲಾ.** (ಕೊಲಾಮಿ); **ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಗದಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಇ. ಕುವಿ. ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಬ್ರಾಹುಈ.**

ತಮಿಳು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸುವಾಗ ಈಗಿನ ಶಿಷ್ಟರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಮಿಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಗುಣಿತಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಎರಡು ಲಂಬರೇಖೆ (॥) ಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚಾಳ್** (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_1$ + ಆಳ್$_1$. ॥ **ತೆಲು.** ಅಚ್ಚಾಳಿ, ಅಚ್ಚಾಳು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]. **ಅಡಂಗು$_1$** (ನಾ). [ದೇ. ॥ **ತಮಿ.** ಅಡಙ್ಗು; **ತುಳು.** ಅಡೆಂಗು, ಡೆಂಗುನಿ; **ತೆಲು.** ಅಡಗು; **ಕೋಲಾ.** ಡಾಂಗ್].

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಕೊಡುವಾಗ ಇದುವರೆಗಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಆಧಾರ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಮೂಲಗಳು ಪುನರ್ರಚಿತ (Re-constructed) ವಾದುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳ ಎಡಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರ (*) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಚಿತ್ತ** (ನಾ). [ಪ್ರಾ. ಅಂಗಛಿತ್ತ (< ಸಂ. * ಅಂಗಕ್ಷಿಪ್ತ)].

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ದೇ' ಎಂದೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಸಂ' ಎಂದೂ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಅನ್ಯದೇ' ಎಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪ್ರಶ್ನೆ (?) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

೬. ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು (Punctuation marks)

I. (.) ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ (Full stop)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ವಾಚಕ ನಿರ್ದೇಶನವಾದ ಅನಂತರವೂ, ಅರ್ಥಚ್ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ೧, ೨ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಮುಗಿದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲೂ, ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚನೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ, 'ನೋ', 'ಪರಾ', ಹೋ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಟರಳೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಅಂಟವಾಳ. **ಅಂಟಿಕ್ಕು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು; ಕಸಿಮಾಡು (ಸ). ೩. ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಕ್ಕಯ್ಯ** (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು: ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨). **ಅಟ್ಟುಕುಳಿ** 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ. **ಅಟ್ಟಿ$_2$** (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ; ಒತ್ತಾದ (?). 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. **ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ** (ನಾ). ಉಂಡೆ ಬೆಲ್ಲ ಹೋ. **ಅಕ್ಕಾಜಿ** (ನಾ). ℙ ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. **ಅಟಮುಟಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಟಮುಟ + -ಇಸು$_1$. / ತೆಲು. ಅಟಮುಟಂಚು].

II. (,) ಅಲ್ಪವಿರಾಮ (Comma)

೧. ಪ್ರಧಾನ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಲ್ಳು, ಅಖಲು. ಅಂಕಕಾಱ,** ಅಂಕಂಗಾಱ, ಅಂಕಗಾಱ.

೨. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪುಟ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಂಕಿಗಳ ಮುಂದೆ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕೆ** (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೬–೧೦ ; 1762). **ಅಕಯ್ಯ** (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩ ; 961). **ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ** (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೬೦ ; 1436).

III. (;) ಅರ್ಧವಿರಾಮ (Semicolon)

೧. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವಿರುವಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ನಡುವೆ ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಣಿತ** (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. **ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ** (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು.

೨. ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮುಗಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಅವುಗಳ ನಡುವೆ, ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. 'ಅಕ್ಕ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

೩. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿವರಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಲನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕಸಾಲೆವಾಳು** (ನಾ). . . (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೨೬ ; 1059).

IV. (:) ವಿವರಣವಿರಾಮ (Colon)

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ವಿವರಣವಿರಾಮವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಪುಡಿವೆರೆದಿರ್ದ ಕಸ್ತೂರಿಕ್ಷಣ್ಣಿಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೯೨). **ಅಕರ್ತ** (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಭಟ್ಟಗ್ಗಿರ್ಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ತೊನ್ನಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೬ ; ಸು. 450).

V. (" " ' ') ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು (Quotation marks)

ನಿಘಂಟು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಎರಡೆರಡಿರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. **ಅಂಕ** (ನಾ). ೫. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ ; ಸನ್ನೆಕೋಲು : "ಅಂಕವೆನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೦). ೬. ತೊಡೆ : "ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೧೬). 'ನೋ' 'ಪರಾ' ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಇರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. **ಅಂಕಕಾತಿ** 'ಅಂಕಕಾರ್ತಿ' ನೋ. **ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ** (ನಾ). 'ಅಂಕದೆಱೆ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ.

VI. [ ] ಚೌಕಕಂಸ (Square bracket)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಚೌಕಕಂಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಕುರಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಂಕುರ + -ಇಸು] ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಜಾವ** (ನಾ). ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೪೨). ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗುರ್** (ಕ್ರಿ). ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ಟುನ್ತಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆರೆಯೊಳಗುರ್ತುರ್ಜ ರೋಣಮುಂ ಕಾದಮುರೇಶ್ವರ ಪುರಮನೆಯ್ದಿದೋಂ . . . ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೩ ; 942).

VII. ⟦ ⟧ ಇ ಕಂಸ (Editorial bracket)

⟦ ⟧ ಇ ಕಂಸವು ಸಂಪಾದಕರು ಸಂಯೋಜಿಸಿದ ಪಾಠವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ⟦ ⟧ ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಛವೊ⟦ವ?⟧ತ್ತಳಿಕೆ, ಅಜ್ಜವ⟦ವೊ⟧ಡೆಯ, ಅಡಗುಶೇ⟦ಸೇ⟧ಕೆ.** ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ

ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕೆ$_2$** (ನಾ). ೧೩. ಹೆಸರು : ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಂ. ೧–೪೬). [ಚೇರಮಾಂಕ = ಚೇರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. **ಅಂಕಕಾಱ** (ನಾ). ೨. ಬಿರುದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು) : ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ) ; [ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱ : ಬಪ್ಪುವಂ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬಪ್ಪುವನೆಂಬ ಅಂಕಕಾಱ ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪುವನ + ಅಂಕಕಾಱ (= ಬಪ್ಪುವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ].

VIII. ( ) ದುಂಡುಕಂಸ (Round bracket)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿಯನ್ನು, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳನ್ನು, ಆಕರಗಳನ್ನು, ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿ :— **ಅಕ್ಕ** (ನಾ). **ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ** (ನಾ). **ಅಗಲ್ಚು** (ಕ್ರಿ). **-ಅ$_3$** (ಅ). **ಅಕ್ಕುಡ$_2$** (ಗು).
೨. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ :— **ಅಗಡೀದಿಗಡೀ** (ಗು). (ಉಕ).
೩. ಆಕರ :— **ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
೪. ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪ :— **ಅಕ್ಕರೆಮಗ** (ನಾ). [ಅಕ್ಕರೆ$_1$ (< ಅಟ್ಟ್ಕಜ್ಜ್$_2$) + ಮಗ].

IX. - (Hyphen)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಂದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದದ ಆದ್ಯಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **-ಅ$_2$, -ಅ$_3$, ಅಗ-$_1$.**

X. — (Dash)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಕೆ ತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, —ತಾಳಿದ. ಇಲ್ಲಿ —ತಾಳಿದ ಎಂಬುದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೬. ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾತ್ರ

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (12 Point antic)

೧. ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪಕ್ಕೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಸಾಲೆ** ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ **ಆಕಸಾಲ, ಆಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ.**

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (12 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಕೆನಗೆ** (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕ$_1$, ಅಕ$_1$,** ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ).
೩. ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ 'ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯ ರೂಪದ ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಡ$_1$** 'ಅಕ್ಷಡ' ನೋ. **ಅಕಲು** 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು' ನೋ.
೪. ಬೇರೆ ರೀತಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— [ಜೈನ]. [ವೀಶೈ]. (ಕರಾ). (ದಕ). (ಉಕ). ನೋ. ಪರಾ. ಹೋ. (ಕ್ರಿ). (ನಾ). (ಗು). (ಪ್ರ). ಇತ್ಯಾದಿ.
೫. ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಡೆ ☞ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೦ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (10 Point antic)

೧. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಭೇದಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕೆರ** ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ **ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ. ಅಟ್ಟೆ** ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ **ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು.**

೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಹಿಂ.**

೧೦ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (10 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗವಟ್ಟ**$_1$ (ನಾ). ಆಗಳಾ ತುಂಗಸ್ತನೆಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಮುಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಚೆಯಂ (ಪಾಧಪು. ೧-೧೦೪ ವ).

೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಿ**$_1$ (ನಾ). [ದೇ. < * ಅರ್ಕಿ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ, ಅರಿಚಿ ; ಮಲ. ತುಳು. ಅರಿ ; ಕೊಡ. ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಲು].

೮ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (8 Point Roman)

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕೆ** ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೬) ; (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭-೨೨ ; 870).

೮. ಇತರ ಅಂಶಗಳು

೧. ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಂದುವಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅಂಕ, ಅಂಗ, ಅಂಚೆ, ಅಂಜು, ಅಂಟು, ಅಂಡ, ಅಂತ, ಅಂದ, ಅಂಪು, ಅಂಬು, ಅಂಶ, ಅಂಸ, ಅಕಟ, ಅಕಾರ, ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೨. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದರೂಪವು ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ವರ್ಗ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೩. ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗದ ಮುಂದೆ ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರಗಳು ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವಿರುವಾಗಲೂ, ವಿಸರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಉಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರ ದ್ವಿತ್ವವುಳ್ಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಸರ್ಗ ಸಮೇತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ವರ್ಣಾನು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ** ≡ ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ. **ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ** ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ. **ದುಃಶೀಲ** ≡ ದುಶ್ಶೀಲ. **ದುಃಸಂಗ** ≡ ದುಸ್ಸಂಗ. **ನಿಃಕಲ** ≡ ನಿಷ್ಕಲ.

೪. ರಕಾರವಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ರಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಾಗಲಿ, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನು (ೆ) ಸೇರಿಸಿ ಯಾಗಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಆರ್ಯ** = ಆರ್ಯ. **ಸೂರ್ಯ** = ಸೂರ್ಯ.

೫. ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಮೂಲದಿಂದ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲುವಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪರಾ' = ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು 'ನೋ' = ನೋಡಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟವಣೆ** 'ಟವಣೆ' ಪರಾ. ಅಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ. **ಅಗಸೆವೂ** (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಗಸೆವೂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಶಬ್ದವಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಪರಾ,' 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು. ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ರೂಪ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ, ವೈಷಮ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರಬಹುದಾದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎರಡು

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉದಾ— -ಅಟಿಗ -ಅಡಿಗ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯವರ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ. **ಅಡಾಯುಧ** ಅಡಾಯ್ದು ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸಾಮ್ಯವಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೋಲಿಕೆಯಿದೆ. ಅಡಿ$_1$ ಆರಡಿ, ಎಂಟಡಿ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಡಿ' ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥ ಆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗಿದೆ.

೬. ಸುಮಾರು ೧೨೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ 'ೞ' ಕಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಸಾವಿರದ ಏಳುನೂರರ ವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ (ಱ) ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈಚಿನ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬರೆದಿರುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಱ' 'ೞ' ಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ನೀತಿಮಂಜರಿ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್, ಅಂತಿಗೊನೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು.

೭. ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ (ಳ) ಇರಬೇಕಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಱೞ (ೞ) ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ತಿದ್ದಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

೮. ವಿತ್ತು, ವೆಟ್ಟ, ವೆಳೆ ಮುಂತಾದ ವಕಾರಾದಿಯಾದ ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತು, ಬೆಟ್ಟ, ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದ ಬಕಾರಾದಿಯಾದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿದೆ.

೯. ಪ್ರಾದೇಶಿಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ (ಉಕ) = ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ, (ದಕ) = ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ, (ಕರಾ) = ಕರಾವಳಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಲು** (ನಾ). (ಉಕ); **ಅಂಡಕ್ಕ$_2$** (ಗು). (ಉಕ).; **ಅಜೀಬಾತು** (ಅ). (ಉಕ); **ಅಟ್ಟಣ್ಗೆ** (ನಾ). (ಕರಾ); **ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ** (ನಾ). (ದಕ). ಒಂದು ಶಬ್ದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದನ್ನು (ಉಕ – ಪ್ರಾದೇ); (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ); (ಕರಾ – ಪ್ರಾದೇ) ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚಮಣೆ** (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ); **ಅಣ್ಣಿ$_2$** (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ).

೧೦. ಶಬ್ದಸಮುದಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು, ಲೇಖಕ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳು, ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪುಗಳು -ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿರಬಹುದಾದ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಗಳನ್ನು (Ghost words) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಳಿ** (ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ). **ಅಗಲ್ತೆ** (ನಾ)... ℙ ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗಲ್ಕೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. **ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ** (ನಾ)... ℙ ಇದು ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ** (ನಾ) . . . ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಪಾಠ.

೧೧. ಷಷ್ಠ್ಯಂತವಾದ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ '-ಅ' ಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಕಾರದ ಅಥವಾ ಎಕಾರದ ದೀರ್ಘರೂಪ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಅಡವೀಸಿಂಗ, ಅಡವಿಯಸಿಂಗ**. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯಸಿಂಗ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಅಡವೀಸಿಂಗ' ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು [ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ದೀರ್ಘರೂಪವನ್ನು (ೀ) ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ **'ಅದ್ದೇ ಕೆಲಸ,' 'ಅದ್ದೇ ಚಾಕರಿ'** ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯ ದೀರ್ಘರೂಪ (ೀ) ಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೨. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲವನ್ನೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಸಂದೇಹ ಬಂದ ಕಡೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸು = ಸುಮಾರು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಣ** (ನಾ). (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೬–೪ ; 1341 ?). **ಅಂಬಲ$_1$** (ನಾ). (ಮೈಆರ್. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೮ ; ಸು. 900).

೧೩. [ತಥಾ] ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ Sic ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. **ಅಕ್ಕರ್ರೆ** (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾಮ್ಮ. ೪೯). ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಎಂದಿರುವುದನ್ನು, ಯಾವೊಂದು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವ ಹಾಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಸಂಕೇತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೧೪. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಪರ್ವ, ಕಾಂಡ, ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಹಳಗನ್ನಡ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟ ಮತ್ತು ಸಾಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, ಆಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಸಂಪುಟ, ಸಂಚಿಕೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು, ಶಾಸನ ಸಂಖ್ಯೆ, ಸಾಲು ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್
ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ|| ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ
ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ
ಸಂಪಾದಕರು

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥ, ಶಾಸನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಸೂಚನೆ :— ಇಲ್ಲಿ "ಇತರ ವಿವರಗಳು" ಎಂಬುದರ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದರ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಂಕೆಗಳಿಂದ ಗುರುತುಮಾಡಿ. ಅಂಥ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಹರಿಹರ[1] ನೋಡಿ.

ಅನು = ಅನುವಾದಕ ; ಓರಿಇ = ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ; ಓರಿಲೈ = ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ ; ಸಂ = ಸಂಪಾದಕ.

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಂಜಚ.	ಅಂಜನಾ ಚರಿತ್ರೆ	ಶಿಶುಮಾಯಣ	ಸು. ೧೨೩೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨	ಅಂತರಾ.	ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೮	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩	ಅಂತಿಗೊ.	ಅಂತಿಗೊನೆ	ಅನು॥ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್	೧೯೩೮	ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪	ಅಂಬಿಕಾ.	ಅಂಬಿಕಾವಿಜಯ	ಬೊಬ್ಬೂರು ರಂಗ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಳಾನಿಧಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೨
೫	ಅಂಬಿಕೆ.	ಅಂಬಿಕೆ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೬೧	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬	ಅಂಬಿವ.	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭	ಅಂಬುಜಾ.	ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಿ	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೫	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೮	ಅಕಾನಿ.	ಅಕಾರಾದಿ ನಿಘಂಟು	ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೭೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯	ಅಕ್ಕತಂ.	ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦	ಅಕ್ಕಾಜಿ.	ಅಕ್ಕಾಜಿ	ಅನು॥ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧	ಅಕ್ಬರ.	ಅಕ್ಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೧೯	ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಚ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨	ಅಕ್ರೂಚ.	ಅಕ್ರೂರ ಚರಿತ್ರೆ	ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೩
೧೩	ಅಗ್ನಿಹಂ.	ಅಗ್ನಿಹಂಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಅಜಚ.	ಅಜನೃಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	ಅಜಿತ.	ಅಜಿತಕುಮಾರ	ಕೆ. ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ	೧೯೨೭	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೬	ಅಜಿಪು.	ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ ಪುರಾಣ ತಿಲಕಂ	ರನ್ನ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ, ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	೯೯೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦ ; ,, ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೧೭	ಅಡುಸೌ.	ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ	ಅನು॥ ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೮	ಅತಿರ.	ಅತಿಭಕ್ತನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ[1]	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯	ಅದೂಟ.	ಅವರಿಲ್ಲದೂಟ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೦	ಅದ್ಭುತ.	ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ)	೧೮೯೪	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೨೧	ಅಧಿಕಾ.	ಅಧಿಕಾರ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸವಿತಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ತುಮಕೂರು
೨೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ.	ಲಘುಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲಾ	ಆರ್ಯಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೫೦	ವರ್ತಮಾನ ತರಂಗಿಣಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮದರಾಸು, ೧೮೭೫
೨೩	ಅಧ್ಯಾಮಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲ	ತಮ್ಮಣ್ಣದಾಸ	೧೮೯೬	ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಮದರಾಸು
೨೪	ಅಧ್ಯಾರಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಮಾಯಣ	ಶಾಲ್ಮದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೪-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೫೦೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೫	ಅನಂಚ.	ಅನಂತನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ	ಚಿಕ್ಕಪದ್ಮಣ್ಣ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೫೮೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೦೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೬	ಅನಂತ.	ಅನಂತ	ಸತ್ಯಬೋಧ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೭	ಅನಂನಾ.	ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ	ಟಿ. ಕೆ. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೩೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೦
೨೮	ಅನಂಪು.	ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೨೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೨೯	ಅನಾಥೆ.	ಅನಾಥೆ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦	ಅನಾದಿ.	ಅನಾದಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೧	ಅನಾಮಿ.	ಅನಾಮಿಕಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಸಿ. ಎನ್. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ	೧೯೫೭	ಮಹಿಳಾ ಸೇವಾ ಸಮಾಜ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
೩೨	ಅನಾಸ.	ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೩೦	ಶ್ರೀ ತುಲಸೀದಾಸ ರಾಮಾಯಣ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩	ಅನಿಕೇ.	ಅನಿಕೇತನ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೩೪	ಅನೀರ.	ಅಮರನೀತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨[illegible]೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೫	ಅನುಪ್ರೇ.	ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೬	ಅನುಮು.	ಅನುಭವ ಮುಕುರ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೩೭	ಅನುರ.	ಅನುರಕ್ತೆ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮	ಅನುಸಾ.	ಅನುಭವಸಾರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪
೩೯	ಅನ್ನ.	ಅನ್ನ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦	ಅನ್ನದಾ.	ಅನ್ನದಾತ	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೭	ಮಾಧವ ಬಲ್ಲಾಳ ಬಂಧುಗಳು, ಸಾಧನಕೆರೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧	ಅನ್ನಪೂ.	ಅನ್ನಪೂರ್ಣ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಅನ್ನಾವ.	ಅನ್ನಾವತಾರ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮಿತ್ರವೃಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಾಸರಗೋಡು
೪೩	ಅಪಜ.	ಅಪಜಯ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೪	ಅಪನಾ.	ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ	ಧೀರೇಂದ್ರ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫	ಅಪವಾ.	ಅಪವಾದ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೬	ಅಪಶ.	ಅಪರಾಜಿತೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೭	ಅಪೂಪ.	ಅಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೮	ಅಪ್ರತಿ.	ಅಪ್ರತಿಮವೀರ ಚರಿತಂ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೪೫–೧೭೦೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೯	ಅಪ್ರಶ.	ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾ ಶತಕ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೨೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦	ಅಪ್ರೇಮ.	ಅದ್ಭುತ ಪ್ರೇಮ	ಗದಿಗೆಯ್ಯಾ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊಸ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೧೮	ಚಂದ್ರೋದಯ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೧	ಅಬಲಾ.	ಅಬಲಾ	ರಾ. ಭೀ. ಮನಸಬ್ದಾರ	೧೯೪೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೨	ಅಭಿಕಾ.	ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ	ಹೊಳಕಲ್ಲು ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೮೭೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩	ಅಮಗಾಂ.	ಅಮರ ಗಾಂಧೀಜಿ	ಎಂ. ಎಂ. ವಡ್ಡರ	೧೯೫೦	ಪಿ. ಸಿ. ಶ್ಯಾಬಾದಿಮಠ, ಗದಗ
೫೪	ಅಮತಂ.	ಅಮರನಾದ್ಯೈ ತಂದೆ	(ಸಂ॥ ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪು, ಶಿರಸಿ
೫೫	ಅಮರ.	ಅಮರಕೋಶವೆಂಬ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನವು	(ಸಂ॥ ಲೂಯಿ ರೈಸ್)	ಸು. ೫೦೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೮೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೬	ಅಮಶ.	ಅಮರೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ಗುಂಜಿಹಳ್ಳಿ ಷಡಕ್ಷರಕವಿ	೧೯೪೬	ಡೊಣಮರಡಿ ಸಾಹುಕಾರ ಗೊರವಾ ಶಿವನಪ್ಪನವರು, ರಾಯಿಚೂರ
೫೭	ಅಮಾನಂ.	ಅಮಾತ್ಯನಂದಿನಿ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೩೮	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೮	ಅಮಾರಾ.	ಅಮಾತ ರಾಕ್ಷಸ	ನಾಗೇಶ ರಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೨	ಯ. ಗು. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಮ್ಯಾನೇಜರ್, ಸ. ಜ., ಆನಂದವನ್ಗ.
೫೯	ಅಮೃತ.	ಅನುಭವಾಮೃತ	ಮಹಲಿಂಗರಂಗ (ಸಂ॥ ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ)	ಸು. ೧೬೭೫	ಭಕ್ತಬಂಧು ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ, ೧೯೨೫
೬೦	ಅಮೇವಿ.	ಅಮೇರಿಕೆಯೊಳಗಿನ ಬಡವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಂಡುರಂಗ ಕೋಟಿ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೧	ಅಯ್ಯಾಶಾ.	ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯದ ನಿಘಂಟು	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೪– ೧೯೩೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨	ಅರಗಿ.	ಅರಗಿನ ಮನೆ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೩	ಅರರೋ.	ಅರಣ್ಯರೋದನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಜನತಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅಂಕೋಲ
೬೪	ಅರಸಾ.	ಅನುಭವ ರಸಾಯನ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೭೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫	ಅರಳು.	ಅರಳುಮರಳು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೬	ಅರಿಕಾ.	ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ	ಎನ್. ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೫೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೭	ಅರಿರ.	ಅರಿವಾಳ್ತಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೮	ಅರುಣ.	ಅರುಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯	ಅರೆಯಾ.	ಅರೆಯಾಳು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೭೦	ಅರ್ಚಾವಿ.	ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಳಾಸ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೮೭೧	ಟೆರ್ವ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೧	ಅರ್ಥಪಂ.	ಅರ್ಥಪಂಚಕ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨– ೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೨	ಅರ್ಥನೇ.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೭೦ ,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೪; ಸಾಧನ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧
೭೩	ಅಲೆಮ.	ಅಲೆಯುವ ಮನ	ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೪	ಅಲ್ಪವಿ.	ಅಲ್ಪವಿರಾಮ	ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಗೌಡರ	೧೯೫೮	ಸಹಜೀವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕೋಟಿ, ಧಾರವಾಡ
೭೫	ಅವಚಂ.	ಅಲ್ಲಮನ ವಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು. ೧೧೬೦	ನಳಿನೀಶಂಕರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೭೬	ಅವತಂ.	ಅವಳ ತಂಗಿ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೭	ಅವಧೂ.	ಅವಧೂತಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮	ಅವರೇ.	ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣಗಳ ವಚನ	ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೯	ಅಶಾಂತಿ.	ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೮೦	ಅಶ್ವತ್ಥಾ.	ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್	"ಶ್ರೀ"	೧೯೨೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೧	ಅಶ್ವಮೇ.	ಅಶ್ವಮೇಧ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೨	ಅಶ್ವಶಾ.	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಅಭಿನವಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೮೩	ಅಷ್ಟಾಂಗ.	ಅಷ್ಟಾಂಗಹೃದಯ, ಭಾಗ ೧	ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೧	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ
೮೪	ಅಷ್ಟಾವಿ.	ಅಷ್ಟಾವರಣ ವಿಚಾರ ದರ್ಪಣ	ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೨೦	ಟೆರ್ವ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫	ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ.	ಅಷ್ಟಾವರಣ ಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೮೬	ಅಸ್ಥಿಪಂ.	ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ	ಅರ್ಚಿಕ ವೆಂಕಟೇಶ	೧೯೪೭	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೭	ಅಹಲ್ಯೆ.	ಅಹಲ್ಯೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮	ಅಹಲ್ಯೋ.	ಅಹಲ್ಯೋದ್ಧಾರ	ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ	೧೯೩೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೮೯	ಅಜಮಾ.	ಅಜಗಣ್ಣ ವಿನ ಮಾರಯ್ಯಗಳ ವಚನ	ಅಜಗಣ್ಣ ವಿನ ಮಾರಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೮೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦	ಅಜುಪು.	ಅಜುವತ್ತುಮೂಜು ಮಂದಿ ಪುರಾತನರ ಸ್ತೋತ್ರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೯೧	ಆಕಾಶ.	ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಅದ್ಭುತಗಳು	ಬಿ. ಪಾಂಡುರಂಗರಾವ್	೧೯೬೨	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೨	ಆಗರ.	ಗರತಿ	ಆತ್ಮಾರಾಮ	೧೯೫೧	ಸದ್ಗುರು ಸೇವಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಪರಮಾನಂದಮಠ, ಶೀಗೇಹಳ್ಳಿ, ಸಿರಸಿ
೯೩	ಆಗಸ್ಟ್.	ಆಗಸ್ಟ್ ಒಂಭತ್ತು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪	ಆಗ್ರಹ.	ಆಗ್ರಹ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫	ಆದರ.	ಆದಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೬	ಆದವ.	ಆದಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಆದಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೧
,,	,,		—	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭	ಆದಿಪು.	ಆದಿಪುರಾಣ	ಪಂಪ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್;	೯೪೧	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
			(ii) ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎ. ಪಿ. ಚೌಗುಲೆ)	,,	ಅನಂತ ಅಣ್ಣಾರಾವ ಚೌಗುಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೫೩
೯೮	ಆನಂರಾ.	ಆನಂದರಾಮಾಯಣ	ತಿಮ್ಮಾಮಾತ್ಯ (ಸಂ॥ ಕುಮಾಂಡೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೯೯	ಆನಾರ.	ಅನಾಯನಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦	ಆಪ್ರಭು.	ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು	ಓ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೫	ಶ್ರೀಶೈಲ ಕುಮಾರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧	ಆಬೂಬ.	ಅಬೂವಿಂದ ಬರಾಮಕ್ಕೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೦೨	ಆಬೋಲೀ.	ಆಬೋಲೀನ	ಯಶವಂತ ಚಿತ್ತಾಲ	೧೯೬೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩	ಆಮನಿ.	ಆಮನಿ	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೪	ಆರಾಚ.	ಆರಾಧ್ಯ ಚಾರಿತ್ರ	ನೀಲಕಂಠಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫	ಆರ್ಯಕ.	ಆರ್ಯಕ	ಅನು॥ ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	—	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಪ್ರಿಂಟರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ
೧೦೬	ಆರ್ಯಕೀ.	ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೪೯	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಚ. ವಾ. ರಾಘವೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭	ಆರ್ಯಧ.	ಆರ್ಯಧರ್ಮ	ಸಿ. ಯಜ್ಞ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೫	ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸಾರ ಶಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮	ಆಲಹೂ.	ಆಲದ ಹೂ	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೪೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯	ಆಶ್ರಮ.	ಆಶ್ರಮವಾಸಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦	ಆಷಾಭೂ.	ಆಷಾಢಭೂತಿ	ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೬೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೧	ಆಳೌಕ.	ಆಳೌ ಕರ್ನಾಟಕದೇವಿ	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨	ಇಆ.	The Indian Antiquary, I-LXII	—	೧೮೭೨–೧೯೩೩	ಬಾಂಬೆ ಎಜ್ಯುಕೇಷನಲ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಬಾಂಬೆ
೧೧೩	ಇಂಕನಿ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್–ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	—	೧೯೪೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೪	ಇಂಗೀತ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೨೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫	ಇಂಗ್ಲಇ.	ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಅರ್ವಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ, ಭಾಗ ೧–೨	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಗಲಗಲಿ	೧೯೨೬	ಸರಸ್ವತಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ, ಭಾಗ I ೧೯೨೬, ಭಾಗ II ೧೯೨೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬	ಇಂಗ್ಲಂಡ.	ಇಂಗ್ಲಂಡ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ	ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೬	ಕೊಡಿಯಾಲ್ ಬೈಲ್ ಛಾಪಾಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೭	ಇಂದಿರೆ.	ಇಂದಿರೆ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೭	ಗ್ರಾಜುಯೇಟ್ಸ್ ಟ್ರೇಡಿಂಗ್ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೮	ಇಂದುಮು.	ಇಂದುಮುಖಿ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯	ಇಂದ್ರಚಾ.	ಇಂದ್ರಚಾಪ	ಅನು॥ ರಂಗರಾವ್ ತಲಚೇರಕರ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦	ಇಂದ್ರಜಿ.	ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಾಳಗವು	ಬಿ. ರಾಮರಾಯ	೧೯೨೯	ಮುದ್ರಣ (?), ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೧೨೧	ಇಣಿನೋ.	ಇಣಿಕುನೋಟ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮೈಸೂರು
೧೨೨	ಇತಿಶ್ರೀ.	ಇತಿಶ್ರೀ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೩	ಇಪ್ಪಕ.	ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೬೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೨೪	ಇಬದು.	ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು	ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	ಇಸೋಪ.	ಇಸೋಪನ ಚರಿತ್ರೆ	ಅಮೀನಬಾವಿ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೬	ಇಸ್ಲಾಂಸಂ.	ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೭	ಇಹರ.	ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೮	ಇಳೆರ.	ಇಳೆಯಾಂಡ ಗುಡಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೨೯	ಇಜುರ.	ಇಜುಭಕ್ತರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೩೦	ಈಕಥೆ.	ಈರೇಳು ಕಥೆಗಳು	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	—	—
೧೩೧	ಈಚಕೆ.	ಈಚಲು ಮರದ ಕೆಳಗೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨	ಈಪಸೊ.	ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩	ಈಶಸಂ.	ಈಶಸಂಕಲ್ಪ	ನಾಗೇಶ	೧೯೩೩	ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪	ಉಡುಗೊ.	ಉಡುಗೊರೆ	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೩	ವಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬಳೇಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫	ಉತ್ತಗೃ.	ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿ	ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ನೀಲಗಾರ	೧೯೦೮	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬	ಉತ್ತರಾ.	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ನಾರಾಯಣ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೭	ಉದಯಾ.	ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ	ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೫೦	ಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರ ಮುದ್ರಶಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೩೮	ಉದರಾ.	ಉದಯರಾಗ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯	ಉದವೈ.	ಉದರವೈರಾಗ್ಯ	ರಂ. ವಾ. ಜಾಹಗಿರದಾರ	೧೯೩೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦	ಉದ್ಭಟ.	ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ	ಸೋಮರಾಜ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರೀ)	೧೨೨೨	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೧೪೧	ಉದ್ಭದೇ.	ಉದ್ಭಟದೇವ ಚರಿತೆ	ಬಸವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎನ್.ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ೧೯೫೭
೧೪೨	ಉದ್ಭರ.	ಉದ್ಭಟನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩	ಉಮಾಶ.	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪	ಉಮಾಶಿ.	ಉಮಾಶಶಿ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೨	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫	ಉಯ್ಯಾಲೆ.	ಉಯ್ಯಾಲೆ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೩೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬	ಉರರಾ.	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ತಿರುಮಲೆ ವೈದ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೧೪೭	ಉರಾಚ.	ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರ ನಾಟಕ	ಧೋಂಡೋ ನರಸಿಂಹ ಮುಳಬಾಗಲ	೧೯೨೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮	ಉರಿಪೆ.	ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಯ ವಚನಗಳು	ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೮೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೬
೧೪೯	ಉರಿವ.	ಉರಿಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಉರಿಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ನಾಟಕ ೪೫-೩, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦	ಉಸಾರ.	ಉದ್ಯೋಗಸಾರ	ಬಾಲಚಂದ್ರ ?	೧೨೮೨ ?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧	ಎಆಗ್ನೇ.	ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಆಗ್ನೇಯ ಏಶಿಯಾ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೪೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೨	ಎಇ.	Epigraphia Indica, I—XXVI	—	೧೮೯೨-	ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಫ್ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ಸ್, ಇಂಡಿಯ, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೫೩	ಎಂ. ಎ.	ಎಮ್. ಎ.	ಬಂಡೆಪ್ಪ ಕೌಜಲಗಿ	೧೯೩೦	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪	ಎಕ.	Epigraphia Carnatica, I—XVI	ಲೂಯಿ ರೈಸ್ ಮತ್ತು ಇತರರು	೧೮೮೬- ೧೯೫೮	ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಮೈಸೂರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೫	ಎಕ್ಸ್‌ರೇ.	ಎಕ್ಸ್‌ರೇ	ಯು. ರಾಘವೇಂದ್ರ ಆಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಲೊಯೋಲಾ ಕಾಲೇಜ್, ಮದರಾಸು
೧೫೬	ಎಚ್ಚ ಸಾ.	ಎಚ್ಚತ್ತ ಭಾರತ ಎತ್ತ ಸಾಗಿದೆ ?	ಗ. ಸ. ಹಾಲಪ್ಪ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭	ಎಡಹೆ.	ಎಡವಿದ ಹೆಣ್ಣು	'ಜೀವನ'	೧೯೫೫	ತರಂಗ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಗದಗ
೧೫೮	ಎತ್ತಿಕೈ.	ಎತ್ತಿದ ಕೈ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೬	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೯	ಎದಿರೇ.	ಎದಿರೇಟು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೦	ಎಧ್ರುವ.	ಎರಡು ಧ್ರುವ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೧	ಎಮುಕ.	ಎಂದೆಂದೂ ಮುಗಿಯದ ಕಥೆ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೫	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೨	ಎರಸೆ.	ಎರಡು ಸೆಳೆತ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೩	ಎಸಮೈ.	The Ethnographical Survey of Mysore	ಎಚ್. ವಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೦೬-	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	ಎಳೆಕ.	ಎಳೆಯ ಕನಸುಗಳು	ವೈ. ಎಂ. ಷಣ್ಮುಖಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಎಸ್. ಎಸ್. ಏ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೫	ಏಕಾಂಗಿ.	ಏಕಾಂಗಿನಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೫	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೬೬	ಏಕಾಂರ.	ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೭	ಏಣಾರ.	ಏಣಾದಿನಾಥನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೬೮	ಏಲೇಶ್ವ.	ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೯	ಐಶಿಸಂ.	ಐಶಿಯದ ಸಂಪತ್ತು	ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ನವಯುಗ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸ್ ಲಿ., ಉಡುಪಿ
೧೭೦	ಐಳಜೀ.	ಐಳನೆಯ ಜೀವ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಶರ್ಮ	೧೯೫೫	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೭೧	ಒಂದೇರಾ.	ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿ, ಒಂದೇ ಹಗಲು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೭೨	ಒಡೆಕ.	ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ಕಥೆಗಳು	ಕಂದಾಡೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ
೧೭೩	ಒಡೆಮು.	ಒಡೆದ ಮುತ್ತು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೭೪	ಒಡ್ಡಿಉ.	ಒಡ್ಡಿದ ಉರುಳು	ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೭೫	ಒಲರ.	ಒಲಘಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೭೬	ಒಲುಮೆ.	ಒಲುಮೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೭೭	ಓಷಧಿ.	ಓಷಧಿಕೋಶಂ	(ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	?	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೭೮	ಓಹಿರ.	ಓಹಿಲಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೭೯	ಔದಾಉ.	ಔದಾರ್ಯದ ಉರುಳಲ್ಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೮೦	ಔರಂಗ.	ಔರಂಗಜೇಬ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೬	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯ ರತ್ನಮಾಲೆ, ಬಾಗಿಲಕೋಟೆ
೧೮೧	ಔಷಧೀ.	ಆಯುರ್ವೇದೀಯ ಔಷಧೀ ಗುಣಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಭಾಗ I	ಅನು॥ ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೮೨	ಕಇ.	Karnatak Inscriptions, I—IV	(ಸಂ॥ (i-iii) ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ; (iv) ಬಿ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ)	೧೯೪೧-೬೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೮೩	ಕಇಆ.	Kannada Inscriptions of Andhra Pradesh	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಪಿ. ಬಿ. ದೇಸಾಯಿ)		ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ್, ಹೈದರಾಬಾದ್, ೧೯೬೧
೧೮೪	ಕಎಪು.	ಕನ್ನಡ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯಪುಸ್ತಕ	(ಸಂ॥ ಪ. ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೯೨೫	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಆಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೧೮೫	ಕಒಸಾ.	ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಭಾಗ I—II	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೮೬	ಕಂಕಕೊ.	ಕಂಕಣ ಕೊಡ್ಪಂತು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪ ರೆಡ್ಡಿ	೧೯೪೭	ಕೇತಮಾರನಹಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮೭	ಕಂಕಣ.	ಕಂಕಣ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೮೮	ಕಂದಕೊ.	ಕಂದರ್ಪ ಕೊರವಂಜಿ	ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಕ	ಸು. ೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೮೯	ಕಂದಶ.	ಕಂದಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೦	ಕಂನವಿ.	ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯಂ	ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ (ಭಾರತಿ ನಂಜ) (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೬೪೮	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೬
೧೯೧	ಕಂನಾಸಾ.	ಕಂನಾಡ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞರ ಆತ್ಮಕಥನ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೨	ಕಂನುಹು.	ಕಂನುಡಿಯ ಹುಟ್ಟು	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೩	ಕಕುಲ.	The Kadamba Kula	ಜಾರ್ಜ್ ಎಂ. ಮೋರೇಸ್	೧೯೩೧	ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೯೪	ಕಗದ್ಯ.	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯಮಾಲೆ (೨)	(ಸಂ॥ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ)	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟೂಡೆಂಟ್ಸ್ ಓನ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೫	ಕಗವಿ.	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯವಿಕಾಸ	(ಸಂ॥ ಎಂ. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೯೬೧	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೬	ಕಗವೈ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಗತವೈಭವ	ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೬	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೭	ಕಜಾಗೀ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	೧೯೫೩	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ
೧೯೮	ಕಣ್ಣರ.	ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೯	ಕಣ್ಣಮು.	ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೨೦೦	ಕಣ್ಮಣಿ.	ಕಣ್ಮಣಿ	ಅನುಪಮಾ	೧೯೫೨	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೧	ಕತೆಗಾ.	ಕತೆಗಾರ್ತಿ	(ಸಂ॥ ಮಣೂರು ಜಯದೇವಾರ್ಯ)	೧೯೪೬	ಭಾಗ್ಯೋದಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗದ್ವಾಲ
೨೦೨	ಕತ್ತಬೆ.	ಕತ್ತಲ ಬೆಳಕು	ಹ. ವೆಂ. ನಾಗರಾಜರಾಯ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೩	ಕಥಾಮಂ.	ಕಥಾಮಂಜರಿ	—	೧೮೭೭	—.
೨೦೪	ಕಥಾಸಾ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಶಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೦೬	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೫	ಕದಂಪು.	ಕದಂಬಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೬	ಕದಂಬ.	ಕದಂಬ	ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೨೦೭	ಕನಕ.	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೫
೨೦೮	ಕನಕಾಂ.	ಕನಕಾಂಗೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಿತ್ಯಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೮.
೨೦೯	ಕನಕೆ.	ಕನಸಿನ ಕೆಳದಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೦	ಕನನೆ.	ಕನಸು-ನೆನಸು	ಚಿದಾನಂದ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೧	ಕನಸಿ.	ಕನಸಿನ ಕನ್ನಡಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೨	ಕನ್ನಕ.	ಕನ್ನಡಕ	ಅರುಣ	೧೯೪೦	ರಂಗ ಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೩	ಕನ್ನಗಾ.	ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು	ಎಚ್. ಎಸ್. ಅಚ್ಚಪ್ಪ	೧೯೪೪	ಶಾರದಾ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೧೪	ಕನ್ನಡಿ.	ಕನ್ನಡಿಗರ ಕರ್ಮಕಥೆ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ನಾಶ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೫	ಕನ್ನನು.	ಕನ್ನಡ ನುಡಿ (ಪತ್ರಿಕೆ)	—	೧೯೩೮	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೧೬	ಕನ್ನಸಂ.	ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೪	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೧೭	ಕನ್ನಸಾ.	ಕನ್ನಡಿಗರ ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕತೆ	ವಲ್ಲಭ ಮಹಲಿಂಗ ತಟ್ಟಿ	೧೮೯೯	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೮	ಕನ್ಯಾಬ.	ಕನ್ಯಾಬಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧೯	ಕಪಪು.	ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ I-VII	—	೧೯೫೯–೬೧	ಮೈಸೂರು ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೦	ಕಪ್ಪುಹು.	ಕಪ್ಪು ಹುಡುಗಿ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	ಕಬ್ಬಿಕಾ.	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ	ಆಂಡಯ್ಯ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, (ii) ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦ ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೨೨೨	ಕಬ್ಬಿಕೈ.	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೈಪಿಡಿ	ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿ	ಸು. ೧೫೩೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೩	ಕಭವಿ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಭಾಗ I-II	ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸ	೧೯೩೨	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೪	ಕಭಾಗೆ.	ಗ್ಯಾಝೆಟೀಯರು (ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದ್ದು)	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೩	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೨೨೫	ಕಮಕ.	ಕಮಲಾಕಾಂತನ ಕಡತ	ಅನು॥ ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೬	ಕಮುಕು.	ಕಮಲಾ ಕುಸುಮ	ಅನು॥ ಎ. ವಿ. ನಂಜಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೭	ಕಮನೆ.	ಕನಸಿನ ಮನೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೮	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೨೮	ಕಮಮಾ.	ಕಮಲಾಚಲ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೮, ೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೨೯	ಕಮಲ.	ಕಮಲಕುಮಾರಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೪೮	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೦	ಕಮಿಂಚಿ.	ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮಿಂಚಿದ ಮಹಿಳೆಯರು	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೧	ಕಮೇಘ.	ಕನ್ನಡ ಮೇಘಸಂದೇಶ	ಅನು॥ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೩	ಬಳವಂತ ನಾರಾಯಣ ಬಾಗಲವಾಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೨	ಕಮ್ಮಟ.	ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೫	ಸೌ. ಶಾರದಾಬಾಯಿ ಆದ್ಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೩	ಕಯಾತ್ರೆ.	ಕನ್ನಡ ಯಾತ್ರೆ	ಮಾಸ್ತಿ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೯೪೫	ಕರ್ನಾಟಕಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಹೈದರಾಬಾದು
೨೩೪	ಕರವೀ.	ಕರಸಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರಕಥೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೫	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೩೫	ಕರಹ.	ಕರಣಹಸುಗೆ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೩೬	ಕರಿಕಂ.	ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೭	ಕರುಕ.	ಕರುಳಿನ ಕರೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೯	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೩೮	ಕರ್ಣಪಿ.	ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೯	ಕರ್ಣವೃ.	ಕರ್ಣವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ	ಪ್ರಧಾನಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೭
೨೪೦	ಕರ್ಣಾಕಾ.	ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ	(ಸಂ॥ ಸೂರಪ್ಪ)	—	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೪
೨೪೧	ಕರ್ಣಾನಿ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೮೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೨೪೨	ಕರ್ಣಾಭಾ.	ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷಾಕರಂ	ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ	೧೮೯೧	ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೩	ಕರ್ಣಾಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೫	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೪	ಕರ್ನಾಣ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇತಿಹಾಸವೂ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮುಗದಾಳ	೧೯೩೪	೧೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೪೫	ಕರ್ಮವೀ.	ಕರ್ಮವೀರ (ಪತ್ರಿಕೆ)	—	೧೯೨೧–	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೬	ಕಲಾಜ್ಯೋ.	ಕಲಾಜ್ಯೋತಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೭	ಕಲಾಧ.	ಕಲಾಧರ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೬	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೪೮	ಕಲಾವಿ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾವಿದರು	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೯	ಕಲಾಸಾ.	ಕಲಾಸಾರ್ವಭೌಮ	ಸಿ. ಆರ್. ವೆಂಕಟೇಶ ವಿಠಲ್	೧೯೫೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಸ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೦	ಕಲಿಕಾ.	ಕಲಿಕಾಮದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೧	ಕಲಿಕು.	ಕಲಿಕುಠಾರ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೯	ಮುದ್ರಣ?, ಸದ್ಗುರುಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹಾವೇರಿ
೨೫೨	ಕಲಿರ.	ಕಲಿಕಂಪರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೩	ಕಲೆದ.	ಕಲೆಯ ದರ್ಶನ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೫೪	ಕಲ್ಪದ್ರು.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಕಲ್ಪದ್ರುಮ	ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ	೧೮೮೫	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೫	ಕಲ್ಯಾಕಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ	ಜಗದ್ದಳ ಸೋಮನಾಥ	ಸು. ೧೧೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೩೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೬	ಕಲ್ಯಾಣಿ.	ಕಲ್ಯಾಣಿ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	—	—
೨೫೭	ಕಲ್ಯಾಣೇ.	ಕಲ್ಯಾಣೇಶ್ವರ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೮	ಕಲ್ಯಾಶಾಂ.	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನ ಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸನ ವಚನಗಳು	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೯	ಕಲ್ಲಿಕಾ.	ಕಲ್ಲಿನ ಕಾಮಣ್ಣ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೦	ಕವಲು.	ಕವಲು ದಾರಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೨೬೧	ಕವಿಕಂ.	ಕವಿಕಂಠಹಾರ	ಸೂರ್ಯಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೪೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೨
೨೬೨	ಕವಿಕಾ.	ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿ ಭಾಗ I	ಯಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೨೬೩	ಕವಿಕ್ರ.	ಕನ್ನಡ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೬೪	ಕವಿಚ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಸಂಪುಟ I, II, III	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್		ಸಂಪುಟ I – ೧೯೦೭, ಪರಿಶೋಧಿತ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೬೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ; ಸಂಪುಟ II – ೧೯೧೯ ; ಸಂಪುಟ III – ೧೯೨೯, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೫	ಕವಿಜಿ.	ಕವಿಜಿಹ್ವಾಬಂಧನ	ಈಶ್ವರಕವಿ (ಸಂ॥ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೨೬೬	ಕವಿರಾ.	ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ	ನೃಪತುಂಗ (ಸಂ॥ (i) ಕೆ. ಬಿ. ಪಾಠಕ್ ; (ii) ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೮೫೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮ ಓರಿಇ., ಮದರಾಸು, ೧೯೩೦
೨೬೭	ಕವಿಸೋ.	ಕವಿಯ ಸೋಲು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೩	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೮	ಕವೀರ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರರತ್ನಗಳು	ವೆಂಕಟೇಶ ಭೀಮರಾವ ಆಲೂರ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೨೬೯	ಕಶರ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ ಕೊಳನಾಡು, ವಿಟ್ಲ	ಸು. ೧೯೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು .
೨೭೦	ಕಶಸಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೨೭೧	ಕಸಡ.	ಕಸದ ಡಬ್ಬಿಗಳು	ಕುಡ್ಪಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೯	ಪ್ರಭಾತ, ಮಂಗಳೂರು
೨೭೨	ಕಸಬು.	ಕಸದ ಬುಟ್ಟಿ	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೩	ಕಸರಿ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ (ಸಂಗ್ರಹ)	ಅನು॥ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೮	ನ್ಯೂಸ್‌ಪೇಪರ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೭೪	ಕಸಾಚ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೩	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೭೫	ಕಸಾಚಿ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚಿತ್ರಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೬	ಕಸಾಪ.	ಕನ್ನಡ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆ	—	೧೯೧೬–	ಕನ್ನಡ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೭೭	ಕಸಾರ.	ಕಥಾಸಾಗರ	ಮಾನವಿ ವೀರಪ್ಪ	೧೮೫೧	ಮಾಣಿಕ್ಯಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೫
೨೭೮	ಕಸಿಂಹಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪನೆ	ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೨	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೯	ಕಸ್ತೂಕೋ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರೀ ಕೋಶ	ಜಿ. ಎ. ಕವಲಿ	೧೯೫೭	ರಾಮಾಶ್ರಯ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೦	ಕಸ್ತೂರಿ.	ಕಸ್ತೂರಿ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೫೭–	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೮೧	ಕಳರ.	ಕಳಚೆಂಗ ಪೆರುಮಾಳೆಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮೨	ಕಳಹು.	ಕಳಸಾಪುರದ ಹುಡುಗರು	ಮತಿಘಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೫	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೩	ಕಳ್ಳಕಾ.	ಕಳ್ಳನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ	ಮಾ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೪	ಕಾಂಗ್ರೆಸ.	ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಇತಿಹಾಸ	ಶ್ರೀಮತಿ ಶಮಾದೇವಿ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	—
೨೮೫	ಕಾಂಪೂಚ.	ಕಾಂಪೂಷನ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೧	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಸಿಟಿಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೬	ಕಾಕಥಾ.	ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಥಾನಕಗಳು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೫	—
೨೮೭	ಕಾಣಕೈ.	ಕಾಣದ ಕೈ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೮	ಕಾತ್ಯಾಯ.	ಭಗವತೀ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೯	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೯	ಕಾದಂಉ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರಿ (ಉತ್ತರ ಭಾಗ)	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ॥ ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪ)	ಸು. ೯೯೦	ಗವರ್ನ್‍ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೨೯೦	ಕಾದಂಪೂ.	,, (ಪೂರ್ವ ಭಾಗ)	,, ,,	,,	,, ,,
೨೯೧	ಕಾದಂಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರೀ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	,,	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು ೧೯೩೩
೨೯೨	ಕಾದನ.	ಕಾಮದಹನ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೪	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೩	ಕಾನೂರು.	ಕಾನೂರು ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿ	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೨೯೪	ಕಾಬರ್ಝಾ.	ಕಾಲಾ ಬರ್ಝಾರ್	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೫	ಕಾಮುಕ.	ಕಾಮನ ಕಥೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೯೬	ಕಾಮಿಕಾಂ.	ಕಾಮಿನೀ ಕಾಂಚನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೭	ಕಾರವ.	ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಎಂ. ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿರ್ಷ ಪ್ರೆಸ್ ಅಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೨೯೮	ಕಾರವಾ.	ಕಾರವಾನ್	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೯	ಕಾರಿರ.	ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೦೦	ಕಾರುಷ.	ಕಾರಣ ಪುರುಷ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಂಗ್ಲಿ
೩೦೧	ಕಾಲಚ.	ಕಾಲಚಕ್ರ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕೊಪ್ಪಕರ್	೧೯೪೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೦೨	ಕಾಲಜ್ಞಾ.	ಕಾಲಜ್ಞಾನ	ಚನ್ನಬಸವ ಮತ್ತು ಇತರರು	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೫೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು.
೩೦೩	ಕಾಲನೇ.	ಕಾಲನೇಮಿ ಕಾಳಗ	ಕೆರೋಡಿ ನರಸಿಂಗ್ರಾವ	೧೯೨೬	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೦೪	ಕಾಲಯಾ.	ಕಾಲಯಾನ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೦೫	ಕಾಲಸಂ.	'ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ನಾನಾ ಕವಿಕೃತ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೩೦೬	ಕಾವೇರಿ.	ಕಾವೇರಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦೭	ಕಾವ್ಯಸ.	ಕಾವ್ಯಸಮೀಕ್ಷೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೦೮	ಕಾವ್ಯಸಾ.	ಕಾವ್ಯಸಾರ	ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೦೯	ಕಾವ್ಯಾವ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ (i) ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್; (ii) ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್; (iii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಕೇಪು ಶಂಕರನಾರಾಯಣ)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೯ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೯
೩೧೦	ಕಾಳರಾ.	ಕಾಳರಾತ್ರಿ	ಮಧುರ ಚೆನ್ನ	೧೯೩೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೩೧೧	ಕಿ.	Kannada - English Dictionary	ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್	೧೮೯೪	ಬ್ಯಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೧೨	ಕಿಂಕತೆ.	ಕಿಂಡರ್‌ಗಾರ್ಟೆನ್ ಕಥೆಗಳು	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನಾರ್ಮಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್, ತುಮಕೂರು
೩೧೩	ಕಿರಿಸಾ.	ಕಿರಿಸಾಹಿತಿಯ ಹಿರಿಯಾಸೆ	ಎಸ್. ಎನ್. ಉಳ್ಳಾಲ	೧೯೫೦	ಹಿಂದಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೩೧೪	ಕಿಸಂಗ್ಲಾ.	Kisamwar Glossary	ಉಲ್ಲಾಳ್ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೮೯೧	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೧೫	ಕೀಟಪಿ.	ಕೀಟಕ ಪಿಡಗುಗಳ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ	ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಟಗಿಹಳ್ಳಿಮಠ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೧೬	ಕೀಲುಗೊಂ.	ಕೀಲುಗೊಂಬೆ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೫	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೩೧೭	ಕುಂಕುಮ.	ಕುಂಕುಮ ಬಲ	ಶಾಂತಾದೇವಿ ಮಾಳವಾಡ	೧೯೫೪	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೧೮	ಕುಂಬಜಿ.	ಕುಂಬಜಿ ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೧೯	ಕುಂಬಳ.	ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕಲಹ	ಎಲ್. ಮುದ್ದಣವರ	೧೯೩೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೩೨೦	ಕುಚೇಲೋ.	ಕುಚೇಲೋಪಾಖ್ಯಾನ	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೨೧	ಕುಟುಂಬ.	ಕುಟುಂಬ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೩೨೨	ಕುಟುಂಸೌ.	ಕುಟುಂಬಸೌಖ್ಯ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೧	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೨೩	ಕುಟ್ಟದೊ.	ಕುಟ್ಟ–ದೊಣ್ಣೆ	ಎಮ್. ಸುಬ್ರಾಯನ್	೧೯೫೨	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೩೨೪	ಕುಡಿಕೂ.	ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೩೨೫	ಕುಮಾಕಾ.	ಕುಮಾರಸಂಭವ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨೬	ಕುಮಾಕೃ.	ಕುಮಾರ ಕೃಪ	ಗೋ. ಕೃ.	೧೯೫೯	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨೭	ಕುಮಾವಿ.	ಕುಮಾರ ವಿಜಯ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೯೩	ಪ್ರಚಾರ ಮುದ್ರಾಯಂತ್ರ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೭
೩೨೮	ಕುಮುದಾ.	ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ	ಚವುರ್ಕಾಡು ಶಂಭುಜೋಯಿಸ	೧೯೩೩	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೨೯	ಕುಮುದಿ.	ಕುಮುದಿನಿ ಅಥವಾ ಬಾಲಕ್ಕೆ ಬಡಿದಾಟ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೩೦	ಕುಮುರಾ.	ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣ ಸಂಧಿ ೧–೮	ಕುಮುದೇಂದು (ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	ಸು. ೧೨೭೫	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾಂವಿ, ೧೯೩೬
,,	,,	,, ಸಂಧಿ ೯–೨೧	,,	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೬೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೩೧	ಕುರಾಜ.	ಕುಣಿಗಲ ರಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೩೨	ಕುರಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಪುಟ II, III	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೨೫	ಸಂಪುಟ II-೧೯೫೯; ಸಂಪುಟ III-೧೯೬೪, ಮೈಸೂರು
೩೩೩	ಕುರಿಹಿಂ.	ಕುರಿಹಿಂಡು	ಅನು॥ ಜಲಧರ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೩೩೪	ಕುರುಕಾ.	ಕುರುಡು ಕಾಸು	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್	೧೯೫೫	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೩೩೫	ಕುರುಕ್ಷೇ.	ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೬೦	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩೬	ಕುವ್ಯಾಅ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಅರಣ್ಯಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (ಸಂ॥ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೮
೩೩೭	ಕುವ್ಯಾಆ.	,, ಆದಿಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)		,, ೧೯೧೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೩೮	ಕುವ್ಯಾಉ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ,, (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೨
೩೩೯	ಕುವ್ಯಾಕ.	,, ಕರ್ಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೦
೩೪೦	ಕುವ್ಯಾಗ.	,, ಗದಾಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೩೪೧	ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.	,, ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೬
೩೪೨	ಕುವ್ಯಾಭೀ.	,, ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೩
೩೪೩	ಕುವ್ಯಾವಿ.	,, ವಿರಾಟಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿ)	,,	,, ೧೯೨೦
೩೪೪	ಕುವ್ಯಾಶ.	,, ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೩೪೫	ಕುವ್ಯಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,, (ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೧೫
೩೪೬	ಕುಸುಮಾ.	ಕುಸುಮಾವಳೀ ಕಾವ್ಯಂ	ದೇವಕವಿ	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೭	ಕುಸುಸಂ.	ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಲೆ	ಸೂ. ವೆಂ. ಅರಗ	೧೯೫೫	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೮	ಕುಱಳ್.	ತಿರುಕ್ಕುಱಳ್	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೫	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೊನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೯	ಕೂಲಿ.	ಕೂಲಿ	ಅ. ನ. ಸುಬ್ಬರಾವ್	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ನಾಟ್ಯ ಸೇವಾಸಂಘ, ಹೆಗ್ಗೋಡು (ಸಾಗರ)
೩೫೦	ಕೃಅಕಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಕಾಳಗ	ರಾಮಾಚಾರ್		ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೧
೩೫೧	ಕೃತಕೈ.	ಕೃತಕ ಕೈಬೆರಳು	ಮುರಲಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೫೨	ಕೃವಾಅ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಾಣೀವಿಲಾಸವೆಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಕನ್ನಡ ಟೀಕು, ಅನುಶಾಸನಿಕ ಪರ್ವ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸರ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೩
೩೫೩	ಕೃವಾಆ.	,, ಆದಿಪರ್ವ	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೨
೩೫೪	ಕೃವಾಉ.	,, ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	,,	,,	ಜಗನ್ಮೋಹನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೮೫
೩೫೫	ಕೃವಾಕ.	,, ಕರ್ಣಪರ್ವ	,,	,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೫೬	ಕೃವಾದ್ರೋ.	,, ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೫೭	ಕೃವಾಭೀ.	,, ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೫೮	ಕೃವಾಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸರ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೦
೩೫೯	ಕೃವಾಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೦	ಕೃವಾವ.	,, ವನಪರ್ವ	,,	,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೩೬೧	ಕೃವಾವಿ.	,, ವಿರಾಟಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೨	ಕೃವಾಶ.	,, ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,,	,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಆಂಡ್ ಸರ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೪
೩೬೩	ಕೃವಾಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೮೯೨
೩೬೪	ಕೃವಾಶ್ರ.	,, ಆಶ್ರಮವಾಸಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೮
೩೬೫	ಕೃವಾಶ್ವ.	,, ಅಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೬	ಕೃವಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,,	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೮
೩೬೭	ಕೃವಾಸೌ.	,, ಸೌಪ್ತಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೮೯೯
೩೬೮	ಕೃವಾಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೮೯೬
೩೬೯	ಕೃವಾಸ್ವ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೮
೩೭೦	ಕೃಷಿಪ್ರ.	ಕೃಷಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ನಾಗಭೂಷಣ ಘನಮಠದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೮೮೯	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೭೧	ಕೃಷ್ಣಕ.	ಕೃಷ್ಣಕಥಾರತ್ನಾಕರ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೩,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೩೭೨	ಕೃಷ್ಣಗೋ.	ಕೃಷ್ಣಗೋಪೀ ವಿಲಾಸ	ವೆಂಕಟಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೩೭೩	ಕೃಷ್ಣಭೂ.	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಭೂಪಾಲ	ಮಾ. ನಾ. ಚೌಡಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೪	ಕೃಷ್ಣಾಕು.	ಕೃಷ್ಣಾಕುಮಾರಿ ಮತ್ತು ಹಾಡು–ಪಾಡು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೭೫	ಕೆರೆಹಾ.	ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೧	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ
೩೭೬	ಕೆಲಕ.	ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ಕೆ. ಆರ್. ಉಡುಪ	೧೯೫೪	ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ ಅಂಡ್ ಏಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೭೭	ಕೆಲನೆ.	ಕೆಲವು ನೆನಪುಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೪	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೮	ಕೆಳನೃ.	ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯ	ಲಿಂಗಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೮೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೩೭೯	ಕೆಳವಂ.	ಕೆಳದಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಯರ ವಂಶಾವಳಿ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೫,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೩೮೦	ಕೇಶಿರ.	ಕೇಶಿರಾಜನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೧	ಕೈಕವ.	ಕೈವಲ್ಯಕಲ್ಪವಲ್ಲರಿ	ಸರ್ಪಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಸರ್ಪಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೩೮೨	ಕೈಪಿಡಿ.	ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ	—	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮೩	ಕೈಮಾಂಸ.	ಕೈಮಾಂಸ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೪	ಕೈಲಾಕ.	ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೩೮೫	ಕೈಲಾಸ.	ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಸರೋವರಯಾತ್ರೆ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಾರಾಯಣ ಗೋಸಾವಿ	೧೯೪೯	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೬	ಕೈವಟೀ.	ಕೈವಲ್ಯಸಾರದ ಟೀಕು	ತೋಂಟಪಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೫೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೭	ಕೈವಲ್ಯ.	ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ರುದ್ರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೪
೩೮೮	ಕೈಹಿಕಾ.	ಕೈಹಿಡಿದ ಕಾವೇರಿ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೮೯	ಕೊಂಗುರ.	ಕೊಂಗುಲಿ ಕಲಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೦	ಕೊಂದಯಾ.	ಕೊಂದವರು ಯಾರು ?	ಗುರುನಾಥಜೋಶಿ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೧	ಕೊಟ್ಟೂಬ.	ಕೊಟ್ಟೂರು ಬಸವೇಶ ಪೌರಾಣವು	ಬಸವಲಿಂಗ ಕವಿ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೬೭೯	ಸ್ಟಾರ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೩೯೨	ಕೊತಕಾ.	ಕೊತವಾಲನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೩	ಕೊದಿನ.	ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೪	ಕೊನಷ್ಟ್ರೈ.	ಕೊನಷ್ಟ್ರೈ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೨	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೯೫	ಕೊನೆಕಾ.	ಕೊನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೬	ಕೊನೆಭೇ.	ಕೊನೆಯ ಭೇಟಿ	ಸರೋಜಮ್ಮ ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೩೯೭	ಕೊಪ್ಪಶಾ.	The Kannada Inscriptions of Koppal	—	೧೯೩೫	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೩೯೮	ಕೊಲ್ಪುರ.	ಕೊಲ್ಪುಲಿಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೯	ಕೊಲ್ಹಾಶಾ.	Inscriptions in Northern Karnataka and The Kolhapur State	(ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೯೩೯	ಆರ್ಯಭಾನು ಪ್ರೆಸ್, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ
೪೦೦	ಕೋಗಯ.	ಗಯಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂಗರ	ಕೋನಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೦೧	ಕೋಟಿಚೆ.	ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾಯ	೧೯೩೦	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೨	ಕೋದಂಡ.	ಕೋದಂಡನ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಜಿ. ವಾಮನ ಭಟ್	೧೯೩೭	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೦೩	ಕೋಲಶಾಂ.	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೪	ಕೋಲ್ಮಿಂಚು.	ಕೋಲ್ಮಿಂಚು	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೩೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦೫	ಕೋಹಿನೂ.	ಕೋಹಿನೂರು	ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೬	ಕೋಳೂರ.	ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೭	ಕ್ರಿಯಾಶಿ.	ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಶಿಕ್ಷಣ	ಹೆಚ್. ಜೆ. ರಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೦	ಶ್ರೀರಾಮ ಪ್ರೆಸ್, ಶಂಕರಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೮	ಕ್ಷಾತ್ರತೇ.	ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ [ಮಿವಾರ ಗೌರವ]	ಎಂ. ಎನ್. ಕಾಮತ್	೧೯೩೧	ಶಣೈ ಬ್ರದರ್ಸ್ ಕಂ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೯	ಖಡ್ಗಟೀ.	ಖಡ್ಗಶಾಸ್ತ್ರ ಟೀಕೆ	—		ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೭೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೧೦	ಖಮದ.	ಖಗೇಂದ್ರಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಮಂಗರಾಜ I (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೬೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ. ಮದರಾಸು, ೧೯೪೨
೪೧೧	ಖಾದಿಶಾ.	ಖಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಹರ್ಡೆಕರ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೩೩	—
೪೧೨	ಖಾನಾನೀ.	ಖಾನಾವಳಿಯ ನೀಲಾ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೩	ಗಂಗಾಗೌ.	ಗಂಗಾ–ಗೌರಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೪	ಗಂಗಾತ.	ಗಂಗಾವತರಣ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೫	ಗಂಗಾಮ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಕೋಶವು	ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ	೧೮೯೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೬	ಗಂಗಾವ.	ಗಂಗಾವತಾರ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೭	ಗಂಗಾಸಾ.	ಗಂಗಾಸಾನಿ	ವರಗಿರಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೮	ಗಂಗಾಳ.	ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಗಾಳ	ಮಾನಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೯	ಗಂಮಾಯಿ.	ಗಂಗವ್ವ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಮಾಯಿ	ಶಂ. ರಾ. ಮೊಕಾಶಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೦	ಗಂಸಮ.	ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಮಸ್ಯೆ	ಅನು॥ ಎಂ. ಎ. ಕುಪ್ಪಮ್ಮ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೧	ಗಜರಾ.	ಗಜರಾಜ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೨೨	ಗಜೇವ.	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯಗಳ ವಚನಗಳು	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ಣಾಟಕ, ೪೫–೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೨೩	ಗಣಭಾ.	ಗಣಭಾಷಿತ ರತ್ನಮಾಲೆ	ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೪೭೫	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೮
೪೨೪	ಗಣೇಶ.	ಗಣೇಶದರ್ಶನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೨೫	ಗದಾಯು.	ಗದಾಯುದ್ಧ	ರನ್ನ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಆ. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೦೦೭ ?	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೪೨೬	ಗದಾಸಂ.	ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹಂ	(ಸಂ॥ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೪೨೭	ಗಮೋಕ್ಷ.	ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷ	ಶಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೪೨೮	ಗರತಿ.	ಗರತಿಯ ಹಾಡು	(ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ, ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೯	ಗರಬಾ.	ಗರತಿಯ ಬಾಳು	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೦	ಗರಿ.	ಗರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೧	ಗರ್ಭಗು.	ಗರ್ಭಗುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೩೨	ಗಲಿಪ್ರ.	ಗಲಿವರನ ಪ್ರವಾಸ	ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮ	೧೯೪೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೩	ಗಳಗ.	ಗಳಗನಾಥ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೪	ಗಾದೆ.	ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು	—	—	ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನ ಪ್ರತಿ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೨
೪೩೫	ಗಾಳಿಗು.	ಗಾಳಿಗುದರಿ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೩೬	ಗಿರಿಕ.	ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣಂ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೩೭	ಗಿರಿನ.	ಗಿರಿಯ ನವಿಲು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೮	ಗಿರಿಬಾ.	ಗಿರಿಬಾಲೆ	ಕೆ. ವಿ. ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕವಿಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೪೩೯	ಗಿಳಿವಿಂ.	ಗಿಳಿವಿಂಡು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೪೦	ಗೀಚುಗೆ.	ಗೀಚುಗೆರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೧	ಗೀತಗೋ.	ಗೀತಗೋಪಾಲ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೪೨	ಗೀತಾಸಂ.	ಗೀತಾಸಂದೇಶ	ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನವಜೀವನ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೩	ಗುಪ್ತಮಂ.	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣಗಳ ವಚನ	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೪	ಗುಭಚ.	ಗುರುಭಕ್ತಾಂಡಾರಿಯ ಚರಿತೆ	ಪೆಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೫	ಗುರುಚಾ.	ಗುರುರಾಜ ಚಾರಿತ್ರ	ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೪೪೬	ಗುರುದೆ.	ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೪೪೭	ಗುರುದ.	ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಪರಿಚಯ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೪೮	ಗುರುಪ್ರ.	ಗುರುಪ್ರಸಾದ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೪೪೯	ಗುರುಬಾ.	ಗುರುಬಾಲ ಪ್ರಬೋಧಿಕೆ (ಅಮರಟೀಕೆ)	ಲಿಂಗಾಭಟ್ಟ	೧೯೧೯	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೦	ಗುರುಬೋ.	ಗುರುಬೋಧಾಮೃತ	ವಿರತ ಮಹಲಿಂಗದೇವ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೬೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೫೧	ಗುರುಭ.	ಗುರುಭಕ್ತಚಾರಿತ್ರ	ವಿರೂಪೇಂದ್ರ	೧೫೪೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೫೨	ಗುಲಾಬಿ.	ಗುಲಾಬಿ ಹೂ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೩	ಗುವಿವೋ.	ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವು	ಗುರುರಾವ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ	೧೮೭೪	ಸಮಾಚಾರ ಛಾಪಖಾನೆ, ಬೆಳಗಾಂವಿ
೪೫೪	ಗೃಹದಾ.	ಗೃಹದಾಹ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ರಂ. ಶಾ. ಲೋಕಾಪುರ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫೫	ಗೃಹಲ.	ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೬	ಗೃಹವೈ.	ಗೃಹವೈದ್ಯಕವು	—	—	—
೪೫೭	ಗೊಂಡಾರ.	ಗೊಂಡಾರಣ್ಯ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೮	ಗೊಲ್ಗೊಥಾ.	ಗೊಲ್ಗೊಥಾ	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೫೯	ಗೋಕುನಿ.	ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೬೦	ಗೋಗ್ರಾಸ.	ಗೋಗ್ರಾಸ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೫೫	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೬೧	ಗೋಪುರ.	ಗೋರಿ–ಗೋಪುರ	ಡಿ. ವಿ. ರಾಘವೇಂದ್ರ	೧೯೫೩	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪೬೨	ಗೋಬಾಳು.	ಗೋಳಿನ ಬಾಳು	ಪಿ. ದಯಾನಂದ ನಾಯಕ್	೧೯೪೧	—
೪೬೩	ಗೋಮಟೇ.	ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಚಂದ್ರಮ (ಸಂ॥ ಟಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರನ್)	ಸು. ೧೬೬೬	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೪೬೪	ಗೋಯಾತ್ರೆ.	ಗೋವಾಯಾತ್ರೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ್	೧೯೪೭	—
೪೬೫	ಗೋಹಾಡು.	ಗೋವಿನ ಹಾಡು	(ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	?	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೪೬೬	ಗೌಮಲ್ಲಿ.	ಗೌಡರ ಮಲ್ಲಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬೭	ಗೌರಕ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಕಥೆಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೪೬೮	ಗೌರಪ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಕ. ಮ. ಶಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯ)	೧೯೫೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೪೬೯	ಗೌರಾಂಗ.	ಗೌರಾಂಗಪ್ರಭುವಿನ ಚರಿತ್ರೆ	ನಾರಾಯಣ ಶರ್ಮ	೧೯೩೦	ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೭೦	ಗ್ಯಾರೆಟ್.	Kanarese and English Dictionary	ಜಾನ್ ಗ್ಯಾರೆಟ್	೧೮೭೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೧	ಗ್ರಾಮಪಂ.	ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾನನ	ಬಾ. ಕೃ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೨	ಗ್ರಾಮಾಕ.	ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕರ್ತವ್ಯ	ಬಿ. ನರಸಿಂಗರಾಯ	೧೯೨೦	ಕಲಾನಿಧಿ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೩	ಗ್ರಾಮಾಯ.	ಗ್ರಾಮಾಯಣ	ರಾವ್ ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೪	ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ.	ಗ್ರೇಟ್‌ಬ್ರಿಟನ್ ಐರ್ಲಂಡ್ ದೇಶಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೩	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೫	ಘನವ.	ಘನಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಘನಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ॥ ಶಿವರಾತ್ರಿ ರಾಜೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೫೦೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೭೬	ಘಾಟೀಮು.	ಘಾಟೀ ಮುದುಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೭	ಘೋರಾಸು.	ಘೋರಾಸುರ ಯುದ್ಧ	ಪರಮಭಕ್ತ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೭೮	ಚಂಡೆಮ.	ಚಂಡೆಮದ್ದಳೆ	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೭೯	ಚಂಡೇರ.	ಚಂಡೇಶಪಿಳ್ಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೦	ಚಂದತೋ.	ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೮೧	ಚಂದ್ರತಾ.	ಚಂದ್ರತಾರೆ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೮೨	ಚಂದ್ರನಾ.	ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟಕ	ಗುಣವರ್ಮ II	ಸು. ೧೨೩೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೩	ಚಂದ್ರಪು.	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣ	ಅಗ್ಗಳ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೧೮೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೪೮೪	ಚಂದ್ರಭ್ಯು.	ಚಂದ್ರಹಾಸಾಭ್ಯುದಯಂ	ಹೆಚ್. ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೦೬	ಟೌನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೮೫	ಚಂದ್ರಹಾ.	ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಥೆ	ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ಗಿರಿಯಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೭೫೦	ಪ್ರಾಚ್ಯ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೪೮೬	ಚಂದ್ರಾವ.	ಚಂದ್ರಾವಳೀ ಕಥೆ	ಕಾರ್ಕಳ ರಂಗದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೦
೪೮೭	ಚಂಪ್ರಸಾಂ.	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಸಾಂಗತ್ಯ	ದೊಡ್ಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೮	ಚತುನಿ.	ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು	ಚತುರಾಸ್ಯ ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೮೯	ಚನ್ನರ.	ಚನ್ನಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೮೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೯೦	ಚನ್ನವ.	ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರನ ವಚನಗಳು	ಚನ್ನಬಸವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೨
೪೯೧	ಚರಿಸಂ.	ಚರಿತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೮	ಧಾರವಾಡ
೪೯೨	ಚಾವುಂಉ.	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿ ಪುರಾಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ	೯೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: i) ಕೆ. ಎ. ೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ,, ii) ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯ
೪೯೩	ಚಾವುಂಪು.	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿಪುರಾಣ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ (ಕರ್ಣಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೨೮
೪೯೪	ಚಿಕಬಿ.	ಚಿಕದೇವರಾಜ ಬಿನ್ನಪಂ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೯೫	ಚಿಕರಾ.	ಚಿಕವೀರ ರಾಜೇಂದ್ರ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯೬	ಚಿಕವಂ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ. ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೯
೪೯೭	ಚಿಕವಿ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಿಜಯ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೬
೪೯೮	ಚಿಕಿತ್ಸ.	ಚಿಕಿತ್ಸಕರು	ಅನು॥ ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೯೯	ಚಿಕ್ಕದೇ.	ಚಿಕ್ಕದೇವೇಂದ್ರವಂಶಾವಳಿ	ವೇಣುಗೋಪಾಲವರಪ್ರಸಾದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೫೦೦	ಚಿಕ್ಕವ.	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦೧	ಚಿಗುಕ.	ಚಿಗುರಿದ ಕನಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೧	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೦೨	ಚಿಗುಬ.	ಚಿಗುರುವ ಬಳ್ಳಿ	(ಸಂ॥ ವೈ. ಮಹಾಲಿಂಗಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಮಿತ್ರವೃಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೫೦೩	ಚಿತೆಸ.	ಚಿತೆಯೋ ಸಮಾಧಿಯೋ ?	"ತಿರುಕ"	೧೯೫೩	ಅನಾಥ ಸೇವಾಶ್ರಮ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ
೫೦೪	ಚಿತ್ತೂಜೋ.	ಚಿತ್ತೂರು ಮೊದಲನೇ ಜೋಹರ್ ಅಥವಾ ಪದ್ಮಿನಿ	ಅನು॥ ಕೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ	೧೯೨೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪ್ರೆಸ್ ಮೈಸೂರು
೫೦೫	ಚಿತ್ರಕೂ.	ಚಿತ್ರಕೂಟ	ವೀರಕೇಸರಿ	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೦೬	ಚಿತ್ರಪಾ.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೪	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೦೭	ಚಿದಂಬ.	ಚಿದಂಬರ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೦೮	ಚಿದಾವ.	ಚಿದಾನಂದರ ವಚನ (ಕೋರಡೆ)	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೩೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦೯	ಚಿದೇವ.	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	ಮ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೩	ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೦	ಚಿರಸ್ಮ.	ಚಿರಸ್ಮರಣೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೫	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೧೧	ಚೀನಬಾ.	ಚೀನದ ಬಾಳು ಬದುಕು	ಅನು॥ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಗು. ಜ. ಮಂಗಲಗಿ, ಕೀರ್ತಿ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ, ನರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೫೧೨	ಚೀನಾಬೌ.	ಚೀನಾ ದೇಶದ ಬೌದ್ಧ ಯಾತ್ರಿಕರು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೩	ಚೆಂಗೂಲಿ.	ಚೆಂಗೂಲಿ ಚೆಲುವ	ನಾ. ಕಸ್ತೂರಿ	೧೯೫೩	ಅನಾಥ ಸೇವಾಶ್ರಮ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ
೫೧೪	ಚೆಂದುಟಿ.	ಚೆಂದುಟಿಯ ಮುತ್ತು	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೫೧೫	ಚೆನ್ನಸಾ.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಅ. ಕ. ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೬	ಸಹಜೀವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೫೧೬	ಚೆಬಪು.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ (ಸಂ॥ ಶಿ.ಶಿ.ಬಸವನಾಳ ಮತ್ತು ಇತರರು)	೧೫೮೪	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ವಾಙ್ಮಯ ಶಾಖೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೪
೫೧೭	ಚೆಲುನಿ.	ಚೆಲುವಿನ ನಿಲುವು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೬೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೧೮	ಚೆಲುವು.	ಚೆಲುವು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೯	ಚೇರಮ.	ಚೇರಮ ಕಾವ್ಯಂ	ಚೇರಮಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೫೨೬	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೫೨೦	ಚೈತ್ಯಾಲ.	ಚೈತ್ಯಾಲಯ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೨೧	ಚೋಮದು.	ಚೋಮನ ದುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೫	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೨೨	ಚೋರಬ.	ಚೋರಬಸವ ಚರಿತ್ರವು	ಶಂಕರ (ಸಂ॥ ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	೧೭೬೩	ಚಿತ್ತೂರು ಅಪ್ಪಾಸ್ವಾಮಿ ಮುದಲಿಯಾರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೮೮೬
೫೨೩	ಚೌಡವ.	ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯನವಚನಗಳು	ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೨೪	ಛಂದಸ್ಸಾ.	ಛಂದಸ್ಸಾರ	ಗುಣಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೪೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೨೫	ಛಂದೋಂಬು.	ಛಂದೋಂಬುಧಿ	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ॥ (i) ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್;	ಸು. ೯೯೦	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೭೫
			(ii) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್;	,,	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು
			(iii) ಎಚ್. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	ಶ್ರೀವತ್ಸ ಪ್ರೆಸ್, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೬
೫೨೬	ಛಂದೋವಿ.	ಛಂದೋವಿಕಾಸ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ	೧೯೫೬	ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ, ಕಾಡಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾಲೇಜು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೫೨೭	ಛತ್ರಪ.	ಛತ್ರಪತಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೨೮	ಛತ್ರಶಿ.	ಛತ್ರಪತಿ ಶಿವಾಜಿ ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ (ದ್ವಿತೀಯಖಂಡ)	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೮೯೮	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨೯	ಭಾಸರ.	ಭಾಸರನ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಬಿ.ಶಂಕರಭಟ್ಟ, ಬಿ.ಎಂ.ಶರ್ಮ	೧೯೪೯	ವಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೫೩೦	ಜಗಚಂ.	ಸರ್ ಜಗದೀಶಚಂದ್ರ ಬೋಸರು	ಡಿ. ಆರ್. ರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೧	ಜಗತ್ತು.	ಜಗತ್ತುಗಳ ಹುಟ್ಟು ಸಾವು	ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೩೨	ಜಗದಾ.	ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೩೩	ಜಗವಿ.	ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯಂ	ರುದ್ರಭಟ್ಟ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii) ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೧೮೫	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪ ,, ೧೯೨೨, ೧೯೨೩
೫೩೪	ಜಗೀತೆ.	ಜನಪದ ಗೀತೆ	(ಸಂ॥ ಕರೀಂಖಾನ್)	೧೯೫೫	ರಾಮರಾಜ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೫	ಜಡೆರ.	ಜಡೆಯ ನಾಯನಾರ್ ಯಸ್ಯಜ್ಞಾನಿದೇವಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೩೬	ಜನಗೀ.	ಜನತಾ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೫೩೭	ಜನಜೀ.	ಜನಪದ ಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೫೩೮	ಜನನಾ.	ಜನನಾಯಕ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೫೩೯	ಜನವ.	ಜನವಶ್ಯ	ಕಲ್ಲರಸ	ಸು. ೧೪೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೯೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೪೦	ಜನಿವಾ.	ಜನಿವಾರ ಮತ್ತು ಶಿವದಾರ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೧	ಜಮೀನ್ದಾ.	ಜಮೀನ್ದಾರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೪೮	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೫೪೨	ಜಯಂತ.	ಜಯಂತ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೨	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೪೩	ಜಯಕಾ.	ಜಯನೃಪ ಕಾವ್ಯಂ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೦೮	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೫೪೪	ಜಯಗೋ.	ಜಯ ಗೋದಾವರಿ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವಾ ಮಂದಿರ, ಗೋಕಾಕ
೫೪೫	ಜಯರ.	ಜಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೪೬	ಜರತಾ.	ಜರತಾರಿ ಜಗದ್ಗುರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೬೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೭	ಜಳಕು.	ಜಪಾನ್ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುಡ್ವಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೫೪೮	ಜಾತತಿ.	ಜಾತಕ ತಿಲಕಂ	ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	೧೦೪೯	ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೫೪೯	ಜಾನಕೋ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೫೬	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೦	ಜಾರುದಾ.	ಜಾರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೨	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೫೧	ಜಿನಭಾ.	ಜಿನಭಾರತ	ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೦೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೫೫೨	ಜಿನಮು.	ಜಿನಮುನಿ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೧೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೫೫೩	ಜಿನರಾ.	ಜಿನದತ್ತರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಪದ್ಮನಾಭ (ಸಂ॥ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ಇತರರು)	ಸು. ೧೬೮೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿವೇಕಾಭ್ಯುದಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೫೫೪	ಜಿನಸಾ.	ಜಿನಭಕ್ತಿಸಾರ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೨೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೫೫	ಜಿನಾಲೆ.	ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ॥ ಬೊಮ್ಮರಸ ಪಂಡಿತ)	ಸು. ೯೫೦	ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೫೫೬	ಜಿರಾಮಾ.	ಜಿನರಾಮಾಯಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೨೬/೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೫೭	ಜೀದಾನ.	ಜೀವದಾನ	ನಾರಾಯಣ ಹುಲಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೫೮	ಜೀಪಾಠ.	ಜೀವನ ಪಾಠಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೯	ಜೀವಂಚ.	ಜೀವಂಧರ ಚರಿತೆ	ಭಾಸ್ಕರ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೪೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೫೬೦	ಜೀವಂಸಾಂ.	ಜೀವಂಧರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೬೧	ಜೀವನ.	ಜೀವನ	ಬಿ. ಆರ್. ವಿ. ರಾವ್	೧೯೫೩	ತ್ಯಾಗರಾಜ ಪ್ರೆಸ್, ಶಿಕಾರಿಪುರ
೫೬೨	ಜೀವಪ್ರ.	ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹ	ರಮಾಕಾಂತ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೩	ಜೀವಮ.	ಜೀವನ ಸಂಗ್ರಾಮ	ಪಿ. ಶೀನಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೪೬	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೫೬೪	ಜೀವಯಾ.	ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಶೋಕ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೬೫	ಜೀವರಂ.	ಜೀವನ ರಂಗ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೬	ಜೀವಲ.	ಜೀವ ಲಹರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೭	ಜೀವಸಂ.	ಜೀವಸಂಬೋಧನೆ	ಬಂಧುವರ್ಮ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦ ,,	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?) ಓರಿಇ, ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೫೬೮	ಜೀವಸಾ.	ಜೀವನ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೬೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೬೯	ಜೀವಾತ್ಮ.	ಜೀವಾತ್ಮ	ಸು. ವೆಂಕಟಾಚಲಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಸುಬೋಧ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೦	ಜೂಜು.	ಜೂಜು	ಅನು॥ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೧	ಜೈನಧ.	ಜೈನಧರ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆ	ಮಹಾದೇವ ಪ್ರಭಾಕರ ಪೂಜಾರ	೧೯೩೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೭೨	ಜೈನಪ.	ಜೈನಧರ್ಮ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೨	ಶಾಂತಿ ಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೫೭೩	ಜೈಮಿಭಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಶ್ರೀ ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೫೭೪	ಜೊಮ್ಮರ.	ತೆಲುಗು ಜೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೭೫	ಜೋಳಬೆ.	ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೬	ಜ್ಞಾನಚ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಚರಿತೆ	ಪಾಯಣವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ರಘುಚಂದ್ರ ಶೆಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೬೫೯	ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ೧೦೫, ಅತಿಬಲ ಮಹಾರಾಜರು, ಮೂಡುಬಿದರೆ, ೧೯೫೮
೫೭೭	ಜ್ಞಾನಚಂ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಾಭ್ಯುದಯ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೧೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೭೮	ಜ್ಞಾನಸಿಂ.	ಜ್ಞಾನಸಿಂಧು	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ॥ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿತ)	ಸು. ೧೭೫೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಜಪೇಯ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೦
೫೭೯	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿನೋದಿನಿ	ಅನು॥ ನಂಗಪುರಂ ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೦	ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾ.	ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ	ಪಾಟೀಲ ತಿರುಮಲರಾಯ	೧೯೩೧	—
೫೮೧	ಜ್ವಾಲಾಮೇ.	ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಮೇಲೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೨	ಝಾರಾಣಿ.	ಝಾನ್ಸಿಯ ರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ	ಅನು॥ ಎ. ಜಿ. ಗೋವಿಂದರಾಜ್	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೮೩	ಟಾಕಥೆ.	ಟಾಲ್‌ಸ್ಟಾಯಿಯವರ ಕಥೆಗಳು	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೫	ಭಾರತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೪	ಡಬೊಮ್ಮ.	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು (೮೯)	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೮೫	ಢಂಡೋಲು.	ಢಂ ಢಂ ಡೋಲು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೮೬	ತಕ್ಕಡಿ.	ತಕ್ಕಡಿ (ವ್ಯಾಪಾರ-ವಿಜ್ಞಾನ)	ಎಚ್. ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ	೧೯೪೧	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೫೮೭	ತತ್ತ್ವಚಿಂ.	ತತ್ತ್ವಚಿಂತಾಮಣಿ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೨೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೮೮	ತತ್ತ್ವಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವರತ್ನಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ಬಾಲಚಂದ್ರದೇವ (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೫೮೯	ತತ್ತ್ವಶು.	ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ	ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ	೧೯೨೭	ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೦	ತತ್ತ್ವನಿ.	ತತ್ತ್ವಾಭಿನಯ ನಿಘಂಟು	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೧೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೯೧	ತತ್ತ್ವಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವಾನುಭವ ಪ್ರಕಾಶ	ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ	—	ಎನ್.ನಾರಾಯಣರಾವುಮಾನೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೨	ತರಬೆ.	ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಗಳು	ಎಸ್. ಎಂ. ಮುನಿವೆಂಕಟಪ್ಪ	೧೯೪೯	ವನ್ಹಿಕುಲ ಅಂಡ್ ಕೋ., ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೩	ತರ್ಕಕೌ.	ತರ್ಕಕೌಮುದಿ	ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಣ್ಣ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೯೪	ತವನಿ.	ತವನಿಧಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೯೫	ತಸೂವೃ.	ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ	ದಿವಾಕರಣಂದಿ	೧೦೬೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೩೧.ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೯೬	ತಳಿರು.	ತಳಿರುತೋರಣ	(ಸಂ॥ ಮ. ವಿ. ನಾಯಕ)	೧೯೪೯	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲಾ, ಮುಂಬಯಿ
೫೯೭	ತಾಪ್ಯಾರಿ.	ತಾರಾಪ್ಯಾರಿ	ನರಸೀಪುರದ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೨೬	ಕ್ರೌನ್ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೫೯೮	ತಾಯಿ.	ತಾಯಿ	ಅನು॥ ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೯೯	ತಾಯಿಕ.	ತಾಯಿಯ ಕರುಳು	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೦೦	ತಾಯಿನಾ.	ತಾಯಿನಾಡು (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್)	೧೯೨೭–	ತಾಯಿನಾಡು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೧	ತಾವರೆ.	ತಾವರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೨	ತಿಂಮತ.	ತಿಂಮನ ತಲೆ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೩	ತಿಡುಗು.	ತಿರುಕರ ಪಿಡುಗು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ ಕಲ್ಲೂರ	೧೯೩೦	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೪	ತಿಮ್ಮಅ.	ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತ ಅಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	ತಿಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೫೧೦	ಟಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೫	ತಿಮ್ಮಅ.	,, ಅನುಶಾಸನಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೬	ತಿಮ್ಮಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೭	ತಿಮ್ಮಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೮	ತಿಮ್ಮಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೯	ತಿಮ್ಮಶ್ರ.	,, ಆಶ್ರಮವಾಸಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೦	ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೧	ತಿಮ್ಮಸ್ವ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೨	ತಿರುತೊಂ.	ತಿರುಕುರುಂಪೆಯ ತೊಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೩	ತಿರುನಾ.	ತಿರುನಾಳ್ಪೋವರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೪	ತಿರುನೀ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠಪಾಣರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೫	ತಿರುಪಾ.	ತಿರುಪಾಣಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೬೧೬	ತಿರುರ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೭	ತಿರುಶ.	ತಿರುವೇಂಗಡ ಶತಕ	ಕೇಶವ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೮	ತಿಲೋಮೆ.	ತಿಲೋತ್ತಮೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೦	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೬೧೯	ತೀರ್ಥಕ.	ತೀರ್ಥಕರೂ ತೀರ್ಥಂಕರರೂ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೦	ತೀರ್ಥಮ.	ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ಕು. ಗೊರಬಾಳ)	೧೬೮೭–೧೭೫೫	ಲಿಂಗಸುಗೂರ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ೧೯೪೯
೬೨೧	ತುಂಗಭ.	ತುಂಗಭದ್ರ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೬೨೨	ತುಂಬಿಕೊ.	ತುಂಬಿದ ಕೊಡ – ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೊಡ್ಡೇರಿ ವೆಂಕಟಗಿರಿರಾವ್	೧೯೫೬	—
೬೨೩	ತುಟವಿ.	ತುಟಿ ಮೀರಿದುದು	ರಾ. ಶಿ.	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೪	ತುಪದ.	ತುಂಟನ ಪದಗಳು	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೧	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೫	ತುಬ್ಬಣ್ಣ.	ತುಬ್ಬುಗಾರ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೬	ತುರಂಗ.	ತುರಂಗ ಭಾರತ	ಪರಮದೇವ (ಸಂ॥ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಸೂರಿ)	೧೭೭೭	ಭಾರತೀ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮುಂಬಯಿ, ೧೮೪೯
೬೨೭	ತುಳಸೀ.	ತುಳಸೀರಾಮಾಯಣಾಮೃತ (ರಾಮಚರಿತ ಮಾನಸ)	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೩೬	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೮	ತುಳುನಾ.	ತುಳುನಾಡು	ಪಿ. ಗುರುರಾಜಭಟ್	೧೯೬೩	ಭವ್ಯವಾಣಿ, ಪಡುಪೇಟೆ, ಉಡುಪಿ
೬೨೯	ತುಜುಗಾ.	ತುಜುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ತುಜುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೩೦	ತೆನೆ.	ತೆನೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಜಿ. ವಾಮನಭಟ್ಟ)	೧೯೪೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಕೆನರಾ ಹಾಯ್‌ಸ್ಕೂಲ್, ಮಂಗಳೂರು
೬೩೧	ತೆಲಂಶಾ.	ತೆಲಂಗಾಣಾ ಶಾಸನಮುಲು (ಸಂಪುಟ ೧)	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಹನುಮಂತರಾವ್)	೧೯೩೫	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಪರಿಶೋಧಕ ಮಂಡಲಿ, ಹೈದರಾಬಾದು
೬೩೨	ತೇವೋಡ.	ತೇಲಿಹೋದ ಮೋಡ	ಗೀತಾ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೩೩	ತೊರರಾ.	ತೊರವೆಯ ರಾಮಾಯಣ	ನರಹರಿ (ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ) (ಸಂ॥ (i) ಹೊ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಸ.ಡಿ.ಇ. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಹ್ಸೊ. ವೆಂಕಟರಾಮ ಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕೃಷ್ಣರಾಜವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೦
		,,	(ii) ಸಂಪುಟ I, ಎನ್.ಬಸವಾರಾಧ್ಯ; ,, II, ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	,, ,,	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೬ ,, ೧೯೫೯
೬೩೪	ತೊಳೆಮು.	ತೊಳೆದ ಮುತ್ತು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೩೫	ತ್ಯಾಗಮು.	ತ್ಯಾಗಮಯಿ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೪	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೩೬	ತ್ರಿಪುವಿ.	ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಪುರಾತನ ವಿಳಾಸಂ	ಸುರಂಗ (ಸಂ॥ ದಾನಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ವಾಗ್ದೇವೀ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ, ೧೯೦೨
೬೩೭	ತ್ರಿಪುಸಾಂ.	ತ್ರಿಪುರದಹನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿಶುಮಾಯಣ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೨೩೩	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೯
೬೩೮	ತ್ರಿಭುತಿ.	ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ	ವಿರುಪರಾಜ	೧೫೧೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೯	ತ್ರಿಲೋಕ.	ತ್ರಿಲೋಕ ಶತಕ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ	೧೫೫೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೦	ದಂಬನಾ.	ದಂಬನ ನಾಯಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೬೪೧	ದಕಚ.	ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರಸಾರ	ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕಿಣಿ, ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾಯ	೧೯೨೭	ಕೆನರಾ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೪೨	ದಕ್ಷಾರ.	ದಕ್ಷಾಧ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೩	ದಕ್ಷಿನ.	ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ ನಕ್ಕಾಗ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ನಾರಂಗಿಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೪	ದತ್ತನಾ.	ದತ್ತವಾಣಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೦ ?	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೫	ದಭಾಇ.	ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ	ಅನು॥ ಜಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೭	ಪರಿಮಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೪೬	ದಮುಸ್ವ.	ದಮಯಂತೀ ಸ್ವಯಂವರಂ	ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೪೩–೯೧	ಸರಕಾರದ ಬ್ರ್ಯಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೧
೬೪೭	ದರ್ಶನ.	ದರ್ಶನ	ಬಿ. ಜಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೮	—
೬೪೮	ದಲಿಕು.	ದಲಿತ ಕುಸುಮ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೯	ದಶಕು.	ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಚೌಂಡರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೨
೬೫೦	ದಶಟೀ.	ದಶಗ್ರಂಥಿ ಟೀಕೆ	ವೀರಣಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫೧	ದಾಕೂಟ.	ದಾಸಕೂಟ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೬
೬೫೨	ದಾದಾನ.	ದಾದಾಭಾಯಿ ನವರೋಜಿ	ಅನು॥ ಕೆ. ಚಿದಂಬರಂ	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೫೩	ದಾದಿ.	ದಾದಿ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೨	ಅಜಿತಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೫೪	ದಾಬುತ್ತಿ.	ದಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೫೫	ದಾಸಹು.	ದಾಸರ ಹುಡಿಗೆ	ಟೇಂಗ್ಸೆ ಗೋವಿಂದರಾಯ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಥಾಕುಂಜ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೫೬	ದಾಸೋಸಂ.	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫೭	ದಿನಾರಿ.	ದಿನಾರಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೫೮	ದಿಲೀಚ.	ದಿಲೀಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೫೯	ದಿಲ್ಲಿಪ.	ದಿಲ್ಲಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಎಸ್. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೦	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೦	ದಿವಾಬ.	ದಿವಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ್	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೧	ದಿವ್ಯಚ.	ದಿವ್ಯಸೂರಿ ಚರಿತೆ	ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೬೬೨	ದೀಕ್ಷಾಬೋ.	ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ	ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೬೩	ದೀಪದ.	ದೀಪದರ್ಶನ	ದಿನೇಶ್	೧೯೫೬	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೪	ದೀಪನಿ.	ದೀಪನಿರ್ವಾಣ	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೯೫೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೬೫	ದೀಪಮ.	ದೀಪದ ಮಲ್ಲಿ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೬	ದೀಪಹ.	ದೀಪ ಹತ್ತಿತು	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೬೭	ದುಂಬಿಕ.	ದುಂಬಿಯ ಕನಸು	ಎಚ್. ಎ. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೬೬೮	ದುರಂನಾ.	ದುರಂತ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಾರ ನಾಟಕಗಳು	ಎಚ್. ಕೆ. ರಂಗನಾಥ್	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೯	ದುಶ್ಶಾಕ.	ದುಶ್ಶಾಸನ ಕಥೆ	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೬೭೦	ದುಸಾರ.	ದುಸ್ಸಂಸಾರ	ಸಿ. ವಿ. ಆರ್.	೧೯೩೫	—
೬೭೧	ದೂಬೆಟ್ಟ.	ದೂರದ ಬೆಟ್ಟ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೭೨	ದೃಢನಿ.	ದೃಢನಿರ್ಧಾರ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೭೩	ದೈವ್ಯಮ.	ದೈವ್ಯದ ಮನೆ ಅಥವಾ ಆಷಾಢ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ	ಕೆ. ವಿ. ಐಯರ್	೧೯೪೯	ಹಿಂದ್ ಕಿತಾಬ್ಸ್ ಲಿ. (ಬೊಂಬಾಯಿ), ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೪	ದೇಜ್ಯೋತಿ.	ದೇಹಜ್ಯೋತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ವಸಂತ ಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೭೫	ದೇದಾಪ್ರ.	ದೇವರ ದಾಸಿಮಾರ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಜಿ. ಟಿ. ಅಕ್ಕುಲಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತ, ಎಂ. ಜಿ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯ)	೧೯೫೩	ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನಶಾಖೆ, ನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ನಿವಾಸ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೬	ದೇದಾವ.	ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೬೭೭	ದೇದಾಸ.	ದೇವದಾಸ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೬	ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೬೭೮	ದೇಯಾನಿ.	ದೇವಯಾನಿ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕರಸೀರ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೭	ಶ್ರೀ ರುದ್ರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ರೋಣ
೬೭೯	ದೇವಆ.	ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನ	ಭಿ. ಪ. ಕಾಳೆ	೧೯೩೦	—
೬೮೦	ದೇವದಾ.	ದೇವದಾಸವರು	ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾವ್	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೧	ದೇವದೂ.	ದೇವದೂತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೬	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೬೮೨	ದೇವಮ.	ದೇವತಾ ಮನುಷ್ಯ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೮೩	ದೇವಸಾ.	ದೇವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಕೆ. ಶ್ರೀಕಂಠ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೮೪	ದೇವಹೆಂ.	ದೇವರ ಹೆಂಡತಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೫	ದೇವಾಂಪು.	ದೇವಾಂಗ ಪುರಾಣ	ಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೧೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೮೬	ದೇವೀಚೌ.	ದೇವೀಚೌಧುರಾಣಿ	ಅನು॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್	೧೯೫೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಎರ್. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೭	ದೇವೀದ.	ದೇವೀದ್ವಯರ ದರ್ಪಪ್ರಭಾವ	ಚೆನ್ನಬಸವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾರ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	೧೯೨೯	ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೮೮	ದೇವೀಪ್ರ.	ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ ಪ್ರಸಂಗ	ದೇವೀದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಪಿ. ಗುರುರಾವ್, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೬೮೯	ದೇವೀಮ.	ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ)	ಸು. ೧೭೫೦	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಗದಗ, ೧೯೬೦
೬೯೦	ದೇಶಧು.	ದೇಶಧುರೀಣ	ಎಸ್. ಕೆ. ಶಾಮಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	ಶೇಡಿಗುಮ್ಮೆ, ಪೆರಡಾಲ, ದ.ಕ.
೬೯೧	ದೇಶಾಂಕ.	ದೇಶಾಂತರದ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೨	ದೋರಾಕ.	ದೋರಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೫೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೯೩	ದೌಲತ್.	ದೌಲತ್	ವೀರಕೇಸರಿ	೧೯೬೫	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೪	ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ.	ದ್ರಾಕ್ಷಿ ದಾಳಿಂಬೆ	ವಿ. ಸೀ.	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೫	ದ್ರೋಕನ್ಯೆ.	ದ್ರೋಹಿ ಮತ್ತು ಅಪಹೃತಕನ್ಯೆ	ಅಣ್ಣಗಿರಿ	೧೯೫೬	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೬	ದ್ವಾದಶಾ.	ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ವಿಜಯಣ್ಣ	೧೪೪೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೭	ಧನಂಜ.	ಧನಂಜಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೮	ಧರ್ಮನಾ.	ಧರ್ಮನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಮಧುರ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಸಿ. ಪದ್ಮನಾಭಶರ್ಮ, ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ)	ಸು. ೧೩೮೫	ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೯೯	ಧರ್ಮಪ.	ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ	ವೃತ್ತವಿಲಾಸ	ಸು. ೧೩೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೩,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೨೦೦	ಧರ್ಮರ.	ಧರ್ಮರಹಸ್ಯ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೫	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೨೦೧	ಧರ್ಮಸೆ.	ಧರ್ಮಸೆರೆ	ಜಡಭರತ	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೨	ಧರ್ಮಾಮೃ.	ಧರ್ಮಾಮೃತಂ	ನಯಸೇನ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೧೧೨	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೪, ೧೯೨೬
೨೦೩	ಧಾರಜಿ.	ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಇ. ಪೇ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೬	—
೨೦೪	ಧಾರ್ಮಿತೇ.	ಧಾರ್ಮಿಕ ತೇಜ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೨೦೫	ಧೂಮಕೇ.	ಧೂಮಕೇತು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೩೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೬	ಧೂಮಮ.	ಧೂಮಕೇತುವಿನ ಮದುವೆ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೦	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೨೦೭	ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ.	ಕನ್ನಡ ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ ಮತ್ತು ಲೋಚನಸಾರ	ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೧	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೦೮	ನಂಟರು.	ನಂಟರು	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೦೯	ನಂದಿಮಾ.	ನಂದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಗೋವಿಂದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೭
೨೧೦	ನಂಬಿರ.	ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ತೀ.ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೨೧೧	ನಗೆಗ.	ನಗೆಗಡಲು	ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೩೩	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆ.ಬಿ. ಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೨	ನಗೆಮಾ.	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆಯವಚನಗಳು	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೨೧೩	ನಗೆಹೊ.	ನಗೆಹೊಗೆ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೧೪	ನಟಸಾ.	ನಟಸಾರ್ವಭೌಮ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೯	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೫	ನಡುಗೋ.	ನಮ್ಮ ನಡುವಿನ ಗೋಡೆ	ಶಿವೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡಮನಿ, ಇತರರು	೧೯೫೧	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೬	ನಡುಮ.	ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ಕೆ	೧೯೩೭	ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೭	ನಡೆದಾ.	ನಡೆದುಬಂದ ದಾರಿ (ಭಾಗ I-III)	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ, ಕೆ. ಡಿ. ಕುರ್ತಕೋಟಿ)	೧೯೫೯–೧೯೬೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೮	ನಡೆಬಂ.	ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೨	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೯	ನದೀಪ.	ನಮ್ಮೂರ ದೀಪ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ	೧೯೫೪	ಸಜೀವ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೨೨೦	ನನಲ್ಲ.	"ನನ್ನ ನಲ್ಲ" ಹಾಗೂ ಇತರ ಕವನಗಳು	ಮಧುರ ಚನ್ನ (ಸಂ॥ ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ)	೧೯೩೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅರವಿಂದಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಚಡಚಣ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ೧೯೫೫
೨೨೧	ನನಾರ.	ನರಕದಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೭	ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೨	ನನ್ನಜೊ.	ನನ್ನ ಜೊತೆಗಾರರು	ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	—	—
೨೨೩	ನನ್ನಪ.	ನನ್ನ ಅಪ್ಸರೆ ಮತ್ತು ಮುಗುದೆಯರ ಪತ್ರಗಳು	ಸಿ. ಕೃಷ್ಣ	೧೯೪೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೨೪	ನನ್ನರ.	ನನ್ನ ರಸಿಕ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೫	ನಮರ.	ನಮಃಶಿವಾಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೨೬	ನಮ್ಮನು.	ನಮ್ಮ ನುಡಿ	ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೦	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೨೭	ನಮ್ಮಬ.	ನಮ್ಮ ಬದುಕು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೯	ಜಯಂತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೨೮	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ.	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ ನಸೀಬು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪರೆಡ್ಡಿ	—	ಗ್ರಾಮಜ್ಯೋತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೨೯	ನಮ್ಮೂರ.	ನಮ್ಮೂರಿನ ರಸಿಕರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೦	ನರಚ.	ನರಪತಿ ಚರಿತಂ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ (ಸಂ॥ ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ)	೧೮೨೩-೭೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩೧	ನಲದ.	ನಲದಮಯಂತಿ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬-೧೯೨೧	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯರತ್ನಮಾಲಾ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ೧೯೪೫
೭೩೨	ನಲ್ಮೆ.	ನಲ್ಮೆ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ಸ್ ಎಂಡ್ ಏಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೩೩	ನವನೀ.	ನವನೀತ	ಸಿ. ಎಂ. ರಾಮರಾವ್	೧೯೫೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಕೇರಿ
೭೩೪	ನವರಾ.	ನವರಾತ್ರಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೮	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೫	ನವವಿ.	ನವವಿಧಾನ	ಅನು॥ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ	೧೯೩೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೭೩೬	ನವ್ಯಕಾ.	ನವ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೯	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೭೩೭	ನವ್ಯಧ್ವ.	ನವ್ಯಧ್ವನಿ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ, ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೩೮	ನಳಚ.	ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೬
೭೩೯	ನಳಚಂ.	ನಳಚಂಪು	ಚೌಂಡರಸ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೭೪೦	ನಳವಿ.	ನಳಕೂಬರ ವಿಳಾಸ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩-೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ:ಕೆ.ಬಿ.೩೫೫?, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೪೧	ನಾಕಥೆ.	ನಾಯಿಯ ಕಥೆ	ಅನು॥ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯ ಅವಧಾನಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೭೪೨	ನಾಕಲಾ.	ನಾ ಕಂಡ ಕಲಾವಿದರು	ಕೆ. ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೪೩	ನಾಗಕಾ.	ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾದಂಬರಿ	ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ	೧೯೫೫	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೪೪	ನಾಗಕು.	ನಾಗಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಬಾಹುಬಲಿ (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ಮೈಸೂರು ಜೈನ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೩
೭೪೫	ನಾಗರಿ.	ನಾಗರಿಕ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೪೬	ನಾಚಿಕೆ.	ನಾಚಿಕೆ	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ್	೧೯೫೭	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೭೪೭	ನಾಚಿರ.	ಮಾರುಡಿಗೆಯನಾಚಿತಂದೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೪೮	ನಾಚಿರಾ.	ನಾಚಿರಾಜೀಯ	ನಾಚಿರಾಜ	ಸು. ೧೩೦೦	ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೭೪೯	ನಾಡಪ.	ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೨	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೦	ನಾಡಿಗೇ.	ನಾಡಿಗೇರರ ನಗೆಬರಹಗಳು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೧	ನಾಡೋಜ.	ನಾಡೋಜ ಪಂಪ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೩೮	ಸೈಂಟ್ ಎಲೋಸಿಯಸ್ ಕೊಲೇಜ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೫೨	ನಾಣ್ಣುಡಿ.	ನಾಣ್ಣುಡಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೩೬	ಬಾಲಮೋಹನ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೩	ನಾದಲೀ.	ನಾದಲೀಲೆ	ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೫೪	ನಾಧಾರಿ.	ನಾಮಧಾರಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೯	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೭೫೫	ನಾನಾಕಂ.	ನಾನಾರ್ಥಕಂದ	ಚೆನ್ನಕವಿ (ಟೀಕು–ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವಾಜಪೇಯಂ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೫೬	ನಾಪದ.	ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೪೭	ಮೋದಿ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೭	ನಾಪೋಲೀ.	ನಾನು ಪೋಲೀಸನಾಗಿದ್ದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೮	ನಾಲ್ಕಮ.	ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನೆ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೫೯	ನಾಲ್ಕುಕ.	ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೯	ಜೀವನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೦	ನಾಳೀಜ.	ನಾಳೀಜಂಘ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೧	ನಿಂದೆನೆ.	ನಿಂದೆಯ ನೆಲೆ	ಎಂ. ಕೆ. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೯	ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೨	ನಿಂಬರ.	ನಿಂಬವ್ವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೬೩	ನಿಗಮ.	ನಿಗಮಸಾರಾಮೃತ	ಪದ್ಮನಾಭ ಮಹಾರಾಜ	ಸು. ೧೮೮೦	ತತ್ವಬೋಧಾಲಯ ಶಿಲಾಯಂತ್ರ ಛಾಪಖಾನೆ, ನೂಲವಿ, ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲಾ
೨೬೪	ನಿಗೂಢ.	ನಿಗೂಢ ಕೊಲೆ	ಎಂ. ಶೇಷಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೨೯	ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಆಗಡಿ
೨೬೫	ನಿಘಂನಿ.	ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೬	ನಿಜಸಾಂ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೬೭	ನಿಭಾಗ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಗವತ	ನಿತ್ಯಾತ್ಮ ಶುಕಯೋಗಿ (ಸಂ॥ (i) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು	ಸು. ೧೫೩೦	ಟಿ.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೧
			(ii) ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ ೧–೨,೧೦)	,,	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧, ೧೯೬೪
೨೬೮	ನಿಮ್ಮದೃ.	ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ಟಿ. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೯	ನಿರಶಾ.	ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಿ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೦	ನಿರಾತೆ.	ನಿರಾಶ್ರಿತೆ	ಎಚ್. ವಿ. ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೭೧	ನಿರಾಭ.	ನಿರಾಭರಣ ಸುಂದರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮನ್ವಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ
೨೭೨	ನಿರೀಕ್ಷೆ.	ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಅಕಬರ ಅಲಿ	೧೯೫೫	ಚೈತ್ರಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೨೭೩	ನಿರ್ದೋಷಿ.	ನಿರ್ದೋಷಿ	ಆರ್. ಜಿ. ಕುಮಟ	೧೯೫೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೪	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ.	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ವನಿತೆ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೨೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೫	ನಿರ್ವಾಮಾ.	ನಿರ್ವಾಣಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಿಕೆ	ಬೊಪ್ಪಣ್ಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೧೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೭೬	ನಿವೇದ.	ನಿವೇದನ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೭	ನಿಷ್ಕಾಮ.	ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರೇಮ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೭೮	ನಿಸದು.	ನಿಸರ್ಗದುಡಿಯಲ್ಲಿ	(ಸಂ॥ ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ)	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೯	ನಿಸರ್ಗ.	ನಿಸರ್ಗ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೦	ನಿಸುತ.	ನಿಜಸುತ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೮	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೨೮೧	ನಿಹಾರ.	ನಿರಾಹಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೪	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೨	ನೀಗಟ್ಟು.	ನೀತಿಗಳ ನೆಲೆಗಟ್ಟು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೩	ನೀತಿಚಿಂ.	ನೀತಿಚಿಂತಾಮಣಿ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೨–೬೪	೨೯ನೇಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೮೪	ನೀತಿಮಂ.	ನೀತಿಮಂಜರಿ (ಭಾಗ I)	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೦– ೧೯೩೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
		,, (ಭಾಗ II)	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೮
೨೮೫	ನೀತಿವಾ.	ನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತ	ಸೋಮದೇವ (ಟೀಕೆ – ನೇಮಿನಾಥ)	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೬	ನೀತಿಸಾ.	ನೀತಿಸಾರ	ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೮೦೦	ಭಾರತೀಭವನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೨೮೭	ನೀನಮು.	ನೀ ನನ್ನ ಮುಟ್ಟಬೇಡ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೮	ನೀರಸ.	ನೀರಸ ಜೀವನ	ವೆ. ವಾ. ಸವನೂರ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೯	ನೀಲಧ್ವ.	ನೀಲಧ್ವಜ ಕಾಳಗವು	ಕಡಂದಲೆಯ ರಾಮ	೧೯೩೨	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೨೯೦	ನೀಸಾರಾ.	ನೀತಿಸಾರಾವಳಿ	ಜಗ್ಗು ಶಿಂಗರಾರ್ಯ	೧೯೪೮	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೧	ನೂರಜ.	ನೂರಜಹಾನ	ಪಂಡಿತ ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೯೨	ನೇಮಿಪು.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೭೯೩	ನೇಮಿಸಂ.	ನೇಮಿಜಿನೇಶ ಸಂಗತಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೦೮	ಚತುರಂಗ ಬಸವರಾಜ ಅರಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೧
೭೯೪	ಪಂಚತಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪಂಚತಂತ್ರಂ	ದುರ್ಗಸಿಂಹ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೦೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮
೭೯೫	ಪಂಚಭ.	ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ	ಕೆ. ಎನ್. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮುಂಡಾಜೆ,ದ.ಕ.
೭೯೬	ಪಂಚಾಮೃ.	ಪಂಚಾಮೃತಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ರಾಮು–ದೇವುಡು	—	ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ೯.ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ,ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೭	ಪಂಚೀಕ.	ಪಂಚೀಕರಣ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೯೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೯೮	ಪಂಜಪಂ.	ಪಂಜರವಳ್ಳಿಯ ಪಂಜು	ಕಡಿದಾಳ್ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಜಿ.ಎಸ್.ವಿಶ್ವ ಮತ್ತು ಕಂಪೆನಿ,ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೯	ಪಂಜೆನೆ.	ಪಂಜೆಯವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ	(ಸಂ॥ ಎಮ್. ಗೋವಿಂದಪೈ, ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ)	೧೯೫೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೮೦೦	ಪಂಡಿತ.	ಪಂಡಿತ ನಿಘಂಟು	ವಿ. ಡಿ. ಪಂಡಿತ್	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೦೧	ಪಂಪನಿ.	ಪಂಪಭಾರತದ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು,ಬೆಂಗಳೂರು
೮೦೨	ಪಂಪಭಾ.	ಪಂಪಭಾರತಂ ಎಂಬ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯಂ	ಪಂಪ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್ ;	ಸು. ೯೪೧	ಮೈಸೂರ್ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮
			(ii) ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೧
೮೦೩	ಪಂಪಾಶ.	ಪಂಪಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೦೪	ಪಂಯಾತ್ರೆ.	ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೨೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೦೫	ಪಂರಾಮಾ.	ಪಂಪರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ (ii) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	ಸು. ೧೧೦೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೨, ೧೮೯೨ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೧
೮೦೬	ಪತಾಕ್ಷಿ.	ಪತಾಕ್ಷಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೦೭	ಪತಂಗ.	ಪತಂಗ	ಯಮುನಾ ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹೊಸಹಳ್ಳಿ, ಸಾಗರ
೮೦೮	ಪತಿ.	ಪತಿ	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೦೯	ಪತಿತೋ.	ಪತಿತೋದ್ಧಾರ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೦	ಪತ್ರಿಕಾ.	ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೪೮	ಜನತಾ ಶಿಕ್ಷಣಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೧	ಪತ್ರಿನಿ.	ಪತ್ರಿಕಾ ನಿಘಂಟು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್–ಕನ್ನಡ)	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೧೨	ಪದಗೋ.	ಪದಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೭೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೧೩	ಪದ್ಮನ.	ಪ್ರಬುದ್ಧಪದ್ಮನಯನೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೮೯೮	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೮೧೪	ಪದ್ಮರಾ.	ಪದ್ಮರಾಜ ಪುರಾಣಂ	ಪದ್ಮಣಾಂಕ(ಸಂ॥ (i) ಬಿ.ಮಲ್ಲಾರಾಧ್ಯ	ಸು. ೧೩೮೫	ಅಂಬಿಕಾವಿಲಾಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೯
			(ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	,,	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೮೧೫	ಪದ್ಯಸಾ.	ಪದ್ಯಸಾರ (ಭಾಗ I)	(ಸಂ॥ ಲೂಯಿ ರೈಸ್)	೧೮೭೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
		,, (ಭಾಗ II)	(ಸಂ॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್)	೧೯೧೩	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೧೬	ಪಯಣ.	ಪಯಣ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೭	ಪರಗೀ.	ಪರಮಾರ್ಥಗೀತೆ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೮೧೮	ಪರಬೋ.	ಪರಮಾನುಭವಬೋಧೆ	,,	,,	,, ,,
೮೧೯	ಪರಮಾ.	ಪರಮಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ	,,	,,	,, ,,
೮೨೦	ಪರಮೇ.	ಪರಮೇಶ್ವರ	ವಾಸುದೇವ ಆಂಗಿರಸ	೧೯೩೬	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆಗಡಿ
೮೨೧	ಪರಶು.	ಪರಶುರಾಮ ರಾಮಾಯಣ	ಬೊಬ್ಬೂರು ರಂಗ	ಸು. ೧೬೫೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
		,, (ಆಶ್ವಾಸ ೧-೬)	(ಸಂ॥ ವೆಂಕಪ್ಪಾ ಪರಮಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆ)	,,	(ii) ಕರ್ಣಾಟಕ ಸುಕಾವ್ಯ ರತ್ನಮಾಲಾ, ಧಾರೇಶ್ವರ, ೧೯೨೩
೮೨೨	ಪರಸಾ.	ಪರಮಾಗಮಸಾರ	ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿ	ಸು. ೧೮೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೦೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
			,, (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)	,,	(ii) ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೮೨೩	ಪರಾವ.	ಪರಾವಲಂಬಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೪	ಪರಿಣೇ.	ಪರಿಣೀತಾ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೮೫	ಸಾಧನಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೫	ಪರಿನ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಮುರಲಿ	೧೯೮೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೮೨೬	ಪರಿಲ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೮೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೭	ಪರಿವ.	ಪರಿವರ್ತನೆ	ಹೊಸಬೆಟ್ಟು ರಾಮರಾಯ	೧೯೩೭	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೮೨೮	ಪರೀಕ್ಷೆ.	ಪರೀಕ್ಷೆ	ವೈ. ವಿ. ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೮೨೯	ಪಲಾಂಡು.	ಪಲಾಂಡು ಚರಿತ್ರೆ	ಕೆರೋಡಿ ಸುಬ್ಬರಾವ್	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೮೩೦	ಪಲಾನ.	ಪಲಾಯನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೮೬	ಶ್ರೀ ಮ. ಗ. ಶೆಟ್ಟಿ, ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ
೮೩೧	ಪವನ.	ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೦	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೩೨	ಪವಶೀ.	ಪತಿವಶೀಕರಣ	ಕೆರೂರ್ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೮	ಸ್ವಾಮಿ ರಾ. ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೮೩೩	ಪಶುಭಾ.	ಪರಶುರಾಮ ಭಾರತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.ಎ.೬೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೪	ಪಶ್ಚಿಮ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಕ್ಷೇತ್ರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೨–೧೭೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೫	ಪಶ್ಚಿಸಾಂ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಧಾಮ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೬	ಪಸಾರ.	ಪದಾರ್ಥಸಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೨೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೩೭	ಪಹಾರ.	ಪರಿಹಾರ	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೩೮	ಪಳಮೆ.	ಪಳಮೆಗಳು	ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ	೧೯೮೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೮೩೯	ಪಾತರ.	ಪಾತರಗಿತ್ತಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೪೦	ಪಾನಕ.	ಪಾನನಿರೋಧದ ಕಥೆಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ಮಾವಿನಕುರ್ವೆ	೧೯೫೩	—
೮೪೧	ಪಾಪ್ರಾಶ.	ಪಾರ್ವತೀಪ್ರಾಣನಾಥ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೪೨	ಪಾರಸಿ.	ಪಾರಸಿಕರು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೮೯	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು
೮೪೩	ಪಾರಿನಿ.	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ನಿಘಂಟು	ಕೆ. ಆರ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೨೩	ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು
೮೪೪	ಪಾರ್ವಪ.	ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ	ನರಹರ ರಾಮಚಂದ್ರ ಕನಮಡಿ	೧೯೨೨	(?) ; ವಿಜಾಪುರ
೮೪೫	ಪಾರ್ಶ್ವಪು.	ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಪಾರ್ಶ್ವಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೨೦೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೫೮, ೯೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
			,, (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)		(ii) ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೮
೮೪೬	ಪಾವಕ.	ಪಾವನ ಪಾವಕ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೪೭	ಪಾವಶ.	ಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೪೮	ಪಾಶ್ಚಾಪು.	ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಪುರಾತನ ಕಥೆಗಳು	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೬	ಪ್ರೋಗ್ರೆಸ್ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೪೯	ಪಾಸೋಪು.	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎನ್.ಆರ್.ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಸಾರಕ ಮಂಡಲಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೮೫೦	ಪಾಳಗಾ.	ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೩	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್,ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೧	ಪಿಂಡೋರ.	ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೫೨	ಪಿಪಾಸೆ.	ಪಿಪಾಸೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೮೫೩	ಪಿಶಾಪ.	ಪಿಶಾಚ ಪರಿವಾರ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	೧೯೩೧	ಜಿ. ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೪	ಪುಕಾಪ್ರ.	ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಪ್ರಸಂಗವು	ಕೇಶವಯತಿ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೫೫	ಪುಟ್ಟರ.	ಪುಟ್ಟರಸು	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೫೬	ಪುಣ್ಯತಿ.	ಪುಣ್ಯಸ್ಮೃತಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕಿಯರು	೧೯೫೩	ವೀಣಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಶಿರ್ವ, ದ.ಕ.
೮೫೭	ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.	ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ	ನಾಗರಾಜ	೧೩೩೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : (?) ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೫೮	ಪುರಂದ.	ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು	ಪುರಂದರದಾಸ	ಸು. ೧೫೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೫೯	ಪುರುಚ.	ಪುರುದೇವಚರಿತೆ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೫೧,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೮೬೦	ಪುರುಷ.	ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೧	ಪುರುಷಾ.	ಪುರುಷಾರ್ಥ	,,	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೨	ಪುಷ್ಪಪು.	ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣಂ	ಗುಣವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೮೬೩	ಪುಷ್ಪರ.	ಪುಷ್ಪ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೪	ಪೂಜಾಫ.	ಪೂಜಾಫಲ	ನೆಗಳೂರ ರಂಗನಾಥ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೫	ಪೂರ್ವಪು.	ಪೂರ್ವಪುರಾಣಂ	ಹಸ್ತಿಮಲ್ಲ (ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೨೯೦	ಶ್ರೀಮತಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಬಾಯಿ, ಭೃತಾರ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಬಹಿರ್ಶೀಟ, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ, ೧೯೪೩
೮೬೬	ಪೂರ್ವರಂ.	ಪೂರ್ವರಂಗ	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೨	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೭	ಪೆರುರ.	ಎಡಗಳೆಯ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೮	ಪೇಟಿಮಾ.	ಪೇಟಿಮಾತೇನಜ್ಜಿ ?	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೭	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್,ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೯	ಪೈಮಹ.	ಪೈಗಂಬರ್ ಮಹಮ್ಮದ್	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೦	ಪ್ರಕಾಶ.	ಪ್ರಕಾಶ	ಅನು॥ ಸರಸ್ವತಿಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೩	ನವಭಾರತ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೮೭೧	ಪ್ರಕೃತಿ.	ಪ್ರಕೃತಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೨	ಪ್ರಜಾವಾ.	ಪ್ರಜಾವಾಣಿ (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್)	೧೯೪೮–	ಪ್ರಜಾವಾಣಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೩	ಪ್ರಣಸ.	ಪ್ರಣಯ ಸಮಾಧಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೪	ಪ್ರತಾಪ.	ಪ್ರತಾಪಮುದಲಿ	ಅನು॥ ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	ನೇತ್ರಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೫	ಪ್ರತಿಧ್ವ.	ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ	ಬಿ. ನರ್ಸಪ್ಪ	೧೯೪೫	ಬಡವರ ಬಂಧು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೮೭೬	ಪ್ರತಿಬಿಂ.	ಪ್ರತಿಬಿಂಬ	ಅನು॥ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೭	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ.	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಲ್ಪಟೀಕೆ	ವಾದಿ ಕುಮುದಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೭೮	ಪ್ರತಿಸ.	ಪ್ರತಿಸರಕಾರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೯	ಪ್ರಪಂಚ.	ಪ್ರಪಂಚದ ಕಥೆ	ನಭ	೧೯೪೬	ಗ್ರಾಮಸೇವಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮೦	ಪ್ರಪಾಣಿ.	ಪ್ರಪಂಚ ಪಾಣಿಪತ್ತು	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೮೧	ಪ್ರಪೂರ್ತಿ.	ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ತಿ	ಸುಬ್ರಾವ್ ಕೃಷ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ	೧೯೫೨	ಅಂತರಂಗ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೮೨	ಪ್ರಭಂಜ.	ಪ್ರಭಂಜನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಂಗರಾಜ III	ಸು. ೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.ಎ.೨೦೧,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೮೮೩	ಪ್ರಭಣ್ಣ.	ಕನ್ನಡ–ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಪಂಡಿತ ಪ್ರಭಣ್ಣ)	೧೯೨೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೮೪	ಪ್ರಭಾ.	ಪ್ರಭಾ	ಎಸ್. ಸಿ. ಬೂದಿಹಾಳಮಠ	೧೯೫೧	ಚನ್ನಯ್ಯನವರು ವಿ. ಸಾಲಿಮಠ, ಬನಹಟ್ಟಿ
೮೮೫	ಪ್ರಭುಪು.	ಪ್ರಭುದೇವರ ಪುರಾಣ	ಯಳಂದೂರು ಹರೀಶ್ವರ (ಸಂ॥ ಬುದ್ಧಯ್ಯಾಸ್ವಾಮಿ,ಮ.ಪುರಾಣೀಕ)	ಸು. ೧೬೦೬	ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೦

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೮೬	ಪ್ರಭುಲೀ.	ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ	ಚಾಮರಸ (ಸಂ॥ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ ಹಾಲಭಾವಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೮೮೭	ಪ್ರಭುವ.	ಪ್ರಭುದೇವರ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೧
೮೮೮	ಪ್ರಭೋಗ.	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೮೯	ಪ್ರವಾತೋ.	ಪ್ರವಾದಿಯ ತೋಟ	ದೇವದತ್ತ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೦	ಪ್ರವಾಸಿ.	ಪ್ರವಾಸಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಕೆ. ಆರ್. ಕಾರಂತ	೧೯೫೫	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೮೯೧	ಪ್ರಸಕೀ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ ೧)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ॥ ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	ಸು. ೧೭೮೦	ಕರ್ಮವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೨	ಪ್ರಸಭಾ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಭಾಗವತ (ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ॥ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯ, ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	,,	ಕರ್ಮವೀರ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೩	ಪ್ರಹ್ಲಾಚ.	ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ್ರೆ	ನರಹರಿ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೮೯೪	ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ.	ಪ್ರಾಚೀನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮುಗದಾಳ	೧೯೧೪	ಕರ್ನಾಟಕವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೫	ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ.	ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪ್ರದೇಶಗಳೂ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾವ್, ಯು. ಭವಾನೀಶಂಕರರಾವ್	೧೯೩೩	—
೮೯೬	ಪ್ರಾಣಿಶಾ.	ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ	ಅನು॥ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೧೯	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಅಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಪಾಸಿಟರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೮೯೭	ಪ್ರೇಮತ.	ಪ್ರೇಮತರಂಗ	ವರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಆಗಡಿ
೮೯೮	ಪ್ರೇಮವಿ.	ಪ್ರೇಮವಿಜಯ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೯೯	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರಮ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೦	ಪ್ರೌಢರಾ.	ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ	ಅದೃಶ್ಯಕವಿ (ಸಂ॥(i) ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೫೮೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೪; ಶ್ರೀಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೦೧	ಫಣಿಚ.	ಫಣಿಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೨	ಫಲಸಂ.	ಫಲಸಂಚಯ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೪೮	ಕಲ್ಪನಾಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೦೩	ಬಂಕಿಮ.	ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೦೪	ಬಂಗಾಡಾ.	ಬಂಗಾರದ ಡಾಬು	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೩೪	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೫	ಬಂಗಾರ.	ಬಂಗಾರದ ಜಿಂಕೆಯ ಹಿಂದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೬	ಬಂಗಾಹೆ.	ಬಂಗಾರದ ಹೆಣ್ಣು	ಎಮ್. ದಸ್ತಗೀರ್	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೭	ಬಂಹರಿ.	ಹರಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಬಂಧುವರ್ಮ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦೮	ಬಖೈರು.	ರಾಮರಾಯನ ಬಖೈರು	ತಿ. ತಾ. ಶರ್ಮ	೧೯೨೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೦೯	ಬಡಬಾ.	ಬಡತನದ ಬಾಳು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೨	ಜಯಕರ್ನಾಟಕಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೦	ಬಣ್ಣಮಾ.	ಬಣ್ಣದ ಮಾಲಿಂಗ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೧	ಬತ್ತೀಸ.	ಬತ್ತೀಸಪುತ್ತಳಿ ಕಥೆ	ಭಾಳಲೋಚನ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೭೨೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೯೧೨	ಬದುಜ.	ಬದುಕು ಜಟಕಾಬಂಡಿ	ರಂಗ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೧೩	ಬದುಬೈ.	ಬದುಕಿನ ಬೈರಾಗಿ	ಹೆಚ್. ಕೆ. ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೯೧೪	ಬನಶಂ.	ಬನಶಂಕರಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೯೧೫	ಬನಸಿ.	ಬನವಾಸಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೭	ಶ್ರೀ ವರದರಾಜ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೬	ಬರಬಾ.	ಬರಡು ಬಾಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಕೆ. ಸುಬ್ಬಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೭	ಬರಹಾ.	ಬರದ ಹಾಡು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೧೮	ಬಲೆಬೀ.	ಬಲೆಯ ಬೀಸಿದರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೧೯	ಬಸಪು.	ಬಸವ ಪುರಾಣ	ಭೀಮಕವಿ (ಸಂ॥ (i) –	ಸು. ೧೩೬೯	ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೦
			(ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	,,	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೬೨೦	ಬಸರ.	ಬಸವರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಟಿ.ಎಸ್.ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೨೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು,೧೯೩೪
೬೨೧	ಬಸವ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂ॥ (i) ಫ.ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ,	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ
			(ii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	,,	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೬೨೨	ಬಸಸ್ತೋ.	ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ ಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	,,	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೬೨೩	ಬಸಹೆ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	,,	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೬೨೪	ಬಹಿಷ್ಕಾ.	ಬಹಿಷ್ಕಾರ	'ನೆರಂಗ'	೧೯೪೦	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೫	ಬಳ್ಳಾಬೆ.	ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಬೆಳಗು	ಹಿ. ಮ. ನಾಗಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಬ್ರದ್ರನ್ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೬	ಬಾಂಡಾಯ.	ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೭	ಬಾಗಿನ.	ಬಾಗಿನ	ಆರ್. ಲಲಿತಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೮	ಬಾಡಿಬ.	ಬಾಡಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಎಸ್. ಕಮಲಮ್ಮ	೧೯೫೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೨೯	ಬಾಣಆ.	ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಆತ್ಮಕಥೆ	(ಅನು॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ)	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೩೦	ಬಾಣರ.	ಬಾಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೧	ಬಾಣಾಕ.	ಬಾಣಾಸುರನ ಕಥೆ	ಅನಂತರಾಮದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೬೩೨	ಬಾಧಪು.	ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ	ಬಾಹುಬಲಿ ಪಂಡಿತ	೧೩೫೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೩	ಬಾಬಲ.	ಬಾಸಿಂಗಬಲ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೩೪	ಬಾಬೊಮ್ಮ.	ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೫	ಬಾಲಚಿ.	ಬಾಲಗ್ರಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ದೇವೇಂದ್ರಮುನಿ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೮೨, (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೬	ಬಾಲಪ್ರ.	ಬಾಲಪ್ರಪಂಚ (ಸಂಪುಟ I, II, III)	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	—	ಸಂಪುಟ I, II–೧೯೩೪, ಸಂಪುಟ III (?) ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೩೭	ಬಾಲಭಾ.	ಬಾಲಭಾರತ	ಅನು॥ ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೦೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ೧೯೦೯
೬೩೮	ಬಾಸಿಗ.	ಬಾಸಿಗ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೩೯	ಬಾಹಟೀ.	ಬಾಹಟ ಟೀಕೆ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೦೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೦	ಬಾಳಿಗಿ.	ಬಾಳಿನ ಗಿಡ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೬೪೧	ಬಾಳಿಬೆ.	ಬಾಳಿನ ಬೆಡಗು	ಯು. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ	೧೯೫೩	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೬೪೨	ಬಾಳ್ವೆಬೆ.	ಬಾಳ್ವೆಯೇ ಬೆಳಕು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೫	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೬೪೩	ಬಿಜ್ಜರಾ.	ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಧರಣಿಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೬೫೦	ಓರಿಲೈ, ಮದರಾಸು
೬೪೪	ಬಿದುರೆ.	ಬಿರುದಿನ ಕುದುರೆಯ ಹಿಂದೆ	ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೫	ಬಿನ್ನಹ.	ಬಿನ್ನಹ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೪೬	ಬಿಬ್ಬಬಾ.	ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೭	ಬಿರುಗಂ.	ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ	ಸಂಸ	೧೯೫೨	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೪೮	ಬಿರುಗಾ.	ಬಿರುಗಾಳಿ	ನಾ. ಸಿ. ಫಡಕೆ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೯	ಬೀದಿಬಿ.	ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೫೦	ಬೀರಬ.	ಬೀರಬಲ್ಲನ ಚರಿತ್ರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಹಣಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೩	ಮೂಳಮುಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೬೫೧	ಬೀಳವಂ.	ಬೀಳಗಿಯ ಅರಸುಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯು	ಸಂ॥ ಬಿ. ರಾಮರಾವ	ಸು. ೧೭೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೩
೬೫೨	ಬೀಳತೆ.	ಬೀಳದ ತೆರೆ	ಸುಶೀಲಾ ಜೋಶಿ	೧೯೫೬	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೬೫೩	ಬುದ್ಧಜಾ.	ಬುದ್ಧಜಾತಕಗಳು	ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೪೮	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೫೪	ಬುದ್ಧಪ.	ಬುದ್ಧವಚನ ಪರಿಚಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫೫	ಬೆಂಜನ್.	ಬೆಂಜಮಿನ್ ಫ್ರಾಂಕ್ಲಿನ್	ಅನು॥ ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೫೬	ಬೆಂದಜೀ.	ಬೆಂದ ಜೀವಿ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೯೫೭	ಬೆಂದಯ.	ಬೆಂದ ಹೃದಯ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೪	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೮	ಬೆಟ್ಟಅ.	ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು	ಸಂಸ	೧೯೩೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೯೫೯	ಬೆಟ್ಟಜೀ.	ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೯೬೦	ಬೆಟ್ಟಹೊ.	ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	—	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೧	ಬೆಡವ.	ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು	ವಿವಿಧಕರ್ತೃಕ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೬೨	ಬೆನ್ನಬೇ.	ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿದ ಬೇತಾಳ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	—	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕೆ.ವಿ.ಸಂಜೀವಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೩	ಬೆನ್ನುಹಿಂ.	ಬೆನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಕಣ್ಣು	ದು. ನಿಂ. ಬೆಳಗಲಿ	೧೯೫೭	ಶಾಂತಿಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೯೬೪	ಬೆವರಿ.	ಬೆವರಿನ ಬೆಲೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೪	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು
೯೬೫	ಬೆಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	(ಸಂ॥ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೬	ಬೆಸ್ತಕ.	ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೯೬೭	ಬೆಳಕ.	ಬೆಳಕಿನ ಕತ್ತಲೆ	ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೮	ಬೆಳಗು.	ಬೆಳಗು	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೭	ಅರವಿಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಲಸಂಗಿ
೯೬೯	ಬೆಳದೀ.	ಬೆಳಗಿದ ದೀಪಗಳು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೭೦	ಬೆಳಭಾ.	ಬೆಳವಲದ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೪೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೧	ಬೆಳವ.	ಬೆಳಗಾವ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ರಾಮಚಂದ್ರ ನರಸಿಂಹ ಪೆರೂರ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮಂಗಳೂರು
೯೭೨	ಬೆಳುಮ.	ಬೆಳುವಲದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು
೯೭೩	ಬೇಟೆನಾ.	ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ	ಹರಿಜಾತ	೧೯೫೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೭೪	ಬೈಸರ್ವೆ.	ಬೈಲಹಳ್ಳಿ ಸರ್ವೆ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೭೫	ಬೊಮ್ಮರ.	ಕೋವೂರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭೬	ಬೊಮ್ಮವ.	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭೭	ಬ್ಯಾಂಕಕೈ.	ಬ್ಯಾಂಕ ವ್ಯವಸಾಯ ಕೈಪಿಡಿ	ಬಿಂದೂರಾವ ಕೆಂಭಾವಿ	೧೯೫೧	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೮	ಬ್ರಹ್ಮಜೀ.	ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಜೀವನ ವೀರ್ಯನಾಶವೇ ಮೃತ್ಯು	ಅನು॥ ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್ಲ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೯	ಬ್ರಹ್ಮಭಾ.	ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ I—II	ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ ಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೧–೫೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ
೯೮೦	ಭಕ್ತಿಬ.	ಭಕ್ತಿಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೧	ಭಕ್ತಿಸ.	ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸರೋವರ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೧೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೮೨	ಭಕ್ತಿಮೀ.	ಭಕ್ತಮೀರಾ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೫೦	ಸರಸ್ವತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೩	ಭಜ್ಯೋತಿ.	ಭರತಖಂಡದ ಜೀವಜ್ಯೋತಿಗಳು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯೋಗಿನಾಥ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೪	ಭದ್ರಾಯು.	ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಭದ್ರಾಯು	ಬಾಲಾಜಿಕೃಷ್ಣ ಹಳಪೇಟಿ	೧೯೨೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಙ್ಮಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೯೮೫	ಭರಚ.	ಭರತೇಶ ವೈಭವ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೫೫೭	ಜೈನಯುವಕ ಸಂಘ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೨೩
೯೮೬	ಭರಭ.	ಭರತಭಕ್ತಿಕಾವ್ಯಂ	ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಕೆ.ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಮೈಸೂರು
೯೮೭	ಭವ್ಯಾಮೃ.	ಭವ್ಯಾಮೃತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೮೮	ಭಾಇಪ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರವೇಶಿಕಾ (ಭಾಗ ೧)	ಕಂ. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೯	ಭಾಗ್ಯಶಿ.	ಭಾಗ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿ	ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೦	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ.	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ	ಬೇಂದ್ರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೧	ಭಾಚಿತ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೦	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಪುತ್ತೂರು
೯೯೨	ಭಾಧಾನ.	ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನ	—	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೩	ಭಾಮಣಿ.	ಭಾರತದ ನಾಯಕಮಣಿಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೊನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೪	ಭಾಮಿನಿ.	ಭಾಮಿನಿ	ಶಂಕರ ಅಣ್ಣಾಜಿ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೧	—
೯೯೫	ಭಾಮೃತ.	ಭಾಗವತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೨	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೬	ಭಾರಂಗ.	ಭಾವ ತರಂಗ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೪೭	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೯೭	ಭಾರಜಾ.	ಭಾರತೀಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯಗಳು	ಅನು॥ ಎಂ. ರಾಮನ್	೧೯೫೯	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೮	ಭಾರತಿ.	ಭಾರತಿ	ಅನು॥ ಎಸ್. ಬಿ. ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೬೫	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೯	ಭಾರತೀ.	ಭಾರತೀಯ ಕಥೆಗಳು	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾವ್	೧೯೫೪	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೦೦	ಭಾರಥಿ.	ಭಾಗೀರಥಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೧	ಭಾರನಿ.	ಭಾರತ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೦೨	ಭಾರಮೀ.	ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೦೩	ಭಾರಶಾಂ.	ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೭೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦೪	ಭಾರಸಂ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನು॥ ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೮	ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ನಿಲಯ, ಗದಗ
೧೦೦೫	ಭಾವಚಿಂ.	ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನಂ	ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
೧೦೦೬	ಭಾವಜೀ.	ಭಾವಜೀವಿ	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೦೭	ಭಾಷಾಭೂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ ; (ii) ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೫ ,,	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೫ ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩
೧೦೦೮	ಭಾಸನಾ.	ಭಾಸನ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೯	ಭಿಕ್ಷಾಚ.	ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಚರಿತೆ	ಗುರುಲಿಂಗವಿಭು (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೦೧೦	ಭೀಮವ.	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೧೧	ಭೀಮಸೂ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಭೀಮಸೇನ (ಸಂ॥ ಯು. ಸೀತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯ)	?	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೦೧೨	ಭೀಷ್ಮಚ.	ಭೀಷ್ಮ ಚರಿತೆ	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೨೬	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧೩	ಭೂಮಿತಾ.	ಭೂಮಿಗಿಳಿದ ತಾರೆ	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೧೪	ಭೂವಿವ.	ಭೂವಿವರಣೆ (ಭಾಗ I)	ಡಡ್ಲಿ ಸ್ಟಾಂಪ್ : ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ	೧೯೫೭	೮ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಓರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗ್ ಮನ್ಸ್, ಪ್ರೈವೇಟ್, ಲಿ., ಕಲ್ಕತ್ತ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೧೫	ಭೂಹುಟ್ಟು.	ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಹಗಳ ಹುಟ್ಟು	ಅನು॥ ಬಿ. ವಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೧೬	ಭೃಂಗೀರ.	ಭೃಂಗೀಶ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೧೭	ಭೈರವೇ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೫೨೫	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೧೮	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸೂತ್ರ ರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೧೯	ಭೌತವಿ.	ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ	ಟಿ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ	೧೯೫೭	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೦	ಭ್ರಮಾಸ.	ಭ್ರಮಾಧೀನ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೧	ಭ್ರಾಂತಿಸು.	ಭ್ರಾಂತಿಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಎಸ್. ಭಟ್	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೨೨	ಮಂಕುಕ.	ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೩	ಮಂಗರಾ.	ಅಭಿನವಾಭಿಧಾನಂ	ಅಭಿನವ ಮಂಗರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	೧೩೯೮	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨
೧೦೨೪	ಮಂತ್ರಪ್ಯ.	ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ	ಪ್ರಭುದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೨೫	ಮಂತ್ರಶ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಸಂಸ	೧೯೩೯	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೦೨೬	ಮಂದಾಕಿ.	ಮಂದಾಕಿನಿ	ಗೋ. ನಾ. ಕರ್ಜಗಿ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೭	ಮಂಶಕ್ತಿ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಇಂದಿರಾತನಯ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೦೨೮	ಮಗಜ.	ಮದಗಜಮಲ್ಲ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೮	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೯	ಮಗಮ.	ಮಗಳ ಮದುವೆ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೧	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೦	ಮಗಮಾಂ.	ಮಗಳ ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕಾಂತಾವರ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೩೧	ಮಗಹೆಂ.	ಮಗಳಲ್ಲ-ಹೆಂಡತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಪಣಂಬೂರು ಯೋಗೀಶರಾಯ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೨	ಮಚ್ಚಿಮ.	ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಮಚ್ಚಿಮಲೆ ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣರಾವ್, ಆರ್. ಎಸ್. ನಾವೂರುಕಾರ್, ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ)	೧೯೫೧	ಮಂಗಳೂರು ಟ್ರೇಡಿಂಗ್ ಎಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೩	ಮಡಿಕ್ಯಾ.	A Descriptive Catalogue of the Canarese Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, I-VI	—	೧೯೩೫–೧೯೫೨	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು
೧೦೩೪	ಮಡಿಮಾ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೯
೧೦೩೫	ಮಣಿಸ.	ಮಣಿಸರ	ಆರ್. ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ	೧೯೫೩	ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೬	ಮಣ್ಣನಂ.	ಮಣ್ಣ ನಂಜು	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್	೧೯೫೨	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೭	ಮಣ್ಣಿಮ.	ಮಣ್ಣಿನ ಮಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೩೮	ಮಣ್ಣುಹೆ.	ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೯	ಮತಂಓ.	ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯ ಓಲೆಗಳು	ಅನು॥ ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೪೦	ಮದತಿ.	ಮದನ ತಿಲಕಂ	ಚಂದ್ರರಾಜ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	ಸು. ೧೦೨೫	ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೩
೧೦೪೧	ಮದಮೋ.	ಮದನಮೋಹನರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೨	ಕಳಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೨	ಮದೇಪು.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪುರಾಣ	ಚೆನ್ನಬಸವಾಂಕ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೪೩	ಮದೇವ.	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳು	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ — (ಸಂ॥ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಭಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೦೪೪	ಮಧುನ.	ಮಧುವನ	(ಸಂ॥ ಕೆ. ಹೊನ್ನಯ್ಯ ಶೆಟ್ಟಿ, ಪಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೧೦೪೫	ಮಧುವ.	ಮಧುವಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಧುವಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೪೬	ಮಧುಸಂ.	ಮಧುರ ಸಂಸಾರ	ಎಂ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿನೋದಿನಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೭	ಮನಪ.	ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಚಯ	ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೨	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ವಿದ್ಯುನ್ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪೮	ಮನುಗುಂ.	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೦೪೯	ಮನುಚೋ.	ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫೦	ಮನೆಬೆ.	ಮನೆ ಸುಟ್ಟ ಕಿಡಿ ಮನ ಬೆಳಗಿತು	ರಾವ್‌ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೯	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೫೧	ಮನೆಮು.	ಮನೆ ಮದ್ದು	ಕೊರಡ್ಕಲ್ ವೆಂಕಟರಾವ್	೧೯೪೬	ನವಯುಗ ಪ್ರೆಸ್, ಉಡುಪಿ
೧೦೫೨	ಮನೋವಿ.	ಮನೋವಿಜಯ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೪
		,, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ)		
೧೦೫೩	ಮನ್ಮವಿ.	ಮನ್ಮಥ ವಿಜಯಂ	ಕವಿಮಲ್ಲ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೪
೧೦೫೪	ಮಬಲಿ.	ಮದುವೆಯಲ್ಲ ಮಾರಿಗೆ ಬಲಿ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೫	ಮಭಾರ.	ಮಹಾಭಾರತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೩೩	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲಾ,ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೬	ಮರಮು.	ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪುತ್ತೂರು
೧೦೫೭	ಮರಳಿ.	ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ	ಮು. ಲ. ರಂಗನಾಥ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೫೮	ಮರಾಚ.	ಮಹಿಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೬	ಜಿ. ಟಿ. ಎ. ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೫೯	ಮರುಚಾ.	ಮರುಳು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಚಾರಿತ್ರ	ದೇಪ — (ಸಂ॥ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ)	೧೫೮೭	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೩೧೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೦	ಮರ್ಯಾದೆ.	ಮರ್ಯಾದೆ ಮಹಲು	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೧	—
೧೦೬೧	ಮಲುರ.	ಮಲುಹಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೬೨	ಮಲೆಚಿ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಉದಯರವಿ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೩	ಮಲೆದೇ.	ಮಲೆದೇಗುಲ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೪	ಮಲೆಮಂ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಮಂಗಳೆ	ಕೆ. ಸುಂದರಮ್ಮ	೧೯೫೩	ಅಮರಕಲಾನಿಕೇತನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೫	ಮಲ್ಲಚ.	ಹೇಮರಡ್ಡಿಯ ಮಲ್ಲಮ್ಮನಚರಿತ್ರ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೨೬	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೬೬	ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಹೇಮರಡ್ಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಕೆ. ಎಂ. ರಾಜಶೇಖರಯ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	—	—
೧೦೬೭	ಮಲ್ಲವ್ವ.	ಮಾದಿಗರ ಮಲ್ಲವ್ವ	ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೮	ಮಲ್ಲಾರಿ.	ಮಲ್ಲಾರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಕೊಟ್ಟೂರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪೇರಿ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೯	ಮಲ್ಲಿ.	ಮಲ್ಲಿ	ದೇವುಡು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೦	ಮಲ್ಲಿಗೆ.	ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ	(ಸಂ॥ ಕಾಪಸೆ ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೫	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೧	ಮಲ್ಲಿಪು.	ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೫
೧೦೭೨	ಮಸಕೂ.	ಮಸಣದ ಕೂಗು	ಎಂ. ಎ. ನೀಲಮ್ಮ (ಯೋಗಿನಿ)	೧೯೫೭	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೭೩	ಮಹಾಂತೇ.	ಮಹಾಂತೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚೆನ್ನಕವಿ	೧೯೩೦	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೭೪	ಮಹಾಗ.	ಮಹಾತ್ಯಾಗ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೫	ಮಹಾತ್ಮಾ.	ಮಹಾತ್ಮಾ	ಅನು॥ ಜಿ. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆ	—	ಸುಲಭ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಮಟ
೧೦೭೬	ಮಹಾದೇ.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ವಚನಗಳು	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ— (ಸಂ॥ (i) ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ii) ಗಿರಿಜಾಶಂಕರ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸದ್ಧರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಗದಗ, ೧೯೬೩
೧೦೭೭	ಮಹಾನೇ.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ಮಹಾಬಲ ಕವಿ	೧೨೫೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೭೮	ಮಹಾಪೂ.	ಮಹಾಪೂರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೩೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೯	ಮಹಾಲ.	ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೦	ಮಹಾವಂ.	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ (ಭಾಗ I-II)	ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೧೬-೨೨ ..	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೧	ಮಹಾವಿ.	ಮಹಾಲಿಂಗೇಂದ್ರ ವಿಜಯ (ಭಾಗ I-II)	ಮಹಾದೇವ	೧೪೭೦ ..	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೪, ೧೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೨	ಮಹಾಸಾ.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನವರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಬಿ. ಸಿ. ಜವಳಿ, ಮಲ್ಲಾಬಾದಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೦	ಸಂಪಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ
೧೦೮೩	ಮಳೆರ.	ಮಳೆಯರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೪	ಮಾಂಗಲ್ಯ.	ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೫	ಮಾಂದಳಿ.	ಮಾಂದಳಿರು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹೇಮಾವತೀ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಗೊರೂರು
೧೦೮೬	ಮಾಡಿಮ.	ಮಾಡಿ ಮಡಿದವರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೦	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೭	ಮಾತನಾ.	ಮಾತನಾಡುವ ಕಲ್ಲು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೮೮	ಮಾತೃಭೂ.	ಕೇವಲ ಮಾತೃಭೂಮಿಗಾಗಿ	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೩	—
೧೦೮೯	ಮಾದೂಳ.	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೦	ಮಾಧವ.	ಮಾಧವಕರುಣಾವಿಲಾಸ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೦೯೧	ಮಾನರ.	ಮಾನಕಂಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೨	ಮಾನಸಾ.	ಮಾನವ ಹಿತಸಾಧಕರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೩	ಮಾಮನೆ.	ಮಾವನ ಮನೆ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೪	ಮಾಮರಾ.	ಮಾಡಿದ್ದುಣ್ಣೋ ಮಹಾರಾಯ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೯೫	ಮಾಮಲ್ಲಿ.	ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೬	ಮಾಯಾವಿ.	ಮಾಯಾವಿ	ಎಂ. ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೨೮	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೭	ಮಾರಿವ.	ಕಂಬದ ಮಾರಿತಂದೆಯ ವಚನಗಳು	ಕಂಬದ ಮಾರಿತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೮	ಮಾರ್ಕಸ.	ಮಾರ್ಕನನ ಸಾಹಸ	ಬಿ. ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೯	ಮಾಲತಿ.	ಮಾಲತೀ ಮಂದಿರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೦	ಮಾವಾದ.	ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯಕಿಣಿ	೧೯೪೯	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೧	ಮಾವಿತೋ.	ಮಾವಿನ ತೋಪು	ಹಣಮಂತ ಪೀತಾಂಬರ ಜೋಶಿ	೧೯೩೩	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೨	ಮಿಂಚಿಹು.	ಮಿಂಚಿನ ಹುಡಿ	ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ	೧೯೪೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೩	ಮಿತವ್ಯ.	ಮಿತವ್ಯಯ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೪	ಮಿತ್ರಗೋ.	ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋವಿಂದಂ	ಸಿಂಗರಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೮೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೦
೧೧೦೫	ಮಿಶ್ರಸ್ತೋ.	ಮಿಶ್ರಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೦೬	ಮಿಶ್ರಾರ್ಪ.	ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ (ಸಟೀಕು)	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೦೭	ಮೀರೆನಾ.	ಮೀರೆ ಮತ್ತು ನಾನು	ಕುಡ್ಪಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಆಫೀಸು, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೦೮	ಮುಂಗಾಪು.	ಮುಂಗಾಲ್ ಪುಟಗೆ	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೪	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೯	ಮುಂಗಾಮು.	ಮುಂಗಾರು ಮುಗಿಲು	(ಸಂ॥ ಯಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ, ಶಂ. ಪಾ. ದೈತೋಟ)	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೧೦	ಮುಂಬಭೂ.	ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ಇ. ಪೆ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೬	—
೧೧೧೧	ಮುಂಬಯಿ.	ಕನ್ನಡ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ	ಪಾಂಡುರಂಗ ವೆಂಕಟೇಶ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪೇಠಕರ	೧೯೦೨	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಎರಡನೇ ,,	,,	೧೮೯೯	೮ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಮೂರನೇ ,,	ಗಂಗಾಧರಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮರಿ	೧೮೬೬	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ನಾಲ್ಕನೇ ,,	ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯ ಕನ್ನಡ ಟ್ರಾನ್ಸಲೇಟರ	೧೮೯೬	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಐದನೇ ,,	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೯೦೨	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಆರನೇ ,,	,,	೧೯೦೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೧೧೧೨	ಮುಂಬರಾ.	The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society	—	—	—
೧೧೧೩	ಮುಕ್ಕಪು.	ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ವಿರಾಟ ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೬	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೪	ಮುಕ್ತಕಂ.	ಮುಕ್ತಕಂಠ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೫	ಮುಗಿಕ.	ಮುಗಿಯದ ಕತೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ದೀಪದಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೬	ಮುಗಿಮ.	ಮುಗಿಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೧೧೭	ಮುಚ್ಚಿಬಾ.	ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೯	,, ,,
೧೧೧೮	ಮುಡಿಗೆ.	ಮುಡಿಗೆಯ ಅಷ್ಟಕ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೧೯	ಮುಡಿಹೂ.	ಮುಡಿಯದ ಹೂ	ಅನು॥ ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೩	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೨೦	ಮುತ್ತೈದೆ.	ಮುತ್ತೈದೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೪	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೧	ಮುದ್ರಾಮಂ.	ಮುದ್ರಾಮಂಜೂಷ	ಕೆಂಪುನಾರಾಯಣ	೧೮೨೩	ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೨೨	ಮುನಿಮಾ.	ಮುನಿಯನ ಮಾದರಿ	ಕೆ. ಎ. ಎನ್. ರಾವ್	—	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೨೩	ಮುಮುಕ್ಷು.	ಮುಮುಕ್ಷು ಸೋಪಾನ	ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೧೨೪	ಮುಯ್ಯಿಮು.	ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨೫	ಮುರುಕು.	ಮುರುಕು ಮಂಟಪ	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೬	ಮುಲ್ಲಾಶಾ.	ಮುಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೩೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೨೭	ಮುಸುಗ.	ಮುಸುಗ ತೆಗೆಯೇ ಮಾಯಾಂಗನೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೮	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨೮	ಮುಸುರ.	ಮುಸುಟಿಯ ಚೌಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೨೯	ಮುಳ್ಳಿಹಾ.	ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೦	ಮುಳ್ಳುಬೇ.	ಮುಳ್ಳುಬೇಲಿ	ಚಾಲುಕ್ಯ	೧೯೪೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೧	ಮೂಕಮ.	ಮೂಕನ ಮಕ್ಕಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೩೨	ಮೂಪ್ರೇಮ.	ಮೂಕ ಪ್ರೇಮ	ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ ನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೩	ಮೂರಾಬ.	ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೬	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೪	ಮೂರುಉ.	ಮೂರು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೦	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಆಫೀಸು, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೩೫	ಮೂರುದಾ.	ಮೂರು ದಾರಿಗಳು	ಯಶವಂತ ಚಿತ್ತಾಲ	೧೯೬೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೬	ಮೂರ್ತಿಕಾ.	ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಮುದ್ರಣ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೭	ಮೂಲರಾ.	ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ	?	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೯೧,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೩೮	ಮೂಲಾನ.	ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ	ಶೇಷನಾರಾಯಣ	೧೯೫೪	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೯	ಮೆಜಿಮಿಂ.	ಮೆಜಿಮಿಂಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮೆಜಿಮಿಂಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೪೦	ಮೆಜಿರ.	ಮೆಜಿಮಿಂಡದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೪೧	ಮೇದಿಮ.	ಮೇದಿನಾಪುರದ ಮಲ್ಲ	ಗುರುರಾಜ ಜೋಶಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೪೨	ಮೈಆರಿ.	Mysore Archaelogical Reports (1908-1946)	—	—	ಮೈಸೂರು ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೪೩	ಮೈಔಗಿ.	ಮೈಸೂರು ಔಷಧಿ ಗಿಡಗಳು	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್‌ಬೊಟಾನಿಕಲ್ ಸೀರೀಸ್ ಬುಲೆಟಿನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೪	ಮೈಗೆಜೆ.	Mysore Gazetteer I-V	ಸಿ. ಹಯವದನರಾವ್	೧೯೨೭-೩೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೫	ಮೈರಾಕಾ.	ಮೈರಾವಣನ ಕಾಳಗ	ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೪೬	ಮೈಲಿಮಾ.	ಮೈಲಿಕಲ್ಲಿನೊಡನೆಮಾತುಕತೆಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೬
೧೧೪೭	ಮೈವಾಸ್ತು.	ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಬಿ. ವೆಂಕೋಬರಾವ್	೧೯೫೯	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪ್ರೈ) ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೮	ಮೈಸೂಮ.	ಮೈಸೂರು ಮಹಿಸ್ಸಿರಿ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ನಾಲ್ವಡಿಕೃಷ್ಣರಾಜೇಂದ್ರಮಹಿಮೆ	ಟಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೪೯	ಮೊಗ್ಗು.	ಮೊಗ್ಗು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫೦	ಮೊನೆರ.	ಮೊನೆಯಿಡುವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೫೧	ಮೊಪಮ.	ಮೊಗ ಪಡೆದ ಮನ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೫೨	ಮೊಪಾಸಾ.	ಗಾಯ್ ಡಿ ಮೊಪಾಸಾನ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೪೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೫೩	ಮೊಮುಗು.	ಮೊದ್ದುಮಗು	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೪	—
೧೧೫೪	ಮೋಕ್ಷದೀ.	ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ವಕೀಲ)	ಸು. ೧೭೭೫	ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೪೬
೧೧೫೫	ಮೋಜೀವ.	ಮೋಜಿನ ಜೀವನ ಅಥವಾ ಹೊಂಚುಗಾರರ ಸಂಚು	ಜಾನಕೀತನಯ	೧೯೫೧	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೫೬	ಮೋಬಾದ.	ಮೋಗಲ ಬಾದಶಾಹಿ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೬೫	—
೧೧೫೭	ಮೋಹತ.	ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೫೮	ಮೋಹಬ.	ಮೋಹದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫೯	ಮೋಹಿನೀ.	ಮೋಹಿನೀ ಅಥವಾ ಸಿಂದಕರ ನಡವಳಿ	ಗದಿಗೆಯ್ಯಾ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಾಪುರ ಮಠ	೧೯೧೧	ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೦	ಮೋಳಿಪು.	ಮೋಳಿಗೆಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಗೌರವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೧೬೧	ಮೋಳಿಮಾ.	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ವಚನಗಳು	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ,ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ (ಸಂ॥ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೧೬೨	ಯಕ್ಷಗಾ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ,ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೩	ಯಕ್ಷಪ್ರ.	ಯಕ್ಷಪ್ರಶ್ನೆ ಅಥವಾ ಬರಲಿರುವ ಸಮಾಜ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೪೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೬೪	ಯಕ್ಷಬ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೧೧೬೫	ಯಗಿಕ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೭೩-೭೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬೬	ಯಚೋರ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಚೋರಬಸವೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	ಸು. ೧೮೦೦	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಚಿತ್ತೂರು, ೧೮೮೬
೧೧೬೭	ಯಚ್ಚಮ.	ಯಚ್ಚಮನಾಯಕ	ಗರೂಡ ಸದಾಶಿವರಾಯ	೧೯೩೨	—
೧೧೬೮	ಯದುರಾ.	ಯದುಮಹಾರಾಜ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಧೀರೇಂದ್ರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೧೧೬೯	ಯನಳ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕೆಂಪಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳಿ ರಾಮಯ್ಯ)	ಸು. ೧೭೫೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೬೯
೧೧೭೦	ಯಮದೂ.	ಯಮದೂತ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೧	ಯಯಾತಿ.	ಯಯಾತಿ ನಾಟಕಂ	ಶಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೭೨	ಯವಿಪ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ವಿರಾಟ ಪರ್ವ	ರಾಮಾತ್ಮಜ ವಿಷ್ಣು	೧೯೨೯	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೩	ಯಶೋಚ.	ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ;	೧೨೦೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
			(ii) ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್)	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೧೧೭೪	ಯಶೋಧ.	ಯಶೋಧರಾ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೫	ಯಾತ್ರಿಕ.	ಯಾತ್ರಿಕ	ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೬	ಯಾದಚಂ.	ಯಾದವಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೭	ಯಾದವ.	,,	ವೆಂಕಟಾರ್ಯಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೭೭,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೭೮	ಯಾದವಾ.	ಯಾದವಾಭ್ಯುದಯ	ಪೆರಡಾಲ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ	೧೯೩೬	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೯	ಯಾಹೊಣೆ.	ಯಾರು ಹೊಣೆ ?	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೦	ಯೋಗಾಂವಿ.	ಯೋಗಾಂಗ ವಿಭೂಷಣ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೧	ಯೋಧರು.	ಯೋಧತ್ರಯರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	—	ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೮೨	ರಂಗಕ.	ರಂಗಣ್ಣನ ಕನಸಿನ ದಿನಗಳು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೩	ರಂಗನಾ.	ರಂಗನಾಯಕಿ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೪	ರಂಗರೋ.	ರಂಗರೋಹಿಣಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೭	,, ,,
೧೧೮೫	ರಂಗವ.	ರಂಗಮ್ಮನ ವಠಾರ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೬	ರಕ್ತಧ್ವ.	ರಕ್ತಧ್ವನಿ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೮೭	ರಕ್ತರೂ.	ರಕ್ತದ ರೂಪಾಯಿ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೮	ರಕ್ತಸ.	ರಕ್ತ ಸರೋವರ	ಕುಳಕುಂದ ಶಿವರಾಯ	೧೯೪೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೮೯	ರಕ್ಷಾಶ.	ರಕ್ಷಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೧೧೯೦	ರಘುವಂ.	ರಘುವಂಶ	ಅನು॥ ಕಲಮುಡಿ ನರಹರಿರಾಯ	೧೯೨೮	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೧	ರತ್ನಕ.	ರತ್ನಕರಂಡಕ	ಆಯತವರ್ಮ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೦೯,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೨	ರತ್ನಗೋ.	ರತ್ನಗೋಲ	ರಮೇಶ	—	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೩	ರತ್ನಶಾ.	ರತ್ನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಾಲವೈದ್ಯದ ಚೆಲುವ	ಸು. ೧೭೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೬೯, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೪	ರತ್ನಾಕ.	ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ (ಸಂ॥ ಹೆರಗದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಪ್ರಭು)	೧೮೭೦– ೧೯೦೧	—
೧೧೯೫	ರತ್ನಾಶ.	ರತ್ನಾಕರಾಧೀಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೧೧೯೬	ರನ್ನಕಂ.	ರನ್ನಕಂದ	ರನ್ನ	೯೯೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೩,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೭	ರಮಾಕಾಂ.	ಕನ್ನಡ–ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಎಚ್. ವಿ. ರಮಾಕಾಂತರಾವ್	೧೯೫೨	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೯೮	ರಸರ.	ರಸರತ್ನಾಕರ	ಸಾಳ್ವ (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೨
೧೧೯೯	ರಾಗಿಣಿ.	ರಾಗಿಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೦	ರಾಘಚ.	ರಾಘವಾಂಕ ಚರಿತೆ	ಚಿಕ್ಕನಂಜೇಶ (ಸಂ॥ ಸ.ಸ.ಮಾಳವಾಡ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೪
೧೨೦೧	ರಾಚಂದ್ರ.	ರಾಮಚಂದ್ರ	ರಮಾನಂದ ಆಮಿನ್	೧೯೫೩	—
೧೨೦೨	ರಾಜಪ.	ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳು	ರಾಜಗೋಪಾಲರಾವ್	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೩	ರಾಜಯೋ.	ರಾಜಯೋಗಿ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೪	ರಾಜವ.	ರಾಜರಾಜೇಂದ್ರವಲ್ಲಭ	ಮುಚ್ಚಿಮಲೆಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ. ರಾಜೀವಿಬಾಯಿ	೧೯೫೦	ಕೆನರಾ ಕೊಲೇಜ್ ಬುಕ್ ಕಂಪನಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೦೫	ರಾಜಶೇ.	ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ (i) ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ ;	೧೬೫೫	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಬಿ.ಎ.ಕೋದಂಡರಾಮ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
			(ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	,,	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೧೨೦೬	ರಾಜಸೂ.	ರಾಜಸೂಯ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾವ್	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೭	ರಾಜಾದೇ.	ರಾಜಾರಾಣಿ ದೇಖೊ	ಹಿರೇಮಲ್ಲೂರ ಈಶ್ವರನ್	೧೯೪೯	ಕಲ್ಪನಾ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ,ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೦೮	ರಾಜಾಮ.	ರಾಜಾ ಮಲಯಸಿಂಹ (ಭಾಗ I)	ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೯	ರಾಜಾರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ರವಿವರ್ಮನ ಸ್ಥಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೨	ವಿ.ಜಿ.ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೦	ರಾಜೇಂದ್ರ.	ರಾಜೇಂದ್ರನಾಮೆ	(ಸಂ॥ (i) —	೧೮೦೭	ಜರ್ಮನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೭
			(ii) ಡಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ)		೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ, ೧೯೫೯
೧೨೧೧	ರಾಜ್ಯಶಾ.	ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೧೨	ರಾಜ್ಯಾಂಗ.	ರಾಜ್ಯಾಂಗ ತತ್ವಗಳು	,,	೧೯೫೪	,, ,,
೧೨೧೩	ರಾಣಾರಾ.	ರಾಣಾ ರಾಜಸಿಂಹ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೨೧೪	ರಾಪಹಂ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರ ಸತ್ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೨೮	—
೧೨೧೫	ರಾಮಚ.	ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೯೨,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೨೧೬	ರಾಮನ.	ರಾಮನವಮಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೭	ರಾಮರಾ.	ರಾಮರಾಜ್ಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೮	ರಾಮವಿ.	ರಾಮವಿಜಯ ಕಾವ್ಯ	ದೇವಪ್ಪ	ಸು. ೧೫೨೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೩೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
,,	,,	,,	,,		(ii) ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೧೨೧೯	ರಾಮಾನೆ.	ರಾಮಾಚಾರಿಯ ನೆನಪು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೦	ರಾಮಾಶ್ವ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii)ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೮೭೦–೧೯೦೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧; ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೭
೧೨೨೧	ರಾಮಾಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಲಿಂಗರಾಜ ಅರಸ್	೧೯೧೨	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೨	ರಾಮೂಕ.	ರಾಮೂನ ಕತೆಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೬	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೨೩	ರಾಯಕ.	ರಾಯರ ಕತೆಗಳು	ಎನ್. ಸೂರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಪ್ರಭಾತ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೨೪	ರಾಯಚಾ.	ರಾಯರ ಚಾಳು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೨೫	ರಾವಣೋ.	ರಾವಣೋದ್ಭವ ಪ್ರಸಂಗ	ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೧೨೨೬	ರಾವದಿ.	ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ	ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆ ಶಾಂತಯ್ಯ	೧೮೦೦-೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೨೭	ರಾವಿಜ.	ರಾಯ್ಭೂರು ವಿಜಯ	ಬಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೩೧	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೮	ರುಕ್ಮಾಂಗ.	ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ	ಲಕ್ಷ್ಮಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೭೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೨೯	ರುದ್ರಭಾ.	ರುದ್ರಭಾರತ	ಚನ್ನಬಸವದೇವರು	ಸು. ೧೨೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೦	ರುದ್ರರ.	ರುದ್ರಪಶುಪತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೧	ರುದ್ರಾರ.	ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ರಗಳೆ	,,	,,	,, ,,
೧೨೩೨	ರುದ್ರಿಮ.	ರುದ್ರಿಮನೆ	ಸ್ವಾಮಿ ಮಹಾಮನೆ	೧೯೫೬	ಮಹಾಮನೆ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೩೩	ರೂಪಸ.	ರೂಪಸರ್ಪಿಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೪	ರೂಪಸಂ.	ರೂಪರಾಶಿಗಳ ಸಂತೆ	ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೨೩೫	ರೂಲೇಖಾ.	ರೂಪಲೇಖಾ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೬	ರೆಂಟರ.	ರೆಂಟಿನ ರಗಳೆ	ಸಿ. ಆರ್. ವಿ. ಆಚಾರ್ಯ	—	ವಿಕ್ರಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೭	ರೇವಕಾ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ಮಲ್ಲಣ್ಣ	೧೪೧೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೮	ರೇವಣ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚತುರ್ಮುಖ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೯	ರೈಸ್‌ಗೆ.	Mysore Gazetteer (Vol.I-II)	ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್	೧೮೯೭	ಆರ್ಕಿಬಾಲ್ಡ್ ಕಾನ್ಸ್ಟೇಬಲ್ ಕಂಪನಿ, ಲಂಡನ್
೧೨೪೦	ಲಂಚಪ್ರ.	ಲಂಚದ ಪ್ರಪಂಚ	ತಿಮ್ಮಾಜಿ ಲಿಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮುಳಗುಂದ
೧೨೪೧	ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ.	ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೨೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೪೨	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಸಾದಂ	ವೆಂಬಾರ್ ವಿ. ಪದ್ಮಮ್ಮ	೧೯೩೪	ತುಮಕೂರು ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು
೧೨೪೩	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋಭನ ಹಾಡು	ವಾದಿರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೨೪೪	ಲಶಿಚಿಂ.	ಶಿವತತ್ತ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ಲಕ್ಕಣ್ಣದಂಡೇಶ (ಸಂ॥ ಎಸ್.ಬಸಪ್ಪ)	೧೪೨೮	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೧೨೪೫	ಲಿಂಗಲೀ.	ಲಿಂಗಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಚಾರಿತ್ರ	ಕಲ್ಲುಮಠದ ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವ-ಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೪೬	ಲಿಂಗವ.	ಲಿಂಗಮ್ಮನ ವಚನಗಳು	ಲಿಂಗಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೨೪೭	ಲಿಂಗಾರ.	ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೪೮	ಲೀಲಾವ.	ಲೀಲಾವತಿ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೭೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮
೧೨೪೯	ಲೋಕಕ.	ಲೋಕದ ಕಣ್ಣು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	"ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ", ಮಂಗಳೂರು
೧೨೫೦	ಲೋಕಗೀ.	ಲೋಕಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೫೧	ಲೋಕಸ.	Local Self-Government in Mediaeval Karnataka	ಜಿ. ಎಸ್. ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೬೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೫೨	ಲೋಕೋಪ.	ಲೋಕೋಪಕಾರಂ	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೦೫೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೨೫೩	ವಚಭಾ.	ವಚನ ಭಾರತ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಬಿ. ಡಿ. ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೫೪	ವಚರ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರ ರಹಸ್ಯ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೫೫	ವಚಶಾ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ (ಭಾಗ I, II, III)	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೩೧-೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೨೫೬	ವಚಸಂ.	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	೧೯೬೫	ಮೈಸೂರುಸರ್ಕಾರ–ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಇಲಾಖೆ, (ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಶಾಖೆ) ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೫೭	ವಡ್ಡಾರಾ.	ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ	ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೯೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೨೫೮	ವತ್ಸಕ.	ವತ್ಸರಾಜನ ಕಥೆ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.ಎ. ೯೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೫೯	ವರ್ಧಚ.	ವರ್ಧಮಾನ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮ ಕವಿ	೧೫೨೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೭,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೨೬೦	ವರ್ಧಪು.	ವರ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣಂ	ಆಚಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)	ಸು. ೧೧೯೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೧೨೬೧	ವರ್ಷವ.	ವರ್ಷವರ್ಧಂತೀ ಶತಕಂ	ಶ್ರೀವಾಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೯೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೧೨೬೨	ವಸ್ತವಂ.	ವರದಕರಕಮಲಸ್ತವಂ	ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೯	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೬೩	ವಸ್ತುಕೋ.	ಅಭಿಧಾನ ವಸ್ತುಕೋಶಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ.ವೆಂಕಟರಾವ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೧೨೬೪	ವಾಗೀರ.	ವಾಗೀಶ್ವರದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೬೫	ವಾಗ್ದೇವಿ.	ವಾಗ್ದೇವಿ	ಬೋಳಾರ ಬಾಬುರಾವ್	೧೯೫೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೬೬	ವಾತ್ಸಲ್ಯ.	ವಾತ್ಸಲ್ಯಪಥ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೬೭	ವಾದಿಕೀ.	ವಾದಿರಾಜರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ I)	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೨೬೮	ವಾಯಿರ.	ವಾಯಿಲಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೬೯	ವಾರಾಕ್ಯ.	ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ರಾಮ-ವ್ಯಾಸನಕೃಷ್ಣ	ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ	೧೯೫೬	ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ, ಸಕಲೇಶಪುರ
೧೨೭೦	ವಾಲಿಕಾ.	ವಾಲಿ ಸುಗ್ರೀವರ ಕಾಳಗ	ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೪
೧೨೭೧	ವಾಸನಾ.	ವಾಸನಾ ಭೂತಗಳು	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೨೭೨	ವಿಉಸು.	ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಾಸನಾ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸರು (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ)	ಸು. ೧೭೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಕೇಂದ್ರ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೨
೧೨೭೩	ವಿಂಧ್ಯಾಲ.	ವಿಂಧ್ಯಾಚಲ	ಗೋ. ಹ. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೪	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆಗಡಿ
೧೨೭೪	ವಿಕಾಶ.	ವಿಕಾರ ವಿನಾಶ	ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೦	ಸದ್ಗುರು ಸಂಸ್ಥೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೨೭೫	ವಿಕಾಸ.	(ವೈದ್ಯ) ವಿಜ್ಞಾನವಿಕಾಸ	ಎಂ. ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಮಲೆನಾಡು ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೨೭೬	ವಿಗಡ.	ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ	ಸಂಸ	೧೯೩೩	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೭೭	ವಿಚಾಮಂ.	ವಿಚಾರಮಂಜರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೫	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿಯ ಚಾವಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೭೮	ವಿಚಾವಾ.	ವಿಚಾರವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೭೯	ವಿಜದ.	ವಿಜಯದಶಮಿ	ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮೦	ವಿಜಯ.	ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು	ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ	೧೯೫೪	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು
೧೨೮೧	ವಿಜಯಾ.	ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೮	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮೨	ವಿಜಶ್ರೀ.	ವಿಜಯಶ್ರೀ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೦	ಅಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾಂವ
೧೨೮೩	ವಿಜಸಾ.	ವಿಜಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೮	ವಿಜಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೨೮೪	ವಿಜಾಭೂ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ಆರ್. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೨	ದಿ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಇನ್‌ಸ್ಟ್ರಕ್ಷನ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೨೮೫	ವಿಜಾವ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಣನೆಯೂ	ಇ. ಪೇ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣೀ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೮೬	ವಿಜ್ಞಾಕ.	ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಥೆಗಳು	ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೮೭	ವಿಜ್ಞಾನ.	ವಿಜ್ಞಾನ	(ಸಂ॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	೧೯೧೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣೀ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೮೮	ವಿಜ್ಞಾವಿ.	ವಿಜ್ಞಾನದ ವಿಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿಟ್ಠಲ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಕೆ. ಆರ್. ಶೆಣೈ, ಕೋರ್ಟ್ ರೋಡ್, ಉಡುಪಿ
೧೨೮೯	ವಿದಾಕೃ.	ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೭೭೫	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೬
೧೨೯೦	ವಿದ್ಯಾಧ.	ವಿದ್ಯಾಧರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೯೧	ವಿಧಿವೈ.	ವಿಧಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೯೨	ವಿನಸಾ.	ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಬೋರೆ ಅನಂತ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೩೨	—
೧೨೯೩	ವಿನೋಚಿ.	ವಿನೋದ ಚಿತ್ರಗಳು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೪	ಮಿತ್ರಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೯೪	ವಿನೋದ.	ವಿಚಿತ್ರ ವಿನೋದ ಮಂಜರಿ	ರಾ. ಕೇ. ತಡಸ	೧೯೨೫	—
೧೨೯೫	ವಿಪ್ರಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೭೭೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೧
೧೨೯೬	ವಿಭೂರ.	ವಿಭೂತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೯೭	ವಿಮೋಚ.	ವಿಮೋಚನೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೨೯೮	ವಿರೂಪಾ.	ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನೆ	ಚಂದ್ರಕವಿ — (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೪೩೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಕೆ.ಎ. ೩೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೧೨೯೯	ವಿವಧು.	ವಿಧಿ ತಂದ ವಧು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೭	—
೧೩೦೦	ವಿವರ್ಣ.	ಸಚಿತ್ರ ವಿಜಾಪುರ ವರ್ಣನೆ	ತ್ರ್ಯಂ. ರಾ. ಪತಕಿ	೧೯೨೨	—
೧೩೦೧	ವಿವೇಕ.	ವಿವೇಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೧೩೦೨	ವಿವೇಭ.	ವಿವೇಕಾಭರಣ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೦೩	ವಿವೈವಿ.	ವಿವಿಧ ವೈದ್ಯ ವಿಷಯಗಳು	ವಿವಿಧ ಕರ್ತೃಗಳು (ಸಂ॥ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್)	—	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೩೦೪	ವಿಷ್ಣುಪು.	ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೦೫	ವಿಸಾಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸಾಧನ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೭೭೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೦
೧೩೦೬	ವಿಸ್ತೋಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸ್ತೋತ್ರಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಪಾವಂಜೆ ಗುರುರಾವ್)	,,	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೪
೧೩೦೭	ವೀನಾದ.	ವೀಣಾ ನಾದ	ಕೃ. ಹ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಧಾರವಾಡ
೧೩೦೮	ವೀರಬಂ.	ವೀರ ಬಂಕೆಯ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೩೦೯	ವೀರರ.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೦	ವೀರವಿ.	ವೀರಭದ್ರ ವಿಜಯಂ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ)	ಸು. ೧೫೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೧೩೧೧	ವೀರಶ.	ವೀರಭದ್ರ ಶತಕ	ಆಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೨	ವೀರೇಚ.	ವೀರೇಶ ಚರಿತೆ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೨
೧೩೧೩	ವೀಶೈಪು.	ವೀರಶೈವಾಮೃತ ಪುರಾಣ	ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಶಿವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೩೦	ಟೌನ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೭

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೧೪	ವಿಸೀಗೀ.	ಗೀತಗಳು	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೫	ವೃಷಗೀ.	ವೃಷಭ ಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೬	ವೃಷವಿ.	ವೃಷಭೇಂದ್ರ ವಿಜಯಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ ಭಾರತಿ ಸಂಪಂಗಿರಾಮು)	೧೬೭೭	ವಾಜಪೇಯಂ ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೭
೧೩೧೭	ವೆಂಕಮ.	ವೆಂಕಟಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೩–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೪, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೧೮	ವೆಂಕಾರಾ.	ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಂ	ವೆಂಕಾಮಾತ್ಯ	ಸು. ೧೭೭೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪೩–೧೪೩,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
		,, ಬಾಲಕಾಂಡ–ಸುಂದರಕಾಂಡ	—		(ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨–೫೭
೧೩೧೯	ವೇಂಮಾಹಾ.	ವೇಂಕಟೇಶ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೦	ವೇದಾಂಪ.	ವೇದಾಂತ ಪರಮಾಮೃತಸಾರ	ತಿಮ್ಮಯೋಗೀಂದ್ರ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೧	ವೇದಾಂಪ್ರ.	ವೇದಾಂತ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ	—	—	—
೧೩೨೨	ವೇಸಾರ.	ವೇದಾಂತ ವಿವೇಕ ಸಾರ	ವಾಸುದೇವ ಯತೀಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೩೨೩	ವೈಕುಂಠ.	ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೩೨೪	ವೈಜರ.	ವೈಜಕ್ಕವ್ವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೨೫	ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ.	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಪದ್ಮನಾಭ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೫	—
೧೩೨೬	ವೈದ್ಯರಾ.	ವೈದ್ಯರಾಜ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜು, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೭	ವೈದ್ಯವಿ.	ವೈದ್ಯನ ವಿವಾಹ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೭	ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೮	ವೈದ್ಯಸಾ.	ವೈದ್ಯಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಳಂದೂರು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ॥ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೫೭೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೩೨೯	ವೈನಿ.	ವೈನಿ	ಎನ್ಕೆ	೧೯೫೮	ಸಾಧನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ರಾಯಚೂರು
೧೩೩೦	ವೈಭವ.	ವೈಭವ ಅಥವಾ ಚಾಣಕ್ಯನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೨	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩೧	ವ್ಯವಹಾ.	ವ್ಯವಹಾರ ಗಣಿತಂ	ರಾಜಾದಿತ್ಯ— (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೯೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ:ಕೆ.ಎ.೧೪,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೧೩೩೨	ಶಂಕದಾ.	ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ॥ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ, ಬಸವಪ್ಪಾ ಹಾಲಬಾವಿ)	೧೬೮೭	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೩೩೩	ಶಕಾರ.	ಶಕಾರನ ಶಾರೋಟು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೪	ಶತಕ.	ಶತಕತ್ರಯವು ,, ಟೀಕು	ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವ ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ವೈ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ)	೧೪೩೦	ಮೈಸೂರು ಸ್ಟಾರ್ ಆಫೀಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೧೩೩೫	ಶತಸಾಂ.	ಶತಕ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೧೩೩೬	ಶನಿಮಾ.	ಶನಿದೇವರ ಮಹಾತ್ಮೆಯು	ಚಿನ್ಮಯದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೧
೧೩೩೭	ಶನಿಸಂ.	ಶನಿಸಂತಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೧	ವಿಜಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೮	ಶಬಶಂ.	ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೧೩೩೯	ಶಬ್ದಮಂ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ,, ಟೀಕು	ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೮೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೧೩೪೦	ಶಬ್ದರ.	ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	—	೧೮೦೦	—
೧೩೪೧	ಶಬ್ದವಿ.	ಶಬ್ದವಿಹಾರ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೩೪೨	ಶಬ್ದಾನು.	ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ	ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕ (ಸಂ॥ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	೧೬೦೪	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೪೩	ಶಮುದ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಕೇಶಿರಾಜ —	ಸು. ೧೨೬೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೦
	ಶಮುದ. ಕಿ.	,,	,, (ಸಂ॥ ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್)	,,	ಬಾಸೆಲ್‌ಮಿಷನ್‌ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೭೨
	ಶಮುದ. ನ.	,,	,, (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೬೪
೧೩೪೪	ಶಮಧಾ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠ	,,	,,	—
೧೩೪೫	ಶರಲೀ.	ಶರಣಲೀಲಾಮೃತ	ಚನ್ನಪ್ಪ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೭೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೩೪೬	ಶರಸಾ.	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ)	೧೯೩೭	ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೭	ಶಾಂತಲಾ.	ಶಾಂತಲಾ	ಕೆ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪೮	ಶಾಂತಿ.	ಶಾಂತಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೪	ರಾಮಮೋಹನ ಕಂಪೆನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೯	ಶಾಂತಿಪು.	ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೯೫೦	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಎಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್ ಲಿ., ಮದರಾಸು, ೧೯೨೯
೧೩೫೦	ಶಾಂತೀಚ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತಿಕೀರ್ತಿಮುನಿ (ಸಂ॥ ಎಂ. ನೇಮಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೧೯	ಪದ್ಮಾವತಮ್ಮ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ೧೯೩೮
೧೩೫೧	ಶಾಂತೀಶ್ವ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಪುರಾಣಂ	ಕಮಲಭವ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೧೩೫೨	ಶಾಂಪಜೀ.	ಶಾಂತಿಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಎಂ. ಎ. ವೇದವಲ್ಲಿ	—	ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಗೌರೀಬಿದನೂರು
೧೩೫೩	ಶಾಂಭವಿ.	ಶಾಂಭವಿ	ಎಲ್ಲೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೩೨	ಸುಜ್ಞಾನಾಮೃತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಎಲ್ಲೂರು
೧೩೫೪	ಶಾಕುಂತ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕಂ	ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೪೩–೯೧	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೧೩೫೫	ಶಾಪ.	ಶಾಪ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೬	ಶಾಪಮಂ.	ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ॥ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೯೨೩	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೭	ಶಾಮಣ್ಣ.	ನಿಘಂಟು	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ಶಾಮಣ್ಣ	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೮	ಶಾಲೆಮ.	ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಸ್. ರುಕ್ಕಮ್ಮ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೯	ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ.	ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ ಟೀಕೆ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೧೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೦	ಶಿಕ್ಷದ.	ಶಿಕ್ಷಣ ತತ್ವದರ್ಶನ	ಎಂ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೧	ಶಿಭ್ರಮ.	ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಭ್ರಮ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೨೫	—
೧೩೬೨	ಶಿಲಾಮು.	ಶಿಲಾಮುಖ	ಗೋವಿಂದಮೂರ್ತಿ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬೩	ಶಿವಗೀ.	ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು.೧೧೬೦–೧೪೩೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೧೩೬೪	ಶಿವಛ.	ಶಿವಛತ್ರಪತಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೨	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬೫	ಶಿವಮಂ.	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೬	ಶಿವರಾ.	ಶಿವರಾತ್ರಿ	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೭	ಶಿವಾಕೋ.	ಶಿವಾನುಭವ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೪೩	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೩೬೮	ಶಿವಾಸೂ.	ಶಿವಾನುಭವ ಸೂತ್ರಂ	ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವ (ಸಂ॥ ವೈ. ನಾಗೇಶಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೩೬೯	ಶುಕಸ.	ಶುಕಸಪ್ತತಿ ಕಥೆ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	—
೧೩೭೦	ಶೂನ್ಯಸಂ.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ	(ಸಂ॥ (i) ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	—	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೦; ರಾವೂರಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರಮಠ, ಆದವಾನಿಯ ಕಲ್ಲುಮಠದ ಅಧಿಪತಿಗಳು, ೧೯೫೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೭೧	ಶೃಂಗಾರ.	ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರಂ	ಕವಿಕಾಮ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೩೭೨	ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ.	ಶೇಷಪ್ರಶ್ನೆ	ಅನು॥ ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೦	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೭೩	ಶೇರಶ.	ಶೇರಶಹ	ಮ. ಪ್ರ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೮	ವಿಜಯ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೪	ಶೇಷಧ.	ಶೇಷಧರ್ಮ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೧೩೩,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೭೫	ಶೇಷರಾ.	ಶೇಷರಾಮಾಯಣಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೪–೧೯೩೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೭
೧೩೭೬	ಶೈಲಾಜಿ.	ಶೈಲಾಜಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೭	ಶೈವಸು.	ಶೈವ ಸುಧಾರ್ಣವ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	—
೧೩೭೮	ಶೋಚನೀ.	ಶೋಚನೀಯ ನಿಧನ	ರಾ. ಪಾ. ಶಿರೋಳ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೧೩೭೯	ಶ್ಯಾಮತಾ.	ಶ್ಯಾಮನ ತಾಯಿ	ಅನು॥ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೬೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೦	ಶ್ರಾವಕಾ.	ಶ್ರಾವಕಾಚಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೮,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೧	ಶ್ರೀಕಥೆ.	ಶ್ರೀಪತಿಯ ಕಥೆಗಳು	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೨	ಶ್ರೀಕಾಂತ.	ಶ್ರೀಕಾಂತ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೩	ಶ್ರೀಕೃಪಾ.	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾರಿಜಾತವು (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ವರದ ಪರಾಲ ತಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೮೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೩೮೪	ಶ್ರೀಪಾಲ.	ಶ್ರೀಪಾಲ ಚರಿತೆ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೭೦,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೫	ಶ್ರೀಮಹಾ.	ಶ್ರೀರಂಗ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೧೬೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೫೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೬	ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗ	ನೆರಂಗ	೧೯೪೧	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೭	ಶ್ರೀರಾಚ.	ಶ್ರೀರಾಮ ಚರಿತೆ	ಎಂ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೮	ಶ್ರೀರಾಪ.	ಶ್ರೀರಾಮಪರಂಧಾಮ (ವಸಂತಯಾಗ)	ಬಾಲಕವಿ ಹನುಮಂತ ಭಟ್ಟ	೧೯೩೫	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೩೮೯	ಶ್ರೀರಾಮ.	ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೭೦–೧೯೦೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೧೩೯೦	ಶ್ರೀರಾಮಾ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೯–೫೧	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೯೧	ಶ್ರೀರಾಯ.	ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ	ವೀರಕೇಸರಿ ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಜಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವ ಅಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೨	ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ.	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು	ಓ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಗ. ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೩	ಶ್ರೀಸೋಶ.	ಶ್ರೀಕಂಠ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೯೪	ಶ್ರೇಯಾಂಸ.	ಶ್ರೇಯಾಂಸ (ಭಾಗ I)	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೫	ಷಟ್ಪನಿ.	ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ–ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೬	ಷತಿಲ.	ಷಟ್ಸ್ಥಲ ತಿಲಕ	ಮುಖಬೋಳು ಸಿದ್ಧರಾಮ	೧೬೫೬	,, ,,
೧೩೯೭	ಷೋಡಶಿ.	ಷೋಡಶಿ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೯೮	ಸಂಕಂಸ.	ಸಂಸಾರಿಗ ಕಂಸ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೫	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೯೯	ಸಂಕವ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಕೆ. ಟಿ. ಪಾಂಡುರಂಗಿ	೧೯೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೦	ಸಂಚಿತ್ರ.	ಸಂಸಾರಚಿತ್ರ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೦೧	ಸಂಜೀವಿ.	ಸಂಜೀವಿನಿ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪಾಟೀಲ	೧೯೪೯	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೪೦೨	ಸಂಧ್ಯಾರಾ.	ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೩	ಸಂನ್ಯಾಕ.	ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೦೪	ಸಂಪಿಗೆ.	ಸಂಪಿಗೆ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೩	ಸಾಧನಕೇರಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೫	ಸಂಭಪ.	ಸಂಭವ ಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (?) (ಸಂ॥ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೬	ಸಂಭಾನೆ.	ಸಂಭಾವನೆ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೧	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೭	ಸಂರಾಣಂ.	ಸಂಕ್ಷೇಪ ರಾಮಾಯಣಂ	ಕೆ. ಆರ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೦೯	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೮	ಸಂಸಕ.	ಸಂಸಕವಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೯	ಸಂಸಪ.	ಸಂಸಪದ	ಸಂಸ	೧೯೨೮	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೦	ಸಕತೆ.	ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೧	ಸಕುಮಂ.	ಸತ್ಕಥಾಕುಸುಮಮಂಜರಿ	ನಾ. ವೆಂ. ಕುರಡಿ	೧೯೪೨	—
೧೪೧೨	ಸಖೀಗೀ.	ಸಖೀಗೀತ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೩	ಸಗಬೊ.	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೪	ಸಣ್ಣಕ.	ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಪುಸ್ತಕಗಳು : ಕತೆಗಳು ೧, ೨	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೦– ೧೯೫೭	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೫	ಸತ್ವಸಾ.	ಸತ್ವಸಾರ ಅಥವಾ ಶೌರ್ಯ ಸಂಜೀವನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೧೪೧೬	ಸದಾಶ.	ಸದಾಶಿವ ಶತಕ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	ಸು. ೧೭೬೯	ಕೆ. ಬಿ. ೩೮೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೭	ಸದ್ಗುರು.	ಸದ್ಗುರು ರಹಸ್ಯ	ಗುರುಬಸವ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೪೧೮	ಸನತ್ಕು.	ಸನತ್ಕುಮಾರ ಷಟ್ಪದಿ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೯	ಸಮಜೀ.	ಸಮರಸವೇ ಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೨೦	ಸಮಪ.	ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ	ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ — (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	ಸು. ೧೧೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೭೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೪೨೧	ಸಮಸೌ.	ಸಮರ ಸೌದಾಮಿನಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೨೨	ಸಮಾಲೋ.	ಸಮಾಲೋಕನ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೨೩	ಸಮಾವ.	ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸನ ವಚನಗಳು	ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೨೪	ಸಮುಮ.	ಸಮುದ್ರಮಥನ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೂಲ್ಕಿ ವಾಸುದೇವ ಪ್ರಭು	ಸು. ೧೮೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೪೨೫	ಸಮ್ಯಕೌ.	ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಕೌಮುದಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಆರ್. ತಾತಾಚಾರ್ಯ)	೧೫೦೮	ದೇ. ಫ. ಚೌಗುಲೆ, ಮಹಾವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೨೩
೧೪೨೬	ಸರಸ.	ಸರಸಮ್ಮನ ಸಮಾಧಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೪೨೭	ಸರಳಾ.	ಸರಳಾ	ಎಂ. ವಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೪	—
೧೪೨೮	ಸರ್ವಜ್ಞ.	ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು	ಸರ್ವಜ್ಞ (ಸಂ॥ ಚನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಕೆ. ಇ. ಮಿಶನ್ ಹಾಯ್‌ಸ್ಕೂಲ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೪
೧೪೨೯	ಸರ್ವಮಂ.	ಸರ್ವಮಂಗಳಾ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೩೦	ಸಸ್ಯಕ.	ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕತೆಗಳು	ಎಂ. ಎಸ್. ಎಸ್. ರಾವ್	೧೯೫೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೧	ಸಸ್ಯಶಾ.	ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ	ಪಿ. ಎಸ್. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೨	ಸಾಕಾಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಮಪ್ರಚೋದನೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು, ೧೯೬೦
೧೪೩೩	ಸಾಗಾಧ.	ಸಾಗಾರ ಧರ್ಮಾಮೃತ	ಆಶಾಧರ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೪	ಸಾತ್ವಿವಿ.	ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨– ೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೫	ಸಾನಂಗ.	ಸಾನಂದ ಗಣೇಶನಕಥೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೋ. ರಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೬

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೩೬	ಸಾನಂಚ.	ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆ	ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ	ಸು. ೧೨೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೭	ಸಾರಂಗ.	ಸಾರಂಗಧರನ ಕಥೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಸಾಂಬಯ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೬
೧೪೩೮	ಸಾವಿಲು.	ಸಾವಿನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೯	ಸಾವಿಸ.	ಸಾವಿನೊಂದಿಗೆ ಸರಸ	ಎಚ್. ವಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೨	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೪೦	ಸಾಸತ್ಯ.	ಸಾವಿತ್ರೀ–ಸತ್ಯವಾನ	ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ	೧೯೧೩	—
೧೪೪೧	ಸಾಸಮಾ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ	೧೯೫೬	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೨	ಸಾಹಿಜೀ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನ ಕಲೆ	ರಾಳ್ಳಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯಾಂ.	ಸಾಹಿತ್ಯಾಂಕ	(ಸಂ॥ ಎಚ್. ಬಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೧೯೫೦	ಕುವೆಂಪು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೪೪	ಸಾಹಿವಿ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೪೫	ಸಾಹಿಶ.	ಸಾಹಿತ್ಯಶಕ್ತಿ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೬	ಸಾಹಿಸಂ.	ಸಾಹಿತ್ಯ–ಸಂಶೋಧನೆ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೪೭	ಸಾಳ್ವಭಾ.	ಸಾಳ್ವಭಾರತ	ಸಾಳ್ವ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪೮	ಸಾಳ್ವಸಾಂ.	ಸಾಳ್ವಸಾಂಗತ್ಯ	,,	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪೯	ಸಿಂಗಿರಾ.	ಸಿಂಗಿರಾಜ ಪುರಾಣ	ಸಿಂಗಿರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦
೧೪೫೦	ಸಿಕಾತ.	ಸಿದ್ಧಾಂತ ಬಿಂದು ಪ್ರಕಾಶ	ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೧೦	ಕ್ರೌನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೫೧	ಸಿಡಿಲು.	ಸಿಡಿಲು	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೪೭	ವಿಚಾರಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫೨	ಸಿದ್ಧಕಾ.	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಕಾವ್ಯ	ಬಸವಕವಿ	೧೮೮೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೫೩	ಸಿದ್ಧಪು.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಜಯದೇವಿತಾಯಿ ಲಿಗಾಡೆ	೧೯೬೫	ಕನ್ನಡ ಕೋಟಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
೧೪೫೪	ಸಿದ್ಧರಾ.	ಸಿದ್ಧರಾಮ ಚಾರಿತ್ರ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೪೦
೧೪೫೫	ಸಿದ್ಧವ.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಿತಚಿಂತಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೨
೧೪೫೬	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.	ಸಟೀಕ ಅಮರಕೋಶವು	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	—	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫೭	ಸಿದ್ಧೇಪು.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ಶಂಕರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೧೪೫೮	ಸಿದ್ಧೇವ.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿ (ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ)	ಸು. ೧೪೮೦	ಸದ್ಧರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೧೪೫೯	ಸಿವಭಾ.	ಸಿವಗನ್ನಡ ಭಾಗ್ಯ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ನೆಲೋಗಲ್ಲು	೧೯೩೨	—
೧೪೬೦	ಸೀತಾಚ.	ಸೀತಾಚರಿತೆ	ನಂ. ಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೯೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೧	ಸೀತಾರ.	ಸೀತಾರತ್ನ	ಎಂ. ರಮಾನಂದ ಘಾಟೆ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೨	ಸುಂಕಬಂ.	ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೬೩	ಸುಂದರಿ.	ಸುಂದರಿಯ ಹಂಬಲು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೫೦	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೪	ಸುಕುಮಾ.	ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತಿನಾಥ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾವ್)	೧೦೬೮	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೫೪
೧೪೬೫	ಸುಖವಿ.	ಸುಖವಿಪ್ಲವ	ರಾ. ಸು. ಮಣಿ	೧೯೫೨	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೬	ಸುಗುಗಂ.	ಸುಗುಣ ಗಂಭೀರ	ಸಂಸ	—	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೭	ಸುಜ್ಞಾಚಂ.	ಸುಜ್ಞಾನ ಚಂದ್ರೋದಯ	ಶಿವರಾಮದಾಸ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೮	ಸುದರ್ಶ.	ಸುದರ್ಶನ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬೯	ಸುಧಾ.	ಸುಧಾ	ಮೈ. ಶೇ. ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭರಾವ್	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೧೪೭೦	ಸುನಂದಿ.	ಸುನಂದಿನಿ	—	—	—
೧೪೭೧	ಸುನೀತ.	ಸುನೀತ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೭೨	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ.	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೨	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೩	ಸುಮಚ.	ಸುಮತಿ ಮದನಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ (ಭಾಗ I—II)	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೪	ಸುರರ.	ಸುರಗಿಯ ಚೌಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೭೫	ಸುವಸಂ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಪುಟ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೭೬	ಸುಸಾರ.	ಸುಬೋಧಸಾರ	ಮುಪ್ಪಿನ ಷಡಕ್ಷರಿ (ಸಂ॥ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ)	ಸು. ೧೭೦೦	ವೀರಶೈವ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಆಲಮಟ್ಟಿ, ೧೯೪೦
೧೪೭೭	ಸುಳವು.	ಸುಳವು–ಹೊಳವು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೭೮	ಸೂಕ್ತಿಸು.	ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವಂ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೨೪೫	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೭
೧೪೭೯	ಸೂಜಿಗ.	ಸಂಸಾರವೆಂದರೆ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೦	ಸೂಪಶಾ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೧	ಸೂರ್ಯಪಾ.	ಸೂರ್ಯಪಾನ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೨	ಸೆಶೂರ.	ಸೆರೆಮನೆಯ ಶೂರ	ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಬುರ್ಲಿ	೧೯೪೭	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೩	ಸೇದಿರ.	ಸೇದಿರಾಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೪	ಸೇನಾಹ.	ಸೇನಾಪತಿ ಡಾ. ಹರಡೀಕರರು	ರಾ. ವೆ. ಕರಗುದರಿ	೧೯೩೪	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೮೫	ಸೊಗಕ.	ಸೊಗಸಿನ ಕತೆ	ಅನು॥ ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದರಾವ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೫	ಸರಸ್ವತಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಾಂಡಾರ, ಗದಗ
೧೪೮೬	ಸೊಬಸೋ.	ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ	ದೇಪರಾಜ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೨೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೭	ಸೋಕ್ರಮ.	ಸೋಕ್ರಟೀಸನ ಮರಣ	ಅನು॥ ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೮೮	ಸೋತುಗೆ.	ಸೋತು ಗೆದ್ದವಳು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೮೯	ಸೋಮಚ.	ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ (ಆದಿಸೆಟ್ಟಿ ಪುರಾಣ)	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೧೧ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೧
೧೪೯೦	ಸೋಮಾರ.	ಸೋಮಾಸಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೧	ಸೋಮೇಶ.	ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	ಸು. ೧೧೯೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೧೪೯೨	ಸೋಲು.	ಸೋಲು	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ	೧೯೫೩	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೧೪೯೩	ಸೌಇಇ.	South Indian Inscriptions (Vol. I—XX)	—	—	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬ್ರ್ಯಾಂಚ್, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೪೯೪	ಸೌಂದಕಾ.	ಸೌಂದರ ಕಾವ್ಯ	ನೂರೊಂದಯ್ಯ	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೮೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೫	ಸೌಂದಪು.	ಸೌಂದರ ಪುರಾಣಂ	ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎನ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೫೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೯
೧೪೯೬	ಸೌಗಂಧಿ.	ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪರಿಣಯ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೭	ಸೌಗಂಪ.	,, ,,	ನಂಜುಂಡ	೧೮೪೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೦೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೮	ಸೌನಂದ.	ಸೌಂದರನಂದ	ಕಡವ ಶಂಭುಶರ್ಮ	೧೯೫೬	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೪೯೯	ಸ್ಕೂಲಮಿ.	ಸ್ಕೂಲ ಮಿಸ್ಟ್ರೆಸ್	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೦	ಸ್ಮಶಾವೈ.	ಸ್ಮಶಾನವೈರಾಗ್ಯ	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೪೮	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦೧	ಸ್ಯಾಂಡರ್.	A Dictionary, Canarese and English	ಡೇನಿಯಲ್ ಸ್ಯಾಂಡರ್‌ಸನ್	೧೮೫೮	ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೨	ಸ್ವದರ್ಶಿ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಇತರ ನಾಟಕಗಳು	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೩	ಸ್ವಪ್ನದ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನ	ಶ್ರೀರಘು	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೦೪	ಸ್ವಪ್ನವಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತಂ	ಅನು॥ ಪಂಡಿತ ಭೀಮಾಜಿ ಜೀವಾಜಿ ಹುಲಿಕವಿ	೧೯೨೫	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೫	ಸ್ವಯಂವ.	ಸ್ವಯಂವರ	ಮ. ನ. ಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೫೦೬	ಸ್ವರೂಪಾ.	ಸ್ವರೂಪಾಮೃತ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೭	ಸ್ವರ್ಗಬಾ.	ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೧	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೦೮	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೯	ಸ್ವಾಭಿಮಾ.	ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಸಂಭ್ರಮ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೦	—
೧೫೧೦	ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ.	ಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು	ಅನು॥ ಎಚ್.ವೈ. ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೧೧	ಸ್ವಾವಲಂ.	ಸ್ವಾವಲಂಬನ	ಹೊಸೂರು ಭೀಮರಾಯ	೧೯೫೫	ಅಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೧೨	ಸ್ವಾವೀರ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೀರರು (ಭಾಗ I)	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೫೦	ಸ್ವಭಾನು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೩	ಹಂಗೀತೆ.	ಹಂಸಗೀತೆ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೪	ಹಂಪೆರ.	ಹಂಪೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧೫	ಹಂಸಾ.	ಹಂಸಾ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೫೩	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೬	ಹಕ್ಕಿನೋ.	ಹಕ್ಕಿನೋಟ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೭	ಹಕ್ಕಿಹೋ.	ಹಕ್ಕಿನ ಹೋರಾಟ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟನೆ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೧೫೧೮	ಹಗಲಿ.	ಹಗಲಿರುಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೧೮	ಶಾರದಾ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೧೯	ಹಚಕಾ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಂ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎನ್.ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಸ್.ಬಸಪ್ಪ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೫೨೦	ಹತ್ತುಮ.	ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೧	ಹದಿಬ.	ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ	ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಚಂಪಾಬಾಯಿ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೦
೧೫೨೨	ಹನುಮ.	ಹನುಮದ್ವಿಲಾಸ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೩	ಹನ್ನೊಂದ.	ಹನ್ನೊಂದನೆ ಅವತಾರ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೪	ಹಬ್ಬಿಬ.	ಹಬ್ಬಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೫	ಹಮಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮಹಾರಾಯನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	೧೮೮೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೮
೧೫೨೬	ಹಮಪ.	ಹಜರತ ಮಹಮ್ಮದ ಪಯಗಂಬರರು	ಎಂ. ಪಿ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೭	ಹರಿಕೋ.	ಹರಿವ ಕೋಟು	ಬಿ. ಎಂ. ಇದಿನಬ್ಬ	೧೯೫೭	ಸೌಹಾರ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೨೮	ಹರಿಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಚರಿತ್ರೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೫೨೯	ಹರಿಜ.	ಹರಿಜನ್ವಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೪	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾವ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೩೦	ಹರಿಸಾ.	ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ನಾಲ್ಕುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಉತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೩೧	ಹರಿಸಾಂ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಬೊಂಬೆಯ ಲಕ್ಕ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೫೩೮	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೫೩೨	ಹಲಾಯು.	ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲಾ ಕರ್ಣಾಟಕ ಟೀಕೆ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೫೩೩	ಹಲಾರ.	ಹಲಾಯುಧ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೩೪	ಹಸಾರ.	ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ	ಜಗನ್ನಾಥದಾಸ (ಸಂ॥ (i) ಎಂ. ಮೂರ್ತಿರಾಯ (ii) ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೭೭೫	"ಶ್ರೀ ಹರಿಕೃಪಾ," ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೦೯ ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು,೧೯೬೧
೧೫೩೫	ಹಸಿವು.	ಹಸಿವು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೧	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೫೩೬	ಹಸ್ತಿಮಾ.	ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೬೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೩೭	ಹಹಸ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೩೮	ಹಳ್ಳಹಾ.	ಹಳ್ಳದಿಂದ ಹಾದಿಗೆ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೩೯	ಹಳ್ಳಿಬಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಬಾಳು	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೩	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೪೦	ಹಳ್ಳಿಯ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	,, ,, ,,	೧೯೫೮	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೧	ಹಳ್ಳಿಹಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡು	ಎಂ. ಎಸ್. ಗೋಪಾಲನ್	—	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೪೨	ಹಾಡುಪಾ.	ಹಾಡುಪಾಡು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪೩	ಹಾಡುಹು.	ಹಾಡುವ ಹುಡಿಗೆ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೪೭	ಸಿಟಿ ಬುಕ್‌ಸ್ಟಾಲ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೪೪	ಹಾಸುಹೊ.	ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪೫	ಹಾಸ್ಯಮಂ.	ಹಾಸ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ॥ ಕಡಂದಲೆ ಬಿ. ರಾಮರಾಯ)	೧೯೩೧	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೫೪೬	ಹಾಹುತ್ತ.	ಹಾವಿನ ಹುತ್ತ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೮	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೪೭	ಹಿಂಕತೆ.	ಹಿಂದಿನ ಕತೆಗಳು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೩೭	—
೧೫೪೮	ಹಿಂಕಿರು.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಕಿರುಗತೆಗಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೯	ಹಿಂದಸಾ.	ಹಿಂದೂದರ್ಶನ ಸಾರ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೫೦	ಹಿಂದುಇ.	ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸ	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಹಲಗಲಿ	೧೯೨೯	—
೧೫೫೧	ಹಿಂಮುಸ.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳಿಕೆ	ಬಾ. ಕೃ. ಹಳೇಪೇಟೆ	೧೯೩೩	—
೧೫೫೨	ಹುಚ್ಚಮ.	ಹುಚ್ಚರ ಮನೆ	(ಸಂ॥ ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ)	೧೯೫೧	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೩	ಹುಚ್ಚಾಟ.	ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೪	ಹುಚ್ಚುಹು.	ಹುಚ್ಚುಹುರುಳು	ಬೀಚಿ	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೫೫	ಹುಟ್ಟಿಹ.	ಹುಟ್ಟಿದ ಹಳ್ಳಿ–ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	ಅರ್ಚಕ ಬಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	೧೯೩೩	ವರ್ಧಮಾನ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೫೫೬	ಹುಮುಖ.	ಹುಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಹತ್ತು ಮುಖಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೫೭	ಹುಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	–೧೯೬೫	ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೮	ಹೂಅರ.	ಹೂ ಅರಳಿತು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೯	ಹೂಬಾಣ.	ಹುಚ್ಚು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಹೂಬಾಣಗಳು	ಪ. ರಮಾನಂದ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೦	ಹೂಬಿಸಿ.	ಹೂಬಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೧	ಹೂಹಣ್ಣು.	ಹೂವು–ಹಣ್ಣು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಮೈಸೂರು
೧೫೬೨	ಹೂಹಾದಿ.	ಹೂವು ಚೆಲ್ಲಿದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ	ಕೆ. ವಿ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	೧೯೫೭	ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸಾಗರ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೬೩	ಹೃದಸ.	ಹೃದಯ ಸಮುದ್ರ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೪	ಹೆಂಗೂರ.	ಹೆರೂರ ಹೆಂಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೬೫	ಹೆಬ್ಬೆರ.	ಹೆಬ್ಬೆರಳು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೬೬	ಹೆಮಪ.	ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	೧೯೪೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬೭	ಹೈಆರಿ.	Annual Report of the Archaeological Department of H.E.H. the Nizam's Dominions	—	೧೯೩೫–೩೮	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೮	ಹೈಆಸಿ.	A Corpus of Inscriptions in the Telingana Districts of H.E.H. the Nizam's Dominions VII, XII, XIII	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್)	—	ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೯	ಹೊಂಗಳು.	ಹೊಂಗನಸುಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೮೮೪–೧೯೪೬	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೮
೧೫೭೦	ಹೊಂಬಿಲು.	ಹೊಂಬಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೧	ಹೊನುಗ.	ಹೊಸಗನ್ನಡ ನುಡಿಗನ್ನಡಿ ಎಂಬ ಹೊಸಗನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವು	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೩೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೇಸಲ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಎಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಪಾಜಿಟರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೭೨	ಹೊಲಮ.	ಹೊಲ – ಮನೆ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೩	ಹೊಸಂಸಾ.	ಹೊಸ ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಇತರ ಏಕಾಂಕಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೪	ಹೊಸಕ್ಷಿ.	ಹೊಸಕ್ಷಿತಿಜ	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೬೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೫	ಹೊಸಬೆ.	ಹೊಸಬೆಳಕು	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೬	ಹೊಸಮೇ.	ಹೊಸ ಮೇನೇಜರು	ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಂ	೧೯೫೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೫೭೭	ಹೊಸಹು.	ಹೊಸಹುಟ್ಟು	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೧	ವಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೮	ಹೊಸೂಹ.	ಹೊಸೂರಿನ ಹಲವರು	ಟಿ. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ	೧೯೫೧	ವಸಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಸಾಗರ
೧೫೭೯	ಹೋರಾಟ.	ಹೋರಾಟ	ವಾಮನ ಮಲ್ಯ	೧೯೫೦	ಆದರ್ಶ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೮೦	ಜಟ್ಟಿಮ.	ಜಟ್ಟಿಮತಂ	ಜಟ್ಟ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦

ಅನುಬಂಧ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಭಿಮಾ.	ಅಭಿಮಾನ	ಅ. ನ. ಕೃ.	೧೯೬೦	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨	ಆಪ್ಟೆ.	The Practical Sanskrit—English Dictionary	ವಿ. ಎಸ್. ಆಪ್ಟೆ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಸಾದ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪೂನ
೩	ಆಭಾನೃ.	ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆ	ಯು. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಚಂದ್ರಭಾಗಾದೇವಿ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪	ಋಕ್ಸಾರ.	ಋಕ್ಸಂಹಿತಾಸಾರ	ಜಿ. ಎಸ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಜಿ. ಎಸ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸೆಯಿಂಟ್ ಫಿಲೋಮಿನಾ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು
೫	ಕಂಬಹು.	ಕಂಬದ ಹುಚ್ಚು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೬೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬	ಕಪಾಕುಂ.	ಕಪಾಲ ಕುಂಡಲ	ಅನು॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೮೯೮	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೪
೭	ಕಾಗೆಕ.	ಕಾಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ	೧೯೫೯	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೮	ಕೆಲರೋ.	ಕೆಲವು ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು	ಎ. ನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯	ಕೌಶಿರಾ.	ಕೌಶಿಕ ರಾಮಾಯಣ	ಬತ್ತಲೇಶ್ವರ (ಸಂ॥ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೬
೧೦	ಕ್ಷಪಣ.	ಕ್ಷಪಣಸಾರ	ಮಾಧವಚಂದ್ರ ದಿವ್ಯಗುಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೭೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧	ಗಾನಕ.	ಗಾನಕಲೆ	ರಾಳ್ಳಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨	ಗಾಳಿಪ.	ಗಾಳಿಪಟ	ರಾ. ಕು.	೧೯೬೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಗೃಹವಿ.	ಗೃಹವಿಜ್ಞಾನ	ಬಿ. ಸುಶೀಲಾ ಲಿಂಗಯ್ಯ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಗುಣಸಾ.	ಗುಣಸಾಗರ	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೨
೧೫	ಚಂದ್ರಸ.	ಚಂದ್ರಹಾಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಚಿಂತನ.	ಚಿಂತನ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೬೪	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ತದ್ಭಕೋ.	ತದ್ಭವ – ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ॥ ಡಿ. ವಿ. ಹೊಳ್ಳ)	೧೯೫೬	ಫೆರ್ನಾಂಡಿಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಕುಂದಾಪುರ
೧೮	ದಾನಚಿಂ.	ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ	ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ	೧೯೬೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯	ಧನಂನಿ.	ಧನಂಜಯ ನಿಘಂಟು (ಸಟೀಕು)	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.ಬಿ. ೨೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೦	ನಾನಾರ.	ನಾನಾರ್ಥ ರತ್ನಾಕರ „ „ ಟೀಕು	ನಾಗವರ್ಮ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ, ಹೆಸರಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	?	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೫
೨೧	ನಾನಾಶ.	ನಾನಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾವಳಿ ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞಾರ್ಥಗಳು	—	೧೮೯೫	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೨	ನಿಶೆಉ.	ನಿಶೆಯಿಂದ ಉಷೆಗೆ	ಎ. ಪಿ. ನರಸಪ್ಪ	೧೯೫೫	ತಾಂಡವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೩	ನೆಲಮು.	ನೆಲ – ಮುಗಿಲು	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೪	ಪದ್ಮಸ.	ಪದ್ಮ ಸರೋವರ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫	ಪರಜೀ.	ಪರತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಪರತಂತ್ರ ಜೀವನ	ಹೆಚ್. ಬಿ. ದೇವರಾಜ ಸರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೬	ಪುನರು.	ಪುನರುತ್ಥಾನ	ಅನು॥ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೭	ಪೂಜ್ಯಚ.	ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮರಾಜ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೧೪೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮	ಬಿಜ್ಜಪು.	ಬಿಜ್ಜಣರಾಯ ಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಚಂದ್ರಪ್ಪನವರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ)	೧೭೫೦	ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೨೯	ಭಾಷಾಶಾ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೬೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಭಿಜಾತ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಚಾರ ಸಭಾ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೦	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಮಣಿ ಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೬೭೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೪
೩೧	ಮಸಾಹಿ.	ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೩೨	ಮುದ್ರಕ.	ಮುದ್ರಣ ಕಲೆ	ಡಿ. ಎಸ್. ಗುರುಬಸವಪ್ಪ, ಬಿ. ಪಿ. ಮಲ್ಲರಾಜೆ ಅರಸು	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೩೩	ಮುನಿವಂ.	ಮುನಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಚಿದಾನಂದ ಕವಿ	೧೬೭೨– ೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೮, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೩೪	ಯೋಧಪು.	ಯೋಧನ ಪುನರಾಗಮನ	ಅನು॥ ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೩೫	ರಾಕ್ಷಮು.	ರಾಕ್ಷಸನ ಮುದ್ರಿಕೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೬	ರಾಜ್ಯೋದ.	ರಾಜ್ಯೋದಯ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೬೧	ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭	ವೀರಯೋ.	ವೀರಯೋಧ	ಆನಂದ	೧೯೫೬	ರುಚಿರ ಪುಸ್ತಕ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮	ವ್ಯವಮು.	ವ್ಯವಸಾಯದ ಮಣ್ಣುಗಳು	ಕೊರಪಾಡು ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೯	ಶಂಕಕಂ.	ಶಂಕರದೇವರ ಕಂದ	ಶಂಕರದೇವ (ಸಂ॥ಸಿ.ಮಹಾದೇವಪ್ಪ)	೧೫ ನೆಯ ಶತ	ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ೧೯೫೮
೪೦	ಶಕ್ತಿವಿ.	ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತವೇದಾಂತ	ಟಿ. ಜಿ. ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾರಾಧ್ಯ	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೪೧	ಶಾಸಪ.	ಶಾಸನ ಪರಿಚಯ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಶಿಲಾಲ.	ಶಿಲಾಲತೆ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೩	ಶಿವದ.	ಶಿವಭಕ್ತಿವಿಲಾಸದರ್ಪಣ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೯,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೪೪	ಶೂನ್ಯಕು.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು	ಎಂ.. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೨	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೫	ಸಂಗೀಚಂ.	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಎಲ್. ರಾಜಾರಾವ್	೧೯೬೫	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಂಗೀತ ಕಲಾಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬	ಸಂಜೀವ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಜೀವನಂ	ಶೃಂಗಾರಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೬
೪೭	ಸವತಿ.	ಸವತಿ ಗಂಧವಾರಣೆ	ಸಮೇತನಹಳ್ಳಿ ರಾಮರಾಯ	೧೯೬೧	ಮೈಸೂರು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಆಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೮	ಸಾಹಿಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರವೇಶ	ಸಿ. ಪಿ. ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ್	೧೯೬೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಹಕಾರೀ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ನಿಯಮಿತ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯	ಸಿರಿಕೋ.	ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೪೯
೫೦	ಹಮ್ಮಿ್ರ.	ಹಮ್ಮಿ್ರ ಕಾವ್ಯ	ಮುರಿಗೆ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೫೪೦	ಸುಕುಮಾರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಶಿವಯೋಗ ಮಂದಿರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

೧. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು

(ಅ).	ಅವ್ಯಯ
ಅಡಿಟ.	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ
[ಅದ್ವೈತ]	ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಅನು॥	ಅನುವಾದಕ
ಅನ್ಯ.	ಅನ್ಯಭಾಷೀಯ
ಅನ್ಯದೇ.	ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ
ಅರ.	ಅರಬ್ಬಿ
ಅರಿಕೆ.	ಅರಿಕೆ
[ಅಶಿಷ್ಟ]	ಅಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗ
(ಆಲಂ)	ಆಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ
ಇಂ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್
(ಉಕ)	ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ
ಉಪ.	ಉಪಸರ್ಗ
ಉದಾ—	ಉದಾಹರಣೆ
(ಏಕ)	ಏಕವಚನ
ಒಗಟು	ಒಗಟು
ಒರಿ.	ಒರಿಯಾ
ಓರಿಇ.	ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್
ಓರಿಲೈ.	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಮ್ಯಾನ್ಯುಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ಸ್ ಲೈಬ್ರರಿ
(ಕರಾ)	ಕರಾವಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ
[ಕಾವ್ಯಮೀ]	ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ
ಕುಇ.	ಕುಇ
ಕುರುಖ್.	ಕುರುಖ್
ಕುವಿ.	ಕುವಿ
ಕೊಡ.	ಕೊಡಗು
ಕೋಲಾ.	ಕೋಲಾಮಿ
ಕೋಶ.	ಕೋಶ
(ಕ್ರಿ).	ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ
[ಗಜ]	ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ
[ಗಣಿತ]	ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಾದೆ.	ಗಾದೆ
(ಗು).	ಗುಣವಾಚಕ
ಗುಜ.	ಗುಜರಾತಿ
ಗೊಂಡಿ.	ಗೊಂಡಿ
[ಛಂದ]	ಛಂದಸ್ಸು
[ಜೈನ]	ಜೈನಧರ್ಮ
ಜೋಗುಳ.	ಜೋಗುಳ
[ಜ್ಯೋತಿ]	ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರ
ಟಿ.	ಟಿಪ್ಪಣಿ
[ತತ್ತ್ವಶಾ]	ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ
ತಮಿ.	ತಮಿಳು
ತುಳು.	ತುಳು
ತೆಲು.	ತೆಲುಗು
(ದಕ)	ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ (ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು)
ದೇ.	ದೇಶ್ಯ
ದೇಶೀ.	ದೇಶೀಯ
(ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).	ದ್ವಿರುಕ್ತಿ
[ದ್ವೈತ]	ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
(ನಪುಂ).	ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ
(ನಾ).	ನಾಮವಾಚಕ
[ನಾಟ್ಯ]	ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ನಾಯ್ಕಿ.	ನಾಯ್ಕಿ
ನೇಪಾ.	ನೇಪಾಳಿ
ನೋ.	ನೋಡಿ
[ನ್ಯಾಯ]	ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ
ಪ.	ಪಲ್ಲವಿ
ಪಂಜಾ.	ಪಂಜಾಬಿ
ಪರಾ.	ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ
ಪರಿ.	ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ಪರ್ಜಿ.	ಪರ್ಜಿ
[ಪಾಠಾಂ.]	ಪಾಠಾಂತರ
ಪಾರ.	ಪಾರಸಿ
ಪಾಲಿ.	ಪಾಲಿ
ಪೀ.	ಪೀಠಿಕೆ
ಪು.	ಪುಟ
(ಪುಂ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ
(ಪುಂಸ್ತ್ರೀ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
(ಪ್ರ).	ಪ್ರತ್ಯಯ
ಪ್ರಯೋ.	ಪ್ರಯೋಗ
ಪ್ರಾ.	ಪ್ರಾಕೃತ
(ಪ್ರಾದೇ)	ಪ್ರಾದೇಶಿಕ

(ಬಹುವ)	ಬಹುವಚನ
[ಬೌದ್ಧ]	ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ
ಬ್ರಾಹೂ.	ಬ್ರಾಹೂಈ
ಭವಿಕೃ.	ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃದಂತ
[ಭೂಗೋಳ]	ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ
(ಭೂತಕೃ)	ಭೂತಕೃದಂತ
(ಭೂತನ್ಯೂ)	ಭೂತನ್ಯೂನ
ಮರಾ.	ಮರಾಠಿ
ಮಲ.	ಮಲಯಾಳಂ
ಮಲ್ತೊ.	ಮಲ್ತೊ
ಮು.	ಮುನ್ನುಡಿ
ಮೂಲದ್ರಾ.	ಮೂಲದ್ರಾವಿಡ
[ರಾಜನೀ]	ರಾಜನೀತಿ
ರೂಢಿ.	ರೂಢಿ
[ವಿಜ್ಞಾ]	ವಿಜ್ಞಾನ
[ವಿಶಿಷ್ಟಾ]	ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ
[ವೀಶೈ]	ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ
[ವ್ಯಾಕ]	ವ್ಯಾಕರಣ
ವೃತ್ತಿ	ವೃತ್ತಿ
[ವೇದಾಂತ]	ವೇದಾಂತ
[ವೈದ್ಯಶಾ]	ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ	ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಶತ.	ಶತಮಾನ
[ಶೈವ]	ಶೈವಧರ್ಮ
ಸಂ.	ಸಂಸ್ಕೃತ
(ಸಂ॥)	ಸಂಪಾದಕ, ಸಂಗ್ರಾಹಕ
[ಸಂಗೀತ]	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ
(ಸ).	ಸರ್ವನಾಮ
ಸಿಂಧಿ.	ಸಿಂಧಿ
ಸೂ.	ಸೂಚನೆ
(ಸ್ತ್ರೀ).	ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
ಹಿಂ.	ಹಿಂದಿ – ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ – ಉರ್ದು
ಹೋ.	ಹೋಲಿಸಿ
(s)	supplement

೨. ಸಂಕೇತಗಳು

. . . ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವಾಗ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

× × × ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

? ಸಂಪಾದಕೀಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

[ ] ಸಂಪಾದಕೀಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಅಥವಾ ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ನಡುವೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ᚹ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

o ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಕೆಳಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಅಂಕದುವರ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ದುವರ್ಕ್ಕು ನೋಡಿ.

> ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

< ಒಂದು ರೂಪ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಒಂದು ಶಬ್ದದ ರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ರೂಪದ ಕೆಳಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

~ ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

← ಒಂದು ಶಬ್ದ ಬೇರೊಂದು ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

* ಈಗ ದೊರೆಯದ, ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

‖ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

/ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಹೋಲಿಕೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

= ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂಬುಜಸಖ = ಅಂಬುಜಬಂಧು.

≡ ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬಹುದಾದಾಗ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ.

೩. ಇತರ

ಅರಕ.	ಅರಕಲಗೂಡು
ಅರಸೀ.	ಅರಸೀಕೆರೆ
ಆನೆಕ.	ಆನೆಕಲ್
ಇಂಡಿ.	ಇಂಡಿ
ಉಡುಪಿ.	ಉಡುಪಿ
ಎಡತೊ.	ಎಡತೊರೆ
ಎಳಂದೂ.	ಎಳಂದೂರು
ಕಡೂರು.	ಕಡೂರು
ಕಾನಕಾ.	ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿ
ಕುಂದಾಪು.	ಕುಂದಾಪುರ
ಕುಣಿಗ.	ಕುಣಿಗಲ್
ಕೃಷ್ಣರಾ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
ಕೊಪ್ಪ.	ಕೊಪ್ಪ
ಕೋಲಾರ.	ಕೋಲಾರ
ಗುಂಡ್ಲುಪೇ.	ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ
ಗುಬ್ಬಿ.	ಗುಬ್ಬಿ
ಗೋರೀಬಿ.	ಗೋರೀಬಿದನೂರು
ಚನ್ನಗಿ.	ಚನ್ನಗಿರಿ
ಚನ್ನಪ.	ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ
ಚನ್ನರಾ.	ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣ
ಚಳ್ಳಕೆ.	ಚಳ್ಳಕೆರೆ
ಚಾಮರಾ.	ಚಾಮರಾಜನಗರ
ಚಿಂತಾಮ.	ಚಿಂತಾಮಣಿ
ಚಿಕ್ಕನಾ.	ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ
ಚಿಕ್ಕಬ.	ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ
ಚಿಕ್ಕಮ.	ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
ಚಿತ್ರದು.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗ
ಜಗಳೂ.	ಜಗಳೂರು
ತರೀಕೆ.	ತರೀಕೆರೆ
ತಿಪಟೂ.	ತಿಪಟೂರು
ತಿರುಮ.	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ನರಸೀಪುರ
ತೀರ್ಥಹ.	ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ
ತುಮಕೂ.	ತುಮಕೂರು
ದಾವಣ.	ದಾವಣಗೆರೆ
ದೇವನ.	ದೇವನಹಳ್ಳಿ
ದೊಡ್ಡಬ.	ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ
ನಂಜನ.	ನಂಜನಗೂಡು
ನಗರ.	ನಗರ
ನಾಗಮಂ.	ನಾಗಮಂಗಲ
ನೆಲಮಂ.	ನೆಲಮಂಗಲ
ಪಾವುಗ.	ಪಾವುಗಡ
ಪುಂಗನೂ.	ಪುಂಗನೂರು
ಬಂಕಾಪು.	ಬಂಕಾಪುರ
ಬಾಗೆಪ.	ಬಾಗೆಪಲ್ಲಿ
ಬಾಗೇವಾ.	ಬಾಗೇವಾಡಿ
ಬೆಂಗಳೂ.	ಬೆಂಗಳೂರು
ಬೇಲೂರು.	ಬೇಲೂರು
ಬೌರಿಂಗ್.	ಬೌರಿಂಗ್‌ಪೇಟೆ
ಮಂಗಳೂ.	ಮಂಗಳೂರು
ಮಂಜರಾ.	ಮಂಜರಾಬಾದ್
ಮಂಡ್ಯ.	ಮಂಡ್ಯ
ಮದ್ದಗಿ.	ಮದ್ದಗಿರಿ
ಮಳವ.	ಮಳವಳ್ಳಿ
ಮಾಗಡಿ.	ಮಾಗಡಿ
ಮಾಲೂರು.	ಮಾಲೂರು
ಮುಳಬಾ.	ಮುಳಬಾಗಲು
ಮೂಡಗೆ.	ಮೂಡಗೆರೆ
ಮೈಸೂರು.	ಮೈಸೂರು
ಮೊಳಕಾ.	ಮೊಳಕಾಲುಮುರು
ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ.	ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ
ಶಿಕಾರಿ.	ಶಿಕಾರಿಪುರ
ಶಿಡ್ಲಘ.	ಶಿಡ್ಲಘಟ್ಟ
ಶಿರಾ.	ಶಿರಾ
ಶಿವಮೊ.	ಶಿವಮೊಗ್ಗ
ಶೃಂಗೇರಿ.	ಶೃಂಗೇರಿ
ಶ್ರೀನಿವಾ.	ಶ್ರೀನಿವಾಸಪುರ
ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ
ಸಾಗರ.	ಸಾಗರ
ಸೊರಬ.	ಸೊರಬ
ಹಾವೇರಿ.	ಹಾವೇರಿ
ಹಾಸನ.	ಹಾಸನ
ಹಿರಿಯೂ.	ಹಿರಿಯೂರು
ಹುಣಸೂ.	ಹುಣಸೂರು
ಹೆಗ್ಗಡ.	ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆ
ಹೊನ್ನಾಳಿ.	ಹೊನ್ನಾಳಿ
ಹೊಸಕೋ.	ಹೊಸಕೋಟೆ
ಹೊಳಲ್ಕೆ.	ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ
ಹೊಳೆನ.	ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ

ಶ್ರೀ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಶ್ರೀವಾಗ್ದೇವಿಗೆ ಶಬ್ದದಿ-
ನಾವಾವಿಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮುಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳು-।
ದ್ಭಾವಿಪ ನಿರ್ಮಳಮೂರ್ತಿಗಿ-
ಳಾವಂದ್ಯೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪೆಂ ॥

— ಕೇಶಿರಾಜ

ಸರ್ವಜ್ಞಂ ತದಹಂ ವಂದೇ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ತಮೋಪಹಂ ।
ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾದ್ದೇವೀ ಸರ್ವಭಾಷಾಸರಸ್ವತೀ ॥

— ನಾಗವರ್ಮ

ಇದಂ ಕವಿಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯೋ ನಮೋವಾಕಂ ಪ್ರಶಾಸ್ಮಹೇ ।
ವಂದೇಮಹಿ ಚ ತಾಂ ವಾಣೀಮಮೃತಾಮಾತ್ಮನಃ ಕಲಾಂ ॥

— ಭವಭೂತಿ

ಅ

ಅ$_{1}$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣ; ಅಕಾರ.

-ಅ$_{2}$, -ಆ$_{4}$ (ಅ). ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಕಿಲ' ಎಂಬುದರ (= ಅಂತೆ, ಅಲ್ಲವೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಭಾವಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ ('ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೇರೆಗೆ). -ಆ$_{4}$: "ಅ, ಆ-ಕಿಲಾರ್ಥೌ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

-ಅ$_{3}$ (ಅ). ವಿಧಿರೂಪದ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅನುನಯ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ ಸೇರುವ ಅವ್ಯಯ: ಕೃಪಾ ಕೇಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೫) ; ಎನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸುಖವದೆನ್ನಯ ಸುಖಂ ಕೇಳ (ನಂಬಿರ. ೧೯-೧೬೯) ; ಬಾರ ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಏತಕವ್ವಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮುನಿದಿರ್ದಹನು ಹೇಳ (ಬಸವು. ೪೭-೧೨).

-ಅ$_{4}$, -ಆ$_{7}$ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಕೊನೆಗೆ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ: ನೋಡುವುದಱೊಳೇನಟ್ಟಿಯೊಳಾಡುತ್ತಿರಲಾಗ ತಮ್ಮ ತಿರ್ವರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೦) [ಆಗ = ಆಗದೇ ?] ; ಇಂದುನೃಸಿಂಹ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿನವೀನೋಜ್ವಲ ಬಾಣನಪ್ಪ ಸುಮನೋಬಾಣಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪) [ಎಂಬ=ಎಂಬೆಯಾ?]; ಪುರಂದರವಿಟ್ಠಲನ ಚರಣವಂ ಭಜಿಸು ಕಂಡ್ಯ ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ೫-೧೦೭-೩) [ಕಂಡ್ಯ = ಕಂಡೆಯಾ ?]. -ಆ$_{7}$: ಕೂಸನೋದಿಸಿದಾ ಎಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೧೮) [ಓದಿಸಿದಾ = ಓದಿಸಿದೆಯಾ ?] ; ಗುರುವಿಲ್ಲಾ ಕರ್ಣನಿಲ್ಲಾ ಗುರುವಿನ ಮಗನಿಲ್ಲಾ . . . ತಂದವಂ ಪಾರ್ಥನಲ್ಲಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫) [ಇಲ್ಲಾ = ಇರಲಿಲ್ಲವೆ ? ಅಲ್ಲಾ = ಅಲ್ಲವೆ ?].

-ಅ$_{5}$ (ಅ). ನೀನ್, ಆನ್, ತಾನ್ - ಇವುಗಳ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ: ಉದಾ— ಎನ್ನಯ, ಎಮ್ಮಯ, ತನ್ನಯ, ತಮ್ಮಯ, ನಿನ್ನಯ, ನಿಮ್ಮಯ: ನುಡಿ ನಿನಗಂ ದಿನೇಶತನಯಂಗಮದೆನ್ನಯ ಪಕ್ಕದಾದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೮) ; ಇಡುಗುಡಿಯನೈನಾರು ತನ್ನಯ ಮಡದಿಯಂಬರವಂ ಸುಗಿದು ತಾಂ ಕೊಡನೆ (ಬಸವು. ೧೧-೩೬) ; ನಿನ್ನಯ ವೀರಶೈವರ ನೋಯಿಸಿನು ರಾಜೀವಸಖನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೦). ℙ ಇದು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

-ಅ$_{6}$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: (i) ಭಾವನಾಮಕ್ಕೆ— ಆಟ, ಊಟ, ಎಱಕ, ನಡುಕ, ಸಾಲ, ಸೋಲ ಇತ್ಯಾದಿ: ನವಿಲಾಟಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭) ; ಸೋಲಮು ನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯) ; ಆಟವಾರಂಭಿಸದು ಬಱಿ ಬೊಬ್ಬಾಟವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೭) ; ಸಾಲವನು ಕೊಂಬಾಗ ಹಾಲೋಗರುಂಡಂತೆ ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು ಮುಱಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೧) ; ಅವನಿಗೆ ಆಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಚವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಕ್ಕೆ— ಕಳ್ಳ, ಕುಂಟ, ಕೂನ, ಜಱುಚ ಇತ್ಯಾದಿ: ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡುಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೧) ; ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫) ; ಮದನನಧುವಂ ಬಿಸುಟು ಕೂನನುಂ

ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೨ ವ) ; ತಪ್ಪಂ ಮುಱಿಸಿ ಪುಸಿನುಡಿವ ಜಲಚರ ತೆಱನಂ ಕಂಡಱಿಯದಂತು ಕುಳಿಯುರುಮೊಳರೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೩) ; ಜಾತ್ರೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಕಳ್ಳರು ನೆರೆದರು (ಗಾದೆ).

-ಅ$_7$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉದಾ—ಅಂಚೆದೇರ, ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅ$_8$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಅಃ (ಅ). ದುಃಖಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : " ಆಅಃ ದುಃಖ ಸೂಚನೇ " : ಆಅಃ ವಿಧಾತ್ರಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೪, ಉದಾ).

-ಅಂ '-ಅವ್' ನೋ.

ಅಂಕ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕರುಣದಿಂದ ಅಂಕನು ತಂನ ಮನಸು ಹರ್ಷವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮–೧೩ ; 1558 ?). [ಸಂ. ?]

ಅಂಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು ; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳೆ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು : ವಾಜಿಯ ಮೊಗವ ತಡವಿಯಂಕವ ಮೆಟ್ಟಿಯೋಜೆಯಿಂದವೆ ಲಂಘಿಸಿದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೬). ೫. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಸನ್ನೆಕೋಲು: "ಅಂಕವೆನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೦). ೬. ತೊಡೆ : "ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೩). ೭. ಪಾರ್ಶ್ವ; ಮಗ್ಗುಲು. ೮. ಶರೀರ; ಮೈ. ೯. ಗೆರೆ; ರೇಖೆ. ೧೦. ಅಂಕಿ : ಕೆಯಿ ಮತ್ತರಯ್ವತ್ತಾಱು ಅ[ಂ]ಕದೊಳಂ ಮತ್ತರ್ ೫೬ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯–೭ ; 1037). ೧೧. ಗುರುತು ; ಕುರುಹು ; ಚಿಹ್ನೆ : " ಅಂಕಮುದಭಿಜ್ಞಾನಮೆನೆ ಲಕ್ಷಿಸಲು ಕುಱುಪು " (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೫) ; ತನ್ನಂಕದೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕದಿಂ ನಾಯಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೪). ೧೨. ಕಳಂಕ ; ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ : ಶಂಕರನು ತಾನೆಂಬವರಿಗೇನಂಕ (ನಿಭಾಗ. ೪–೨–೩) ; ಈತನ ಅಂಗದಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಅಂಕೆಗಳಿದ್ದಂತೆಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಂಕವೇ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ವಿಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಹೇಳುವರು (ಕಾಂಪೂಜ. ೫೫). ೧೩. ಹೆಸರು : ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೪೬). [ಚೇರಮಾಂಕ = ಚೇರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. ಅಣ್ಣಮಾಂಕ, ಪದ್ಮಣಾಂಕ, ರಾಘವಾಂಕ ಇತ್ಯಾದಿ ನೋ. ೧೪. ಬಿರುದು : ದನುಜಾಂತಕನೆಂಬೀ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚುವೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೪) ; ಪೂಜಿಸುವಂಕದಾನೆ ವಾಜಿಗಳೆಮುಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೩). ೧೫. ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಅಂಕದಚ್ಚರಸೆಯರ್ . . . ಕೂಡೆ ಕುಣಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೩) ; ಅಂಕದ ಕಲಿ ಕುರುವಂಶಶಶಾಂಕನೆ ದುರ್ಯೋಧನಾಂಕನೆನೆ (ಗದಾಯು. ೭–೨). ೧೬. ನಾಟಕದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಶಾಕುಂತಲನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಕಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೧೭. ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೧೮. ಯುದ್ಧ ; ಹೋರಾಟ ; ಕಾಳಗ : ಬಿದಿರೂರ ಅಗ್ಗಳಮಿಳಿವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಕೆ ಕಾದಿದ ಬಿದೆಯಿತ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೨ ; 870) ; ಅಂಕದ ಕಳನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ಬೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಾದುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೬೦) ; ಈ ಕೌರವ ವೃಕೋದರರಂಕ ಮಸೆದುತ್ಸವದಿ ಕಳನೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೧೨) ; ತಂದೆಗಳಿಬ್ಬರಂಕವ ಕಾಂಬ ಪಾತಕ ಬಂದಿತೆ (ಭರಚ. ೫೧–೧೨೪). ೧೯. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ; ಜಟ್ಟಿ : ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯಿನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ಕೆಬಲೆಯನ್ನರ್ಯಮಲ್ಲನಜ್ಜನ್ತೇಜಮಾನಿಯೆನ್ಪೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦–೧೧ ; 900). ಅಂಕ ಕಳನೇಱಿ ಕೈಮುಱಿದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಱಂಕ ಬಂದಿಱಿವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ಅಂಕ ಓಡಿದರೆ ತೆತ್ತಿಗಂಗೆ ಭಂಗವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯೯). ೨೦. ಹುರುಡು ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ರಾಜಕುಮಾರರಂಕದ ತಗರ್ಗಳಾಗಿ ಪೋರ್ದು ಸತ್ತು (ಚಾವುಂಉ. ೫೦). ೨೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨೨. ಧರ್ಮ. ೨೩. ಕಡೆ. ೨೪. ಇಂದ್ರ. ೨೫. ಒಳಗು. ೨೬. ಹಳೆಯದು. ೨೭. ಪದದ ಅರ್ಥ. ೨೮. ಎಡೆ ; ಸ್ಥಳ. ೨೯. ಸಂತಾಪ ; ಸಂಕಟ. ೩೦. ಚಿತ್ರ ; ವಿಚಿತ್ರ. ೩೧. ಕಿರಣ. ೩೨. ಸಿಂಗಾರ ; ಅಲಂಕಾರ. ೩೩. ಮುರಜ, ಜಯಘಂಟೆ, ಡೌಡೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಧ್ವನಿ: "ಅತುಲ ಧುರದೊಳು ಚಿತ್ರದೊಳು ಕಳಂಕದೊಳಲಂಕಾರದೊಳು ಅಂಕವಕ್ಕುಂ " (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨–೫೮) ; "ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳು ಸಂತಾಪದೊಳು ಮುರಜ ಜಯಘಂಟೆ ಡೌಡೆಯ ನುಡಿಗಳಲಿ ಅಂಕವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩–೬೩) ; " ಧರ್ಮ ಸಮೀಪಂ ಸತ್ವಂ ಕರ್ಮಂ ಕಡೆ ಸುರಪಗೊಳಗೆ ಹಳದು ಪದಾರ್ಥಂ ಪೆರ್ಮೆಯೊಳೀವೊಂಭತ್ತುಂ ಭೂಮಿಯೊಳೀಕ್ಷಿಸಲು ಅಂಕಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ " (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೫).

[ಸಂ. ? ℙ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಮೇರೆಗೆ "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೭, ೨೯೮)]

ಅಂಕಂಗಾಱ 'ಅಂಕಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಕಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಮೈಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಡು : ತುರಂಗರತ್ನಮನವಯವದೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಕಣ್ಕೆತ್ತಿದಂತೆ ಅಂಕಂಗುಡಲೊಡಮದು ನಿಶ್ಶಂಕಂ ಪನ್ನೆರಡು ಯೋಜನಂ ಪಾಱಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೧ ವ, ೪೨).

[ಅಂಕ$_2$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಪಕ್ಕವನ್ನು ತಿವಿ : ವಾಮಾಂಘ್ರಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣಚರಣದಿಂ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿನಂಕಂಗೊಂಡು ಘೋಂಕೆನೆಡದ ಕೊಸೆಯಂ ತೆಗೆದು ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲೆಂದು ನೆಗಪಿ ಮುರಿವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೪–೧೦೪ ವ). [ಅಂಕ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಂಕಕರಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು.

[ಅಂಕ$_2$ + ಕರಣ]

ಅಂಕಕಹಳೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಹಳೆ ; ರಣಕಹಳೆ: ನೆರೆ ಸಾರೆಂದು ಕೂಗಿದವಂಕಕಹಳೆಗಳು (ಪಶುಭಾ. ೧–೨೩).

[ಅಂಕ$_2$ + ಕಹಳೆ]

ಅಂಕಕಾತಿ 'ಅಂಕಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಂಕಕಾರ್ತಿ, ಅಂಕಕಾತಿ (ನಾ). ವೀರರಮಣಿ. (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು. 'ಅಂಕಕಾಱ' ಪರಾ): ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗಟ್ದಳ್ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೬) ; ತರುಣಿ ಮನ್ಮಥನಂಕಕಾರ್ತಿಯೊ (ಬಸಪು. ೧೨–೬). **ಅಂಕಕಾತಿ** : ಬಿರುದಂಕಕಾತಿಯರಿಂಪ್ರನೋಲಗದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೮೯). [ಅಂಕಕಾಱ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅಂಕಕಾಱ, ಅಂಕಂಗಾಱ, ಅಂಕಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ ; ಜಟ್ಟಿ; ಯುದ್ಧವೀರ : ನುಡಿಯಲಱಿಯದಂಕಕಾಱನಾಕಾಶಮಂ ನೋಡಿದನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨೦) ; ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಕಾಱ ಓಡದಿರು ಓಡದಿರು (ಬಸವ. ೭೦೦) ; ಅಂಕಕಾಱಂ ತಾನಾಗಿ ಶಿವನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಿಂಕದಿಂ ಮಾಸಾಳ್ಗಳಂ ಗೆಲುತೆ (ಮೊನೆರ. ೧೪೦–೨೨) ; ಮುಂಕುಡಿಯ ನಾಯಕರಿವರು ಪತಿಯಂಕಕಾಱರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೦). ೨. ಬಿರು

ದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು): ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನ ನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ) [ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱ: ಬಪ್ಪುವಂ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬಪ್ಪುವನೆಂಬ ಅಂಕಕಾಱ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪುವನ + ಅಂಕಕಾಱ (= ಬಪ್ಪುವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ]; ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ ಬೂತುಗನಙ್ಕಕಾಱ ಶ್ರೀಮತ್ ಮನಾಲರಂಗನುವರದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೯; 950) [ಬೂತುಗನಂಕಕಾಱ: ಬೂತುಗನ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬೂತುಗ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ]; ಈ ದೊರೆತೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆಱಿವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಱನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೩೦; 982) [ಚಲದಂಕಕಾಱ: ಚಲದ + ಅಂಕಕಾಱ = ಹಿಡಿದ ಹಠವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಾಧಿಸುವ ಅಂಕಕಾಱ]; ಸೇನೆಯಂಕಕಾಱ (ಎಕ. II, ೨೬೨-೨; 1160) [ಸೇನೆಯಂಕಕಾಱ: ಸೇನೆಯ + ಅಂಕಕಾಱ = ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ವೀರ]. **ಅಂಕಂಗಾಱ**: ಅಂಕಂಗಾಱನ ಗಂಡುತನಂ ಕೂರಿತೆ ತುಮುಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಪಟುಭಟರಂ ನೂಂಕುವ ಸಮರಂಗಾಱನ ಮಾಂಕರಣೆಯೆ ಗಂಡುತನದ ತಿರುಳೆನವೇೞ್ಕುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂಕಗಾಱ**: ಆಹವಮಲ್ಲನಂಕಗಾಱಂ ಪರಮಂಡಳಸೂಱೆಕಾಱಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೬-೬; 1064). 'ಸಮರಂಗಾಱ' ಪರಾ. [ಅಂಕ₂ + -ಕಾಱ]

ಅಂಕಕಾಱದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ತೊಳಙ್ಕಾಪ್ಪಿಯ ಅಙ್ಕಕಾಱದೇವರು ನಗರೀಸ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮವ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೨೧-೧೧; 1047). [ಅಂಕಕಾಱ + ದೇವ]

ಅಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವ ಗಣಿತ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಭೇದ: ಮೊದಲನೆಯ ವಾರ ಆಟ, ಎರಡನೆಯ ವಾರ ಸಂಗೀತ, ಮೂರನೆಯ ವಾರ ರಷ್ಯನ್, ಹೀಗೆ – ಕೊನೆಗೆ ಅಂಕಗಣಿತ ಬರುವವರೆಗೆ (ಶಾಲೆಮ. ೧೧). [ಅಂಕ₂ + ಗಣಿತ]

ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರರ, ಜಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಪೊಳಲ್ಗುನ್ದೆಯುಮುಂ ಸಪ್ತಾರ್ಧಲಕ್ಷೆಯೊಳೆಲ್ಲವಂಕಗದ್ಯಾಣಮುಮು(ಂ) ನರಮನೆಯಂಕಂಗಳ ಜೀವಿತದೊಳು ದಶವನ್ನಮುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೩-೧೯; 1093). 'ಅಂಕದೆಱೆ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ. [ಅಂಕ₂ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಂಕಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಙ್ಕಗವುಣ್ಡಗೆ ಪಲಮ್ಮೆಱಿಗಾವಣ್ಡಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೭; 1037).

[ಅಂಕ₁ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಂಕಗಾಱ 'ಅಂಕಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಕಚೇಯ 'ಅಂಕಜೇಯ' ನೋ.

ಅಂಕಜೇಯ, ಅಂಕಚೇಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ (?): ನೃಪಕಾಮನ ಕೋಟೆಯೊಳ್ ರಾಜನೆಂಬದಟನುಮಂ ಬಾಸನೆಂಬಂಕಜೇಯನುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೬೩). **ಅಂಕಚೇಯ**: ಮಱಿವುಗದಂಕಚೆ[ಜೆ]ೕಯರಿಳಿದೋಡದ ದುರ್ಗದ ಗಂಡರಳ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕುಱದ ಮದಾಂಧರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೪-೧೧; 1054). [ಅಂಕ₂ + ಅಜೇಯ?]

ಅಂಕಝುಂಕೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಭಯ (?): ಯದುಕುಲದಂಕಕಾಱನು ನಿಂದನನಿಬರಿಗಂಕಝುಂಕೆಯನೇನನೆಂಬೆನು ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಮನದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೪). [ಅಂಕ₂ + ಝುಂಕೆ]

ಅಂಕಟ (ನಾ). (?). 'ಅಂಕಟಗದ್ದೆ' ಪರಾ. ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಅಂಕತಿ' (= ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವೇನಾದರೂ ಉಂಟೆ? [?]

ಅಂಕಟಂಕೆ (ನಾ). ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?); ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?): ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯ ಛತ್ರ ಸುಖಾಸನ ಬಲಗದ್ದಿಗೆ ಅಂಕಟಂಕ ದಂಡ ಖಂಡನ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವಂನ್ನು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨-೧೪; 1192?). [ಅಂಕ₂ + ಟಂಕ]

ಅಂಕಟಗದ್ದೆ (ನಾ). ಅಂಕಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ(?): ಬೆಂಮರಹಾಳಿಯ ಗದ್ದೆ ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೬-೧೦; 1449).

[ಅಂಕಟ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಅಂಕಟೆಂಕೆ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ: ಕೊಡೆ ಪಡಪ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಭ ಅಂಕಟೆಂಕೆ ಮುಂತಾದ ತೇಜಮಾನ್ಯವನುಳ್ಳ ಹೈವಣ್ಣನಾಯಕರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೬೦-೮; 1472). [ಅಂಕ₂ + ಟೆಂಕೆ]

ಅಂಕೆಡೊಂಕೆ (ಗು). ಅತಿವಕ್ರವಾದ: ಅಂಕಡೊಂಕ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಅಂಕಡೊಂಕ ಸಂಕಪಾಲ ಮೂರು ತಲೆಗೆ ಹತ್ತು ಕಾಲು (ಒಗಟು). [ಅಂಕ₂ + ಡೊಂಕೆ]

ಅಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಪರಿಮಿತಿ: ಆಱಂಕಣದ ಮನೆಯ ಬಾಡಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಘನ ಕಿಱಿದೆಂದು ಹೊಯಿದಾಡುವರಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫೪). ೨. ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ದಾಯವಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡದ ಭಾಗ: ಪಟ್ಟಣೋಜನ ಮಗ ಚಿಕಬಾಚಿಯನ ಅಂಕಣ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೬-೪; 1341?). ೩. ಸ್ಥಳ; ಪ್ರದೇಶ: ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಕುದುರೆಯ ವೈಹಾಳಿಯಂಕಣದಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಮನಕೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೫). ೪. ಅರೆ; ಸೆಳೆಖಾನೆ: ಮೇಜಿನ ಕೆಳಗಡೆ ಅಂಕಣಗಳ ಮತ್ತು ಕಪಾಟುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ನೊಣಗಳು ಒಳಹೊಗದಂತೆ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇದ್ದರೆ (ಆಡುಸೌ. ೧೪). ೫. ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ದಸಾಲು; "ಕಾಲಂ": ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದು ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳು ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಂದಲೂ ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಕೊನೆಕಾ. ಮು. ೧).

[‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಕಣಮ್; ತೆಲು. ಅಂಕಣಮು. ℙ 'ಅಂಗಣ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ.]

ಅಂಕಣದಾಯ (ನಾ). "ಮನೆಯ ಅಂಕಣದ ಅಳತೆ, ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ಅಳತೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [ಅಂಕಣ + ದಾಯ₁]

ಅಂಕಣಬಲಿ (ನಾ). ಅಂಕಣಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಕಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡುವ ಬಲಿ: ಕಂಧರವ ಕತ್ತರಿಸಿ ನೂರ್ವರಂ ಕಾಲಗಂಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೫೦-೩೨). [ಅಂಕಣ + ಬಲಿ₂]

ಅಂಕಣಿ 'ಅಂಕವಣಿ₁' ನೋ.

ಅಂಕಣೆಯೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸದೆಬಡಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿಬಿಡು (?): ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟು ಕೊಂಕಣಮನಂಕಣೆಯೊಕ್ಕಿದಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೫; 1068). [ಅಂಕಣೆ (< ಅಂಕವಣೆ) + ಒಕ್ಕು₁]

ಅಂಕಣೆ 'ಅಂಕವಣಿ₁' ನೋ.

ಅಂಕಣೆದೊಡಕು (ನಾ). ರಿಕಾಪಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈ ಬಿಗಿದುದಂಕಣೆದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩). [ಅಂಕಣೆ (< ಅಂಕವಣೆ) + ತೊಡಕು₂ (< ತೊಡಂಕು₂)]

ಅಂಕತಳ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ : ಮನೋರಮಾಂಕತಳ ದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೩). [ಅಂಕ್ಕ$_3$+ತಳ$_1$]
ಅಂಕತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ : ಗತಿಪಸರವಡ್ಡಾಯು ವಂಕತಿಕೆ . . . ಎಂಬ ಚತುರತಾಣದ ತರಹರದೊಳ್ . . . ಖಡ್ಗಮಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮುಚ. ೫–೧೪). [< ಪ್ರಾ. ?]
ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ ಯಾದವನು (ಇದು ಒಂದು ಬಿರುದು) : ಬಿರುದಿಂಗೆ–ಗಜದುಟಿ . . . ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಶಮುದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಂಕ್ಕ$_3$ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]
ಅಂಕದುವರ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಬಾಗಿಲು ; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು : ಜವಳಿ ಗದವಂ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿಯವಕಗುಸೆಯಂ ನಿಲಿಸಿದನು ಬಲುವಂಕದುವರದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ನವಕವಾಟವದೆಸೆಯೆ ನಿಲಿಸಿದ ದ್ವಾರದ್ವಾರದಲಿ] (ಬಸಪು. ೧೬–೯).
[ಅಂಕ್ಕ$_3$ + ದುವರ$_0$ (< ದ್ವಾರ)]
ಅಂಕದೇಜಿ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ. [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ತೆಜಿ$_3$]
ಅಂಕನ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡುವುದು ; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವುದು. ೨. ಕಾಯಿಸಿದ ಉಪಕರಣದಿಂದ ಬರೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಅಂಕಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು. ಉದಾ—ಎಂಟು = ೮. ೪. ಗುರುತು ; ಮುದ್ರೆ. [ಸಂ.]
ಅಂಕನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಮಾಡು ; ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು : ತನ್ನ ದೇಹದೊಳ್ ಪರರ ದೇಹದೊಳಾದೊಡಂ ಶಂಖಚಕ್ರಮೆಂಬುರು ಮುದ್ರೆಗಳನಂಕನಂಗೆಯ್ವಂ (ಸೀಆಚಾ. ೨–೩೭).
[ಅಂಕನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]
ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ತೊಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]
ಅಂಕಪಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಪಟ್ಟೆ$_2$]
ಅಂಕಪರದೆ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ತೆರೆ. ಅಂಕಪರದೆ ಬೀಳು, ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು = ಮುಗಿದು ಹೋಗು ; ಕೊನೆಗಾಣು : ಅವನ ಜೀವನದ ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿತ್ತು (ಎಡಹೆ. ೧೧೭). [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಪರದೆ]
ಅಂಕಪಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ದಾದಿ. 'ಅಂಗಪಾಳಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಅಂಕಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಂಕಬೋಯ (ಎಕ. II, ೪೧ ; 1000). [ಅಂಕ್ಕ$_1$ + ಬೋಯ]
ಅಂಕಮುಂಡಣೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಮುಂಡಣೆ]
ಅಂಕಮುಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವಿಶಿಷ್ಟರಪ್ಪ ಅಂಕಮುಯ್ಯ ನಾಯಕರುಂ ಭಾಸ್ಕರಸೆಟ್ಟಿಯರುವಾ ಕೋಟೆಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯–೨೨ ; 1127).
[ಅಂಕ + –ಮ$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]
ಅಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳ ಮಾಲಿಕೆ ; ಬಿರುದಾವಳಿ : ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲು ತಗುಳ್ದಾಕೆಯಂಕಮಾಲೆಗಳುಮಂ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯಮುಮಂ . . . ಅಜಿಪುತ್ರಮಿರೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೫). ೨. ಬಿರುದಾವಳಿಯುಳ್ಳ ಹಾಡು : ಚೆಂಡಂ ಹೊಯ್ಯುತಿರ್ದ ಳೊಬ್ಬಳು ಕಾಮನಂಕಮಾಲೆಯ ಪಾಡುತ (ಹಚಕಾ. ೪–೧೩) ; ಆಹವದೊಳ್ ನಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ ಸೂಳೆಮರುಳ್ಗಳುಗ್ಘಡಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಳಿಗನಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫–೫೩ ; 1218).
[ಅಂಕ್ಕ$_3$ + ಮಾಲೆ]
ಅಂಕಮುಖ (ನಾ). = ಅಂಕಾಸ್ಯ. [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಮುಖ]
ಅಂಕರಣಿ (ನಾ). "ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವೈಗಳ್ಳ" (ಅಸಂನಾ. ೧೭). [?]
ಅಂಕರಿಕೆ (ನಾ). "ನೀರು ಸೇದುವ ಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಲುಗೋಡೆಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಪ್ಪ ಮಾಡಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಳಿದು ಬರೆದ ಭಾಗ" (ಅಸಂನಾ. ೧೭). [?]
ಅಂಕಲಿಗ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಸಂ. ಅಂಕೋಲಿಕ]
ಅಂಕಲಿಪಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಕಿಗಳನ್ನೂ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಕಲಿಸುವ ಪುಸ್ತಕ: ಕಿಟ್ಟೂನ ಶರ್ಟು, ಚಣ್ಣ, ಕೋಟು, ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕೊಡಿಸಿದ್ದ ಪಾಟಿ, ಅಂಕಲಿಪಿ – ಎಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಸಮುಜೀ. ೫೦೦). [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಲಿಪಿ]
ಅಂಕವಣ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ : ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂಕವಣಂ ಪಸುಂಬೆವಣಮೆಂಬಿನಿತಜಿೊಳ್ ಮಾದ್ರ್ಪ್ತ ತ್ರಿಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩–೭೦; 929). [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಪಣ$_1$]
ಅಂಕವಣಿ$_1$, ಅಂಕಣಿ, ಅಂಕಣೆ, ಅಂಕವಣೆ, ಅಂಕೋಣಿ, ಅಂಗವಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಳೆ ; ರಿಕಾಪು : ಅನ್ನೆಗಂ ನಕುಳನುಮಂಕವಣಿಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯುಮನೊರ್ವ ಕೀಟಿಾಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪ ವ) ; ಉಂಗುಟಮನಂಕವಣಿಗೆ ಕರಾಂಗುಳಿಯಂ ಸ್ಕಂಧಸಂಧಿಗುಯ್ದೇಜಿದನುತ್ತುಂಗ ತುರಂಗಮುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೨೦) ; ಮರದ ಹರಿಯಣದೊಳುಂಡಂ ಮರದೊಳ್ ಸಮೆದಂಕವಣಿಯನೇಜಿದಂ (ಶಮುದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಆಗ ಮಡೆಯನು ಗುರುಗಳ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ಜತೆಗಾರರೊಂದಿಗೆ, "ಏಕೆ ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ಳುವಿರಿ ? ಅಂಕವಣಿಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುವು ! ಸಿಕ್ಕಿದುವು ! " ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡತೊಡಗಿದನು (ನಗೆಗ. ೫೧). **ಅಂಕಣಿ** : ಸ್ವರವೆಂಬ ಕುದುರೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಕಡಿವಾಣ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೆಂಬ ಅಂಕಣಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಹಲ್ಲಣ (ಅವಚಂ. ೫೯–೨೫೯) ; ಗಗನಮನಡರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ ವಳಯಮುಂ ಸೋಂಕದಂಕಣಿಯ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ಭೋಂಕನೇಜಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ) ; ಅಗ್ಗರಣೆ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಜೀನವಂಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾನುವಂಕಣೆ] ತಿರಿಚಿ . . . ಮೊಗರಂಬದ ವಿಲಾಸದಿನೆಸೆದುದಾದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೧೯). **ಅಂಕಣೆ** : ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈಬಿಗಿದುದಂಕಣೆದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೧೩). **ಅಂಕವಣೆ** : ರತ್ನಾಂಶುಭಾಸುರಮಂ ಲಾಘವದಿಂದಮುಂಕವಣೆಯಂ ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿ ತತ್ತುರಗಾಧೀಶನ ಬೆನ್ನೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೭೦); ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆಂಬಾನೆಯ ರನ್ನದಂಕವಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಗ್ಗರಣೆ, ದಗ್ಗವಣೆ, ದಂಕವಣೆ] ಯೆಂಬಂತೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು . . . ಗೀರ್ವಾಣ ಬಾಣಾಸನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೬). **ಅಂಕೋಣಿ** (ಕ). **ಅಂಗವಡಿ** (ಕ).
[ಅಂಕ್ಕ$_3$ + ?. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಙ್ಕಪಡಿ, ಅಙ್ಕವಡಿ ; ತುಳು. ಅಂಕೋಲೆ ; ತೆಲು. ಅಂಕವನ್ನಿಯ, ಅಂಕವನ್ನೆ]
ಅಂಕವಣಿ$_2$ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಡಿಯುವ ತಮಟೆ ; ರಣಹಲಗೆ (ಉಕ). 'ಅಂಕವಜಿ^{3}' ಪರಾ. [< ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಮಣೆ ?]
ಅಂಕವಣೆ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.
ಅಂಕವರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಒಂದು ಗುರುತು (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಬರೆ$_2$]

ಅಂಕವಲ (ನಾ). ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಮೀಸಲು ಹೊಲ : ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥವೆಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವೃತ್ತಿ . . . ಪಾರಣೆಯ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಂ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱಿವನಿಗೆ ತಳವೃತ್ತಿ ಅಂಕವಲ ಕೊಂಡಿ ನಾಡೊಳು ಸಲುವಂತೆ ಹೆಜ್ಜುಗ್ಗಿಯ ಹಬ್ಬವೊಂಭತ್ತು ದಿನ ಸುಂಕ ಸೂಱೆತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರ (ಎಇ. XXI, ೧೪–೫೫, ೬೧ ; 1260).
[< *ಅಂಕವೊಲ (ಅಂಕ$_2$ + ಪೊಲ)]

ಅಂಕವಲೆ 'ಅಂಕೋಲೆ' ನೋ.

ಅಂಕವಱೆ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ ; ರಣಹಲಗೆ : ಅಂಕವಱೆ, ಅಂಕವಾತು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಡಂಗುರಮುಂ ಸಾಱುವಂತಿರಂಕವಱೆ ಮೊಱಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೧೧). [ಅಂಕ$_2$ + ಪಱೆ$_1$]

ಅಂಕವಾಡಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕೇರಿ (?) : ಯಿಂತಪ್ಪದನಂ ಮಹಾಜ[ನಂ] ಆಚಾರವ ತಾಲು ಮಾಡಿಕೊಂಬ × ರೆ ಆರಸು ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕತಳ × × ಯಂಕವಾಡಿ ಆವನಾನೊಭನೂ × × × × ಮಾಡಿದವನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮–೨೪ ; 1418). [ಅಂಕ$_2$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಅಂಕವಾತು (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಮಾತು. ೨. ವೀರವಚನ. ೩. ಬಿರುದಿನ ಅಥವಾ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು : ಅಂಕಕ್ಕೆ– ಅಂಕವಱೆ, ಅಂಕವಾತು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಸಂಕೇತದ ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಕ). [ಅಂಕ$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಂಕವಿರಾಮ (ನಾ). ೧. "ನಾಟಕದ ಅಂಕಗಳ ಮಧ್ಯದ ವಿರಾಮ" (ಇಂಕನಿ. ೩೬೫). ೨. "ಈ ವಿರಾಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ನೃತ್ಯ, ಗೀತ ಮೊದಲಾದುದು" (ಇಂಕನಿ. ೩೬೫). [ಅಂಕ$_2$ + ವಿರಾಮ]

ಅಂಕವೀರ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವೀರ (ಕ).
[ಅಂಕ$_2$ + ವೀರ]

ಅಂಕವೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು. ೨. ತೊಡೆಯನ್ನು ಏರು : ಇಂದುಮಂಡಲದ ಸಿರಿಯಂ ಸೂಱೆಮಾಡಿದರ್ ಬಂದು ವಿಷಯದೊಳೂರುಗಳನಿಱಿದರ್. . .ಮುಂದುವರಿದಂಕವೇಱಿದರೀಗ ವರಸುಭಟರೆಂದು ಪೊಸವಾರ್ತೆಯಂ ಪ್ರೌಢೆಯೊರ್ವಳ್ ಪೇಳ್ದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೫೩). [ಅಂಕ$_2$ + ಏಱು$_1$]

ಅಂಕಶಾಲೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ (?) : ಕಂಗೊಳಿಪ ಗೋಪುರಾಗ್ರಂಗಳ ಪರಿವ್ರಾ[ಭ್ರಾ]ಜಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳಾಳ್ವೇರಿ ಹುಲಿಮುಖದಂಕಶಾಲೆಯಿಂದ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩–೨೫). [ಅಂಕ$_2$ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಅಂಕಶೂನ್ಯಗಾಱ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮಾಟಗಾರ (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಱಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು. ಲೀಲಾಂಗನಾ ಸುಖವ ಕುಱಿತು ಆಡುವವರೆಲ್ಲರು ಲೋಲುಪೆಯ ಬಂಧುಗಳು. ಶೈಲಾಂಗನೆಯ ಲೀಲೆಯಲಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು. ಈ ಲೀಲೆಯ ಜಾಳಿಸಾ ಅಂಕಶೂನ್ಯಗಾಱ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨–೧೪). [ಅಂಕ$_2$ + ಶೂನ್ಯಗಾಱ]

ಅಂಕಸುಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ : ಬೆಸವೊಕ್ಕಲು ಅಜ್ಜುಸುಜ್ಜುಕಟಜ್ಜುಸಾಲೆ ತಳವಾಱಿಕೆ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ . . . ಸರ್ವಾದಾಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩–೨೩ ; 1488). [ಅಂಕ$_2$ + ಸುಂಕ]

ಅಂಕಾವತಾರ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಸೂಚಿಸುವ ವಿಷಯದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಅದೇ ಪಾತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಅಂಕವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೯). [ಅಂಕ$_2$ + ಅವತಾರ]

ಅಂಕಾಸ್ಯ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಮುಂದಿನ ಅಂಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬).
[ಅಂಕ$_2$ + ಆಸ್ಯ]

ಅಂಕಾಳೆ 'ಅಕ್ಕಾಳೆ' ನೋ.

ಅಂಕಿ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
[ಅಂಕ$_1$ + -ಇ$_3$]

ಅಂಕಿ$_2$ 'ಅಂಕೆ$_4$' ನೋ.

ಅಂಕಿ-ಅಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹ : ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ=ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ (Statistics).
[ಅಂಕಿ$_2$ (< ಅಂಕೆ$_4$) + ಅಂಶ]

ಅಂಕಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ; ಗುರುತುಳ್ಳ. ೨. ಅಂಕಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಹಾಕಿದ. (ನಾ). ೩. ಗುರುತು ; ಹೆಸರು ; ಮುದ್ರಿಕೆ. ೪. ರುಜು ; ಸಹಿ. ೫. (ಗ್ರಂಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅರ್ಪಣೆ ; ಸಮರ್ಪಣೆ. ೬. ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು : ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿಯಾಗಿರುವ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಂಕಿತರಾಗಿದ್ದೇವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ . . . ಗುಲಾಮರಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಜೀವಂತರಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇಂದೇ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಯುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೬೨). ೭. ಕುದುರೆಯ ಓಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜನಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಱೆಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೩೬). 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕಿತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸಿ ತೋರಿಸು ; ಕುರುಹಿಟ್ಟು ತೋರಿಸು : ತೋರಿದುಮೊಲೆವೆಣ್ಗೆ ತಾನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾರಿಯರ್ಗೊಲಿಯನೆಂದೆನುತ ಕೋರಿದ ಕೃಷ್ಣನಂಕಿತಗೈವ ತೆಱದಿ ಕಠಾರಿಯ ಪಿಡಿದೊರ್ವಳಿಹಳು (ಮೋಹತ. ೪–೧೩). [ಅಂಕಿತ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕಿತನಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಅಂಕಿತನಾಮಂ ಪೆಸರನಿಡುವನಿಷ್ಟದಿನೆಂತಾದೊಡಮಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂಕಿತ + ನಾಮ]

ಅಂಕಿತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಸರು ಬರೆ ; ರುಜು ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕಿತ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಕಿಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಮಗೆಯ್' ಪರಾ.
[ಅಂಕಿ$_1$ + -ಮ$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಅಂಕಿಮಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಂಕಿಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನ ಹೊಲ : ಮತ್ತಂ ಅಂಕಿಮಗೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಸೇನಬೋವ ರಾಮಯ್ಯನವರ ಕೆಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೧–೪೪ ; 1258). [ಅಂಕಿಮ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಂಕಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ.
[ಅಂಕಿ$_1$ + -ಯ$_0$ (< ಅಯ್ಯ) ? ಅಥವಾ < ಅಂಕೆಯ ?]

ಅಂಕಿಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಬಲವಂಕದ ಅಂಕಿಯನಾಯಕರ ಕುಮಾರ ತಿಮಯನಾಯಕರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧–೯ ; 1413). [ಅಂಕಿಯ + ನಾಯಕ]

ಅಂಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಕ್ತಪಡು ; ತೋರ್ಪಡು : ಭಕ್ತರ ಭಾಗ್ಯದ ಹೆಬ್ಬೆಳೆಯಾ ಹೊಸರಾಶಿಯೊ ವಸುಧೆಯ ಸಂತೆಯೊ ಎಂದಿರದಂಕಿಸಿ ಮೆಱೆದುದು ಕೈಲಾಸಂ (ವೀರೇಚ. ೧–೧೧). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಅಲರ್ವಂಗೆ ತೀವಿ ತೆಗೆದಂಬು ತಡಂಬರಿವಂಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಳಿಯಮುವ್ರುಂಕುವಂಗೆ ಜವನಂಕಿಸುವಂಗೆ ಸಿಡಿಲ್ಸಿಡಿಲ್ದಿಟಂ . . . ಚಟ್ಟಮನೆಂಬ ಜೆಟ್ಟಿಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೪೮ ; 1164) ; ಈ

ಯತಿವರ್ತಿಯಂ ವಶವರ್ತಿಮಾಡಲುಮಂಕುಶಮಿಲ್ಲದಂಕಿಸಲುಂ ನಿನಗೆ ತೀರ್ವುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೧೧೫ ವ). ೩. ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು : ತಳಪಟದೊಳಾಯುಷ್ಯರಾಶಿಯನಳೆವ ಕೊಳಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಿಳಿದಹೋರಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಲುಗೆಯಂಕಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂಕಿಪುದು] ಬಳಸುವುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೨೧) ; ಅಯೋಧ್ಯೆ ಅಂಕಿಸಲಿನ್ನೆರಳ್ನೂಱುಗಾವುದವೆನೆ ಸೋಂಕಿಗೆಯ್ತಂದನಾ ಕುವರ (ಭರತ. ೫೮–೧೯). ೪. ಲಕ್ಷಿಸು ; ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ನಸು ಮಸುಳ್ದಂಗಲೇಖೆ ಪೊಱಮಟ್ಟಿಡಗಾಲ್ ಪೊಱವಾಱಮೇಲೆ ಪತ್ತಿಸಿದ ಮಡಂ ಕರದ್ವಯದೆ ಬಿದ್ದೆಸೆದೆತ್ತಿದ ಮಾಲೆ ಮುಂದ[ಮುಂದ]ನಂಕಿಸುವ ಮುಖೇಂದು ಮುಂಚಲನುಗೆಯ್ದು ಕುಚಂ ಮುರಿ ಕಲ್ಪಭಂಗಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರೆ ಪಾಱಿದಳ್ ಪೊಳೆದು ಖೇಚರಿ ಮಿಂಚಿನ ಬೊಂಬೆಯೆಂಬಿನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೭) ; ಚೆನ್ನಬಸವನ ಮುಸುಡನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಂಡಸಂಗಯ್ಯಗಳನಂಕಿಸುತ ಉಸುರಿದಂ (ಬಸಪು. ೧೨–೫೭). ೫. ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು: ಮನೆಯೆಂದುಂ ಮನುಜರೆಂದುಂ ಮನೆವಾರ್ತೆಯೆಂದುಂ ಮನಂ ತನ್ನ ಪೆಸರನಂಕಿಸಿ ಸಕಲ ಜಗದರಸುತನಂ ತನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ (ಮನೋವಿ. ೧–೧೯ ಟೀಕು) ; ಸಿಂಹಾಕಾರಮನಂಕಿಸಲ್ ನರರ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಪಸ್ತಿರೋಗಂ ಹರಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೧). ೬. ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ; ತೋರ್ಪಡಿಸು : ಬಳವೈರಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಂದು ನೀಲಾಚಲಂಗಳ್ ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆಂಬ ಬಿಂಕಮನಂಕಿಸಿ ಕಣ್ಗೆ ವಂದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಸಮೂಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೭. ಸೇರಿಸು ; ಇಡು ; ತೊಡಿಸು : ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನಂಕಿಸಿ ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಸೂಡಗವನಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪೨–೩೬) ; ಕಂಕಣವನು ಕಾಲಿಗಂದುಗೆಯನು ಕೈಗಂಕಿಸುತಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೭). ೮. ಸೇರಿ ಹೋಗು : ಅಹಂಕೃತಿಯ ಪಾಶವನು ಹಱಿದಿಹಪರವಿರಾಗದಲಿ ಅಂಕಿಸಿದುದೀ ತನ್ನ ಮನವು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೪೦). ೯. ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಪಾಠಕರು ಭಟ್ಟರುಗಳಂಕಿಸಲು (ಬಸಪು. ೨೬–೭) ; ಜಯ ಜಯಯೆಂದು ಪಾಠಕಾದ್ಯರನೇಕವಿಧದೊಳಂಕಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೮೭). [ಅಂಕ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಕಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಪುಡಿವೆರೆದಿರ್ದ ಕಮ್ಮಣ್ಣೆಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೨). [ಅಂಕೆ$_2$ (< ಅಣ್ಕೆ) + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವರಿಸ ನಿಬಂಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪಡಿ . . . ಪಟ್ಟಣಸಾಮಿ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೩ (ಎಕ. II, ೨೩೫–೧೯ ; 1185); ಶ್ರೀಬಾಳಚಂದ್ರ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಭಿನಂದನ ದೇವರಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. II, ೧೯೩–೨ ; 1200). [ಅಂಕಿ$_1$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೊಟ್ಟಾಗು ; ವಕ್ರವಾಗು : ತಾಱಿದಂಕಿದ ನಱುಂಕಿದ ಕೊಂಬೊಣಗಿರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆವೋದೊಱಗಿದ ವೃಕ್ಷದಿಂದಱಿವುದಾಯೆಡೆಯೊಳ್ ಜಳಮಾಗದೆಂಬುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೪). [~ ಅಂಕ$_2$?]

ಅಂಕು$_2$ (ನಾ). ಡೊಂಕಾಗಿರುವುದು. 'ಅಂಕುಡೊಂಕು' ಪರಾ. [ಅಂಕ$_3$ + -ಉ$_1$]

ಅಂಕು$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕದ ಅಂಕ : ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ ಅಂಕು ೧ ಪ್ರವೇಶ ೧ (ಬಂಡಾಯ. ೧). [ಸಂ. ಅಂಕ$_2$]

ಅಂಕುಡೊಂಕು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ : ಅಂಕುಡೊಂಕುಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ? (ಸೇನಾಪ. ೧೦೮). (ಗು). ೨. ವಕ್ರವಾಗಿರುವ. ೩. ರೂಪ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ : ನಾನೇನೋ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಹಾಗೆ ಅಂಕುಡೊಂಕು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಎಳೆದು ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೯). [ಅಂಕು$_2$ + ಡೊಂಕು$_2$]

ಅಂಕುಪರದೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪರದೆ : ಮುಂದು ಮುಂದು ಕಾಂಡಪಟ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಅಂಕುಪರದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೪). [ಅಂಕು$_3$ + ಪರದೆ]

ಅಂಕುರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ ; ಅಗೆ. ೨. ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು ; ರೋಮ. ೩. ರಕ್ತ. ೪. ನೀರು. ೫. ಮೊನಚು ; ತುದಿ. ೬. ಗೆಡ್ಡೆ ; ಬಾವು ; ಊತ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು ; ಮೊಳೆ ; ಚಿಗುರು : ಅಂಕುರವಡೆದ ಪೂಗಿಡು ವೃಕ್ಷ ಲತೆವೇರ್ಗೆ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಹಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೮–೨೦). [ಅಂಕುರ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಕುರವೇಱು (ಕ್ರಿ). ರೋಮಾಂಚವಾಗು ; ಮೈನವಿರೇಳು ; ಪುಲಕಿತವಾಗು : ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಱೆ ಮೈಯೆಲ್ಲವಂಕುರವೇಱಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮). [ಅಂಕುರ + ಏಱು$_1$]

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಅಗೆ ಹಾಕುವುದು ; ಉತ್ಸವಾಂಗವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಳೆಯ ಹಾಕುವ ಶುಭಕರ್ಮ. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ. ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಮಾಡು = ಪ್ರಾರಂಭಿಸು. [ಅಂಕುರ + ಅರ್ಪಣ]

ಅಂಕುರಿತ (ಗು). ೧. ಮೊಳಕೆಯಾದ ; ಚಿಗುರಿದ. ೨. ತಲೆದೋರಿದ ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳೆ ; ಮೊಳಕೆಯಾಗು : ಇಳೆಯೊಳಂದಂಕುರಿಸಿ ಹರಿತ್ಕುಳದೊಳ್ ವರ್ಧಿಸಿಯೆ ನೀಳ್ದು ಗಗನಕ್ಕಸುಹೃತ್ಕುಳನಾರೀ[ನಯನಾಂ]ಬುವೆ ಬೆಳಸಿದುದೆನೆ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಿಯಂ ಸತ್ತಿಗನಾ (ಗದಾಯು. ೧೦–೭) ; ಶಿವನ ದಯೆಗೆ ಚಿತ್ತವಂಕುರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಮನಂ ಮುಗುಳೊತ್ತಿ (ಬಸರ. ೨–೬೨) ; ಭೀಮನು ಮಲಗಿದನು ಮೋಹಾತಿರೇಕದ ಬೀಜವಂಕುರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೨). ೨. ಚಿಗುರು ; ಚಿಗುರಿಸು : ಪೊಸತಲರ್ದಂಕುರಿಸಿರ್ದ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೪೭) ; ಕುರವಕವನಪ್ಪಿ ಅಂಕುರಿಸೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೩೮). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊ ; ತಲೆದೋರು : ತೆಂಬೆಲರಲೆಪದ ಪೂಲತೆಯೆಂಬಿನಮಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭) ; ಅಂಕುರಿಪುದು ವಿಧಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರದೊಳಂ (ಶಮುದ. ೨೩೦) ; ಹರಿಯ ಸಾರಥಿತನದಿ ಜಯವಂಕುರಿಸಿತವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧). ೪. ನವಿರೇಳು ; ರೋಮಾಂಚವಾಗು : ಬೇಟದೊಳ್ ಬಿರಿವೊಡಲೊಯ್ಯನಂಕುರಿಸೆ . . . ಕಾಣಲಕ್ಕುಮೊ ಮದೀಯಮನೋರಥಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೪). ೫. ನವಿರೇಳಿಸು ; ರೋಮಾಂಚವುಂಟುಮಾಡು : ತುಂಬುರು ನಾರದರೊಂದು ಗೇಯದಿಂಚರಮೆರ್ದೆಯುಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ವೀರಲತಾಂಗಿಯ ಸೋಂಕು ಮೆಯ್ಯೊಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೊಂಪನಂ] ಕುರಿಸೆ ನಿರಾಕುಳಂ ಕಳೆದನಾಜಿಪರಿಶ್ರಮಮುಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೫೫). ೬. ಏಳಿಗೆಹೊಂದು ; ತಲೆಯೆತ್ತು : ಅರಸು ಮುನಿದೂರೊಳಂಕುರಿಸಿರುವದತಿಕಷ್ಟ ಸರಸವಿಲ್ಲದ ಠಾಣ್ಯದಿಂ ಬಾಣದ ಬಿಱುಸು ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೪). [ಅಂಕುರ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಕುಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಅಣನ್ನೂರು ಮೂನೂಱಱ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯವೃತ್ತಿಱೊಳಗಣ[ಬಿ]ಟ್ಟಿಯನ ಕರಂಜಿಗೆಯ[ತೆ]ಂಕವೊಲದಲು (ಎಇ. XXVII, ೭೩–೪೪ ; 1114). [?]

ಅಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ನಡಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹದ್ದಿನಲ್ಲಿಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯುಧ ; ಸೃಣಿ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಬಾಹುದಣೆ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕುವೆಸಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೮).

೩. ಒಂದು ಗುರುತು : ಎಂದಿಂತು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನೊಳಂ ಅಂಕುಶವೆಂದೊಡೆ ಕ್ರೋಂಕಾರವಂ ಬರೆವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಶಚಾರಣ (ನಾ). ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ನಡಸುವುದು : “ಅಂಕುಶ(ವಾ)ಚಾರಣವಂ ಯಾತವೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೯). [ಅಂಕುಶ + ಚಾರಣ]

ಅಂಕುಶಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ನೀನು ಈ ಹೊಸ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅಂಕುಶಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಕುಶ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಕುಶಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶ ಹಿಡಿದವನು ; ಮಾವುತ ; ಮಾವಟಿಗ. [ಸಂ. ಅಂಕುಶಿನ್]

ಅಂಕುಶೀ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ಅಮಲು ಆದ ಬಳಿಕ ಸಹ ಸನ್ ೧೮೪೦ ರ ವರೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪಾಯಿಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವು – ೧. ಔರಂಗಾಬಾದಿ ೨. ಬಾಗಲಕೋಟಿ ಅಥವಾ ಮಲ್ಹಾರಶಾಯಿ ೩. ಅಂಕುಶೀ ೪. ಹಲ್ಲಿಶಿಕ್ಕಾ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಸ (ನಾ). ೧. = ಅಂಕುಶ ೧. : ಆನೆಯಂ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಸಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಯೇಱಿಯಂಕುಸಮಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತಮರಸಿಯಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೨೯-೧೭) ; ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿನ್ದಯ್ದೆನೆಯಿಂದ್ರಿಯಗಜಮನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೩೪ ; 1062). ೨. ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು ; ನಿಯಾಮಕ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ) : ಪಾಣ್ಬರಂಕುಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೫ ವ) ; ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀವೀರಕಾವದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧-೨೪ ; 1256). [ಸಂ. ಅಂಕುಶ]

ಅಂಕುಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಶ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆ : ಅರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿ ದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦). [ಅಂಕುಸ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ನಾ). = ಅಂಕುಶಚಾರಣ : ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ–ಅಂಕುಶ ಚಾರಣ–ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಕುಸ + ಸಾರಣೆ$_2$]

ಅಂಕೂರ (ನಾ). = ಅಂಕುರ ೧. : ಜಿನಿಸಿನ ಕರಂಡಗಳ ನೂತನಾಂಕೂರಗಳ ವನಜಕುಸುಮಂಗಳಿಂದಲಿ ಪುದಿದ ಭಾಜನಗಳನು ಪಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೨-೬). [ಸಂ.]

ಅಂಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ; ಅಪ್ಪಣೆ : “ನೆಮ್ಮುಗೆಯಾಜ್ಞೆಯೊಳಗಂಕೆಯು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧) ; ಪಾಂಡವರಂಕೆಯಲಿ ದಳ ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೬೪) ; ಅಂಕೆಯಿಂದರ್ಜುನಂಗಂದು ಯಾದವಸೈನ್ಯಮಂ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು . . . ಪಂಕರುಹಲೋಚನಂ ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೧೩). ೨. ಅಧೀನ ; ಹಿಡಿತ ; ಹತೋಟಿ : ಅಂಕದೊಳ್ ಬಳಿಕಿಂದ್ರಜಿತುವಿನುರುಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂಕೆಯಿಂ ನಿಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬) ; ಆ ವ್ಯಾಜದೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡಲನಿಬರೊಂದಾಗಿ ಪಿಡಿದವನ ಶಂಕಿಸದೆ ಮರ್ದಿಸಿ (ಪರಶು. ೪-೨೮) ; ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕೆಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೪. ಕಿ) ; ಅರಸನ ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲ ದೈವದ ಕಾಟವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಪಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ಬೆದರಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಬರೆಸಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಗುರ್ತು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯). ೪. ದರ್ಪ ; ಠೀವಿ : ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ಕಾಪಾಳ್ಗಳ್ ಬೆರಸಂಕೆಯಿಂ ಬೀದಿವರಿದು ನುರ್ಗಿವರ್ಪ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೧). ಅಂಕೆಮಾಡಿಕೊ = ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಉಪದ್ರಪಡಿಸಿ ಗ್ರಾಮುಗಳನ್ನು ಅಂಕ್ಕೆ[ಕೆ]ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ನಾನಾ ಬಗೆ ಕಿರುಕುಳ ಉಪದ್ರಗಳ ನಡಸುವದಾಗಿ ಕೇಳಪಟ್ಟುಯಿಧೀತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೬-೧೦ ; 1762). [~ ಅಂಕೆ$_2$?]

ಅಂಕೆ$_2$ ‘ಅಣ್ಕೆ’ ನೋ.

ಅಂಕೆ$_3$ ‘ಆನ್ಕೆ’ ನೋ.

ಅಂಕೆ$_4$, ಅಂಕಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ; ಅಂಕ : ೫೮೯ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಣಿಕೆ ; ಲೆಕ್ಕ : ಇಂದಿಗೆಂಟನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿಯಾ ಕಳ್ಳರಂ ತಂದೀವೆನೆಂದೆಮ್ಮೊಳುಸಿರಿದಂಕೆಯ ದಿನಂ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೯೦) ; ಅಂಕೆ ತಿಳಿಯದವ ಮಂಕಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಳತೆ : ಖಂಡುಗದಂಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ವಿವರ (?) : ಅಂಕೆಯಿಡು ಪಾರ್ಥಿವರ ವಿಭವಾಲಂಕೃತಿಯನದನೇನ ಹೇಳುವೆನಂಕವಿದು (ಕುಷ್ಯಾಅ. ೧೩-೭) ; ಆಗಳಾಳ್ವೇರಿ ಕೊತ್ತಳ ಹುಲಿಮುಖದೊಳು ಜಗಳದಂಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಭಟರ ಮಿಗೆ ಬಲಿದು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೬೯) ; ಶಂಕರನು ಷಣ್ಮುಖಗೆ ಚಿತ್ತಿನ ಅಂಕಿತದ ಕುರುಹುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯವ ಅಂಕೆಯೆಲ್ಲವ ಹೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೮-೯೩). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಮಡಸೋಂಕಂ[ಕಿಂ] ಮನದಂಕೆಯಂ ತಿಳಿದು . . . ಪವನಂ ಜಯಾಶ್ವನೆನಸುಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿತ್ತೋಜೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೭೩). ೬. ಗುರುತು ; ಕುರುಹು : ನೋಡೆ ವಿಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬಾ ಅಂಕೆಯಂ ಪೇಳ್ವುದು – “ಆವ ಬಗೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಕುಱು ಪಾ ಡು ದು” (ಮನೋವಿ. ೪-೭, ಟೀಕು). **ಅಂಕಿ$_3$** : ೧. ಈ ಪುಟದ ತುಂಬ ಅಂಕಿಗಳೇ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂಕ]

ಅಂಕೆಗ (ನಾ). ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು : ಮಿಗದ ಅಂಕೆಗ (= ಚಂದ್ರ) (ಕಿ). [ಅಂಕೆ$_4$ + –ಗ$_1$]

ಅಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು : ತರುತತಿಯೊಳ್ ತ್ರಿಲೋಚನಮಿದಿಂದರವಿಂದನಿವಾಸನಚಿತ್ತಿಯಿಂ ಸರಳತಳಾಂಗುಳಿತ್ರಿತಯದಿಂ ಫಲವಕ್ತ್ರದೊಳಂಕೆಗೆಯ್ದು ತತ್ಕರಕಪುಟಾಂಬುವಂ ಪುದಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೨೬). [ಅಂಕೆ$_4$ + ಗೆಯ್$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕೆಗೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ವ್ವಯಲ್ಪನ್ನೆರಡಱ ಕಿಱುವೆಱ್ ಬಿಟ್ಟಯುಮಂ ಕಾಡು ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟಂಕೆಗೇಡು ಕಲ್ನಾಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೮೮ ; 1053). [?]

ಅಂಕೆ[ಕ]ಟಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕವಿಳಾಸಪುರದಲ್ಲಿ ಸುಂಕಸಾದ ತಳಸಾರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಾಧೆ ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ [ಕ] ಟಂಕ ಆಣೆ ಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೧೪-೭೩ ; 1260). [ಅಂಕೆ$_2$ + ಟಂಕ]

ಅಂಕೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸೂಚಿಸು ; ಕುರುಹುದೋರು : ಸೋಂಕಿ ಚೆಂಡುಟಿಗಚ್ಚಿದಿನೆಯಗೆ ಮುಗ್ಧೆ ತೊಡಂಕು ಸಾಕೆಂದು ಕೈಯೊದರ್ವ ಕಂಕಣದುಲುಹೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೊರಳು ಕುಣಿದಂಕೆದೋಱಿದಳು ತಾನಗಳ (ಭರಚ. ೧೧-೧೬). [ಅಂಕೆ$_4$ + ತೋಱು$_1$]

ಅಂಕೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಹತೋಟಿ ಮೀರು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಅವನು ತಮ್ಮ ಅಂಕೆ ಮೀರಿ ಹೋದನೆಂಬ ಗಾಬರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗುಂಟಾಗಿತ್ತು (ನಿರಾತೆ. ೫೯). [ಅಂಕೆ$_1$ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಅಂಕೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಅಂಕೆಯ ದಂಣಾಯಕರ ಅಳಿಯ ಮಾಚಯ ದಂಣಾಯಕರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೨-೧೨ ; 1314). [< ಅಂಕೆ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$?]

ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಹರಿಯುವ: ಕಾಲುವೆ (?): ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ತುಜ್ಜಿಲ್ಲಾಗಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ನೆ[ನೇ]ಜುಲ್ಲಾಗಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊಣ್ಣನ್ದಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ತೊಱೆಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೫೫ ; ಸು. 700). [ಅಂಕೋಲೆ + ಕಾಲೆ (< ಕಾಲ್)]

ಅಂಕೊಲ್ಲ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ. 'ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ರಸ: ಪುಲ್ಲೆಯ ಪಂದಿಯ ನೆಣ ನಂಕೊಲ್ಲಜಲಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿವನೆಱೆ ಬೇರಲ್ಲಿರಲಾ ತರು ಸದ್ಯಃ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಸೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೯). [ಅಂಕೊಲ್ಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಣಿ 'ಅಂಕವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕೋಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೋಲಜಲ (ನಾ). = ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ : ಪಂದಿಯ ನೆಣನಂಕೋಲ ಜಲಂ ದುಗ್ಧಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿವನೆಱೆ ಮಾಕಂದದ ಮೂಲದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೫). [ಅಂಕೋಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಲಸಾರ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ವಿಷ. [ಅಂಕೋಲ + ಸಾರ]

ಅಂಕೋಲೆ, ಅಂಕವಲೆ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ: ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಅಱಿಕ್ಕೋಲೆಯ ಪೆರ್ಮ್ಮೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೧–೧೪೧ ; 967) ; ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ಸೆನ್ದಯ ಬಾವಿಯಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬–೨೭ ; 1075) ; ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಸೋಮುಚ. ೩–೭) ; ಗಂಗ್ವಾಡೀ ಕೆರೆಗೆ ಬೀಳನೀರಗಾಲ್ವೆ ಅಂಕೋಲೆ ಬಡಗ ವತ್ತು ತೆವರ ಮೇಲೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೮೫ ; 1748). 'ಮುಳ್ಳಂಕೋಲೆ' ಪರಾ.

ಅಂಕವಲೆ: ತಾರೆ ನೇಱಿಲಂಕವಲೆ ಶರ್ಕರೆ ಪಾಲ್ಮರದಾ ಪ್ರಸೂನಂ (ಖಮುದ. ೨–೫೩). [ಸಂ. ಅಂಕೋಲ]

ಅಂಕೋಲೆವಿತ್ತು (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೀಜ: ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದಂಕೋಲೆವಿತ್ತು ಮರದೊಳಡಂಗುವೊಲು ಲಿಂಗದಿಂ ಮುದಯವಾದ ಶರಣರ್ ಲಿಂಗಮುಂ ಬೆರಸುವರ್ ಸಂತತಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫–೧೬). [ಅಂಕೋಲೆ + ಬಿತ್ತು$_2$]

ಅಂಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಎಣಿಸಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣಮದ್ದಳೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ವಿಧ ; ಪ್ರಕಾರ : ಲಿಂಗಸಂಗದಂಗವಿದೆನುತಂ ಜಂಗಮವಿದಱಿಂದಂ ಮಿಗಿಲೆನುತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೧–೩) ; ವೀರರಂಗವನೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಹಾರುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೮) ; ದೇವೋತ್ತುಂಗ ಕಾಯದಿರೆ ಉಳಿವಂಗವನ್ನು ಕಾಣೆವಮ್ಮ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೧೧–೧). 'ಹಲವಂಗ' ಪರಾ. ೨. ತರ; ಯೋಗ್ಯ: ಜನಕಾಜ್ಞೆ ಮಿಾಜಲಂಗಮೆ ತನುವಿಂತವರೊಡವೆಯಾಗಿ ಸಲ್ಗೆಮ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೩) ; ಸಂಪ್ರತಿಯ ನುಡಿ ತನಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೧) ; ಹೆಂಗುಸಿವಳಿವಳಸುವ ನುಚ್ಚಳವುದಂಗವೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦೯).
[ದೇ. ? ‖ ತೆಲು. ಅಂಗು = ವಿಧ, ರೀತಿ]

ಅಂಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅವಯವ. ೨. (i) (ಯಾವುದಾದರೊಂದರ) ಭಾಗ; ಅಂಶ. 'ಚತುರಂಗ', 'ಪಂಚಾಂಗ', 'ಷಡಂಗ', 'ಸಪ್ತಾಂಗ', 'ಅಷ್ಟಾಂಗ', 'ದಶಾಂಗ' ಪರಾ. (ii) ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಅಥವಾ ಸಹಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. 'ವೇದಾಂಗ' ಪರಾ. ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಂಕೇತ. ೪. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲು; ಚರಣ : ಏಳೆರಡುಮಾತ್ರೆಗಳು ಚರಣಗಳೋಳಿಯೆರಡಱೊಳಿರ್ಕ್ಕೆ ಸಂತತವಾಳೆ ನವಲಘುಗಳನೆ ಮೂಱನೆಯಂಗ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ (ಕವಿಜ. ೪–೨೯). ೫. ದೇಹ ; ಶರೀರ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ೭. [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (ಅಂಗಗಳು ಹನ್ನೆರಡು) : ಅಂತು ಜೈನ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಗುರುವಿನನುಮತದಿಂ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಚತುರ್ದಶ ಪೂರ್ವಂಗಳಂ ಕಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೭೪ ವ). ೮. [ವೀಶೈ] ಶುದ್ಧ ಜೀವ : ಲಿಂಗವೆಂದೊಡೆ ನಾದಂ, ಆ ನಾದದ ಅಂಗವೆಂದೊಡೆ ಚಿದ್ಬಿಂದುವಾದ ಜೀವಂ (ಮನೋವಿ. ೨–೩೧ ಟೀಕು). ೯. [ವೀಶೈ] ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಪ್ತ ಅಂಗಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವವುಳ್ಳಾತನಾಗಿ . . . ಆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯೆಂತೆಂದೊಡೆ – ಗುರುವಿಂಗನುಕೂಲ ವೃತ್ತಿಯೆ ಆಪ್ತನೆನಿಪುದು. ಗುರುಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾದಿಕವೆ ಅಂಗವೆನಿಪುದು (ಮನೋವಿ. ೨–೨೧ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಂಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಆವ ಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡಿದ್ದರು ಆ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ರೂಪಾಗಿ ಷಡ್ವಿಧಲಿಂಗವನು ಬೆರಸಿಪ್ಪ ಭೇದವನು . . . ತೋಱುವೆವೆಂದು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವು (ಚೆನ್ನವ. ೨–೧) ; ಇಂತಪ್ಪ ಸದ್ಭಕ್ತಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡು ಇಪ್ಪಾತಂಗೆ ಷಡ್ವಿಧಲಿಂಗವು ಹೇಗೆ ಬೆರಸಿರ್ಪವೆಂದಡೆ (ಚೆನ್ನವ. ೫–೪). [ಅಂಗ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಂಗಂದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ತುಂಬು ; ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸು : ಮೇಲೆ ಮೇಲೀಶ್ವರಂ ಮಲಯಜೋದಕಮನಾ ಕಾಳಿಯಂಗಂದುಂಬಿ ಸೂಸೆ (ಚಬಪು. ೪೫–೫೭). [ಅಂಗ$_2$ + ತುಂಬು]

ಅಂಗಂಬಡೆ, ಅಂಗವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರ ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿವತ್ತಾಗು : ಶೃಂಗಾರಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂಗಂಬಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗವಡೆ (ಕ)] ದನೇಕರೂಪದಿಂ ನಿಂದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). **ಅಂಗವಡೆ** (ಕ). [ಅಂಗ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಗಕೊಳ (ನಾ). (?) : ಚದುರಕಬ್ಬಿಗರಂಗಕೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ] ರೀಶನ ಕೃತಿಯೊಳದು ಲೇಸು ಯಿದು ದೋಷವೆಂಬರಮ್ಮಭವಂಗೆ ಯಿದಿರುಂಟೆ (ಗುಭಚ. ೧–೧೫). 'ಪರಮುಕೊಳ' ಪರಾ.
[ಅಂಗ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$?]

ಅಂಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಚಾರ : ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩).
[ಅಂಗ$_2$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗಗುಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾವ : ತನುವ ಕರಗಿಸಿ ಹರಿವ ಮನವ ನಿಲಿಸಿ ಅಂಗಗುಣವನೆ ಅಳಿದು ಲಿಂಗಗುಣವನೆ ನಿಲಿಸಿ . . . ಮಹಾದೇವನಾದ ಶರಣರ ಜಗದ ಮಾನವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨–೪೨).
[ಅಂಗ$_2$ + ಗುಣ]

ಅಂಗಚಿತ್ತ (ನಾ). ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಡುವ ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ ಇತ್ಯಾದಿ : ತನ್ನ ತೊಟ್ಟ ತೊಡಿಗೆಗಳೆಲ್ಲಮನೆನಗಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೩೨೪) ; ಆವಯವದಿಂದಾಗಳ್ ಖುಷಿನಿವೇದಕಂಗಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನರಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪೭) ; ಅಗಳಾ ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿರಾಜನತಿಹರ್ಷಚಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೩ ವ) ; ಸಂಪ್ರಥಿತಸಾಹಸನಾದ ನೀನೆನೆ ಶಿಥಿಲ ಸಂಶಯನಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತನಾತಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೩) ; ಬಂದು ದೂತರಿಗಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪–೮–೪೦).
[ಪ್ರಾ. ಅಂಗಥಿತ್ತ (< ಸಂ. *ಅಂಗಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಆಡಿಸುವುದು. [ಅಂಗ$_2$ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಅಂಗಚ್ಛದನ (ನಾ). ಮೈಹೊದಿಕೆ; ಕವಚ. [ಅಂಗ$_2$+ ಛದನ]

ಅಂಗಜ (ನಾ). ೧. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕೂದಲು; ರೋಮ. ೩. ಮಗ. ೪. ಮನ್ಮಥ. ೫. ಪ್ರೀತಿ (÷). ೬. ರೋಗ (÷). ೭. ರಕ್ತ. ೮. ಇಂದ್ರಿಯ; ರೇತಸ್ಸು. ೯. ನೀರು: "ಮದನಂ ರೋಮೇಂದ್ರಿಯ ಸುತ ರುಧಿರಂ ಜಲಕಾರುಶಬ್ದಮಂಗಜಮೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಗಜಾತ. [ಅಂಗ$_2$ + ಜನ್ಮ]

ಅಂಗಜರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ; ಪ್ರೇಮ. [ಅಂಗಜ + ರಾಗ]

ಅಂಗಜರೂಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನಂಥ ಆಕಾರ. [ಅಂಗಜ + ರೂಪು]

ಅಂಗಜಾತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಅಂಗ$_2$ + ಜಾತ]

ಅಂಗಜಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ. [ಅಂಗಜ + ಅರಿ$_6$]

ಅಂಗಜಾಲ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಕಾವಲುಗಾರ: ಷಡೂರ್ಮಿಗಳೆಂಬ ಬೇಗಾರಮಂ ಕಳೆದು ಅಂಗಜಾಲನ ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರೆಂಬ ಕರಣಿಕರ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸದೆ ಯಮರಾಜನೆಂಬ ಅರಸಿಗೆ ಕೋರಸಿಕ್ಕದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪). 'ಅಂಗಜಾವ' ಪಠಾ.
[ಅಂಗ$_2$+ ? ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಜಾಲಲು=ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ರಾಜಭಟರು]

ಅಂಗಜಾವ (ನಾ). ಪಹರೆ; ಸರದಿಯ ಕಾವಲು: ಅಂಗಜಾವದ ತುಳುವ ತಂತ್ರಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೦, ೪೧–೧; 12 ನೆಯ ಶತ. ಪೂರ್ವ ಭಾಗ); ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೪೨); ಭರದಿಂದವರ್ಗಳ ಬೇಂಟಮನಿರುಳಿಂದು ಪಗಲ್ ವಸಂತನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಸುರಭಿಶರನಂಗಜಾವಂಗರಟಿಗೆ ಮೆಯ್ಯೂಗಪು ಮೆಱಿಯೆ ಬಿಡದೋಲಗಿಪರ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೪).
[ಸಂ. *ಅಂಗಯಾಮ ?]

ಅಂಗಜಾವಿಗೆ (ನಾ). ಸರದಿಯ ಕಾವಲುಗಾರಿಕೆ: ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಜಾವಿಗೆ ಮೂದಾಱಿಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಉಡುಗೊಱಿ ಸೇನಬೋಯಿಕೆ ಬಾದಿನ ವರ್ತನೆ ಅಧಿಕಮಾಸ ಮುಂತಾಗಿಯೇನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ನೀಉ ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಭೋಗಿಸಿ ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೬; 1419).
[ಅಂಗಜಾವ + –ಇಗೆ]

ಅಂಗಜಾಹವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಪರಿಯಂಕಮಂ ಸಾರ್ದೊಡಂಗಜಾಹವದೊಳಗಪರಿಮಿತಸುಖಾವಹದ ಸುರತತಂತ್ರದ ಕಲೆಯ ಪರಿವಿಡಿಗಳಂ ತೋಱಿಸುವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೧). [ಅಂಗಜ + ಆಹವ]

ಅಂಗಜೀವಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸುವವನು: ಕಂಗಳ ತೂಕ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಾರ ಅಂಗಜೀವಿಗಳ ಕೂಡೆ ನುಡಿವನೆ ಶರಣನು? ನಡೆ ನುಡಿ ಮುಗ್ಧ, ಗುಹೇಶ್ವರ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು (ಅವಚಂ. ೩೬೪).
[ಅಂಗ$_2$ + ಜೀವಿ]

ಅಂಗಝಡತಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳ ತಪಾಸಣೆ; ಶೋಧನೆ: ಈಗ ಇಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರ ಅಂಗಝಡತಿ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮ ಉಪಾಯವು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಝಡತಿ]

ಅಂಗಟಿ (ನಾ). = ಅಂಕುಶ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). [?]

ಅಂಗಡಿ 'ಅಂಗಾಡಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಕಾಱ, ಅಂಗಡಿಗಾಱ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವವನು; ವರ್ತಕ: ಅಂಗಡಿಗಳು ಸೂಱಿಹೋಹುದ ಮುಱಿದೇಳ್ವಂಗಡಿಕಾಱರಾತುರದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೮೧); ಕೂರಾಳ್ಗಳಂಗಡಿಕಾಱರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು . . . ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರಚ. ೨೪–೮೫). **ಅಂಗಡಿಗಾಱ** (÷). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + –ಕಾಱ]

ಅಂಗಡಿಕೇರಿ, ಅಂಗಡಿಗೇರಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಕೇರಿ; ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು. **ಅಂಗಡಿಗೇರಿ**: ಮಲಯಜದಂಗಡಿಗೇರಿಯೊತ್ತಿಲಿ . . . ಪರಿಮಳದಂಗಡಿಗಳು ಚೆಲುವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೩–೭೬); ಬಹುವಸ್ತು ಪರಿಶೋಭಿಪಂಗಡಿಗೇರಿ ಮೆಱಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೯–೨೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಕೇರಿ]

ಅಂಗಡಿಗಾಱ 'ಅಂಗಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಗೇರಿ 'ಅಂಗಡಿಕೇರಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಚೀಟಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಸಾಮಾನಿನ ಪಟ್ಟಿ (ಉಕ. ÷).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಚೀಟಿ$_2$]

ಅಂಗಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಅಂಗಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೆ = ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಡದೆ: ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೊನ್ದುಮಾನ ಲೆಕ್ಕದೆ ಸೊಂಟಿಗೆ ಜೋಳಮಂ ಕೊಟ್ಟರ್. (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೯; 1075).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಅಂಗಡಿದೆಱು (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಅಂಗಡಿದೆಱು ಮನೆದೆಱು ಗಾಣದ ಯೆಂಣೆ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವ ಆದಾಯಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩–೫೮; 1488).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಱು$_3$]

ಅಂಗಡಿದೆಱಿ (ನಾ). = ಅಂಗಡಿದೆಱು: ದೋರಸಮುದ್ರದ ಅಂಗಡಿದೆಱಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧೫ (ಮೈಆರ್. ೧೯೪೩, ೧೯–೫೦; 1221). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಱಿ$_3$]

ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡುವ (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರ) ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೧೨) ಅಂಗಡಿ ಪಟ್ಟಡಿ . . . (೧೯) ಕಾಡಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). ಅಂಗಡಿಪಸರ ಹೋ.
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಟ್ಟಡಿ]

ಅಂಗಡಿಪಸರ, ಅಂಗಡಿವಸರ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದು ಹಸರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೧೮). **ಅಂಗಡಿವಸರ**: ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೯) ಅಂಗಡಿವಸರ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಸರ]

ಅಂಗಡಿಬೀದಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳ ಬೀದಿ; ಪೇಟೆ: ಸಮುದ್ರದಂತೆ ನಾನಾರತ್ನವಾಸಭೂತಮಾದ ಅಂಗಡಿಬೀದಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೫–೧೩).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಬೀದಿ]

ಅಂಗಡಿಮಂಡ (ನಾ). "ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಡುವ ಮೇಜು" (ಅನಂನಾ. ೧೦). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಂಡ]

ಅಂಗಡಿಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ.
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮುರ್ದು$_1$)]

ಅಂಗಡಿಮನೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿರುವ ಮನೆ: ಮನೆಗಳೊಳು ಬಸದಿ

ಗಳೊಳೋಡುವ ಮನೆಗಳೊಳು ಕೇರಿಗಳೊಳಂಗಡಿಮನೆಗಳೊಳು (ಬಸಪು. ೫೨-೧೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮನೆ]

ಅಂಗಡಿಮಳಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಳಿಗೆ]

ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುವ ಬೇರು, ನಾರು ಮೊದಲಾದ ಔಷಧವಸ್ತು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮೂಲಿಕೆ]

ಅಂಗಡಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು. ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ)ನ್ನು ಮುಚ್ಚು (ಉಕ). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊ. ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)+ ಇಡು$_1$]

ಅಂಗಡಿವಸರ 'ಅಂಗಡಿಪಸರ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಸಾಲ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಗದು ಹಣ ಕೊಡದೆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಲ; ಉದ್ದರಿ: ಪೊಜಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲವೂರ ಹೊಣೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸಾಲ$_1$]

ಅಂಗಡಿಸೂಱೆ (ನಾ). ಇಡಿ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನೇ ಸೂರೆಮಾಡುವುದು; ಭಾರಿಯ ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಲಪಿಕನಾಯಕರ್ಗೆ ಪೊಸಮಾಂಗೊನರಂಗಡಿ ಸೂಱೆಯಂ ಶುಕಾವಲಿಯ ಪದಾತಿಗಿತ್ತು ತನಿವಣ್ಣಳ ಪೊಟ್ಟಣಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೫). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸೂಱೆ]

ಅಂಗಡಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಗಡಿಯಿಡು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಅಂಗಡಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು: ಅವನು ಕಾಗದ ಮಸಿ ಮುಂತಾದ ಒಡವೆಗಳ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೮. ಕಿ). ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ) ನ್ನು ಮುಚ್ಚು. [ಅಂಗಡಿ$_1$ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಗಡಿಹೂಡು (ಕ್ರಿ) = ಅಂಗಡಿಯಿಡು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಅಂಗಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ, ಆವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: ಮನೆಯಂಗಣದೊಳ್ ಮನಮೊಸೆದಾಡುವ ಮಕ್ಕಳ ವಿನೋದಮಂ ಕಾಣ್ಬ ದಿವಸಮೆಂದಾದಪುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೧); ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಂಗಣ ಪ್ರಯಾಗದಿಂದಧಿಕ ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೪೦-೪); ಘಟವಾರಿಸಂಭವನ ಅಂಗಣವ ಸಾರಿದಿರಿ ಗಡ (ತೊರೆರಾ. ೫-೩-೮೭). ೨. ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಳ: ಅಮಿತೈಶ್ವರ್ಯದಂಗಣವಾಗಿ ಮಹೇಂದ್ರ ರಮಣಿಯ ಪುರಮೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಅಂಜಚ. ೬-೨); ಗಾಂಧಾರವಿಷಯಾಂಗಣದಿ ನಿತ್ಯಾಲೋಕಪುರವುಂಟಲ್ಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೭-೧೧). 'ಅಂಗಳ$_1$' ಪರಾ. [|| ತುಳು. ಅಙ್ಙಣ. P ಓಡಾಡುವ ಜಾಗ, ಪ್ರದೇಶ, ಅಂಗಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಂಗಣ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉಂಟು: ರಾಜಾಂಗಣ, ಸಭಾಂಗಣ, ಸಮರಾಂಗಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ < ಸಂ. ಅಂಕನ (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ); ಇನ್ನೊಂದು ಸೂತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ ಎಂಬುದು "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ಅಂಕಣ, ಅಂಗಣ, ಅಂಗಳ ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಶಬ್ದವು ದೇಶ್ಯವೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂ-$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕಳ ಎಂದು ಅಂಗಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು; "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ-$_1$' ಪರಾ.]

ಅಂಗಣವಲಯ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಸುತ್ತು; ಆವರಣ; ಅದರೊಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ– ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಗಣ + ವಲಯ]

ಅಂಗಣವಾವಿ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿ: ಅಂಗಣವಾವಿಯೆಂದಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಸಮಾಸಮುಂಟು (ಶಮದ. ೨೭೮). [ಅಂಗಣ + ಬಾವಿ]

ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಆಟದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ – ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಂಗಣವೆಟ್ಟುವಂಗಣವಲಯವೆಂಬವು (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೬). [ಅಂಗಣ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಅಂಗತ$_1$ (ನಾ). ಅಂತಃಕರಣ; ಕಳಕಳಿ: ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು ಆಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫). [ಸಂ. ಅಂಗತಃ ?]

ಅಂಗತ$_2$ 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗತಂಗನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಆತನು ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಗತಂಗನಾಗಿ ಬೀಳಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೩). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲು, ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ (ಕಿ). **ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ** (ಕಿ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ 'ಅಂಗತಕ್ಕಲು' ನೋ.

ಅಂಗತನೆ 'ಅಂಗತ್ತನೆ' ನೋ.

ಅಂಗತಳಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಭೀಮನು ... ಕೀಚಕನ ನಡುವನ್ನೆಳೆದು ಅಂಗತಳಕನಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಡಹಿ (ಕೃವಾವಿ. ೪೫). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಾಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಬಹಳ ಹಳ್ಳವಾದ ಬಾವಿಯ ನೋಟ, ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಅಂಗತಾಕನೆಯಾದ ನಿದ್ರೆ ಇವಿಷ್ಟನು ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೮೯-೩೬೩ ಟೀಕೆ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತ್ತ, ಅಂಗತ$_2$, ಅಂಗಾತ (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಬೋರಲಾಗಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ): ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಅವಳ ಶವ ತೇಲುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೧೮). **ಅಂಗತ$_2$**: ಆಂಗತ ಮಲಂಗಿದೋಪಳ (ಮನ್ನವಿ. ೧೪-೬). **ಅಂಗಾತ**: ಕಡಲೆಲರಿಗೊಡಲೊಡ್ಡಿದರು ಚಾಚುತಂಗಾತ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪-೧೨೪); ಹ್ಯಾಂಗಾರೆ ಕುಣಿಕುಣಿದು ಮಂಗಾಟ ನಡೆದಾಗ ಅಂಗಾತ ಬಿತ್ತೋ, ಹೆಗಲಲಿ ಎತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೨೪). [?]

ಅಂಗತ್ತನೆ, ಅಂಗತನೆ (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅವನು ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಅಂಗತನೆ**: ಮಗು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಅಂಗತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಗತ್ತ + –ಅನೆ]

ಅಂಗದ (ನಾ). ೧. ತೋಳಿನ ಬಳೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗದಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್; ಗ್ಯಾರೆಟ್). ೨. ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಂಗ$_2$ + ದಂಡಿ]

ಅಂಗದಟ್ಟ (ನಾ). ಗೌರವಾರ್ಹರಾದವರ ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದ ಬಳಿಕ, ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಅವರ ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ಹಾಸುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉತ್ತುಂಗವಿಕ್ರಮನ ಪಾದವನು ಅಂಗನೆಯರು ತೊಳೆದಿರದಂಗದಟ್ಟಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದರತಿಮುದದಿಂ (ಅಂಜಚ. ೮-೩೫); ಪಾದವ ತೊಳೆದಂಗದಟ್ಟವನಿಕ್ಕಿದರಾದರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕು (ಭರಚ. ೪-೧೫); ಮಜ್ಜನವಿಷ್ಟರ ಸುರಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಮಜ್ಜನವಳ ಪಾಲ್ಗಡಲೆ

ಮಜ್ಜನಜಲವಮರರು ಸೇವಕರು ಜಿನಮಜ್ಜನ ನಿರ್ವಾಣಮಾಯ್ತು ಅಂಗ ದಟ್ಟವನಿಟ್ಟು ಶಚಿ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಮಂಗಳಾತ್ಮಕನ ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೦-೧೦೨, ೧೦೩). [ಅಂಗ₂ + ದಟ್ಟ₁. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗ ದಟ್ಟಮು = ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ]

ಅಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸು: ಉಟ್ಟ ದುಕೂಲದ ಸೆಜಗಿಂದ ಪತಿಗಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕಿದಳು ಭಕ್ತಿಯೊಳು (ಭರಜ. ೯-೩೩). [ಅಂಗದಟ್ಟ + ಇಕ್ಕು₁]

ಅಂಗದಟ್ಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಲಿಂಗವಂತ ಶರಣರು ಧೋತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ರೀತಿ. [ಅಂಗ₂ + ತಟ್ಟು₃ ?]

ಅಂಗದಾಳ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಸೇವಕ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [?]

ಅಂಗದುಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಅಥವಾ ತೊಡುವ ಆಭರಣ; ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ (ಕ). [ಅಂಗ₂ + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗೆ)]

ಅಂಗನ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವುದು; ನಡಗೆ. ೨. ಅಂಗಳ. [ಸಂ.]

ಅಂಗನಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸಿನ (ಹೆಂಡತಿಯ) ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವವನು. ೨. ನಟ: "ಶೈಲೂಷನಂಗನಾಜೀವಿ ಭರತಂ ನಟ ಶಿಲಾಲಿಯೆನೆ ನಟ್ಟುವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩). [ಸಂ. ಅಂಗನಾಜೀವಿನ್ (ಅಂಗನಾ + ಜೀವಿನ್)]

ಅಂಗನೆ (ನಾ). ೧. ಸುಂದರವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವಳು; ಹೆಂಗಸು. ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೪೯). [ಸಂ. ಅಂಗನಾ]

ಅಂಗನ್ಯಾಸ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕರನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. [ಅಂಗ₂ + ನ್ಯಾಸ]

ಅಂಗಪಾತ (ನಾ). ಶರೀರದ ಭಾಗ ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದು. [ಅಂಗ₂ + ಪಾತ]

ಅಂಗಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: 'ಅಂಕಪಾಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಪಾಲಿ]

ಅಂಗಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ. [ಅಂಗ₂ + ಪೂಜೆ]

ಅಂಗಪ್ರದಕ್ಷಿಣ (ನಾ). (ದೇಹವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ) ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳಿಕೆ. [ಅಂಗ₂ + ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಂಗಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ. [ಅಂಗ₂ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಂಗಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಫಸಲು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಫಸಲು (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟೆ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಆಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರ ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿಮನೆಯಂನು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮-೬೫; 1668.) 'ಅಂಗಸಸಿ' ಪರಾ. [ಅಂಗ₂ + ಫಲ]

ಅಂಗಭಂಗ (ನಾ). ಅವಯವಗಳು ಊನವಾಗುವುದು: ಒಂದೊಂದು ಮಗುವಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಭಂಗ; ಕುಂಟು ಕೆಲವಕ್ಕೆ, ಕುರುಡು ಕೆಲವಕ್ಕೆ (ಏಳಜೀ. ೩). [ಅಂಗ₂ + ಭಂಗ]

ಅಂಗಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ (?): ಹಾವ ಬೇಡುವ ಸುತೆಗೆ ಈವಳೆ ನಿಜಮಾತೆ ಭಾವಜಹರನು ತನ್ನಂಗಭಕ್ತಂಗೆ ಈವುದೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೨). [ಅಂಗ₂ + ಭಕ್ತ]

ಅಂಗಭೇದ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಅವಯವ. ೨. ಮೈಯ ಒಡೆತ, — ನೋವು. [ಅಂಗ₂ + ಭೇದ]

ಅಂಗಭೋಗ (ನಾ). ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಬಳಿಕ ಅಗರು, ಕರ್ಪೂರ, ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಉಪಚಾರ: ಶ್ರೀ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ಮುಂದಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಕಇಆ. ೧-೧-೧೮; 1092); ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಕಇ. IV, ೧-೧೦೨; 1204). [ಅಂಗ₂ + ಭೋಗ]

ಅಂಗಮುಚ್ಚ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ವಸ್ತು; ರುಜುವಾತು: ಅಂಗಮುಚ್ಚವು ಶಿಕ್ಕಿತೀ ದುಪ್ಪಟಿಯ ತೋರಿ ನಿನ್ನನು ಭಂಗಿಕಿಕ್ಕದೆ ಬಿಡುವೆನೆ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೇಳಿ (ಸಾರಂಗ. ೧೨-೩). [ಅಂಗ₂ + ಮುಚ್ಚ. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಮುಚ್ಚಮು]

ಅಂಗಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಿಗಗಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು: ಕೃಷ್ಣನು ತಂಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸೊಗಸಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಂಗಮಣಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುರತ್ನಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೫). [?. ‖ ತಮಿ. ಅಜ್ಞಮಣಿ]

ಅಂಗಮದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ತಿನ್ನುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಮಾದ, —ಮೈಮರವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ಮೈಯನ್ನು ನೀವುವವನು; ಮೈಯೊತ್ತುವವನು. ೨. ಸಂಧಿವಾತರೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಕಾಲೊತ್ತುವುದು; ಮೈ ಹಿಸುಕುವುದು. [ಅಂಗ₂ + ಮರ್ದನ]

ಅಂಗಮರ್ದನೆ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದನ: ಅಂಗಮರ್ದನೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವಿಹಾರಗಳಿಂದ ವಾತಶಾಂತಿಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ.೩.೩ ಟೀಕು). [ಅಂಗ₂ + ಮರ್ದನೆ]

ಅಂಗಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದ. [ಸಂ. ಅಂಗಮರ್ದಿನ್]

ಅಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ರೀತಿ: ಬೆದರಿದೋಲಿದೆ ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನಂಗ ಮುದ್ರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪-೪೪೦). [ಅಂಗ₂ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗಯ್ 'ಅಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಂಗಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಷ್ಟಿಯಂತೆ (ತೆಳ್ಳಗೆ) ಇರುವ ಅಂಗ; ಸೆಳೆಯಂತಿರುವ ಶರೀರ. [ಅಂಗ₂ + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಗಯಿಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗಯ್ಯುಮ್ಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕು; ಕೈಮುಟ್ಟಿ ವಾಗ್ದಾನ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ರಣಧೀರನೆಂಬ ದುಷ್ಟ ಕಳ್ಳನನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ,ಅದು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಯ್ಕಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅಂಗಯ್ಯುಮ್ಮುಟ್ಟಿರುವವನು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೮-೫). [ಅಂಗಯ್ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಮುಟ್ಟು₁]

ಅಂಗಯ್ಯು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗರ₁ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅವರೊಡನಡದ್ದಾರ್ ಸ್ತತ್ರೋನ್ ಅಜ್ಞರನೂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧-೭; 792 ?). [?]

ಅಂಗರ₂ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: "ಅಂಗಾರನಾಮದೊಳಗಂಗರಂ ಕೆಂಡವಿಂಗಳವೆನಿಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). ೨. "ಅಮುಕೀರೆ ಗೆಡ್ಡೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗರಂಗಭೋಗ (ನಾ). ಅಂಗಭೋಗ ಮತ್ತು ರಂಗಭೋಗ: ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಅಙ್ಅಙಂಗ

ರಂಗ ಭೋಗಕಕೆ ಸಲುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೩ ; 1488).
[ಅಂಗ₂ + ರಂಗ₁ + ಭೋಗ]

ಅಂಗರಂಗವೈಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗರಂಗಭೋಗ : ಈ ನಂಜನ ಗೂಡಿನ ಶ್ರೀ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಹಾಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗ ರಂಗವೈಭೋಗ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ . . . ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ (ಬಿರುಗಂ. ೨೭–೬). [ಅಂಗ₂ + ರಂಗ₁ + ವೈಭೋಗ]

ಅಂಗರಕ್ಕ, ಅಂಗರಿಕ, ಅಂಘರಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಾವಲಿನವನು ; ಅಂಗರಕ್ಷಕ : ಅಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವೊಳ್ . . . ಬರೆ ನೃಪಾಂಗನೆಯರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೮) ; ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ). ಬೆಜ್ಜರುಮಜ್ಜರುಮಂಗರಕ್ಕರುಂ . . . ಇರ್ಕೆಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆ ನಡೆತಂದರಂದಿರದೆ ರಾಜಕುಮಾರರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೨). **ಅಂಗರಿಕ** : ೧. ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನ್ನಿರೆ ನೆಜಿ ಮಾಡಿದಂಗರಿಕ ಕಲ್ಲೆಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೧–೫ ; 1195). ೨. ಕಾವಲುಗಾರ : ದನಸಿಗರಿಗೆ ಗ ೬ ಅಂಗರಿಕಂಗೆ ಗ ೩. ಕುಂಭಾರಂಗೆ ಗ ೧ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨–೬೫ ; 1237). **ಅಂಘರಿಕ** : ೨. ಲಂ[ಅಂ]ಘರಿಕರ ಆಳು ೯ಕ್ಕಂ ಗ ೩೬ ಆ ನಾಯಕಂಗೆ ಗ ೧೦ ಹೊಳೆಯ ತಳೆಯ ನಾರಸಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಘರಿಕರ ಆಳು ೩ಕ್ಕಂ ಗ ೧೨ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೧–೮೫ ; 1276).
[ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ]

ಅಂಗರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮೈಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು ; ಮೈಗಾಪು ; ಕವಚ : ಸಂಗರಕ್ಕೆ ತಾನಂಗರಕ್ಕೆ ರಘುಜಂಗೆಂಬಂತೆ . . . ಇರ್ದನುಜದಂಗದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೩೭). [ಅಂಗ₂ + ರಕ್ಕೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಂಗರಕ್ಷಕ. ೨. ಅಂಗವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ವಸ್ತು ; ಕವಚ : "ಕವಚಮುರುಪತತ್ರಂ ಜಗರಮಂಗರಕ್ಷಂ ಕಟಕ ಮೆನೆ ಜೋಡು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗರಕ್ಷಕ (ನಾ). ಮೈಗಾವಲಿನವನು : ಸಾವಾಸಿಗಳಿಗೆಜಿದಂಗರಕ್ಷಕರಿಂಗೆಜಿದು (ಬಸಪು. ೫೯–೨೮). [ಅಂಗ₂ + ರಕ್ಷಕ]

ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ; ಮೈಗಾವಲು.
[ಅಂಗ₂ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಅರಸು ತನ್ನ ಅಂಗರಕ್ಷೆಗೋಸ್ಕರ ಅನೇಕ ರಾಣುವೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ತಾಯಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಪು ; ರಕ್ಷೆ. ೩. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ (ಕ). [ಅಂಗ₂ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಂಗರಖಾ 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಮುಕೀರೆ (ಕ). [ಅಂಗರ₂ + ಗಡ್ಡೆ₁]

ಅಂಗರಬೇರು (ನಾ). ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು. [ಅಂಗರ₂ + ಬೇರು]

ಅಂಗರವಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ, ಅಂಗರವಳಿಗೆ, ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ, ಅಂಗರೋಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ ; ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ : "ಅಂಗರವೋಳಿಗೆಯುಮೆಂದು ಕವಿಗಳ್ ಪೇಟಲ್ಕಂ ಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮೪) ; "ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕೆಯೆನಲಂಗರ ವೋಳಿಗೆ" (ಚತುನಿ. ೫೯) ; ಪೊಂಗಿರ್ದಂಗರವೋಳಿಗೆಯಂ ಗರಗರನಪ್ಪ ತುಪ್ಪಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೫೩). **ಅಂಗರವಳಿಗೆ** : ಬಿಳಿಯಸೊಜ್ಜಿಗೆಯೊಳಂಗರವಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕ ಬೇಯಿಸಿ ನುಗ್ಗುಗೆಯ್ದು ಕರ್ಪುರ ವುಡಿಯ ತಳಿದು . . . ರೊಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೫). **ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ** : ಉದಯಿಪ ರಾಕೇಂದುವ ಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ವೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಬೆಳರ್ಗೆಂಪೆನಸುಂ ಪುದಿದಂಗರಹೋಳಿಗೆಗಳನೊದವೆ ಮುದಂ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಂಗನೆಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೬೩). **ಅಂಗರೋಳಿಗೆ** : ಅತಿರಸಂ ಸುಖಿಯಪ್ಪ ಪೋರಣದ ಮುರಿಯಂಗರೋಳಿಗೆಯೆನಿಪ್ಪವಂ . . . ಗಡಣಿಸಿದಳಾಗ (ಚೇರಮ. ೧೦–೨೮). [ಅಂಗರ₂ + ಪೋಳಿಗೆ]

ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗರಾಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮೈಗೆ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ. ೨. ಸುಗಂಧಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ. [ಅಂಗ₂ + ರಾಗ]

ಅಂಗರಾಜ (ನಾ). ಅಂಗದೇಶದ ಒಡೆಯ ; ಕರ್ಣ.
[ಅಂಗ₂ + ರಾಜ]

ಅಂಗರಿಕ 'ಅಂಗರಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಂಗರುಚ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಐದಿರೆ ಭಂಗಳುಪೊರ್ಗುರುವುಂ ಬರಲಂಗರುಚಂ; ಇದಕ್ಕೆ ಜಗದ್ವಂದಿತ ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅಂಗರುಚಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ ; ಕಳೆ : ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಗೆಡಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೬–೬). [ಅಂಗ₂ + ರುಚಿ]

ಅಂಗರುಹ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೂದಲು, ಉಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗರೇಕು, ಅಂಗರಖಾ, ಅಂಗರೇಖು, ಅಂಗರೇಖೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ (ಕ) : ಕಸೆ ಅಂಗರೇಕು ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೨) ; ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಂಗರೇಕು ದಿರಸುಗಳೂ . . . ಸರಪರಾಜುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾವು (ಶ್ರೀರಾಯು.೧೧೭). **ಅಂಗರಖಾ** : ನಮ್ಮ ಮುನ್ಯಾಗಿನ ಅಂಗರಖಾ ನಿನಗೆ ಕೊಡಾಕ್ ಕೊಡತಾವ್ (ಪೋಹಿನಿ. ೪೨). **ಅಂಗರೇಖು** : ಅರಸು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅಂಗರೇಖು ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶಿಷ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಭವಿ. ೨–೩೩೧–೧೯) ; ರಾಣಿಯು ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿಯ ಚೂರೊಂದನ್ನು ರುಮಾಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲೊ ಅಥವಾ ಅಂಗರೇಖಿನ ತುದಿಯಲ್ಲೊ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೮೪). **ಅಂಗರೇಖೆ** : ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗರೇಖೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೭); ಒಬ್ಬ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ (ಕೋಟ್) ಅಂಗರೇಖೆಯ ಒಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ಖಾದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ವಿಲಾಯಿತಿಯ ಸರ್ಜುಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಂತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೦೮).
[← ಹಿಂ. ಅಂಗರಖಾ (< ಪ್ರಾ. ಅಂಗರಕ್ಖ < ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ). / ತೆಲು. ಅಂಗರೇಕು ; ತುಳು. ಅಂಗರೇಕಿ]

ಅಂಗರೇಖು 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರೇಖೆ 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರೋಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗಲ 'ಅಗಲ್₂' ನೋ.

ಅಂಗಲಾಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಚಿತನ. [ಅಂಗಲಾಚು + -ಇಕೆ]

ಅಂಗಲಾಚಿತನ (ನಾ). ಅಂಗಲಾಚುವಿಕೆ : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯೂ ಕಾಂತಿಯೂ ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಜನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೀತಿಸಮುನ್ನತಿ ಇರಬೇಕು. ಆ ನೀತಿ ಕಚ್ಚದೆ ಒದೆಯದೆ ಇರುವ ಅಂಗಲಾಚಿತನವಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಒಂದು ಎದೆಯ ಗಟ್ಟಿತನದ ಸಂಯೋಗದ ಫಲಿತ (ಮುಹಾಗ. ಪೀ. ೬).
[ಅಂಗಲಾಚು + -ತನ]

ಅಂಗಲಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗಲಾಚುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). ೨.

ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು : ತಾಯಿಯೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ದೇವಿಯೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿಸುವೆ (ದಾದಿ. ೩೩). [ಅಂಗಲಾಚು + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಗಲಾಚು, ಅಂಗಲಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖದಿಂದಾಗಲಿ ಭಯದಿಂದಾಗಲಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಅಳು : ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳಲುವುದು . . . ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗುಣವೇನಲ್ಲವೋ ಬಸವಾ (ಬಸಪು. ೩೬–೧೪) ; ಆ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಧಗಧಗೆಂದುರಿಯಲದ ಕಾಣುತವರು ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲೊಡೆದು ಮುಂಗಾಣದೋಡುತಿರಲು (ಚಿಬಪು. ೬–೧೯) ; ತಿಂಗಳೊಳು ನಿಮ್ಮ ರಘುಪುಂಗವನ ಕರೆತರುವೆನಂಗಲಾಚದಿರಮ್ಮ ಮಂಗಳತರಾಂಗಿ (ಹನುಮ. ೮೮). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು ; ಮೊರೆಯಿಡು : ಈ ಕೆಡುವೊಡಲು ಬೀಳಲಿಕಂಗಲಾಚಿದೆ ದೇವ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೯). **ಅಂಗಲಾರ್ಚು** (ಕ).

[?. ‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಗಲಾಯ್ ; ಮಲ. ಅಙ್ಗಲಾಯ್ಕ ; ತುಳು. ಅಂಗಲಾಪು ; ತೆಲು. ಅಂಗಲಾರ್ಚು]

ಅಂಗಲಾಪ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಂಗಲಾಪು]

ಅಂಗಲಾಪು (ನಾ). ದುಃಖ ; ಗೋಳಾಟ.

[← ? ತಮಿ. ಅಙ್ಗಲಾಯ್ಪು ; ತೆಲು. ಅಂಗಲಾರ್ಪು]

ಅಂಗಲಾರ್ಚು 'ಅಂಗಲಾಚು' ನೋ.

ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಲಿಂಗದ ಭಾವವೇ ತುಂಬಿರುವುದು(?) : ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಲಿಂಗನಿಜಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯ ಸಕಲಾವಯವಂಗಳ ಲಿಂಗಭಾವದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವು . . . ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕೈವಟೀ. ೨೬).

[ಅಂಗ$_3$ + ಲಿಂಗ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಲು (ನಾ). (ಉಕ) ನಡು ನಡುವೆ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ; ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ ; ವಿರಳ : ಅಡವು ಆಗದ ಹಾಗೆ ಅಂಗಲು ಆಗದ ಹಾಗೆ ಜಾಣತನದಿಂದ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೭) ; ಆ ಹೊಲದ ಪೈರು ಬಹು ಅಂಗಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ಚಿಕಿ ಚಿಕ್ಕಿ ತಿಂಗಳು ಉಸಿರಾಸೆ ಹಿಂಗಲು ಕುಣಿಯೋಣು ಬಾ (ಗರಿ. ೧೨೫). **ಅಂಗಲಾಗು** = ವಿರಳವಾಗು : ಶಾಹಾಮೃಗದ ಗೋಣಿನ ಮೇಲೆ ಬಿರುಸುಗೂದಲು ಅಂಗಲಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೮೭) ; ಅಂಗಲಾಗಿ ಬಿತ್ತಿದ್ದು ಆಗಲವಾಗಿ ಏಳುವುದು (ಗಾದೆ). **ಅಂಗಂಗಲು** = ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ; ತುಂಬ ವಿರಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಹಕ್ಕಲು ?]

ಅಂಗವಟೆ[ಟ್ಟೆ] (ನಾ). ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು; ರೂಪವತಿ (?) : ಗಂಗಾಸಂಗಮೆ ಘನತರಂಗಿಣಿ ಅಂಗವಟೆ[ಟ್ಟೆ] ಅತಿಚೆಲುವೆ (ವಿಪಕೀ. ೧–೧೧–೯). [ಅಂಗವಟ್ಟ$_2$ + -ಎ$_4$]

ಅಂಗವಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ ; ವಲ್ಲಿ : ಆಗಳಾ ತುಂಗಸ್ತನೆಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಮುಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಚಿಯಂ (ಬಾಘಪು. ೧–೧೦೪ ವ). [ಅಂಗ$_3$ + ಪಟ್ಟ]

ಅಂಗವಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈಕಟ್ಟು : ಅನಿಲಜನಂಗವಟ್ಟದ ಕಡುಹು ಕಂಪಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೨೦) ; ಅಂಗವಟ್ಟದಿ ಪರಿಮಳವ ಬೀಱುತ್ತ . . . ಪದ್ಮಿನಿ ಬಂದಳೊಲವಿನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೮–೬೨) ; ಅಂಗವಟ್ಟದ ಸುರಭಿ ಸೆಳೆದಾಲಿಂಗಿಸಿತು ಗಗನದಲಿ ಸುಳಿವ ಸುರಾಂಗನೆಯರನು (ತೊರರಾ. ೩–೪–೭). ೨. ಅಂಗಸೌಷ್ಠವ ; ಸೌಂದರ್ಯ : ನಿಮ್ಮಾಯಂಗವಟ್ಟವ ಕಂಡ ಬಳಿಕೀ ಕಂಗಳಿತರವ ಕಾಣಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೩೮) ; ಕಂಗಳಹಮುಹಮಿಕೆ[ಯಿ]ನಚ್ಯುತನಂಗವಟ್ಟವನಾಕಿ ಮರಳವೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೪೪). [ಅಂಗ$_3$ + ಬಟ್ಟ$_1$ (< ವೃತ್ತ) ?]

ಅಂಗವಡಿ 'ಅಂಕವಣಿ' ನೋ.

ಅಂಗವಡೆ 'ಅಂಗಂಬಡೆ' ನೋ.

ಅಂಗವಣೆ$_1$, ಅಂಘವಣೆ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ವಿಧಾನ ; ಸಾಧನೆ : ಈ ಪರಿಯಲಿರಬೇಕು ಮನದಾಳಾಪದಂಗವಣೆಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೨೭) ; ಸಾಂಗಭಲ್ಲೆಯ ಬಾಕು ಹಿಂಗದೆ ಕಠಾರಿ ಮಂಗಳಕರ ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಅಂಗವಣೆಯ ಕಲಿತರು (ಕಂಸವಿ. ೪–೮೬) ; ಬಾಕು, ಕಠಾರಿ ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಂಗವಣೆಯನ್ನು ಕಲಿತನು (ಕವೀರ. ೧೨೮). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಂಗವಣೆಯನು ನೋಡು ನೀನೇಕಾಂಗದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೧೮) ; ಅಳುತನದಂಗವಣೆಯೊಳ್ಳಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೯) ; ಸಂಗರಕೆ ನಡೆತಂದ ದಾನವನಂಗವಣೆಯನು ಕೇಳ್ದು (ಉರರಾ. ೬–೩೩). ೩. ಬಯಕೆ ; ಉದ್ದೇಶ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಜಂಗಮನಿಂದೆಯ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಅಂಗವಣೆ[ಣೆ]ಯೆಂತೋ ? (ಬಸವ. ೪೨೪) ; ನಿಮ್ಮ ಗೆಲವಿಂಗೆಜಗುವವನವನಲ್ಲ ಬೇಱಿಹುದಾತನಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೨೬) ; ಹಳಿವನು ಹೊಱಿಸದಿಹ ಮನದಂಗವಣೆಯುಂಟಾಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೪). ೪. ಕಾರ್ಯ ; ಚಟುವಟಿಕೆ : ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲು ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೬). **ಅಂಘವಣೆ** : ೧. ಅಂಘವಣೆಯುಳ್ಳವನೆ ಸಾರಥಿತನದ ಕೈಮೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೯); ಆ ವಾತಾಯುವಿನ ಮೈಲಾಗುಲಂಘನೆಗೊಡನೆ ಲಂಘಿಸುತಂಘವಣೆ ಮಿಗಲು (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫೨) ; ಗಂಗೆಯಾತ್ಮಜ ಪೇಳ್ದನಿಂದ್ರಮತಂಗವಾದವ ದೈವಪೌರುಷದಂಘವಣೆಗಳ (ತಿಮ್ಮಆ. ೨ ಸೂ). ೨. ಭೂರಿ ಭಟರಂಘವಣೆ ಬೀತುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೧) ; ನಿಖಿಳ ಕುಮಾರರಂಘವಣೆಗಳ ಸೆಳೆದುದು ಭೀತಿರಸಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೨೨). ೩. ಯುವತಿಯರ ನುಡಿಯೊಂದು ಮನದಂಘವಣೆ ಬೇಱೊಂದು (ಜೀವಂಚ. ೧೨ – ೪೦) ; ಪವನಸುತನಿಂಗಿತವ ಮನದಂಘವಣೆಯನು ಮಾದ್ರೇಶ ಕಂಡನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೪) ; ತಾಂ ಗೈದ ಪಾತಕಗಳನ್ನರುಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಂಘವಣೆಯಲ್ಲ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೯–೨೮) ; ನಿನ್ನ ಮನದಂಘವಣೆಯನ್ನರಿದೆ ರಾಯ ಕೇಳಿನ್ನು (ತುರಂಗ. ೬೦–೩೭).

[ಅಂಗವಿಸು + -ಅಣೆ$_5$]

ಅಂಗವಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲುಮಣೆ: "ಅಂಗವಣೆ ಕಾಲುಮಣೆ ತಾನ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪). [ಅಂಗ$_3$ + ಮಣೆ]

ಅಂಗವರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ. ೨. ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡ ದ್ವೇಷ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_3$ + ವರ್ಮ]

ಅಂಗವಲ್ಲಿ (ನಾ). "ಸೂಳೆಯರ ಪಾಯಿಜಾಮ" (ಅನಂನಾ).

[ಅಂಗ$_3$ + ವಲ್ಲಿ ?]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಬಟ್ಟೆ ; ಕೈಚೌಕ ; ಹಸ್ತಪಾವುಡ. ೨. ಉತ್ತರೀಯ ; ವಲ್ಲಿ : ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱಿದಂಗವಸ್ತ್ರದಿನೊತ್ತಿ ಶಿವನಖಿಳಾಂಗಮುಂ ಶ್ರೀಗಂಧಮುಂ ತೇಯ್ದಂಗದಲಿ ಪೂಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೩೦) ; ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲೇ ಅಡ್ಡಪಂಚೆಯುಟ್ಟು ಎದೆಯಮೇಲೊಂದು ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸುಬ್ಬುಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದ (ರಂಗವ. ೭೭) ; ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರ ಇಡಬಾರದೆ (ಗಾದೆ). [ಅಂಗ$_3$+ ವಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಉಪಪತ್ನಿ : ಖಂಡೇರಾಯ ವಾಡೆಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಅಂಗವಸ್ತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಭವಾನಿಯ ಮಹಾಲಿಗೆ ಹೋದ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಉಪಪತ್ನಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೊಂದು ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು (ಹಂಸಾ. ೬೪). [← ಮರಾ.]

ಅಂಗವಾನು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು ; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಭಾವ

ಜನ ಮಚ್ಚುಮದ್ದೇನಂಗವಾಂತುದೆನಿಸುವ ಹೆಂಗಳರಸಿಯನದೇನೆಂಬೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಅಂಗ$_3$ + ಅನು$_1$ (< ಅನ್$_1$)]

ಅಂಗವಿಕಲ (ನಾ). ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅಂಗ ಊನವಾದವನು; ಕುರೂಪಿ. [ಅಂಗ$_3$ + ವಿಕಲ]

ಅಂಗವಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳು ರೂಪುಗೆಡುವುದು; ಶರೀರದ ವಿರೂಪ. ೨. ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ; ರೋಗ. ೩. ಮೂರ್ಛೆ; ಅಪಸ್ಮಾರ. ೪. [ವೀಶೈ] ದೇಹದ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಮೋಹ: ಲಿಂಗವಿಕಾರಿಗೆ ಅಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಅನ್ನ]ವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಜಂಗಮವಿಕಾರಿಗೆ ಧನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಸಾದವಿಕಾರಿಗೆ ಮನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೭೯೫). [ಅಂಗ$_3$ + ವಿಕಾರ]

ಅಂಗವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು: ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಕಿನ ಮೂಲವ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಅಂಗವಿಕಾರಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೭೩೯).
[ಸಂ. ಅಂಗವಿಕಾರಿನ್ (ಅಂಗ$_3$ + ವಿಕಾರ + –)]

ಅಂಗವಿಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗವಿಕಾರ. [ಅಂಗ$_3$ + ವಿಕೃತಿ]

ಅಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದು. ೨. ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು; ಅಭಿನಯ. [ಅಂಗ$_3$ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಂಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಶರೀರದ ಅಂಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಗೆರೆ ಗುರುತುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶುಭಾಶುಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳುವ ವಿದ್ಯೆ; ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರ: ಮನೆಯ ಗಂಡನ ಮನೆವಾರ್ತೆಯನೇನ ಹೇಳುವೆನವ್ವಾ! ಅಂಗವಿದ್ಯೆಯನೊಲ್ಲ; ಕಣ್ಣಕೊಳಗಣ ಕಸವ ಕಳೆದಲ್ಲದೆ ನೋಡಲೀಯ . . . ಇಂತೀ ಸರ್ವಾಂಗ ತಲೆದೊಳೆದ ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೆನ್ನ ಕೂಟಕೊಂಡನವ್ವಾ! (ಬಸವ. ೯೧೧). [ಅಂಗ$_3$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಂಗವಿಸು, ಅಂಗಯಿಸು, ಅಂಗಯ್ಸು, ಅಂಗೈಸು, ಅಂಘವಿಸು; ಅಂಘೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಬಳಿಕ ಭವಿಮಿಶ್ರವ ನಡೆಯಲಾಗದು . . . ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನಸಂಗಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಂಗವಿಸರು (ಚೆನ್ನವ. ೨೩-೭); ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪೆಂದಂಗವಿಸಿ ತಾನೋತು ಬಳಿಕಾ ಲಿಂಗವನು ಬೇಱಿರಿಸಲಾಗದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೨೭). ೨. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಇಷ್ಟಪಡು: ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಗಂ ಅಂಗವಿಸಲು ಆಘವು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೩-೨); ಬೇಱೂರ್ಗೆಯ್ದಲ್ಕೆ ಅಂಗವಿಸುವ ನೇಹದಿ ಬಲ್ಲಹನ ಮನಂಗರಗುವವೊಲ್ ದೈನ್ಯವೆರೆದ ವಚನಂಗಳನುಸಿರುವ ಮನೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೫); ಅಂಗನಾಮಣಿ ನೀನು ಬಾರೆಂದು ಅಂಗವಿಸಿ ಗೊಲ್ಲ ಕರೆದನು (ಗೋಹಾಡು. ೩೫). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಸಂಗರಕೆ ಬಂದು ಬಱುವಾತುಂಗುಟ್ಟದಿರೆನ್ನ ಮಸ್ತಕಂ ದುರ್ಮತಿ ಯುದ್ಧಾಂಗಣದೊಳ್ ಬಿಳ್ದ ಬಳಿಕ್ಕಂಗವಿಪ್ಪುದು ನಿನ್ನ ತುತ್ತನೆಂದವನುಸಿರ್ದಂ (ವೀರವಿ.೧೧-೧೫). ೪. ಹವಣಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ನಾಳೆ ಬೇಂಟೆಯುತ್ಸವಕೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವಿರಾದೊಡೂರ್ವರೆಯ ನಾನಾ ಖಗಮೃಗಂಗಳೆಲ್ಲವನಿಱಿದು ಜನದ ಪಸವಂ ಪಱಿದು ರಾಜ್ಯದಳವಱಿದಲ್ಲದೆ ಅಂಗವಿಸಬಾರದಿದು ನಿರುತ (ಹಚಕಾ. ೩-೯೨); ಜೀವಮಂ ತೊಱೆವೆನೆನುತ್ತಂಗವಿಸಿ ಬೀಳುತಿರ್ದನನಂಗೆಯ್ಯಿಂದಾಂತೆಂ (ದಶಕು. ೪-೩೭); ಸಿಂಗದೊಳ್ ಕಾದಲಂಗವಿಪ ಜಾಯಿಲಂಗಳ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆ (ಚಿಕಮಂ. ೧೦-೧೦). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು: ನಿರಾಯುಧದೊಳರಿಗಂಗವಿಪ ಬಿರುದರ್ಗೆ ನಿಶಿತಾಸಿಫಳಕಂಗಳೊಡನೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವನೀಶಂ ಕೊಟ್ಟನವರಿಗಿನ್ನರಿದಾವುದು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೨); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫); ಪತಂಗಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡುತ್ತಂಗವಿಪ ಮಱಿಸಿಂಗಮಂ ಪೋಲ್ವ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೮೮ ವ). ೬. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮಕಿನ್ನಾರಂಗವಿಸುವವರು (ಬಸಪು. ೪೫-೪೦); ತುಂಗಗಜಘಟೆ ಕವಿದವಿದಕಿನ್ನಂಗವಿಸುವವರಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೮). ೭. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಕೂಡು: ಪವಣಿಗೆಯೊಪ್ಪೆ ಪುರುಳು ಪೊಗರೇರೆಯಂಗವಿಸೆಯಲಂಕಾರಗಳು . . . ಕವಿತೆಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹದಿಬ. ೧-೨೬). ೮. ಸಾರು; ಘೋಷಿಸು: ತಿಂಗಳೀಯೆಡೆಗೆ ಬಾರದ ಮುನ್ನ ಸುಥೆಯನೀ ಲಿಂಗದವಸರಕೆಂದು ತಪ್ಪೆನೆಂದಂಗವಿಸಿ ಹಿಂಗದೆ ಛಲವ ಹಿಡಿದು ನಡೆಕೊಂಡನಾಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೮); ಕುಮಾರನ ರಣವಿಜಯನಾಗೆಂದು ಬಿರುದಾವಳಿಯನಂಗವಿಸುತ್ತಮಂಗಳರಭಸ ಮೊಳಗುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೭೮). **ಅಂಗಯಿಸು:** ೨. ನೋಡೆನೆ ಕಣ್ಗಳಂಗಯಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ ಗಂಡರ ಗಾಡಿಗೊಲ್ದು ಮಾತಾಡೆನೆ ಬೆಂದ ಬಾಯಿ ಪೆಱರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಂಕದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭). ೫. ಅಂಗಜಾರಿಯ ಭವನಮಂ ಕಂಡು ಭೀತಾಳಿಯಂಗಯಿಸಲಮ್ಮದೆ ತಲೆವಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು ತಲೆದೂಗುತಿರ್ದುದಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೪೨). ೯. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು: ತ್ರಿಪಥಗಾಮಿನಿಯಾಗಿದನುಡುಗು ಭೋಂಕನೆಂದಂಗಯಿಸಿ ಗಂಗೆಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಗಜೆಗೂಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೨). **ಅಂಗಯ್ಸು:** ೩. ತನಯ ಬಹುವಿದ್ಯೆಗಳುಮಾ ಜನಪದರಾಜ್ಯಮುಮಿವಿರ್ದುವಿವಱೊಳ್ ನೀನಿಂ ಮನಮೊಲ್ದುದನಂಗಯ್ಸಲನುನಯದಿಂದಂದು ತಾಳ್ದಿದಂ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೪). **ಅಂಗೈಸು:** ೧. ಪ್ರಾಣಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗವೆಂದಱಿದು ಅಂಗೈಸಿ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲವರ ಲೆಂಕ ನಾನಾಗಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೨೪-೧೧೪); ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬-೩). ೨. ಕೆಡುವೈಶ್ವರ್ಯಕೋಸುಗ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿ ನರಕದೊಳಿಳಿವುದನುಚಿತ (ಜೀವಂಚ. ೪-೯೫); ದುರಾತ್ಮರು ಬೇರುಗೊಲೆಗಂಗೈಸಿದರು ಕುರುವಂಶಸುರಕುಜದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೧೧); ೪. ಆವ ನೇಮವಾದರೇನು ಹೇಮವಿಲ್ಲದಂಗೈಸಬಹುದೆ . . . ಬೇಡುವವರ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಈಯಲಿಲ್ಲದವನ ಜೀವನವದೇತಕೊ (ಬಸವ. ೪೩೮); ಸುರಿವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಕಾರಮುಂಬನಿಯ ತಂದಲೆಂದು ಬಂದು ನುಂಗಲಂಗೈಸುವ ಚಾದಗೆಯ ಮಱಿಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಎಲೆಲೆ ಪಾತಕಿ ಹೆಣನ ಹೊಯ್ದರೆ ಬಲುಗಡಿಯ ನೀನೆಂಬರೇ ಸುಡು ಹೊಲೆಯುರಿದಕಂಗೈಸುವರೆ ತಾ ರಾಜಸೂನುಗಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩); ಶರಧಿಯೊಳ್ ನೀರಾಟವಾಡಲುಜ್ಜುಗಿಸುವಂ ಸಿಡಿಲ ತೊಡಲಂಗೈಸುವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೧೭). ೫. ಮುಂಗಾರ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಮದಂಗಳಿಗಂಗೈಸುವ ತುಂಬಿವಿಂಡ (ಕಂನವಿ. ೨-೫೬). ೬. ಕಾಳೆಗದೊಳಂಗೈಸಲಮ್ಮದೆ ಬಾಲಕನ ನೂಕಿದಿರಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೪). ೭. ಶಾಂತಿಶೃಂಗಾರಂಗಳೆರಡುಮಂಗೈಸುವಿನಂ ಸಿಂಗರಕಿನಿಯನ ದಿಟ್ಟ ನೆರಂಗೆಯೆ ತಾಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಪೂಣ್ದು ಪೊಂಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೨ವ, ೨೪೩). ೮. ತುಡುಕಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆನೆಂದಂಗೈಸಿದಳು ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೮೫). **ಅಂಘವಿಸು:** ೧. ನಮಗೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು ಅಂಘವಿಸಿ ತಕ್ಕ ದಿನವಂ ಬೆಸಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೧-೫). ೫. ಅಂಘವಿಸಿದನು ಬಳಿಕ ರಿಪುಗಳ ನುಂಗುವತಿಬಲದಾಯತದಲುರಿಗಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೭). ತುಪ್ಪ ತೈಲಂಗಳನ್ನರಮನೆಗೆ ತರುವರಂ ಬರುವರನಂಘವಿಸಿ ಪಿಡಿದವರ ಬಿಟ್ಟಗಂ ಪೊಯ್ದರ್ (ತುರಂಗ, ೮೨-೩). ೬. ಮುಂಗುಡಿಯ

ಮುಜಿಪೌಕಿ ಭೀಮಂಗಂಘವಿಸಿದನು ಕ್ಷೇಮಧೂರ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೬); ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಘವಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರುಚಾಮುಂಡತರ ಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೫೯). ೧೦. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಹಿಡಿ: ಅಂಘ[ವಾಕಾಂ. ಅಂಗ]ವಿಸುವುದು ಬಂಡ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಂಗದಲಿ ನೀವೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೨೬). **ಅಂಘೈಸು**: ೨. ನೆಲನ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ತುಜುಬಿಂಗಳುಕಡೆಂಘೈಸಿದ ವಿರೋಧಿಯ ಲಲನೆಯರ ಶ್ರುತಿಪತ್ರ ಸೀಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೨೩); ಮೊದಲೇ ಕಾಳಗಕ್ಕಂಘೈಸ ಸಲ್ಲದು (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೩-೪೫) ೪. ರಾಜಸೂಯದ ಹದನ ಸಂಘೈಸುವರದಾರೀ ವರ್ತಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೫); ಕೊರಳಿನ ಬಲುಹನಜ಼ಿಯದೆ ಗಿರಿಯ ಹೊಜಲಂಘೈಸುವರೆ ಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೪); ಅನಿರಿಜಿತಕಂಘೈಸಿದರೆ ತೋಜುವೆನೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨). ೬. ಆವನಂಘೈಸುವನು ಪಾರ್ಥನೊ ಪಾವಮಾನಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೫೯). ನಾವು ನಾಲ್ವರು ಕಾಳಗದೊಳಂಘೈಸುವೆವು ಬಿಡು ಬಿಡು ಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೫೭). ೧೧. ಎದುರಾಗಿ ನಡಸು: ಆರ ರಥವಿದು ಸೈನ್ಯಪಾರಾವಾರಕಿದನಂಘೈಸುವನು ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೯).

[ಅಂಗ₂? + -ಇಸ್ಸು. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗವಿಂಚು. / ಮರಾ. ಅಂಗವಣೇಂ, ಅಂಗವಿಣೇಂ]

ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರದ ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವ ಊನವಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗದ ಕೊರತೆ. [ಅಂಗ₂ + ವೈಕಲ್ಯ]

ಅಂಗವ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಜ್ಜಿವ್ವೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯-೪೫; 862). [ಅಂಗ₂? + ಅವ್ವೆ]

ಅಂಗಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಂಗ₂ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ನೈರ್ಮಲ್ಯ. ೨. [ಅಶಿಷ್ಟ] ಹೊಡೆತ; ಬಡಿತ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಗಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ₂ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂಗಶೋಧನೆ (ನಾ). = ಅಂಗರುಡತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಂಗ₂ + ಶೋಧನೆ]

ಅಂಗಸಂಗ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ನಿನ್ನಂಗಸಂಗಮನಗಲ್ದಾಯ್ತು ಪಲಕಾಲಂ (ಜೈನಿಭಾ. ೨೩-೫೯). [ಅಂಗ₂ + ಸಂಗ]

ಅಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರವ್ಯಾಮೋಹವುಳ್ಳವನು: ಶರೀರ ರೂಹಿಸಿದ ರೂಹಿಂಗೆ ಮಾಯದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಅಂಗಸಂಗಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾಘನವನಜ಼ಿಯದೇ ಹೋದಿರೋ (ಅವಚಂ. ೮೪೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಸಂಗಿನ್ (ಅಂಗ₂ + ಸಂಗ + -)]

ಅಂಗಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು, ಬೆರಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸನ್ನೆ. [ಅಂಗ₂ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಂಗಸಂಸಾರ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಅಂಗಸಂಸಾರ ಲಿಂಗದಲಜಿತು, ಕಾಯವೆಂಬ ಸಂದು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿಯಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ ಬಸವಣ್ಣನು (ಅವಚಂ. ೯೭೮). [ಅಂಗ₂ + ಸಂಸಾರ]

ಅಂಗಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು: ಕಲ್ಪಿತದುದಯ ಸಂಕಲ್ಪಿತದ ಸುಳುಹು ಪವನ ಭೇದವನಜ಼ಿಯದೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಅಂಗಸಂಸಾರಿ ಜಂಗಮವೆಂಬುದು ಲಿಂಗಸಂಸಾರಿ (ಅವಚಂ. ೨೨೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಸಂಸಾರಿನ್ (ಅಂಗ₂ + ಸಂಸಾರ + -)]

ಅಂಗಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮೈಯನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ಸ್ನಾನ, ವಿಲೇಪನ, ಅಲಂಕಾರ ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರ. [ಅಂಗ₂ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಂಗಸಸಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಪೈರು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಪೈರು (?): ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಇ. III, ೭-೯೫; 1527). 'ಅಂಗಫಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ₂ + ಸಸಿ₁]

ಅಂಗಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ಸಾಕ್ಷಿ; ಅನುಭವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ₂ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಂಗಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗಸಾಧನೆ. ೨. ಅಂಗಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. [ಅಂಗ₂ + ಸಾಧಕ]

ಅಂಗಸಾಧನೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮ: ಕೂಡಲೇ ನೆಟ್ಟಗೆ ಗರಡಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಂಗಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೃದೇವ. ೧೦). [ಅಂಗ₂ + ಸಾಧನೆ]

ಅಂಗಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಾಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ₂ + ಸೂತ್ರ]

ಅಂಗಸೋಂಕು (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಸ್ಥಾನ; ಎದೆ: ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ ಕರಸ್ಥಲವೆಂಬುದು ಕೈಕಟ್ಟ ಹುಣ್ಣು. ಅಮಳೋಕ್ಯವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ. ಅಂಗಸೋಂಕೆಂಬುದು ಪಾಪದ ತವರ್ಮನೆ (ಅವಚಂ. ೬೨೪); ಅಜ್ಞಾನ ಅಳಿಯದೆ ಕಕ್ಷೆ, ಕರಸ್ಥಲ, ಆಮಳೋಕ್ಯ, ಅಂಗಸೋಂಕು, ಉತ್ತಮಾಂಗ, ಕಂಠವೆಂಬ ಆರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಂ[ಲಿಂ]ಗವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು (ಪ್ರಭುವ. ೨೨೮-೧೬೪ ಟೀಕು). [ಅಂಗ₂ + ಸೋಂಕು₁]

ಅಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವತತ್ತ್ವವು ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದ ತಾಳಿದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮಾಜನಾದ ಬೀಸಿ ಮಡಿವಾಳನಾದ . . . ಇದು ಕಾರಣ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ, ಅಂಗಸ್ಥಲವನಜ಼ಿದವನೇ ಕುಲಜನು (ಬಸವ. ೫೯೧); ಅಖಂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಗೋಳಕಾಕಾರ ಮಹಾಲಿಂಗವು ತನ್ನ ಸ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೨-೩೭ ಟ); ಅಂತು ತನ್ನ ಸ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಾಂಗವೆರಡಾಗಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕನಾದುದು ಒಂದೇ ವಸ್ತು. ಅಂತು ಶಿವಾಂಶಿಕನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದುದಾಗಿ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದುದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೪೦). ℙ ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು ೪೪. 'ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲ', 'ಲಿಂಗಸ್ಥಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ₂ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಹಾರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳನ್ನು ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು; ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ: ಭರತಾಗಮದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂಗಹಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೯-೭೯). [ಸಂ.]

ಅಂಗಹೀನ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಕಲಾಂಗ. [ಅಂಗ₂ + ಹೀನ]

ಅಂಗಳ₁ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳ₂, ಅಂಗಳು₁ (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಆವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: "ಅಂಗಳಮೆಂದಂಗಣಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪); ಸತ್ಯಶರಣರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೩-೫); ಲಿಂಗವಿರಹಿತರಂಗಳವ ಮೆಟ್ಟದಿರಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೨-೧೪); ಕಿಜುವರೆಯದಂದಂಗಳದೊಳಾಡುತಲು ಪರಿಯಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೩); ಅರಮನೆಯ ತಲೆವಾಗಿಲಿನಂಗಳ ಮುಮಂ ಬೆಂಗಳೆದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೧೭ವ); ತಿಂಗಳು ಹೋದರೂ ಅಂಗಳ

ದಾಟಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಂಗಳು₃**: ಹೈಗರ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಅಂಗಳು ವೊಂದು ಚಪ್ಪರಸಹಿತ ಇರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗಿ. ೫೫); ಮಸೀದಿಯ ಒಳ ಮೈಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಳಿನೊಳಗೆ (ಕಥಾಗಿ. ೫೩೬).
[P 'ಅಂಗಣ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಂಗಳ್ಕ (ನಾ). ಕೆಂಡ: ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗೆಯ್ಯಲಕಟಕಟಂಗಳದ ಮಳೆ ಗಱೆದ ತೆಜನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨–೯). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗಳತಳಿ (ನಾ). ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಅಂಗಳ ವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ಅಂಗಳತಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ರಂಗವಾಲಿಯಿಂದ ಗೋಪದ್ಮಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಂಗಳವನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿ (ವಿಜಯ. ೧೧೬).
[ಅಂಗಳ₂ + ತಳಿ₁]

ಅಂಗಳಾಂತಿರೋಗ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಊತ; ಬಾವು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [< ಅಂಗುಳ್ + ? + ರೋಗ]

ಅಂಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಬಾಯಿತೆರೆ" (ಜಾನಕೋ).
[ಅಂಗಳು₁ (< ಅಂಗುಳ್) + –ಇಸು₃]

ಅಂಗಳು₁ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳು₂ 'ಅಂಗಳ್ಕ' ನೋ.

ಅಂಗಾಂಗಿಕೆ (ನಾ). ('ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ'ದ ಮೇರೆಗೆ) ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುಖ ಚಂದ್ರನಿಂ ಕುಮುದಮೊಳ್ಪಾಯ್ತೆಂಬುದಂಗಾಂಗಿಕಂ (ಉದಯಾ. ೬೬).
[ಸಂ.]

ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವ (ನಾ). ಅಂಗಕ್ಕೂ ಅದು ಯಾವುದರ ಅಂಗವಾ ಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೂ, ಎಂದರೆ ಅಂಗಿಗೂ, ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ; ಸಾಮಾನ್ಯ–ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ; ಉಪಕಾರ್ಯ– ಉಪಕಾರಕಭಾವ. [ಅಂಗ₂ + ಅಂಗಿ₃ + ಭಾವ]

ಅಂಗಾಡಿ, ಅಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ; ವಿಕ್ರಯಶಾಲೆ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿರ್ಮ್ಮಾನ[ಮೆಣ್ಣೆಯು] ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ (ಕಇ. I, ೨–೧೧ : 699); **ಅಂಗಡಿ**: ೧. "ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಆಪಣಃ, ವಿಪಣಿ–ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦– ೧೪೧); ನೆಲ್ಲಂ ಪುರಿದು ಮಾಱದೆ ಕಾಣದಂತಿರಿಸಂ[ಪಾಠಾಂ. ಸುಂ]ಗಡಿ ಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೫); ದೇವಗ್ಗೆ ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೊನ್ದು ಮಾನ ಲೆಕ್ಕದೆ ಸೊಂಟಗೆ ಜೋಳಮಮಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೯ ; 1075); ಭಂಡವಿಲ್ಲದಂಗಡಿಯುಂ ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಸತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫ವ); ಯಮನಂಗಡಿಯ ಪಸರವಿದೆನಲು ಮೆಱೆದುದು ಕೂಡೆ ರಣ ಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೦); ಕಟುಕರಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗು ಪ್ಸೆಯ ತೋಱಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೭); ಅಂಗಡಿ ಮಾರಿ ಗೊಂಗಡಿ ಹೊದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊರಗಿನ ಆಡಂಬರ; ತೋರಿಕೆ: ಬಹಿ ರಂಗ ಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿ ನಡತೆ ತಿಳುಪಿ ಅಂಗಡಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿದರೇ ನಾಹದೋ (ವಿಸಾಸು. ೨–೭೭–೧). ೩. ಒರಳಿನ ಕುಳಿಯ ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶ: ಈ ಒರಳಿನ ಅಂಗಡಿ ಅಗಲವಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಂಗಡಿಯ ನಿಕ್ಕು** = ಬಯಲಿಗೆ ಎಳೆ; ಬೀದಿಗೆ ಎಳೆ: ಅರಸ ಕೇಳೆನ್ನನಿಷ್ಟಂಗಡಿಯ ನಿಕ್ಕುವರೆ ಸರಿಯ ಗರತಿಯರೊಳಗೆ ಸತ್ತ ಸಾವಾಯ್ತು (ಸಾರಂಗ. ೨೦–೧). **ಅಂಗಡಿಯಲವಡ** (= ಅಂಗಡಿಯ + ಅಲವಡ) = ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು: ಈತನಂಗಡಿಯಲವಡಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗದಿಯಲವಟು; ಗಡಿಯಲವಟು] ಪೆಱಕಿ ತಿಂದು ಟಾಟಿಪ್ಪಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೧–೧೩). **ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ** = ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಅಂಗೀ ಕೃತವಾದ ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳ: ಯೀ ಹೊನ್ನಿಗೆ ಯೆರಡು ಬೆಳೆಯಲು ಸಹ ವರ್ಷ ೧ಕ್ಕೆ ಬಹ ಅಕ್ಕಿ ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ ಅಯ್ವತ್ತರ ಲೆಕ್ಕದ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೨೪ (ಎಇ. XX, ೯೪–೪೪ ; 1556). 'ಅಂಗಡಿ ಯಿಕ್ಕು', 'ಅಂಗಡಿಯಿಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಗಾಡಿ; ಮಲ. ಅಙ್ಙಾಡಿ; ತುಳು. ಅಂಗಾಡಿ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅಂಗಡಿ; ಕೋಲಾ. ಅಂಗಡಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂಗಾಡಿ; ಪರ್ಜಿ. ಅಂಗೋಡ್ = ಅಂಗಳ. ∼ ಅಂಗಣ?]

ಅಂಗಾತ 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗಾದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?): ಮೂನೂರ್ವ್ವರು ಅತ್ತಾಣಿಯುಂ ಅಂಗಾದಿಯಾಪ್ಪಿಳ್ಳೆಲ್ಲಿಯಮುಳಪ್ಪರೆನ್ನ ಇವರಾನುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬–೪ ; ?).
[?]

ಅಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: ಹಿಂದಿರುವ ಹಗೆಯೀಗ ಅಂಗಾರವಾಯ್ತು (ಗರಿ. ೪೧–೧೭). ೨. "ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ಬೆಂಕಿ" (ಜಾನಕೋ): ದನಗಳಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). ೩. ಇದ್ದಲು. ೪. ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆ: ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೊಡ ಹಚ್ಚಿ ಹೋದ (ನಿರಾಥ. ೬೪–೭); ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೫. ಮಂಗಳಗ್ರಹ. ೬. ಇಂಗಾಲ (Carbon): ನಿಜವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ ಅವು ಎಕ್ಸ್‌ರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೫೪); ಇದ್ದಲುಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳ ದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯು ಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಆಡುಸೌ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಕುಜ. ೩. = ಅಂಗಾರ ೪: ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರಕ ಇಡಬಾರದೆ (ಗಾದೆ. ೬). ೪. ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು: "ಗರುಗಮಂಗಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಪ್ಪುಬೂದಿಯಿಂದ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಗಿಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸು: ಕಾಳಿಗೆ ಅಂಗಾರ ಕಟ್ಟಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಗಾರ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಂಗಾರಕಮಣಿ (ನಾ). = ಅಂಗಾರಮಣಿ. [ಅಂಗಾರಕ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರಗಂಧಿ (ನಾ). "ಇಂಗು" (ಅನಂನಾ. ೨೦).
[ಸಂ. ಅಂಗಾರಗಂಧಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಗಂಧ + –)]

ಅಂಗಾರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ. [ಅಂಗಾರ + ಗಡ್ಡೆ₁]

ಅಂಗಾರಚೂಡ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ (ಓಷಧಿ. ೮). ೨. ಮುಳ್ಳು ಮುತ್ತುಗ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಚೂಡ]

ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ 'ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ, ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಕೆ. **ಅಂಗಾರ ದಾನಿಕೆ**: ಪೊಗೆಯುರಿವೆರಸಿದಂಗಾರದಾನಿಕೆಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೧೧).
[ಸಂ. ಅಂಗಾರಧಾನಿಕಾ (ಅಂಗಾರ + ಧಾನಿಕಾ)]

ಅಂಗಾರಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಖಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಅಂಗಾರಪರ್ಣಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಂಗಾರಮಣಿ (ನಾ). ಹವಳ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂಗೆಯ ಮರ. ೨. ಹುಲಿಗಿಲಿಗಿಡ. (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ; ಗುಂಜಿ ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ" (ಕಸ್ತೂರಿ). [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಂಗಾರಶಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ, —ಬಾಂಡಲೆ, —ಬಾಳಿಗೆ : "ಅಂಗಾರಶಕಟೀ, ಹಸಂತೀ, ಹಸಂತಿಕಾ—ಈ ೩ ಬೆಸಳಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೯) ; "ಅಂಗಾರಶಕಟಿಯೆಂದರೆ ಬಾಣಲೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೪). ೨. ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ.
[ಸಂ. ಅಂಗಾರಶಕಟೀ (ಅಂಗಾರ + ಶಕಟೀ)]

ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ.
[ಅಂಗಾರ + ಸ್ಫೋಟಿಕ]

ಅಂಗಾರಹೋಳಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ : ಅದಕೆ ಹೊಸ ಕಣಿಕ ದಂಗಾರಹೋಳಿಗೆಗಳಂ ಹೊದಿಸಿ ಕೋಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತಱಿಗೆಂಡದೊಳಗೆ ಕೆಂಪಾಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೬).
[ಅಂಗಾರ + ಹೋಳಿಗೆ (< ಪೋಳಿಗೆ)]

ಅಂಗಾರಾಮ್ಲ (ನಾ). = ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ : ನಾವು ಒಳಕೊಂಡ ವಾಯು ವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಗಾರಾಮ್ಲವೂ ಕಡಿಮೆ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಇವೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೪). [ಅಂಗಾರ + ಆಮ್ಲ]

ಅಂಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುಗದ ಮೊಗ್ಗು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ದಂಟು.
[ಸಂ. ಅಂಗಾರಿಕಾ]

ಅಂಗಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಂಗಗಳ ಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಂಗಾಲ್, ಅಂಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲ ಅಡಿ ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೆಳಭಾಗ ; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ : "ಚರಣತಳಮೆಂದೊಡಂಗಾಲೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೮) ; ನರಪತಿ ನಿನ್ನಂಗಾಲೊಳ್ ನರೆ ಬರ್ಪಿನಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪ್ರದುಪಾಱಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೫೨) ; ಅಂಗಾಲೊಳ್ ಮುಳ್ ನಡೆಯುಂ ತಾನೆಂತು ಮುಱುಗುವನಂತು (ಸಮುಪ. ೫–೬). **ಅಂಗಾಲು** : ನಿನ್ನಂ ಗಾಲು ದಸಿ ನಟ್ಟು ನಿನಗೆ ನಡೆಯಲು ಬಹುದೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೮); ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೊಳಗೈತನ್ನಿರಿ (ಭರಚ. ೪–೪೬) ; ಆಡಿ ಬಾ ನನ್ನಯ್ಯ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಹೆಮುಪ. ೮) ; ಅಂಗಾಲಿಗೆ ತ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಗಾದೆ).
[ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕಾಲ್. "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ–$_1$' ನೋಡಿ. ℙ ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕಾಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ ; ಶಮುದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). ‖ ತುಳು. ಅಂಗಾರ್]

ಅಂಗಾಲು 'ಅಂಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಗಾವಬದ್ಧ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವವನು : ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅತಿವಿಮಲವಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗಾವಬದ್ಧರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ತ್ವೇಶರಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೧೦–೧. ಟೀಕೆ. ೫೫೫). [ಸಂ. (ಅಂಗ$_2$ + ಅವಬದ್ಧ)]

ಅಂಗಾಶ್ರಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದೀಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಜೀವಭಾವದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಆಶ್ರಮ]

ಅಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ತುಂಗಿಯಿಂ ಅಂಗಿಯಿಂ ಪೊರಲೆಯಿಂ . . . ಕಾಡೆಸೆದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩–೧೨). [?]

ಅಂಗಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ ; ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ ; ದೇಹವುಳ್ಳ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ ; ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ, ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಉಡುಪು ; ಕವಚ : ಹರಿ ಕರುಣವೆ ಅಂಗಿ ಗುರು ಕರುಣ ಮುಂಡಾಸು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫–೧) ; ಅವಳಾ ಕುಶಂಗೊಳಗಣೆಂದಂಗಿಯಂ ತಂದಳವಡಿಸಿ ಪರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೨) ; ಅಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟರೆ ರಂಗನ ಸರಿಯೆಂಬೆ ಜುಂಗು ಬಿಟ್ಟರೆ ನವಿಲೆಂಬೆ (ಜೋಗುಳ) ; ಅಂಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಭಂಗಿ ಸೇದಿ ಮಂಗನಾದ (ಗಾದೆ). 'ನಿಲುವಂಗಿ', 'ಬಗಲಂಗಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಿನ್]

ಅಂಗಿಕೆ 'ಅಂಗಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗಿಗೆ, ಅಂಗಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಿ ; ಕವಚ : ತೊಟ್ಟಂಗಿಗೆ ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಕಂಡಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬, ೩೭) ; ತೊಟ್ಟ ಪೂವಿನಂಗಿಗೆ ಪೊಳೆದೊಪ್ಪಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೩೮) ; ಉದಯರಾಗದಂಗಿಗೆಯಂ ತೊಟ್ಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೩೦೨) ; ತೊಟ್ಟರ್ದ ದುಕೂಲದಂಗಿಗೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪೆ ನಿಂದಿರ್ದನಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೪೨). **ಅಂಗಿಕೆ** : ಇತ್ತಂಗಿಕೆಯಂ ಕೊಂಡದನತ್ತಿತ್ತಲು ಮಗುಚುತಲರ್ಜುನ ತೊಡೆ (ಯುವಿಪ. ೩೯). [ಸಂ. ಅಂಗಿಕಾ]

ಅಂಗೀಕರಣ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಆದೇನೆಂದು ಗಡೆನ್ನನೀಗಳಂಗೀಕರಿಪಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೨); ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳ ಮರಾಜ ನಾನದನಂಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದೆನು (ಭರಚ. ೮–೫). ೨. ಆಯ್ದುಕೊ; ವರಿಸು : ಇವರೊಳಾರಲಿ ಚಿತ್ತ ನಿನಗುಂಟವರನಂಗೀಕರಿಸು (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೩೨) ; ಮಗಳನಂಗೀಕರಿಸಿದ ದೋಷವೊಂದು ನಾಲ್ಮೊಗನಿಂಗೆ ಬಂದುದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೪). ೩. ತಾಳು ; ಧರಿಸು : ಮರಳಿ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪನಂಗೀಕರಿಸಿ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೯೨) ; ರಂಜಿಸಿದಂ ಬಾಲಸಮೀರಸಖನ ಭಂಗಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೪). ೪. ಒಪ್ಪು ; ಅನುಮತಿಸು : ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೨೫). [ಅಂಗೀಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಗೀಕಾರ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ ; ಅನುಮತಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದ ; ಸ್ವೀಕೃತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಜು, ಅಂಗೇಜು (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ ; ಕಾಟ ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ : ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯ ; ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಗೀಜು ಮಾಡು = ಸಾಹಸ ಮಾಡು ; ಅಪಾಯವನ್ನು ಎದುರಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಗೇಜು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. –ಅಂಗೇಜ್ = ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ; ಮರಾ. ಅಂಗೀಜ್, ಅಂಗೇಜ್]

ಅಂಗು (ನಾ). ೧. ಮರ್ಮ ; ಒಳಗುಟ್ಟು : ಒಮ್ಮೆ ಯೋಳುತ ಕವಳಗೊಳ್ಳುತ ತಮ್ಮತಮ್ಮಂಗುಗಳ ಕೊಡದಲೆ ಹಮ್ಮಿನಿಂ ತಿರುಗುತ್ತ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೫–೪೬) ; ಇಂತಿರಲು ವಂಗೇಶನಂಗನದೆಂತು ಕಂಡನೊ ಚಿತ್ರವರ್ಮನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೫–೪೭). ೨. ಹೆಂಗಸಿನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯದ ಅಗ್ರಭಾಗ ; ಭಗಾಂಕುರ : ಅಂಗಜಗೃಹಂ ಭಗಮುಪಸ್ಥಂ ವರಾಂಗಮೆನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕದಱಂಕುರಂ ಶಿಖಮದಂಗು (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೪). [~ ಅಂಗ$_2$?]

ಅಂಗುಟ (ನಾ). ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬೆರಳು : ತಪೋಬಲವೃದ್ಧಿಯಿಂದಾ

ಪರ್ವತಮನೆಡದ ಪಾದದಂಗುಟದ ಕೊನೆಯಿಂದೊಯ್ಯನೊತ್ತುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೫೫ ವ); ಸೊಬಗ ಬೀಱುತಂಗುಟದುದಿಗಳಲಿ ನಿಂದು (ನಂದಿಮಾ. ೪-೧೬); ಕೆಂದಳಿರೆಸಳ ದೀಧಿತಿ ತಮ್ಮ ಚರಣಾರವಿಂದದಂ ಗುಳಿಯ ಚೆಲ್ವಿಕೆಗೆ ಮುಂದೆಣೆಯಿಲ್ಲೆಂದು ವೀರಮುದ್ರೆಯ ನಗುತೊಂದಿಸಿ ಮೆಱೆವರಂಗುಟಕೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೨೨). 'ಉಂಗುಟ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಅಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಉಂಗುರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗುರ್, ಅಂಗುರ, ಅಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು; ಅಂಗರ ಬೇರು; ಅಶ್ವಗಂಧಿ: "ಅಂಗುರುಮಶ್ವಗಂಧಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭); ಆಳೆಯೊಳ್ ಬೋಟಿತರಂ ಸಿತಾಜ್ಯದೊಳಮುಂಗುರ್ ಬೆಲ್ಲ ದೊಳ್ ನಾಗರಂ... ಒಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). **ಅಂಗುರ**: ಶೂಲೆ ತೋಱಿತೆಂದಿರದೊಡಗೂಡಿ ... ಹಿಂಗು ಮಂಗುರ ಗುಡವೋಪು ... ಇವನಿಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೪); ಅಂಗುರದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು ತಿನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೩). **ಅಂಗುರು**: ಪರಿಪರಿಕು ಮೇಣ್ ಶೃಂಗಿಯ ಗರಳಮ ನಂಗುರುವಿದೊಂದೆ ಕಳೆಗುಮಮೋಘಂ (ಖಮುದ. ೨-೨೬). [?]

ಅಂಗುರ 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುರು 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುಲ, ಅಂಗುಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಆ ನಿರೂಢಿಯ ಶಂಭು ಜನಿಸಿದನತ್ರಿಯಂಗುಲದಿ (ಸಂಭಪ. ೯-೧೫). ೩. ಒಂದು ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ. ೪. ಒಂದು ಇಂಚು (Inch). **ಅಂಗುಳ$_2$**: ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿ, ಅಂಗುಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು. ೩. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನ ಹಾಗಿರುವ ತುದಿ. ೪. "ಆನೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಆಭರಣ" (ಗಂಗಾಮು). ೫. ಅಂಗುಲೀಯ (ಶ). ೬. ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯ ಗಿಡ. ೭. ಆರಿದಾಳೆ: ಅಂಗುಲಿ ಕಱೋರವೆನಲರಿ ದಾಳಮೆಸಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೭). **ಅಂಗುಳಿ$_2$**: ೧. ಅಂಗುಳಿ ಮಡಿದ ಕುಡಿತೆಯಂ ಪ್ರಸೃತಿಯೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೩). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ (ಮುಟ್ಟು ವುದು, ತುರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ): "ಬೆರಂಟು - ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯಾ ಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗುಲಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಬೆರಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬೆರಳು ಕಾಪು. [ಅಂಗುಲಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಗುಲಿನಿ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೂದಲು ಇರುವ ಹೆಂಗಸು (?): ಮೊಱೆಯಿಲ್ಲದಳಂಗುಲಿನಿಯನಱಿದುಂಬೆಯ ಹೊಕ್ಕ ದಿರ್ದಳಂ ಯೋಗಿನಿಯಂ ನೆಱೆ ಮಾಹಂದಪ್ಪಿದಳಂ ಪೆಱತೇನೊ ವಯೋ ಧಿಕೆಯುಮಾಗದು ಕೂಡಲ್ (ಮದತಿ. ೯-೩).

[~ ಅಂಕುರ?]

ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು: "ಅಡೆ-ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಪ್ರಹರಣ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ.

[ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರಿಕೆ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ.

[ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗುಲಿಮೋಟನ (ನಾ). (ಬೆರಳಿನಿಂದ) ನೆಟ್ಟಿಕೆ ಮುರಿಯುವುದು; ಚಿಟಿಕೆ ಹೊಡೆಯುವುದು; ನೆಟ್ಟಿಕೆ; ಚಿಟಿಕೆ.

[ಸಂ. (ಅಂಗುಲಿ + ಮೋಟನ)]

ಅಂಗುಲೀಯ (ನಾ). = ಅಂಗುಲೀಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲೀಯಕ (ನಾ). ಉಂಗುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲ್ಯಾಭರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ; ಉಂಗುರ. [ಅಂಗುಲಿ + ಆಭರಣ]

ಅಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಅಂಗುಷ್ಠ ಬಾತರೆ ಪರ್ವತವಾದೀತೆ? (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ (ಒಂದು ಅಂಗುಲಕ್ಕೆ ಸಮ ವೆಂದು ಎಣಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿದ್ಯೆ: ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನಾದಿ ಸಪ್ತಶತ ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೩).

[ಸಂ. (ಅಂಗುಷ್ಠ + ಪ್ರಸೇನ)]

ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ 'ಅಂಗುಸ್ತಾನು' ನೋ.

ಅಂಗುಸ್ತಾನು, ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ (ನಾ). ಹೊಲಿಯುವಾಗ ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಲೋಹದ ರಕ್ಷೆ; ಬೆರಳುಕಾಪು; ಬೆರಳುಟೋಪಿ. **ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ** (ಶ).

[← ಪಾರ. ಅಂಗುಷ್ತ್‌ದಾನ್; ಹಿಂ. ಅಂಗುಶ್ತಾನಾ; ಮರಾ. ಅಂಗುಷ್ಠಾಣ್, ಅಂಗುಸ್ತಾನ್, ಅಂಗುಸ್ಥಾನ್]

ಅಂಗುಳ್, ಅಂಗಳ$_1$, ಅಂಗುಳ$_1$, ಅಂಗುಳಿ$_1$, ಅಂಗುಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ದ್ವಾರವನ್ನೂ ಬಾಯನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿ ಸುವ ಕಿರುನಾಲಗೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗಂಟಲ ಮೇಲಟ್ಟ; ಅಟ್ಟಣ: ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ... ಆಮರ್ದಿರೆ ಮದನಪರಂಗೆಣೆಯೆನಿಪು ದಱಿನೆನಗೆ ಖಳರಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩); ಅಂಗುಳ್ಮಟ್ಟಿದೆ ಜಗಮಂ ನುಂಗುವ ಲಯಕಾಲಕಾಲನಾರಭಟೆಯುಂ (ಜಗಪಿ. ೧೨-೪೯); ಅಂಗುಳೊಳ್ ವಿಷಮಾಂತು ವಿವರದಲ್ಲಿರ್ದು ತನ್ನಂಗಮಂ ತುಳಿಯೆ ಕಡಿದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೧೭). **ಅಂಗಳ$_1$**: ೧. ಆ ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾಸ್ಯತ. ೩೧೩). ೨. ಕಿರುನಾಲಗೆ (ಉಕ). **ಅಂಗುಳ$_1$**: ೧. ನೀರಿಲ್ಲದಂಗುಳಗಳೊಣಗುತುಂ (ಚಿಬಪು. ೫೭-೨೪). **ಅಂಗುಳಿ$_1$**: ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತು ವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). **ಅಂಗುಳು**: ೧. ಮುಗುವು ಸತ್ತು ಕೊರಳು ಕುಗ್ಗದು, ಅಂಗುಳಾಱದು (ಪೋಳಿವಾ. ೮೦೦); ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ ... ಹೂಳಿ ದಂಗುಳು ಸಾರವಱಿತ ಬಾಯಿ (ಸಮ್ಯಕಾ.೧೦-೪೮). ೨. ನಾಲಿಗೆ ಅಂಗುಳು ಗಳಿಂದ ಸ್ವಾದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೬). **ಅಂಗಳದ ಮುಳ್ಳು**= ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ (ಶ). [ದೇ. ?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಿಲಿ]

ಅಂಗುಳ$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳ$_2$ 'ಅಂಗುಲ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿ$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿ$_2$ 'ಅಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ (ನಾ). ಕಿರುನಾಲಗೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಿರುನಾಲಗೆ ಊದಿಕೊಂಡು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೂ ಉಸಿರಾಡುವು ದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ: ಬೊಪ್ಪಂಗೆ ಚೆಟ್ಟಿತಂ ಗುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಮುಳ್ಳದಾಯಿತು ಕೆಟ್ಟೆನಿನ್ನೇಗುವೆನೆನುತಳಲ್ಮುಟ್ಟೆ ಸತಿ ಸುಕುಮಾರನಿರ್ದಾ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೨).

[ಅಂಗುಳಿ$_1$ (< ಅಂಗುಳ್) + ಮುಳ್]

ಅಂಗುಳು 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗೂರ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷಿ.
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಂಗೂರ್ ; ಮರಾ. ಅಂಗುರ್, ಅಂಗೂರ್]

ಅಂಗೂಷ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುಸಿ. ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೆಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ (ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ ; ಕರತಲ : ತಾನಂಗೆಯ್ಯ ಪದ್ಮದಿಂ ಚರಣಂಗಳ ಪದ್ಮಂಗಳಿಂದೆ ಗಿರಿಸುತೆಯೆಸೆದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೮) ; ಗಂಗಾಜೂಟ ಲಲಾಟಾಕ್ಷ ಜಯಯೆನುತಂಗೆಯ್ಯ ನಿಖಿ ಲಾಂಗುಲಿಯ ಮುಂಗಳ ವೃಷಭಮುದ್ರೆಯ ನಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಸೋಹತ. ೨೨-೬೭). ಅಂಗೆಯ್ : ಮುನಮುನಂಗಯ್ಯಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ತೋರ್ಪೆನೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೬) ; ಆದಿತ್ಯನನಂಗಯ್ಯೊಳ್ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದ ಪುದೇ (ಸಮುಪ. ೨-೯೨) ; ಅಂಗಯ್ಯ ಲಿಂಗಮುಂ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗ ದೊಳು ಸಂಗನೆಂಬುದು ಸಂಶಯವೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೭-೧೬) ; ಅಂಗಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಿಳಿ ಮುಂಗಯ್ಯ ಮೇಲಣ ಗಿಳಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೬). ಅಂಗೈ : ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಅದವ. ೧೦೪) ; ಕೋಗಿಲ ಸುಧಾಕಿರಣವಂಗೈಯ ಮಾಣಿಕಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೬) ; ಕೊರಂಬಿನಲಿ ನೃಪನಂಗೈಯನೆಚ್ಚನು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೭) ; ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ) ; ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಯಾಕೆ ? (ಗಾದೆ). ಅಂಗೆಯ್ಯ ನೆಲ್ಲಿ = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ : ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಳ್ಗಳನಂಗೆಯ್ಯನೆಲ್ಲಿಯವೋಲ್ ತಿಳಿದಿರ್ಕುಂ (ಚಕವಂ. ೧೧೦-೨೧). ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ : ನಿನ್ನ ತಪ್ಪು ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಂ-₀ (< ಅಗಂ) + ಕೆಯ್ ; "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ-₁' ನೋಡಿ. ‖ ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೫ ಉದಾ ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ ; ಶಬ್ದಾನು. ೬೦೭ ಪ್ರಯೋ). ‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಕೈ ; ತುಳು. ಅಂಗೈ]

ಅಂಗೈಗೆರೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ.
[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಗೆರೆ]

ಅಂಗೈತಳ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ಪ್ರದೇಶ : ನಿರ್ಭಯವರಂಗೈತಳಕೆ ಬಂದರೆ ಪರುಷ ಪಾಷಾಣ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೬) ; ಮುದಿಪರಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಗು ಳಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಸ. ೧೨-೯) ; ಜೊಬ್ಬಿಟ್ಟನಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಅ. ೨೫-೩೪). ಅಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಗುಳಲಿ = (ಭಯ ವಿನಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಬಾಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು. ಅಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ = ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ತೋರದೆ, ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ ಯಿಂದ. [ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ತಳ]

ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. [ಆಲಂ] ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ ; ಕರತಳಾಮಲಕ : ಮಾಯದ ಕಣ್ಣಿ ಗೆಲ್ಲವೂ ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಡೆವಾ. I, ೪೩೭).
[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಂಗೈಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕೈತುತ್ತು : ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಅಜ್ಜಿಯ ಅಂಗೈಬುತ್ತಿ ಗಾಗಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಸುಳಿದಾಡಬೇಕು (ಗಂಮೂಯು. ೩).
[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಬುತ್ತಿ]

ಅಂಗೈಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗೋಟಿ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ. (ಕ). [ಸಂ. ಅಂಗಪಟ್ಟಿಕಾ ?]

ಅಂಗೋಡು (ನಾ). ಅಂಗವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು (?): ಅಡಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ . . . ತನಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಇ. III-i, ೬-೧೨, ೨೦ ; 1348) ; ಮನೆ ಮನೆ ಠಾಉ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೀರು ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾ[ಷಾ]ಣ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ (ಕಇ. I, ೫೩-೧೯ ; 1433) ; ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ ಬೆ[ಣ] ಬೀಳು ಬೆಟು ಬಿಟ ಮುಂತಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಇ. III-i, ೭-೧೯, ೨೦ ; 1527) ; ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲಿಂದ ಒಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟೆ ಕಾಸು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ನವಕ್ರುತ ಕಿರು ಕುಳ ಸುವರ್ನಾದಾಯ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿ ಮನೆಯಂನು ಗ್ರೈಸಿ ರೂಪಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮-೬೨ ; 1668).
[< ಅಂಗ₂ + ?]

ಅಂಗೋಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ದೇಹ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳು. ೨. ಅಂಗ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪಭಾಗ : ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨-೫). [ಅಂಗ₂ + ಉಪಾಂಗ]

ಅಂಗ್ರೇಜಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆ : ನಮಗ ಅಂಗ್ರೇಜಿ ತಿಳಿಯೂದಿಲ್ಲೇನು (ಎತ್ತಿಕೈ. ೫೬).
[← ಹಿಂ. ಅಂಗ್ರೇಜೀ ; ಮರಾ. ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ (< ಇಂ. English)]

ಅಂಘರಿಕೆ 'ಅಂಗರಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಂಘವಣೆ 'ಅಂಗವಣೆ₁' ನೋ.

ಅಂಘವಿಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಘಾ[ಘೋ]ಬಳ (ನಾ). ಪಾಪದ ಶಕ್ತಿ, —ಪ್ರಭಾವ : ಅಂಘಾ [ಘೋ]ಬಳದಿಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ಘಟಿಯಿಸೆ ಸುಪೂಜಿತಾರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದೆಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೩). [ಸಂ. ಅಂಘೋಬಲ (ಅಂಘಸ್ + ಬಲ)]

ಅಂಘೈಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಘ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲು ; ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. ಮರದ ಬೇರು. 'ಅಂಘ್ರಿಪ' ಪರಾ. ೩. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಾದ : ಪೊಳೆವ ಮೊದಲಿನೆರಡು ಪದದ ಬಟಿಕ ಚರಣದೆರಡುವೆಡೆಗೆ ಕಳೆಗಳರ್ಕಸಂಖ್ಯೆಯಾಜು ಮೂಜಿನಂ [ಪಾಕಾಂ. ಜಂ]ಘ್ರಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೫-೨೧ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿತಲ (ನಾ). ಅಡಿ ; ಅಂಗಾಲು. [ಅಂಘ್ರಿ + ತಲ]

ಅಂಘ್ರಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ ; ಎಕ್ಕಡ. [ಅಂಘ್ರಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ಪಾದದಿಂದ (ಎಂದರೆ ಬೇರಿನಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ ಯುವುದು ; ಮರ ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ.
[ಸಂ. ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ಪರ್ಣ + -)]

ಅಂಘ್ರಿಫಲ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ ; ಯಕೃತ್ತು : ಕರ್ಕಂಡಮುಂಘ್ರಿಫಲ ಮನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧೪-೭). [ಅಂಘ್ರಿ + ಫಲ]

ಅಂಘ್ರಿವಲಯ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸುತ್ತು ; ಪಾದದ ಹೊರಮೈ ; ಗೊರಸಿನ ಸುತ್ತು : ಜಾತಿವರ್ಣದ ಹಯಕ್ಕಂಘ್ರಿವಳಯಂ ವಾಲ ಮೋತು ಕಪ್ಪಾಗೆ ಸತ್ವಾಧಿಕಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೭).
[ಅಂಘ್ರಿ + ವಲಯ]

ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). "ನರಿಹೊನ್ನೆ ಗಿಡ ; ಕೋಲುಹೊನ್ನೆ" (ನಿಘಂಟು). [ಸಂ. ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ವಲ್ಲೀ + -)]

ಅಂಚಟೆ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಇರುವವನು (?) : ಅಂಚಟೆಗಳಜೀವ ರುಳರುಂ ಭವಂಬಡೆದ ಪೊಡೆಗಂಚುಗಳ್ ಮಲಿನದೇಹದ ಮರ್ಕಟರ್ (ಮದೇಪು. ೨೪-೨೭). [ಸಂ. ಅಚ್ಛದ ?]

ಅಂಚಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ. 'ಅಜೀವೆ' ಪರಾ.
[< ಪಚ್ಚಡ (< ಪಚ್ಚವಡ)? ಅಥವಾ < ಅಂಚೆ₂?]

ಅಂಚಲ, ಅಂಚಳ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆಯ) ಸೆರಗು. ಅಂಚಳ: "ಅಂಚಳಮೆಂಬುದು ಸೀರೆಯ ಸೆಜಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೬); "ಅಂಚಳಂ ಸೆಜಗೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಚಲಗಪ್ಪು (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ಸೆರಗುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರ(?): ನವೀನ ಚೀನದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ದಳಿಂಬವಾವರಿಸಿದಂಚಲಗಪ್ಪುರದೊಪ್ಪುವಾರಮಾರಳ ವಿಯ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ವಿಲಾಸಮನೀಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪೪).
[ಅಂಚಲ + ಕಪ್ಪು₅ (< ಕರ್ಪು₁)]

ಅಂಚಳ 'ಅಂಚಲ' ನೋ.

ಅಂಚಿತ₁ (ಗು). ೧. ಗತವಾದ; ಕಳೆದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕೊಂಕಿದ; ವಕ್ರವಾದ. ೩. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಮನೋಹರ; ಸುಂದರ. ೫. ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೬. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಹೊಳೆಯುವ: "ವಿಶದಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರಕಾಶಮುಂಚಿತ[ಂ] ಪ್ರಕಟಂ ಸ್ಫುಟಂ ಕಾಣ್ಬುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೩೩–೭೬). (ನಾ). ೭. ಅಭಿನಯದ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಚಿತ₂ (ನಾ). "ಹೊಲಿದದ್ದು; ಚೀಲ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸಂಚಕವನೀಯದಲೆ ಲಂಚಕರ ಹೊಗಿಸದಲೆ ಅಂಚಿತವನೊದಜಿ ಕಳುಹಿದರೆ ಆಕಸಾಲೆ ವಂಚಿಸಲಿಕಜೀಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೭). [?]

ಅಂಚಿರ (ಗು). ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ: ಪೊಸನನೆಯೊಳ್ ಪಸುರ್ಪಲರೊಳಂಚಿರಮಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಪು (ಆದಿಪು. ೧–೬೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವ ಚಂಚದ್ಭೂಷಣ ಮಣಿಪ್ರಭಾಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ಸಂಚಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದರಮರಾಂಗನೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೬೫); ಮುಗುಳ ಕೊಡಂಬೆ ಗಂಟೊಡೆಯೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಬೆಳ್ಸಜಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟೆ ಕೇದಗೆಗೆಳಸೊರ್ಕು ಚೀತರಿಸೆ ಚಾದಗೆಗಂಚಿರಮಾಗೆ ರಾಗಮುಂಚೆಗೆ . . . ತೀಡಿದುದು ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೬೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಮೂಡಲ್ ಮಿಂಚುವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಪು. ೮–೨೦) Eಅಂಚಿರ ಮಲ್ಲದೆ = ಒಂದೇ ಸಮನೆ]. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ?]

ಅಂಚಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಚು ಆಗುವಂತೆ ಇರಿಸು: ಪ್ರೇಮ ಪುಷ್ಪಕೆ ಮೊನಚು ಗರಗಸವನಂಚಿರಿಸಿ ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೧೭). [ಅಂಚು₂ + ಇರಿಸು]

ಅಂಚು₁ (ಕ್ರಿ). ತುಳಿ; ಅದುಮು: ತೋರಿತು ಅವನಂಗವು ಪರ್ವತದೊಲು ತೋರವು ಅತಿಬ್ಯಾಗೆ ಅನಂತಬಲಾತ್ಮಕ ಹಿಡಿದಂಚಲು ಅವ ನಾನಾ ಯತ್ನದಲಿ ದಾನವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದು ಶ್ರೀಹರಿ ಅನಾಯಾಸದಲಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೬೬–೪, ೫). [←? ತೆಲು. ಅಂಚು = ತುಳಿ, ಬಾಧಿಸು]

ಅಂಚು₂ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ಕೊನೆಯ ಮೇರೆಯ ಗೆರೆ; ಮೇರೆ; ತುದಿ; ಅರುಗು; ತೀರ: ಪಿಟ್ಟೆಯನೊತ್ತಿ ಲತೆಯಿಜಿದೆರಡು ಬಟ್ಟಲ ನಡುವೆಯಿರಿಸಿಯೆರಡಜಂಚುಗಳ ಮುಜಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೧); ಹಾಲೊಳಗೆ ಅಂಚಿನೊಳು ಸುಣ್ಣದ ಕುಜುಹನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨–೯); ಮಿಂಚಿನ ಕೊಡೆ ಸಾಧಿಸಿದರೊ ತಂಗಾಳಿಯಂಚಿನೊಳಾಡಿ ಕಲಿತರೊ (ಭರಚ. ೧೩–೧೫೨); ಪ್ರಥಮ ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವ ಅಂಚು ಆಗಲವು ಮೂರು ಸಾವಿರ ಅಸುರರಾಶ್ರಯವು (ಶರಲೀ. ೧೭–೨); ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ ಮಿಂಚಿನ ಭಯ ತಪ್ಪೀತೆ? (ಗಾದೆ); ಅಂಚು ಇಲ್ಲದ ಹೊಲವಿಲ್ಲ ಸಂಚು ಇಲ್ಲದ ಮಾತು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆ ಧೋತ್ರಗಳ, ಉದ್ದದ ಕಡೆಯಭಾಗ, —ಕರೆ: "ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಜಂಪಶೆಯಂಚು ವಸ್ತ್ರಿಯಕ್ಕುಂ ಕರೆಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭–೧೬); ಆಕೆಗೆ ದೊಡ್ಡಂಚಿನ ಸೀರೆಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). P ಕಡ್ಡಿಯಂಚು, ರೇಷ್ಮೆಯಂಚು, ಗುಂಡಂಚು, ನೂಲಂಚು, ಜರತಾರಿಯಂಚು ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಬಟ್ಟೆಹೊಂಬರಿವಾಣದಂಚಿನೊಳಗೆ ಸಾಲು ಬಟ್ಟಲು ಕೆಲವು ಬಟ್ಟಲೊಳು ಇಟ್ಟ ಮಾಣಿಕದ ಸೋಟಿಗೆಗಳೆಸೆಯೆ (ಭರಚ. ೪–೬೩); ಅವರ ಮನೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಅಂಶು?. / ತೆಲು. ಅಂಚು]

ಅಂಚುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿಸು; ಕರೆ ಕಟ್ಟಿಸು. [ಅಂಚುಕಟ್ಟು + –ಇಸು₁]

ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಂಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು; ಬದುಹಾಕು. ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಹೊಲಿದು ಅಥವಾ ಹೆಣೆದು ಕೂಡಿಸು; ಕರೆಕಟ್ಟು. ಅಂಚುಗಟ್ಟು (೩).
[ಅಂಚು₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅಂಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಚುಕಟ್ಟು ೨. [ಅಂಚು₂ + ಕೂಡಿಸು]

ಅಂಚುಗಟ್ಟು 'ಅಂಚುಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಂಚುಗಾಜ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚುಕಟ್ಟುವವನು; ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು: ಸಂಚುಗಾಜರ ಕಮ್ಮಜರ ಅಂಚುಗಾಜರ ಸಮ್ಮಗಾಜರ ಸದನದ ಸಂಚಯವೆಸೆದುದದಜಕೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೪).
[ಅಂಚು₂ + –ಗಾಜ (< –ಕಾಜ)]

ಅಂಚೆ₁ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಜಾಡು: "ಪಥಘೇದದೊಳಗಂಚೆಯು" (ಕಶಮಂ. ೮೬); ಸಂಚಿತ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ ಪಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಇದರಂಚೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಚ್ಚೆ]ಯ ತಿಳಿ (ಪೋಲಿಸಾ. ೪೫೭). ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವ ಮಾರ್ಗ; ಟಪಾಲು; ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣ; ಮಜಲು ಸಾಗಣೆ: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೮). ಅಂಚೆಯ ಊಳಿಗ = ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕೆಲಸ; ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸ: ಅಂಚೆ[ಯ] ಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆ ಮುತ್ಸದ್ದಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). ಅಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ಹೋಗು = ಟಪಾಲು ಮೂಲಕ ಹೋಗು; ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು. 'ಅಂಚೆಕಚೇರಿ', 'ಅಂಚೆಕಾಗದ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಞ್ಚಲ್; ತುಳು. ಅಂಚಲ್; ತೆಲು. ಅಂಚೆ, ಅಂಚಿಯ]

ಅಂಚೆ₂ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂಗಂಚೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಚಿತ]ರುದ್ರರ್ ಸಂಚಿಸೆ ವೃತ್ತಂ ಕಾಂಚನಮಾಲೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨–೮೭); ಮಿಂಚಿನಂಚೆವೆರಸು ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಬಿಜಿಲು ಕಾಲೂಜಿದಂತೆ ಮೇಲೆ ಮೆಜೆಯೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨–೩೯ ವ).
[~ ಅಂಚು₂?]

ಅಂಚೆ₃ (ನಾ). ಹಂಸ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: "ಅಂಚೆ ಸಿತಚ್ಛದ ಖಗಂ ಮರಾಳಂ ಹಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩–೧೮); "ಅಂಚೆಗಳೆಂದು ಹಂಸೆಗಳೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೧); "ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಚತ್ವಂ: ಹಂಸ – ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೬೩, ಪ್ರಯೋ.); "ಅಸ್ವರ ಹಕಾರ ಲೋಪಕ್ಕೆ: ಹಂಸ – ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೭೧, ಪ್ರಯೋ.); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂಜಂಚೆ ಕೊಂಚೆ . . . ಬಲಾಕೆ ಲಾವುಗೆ ಸೇನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೧೧೪೪); ಅಂಚೆಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೯); ಬಿಜ್ಜಮೆಪ್ಪತ್ತೆಸೆವಜ್ಜಿಯ ಸಜ್ಜುಕಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮); ಇಳಿದನಂಚೆಯಲಂಬರದಿ ನಂಬರಮಣಿಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನೆ ನಾರದನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೨೧); ಆ ಕೆರೆಯ

ನೀರಿನೊಡನೆ ಆಟವಾಡುವ ಅಂಚೆಯೊಂದನ್ನು ಕೋವಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿದ್ದ (ನೂರಜ. ೬೬). [ಸಂ. ಹಂಸ]

ಅಂಚೆ$_{4}$ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಅಂಚೆಯೆಂದು ಕಪ್ಪಡಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೦–೯೩); ಒಂದಂಚೆಯಂ ಪೊದೆಯೊ[ದೊ]ಂದಂಚೆಯನುಟ್ಟ ನಿನ್ನಿರವಿದೇನಂಭೋಜಪತ್ರೇಕ್ಷಣೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೬); ಅರುಣಾಂಬುಜದುಳ್ಳಲರೆಸಳ್ಗಳಂಚೆಯೊಳ್ ಸಂಚಲಿಸದೆ ಜಲಬಿಂದು ನಿಂದುವೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೫೮); ಅರಿಸಿನದಂಚೆಯನಿನಿಸೋಸರಿಸಲುಮಿಾಯದೆ ಯಶೋದೆಯಿಾತಂ ಪೀತಾಂಬರನೆಂದು ಧರೆಗೆ ಪೇೞ್ವಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೫೩). [ಸಂ. ಅಂಶುಕ?]

ಅಂಚೆಕಚೇರಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕಚೇರಿ; ಟಪಾಲು ಕಚೇರಿ: ಅಂಚೆಕಚೇರಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಹಳ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಕಚೇರಿ (< ಕಛೇರಿ)]

ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಚೆಕಚೇರಿ: ಹೈಮವತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಮೆಯಿಳಿಸಿದ ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಎರಸೆ. ೮೦). ೨. ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣದ ಒಂದು ಹಂತ; ಮಜಲು. [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಂಚೆಕಾಗದ (ನಾ). ಅಂಚೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುವ ಕಾಗದ; ಟಪಾಲಿನ ಮೂಲಕ ಬಂದ ಕಾಗದ: ಅಂಚೆಕಾಗದ ಮುಂಚೆ ಬಂದರೆ ಲಂಚ ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಕಾಗದ]

ಅಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ಹಂಸದ ನಡಗೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೮); ಅಂಚೆಗಮನೆ ನೋಡಿ ಮೊಗದಿರುಹಿದಳು (ಭರಚ. ೫೬–೮); ಅಂಚೆಗಮನೆಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕುಂಚವ ಬೀಸಿದಳೊಲೆದು (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೭೮).
[ಸಂ. ಹಂಸಗಮನಾ (ಹಂಸ + ಗಮನ + –)]

ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚಾರಮಾಡುವವಳು; ಸರಸ್ವತಿ: ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿಯೆನ್ನ ಹೃದಯದಿ ಚಂಚಲಿಸದನವರತ ನಿಂತು ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವ ತಿಳಿಸು ತ್ರೈಜಗದಂಬೆ ಸುಜನಾಂಬೆ (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೬). [ಸಂ. ಹಂಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಂಚೆಗಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯವನು; ಟಪಾಲನ್ನು ಹಂಚುವವನು: ಮುತ್ತಲದ ನೆತ್ತರವ ಚಿಮ್ಮಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಹೂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಲುಮೆಯ ತಂದ ಅಂಚೆಗಾರ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೭–೨). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + –ಗಾರ (< ಕಾಱ)]

ಅಂಚೆಚೀಲ (ನಾ). ಟಪಾಲಿನ ಕಾಗದ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹಾಕುವ ಚೀಲ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಚೀಲ]

ಅಂಚೆಜವಾನ (ನಾ). = ಅಂಚೆಯಾಳು: ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತವರಿಗೆ ಕಳುಹಿದ ಗಂಡನಂತೆ ಉಶ್ ಉಶ್ ಎಂದು ಉಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯುತ್ತ ಅಂಚೆಜವಾನನಿಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಜವಾನ]

ಅಂಚೆಟಪಾಲು (ನಾ). ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಬರುವ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು.
[ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಟಪಾಲು (< ಟಪ್ಪಾಲು)]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಈ ಕಾಗದವನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೋಗಿ ಅಂಚೆಡಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಡಬ್ಬ]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಂಚೆಡಬ್ಬ: ಉಳಿದೊಂದು ನಾಲ್ಕಾಣೆಯನ್ನು ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಂಚವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ಅರ್ಜೆಂಟಾಗಿ ಹೋಗಲೆ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೮). [ಅಂಚೆ$_{1}$+ಡಬ್ಬಿ]

ಅಂಚೆದಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನೌಕರ; ಅಂಚೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ (ಕ).
[ಅಂಚೆ$_{1}$ + –ದಾರ$_{4}$]

ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಗರಿಯ ನವಿರು: ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್ಸಜ್ಜೆಯೊಳ್ ಪವಡಿಪಾತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨–೫೦೧).
[ಅಂಚೆ$_{3}$ + ತಿಪ್ಪುಳ್ (< ತಿಪ್ಪುೞ್)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). = ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್: ಕನಕಮಯಮಂಚಾಗ್ರದಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಪಾಸಿನಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೮–೧೯).
[ಅಂಚೆ$_{3}$ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುೞ್)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು 'ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸು, ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಮೃದುವಾದ ಗರಿಯನ್ನು, ತುಪ್ಪುಳನ್ನು, ತುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸತಿಗೂಡಿ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಕುಳಿತನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೮); **ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು**: ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿರ್ದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನಿಂದೆಸೆವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೬೫); ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕೌಳುಡೆ ಮಲಗು ಪೊಣ್ಮಂಚಿಯ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೫–೨೭); ಸೆಳೆಮಂಚದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯುವನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೦–೩೦). [ಅಂಚೆ$_{3}$ + ತುಪ್ಪುಳ್ (< ತುಪ್ಪುೞ್) + ಪಾಸು$_{2}$]

ಅಂಚೆದೇರ (ನಾ). ಹಂಸವನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಹಂಸವನ್ನು ಏರಿ ಹೋಗುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ಪೊಂಬಸಿಜನಂಚೆದೇರಂ ತಾಂ ತಾವರೆವನೆಯ ಬಿದಿಯು ಬೊಮ್ಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯); ಅಂಚೆದೇರಂ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಗಾನಯೋಗದೊಳವಂಗೆಣೆ ಇಲ್ಲೆನುತೆ ಪೊಗೞ್ವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೫). [ಅಂಚೆ$_{3}$ + ತೇರ್$_{2}$ + –ಅ$_{7}$]

ಅಂಚೆನಡೆಯಳ್ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನಡೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು; ಹಂಸಗಮನೆ: ಮತ್ಕೃತಿ ರಸವಜಿತ ಬೆಂಚೆಯೆಂದೆನವೇಡ ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರ್ಣವಂಚೆನಡೆಯಳೆ ವಿಶ್ರಮಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨).
[ಅಂಚೆ$_{3}$ + ನಡೆ$_{2}$ + –ಅಳ್]

ಅಂಚೆನೌಕರ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ.
[ಅಂಚೆ$_{1}$ + ನೌಕರ]

ಅಂಚೆಬಸ್ತು (ನಾ). = ಅಂಚೆಚೀಲ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೨).
[ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಬಸ್ತು (< ಪಾರ. ಬಸ್ತ)]

ಅಂಚೆಮನೆ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಕಚೇರಿ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೨).
[ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಮನೆ]

ಅಂಚೆಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಜಲುಪ್ರಯಾಣದ ದಾರಿ; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವ ರಸ್ತೆ. [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ಚಾವಡಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅಂಚೆಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ, ಕೊತ್ವಾಲ್‌ಚಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). [ಅಂಚೆ$_{1}$ + ಮುತ್ಸದ್ದಿ]

ಅಂಚೆಯಾಳು (ನಾ). ಅಂಚೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಓಡುವವನು; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವವನು; ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹಂಚುವವನು; ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು: ಚವರ ಬಂಬಾಳದ ಮೇಲೆ ರಾಮನನು ಲೀಲೆಯಿಂದೊಯಿದನು ಕರ್ತಾರನೆಂದಂಚೆಯಾಳು ರಾಯಗೆ ಪೇಳಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೭–೪೮); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋದ (ತೀಮೋಡ. ೩೦); ಬುದ್ಧಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು,

ಅಂಚೆಆ[ಯಾ]ಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ಬ್ಯಸರ್ವೆ. ೧೦೨–೪).
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಆಳು (< ಆಳ್$_3$)]

ಅಂಚೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಿತವಾದ ದೂರದಲ್ಲಿ ವಾಹನ ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಇಡು ; ಟಪ್ಪೆಯನ್ನು ಇಡು : ಪಡೆದಬುಜಕೆ ರಾಜಂ ವಾಳಿಡುವಂಗಡ ರಾತ್ರಿಗೆಂದಜಂ ಜವದಿಂದಾ ಯೆಡೆಗಯ್ದಲಂಚೆಯಿಟ್ಟವೊಲೆಡೆಗೆಡೆಗರಸಂಚೆ ಪೊಳೆಯ ತೀರದೊಳೆಸೆಗುಂ (ವೃಷವಿ. ೪–೧೦).
[ಅಂಚೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಚೆವಱಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮರಿ ; ಮರಿ ಹಂಸ : ಗೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟಂದಂಚೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಬಲ್ಸೋಲವೀವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳ್ ಕಾವನಿರ್ಕಣ್ಣುಗಳ್ ನಡೆತಂದರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೧೯) ; ಪಾಡುವ ಪಱಮೆಗಳಿಂದೊಲ್ದಾಡುವ ಮುದ್ದಂಚೆವಱಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೨೩). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಮಱಿ]

ಅಂಚೆವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸದ ತುಪ್ಪುಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ : ಆಂಚೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವ (ಜೀವಂಚ. ೫–೨೭). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಪಾಸು$_2$]

ಅಂಚೆವಾಳತಿ (ನಾ). ಬಾಣಂತಿಯಾಗಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಎಳೆಯ ಮರಿಯುಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣುಹಂಸ : ಮಱಿಯಂಚೆಯ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ತುಮುಮನಂಚೆವಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ಣ]ತಿಯಾ ಮಱಿಯೊಳಾದೆಱಕಮುಮಂ ಕಂಡು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೨೨ ವ). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಬಾಳತಿ (< ಬಾಳಂತಿ)]

ಅಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಹಂಸಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ : "ಹಂಸಪಿಂಡ –ಅಂಚೆವಿಂಡು" (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ) ; ರತ್ನನೂಪುರಕಲಾಪಕಲಧ್ವನಿಗಂಚೆವಿಂಡು ತಂಡದಿನುಲಿವುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಬು. ೧೯೪) ; ನಡೆಯ ಕಲಿಸಿದಳಂಚೆವಿಂಡಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೩೨) ; ಪೊಸಬಗೆಯ ನಡೆಯಂಚೆವಿಂಡನೊದವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಸಜಗಂಧಂ ತುಂಬಿವಿಂಡುಮಂ ನೆರಪೆ ತಾವಸಮಾಸ್ತ್ರನಸ್ತ್ರಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ ಬರುತಿರ್ದರವಿಳಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚಿಬಪು. ೫–೧೨).
[ಅಂಚೆ$_3$ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅಂಚೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಮೆಱೆದುದು ಕಮಲಭವಾಂಡಮಿಱುಪಂಚೆವೆಣ್ಣಿನ ಗರ್ಭದ ತತ್ತಿಯ ತೆಱದಂತೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು(ಕುರಾಸಾಂ. ೫–೧೯). [ಅಂಚೆ$_3$ + ಪೆಣ್ಣು (<ಪೆಣ್)]

ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗ. ೨೭–೫೧೭). 'ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಅಂಚೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜನ (ನಾ). ೧. (ಮುಲಾಮು, ಕಾಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದದ್ದನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು ; ಲೇಪನ ; ಎಚ್ಚುವುದು. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ, —ಮುಲಾಮು : "ವಾಮಾಪ್ಪಯವಸ್ತ್ರಂ ಕರಿಯುಂ ಕಪ್ಪುಮಂಜನಾಪ್ಪಯಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೬೧) ; "ಕಜ್ಜಳಮದಂ[ಜನಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩). ೩. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತು ; ದೀಪದ ಮಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ೪. ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಮುಲಾಮು ; ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮುಲಾಮು ; ಅದೃಶ್ಯಾಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ : ಅಂಜನ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಜನ ಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. ೫. ಶಾಯಿ ; ಮಸಿ. ೬. ರಾತ್ರಿ; ಇರುಳು. ೭. ಬೆಂಕಿ. ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲ್ಲಿ (ಕಿ). ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ. ೧೧. (ಕರಿಯ) ಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಜನಕರಂಡಕ (ನಾ). ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ. [ಅಂಜನ + ಕರಂಡಕ]

ಅಂಜನಕೇಶಿ (ನಾ). ಹಟ್ಟವಿಲಾಸಿನಿ ಎಂಬ ವನಸ್ಪತಿ ; ಇದರಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. ℙ ಇದು ಕೂದಲಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
[ಸಂ. ಅಂಜನಕೇಶೀ (ಅಂಜನ + ಕೇಶ + –)]

ಅಂಜನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಿಯುವುದು ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು ; ಲೇಪನ. ೨. ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಮಂತ್ರಜ್ಞರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ.
[ಅಂಜನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಜನಗಾರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡವನು : ಅಂಜನಗಾರನು ಅಂಜನದಿಂದ ಪಬ್ಬರು ಕಾಣದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಂ ಗ್ರಹಿಸಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೩–೧). [ಅಂಜನ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಂಜನಚೋರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು : ಅಂಜನಚೋರಂ ಘುಟಿಕಾಪ್ರಯೋಗದಿಂದದೃಶ್ಯರೂಪದಿಂ ಪೋಗಿ ಕಳ್ದು ತಂದು ಕುಡುವ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಳಪ್ಪುದಱಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೭ ವ). [ಅಂಜನ + ಚೋರ]

ಅಂಜನವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಣ್ಣ ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಅಂಜನವಣ್ಣವೆ ಪೊಲೆದುದಿಗಿಲ್ಲ ನಿರಂಜನ ನೆಲಸಲಂತವಳ (ಪರ್ಧಜ. ೧೦–೭೯).
[ಅಂಜನ + ಬಣ್ಣ]

ಅಂಜನಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ, ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಡಿಗೆಕಡ್ಡಿ.
[ಅಂಜನ + ಶಲಾಕೆ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಅಂಜನವನ್ನು ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಡೆದಿರುವವನು : ಕೊಂದಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ರಸಮುನಂಜನಸಿದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೩೭ ಪ್ರಯೋ) ; ರಾತ್ರಿಯೆಂಬ ಹುತ್ತಿನೊಳಗೆ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ರಾಹು ಹೆಡೆಯನೆತ್ತಿ ಕಚ್ಚಲೊಡನೆ ಅಂಜನಾ[ನ]ಸಿದ್ಧರ ಅಂಜನವು ಹಾಱಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೨೭೯).
[ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಂಜನದ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ (ಹಲವು ಬಗೆಯ) ಸಿದ್ಧಿ. [ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಂಜನಾವತಿ (ನಾ). ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಾವತೀ]

ಅಂಜನಿ (ನಾ). ೧. "ಕಾಡಿಗೆಯ ಕೊಳವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩೭, ಕಿ). ೨. ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳು, —ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹಳಾದವಳು. ೩. ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ; ಕಾಲಾಂಜನ ಎಂಬ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಜನೀ]

ಅಂಜನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಲ್ಲಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಇಲಿ ; ಸುಂಡಿಲಿ. ೩. = ಅಂಜನಾವತಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಿಕಾ]

ಅಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಎಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. ೨. ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ ; ಅಂಜನಾದೇವಿ. ೩. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಂಜನೆಯೆಂಬ ಪೆಸರ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ನರಕಮಿರ್ದುದು (ಅಜಿಪು. ೧೧–೬ ವ). [ಸಂ. ಅಂಜನಾ]

ಅಂಜಮೆ$_1$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರ್ಭಯ. 'ಅಂಜಮೆಗುಡು' ಪರಾ. [ಅಂಜು$_1$ + –ಅಮೆ$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಞ್ಜಾಮೈ]

ಅಂಜಮೆ$_2$ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : ಭರತಂಗೆಱಗುವೆಱಕಮಂಜಮೆಯಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೫) ; ಪೊಱಗಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸುವ ಬಹಿರಾಳಾಪದ ಡೊಂಬನೊಲ್ಲದೆ ಮಾಸಿದ ಹೇಮಕುಂಭದಂತೆ, ಸಾಧಕನ ಮರು

ಳಾಟದಂತೆ, ವೀರನಂಜಮೆಯಂತೆ . . . ಒಳಗೆ ಕಡು ಲೇಸಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೩ ವ) ; ಸತಿಗೆ ಪತಿಯೆ ಕರಂ ಕೊರ್ತಾ ಪೊಟ್ಟುಮಂಜುವಂಜಮೆ ಕೋಪಮನುಡುಗಿಸಲಿದೊಂದೆ ಸಾಲದೆ ಬನ್ನಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೮-೬೧). [ಅಂಜು$_1$ + -ಅಮೆ$_2$]

ಅಂಜನೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳು ; ಅಭಯಕೊಡು : ಜನಮಂ ನೀಮಂಜಲಿಮೆಂದಜೀವಮರ್ವಿನ ಮಂಜಮೆಗೊಟ್ಟಜೀದು ನಿಜೀಸಿದಂ ಚಂದ್ರಾಭಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೧).
[ಅಂಜಮೆ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂಜರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜಲಿ, ಅಂಜಳಿ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ : ಮುಚ್ಚಿದಂಜಲಿವೆರಸಿ ಗುರು ವಸಿಷ್ಠಂಗೆಜಗಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೪) ; ಏಕೆ ಭೋಜನಪಾತ್ರವಂಜಲಿಯಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೩). ೨. ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ; ಅಂಜಲಿಮುದ್ರೆ. **ಅಂಜಳಿ** (ನಾನಾರ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅಂಜಲಿಕರಣ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಕರಣ]

ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮಣ್ಣು ಬೊಂಬೆ. ೨. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವನಸ್ಪತಿ ; ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆ. ೩. ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ: "ಈಕ್ಷಿಸುವ ಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳಂಜಲಿಕಾರಿಕಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೪). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕಾ]

ಅಂಜಲಿನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು : ಅಂಜಲಿ ನೀಡಿ ದಿವ್ಯಪಾಯಸಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರೆಯಂ ವಿನಯದಿಂ ಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೨೬೨). [ಅಂಜಲಿ + ನೀಡು$_1$]

ಅಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಬೊಗಸೆ. [ಅಂಜಲಿ + ಪುಟ$_2$]

ಅಂಜಲಿಬಂಧ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಬೊಗಸೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಹಣೆಯ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ ; ಕೈಮುಗಿಯುವುದು ; ಕೈಜೋಡಿಸುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಬಂಧ]

ಅಂಜವಲೆ (ನಾ). ಭೀತಿ ; ತಲ್ಲಣ (?) : ಈ ಯುವತಿಯ ಹಾವಭಾವ ಮನೆ ಭಾವಿಪಭಾವಭವಂ ಭವಂಗಮಂಜವಲೆಯನೋವದೀವನೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೬೮); ಎಂದು ಮತ್ತಂ ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಸೈರಣೆಯ ಸಲ್ಗೆಯಂಜವಲೆಯೊಲವಿನ ಗುಣಂಗಳಂ ನೆನೆನೆನೆದು (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೬ ವ).
[ಅಂಜಮೆ$_2$ + ಅಲೆ$_2$? ಅಥವಾ ಅಂಜು$_1$ + *ಅವಲೆ ? P ತಮಿ. ಅವಲೈ = ನೋವು]

ಅಂಜಸಾ (ಅ). ೧. ದಿಟವಾಗಿ ; ನಿಜವಾಗಿ ; ಸರಿಯಾಗಿ. ೨. ಥಟ್ಟನೆ ; ಕೂಡಲೆ : "ತ್ವರಿತದಲಿ ದಿಟದಲ್ಲಿ ಅಂಜಸಾಹ್ವಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬-೭೩). [ಸಂ.]

ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ಆಕ್ಷಣವೇ ಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶ : ಖಂಜತನವು ಬಂದು ಪ್ರಾಪ್ತನಾ[ವಾ]ದಡೆ ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ ಬಯಸುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೩೨). [ಅಂಜಸಾ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅಂಜಳಿ 'ಅಂಜಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ ; ದಿಗಿಲು : ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೭೨೪) ; ಅನುಗೆಟ್ಟು ನೀವಿಲ್ಲಿದ್ದಡಂಜಿಕೆ ಪುಟ್ಟದಿಹುದೇ (ಬಸಪು. ೧೮-೧೫) ; ಸುರಪನಂಕುಶ ಮಾಕಿದರೆ ಮೆಯ್ಯಜಿಯದೈರಾವತಕೆ ಕಬ್ಬಿನಲಿಜೀದರಂಜಿಕೆಯುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೫) ; ಅಂಜಿಕಿನ್ನ್ಯಾತಕಯ್ಯಾ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯೨-೧). [ಅಂಜು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಅಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು ; ಭಯಪಡಿಸು ; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು : ಪೊಸ ಕಾರೊಳಿಂತು ಬೆಳ್ಪಗೆ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಮನಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೪) ; ನಿಮಗಾನಂಜದೊಡಂಜಿಸಲ್ ನೆಜೀವೆನೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಂ ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೪) ; ಎಜಗದರಾತಿಭೂಭುಜರ ನಾಜಿಯೊಳಂಜಿಸಿ ತಂನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಗೆಜಗಿಸುತಿರ್ಪ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೨೧ ; 1113) ; ಸೌಭದ್ರೇಯ ಭ್ರಂಗನ ಬಿಲುದನಿಯ ಭರವಂಜಿಸಿತು ಜಯಯುವತಿ ವಿರಹಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೧) ; ಶಾಬಮೃಗಮಂಜಿಪುದು ಗಡ ಪುಲಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೫). **ಅಂಜಿಸಿಕೊ** = ತನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಂಜುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೋಜನ ಹೊಯ್ದುಜೀ ಬೆಕ್ಕನಂಜಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬಜೀಕೆಯ ನುಡಿಯಂತೆ ಮದನ ಉಜುಬಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಿಸಖರನಂಜಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊಜವೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಮುನಿದು (ಭರಜ. ೪೮-೯೩). [ಅಂಜು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ವೈಶಿಗಿ. ೨೭-೫೧೨). 'ಅಂಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.
[ಅಂಜಿ$_0$ (< ಹಂಜಿ ?) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜೀರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು ; ದಿಗಿಲುಬೀಳು : "ಅಂಜು - ಭಯೇ" (ಶಮಥಾ) ; ಅನ್ತಕನ್ಗಞ್ಜದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೮; 750) ; ಅಂಜದಂಜದೆ ತೊಲತೊಲಗು (ಕವಿರಾ. ೨-೨೬) ; ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು ಬಿಲ್ಗೆ ಕರಮಂಜುವಿರಂಜಲಿಮಾ ತ್ರಿಣೇತ್ರನಂ ಪೋಗೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾದುವೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೨) ; ನಡುಗುವ ವಲ್ಲಭೆಯರನಂಜಲಿಮಂಜಲಿಮೆಂದು ಸಂತೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೦ ವ) [ಅಂಜಲಿಂ = ಹೆದರಬೇಡಿ] ; ಈ ನದೀನಂದನನ ಬಲದಲಿ ಸೇನೆ ಶಿವಗಂಜುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೩) ; ಅಂಜಿದು ಫಣಿರಾಯ ತಲೆದೊನೆಯಲು ರತ್ನ ಗುಂಜಿಯಂತೆಸೆದು ಚಿಲ್ಲಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೩) [ಅಂಜಿದು = ಅಂಜಿ] ; ತಮಕೆ ರವಿಯಂಜಿ ಬೆಳಗದಿರ್ಪನೆ ಲೋಕಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧-೩೨) ; ಅಂಜಿದವನ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗು** = ಭಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗು : ಅರಮನೆಗೆ ಅರಮನೆಯೇ ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಞ್ಜು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಜು ; ಕುಇ. ಅಜ ; ಕುವಿ. ಅಜ್ಜಲಿ ; ಬ್ರಾಹೂ. ಹೀಜಿಂಗ್]

ಅಂಜು$_2$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : ಹಿಂಜರಿದನೈಸೆ ರಾಮಂಗೆ ಮೊರೆಯಿಡಲ್ ಅಂಜರಿಯದಾಂಜನೇಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೮-೨೫೭).
[< ಅಂಜು$_1$]

ಅಂಜುಕುಳಿ, ಅಂಜುಗುಳಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಭೀರು ; ಹೇಡಿ : ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ) ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಂಗಳೊತ್ತುತಿರೆ ಜಾಟ ನೀಳ್ಪನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೨೩) ; ವಿನೋದವಾಗಿ ಕೇಳಿದರೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟೆ; ನೀನು ಶುದ್ಧ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಆರ್ಯಕ. ೪೭). **ಅಂಜುಗುಳಿ** : ಆತ ಮಹಾ ಅಂಜುಗುಳಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೬೬); ಈಕೆ ಬಹಳ ಅಂಜುಗುಳಿ ಎಂದ (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೨೫).
[ಅಂಜು$_1$ + -ಕುಳಿ$_2$]

ಅಂಜುಗುಳಿ 'ಅಂಜುಕುಳಿ' ನೋ.

ಅಂಜುಪುರುಕ, ಅಂಜುಬುರುಕ (ನಾ). = ಅಂಜುಕುಳಿ. **ಅಂಜುಬುರುಕ** : ಅಂಜುಬುರುಕರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧).
[ಅಂಜು$_2$ + -ಪುರುಕ]

ಅಂಜುಪುರುಕಿ, ಅಂಜುಬುರುಕಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವ

ವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು. **ಅಂಜುಬುರುಕಿ** : ಏನು ಅಂಜುಬುರುಕಿ ನೀನು ಯಶೋದಾ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫). [ಅಂಜು₁ + -ಪುರುಕಿ]

ಅಂಜುಬುರುಕ 'ಅಂಜುಪುರುಕ' ನೋ.

ಅಂಜುಬುರುಕಿ 'ಅಂಜುಪುರುಕಿ' ನೋ.

ಅಂಜುರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜುಲಿ, ಅಂಜುಳಿ (ನಾ). = ಅಂಜಲಿ : "ಬೊಗಸೆ" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಂಜುಳಿ** : ಮುಖಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾರ್ಥಂ ಪೇರಡವಿಯೊಳಂಜುಳಿಯಿಂ ಜಲಮಂ ತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೧) ; ಲಲನೆಯಂಜುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಸಲಿಲದಿಂ ಚಪ್ಪಳಿಸುತಂ ಬೆನ್ನೊಳು ಶಿರಸಿನೊಳು ಜಲವನೊತ್ತುವಳ್ (ಬಸವು. ೧೫-೯) ; ಜಗವುಘೇ ಯೆಂದುದು ಜಯಧ್ವನಿ ಜಗವ ಝೊಂಪಿಸಿತೊಗ್ಗಿನಂಜುಳಿ ಗಗನದಗಲಕೆ ಕುಣಿವುತಿದ್ದುದು ಸುರರ ಭಾಳದಲಿ (ಕುಮ್ವ್ಯಾಕ. ೬-೩೨) ; ಚೂಡಾಮಣಿಯನಂಜುಳಿಗೆ ತೆಗೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೮-೨೬೮). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿ]

ಅಂಜುಳಿ 'ಅಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜೂರ, ಅಂಜರ, ಅಂಜೀರ, ಅಂಜುರ, ಅಂಜೂರಿ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಚಂಪಕ ಪಾರಿಜಾತವು ಪನಸು ಅಂಜೂರ (ಜಿನಭಾ. ೧೭-೧೬). **ಅಂಜರ** : ಅಂಜರಮುಂ ಖರ್ಜೂರಮುಂ . . . ಮಂಜುಳದುದ್ಯಾನವನದೊಳಿರ್ಪವು ಪೆಂಪಿಂ (ಹನ್ನಿ್ಮರ.೪-೧೫); ಅಂಜರದ್ರಾಕ್ಷಾಕಿ ಸಲವಿದನಲ ತಂಗಿ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೮). **ಅಂಜೀರ** : ಕಾನಡಾ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಂಜಿ, ಅಂಜೀರ . . . ಫಲಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೨೭೬) ; ಇವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಅಂಜೀರವನ್ನು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩). **ಅಂಜುರ** : ಉತ್ತುತ್ತೆ ಜೇನು ಅಂಜುರ ಶೇಪು (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೪೯-೨). **ಅಂಜೂರಿ** : ಅಂಜೂರಿಯ ಗಿಡಗಳೂ ಅತ್ತೀ ಆಲದ ಮರಗಳೂ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯೊಳಗಿನವು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಜೀರ್]

ಅಂಜೂರಿ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ ; ವಸ್ತ್ರ ; ಕಪ್ಪಡ (ಕ). [~ ಅಂಚಿ₄]

ಅಂಝುಟೆ 'ಅಜ್ಝುಟೆ' ನೋ.

ಅಂಟಕಾಸು, ಅಂಟಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಾಯಿಮಾಡು; ಬೆಸುಗೆಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟಗಾಸು** (ಕ).

[< ಅಂಟು₃ + ಕಾಸು₁ (< ಕಾಯಿಸು₁)]

ಅಂಟಗಾಸು 'ಅಂಟಕಾಸು' ನೋ.

ಅಂಟರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಅಂಟವಾಳ.

[ಅಂಟು₁ + ಅರಳೆ ?]

ಅಂಟರಿಕೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಅಂಟರು + -ಇಕೆ]

ಅಂಟರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. (ದ್ರವಾಂಶ ಕಳೆದು ಹೋಗಿ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೨. "ಹೊತ್ತು, ಹೆಚ್ಚು ಬೆಂದಿರು, ಹುರುಪಡಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [~ ಅಡು ?]

ಅಂಟರು, ಅಂಟಲು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : "ಸ್ಪರ್ಶ" (ಗುವಿನೋ. ಕ). **ಅಂಟಲು** (ಕ). [< ಅಂಟು₁ ?]

ಅಂಟಲು 'ಅಂಟರು' ನೋ.

ಅಂಟಸುಂಟೆ (ನಾ). ನಿಂದಾವಾಚಕವಾದ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ಒಂದು ಬೈಗುಳ (?) : ದರವುರಮುಮಂಟಸುಂಟಿಯುಮುರೆವೊರಕನುಮೆಸಿಸಿ ತರತರಂ ನುಡಿದು ಸಭಾಂತರದೊಳ್ ರಂಜಿಪುದೆ ರಸಾಂತರಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ನುಡಿದು ರಂಜಿಸವೇಡಾ (ಆಜಿಪು. ೧-೪೮) ; ಚಃ ಬಿಸುಡುಗೊಯ್ಕೆಯ ರುಟ್ಟುಪದಕೊದ್ದೆ ಬೀಜು ಬೆರಳ್ಗಡಿಕೆಯರಂಟಸುಂಟಿ ಸುಡು ಪಂಜಿಗೆಳೆಂಜಲ ಪಂಜಿಯೆಂದು ಬಯ್ದೊಡನೆತ್ತಿದರ್ ಮುಸಗಿ ಬೇಂಟದ ಬನ್ನಮನಕ್ಕತಂಗಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೮-೩೧). [?]

ಅಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು ; ಕಸಿಮಾಡು (ಕ). ೩. ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು₃ + ಇಕ್ಕು₁]

ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮನೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬೇಡುವ ಒಂದು ಆಟ ; 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ' ಎಂದು ಕೂಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಡುಗರ ಆಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಟಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಂಟು₃ + ಇಡು₁]

ಅಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸೇರಿಸು ; ಹತ್ತಿಸು ; ಸೋಕಿಸು; ಮುಟ್ಟಿಸು : ತೇಱಿಡಿ(ಱು)ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಮಂತದುಂ ಪೆಱರನಂಟಿಸೆ ಪತ್ತುಗುಮಾ ಮಹಾವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೭) ; ಕಂಪಿಪೊಡಲಂಟಿಪ ಧೂಳಿಯೊಜಲ್ವ ನಿಸ್ವನಂ ನಿಟ್ಟುಸುರೆಂದು ವಿಸ್ಮಯಮುನಾಗಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೫೯) ; ಸುತವೆರಸಾ ವಧೂಟಿ ಜಿನರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಪೊದಚ್ಚು ಪೋಗಿ ಸಂಗತಿವಡೆದಿರ್ದ ಬಾಗಿಲ ಕವಾಟಗಳಂ ಸಿಸುಪಾದಂ[ಶಿಶುಪಾದಮಂ] ಕಳಾವತಿ ಬಿಡದಂಟಿಸಲ್ ತೆಱದನಂದೆರೆದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.೭-೫೨) ; ಎಂಟುಮುಡಿ ನಯದಿಂದ ನೊಸಲಿನೊಳಂಟಿಸುವುದಾತಂಗೆ ಪಟ್ಟವನೆಂದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೫) ; ಅದೊಂದು ದುಃಖಪರಂಪರೆ, ನಿಮಗೇಕೆ ಆ ದುಃಖ ಅಂಟಿಸಲಿ (ನವನೀ. ೬೯) ; ಮೊದಲ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಗದವನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ್ದರು (ಕಾಲಿಮು.೪೯). ೨. ಬೆಂಕಿ, ದೀಪ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು ; ಹಚ್ಚು : ಅಂಟಿಸಿದ ದೀಪದಿಂ ಕೆಂಡರಣೆಯಂ ಮಥಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೨-೨೬). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು : ಪಂಠಿಸಿ ರಿಪುಗಳ ಮುಱಿಯಲಿಱಿದು ಮನಕಂಟಿಸಿದರು ಭೀತಿಯನು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೦೪). [ಅಂಟು₁ + -ಇಸು₃]

ಅಂಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಟ್ಟು ; ತಾಕು ; ಸೋಕು : ವಿರಚಿಸಿ ಸುಕುಮಾರತೆಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಬೆರಳಿಂದಮಂಟಿನೋಡಿದನೋ ಪೇಱುರವಿಂದೋದ್ಭವನೆನಲಾ ತರುಣಿಯ ಗಂಭೀರನಾಭಿಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦) ; ನಿನ್ನಧರಾಮೃತಕ್ಕೆಳಸಿ ತನ್ನೃಪ ನನ್ನವನಂಟಿನೊರ್ಮೆಯುಂ ನಿನ್ನಯ ಸಂಗಮಕ್ಕೆಳಸಿ ಮಾಣ್ದನತೀವ ಸುಖಪ್ರಸಂಗಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೬೪); ಕೋಮಳಕರದಿಂ ಭೂಮಿಶಾಸನ ಸಕಲಾವಯವಂಗಳನಂಟಿ ನೋಡಿ (ದಶಕು. ೨-೫೩ ವ) ; ಇಱಿದೆಡೆಯನಂಟಂಟಿ ತೋಱುತಿರಲು (ಆರಾಚ. ೧೩-೧೯). ೨. ಜತೆಗೂಡು ; ಸೇರು ; ಕೂಡು : ನಿಚಿತ ಮುದದಿಂದೆ ಮುಖಶಶಿರುಚಿಯಂ ಬಿಡದಂಟಿ ಸವಿವೆವೆಂದಗಲದೆ ಸಾರ್ದ ಚಕೋರಂಗಳವೊಲ್ ಘನಕುಚಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿದುವು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೦೭); ಕಂಟಕಿಯೆಂದು ನುಡಿವರೆಮ್ಮನೆಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯ ನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರ್ಪೊಲು ಫಲವಂಟಿದ ಪಲಸುಗಳಿಹವು (ಕಂನವಿ. ೨-೪೬) ; ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಅಂಟಿದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಱಿಯಿಱಿವಾಗ ಒಂಟಿಗಂದಲಿ ಮೆಱಿದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೬೦); ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡೂ ಅವನಿಗೆ ಅಂಟಲಾರವು (ಜಗದಾ. ೩೪). ೪. ನೆತ್ತಿಕೊ ; ಹತ್ತಿಕೊ : ಜಾಜಲಂಟಿದ ಕಾಲ ರೊಂಡೆಯನೂಱಿ ಬಿದ್ದಂಗಯ್ಯ ಕೆಸಱಂ ತೋಱುತಂ ಭೂನಾಥ ನೀನಱಿಯಾ ಜಗತ್ರಯಕೆ (ಬಸವು. ೧೦-೮). ೫. ಸವರು ; ನೇವರಿಸು ;

ತಿದ್ದು : ನಿಮಿರ್ದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಕಾಳಿಯನಂಟುತ ಮುನ್ನತಸ್ತನಂ ಪೊಗರೆಸೆಯಲ್ (ನಳಚಂ. ೩-೨೯). ೬. ನಿಲ್ಲು ; ತಡೆ : ಧರೆಯನೆಲ್ಲ ಮುಸುಕುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆ ತರಣಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲುವುದೆ ದು ರು ಳ ಬ ಲ ದಿ ಜನಮುಂ ದಂಟದೇ ಪರಿದೋಡಿತು ದೆಸೆದೆಸೆಗಳಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫-೬೫). ೭. ಕೋಪದಿಂದ ಮೇಲೆ ಬೀಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೮. ಮೈಥುನ ಮಾಡು ; ಸಂಭೋಗಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೯. ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಅಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು ; ಕೋಲಾ. ಅಟ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಟ್ಟ್]

ಅಂಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ ; ಜಿಗಟು : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಾಯಿ ಅಂಟುಅಂಟಾಗಿದೆ (ನಡೆವಾ. II, ೧೪೬೦). ೨. ಜಿಗಟಾದ ವಸ್ತು ; ಸೋಕಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ಪದಾರ್ಥ; ಗಿಡಮರಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಗೋಂದು ; ಬಂಕೆ ; ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸುವ ಸರಿ : "ಸರಿ ಪರಿಸನಂಗಳೊಳಗಂಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಮಯಣದಂಟಿನ ಮೇಲುಕೊಂಬಿನ ಬೇಟೆಗಾಜರು ಬಳಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೩೩) ; ಗಳೆಗಳಂಟಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದವು ಪಿಕ್ಕುಳಿಗ ಪಿಂಜರ ಮಂಜರಿಗ ಮಿಾಂಬುಲಿಗಲಾವುಗೆ ಸರಲೆ ಬುರುಲೆಗಳ್ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೮); ಅಂಟಿನಂದದ ಸ್ನೇಹ ಬಿಜುಬಿನಂದದ ಕೋಪವುಂಟಾದವರನು ಪತ್ತುವುದು (ಭರಚ. ೬೮-೩೪) ; ಅಂಟುಗಳಟಿದ ಪಕ್ಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೫೯-೫). ೩. ಕೊಳೆ ; ಕಶ್ಮಲ : "ಆಚಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪) ; ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಜಗೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕರತಳದಂಟ ಕೀಳುವ ದಾರೆ ಸಲೆ ಸಂದ ಗಿಣ್ಣಿಲೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಚ. ೪-೬೪). ೪. ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಜೋದೋಷ ; ಮುಟ್ಟು : "ಅಂಟಿನಲಿ ಮುಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೩). ೫. ಕಸಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಚಿಗುರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಅಂಟು ಇದ್ದಂತೆ ನೇಪದ ನಂಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೬-೩) ; ಪುಷ್ಪದ ಜಾತಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಗಿಗಳನ್ನು. . . ಅಥವಾ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಹಾಕುತ್ತಾ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩) ; ನಾಟುವ ಅಂಟುಗಳು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಂಬಂಧ : ಅಂಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ನಂಟು ತಪ್ಪೀತೆ ? (ಗಾದೆ). ೭. ಆಸರೆ ; ಅವಲಂಬನ ; ರಕ್ಷಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ** = ೧. ಗೋಂದನ್ನು ಹುರಿದು ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : ಅಂಟಿನ ಉಂಡಿ[ಡೆ]ಯಿಲ್ಲದೆ ಶೀನೂನ ಫಲಾಹಾರವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೫೩೫). ೨. ಪುರಿ ಕಡಲೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : "ಅಯ್ಯೋ ಆಗಲೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿಬಿಟ್ಟನೆ? ಒಂದಷ್ಟು ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ, ಅವುಗು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆನಲ್ಲಾ ? (ಬೆಳುಮ. ೨೬೪). **ಅಂಟಿನ ಕೋಲು** = ಅಂಟು ಕೋಲು : ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲೆಗಳಂಟಿನ ಕೋಲು ಕಣ್ಣಿಯ ಬಲುಭುಜರು ಸಡಗರಿಸಿ ನೆರೆದರು ಪುರದ ಬಾಹೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೨-೧೦). **ಅಂಟಿನ ಮರ** = ಜಿಗಟಾದ ಹಾಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (*).

[< ಅಂಟು$_1$. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು]

ಅಂಟುಕ (ನಾ). ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಬಿಡದವನು : ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಟು$_1$ + –ಉಕ]

ಅಂಟುಕಣಿ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿದ ಬಲೆ (?) : ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟುಕಣಿಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ ಖಗಮೃಗಗಳ ಕೊಲುತಿರ್ಪಣ್ಣರಿಗುಂಟೇ ಸದ್ಗತಿಯು (ಅಸಂಚ. ೧೨-೧೭೯).

[ಅಂಟು$_2$ + ಕಣಿ (< ಕಣ್ಣಿ ?)]

ಅಂಟುಕಲಿಕೆ, ಅಂಟುಕಲಿಗೆ (ನಾ). ಸೂತಕ ; ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಟುಕಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ಕಲೆ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಅಂಟುಕಲಿಗೆ 'ಅಂಟುಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಟುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ನೀಡು ; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ಕೊಡು]

ಅಂಟುಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಟನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು : ದುರ್ಯೋಧನನು ಹನ್ನೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಮಂಡೆಕೊಡಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವ ಅಂಟುಕೋಲುಗಳನ್ನೂ. . .ಇನ್ನೂ ಬೇಕಾದ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ (ಕೃವಾಉ.೨೪೪). ೨.=ಅಂಟುಗಳೆ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಟುಗಳೆ : ಬಡಿಕೋಲು ಜಾಯಿಲಂ ಪಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ತಡಿಕೆ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆಯು ಬೆಂಗಲ್ಲಿ ತೊಡಕುವಲೆ ಕಂಬಿ ತಿತ್ತಿಯು (ರಾಘಚಾ. ೧೭-೬೭). 'ಅಂಟುಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಂಟುಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ (ಬಟ್ಟೆಬರೆಗೆ, ಮೈಗೆ) ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು : ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೧೪-೨೪೨). 'ಅಂಟುಪುರಲೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಗರಿಕೆ (< ಕಜುಂಕೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಟುಗಳ (ನಾ). ಸಸಿ; ನಾಟಿಹಾಕಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ಪೈರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ?]

ಅಂಟುಗಳೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಅಂಟು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು, —ಗಳು : ದಡಿವಲೆಗಳಂ ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳಂ ಅಂಟುಗಳೆಗಳಂ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಗಳ ಗಿಡುಗ ಸಾಳುವ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೫-೧೬). [ಅಂಟು$_2$ + ಗಳೆ (< ಗಜಿ)]

ಅಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊ ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ ; ನಾಟು : ಬಾಸೆಯೊಳಂಟುಗೊಂಡ ಕಣ್ ತಿವಳಿಯೊಳಂ ಸಿಲ್ಕಿ ಪೋಗಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬನ ಹೊಂದು : ನಯನದೊಳ್ ತವಕಂ ತವೆ ಮಿಕ್ಕು ತಲ್ಲತಾಮಂದಿರದಂಟುಗೊಂಡದೆನಸುಂ ಕುಸುಮಾವಳಿದೇವಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೯೬) ; ನೀರ್ದಾಣಮನಂಟುಗೊಂಡದಟರಾಗಳೆ ಬಾಯ್ಬಿಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೪).

[ಅಂಟು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಂಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡು ; ನಾಟು : ಅಗೆದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ ಅಂಟುಗೊಳಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಬಿತ್ತಿದಂತೆಯುಂ ಬೇರ್ವರಿದಂತೆಯುಂ ಮಗ್ನಮಾಗಿರ್ಪಂತುಟಾ ಮೆಲ್ಲಡಿಯೊಳ್ಗಂಪಂ ಸವಿವಿನಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦-೨೦).

[ಅಂಟು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಟುಗೋಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸೇರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಗೋಡೆ. 'ಅಂಟುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟು$_2$ + ಗೋಡೆ]

ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟುವ ದ್ರವವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಗೋರಿವೇಂಟೆ ಪಳಹರವೇಂಟೆ ಪಟವೇಂಟೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಬೇಂಟೆ ಚಿತ್ರವೇಂಟೆ ಅಂ[ಪಾಠಾಂ. ಉಂ]ಟು ಜಲವೇಂಟೆ ತೋಹಿನ ಬೇಂಟೆ ಘನ ಸೋಹುವೇಂಟೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಹೆಸರಂ ಪೆತ್ತು ಮೆಜೆವುತಿಪ್ಪೆಂಟು ತೆಜದುಚಿತ

ವೇಂಟೆಯನಾಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೯). ☞ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದು ಪದವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಟು ಬೇಟೆಗಳ ಲೆಕ್ಕ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಂಟುವೇಂಟೆ, ಜಲವೇಂಟೆ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬೇಟೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ.
[ಅಂಟು$_2$ + ಜಲ + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). = ಅಂಟುರೋಗ: ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಸಿಡುಬು ಕಾಣಿಸಿತು . . . ಅದು ಅಂಟುಜಾಡ್ಯವಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಆಡಿಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ವೈದ್ಯರು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). [ಅಂಟು$_2$ + ಜಾಡ್ಯ]

ಅಂಟುಪುರುಲೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. 'ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.
[ಅಂಟು$_2$ + ಪುರುಲೆ]

ಅಂಟುಬಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟನ್ನು ಕಳೆ ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಆಚಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪). [ಅಂಟು$_2$ + ಬಾರಿಸು]

ಅಂಟುಮನೆ (ನಾ). ಎರಡಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಗೋಡೆಯಿರುವ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಟುಮನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಟುಗೋಡೆ' ಪರಾ. [ಅಂಟು$_2$ + ಮನೆ]

ಅಂಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಆಶೌಚ ; ಸೂತಕ ; ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಟು$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_2$]

ಅಂಟುಮುರುವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಒಡವೆ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಚಂದ್ರಮುರು ಹೋ. [ಅಂಟು$_1$ + ಮುರುವು]

ಅಂಟುರೋಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹರಡುವ ರೋಗ: ಸಿಡುಬು ಅಂಟುರೋಗ (ರೂಢಿ). [ಅಂಟು$_2$ + ರೋಗ]

ಅಂಟುವಕ್ಕು (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ; ರಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಇಡುವ ಬೊಟ್ಟು: ಮಡದಿಯರೆಲ್ಲಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಕೈಮುಗಿದು ನೆನೆದು ಮನೆದೇವತೆಯಂ ಕುಡಿವೆರಳೊಳಂಟುವಕ್ಕಂದಿಡುವರ್ ಬಾಳರ್ಗೆಯೂ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಕಪ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೮೮). 'ಸೊಡರ್ವಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಂಟು$_2$ + ಮಕ್ಕು ?]

ಅಂಟುವಲೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕವಣೆಯ ಮಿಂಟೆಯ ಪೆಂಟೆಯ ಅಂಟುವಲೆಯ ತಡಿಕೆವಲೆಯ ಬೀಸುಂಬಲೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೨೩). [ಅಂಟು$_2$ + ಬಲೆ]

ಅಂಟುವಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ: ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿಗೆ ಬಂಟವಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೇ ? (ಗಾದೆ). ಅರುಟಾಳ ಹೋ. [ಅಂಟು$_2$ + ?]

ಅಂಟುವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ. 'ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ' ಪರಾ.
[ಅಂಟು$_2$ + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಪರಳೋಲೆಯಂಟೆಯ ಮೂಗುತಿಗಳ ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದೊಳು ತಂದಿಡಲು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೭೮). [?]

ಅಂಟೆಳೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವ ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ಕೆಚ್ಚು.
[ಅಂಟು$_1$ + ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಅಂಟೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರು ; ತೀರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರು: ದ್ವಾರಕಿ ಬಹಿರ್ಭಾಗದೊಳಿಳಿದಾಗ ಕೈವಾರಿಸಿದಳು ಪಟ್ಟಣದ ಅಂಟೊತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ ಸಿರಿವೆತ್ತ ಪಾರೋಪಕಂಠದೆ ಮೆಚಿದ ಸಾಗರದ ದಾಂಟಲಾಶ್ಚರ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಿತೀಯ ವೈಕುಂಠವಿದೆಂದಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೩, ೧೪). [ಅಂಟು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಂಡ$_1$ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರ; ಸೈನಿಕ (?): ಮುಂಡಿಯೊಳೂಜಿ ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಬಾಣದ ಪೂಡಿ ಅಂಡರಾಕರ್ಣಾಯತದಿ ಮುಂಡನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು ಯಿದಿರಾಂತ[ರ ?] ಖಂಡಿಸೆ ಸ[ಶ]ಸ್ತ್ರಸಂದೋಹ (ಅನಂಜ. ೨೪-೫೦). [?]

ಅಂಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ತತ್ತಿ ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಬೀಜ ; ವೃಷಣ. ೩. ಬೀಜಕೋಶ ; ವೃಷಣಕೋಶ. ೪. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ಕಸ್ತೂರಿಯಿರುವ ಕೋಶ ; ಮೃಗನಾಭಿ. ೫. ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯ ; ರೇತಸ್ಸು ; ಶುಕ್ಲ. ೬. ಶಿವ: "ಮುಷ್ಕಂ, ಅಂಡಂ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಟಿಃ – ಈ ಆಱು ಅಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೭೯). [ಸಂ.]

ಅಂಡಕ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) "ಹುಂಬ, ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದವ, ಕಾಡಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ). [?]

ಅಂಡಕ$_2$ (ಗು). (ಉಕ) ಗೊತ್ತಾದ ಒಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದ; ಸದ್ವಾಮುದ್ದ. 'ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಅಂಡ ; ಬೀಜಕೋಶ. ೩. ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿ; ಗುಮ್ಮಟ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಕಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೆತ್ತಿ ಆಕಾರ ಕೊಡದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಇಮಾರತಿನ ಶೇಷವೊಂದು ಊರಹೊರಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಕಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗಿ. ೪೭೯); ಯಮಾಯಿಯೆಂದರೆ ಒಂದು ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗಿ. ೬೦೯). [ಅಂಡಕ$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅಂಡಕೋಶ (ನಾ). ಬೀಜಕೋಶ ; ವೃಷಣಕೋಶ.
[ಅಂಡ$_3$ + ಕೋಶ]

ಅಂಡಗೆ, ಅಂಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಮೂಟೆ ; ಪೆಂಟೆ ; ಪೆಂಡೆ ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರಬಲ್ಲಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ (?) : ಈತಂಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಕಟ್ಟೆರಳೆಯಂ ಹಾಯ್ಕಿ ನೂತು ಕೊಡಲಿ ಎನಲಾಜು ಮಣವಿನಂಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆಯ ತಂದೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳೆನೆ ನಗುತಲೀ ಸುಟ್ಟಬೂದಿಯಂ ಪೊಜುವರಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೫). **ಅಂಡಿಗೆ$_1$**: ೧. ಕೆಲವರು ಕಳ್ಳರು . . . ವರ್ತಕನ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಎಷ್ಟೋ ಅರಳೀ ಅಂಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಕದ್ದೊಯ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦). ೨. ಸುರುಳಿ: ಎರಡೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತರಿನ ಅರಳೆ ಅಂಡಿಗೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೩).
[?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಡೆಮು ; ಅಂಡಿಯಮು]

ಅಂಡಜ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹುಟ್ಟುವಪ್ರಾಣಿ; ತತ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಹಕ್ಕಿ. ೩. ಹಾವು. ೪. ಮೀನು. ೫. ಹಲ್ಲಿ. ೬. ಬ್ರಹ್ಮ; ಚತುರ್ಮುಖ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಜತುರಂಗ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಪಕ್ಷಿವಾಹನ ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ತುರಂಗ]

ಅಂಡಜಧ್ವಜ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಗರುಡನನ್ನು, ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ಧ್ವಜ]

ಅಂಡಜಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ ; ಗರುಡ.
[ಅಂಡಜ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. ಗರುಡ.
[ಅಂಡಜ + ಅಧಿಪ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಖಂಡೆಯವನುಱಿ ಝಳಪಿಸುತ್ತಂ ಮಂಡೆಯಂ ಹೊಡೆದೆಡೆಯೊಳಾಕ್ಷಣಮಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿರ್ದು (ಬಸವು. ೨೭–೫೫). [ಅಂಡಜಾಧಿಪ + ಕುಂಡಲ]

ಅಂಡರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಟದ ಹೆಸರು (?) : ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿಯರು ಬಣ್ಣದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಎಂಟು ಕಾಲಿನ ದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ "ಅಂಡರಿಕೇ ಪಂಡರಿಕೇ ಎಂಟು ಕಾಲ್ದೀವಿಗೇ ಎಣ್ಣೇ ಬಿಡೇ" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ (ಸುವಸಂ. ೩೩). 'ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಲಿ 'ಅಂಡಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಂಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು : ದಂಡಿಸದಿರು ಎನ್ನ ಅಂಡಲಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡನೊಡನೆ ನುಡಿದು (ಪುರಂದ. ೩–೧೩೦–೧೪). [ಅಂಡಲೆ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಡಲೆ$_1$, ಅಂಡಲಿ, ಅಂಡೊಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಪೀಡಿಸು ; ಕಾಡು ; ಹಿಂಸೆಮಾಡು : "ಅಂಡಲೆ–ಆಸನ್ನಪೀಡನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನನೆಗಣೆಯಿಂ ಜಗತ್ತ್ರಯಮನಂಡಲೆದಂಗಭವಂಗೆ ಭಂಗಮಂ ಜನಿಯಿಸಿದ್ದೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೫) ; ನಿಮ್ಮ ನೆನಹ ಮತಿ ಮಱೆದಿರ್ದೊಡೆ ಪಾಪ ತನುವನಂಡಲೆವುದ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ಎಜಗದ ಗಂಡಮಂಡಳಿಯನಂಡಲೆದಾಳ್ದನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ತಂದೆಜಗಿಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೮–೨೮ ; 1174) ; ದನುಜಂ ಹರೀಂದ್ರಾದಿಗಳನಂಡಲೆದೊಡಳ್ಕಿ ತದ್ದೇವನಿಕರಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೫೫) ; ಹಲವು ಪರಿಯಲಿ ಯಿವರವಳನಂಡಲೆದು ಭೀಮಗೆ ಹೇಳಿಸಿದಳಾ ಫಲುಗುಣನ ಕೈಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೨೨) ; ಮಲೆವ ದೈತ್ಯರ ಗಂಡ ದಾಸೋತ್ತಮರನಂಡಲೆವ ದುಷ್ಕೃತಂಗಳ ಗಂಡ ಕೊಲಲೊದಱ್ದುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಸೋಹತ. ೪೨–೩೯). ೨. ಜರೆ ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನೆಲದೊಳು ಪೊಂಗಳನೇಕೆ ಪೂಳ್ದರೆನುತುಂ ತಾಂ ಲುಬ್ಧರಂ ಮಾಣದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರ್ಪ ವಿವೇಕಿ ನಾಕಿ . . . ಇಳಾವಿಖ್ಯಾತವಪ್ಪಂತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೬–೬೦ ; 1165) ; ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬–೧೪ ; 1176) ; ಷಡ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳನಂಡಲೆದು ವರ್ತಿಸುವಂಗಡಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೭). ೩. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಪುಂಡರೀಕೋದ್ಭವನ ಶಿರವನು ತುಂಡಿಸಿದ ಖಂಡಪರಶುವು ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳಂಡಲೆದು ತಿರುಗುವನು (ಹಭಸಾ. ೭೨) ; ದಂಡಿಸಿಹಳುಪವಾಸದಲಿ ಮನಮಂಡಲೆದುದಾ ಸತಿಗಿನಿಯನನು ಕಂಡು ಹೇಳುವವರಾರೆನುತ ಮಱುಗುವಳು (ನಳಚ. ೭–೩೬) ; ಕಂಡಿರೇ ಹಸ್ತಿನಪುರವ ಮಾರ್ತಾಂಡನಿಲ್ಲದ ದಿನಪ[ದ] ತೆಜದೊಳಗಂಡಲೆಯುತಿದೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨–೧೪). ೪. ಅಲೆದಾಡು : ದಿಕ್ಕುದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂಡಲೆಯುವ ಅನಾಥ ಜೀವದಂತೆ ರೈಲು ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೧) ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇಡಿ ದಿನವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಚೇರಿ–ಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಅಂಡಲೆಯುವವರು! (ಮೋಜೀವ.೪). ೫. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕವಿ : ಕೆಂಧೂಳಿರದೆ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೬೨) ; ತತ್ಪ್ರಭೆ ಗಗನಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯಲು (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೩೩). ೬. ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು ; ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು : ಭಂಡ ಬಂದಾಲಯದ ಕದಗಳನಂಡಲೆದು ನೂಕಲ್ಕದಂ ಗುರು ಕಂಡದರ ಭೇದವ ಮನಃಪರಿಯಾಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಶಂಕದಾ. ೧೩–೬೬). ೭. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : ನಸು ನಸು ನಾಣ್ಚುತೊಂದಿನಿಸು ಬಾಗಿದ ಮುಖ್ಯೋಗಮೊಂದು ಪಕ್ಕದೊಳ್ ಮಸಗಿ ಮಲರ್ದು ಮಾರ್ಪೊರ್ಳೆದು ಬೆಂಗಱಿ ನೂಂಕಿ ಕದಂಗಿ ಕೊಂಕುವಾ ಪೊಸವಗೆ ನೋಟಮಂಡಲೆವ ಮೆಯ್ ನೆಲನಂ ಬರೆವೋಜೆಯೊಪ್ಪದೊಳ್ ಪೊಸಸಿರಿಯೊಂದಿನಿಂದಳಿದಿರೊಳ್ ಚಿಕದೇವನೃಪಾಲಚಂದ್ರನಾ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೪೭) ; ಪಂದಿಯೊಂದು ಡುಱುಕೆಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಮಂಡಲೆವುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫–೨೩). ೮. ಹೊಡೆ ; ಕೆಡಹು : " ಅಂಡಲೆದುದು . . . ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬). **ಅಂಡಲಿ** : ೧. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಗಸಣಿ ದೊಡ್ಡಂಕಬಡಿವ ಜಗವನಣ್ದಲಿ[ಲೆ?]ವ ಸಿತಗರ ಗಂಡ ಸಾಮನ್ತ ಬಿಟ್ಟಿದೇವನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮–೧೪ ; 1170). **ಅಂಡೊಲಿ** : ೧. ಮಂಡೆಬಾಗಿ ನಿತ್ಯ ನಡುವಲ್ಲಿ ಓಡುವಲ್ಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡಿದಲ್ಲಿ ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ಅಂಡೊಲಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹದಲ್ಲಿ (ವಿಸಾಸು. ೪೩–೧). [ಅಂಡು$_2$ + ಅಲೆ$_1$]

ಅಂಡಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟಲೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ : ಪರನೃಪರ ಭಯವಿಲ್ಲ ಸಾಲದಂಡಲೆಯಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೩–೭೮) ; ನೃಪತಿ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮನಿವನ ಕೊಲಿಸಿ ಪಗೆಯಂಡಲೆಗೊಳಗಾಗದಿರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೬೯) ; ಹೆಂಡಿರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದವರ ಶಿಶುತಂಡವನೀಡಾಡಿದವರ ಗಂಡನ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತೈದಿದ ಹೆಂಗಳಂಡಲೆಗಳನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೫೨) ; ವರಂಗಲ್ಲಿನ ವಜೀರನ ಅಂಡಲೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ (ವಿಜಸಾ. ೩–೧೩). ೨. ಚಿಂತೆ : ಎಲೆ ನೃಪತಿ ಭೂಮಂಡಲದ ಸಕಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುವ ನಿನ್ನ ಸಂತಸದೇಳ್ಗೆಗೆ ಖಂಡನಂ ಮಾಳ್ಪ ದಾನನದಿರವು ಸಾಕು ಮನದಂಡಲೆಯನೊರೆಯೆನಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೫). [< ಅಂಡಲೆ$_1$]

ಅಂಡಲೆತ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ ; ಕ್ಲೇಶ ; ಕೋಟಲೆ : ತಂಡುಲದ ಹಿಡಿಯೊಂದು ತುಂಡುಬಟ್ಟೆಯದೊಂದು ಅಂಡಲೆತವಿದಕೇನೊ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೦). [ಅಂಡಲೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಅಂಡಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಹಿಂಸೆಪಡು ; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ಅಲೆದಾಡು : ಪರದಾರಾಸಕ್ತನಿಂದಂಡಲೆವಡೆದುದು ತಾನೆಂದು ಕೈಲಾಸಧಾತ್ರೀಧರಮಂ ನಿತ್ಯಂ ನಗುತ್ತಿರ್ದಪುದೆನೆ . . . ಉತ್ತುಂಗದೇವಾಯತನವಿತತಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೆತ್ತಂ (ಕು ಸು ಮಾ. ೨–೮೬) ; ಅಂಡಲೆವಡೆದು ಬಂಡಬಲೆ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾಕ್ಷಣವೆ ತಕ್ಕೈಸಿ ಮುಂಡಾಡಲಿರ್ದರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಙ್ಮಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ಸೋಹತ. ೨೯–೫೮). [ಅಂಡಲೆ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಡವಾತ (ನಾ). ವೃಷಣವು ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಅಂಡವಾತ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈಪಿ. ೮೦). [ಅಂಡ$_1$ + ವಾತ]

ಅಂಡವಾಯು (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ$_1$ + ವಾಯು]

ಅಂಡವೃದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ$_1$ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂಡಾಶಯ (ನಾ). ವೃಷಣದ ಚೀಲ; ಅಂಡಕೋಶ; ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಂಡ$_1$ + ಆಶಯ]

ಅಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ (?) : ಕೆಂಡವನೆ ನೋಡಿ ಶಿಶು ಭಯಬೀಳದಲೆ ಅಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ತುಡುಕುವಂತೆ ಉದ್ದಂಡ ಭವದಲ್ಲಿ ಭವಣೆಗಳಟ್ಟಿದರು ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣವನು ಭಯಬೀಳದಂತಿರೊ ಹಿಂಡುದೈವದ ಗಂಡ (ವಿಸಾಸು. ೧೫–೨). [< ಅಂಡು$_1$]

ಅಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ಬೇರು ; ಮೂಲ : 'ಅಂಡಿಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. ಅಂಡೀಕೀಳು = ೧. ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆಸರೆಗೆಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡಿಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರು ಗೋಚರವಾಗು; ಬುಡ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು: ಕಂಡು ಕಾಂತನ ಕಾಲಿಗೆಜಗಲಾತಂ ತನ್ನ ಮೊಂಡಗೈಯಿಂದೆತ್ತಿ ಮೊಗವ ನೋಡುತ ಮೂಗನಂಡಿಗಾಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿ]ಸಿ ಕೊಯ್ಯುದೇಕೆನಲು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೫–೧೧). [ಅಂಡಿ₂ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಂಡಿಗ್ಗೆ 'ಅಂಡಗೆ' ನೋ.

ಅಂಡಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾಮುಹತ್ತಿನೊಳಗಾದ ಅಣ್ಡಿಗೇಲೂ ನಮ್ಮ ಮಾವಾಜಿ ರೇವಣ್ಣ ವಡೇರು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೨–೧೦; 1635). [?]

ಅಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸಮೀಪಿಸು; ಸೇರು: ನೆರೆದೊಡಟ್ಟುವ ಹೊಕ್ಕೊಡಂಡಿಸುವ ಮುರಿದೊಡಂ ಮುರಿವ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟೊಡು ಬ್ಬೇಳ್ವ (ಸೋಮಚ. ೩–೧೧); ಶರವಿಬ್ಬಗಿಯ ಮಾಡಿತು ಮುಂದುವರಿದಂಡಿಸಿದ ಸೂಕರನ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೨೧); ಗಂಡೆದ್ದು ಕಾದಿತಾದೊಡೆ ಮಸ್ತಕಕೆ ಪೊಯಿಚೆಂಡಿನಂದದಿ ಪುಟನೆಗೆದು ಅಂಡಿಸಿತಾದೊಡೆ ನಾನದ ನೆಳೆತಹೆ ಸೊಂಡಿಲ ಕೈಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಾಗಕು. ೭–೩೩); ಕಂಡುದ ಪೇಳ್ಕೆಯೆಂದನವರು ಪೇಳಲಂಡಿಸುತಿಪ್ಪರಂತದನು (ಭರಚ. ೪೬–೯೭); ಕಂಡು ಶಾಕಿನಿನಿವಹವನಿತರೊಳಂಡಿಸದೆ ತಮತಮಗೆ ಕವಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೭–೫೩). ೨. ಕುಳಿತುಕೊ; ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು: ಪೆಂಡಿರ ಪಿಡಿದನ ನಿದಿರ್ಗೊಂಡು ಕೊಲಲಣ್ಮದಂಡಿಸಿ ಮಜೆಯೊಳು ಕೊಲುವ ಭಂಡು ಬೇಡೆನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬೫–೪೮); ತೊಲಗದಿಡುಕಿನೊಳಂಡಿಸಿದರಾಗಳೇ ಕೆಲರ್ ತಳಿಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಗರೆದರಾಗಳೆ ಕೆಲರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೨೭); ಪಾಳ್ದೆನೆಯೊಳಂಡಿಸಿದ ಗಿಳಿವಿಂಡನಬಲೆಯರ್ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯಲಾರ್ದು ಕೈಪಜಿ ಗುಟ್ಟುವಂಡಲೆಗೆ (ಜೈನಿಭಾ. ೩–೭). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದಿಲ್ಲವೀ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಪಜಯವು ನಿಮಗಿಂದಂಡಿಸಿತು ಹರಿಯನ್ನು ಮರೆದುದರಿಂದ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೭–೪೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ನುಡಿದ ಮಾತಿಂಗೆ ಕೊಜತೆಯೆಂದು ಮನ ಮಾಡಿ ತನು ಅಂಡಿಸಲೇತಕ್ಕೆ ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆಯ ತೆಗೆದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಮಾತಾಡಲೇಕೆ ಮತ್ತುಡುಗಲೇಕೆ (ನಗಮಾ. ೧೪). ಅಂಡಂಡಿಸು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು: ಪಂಡಿಸಿ ದಳ್ಳಿಸಿ ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮಾಡಿ ಬಂಡುಗೆಡಿಸಿ ಬಾಯ ಬಿಡಿಸಿ ಅಂಡಂಡಿಸಿ ಯಿರ್ಪರವನೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕೊಂಡು ಕೊನೆವುದೆನ್ನ ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೫–೪೭). [ಅಂಡು₁ + –ಇಸು₃]

ಅಂಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ತೊಂಡಿನಟ್ಟಳೆ ಕುಚಿತ್ತದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸಟೆಯೊಳಂಡಿದಾಳ್ದೇರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೫–೮); ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಕೇಳ್ ಜಯಂತಿಪುರಮುಂಟಲ್ಲಿ ಚಂಡತರ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸನೊಂದು ಬಂದು ಮೆಯ್ಯಂಡಿಹುದು ತತ್ಪುರದ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ವಿಪ್ರಾತ್ಮಜನನನುದಿನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫೨–೫೨). ೨. ಅಡಗು (ಕರಾ). [ದೇ. ~ ಅಂಟು₁. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡು]

ಅಂಡು₂ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಹಳ್ಳದ ಅಂಡಿನಲ್ಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ: ಅಂಡು ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸಂಗಡ ಯಾರು ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ? (ರೂಢಿ). ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊ = ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದುಕೊ; ಬೆಂಬಲ ಹೊಂದು: ಅರಸಿನ ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆತ ತಿಪ್ಪಲು ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಂಡುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಅಂಡು₁]

ಅಂಡು₃ (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ; ಕುಂಡಿ; ಪಿರ್ರೆ: ಜಲವ ಕಾಣದ ಗೋದನಂತೆ ತೋಜುತ್ತ ಗಜೀಯ ಹಿಡಿದ ಅಂಡಿನಂತೆ ಹಿಡಿದೊಡವೆಯ ಬಿಡಲಾಜದೆ ಬೇವುತ್ತ ಆದಿವಜ್ಜಿಯ ಮೆಟ್ಟ ಬಿಡಲಾಜದೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೧); ಅರಮನೆಗೆದುರಾಗಿ ಅಂಡುತಿರುಗಿಸಿ ಬಗ್ಗಿ ಗೋಪುರದ ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೯೯). ೨. ಯೋನಿಪ್ರದೇಶ. ೩. (ಪಾತ್ರೆಯ) ತಳ; ಅಡಿ; ಕೆಳಭಾಗ. ℙ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಅಂಡಿಗೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ = ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರು; ೨. ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ಇರು (ಉಕ). ಅಂಡು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದಿರು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡು; ತುಳು. ಅಂಡು]

ಅಂಡು₄ (ನಾ). ವೃಷಣ (೬). [ಸಂ. ಅಂಡ]

ಅಂಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟ ಧೋತರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ (ಕರಾ): ಭಟ್ಟರು ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಡು₃ + ಕಚ್ಚೆ]

ಅಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಳೆಊರಾ ಮಣಿಯಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ನಾನಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಡುಗಿಯಾ ಗಾಮಿಗರುಂ ಸೀರಿಲ್ಲಿಯಾ ಸಿನ್ದೆಜಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೦; 685) [?]

ಅಂಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮೀಪಿಸು; ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಹೋಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಸಂಭ್ರಮತ್ವರಿತದಿಂ ಮೇಖಳಾಕಳಿತ ರುಚಿರ ಲುಳಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ನೋಟ್ಪ ದಂಡುಗಳೊಳಂಡುಗೊಂಡು ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭ ವ); ಗಿರಿಯ ಸರಿಯ ಸಾನಕ್ಕೆ ಸಾರ್ದಂಡುಗೊಂಡಿರ್ದಿಳೆ ಕಂಪಂಗೊಳ್ಳಿನಂ ಗರ್ಜಿಸಿದುದು ಮುಳಿದಾಭೀಳ ದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೩೪); ಟೊಣೆದವರೆಚ್ಚ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿದ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳಿದಿರ್ಚಿ ತುಂಡಿಸಿ ಕಜುತ್ತಿಜಿ ವಿಟ್ಟೆಯನಂಡುಗೊಂಡು ಬಿನ್ನಣದೆ ಬಿದಿರ್ಚಿ . . . ಎಕ್ಕಲಸುರ್ಬುತೆ ಸೀಳ್ದು ದಾರ್ಪಿನಿಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೦). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ತುಜುಗಿ ಪರ್ವಿದ ಜಕೊಪ್ಪವನಿರದಂಡುಗೊಂಡು ಪಂದಿಯ ಬಜೆಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೩); ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು ಹೆಮ್ಮೆಳೆಯ ನಂಡುಗೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೫). ೩. ಕೈಸಾಗದೆ ಕುಳಿತು ಬಿಡು: ಕಂಡುದಿವರನು ರಾಯಮೋಹರವಂಡುಗೊಂಡುದು [ಪಾಠಾಂ. ಡರೆ] ದೊರೆಗಳಿದು ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ರಣ ಕಜಾ ತಾವೇನ ನೊದಗುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨೩); ಭೀಮನ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ಕೌರವದಳದ ಸುಭಟರಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡುದು[ಪಾಠಾಂ. ಡರು] ಬಿರುದು ಗಿರುದಿನ ಗಂಡರಕಟ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೧೮). [ಅಂಡು₁ + ಕೊಳ್]

ಅಂಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ; ಈಡುಗೋಡೆ; ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಡು₁ + ಗೋಡೆ]

ಅಂಡೆ₁ (ನಾ). ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಹತ್ತಿರ; ನೆರೆ; ಪಕ್ಕ: ಅವನು ಬೀಳುವಾಗ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದ? ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಿದ್ದನೋ? ಹಗೆಯಂಡೆಗೆ ಬಿದ್ದನೊ? (ಆರ್ಯಕ. ೬೯); ಮನೆಯ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮಡದಿಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಂಡು₁. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡೈ; ತೆಲು. ಅಂಡ]

ಅಂಡೆ₂ (ನಾ). ೧. ಟೊಳ್ಳಾದ ಬೊಂಬಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉದ್ದವಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿದಿರಿನ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಡೆಯುತ್ತಾರೆ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕಿಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜೀರ್ಕೊಳವೆ(?): ನಳನಳಿಪ ವಿಟರ ಭಾವವನೆಸುವ ಕೇಣದಿಂ ಬಿದಿರಂಡೆ ಕೊಂಬು ಪೊಸಸಿಪ್ಪು ನಾಳಿಗಳೆಸೆಯೆ ಪದಗೊರಳ ಪದ್ಮವದನೆಯರ ಪರಿಬಂ ಮಸೆಯೆ (ಬಾಣರ. ೧೪೨–೩); ಕಡುಪಿಂ ಬಂಡೊರ್ಬುಳಾರ್ಪಿಂ ಕುಳಿರ್ವ ಜಲವನಾರ್ದಂಡೆಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ದಶಕು. ೧೧–೮೪); ರತ್ನದಾ ಚಿಂಬೊನ್ನಿನಂಡೆಗಳ ತುಂಬಿ ಪರಿಮಳಮಿಶ್ರದಂಬುಗಳ . . . ಅಬಲೆಯರು ಮುಂಬರಿದು ಚೆಲ್ಲು

ವಲ್ಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೪). 'ಬಿದಿರಂಡೆ', 'ಹೊನ್ನಂಡೆ' ಪರಾ. ೩. (ಮೂಗಿನ) ಹೊಳ್ಳೆ : ಪಸುರ್ವಾಯದ ತಣ್ಪಾಜದ ಮೆಲ್ಪುಗುಂಡದ ಮರುಗದ ದವನದ ಪೊಸಗಂಪಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಗರ ಮೂಗಿನಂಡೆಯೊಳ್ ತುಱುಕುವ ಬನಗಾಳಿಯಂ ಬಱಿಗೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೮). ೪. ಊದುಕೊಳವೆ (ಕರಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡೈ ; ತುಳು. ಅಂಡೆ]

ಅಂಡೆ$_3$ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ ; ಕಣಜ : ಬರಲು ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ಭೂಸುರರೈದಿಯಾತನೊಪ್ಪಿರುವ ಮಂದಿರವ ಸಾರಿದರು ಕಂಡಾಗ ದ್ವಿಜರ ಮೇಲಣ ಕರುಣದೆ ಮುನಿ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಭಜಿಸಿ ಕೊಂಡಾ ಯವೆಯ ಬೀಜವ ಬಿತ್ತಿ ಧಾನ್ಯದಂಡೆಯೊಳವರ ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಕಂಸವಿ. ೫–೧೩). [?]

ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿದಿರು ; ಅಂಡೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು : ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ವೈಔಗಿ. ೧೧–೧೯೨).

[ಅಂಡೆ$_3$ + ಬಿದಿರು$_3$ (< ಬಿದಿರ್$_3$)]

ಅಂಡೆಹರಳು (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ಉಕ).

[ಅಂಡೆ$_1$? + ಪರಳು (< ಪರಲ್)]

ಅಂಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ; ನಿಲ್ಲು ; ನೆಲಸು : ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ಸಾಯಂ ಕಂಡು ಬೆಂಬತ್ತುವ ಬಿರುದಿನ ಜಂಘಾಳರಂ ಮಿಕ್ಕು ಪೆರ್ವಳ್ಳದಿಱುಂಬಂ ಪೊಕ್ಕು ನಾನಲ್ಗೆಸಱ ಪೊಸಲೊಳಂಡೈಸಿ ನಿಂದಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೪). [ಅಂಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಡೊಲಿ 'ಅಂಡಲೆ' ನೋ.

ಅಂತ$_1$ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ತುದಿ ; ಮೇರೆ ; ಅವಧಿ. ೨. ಅಂಚು ; ಅರುಗು. ೩. ಮುಗಿವು ; ತೀರುಗಡೆ. ೪. ಕೊನೆಗಾಲ ; ಸಾವು ; ನಾಶ. ೫. ಕೀಳು ; ಹೀನ. ೬. ತುಂಬ ಕಿರಿಯ. ೭. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ. ೮. ಶೇಷ ; ಉಳಿಕೆ. ೯. ವಿಭಾಗ. ೧೦. ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ. ೧೧. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದ. ೧೨. ಒಳಗು ; ಒಳಭಾಗ. ೧೩. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ೧೪. ಧರ್ಮ. ೧೫. ಸತ್ತ್ವ. ೧೬. ಇಂದ್ರ. ೧೭. ಕರ್ಮ : "ಧರ್ಮ ಸಮೀಪ ಸತ್ವಮೊಳಗುಂ ಕಡೆ ಜೀರ್ಣ ಪದಾರ್ಥ ವಾಸವಂ ಕರ್ಮಮಿವಂತಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. (ಶರೀರದ) ಒಳಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯ ; ಮನಸ್ಸು. ೨. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ. ೩. ದಯೆ ; ಕನಿಕರ : ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಅಂತಃಕರಣವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಂತಃಕರಣಪಡು = ಕನಿಕರಪಡು ; ದಯೆ ತೋರಿಸು : ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಓದಿ ಪ್ಯಾಸು ಮಾಡಿದ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಕಲಿತವರು ವೀಣೆ ಕಲಿತವರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಃಕರಣಪಡುವ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕರಣ)]

ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ, —ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಇಂಥಾ ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ ಹೆಂಗಸು ಹುಡುಗರನೇನು ನೋಡಿಕೊಂಡೀತು ! (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೭೦).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಕೇಡು + –ಇ$_3$]

ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿ (ನಾ). ಕರುಣಾಳು ; ದಯಾಶೀಲವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿಯೂ ಸಹೃದಯೆಯೂ ಆದ ಶಾಂತಲೆಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಗ ಅಂದ ಮಾತು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಜೀವಿ]

ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನೆ (ನಾ). ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಮನಸ್ಸು ಅಶುದ್ಧವಾದವಳು : ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೩).

[ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನಾ (ಅಂತಃಕರಣ + ಮಲಿನ + –)]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ; ನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ : ವಿಶದಕೀರ್ತಿಸ್ಫುರಣನಂತಃಕರಣಶುದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸಪು. ೩೮–೨). [ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧ]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿ : ಚರಣವದನಕ್ಷಾಲನಾಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೪೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂತಃಕರಣಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಿನ್]

ಅಂತಃಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು : ಸಿರಿಯಂ ಮಂದಾರಮುಂ ಚಂದ್ರನನಮಲಮಣಿಶ್ರೇಣಿಯಂ ಮಾಣದಂತಃಕರಿಸಿರ್ದಾ ಪೂರ್ಣದುಗ್ಧಾರ್ಣವದೊರೆಗೆಣೆವಂದತ್ತು . . . ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩).

[ಅಂತಃಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂತಃಕಲಹ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ : ಅಂತಃಕಲಹದಿಂದ ದೇಶವು ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಹ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಆಡಿಯಿಟ್ಟನಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ ದುರಂತಚಿಂತೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತಃಕಲುಷ + ಚಿತ್ತ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮಷವುಳ್ಳ: ಅಂತಃಕಲುಷಿತನಂತಶ್ಶಾಂತಂ ದಮಿತಾರಿಯೆಂಬುದಂ ದೂತಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಱಿವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲುಷಿತ)]

ಅಂತಃಕಳಂಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆಯುಳ್ಳ ; ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ : ಕಿಡಿಸುಗುಮಂತಃಕಳಂಕನೃಪಮಂಡಲಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮಸ್ಸ್ವಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲಱಿಡು ರಾಹು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೮).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಂಕ)]

ಅಂತಃಕೃತ (ಗು). ಒಳಕೊಂಡ: ನಭೋಮಂಡಳದಂತಂತಃಕೃತಭುವನಂ ನಟನಂತೆ ದಿಟಂ ಪ್ರಬಳನಕ್ರಮಕರಸಮೇತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೦).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕೃತ)]

ಅಂತಃಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕೆಲಸ ; ಒಳಗೆಲಸ. ೨. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕಾರ : "ಒಳಕೆಯಚ್ – ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ. ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾ (ಅಂತರ್ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅಂತಃಪಟ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ವಸ್ತ್ರ: ಅಂತಃಪಟ ತಾಗಿ ಬೆಲ್ಲಜೀರಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಸುವಸಂ. ೫೪). 'ಅಂತರಪಟ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟ)]

ಅಂತಃಪಟಲ (ನಾ).= ಅಂತಃಪಟ : ವಧೂವರರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಒಬ್ಬರ ಎದುರಿಗೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಡುವೆ ಕೇಸರೀಬಣ್ಣದ ಅಂತಃಪಟಲವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೮೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟಲ)]

ಅಂತಃಪಾತಿ (ಗು). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವ: ಉದಕಾಂತಃಪಾತಿವೊಲ್ ಸ್ನೇಹದಲವಮೆನಸುಂ ಪರ್ವಿ ಮದ್ವ್ಯಾವನೋದ್ಯನ್ಮದದೊಳ್ತೊೞುತ್ತಮಿರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೯೧) ; ಬಂಧನಪಂಚಕ ಸಂಘಾತಪಂಚಕಮೆಂಬಿವು ತಂತಮ್ಮ ಶರೀರದೊಳ್ ಅಂತಃಪಾತಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೦೦).

[ಸಂ. ಅಂತಃಪಾತಿನ್]

ಅಂತಃಪಾತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವುದು : ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯಾಂತಃ

ಪಾತಿತ್ವಂ ಉಕ್ತ ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿತಮಾದೊಡಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಲ್ಪನಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಪುರ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ರಾಣಿವಾಸ; ಜನಾನಾ. ೨. ಅರಮನೆ. ೩. ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರು. ೪. ರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಃಶಾಂತ 'ಅಂತಶ್ಶಾಂತ' ನೋ.

ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ 'ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ' ನೋ.

ಅಂತಃಶೂನ್ಯ 'ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವೆ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವೆ' ನೋ.

ಅಂತಃಸಾರ 'ಅಂತಸ್ಸಾರ' ನೋ.

ಅಂತಃಸ್ಥ, ಅಂತಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಯ್, ರ್, ಲ್, ವ್ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ರಹಸ್ಯ. **ಅಂತಸ್ಥ** : ೩. ಇನ್ನು ಹೇಳದೊಡೆ ಮಾಣಲಂತಸ್ಥಮದು ತಾನೆ ತುಬ್ಬುವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಥಲಿ (ನಾ). ಒಳಪ್ರದೇಶ : ಸರಿಯಲ್ಲಾ ಚಿತ್ಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ತನ್ನ ಹೃದರವಿಂದಾಂತಃಸ್ಥಲಿಯೊಳ್ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಂ ಚಿನ್ಮಯನಂ ಭರ್ಗನನುಜಿಃ ನಿಜಿಃಸಿದ ಮಹಿಮಂಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಫಾರಿತ (ಗು). ಒಳಗೊಳಗೇ ವಿಕಾಸಗೊಂಡ : ಮನೋಜಲೀಲೆಯುನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ಲೋಚನಂಗಳಂತಸ್ಫಾರಿತಂಗಳಾಗೆ ದಿಗವಲೋಕನಂಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೨೮).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಫಾರಿತ)]

ಅಂತಃಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿನ ಒಳಪದರ : ಕಣ್ ಪನಿಯುವಂತೆ ತಂತಿಯಿಂಪಿಗೆ ಕರಗಿತಂತಃಸ್ಮೃತಿಯುಲಂಪು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೦–೪೭೯).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಮೃತಿ)]

ಅಂತಃಸ್ವೇದ (ನಾ). ಆನೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ವೇದ)]

ಅಂತಕ (ನಾ). ೧. ಯಮ ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ : ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೧) ; ಅಂತಕನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೆದರಿ, ಸಂತೆ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತೇನೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ವಿನಾಶಕ : ಇವದಿರಿಗಂತಕನು ತಾನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨–೪೩). ೩. ಸಾವು. ೪. ಕೊನೆ ; ಅಂಚು ; ಎಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತಕದೂತ (ನಾ). ಯಮದೂತ ; ಯಮಭಟ.
[ಅಂತಕ + ದೂತ]

ಅಂತಕನಗರ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ ; ಸಂಯಮಿನೀ ಪಟ್ಟಣ : ವೈರಿಬಲ ಬಿಡೆ ಜಡಿದುದಂತಕನಗರವದ್ಭುತವಾಯ್ತು ಸಂಗ್ರಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೧). [ಅಂತಕ + ನಗರ]

ಅಂತಕವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ. ೨. ಜಿನ ; ಅರ್ಹಂತ : ಅಂತಕನ ಸಾಮ್ಯಮನಂತಕವೈರಿಯಲ್ಲದುಂತಮರಮನುಷ್ಯರಾರ್ಪರೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೭೮). [ಅಂತಕ + ವೈರಿ]

ಅಂತಕಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಹರ]

ಅಂತಕಾನುಗ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ಯಮಭಟ. [ಅಂತಕ + ಅನುಗ]

ಅಂತಕಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು ; ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು ; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಅಂತಕ]

ಅಂತಗಮನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಮುಗಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಕೊನೆಯ ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು. [ಅಂತ$_2$ + ಗಮನ]

ಅಂತಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು ; ಗುರಿಮುಟ್ಟು : ಅಂತರಾಯಗಳಿಲ್ಲದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಂತಗಂಡರೆ ತತ್ಫಲವನತಿಸಂತಸದಲ್ಲೈದುವರ ಕಥನವನೊರೆವೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೭–೩೪). [ಅಂತ$_2$ + ಕಾಣ್]

ಅಂತಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು ; ಪಾರುಮಾಡು : ಸಂಸಾರದೃಶ್ಯಗಳಂತಗಾಣಿಪ ಪರಮವೈರಾಗ್ಯವು ದೊರಕಿತೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೪). [ಅಂತಗಾಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂತಪ್ಪ, ಅಂತ, ಅಂತಹ, ಅಂಥ, ಅಂಥಾ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಆ ರೀತಿಯ ; ಆ ಬಗೆಯ : ಅಂತಪ್ಪ ಬಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೧೭ ; 725) ; ಅಂಜನಪುಂಜದಂತಪ್ಪ ಮೆಯ್ಯುಂ ಸಿಡಿಲನಡಸಿದಂತಪ್ಪ ದಾಡೆಯುಮುರಿಯುರುಳಿಯಂತಪ್ಪ ಕಣ್ಣುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೨ವ) ; ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲದೊಡೆ ಅಪ್ರತಿಮ ಪರಾಕ್ರಮನಪ್ಪ ನಿಮಗೆ ತೀರದ ಕಜ್ಜಮಾವುದಾನುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೪–೧೮) ; ಅಂತಪ್ಪ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತರುಗಳೊಳರೆ (ಬಸಪು. ೨೫–೧೫). **ಅಂತ** : ಅಗಲವಾದಂತ ಬೇಕಾದಂತೆ ಅಗಳಾದುವಂತ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೮). **ಅಂತಹ** : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಱ ಹಕಾರಕ್ಕೆ – ಅಂತಹಂ ಇಂತಹಂ ಉಂತಹಂ ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಹಿಂಸ್ಥಾದನ್ತಹವರಂ ಲೇಸಾಗಿ ನಡಹುವರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೦–೪ ; 1125) ; ಮಾಡುವಂತಹ ಕೆಲಸವೇನು (ಬಸಪು. ೩೬–೧೮). **ಅಂಥ** : ನಿನ್ನಂಥ ಬಗೆವ ತಾಯಿಗಳಿರುತಿರಲ್ ವ್ಯಾಧಿಗಳವೇಗೈದಪವು (ಬಸಪು. ೧೫–೩೬) ; ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿಗೆ ಇಂಥ ಗಂಡ ಸಿಕ್ಕಿದನೆ ! (ರೂಢಿ). **ಅಂಥಾ** : ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಬಗನಿ (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಇಕ್ಕಿದಂಥಾ ಭೋಜನವೆ ಹಿತವು (ಬಸಪು. ೨೪–೭) ; ಪೂರ್ವದಲಿ ನಂಮ ಮಠ ಧರ್ಮಕೆ ನಡದು ಬಂದಂಥಾ ಹೊಂನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೧೮ ; 1683). **ಅಂತಪ್ಪಂ** = ಅಂಥವನು : ಏಂ ದ್ರೋಣನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇೞಿಂತೆನಗೆ ಕೆಳೆಯನೇ ನೂಂಕಂತಪ್ಪನನೞಿಯೆನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೭). **ಅಂತಪ್ಪಳ್** = ಅಂಥವಳು : ಗಂಡನು ಬಯಸುವಂತಪ್ಪಳು ಕಾಂತೆ (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಅಂತಪ್ಪುದು** = ಹಾಗಾಗುವುದು ; ಹಾಗಿರುವುದು : ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪುದಂ ಪದಿನೆಣ್ಬರುಂ ಪದಿನಱುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೮–೧೫ ; 950). [ಅಂತು$_1$ + ಅಪ್ಪು$_1$ (< ಆಗು$_1$)]

ಅಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ : ಉದಾ— ಅತಿವಿಶದಯಶೋವೃತ್ತಂ । ನತಸಕಲಾರಾತಿಜನವಿತಾನಂ ಮತ್ತಂ ॥ ವಿತತಶ್ರೀ ಸಂಪತ್ತಂ । ಶತಮುಖಸದೃಶಾನುಭಾವವಿಭವಂ ಚಿತ್ತಂ ॥ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೬೨). 'ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ' ಪರಾ.
[ಅಂತ$_2$ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ : ಉದಾ— ನಾನಾ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ । ಸಾನುಜ ತರುಶಿಖರಲಗ್ನ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ॥ ಪೀನಸರೋಜಾಲಯಮಂ । ವಾನೇಚರ ಯುವತಿಜಿತ ಸರೋಜಾಲಯಮಂ ॥ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೯).
[ಅಂತ$_2$ + ಯಮಕ]

ಅಂತರ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಭೇದ : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮುಸುರವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭) ; ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಆರಕ್ಕೂ ಅಂತರವೆಷ್ಟು ? (ರೂಢಿ) ; ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನರಾಶಿಗಳ

ಅಂತರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ಮರವಣಿಗಂ ಬೀಣೆಗಮಂತರಮಾವುದೊ ಸುಕವಿ ರಚಿತ ಮೃದುಲಲಿತಪದ ಸ್ಫುರಿತಸರಸೋಕ್ತಿಗಂ ನಿಷ್ಠುರ ಕುಕವಿ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳ್ಗಮೇನಂತರಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫). ೩. ನಡುವಣ ರಂಧ್ರ: ಗವಾಕ್ಷಜಾಳಾಂತರಂಗಳಿಂದಂ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೯೩–೯). ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ದೂರ: ಬೞಿಯಟ್ಟಿದಂದು ಬನ್ನಿಮೆಂದು ಪ್ರಿಯಂನುಡಿದಿರಿಸಿ ಕಿಱಿದಂತರಂ ಬಂದೊಂದು ತಾವರೆಗೆಱೆಯ ಮೊದಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೫ ವ). ೬. ಮೇರೆ; ಎಲ್ಲೆ: ಧುರದೊಳ್ ಮೂಱುಂ ಲೋಕಂ ನೆರೆದಿರೆಯುಂ ಕುಡುವ ಪೊಣ್ಮುಱೊಳ್ ಮೇರುವೆ ಮುಂದಿರೆಯುಂ ಬೀರದ ಬಿಯದಂತರಕ್ಕೆ ಕಿಱಿದೆಂದು ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರಿಯಗಳ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೮). ೭. ಕೆಚ್ಚು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಮರುಳು ಸಾರಥಿ ನಮ್ಮ ನಾವ್ ಪತಿಕರಿಸಿಕೊಳಲಾಗದು ಕಣಾ ನೀನಱಿಯೆ ನಮ್ಮಂತರವ ನಾವಿನ್ನಾಡಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೫). ೮. ಶಕ್ಯತೆ; ಸಾಧ್ಯತೆ: ನಳಿನನಾಳವು ಗಜದ ಕೈಯೊಡನಳವಿಗೊಡಲಂತರವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೮). ೯. ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ: ಚಿಂತಿಮಾಡುವರೇನ ಅಂತರಿಲ್ಲದ ಹಾಂಗ (ಗರತಿ. ೭೪). ೧೦. ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ; ಮಧ್ಯಭಾಗ: ರಾಮಚಂದ್ರಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ವಿಪಿನಾಂತರದ ವಾಸಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುವೇಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦–೬೬). ೧೧. ಕಾಲಾವಕಾಶ, ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಇತ್ಯಾದಿ: ಆರು ತಿಂಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೧೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ. ೧೩. ಆತ್ಮೀಯ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ. ೧೪. ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಒಳಉಡಿಗೆ. 'ಅಂತರೀಯ' ಪರಾ. ೧೫. ಸಂದರ್ಭ; ಸಮಯ. ೧೬. ಅಗಲಿಕೆ; ಬೇರ್ಪಡುವಿಕೆ. ೧೭. ಮರೆ. 'ಅಂತರಿತ' ಪರಾ. ೧೮. ಔನ್ನತ್ಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಗೌರವ; ಮನ್ನಣೆ. ೧೯. ದೌರ್ಬಲ್ಯ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨೦. ಕಾಲು; ಪಾದ. ೨೧. ನಾದ; ಧ್ವನಿ. ೨೨. ಅತಿಕ್ರಮ. ೨೩. ಆತ್ಮ; ಪರಮಾತ್ಮ. ೨೪. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. ೨೫. (ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇರೊಂದು: ಉದಾ —ದೇಶಾಂತರ; ದೇಹಾಂತರ; ಕಾಲಾಂತರ; ಸ್ಥಲಾಂತರ: ಅವನು ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋದನು (ರೂಢಿ). ೨೬. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯಾರೂ ಸಲ್ಲದಿರುವ ಕಾಲ: "ಮುಕ್ತಿಗಾರುಂ ಸಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಾಲಂ ಅಂತರಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭೨); "ಮಱಹಿನಲಿ ಒಳಗುಡುವ ಸೀರೆಯಲಿ ಮಧ್ಯದಲಿ ತೆಱಹಿನಲಿ ಛಿದ್ರದಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮಕನಲ್ಲಿ ಹೊಱಕೂಟದಲ್ಲಿ ಅವಸರದಲಿ ವಿಶೇಷದಲಿ ಅಂತರಾಹ್ವಯಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪–೬೭); "ಪಾದದೊಳಾತ್ಮನೊಳ್ ಮರಹಿನೊಳ್ ಮನದೊಳ್ ಪರಕೂಟದೊಳ್ ಮಹೋತ್ಸೇಧ ವಿಶೇಷಮಧ್ಯಗಳೊಳೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಾದವತಿಕ್ರಮಾಂಬರ ಬಿಲಂಗಳೊಳಂತರ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ನಾಸಾರ. ೭೭).
ಅಂತರಂತರ = ೧. ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡುನಡುವೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುತ್ತ ಹೋಗುವ ಅಂತಸ್ತುಗಳುಳ್ಳ ರೀತಿ; ಮೆಟ್ಟಲು ಮೆಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಅಂತಸ್ತು; ಮಹಡಿ: "ಪರಿವಿಡಿ ತಗಹು ಪಂಕ್ತಿ ಸಮವಂತರಂತರವಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬); "ಅಂತರಂತರದೊಳಂ . . . ನೆಲೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗು: ಚಕ್ಕಮುಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿನಂತರಂಗದೊಳಗ್ನಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩–೬೧೯). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮನೊಲ್ದು ಡಿಸಿದನೊಳ್ಪುಡೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪); ವೇದನೆ ಪಿರಿದಾಯ್ತು ನಂದನ ಯಶೋದೆಯ ಗೋಪಿಯರಂತರಂಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೯೧). ೩. ಒಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಅವನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಅಂಗ$_2$)]

ಅಂತರಂಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿ: ಸರಿಬಂದವನ ಕಂಡೊಡೆ ಕೌಮುದಿಗಾಗ ಕರಗುವ ಶಶಿಕಾಂತದಂತೆ ನೆರೆಯಂತರಂಗವಿಡಿದು ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಪಿರಿದು ಸ್ವೈರಿಸರೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೦–೨೮). [ಅಂತರಂಗ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಂತರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು. ೨. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು. ೧, ೨: ಏತೞಿಂದಱಿಯದಲ್ಲಿ ರದಿರ್ ಮಱೆದಾರ್ಗಮಂತರಂಗುಡದಿರನಾರತಂ ಮಱೆಯದಾಗಿಸು ನೀಂ ತನುಗಪ್ಪ ಯತ್ನಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೭).
[ಅಂತರ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂತರಂಗೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳು: ಇಂತು ನಡೆದು ಪತಿಗಂತರಂಗೆಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩–೫೦).
[ಸಂ. ಅಂತರಂಗಾ]

ಅಂತರಕಾಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಣ ಕಾಲ: "ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವವು, ಆ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗುವುದು. ಆ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂತರಕಾಲವೆನ್ನುವರು" (ಜೈನಪ. ೩೧೬). [ಅಂತರ + ಕಾಲ]

ಅಂತರಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರು ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟದಂತೆಯೇ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಅಂತರಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧದ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರವು . . . ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೫); ಈ ವರ್ಗದವುಗಳನ್ನು ಅಂತರಗಂಗೆ (Hyacinth) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೩೦೬). ೨. ಪ್ರವಾಹ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿ. [ಅಂತರ + ಗಂಗೆ]

ಅಂತರಚೆಂಡು (ನಾ). (ದಕ. ಕ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದಾಡುವ ಚೆಂಡು.
[ಅಂತರ + ಚೆಂಡು]

ಅಂತರತಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕನಾದವನು, —ಆಪ್ತನಾದವನು: ಅಂತರತಮ ಸಿರಿಗುರು, ಹೇ ಆತ್ಮತಮೋಹಾರಿ! ಜಟಿಲ ಕುಟಿಲತಮ ಅಂತರಂಗ ಬಹುಭಾವ ವಿಪಿನ ಸಂಚಾರಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಂತರತಾವರೆ 'ಅಂತರದಾಮರೆ' ನೋ.

ಅಂತರದಾಮರೆ, ಅಂತರತಾವರೆ (ನಾ). ಅಂತರಗಂಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಂದು ಬಗೆ. **ಅಂತರತಾವರೆ** (ಪೈಶಗಿ. ೩೩–೬೨೯).
[ಅಂತರ + ತಾಮರೆ]

ಅಂತರಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಲೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿ ಸಂಕಟಪಡುವ ಗಂಡು ಅಥವಾ ಹೆಣ್ಣು ದೆವ್ವ; ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯದ ಕಾರಣ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವ ಜೀವ: ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ 'ಖೂನಿ'ಯಾಗಿ ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ ಅಂತರಪಿಶಾಚಿಗಳಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಕತೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬನಸಿ. ೪೭). ೨. [ಆಲಂ] ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂಸೆ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂತರ + ಪಿಶಾಚಿ]

ಅಂತರಬೆಂತರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಅಂತರಬೆಂತರ ಕಾಳಯ್ಯ ಮಾಳಯ್ಯ ಮೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಜು ಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ! (ಬಸವ. ೫೫೭). [ಅಂತರ + ಬೆಂತರ]

ಅಂತರಮಾಡು₁ (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು: ಅಂತರ ಮಾಡದೆ ಪೇಳ್ದಿವು ಲಾಲಿಸು ಕಾಂತಾಜನದ ಕಪಟವ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೧೪೯); ಅಂತವ ಕಂಡಾ ಜನರೆಲ್ಲ ರೂಪಜಯಂತನ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣಕೆ ಅಂತರಮಾಡ ದಚ್ಚರಿವಡುತವೆ ಕಡುಸಂತಸದಿಂದೊಡವರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೮೫). 'ಅಂತರಿಸು' ಪರಾ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು₁]

ಅಂತರಮಾಡು₂ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಚಾವಣಿ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು]

ಅಂತರಲಗಡ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿವರಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೊಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮೆ ಹುಗ್ಗಮಂತರಲಗಡಂ . . . ಪಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಷುವಿ. ೨೬–೧೮). [ಅಂತರ + ಲಗಡ]

ಅಂತರವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಪೊಟ್ಟಿಯ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ ಅರ್ದ್ಧದಾನ ಅಲ್ಲಿ ಅಂತರವಟ್ಟದಿಂ ತೀವಿದ ಎತ್ತಿನ ಅಡಕೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ಮೇಲಡಕೆ ನೂಜಯ್ವತ್ತು (ಎಇ. XIX, ೬೯–೫೨; 1144).

[< ಅಂತರ + ?]

ಅಂತರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೇರು ಬಿಡದೆ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಂತರ + ವಲ್ಲಿ]

ಅಂತರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಆದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇಪ. ೯). [ಅಂತರ + ಶೈವ]

ಅಂತರಶೌಚ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುಚಿತ್ವ; ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿ; ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯ: ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮಲಗಳಿಲ್ಲವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಪೆಸರು ಅಂತರಶೌಚವೆನಿಸುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).

[ಅಂತರ + ಶೌಚ]

ಅಂತರಸ್ಥ (ಗು). ಒಳಗಿರುವ: ಜಿನಚಂದ್ರಕುಮಾರಂ ಕ್ಷೀರನೀರಪೂರ ಪ್ಲವಾಂತರಸ್ಥಂ ಪೋಲ್ತಂ ಕನಕರುಚಿಯಿಂದಮಾ ಪಳಿಕಿನ ಕೊಡನೊಳಗಿರ್ದ ನಂದದೀವಿಗೆಯಿರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಂತರ (ನಾ). ೧. ನಡುನಡುವೆ: ಆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟ ನಡುವೆ . . . ಅಂತರಾಂತರ ನಿರಂತರ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರದೇವ ವಿಹಾರ ಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೯ ವ); ಏಂ ಸಲುಗೆಯೊ ಮುರಾರಿಯೆಡೆಯೊಳ್ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ್ ತಡೆಯದೊರ್ವರುಮಂತರಾಂತರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೨). ೨. ಆಂತರಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಆನೆಯೈತಂದು ಅವಗಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪರಿಯನೆಲ್ಲವನಱಿದು ಮುಳಿಸಿಂದುಪಾಯದ ತವಕದಿಂ ತನ್ನಂತರಾಂತರವಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ (ಬಸವು. ೧೮–೪೩, ೪೪).

[ಅಂತರ + ಅಂತರ]

ಅಂತರಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಾಳ; ಗಗನ; ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶ: ಕೆಂಪನೆ ಹೆಣ್ಣಿಗು ಸಂಪಗೆ ಹೂವಿಗು ಅಂತರಾಟದ ಮೋರಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣಿಗು ಎಂಥೋರು ಬಾಯಿ ಬಿಡುವರು (ಹಮುಪ. ೨೨–೮). ೨. ಯಾವ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಎಂಥೆಂಥವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲು ಮುರಿದವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವಂತೆ (ಗಾದೆ).

[ಸಂ. ಅಂತರಾಲ]

ಅಂತರಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಜೀವಾತ್ಮ. ೨. ಹೃದಯ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಜೀವಾತ್ಮ – ಅಂತರಾತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಬೆಸಗೊಂಬರೆ ಹೇಳಿಹೆ, ಕೇಳಿ ಭೋ (ಬಸವು. ೯೨೬); ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಅಂತರಾತ್ಮನ್ (ಅಂತರ್ + ಆತ್ಮನ್)]

ಅಂತರಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮುಂ ಮಾಡಲೆಂದವರೋದುವಾವಾಸದೊಳ್ ಸಂಕ್ಲೇಶದಾಗೆ ಸಾರಮೇಯಪೂತಿ ಕಳೇವರಮನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೩–೩೮ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವರಿಗೆ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಡಕು: ಅಂತರಾಯಮುಮಂ ದಾನಲೋಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧೧ ವ); ಕರುಣಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕಂಡಾದರದಿಂ ಮನ್ಯುಮಿಕ್ಕು ನಯನ ಜಲಂಗಳಂ ಸುರಿದಿನ್ನಿಗಮಲ್ಲಿರ್ದಂತರಾಯದಿಂ ಬಂದಿರೀಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩). 'ಅಂತರಾಯ ಪಂಚಕ' ಪರಾ. ಅಂತರಾಯಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು: ನ್ಯಾಯಘೋರಣೆಗೆ ಅಂತರಾಯ ಮಾಡುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕೆಲಸೆ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಯಪಂಚಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಾನಾಂತರಾಯ, ಲಾಭಾಂತರಾಯ, ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ಉಪಭೋಗಾಂತರಾಯ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದಾನ ಲಾಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪಂಚಕಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಳಮಪ್ಪಂತೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ).

[ಅಂತರಾಯ + ಪಂಚಕ]

ಅಂತರಾಲ, ಅಂತರಾಳ (ನಾ). ೧. ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲ. ೨. ನಡುವಣ ವಸ್ತು. ೩. ಒಳಭಾಗ; ಮಧ್ಯಭಾಗ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಅಂತರಾಳ**: ೧. ಹೃದಯಕಮಳಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಪೀಠದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೆಜಪ ಕೊಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಅಂತರಾಳದೊಳಿರ್ದ ವಿಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಂ ಪೋಕುಂ (ಶಮದ. ೧೬೨ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಅವನ ಈ ನುಡಿಗಳ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯು ಅವಳ ಭಾವಾತುರವಾದ ಹೃದಯದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಏಳುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಿಣೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಳ 'ಅಂತರಾಲ' ನೋ.

ಅಂತರಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಆಡಳಿತದ ಪ್ರದೇಶ (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಸಿರಿಯಣ್ಣಂ ತನ್ನಂತರಾಳಿಕೆಯ ಮೂಲೆವರ್ತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜುಂಕದಧಿಕಾರಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೨–೧೦; 1319).

[ಅಂತರ + ಆಳಿಕೆ]

ಅಂತರಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶ: ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತ ರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೯೫ ವ). ೨. ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂತರಾಳ. ೩. ನಿಲುಕದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಅವನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಈಚೆಗೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಚಲನಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕುನ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಂಗಳಂ ನೋಡಿ . . . ಪೇಳ್ವುದಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩–೨೦). [ಅಂತರಿಕ್ಷ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಂತರಿತ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಪಡೆದ: ಲಕ್ಷಯೋಜನಾಂತರದೊಳೊಂದೊಂದೋರೊಂದು ರಜ್ಜುಪ್ರಮಾಣಾಂತರಿತಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೪ ವ). ೨. ದೂರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಮರೆಯಾದ; ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ. ೪. ತಡೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂತರಿತೆ (ನಾ). ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಗಲಿಕೆ ಹೊಂದಿದವಳು: ಆತ್ಮವಲ್ಲಭಾಂತರಿತೆಯನೆನ್ನನಣ್ಣ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದೆ ಪೇೞ್ವೆನೆ ತತ್ರಪಂಚಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೪). [ಸಂ. ಅಂತರಿತಾ]

ಅಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಂತುಹೋಗು : ಅನ್ತಾ ಧರ್ಮಂ ಬಹುಕಾಲಾಂತದೊಳನ್ತರಿಸಲದನೆ ಬಲ್ಲಾಳಮಹೀಕಾಂತಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತು ಪುನರ್ಪ್ರವೃತ್ತಮಾಗಿ ವಿನಯದಿನಿತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೯–೮೫ ; 950) ; ತನ್ನ ತಪ ಹರಿಪದ ಸಮಾರಾಧನೆಗಳಂತರಿಸಿದವು (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೧). ೨. ಮರೆಯಾಗು ; ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋಗು : ಕಿಱಿದು ಪೊೞ್ತು ಶೋಕಾನುಬಂಧದೊಳ್ ಕೋಪಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮರಾನುಬಂಧಮುಮಂತರಿಸಿರ್ದು (ಗದಾಯು. ೪–೧೩ ವ) ; ಮಡಿದ ಕರಿಗಳ ಮಗ್ಗುಲೊಳ್ ಕೆಲರಡಗಿ ಹರಣವನುಳುಹಿಕೊಂಡರು . . . ಕಡಿದು ಬಿದ್ದಿಹ ಮುಂಡಗಳ ಯೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳಂತರಿಸಿದುದು ಕೆಲಬರು (ಕೋಗಯು. ೨೫–೬೮). ೩. ಒಳಕ್ಕೆ ಬರು ; ಒಳಹೊಗು : ಎಲ್ಲರುಮುಮಂ ಮೆಟ್ಟಿಬರೆ ಕೆಲರ್ ವಿವೇಕಿಗಳಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದು ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಸುಕಮಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದೊಳಮರಂತರಿಸೆ ನೀಮಿವರಂತೇಕೆ ಬಂದುದಿಲ್ಲೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೩). ೪. ಭೇದಿಸು ; ಛಿದ್ರಿಸು : ತಡೆಯದೆ ಗಜಮಸ್ತಕವೆಚ್ಚು ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯನಂತರಿಸಿ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ತಂದದ್ವಿತಯರತ್ನಂಗಳ ತಡೆಯದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟರಮಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೮). ೫. ಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು : ಆಯುಧವಿಕ್ಕಿದವಂಗೆ ವೀರದ ಮಾತೇಕೆ ? ಲಿಂಗವಂತರಿಸಿದವಂಗೆ ಒಳುನುಡಿಯೇಕೆ ? (ಬಸವ. ೬೩೨) ; ನಿಯತಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಯ್ಗಿಯುಮಾ ಪಗಲುಮೊಂದು ದೆವಸಮುಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳಬ್ದಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಱಿತು ನೀರನೆತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೮) ; ನಿರುತವಾದೆಮ್ಮ ವ್ರತವನಂತರಿಸದೊಬ್ಬಳ ಹಾಲನಗಜಾವರನಿವಾಸಕ್ಕೊಯ್ದು ಶಂಭುವಿಗುಣಬಡಿಸು ಕಂಡ (ಬಸಪು. ೧೪–೩) ; ಅಕಟಾ ಸತ್ತಡಿವನೆಂದುದಿಸುವನು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ರಘುಪತಿಯಾ ಒತ್ತಬರದಾಹವಕೆ ತನುವನು ತೆತ್ತು ನಿಲುವವರಾರು ನೆಱೆ ದುರ್ವೃತ್ತತನವಿದು ನಮ್ಮದೆಂದಂತರಿಸಿದನು ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೪೯). ೬. ತಡಮಾಡು ;: ವಿಳಂಬ ಮಾಡು ; ತಡೆದಿರು : ಇಂತೊರೆದು ಮೃದುಶಿರೀಷಸುಮಾಂತದವೋಲ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೆನಿಪ ತುಪ್ಪುಟಿ ತತಿಯಿಂ ದಂತುರಮಾದೆನ್ನಂಗಮನಂತರಿಸದೆ ಕರದಿನೆಱವಿದಂ ಮನದಬಲಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೦) ; ಕೆಲದ ನೆಲದರಸುಮಕ್ಕಳ ನಲಂಘ್ಯಬಲರಂ ತಗುಳ್ದು ಕಳೆದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನೆಲೆವೀಡು ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಂ ಬಲಭದ್ರಂ ತರಿಸದಿನಿಸನಂತರಿಸುವನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೩) ; ತೊರೆದ ಕುಜಂಗಳಿಂದೆ ಕೊಣಸಂ ನಸೆಯಿಂ ಮೃಗಮಂ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ತರಲೆಡೆಗೊಂಡು ಭಲ್ಲದಿನೆರಟ್ಟಿಡಿಯಾಗಿ ಕಿರಾತನೆಚ್ಚೊಡಂತರಿಸದೆ ಪುಲ್ಲೆ ಸಾರ್ಚಿ ಮಗನಂ ಮೊಲೆಯಂ ನೆರೆದೇಣನಂ ಬಱಿಕ್ಕೆರಡುಡಿಯಾಯ್ತು ಕೇವಲಮೆ ದೇಹಿಗೆ ಸಂಸೃತಿಮೋಹಬಂಧನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೨) ; ಇಂದು ತನಕ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಗೆ ತನುಜೋದಯವು ಅಂತರಿಸಿದುದಿನ್ನು ಜನಿಯಿಸುವನು ನೃಪಕಾಂತ ಕುಮಾರ ಚಂದ್ರಮನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪–೧೮). 'ಅಂತರ ಮಾಡು' ಪರಾ. ೭. ನಷ್ಟವಾಗು ; ಇಲ್ಲದಂತಾಗು ; ತೀರಿಹೋಗು: ಚಿತ್ತವಿಸು ಭೂಪಾಲ ಪಾಂಡವರತ್ತ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಲ್ಕಿತ್ತ ಬಂದೆವು ಮುನ್ನಿನೋಲಗವಂತರಿಸಿತಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೧೮) ; ದಾರಿಯಲಿ ತಸ್ಕರರು ಸುಲಿದಾ ನಾರಿಯರನೆಳದೊಯ್ಯಲರ್ಜುನ ವೀರತನವಂತರಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿವ[ವೊ]ಬ್ಬನೇ ಬರುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೬–೮೮) ; ತೆಜನಿದೀಗರ್ಜುನನು ಪಾಯದಿ ಹರಣ ತನಗಂತರಿಸುವನ್ನೆಗಮಱಿವಿನಿಂ ಸಲಹುವೆನು (ಕೋಗಯು. ೨೦–೩೨) ; ಧರೆಯೊಳೀ ಕೃತಿಯ ದೋರ್ಬಲಿಯೆಂಬ ಕವಿ ತಾನು ವಿರಚಿಸಿ ತುದಿಯೊಳಂತರಿಸೆ ತರಳನಹುದು ನಾನು ನಾಯಕಾತಿಶಯವೆತ್ತಿರೆ ಪೇಳ್ದನಿದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ನಾಗಕು. ೩೨–೧೯೮) ; ಇರುತಿರೆ ದಾಸಿ ಅಂತರಿಸಿ ಪೋದಳು ಬಾಲ ಪರಪುಟ್ಟನಾದುದ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೨೭). ೮. ನಡುವೆ ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಡು ; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಅತಮಮಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಂಜಾತನಯಂ ಬಗೆದು ತದ್ಗುಹಾಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ ಎರಡಱೊಳಂ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರನಾಗಳ್ ಬರೆದು ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದೊಳಂ ಸ್ಫುರಿತಮಣಿರತ್ನದೊಳಮಂತರಿಸುತ್ತುಂ ಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರೆದೊಂದೊಂದಂ ಬಿಸಿಲಂ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳುಮಂ ಪಸರಿಸೆ ಕಟ್ಟಲೆ ತೆರಳ್ದ ತೂಳ್ದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೮, ೪೯,೫೦) ; ನೆರೆದು ಬರುತಿಹವರ್ಗಳೆಲ್ಲಂತರಿಸಿ ದಾರಿಯನೀಯೆ ಧೀರರು ಪುರವಣಿಸಿ ವೀರಾವತಾರರು ಮೂವರ್ಯೆತರಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೨೪). ೯. ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ : ಅನುನಯವನಂಗೀಕರಿಸಿ ನೃಪಜನ ಸರಾಗದಿನಂತರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೩೧). ೧೦. ಮರೆಮಾಜು : ಇಂತಿರುತಿರಲ್ಕೆ ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೊರ್ವ ಮುನಿಪಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲಾತನಂ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಚಿಂತೆವೆತ್ತಿರಲವನಿದೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಳ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಯನು ಅಂತರಿಸದೆಲ್ಲಮಂ ಪೇಳ್ದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೫). ೧೧. ದೂರ ಸರಿ : ಬರಲು ಕಂಡಡೆ ವಂದಿಸುತಲಂತರಿಸಿ ಮಿಗೆ ಹತ್ತಿರವೆನಿಸದತಿತರದ ದೂರವ ಸಾರದೀ ಪರಿ . . . ಬೆಸಸಿದನರವರಿಸದಾ ಕ್ಷಣಕೆ ಮಾಡುವನವನೆ ಸೇವಕನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೦೬). ೧೨. ಆಶ್ರಯಿಸು : ಸಂತವಿಸಿ ದೇವಿಯರ ಬಳಿಕಾಕಾಂತೆ ಕಾಪಿನ ನಾರಿಯರು ಸಹಿತಂತರಿಸಿದಳು ನಿದ್ರೆಯನು (ತೊರರಾ. ೫–೩–೭೩). [ಅಂತರ + –ಇಸು$_{3}$]

ಅಂತರೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡುವುದು ; ಒಳನೋಟ : ವಸ್ತುಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಂತರೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಿತನದಿಂದಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ. ೬೫). [ಸಂ. ಅಂತರೀಕ್ಷಣ (ಅಂತರ್ + ಈಕ್ಷಣ)]

ಅಂತರೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪ ; ನೀರು ಸುತ್ತುವರಿದ ನಡುಗಡ್ಡೆ : ಕರಟವ್ಯೂಹಾಂತರೀಪಂ ತುರಗಬಲತರಂಗಂ . . . ಸೈನ್ಯಾರ್ಣವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತರೀಯ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಗೆ. ೨. ಒಳ ಉಡಿಗೆ ; ಉಳ್ಳುಡೆ. ೩. ನಡುವಿನ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ : ನಾಭಿವಿಲಂಬಮಾನಲಂಬಸ್ತನವಿಸ್ರಸ್ತಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯ ವೃದ್ಧಧಾತ್ರೀ ನರ್ತನ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಜನತಾಜನಿತ ಹಾಸನಿವಾಸಮುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೩೫ ವ) ; ಗಂಗಾತರಂಗತರಳ ದುಕೂಲ ವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ ಅಭಿನವ ಸುಜಾತ ಪಾರಿಜಾತ ಸುಮನಶ್ಶೇಖರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಗಡು (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಹುಳುಗಳುಳ್ಳ ; ಹುಳು ತುಂಬಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ನಿರರ್ಥಕ : "ಅಂತರ್ಗಡುಯೆಂಬುದು ಅಪ್ರಯೋಜನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೮೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗಡು$_{4}$)]

ಅಂತರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದ ; ಒಳಹೊಕ್ಕ. ೨. ಒಳಗೆ ನೆಲಸಿದ ; ಒಳಗಿರುವ. ೩. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ; ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ; ಒಳಗೆ ಅಡಗಿದ. ೪. ಮರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಜ್ಞಾಪಕ ತಪ್ಪಿದ. (ನಾ). ೫. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗಡೆ : ಇವಳ್ ಪರಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಣೆಯಕ್ಕುಮೆನುತುಮಂತರ್ಗತದೊಳ್ . . . ಎಯ್ದೆವಂದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೦, ೨೧) ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಶತೇನಾಪಿ ನ ಗೂಢಃ ಕುಂಕುಮಾಯತೇ . . . ಎಂಬಿದಂ ತನ್ನಂತರ್ಗತದೊಳೆ ಬಗೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೭೧). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗತ)]

ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು : ವಿಗತೇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಮನೋವಿಷಯನಭವನನವರತಾಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿ ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಭಕ್ತಗಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು (ಬಸಪು. ೫೩–೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿನ್ (ಅಂತರ್ಗತ + ಧ್ಯಾನ + –)]

ಅಂತರ್ಗತಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಒಳಭೇದ. ೨. ಒಳಗೆ ಕಾಣಬರುವ ವಿಭಾಗ: ಮುಂತಣ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷ್ಯಯುಗಾಂತರ್ಗತಭೇದಮುಕ್ಕುಮಾ ವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೪). [ಅಂತರ್ಗತ + ಭೇದ]

ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಹುದುಗಿದ ಧ್ವನಿ: "ಮಿನುಕು-ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನೇ" (ಶಮುಧಾ.). [ಅಂತರ್ಗತ + ಸ್ವನ]

ಅಂತರ್ಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: ದಂಡನಾಥನನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳಿ ಕಳುಹು (ಸುಗುಣಂ. ೪೫-೧೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗೃಹ)]

ಅಂತರ್ಜಠರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಠರ)]

ಅಂತರ್ಜಲೀಯ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆಯ. ೨. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆ ಜರುಗುವ: ಅಂತರ್ಜಲೀಯ ಛಾಯಾಗ್ರಹಣವೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಿತ್ರವೇ ಸರಿ (ವಿಜ್ಞಾನಿ. ೧೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಲ + -)]

ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳ ನಡುವಣ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಾತಿ + -)]

ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿರುವ ಬೆಳಕು; ಒಳದೀಪ: ಪಳುಕುಗೊಡದೊಳಗೆ ಪೊಜಗುಜ್ವಳಿಪಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಯಂತಿರೊಳಗಂ ಪೊಱಗಂ ಬೆಳಪ ಮನೋಮಧ್ಯಸಮುಜ್ವಳಲಿಂಗಮನರಸನಕ್ಕಱಿಂ ಜಾಣಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೫).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಸ್ (ಅಂತರ್ + ಜ್ಯೋತಿಸ್)]

ಅಂತರ್ದಾಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹ)]

ಅಂತರ್ದಾಹಕ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವವನು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ದ್ರೋಹಮಾಡುವವನು: ಕೃತಕ ಮಾಯಾಜಾಲರನು ಕಾಹುರರನಂತರ್ದಾಹಕರ ಶಠರ . . . ನೀನಾಳಿಗೊಂಬೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹಕ)]

ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗನ್ನು ತಾನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಶರೀರಪುಷ್ಟಿ ಜನತಾಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧರಮಾಮೌಕ್ತಿಕಹಾರಯಷ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಒಳ ಪ್ರದೇಶದ. 'ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಶ + -)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಳಿಸಬಹುದಾದ ಪತ್ರ: ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರದ ಒಳಗಡೆ ಏನನ್ನೂ ಇರಿಸಕೂಡದು (ರೂಢಿ).
[ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ + ಪತ್ರ]

ಅಂತರ್ದೇಹ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಹ)]

ಅಂತರ್ದ್ವಾರ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ರಹಸ್ಯವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಗುಪ್ತದ್ವಾರ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವಾರ)]

ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ . . . ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಂಗಳೊಳ್ ಕುಮಾನುಷತ್ವಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧ ವ); ಪುರಮಂತರ್ದ್ವೀಪಮೆಂಬಂತಿರೆ . . . ಕಱಿದುದು ಬಹಳಾಸಾರಮಂ ನೀರವೌಘಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೧).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವೀಪ)]

ಅಂತರ್ಧನ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಆಸ್ತಿ; ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿ (?): ವನನಿಧಿಯೊಳೆನಗೆ ಕೆಯ್ಸಾರ್ದನಿತಂ ವಸ್ತುಗಳನುಱಿಪದೋಲಗಿಸಿದೆನಿನ್ನೆನಗದುವೆ ದಿವ್ಯಮಂತರ್ಧನಕ್ಕೆ ಭವದನಧಿಗೋಧನುತಿಶಯಬೋಧಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೭೭). 'ಬಾಹ್ಯಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧನ)]

ಅಂತರ್ಧಾನ (ನಾ). ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವುದು; ಮಾಯವಾಗುವುದು: ತಲೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಟ್ಟು ಶಶಿಶೇಖರಂ ಸೆಟ್ಟಿ ನಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ ಸಂದನೀಶ್ವರಂ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೬೪); ಆ ದಿವ್ಯಪುರುಷಂ ಅಂತಕ್ಕೆ ಎಂದೊಂದು ಫಲಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಅಂತರ್ಧಾನಮಾದಂ ತೆಯುಂ ಕನಸುಗಂಡೆಚ್ಚತ್ತಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೪). ಅಂತರ್ಧಾನವಾಗು = ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು: ಆ ರಾಜನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ನಾರದಮಹರ್ಷಿ ಅಂತರ್ಧಾನವಾದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. = ಅಂತರ್ಧಾನ. ೨. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು. ೩. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೆಲಸಿದವನು: ಪೃಥ್ವೀಪಾಲ ಭೂಪಾಲಂ ಭವದೀಯ ದೇಶಾಸನ್ನಸ್ಥಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಮಂಡಲಂಗಳೊಳಂತರ್ಧಿಯುಂ ಮಿತ್ರದ್ವಿತಯದೊಳ್ ಕೃತ್ರಿಮಮಿತ್ರನುಂ . . . ಆಗಿರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೧೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧೂಪ (ನಾ). ಶಿವಲಿಂಗವಿರುವ ಪಾಣಿಬಟ್ಟಲಿನ ಒಳಗೆ ಹಾಕುವ ಧೂಪ (?): ಚೆನ್ನೆಸೆದು ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿಗುಗ್ಗುಳವನ್ನೆ ಧೂಪಿಸಿ ಸೋಮಧಾರಿಗೆ ತನ್ನ ತೊಳವನಿಕ್ಕಿಯಂತರ್ಧೂಪವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸವ. ೪೩-೨೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧೂಪ)]

ಅಂತರ್ನಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ಬರುವ ಉಪನಾಟಕ: ಭವಭೂತಿಯ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂತರ್ನಾಟಕ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಗರ್ಭಾಂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಾಟಕ)]

ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?): ಜಗತೀಶಂ ನೋಟ್ಟು ಕಣ್ಣಂ ನುಡಿವ ದನಿಗಮಿಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಂದೋಳಿಗಳಿಂ ದಂಡಾಧಿಪರ್ . . . ಸಾಮಂತರಂತರ್ನಿಯುಕ್ತರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬). 'ಅಂತಸ್ಥಿತ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಯುಕ್ತ)]

ಅಂತರ್ನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸುಲಭನಂತರ್ನಿಷ್ಠರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳ ನಿರೂಪನನಂತ ನಿಜ ನಿರ್ಮಳನೆನಿಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಚಿನುಮಯ ರೂಪ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೬).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಷ್ಠ)]

ಅಂತರ್ಬದ್ಧ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (?): ದಾಯಿಗರೊಳಂತರ್ಬದ್ಧವುಂಟೇ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತರ್ಭೇದವೇ ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬದ್ಧ)]

ಅಂತರ್ಬಹೀರೂಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾರ: ಆವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಆದೆಲ್ಲಮಸತ್ಪಾವಭಾಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬಹಿಸ್ + ರೂಪ)]

ಅಂತರ್ಭಾವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಸೇರಿರುವುದು. ೨. ಒಳಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ: ಸ್ಥಾವರಕೆ ಜಂಗಮಕೆ ನೀನೇ ಜೀವಚೇಷ್ಟಕನವದಿರಂತರ್ಭಾವನನು ನೆಱಿ ಬಲಿಯಲಾಗದು ಸಂಧಿಕಾರ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೧). ೩. ಅದೃಶ್ಯತೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾವ)]

ಅಂತರ್ಭಾವವಹ್ನಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ: ನೀವಱಿಯಿರೇ ಹಿಂದೀಸು ಕಾಲದಲಿ ನೋವು ಬೇಱಿಲ್ಲೆನಗೆ ನಿಳಯಕೆ

ನೀವು ಬಿಜಯಂಗೈವುದಂತರ್ಭಾವವಹ್ನಿಯನೇಕೆ ಬೆದಕುವಿರೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೧). [ಅಂತರ್ಭಾವ + ವಹ್ನಿ]

ಅಂತರ್ಭಾವಿ (ಗು). ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ: ರೂಪರಸಗಂಧಸ್ಪರ್ಶವಂತಂಗಳಪ್ಪುದಱಿಂ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ತೇಜೋವಾಯುಗಳುಂ ಮನಮುಂ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದೊಳಂತರ್ಭಾವಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ.೨೩.೨). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಭಾವಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಭಾವ + –)]

ಅಂತರ್ಭಾಸಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ: ಆ ಸಮರ್ಥ ಮುನೀಂದ್ರನಂತರ್ಭಾಸಿತಾತ್ಮಧ್ಯಾನಸುಖವಿನ್ಯಾಸದಿರಲಂಕದಲಿ ಬಿದ್ದುದು ಮಧುರ ಚೂತಫಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾಸಿತ)]

ಅಂತರ್ಭೂತ (ಗು). = ಅಂತರ್ಭಾವಿ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೂತ)]

ಅಂತರ್ಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭೇದ; ಒಳವಿಭಾಗ: ಕ್ಷೀರಗುಡಾದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರ ಜಾತ್ಯಂತರಮಪ್ಪಂತನಂತಮಂತರ್ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೫). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಅಂತರ್ಭೇದದೊಳಂತು ಛಿದ್ರಿಸಿದರಾ ಗಾಂಗೇಯರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೭). ೩. ನಾಟುವುದು; ಒಳಕ್ಕೆ ಚುಚ್ಚುವುದು: "ನಾಂಟು–ಅಂತರ್ಭೇದೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೇದ)]

ಅಂತರ್ಮಣಿ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಳಿ (?): ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು ಪರಿಪೂರ್ಣಾಬ್ಜಕುಬ್ಜಶಿರೋದ್ಧರಣನಂ ವ್ಯೂಢೋರಸ್ಕನಂ ಪ್ರಭೂತಾಂತರ್ಮಣಿಯಂ ವಿಪುಳೋಚಿತಾಂಸನಂ . . . ತರಿಸಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರದೇವಂ ಪೂಜಿಮುಟ್ಟಿನೇಱಿ ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ, ೧೪೪). 'ದೇವಮಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಣಿ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗಡೆ; ಒಳದೇಶ. 'ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ (ನಾ). ಒಳದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ: ನಿನಗರಸ ಬಹಿರ್ಮಂಡಳಮನೆ ಸಮಜಲ್ಕಿನಿತು ಬರಿಸಮುಂ ಪೋದುವು ಕೇಳಿನಿಸಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನಮುಂಟೆಂದಱಿಪಿ ಮದುಮುನಿನ್ನಱಿಪುವೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೫). [ಅಂತರ್ಮಂಡಲ + ಸಾಧನ]

ಅಂತರ್ಮಥನ (ನಾ). ಆಂತರಿಕವಾದ ವಿಮರ್ಶೆ: ನನ್ನ ಜೀವಿತದ ಗುರಿಯೇನೆಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಂತರ್ಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೧೮೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಥನ)]

ಅಂತರ್ಮನ (ನಾ). ೧. ದುಗುಡ; ದುಮ್ಮಾನ: ಸಂಜಯಸಹಿತ ಕೌರವಜನಪ ಬಂದನು ತತ್ಸರೋವರಕನಿಲನಿದಿರಾದನು ಸುಗಂಧದ ಶೈತ್ಯಪೂರದಲಿ ತನುವಿಗಾಪ್ಯಾಯನದಿನಂತರ್ಮನಕೆ ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೩೭). ೨. ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ. [ಸಂ. ಅಂತರ್ಮನಸ್ (ಅಂತರ್ + ಮನಸ್)]

ಅಂತರ್ಮನನ (ನಾ). ಆಂತರಿಕವಾದ ಆಲೋಚನೆ: ಚಾರುದೃಶ್ಯಂಗಳಿಂ ಪ್ರೀತಿ ಹೃದಯವಿಕಾಸ ಕ್ರೂರದೌಷ್ಟ್ಯಂಗಳಿಂ ವೀರಾನುಕಂಪ ಭೈರವಾದ್ಭುತಗಳಿಂ ಮೌನದಂತರ್ಮನನ ದಾರಿಯುದ್ಧಾರಶಿವು (ಮಂಕುಕ. ೪೫೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮನನ)]

ಅಂತರ್ಮಂದಿರ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಚುನ್ನ ಪಾಡುತ ಹೋಗಿ ನೃಪತನಯಂ ನಿಜಾಂತರ್ಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯುಂ ತಾನುಂ ಸುರತ ಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂದಿರ)]

ಅಂತರ್ಮಲ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಕಶ್ಮಲ: ವಿಲಸಿತ ಭವದಭ್ಯಾಗಮಜಲಧಾರೆಗಳೇನುಮುಱಿಯದಂತುಮದಂತರ್ಮಲಮಂ ಕರ್ಚಿದೊಡಾನೀ ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪಾವನೀಯಚರಿತನೆನಾದೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲ)]

ಅಂತರ್ಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ. ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಶ್ಮಲವುಳ್ಳ; ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ: ೧, ೨: ಸರಿದಧಿಪತಿಯಂ ದೋಷಾಕರನಂತರ್ಮಲಿನನಾಗಿಯುಂ ಪೆರ್ಚಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲಿನ)]

ಅಂತರ್ಮಿಥುನ (ಗು). ಒಳಗೆ ದಂಪತಿಗಳು ಇರುವ: ಸುಳಿವ ಪರಿಮಳ ಪವನನಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತರ್ಜುನ ಕಾಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಸ್ಥಳದೊಳಂತರ್ಮಿಥುನ ಕಾನನ ವರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೩೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಿಥುನ)]

ಅಂತರ್ಮುಖ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ: ಬದ್ಧಪಲ್ಯಂಕಾಸನಂ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಮಂತರ್ಮುಖನುಮಾಗಿ ಜಯಶಾಳಿನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯಯೆನುತ್ತುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೮೫, ೧೮೬). (ನಾ). ೨. ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಶಿವನನಂತರ್ಮುಖದಿಂ ನೋಡಲೊಳಪೊಕ್ಕವೆಂಬಂತೆ ಕಣ್ ಮಾಯಮಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೯೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಖ)]

ಅಂತರ್ಮುಖತೆ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸು) ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು, —ಅಂತರಂಗದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿರುವುದು: ಆಂತರ್ಮುಖತೆಗಭಿಮುಖಂ ಮಾಳ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯರೆಮ್ಮಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧-೪); ಸ್ವಾಮಿದಾಸರನ್ನು ಕಂಡಾಗಿನಿಂದ ಸಾನಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದು ಅಂತರ್ಮುಖತೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖತಾ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + –)]

ಅಂತರ್ಮುಖಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಡುವಣ ಹೊಂಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಮಿಾಯಲಿಳಿದಿರುವ ಮುಳುಗುನೇಸರು ಸಾಸಿರ ಕಾಂಚನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಯೋಗಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಿನ್ನು ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರುವಂತಿತ್ತು (ಬದುಬ್ಬೆ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + –)]

ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ೧. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ: "ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯವು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ, ಅದು ಭಿನ್ನಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಆವಲಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು" (ಜೈನಪ. ೩೦೬); ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಾನದಿನಂತರ್ಮುಹೂರ್ತದಿಂ . . . ಪದಿನಾಱು ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಸಮಯಂ ಕುಂದೆ ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮೋಘಮಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೧). ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಾಲ: ನಾನಾವಿಧವಿನೋದಂಗಳಿನಂತರ್ವತ್ನಿಗೆ ನವಮಾಸಂಗಳಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಂಗಳಾಗಿ ಪೋಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೫ ವ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ಒಳಗಡೆ: ವ್ಯಕ್ತ ನಾನಾವೇದ ವೇದಾಂತೋಕ್ತನಂತರ್ಯಾಗತ ನಿರಂತರ ಸುಯೋಗಪರ (ಬಸಪು. ೮-೫). ೨. "ಒಳಮಾತು" (ಗಂಗಾಮು). ೩. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯವಾದ ಆಶಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನಿಯಾಮಿಸತಕ್ಕವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಈತನಂತರ್ಯಾಮಿ ಜೀವವ್ರಾತದಲಿ ಜನಜನಿತವಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬೯). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಮೈಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಮೇಲುಕೆಳಗಂ

ನೋಡುವುದು ದೇವದತ್ತನಕ್ಕಾಲಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆವುದು ಕೈಕರಮಕ್ಕು ಕೈಕಾಲ ಗತಿಯಲ್ಲಿಹುದು ವಿಶ್ವನಕ್ಕು . . . ಆತ್ಮನೊಳು ಮುಖ್ಯವಹ ಗಾಳಿಯಂತರ್ಯಾಮಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೩).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿನ್]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸು: ಯಿವನೆ ಕೂಟಸ್ಥ ದಿಟನಾದಕಾರಣಂ ತಾನೆ ಜಗತೆಲ್ಲವಂ ಸೃಜಿಸಿಯಂತರ್ಯಾಮಿಸಿ ಆ ಜಗದ ನಟಣೆಯನು ನಟಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೯–೩೨, ೩೩). [ಅಂತರ್ಯಾಮಿ + –ಇಸು]

ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ. ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಅಂತರ್ + ರಾಷ್ಟ್ರ + –)]

ಅಂತರ್ಲಾಗ (ನಾ). ಒಳಮುಖವಾಗಿ ಹಾಕುವ ಲಾಗ; ಮುಂಗಣ್ಣು; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಡೊಂಬರ ವರಸೆ: ಇಲ್ಲಿಯ ಗಾಳಿ ಬಯಲಾಟದೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಲಾಗ ಜಂತರ್ಲಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನಾ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಾಗಲಿ, ಅದರದೆ ವಿಕೃತಿಯಾಗಲಿ ಕಂಡರೂ ಅದೂ ನವೀನ ಬೋಧವೇ ಸರಿ (ಹೃದಸ. ಮು. ೩); ಸರಕಾರ ಹೊಡೆದ ಈ ಅಂತರ್ಲಾಗದ ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಅರ್ಹನಲ್ಲ (ಹೂಬಾಣ. ೧೩೬).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ + ಲಾಗ]

ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] “ಮಹಾಲಿಂಗವನ್ನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನರೂಪದಿಂದ ಧರಿಸುವುದೇ ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣವೆನಿಸುವುದು” (ಅಷ್ಟಾವ. ೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲಿಂಗ + ಧಾರಣ)]

ಅಂತರ್ಲೀನ (ಗು). ಒಳಗೆ ಲೀನವಾಗಿರುವ, —ಸೇರಿಹೋಗಿರುವ: “ನೆಟ್ಟು—ಅಂತರ್ಲೀನೇ” (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೀನ)]

ಅಂತರ್ಲೇಪ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅನುರಾಗಮುಂ ವಿರಾಗಮುಮುಳ್ಳ ವಿಷಯಗಳುಯೆನಿಪ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಪಿಡಿವಲ್ಲಿ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಮನದೊಳನಿಶಂ ಬಹಿರ್ಲೇಪವಂತರ್ಲೇಪವೆಂಬುಭಯ ಸಮಭಾವದಿಂದನವರತ ಪರಶಿವಾದ್ವೈತ ನಿಷ್ಠೆಯೊಳು (ಲಶಿಚಂ. ೫೪–೪೨).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೇಪ)]

ಅಂತರ್ವಂಶ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಂಶ)]

ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ: “ಮನೆವೆಗ್ಗಡೆ ಅಂತರ್ವಂಶಿಕನೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೫); ಆಸ್ಥಾನಮಂಡಪದೊಳತಿಪ್ರಚಂಡ ಮಂಡಲಿಕ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಧಾನ ಪುರೋಹಿತಾಂತರ್ವಂಶಿಕಾದಿ ಪರಿವಾರ ಪರಿವೃತಂ . . . ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ (ಆದಿಪು. ೨–೨ ವ).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ವಂಶ + –)]

ಅಂತರ್ವಣ (ಗು). ಅಡವಿಯ ನಡುವೆ ಇರುವ: ವಜ್ರವೇದಿಕೋತ್ತುಂಗತೋರಣದ್ವಾರದಂತರ್ವಣ ತುಂಗ ಕುಜಂಗಳ ನೆಳಲ್ಗಳೊಳ್ . . . ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೮ ವ); (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೯೧ ವ).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವನ)]

ಅಂತರ್ವತ್ನಿ (ನಾ). ಬಸುರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಗರ್ಭಿಣಿ: ಬಣ್ಣಿಸಿದ ರಿಂದ್ರನ ಕಾಂತೆಯರಂತರ್ವತ್ನಿಯನಾ ನೃಪಪತ್ನಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೧); ತರುಣಿಯನಂತರ್ವತ್ನಿಯನರಣ್ಯದೊಳ್ ಬಿಸುಡವೇಟ್ಟೊಡೀ ಬೆಸನಂ ಕಾಪುರುಷನೆನೇಗೊಂಡೆಂ ಕಿಂಕರಭಾವದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೭೬).
[ಸಂ. ಅಂತರ್ವತ್ನೀ]

ಅಂತರ್ವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಇರುವ; ಒಳಗಡೆ ನೆಲಸಿರುವ: ತನ್ನೊಡನೆಯ ಬಲಮಲ್ಲಮುಂ ಪಡುವಣ ಸೋಪಾನಂಗಳಿಂದಂ ಬೆಂಕೆಭೋಂಕೆನೆಳುರದಂತು ಬೇಗಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಖಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾಗೆ ಮುನ್ನಂ ಕಳಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೫ ವ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಗೆಲಸದ ಸೇವಕ: ಅಯ್ಯ ಕೇಳ್ ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು ಚಂಡೇಶಯ್ಯ ಕೀಲಾರಕ್ಕೊಡೆಯ . . . ಅಂತರ್ವರ್ತಿ ಸಾವಂತಂ ಮಳೆಯ ರಾಜ (ಬಸಪು. ೯–೪೬). ೩. ಅಂತರ್ಮುಖಿ; ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ: ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹುಗುವವಂಗೇಕೀ ಸಘಾಟಿಕೆಯಗಲದಂತರ್ವರ್ತಿಯಹ ತಪಸಿಗಳಿಗರ್ಚಿಸಬೇಕು ಗುಡಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಶಂಕರನ (ಬಸಪು. ೪೩–೪೪). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವರ್ತಿನ್]

ಅಂತರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: “ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಬಲ್ಲವನಂ ಅಂತರ್ವಾಣಿಯೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೭೬–೨೪೫). ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನ ಧ್ವನಿ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ: ಗಾಂಧಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಂತರ್ವಾಣಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಎಂದೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಣೀ (ಅಂತರ್ + ವಾಣೀ)]

ಅಂತರ್ವಾಸ$_1$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಹೆದಜದತಿ ಸಭ್ಯನವೊಲನುನಯವೊದಗಿ ನಿಮ್ಮಂ ಸಾರ್ದಪಂ ಮಾಣದೆ ನಿಜಾಂತರ್ವಾಸಮಂ ಪುಗುವಂ ಬಳಿಕ ತಾನು (ಬಸಪು. ೫೫–೫).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ$_1$)]

ಅಂತರ್ವಾಸ$_2$ (ನಾ). ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಒಳಗಿನ ಉಡಿಗೆ. ‘ಬಹಿರ್ವಾಸ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಸಸ್ (ಅಂತರ್ + ವಾಸಸ್)]

ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳನೋಟ; ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಚಿಂತನೆ.
[ಸಂ. ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷಾ (ಅಂತರ್ + ವೀಕ್ಷಾ)]

ಅಂತರ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಜಗಲಿ. ೩. ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವೇದಿ$_1$)]

ಅಂತರ್ಹಾಸ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ನಗುವುದು.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಹಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ಹಿತ (ಗು). ಮರೆಯಾದ; ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದ: ವಿಪ್ರವೇಷದಿಂ ಬಂದು ನಿನ್ನಂ ವರಿಪೆನೆಂದೊರೆದಂತರ್ಹಿತನಾದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫–೨೦). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಹಿತರೂಪ (ನಾ). ಮರೆಯಾದ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ, ಆಕಾರ: ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೯೫ ವ). [ಅಂತರ್ಹಿತ + ರೂಪ]

ಅಂತರ್ಹಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮರೆಯಾದವಳು. ೨. ಲೀನವಾಗಿರುವವಳು: ಪುರುಷನೊಳಂತರ್ಹಿತೆಯೆನೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನೆ ಈ ಯೋಗ ವಿಯೋಗವೆ ವಿಕೃತಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೩೯). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಹಿತಾ]

ಅಂತವಂತ (ಗು). ಕೊನೆಯುಳ್ಳ; ಅಶಾಶ್ವತ: ಅಂತವಂತ ವಸ್ತುವು ಒಂದು ದಿನ ಅನಂತವಾಗುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. iii). [ಸಂ. ಅಂತವತ್]

ಅಂತವಾಸ (ನಾ). (ಊರಿನ) ಸಮೀಪದ ಶಿಬಿರ: ಆಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದನಂತವಾಸದೊಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೪).
[ಅಂತ + ವಾಸ್ಯ]

ಅಂತವುರ (ನಾ). ೧. ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: “ಅಂತಃಪುರ–ಅಂತವುರ” (ಶಮುದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ); “ಅಂತವುರಮೆಂದು ಅಂತಃಪುರಂ” (ಕಶಸಾ. ೩೨೨); ನನ್ನಂತವುರದ ಕಾಂತೆಯರಂ ನೋಡದೆ ನುಡಿಯದಿಂ ಬುಕೆಯ್ಯದೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೯೩); ಅನಿರುದ್ಧನಂತವುರದಂಗನೆಯರ ರೋದನರವಂ ಸುಧಾಗೃಹತತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೩೪).

೨. ರಾಣಿವಾಸದ ಸ್ತ್ರೀಯರು: ಅವಿರಳ ಗಳದಶ್ರುಜಲಪ್ಲವ ಧೌತ ಕಪೋಲತಳಮುವಂತಿೀಶ್ವರನಂತವುರಂ ಪರಿಪಾಳಿಪುದೆಮ್ಮವತಂಸಮನೆಂದು ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೬೪); ಅಂತವುರಂಬೆರಸರಸಂ ಸಂತಸಮಂ ತಾಳ್ದಿ (ಚಿಕವಿ. ೪-೮೨). [ಸಂ. ಅಂತಃಪುರ]

ಅಂತವುರಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಭೂರಮಣಂ . . . ಪುರವಿಹಾರಂಗೆಯ್ದೊಡವಂದರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂತವುರಂಬೊಕ್ಕಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-ಸೂ). [ಅಂತವುರ + ಪುಗು$_1$ (< ಪೊಗು)]

ಅಂತವೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಮುಟ್ಟು; ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಜಗದಯ್ಯನನು ಪಡೆದಾಂ ಧನ್ಯಳಾದೆನು ಎನುತ ಮನದಲಿ ಕಾಂತೆ ಸಂತಸದಂತವೆಯ್ದಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೮೭). [ಅಂತ$_2$ + ಎಯ್ದು]

ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು (ನಾ). ಒಳಗಣ್ಣು: ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲೇ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು ಉದಯವಾಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೯೫). [ಸಂ. ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ (ಅಂತರ್ + ಚಕ್ಷುಸ್)]

ಅಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು: ಬೆರಸಿ ಪನ್ನೊಂದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳನರಿದೆನಿಸಿದಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯದಿರವಿನಲಿ ಮೂಱುಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಚತುಷ್ಟಯ)]

ಅಂತಶ್ಶಾಂತ ≡ ಅಂತಃಶಾಂತ (ಗು). ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಮನಸ್ಸು ಕದಡದ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶಾಂತ)]

ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ ≡ ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ; ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ ≡ ಅಂತಃಶೂನ್ಯ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. ೨. ಮನಸ್ಸು ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವ. ೧, ೨: ಎನಿತೆನಿತಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ತನಿತನಿತುಂ ನೈಜಭಾವಮುಕ್ಕುಂ ನೃಪನಂದನನೆಂತುಮಂತು ಕರ್ಕಶತನುವಂತಶ್ಶೂನ್ಯಮುಕ್ಕುಮುನ್ನತವಂಶಂ (ಗದಾಯು. ೩-೫೮).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶೂನ್ಯ)]

ಅಂತಸ್ತಮಃಪಟ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯ (ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದ) ತೆರೆ: ತನ್ಮುನಿ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿ ನಿಮಗೆಂದಾ ನಾಲ್ವರಂತಸ್ತಮಃಪಟಮಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಭೋಗ ಭೂಮಿಜರ ಕಣ್ಗಾಗಳ್ ನಭೋಮಾರ್ಗ ಪರ್ಯಟನಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿಪೋದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಮಸ್ + ಪಟ)]

ಅಂತಸ್ತಾಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ; ಸಂಕಟ; ಉದ್ವೇಗ.
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಾಪ)]

ಅಂತಸ್ತಿಮಿರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ; ಅಜ್ಞಾನ: ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಂತಸ್ತಿಮಿರಕರಣಭ್ರಮೆಯಲುದಿತ ಸ್ವಪ್ನವೀಥಿಯಲಿ . . . ಶಿವನನು ಪಾರ್ಥ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಿಮಿರ$_1$)]

ಅಂತಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಅಳವಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮನೆಯ ಮೇಲಿನಂತಸ್ತು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿತು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೨); ಆ ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಸತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೧೪). ೩. ಮಟ್ಟ; ಅರ್ಹತೆಯ ತಾರತಮ್ಯ: ಶರೀರವು ಒಂದು ಅಂತಸ್ತಿನತನಕ ವಿಕಸಿಸಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟರೂ ಜೀವನ ವಿಕಾಸ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪); ಅವರವರ ಅಂತಸ್ತು ಗೌರವಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸುಖಾಸನಗಳನ್ನು ಹಾಸಲಾಗಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬).
[ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥ ?. / ತಮಿ. ಅನ್ತಸ್ತು; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂತಸ್ತು]

ಅಂತಸ್ಥ 'ಅಂತಃಸ್ಥ' ನೋ.

ಅಂತಸ್ಥತೆ (ನಾ). ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬಲು ಪ್ರಧಾನನ ವೈರ ಹಿತವಹಲಲನೆಯರ ಮನದಳಲು ಹಗೆಯಲಿ ಬಳಸುವಂತಸ್ಥತೆಯನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳೆಗೋಷ್ಠಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೭೦). [ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥತಾ]

ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬಲ; ಮನಶ್ಶಕ್ತಿ; ಒಳಹುರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ)]

ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವೆ ≡ ಅಂತಃಸತ್ತ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಿಣಿ; ಬಸುರಿ. ೨. ಭಲ್ಲಾತಕ; ಗೇರುಮರ.
[ಸಂ. ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ + –)]

ಅಂತಸ್ಸಾರ ≡ ಅಂತಃಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಸತ್ತ್ವ: ತನಯನಂತಸ್ಸಾರಮಂ ಬಲ್ಲರೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೮೦).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸಾರ)]

ಅಂತಸ್ಥಿತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?): ಪೌರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ . . . ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ತಿಕಂ] . . . ತಳವಾಜನೆಂಬಿವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೆಣ್ಬರ್ ಪ್ರಧಾನರೆನಿಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೧೧). 'ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥಿತ (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಂತಹ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತಱಿಂ, ಅಂತಱಿಂದಂ, ಅಂತಱಿಂದೆ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ; ಆ ಕಾರಣದಿಂದ: ಭೂತಮಯ್ದುಮಱಿಗುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ದಾದಂತಱಿಂ ದೆಸಗಿಂ ಮಾಣ್ಬುದು ಸೂೞ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೪); ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಮಂತಱಿಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಪೊಂದದಿರ್ಪ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂದು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗೆನೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೨); ಕೃತಮಱಿವೊಡೆ ಸದ್ಗುರುಶಿಕ್ಷಿತನಪ್ಪವನಱಿಗುಮಂತಱಿಂ ಸತತಂ ಸಂಗತಿ ಗುರುವಿನೊಳಾದೊಡೆ ನರಪತಿ ಸುರಪತಿಲೀಲೆಯಂ ಸಮಂತ್ಯೆದಿಡಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೪). ೨. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ: ಕ್ರೂರ[ನಂ]ದನ ಮಗಗೆ ಕೊಡುವಂತಱಿಂ ನಿಮಗೀವುದೊಳ್ಳಿತಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೧೬). **ಅಂತೆಱಿಂದಂ, ಅಂತಱಿಂದೆ**: ೧. ಅಂತಱಿಂದವರನಾ ಪೊಟಿಲೊಳ್ ಕಾಣಲ್ಬಂದತ್ತು (ಶಮದ. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). "ಪೊಚ್ಚಱುಗುಂ ತೃತೀಯೆ ಬಂದಂತಱಿನೆಂಬ ಪದಕ್ಕಮಾ ಎಕಾರಕ್ಕಿತರಂ" (ಶಮದ. ೩೧೭).
[* ಅಂತಱ್ –(= ಅಂತು$_1$ + –ಅಱ್–) + –ಇಂ$_0$. P –ಇಂ ಎಂಬುದು ಹಳಗನ್ನಡದ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಅಂತಱಿಂದಂ 'ಅಂತಱಿಂ' ನೋ.

ಅಂತಱಿಂದೆ 'ಅಂತಱಿಂ' ನೋ.

ಅಂತಱ್ಪು[ಃಪು]ರವೆರ್ಗಡೆ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನನನೇಕ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯನ್ತಱ್ಪು[ಃಪು]ರವೆರ್ಗಡೆ ಸೀತಾಳಚಂದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೫-೭; 1172).
[ಅಂತಃಪುರ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಅಂತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಎಱೆಯಮ್ಮನುಂ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ ಅನ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ. ೩೦-೧೨; 964). [?]

ಅಂತಿ$_2$ (ನಾ). ಅಕ್ಕ (ಕಿ). [?]

ಅಂತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ನೆರೆಹೊರೆ: ಕಂಸಂ ನಿಜಾಂತಿಕದೊಳಿರ್ದ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ಗಾ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಪೇೞ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೪ ವ). ೨. ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಅವಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಿಬಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಶಗ.೨೭-೫೧೫).
[ಅಂತಿಬಲೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂತಿಮ (ಗು). ಕೊನೆಯ ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ : ಇದೇ ನಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಧಾರ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತಿಮದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ. [ಅಂತಿಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತಿರೆ (ಅ). ೧. ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಮೃಗಪಶು ಶಕುನಿಗಣಂಗಳೊಳಗಣಿತ ನಿಜಜಾತಿ ಜನಿತ ಭಾಷೆಗಳೆಂದುಂ ನೆಗಟ್ದಂತಿರೆ ನರರೊಳಮುಪ್ರಗಲ್ಭವಚನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗೞ್ಗುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು ; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ ನಾಂದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೭೮) ; ಉಪಮಾನಾರ್ಥದೊಳಿವು ವರ್ತಿಪುವಂತಿರೆಯಂತೆಯಂತೆ ವೋಲ್ವೋಲ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೬).

[ಅಂತು₁ + ಇರೆ₀. P ಇರೆ ಎಂಬುದು ಇರ್ ಧಾತುವಿಗೆ "ಸತ್ಯರ್ಥ"ದ –ಎ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹತ್ತಿದ ರೂಪ]

ಅಂತಿರೆವೊಲ್ 'ಅಂತಿರೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತಿರೆವೋಲ್, ಅಂತಿರೆವೊಲ್ (ಅ). = ಅಂತಿರೆ ೨ : ರವಿಯಂತಿರೆ ವೋಲಧಿಕ ಪ್ರತಾಪಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂತಿರೆವೊಲ್**: ಅಂತಕನಂತಿರೆವೊಲುಗ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂತಿರೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತು₁ (ಅ). ೧. ಹಾಗೆ ; ಆರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಫಣಿಮಣಿಯನ್ತು ಭೋಗಿ . . . ಅನಿನ್ದ್ಯಗುಣನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩–೧ ; 550) ; ಅಂತು ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೬ ವ) ; ವಿಚಿತ್ರಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೯); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಜಯಮಂತೊಂದೆಸೆಯೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧–೧೭) ; ಭಟಾಂಗದ ಮಾತದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೩) ; ಒಡೆಯನಿರಿಸಿದಂತಿರ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಪೇಳೊಡವೆಗೆ ಬೇಱಿರವುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧–೪೪). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ; ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ : ಅಂತು ಸಂಧಿ ೮ಕ್ಕಂ ಸೂತ್ರ ೪೬ಕ್ಕಂ ತ್ರಿಪದಿ ೫೩೫ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀ (ಅನುಸಾ). **ಅಂತಿಂತು** = ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ : ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯ ವಿನ್ಯಾಸದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೬) ; **ಅಂತುಂ ಅಲ್ಲದೆ** = ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ : ಅಂತುಮಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಮೆಗಂ ಬಸನಕ್ಕಂ ಸವಿಯಪ್ಪ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯುಮಲ್ಲದುಱಿದ ಬೇಂಟೆಯುಂ ಬೇಂಟೆಯೆನ್ನೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ) ; ಅಂತುಮಲ್ಲದೆಯುಂ, ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂಪ್ರಪು. ೩–೨೪ ವ, ೨೫). **ಅಂತುಂ ಇಂತುಂ** = ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ; ಹೇಗೋ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ : ಪರೋಕ್ತಯುಕ್ತಿಯಂ ವಿರಚಿಸುತಂತುಮಿಂತುಮಱಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲುರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಕವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೨೩). **ಅಂತೂ** = ೧. ಹಾಗೂ ; ಅಷ್ಟಾದರೂ ; ಏನೇ ಆದರೂ : ಕಾದು ಕಾದು ಸಾಕಾಯಿತು ; ಅಂತೂ ನೀನು ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಆದರೋ : ಅವನಂತೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ; ನೀನಾದರೂ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). **ಅಂತೂ ಇಂತೂ** = ಹೇಗೆ ಆದರೂ ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ : ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಕುಂತಿಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡ, ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಡ** = ಹಾಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕವರ ಪ್ರಭು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ತಾಂ ತಳೆದಿಳೆಯಂ ಧರ್ಮದೊಳಂತೆಂಬರ ಗಂಡ ಬಿರುದನಾಂತೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೬) ; ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ ಪಂತದ ದೊರೆಯಿವನಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೩೭) ; ಅನ್ತೆಮ್ಬವರಗಣ್ಡಸ್ಯ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಸುಧಾನಿಧೇಃ (ಎಇ. XIV, ೨೨೨–೧೧೮ ; 1551). 'ಬಿರುದಂತೆಂಬರಗಂಡ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಂಜ ; ತೆಲು. ಆಟು]

ಅಂತು₂ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಪರಮಾವಧಿ : ಸಂತಸದಂತನೆಯ್ದಿ ಸುರತಾಮೃತದೊಳ್ ತಣಿದಱ್ಕಱಿಂ ಜಿಗಿಲ್ತಂತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩–೫) ; ಭುವನೇಶ್ವರ ನಿಜರೂಪಸ್ತವ ವಸ್ತುಸ್ತವ ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನವಱಂತುವರಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಮರೇಂದ್ರ ವಾಸುಕಿ ಪ್ರಭುಗಳಾರ್ತರಿಲ್ಲೆನ್ನಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೨) ; ಪೆಸರಂ ದೆಸೆಯಂತುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದ × × (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭–೫೦ ; 1115) [ಅಂತುವರಂ = ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ; ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ] ; ಸಾಗರದಂತನಹಿತಮಹೀಶ್ವರರೊಡನೆಯ್ದಿತ್ತು ವಿಶದ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೧೯ ; 1188) ; ಇಂತೆಸೆವ ಶರಧಿಗಳ ಭೇದದ ಅಂತುವನು ಪೇಳುವೆನು (ಶರಲೀ. ೧೦–೧೫). ೨. ನೆಲೆ ; ಒಳಗುಟ್ಟು ; ಮರ್ಮ (ಕರಾ) : ಆವನ ಅಂತು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವರಪ್ಪನಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅಂತು ಕೊಟ್ಟು ಚಿಂತೆಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಬಂತು ? (ರೂಢಿ). **ಅಂತುಗೊಂತು** = ಮೇರೆ, ನೆಲೆ ಮೊದಲಾದದ್ದು : ಇಂದಿನ ತನಕ ಹೊರನಾಡನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಕೊನಸ್ಟೆನ್ಸಾ ಅಂತುಗೊಂತಿಲ್ಲದ ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ – ವಿಧರ್ಮಿಯರ ಅಪರಿಚಿತ ನಾಡಿಗೆ – ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾಸರ. ೬೮). **ಅಂತು ಪಾರು** = ಕೊನೆ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಅವನ ಹರಟೆಗೆ ಅಂತು ಪಾರು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತ. / ತಮಿ. ಅನ್ತು] .

ಅಂತು₃ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ (?) : ತೆತ್ತಿಸಿದ ಶಂಖಸರ ತಲೆಯೊಳು ಸುತ್ತಿದಂತುಗಳೆಸೆವ ಸಿದ್ಧರ ಮೊತ್ತಮಿರ್ದುದು (ಶಂಕಪಾ. ೧೫–೪). [?]

ಅಂತುಕ (ನಾ). ಕೊನೆ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಶ್ರೀಕಾಂತನನು ನಿಜಸಮಯ ಸೌಖ್ಯದ ಸಂತತಿಗಳಿಂದೋಲಗಿಸುತಿರಲಿರಲು ದಿನಗಳಿಗೆ ಅಂತುಕವನಿಕ್ಕಿದನು ವಿಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೯–೩೫). [< ಅಂತು₂ ?]

ಅಂತುಟು₁ (ಗು). ಅಷ್ಟು: ಅವನೀವಂತುಟನೀಯದಂತುಟನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬) ; ನೀನೀ ಯೆಡೆಗಿದುಚಿತವೆಂಬಂತುಟಂ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೈ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೧) ; ಚಿಂತಿಸಲಾರ್ಗಂ ಬಾರದು ಎಂಬಂತುಟಣ ಕಳಸನಿಬ್ಬಾರ್ಣಮಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಇ. XV, ೯೦–೫೩ ; 1160) [ಅಂತುಟಣ = ಆ ಪ್ರಕಾರದ ; ಅಂಥ]. **ಅಂತುಟೊಂದು** = ಅಷ್ಟೊಂದು : ಅಂತುಟೊಂದು ನೋಟದ ತೆಱನಂತುಟೊಂದು ತನಿಸೋಂಕಿನ ಸಮ್ಮದವಂತುಟೊಂದು ಮೇಳದ ಚದುರಂತುಟೊಂದು ಪರಿರಂಭದ ಸಂಭ್ರಮಮುಂತುಟೊಂದು ಕೂಟದ ಪರಿ (ಜಗವಿ. ೧೧–೫೭).

[ಅಂತು₁ + –ಟು]

ಅಂತುಟು₂ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಆ ನಾಡೊಳ್ ಮಾನಸರ್ ಮಾನಸರಂ ತಿಂಬಂತುಟಪ್ಪ ಮಹಾ ಘೋರಂ ಪಸವಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨–೧) ; ಮುತ್ತುಂ ಮೆಱಿಸುಂ ಕೋದಂತುಟೆ ನಿನ್ನ ತಪದ ಪಾಂಗೆಂತುಗಡಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೨) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟೆಂತುಟಂತುಟೆ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಂತುಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೨) ; ಚಪ್ಪರಮನಾರಂತುಟೆಂತುಟೆಂದುಪಮಿಸಲ್ ನೆಱೆವರೆನಿಪಂದದಿಂ ರಚಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೦). [< ಅಂತುಟು₁]

ಅಂತುಂಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (ಪೈಶ ೧. ೧೭–೩೧೦). [ಅಂತುಂಡಿ₀ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್₃)]

ಅಂತೆ₁ (ಅ). ೧. ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಆಗ್ನೇಯದಿನಂತೆ (ಎಕ. I, ೧–೨೩ ; 466 ?) ; ತಸ್ಯ ಸೀಮಾಂತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ತುಱಿಲ್ದಾಗಲೆ ಅನ್ತುಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆಬನ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೪ ; 550) ; ಗುರುವಿನಂತೆ ಶಿಷ್ಯ ತಂದೆಯಂತೆ ಮಗ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಾಗೆಯೇ ; ಸುಮ್ಮನೆ : ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮರ್ದನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧–೯೪). ೩. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ವನರುಹದಂತೆ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೦) ; ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ

(ಆದಿಪು. ೨–೯) ; ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ಸುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೮). [–ಅಂತು$_1$ + –ಎ$_4$]

ಅಂತೆ$_2$ (ಅ). ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಹೀಗೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಶುದ್ಧ ಸೂರ್ಯವಂಶಜರಂತೆ ಅಯೋಧ್ಯಪನಾಳುವ ಅರಸುಗಳಂತೆ ಬುದ್ಧಿಶಾಳ್ಯ ದಶರಥನಣುಗನಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೆಸರು ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಂತೆ (ಪುರಂದ.೩–೮೭–೧); ಸಾಲ್ಗುಮಾ ಅಂತೆ ಕಂತೆಯ ಚಿಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨–೭) ; ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳು ಮದುವೆಯಂತೆ (ರೂಢಿ). [< ಅನ್ನು]

ಅಂತೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು : ಅಂತೆ ಗೆಯ್ವಿಂ ನಿಮ್ಮೆಮ್ಮ ನಣ್ಪುಗಳೀಗಳಾಡುವಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೭ ವ); ದವನಕ ನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಬರುತ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೫–೩) ; ಎಂಬುದುಮಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೭–೪ ವ). [ಅಂತೆ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂತೆವೊಲ್ 'ಅಂತೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತೆವೊಲ್ (ಅ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ಪಗಲುತ್ಪಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆವೋಲ್ ಕೊರಗುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೭೯). ೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕಣ್ಣನೀರಿಟ್ಟಿಡುವ ಬಾಳೆಮೀನ್ ಜಲಮನಟ್ಟಿಸಲಾಜದೆ ಕಾಜು ವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೬೧೧) ; ಆ ಗೇಯಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಂತೆವೋಲ್ ತಲೆಯಂ ತೂಗುವವಂ ಸುಯೋಧನ ನೃಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೫).
ಅಂತೆವೊಲ್ : ೧. ಕೃಶಾನುವ ನೆಟಿಲಳುರದಂತೆವೊಲ್ ಕನ್ನಡಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೨). ೨. ನವನಳಿನೀವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನಮುಂತವನೆ ವಿಯತ್ತಳಭ್ರಮಣವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಬಟಲ್ದು ಕಾಜುವಂತೆವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು . . . ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬).
[ಅಂತೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತೇವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುವಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಶಿಷ್ಯ. ೨. ಚಂಡಾಲ. [ಸಂ. ಅಂತೇವಾಸಿನ್]

ಅಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯ ; ಕೊನೆಯ ; ತುದಿಯ. ೨. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ. (ನಾ). ೩. ಕೊನೆ ; ತುದಿ. ೪. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯವನು. ೫. ಮ್ಲೇಚ್ಛ. ೬. ಹತ್ತುಲಕ್ಷ ಕೋಟಿ. ೭. ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯಜ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಶೂದ್ರ. ೩. ಚಂಡಾಲ : ಅಂತ್ಯಜನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಮಂತ್ಯ ಕದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯಜನ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶೂದ್ರ. ೨. ಚಂಡಾಲ.
[ಸಂ. ಅಂತ್ಯಜನ್ಮನ್ (ಅಂತ್ಯ + ಜನ್ಮನ್)]

ಅಂತ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಕಡೆಯ ಜಾತಿ ; ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿ.
[ಅಂತ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ನೋಡುವುದು : ಗಾಂಧಿಯವರ ಶ್ಮಶಾನಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಂತ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ದೆಹಲಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಅಂತ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಎರಡು ಅಥವಾ ಹಲವು ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ— ಪೊಟಿಲ ಬೆಡಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿ। ದಿವಿಜೇಂದ್ರವಿಳಾಸದೊಳಿಂತು ಕೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦) ; ಸರ್ವಜೀವಂಗಳುಂ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕಾಣ್ಗೆ; ದೇವರೊಳ್ ಪಗೆವವರ ಕಾಳಗಂ ಮಾಣ್ಗೆ ; ಸಾವುದೆಲ್ಲಾ ಸತ್ತು, ಬಾನಾಳ್ಕೆ ಪೂಣ್ಗೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮). [ಅಂತ್ಯ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತ್ಯಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕವೆಂಬ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಉದಾ— ಪ್ರಕಟ ಕಪಟ ನಾಟಕನಂ। ಶಕಲಿಸಿ ದಿಗ್ಬಲಿಯನಿತ್ತನತಿಬೀಟಕನಂ॥ ಚಕಿತ ಜನೋತ್ಪಾಟಕನಂ। ಚಿಕದೇವಂ ಜಡಿದು ಜೈಯ್ತು ಜೀಕಾಟಕನಂ॥ (ಅಪ್ರತಿ. ೨–೧೯). [ಅಂತ್ಯ + ಯಮಕ]

ಅಂತ್ಯಲೋಪ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ಲೋಪವಾಗುವುದು : ರಾಜನ್ ಮೂರ್ಧನ್ . . . ಯುವನ್ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಂಗಳಂತ್ಯಲೋಪಮಾಗಿ ರಾಜ ಮೂರ್ಧ . . . ಯುವ ಎಂಬಂತಾದೊಡಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೆಲವು ಪಲವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ಪತ್ವಮಿದಿರೊಳಿರ್ದೊಡಮಂತ್ಯ ಲೋಪಮಂ ಪಡೆವುವು (ಶಮದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂತ್ಯ + ಲೋಪ]

ಅಂತ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ. ೨. ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ ಶೂದ್ರ ಜಾತಿ. [ಅಂತ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅಂತ್ಯಶೈವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆರು ಬಗೆಯ ಶೈವ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಜು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯).
[ಅಂತ್ಯ + ಶೈವ]

ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರ (ನಾ). (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರ. [ಅಂತ್ಯ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಹೇಳುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ.
[ಸಂ. *ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರೀ (ಅಂತ್ಯ + ಅಕ್ಷರ + –)]

ಅಂತ್ಯಾದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯಲೋಪ : ಜನಮುಲಿವ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಂಜನಾಂತ ಲಿಂಗಂಗಳತ್ವಮಂ ದ್ವಿತ್ವದಿನುತ್ವ ನಿಯೋಗಮನಂತ್ಯಾದರ್ಶನಮಂ ಮೇಣ್ . . . ತಾಳ್ದು ಕನ್ನಡಕ್ಕಿವು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೮೬).
[ಅಂತ್ಯ + ಅದರ್ಶನ]

ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಕರುಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೀಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; 'ಹರ್ನಿಯಾ'. [ಅಂತ್ರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂದ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಬಗು : ಜವ್ವನದ ವಿಳಾಸದಂದದ ಬೆಡಂಗಿನ ಪೆಂಡಿರೆ ಪೆಂಡಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫) ; ಆಕೆಯ ಮಾತಾಕೆಯ ಮುದ್ದಾಕೆಯಂದವಾಕೆಯ ತನುಸೋಂಕು (ಕಾದಂಉ. ೭೭೪) ; ಆ ತೋಟದ ಅಂದವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ರೀತಿ ; ಬಗೆ : ಸೀಮೂರ್ತಿನಂದಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೬೯೪) ; ಇದ ಱಂದಂ ಬಿಸವಂದಮಿಂತಿದಮರೇಂದ್ರಾವಾಸದೊಂದಂದಮಿಂತಿದು ದಲ್ ದೇವ ವಿಮಾನದಂದಮಿದು (ಆದಿಪು. ೪–೫) ; ಉಚಿತದ ಗುಣಂಗಳುಮನೀಯಂದದೊಳ್ ಪ್ರತಿಲೋಮಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೧–೭) ; ಅರರೆ ಸಿಂಹದ ತೋಳ ತೆಕ್ಕೆಯ ಕರಿಯ ಸೆಳೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೨) ; ಅರಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಾದುದನೆ ಲೇಸೆಂದೆಲ್ಲರೊರೆಯಬೇಕೆಂಬಂದವಲ್ಲ (ಭರಜ. ೨–೩೮). ೩. ಉದ್ದೇಶ : ನೀವಿರ್ವರುಂ ಬಂದಂದಮುಮಂ ಮನೆವಾಱ್ತೆಯಂ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೧ ವ) ; ೪. ಸ್ಥಿತಿ ; ವಿಷಯ : ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಸೂಸಿದಳೊಂದುಮಂ ನುಡಿದಳಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಂದಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೪) ; ಕೊಂದ ಹೆಣವಂ ಕಾಣೆವಾತಂ ತಿಂದನೋ ದಿವಿ ನುಂಗಿದುದೊ ಅದಱಂದವಱಿಯೆವು (ಬಸವು. ೨೧–೧೭). ೫. ಸ್ವಭಾವ ; ಸ್ವರೂಪ : ಏನೆಂದೊಡೆಪ್ಪಾದೊಡಂ ಬಿಡ ತನ್ನಂದವ ನೀಚ ತಾಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೭) ;

ಕಂಡಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮಂದವ ತೋಱಯ್ಯ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೪). **ಅಂದಚಂದ** = ಸೌಂದರ್ಯ: ಮಂಜಕ್ಕ ನಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಅಂದಚಂದಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಳು (ಹಾಡುತ್ತ. ೭೪); ಅಂದಚಂದಕ್ಕೆ ನಾನು, ರಾಗರಚನೆಗೆ ನಮ್ಮಕ್ಕ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ದ; ತುಳು. ಅಂದ, ಅಂದಚಂದ; ತೆಲು. ಅಂದಮು]

ಅಂದಂಗೊಳಿಸು, ಅಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಇರಿಸು: ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯಮಂ ಪದಾಗ್ರದೊಳಂದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೧ ವ). **ಅಂದಗೊಳಿಸು:** ಯಜಮಾನರು ಹಿಂದಿರುಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಂದಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಂದ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಂಬಡೆ, ಅಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಕಲ್ಪಾಮರೇಂದ್ರ ಪ್ರಬಳಬಳಸಮಿತಿ ಗಗನತಳದಿಂದ ಮುಂದಂಬಡೆದು ವಿನೀತಾಪುರಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೭ ವ); ಅಂದಂಬಡೆದ ಮೊಗ ಸುಱಿಗುರುಳ್ ಸೋರ್ಮುಡಿ ನೋಡಲ್ ನಾಡೆ ಸೊಗಯಿಕುಂ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೮-೫೧); ಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹಳಮಂ ತಾನನು ಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೫). **ಅಂದವಡೆ:** ಅಂದವಡೆದ ಮೆಯ್ವನಿರ್ಗುಡಿತೋರಣ ಚೆಂದಳಿರ್ದುಟಿ ಕುಂಭಕಲಶ ಮಂದಸ್ಮಿತ ಮುಖ ಕನ್ನಡಿಯವರ್ಯ್ತಂದರು (ಸೋಹತ. ೪೨-೯೮). [ಅಂದ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂದಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಬಡೆ: ಗೀತಿಕೆ ತಿವದಿಗಳಂದಂಬೆತ್ತೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೫); ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧); ಅಂದಂಬೆತ್ತದಿರ್ಮುತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬ ವ).

[ಅಂದ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಂದಕಾಱ, ಅಂದಗಾಱ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸೊಗಸುಗಾರ: ಇಂದೇನೊ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಕದೋಱುವರಂದಕಾಱರು ನಿಮ್ಮ ಸುತರು (ಭರತ. ೭೧-೫೧). **ಅಂದಗಾಱ:** ಈ ಅಂದಗಾಱ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಂಡು ಬಂಡಾದಿರಣ್ಣಾ (ಸೋಳಿಮಾ. ೬೬). [ಅಂದ + –ಕಾಱ]

ಅಂದಗಾಱ 'ಅಂದಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂದಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ; ಠೀವಿ; ಒಯ್ಯಾರ: ಅಂದಗಾಱಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವನಲ್ಲ ಉಂಬಾಗ ಜಂಗಮವೆಂದು ಸಂಜೆಗೆ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಹಿಂಗಿ ನುಡಿವನಲ್ಲ (ಸೋಳಿಮಾ. ೧೬೦); ಅಂದಗಾಱಿಕೆಯೊಳಗರಸಿ ಸೋಲಗದೊಳು ನಿಂದು ನುಡಿದು ಸಮರದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩೬).

[ಅಂದಗಾಱ (< ಅಂದಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಅಂದಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ.

[ಅಂದಗಾಱ (< ಅಂದಕಾಱ) + –ತಿ]

ಅಂದಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು: ಇಂದು ನೀನಾ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರನಂದಗೆಡಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಬೆಟ್ಟಿತು ರಾಜಕಾರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨೦); ದುರ್ಬೋಧೆಗಳ ನಾನಾ ಚಂದದಲಿ ಬೋಧಿಸಿ ಸುನೀತಿಯನಂದಗೆಡಿಸಿ ತದೀಯ ವಂಶಚ್ಛೇದ ಮಾರ್ಗವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೫೪); ಮುಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಱೆದರರೆದರ್ ಕೊಂದರಂದಗೆಡಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೦).

[ಅಂದ + ಕೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸುಗುಂದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ನೊಂದನೈ ಸುಗ್ರೀವ ತಪ್ಪಾಯ್ತೆಂದಗೆಟ್ಟುದು ಬಲ್ಲವಿಕೆಯೇನೆಂದು ಬಗೆವನೊ ಚಿತ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧೪). [ಅಂದ + ಕೆಡು]

ಅಂದಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕರಿಸು; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು: "ಸಂಸ್ಕೃತವೆನೆ ಪ್ರಶಸ್ತಮೆನಲಂದಗೆಯ್ವುದಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬).

[ಅಂದ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂದಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿ; ಕುರೂಪಿ: ಗೇಂಡಾಮೃಗಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ಅಂದಗೇಡಿಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೪). ೨. ರೀತಿಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಅಂದಗೇಡಿಗಳು ಈ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ . . . ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಧಾರ್ಮಿತೀ. ೧).

[ಅಂದ + ಕೇಡು + –ಇ$_1$]

ಅಂದಗೊಳಿಸು 'ಅಂದಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಂದಣ$_1$ 'ಅಂದಳ' ನೋ.

ಅಂದಣ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪೊರೆ: ಅರೆದಜಮೂತ್ರದೊಳೊಂದಿರೆ ಸುರದಾರುಮನೆಚ್ಚಿದಂದು ಮೇಣೇಱುದಿನಂ ಸುರಭಿಯ ಜಳದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಹರೀತಕಿಯನೆಚ್ಚೊಡಂದಣಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೫).

[< ಸಂ. ಅಂಧ + ?]

ಅಂದಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸುವವಳು: ಅನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟೆ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೩೬); ಇವರೆಲ್ಲರು ಆ[ಅ]ಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಱರಾದರು (ಸೋಳಿಮಾ. ೫೯೬); ಅನುಶ್ರುತವ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯು ಅಟ್ಟಕ್ಕುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಚೆನ್ನವ. ೫೩-೧). 'ಅಂದಣಿಗ' ಪರಾ. [< ಅಂದಣಿಗ + –ಇತ್ತಿ ?]

ಅಂದಣಿಗ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಮಾರುವವನು: ಉಂಡವರ ನೋಡಿ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ ನೋಡಿ ಅವರು ಜಂಗಮವೆಂದು ತನ್ನ ಸಂದೇಹದ ಕಟ್ಟಳೆ ಅವರೆಂದು ಮಾಡುವ ಅಂದಣಿಗರ ಜಗಭಂಡರ ಒಡೆಯರ ಕಟ್ಟಳೆ ವ್ರತದಂಗದ ಸಂಗವಲ್ಲ ವಿಲೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೯೪); ತತ್ಪುರದೊಳಿರ್ದ ವಿಶಾಖನಂದಿ ಪಸಿವಂ ನಂದಿಸಲೆಂದು ಅಂ[ಪಾತಾಂ. ಅಂ]ದಣಿಗರ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಪೋಪವಂ ಮುಂದೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೨ ವ).

[ಅಂದಣ$_0$ + –ಇಗ. P ~ ? ಸಂ. ರಂಧನ = ಅಡಿಗೆ]

ಅಂದಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪರಿರಾಣಾದ ಚನ್ನಗೌಂಡನುಂ ಬಾಡದ ಯಕ್ಕಮಗೌಂಡನುಂ ಅಂದಣಿಗೆಯ ಕಲ್ಲಗೌಂಡನುಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆ (ಕಕುಲ. ೧೭-೧೫; ?). [?]

ಅಂದಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಗೊಳಿಸು: ಇದರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣದ ತಪ್ಪುಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪವನ್ನೂ ಆಕಾರವನ್ನೂ ಅಂದಪಡಿಸಿ, ಈ ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಚಾವುಂಪು. ಪೀ. ೬). [ಅಂದ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಸನ್ದ ಬೆಳ್ಗೊಳದಲೆ ನಿನ್ದು × ಡನೆವಿಟ್ಟು ಅನ್ದಮಾರಯ್ಯ ಮನದಲಗ್ಗಳದೇವರೆಂಬರಂ ಕಾಣ್ಬ ಬಗೆಯಿನ್ದಂ (ಎಕ. II, ೪೬೭; 1000). [ಅಂದ + ಮಾರ + ಅಯ್ಯ]

ಅಂದಮಾಸಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಣಪಾರಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಅನ್ದಮಾಸಲ ಉತ್ತಮ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ನವಿಲೂರ ನಾಱ್ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫-೮; 800). [?]

ಅಂದಲ 'ಅಂದಳ' ನೋ.

ಅಂದವಡೆ 'ಅಂದಂಬಡೆ' ನೋ.

ಅಂದವಳಿ (ಕ್ರಿ). ರೂಪುಕೆಡು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು: ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೫). [ಅಂದ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಅಂದವಿಗ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು: ಅಲ್ಲಮ ಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧರಾಮರನು ಅಂದು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಇವರೇನಿಂದುವಹೌಳಿಯ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣದಂದವಿಗರೋ ಶಿವಶಿವಾ ಎನುತಿರ್ದುದಖಿಳಜನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೧೩). [ಅಂದ + –ಇಗ]

ಅಂದವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಡು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು: ಮಂದರಾಚಲವದನು ಮೇರುವಿಗಂದವಿಟ್ಟನು ಮರಳಿ ಮಾರುತ ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಪತಿಯೆಡೆಗೆ (ಸಂಭಪ. ೬–೪೦); ಬಂದರಾ ಚಿತ್ರಿಕರು ಕರಿಯ ಪೊಲಂದವಿಟ್ಟರು ಬಣ್ಣಬರಹಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದರಾನೆಯನು ಚೌದಂತಿಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೦). ೨. ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸು; ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡು: ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಳಗೊಂದಿದ ಪುರುಷರು ಬಂದಡೆ ತಮ್ಮ ಪೊಲವರ ಅಂದವಿಡುವ ಸದುಪೃದಯರ ತೆಜಹಿಸೊಳು ಚಂದನವೃಕ್ಷಗಳಿಹವು (ಅಂಜಜ. ೨–೪೫); ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮುನಿ ಯಮನಂದನನ ನಿತಿಹಾಸಕಥೆಗಳಲಂದವಿಟ್ಟನು ಚಿತ್ತವನು ಖಿಯಯೋಡಿಗಳ ಕಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫–೨೦). [ಅಂದ + ಇಡು₁]

ಅಂದವಿಸು, ಅಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದವಾಗಿ ಮಾಡು; ಅಲಂಕರಿಸು: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಗತಿಯೆಂಬ ಹೊಂದಿಗೆಯ ಸೋಪಾನಗಳ ಬಲಿದಂದವಿಸಿ[ಸೆ]ಯಲ್ಲಮನ ಪರಮಾನಂದಲೀಲಾಮೃತ ಸರೋವರವಾಯ್ತು ಜಗದೊಳಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೫–೨೫). **ಅಂದೈಸು**: ೨. ಉತ್ತಮಪಡಿಸು: ಹಿಂದಣವರ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳಿ ಸ್ವಗುಣವನಂದೈಪ ಮನ ವಚನಗಳೊಳು ಕೇಸರಿಯ ಮುಂದಣ ಸೊಣಗನಂದದಿ ನಾಚಿಕೊಳದೆಲೆ ಮಂದಮತಿಯೆ ಗುರುಸಿದ್ಧನೊಲಿವನೇ (ಕೈಕಪ. ೭೨–೫). ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಆವಿರ್ಭವಿಸು: ಆ ನಿಶ್ಶಬ್ದದಿರವದೆಂದು ಎಂದಿರದಜಕೊಳ್ ನಾದವಂದೈಸಿತಾವ ವಿಧದಿಂದೆ ಯದನೊರೆವುದೆನಲಿಂತೆಂದನು (ಮಸೋವಿ. ೨–೬); ಬೆಳ್ಳಾಲಿಯಿಂದೆ ಕರ್ಪಾಲಿಯದಜಕೊಳ್ ಬಿಂಬವು ಅಂದೈಸಿತು (ಮಸೋವಿ. ೫–೫). ೪. ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಮನದಿರವನು ಅಂದೈಸಲರಿದೆನಲ್ ತಂದೆ ನೀವಜಿಸದೊಡೆ ಸಂದೇಹ ಬಿಡದೆನಗೆ (ಮಸೋವಿ.೧–೪೭). [ಅಂದ + –ಇಸು₃]

ಅಂದವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ವಿಮಲಬ್ರಹ್ಮರಶ್ಮಿಯಲಿ ಅಂದವೇಱಿದ ಗದ್ದು ದರ್ಭೆಗಳಿಂದ ನಿಜಿಯುಡಿಗೆಗಳ ನಾಟಕದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧–೨); ಕಂದಿದುವು ಮೋಜಿಗಳು ಗಂಗಾನಂದನ ದ್ರೋಣಾದಿ ಸುಜನರಿಗಂದವೇಱಿತು ಮುಸುಡು ಶಕುನಿ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೪೨). [ಅಂದ + ಏಱು₁]

ಅಂದಳ, ಅಂದಣ₁, ಅಂದಲ (ನಾ). ಶಿಬಿಕೆ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನೆ; ಡೋಲಿ: "ಶಿಬಿಕಾ ಯಾಪ್ಯಯಾನಂ ಈ ೨ ಅಂದಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಅಂದಳದ ಮುಂದೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡಿಹೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಧವ ಹೆಜಿಂಗಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಬಂಧಿಗನ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯); ರಾಣಿಯ ವಾಸದಂದಳಕೆ ದಡ್ಡಿ ಮುಸುಂಕುವುದುಂಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೯೩); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಪ ನೃಪರಂದಳದ ಗೊಂದಳದ ತರುಣಿಯರ ಮಣಿಭೂಷಣಾವಳಿಯ ಗಾವಳಿಯ (ಚಬಪು. ೪೨–೧೫). **ಅಂದಣ₁**: ನಡೆಮಾಡಂ ನಡೆಗೊಪ್ಪು ವಶ್ವತತಿ ಚೆಂಬೊನ್ನಂದಣಂ ವಾಜಿ ಪೆರ್ವಿಡಿ ಪೇರಾನೆ ಸುಖಾಸನಂ ತುಜುಗೆ ಬಂದರ್ ಗಾಯಕರ್ ವಾದಕರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೭೭); ಪತ್ತುವಂದಣಮಂ ಕೆಂಪಿನ ಪೂವಂ . . . ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦); ನವರತ್ನದಂದಣದೊಳು ಲತಾಂಗಿ ವಿರಾಜಿಸಲು (ಜೀವಂಚ. ೬–೨೫). **ಅಂದಲ**: ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದೋಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಅಂದಲವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಾತ್ಮನಾದ ನೀನು (ಕೃವಾಉ. ೨೧); ಕಾಲುನಡಗೇಲಿ ಬರಲಾರೆ ತಮ್ಮಯ್ಯ ಬ್ಯಾಗನೇ ತರಿಸೋ ಅಂದಲವಾ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೮೯). [ಸಂ. ಆಂದೋಲ]

ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಛತ್ರಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಛತ್ರಿ: ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ—ಆಂದೋಳಛತ್ರಿಕಾ—ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂದಳ + ಸತ್ತಿಗೆ]

ಅಂದಾಜಾ 'ಅಂದಾಜು' ನೋ.

ಅಂದಾಜು, ಅಂದಾಜಾ (ನಾ). ೧. ಊಹೆ; ಊಹಿಸಿದ ಪರಿಮಾಣ: ಇಂಥಾ ಭಾರೀ ಸಭೆಯು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲೇ ಎಂದೂ ಸೇರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಂದಾಜೇನು? ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ತಲೆಯು ಇರಬಹುದು, ಅಲ್ಲವೆ? (ನಸಿವಾ. I, ೩೪೯). ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆ: ಇಂಥ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷ ಐವತ್ತುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳಾದರೂ ಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಂದಾಜು (ರೂಢಿ). **ಅಂದಾಜಾ**: ೧. ಸ್ವತ್ತಿನ ಖರೀದಿಯನ್ನು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಂದಾಜಾ ಮಾಡಕೂಡದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). ಅಂದಾಜುಕಟ್ಟು = ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆಮಾಡು. ಅಂದಾಜು ಮಾಡು = ಅಂದಾಜು ಕಟ್ಟು: ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ).
[← ಪಾರ. ಅಂದಾಜ್ = ಪ್ರಮಾಣ, ತರ್ಕ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂದಾಜ್]

ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕದ ಅಂದಾಜನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಂದಾಜು + ಪಟ್ಟಿ₃]

ಅಂದಾಜುಪತ್ರ (ನಾ). = ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ: ನಿಮ್ಮ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಅಂದಾಜುಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ ಸಿಗಬೇಕು. (ಅಡುಸೌ. ೧೨೩). [ಅಂದಾಜು + ಪತ್ರ]

ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಬೆಲೆ: ನಾವು ನೋಡಿದ್ದ ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿನ ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ ಎಷ್ಟಿರಬಹುದು? (ರೂಢಿ). [ಅಂದಾಜು + ಬೆಲೆ]

ಅಂದಾದರ್ಬಾರು 'ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು' ನೋ.

ಅಂದಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಂದಾದಿಯರ ಸೊಬಂಪ್ಪುಸೆಟ್ಟಿಯ ಮ್ಮಗಂ ನಿರುಗುನ್ದಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧–೧೭; 1023). [?]

ಅಂದಾದುಂದಿ 'ಅಂಧಾದುಂದಿ' ನೋ.

ಅಂದಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲುಚಿಟ್ಟೆ; ಹೂಜಿ (ಕ). [← ? ತಮಿ. ಅನ್ದು]

ಅಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಲೆ (ಕ). [ಸಂ. ಅಂತಿಕಾ]

–ಅಂದಿಗ (ನಾ). ಆ ರೀತಿಯಾದವನು; ಅಂಥವನು: ಒಂಥೊಂದೆ ರಸದ ಸೋಲಮದೊಂದೊಂದನೆ ಕೊಲ್ಲುಮೋಪೊ ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕವೆ ಸಕಲವಿಷಯವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೭೩). 'ಒಂದಿಗ' ಸರಾ. [ಅಂದ? + –ಇಗ]

ಅಂದಿಗರ್ಚು (ನಾ). ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಗುರುವಿನ) ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ (?): ಮಠದ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ತವ(ಮ)ಗೆ ನಡೆವ ಅಂದಿಗರ್ಚ ಕಾಣಿಕೆಯವೆರಡು ಗದ್ಯಾಣದ ತೆಱಿಯುಂ ತತ್ಕಾಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೭; 1067).
[ಅಂದಿ₂+ ಕರ್ಚು₂ (< ಕಚ್ಚು₁). P ತಮಿ. ಅನ್ತಿ < ಸಂ. ಸಂಧ್ಯಾ]

ಅಂದಿಗೆ 'ಅಂದುಗೆ' ನೋ.

ಅಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸು. ಅಂದಿಸಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ: ಅಂದಿಸಿಕೊ ಹೆರರೆನಿಪರನು ಹೃದಯವಿಸ್ತರದೆ ಹೊಂದು ವಿಶ್ವಾತ್ಮತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೭). [ಅಂದು₁ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಂದಿಹುಳು (ನಾ). ಅಂದಿ ಎಂಬ ಹುಳು; ನೆಲ್ಲು ಚಿಟ್ಟೆ; ನೆಲ್ಲು ಹೂಜಿ (೬). [ಅಂದಿ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಅಂದು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಂಬೂಲಮಡಪುಗಳ್ ಅಂದಿಕೊಟ್ಟಳು ಅಂಬುಜಾನನೆ (ಬಾಹಾಕ. ೧೩-೪). ೨. ಎಟುಕು; ನಿಲುಕು: ಸೌಂದರ್ಯವೊಂದು ದೈವರಹಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿವೊಲು ನಿಂದಿರ್ಪುದವರಾಶಿಯೆನೆ ಜೀವಿತಾಶೆ ಅಂದುವುದು ಕಣ್ಣಿಗದು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೯). ಅಂದಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ.

[← ? ತೆಲು. ಅಂದು]

ಅಂದು₂ (ನಾ). ಆ ದಿನ; ಆ ವೇಳೆ; ಆಗ; ಹಿಂದೆ: ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮವನ್ನುವಟಿಕ್ಕೆವನ್ನಿ ನಿಸಳ್ಳಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧-೨; 650); ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅನ್ದು ತಟಿಕ್ಕಾಡಾ ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈಯ್ಸರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುನ. ೧-೪; 726); ಅಂದಿದು ಸೀತೆಯೊಳ್ ನೆರೆದು ನಿಂದೆಡೆ ತತ್ಪರದೊಷಣರ್ಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೯೯); ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೩); ಸುರರ ಕಾರ್ಯದಲಂದು ಸಾರಥಿ ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನಾಗನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೨); ಅಂದಿನಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಪಾಲಿಸುವನಿಳೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೨). ಅಂದಂದು = ಆಗಾಗ; ಆಯಾ ವೇಳೆ; ಆಯಾ ದಿವಸ: ಅಂದಂದಿನ ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಏವೆನೇವೆನಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೨-೨); ಬೆಳಗುಗಂದಂದಿಂಗೆ ಮಚ್ಚಿನ್ತಮಂ (ಅರ್ಹನೇ. ೧-೫). ಅಂದು ತೊಟ್ಟು = ಆಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಆಗಿನಿಂದಲೂ: ಅಂದೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ನೋಡಂದುತೊಟ್ಟಿಂದುವರಮದನೆ ದಲ್ ಭಾವಿಸುತಿರ್ಪನವ್ಯಾಕುಳಚಿತ್ತಂ (ರಸರ. ೩-೧೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅನ್ರು, ಅನ್ರೈ; ಮಲ. ಅನ್ನು; ಕೊಡ. ಅಂದಿ; ತುಳು. ಆನಿ, ಆಪಗ; ತೆಲು. ಅಂತ; ಗೊಂಡಿ. ಆನೀ, ಅಂತೀ; ಕುರುಖ್. ಅಂತಿ; ಮಲ್ತೊ. ಅಂದೆ, ಅನಿ]

ಅಂದು₃ (ಅ). ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಅಂತು ಮಾಡಲಾಜದಂದು ತಪಂಬಡುವೆನೆಂದು ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಂ ನುಡಿವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೫). [< ಅಂದು₂]

ಅಂದುಕ (ನಾ). ೧. ಸರಪಳಿ; ಬೇಡಿ. ೨. ಆನೆಯ ಕಾಲಿನ ಸರಪಳಿ; ನಿಗಳ. ೩. ಕಾಲಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ರುಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಂದುಗೆ, ಅಂದಿಗೆ (ನಾ). ನೂಪುರ; ರುಳಿ; ಕಾಲಿನ ಕಡಗ: "ಶಿಂಜಿನಿ ನೂಪುರಮಂದುಗೆ ಮಂಜೀರಂ ಹಂಸಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭-೭); "ಕಟಿಲೆಂದು ಮಜ್ಜಿಗೆಯುಂ ಅಂದುಗೆಯುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೬. ೧-೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದುಗೆಯಂತೆ ಮೇಗಾಲಂ ಪತ್ತಿ ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩ ವ); ಉಡೆವಣಿಯ ತೊಡವು ಘಲಘಲಿಸುವಂದುಗೆ ಯಾನೆ ಮೃಡನ ಸುತನುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜನೆಂದುಂ ತಾನೆ (ಬಸರ. ೧-೧೫೫); ಅಂದುಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಪಾಯ್ಪುಟಿ ಘಲುಘಲು ಅಂದದಿ ಕುಣಿವ ಗೋವಿಂದನ ಚರಣವ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೩). ಅಂದಿಗೆ: "ಪಾದಗಮಪ್ಪುದಂದಿಗೆ" (ಕಶರ. ೯); ಕಾಲ್ಸರದ ಅಂದಿಗೆಗಳ. . . ವಂದೇ ಕಾಲದೊಳ್ ಘಲ್ಲೆಂದು ಧ್ವನಿಗೊಡುವಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೭-೬). [ಸಂ. ಅಂದುಕ]

ಅಂದೇಶ (ನಾ). ಕೇಡಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯ,—ಸಂದೇಹ,—ಶಂಕೆ: ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಯೇನು ಆಗಬೇಕು? ಆ ವಿವರ ಹೇಳಿದರೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟೇವು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೦); ವಿಪರೀತ ಮತಿಯಿಂದ ಇಂಥ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ದೂರದ ಅಂದೇಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೧); ಯಾವ ಅಂದೇಶವನ್ನೂ ಪಡದೆ ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೫); ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಕೂಡ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವ ಬದಲು ನನ್ನ ಅಂಗಡಿಗೇ ಅಳಿಗಾಲಬೊದಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೨-೪೯).

[ಪಾರ. ಅನ್ದೇಷಾ; ಹಿಂ. ಅಂದೇಶಾ; ಮರಾ. ಅಂದೇಶ್, ಅಂದೇಶಾ. / ಸಂ. ಸಂದೇಹ ?]

ಅಂದ್ಯೆಸು 'ಅಂದವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಡೋಜಿ (ನಾ). ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ತಿಂಡಿಯ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಸಂಜಕ್ಕನಿಗೆ ಅಂಡೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದೇ ಒಂದು ಕೆಲಸವಾಯಿತು (ಕೀಲುಗೂಂ. ೪೧); ಅಂಡೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ ಪರಿಕರಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡು ತಂದಿದ್ದಳು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೬೦). [< ಅಂಡ + ಓಜೆ ?]

ಅಂಧ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ; ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು. ೨. ಕತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. ೩. ಕದಡಿದ ನೀರು; ನೀರು. ೪. = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೨: ಒಳಗಿನ ಈ ಕತ್ತಲೆಯು ಈ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೨೩). [ಸಂ. ಅಂಧತಮಸ]

ಅಂಧಕ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದು ನೋಡದಂತೆ ಅಂಧಕನ ಮಾಡಯ್ಯಾ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೫೯); ತನುವಿಕಾರಿಯನಂಗಹೀನನ ಪಂಗುಳಾಂಧಕನ. . .ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). ೨. = ಅಂಧಕಾಸುರ. ೩. ಕತ್ತಲೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಮರ್ದಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಅಂಧಕ + ಮರ್ದಕ]

ಅಂಧಕವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಕುರುಡು ಕೆಲಸ; ಕುರುಡು ದರ್ಬಾರು: ಔರಂಗಜೇಬನು ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯರ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಷಾಹಿ ಮೊದಲಾದ ದೊರೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರಿಸಿದ ಅಂಧಕವ್ಯಾಪಾರದ ರಾಜತಂತ್ರವು ಮೊಗಲರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಇದ್ದ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಜಾನುರಾಗವನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿ (ಪಾಳೆಗಾ. ೧೫). [ಅಂಧಕ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಾರಾತಿ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶಿವ.

[ಅಂಧಕ + ಅರಾತಿ]

ಅಂಧಕಾಸುರ (ನಾ). ಅಂಧಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. [ಅಂಧಕ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡಿ. [ಅಂಧಕ + -ಇ₂]

ಅಂಧತಮಸ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಅಜ್ಞಾನ: ನಿರಂತರಮಾ ಭೂಪನೊಳಿರ್ದುದಂಧತಮಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೩). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧತಮಿಸ್ರ (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೩: ಪರಮಪಾತಕರುಳ್ಳರಂಧತಮಿಸ್ರ ನರಕದಲಿ (ಅಮೃತ. ೮-೧).

[ಅಂಧ + ತಮಿಸ್ರ. P ಸಂ. ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ]

ಅಂಧತೆ (ನಾ). ಕುರುಡು. [ಸಂ. ಅಂಧತಾ]

ಅಂಧನೃಪಾಲ (ನಾ). ಕುರುಡ ದೊರೆ; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ.

[ಅಂಧ + ನೃಪಾಲ]

ಅಂಧಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವಿಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ದುರಾತ್ಮ ಪರಿ

ಕಲ್ಪಿತಮುತಾವಲಂಬಿಗಳ್ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಬಯಸುವಂದಂ ನೀರೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಯಜಸುವಂತಂಧಪಾಷಾಣದೊಳ್ ಪೊನ್ನನಜಸುವಂತಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೩೯೧) ; ಅವಜಿಸೊಳೆಂತಂಧಪಾಷಾಣಂಗಳೊಳ್ ಸುವರ್ಣಪಾಷಾಣಮಿರ್ಪುದಂತಭವ್ಯರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಭವ್ಯಜೀವಂಗಳೆಂಬಿವಿರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ.೨–೭ ಪ).
[ಅಂಧ + ಪಾಷಾಣ]

ಅಂಧಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾದ ದೊಣ್ಣೆ; ಕುರುಡನ ಕೈಯ ಕೋಲು : ಎಮಗಂಧಯಷ್ಟಿಯಾಗಿರ್ದ ಮಗನೆ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲಮೊಳವು (ಗದಾಯು. ೩–೭೯). [ಅಂಧ + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಧರಾಣ್ಣಂದನ (ನಾ). ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಅಂಧರಾಣ್ಣಂದನನಲ್ಲದುಂತು ತಲೆಯುರ್ಚುಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೫). [ಸಂ. (ಅಂಧರಾಜ್ + ನಂದನ)]

ಅಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಲಾವುಗೆಹಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ : ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡೆ ಕಾಕತಾಳೀಯದೆ ವಾಚ್ಯಮೊಂದೆರಡು ಕೂಡೆ ನಿಘರ್ಷಿಪೊಡಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವನೊಂದೆರಡು ಲೇಸೆನೆ ಪೇೞ್ದುಜದಿರ್ಪುದೊಪ್ಪಮೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೪೮).
[ಅಂಧ + ಲಾವುಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆ; ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸ.
[ಅಂಧ + ಶ್ರದ್ಧೆ]

ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು, ಅಂದಾದರ್ಬಾರು (ನಾ). ಕುರುಡು ಆಡಳಿತ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದ ಆಡಳಿತ : ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು ಮಾಡಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). **ಅಂದಾದರ್ಬಾರು** : ಅಂದಾದರ್ಬಾರು ! ಉಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಕ್ರಮಗಳಂತೆ ದೌಲಾಗಿ ನಡೆಸಿದವರು (ಜಾರುದಾ. ೧೪೧).
[ಅಂಧಾ₀ (< ಸಂ. ಅಂಧ) + ದರ್ಬಾರು]

ಅಂಧಾದುಂದಿ, ಅಂದಾದುಂದಿ (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮಿೀರಿದ ಖರ್ಚು; ದುಂದು ವೆಚ್ಚ. **ಅಂದಾದುಂದಿ** : ಪ್ರಾಂತದ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಸರಕಾರದ ಅಂದಾದುಂದಿ ಕಾರಭಾರ, ಮಿಲಿಟರಿ ಜನರ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ, ಕಾಳಾಬಜಾರಿಗಳ ನಿರ್ಲಜ್ಜಲೋಭ ಮುಂತಾದ್ದರಿಂದ (ಅನ್ನ. ೩೭೭); ಗಂಡನ ಅಂದಾದುಂದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಗೀಚುಗೆ. ೬೧).
[← ಹಿಂ. ಅಂಧಾಧುಂದ್; ಮರಾ. ಅಂಧಾಧುಂದ್, ಅಂದಾಧುಂದೀ]

ಅಂಧಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುರುಡತನ ; ಕುರುಡಾದ ಸ್ಥಿತಿ.
[ಅಂಧ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಂಧಾಸುರ (ನಾ). = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಅಂಧ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿ (ನಾ). = ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ.
[ಸಂ. ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿನ್ (ಅಂಧಾಸುರ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ : ಕುಸುಮದಲಿ ರಿಪುಗಣಭಯಂಕರನರ್ಚಿಸಿದನಂಧಾಸುರಾಂತಕನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೪೩). [ಅಂಧಾಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಂಧು (ನಾ). ಬಾವಿ : ಸಿಂಧುವನ್ನಂಧುವೆನೆ ತಿಳಿದು ಛಾಯಾಗ್ರಹವಕೊಂದು ಲಂಕಿಣಿಯ ಮರ್ದಿಸಿ ನಿಶೆಯೊಳಾ ಧರಾನಂದನೆಯ ನೋಡಿ . . . ಕಪಿವೃಂದಮಂ ಹರುಷಗೊಳಿಸಿದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೨). [ಸಂ.]

ಅಂಧುಕವರ್ಣ (ನಾ). ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ ; ಕಂದುಬಣ್ಣ : ವಯಸ್ಸು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮೋರೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೂಗುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಆಕಾರವು ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಣ್ಣವೊಂದು ಮಾತ್ರ ರಸಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಕಮಲೆಯ ಅಂಧುಕವರ್ಣವು ಈ ತನೆತನೆಯಾಗಿ ಬಳುಕುತ್ತಿರುವ ಗೌರಕಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೭).
[ಅಂಧುಕ₀ + ವರ್ಣ. ℙ ಮರಾ. ಅಂಧುಕ್ = ಕಂದುಬಣ್ಣ]

ಅಂಪಕಪೋಷಣ (ನಾ). ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ: ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳೆಗವಂ ಮಾಡಿದ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಷಮ್ಯವಿರಬಾರದೆಂದು ಜಟ್ಟಿಗೂಡಿಸಿ ಊಟವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಅಂಪಕ ಪೋಷಣವಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೦).
[← ತೆಲು. ಅಂಪಕ (= ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು) + ಪೋಷಣ]

ಅಂಪಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರೂಪಿಸು (?) : ಅಂಪಯ್ಸಲ್ಪಾರದಂಚತ್ಪರಮಪದದ ಸೂತ್ರಂ ಶಿವಜ್ಞಾನನೇತ್ರಂ . . . ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಂ ವಿರಾಜಚ್ಛ್ರುತಿ ಮುಕುಟಸ್ತೋತ್ರಪಾತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೩೫). [?]

ಅಂಪು 'ಅಣ್ಪು' ನೋ.

ಅಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅಂಬಕದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು. [ಅಂಬಕ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಂಬಕವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು. [ಅಂಬಕ + ವಾರಿ₃]

ಅಂಬಕಳ, ಅಂಬಳಕ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ : ಮಾದರ ಚೆನ್ನನೊಡನುಂಡೆವೆಲೆ ಚೋಳ ಕೇಳಂಬಕಳದ ಸವಿಯನದನೇನನೆಂದಪೆಂ (ಚೆನ್ನರ. ೮೩–೩); ತಣಿದೆನಳೆಯಂಬಕಳಕೆ ಮನವೆಳಸಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧); ಶ್ರೀಕಂಠನಿತ್ತಂಬಕಳವುಂಟು (ರೇವಣ. ೫೮–೫೩). **ಅಂಬಳಕ** : ಜಂಗಮನಿವಹಂ ಮಿಸುಪಂಬಳಕಮನಾರೋಗಿಸಿ ತಣಿಗುಂ (ವೃಷವಿ. ೧೯–೬).
[< ಅಮ್ಲ + ಕಟ್ಟು₃ ?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಬಕಳಮು]

ಅಂಬಟ (ನಾ). ನಾಯಿಂದ; ಕ್ಷೌರಿಕ : "ನಾವಿದ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೬೧).
[ಸಂ. ಅಮ್ಬಷ್ಠ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬಟ್ಟ]

ಅಂಬಟೆ, ಅಂಬಾಡೆ, ಅಮಟೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ವೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಮರ : ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್. . . ಅರಿಮಾದುಫಲಂಗಳಾದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧); ಇದಜಂತೆ ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ . . . ತದುಕಂಬಟೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬); ನಿಂಬೆಯಂಬಟೆ ಮಾತುಳಂಗ ವಿಳಂಗ ನಾರಂಗ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೬); ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಮಾವಂಬಟೆ ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬಕುಳಂ (ರಾಜಶೇ.೫–೫೬); ದೂರದ ಮಾವಿಗಿಂತ ಹತ್ತಿರದ ಅಂಬಟೆ ಲೇಸು (ಗಾದೆ). **ಅಂಬಾಡೆ** (ಗಂಗಾವು). **ಅಮಟೆ** : ಹುಣಿಸೆ, ಅನುಟೆ, ಅರೆಮಾದಳ . . . ಘಮಘಮಿಸುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೭–೧೨); ನಿಂಬೆ ಮಾದಲ ಮಾವು ಹಿರಳೆಯಿಂಬಾದ ಅಮಟೆಗಳನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು (ಸೌಗಂಪ. ೨–೯).
[< ಅಮ್ಲ + ?. / ತುಳು. ಅಂಬಡೆ]

ಅಂಬಟ್ಟಕಮ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕ ವೃತ್ತಿ (?) : ರೇವನ ಕೆಜೆಯ ಕೆಟಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಣ್ಡುಮೊಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣಲಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರಮ್ಬಟ್ಟಕಮ್ಮ ಕುಜಿಯಪ × × ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫–೧೩ ; ?).
[ಅಂಬಟ್ಟ₀ (< ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠ ?) + ಕಮ್ಮ. ℙ ತಮಿ. ಅಮ್ಬಟ್ಟ = ಕ್ಷೌರಿಕ]

ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ನಮಗೆ ಸಲುವ ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿನಾಡಿನೊಳಗಣ ಕತ್ತರಿಕುಪ್ಪೆಯ ಚತುಃಸೀಮೆಗೆ ಉಳ್ಳಂತಾ

ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದ(ಲ)ಲು ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಸಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧–೧೨ ; 1413). [ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿಂ + ನಾಡು]

ಅಂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ ; ಅರಿವೆ. ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಸೊನ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಹತ್ತಿರ ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೫. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ ; ಅಭ್ರಕ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಅರಳೆ ; ಹತ್ತಿ. ೮. ಹಾಸಿಗೆ (?). ೯. [ಛಂದ] ತಗಣ ; – – ∪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರಕುಸುಮ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಹೂವು ; ಗಗನಕುಸುಮ ; ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು. [ಅಂಬರ + ಕುಸುಮ]

ಅಂಬರಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ; ಗಗನ ಸಂಚಾರ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಗಗನಗಾಮಿ. [ಅಂಬರ + ಗಮನ]

ಅಂಬರಚಕ್ರ (ನಾ). ಗಗನಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಬರ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಬರಚರ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖಚರ ; ವಿದ್ಯಾಧರ. [ಅಂಬರ + ಚರ]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ. 'ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಾ (ಅಂಬರಚರ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ನೆಲದೊಳ್ ಮೃದುಪಾದವನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡು ಚದುರಿಂದಂಬರಚರವಿದ್ಯೆಯಂಬಡೆದೆಯ್ದುವ ತೇಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೫೧). [ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯೆ + ಪಡೆ₁]

ಅಂಬರಚಿಕುರ (ನಾ). ವ್ಯೋಮಕೇಶ ; ಶಿವ : ಅಂಬರಚಿಕುರ ದಿಗಂಬರ ಗಜಚರ್ಮಾಂಬರ ಲೀಲಾಡಂಬರ ಶರಣಹೃದಂಬರ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩೬). [ಅಂಬರ + ಚಿಕುರ]

ಅಂಬರಚುಂಬಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುವಂಥ ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚುಂಬಿನ್ (ಅಂಬರ + ಚುಂಬಿನ್)]

ಅಂಬರತಳ (ನಾ). ಗಗನ ಪ್ರದೇಶ : ಅಂಬರತಳದೊಳ್ ವರತಾರಾ ಪರಿಗತ ಶಶಧರನಂತೊಪ್ಪಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦). [ಅಂಬರ + ತಳ]

ಅಂಬರಪಂಚಕ (ನಾ). ಹೃದಯಾಕಾಶ, ಪರಾಕಾಶ, ಮಹಾಕಾಶ, ತತ್ತ್ವಾಕಾಶ, ಸೂರ್ಯಾಕಾಶ ಎಂಬ ಐದು ಆಕಾಶಗಳು : ಅಂಬರ ಪಂಚಕದಿರವ ಪೇಳುವೆನೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಧರಿ ಬಿಡದಾಲಿಸು (ವೇದಾಂಪ. ೪–೬–೧). [ಅಂಬರ + ಪಂಚಕ]

ಅಂಬರಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಬರ + ಮಣಿ]

ಅಂಬರವೀಥಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ. [ಅಂಬರ + ವೀಥಿ]

ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ (ನಾ). = ಅಂಬರಚಿಕುರ : ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ ದಿಗಂಬರ ರಮಾವರ ಕಳಂಬ ರವಿಜಾತಹರ ತುಂಬುರ ಸುಗೀತಾಡಂಬರ ಗಣವ್ರಜ ಕುಟುಂಬ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೪). [ಅಂಬರ + ಶಿರೋರುಹ]

ಅಂಬರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಳಕಂ ಪ್ರಭುಕೇಸರಿ ನಾಯಕರುಂ ಮಗನಂಬರಸನುಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೪ ; 1114). [ಅಂಬೆ ? + ಅರಸ]

ಅಂಬರಾಂಬರ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದಿಗಂಬರ ; ಶಿವ. [ಅಂಬರ + ಅಂಬರ]

ಅಂಬರಾಪಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ ; ದೇವಲೋಕದ ಗಂಗಾನದಿ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಂಬರ + ಆಪಗೆ]

ಅಂಬರಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ ; ಕಡಿತ : "ಕಡಿತಮಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರಿಯಕ್ಕು ಬಳಪಮಥುದು ಶುಭ್ರೋಪಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬–೧೫). [ಸಂ. ಅಂಬರ ?]

ಅಂಬರಿಕೆ (ನಾ). "ತರಗೆಲೆಯಂತಿರುವ ಮೀನು" (ಕರಾ). [?]

ಅಂಬರೀಷ (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವ ಓಡು ; ಬಾಣಲೆ. ೨. ದಾನಶೂರನೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನೂ ಆದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೭. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. ೮. ಯುದ್ಧ. ೯. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಪ್ರಾಣಿ ; ಮರಿ. ೧೦. ಅಂಬಟೆಮರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರು (ನಾ). ಹಾಲುಮಡ್ಡಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಮೇಣ : ಲಕ್ಷಾಂತರ ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂಬರು ಆಗುವ ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಜಾತಿಯ ಮರಗಳು ಪೂರಾ ನಾಶವಾಗಿಹೋದುವು. ಆದರೆ ಗೋಂದಿನಂತೆ ಆ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಂಬರು ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗದೆ ಕಲ್ಲಿನಂತಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು. (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧–೧೧೬).

[← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್. / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]

ಅಂಬರೇಚರ (ನಾ). = ಅಂಬರಚರ : ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡೆನಿಪುದು ಪುರಮಿಂದಂಬರೇಚರಪತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅಂಬಲ₁ (ನಾ). ೧. ಮಂಟಪ ; ಚಾವಡಿ ; ಸಭೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ : ಗೊಟ್ಟಿಜೆಯರಮ್ಬಲಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಆಯ್ದೂಂಬು ಕಟಣಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೦೦–೮ ; ಸು. 900) ; ಬಟಕಳದ ಅಂಬಲದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಯೆಕಪನಾಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನಂಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯಲು [ಯೆರೆವ] ಅರವಟ್ಟಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ (ಕಇ. III–i, ೧೪–೬೪ ; 1545). ನಮ್ಮೂರವರು ಅರವಟ್ಟಗೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಚಾವಡಿಯನ್ನು ಅಂಬಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಛತ್ರವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮೈಲಿಪಾ. ೬೩). ೨. (ಮನೆಯ ಅಥವಾ ದೇವಸ್ಥಾನದ) ಅಂಗಳ ; ಹಜಾರ : ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಶಂಕರಯ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಅಂಬಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಕಳೆದರು (ಸಂಬಿನಾ. ೬೪) ; ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಂಬಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆಯುಧಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂತರು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೩) ; ಭಾರಿ ದೊಡ್ಡಮನೆ ; ದೊಡ್ಡಪಾಗಾರ ; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, ಅಂಬಲ, ಚಾವಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೆ (ಗೊಂಡಾರ. ೧೮) ; ಮಂಜಯ್ಯನವರು ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಅಂಬಲವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ಔದಾಲು. ೩೨). 'ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬಲ ; ತುಳು. ಅಂಬಲ, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬೆಲ ; ಕೊಡ. ಅಂಬಿಲ]

ಅಂಬಲ₂ 'ಅಂಬಲಿ₁' ನೋ.

ಅಂಬಲ₃ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕಯ್ವರನಾಡಧಿಪತಿ ಅಂಬಲನ್ ತುಱುಗಳೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಸೇನೆಯನಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕಕೆ ಸನ್ದನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೯೯–೨ ; 900). [?]

ಅಂಬಲಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರ್ಷನ್ ಅಮ್ಬಲಕರಾಳ್ದತು ಅದುಮ್ಕುರಮಾಗಿ ಆಳೊನಚಿಪ್ಪೊನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫–೨ ; 750). [?]

ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ (ನಾ). (ಊರಿನವರು) ಸಭೆ ಸೇರುವ ಚಾವಡಿ : ಯಿಾ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ೧೧೧ ಹಾನೆ ಗದ್ದೆಂ ಯಿದಕೆ ಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ೮೦೪ . . . ಯಿದಱೊಳಗಣ ಆದಾಯವೂ ಮಠಕೆ ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆಗೆ ೧ ಬಾವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೭೦ ; 1436). [ಅಂಬಲ₁ + ಕೊಟ್ಟಗೆ]

ಅಂಬಲತಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಸೀಯಮಂಗಲದ

ಪೊಲ ಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಅಮ್ಬಲತಿಣ್ಣೆಯಿನ್ತೆಂಕಾಯ್ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯೆ (ಎಕ. X(s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೬೬ ; 850). [?]

ಅಂಬಲಪೊನ್ನಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಅಂಬಲಪೊನ್ನಬ್ಬೆ ಇಱಿವನೊಱಿಪ್ಪು . . . ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೪–೪ ; 946). [ಅಂಬಲ$_1$? + ಪೊನ್ನಬ್ಬೆ]

ಅಂಬಲಿ$_1$, ಅಂಬಲ$_2$, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬಿಲೆ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಜೋಳದ ಹಿಟ್ಟು, ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಂಜಿ; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ: ಎಂಟುದಮ್ಮದ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡವೊಂದು ಪಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಱದೆ ಬಸಿರ್ಕೊಟಲ್ಲಮಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣೆಗಂ ಕೞಿಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೦) ; ಜಂತಿಗರ್ ಸಂತತಿಗೆಟ್ಟರಂತೞಲೆ, ತಂಬುಲಿಗರ್ ನಂಬುಗೆಗೆಟ್ಟವರಂತೆ ಪೆಜಸಾರೆ, ಚೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯುಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯) ; ಬೆಣ್ಣೆಯ ನೇಮ ಬೆಲ್ಲದ ನೇಮ ಅಂಬಲಿಯ ನೇಮದವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೩೨) ; ಅಂಬಲಿಯುಂಬವಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನ ಕೊಡಲೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೨) ; ಸಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಅಂಬಲಿ ತಯಾರಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೭೩) ; ಅಂಬಲಿಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದವಗೆ ಹಂಬಲಿಸುವುದು ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ) ; ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿಯುವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). **ಅಂಬಲ$_2$** : ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಕಲಗಚ್ಚು : ಆವುಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು ಮರುಧರಣಿಯಲಿ ಬೆಳೆಯುಂಬಲದಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಹೊಲಗೇರಿಯೊಳು ವೇದದುಲುಹುಂಟೆ (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೨೦). **ಅಂಬಿಲ** : ೧. "ಕಳಿಯೆಂದಂಬಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩) ; ಬಯಸಿದಮೃತವಿದ್ದಂತೆ ಆಂಬಿಲವನೆಱೆದುಂಬ ಭ್ರಮಿತಮಾನವ ನೀನು ಕೇಳಾ (ಗಣಭಾ. ೭೪–೧) ; ಪಾಲೆರೆವನಂ ಬಿಸುಟಂಬಿಲವನೆರೆವವನ ಬಯಸಿದಂತಾಯ್ತಲಾ (ರಾಘಚಾ. ೯–೪೪) ; ಕ್ಷೀರವಿರಲಂಬಿಲವ ಕುಡಿವಂತೆ (ಯಾದವ. ೯–೧೫) ; ಆಗದರ ಹರ್ಮ್ಯದೊಳ್ ಪಡೆದೋಗರಮಮೃತೋಪಮಾನಮಾದೊಡಮದು ನೋೞ್ಪಾಗಳ್ ಸನ್ಮಿತ್ರರ ಪರ್ಣಾಗಾರದೆ ಲವಣಮಿಲ್ಲದಂಬಿಲಕೆಣೆಯೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೬೦). ೨. "ಅಂಬಿಲಂ ತಂಡುಲದ ರಸಕೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭) ; ಅಂಬಿಲಮಂ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಳಿವ ಮಂತ್ರಮಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೪–೯) ; ಶಿಲೆಯೊಳುಂಟೇ ಮೃದುವಜಸಲಂಬಿಲದೊಳುಂಟೇ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೊಲಗೇರಿಯೊಳಗುಂಟೇ ವೇದಘೋಷಣವು (ಬಸಪು. ೩೦–೨೮). **ಅಂಬಿಲೆ** : ೧. ಅಂಬಿಲೆ ಆಳತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ ಮೇಲೋಗರವ ಉಂಬ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಮನೆಯಾಗಲಿ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೨೪–೧೧೧).

[ದೇ. ?. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಬಲಿ ; ತುಳು. ಅಂಬುಲಿ ; ತೆಲು. ಅಂಬಲಿ ; ಕೋಲಾ. ಅಂಬ = ಅನ್ನ, ಅಂಬಾಲ್ = ಆಹಾರ, ವಲ್ಲಂಬಾ = ಅಕ್ಕಿ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂಬಲ್ = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ]

ಅಂಬಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?) : ಸಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ಬಸಂತವಸದಳವೆಸೆಯುಲ್ ಕಂತುನಿಭರೂಪನತಿಗುಣವಂತಂ ಧರೆ ಪೊಗಳೆ ನೆಗಳ್ದನಂಬಲಿಯ್ಯೆಚಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೨೩ ; 1195). [?]

ಅಂಬಲಿಗಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ: ಸುರಿದುರಿಮಸಗುವ ಬಸೆಯಂ ಪುರಿಮುೞಿಲಂ ಪೊಯ್ದು ಕೌಚಿ ಕಾಯ್ದಂಬಲಿಗಪ್ಪರೆಗಳ ಕರಗಿದರಗು ಸಜ್ಜರಸಂಗಳನೆಱೆದು ಸೀದು ಸೀದುರುಳಿಸಿದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೧೧). [ಅಂಬಲಿ$_1$ + ಕಪ್ಪರೆ]

ಅಂಬಲಿಮಣ್ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಅಮ್ಬಲಿಮಣ್ಣುಂ ತಳವನಪುರದೊಳ್ ತಳವಿತ್ತಿಯಮನ್ (ಎಕ. I, ೧–೨೦ ; 466 ?). [ಅಂಬಲಿ$_1$ + ಮಣ್]

ಅಂಬಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಬೆಂಮತೂರನಾಡ ಅಂಬಲೆಯ ಹರಿಯದ ಹಾಲನಾಗಗಉಡ ಕುಂಸೂರ ವಿಠಲಗಉಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೧೯ ; 1388). [?]

ಅಂಬಷ್ಟ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ; ಮಾವುತ : ಆಹ್ನಿಕ ಮುಗಿಸಿ ನಡೆದರು ಶೀಘ್ರ ಭೋಜಪನ ಗೇಹರಂಗದ್ವಾರದೆಡೆಗೆ, ಮಹಾಶೈಲದಂತೆ ತಮ್ಮ ನಿವೇಶಕೆ ಅಡ್ಡ ನಿಂತಿಹುದು ಅಂಬಷ್ಟ ನಿಲಿಸೆ ಕಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಕರವ ಮಧ್ಯಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಆಳಕವ ಕಟ್ಟಿದ ಶುಂಡಾಲವಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೩–೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠ]

ಅಂಬಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಇವರದು ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿ. ೨. ಮಾವಟಿಗ. ೩. ಒಂದು ದೇಶ. ೪. ಕ್ಷೌರಿಕ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಂಬಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಇರುವಂತಿಗೆ. ೨. ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ; ಹುಲ್ಲು ಹುಳಿಗನ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಸಿನ ಸೊಪ್ಪು. ೩. ಅಮಟೆಯ ಮರ,—ಕಾಯಿ; ಅಂಬಟೆ. ೪. ಅಗಳುಶುಂಠಿ. ℙ ಹಲವು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ. [ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠಾ]

ಅಂಬಳಕ 'ಅಂಬಕಳ' ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕು 'ಅಂಬಳಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕ್ಕು, ಅಂಬಳಿಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಮಳೆಯರಾಜದೇವಂ ಶಿಶುಲೀಲೆಯಿಂ ಮುಂದೆ ತನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಪ್ಪ ಶಿವನೇಱಿ ಬಪ್ಪ ನಂದಿಯ ನಿಲವಂ ತೋಱುವಂತೆ ಅಂಬಳಿಕ್ಕಿ (ಮಳರ. ೧೨೧–೧೧) ; ಚತುರ್ವಿಧ ಪದವಿಗಳಡಿಯಾಗಿರ್ಪವೆಂದವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಚರಿಸುವ ಚಂದದಂ ತಂಬಳಿಕ್ಕಿಯಾಡುವನಮಮ ಜಗದನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೧). **ಅಂಬಳಿಕು** : ತ್ರ್ಯಂಬಕನಂ ಬಲವರಲೆರಡೆಂಬೀ ಪದವೆಯ್ದುವೆಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಾಲಿಂದಂ ಬಲವಂದಪಳೆಂಬಂತಂಬಿಕೆಯುಂಬಳಿಕಿಯಾಡುವಳ್ ಶೈಶವದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೭೨) ; ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಅಂಬಳಿಕಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಲಲ್ಲೆಗರೆವುತ್ತಿರ್ದು (ತಿರುನೀ. ೨೬–೨೦). [*ಅಂಬಳ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬಾ 'ಅಂಬೇ' ನೋ.

ಅಂಬಾಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಕಾಂತ)]

ಅಂಬಾಚರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಾಯಾಗಿದ್ದು, ಈಗ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಹೆಣ್ಣುಜೀವಿ : ಅರಸನುಮಾಗಳೆ ನೆತ್ತದ ಭರದಿಂ ಕೊಳ್ಳೆನುತುಮಿಕ್ಕೆ ನವಿಲಂ ಕೊಳ್ಳೆಂದರೆಗೆತ್ತು ಪಿಡಿದುದಂಬಾಚರಿ ಕುಕ್ಕುರಿ ನೊಂದು ಬೀೞ್ವ ನಂದನಚರನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೨). [ಸಂ. ಅಂಬಾಚರೀ]

ಅಂಬಾಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಮದರಾಸಿನ ಕಡೆಯ ವೀಳೆಯದೆಲೆ. [ಅಂಬಾಡಿ$_0$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅಂಬಾಡೆ 'ಅಂಬಟೆ' ನೋ.

ಅಂಬಾಪತಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಪತಿ ; ಶಿವ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಪತಿ)]

ಅಂಬಾಭವಾನಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಅಂಬಾಭವಾನೀ (ಅಂಬಾ + ಭವಾನೀ)]

ಅಂಬಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹುಲ್ಲಿನ ಬಣವೆ, —ಹುಲ್ಲು ಮೆದೆ (ದಕ. ಕ). ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯದ ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಂಬಾರ್ ; ಮರಾ. ಅಂಬರ್, ಅಂಬಾರ್= ಕಣಜ, ಸಮೂಹ, ರಾಶಿ. / ತಮಿ. ಅಮ್ಬಾರ ; ತೆಲು. ಅಂಬಾರು]

ಅಂಬಾರಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಧಾನ್ಯದ ಕೋಠಿ, —ಕಣಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅಂಬಾರ್‌ಖಾನಾ]

ಅಂಬಾರಮಣ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಕುವ ಮಂಟಪದಂತಹ ಭದ್ರಾಸನ: ಧಾರೆಗೆ ಗಂಡನು ಸಿಂಗರಗೈದು ಅಂಬಾರಿಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸೌಗಂಪ. ೧೧–೪೨) ; ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸ್ವಾರಿ ಬಾಬತು ಕುದುರೆ ಒಂದು ಅಂಬಾರಿ ಒಂದು ಪಾಲ್ಕಿ ಒಂದು ಸಹ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೯) ; ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಬಾರಿ ಹಾಕಿ ಅರಸರು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೩).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಬಾರೀ. / ಮಲ. ಅಮ್ಬಾಡಿ ; ತುಳು. ಅಂಬರಿ, ಅಂಬಾರಿ ; ತೆಲು. ಅಂಬಾರಿ, ಅಂಬಾರೀ]

ಅಂಬಾರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ. ೨. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ನೆಲಮನೆ (ಉಕ). [< ಅಂಬಾರ ?]

ಅಂಬಾರುಣ್ಣೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ರಕ್ತಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉಣ್ಣೆ (ಕಿ).
[ಅಂಬಾರೆ + ಉಣ್ಣೆ (< ಉಣ್ಣೆ$_1$)]

ಅಂಬಾರೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ; ಕುಟ್ಟೆ ಹುಳು (?) (ಕಿ). [?]

ಅಂಬಾಲ್ (ಅ). ಮಕ್ಕಳ ಆಟದಲ್ಲಿ 'ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕೂಗು.
[?. / ತಮಿ. ಅಮ್ಬಾಲ್ ; ತೆಲು. ಅಂಬಾಲ್]

ಅಂಬಿ (ನಾ). ದೋಣಿ ; ನಾವೆ. 'ಅಂಬಿಗ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಂಬಿ = ನೀರು. / ತಮಿ. ಅಮ್ಬಿ]

ಅಂಬಿಕಾರಮಣ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ.
[ಸಂ. (ಅಂಬಿಕಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ. ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಅಂಬಿಕಾ]

ಅಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: ಮದನನೈದಂಬಿನೊಳಂಬಿಕ್ಕುವ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಕೈಮಿಕ್ಕಿರೆ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಬೆರಲ್ ಬೆರಲ್ಮಿಡಿಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೧) ; ಅಂಬುಜನಾಭಂ ನರಂಗೆ ಪೇಟ್ದಿಂ ದೆನಸುಂ . . . ಕೌರವರಂಬಿಕ್ಕಲ್ ಮಱೆದರಕ್ಕುಮೋ ಪೇೞಿಮಿದಂ (ಸಮುಪ. ೧೦–೧೫೯). [ಅಂಬು$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬಿಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ, ಹರಿಗೋಲು ಮುಂತಾದ ನಾವೆಗಳನ್ನು ನಡಸುವವನು : ನಡುಗಡಲೊಳ್ ಪಱುಗೋಲಂ ನಡೆಯಿಸುವಂಬಿಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೧೯) ; ಚಂಪಾಪುರೋದ್ಯಾಮಾರಾಮ ಸಮೀಪದೊಳ್ ಪೊೞೆಯೊಳಿರ್ದಾಯಂಬಿಗರ್ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪು. ೩–೪೧) ; ಪುರವಳಯಂ ಪಱುಗೋಲಂತಿರ್ದುದು . . . ದಾಟಸುವುದ್ಭಟನಂಬಿಗನಂತಿರೆ (ಉದ್ಭರ. ೧೫೭–೬) ; ಯಮುನಾನದಿಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಬರ್ಪ ಮಂದಸಂ ಚಂಪೆಯೆಂಬ ಪುರದಂಬಿಯ[ಗ]ರೆಲ್ಲಮದಂ ತೆಗೆದು ನದೀತೀರಮನೆಯ್ದಿ ಬೞಿಕ್ಕೆ ನಿಜನೃಪಾಲಂಗಾಗಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೩–೧೨೯) ; ಆ ಯಾತ್ರಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಅಂಬಿಗರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕುರಿತು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨) ; ಹೊಳೆ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗರ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಸ್ತರವನು ; ಮೀನುಗಾರ ; ಸೂತಕುಲದವನು : "ಅಂಬಿಗಂ ತಾಂ ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫) ; ಹಿಂದೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗೆಂಬವನಂಬಿಗನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಮುಂದೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಬೆಸದಿರ್ಪವನುಂ ತುಱುಕಾಱನಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೪) ; ಪೊಸಬನಿವನಂಬಿಗನೆನಿಸಿಸನೀಕ್ಷಿಸಲು ರಾಜಕುಮಾರನಹುದೆಂದೊಸೆದು ಮನದಲಿ ನೆನೆದು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩).
[ಅಂಬಿ + –ಇಗ (?) / ಮಲ. ಅಮ್ಬಿ; ಮರಾ. ಅಂಬೀ. P ತಮಿ. ಅಮ್ಬಾಪಾಟ್ಟು = ಅಂಬಿಗನ ಹಾಡು]

ಅಂಬಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಂಬನ್ನು ಹಿಡಿದವನು ; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ : ಅಂಬಿಗರ ಸಬಳಿಗರ. . .ಪಡೆವೆರಸು. . . ಬಂದೆತ್ತಿ ಪೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩–೨೮). ೨. ಬೇಡರವನು : "ಅಂಬಿಗನೆನಲ್ಕಿನ್ನು ವ್ಯಾಧಂಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭).
[ಅಂಬು$_2$ + –ಇಗ]

ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗನಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಭೂಮಿ : ಪೆರ್ಗಡೆಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೮ ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೮ ತಳಾಱಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪–೮ ; 981).
[ಅಂಬಿಗ$_1$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ನಾವಿಕ ; ಅಂಬಿಗ : ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಬಿಗಾರರು ಹೊಳೆಯ ಮಡಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸಣಬನ್ನು) ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೬); ದೋಣಿ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).
[ಅಂಬಿ + –ಗಾರ (<–ಕಾಱ)]

ಅಂಬಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು ; ಬೆಸ್ತರವಳು: ಯೋಜನಗಂಧಿಯುಂಬಿಗಿತ್ತಿಗೆ ಮನಸಂದಂ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮುನಿನಾಥಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೫) ; ಪರಮ ಋಷೀಶ್ವರ ಪಾರಾಶರಪ್ರತಿ ಸ್ಮರನ ಬಾಣಕೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ ಹಱುಗೋಲೊಳಗಂಬಿಗಿತ್ತಿಯ ನೆರೆದನೀ ನರಮನುಷ್ಯರ ಪಾಡೇನು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೮). [ಅಂಬಿಗ$_1$ + –ಇತ್ತಿ]

ಅಂಬಿರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿ ; ಸ್ರವಿಸು : ಸುರಿವ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸರಿಯೊಳಮಂಬಿನ ಸರಿಯೊಳಮಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಯ್ವ ಮದಗಜಂಗಳ ಮದಜಲದೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦ ವ) ; ಅಂಬಿರಿವಿಡೆ ಘೋಂಕನೆ ನಯನಾಂಬುಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೪೯) ; ಕೆಚ್ಚಲ್ ಕುಸಿವನ್ನಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಬಿರಿವಿಡೆ ಮೊಲೆಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೯೯) ; ತಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟೋಗೆವ ರಕ್ತಧಾರೆಯೆ ಕಡಿಖಂಡಂಬೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೫೭) ; ಮೊಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಲುಗುತಮೋರಂತಿರ್ದೊಡಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೮೫).
[ಅಂಬು$_3$ + ಇರಿವಿಡು]

ಅಂಬಿಲ 'ಅಂಬಲಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಬಿಲೆ 'ಅಂಬಲಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು ; ಶೋಷಿಸು : ಎಱಗಿತ್ತೊತ್ತಿತ್ತು ಪೊಯ್ದತ್ತಡಸಿತುಱುಬಿತುರ್ಬಿತ್ತು . . . ಮುತ್ತಿತ್ತಱಸಿತೊಱಲಿಸಿತ್ತಾಲಿಸಿತ್ತಂಬಿಸಿತ್ತಾಮಱೆಪಂ ಸೂಸಿತ್ತು . . . ಕಾಲಕೂಟಂ (ಕವಿಚ. II, ೫೧೨ ; ದಶಾವ. 1680). [ಅಂಬು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು; ಆರು ; ಬಾಡು : "ಅಂಬು – ಶೋಷಣೇ ಶರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). [ದೇ.]

ಅಂಬು$_2$ (ನಾ). ಬಾಣ ; ಕಣೆ ; ಸರಳು : "ಅಂಬು–ಶೋಷಣೇ ಶರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಅಂಬು ಮಾರ್ಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೯) ; "ಪುಣುಬು ಕಣೆಯುಂಬುಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸಮಾಪ್ತಿಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨) ; ಉಱಿಕೀಲಿಚ್ಚಿದವಂಬುವಾಳ್ಪಲಗೆಯುಳ್ಳಟ್ಟುಱುತ್ತವಲ್ಪನ್ದಿಪಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨–೩ ; ೮ ನೆಯ ಶತ.) ; ಕಿಟ್ಟ ಕಾದಿ ಮಱುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯ ಮ್ಬಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ . . . ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಟ್ಟನ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿೞಿದ್ದೊನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೭ ; 800) ; ಬಿಲ್ಗಳನೇಱಿಸಿ ತಿರುವಾಯೊಳಂಬ ನಿಟ್ಟಸಲೆಂದು ತೆಗೆದಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೬); ತಪಕೆ ಬಿಲ್ಲುಮಂಬುಂ ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩) ; ಅಂಬಿನ ಮೊನೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವೆನು

ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ಸಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧-೫೫) ; ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಬುಗಳಂತೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಬು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೨) ; ಅಂಬು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಚಂಬು ಮುಣುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದೆ? (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬು ; ತುಳು. ಅಂಬು ; ಕೊಡ. ಅಂಬಿ ; ತೆಲು. ಅಂಬು, ಅಂಬಕಮು, ಅಮ್ಮು ; ಕೋಲಾ. ಅಂಬೆ, ಅಮ್ ; ಕುಇ. ಅಂಬು ; ಕುವಿ. ಅಂಬೂ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ. ಅಂಬ್]

ಅಂಬು$_3$ (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೊಂಡುಮೂತಿಯ ಮೊಸಳೆ.

[ಅಂಬು$_3$ + ಕಂಟಕ]

ಅಂಬುಕಂಡಿ, ಅಂಬುಗಂಡಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಹೊರಗಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ಬಂದೂಕವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯಬಹುದಾದ ರಂಧ್ರ : ಅಂಗ ಕೋಟೆ ಭುಜ ಆಳುವೇರಿ ತಲೆತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬುಕಂಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡಿ] ಕಾದುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ ಕೂಟದ ಮನ್ನೆಯರ್ಕೈದುಮುಂದಿ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೪೦) ; ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುಜಿರಿಯೇಜರಿಸಿ ಮೆಜರಿವ ಕೈಗೋವಿ . . . ತೋಜರಿತು ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೩೭). **ಅಂಬುಗಂಡಿ** : ಮುಗಿಲಟ್ಟಳೆಗಳ ಕೆಲದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ನುಸುಳ್ದು ನಡೆವ ದಿನಕರನ ಹಯಂ ಗಗನಾಧ್ವಖೇದಮಂ ಪಟಯಿಗೆಗಳ ತಣ್ಣೆಲರ ತೀಟದಿಂ ತೊಲಗಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬) ; ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ಮುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ (ಚಂಪ್ರಪು. ೫-೧೦೬) ; ಶಂಕೆಯನು ಕಂಡರ ಮನಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಸಾಲ್ವಿಡಿದಂಬುಗಂಡಿಗಳ್ ಬೆಳಗಿದವು ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ಪರಶತಘ್ನಿಸಮ್ಮಿಶ್ರದಿಂ ಶಿವನ ಶಿಖಿನಯನಮೆಂಬಂತೆ (ವೆಂಕಾರಾ.೧-೩-೬); ಎಲ್ಲ ದೆಸೆಯೊಳಂಬುಗಂಡಿ ಡೆಂಕಣೆಗಳುಂ ಚೆಲ್ಲುತಿಹ ಹುರಿಮಳಲು (ಮರುಚ. ೨-೨೭). [ಅಂಬು$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಂಬುಕಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಹನಿ. ೨. ತುಂತುರು.

[ಅಂಬು$_3$ + ಕಣ$_4$]

ಅಂಬುಕಿರಾತ (ನಾ). = ಅಂಬುಕಂಟಕ. [ಅಂಬು$_3$ + ಕಿರಾತ]

ಅಂಬುಕೀಶ (ನಾ). ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಜಂತು ; ಶಿಶುಮಾರ ; ಹೇರಾಮೆ ; ನೀರಾಮೆ. [ಅಂಬು$_3$ + ಕೀಶ]

ಅಂಬುಕೂರ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಕೀಶ. [ಅಂಬು$_3$ + ಕೂರ್ಮ]

ಅಂಬುಗಂಡಿ 'ಅಂಬುಕಂಡಿ' ನೋ.

ಅಂಬುಗಡಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಚೂರು (?) : ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗವಿಕ್ರಮರಂಬುಗಡಿಯಿಂದೆ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೪).

[ಅಂಬು$_2$ + ಕಡಿ$_3$]

ಅಂಬುಗಜಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು. [ಅಂಬು$_2$ + ಕಜಿ$_1$]

ಅಂಬುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ: ಬಲದೇವನನುಮತದೊಳ್ ಪೆಜಗಂ ತಗುಳ್ವ ಯಾದವಬಲಮುಂಟಪ್ಪೊಡದನಂಬುಗಾಣಿಸಲ್ ನೀನೆ ಸಾಲ್ವಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦ ವ).

[ಅಂಬು$_2$ + ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಬುಗಾರ (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವವನು ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ. [ಅಂಬು$_2$ + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆ (ನಾ). ನೀರುಗುಳ್ಳೆ : ನಂಬದಿರು ಈ ದೇಹ ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೫-೩). [ಅಂಬು$_3$ + ಗುಳ್ಳೆ]

ಅಂಬುಗೂಡು (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಗೂಡು ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : ಹರಿಣಾಂಕನಂ ತಾರಾಕದಂಬಮಂ ಕಾಣುತ್ತ ಕೋಕಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಮನಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಮೊಗ ಕಂದಿತೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೭೬) ; ಪಿರಿದು ಪತಿಗಾಣದಳಲಿಂ ಮರವಟ್ಟಿರೆ ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣೆಳಲ್ವೆಜಕೆಗಳುಂ ಸ್ಮರನೆಸೆಯಲಂಬುಗೂಡಾಗಿರೆ ಬಿರ್ದಂತಿರ್ದುದದಜರೊಳೊಂದು ರಥಾಂಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪-೧೧೭) ; ಆ ಚಿತ್ತಜಾತನಲರಂಬುಗಳನಿಟ್ಟು ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಭೂತಲದೊಳಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆಸುತ್ತೆ ಚ್ಚನಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯-೧೨).

[ಅಂಬು$_2$ + ಗೂಡು. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಬುಕ್ಕೂಡು]

ಅಂಬುಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂಬು$_3$ + ಚರ]

ಅಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ. ೨. ನಿಚುಲ ವೃಕ್ಷ. ೩. ಶಂಖ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದುವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅಂಬುಜಂ ಭಜಸಸಗಂ ಶರದಿಂದೆ ವಿರಾಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಅಂಬುಜಜ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಜನಾಭ (ನಾ). ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ. (ಅಂಬುಜ + ನಾಭಿ + -)]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು.

[ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ + -)

ಅಂಬುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ ೧. [ಅಂಬು + ಜನ್ಮ]

ಅಂಬುಜಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂಡಿಜರಿವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯಿದಿರೇ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಾಣಸಿಗ ವಿಧಿ ವಿಷವ ಬೆರಸಿದದಾರು ಕಾವವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪-೬). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ.

[ಅಂಬುಜ + ಪಾಣಿ]

ಅಂಬುಜಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮ : ಅಲಗು ಖಣಿಖಟಲಿಡುವ ದನಿ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿತಂಬುಜಬಂಧುವಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭ ಅಡಿಟ.). [ಅಂಬುಜ + ಬಂಧು]

ಅಂಬುಜಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಭವ]

ಅಂಬುಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುಜಬಂಧು ೧. ೨. [ಛಂದ] ಜಗಣ; ∪-∪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಅಂಬುಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಂಬುಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜಮುಖೀ (ಅಂಬುಜ + ಮುಖ + -)]

ಅಂಬುಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜವದನಾ (ಅಂಬುಜ + ವದನ + -)]

ಅಂಬುಜಸಖ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಬಂಧು. [ಅಂಬುಜ + ಸಖ]

ಅಂಬುಜಾಕರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಕೊಳ ; ಸರೋವರ : ಅಂಬುಜಾಕರದ ತಣ್ಪುಜರಿಲೊಳ್ ತನಗೇಜಲಿಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪).

[ಅಂಬುಜ + ಆಕರ]

ಅಂಬುಜಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜಾನನಾ (ಅಂಬುಜ + ಆನನ + -)]

ಅಂಬುಜಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುಜ + ಅಂಬಕ]

ಅಂಬುಜಾಸನ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುಜ + ಆಸನ]

ಅಂಬುಜೋದರ (ನಾ). ಉದರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ, ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಬುಜ + ಉದರ]

ಅಂಬುಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಬುಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು ; ನೀರುಹುಣ್ಣು (?) : ಅಂಬುಣ್ಣಾ[ಪಾಠಾಂ. ಅಂಬುಳುವಾ]ಮೊಡೆ ಷಣ್ಮುಖನೆಂಬರ್ ಸೇವಳಿಯಾಗೆ ಸಲೆ ಮಾರಿಯ ಹುಣ್ಣೆಂಬರ್ ತುಱಿಯಾಮೊಡೆ ಫಣಿಯೆಂಬರ್ ಮತಿಹೀನ ಜನರ್ (ಸಮಪ. ೯–೨೬). [< ಅಂಬು₃ + ಪುಣ್ ?]

ಅಂಬುದ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು; ಮೋಡ. ೨. ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ; ತುಂಗೆಗೆಡ್ಡೆ ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೋಡದ ಸದ್ದು; ಗುಡುಗು : ಅಂಬುದಧ್ವನಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಮತ್ತಮಯೂರದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೬). [ಅಂಬುದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಂಬುದನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುದಧ್ವನಿ : ಅಂಬುದನಿನದಾಡಂಬರಮುಂಬರದೊಳಳುಂಬಮಾಗೆಸೆದಪುದೆನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೯೧). ೨. ಗುಡುಗಿನಂತೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು : ಪಡೆದಪ್ಪದೆಯುಂ . . . ಅಂಬುದನಿನದನತಂದ್ರನಿಂದ್ರನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦). [ಅಂಬುದ + ನಿನದ]

ಅಂಬುದನಿವಹ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ : ಮಱಸುವವೋಲ್ ದಿನಪಕರನಂಬುದನಿವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೮). [ಅಂಬುದ + ನಿವಹ]

ಅಂಬುದಫಲ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು : "ಅಂಬುದಫಲಂ ಕರಕಮೆನಲಾಲಿಕಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೫). [ಅಂಬುದ + ಫಲ]

ಅಂಬುದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಚಲಿಸುವ ದಾರಿ; ಅಂತರಿಕ್ಷ; ಆಕಾಶ : ದಿವಿಜಗಜಮುಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದೊಗೆವ ರಜತಾದ್ರಿಯವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೫). [ಅಂಬುದ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಬುದರಥ (ನಾ). ಮೇಘವನ್ನೇ ರಥವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಇಂದ್ರ. [ಅಂಬುದ + ರಥ]

ಅಂಬುದರ್ತು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಋತು : ಬರೆ ಕೊಳ್ಗಿ ವಸಂತಮನಂಬುದರ್ತುಗಾಗ್ರೀಷ್ಮಮನಂತೆ ವಿಲೋಮಕಥ್ಯಮಯನದ್ವಯದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೪–೭). [ಅಂಬುದ + ಋತು]

ಅಂಬುದಾಗಮ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಬರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ : ಅಂಬುದಾಗಮದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತಿರೆ ಮೂಗುವಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೩–೨೬). [ಅಂಬುದ + ಆಗಮ]

ಅಂಬುದಾಭ (ಗು). ಮೇಘಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ : ದಾರುದಾರುಣನಂ ದಾನವಾರಿವಾರಿತಲೋಕನಂ ಬಾರ ಬಾರಣಮುಂ ನೋಡಾಸಾರಸಾರಾಂಬುದಾಭಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೦) [ಸಂ.]

ಅಂಬುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು ; ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು : ನದೀಪುತ್ರಂಗೆ ಪೇೞ್ದಾರ್ ಚಲಂಬಟ್ಟಿಂ ಮಾರ್ಮಲೆದಂಬುದೊಟ್ಟಿಮುೞಿವರ್ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೧–೧೧೭); ಬಳೆದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ಪಯಂಬುದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ಲಯ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೪). [ಅಂಬು₁ + ತುಡು₁ (< ತೊಡು)]

ಅಂಬುಧರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಧರಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಬುಧರ + ಕಾಲ]

ಅಂಬುಧರಾಗಮ (ನಾ). = ಅಂಬುದಾಗಮ. [ಅಂಬುಧರ + ಆಗಮ]

ಅಂಬುಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೩. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸಮುದ್ರವು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ : ಪೊಗಟ್ಟುದಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ ಭೂರಿ ಭೂತಳಂ (ಎಕ. II, ೧೧೭–೧೧೦ ; 1123). [ಅಂಬುಧಿ + ವೇಷ್ಟಿತ]

ಅಂಬುನಾಗ (ನಾ). ೧. ನೀರಾನೆ. ೨. ನೀರು ಹಾವು. [ಅಂಬು₃ + ನಾಗ]

ಅಂಬುನಿಧಾನ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ : ಭೇಕವಂಬುನಿಧಾನದಾಳವನಱವುದೇ (ಬಸವು. ೬೦–೪೩). [ಅಂಬು₃ + ನಿಧಾನ]

ಅಂಬುನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ : ಗಂಭೀರತೆಯಿದಿರೊಳಂಬುನಿಧಿ ತೆಳ್ಳತೆಳ್ಳನೆ (ಪಜಕಾ. ೧–೪೧). [ಅಂಬು₃ + ನಿಧಿ]

ಅಂಬುಪಾನ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು. [ಅಂಬು₃ + ಪಾನ]

ಅಂಬುಪಾಯಿ (ಗು). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ : ವಿವಿಧ ಮೂಲಫಲಾಶಿಗಳುಂ ಸರೋವರನದೀನಿರ್ಝರಾಂಬುಪಾಯಿಗಳುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯–೯೩ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬುಪಾಯಿನ್]

ಅಂಬುಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು ; ಚಿಲ್ಲದಬೀಜ ; ಕತಕ ಬೀಜ. [ಅಂಬು₃ + ಪ್ರಸಾದ]

ಅಂಬುಭೃತ್ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವುದು ; ಮೋಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಅಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ರಾಶಿ. ೨. ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು. [ಅಂಬು₃ + ರಾಶಿ]

ಅಂಬುರುಟ್ಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಪೀಠ : ಆಮರ್ಚಿತಾಂಬುರುಟ್ಪೀಠಮಂ . . . ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦) ೨. ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ. (ಅಂಬುರುಹ್ + ಪೀಠ)]

ಅಂಬುರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ವದನಮದಲ್ತಂಬುರುಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಬುರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುರುಹ + ಗರ್ಭ]

ಅಂಬುರುಹನಯನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ]

ಅಂಬುರುಹನಯನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹನಯನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ + –)]

ಅಂಬುರುಹಸಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ : ಪತ್ತುಱೊಳಂಬುರುಹಸಖಂ ನಿಲೆಪುಟ್ಟಿದ ನರನತಿವಿತ್ತಾಢ್ಯನೆನಿಸುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೧೨–೩೧). [ಅಂಬುರುಹ + ಸಖ]

ಅಂಬುರುಹಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ. [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹಾನನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಆನನ + –)]

ಅಂಬುರುಹಾಸನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಾಸನ. [ಅಂಬುರುಹ + ಆಸನ]

ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ : ಸ್ಮರಶರಸಂಧಾನಕ್ಕಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೨). [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಅಂಬುಲಾಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದಿನ ವಸ್ತು : (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು) ಪೆಂಡ್ಯ, ಪಾದುಕೆ, ಪುತ್ತಾರು, ಅಂಬುಲಾಕುಳ, ಹಡವ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಅಂಬು₁ ? + ಲಾಕುಳ ?]

ಅಂಬುವಾಹ (ನಾ). = ಅಂಬುಧರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮರದ ಗೂಡೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುವಾಹಿನೀ (ಅಂಬು₃ + ವಾಹಿನೀ)]

ಅಂಬುವೀಡು (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ; ಬಾಣ

ಪ್ರಯೋಗ. ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗುವುದೋ ಅಷ್ಟು ದೂರ: ಅಂತೊಂದಂಬುವೀಡಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಾಮನಂಬುವೀಡಿಂಗೊಳಗಾಗಿ ತಾಂ ಕಾಮರೂಪೆಯಪ್ಪುದಱಿಂ ದಿವ್ಯ ಕನ್ಯಕಾಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೩ ವ); ಒರ್ವನನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂಮಾಡಿ ಶರಾಸಾರದಿಂ ದೂರಪಾತಮಿಸುವುದುಮಂಬುವೀಡಿನಳವಿ ಗಗ್ಗಳಮಪ್ಪುದಱಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಧನುರ್ಧರರನ ಶರವರ್ಷಂ ನವಪಯೋದ ಪ್ರಮೋದ ಬಿಂದುವರ್ಷದಂತೆ ಕಳೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮ ವ); ಶಶಿಪ್ರಭಾ ಪ್ರಿಯನ ರಥಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಬಂದಂಬುವೀಡಿನೊಳ್ ನಿಂದು ವಿದ್ಯಾಧರರ್ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೩೮ ವ). [ಅಂಬು$_2$ + ಬೀಡು$_1$]

ಅಂಬುವುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಅಂಬುವೊಕ್ಕರ ಪುಲ್ವಿಡಿದರಾ ಮುಣ್ಮುಳಿಯನು ಮಾಳ್ಪುದಱ ಬೀರತೆಯೇಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೬೬). [ಅಂಬು$_3$ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಂಬುವೇತಸ (ನಾ). ನೀರುಹಬ್ಬೆಯ ಗಿಡ. [ಅಂಬು$_3$ + ವೇತಸ]

ಅಂಬುಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ. [ಅಂಬು$_3$ + ಸಂಭವ]

ಅಂಬುಸರಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಓಟ, —ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ. (ಅಂಬು$_3$ + ಸರಣ)]

ಅಂಬುಸರಣಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿಯುವ ದಾರಿ; ಜಲಮಾರ್ಗ; ನದಿಯ ಪಾತ್ರ. ೨. ದೋಣಿ; ನಾವೆ: ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದರರಸ ಲಾಲಿಪುದಂಬುಸರಣಿ ಬಂದಿರ್ಪುದೆನುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೬–೩೫). [ಅಂಬು$_3$ + ಸರಣಿ]

ಅಂಬೂಕೃತ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಉಗುಳು ಸಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು: "ಉಗುಳ್ ಸಿಡಿವ ನುಡಿ ಅಂಬೂಕೃತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೧). [ಸಂ. (ಅಂಬು$_3$ + ಕೃತ)]

ಅಂಬೂದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ: ಅಂಬೂದ್ಭೂತಾಸ್ಯಂ ಸನ್ಮಧ್ಯಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ . . . ಶ್ರೀಪ್ಮಸ್ತ್ರೀಗಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೬–೨). [ಅಂಬು$_3$ + ಉದ್ಭೂತ]

ಅಂಬೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರು (ಕರಾ–ಪ್ರಾ): ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಬೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಸು (ಉಕ). [~ ಅಂಬೇ ?]

ಅಂಬೆ$_2$ 'ಅಂಬೇ' ನೋ.

ಅಂಬೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ. ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಮಲಾಂಬೆ, ಗಿರಿಜಾಂಬೆ, ನೀಲಾಂಬೆ. ೩. ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿ. ೪. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅಂಬಾ]

ಅಂಬೆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಅಂಬೇ' ಎಂದು ಕೂಗು: ಹಸು ಕರುವಿನೆಡೆಗೆ ಕೆಚ್ಚಲು ದೊರೆದು ಬರುವಂತೆ ಅಂಬೆಗರೆಯಲು ಕರುಳು ಆನಂದ ತೊರೆಯುವುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೩). [ಅಂಬೆ$_2$ (< ಅಂಬೇ) + ಕರೆ$_1$]

ಅಂಬೆಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು; ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು: ಆನೆಯ ಮಱಿಯಂತೆವೊಲಂಬೆಗಲಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಸಿ] ನಡೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭–೭೫); ಉರುಳಿಟ್ಟಂಬೆಗಲಿಸಿ ದಟ್ಟಡಿಯಿಟ್ಟು ಪರಿದಾಡುವ ಸಮಯದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೭೮). [< ಅಂಬೆಗಾಲ್ ? + -ಇಸು$_3$]

ಅಂಬೆಗಾಲ್, ಅಂಬೆಗಾಲು, ಅಂಬೇಗಾಲು (ನಾ). ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು (ಮಕ್ಕಳು) ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ: ಬಾಲಕೇಳೀವಿಳಾಸದೊಳ್ ತಮ್ಮೂರ ವನಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ಪಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಂ ಬಂದು (ಜೀವಸಂ. ೧೨–೪೯ ವ); ಸಿಂಗದ ಚಂದದಿನೆಂದಂಬೆಗಾಲೊಳೆಸೆವನೊ ಕಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೯೫). **ಅಂಬೆಗಾಲು**: ಚೆಲ್ವ ಪಣೆ ಕುರುಳು ಜೋಲ್ವಂಬೆಗಾಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೮); ತೊದಲು ನುಡಿಗಳಂಬೆಗಾಲು ದಟ್ಟಡಿ ಮುದವೊದವಿದ ಧೂಳಾಟದಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೪–೮೧). **ಅಂಬೇಗಾಲು**: (ಉಕ) ನಾವೆಲ್ಲರು ಹುಡುಗರ ಹಾಗೆ ಅಂಬೇಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೩). [ಅಂಬೆ$_1$? + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲನ್ನು ಇಡು; ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು ಚಲಿಸು: ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುವ ಪದದೊಳ್ ಸಿಂಹಶಿಶುವೊಲೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೩–೩೫); ಪುರಜನರ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ ಬಾಳಕಂ ಪೋಗಿರ್ದಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಂ ಪೋಗಿ ನಾಗರಬಾವಿಯೊಳ್ ಬೀಳೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೨ ವ); ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ ಬಂದ ಗೋವಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧–೮೫–೧); ಮಗು ಈಗೀಗ ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಭೂತಳದೊಳಗಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವಂತೆ ಚೇತನವಾದುದಂಗಜಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೫೯); ಖಳರೆದೆಗಳಿಂತು ಮೊಳಕಾಲೊಳೊದೆದಪೆನೆಂಬವೋಲಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೫–೩೯). [ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಬೆಗಾಲು 'ಅಂಬೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ ನಡೆ (೬). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಚ್ಚು$_1$ (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು: ಮಗು ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಬೆಹಳದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ; ಕಚೋರ; ಕಸ್ತೂರರಿಸಿನ; ಗಂಟುಕಚೋರ: ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು ನಿಂಬೆಯ ಕಳಿವಣ್ಗಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೪–೬೦). ℙ ಇದನ್ನು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಯೊಡನೆ ಹಾಕುವುದುಂಟು. [ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ (ಅಮ್ಲ + ಹರಿದ್ರಾ)]

ಅಂಬೇ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೆ$_2$ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ದನಕರುಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಅನುಕರಣ: ಅಂಬೇಯೆನುತ್ತ ತಲೆಗಳನೆತ್ತಿ ನೋಡುವವು (ಬಸಪು. ೬೦–೨೮); ಆಕಳುಗಳಂಬೇಯೆನುತ ಮುಂಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೬೦–೩೫). **ಅಂಬಾ**: ದನಗಳ ಬಾಯಿಯ 'ಅಂಬಾ ಅಂಬಾ' ಎಂಬಾ ಗೀತೆಯೊಳಲೆಯುವುದು (ತಳಿರು. ೫೮); ಅಂಬಾ ಎಂಬ ಆರ್ತಧ್ವನಿಯೊಡನೆ ಆ ಗೂಳಿಯು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಪ. ೧೯). **ಅಂಬೆ$_2$**: 'ಅಂಬೆಗರೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಂಬ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೇ, ಅಂಬೊ; ತೆಲು. ಅಂಭಾ]

ಅಂಬೇಗಾಲು 'ಅಂಬೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಬೇಱು (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ; ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟು: ಒಡವಂದಂಕದ ಕೌರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಱಿಂಗೆ ಮೆಯ್ಕೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೊಡೆದೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨). ೨. ಧನುರ್ಯುದ್ಧ: ಅಂಬೇಱಿಂಗಾಂತರಂ ತತ್ತಱದಱಿದು ಭುಜಾಗರ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು (ಪಂರಾವಿಜ. ೪–೫೦). [ಅಂಬು$_1$ + ಏಱು$_2$]

ಅಂಬೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಉಕ್ತಿ: ಆ ಬಕುಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಅಂಬೋಣವೇನವೆ? (ಮೋಹಿನಿ. ೨೭); ನನ್ನ ಅಂಬೋಣ ಮೊದಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ ಆಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನಿರಿ (ಗೌರಾಂಗ. ೩೨); ಇಂಥವರ ಅಂಬೋಣವೇನೆಂದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವರ್ಗಗಳೆಂಬುವೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೮೮). [< ಅನ್ನು + -ಓಣ]

ಅಂಭ 'ಅಂಭಸ' ನೋ.

ಅಂಭಃಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಕಣ)]
ಅಂಭಃಕರಿ (ನಾ). ನೀರಾನೆ.
[ಸಂ. ಅಂಭಃಕರಿನ್ (ಅಂಭಸ್ + ಕರಿನ್)]
ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ (ನಾ). = ಅಂಭಃಕರಿ : ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಕರ . . . ಚಳನ್ಮೀನಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಶುಂಭದ್ಗಂಭೀರಿಮಂ ರಂಜಿಸಿದು ದಮುಮ ದತ್ತೇಂದ್ರಭದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦).
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + *ಕುಂಭೀನ)]
ಅಂಭಃಪೂರ (ನಾ). = ಅಂಭಃಪ್ಲವ ೧ : ಮುಂಗಯ್ಯಂ ಪಿಡಿಪೊತ್ತಿ ಕೈಯ ಕರವಾಳ್ ಬೀಟ್ಟಿರ್ಪಿನಂ ವಕ್ತ್ರರಂಧ್ರಂಗಳ್ ಕಾಱುವಿನಂ ಕಮುಷ್ಣರುಧಿರಾಂಭಃಪೂರಮಂ ಪೊಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೯).
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪೂರ)]
ಅಂಭಃಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. ನೀರಿನ ರಾಶಿ : ಮೊಳೆವುಲ್ಲಂ ಮೇದು ಮಧ್ಯಂದಿನದ ಬಿಱುವಿಸಿಲ್ ತಾಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಭರಂಗೊಂಡೆಳ ಸುತ್ತಂ ಪಲ್ವಲಾಂಭಃಪ್ಲವದೆ ಮುಳುಗಿ ತತ್ಕರ್ದಮಂ ಪತ್ತೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೮). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪ್ಲವ)]
ಅಂಭಶ್ಚರ (ನಾ). = ಅಂಬುಚರ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಚರ)]
ಅಂಭಸ, ಅಂಭ, ಅಂಭಸಿ (ನಾ). ನೀರು : "ಜೀವನೀಯಮುಂಭಸಮುಂಬು ತೋಯಂ ಜಲಂ" (ಮಂಗರಾ-೧೧೯-೧). **ಅಂಭ** (ಗಂಗಾಮು). **ಅಂಭಸಿ** : ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ, ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ, ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ (ನೋಳಿಮಾ. ೫೩೫). [ಸಂ. ಅಂಭಸ್]
ಅಂಭಸಿ 'ಅಂಭಸ' ನೋ.
ಅಂಭೋಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ತಾವರೆ; ಕಮಲ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋಜಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ.
[ಅಂಭೋಜ + ಜಾತ]
ಅಂಭೋಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಂಭೋಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಭೋಜ + ನೇತ್ರ + -)]
ಅಂಭೋಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ.
[ಅಂಭೋಜ + ಮಿತ್ರ]
ಅಂಭೋಜಲೋಚನ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಭೋಜ + ಲೋಚನ]
ಅಂಭೋಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಸಮೂಹ, —ವನ : ನಿಖಿಳ ವಿನೇಯಾಗ್ರಗಣ್ಯೈಕಚೂಡಾಮಣಿ ಧರ್ಮಾಂಭೋಜಷಂಡದ್ಯುಮಣಿ ಬುಧ ಜನಪ್ರೀಣನಾಗ್ರೇಸರಗ್ರಾಮಣಿಯಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೫). ೨. ಕಮಲದ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು ; ಕೊಳ. [ಅಂಭೋಜ + ಷಂಡ]
ಅಂಭೋಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜಜಾತ.
[ಅಂಭೋಜ + ಸಂಭವ]
ಅಂಭೋಜಾತ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಜಾತ)]
ಅಂಭೋಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ. ೨. ಕಮಲದ ವನ, —ಗುಂಪು.
[ಸಂ. ಅಂಭೋಜಿನೀ]
ಅಂಭೋದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋದಕಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಭೋದ + ಕಾಲ]
ಅಂಭೋದಪಥ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಸುರಾಸುರರಂಭೋದ ಪಥಕ್ಕಳಂಕರಣಮಾಗುಯ್ದರ್ (ಆದಿಪು. ೯-೭೭). [ಅಂಭೋದ + ಪಥ]
ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ದಾರಿ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಭೋದ + ಮಾರ್ಗ]
ಅಂಭೋದಸ್ವನ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದ ಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಹಿಧರಂ ಶಂಕುಕರ್ಣಂ ಪ್ರಕುಂಡೋದರನಂಭೋದಸ್ವನಂ ಧೂರ್ಜಟಿ . . . ಎಸೆದರ್ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾ ಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೩, ೧೫೪). [ಅಂಭೋದ + ಸ್ವನ]
ಅಂಭೋದಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಬಲಿಭುಗ್ಬಲಂ ನಡೆದುದಂಭೋದಾಧ್ವದೊಳ್ ರಾಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೫-೨೦).
[ಅಂಭೋದ + ಅಧ್ವ]
ಅಂಭೋಧಿ (ನಾ). ಜಲಾಶಯ ; ಸಮುದ್ರ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋಧಿಪಥ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗ : ಕೇತನಚಂಚಲಾಂಚಳ ನಿಚಯದಿಂದಂ ಅಂಭೋಧಿಪಥಮುಮತಿಚಕಿತವಿದ್ವಿಷ್ಟದೃಷ್ಟಿಪಥಮುಂ ನಿರವಕಾಶಮಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ). [ಅಂಭೋಧಿ + ಪಥ]
ಅಂಭೋನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋಧಿ. [ಸಂ.]
ಅಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಸಮೂಹ ; ಸಮುದ್ರ.
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]
ಅಂಭೋರಾಸಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋರಾಶಿ : ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಸಿಯಂ × × × ವಾರ್ಪಿನೊಳ್ಕಟ್ಟುವೃಕ್ಷಮುನೀತಂ ನೆಱೆ ಪೋ[ಲ್ವ]ನೆಂದನುದಿನಂ ವ್ಯಾವರ್ಣ್ಣಿಕುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೨೦-೮೧ ; 1044).
[ಸಂ. ಅಂಭೋರಾಶಿ (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]
ಅಂಭೋರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ಪೊಸತಲರ್ದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಱುಗುವಿನಮೆಱಗಿ ಗಂಧನು ನಾಘ್ರಾಣಿಸುತಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೭). [ಸಂ.]
ಅಂಭೋಲವ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಕಣ : ಕೊಳದಂಭೋಲವ ಮುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೨೭). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಲವ)]
ಅಂವರೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ (?) : ಕಿಳಿವ ಮೃತ್ಯು ನಿನ್ನ ತಡಹಲಿ ಎಂಬೆನೆ ಬಲುಮೃತ್ಯುಗಳ ನೀನೆ ತಲೆಮೆಟ್ಟಿ ಆಳುವೆ ಸುಲಭನೆ ನಿನಗೊಂದು ಅಂವರೆ ಕಾಣೆ ನೆಲೆ ಯಾವದು ನಿನ್ನ ಬಲವಂತತನಕ್ಕೆ (ಪೋಕ್ಷದೀ. ೯೭-೭). [?]
ಅಂಶ (ನಾ). ೧. ಭಾಗ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲು. ೩. ಅಕ್ಷಾಂಶ ಅಥವಾ ರೇಖಾಂಶ. ೪. ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೫. [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಮೇಲಣ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವದ ಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ— ೩⁄೪ ಅಥವಾ ೩/೪ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. IP ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಥವಾ ಆಮೇಲಿನ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ 'ಛೇದ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ನವಾಂಶ : " ಅಂಶ-ಭಾಗ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನವಾಂಶ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ) " (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩. ಪು. ೬೫೯). ೭. ವಿವರ ; ಬಾಬು : ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗನು ನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಂಶ ಇನ್ನೊಂದು ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೮. ಕೋನದ ಅಥವಾ ಶಾಖದ ಪರಿಮಾಣ ; ಡಿಗ್ರಿ. ೯. [ಛಂದ] ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸಿನ 'ಅಂಶಗಣ'ದ ಮೂಲಘಟಕ : ಗಣದಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಳುಂಟು. ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಎಂದರೆ ಗುರುವಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ, ಎರಡು ಲಘುವನ್ನು ಹಾಕಬಹುದು. ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಶಗಳು ಲಘುವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೪, ೧೧೯) ; ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು "ಅಂಶ"ಗಳೂ ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೂ ಇರುತ್ತವೆ . . . ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಗುರುವಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬಹುದು. . ,

ಗಣದ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ (syllable) ಆಗಿರಬೇಕು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಶಕೆ (ನಾ). ೧. ಪಾಲು. ೨. ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು. ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಕಫಲ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಾಂಶದೃಷ್ಟಿಯ ಫಲ : ವಿಧುವಿರ್ದ ನವಾಂಶಕ[ಗೃಹ]ದಧಿಪತಿ ಬಲವಂತನಾದೊಡಂಶಕಫಲಮಭ್ಯಧಿಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೪). [ಅಂಶಕ + ಫಲ]

ಅಂಶಕರ್ತ (ನಾ). ಪಾಲಿನ ಒಡೆಯ ; ಪಾಲುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಶ + ಕರ್ತ]

ಅಂಶಕುಂಡಲಿ (ನಾ). ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ಆಕೃತಿ. [ಸಂ. ಅಂಶಕುಂಡಲೀ (ಅಂಶ + ಕುಂಡಲೀ)]

ಅಂಶಗಣ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಕರೆದಿರುವ ದೇಶೀಯ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಎಂಬ ಗಣಗಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೆಸರು : ಇವನ್ನು [= ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳನ್ನು] ಅಕ್ಷರಗಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಂಶಗಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮. ಅಡಿಟಿ) ; ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳ ಮೂಲಮಾಪಕವನ್ನು (Unit of measurement) "ಅಂಶ"ವೆಂದು ಕರೆದು, ಈ ಗಣಗಳನ್ನು "ಅಂಶಗಣ"ಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದವರು ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೩ ಅಡಿಟಿ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಗಣ]

ಅಂಶಚಕ್ರ (ನಾ). = ಅಂಶಕುಂಡಲಿ. [ಅಂಶ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಶಜ (ನಾ). (ದೇವತೆಯ) ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಂಶತಃ (ಅ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ; ಕೆಲವುಟ್ಟಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಪತಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಚಂದ್ರನು ಇರುವ ನವಾಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಗ್ರಹ : ಉದಯಕೆ ನಿಂದ ರಾಶಿಯೊಳೆ ಸಂದ ನವಾಂಶಕದಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಮತ್ತುದಯಿಸುವಂಶಕಂಗಳವು ಸಲ್ವಿನೆಗಂ ಮನುಜಂಗೆ ಮುಚ್ಚಿಪೋ ಪುದು ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮಂಶಪತಿ ನೋಡುವೊಡಿಮ್ಮಡಿ ಮುಚ್ಚಿವೋಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೨೩). [ಅಂಶ + ಪತಿ]

ಅಂಶಪುರುಷ (ನಾ). ದೇವಾಂಶವುಳ್ಳವನು ; ವಿಭೂತಿಪುರುಷ. [ಅಂಶ + ಪುರುಷ]

ಅಂಶಾಂಶ (ನಾ). ಅಂಶದ ಅಂಶ. [ಅಂಶ + ಅಂಶ]

ಅಂಶಾಯು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನ್ಮಲಗ್ನವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವಾಗ ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಕ್ರಮ : ಪರಮಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ದೆ [ಪೊರ್ದಿಯಧನಂ] ತಾನಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಕಂಡಿರೆ ಪಿಂಡಾಯುವದೇವುದೆಂಬರರೆಬರ್ ಕೈಕೊಳ್ವರಂಶಾಯುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೩). [ಅಂಶ + ಆಯುಸ್₂]

ಅಂಶಾವತಾರ (ನಾ). ದೇವತಾಶಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. 'ಪೂರ್ಣಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಅವತಾರ]

ಅಂಶಿ (ಗು). ೧. ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪಾಲುಗಾರ. ೪. [ದ್ವೈತ] : "ಅಂಶಿಗಳೆಂದರೆ ಸಾಂಶರೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯೂ, ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯೂ ಇರುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು" (ಹಸಾರ. ೧೪-೬ ; ಪು. ೭೪೮). [ಸಂ. ಅಂಶಿನ್]

ಅಂಶಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಶ : ಶಿವಪುತ್ರನಂಶಿಕದಾತನೀಗ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳು ... ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಯಾರೆನಿಪ್ಪಭಿಧಾನದಿಂದ (ಬಸಪು. ೫೦-೪೪, ೪೫). ೨. ಅಂಶವುಳ್ಳವನು : ಶೂಲಿಯಂಶಿಕನಿರ್ಪ ತನ್ನ ವಿಶಾಲಗರ್ಭದ ಭಾರಮಂ ತಾಂ ತಾಳಲಾಜದೆ (ಬಸಪು. ೩-೧೩); ಈ ಯೋಗದ ಅಂಶಿಕರೇ ಸಹೃದಯರು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಂಶಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಪೂರ್ವಪದವು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತರಪದವು ಅಂಶಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ : ಯತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿವಾಚಿನೋಃ ಪದಯೋಃ . . . ಸಮಾಸಃ ಸೋಽಂಶಿಸಮಾಸ ಉಚ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಉದಾ— ಅಂಗಾಲು, ಮುಂಗಯ್, ಹೆಡದಲೆ. ℙ ಈ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯೀಭಾವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. [ಅಂಶಿ + ಸಮಾಸ]

ಅಂಶು (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ. ೨. ಮೊನೆ ; ತುದಿ. ೩. ಉಡುಪು. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಒಬ್ಬ ದೊರೆಯ ಹೆಸರು. ೭. ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಕ (ನಾ). ೧. (ಉಡುವ ಅಥವಾ ಹೊದೆಯುವ) ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ. ೩. ಎಲೆ. ೪. ಕಿರಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಜಾಲ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಅಂಶು + ಜಾಲ]

ಅಂಶುಧರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತಳೆದವನು ; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ. [ಅಂಶು + ಪಟ್ಟ]

ಅಂಶುಪತಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಒಡೆಯ ; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಪತಿ]

ಅಂಶುಮಂತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ. ೩. ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ. ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್]

ಅಂಶುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಯಮುನಾ ನದಿ. ೨. ಮೂರೆಲೆ ಹೊನ್ನೆಯ ಗಿಡ ೩. ಒಂದೆಲಗ (ಒಷಧಿ. ೫). ೪. ಇಂಗು (ಒಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಅಂಶುಮತೀ]

ಅಂಶುಮತ್ತನೆಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ; ಕರ್ಣ : ತತ್ತನೆಯಂ ಘನಶೌರ್ಯಮರುತ್ತನೆಯಂ ವಿತರಣಾಂಶುಮತ್ತನೆಯಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಶೌಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನೆಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಭೂಪಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೫೭ ; 1160). [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ತನಯ (ಅಂಶುಮತ್ + ತನಯ)]

ಅಂಶುಮತ್ಫಲೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ಫಲಾ (ಅಂಶುಮತ್ + ಫಲ + –)]

ಅಂಶುಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮಾಲಿನ್ (ಅಂಶು + ಮಾಲಾ + –)]

ಅಂಶುಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆ ; ಪ್ರಭಾವಲಯ. [ಅಂಶು + ಮಾಲೆ]

ಅಂಶುಹಸ್ತ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಹಸ್ತ]

ಅಂಶೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಶ. ೨. ಪಾಡು ; ಸ್ಥಿತಿ. (ಕ). [ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಂಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಶಜ. [ಅಂಶ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಸ (ನಾ). ೧. ಭುಜ. ೨. (ತೋಳನ್ನೂ ಹೆಗಲನ್ನೂ ಸೇರಿಸುವ) ಹೆಗಲೆಲುಬು. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಸಕೊಟ (ನಾ). ೧. ಗೂಳಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ ಡುಬ್ಬ ; ಹಿಣಿಲು ; ಇಣಿ. ೨. ಹೆಗಲು ; ಭುಜಶಿಖರ. [ಅಂಸ + ಕೂಟ]

ಅಂಸತ್ರ (ನಾ). ಭುಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಧರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಸರೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಅಂಕೋಲದ ಮರ: ಅಂಸರೋಳಿ(ಮರ) ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ . . . ಕಾಯಿ ಒಗರು, ಹುಳಿ (ಕಭಾಗ. ೩೪). [?]

ಅಂಸಲ, ಅಂಸಳ (ಗು). ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳ; ಬಲಿಷ್ಠನಾದ. **ಅಂಸಳ**: "ಬಲವಾನ್ ಅಂಸಳಃ ಈ ೨ ಬಲ್ಲಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಂಸಳ 'ಅಂಸಲ' ನೋ.

ಅಂಸು (ನಾ). ಅಂಜು; ವಡ (?): ಹಂಸೆಮಿಥುನಗೂಡಿ ಬಳಗ ಸಮನ್ವಿತ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಳನ ಅಂಸುವ ದಾಂಟ ಪೋಗುವ ಪೋಲು ಜಿನರಾಜಹಂಸ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆ (ಅನಂಚ. ೯–೧೩೨). [< ಅಂಜು, ?]

ಅಂಹ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ಕಷ್ಟ. ೩. ಕೊರತೆ. [ಸಂ. ಅಂಹಸ್]

ಅಂಹತಿ (ನಾ). ದಾನ. [ಸಂ.]

ಅಂಹ್ರಿ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಅಃ, ಆಃ (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಅಶುಭ, ವ್ಯಥೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಡಂಬನ ಸ್ಮರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಅಃ ಸಂಪ್ರಹರ್ಷಾಶೋಭನ ಖೇದ ವಿಸ್ಮಯೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಃ ಆಃ ಎಂಬೆರಡುಂ ವಿಸ್ಮಯ ವಿಡಂಬನ ವ್ಯಥನ ಸಂಸ್ಮರಿತಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೦). (i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ: ಅಃ ಒಳ್ಳಿತಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (ii) ಅಶುಭಕ್ಕೆ: ಅಃ ಪೊಲ್ಲವಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iii) ವ್ಯಥೆಗೆ: ಪೆಜತೊಂದನೀವೆನೆಂದನೆ ನೊಂದಃ ಎಂದನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೨); ಆಃ ಪಾತಕ ವಿಧಿಯೇ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iv) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಃ ಚೋದ್ಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಆಃ ಪಿರಿದೀವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨). **ಆಃ**: (i) ಆಃ ಆಃ ಇಂದ್ರಚಾಪದ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಪಲವಗೆವಣ್ಣದಿಂ ರಂಜಿಪ ಆ ಎನ್ನ ಪೂದೋಂಟದ ಸೊಬಗೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯–೨೯). (iv) ಆಃ ಏತಜಕೊಂದು ಬಿದಿಯ ಬದಗಾಟಮೊ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦–೧೬). (v) ವಿಡಂಬನಕ್ಕೆ: ಆಃ ರತಿಯಂ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ ನೀನೇ ತಜ ಕಾಮದೇವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭–೨೦). (vi) ಸ್ಮರಣೆಗೆ: ಆಃ ಎಡಗೇಡಿಯನೆ ಮಜೆತೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮–೧೯).

ಅಕ್ಕ₁ 'ಅಕ್ಕ₁' ನೋ.

ಅಕ್ಕ₂ (ನಾ). ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ; ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಂಟಕ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗದ; ಅಲುಗದ; ಅಳ್ಳಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಪಿತಶರೀರ (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ: ಪರಮಯೋಗಿಯಿರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದುದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೧). [ಅಕಂಪಿತ + ಶರೀರ]

ಅಕಚ (ನಾ). ೧. ಜುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದವನು; ಪಟ್ಟೆದಲೆಯವನು; ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು. ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಅಕಚೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಕಚೆಯಂ (ಎಕ. II, ೪೪೭; 1000). [< ಅಕಚ ? + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕಟ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕಟವಿಕಟ, ಅಗಟವಿಗಟ, ಅಗಡವಿಗಡ (ಗು). ೧. ಬಲು ದೊಡ್ಡ. ೨. ಘೋರ. (ನಾ). ೩. ವಿರೋಧ; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ: ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕಟವಿಕಟ ನಿರಂತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭಾವಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರು ಬರುವುದು ಅಪರೂಪ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೭). **ಅಗಟವಿಗಟ**: ೩. ". . . ಆವಳ ಗಂಡ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಸೊಸೈಟಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಮುಂದಿದ್ದಾನೇನು ? ನಿನ್ನದೆಲ್ಲ ಅಗಟವಿಗಟ". ಅನಸೂಯಮ್ಮನವರೂ ರಾಜಣ್ಣನೊಡನೆ ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು (ಮರಳಿ. ೫೭). **ಅಗಡವಿಗಡ** (೩).

[ಅಕಟ₀ (< ಸಂ. ಅಕೃತ ?) + ವಿಕಟ. / ತಮಿ. ಅಕಟವಿಕಟ; ತೆಲು. ಅಕಟವಿಕಟಮು, ಅಕಟಾವಿಕಟಮು; ಮರಾ. ಅಕಟ್‌ವಿಕಟ್, ಅಕಟೋವಿಕಟ್]

ಅಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚವಾಗು; ಸುಕ್ಕು; ಸುರುಟಿಕೊ: ಚರ್ಮ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿ ಅಕಟಾಯಿಸಿಹೋಯಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕಟ್ಟಾ₀ + –ಇಸ್ಸು. ← ಮರಾ. ಆಖಡಣೇಂ; ಹಿಂ. ಅಕಡ್‌ನಾ]

ಅಕಡಾ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿ; ಕೂದಲ ಸೂಜಿ: ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರ ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚುವ ಎರಡು ಮೂರು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಕಡಾಗಳೂ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಂಕಡಾ, ಅಕಡಾ]

ಅಕಡಿ 'ಅಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಅಕಡಿತಕಡಿ 'ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಅಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?): ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡನದಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಜುಗೊಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩; 961). [ಅಕ್ಕ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕರ₁ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ₂ (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಭಟ್ಟಗ್ರ್ಗೀ ಗಟ್ಟಿದ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ನಿವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೬; ಸು. 450); ಪ್ರಿತ್ತಿ(ವೃತ್ತಿ)ಗಳನು ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯ ಯೆ(ಯೊ)ಸಗೆ ಕಾಣಿಕೆಬೇಡುಂಗೊಳು ಅಕರ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಿ(ಹ್ರ)ತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೨–೬೫; 1256); ಆ ಬಾಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಉಳ ಪೂರ್ವ್ವಾಯ ಅಕರ ಅ(ಂ)ನ್ನಾಯವನೂ ಕಾ[ದು ಸರ್ವ್ವ]ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೯–೨೭; 1365). [ಸಂ. ಅಕರಂ]

ಅಕರಖಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ: ಅಕರಖಂಡಿಕೆಗೆ ಮತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಧರ್ಮೇತಕ್ಕೆ ಹತ್ತು (ಕಇ. II, ೧೬–೪೪; 1122). 'ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ (ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕ)]

ಅಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕರಣವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಕರಣಿ (ನಾ). ಸೋಲು; ಉದ್ದೇಶ ಭಂಗ. [ಸಂ.]

ಅಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರಾಸ್ತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ (ದಕ): ಆಕ್ಕ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಅಕರಾಸ್ತೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೧೦); ಈಗ ಏನು ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿತೋ ಇಷ್ಟು ಅಕರಾಸ್ತೆ ತೋರಿದರು (ತಾಯಿಕ. ೮೫).

[< ಅಕ್ಕರೆ (< ಆಟ್ಕ್ಯಜ್ಞ₂) + ಆಸ್ಥೆ]

ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ (ಗು). (ಉಕ) ಘೋರ: "ಲೇ ನೀಲಿ . . ." ಎಂದು ಆಕೆ ಗುಡುಗಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಅಕರಾಳ–ವಿಕರಾಳ ಆಕೃತಿಗೆ ಹೆದರಿ ನೀಲವ್ವನ ಆ ಮಕ್ಕಳು ಚೀರಿಟ್ಟವು; ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬರಹಾ. ೯); ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು (ಕಸಾಪ. ೧–೧೩೪).

[← ಮರಾ. ಅಕರಾಳ್‌ವಿಕರಾಳ್]

ಅಕರುಣ (ಗು). ೧. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಶಭಕ್ತರ ವಿದಿತಕರುಣಾಕರುಣದಿಂದಜಹರಿಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಿರ್ಪರೆಂದೊಡೆ (ಬಸವು. ೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕರ್ಣನೆಂಬ ವೀರನಿಲ್ಲದ (ಸೈನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೩. ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣಹೃದಯ (ಗು). ೧. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ೧,೨: ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವುದೊ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೨೬). [ಸಂ. (ಅ- + ಕರ್ಣ + ಹೃದಯ)]

ಅಕರ್ತ, ಅಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಕರ್ತನಲ್ಲದವನು: ಇಷ್ಟುಮಾಡಿದರೂ ಅಕರ್ತ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬-೩೧, ಟೀಕೆ). **ಅಕರ್ತಾರ**: ಒಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಅಕರ್ತಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೬). [ಸಂ. ಅಕರ್ತೃ]

ಅಕರ್ತವ್ಯ (ಗು). ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ತಾರ 'ಅಕರ್ತ' ನೋ.

ಅಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಪ್ರಕಾರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ-ಆದಕರ್ತೃಕಮದಭರ್ತೃಕಮದಹಂಕೃತಮಂತದೂರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಾಧೋಭೇದದಿನಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧-೬೬ ವ, ೬೭). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೩. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮನ್]

ಅಕರ್ಮಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಪದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ (ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ): ಉದಾ— ಇರು, ಹೋಗು ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಸಕರ್ಮಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮಿನ್]

ಅಕಲ (ಗು). ಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಕಲಂಕ, ಅಕಳಂಕ (ಗು). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಪಾಪರಹಿತ. **ಅಕಳಂಕ**: 'ಅಕಳಂಕನೀಟಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕಲವಿಕಲ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಬ್ಬು; ಗೊಂದಲ; ಕಸಿವಿಸಿ: 'ಕೊನೆಗೆ ಆ ಮದುವೆಯಾಯಿತೆ?' ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಗೋಪಾಲನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕಲವಿಕಲವುಂಟಾಯಿತು (ನಿಷ್ಕಾಮು. ೧೧೮). [ಅಕಲ? + ವಿಕಲ]

ಅಕಲಾಯ (ಗು). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ (?).

ಅಕಲಾಯವಾಗಿ = ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಇದ್ದುದು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತಾವು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವಾಗ ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕು (ಘಾಟೀಮು. ೨೬); ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ಯ.?]

ಅಕಲಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನುಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಅಕಲಿಮಯ್ಯಂಗಳ್ (ಎಇ. XVI, ೭೮-೩೧; 1037). [ಅಕಲಿಮು + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಕಲು 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$' ನೋ.

ಅಕಲುಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅವಿವೇಕಿ. [ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$) + ಕೇಡು + -ಇ$_2$]

ಅಕಲುಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಲುಷೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲೆ: ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನೆ ಅಕಲುಷೆಯೆಳವಂದೂರ ದೇವಮ್ಮನು ಸಕಲ ಸಂಪದದೊಡನಿಹಳು (ಹದಿಬ. ೧-೧೪). [ಸಂ. ಅಕಲುಷಾ]

ಅಕಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸು; ಉಪಾಯಮಾಡು: ಅಕಲುಹಾಕಿ ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಬಿಳಿಸೀರೆಗೆ ಸಾಬೂನು ಹಚ್ಚಿ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ರುಮಾಲಿನಂತೆ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ (ಎಳೆಕ. ೧೫). [ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು$_1$)]

ಅಕಲೆಕೆ (ಗು). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ (?): ತಾಯ ಮಕಳೊಳಗೆ ಆರೊಬರು ತಮಗೆ ಅಕಲೆಕೆ ಪಾಲು ಉಂಟೆಂದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೯-೫೩; 1465). [?. / ಹಿಂ. ಅಕೇಲಾ]

ಅಕಲ್ಕಾರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ. 'ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಯಾವ ಕಟ್ಟಳೆಗೂ ಒಳಪಡದವನು: ಪಾರ್ವತೀಪತಿ ಕಣ್ಣಪನ ನೊಡನೊಡನೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಾಕಲ್ಪ ಕೇಳು ಚತುರ್ವಿಧದ ಪದವಿಗಳು ಮೊದಲಹ ಸರ್ವಭೋಗ ಸುಖಂಗಳಂ ಕೊಡುವೆನು (ಬಸವು. ೧೮-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಮಂತ್ರಹೀನರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪). [ಅಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಇದ್ದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ: ಆದರೆ ಅಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಈ ವಿಚಾರವೇ ಈಗ ಮತ್ತೆ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಮಷ (ಗು). ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಶುಭ. ೨. ಕೇಡು. [ಸಂ.]

ಅಕಶೇರು (ಗು). ಕಶೇರು ಇಲ್ಲದ; ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ (ಪ್ರಾಣಿ): ಮೂಡಿತೊಂದಕಶೇರು ಕಶ್ಮಲ ಸರೀಸೃಪಂ ಮಂಜಿ ಮೈಗೊಂಡಂತೆ ಪೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಕೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಗ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆವಾಳು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (?): ಬಡ್ಡಗಿವಾಳ ಬಿಜ್ಜೋಜಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತ ೫ ಅಕಸಾಲೆವಾಳು ಬಾಳಿಗೆ ಮತ್ತ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೨-೨೬; 1059). [ಅಕಸಾಲೆ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾಟ್ಟು$_2$?)]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಹಠಾತ್ತಾಗಿ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ).

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ = ಇದ್ದಕಿದ್ದಂತೆಯೇ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೭); ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅವನೂ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿದನು (ರಂಗರೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತು (ಅ). = ಅಕಸ್ಮಾತ್. [ಸಂ. ಅಕಸ್ಮಾತ್]

ಅಕಳಂಕ 'ಅಕಲಂಕ' ನೋ.

ಅಕಳಂಕತನ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ರಾಜರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಅವರಾಗುಚೀಗೆಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಬೇಗೆಯ ಅಳವಿನಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಸೊಡೆಗಂಜಲೇಕೆ? ಸುಖದ ಮಚ್ಚಿ ಅಬಿಳರೊಳಗೆ ಬೆರಸಿದ ಮತ್ತೆ ಅಕಳಂಕತನ ಉಂಟೇ? ಇಂತೀ ಬಕಧ್ಯಾನಿಗಳ ಧ್ಯಾನ ಮಕರನ ಬಲುಮೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦-೨೦೭). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + -ತನ]

ಅಕಳಂಕನೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಸೌಂದರ್ಯ

ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮೂಟೂರ ವಂಶೋದ್ಭವನಕಳಂಕ ನೀಜಂ . . . ಶ್ರೀಮದ್ವಾಮ್ಮಚಿಯರಸಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦-೫ ; 938). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + ನೀಜ]

ಅಕಳಚಕಳ, ಅಕಳಸಕಳ$_1$ (ನಾ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ (ಕ). ಅಕಳಸಕಳ$_1$ (ಕ). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಕಳಸಕಳ$_1$ 'ಅಕಳಚಕಳ' ನೋ.

ಅಕಳಸಕಳ$_2$, ಅಕಳಾಸಕಳಾ (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ (?): ಕಕ್ಕಾ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ, ಅಪ್ಪ ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಏನು ಅಕಳಸಕಳ ಅಂದರೂ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮). ಅಕಳಾಸಕಳಾ : ಅವ ನಾರೋ ಕನ್ನಡ ಶಾಲಾಮಾಸ್ತರನಂತೆ– ನನ್ನನ್ನು ಅಕಳಾಸಕಳಾ ಬೈದು ಬಿಟ್ಟ (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫). [ಅನ್ಯ.?]

ಅಕಳಾಸಕಳಾ 'ಅಕಳಸಕಳ$_2$' ನೋ.

ಅಕಳೆತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದೋರ್ ಅಕಳೆತಿಗಳ್ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ್ ಅಲ್ಲಗನು ದಾಱಿಗನು ಸಪುತ್ರರ್ಕಳ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೨-೬ ; 754). [?]

ಅಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ತಾಳು ಇಲ್ಲದ (ಮರ ಇತ್ಯಾದಿ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ; ಆಕಸ್ಮಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಕಾಂಡಜಳದ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಡ : ಕೆಲದ ಪುಂಡರೀಕದೊಳ್ ಮಂಡಳಿಸಿದ ಮರಾಳಮಂಡಳಿಗಕಾಂಡಜಳದ ಮಂಡಳಶಂಕೆಯಂ ಘೋಂಕನಾಗಿಸಿ ಮೇಗಣ್ಗೆ ಪಾಱಿಸಿ ಪರಕಲಿಸಿ ಪಾಡುವ ಪಱಮೆವಱಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೭೬ ವ). [ಅಕಾಂಡ + ಜಳದ (= ಜಲದ)]

ಅಕಾಂಡತಾಂಡವ (ನಾ). ೧. (ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಆಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅಪ್ರಕೃತವೂ ಅಸಂಬದ್ಧವೂ ಆದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಅಕಾಂಡ ತಾಂಡವಾರಂಭ ಶೌಂಡ ಶಿಖಂಡಿ ಮಂಡಳಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ). ೨. ಹುಚ್ಚು ಕುಣಿತ. ೩. ರೇಗಾಟ (ಉಕ) : ಮೊದಲೇ ಸತ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅಕಾಂಡತಾಂಡವವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೩).
[ಅಕಾಂಡ + ತಾಂಡವ]

ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆಗುವ ನಿರ್ಜರೆ : ಚಾರನಿರೋಧ . . . ಮಲಧಾರಣ ಪರಿತಾಪಾದಿ ಪರೀಷಹಂಗಳ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಾರಹಿತ ನಿರ್ಜರಣಕಾರಣಮಪ್ಪುದಱಿಂ ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೩).
[ಸಂ. ಅಕಾಮನಿರ್ಜರಾ (ಅಕಾಮ + ನಿರ್ಜರಾ)]

ಅಕಾಮಿಕ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಕಳಪರಿಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಕಾಮಿಕಂ ಯೋಗಯುಕ್ತನೆನಿಪಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೭೯). [ಸಂ.]

ಅಕಾಯ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ : ಶಿವತತ್ತ್ವವೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಿಗೆ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೋದಂಥಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವಱೊಡತಣ ಸಂಗವುಳ್ಳಾತನು ಅಕಾಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು (ಕೈವಟೀ. ೪೧). 'ಅಕಾಯಚರಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕಾಯದೊಳಗೆ ಅಕಾಯವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾಸಾ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಾಯಚರಿತ (ಗು). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವ : ಅವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು ಅಕಾಯಚರಿತನಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೯೯).
[ಅಕಾಯ + ಚರಿತ]

ಅಕಾಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸ್ಥಲ : ಮಾಹೇಶ್ವರಂಗೆ ಲಿಂಗಕಾಯಮಥನದಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಹಭಾವವು ಹೇಗೆ ಹಿಂಗೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷಾವುಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಮುಂದೆ ಅಕಾಯಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಕೈವಟೀ. ೪೦). [ಅಕಾಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅ$_1$. [ಸಂ.]

ಅಕಾರಣ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರಣಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ : ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತಱದಿನಕಾರಣಂ ನೆಱೆಯೆ ಸಂಭವಿಸಿದುರ್ದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಕಾರಪ್ರಣವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿಯ ಅಕಾರ ; ಓಂಕಾರದ ಮೊದಲ ಅಂಶವಾದ ಅಕಾರ : ಓಂಕಾರ ಪ್ರಣವದ ತಾರಕಾಕೃತಿ ಮತ್ತು ದಂಡಕಾಕೃತಿಗಳು ಅಕಾರಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಡುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೯೧).
[ಸಂ. ಅಕಾರಪ್ರಣವ (ಅಕಾರ + ಪ್ರಣವ)]

ಅಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ) : ಉದಾ— ಮನುಷ್ಯ, ನೆಲ ಇತ್ಯಾದಿ.
[ಅಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಅಕಾರಾಂತತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಕಾರಾಂತತಾ]

ಅಕಾರಾಂತತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಕಾರಾಂತತೆ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರ್ಯ$_2$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸ. 'ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ' ಪರಾ. [ಅ$_8$ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೧,೨ : ಬಹುವಕ್ತ್ರಂ ಪದ್ಮಗರ್ಭ್ಭಂ ದನುಜಗುರು ಗುರುದ್ವೇಷಿ ಜೀವಂ ಸುರಾಧೀಶಹಿತಾತ್ಮಂ ಸುಪ್ರವೃದ್ಧೋದ್ಧವನೆನಿಪವನುಂ ತಾನಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಮಹಿಯೊಳು ಪೋಲ್ವನ್ನನಾವಂ ತನಗೆನೆ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೫೬ ; 1198). [ಅಕಾರ್ಯ$_{1,2}$ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಾಲಫಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು.
[ಅಕಾಲ + ಫಲ]

ಅಕಾಲಮರಣ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಅಲ್ಪಾಯುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಉಂಟಾಗುವ ಸಾವು. [ಅಕಾಲ + ಮರಣ]

ಅಕಾಲವರಿಷ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೨ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷ ಭಟಾರರಾ ಪ್ರಿಥುವಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಇ. VI, ೧೯೦-೧ ; 765).
[ಸಂ. ಅಕಾಲವರ್ಷ (ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ)]

ಅಕಾಲವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ. ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ]

ಅಕಾಲವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೧. [ಅಕಾಲ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಕಾಲಿಕ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ : ನೀವು ಈಗ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅಕಾಲಿಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕಾಲೀನ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ: ಆ ಕಾಲಕ್ಕುಕ್ತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿತತ್ತ್ವವೇನೂ ಅಕಾಲೀನವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಕಾಳಿ 'ಅಕ್ಕಾಳೆ' ನೋ.

ಅಕಿಂಚನ (ಗು). ೧. ಏನೊಂದೂ ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತೀರ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಂಚನಜೀವನ (ನಾ). ತೀರ ಬಡತನದ ಜೀವನ; ದರಿದ್ರ ಜೀವನ: ರಾಜ್ಯವನಾಳಬಲ್ಲವನು ಈ ಅಕಿಂಚನಜೀವನವನು ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ನವರಾ. V, ೧೯). [ಅಕಿಂಚನ + ಜೀವನ]

ಅಕಿಂಚನತೆ (ನಾ). = ಅಕಿಂಚನತ್ವ. [ಸಂ. ಅಕಿಂಚನತಾ]

ಅಕಿಂಚನತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಬಡತನ. ೨. [ಜೈನ] ಜೈನ ಯತಿಗಳ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರ (ಗು). ೧. ಏನನ್ನೂ ಮಾಡದ: ಅಲ್ಲಿರ್ಪ ಮಹಾನಾಗಂ ಆತನ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರನಾಗೆ ನಾಗಶಯನದೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೮-೨೦). ೨. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಒದಗದ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕೀಕೆ (ನಾ). ಗೋಮೇಧಿಕ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ರತ್ನಶಿಲೆ: ಅಕೀಕವು ಗೋಮೇದದ ಅವಾಂತರ ಜಾತಿಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೬).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಕೀಕ್. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಿಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಅಕ್ಕೀಕ]

ಅಕುಟಿಲ (ಗು). ೧. ಡೊಂಕಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ನೇರವಾದ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು ಉಳ್ಳವನು. 'ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ' ಪರಾ. [ಅಕುಟಿಲ + ಅಂತಃಕರಣ]

ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ ಬಾಧಕವಲೇ ಗರುವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪೪).
[ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ + -ತನ]

ಅಕುತೋಭಯ (ಗು). ೧. ಎತ್ತಣ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದ (ಸ್ಥಿತಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: ನಿಜದಕುತೋಭಯದ ಗತಿಯ ಒಲುವ ಯೋಗಿಗಳಿಂಗೆ ನೃಪ ನಿರ್ಮಲ ಸುನಿಶ್ಚಿತಯೋಗವಿದೆಲಾ ಜಲಜನಾಭನ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೬).
[ಸಂ. (ಅ- + ಕುತಃ + ಭಯ)]

ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ಖಟ್ವಾಂಗಾಖ್ಯವರ ರಾಜರುಷಿ . . . ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸವ ಬೆರಸಿ ನಿಜಸುಖಪೂರ್ಣನಾದನು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೯). [ಅಕುತೋಭಯ + ನಿವಾಸ]

ಅಕುಪಿತ (ಗು). ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಪ್ಯ (ನಾ). ಹೀನವಲ್ಲದ ಲೋಹ; ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಕುಲ (ಗು). ಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಹೀನಕುಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಲಜ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹೀನಕುಲದವನು: ಕುಲಜನಾಗಲಕುಲಜನಾಗಲಿ ಜಲರುಹಾಕ್ಷನ ನಾಮಕೀರ್ತನದೊಳಗೆ ಬದುಕುವನಾವನಾತನೆ ಸುಕೃತಿಯೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೩-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಕುಲೀನೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವಳು; ಹೀನಕುಲದವಳು. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದವಳು. ೧,೨: ಮಲಯಮೇಖಲೆಯಂತೆ ಚಂದನಪಲ್ಲವಾವತಂಸೆಯುಂ . . . ದಿವ್ಯಕಾಂತೆಯಂತಕುಲೀನೆಯುಂ . . . ಯಕ್ಷಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಳಕೋದ್ಭಾಸಿಯೆನಿಸಿದೇಜುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತ ಮತಿವಿಸ್ಮಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).
[ಸಂ. ಅಕುಲೀನಾ (ಅ- + ಕುಲೀನಾ ; ಅ- + ಕು + ಲೀನಾ)]

ಅಕುಶಲ (ಗು). ೧. ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ [ಸಂ.]

ಅಕೂಪಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಆಮೆ. ೩. ಆದಿಕೂರ್ಮ. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ಕಲ್ಲಿನ ಮೊರಡಿ; ಬಂಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಕೂಬಾರ (ನಾ). = ಅಕೂಪಾರ ೧: ಈ ಬಹಳ ರತ್ನರಾಜದಕೂಬಾರಾವೃತಧರಿತ್ರಿಯಿಾ ಕೃತಿರತ್ನಕ್ಕೀಬೆಲೆಯೆನಿಸಿದುದೆನೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೪೫).
[ಸಂ. ಅಕೂಪಾರ]

ಅಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲ್ಪಡದ; ಮಾಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೃತಕವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಡಿಗೆ. ೪. ಲೋಹದ ಅದಿರು ಮುಂತಾದವು. [ಸಂ.]

ಅಕೃತಕ (ಗು). ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]

ಅಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸಹಜ. ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ನಿರ್ವಂಚನೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಉಳದ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದ. 'ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ (ಗು). ಉತ್ತು ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ (ಭೂಮಿ): ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಪರಿಕ್ಷಯದೊಳ್ ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಹೇತುಗಳಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಂಗಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೭೨ ವ); ಮದನಕ್ಷೇತ್ರಮಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಮಿದು ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕನಾಯಾಸಲಬ್ಧಿ . . . ಎನೆ ಜೆಲ್ವಾದತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೮೫).
[ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಾ (ಅಕೃಷ್ಟ + ಪಚ್ಯಾ)]

ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದವನು; ಪಾಪ ಮಾಡದವನು:
[ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮನ್ (ಅಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮನ್)]

ಅಕೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕ$_1$, ಅಕ$_1$, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬ ವ); ಆತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು: ಗಾಂಧಾರಿವೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅಕ್ಕ ಪೇಱಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋಬೇಸಜಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪಬಟ್ಟೆಯಂ ನೋಡುವಮೇಱಿಮೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ! (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮುಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸಪು. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಚ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ—ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ

ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನಮಾ(ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩-೧ ; 780). **ಅಕ್ಕ₁** : ೧. ಬೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋ ಹ ತ. ೨೩-೧೪). (ನೋಹತ. ೧೩-೩೭, ೨೪-೧೯, ೨೫-೫, ೩೦-೨೧, ೩೩-೫೨, ೩೩-೬೩, ೪೦-೨೬ ನೋ) [ಆ + ಅಕ = ಆಯಕ] ; ನಿರುತದಿಂದವರು ರುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೬೬) ; ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪಶ್ಚಿಮಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೦) [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. **ಅಕ್ಕಳ್** : ೧. 'ಅಕ್ಕಳ್ಮಗ' ಪರಾ. ೨. : ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ಟಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿ ದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪) ; ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಲ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ಕ್ಕಳೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫). ℙ ಬಹುವ. ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. ℙ ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯ ಕಲ್ಲು = ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು. ಅಕ್ಕ ತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟೆ = ಜೋಡಿಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟೆಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು : ಈಶಾನ್ಯದಲು ಅಕ್ಕ ತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಒಳಗೆರೆಯೊಳಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೋಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೩೭ ; 1431).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕಾ, ಅಕ್ಕೈ, ಅಕ್ಕನ್, ಅಕ್ಕಾಳ್ ; ಮಲ. ಅಕ್ಕ ; ತುಳು. ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕೆ ; ಕೊಡ. ಅಕ್ಕೆ ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕ ; ಕೋಲಾ. ಅಕ್ಕಾಬಾಯೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಕ್ಕಾ, ತಕ್ಕಾ. / ಸಂ. ಅಕ್ಕಾ = ತಾಯಿ, ಅಕ್ಕಾ= ಜ್ಯೇಷ್ಠಭಗಿನಿ ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕಾ = ಸಹೋದರಿ]

ಅಕ್ಕ₂ (ನಾ). ಐನಶಿ ಎಂಬ ಮರ : ಅಕ್ಕ (ಐನಶಿ) – ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳದಿ ; ಆದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೩೫). [?]

ಅಕ್ಕಕ್ಕ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ : ಚಿಕ್ಕವಂ ಕಂಬನಿಗಳುಗುತಿರೆ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿಯಳುತ್ತ ಹೋ ಅಕ್ಕಕ್ಕಯೆನುತಂ ಬಟ್ಟಲಂ ಕೈಯಿಂದೆ ಮುಚ್ಚುತ (ಬಸವು. ೫೦-೭). [ಅಕ್ಕ₁ + ಅಕ್ಕ₁]

ಅಕ್ಕಕ್ಕನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ ; ಹಿಂದು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ (ಉಕ): ಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರಿತ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಅಕ್ಕಕ್ಕನೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಅವಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಮುಳ್ಳುಜೇ. ೪). [?]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು₂' ಪರಾ. [< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು₁ + –ಅಲು (< –ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಕ್ಕ₁ + ಅಚ್ಚಿ₁. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕೈಚ್ಚಿ]

ಅಕ್ಕಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು₂' ನೋ.

ಅಕ್ಕಚ್ಚುನೀರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು : ಅವಳಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕಚ್ಚು ನೀರನ್ನಾದರೂ ಅಮೃತವೆಂದೆಣಿಸಿ ಕುಡಿಯಬಲ್ಲೆನೆಂದೆ (ಸೀತಾರ. ೯). [ಅಕ್ಕಚ್ಚು (< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು₂) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಕ್ಕಜ₁ 'ಅಚ್ಚಜ₁' ನೋ.

ಅಕ್ಕಜ₂ (ನಾ). ೧. ಭಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಬೆರಗು ; ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ : "ಅಕ್ಕಜಮೆಂದು ಸೋಜಿಗದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೦); ಮಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟಿದ ಪದದೊಳು ಬೆಕ್ಕಸವಟ್ಟಿರ್ದ ಮರ್ತ್ಯರ್ಕರಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ಚಿಕ್ಕನೆಯವರ ಹೃದಯದೊಳಿರ್ದಕ್ಕಜಮಂ ಕಳೆದು ಕೀರ್ತಿಯಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂ (ಪುಣ್ಯಾ. ಸ್ರ. ೧೦-೧೦) ; ಬಿಲುಜೇವೊಡೆಯ ರವದಕ್ಕಜದ ಕಾಲಾಳೊದಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೪) ; ತನು ರೋಮದಿಕ್ಕೆಯೊಳನಂತಶತ ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳಕ್ಕಜಮೆನಲ್ ತಾಳ್ದರುಂಟೆ (ಸಂದೀಮಾ.೧೦-೫೦). ೨. ಆಧಿಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : ಅಕ್ಕಜದ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂ ಮೊಗಂ ಬಾಡುತಿರೆ (ಮನುಜೋ. ೨೯-೨೧) ; ಶಕ್ರ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯವನು ಮುನಿಶಕ್ರ ವಂದಿತನಜೀದು ವಿಸ್ಮಯದಕ್ಕಜವು ತಾನಿಲ್ಲದೇ ತನ್ನೊಳಗೆ ನಸುನಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೮-೧೫). ೩. ಪ್ರೀತಿ : ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧೌತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೇಲ್ಪಿಡಿದು ಪೋಪ ತೆಜದಿಂದಾಗಳ್ ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧೌತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೇಲ್ಪಿಡಿದು ಪೋದುದೀಕ್ಷಿಸೆ ಭೂಪಂ (ನಳಚಂ. ೫೨೯) ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ತ್ರಿವರ್ಗಸಾಧನದಕ್ಕಜದ ಭಾಮಿನಿಯುಮಿಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೩-೬೪) ; ಅಕ್ಕಜವ ಮಾಡದಿರಿವಂ ನಿನ್ನ ನೃಪನಿಳಿಗೆ ತಕ್ಕನಲ್ಲಂ . . . ಎಂದು . . . ಅವಳ ದೂತಿಕೆ ನುಡಿದಳವನಂ ಜಜೀದು ಪೊಗಲ್ಪೊಲು (ಜೈಮಿಭಾ.೬-೩೫).

[?. / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜಮು = ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಕುಇ. ಅಕಜಕ ಆವ= ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಹೊಂದು ; ವಿಸ್ಮಯಪಡು : ಎಕ್ಕಟಿಗನಿರನಿಂಗೆ ಮೂಜಗವಕ್ಕಜಂಗೊಳಲೆಸೆದನನು ಪಮಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೧೪) ; ಅಕೂಪಾರದ ಬೆಡಗ ನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಸೀತಾರಾಮನಕ್ಕಜಂಗೊಂಡೊರೆದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೬-೩೧). **ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್** : ರೂಢಿಗಚ್ಚರಿಯಾದ ಬಾಲಕ್ರೀಡೆಗಕ್ಕಜಗೊಂಡು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೪) ; ಶಕ್ಕು ಮಾಯಾತನಕಕ್ಕಜಗೊಂಬೆನೊ . . . ಸಿರಿ ವಿಜಯವಿಠಲ (ವಿದಾಕ್ಕ. ೧೫೫-೩). [ಅಕ್ಕಜ₂ + ಕೊಳ್₁]

ಅಕ್ಕಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ವರಮುನಿಪ ನೋಡಿದಾ ಸ್ಪಟಿಕಮಯಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಸ್ಫುರಿಸುತೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಬೆಳ್ಳುಪ್ಪರಿಗೆಗಳೆನೆಂದು ಕರಮಕ್ಕಜಂಬಟ್ಟದಾವ ವಾರಾಂಗನೆಯ ಮನೆಯೋಯೆನುತ್ತುಸುರ್ದನು (ರಾಘಶ. ೭-೭೯). [ಅಕ್ಕಜ₂ + ಪಡು₁]

ಅಕ್ಕಜಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು (?) : ಮುಂಬರಿದು ಮೊಚ್ಚಿಗ ತದಂಘ್ರಿಯ ರೇಣುವಕ್ಕಜಂಬೊರೆಯದ ರಕ್ಕೆವೊಟ್ಟನಿಸಿರಲ್ಕೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೪೮). [ಅಕ್ಕಜ₂ + ಪೊರೆ₃]

ಅಕ್ಕಜಂಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಲಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪೊನ್ನ ರಾಸಿಗಳುಕ್ಕುತಿರೆ ಬಿಜ್ಜಳನು ನೋಡುತ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಕ್ಕಜಂಮಿಕ್ಕಲುಗಿಸುತ ಶಿರವ (ಬಸವು. ೫-೬೧). [ಅಕ್ಕಜ₂ + ಮಿಗು]

ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ 'ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕಜಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ಭೂಪಾಲ ಜಗತ್ಪಾಲಂ ಕೇಳ್ದವನಾ ಪೊಗನಿನೊಳಿ ಕರಸಿ ಮುನ್ನವೆ ಬರೆದಾ ಪರಿಯಂ ತಾನಾಗಳೆ ಬರೆಯಿಸಿಯಕ್ಕಜಮೆಯ್ದಿದನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೭೦).

[ಅಕ್ಕಜ₂ + ಎಯ್ದು₁]

ಅಕ್ಕಜವಗೆ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿ : ಬೆಕ್ಕಸದೊಳಾಲಿಸಿತೊ ಅಕ್ಕಜವಗೆಗೆ ತೆಕ್ಕನುಕ್ಕಿದಾನಂದದೊಳ್ ತೇಲಿ ಸುಗ್ರೀವಭಟಸಮಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೨-೧೨೦). [ಅಕ್ಕಜ₂ + ಬಗ್ಗೆ]

ಅಕ್ಕಜೋಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವ್ಯೆಡಗಿ. ೫೪-೧೧೬೨).

[ಅಕ್ಕಜೋಗಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟಾ (ಅ). ೧. ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಶಬ್ದ: "ಅಕ್ಕಟ ವಿಷಾದೇ"

(ಭಾಷಾಭೂ. ೨೫೪) ; ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕಟ ಆಯ್ಯೋ ಎಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೪) ; ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದಜ್ಜಿದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭) ; ಪಂಚಪಾಂಡವರ ಶಿರಂಗಳಂ ನೆಱೆ ವಿಚಾರಿಸದಕ್ಕಟ ಕೊಂಡುಬರ್ಪುದೇ (ಗದಾಯು. ೯-೩೩). ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ : "ಅಕ್ಕಟಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಬಿಸವಂದದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೦); "ಅಕ್ಕಟಯೆನಿಪ್ಪುದಾಶ್ಚರ್ಯಪದಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೨) ; ಅಕ್ಕಟ ಸಗ್ಗಮಿದಿರಂ ಬಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೭). ೩. ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೬). **ಅಕಟ** : ೧. ಆಯೆಡೆಗೆ ಬಂದನಕಟೆಂದು ತಡವರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೫); ತೀರಿತಿನ್ನೇನಕಟ ಪಾಂಡವವೀರರುಬ್ಬಟೆ . . . ಅಕಟೆನ್ನಾರು ಕಾವವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೮). ೨. ನುಸಿಗಳೌಕಿದರಕಟ ದಿಗ್ಗಜ ಘಸಣಿಗೊಂಬುದೆ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೦). **ಅಕಟಾ** : ೧. ಸೂಱೆ ಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಱಿದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಜುಮದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮಸಕ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮). **ಅಕ್ಕಟಾ** : ೧. "ಅಕ್ಕಟಾ ಎನೆ ಖೇದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೦) ; ಬೆಳ್ಳಾದಪನಕ್ಕಟಾ ಖಚರಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೫) ; ನಲಿದು ಪೂಜಿಸಲೀಯ ನಕ್ಕಟಾ ಸಂಗಮಂ (ಬಸರ. ೫-೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವುದೂ ಉಂಟು : ಅಕಟಕಟಾ ಶಿವ ನಿನಗಿನಿತು ಕರುಣವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪) ; ಇಕ್ಕಿದಿರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೦) ; ವ್ಯರ್ಥವಾಯ್ತು ಕಟಕಟ ಜನ್ಮ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೨) ; ಅಕಟಕಟಾ ! ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕಟ ; ತೆಲು. ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟ, ಅಕ್ಕಟಾ ; ತುಳು. ಅಕಟಕಟ]

ಅಕ್ಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಆಸೆ (?) : ಒಕ್ಕಲನೆಂತುಂ ರಕ್ಷಿಸುವಕ್ಕಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಯನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಪಾಳಕನೆಂತುಂ ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯ್ಗೆಳಗೆಜಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮಪ. ೧೪-೮೨).

[~ ಅಟ್ಕುಱು ?. ‖ ತೆಲು. ಅಕ್ಕಟಿಕ = ಕನಿಕರ, ದಯೆ]

ಅಕ್ಕಟಿ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ; ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ : ಅಕ್ಕಟಿ ಬಂದ ದುಡ್ಡು ಪುಕ್ಕಟಿ ಹೋಯಿತು (ಮರಮ. ೪೪); ಆವರ ತೋಟ ಹೋದರೆ 'ಅಕ್ಕಟಿ' ಬಂದದ್ದು ಎನ್ನುತ್ತೀ (ಮರಮ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಕಷ್ಟ ?]

ಅಕ್ಕಡ$_1$ 'ಅಕ್ಬಡ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಡ$_2$ (ನಾ). ಹರಿಗೋಲು : "ಅಕ್ಕಡ - ಹರಿಗೋಲು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮-೨೯೯). [?]

ಅಕ್ಕಡ$_3$ (ನಾ). ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ಒಷಧಿ. ೨). [?]

ಅಕ್ಕಡಿ, ಅಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬೆಳೆಯ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಇತರ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲು. ೨. (ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ) ತೊಗರಿ, ಅಲಸಂದೆ, ಹೆಸರು, ಹುರುಳಿ ಮುಂತಾದ ಚಿಲ್ಲರೆ ಧಾನ್ಯಗಳು ; ಚಿಲುವಾನ ಧಾನ್ಯಗಳು : ಬಿಳಿ ಜೋಳದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕುಸುಬಿಯ ಅಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೧) ; ಜೋಳದೊಳಗೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರು ಅಲಸಂದಿ ಹುರುಳಿ ಪುಂಡಿ ಇವುಗಳ ಅಕ್ಕಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬). ೩. ನಾಲ್ಕು ಸಾಲು ಬೆಳೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯ ಅಗಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಧಾನ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡು ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಉಕ) : ಧೀರ ಹೌದೋ ರಾಯಿನಾಯಿಕಾ ಹಾರಿ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕಡಿ ಜಿಗದಾ (ಇಅ. XIV, ೩೦೧-೯; ?). ೪. "ಇಕ್ಕಟ್ಟು" (ಸಿರಿಕೋ). **ಅಕಡಿ** : ೩. ಹೆಂಡೆಹೊಲಾದಭಿವರೆಲಾ ೨ ಅಕಡಿ ||| ೬೦ ಮರು |೫|| ಮಯಗೊಂಡ ಗೌಉಡಗೆ | ಪಲಿಸಿಕೊಟವುದುಗೊರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿ ವ ಮೊ. ೧೦೭-೩೨ ; 1570).

ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲು = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ : ಮುಂಗಾರಿಯ ಜೋಳದಲ್ಲಿ ತೊಗರಿ, ಹೆಸರು, ಆಲಸಂದಿ ಮುಂತಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೮). [?]

ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿ ೨ : ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಕಾಳು]

ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ, ಅಕಡಿತಕಡಿ (ನಾ). ೧. ತೂಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಮೋಸ (ಕಿ). ೨. "ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲ ; ಮಾತ[ತುಗು]ಗೂಳಿ ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಂಚಕ" (ಜಾನಕೋ). **ಅಕಡಿತಕಡಿ** (ಕಿ). [ಅಕ್ಕಡಿ$_0$ + ತಕ್ಕಡಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಪೈರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ತೆಗೆಯುವ ಬೆಳೆ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಪೈರು (< ಪಯಿರು)]

ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅವರೆ, ಅಲಸಂದೆ, ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿ : ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದ ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ (ಬೆಳಭಾ. ೧). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಸಲಕರಣೆ (ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೂರಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿರುತ್ತದೆ) : ದಾಸಯ್ಯ ಬೀಜ ತಾನೇ ಬಿತ್ತಿದ. ಹಿಂದೆ ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). 'ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಸಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಕಣಬ್ಬೆ ಗೋಯಿತಿ ಕೋಟಿಯಮ್ಮನಕ್ಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೯-೩ ; 964).

[ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಣಿ$_2$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ (ಕಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಜೋಳದ ತೆನೆ; ಸಂಡು (ಉಕ) : ಕಣದೊಳಗಿನ ಅಕ್ಕಣಿ ತೆಗೆದೆಯಾ ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅಥವಾ ಗೌರವಾರ್ಹಳಾದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು : ನಮ್ಮ ಅಕ್ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಂದೂ ಪೊರಕೆ ಹಿಡಿದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಆರಗಿ. ೮೮). ೨. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. **ಅಕ್ಕಣಿ**$_1$: ೨. 'ಅಕ್ಕಣಿ' ಎಂಬುದು ಆವಳ ನಾಮಧೇಯ (ಹಹಸ. ೫೦). [ಅಕ್ಕ$_1$ + -ಅಣ್ಣಿ]

ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಹಣ್ಣು (ನಾ). ಪಪ್ಪಾಯಿ ; ಪರಂಗಿ ಹಣ್ಣು (ಕಿ).

[ಅಕ್ಕ$_1$ + ತಂಗಿ (< ತಂಗೆ) + ಹಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_3$). ‖ ಕೊಡ. ಅಕ್ಕತಂಗೆ ಕಾಯಿ]

ಅಕ್ಕದ 'ಅಟ್ಕುಜ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕದಾಣಿ (ನಾ). ಯೋಗದಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕ್ಕ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಣಿ$_3$ (< ಡಾಣಿ)]

ಅಕ್ಕದಾಮು (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ ; ಜಪಸರ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಕದಾಳ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಾಳ.
[ಅಕ್ಕ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಳ]

ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಕ್ಕ$_1$? + ಚೌರಿ]

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ (ನಾ). ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚಿತರು ಮಲಗಿರುವಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರು ಎಚ್ಚರಿರುವರೊ ಹೇಗೊ ಎಂದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨೦).
[ಅಕ್ಕ$_0$ + ಪಕ್ಕ]

ಅಕ್ಕಬ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ℙ ಇದು 'ಅಕ್ಕಜ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆ?
[? < ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬ$_3$]

ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಸೀಯವೂರ ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೧ ; 900). [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಮಾಲೆ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ; ಜಪಸರ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷ + ಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕಮಿಕ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸುವವನು; ಆ ಕ್ರ ಮ ಣ ಕಾ ರ (?): ಅದಿರದ ಬೀಕರಕ್ಕಮಿಕಪೂಣಿಗರಂಜೆ(ಲೆ)ಗಣ್ಡನಿತ್ತು ಬಾಳದ ಪರಮಂಡಳಂ (ಕಇಅ. ೪, ೨-೧೨೩ ; 1058). [ಸಂ. ಆಕ್ರಾಮಕ ?]

ಅಕ್ಕಮೆ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಯ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು : ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨).
[ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$. ‖ ತುಳು. ಅಕ್ಕಯ್ಯ]

...ʼ 'ಅಟ್ಕುಱ್$_2$' ನೋ.

...$_1$ 'ಅಟ್ಕುಱ್$_2$' ನೋ.

...$_2$ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅ, ಆ ಮುಂತಾದ ವರ್ಣ : ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಅಕ್ಕರವು ಲೇಖಕ್ಕೆ ತರ್ಕ ತಾ ವಾದಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಓದುಗಳು ತಿರುಪೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಕೆರಡಕ್ಕರವೆ ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೬೧). ೨. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ : ಬುಮ್ಮಯ್ಯನಕ್ಕರಂ (ಎಕ. I, ೩-೧೧ ; 890); ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರಮಾ ವಿಧಾತ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯); ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರಮುಮೆಂಬಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೫). ೩. ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ; ರುಜು (?) : ಅಯ್ಯಪ್ಪ ದೇವನಕ್ಕರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಕ್ಕರ ಇಯುರ ಪ × × ರ ಅಯ್ಯಪ್ಪ ಚೋಳ [ಕೊ] ಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦-೧೬ ; 977). ೪. ವಿದ್ಯೆ : ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಿಂಪುಗಳ್ಗಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಪರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭); ದೇಶಮೆಲ್ಲಮಕ್ಕರಮನಱಿಯದನಿತಱಿಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಲ್ಬಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೦ ವ); ೫. [ಛಂದ] ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೫); ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೬); ಈ ಗಣಂಗಳಿಂದಾದ ಅಯ್ದು ಅಕ್ಕರಂಗಳ ಲಕ್ಷಣಮುಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೩ ವ). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು. ೬. ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹುವ. ರೂಪ ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿದೆ) : ಸೋಮುಗ್ರಹಣ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಕರರಿಗು ವೇದವಿಶಾಲ × × × ಸೋಮ ಸಿವನಾಸ್ಥಾನಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೧೦ ; 1049). ೭. ಹಣೆಬರಹ : ಅಕ್ಕರವು ಬರೆದಿರಲು ಬೆಕ್ಕಿದ್ದು ಹಿಡಿಯುವುದು ರಕ್ಕಸನು ಸೀತೆ ಸೆಳೆವಾಗ ರಾಮು ತಱಿದಿಕ್ಕದೇಕಿರ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪೭).

ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ = ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ : ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಿಗಬೀಱಿಗ ವೆತ್ತಜತತ್ತಜವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಕರಂಬರೆ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆ : ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾಳವವೇಳುವನೆಯ್ದೆ ಗಂಗಮಾಳವವೆನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲು ನಿಱಿಸುತ್ತೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫ ; 1122). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಬರೆ$_1$]

ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಶಾಸನದ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ) ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು : ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಿಕಾಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗ ಗಟ್ಡಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೯ ; 997); ಮುಡಿಗನಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧-೧೩; 1002). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಕ್ಕರಗಿವುಡ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೇಳದವನು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ವಿದ್ಯಾವಿಮುಖ : ಬಗೆವೊಡೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕ್ಕುಮೆ ಓದುಗೇಳದಕ್ಕರಗಿವುಡರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೩); ಬಹುಶ್ರುತರಿದ್ದಾರೆ, ಅಕ್ಕರಗಿವುಡರಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೯೭). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಕಿವುಡ]

ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು : ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ಪಾತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧); ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದ ಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ ಕಾರ್ಯಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಗೊಟ್ಟಿ]

ಅಕ್ಕರಜಾಣ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ : ಲೋಕಕ್ಕನುರಾಗಮುಂ ಜನಿಯಿಸಣ್ಣಮನೋಮುದದಿಂದಮೆಂದು ಸಂದಕ್ಕರಜಾಣರಾಗ್ರಹಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨೩). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಜಾಣ]

ಅಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ : ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹ್ಯಾಗೆ ಅಕ್ಕರತೆಯಿಂದ ಜೋಕೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೬); ಅಕ್ಕ ತಂಗಿ ತಾಯಿ ತರಳೆ ಇವರ ಪ್ರೀತಿ ಕರೆಯಿತು ಅಕ್ಕರತೆಯ ಸುರಿಯಿತು (ಪಯಣ. ೫-೧೬).
[ಅಕ್ಕರ$_1$ (< ಅಟ್ಕುಱ್$_2$) + -ತೆ]

ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ (ನಾ). ವರ್ಣಮಾಲೆ : ಚಾಂತಂಬರಂ ಬುಧರ್ ಪೊಗಟ್ಟಂತಕ್ಕರಮಾಲೆಯಂ ಜಿನಸ್ತವನದೊಳೋರಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಜಿನಾಳಿ. ೩೮). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಂದೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳಕ್ಕರವಿದ್ಯೆಗಳನಱಿಪದಿರ್ದೊಡೆ ಕೊಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩-೧೬).
[ಅಕ್ಕರ$_2$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಸೇರಿಕೆ, —ಜೋಡಣೆ : ಸರಿಯಲ್ಲುವಲ್ಲು ಕೇಳ್ ತರದೇಳುಕೋಟಿಯಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ ಕಂಥೆ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಂದುಂ ಗಿರಿರಾಜಕನ್ಯಕಾವರನಾಣೆಯೆಮ್ಮ ಶಂಕರಶರಣರಾಣೆ ಪುಸಿಯಲ್ಲ (ಸಾನಂಚ. ೧-೩೪). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಪೊಲಿಗೆ (< ಪೊಲ್ಗೆ)]

ಅಕ್ಕರಾಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಕವಿತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಾಂಕಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು : ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಶೂಲಧರಂ।

ಸರಸದೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಖರಗಣಮುಕ್ಕುಂ ಸುರುಚಿರಮಾತ್ರೆಗಳಿಂ। ನಿರುಪಮು ದಿಂದಂ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಯತಿಯಾಜಜಿಳೊಳಂ। ಬರೆ ತರಳಾಕ್ಷೀ ಧರೆಯೊಳಿದೆತ್ತಂ ಕರಮೆಸೆವಕ್ಕರಿಕೆ ॥ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೫-೩೦೮).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಿಕಾ]

ಅಕ್ಕರಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಓದುಬರಹ ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಕಂಡೊಡನಾಡಿದಕ್ಕರಿಗನಕ್ಕರಿಗಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಪಂಡಿತಂ ಪಂಡಿತನೆಯ್ದೆ ಕಲ್ತ ಚದುರಂ ಚದುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೮); ಸರಸತಿಯನಬಲೆಯಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸುವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಅಕ್ಕರಿಗರಿದನೋದಿ ಪೊಸತಾಗಿರೆ ಸೊಬಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೬); ಅಚರಣಕ್ಕೆ -ದೇಗುಲಿಗಂ ಅಕ್ಕರಿಗಂ ಚಂದಸಿಗಂ (ಶಮುದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ); ಎಗ್ಗರಕ್ಕರಿಗರಂ ಪಗೆಸಾರಿ[ಜ೯] ಪಂಬಲಿಸಿ ಬಸವಜಿವಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೫-೧೮); ಅಕ್ಕರಕ್ಕರದ ನೆಲೆಬೆಲೆಯರಿಯದವರು ಅಕ್ಕರಿಗರು (Men of Letters) ಹೇಗಾದಾರು? (ಸಾಹಿಸಂ. ೬೯). ೨. ಗಿಳಿ; 'ಪಂಡಿತನಕ್ಕಿ': ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಜಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ೩. ಅಕ್ಕರ ವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು: ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಮದನವತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨). [ಅಕ್ಕರ$_3$ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಇವರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, ಗದ್ದೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೮; 1012). [ಅಕ್ಕರಿಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕರು 'ಅಟ್ಕುಜ$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದಕ್ಕಿದೆ ರಂಗಯೆಂಬಕ್ಕರುಗಾರ್ತಿಯ ಪಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯೆಂದಿಗಪ್ಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೪-೧೯).
[*ಅಕ್ಕರುಗಾಜ + -ಇತಿ$_1$]

ಅಕ್ಕರೆ$_1$ 'ಅಟ್ಕುಜ$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರೆ$_2$ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾಪ್ಸು. ೪೯).
[ಅ + ಕರೆ. ॥ ತಮಿ. ಅಕ್ಕರೈ; ಮಲ. ಅಕ್ಕರ; ತುಳು. ಅಕರ, ಅಕಾರ, ಅಕರ = ಅಲ್ಲಿ, ದೂರದಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕರೆಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ: ಅಜಾಮಿಳ ನಿನ್ನಕ್ಕರೆ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨).
[ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಟ್ಕುಜ$_2$) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಲಕರೆ, ಅಕಲ್ಕಾರೆ, ಅಕ್ಕಳಕರೆ, ಅಕಲಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ. **ಅಕಲ್ಕಾರೆ** (ವೈಪಿಗಿ. ೨೫-೪೬೩). **ಅಕ್ಕಳಕರೆ**: ಅಕ್ಕಳಕರೆ ಚೂರ್ಣ ಎರಡು ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನೆಕ್ಕಿಸುವುದು (ಮನೆಮ. ೯). **ಅಕಲಕರೆ** (ದಕ).
[? ← ಹಿಂ. ಅಕರಕರಾ; ಮರಾ. ಅಕಲ್‌ಕರಾ, ಅಕಲಾಕಾರಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕರಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕಾಥಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕಾರಾ. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕರಕಾರಂ; ಮಲ. ಅಕ್ಕಲ್‌ಕರುವ, ಆಕ್ಕಿಲ್‌ಕಾರ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಲಕರ, ಅಕ್ಕಲ ಕಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಣಸ್ವಸ್ಥತೆ: "ನನ್ನದು ನನ್ನ ವಾರಸದಾರದೂ ಇಲ್ಲವೆ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ ನಡೆಸುವವರದು ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲ" "ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಬರಕೊಟ್ಟದ್ದು" ಹೀಂಗೆಲ್ಲ ಶಬ್ದ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆಸಿ ರಜಿಸ್ಟರ ಮಾಡಿಸಿದರು (ವಾಸಹು. ೬೩). [← ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್‌ಹುಷಾರೀ]

ಅಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ನಾಶ: ಇ ದರ್ಮ್ಮಕೆ ಅಕ್ಕಲ ಮಾಡಿದವರು ××× ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ××× ಕೊಂದ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೬-೨೯; 1307).
[< ಅಟ್ಕು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಲು$_2$, ಅಕಲು, ಅಖಲು (ನಾ). ಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಕ: ನೋಡಿದ್ಯಾ ಸರಳಾ, ಈ ಕಾಲೇಜ್ ಕಲ್ತ ಕುಮಾರಿಯ ಅಕ್ಕಲು (ಧನಂಜ. ೨೦). **ಅಕಲು**: ಕಟುಕಬುದ್ಧಿಗೆ ಶರಣುಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದೆ ಸದ್ಯ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಕಲು ಹೃದ್ಯ ವಿದ್ದರು ವಧ್ಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೪-೭). **ಅಖಲು**: ಹಾಗೆ ನಿಂತ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡಿ ಅನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೇನು ಅಖಲಿಲ್ಲವೆ? (ಜಾರುವಾ. ೧೫೬).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಕ್ಲ್; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್. / ತುಳು. ಅಕಲು, ಅಕ್ಕಲು]

ಅಕ್ಕವೆ$_1$ 'ಅಟ್ಕುವೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕವೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೂವಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಏಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಅಕ್ಕವೆಯ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಪಾರಿಸ್ಸಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ನಿಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೪೧; 1185). [?]

ಅಕ್ಕವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು: ಜನನಿ ಜಗತ್ಖ್ಯಾತೆಯಕ್ಕವ್ವೆಯೆಂದೆಂದು (ಎಕ. II, ೩೨೭-೨೯; 1181). [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅವ್ವೆ]

ಅಕ್ಕಸ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಳವಳ: "ಹೂಂ, ನೀ ಹೇಳಿದಂಗ ಕೇಳಬೇಕು. ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು." ತಾಯವ್ವ ಅಕ್ಕಸದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು (ಬಾನಾನೀ. ೫೨); 'ನೀವು ಬಹಳೇ ಒಯ್ಯಾರದವರು ಸಾಹೇಬರು ದಾರೀ ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು... ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಹೇಬರು ಏನು ತಿಳಕೊಂಡಾರು?' ವನಿತೆಯು ಮೆಲ್ಲನೆ, ಆದರೂ ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧೨೯).
[?. / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಸಮು = ದಯೆ, ಕನಿಕರ]

ಅಕ್ಕಸ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಷ; ಆಕ್ರೋಶ: ನಕ್ಕು ನುಡಿವರ ಮುಂದೆ ಮುಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಾಳು, ಅಕ್ಕಸವ ಮಾಡುವರ ಅಕ್ಕರದಿ ತಾಳು (ಜಗದಾ. ೧೦೨). ಮೊಗ್ಗಾವಿಯು ಇಂಥ ಮಳೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಬ್ಬಾ! ಅದರ ಅಕ್ಕಸವೆಷ್ಟು, ಒಗರೆಷ್ಟು ಹಟವೆಷ್ಟು! (ಸಮುಜೀ. ೧೩೦). ನಾನೇ ಈ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವೆನು, ಎಂದು ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತ ತಾನು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಹೊರಟವನು (ಶೈವಸು. ೩೧೫).
[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕೋಸ, ಅಕೋಸ. (< ಸಂ. ಆಕ್ರೋಶ); ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಕೋಸ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಕಸ್; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಸಮು, ಅಕ್ಕಸು, ಅಕ್ಕಸ್ಸು]

ಅಕ್ಕಸಗಾಜಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು (ಉಕ. ೬).
[ಅಕ್ಕಸ$_1$ + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಅಕ್ಕಸತನ (ನಾ). ಆಕ್ರೋಶದ ಸ್ವಭಾವ: ನೋಡಿದಿರ್ಯಾ, ಜೀವವ್ವಾ! ಹೆಂಗಸಿನ ಅಕ್ಕಸತನಾ! ಹೆಣ್ಣು ಅನಬೇಕೋ ಹುಲಿ ಅನಬೇಕೋ ಇವಕ್ಕ (ನಡುಮು. ೭೮); ಇಂಥಾವೆಲ್ಲಾ ಅಕ್ಕಸತನಾ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡೋ ಮಾರಾಯ (ವೈನಿ. ೩೧೯). [ಅಕ್ಕಸ$_2$ + -ತನ]

ಅಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಳಕಳಿ ಮಾಡು: ಸದಾನಂದ ಹೆಂಡತಿ ಉಡಲಿ ತೊಡಲಿ ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಕಸಬಡುವನು (ಪ್ರತಿಸ. ೧೬).
[ಅಕ್ಕಸ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಸಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರೋಶ ಮಾಡು: ಆಕೆ ಅತು ಕರೆದು ಅಕ್ಕಸ

ಮಾಡಿ 'ಹೊಲ್ಯಾರಮನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡ್ಲಾಕ ನಾ ಎಂದಾದರೂ ಒಪಿಗೊಂಡೀನೇನ್ರೀ' ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು (ಮಾತನಾ. ೧೨).
[ಅಕ್ಕಸ್ಸ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ.
[ಅಕ್ಕಸಾಲ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ, ಅಕಸಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ. **ಅಕಸಾಲಿಕೆ :** ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಿಗೆ ಕಂಮಱಿಕೆ ಅಕಸಾಲಿಕೆ . . . ಯೇನು ಉದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕ. ೬೫–೧೬ ; 1381). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ಅಕಸಾಲಿಗ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ೧. **ಅಕಸಾಲಿಗ :** ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮೂರ ಅಕಸಾಲಿಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ. [ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆಯ[ಯಿ] (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲ, -ಗದ್ದೆ: ಮೂಡಲು ತಗ್ಗಿಗೆ ಹೋದ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟೆ ತೆಂಕಲು ಹಳ್ಳ ಪಡುವಲಕ್ಕಸಾಲಿಗೆಯ[ಯಿ] ಬಡಗಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳ (ಕಇ. I, ೩೦–೪೩ ; 1222).
[ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಕೆಯ್ಯಿ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$)]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಹೆಂಗಸು : "ಇತಿಗೆ . . . ಅದಂತಮಲ್ಲದಲ್ಲಿಯುಂ – ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿತಿ" (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ :** ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ ಬಂಗಾರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸರಸ. ೧೧). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಅಕಸಾಲ, ಅಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಎಗವುಣ್ಣನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧೧–೧೦ ; 1050) ; ಮೂಡಲಕ್ಕಸಾಲೆ ನೇಮೋಜನ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿ ಬಂದ ಬೀದಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೦–೩೬ ; 1097) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ . . . ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾರಮಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬–೧೫ ವ) ; ಪದಕಮುಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು (ಶಮದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೊಳುವ ಕೊಡುವೆಡೆಯಲ್ಲಿಯಱಿಯದೆ ಮೊಳೆಗಳಂ ಹೊಱನೂಂಕಿವೊಳ್ಳಿಹ ಮೋಳೆಯನೊರೆಗೊಂಬಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ ಕೇಳರಸ (ಬಸವು. ೨೧–೩೦) ; ವರಕರಸ್ಥಲದ ವೀರಜ್ಣೊಡೆಯರೆಂಬುವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತನಕ್ಕಸಾಲೆಯ ನಾಗನಿರುತಲೊಂದಿನದಲ್ಲಿ (ಚಿ ಬ ಪು. ೬೨–೭) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನೊಚ್ಚಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ). **ಅಕಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಕಸಾಲೆ :** ೧. ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರು ಅಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜೀಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮–೧ ; 1259) ; ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಅಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫–೨೭ ; 1315). **ಅಕ್ಕಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಕ್ಕಸಾಲಿ :** ೧. ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ. ೩೪–೨೫ ; ?). **ಅಗಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಗಸಾಲೆ :** ೧. "ರುಕ್ಮಕಾರಕ = ಅಗಸಾಲೆಯರವ" (ಗಂಗಾಮು). **ಅರ್ಕಸಾಲೆ:** ೧. ಆಲುಗೋಡ ಅರ್ಕಸಾಲೆ ಬಳಚಾರಿ ದೊಡಯಚರಿಯ ಮಗ ಕೇತಚಾರಿ ಬೊಗಾಚಾರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ದೇವಾಲಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೫೨–೫ ; 1278). ℙ ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್', 'ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್', 'ಅಖಸಾಲಿನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. **ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್ :** ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಶಾಲಿನಾ ಶ್ರೀ ಸಾಮನ್ತ ಖಣ್ಡಮಲೇಪಾ (ಎಇ. XVIII, ೩೧೩–೩೧ ; 808). **ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್ :** ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಸಾ(ಶಾ)ಲಿ ಕುಮಾರಜನ್ದ್ರೇಣ ತಾಮ್ರಶಾಸನಮಿತಿ (ಎಇ. XVIII, ೨೯೪–೨೯ ; ಸು. 1100) ; ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಅಕ್ಷಸಾಲಿನಾ ನಪೇನ (ಎಇ. XXIX, ೧೯೪ ; ಸು. 1100). **ಅಖಸಾಲಿನ್ :** ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಖ(ಕ್ಷ)ಶಾಲಿ ಖಣ್ಡ ಮಲ್ಲೇನೇತಿ (ಎಇ. XXX, ೨೪–೩೦ ; 803).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್ ?. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಚಾಲೈ = ಹೊನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಎಡೆ; ಟಂಕಸಾಲೆ; ಅಕ್ಕಚಾಲೈಯರ್ = ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವರು ; ತೆಲು. ಅಗಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲೆ ; ಮರಾ. ಅಕಸಾಳೀ. ℙ ಸಂ. ಅರ್ಕ = ತಾಮ್ರ ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕ = ಚಿನ್ನ]

ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳ್ 'ಅಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ಅರ್ಕನುದಗ್ರತೇಜದಕ್ಕಳಿಕೆಯ ಪೆಂಪುಮಂ ತಳೆದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೫–೯ ; 1122). [? + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$ 'ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳೆ$_1$ (ನಾ). ಜಿರಲೆ (ಕರಾ). [ದೇ. ?. ‖ ತುಳು. ಎಕ್ಕಲೆ, ಎಕ್ಕಲು]

ಅಕ್ಕಳೆ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ದಾಟಿ ಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ Y ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಬಾಗಿಲು ; ಕಡಕಲು. [?]

ಅಕ್ಕಳ್ಮಗ (ನಾ). ಅಕ್ಕನ ಮಗ : ೧. ತ್ರಿಬುವನ ಬುಜಗಂನಕ್ಕಳ್ಮಗಜ್ಗಿ [= ತ್ರಿಭುವನ ಭುಜಂಗನ (?) ಅಕ್ಕನ ಮಗನಿಗೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩–೫ ; 900). [ಅಕ್ಕಳ್ (< ಅಕ್ಕ$_1$) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ. [← ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಳು]

ಅಕ್ಕಱ್ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱುಗುಟುಕು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಊಡಿಸುವ ಗುಟುಕು : ವಿಹಂಗಮಂಗಳಕ್ಕಱುಗುಟುಕಂ ಕೊಳಲ್ಕಿರದೆ ಪಾಱಿದುವೆಣ್ದೆಸೆಗಂ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೯೭).
[ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಗುಟುಕು]

ಅಕ್ಕಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹೊಂದು : ಚೊಕ್ಕಳವೆಳಗಾವರಿಸುವವನಿತಳವಕ್ಕಱುಗೊಂಬ ವಿರಹಿಗಳ್ ನೆಯ್ದಿಲ ತಕ್ಕನುದಯಗಿರಿಶಿಖರನನೇಱಿಲ್ ಪಿರಿದುಂ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧–೫೯).
[ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಕ್ಕಱುಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಣ್ಣ × × × ಅಕ್ಕಱುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಜಯ ನೂರೆಂ[ಱೆಂ]ಟ್ಟೆದುವು (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫ ; ?). [ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$?) + ಪಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕಱಿ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕ್ರಾಂತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಾಂತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಉಷ್ಣಾನಲದೆ ಚಂಡಭಾಸ್ಕರ ಸದೃಶಮೆನಿಸೆ ಅಕ್ರಾಂತಗೈದಮರವೈರಿಗಳನುದ್ಧತಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೫೭–೩೨).
[ಅಕ್ರಾಂತ$_0$ (< ಸಂ. ಆಕ್ರಾಂತ) + ಗೈ (< ಗೆಯ್$_1$)]

ಅಕ್ಕಾಜಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಎನ್ನೆರ್ದೆಗೋಟೆಯ ಕೋಳುಗೊಂಡುದಕ್ಕಾಜಿ ನಿನ್ನಾಣೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩–೨೨) ; ಅಕ್ಕಾಜಿ ನೀ ನೋಡು ತಾ ನೋಡು ತಂಗಿ ನೋಡಕ್ಕಜಿಂದರಸನ ಮೊಗವಾ (ಭರಚ. ೪–೧೦) ; ತಾಯೆ ಅಕ್ಕಾಜಿಗಳಿರಾ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೫೬). ℙ ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ.
[< ಅಕ್ಕ$_1$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಕ್ಕಾಡಿಸು ‘ಅೞ್ಕಾಡಿಸು’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು$_1$ ‘ಅೞ್ಕಾಡು$_1$’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು$_2$ ‘ಅೞ್ಕಾಡು$_2$’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ರಾ ರಾ ಜ ಸಿ ದ ಳ ಖಿ ಳ ವಿ ದ್ಯಾ ತ್ಥಿ ರ್ ದೀನಾವಳೀನಂದಿನಿಯಕ್ಕಾದೇವಿ ಧರ್ಮಾಗ್ರಣಿ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೩–೨೧ ; 994). [< ಅಕ್ಕ$_1$ + ದೇವಿ]

ಅಕ್ಕಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ) ಅಳುವಿನಿಂದ ಗಂಟಲು ಒಣಗು.
[ಅಕ್ಕ್$_1$ (< ಅೞ್ಕ್$_1$) + ಆರು$_1$ (< ಆಱು$_1$)]

ಅಕ್ಕಾಳೆ, ಅಂಕಾಳೆ, ಅಕಾಳಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿ ಪಾಯಸ; ಕ್ಷೀರಾನ್ನ: ಪಿಟ್ಟು ೫೧ ಅಕ್ಕಾಳೆ ಮಡೆ ಹರಿವಾಣ ೪ ಅಡಕೆ ೫೦ ಎಲೆ ೧೦೦(ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯–೪೧; 1513); ಲಕ್ಷುಮಿದೇವಿಯರಿಗೆ ಆರೋಗಣೆಗೆ ಅಕ್ಕಾಳೆಯ ಪಾಯಸದ ಹರಿವಾಣ ೧ ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೩–೭ ; 1527). **ಅಂಕಾಳೆ**: ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ದಿ ೧ ಕಂ ಹರಿವಾಣ ೫ ಅ(ಂ)ಕ್ಕಾಳೆ ಮಂಡೆ ೧ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೮೩–೫ ; 1514). **ಅಕಾಳಿ**: ಅಪ್ಪ ಪ್ರಸಾದ ಹದಿಮೂರೂ ಅಕಾಳಿಯ ಪ್ರಸಾದ ××× ಧಿವಸೂ ನಮಗೆ . . . ಯಿಕ್ಕುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಡಿದೆವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬೨–೩ ; 1467).
[?. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಾರಡಲ್ಶೈ, ಅಕ್ಕಾರವಡಿಚಿಲ್ = ಹಾಲು ಸಕ್ಕರೆ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪರಮಾನ್ನ]

ಅಕ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕಾಳು: ಕಳಶಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ ಮಾದುಫಲಮುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೮–೭) ; ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂೞುಮ[ಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫ ವ) ; ಜಲವುಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಕ್ಕಿ ಬೆಂದಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೦೧) ; ಅಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ನಂಟರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ (ಗಾದೆ). ℙ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದಪ್ಪಕ್ಕಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಬೆಣತಕ್ಕಿ, ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಗಂಧಸಾಲೆಯಕ್ಕಿ, ಜೀರಾಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದೇವಮಲ್ಲಿಗೆಯಕ್ಕಿ, ಮರಳಕಾಂತಿಯಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯಂತಿರುವ ಕಾಳು: ವೇಣುವಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಹುಟ್ಟಿದ[ರೆ] ಮತ್ತೆ ಬಾಳುವೆಯುಂಟೆ? (ಮಾದೂ೪. ೨೧) ; ℙ ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ನವಣೆಯಕ್ಕಿ, ಸಾವೆಯಕ್ಕಿ, ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ, ಹಾರಕದಕ್ಕಿ, ಏಲಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ರಂಗೋಲಿಯ ಹಸೆ ಬರೆಯುವಾಗ ಇಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರದ ಚುಕ್ಕಿ: ಪಸುರ್ವೊನ್ನ ಜಗಲಿ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸುರ್ವಂದರ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿ ನೀಲದ ಜಾಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೬). ೪. ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ: ಜಿನನಂ ಪೂಜಿಸಿದಕ್ಕಿ ಮಾಲೆ ಸೊದರ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೭೭).

ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜ = ಅಕ್ಕಿಬೋಜ: ಗೌಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜವಾನನಿಗೆ ಔತಣದ ಊಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ಚಟವಿದ್ದರೆ ಬಗನೆ ಕಳ್ಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೪೭). ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸು = ಮದುವೆ ಮಾಡು; ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ ಮಾಡಿಸು: “ಮಗು, ತಂಗಿಗೆ ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷ ತುಂಬಿತು. ಬಸಪ್ಪಯ್ಯನ ಮನೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಅವಳ ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸುವ ಯೋಚನೆ ನನಗೆ” (ಮಸಕೂ. ೯). ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು = ಏನು ಕೇಡಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತಿರು, —ಆತಂಕಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರು (ಹೆಣದ ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥ ಬಂದಿರಬಹುದು).
[ದೇ. < *ಅರ್ಕಿ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ, ಅರಿಚಿ ; ಮಲ. ತುಳು. ಅರಿ ; ಕೊಡ. ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಲು]

ಅಕ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣು (ಅ). [ಸಂ. ಅಕ್ಷಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮಂದವಾದ ದ್ರವ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಬಲಿ ಅಥವಾ ಪಾಯಸ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಗಂಜಿ$_1$. ‖ ತುಳು. ಅರ್ಗಂಜಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು ‘ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆ: ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩೭). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಕರ್ಚು$_2$]

ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$, ಅಕ್ಕಚ್ಚು, ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೪. = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. “ಅಭಿಷವಂ ಆವಂತಿಸೋಮಂ ಶುಷೋದಕಂ ಶುಕ್ಲಂ ಈ ೪ ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು” (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೩) ; “ಅಭಿಷವಮವಂತಿ ಶುಕ್ಲಂ ಸೋಮಮೆನಲಕ್ಕಿಗರ್ಚೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧). **ಅಕ್ಕಚ್ಚು**: ೨. ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಂಜಾನೆ ನೀರನ್ನೂ ಅಕ್ಕಚ್ಚನ್ನೂ ಕುಡಿಯಲು ಇತ್ತೆನು (ಈಕಥೆ. ೨೩) ; ದನಗಳು ತಮಗೆ ‘ಅಕ್ಕಚ್ಚು’ ಬರಲಿ ಎಂದು ರಾಗಮಾಡುತ್ತವೆ (ಮರಮ. ೭). **ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು**: ೧. ಮಾವಿನ ಬಿತ್ತೆಳೆಯ ಕಜಿಕೆ ಶರ್ಕರೆಯಿನಿತಂ ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫–೧೩) ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ ಬಸಿದು ತಿಳಿನೀರನೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨). [< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$]

ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟು: ಸಾರಿಸುವೆಡೆಯೊಳಮಕ್ಕಿಗುಟ್ಟುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೫–೮).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಅಕ್ಕಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಅಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂೞ್ಪಂದಮಂ ಪೋಲದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೨).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಕ್ಕಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಭದ್ರಾಕಂದ (ಓಷಧಿ. ೧೧೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಕ್ಕಿತರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ತರಿ, —ನುಚ್ಚು: ದಿನವೂ ರಾತ್ರಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ವೈಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸರೋಜ ಅಕ್ಕಿತರಿ ಹಾಕಿ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ತಾಯಿಕ. ೨೩೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ತರಿ$_3$ (< ತಱಿ$_3$)]

ಅಕ್ಕಿದಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು: ಅಂಗವಿಪಿನದಿ . . . ಮನ್ಮಥ ಮೃಗವಾಸ್ಮರನಲೆಯಿಂ ಸೆಜೆವಿಡಿದನೆ ಸುವ್ವಿಯೆಂದುರೆ ಪಾಡುತಕ್ಕಿದಳಿವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦–೧೬). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ತಳಿ$_1$]

ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು ; ತುಂಡುತುಂಡಾದ ಅಕ್ಕಿ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ನುಚ್ಚು (< ನುರ್ಚು$_3$)]

ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ನಾ). ಅತಿಥಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಸ್ವಯಂಪಾಕದ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸೀದಾ: ಶಿಷ್ಯನ

ಮನೆಯ ಹೊಗಲೊಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಕಿಪಡಿಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಸಬಳಿಕೆ ಎಂದು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡುಂಬವಂಗೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚೆನ್ನವ. ೪೫–೨).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಪಡಿ$_3$]

ಅಕ್ಕಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಂಗುರ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$? + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಅಕ್ಕಿಬೋಜ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ: ಅವನು ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಕ್ಕಿಬೋಜ ಕುಡಿದು, ಮತ್ತೇರಿ ಕೆಸರುಗದ್ದೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಬೋಜ]

ಅಕ್ಕಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚುಕ್ಕಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಮಾಡು: ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ಬಳಪದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಿಡುತ್ತಾ ಹೋಗರಿ (ಮುಂಬಯು. ೫–೫೩). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ (ಕ).
[ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮುರದಾರಕ್ಕಿವುಲ್ಲೆಸೆದಿಹುವಾ ವಿಪಿನದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೧೩). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿವೋಲೆ (ನಾ). (ದಕ–ಪ್ರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಓಲೆ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಓಲೆ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಕ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸಜ್ಜಕ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿ, ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸಜ್ಜಿಗೆ (< ಸೊಜ್ಜಿಗೆ)]

ಅಕ್ಕಿಸರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಟು.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸರಿ (< ಸಜು$_1$)]

ಅಕ್ಕಿಸು$_1$ 'ಅಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ: ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಬಾಚಿ ಹಿಕ್ಕುವ ಸೇವೆಗೆ ಪುಕ್ಕಟ್ಟೆ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಳೆ ನೀನು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಕೆನ್ನ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬಂದರೆ ಸಕ್ಕರೆದುಟಿ ಸವಿದಕ್ಕಿಸುವೆ (ವಾದಿಕೀ.೧–೬೫–೫). [ಅಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಲಿಂಗವು ವಿದ್ಯಾಪ್ರದವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೯೨–೩೩).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ಪೈಶಗಿ. ೨೮–೫೪೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ (ನಾ). ಕಿರಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು; ಹಾಲು ತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ: "ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ ಹೇಮದುಗ್ಧಂ ಚುಕುಳಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೨೭). **ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ**: "ಭದ್ರಾನನೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ; ಭದ್ರೋದನೀ, ಭರದ್ವಾಜೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೦); "ಕ್ಷೀರಾವೀ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಶಬ್ದಗಳು, ಅಕ್ಕೀ[ಕ್ಕಿ]ಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡವೆಂಬರು" (ಗುರುಬಾ. ೧೬೨–೧೪೬). ಪೆಡೆಯಕ್ಕಿ ನೋ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹೆಡೆ (< ಪೆಡೆ)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ 'ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ: "ಕ್ಷೀರಿಕಾ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಈ ೨ ಅಕ್ಕಿ ಹೊಡೆ" (ನಾಚಿರಾ.೧೯–೭); ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ ಸಮೂಲವ ತಂದು ಮೆಣಸು ಸೈಂಧವಲವಣ . . . ಶೋಧಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಅರಳೆಬತ್ತಿ ಅದ್ದಿ ಆ ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಲು ಎಂಥಾ ಹುಣ್ಣಾದರೂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೭).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹೊಡೆ$_2$ (< ಪೊಡೆ$_2$)]

ಅಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ: ಮೇಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕಿದಪೆನಿಂತು ಮುದ್ದಿಸುವೆನಿಂತು (ಚೆಬಪು. ೧೯–೪೧); ಅಕ್ಕಿತೇ ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ತಮ್ಮನ ನಿಕ್ಕಿದೆನಲಾ ರಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೪೭–೩೪). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು; ಸರಿಹೋಗು: ಎಕ್ಕಸಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು ನಿಮಗಕ್ಕವನೆ (ಬಸಪು. ೫೬–೨೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅರ್ಕು = ತಬ್ಬು]

ಅಕ್ಕು$_2$ 'ಅಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಲಾಭ; ಸಂಪತ್ತು: ಸಿರಿಗೀ ಬಾರಗೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೊಜಗರೀಗಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ದಪರ್ ಕರೆ ನಿಮ್ಮಕ್ಕನನಕ್ಕುವ[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಕ್ಕು ಪೊಸತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೭೪; ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೫೪).
[< ಆಗು$_1$?. ‖ ತಮಿ. ಆಕ್ಕಮ್ = ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಸಂಪತ್ತು]

ಅಕ್ಕು$_4$ 'ಅಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕು$_5$ (ನಾ). ಇಲಿ: ಬಯಲ್ಗೆ ಬಂದ ಕಿತ್ತಿಲಿಯನಜಿಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಪಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ಪೆಟ್ಟೆ? ಪೋಣುಂ ಪೈಗರೆ ವಕ್ಕಿನ ತಲೆ ದಕ್ಕುಂತ[ದ]ಲೆಯೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೨೯); ಅಕ್ಕುಬೆಕ್ಕುಗಳೊಂದು ಗೊಡವೆಯೆಮಗೇಕೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮–೫). [ಸಂ. ಆಖು]

ಅಕ್ಕು$_6$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಂ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಡ$_1$ (ನಾ). ಶೂರ; ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿ; ಎದೆಗಾರ: "ಅಕ್ಕುಡರೆನೆ ಸತ್ವಗರು" (ಭಾರನಿ. ೫೨–೬೦). [?]

ಅಕ್ಕುಡ$_2$ (ಗು). ಸತ್ತ್ವಹೀನ; ನಿಸ್ಸಾರ (?): ದುಗುಡವೇಕೈ ನಿಮಗೆ ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ನೀವಕ್ಕುಡರೆ ಬಲುಗಾಳೆಗದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ ಕೊಂದಿರರಿಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫); ವೀರ ರಾಮನ ಬಾಣವರುಷಾಸಾರದಲಿ ನೆನೆದಸುರಪತಿ ಕೈಹಾರವಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಡವಾಗೆ . . . ನೆಗಹಿದನಾರುಭಟೆಯಲಿ . . . ಮಹೋಗ್ರಶಕ್ತಿಯನು (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೩೩). [?]

ಅಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಕಾಳೆಗದ ಕೈಚಳಕದವನು ಬ್ಬಾಳುತನವಕ್ಕುಡಿಸೆ ಯಿಕ್ಕೆಲದಾಳು ತೆಗೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧); ಬಾಣಹತಿಗಕ್ಕುಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೇಣಿ ಜರುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೪೨); ನಸಿದಿರಕ್ಕುಡಿಸಿದಿರಿ ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗೆಟ್ಟಿರಖಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೬೪); ಬಲಿಮುಖ ಪಡೆಯ ಪದಹತಿಗಹಿಪನಸುವಕ್ಕುಡಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧–೧೨). 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಕ್ಕುಡ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು (ನಾ). ಅತಿಶಯ: ಅಕ್ಕರೆಯದಾಯಿತು ಅಕ್ಕರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕೆನುವಂತೆ ಕೊನೆವರೆಗು (ಸಪೀಗೀ. ೪೦–೯೪೦).
[< ಆಗು$_1$ + ಮಿಗು?]

ಅಕ್ಕುರಳಿ (ನಾ). "ಭಯ, ಅಂಜಿಕೆ" (ಸಿರಿಕೋ). [?]

ಅಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಕುಲಹಾನಿ: ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ನೆರೆದಡಕ್ಕುಲಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೬). [ಸಂ. ಅಕುಲ]

ಅಕ್ಕುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಗಂಗಾಂಬುವಿಗೆ ಕಿಲ್ಬಿಷವೆ ಬೃಹದ್ಭಾನುವಂತ್ಯಜರ ಮನೆಯುಲಿರ್ದಡಕ್ಕುಲಜನೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪–೪೧); ಅಕ್ಕುಲಜಂಗಾಚಾರಂ ಮರ್ಕಟರೂಪಂಗೆ ಚೇಷ್ಟೆ ಮುದುಕೆಗೆ ಚೇಟಂ ಶಕ್ಕರಿಗಾರಾಧ್ಯತನಂ ಮಿಕ್ಕುದು ಕಲಿಕಾಲಗುಣ ಮಹತ್ಫಲದಿಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೬–೧೫೦). [ಸಂ. ಅಕುಲಜ]

ಅಕ್ಕುಲಿಗ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ನೀಚ: ಅದನು ಕುಹಕದಿ ಗೆಲ್ಲಲಾ ಶಕುನಿ ಅಕ್ಕುಲಿಗನಿಹನು (ಜಿನಭಾ. ೩೭–೩೨). [ಅಕ್ಕುಲ + –ಇಗ]

ಅಕ್ಕುಲಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕುವಣಿಗ (ನಾ). ಹಕ್ಕುದಾರರಿಲ್ಲದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ನುಂಗುವವನು;

ಇವನು ಅಕ್ಕುವಣಿಗ ; ಯಾರ ದ್ರವ್ಯವಾದರೂ ಅಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಕ್ಕು$_2$ (< ಅಬ್ಬು$_1$) + -ವಣಿಗ]

ಅಕ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದವನು (?) : ಅಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಬೆಕ್ಕುಗಣ್ಣಿನ ಮೋರೆ ಅಕ್ಕುಳಿಯು ತುಂಬ ಕಡುಗೋಪಿ ಪುರುಷನು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಮೇಳ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೮). [< ಅಬ್ಬು$_1$ + -ಕುಳಿ ?]

ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ, ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವುದು ; (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಚಕ್ಕಳಗುಳಿ ; ಕಚಗುಳಿ; ಗುಳುಗುಳು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸುವುದು (ಕಿ). ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$ (ಕಿ). [ಅಕ್ಕುಳಿಸು + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕುಳಿಸು, ಅಕ್ಕಳಿಸು, ಅಕ್ಕುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಗ್ಗು ; (ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊ; ಕುಗ್ಗಿಸು : "ಅಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಳಿಸು ನಿಮ್ಮಕುಕ್ಷ್ನಿ ಭಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಬಟಿಲ್ದ ಮೆಯ್ಯುಕ್ಕುಳಿಸಿರ್ದ ಪೆರ್ಬಸಿಐಗುರ್ವಿಸೆ ಬಂದನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮); ಬಿಟ್ಟೆ ಬಾಯುಕ್ಕುಳಿಸಿರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೮); ಕುಕ್ಷಿಯುಕ್ಕುಳಿಸೆ ಬೆಂಗಡರ್ವುದು ಸಹಜದೊಳೀಕ್ಷಿಸೆ ಪುಟ್ಟೆ ಡೊಳ್ಳಿಹುದು (ಭರಚ. ೬-೬೧). ೨. ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು : ಸುರರಳ್ಕಾಡುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸುವೆನ್ನೀ ಶೌರ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ.೪೨೦); ಉಗ್ರಾಟೋಪವಕ್ಕುಳಿಸುತೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩-೭೫) ೩. ಹೆದರು : "ಅಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಳಿಸು ನಿಮ್ಮ ಕುಕ್ಷ್ನಿ ಭಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಈ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲಂ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ನೆಕ್ಕತುಳದಿಂದಕ್ಕುಳಿಸದೆ ಡೊಕ್ಕರಿಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬-೧೦ ವ) ; ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಹರಿಯುಕ್ಕುಳಿಪಂತೊಂದು ಬಾಣಮುಂ ತೊಟ್ಟೆಚ್ಚಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೩೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : "ಒಳಸೋರ್ದುದು ಪಾರಿತು ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡುದು ಸರಿದುದೋಸರಿಸಿದುದು ತಾನಕ್ಕುಳಿಸಿದುದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದುದುಂ . . . ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡಮೆಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೨, ೨೫೩); "ಅಕ್ಕುಳಿಸಿತೆಂದುಂ. . . ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೫೯). ಸರ್ವವನಕ್ಕುಳಿಸದೆನ್ನಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ.೩-೧೫-೧೬); ಕಳವಿನಲಿ ಬಲುಹಿನಲಿ ಮೇಣಕ್ಕುಳಿಸದೀ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವವನು . . . ಆವನು ಕೊಂಬನಾತನನು(ನಿಭಾಗ.೫-೧೧-೨೭). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು : ಬೆಳಸಿ ರಜದಲಿ ಸತ್ವಗುಣದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಾಮಸಗುಣದಿನಿದನಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜಗವನು ನಿನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಲಿ ನೀನೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩-೪೫). ೬. ದುಃಖಿಸು ; ಕೊರಗು : ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿಪ ಸತಿಯುಕ್ಕುಳಿಸದಿರು ಬೆದರಲೇಕೇಳು ನಿನಗೆ ಮಗನಹನಂಜ ಬೇಡೆಂದನು(ತುರಂಗ.೫-೩೯). **ಅಕ್ಕಳಿಸು** : ೧. ಅಕ್ಕಳ[ಳಿ]ಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಗಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೩೪೩-೪). ೩. ಅಕ್ಕಳಿಸಬೇಡ ನಿನಗಾ ಮುನಿಯೆ ರಿಪುವ ತರಿದಿಕ್ಕು ನಡೆ (ತುರಂಗ. ೫೪-೩೮) ; ಪಾರ್ವನೆಂದಕ್ಕಳಿಸಿ ಹೆರೆ ದೆಗೆದು ಪಂಟಿಸದೆ ಸೇರ್ವೆಯಿಂದಾ ಪಶುವನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದು (ಪರಶು. ೨೩-೧೭). ೬. ನೋವಿನೊಳ್ ಪವಡಿಸಿದ ಭೂರಮಣನಂ ಕಂಡರು ಅಕ್ಕಳಿ ಸುತಿರೆ ಫಲುಗುಣಂ (ತುರಂಗ. ೬೪-೩೬). **ಅಕ್ಕುಲಿಸು** : ೨. ಗೋಪರ ಮಕ್ಕಳೀ ಕೊಂದವರು ಕಾಲಂಗಕ್ಕುಲಿಸದರಿಬಲಪರಾಕ್ರಮನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೭-೩).

ಅಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊ = ತಗ್ಗಿಸಿಕೊ ; ಉಪಸಂಹರಿಸು : ಪಾಪಿ ಕೊಲ್ಲದಿರಕ್ಕುಳಿಸಿಕೋ ಕೋಪವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೧೫). 'ಅಕ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕುಳಿ$_0$? + -ಇಸು$_3$. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಕ್ಕು = ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚಿಸು ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಳಿಂಚು = ತಗ್ಗಿಸು]

ಅಕ್ಕೆ$_1$ 'ಅಟ್ಕಿ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕೆ$_2$ 'ಅಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕೆ$_3$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕೆಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಇಡುವ ಅಕ್ಷತೆಯ ಬಟ್ಟು : ಸೋಮರ್ಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆ ನೊಸಲಕ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಣ್ಕೆ]ಬೊಟ್ಟೆ ಬೈತಲೆಯೆಳೆ ಮುತ್ತೆ ಬಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೭೫). [ಅಕ್ಕೆ$_3$ (< ಅಣ್ಕೆ) + ಬೊಟ್ಟು$_2$]

ಅಕ್ಕೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ (?) : ಸಾಕಲಾಗದೆಂದು ಅಕ್ಕೊತ್ತಿ ನುಡಿದರೆ ಏಕೆ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಬಿಡುವೆ ಶಂಭು ಜಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಗಣಭಾ. ೫೫-೫). [ಅಕ್ಕು$_1$? + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪಣ. 'ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಅಕ್ಕು$_1$? + ಒತ್ತೆ]

ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಪಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊ : ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಂಡು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಭಾಮಿನಿ ರನ್ನೆ ಲಾಲಿಸು (ಮೋಹತ. ૩೮-೨). [ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಕ್ಖಡ, ಅಕ್ಕಡ, ಅಖಾಡ (ನಾ). ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶ ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ರಂಗ : ಸುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಂ ಮಾನಕಷಾಯ ಮಹಾಗರ್ವಿತಂ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಶಲನಕ್ಖ[ಡ]ದೊಳ್ ಪಲರುಮನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದು (ಚಾವುಂಉ. ೪೬-೨) ; ಮತ್ತಂ ಮಲೆತು ನಿಂದು ಅಕ್ಖಡದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಬಾಹಪ್ಪಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ) ; ಇಕ್ಕುಟದಂತಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಡದೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪಿಡಿದೌಂಕಲ್ ಬಲ್ಲ ಮಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೪೮) ; ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ಮಿಸುಗುವ ಪಾಸೆಂಬಕ್ಖಡದೊಳು ನವ ಘುಸೃಣವಿಮಿಶ್ರಿತ ಗಂಧ ರಜಮನಂಗದೊಳಿಟ್ಟು (ಜಯಕಾ. ೮-೫೦). **ಅಕ್ಕಡ** : ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳಕ್ಕಡಂಗಳೊಳ್ ಮರಳದೆ ಪೋರ್ವ(ಸೂಕ್ತಿಸು.೪-೮೫); ಕರತಳವ ಮಾಜುದ್ದಿ ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂದಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣನು ಬೆರಳಲುದುರಿಚಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೪೧); ಜಟ್ಟಿಗಳಾ ಪಿರಿಯಕ್ಕಡಮಾ ಪೊಳಲ ಬಾಹೆಯೊಳು ಬಂಧುರ ಮಾಗಿಯೆ ತೀವಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೮). **ಅಖಾಡ** : ಮೂರನೆಯ ಜಾವದಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅಖಾಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಝಾರಾಣಿ. ೨೮).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಖಾಡಗ, ಅಕ್ಖಾಡಯ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷವಾಟಕ, ಅಕ್ಷವಾಟ) ; ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಖವಾಟ. / ಮರಾ. ಅಖಾಡಾ, ಅಕ್ಖಾಡ ; ಹಿಂ. ಅಖಾಡಾ]

ಅಕ್ಖೋಳ 'ಅಕ್ಷೋಟ' ನೋ.

ಅಕ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ ; ಲೇಪಿಸಿದ : ಉದಾ— ವಿಷಾಕ್ತ [= ವಿಷ + ಅಕ್ತ] ; ರಕ್ತಾಕ್ತ [= ರಕ್ತ + ಅಕ್ತ]. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕ್ರಮವಲ್ಲದ ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : ಮೊದಲೊಳ್ ಮುಂ ಪೇಟ್ದುದ್ದೇಶದಂದಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೪೬೮). ೪. ಗಂಗಡಿಕಾರ : "ಅಜೀಯೆ ಗಂಗಡಿಕಾರನಕ್ರಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮನಿರೋಧ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ; ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಡೆಯುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ನಿರೋಧ]

ಅಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ; ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಕ್ರವ್ಯಾದ (ನಾ). ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಸಸ್ಯಾಹಾರಿ : ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು. ಗಿಣಿ, ಹಂಸ ಮುಂತಾದವು ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯ₁ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಜಲನಶೋಕನದ್ವಯನಮಲನಭವನಲೋಕ ನಿಸ್ಪೃಹನಮಿತನಕ್ರಿಯನ ಹತನಪ್ರಭುವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯ₂ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಅಕ್ರಿಯದಿ ನಡೆದು ಕೆಟ್ಟರು (ತುರಂಗ. ೮೫-೭). [ಸಂ. ಅಕ್ರಿಯಾ]

ಅಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರವಲ್ಲದ; ಮೃದು. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೋಟೆ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಟು 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಡ, ಅಕ್ರೋಟ, ಅಕ್ರೋಟು, ಅಖೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಜಯಂತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಆಲದ ಮರಗಳಂತೆ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ 'ಅಕ್ರೋಡ'ದ ಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೫೩). **ಅಕ್ರೋಟೆ** (೬). **ಅಕ್ರೋಟು**: ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ನನ್ನ ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ರೋಟು, ಆಪಿಲ್ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ . . . ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿದರು (ವಿವಧು. ೬). **ಅಖೋಟ** (ಪಂಡಿತ. ೬).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕೋಡ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷೋಟ). / ಪಾರ. ಅಖರೂತ್; ಹಿಂ. ಅಖ್‌ರೋಟ್]

ಅಕ್ರೋಧ (ನಾ). ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ಲಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ನಿರಾಯಾಸವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೀಬ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೀಬನಲ್ಲದವನು; ಷಂಡನಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮತ್ತನಯರ್ಕಳನೋದಿಸೆ ಮತ್ತವನಕ್ಲೇಶದಿಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾತ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ದಾಳ. ೨. ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿ: "ದ್ಯೂತದಜ್ಜುಗಳಕ್ಷಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೪). ೩. ಪಗಡೆಯ ಆಟ, —ಜೂಜು: "ತಾಜಿಯಲಿ ಭಂಡಿಯಲಿ ಜೂಜಿನಲಿ ಬಲ್ಪಿನಾಧಾರದಲಿ ಅಕ್ಷಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೩೦). ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚು; ಅಚ್ಚುಮರ; ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ; ಕಡೆಗೀಲು: "ಅಕ್ಷಮೆನಲಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). ೫. ರಥ; ಬಂಡಿ. ೬. (ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರ. ೭. ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ, —ಮರ: "ವಿಭೀತಕಮಕ್ಷಮೆನೆ ತಾಜಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). ೮. ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ. ೯. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮರ. ೧೦. ಗೇರುಮರ. ೧೧. ಕಣ್ಣು. ೧೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೩. ಕವಡೆ; ತಾಡಿಕವಡೆ. ೧೪. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'. ೧೫. [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಕಲ್ಪಿತ ರೇಖೆ; ಅಕ್ಷರೇಖೆ; ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು. ೧೬. "ತ್ರಾಸಿನ ಅಡ್ಡ" (ನಾನಾಶ); ತಕ್ಕಡಿಯ ದಂಡಿಗೆ; ದಂಡಿಗೆಯನ್ನು ತೂಗು ಹಿಡಿಯುವ ದಾರ; "ದಂಡಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳು" (ಕಸ್ತೂರಿ). ೧೭. ವೈಲುತುತ್ತ; ತುತ್ತೆ. ೧೮. ಸಂವರ್ಚಲವಣ. ೧೯. ಆತ್ಮ. ೨೦. ಪೋಷಕ. ೨೧. ಜ್ಞಾನ. ೨೨. ನ್ಯಾಯ. ೨೩. (ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೂಡುವ) ವ್ಯವಹಾರ; ಮೊಕದ್ದಮೆ. ೨೪. ಆಚಾರ. ೨೫. ತ್ಯಾಗ. ೨೬. ವೈರಾಗ್ಯ. ೨೭. ಶಕ್ತಿ. ೨೮. ಶಕ್ತಿಯ ಆಧಾರ. ೨೯. ನೀಲಿ. ೩೦. ಹಾವು. ೩೧. ಗರುಡ. ೩೨. ಹುಟ್ಟುಕುರುಡ. ೩೩. ಅವಲೋಹ. ೩೪. ಗಣಿ. ೩೫. ರಾವಣನ ಒಬ್ಬ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷಕುಮಾರ. ೩೬. ಜೆಂಡುಗ (ಒಷಧಿ. ೧). ೩೭. ದೇವಸಾಸಿವೆ. (ಒಷಧಿ. ೧). ೩೮. ದವಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ. ೩೯. ಔದಾರ್ಯ. ೪೦. ತೊಟ್ಟಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೂವಿನ ಎಸಳುಗಳು ಜೋಡಿಸಿದಂತಿರುವ ಆಕಾರ; ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರ: "ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯಾಂಬಕಂ ತ್ಯಾಗವಿರಾಗ ತಾರೆ ಶಕಟಂ ರಥದಚ್ಚಿನ ಲೋಹ ಬಲ್ಪು ಜೂಜಾಗರ ನೆಲ್ಲಿ ಪೋಷಕಮಿವಿಂತು ಧರಿತ್ರಿಯೊಳಕ್ಷವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಂತಿ 'ಅಕ್ಷತೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬೆಂಡುಗದ ಮುಳ್ಳು (ಒಷಧಿ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ. [ಅಕ್ಷ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಅಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರ. ೨. ಸಿಡಿಲು. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಮುರಿಯದ; ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ. (ನಾ). ೨. (ಮೊನೆ ಮುರಿಯದ) ಅಕ್ಕಿ: "ಸದಕಂ ತಂಡುಲಮಕ್ಷತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೨೧). ೨. (ಪೂಜೆ, ಶುಭಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ) ಅರಿಸಿನವನ್ನಾಗಲಿ ಕುಂಕುಮವನ್ನಾಗಲಿ ಹಚ್ಚಿದ ಅಕ್ಕಿ. ೪. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟು. ℙ ಅರಿಸಿನವನ್ನು ತೇದು ಅದರೊಡನೆ ಬಾಳೆಯ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಕನ್ನು ಕಲಸಿ ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ೫. (ಹಣೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತದಿಗೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ತದಿಗೆ; ಆ ದಿನ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ ತೃತೀಯಾ (ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯಾ)]

ಅಕ್ಷತಧೈರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂದದಿರುವ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಧೈರ್ಯಗುಂದದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಕ್ಷತ + ಧೈರ್ಯ]

ಅಕ್ಷತಯೋನಿ (ನಾ). ಪುರುಷಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು.

[ಅಕ್ಷತ + ಯೋನಿ]

ಅಕ್ಷತರು (ನಾ). ತಾರೆಯ ಮರ. 'ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಷ + ತರು]

ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು. ೨. ತಾರೆಯಮರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧,೨: ನಿದ್ರೆಯಂತೆ ಲೋಚನಗ್ರಾಹಿಣಿಯುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಂತೆ ಮನೋಹರೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನಾ (ಅಕ್ಷತ + ರೂಪ + ಸಂಪನ್ನಾ; ಅಕ್ಷ+ತರು + ಉಪಸಂಪನ್ನಾ)]

ಅಕ್ಷತಶರೀರ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ ಮೈ; ಪೆಟ್ಟುಬೀಳದ ಮೈ.

[ಅಕ್ಷತ + ಶರೀರ]

ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಅಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದು (ದಕ). ೨. ಹಿರಿಯರು ವಧೂವರರ ಮೇಲೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕುವುದು. (ಉಕ). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ (ಅಕ್ಷತ + ಆರೋಪಣ)]

ಅಕ್ಷತೆ, ಅಕ್ಷಂತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತ ೨: [ಭ]ತಾಯಮುನೀಯ ವೇಟ್ಟುಮುನ್ನು ಕಿಡಿಸಿದಾಗಳ[ಳ್] ಪಂಪಯ್ಯಂ ನಾನೊನ್ದಕ್ಷತೆಯನಪ್ಪಂದ[ಪ್ಪೊಡ ?]ಮಿಾಯೆನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬-೮; 942). ೨. = ಅಕ್ಷತ ೩: ಚಂದನದ ಮುತ್ತಿನಕ್ಷತೆಯ ಕುಂಕುಮಮಿಶ್ರದಿಂದೆ ನವ ದಧಿ ಲಾಜ ದೂರ್ವಾಕ್ಷತೆಯೊಳೆಸೆವ ಪೊಂದಳಿಗೆವಿಡಿದಾರತಿಯನೆತ್ತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೩); ಅಕ್ಷತೆಗೆ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. = ಅಕ್ಷತ ೪: ಅವನು ಊಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆರತಕ್ಷತೆ, ಕೆಂಪಕ್ಷತೆ,

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ, ಬಿಳಿಯಕ್ಷತೆ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ, ಹಳದಿಯಕ್ಷತೆ ಹೋ. **ಅಕ್ಷಂತಿ** : (ಉಕ) = ಅಕ್ಷತ ಳ : ಏನು ಅಂಗಾರಾ ! ಏನು ಅಕ್ಷಂತೀ ! (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೯–೨೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತ]

ಅಕ್ಷತೆ$_2$ (ನಾ). = ಅಕ್ಷತಯೋನಿ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷತೆ$_3$ (ನಾ). ೧. 'ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ' ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಗೋಣಿ (ಒಷಧಿ. ೪). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷದರ್ಶಕ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ. ೨. ಜೂಜಾಟಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. [ಅಕ್ಷ + ದರ್ಶಕ]

ಅಕ್ಷದಾಮ (ನಾ). ಜಪಸರ ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ದ್ಯೂತದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು : ಕೃತಕಮಾರ್ಗದ ಮೋಡಿಯಲಿ ಪರಿಚಿತನು ನೀನಲ್ಲಕ್ಷನಿಪುಲಕ್ರತುವಿಧಾನವನಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತರಜ಼ಿವರಿದನೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೧೩–೪೪). [ಅಕ್ಷ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಅಕ್ಷದೇವಿ (ನಾ). ಜೂಜುಗಾರ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷದೇವಿನ್ (ಅಕ್ಷ + ದೇವಿನ್)]

ಅಕ್ಷಧೂರ್ತ (ನಾ). ೧. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಮಾಡುವವನು. ೨. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗಾರನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವರಸೇನನೆಂಬೊಂ ಜೂದಾಡಿಯಕ್ಷಧೂರ್ತನೆಂಬೊಂಗೆ ಸಾ ಸಿ ರ ದೀನಾರಮಂ ಸೋಲ್ತು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪–೩). [ಅಕ್ಷ + ಧೂರ್ತ]

ಅಕ್ಷಪಟಲ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ. ೨. ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ಭಂಡಾರ. [ಅಕ್ಷ + ಪಟಲ]

ಅಕ್ಷಪಾದ (ನಾ). ೧. (ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ) ಗೌತಮ ಋಷಿ. ೨. ನ್ಯಾಯದರ್ಶನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು.
[ಅಕ್ಷ + ಪಾದ]

ಅಕ್ಷಫಲ (ನಾ). ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ : ಅಂದಿನ ಮನುಜರಕ್ಷಫಲದನಿತೆನಿಪ ರಸಾಯನಮನೆರಡು ದಿವಸಕ್ಕುಣ್ಬರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೨).
[ಅಕ್ಷ + ಫಲ]

ಅಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದ; ತಾಳ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥ : ಸಕಲಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮಮಪ್ಪ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಚಿಂ ತಾ ಪೀ ಡಿ ತ ನಾ ಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೭೦೯) ; ಚರಣ ಪದನವ ತೊಳೆದು ಥಗೆ ಡಾವರಿಸಲಕ್ಷಮನಾಗಿ . . . ಮೊಗೆದನು ಗರಳಮಯ ಜಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಮಣಿ (ನಾ). ಜಪಸರದ ಮಣಿ. [ಅಕ್ಷ + ಮಣ್ಶಿ]

ಅಕ್ಷಮಾಲೆ (ನಾ). ಜಪಸರ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಸರ. [ಅಕ್ಷ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷಮೆ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸದಿರುವಿಕೆ ; ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾ]

ಅಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲಾಗದ : ಅವನು ಮಾಡಿದ್ದು ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ ಅಪರಾಧ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ; ನಾಶವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ೬೦ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು. ☞ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕ್ಷಯ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ೩. ಯವೆ (ಒಷಧಿ. ೪). ೪. ಕಣ್ಣು. ೫. ಕಾರ್ಯ. ೬. ಕತ್ತಲೆ. ೭. ವನ. ೮. ತೆಂಗು. ೯. ಹಲಸು. ೧೦. ಮಾವು. ೧೧. ಬಾಳೆ. ೧೨. ಗುಣ. ೧೩. ಗುಹೆ. ೧೪. ನಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. "ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಕಾ ಯ ರ್ ಮ ಕ್ಕು ಕತ್ತಲೆಯಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಮಾವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ನಾರಿಯಕ್ಕು . . . ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ವನವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ತೆಂಗು ಹಲಸು ಬಾಳೆಗಳಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಗು ಣ ಮ ಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಗುಹೆಗಳಕ್ಕು" (ಶ ಬ್ದ ರ. ೨೫, ೨೬) ; "ಮಧು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಂಬರಮಪ್ಯೃತಾಕ್ಷರಂ ವಿ ಷ ಯ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವಕಕ್ಷಯಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯತೂಣೀರ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದರೂ ಬರಿದಾಗದ ಬತ್ತಳಿಕೆ ; ತವದೊಣೆ. [ಅಕ್ಷಯ + ತೂಣೀರ]

ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯೆ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತದಿಗೆ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೇಯಾಂಸನು ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ಆಹಾರದಾನಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯದಿನ : ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕೆಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮ ಮುನಿ ಪರಸೆ ಬಚಿಕ್ಕಕ್ಷಯತೃತೀಯೆಯೆಂದಖಿಲಕ್ಷಿತಿಗಂ ನೆಗಟ್ದುದಲ್ತೆ ತ ತ್ಪು ಣ್ಯ ದಿ ನ ಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬). [ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯೆ]

ಅಕ್ಷಯದಾನ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ದಾನ. ☞ 'ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯೆ' ಪ್ರಯೋಗ ಪರಾ. [ಅಕ್ಷಯ + ದಾನ]

ಅಕ್ಷಯಪದ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೋಕ್ಷ.
[ಅಕ್ಷಯ + ಪದ$_1$]

ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗದ ಪಾತ್ರೆ : ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ರುಚಿ ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಆಕೆಯ ಅಂಗೈಯ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ (ವೈನಿ. ೧೬೬). ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ.
[ಅಕ್ಷಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಕ್ಷಯಬೋಧ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅನಂತಜ್ಞಾನ. ೨. ಅನಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ; ತೀರ್ಥಂಕರ : ತಜ್ಜನಕೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿ ಸೋಪಾನಂ ತಾ ನಾ ದು ದು ಕೈವಲ್ಯಸುಧಾನಿಳಯಾಗ್ರಾರುರುಕ್ಷುಗಕ್ಷಯ ಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೩೧). [ಅಕ್ಷಯ + ಬೋಧ]

ಅಕ್ಷಯವಟ (ನಾ). ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಒಂದು ಪುರಾತನವಾದ ಆಲದ ಮರ. [ಅಕ್ಷಯ + ವಟ]

ಅಕ್ಷಯಸಮಯ (ನಾ). ಕ್ಷಯ ವಿ ಲ್ಲ ದ ಕಾಲ ; ನಿರಂತರವಾದ ಕಾಲ (?) : ನಯವಿನಿಮಯ ನಾನಾಮಂತ್ರದೂತಪ್ರಯಾಣಾಕ್ಷಯ ಸಮಯವಿಳಾಸೋಲ್ಲಾಸಿ ಸಂಗ್ರಾಮಿತಾಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೩).
[ಅಕ್ಷಯ + ಸಮಯ]

ಅಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸೌಖ್ಯ ; ಅ ನ ಂ ತ ಸು ಖ : ಮಾಡುವುದೆಮಗಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯಾನಂತಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಾ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೩). [ಅಕ್ಷಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಕ್ಷಯಾಧಾನ (ನಾ). = ಅ ಕ್ಷ ಯ ಪಾ ತ್ರೆ : ಚಿರಜೈತ್ರಮಿಂದೆಲ್ಲಿ ಅಸುಗೆಯಾ ಕಾನಂ? ಎಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕೃಷ್ಣೆಯಕ್ಷಯಾಧಾನಂ? (ಗಿಳಿವಿಂ.೧೧೭–೪).
[ಅಕ್ಷಯ + ಆಧಾನ]

ಅಕ್ಷರ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣ. ೩. "ಒಂದು ಸಲದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವಷ್ಟರ ಪದಭಾಗ" (= Syllable. ಇಂಕನಿ). ☞ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಒಂದು ಅಥವಾ ಹಲವು ವ್ಯಂಜನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅಥವಾ ತನಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸ್ವರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— "ಅಕ್ಷರ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅ, ಕ್ಷ, ರ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ೪. ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಬರಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ; ಲಿಪಿ : ಇಲ್ಲಿರುವ ಅ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನುಬರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ : ಅವನ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಓದುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಪತ್ರ. ೭. ಮಾತು. ೮. ಬ್ರಹ್ಮ. ೯. ವಿಷ್ಣು. ೧೦. ಶಿವ. ೧೧. ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೧೨. ಕೀರ್ತಿ.

೧೩. ಮೋಕ್ಷ. ೧೪. ನೀರು. ೧೫. ಆಕಾಶ. ೧೬. ತಪಸ್ಸು. ೧೭. ಧರ್ಮ. ೧೮. "ಮೂಲಕಾರಣ" (ಗಂಗಾಮು). ೧೯. ಪ್ರಣವ. ೨೦. ಕತ್ತಿ. ೨೧. ಅಪಾಮಾರ್ಗ (= ಉತ್ತರಣೆ). ೨೨. ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ (ಒಷಧಿ. ೪). "ಅಂಬರಮುಪುನರ್ಥವಂ ವಿವಿಧವರ್ಣಮುಸಂಗತಕೀರ್ತಿ ಶುಭ್ರಮುಕ್ಷರಮೆನಿಸಿರ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರಕಲ್ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆದ ಕಲ್ಲು; ಶಿಲಾಶಾಸನ: ತಟ್ಟಗ್ಗೆಜೆಯ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಜೆ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ ಅಲ್ಲಿನ್ಹಾ ವಸೆಲ್ (ಎಕ. II, ೩೫–೫; 800). [ಅಕ್ಷರ + ಕಲ್ಲು]

ಅಕ್ಷರಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆ: ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ–ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಂಜನ್.೮೯). [ಅಕ್ಷರ + ಕಾರ್ಖಾನೆ]

ಅಕ್ಷರಕೇವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮಂ ವರ್ತಿಸಿ ಮತ್ತಮಕ್ಷರಕೇವಳಿ ದೂತಚೇಷ್ಟೆ ಮೊದಲಾಗಿರಲಾ ಬಿಚ್ಚುವಂ ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಮೊಚ್ಚತಂ ನೋಡಿದೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೬ ವ).
[ಅಕ್ಷರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]

ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ: ವೇದಖಂಡಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಖಂಡಿಕ ತರ್ಕ್ಕವಕ್ಷರಖಂಡಿಕ × × × ಗಳುಗಗ್ರಾಸನವಿನಿತುವಂ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೬೪; 1169).
[ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕೆ]

ಅಕ್ಷರಗಣ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯಗಣ (ᑌ – –), ಮಗಣ (– – –), ತಗಣ (– – ᑌ), ರಗಣ (– ᑌ –), ಜಗಣ (ᑌ – ᑌ), ಭಗಣ (– ᑌ ᑌ), ನಗಣ (ᑌ ᑌ ᑌ), ಸಗಣ (ᑌ ᑌ –) ಎಂಬ ಎಂಟು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ಗಣ]

ಅಕ್ಷರಚಣ (ನಾ). ಓದುಬರಹದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ. [ಅಕ್ಷರ + ಚಣ₁]

ಅಕ್ಷರಚುಂಚು (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚಣ. [ಅಕ್ಷರ + ಚುಂಚು₁]

ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ. [ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತ]

ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು: ಉದಾ— "ಉಮಾಧವಂಗೆ ವಂದನಂ": ಶಿವನಿಗೆ ವಂದನೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಉಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಾಧವಂಗೆ [= ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ] ವಂದನೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ವಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.
[ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತಕ)]

ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಯಗಣ, ಮಗಣ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಣಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಛಂದಸ್ಸು. [ಅಕ್ಷರ + ಛಂದಸ್ಸು]

ಅಕ್ಷರಜೀವಕ (ನಾ). ಬರವಣಿಗೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಶಾನುಭೋಗ; ಕುಲಕರಣಿ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರಜೀವಕಃ – ಈ ೨ ಸೇನಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೨). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಕ]

ಅಕ್ಷರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಜೀವಕ: "ಅಕ್ಷರಜೀವಿ ಚಿತ್ರಕಾಯಸ್ಥನೆನೆ ಸೇನಭಾಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಿ]

ಅಕ್ಷರಜ್ಞ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ: ಓದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಅಕ್ಷರಜ್ಞನಲ್ಲ ವಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಗಂಧರ್ವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕರ ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯವು ಬಲುದೊಡ್ಡದು (ಸಾಹಿವಿ. ೭೦). [ಅಕ್ಷರ + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]

ಅಕ್ಷರಪುರುಷ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪರಮಾತ್ಮ.
[ಅಕ್ಷರ + ಪುರುಷ]

ಅಕ್ಷರಮಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳ ಅನುಕ್ರಮದ ಪಾಠ; ವರ್ಣಮಾಲೆ. 'ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ' ಪರಾ.
[ಅಕ್ಷರ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷರರೇಖೆ (ನಾ). ಬರಹ: ಅವಳೊಳ್ಳಸಿಜ ವಳಿ ರೇಖೆಗೆಟ್ಟುವು ನೊಸಲಕ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ರರೇಖೆಯೊಡನೆ ಮಧುರಾಧಿಪನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೪).
[ಅಕ್ಷರ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಓದುಬರಹ: ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾರಿ ಮೂರುದಿನದ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ? (ತುಂಗಭ. ೮). 'ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಜೋಡಣೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ವೃತ್ತ; ವಸಂತತಿಲಕ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ: ದಿಟದ ನಾಮಂಗಳ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿಗೆ–ಪೂ, ಮರಂ, ಹೊತ್ತಗೆ, ಕವಳಿಗೆ, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಷರಶಃ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು; ಅಕ್ಷರ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ. ೨. ಅಕ್ಷರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿವರದಲ್ಲೂ: ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಓದುಬರಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನು. ೨. ಓದುಬರಹ ಬಾರದವನು: ಆ ಅಡಿಗೆಯ ಮಾಣಿಯು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅಕ್ಷರಶತ್ರುವಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೨). [ಅಕ್ಷರ + ಶತ್ರು]

ಅಕ್ಷರಸಂಕೇತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ (✽).
[ಅಕ್ಷರ + ಸಂಕೇತ]

ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಂಕೇತ(ಗಳು). ಉದಾ—ಸ್ವರ, ವ್ಯಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ. ☞ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಕರಣಂ" ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ. ೨. ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮೆನಲ್ಕೊಂದು ಖಠಫರಮುದೆರಡಕ್ಕು ಗಡಬಲಂ ಮೂಜಕ್ಕು ಘಢಭವಂ ನೆರೆ ನಾಲ್ಕು ಜಣಮಶಮುದೈದು ಚತಷಮಾಜು ಛಥಸಮುದೇಳು ಜದಹಮೆಂಟು ಅಜು ಝಧಳಮೊಂಬತ್ತು ನಂ ಸೊನ್ನೆಯಿಂತಿವಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪–೧೦).
[ಅಕ್ಷರ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಕ್ಷರಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ. [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಸ್ಥಾನ]

ಅಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ) ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ಓದುಬರಹ ಬಲ್ಲವನು: ನಾವು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಥನಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅಕ್ಷರ + –ಸ್ಥ]

ಅಕ್ಷರಾಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಣಿತ: ಅದು ಅಕ್ಷರಾಂಕ ಗಣಿತ, ಅಕ್ಷರಗಳೇ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲುವು (ತುಂಗಭ. ೨೦). [ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕ₂ + ಗಣಿತ]

ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕ (ಗು). ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅಕ್ಷರರೂಪಂ = ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕನಾದ (ಶಮದ. ೬೫ ಟೀಕ). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಆತ್ಮನ್ + –)]

ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು. ೨. ಮಗುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವ ಶುಭಕಾರ್ಯ; ಓನಾಮು ಪೂಜೆ. [ಅಕ್ಷರ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥ: "ಪ್ರತಿಭೆ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ "ಹೊಳಹು" (ಭಾರಮಿ. ೧೬೨). [ಅಕ್ಷರ + ಅರ್ಥ]

ಅಕ್ಷರುಚಕ (ನಾ). "ಸೋರುಪ್ಪು" (ಗಂಗಾಪು). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರೇಖೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ, ನೇರಗೆರೆ. [ಅಕ್ಷ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷವತಿ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ; ಜೂಜು. [ಸಂ. ಅಕ್ಷವತೀ]

ಅಕ್ಷವಲಯ, ಅಕ್ಷವಳಯ (ನಾ). ಜಪಸರ: ವನಿತೆಯ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷವಲಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೪). ಅಕ್ಷವಳಯ: ಬಕುಳದ ಪೂವಿನಕ್ಷವಳಯಕ್ಕೆ ದುಕೂಲದ ಚೆಲ್ವಸಪ್ಪಸಾಳಿಗೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೦). [ಅಕ್ಷ + ವಲಯ]

ಅಕ್ಷವಳಯ 'ಅಕ್ಷವಲಯ' ನೋ.

ಅಕ್ಷವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷಸೂತ್ರ (ನಾ). ಜಪಸರ: ಪರಶುಫಳಾಕ್ಷಸೂತ್ರ ವರದೋಚಿತ ಚಿಹ್ನ ಚತುರ್ಭುಜಂ (ಆದಿಪು. ೧–೮). [ಅಕ್ಷ + ಸೂತ್ರ]

ಅಕ್ಷಹೃದಯ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದ ಮರ್ಮ, —ಒಳಗುಟ್ಟು. [ಅಕ್ಷ + ಹೃದಯ]

ಅಕ್ಷಾಂತಕ (ನಾ). ಅಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಹನುಮಂತ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂತಕ]

ಅಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೂಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾಂಶ (ನಾ). ಅಕ್ಷರೇಖೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಭೂಗೋಳದ ಅಕ್ಷರೇಖೆಯನ್ನು ೧೮೦ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಭಾಗಿಸಿ ಈ ಭಾಗಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗೋಳದ ಮೇಲ್ಮೈಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದಂತೆ ಭಾವಿಸಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರೇಖೆ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂಶ]

ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆ (ನಾ). ಕೃತಕ ಭೂಗೋಳದ ಅಥವಾ ಭೂಪಟದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ: ಹೀಗೆ ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವುಳ್ಳ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಿಂದಲೂ ಎಳೆಯಬಹುದು. ಈ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷಾಂಶವೃತ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಯಿಂದ ಆಗಿರುವ ವೃತ್ತ: ಈ ಅಕ್ಷಾಂಶ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದಿಂದ ಎಣಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷಾಗ್ರ (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮರದ ತುದಿ. [ಅಕ್ಷ + ಅಗ್ರ]

ಅಕ್ಷಾರ₁ (ಗು). ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾರ₂ (ನಾ). ಅಕ್ಷರ; ಲಿಪಿ: ಅಕ್ಷಾರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತಯಿದು ವರಹನ ಗ್ರಾಮ[ವ]ನೂ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೩೨–೧೨; 1540); "ಅಕ್ಷಾರ ವಿಶೇಷರೇಖೆ ಗೃಹಮುಟ್ಟುಗಳುಂ ಪೊರೆ ಮಾತ್ರೆಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಷಾವಳಿ (ನಾ). ಜಪಸರ: ತೊಳಗುವ ಹಾರಮನಾಗಳ್ ತಳೆವಂತಿರೆ ನೆಲಕೆ ಬೀಳ್ವಿನಂ ಪಿಡಿದಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಳೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೧). [ಅಕ್ಷ + ಆವಳಿ (= ಆವಲಿ)]

ಅಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ರಂಧ್ರ: ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೭೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೇ ಕಿವಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು: "ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣಂ . . . ಎನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೧). [ಅಕ್ಷಿ + ಕರ್ಣ]

ಅಕ್ಷಿಕೂಟಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಕೂಟಕ]

ಅಕ್ಷಿಗತ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ; ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಇರುವ. ೨. ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುವ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆಯಂತಿರುವ; ಅನಿಷ್ಟ: "ಅಕ್ಷಿಗತಃ ದ್ವೇಷ್ಯಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಯಃ, ಅಸಮ್ಮತಃ – ಈ ೪ ಅನಿಷ್ಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೧೧). "ಅಕ್ಷಿಗತನಸಮ್ಮತನೆನಲನಿಷ್ಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೭). [ಅಕ್ಷಿ + ಗತ]

ಅಕ್ಷಿಗಾವುದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?): ಪಕ್ಷಿಗಾವುದಕೊಂದು ಪಟ್ಟಣ ನಿಂತೀತು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಕ್ಷಿಗಾವುದಕೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಗಳಾದ[ದಾ]ವು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೧೧–೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಗಾವುದ]

ಅಕ್ಷಿತಾರಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗೊಂಬೆ: "ಕನೀನಿಕಾನಾಮ ಮಕ್ಷಿತಾರಕಮುಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೦–೧೭). [ಸಂ. ಅಕ್ಷಿತಾರಕಾ (ಅಕ್ಷಿ + ತಾರಕಾ)]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ್ಮ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ್ಮ]

ಅಕ್ಷಿಭ್ರಮು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಚಲನೆ. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಕ್ಷಿ + ಭ್ರಮು]

ಅಕ್ಷಿಮಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು (?): ಈ ಮಹಾಪರೂತದುಳ್ ಅಕ್ಷಯಕೀರ್ತಿ ತುನ್ತಕದ ವಾರ್ಧ್ಧಿಯ ಮೇಲದು ನೋನ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿಮ್ ಅಕ್ಷಿಮಣಕ್ಕೆ ರಮ್ಯ ಸುರಲೋಕಸುಕಕ್ಕೆ ಭಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೧–೪; 700). [ಅಕ್ಷಿ + ಮನ ?]

ಅಕ್ಷಿಮಧ್ಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿತಾರಕ: "ಕನೀನಿಕೆಯದಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಮಧ್ಯ]

ಅಕ್ಷಿಮೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೊದಲು; ಕಣ್ಣಿನ ಕುಣಿಕೆ; ಮೊದಲುಗಣ್ಣು: "ಅಕ್ಷಿಮೂಲಂ ಪೂರ್ವನೇತ್ರಮೆನೆ ಮೊದಲಗಣ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೩). [ಅಕ್ಷಿ + ಮೂಲ]

ಅಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಗ]

ಅಕ್ಷಿರೋಮ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು; ಎವೆ: "ಅಕ್ಷಿರೋಮಂ ಪಕ್ಷ್ಮಮೆಂದೊಡೆವೆಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೩). [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಮ]

ಅಕ್ಷಿವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು. [ಅಕ್ಷಿ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಕ್ಷಿಶೂಲೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿರೋಗ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶೂಲೆ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರವಣ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರುತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ವಿಚಾರಿಸು: ಈ ತೆಜದಿಂ ಅಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖಿಸುತ್ತಿಹುದೆಂದನು ದೇಶಿಕನು (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೨೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದವು "ಲಕ್ಷಿಸು" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಕ್ಷಿ + –ಇಸು]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಅದುರುವುದು; ಕಣ್ಣಿನ ಮಿಟುಕು. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದ]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದನ]

ಅಕ್ಷಿಹೀನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ: "ಅಂಧಂ ಸಮಂತಕ್ಷಿಹೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪–೪೦). [ಅಕ್ಷಿ + ಹೀನ]

ಅಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾಗದ; ಬಡವಾಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಮುನಿಪಶ್ರೇಣಿಗಳವಾಙ್ಮನಸುಗಳಿಗಕ್ಷೀಣಪದದಲಿ ಮೂಜಿತೋಱುವ ನಿರುಪಮಿತಮೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೦–೭೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಬಂದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿರಬಹುದಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಊಟಮಾಡಿದರೂ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ ಮುಗಿಯದಂತಿರುವ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).
[ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಅಶನ)]

ಅಕ್ಷೀಬ (ಗು). = ಅಕ್ಷೀವ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀವ (ಗು). ೧. ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರದ. (ನಾ). ೨. ನುಗ್ಗೆಯ ಗಿಡ. ೩. ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ತುಳಿಯದ. ೨. ಮುರಿಯದ. ೩. ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮಮುನಿ ಪರಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). = ಅಕ್ಷುಭಿತ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೂಣ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಳಾಭಾರಕ್ಷಮಾಕ್ಷೂಣನಂ ಅಂತು ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಪೂರ್ಣನಪ್ಪ ಮಗನನಮೋಘಂ ಪಡೆವೆನೆಂಬುದ್ಯೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೪, ವ).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಅಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷಿಮಾಡದ ಭೂಮಿ. ೨. ತಕ್ಕುದ್ದಲ್ಲದ, ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಗೋಣಿಮರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ).=ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ೧: ಇವರ ಬಳಿಯಲಿ ಬಿಂಕದೆರಡಕ್ಷೋಣಿ ಬಲವದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೦). [ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಕ್ಷೋದ (ಗು). = ಅಕ್ಷೋಭ ೧. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ತಳಮಳವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥೈರ್ಯ. ೩. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ; ತಳಮಳಿಸದ; ಕದಡದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ೨: ಕರಿಗಳ್ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೀಕೃತಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಬತ್ತುಸಾಸಿರಮಂತೊಂದು ಗಜಕ್ಕೆ ನೂಱು ರಥಮಂತಾ ಸ್ಯಂದನಕ್ಕೊಂದಱೊಳ್ ತುರಗಂ ನೂಱನಿತುಂ ತುರಂಗದಳಮೊಂದೊಂದರ್ಕೆ ನೂಱಾಳ್ ತಗುಳ್ದಿರೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಕ್ಷೋಳ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟ: ಗಿರಿಪ್ರಭವಮುದಕ್ಷೋಳಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ೨೧,೮೭೦ ಆನೆ, ೨೧,೮೭೦ ರಥ, ೬೫,೬೧೦ ಕುದುರೆ, ೧,೦೯,೩೫೦ ಕಾಲಾಳು–ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ: ಒಂದು ಸಾಮಜಮೊಂದು ತೇರ್ ಮೂಱಶ್ವಮೆಯ್ದು ಕಾಲಾಳ್ಗಳ್ ಪತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಸಂದ ಪತ್ತಿ ಮೂಱಾಗೆ ಸೇನಾಮುಖಮಾಮೂಱು ಗುಲ್ಮಂ ಮೂಱುಗುಲ್ಮಕ್ಕೊಂದು ಗಣಮವು ಮೂಱುವಾಹಿನಿ ತತ್ತ್ರಯಂ ಪೃತನಾಖ್ಯೆ ಪೃತನೆಗಳ್ ಮೂಱೊಂದಿ ತೋಱೆ ಚಮೂ(ವದು) ಮೂಱನೀಕಿನಿ ಪತ್ತನೀಕಿನಿಯಕ್ಷೌಹಿಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩–೮). ೨. ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೇರೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿವರಣೆ: ೯,೦೦೦ ಆನೆ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ ರಥ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ ಕುದುರೆ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ ಕಾಲಾಳು – ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ. 'ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಖಂಡ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ; ಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಣ (ಗು). = ಅಖಂಡನ. [ಸಂ. ಅಖಂಡನ]

ಅಖಂಡದೀಪ (ನಾ). ಸದಾ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪ; ನಂದಾದೀಪ: ಆ ಊರಿನ ಈಶ್ವರಾಲಯಕ್ಕೂ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಅಖಂಡದೀಪಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೪).
[ಅಖಂಡ + ದೀಪ$_1$]

ಅಖಂಡನ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ; ಮುರಿಯದ. ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರ. (ನಾ). ೩. ಖಂಡಿಸದಿರುವಿಕೆ. ೪. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಪತ್ರ (ನಾ). (ಪರಂಗಿ, ಮರಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಎಲೆಗಳಂತೆ) ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ ಎಲೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪).
[ಅಖಂಡ + ಪತ್ರ]

ಅಖಂಡಸುಖ (ನಾ). ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ ಸುಖ; ಪೂರ್ಣಸುಖ: ನೃಪತಿ ಕಂಡನಖಂಡಸುಖೈಕಭಾಗಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೯).
[ಅಖಂಡ + ಸುಖ]

ಅಖಂಡಸೌಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತೈದೆತನ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಸೂಳೆತನ; ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿತನ (ಉಕ).
[ಅಖಂಡ + ಸೌಭಾಗ್ಯ]

ಅಖಂಡಿತ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸಿಲ್ಲದ; ಕತ್ತರಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ: ಏನಖಂಡಿತಮೊ ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ರಾಜರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫); ಅಖಂಡಿತಮಭಿಮಾನಮದನೆ ಬಲ್ವಿಡಿವಿಡಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೫–೫೩). ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರ. ೩. ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲದ; ಖಂಡನೆ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ ಕಾಯಕ; ಸಂತತವಾದ ಕಾಯಕ: ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕದ ಅಖಂಡಿತರ ಕಂಡೇವು (ಕಾಲಸಂ. ೧೨–೭). [ಅಖಂಡಿತ + ಕಾಯಕ]

ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿಯಾಗದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು: ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲದ ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಬಸವ. ೯೪೨).
[ಅಖಂಡಿತ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಲ್ಲದ. ೨. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಪಗಲ್ ಕಡುಕೊರ್ವಂ ಪಡೆದಿರ್ಪಿನಂ ರಘುತನೂಜಾಖರ್ವ ಚಾತುರ್ಬಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೩೨); ಅತಿಬಳ ಮೂಕದಾನವನೆನಿಪ್ಪವನೊರ್ವನಖರ್ವಗರ್ವಸಂಯುತಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅಖರ್ವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ; ಮಹತ್ತಾದ ಭಕ್ತಿ : ನೋಡ ಲೇಕೋರಾಮಿತಂದೆಗಳಖರ್ವಭಕ್ತಿಯೊಳು ಶಿವ ಶಿವ ಎಂದು (ಗುರುಚಾ. ೨-೬೮). [ಅಖರ್ವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಖಲು 'ಅಕ್ಕಲ್ಸು$_3$' ನೋ.

ಅಖಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೇಡಿ : "ಅಖಲ್ಯ –ಹೇಡಿ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೯೫) ; ಶಲ್ಯಂ ಸತ್ತಿಂಬಚಿಯಮಖಲ್ಯಂ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಗರೆದ್ಯೆ ಚಿಃ ಖಲ್ಯನೆನೆ ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟುದಮೂಲ್ಯಯಶೋರತ್ನಮೆಂಬುದಂ ಮಾಸು ವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೭–೨೪) ; ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂ ದಖಲ್ಯಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೩). ೨. ಅಪ್ರಯೋಜಕ ; ನಿಸ್ಸಾರ : ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಕೃಷ್ಟ ದುಷ್ಟಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ[ರಂ] ನಿರಂತರ ದಿಗಂತರೋಪಗತ ದುರ್ಯಶಃಪ್ರಾಪ್ತರಂ ದುರಾತ್ಮರನಖಲ್ಯರಂ ಬಚಿಕ ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿನೀತರಂ ವಿಕೃತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೮) ; ನೆರೆದೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ತಲೆಯೆಜಕ ಮಾದುದಿಂದೆನಗೀ ದುಶ್ಚರಿತರನಿವಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಮಯೋಗ್ಯರನಖಲ್ಯರಂ ನಿರ್ಗುಣರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೮). 'ಅಶಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ?]

ಅಖಾಡ 'ಅಕ್ಷಡ' ನೋ.

ಅಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಡದ; ಅಗೆದು ಮಾಡಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ. ೩. ಕೊಲ್ಲಿ. ಉದಾ— ಬಂಗಾಳ ಅಖಾತ. [ಸಂ.]

ಅಖಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲಾಗದ. ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಖಾರಿ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಖಿನ್ನ (ಗು). ಖಿನ್ನನಾಗದ; ವಿಷಾದವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲ, ಅಖಿಳ (ಗು). ಕೊರೆಯಿಲ್ಲದ; ಇಡಿಯಾದ; ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ. **ಅಖಿಳ** : 'ಅಖಿಳವೇದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲಾಂಡ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚ. [ಅಖಿಲ + ಅಂಡ$_2$]

ಅಖಿಳ 'ಅಖಿಲ' ನೋ.

ಅಖಿಳವೇದಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು ; ಸರ್ವಜ್ಞ : ರಸಭಾವ ಸಮನ್ವಿತನೆಂದು ಸುಭಗನೆಂದಖಿಳವೇದಿಯೆಂದನ್ವಿತನೆಂದು ಸಮಗ್ರನೆಂದು ಸಲೆ ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧರೆ (ಜಾತತಿ. ೨೪–೪೩).
[ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ವೇದಿ]

ಅಖಿಳಾದ್ವೈತ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅದ್ವೈತ: ನಿರ್ವಿಭವವಂತಲ್ಲ ಕೇಳಿರೆ ಪಾರ್ವತೀಶದ್ವೈತವೆಂಬುದದೊರ್ವನಖಿಳಾದ್ವೈತವದು ತಾನಂ ತುಮಲ್ಲದೆಯು (ಬಸಪು. ೫೧–೧೮). [ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ಅದ್ವೈತ]

ಅಖಿಳಾಹುತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಆಹುತಿ: ಬೆರಳ ಸಮಿಧೆಯ ಲಡಗಿನಖಿಳಾಹುತಿಯ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯).
[ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ಆಹುತಿ]

ಅಖೇರ 'ಆಖೈರು' ನೋ.

ಅಖೋಟ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡ (ಗು). ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಇಡಿಯಾದ; ಪೂರ್ಣ: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂಗಳೊಳವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ – ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ ವಖ್ಖಾಣಂ . . . ಅಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡಂ . . . ಖೊಪ್ಪರಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಖಂಡ (< ಸಂ. ಅಖಂಡ) ; ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಖಂಡ]

ಅಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ. 'ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] : "ಅಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದರ್ಥ . . . ಇತರರು ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಇವರು [= ಸಾಂಖ್ಯರು] ಆ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದೇ ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ" (ಹಿಂದಸಾ. ೫೧).
[ಅಖ್ಯಾತಿ + ವಾದ]

ಅಗ–$_1$ (ನಾ). ಒಳಗು, ಒಳಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ. ℙ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಇದು 'ಅಗಂಗೊಳ್' 'ಅಗಪಡು' ಮೊದಲಾದ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ "ಅಗ–", "ಅಗಂ–" ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗ]

ಅಗ$_2$ (ಗು). ೧. ನಡೆಯಲಾರದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಹಾವು. ೫. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ : ಬೆದರು ಗಣ್ಣಾಗುತ್ತೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳೀನನೊ ಸುದೂರವನಗಂಗೊಳ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೭–೨೨೨). [ಅಗ–$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಗಚಾಟಲು, ಅಗಚಾಟಲೆ, ಅಗಚಾಟು, ಅಗಚಾಟ್ಲು (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಶ್ರಮ. **ಅಗಚಾಟಲೆ** (÷). **ಅಗಚಾಟು** : "ಈ ಸೌಂದರ್ಯ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿ ಅಗಚಾಟನಲ್ಲಿ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ" (ನಟಸಾ. ೬೨೮). **ಅಗಚಾಟ್ಲು** : ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಶೇರಿ ಅಗಚಾಟ್ಲು ಬೀಳುವಂತಾ ಕನಸು ಕಂಡೆ ನಾನು (ಯನಳ. ೭೫).

ಅಗಚಾಟಲು ಪಡು, ಅಗಚಾಟಲು ಬೀಳು = ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟುಕೊ ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ.

[ದೇ. ?. ‖ ತೆಲು. ಅಗಚಾಟುಲು, ಅಗಚಾಟ್ಲು = ಕಷ್ಟ, ಆಪತ್ತು]

ಅಗಚಾಟಲೆ 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟು 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಲು 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಲುಮಾರಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವನು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಗಚಾಟ್ಲು (< ಅಗಚಾಟಲು) + ?. ‖ ತೆಲು. ಅಗಚಾಟ್ಲಮಾರಿ = ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು, ದುಷ್ಟ]

ಅಗಚಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ : ಯಿೂ ಉಭಯ ಗ್ರಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಿರುವ ಅಗಚಿಗದ್ದೆ ಮಾನಿಯಲ್ಲಿ ಮಠಾ ಕಟ್ಟಿಶಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೭–೧೩ ; 1774). [ಅಗಚಿ$_0$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಅಗಚಿತಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ತಂನ ನಡಸಿದ ಎಳೆಯರು ಅಗಚಿತಡ ಕೆ[ೕ]ತನು ಪಟ್ಟವಳಿಯೆ ಮಸಣನ ಕೂಡೆ ಕಾದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩–೯ ; 1115). [?]

ಅಗಚು 'ಅಗಲ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಅಗಜಾತೆ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ.
[ಸಂ. ಅಗಜಾತಾ (ಅಗ + ಜಾತಾ)]

ಅಗಜಾರಮಣ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿ ; ಶಿವ.
[ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ರಮಣ)]

ಅಗಜೆ (ನಾ). = ಅಗಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗಜಾ]

ಅಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಇಂದ್ರ)]

ಅಗಜೇಶ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಈಶ)]

ಅಗಟವಿಗಟ 'ಅಕಟವಿಕಟ' ನೋ.

ಅಗಟು (ನಾ). ಕಮಟು ವಾಸನೆ; ಮಣಕು ವಾಸನೆ: ಮೃದುವಾದ ಉರಗತಲ್ಪನು ತಾನು ಹಸಿಬಾಣತಿಯ ಅಗಟ[= ಅಗಟನ] ಮಂಚ ದೊಳಿಪ್ಪನೇ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೩೦–೫). [?]

ಅಗಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ; ದುಷ್ಟ. ೨. ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಏಳುನೂಱಿಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ ಭಾವವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಅಗಡವೇಕಯ್ಯಾ? (ಮಪೇಮ್ಮ. ೨೩). [ಸಂ. *ಅಘಟ?]

ಅಗಡತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ: ಅವನು ಅಗಡತನದಿಂದ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿ ತೀಡಿ ಜೇಗೈದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಬದುರೆ. ೨೧೯).

[ಅಗಡ + –ತನ]

ಅಗಡದತ್ತ (ಗು). ಥಾಂಡಿಗ: ಅಗಡದತ್ತ ಕುದುರೆ (ಉಕ. ೬).

[ಅಗಡ + ?]

ಅಗಡದಿಗಡ (ನಾ). ಒರಟ; ತುಂಟ: "ಅಗಡದಿಗಡ – ಎಟ್ಟತನ" (ಜಾನಕೋ). [ಅಗಡ + ದಿಗಡ]

ಅಗಡವಿಗಡ 'ಅಕಟವಿಕಟ' ನೋ.

ಅಗಡಾನೆ (ನಾ). ತುಂಟ ಆನೆ: ಅಗಡಾನೆ ಬಿಗಿದು ಬಲ್ಪಿಡಿಯಿತ್ತಲ್ಲಾ ಜಗವೆಲ್ಲವ (ಅದವ. ೩೧). [ಅಗಡ + ಆನೆ]

ಅಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಗಡಿಸಿದರಡವಿಯನು ಬಱಿಕೈದರು ಮಹಾವನವ (ಐಭಾಗ. ೧೦–೬೧–೧೭); ನಿಗಮಮಾರ್ಗಂಗಳನು... ಅಗಡಿಸುವ ಪಾಷಂಡಪಥದೊಳಿಗವ ಮಾಣಿಸಲೆಂದು (ಐಭಾಗ. ೧೦–೪೫–೨೭). [ಅಗಡು + –ಇಸು₁]

ಅಗಡೀದಿಗಡೀ (ಗು). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಅಗಡೀ ದಿಗಡೀ ಬೆಲೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಕೇಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಹುಚ್ಚಾಪಟ್ಟೆ ಬೈಸಿಕೊಂಡು ಜಗಳಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೭).

[← ಮರಾ. ಅಗಡೀದಗಡೀ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಗಡು (ನಾ). ೧. ಅವಿಧೇಯತೆ; ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಅಗಡಿನ ಪೆಂಡಿರೊಳ್ ವ್ಯವಹಾರಮಲ್ಲದೆ ಬೇಟಮಿಲ್ಲ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೩ ವ). (ಗು). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ತುಂಟ; ದುಷ್ಟ; ಒರಟ: ನೆರೆಮನೆಯವರು ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳು ಪಶುಗಳಗಡು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩); ಅಗಡು ಪುಷ್ಕರನಿತ್ತ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿ ಖತಿ ಮಸಗೆ (ನಳಚ. ೯–೩೭); ಮಹಿಷ ಖಳನೆಂಬಗಡು ರಕ್ಕಸನಹಿಮಿಷಾರಣ್ಯದಲಿ ತಪದೊಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮–೧೯).

ಅಗಡಾಗು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು: ಮಗನೀವೆನೆ ಪಾರಲೌಕಿಕವಗಡಹುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೧೩).

[< ಅಗಡ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಗಡು]

ಅಗಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ ಕುದುರೆ; ಪಳಗಿಸದಿರುವ ಕುದುರೆ: ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೫೨). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ (?): "ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ ಸಿತ ಕರ್ಕ ಎನಿಸುಗು; ಅಗಡುಕುದುರೆಯೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಗಡು + ಕುದುರೆ]

ಅಗಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು (?): ವಿಗಡಿಸಿದರೊಳಪೊಕ್ಕು ಸದ್ಮಕೀಷ್ಮಗಿತದುಃಖಸುಖಮಿತ್ತೊಡಮಗಡುಗೊಂಡಾಯಾ ಪದಾರ್ಥವನಾಳ್ದರಿಂದೆಹುದು (ವಿವೇಥ. ೪–೪೭). [ಅಗಡು + ಕೊಳ್₁]

ಅಗಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಸುರಪನೆಯ್ದುವನಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಕವಚವನು ನೀ ತೆಗೆದು ಕೊಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬೦೫. ೨೩–೭); ದೇವ ಎನ್ನನು ಅಗಡುಗೊಳಿಸದಿರು ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಾಂಧವ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೮–೪). [ಅಗಡುಗೊಳ್ + –ಇಸು₁]

ಅಗಡುತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ ನೊಣ ನುಂಗಿತ್ತು ಸುಂಗಿದ ನೊಣವ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗ[ಗು]ಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯ ಇದಜಗಡುತನವ ನೋಡಾ (ಪೋಳಿವಾ. ೨೧೬–೭೮೦); ಯಾದವನಗಡುತನಕೌಷಧಿಯ ಬಲ್ಲೆನು ಬಿಗಿದು ಕೆಡಹುವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೮); ಅಗಡುತನದಲಿ ಕೆಟ್ಟ ನಿನಗಿನ್ನಾರು ಗತಿಯೆಂದ (ಕೋಗಯ. ೨೫–೩೭); ಅಗಡುತನ ಮಾಡಬೇಡ (ಅಗ್ರಹ. ೩೫–೯).

[ಅಗಡು + –ತನ]

ಅಗಡುದನ (ನಾ). ತುಂಟ ದನ: ಹಳ್ಳಿ ತೋಟಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಬೇಲಿ ಅಗತ್ಯ; ಅಗಡು ದನಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು (ತರಜಿ. ೬೭).

[ಅಗಡು + ದನ]

ಅಗಡುದಾನವ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಾಕ್ಷಸ: ಅಗಡುದಾನವನಿವನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆವನೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫). [ಅಗಡು + ದಾನವ]

ಅಗಡುಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದವನು; ಥಾಂಡಿಗ: ಆ ಹೆಂಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ... ಆ ಹೆಂಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವರಂಥ ಇವರಂಥ ನಿನ್ನಂಥ ಅಗಡುಬೊಮ್ಮನ ಹಾಗೆ ಇರತಕ್ಕವರು ಇದ್ದರೆ ಸಗ್ಗಿಯಾಳು (ಮಾಮರಾ. ೧೩೭). [← ಮರಾ. ಅಗಡಬಂಬ]

ಅಗಡುಮಗ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಮಗ: ನಿನ್ನಗಡುಮಗನುತ್ಸಾಹವದ್ದುದು ಖೇದಪಂಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೫೧); ನಿನ್ನಗಡುಮಗನಾ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಂಗೆ ಸೇನಾಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ದನು (ತುರಂಗ. ೫೮–೭೧, ೭೨). [ಅಗಡು + ಮಗ]

ಅಗಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು: ಅಗಡು ಮಾಡಿದ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ವಿಗಡತನಕಂಜಿದರೊ ದುರಿತದ ಸೊಗಡಿಗಂಜಿದರೋ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೫೭); ಆ ಬಡಜನರನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಗಡುಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಸುಮುಚ. ೨೦೪). ೨. ಕೀಳುಮಾಡು; ತೆಗಳು: ಪಗೆಯನೇ ಕೊಂಡಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಬೆಗಡ ಬೆಳಸಿ ರಣಾಗ್ರಸುಭಟರನಗಡುಮಾಡಿ ವೃಥಾತ್ಮಕುಕ್ಷಿಂಭರಿಕರೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೬). [ಅಗಡು + ಮಾಡು₁]

ಅಗಡುಮೋಱಿ (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ, ಘೋರವಾದ ಮುಖ: ಹೊಗರೊಗುವ ದಾಡೆಗಳ ದಳ್ಳಿಸುವಗಡುಮೋಱಿಯ... ರಕ್ಕಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೬). [ಅಗಡು + ಮೋಱಿ]

ಅಗಡುವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಅಗಡುವಾತು: ಪಗೆಯ ಕೈವಿಡಿದೆಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರನಗಡುವಾಕ್ಯದಿ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸರಿಮಿಗಿಲ ಮಾನಸನೆಂದಹಂಕಾರದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೧೭–೭೧). [ಅಗಡು + ವಾಕ್ಯ]

ಅಗಡುವಾತು (ನಾ). ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ: ಮಗನಾದ ಲೀಲೆ ತಂದೆಗೆ ಬಂದ ಶೂಲೆಯೆಂಬಗಡುವಾತಿಗೆ ಬಂದೆನಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೫೮–೮೪).

[ಅಗಡು + ಮಾತು₁]

ಅಗಡುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ನಿಂದೆ ಮಾಡು: ಅಗಡುಹೇಳುವ ಅಣ್ಣಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೊಡುವರಿಲ್ಲದಿರೆ ಹಾವ ಹಿಡಿದ ಕೋಡಗದಂತಾದರು (ಕವಿಚ. I, ೨೦೮, ಸಗಜೊ). [ಅಗಡು + ಹೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಅಗಣಿ₁ 'ಅಗ್ಗಳಿ₁' ನೋ.

ಅಗಣಿ₂ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. (ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದವನು: ಭೀಷ್ಮನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಹರನ ಹವಣಲ್ಲಗಣಿತನ ಸಾಮದಲಿ ಮುಱಿಯಲು ಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೧೨). ೩. ಗಣನೆಗೆ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಗಣಿತದ ಶಿಶುವಿವನು ಕೋಟಯ ವಿಗಡರಿದಿರಿಗೆ ನೂಕಲಾಱನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ಪು. ೨೭೭). ೪. ಸಮೂಹ: "ಸಂದೋಹವಗಣಿತಂ ಸಕಲಂ ತತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). [ಸಂ.]

ಅಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಲಾಗದ; ಅಸಂಖ್ಯ. ೨. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಲ್ಲದ ; ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗತಿ$_1$(ನಾ). ೧. ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದುರ್ಗತಿ. ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಲುಗಡೆ : ಹುಟ್ಟೆಂದರೆ ಗತಿ, ಸಾವೆಂದರೆ ಅಗತಿ (ವಿಚಾಮುಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅಗತಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಕಾಕತ್ತಿಯ ಅಗತಿ ಭೈರೋಜನ ಮಗ ನಾಡೋಜನು ಮರ ಕಬುನ ಕೆಲಸಕೆ ವಿತ್ತಿಕಾಜರು ಯಿವರು ತುಬ ಮಾಡಿದರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೬೮–೧೪; 1378). [?]

ಅಗತಿಕ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಗತಿಕ; ದರಿದ್ರ: ಹಿರಿಯರ ಸೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಅಗತಿಕರಂತೆ ಕನ್ನಡಿಗರಲೆದಾಡುವುದು ಕನ್ನಡದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ (ವಿಚಾಮುಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಗತುಕೊ 'ಅಗುರ್' ನೋ.

ಅಗತೆ 'ಅಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಗತೆಹೊಲ (ನಾ). ಅಗೆದು ಹಸನುಮಾಡಿದ ಹೊಲ(?): ಕೋಳಿ ಕೆರೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ತೆಂ ಅಗತೆಹೊಲದ ಬ ಬೇಲಿ ಹೊರಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೨೭ ; 1748). [ಅಗತೆ (< ಅಗಟ್ಟಿ) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಅಗತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಬಾ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಆವಶ್ಯಕತೆ: ಆತನ ದಿನಚರಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಅಗತ್ಯ (ಕೃದೇವ. ೧೦) ; ಈಗ ನನಗೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಘವಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರು ಚಾಮುಂಡತರಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೫೯).

ಅಗತ್ಯಬೀಳು = ಆವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಗು : ಅವರಿಗಾದರೂ ಬಡಿಗ ಸಿಂಪಿಗ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದವರ ಅಗತ್ಯ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೪. ೬).

[ಸಂ. ಅಗತಿಕ ?. / ತಮಿ. ಅಗತ್ತಿಯವನ್ ; ತುಳು. ಅಗತ್ಯ ; ತೆಲು. ಅಗತ್ಯಮು ; ಮರಾ. ಅಗತ್ಯ]

ಅಗದ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಆರೋಗ್ಯ. ೩. ಔಷಧ ; ಮದ್ದು. ೪. ವಿಷಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಗದಂಕಾರ (ನಾ). ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವವನು ; ವೈದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗದತಂತ್ರ (ನಾ). "ವಿಷಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣೋಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ ಭಾಗ ಅಗದತಂತ್ರ" (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ೬೭). [ಅಗದ + ತಂತ್ರ]

ಅಗದೀ (ಅ). (ಉಕ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ; ಪೂರ್ತಿ: ಆಕೆಯ ನಡತೆಯು ಅಗದೀ ಸರಿಬರದ್ದರಿಂದ (ಉತ್ತಗೃ. ೭೯); ನೀನಾಡುವ ಮಾತು ಅಗದೀ ಸತ್ಯ (ಮೋಹಿನೀ. ೭೯); ಆವನು ಅಗದೀ ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗ (ಜಾನಕೋ). [← ಮರಾ. ಅಗದೀ]

ಅಗಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದವನು ; ಕೃಷ್ಣ ; ವಿಷ್ಣು : ಜಗದಾಧಾರಕನೈ ನೀನಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಗನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವನು ; ಶಿವ : ಅಗನಿವಾಸಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿಂತೆಂದನಾ ದಕ್ಷ (ನಿಭಾಗ. ೪–೪–೪). [ಅಗ$_3$ + ನಿವಾಸಿ]

ಅಗಪಡು, ಅಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಪಡು ; ಸೆರೆಯಾಗು ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ ; ವಶವಾಗು : ನರನೊಳ್ ಮುನ್ನಗಪಟ್ಟುದೊಂದಟಿಲೊಳಾಂ ಕೈಲಾಸ ಶೈಳೇಶನಂ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೮) ; ಜಗದೊಳಗೆ ನೆಗಟ್ದ ಪೂಲಿಯೊಳಗ(ಘ)ಪಟ್ಟರ್ ದೇವಸಿವಹವೆಲ್ಲಂ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೩೯ ; 1184). **ಅಗವಡು** : ಮೆಟ್ಟಿಪಟ್ಟಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ] ಪಟ್ಟು ಕೂಡೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಬಚಲ್ದಜಿಲ್ದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಪಲವುಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೮೨) ; ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಖಳರಿರ್ದಪರಂತವರ್ಗೇಕೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟಗವ[ಪಾಠಾಂ. ಘಪ] ಡುತಿರ್ಪೆ (ಸಮುಪ. ೧೫–೧೦೩). ೨. ನೋವು ಹೊಂದು ; ಕ್ಲೇಶಪಡು ; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : "ಅಗವಟ್ಟಂ ಮಿಗೆ ನೋವುವಟ್ಟನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೮) ; ಬಾಗುಳ ಪೆಬಸಿನಗವಟ್ಟಾಗಳುಮಿಾ ಕತದೊಳೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ರಾಯನೋಲಗಕೊರ್ಮೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಪಂ ಬಿಜಯಂಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪–೨೦). 'ಅಘಪಡು' ಪರಾ.

[ಅಗ–$_1$ + ಪಡು$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಗಪ್ಪಡು = ಒಳಪಡು, ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ; ಮಲ. ಅಗಪ್ಪೆಡುಕ ; ತೆಲು. ಅಗಪಡು, ಅಗ್ಗಪಡು = ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ]

ಅಗಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ : "ತರ್ದು ದಾರುಹಸ್ತಕ = ಅಗಪೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಪ್ಪೈ, ಅಪ್ಪೈ ; ಮಲ. ಅಗಪ್ಪಾನ್, ಅಪ್ಪ ; ತೆಲು. ಅಗಪ, ಅಬಕ]

ಅಗಭೇದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು ; ಇಂದ್ರ. ೨. ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಕೊಡಲಿ. ೩. ಸಿಡಿಲು.

[ಸಂ. ಅಗಭೇದಿನ್ (ಅಗ$_3$ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಗಮ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ ; ತಿರುಗಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗಮುಡಿ (ನಾ). ತಿಗುಳ-ಜಾತಿಯ ಗಂಡಸು, ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು ಇವರಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು (ಎಸಮೈ. IX, ೧). [?]

ಅಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಿ ಸೇರಲಾಗದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟುಕದ. ೩. ಕೂಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗಮ್ಯಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗಬಾರದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೂಡಬಾರದವರನ್ನು ಕೂಡುವುದು. [ಅಗಮ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಗಮ್ಯಾಗಮನ (ನಾ). ಕೂಡಬಾರದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೂಡುವುದು.

[ಸಂ. (ಅಗಮ್ಯಾ + ಗಮನ)]

ಅಗರ$_1$ 'ಅಗ್ರಹಾರ' ನೋ.

ಅಗರ$_2$ (ನಾ). "ಹಡಗದ ಹಿಂಭಾಗ, ಹಿಂಗೋಟು" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಗರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸು: ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಮೆನ್ನ ನಾಡೊಳ್ ತಲೆವಳ್ಳಿಗಳ ನಗರಂಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕಪಂ. ೧೨–೧೩). [ಅಗರ$_1$ + ಗೆಯ್]

ಅಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಗರಯ್ಯಂ ನೀತಿಮಾರ್ಗ್ಗ ಪೆಮ್ಮನಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚುಗೆಣ್ಮೆಯಾದಂ (ಎಕ. III, ತಿರುನ. ೯೧–೫ ; 921).

[ಅಗರ$_1$? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಗರಿ$_1$ 'ಅಗ್ಗಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೮). [?]

ಅಗರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗಿಡ. ℙ ಇದು ಇಲಿಗಳ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೨. ವಿಷಾಪಹಾರಿ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅಗರೀ]

ಅಗರು (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧: ಅಗರುವ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚ ಸಿರಿಕಂಡದೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು . . . ಬಸಂತಮಾಸದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೦); ಗೋಣಿ ಬಿಲ್ವ ಬೇವು ಅಗರು ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೩-೮). 'ಕಿರಿಯಗರು', 'ಕೃಷ್ಣಾಗರು', 'ಶ್ವೇತಾಗರು' ಪರಾ. ೨. = ಅಗಿಲ್ ೨: ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕುಮವನಿಂಪುಗರ್ಪುರವನಗರುಮಂ ಸಾದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯); ನಿರ್ಜರರ ನಾಕಲೋಕಕೆ ದಾಳಿಯ ಇಟ್ಟುದಿರದಗರು ಧೂಪದ ಧೂಮುಮೆಣ್ದೆಸೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಮುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಂ (ಚೆಬಪು. ೬-೫೨).

[ಸಂ. P 'ಅಗುರು$_3$' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಗರುಗಂಧ (ನಾ). = ಅಗಿಲುಗಂಧ. [ಅಗರು + ಗಂಧ]

ಅಗರುಧೂಪ (ನಾ). = ಅಗುರುಧೂಪ. [ಅಗರು + ಧೂಪ]

ಅಗರುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಊದುಬತ್ತಿ. [ಅಗರು + ಬತ್ತಿ]

ಅಗರ್ತೆ 'ಅಗಟ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗರ್ಹಿತ (ಗು). ನಿಂದ್ಯವಲ್ಲದ: ಮಿಗೆ ದುಷ್ಕರಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತಪ್ರಾಯಮುಕ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಅಗಲ್$_1$, ಅಗಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ತೊರೆ: ಮೋಹಮುಗಲ್ದಿವಲ್ವಿಷಯಂಗಳನಾತ್ಮವಶಕ್ರಮವಿದು (ಎಕ. II, ೯೫-೩; 700); ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿನಾವನನಗಲಲ್ ನೀತಿನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧); ತಪಂಬಟ್ಟು ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಂಬರೆಗಂ ಗುರುಗಳನಗಲದಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೯-೧೦); ನೀನುಮಗಲ್ದೆಯಿನ್ನೆನಗೆ ಪೇೞ್ ಪೆಱರಾರೆನಗಾಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩); ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬); ಅಗಲ್ದಿನಿಯನ ತೋಱಿಸು ಬಾ ಬಾ ಯೆಂದು ಮುಗುದೆ ಬಿದ್ದಳು ಚರಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೫೫). ೨. ವಿಶಾಲವಾಗು. 'ಅಗಲುರ' ಪರಾ. ಅಗಲು$_1$: ೧. ತೋಱಿ ಮಱುದಿನವಗಲಿಹೋದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಪರಿ. ೧-೧೮); ಹಿಂಡನಗಲಿದ ಹುಲ್ಲೆಯ ನಸೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಗಂಡೇಣ ತನ್ನ ವಲ್ಲಭನ (ಮೋಹತ. ೯-೩೪).

ಅಗಲ್ದುರದ = ಅಗಲವಾದ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಲ್ದಲೆಯಂ ತೋಳ್ನೀಳ್ದನಗಲ್ದುರದಂ ಬಟ್ಟದೊಡೆಯುವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಲ್ = ಬೇರೆಯಾಗಿಸು; ಮಲ. ಅಗಲ್; ತುಳು. ಅಗಪುನಿ, ಅಗಪಾವುನಿ; ತೆಲು. ಅಗಲು = ಒಡೆದುಹೋಗು, ಸೀಳಿಹೋಗು]

ಅಗಲ್$_2$, ಅಂಗಲ, ಅಗಲ$_2$, ಅಗಲು$_2$ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ; ಕಂಚು; ತಳಿಗೆ: ಅಗಲಂ ತಂದು ಮುಂದಿರಿಸಲುಂ (ಆದಿಪು. ೭-೭೧ ವ); ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧); ಸಾರವಸ್ತುಗಳ ತಂದಗಲೆಲ್ಲ ತುಂಬುವಂತಾರಯ್ದು ಬಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಭರಜ. ೪-೮೧); ಅಂಗಲ: ಅಸವನೆಗಂಗಲಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲಿ ಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಱಿಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗೆ ಬಾಡಿನ ಸನ್ತೆಗೆ ಬಾಯಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೩; 1229) [ಅಂಗಲಕ್ಕೆ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ) ಊಟದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ]. ಅಗಲ$_2$: "ಅಗಲ - ಗಂಗಾಳ ಪತ್ರಾವಳಿ" (ಗಂಗಾನು. ೪). ಅಗಲು$_2$: ಕುಡುಕೆಯ ಘೃತ ಅಗಲಿಗೆ ಬಂದಂತೆ (ಶಿವಮಂ. ೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಲ್ = ಮಣ್ಣಿನ ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ; ಮಲ. ಅಗಲ್; ತುಳು. ಅಗಳಿ, ಅಗೊಳಿ]

ಅಗಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಡ್ಡಳತೆ: ಅದರಗಲಮೊಂದು ಯೋಜನಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೭); ನಿವೇಶನದ ಅಗಲಂ ಆಗಳೆಯೊಳ್ ಗಳೆ ೪ ಗೇಣು ೧೭ (ಇಅ. XXX, ೨೭೩-೩೮; 1054); ಮೇದಿನಿಯಳತೆಗೆ ಕಿ[ಱಿ]ದೆಂಬಾ ದೆಸೆಯಗಲಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೩). ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರವು: ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸಘನಶರಧಿಯುಮವಗಲಕ್ಕೆ ನೆಱೆದುಪ್ಪರಿಸೆ (ಬಸಪು. ೮-೮); ನೆರೆದ ಸೇನೆಗೆ ನೆಲನಗಲ ನೆಱೆಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೫). ಅವರೊಳಗಲಕೆ ನಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೯). ೩. ನಡುವೆ ಅಂತರವಿರುವಿಕೆ: "ಅಗಲದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು: ಪ್ರಜ್ಞು, ಪ್ರಗತಜಾನುಕ" (ನಾಚಿರಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಲಮ್; ಮಲ. ಅಗಲಮ್, ಅಗಲ, ಅಗಲೇ; ತುಳು. ಅಗೆಲೊ; ತೆಲು. ಅಗಲಮು]

ಅಗಲ$_2$ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಲಂ (ಅ). ಅಗಲವಾಗಿ; ಹರವಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ: ಕೊಱಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೆಯ್ಯೊಳಗಲಮ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ]ಱಸಿ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨-೨೧).

[< ಅಗಲ$_1$]

ಅಗಲಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿರು; ವಿಶಾಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇಂತಗಲಂಬೆತ್ತು ಮಹತ್ವಮಂ ತಳೆದು ಬಂದೆೞ್ತಂದನಬ್ಜೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೮೦); ಅಗಲಂಬೆತ್ತುರುವಕ್ಷದಿಂದುರುಲಸದ್ರುಕ್ಕಾಂಬುಜಾತಾಕ್ಷಿಯಿಂ (ದಶಕು. ೬-೧೪೭). [ಅಗಲ$_1$ + ಪೆಱು]

ಅಗಲಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಲಿಕೆ 'ಅಗಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗಲಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಭೂತಗಣಕಗಲದಗಲಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಸುರಸೇನೆ ಸುಗಿಸುಗಿದೋಡುವೋಲ್ ಕಡಿದನು (ಚೆಬಪು. ೪೩-೪೦). [ಅಗಲ್$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗಲಿಚು 'ಅಗಲ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಅಗಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕು: ಮಿಗೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಂ ಪನಿಯ ಪಾನವನಿರ್ಕೆಲವಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ತಂದಗಲಿಡಲಲ್ಲಿ (ನಳಚಂ. ೪೫೦).

[ಅಗಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಅಗಲಿತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಗು). ಅಗಲವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಪೆಱಗಸಿದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದಱಿಂದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೭೪೭); ಆಲದ ಮರದಂತೆ ಕೆಳಗಸಿದಾಗಿ ಮೇಲಗಲಿತಪ್ಪ ವೃತ್ತನ್ಯಗ್ರೋಧ ಪರಿಮಂಡಲ ಸಂಸ್ಥಾನಮುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬). ಅಗಲಿತ್ತು: ಹುತ್ತಿನಂತೆ ಕೆಳಗಗಲಿತ್ತಾಗಿ ಮೇಗಸಿದಪ್ಪುದು ಸ್ವಾತಿ (ತಸೂವೃ. ೨೫೬); ಬಿಣ್ಣಿತ್ತು, ಗುಂಡಿತ್ತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ); "ವಿಶಂಕಟಂ ವಿಶಾಳಂ- ಈ ೨ ಅಗಲಿತ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೮). [~ ಅಗಲ್$_1$]

ಅಗಲಿತ್ತು 'ಅಗಲಿತು' ನೋ.

ಅಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಗಲ್ಚು$_1$ ೧: ಪ್ರಪ್ರದೇಶಾನುಭಾಗಬಂಧಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಗಲಿಸಿ . . . ಸಮಯೋತ್ತರಾನುಕ್ರಮದಿನುತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ); ಉಗಿದು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೨೧). ೨. = ಅಗಲ್ಚು$_1$ ೨: ಚೀಲದ ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೊ, ಅಕ್ಕಿ ಸುರಿಯುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಗಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗಲು$_1$ 'ಅಗಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಲು$_2$ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಲುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಅಮೃತಾನ್ನವ ಮುದದಿಂದಗಲುಗಾಣಿಸಲಾ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನೆಯ್ದಿ (ಸೌಂದಪು. ೮-೮೯). [ಅಗಲು$_2$ (< ಅಗಲ್$_2$) + ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗಲುರ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಎದೆ; ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆ: ಶ್ರೀಗಗಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ದು]ರಮಂ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಗೆ ದಿಗಂತಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧);

ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ್ ಪನಿತ್ತಿರಲೆಡೆಯಾದಗಲುರಮನೆನಗೆ ಪಡೆದಜ ನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೭).

[ಅಗಲ್$_1$ + ಉರ]

ಅಗಲುಹ$_1$ (ನಾ). ಅಗಲುವುದು ; ವಿಯೋಗ.

[ಅಗಲು$_1$ + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಗಲುಹ$_2$ (ಅ) ಬಿಟ್ಟು ; ಹೊರತು : ಪುಂದನಾಡ ಬಂಗೆಡಗ್ರಾಮ ವೊಂದಕೆ ಪಾಲೆಯಗಲುಹ ಏನೂ ಜು ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮–೬೫ ; 1510). [< ಅಗಲುಹ$_1$]

ಅಗಲೆ (ಅ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ; ಬಿರಿಯುವಂತೆ; ದೂರವಾಗುವಂತೆ. ಅಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ = ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರು : ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರ ದೊಳ್ ಪೊದವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾ ಪೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಬ. ४६४). ಅಗಲೆ ನೂಂಕು = ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಅಗಲೆ ಪೋಟ್ = ಅಗಲವಾಗಿ ಬಗಿ ; ಸೀಳು : ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಃಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋಟ್ದುರ್ದು ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩). ಅಗಲೆವೋಗು = ದೂರಹೋಗು : ಅಗಲೆವೋದ ಹಂಸನನಜ ಸಲ್ ಪಡೆದೆಳಸುವ ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೬). [< ಅಗಲ್$_1$]

ಅಗಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತು : ನೆರೆದತ್ತು ಮಜ್ಜನಂ ಬುಗಿಸುವ. . .ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೪೪). [ಅಗಲ್$_3$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಅಗಲೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಸೆ : ಒಗೆದೊಗೆದು ಮುರಿದು ಜಗುನೆಯೊಳಗಲೊಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲೊಲೆದೊಲೆ]ದುಂ ಪಿಂಡುತಿರ್ಪ ರಜಕನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೭೫). [ಅಗಲ್$_1$ + ಒಗೆ$_1$]

ಅಗಲೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ ಒತ್ತು : ಸುರಿಗೆಯೊಳುರಮಂ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯಿಱಿದು ಬರಿಯನಗಲೊತ್ತಿ ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೩). [ಅಗಲ್$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಗಲೌತಣ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಔತಣ ; ಭೂರಿಭೋಜನ : ರಣಪಿಶಾ ಚದ ಬಡಿಸಿದಗಲೌತಣದ ಮನೆಯಿದು (ಉತ್ತರಾ. ೨೨–೧೮).

[ಅಗಲ$_1$? + ಔತಣ. ℙ ತುಳು. ಅಗೆಲ್‌ಪಾಡು = ಭೂತಗಳಿಗೆ ಬಡಿಸುವುದು]

ಅಗಲ್ಕೆ, ಅಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲುವಿಕೆ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ವಿಯೋಗ : ಉಮ್ಮಳಿಸುವಳಟ್ಟ ಪತ್ತುವಳಗಲ್ಕೆಗೆ ಕಾಯ್ಪುಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೯೯೩) ; ನಿನ್ನನಗಲ್ವಗಲ್ಕೆಯುಂ ಪ್ರಾಣದಗಲ್ಕೆಯುಂ ಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೬). **ಅಗಲಿಕೆ**: “ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಪ್ರಯೋಗ = ಅಗಲಿಕೆ” (ನಾಚಿರಾ); “ಅಪಜಯದೊಳತ್ಯಗಲಿಕೆಯೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೧೯) ; ಇಂತೆಮಗೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೃದಯದೊಳಗಗಲಿಕೆಯ ದುಂಟೇ (ಬಸವು. ೨೬–೬೩). [ಅಗಲ್$_1$ + –ಕೆ]

ಅಗಲ್ಕೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವ ತಾಪ; ವಿರಹಜ್ವಾಲೆ : ಬಳಸಿದುದು . . . ಚಕ್ರಯುಗಂಗಳಗಲ್ಕೆಗಿಚ್ಚು . . . ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಲೋಕಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪). [ಅಗಲ್ಕೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅಗಲ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಯೋಗವನ್ನುಹೊಂದು: ಬಲ್ಮುಳಿಸಿಂದಮಗಲ್ಕೆವೆತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಳ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦).

[ಅಗಲ್ಕೆ + ಪೆಱು]

ಅಗಲ್ಚು$_1$, ಅಗಚು, ಅಗಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ದೂರ ಮಾಡು ; ನಿವಾರಿಸು : ಕುರುಪತಿಯಿಂದಂ ಮುನ್ನಂ ತ್ವತ್ಪತಿಯಿಂದಂ ನಿನ್ನನಗಲ್ಚಲ್ಕೆ ಕಪಟಗೋಪಂ ಪ್ರಭುವೇ (ಗದಾಯು. ೯–೧೪) ; ಮನಃ ಕ್ಷತಮಂ ಮನದಿಂದಗಲ್ಚಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೯) ; ಪಳಿತ್ರಯ ಮಧ್ಯ ದೊಳ್ ನಡುವ ದಿಟ್ಟಯನಾಗದಾರ್ಗಮಗಲ್ಚಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦) ; ಆಗ ಳೀಗಳೆಂಬೆಡೆಗಗಲ್ಚರುಜಱೆದೆಗಿನಾಗಮಂ ದೋಷಕರಂ (ಶಮದ. ೧೯೯) ; ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮವನಗಲ್ಚಿ ಮರಳಿ ತೊಡೆಯಲುಂ ಕಾಯಲುಂ ಪಂಕ ರುಹಗರ್ಭಂಗಾಗದು (ಬಸವು. ४६–೧೩). ೨. ಅಗಲವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಹಿಗ್ಗಲಿಸು ; ಹರಡು : ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಂ ಮರನಂ ಪೋಳ್ವಂತೆ ಕೆಯ್ಯಂ ಕಾಲನಗಲ್ಚಿ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭–೧೫) ; ಸಿರಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೋಸರಿಸದಂಜೆಗಳೆಱಂಕೆಯನಗಲ್ಚಿ ನೆಳಲಾಸೆ ಗೆಯ್ದವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೪). **ಅಗಚು** : ೨. ಶರಣರ್ಗರ್ಥವನ್ನ ವೀಯದವರ ಕಾಲುಕಯ್ಯನಗಚಿ ಕೋರಣದೊಳು ಕಟ್ಟಿ (ಸಾ ಸಂಜ. ೬–೧೪೮ ರ). **ಅಗಲಿಚು** ೧. (ಅಸಂನಾ).

[ಅಗಲ್$_1$ + –ಚು. ‖ ತೆಲು. ಅಗಲ್ಚು, ಅಗಲುಚು, ಅಗಲಿಂಚು = ಭೇದಿಸು]

ಅಗಲ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ; ವಿಯೋಗ : ಕ್ಷೀರಜದ ಮುಚ್ಚು ರಥಾಂಗ ದಗಲ್ಚು ಜಾರೆಯರ್ಗೊದವಿದ ಬೆಚ್ಚು . . . ಬಂದುದುದಯಗಿರೀಂದ್ರ ಮಸ್ತಕದೋಳಿರ್ದುದು ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೨೪).

[< ಅಗಲ್ಚು$_1$]

ಅಗಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೂರ ಹೋಗು ; ಅಂತರ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗು ; ಅಗಲು : ಬರಿಗಂಡಂ ಪಿಣಿಲೇಱಿ ರೋಮಮುಡಿದಿರ್ಬೆ ನ್ನಾಗೆ ಮುಂಗಾಲಗಲ್ತರೆ. . . ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ಕೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೦). [ಅಗಲ್$_1$ + ತರ್$_1$]

ಅಗಲ್ತೆ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ : ಅಂಶಗಲನಾತ್ – ಕೆಲಕೆಲವು ಭಾಗಂಗಳ್ ಪೋಪುದಜತ್ತಣಿಂದಮುಂ, ನಿಶ್ಶೇಷ ವಿಶ್ಲೇಷತಶ್ಚ–ನೆಱೆಯಗಲ್ತೆಯತ್ತಣಿಂ ದಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦–೨ ಟೀಕೆ). ℙ ಈ ಶಬ್ದವು ‘ಅಗಲ್ಕೆ’ ಎಂಬು ದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಅಗಲ್$_1$ + –ತೆ]

ಅಗಲ್ದುರದ ‘ಅಗಲ್$_1$’ ನೋ.

ಅಗವಡು ‘ಅಗಪಡು’ ನೋ.

ಅಗವೆ (ನಾ). ಬಿದಿರು (?) : “ಕರೀರ ಗ್ರಂಥಿಲಂ = ಅಗವೆ” (ಓಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಅಗವೈರಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು ; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ$_1$ + ವೈರಿ]

ಅಗಸ$_1$ ‘ಅಸಗ’ ನೋ.

ಅಗಸ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ : ಅಗಸದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು ತಿನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣವಿ. ೯೨). [?]

ಅಗಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಸಗಿತಿ : “ರಜಕೀ, ಅಗಸಗಿತ್ತಿ” (ಗಂಗಾಮು).

[ಅಗಸ$_1$ (< ಅಸಗ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅಗಸತಿ ‘ಅಸಗಿತಿ’ ನೋ.

ಅಗಸವೆಟು[ಟ್ಟು] (ನಾ). (ಅಗಸನ ಬಡಿತದಂತೆ ಬೀಳುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ಪೆಟ್ಟು : ತನ್ನ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಇದಿರಾಗಿ ಇದ್ದವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಹೊರಗೆ ತಿರುಹುತ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟು ಅವದು ಅದು ಅಗಸವೆಟು[ಟ್ಟು] ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೬೭).

[ಅಗಸ$_1$ (< ಅಸಗ) + ಪೆಟ್ಟು]

ಅಗಸವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇಸವರಾಜ ಅಗಸವ್ವೆ ದಾಸರ ಗಂಗಮುಳಿದ ಕೆಲಸದ ಶಸ್ತ್ರವನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೩೨–೨೪ ; ಸು. 1050). [ಅಗಸ$_1$ + ಅವ್ವೆ]

ಅಗಸಾಲ ‘ಅಕ್ಕಸಾಲೆ’ ನೋ.

ಅಗಸಾಲೆ ‘ಅಕ್ಕಸಾಲೆ’ ನೋ.

ಅಗಸಿಗ (ನಾ). ಅಗಸ (೩). [ಅಗಸ$_1$ (< ಅಸಗ) + –ಇಗ]

ಅಗಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ.
[ಅಗ$_3$ + ಸುತೆ]

ಅಗಸುದ್ದಿ, ಅಗಸುದ್ದೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಔಷಧಿ ; ಮದ್ದು : ಅಗಸುದ್ದಿ ಇಲ್ಲದ ಬೆಮ್ಮು ಹೋಗತಿದ್ದರ ಯಾಕ ಹೇಳಬಾರದು (ನಡೆವಾ. I, ೨೭೦). **ಅಗಸುದ್ದೆ** : ಗೌಡರಿಗೆ ಅಗಸುದ್ದೆ ತರಸೂ ಹಾದೀ ಹೇಳಬಾರದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೯೭). [ಸಂ. ಔಷಧಿ ?]

ಅಗಸುದ್ದೆ 'ಅಗಸುದ್ದಿ' ನೋ.

ಅಗಸೆ$_1$ 'ಅಗುಸೆ' ನೋ.

ಅಗಸೆ$_2$ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಬಿಳಿಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಮರ: "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತ್ಯ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮) ; "ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಅಗಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಗಸೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತೊನಸೆ ಮಱಿದುಂಬಿಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೨೯ ವ); ದಿಟ್ಟಿಪರಿಗರ್ಭಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯೋಳ್ಪರ್ಣನ್ನ ದಿಟ್ಟ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಮದನ ಶಿವನೆದೆಗೆಸೆಯೆ . . . ಶಿವ ಸಾಂಬನಾದ ಗಡ ದಿಟ್ಟಿಯಿಂ ನೋಳ್ಪೆವೆಂದಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೩–೩).
[ಸಂ. ಅಗಸ್ತಿ, ಅಗಸ್ತ್ಯ. / ತಮಿ. ಅತ್ತಿ ; ತುಳು. ಅಗಸೆ]

ಅಗಸೆ$_3$ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಗಿಡ ; ಇದರ ಬೀಜ : ಅತಸೀ–ಅಗಸೆ (ಶಮದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಗಸೆಯ ಪೂವಂ ಮೊರೆಗಿಡಿಪ ಬಣ್ಣದಿಂ ಭಾಸ್ವರತನಯಂ ಭುವನಕೆಲ್ಲಮೊಳ್ಪಂ ಮಾಳ್ಪಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭–೮೭) ; ಎಳ್ಳು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸಱು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುಳಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೯೪ ; 1587). [ಸಂ. ಅತಸೀ. / ತೆಲು. ಅಗಿಸಿಯ, ಅವಿಸಿಯ, ಅವಿಸೆ, ಅಗಿಸೆ]

ಅಗಸೆಗಿವಿ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಕಿವಿ : ಬಟ್ಟಮೊಗದ ಅಗಸೆಗಿವಿಯ ಸೊಗಸುನುಡಿಯಂಗನೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨–೨೫). [ಅಗಸೆ$_2$ + ಕಿವಿ]

ಅಗಸೆಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ, —ಹೊಲ : "ಅಗಸೆಗೆಯ್ ಔಮಿನಾಸವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩).
[ಅಗಸೆ$_3$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್, ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು : "ಗೋಪುರ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ್" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು** (÷).
[ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ) + ಬಾಗಿಲ್]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು 'ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಸೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ಆ ಎರಕಗಳು ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಅಗಸೆಎ[ಯೆ]ಣ್ಣೆ ಕೂಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ತಯಾರಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಪ್ರವಾಸಿ. ೮೮). [ಅಗಸೆ$_3$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಗಸೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ದಾರಿ : ನಡೆವವರಿಗೆ ಕಾಲೇಳವಗಸೆವಟ್ಟೆಗಡರ್ವವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತ ಒಡಬಡದಾ ತಾಣವ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಪರು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತೈದುವರು (ರಾಮವಿ. ೨೦–೧೮೭).
[ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಗಸೆವೂ (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ.
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಪೂ]

ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತಿರುವ ಕೋರೆದಾಡೆ : ಪೊದಟ್ಟಗಸೆವೂಗೊಂಬೊಪ್ಪೆ ಕೋಱುಕಟ್ಟೆ ಪೆರ್ಸೊರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ತೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೬೦).
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಪೂ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಅಗಸೆಳ್ಳು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗಸೆ$_3$ + ಎಳ್ಳು]

ಅಗಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಋಷಿ. ೨. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರ. ೩. ಅಗಸೆ ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತ್ಯ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮). ೪. ಸಾಲೆ ಜನಾಂಗದ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. IX, ೯). [ಸಂ.]

ಅಗಹರ (ನಾ). ಪಾಪನಿವಾರಕ ; ಶಿವ : ಚಿತ್ತಭವಹರನಹಿತಹರನುನ್ಮತ್ತಗಜಹರನಗಹರಂ ಪುರಹರನು ಭವಹರನು (ಬಸವು. ೫೪–೪೫).
[ಸಂ. ಅಘಹರ]

ಅಗಹರಣ, ಅಗಹಾರಣ (ನಾ). ರಂಪ ; ರಗಳೆ : ಮಗುವಿನ ಕೈಯೊಳಗಿರುತಿಪ ಬಗೆಬಗೆ ಫಲಕಂದಗಳನು ಕಿತ್ತುಕೊಳುತ್ತಂ ಅಗಹರಣ ಮಾಡಿ ಕಾಡೊಳು ನೆಗೆದೊದೆಯುತೆ ಬೇಗ ನಡಿಯೊ ಯೆನ್ನುತೆ ತಗುಳಲ್ (ಹಮಚ. ೫೪). **ಅಗಹಾರಣ** : ಮೃಗದ ಸಂಕುಲ ಪೆಚ್ಚಿ ಅಗಹಾರಣವ ಮಾಡಿ ಬಗೆವವು ಜನಗಳ ನಗರದೊಳೀಗ (ಹಮಚ. ೧೪).
[< ? ಹಗರಣ (< ಪಗರಣ)]

ಅಗಹಾರಣ 'ಅಗಹರಣ' ನೋ.

ಅಗಹು (ನಾ). ಅಗೆಯುವಿಕೆ ; ತೋಡುವಿಕೆ : ಲೋಹವನು ಬಳಿಕ ಕೆಂಗಱಿಯ ಕೋಲಿಂಗೆ ಬೇಗದಿ ಸಂಗಿಸಿದ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಮುರಹರನಂಗದಗಹಿಗೆ ನೇಮನ[ವ]ಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧–೪೫).
[ಅಗೆ$_1$ + –ಹು (< –ಪು)]

ಅಗಳ್$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳ್$_2$ 'ಅಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಳಂತಿ 'ಅಗೞ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳತೆ 'ಅಗೞ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳತೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕಂದಕವನ್ನು ತೋಡಿ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣಿನ ದಿಬ್ಬ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗಳತೆ (< ಅಗೞ್ತಿ) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಳಸುಂಟಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಸುವಿನಿಂದ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಗಳಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೭) ; ಅವರನ್ನಿಷ್ಟು ಅಗಳಾಡಿಸಿ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೪). [ಅಗಳಾಡು (< ಅಲುಗಾಡು) + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಳಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಳಿ 'ಅಗ್ಗಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗಳಿಚಣ್ಣ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲ ವರೆಗೆ ಬರುವ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗಲವಾದ ಚಲ್ಲಣ (÷). [ಅಗಳಿ$_0$ + ಚಣ್ಣ (< ಚಲ್ಲಣ)]

ಅಗಳಿತ$_1$ (ಗು). ಗಳಿತವಲ್ಲದ ; ಬಿದ್ದುಹೋಗದ ; ಶಿಥಿಲವಾಗದ.
[ಸಂ. ಅಗಲಿತ]

ಅಗಳಿತ$_2$ (ಗು). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಆಚಾರ್ಯರಾಯನಗಳಿತಮಹಿಮಂ (ಮುಂಬರಾ. ೩೩೮–೩; 12 ಶತ). [ಸಂ. ಅಗಣಿತ]

ಅಗಳಿಸು 'ಅಗುೞಿಸು' ನೋ.

ಅಗಳು$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳು$_2$ 'ಅಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಳು$_3$ 'ಅಗುೞ್$_3$' ನೋ.

ಅಗಳು$_4$ (ನಾ). ದಂಡೆ ; ದರೆ (ಕರಾ) : ನೋಡಿ, ನಮ್ಮ ಈ ಆಸ್ತಿ ತೆಂಕು ಬಡಗಾಗಿದೆ. ಅಗಲ ಅರ್ಧ ಫರ್ಲಾಂಗು. ತೆಂಕು ಬಡಗು ಪೂರ್ವ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಳು ಹಾಕಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಳಿಗ. ೪೫). [~ ಅಗುೞ್$_3$?]

ಅಗಳ್ಚು$_5$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ

ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳು (ಉಕ). ೨. ನುಂಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಅಗಿ$_1$]

ಅಗಲುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಗಳತೆಗಡ್ಡೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ).
[ಅಗಲು$_3$ (< ಅಗುಟ್$_3$) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಲುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕದ ಸೆಳೆಸೇತುವೆ; ಎತ್ತುಸೇತುವೆ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಗಲು$_3$ (< ಅಗುಟ್$_3$) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಲುಶುಂಠಿ, ಅಗಳಸುಂಟೆ, ಅಗುರುಶುಂಠಿ, ಅಗುಳುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ. **ಅಗಳಸುಂಟೆ** (ಕಿ). **ಅಗುರುಶುಂಠಿ** (ಪಂಡಿತ). **ಅಗುಳುಶುಂಠಿ**: "ಪಾಠೆಯೆಂದೆನಲಗುಳುಶುಂಠಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೦); ಅಮರದವಳ್ಳಿ ಅಗುಳುಶುಂಠಿ ಇವಿಷ್ಟನು ಕಷಾಯವ ಹಾಕಿ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತಜ್ವರ... ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೬೨–೧೧೭ ಟೀಕು). [< ಅಗಿಲು? + ಶುಂಠಿ]

ಅಗಳ್ತೆ 'ಅಗಟ್ತೆ' ನೋ.

ಅಗಳ್ತೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). = ಅಗಲುಬಾಗಿಲು.
[ಅಗಳ್ತೆ (< ಅಗಟ್ತೆ) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಟ್$_1$ 'ಅಗುಟ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಟ್$_2$ 'ಅಗುಟ್$_3$' ನೋ.

ಅಗಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗಟಿಯ ಮೋನಿಗುರವರ ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟರದ ಗುಣಸೇನ ಗುರವನ್ನೋರ್ನ್ನು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೮–೧; 700). ☞ 'ಅಗಟು', 'ಅಗಿಟು', 'ಅಗುಲಿ' ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಾಗಿರಬಹುದೆ? [?]

ಅಗಟು$_2$ 'ಅಗ್ಗಟು$_1$' ನೋ.

ಅಗಟುಸು 'ಅಗುಟುಸು' ನೋ.

ಅಗಟ್ತೆ, ಅಗತೆ, ಅಗರ್ತೆ, ಅಗಳಂತಿ, ಅಗಳತೆ, ಅಗಳ್ತೆ, ಅಗುಳಂತಿ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವುದು; ಅಗೆಯುವುದು; ಮಣ್ಣನ್ನು ಮಗುಚಿ ಹಾಕುವುದು; ಅಗೆತ: "ಅಗಟ್ತೆ = ಖನನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧–೧). ೨. ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಪನಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು ... ಪದ್ಮಸಂಭವನ ನೆಗಟ್ತೆ ಪೂರ್ವದ ಪೊಗಟ್ತೆ ಕುದುರ್ಗದಗಟ್ತೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಾಡವಶಿಖಿಗೋಗರಂ ಮಣಿಗಳಾಗರಮಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೭). ೩. (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಮೊಗೆಯುವುದು (?): "ಪ್ರಾಗ್ಭೃತಕಮೆಂಬುದು ಅಗಟ್ತೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಗರ್ತೆಯ] ನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೭). **ಅಗತೆ**: ೧. ನೆತ್ತಿಯಗತೆಗಳಂಕುಶದ ಬೆರಳೊತ್ತುಗಿವಿಗಳ ಕರದ ಪರಿಘದ ಮತ್ತಗಜಘಟೆಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨೬); ಅವರು ಉದ್ದಕ್ಕೆಮಣ್ಣನ್ನಗೆದು ಕೊಚ್ಚಿ ಅಗತೆಮಾಡಿದರೆ ಕೊಡಿಸಿಟ್ಟ ಬೂದಿಯನ್ನು ಸೀತಮ್ಮ ತಂದು ಸುರಿಯುವರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೭೯). ೩. "ಅವ್ಯತ್ತಮೆನಲಗತೆಯಿಂದಾದ ನೀರ್ಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೨). **ಅಗರ್ತೆ**: ೩. "ಅಗರ್ತೆಯ ನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೭). **ಅಗಳಂತಿ** ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಗಳತೆ**: ೨. ಉತ್ತರದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ಮದೆಯೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗಳತೆಯಾಗಿದ್ದವು (ಕವೀರ. ೭೧). **ಅಗಳ್ತೆ**: ೩. ಅಗಳ್ತೆಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಕ್ರೂರಮಾದ ದನಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಮಿಾನ್ಮೊಸಳೆಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪರಿಪೂ[ರ್ಣ]ತಂಗಳಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರಶಾಂ. ೭೦–೪೪೨). **ಅಗುಳಂತಿ**: ೨. (ಗ್ಯಾರೆಟ್).
[ಅಗಟ್ + -ತೆ. ‖ ತೆಲು. ಅಗಡತ, ಅಗಡಿತ, ಅಗಡ್ತ; ತುಳು. ಅಗತ್ತೆ]

ಅಗಾಗ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ; ಶಿಖರ. [ಅಗ$_2$ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಅಗಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂದುಗಡೆ: ಪಾಜಲಖಾನನು ತಂನ ದಂಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಗಾಡಿಗೆ ಅಗಿಕೊಂಡು ಪಿಚಾಡಿಗೆ ಜಾನ್ ಕಸ್ತೂರಿ ಅಗಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: ಸಾಕೋ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಖಾಸಾ ಕುದುರೆಯ ಅಗಾಡಿಯನ್ನೂ ಪಿಚಾಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೧). ೩. ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮಿನ ಹಗ್ಗ (?).
[← ಹಿಂದಿ. ಅಗಾಡೀ; ಮರಾ. ಅಘಾಡೀ. / ತೆಲು. ಅಗ್ಗಡಿ]

ಅಗಾಧ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ಆಳವನ್ನುಅಳೆಯಲಾಗದ. ೨. ಅಶಕ್ಯ; ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಗುಳಿ; ಗುಂಡಿ: "ನಿಮ್ನಂ, ಅಗಾಧಂ, ಗರ್ತಃ ... ಈ ೧೫ ಕುಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಗಾರ (ನಾ). ಮನೆ; ಬೀಡು; ವಸತಿ. [ಸಂ.]

ಅಗಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಮನೆಯುಳ್ಳವನು; ಗೃಹಸ್ಥ. [ಸಂ. ಅಗಾರಿನ್]

ಅಗಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ$_2$ + ಅರಿ$_1$]

ಅಗಾವು$_1$ (ಗು). (ಉಕ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಡುವ: ರೈತರಿಂದ ಅಗಾವು ಲಾವಣಿ ವಸೂಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಿನ್ನ ತಾಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣನ್ನೇ ಎರಚಿದ್ದಾನೆ (ಜೆವರಿ. ೧೪೭); ವಿಶ್ವಾಸನಿಗೆ ಪುಜೆಯ ತ್ಯಾಗದ ಅಗಾವು ನೋಟೀಸು ಬಜಾಯಿಸಿದ (ದೀಪಹ. ೩೩).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಗಾಊ = ಮೊದಲೇ, ಮುಂಚಿತವಾಗಿ]

ಅಗಾಹಿತರತ್ನ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಮೃಗಮದದಂಗರಾಗ ಮಸಿತೋತ್ಪಲಮಾಲೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯಂ ಮನಂಬುಗುವ ತಮಾಲಪಲ್ಲವದ ಮೆಲ್ಲುಡೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪೀಲಿದಂಡೆ ಚೆಲ್ಲಗಲದ ಸಾಂದ್ರಕಜ್ಜಲಲಲಾಮಮಗಾಹಿತರತ್ನಭೂಷಣಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ದೇವಿಯರ್ ಬಳಸಿನಿಂದೆಸೆದಿರ್ದರಗೇಂದ್ರಪುತ್ರಿಯ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೧).
[ಸಂ. (ಅಗಾಹಿತ + ರತ್ನ). ☞ ಅಗಾಹಿತ=ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ]

ಅಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಅಂಜು; ಕುಗ್ಗು; ಹಿಂದೆಗೆ: "ಅಗಿ – ಸಂತ್ರಾಸ ಹರ್ಷ ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮಧಾ); "ಅಗಿದನಳ್ಕಿದಂ ... ಎನಲ್ಕೆ ಭಯಭರಿತನಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೯); ಕಿಡುವೊಡಲ ಕಿಡುವ ರಾಜ್ಯದ ಪಡೆಮಾತುಗೊಳ್ಳಕ್ಕಮೆನ್ನ ಮಯ್ಯಗಿದಪುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೭); ಉರಗರಗಿದರ್ ದೈತ್ಯರ್ ಬೆಳ್ಕುತ್ತರಳ್ಕಿದನಿಂದ್ರನೀಶ್ವರನ ಮನಮುಚ್ಚಾಡಿತ್ತೋಡಿತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೭); ವೈರಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ದಶರಥಕ್ಷಿತಿಪಂಗಗಿದೋಡಿ ಪೋಗುತಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೪೨); ಬಿಸಿಲ ತಾಪಕ್ಕಗಿದು ಶಿಖಿಯಲಿ ನುಸುಳುವವೊಲಾಪತ್ತಿಗುಚಿ ಚಿಂತಿಸಲು ಘನವಹುದು (ಜೀವಂಚ. ೪–೩೩). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಲಗಿರೆ ಕದಪಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಕ್ಕುಲಿಸೆ ನಕ್ಕು ಮುಗನಗಿದೊಡೆಯಲ್ ಮೆಲ್ಲದಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಹಾರಂ ಝಲ್ಲನೆ ಪಜಿದೊಕ್ಕ ಮುತ್ತನೆಂಪಾಯ್ದಪೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೨೩); ಮುಂಗಾಣಿಕೆಯ ಹರುಷದೊಳಗಿದು ವಿರಹವ ಬೀಳುಕೊಟ್ಟುವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೮). ೩. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅರೆದು ಸಣ್ಣಿಸು; ಜಗಿ: ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಗಳುರ್ಕಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ದಗಿದು ತೆಗೆದು ತಿನೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೫); ದೇವದಾನವರ ಮಾಯೆ ಅಗಿದಗಿದು ತಿಂಬಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫–೧೫); ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಆಹಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಚ್ಚು: ಫಣಿಯಗಿಯೆ ಮಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೮); ಅಗಿವ ಹಲ್ಲೊಡಿನಲಿ ಹೊಜವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೯). ೫. ಅಲುಗಾಡು; ತೊನೆದಾಡು; ಸ್ಪಂದಿಸು: ಇವನನಾನಿಸುವೆಂ ಮೆಯ್ಯಗಿವಂತೆನುತುಂ ನನೆಯಂಬುಗಳಿಂ ಮದನಂ ಮಹೀಶಮದನನನೆಚ್ಚಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೧೧); ಅಗಿದು ಮೆಟ್ಟದಡವನಿ ಪಡುವಲು ನೆಗೆದುದಡರಿದು ಮುಂದೆ ಮೆಟ್ಟಲು ಚಿಗಿದುದಿಳೆ ಮೂಡಲು ಮಹಾಗಜವೈದಿತಾಹವವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೯); ಅಬಲಾ

ಜನವ ಕೈಗಳಲಗಿವ ಚಾಮರವೆಸೆದವಿದ್ವೆಸೆಯಲಿ ದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೧೨); ನಿಗನಿಗನೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಲಶಮೊಳಗಿವ ಪಳಪದ ಘಂಟಿ ಮೊಳಗಲು (ಕೋಗಯು. ೧೮-೭೪). ೬. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಹೊಗೆಯ ಹೊದಱಿನ ನಿಱಿಗೆಯಿಡು ವಹ್ನಿಗೆ ಸುನಿಶ್ಚಯವೆಂಬವೊಲು ಮೇಲಗಿವ ಶೋಕಕೃಶಾನುವಿನ್ನೀ ಮನದ ಹೊಗೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೦, ೮೩೭); ದಂದಶೂಕಮಹೋಗ್ರ ಖಗಮೃಗದಿಂದ ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಬೀಱಿತು ಭಯವನಾ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧). ೭. ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱಿ ಆಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಟುಕಱಿದಿದಿರುಪ[ಪಾ]ಯ್ದಗಿದಿಡಿದಿರುದಱಿ ನಾಮನ್ವಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆಟ್ಟಿದಿನ್ವರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫; 800); ಅಗಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳರಭಸ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೬); ಅಗಿವ ಕಂಕ ಲವಾಕ ಗೃಧ್ರಾದಿಗಳ ಬಹಳಸ್ಫೀತಗೋಮಾಯುಗಳ ರಣವೇತಾಳಭೂತಪ್ರಕರ ಸಂಕುಲದ . . . ಕಾಳಗದ ಕಳನತಿರೌದ್ರರಸವನು ಮೊಗೆದುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೨೬).

ಅಗಿದು ಮಾಡು = ಭಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು (?): ಲೋಕವ ತನಗೆ ನಿತ್ಯವನಗಿದು ಮಾಡುವೆನೆನುತ (ಸಂಭಪ. ೮-೩).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಅಗಿಪುನಿ]

ಅಗ್ಗಿ$_3$ (ನಾ). ನಡುಕ (?): ಗಟಗಟ ಸುರಿವಪ್ಪುವ ಕೊರಲಿಱಿವಿಗಮುಗಿ ಮಟ್ಟಗದಟ್ಟ ಮೊಟಗಿಂಗಂ ಪೊಂಪುಱಿಯೆನಿಸಿದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮುಟಲ್ಗ ಮಿಂಪ್ರಸುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೯). [< ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಅಗಿಣಿ$_1$ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗಿಣಿ$_2$ 'ಅಗ್ಗಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗಿತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಗಿದು ತಿನ್ನು: ಬಲುಬುಂಡಾಲಗಳನಗಿತಿಂಬ ಮೃಗಪತಿ ಗಿದಿರೆ ಸರಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೪೯). [ಅಗಿ$_1$ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಅಗಿದು (ಗು). ಆಳವಾದ: ಉದಕದಾನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಗಿದಪ್ಪ ಬಾವಿ ಯುನಗಳಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೮-೪೩; 1112). [?]

ಅಗಿನಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕಿಚ್ಚು: "ಅಗಿನಿಯೆನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೦); ಗಗನಮೆನಿಪ್ಪ ಪಾಳ್ವೊಲದೊಳರ್ಕಸಮುದ್ಧೃತಿಗೆಯ್ದು ಸಂಜೆಯೆಂಬಗಿನಿಯುನಿಟ್ಟು ಮರ್ಜಿನಿಪ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೬೮). ೨. ಅಗ್ನಿದೇವತೆ: "ಅಗಿನಿಯುಮಳ್ದಲೆಯನಗ್ಗಿಯು" (ಕವಿಕಂ. ೩೪); ಅಭಿನವದ ಸದ್ವರವನಗಿನಿಗೆ ವಿಭವದಿಂದಲೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕೋಗಯು. ೧೧-೩೧).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ. / ತುಳು. ಅಗಿನಿ; ತೆಲು. ಅಗಿನಿ, ಅಗ್ಗಿ; ಮರಾ. ಅಗಿನ್, ಅಗೀನ್; ಹಿಂ. ಅಗಿನ್]

ಅಗಿಬಿಗಿ (ನಾ). ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂಭ್ರಮ: ಆ ಗಂಧೋದಕ ಕತಿಪಯ ಭಾಗಮನೆಲೆಮುಟ್ಟೆ ಮೇಗಣಿಂ ಮೇಗೆಯೆ ಕೊಳ್ವಾಗಡಿನ ಮುಕುಟದೊಳ್ ತಳಿವಾಗಡಿನಗಿಬಿಗಿ ತಗುಳ್ದುದಮರೇಶ್ವರರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೪). [< ಅಗಿ$_1$ + ಬಿಗಿ$_2$]

ಅಗಿಯಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). = ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆ: ಅಗಿಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹೋದ ಮಿಗೆ ಮೂಱು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಮೃಗಧರನ ಕೂಡೆ ಮೃಗವಿರಲು ಮಳೆಗಾಲ ಜಗ ದಣಿಯಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೩).

[ಅಗಿ$_0$ (< ಅಗೆ$_3$) + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಗಿಲ್, ಅಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಮರ: ಚಿಲ್ಲವಗಿಲಂಬಟಿ ಕರಂಜ ಪಿಚುಮಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೨); ಮಾದಲ ಕಿತ್ತೀಳೆಯಗಿಲ್ ನಾರಗ . . . ದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ಗಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೪೩). ೨. ಈ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: 'ಕಾರಗಿಲ್' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಮಳ; ಸುಗಂಧ. 'ಅಗಿಲಿಲಿ' ಪರಾ. **ಅಗಿಲು**: ೨. ಅಗಿಲು ಸಾದು ಜವಾದಿ ಚಂದನ ಮೃಗಮದಂ (ಬಸವು. ೪-೩೫); ಕುಂಕುಮ ನಸ್ನು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗ, ಅಗಿಲು ತೊಲೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೨; 1387); ಅಗಿಲು ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ಧೂಪವಾಸನೆ ನೆಱೆ ನಿಗುರಿತು ಗಗನ ಮಂಡಲಕೆ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೧೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗರು, ಅಗಿಲ್; ತುಳು. ಅಗಿಲ್; ತೆಲು. ಅಗರು, ಅಗುರು, ಅಗಲು, ಅಗುಲು. / ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು; ಪ್ರಾ. ಅಗರು, ಅಗಲಯ]

ಅಗಿಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (ಎಸಮೈ. XXI, ೧೪). [?]

ಅಗಿಲಿಲಿ (ಗು). ಅಗಿಲು ಇಲ್ಲದ; ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿ ಗಂಧಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಗಿಲಿಲಿವಣ್ಣಂ] ಸಮಂತು ಕೊರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಿಲಿಯೆನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭). [ಅಗಿಲ್ + -ಇಲಿ$_2$]

ಅಗಿಲು 'ಅಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಪೀತಕಂ - ಮರದರಿಸಿನ, ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ" (ಒಷಧಿ. ೯೯).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಕುಂಕುಮ]

ಅಗಿಲುಗಂಧ (ನಾ). ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಗಿಲುಗಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೮-೧೩೬).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಗಂಧ]

ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಗಿಲು ಮರದ ಚಕ್ಕೆ (*).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಚಕ್ಕೆ]

ಅಗಿಸು 'ಅಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಗಿಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಱಿಯ ಪಾಱಿಕೊಳಗೋ × ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೮; 1100). 'ಅಗೞಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ℙ ಬತ್ತ, ತಂಬಾಕು, ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಗೆಗಳನ್ನು (= ಸಸಿಗಳನ್ನು) ನಾಟಿ ಹಾಕುವ ಕಾಲ: ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಹಗಲು, ಗೌರಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಇರುಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೦-೯). [ಅಗಿ$_0$ (< ಅಗೆ$_2$) + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಗು 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಗುಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ಆದಿತ್ಯನ ತೇಜದಗುಂತಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ); ಕಾಂತಿಯಗುಂತಿ ಶಾಂತಿ ವಿಭವಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೫). ೨. ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು: ನೆಣದ ಬಳಂಬೆ ಕೋಳ್ಮಿದುಳ ತಿನ್ತಿಣಿ ಮೂಳೆಯ ತೋರಪೆಟ್ಟು ಬಲ್ವೆಣಗಳಗುನ್ತಿ ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೪೬; 1100). 'ಅದಗುಂತಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗುಂತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು; ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಳ್ದಪಹರಿಸಿದ ಕಸವರಮಗುಂತಿವಡೆದಗ್ಗಲಿಪಂತಿರೆ ತೋಱಿ ಬೇಗದಿಂ ಮೆಯ್ಗರೆಗುಂ (ನೀತಿಮಂ. II. ೨೩೩). [ಅಗುಂತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗುಂದಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨-೧); "ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧), "ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಱೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೮); ಅಗುಂದಲೆ ಪೊಗಱಿಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಿನಂದನನ್ಗಳವಂ (ಆದಿಪು. ೪-೮೮); ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಮಗುಂದಲೆಯಾದ ಬೀರಮೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೩ ವ); ಅಖಿಳೇಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಸಂದಿರ್ದ ನರರ ದುಃಖದಗುಂದಲೆಯುಂ ಪವಣಿಸಲ್ಕೆ ಬಲ್ಲವನಾವಂ

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೧೧೩) ; ಸಂತಸಮುಗುಂದಲೆಯಾಗೆ ಪಡೆವೆರಸು ನಡೆತರ್ಪ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬–೨೩). [ಅಗು (< ಅಗು$_1$) + –ತಲೆ]

ಅಗುಂದಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು : ಲಾವಣ್ಯ ರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆಮಾಡೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೭೭ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗುಂದಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ಯನ್ನು ಪಡೆ : ಪಾಕಂ ಲೋಕೋತ್ತರಮೆನಿಸೆ ಶಯ್ಯೆ ರಯ್ಯಮಾಗೆ ಬಂಧಮುಗುಂದಲೆವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪಡೆ]

ಅಗುಂದಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೋಗು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರೆಲ್ಲಮುಗುಂದಲೆವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩೮ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪೋಗು]

ಅಗುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು ; ಒಟ್ಟು : "ಅಗುಂಬಿಸಿದನೆನಲ್ಕೆ ರಾಶಿ ಮಾಡಿದನಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೦). [ಅಗುಂಬು + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುಚು 'ಅಗುರ್ಚು' ನೋ.

ಅಗುಣ (ಗು). ಗುಣವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಅಗುಣಿ 'ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಗುಪ್ತವಲ್ಲದ ; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೋರದ: ಸರ್ವ್ವಮಹೀಗುಪ್ತಮುಗುಪ್ತಂ ಸಮಸ್ತ ವಂಶಾವತಂಸಮಂತಾ ವಂಶಂ (ಕಇಅ. ೨, ೨–೧೫ ; 1058). [ಸಂ.]

ಅಗುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಹಸವನ್ನು ತೋರು ; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡು : ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ವನ್ನಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆಱೆಯೊಳಗುರ್ತು ರೋಣಮಂ ಕಾದ ಮರೆಶ್ವರಪುರಮನೆಯ್ದಿದೋಂ . . . ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೩ ; 942). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಘ ಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ ಪಣ್ತ ಮರನಂತೆ ವಿಳಾಸದಗುರ್ತ ಮೈಮೆಯುಬ್ಬರಮದು ನೀರಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯಂತೆ ನಿರಂತರಮಲ್ಲದಲ್ಲಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೯).

ಅಗತುಕೊ = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಅಮುಕಿಕೊ : ನಾನು ಅವನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಮೇಲೆ ಅಗತುಕೊಂಡೆ (ಸುಮುಜ. ೬೦); ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಎಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸಾರವೂ ಅಗತುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ಅವನು ಮೌನವ್ರತವನ್ನಾಚರಿಸಿದ (ಶನಿಸಂ. ೨೨). P ಅಗತುಕೊ < ಅಗರ್ತುಕೊಳ್ [ದೇ.]

ಅಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ಚು ೧ : ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆ ತೊಳಗುವೆಳೆ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕುಂದವದಗುರಿಸೆಯುಗುರ್ವೆಳಗು ಸೊಗಸಿಂದೆಣ್ಣೆಯಂ ದೇವಿ ಗೊತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೩). [ಅಗುರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುರು$_1$ (ನಾ). "ದೋಣಿ" (ನಾನಾಶ. ೫). [?]

ಅಗುರು$_2$ (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧ : ತೆಗಪಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಂಬು ಗವಾಮಿಷಮುಗುರುಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿನಿತುವನಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೪). ೨. = ಅಗಿಲ್ ೨: ಅಗುರು ಧೂಪದ ಹೊಗೆಗೆ ಮಾಸಿದೆ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿ ಮುತ್ತಿನ ಸರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮–೭). [ಸಂ. P ← ಮೂಲದ್ರಾ. ಅಗಿಲ್]

ಅಗುರು$_3$ (ಗು). ೧. ಭಾರವಲ್ಲದ ; ಹಗುರವಾದ. ೨. [ಛಂದ] ಗುರುವಲ್ಲದ; ಲಘು (ಅಕ್ಷರ) : ಒಗೆಗುಂ ಶಿಥಿಲದ್ವಿತ್ವಮುಗುರುಪೂರ್ವ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂ (ಶಮದ. ೪೪); ಅಗುರುಪದಾದಿಗೆ ದೀರ್ಘಂ ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಶಮದ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಗುರುಚಕ್ಕೆ 'ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗುರುಧೂಪ (ನಾ). ಅಗುರುಚಕ್ಕೆಯ ಧೂಪ; ಅಗುರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಧೂಪ. [ಅಗುರು$_2$ + ಧೂಪ]

ಅಗುರುಲಘುತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧರ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಆ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು—೧. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೨. ದರ್ಶನ. ೩. ಜ್ಞಾನ. ೪. ಅಗುರುಲಘುತ್ವ. ೫. ಅವಗಾಹನತ್ವ. ೬. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೭. ಅನಂತವೀರ್ಯತ್ವ. ೮. ಅವ್ಯಾಬಾಧತ್ವ" (ಜೈನಪ. ೫೦೬). [ಸಂ. (ಅ– + ಗುರು + ಲಘು + –)]

ಅಗುರುಶುಂಠಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚು, ಅಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು ; ಕೀಲಿಸು ; ಒತ್ತು ; ಅಮುಕು : ಆಭರಣದೊಳಗುರ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸರಿಸಿದ ಪಸುರಂ ಪಸುರೆಲೆಗೆತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೨೫). **ಅಗುಚು** : ೧. ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಗುಚಿಬಿಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ) ಇರುಕು (ಕಿ). [ಅಗುರ್ + –ಚು]

ಅಗುರ್ಬಿಸು 'ಅಗುರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಬು 'ಅಗುರ್ವು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಬುವಡೆ 'ಅಗುರ್ವುವಡೆ' ನೋ.

ಅಗುರ್ವಿಸು, ಅಗುರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು: ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ವಿಡಿದು ವಿಷೋರಗಪ್ರತತಿ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪುಡ ಗುರ್ವಿಸೆ ಸುಯ್ವ ಸುಯ್ಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೦); ಪುಲಿ ಕರಡಿವಿಂಡೋ ಳಿಯಿಂ ಪಾಳಿಯಿಂ . . . ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲ್ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊಯ್ಗಳಿಂ ಬಯ್ಗಳಿಂ ತತ್ಪಥಮುಗುರ್ವಿಸಿದುದು (ಚಬಪು. ೫೬–೨೨). ೨. ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ನಡುಗು : ನೆಱೆದೆಚ್ಚೆಚ್ಚೋರೆಣದೊಳ್ ಜೇಕಿತ್ತನನಾರುಮುಗುರ್ವಿಸೆ ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಱಿದಾರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು : ಜಲನಿಧಿಯಂ ಮುಗಿಲ್ವನಿಗಳಿಂದಮುಗುರ್ವಿಸುವಂತೆ ನಿಮ್ಮನಾಂ ತಿಳಿಪಿದಪೆಂ ಗಡ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೬). ೪. ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಶಕ್ತಿಯಂ ಕೊಂಡಗುರ್ವಿಸಿ ಗಾಂಗೇಯನನಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೩) ; ದೆಸೆಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಪರ್ಬಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿಸೆ ಬಾಹುಭ್ರಮಿತಾಭ್ರವಿಭ್ರಮುಗದಂ (ಗದಾಯು. ೬–೩೩) ; ಮೆಱೆಯಿತುತ್ರಿಣಯನಾವಾಸಪರ್ವತವಗುರ್ವಿಸುತಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೫) ; ಆ ರಸೆಯಾಣ್ಮನೋಲಗಕೆ ಬಂದನಗುರ್ವಿಸುತಾಂಧ್ರದೇಶದಿಂ ಶೌರಿಯ ಭೃತ್ಯನೋವೊ ಭುವನತ್ರಯತಾತನೆನಿಪ್ಪನೊರ್ವನಂ (ಸಾನಂಜ. ೧–೧). **ಅಗುರ್ಬಿಸು** : ೧. ನಿಸಾಂತಹೇತುಗಳಿನಾದಮುಗುರ್ಬ್ಬಿಸಿ[ಬ]ಟ್ಟುಬೀಟು ವೊಲ್ತೊಟ್ಟನೆ ನೊಂದು ಬೀಱಿಡೆ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೬ ; 940). ೨. ಎನ್ನ ಮೆಯ್‌ ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗೆ ಪಕ್ಕಾದ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮೆಯ್ಯಂತಗುರ್ಬಿಸಿದಪ್ಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೦ ವ). ೫. ಸ್ಪಂದಿಸು ; ಹಾರು : ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಮುಚ್ಚರಿಯೆಂ ಬಂತಿರೆ ಪುರ್ಬುಗುರ್ಬಿಸೆ... ನೃತ್ಯಾಭಿನಯಕ್ಕದೇಂ ಮೆಱೆದಲೋ (ದಶಕು. ೮–೧೬೨). [ಅಗುರ್ವು + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುರ್ವು, ಅಗುರ್ಬು, ಗುರ್ವು, ಗುರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಭಯ : "ಅಗುರ್ವು, ಬಿಗುರ್ . . . ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೨೩); "ಗುರ್ವುಮಗುರ್ವೆನೆ ಭಯಾನಕಂ ತಾನಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೪೯) ; ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪನೊಳಕೊಂಡುದ್ಯೋಗಮುದ್ಯೋಗದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದಾಜ್ಞಾಫಲಮಾಜ್ಞೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದಗುರ್ವೊಂದೊಂದಗುರ್ವಿಂದಗುರ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ತೊಡರ್ದ ದೋರ್ಗರ್ವಕ್ಕಗುರ್ವಾಗೆ ಮುರ್ವು]ಗೊಳುತ್ತಿರ್ಪರಿಮಂಡಳಂ ಜಸಕಡರ್ಪನ್ನಿಗಂ ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೭); ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡವಿ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದ ಗುರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೧೪) ; ಅಗುರ್ವಿನ ದಂತಿ ದಳವುಳಿಸಿದವು ರಣದೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೨೬). ೨. ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ನಡುವ ಸರಲ್ ಸರಲ್ಗೊಳೆ ಸುರುಳ್ವ ಹಯಂ . . . ಅಂತಗುರ್ವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತಗುರ್ಬಿ]ನಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ಕಾದಿ ಬಿಚ್ಚಱಿಸಿದರ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸು

ವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೪) ; ಈಶಂಗೆ ಬೂತಟ್ಟುವಗುರ್ವಂ ತೋಱಿ ದಪ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೩೮) ; ಕದನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾತ್ಮಕಾಂತೆಯನಗುರ್ವಿಂ ತಂದ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ. . . ಸೂಚಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೧). ೩. ಅತಿಶಯ; ಮಹಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಪಡೆ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆಗಂಡನೆನೆ ಸಂದರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬ ಗುರ್ವು ನೇರ್ಪಡೆ ನೆಗೞ್ದಾನಣಂ ಸೆಡೆದು ಮಾಣ್ಬನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೨); ಕಣ್ಣೀರಪೂರವಗುರ್ವಿಂ ವೆಸೆಗಾಣದಂದೆಡಪುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪); ತದುರ್ವೀತಳಮನಗುರ್ವಿನರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೮೨ ವ). ೪. ವಿಸ್ಮಯ; ಅದ್ಭುತ; ಬೆರಗು: "ಬಿಗುರ್ವಗುರ್ವು . . . ಎನಲ್ಕೆ ಬೆರಗಪ್ಪ ಭಾವಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೧); ದಹನನಂ [ವ]ಲಗೊಣ್ಡೋಡಿಸದೆ ಚಿನ್ತಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ವ್ರುಡನನಗುವಾ[ರ್]ಗೆ ಪಾಯ್ದ ಸಂಬುವೆ ಬೀರಂ (ಇಆ. XX, ೬೯–೪; 880); ವಾರಿಧಿಯೆ ಗಗನಮಂ ಮುಟ್ಟೆ ನಿಂದಂ ತಗುರ್ವಿಂಪಾದಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಕ್ರಿದ್ವಿಪಘಟೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೨).

ಅಗುರ್ಬು: ೧. ಧುರದೊಳು ಬಂದೊಡ್ಡಿವೈರಿಪ್ರಕರವಿರಲವಷ್ಟಮ್ಭದಿಂ ಬಿಟ್ಟದೇವಂ ಕರವಾಳಂ ತೋಱಿಕೊಂಡಿಂಬಳಿಕವೆಲೆ ಮಹಾದೇವ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ರುದ್ರಂಗುರಿಗಣ್ಣಾದಂತೆ . . . ಅಗುರ್ಬುರ್ಬಿರ್ದುದೆನೆ ಭರದಿಂ ಮಿಱಿ ಮಾಱಾಂಪನಾವಂ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೨೭ ; 1160). ೨. ಮದಧಾರಾಜಳಾಸಾರದಿಂದುರ್ಬಿದಗುರ್ಬಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಂದೂರ್ಜಿತ ಜಯಗಜಮಂ ರಾಗದಿಂದೇಱಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧) ; ನಡೆವೆಡೆಯೊಳಗುರ್ಬಿಂ ಬೊಬ್ಬಿಡುವಂದುಗೆಗೆಜ್ಜೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೮೯). ೩. ಅಂತು ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವನ ಗುರ್ಬು ಪರ್ಬಿ ಪರಕಲಿಸೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಯಸ್ಕನಾಗಿ ಘೃತಘಟವಿಘಟನು ಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧ ವ) ; ಚಿತ್ರಾನೀಕನೆಂಬಗುರ್ಬಿನ ಸೇನಾಪತಿಯೊಸೆದು ತಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೨). **ಗುರ್ವು** : ೧. ಬೋಱಿ ಯರ್ಗೆ ಗುರ್ವನಗುರ್ವಿಸುವ ಸೆರಗಂಬೆರಗಂ ಪಾರದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦–೨೬). ೨. "ಗುರ್ವೆನೆ ಗೌರವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭). **ಗುರ್ಬು** : ೪. ಒಡಗೊಂಡು ಬಸವರಾಜನ ಮಹಮನೆಗೆ ಬರುತೆ . . . ಆಡುವ ಗಣಂಗಳಂ ಗುರ್ಬಿನಿಂ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೧೧–೧೭೮) ; ಹಾಸ್ಯದೊಳು ಶಿರದೂಗು ತೊಡನಾಡಿಗಳು ಕೈಹೊಯ್ದು ಗುರ್ಬಿನಿಂ ನಗುತ ಮಗುಳ್ದಿಂತೆಂದರು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭–೧೪). [ಅಗುರ್ + –ವು]

ಅಗುರ್ವುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು : ಆನೆಯು ಮಗುರ್ವುಗಿಡುಗುಮದಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೩).
[ಅಗುರ್ವು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಗುರ್ವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು : ಷಟ್ಖಂಡಭೂಮಂಡಳಂ ನಿಮಿರ್ದಾಜ್ಞಾಪ್ರಸರಕ್ಕಗುರ್ವುಗೊಳೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪).
[ಅಗುರ್ವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಗುರ್ವುವಡೆ, ಅಗುರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು: ಅತಿಪ್ರಬಳ ಬಲಮನಾತನ ಮೇಲಟ್ಟಲದನೆಬ್ಬಟ್ಟಿ ಕಳೆದಗುರ್ವುವಡೆದ ಮಹಾಬಳದಿ ನುರ್ವಿ (ನೇಮಿಪು. ೫–೭೮ ವ) ; ಇಂತಗುರ್ವುವಡೆದ ಚಿತ್ರಕ್ರಿಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಕ್ರಿಯಾ]ವಿಡಂಬನದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಗಾತ್ರಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದೊಪ್ಪಂ ಬೆತ್ತ ನಿಜಗಜೇಂದ್ರಬಂಧುರಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೮೮ ವ).
ಅಗುರ್ಬುವಡೆ: ೨. ಭಯಂಕರವಾಗು : ಕಡುಮುಳಿಸೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕರ್ಬೊಗೆಯಂತಗುರ್ಬುವಡೆದು ನೊಸಲೊಳ್ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಪುರ್ಬುಗಳುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೦). [ಅಗುರ್ವು + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗುರ್ವುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ವುವಡೆ ೧. : ಅಗುರ್ವುವೆತ್ತ ಮುಳಿಸಿಂ ಕೊಲೆಯಿಂದಘಮೋಹಬಂಧಮಾದುದು (ಸಮಪ. ೧೫–೧೦೨) ; ನೇತ್ರದ ಮಧುತ್ಸವಿಯಿಂದಮಗುರ್ವುವೆತ್ತು ಪೋಲ್ತುದು ದಿಗುದಂತಿಯಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೯–೩೨ ; 1149). [ಅಗುರ್ವು + ಪೆಱು]

ಅಗುರ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು ; ವಿಸ್ಮಯಹೊಂದು : ಮಹಾದರ್ಶನಾರ್ಥಂಗಳಂ ಕೇಳ್ದಗುರ್ವೆತ್ತಂತಿರ್ದರಾ ಸದ್ಗುರು ಪದಯುಗದೊಳ್ ಪೊಣ್ಮೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಾಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೩–೨೮). [< ಅಗುರ್ವು + ಪೆಱು]

ಅಗುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಱಿಯ ಪಾಱಿಕೊಳಗೋ × ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೯ ; 1100). 'ಅಗೞಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗುಸೆ, ಅಗಸೆ$_1$ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ; ಮಹಾದ್ವಾರ : ಸ್ವರ್ಗದಗುಸೆಯಂ ರುದ್ರಲೋಕದ ಕೇರಿಗಳನು . . . ಕಾಣುತ್ತೆ ನಡೆತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೫) ; ಕಡುಮುಳಿಸಿಂದ ಪಟ್ಟಯೊಳಗುಸೆಯುಂ ಪುಗಲೀಯದಿಕ್ಕಿದನು (ಬಸಪು. ೬೦–೨೬) ; ಕಂಡೆ ಮಾತುಳಬಲ್ಲಹನರಮನೆಯಗುಸೆಯಾ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೨೨). **ಅಗಸೆ$_1$** : ಹೊತ್ತಾಱಿ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಆಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೯೨) ; ಆಗಸೆ ಊರಿಗೆ ಲೇಸು ಸೊಗಸು ಬಾಳುವೆ ಲೇಸು ಬೊಗಸೆಯುಳ್ಳವರ ಕೆಳೆ ಲೇಸು ಊರಿಂಗೆ ಆಗಸ ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೨) ; ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಮೂರು ಆಗಸೆಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೫). [?]

ಅಗುೞ್$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.
ಅಗುೞ್$_2$ 'ಅಗುೞ್$_2$' ನೋ.
ಅಗುೞ್$_3$ 'ಅಗುೞ್$_4$' ನೋ.
ಅಗುಳಂತಿ 'ಅಗೞ್ತಿ' ನೋ.
ಅಗುಳಿ 'ಅಗ್ಗೞಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳಿಗನ್ನ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ಅಗುಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊರೆದ ಕಂಡಿ : ಆಗುಳಿಗನ್ನವನಿಕ್ಕಲೊಡನಾ ಬಗಿದ ಮಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ಮಿಸುಪ ಹೊನ್ನಗುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೧–೧೨).
[ಅಗುಳಿ (< ಅಗ್ಗೞಿ$_1$) + ಕನ್ನ]

ಅಗುಳಿಸು$_1$ 'ಅಗುೞಿಸು' ನೋ.

ಅಗುಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಅಗುೞ್ಚು : ಮರಾಳಗಮನೆಯರ್ ಮೊಗೆಯಲೆನುತ್ತೆ ಕೊಡನನುದಕದೊಳಗುಳಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೯–೧೪) ; ರೂಪುಗಳ ಹಲವು ತಾಳ್ದು ಸ್ಮರನ ಆಗುಳಿಪ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು (ಭರಚ. ೫೧–೯೧) ; ಕೊತ್ತಂಬಲಿಯನರೆದು ಕಲುಕದೊಳಗಾ ಕಾಯನು ಆಗುಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೮೪). [ಅಗುಳು$_2$ (< ಅಗುೞ್$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುಳು$_1$ 'ಅಗುೞ್$_1$' ನೋ.
ಅಗುಳು$_2$ 'ಅಗುೞ್$_3$' ನೋ.
ಅಗುಳು$_3$ 'ಅಗುೞ್$_4$' ನೋ.
ಅಗುಳುಶುಂಠಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುೞ್$_1$, ಅಗೞ್$_1$, ಅಗಳು$_1$, ಅಗೞ್$_1$, ಅಗುಳ್$_1$, ಅಗುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆ ; ತೋಡು ; ಬಗಿ : "ಅಗುೞ್ (ಅಗೞ್) – ಖನನೇ, ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ತನ್ನ ಕಾಲಂ ದರ್ಭಾಂಕುರಂ ನೆತ್ತವರ್ಱೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಮುಳಿದದನಗುೞ್ದು ಸುಡುವೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪–೧) ; ಪುತ್ತನಗುೞ್ದು ಪಾವಂ ಕೊಲ್ವರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೬–೮) ; ಶೈಲಮಂ ಗುದ್ದಲಿಯಿಂದಗುೞ್ದು [ಕೆಡೆಯ]ನೂಂಕುವೆನೆಂಬೆಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೮೫) ; ಮಹೀವಳಯದ ಸೆರೆಯಱಿದಗುೞ್ದಂತೆ ನೀರಧಾರೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೨). **ಅಗೞ್$_1$** : ೧. ಇಟ್ಟಗೆಗೆಂದಗೞ್ದ ಕುೞಿಗಳ್ ಕೆಱಿಯಾದವು (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೦ ; 1131) ; ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳನಗೞುತ್ತಂ ಬಂದು (ಮಹಾನೇ. ೩–೧೪೫ ವ). **ಅಗಳು$_1$** : ೧. ಆಗಳಿದನು ಬಿಲಮಾಡಿ ಫಣಿಪನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಿ (ದೇವೀಮ. ೪–೫) ; ಉಸುಕು ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗಳಿದರೆ ಈ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಹಳೆಯ ಗುರುತುಗಳು ಈಗಲೂ

ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಮತಂಪ.೬೧). **ಅಗಲ್$_1$**: ೧. ಬಾವಿಯಂ ಪೂಬ್ದುಬೆಟ್ಟ ಮನಗಟ್ಟಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೩-೧೪೦). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಮೇಲಾಗಲಿ ತಾಮ್ರಪಟದ ಮೇಲಾಗಲಿ) ಕೊರೆ, —ಕೆತ್ತು : ಮಧುಕೊಪರ್ಬುನಗಟ್ಟ ಶಾಸನಂ, ಅಗಟ್ಟಿಡು ನಿಮಿತ್ತಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ (ಎಕ. IX, (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧ ; 828). **ಅಗುಳ್$_1$** : ೧. ಮೃಡಪೂಜೆಯ ವೇದಿಕೆಯಂ ಬಿಡದಗುಳ್ದಪಳ್ (ವೃಷನಿ.೩೨-೨೪). **ಅಗುಳು$_1$**: ೧. ಎರಡುಶರದಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೂಪತಿಯುರವನಗುಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ.೩-೪೪); ಅ ಗು ಳು ತಿ ರೆ ಕಾಮಾಟದವರುಮುನರೊತ್ತಿನೊಳು ಪುಗಿಲುವೆತ್ತತಿಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಟ್ಟು]

ಅಗುಳ್$_2$, ಅಗುಳ್$_3$, ಅಗುಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : "ಅ ಗು ಟ್ (ಅಗಟ್ಟು) – ಖನನೇ, ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ" (ಶ ಮು ಧಾ). **ಅ ಗು ಳ್$_2$** : ಪದ್ಮಿನಿಯನು ಅ ಗಲ್ದೆ ನು ಪದಹೀನನಾದೆನೆಂದಿನನೊಂದಗುಳ್ದನಾ ಪಡುಗಡಲೆಡೆಯೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೩-೪) ; ಕರಗುವ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಕೊನೆಯೇ ೞ ದ ತ ರ ಣಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಗುಳ್ವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೯-೨೩). **ಅಗುಳು$_2$** : ನೀರಿನಲ್ಲಿಯದನು ಅಗುಳುವಂದದೊಳು ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆಯಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೩); ಪಿನ್ನೇಸಜು ಪಿಂಗಡಲೊಳಗಗುಳದ ಮುನ್ನಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೧೮೮). [ದೇ.]

ಅಗುಳ್$_3$, ಅಗಲ್$_2$, ಅಗಳ್ಳು, ಅಗಟ್$_2$ (ನಾ). ತೋಡಿದ್ದು ; ಅಗೆದದ್ದು ; ಕಂದಕ : ಕೈಲಾಸಮಂ ಬಳಸಿಯುಮುಗುಟ್ಟಿಗಳುಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೧ ವ) ; ಆಳ್ವೇರಿ ನೆಲಗಟ್ಟಗುಟ್ಟಗ್ಳ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಮರ್ತ್ಯಪಾತಾಳಂಗಳಳತೆಗೆಱೆಗಳಂತಿರ್ಪುವು (ಚ ಕ ಪ ಂ. ೪-೧೫). **ಅಗಲ್$_2$** : ಪೊಂಗೋಂಟೆಯಂ ತೋರಿತ್ತಾದಗಳೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಿಮೆಱೆಗುಂ (ಬಾಥಪು. ೪-೨೭) ; ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಳಧ್ವಾನದಿಂದಾ ಪುರದಗಳ್ ಮೆ[ಱೆ]ದುದು (ಜಿಬಪು. ೧೧-೩೧). **ಅಗಲ್ಳು$_2$** : ಪಳ್ಳವಂ ಮುಟ್ಟದಗಳು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಕಇ. II, ೧೪-೬೨ ; 1123) ; ಅಗಳು ತಾನೈವತ್ತು ಯೋಜನವಗಲ (ತೊರಾ. ೫೯-೯-೩೪) ; ಒಂದು ಕರಿಯೆಲೆಯ ಪ್ರಪಂಚಿಗಾಗಿ ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಬೆರಳು ಕಡಿಮೆ ಅಗಳ ದಾಂಟಿದಂತಾಯಿತು (ಶರಲೀ. ೫೧-೨ ವ) ; ಅಗಳಿನಲಿ ನೀರಿಲ್ಲ ಆದರ ತಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಬಳೆದ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ ಪೊದೆಯಾಗಿದೆ (ಅರುಣ. ೧೫) ; ಗೇಣು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಳು ದಾಟಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಗಲ್$_2$** : ಲವಣಜಳಧಿ ಬಳಸಿದಂತೆ ಬಳಸಿದಗಟ ನೀಳದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮); ಬೆಗಟ್ಟನೀಯುತಗಟಿಸೆದಿರ್ಕು೦ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೪೩); ಧೂಳೊಳಗಟಂ ಪೂಟ್ಕಿಂ (ಚಿಕಪಿ. ೨-೧೦೨).

[< ಅಗುಟ್$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಗಟು ; ಅಗಟಿ ; **ಮಲ.** ಅಕಿಟು ; **ತುಳು.** ಅಗರ್, ಅಗಳ್ ; **ತೆಲು.** ಅಗಡತ, ಅಗಡಿತ, ಅಗಡ್ತ]

ಅಗುಳ್$_4$, ಅಗುಳು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೊಬ್ಬುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩) ; ಒಂದು ವರ್ಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಜದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮೆಂ ಜಲಗುಟನಾಯ್ದುಂಬೊಕ್ಕಲ ಮ ಗ ನು ಂ (ಧ ರ್ಮಾ ಮೃ . ೭-೧೫೩ ವ); ಮಗುಟ್ಟಗುಟ್ಟಗ್ಳ ಹದನಂ ತೆಗೆದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ ಬಾಗಿದಳ್ (ದಶಕು. ೧೨-೨೨). ೨. ಅನ್ನ : ಉಣ್ಬಗುಳಂ ಬೆಸಕ್ಕೈವ ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುಗಳನೆ ದೈವಮೆಂದೆಜಗುವಾತನೆ ದೈವದ ಮೂಢನಲ್ಲವೆ (ಪದ್ಯಸಾ. II, 820. ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ). **ಅಗುಳು$_3$**: ೧. ಕಾಗೆಯೊಂದಗುಳ ಕಂಡರೆ ಕರೆಯದೇ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಬ ಸ ವ. ೪೩೭) ; ಸ ತ್ಯ ಶ ರ ಣ ರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೩-೫) ; ನೀರುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದಗುಳ ತೆಜ ಮೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿಯಾ ಕೂಳು ಕಲಸೋಗರಂ ತಾನಾಯಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫); ಹರವಿಯನ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದಗುಳು ನೋಡಿದರೆ ಸರಿ (ಗಾದೆ); ಅಗುಳು ಹಿಸುಕಿ ಅನ್ನ ನೋಡು (ಗಾದೆ). ೨. ಉಂಡಗುಳು ನೀರ್ ಸುರಿಯೆ ನಡನಡುಗಿ ಕೋಡುತಂ (ಪಿಂಡೋರ. ೧-೭). 'ಅವುಟು' ಪರಾ.

ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಬೇರೆಯಾಗು = ಗರ್ಭಿಣಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಮಗು ಹೊರಬರು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿಟ್ = ಅಗುಳು, ಅನ್ನ]

ಅಗುಟಿ 'ಅಗ್ಗಟ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಟಿಸು, ಅಗಳಿಸು, ಅಗಟಿಸು, ಅಗುಳಿಸು$_1$(ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆಯಿಸು; ತೋಡಿಸು : "ಅಗುಟಿಸು – ಖನನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪಿರಿದಪ್ಪದೊಂದು ಕೊಂಡಮನಗುಟಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ.೧೭-೨೫ ವ) ; ನೀರೆಸೆವಂತಗುಟಿಸುವುದು ಕೂಪ ಸರೋವರ ದೀರ್ಘಿಕಾ ತಟಾಕಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩) ; ಕೊಳಂಗಳನಗುಟಿಸಿ (ಚಿಕಪಿ.೨-೮೩). **ಅಗಳಿಸು** : ೧. ಮಹಾಜನಂ ರಟ್ಟಸಮುದ್ರವನಗಳಿಸಲೆಂದು ಪ ಡೆ ದ ದಾನಾರ್ತ[ರ್ಥ]ಮಾವುದೆಂದೊಡೆ (ಇಆ. XIX, ೧೬೪-೧೭ ; 1040) ; ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಲು ಕೆಱೆಯನಗಳಿಸಿ ನೀರಂ ಪಡೆದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೨-೨೨ ; 1107). **ಅಗಟಿಸು** : ೧. ಬಾವಿಯುಮನಗಟಿಸಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೭೪-೧೪ ; 964). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು) ಕೆತ್ತಿಸು : ಮೂನೂರ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗಲ್ದೆ[ಟಿ]ಸಲ್ಪಟ್ಟದು ನೆತ್ತಪ್ರ್ಪಡಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬-೭ ; 700). 'ಅಗುಟ್$_2$' ಪರಾ. **ಅಗುಳಿಸು** : ೧. ಕೆಱೆಯನಗುಳಿಸುತ ಶಿವನಿಳಯಮುಂ ಮಾಡಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೧) ; ಧರೆಯನಗುಳಿಸಿ ಮಹೋನ್ನತ ಹೇಮರಾಶಿಗಳ ಸಲೆ ಹೊರಿಸಿಕೊಂಡು (ತಿಮ್ಮಅ. ೧-೮೦).

[ಅಗುಟ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುಟೂಟ (ನಾ).(ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನ ತಿನ್ನಿಸುವುದು ; ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ : ಅವಯೋಗಮಾಗದಿರೆ ಮಾಟ್ಕಗುಟೂಟಮನಂತದು ತ್ತಮುಂ (ಲೋಕೋಪ.೨-೨೯). P ಚೌತಿ ನವಮಿ ಚತುರ್ದಶಿ – ಈ ಮೂಱು ತಿಥಿಗಳಂ ಬಿ ಟ್ಟು ಅವಯೋಗಮಿಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೆ ಅ ನ್ನ ಪ್ರಾ ಶ ನ ಮ ಂ ಮಾಟ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೨-೨೯ ಟೀಕು). [< ಅಗುಟೂಡು]

ಅಗುಟೂಡು (ಕ್ರಿ).(ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು: ಮಾಸಷಟ್ಕಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗುಟೂಡುವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೬೧). [ಅಗುಟ್$_4$ + ಊಡು$_1$]

ಅಗುಟ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು ; ಅದ್ದು : "ಅಗುಟ್ಚು ಜಲಾಶಯಮಗ್ನೇ" (ಶಮುಧಾ). [< ಅಗುಟ್$_2$ + –ಚು]

ಅಗೂಢ (ಗು). ಗೂಢವಲ್ಲದ ; ವ್ಯಕ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೋಡು ; ಬಗಿ : ಗುದ್ದಲಿಯನೆತ್ತಿಯಗೆಯತೊಡಗಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೧೯) ; ಅಂಕುಶವಾಳೆ ನೆತ್ತಿಯನಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೭); ಬೆಟ್ಟ ಅಗೆದು ಇಲಿ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ದೇ.]

ಅಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಅಂಕುರ : "ಅಗೆ ಮೊಳೆಯಂಕುರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪) ; "ಖನನಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೆಯು" (ಶ ಬ್ದ ಮ ಂ. ೮೧); ತಾರಗೆಗಳಗೆಗಳಂತಿರೆ ತಾರಾಪಥದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ತುಱುಗಿರೆ (ಆ ದಿ ಪು. ೬-೫೪). ೨. (ಕಿತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಸಿದ) ಸಸಿ : ನಾಂಟದ ಬೇಂಟಮೆಂಬಗೆಗೆ ನೀರ್ವೊಯ್ವಂತೆ (ಲೀ ಲಾ ವ. ೬-೧೫೪) ; ಬಿತ್ತಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಅಗೆಯು ಅಂದವಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕೋ ಟ ಚ. ೨). ೩. ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ (ಕರಾ).

ಅಗೆ ನೆಗೆ = ಮೊಳಕೆಯೇಳು : ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚ ಕ್ರೇ ಶ್ವ ರ ರ ವ ಂಶಾವತಾರಮೊಳ್ ಅಗೆ ನೆಗೆವಂದದಿಂದೊಗೆದ ರಾಷ್ಟ್ರಕುಮಾರಕರಂ ಪೊರೆಳ್ಚಿ (ಕಇಆ. ೯೫, ೪-೭ ; ೧೨ನೆಯ ಶತ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗ್ಗೆ ; ಮಲ. ಅಗ ; ತುಳು. ಅಗ್ಗೆ]

–ಅಗ್ಗೆ (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಗುಣವಾಚಕ

ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಕಮ್ಮಗೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. '-ಅನೆ' ಪರಾ.

ಅಗೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಹಾಕಿ ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸು, —ಸಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸು. [ಅಗೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಗೆತ (ನಾ). ೧. (ಗುದ್ದಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಣ್ಣನ್ನು) ಅಗೆಯುವುದು, —ತೋಡುವುದು. ೨. ಭೂಶೋಧನೆ ; ಉತ್ಖನನ. [ಅಗೆ$_1$ + –ತ]

ಅಗೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಮೊಳೆ ; ಅಂಕುರಿಸು: ನೃಪನ ಹೃದಯದೊಳುಗ್ರದ ಬೀಜವಗೆದೋಱುತಿರಲ್ . . . ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೨). [ಅಗೆ$_2$ + ತೋಱು]

ಅಗೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ಕ). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸಲು ಬೀಜ ಹಾಕು ; ಬಿತ್ತು. [ಅಗೆ$_2$ + ಬಿಡು]

ಅಗೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ಕ). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸು, —ಬೆಳಸು. [ಅಗೆ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಲು ಬೀಜ ನೆಡು; ಒಟ್ಟೆಲು ಹಾಕು : ಅಗೆಯಿಕ್ಕುಗೆ ಪುಣಸೆಯ ಬೀಜಗಳನವಂ ಕಿಱು ನಾಂಟ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೬). [ಅಗೆ$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಗೆಯಿಸು, ಅಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತೋಡಿಸು : ಅಗೆಯಗೆಯೆನುತ್ತವುದಾರಿಶಂಕರದಾಸಿ ದಾಸಿಯ ಕೈಯಲಗ[ಗೆ]ಯಿಸಲು (ಬಸಪು. ೨೩–೩೪); ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಗೆಯಿಸುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಅಗಿಸು** : ಧನ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ ಯಿನ್ನು ಸಂಶಯವೇಕಗಿಸು . . . ತೋಱದಪೆ ನೆನಲು . . . ಜನಪಕ್ಷನಾಣವಗಿಸೆ ಮುಚ್ಚುಳವನಿತಱೊಳು ತೆಗೆಯಿಸಲ್ (ಬಸಪು. ೫–೫೭, ೫೮). [ಅಗೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕೀಳು; ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು : ಅಂತು ಪಗೆಯನಗೆಯೆತ್ತಿ ಕಳೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೩೨ ವ); ಮುರಹರನಂದು ಕಿತ್ತನಗೆಯೆತ್ತಿದ[ನಾ] ಕನಕಾದ್ರಿಯಂ (ಕಇ. IV, ೧೦–೨೬ ; 1121) ; ಅಗಣಿತ ಮೃಗಗಣಮನಗೆಯೆತ್ತಿ ತಗುಳೆ ಬೆರ್ಚುವಿಟ್ಟುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೭೪ ವ). ೨. (?) : ಅಗೆಯೆತ್ತುತ್ತಬ್ಜಿನೀನಾರಿಗೆ ಮಣಿಗಣಮಂ ಸೂಸುತಂ . . . ಸುೞಿವುದು ವನಸಂಚಾರಸಾರಂ ಸಮೀರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೦೪). [ಅಗೆ$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಅಗೆಯೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು ; ಅಂಕುರಿಸು.

ಅಗೆಯೆೞ್ದುಪೋಗು = ನಿರ್ಮೂಲವಾಗು ; ಪೂರ್ತಿ ನಾಶವಾಗು: ಚಕೋರಕೋಟಿಗಳ ಮನೋಮುದಂ ಕರಗುವಂದಮನೊಂದಿದುತ್ಪಲಂಗಳಾನಗೆಯಗೆಯೆೞ್ದುಪೋಗಲನುಗೆಯ್ದುದು . . . ಗತಪ್ರಭನಾಗುತಿರಲ್ ಸಿತಪ್ರಭಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೬೬). [ಅಗೆ$_2$ + ಏೞ್$_1$]

ಅಗೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಗೆವಡೆ ೨ : ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಅಗೆಯೊಡೆದು ಹಬ್ಬಿದುದಿನ್ನೊಂದು (ನಾಡೋಜ. ೫೭). [ಅಗೆ$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಅಗೆವಗೆ (ನಾ). ಮೊಳಕೆಯ ರೀತಿ ; ಮೊಳಕೆಗಳು ; ಅಂಕುರಗಳು : ಸರ್ವಾಂಗದೊಳ್ ಪುಳಕದಗೆವಗೆಯೊಗೆಯೆ (ಮದೇಪು. ೧–೬). [ಅಗೆ$_2$ + ಬಗೆ$_2$]

ಅಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ರೆಂಬೆ ಬಿಡು : ಮಂಗಳೂರು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗೆವಡೆದು ಪಸರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೫೨). [ಅಗೆ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ).(ನಾಟಿಗಾಗಿ ಸಸಿ ಬೆಳಸಲು) ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತು; ಒಟ್ಟೆಲುಹಾಕು : ಆ ನೃಪಂ ನೋಡಿ ವಸುದೇವನ ದೇಹಮನಗೆವೊಯ್ದುಂತೆಯುಂ ಪಱಿದು ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಮೊಕ್ಕಳಮಾ ಮಕ್ಕಳೇಕಾದುವೆಂದು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಜನೇ. ೫–೨ ವ) ; ಅತಿಸೇವ್ಯದಿವ್ಯ ಭಾಷಾಲತೆಗಗೆವೊಯ್ದರ್ಥಬೀಜದೆಳಮೊಳೆಯಂತೇಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೬೩) ; ಅಗೆವೊಯ್ದ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯಱಿದೂಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೫). [ಅಗೆ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ ; ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತ. ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ : ಶೀತಕರದ್ವಿತಯಂ ಕೃಶಾನುಮರುಲ್ಲಗೋಪೇತಮಗೇಂದ್ರದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಗೇಂದ್ರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಅಗೇಂದ್ರಜಾ]

ಅಗೇಡಿ, ಅಗೋಡಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿ ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಮಡಿ ; ಒಟ್ಟೆಲು ; ಪಾತಿ : ಕೋಳಿಗಳು ಬಂದು ಅಗೇಡಿ (ಬತ್ತದ ಸಸಿ ನೆಟ್ಟ ಹೊಲ) ಬತ್ತ ಕದಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಹುಮುಖ. ೨೪) ; ಸುಬ್ಬನ ಮೀಸೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಅಗೇಡಿ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ (ಹಹಸ. ೨೮). **ಅಗೋಡಿ** : "ನೋಡು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, ಒಂದೆಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಅಗೋಡಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತಂತೆ. ನಮ್ಮ ರಾಮು ಅಟ್ಟಿದ ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" (ಸನ್ಯಾಕ. ೧೦೪). [ಅಗೆ$_2$ + ಅಡಿ$_2$]

ಅಗೇಲು (ನಾ). ಭೂತಬಲಿ. 'ಅಗೇಲುಹಾಕು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅಗೆಲ್]

ಅಗೇಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯನ್ನು ಹಾಕು : 'ದೆಯ್ಯೊಂದಿ' ಭೂತಕ್ಕೆ ಅಗೇಲು ಹಾಕುವುದನ್ನು ದಂಬನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಂಬನಾ. ೧೧). [ಅಗೇಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$). / ತುಳು. ಅಗೆಲ್ ಪಾಡು]

ಅಗೇವು (ನಾ). ಸಸಿ ; ಪೈರು : ತೊಪ್ಪಲಗೇವು, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನಗೇವು, ಬದನೇ ಅಗೇವು, ಮೆಣಸಿನಗೇವು, ನೀರುಳ್ಳಿ ಅಗೇವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಗೆ$_2$]

ಅಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋಚರ (ಗು). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ; ಗೋಚರಿಸದ. [ಸಂ.]

ಅಗೋಡಿ 'ಅಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಗೌಕಸ (ನಾ). ಮರವೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ; ಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ ; ಕಪಿ : ಶರಭನಿಭಾರಿ ಸೈರಿಭಮಿಭಂ ಬನವಂದಿ ತರಕ್ಷು ಖಡ್ಗಿ ಶಂಬರ ಮೃಗ ಮೇಷಮೇಣಮಜಭೇದನವೃಕ್ಷಮಗೌಕಸಂ ಮೊಲಂ (ಶಬಶಂ. ೩–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಗೌರವ (ನಾ). ಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅವಮಾನ : ಅಂದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅಗೌರವ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆ ಬೆಲೆ ; ಇಳಿತಾಯದ ಬೆಲೆ : ಯೇಳು ಸಾವಿರ ಭಟ್ಟೆ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಜಮಾ ಮಾಡಿ ಅಗ್ಗದಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೮) ; ಸಕಲವಾದ ಪೈರುಗಳು ಬೆಳೆದು ಅಗ್ಗವಾಗಲು (ಕೃವಾಅ. ೧೫೦) ; ಅಗ್ಗದ ಆಸೆಗೆ ಗೊಬ್ಬರ ಕೊಂಡರು (ಗಾದೆ) ; ಅಗ್ಗದ ಸೆಟ್ಟಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಜೋಳ (ಗಾದೆ) ; ಸಂತೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದು ಅಗ್ಗವಾಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಆ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಪ ; ಹಗುರ : ನನ್ನ ಮಾತು ಅಷ್ಟು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಹೋಯಿತೆ ? (ರೂಢಿ). [~ ಅಗ್ಗ$_2$?. / ತುಳು. ಅಗ್ಗ ; ತೆಲು. ಅಗ್ಗುವ]

ಅಗ್ಗ₂ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ: ಹರದರ್ ಗಳಿಸಿರ್ಪ ಮುತ್ತುಗಳ್ಗೆ ಗಜ್ಜುಗದತ್ತಣಿಂ ಕಡೆಯೆಂದು ಅಸಂಭಾವಿತಮಾದ ಅಗ್ಗಮಂ ಪೇಳಿರ್ಪುದರಿಂ (ನರಜ. ೬೩–೧೫೫ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ನಿಮ್ಮೊಳಗ್ಗದ ಪರಶುಧರಂ ಪೊಣರ್ದ ತಾನದಂದೇನಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭); ಅಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿ ಮಾಸುಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫–೬); ಪುದಿದೈಶ್ವರ್ಯದಿನಗ್ಗದಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂ ಚಾತುರ್ಯದಿಂ ಶೌರ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೦); ನೃಪರೊಳಂ ತಾನಗ್ಗದಿಂ ಕಾಪೊಡಂ . . . ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೪); ಕುಮಾರಿಕೆಯನಪ್ಪಿದ ದರ್ಪಕನಹ್ನಿಯಗ್ಗದೀ ಬೇಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೬೪); ಅಗ್ಗದ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ತಿಳುಹುವೆನು ಶಿವತತ್ತ್ವಭಕ್ತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೨). ೩. ಅಧಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು: ಮದನಂಗೆ ಚೈತ್ರ ಸಲರಗ್ಗದ ಕೊರಲಾಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೫೪); ಆದಟನೈತರೆ ಹೋಗಲೀಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಥ ಭೀಮನೊಳು ಬಲುಗಾಳಿಗವ ಹಿಡಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೬೩); ಪಿಂಗಾಲ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಗ್ಗದಗ್ಗರಣೆಯಂ ಭಟಭಟನೆ ಕಿಳ್ತು ಕಿಳಿರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಕಂಡನಗ್ಗದ ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸ ಗಂಡುಗಲಿಗಳನತುಳಬಲ ಕೋದಂಡಖಡ್ಗಕರಾಳ ರುದ್ರ ಸುವೀರಭದ್ರರನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨–೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ಘ]

ಅಗ್ಗ₃ (ನಾ). ೧. ತುದಿ: ದೇವಕುಲೇಂದ್ರನುಪ್ಪರಿಗೆಯಗ್ಗದ ಕಾಂಚನ ಕುಂಭದಂತೆ ಚೆಲ್ವಾವರಿಸಿರ್ಪಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೮). ೨. ಮುಂದು; ಮೊದಲು: ನಸಿಗನೊಳಗ್ಗದ ನಸಿಗಂ (ಸಮಪ. ೭–೩೦); ಸುದ್ದಗೆಯೊಳಗ್ಗದ ಬಿಣ್ಪಿನೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲ್ (ಭಾವಚಿಂ.೧–೩೪). [ಸಂ. ಅಗ್ರ]

ಅಗ್ಗಂಟು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಬಲವಾದ ಗಂಟು: ಮದಿವೆಯೆಂದರೆ ಏನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿ? ಧರ್ಮದ ಗಂಟು, ಆಯುಷ್ಯದ ಅಗ್ಗಂಟು, ಅದದ್ದನ್ನುಸಹನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು (ಕಾದನ. ೫೪); ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗರು ಅಗ್ಗಂಟಾಗಿ ತೊಡಕುಬಿದ್ದಂತಿದ್ದುದು ಈಗ ತಟ್ಟನೆ ಸಡಿಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಕುಮಾಕಾ. ೨೦೬). 'ಕಗ್ಗಂಟು' ಪರಾ.
[ಅಟ್ಟ್₀ (< ಅಟ್ ?) + ಗಂಟು. ‖ ತುಳು. ಅಗರ್ಂಟು = ನಿರ್ಧಾರ, ಪಟ]

ಅಗ್ಗಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಇವಳ ಮುಖಮೆಂಬಗ್ಗಂಬೆತ್ತಿರ್ದ ಪೆಂಪಿನ ಚಕ್ರದಿಂದಿವಳ ನಳಿತೋಳೆಂಬೀ ತೀವ್ರಾಸಿಯಿಂ ಸ್ಮರನಂಜಿಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೪). [ಅಗ್ಗ₂ + ಪೆಱು]

ಅಗ್ಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ತೇಜದಿಂ ತಮ್ಮೆಗ್ಗನಗ್ಗಂ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ). [ಅಗ್ಗ₂ + ಮಾಡು₁]

ಅಗ್ಗಡ₁ (ನಾ). ಬೆಂಗಾಡು (?): ಕೆಱೆಬಾವಿಗಳಿಲ್ಲದಗ್ಗಡದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತೊಱೆನೀರ ಕಂಬಿಯೊಳ್ ತರಿಸಿ ನೆಱೆ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರು ನಿರ್ಮಿತವನು ಮಾಡಿದಜವಟ್ಟಿಗೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨–೨೬). [?]

ಅಗ್ಗಡ₂ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಡಲ್₁ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ. ೨. ರಕ್ತದ ಕಡಲು (?): "ಅಗ್ಗಡಲೆನೆ ರಕ್ತಜಲಧಿ" (ಭಾರನಿ. ೧೭); ಸೇನೆಯನಗ್ಗಡಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು ಫಲುಗುಣನಗಣಿತಾಸ್ತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೬೯); ಒಗ್ಗಿ ಕವಿತಹ ತುರಗ ಸೇನೆಯನಗ್ಗಡಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೬).
[< ಅಟ್ಟ್₀ (< ಅಟ್ ?) + ಕಡಲ್]

ಅಗ್ಗಡಲ್₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ಗಡಲ ಬಾಸಗವುಂಡನ ಮಗ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೨೦೪–೭; 1135). ☞ ಇದು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ, ಈಗಿನ "ಅಗ್ಗಡಲು" ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಅಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗಂಡುಬೀರಿ (?): ಬೆಂಡಕ್ಕುಂ ಬೇಳಕ್ಕುಂ ಭಂಡಕ್ಕುಂ ಬಲುಮೆ ಕೆಡುಗುಮಾಯತಿಯುಳಿಗುಂ ಹೆಂಡತಿಯಗ್ಗಡೆಯಾದೊಡೆ ಗಂಡಂ ನಾಯಿಂದ ಕಷ್ಟ ಸುಗುಣಕರಂಡಾ (ನೀತಿಸಾ. ೭೩೬). 'ಅಗ್ಗಳ್ತಿ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಳ್ತಿ ?]

ಅಗ್ಗಡೆಯ 'ಅಗ್ಗಳೆಯ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಣಿಗಿ (ನಾ). = ಅರ್ಘವಾಣಿ: ರಂಜಣಿಗಿ ಅಗ್ಗಣಿಗಿ ಮಂಜು ಹರಿಯಲು ಕಾಸಿ ನಂಜುಂಡ ನಿನ್ನ ಎರೆಯುವೆನು (ನಾಡಪ. ೫).
[ಅಗ್ಗಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ?]

ಅಗ್ಗಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆಯರುಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩–೨೦; 1205). 'ಅಗ್ಗಪ್ಪ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಅಗ್ಗಪಾಡು (ನಾ). ಗೌರವಹೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಾನಹೀನತೆ; ಹಗುರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ (ಶ). [ಅಗ್ಗ₁ + ಪಾಡು₃]

ಅಗ್ಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಭಾರತಿಯಕ್ಕನನೆಮ್ಮವೆಯಕ್ಕಪ ೧ ಅಗ್ಗಪ್ಪಗೆ (ಎಕ. II, ೩೪೬–೨೪; 1296). [ಅಗ್ಗ₃ ? + ಅಪ್ಪ₁]

ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಬೋರಯ ಚವುಡಯ್ಯನವರು (ಎಕ. II, ೨೪೬–೨೭; 1273). 'ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಗ್ಗಯಿಲೆ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗರ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಲು ತಣ್ಣಗಾದ ವಸ್ತು: "ಅಪ್ಪಾ, ಅನ್ನ ಅರಿ ಅಗ್ಗರವಾಯಿತು. ಲಗೂನೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಾ" (ಎರಸ.೨೧). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ?]

ಅಗ್ಗರಜ (ನಾ). ಅಣ್ಣ: ನೋರೆಹಾಲ್ಗಡಿಗೆಯ ತ್ವರಿತದಿ ಒಯ್ದಗ್ಗರಜಗೆ ಕೊಡುವ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೭–೧೩). [ಸಂ. ಅಗ್ರಜ]

ಅಗ್ಗರಣೆ₁ (ನಾ). = ಒಗ್ಗರಣೆ: ಹದನಾದ ಬದನೆಯ ಹೊದಟಿಯಗ್ಗರಣೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಲದು ತುಳುವಬದನೆಯಕಾಯವೆಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೭); ಹಸಿಯ ಕೊಣಬಿಯೊಳು ಹಾಕಿಸಿಯಗ್ಗರಣೆಯಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೨೯).
[ಅಗ್ಗರಿಸು + -ಅಣೆ. / ಮರಾ. ಆಗಾರಣೇಂ, ಓಗ(ಘ)ರಣೇಂ]

ಅಗ್ಗರಣೆ₂ (ನಾ). ಹಗ್ಗ: "ಅಗ್ಗರಣೆ ದಾವೆಂದು ದಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೧); ಆ ಮಹಾಮದೇಭಂ. . . ನೆಲದ ನಾಲಗೆಯಂ ಕೀೞ್ವಂತೆ ಬಾಳ್ಗಂಬಮಂ ಕಿೞ್ತು ಅಗ್ಗರಣೆಯಂ ನುರ್ಗುಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೦೧ ವ); ಪಿಂಗಾಲ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಗ್ಗದಗ್ಗರಣೆಯಂ ಭಟಭಟನೆ ಕಿಳ್ತು ಕಿಳಿರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಗಟ್ಟಿನಗ್ಗರಣೆಯ ಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನು ತುಡುಂಕಿಕೊಂಡು ಆತನನ್ನು ದರದರನೆ ಈಳ್ದುಯ್ದು (ಮಂತ್ರಿಶ. ೧೧೨–೨೧). [ಸಂ. *ಅಗ್ರಹಣ ?]

ಅಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು; ಒಗ್ಗರಿಸು: ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯಂ ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕಿಯಿನಿಸು ಎಣ್ಣೆಯಿಂಗಿಕ್ಕಿಯಗ್ಗರಿಸಿಯಾಱಿಸಿಕೊಂಡ ಎಣ್ಣೆಯೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೦). [~ ಒಗ್ಗರಿಸು]

ಅಗ್ಗಲ, ಅಗ್ಗಡ₂, ಅಗ್ಗಳ₁ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅಲರುವಿಲ್ಲನ ಬಿಜ್ಜೆಯೆಂಬಗ್ಗಲದ ಬಿನ್ನಣಿ ಸವೆದ ನರಪುತ್ತಳಿಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೬೩). **ಅಗ್ಗಡ₂**: ೧. (ಅನಂನಾ. ೧೨). **ಅಗ್ಗಳ₁**: ೧. "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); "ಅಗ್ಗಳಂ ಎಂಬುದೆ ಅಧಿಕಂ" (ಚತುನಿ. ೧೯); ಏನುಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯೋಪ್ಪಾವಕ ಕ್ರಮವಿಚಾರದೆ ದೋಷಮಿದಗ್ಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೧); ಆದಿತ್ಯನ ತೇಜದಿಂದಗ್ಗಳನುಪ್ಪ ತೇಜದೊರಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೪–೧೩);

ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವಂ ಕವಿತೆಯೊಳಗ್ಗಳಂ ಗುಣದೊಳಗ್ಗಳಮೆಲ್ಲಿಯುಮಿಾ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦); ಏನಳವಗ್ಗಳಮೋ ಕವೀಂದ್ರರಾ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧); ಇಂದು ಗೆಲಿದರೆ ಧರ್ಮಸುತನವರಿಂದುಕುಲದಗ್ಗಳರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೯-೨೮); ನಳಿನನಾಭನ ಭಜಕರೇನಗ್ಗಳರೊ ಜಗದೊಳು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೭೩). (ನಾ). ೨. ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಹಿರಿಮೆ: ರತ್ನಗಳ ಬೆಳೆವೊಲದಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿರ್ದ ಕಟಕದಗ್ಗಳವ ಕಂಡತ್ತ ಬೀಗಿದಳು (ಭರಚ. ೩೯-೮೫). ೩. ಕನ್ನಡ 'ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ'ವನ್ನು ಬರೆದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು.

[?. / ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಮು; ಪ್ರಾ. ಅಗ್ಗಲ = ಅಧಿಕ]

ಅಗ್ಗಲಂ, ಅಗ್ಗಳಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ಅಗ್ಗಲಮೆಸೆದತ್ತು ದಿಗ್ವಲಯದಂತೆ ನಿಶಾಂತದೊಳಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೪). **ಅಗ್ಗಳಂ:** ಅಗ್ಗಳಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಂ ಗೌರವಮುಮಂ ಮಾಡಿದೊಡರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧೩); ಹನ್ನೊಂದಬ್ದದಿನತ್ತಲಗ್ಗಳಂ ಬಾಳಿನವಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೩೩); ಜಿನಮಾರ್ಗಂ . . . ಪರಮಾಪವರ್ಗಸುಖಮುಂ ಭವ್ಯರ್ಗೆ ಮಾಟ್ಕಿಗ್ಗಳಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೭). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅಗ್ಗಲಿಸು, ಅಗ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು; ಅತಿಶಯಪಡಿಸು: ನಿಲಿಸಿ ಲಘುಪದಮನದನಗ್ಗಲಿಸಿರೆ ಮತ್ತೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ ಪದಮಂ ತುದಿಯೊಳ್ ನಿಲೆ ಪೇಟ್ದಾಗಳ್ ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೋಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬) [ಅಗ್ಗಲಿಸಿರೆ = (ಹ್ರಸ್ವ ಸ್ವರಕ್ಕೆ) ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ]; ತಳರ್ದಂ ಪುರಾಂಗನಾನೇತ್ರ ಚಕೋರಮಗ್ಗಲಿಸೆ ಸಂಮದಮಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೮); ಅಲರ ಪೊಸಗಂಪಿನಿಂದೆಮಗಲಂಪನಗ್ಗಲಿಸಿ ನೀನೆ ರಕ್ಷಿಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೫). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ದೊಡ್ಡದಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಅಗ್ಗಲಿಸಿದ ಮುದದಿಂ ನಾಲಗೆ ಕುಲಮುಂ ತುಬ್ಬುವವೊಲುಱದೆ ನೀಂ ಕೆಡೆನುಡಿವೈ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೦); ವಿಯೋಗದೊಳಾದ ಖೇದಮಗ್ಗಲಿಸಿರುತಿರ್ದಳಲ್ತೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮); ಮೇರುವ ತೆಂಕದೆಸೆಯಗ್ಗಲಿಪ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದಾರ್ಯಾಖಂಡದೊಳಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧). ೩. ದೃಢವಾಗು; ಪ್ರಬಲವಾಗು; ಜೋರಾಗು: ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಿಂದುದೆಂತುಮಸು ಪೋಗದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯-೨೧); ಕುಲಟೆಯರೊಳ್ ನೆರೆದು ಪಟೀಗೆ ನಾಣ್ಚದೆ ಕರಮಗ್ಗಲಿಪವರ್ಗದೆಂದುವೆಂದುಂ ನಿಲಲಱಿಯವು ಮೋಕ್ಷದಾಯಕಂ ಸಚ್ಚರಿತಂ (ಸಮಪ. ೫-೭೪). ೪. ಹಿಗ್ಗಿಸು; ನಲಿಸು: ನೋಯಿಕ್ಕು ಮಾಱಿಕ್ಕುಮಗ್ಗಲಿಕುಂ ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೊ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೪). ೫. ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿ; ಆನಂದಪಡು: ಕಾಂತೆಯರೊಳ್ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಾದಮೆ ಜಿತಾತ್ಮನಗ್ಗಲಿಸುವ ನಲ್ತೆಂದೊಡೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಪನೆಡೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೩೬); ದಾಳಿಕ್ಕುವ ಬಲವಂತರ ಸೇನಾಸಂಭ್ರಮುಮಂ ಕಂಡಗ್ಗಲಿಸುತ್ತಾರುತ್ತನುಮಾನಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೨-೨೩); ತಾಂ ತಾಂ ಬೇಱನುಭವಿಸಿದ ಸಂತಸಮಂ ಸಮರಸಂಗೊಳಲ್ಕಿರ್ವರುಮೇಕಾಂತದೊಳಿನಿವಾತುಗಳಿಂ ದಾಂತಾನೆಂದೊರೆವರಾಲಿಸುವರಗ್ಗಲಿಪರ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೭೫). ೬. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಗ್ಗಳದ ವೈಷ್ಣವಮೋಹಮೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿದುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೪); ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಸಾಹಸಂ ತಂತಮ್ಮ ಮನಂಗಳೊಳಗ್ಗಲಿಸೆ ವಿಗತನಿದ್ರೆಯಿನಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೬೩ ವ); ಕಡಸಿಗೆಯ ಬೇರ್ ಮರಂಗುಳಿಯೊಳಗಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೨೨). ೭. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ತತ್ಪುರುಷಕ್ಕಗ್ಗಲಿಪುದುಚಿತಾಕ್ಷರಾಗಮಂ (ಶಮುದ. ೧೭೬). **ಅಗ್ಗಳಿಸು:** ೧. ಮಗನನೆತ್ತಿ ಪುಳಕಾಂಕುರಮಂ ಮೈಗಗ್ಗಳಿಸದ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಗಮದೇಂ ಭೇದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೫); ಪೂಗಂಪು ರಾಗದಲಂಪನಗ್ಗಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೩). ೨. ಆ ಮಾತಿನೊಳ್ ಬೇಟಮಗ್ಗಳಿಸೆ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩ ವ); ತಂಬೆಲರ ಕಾಲಾಟವಗ್ಗಳಿಸೆ ನಸುಮೊರೆಯುತುಂ ತುಂಬಿ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨); ಇಳೆಯೊಳೀ ಸುತನಿಂದೆ ಬಡತನ ತೊಲಗಿದಪುದೆಂದಱುಹುವಂತಗ್ಗಳಿಸಿದುದು ನಡುವು (ಜೀವಂಚ. ೪-೩೬). ೮. ಮಿಾರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಕಳವೀಣಾಕ್ವಣಿತಮನಗ್ಗಳಿಸುವ ಕಳಕಂಠರವಮನೇಳಿಪ ನಿನ್ನೀಕಳಭಾಷಿತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೮); ಉಲುಕಿದರೆ ನಿನ್ನಾಣೆಯೆನುತಗ್ಗಳಿಸಿ ನೃಪತಿಯು ಕೆಡೆನುಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೧).

[ಅಗ್ಗಲ + -ಇಸು$_3$. ‖ ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಿಂಚು]

ಅಗ್ಗವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗವಳ (ನಾ). ರಾಜಪರಿವಾರದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ: ರಾಜಾಂಗಣದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ನಡೆವ ಪಡಿಯಱರ ಪಡೆವಳರಡಪವಳರಗ್ಗವಳರ ಕಬ್ಬಿಗರ . . . ಆಂದಣದ ಗೊಂದಣಂ ರಣಮಂಡಲದ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದೊಳ್ ತಿಂತಿಣಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೬-೯೪ ವ). [ಸಂ. *ಅರ್ಘಪಾಲ ?]

ಅಗ್ಗವಳಿ (ನಾ). ಬೆಲೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅಗ್ಗ: ನೀ ಕೊಂಡ ಬಟ್ಟೆ ಬಹು ಅಗ್ಗವಳಿಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ಗ$_1$ + -ವಳಿ]

ಅಗ್ಗಸುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ, ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ: ದಾಯಿಗನಾದನಗ್ಗಳದ ಸಗ್ಗಿಗರೊಳ್ ಸೊದೆಯಗ್ಗಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೨-೨೧). [ಅಗ್ಗ$_1$ + ಸುಗ್ಗಿ]

ಅಗ್ಗಸೆರ್ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದು (?): ಪುನುವೆಲವಳ್ಳಿಯ ಗಾವುಣ್ಡನಗ್ಗಸೆ(ಸ)ರೆಳವರಿ ತಮ್ಮ ಬಾವಂಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗೆಯ್ದು ಕಲ್ಲಂನಿಱಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦-೯; 979). [?]

ಅಗ್ಗಳ್$_1$ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳ್$_2$ (ನಾ). ಅಗಳು; ಕಂದಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮).

ಅಗ್ಗಳ ಕಟ್ಟು = ಕಂದಕದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮). ಅಗ್ಗಳ ಹಾಕು = ಕಂದಕವನ್ನು ತೆಗೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮).

[< ಅಗುೞ್$_3$]

ಅಗ್ಗಳ್$_3$ (ನಾ). (?): ಪೆರ್ಬಟ್ಟಕ್ಕಂ ಬಿದಿರೂರ ಅಗ್ಗಳಮಿಳಿವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಕೆ ಕಾದಿದ ಬಿದೆಯಿತ್ತ ಸತ್ತನಾತಱ್ಗೆ ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭-೨೩; 870). [?]

ಅಗ್ಗಳಂ 'ಅಗ್ಗಲಂ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳಗಣ್ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣು: ತೋಱಿದನೆಱಕದೆ ಹರಿಗಂಗೆ ರುದ್ರನಗ್ಗಳಗಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೩). ೨. ವಿಶೇಷ ದೃಷ್ಟಿ: ಕಳೆಗಳೆನಿತನಿತಱೊಳಮಗ್ಗಳಗಣ್ಣಂ ತೋರ್ಪನಗ್ಗಳಂ ನೃಪಸಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೭).

[ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಕಣ್]

ಅಗ್ಗಳಗಣ್ಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಅರ್ಧನಾರೀತ್ವಮಂ ಪಡೆದಿಪ್ಪಗ್ಗಳಗಣ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೊಲವಿಂ (ಪಾವಶ. ೪). [ಅಗ್ಗಳಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಳಜೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋಳೂರಗ್ಗಳಜೂರ ಕರಗೆಯ ತಳಭಂಡಮುಂ (ಎಇ. XIX, ೧೮೯-೨೨; 1079). [?]

ಅಗ್ಗಳಪದಾತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ: ಅಳಿದುದಕೆ ಕೊಲೆಕೊತ್ತುವಡೆದಗ್ಗಳಪದಾತಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೧).

[ಅಗ್ಗಳ್$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ಗಳಬಲಾಢ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ: ಭರದಿಂದ ಯೋಚಿಸಿಯೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದೆಡೆಗೆ ಪರಿಯೆ ನೀನಗ್ಗಳ

ಬಲಾಢ್ಯ ನಿನ್ನಯ ನೇಹವೆರದಿರ್ದು ಮನ್ಮನೋರಥ ಬೆಳೆವುದತಿಶಯಮೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೩೧). [ಅಗ್ಗಳ$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಬಲಾಢ್ಯ]

ಅಗ್ಗಳವಸ್ತು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಸ್ತು; ಬಹು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥ: ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪಗ್ಗಳವಸ್ತುವೆಲ್ಲಂ ಪೃಥ್ವಿಯನಾಳ್ವಂಗಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೫-೨೬). [ಅಗ್ಗಳ$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + ವಸ್ತು]

ಅಗ್ಗಳಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಅಗ್ಗಳಾ ಅರಸರಾ ಬೆಸಸಿದೊಡೆ ಬೆಸನ ಪೆತ್ತುರ್ಬಿ ಬಲಮಾಸ್ತಾಳ್ದಿ ಎಱಿದು ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೮೬-೬ ; 820). [~ ಅಗ್ಗಳ$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ)]

ಅಗ್ಗಳಿಕೆ, ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಱಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬); ಅಣುವಂ ಪಾಂಡವಕೇತುದಂಡದೊಳ್ ನೆಲಸುವುದಾವಗ್ಗಳಿಕೆ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧); ನೆಗೞ್ದ ಧರ್ಮಮುಂ ಪಾಪಮುಂ ಸಮನಪ್ಪುದಱಿನಾವುದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೪-೨೮ವ); ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಹಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೧೫). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು: ವಿರಾಟನು . . . ವೃದ್ಧನಾದರೂ ಪ್ರಾಯದವನ ಹಾಗೆ ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ಕೃವಾವಿ. ೬೦). **ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ**: ೧. ರಾಜಸೂಯಮನಿಂದಗ್ಗಳದಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಖಂ ತಾನೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬); ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲೆಂಬಿನಿತಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೭-೩೦). [ಅಗ್ಗಳ$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಇಕೆ. ‖ ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಿಕ]

ಅಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆರ್ ಪಡೆವನ್ನರ್ ತನ್ನನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೪೨); ಉಳುಹಿ ಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲೆತನಾದರೆ ಕರ್ಣನೇನಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೪); ಇಳೆಗಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದ ಪಟ್ಟಣದ ಲಗ್ಗೆಯೊಳಗೇಱಿದರು ತುರುಕರು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೨೪). [ಅಗ್ಗಳಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ಗಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳಿಸು 'ಅಗ್ಗಲಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಧಿಕ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: "ಉಬ್ಬರಂ ಅಗ್ಗಳಂ ಅಗ್ಗಳೆ ನೆಱಿ . . . ಪೆರ್ಚುಗೆ ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೨೩೪); ಪೊಡವಿಯೊಳೆನ್ನನಗ್ಗಳೆಯ ಕವಿಮುಂಗನೆನಿಸುವುದು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೮-೭೫). (ಗು). ೨. ಆಧಿಕ್ಯವುಳ್ಳ; ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ವಿಜಯ ವಿಶಲರೇಯನ ಶರಣರೊಳಗಗ್ಗಳೆಯಾದ ಭೀಮಸೇನನ ಚರಣ (ವಿದಾಕೃ. ೨೭-೩). 'ಅಗ್ಗಳೆಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಳ$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಎ$_4$?]

ಅಗ್ಗಳೆ$_2$ (ನಾ). ಅಧಿಕಳು; ಶ್ರೇಷ್ಠಳು: ಪರಮಪಾವನಚರಿತೆ ಪಾರ್ವತಿ . . . ಸುರರೊಳಗಗ್ಗಳೆ ನೀನೆಯಾದರಾಲಿಪುದು ಶ್ರೀಕರಶುಭೋದಯಂಗಳಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪). 'ಅಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಳ$_1$ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಎ$_4$]

ಅಗ್ಗಳೆ$_3$ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳೆಯ, ಅಗ್ಗಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಲಿಂಗವನಱಿದನಾಗಿ ಗುರುವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವನಱಿದನಾಗಿ ಜಂಗಮವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ . . . ಇಂತೀ ಅಗ್ಗಳೆಯಂಗೆ ಜಗದ ನುಗ್ಗುಗಳು ಸರಿಯೆಂದರೆ ಸಿಗ್ಗಾಗದಿಪ್ಪರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೫-೬೧೭); ಆಲಘುಮುನಿ ಮಾತಂಗನೆಂಬಗ್ಗಳೆಯನುದ್ಭವಿಸಿದನು (ಬಸಪು. ೫೭-೭೨); ರಾಯರೊಳಗಗ್ಗಳೆಯನಹ ಕೌಂತೇಯನಿಗೆ (ನಳಚ. ೧-೬). ೨. ಶೂರ: "ಅಗ್ಗಳೆಯನೆನಲ್ ಬಲ್ಲಿದಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೭); ನಿಲಿಸಿದಂ ನಾಡೆ ಪದ್ಮಾಯತವ್ಯೂಹಮಂ ದಳದೊಳಗ್ಗಳೆಯರೆಸಳೆಸಳಾಗೆ ದನುಜಕುಲತಿಲಕನನುಜರ್ ಕೇಸರಂಗಳಾಗಲ್ (ಚೆಬಪು. ೩೮-೩೨). **ಅಗ್ಗಡೆಯ**: ೨. ಕ್ರೋಧದಲಿ ಪೊಡೆದರಾ ರಾಮಾಚ್ಯುತರನಗ್ಗಡೆಯ ಸಾತ್ಯಕಿ ಗಾಂಧಿನೀಸುತ ಕಡು ದುರುಳನನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದವರು ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೬-೨೫). [ಅಗ್ಗಳೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಳೆಯತನ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಮಹಿಮೆ: ಭಕ್ತರ ಪಾವನವ ಮಾಡಲಿಕೆ ತಾನೇ ಕುಱುಹುವಿಡಿದಗ್ಗಳೆಯತನದಲಿ ನಡೆದಂ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೩೭); ಇದಱಗ್ಗಳೆಯತನವನಾರ್ ಪೇಳ್ದಪರ್ (ಚೆಬಪು. ೨೮-೧೦). [ಅಗ್ಗಳೆಯ + -ತನ]

ಅಗ್ಗೞಿ$_1$, ಅಗಣಿ$_1$, ಅಗರಿ$_1$, ಅಗಳಿ, ಅಗೞಿ$_2$, ಅಗಿಣಿ$_2$, ಅಗುಣಿ, ಅಗುಳಿ, ಅಗುೞಿ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ಕದವನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ ಅಡ್ಡಮರ; ತಾಳು; ತಡೆಗೂಟ; ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ: ಕಾಯ್ವರ ಜವಂ ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ಗೞಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೨ ; 946) [ಪ್ರತಿಬಲದ ಅಗ್ಗೞಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯುವವನು]. **ಅಗಣಿ$_1$**: ೧. (ಕ). **ಅಗರಿ$_1$**: ೧. ಅಗರೀಗೂಟ ಹಾಕು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪). **ಅಗಳಿ**: ೧. ಅಟ್ಟವೆಂದ್ಹತ್ತಿ ಅಗಳಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಳು ಸಾದೆಂದು ಸಗಣಿಯನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೮). **ಅಗೞಿ$_2$**: ೨. ತಮಟೆಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ ಕೋಲು: ೧, ೨. "ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟನೊಳ್ ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯೊಳಂ ಬಲ್ಲರಿಂದಗೞಿಯಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೩). **ಅಗಿಣಿ$_2$**: ೧. ಅರ್ಗಲೇವ-ಅಗಿ[ಗು ?]ಣಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩). **ಅಗುಣಿ**: ೧. ನಿತ್ಯ ನಡುಮನೆಯ ಒಳಅಗುಣಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೦). **ಅಗುಳಿ**: ೧. ಅವರು ತಿಮಿರಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಕೆತ್ತರು ಭುವನನಯನದ ಕದವನಾಗಳೆ ರವಿಯ ಶರದಲಿ ಮುಱಿದನಗುಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೪೩); ಅಬ್ಬರವೇನೆನುತ ನಭದಗುಳೆ[ಳಿ]ಯ ತೆಗೆಯೆ (ವಿದಾಕೃ. ೭೫-೫); ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಅಗುಳಿಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೪೭). **ಅಗುೞಿ**: ೧. "ಅರ್ಗಳಃ, ಪರಿಘಃ- ಈ ೨ ಅಗುೞಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); "ಕ್ಷಳಂಗಳ್ಗೆ ೞಾದೇಶಂ-ಅರ್ಗಳಂ = ಅಗುೞಿ" (ಶಮದ. ೨೧ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); "ತಾಳಗುೞಿಯೆನ್ನಲರ್ಗಳಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮). ೩. (ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ) ಕದ; ಕವಾಟ: "ದ್ವಾರಾರ್ಗಳಮದು ಪರಿಘಂ ದ್ವಾರಪಿಧಾನಂ ಕವಾಟಮಗುೞಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೭-೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲ]

ಅಗ್ಗೞಿ$_2$ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಸುೞಿವ ತುರಂಗವಾಹಳಿಯ ಪೂವಲಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಂಕದಾನೆಯಗ್ಗೞಿಯ ಮದಾಂಬುಕರ್ದಮದೊಳರ್ದು (ಅನಂಪು. ೩-೧೬). ℙ ಇದು 'ಅಗ್ಗಳೆ$_1$' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [~ ಅಗ್ಗಳೆ$_1$]

ಅಗ್ಗೞಿಕೆ (ನಾ). = ಅಗ್ಗೞಿ$_1$: ೧. "ಅಗ್ಗೞಿಕೆಯೆಂದು ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯುಂ ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅಗ್ಗಾಡಿ$_1$, ಅಗ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಗ್ಗಾಳಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ]

ಅಗ್ಗಾಡಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅಗ್ಗಾಡಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಅಗ್ಗಾಡೀ]

ಅಗ್ಗಾಡಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಯಕ್ಷಿಣಿ ಮಾಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [? + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ (ನಾ). =ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ೧. ಅಗ್ಗಾಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯ]ತಿಯಪ್ಪ ಸೂಳೆಗಂ ಕುಡಲಿಲ್ಲದೆ ಬಡಬೋಜಂಗಂ ಪೞಿದು ಸಾಮಾನ್ಯದ ಭೇದವಾರಿಗಳಂ ಪೊಗೞ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೭೭). ℙ ಇದು 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ?]

ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ, ಅಗ್ಗಯಿಲೆ, ಅಗ್ಗಳ್ಕೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಶ್ಯೆ. ೨. ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ; ಸೂಳೆ : ತನ್ನಾಣ್ಮಂ ಕರಮರಿಯಳಪ್ಪಗ್ಗಾಯಿಲೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ದನೆಂಬನಿತರ್ಕೆ ಮುನಿದಾಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಕಾದಲ್ ಬಂದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩-೫೦ ವ) ; ಸಗ್ಗದಗ್ಗಾಯಿಲೆಯರರಸನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕಾರ್ತುಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯೨); ಅರ್ಘವತೀಂ = ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆಯಂ ; ಅರ್ಘವತೀಷು = ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆಯರೊಳ್ (ನೀತಿವಾ. ೨೩-೪೯). **ಅಗ್ಗಯಿಲೆ** : ೧. ಬಚ್ಚರ ದೂಸಿಗರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಅಗ್ಗಯಿಲೆಯರಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಅಗ್ಗಳಮುಪ್ಪ, ಅಗ್ಗಯಿಮುಯರಪ್ಪ] ಸೂಳೆಯರ ಸಾಮಂತರ ಕಸವರಂಗಳೆಲ್ಲಮುಂ ಕಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೫). **ಅಗ್ಗಳ್ಕೆ** : ೧. ಒಂದು ದಿನಂ ನೀಂ ತಳ್ವಿದೊಡಂದಸುವಿಂ ಗುಪಟಳಂ ಮನಃಪ್ರಿಯ ಕೇಳೇನೆಂದಱಿಯೆನೆನಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದಣಕಿಸಿ ಧನಮನುಗಿವಳಗ್ಗಳೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೫).

[ಅಗ್ಗ$_2$ + -ಆಯಿಲ + -ಎ$_4$]

ಅಗ್ಗಾರ (ನಾ). ದುರ್ಗಮವಾದ ಪ್ರದೇಶ (?) : "ಈ ಅಗ್ಗಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರೂ ಕೂಡ ಒಬ್ಬರೇ ಹೋಗಲಾರರು, ನೀನು ಸಣ್ಣವನು. ಇಂಥಾ ಸಾಹಸವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡುವೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಶೇರಶ. ೮). 'ಅಗ್ಗಡ' ಪರಾ. [?]

ಅಗ್ಗಾಳಿ 'ಅಗ್ಗಾಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗ್ಗಾಳು (ನಾ). ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ ; ತುಚ್ಛನಾದವನು (ಕಿ).

[ಅಗ್ಗ$_1$ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಗ್ಗಿ$_1$, ಹಗ್ಗಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ; ಉರಿ; ಕಿಚ್ಚು : "ನತ್ವಕ್ಕೆ ಗತ್ವಂ– ಅಗ್ನಿ – ಅಗ್ಗಿ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅಗ್ಗಿಯಗ್ನಿಯೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬); "ಅಗ್ಗಿಯು ಪೊಗೆವಟಯಿಗೆಯವನು ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚು" (ಕವಿಕಂ. ೩೪) ; ನಿರ್ಮಿಸಿದಳದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೯) ; ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂಬೊಯ್ದಗ್ಗಿಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೦). **ಹಗ್ಗಿ** : "ಅತ್ವಕ್ಕೆ ಹತ್ವಂ : ಅಗ್ನಿ–ಹಗ್ಗಿ" (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; "ಹಗ್ಗಿಯೆಂದಗ್ನಿನಾಮಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭) ; ಇರುಳಾಗೆ ಹುಳ್ಳಿಹೊಱೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದೆ ಹಗ್ಗಿಯನೊಟ್ಟಿ ಬೆಳಗನೆತ್ತುತ್ತಂದು (ಕಣ್ಣರ. ೪೬-೬) ; ಹರನ ಹಣೆಗಣ್ಣ ಹಗ್ಗಿಯನು ಹಗೆಗೊಂಬಂದದಿಂ ಇಂದೆನ್ನ ಹಗೆಗೊಂಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೯) ; ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚು ವೆಗ್ಗಳಗಣ್ಣನ ಹಗ್ಗಿಯೊಲು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೩೫ ವ) ; ಕದಿರೇಱಿದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಲ್ಲೊಳಗುದಯಿಪ ಹಗ್ಗಿಯವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೭). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿ]

ಅಗ್ಗಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡ್ಡಹೆಸರು ; ಉಪನಾಮ ; 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ' ಶಬ್ದದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ (?) : ತೆಂಕಲು ವಿಷ್ಣುಅಗ್ಗಿ ಹರಿಹರ ಪಂಡೆಯ ಬಾಳಿಂದ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಗಂಗಾಧರಅಗ್ಗಿಯ ಬೆಟ್ಟನ ಪಡುವಣ ಬಾಗಿಲ ಗದ್ದೆಯಿಂದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೬-೧೬ ; 1402).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ– ?]

ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ, ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಡದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗುಂಡಿ; ಅಗ್ನಿಕುಂಡ : ವಿರೋಧಿಯ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಮೋಹದಿನೆಯ್ದೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದಳದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೯). **ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ** : ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡದೊಳ್ ಪೊತ್ತುವ ನಱುನೆಯ್ಯ ನೆಲ್ಲರಳ ಬಲಿಗೂಟ, ಸಿರಿಕಂಡ ಸೆಕ್ಕೆಯ ಸವುದೆಯ ಕಮರಿಂ ಪೊರೆದೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳೆತ್ತಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಲರಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೩). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಕುಂಡ]

ಅಗ್ಗಿಗ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಾಳು ; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ : ಅಗ್ಗಳೆಯನಾ ಮಗಧ ಮಾತಿನಲಗ್ಗಿಗನು ಶಿಶುಪಾಲ (ಸಂಭಪ. ೩೦-೨೧). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ "ಮಾತಿನ ಲಗ್ಗಿಗನು ..." ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ೨. ದೊರೆ : "ಅರಸು" (ಚತುನಿ. ೩. ೧-೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರಗ]

ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು ; ಕೆಂಡಗಣ್ಣು : ಹರನ ಹಣೆಯ ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು ಭೇದಿಸಬಾರದಿರವಿನಂತೆಸೆವ ವಾಹಿನಿಯ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೧೨೪).

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ 'ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿಮುಂಕಿ[ಕೆ]ಣಿ (ನಾ). "ನೀರನ್ನು ತರಲು ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾತ್ರೆಗಳು" (ಅಸಂನಾ. ೧೨).

[ಅಗ್ಗಿಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ಮುಂಕಣಿ]

ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಿಮೊಗ : ಸುಮನಂಗಳತಿವೃಷ್ಟಿಯ ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡರ್ ಮೇಲೆ ಸಿಂಪಿಸಲ್ (ಪರಶು. ೧೯-೬).

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಮುಸುಡು + -ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಿಮೊಗ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: "ಅಗ್ಗಿಮೊಗದವರಮರ್ದುಣಿಗಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯); ಪಯೋಷ್ಣೀನದಿಯ ಕೂಲದೊಳಗ್ಗಿಮೊಗರ್ಗೆ ಬಾಣಸುಗೈದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೨). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖ]

ಅಗ್ಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಪಡುವಲ್ಲಗ್ಗಿಲ ಮೆಳೆ ಅಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೂಟದ ಮೂಱುಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂ ಬಡಗ ಬೆಲಪುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬-೨೭ ; 1075). [?]

ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ (ನಾ). (= ಅಗ್ಗಿ ಬಳೆದ ಎಣ್ಣೆ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ : "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ಬಳೆದು ವಿಷಾಗ್ನಿಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳೆಬ್ಬುರಿವಗ್ನಿಯಂತೆ ನೀರೊಳಗುರಿದೇೞೆ . . . ಕೆಳದಾರ್ಸುರಕ್ಕುಗುಟ್ಟು ವಾರ್ಧಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕಾಳಿಯ ಹ್ರದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೪೦). ℙ ಇದು 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಪ್ರಯೋಗಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಗ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳಿದೆಣ್ಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಬಳೆ$_2$ + ಎಣ್ಣೆ. ℙ ಬಳೆ$_2$ = ಸುತ್ತು. 'ಬಳಸು' ಪರಾ. ತಮಿ. ವಳೈ = ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು]

ಅಗ್ಗಿವೆಗಡು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಭಯ : ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಱಿಗಣ್ಣೊಳೊಗೆದ ಪಗಿನೊಳಗ್ಗಿವೆಗಡಿಂ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ದು ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಪ ಕಳವಿಂಕ ಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ). [ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಬೆಗಡು$_2$]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ, ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕಾಯಿಸುವ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಒಲೆ ; ಕುಂಪಟಿ ; ಕುಮಟಿ : ಇದಕೆ ಪಡೆಯಂ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆಯುಂ ಅಜವ××× ಯುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦-೮; 767). **ಅಗ್ಗಿಟ** : ಅರಲಸರಲ ಸೊನ್ನಾರಂ ಪಲಪೂ ಪರಕಲಿಸಿದ ಪಾಸೆಂಬಗ್ಗಿಟದೊಳಗಿರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೪೭). **ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ** : ಮಿಸುಗುವೀಯಗ್ಗಿಟಿಕೆಯೊಳು ಎನ್ನ ನಿನ್ನ ಓಲೆಯ ಬರೆದು ಹಾಕಲಾಗಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೬೦) ; ಅಗುರು ದಶಾಂಗ ಗುಗ್ಗುಳಾದಿಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯಗ್ಗಿಟಿಕೆಗಳನ್ನು

ಪೋಷಿಸುವ ಊದುವ (ಜೆಟ್ಟಆ. ೮೨-೧೯). ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ (ನಾಚಿರಾ. ೬). ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ : ೨. ಹೋಮಕುಂಡ : ನಾಲ್ಮೊಗನಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆಯೊಳೊಗೆದ ಒಳ್ನೆಗೆಯ ಮುದ್ದುಗುವರಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೫). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ : ೧. (೬). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ : ೧. (೬). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ : ೧. (ಗುವಿಮೋ). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ : ೧. ಅಕ್ಕ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಳು (ವೈನಿ.೨೨೩). ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ: ೧. ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣವೆರಡು ಅನ್ತು ಗದ್ಯಾಣಂ ಮೂವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೫-೨೪; 1107). ಅಗ್ನಿಷ್ಮಗೆ: ಅಗ್ನಿಷ್ಮಗೆಯುಂ ಮಠಮುಮಂ ರಕ್ಷಿ[ಸಿ]ದಗ್ಗೆ ಅನ್ತಪುಣ್ಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪-೨೬ ; 1010) ; ಹೊಥ್ಥರೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಮಗೆಯ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಘಳಿಗೆ ಸ್ರುತಿಯ ಹೇಳುವರು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೭೨ ; 1261). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಷ್ಮಕ]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಸು$_1$ 'ಅಟ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ ಕೊಡು ; ಗೌರವಿಸು ; ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಮನುಚರಿತಕ್ಕಳಂಕರಣವಾಯ್ತು ಚರಿತ್ರದ ಪೆಂಪು . . . ಅಂಬರೇಚರೇಶನ ವಿಳಸತ್ಪರಾರ್ಥಗುಣಕಂ ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು ಪರಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯೆಂದನುಪಮರಗ್ಗಿಪರ್ ನೆಗಳ್ದ ಸಾಯಣನಾಯಕನಂ ಗುಣಾತ್ಮನಂ (ಶಾಸಪ. ೪೯-೨೦ ; 1164) ; ಶಿಶುವನಿಂತಗ್ಗಿಸುವರೇ ಎಂದು ಕರಗುತಂ ಇರ್ಪಾಗಳಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೯-೪) ; ಜಾತಿ ನಾನೆಂದೆನ್ನನಗ್ಗಿಸಿ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಸಾಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೦). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಹಿಗ್ಗು : ವಿದ್ಯಾಗಣಯೂಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಚಿದು ಮನಂಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚಿರ. ೧೭೭-೧೩). ೩. ಮೀರು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಭೇರುಂಡನಿನಗ್ಗಿಕುಂ ಬಲದಿನಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಬರ್ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೫-೪೩ ; 1186).
  ಅಗ್ಗಿಸಿಕೊ = ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊ ; ಹೊಗಳಿಕೊ : ವಿಸನಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಬೆ ನಿನಗಿನ್ನೈಸು ಕೈದುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತವಭ್ಯಾಸವಾ ಕೈದುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೀಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೪೦) ; ತನ್ನನಗ್ಗಿಸಿಕೊಳುತ ಮಾಡನು ವರ್ಣಗಳಿಗಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೩೬). [ಅಗ್ಗ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗ್ಗು 'ಅಟ್ಗು' ನೋ.

ಅಗ್ಘಟಿತ (ಗು). ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ: 'ಅಗ್ಘಟಿತವೀರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಟಿತ]

ಅಗ್ಘಟಿತವೀರ (ನಾ). ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ ವೀರ : ಅಚ್ಯುತನು ತಾ ನಿಮಿಷದಲಿ ಖಗರಾಜವಾಹನನಾಗಿ ನಡೆತಂದು ಅಮರಪತಿಗಗ್ಘಟಿತ ವೀರರ ಯಮುನ ವಶವನು ಮಾಡಿ ತ್ರೈಜಗಕಮಿತನಾದನು ವಿಷ್ಣು ಪೊರೆದನು ದಿವಿಜಸಂತತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೮-೪೦). [ಅಗ್ಘಟಿತ + ವೀರ]

ಅಗ್ಘಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಘವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ತ್ರೇತಾಯುಗ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ; ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ ; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ. ೩. ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸುವ ಅಂತಶ್ಶಕ್ತಿ ; ಜಠರಾಗ್ನಿ. ೪. ಪಿತ್ತರಸ. ೫. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೬. ಚಿನ್ನ. ೭. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ವ್ಯಾಳವಗ್ನಿ ಚಿತ್ರಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ३೯-೨೬). ೮. ತುಗ್ಗಿಲು ಎಂಬ ಮರ : "ಅಗ್ನಿಯೆನೆ ತುಗ್ಗಿಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೮). ೯. ನಿಂಬೆ. ೧೦. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ರಗಣ (– ᴗ –) : "ಆದ್ಯಂತ ಗುರುವಿರಲಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭-೨೦). ೧೧. "ಕೇಸರ" (ಗುವಿಮೋ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಕಂಟಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪಾಯ, —ಸಾವು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಂಟಕ]

ಅಗ್ನಿಕಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ$_1$]

ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು ; ಅಗ್ನಿಯ ಪೂಜೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಕಾಷ್ಠ (ನಾ). ಸೌದೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ; ಉರುವಲು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾಷ್ಠ]

ಅಗ್ನಿಕುಂಡ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಡಕೆ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉರಿಸುವ ಗುಂಡಿ, —ಕೊಂಡ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಂಡ]

ಅಗ್ನಿಕುಕ್ಕುಟ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಕೋಳಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಕ್ಕುಟ]

ಅಗ್ನಿಕೋಣ (ನಾ). ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಮೂಲೆ ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. [ಅಗ್ನಿ + ಕೋಣ$_2$]

ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು : ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣಿನ ಹರನೊಡನೆ ಬಲು ವಿಗ್ರಹವನಾಚರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ಣು(< ಕಣ್)]

ಅಗ್ನಿಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿ. ೩. ಯಜ್ಞದ ಅರಣಿ. ೪. ಶಮಿ. ೫. ಮಹಾಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಲತೆ. ೬. ಭೂಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಗರ್ಭ]

ಅಗ್ನಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳವನು ; ಭಸ್ಮಾಸುರ. [ಅಗ್ನಿ + ಕೆಯ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಅಗ್ನಿಚಿತ್ತು (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ತಪ್ಪದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರುವವನು ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ ; ಆಹಿತಾಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಚಿತ್]

ಅಗ್ನಿಜ (ನಾ). ೧. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ. ೨. ಚಿನ್ನ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ ಅಥವಾ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಣ್ಣಗಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ : ೩. ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಡ ; ಜಲಪಿಪ್ಪಲಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಜ್ವಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿತಾರೆ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ತಾರೆ$_2$]

ಅಗ್ನಿತುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ–ಅಗ್ನಿತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬). [ಸಂ. *ಅಗ್ನಿತುಂಡಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ತುಂಡ + -)]

ಅಗ್ನಿತ್ರಯ (ನಾ). ಆಹವನೀಯ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳು. [ಅಗ್ನಿ + ತ್ರಯ]

ಅಗ್ನಿದಳ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸೈನ್ಯ : ಇಂದ್ರದಳ, ಅಗ್ನಿದಳ, ಯಮದಳ, ನೈಋತ್ಯದಳ . . . ಅಗ್ನಿದಳವೇಜಲು ಹಸಿವ (ಪದಗೋ. ೨-೨೦೭). [ಅಗ್ನಿ + ದಳ$_2$]

ಅಗ್ನಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ ೨ : ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಬರಗಾಲ . . . ಪ್ರವಾಸದ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ–ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಗ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ.೪೪೫); ಚಿಮಣಾಳ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯದ ಮರಣದ ಸುದ್ದಿ ಮನೆ ಮನೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿ ಭೀತಿಯನ್ನು ಹರಡಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೮೮). [ಅಗ್ನಿ + ದಿವ್ಯ]

ಅಗ್ನಿದೀಪನ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು, ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುವುದು. ೩. "ಕಡವ" ಎಂಬ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಗ್ನಿ + ದೀಪನ]

ಅಗ್ನಿದೇವೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿತಾರೆ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿದೇವಾ (ಅಗ್ನಿ + ದೇವ + –)]

ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳು – ಇವು ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ, ನಾಡಿಧಾರಣೆ, ವಾಯುಧಾರಣೆ, ಅಮೃತಧಾರಣೆ, ಆಧಾರಧಾರಣೆ – ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭೯). [ಅಗ್ನಿ + ಧಾರಣೆ]

ಅಗ್ನಿನಯನ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಶಿವ. [ಅಗ್ನಿ + ನಯನ]

ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಕುಣಿತ: ಮಾರ್ಚ್–ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ ಅಥವಾ ಉತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೬). [ಅಗ್ನಿ + ನೃತ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಅಥವಾ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ನಿರ್ದೋಷಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಕಠಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ. 'ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಗ್ನಿಪರ್ವತ (ನಾ). ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕರಗಿದ ಲೋಹ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬೆಟ್ಟ ; ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ವತ]

ಅಗ್ನಿಪಳ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಫಲ : "ಅಗ್ನಿಪಳಮೆನಲು ವಜ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬). [ಅಗ್ನಿ + ಪಳ್ಳ$_{3}$]

ಅಗ್ನಿಪುಟ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ವಮಾಡುವುದು ; ಪುಟ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪುಟ್ಟ$_{3}$]

ಅಗ್ನಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗಳು ; ದ್ರೌಪದಿ : ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯೈ ಪವಮಾನತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೂಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನೃಪರೊಳೆಂತು (ಗದಾಯು. ೧–೬೬) [ಅಗ್ನಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಗ್ನಿಪುರುಷ (ನಾ). ಅಗ್ನಿದೇವತೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಪುರುಷ]

ಅಗ್ನಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದು. ೨. ವಿಧವೆ ಗಂಡನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಗಮನ ಮಾಡುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರಳಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿನಾಶ. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರಳಯ]

ಅಗ್ನಿಫಲ (ನಾ). ವಜ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಫಲ]

ಅಗ್ನಿಬಲ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಅಗ್ನಿ + ಬಲ$_{2}$]

ಅಗ್ನಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿ ; ಕಂಗುಂಗೆ ಗಿಡ. [ಅಗ್ನಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಗ್ನಿಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣಬಿರುಸು. [ಅಗ್ನಿ + ಬಾಣ]

ಅಗ್ನಿಭಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಯಕ್ಷಿಣಿಗಾರ. ೨. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದಿ ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಭಕ್ಷಕ]

ಅಗ್ನಿಭವ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ; ಷಣ್ಮುಖ. [ಅಗ್ನಿ + ಭವ]

ಅಗ್ನಿಭೂ (ಗು). = ಅಗ್ನಿಭವ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಆವರಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಡಲ]

ಅಗ್ನಿಮಂಥ (ನಾ). ೧. ಅರಣಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ನರುವಲ್ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಅಗ್ನಿಮಂಥಮೆನೆ ನರುವಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೨ : "ಅಗ್ನಿಮಂಥನ ನರುವಲ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೭). [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೧. [ಅಗ್ನಿ + ಮಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿರುವುದು ; ಆಹಾರ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಗದಿರುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಮಾಂದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಪವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಉಪಕರಣ (= Pyrometer) : ಕನ್ನಡ ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ ಗ್ರಂಥವೊಂದರ . . . ಪುಟದಲ್ಲಿ – ಅಕ್ಷ, ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ . . . ಅನುಪಾತ ಸೂಚಕಸಂಖ್ಯೆ – ಇಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೩೦). [ಅಗ್ನಿ + ಮಾಪಕ]

ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ನೇಹಿತ; ವಾಯು : ಕಲಿ ಮೂಕವರಾಹನಗ್ನಿಮಿತ್ರನ ಹರಿಣಂ ವಿನಾಯಕನ ಮೂಷಕ ಕಾಲನ ಕೋಣ ವಿಂಧ್ಯವಾಸಿನಿಯ ಮೃಗಾರಿ ನಾಯಿಗರಿಪಲ್ಲವು ಸಾಹಸಮಲ್ಲದೇವನ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೨೩). [ಅಗ್ನಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ. [ಅಗ್ನಿಮುಖ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಿ (ಗು). ೧. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ (ನಾ). ೨. ಗೇರುಮರ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖೀ (ಅಗ್ನಿ+ ಮುಖ + –)]

ಅಗ್ನಿಮೂಲೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮೂಲೆ]

ಅಗ್ನಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಯಂತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಬರೆ, ಚಿಟಿಕೆ" (ಅಸಂಸಾ. ೧೪). 'ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ–ಅಗ್ನಿತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬). [ಅಗ್ನಿ + ರಸ]

ಅಗ್ನಿಲಿಪಿ (ನಾ). "ಬೆಂಕಿಯ ಶಾಖಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಬರವಣಿಗೆ" (ಅಸಂಸಾ. ೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಲಿಪಿ]

ಅಗ್ನಿವರ್ಧಕ (ಗು). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ. [ಅಗ್ನಿ + ವರ್ಧಕ]

ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯ (ನಾ). ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : "ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯನಭವಂ . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧). [ಅಗ್ನಿ + ವೀರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ (ನಾ). (ಕೆಲವು ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ) ಬರೆಹಾಕುವುದು ; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ವೈದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ (ಗು). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ: 'ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ ದಳ', 'ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ ಯಂತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಮಕ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿ. [ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ + ದಳ$_{2}$]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಯಂತ್ರ. [ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಶಾಲೆ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಯಜ್ಞಶಾಲೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಲೈ]

ಅಗ್ನಿಶಿಖ (ಗು). ೧. ಉರಿಯ ಶಿಖರವುಳ್ಳ; ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ. ೪. ದೀಪ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಕಾಶಬಾಣ. ೬. ಬಾಣ. ೭. ಚಿನ್ನ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಶಿಖ (ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖಾ + –)]

ಅಗ್ನಿಶಿಖೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕೋಲುಕುಟುಕನ ಗಿಡ; "ವತ್ಸನಾಭಿ" (ನಾನಾಶ). ೩. "ಬೆಣ್ಣೆಬಿದಿರು ಸೊಪ್ಪು" (ಪಂಡಿತ. ೧೮೩). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖೆ]

ಅಗ್ನಿಶಿಲೆ (ನಾ). ೧. "ಅಗ್ನಿಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿಲೆಗಳು ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳು. ಇವು ಮುದ್ದೆಗಲ್ಲುಗಳು ಪದರಗಳಿಲ್ಲ. . ." (ಕಭಾಗೆ. ೨ ಅಡಿಟಿ); ಮುಂಬಯಿಾ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಗದೊಳಗಿನ ಭೂಮಿಯ ರಚನೆಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ವಿಕೃತಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ(ಕಭಾಗೆ.೨). ೨. ಚಕಮಕಿಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಲೆ]

ಅಗ್ನಿಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶೌಚ]

ಅಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಅಳುರುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮದನಾನಳನಿಂದೆಂತೆಂತು ಬೇವುದನಿತಂತತಿನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪುದು ಲಾವಣ್ಯಂ ನಳಿನಾನನೆಗಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರದ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೩.೨೭). [ಅಗ್ನಿಶೌಚ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಸ್ತುತಿ. ೨. ಒಂದು ಯಾಗ. ೩. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಲ್ಪ. [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತೋಮ)]

ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ—ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಶವದಹನ ಮಾಡುವುದು). [ಅಗ್ನಿ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಗ್ನಿಸಖ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಸಖ]

ಅಗ್ನಿಸರ್ಪ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಉಷ್ಣವ್ಯಾಧಿ (= erysipelas. ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೧೦೧). [ಅಗ್ನಿ + ಸರ್ಪ]

ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಮಾರನಂ ಮುನ್ನಂ ಹುತಾಗ್ನಿಯಾಗಿರ್ದ ಪುರೋಹಿತನನಿದಿರ್ಗೊಂಡಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರಭೆಯಂ ಯಥೋಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨ ವ). 'ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ+ ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ (ಗು). (ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ; ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ.
ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ=ಅಗ್ನಿಯ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ: ಕೃಷ್ಣೆಯು ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾಗಿರಲಿ (ವಚಭಾ. ೫೯). [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸಾಕ್ಷಿನ್ + –)]

ಅಗ್ನಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ಉಪನಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಟುವಿನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ನೊದೆಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ; ಮೌಂಜಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಸೂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). (ಮಂತ್ರವಿದ್ಯಾಬಲದಿಂದ) ಬೆಂಕಿಯಕಾವು ತಟ್ಟದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು, —ಉರಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು: ಅದೆಂತು ಹರಿಯಿರ್ದಪನೀ ಹೃದಯಾಗ್ನಿಯೊಳಗ್ನಿಸ್ತಂಭದ ವಿದ್ಯೆಯನೀಗಳಿಂತು ಕಲ್ತನೊ ಸಖಿಯೇ (ಜಗವಿ. ೧೧–೪೮). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭ. [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭನ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಡದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ ವಿಶ್ವಪ್ರವೇಶಿನಿ . . . ಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಬ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನೀ (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭಿನೀ)]

ಅಗ್ನಿಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸುಡುವ ಒಂದು ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಿಡಿಮದ್ದು: ಅಗ್ನಿಸ್ಫೋಟ ಮಹೋಲ್ಕ ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಧಿಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ಫೋಟ]

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ. ೨. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುದಿನವೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮ. ೩. ಹೋಮಾಗ್ನಿ. [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಹೋತ್ರ)]

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅನುದಿನವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಗೃಹವನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರುವವನು; ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿನ್ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ + –)]

ಅಗ್ನೀಧ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಟುಮಾಡುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಋತ್ವಿಕ್ಕು. ೨. ಯಜ್ಞಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಆಧಾನ]

ಅಗ್ರ₁ (ಗು). ೧. ಪ್ರಧಾನವಾದ; ಮುಖ್ಯವಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೩. ಅತಿಶಯವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ತುದಿ; ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಶಿಖರ. ೫. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ. ೬. ಮೊದಲು; ಆದಿ; ಆರಂಭ. ೭. ನಗರದ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ. ೮. ಸ್ತುತಿ; ಸ್ತೋತ್ರ. ೯. ದಾನಕೊಡುವ ಆಹಾರದ ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧೦. ಸಮೂಹ. ೧೧. ಒಂದು ಪಲದ ತೂಕ. ೧೨. ಗುರಿ; ಕೊನೆ. ೧೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಅಗ್ರಖೇಟ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ 'ಅಗ್ರ'ಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ (= ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ಎಂಬರ್ಥವೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ (ಶಬ್ದವಿ. ೬೧). 'ಅಗ್ರಹಾರ', 'ಅಗ್ರೇಶ್ವರ' ಪರಾ. ೧೪. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಯಾಗುವ ಪ್ರಥಮ ನೈವೇದ್ಯ: ಸಿಂಗಬೋಯಂ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ರಂ ಒನ್ದು ಈ ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಇ. III–i, ೧–೭ ; 1200). ೧೫. ತುದಿಯ ಭಾಗವನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಳೆಯೆಲೆ: ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). "ಇದಿರೊಳತಿ ಮುಖ್ಯದೊಳು ತುದಿ ಮೊದಲೊಳಗ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦–೫೨); "ಇದಿರೊಳ್ ಪ್ರಧಾನದೊಳ್ ಸ್ತುತಿ ನಗರೋಪಭೇದ ಮೊದಲಗ್ರವಿಧಾನದೊಳಗ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೩).
ಅಗ್ರದೆಲೆ (= ಅಗ್ರದ ಎಲೆ) = ಅಗ್ರ ೧೫. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರ$_3$ (ನಾ). ನಾಲಗೆ, ತುಟಿ, ಗಂಟಲು ಇವುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು.
[ಸಂ. ಅಗ್ರ ? . / ತಮಿ. ಅಕ್ಕರವ್ = ಬಾಯಿರೋಗ; ಮಲ. ಆಕ್ಕಾರವ್ = ರೋಗ ; ತುಳು. ಅಗ್ರ = ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು]

ಅಗ್ರಕ (ನಾ). (ಸೈನ್ಯದ) ಮುಂಚೂಣಿ : ಎಳೆದು ಶುಂಡಿಲದಿಂದ ಹಯಗಳ ತುಳಿವ ಆನೆಗಳಗ್ರಕವು (ಪಶುಭಾ. ೨೨-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ : ೧, ೨. ಕೇಳದತಿಹಿತರ ವಚನಮನಾಲೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಡುಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೇಳಿಪುದುರ್ವೀಜನಂ ಜಗನ್ನುತಚರಿತ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ರಗ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಗಣ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಗಣ್ಯ]

ಅಗ್ರಗಮನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದು ; ಮುಂಚುವುದು.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಗಮನ]

ಅಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆ ಹೋಗುವವನು ; ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಗಾಮಿನ್]

ಅಗ್ರಗೃಹ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮನೆತನ : ಕರಿಯ ಕುಲ ಅಗ್ರಗೃಹವೆಂದೆನಿಪ ಹರಭಕ್ತ ಶಂಕರನ ಸದ್ಧುರಪುತ್ರಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೨೫). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಗೃಹ]

ಅಗ್ರಘರಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಹೋಳು. ೨. (ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು) ಅರೆದು ಹುಡಿಮಾಡುವವನು : ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಭೃತ್ಯ ರಿಪುಕವಿದಲ್ಲಣಾಗ್ರಘರಟ್ಟ ಪಂಡಿತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿಕಮಲರವಿ ಪೇಳ್ವಂ (ಶಂಕದಾ. ೧-೧೪). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಘರಟ್ಟ]

ಅಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಹಿರಿಯ ಸೋದರ ; ಅಣ್ಣ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಜನ್ಮ]

ಅಗ್ರಜಾತೆ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಹಿರಿಯ ಸೋದರಿ ; ಅಕ್ಕ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಜಾತೆ]

ಅಗ್ರಜೆ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಜಾ]

ಅಗ್ರಜೇಶ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು : ಧರಿಸಿದನು ಖಟ್ವಾಂಗಮೆನಲೀಶ್ವರನ ಹೆಗಲಲಿ ಅಗ್ರಜೇಶನ ಹರಿಯೆನಿಸಿದನ ಘನಕಳೇವರವೊಪ್ಪುತಿರ್ದುದಲ (ಬಸಪು. ೫೪-೪೩). [ಅಗ್ರಜ + ಈಶ]

ಅಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು ; ಪ್ರಮುಖ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಧಿಕ ಸತ್ವಗುಣೈಕಾಗ್ರಣಿಗಾ ನೃಪಂಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಗ್ರಣೀ]

ಅಗ್ರತನೂಜ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರ.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ತನೂಜ]

ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೊಡುವ ಮೊದಲ ವೀಳೆಯ ; ಪ್ರಥಮ ತಾಂಬೂಲ : ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ ಯಾರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ತಾಂಬೂಲ]

ಅಗ್ರದೆಲೆ 'ಅಗ್ರ$_1$' ನೋ.

ಅಗ್ರದೇಶ (ನಾ). ದಡ ; ಅಂಚು ; ತುದಿ : ಕೋಪಮನಾಱಿಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೨). [ಅಗ್ರ$_1$ + ದೇಶ]

ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪಂಕ್ತಿ ; ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಮಂತ್ರಿತರ ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ನಿಮಂತ್ರಣ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥ : ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಶ್ರಾದ್ಧ ; ತಾವು ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಕೋರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಗ್ರಪಟಲ (ನಾ). ತುದಿಯ ಪದರ : ಸೂರ್ಯಕೋಟಿ ಪ್ರಭೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಹಸ್ರಕಿರಣದ ಅಗ್ರಪಟಲದ ಬೆಳಗು ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪಟಲ]

ಅಗ್ರಪಟ್ಟ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪಟ್ಟ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ಯಾವ ನಾಡಿಗೂ ಉದ್ಧಾರವಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೮೨). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪಟ್ಟ]

ಅಗ್ರಪದವಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಪಟ್ಟ : ರಾಜನ ಸಭಾಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು (ಮಣಿಸ. ೪೯). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪದವಿ]

ಅಗ್ರಪದಾತಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ: ಈತನ ಯಾನದೊಳಗ್ರಪದಾತಿಪದೋದ್ಧೂತಧೂಳಿ ಸಾಮಂತಶಿಖಾನೂತಮಣಿ ತರಣಿಕಿರಣವ್ರಾತಕ್ಕಸ್ತಮಯಸಮಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೮).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ ತನ್ನಗ್ರಪುತ್ರಂ ಕ್ರಮಂಬಿಡಿದಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೭ ವ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪುತ್ರ]

ಅಗ್ರಪೂಜೆ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ ; ಪ್ರಥಮ ಸನ್ಮಾನ : ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪೇೞಿಮೀ ಸಭೆಯೊಳಗ್ರಪೂಜೆಗಾರ್ ತಕ್ಕರೆನೆ ಗಾಂಗೇಯನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦ ವ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ರಫಲ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಬಿಟ್ಟ ಫಲ ; ಚೊಚ್ಚಲ ಫಲ.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಫಲ]

ಅಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗ ; ಮುಂಚೂಣಿ : "ಮುಂಗುಡಿಯೆನೆ ಮುಂದುಚೂಣಿಯೆನಲಗ್ರಬಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೭).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಬಲ$_2$]

ಅಗ್ರಭವ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಅಣ್ಣ : ಒಲ್ದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಭವ]

ಅಗ್ರಮಹಿಷಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ; ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ತನ್ನಗ್ರಮಹಿಷಿಯ ಮನಮನಾಱೆ ನುಡಿದು ಪಂಡಿತೆಯಂ ನೀನೀಕೆಯುಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾೞ್ಕೆಯೊಳಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಂದದೊಳಮೊಡಂಬಡಿಸಿ ಮನಂಗೆಲ್ವುದೆಂದು ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೋದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೭ ವ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಮಹಿಷಿ]

ಅಗ್ರಮಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯದ ಮಾಂಸ ; ಹೃದಯ : "ಅಗ್ರಮಾಂಸಮೆಂದೆನಲು ಬಹ[ಪಾಠಾಂ. ಬಹು]ಬಿಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೭). ೨. ಯಕೃತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ದುರ್ಮಾಂಸ.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಮಾಂಸ]

ಅಗ್ರರ 'ಅಗ್ರಾರ' ನೋ.

ಅಗ್ರವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮುಂದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದಾಳು.
[ಸಂ. ಅಗ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅಗ್ರಶಾಖೆ (ನಾ). ತುದಿಗೊಂಬೆ : ಭೂರುಹದಗ್ರಶಾಖೆಯೊಳು ಸೇರಿದ ಬಿಳುವಕ್ಕಿ ಚೀರುವ ದನಿ (ಹದಿಬ. ೨-೩೩). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಶಾಖೆ]

ಅಗ್ರಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು : ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ವಾಮಿಯ ಮುಖೋದ್ಗತಾರ್ಥಮುಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತದಗ್ರಶಿಷ್ಯ ಚತುರ್ಜ್ಞಾನಸಪ್ತರ್ಧಿಸಂಪನ್ನ ಗೌತಮಗಣಧರದೇವ ರಚಿತಾಂಗಾಂಗ ಬಾಹ್ಯಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಮುಂ ಅಪ್ಪುದಱಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೭).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಶಿಷ್ಯ]

ಅಗ್ರಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಡಗಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹಡಗಿಗೆ ಸಾಮಾನು ಸಾಗಿಸುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೬೩). [?]

ಅಗ್ರಸರ (ನಾ). = ಅಗ್ರೇಸರ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಸಾಲೆ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಾಕಶಾಲೆ; ಭೋಜನ ಶಾಲೆ : ಅಗ್ರಸಾಲೇ ಊಟ, ಚಂದ್ರಶಾಲೇ ನಿದ್ದೆ (ಗಾದೆ. ೬).
[ಸಂ. ಅಗ್ರಶಾಲಾ. / ತುಳು. ಅಗ್ರಸಾಲೆ = ಊಟದ ಮನೆ, ದೇವಾಲಯದ ಪಾಕಶಾಲೆ]

ಅಗ್ರಸುತ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ಅವರೊಳಗ್ರಸುತಂ ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಮಲ್ಲಪಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೬). [ಅಗ್ರ₁ + ಸುತ]

ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನ; ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ.
[ಅಗ್ರ₁ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಗ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ; ತುದಿಗೈ : ಘನಸಾರ ಸರಳಚಂದನ ವನಮ್ಮುದುಪಲ್ಲವಮನಗ್ರಹಸ್ತದೆ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೭–೭೧).
[ಅಗ್ರ₁ + ಹಸ್ತ]

ಅಗ್ರಹಾರ (ನಾ). ೧. (ರಾಜರೇ ಮೊದಲಾದವರು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಗ್ರಾಮ: ಶ್ರೀ ಅನಾದಿತೋ × × × ಅಗ್ರಹಾರ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೦–೧ ; 640) ; ಅಗ್ರಹಾರ ಮೆಳಮ್ಮುಬುಸೆ ಪ್ರಹ್ಮಾದೇಯ ಮೂಸಾಮಿಗ ಪ್ರೀ(ವ್ರಿ?)ತಿ ಆಜಿದುಕೊಳೆ ಕೊಡಲಾರದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೫೪, ೬–೧ ; 808) ; ಆದನೂರು ಅವರಿಗೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರ (ಚಿಂದಯ. ೬೫) ; ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ದುರಾಗ್ರಹ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೇರಿ, —ಬೀದಿ. ೩. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರು: 'ಅಗ್ರಾಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಾರಿಕ (ನಾ). ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಅಗ್ರಹಾರ ನಿವಾಸಿ. (ದಕ. ೬).
[ಸಂ. *ಅಗ್ರಹಾರಿಕ ?]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯ (ಗು). ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಸುಸಂಸ್ಕೃತ; ಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಭ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇದು ಸೌಂದರ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಮಿದು ತಾನಗ್ರಾಮ್ಯತಾಧಾನಮಿಂತಿದು . . . ಸಯ್ತುಪ್ಪಿನಂ ತಿರ್ದಿ ಪೇಳ್ವುದು ಪೂಮಾಲೆಯ ನಿಂಬಿನಿಂ ಸಮೆವವೊಲ್ ಸತ್ಕಾವ್ಯಮುಂ ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೯೪).
[ಸಂ. ಅಗ್ರಾಮ್ಯತಾ]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ ಸಮಗ್ರರಸಾಪೂರ್ಣಮಪ್ಪುದದು ಮಧುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೯). [ಅಗ್ರಾಮ್ಯ + ವಚನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಗ್ರಾರ, ಅಗರ, ಅಗ್ರರ, ಅಘ್ರಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ೧: ಅಗ್ರಾರಕ್ಕೆ ಬರ್ಸಿದ ಬ್ರಾಂಹ್ಮರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೮–೧೯ ; 1364) ; ಆರಾಮವಗ್ರಾರ ಧರ್ಮತಟಾಕಗಳ್ ಚಾರುತರದ ದೇವಾಲ್ಯ (ಕಂನವಿ. ೨೬–೩೭). **ಅಗರ**: ೧. ಅಗರದ ಪಾರ್ವರೊಟ್ಜಿನಂತೆಯುಂ ಪರದರ ಪಾಳೆಯದಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೩–೧೦) ; ಚಿಗುರಿಡೆ ದೇಗುಲಂಗಳಗರಂ ಪೊಗರೇಜಿ ಪೊಟಿಲ್ಗಳೀಟ್ಗಿಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಚಿಕವಿ. ೨–೬೦). ೩. ಅಗರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರುಗಳು ಹಲವು ಇವೆ (ರೂಢಿ). **ಅಗ್ರರ**: ೧. ಅಗ್ರರ ಬಚಳಿ ವೀರಪನ ಮಗ ಹೊಂನಂಗಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦. ೧೧–೧ ; 1700). **ಅಘ್ರಾರ**: ೧. ಸಾತಳಿಗೆಯ ಸಾವಿರ ಐದು ಭೂಮಿ ಒಂಭತ್ತು ಅಘ್ರಾರ ದವರ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೪೨–೨೬ ; 1418) ; ಈ ಗ್ರಾಮ ಊದ್ರವಾಡವಾಗಿದ್ದುದನೂ ಅಘ್ರಾರವ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೬೫–೭ ; ಸು. 1500). [ಸಂ. ಅಗ್ರಹಾರ]

ಅಗ್ರಾರವಾಸಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರಿಕ : ಕುಂತಿಯ ಚರಣಸರಸಿಜಕಳಿಯ ನೇತ್ರಗಳೆರಗಿಸಿದರಗ್ರಾರವಾಸಿಗಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಜನಭಾ. ೧೬–೨).
[ಅಗ್ರಾರ + ವಾಸಿ]

ಅಗ್ರಾಸನ₁ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಗ್ರಾಮ; ಅಗ್ರಹಾರ: ನಿಮಗೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೋಕ್ಷ ಮಕ್ಕುಂ ಷಷ್ಟಿಗ್ರಾಮಸಮನ್ವಿತಮಪ್ಪ ಅಗ್ರಾಸನ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ರಾಮ] ಮನರಸನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸುಖದಿಂ ಬಾಜ್ವಿರೆನೆ . . . ಇಂತು ಅಗ್ರಾಸನಮನುಣುತ್ತಮಜುವತ್ತುಬಾಡಮನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೫–೭). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಭೋಜನ ಶಾಲೆ,—ಭೋಜನ: ಅಗ್ರಾಸನಮೊಳುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಮಣೆಯನೇಜಿರ್ದೊನನಿಂತೆಂದಂ . . . ಎನ್ನಗ್ರಾಸನಮನುಣಲ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲನದಜಿಂದಾತನನಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಮೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೇಟ್ದು ಪಡಿಯಜನಿಂದಮೆಟಿಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೫–೨೪); ತದನನ್ತರಂ ದೇವರಗ್ರಾಸನದಲು ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ ಸತ್ತ್ರಂ ನಡೆವುದು (ಹೈಆಸೀ. ೫–೮–೪೨ ; 1088) ; ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಎಕ. XIII, ೬೦–೯೩ ; 1178) ; ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆಂದಯ್ವದಿಂಬರಿಗೆ . . . ಕಮ್ಮಟಂ ಮನಲ್ಲಿಯಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೧೨–೯ ; 1209). 'ಅಗ್ರಸಾಲೆ' ಪರಾ.
[< ಅಗ್ರ₁ + ಅಶನ]

ಅಗ್ರಾಸನ₂ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪೀಠ; ಪ್ರಥಮ ಪೀಠ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠ : ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಅಗ್ರಾಸನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದನು (ಶೂರಾಣಿ. ೮). [ಅಗ್ರ₁ + ಆಸನ]

ಅಗ್ರಾಸೀನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಕುಳಿತವನು. [ಅಗ್ರ₁ + ಆಸೀನ]

ಅಗ್ರಾಹವ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಳಗ. [ಅಗ್ರ₁ + ಆಹವ]

ಅಗ್ರಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧. ಅಗ್ರಾಹಾರಂ ಸೊಜಡಿಯ ಹೊನ್ನಯ ಮಗ ಬೀರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೭–೪ ; 1133) ; ಅಗ್ರಾಹಾರದ ಮಹಾಜನಂಗಳೂ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಉತ್ತಿ೧ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೦೪–೧೭ ; 1521).
[ಅಗ್ರ₁ + ಆಹಾರ]

ಅಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಬಾರದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೨. ಪ್ರಧಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮ. ೩. ಹಿರಿಯ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಥಮ; ಪ್ರಮುಖ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಸಂಗರದಗ್ರಿಯರು ಕೈವೀಸಿದರು ತೇರುಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯೦). ೨. ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುದಿಯ. (ನಾ). ೩. ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾರಿ ಯಾರಿಗೋ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದವಳನ್ನು ಪುನಃ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಅಕ್ಕನು ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತಂಗಿ. ೩. ತಂಗಿಯ ಮದುವೆಯಾದಾಗ ಇನ್ನೂ ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿದ್ದ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು : ಕಿರಿಯಳ್ಗೆ ಮುನ್ನಮೇ ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕಂ ಪಿರಿಯಳಂ ಮದುವೆಯಾದ ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷುಗಳುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪–೨೪೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)]

ಅಗ್ರೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನಂದಿನಾಥಾಗ್ರೇಶ್ವರಂಗೆಮುಗೊಂದಿನಿತು ಸಂದಿಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೧–೬೧). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠ: ಅಗ್ರೇಶ್ವರಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲದಿಂದೆ ಮೆಱೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರನಿರ್ಪಂ ಮಾದಿರಾಜಂ (ಬಸರ. ೧–೯೪). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಈಶ್ವರ]

ಅಗ್ರೇಸರ (ಗು). ೧. ಮುಂದೆ ಹೋಗುವ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅತ್ಯುತ್ತಮ. (ನಾ). ೩. ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೋದಕ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾಸಲು ನೀರು: ನೈಜದಿಂದಜನ ಕರಪಾತ್ರದಗ್ರೋದಕಂ ವೈಜಯಂತೀಧರನ ಪಾದಾಂಬು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೭). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಉದಕ]

ಅಗ್ರ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ರಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ಲಪಿತ (ಗು). ಕುಂದಿಹೋಗದ. [ಸಂ.]

ಅಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ದುಃಖ; ನೋವು; ಸಂಕಟ; ವ್ಯಸನ. ೩. ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ. ೪. ಆಶೌಚ; ಸೂತಕ; ಮುಟ್ಟು. ೫. ಜನ್ಮಾವಳಿ; ಭವಾವಳಿ. ೬. ಅಘಾಸುರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ: "ಅಘಮೆನಲ್ . . . ಪಾಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬–೨); "ವ್ಯಸನಕಾರ್ಯದೊಳು ದುರಿತದೊಳು ದುಃಖದೊಳು ಮತ್ತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಘಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಘಚ್ಛಿದ (ಗು). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ: ತ್ರಿಜಗದಘಚ್ಛಿದಂ ತ್ರಿಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಅಘಟನ (ನಾ). ೧. ಘಟಿಸದಿರುವುದು; ನಡೆಯದಿರುವುದು; ಅಸಂಭವತೆ. ೨. ಮಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು, —ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಘಟಮಾನ (ಗು). ನಡೆಯದ; ಸಂಭವಿಸದ: ನಿನ್ನಿಂದಂತುಟಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆನ್ನಿರ್ಪಿರವಘಟಮಾನವೈಹಿಕದ ತೊಡರ್ಪನ್ನಿರವಿನೊಳುಂಟೆಱಿ ಪದೆ ನಿನ್ನಂ ಪುಸಿಯಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪). [ಸಂ.]

ಅಘಟವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸದ ಸಂಗತಿ. [ಅಘಟ್ಯ (< ಸಂ. ಅಘಟನ) + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಘಟಿತ (ಗು). ೧. ಘಟಿಸದ; ನಡೆಯದ. ೨. ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಸಂಭವಿಸಲಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಘಟಿತಘಟನೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂಗತಿ; ಅದ್ಭುತ. [ಅಘಟಿತ + ಘಟನೆ]

ಅಘಟಿತಘಟಿತ (ನಾ). ನಡೆಯಲಾಗದ್ದನ್ನು ನಡಸುವವನು: ಅಘಟಿತಘಟಿತರು ವಿಪರೀತಚರಿತರು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ನಡೆದ ದಾರಿ ಭಯ: ಕಾಣಿರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೧೪೭). [ಅಘಟಿತ + ಘಟಿತ]

ಅಘಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಘನ (ಗು). ೧. ಭಾರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಘನರೂಪವಲ್ಲದ; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಅನಿಲ ರೂಪದ. ೩. ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಘಪಡು, ಅಘವಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಗಪಡು ೨: ರಟ್ಟನೃಪದಿತಿಜಕುಲಸಂಘಟ್ಟದಿನಘಪಟ್ಟ ಚಳ್ಕಿಕುಲಕಭ್ಯುದಯಂ ಪುಟ್ಟೆ (ಎಇ. V, ೧೬–೮; 1142). **ಅಘವಡು** ೧. = ಅಗಪಡು ೧: ಮುನಿ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಲೋಭದಿಂದಮುಂದಘವಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೮೫). ೨. = ಅಗಪಡು ೨: ಆವರಘವಟ್ಟಿರವಂ ತಿಳಿದು ವಿಭೀಷಣನಱಿಪಿ ರಾಮು ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರರ್ಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೪೪). ℙ 'ಅಘಪಡು', 'ಅಘವಡು' ಎಂಬವು 'ಅಗಪಡು,' 'ಅಗವಡು' ಎಂಬವುಗಳ ಈಚಿನ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. [ಅಘ$_0$ (< ಅಗ$_{-1}$?) + ಪಡು$_1$]

ಅಘಮರುಷಣ (ನಾ). = ಅಘಮರ್ಷಣ. 'ಅಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಮರ್ಷಣ]

ಅಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾಪನಿವಾರಕವಾದ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯೊಡನೆ ಸ್ನಾನಮಾಡು: ಸರಸಿಗಳ ಪುಣ್ಯೋದಕದಲಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫). [ಅಘಮರುಷಣ + ಗೆಯ್]

ಅಘಮರ್ಷ (ನಾ). ಜಪ: "ಜಪಮು ಘಮರ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೭–೩೫). [ಸಂ.]

ಅಘಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು; ಪಾಪನಿವಾರಣೆ. ೨. ಅಘಮರ್ಷಣ ಮಂತ್ರ. ೩. ಆ ಮಂತ್ರದ ದ್ರಷ್ಟಾರನಾದ ಋಷಿ. [ಸಂ. (ಅಘ + ಮರ್ಷಣ)]

ಅಘರಿಪು (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು. ೨. ಅಘಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. [ಅಘ + ರಿಪು]

ಅಘವಡು 'ಅಘಪಡು' ನೋ.

ಅಘವಿಘಟನ (ನಾ). ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಪಾಪಕ್ಷಯ: ಅಮರಪಟಹಧ್ವನಿಗಳ್ ಮೊಳಗಿದುವೌದಾರಿಕತನು ನೆಟಲಂತಿರೆ ನೆಲಕೆವಂದುದಘವಿಘಟನದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೩೬). [ಅಘ + ವಿಘಟನ]

ಅಘಹರ (ಗು). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು: ಬಿಡೆ ಕೇಳ್ವಡಘಹರಂ ನೆನೆಯೆ ಪುಣ್ಯಾಘ ನುಡಿದಡೆ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ (ಹಚಕಾ. ೧೦–೩೦). [ಅಘ + ಹರ$_2$]

ಅಘಹಾರಿ (ನಾ). = ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಭಾಗವತಜನಲೋಲುಪನು ಬಂದ ಭಾವಿಸುವಡಘಹಾರಿ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫೨). [ಸಂ. ಅಘಹಾರಿನ್]

ಅಘಾಟ (ನಾ). ಅದ್ಭುತ; ಅತಿಶಯ; ಲೋಕೋತ್ತರತೆ: ಉಳಿದ ರಿಬ್ಬರು ನಿಲುವರೇ ಕುರುಪತಿಯಘಾಟದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೫೦); ಅತಿಬಲರನನುಪಮ ರಣದಘಾಟಕಿರೀಟವರ್ಧನರ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೩). [← ?. ಮರಾ. ಅಘಾಡ್]

ಅಘಾತಿ (ಗು). ೧. ಕೊಲ್ಲದ; ತೊಂದರೆ ಮಾಡದ; ಅಪಾಯಕರವಲ್ಲದ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವದ ಅನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡದ (ಕರ್ಮಗಳು): 'ಅಘಾತಿ ಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಾತಿನ್]

ಅಘಾತಿಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಅಘಾತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೀಯ, ಆಯು, ನಾಮಗೋತ್ರ–ಎಂದು ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯಾಗಿವೆ" (ಜೈನಪ. ೬೬೬). 'ಅಘಾತಿ' ಪರಾ. [ಅಘಾತಿ + ಕರ್ಮ]

ಅಘಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು: ಅಮಿತಕೀರ್ತಿ ಕೇವಳಿಯಂ ಬಂಧಿಸಿ ಮದ್ಧವಪದ್ಧತಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ಬೆಸಸಿದನಘಾರಿ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೫). [ಅಘ + ಅರಿ$_6$]

ಅಘೋರ (ಗು). ೧. ಘೋರವಲ್ಲದ; ಭಯಂಕರವಲ್ಲದ. ೨. ಅತಿಭಯಂಕರ; ಘೋರ: ಮಱೆಯದಘೋರ ದುಶ್ಚರ ತಪಶ್ಚರಿತಂ ಮಳಧಾರಿದೇವರ (ಎಕ. II, ೧೧೭–೯೨; 1123). 'ಅಘೋರತಪ' ಪರಾ. ೩. ತತ್ಪುರುಷ, ಅಘೋರ, ವಾಮದೇವ, ಸದ್ಯೋಜಾತ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅಘೋರತಪ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಹುತ್ತವ ಬಡಿದೊಡೆ ಹಾವು ಸಾಯಬಲ್ಲುದೆ ಅಯ್ಯಾ? ಅಘೋರತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೇನು? ಅಂತರಂಗ–ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಅಘೋರತಪಸ್ (ಅಘೋರ + ತಪಸ್)]

ಅಘೋರನರಕೆ (ನಾ). ಅಘೋರವೆಂಬ ನರಕ: ಭೋಗಾದಿ ಭೋಗವ

ಸಮವಾಗಿ ಭೋಗಿಸಲು ಅಘೋರನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕುವ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೪೨). [ಅಘೋರ + ನರಕ]

ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಅಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶಿವಾಸ್ತ್ರ ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ ವ್ಯೋಮಾಸ್ತ್ರ ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧)· [ಅಘೋರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಘೋಷ (ಗು). ೧. ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲದ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಘೋಷ ತಂತುಗಳ ಸ್ಪಂದನವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವ (ವರ್ಣ). ಉದಾ— ವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗದ ಪ್ರಥಮ ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಣಗಳು, ಅವರ್ಗೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್, ಷ್, ಸ್ ಎಂಬವು. [ಸಂ.]

ಅಘ್ರಾರ 'ಅಗ್ರಾರ' ನೋ.

ಅಚಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಶಿಗಿ. ೬೮–೧೩೮೭). [?]

ಅಚಂಡ (ಗು). ಚಂಡವಲ್ಲದ; ಬಿರುಸಲ್ಲದ; ಕೋಪವಿಲ್ಲದ; ಸಾಧುವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಂಡಿ (ನಾ). ಸಾಧುವಾದ ಹಸು. [ಸಂ. ಅಚಂಡೀ]

ಅಚಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕಣ್ಣು; ಅಳಿಗಣ್ಣು : "ಅಚಕ್ಷುವೆಂಬುದು ಅಳಿಗಣ್ಣು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೮೭); "ಅಚಕ್ಷುವೆನಲಳಿಗಣ್ಣೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). [ಸಂ. ಅಚಕ್ಷುಸ್]

ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ದೃಷ್ಟಿ : ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ . . . ಭೇದದಿಂ ನವವಿಧ ಭೇದಮಪ್ಪ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ); ಚಕ್ಷುಃ–ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಕಾಣ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮಱೆಯಿಸುವುದು ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ, ಅಚಕ್ಷುಃ– ಉಳಿದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಮನದ ಕಾಣ್ಕೆ ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮಱೆಯಿಸುವುದು ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೨). [ಸಂ. (ಅಚಕ್ಷುಸ್ + ದರ್ಶನ)]

ಅಚತುರ (ಗು). ಚತುರನಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚತುರೆ (ನಾ). ಚತುರೆಯಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಚತುರಾ]

ಅಚಪಲ (ಗು). ೧. ಚಪಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಬಾಬು, ಅಚ್ಚಬಾವು (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ, —ಉಪಕರಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಚ್ಚಬಾವು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಸ್‌ಬಾಬ್]

ಅಚಮತ್ಕಾರ (ನಾ). ಚಮತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ವೈರಿಪದವಪಶಬ್ದವಚಮತ್ಕಾರವಧಮೋಪಮೆ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೧–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಚರ (ಗು). ೧. ಚಲನವಿಲ್ಲದ; ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥಾವರ; ಜಡ : ಚರಮುಚರಮೆಂಬ ಜಗದಂತರದೊಳ್ ಖಳನೆಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ . . . ಕೊಲ್ಲದಿರೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರದಾನ ಅಚರಸವೊಡೆಯರೂ ಬಾರಕೂರ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು (ಕಇ. I, ೫೮–೪; 1446). [ಅಚ್ಚ (< ಅಚ < ಅಯ್ಯ)+ ಅರಸ. P 'ಅಜಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ.]

ಅಚಲ, ಅಚಳ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ಅಳ್ಳಾಡದ; ಸ್ಥಿರ. ೨. ಶಾಶ್ವತ; ನಿತ್ಯ. (ನಾ). ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಮೋಕ್ಷ. ೫. ಯೋಗಿ. ೬. ಕಿರಣ. ೭. ಪಾಮರ. ೮. ಅಗಣಿ. ೯. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ : "ಅದ್ರಿ ಮರೀಚಿ ನಿತ್ಯ ಪಾಮರಮಪವರ್ಗಮುಂ ಪರಮಯೋಗಿಗಳಿಂತಚಲಾಖ್ಯ ಸಂತತಂ" (ನಾನಾರ. ೪೨). **ಅಚಳ** : ೧೦. ಪರಮಾತ್ಮ : ೫,೧೦. ಅಚಳನ ದೆಸೆಯಿಂದುದಯಿಸುವ ಚರಾಚರಮಂ ಚರ್ಬ[೪]ನಿಂದೆ ಪೊಜಗಣವಲ್ಲೆಂದಚಳಿತಚಿತ್ತದಿನಿರ್ಪ್ಪಂ ಪ್ರಚಣ್ಣನದ್ವೈತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೨೧; 1071). [ಸಂ.]

ಅಚಲತಾರೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಚಲ + ತಾರೆ]

ಅಚಲಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ: ಹುಟ್ಟ ಸಾವ ಭವಾಟವಿಯ ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯನು ಕಳಿದಚಲಪದದಲಿ ನೆಟ್ಟನಚಲಿತನಾಗಿ ನಿಜಕೆ ಸುಖಿಯಾಗು (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೮). [ಅಚಲ + ಪದ]

ಅಚಲರಿಪು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಚಲ + ರಿಪು]

ಅಚಲಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ : ಮುಡಿಯೊಳಗಮರಾಪಗೆಯ ತಳೆದು ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳಗಚಲಸುತೆಯನಾಂತು ಪೊಡೆಯೊಳಗಖಿಲ ಜಗಂಗಳ ನಿಲಿಸಿದ ಮೃಡ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೩). [ಅಚಲ + ಸುತೆ]

ಅಚಲಿತ, ಅಚಳಿತ (ಗು). ಅಲುಗಾಡದ; ಸ್ಥಿರ : ಘೋರತಪದಚಲಿತರನೀಕ್ಷಿಸಿದನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೬–೩೫). **ಅಚಳಿತ** : 'ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜ : 'ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ' ಪರಾ. [ಅಚಲ + ಇಂದ್ರ]

ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ : ಬೀಸದು ಬಿಜುಸುಗಾಳಿ . . . ತರುಗಳಲ್ಲಿ ಪಣ್ಕಾಯ್ಗಳಂ ಬೀಯಲೀಸದು ಸಮಸ್ತ ಋತುಸಮಯಂಗಳಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ ತಪಮಿರೆ ಬನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೭). [ಅಚಲೇಂದ್ರ + ತನುಜೆ]

ಅಚಳ 'ಅಚಲ' ನೋ.

ಅಚಳಿತ 'ಅಚಲಿತ' ನೋ.

ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಅಚಳಿತಚಿತ್ತದಿನಿರ್ಪ್ಪಂ ಪ್ರಚಣ್ಣನದ್ವೈತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೨೧; 1071). [ಅಚಳಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಅಚಳಿಯಂ (ಅ). (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ನಿಷ್ಠೆಗಳಲ್ಲಿ) ಅಚಲಿತವಾಗಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ : ಅಯ್ದು ಗದ್ಯಾಣಂ ಅಚಳಿಯಮಿಪ್ಪವಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಇಆ. VIII, ೨೮೭–೨; 900). [ಪ್ರಾ. ಅಚಲಿಅಂ (< ಸಂ. ಅಚಲಿತಂ)]

ಅಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಮಾದ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಚಾತುರ್ಯ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಚಾನಕ (ಗು). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ : ಮಾವನಿಗೆ ನನ್ನ ಆಗಮನ ಅಚಾನಕವೆನಿಸಿದ್ದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಹುದಿತ್ತು (ದೀಪಸ. ೧೫೭); ತುಳಸಿಯ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯ ಚಂಚಲತೆ ದೀಪ್ತಿ ಅಚಾನಕ ಮುಗುಳುನಗೆಯ ಮಿಸುನಿ 'ನಮಸ್ತೆ' ಹೇಳಿದ ಶೀವಿ ಅವನಿಗೆ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ (ದೀಪಹ. ೧೧೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಚಾನಕ್]

ಅಚಾಲ್ಯ (ಗು). ಅಳ್ಳಾಡಿಸಲಾಗದ; ದೃಢ; ಶಾಶ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಭವರವ್ಯಯರಮಿತಮಹಿಮರಚಿಂತರಕ್ಷಯರಾದ್ಯರನುಪಮರು (ಬಸಪು. ೮–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. ಪಾದರಸ. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಮೂವತ್ತೊಂದು ಸೊನ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟರೆ ಆಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಚಿಕ್ಕಣ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ ; ಒರಟಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಿತ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಮಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತು ಖಂಡುಗದ ತೂಕ ; ಒಂದು ಗಾಡಿಗೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೬೧) : ಹತ್ತ[ತ್ತುಹ]ಣ ತೂಕಮೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಹಲ ಅದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಬೆಸಿಗೆ ಇದು ಆಯಿವಾಗಲು ಒಂದು ತೊಲೆ ಆ ತೊಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಭಾರ ಆ ಭಾರ ಹತ್ತಾಗಲೊಂದು ಅಚಿತವಹುದು (ವಿವೇಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಚಿತ್ತು (ನಾ). "ಚಿತ್" ಅಲ್ಲದ್ದು ; ಅಚೇತನ ; ಜಡ. [ಸಂ. ಅಚಿತ್]

ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಜಡತೆ ತುಂಬಿದ ನಿದ್ದೆ ; ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲಾಗದ ನಿದ್ದೆ : ಜ್ಯೋತಿಯಾದರೂ ತಮೋಲೀಲೆಯಲಿ ಜಡದ ಮುದ್ರೆಯಾದೆ. ಎನಿತು ಕರೆದರೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆಯಾದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪). [ಸಂ. ಅಚಿನ್ನಿದ್ರಾ (ಅಚಿತ್ + ನಿದ್ರಾ)]

ಅಚಿರ (ಗು). ೧. ಬಹುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಷಣಿಕ ; ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದ. ೨. ಇತ್ತೀಚಿನ ; ಹೊಸದಾದ. ೩. ಶೀಘ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಚಿರದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಬೆಳಕು ; ಮಿಂಚು. [ಅಚಿರ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಚಿರಪ್ರಭೆ (ನಾ). = ಅಚಿರದ್ಯುತಿ : ಅಚಿರಪ್ರಭೆಯುಂ ಪೆಂಡಿರ ರುಚಿತ್ವಮುಂ ಕ್ಷಣದಿನಗ್ಗಳಂ ನಿಲ್ಕುಮೆ ಪೇೞ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೧). [ಅಚಿರ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಚಿರಾಂಶು (ನಾ). = ಅಚಿರದ್ಯುತಿ : "ಅಚಿರಾಂಶುವೆನಲು . . . ಮಿಂಚಿ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪) ; ಪೆರೆಯಿಕ್ಕಿ ಪೋದುವಚಿರಾಂಶುರಸನ ಘನಕಾಲವಿಷಧರಂಗಳ್ ಗಗನೋದರಗಹ್ವರದೊಳೆನಲ್ ತರತರದಿಂ ಪಸರಿಸಿದುವಂದು ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೬೪). [ಅಚಿರ + ಅಂಶು]

ಅಚುಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಚುಂಬಿಸಿಲ್ಲದ. ೨. ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟದಿರುವ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಂಬದ್ಧ (ದಕ. ೬). ೪. ಅಸಾಧಾರಣ ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). [ಸಂ.]

ಅಚುವೋದ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ವೈಶಿಗ. ೬೧–೧೨೦). [?]

ಅಚೆಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಚೆಯನಾಯಕ ಮಾಡಿಸಿದ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಬ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೧–೪ ; ?). [< ಅಜ್ಜ (< ಅಜ < ಅಯ್ಯ) + ಅಯ್ಯ₁ + ನಾಯಕ. ☞ 'ಅಚರಸ' ಪರಾ.]

ಅಚೇತ (ಗು). = ಅಚೇತನ ೨. [ಸಂ. ಅಚೇತಸ್]

ಅಚೇತನ (ಗು). ೧. ಚೇತನವಿಲ್ಲದ ; ಜಡ. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದ ; ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೇತನವಸ್ತು (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು : ಪ್ರವ್ಯಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೯). [ಅಚೇತನ + ವಸ್ತು]

ಅಚೇತನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಚೇತನವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ : [ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ] ಸ್ವರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರದೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದುಂಟು. ಆಗ ಅಂತ್ಯಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಅಕಾರಾಂತವಾದ ಅಚೇತನವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೧). [ಅಚೇತನ + ವಾಚಕ]

ಅಚೇಲಕ (ಗು). ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ; ದಿಗಂಬರ. [ಸಂ.]

ಅಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚೈತನ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಜ್ಞಾನ. ೩. ಜಡವಸ್ತು ; ಪ್ರಪಂಚ. ೪. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ೫. ಅತಿಯಾದ ಬಡತನ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಚೋದ್ಯ (ಗು). ಚೋದ್ಯವಲ್ಲದ ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೌರ್ಯ (ನಾ). ಕದಿಯದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚ₁ (ಗು). ನಿರ್ಮಲ ; ಶುದ್ಧ ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಪ್ಪಟ ; ಒಳ್ಳೆಯ : "ನಿರ್ಮಲದೊಳಗಚ್ಚಮೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೬) ; ಮಹೀಶಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ ನಚ್ಚ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೪) ; ಅಚ್ಚ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಂಗ ಷಂಡೇನು ಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೫೪–೮). 'ಅಚ್ಚಕೆಂಪು', 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ', 'ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಚ್ಛ]

ಅಚ್ಚ₂ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ : ಅಂಡಲೆಗೆಯ್ಯೆಂಬುದು ಜೋಗಿಗಳಚ್ಚಂಗಳ ಮುಗ್ಗಿಸುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭವೇ. ೨–೧೩). ೨. ಜಪಮಣಿ : 'ಅಚ್ಚಸರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚಂಗಜುಂಕೆ 'ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಂಬಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಬಲಿ ; ಗಂಜಿ : ಓಗರ, ತುಯ್ಯಲು, ಅಚ್ಚಂಬಲಿ, ಹುಗ್ಗಿ, ತುಪ್ಪ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ . . . ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಚಾಲಚಿ. ೧೨೬–೧೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಅಂಬಲಿ]

ಅಚ್ಚಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪುಟವಿಡು : ತಜ್ಜ್ವಾಳಾವನಿಪಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಲಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದು ಪರಂಜಿಯಾದುದಹಿತವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕಿರ್ಚಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೬೩). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪೊಯ್₁]

ಅಚ್ಚಕ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ; ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ಅವನಚ್ಚಕವೈಭೊಂನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಕಪ್ಪು (ನಾ). ಯಾವ ಬೆರಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಅಚ್ಚಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಯು ದುಷ್ಟಾಶ್ವವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨–೧೭). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕಪ್ಪು₃ (< ಕರ್ಪು)]

ಅಚ್ಚಕಮ್ಮೆತ್ತಿಯಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಪೂಲಿಪುಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಅರಮನೆತಾಣದ ಭಾಗಮುಮನ್ ಅಚ್ಚಕಮ್ಮೆತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಚಕಂಮಂತಿ] ಯಕಿ ಕೊಟ್ಟಾರ್ಸೇನನರಸರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೧೦ ; 675). [?]

ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಮಿಗೆ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ ಕಡುಪೊಚ್ಚಳರ್ಗಣ್ಣ ಬಲ್ಪೊಗಸೆಗಣ್ಣಬಲೆಯರ್ . . . ಬರುತಿರ್ದರುತ್ಸವದೊಳು (ಚಿ ಬ ಪು. ೩೭–೪೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಅಚ್ಚಕೆಂಪು, ಅಚ್ಚಗೆಂಪು (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಂಪು : ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಅಚ್ಚಕೆಂಪಾದರೂ ಒಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಹುಳು ಕಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಚ್ಚಗೆಂಪು** : (ಮಲಿನರಕ್ತವು) ಆಮ್ಲಜನಕದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅಚ[ಚ್ಚ]ಗೆಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೨೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕೆಂಪು]

ಅಚ್ಚಕೆಚ್ಚು (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ತಿರುಳು ; ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವ : ಒಸಗೆ ಬೀರಲಿ ಅಚ್ಚಕೆಚ್ಚು ಕನ್ನಡ ಹುರುಳು (ಗಂಗಾವ. ೩೯–೧೨). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕೆಚ್ಚು₂]

ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಟ್ಟು, ಕಲ್ಲು, ಧೂಳು ಇಲ್ಲದ ಹಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ. [ಅಚ್ಚ₁ + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಅಚ್ಚಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರ ; ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರ. [ಅಚ್ಚು₂ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚಗಂಪು (ನಾ). ಹೊಸ ಕಂಪು ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ವಾಸನೆ ; ಪರಿಮಳ : ಗೊಂಚಲೊಲೋಳಿಯೆ ಪಾಯ್ದುವಚ್ಚಗಂಪಿನೊಳವಿನಾಣಮಾಗೆ. . . ಮತ್ತ

ಮಧುಪ್ರತಾಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೫) ; ಅಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪು (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೧೪) ; ಬಿಡದೆಸಪೆಲರಿಂದಂ ಪೊಣ್ಮುತಿರ್ಪಚ್ಚಗಂಪಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೫); ಚೂತವಲ್ಲರಿಯಲರಚ್ಚಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು(ರಾಜಶೇ. ೧೦–೧೯). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕಂಪು]

ಅಚ್ಚಗಂಬಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಗೀರಿನ ಅಂಚು : ಅಚ್ಚಗಂಬಿಯುಳ್ಳ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದ್ದವ್ನೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೦). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕಂಬಿ₂]

ಅಚ್ಚಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚಗಡೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ರಂಗೋಲಿ : ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿಪ್ರದೀಪದಿನೆತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಚ್ಚಗಡೆಯಿಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕಡೆ₂]

ಅಚ್ಚಗದಿರು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಕಿರಣ ; ಹೊಳೆಯುವ ಕಾಂತಿ : ಮೃಗಶಾಬಾಂಕಮುಖಿದ ಮುಗ್ಧೆಯೊರ್ವಳ ನಗೆಗಣ್ಗೊನೆಯಚ್ಚಗದಿರಾ ಸೊಗಸುಗೊನರ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯–೨೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕದಿರು₁ (< ಕದಿರ್)]

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ, ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡ: ಇಂಬುವಡೆದಿರಲಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಸುದಿ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೯). ೨. ದೇಶ್ಯ ಮತ್ತು ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನಡ: ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಂ ಬಿಗಿವೊಂದಿರೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವನೊಲವಿಂದೊರೆದೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬) ; ನಾಲ್ವತ್ತೀಛಾಯ್ತಳೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಚ್ಚಗನ್ನಡಕ್ಕೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ೩೩). **ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ** (÷). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕನ್ನಡ]

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡವೇ ತಾಯ್ನುಡಿಯಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ : ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಿಗರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನಪಡಬಾರದೆಂದು ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ (ಇಂಗೀತೆ. ಅರಿಕೆ. ೪). [ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ + –ಇಗ]

ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ, ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಗರಿಕೆ ; ದೂರ್ವೆ : ನಸುಮೆಲ್ಲಚ್ಚಗಜುಂಕೆ ಸೂಸುತಿದೆ ಪೋದತ್ತಿಲ್ಲಿ ನಾನಾಮೃಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೭) ; ಕೊಡೆ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ದಧಿ ಮಧುಪ್ರವಮಚ್ಚಗಜುಂಕೆ ಲಾಜೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೨); ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆಯನಾಯ್ದು ಮೆಯ್ದು ತಳ್ತೊಲವಿನೊಳಿರ್ಪ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩–೧೪೯). **ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ**: ಫಲಮಕ್ಷತ ಕಮಲಾಕ್ಷತಮಲರಚ್ಚಂಗಜುಕೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೪೦). ℙ 'ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಚ್ಚ₁ + ಗಜುಂಕೆ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಡ (ನಾ). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ ; ತನಿಗೆಂಡ ; ಥಳಥಳಿಸುವ ಕೆಂಡ : ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ ತಾಳಿಸುವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕೆಂಡ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಪು 'ಅಚ್ಚಕೆಂಪು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಗೊಂಡ (ನಾ). ತನಿಗೆಂಡವುಳ್ಳ ಕೊಂಡ : ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾಣದಿಕ್ಕೆ ಪೋಟ್ಟಿರ್ವಗಿಮಾಡಿ ತಾಳಿಸೆ(ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕೊಂಡ₂]

ಅಚ್ಚಚರ್ಮ (ನಾ). "ಮೇಲ್ಚರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಅಚ್ಚಚರ್ಮ" (= Corium. ಇಂಕನಿ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಚರ್ಮ]

ಅಚ್ಚಜೌವನೆ (ನಾ). ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ನವಯುವತಿ: ನೀರೆಜಿ ವಚ್ಚಜೌವನೆಯ ಮೇಲುದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಾಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಜೌವನೆ]

ಅಚ್ಚಟ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ : ನೆಚ್ಚದಿರು ಈ ಕಾಯ ನಿಚ್ಚಲ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಅಚ್ಚಟ ಇಪ್ಪನೆಂದು (ವಿಸಾಸು. ೧–೨೧–೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ?]

ಅಚ್ಚಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸು" (ಶಾಮಣ್ಣ). [? + –ಇಸು₃]

ಅಚ್ಚತಾಮ್ರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ತಾಮ್ರ. [ಅಚ್ಚ₁ + ತಾಮ್ರ]

ಅಚ್ಚತೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧತೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. [ಸಂ. ಅಚ್ಛತಾ]

ಅಚ್ಚದಾವರೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ತಾವರೆ ; ಸೊಗಸಾದ ತಾವರೆ : ಸುಹ್ಮೊಗಮಿರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). [ಅಚ್ಚ₁ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಚ್ಚದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲನಾದ ಚಂದ್ರ: ಸುಹ್ಮೊಗವಚ್ಚದಿಂಗಳಂ ಸಂದಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦). [ಅಚ್ಚ₁ + ತಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚದುಗುಲ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಚದುಗುಲದಿಂದೆರೆ[ತೆಜಿ]ವಿಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೫೬). [ಅಚ್ಚ₁+ದುಗುಲ]

ಅಚ್ಚದೊಗರಿ 'ಅಚ್ಚದೊವರಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚದೊವರಿ, ಅಚ್ಚದೊಗರಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ, ಅಪ್ಪಟ ತೊಗರಿ : **ಅಚ್ಚದೊಗರಿ** : "ತಕಾರ ತೃತೀಯತೆಗೆ – ಅಚ್ಛತುವರಿ – ಅಚ್ಚದೊವರಿ, ಅಚ್ಚದೊಗರಿ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಚ₁ + ತೊವರಿ]

ಅಚ್ಚನ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಚನೆಮಾಡು ; ಪೂಜಿಸು : ರಘುನಂದನಂ ತತ್ತಟದೊಳಿಂದುಮೌಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೫–೯). [ಅಚ್ಚನ + ಗೆಯ್]

ಅಚ್ಚನನೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವು : ಕೊಳದಿಂ ಮಜ್ಜನಕಾರ್ಯ ಮಚ್ಚನನೆಯಿಂ ಭೂಷಾವಿರೋಹಂ ಫಲಾವಳಿಯಿಂ ಭೋಜನಕೃತ್ಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ನನೆ₃]

ಅಚ್ಚನಿಂಬೆ (ನಾ). ಹೊಸ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : ಅಚ್ಚನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯ ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೯). [ಅಚ್ಚ₁ + ನಿಂಬೆ]

ಅಚ್ಚನೆ₁ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚನೆ₂ (ಅ). ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ; ಸೊಗಸಾಗಿ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ : ಅಚ್ಚನೆ ಬರ್ಪೆಲರ್ ಕುರುಳ ಕುಂಕುಮ ಧೂಳಿಯನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೆಚ್ಚನೆಯಾದ ಕೌಮುದಿಯದೇನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೬೭). [ಅಚ್ಚ₁+ –ಅನೆ]

ಅಚ್ಚಪಳುಕು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ ; ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ : ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳಗಣ ಅಚ್ಚಪಳುಕಿನ ಪರ್ವತವ ಬೆಳುದಿಂಗಳೆಂದಿಪ್ಪಂತೆ (ಆದವ. ೧೧೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪಳುಕು]

ಅಚ್ಚಪುಳು (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿ ; ಕೀಟ : "ಕ್ರಿಮಿಕೀಟವಚ್ಚಪುಳುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪುಳು (< ಪುೞು)]

ಅಚ್ಚಪೂ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಳಿರುವ ಹೂವು : ಅಚ್ಚಪೂಗಳನಜಿಸಿ ಕೊಯ್ದು ತಂದವಜಿಂದೆ ಪಚ್ಚವಂ ಮಾಡಿ (ಚೆಬಪು. ೩೪–೩೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪೂ₂]

ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಪ್ರಸಾದಿ : ವಾಯುಪ್ರಾಣವ ಚರಿಸದೆ ಆಕಾಶಭ್ರಮೆ ಬಲಿಯದೆ ಸರ್ವಾಂಗವನರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದಕಾಯವಳವಟ್ಟಡೆ ಆತ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೮–೧೩ ಟೀಕೆ); ಸಕಲಭ್ರಮೆಯನೆ ಜಜಿದು ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೆ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೭–೮); ಬಂದ ಬಂದ ಪದಾರ್ಥವ ಆಯಾಯ ಮುಖವನಜಿದು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬ ಮಹಾಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬಲ್ಲಡೆ ಆತನೆ ಅಜಿವುಆಚಾರಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಎಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೮–೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ ; ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನ. (ದಕ. ÷). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬಂಗಾರ]

ಅಚ್ಚಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಅಚ್ಚಬಣ್ಣವನುಟ್ಟು ಉಚ್ಚಬೈತಲೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಚ್ಚಲು ಸೆಜಗ ಹಾರುವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೯). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚಬಲ (ನಾ). ಶೂರಸೈನ್ಯ; ದಿಟ್ಟಸೇನೆ; ಮೂಲ ಸೈನ್ಯ (?) : ಅಚ್ಚಬಲ ಬಳಿಕೊಡಗಿ ಭೂತಳ ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಲುಜೇವಡೆಗಳಲಿ ಕವಿದೆಚ್ಚರೈ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೩೫). 'ಅಚ್ಚಾಳು' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಲ$_3$]

ಅಚ್ಚಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾರ: ಕಡೆಗಣ್ಗಳುಗುಬ್ಬ ಕುಡಿವೆಳಗಿಂ ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಬಾಸಿಗಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೬–೧೯ ವ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಾಸಿಗ]

ಅಚ್ಚಬಿಳಿದು (ಗು). ಅಪ್ಪಟ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ: ಅಚ್ಚಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟ ದುಕೂಲಮುಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪು (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಿಳಿದು]

ಅಚ್ಚಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ, ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಬುದ್ಧಿ : ರಾಮಪ್ಪ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಳ್ಳಿಗನ ಅಚ್ಚಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸಣ್ಣಕ. ೧೦–೪೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಚ್ಚಬೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಿಳುಪು; ಅಚ್ಚಬಿಳುಪು : ತೊಳಪಚ್ಚಬೆಳಂತಿಗೆಯೋಲೆಯಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ತೊಡವಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬೆಳಂತಿಗೆ]

ಅಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು : ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೨ ವ) ; ಜಲಕ್ಕನಾದಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೨ ವ); ಉನ್ಮತ್ತನಂತಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು ಭಯಂಗೊಂಡು (ಕಾದಂಬ. ೫೬೭). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚಮಣೆ (ನಾ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಮಣೆ: ಮದುವೆಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಮಣೆ ಬಾಸಿಂಗ ತರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಣೆ]

ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು; ಬೇರೆ ಹೂವಿನ ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು: ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಚ್ಚಮಿಂಚು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಹೊಳಪು; ಬೆಳ್ಳನೆ ಬೆಳಗುವ ಕಾಂತಿ : ಅಚ್ಚಮಿಂಚಿನ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳಚ್ಚಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟ ದುಕೂಲಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಅಚ್ಚಮುತ್ತು (ನಾ). ಶುಭ್ರಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತು; ಶುದ್ಧವಾದ (ಕೃತಕವಲ್ಲದ) ಮುತ್ತು : ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ತೊಡವು (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೧೪) ; ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಗುದಿಗಳಿಂ ಝುಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಗಳ ಸಂದಣಿಗಳಿಂ (ಚೆಬಪು. ೫–೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮುತ್ತು$_3$]

ಅಚ್ಚಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯ : 'ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ]

ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಾಗ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಅನೇಕವಾಗುವ ಬಾಣ; ಅಕ್ಷಯ ಬಾಣ: ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಕೋಲ್ಗಳುಂ ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್ಗಳುಂ ಲೆಕ್ಕಕೆ ಬಾರದಾದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೪೯–೨೧). [ಅಚ್ಚಯ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಚ್ಚರ$_1$ (ನಾ). ದೇವತೆ; ಸುರ: "ಗಾಳಿವಟ್ಟಿಗರುಮಚ್ಚರರೆಂದೆನುತುಂ . . . ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ದೇವಕುಲಕೆ ಬಿಜ್ಜೋದರರುಮಚ್ಚರರುಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೦); ಅಚ್ಚರರ ಗೊಂದಣಂ ನೆರೆದುದಂಬರತಳದೊಳು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫–೫೬) ; ಅಲರಿಚನಾರಿಂದ ಪೆಜಿದಲೆಯನಾವನಿಂ ಮರಗೂಳಮೆಯ್ಗಣ್ಣಚ್ಚರರು ಮಜುಮಜುಪುಟ್ಟಾಂತು ಮೆಯ್ವೆತ್ತರು (ಶತಸಾಂ. ೧೩–೭೪) ; ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂದರ ರಚ್ಚರರ ಗಜಬಜಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬–೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್ ?]

ಅಚ್ಚರ$_2$ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತ : ಅಚ್ಚರದ ಶಿವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂ ಥಳಥಳಿಸುವಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಬೊಂಬೆಯಂತಿರ್ಪ ಶಿಶುಗಳ್(ಚೆಬಪು.೨೦–೨೨). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚರಗಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ : ಕೇತ ಪೆಣೆದಿಜಿದು ಸತ್ತೊಡಚ್ಚರಗಣಿಕೆಯರೊಡಗೊಣ್ಡು ದೇವಲೋಕಕುಯ್ದರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೬; 1006). [ಅಚ್ಚರ$_1$ + ಗಣಿಕೆ$_3$]

ಅಚ್ಚರವೆಣ್, **ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು** (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ : ನೇಹದಿಂ ನೆರೆವ ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿ ನೋಳ್ಪರಿಗಚ್ಚರಿಯನು ಮಾಡುತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೧೧). **ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು** : ಗಗನಮಾರ್ಗದೆ ನೆಜೆ ಚರಿಸುವಚ್ಚರವೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೭೭). [ಅಚ್ಚರ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು 'ಅಚ್ಚರವೆಣ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಸಿ, **ಅಚ್ಚರಸೆ**, **ಅಚ್ಚರಿ$_2$**, **ಅಚ್ಚರಿಸಿ**, **ಅಚ್ಚರೆ** (ನಾ). ಅಪ್ಸರೆ; ದೇವಲೋಕದ ಗಣಿಕೆ : "ಅಪ್ಸರಸಿ – ಅಚ್ಚರಸಿ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಪೂತ ಜಂಗಮಲತೆಗಳಂತೆಜಗಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಡುವಚ್ಚರಸಿಯರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೫ ವ); ತ್ರಿದಿವದೊಳಚ್ಚರಸಿಯರಿರ್ಪುದು ವಿದಿತಂ ನಿಮಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೬) ; ಕೊಂಡು ಪೋದರಚ್ಚರಸಿಯರಣ್ಮಿ ಸತ್ತ ಭಟರಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೨) ; ಅಚ್ಚರಸಿಯರೇಜೆ ಬಂದ ಪಾಜಿನ ತೇಜದಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೬೨) ; ಅರಗೆಜೆಯೊಳೀಸಾಡುತಿರ್ದಚ್ಚರಸಿಯರೋಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೩೮). **ಅಚ್ಚರಸೆ** : "ಅಪ್ಸರಸ್–ಅಚ್ಚರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦) ; ಉಗ್ರಗ್ರಾಹಸ್ವರೂಪದೊಳಿರ್ದಚ್ಚರಸೆಯರಂ ವಿಶಾಪೆಯರ್ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೦ ವ) ; ನೀಳಾಂಜನೆಯೆಂಬೊಳಚ್ಚರಸೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೩) ; ಸುರಧನುವೆನೆ ನಭದೊಳು ನೆರೆದುವಚ್ಚರಸೆಯರಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೮೬) ; ಅಚ್ಚರಿಯ ಸೊಬಗಿನಚ್ಚರಸೆಯಿವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೨). **ಅಚ್ಚರಿ** : ಅಚ್ಚರಿಯರ್ ಮೆಲ್ಲನಮೃತರಸಮಂ ಪೊಯ್ವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೨೨) ; ಅಚ್ಚರಿಯರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಿಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೧) ; ಅಂಬುದಕ್ಕೆ ನೆಗೆವಚ್ಚರಿ ಅಚ್ಚರಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೪೫) ; ನರ್ತಕಿ . . . ಸುನೃತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಯುತನನಚ್ಚರಿಯರಚ್ಚರಿಯೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೧೫). **ಅಚ್ಚರಿಸಿ** : ಪದ್ಮಾವತಿ ಮೊದಲ ನಾಕದೊಳಚ್ಚರಿಸಿಯಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬ ವ). ℙ 'ಅಚ್ಚರಿಸಿ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಅಚ್ಚರೆ** : ನಚ್ಚಣಿ ನರ್ತಿಸಿದಳಿಚ್ಚೆಯಜಿದಚ್ಚರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಜಿಯದಚ್ಚರಿ]ವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೨). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಚ್ಚರಸೆ : 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಳ್ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು : ಎಳಸುವಚ್ಚರಳ್ಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೦–೨೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅರಳ್$_2$ (< ಅರಲ್$_2$)]

ಅಚ್ಚರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸು : ಅಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೊಂಬೆಯೊ ಎನೆ ಮನಕಚ್ಚರಿವಾವಾಗ ತೋರ್ಪ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸನ್ಮತಿದೋಜು (ಭರಚ. ೬೧–೧). [< ಅಚ್ಚರಿ$_3$]

ಅಚ್ಚರಿ$_2$ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿ$_3$, **ಅಚ್ಚರಿಯ$_1$** (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಚೋದ್ಯ : "ಅಚ್ಚರಿ ಚೋದ್ಯಮೆಂದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೫) ; "ಅಚ್ಚರಿಯೆನಲಕ್ಕು

ಬುಧರಿನಾಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೭) ; ಅಸುರನದಟದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪) ; ಸಚ್ಚರಿತ್ರದೆ ನಡೆದಂದುರಿಗೊಡ್ಡಿದರಗಿನಂತಿರೆ ಕರಗುವುದಚ್ಚರಿಯೆ ನರರ ನೆರಪಿದ ದುರಿತಂ (ಸಮಪು. ೬-೫೫) ; ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯನಚ್ಚರಿಯಿಂ ಮಾಳ್ಪೆ (ಬಸರ.೮-೪೩) [ಅಚ್ಚರಿಯಿಂ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ] ; ಏನಿದಚ್ಚರಿ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಸೇನೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗುತಿದೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೯೯-೬) ; ಅಚ್ಚರಿಯ ತಂತ್ರವಿದು ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಗಳೇಕೊ ಮುಚ್ಚಿಹವು ಸಾಜತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೩೧). **ಅಚ್ಚರಿಯ$_1$**: ಪಚ್ಚೆಯಲೋವೆ ಪಲವು ರತ್ನಖಚಿತದಿಂದಚ್ಚರಿಯವನಖಿಲರಿಗೆ ಚೆಚ್ಚರದಿಂ ದೀವ ಮುದನಕ್ಕೈಯಾಕ್ಷಿಪರಕ್ಷ್ಯಯ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೫-೪೯) ; ಕಂಡುದೊಂದಚ್ಚರಿಯಮುಳ್ಳಡೆ ಪೇಳ್ವುದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೧-೩೦).

[ಸಂ. ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಅಚ್ಚರಿಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕವಿದುಕೊ: ಕಣ್ಣಪ್ಪನಚ್ಚರಿಗವಿದಪಾಂಗಾಶ್ರುಗಳಧಿಕವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೦). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕವಿ$_1$]

ಅಚ್ಚರಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣು : ನಾಲ್ದೆಸೆಯ ನೋಡುವನಿತಳೆಜಿಸೊಳಚ್ಚರಿಗಂಡ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದು : ನಾವು ನೋಡಿ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ತಲೆದೂಗಬೇಕು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೧).

[ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಚ್ಚರಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟು : ಸಕಲ ನಿಯೋಗ ಸಹಿತಂ ನಾಡೊಡೆಯನುಂ ಮನದೊಳಚ್ಚರಿಮೂಡಿ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೫೩). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಮೂಡು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವೊಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿಮೂಡು : ವಿಪ್ರನಚ್ಚರಿವೊಳೆಯೆ ಮನದೊಳು ಹರುಷನಾಗುತ್ತಾಗ ಪರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೫೬-೫೩).

[ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪೊಳೆ$_1$]

ಅಚ್ಚರಿಯ$_1$ 'ಅಚ್ಚರಿ$_3$' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಯ$_2$ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು : ಭೂಜನರೆಲ್ಲರುಗಳಚ್ಚರಿಯರಾಗಿರಲು ಸತ್ತ ಮುದವಾರಣದ ಹರಣವನಿತ್ತು ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮೆಜೆದಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೩೫) ; ನೋಡಲಿಕಾಗದವನನೆನುತ್ತಿರಲು ಜನರಚ್ಚರಿಯರಾಗೆ (ಬಸಪು. ೨೬-೧೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + -ಅ$_7$]

ಅಚ್ಚರಿಯೊಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿವಡು : ಭಕ್ತಾನೀಕವಚ್ಚರಿಯೊಂದಿಯಾನಂದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೬೯-೭೦). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಒಂದು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗಿಸು ; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಸಾಸಿರ ಪೊನ್ನ ಚಾಗವಿತ್ತು ಪರುಸೆಯನಿತಂ ತೃಪ್ತಿವಡಿಸಿ ಧಾರುಣಿಯೊಳಚ್ಚರಿವಡಿಸಿದಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೩೮).

[ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚರಿವಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು ; ವಿಸ್ಮಯ ಹೊಂದು ; ಬೆರಗಾಗು : ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕುದನೀ ಜಗಮುಚ್ಚರಿವಟ್ಟಿದನೆ ನುಡಿಯುತಿಪ್ಪುರ್ದು ನಿಚ್ಚ[೦]. (ಇಅ. XX, ೧೯೪-೧೯; 900); ಆ ರೂಪಿಂಗಚ್ಚರಿವಡುತಿರ್ದ ನೃಪರೂಪಚಂದ್ರನಂ [ನೋಡಿ] (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧) ; ನೋಡನೋಡಲ ದೃಶ್ಯನಾಗಲಚ್ಚರಿವಡುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೮೨) ; ಬಂಧುವಿತಾನವಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಕೇಳಲ್ (ಬಸಪು. ೩-೨೨). ಅಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಮೈಸೂರ ಭೂಗಧಿಪತಿಯ ಪೊಗಳಿದ (ಕಂಠವಿ. ೧೩-೭೧). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು : ಪಾವಿನ ಪಚ್ಚದಿನಚ್ಚರಿವಡೆದ ಜೋಗಿಣಿಯಂತಿರ್ಪಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫) ; ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಭ್ರೂಲತೆ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳೊಚ್ಚೀರಗಣ್ಣ ಪೂಸರದಿ (ಮೋಹತ. ೯-೮೨). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು : ಗೌರೀಶನೊಪ್ಪಿರ್ದ ನಚ್ಚರಿವೀಱುತ್ತ ಬಿಳಿಗೆ ಸಂತತ ಕೃಪಾರತ್ನಾಕರಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೫-೫೮). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಬೀಱು]

ಅಚ್ಚರಿವೆಣ್ (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ : ಕನಕಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿವೆಣ್ಗಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಜಿ (ಸೌಂದಪು.೫-೯೬). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪೆಣ್]

ಅಚ್ಚರಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಹೊಂದು : ಆಗಳಚ್ಚರಿವೆರಸುತಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಜಗಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೩). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಅಚ್ಚರಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು ; ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು : ಆ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚನುಸಿರ್ದಚ್ಚರಿವೆತ್ತಿರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಬೆಚ್ಚರೆ] ಮೂರ್ಛೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩) ; ನೋಟಕಚ್ಚರಿವೆತ್ತ ಸೂಡರ್ಗಂಬದಲ್ಲಿ ವಿರಾಟದೀಪ್ತಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೧-೪). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಪೆಱು]

ಅಚ್ಚರಿಸಿ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು : ಸೋದರರು ಪೊಂದೇ ಬಾರುನ್ನತಿವೆತ್ತುದಕೆದೆಯೊಳಾನಂದಿಸುತಿರ್ದರಚ್ಚರಿಸಿ (ಭರಚ. ೭೮-೪೬) ; ಅಚ್ಚರಿಸಿ ಚಿತ್ತೈಸೆನುತಲಾ ಅಚ್ಚರಸಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಸುರನಚ್ಚಣಿಯು ಭೂಮಿಯನು ಮುಟ್ಟದೆ ಮೆಟ್ಟುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೦). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚರಿಹದ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ಮೂಡುವಚ್ಚರಿಹದವ ಹಾರುತ್ತ ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಎವೆಹೊಯ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹುದು (ಹೊಂಗಳು. ೧೨-೧೭). [ಅಚ್ಚರಿ$_3$ + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಅಚ್ಚರೆ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಲರ್ (ನಾ). ಹೊಸಹೂವು: ಅಚ್ಚಲರ ತುಱುಗಲಂ ಪೇಱಿಕೊಂಡಿರ್ದುದೆತ್ತಂ ತಿಳಕಂ (ಕಾದಂಉಃ. ೭೮೦). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅಲರ್$_2$]

ಅಚ್ಚಲಿಂಗ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಲಿಂಗ : ಪೂಗಲ್ಲನುಱಿ ಕೆಡೆನೂಂಕಿಪೋಜಮುಡುವ ಅಚ್ಚಲಿಂಗವು ಜಲಹರಿಯ ಕಡೆಗುಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚುತ ಪೋಪಲಿಂಗವು (ಬಸಪು. ೫೭-೪೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಲಿಂಗ]

ಅಚ್ಚಲಿಕೆ (ನಾ). ಏಕಾಂತ; ಶಾಂತಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ಅಚ್ಚಲಿಕೆಯಾಗಿ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ?]

ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚೆ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ, ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒದಗುವ ರೀತಿ (?) : ಹೆಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆಚ್ಚುಗಳ ಮಾಡ್ಯಾರು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಗಳ ಬೈವರು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೭೮-೨).

[?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಲಚ್ಚಲಾಯ್ = ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ]

ಅಚ್ಚಲಿಪಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬರಹ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಲಿಪಿ]

ಅಚ್ಚವಡಿ, ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_3$ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೯೪).

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_3$ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಚ್ಚವಣ್ (ನಾ). ಹದವಾದ ಹಣ್ಣು ; ತನಿವಣ್ಣು : ಪೆಣ್ಣಂಡುಗಳು ಮನಕರಗಿ ಕೂಡಿದೊಡಚ್ಚವಣ್ಣುಗಳ ಸವಿದಂದವಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೭-೩೪) ; ದೋರೆವಣ್ ಕಳಿತೆಸೆವಚ್ಚವಣ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಪಣ್] (ಶಬಶಂ. ೧-೫೧).

[ಅಚ್ಚ$_1$ + ಪಣ್$_2$]

ಅಚ್ಚವಣ್ಣ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಣ್ಣ ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಸತ್ಕುಲ : ಅವರ ಅವಳಿ ಅಚ್ಚವಳಿಯಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಯಾರಾದರೂ ಕೊಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಅಚ್ಚವಳಿಯವರು ತವರವರು (ಜಾನಕೋ. ೮).

[ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಱ್ಳಿ)]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ$_2$ 'ಅಚ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚವಳಿಕು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ: "ಎರಡು ಪದಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ–ಅಚ್ಛಸ್ಫಟಿಕ–ಅಚ್ಚವಳಿಕು" (ಶಮದ. ೨೪೫); ಬೆಟ್ಟುವಗೆಯಂ ಪಗೆಯಿನಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಚವಳಿಕಿನ ಗಂಡಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೨೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪಳಿಕು]

ಅಚ್ಚವಾವು 'ಅಚಬಾಬು' ನೋ.

ಅಚ್ಚವಿಷ (ನಾ). ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷ್ವೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಚವಿಷಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೭–೪೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ವಿಷ]

ಅಚ್ಚವೂ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ತುಂಬಿಗಳಚ್ಚವೂಗಳಿಂ ದೊಸರಮಾದ ಚೊಲ್ಲೆಯದ ಕಂಪಿನೊಳೋಲಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೯೧).

[ಅಚ್ಚ₁ + ಪೂ₂]

ಅಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ, ಹೊಳೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ತನ್ನ ಜಸದಂತೆ ಪಸರಿಸಿದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೯ ವ); ತೃಷ್ಣೆಗೊರ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯಲ್ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೧); ಅಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಸಿರಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೫೮). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚಶಿವ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವ: ಭಕ್ತರನಚ್ಚಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬–೧); ಅಚ್ಚಶಿವನೊಂದಚ್ಚು ಭಕ್ತಿಯ ನಚ್ಚು (ಬಸಪು. ೨೫–೪೭). [ಅಚ್ಚ₁ + ಶಿವ]

ಅಚ್ಚಸರ (ನಾ). ಅಕ್ಷಮಾಲೆ; ಜಪಸರ: ಕೊರಲೊಳೊಪ್ಪುವಚ್ಚಪೊಚ್ಚಚ್ಚಸರಂ ಮುಕುತಿವೆಣ್ಣ ಸಿರಿಗೊರಲ ಕರ್ಮಣಿಸರಮನಡಿಗೊತ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೯–೧೫). [ಅಚ್ಚ₂ + ಸರ₂]

ಅಚ್ಚಸವಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಧುರ ರುಚಿ; ಕೇವಲ ಸವಿ: ಪರಮ ಪಶುಪತಿಯೆ ಅಚ್ಚಸವಿಯೇ ಸುಖವೆ ಸಖನೆ ನಂಬಿಯ ಪತಿಯೆ (ನಂಬಿರ. ೭–೧೫೮). [ಅಚ್ಚ₁ + ಸವಿ₂]

ಅಚ್ಚಸೊಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಸುಖ: ಹೆಜಿಸೂಡಿದನಚ್ಚಸೊಗದ ಮೊಳೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೩೭). [ಅಚ್ಚ₁ + ಸೊಗ]

ಅಚ್ಚಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ; ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ: ನೆಚ್ಚಿದವನು ಅಚ್ಚಹಾದಿ ಹಿಡಿಯುವನು (ವಿಚಾಮಂ. ೭೪).

[ಅಚ್ಚ₁ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]

ಅಚ್ಚಹಾಲು (ನಾ). ಅಪ್ಪಟವಾದ ಹಾಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚ₁ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್₁)]

ಅಚ್ಚಳ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚಳ ಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಪ್ರಶಾಂತ: ತೋಟವೂ ಮನೆಯೂ ಏನಚ್ಚಳವಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ₁ + ?]

ಅಚ್ಚಳಮಾತು (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಾತು. [ಅಚ್ಚಳ+ಮಾತು]

ಅಚ್ಚಳಿ 'ಅಚ್ಚಟಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ನೋಡಲು ಹಸ್ತವಿಲ್ಲದ ಸೊಪ್ಪಗೀಜಿಗ ಗೂಡ ಕಟ್ಟಿದೊಡಚ್ಚಳಿಕೆಯ ಕೋಡಗ ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ ವಿನಾಶವ ಮಾಡಲದೇನು ಕೇಡಹುದು (ಮೋಹತ. ೧–೨೩). ೨. ಪ್ರಶಾಂತತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚಳ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚಳ+–ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಟಿ, ಅಚ್ಚಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸುಗುಂದು; ರೂಪುಗೆಡು: ಬೀರಮುಚ್ಚಟಿವಿನಮಾಮೆ ತಳ್ಳಿಜಿದು ಗೆಲ್ದೆವರಾತಿಯನೆನ್ನು ಪೊಚ್ಚಜಿ ನುಡಿವಟಿಗಣ್ಣರಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೦; 987); ಭರದಿಂ ಬಂದಚ್ಚಟಿಯದೆ ಸಿರಿಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಕ್ಕಾದರದಿಂ . . . ಇರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೩೪); ನಿಟ್ಟಾಲಿಗಳಾಟವಚ್ಚಟಿದು . . . ಇರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೩೧). **ಅಚ್ಚಳಿ**: ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೆಂದು ಪಥಮಪ್ಪುದು . . . ಎನ್ನಚರಣಂಗಳ ಲೀಲೆಗದೆಂದು ಕೀಲ್ಗಳಚ್ಚಳಿವುದು (ಪಂಪಾಶ. ೨); ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಬೆರಸಿ ಬಿರ್ಚದಚ್ಚಳಿಯದ ಪರಮಾನಂದಮಯ ಶಿವಯೋಗ ಸಿದ್ರಾಮುದ್ರಿತನಾಗಿ (ಸೃಸನಿ. ೨೩–೧೧ ವ); ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ (ರಾಜವ. ೫) [ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುಂದದೆ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿ].

[ಅಚ್ಚು₃ + ಅಟಿ₁]

ಅಚ್ಚಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಯೋಗ್ಯ: ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಈ ವರೆಗೆ ಮಂದಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚಾ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ (ಗುರುಪ್ರ. ೪೯). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಬೆಚ್ಚುಬೇರಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆನಗಚ್ಚಾದ ಪರಿಯ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೮೮). ೨. ಮುದ್ರಣಹೊಂದು: ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಆಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು₃ + ಆಗು₁]

ಅಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆಟ; ಶುದ್ಧ ಲೀಲೆ: ಅಚ್ಚಾಟವಾಡುವ ದೈವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೨–೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ಆಟ]

ಅಚ್ಚಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚಿನಂತೆ ತಿರುಗಿಸು, —ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ತನಿವಣ್ಣಳನಾಂತೆಸೆವೀಳೆಯೋಳಿಯಚ್ಚಾಡಿಪುದಾ ಪುರೋಪವನದೊಳ್ ನಡೆನೋಟ್ಟರ ಕಣ್ಗಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬೫). [ಅಚ್ಚು₈+ ಆಡು₁+ –ಇಸು₃]

ಅಚ್ಚಾನೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: "ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಲೋಪಕ್ಕೆ – ಆಕಾರಕ್ಕೆ– ಅರಸ + ಆನೆ = ಅರಸಾನೆ; ಅಚ್ಚ+ ಆನೆ = ಅಚ್ಚಾನೆ" (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಆನೆ]

ಅಚ್ಚಾಯಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಗಾಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು₃ + ?]

ಅಚ್ಚಾರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ವೈಪಿಗಿ. ೮–೧೪೨).

[ಅಚ್ಚಾರಿ₀ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ, ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ೧.(ಮಾತಿನಲ್ಲಿ)ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ; ಯದ್ವಾ ತದ್ವಾ. ೨. (ಊಟ ತಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ) ಕೊಳಕಾಗಿ; ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿ; ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ.

[← ಮರಾ. ಅಚ್ಯಾವಚ್ಯಾ, ಅಚ್ಯಾವಚ್ಯಾ]

ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ 'ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳ್, ಅಚ್ಚಾಳು₁ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಳು; ದಿಟ್ಟನಾದ ಸೈನಿಕ; ಮೂಲಬಲದ ಸೈನಿಕ (?): ಓಡಿದವರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡಿತಚ್ಚಾಳೊಗ್ಗಿನಲಿ ಹುರಿಗೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೦); ವೀಳೆಯವನೊಲಿದಿತ್ತು ಸುರನಚ್ಚಾಳನಟ್ಟಿದನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೫–೩೨). **ಅಚ್ಚಾಳು₁**: ೧. ಓಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳುಮಂ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೬೧–೩೭); ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನಜನಾ ಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ಯುದ್ದು ನುಚ್ಚುನುಜಿಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೪೦); ಅಚ್ಚಾಳುಗಳು ಗೊತ್ತು ನಾಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಯಿರಿದಾಡಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೭–೧). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿರುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚ₁ + ಆಳ್₀. ‖ ತೆಲು. ಅಚ್ಚಾಳಿ, ಅಚ್ಚಾಳು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]

ಅಚ್ಚಾಳಿಕೆ, ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಳ್ತನ; ಮೈಕಟ್ಟು; ದಿಟ್ಟತನ. ೨. ಸ್ಥಿರತೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ. **ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚಾಳ್+–ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ 'ಅಚ್ಚಾಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳು₁ 'ಅಚ್ಚಾಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳು₂ (ನಾ). ಅಚ್ಚೊತ್ತುವವನು; ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು:

ಕಲುಕುಟಿಗರಂ ಬಡಗಿಯರನಾ ಬಳಿಗೆಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಪರಂ ತರವಳರ ನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರಸು (ಬಸಪು. ೧೬–೧೩).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಚ್ಚಿ$_1$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ (ಉಕ). 'ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ (÷). ೨. ಮಲಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸು (÷).
[← ಮಲ. / ತಮಿ.]

ಅಚ್ಚಿ$_3$ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ಅಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು (ಗಾದೆ. ÷). 'ಅಚ್ಚಿಕೊಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಒಚ್ಚಿ, ಒಞ್ಚಿ]

ಅಚ್ಚಿ$_4$ (ನಾ). (ಅಂಕಿತ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಉದಾ— ಅಚ್ಚಕ್ಕ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಕ್ಕ) ; ಅಚ್ಚಪ್ಪ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಪ್ಪ) ; ಅಚ್ಚಮ್ಮ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಮ್ಮ). [ಸಂ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಚ್ಚಿ$_5$ (ನಾ). ಕಣ್ಣು : "ಕಣ್ಗಳೆನಲ್ ದಿಟ್ಟಿಯಚ್ಚಿಗಳ್ ನೇತ್ರಂಗಳ್" (ಕರ್ನಾನಿ. ೯) ; ಅಚ್ಚಿನ[ಯ]ಲ್ಲಿ ಬೇಟದ ಜೀವು ದೃಷ್ಟವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩–೫೭೪) ; ಉಚ್ಚವದಿಂ ದಸಿಯಂ ತೆಗೆದಚ್ಚಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೈದಲಾ ಲುಬ್ಧಕನಂದುಚ್ಚಮಹಿಮೆಯನೆ ಕಂಡು(ಉದ್ಭಟ.೧೧–೧೧೧); ಮದನಕ್ಕೆಯಿಾಕ್ಷಿಪರಚ್ಚಿಯ ಸೆಜ಼ಿಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೫–೫೯) ; ಅಚ್ಚಿ ಮೂಱುಳ್ಳ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತಗಜಾತೆ ಸುಖಮಿರಲ್ (ಚಬಪು. ೩೪–೩೧).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೆರುವುದು (ದಕ. ÷).
[ಅಚ್ಚು$_2$ + –ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಿಕೆಮುಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು ೧. (÷).
[← ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕಬುಚ್ಚಿಕ = ಜೊತೆಗೂಡುವುದು, ಮೈತ್ರಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯುಣ್ಣಿಸು ; "ಅಮ್ಮಿ"ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚಿ$_3$ + ಕೊಡು]

ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಹಕ್ಕಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು : ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೇಡನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಹಾರಿಹೋದವು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೧೫). [ಅಚ್ಚು$_6$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗ$_1$, ಅಚ್ಚುಕ, ಅಚ್ಚುಗ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ : ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಮಾದದವಟಿಲಚ್ಚಿಗಂ ಮಱುಕಮೆಂಬಿವಱಿಂದೆ ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩) ; ಅಚ್ಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚು]ಗವೇಕಯ್ಯ ಸಂಸಾರದೊಳಗೆ ? ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಮಾಡುವುದು; ಬೇಗ ಬೇಗ ಅರ್ಚನೆ–ಪೂಜನೆಯ ಮಾಡುವುದು, ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೂಡುವುದು (ಬಸವ. ೧೭೩) ; ನಂದಸುತನ ಮೂಗಿಂ ಬಾಯಿಂದುಚ್ಚಳಿಸೆ ರುಧಿರಮೆನಗಾದಚ್ಚಿಗಮಂ ಮುಱಿವೊಡೊತ್ತಿ ಮುಱಿ ಚಾಣೂರಾ (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೫೮) ; ಹೆಚ್ಚಿದಡವಿಯೊಳೊಬ್ಬನೇ ಶಿವನಚ್ಚಿಗದೊಳಿರ್ದಹನಕಟಕಟ (ಬಸಪು. ೧೬–೨) ; (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯, ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೨ ನೋ). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಶ್ರಮ : ನೆಗೞ್ದೀಷಟ್ಖಂಡಮಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಫಲಮೇಂ ಭೋಗದಿಂ ಸಾಧ್ಯಮೇಂ ಬಂಧುಗಳಿಂದಂ ಬರ್ಪುದೇಂಸುತ್ತಿದ ಪರಿಜನದಿಂದಪ್ಪುದೇನೊಂದುಮಿಲ್ಲಚ್ಚಿಗಮೊಂದುಂಟು (ಆದಿಪು. ೬–೨೬) ; ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟ ಬೞಿಕೆ ನಂದಿಸಲಚ್ಚಿಗದಿಂ ಬಾವಿದೋಡು ವಂತಿರೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚಿ ಜಪಿಯಿಸುವೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೦೦) ; ಎಲ್ಲ ಕಳೆಯಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾೞ್ಗಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಟ್ಟಸಾಮಿಗಳಂ ಕೇಳಿಸಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೬೫) ; ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಂದಚ್ಚಿಗಂ ಸಮನಿಸಿ[ಸ]ದಂತೆ ಸಕಳಸೇನೆಯಂ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ತಡೆಯದೆ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೨ ವ) ; ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣ ಕೋಮಲೆಯರೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನಚ್ಚಿಗದ ಬಾಲಕಿಯರೋರಣದ ಪೊಳೆವಲ್ಲ ನಿಚ್ಚಳದ ಕದಪಿನ ನಿತಂಬಿನಿಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨) ; (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೮೪ ವ, ಅನಂಪು. ೪–೪ ನೋ). ೩. ಕೇಡು ; ಅಪಾಯ : ಕೆತ್ತಿದಪು ದೆನ್ನೆಡಗಣ್ ತಡವಿಲ್ಲದಚ್ಚಿಗಂ ತೋಱದೆ ಮಾಣದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧೫) ; ಬಂದುದೆತ್ತಣಚ್ಚಿಗಮೆಮಗೆಂದು ಬಾಯಟಿವ ಭೀರುಗಳಬ್ಬರ ಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೮೫) ; ಅಚ್ಚರಿಯ ಮುಳ್ಳಪಂದಿವೊಲಚ್ಚಿಗಮಂ ಮಾಡಿ ಮಡಿಪಿದತ್ತದು ಸುರರಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೭) ; (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೧೫ ನೋ). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ : ಬಲವರಲಾಟಿಸುತ್ತಿರೆ ಪದಂ ಪದಪಿಂ ನಡೆ ನೋಡಲೆಂದು ಕಣ್ಮಲರೆಳಸುತ್ತಿರೆ . . . ರಸಜ್ಞಾ ಕೀರ್ತಿಸಲೊಡರ್ಚಿರೆ ಚಚ್ಚರಮಚ್ಚಿಗಂ ಪೊದಳ್ದಲರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೯೪). ೫. ರೀತಿ ; ಪ್ರಕಾರ : ಎನ್ನೆಂದ ಮಾತನಂತಿಂತೆನ್ನದೆ ತಡೆದಿರದೆ ಕೊಡುವಚ್ಚಿಗಮಂ ಕೇಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೩). ೬. ನೆವ: ಮೊಗಮಿಾಸೆ ಬಾರದೋಪರ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಪೆಣ್ಬರಿಜನಿಟ್ಟು ಬರೆ ಪೂದಿಱಿವಚ್ಚಿಗದಿಂದಮೆಯ್ದೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಬಗೆಯಿಂ ಸ್ಮರಕೇಳಿಗೆಳಸಿದರ್ ಪುಂಶ್ಚಲಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೦೭). **ಅಚ್ಚುಕ**: ೧. ನೀನಿಚ್ಚೈಸಿದವ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಂದಪನೆನ್ನ ಮಾಕಾಳಿಯಾಣೆ ನೀನಚ್ಚುಕವನು ಮಾಡಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೬೩). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದೆಂ ಕೊಡುವೆಂ ವರಂಗಳನಿಚ್ಚೆಯಾವುದು ಬೇಡು ನೀನೆನಲಚ್ಚುಕದ ದರಹಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಖಾಬ್ಜದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಬಸಪು. ೨–೨೩); ನಿಶ್ಚಯಕೆ ನಿಶ್ಚಯಂ ಬೇಱೊಂದದೇಕೆ ನಿಜದಚ್ಚುಕಕೆ ಮಚ್ಚರವೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೨–೨೪). **ಅಚ್ಚುಗ**: ೧. ಬಚ್ಚಬಱಿಯ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಮೈಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗವೆಂಬುದ ನೀಗಿ ನಿಚ್ಚಲು ಸುಖದೊಳೋಲಾಡುವ ಸಿದ್ಧರ ಮೆಚ್ಚಿ (ಭರಚ. ೧೮–೨೩). ೧,೨. ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ ಒತ್ತೆಯ ಬೇಡಿದಡೆ ಅಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚಿ]ಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ (ಅವಚಂ.೨೫–೧೦೬); ಮಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿಪ್ಪ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೩೩–೨) ; (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮–೧೧೫, ನಿಭಾಗ. ೬–೧೬–೭ ನೋ). ೩. ಕಿಚ್ಚು ನೀರಲಗಿನ ಬಾಧೆ ತನುವಿಗಾತ್ಮನಚ್ಚುಗವಳಿದ ಸುವಸ್ತು (ಭರಚ. ೬೭–೧೩೨). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದೆನು ಬೇಡೀಗ ನಿನ್ನಯ ಅಚ್ಚುಗದ ಮಾತಿಂಗೆ ನೀಂ ಮನ ಮೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಕೊಡುವೆ (ಶರಲೀ. ೭೫–೭). ೫. ಕತ್ತಲೆಗನಿಯಿತ್ತು ಮೂಱುಲೋಕದೊಳಗೆ ಇದಱಚ್ಚುಗವೇನು ಹೇಳಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦–೪೧) ; ಮಣ್ಣ ಪುತ್ತಳಿಯ ಮಾಣದೆ ಜಲದಲ್ಲಿ ತೊಳೆದರೆ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಕೆಸಱಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಱಚ್ಚುಗ ಬಿಡದಣ್ಣ (ಬಸವ. ೯೩). ೭. ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಸೋಜಿಗ : ಮೆತ್ತಾನ ಅಶನವನುಂಡು ಕೆಚ್ಚಾನ ಚರ್ಮವ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೆಚ್ಚಾನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿಪ್ಪವರಿಗೆ ಅಚ್ಚುಗವೇ ಅನಂತಭವದುಃಖ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೧) ; ಪಚ್ಚೆಗಿರಿಯು ತಾನೆ ಜಿನರೂಪವಾಂತು ಪಳಚ್ಚನೆ ನಿಂದುದೆಂದೆನಿಸಿ ಅಚ್ಚುಗ ನೋಡುವರಿಗೆ ಭುಜಬಲಿ ಜಿನಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟೆಱಗಿದರು (ಭರಚ. ೭೦–೪೫).
[ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚವ್ = ಭಯ ; ಮಲ. ಅಚ್ಚವ್, ಅಞ್ಚಲ್ = ಭಯ ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕ = ಕ್ಷೋಭೆ ; ಕೋಲಾ. ಅಂಜಲ್ಕ್ = ಭಯ]

ಅಚ್ಚಿಗ$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಚಕ; ಪೂಜಾರಿ (÷). [ಸಂ. ಅರ್ಚಕ]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್, ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅಚಳಿತಧೈರ್ಯನ ಮನಮಂ ಚಳಿಯಿಸಲಾಱದಚ್ಚರಸೆಯರಚ್ಚಿಗಂಗೊಂಡಂತಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪ ವ) ; ಏನುಮಿಲ್ಲದಿರೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳುತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಚ್ಚುಗಂಬಡುತೆ] ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ (ತಿರುರ. ೨೭–೨೧). **ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್** : ೧. ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಪಾತ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಅಚ್ಚ

[ಚ್ಚು]ಗಗೊಂಡು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೋಲ್ವು ನಡುಗುತೆ (ಸಿದ್ದೇಪು. ೧೪–೩೪). ೨. ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಅಚ್ಚನಾಭಿಯ ಮದ್ದು ನಿರ್ವಿಷಸಿದ್ಧ ತಾನಚ್ಚುಗಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೨–೩೬). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು ; ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸು: ತುಚ್ಛಪರಿಚ್ಛದ ರುಚ್ಚವಿಗ್ರಹಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಚ್ಚಗಾಳೆಗದೊಳಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೪ ವ). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸು : ಎನ್ನ ಪಗೆಯೆನಿಸಿರ್ದ ನನಜನಾಭಂ ಮತ್ತೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮನಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಸಿದೆನೆಂದು ಚಾಟುವಚನಂಗಳಂ ಮೆಱೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು, ಅಚ್ಚುಗಬಡು, ಅಚ್ಚುಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅಚ್ಚರಿವಡುತೆ ಪಗಲೊಳೀ ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಚ್ಚಿರ್ಪ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ಥಾನದವರಚ್ಚಿಗಂಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೨೨). **ಅಚ್ಚುಗಬಡು** : ೧. ಸರ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗಬಡುವಡೆ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ಫಲವನುಂಬಡೆ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬಿತ್ತಿ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬೆಳೆವಡೆ ಕಬ್ಬುನ ಹುಳಿವಡೆ ಇನ್ನೇವೆ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೪–೬೬). ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು : ಕೊಟ್ಟನೊರವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೆ ಸಾವರ ಕಂಡು ಅಚ್ಚುಗಬಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧–೮೩). **ಅಚ್ಚುಗವಡು** : ೨. ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ವಿಯಚ್ಚರಗೆನಲಾಗಚ್ಚುಗವಡುತಾ ಖಳನು ಬೆಚ್ಚಿ ಸಿಂದಣಿಗೋಸರಿಸಿಯಾ ವನಿತೆಯ ಸಚ್ಚರಿತವ ನೋಡಿ ನುಡಿದು (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೨೨). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆ; ಕಂಗೊಳಿಸು: ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಗಂಪಮರ್ದ ಚಂದನಕುಜಂಗಳಿಂ ಅಚ್ಚಿಗೊಳಿಸುವನಂತಿಲಕದ ಕುಜಂಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೯೩) ; ಪೊಚ್ಚಪೊಸಗಂಪನೀಯುತುಮಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪಮಲ ಧೂಪಮಂ ಶಾಂತಂಗಂ ಚೆಚ್ಚರಿತನರ್ಪಿಸುತ್ತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೬೮) ; ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪುದುಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೬). [ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಮಾಡು : ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಟ್ಟಿರುವ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಇಡು]

ಅಚ್ಚಿಮುಗುಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು : ಅಚ್ಚರಿಯರೊಳರಗಿಣಿಯರೊಳಚ್ಚಿಮುಗುಳ್ಚುವ ವಿಳಾಸಮುಂ ವಿಭ್ರಮಮುಂ ನಚ್ಚಿರದು (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೯೭). [ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಮುಗುಳ್ಚು]

ಅಚ್ಚಿರಿ 'ಅಚ್ಚಿಱಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯಂದು ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿಯರ ಗಣಮಯ್ಯನ ತಮ್ಮ ನಾಯ್ಕಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೯–೧೬ ; 1035). [ಅಚ್ಚಿ$_4$? + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಅಚ್ಚಿಸು$_1$ 'ಅರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು ; ಮುದ್ರಣಮಾಡಿಸು. [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಱಿ, ಅಚ್ಚಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ : ಉಲಿವ ವಿಮಾನ ಕಿಂಕಿಣಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ್ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿ ಮಟ್ಟಿಗದಗ್ಗಲಿಸೆ ತಗುಳ್ವ ಗೇಯರಸ ವಚ್ಚಿಱಿದಂತಿರೆ ಬೆಚ್ಚು ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೮). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು ; ಮುದ್ರಿಸು : ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಶೋಕದಚ್ಚಿಱಿದವೊಲಿರ್ದ ಬಾಸುಟಿನೊಳಚ್ಚು ಕನಲ್ದು ಬಟಲ್ದು ಜೋಲ್ದ ಮೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫) ; ಎಳವೆಂಡಿರ ತಂಡದಲತಗೆಯೂಡಿದಡಿವಜ್ಜೆಗಳಿಂದಚ್ಚಿಱಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಾಸಱೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬). ೩. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು: ಆಗುಂದಲೆಯಾಯ್ತು ತೇಜಮಚ್ಚಿಱಿದುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿಚ್ಚತಿಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೩೬ ; 1099). ೪. ಒಂದುಗೂಡು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊ : ಪೊದಳ್ದು ನೀಳ್ದುದಿರ್ದರ ಸಮಶೀಲಮಚ್ಚಿಱಿದುದಿರ್ದರ ನಚ್ಚಿನೊಡಂಬಡೇಂ ಭವಾಂತರಗತಮೋಹಬಂಧಬಲಮೋ ಬಲದೇವನ ವಾಸುದೇವನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೯). **ಅಚ್ಚಿರಿ** : ೪. ವಾಣಿಗೆ ವೀಣೆಯು ಅಚ್ಚಿರಿದಂತೆ ಇರದಿರೆ ಏನದು ಆ ಹಾಡು (ಗಂಗಾತ. ೬೫–೭). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಇಱು$_3$]

ಅಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ ; ಹಿಡಿದುಕೊ (?) : ಒಚ್ಚತಯಿಲ್ಲೆನಲಾಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳತ್ತ ತಹುದು ಚುಚ್ಚಿಕೊಡುವರಂತೆ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿಣತಿಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಚ. ೬೮–೮೨). ೨. ಅಜ್ಜೊತ್ತಿದಂತೆ ಇರು : ತರಿಸಂದು ನಿಂದಿರಲ್, ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ ನೆಲದೊಳಚ್ಚಿರ್ದ ಕಪಿ ಕುಲೇಂದ್ರನ ಮಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ನೆಳಲ್ ಕೇಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಪಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨–೩೫).

ಅಚ್ಚಿಬರು=೧. ಒಗ್ಗು : ಆ ಸ್ಥಳ ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರುವದಿಲ್ಲ(ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಊರು ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಯಾರಿಗೂ ಅಚ್ಚಿಬಾರದ ಸ್ಥಳ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೂಡಿಬರು ; ದಕ್ಕು: ಆ ದ್ರವ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ (ಹಣವನ್ನು) ತೆರು : ಅವನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರಹಾಗಳು ಅಚ್ಚುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ನಿನಗೆ ನಾನು ಅಚ್ಚಬೇಕೆ ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಆ ತೋಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಚ್ಚಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಚ್ಚು = ದಂಡವನ್ನು ತೆರು]

ಅಚ್ಚು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮರದಲ್ಲಿಯೋ ಲೋಹದಲ್ಲಿಯೋ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಕದ ಅಥವಾ ಕರಗಿಸಿದ ದ್ರವವನ್ನುಹೊಯ್ದು, ಆ ಆಕಾರದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಪಡಿಯಚ್ಚು : ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತರೂಪಸಂದೆಸೆಯೆ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮–೮೩) ; ಸಿರಿಗಿರಿಜಾತೆ ಶಾರದೆ ಶಚಿ ಮುಖ್ಯರು ಸರಿಯಲ್ಲವಿವಳಚ್ಚು ಬೇಱೆ (ಮೋಹತ. ೧೧–೫) ; ತಂದೆಯಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತಿರ್ದನಾ ರಾಜನಂದನ ತಂದೆಯಂಕದೊಳು (ಭರಚ. ೨೫–೨೪). ೨. 'ಅಚ್ಚು ೧'ರ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥ. ಉದಾ— ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು, ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚು ಇತ್ಯಾದಿ : ಹೊಱಗಣಂ ಬಂದ ಬೆಲ್ಲದ ಭಂಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದಚ್ಚು ಹದಿನಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೨–೫೭ ; 1204) ; ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ಎಳ್ಳಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನೂ ಬೀರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. 'ಅಚ್ಚು ೧' ರಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪ ; ಪ್ರತಿರೂಪ ; ವಿಗ್ರಹ : ಕಾಮನಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಚೀಟದಚ್ಚುಗಳ ಮಾಟ್ಕಿಯೊಳಿರ್ದುದು ಮೆಯ್ ಸುಭದ್ರೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೭) ; ದೈವದ ಬಣ್ಣಮುಮನಚ್ಚುಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡೊಯ್ವಲ್ಲಿ ಕಾಯಲಾಱದ ದೈವಂಗಳ್ (ಸಮಪು. ೯–೧೦೪) ; ರಾಯ ನೃಸಿಂಹನ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಪೇಸಣಹನುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೧೧ ; 1226) ; ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭರಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚೆಯಚ್ಚು ವೀರರ ಕಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೫). ೪. ಒತ್ತಿದ ಮುದ್ರೆ : ನಾನಾವಿಷಯತತಿಗೆ ತನ್ನಾಣೆ ತನ್ನಚ್ಚು ತನ್ನಿಟ್ಟರಸರ್ ತನ್ಮೋಲೆ ತನ್ನುಂಡಿಗೆಯೆನೆ ವಿದಿತಾಜ್ಞಾನ್ವಿತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೭ ; 1075). ೫. ನೇಯುವಾಗ ಉದ್ದೆಳೆಗಳು ಒಂದರೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳದಂತೆಯೂ, ಅಡ್ಡೆಳೆಗಳಿಗೆ ಅಣಿ ಬರುವಂತೆಯೂ ಮೇಲೊಂದು ಕೆಳಗೊಂದು ಕೋಲಿನ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಬೆದ;

ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹಱಿವಡೆ ಅದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದುಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದಜ ಹಿಂದೊಂದಳಿಯಿತ್ತು ಆ ಅಚ್ಚು (ಪೋಳಿನಾ. ೫೫–೨೨೮). ೬. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರಣ. 'ಅಚ್ಚುಮಾಡು' ಪರಾ.

ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆ = ಅಚ್ಚುಕೂಟ: ೧೮೦೦ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೇರಿ ಥಾರ್ಮಸ್ ಮುಂತಾದ ಪಾದ್ರಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣವೂ ನಿಘಂಟೂ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆಯಾಯಿತು. ಬೈಬಲ್ ಭಾಷಾಂತರವಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೮). 'ಅಚ್ಚುಮನೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ? ಅಥವಾ ~ ಸಂ. ಅಕ್ಷ ?. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು$_4$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ವಸ್ತು: ಅಕುಟಿಲರ ಮನಮಚ್ಚು ಸಿರಿಹರಿಭಕುತರುಮ್ಮುಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇನಕರ ಮೆಚ್ಚು ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರಬಂಧಕೃತಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೧); ಅಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಅಚ್ಚು ಕಿಚ್ಚೆದ್ದು ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ (ಪುರಂದ. ೧–೫೪–೧); ಹರಿಶರಣರಚ್ಚು ಬುಧಜನರಿಗೆ ಪೆಚ್ಚು (ಪೋಹತ. ೧–೩೮); ಅಚ್ಚಿನ ಮನುಷ್ಯಗೆ ನುಚ್ಚಿನ ಅನ್ನ (ಗಾದೆ. ೬೫) [?]

ಅಚ್ಚು$_5$ (ನಾ). ಅಂಚು: ಸೆಜಗುಸೆರುವನೆಗಿಳಿದೆಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊಲಿದಿಱು ಕಿದ ಪಚ್ಚಡದಚ್ಚು ನಿಱಿಸಿ ಬೀಸುವ ಬಲದೋಳಿಂದ ಗಮಕದಿ ಮಱಿ ಯಾನೆ ನಡೆವಂತೆ ನಡೆದ (ಭರತ. ೪–೩). [~ ಅಂಚು ?]

ಅಚ್ಚು$_6$ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ; ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಚಿಕೆ: ಅದು ಕಾಗೆಯ ಅಚ್ಚು; ತುಳಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [?]

ಅಚ್ಚು$_7$ (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಇರಚಿ: ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚು ಱಿದೀಸು ತಟ್ಟಿಗದ ನೊಗಂ ಜೀಱಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ(ಪಂಪಭಾ.೧೦–೯೧); ಅಚ್ಚು ಮುಱಿದ ಭಂಡಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನುಱಿಯಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮–೩); ಕೊಲಗದ ಪದ್ಮಾಸನವೆನಿಪಚ್ಚಿನೊಳೊಲಿದಾರಾಧನೆಯೆಂಬ ಬಲುಗಾಲಿಯ ನಳವಡಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೦೭); ಕೀಲ ತೆಗೆಯಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲು ಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೨); ಭಗ್ನವಾದ ಚಕ್ರಗಳೂ ಅಚ್ಚುಗಳೂ ಧ್ವಜಗಳೂ ಉಂಟಾಗಿ ರಥಗಳು . . . ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೨). 'ಮೇಲಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ನಡುಗೂಟ; ಕೀಲು: ಅಡಿದುವಿಂದ ರಾತಿಭಟರಟ್ಟಿಗಳಾಜಿಯೊಳೆನ್ನ ಕಾರ್ಯದಚ್ಚಾಡಿದುದಿಂದು ಕೂಡಿದುದು ವೈರಿಬಲಾರುಣಸಿಂಧುವಾರ್ಧಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೮–೬೫). ೩. ಪಗಡೆಯ ದಾಳ. ೪. ಜೂಜಾಟ: "ಅಕ್ಷೈ ದುರೋದರಃ–ಈ ೨ ಅಚ್ಚು"(ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೩). ೫. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'. ೬. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ತುಂಬಳಬೀಡಿನ ಶ್ರೀ ಪಂಚಲಿಂಗ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ . . . ಗಾಣ ೨ ಅಚ್ಚಿನ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲು ದಳಕ್ಕೆ ವೀಸ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೮–೧೧; 1133); ಎನುತಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರಚ್ಚಂ ಕೊಟ್ಟು ಮನವಾರೆ ಪಡಿಯ ಸಾವಿರ ಪೊನ್ನಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೧೧–೮೩).

ಅಚ್ಚುಬರು = ಸರಿಯಾದ ಗರ ಬೀಳು: ಒಳಪೊಕ್ಕು ಕಟ್ಟುವರಚ್ಚು ಬಂದರೆ ಜೂಜುಗಾಜಿರ ಪರಿಯೊಳಬಳೆಯರು (ಬಸವು. ४೦–೬೬). ☞ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ 'ಹಣ ಲಭಿಸು' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚು$_8$ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರ: ವಾರಿರುಹಸಂಭವನೆ ಕೇಳಕಾರದಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಚ್ಚುಗಳು ಜನಿಸಿದವು ಕ್ರಮದಿ (ಕಭವಿ. ೨೨೯); ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚೆಂತಲೂ, ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಹಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಕಡಮೆ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೂ ಆಯೋಗ ವಾಹವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಂಟು (ಹೊಸುಗ. ೨).

[ಸಂ. ಅಚ್. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು$_9$ (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ (ಶ).

[ಅನ್ಯ. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಅಚ್ಚ]

ಅಚ್ಚುಕ 'ಅಚ್ಚಿಗ$_1$' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆ ನೇಯುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಬರುವಂತೆ ಕೋಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡು (ಶ).

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_2$ 'ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ (ನಾ). ಅಣಿಯಾಗಿರುವುದು; ಒಪ್ಪ; ಓರಣ: ಎಷ್ಟೇ ಬಡವರ ಮನೆಯಾಗಿರಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶುಚಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ತನ ಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೩೭); ಸ್ವಲ್ಪೇ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅದೆಷ್ಟು ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟುತನದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸಿದರೂ ಮನೆಯ ಖರ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡು ವಾಗ ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವರು (ಕುಂಕುಮ. ೯೩). [ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_2$+ –ತನ]

ಅಚ್ಚುಕತನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿಪಚ್ಚುಕತನದಿನಳವಿಯಲ್ಲದ ದುಸ್ಸಹ ಮಹಾಬ್ರತಾಯುಧಮಂ ತಳೆದು ನಿಲ್ವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೪೦ ವ). [ಅಚ್ಚುಕ+–ತನ]

ಅಚ್ಚುಕಾಱ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು: ನಿಕುಂಭನಿನಕುಲನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮನದಚ್ಚುಕಾಱನ [ಪಾಠಾಂ. ಮನಮಚ್ಚುಗಾಱನ] ಬೆನ್ನಲಪ್ಪ ಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬–೬೯–೮). [ಅಚ್ಚು$_4$ + –ಕಾಱ]

ಅಚ್ಚುಕೂಟ (ನಾ). ಮುದ್ರಣಶಾಲೆ; ಛಾಪಖಾನೆ: ಅಚ್ಚುಕೂಟ ಗಳನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೯೬ ಕಿ.); ಆ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಐದಾರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡುವ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕೂಟ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಚ್ಚುಕ್ಕೂಟವ್; ತೆಲು. ಅಚ್ಚುಕೂಟಮು]

ಅಚ್ಚುಗ 'ಅಚ್ಚಿಗ$_1$' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಂಬ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_7$ + ಕಂಬ]

ಅಚ್ಚುಗಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು ೧: ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯ ದೊಳಗರ್ಧಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮುಂ ತಂದರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚು ಮುಱಿಯೇಕೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ಕುಂಡಲನೆಂಬ ಭಟನೆಳ್ದು ಕಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಅಚ್ಚುಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ತಂ]ಬಡೆವುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣಮಿದೇನಚ್ಚರಿಯೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೪೪). [ಅಚ್ಚುಗ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾ ದವುಗಳ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಪರಿಮಿತಿ: ನೇಱಿಲ ಕೆಱಿಯ ಮೂಡಣ ಕೋಡಿಯಿಂ ತೆಂಕಣ ಹೊಸಗೆಱಿಯಚ್ಚುಗಟ್ಟಾದುದೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. II, ೬೩–೫೫; 1118); ಬಜಹಾಳ ಕೆಱಿಯಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೬೧; 1159); ಈ ಗ್ರಾಮುಗಳ ಚತುಃಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಆಡು ಮನೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ . . . ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಸ್ವಾಮ್ಯವು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೫೫; 1622). ೨. ಒಪ್ಪ; ಓರಣ; ಅಣಿ: ನಡೀರಿ ನಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಇಂದಿನ ಕೆಲಸ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟುಮಾಡೋ ದಕ್ಕೆ (ಬದುಬೈ. ೧೨). **ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_3$**: ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೨–೨೬; 1473); ಆ ಹರಿಯ ಸಮುದ್ರದ ಹೊಲದಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಂಮ ನಾಢಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದಂಥ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು . . . ಅನುಭವಿಸ ಉಳಳವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४೭೨–೪; 1485); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಟ್ಟೆ ಕಾಲುವೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಹೊಲ ಮೇರೆ ನೀರುವಳಿ

ಇವೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨–೧೬ ; 1563). ೨. ಮಳೆ ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಲು ಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಲು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮನೆಗಳು ಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೦) ; ಆತನ ಸಂಸಾರ ಬಹು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾದ ಕೆಲಸ ಚಂದ ಬಂದುಕಟ್ಟಾದ ಊಟ ಚಂದ (ಗಾದೆ. ೬).
[ಅಚ್ಚು$_3$? + ಕಟ್ಟು$_2$. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚುಕ್ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಅಚ್ಚಿಕಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು]

ಅಚ್ಚುಗಬಡು 'ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕಲ್ಲು$_2$]

ಅಚ್ಚುಗವಡು 'ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಾರ 'ಅಚ್ಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಾಱ, ಅಚ್ಚುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚೊತ್ತುವವನು. ೨. ಪಾಕ, ಲೋಹರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು. ೧,೨ : ಅಚ್ಚುಗಾಱರ ಬಣ್ಣಗಾಱರ ಕೇರಿಗಳಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೩). **ಅಚ್ಚುಗಾರ** : ೩. ಮುದ್ರಣ ಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಕಾಱ]

ಅಚ್ಚುಗೂಟ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಭಾಗದ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಗೂಟ (೬).
[ಅಚ್ಚು$_7$ + ಗೂಟ]

ಅಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಡಿ$_1$: ತನು ಮಿಾಸಲಾಗೆ ಮನ ಮಿಾಸಲಾಗೆ ಭಾವವಚ್ಚುಗೊಂಡಿಪ್ಪುದಪ್ಪಾ (ಮಹಾಸಾ. ೩–೭). [ಅಚ್ಚು$_3$+ ಕೊಳ್$_1$]

ಅಚ್ಚುಗೋಲು (ನಾ). ೧. = ಅಚ್ಚುಗೂಟ (೬). ೨. (ಧಾನ್ಯದ) ರಾಶಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕದಲಿಸದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು ; ಮುದ್ರೆಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಚ್ಚುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ಒಂದಾಗು ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದಂತೆ ಸೇರು : ದೊರೆವಡೆದಿರ್ದುದಿರ್ವರ ಮನೋರಥಂ . . . ಅಚ್ಚುಡಿದಿರ್ದುದಿರ್ವರ ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೯) ; ಪೆಡೆವರಲಾವುದೊ ರನ್ನದ ಸೊಡರಾವುದೊ ಪೇೞಿಮೆಂಬಿನಂ ಸಂದೆಗದಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ನಾಗಾಂಗನೆಯರ್ ಗಡಣದೆ ಸಮ್ಮೋದಸಾನುಮಂ ಸಾರ್ತಂದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೨೬೬) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೩, ೬–೧೦೭, ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೭೯ ನೋ).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಉಡಿ$_1$?]

ಅಚ್ಚುಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). (ರಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅಚ್ಚು ಮುರಿದು ಹೋಗು. [ಅಚ್ಚು$_7$ + ಉಡಿ$_1$?]

ಅಚ್ಚುತ (ನಾ). ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ನಿಚ್ಚ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಕೊಡುವ ದಾನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚರಿತಾನುರಂಜನೆಗೆ ಅಚ್ಚುತನೊಲಿದಿತ್ತ ಬಿರುದ ಕೊಳ್ಳಿಂದೊರ್ವೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಡಗವಿಕ್ಕಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೬೫).
[ಸಂ. ಅಚ್ಯುತ]

ಅಚ್ಚುತೇರು (ನಾ). (ಮರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ) ತೇರಿನ ಸ್ಥಿರವಾದ ತಳಕಟ್ಟು, —ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_7$ + ತೇರು$_2$ (< ತೇರ್$_2$)]

ಅಚ್ಚುತೊಲೆ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_7$ + ತೊಲೆ]

ಅಚ್ಚುಪಡಿ, ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ಪ್ರತಿರೂಪ ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ಈ ಪಕೀರಿಗೆ ಕಮಲನೂ ಸೇರಿ ಆರುಜನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಅಚ್ಚುಪಡಿ. ಕೋಪದ ಮುದ್ದೆಗಳು (ಬಾಗಿಸ. ೪೦). **ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$** : ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಓರಣ (ದಕ. ೬). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಪಡಿ$_5$]

ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಸೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕ (?) : ಶ್ರೀಮದಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವರಸರು (ಸೌ ಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೪೦ ; 1098) ; ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದಣ್ಣನಾಯಕ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೦–೨೯ ; 1102) ; ಮಾಧವಭಟ್ಟರಚ್ಚುಪನ್ನಾಯಮ[ಂ] ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಾಳುತ್ತಮಿಬ್ಬು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೦–೫ ; 1106).
[ಅಚ್ಚು$_7$? + ಪನ್ನಾಯ. ℙ ಪನ್ನಾಯ < ಪರ್ಣಾಯ (ಪರ್ಣ + ಆಯ)]

ಅಚ್ಚುಬೀಗ (ನಾ). ಎರಡು ಕೀಲಿನ ಬೀಗ ; ಜೋಡುಕೀಲಿನ ಬೀಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$? + ಬೀಗ$_1$ (< ಬಿಯ್ಯಗ$_1$)]

ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದ ಬೆಲ್ಲ : ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚಪ್ಪಗೆ, ನುಚ್ಚುಗಂಜಿ ಪೆಂಕಪ್ಪಗೆ (ಗಾದೆ). ಉಂಡೆಬೆಲ್ಲ ಹೋ.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಬೆಲ್ಲ. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲಮು]

ಅಚ್ಚುಮಟ್ಟ (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ. (೬).
[ಅಚ್ಚು$_9$ + ಮಟ್ಟ$_3$. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಿಮಟ್ಟವ್ ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಮಟ್ಟಮು]

ಅಚ್ಚುಮನೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಕೂಟ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮನೆ]

ಅಚ್ಚುಮರ (ನಾ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು (ದಕ. ೬). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮರ]

ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಸು : ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯೊಳಗಾಗಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಿ ಹಂಚಲೇಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಅಚ್ಚುಮಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು : ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬೇಗ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆವು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಮೆಚ್ಚಿಕೆ : ಕೇಳಿದೈ ಕುಶ-ನಿಮ್ಮ ರಘುಭೂಪಾಲಕನ ಮನದಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಪಾಲನೆಯ ನಿಜಭೃತ್ಯನನು ಪಂಚಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೧) ; ಕೋಮಲೆಯರಚ್ಯುತನಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ರಾಜವನಿತೆಯರು (ನಳಚ. ೯–೬೭) ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನೊಳು ಕೂಡಿದರೆನೆ ಸಾಕು (ಭರಚ. ೧೦–೧೧೯) ; ರಘುನಾಥ ಮಾಸ್ತರರು ಬಂದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣನು ಅವರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು (ರಂಗಪೋ. ೮೪). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ತನ್ನ ನೀಯತ್ತಿನಿಂದ ಧಣಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಲ್ಲದೆ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ (ಅನಾಮಿ. ೪೪). [ಅಚ್ಚು$_1$ + ಮೆಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚುಮೊಳೆ (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಮೊಳೆ.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$ 'ಅಚ್ಚುಪಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಕಂದಾಯ : ಈ ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚುವಡಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವರಹ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚವಡಿ' ಪರಾ.
[~ ಅಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚುವಣಿಗ 'ಅಚ್ಚುವಳಿಗ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುವಳಿಗ, ಅಚ್ಚುವಣಿಗ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಚ್ಚುವಣಿಗ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅಚ್ಚುವಡಿ₂ + -ಇಗ]

ಅಚ್ಚುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು: ತೊಡುವಲ್ಲಿ ಪೊದೆವಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ ಸಂಗನಾಮದೊಳಚ್ಚುವಿಡಿದು ಬೆಳೆವಂತಿರ್ದ (ಬಸರ. ೩-೧೩೭). [ಅಚ್ಚು₃ + ಪಿಡಿ₁]

ಅಚ್ಚುಹಲಗೆ (ನಾ). ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಹಲಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು₇ + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಅಚ್ಚುಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು. [ಅಚ್ಚುಹಾಕು + -ಇಸು₁]

ಅಚ್ಚುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚೊತ್ತು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು (ದಕ. *). ೨. ಅಚ್ಚುಮಾಡು; ಮುದ್ರಣ ಮಾಡು.
[ಅಚ್ಚು₃ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಸು₁)]

ಅಚ್ಚುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು₃ + ಹೊಡೆ₁ (< ಪೊಡೆ₁)]

ಅಚ್ಚುಳ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಗೆ ಜೀನುಹಾಕುವುದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ: "ಅಚ್ಚುಳಂ ಚರ್ಮಕ್ರಿಯಾ ತುರಂಗಾದಿ ಸಜ್ಜೀಕರಣಂ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಚ್ಚುಳಕೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕೋಲು; ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾವಟಿ: ಸಿಂಹರಥನುಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಱ್ಱೇ ಚಪಲೆಯುಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ, ಕಜ್ಜನೆ ಕರಿಯವರಾಗಳೆ ಗಜ್ಜನೆ ಪರಿತಂದು ಮಾಣವಚ್ಚುಳಕೋಲಿಂ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿಪಿ ದುರಾತ್ಮರ್ ಜುಜ್ಜನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೧೦, ೯೧೧). [ಅಚ್ಚುಳ + ಕೋಲ್₁]

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ[ಯಿ]ತ 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ಲ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ (ನಾ). ೧. ಪರಿಚಾರಕ; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು: "ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತನುಮನುತ್ತಂಮುಚ್ಚಿರಿಸಲ್ ಬುಧರಿಸಿರದೆ ಪರಿಚಾರಕ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೪); "ಪರಿಚಾರಕರ್ಗಚ್ಚುಳಾಯ್ತರೆಂದೆಂಬ ಪೆಸರೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಕುಂ" (ಅಚ್ಚಿಕ್ಕೆ. ೩೫); ಪರಿವ ಕರೆವೆಚಿನ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಸೂಡುಗಳ್ ತುಱುಂಗಿದಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ಕಳಕಳರವದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೭೫); ಇರದೊಗೆದುದಲ್ಲಿ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಕಳಕಳವಚ್ಚುಳಾಯ್ತರುಲಿಪ್ಪಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೧೧-೭೩); ಬಿಜ್ಜಲಂಗೇನದಟಿಸೆದುದೊ ಪೇಳ್ ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೆತ್ತಳಿಗಂ... ತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸದವಂ ಲಾಳನಾದಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೨೦; 1181); ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೋಜಮದುವ ಝಳಂಬಾಯ್ತರ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ದಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮುದ. ೯೪ ಪ್ರಯೋ); ಅತನಡಿಯಚ್ಚುಳಾಯ್ತನಂಗದನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಜೀನು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡುವವನು: ಸೂಟಿಗೊಳಧಿಕೃತಂ ಸೂಟಾಯ್ತಂ, ಏವಂ ಬಾಗಿಲಾಯ್ತಂ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ, ಕಲ್ಲಾಯ್ತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ[ಯಿ]ತ**: ೧. ಅಡಪವಳಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತರಕೇರಿಗಳಿದೆವಿದರೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೫). [ಅಚ್ಚುಳ + -ಆಯ್ತ]

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ಲ, ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಕ (*). 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ' ಪರಾ. **ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ**: ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಱ್ಱೇ ಚಪಲೆಯುಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೧೦); ಮೈಲಾರದ ಗೊರವನಂತೆ ತಂತನ್ನುನೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳಚ್ಚುಳಾಯಿಲರುಮಂ ಕೊರಲ್ಬಿಗಿದ ಕಜುಬಿನಂತೆ ಗೋಳಿಡುವ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬).
[ಅಚ್ಚುಳ + -ಆಯ್ಲ]

ಅಚ್ಚುಳಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚುಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು₃ + -ಉಳಿ₆]

ಅಚ್ಚುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು₃ + -ಉಳಿಗ₃]

ಅಚ್ಚುಳುಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ ೧: "ಬಹುಲ ಗ್ರಹಣಾತ್ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯೋಪಿ: ಸೂಟುಗಂ, ಅಚ್ಚುಳುಗಂ, ಕಲ್ಲುಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಚ್ಚುಳ + -ಉಗ]

ಅಚ್ಚೊರಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೭೭-೧೫೭೪). [ಅಚ್ಚೂರ್₀ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಅಚ್ಚೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಕಿಱುಮೀನ್ ಕೆಂಗಱಿಯಚ್ಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮಚ್ಚೆ, ಯಚ್ಚೆ] ಕುಚ್ಚಲತಿಗಂ... ಬಣ್ಣಮೀನೆಸಿಪಿವಲ್ಲಂ ಬಿಳ್ಬುವಾ ತಾಣದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [?]

ಅಚ್ಚೆ₂ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ. ೨. ಪೂಜಾವಿಗ್ರಹ: ಅಚ್ಚೆಯ ಪೂಜೆ ಕರ್ಕಶದನುಭಾವ ಡೊಂಬರ ದೋಳ ಕೀಳ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೋಹಂತಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೩೫).
[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ (= ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ವಿಗ್ರಹ)]

ಅಚ್ಚೆ₃ 'ಅಚ್ಚಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಚೆಪಂಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ದೀಪದ ಸುತ್ತ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ (ದಕ).
[← ತಮಿ. ಅಚ್ಚಾಪೊಂಙ]

ಅಚ್ಚೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಚ್ಚೊತ್ತು₁ ೧: ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಚ್ಚೆರೆದು ರಾಜಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದಿರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರಿ (ಗುರುಗೆ. ೨೧). [ಅಚ್ಚು₃ + ಎರೆ₁ (< ಎಱೆ₁)]

ಅಚ್ಚೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು: ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಪ್ರತಿದಿನ ಅಚ್ಚೇರು ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ₃ + ಸೇರು₂]

ಅಚ್ಚೊತ್ತು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತು; ಪ್ರತಿಕೃತಿಮಾಡು; ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ: ನಿನ್ನಚ್ಚೊತ್ತಿದನ್ನರುಂ ಪಱಿದು ಪತ್ತಿಸಿದನ್ನರುಮಪ್ಪೊರಯ್ಯೂರ್ವರ್ ಮಕ್ಕಳ್ಸೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೩ ವ); ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿದವೊಲ್ ಸೌಂದರತೆಯನಾಂತ ರೂಪು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೮೩); ಪೊಂಗಿ ಪೊರೆಯೇಱಿ ಮಾನಸಸಮರ್ಚನೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿರ್ದನು (ಕಾವ್ಯಾ ಬ. ೮-೧೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು; ಅಂಕಿಸು: ಬಂದು ತನ್ನ ಮುಱಿ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯನೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ವನಚ್ಚೊತ್ತವೆ ಮಾಣ್ಪು ಬಾಬ್ಬೆ ಪುಬುವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಚ್ಚೊಳ್ಪೆ ಪುಬುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೫); ಪತ್ತುವಿಡೆ ಮೂರ್ಛೆ ಮುನಿಸಚ್ಚೊತ್ತಿದವೋಲ್ ಮನದಿನಗಲದಿರೆ... ಜನಾರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭೦); ಮುಂದಾದಿ ಮುಂದಾದಿ ನೊಸಲೊಳಚ್ಚೊತ್ತುತ್ತಂ ಚಂದ್ರ ಚೂಡಂಗೆ ಸಿರಿಗಂಧಮನಲಂಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೩-೫೨); (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೭, ೬-೪೧ ವ, ಭಾವಚಿಂ. ೨-೩, ಚೆಬಸು. ೩೨-೪೪ ನೋ). 'ಅಚ್ಚಿಱು' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚು₃ + ಒತ್ತು₁ / ತೆಲು. ಅಚ್ಚೊತ್ತು]

ಅಚ್ಚೊತ್ತು₂ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು; ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ: ಸಖಿ ನಿನ್ನ ನೆರೆದು ಮುಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದಾತನಾರೆಂದು ಪೇಳ್ಚೊಡಚ್ಚೊತ್ತಿನಲಿ ನಾ ತಂದು ಕೊಡುವೆ (ಸೋಪತ. ೨೮-೨೪).
[ಅಚ್ಚಿ₅ + ಒತ್ತು₆]

ಅಚ್ಛ$_1$ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುಭ್ರವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಫಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛ$_2$ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಪ್ರಾ. ಸಂ. ℙ ಅಚ್ಛ (< ಸಂ. ಋಕ್ಷ)]

ಅಚ್ಛಂದ (ಗು). ಛಂದಸ್ಸಿಲ್ಲದ; ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವ : ಚ್ಯುತಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಂ ವ್ಯವಹಿತಮಚ್ಛಂದಂ ವಿಸಂಧಿಕಂ ನೇಯಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛತ್ರಿ (ನಾ). ಛತ್ರಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಛತ್ರಿಗಳ್ ನಡೆದಪರೆಂದಿಂತು ಅಚ್ಛತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಛತ್ರಿವ್ಯವಹಾರಂ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಅಚ್ಛ$_2$ + ಭಲ್ಲ]

ಅಚ್ಛಮಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆ.
[ಸಂ. ಅಚ್ಛಮಲ್ಲಿಕಾ (ಅಚ್ಛ + ಮಲ್ಲಿಕಾ)]

ಅಚ್ಛವ್ರೋ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರ (?) : ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ನಳಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಲಚ್ಛವ್ರೋ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಜಂ ರಾಜಪುತ್ರರನೇಕರ್ ನಿಜಪೌರರಾಪ್ತರೊಸೆದೆಟ್ಟಿಂದೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಚರಣಕ್ಕಿತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಮುಖವಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೭೮೯).
[ಅಚ್ಛ$_1$ + ಪತ್ತಳಿಕೆ ?]

ಅಚ್ಛಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆದರು (?) : ತೊರೆದೊಗುವ ಪಾಲಿಂದ ಬಾಲಂಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಸಬರ ಸೊಗಡಿನಿಂದಲಛ್ಛ[ಚ್ಛ]ಳಿಸುತ್ತ ಪಥದೊಳಗೆ ಗೋಕುಲದ ಹಿಂಡುಗಳ್ ಬರುತಿರ್ದವು (ತುರಂಗ. ೩೭-೩೨). [?]

ಅಚ್ಛಾ, ಅಚ್ಚೆ$_3$, ಅಚ್ಛೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡುವುದು; ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಉಪಚಾರ : ಈ ಮನಿಯೊಳಗ ಹುಡುಗಿ ಅಚ್ಛಾದಲೇನೂ ಬೆಳೆದಳು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೨೯). **ಅಚ್ಚೆ$_3$** : ಅಜ್ಜಿ ಅಜ್ಜಂದಿರ ಅಚ್ಚೆಯ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲ ಮಾವನ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೧); ವಿಮಲೆಯು ಒಂದು ಅಚ್ಚೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಳು (ವಾಸಹು. ೪೦). **ಅಚ್ಛೆ** : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೋದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರ ಅಚ್ಛೆಯಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಾಗದೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದಳು (ಹೂಬಿಸಿ. ೯); ಹೀಗೆ ಲೀಲಾ ಅಚ್ಛೆಯ ಮಗಳಾಗಿ, ಮುದ್ದಿನ ಕಣಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ 'ತನ್ನತನ' ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೮೬).

ಅಚ್ಚಚ್ಚೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಅವರು ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನುಡಿದಾಗ ಹೊಡೆತ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮರುಕ್ಷಣ ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಅಚ್ಚಚ್ಚೆಯೂ ನಡೆದುದೇ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೪).

ಅಚ್ಛಾಮಾಡು = ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಕಾಕಾ ಏನು ಹೀಂಗ ಬೈತಾನ ಹೀಂಗ ಅಚ್ಛಾಮಾಡತಾನ ! (ವೈನಿ. ೩೫). [?]

ಅಚ್ಛಾಂಬು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು : ವನಕುಸುಮಸ್ತಬಕದ ನೆಬಲಿನಿಸಚ್ಛಾಂಬುವಿನೊಳೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೨). [ಅಚ್ಛ$_1$ + ಅಂಬು$_3$]

ಅಚ್ಛಾಯ (ಗು). ನೆರಳಿಲ್ಲದ : ಆ ಜಿನೇಶ್ವರನನಂತಚತುಷ್ಟಯೈಶ್ವರ್ಯಸಮೇತನುಂ ಸಮುಪ್ರಸಿದ್ಧನಖಕೇಶತ್ವವಿರಾಜಮಾನನುಂ ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಚ್ಛಾಯನುಮಕ್ಷಿಸ್ಪಂದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಾಯತ್ವ (ನಾ). ಛಾಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆರಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಚ್ಛಾಯತ್ವಮುಂ ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ. . . ಎಂಬ ಘಾತಿಕ್ಷಯಜಮುಮಪ್ಪ ದಶಗುಣಂಗಳುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿದ್ರ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ; ಬಿರುಕಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದ; ಮೊಟಕುಮಾಡದ. ೨. ಬೇರ್ಪಡದ; ಅಗಲದ. 'ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತ (ನಾ). ೧. ದೃಢಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತರು ನಾಲ್ವರೆನಿಪರು ಭಾರತೀಪ್ರಾಣ ಪೊನ್ನೊಡಲ ವಾಗ್ದೇವಿಯರು (ಹಸಾಶ. ೨೩-೧೪). ೨. ಒಡೆಯನ ಅಥವಾ ಮುಖಂಡನ ಮಾತನ್ನು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡದೆಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಅನುಯಾಯಿ.
[ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ಭಕ್ತ]

ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಭಕ್ತಿ; ದೃಢಭಕ್ತಿ.
[ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಪ್ರವಾಹ : ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆಯಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವ್ಯದ ಕರ್ಮಋಣಶೇಷವಿನಿತು ತಾನಿರಲೆಬೇಕಲ್ತೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೩). [ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಚ್ಛೆ 'ಅಚ್ಛಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಛೋಟನ (ನಾ). ಬೇಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛೋದ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು. ೨. (ಬಾಣಕವಿಯ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಸರೋವರದ ಹೆಸರು : ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಛೋದಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವೆರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆತಂದು ನೋಟ್ಪಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೧). [ಅಚ್ಛ$_1$ + ಉದ]

ಅಚ್ಛೋದಕ (ನಾ). = ಅಚ್ಛೋದ ೧ : ಕರಿಯೂಥಪತಿಗಳೆರಡುಂ ಸರಸೀಜಳಮಂ ವಿಳಾಸದಿಂ ಪುಗುವವೊಲಾದರದಿಂದೆ ಪೊಕ್ಕು ತುಳುಕಿದರರವಿಂದರಜಃಪಿಶಂಗಿತಾಚ್ಛೋದಕಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೬).
[ಅಚ್ಛ$_1$ + ಉದಕ]

ಅಚ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಬಿದ್ದುಹೋಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ. ೫. ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೧೩ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಸಮಪಾದ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ನಗಪರೇಂದುಗಣತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಸೊಗಸಿ ಕೂಡಿರೆ ನಿಂದೊಡೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ ನೆಗಟ್ದಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿದು ಪಿಂಗಳನಿಂ ಮೃಗನಿಭೇಕ್ಷಣೆ ನಾಮದೊಳಚ್ಯುತಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಭ್ಯುದಯಂ, ಳಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧೬೪). ℙ ಇದಕ್ಕೆ 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಅಥವಾ 'ಅಭ್ಯುದಿತ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಪರಾ. ೬. [ಜೈನ] = ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪ. ೭. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಶತಮುಖಭಾನುಯುಗಾಗ್ರಲಗಂ ಶೀತಕರತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಮತಿಯುತೆ ಬಂದೊಡಿದಚ್ಯುತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಭ್ಯುದಕಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಚ್ಯುತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹದಿನಾರನೆಯ ಸ್ವರ್ಗ : ಸಂನ್ಯಸನವಿಧಿಯಿಂದಂ ಮುಡಿಪಿ ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮನೊಡೆಯೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೪-೧೮). [ಅಚ್ಯುತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಚ್ಯುತಪದವಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ : ದಾನವೇ ಸಂಸಾರಸಾಧನ ದಾನದಿಂ ಪಾಲನೆಯ ಫಲಕಿನ್ನೇನನೆಂಬೆನು ಕಡೆಯೊಳಚ್ಯುತಪದವಿ ಫಲವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೨೫). [ಅಚ್ಯುತ + ಪದವಿ]

ಅಚ್ಯುತರಾಯಿ (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನು ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದ) ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಇನ್ನೂ ಇತರ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ :– ೧ ಗಬರು

೧ ಮೊಹರು . . . ೧ ಅಚ್ಯುತರಾಯಿ ೧ ದೇವರಾಯಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪).
[ಅಚ್ಯುತರಾಯ$_0$ + –ಇ$_3$]

ಅಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖ: ಅಶೇಷದೈತ್ಯವಿದ್ರಾವಣನೀಗೆ ದುರ್ಗವಿಭುಗಚ್ಯುತನಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧–೪). [ಅಚ್ಯುತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ: ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಡನೆ ನಿಜಪೂಜಾವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಱೆಯಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨–೭೭ ವ). [ಅಚ್ಯುತ + ಇಂದ್ರ]

ಅಛ್ಯ (ಗು). = ಅಜ್ಞ$_1$: "ಯತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಛತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವದ ಚಕಾರಂ – ಅಛ್ಯ – ಅಜ್ಞ" (ಶಮದ. ೨೫೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. ಅಜ್ಞ. P 'ಅಛ್ಯ' ಎಂಬ ರೂಪ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.]

ಅಜ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಜನ್ಮರಹಿತ. ೨. ಹುಟ್ಟದಿರುವ. (ನಾ). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. ೪. ಜೀವ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ವಿಷ್ಣು. ೭. ಶಿವ. ೮. ಸೂರ್ಯ. ೯. ಚಂದ್ರ. ೧೦. ಮನ್ಮಥ. ೧೧. ಜಿನ. ೧೨. ಹಿಂಡಿನ ಮುಂದಾಳು. ೧೩. ಹೋತ; ಮೇಕೆ. ೧೪. ಟಗರು; ಕುರಿ. ೧೫. ಮೇಷರಾಶಿ. ೧೬. (ದಶರಥನ ತಂದೆಯಾದ) ಅಜ ಮಹಾರಾಜ. ೧೭. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ೧೮. ಹಳೆಯ ಬತ್ತ. ೧೯. ಮಳೆ. ೨೦. ಸಮುದ್ರ. ೨೧. ಆನೆ. ೨೨. ಹೆಂಗಸು. ೨೩. ಭೂಮಿ. ೨೪. ಮುಕ್ತಿ: "ಹರಿಯೊಳು ಮನೋಜನೊಳು ಜಿನಪನೊಳು ಶಾಲಿಯೊಳು ಧರಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ವರುಣಿ]ಯೊಳು ಬೊಮ್ಮನೊಳು ವೃಷ್ಟಿಯೊಳು ಭರ್ಗನೊಳು ತರುಣಿಯೊಳು ಸತ್ಯಮುನಿಯೊಳು ಹೋತಿನೊಳು ನಿಯತದಿಂದಲಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨–೬೦); "ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷ ಮನ್ಮಥ ಶಿವಂ ಪಳನೆಲ್ಲು ಪತಂಗ ಪಂಕಜಾಸನ ಮುನಿ ವೃಷ್ಣಿ ಕಾಮಿನಿಯಜಾದಿಗಳಿಂತಜಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೪೮); "ಮದನಂ ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷಂ ಪದುಮೋದ್ಭವ ಪಳೆಯಭತ್ತ ಮುನಿ ಕಾಮಿನಿಯರ್ ನದಿಶೇಖರನಿನನಾಡಿಂಗಿದು ಪತ್ತುಂ ಭಾವಿಸಲ್ಕೆಯಿದೆ ಯಜ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೦); "ಅಜನೆನೆ ವಾರುಧಿಯಕ್ಕುಂ ಅಜನೆಂದೆನಲಾನೆಯಕ್ಕುಮಂಬರಮಕ್ಕುಂ ಅಜನೆನೆ ಶಶಿರವಿಯಕ್ಕು[ಂ] ಅಜನೆಂದೆನೆ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ (ಶಬ್ದರ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಜಂಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಿದು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡವಾದ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವ (ದಕ. ೬). ೨. ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿರುವ; ಹರವಾದ. [ಸಂ. ಅಜಾಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ]

ಅಜಕವ (ನಾ). ಶಿವನ ಧನುಸ್ಸು; ಪಿನಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಜಕಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಕು (ಕ್ರಿ). "ಹೆದರು, ಭಯಪಡು" (ಸಿರಿಕೋ).
[?. / ತಮಿ. ಅಶಂಗು = ಚಲಿಸು ; ನಡುಗು]

ಅಜಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಆಡಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಂತೆ ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ: ಮಹಾವ್ಯೂಢೋರಸ್ಕನುಂ ವಿಪುಳೋಪಚಿತಾಂಸನುಂ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಧೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೬ ವ). [ಅಜ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಅಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮ ರೋಗ: ಶ್ಲೇಷ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ ಮಸೂರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಆಕ್ಕಿಯ ಹಾಗೇ ಸ್ಫೋಟಕಂಗಳು ಏಳುವವು. (ಇವನು ಆಜಕೆ ಎಂಬರು) (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೭೨). [?]

ಅಜಗ (ನಾ). ೧. = ಅಜಕವ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಅಗ್ನಿ. ೪. ಒಂದು ಹಾವಿನ ಹೆಸರು: ಅಜಗನುಂ ದುರ್ಮುಖಂ . . . ಆದ್ಯುರುತರದ ಕಿಲ್ಬಿಷದ ಫಣಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೬–೨೮). [ಸಂ.]

ಅಜಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ತೌಡಂಗಿ ಗಿಡ: "ತೌಡಂಗಿಯಜಗಂಧಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨). ೩. "ನಾರುಬೇಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೬). 'ಅಜಗಂಧಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿನ್ (ಅಜ + ಗಂಧ + –)]

ಅಜಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ನಾರುಂಬೇಳೆ; ನಾರುಬೇಳೆ; "ನ್ಯಾಬಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫). [ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿಕಾ]

ಅಜಗಜನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಆಡಿಗೂ ಆನೆಗೂ ಇರುವ ಅಧಿಕವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನ್ಯಾಯ. 'ಅಜಗಜಾಂತರ' ಪರಾ. [ಅಜ + ಗಜ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಜಗಜಾಂತರ (ನಾ). ಆಡಿಗೂ ಆನೆಗೂ ಇರುವಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ನಂಮ ಸಂಕಟಗಳ ತಮಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ್ದು ತಾವು ನಮಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ್ದು ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶೇರದೆ ಅಜಗಜಾಂತರವಾಗಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೬); ಇಂದಿನ ಶಾಲೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ, ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪). [ಅಜ + ಗಜ + ಅಂತರ]

ಅಜಗರ (ನಾ). ೧. ಹೋತವನ್ನು ನುಂಗುವಂಥದು; ಹೆಬ್ಬಾವು: ಪೊಲ್ಲದುಗೆಯ್ದೆನೆಂದು ನಹುಷಾಜಗರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ದೈನ್ಯದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೩); ನುಂಗೆ ಜರದಜಗರಂ ತನ್ನಂಗಿ ತಪಸ್ವಿನಿ ಸಮಾಧಿ ಸಮನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೫೭). ೨. (ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ) ಜಡವಾದವನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜಗರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ ತಾನಾಗಿ ಬಂದದ್ದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು. 'ಅಜಗರವ್ರತ' ಪರಾ.
[ಅಜಗರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಜಗರವ್ರತ (ನಾ). ಅಜಗರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವ್ರತ: ಧರ್ಮವಾಗಿ, ತಾನಾಗಿ ದೊರೆತ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ದೊರೆಯದಿರುವುದನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾನು 'ಆಜಗರ'ವ್ರತವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೮). 'ಅಜಗರವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಆಜಗರ + ವ್ರತ]

ಅಜಗವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಗವಪಾಣಿ (ನಾ). ಶಿವ: ಕಾಣಿಕೆಯ ಬಳಿಕಿತ್ತರಜಗವಪಾಣಿ ವಾಣೀನಾಥರಾ ಗೀರ್ವಾಣಪತಿ ಧನಪತಿ ಹುತಾಶನ ಮುಖ್ಯ ದಿಗಧಿಪರು(ತೊರರಾ. ೬–೫೫–೧೯). [ಅಜಗವ + ಪಾಣಿ]

ಅಜಗಳಸ್ತನ (ನಾ). = ಅಜಾಗಲಸ್ತನ: ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸೆವ ನಿನ್ನ ಪೌರುಷಂ ನಿಜವಾದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೫೭). [ಅಜ + ಗಳ$_3$ + ಸ್ತನ]

ಅಜಗಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಗುಜಿ 'ಅಜಿಗುಜಿ' ನೋ.

ಅಜಜಟೆ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಡೆ. ೨. ದವನ: "ಆಜಜಟಾ ತಪಸಿ ಋಷಿಪುಷ್ಪಮೆನೆ ದವನ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪). [ಅಜ + ಜಟೆ]

ಅಜಡ (ಗು). ಜಡವಲ್ಲದ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. 'ಅಜಡದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಡದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಫುರಿಸುವುದೋ ಯಾವುದರ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾ— ಜೀವ; ಈಶ್ವರ; ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ (ತತ್ವಶು. ೪). [ಅಜಡ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಜದಂಡೆ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಎಂಬ ಗಿಡ: ಅನುದಿನಮಜದಂಡೆಯ

ಬೇರನಕ್ಕಿಗರ್ಚಿಂದೆ ಪೂಸೆ ಮೇಣ್ ಗದುರ್ಗಿನ ಬೇರನೆ ಪೂಸೆ ಕಿಡಿಸುಗುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೊಲ್ಲಬಾಹುಮುಂ ಗ್ರಂಥಿಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೮). [ಅಜ + ದಂಡೈ$_3$]

ಅಜದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಿ(ಕಿ)ರುಳಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆಯಜದೊಂಡೆ ಪುನರ್ನವಿ ಪತ್ತವಂದವೀಶ್ವರಿ ಮುಜುಮೊಂಡೆ ನುಗ್ಗಿ ಸುರುವಾರುಣಿ ಚಿತ್ರಕಮಕ್ಕೆ ಗೋನು ಕಾತರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪಿವಂ ಮಧು ಯುತಂ ಘೃತಕರ್ಪಟ ಶುಲ್ಬ ನಾಗಲೋಹರಜಮನಟ್ಟು ಕಟ್ಟೆ ಕಳೆದಿಕ್ಕುಗು ಮಾವಗಮುಸ್ಥಿವೃದ್ಧಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೯). [ಅಜ + ತೊಂಡೈ$_2$]

ಅಜನ$_1$ (ಗು). ೧. ಜನರಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಜನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮರುಭೂಮಿ. ೩. ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ.
[ಸಂ. (ಅ– + ಜನ)]

ಅಜನ$_2$ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿ$_1$ (ನಾ). "ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೨); ಬೇವಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ (ಉಕ). [?]

ಅಜನಿ$_2$ (ನಾ). ದಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು (?): ಎನ್ನಿಂ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುವಹಿಧ್ವಜನೋವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ದ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧); ಪಿಂಗಲವರ್ಣದಿಂ ಸೌಂದರಮಾಗಿ ಭಂಗಾರದ ಘಟ್ಟಿ ಕರಗಿ ಪರಿವ ಹೇಮರಸಪ್ರವಾಹರೂಪಮೆಂಬಂತೆ ಸೊಗಸನೆಜನಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೩೧೪); ಸಮುಸ್ತವಸ್ತುಗಳುಂ ನಿರಂತರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಯನಾನಂದಮನಜನಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೬೩೮). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ತರು (?); "ತಿರಸ್ಕರಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ತರಳ ಮುಕ್ತಾವತಂಸಪ್ರಭಾಪಲ್ಲವಮಾಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸೆ ಪೊಕ್ಕಂ ನೃಪಾವಾಸಮಂ . . . ಕುಮಾರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩); ಅಂಬುಜದ ಬಂಡನುಣ್ಬೆಳದುಂಬಿಯನಜನಿಸೆ ಮನೋಜಗಜಗಮನೆಯ ವಕ್ತ್ರಾಂಬುಜದೊಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಮೃಗಮದಾಂಬು ತಿಲಕಮನಿಟ್ಟಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೮೭); ಸಮುದ್ರಘೋಷಮನಜನಿಸುವ ಪಟು ಪಟಹ ಶಂಖ ಕಹಳಾರವಂ ಭೋರನೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೫೩ ವ). ೩. "ಅಡಗು, ಹೆದರು, ಭಯಪಡು" (ಅಯ್ಯಾಶಾ); ನಿಜಮುಖವಿಷಾಗ್ನಿದಗ್ಧತ್ರಿಜಗಂ ಶರಮಿಂತಿದೆಂದು ಸಕಲಗ್ರಹಮಂದ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ಜನಿಸೆ ಶಚೀಭುಜಂಗಂ ಭುಜಂಗಬಾಣದೆ ಭುಜಂಗತಲ್ಪನನೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೧೦೨); ಅರಲಂಬಿಂಗಾ ಮಹಾದೇವನುಮಜನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹೇಶಂ ಮನದೊಳಳುಕಿ] ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪೋನಿಷ್ಮೆಯುಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿರ್ದುದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮–೩೭). [ಅಜನೆ ? + –ಇಸು$_3$]

ಅಜನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸದ್ದು, —ಧ್ವನಿ: ಏನೋ ಒಂದು ಅಜನೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).
[← ? ತುಳು. ಅಜನೆ = ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಬ್ದ]

ಅಜನ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಹೀನಕುಲದವಳು; ಕುಲಗೊತ್ತಿಲ್ಲದವಳು: ಭಾವೆ . . . ಕುಮುದದಳದೀರ್ಘಲೋಚನೆಯಾಗಿಯುಂ ಅಂಧೆಯುಂತೆಯುಂ ಪವಿತ್ರ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಪ್ರಸೂತೆಯಾಗಿಯುಂ ಅಜನ್ಮೆಯುಂತೆಯುಂ ತನ್ನಂ ಬಗೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೦ ವ).
[ಸಂ. *ಅಜನ್ಮಾ]

ಅಜನ್ಯ$_1$ (ಗು). ಜನ್ಯವಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಜನ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ಜನಕ್ಕೆ ಹಿತಕರವಲ್ಲದ; ಲೋಕಕಂಟಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರಕೃತಿವ್ಯಾಪಾರ; ಉತ್ಪಾತ: "ಉಪಶಮಿಸುಗೆ ಸಕಲೋರ್ವಿಯೊಳುಪದ್ರವಂ ಡಿಂಬಮನಯಮುಪಲಿಂಗಂ ಮಿಕ್ಕುಪಸರ್ಗಮರಿಷ್ಟಂ ದುಷ್ಟ ಪೀಡೆ ದಾವರಮಜನ್ಯಮಿತಿಪ್ರಕರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೬–೧). [ಸಂ.]

ಅಜಪ್ಆಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸ್ತಬ್ಧವಾಗು: ಜಪ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನ ಎದೆ 'ಅಜಪ್'ಆಯಿತು (ರಾಜಂದ್ರ. ೮); ಮುಡೂರನ ಸವಾರಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಾಗಿ ಹಾದುದು ಕಂಡಿತು. ಮಯ್ಯರ ಎದೆ 'ಅಜಪ್'ಆಯಿತು (ಹಹಸ. ೯೭).
[ಅಜಪ್$_0$ + ಆಗು$_1$. ℙ ಅಜಪ್ ← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಬ್ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]

ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: 'ಸೋಹಂ' – ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಜಪಾಮಂತ್ರವೆಂತಲೂ, ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿಯೆಂತಲೂ ಪೇಳುವರು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).
[ಸಂ. ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರೀ (ಅಜಪಾ + ಗಾಯತ್ರೀ)]

ಅಜಪಾಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಃಶ್ವಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ "ಹಂಸ"ಮಂತ್ರ. 'ಅಜಪಾಯೋಗ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಅಜಪಾಯೋಗ (ನಾ). ಅಜಪಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಯೋಗ: ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮರುಗಳಿಂತೀ ಪರಿಯೊಳಿಹ ಮಾಯೆಯನು ಗೆಲುವಡೆ ಹಿರಿದು ಯತ್ನವ ಮಾಡುತಜಪಾಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿಯ ಸಾಧನಗಳಿಂದದ ಪರಿಹರಿಸಲಜೆಯುದೆ (ಅಮೃತ. ೪–೩೮); "೨೧,೬೦೦ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವವೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು" (ಅಮೃತ. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಯೋಗ)]

ಅಜಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು: "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೩). [ಸಂ. *ಅಜಪಾಲಿನ್]

ಅಜಪೆ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: ಆ ಪ್ರಣವದ ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಜಪೆಯಡಗಿತ್ತು ನೋಡಾ (ವಚಶಾ. II, ೩೩೨). [ಸಂ. ಅಜಪಾ]

ಅಜಪೋತ (ನಾ). ಆಡಿನ ಮರಿ: ಆ ವಿಪ್ರಘೋಷಣಂ ಸ್ಮೃತಿಗಾವಹನ ವಿಧಾನಮಾದವೋಲಜಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೬೧).
[ಅಜ + ಪೋತ]

ಅಜಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಆಃ ಪೊರೆವನಿವನೆ ಪರಮಯ। ಶಃಪಾತ್ರನೆನಲ್ಕೆ ಜನಮನಿನಿಸಲಸದೆಯುಂ। ಆಃ ಪೇಚಲದೇನಿವನಿಂ। ಸ್ವಃಪದವಾಚ್ಯಂ ಸಮಂತು ಮೆಚಿವೀ ದೇಶಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೨). ℙ ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದ ವ್ಯಂಜನವಾದ ಬಳಿಕ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದರೆ ಅಜಪ್ರಾಸವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ— ಪಾಶಃಶ್ಛಿದುರಂ ತತ್ಪಾ।ವಾಸಃ ಪರಿಪೂರ್ಣತೇಜ ಮದಮತ್ಸರ ನಿ।ರ್ನಾಶಃ ಪಂಚಾನನ ಸುವಿ।ಲಾಸಃ ಶಿವನೆಂದೊಡಂದಜಪ್ರಾಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿಜಿ. ೨–೯); (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೪೮ ನೋ). [ಅಜ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಜಬೀಜ (ನಾ). ಹೋತದ ವೃಷಣ: ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಸರ್ಪನಾಗಿ ಉದಕಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಕೊಂಬಿಂಗೆ ಕೋಡಗವಾಗಿ ಅವರವರ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜಬೀಜವ ಕಾವ ಜಂಬುಕನಂತೆ ತಿರುಗಲೇತಕ್ಕೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೩).
[ಅಜ + ಬೀಜ]

ಅಜಮಾಯಿಶಿ 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಯಿಷಿ, ಅಜಮಾಯಿಶಿ, ಅಜಮಾಷಿ, ಅಜಮಾಸು (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ: ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೆಣವನ್ನು ಅಜಮಾಯಿಷಿ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರವಾನಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೯). **ಅಜಮಾಯಿಶಿ:** ೧. ರಾಜಮುದದಿಂದ ನಾನೂ ಅಜಮಾಯಿಶಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದು (ಶನಿಮಾ. ೨೭). **ಅಜಮಾಷಿ:** ೨. ಅಂದಾಜು; ಸರಿ ಸುಮಾರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೫). **ಅಜಮಾಸು:** ೨. ಒಂದು ಎಕರೆ ಭೂಮಿಯ ಗದ್ದೆಗೆ ಅಜಮಾಸು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸೇರು ಬೀಜದ ನೆಲ್ಲು ಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫); ಉಪಸಂಪಾದಕರ ಕಿಸೆಗೆ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಸೇರುತ್ತದೆ? ಅಜಮಾಸು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಸಾಕು (ಕಿರಿಸಾ. ೨). ೩. ಊಹೆ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲ್ಪನೆ: ಈಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಫ್ರೆಂಚರು ತನಗೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಜಮಾಸು ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೭೪).

[← ಪಾರ. ಅಜ್‌ಮಾಯಿಷ್; ಹಿಂ. ಅಜ್‌ಮಾಈಸ್; ಮರಾ. ಅಜಮಾಸ್. / ತುಳು. ಅಜಮಾಸ್]

ಅಜಮಾಷಿ 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಸು 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮೋದ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೀಜ; ಓಮು; ವಾದಕ್ಕಿ; ಅಜವಾನ: "ಅಜಮೋದಮು ದೀಪನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೩೬); "ಅ ಜ ಮೋ ದ ಮೆ ನ ಲೋ ವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಜಯ (ಗು). ೧. ಜಯವಿಲ್ಲದ; ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಲು. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದವನು. ೪. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಜರ₁ 'ಅಜುರ' ನೋ.

ಅಜರ₂ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ. ೪. ಕೃಷ್ಣ: ಆದು ವಿಲಯಾಗ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳುತ್ತುಮೆಯ್ದೆವರ್ಪುದುಮಿದಿರಂ ನಡೆದಜರನುರ[ದಿ]ನಾಂ ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೭). ೫. ಜಿನ: ಶಾಂತಿನಾಥಂ ಮಿಥ್ಯಾಡಂಬರ ವಿಘಾತಿ ಘಾತಿಕದಂಬಕ ತರುಗಹನದಹನನೆನೆ ನೆಗಳ್ದಜರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜರಂಧ್ರ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ: ದ್ವಿಸಹಸ್ರ ವರುಷ ತಪವನು ಮಾಡೆ ಹರನೊಲಿಯದಿರಲು ಆದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ಘನಕಷ್ಟದಿಂದವಂ ನಾಲಗೆಯನಜ ರಂಧ್ರಕಿಟ್ಟು ಶ್ಲೇಷ್ಮವನೆ ಸವಿದು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧-೪). [ಅಜ + ರಂಧ್ರ]

ಅಜರನುಲಿ 'ಅಜುರನೀಲಿ' ನೋ.

ಅಜರಾಮರ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪೂ ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮುಪ್ಪೂ ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗಭಿವೃದ್ಧಿಯಕ್ಕೆ ಶುಭಮಕ್ಕೆ . . . ಶುಭೋದಯಮಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಮಕ್ಕನುಪಮಲಕ್ಷ್ಮಿಯಕ್ಕೆ ಜಯಮಕ್ಕಜರಾಮರಮಕ್ಕೆ (ಕಇಅ. ೯೬, ೪-೪೨; 12ನೆಯ ಶತ).

[ಅಜರ₂ + ಅಮರ]

ಅಜರಾಮರತ್ವ (ನಾ). = ಅಜರಾಮರ ೨: ನುಡಿದನೆ ಮೇರುಮಂದರ ಶಿಳಾಕ್ಷರಮಿತ್ತನೆ ಬೇಡಿ ಬಂದವಂಗೆಡಜಿನ ಕೇಡು ಕಾದನೆ ಶರಂಬ್ಬುಗು ತಂದ ನೃಪಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ಚೆಂಬಿಡಿದಜರಾಮರತ್ವವೆನಲಿಂನನಂನ್ಯನರೇಂದ್ರ ರೊಳು ಸಮಂ ನುಡಿಯದಿರಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಲಮಹೀಪನನಾಹವರೌದ್ರರೂಪನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨-೧೩; 1162). [ಸಂ.]

ಅಜರ್ಯ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ನೇಹ: "ಸ್ನೇಹಮಜರ್ಯಂ ಸಖ್ಯಂ ಸೌಹಾರ್ದಂ ಪ್ರೀತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೧-೪). [ಸಂ.]

ಅಜಲ್‌ಮುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ೫೭ ಸೇರಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಅಳತೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೦). [< ಅಜಿಲ ? + ಮುಡಿ]

ಅಜವಾನ, ಅಜಿವಾನ, ಅಜ್ಜವಾನ, ಆಜವಾನ (ನಾ). (ಉಕ). ಓಮು; ವಾದಕ್ಕಿ: ಮೊರಡಿ ಮಸಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹವೀಜ ಅಜವಾನ ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಳ್ಳು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೬). **ಅಜಿವಾನ** (ಕಿ). **ಅಜ್ಜವಾನ:** ಯಾರ ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದರೆ ಯಾರು ಅಜ್ಜವಾನ ತಿನ್ನುವರು? ನಮಗಾದ ದುಃಖವನ್ನು ನಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಛತ್ರಪ. ೯೧). **ಆಜವಾನ:** ಜೀರಿಗೆ ಅಜವಾನ ತೂಕದ ಚಣ್ಣಕೆ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಇಂಡಿ. ೧೪-೨೧; ?). [← ಹಿಂ. ಅಜ್‌ವಾನ್]

ಅಜಪಿಂಡು (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಂಡು: ಅಜಪಿಂಡ ಹೊಕ್ಕ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೧). [ಅಜ + ಪಿಂಡು]

ಅಜಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಹೋತನ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕೊರಟಗೆ ಗಿಡ; "ಕುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬).

[ಸಂ. ಅಜಶೃಂಗೀ (ಅಜ + ಶೃಂಗೀ)]

ಅಜಸ್ರ (ಅ). = ಅಜಸ್ರಂ: ಅವರ ಚಾಕರಿಗೇ ಒಬ್ಬನು ಅಜಸ್ರ ಬೇಕು (ವಿನೋದ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಜಸ್ರಂ]

ಅಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: "ಅಜಸ್ರಂ ಶಾಶ್ವತಮೆನೆ ಸದಾನಾಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೭); ಭೂಮಿಜಾದಿಂ ತಣ್ಣೆರಲಿಂ ಮಾರ್ಗಂ ಮರಾಳೋತ್ಕರದೆ ನೆರೆದಚಕ್ರಾಘದಿಂ ಸಿಂಧು ಸಿಂಹೋತ್ಕರದಿಂ ಪೇರಾನೆಯಿಂ ಕಾನನಮಿಡಿದೆಸೆಗುಂ ದೇಶದೊಳ್ ನಿಂದಜಸ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆಯೆಂದರೆ ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬); "ಭರ್ಜಿಗಳು ನುಗ್ಗಿದುವು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕೃತ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಜನರು ನುಗ್ಗಿದಾಗ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭರ್ಜಿಗಳೂ ನುಗ್ಗಿಯೇ ನುಗ್ಗಿದುವು.) ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಆದು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಭರ್ಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರು ಲಕ್ಷಿತರಾಗು ತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಗೆ "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಮಿಾ. ೨೫೨). 'ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ (ಅ- + ಜಹತ್ + ಲಕ್ಷಣಾ)]

ಅಜಹೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿಯ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿಯ ಗಿಡ.

[ಸಂ. ಅಜಹಾ]

ಅಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ; ವಿಶ್ವ: ತನ್ನ ಮಜೆವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಚಾಗದೊಲ್ಪಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದು ಬಾಳ್ವ ಪುಜುವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡ ಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳೆರ್ಪ ಪುಜುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೫). [ಅಜ + ಅಂಡ]

ಅಜಾಕೃಪಾಣೀಯ (ನಾ). ಮೇಕೆ ಬರುವುದೂ ಕತ್ತಿ ಬೀಳುವುದೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ಮೇಕೆಗೆ ಸಾವುಂಟಾಗುವುದು: ವೇಧಸ್ಸಂ ಕಲ್ಪಂ ದುರ್ಬೋಧಮಿವಂ ನಿಟ್ಟೆಯಿಂ ನಿರೋಧಿಸಿ ತನುವಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೀ ಕೃಪಾಣಮ ಬಾಧಾಕರಮಾಯ್ತುಜಾಕೃಪಾಣೀಯದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಕೃಪಾಣ + -)]

ಅಜಾಗರ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗರುಗದ ಗಿಡ; ಭೃಂಗರಾಜ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಗರೂಕ (ಗು). (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡಮೆಯಾದ; ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸಿಲ್ಲದ; ಮೈಮರತ: ಆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಅಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದಕಾರಣ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥ ಸಂಭ ವಿಸಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ- + ಜಾಗರೂಕ)]

ಅಜಾಗರೂಕತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆತಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ. [ಸಂ. ಅಜಾಗರೂಕತಾ]

ಅಜಾಗಲಸ್ತನ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೊಲೆ. ೨. [ಅಲಂ] ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ, ನಿರರ್ಥಕವಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಗಲ + ಸ್ತನ)]

ಅಜಾಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅಜಾಗರೂಕತೆ : ನೀನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಜಾಗ್ರತೆಗೆ ನಾನು ಹೊಣೆಯಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೪); ಇಲಿಗಳಿಗಿಟ್ಟ ವಿಷ ಬೆರಸಿದ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಿದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ತಿಂದುಬಿಡಬಹುದು (ಆಡುಸಾ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಜಾಗ್ರತತಾ]

ಅಜಾಜಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ: "ಜೀರಿಗೆಯಜಾಜಿ ಪೃಥ್ವಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೫). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀ]

ಅಜಾಜೀವ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: "ಜಾಬಾಲಃ ಅಜಾಜೀವಃ — ಈ ೨ ಆಡಿನಿಂ ಬರ್ದುಂಕುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜಾಜೀವನ (ನಾ). = ಅಜಾಜೀವ : "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೩). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಜೀವನ)]

ಅಜಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧.=ಅಜಾಜೀವ. ೨. ಸುಖಿ: "ಆಜಾಜೀವಿ ಜಾಬಾಳನೆನೆ ಸುಖಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೪). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀವಿನ್]

ಅಜಾತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟದಿರುವ. ೨. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ನಿಜಮತಮನೆನಗೆ ಮಿಾಜಲ್ಕಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧). ೪. ಶಿವ: ಈ ಲೋಕದ ಭೀತರು ಆ ಲೋಕದ ಕಲಿಗಳು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಸಾಮಿಾಪ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಜಾತಂಗೆ ಸರಿಯೆ (ಬಸವ. ೯೦೧); ಕೂಟಗೆಯ ಕೂಳನುಣಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಿಲವ ಬಲ್ಲರೇ? ಬೇಟದ ಕಣ್ಣಿನವರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಸಂಗವ ಬಲ್ಲರೇ? ಈಷಣತ್ರಯವ ಕೂಡುವರೆಲ್ಲರು ಪರದೇಶಿಕನ ಕೂಡಬಲ್ಲರೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬–೧೦೫). ೫. ಜಿನ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಜಾತನ ಪಾದಪಯೋಜಯುಗಳಕ್ಕೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಜಾತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಹುಟ್ಟದ; ಅಪೂರ್ವವಾದ: ಒರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾಗಿ ಸತಿ ಜೋದ್ಯಂಬಟ್ಟಳಜಾತಪೂರ್ವವಿಸ್ಮಯದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭). [ಅಜಾತ + ಪೂರ್ವ]

ಅಜಾತಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವೇ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಶಿವ. ೩. ಧರ್ಮರಾಯ ೧, ೩: ದನುಘೋಷಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವಪುತ್ರನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯಲಾ ಮಾತಿಂಗಜಾತಶತ್ರುವೆನಿಸಿದ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕನಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೪ ವ); ವೀತರಾಗದ್ವೇಷಭಯನನಜಾತಶತ್ರುವನಕಟ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಕುರುರಾಯ ಗೆಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨ ಸೂ). [ಅಜಾತ + ಶತ್ರು]

ಅಜಾನೇಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಶುಭಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತಂಗಳಪ್ಪಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜ ವಾಜಿರಾಜಿಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೩ ವ). 'ಆಜಾನೇಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಮಲ (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ: ಅಜಾಮಲ ಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕದ ಬುಡ ನಿಶ್ಚಯವಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಷ್ಠದ ವೇಷ ಗುರುಚರಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩–೫೭೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಮಲ)]

ಅಜಾಮುಲ (ನಾ). = ಅಜಮೋದ (೩). [?]

ಅಜಾರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಗ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಇಂಥ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚ್ಯಾಥ್ಯಾಮನು ಕಾಯಿಲೆ (ಅಜಾರಿ) ಇದ್ದರೂ ಸ್ವತಃ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದನು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೨–೩೪); ಹಾಗಾದರೆ ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಅಜಾರಿ ಆಗಿದೆಯೇನು? (ಭಾಮಿನಿ. ೬೪).

ಅಜಾರಿಬೀಳು = ಕಾಯಿಲೆ ಬೀಳು : ಈ ಮಾರಾಯ ಆಬಾ ಅಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಕಳ್ಳತನ ಮುತ್ತಷ್ಟು ಹೊರಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ನೈಸಿ. ೧೨೪). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಜಾರ್, ಅಜಾರ್]

ಅಜಿಂಕ್ಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ: ತಾವು ಜಿಂಕ್ಯರೆ ದಿಟಂ! ಪೇಳ್ ಪೆಳರೆ ಗಂಡು ನಗುವುದೆ ಸಾಜಮಾಡೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫–೧೨೩); ಯಾವ ಭಗವಂತನ ಅಜಿಂಕ್ಯವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ನಿನ್ನಂಥವರು ನನ್ನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಆ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರವು (ಭಾಮೃತ. ೫೬); ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅಜಿಂಕ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾತೇ ಸರಿ (ಹೊಸಬೆ. ೬೪). [← ಮರಾ.]

ಅಜಿಗಿಜಿ, ಅಜುಗಿಜಿ (ನಾ). ಅರೆದು ಪುಡಿಪುಡಿಮಾಡಿದ್ದು; ಜಜ್ಜಿಹೋದದ್ದು; ಚೂರ್ಣ: "ಅಜಿಗಿಜಿಯೆನಲರೆದು ಚೂರ್ಣಮೆನಿಸಿದುದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); ಅದ್ರಿಗಳಜಿಗಿಜಿಗಳಾದವು ನಿತಾಂತಪದಪ್ರಹಾರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೪೯); ಕರಿ ರಥ ತುರಗ ಪತ್ತಿಗಳು ಥಟ್ಟುಗೆಡೆದಜಿಗಿಜಿಯೆನಿಸಿ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಪರಿವರುಣಾಂಬುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೩–೬); ರಕ್ತಂ ಪೊನಲ್ವರಿಯಲಜಿಗಿಜಿಯಿಂ ರಣಾಂಕಣಂ ಕೆಸಱಾಗಿ (ಜೆಬಪು. ೩೧–೩೨). **ಅಜುಗಿಜಿ** : ಗಜ ತುರಂಗ ಪದಾತಿಗಳನಜುಗಿಜಿಯ ಗೈವಾಪೌರುಷಾದ್ರಿಪ್ರಜನ ಭೇದಿಪ ವಜ್ರವಿದೆಕೊಳ್ಳೆನ್ನುತಾರ್ಭಟಿಸಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೪–೬). 'ಅಜ್ಜಬಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡು = ಜಜ್ಜಿಹಾಕು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅದೇನು? ಬೇಗನೆ ಹೇಳು. ಅವನ ಕುಹಕವನ್ನು ಹಾದಿಗೆಳೆದು ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ಹಗಲಿ. ೬೦). **ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಗು** = ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗು; ಜಜ್ಜಿಹೋಗು: ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠದಿಂ ನಿಷ್ಠುರದಿನೂಱೆ ನಟಿಸಿದ ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ತತ್ಕಮಠ (ಬಸವು. ೧೭–೧೭); ಪಿರಿದು ಮೊನೆಗುತ್ತಿನಲಿ ನೆತ್ತರು ಸುರಿದುದಡಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಖಂಡದ ಹೊರಳಿ ತಳಿತುದು ಕಾಯವಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ಲೌಡಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೭); ಆಡಿಯಿಡಲು ಮದವಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳದಂತೆ ರಕ್ಕಸಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೧). [~ ಅಜಿಗುಜಿ?]

ಅಜಿಗುಜಿ, ಅಜಗುಜಿ (ನಾ). ನರಕ (?): ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಳಿದನಜಿಗುಜಿಗಿಳಿದ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಇಂಡಿ. ೫೮–೫೭; 936). **ಅಜಗುಜಿ** : ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಂ ಪಸುಗಳ್ಮನಳಿದನಜಗುಜಿಗಿಳಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೩–೩೬; 1039); ಆಳಿದವನಿದನೆಕ್ಕೋಟಿಯನಳಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳನಿತುವನೋರಂತಳಿದಂ ಪಸುವಂ ಪಾರ್ವರನಳಿದಂ ಮಯ್ಯಳಿದನಾತನಜಗುಜಿಗಿಳಿದ[ಂ] (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೪–೬೦; 1108 ?). [?]

ಅಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋತುಹೋಗದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಧರ್ಮರಾಜಂ ರಾಜರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂ ದಿತಿಜಕುಳ ವಿಜಯಿಯಪ್ಪಜಿತನನೆ ದೂತಕಾರ್ಯಕ್ಕಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬ ವ). ೪. ಶಿವ. ೫. [ಜೈನ] ಎರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಅಜಿತನಾಥ: ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂಗಾದುದು ಗೀತವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗಮಜಿತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೮೩). [ಸಂ.]

ಅಜಿನ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮ. ೨. ಜಿಂಕೆಯ (ಚಿಗರೆಯ) ಚರ್ಮ. ೩. "ಮತ್ತಿಯ ಮರ" (ಔಷಧಿ. ೨). 'ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಿನಧಾರಿ (ನಾ). (ಜಿಂಕೆಯ) ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: ಶಕುನಿಯು "ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮಹಾರಾಜ! . . . ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು

ಸೋಲಿಸಿದರೆ ನೀವೂ ಹೀಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯೊಡನೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಜಿನಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡ ಬೇಕು . . . ” ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಅಜಿನಧಾರಿನ್]

ಅಜಿನಪತ್ರೆ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬಾವಲಿ.
[ಸಂ. ಅಜಿನಪತ್ರಾ (ಅಜಿನ + ಪತ್ರ + –)]

ಅಜಿನಯೋನಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ. [ಅಜಿನ + ಯೋನಿ]

ಅಜಿನಾಂಬರ (ನಾ). ಚರ್ಮವೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಪಿಂಗಳಜಟಾಭಾರನಹಿರಾಜನಘದೂರ ಸಮದೇಭಾಸುರಾಜಿನಾಂಬರ ದಿಗಂಬರ ಶಂಬರಾರಿ ಮದವೈರಿ ಶೂರಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೧೩).
[ಅಜಿನ + ಅಂಬರ]

ಅಜಿರ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಚುರುಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಂಗಳ; ಕಳ : ಸಂಗರಾಜಿರದೊಳ್ ಕೌರವರೆಂಬ ಕಾಕಕುಳಕ್ಕೆನ್ನೀಯೊಂದೆ ಬಿಲ್ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೫). ೩. ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದ ವಿಷಯ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಶರೀರ. ೬. ಕಪ್ಪೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಲ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರತಿಂಮರಾಜವೊಡೆಯರಾದ ಅಜಿಲರು ಯೇನೂರ [ಬೆ]ಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗುಂಮಟಸ್ವಾಮಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಇಇ. VII, ೨೫೨–೬; 1604); ಭೈರವ ಬಂಗರ ಚೌಟರಜಿಲ ಸಾವಂತರ ಮನೆಮನೆಯಿಂಬೇ, ತುಳುವರ ತಾಯ್ಮನೆಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ಮನೆ —ಸೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯಂಬೇ (ಗಳಿಪಿಂ. ೩೯). ೨. ಹೊಲೆಯರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಎಲ್ಲ ಹೊಲೆಯರೂ ದಂಬನಜಾತಿಯವರಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಒಳಭೇದಗಳುಂಟು. ಮಾರಿ, ಮುಂಡಾಲ, ಅಜಿಲ, ಕೊರಗ . . . ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳ ಪಂಗಡಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯). [?]

ಅಜಿವಾನ ‘ಅಜವಾನ’ ನೋ.

ಅಜಿಹ್ಮ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ. ೨. ಋಜುಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಭೂಜಾಂಗವೃತ್ತಿಯಂ ಬಿಸುಟಾ ಜಗದಧಿಪಂಗೆ ವೈತ ಸಾವಳಿ ಪರಿವಂದಾ ಜಳಕೆಜಗುವವೋಲ್ ನಯಭಾಜನರೆಜಗಿದರ ಜಿಂಪ[ಹ್ಮ]ರೆನಿಸಿದ ಸುಹ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೯). (ನಾ). ೩. ಮೀನು. ೪. ಕಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಹ್ಮಗ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗದ; ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ; ಶುನಶ್ಶೇಪನ ತಂದೆ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಬಾತು (ಅ). (ಉಕ) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ : ಅರ್ಜಿಯೊಳಗಿನ ಸಂಗತಿ ಮಾತ್ರ ಅಜೀಬಾತು ಸುಳ್ಳು ಅದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩೨).
[← ಮರಾ. ಅಜೀಬಾತ್, ಅಜೀಬಾದ್]

ಅಜೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. (ನಾ). ೨. ತಿಂದ ಆಹಾರ ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಂದ : ಮಕ್ಕಳು ಇತಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಂದು ಅಜೀರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಜೀರ್ಣಾಂಶ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾಗದ ಭಾಗ. [ಅಜೀರ್ಣ + ಅಂಶ]

ಅಜೀರ್ತಿ (ನಾ). = ಅಜೀರ್ಣ ೨ : ಲೋಕದಖಿಳಪ್ರಾಣಿಗಳನುಂಡ ಜೀರ್ತಿಯಿಂದೋಕರಿಸಿದನೊ ಕಾಲನೆಂಬಿನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದಾ ಕಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಜೀವ (ನಾ). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದ್ದು; ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತು. ೨. ಜೀವವಲ್ಲದ್ದು; ಜಡ. ೩. [ಜೈನ] ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಜೀವಾಜೀವಾಸ್ರವಬಂಧಸಂವರ ನಿರ್ಜರಾಮೋಕ್ಷ ಭೇದದಿಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ); ತೋರ್ಪಿನಂ ಜೀವಮಜೀವ ಮೆಂಬಖಿಲವಸ್ತುಗಳುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೬೮). [ಸಂ.]

ಅಜೀವತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಜೀವ ೩ : ಚೇತನಾರಹಿತಮಜೀವ ತತ್ತ್ವಂ ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹ ಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ).
[ಅಜೀವ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಜೀವರತ್ನ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ೧೪ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಚಕ್ರರತ್ನ, ದಂಡರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂತು ಜೀವಾಜೀವರತ್ನಂ ಜೇಜಿವೇಜಿ ಸಹಸ್ರ ಯಕ್ಷರಕ್ಷಿತಂಗಳಪ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ). ‘ಜೀವರತ್ನ’ ಪರಾ.
[ಅಜೀವ + ರತ್ನ]

ಅಜುಗಿಜಿ ‘ಅಜಿಗಿಜಿ’ ನೋ.

ಅಜುರ, ಅಜರ$_1$ (ನಾ). ನೀಲಿಗಿಡ. ಅಜರ$_1$ (÷).
[?. / ತಮಿ. ಅವಿರಿ, ಅವುರಿ; ಮಲ. ಅಮರಿ, ಅವರಿ; ತೆಲು. ಅವಿರಿ]

ಅಜುರನೀಲಿ, ಅಜರನುಲಿ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲಿಗಿಡ. ಅಜರನುಲಿ (÷).
[ಅಜುರ + ನೀಲಿ]

ಅಜೆ (ನಾ). ೧. ಆಡು; ಹೆಣ್ಣು ಮೇಕೆ : ಸತ್ತು ಪೊಕ್ಕುದಜೆಯೊಳ್ ಜೀವಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೪). ೨. ಮಾಯೆ : ಮಾನವನಜೆಯ ವಶನಹ ಯುವತಿಯರ ಮಜಿದಜಿದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೧೯); ನಿಜದೊಳು ಸದಸತ್ತಾಗಿಹ ಶಕ್ತಿ ಅಜೆಯೆನಿಸುವುದದು ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ (ಪರಗೀ. ೧–೩). ೩. ಭೂಮಿ (?) : ಧೂಮಕೇತುವುದಯಿಸೆ ಬೆಳಸಿಲ್ಲಜೆಯುಂ ರುಜೆಯಿಂ ನವೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಯೆಂದಜಿ (ಜಟ್ಟಮ. ಪರಿ. ೩–೯). [ಸಂ. ಅಜಾ]

ಅಜೇಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಾಗದ : ಅಜೇಯಂ ಪೋಲ್ಕುಮಾ ಮತ್ತಗಜಂ ವಾರಿಜನಾಭನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಅಥವಾ ಹಾಲೆಯ ಕಾಯಿಯ ಒಳಗಣ ಹಗುರವಾದ ಎಳೆ (÷). ೨. ಜೇಡರ ಹುಳುವಿನ ಬಲೆಯ ನಡುವಣ ಭಾಗ (ಉಕ). [?. / ತಮಿ. ಅಜ್ಜವಮ್ = ತೆಳುವು, ಅಜಿಯ್ಯ = ಅಲ್ಪ]

ಅಜ್ಜ$_2$, ಅಜ್ಜು$_2$ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ; ತಾತ : ತಾಯ್ ತಂದೆಯಜ್ಜರ್ಕಳ ಮನೆಯಿಂದಂ ಪೊಸಲುಮುಡಲುಂ ತುಡಲುಂ ಪೂವುಂ ತಂಬುಲಮುಂ ತಿಂಬಡಂಗಳುಂ ಬಂದುವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬–೧೯); ತನಯಂ ತಾಯ್ ತಂದೆ ತಮ್ಮಂ ಕೆಳೆಯನಳಿಯನಾಳ್ವಜ್ಜನೆಮ್ಮಜ್ಜನಿಷ್ಟಾಂಗನೆಯೆಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೫೫); ಪಡುವಂ ಶಕ್ತಿವಿಹೀನನಂಥ ಬಧಿರಂ ಕೀಳಜ್ಜನೀ ಬಾಗಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬); ಪಜ್ಜಳಿಸಿತು ಪಾತಾಳಲೋಕದೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜನೈಸಿರಿಯು ಕೇವಲವೆ (ಮೋಹತ. ೩೦–೧೫); ಅಜ್ಜಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಆಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ); ಅಜ್ಜಾ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ, ಎನಗೋ ಎಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯವನು; ವೃದ್ಧ : “ಅಜ್ಜಂ ಪಿರಿಯನೊಳೆಸೆಗುಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪವಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಜಗುವುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯). ೩. ಅಂತಃಪುರದವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ವೃದ್ಧ; “ಸಾವಾಸಿ” : “ಅಜ್ಜಂ = ಸಾವಾಸಿ (ಪೊಸವಾಸಿ)” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕ್ಷಮಿಯಿಪುದೆಂದೆರೆದರಜ್ಜರಂ ಗುಜ್ಜರುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೦೯); ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ ಆಡವಳನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ

ನಯಮುಱಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬); ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹಗಾಱರ ಚಿಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸದಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ ಮೆಱಿದಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೫). ೪. ಬ್ರಹ್ಮ: ಏನ ಹೇಳಲಿ, ಮದನ, ಅಜ್ಜನ ಮಾಟಗಾರಿಕೆ ಎಂಥದೊ! ಚೆಲುವರೂಪಿನ ತಿರುಳಬಲ್ಲೀ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೆರಗಾದುದೊ! (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೨). ℙ ಪಿತಾಮಹ ನೋ. ೫. ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಚೆನ್ನಜ್ಜ, ರಾಮಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಜ್ಜು$_2$ ೩: "ಅಜ್ಜೆಂದು ಸಾವಾಸಿ (ಸವಾಸಿ)" (ಶಮುದ. ಕಿ. ೩೨೩-೮೦); "ಅಜ್ಜೆಂದು ಪೊಸವಾಸಿ (ಸಾವಾಸಿ)" (ಶಮುದ. ನ. ೨೪೩-೨). 'ಪಜ್ಜ', 'ಮುತ್ತಜ್ಜ' ಪರಾ. ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವಂಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನೃಪಂಗೆ ನಾಗಾರ್ಜುನಂ (ಎಇ. XXVII, ೭೧-೧೨; 1114).

[ಪ್ರಾ. ಅಜ್ಜ (< ಸಂ. ಆರ್ಯ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಚ್ಚನ್ = ತಂದೆ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಜ್ಜೆ = ತಾತ; ಕೋಲಾ. ಅಜಯನ್ = ವೃದ್ಧ; ಕುರುಖ್. ಆಜ್ಜೊ, ಆಜ್ಜೊಸ್ = ಮುತ್ತಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ' ಪರಾ.
[~ ಅಜ್ಜ$_2$]

ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಣ್ಡ × × × ಅಕ್ಕಜುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಜಯ[ಜ್ಯವ]ನೂರೆಂಟ್ಯೈದುಮ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫-೧; ?). [ಅಜ್ಜಗ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಜಗಳ್ಳ (ನಾ). ತಂತ್ರಗಾರನಾದ ಕಳ್ಳ (ಉಕ. ೯).
[ಅಜ್ಜ$_0$ (< ಸಂ. ಆದ್ಯ ?) + ಕಳ್ಳ]

ಅಜ್ಜಗಾಪು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ವೃದ್ಧರ ಕಾವಲು: ಚತುರುದಧಿಮೇಖಲಾಲಂಕೃತ ವಸುಧಾದೇವಿಗಜ್ಜಗಾಪಿನವರ್ ದಿಕ್ಪತಿಗಳೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೯); ಮುನಿವನಿತೆಯರ್ಗಜ್ಜಗಾಪೆನಿಪ್ಪುವು . . . ಜಂಬುಕಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೭). 'ಅಜ್ಜ$_2$ ೩.' ಪರಾ.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಕಾಪು]

ಅಜ್ಜಗಾವಲು (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾವಲು: ಶಿವಾಜಿಯು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವದಾದರೆ ಆತನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಜ್ಜಗಾವಲಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಛತ್ರಪ. ೧೪೪); ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಗಂಡನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ವಸುಮತಿ ಲಘುವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆವನನ್ನು ಅಜ್ಜಗಾವಲು ಕಾಯುವ ನಿರ್ಧಾರ ಅಂದೇ ಅವಳಿಗೆ ಮೂಡಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೫). 'ಅಜ್ಜಗಾಪು' ಪರಾ. [ಅಜ್ಜ$_2$ + ಕಾವಲು]

ಅಜ್ಜಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು; ವಯಸ್ಸಾದವಳು: ಸಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗೆ ಮಣಿಮಯಮಾದ ಪರಿಯಂಕಕಜ್ಜಗಿತ್ತಿಯರು ಪಾಳಿಕೆಗೈದು ಮಾಣ್ಕಂಗಳ ಜ್ಯೋತಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚೋರಬ. ೨-೧೮). [ಅಜ್ಜ$_2$ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಜ್ಜಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯಜ್ಜಡಿಯ ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ . . . ಸಹದೇವನಜ್ಜಡಿಯ ಗಾಮುಂಡಿಂಗೆ ತಾನೇಕಮುಖ್ಯಕನಾದಂದು (ಸೌಇಇ. XVIII, ೧೨೪-೯; 1019). [?]

ಅಜ್ಜನಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಅಜ್ಜನಪಟ್ಟೆ(ಖರ್ವತ) ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [ಅಜ್ಜ$_1$? + ಪಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ (ನಾ). ಅಜ್ಜ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಜ್ಜ; ತಾತ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಾತ; ಪೂರ್ವಿಕ(ರು): ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭುಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೬); ಕಾಳಾಭೀಳವಕ್ತ್ರಾಂತಮಂ ದಲ್ ಪುಗದರೊಳರೆ ಪೇೞ್ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ಕಳಾರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೦); ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೩೩; 1192). ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ: (ಕರಾ). ಅರಸನ ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಕತ್ತಿ (ಈಕಥೆ.೫-೪). ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ: ಎಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷಂ (ಪಸಾರ. ೯೫೫-೧೫). 'ಪಜ್ಜ' ಪರಾ.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಪಜ್ಜ$_1$]

ಅಜ್ಜಪಾಲು (ನಾ). (ದಕ) ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ಪಾಲು.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಪಾಲು$_2$]

ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ 'ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಮಂತು (ನಾ). ವೃದ್ಧಮಂತ್ರಿ: ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ ಸುಮತಿಯಂ - "ಎಲೆ ಅಜ್ಜಮಂತು ಮುಂತಿದೆ . . . ತೋರ್ಪ ಕಾರೊಡಲ ಬಲ್ವೆಟ್ಟಂ ಏನೆಂದು ಪೇೞಿಯರ್" ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೨೪).
[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಮಂತು$_2$]

ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ,— ಮುಖಂಡ (?): ಲಜ್ಜೆಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ದೇಶಾಂತರ ನಮಗಾಯ್ತೆಂದು ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯರು ನೊಂದು ನುಡಿದು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೧-೩೨). [ಅಜ್ಜ$_2$ + ಒಡೆಯ]

ಅಜ್ಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ 'ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ: ತಮ್ಮಜ್ಜಿಯಪ್ಪ ವೀರಮತಿ ಮಹಾದೇವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭-೩೦); ಮಗಳಕ್ಕಂ ತಂಗೆ ತಾಯ್ ನಾದಿನಿ ಸೊಸೆ ಮದವಳ್ಳಜ್ಜಿ ಮುತ್ತಜ್ಜೆ ಮುತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೊಸಿತ್ತತ್ತೆಯೆಂಬೀ ಮೊಱಿಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭); ಬೂತಯ್ಯಂಗಳಬ್ಬೆ ಮಾರಸಿಂಘದೇವಂಗಳಜ್ಜಿ (ಎಇ. IV, ೩೫೩-೧೮; 975); ಅಜ್ಜಿ ನೂತದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಜನ ಉಡಿದಾರಕ್ಕೆ ಸರಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಮುದುಕಿ: ಅಜ್ಜಿ ನಿಮ್ಮ ಊರು ಯಾವುದು? ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಯಾರೂ ಬಂದಿಲ್ಲವೆ? (ರೂಢಿ). ೩. (ಕಾವಲಿನ) ಮುದುಕಿ: ನಿರ್ಜರಹಿತ ಕಂತುಸುತ ಕೊಂಡು ಬಂದನು ಕಜ್ಜಾಯ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯ ಕೊಜ್ಜೆಯರಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಿಸುತೆ ಮಿಕ್ಕುದ ಬಾಗಿಲಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ತುತ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೯). ೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಚೈತ್ಯಾಲಯದಲಿರ್ಪ ರಿಶಿಯರಜ್ಜಿಯರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೩೬; 1054); ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಶ್ರೀ ಗೊಣದಬೆಡಂಗಿ ಜಿನಾಲಯದ ರಿಷಿಯರಜ್ಜಿಯರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೯-೬: 1085); ಯೋಗಿಗಳಜ್ಜಿಗಳರಸಿಯರಾ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕೈಮುಗಿದು (ಭರಚ. ೧೬-೬೭). 'ಅಜ್ಜಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಮಾತು: ಉದಾ— ಗೌರಜ್ಜಿ, ರಂಗಜ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ.
[ಅಜ್ಜ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಅಜ್ಜಿಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಜಿ ಹೇಳುವ ಕಥೆ. ೨. ಈಗಿನ ಕಾಲದವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದ, ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಥೆ. [ಅಜ್ಜಿ + ಕಥೆ]

ಅಜ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ಮೂಱುಲಕ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ್ವರಜ್ಜಿಕೆಯರುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ); ಆ ಮಹಿಪನರಸಿ ಸುಪ್ರಭೆ . . . ಅಭಯಮತಿಗಳೆಂಬಜ್ಜಿಕೆಯರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೭-೬೪). ೨. ಪೂಜ್ಯೆ; ಗೌರವಾರ್ಹಳು: ಅಜ್ಜಿಕೆಗಳಿಗಾಕೆ ನಮಿಸಿದಳವರು ನೀನಜ್ಜಿಕೆಯಲ್ತೆ ಬಾರೆನುತ . . . ಮೈದಡವಿ ಮನ್ನಿಸಲು (ಭರಚ. ೫೯-೨೭). [ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಅಜ್ಜಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವಂಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನೃಪಂಗೆ

ನಾಗಾರ್ಜುನಂ ರವಿಪ್ರತಿಮನಾತಂಗೆ ನೆಗಳ್ದಿನ್ದಸಿನ್ದಂಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೭೧–೧೨ ; 1114). [ಅಜ್ಜ$_2$ + –ಇಗ]

ಅಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಮೈಯ ಚರ್ಮ) ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು. [ಅಜ್ಜ$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಜ್ಜಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕ). [ಅಜ್ಜ$_0$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಜ್ಜಿಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ. [~ ಅಜಿಗಿಜಿ ?]

ಅಜ್ಜಿಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿಪುರಾಣ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಕಥೆ: "ನಿನ್ನ ಕಂತೆ ಅಜ್ಜಿಪುರಾಣ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದೆಲ್ಲಾ ಕನಸು" (ಸಾವಿಸ. ೭೬). [ಅಜ್ಜಿ + ಪುರಾಣ]

ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೆತ್ತಗಾಗಿರುವುದು ; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗಿರುವುದು : ಮಣೆಗೆ ರೇಗಿ ಹೋಗಿ, 'ಈವತ್ತು ಶನಿವಾರ ಅಂತ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದ್ರೆ, ನಿನ್ನನ್ನ ತುಳಿದು ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ ಮಾಡಿ ಕರುಳು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿಬಿಡ್ತೀನಿ ನೋಡು' ಎಂದು ಬೆದರಿಸಿದ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೨೦೯). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ ?]

ಅಜ್ಜು$_1$ 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಜ್ಜು$_2$ 'ಅಜ್ಜ$_2$' ನೋ.

ಅಜ್ಜು$_3$ (ನಾ). ರಹಸ್ಯ ; ಗುಟ್ಟು (?) : ಕಜ್ಜಳಕಂಗಳ ಕಾಮಿನಿಗೆ ಮಂದಜ್ಜು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆ ನೀ ಮುಖಅಬ್ಬಕೆ ಬಂದೊದಗು ಉಜ್ಜನೀ ಮಹಕಾಳೀ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೦೫). [?]

ಅಜ್ಜುಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಕೆ. ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ. ಅಜ್ಜುಕಾ]

ಅಜ್ಜುಗ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಮೆತ್ತಗಿರುವುದು ; ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವಿಕೆ. ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು ಮುದುಕ = ತುಂಬ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವ ಮುದುಕ ; ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುದುಕ (ಕ). ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು ಪ್ರಾಯ = ಶರೀರವು ಗಳಿತವಾಗಿರುವ ವಯಸ್ಸು ; ಮೈ ಬಿಗಿ ತಪ್ಪಿ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವ ವಯಸ್ಸು (ಕ). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ ?]

ಅಜ್ಜುಗೆ, ಅಜ್ಜಗೆ, ಅಜ್ಜಿಗೆ, ಅಜ್ಜುಗ (ನಾ). ೧. ಇರವಂತಿ : ಗುಂಜೆ ಸುಗ್ಗೆಯುಜ್ಜುಗೆಯೆಂಬಿಂತಿವಱಿಂದವರ್ಕೆ ಬೇವಿನ ತೊವರಂ ತೆಗಪಿದೊಡೆ ಕೈಪೆಗೆಟ್ಟನಿದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೫). **ಅಜ್ಜಗೆ:** ೧. "ಅಜ್ಜಗೆಯೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕಶಸಾ. ೯–೧೮೩) ; ಸೂರಣಂ ಶುಂಠಿಯುಜ್ಜಗೆ . . . ಈ ಪೇಟ್ಟು ಮರ್ದುಗಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೦) ; ಸಜ್ಜುಕದ ಚಳಿಕಿಗೆಯುನಜ್ಜಗೆಯ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಬಜ್ಜರದ ಬಾಪುರಿಯ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೫೭ ರ). ೨. ಮರುಗ : "ಸಮೀರಣಃ ಮರುವಕಃ . . . ಜಂಬೀರಃ ಈ ೫ ಅಜ್ಜಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಅಜ್ಜಿಗೆ] ಕೆಲಂಬರು ಮರುಗವೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೮೯); ಪಾತ್ರದಜ್ಜಗೆ ಗಜುಕೆ ತೊಳಸಿಯಂಕೋಲೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೦-೩೫). **ಅಜ್ಜಿಗೆ:** ೧. "ಅಜ್ಜಿಗೆಯುಮಿ[ಮಿ]ರವಂತಿಯೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೮). **ಅಜ್ಜುಗ:** ೧. "ಅಜ್ಜುಗವೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪) [?]

ಅಜ್ಜುನರಾಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಜ್ಜುನರಾಹನಾಳಕೆಯೊಳೆ ವೆಳಂಗಕೊವರ ಚಬ್ಬಿಸೆಟ್ಟಿಯ ತಮ್ಮ ಮಣಿಯಮಸೆಟ್ಟಿ ತುಱುಗೊಳೆ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸನ್ದಂ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೦–೧ ; 920). [ಅಜ್ಜುನ$_0$ (< ಅರ್ಜುನ) + ರಾಹ ?]

ಅಜ್ಜೆಱಿ (ನಾ). ಬಂಧನ (?) : ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಜ್ಜೆಱಿಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭–೪೪ ; 1380). [< ಅಱ್ ? + ಸೆಱಿ$_2$]

ಅಜ್ಝಟೆ, ಅಂಝುಟೆ (ನಾ). ಕಿರು ನೆಲ್ಲಿ ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೫). **ಅಂಝುಟೆ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಜ್ಝಟಾ]

ಅಜ್ಞಾಣಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತೊಲಗದ ಗಣ್ಡರ ಅಜ್ಞಾಣಗವುಣ್ಡನ ಮಕ್ಕಳ್ತು ಮ್ಮತ್ತ ಐಯ್ವರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೭ ; 1037). [ಅಜ್ಞಾಣ$_0$ + ಗವುಂಡ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಅಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ; ಅರಿಯದ ; ಅರಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು ; ದಡ್ಡ : ಕವಿತಾಪ್ರೌಢನೆ ಸೋಲ್ವವೋಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಜ್ಞಂ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವಿ. ೧–೧೬) ; ಹುಲುಸರವಿ ಹಾವಹುದು ಹುತ್ತಿನ ತಲೆಯಲಿರಲಜ್ಞರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೨೪) ; ಅಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಮೊಗ್ಗಿನ ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಫಲದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ. ಕ). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞತನ (ನಾ). = ಅಜ್ಞತ್ವ : ನಮ್ಮ ಕಟಕದಲಾಕೆವಾಳನು ನೀನು ನಮಗಿಂದಜ್ಞತನ ನಿನಗೆ ಸೋಕಿತೇ ಸುಪ್ರೌಢ (ತೊರರಾ. ೪–೧೧–೧೨). [ಅಜ್ಞ+ –ತನ]

ಅಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವಿಕೆ ; ದಡ್ಡತನ : ಅನಂತ ನಿನಗಿಂತಜ್ಞತ್ವಮೇನಕ್ಕುಮೇ (ಜಗವಿ. ೪–೫೬). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾತ (ಗು). ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ ; ತಿಳಿಯದ : ಭುವನಖ್ಯಾತಮೆನಿಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಚರಿತಂ ಪೇೞಾರ್ಗಮಜ್ಞಾತಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಸಪ್ತಶರಧಿ ಪರಿವೃತಧರೆಯ ಸಿರಿಯ ಸೊಬಗಜ್ಞಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಗುತಿದೆ (ಹಚಕಾ. ೯–೧೦) ; ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ. ಕ). ೨. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ವಾಸಸ್ಥಾನ. [ಅಜ್ಞಾತ + ವಾಸ]

ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವ : ಅಜ್ಞಾನೋತ್ಕಟಮುದನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೬). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆ. ೩. ಅವಿದ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾನತನ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಕ). [ಅಜ್ಞಾನ + –ತನ]

ಅಜ್ಞಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಮತಿ, ಕುಶ್ರುತ, ವಿಭಂಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಜ್ಞಾನಗಳು : ಅಜ್ಞಾನತ್ರಯರಹಿತರ್ ತ್ರಿಜ್ಞಾನಧರರ್ ವಿದೇಹದಿಂ ಬಂದಧಿಕಪ್ರಜ್ಞರ್ ಪುಟ್ಟುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೯). [ಅಜ್ಞಾನ+ ತ್ರಯ]

ಅಜ್ಞಾನಾಂಧ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು : ಮಂತ್ರವಿಳೆಯೊಳಜ್ಞಾನಾಂಧರಿಗೆ ನಯನದಿವ್ಯೌಷಧಂ (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೩೩). [ಅಜ್ಞಾನ + ಅಂಧ]

ಅಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ದಡ್ಡ : ಶ್ವಾನನ ನಿದ್ರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ತಪದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೮೦). [ಸಂ. ಅಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ ; ಅರಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞೇಯತಾವಾದ (ನಾ). "ಜಡಪ್ರಪಂಚವನ್ನುಳಿದು ಮತ್ತೆ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಾದದ್ದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ತತ್ತ್ವವಾದರೂ ಇರುವುದೆಂಬುದೂ, ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ" (Agnosticism. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. (ಅಜ್ಞೇಯತಾ + ವಾದ)]

ಅಜ್ಞೇಯವಾದ (ನಾ). = ಅಜ್ಞೇಯತಾವಾದ. [ಅಜ್ಞೇಯ+ವಾದ]

ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಜ್ಞೇಯವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವವನು : ಅಜ್ಞಿಯರ ಕನಸಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿಗಳ ಕನಸಿನ ನಿರಸನಕ್ಕೇ ಹಾರುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ವಿಜಾಮಂ. ೭೯). [ಸಂ. ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿನ್ (ಅಜ್ಞೇಯ + ವಾದ + –)]

ಅಟಕಟ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: "ಅಟಕಟಮೆಂದೊಡೆ ಬಳಲಿಕೆ" (ಭಾರನಿ. ೩೦). [?. / ಮರಾ. ಅಟ್‌ಅಟ್, ಅಟಾಅಟ್=ಶ್ರಮ; ತ್ರಾಸ]

ಅಟಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು: ಭಟರು ಬಳಲಿದ ರಿಂದು ರಣವೃತ್ತಕ್ಕಟವು ಧೀವಶಿಗಳು ಮಹಾರಥರಟಕಟಿಸುತಿದೆ . . . ನಿಶಾ ಪರಿಯಟನಪಟುಗಳು ಬರಲಿ ಕಾಳಿಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೨); ಕೆಂಡದೆಡೆ ಮಿಡಿತೆಯಂತಟಕಟಿಸುತಾ ಶ್ರೀಧರ (ಜನಮು. ೧೧–೧೭). ೨. ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು: ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸಲಟಕಟಿಸಿ ಕಲ್ಪಾಂತ ಪಾವಕ ಮೂರ್ತಿಯಂದದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೧–೫–೬೪); ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಭಗಿನಿಯೊ ತಾನೆನೆ ಅಟಕಟಿಸಿ ಕಲ್ಮುಳ್ಗಳಂ ಕೆಡಪಿ (ಪುಕಾಪ್ರ. ೨೧–೧).
[ಅಟಕಟ + –ಇಸು₃]

ಅಟಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಯರಡು ಜನ ದುಷ್ಮಾನರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಪಹರೆದವರು ಅಟಕಾಯಿಸುವಾಗ್ಯೆ, ದುಷ್ಮಾನರು ಪಹರೆದವರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೧); ಸದರಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಗಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಡ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಟಕಾಯಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು (ಗುರುಚ. ೧೦).
[ಅಟಕ್ಕಾ₀ + –ಇಸು₃. ℙ ಅಟಕಾ ← ಹಿಂ. ಅಟಕಾನಾ]

ಅಟಕಾವು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಅಡಚಣೆ: ಯಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಡಿ ಅಟಕಾವು ಮಾಡಿ ನಡಸದೆ . . . ಮಠಕ್ಕೆ ಶಾಸನವಂನ್ನು ಕೊಡದೆ ಯಿರುತ್ತಾರೊ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೦–೨೬; 1802); ಅವರ ಫೌಜು ಸಮುದ್ರದ ದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ಘಾಟದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ನಡೆಯುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ಅಟಕಾವು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಸನ್ಮತಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೩).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಟಕಾವ್]

ಅಟಕಾಳಿ 'ಅಟ್ಟಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಟಕಾಯಿಸು (ಕ). [ಅಟಕು + –ಇಸು₃]

ಅಟಕು (ನಾ). = ಅಟಕಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಟಕ್]

ಅಟಕೊಬ್ಬರಿ, ಅಟಖೊಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟಖೊಬ್ಬರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅಟ್ಟ₃ + ಕೊಬ್ಬರಿ. ℙ 'ಅಟ್ಟಕೊಬ್ಬರಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿ ಎಂದು ಮೂಲಾರ್ಥವಿರಬಹುದು]

ಅಟಖೊಬ್ಬರಿ 'ಅಟಕೊಬ್ಬರಿ' ನೋ.

ಅಟಗೋಲು 'ಅಟ್ಟಗೋಲು' ನೋ.

ಅಟಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು: ವಟದ ಬೀಜಂದದಲಿ ಸುಪ್ತಿಲಿ ಆಟಣಿಸದಲಿದ್ದವನು ಪ್ಯಾನವು ಪಟುತರಾಗಲು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿವುದು ಜಾಗ್ರಸ್ವಪ್ನಹವು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨–೪೨). [ಅಟಣೆ (< ಅಟನೆ) + –ಇಸು₃]

ಅಟಣೆ 'ಅಟನೆ' ನೋ.

ಅಟತಾಳ 'ಅಟ್ಟತಾಳ' ನೋ.

ಅಟನ (ನಾ). ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ; ಪ್ರಯಾಣ: ಅಟನಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಂಚಿಗೆಯ್ತರ್ಪಾಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೦–೫೪); ಎಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕಾನನ ಮಿದು ಅಟನಕಸದಳಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೦). 'ದೇಶಾಟನ', 'ಪರ್ಯಟನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಟನಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು: "ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಟನಿ ಧನುಕೋಟಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೩೩). [ಸಂ.]

ಅಟನೆ, ಅಟಣೆ (ನಾ). ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ. 'ಅಟನೆಗೈ' ಪರಾ. **ಅಟಣೆ**: ಕರಣಂಗಳಟಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಖಂಡದಿಂದಿರೆ ತೋರ್ದುದಾಸುಹಾಮುನಿಗಳಿಂಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೧–೨೩). [ಸಂ. ಅಟನ]

ಅಟನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು: ಭಟರಾರ್ಭಟಿಸುತಲ್ಲಿ ತೃಣಚಲನೆಯಾಗದಂತಟನೆಗೈವುತ ಸರ್ವಜೀವರಿಗಗಮ್ಯಮೆನೆ ತೋರುವತಿಘೋರ ನಗರದಟವಿಗೈತರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೯–೨೨).
[ಅಟನೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್₁)]

ಅಟಪಟ (ನಾ). ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು (?): ಆಟಪಟದಿಂದ ವಧೂತನೆ ಮುಖ್ಯ ಅಟಪಟವೆನೆ ಸಾಕ್ಷಾಗ್ನಿ[ನ್ನಿ]ಜದಾಖ್ಯ (ಅವಧೂ. ೭೧). [?]

ಅಟಮುಟ, ಅಟವಟ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ದಿಟಭಕ್ತರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳ್ಳಿತಿರ್ದಪರು ಅಟಮುಟವನೆನ್ನಮೇಲಿಟ್ಟುಸುರದಿರ್ದಪರು (ತಿರುರ. ೧೮); ಹುಸಿಯಟಮುಟಂಗಳಂ ಗುರುವಿನೊಳುಸುರ್ದವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫–೩). ೨. ಮಿಥ್ಯೆ; ಮಾಯೆ: ಈ ಯಟಮುಟದ ಜಗಕೊಡಲು ತಾನೆಲೆ ಮಗನೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೦–೧೩); ಅಟಮುಟದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡತತಿಗಳು ಸಟೆಯ ಪಿಂಡಾಂಡಗಳದಗಲಾ ದಿಟವನಂತಿಂತೆನಲಶಕ್ಯವದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅಮೃತ. ೪–೪೮). ೩. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಅಟಮುಟಮೆನೆ ಕಪಟಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೪); ಆಟಮುಟವೇ ಆಧಾರ, ಕಪಟವೇ ಸದಾಚಾರ, ಕುಟಿಲವೇ ಘನವಾಯಿತ್ತು ಕೆಲಬರಿಗೆ (ಸಮಾವ. ೧); ಮಾಡುವಟಮುಟದರ್ಚನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದಸು (ಬಸಪು. ೪೩–೫೨); ಅಟಮುಟವು ಫಲಿಸುವುದೆ ದೈವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪೫). ೪. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಆಟಮುಟರಿಗೆಯು ಆನಂದಮಾರ್ಗವ ಸಟೆಯೆನಿಪರವರಿಂಗೆ . . . ಇದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ.೧೪–೧೪೭). **ಅಟವಟ**: ೩. ನುಡಿಗೆ ಪುಸಿದಟವಟದಿಂದನ್ಯರ್ಗೆ ಕನ್ಯೆಯನಿತ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೧೪–೧೪). ೪. ಆಟಸಿಲ್ಲ ದೇಶದೊಳಗಾರು ನೆಲೆಯಾಯದೆಲೆ ಚಟಕಟಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದವನಿಯಿತ್ತಟವಟರು (ಜಿನಮು. ೨೩–೨೫).
[?. / ತುಳು. ಅಟಮುಟ; ತೆಲು. ಅಟಮುಟ, ಅಟಮುಟಮು. ℙ ಪ್ರಾ. ("ದೇಶೀ") ಮಂಠ= ಮೋಸಗಾರ, ನೀಚ]

ಅಟಮುಟಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಮೊರ್ವರನಾಳಿಗೊಂಬುದರ್ಕೆನಿತಾನುಮಟಮುಟಂಗೆಯ್ದಪರ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೫ ವ). [ಅಟಮುಟ + ಗೈ (< ಗೆಯ್₁)]

ಅಟಮುಟಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವಳು. ೨. ಮೋಸಗಾತಿ; ವಂಚಕಿ: ದುಷ್ಟೆ ಕಷ್ಟೆಯೆಂಬಟಮುಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೭೫–೪೨; 1229).
[ಅಟಮುಟಕಾಱ + –ತಿ. / ತೆಲು. ಅಟಮುಟಕತ್ತೆ]

ಅಟಮುಟಕಾಱ, ಅಟಮುಟಗಾಱ (ನಾ). ೧. = ಅಟಮುಟಿಗ ೧. ೨. = ಅಟಮುಟಿಗ ೨: ಲಂಬಿಕಾಯೋಗಿಗಳ ಡೊಂಬರಿಗೆ ಸರಿ ಎಂಬೆ ಹಟಯೋಗಿಗಳ ಆಟಮುಟಕಾಱರೆಂಬೆ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿಗಳ ಕಷ್ಟಕರ್ಮಿಗಳೆಂದೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩೫೮). **ಅಟಮುಟಗಾಱ** (ಕ).
[ಅಟಮುಟ + –ಕಾಱ]

ಅಟಮುಟಗಾಱ 'ಅಟಮುಟಕಾಱ' ನೋ.

ಅಟಮುಟಲಿಪಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಬರಹ; ಮೋಸದ ಬರಹ: ಅಟಮುಟಲಿಪಿಗಾಗಿ ಕಟಕವಜೀರಿಯೆ ಬಾಯ ತಟಪೊಟನುಱಿ ಹೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ತುಟಿಯ ಚುಂಬಿಸುವ ಹಲ್ಲುಗಳ ನೀಗಿದರೆಂದು ವಿಟ ನಕ್ಕು ನುಡಿದನೆಲ್ಲರೊಳು (ಭರಚ. ೩೭–೯೨). [ಅಟಮುಟ + ಲಿಪಿ]

ಅಟಮುಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು: "ಮಾಡುವನೊಳಂ . . . ಅನೃತದಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಅನೃತಕ್ಕೆ – ಅಟಮುಟಿಗಂ, ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ (ಶಮುದ. ೧೯೭, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ).

೨. ಮೋಸಗಾರ; ಮಾಯಾವಿ : ಆಟಮುಟಿಗಂ ಗಾಳುವಿವಂ ಕುಟಿಲಂ ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬) ; ಆಟಮುಟಿಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆನೆ ಕರಂ ಬಳೆದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೨೪) ; ಬಂದೀ ವಟು ಸಲೆಯುಟಮುಟಿಗಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೬೭). [ಆಟಮುಟ + –ಇಗ]

ಅಟಮುಟಿಗತನ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ : ಕುಟಿಲ ಕುಚ್ಚಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮುಟಿಗತನ ಕಪಟ ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೫೪). [ಆಟಮುಟಿಗ + –ತನ]

ಅಟಮುಟಿಸು, ಅಟವಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು ; ಸುಳ್ಳುಮಾಡು ; ಅಪಲಾಪಿಸು : ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದುಮನಟಮುಟಿಸಿ ಲೋಕಾಯತಂ ಪುಸಿಯನುಚ್ಚರಿಸಲಳವಡಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪದವೆಂದು ಗಗನದ ನಾಮುವಲ್ಲಿರ್ದು (ಜೊಮ್ಮರ. ೧೧೧–೩). ೨. ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು ; ಮರುಳುಮಾಡು : ಪಣಮಿಲ್ಲದೆಯುಟಮುಟಿಸುವ ಬಣಗುಗಳಂ ನೆವವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೬) ; ಆಟಮುಟಿಸಿ ಪರವಧುವ ತಂದುತ್ಕಟದ ಪಾಪಿಗೆ ಹೇಸಿ ವನವಧು ಚಿಟುಕ ಮುಚಿದಪಳೆನಲು (ತೊರರಾ. ೫–೪–೧೧). ೩. ತಪ್ಪಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಘಟಣೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಂಗವನಟಮುಟಿಸಬೇಕಾಗಿಯಂತರ್ಮಾರ್ಗದೋವರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೩೨) ; ನಿಟಿಲದಲಿ ವಿಧಿ ಬರೆದ ಬರಹವನಟಮುಟಿಸಲಿದಜಳವೆ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೪೨). ೪. ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು: ಸುಧೆಯನಿಂತೀಗಳೆನಗೆ ಕರುಣಿಸೆಂದಾಡಲಟಮುಟಿಪ ನಾಲಗೆವೆರಸು ಪರಿತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೯). **ಅಟವಟಿಸು** : ೨. ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳಲಟವಟಿಸಿದರೆ ನಾ ಮರಳುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೩೪) ; ಕುಟಿಲದೊಳು ನೆಲದೊಳುಂ ಬೀಳುತಂ ಏಳುತಂ ಆಟವಟಿಸಿ ನೋಡುವರ ಪಿಂದಟ್ಟಿ ಸೀಯ್ಯಲವರುಂ ನಗಲು ಏಡಿಸುತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೩೩). ೪. ಎಂದಿನಂದದಿ ನಿದ್ರೆಗಟವಟಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೫೫) ; ಸುಟ್ಟುರುಹುವೆನೀಯಾಗವನೆಂದುಜದಟವಟಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೧–೪೫).
[ಆಟಮುಟ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಆಟಮುಟಂಚು]

ಅಟಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ವಂಚಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫).
[ಆಟಮಾರು$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟರುಷ (ನಾ). = ಅಟರೂಷ. [ಸಂ.]

ಅಟರೂಷ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆ ಗಿಡ. 'ಆಟರೂಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಟರೂಷಕ (ನಾ). = ಅಟರೂಷ. [ಸಂ.]

ಅಟವಟ 'ಅಟಮುಟ' ನೋ.

ಅಟವಟಿಸು 'ಅಟಮುಟಿಸು' ನೋ.

ಅಟವಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟವಣೆ$_2$ 'ಅಠವಣೆ$_2$' ನೋ.

ಅಟವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮೇಲುಮಹಡಿ; ಅಟ್ಟ (?) : ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆ[ಳಿ]ಗೆ ಆಟವಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, ಶಾಲು, ಜಮಖಾನಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಸತ್ಯಸಾ. ೪೧). [< ಅಟ್ಟ$_1$ + ಮಾಳಿಗೆ]

ಅಟವಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ : ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಎರಡು ಅಟವಿ ಜೋಳ (ರಾಜಾದೇ. ೬೬). [?]

ಅಟವಿ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : ಆ ವಧುವಂ ಮೆಲ್ಲನಿಟಿಪಿ ರೌದ್ರಮೃಗಂಗಳ್ಗಾವಾಸಮೆನಿಪದೊಂದು ಮಹಾವಿಷಮಾಟವಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಪೋದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಟವಿಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಬೇಡ.
[ಆಟವಿ$_2$ + ಚರ]

ಅಟವೀಚರ (ನಾ). = ಅಟವಿಚರ : ಇರುಳುಬೇಗೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಕೆ ತರಣಿ ತಲೆದೋಚಿದವೊಲಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವೀಚರರಿಗರಸಗೆ ಭಾವಭಾವ ವ್ಯಕ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೪೮). [ಸಂ. (ಆಟವೀ + ಚರ)]

ಅಟವೀತಟ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ ; ಕಾಡು : ಹಿಂಗಿದವು ಹನ್ನೊಂದು ವರೆ ವರುಷಂಗಳಟವೀತಟದೊಳಿರಲಜುದಿಂಗಳೊಳಗೊಂದಾದುದಾಷತ್ತಾ ಮಹೀಶರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪). [ಸಂ. (ಆಟವೀ + ತಟ)]

ಅಟವೀಪಾಳಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಕಾಡುಗಳ ಸಾಲು : ಲೆಕ್ಕಕೆ ಸಂದುದಟವೀಪಾಳಿಪರಿಯಟಣ ಪ್ರಬಂಧಕೆ ವರುಷ ಹನ್ನೊಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨೨–೧). [ಸಂ. ಆಟವೀಪಾಲಿ (ಆಟವೀ + ಪಾಲಿ)]

ಅಟವೀಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕಾಡುಬತ್ತ ; ನೀವಾರ: "ದೂಸಂ ತೃಣಧಾನ್ಯ(ಮು)ಮಟವೀಸಂಭವಮುದೆ ಗವೇಧುಕಂ ನೀವಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೯). [ಸಂ. (ಆಟವೀ + ಸಂಭವ)]

ಅಟವ್ಯ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ : ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂಧಕಿಯರ ನಾಮುದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ದೋಗಿಗಳಂತೆ ತಾಜಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ ಸುಂಕಿಗಳಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಸಂದ ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮುದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಟವ್ಯವಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ : "ಕೊಂಡಗುಜಿ ವನೋರಣಮಟವ್ಯವಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮). [ಸಂ. (ಆಟವೀ + ಅವಿ)]

ಅಟಳಪಟಳ (ನಾ). ಅತಳವೆಂಬ ಅಧೋಲೋಕದ ಛಾವಣಿ(?) : ಪೊಟ್ಟಗೊಡೆದತ್ತು ರಟಿತ್ಪಟುಪಟಹ ಶಂಖಭೇರಿಯ ಚಟುಳಿತದಿಂದಟಳಪಟಳಮುಂಬರಪಟಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೭).
[ಆಟಳ$_0$ (< ಸಂ. ಅತಲ ?) + ಪಟಳ (= ಪಟಲ)]

ಅಟಾಟೋಪ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಡಂಬರ ; ಕೋಲಾಹಲ : ಇವರು ಬಂದು ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಟಾಟೋಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಆವನು ಬೇಸತ್ತ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೮) ; "ಏನೂ ನನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಅಣ್ಣಾ ಎಷ್ಟು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೇನು ? ಇವಳ ಆಟಾಟೋಪ ಮಿತಿಮೀರಿದೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೩೨). ಅತ್ಯಾಟೋಪ ಹೋ. [< ಆಟ್ಟ$_2$ + ಆಟೋಪ$_1$]

ಅಟಾಪ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಹತೋಟಿಗೆ ಬರು (?) : ಓದು ಬರಹದಲ್ಲಿ ಕಂಯಿಕುಂಯಿಯಾದರೆ, ಹೈಗೈಯಾದರೆ, ಯಾರಿಗೂ ಆಟಾಪಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. ೫೦). [ಆಟಾಪ (< ಆಟೋಪ) + –ಇಸು$_3$]

ಅಟಿ (ಕ್ರಿ). ಬಡಿ ; ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಗೋದಾಪ್ರವಾಹಂಗಳು ಮಿಗಿಲಾವೇಗದಿನೊಂದನೊಂದಟಿಯೆ ನೀರ್ ಕಲ್ಲೋಲ ಕೋಲಾಹಲಂ ನೆಗಳಲ್ (ಉರಾಚ. ೪೦–೩೧). [?. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

–ಅಟಿಗ (ಪ್ರ). ಆಡುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಒಂದುವುದಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಹರದುಗೆಯ್ವನಿಬರೊಳಂ. ಅಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ, ದೀವಟಿಗಂ, ಮಾವಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ಪ್ರಯೋ). –ಅಡಿಗ ಹೋ. [~ ಆಡು$_1$]

ಅಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು ; ತಿರುಗಾಡು : ಆಟಸೆಲ್ಲ ದೇಶದೊಳಗಾರು ನೆಲೆಯಿಾಯದಲೆ ಚಟಕಟಿಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದಲವನಿಯಿತ್ತಟವಟರು (ಜಿನಮು. ೨೩–೨೫). [ಆಟನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟುಕು (ಗು). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕ ; ಸಣ್ಣ : ಕೋಣೆಯು ತೀರ ಚಿಕ್ಕದಿತ್ತು. ಆದನ್ನು ಬರೀ ರಾತ್ರಿವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಅಟುಕಾಗಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೧೧). [~ ಆಡಕ$_1$?]

-ಅಟಿ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಉಬ್ಬಟೆ, ಹೋರಟೆ.

ಅಟೋಕಾಟ (ಗು). (ಉಕ) ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ : ಈ ಯಟೋಕಾಟ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನಾಫಡನವೀಸನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಆ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟಿತು (ಚರಿಸಂ. ೮೧). [← ಮರಾ. ಅಟೋಕಾಟ್]

ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಅಟೋಪ್ಪು, ಆಟೋಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಶಕ್ತಿ: ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡಮಾಡಿಯೆ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೭–೬೫). ಅಟಾಪ: "... ನಿಮಗ ಈ ನೌಕರಿಮಾಡುವ ಆಟಾಪು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೫೮). ಅಟೋಪು: ೨. ಅಂಕೆ ; ಅಧೀನ: ಇವನು ನನ್ನ ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಟೋಪ್ಪು: ೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಅಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೪೯). ಅಟೋಪು: ೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬). [?]

[← ಮರಾ. ಆಟಪ್, ಆಟೋಪ್ (< ಸಂ. ಆಟೋಪ?)]

ಅಟೋಪು 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಛಾವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಲಗೆ, ಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಂತಸ್ತು: "ಅಟ್ಟಃ ಅಟ್ಟಾಳಕಃ — ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೯೮) ; ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯನಿಕ್ಕಲಾಗಿ ನುಂಗಿತ್ತು ಅಟ್ಟವ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨) ; ಕೋಡಗವೇಜದೇ ಮರನನಟ್ಟವ ನೇಜದೆ ಬೆಕ್ಕು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭–೨೩) ; ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏಣ್ಯಾಸೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿದಿರಾಸೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತವುರಾಸೆ (ನಾಪದ. ೬೮–೪) ; ಅಟ್ಟ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ, ಗಟ್ಟ ಮೇರುವಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಟ್ಟದಿಂದ ಬಿದ್ದವನನ್ನು ದಡಿಯಿಂದ ಚಚ್ಚಿದರು (ಗಾದೆ). ೨. ಮಹಡಿ: ಮಹಾರಾಜರು ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಸಾಧನಕಕ್ಷದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಇಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೭) ; ಹಿತ್ತಲಿನಿಂದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರುವದು (ಗಂಪಾಯಿ. ೬೯). ೩. ಕಂಬ ನಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಳು, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ವೇದಿಕೆ; ಅಟ್ಟಳೆ; ಅಟ್ಟು: ಸುಖಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗ ನೀನು ಅಟ್ಟ ಮುರಿಯುವೀ ಕುಣಿತವಿದೇನು? (ಗರಿ. ೧೧೦–೧೭). ೪. ಅಂಗುಳು: ಮೂರ್ಧವೆಂದರೆ ಬಾಯೊಳಗಣಟ್ಟವು (ಹೊಸುಗ. ೭) ; ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟು ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಕಿತ್ತರೂ ಬರದು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೫. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ –ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೭, ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ). 'ಅಟ್ಟಾಸುರ' ಪರಾ.

ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು = ಮೇಲೇರು ; ಹೆಚ್ಚಿಕೊ: ಅವನು ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾಗಲೇ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರಿರುವುದೆಂದು ಉಬ್ಬಿದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೩೦).

[ದೇ. ?. / ತುಳು. ಅಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟಮು ; ಸಂ. ಅಟ್ಟ. ☞ ಇದು ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳುವ "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೭ ನೋ)]

ಅಟ್ಟ$_2$ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ ; ಒತ್ತಾದ (?). 'ಅಟ್ಟಡವಿ', 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟ$_3$ 'ಅಡು$_1$' ನೋ.

ಅಟ್ಟ$_4$ (ನಾ). ಅನ್ನ ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ (ಗು). ಒತ್ತಾಗಿ ಹರಡಿರುವ (?).

ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ ಅರಣ್ಯ, ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯ=ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾಡು: ಅಗೋ ಆ ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ ಅರಣ್ಯದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಬೆಟ್ಟಗೋಟೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ನಿಟ್ಟಿರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಾವಲುಗಾರರು ಅದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು (ವಿಚಾಮು. ೬೮) ; ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದೊಳು ರಾಕ್ಷಸನು ಬಂದು (ಸಪೀಗೀ. ೭–೧೬೧) ; ತಾನು ಹಿಂದೆ ಉಡುಪಿಯ ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಹೊರಟಾಗ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಯಾನಕ ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಘಟ್ಟ ಇಳಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳುಬಂದುವು (ನೃನಿ. ೨೪೯). ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟ ನೋ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಬಟ್ಟ$_0$]

ಅಟ್ಟಕಳಿ 'ಅಟ್ಟಕಟು' ನೋ.

ಅಟ್ಟಕಟು, ಅಟಕಾಳಿ, ಅಟ್ಟಕಳಿ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಜಿಡ್ಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಲೆಗೆ ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಜಿ ಅಥವಾ ಸರಿ. ☞ ಇದಕ್ಕೆ 'ತೈಲನಾಶಿನಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ: ಅವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ತಲೆಯೊಳ್]ಕಟುಯಂ ಪೊಯ್ಯಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮–೨೪). ಅಟಕಾಳಿ (ಉಕ). ಅಟ್ಟಕಳಿ: ಕಾದಸ್ನವಣಿಯಟ್ಟಕಳಿ ಕರುಟು ಚಂದನಂಗಳನೊರಸಿ ಮಜ್ಜನವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೭೩) ; ಬಳಿಕ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿದ ಮೃಗಮದದಟ್ಟಕಳಿಯ ನಾರಿಯರಳಕಕ್ಕೆ ತಳಿದು ಮಜ್ಜನವ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೮೪) ; ಎಣ್ಣೆ ಬೆನ್ನೀರಟ್ಟಕಳಿಯಿಂದವಳ ಮೆಯ್ಯ ಬಣ್ಣವೇಳಿಸಿದರು (ರಾಮನಿ. ೭–೬೪).

[ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕಟು$_3$]

ಅಟ್ಟಕುಂಬಳ (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕುಂಬಳ]

ಅಟ್ಟಗವಲ್ (ನಾ). ಮರದ ಎತ್ತರವಾದ ಕವಲುಕೊಂಬೆ: "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ –ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕವಲ್$_2$]

ಅಟ್ಟಗುಣ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು; ಎಂಟುಮಡಿ: ಇದ ಕಾದೊ ಅಟ್ಟಗುಣ ಅಸ್ವಮೇದದ ಫಲಮಕ್ಕೆ (ಎಇ. IX, ೨೨–೧೫ ; 800).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಗುಣ (ಅಷ್ಟ + ಗುಣ)]

ಅಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ (?): ನಿಘಾತದಂತದಂಡಂಗಳ ಕಿಡಿಯ ಕೆಂಡಂಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಷಕಕ್ಷಂಗಳನುಜ್ಜಳಿಸಿ ನೆಗೆವ ನೇತ್ರ ಸುಟ್ಟುರೆಗಳೊಳಂ ಕೋಡನೂಜಿ ಕೆಡೆವ ಮದಗಜಂಗಳುರಿಪತ್ತಿದಟ್ಟಗೆಯೊಟ್ಟಲಂತಿರ್ದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪–೭೨). [~ ಅಡು ?]

ಅಟ್ಟಗೊಂಬು (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊಂಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟಗವಲ್' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕೊಂಬು$_1$]

ಅಟ್ಟಗೋಲು, ಅಟಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಗಳೆ: ಆಕಾಶವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟಗೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟುಗೋಲ, ಅಟ್ಟಕೋಲ] ಹಂಗೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೪೪೪) ; ಅಂಬರವನಡರ್ವಂಗಟ್ಟಗೋಲೇಕೆ ಬಿಡ ದಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟುವಂಗೇಕೆ ಹಡುಗೋಲ್ (ಚಬಪು. ೫೭–೯೧). ಅಟಗೋಲು: ೨. ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೇರಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಳೆ (ಉಕ. ?).

[ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಟ್ಟಟ್ಟೆ (ನಾ). ದೂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು ; ದೌತ್ಯ ; ನಿಯೋಗ;

ಇನ್ನಳಿಪಿಂದವಟ್ಟುವಟ್ಟಟ್ಟಗಳಂ ಬಿಸುಟ್ಟುದೆಮಗಂ ತಮಗಂ ಮುಳಿಸಿಂದ ಮೀಗಳಟ್ಟಟ್ಟಗಳಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೯) ; ಮೈತ್ರಕ್ಕಂ ಮೇರೆಗಂ ಅಟ್ಟಟ್ಟಗಂ ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಕ್ಕಂ . . . ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫ ವ) ; ಅಟ್ಟಲೆವೇೞ್ಪುದೊರ್ಮೆಗೆ ವಿಭೀಷಣನಲ್ಲಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಣ್ಪನಟ್ಟಟ್ಟಯ ಮಾತನಟ್ಟದೊಡೆ ದೇವಿಯನಾತನ ಮಾತುಗೇಳ್ದು ಬಿಟ್ಟಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೨೩) ; (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೭ ವ. ನೋ).

ಅಟ್ಟಟ್ಟಯಟ್ಟು=ದೂತರನ್ನು ಕಳಿಸು ; ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಪ್ರಮದವನದೊಳಗೆ ಸೆಱೆಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತಮಟ್ಟಟ್ಟಯಟ್ಟುತಿರ್ದಪನುಚಿತ ಕ್ರಮಮುಂ ಕಾಮುಕರಱಿವರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೮೨).

[ಅಟ್ಟು$_4$+ ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಇ$_3$. / ಪ್ರಾ. ("ದೇಶೀ") ಅಟ್ಟಟ್ಟ=ಹೊರಟು ಹೋದ]

ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆ, ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮೂಲಕ ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಿಕಳಿಸುವುದು ; ದೂತರನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದು ; ದೌತ್ಯ: ಆ ಪ್ರಭುದೇವರು ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ]ಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಟ್ಟಿದರೆಂದು ಮುನಿಸನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನುಡಿವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೨–೧೨). **ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_1$** : ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆಯ]ಮಾತನಾಡಲದೇಕೋ? ಮುಟ್ಟಿಬಂದುದಕ್ಕಂಜಲದೇಕೊ? (ಬಸವ. ೭೨೬) ; ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ದೇವರು ಬಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿರಲು ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲಿಂತು ತೆಱಹು ಮಱಹಾಗಿಪ್ಪುದು ನಿಮಗುಚಿತವಲ್ಲೆಂದು ಚಿಕ್ಕದಣ್ಣಾಯಕರು ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೬–೨೨) ; ಭೃತ್ಯನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಕರ್ತನೆಯಿತಂದರೆ ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತು ಕರೆವರುಂಟೆ ? (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೯–೨೨). [ಅಟ್ಟು$_4$ + ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಇಕೆ$_2$]

ಅಟ್ಟಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು ; ಕಗ್ಗಾಡು : ನಡೆದುದು ಬೇಡವಡೆಗಳಟ್ಟಡವಿಯೊಳಗೆ (ಹ ಚ ಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೩–೫೪) ; ಅಟ್ಟಡವಿಯೆನ್ನ ದೂರೆನ್ನದೆಡೆಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೪) ; ಎತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿದ ಮಳಲು ಬೀಳದ ಮೊತ್ತವೆತ್ತಟ್ಟಡವಿಯಲಿ ನಲವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗಳು (ಬಸಪು. ೩೨–೬) ; ಪುಟ್ಟಬಾಲಕ ನಾರಾಯಣ ಹರಿಯೆನುತ ಅಟ್ಟಡವಿಯೊಳಗಿರಲು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨–೩೫). 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಅಡವಿ]

ಅಟ್ಟಡಿ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಭಾಗ ; ತಟ್ಟತಳ : ಅಟ್ಟಡಿಯಲೆಲ್ಲಾ ನಿರಯದಿಂ ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಱದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಚ. ೮–೨೧) ; ಅವಳ ನಿನ್ನ ಕಾಲ ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚದೊಡೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಾನು (ವೀಶೈಪು. ೫–೨೦–೧).

[ಅಡಿ$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಅಟ್ಟಡಿ$_2$ (ನಾ). ಜನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ ; ಜನಸಂದಣಿಯ ದಾರಿ ಅಥವಾ ಮನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಟ್ಟಣ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣಿಕೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣಿಗೆ 'ಅಟ್ಟಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಕೋಳ (?) : ಧನವೆಲ್ಲ ಸವೆಯೆ ವೇಶ್ಯಾಮಾತೆ ಬಿಡದೆಯಾತನ ಕಾಲಿಗಟ್ಟಣೆಯ ಹೊಲಿದು ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ಸುತನುವಿನಿಂದಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೬೧). [?]

ಅಟ್ಟಣೆ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಿದ್ಧತೆ ; ಏರ್ಪಾಡು : ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇಳಿತೋ ನಿನಗೆ ? ಹೇಳು, ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಮದುವೆಯ ಅಟ್ಟಣೆ ಮಾಡಬಹುದೋ (ಸೋಲು. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟತಾಳ, ಅಟತಾಳ, ಅಡತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ : ಧ್ರುವತಾಳಮಟ್ಟತಾಳಂ ತ್ರಿಪುಡಂ ರೂಪಕ (ಛಂದಸ್ಸಾ. ೫–೧). **ಅಟತಾಳ** : ವಿದೂಷಕನು . . . ಅಟತಾಳಗತಿಯಿಂದ ಅಂಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಯೇಟುಗಳಂ ಬಡಿಯುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩–೧೬). **ಅಡತಾಳ** : ಬೇಗದಿ ಧ್ರುವಮಠಿಯವು ಪಡಿಮಠಿಯವು ಯೇಗ್ಯೆಯ್ಯಲಡತಾಳಗಳು (ತರ್ಕಕಾ. ೭–೫೬). [ಸಂ. ಅಷ್ಟತಾಲ (ಅಷ್ಟ + ತಾಲ)]

ಅಟ್ಟತೆಂಗು (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ತೆಂಗು$_2$]

ಅಟ್ಟದೆಱೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೆರಿಗೆ ; ಹಿರಿಯ ಸುಂಕ (?) : ಕನಕಸೇನ ಭಟ್ಟಾರಗ್ಗೆ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೆಱೆಯುಂ ಕುಱುದೆಱೆಯುಮುಟ್ಟ ಸಾಮನ್ತದೆಱೆಯೆಲ್ಲವಮ್ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦–೧೦ ; 909). ಪೆಜುರ್ಗಂಕೆ ಹೋ. ℙ "Tax on upper rooms" [= ಅಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ] ಎಂದು ಶಾಸನದ ಸಂಪಾದಕರು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬೆಟ್ಟ (?) : ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ . . . ಮುಟ್ಟ ಮೇದವು ಹುಲ್ಲನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೪–೯) ; ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಟ್ಯೋಳೆ ನಿನ್ನ ಹರಸಿದೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೬). ಅಟ್ಟಡವಿ ಹೋ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಟ್ಟಮುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಮಡಿ ಮಾಡು ; ಎಂಟರಷ್ಟು ಮಾಡು : ಡಂಬಕಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡನು ಕೃಷ್ಣ . . . ಕೆಟ್ಟನೆಂದರು ಇಲ್ಲ, ಕ್ಲೇಶಬಟ್ಟರು ಇಲ್ಲ, ಅಟ್ಟಮಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಡಸಿ] ನಿಷ್ಠೂರ ಆಡಿದಡಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫–೧೩೮–೨).

[ಅಟ್ಟ$_0$ (< ಸಂ. ಅಷ್ಟ) + –ಮಡಿ$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಲಾಟ (ನಾ). ಬಯಲಾಟ : ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಅಟ್ಟಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೭). [ಅಟ್ಟಲು + ಆಟ]

ಅಟ್ಟಲು (ನಾ). ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೇದಿಕೆ : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚಾಪೆ, ತಟ್ಟು . . . ಗೋಣಿಯ ಚೀಲಗಳು ಆಟದ ಅಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದುಗಡೆ ಹರಡಿಕೊಂಡವು (ಚೆಳುಮ. ೨೧೯). [~ ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟಲೆ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟವಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ದೊಣ್ಣೆ (?) : "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ– ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಬಡಿ$_2$]

ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಟವಣೆ$_1$, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಅಟ್ಟೈವಣೆ, ಅಠವಣೆ$_1$, ಅಠಾವಣೆ, ಆಠವಣೆ, ಟವಣೆ, ಠವಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ (ಮತ್ತು ಕಳೆಯುವ) ಲೆಕ್ಕ (ದಕ. ÷). ೨. ಭೂಕಂದಾಯ. ೩. ಭೂಕಂದಾಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸರಕಾರದ ಶಾಖೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರವರ್ಗ ; "ರೆವೆನ್ಯೂ" ಇಲಾಖೆ : ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಜನಕ್ಕೆ ಬಂಧುಮಿತ್ರರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಳಕ್ಕಿರುವ ಜನಗಳಂ ವಿಚಾರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದರೆ . . . ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಟ್ಟವಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಮಂ ನೇಮಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಕೂಡದು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೮). **ಅಟವಣೆ$_1$** :.೧,೨ (÷). **ಅಟ್ಟಾವಣೆ** : ೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೋಲೀಸು, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಂಗಡದವರು ಅನೇಕರು ಚಾಕರಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೆಲಸಿ. ೨೦೩). **ಅಟ್ಟೈವಣೆ** : ೧. ಕಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಟೈವಣೆ, ಅಡ್ಡಿಕೆ . . . ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವತೋ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ವೀರಭದ್ರ

ದುರ್ಗದ ಅಠ್ಮ[ಟ್ಟ]ವಣೆಗೆ ತೆಜುವ ಬೀಡು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಊಳಿಗ ಮಾನ್ಯ . . . ಇದಜಲ್ಲಿಯುಂ ಅಠ್ಮ[ಟ್ಟ]ವಣೆಗೆ ಸಲುವ ವೈರು ಸುಂಕ ಪೊಂಮು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೬೩, ೧೭೨ ; 1724) ; ಅಠ್ಮ[ಟ್ಟ]ವಣೆ ವಗೈರೆ ಸ್ಥಳ ಖರ್ಚು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಮಹಾವಂ. II. ೬೭). **ಅಠವಣೆ$_1$**: ೨. ಕರಣೀಕರ ಅಠವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೦ ; 1430). ೩. ಚಿಕಅಠವಣೆಯಾ ಮಾದರರ್ಸನ ಬರಹ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೮೦–೭೮ ; 1460) ; ಅಠವಣೆ ವೆಂಕಟರಮಣಪ ಕಂದಾಚಾರದ ನಾರಾಸಿ (ಎಕ. XII. ಪಾವುಗ. ೬೦–೨೭ ; 1705) ; ನೀನು ಮಾಡಿಯಿರುವ ಮಸೀದಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಠವಣೆಯಿಂದ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ . . . ವರಹದ ಮೇರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬರುವದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮–೭ ; 1763). **ಅಠಾವಣೆ** : ೩. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸುಬೇದಾರ್ರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಜನ ಊಳಿಗದವರು ಅಠಾವಣೆ ಕಂದಾಚಾರ ಎಂಬ ವರ್ಗದವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸಕತೆ. ೭೯). **ಆಠವಣೆ**: ೨. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). **ಟವಣೆ** : ೧. ಸಿಕ್ಕಿದ ನಲ್ಲಳು ಮುನಿದ ನಲ್ಲನ ಮುಂದೆ ಬಿಕ್ಕಳಿಸುತ ನುಡಿವಂತೆ ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ ಕೊರಳು ಕುಣಿದು ದನಿಯಿಕ್ಕುವ ರಾಗ ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಚ. ೫–೬೩) [ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ = ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ] ; ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧನಿಕರಾದವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಓನಾಮದಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ಓದುವುದು, ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಬರೆಯುವುದು, ಟವಣೆ ಹಾಕುವುದು, ಕಳೆಯುವುದು, ಇಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಮಠಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೨೭) ; ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಹಣ ನೋಟಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಟವಣೆ ಶಾನಭೋಗನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ. ೩). ೪. "ಸುಳ್ಳು, ಮೋಸ, ಕಪಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ) ; ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತಿಹನು ಭವಣೆಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನೀ ಮಾತು ಟವಣೆಯಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧). **ಠವಣೆ**: ೧. ಅಂತು ಸುಘೋಷೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಳೆಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರಂಮಾಡಿ ಠವಣೆಯೆಂಬ ಪವಣಜಿಿದು ಪೊಯ್ದು (ಮಹಾನೇ. ೫–೧೪೮) ; ಇಮ್ಮಡಿಸಿ ಠವಣೆಯಿಕ್ಕಲು ಘಂಪುನೆ ತಾಂ . . . ಇಮ್ಮಡಿಸಿ ಠವಣೆಯಿಕ್ಕಿದ ವಿವರ (ವ್ಯವಹಾ. ಹೇಜಿನ ಲೆಕ್ಕ) ; ಹೊನ್ನ ಠವಣೆಯ ಕೂಡಲಘುವದು ಬೆನ್ನ ಬಿಡುವುದೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೧೦) ; ಉಭಯರುನ್ನತ ಗೆಲುವಿನಲಿ ಧೂಳಕ್ಕರಿಚ್ಚೆಯ ಠವಣೆ ಮುಗ್ಗಿಗಳ (ಜಿನಭಾ. ೭–೩೨). ೫. ಮೊತ್ತ ; ರಾಶಿ : ತವಕವೆಂದೇ ಕಾಗೆ ಬಳಗದ ಠವಣೆಯೆನಿಸುವ ಕಂಡ ನರರಿಗೆ ಕವರಿಕೊಡುವಾ ದಾನವದು ತಾಮುಸದಾನವದುಯೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦–೨೪).

[ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅಠವಣ್ = ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ. P ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಟ್ಮವಣೆ – ಇವುಗಳ ಆದಿಸ್ವರ ಲೋಪದಿಂದ ಟವಣೆ, ಠವಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಸಂ. ಸ್ಥಾಪನ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಠವಣೆ ಮತ್ತು ಟವಣೆ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಆಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಇಲಾಖೆ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ, ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಕಚೇರಿ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕಚೇರಿ]

ಅಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್, ಟವಣೆಕೋಲ್, ಠವಣೆಕೋಲ್ (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಓದುವಾಗ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ; ಅಂಥ ಪೀಠದ ಪಾದ. P (ಶಬ್ದವಿ. ೪೫, ೪೬ ನೋ) : ಇರ್ದನಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಮೇಲೆಸೆದಿರ್ದ ವೀರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಶಾಸನಂಬರೆದ ಪೊತ್ತಗೆಯಂತಮರಾಪಗಾತ್ಮಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೬). **ಟವಣೆಕೋಲ್** : ಹೊತ್ತಗೆಯ ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಲೆತ್ತಿದ ತೆಜದನ್ತೆ ಸರದ ತನ್ದಲು ತನುವಂ ತೆತ್ತಿಸಲ್ಕ ಮರಕಾಂತಾ ಜತ್ತಕಿಯ ರುಯ್ಯೆ ದೇಕಂ ನಾಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೮–೩೦ ; 1149). **ಠವಣೆಕೋಲ್** : ಶ್ರಿತರತ್ನಪೀಠವಾಲಂಬಿತ ಲಂಬನ ಸಮಿತಿ ನಾಲ್ಕುಮನುಯೋಗದ ಸಂಗತಿಯೆನೆ ಮಣಿಖಚಿತಮದೇನತಿಶಯಮಾದತ್ತೊ ಠವಣೆಕೋಲ್ ಯತಿಪತಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೩೪) ; ಸೆಳೆ ಮಂಚದ ಕಾಲೆಂಬ ಠವಣೆಕೋಲೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಪಾಸೆಂಬ ಕವಳಿಗೆಯೊಳೆಳಜಾವನೆಯವಯವಮೆಂದೆಂಬ ಲಸತ್ಪುಸ್ತಕದೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೮–೫೮).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕೋಲ್]

ಅಟ್ಟವಿಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆ : ಅಟ್ಟವಿಧಕರ್ಮ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[೦]ಬಠಿಗೊಂಡು (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೫ ; 915). [ಸಂ. ಅಷ್ಟವಿಧ (ಅಷ್ಟ + ವಿಧ)]

ಅಟ್ಟವೆ$_1$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮೆದೆಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವೇದಿಕೆ, —ಅಟ್ಟ (ದಕ. ೩).

[~ ಅಟ್ಟ$_1$. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಮಿ ; ತುಳು. ಅಟ್ಟಿಮಿ]

ಅಟ್ಟವೆ$_2$ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿ : "ಇತ್ವಕ್ಕೆತ್ವಂ : ಅಷ್ಟಮಿ–ಅಟ್ಟವೆ" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಮಿ]

ಅಟ್ಟಸ, ಅಟ್ಟಾಸ (ನಾ). ಆಡಂಬರ; ಠೀವಿ : ಮತ್ತಮೊರ್ವಳ್ ಅಟ್ಟಸದ ಜಗದಿಟ್ಟಿ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ತುಱುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩–೧೫) ; ಒರ್ವಳಟ್ಟಸದಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೋಜಮಟ್ಟಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪–೯) ; ಅಂದಿನ ನನ್ನಟ್ಟಸವನ್ನು ಬಗೆಯಲಳವೆ ಅವ್ವಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩–೨೧). **ಅಟ್ಟಾಸ** : ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿಹರೊಳಾಗದಟ್ಟಾಸವಾವೋದ ಸತ್ಪಾಲನೆಲೆ ಸಾರ್ವಹಿತವ (ಜಿನಮು. ೨೩–೧೭). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಹಾಸ. / ಮರಾ. ಅಟಾಸ್]

ಅಟ್ಟಹನಸು (ನಾ). (ವೇದದಲ್ಲಿ) ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವ ಹನಸು ; ಅನುವಾಕದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿಯತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹನಸು : ವೇದಮುಮನುದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ರಸಮಯ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯ ಸುಸ್ವರಂಗಳಿಂ . . . ಪದಪಾಳಿ ಸುಜಟಾಕ್ರಮಂ ಬಳಿಕಟ್ಟಹನಸೆಂಬಿನಂ ಲೋಕದಾ ಜನಂಗಳು ನೋಡೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೭–೨೧, ೨೨). 'ಹನಸು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಹನಸು]

ಅಟ್ಟಹಾಸ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು : ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ಮೀಲಿತಮಟ್ಟಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨) ; ಅಡತೊಡಗಿದನಟ್ಟಹಾಸದಿಂದಂ ಮಸಗಿ (ತಿರುರ. ೨೮–೬) ; ಆ ಸಿಂಗಂ . . . ಗಾಸಿಮಾಡದೆ ಪುತ್ರನಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡಟ್ಟಹಾಸದಿಂ ಮಾನವರ ತೆಜದಿಂದೆ ನುಡಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೩೪). ೨. ಆಡಂಬರ; ಠೀವಿ : ಈತನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನ ಗೌರವದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಉನ್ನತಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಬರಮಾಡಿದನು (ಕಲಾಧ. ೯೨) ; ಅವನು ತುಂಬ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಟ್ಟಸ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಟ್ಟ$_1$ + ಹಾಸ)]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ನಗು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಳಲ್ವಂತೆ ಮಾಡೆ ಪೊರ್ಕುಳ್ ಸುಳಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ವೆ ಕಿಱುದೆರೆಯ ಮುಱುಕಮಂ ತ್ರಿವಳಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೮). [ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಗೆಯ್]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್: ಅತುಳಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಲಯಮಾದೊಡಂ ಭಂಗಸಹಿತಮಾಗಿರ್ಪುದೆಂದು ಅವಿರಳ ಪಯೋನಿಧಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡುವಪೊಲಿರ್ದುದಾ ಪುರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೫). [ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಟ್ಟಹಾಸಕ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ; ಕುಂದಪುಷ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಹಾಸಗಾಱ (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮನುಷ್ಯ; ಶೀವಿಯಿಂದ ಮೆರೆಯುವವನು (ಕ). [ಅಟ್ಟಹಾಸ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟಹೆರಳೆ (ನಾ). ಹೆರಳೆಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ. [ಅಟ್ಟು$_3$ + ಹೆರಳೆ (< ಪೆರೀಳೆ)]

ಅಟ್ಟಳ$_1$ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಳ$_2$ (ನಾ). ಮೆರೆತ; ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವನ ಅಟ್ಟಳವೆಲ್ಲವೂ ಹತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಗಳೀಚೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟಳವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಇಱಿದ ಛಾಯದಲುಗಿದ ಕರುಳಿನಲಱಿಚುತಿರ್ದವು ಕರಡಿಗಳು ಹೊಂಗಱಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಲಿಗಟ್ಟಳವಾಱಿ ಹಲುಗಿರಿದು ಒಱಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೨೦). [ಅಟ್ಟಳ$_2$ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಟ್ಟಳಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾವಲಿನ ಗುಡಿಸಲು; ಮಂಚಿಕೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿವನಕ್ಕೆ ತಳಿಗಳಂ ಹೆಣೆದ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆ ಸಳಿಕದಟ್ಟಳಿಗೆಯಿಕ್ಕುವ ಬೆಚ್ಚುಗಳನಿರದೆ ನೆಡುವ (ಸಮ್ಮುಕಾ. ೧-೨೪). ೨. ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿ; "ಗ್ಯಾಲರಿ": ಅಟ್ಟಳಿಗೆಯನು ಮಾಡಿಸಿದನು ಮುಗಿಲನು ಮುಟ್ಟುವಂದದೊಳಾ ಜನಗೆ (ಗೋಮುಚೇ. ೧೬-೪೩); ಗಟ್ಟಿಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲಿನ ಅಟ್ಟಳಿಗೆ ಏರಿ, ಸಾಟ ಇರದೊಡ್ಡೋಲಗದ ಸೊಬಗು ಮಾರಿ (ಕವಿಪು. ೨೧). **ಅಟ್ಟಣಿಗೆ**: ೩. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಅಟ್ಟಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೭). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ. / ತುಳು. ಅಟ್ಟೊಳಿಗೆ]

ಅಟ್ಟಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಭೂರ್ಭುವರ್ಭುಗಿಲೆಂಬಬ್ಬರವಿರದ[ದಿ ?]ಟ್ಟಳಿಸಲ್ಕಂಡೆಲೆಲೆ ಜಯಜಯತುಬುಬುಬೆಂದು ಗಣೇಶ್ವರರುಲಿಯೆ (ವೀರೇಚ. ೨-೩). [ಅಟ್ಟಳ$_1$? + -ಇಸು$_1$]

ಅಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಟಣ, ಅಟ್ಟಣೆ$_1$, ಅಟ್ಟಲೆ, ಅಟ್ಟಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಾವಲುಗಾರರು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೊಠಡಿ; ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: "ಅಟ್ಟಃ ಅಟ್ಟಾಳಕಃ -ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೯೫); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯ್ದಿದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರಮನೆಯ್ದಿದಟ್ಟಳೆ ಪೆಂಪುದ್ಯೋತಿಸೆ. ಪುರವಿಳಿಪುದು ಭೋಗಾತಿಶಯದ ಭೋಗವತಿಯನಮರಾವತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೬); ಅಟ್ಟಳೆಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಣೆಯೊ]ಸುರರ ನಗರಕ್ಕೆ ದಾಳಿಡಲು ತಂದಿಟ್ಟ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೋ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೭); ಅಗಳುಗಳಾಳುವೇರಿಗಳು ಡೆಂಕಣಿ ಅಟ್ಟಳೆ ಕೊತ್ತಣಂಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಳು ಕೋಂಟೆಯೆಂದೆನಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೫ ; 1355) ; ಅಟ್ಟಳೆಯಲಿಟ್ಟಳಿಸಿದರು ಘನಶಾಲಾಸುವೀಧಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೨); ಕೋಟೆಯ ನಾಲ್ಕು ಅಟ್ಟಳೆಗಳ ಮೇಲೆ (ಬೆಟ್ಟಪ. ೬೪-೮). **ಅಟ್ಟಣ**: ೧. ನಿಱಿಯುಡಿಗೆ ಸುತ್ತುಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಗಳು ತೋರ ಪೊಱವಾಱಿ ಕೊತ್ತಳಂ ಪಱಿಮೆಗಳೆಱಪ ಸೋಗೆದುಱುಬು ಮುಗಿಲಟ್ಟಣಂ ಮುಡಿದ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯೆಸಳೆ ಕೊರ್ದಸಿಗಳು (ಭಕ್ತಾಚ. ೨-೮); ಆಡಿಗಟ್ಟಣವೇಕೆ ಬೋಡಂಗೆ ಕಚ್ಚೇಕೆ ಕೋಡಗನ ಕೈಗೆ ಬಳೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೭೪). **ಅಟ್ಟಣೆ$_1$**: ೧. ಶಿವನಾಗಮನೆ ನೆಗೆದ ಬಿರುದಿನಟ್ಟಣೆಯದಕೆ ಶಿವಪುರಾಣಂಸವೆದ ಬಾಗಿಲುಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨); ಎಣಿಸಬಾರದ ವೃಷಭಕೇತನಂಗಳ ಅಟ್ಟಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಟ್ಟಳೆ, ನಟ್ಟಲೆ]ಗಳ ಕೊತ್ತಳದೊತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳಸ ಕೋಂಟೆಗಳ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫); ಮಿಗಿಲೆನಿಪಟ್ಟಣೆಯಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವ ಪತಾಕೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨೦); ಗೋಮೇಧಿಕದ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಯ ಸಾಲುಗಳ (ಕೋಗಯ. ೩-೭). ೨. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ನರ್ತನ ಮಾಡಿದರು (ನಡೆವಾ. II, ೧೫೫೯). **ಅಟ್ಟಲೆ**: ೧. ಬಲವದ್ವಜ್ರಕವಾಟಮೆರ್ದೆಗಳ್ಕಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಗಟ್ಟಲೆ[ಗಳ್ ಸಾಲ್ವುದು] ವೈರಿವೀರರಸಮುಂ ತೂಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೭); ಅಟ್ಟಲೆಯೇಱಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರೆಂದು ಮುಮ್ಮುಗಿಲ ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಳೆದಾಡುತಿಪ್ಪಾಗಸವಟ್ಟೆವಂಗಳ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೧). **ಅಟ್ಟಳ$_1$**: ೧. ದುರ್ಗದ ಅಟ್ಟಳಕೊತ್ತಲುಗಳಿಂದಲೂ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬-೨೦). [~ ಅಟ್ಟ$_1$. / ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲ]

ಅಟ್ಟಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿರು; ದಟ್ಟವಾಗಿರು: ಬಟ್ಟಲು ಪಿಡಿದು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದರಿಲ್ಲ ಅಟ್ಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾ]ದಡವಿಯೊಳು ಕುಳಿತರು ಇಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಠಲ ಕೊಟ್ಟವರಿಗುಂಟು ಕೊಡದವರಿಗಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೩-೧೬-೩). 'ಅಟ್ಟಡವಿ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು: ಅಟ್ಟಿತ್ತೊಂದು, ಓಡಿತ್ತೊಂದು, ಮುಟ್ಟ ಹಿಡಿಯಿತ್ತೊಂದು. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿದಾವುದು? (ಅವಚಂ. ೧೩-೫೪). [ಅಟ್ಟು$_2$+ ಆಟ + -ಇಕೆ$_2$]

ಅಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವಳು (?): ಅಟ್ಟಾಡಿ ಮುಂಡೆಯರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಳುವರು ಕೇಡ ನೋಡಿ (ಕಾಲಸಂ. ೮೫-೪). [ಅಟ್ಟು ('ಅಡು$_1$' ಇದರ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪ) + ಆಡು$_1$ + -ಇ$_3$]

ಅಟ್ಟಾಯ (ನಾ). ದುಡಿತದಿಂದ ಬಂದ ಆದಾಯ; ದುಡಿಮೆಯ ಪ್ರತಿಫಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$? + ಆಯ$_1$]

ಅಟ್ಟಾಲ, ಅಟ್ಟಾಳ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: ಆಕಾಶಾಂತಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲಂಗಳೊಳ್ ಕೇತನಾನೀಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೪); ಎತ್ತುಗಲ್ ಪಿರಿಯ ಡೆಂಕಣಿ ಸೂಸುಡೆಂಕಣಿ ಸಮುತ್ತುಂಗಲಸಿತ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲವಮರ್ದ ಕೈಗೆತ್ತರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೧). **ಅಟ್ಟಾಳ**: ೧. "ಪುರಗೋಪುರಮಕ್ಕು[ಮಟ್ಟ]ಮಟ್ಟಾಳಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೭-೬); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಕಡೆಯಲೆಂದು ಪಾಳ್ಗಡಲೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದ ಮುಂದರಗಿರಿಗೇಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಪೊನ್ನಕೋಂಟೆ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೧); ಅಟ್ಟಾಳಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ನೋೞ್ಪ ಲತಾತನ್ವಿಯರಂಬರೇಚರಿಯರೆಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೭). ೨. ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಮನೆ; ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ನೆರೆದಟ್ಟಾಳಂಗಳೊಳ್ ನೋಡುವ ನಗರಜನಕ್ಕಾವಗಂ ಕೋಲನಾಂತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೯). 'ಅಟ್ಟಳೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾಣಿ, ಅಟ್ಟಾಲಂ, ಅಟ್ಟಾಲೈ; ತೆಲು.

ಅಟ್ಟಾಲಮು, ಅಟ್ಟಾಲಕಮು. P ಇದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದು. ~ 'ಅಟ್ಟು₁']

ಅಟ್ಟಾಲಕೆ, ಅಟ್ಟಾಳಕ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಾಲ ೧ : ಅಲಂಘ್ಯಮುಮಭ್ರಂಕಷ ವಿವಿಧಾಟ್ಟಾಲಕಮುಮೆನಿಪ ಕನಕಪ್ರಾಕಾರದಿಂದೊಳಗೆ (ಪಂಶಾಮಾ. ೧–೧೧೬ ವ). **ಅಟ್ಟಾಳಕೆ** : ತಜ್ಜನಪದಮಧ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಪರಿಖಾವಪ್ರಪ್ರಾಕಾರಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಳಕಾಳಂಕೃತಂಗಳಪ್ಪ ರಾಜಧಾನಿಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ) ; ಸುಕುಮಾರ ಗೃಹದ್ವಾರ ಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಳಕ ಪ್ರಾಸಾದ ಕೂಟ ಕೋಟಿಗಳನೆಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟಾಲ ೧ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ನಾಲ್ಕು ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಆ ಮಂಟಪವು ಬಹು ರಮ್ಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೮೨). ೨. = ಅಟ್ಟಾಲ ೨ : ನಗರದ ಶ್ರೀಮಂತರು, ವಣಿಕ್‌ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಸರದಾರರು ಬಲಬೀದಿಯ ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವರು (ದೂಲೇಖಾ. ೩೧). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ]

ಅಟ್ಟಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸ 'ಅಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸುರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಭಯಂಕರ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಂದರ್ಪನೆಚ್ಚೆಚ್ಚೆಂತುಂ ಕೈವಾರದಟ್ಟಾಸುರವೆನೆ ಮುನಿದೆಚ್ಚುಟ್ಟ (ಪಂಶಾಮಾ. ೯–೮೪) ; ಈ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಅಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯–೮). ೨. ಅತಿ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸ್ಥಿರಬದ್ಧಮತ್ಸರರ್ ಭೀಕರ ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿಘಟಿತ ರದ್ಪುತರಟ್ಟಾಸುರರ್... ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ದಪ್ಪರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೨).

ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗು, ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡು = ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸು; ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು : ದೋಷಿಗಳ ಕಣ್ಗೆಯಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗಿದಂತಾಶಾಸಮೂಹನಂ ನುಂಗುವಂತೆ ... ಮಿಾಸೆ ತಲೆನವಿರ್ಗಳತಿಭಯಮನುಗುಳೆ (ಸಾನಂಜ. ೫–೬) ; ಜೀವಿಸೆನಾನೆಂದು ನುಡಿಯಲಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಂ ಭಕ್ತನೊಡನೊಡನೆ ಕಟಕಿಗಳನಾಡುತಿರ್ದಂ (ರುದ್ರರ. ೫೮–೧೮). [ಅಟ್ಟು₁ + ಅಸುರ₁]

ಅಟ್ಟಾಳ 'ಅಟ್ಟಾಲ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳಕೆ 'ಅಟ್ಟಾಲಕ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಆಳು : ಐವರಟ್ಟಾಳುಗಳ ಯೌವನದ ಹಿಂಡುಗಳ ತವಕದಿ ಹೊಯ್ದು ನಿಂದಾತ ಜಗದೊಳಗೆ ದೈವ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೬). ೨. ಆಳಿನ ಹಿಂದೆ ಕಳಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು₂ + ಆಳು₂ (< ಆಳ್₂)]

ಅಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಬತ್ತುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದನಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು₁ + –ಇಗ]

ಅಟ್ಟಿಗಾಲಿಗ (ನಾ). ಅಗಸರವನು (ಕಿ). 'ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋ ಜೋ ಆಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ ಚಕ್ಕಳಗುಕ್ಕಳು ಗೋಲಿತೇವು(ವಿಸ್ಕೋಸು. ೧೯–೩). 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ', 'ತಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ನೇರ ಎದುರು : ಬಂದು ಬಲಾಢ್ಯಕುಮಾರನಟ್ಟಿದಿರೊಳು ನಿಂದ ನಿಶಾಚರ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೦).

[ಅಟ್ಟು₂ ? + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ತಬ್ಬುವುದು; ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವುದು ; ತೆಕ್ಕೆ.

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕು = ತೆಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೮) ; ಮೋನಳು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದವಳೆ, ಅವನಿಗೊಂದು ಮುದ್ದುಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಳ್ಳುಜೇ. ೭). [?]

ಅಟ್ಟಿಯ (ನಾ). (?) : ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಅರಸರ್ಕ್ಕದಪ್ಪ ×× ಎತ್ತಿಸಿ ದಟ್ಟಿಯಮಿದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಿರ್ಕ್ಕಜಿನಿ ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮–೬ ; ಸು. 753). [?]

ಅಟ್ಟಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಗೆ; ಪಾಕ.

[<– ತುಳು. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಲ್ = ಅಡಿಗೆ ಮನೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ (?) : ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುವಂದೊಡೆ... ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂಪಟ್ಟಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತಿ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟಲೀ]ಸದೆ ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೬ ವ).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ = ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಪುಂಡು ಸಾವಂತನನ್ನು ಗೋವೆ ಸರಕಾರದವರು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಿ). ೨. ಪಡೆ; ಸಂಪಾದಿಸು : ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಜಯಂತ. ೬೯). **ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು : ಕಾವಲುಗಾರನು ಕಳ್ಳನನ್ನು ಬಹುದೂರದ ವರೆಗೂ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು₁ + –ಇಸು₃]

ಅಟ್ಟಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ಲೇಸಾಗಿ ಬೆಂದ ಬಾಡಂ ಬಾಸಣಿಸಿಟ್ಟು ದನೆಯಮೃತಮತಿಗಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಯಶೋಚ. ३–२०). [ಅಟ್ಟು₂ + –ಇಸು₃]

ಅಟ್ಟಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತು ; ಒಣಗು ; (ನೀರು) ಇಂಗು : ಹಾಲಗೆರೆ ಅಟ್ಟಿಸಿತೆಂದರೆ ಊರೊಳಗಿನ ಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವೊಣಗುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೪೫೫) ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವದು ; ಸಮುದ್ರಗಳು ಅಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಹೋಗುವವು ; ಸರೋವರಗಳೂ ಹೊಳೆಗಳೂ ಒಣಗಿಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೬೬). ೨. ಕಾಯಿಸು ; ಕುದಿಸು ; ಕುದಿಸಿ ಇಂಗಿಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಹಸಿದಿದ್ದಾನೆ, ಆತನಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಸಿದ ಹಾಲುಕೊಡು (ಪದ್ಮನ. ೧೮೯) ; ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಪ್ತಜ್ವಾಲೆಯು ಎದ್ದು ನಾಲ್ಕೂ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸೀಕರಿಯುವಂತೆ ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು. ಶರೀರದ ಮಾಂಸವೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಜಯಂತ. ೩೨೨).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ=ಒಣಗಿಸಿಕೊ ; ಸೊರಗಿಸಿಕೊ : ಆರಬನು ಕುದುರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ –ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಇಂದಿನ ತನಕ ಜೀವಾ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿ, ಈಗ ಎರಡನೆಯವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಕೊಡಲಿ! (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೨). [ಅಟ್ಟು₃ + –ಇಸು₃]

ಅಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು ; ಅಂಟಿಕೊ : ನೂಂಕೆ ಬೇಟಕಾಜನ ಮನವಟ್ಟಿ ಪತ್ತುವುದು ಬೇಟವಿದೇಂ ವಿಪರೀತವೃತ್ತಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ४–೧೦೩) ; ಕಾಡ ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಚಿಣದಿಂ ಪೊಲಸಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಜೀವಡೆಗಳ ಪುಣ್ಗಳಿಂ ತೊರೆವ ನೆತ್ತರ ಕಯ್ ನಡುಗಲ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪) ; ಲಲನೆಯರೊಲ್ಲದೊಡಂ ಸಿರಿ ತೊಲಗಿದೊಡಂ ಪೋಗದಟ್ಟಿ ಕುತ್ತಂ ತನ್ನೊಳ್ ನೆಲಸಿದೊಡ ಮಂತು ಮುನ್ನಿನ ಕೊಲೆಯಲೆದಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೩೭) ; ನರಗೆ ಬಂದಟ್ಟದ ವ್ಯಾಧಿಯು ನಿಲಲುಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨).

ಅಟ್ಟಿ ಕೊಟೆ ನಾಱು = (ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ) ಸಹಿಸದಷ್ಟು ದುರ್ವಾಸನೆ ಬೀರು : ಜಲಧಿಯೊಳು ಕಪ್ಪೆ ಸತ್ತೊಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟ ಕೊಟೆ ನಾರ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೪೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; ಕೋಲಾ. ಆಟ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಟ್. P ಅಟ್ಟು₁ > ಅಂಟು₁ ?]

ಅಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಹೋಗು ; ಬೆಂಬತ್ತು : “ಅಟ್ಟು –ಅನುಧಾವನೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ದೊನ್ನಮಾರನ್ ಚೋಱದ ನಚ್ಚಿಯ ನ್ನೊಳ್ತೊಟ್ಟು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ ದಣ್ಡು × × × × ಪೋದಟ್ಟಿ ರಟ್ಟವಾಡಿಯ ಬೆಸವೆತ್ತು (ಎಕ. X, ಗೌರಿಬಿ. ೭೬–೩ ; ಸು. 750) ; ಕದಿ[ಡಿ]ತಲೆಯಿಂ ದಟ್ಟಿ ನಾಲ್ವರಾನಿಱಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೫–೧೨ ; 900) ; ಎಚ್ಚ ರಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೪) ; ಬೇಡನೊಂದು ಪುಲಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟಿ ವರೆ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂ ದೆಸೆಗಾಣದೆ ಪುರಾಣಕೂಪದೊಳ್ ಬಿರ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೮–೧೫) ; ಎಡಱಿದರನಟ್ಟಿ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಱಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳ್ (ಶಮುದ. ೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಓಡಿಸು ; ಹೊರಕ್ಕೆ ನೂಕು ; ಬಲಾ ತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಳಿಸು : ಮನೆಯಿಂ ಪೆಂಡಿತಿಯನಟ್ಟಿಕಳೆದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೭–೧೬); ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ ಮರುಳ್ಪಡೆಯನಟ್ಟುವ ಸಿದ್ಧಗಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೧೦ ; 1033 ?) ; ಕೞ್ತಲೆಯನಟ್ಟುವುದಯಾದಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶವಂಪದಿನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ವರ್ಧಪು. ೨–೪೮ ವ) ; ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವ ರಟ್ಟಿದರೆ ಮುರಿವಿಂದ ಜಾಜುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೦) ; ಸಂದೇಹವ ನಟ್ಟಿದಳಿನಿತಿಲ್ಲದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೬) ; ವೇಣಕ್ಕನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿ ಸದೆ ಅವನನ್ನು ದೇಸಗತಿಯ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದರು (ಗಂಮಾಯಿ. ೭೩). ೩. ಕಳಿಸು ; (ದೂತನನ್ನು) ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ನೆಕ್ಕುನ್ದಿನಾಡನಿಱಿಯಿ ಮೆನ್ದು ಅಟ್ಟಿ ಬಾಣರಸರಾ ದಣ್ಡು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦–೭; 890) ; ಪರಚಕ್ರಭೂಪರಟ್ಟಿದ ಕರಿಗಳ್ ಬಿಡುತರ್ಪ ಮದದ ಪೊನಲಿಂದೆತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೧) ; ಅಟ್ಟಲೆವೇೞ್ದನವರ್ಗೆ ಶಾಸನಹರರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೦) ; ಅನ್ಯನಾರಿಗೆರೆದಟ್ಟಿದಡಂ . . . ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೩೨ ; 1122) ; ಸಸಿಯಟ್ಟಿದ ಪೂವಂ ಮುಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೩) ; ಬೊಪ್ಪನವರಟ್ಟಿದರೆ ಶಿವ ಶಿವ ತಪ್ಪ ನೆನೆವರೆ ಭೀಮ ಸೈರಿಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೩೨); ದೂತನನಟ್ಟಿದ ವಿಜಯಾಪುರವರ ಭೂತಳೇಶನ ಬಳಿ ಗಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೨); ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು (ಮಣಿಸ. ೪೬). ೪. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು, —ನೀಡು : ಕಿವಿಗಳನೊತ್ತಲ್ ರಕ್ತಂ ಬರುಪ, ಕಣ್ಗಳ್ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಱುಹ, ನೀರಂ ಕುಡಿವಾಗಳ್ ಮುಸುಡ ಅಟ್ಟಿ ನೀರ್ಕುಡಿಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೫ ಟೀಕು). ೫. ಎರೆ ; ಹೊಯ್ಯಿ ; ಬಡಿಸು : ಹಾಲನಟ್ಟಿ ಹಾವ ಸಲಹಿ ದಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನಯ ಉಚಿತಕೆ ಹಾಳಾಹಳವ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೨೭) ; ಆರೋಗಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿದೋ ಸೀಯಿತ್ತೊ ತುಪ್ಪವನಟ್ಟಿ ನೆಂದೋ ಕುಡಿಯಲಱಿಯೋ (ಬಸಪು. ೧೪–೯). ‘ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$’, ‘ಅಱಿಯಟ್ಟು’, ‘ಎೞ್ಬಟ್ಟು’, ‘ಬೆನ್ನಟ್ಟು’ ಪರಾ.

ಅಟ್ಟಿಡರ್ = “ಸಾಹಸದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನೆಟ್ಟಿ ನಿನಿಸಂ ಪಿಂಮೆಟ್ಟಿ ದಟಿವಟ್ಟಿಡರೆಯಟ್ಟಿಳಿವರಂ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಪುಯಿಲಿಟ್ಟರೆನೆ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೩). **ಅಟ್ಟಾಡು** = ಗದರಿಸಿ ಮಾತಾಡು : ಸಿಟ್ಟಿನಿಂ ತನ್ನ ಮೊಲೆಪಾಲ ತಾಂ ಪೀರ್ದಪುದು ಕೆಟ್ಟಗುಣಮಿದರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿತೆಂದಟ್ಟಾ ಡುತಂ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೧೧). **ಅಟ್ಟಿಕೊ, ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್** = ೧. ನಡಸು ; ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಪೊೞಲಿಂ ಬಂಡಿಯನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ಕಸನಿರ್ದೆಡೆಗೆಯ್ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೭ ವ) ; ಆಳು ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಂಜೆ ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗದರಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಭೀಷ್ಮನನ್ನು . . . ಸಂತವಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಲು. ೨೬) ; ಮಗುವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ, ನಿದ್ದೆ ಮಾಡು ವಾಗ ಬೆಚ್ಚುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅಟ್ಟಿ ತಿನ್** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹಿಂಸಿಸು, —ಪೀಡಿಸು : ಮಗಳೇ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಮನೆ ಬಗೆವಂದೆನಗಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಪೞುವಾ ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೪೩) ; ಚೇರರನಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಮಾಕಾಳಿ . . . ವೀರ ವಿಷ್ಣುಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೭ ; 1218). **ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ** = ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ : ಸಾಳುವನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೧ ; 1467). **ಅಟ್ಟಿಯಾಡು** = ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಬೆನ್ನುಹತ್ತು : ಚಲದಂಕಮಲ್ಲನ ರಣರಂಗದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲಲೀಯದಟ್ಟಿ ಯಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨–೬೫). **ಅಟ್ಟಿಹರಿ** = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಗದ ರಿಸು : ಮಾತು ಮನೆ ಕೆಡಿಸಿತು ತೂತು ಒಲೆ ಕೆಡಿಸಿತು ಎಂತ ಗಾದೆ ಹೇಳುತಾರೆ, ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನುತಾ ಬಂದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಹರಿಯುತಾ ಇದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೯೬). **ಅಟ್ಟಿಹಾಕು** = ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ಮೇಲಧಿಕಾರಿ ಗಳು ಸ್ಥಳನಿವಾಸಿಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜನಗಳನ್ನು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹಂಚಿ ಅಟ್ಟಿಹಾಕಿದರು (ಮೊಪಾಸಾ. ೧೬). **ಅಟ್ಟಿಱಿ** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದು ಇರಿ, —ಹೊಡೆ : ನೀನಿರಾನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿ ಗಟ್ಟಿಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪೇಡೆನನಿಟ್ಟೊಱಿ]ವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶೂದ್ರಕ) ; ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿನ ಕರುಳ್ಗಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯೊಳ್ ಕೊಱೆದು ಅಟ್ಟಿಱಿಯಲ್ಕೆ ಬಪ್ಪುದ ಕಂಡು ತಲೆಗಳ ಕುಟ್ಟಿ ಕಳುಹಿದನು ಕುಮರ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೫). [ದೇ. ~ ? ಅಟ್ಟು$_1$]

ಅಟ್ಟು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು : ಅಟ್ಟುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧ ಉಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಜನ ೧೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೧–೯ ; 1447). ೨. (ಉಕ) ಇಂಗು ; ಕುದಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೩. ಕೃಶವಾಗು ; ನವೆದು ಹೋಗು (ಕಿ). [< ಅಡು$_1$]

ಅಟ್ಟು$_4$ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಕಳಿಸುವಿಕೆ ; ದೌತ್ಯ : ದೊಡ್ಡೊ ಡೆಯ ತನ್ನಯ ಮಂತ್ರಿ ಸಖರ ಬಡತಾವಿಗಟ್ಟನಟ್ಟಿದರೇನು ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕೊಡೆಯನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವೆಂದ (ಭರಚ. ೪೮–೪೭). ‘ಅಟ್ಟಟ್ಟಿ’ ಪರಾ. ೨. ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಬಾಧೆ ; ಕೋಟಲೆ : ‘ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು’, ‘ಅಟ್ಟುಪಡು’, ‘ಅಟ್ಟುಪೆಱು’ ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅಟ್ಟು$_5$ (ನಾ). ೧. ಮೇಲುಭಾಗದ ಬಡು, —ನೆಲೆ : ಅವಱ ಮೇಗಣಟ್ಟುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಜೇನಪುಟ್ಟಿಗಳನನುಕರಿಸುವತಿರೌದ್ರಬೀಭತ್ಸಕುತ್ಸಿ ತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೮೩ ವ) ; ನರಕಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಳಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಳೊಟ್ಟು]ಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ) ; ಅಟ್ಟ ನಾಱುತಿರ್ಪಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬–೮೨). ೨. ಅಟ್ಟಣೆ ; ಅಟ್ಟಲು : ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟು$_6$ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ, ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ, ಸಲಕರಣೆ(ಗ್ಯಾರಟ್). [?]

ಅಟ್ಟುಂಗರೆ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂಗುವವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ ಯುವ ಒಂದು ಆಟ (?) : ಪರಿವರಿ ಪಾಱುಂಬಳೆ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿ ಲ್ಸೆಂಡು ಬಟ್ಟು ತಿಱಿಕಲ್ಲಟ್ಟುಂಗರೆ ಹೊಣೆಗುಂಡೆಂಬಿವನಾ ಮುರಹರ ನಲ್ಲಲ್ಲಿಗಾಡುತುಂ ಬರಲಿದಿರೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೪೪). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಕರೆ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಗಾಳೆ (ನಾ). ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಹಳೆ: ಬೊಂಬುಳಿಯಟ್ಟುಂಗಾಳೆಯ ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳೆಗಳ ಕೋಳಾಹಳಮೊತ್ತಂ ತೀವುತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೮–೩೭). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ)]

ಅಟ್ಟುಂಜಗಳ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ (?) : ಜಕಾರಕ್ಕೆ– ತೂಗುಂಜೊಡರ್, ಅಟ್ಟುಂಜಗಳಂ (ಶಮುದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಜಗಳ]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು :

ಹಂಸೆ ಹಂಸೆಗಟ್ಟುಂಬರಿವವೊಲು ಪದಪದಂ ಮೆಱೆಯೆ ಚಿಟ್ಟುಮುರಿಯಾಡುತಿರ್ದರು ಸತಿಯರು (ಹಚಕಾ. ೪–೧೦); ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ನಡೆದು – ಪ್ಲುತಗತಿಯಿಂದಲೇ ಅಟ್ಟುಂಬರಿದು ಆತನನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಸಜೀವವಾಗಿಯೇ ಕೈಸೆರೆಗೊಂಡು ತಂದು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೯–೧೬).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_3$ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗುವುದು: "ಅಟ್ಟುಂಬಱ[ರಿ]ಯೆನೆ ಬಱಿವಱಿಪೋಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೬); ಚುಂಬನಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಣೆ ಬೇಡುವ ಬಕ್ಕುಡಿ ಕಾಯ್ದು ಕೂಡುವಟ್ಟುಂಬರಿಯೆಂಬಿವಾಗೆ . . . ಕೊಂಡಳನಂಗಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೭೧); ತಡೆಯದಿದಿರಿದಿರೊಡ್ಡೆ ಬಲವೆರಸೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು ಮಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿದು ತಲೆಗಳು ನಭದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿಯನಾಡುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೨). [< ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ತೊಲಗಿಸು: ಅಟ್ಟವಿಧ ಕರ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[ಂ]ಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಡಿಪೆ[ನೆಂ]ಬುದೆ ಬಗೆಯಿಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೫ ; 915); ಕಾಮನಂಬಂಬನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಂಡೆಬ್ಬಟ್ಟಿತೋ (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೮). ೨. ನಿವಾರಿಸು: ಬಟ್ಟಗೊಡೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯).
[ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_2$ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಓಡು: ಸದ್ಧರ್ಮಪೀಯೂಷ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಂ . . . ಕಳಿಂಗಮಂಡಲದೊಳ್ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಂದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಮಂಡಳದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿವರಿದು ಮಳಯಮಂಡಲದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೪–೪೭ ವ).
[ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ (ನಾ). ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುವುದು: "ಅಟ್ಟುಂಬಱಿಯೆಂದು ಬಱಿವಱಿ[ಯೊಳ್ ಪೋಪುದು]" (ಕಶಸಾ. ೨೭–೫೬೩). ℙ "ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಬಳಿವಲಿಯ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨); "ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಬಳಿವಳಿಯೊಳೆಯ್ದಿ ಪೋಪುದು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫೭) – ಈ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ ರೂಪಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ ಎಂಬುದೂ ಅಟ್ಟುಂಬರಿ ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುರೂಪವಾಗಿರಬಹುದು. 'ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_3$' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬಱಿ$_3$?]

ಅಟ್ಟುಂಬೆಸ (ನಾ). ಹೇಳಿಕಳಿಸಿ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ: ದೇವವಾರವಧೂವರ್ಗದ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ವಟ್ಟುಂಬೆಸಂ . . . ಮುದಮಂ ತಂದೀಯೆ (ಅನಂಪು. ೪–೧೩೪). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಅರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಮಸಾಲೆ ಅರೆಯಲು. ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು: ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅರೆಯಲು. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು: ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಲು (ಅಡುಸೌ. ೩೫). [← ? ತಮಿ. ಅಟ್ಟುಕ್ಕಲ್]

ಅಟ್ಟುಕಾಱಿ 'ಅಟ್ಟುಗಾಱಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಕುಳಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗ (ನಾ). ಚೀನ ಮೊದಲಾದ ದೇಶದವರು ಊಟದ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ; ಊಟದ ಕಡ್ಡಿ: ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಾಟನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟುಗಗಳನ್ನು (= Chopstick) ಚುಚ್ಚುವರು (ಚೀನಬಾ. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕಲ$_1$]

ಅಟ್ಟುಗಾಱಿ, ಅಟ್ಟುಕಾಱಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟುವವನು; ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವವನು (?). ಅಟ್ಟುಕಾಱಿ: ಅಟ್ಟುಗಾಱ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಱ]ನಲಾ ಜಗಂಗಳ ಪಟ್ಟಣದಲಂಜನೆಯ ಸುತನು (ತೊರರಾ. ೬–೪೮–೨೨).
[ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟುಗುಣಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ಮಕ್ಕಳು ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟ ಆಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು$_3$ + ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ + ಆಟ]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿ, ಅಟ್ಟುಕುಳಿ, ಅಟ್ಟುಗುಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೆ ಬೀಜ, ಕವಡೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತುಂಬಿ ಆ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ: ಕೈನೇಣ ಕಿಱುದೊಟ್ಟಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ ಎಳಮಿಡುಳ ಕಜ್ಜಾಯ ಮೂಳೆಯ ಹಳಕು ಕಾಳಿಜದಟ್ಟುಗುಳಿಗಳ ಕೆಳೆಗಳೊಳು ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತನಿನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೪). ℙ ಈ ಆಟವನ್ನು "ಹರಳುಗುಣಿಮಣೆ ಆಟ", "ಅಟ್ಟುಗುಣಿಮಣೆ ಆಟ" ಎಂದು (ದಕ) ದಲ್ಲೂ, "ಚೆನ್ನಾಮಣೆ ಆಟ", "ಚೆನ್ನೆಮಣೆ" ಎಂದು (ಕರಾ) ದಲ್ಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಟ್ಟುಕುಳಿ (÷). ಅಟ್ಟುಗುಣಿ (÷). [ಅಟ್ಟು$_2$? + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿಮಣೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟುಗುಳಿಯಾಟಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆ. [ಅಟ್ಟುಗುಳಿ + ಮಣೆ]

ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಆಟ: ಕಾಲಭೈರವನ ಮಡದಿಯರಟ್ಟುಗೂಳಾಟದ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಡಿದ] ತಾಣವೊ ಅಡವಿಯೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೯೩).
[ಅಟ್ಟುಗೂಳು + ಆಟ]

ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟವನ್ನು ಆಡು. 'ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ'ದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಟ್ಟುಗೂಳು + ಆಡು$_1$]

ಅಟ್ಟುಗೂಳು (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಪಕ್ವಾನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ಅಟ್ಟುಗೂಳು ಗೊಟ್ಟುಗುಳಿ ಮೊದಲಾಗೆಸೆವೊಟ್ಟುಗುಳಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಪುಟ್ಟದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಖಿ ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ನುಡಿದಳಿಂತೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೫–೧೪೬).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್)]

ಅಟ್ಟುಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು$_2$+ –ಗೆ]

ಅಟ್ಟುಗೆ$_2$ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + –ಗೆ]

ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಬಲದೇವ ಮಂತ್ರೀಶ ಚಿಂತೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆವುತೆ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ಯೀ ವಾರ್ತೆಯಂ ಪೇಳೆ ನಗುತೆಂದನು ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದಿರು ಆ ಲಿಪಿಯ ನಾನೋದುವೆಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೧೯). [ಅಟ್ಟು$_4$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್)]

ಅಟ್ಟುಗೋಲು (ನಾ). (ಅಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಳಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಕೋಲು; ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟುದೆರೆ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ನೂಕಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಅಲೆ: ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆಯಿಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡಕಿಲ್ದೆರೆಗಳು ಲಿದು ಪಳಚಲು (ಸೋಮುಚ. ೧–೬೫). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಲ್ಪಡು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ನಾಯ್ಗಳಿಂದಂ ಅಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ ವ); ದೂವೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಪಾವಿನಂತೆ ಬೆದಬೆದ ಬೆಂದಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪುಲ್ಲೆಯಂತಿರೆರ್ದೆ ಪಡಪಡ ಪಾಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೭೦ ವ).
[ಅಟ್ಟು$_4$ + ಪಡು$_1$]

ಅಟ್ಟುಪೆಱು, ಅಟ್ಟುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟುಪಡು: ಆಟ್ಟುಪೆತ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ವೆತ್ತ]ಪೊಲೆವುಲ್ಲೆಯಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾದ ಮಾತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ); ದಾನದುರ್ದ್ದಿನಮತ್ತೇಭದಿನಟ್ಟುಪೆತ್ತು ರಣದೊಳ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೮; 1028). **ಅಟ್ಟುವೆಱು**: ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ) ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಟ್ಟು$_4$ + ಪೆಱು]

ಅಟ್ಟುಪ್ಪು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಇಂಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪು: "ವಸುಕಮಟ್ಟುಪ್ಪು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ, ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿ, ಬುಡಕ್ಕೆ ಉರೀಹಚ್ಚಿ, ಆಟ್ಟಸಿ ಉಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಆಟ್ಟುಪ್ಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೦). ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಹೋ.
[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಉಪ್ಪು. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಟ್ಟುಪ್ಪು]

ಅಟ್ಟುಮಣಿಹ (ನಾ). ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ; ದೂತನ ಕೆಲಸ: ತನುವೆಂಬ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮನವೆಂಬ ಅರಸು. ಅರಸಿಂಗೆ ನೋಟಬೇಟದವರಿಬ್ಬರು ಅಟ್ಟುಮಣಿಹ ಹರಿಮಣಿಹದವರು (ಲಿಂಗಪ. ೧೨-೪೪). 'ಹರಿಮಣಿಹ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಮಣಿಹ]

ಅಟ್ಟುಮಾಣಿ (ನಾ). ದೌತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸುವ ಹುಡುಗ; ದೂತ: ಪಾಂಡುತನಯನಂತೆ ನಿನ್ನ ಆಟ್ಟುಮಾಣಿಗೆ ಮಣೆಯ ಹಾಕಿಕ್ಕಬೇಕು ಆರ್ಜುನನಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಂಡಿಯ ಬೋವನ ಮಾಡಿ ಲಗಾಮು ಹಿಡಿಸಲಿಬೇಕು (ಶ್ರೀಪುವಾ. ೫-೫೭). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಮಾಣಿ]

ಅಟ್ಟುರಿ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳದ ಸೀಕಲು ಅನ್ನ; ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟೊತ್ತು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_3$ + ಉರಿ$_2$?]

ಅಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿ$_1$. 'ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.
[ಅಟ್ಟು$_2$ + -ವಳಿ$_2$]

ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಇಟ್ಟಳಿಸಿರೆ ಕೋಟಿಯು ಮುಗಿಲಟ್ಟಳಿಗಳ್ ತೆನೆಯ ಸಂದಿಸಂದಿಯೊಳೊಂದೊಂದಟ್ಟು ವಳಿಗೊಂಡು ಪಾಯ್ದುವು ಕಟ್ಟದೆ ಮುಟ್ಟದೆ ವಿಮಾನಮುಂಬರಚರರಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೬೭). [ಆಟ್ಟುವಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುವೆಱು 'ಅಟ್ಟುಪೆಱು' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಒತ್ತಡ: ಬೇಡರಟ್ಟುಳಿಗಳೊಳು ಕುತ್ತುಜಕೊಳಗಡಗಿರ್ದು ಬಳಿಕೆದ್ದು ತಮತಮ್ಮ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ಗಳನಜಿಸುತತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪರಿದು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೮); ಸುಳಿ ತೆರೆ ನೊರೆ ಬುದ್ಬುದ ಜಲಚರಗಳಟ್ಟುಳಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಮೇಲಕೇಳ್ವ ಬಲುಸೀರ್ಪನಿಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂದಂಬುಧಿಯಳವಟ್ಟು ಮೆಱೆದುದು (ಕಂನವಿ. ೪-೨೩). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಬಾಧೆ: ಇಕ್ಕಿಕ್ಕುವ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತಳಿಗೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕೊಟ್ಟಹ ಕೊಟ್ಟಹರೆಂದು ಭಟ್ಟರಂತೆ ಆಟ್ಟುಳಿಗೊಳಗಾಗದೆ ಕೊಂಬ ತೆಱದಲ್ಲಿ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೮೬); ಕೊಲುವ ರಕ್ಕಸನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಪುರಜನ ಮೆಲ್ಲ ನೆರೆದೈತಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೧೨೫); ಸುರನದಿಯಲಿ ಮಿಂದು ಶುಚಿಯಾದ ಮೇಲಿನ್ನು ದುರಿತಗಳಟ್ಟುಳಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೫೫-೩); ಮನುಜಂಗಟ್ಟುಳಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೊಲ್ವ ಪಸಿವೆಂಬ ಗದಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೪೭). ೩. ತನ್ನ ಜಾತಿಯ ಮೃಗಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಬೇಟೆಗಾರರ ವಶಪಡಿಸುವ ಮೃಗ; ದೀಹದ ಮೃಗ: "ಆಟ್ಟುಳಿಯೆನಲು ಸೋಹುಮೃಗ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೫). [ಅಟ್ಟು$_2$ + -ಉಳಿ$_3$?]

ಅಟ್ಟುಳಿಗ$_1$ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅಟ್ಟು$_3$ + -ಉಳಿಗ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟುಳಿ + -ಇಗ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿಗ$_2$: ಸುಟ್ಟತು ಬಿಸಿಲಂಗೋಪಾಂಗವ ನುರಿಯಟ್ಟುಳಿಗಾರನೆಂಬಂತೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೫-೧೩).
[ಆಟ್ಟುಳಿ+ -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟುಳಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆ ಉಂಟಾಗು: ಪರಮಋಷಿ ದೂರ್ವಾಸನತಿಶಾಪದಿಂದಲಾ ಸುರಪಗಟ್ಟುಳಿದೋಱೆ(ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೫-ಸೂ).
[ಆಟ್ಟುಳಿ + ತೋಱು]

ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಮೃಗವನ್ನು ಅಟ್ಟಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಆಳು: ಬಲೆಯು ಗೋಡೆಯು ನಿಂತಿತು. ಒಡನೆ ಹನ್ನೆರಡುಜನ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಬಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಲೆಗೆದುರಾಗಿ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಇವರಿಗೆ ಉಳಿಯಾಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಜನ ಆಟ್ಟುಳಿಯಾಳುಗಳು ಕೂತರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೫); "ಬುದ್ದಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಆಟ್ಟುಳಿಯಾಳು, ಅಂಚೆಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ..." (ಜೈಸರ್ವೆ. ೧೦೨).
[ಆಟ್ಟುಳಿ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಅಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: "ಆಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ, ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೩); ಇನ್ನುಂ ತಲೆ ಮತ್ತ ಮಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲಿರ್ದಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೪); ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟೆಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨); ತಣಿದ ನಂತಕನಟ್ಟೆಗಳ ಜಂಗಣದ ನಾಟಕದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫); ಸೋತವರನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟು, ಅವರ ಆಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ತೋರಣ ಕಟ್ಟಸುವನು (ಅಜಿತ. ೧೬). ೨. ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಎಂತೆಂತೊ ಬೊಮ್ಮನಂದಂದುಡಿದ ಕಡಿಯೆಲ್ಗಳಿನಟ್ಟೆಯೊಂದಂ ಬಿಗಿದು ತೊವಲಂ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೮).
ಆಟ್ಟೆಯಾಟ= ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಮೇಲೂ ಉಳಿದಿರುವ ಮುಂಡದ ಕುಣಿದಾಟ: ನಾಳೆಯ ರಣಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆನೋಡುವಿರ್ ಮರುಳ್ವಡೆಯೊಡಗೂಡೆ ತಾಂಡವಮನಾಡುವ ರಾವಣ ನಟ್ಟೆಯಾಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೩೩); (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೧ ವ. ನೋ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟೈ (ಅಟ್ಟೈಯಾಡಲ್ = ಅಟ್ಟೆಯಾಟ); ತೆಲು. ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗದ ಹಲ್ಲೆ: "ಮುಂಡದೊಳ್ ಕೆರ್ಪಿನೊಳಗಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦); ಸೆಳೆಗೋಲು ಪೊಂದಟ್ಟೆಯ ಕೆರಹು ನಾಯಿಗಳ ಬಾಯ್ಕಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೩೧-೪); ಒಂದಟ್ಟೆಯ ಕೆರ್ಪ ನಲವಿಂದಂ ಮೆಟ್ಟುತ್ತೆ (ನೃಷವಿ. ೨೦-೬); ಮೆಟ್ಟಕೊಂಡಿದ್ದ ಜೋಡುಗಳು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ ... 'ಅಟ್ಟೆ'ಗಳು ಹರಿದು ನಾಲಿಗೆಗಳು ಹೊರಚಾಚಿದ್ದವು (ಹೊಸಮೇ. ೪೬). ೨. ಚರ್ಮ; ತೊಗಟೆ (ಕಿ). ೩. ರಸತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಿಪ್ಪೆ (ಕಿ). ೪. ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಮುದ್ದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಮಾಯುತ್ತಿರುವ ಗಾಯದ ಹೊರ ಪದರ; ಹಕ್ಕಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಅಟ್ಟೆ; ಕೊಡ. ಅಟ್ಟೆ = ಮರದ ತೊಗಟೆ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟೆ3 (ನಾ). ಜಿಗಣೆ (೬). 'ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟೈ ; ಮಲ. ಅಟ್ಟ ; ಕೊಡ. ಅಟ್ಟೆ]

ಅಟ್ಟೆ4 (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರು ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಅರಟೆ ; ಲಾಳಿ : "ಪಟ್ಟೆಗಾಜರ ಅಟ್ಟೆ – ತ್ರಸರ ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[~ ಅರಟೆ ?]

ಅಟ್ಟೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿ : ಕೆರವಿಗೆ ಅಟ್ಟೆಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಾಲ್ಮರಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪವಸ. ೨). [ಅಟ್ಟೆ + ಕಟ್ಟು1]

ಅಟ್ಟೆಗಾಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು ; ಡೊಂಕುಕಾಲು ; ಬಂಕಗಾಲು: ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣ – ತೋರಿಕೆಗೆ ಲಿವರ್ ರೋಗದ ಹಾಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ದೊಡ್ಡ ದಾಗುತ್ತ ಬರುವುದು ; ಕೈಕಾಲು ಅಂಡುಗಳು ಬತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವವು. ಅಟ್ಟೆಗಾಲು ಆಗುವದು (ಮಕಿಸು. ೨೯).

[ಅಟ್ಟೆ ? + ಕಾಲು1 (< ಕಾಲ್1)]

ಅಟ್ಟೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು ; ಕವೆಗೋಲು (?): ಕಜಿ ದುಟಿ ದಾರಿವೆಂಚೆ . . . ಮೊಗಮೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟೆಗೋಲ್ ಸಜಿ ವನು ಮಲ್ಲಿಗಂಬ ಸಿರಿ ಮುಂದಲೆ ಪಾಬ್ಬನೆ ಸೂರಪಿಂಡಿಯೆಂಬಜೀಕೆಯ ಸೊಕೆಯೊಳ್ ನೆರೆವವಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಡುಗಾಂಪನಲ್ಲವೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೩). [ಅಟ್ಟೆ ? + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟೆಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿ ಮುಂಡ ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಮುಟ್ಟನಾಯಕರಸಿಟ್ಟ[ಟ್ಟ]ಲ್ಪಂ ಮುಜೀದೊಟ್ಟಜ[ಜೆ]ಯಿಂದಟ್ಟೆಯಾಡಿಸುವ ಬಿರುದನಾಯಕರ (ಕಇ. I, ೨೫–೬೬ ; 1166). [ಅಟ್ಟೆ1 + ಆಡು1 + –ಇಸು3]

ಅಟ್ಟೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಚಾಚು : ತೇಜಮಂ ಸಿಟ್ಟಸಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಯ್ದುಲಿವ ಘೋಟಾಯ್ಲುರ್ಕಳಿಂ ವಾಜಿ ಕುಕ್ಕುಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪಿನಮಟ್ಟೆ ಯಿಟ್ಟಳಕೆವಾಜುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೪). [ಅಟ್ಟೆ1 + ಇಡು]

ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಾ ರೊಳಮಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆರ್ವವತ್ತುಗೆ]ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರ ವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೫೫). [ಅಟ್ಟೆ3 + ಪತ್ತುಗೆ]

ಅಟ್ಟೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡು (?) : ವಿರಥನಾದನು ಧರ್ಮಜನು ಸಂಗ ರಕೆ ಮೊಖದಿರುಹಿದನು ನಕುಲನು ತಿರುಗಿದನು ಸಹದೇವನಟ್ಟೈಸಿದನು ದ್ರುಪದಾಂಕ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ಪು. ೨೯೧). [ಅಟ್ಟು2 ? + –ಇಸು1]

ಅಟ್ಟೊತ್ತು (ನಾ). ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ; ತಳ ಸೀದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟುರಿ' ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟ3 + ಹೊತ್ತು1 (< ಪೊತ್ತು1)]

ಅಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ3 + ಓಗರ]

ಅಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟಿದ ಓಲೆ; ಸಂದೇಶದ ಪತ್ರ; ದೂತನ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಪತ್ರ : ಅಟ್ಟೋಲೆಗಳನಟ್ಟಿ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕನುಜರ ದಟ್ಟಿಸಿ ತಪಸಿಗೋಡಿಸಿದ ದಿಟ್ಟನೆಂಬುದನಜೀದೆನಗೀಗ ಕೆಳೆಯನನಟ್ಟದನ್ನೆ ಬಲ್ಲೆನೆಂದ (ಭರಚ. ೪೪–೪೯). [ಅಟ್ಟು2 + ಓಲೆ]

ಅಟ್ಟೋಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಳೆ (ಚತುನಿ. ೧–೯ ೬).

[← ? ತುಳು. ಅಟ್ಟೊಳಿಗೆ]

ಅಟ್ಟೌವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಠಾಣ (ನಾ). ಸೈನ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಠಾಣ್ಯ, —ಕಟಕ (?). 'ಅಟ್ಠಾಣಾಂತರ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಠಾಣ (< ಸಂ. ಆಸ್ಥಾನ)]

ಅಟ್ಠಾಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಠಾಣ್ಯ, —ಕಟಕ ; ಠಾಣ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ, ಕಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ಸೋವನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದಿಂ × ಪ್ಪಟೂರಟ್ಠಾಣಾನ್ತರದ ಪಾಸುಂಗಲ್ಲಯ್ಯೂಜಟ್ಠಾಣಾನ್ತರದ ಕೇಣಿ ಕಾಜ[ರ]ಧಿಕ್ಕಾಯ[ಕ]ನಾಗನವ್ಮ್ರಯ್ಯನುಂ (ಎಇ. XVI, ೬೬೯–೧೨ ; 1053). [ಅಟ್ಠಾಣ + ಅಂತರ]

ಅಟ್ರಾಕಣಿ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅದೊಂದು ಹುಡುಗ ಸಿಕ್ಕಿ ದ್ದಾನಲ್ಲ – ಚನ್ನಪ್ಪಯ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಈ 'ಅಟ್ರಾಕಣಿ'ಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಾಟಿ (ಜಹಸ. ೬೪). [?]

ಅಟ್ಲು, ಅಡಲು, ಅಡ್ಲು (ನಾ). ಕೆಸರು ; ಪಂಕ. 'ಅಟ್ಲುಗದ್ದೆ' ಪರಾ. **ಅಡಲು**: ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಹೋಪದ ಗುಡುಗು ಚಿತ್ತ ಕ್ಕಿಕ್ಕಿತು ದುಃಬದ ಅಡಲಿನೊಳಗೆನ್ನೊಗೆದು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನು ಪೆರ್ಚಿಸಿತು (ರಘುನಂ. ೧೪೨–೨೮). **ಅಡ್ಲು** (೬). 'ಅಜಾಲ್' ಪರಾ.

[< *ಅಟ್ಟಲ್ ?]

ಅಟ್ಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ : ನೀರಾವರಿಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಲು ಗದ್ದೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಲು + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ದೆ)]

ಅಠರಾ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠರಾಖಾನೆ 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ1 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ2, ಅಟವಣೆ2 (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು. ೨. ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಜ್ಞಾಪಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟವಣೆ2** : ೨ (೬).

[← ಮರಾ. ಆಠವಣ್ = ಧ್ಯಾನ, ಸ್ಮರಣೆ]

ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ ; ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿ : ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೋಬಳಿಗೆ ಬದಲು ಭೂ ಮಿ ಯಂ ನೂ ಅಠವಣೆಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೬೪, ೭೯–೧೪ ; 1849). [ಅಠವಣೆ1 (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಭೂಮಿ]

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಜಾನಸಾಲೆ ಶ್ಯಾನಭಾಗರ ಜ೨ಕೆ೨ ಉಂ ಹಳಗ ೨||೦ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೧–೩೪, 1737).

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿ = ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ : ಆ ಬಳಿಯಣ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿಯಂನೂ ದೇವಸ್ಥಾ ನದ ವಳಿತದ ಭೂಮಿಯಂನ್ನೂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಡಿಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೬೪, ೭೯–೧೦ ; 1849). [ಅಠವಣೆ1 (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಹೋಬಳಿ]

ಅಠಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಂಗ ಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಅಠಾಣ, ಆರಭಿ, ತೋಡಿ, ಮಧ್ಯಮಾವತಿ ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿಕೆಯಿಂದಧುನಾ ತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪).

[? ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಠಾಣ (< ಸಂ. ಆಸ್ಥಾನ)]

ಅಠಾರ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠಾರಖಾನೆ, ಅಠರಾಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿ ಗಳು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:— "೧. ತೋಷೀಖಾನೆ. ೨. ದಫ್ತರ ಖಾನೆ. ೩. ಷಿಕಾರಖಾನೆ. ೪. ಕಲ್‌ಬತ್‌ಖಾನೆ. ೫. ಶೆತಾಖಾನೆ. ೬. ಸರಾಫಖಾನೆ. ೭. ಬ ಬ ರ್ಚಿ ಖಾ ನೆ. ೮. ತಾಲೀಂಖಾನೆ. ೯. ಚಿರಾಬಖಾನೆ. ೧೦. ಷೆಮುರ್‌ಖಾನೆ. ೧೧. ನಗಾರಖಾನೆ. ೧೨. ಪೇಷ್‌ಖಾನೆ. ೧೩. ಫರಾಸ್‌ಖಾನೆ. ೧೪. ಜಹೀರ್‌ಖಾನೆ. ೧೫. ದಿವಾನಖಾನೆ. ೧೬. ಅದಸ್‌ಖಾನೆ. ೧೭. ನಜರ್‌ಖಾನೆ. ೧೮. ಮುಜರಾಖಾನೆ" (ಬಖೈರು. ೪. ಅಡಿಟ) : ಹಸವಾಯಿ ಜಗಜಂಪ

ಸುಗುಣ ಕನ್ನಡಜಾಣ ಪಾದಷಹನು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ವಸಂತಮಹಲಿನಲ್ಲಿ ಸಭೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಿಯೋಗ, ಆಠಾರಖಾನೆ, ಹನ್ನೆರಡು ಮಹಲು ವಿದ್ವಜ್ಜನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಸದರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಪ್ಪೈರು. ೪). **ಅಠರಾಖಾನೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ℙ ಸ್ಯಾಂಡರ್‌ಸನ್ ಅವರು ಕೊಡುವ ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು: ೧. ತೋಷೆ ಖಾನೆ (=ಖಜಾನೆ). ೨. ಜವಾಹೀರಖಾನೆ (=ಅರಮನೆಯ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳ ಶಾಲೆ). ೩. ಮೋದೀಖಾನೆ (= ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೪. ದಿರ್ವಾಖಾನೆ (= ಸಭಾಭವನ). ೫. ಫೀಲ್ಖಾನೆ (= ಗಜಶಾಲೆ). ೬. ಷುತರಖಾನೆ (= ಒಂಟೆಗಳ ಶಾಲೆ). ೭. ಗಾವುಖಾನೆ (= ಗೋಶಾಲೆ). ೮. ಗಾಡೀಖಾನೆ (= ವಾಹನ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶಾಲೆ). ೯. ಕಬೂತರಖಾನೆ (= ಪಕ್ಷಿಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೦. ನವುಬತಖಾನೆ(=ಸಂಗೀತಗಾರರ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೧. ಘಡಿಯಾರ ಖಾನೆ (= ಘಂಟೆ ಹೊಡೆಯುವ ಕಚೇರಿ). ೧೨. ಕಾರಖಾನೆ (= ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೩. ತೋಫುಖಾನೆ (= ಮದ್ದು ಗುಂಡುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೪. ಅಂಬಾರಖಾನೆ (= ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೫. ಬಬರ್ಚಿಖಾನೆ (= ಪಾಕಶಾಲೆ). ೧೬. ಜಾಮದಾರಖಾನೆ (= ರಾಜನ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೭. ಮಷಾಲಖಾನೆ. (= ದೀಪ, ಪಂಜು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೮. ಪಾಯಖಾನೆ (= ಶೌಚಸ್ಥಾನ). [ಆಠಾರ (< ಅಠಾರಾ) + ಖಾನೆ]

ಅಠಾರಾ, ಅಠರಾ, ಅಠಾರ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು. 'ಅಠಾರಾ ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. **ಅಠರಾ** (÷). **ಅಠಾರ** : 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಅಠಾರಹ್ ; ಮರಾ. ಅಠರಾ. / ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಠಾರ, ಅಟ್ಠಾರಸ, ಅಟ್ಠಾರಹ, ಅಟ್ಠಾರಾಹ (< ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶ)]

ಅಠಾರಾಕಚೇರಿ, ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಇಲಾಖೆಗಳುಳ್ಳ ಕಚೇರಿ. ℙ ಡಿಲ್ಲಿಯ ಆಡಳಿತ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಆಡಳಿತದ ಕಚೇರಿಗಳು :— ೧. ನಿರೂಪದ ಚಾವಡಿ. ೨. ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಾವಡಿ. ೩. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೪. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೫. ಸೀಮೆಯ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೬. ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೭. ಸುಂಕದ ಚಾವಡಿ. ೮. ಪೊಮ್ಮಿನ ಚಾವಡಿ. ೯. ತೊಡಾಯದ ಚಾವಡಿ. ೧೦. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮದ ಚಾವಡಿ. ೧೧. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮದ ಚಾವಡಿ. ೧೨. ಬೆಣ್ಣೆಯ ಚಾವಡಿ. ೧೩. ಪಟ್ಟಣದ ಚಾವಡಿ. ೧೪. ಬೇಹಿನ ಚಾವಡಿ. ೧೫. ಸಮುಖದ ಚಾವಡಿ. ೧೬. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಚಾವಡಿ. ೧೭. ಕಬ್ಬಿಣದ ಚಾವಡಿ. ೧೮. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಚಾವಡಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೬, ೧೫೦ ನೋ). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಮುಖ್ಯ ಕಚೇರಿ. **ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ** : ೨. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬ ಪ್ರಚುರವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ಪರಾ. [ಅಠಾರಾ + ಕಚೇರಿ]

ಅಠಾರಾಕಛೇರಿ 'ಅಠಾರಾಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಠಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಡ$_1$ 'ಅಡ್ಡ$_2$' ನೋ.

ಅಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಯಿಾ ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಆಡ ಆಗಾಮಿ ವತ್ತಿ ನೆಟ ಆಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬–೩೭ ; 1610) ; ನೂರು ವರಹಂನು ಆಡದ ಭೂಮಿಯನು ಶಿವಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಬಿಟೆವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೨–೫೪ ; 1664). [?]

ಅಡಂಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಕೆ' ನೋ.

ಅಡಂಗಕಾಱ (ನಾ). = ಅಡಂಗಾಯ್ತ : "ರಂಗವಳಿಗಳೆನೆ ಪಿರಿದುಮಡಂಗಾಯ್ತರೆನಲ್ಕಡಂಗಕಾಜರೊಳಪ್ಪರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪).
[< ? ಡಂಗ + -ಕಾಜ]

ಅಡಂಗಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗ್ರಾಮದ ಭೂಮಿಯ ಬಗೆ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಕೊಂಡ ದಾಖಲೆಯ ಪುಸ್ತಕ ; ವಾರ್ಷಿಕ ಆದಾಯವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿಯಾದ ಜಮೀನಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಗ್ರಾಮಸಾಗುವಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆ (÷ಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). 'ಪಹಣಿ' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಅಡಙ್ಗಲ್]

ಅಡಂಗಾಯಿತ$_1$ 'ಅಡಂಗಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಡಂಗಾಯಿತ$_2$ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಮತ್ತು ಅಡಕೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಡಂಗಾಯ್ತ, ಅಡಂಗಾಯಿತ$_1$ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು : "ಕುಱುಂಬರೆಂಡುಂ ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂಡುಂ ಕೊಟ್ಟವಳರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೫೧) ; ಕಲ್ಲಾಯ್ತರಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾಯಕರ ಆಡಪವಳ್ಳರ ಪಡಿಯಜರಡಂಗಾಯ್ತರ ಸಿಡುಗೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೧) ; ತಮ್ಮಡಂಗಾಯ್ತರ್ಗೀರ್ಪರಿಯಂ ಕೇಳಿಪುದುಂ ಪಡೆವಳರೆಲ್ಲರ್ ದಿಮ್ಮನೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫–೩೦) ; (ಕಶವಂ. ೪೬ ; ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೬ ; ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪ ನೋ). **ಅಡಂಗಾಯಿತ**$_1$: ಸುಱಿವ ಸೂಱಾಯಿತರುಂ ಸುತ್ತಿದಡಂಗಾಯಿತರುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೬೮ ವ). ℙ ಮೇಲಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು "ಡಂಗಾಯ್ತ" ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ಇದರ ಮೂಲಪಾಠ "ಡಂಗಾಯ್ತ" ಎಂದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. 'ಡಂಗ', 'ಡಂಗಾಯ್ತ' ಪರಾ. [< ? ಡಂಗ + -ಆಯ್ತ]

ಅಡಂಗಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ ; ಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಡಂಗೆ]

ಅಡಂಗಿಸು, ಅಡಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಅವರೊಳೊರ್ವನಾ ಮೂವರುಮಂ ಬಂಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡಿಯೊಂದು ಪೊಟ್ಟಣಮನಡಂಗಿಸಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೮ ವ) ; ಪೆರ್ಬಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ಬಿನೊಳಡಂಗಿಸೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೩೯). ೨. ದಮನಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಬಳ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೮) ; ನಿನ್ನನೆ ನೋಡಿ ಶೋಕಮನಡಂಗಿಸಿ ಬಾಚ್ಕಿಯೆ ಲೇಸೆನುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨) ; ಜಿನಪದಸ್ನೇಹಮೆಂಬ ದಂಡಿಂ ವೇದನೀಯಮೆಂಬ ಗಡಿಯ ನಾಯಕರನಡಂಗಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೭ ವ). **ಅಡಗಿಸು** : ೧. ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡಕೋಟಿಯನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳ ನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಱಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೩); ಲಿಂಗದೊಳು ತಮ್ಮಯ ತನುವನಡಗಿಸಿದರೆಲೆ ಶಂಭುವೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫–೧೩) ; ಆ ರತ್ನವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು (ಮಣಿಸ.೧೦). ೨. ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೦) ; ಅರಿ ಹಿಮಕೊಟನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೯–೭) ; ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೆವಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಮೂಢರಾದ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು

ಅಡಗಿಸುವನು (ಕೃವಾಉ. ೧೧೮). ೩. ಒಳಪಡಿಸು ; ಅಡಕಮಾಡು : ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲೋ ನಿಯಮದಲ್ಲೋ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಸ್ಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೪).

ಅಡಗಿಸಿಕೊ= ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗದಂತೆ ತಡೆದುಕೊ; ಅದುಮಿಕೊ: ಕೋಪವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ ; ದುಃಖವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರು : ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಶಿವತತ್ವವನಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಆತ್ಮನ ಅಂತರಂಗದೊಳಗಣ ಶಿವತತ್ವವೇ ಜ್ಞಾನಾಂಕುರಸ್ವರೂಪಮಾಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪-೧೭). [ಅಡಂಗು₁ + -ಇಸು₃]

ಅಡಂಗು₁, ಅಡಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು ; ಮುಚ್ಚಿಹೋಗು ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು ; ಅವಿತುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ : "ಅಡಂಗು-ಗೋಪನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ನೆಲದೊಳಡಂಗುವಂತೆ ನೆಲದೊಳ್ ಸಮನಾದುವು ಸೈನ್ಯಘಾತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ನಾರದನಿರದೆ ಗಗನತಳಕ್ಕೊಗೆದು ಮುಗಿಲ ಪೊರೆಯೊಳಡಂಗಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೦ ವ); ಘನಲಿಂಗಮಂ ಕೊಂಡಡಂಗಿದನಿಮಿಷನಂದಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಜಿಬಪು. ೬-೭). ೨. ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ : ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಱೆಗಣ್ ... ಸೋಲಮನೀಯದಿರವು ಕರ್ಪಿಂ ಸಮಸಂದೊಡಲಲರ್ದ ಮೂಗಡಂಗಿದ ಗಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೩); ಅಂಕದ ಮುಖದೊಳಡಂಗದೆ ಕರ್ಮಕಲಂಕರೆನಿಪ ಬೌದ್ಧರನು ... ಗೆಲಿದಕಲಂಕರಿಗೊಲಿದೆಜಗುವೆನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೧೭). ೩. ಶಮನವಾಗು : ಈಗಳಡಂಗಿತೆಮ್ಮ ಹೃದ್ರೋಗಮನೇಕ ಮಂಗಳಪರಂಪರೆಗಳ್ ದೊರೆಕೊಂಡುವೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೦) ; ಅಂತಾ ಕಳಕಳರವಮಡಂಗಲೊಡನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩) ; ಅಡಂಗೆ ರೇಣುಪಟಲಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೩೯). ೪. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಲೀನವಾಗು : ಮನದೊಳಡಂಗೆ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ಓರಿಇ. ೮-೫೯) ; ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳ್ ಮನವಡಂಗಿ ಪರವಶೀಭೂತನಾಗುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೯). ೫. ಮುಗಿದು ಹೋಗು ; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು ; ನಷ್ಟವಾಗು : ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯) ; ನಟ್ಟ ಕಿವಿಯಡಂಗುವ ಸುಯ್ಲಿಂ ಸರಳಂ ಮೀಱುತೆ ಹರಿಣಂ ಸರಳಿಸಿತು (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೧) ; ದುರ್ದಿನಮಡಂಗೆ ಸುದಿನಂ ಪೊರ್ದಲ್ ... ಎಟ್ಟುದು ಬೆಳ್ವೆಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೪) ; ಹೊಳೆಗಳುಱೆ ಬತ್ತಿದುವು ನಿರ್ಝರ ಜಲವಡಂಗಿದವಜತವಗ್ಗದ ಕೊಳನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬). ೬. ವಶವಾಗಿರು ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದಿರು ; ಪರಿಮಿತಿಗೆ ಒಳಪಡು : ಕಪ್ಪಮೀಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ ... ಅಱಿದು (ಆದಿಪು. ೪-೮೨ ವ) ; ಈ ಪುತ್ರಂ ಕಾರಣಿಕನಾಗಿರ್ದಪಂ ನಮ್ಮ ಕಯ್ಯೊಳಡಂಗುವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨-೭೯). **ಅಡಗು₁** : ೧. "ಅಡಗಿದನೆಂಬುದಕೆ ಕರೆದನೆಂಬರ್ ಕವಿಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೮) ; ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಮಡಗಿರ್ದರ್ ಖಳಕೃತಾಂತದಂತಾಂತರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೩೪) ; ಮರುಳೆಂದು ಬಗೆದರೆಂದಡಗಿದೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೯) ; ವಡಬಾನಲಗಂಜಿ ಕಡಲ ಜೀವನ ಬಂದಡಗಿದಂತಾ ಪುರವರದ ಕಡೆಯಗಳಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಿಹ ಜಲವನು ಮೃಡರಿಪು ವೊಡೆಯನೆ ಬಲ್ಲ (ಅಂಜಚ. ೩-೭) ; ಅಡಗಿತಾ ವರಮೂರ್ತಿ ಕುಂಡದ ನಡುವೆ(ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೭). ೨. ಸಿಡಿಲು ಮೊಱೆದರೆ ಸರ್ಪನಂಜುವುದಡಗುವನೆ ಗರುಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೬); ಕಡುಹು ನಿಮ್ಮವಗಿನಿತಿರಲು ನಾವಡಗಬಹುದೇ ಬಹೆ ನಡೆಯಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬). ೩. ಕಿಡಿ ಕಿಡಿ ಕೆದಱಿದೊಡೆ ಹಸಿವು ತೃಷೆ ಅಡಗಿತೆಂಬೆನು (ಮಹದೇ. ೨೪-೫) ; ಶಿವನಿಲ್ಲದಧ್ವರವ ಮಾಡಿದ ದೋಷವಡಗಬೇಕೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೪೪); ನರನ ಚಿತ್ತದ ತಾಪವಡಗಲು ತಂಪನೆಱೆದನು ತರುಣ ಶಶಿಮೌಳಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೬೭) ; ಮನದ ಡಗೆಯಡಗಿತು (ನಳಚ. ೫-೬೧); ನಿನ್ನ ನಗುಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಬಳಲಿಕೆಯೆಲ್ಲ ಅಡಗಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೀನೆನ್ನ ಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ನೀನೆನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೩-೫) ; ಆ ವೃಕ್ಷವು ಮರಳಿ ಬೀಜದೊಳಡಗಿತ್ತು (ಮಹದೇ. ೩೯-೧) ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೀರು ಶರಧಿಯೊಳಡಗುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧) ; ಕಡಲು ಸಾಸಿವೆಯೊಳಡಗಿದಂತೀ ಮೂಱು ಪೊಡವಿಯಷ್ಟಗಲದ ಹಂಸ ಬಡಮೈಯೊಳಿರ್ದುದ ನೆನೆದು (ಭರಚ. ೩-೨೨). ೫. ಭೂತಳನಾಥಂ ಕೊಟ್ಟನವನ ಬಡತನಮಡಗಲ್ (ದಶಕು. ೬-೧೧೬) ; ನರನೊಳಿನ್ನಱುಹುವೆನು ಘನ ಸಂಗರದೊಳಡಗಿದ ರಾಜಕುವರನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩) ; ಸೀತಾಲಲನೆಯನು ನಾವಗಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಳಿಯಲ್ಕೆದಡಗಿದವು (ತೊರರಾ. ೪-೮-೯) ; ಮಾರ್ತಂಡನ ಕಡು ಝಳದುಬ್ಬರಕಾಗ ಅಡಗುವ ಹಿಮದೊಲಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಬಲ ಮಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೮೯). ೬. ಹುಳುಕು ಹೊದ್ದದ ವಿದುರನೀತಿಯಲಿಹರು ಪಾಂಡವರು ... ತಾವಡಗಿ ಗುಣದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೧೭-೬೪) ; ಪತಿಯಾಣತಿಯ ಬಂದಿಯೊಳಡಗಿರ್ಪುದು ಸತಿಯ ಧರ್ಮದ ಸರ್ವಸ್ವ (ಹದಿಬ. ೩-೫).

ಅಡಂಗಿಕೊಳ್, ಅಡಗಿಕೊ = ಮರೆಯಾಗಿರು; ಅವಿತುಕೊ: ಜಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮ ಯೀಶ್ವರನುರ್ವ್ವೀ ಪರ್ವ್ವಿಯಡಂಗಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನು (ಎಇ. XXIII, ೧೯೪-೫ ; 1265) ; ನೀನು ಈ ಪೊದೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅಡಗಿಕೊ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡಙ್ಗು ; ತುಳು. ಅಡೆಂಗು, ಡೆಂಗುನಿ ; ತೆಲು. ಅಡಗು ; ಕೋಲಾ. ಡಾಂಗ್]

ಅಡಂಗು₂, ಅಡಗು₃ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು (ಕ). ೨. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕ). **ಅಡಗು₂**: ೩. ರಹಸ್ಯ: "ಗೋಪ್ಯವು ಮಾಂಸವಡಗರ್ಕು[ಕ್ಕು]" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫).

[< ಅಡಂಗು₁]

ಅಡಂಗು₃ 'ಅಡಗು₃' ನೋ.

ಅಡಂಗುಱುಚಾಟೆ, ಡಂಗುಱುಚಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯ ಆಟ : "ಚಿಟ್ಟುಮುಱೆ ಪುಮ್ಮಯೊಳಕ್ಕುಮಡಂಗುಱುಚಾಟಂ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚುವಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭) ; "ಅಡಂಗುಱುಚಾಟಮೆಂದು ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೬೪) ; ನಗಿಸುವ ಕೋಡಗಂ ... ಆಡುವ ಕುರಂಗವಡಂಗುಱುಚಾಟಮಂ ಪ್ರಿಯಗೊರ್ಗೆಯಿಪವಂಗಜನ್ಮನ ಬೆಸಂಬಡೆದಂತೆ ಲತಾಗೃಹಂಗಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೭೪). **ಡಂಗುಱುಚಾಟೆ** : "ಪುಚ್ಚಳಿಯೆ ಕೇಡು ಡಂಗುಱುಚಾಟವೆನೆ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಟ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). [< ಅಡಂಗುಱುಚಾಡು]

ಅಡಂಗುಱುಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯ ಆಟವನ್ನು ಆಡು : ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮಜಂಗಮಲತಾಂಗಿ ಸಂಭೋಗಲೋಭದಿನಡಂಗುಱುಚಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಡಂಗಿ ಕೊಱಚಾಡಿ] ಕಾಡಿದ ಚಂದನಲತಾಮಂದಿರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೨೦ ವ). [ಅಡಂಗು + ಉಱು + -ಚು + ಆಡು₁]

ಅಡಂಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡಂಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು ; ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು : ಅಱಿವುಳ್ಳಂ ರುಜೆ ಪೆರ್ಚೆ ತೀರ್ಚುವೊಡದಂ ಮರ್ದಿಂದಡಂಗೊತ್ತದಂದುಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ದಿಂಗಡಂಗೊತ್ತಿದಂದು] ಬೇಗಂ ತೊಱೆಯೆಂಬುದಿಂತು ಮನೆಯೊಳ್ ಕಿರ್ಚೆಱ್ದೊಡಾ ಕಿರ್ಚನೇತೆಜದಿಂ ಬೇಗಮಡಂಗಿಸಿರ್ಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೧೪). [ಅಡಂಗು₁ + ಒತ್ತು₁]

ಅಡಂಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (ವೈಔಗಿ. ೪೬-೯೧೩).

[ಅಡ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಡಂಬೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ, ಆಚೆಯಿಂದೀಚೆಯ ತೂತುಗಳ ಮೂಲಕ ಸರಿಸಲು ಬರುವಂತಿರುವ ಗೂಟಗಳುಳ್ಳ ಕದ: ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ದನ ಬಂತು; ಅಡಂಬೆಗುಟ್ಟ ತೆಗೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಅಡಮ್ಮೆ, ತಡಮ್ಮೆ, ಹಡಮ್ಮೆ]

ಅಡಕ₁ (ನಾ). ೧. ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಯಮ; ಹಿಡಿತ; ವಿಧೇಯತೆ: ಓವಿ ಜೀವಮನಡಕಂಬೆರಸಯ್ಯು ಸಮಿತಿಯೊಳ್ ಮುನಿ ನೆಗಟ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೮); ಒರ್ವನೆ ಬಾಲನೆಂದಡಕದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಪಿರಿದು ಲಾಲನದಿನಾ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ್ ಸಲಹಿದುದರ್ಜಿಂ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕೌ. ೧೧–೧೧); ಮಿಡುಕುಳ್ಳ ತೇಜಿಯ ತೆಜಪಿನೊಳೇಜು ಮತ್ತಡಕಕೆ ತಹ ಜಾಣನಂತೆ (ಭರತೇ. ೪೧–೧೫೪); ಮನದನ್ನರೊಡನೆ ಬಾಳುವರಡಕದೊಳು (ಹದಿಬ. ೧–೫೬); ಕೇಳದಿರು, ಕೆಣಕದಿರು, ನಿನಗಡಕಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪–೧೬). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟಿರುವುದು; ಮಿತಿ; ಹಾಳತ: ಅಡಕದೊಳೊಮ್ಮೆ ಹೆಚ್ಚಿನೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಾಮುವ ನಡಿಸುತಿಹನು ಸತಿಯರೊಳು (ಭರತೇ. ೧೧–೧೨೨); ಅಡಕವಾಗಿವೆ ಬಸುಜದಾ ಮೇಲಿದೆ ಬಲಗಡೆಯಣ ಕುಡಿಯಳ್ಳೆ ಪೊಣ್ಣೆ (ನಾಗಕು. ೫–೪೫); ಈ ಪುಸ್ತಕ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ (ದಕ. ೬); ಭರತವರ್ಷದ ಬಹುರೀತಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಾಂಶ ಒಂದು ದೇಶದ ಅಡಕದ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಖಂಡದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು (ಚಿಕರಾ. ೧); ಅಡಕವಾದ ಮನೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು: ಯಿಾ ಶಾಸನದ ಅ[ಅ]ಡಕಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರುಳ್ಳರೆ ಪೊಳಲ ದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯ್ಯನು ಭ(ಂ)ಗ್ನವ ಮಾಡಿದ ದೋಷ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೨೬; 1465); ಬಾಳಿಸಿ ಕೊಡುವೆವು ಯಿಾ ಅಡಕಕ್ಕೆ ನಾಲು ತಪ್ಪೆಲು (ಸೌಇಇ. ೯೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೯–೪೯; ?); ಅಜತನುಜ ನುಡಿದಡಕವೇ ನಿಜರಾಜಕಾರ್ಯಕೆ ರಾಜಪಥವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೧). ೪. ಒಳಸೇರಿರುವುದು; ಲೀನತೆ: ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಜಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೩); ತೃಪ್ತರಾದರೆಂದೊರೆವೆನೆಸಪ್ಟಜಕೊಳೆಲ್ಲ ವಡಕ (ಭರತೇ. ೪೬–೧೫೨). ೫. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು: ನಿರುತಮಿದಿರ್ಗಂ ನಿಲ್ಲದೀ ತಮವಿದಂ ಮಜಿಯೊಳಡಕದಿಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದು ಸರಸಿಜಸಖಂ ತನ್ನ ಬಲವನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೈಗರೆದುಮಿರಲೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನೋ (ಚಿಬಪು. ೯–೮). ೬. "ಪತ್ರದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಡುವ ಇತರ ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದವು" (Enclosure. ಇಂಕನಿ).

ಅಡಕವಾಗಿರು = ೧. ಒಳಪಟ್ಟಿರು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (೬). ೨. ಸೇರಿಹೋಗಿರು; ಲೀನವಾಗಿರು (೬). ಅಡಕಮಾಗು, ಅಡಕವಾಗು = ೧. ಅಡಗಿರು; ಮರೆಯಾಗಿರು: ಒಡೆಯನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಕುಜುಹಿನ ಕಡುಹು ಕೆಲವಿವೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಕೆಲವಡಕವಾಗಿವೆ ಯೇನಮಾಡುವೆನೆನುತ ಮನದೊಳಗೆ ಮಿಡುಕುವನು ಸಂತೈಸುವನು (ತೊರರಾ. ೫–೨–೭೮); ನರಹರಿಭಟ್ಟರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಾಗ ಅವರು ವಿಹ್ವಲರಾದರು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೧೦೮). ೨. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಅರಾರ್ಗ ಮುಡಕಮಾಗದ ವಾರುವರನ್ನಂಗಳಕ್ಕಿ ಬಸಮುಪ್ಪುದಜಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೬೨). ೩. ಸೇರಿಹೋಗು; ಲೀನವಾಗು: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಚತುರಂಗಬಲವು . . . ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವ ನದಿಯಂತೆ, ಪಾಂಡವರ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಡಕವಾಯಿತು (ಕೃವಾಲು. ೨೩). ೪. (ಸಾಲ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಪಡಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ) ಒಳಪಟ್ಟಿರು: ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಮೊದಲನೆಯ ಮಗಳು ಸರೋಜಳ ಮದುವೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆ ತರೀಜಮಿನೂ ಅಡಕವಾಗಿತ್ತು (ವಿಪ್ಲಾರಿ. ೬).

[< ಅಡಗು₁. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಡಕ್ಕಮ್; ತುಳು. ಅಡಕ; ತೆಲು. ಅಡಕಮು, ಅಡಕುವ, ಅಣಕುವ]

ಅಡಕ₂ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವುದು; ಒಟ್ಟಿಲು; ರಾಶಿ. 'ಹುಲ್ಲಡಕ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಿಡುವುದು; ದಾಸ್ತಾನು (೬).

ಅಡಕದ ಕೋಣೆ = ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ ವೀಣೆ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಪಡಕದ ಕೋಣೆ ಬೀಯಗವುಚಿತವಸ್ತು ಶ್ರೀಣಿಯಿಂಮೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರಸಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೧).

[< ಅಡಕು₂]

ಅಡಕಂಗೆಯ್, ಅಡಕಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಲೀನಗೊಳಿಸು: ಕಾರ ಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚಡಗಿ ತೋಜದ ತೆಜದಿ, ನೀರೊಳಡಕಂಗೆಯ್ದ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ, ಬೀಜುತಿಹ ಫಲರಸದೊಳಿಪ್ಪ ನವರುಚಿಯಂತೆ (ಶಿವಗೀ. ೧–೨). ಅಡಕಗೆಯ್: ಅವನಿಧರಸುತೆಯರಸನೊಲಿದು ಕರವೀರಭೂಧವನ ತನ್ನೊಳಡಕಗೆಯ್ಯಲಾಕ್ಷಣ ಸಗ್ಗದವರು ಪೂಮಳೆಗಜೆಯೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೬–೩೮). [ಅಡಕ₁ + ಗೆಯ್]

ಅಡಕಗೆಯ್ 'ಅಡಕಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಡಕಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು; (ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ) ಅಮುಕಿ ಒಳಸೇರಿಸು (೬). [ಅಡಕ₁ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಅಡಕತ್ತರಿ 'ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ' ನೋ.

ಅಡಕತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಕನಗೆ (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ: ಅಡಕನಗೆ ಕುಲುಕುಲಿಸಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಣಿಕೆಯಲಿ ಮುಟ್ಟಾಟ ಹುಡುಕಾಟ ವಾಡುತಿಹುದು (ಗಂಗಾತ. ೬೧–೧೧). [ಅಡಕ₁ + ನಗೆ]

ಅಡಕಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಮಾಡು. ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಪಡಿಸು: ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಧ್ವನಿಯ ಬಗೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲೇ ಅಡಕಮಾಡಲು ನೋಡಿದರು (ಭಾರವಿಾ. ೭೮).

[ಅಡಕ₁ + ಮಾಡು₁]

ಅಡಕಲಿಡು 'ಅಡಕಿಲಿಡು' ನೋ.

ಅಡಕಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಲುಕೋಣೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನನ್ನು ಅಡಕಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಅಡಿಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಕಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಕುಳಿತು ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಏನೇನೋ ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು (ಜನಜೀ. ೪೦). [ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕೋಣೆ]

ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿಟ್ಟ ಗಡಿಗೆಯ ಸಾಲು: ಧಡಧಡನೆ ಮತ್ತೂ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆಗಳನ್ನೂ ನುಗಿಸಿದಳು (ಬರಹಾ. ೩೪).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಡಕಲೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಇಡು; ಪೇರಿಸು: ನೀನು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು? (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೩); ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಟ್ರಂಕುಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಗಳು ಸೂರೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ಪೈನಿ. ೧೧).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಏರಿಸು (< ಏಜಿಸು)]

ಅಡಕವಂತ (ನಾ). ಸಂಯಮದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು; ವಿಧೇಯ: ಪಜುಗೋಲನೇಱಿದನಂತಡಕಮುಳ್ಳನುಂ ರಾಜಸೇವಕನಂತಡಕವಂತನುಮಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯); ಸಕಲಪರೀಷಹಂಗಳಂ ಗೆಲಲಾರ್ಪರುಂ ಅಡಕವಂತರುಂ ಪರಮತಪೋಧನರುಮಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವರುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫-೯). [ಅಡಕ$_1$ + -ವಂತ]

ಅಡಕಿಲ್, ಅಡಕಲು, ಅಡಕಿಲು, ಅಡಿಕಿಲ್, ಅಡಿಕಿಲ, ಅಡಿಕಿಲಿ, ಅಡಿಕಿಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ವರಸೆಯಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟದ್ದು: ಅಡಕಿಲ ಮಡಕೆಗಳೆಂಟುಂ ಬೆಡಂಗು ನಿಲೆ ನೆಲವುವಿಡಿದು ನಿಲ್ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧); ಅರಸಿನ ಮೇಲರಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾಟಿಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವಮಾದೊಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೧); ಏಳ್‌ಲೋಕಮುಮನಡಕಿಲ್ಗಳಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತಲಿ (ಚಬಸು. ೧೫-೫). ೨. ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು: ಎಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತಂ ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ ಪೊದಟ್ಟಿರುಂಡದಡಕಿಲ್ ನರದುರ್ಬು (ಜಗವಿ. ೭-೮೪). **ಅಡಕಲು**: ೧. ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬಬ.೧೯). ೨. ಗಾಳಿಗೂ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಜನರು ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗದ ಒಂದು ಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು, ಅಡಕಲಾಗಿ ತುಂಬಿರುವಾಗ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಜಾಗೆಯಿಲ್ಲದಂತಹ ವಾಹನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೊಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದೀಗ ನಿಜವಾದ ರಸಿಕತೆಯೆನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೭). **ಅಡಕಿಲು**: ೧. ತುಡುಕಿದವು ತಂಬಟದ ದನಿ ಜಗದಡಕಿಲನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೭); ಪಿಡಿದು ಚಾಪವನೇಱಿಸಿಯೆ ಜೇವಡೆಯೆ ಜಗದಡಕಿಲು ಜರಿದು ಗಿರಿ ಕೆಡೆದುರುಳಿದವು (ಪಾಳ್ಪಭಾ. ೮-೬೯); ಅಡಕಿಲನಡಸಬಲ್ಲುದೆಯಾ ಶ್ವಾನನು ಕೆಡಹಬಲ್ಲಂತೆ ಸುಕೃತಿಯ (ಗೋಮಟೀ. ೧-೩೭); ಅದರಲ್ಲಿ ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಜಗುಲಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಗಡಿಗೆಗಳ ಅಡಕಿಲು (ಕಾಳರಾ. ೨೫). ೨. ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮಡೆಯೆಱೆಯಪ್ಪದಡಕಿಲಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಬೋನ ದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೭-೨೫). **ಅಡಿಕಿಲ್**: ೧. ಕೆಂಡದೊಂದಡಿಕಿಲ್ ಮಾಣಿಕದಿಂದೆ ಕಾಯ್ವ ತಪನಂ ಚಂದ್ರಂ... ಎನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ತಾಂ ಮಾಡಿದಂತಿರ್ದುದಾ ಕಡುಪಿಂ ತನ್ನಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೭೦). **ಅಡಿಕಿಲ**: ೧. ಜಗದಡಿಕಿಲದ ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೦); ತಿಳಿನೀಲಿಯ ಬಾನಂಚಿನ ಕರೆಗೆ ಪ್ರಭಂಜನವೇ ಅಡಿಕಿಲವಾಗೆ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೩೭). **ಅಡಿಕಿಲಿ**: ೧. 'ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಅಡಿಕಿಲು$_1$**: ೧. ಸತ್ಯದಡಿಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫-೫); ಸಕಲ ಜಲಧಿಗಳೇಕರೂಪದಲಿ ಧರೆಯ ಮುಳುಗಿಸಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬರಿಸಿ ಜಗದಡಿಕಿಲಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಲದ] ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೯); ಶಾರ್ಙ್ಗವ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಶಿಂಜಿನಿಗೊಳಿಸಿ ನುಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಗಳಡಿಕಿಲುಹೊಱೆ ಮುಗಿವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೯-೨೩).

ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ, ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆ = **ಅಡಕಲು ಕೋಣೆ**: ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ನಾನು ಓಡುತ್ತಾ ಹೋದೆನು (ಚೀನಬಾ. ೬೪); ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗನು ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದಲೋ ಬಾಧೆಯಿಂದಲೋ ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು (ಇದ್ದ ಒಂದು ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ) ಹಿಡಿದು ನರಳುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಫ. ೪೩). **ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆ** = **ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ**: ಒಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ, ಇದ್ದಲಿಯಲ್ಲಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಪಾಟಿನಲ್ಲಿ, ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳೇ ನಾಯಿಗಳು ಆವಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಮೊಪಾಸ. ೨೫). **ಅಡಕಿಲಾಗು, ಅಡಿಕಿಲಾಗು** = ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಕೂಡು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಕುಲಶೈಲವೇಟುಮೊಂದಡಕಿಲಾದುವೆನಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೦); ಪೊಡವಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ನರರಂ ತಿಂಬೊಡಂ ಮೇಗಣಡಿಕಿಲಾಗಿರ್ದಜಾಂಡಂಗಳೊಂದೊಂದಾಗಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬೀಳ್ವೊಡಂ ... ಶಿವಭಕ್ತರಿತರಧನಕೆಳಸುವರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೭).

[ಅಡಕು$_2$ (< ಅಡುಕು) + -ಇಲ್]

ಅಡಕಿಲಿಡು, ಅಡಕಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಪಾಷಾಣಮೆಂಬುವೊಳವು, ಅವನೊಂದಱ ಮೇಲೊಂದನಡಕಿಲಿಟ್ಟು ನಿಱಿಸಿದಾತಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪನೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೪-೨೪); ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯಗೆಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಡಲಗೆಗಳೊಳಡಕಿಲಿಟ್ಟು ರತಿ ಪೊಯ್ದವೊಲೇಂ ಜಡಿದುದೊ ಸಂಪಗೆನನೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೯); ತಪ್ಪದೆ ಮೂಱುವಾಯುವಿನಾಧಾರದಿಂದಿಪ್ಪುದು ಲೋಕ ಮತ್ತೊಳಗೆ ಇಪ್ಪುದು ತ್ರಸನಾಳ ಲೋಕ ಮೂಱದಱಕೊಳಗೊಪ್ಪಿಹುದಡಕಿಲಿಟ್ಟಂತೆ (ನಾಗಕು. ೨-೧). **ಅಡಕಲಿಡು**: ಇಡುತಲಾನೆಯ ಕೊಂಡು ಕಡುಕೆಯ್ವ ಗಜಘಟೆಯನಡಕಲಿಟ್ಟಂ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಹೆಣನಂ (ಕುಮುರಾ. ೬-೩೭).

[ಅಡಕಿಲ್ + ಇಡು]

ಅಡಕಿಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಜಗ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರುವ ಲೋಕಸಮೂಹ: ಗಾಂಡೀವಿ ಚಾಪನ ಮಿಡಿದ ನಿಷ್ಠುರರವತಿವಿದುದು ಜರಿದವಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೭); ಬಿರಿಯೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಱಿವ ವಾದ್ಯದ ಹರುಷತರ ನಿರ್ಘೋಷದಬ್ಬರ ಜರಿಹಿತಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಯನರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೫).

[ಅಡಕಿಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಜಗ]

ಅಡಕಿಲುವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಕಿಲ್ಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು: ಗಂಡಶೈಲಮಡಕಿಲ್ಕೂಟಂ ... ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨). [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೂಟ$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಶಿ: ಕಪಿವ್ರಜಂ ಪರಿದು ಬೆಟ್ಟಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಿಳ್ತು ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ಮೂಱುನಾಲ್ಕಡಕಿಲ್ಗಿರಿಯಾಗಿರೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಗದಿಂ ತಂದು ಸಮುದ್ರಮಂ ಕ್ಷಣದೆ ಕಟ್ಟಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮-೨೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಕೊಡೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವತನಕ್ಕಡಕಿಲ್ಗೊಡೆವಿಡಿದಂತಳಿಗಳೋಳಿ ಮುಡಿಯಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಲೆ ತುಱುಗಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೬೪). ℙ ಇದು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆ. 'ಮುಕ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಡೆ$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್, ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್, ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿರು: ಅಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಕೌಳುಡೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಾಸಿನೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಲು. ೮೪); ಮೃಡನಡಕಿಲ್ಗೊಂಡ ದೋರ್ಮ್ಮಂಡಲಂ ತಾನೆನಿಕುಂ ಪ್ರಾಕಾರಮಾಶಾಮುದಕರಿಕಟ ಕಂಡೂವಿನೋದಪ್ರದೇಶಂ (ಎಇ. XIII, ೪೭-೬೬; 1112). ೨. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು: ಕಡೆಗಡೆಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡು ನೋಡುವ ಜನಂಗಳಧರಬಂಧೂಕದ ನಾಸಿಕಾಚಂಪಕದ ನಯನಕುವಳಯದ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ ವ); ಬಡವರ್ಗೊಲವಿಂ ಸಾಹ್ಯಮನೊಡರಿಸದವರೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪ ವಿತ್ತಸಮೂಹಂ ನಡುವೂರೊಳಗಿರ್ಪಿಟ್ಟೆಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೆಸೆವ ಪಣ್ಗೆ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). **ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್**: ೨. ಬಂದು ಪುಳಕಂಗಳಡಕಿಲುಗೊಳುತ್ತಂ ಪೊಣ್ಮಿ (ಮೆಱಿರ. ೩೭-೧).

ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ : ೧. ಗೋತ್ರಾಚಳಂಗಳ್ ಬಿಡದೊಡನಡಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಕೀ]ಲ್ಗೊಂಡೊಡಂ (ಸಮುಪ. ೧೫–೮೭) ; ಚಾಂದ್ರನಿರ್ಮಳಬಿಂಬತ್ರಯ ಮೊಳ್ಪಿನಿಂದಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಕಿಲ್ಗೊಂಡಂತೆ ಚೆಲ್ವಾದುದಂ ನಲವಿಂ ದೆತ್ತಿದರಿಕ್ಕಿದರ್ ಚಮರಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬–೧೫೮) ; ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಂ ಡೊಪ್ಪುವೇಟುಂ ನೆಲೆಗಳ ಮಣಿಮಾಡಂಗಳಿಂದಂ (ಬಾಹಪು. ೧–೧೫೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಜವ್ವನ (ನಾ). ಏರಿಸಿದ ಯೌವನ : ಪಡೆದಂ ಪದ್ಮಜನೆಂತೊ ಭೂಷಣಕೆ ಭೂಷಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಜವ್ವನಕ್ಕಡಕಿಲ್ಜವ್ವನಮಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಲಾವಣ್ಯಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಜವ್ವನ]

ಅಡಕಿಲ್ದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ : ಕಂಪುಗುವ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೆಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಂ ತಿಱಿದೊಟ್ಟಿ ಮಾಣಿಕದಡಕಿಲ್ದಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತುಂಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩–೧೭). ☞ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಪಾಠ. [ಅಡಕಿಲ್ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಕಿಲ್ದೆರೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ತೆರೆ; ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿ ಬರುವ ಅಲೆ : ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡಕಿಲ್ದೆರೆಗಳುಲಿದು ಪಳಚಲು ಮಱಹು ಮಱುಗಿ ಕಡೆದು ಮಲ್ಲಣಿಗಡಲನೊಡೆಗಲಿಸಿ ಕುಡಿದು (ಸೋಮಚ. ೧–೬೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಡಕಿಲ್ವೊಟ್ಟು (ನಾ). (ಹಣೆಯಲ್ಲಿ) ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬೊಟ್ಟು ; ಬೊಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟು : ಮಳಯಜ ಮೃಗಮದಪಂಕಂಗಳಿನಡಕಿಲ್ವೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್ವೊ]ಟ್ಟನೊರ್ವಳಾಕೆಯ ಫಾಳಸ್ಥಳಿಯೊಳವಡಿಸಿದಳ್ ಸ್ಮರಕುಳದೇವತೆ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲ ಕಣ್ದೋಱಿದವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೊಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು, ಅಡಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಸಜ್ಜೆವನೆಯ ಸಿರಿಮಂಚದ ಹಂಸತೂಳದಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಭರದಿಂ ನೆರೆವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೪೮ ವ) ; ನಾರಿ ಶಯ್ಯಾಗೃಹದ ಹಂಸತೂಳದ ತಲ್ಪದೋರಣದ ಚೆಲ್ವಿನಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಪತಿಯ ಸಾರಿ(ಭಾವಚಿಂ.೩–೪೯). **ಅಡಕಿಲುವಾಸು:** ಬಾಳೆಗಳ ಮೃದುದಳದ ನಳಿನಮೃಣಾಳದಡಕಿಲುವಾಸಿನಲಿ ಭೂಪಾಲಕನ ನೂಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೪೭). **ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು :** ತರಿಸಿದನು ನವಹೇಮಮಣಿಭಾಸುರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸ್ತರಣದಡಿಕಿಲುವಾಸ[ಸು]ಗಳ ನಿರ್ಮಳವಿಹಾರಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೫). **ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು :** ಕಾಂತೆಸಿರ್ದ ಸಿರಿಮಂಚದಂಚೆದುಪ್ಪುಳಡಿಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಚೆಲ್ವದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ ವ). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪಾಸು$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ವುಣ್ (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹುಣ್ಣು : ಉರದಡಕಿಲ್ವುಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಕಿರದಧರದ ಪುಣ್ಗೆ ವಾಯ್ದು ಮಿಾಂಗಿಗಿದು ತಳೋದರಿ ದರಿಯನೆಯ್ದು ವಿನಮಾ ಸರೋವರಂ ಕದಡೆ ಬೆರ್ಚಿ ಪೆಸೆದೆಸೆವರಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೪). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪುಣ್]

ಅಡಕಿಲ್ವೆಸರ್ (ನಾ). ಇದ್ದ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು ; ಪೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು : ಧರೆಯಂ ಕುಡುವಂದೆನಗಂ ಗುರುತನಗಂ ರಾಜನಾಮಮಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ ನೋಡಿರೆ ತನಗೀಗಳ್ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡನಡಕಿಲ್ವೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೮). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಡಕಿಲ್ವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಿಳುಪಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಳುಪು ; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ : ಗಂಗೆಗಡಲ್ಗಳ. ನೊರೆಗಂ ತಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪಿಂಗಮೊದವಲಡಕಿಲ್ವೆಳ್ಪಿಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ತೀವಿದತ್ತೆ ಱೆಯಂಗನ ಜಸಮುಖಿಳಭುವನಾಂತರದೊಳು (ಮೈಆರಿ. ೮೯೪, ೩೭–೩೧ ; 1096). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೆಳ್ಪು]

ಅಡಕಿಲ್ವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಸೇರು : ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಸಂದಿರ್ಪುದಂತದಡಕಿಲ್ವೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪೊಂದು$_1$]

ಅಡಕು$_1$ 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧ ; ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟಳೆ : ಮಠ ಪರಿಹಾರವ ತೆರುವ ಅಡಕು ಮುಂದಕೆ ಆಯಿನವಳಿ (ಸೌಇಎ. ೮೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫–೯ ; 1335). ೨. ಹಿಡಿತ ; ಸಂಯಮ: '. . . ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಡಕಿನಿಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಿಳಿಸಿದರೂ ಭಾವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿದೆಯೇ?' (ನಿರಾಭ. ೩೪). ೩. ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಸೇರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ದಾರದ ಎಳೆ : ಉದಾ— ನಲವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ, ಅರುವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ. [< ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು). ‖ ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕು]

ಅಡಕುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನಿಟ್ಟು ಪೇರಿಸಿದ ಪಾತ್ರೆ (ದಕ. ೬). ೨. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಿಡಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಮನೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಡಕುಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ). [ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು) + ಪಾತ್ರೆ. / ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕುಪ್ಪಾತ್ತಿರಮ್]

ಅಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ : ನಾನು ಅಡಕುಮಡಕೆ ಸಾಲಲ್ಲಿ ಆಡೀಮಡ್ಕೇಲಿ ಮೂರು ರಾಜರ ಗೋಳ ಮೂರುತಲೆ ರೂಪಾಯ ಬಟ್ಟೇಲಿ ಕಟ್ಟಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೪೦). [ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು) + ಮಡಕೆ]

ಅಡಕೆ$_1$, ಅಡಕ್ಕೆ, ಅಡಿಕೆ, ಅಡ್ಕೆ, ಅಳಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ; ಕ್ರಮುಕ; ಕೌಂಗು; ಅದರ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಎಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ : "ಗುವಾಕಃ ಪೂಗಃ – ಈ ೨ ಅಡಕೆಯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೭) ; "ಕ್ರಮುಕಂ ಪೂಗವೆನಲಡಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦) ; ಅಡಕೆಯ ಪೇಱಂಗೆ ಮೂನೂಱು (ಎಇ. IX, ೨೨–೮ ; 800) ; ಅವಱ ಮೇಲಿರ್ದೆಲೆಯಡಕೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ಪಲ್ಲ ಸಂದಿಯಡಕೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩) ; ಸಲೆತೂಗಿ ತೊನೆವಡಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೧೩) ; ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಱಿ ಮುಸುಕಿ:ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗೊಳ್ವಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರಿಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೮) ; ಐದೂವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಕೇ ಮರನ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೨–೨೮ ; 1629) ; ಅಡಕೆಗೆ ಹೋದ ಮಾನ ಆನೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಬಾರದು (ಗಾದೆ). ☞ ಕಾಯಡಕೆ, ಗೋಟಡಕೆ, ಚಿಕ್ಕಡಕೆ, ಚೂರಡಕೆ, ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆ, ಬೆಟ್ಟಡಕೆ, ಹಣ್ಣಡಕೆ ಹೋ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ವಸ್ತು ; ಅಲ್ಪ ಪದಾರ್ಥ : ಒಡಮೆಯನರ್ಥಿಗಿತ್ತೆನವನೀತಳಮಂ ಗುರುಗಿತ್ತೆನೀಗಳೊಂದಡಕೆಯುಮಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೭). **ಅಡಕ್ಕೆ:** ೧. 'ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ' ಪರಾ. **ಅಡಿಕೆ :** ೧. ಸ್ಥೂಲವಡಿ[ಡ?]ಕೆಯಾದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರ್ಣವಾದಂತೆ (ಪೋಳಿಮಾ. ೧೦೪–೪೩೦) ; ನಿತ್ಯತಾಂಬೂಲ ಯಲೆ ೧೫ಕ್ಕೆ ಅಡಿಕೆ ೩ಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧, ಪು. ೩೭೨–೧೧ ; 1652). **ಅಡ್ಕೆ :** 'ಅಡ್ಕೆತೋಟ' ಪರಾ. **ಅಳಕೆ :** ೧. ತೋಟದಿಂದ ಆಳಕೇ ಮರ ೧೨೦೦ ಕೆ ಗ ೬೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೫–೧೪ ; 1667).

ಅಡಕೆಗೆ ಎಣಿಸು, ಅಡಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳು, ಅಡಕೆಗೆ ಬಗೆ=ಒಂದು ಅಡಕೆಯಷ್ಟು ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಭಾವಿಸು ; ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಕಾಣು :

ಆ ಭಾರತಿಯಂ ವಿದ್ಯಾಗುಣಕ್ಕೊಂದಡಕೆಗಮೆಣೆಸಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೪) ; ಎನ್ನ ಮಾತನೊಂದಡಕೆಗೆಣೆಸದೆ ಬಂದು ಕೈಪಿಡಿದನೆಮ್ಮಯ್ಯಂ (ಸೋಮಚ. ೨-೧೩೫) ; ಆತನ ಮಾತನೊಂದಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪-೮೨) ; ನೀನಾತನನೊಂದಡಕೆಗೆ ಬಗೆವೈ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೪-೧೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಡೈಕ್ಕಾಯ್ ; ಮಲ. ಅಟಕ್ಕ, ಅಟಿಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಅಡಕೆ ; ತೆಲು. ಅದ]

ಅಡಕ್ಕೆ₂ (ನಾ). ಅಡಕ ; ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ದೇವರಿಗೆ ನಡಸಿ ಬಹ ಭತ್ತಂ ಮೂಡೆ ೧೦೦ ಈ ಭ[ತ್ತ] ನಡೆಯದೆ ವುಳಿದಡೆ ಆ ಮೂಲ ವನೂ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಅಡಕೆ ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಪಾಲಿಸಿದವರಿಗೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೧೭-೧೨ ; 1377). [~ ಅಡಕ್ಕ₂]

ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ, ಅಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರುಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಧನ. ೨. ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಉಭಯ ಸಂಕಟ : ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಅಡಕೆಕತ್ತರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಅಡಕತ್ತರಿ** : ೨. ಎಂತಹ ಸಂದಿಗ್ಧ ಅಡಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬಿದ್ದ ದಾಮು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೪). [ಅಡಕೆ₁ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡಕೆಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯ ಸಸಿಯನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಂಡಿ. ೨. ಹೈವೆರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಡಕೆಕುಳಿಯ ಪುರವರಾಧೀಸ್ವರ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಸ್ರಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಲಕ ರಣ ಗಬ್ಬಿನಾಯಕರ ತಂ[ಮ] ದೇಉ ನಾಯಕರು (ಕಇ. I, ೬೩-೧೦; 1481).

[ಅಡಕೆ₁ + ಕುಳಿ₂ (< ಕುೞಿ₂)]

ಅಡಕೆಗತ್ತಿ, ಅಡಕತ್ತಿ, ಅಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೧ : ಕಾಣದೀವಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿ ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆ ಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦). ೨. ಅಡಕೆ ಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಸುಲಿದು ಹೋಳುಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ. **ಅಡಕತ್ತಿ** : ೧. ಗೇರ ಹರಳ ನೂರಂ ಅಡಕತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವ ಮಾಡಿ ಒಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣವ ಹಾಕಿ (ವಿವೈವಿ. ೮೧). **ಅಡಗತ್ತಿ** : ೧ (ಕಿ). [ಅಡಕೆ₁ + ಕತ್ತಿ]

ಅಡಕೆಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಅಡಕೆಚಿಟ್ಟನ ಬೇರಂ ಬೆಂಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಶುಂಠಿ ಸಹ ಅರೆದು ಬಿಸಿನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿ ಯಲು ಶೀತಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೩). [ಅಡಕೆ₁ + ಚೆಟ್ಟು]

ಅಡಕೆತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, — ತಾಳಿದ ; ಪರಿಮಳಂ ಪೋಗದಂದದಿ ನೀರು ಮಣ್ಣುಗೊಡಲುರಿಗೆಂಡದಾ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತದಂದದೊಳವಂ ತಿರುಹಿ ದೋರೆಯ ಮಾಡಿ ಹದನಱಿದು ಹಸನಾಗಿ ಯಿರಿಸಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದ ಸರಸ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಫಲವಡಕೆತಾಳಿಲ ವೆಸರ ಧರಿಯಿಸಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೨). **ಅಡಕೆದಾಳಿಲ** : ಮತ್ತಮಾ ತೆಱದಿ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಹಿರಿದು ಹಸನಾಗಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿಯದಱಡಕೆ ದಾಳಿಲವೆಸರ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೨) ; ಪುಳಿಚಾರು ಪೊನ್ನವಟ್ಟೆ ಭುಂಜಿತಶಾಕ ತುಳಿವುದಾಳಿಲ ಶಾಖವಂಗಿ ಶೊಲ್ಯಕ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಚಳಿ ಸಾಂಕೆ ವಿಚಿತ್ರ ಪಾಕಂ ಕಹರಿಯಡಕೆದಾಳಿಲವೆಸರನು (ಸೂಪಶಾ. ೬-೧೩).

[ಅಡಕೆ₁ ? + ತಾಳಿಲ]

ಅಡಕೆದಾಳಿಲ 'ಅಡಕೆತಾಳಿಲ' ನೋ.

ಅಡಕೆದೋಂಟ, ಅಡಕೆದೋಟ, ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ, ಅಡ್ಕೆತೋಟ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವ ತೋಟ : ಮತ್ತವಾ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಂಟ ಮತ್ತೆರೆಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೩೪ ; 1019) ; ಮತ್ತವರ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಂಟ ಮತ್ತ ೊಂದು (ಇಳ. V, ೧೭-೩೪ ; 1161). **ಅಡಕೆದೋಟ** : ಹಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದಣ ಮೊದಲೇರಿ ಅಡಕೆದೋಟ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೪-೪೭ ; 1272 ?). **ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ** : ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯ ಪೂಜೆಗೆ ಹೂವಿನ ತೋಟಮುನಡಕ್ಕೆದೋಟಗಳು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೪೧-೪೨; 1174). ℙ ಇದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕೆ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. **ಅಡ್ಕೆತೋಟ** : ಕಲ್ಲಿದೇವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಕಳು ವಿದ್ಯಾನಾಥ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಕೆತೋಟದ ಒತ್ತಿನ ಕಲಾಸ್ತಿತಯನ ಕಯ್ಯ ಮೂಲ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕ್ರಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬-೧೨ 1403). [ಅಡಕೆ₁ + ತೋಂಟ]

ಅಡಕೆದೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡಕೆಪುಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಬೇರು, ಉಳ್ಳಿ, ಸುಗ್ಗಿತೊಕ್ಕು, ಹುರುಳಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಚವ್ಯ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲೀ ಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಅಡಕೆಪುಟ್ಟನ ಬೇರು, ಹೊಂಗೆನಾರು, ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಸೇವಿ ಸಲು ಸಕಲ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೦೩-೧೭ ಟೀಕೆ) ; (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೪೦-೨೨೭ ಟೀಕೆ ನೋ). [ಅಡಕೆ₁ ? + ಪುಟ್ಟ ?]

ಅಡಕೆಲೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಮತ್ತು ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ : ಅಡಕೆಲೆ ಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ . . . ಉಚಿತವಸ್ತುಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿ ದುದು ವಾರಣಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦) ; ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಅಡಕೆಲೆ ಸಹ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೦-೪೪ ; 1484) ; ಅಡಕೆಲೆ ಅಂಗಡಿ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನಿಗೂ ತಲೆಗೂ ರೇಷ್ಮೆಹುರಿ ಚೌಕ, ಮೈಗೆ ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿನ ಜುಬ್ಬ, ಕಾಲಿಗೆ ಗಿರಕಿ ಚಡಾವು ಬಂದಿತ್ತು (ಭಾಟೀಮು. ೬೪).

ಅಡಕೆಲೆಕೊಡು = ೧. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು ; ಬೀಳ್ಕೊಡು : ಅವರಿಗೆ ಅಡಕೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲಸ ದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡು : ಗಿರಣಿಯವರು ಈ ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಅಡಕೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಡಕೆ₁ + ಎಲೆ₁]

ಅಡಕೆಹಂಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ವಸ್ತುವಿನ ಹಂಗು : ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟಿದದುಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾ ನೋಲೈಸಿದೆನು ಹೊಂದಿ (ಬಸಪು. ೬೧-೫೭). [ಅಡಕೆ₁ + ಹಂಗು]

ಅಡಕೊತ್ತು, ಅಡಕೋತು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೧ : ಮುದದಿಯೂ ಪುರುಷನೂ ನಡೆದೊಡನೆ ಬರುವಾಗ ಅಡಕೊತ್ತು ಮಱಸಿ ತರಹೋಗಿ ಪಾಪವನು ನಡೆಸಿದುದ ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭೦) ; ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಡಬ್ಬಿ. ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಕೊತ್ತು (ತಿಡುಗು. ೩೧) ; ಮಧುರೆ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕು ಹೋಳಾದೀತು (ವಿಜಸಾ. ೭೪). ೨. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೨ : ಆಚಾರ್ಯ ರನ್ನು ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಹಸವು ಅವನದಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೩೯೭). **ಅಡಕೋತು** : ೧. ಅಡಕೋತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಅಡಕೆಯಂತಾಯಿತು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿ (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೩೪).

[ಅಡಕೆ₁ + ಒತ್ತು₂. / ತೆಲು. ಅಡಕತ್ತು, ಅಡಕತ್ತೆರ, ಅಡಕೊತ್ತು ; ಮರಾ. ಅಡಕಿತ್ತಾ]

ಅಡಕೋತು 'ಅಡಕೊತ್ತು' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆ 'ಅಡಕೆ₁' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಇದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ದಾನೆಯಡಗಟ್ಟಿಸು ಪೊಕ್ಕಿಱಿ ಮುಂದೆ ವಕ್ಷಿಯಂ ಪಡೆದಿಡು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೫೩). [ಅಡಗಟ್ಟು (< ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು) + -ಇಸು₁]

ಅಡಗಟ್ಟು 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಡಿ : ಪೊಡೆ ಶಿರಗಳನಡಗಡಿವುದೆಂದುದ್ಘಟ ಸುತ್ತ ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕೆಡಪುವುದವರನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೧೫).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಡಿ$_1$]

ಅಡಗಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೇಯಿಸು : ಅಡಗಟ್ಟ ಮಡಕೆಯಂ ಪೊಜಗಿಡುವಂತೆ ಕೊಟಿನಟ್ಟ ಮಡಕೆಯನೇಕೆ ಪೊಜಗಿಡರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೩) ; ಅಡಗಟ್ಟ ಮಡಕೆಗಳನೊಳಗಿಡಲಾರ್ಪರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೯೫).
[ಅಡಗು$_3$ + ಅಡು$_1$]

ಅಡಗತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಂಡುಬರು ; ಅಡಚಣೆಯಾಗು ; ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡಲ ಶಯನ ಪರಿಯ ಗುಣಕರ್ಮನಾಮಂಗಳ ನುಡಿ ನುಡಿ ನುಡಿದವಗೆ ಅಡಗಾಣಿಪವೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೨-೨೦೬) ; ಅಡಗಾಣಿಪ ಭವಗಡಲಾಯಾಸವನು ಬಿಡದೆ ದಾಟಲಿವುಂಟು . . . ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಪಾದವ ಬಿಡದೆ ನೆರೆ ನಂಬೆ (ತೀರ್ಥವು. ೧೧೦) ; ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಸುಕಾಡುವ ಈ ಜೀವದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಡಗಾಣಿಸಿ ನಿಂತಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೬). ೨. (ತಿರಸ್ಕಾರಸೂಚಕವಾಗಿ) ಅಗತ್ಯಬೀಳು : ನನಗೇನ ಅಡಗಾಣಿಸ್ಯತೇನು ? (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೦೨). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡಗಾಳು (ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ ; ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು (?) : ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲೆನಾಡು, ಗಡಿನಾಡು, ಎರೆನಾಡು ಈ ಮೂರು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳು, ಅಡಗಾಳುಗಳು, ಎಣ್ಣೆಯ ಕಾಳುಗಳು, ನಾರು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣಿನ ಬೆಳೆಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ತಗಲಿದ ಕೀಟಕಪಿಡುಗುಗಳ ಬಗೆಗೆ ೧೯೪೭ ರಿಂದ ೧೯೫೧ಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಕೀಟವಿ. ೧೫).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಳು]

ಅಡಗಿಂಡೆ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ ; ಮಾಂಸ ಪಿಂಡ : ನಟ್ಟಿರ್ದ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಸಿಡಿಲ್ದುಚ್ಚಳಿಸಿ ನೆಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಡಗಿಂಡೆಯಾಗೆ ನೆಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೮ ವ, ೮೯). 'ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಗು$_3$ + ಇಂಡೆ$_1$]

ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಾಡು : ಬಳರಿಗೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕುಜಿಯಂ ತಜಿದಲ್ಲಿಯೆ ತಿಂದು ಪೀರ್ದು ಕಳ್ಗಳನಡಗಿಂಡೆಯಾಡುವರೆ ಮೆಚ್ಚುವರ್ (ಸಮಪ. ೧೩-೪೬) ; ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡಿ ಕಳ್ಳಂ ಕುಡಿದುಂ ಪೊಲೆಯರೊಡಗೂಡಿಯಾಡುವರಂ ಕಂಡೊಡೆ ನಲಿವರಾಗಳುಂ . . . ದುಶ್ಚರಿತರ್ (ಸಮಪ. ೧೩-೪೭) ; ಬಿಡವಡರೆ ಪೊಣರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಪಿಂದಟ್ಟ ಮುಟ್ಟ ರಣರಂಗದಲ್ಲಾಡಿಯಡಗಿಂಡಿ[ಡೆ]ಯಾಡಿ ಗೆಲುವನು ಪೊಡವಿಯಲತಿಸುಭಟ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಚಮೂಪಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೬-೩೧ ; 1183). [ಅಡಗಿಂಡೆ + ಆಡು$_1$]

ಅಡಗಿಸು 'ಅಡಂಗಿಸು' ನೋ.

ಅಡಗಿಸುಹ (ನಾ). ಮರೆಮಾಡುವಿಕೆ ; ಬಚ್ಚಿಡುವಿಕೆ : "ಅವಹಿತ್ಥ ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ಶರೀರವನಡಗಿಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಅಡಗಿಸು + -ಹ (< -ಪ)]

ಅಡಗು$_1$ 'ಅಡಂಗು$_1$' ನೋ.

ಅಡಗು$_2$ 'ಅಡಂಗು$_2$' ನೋ.

ಅಡಗು$_3$, ಅಡಂಗು$_3$ (ನಾ). ಮಾಂಸ ; ಬಾಡು : "ಅಡಗು, ಬಿಕ್ಕು, ಬಾಡು - ಇ ಮಾಂಸಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೨೩) ; "ಸುಟ್ಟಡಗು ಭೂತಿಯೆಂಬುದು, ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭರೂಟಕಮೆಂಬುದು, ಅಟ್ಟಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೮) ; ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣನಡಗೆಲ್ವು ಸಮಸ್ತಂ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭); ಕಾಗೆಯಡಗು ಬೋನಂಬುಗದು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೫-೯) ; ಅಡಗಿನ ಬಸನಿಗರ್ಗ್ಗಂ ಕಳ್ಳುಡಿವವರ್ಗ್ಗಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಸದೆ ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಿಡಿಪುದದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೩೭ ; 1055) ; ಉಂಬುದೆಲ್ಲ ಕಿಲ್ಬಿಷ, ತಿಂಬುದೆಲ್ಲ ಅಡಗು, ಕುಡಿವುದೆಲ್ಲ ಸುರೆ, ಹುಸಿಯೆಂಬುದೇ ಹೊಲೆ (ಮಹಾಸಾ. ೪೫-೧೩೧). ℙ ಕಾರಡಗು, ಬಿಕ್ಕಡಗು, ಬೆನ್ನಡಗು, ಮಿಾಸಲಡಗು ಹೋ. **ಅಡಂಗು$_3$** : ನೀ ಪೊದೆದಿರ್ದಾ ನವಕಂಬಳವನಡಂಗೆನುತವೆ ಕರ್ಚಿ ತವಕದಿನಡರ್ದುದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೭೦) ; ಮಿಗಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುವಂದದಿ ಕೊಂದು ಮಗುಳ್ದವಜಡಂಗುಗಳ ತುಕ್ಕಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಂಗ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೬).

ಅಡಗಡಗಾಗು = ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಕೇವಲ ಮಾಂಸವಾಗು : ನಡುವುಡಿವನ್ನ ಮೇಜಿ ಬರಿಯೆಲ್ವುಡಿವನ್ನೆಗಮೊತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟೆ ಮೆಯ್ಯಡಗಡಗಾಗೆ ಮುನ್ನುರಮುನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೋಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೫-೪). [ದೇ.]

ಅಡಗು$_4$ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಕೆ ; ಜೋಡಣೆ ; ಹೊಂದಾವಣೆ. (*). ೨. ಸೊಗಸು ; ಅಂದ (*). [~ ? ಅಡಂಗು$_2$]

ಅಡಗು$_5$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿ (?) : ಭೂಮಿಯನು ಹಿರಣ್ಯೋದಕ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯೆಜದುಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಗನಾದವ ಆತನ ಅಳಿಯಂದಿರು ಬಟ್ಟಕಳದ ಅಡಗಿನ ಅಂಣಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಂತಂಣಸೆಟ್ಟಿ (ಕಇ. I, ೪೧-೩೭ ; 1417 ?).
[~ ? ಅಡವು (< ಅಡರ್ಪು)]

ಅಡಗುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡದೆ ದಕ್ಕುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವನು ; ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಿ (?) : ಶ್ರೀ ಗುರು ಕುಜುಹಕೊಟ್ಟು ಕುಜುಹಿನ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಜಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಕಾಗಿ ಆ ಉಭಯವ ಮಜದು ಬೇಜಕೊಂದಜಿವಿನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಹೆನೆಂಬ ಅಡಗುಗಳ್ಳರ ನೋಡಾ (ವಾಸೋಸಂ. ೧೪). [ಅಡಗು$_5$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಅಡಗುಚುಚ್ಚುಗ (ನಾ). "ಮಾಂಸವನ್ನು ಸುಡುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಡಿಕೆಯ ಮೊನಚಾದ ಸೆಳೆ, —ಚುಚ್ಚುಗ" (ಕಸ್ತೂರಿ).
[ಅಡಗು$_3$ + ಚುಚ್ಚುಗ]

ಅಡಗುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು : ಪಿಶಾಚಾನಿವಹಮನಡಗುಣಿಮೆಂದು ನವವೇದಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗುಣಿಸುತೆ] ಪೇಟ್ವರಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸಪಾರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೯). [ಅಡಗು$_3$ + ಉಣ್]

ಅಡಗುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು. 'ಅಡಗುಣ್' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಡಗು$_3$ + ಉಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡಗುತಿನ್, ಅಡಗುದಿನ್, ಅಡದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು : ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮುಸಗಿ ಕೊಂದಡಗುತಿಂಬ ಬಳಾರಿ (ಸಮುಪ. ೯-೧೧೨) ; ಬಿಲ್ಲರ ನೆರವಿಯೊಕ್ಕಡಗುತಿಂದುದು ರಕುತಗುಡಿದುದು ಕೆಡೆದುದಾ ವಾಗುರೆಯೆಜಿಯನೊಂದಂಬಿನೇಜಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೪). **ಅಡಗುದಿನ್** : "ಅಡಗುದಿಂಬವನಂ ಪೌಷ್ಕಳನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೬). **ಅಡದಿನ್**: ಪಿಡಿ ಪಿಡಿ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟು . . . ಪೆಜವೆಣ್ಗೆ ಸೋಲ್ವ ಕಳ್ಳುಡಿವಡದಿಂಬ ನಂಬಿದರನೋವದೆ ಛಿದ್ರಿಪ ಕಳ್ವ ಕಳ್ಳರೊಳ್ ನುಡಿವಳಿಯಾದನೆಂದು ನವನಾರಕರಂ ಪರಿದೆಯ್ದಿ ನಾರಕರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦) ; ಮುರುಳ್ಗಳಡದಿಂಬುತ್ಸಾಹದೆ ಪಲ್ಲಂ ಮಸೆದುವು (ಜಗವಿ. ೭-೪೮) ; ಅಡದಿಂದರುಣಜಲಂಗುಡಿದೆಲುವಂ ಕಡಿದು ಮಿದುಳನುಂಡೊಣನರಮುಂ

ಕಾರ್ದಡಿಸಿ ನೋೞೆದು ನೆಣನಂ . . . ಮುಕ್ಕುವ ಮುರುಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೭–೨೫) ; ಅಡದಿನ್ನದಱನ ದೂಸಱಿನೊಡಲೊಳ್ ನೆಲಸುವುವು ಜೀವಿಗಳ್ಗಸುಗಳವಂ ಕಿಡಿಸಿಯಡದಿನ್ಬ ನರನಂ ಪಡಿದೆಱಿದೇಂ ಪೊಱಗೆ ಪೋಗಲೀಗುಮೆ ನರಕಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೨೧೫). [ಅಡಗು$_3$ + ತಿನ್]

ಅಡಗುದಱಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎಮ್ಮಯ ಮಡದಿಗನ್ಯರು ಮನವಿಡಲು ಬಳಿಕಡಗುದಱಿವೆನೆನುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೩) ; ಅಡಗುದಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳಿದ]ನನೇಕ ಭೂಪರ ಗಡಣವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೨). [ಅಡುಗು$_3$ + ತಱಿ$_1$]

ಅಡಗುದಱಿ$_2$ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಚೂರುಚೂರಾದ ಸ್ಥಿತಿ.
ಅಡಗುದಱಿಯಾಗು = ಚೂರು ಚೂರಾಗು ; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಬೀಳು: ಅಡಗುದಱಿಯಾಯ್ತು ಖಳಬಲದುಗ್ಗಡದ ವೀರರು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೨) ; ಅಡಗುದಱಿಯಾಯ್ತಶ್ವಚಯ ಸಾವಿರದ ಮೂನೂಱು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೧೭). [< ಅಡಗುದಱಿ$_1$]

ಅಡಗುದಾಣ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ ; ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಜಾಗ : ನಿನ್ನಡಗುದಾಣದಿಂ ನೀಂ ಪೊರಮಡುವವೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩–೪೨೭). [ಅಡಗು$_1$ (< ಅಡಂಗು$_1$) + ತಾಣ$_1$]

ಅಡಗುದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡಗುದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಅಡಗುದುಳಿದರು ಮೋಹರವನೊಗ್ಗೊಡೆದು ಜೂಣಿಯ ಗೋಣ ಬನದಲಿ ಖಡುಗ ನರ್ತಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೧).
[ಅಡಗು$_3$ + ತುಳಿ (< ತುೞಿ$_1$)]

ಅಡಗುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ದಮನಮಾಡು; ಅಡಗಿಸಿ ವಶಮಾಡಿಕೊ : ದುಷ್ಟರಾದವರನ್ನು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತಾ (ಪಾಳಿಗಾ. ೧೧) ; 'ಆ ಸಾವ್ಕಾರ ಸಂಕನ್ನ ಹೇಗೆ ಅಡಗುಮೆಟ್ಟಬೇಕು . . .' (ಬೆಳುಮು. ೧೦೩) ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾವು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ಮೆಟ್ಟುತಾ ಅಭ್ಯಾಸವಾದರೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಕರ್ಮ ಫಲವು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೆ (ಮಾಮುರಾ. ೧೯೯).
[ಅಡಗು$_1$ (< ಅಡಂಗು$_1$) + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕೆ (ನಾ). (ಶರೀರಕ್ಕೆ) ಮಾಂಸವನ್ನು ಒತ್ತಿಕೊಡುವ ಕಾವು; ಮಾಂಸದ ಶಾಖ: ದಾನಿಯಾದೊಡೆ ಪೇಳ್ವೆನೊಂದನೆ ಮಾನವನ ಬರಿಯಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕದಿ ಬೇನೆ ಮಾಣುವುದಲ್ಲದಿರೆ ತಾಂ ಸಾವೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೫೪). [ಅಡಗು$_3$ + ಸೇಕ]

ಅಡಗೂಟ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಊಟ : ಅರಸುತ್ತಂಜೆಯ ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಮೊಲನಂ ತಂದಂದದಿಂ ಗಿಣ್ಣನೊಳ್ ಬೆರಸುತ್ತಟ್ಟಡಗೂಟಮಂ ಬೆಳಗಿದರ್ ತಮ್ಮೊಂದಿದಭ್ಯಾಸದಿಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬–೬೬). [ಅಡಗು$_3$ + ಊಟ]

ಅಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು' ನೋ.

ಅಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗೈ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗರ್ಭದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗಾಳಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ (ಕಿ). [?]

ಅಡಗೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗದೆಯಲಱೆದಡಗೊಚ್ಚಿ ಪೊಕ್ಕನು [ಪಾಠಾಂ. ದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ] ರಥವನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೬). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಚ್ಚು$_1$]

ಅಡಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವ ಕೋಟೆ : ಚಿತ್ತಜನಡಗೋಂಟೆಯಂತೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಸುತ್ತಲೆಯ್ದಿತು ಕೆಳದಿಯರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೭). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಗೋಡೆ 'ಅಡ್ಡಗೋಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗೌತಣ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಔತಣ : ಊಳ್ವ ನರಿನಾಯ್ಗಳ್ಗೆ ನಿಮ್ಮಾ ಶರೀರದಡಗೌತಣಮನುಸುರಬಂದವನಲ್ಲದಾನೂಳ್ವನಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೩೧–೨೨). [ಅಡಗು$_3$ + ಔತಣ (< ಅವುತಣ)]

ಅಡಚಣೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ತೊಂದರೆ ; ಹರಕತ್ತು : ಪುನರ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ಅಡಚಣೆಯೆಂದರೆ ಸ್ಮೃತಿ (ಜ್ಞಾಪಕ) ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೬) ; ಹಣದ ಅಡಚಣೆಬಂದಾಗ ಮಾಸ್ತರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಶುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೯) ; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಅಡಚಣೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ? ಮರಾ. ಅಡಚಣ್ ; ಹಿಂ. ಅಡ್‌ಚನ್]

ಅಡಚು$_1$ 'ಅಡಚು‍ರ್' ನೋ.

ಅಡಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ ; ಚಚ್ಚು ; ಜಜ್ಜು (ಕಿ).
[← ? ತೆಲು. ಅಡಚು, ಅಡುಚು]

ಅಡಜಂಬರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೆಲಸ; ಬೇರೊಂದು ಕೆಲಸ : ಇವು ಯಾವತ್ತು ಇಂಗೇ ಕಾನತ್ತೆ . . . ಎಲ್ಲಿಗಾರ ನಾವು ಹೊಂಟುನಿಂತಾಗ ಅಡಜಂಬರ ಎಂದು ಸಿಡುಕಿದಳು (ಸರ್ಪಮಂ. ೪೨). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಂಬರ]

ಅಡಜಾತಿ 'ಅಡ್ಡಜಾತಿ' ನೋ.

ಅಡಣಿಗೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡತಟ್ಟೆ (ನಾ). ತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ : ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಬಂಡವಲುವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳೇ ಪ್ರಬಲ ಅಡತಡೆ (ಎಅಗ್ನೀ. ೧೦).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಡೆ$_2$]

ಅಡತರ 'ಅಡ್ಡತರ' ನೋ.

ಅಡತಾಳ 'ಅಟ್ಟತಾಳ' ನೋ.

ಅಡತಾಳೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕಿ).
[← ? ಮರಾ. ಅಡತಾಳಾ]

ಅಡತಿ (ನಾ). ೧. ದಳ್ಳಾಳಿ ; "ತರಗು" ವ್ಯಾಪಾರಿ : ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ರೂಪಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನುಸಾಗಿಸುವ ಗುಜರಾತಿ ಅಡತಿಯು ಕೂಡ್ರುವ ಬಂಕವು ಸಹ ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯೇ ! (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೫). ೨. = ಅಡತಿ ಅಂಗಡಿ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಥಡೆ, ಒಂದೂವರೀ ಥಡೆ ಬಂಗಾರ ಇದೆ. ಅಡತಿಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಶಿಲ್ಕು ಇದೆ (ದೀಪಹ. ೬).
[← ? ಮರಾ. ಅಡತ್ಯಾ, ಅಡತ್. / ತಮಿ. ಅಡತ್ತಿ; ತೆಲು. ಅಡಿತಿ]

ಅಡತಿಅಂಗಡಿ (ನಾ). ದಳ್ಳಾಳಿಯ ಅಂಗಡಿ ; ವಟ್ಟ ವ್ಯವಹಾರದ ಅಂಗಡಿ : ಈ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭಯದ ಮೂಲಕ ಪೇಟೆಯ ವ್ಯವಹಾರವು ಅಡತಿಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲವೆ 'ಪೇಡಿ'ಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಇದೂವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕೈ. ೧). [ಅಡತಿ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅಡಥಳಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ; ಅಡಚಣೆ: ಸರಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀವು ಅಡಥಳಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀರಿ ನೋಡಿ ಮಾಸ್ತರೇ (ಮೂರಾಬ. ೧೪೯). [← ಮರಾ.]

ಅಡದಲಿಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಳು ; ಜವಾನ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೮೪, ಕಿ).
[← ಮರಾ. ಅಡದಲ್, ಅಡದಲೀ ; ಇಂ. Orderly]

ಅಡದಿಗೆ 'ಅಣದಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡದೋಱು 'ಅಡ್ಡದೋಱು' ನೋ.

ಅಡನಾಡಿ, ಅಡ್ನಾಡಿ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು ; ಒರಟ ;

ಅಯೋಗ್ಯ: ಅತ್ತೆಯೆಂಬೋಳು ಬಲು ಖೋಡಿ ಎನ್ನೊತ್ತಿ ಆಳುವ ಪುರುಷ ಹೇಡಿ ಮತ್ತೆ ಮಾವ ಅಡನಾಡಿ (ಪುರಂದ. ೪–೧೬–೩) ; ಇಂಥ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಹುಡುಗರು ಅಡನಾಡಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಪವನ. ೯೨). **ಅಡ್ನಾಡಿ :** 'ಯಾಕೋ ಅಡ್ನಾಡಿ ನಾ ಯಾರಂತ ತಿಳಿದೀ ? ಹೋಗಿಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು!' (ಅನ್ನ.೨೦೨); ಎಲೆಲೆ ! ಅಡ್ನಾಡಿಯೆ ! ನಿನಗೇನು ಧಾಡಿಯೆ (ಚೆಲುನಿ.೫೩).

[< ? ಅಡ್ಡಂ + ಆಡು$_1$ + –ಇ$_3$. / ತುಳು. ಅಡ್ನಾಡಿ]

ಅಡನಿಕೊಡ್ಡು (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯ ಹಾಗೆ ಏಟು ತಡೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊರಡು (?) : ಪತ್ತಿದೊಡಲು ಹಂಕಣೆದಲೆ ಕೈಯಲಿ ಎತ್ತಿದ ಅಡನಿಕೊಡ್ಡುಗಳು . . . ಸಾರುವ ಮರುಳುಗಳು (ಹರಿಸಾಂ. ३–४೭). [ಅಡನ್ನಿ$_0$ (< ಅಡ್ಡಣ) + ಕೊಡ್ಡು (< ಕೊರಡು ?)]

ಅಡನಿಬ್ಬಣಿಗ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ (ಮದುವಣಿಗನ ತಂಡದವರ ಪ್ರಯಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ನಡುವೆ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು : ಭಿಕ್ಷೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಡನಿಬ್ಬಣಿಗರು ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಒಂದು ಮೊಲಕ್ಕೆ ಒಂಬತ್ತು ನಾಯಿಗಳು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಂತೆ ನಮ್ಮ ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುತ್ತಿರುವರು (ಕಾಳರಾ. ೮೪).

[ಅಡ್ಡ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ನಿಬ್ಬಣಿಗ]

ಅಡನುಡಿ 'ಅಡ್ಡನುಡಿ' ನೋ.

ಅಡಪ 'ಅಡೆಪ' ನೋ.

ಅಡಪಂಬಿಡಿ, ಹಡಪಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡಪವನ್ನು (= ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು) ಹಿಡಿದುಕೊ: ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ್ತುಗೆ ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಕೆಲದೊಳಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೪). **ಹಡಪಂಬಿಡಿ :** ಆ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಗಮುಳಾಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಮುದಾವುದೆಂದು ಹಡಪಂಬಿಡಿದನಾ ವಿಶ್ವಪತಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ३–೭೭).

[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡಪಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಡಪವಳಿತಿ: ಮೃಗಶಾಬನೇತ್ರೆಗಾನಡಪಗಿತ್ತಿಯೆಂಬಂತಿರೆಲೆಯ ಮಡಿಸಿ ಕುಡುತ್ತಂ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸೊಗೆಯಲ್ (ದಶಕು. ४–೧೧೦). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅಡಪಟಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (?) : ಉಭಯ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಸ್ತಳ ವಳನಾಡು ಮುಂತಾದ ಅಡಪಟಲೆಹಾಕಿ ಹೇರುವ ಮಹಾನಾಡ ಸೆಟಿ ಸಮಸ್ತರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೨३–೧೫ ; 1607).

[ಅಡಪಟಲೆ$_0$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಪವಳ, ಅಡಪವಳ್ಳ, ಹಡಪವಳ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು : "ಅಡಪವಳಂ ಹಡಪವಿಡಿವನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೯) ; "ಹಡಪವಳನೆಂದು ಹಡಪಿಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–३೫೭) ; ಅಡಪವಳಂ ಪಡೆವಳ್ಳಂ ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳ ನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ३೨೬) ; ಸಚಿವನೆಯ್ದಿದನಶ್ರುಲೇಖನೆಂಬಡಪವಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೯೯) ; ಅಡಪವಳಚ್ಚುಳಾಯತರ ಕೇರಿಗಳೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೫) ; ನಡೆವಣಿಗ ಘೋಳಾಯ್ಲ ಸೂಳಾಯ್ತಡಪವಳ ಬಳೆಗಾಜಿ ಕಮ್ಮಜಿ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಜಿ ಕಂಚುಗಾಜಿರ ಕೇರಿ ಮೆಜಿಕಿದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೮). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ ; ನಾಪಿತ (ಚತುನಿ. ೨–೧೧೭. ಕಿ). **ಅಡಪವಳ್ಳ :** ೧. "ಅಡಪವಳಂ, ಅಡಪವಳ್ಳಂ ; ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೦ ಉದಾ) ; ಅಡಪವಳ್ಳಂ ನೀಡಿದಾರ್ದ್ರಪೂಗೀಫಲಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–३೨ ವ) ; ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರ ನಾಯಕರ ಅಡಪವಳ್ಳರ ಪಡಿಯಜಡಂಗಾಯ್ತರ (ಕುರಾಸಾಂ. ४–೧೧೧). **ಹಡಪವಳ :** ೧. ಪಸಾಯಿತಂ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮನೆವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಹಡಪವಳ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಬಮ್ಮರ್ದೇವಯ್ಯಂಗಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨३೨–೧೦ ; 1135) ; ಸಾಮನ್ತ ಕಾಮದೇವಸ್ಯ ಹಡಪವಳೇನ (ಎಇ. III, ೨೧೦–೧೮; 1143) ; ಹಡಪವಳನ ಹಡಪದೊಳಿರ್ದಡಕೆಗಳಂ ಮಾಡಿಯಾಡ ಪಿಕ್ಕೆಗಳಂ ಮುತ್ತಿಡೆಯುಡುಗದೆಲೆಗಳಂ ಮೆಳ್ಪಡಲೆಕ್ಕೆಯ ಸೀಳ್ಪಿನೆಲೆಗಳಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–३೬). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ವಳ]

ಅಡಪವಳಿತಿ, ಅಡಪವಳ್ತಿ (ನಾ). (ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವಳು : ವಸುಧಾಧೀಶನ ಪರಮಪ್ರಸಾದಭಾಗಿನಿಯನಡಪವಳಿತಿಯನವಧಾರಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೨३೮). **ಅಡಪವಳ್ತಿ :** ಚಾಪಳೆಯಪ್ಪಡಪವಳ್ತಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಪೊಡವೀಶಂ ಮೆಚ್ಚುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೯೫ ವ) ; ಕೆಲದಡಪವಳ್ತಿಯಂ ನೋಡಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ३–೧೦೫). [ಅಡಪವಳ + –ಇತಿ$_1$]

ಅಡಪವಳ್ತಿ 'ಅಡಪವಳಿತಿ' ನೋ.

ಅಡಪವಳ್ಳ 'ಅಡಪವಳ' ನೋ.

ಅಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಅಡಪಿಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಆಳಿ$_1$]

ಅಡಪಿಗ, ಹಡಪಿಗ (ನಾ). = ಅಡಪವಳ ೧. ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ (ಶಮದ.೧೯೭ ಪ್ರಯೋ). **ಹಡಪಿಗ:** ಮಾಜುವೊಡೆ ಕೊಂಡು ಹೊಂಗುಡುವೆನಾನೆಂದು ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಿಂದ ಕೇಳಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೭) ; ಒಜಲಿ ಕೆಡೆದರು ಹಡಪಿಗರು ಸೀಗುರಿಯವರು ಸತ್ತಿಗೆಯುವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೧೦–೧೨); ನಾರದಂ ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಾಗಿ ಸಂದೇಶನೊಡವರಲು (ರಾಘಚ. ೭–೧೨). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಇಗ]

ಅಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು ; ಅಡವಿಡು ; ಒತ್ತೆಯಿಡು : ಅಡಪಿಟ್ಟ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲು (ಚೆಬಪು. ೬೨–೬೫) ; ಹಣವಿದ್ದವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಪಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕರೆಯಂ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಪು$_1$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಇಡು]

ಅಡಪು$_1$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಊಳಿಗ : ಗೋವಿಂದರಾಜ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ ಪ್ರಸಾದವನೂ ತಿರುಪತಿಯವರಿಗೆ ಕಾಣಿಪರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹರಿವಾಣಉೂ . . . ಮಿಕ್ಕ ಹರಿವಾಣಗಳನೂ ತಿರುಮಲೆಯ ಸಂಧಿಯ ಅಡಪಿನ ವಿಳುಕಾಡಿನಲೂ ಹಂಚಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४೬೨–೨; 1467); ಡೋಲು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವ ಜನ ೬ ಕ್ಕೆ ಗ ३೬ ಅಡಪಿನ ಮುಲತ್ತಿಯ ಜನ ೨ ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಮುಡಿ ೧೬ (ಇಅ. V, ४೨–೨೨ ; 1587). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಊಳಿಗದವನು : ಉತ್ತನೂರ ಮಡವಳದ ಗಉರಿದೇವಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕೂರಣಕೊಳ ಅಡಪುಗಳೂ ನಗರತ್ತರೂ ಮಂಗರಸಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಜಿಯ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿಯ ಮಾನ್ಯದ ಗದ್ದೆಯ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧३೧–३ ; 1407).

[← ತೆಲು. ಅಡಪು = ತೋರಿಸುವುದು. ℙ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ]

ಅಡಪು$_3$, ಅಡವು$_3$, ಅಡಹು$_3$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲವು : ಬಾಯೊಳ್ ಗಾನಮಂ ಕೈಯೊಳಭಿನಯಮಂ ದೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೋಗಲೀಯದೆ ಸೆಜಿವಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮಜಿ ಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ . . . ಚತುರ್ವಿಧ ನರ್ತನಮಂ ಚತುರಜನ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ತೋರ್ಪ ನರ್ತಕಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). **ಅಡವು$_3$:** ಮತ್ತಮೊರ್ವ ನರ್ತಕಿ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಧರಿಸಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುರುಹು ಗುಂಡಲ ಲಾಗನುಲಾಗು ಬೀಸುಗಾಲು ದೂಷಿ . . . ನೊದ

ಲಾದವಗಡದಡವುಗಳನಳವಡಿಸಿ . . . ತರಹರ ನಿಸ್ಸರಣೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಅಂದವುಳ್ಳಡವುಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ವುಳ್ಳ ಡಾವುಗಳಿಂ] (ವಿರೂಪಾ. ೮೭ ವ) ; ಮುಡಿಯ ಮುಂಗಾರ ಮೇಘದ ಸೋಗೆನವಿಲಾಟದಡವ ತೋಱಿದರಂಗನೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೬೫). **ಅಡಹು$_3$** : ನೇರು ಬಿತ್ತರ . . . ಎನಿಪ್ಪಡಹುಗಳನು . . . ಅಡಿದಳ್ (ರೇವಣ. ೩೨–೪೮). [< ? ಅಡರ್ + –ಪು]

ಅಡಪು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜಿ ; ತೆವಳೆ ; ನಾಯಿಕಜ್ಜಿ : ಮುಪ್ಪಾದರೆ ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅಡಪು ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೯ ಕಿ) ; ಪಾವಟಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡಪುಹತ್ತಿದ ನಾಯಿಯೊಂದು ತೂಕಡಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯೪). [?]

ಅಡಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಗಿಡಿ ; ತುರುಕು. [← ತುಳು. ಅಡೆಪ್ಪು]

ಅಡಬಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಡೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ. 'ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಬೆಡಗಿಯ ಕಂಡಾಗ ಕಡುಹು ಮರೆತು ಖಳರು ಸೋಲುತ ಮಿಡುಮಿಡುಕುತಲವರು ಸ್ಮರಶರ ತಡೆಯದೆ ಅಡಬಡೆಬಡಿಸುತ್ತ ಪಡಿನುಡಿದುದು ಬಿಡೆಬಿಡೆವಿವಳನೆನುತ (ಸಮುಮ. ೩೦). [ಅಡಬಡೆ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಬರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಹಳೆ (ನಾ). "ದಾಯಾದ್ಯ" (ಷಟ್ಪನಿ) : ಪೊಡವಿಪತಿ ಕೇಳಿಂತು ತಮ್ಮೊಳಗಡಬಹಳರೊಂದಾಗಿ ಕಡಲನು ಕಡೆದರಾ ಕಡೆಗೋಲು ಮಂದರ ಶೈಲವಾಗಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೮–೭–೮). [?]

ಅಡಬಳ್ಳ$_1$ 'ಅಡುವಳ' ನೋ.

ಅಡಬಳ್ಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು : "ಅಡಬಳಮೆಂದೆನೆ ಮಾಂಸಂ" (ಭಾರನಿ. ೪) ; ಹರನೇತ್ರವಹ್ನಿಯೊಳಡಬಳವ ಸುಡಬಗೆದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೩೭) ; ಸಿಡಿಲುವಕ್ಕಿಯ ಪಕ್ಕವನು ಕಿತ್ತಡಬಳದ ಬಾಣಸವ ಮಾಡುವ ಕಡುಗಲಿಗಳಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮–೧೩) ; ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತಡಬಳವ ತಿಂದೀ ಹೆಂಡವನು ಕುಡಿಯಳಿವ ಪರಿಯಂತರವು(ಅರ್ಜುವಿ. ೧೩–೫೩). ೨. = ಅಡಬಳಿಗ : ಎಡಬಲದಡಬಳರ ಸದೆದೀತ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲದಡಬಳಿಗರನು ಸದೆದು] ತಪ್ಪಿಸಿ ಹಾಯ್ದನೂರೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೧೦). [< ಅಡಗು$_3$ + ಪಲ]

ಅಡಬಳಿಗ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ತೊಡಚಿದೆನು ಬೊಮ್ಮಾಸ್ತ್ರವನು . . . ನಿವಾತಕವಚರಿಗೆ ಕಡುಹಿನಿಂದಾಗ್ನೇಯ ವಾರುಣದಡಬಳಿಗರನು ಬಾಚಿದವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೬) ; ಹೇಳಿದಳಡಬಳಿಗ ರಕ್ಕಸಗೆ ಖಳೆ ವೃತ್ತಾಂತಸಂಗತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೦–೬).
[ಅಡಬಳ್ಳ$_2$ + –ಇಗ]

ಅಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್' ನೋ.

ಅಡಬು (ನಾ). ಡಬ್ಬು; ಆಡಂಬರ (?) : ಅಸಮುಖಿ ಗೋವಿಪ್ರವಧೆ ತಾಮಸದ ಕರ್ಮವಧರ್ಮವಡಬಿನ ದೆಸೆಯ ದಾತತ್ವತೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೨–೧–೨೭). 'ಡಬ್ಬು' ಪರಾ. [?. / ಹಿಂ. ಢಬ್ = ರೀವಿ, ರೀತಿ]

ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟತನ ; ತೊಂಡು (ಕಿ). **ಹಡಬೆ** : ೧. ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಹಡಬೆಯ ದನಗಳ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೧೬೪). ೨. ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ (ಹೆಂಗಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ). 'ಹಡಬೆಬೀಳು' ಪರಾ.
[ದೇ. ?. / ತುಳು. ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ = ಜಾರಸ್ತ್ರೀ ; ಕೋಲಾ. ಅಡವು = ತುಂಟ]

ಅಡಮಾನ (ನಾ). ಅಡವು; ಆಧಾರ; ಒತ್ತೆ : ಜಫ್ತಿಯು ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಜಫ್ತಿಯಾದ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಸದರಿ ಜಫ್ತಿಯು ಜಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಯ, ದಾನ, ಅಡಮಾನ, ಈ ಮೂಲಕ ಯಾ ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರೆಮಾಡುವುದೂ . . . ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾ ಮಾ ಕ. ೩೭) ; ಅಲ್ಪಕಾಲಾವಧಿಯ ಅಡಮಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಲ ಕೊಡುವುದಕ್ಕುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೨೮).

ಅಡಮಾನದ ಬ್ಯಾಂಕು = ಜಮೀನು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬ್ಯಾಂಕು.

[← ? ತಮಿ. ಅಡೈಮಾನಮ್ ; ಮಲ. ಅಡಮಾನಮ್ ; ತೆಲು. ಅಡಮಾನಮು]

ಅಡಮಾನದಳ್ಳಾಳಿ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲ ಕೊಡುವವನು. [ಅಡಮಾನ + ದಳ್ಳಾಳಿ]

ಅಡಮಾನಪತ್ರ (ನಾ). ಅಡವು ಇಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆಯಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ : ಸ್ಟಾಕುಗಳು, ಬಾಂಡುಗಳು, ಸಾಲ, ಅಡಮಾನಪತ್ರಗಳು, ಜಾಮೀನುಪತ್ರಗಳು – ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಣದ ಜಗತ್ತೇ ಇತ್ತು (ಎಳಕ. ೬೬). [ಅಡಮಾನ + ಪತ್ರ]

ಅಡಮು (ನಾ). ವಿರೋಧ ; ತಕರಾರು : ಯೀ ಹೆಂಣಾಳು ಹುಡುಗಿಯಂನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಮೂಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆನಾಗಿ ಯೀ ಹೆಂಣಿಗೆ ಆದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿ ಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದ್ದಂನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆನ್ದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭–೧೧ ; 1808).
[← ? ತೆಲು. ಅಡಮು = ಪ್ರತಿಕೂಲ]

ಅಡಮುಟ್ಟೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒರಟ ; ಮೊಂಡ ; ಹಟಮಾರಿ : ಆಗ ಪಂಡಿತರು 'ಅಡಮುಟ್ಟ ದೇವದಾಸ ನಿನ್ನನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಓಡಿಹೋದನೆ ? ಬರಲಿ ಅವನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು (ದೇವದಾ. ೪).
[← ? ಮರಾ. ಅಡಮುತ್ಯಾ, ಅಡಮುಟ್ಯಾ = ಹೆಡ್ಡ, ವಕ್ರ]

ಅಡಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ವಿಮುಖವಾಗು : ಕಂಡವರಡಮುರಿದು ಮೋಱಿಯನು ನೋಡದೆ ಹೋಹ ಪಾಪಿಯನು ಪೊಡವಿ ಹೊಱುವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೩೦) ; ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನುಯಡಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲೆಲವೊ . . . ಕೆಲತೊಲಗದಿರಲ್ಲಿ ಕೊಡು ಕಾಳಗವನು (ತುರಂಗ. ೫೭–೫೩). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಅಡಮುಸುಕು 'ಅಡ್ಡಮುಸುಕು' ನೋ.

ಅಡರ್, ಅಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ; ಏರು ; ಆರೋಹಿಸು : "ಅಡರ್ –ಆರೋಹಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಟವಪ್ರಶೈಲಮಡಱ್ದೇ[ರ್ದೇ] ನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ತೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱಿದೋನ್ (ಎಕ. II, ೨೨–೩ ; 700) ; ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಸಾದಮನಡರಲಿವುವೆ ಸೋಪಾನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೬೦); ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೆಯ್ಯನಡರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ . . . ಬಿಡಿಸಿ ಕಳೆದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭೦) ; ಮುನ್ನ ಮಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಱಿಸುವೆನೊ ಖಚರರನಡರ್ದೇಱಿಸುವೆನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೂಱಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೭) ; ಗರುಡಂಗಂ ಅಡರಲ್ಬಾರದ ಸಮುತ್ತುಂಗಶಿಖರಂಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೫–೧೨); ಕೌರವೇಶ್ವರನೆಗ್ಗ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದನಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨); ತಡಿತಡಿಗಡರ್ದ ಜಲದೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪಡೆಪಿನಿಂ ಕಡಲೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨–೪). ೨. ಹಬ್ಬು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಆವರಿಸು : ಮುನಿಯ ಕರನಖರುಚಿಗಳ್ ಪುದಿದಡರ್ದು ಬೆಳಗಿದುವು ಪೂಸಿದ ಚಂದನ ರಸಲಲಾಮದಂತಿರೆ ನೊಸಲೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೨) ; ಗುರುವಂ ಕಂಡು ನವಸಾತ್ವಿಕಂ ಸಮಂತಡರೆ ದಂಡಪ್ರಣಾಮವನೆಸಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೪) ; ಕಾಮುರ್ಗಿಲ ಸೊಂಪಡರ್ದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೧೦) ; ಅ

ಮಹಾಪತ್ತಡರೆ ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಮುಮನುದ್ಧರಿಸಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೧೬). ೩. ಸೇರು ; ಕೂಡು : ಸಮಾಸದೊಳಮಸಮಾಸದೊಳಂ ರೇಫೆಯಡರ್ದ ಕ್ಕರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೮೪ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅವರೊಡನಡರ್ದು ಸ್ವತ್ತೋೞ್ ಆಜ್ಞರನೂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧-೭ ; 797) ; ಬಿಡದಡರೆ ಘೋಣರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಪಿಂ ಪಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟೆ ರಣರಂಗದಲ್ಕಾದಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೬-೩೦ ; 1183) ; ಖಂಡೆಯವ ಜಡಿವುತ್ತ ತುರಗವನು ನಂಬಿಯ ದಳದ ಮೇಲಡರಲು (ಸೌಂದಪು. ೧೬-೨೨). ೫. ಉನ್ನತವಾಗು : ಬಿಡುಜಡೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಮಡರ್ದ ಘಟಿಸ್ತನಂ . . . ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪುತಿರಲೊರ್ಬ ತಪಸ್ವಿನಿ ಬಂದು (ದಶಕು. ೧೧-೩೨). ೬. ಚುಚ್ಚು ; ನಾಟು : ಪರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ ಕಾಲ ತಳಮನಡರಲದರ ಸಮೂಲಮನಗಳ್ದು ಕಿತ್ತು (ಕಗಿವಿ. ೯೨, ರಾಜಾವ).

ಅಡರು$_1$: ೧. ಆಕಾಶವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟಗೋಲ ಹಂಗೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೧೮೬-೮೯) ; ಮಂದರವನಡರಿ ಭೂವರನ ಮುಂದಾಡುತಿಪ . . . ವಾಜಿಗಳ್ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೧) ; ನಾನಕಟ ಗರ್ವದ ಗಿರಿಯನೇನಡರಿರ್ದೆನೋ ಮೇಣ್ ದುರುಳತನದಲಿಯೆನ್ನ ನಡೆನುಡಿ ತಪ್ಪನಪ್ಪಿದುವೋ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೧೮) ; ಪ್ರಾಣನಾಥನ ಕಾಣಲುಪ್ಪರಿಗೆಯನು ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದಡರಿದರಾ (ಭರಚ. ೫-೧೦). ೨. ಆಡರಿ ಕಟಾಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಳಂಚೆಗವಾಕ್ಷದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂದುಡುಗದೆ ಸೋರ್ವ ನೀರ್ವನಿಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೦) ; ಬೆಜಗಡರಿ ಮುಖದಿರುಹಿ ಹಿಂದಣಿನಿಜಿಸಿದ ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩) ; ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ, ಆ ಹೆಸರಿಗೆ, ಆ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೇ ಅಡರುವುದು (ಬಾಬಲ. ೮೨). ೪. ನೀನು ಮಾಡಿದ ಒಂದೊಂದು ಪಾಪಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ಬಂದು ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನಡರಿದೆವು (ಮುಂಗಾಮು. ೩).

ಅಡರೆಗೊಳ್ = ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರು ; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ತನುಲತೆಯಂ ಪುತ್ತಡರ್ದತ್ತೆನೆ ಮಳವಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು ತೀವಿರ್ದುದಜಿಃಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭). ಅಡರೆಗೊಂಡು ತಿನ್ನು = ಗಬಗಬನೆ ತಿನ್ನು ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ತಿನ್ನು (ಉಕ). ಅಡರೆ ತೊಡರೆ = ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ : ಸೂಸಿದ ಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಯನೆ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದವದಳಿಕುಳಂಗಳ ಚೆಲ್ವಂ ಮಾಸಿಸಿದುವು ವಾಸವನ ವಿಳಾಸಂಬೆರಸಡರೆ ತೊಡರೆ ಬಳಸುವ ಕಣ್ಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೬) ; ಬುಧಸಾಮಾಜಿಕಮತಮನೆ ಪೇಬ್ದು ವಿರಾಜಿತಮನನಡರೆ ತೊಡರೆ ನುಡಿಗುಂ ನಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೯). ಅಡರೆ ನುಡಿ = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡು; ದುಡುಕಿ ಮಾತಾಡು : ಎಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿ ವಿಕ್ರಮದಿನಡರೆ ನುಡಿದ ದೂತನ ದುರುಕ್ತಿಗೆ ಮಹೀಶನೀಷದುದ್ಗತಭ್ರುಕುಟಿಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೧ ವ). ಅಡರೆ ತೊಳಗು = ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆ; ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಅಮರೇಂದ್ರಾಶಾವಧು ಚಂದ್ರಮುಖಿ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧುರಸಧಾರೆಯನಂದುಮುಚಿ ನಭಃಕೇಸರಮೆಯ್ದೆ ಮುಗುಳ್ತಂದಡರೆ ತೊಳಗಿದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೭). ಅಡರೆ ನೋಡು = ಆಪಾದಮಸ್ತಕವಾಗಿ ನೋಡು; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೋಡು : ಲೋಕೈಕಚಕ್ಷು . . . ಎರಡುಮನೀಕಂಗಳನಡರೆ ನೋಡುವಂತುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧) ; ಮನದೊಂದಳ್ಕಜಿಕೊಳೆನ್ನನೊಲ್ದಡರೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೮). ಅಡರೆ ಬೆಮರ್ = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆವರುಂಟಾಗು : ಉದಯಿಸೆ ಕಾಂತನ ಮುಖೇಂದು ಕರಕಮಳಂ ನಾಣದೆ ನಡುಗಿದುದಡರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಡನಡುಗಿ ಪೊಡೆ] ಬೆಮರ್ತುದು ತನುಶಶಿಮಣಿಶಲಾಕೆ ದಳಿತೇಕ್ಷಣೆಯಾ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡರ್ = ಒತ್ತಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು, ಮುತ್ತು, ಕೊಲ್ಲು ; ತೆಲು. ಅಡರು]

ಅಡರಾಟ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗುವುದು ; ಹೋರಾಟ ; ಜಗಳ : ಈತನೆನ್ನಣ್ಣನಮಗಂ, ಸನಿಹದಾರ್ಯರೊಡನಡರಾಟದಲಿ ಮಡಿಯಲಾತನಾತನ ಪಾಳ್ಯದೊಡೆತನಂ ಬಾಲನೀತನ ಸಾಕಣೆಯುಮೆನಗೆ ಬಂತು (ಹಬ್ಬಿರ. ೬-೨೫). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ ; ಪೈಪೋಟಿ (ಶ).
[ಆಡರ್ + ಆಟ]

ಅಡರಾಸು, ಅಡ್ಡರಸು, ಅಡ್ಡರಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ತವಕಪಡು ; ಅವಸರಪಡು : ಆಡರಾಸಿ ಏಳೂತ ನೋಡ್ಯಾಳ ಚೆನ್ನವ್ವ ಕೆಂಪ ಕೆರಿವ್ಯಾಗ ಹೊರಪಂಜು ಕಿತ್ತೂರ ಸುದ್ದಿ ಹೋದಾವು ಮನಿಮನಿಗೆ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೧-೧೬) ; ನನಗೆ ಅವನ ಗೊಡವೆ ಬೇಡ. ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿದನು. ಉಳಿದವರಿಬ್ಬರೂ ಆಡರಾಸಿ ಬೀರಬಲ್ಲನನ್ನು ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಬೀರಬ. ೪೦) ; ತಾವ ನಿಮಗ ಫಲ ಕೊಡಬೇಕು ಅಂತ ಮಹಾರಾಜರು ಆಡರಾಸಿ ಬಂದರು (ನಾಥಾರಿ. ೮೧).

ಅಡ್ಡರಸು : ೧. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನತಿ ಅಡ್ಡರಸಿ ಓಡಿಬಂದು (ನಿರಾಭ. ೫೩). **ಅಡ್ಡರಾಸು** : ೨. ಕೂಗು ; ಕಿರಿಚು : ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು 'ಅವ್ವ' ಎಂದು ತಾಸು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಅಡ್ಡರಾಸುವನು (ಬೆಟ್ಟಹೂ. ೧೦). [< ? ಆಡರ್ + ಪಾಯ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡರಾಳಿ (ನಾ). ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆಡರ್ + -ಆಳಿ$_2$]

ಅಡರಿ, ಅಡಲಿ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿಟ್ಟ ಮಿಶ್ರಣ; ಈ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ (ಕಾಯಿಸಿ) ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ. 'ಅಡರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಅಡಲಿ : 'ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ.
[< ? ಆಡರ್]

ಅಡರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡರಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ, ಕದಡಿದ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದು ತೇಲಿದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊ : ಪರಿಪಕ್ವಬಿಲ್ವಬೀಜಮನರೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ನೆಬಲೊಳೊಣಗಿಸಿ ಜಲದಿಂದಿರದಡರಿಗೊಂಡು ತಳಿ ಹಿಮಕರನಂ ಕರ್ಪೂರತೈಲಮುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೨೫); ಅವನುದಕದಲ್ಲಿ ಅಡರಿಗೊಂಡು -ಆ ತೈಲಮಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಲೋಕೋಪ. ೭-೨೫ ಟೀಕೆ). [ಆಡರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡರಿಚು 'ಅಡರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು ; ಏರಿಸು : ವಿಕಟಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳನಡಿಗಡಿಗಡರಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ) ; ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿಹಯ ಚತುಷ್ಟಯವ . . . ಮುರಾಂತಕ ತಡಿಯನಡರಿಸಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿದ] (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೪) ; ಭದ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಲದ ಮೊದಲ ಗದ್ದುಗೆಗೆ ಎಚ್ಚರಿಂದಡರಿಸಿ ನಿವಿಷ್ಟಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೯-೧). ೨. ಹಬ್ಬಿಸು : ತವರಾಜದ ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯಂ ನಡಯಿಸು] ವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೪) ; ಇದೇತಜ ಹುಳುವೊ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಬಳಸಿ ಹೊಲ್ಲಹ ನೂಲನಡರಿಸಿ ಹೋಗುತಿದೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೪೦). 'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ. [ಆಡರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡರು$_1$ 'ಅಡರ್' ನೋ.

ಅಡರು$_2$ (ನಾ). ಊರೆ; ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಅವಲಂಬನ : ನಂಬಿಸುವ ಸೋಲಿಸುವಡರುಗಳು ಕಡುಯಂತ್ರತಂತ್ರಂಗಳಿಗೆ ಬಿತ್ತುಗಳು . . . ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೨, ೬೩). [< ಆಡರ್]

ಅಡರು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆ: ಆತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂಯ್ ಕುಂಯ್ ಎಂದರೆ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹುಣಿಸೆ ಆಡರಿನ ಪೂಜೆಯೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕೈಮಾಂಸ. ೫) ; ಬಿದಿರಿನ ಸಲಿಕೆ ಕಟ್ಟೆ ಗಿಡಗಳ ಆಡರು ಚುಚ್ಚಿದರೂ ಸಾಕು (ಬಾಳಗಿ. ೪೧). ೨. ಕಡ್ಡಿ; ಪುಳ್ಳೆ ; ಉರುವಲು : ಹಸಿ ಅಡರು,

ಒದ್ದೆಯಾದ ತರಗೆಲೆಗಳನ್ನು ಉರಿಸಿ ಮನೆತುಂಬ ಹೊಗೆ (ಮರಮ. ೭) ; ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಡರು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಜಮಾಯಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೪) ; ಶಾಲೆಯ ಬಾವಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ಹೊರೆ ಅಡರು, ಎರಡು ರಾಶಿ ಹಂಚಿನ ಒಡಕು, ಒಂದು ತಿಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೪೫). [← ? ತುಳು. ಅಡರು]

ಅಡರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ : ಭಟ್ಟರು ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಅಡರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್) + ಕಚ್ಚೆ$_1$]

ಅಡರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಧೋತ್ರ, ಸೀರೆಯ ನಿರಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು (ಕಿ). [ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡರುಗಾಲು (ನಾ). ನಡೆಯುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಕಾಲು. (ಕಿ). [ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಡರುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು : ವಿಕ್ರಮದೊಳು ಅವನಿಯೆಲ್ಲವನಾಳಿ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲರಿಗಾ ಭುವನವನಡರುಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೪–೬೮). [ಅಡರು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡರುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಣತೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಗಿದಾಗ (ಉರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ) ಬತ್ತಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡರು$_2$ + ಹತ್ತು$_3$ (< ಪೊತ್ತು$_1$)]

ಅಡರ್ಚು, ಅಡಚು$_1$, ಅಡರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು ; ಏರಿಸು : ಮಡಿವಸನವನುಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಿಗ್ವನಿತೆಯು ಮುಡಿಯೊಳು ಹೊತ್ತ ಹೊಂಗಳಸನಿಡಿನಿಂದ ರಥದ ಮೇಲಡರ್ಚಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೯) ; ವರವಧೂಟಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಪಿಡಿದು ಮನ್ಮಥ ತೊಡೆಯೆಡೆಗಡರ್ಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೬). ೨. ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಕಡುಗಲಿ ಕಾಮ ತನ್ನುಭಯಹಸ್ತದ ಗದೆಗಡರ್ಚಿದ ಮಣಿಗಟ್ಟನಂತೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕುಮರಿಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ಕಡಗಕಂಕಣವನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೧). ೩. ನೂಕು ; ತಳ್ಳು : ಬಲದೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಬಲ್ಲಿದರ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಹಿನ್ನೆಲಕಡರ್ಚಿದರು ಸೂಠಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೯–೧೮). **ಅಡಚು$_1$** : ೪. ತುಂಬಿಕೊ ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು : ಒಡಲು ಶಾಶ್ವಿತವಲ್ಲ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಯೆಂಬ ತೊಡಕು ವೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಅಡಚಿದ ನೆರೆಯಂತೆ (ಚಂದ್ರಾವ. ೪೧). **ಅಡರಿಚು** : ೧. ಪೊನ್ನಂದಳವನಡರಿಚಿಯನೇಕ ಮಂಗಳವಾದ್ಯವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೪೨). [ಅಡರ್ + –ಚು]

ಅಡರ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಾರೆ. [< ? ಅಡರ್ + –ತೈ$_2$]

ಅಡರ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಅಲ್ಪಾಹಾರಮಂ ಅನೇಕಮಂದಿಗಡರ್ಪಲಾವನಿಂದಲಾಗದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಸಕಲಸನ್ನಾಹಮಡರ್ಪಲ್ ಸರದಾರನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ. [ಅಡರ್ + –ಪು$_2$]

ಅಡರ್ಪು$_2$, ಅಡಪು$_1$, ಅಡವು$_2$, ಅಡಹ, ಅಡಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಊರೆ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಅವಲಂಬನ : "ಅಂಕೆಯುಮಡರ್ಪೆಂದು ನೆಮ್ಮುಗೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೩) ; ಇನ್ತಾರ್ ಪೊಗರ್ತ್ತೆಗಡರ್ಪ್ಪಾದ ಮಹಾಮಹರ್ (ಎಇ. XIII, ೬೨೯–೨ ; 929) ; ಕಳೆಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಡರ್ಪುಮಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೨ ವ) ; ಮೃಗಧರ ಕುಲಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಿಗೆ ಪೆಜರಾರ್ ನೀನೆ ಮುನ್ನಡರ್ಪೆನಲಿರ್ದೈ (ಗದಾಯು. ೩–೭೮) ; ಶಿವನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯಾದೆ ಎಲೆ ರಾಮಯ್ಯ ಭವನ ಕೀರ್ತಿಯ ಲತೆಗಡರ್ಪಾದೆ ರಾಮಯ್ಯ (ಏಕಾಂರ. ೧೪೫–೨೩) ; ಉಡಿವಂತೆ ವಿಜಯವಲ್ಲರಿಯಡರ್ಪು ತದ್ಧ್ವನಿ ಪಳಂಚೆ ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೮–೮) ; ಮುಂದೆ ಸೃಜಿಯಿಸುವ ಲೋಕಂಗಳು ಜರಿದಪವಕ್ಕಡರ್ಪಾಗಿರಲ್ವೇಳ್ಕೆಂದು ಗುರುತರಸುವರ್ಣದ ಸಲಾಕೆಯಂ ಬಲಿದರೋ (ಚಿಬಪು. ೧೬–೪೩). ೨. ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣದ ಭರವಸೆಗಾಗಿ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಪಾತ್ರೆ, ಪದಾರ್ಥ, ಭೂಮಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು (ಹಣ ಕೊಟ್ಟವನ) ವಶದಲ್ಲಿಡುವುದು ; ಹಾಗೆ ಇಟ್ಟದ್ದು : "ಅಡರ್ಪೊತ್ತೆಯಭಿಧಾನಂ" (ಕಶರ. ೯). ೩. ಔನ್ನತ್ಯ ; ಉತ್ಸಾಹ : ಬಿಡದೆಚ್ಚು ಸರಲ್ ತವೆ ಮನದಡರ್ಪು ತವದುರ್ವಿ ಮೈಯೊಳಿರ್ದಂಬಂ ಕೈಯುಡುಗದೆ ಕಿಟಿಕ್ಕಿಚ್ಚರ್ . . . ವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೭೭). ೪. "ಸನ್ನೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಮರ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೫). **ಅಡಪು$_1$** : ೧. ಕೈಕೊಂಡ ತೆಜದವಂ ಕಟ್ಟುಗ್ರನಭ್ಯಾಸದವರಿಲ್ಲ ಚಾಚಲಡಪಿಲ್ಲ ತಾನಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ತಿರಿವವನಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧). ೨. ಒರ್ವ ಜಂಗಮನಾತನ ಅರಸಿಯಡಪಿಟ್ಟ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲದಜಿಸೆಜಗಬೇಡಿದೊಡಿತ್ತು ಬಳಿಕದಕೆ ಪರಮಪಾದೋದಕವ ತಳಿಯಲಾ ಸೆಜಗು ಬರಲಡಪಿನವಗಿತ್ತು ಮೆಜೆವಂ (ಚಿಬಪು. ೬೨–೬೫) ; ಅಡಪು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡವು$_2$** : ೧. ನಡುವಣಂತ್ಯದ ಭವಕೆ ನಮಗಾರಡವು ದೇವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨–೧೯). ೨. ನಿನ್ನ ಕೊರಳೊಳಿನೊಳಿರ್ದ ಕಡು ಚೆಲುವ ತಾಳಿಯನದನ್ನಡವನಿರಿಸಿ ನೀ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೆದಾಳಿಯ ಕಂಡು ನೀನಿದನಡವಿರಿಸಿ] ಬಿಡಿಸಿಕೋ ಬಳಿಕವೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೮) ; ಸಿಂಗಾಪುರದ ಗಿರಿಭಟ್ಟರು ಯಂಬವರು ಈ ದೊಡ್ಡಂಣಭಟ್ಟಗೆ ಹತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಣಕೊಟ್ಟು ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಡವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದದನ್ನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮–೧೦೪ ; 1402) ; ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಅಡವ ಹಿಡಿದಂತಾವರು ಹೊಸವೊಳಲ ಕೆಂಪಪ್ಪನ ಮಗ ಚಿನ್ನಣ್ಣ . . . ಕರಸಿ ನಿಮ್ಮ ಅಡವಿನ ಸಾಲವನು ತೀರಿಸೇನು ಯೆಂನಲಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೫೦–೧೦ ; 1634) ; ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಛೆ ಛೆ ! ಅಸ್ತಿಯೆ ? ಅಡವೇ ? ಹೊಲವೆ ? ಮನೆಯೆ ? ಏನು ನೋಡಿಕೊಟ್ಟಾರು ? ಈ ಬಡಪಾಪಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಾರು ? . . . ' (ಚೆಳುಮ. ೬). ೪. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೫). ೫. ತಡೆ ; ತಡೆಯಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು. (ಉದಾಹರಣೆಗೆ) ಕದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಲ್ಲು : ಅಡವು ಆನಿಸು, ಅಡವು ಇಡು (ಕಿ). **ಅಡಹ** : ೨. ಅಡಹದ ವೃತ್ತಿ ಶ್ರೀಅರಮನೆಯ ಅಧೀನವಾಗಿರಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೧೨–೮ ; 1598). **ಅಡಹು$_2$** : ೧. ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೨) ; ಸಿರಿ ದರಿದ್ರತೆಗಡಹು ಜನನವೆ ಮರಣಫಲವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩೦) ; ಕುಡುವಿಲ್ಲ ರಕ್ಷೆಗಟ್ಟಿದ ಮಂತ್ರಲೇಖನದಡಹೆನೆ ಪುಸ್ತಿಯೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೩೨). ೨. ತನ್ನ ಲಿಂಗವನಡಹನ್ನಿಟ್ಟು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೦೫) ; ದಾರದತ್ತವಾಗಿ ಯಿ ಅಡಹಿನ ಪತ್ರ ಸಾಲವನು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. II, ೨೫೦–೨೩ ; 1634) ; ಕೊಡಗೆ ಉಂಬಳಿ ದಾನ ಪಾರಿತೋಷಕ ಅಡಹು ಈ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯–೧೦). ೫. ಕಲಿತನ ಕೈವಿಾಜಲೇಜಿದೊಡವನನು ನಿಲಿಸಿಕೊಂಬುದಕಡಹಾಗಿ ಬಲಿಪಳು ಸೆಲದ ರಾವುತರನವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೩೯) ; ಮಾಡದಾದೆನು ಅನ್ನದಾನವ ಪಿಡಿಸುವ ಕ್ಷುಧೆಗಡಹ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲ ದ್ವಿಜಗಣಕೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩೬–೧೭).

ಅಡಪಂ ಹಾಕು, ಅಡಪ ಹಾಕು = ಒತ್ತೆಯಿಡು ; ಅಡವಿಡು : ಹರುಷದಿಂ ಮಜ್ಜನೋದಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂ ಪರುಷವಂ ಹಾವಲೇವಳವನಡಪಂ ಹಾಯ್ಕಿ ತರಿಸಿದಂ ದ್ರವ್ಯಮಂ (ಚಿಬಪು. ೫೭–೮೩) ; ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಅಡಪ ಹಾಕಿ ಶಾಸನವನೂ ಕೊಟದಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೭–೧೫ ; 1690). 'ಅಡವುಹಾಕು' ಪರಾ.

ಅಡವಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು; ಒತ್ತೆಯಾಗು : ಹಿರಿಯರ ಮನೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಅಡವಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦).
[ಅಡರ್ + -ಪು. / ತಮಿ. ಅಡರ್ಪ್ಪವ್ = ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಳು. ಅಡೆಪ್ಪು]

ಅಡರ್ಪುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಕೊಡು ; ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಕೋಮಳಾಂಗುಳಿಜಾಳಕಂ ಮೆಱೆಯೆ ಕೇದಗೆಯ ಗಱಿಯಂ ತೀಡುವ ನೆವದಿಂ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೭ ವ). [ಅಡರ್ಪು$_2$+ ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅಡರ್ಪುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು : ಆಯನಯಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡರ್ಪುಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗೞಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೫) ; ಪಾಡುವೆಕ್ಕಲಗಾಣರ ಸಂಮಾವಣೆಯ ಗೀತಲತಿಕೆಗೆ ಸಮುಚಿತೋತ್ತರಂಗಳನಡರ್ಪುಮಾಡಿ ಬಳಯಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ ವ). [ಅಡರ್ಪು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಲ್, ಅಡಲು$_4$ (ನಾ). ಹೊದರು ; ಮೆಳೆ. 'ಅಡಲ್ಸೀಗೆ' ಪರಾ **ಅಡಲು$_4$** : ಅಡಲ ಹೊಕ್ಕಡಗಿಯಾಳ್ಗಳ ಕೊಂದು ತಾನೇಱುವಡೆದ ಹೆಬ್ಬುಲಿಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿ ಕೊಂದು ಕೆಡಹಿದ ಕಡುಗಲಿ ತನದಿ ವಿಂಧ್ಯಕನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೫೭) ; ಬಹುಮೃಗಂಗಳಂ ಕೆಡಹಿಕೊಂದು ಕೊಬ್ಬಿಱಿದು ಕಡುಲಹರಿಯಿಂದಡಲನೆಯ್ದುವ ಹುಲಿಗಳ್ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೨೫). [~ ಅಡರ್]

ಅಡಲಿ 'ಅಡರಿ' ನೋ.

ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಡಲಿ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ.
[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಲು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡಲಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುದಿಸಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ.
[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನರಳು ; ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : ಹಂದೆವಟ್ಟತ್ತಿತ್ತಲಲ್ಲದಡಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದೆಱಗಿದರ ಕಾಯಲೆಂದರುಹಂ (ಮದೇಪು. ೨೫-೨೮) ; ಬೇನೆಯಿಂದ ಲಂಪಟನಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ಅಡಲುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟಲ್$_1$' ಪರಾ. ೨. ಹೆದರು ; ಗಾಬರಿಪಡು : ಅಡಲ ಕಾರಣವೇನು ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ? ತೆಲು. ಅಡಲು]

ಅಡಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ; ಭಯ (+). ೨. ದುಃಖ (+). ೩. ಭ್ರಮೆ (+).
ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆ = ಹುಚ್ಚು ; ಸನ್ನಿ : ಹಣವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡು ಪೈತ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿ ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆಯಾಗಿ ತಿರುಗುವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಲ ಪಡು** = ನಡುಗು ; ಅದುರು : ಗುಂಡಿಗೆಗಳು ಅಡಲಪಡುವ ಗುಡುಗು ಗುಡಿಗಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಲ ಮಾಡು** = ಸಂಕಟಪಡಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು : ದುಷ್ಪುತ್ರ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಂ ಚಿಂತೆಯಿಂದಡಲಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಡಲು = ಶೋಕ, ಬಾಧೆ, ಭಯ]

ಅಡಲು$_3$ 'ಅಟ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಲು$_4$ 'ಅಡಲ್' ನೋ.

ಅಡಲು$_5$ (ನಾ). "ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮಧ್ಯೆ ಆಳವಿಲ್ಲದ ನೀರನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಹವಳದ ದಿಬ್ಬ; ಅಡಲು" (Atoll. ಇಂಕನಿ). [?]

ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ವಿಷ್ಣುಗ್ರುಹದ ಆಳಗಪೆರುಮಾಳು ದೇವರ . . . ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ ನಿಬಂದಿ ಅನ್ಯಾಯ ಮಂನ್ಯಯ × ವನೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೬೩-೧೩ ; 1279). [ಅಡಲು$_0$ (< ಅಡು$_1$) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಲುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತುವ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ ಹುಳು ; ಕುಂಬಾರಹುಳು (ದಕ. +).
[ಅಡಲು$_3$ (< ಅಟ್ಲು) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಅಡಲ್ಸೀಗೆ (ನಾ). ಮೆಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆ (?): ಬಿದಿರ್ವಿಂಡಿಲು ಮುಳ್ಳುಗುಜಿಚಿ ಬಲ್ಮೆಳೆ ಜೆತ್ತ ಪುದಿದಡಲ್ಸೀಗೆ ಬಲ್ಪೊದಱು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೨). [ಅಡಲ್ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕುಡುಗುಂ ಚಿತ್ರಾವಳಿ ಪಳಿಯಡವಟ್ಟೆ ಸುವರ್ಣಚೇಲಮುಂ . . . ವಸನಾಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೧).
[ಅಡ ? + ಪಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡವಡಿಕೆ (ನಾ). ಆತಂಕ ; ತೊಡಕು (?) : ತಡೆತಡೆದು ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯಲ್ ಬಗೆದೆನಗೆ ಕಾರ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಸಯ್ತುಡವಡಿಕೆಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಯ್ತುಡಿವಡಿಕೆಗಳಿಂ] ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಱಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೫). 'ಅಡಿವಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಅಡವಡಿಸು + -ಇಕೆ]

ಅಡವಡಿಸು, ಅಡಬಡಿಸು, ಅಡಬರಿಸು, ಅಡವರಿಸು, ಅಡಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತವಕಪಡು ; ಆತುರಪಡು ; ಚಡಪಡಿಸು : ನುಡಿಯಲ್ ನೋಡಲ್ಪೊಳೊಂ[ನೋಡಲ್ಪೋಂ]ಕಲ್ಕಡವಡಿಪೊಡಮೋತು ಸತಿಯೊಳೋಪನ ಮಾತಿಂಗೆಡೆಗೊಂಡು ಪೊಗಟ್ದು ಮುಗುಟ್ದುಂ ನುಡಿಯಿಸುವಡಮಱಿಗೆ ಕೂರ್ತಳೆಂದಾ ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೪೯) ; ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿಯಲಡವಡಿಪಾ ಬೊಜಗನ ತವಕಮಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಿನ್ನರಯ್ಯಂ ಕಂಡು (ವೃಷವಿ. ೧೭-೮ ವ). ೨. ತವಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆತುರಗೊಳಿಸು (?) : ರಚ್ಚೆಗಂ ಬೀದಿಗಂ ಬರಿಸಿತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿತಡವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ]ತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೮-೪). **ಅಡಬಡಿಸು** : ೧. ಜಾಱುವ ಹೊಳೆವ ಹೆಣಗುವ ಬೆಸುಗೆಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ತಿವಿದರಡಬಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೫) ; ಎದೆಯ ನೊರಲಿ ಹೊಡಕೊಳ್ಳುವಂ ಕೆಡೆದೇಳ್ವನಡಬಡಿಪನು (ಮಹಾಂತೇ. ೯-೩೪). ೩. ಗಾಬರಿಪಡು : ಆ ಸಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಕೂಸು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೧) ; ದೇವರಾಯನು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಒಂದು ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕವೀರ. ೧೧೨). **ಅಡಬರಿಸು** : ೧. ಬಿಂದಣ್ಣ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಪುಟದು ಬಿದ್ದ. ಎಲ್ಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೋ ಎಂದು ಅಡಬರಿಸಿ ಅವನ ಕೈಹಿಡಿದೆ (ವೈನಿ. ೫೭). **ಅಡವರಿಸು** : ೧. ಸಡುಗುಡುನಾಡುವ ಬಾಲಕನಂತೆ ನಾನಡವರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಕೆಡಹಿದೆನೆಂಬಂತೆ ಅಱಿವಿಗೇಕೆ ಗೆಲ್ಲಸೋಲು (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೯-೩೯೬) ; ಕೊತವಾಲನು ಅಡವರಿಸಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋದ (ಕೊತಕಾ. ೧೯). **ಅಡಹಡಿಸು** : ೧. ನಿಲಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದಡಹಡಿಸಿ ಸುಡುಮಿಡುವಂದು ನಡನಡ ನಡುಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ) ; ಆಯೆಡೆಯಿಂದೆ ತಳರ್ದು ಕಿಱಿದೆಡೆ ನಡೆವುದುಮಡಹಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡದಡಿಸಿ] ಮುಸಗಿಬಿಡೆ ಜಡಿಯುತ್ತುಂ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳೊಳ್ ಸೋದಿಸಿ ಕಾವ ತಳಾಱಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೯, ವ) ; ತಾಪಸಂ ಮದನಸಂತಾಪನ ಶರಪಾತಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಕೈನಿಡಿಯಲಡಹಡಿಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೬೧ ವ) ; ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಕೆಯ ಕಡುಗಾಯ್ಪಿಂಗಗಿದು ಜಡೆಗಳಿಡುವಿನೊಳಹಿಗಳ್ ತೊಡರ್ದು ನುಸುಳ್ದೋಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳ ನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೦) ; ಪಿಡಿದಡಸಿ

ನುಂಗಿ ಪಸಿದಡಪ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಡಿಸುವ ಭೇತಾಳನುರಿವ ಪೆರ್ವಿಣನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೮); ಆ ತಿರಿಕೂಳ ತೆಲುಂಗರೊಡೆಯನಿಗೆ ಉತ್ತರವೇನೆಂಬುವನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನಾವೆಲ್ಲ ಅಡಹಡಿಸುತ್ತಿರುವೆವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯-೧೬). 'ಅಡಾವುಡಿ' ಪರಾ.

[< ? *ಅಡಪಡ + -ಇಸು$_3$. / ಮರಾ. ಹಡ್‌ಬಡ್ ; ಹಿಂ. ಹಡ್‌ಬಡೀ ; ನೇಪಾ. ಹಡ್‌ಬಡ್ ; ಪಂಜಾ. ಹಡ್‌ಬಡೀ ; ಗುಜ. ಹಡ್‌ಬಡ್ ; ಒರಿ. ಹಡಬಡಿ ; ಸಿಂಧಿ. ಹಡಬಡಾನು]

ಅಡ್[ಡು ?]ವನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮನೆ ; ಪಾಕಶಾಲೆ (?) : ಮಾಣಿಕ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ[ಡು ?]ವನೆಯೆಂಟು ಕಯ್ಯ ನೀಳ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೮-೬೬ ; 1219). 'ಅಡುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಡು$_1$? + ಮನೆ]

ಅಡವರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆನ್ತೆಬಳಿ ಪುಣುಶಿಯೆ ಆಳರಿಯ ಕಿಜುಕೆಜಿಯೆ ಅನ್ತೆಪೋಗಿ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಆನ್ತೆಪೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ ಪೋಗಿ ಆಡವಳಿಕೆಜಿಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆ ಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦-೬೯ ; 900). [< ? ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಡವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಅಳವಡಿಸು, ಹೊಂದಿಸು, ಜೋಕೆಮಾಡು, ಕೂಡಿಸು, ಸೇರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ ೩೩). [< ಅಳವಡಿಸು]

ಅಡವಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡವಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ವಾರದಲ್ಲಿ ಸಂತೆ ನಡೆಯದ ದಿನ.

[< ಅಡ್ಡ + ವಾರ$_3$]

ಅಡವಿ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ : "ಟಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ : ಅಟವಿ-ಅಡವಿ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಡೆಯೊಳಡವಿಯೊಳ್ ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟೆ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುಜಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೨) ; ಆವಡವಿಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಪಲ ಮಾವಗಮೊಳವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೬) ; ಒಂದಡವಿಯೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ.೨-೧೮೨ ವ) ; ಅಡವಿಯಲೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೫೧-೨೨೦) ; ಅಡವಿಯೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿಮ್ಮಡಿಯೊಡನಿರಲು ನೀವಿಲ್ಲದಾ ಪುರವಡವಿ ನಮಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೯) ; ಅಬ್ಬರಕಂಜಿ ಅಡವಿಯ ಹೊಕ್ಕರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೩).

ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ = ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಃ . . . ವನಾಶ್ರಯಃ -ಈ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೩).

ಅಡವಿ ಅಂಟರಿಕೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟುಪುರಲೆ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ).

[ಸಂ. ಅಟವಿ. ℙ 'ಅಡವಿ' ಎಂಬುದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡಶಬ್ದವೆಂದು ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.]

ಅಡವಿಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಕಡಲೆ (ಪಂಡಿತ. ೮). [ಅಡವಿ + ಕಡಲೆ]

ಅಡವಿಕೋಣ (ನಾ). "ಗವಯ - ಅಡವೀ ಕೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೩). [ಅಡವಿ + ಕೋಣ$_1$]

ಅಡವಿಕೋಳಿ (ನಾ). "ಕುಕ್ಕುಭ - ಅಡವೀಕೋಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೨). [ಅಡವಿ + ಕೋಳಿ (< ಕೋೞಿ)]

ಅಡವಿಕ್ಕು, ಅಡಹಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕಿ). **ಅಡಹಿಕ್ಕು**: ತನ್ನಾತ್ಮಜೆಯನಡಹಿಕ್ಕಿ ಶಿವಪೂಜೆಯವಸರಕ್ಕೆ ತರಲು ಪನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನಂ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೪೫). [ಅಡವು$_3$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಇಕ್ಕು]

ಅಡವಿಖಾರಗೆಣಸು (ನಾ). ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಪಂಡಿತ. ೮).

[ಅಡವಿ + ಖಾರಗೆಣಸು]

ಅಡವಿಗಡಿತ (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು : ಪರೆದುದೋಲಗವಿತ್ತ ಭುವನದೊಳಿರುಳಡವಿಗಡಿತಕ್ಕೆ ಪರಿದವು ಕಿರಣ ತೆತ್ತಿದವಭ್ರದಲಿ ತಾರಕೆಯ ತೇರುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೨). [ಅಡವಿ + ಕಡಿತ$_1$]

ಅಡವಿಗಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರಭು ಆಡವಿಗಾವೆಯ ಸಿಂದಗಾಮುಣ್ಡನ × ಒಕ್ಕಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೭-೪ ; 1140) ; ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೂರ್ಗ್ಗಳು ಬಿದಿರೆಯಡವಿಗಾವೆಯ × × × × × ಹಿರಿಯೂರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫-೭೯ ; 1167).

[ಆಡವಿ + ಗಾವೆ$_0$ (< ಸಂ. ಗ್ರಾಮ)]

ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು 'ಅಡವಿಗಿರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡವಿಗಿರ್ಚು, ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬುವ ಬೆಂಕಿ ; ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು. 'ಅಡವಿಗಿರ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು** : ಪರವಾದಿಗಳ ಸಂಭ್ರಮಾಟವಿಗುಣ್ಮವಡವಿಗಿಚ್ಚಿನ ಬೀಜದಂತೆ... ಷಣ್ಮುಖನಖಿಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೮); ಆಡವಿಗಿಚ್ಚಟ್ಟಿದೆಳವುಲ್ಲೆಯಂತೆರ್ದೆ ದಡಂದಡಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೪೩).

[ಆಡವಿ + ಕಿರ್ಚು]

ಅಡವಿಗಿರ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು : ತೋಜಲೊಡನಾ ರುಂಡಮುಂ ಮುಂಡಮುಂ ಕಂಡಡವಿಗಿರ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಗಿಚ್ಚು]ಗೊಂಡ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಹರಣಂ ಹಮ್ಮೈಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೪ ವ).

[ಆಡವಿಗಿರ್ಚು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡವಿಗುಂಬಳ (ನಾ). ಕಾಡುಕುಂಬಳ (ಕಿ). [ಆಡವಿ + ಕುಂಬಳ]

ಅಡವಿಗುಜಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುವ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : ಆತ ದಾಯಾದ್ಯರಿಗೆ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸೋತು ಸತಿಸಹಿತಡವಿಗುಜಿಯಾದನು ಕಣಾ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೧೩). ℙ ಅಡವಿಗುಜಿಯಾಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಡವಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗು, ಕಾಡುಪಾಲಾಗು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಆಡವಿ+ಕುಜಿ$_3$]

ಅಡವಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಕಾಡುಗೆಣಸು : ಕೂಲಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದವನು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಆಡವಿಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಆಹಾರವ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಬೇಕಾದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೯೯ ; ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಗೆಣಸು]

ಅಡವಿಗೋಟಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂಕಟ : ದನುಜಾದಿ ಖಳರೊಡನಡವಿಗೋಟಲೆಯೆಂದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೯).

[ಅಡವಿ + ಕೋಟಲೆ]

ಅಡವಿಗೋರಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಕಾಡುಗೋರಂಟೆ.

[ಅಡವಿ + ಗೋರಂಟೆ]

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು.

ಆಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡು = ಜಟ್ಟಣ್ಣ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡು : ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಡಗರ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಹೆಡಿಗೆತುಂಬ ಹೋಳಿಗೆ ತುಂಬಿ ಕೊಡ ನೀರಿಗೆ ಹೋದೇವೆ (ಕನಕ. ೧೨೧-೨). [ಆಡವಿ + ಜಟ್ಟಣ್ಣ]

ಅಡವಿಡು, ಅಡಹಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು : ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಡವಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). **ಅಡಹಿಡು** : ನಿರುಪಮನೆ ಸಲಹೆಂದು ಪಾಡಿ ಒಲಿಸಿ ಮುಂತಡಹಿಟ್ಟ ಅಕ್ಷಯನಿಧಾನಮುಂ ಪಳೆಯಂತೆ ಪಡೆದು ತುಂಬುರ ಮಂತ್ರಿಯೊಳು ಮನಂಗೊಳಿಪಂತೆ ಪೊಂದೇರನಿನ್ನಲಂಕರಿಪುದೆಂದೊರೆದನಾ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನು (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೩೫). [ಆಡವು$_3$ (< ಅಡರ್ಪು) + ಇಡು]

ಅಡವಿತಗಚೆ (ನಾ). ಕಾಡುತಗಚೆ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಆಡವಿ + ತಗಚೆ]

ಅಡವಿತಿರುಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು : ರಾಮ ಆಡವಿತಿರುಕ, ಬುದ್ಧ ಬತ್ತಲೆತಿರುಕ (ನಿರಾಭ. ೧೩೧). [ಅಡವಿ + ತಿರುಕ]

ಅಡವಿದಾಣ (ನಾ). ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕ್ಷೋಣಿಪ ಸುಧನ್ವನಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮ ಶಿಖಿಯ ಜೋಣಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡರಿಬಲಶ್ರೇಣಿಯೆಂಬೊಂ ದಡವಿದಾಣಮಂ ಪೊಕ್ಕಂತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೨). [ಅಡವಿ + ತಾಣ]

ಅಡವಿನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಕಾಡುನೆಲ್ಲಿ (೬).
[ಅಡವಿ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಡವಿಪಾರಿವಾಳ (ನಾ). ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ : ಅಡವೀಪಾರಿವಾಳಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ನಂಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧೧).
[ಅಡವಿ + ಪಾರಿವಾಳ]

ಅಡವಿಪಾಲು (ನಾ). ಕಾಡುಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು ; ಹಾಳಾಗುವುದು.
ಅಡವಿಪಾಲಾಗು=ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು. [ಅಡವಿ + ಪಾಲು$_1$]

ಅಡವಿಬಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; "ಮಧುರ" (ಗುವಿಮೊ).
[ಅಡವಿ + ಬಾರಿ$_1$]

ಅಡವಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗು ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ : ನಿಜಗುಣಿಯು ದಾರಿತಪ್ಪಿ ಅಡವಿಬಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨೧). ೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ (ಉಕ). ೩. (ಹೊಲಗದ್ದೆ) ಹಾಳುಬೀಳು ; ಬಂಜರುಬೀಳು. [ಅಡವಿ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಅಡವಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು. [ಅಡವಿ + ಬೆಕ್ಕು (< ಬೆರ್ಕು)]

ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಅಡವಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಡವಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡು ಮೃಗ : ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅಡವಿಮೃಗಂ ಗಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಳಚರಂಗಳುಂ] (ಪದ್ಮರಾ. ೯೭-೭). ೨. ಏನೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ. [ಅಡವಿ + ಮೃಗ]

ಅಡವಿಯಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಆಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪. ೬).
[ಅಡವಿ + ಆಡು$_2$]

ಅಡವಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ತಂದೆ ನಿಪಿಳಾವ ನಿಯ ರಾಜ್ಯವನಂದು ತನಗಿತ್ತಡವಿಯೊಗಲರವಿಂದನಾಭನ ಭಕ್ತನಾ ಧ್ರುವ ನೊಲಿದು ರಾಜ್ಯದಲಿ ನಿಂದಂ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೭). [ಅಡವಿ + ಪೊಗು]

ಅಡವಿರಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (೬). [ಅಡವಿ + ರಾಗಿ$_1$]

ಅಡವಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು ; ಒತ್ತೆಯಿಡು : ಅಡವಿರಿಸಿ ಮಕ್ಕಳಂ ಸಿರಿಯಡಿಯೊಳಿಗವೆಸಗಿ ದೊರೆಗಳಪ್ಪನಿತಜಕೊಳೆ ಅಡವಿನೆಳೆಯೊಳಿಗದ ವರ್ ಪಡೆದರ್ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಂ ದೊರೆತನಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೧-೭).
[ಅಡವು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು) + ಇರ್ + -ಇಸು$_1$]

ಅಡವಿರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಕಾಡುರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಗಿಡ : (೬). [ಅಡವಿ + ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ]

ಅಡವಿವೂ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂವು : ಆಲರ್ದಡವಿವೂಗಳನು ಬನದುಳ್ಳಲರ ನೆಲ್ಲವನಾಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೨೨). [ಅಡವಿ + ಪೂ]

ಅಡವಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಹೆಂಗಸು; ಬೇಡಿತಿ : ತಮ್ಮ ಕಣ್ಮನವ ಕೈಸೆಜೆಗೊಟ್ಟರಡವಿವೆಣ್ಣುಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೮).
[ಅಡವಿ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಅಡವಿಸಣಬು (ನಾ). ಕಾಡುಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ (೬).
[ಅಡವಿ + ಸಣಬು (< ಸಣಂಬು)]

ಅಡವಿಸೀಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಸೀಗೆ (೬). [ಅಡವಿ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಿಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ (೬).
[ಅಡವಿ + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಅಡವಿಹಾಗಲ (ನಾ). ಕಾಡುಹಾಗಲ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಅಡವಿ + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ)]

ಅಡವಿಹೆಸರು (ನಾ). ಕಾಡುಹೆಸರು ಗಿಡ (ಗಂಗಾಪು. ೩.೨೫).
[ಅಡವಿ + ಹೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸಱು$_1$)]

ಅಡವೀಸಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಂಹ : ಮಳಲೊಳ್ ತೈಲಂಗಳಂ ಹಿಂಡಲಕ್ಕಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೪೯).
[ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ$_2$]

ಅಡವು$_1$, ಅಡಹು$_1$ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ಹದ : ಲಿಂಗಮೊಡಲುಸುರೆನೊಳ ಕೊಂಡವರ್ ಸುಲಿಂಗಪ್ರಾಣಿಗಳ್ ದಲೆನಿಪರವರ್ಕಳಾ ಅಡವೆಲ್ಲ ಲಿಂಗ ದಡವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೪೧) ; ಬೆರಲ ಸೇವಗೆಯಾವಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಡ ವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೩-೭) ; ಆ ಪಡೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಡವ ನಾನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨೦). 'ಅಡವು ಗಾಣ್' ಪರಾ. ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಗಾತ್ರ; ಯೋಗ್ಯ ವಾದ ಪ್ರಮಾಣ : ಈ ಬಡಕೌರಿ ತನಗೊಂದಡವೆ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೬೦) ; ಸಮುದ್ರಗಳ ಲಂಘಿಸುವಂಗೊಂದಡವೋ ಕೊಳಚೆಯುದಕ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೧೦೦) ; ೩. ಸಮೃದ್ಧಿ : ಜನಕ್ಕಾಗುವ ಹಾಗೆ ಆಹಾರ ವೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಬಾ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಮಳೆ ಅಡವಾಗಿ ಬಂತು, ಪಯ್ರು ಅಡವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು (೬). ೪. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟ ವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಉಕ) : ಹೊಲವೆಲ್ಲವು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಎದ್ದವೆ, ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜವು ಬಹು ಅಡವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಹು$_1$** : ೨. ಫಳ ವೊಳಗುಕೊಳೆತು ಹೊಜಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುವರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯) ; ಅಡಹುಳ್ಳ ಕಾಂತೆಯನವಚಿಕೊಂಡು (ಸೋಮಚ. ೪-೪೫). ಹೊಯಿವುದಕ್ಕೆ ಕೈಗೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಏಳೇಶ್ವ. ೬೨) ; ನನ್ನಸಿಗೆ ನೀನಡಹಲ್ಲ ಬಲ್ಲುದಮಾಡು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೫೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈವು ; ಮಲ. ಅಡವು]

ಅಡವು$_2$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡವು$_3$ 'ಅಡಪು$_3$' ನೋ.

ಅಡವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರೀತಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಮುದಿ ಸಡಿಲ್ದಾವರಿಸೆ ರಾತ್ರಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನಾ ಚೆಲ್ವ ಮೊಗದಡವು ಗಂಡಿಂದುಮುಂಡಲಮುದಯವಾಯ್ತೆಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). [ಅಡವು$_1$ + ಕಾಣ್]

ಅಡವುಚೀಟು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭).
[ಅಡವು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಚೀಟು$_1$]

ಅಡವುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು ; ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ಆಧಾರ ಮಾಡು : ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಸ್ತಿ ಅಡವುಹಾಕಿದನೆಂದು ಯಾರಲ್ಲೂ ಬಾಯಿ ಬಿಡಬೇಡ, ಜೋಕೆ. ನಾಳೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀತು. (ತ್ಯಾಗಮು. ೬೧).
[ಅಡವು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡವುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡು + -ಉಳಿ$_6$]

ಅಡವೆಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡವೊಡ್ಡು 'ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಡವೊಯ್ಯು 'ಅಡ್ಡವೊಯ್ಯು' ನೋ.

ಅಡಸಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಅಂದಾಜು ; ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). (ಗು). ೨. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಇರುವ ; ನಂಬಲರ್ಹ ವಲ್ಲದ ; ಕರಾರುವಾಕಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಸಟ್ಟಾ' ಪರಾ.

ಅಡಸಟ್ಟಿ ನೋಡು = ಅಂದಾಜುಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಡಸಟ್ಟಿ ಲೆಕ್ಕ = ಅಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಲೆಕ್ಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಮರಾ. ಅಡಸಟಣೇ = ಅಂದಾಜುಮಾಡು. / ಗುಜ. ಅಡಸಟ್ಟೋ = ಅಂದಾಜು]

ಅಡಸರಣೆ (ನಾ). "ಅಡ್ಡಬರುವ ತೊಡಕು" (ಸಿರಿಕೋ).

[← ಮರಾ. ಅಡಸರ್]

ಅಡಸರಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮಳೆ : ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ವರವಳೆಯಿಡುಕುಂಬನಿ ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಿಡಹಂ ಜಡಿ ಜಿನುಗು ಜುಂಜುರ್ ತುಂತುರ್ ಬಿಡದಡಿಯಿಡಗೊಡದೆ ಕರೆದವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮–೩೯).

[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸರಿ$_2$]

ಅಡಸಲ$_1$ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸಲ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಂದುಹೋದದ್ದು : ಅನ್ನ ಅಡಸಲವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ಮಾರ್ಚ್, ೧೦೪).

[~ ಅಡು$_1$. / ತಮಿ. ಅಡಿಚಿಲ್ = ಅನ್ನ]

ಅಡಸಲ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲು ಹೂಡುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ, ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಮೇಟಿ : ಅಡಸಲ ಹಿಡಿಯಲು ಬಾರದ ರೈತ ಆಳಿದರೇನು ಉಳಿದರೇನು ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಡಸಲು (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?) : ಅಡಸಲಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೂಷಕಗಳಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೯–೯). [?]

ಅಡಸಲುಬಡಸಲು (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ : ಏನೋ ಮಹಾಘಟನೆ ನಡೆದಿರಬೇಕು ಎಂದು ತೋಚಿ ಅಡಸಲು–ಬಡಸಲು ಸಾಮಾನು ತುಂಬಿದ ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ಓಡುತ್ತ ನಾನು ಹೋದೆನು (ಚೀನಬಾ. ೬೪). [?]

ಅಡಸಾರ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸಾಲ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಒತ್ತು ; ಅಮುಕು ; ಅದುಮು : ಬೆಳರೆ ಮುಖಾಬ್ಜಮಾಯ್ತಡಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೦ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ತೊಡೆದು ತಿಲತೈಲಮಂ ಕರಪು(ವು)ಡಿ ಸಾಸಿವೆ ಲೋಯಿಸರದ ತಿರುಳೆಂಬಿವನಿಟ್ಟಡಸಿ ಬಿಗಿತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ನಿಡುಪೊಂಗುಡಿದಿರ್ದ ಕೆಯ್ಗೆ ಭಂಗಂಬಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೨) ; ಕಲಹಂಸೆಗಳ್ ಬಲ್ಲಿತಪ್ಪುದೊಂದು ದಕ್ಕಂ ತಂದದಱಿರಡು ಕಡೆಯುಮಂ ತಾವಡಸಿ ಕರ್ಚಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭–೧೪) ; ತೆಂಗಿನ ಪೊಸನೇಣೆಂದಜುದಿಂಗಳ್ವರಮಡಸಿ ಕಂಬಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೨) ; ಮಡದಿಯೆಡೆಗೊರಳ ನಡುವಡಸಿ ಮೂಡಿದನು . . . ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೯) ; ಅಡಸಿ ಪೊಡೆವ ಝುಗಡೆ (ಶಮುದ. ೨೦) ; ನಿಂಬ ಸುಪತ್ರದೊಳಂ ಬಜೆಯಂ ಬೆರಸದನಡಸಿ ಮೆಲಿದು ತೇಟ್ಗಡಿದವನ ಕರ್ಣಂಬುಗಲೂದಲ್ ವಿಷಮಿೞಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೧–೨೩). ೨. ಒತ್ತಿ ಒಳಸೇರಿಸು ; ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ : "ಅಡಸು – ಗಾಢಪ್ರವೇಶೇ" (ಶಮುಧಾ); ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವೃಷಸೇನನನಂತಕನಣಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನುಮನಣಲೊಳಡಸಲೆಂದಿರ್ದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೯ ವ) ; ಎರಡು ಕರದ ಬೆರಳಂ ಕಿವಿಯೊಳಿಡಿದಡಸಿ ಸರ್ವಮುನಿವರರಿಂದ ಕೈಮುಗಿಸಿಕೊಂಬ (ಹಚಕಾ. ೮–೩೧) ; ಒಳಗಡಸಿ ಕರುಳನು ಮುಚ್ಚಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ತೊಡೆದರಖಿಳೌಷಧಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೪೨) ; ಏಱ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಾಯೊಡ್ಡಿ ರಕ್ತವನೀಂಟಿ ತನಿಯಡಗನಡಸಿ ತಿಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೨೩). ೩. ಹದಿ ; ಮೆಟ್ಟು ; ಕೆತ್ತು : ಗಾಂಡೀವಜ್ಯಾಘಾತದೊಳಿಂದ್ರನೀಲಂಗಳನಡಸಿದಂತಿರ್ದರಡುಂ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳ್ ಕರ್ಪಂ ತೀವೆ ತೊಟ್ಟ ಬಳೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೫ ವ) ; ನವರತ್ನಗಳಡಸಿದ ವಿಷ್ಟರದೆ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರಾಯ ಕುಳಿತಿರ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೨) ; ೪. ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ ಭಂಗುರತರ ವಿಷಮದೃಷ್ಟಿಯುಂ . . . ಅಮರ್ದಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩) ; ಸಂಜನಿಸಿದುದು ವಿಷವದು ಕಂಧರದೊಳಡಸಿ ಪಶುಪತಿ ನೀಲಕಂಠನಾದ (ಸೌಂದಪು. ೪–೫೩) ; ಕಸ ಕಡ್ಡಿ ಅಡಸಿಕೊಂಡು ಬಚ್ಚಲದ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗವಲ್ಲದು (ದಕ. ಕಿ). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಮುತ್ತು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ನಡನಡನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨೭–೬) ; ಇಡಿದಡರೆ ಕಾಯ್ತು ಚೂತಮನಡಸಿ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಯ್ದುದೆನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೩–೩೪) ; ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ವಜ್ರಧರನಂತಡಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಪುಡಿಗುಟ್ಟುವ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). ೬. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ಕೇಡಡಸಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಡದು (ಕವಿರಾ. ೧–೭೩) ; ದಿಕ್ಕರಿಗಳಂ ಬುಜಪತ್ರಪುಟಾಂಬುವಿಂ ಬೆಡಂಗಡಸಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಪುದಂ ಸತಿ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೦) ; ಅಕ್ಕಟಿನಗೀ ಪೊಲೆವಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೀೞ್ಪುದೊಂದಡಸಿದುದಾವ ಪಾಪಮನೆ ಮಾಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೨) ; ತೀವ್ರಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಡಸುವ ಸಾವುಂ ನೋವುಂ ಏಗೆಯ್ದುಂ ತಪ್ಪಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೦) ; ಉತ್ತರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮ ಅಡಸಿದಾಗ ಶ್ರಮಣರ ತಂಡವೊಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಉಸಿರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯಿತು (ಸಣ್ಣಕ. ೬–೨೩). ೭. ಒತ್ತಿ ಮುಂದುವರಿ ; ನುಗ್ಗು : ಜಂಬೂವೃಕ್ಷದ ಕೆಲದೊಳಡಸಿ ರಸದ ತೊಱೆ ಪರಿವಂತೆ ಕನಕಗಿರಿಯನಲೆದು ಪರಿವ ಜಂಬೂನದಮೆಂಬ ತೊಱೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೦ ವ); ಒಂದಜಪಿಂದೊಂದಡಸಿ . . . ಸುರಿವಾನಂದಜಲಬಿಂದುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೫) ; ಅಡಸಿ ಬಂದುದು ಚಾಪವಾ ರಘುಭೂಪನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫೦). ೮. ನಾಟು ; ಚುಚ್ಚು : ಒಡಲ ಜಡಿದವು ರೋಮರೋಮದೊಳಡಸಿದಂಬುಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೪). ೯. ಬೆರಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ) ; ಮಡಿಸಿದೆಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಸಿ ಬಾಯೊಳು ಬಾಯಿಗೂಡಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೨೫). ೧೦. ಸೇರು ; ಕೂಡು : ಅಡಸುವುದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯ ಕಡೆಗತ್ವಂ (ಶಮುದ. ೧೮೬). ೧೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡು : ಕಡುಮದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನವೊಲು ಭಯವಡಸುತಿದೆ ಪವನಜನ ರಣಪಥವೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪) ; ಆಕಾಶವೆಂಬ ಮೃಡನರೆಗಣ್ಣ ತೆಱೆದವೊಲು ನಡುನೇಸಱಡಸಿದುದಂದು ಬಲ್ಪಿಸುಪ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೫೩). ೧೨. ಕೈಹಾಕು : ಪಾಪಕ್ಕಡಸಿ ತರುವಲಿ ಮೂಢನಕಟಾ ಮೃಡನ ಬೋನವನಿಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ (ಬಸಪು. ೨೪–೫೬). ೧೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು ; ತುಂಬಿಕೊ ; ಗುಂಪುಸೇರು : ಹೊಸ ಹಾಲ ಹನಿಗಳಡಸಿದ ತೆಱದ ತೆನೆಗಳಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೯) ; ನಡುಹಗಲು ಕತ್ತಲೆಯಡಸಿತಾಕಾಶದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೪೩) ; ಗಂಧವ ಮುಗುಳ್ಚುವ ಹೆಂಗಳಡಸಿದಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩–೧೪). ೧೪. ಅಡಗಿಕೊ ; ತಲೆ ಮರಸಿಕೊ (?) : ಬಿಡದಲ್ಪುಗೆ ಲೋಕಾಯತನೆಯ್ದೆ ಶಾಂಖ್ಯನಡಸಲ್ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಷಟ್ತರ್ಕವೀಥಿಗಳೊಳ್ ತೂಳ್ದಿತು ಗೋಪಣನ್ದಿದಿಗಿಭಪ್ರೋದ್ಭಾಸಿ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ (ಎಕ. II, ೬೯–೪೫ ; 1100).

ಒಂದಡಸಲೇೞ(ಳ)ಡಸು = ಒಂದು ಕಷ್ಟಬಂದರೆ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಏಳು ಕಷ್ಟ ಬರು ; ಕಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಗಳು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬರು : ಅಡಸಿದ ನಲ್ಲಳ ತಪ್ಪಂ ತಡವಿಕ್ಕಿದೊಡೇೞು ಭವದ ಕೇಡಡಸುವ ಕಿಱ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ್ ತಾಯ್ ಒಂದಡಸಿದೊಡೇೞಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ

ತಪ್ಪುಗುಮೇ (ಯಶೋಚ. ೩–೧೨) ; ತಂದೆ ತಾಯಂ ಬಿಟ್ಟಿದೊಂದು . . . ಇಂದುಜೂಟಂ ಪೋಗಲೇಳಾದುದೀಗಲೆನಗೊಂದಡಸಲೇಳಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ ನಿಜವಾದುದೆಂದಗಜೆ ಚಿಂತಿಸಿದಳು (ಚೆಬಪು. ೩೫–೩೪). ಅಡಸಿಕೊ = ತುಂಬಿಕೊ ; ತುರುಕಿಕೊ : ಮತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಭೀಮರಕ್ಕಸನ ಬಲಿಗೆ ಒದವಿಸಿದ ಕೂಳನ್ನು ತನ್ನ ಹೇರೊಡಲಿಗೆ ಅಡಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೆ ? (ಬಿದುರೆ. ೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈಚು = ಗುಂಪುಕೂಡು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು]

ಅಡಹ 'ಅಡರ್ಪು' ನೋ.

ಅಡಹಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯಿ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಅಸಮಬಲನಡಹಾಯ್ಸಿಕೊಂಡನು ನೆಲನನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೩) ; ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಡಹಾಯ್ಸಿ ವಸುದೇವನ ರಥವು ಪರಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೦).

[ಅಡಹಾಯ್ (< ಅಡ್ಡವಾಯ್) + –ಸು]

ಅಡಹಿಕೆ (ನಾ). ಆದಾಯ ; ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಅಡೆಯಲತಿ ನಷ್ಟವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಅಡಹಿಕೆಯ ಪಾಲು ; ಅಡಹಿಕೆಗೆ ಹಾನಿ (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಅಡಹು ? + –ಇಕೆ]

ಅಡಹಿಕ್ಕು 'ಅಡವಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಡಹಿಡು 'ಅಡವಿಡು' ನೋ.

ಅಡಹು$_1$ 'ಅಡವು$_1$' ನೋ.

ಅಡಹು$_2$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡಹು$_3$ 'ಅಡಪು$_3$' ನೋ.

ಅಡಹುಗಾರ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಆಧಾರ ಹಾಕಿಕೊಂಡವನು : ಅಡಹುಗಾರರೂ ಭೋಗ್ಯದಾರರೂ . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವರೆಂದೂ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೦–೫).

[ಅಡಹು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + –ಗಾರ (< –ಗಾಜ)]

ಅಡಹೊಗು 'ಅಡ್ಡಹೊಗು' ನೋ.

ಅಡಹೊಯ್ಲು 'ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಲಿ ಕೊಡದೆ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ (ಕ).

ಅಡಾಣಿ ಎತ್ತು = ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದೆ ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಎತ್ತು ; ಬಿಟ್ಟಿಯೆತ್ತು : ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭಾರವಂ ಹೊರಿಸುತ್ತೀ ? ಅದೇನು ಅಡಾಣಿ ಎತ್ತೋ ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / ತುಳು. ಅಡಾಣಿ ; ಮರಾ. ಅಡಾಣ = ವ್ಯವಸಾಯದ ಕಸಬಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು ; ಅಡಾಣೀ = ಅನಿಪುಣ, ಗ್ರಾಮ್ಯ]

ಅಡಾಯ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ಈ ಬಡ್ಡೀಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಡಾಯ ಆಗ್ಯೆತೆ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಂದುಕೊಟ್ಟರೆ ಊರೆಲ್ಲಾ ಇವನಂಗೇ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದಾರು (ದಿವಾಬ. ೨೬). [?]

ಅಡಾಯಿಲ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯವನು" (ಕರ್ಣಾಭಾ).

[ಅಡು$_1$ + –ಆಯಿಲ]

ಅಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ; ತಡೆ ; ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಅಡ್ಡಹಾಕು (ಕ). ೨. (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಚಡಪಡಿಸು (ಕ). ೩. (ಒಬ್ಬನ) ಮುಂದಿಡು ; ಗಮನಕ್ಕೆ ತರು (ಕ).

[ಅಡಾ$_0$ + –ಇಸು$_3$. ℙ ಅಡಾ ← ಹಿಂ. ಅಡಾನಾ]

ಅಡಾಯುಧ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾಯ್ದ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಗಿಡ : "ಅಡಾರಂ –ಅಂಗುರು" (ಓಷಧಿ. ೨). 'ಅಂಗುರು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಾವಣಿ (ನಾ.) ಅಡ್ಡಿ ; ಅಡಚಣೆ ; ತೊಂದರೆ (ಉಕ. ಕ).

[← ಮರಾ. ಅಡವಿಣೀ]

ಅಡಾವುಜ 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ನೋ.

ಅಡಾವುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ಕಾಟ ; ಉಪದ್ರವ (ದಕ) : ನಾನು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜಿ ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯಕಾಲದ ಹಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕನ ಅಡಾವುಡಿ' ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದು (ನಾಪದ. ೧೪೭). ೨. ಆತುರ ; ಅವಸರ ; ದುಡುಕು ; ಗಡಿಬಿಡಿ (ಉಕ. ಕ). ೩. ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಅಜೀರ್ಣವಾಗುವಷ್ಟು ಹಲವು ಉಂಡಿವೆ, ಉಪವಾಸ ಕೆಲವು ಮಲಗಿವೆ. ಹೋಮ್ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟು ಅಡಾವುಡಿಯಾದರೆ ಇದೇ ಗತಿ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೬). ೪. ಹದ್ದುಮೀರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಇವಳೆಂಥ ಅಡಾವುಡಿ ? ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಪುರುಷ ಆಳದ ಹೆಣ್ಣು ಅಡಾವುಡಿಯಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಆಡಂಬರ : ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗರತಿಯಾಗಿ ಬಾಳೋಳಿಗೆ ಈ ಸೀರೆ ಅಡಾವುಡಿ ಯಾಕೋ ನಾ ಕಾಣೆ (ಅಪಾಭೂ. ೪). 'ಅಡವಡಿಸು' ಪರಾ.

[~ ? ಅಡವಡಿಸು. / ತಮಿ. ಅಡಾವಡಿ = ಕೇಡು ಮಾಡುವುದು, ಕಾಟ ; ತೆಲು. ಅಡಾವಡಿ, ಅಡಾವುಡಿ = ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ತೊಂದರೆ]

ಅಡಾವುಡಿಗಾರ (ನಾ). ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಡಾವುಡಿಗಿರಾಕಿ (ನಾ). ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವವನು ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + ಗಿರಾಕಿ]

ಅಡಾವುಡಿಪಾರುಪತ್ಯ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಆಡಳಿತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಪಾರುಪತ್ಯ]

ಅಡಾವುಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡು : ಅವನಾವನೋ ಏನಡಾವುಡಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಾವುಡಿಮಾತು (ನಾ). ೧. ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾತು]

ಅಡಾವೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಯವ್ಯಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ.

[← ಮರಾ. ಅಡಾವ್, ಅಡಾವಾ, ಅಥಾವ್, ಅಥಾವಾ]

ಅಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹರಡಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕಾಲಿನ ಭಾಗ ; ಪಾದ ; ಹೆಜ್ಜೆ : "ಪಾದತಳಮುದಡಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭–೨) ; "ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧) ; ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿಯೆನ್ತಲೆಮೇಲೊ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೦ ; 753) ; ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಜಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂಗಳೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ ಕಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೮) ; ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬ ಶಿಬಿಕೆಯನೇಱಿದಾಗಳ್ . . . ಏಱಿಡಿವರಂ ಭೂಪಾಲರುಯ್ದರ್ ವಿಯಚ್ಚರರತ್ತೇಱಿಡಿಯಂ ವಿಯದ್ಗಮನದಿಂದಾಂತುಯ್ದರ್ (ಆದಿಪು. ೯–೭೨ ವ, ೭೩) ; ಕಾಲಿಂಗಡಿಯೆಂತುಟಂತುಟಿ ಚಿರಾವಾಸಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂತುಟು ತಾನಂತುಟಿ ದರ್ಶನಂ ಸಕಲಧರ್ಮಕ್ಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೩) ; ಲುಬ್ಧಕನತ್ತಿತ್ತಂ ಶಬರಿಯಿಲ್ಲಘೊಂದಡಿಯನಿಡಂ

(ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೬) ; ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಕಿದ ಮುಳ್ಳಗಳಂ ನಿಲ್ಲದೊತ್ತಿ ಪುಳುಂ ಬಿನಿಂ ಕಳೆಯುತ್ತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೨೧೦) ; ಅಡಿಯನೂಱುತ್ತಿನಿತು ದೂರಂ ನಡೆದು (ಬಸವು. ೪೩-೫೫) ; ಅಡಿಯೆಂಬ ರಂಘ್ರಿಗಳನಲ್ಲದೀ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿಯರಾ ಜನಪದದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೬-೪೪) ; ಬಸಿವ ನೆತ್ತರ ಗಾಯದೆಡೆ ದಡಿಯ ವೇದನೆಗೆ ಪಸುಳೆ ಪರಿಹರಿಯೆಂದೊಜಲ್ದಲುತಿರಲ್ (ಜೈನಿಭಾ. ೨೮-೩೫) ; ಅಡಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಅಡಿಯ ಹಿಂದಿಡೆ ನರಕ ಅಡಿಗಶ್ವ ಮೇಧಫಲ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಡಿಯಲೇಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೧). ೨. ಕಾಲು : ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕಡಿಯೊಳುನ್ನತ ಧರ್ಮವಾ ಮೂಱಡಿಯ ನಡೆವುದು ಧರ್ಮವಾ ತ್ರೇತಾಯುಗಂಗಳಲಿ ನಡೆವುದೀರೆಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಬಿಡದೆ ತದ್ವಾಪರ ನಿಕರದೊಳ್ ನಡೆವು ದೊಂದಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಕಲಿಯುಗಂಗಳೊಳು (ಬಸವು. ೨-೫). 'ಆಱಡಿ', 'ಎಂಟಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಉದ್ದಳತೆ; ಮನುಷ್ಯನ ಹೆಜ್ಜೆಯಷ್ಟು ಉದ್ದ; ೧೨ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ: ಚೊತ್ತಮ್ಮನ್ . . . ನಿಟ್ಟುದು ಒನ್ದಡಿ ಪಾಣಿಯಮೇಱುಂ ಒನ್ನತ್ತೆ ದಿವಸಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೭ ; 740) ; ಧರೆಗೊಡೆಯಂ ಚಕ್ರೇಶಂ ತಿರಿವನೆ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ ಮೂಱಡಿ ನೆಲನಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೪೪) ; ಅಡಿಮೂಱೀಯೆನಲೀಯನೇ ಬಲಿನೃಪಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೪) ; ೬೦ ಅಡಿ ಉದ್ದ ೪೦ ಅಡಿ ಅಗಲವುಳ್ಳ ನಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಕೊಂಡುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). ೪. ಗುರುಹಿರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ (ದೇವರು, ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬಂತೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧ ; 700) ; 'ಕಿತ್ತಡಿ', 'ತಮ್ಮಡಿ', 'ನಿಮ್ಮಡಿ', 'ಪೇರಡಿ' ಪರಾ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ತಾತಪಾದ, ಭಗವತ್ಪಾದ ಹೋ. ℙ ಇದು (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಸೇರುವುದುಂಟು : ನಳ್ಳಿಗ್ರಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಆಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ ವೇದೆನಳ್ಳಿ ಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ . . . ಮುಖಮಾಗೆ . . . ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಯ್ವಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೭ ; ಸು. 685). ೫. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದವನು : ಮೇಲುಶಾಂತಿ ಕೀಳುಶಾಂತಿ ಬಲಿ ದೇವರ ಹೂಱುವ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸಹ ಅಂತು ಮುವರು ಅಡಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೭೬ ; 1428) ; ಹವಿಕರು : ಸಭಾಹಿತ, ಮಧ್ಯಸ್ಥ, ದೀಕ್ಷಿತ (ಯಾಜೀ) ಭಟ್ಟ . . . ಅಡಿ, ಕದ್ರಿ, ಗೋಪಿ, ಕಾರಂತ (ತುಳುನಾ. ೧೮೦). ೬. ಕೆಳಭಾಗ; ತಳ; ಬುಡ : ಅಡಿಯಿಂ ಮೇಗಣ್ಗೆತ್ತುವ ಕಡುಗಾಳಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೨) ; ಕೊಡನೊಳುದಕವ ತುಂಬಿಯಡಿಯ ಲಗ್ನಿಯನಿರಿಸಿ ಬಿಡದುರುಹಲುಷ್ಣವಾಗದೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೭-೪) ; ಮೃಡನಱಿದು ನಗುತೊತ್ತಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೇ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯಜ ನಡನಡುಗ ಲೊದಱಿದನವನು ವರುಷ ಸಹಸ್ರ ಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨) ; ದೃಢವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ಅಡಿ ಒಡೆದ ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಸುಖಜಲವ ತುಂಬಿದಂತೆ (ಜಗದಾ. ೧೩) ; ಕುಡಿ ಕಿತ್ತರೂ ಅಡಿ ಸಾಯುವುದೇ ? (ಗಾದೆ) ; ಅಡಿ ಹತ್ತಬೇಕೆ, ಮೇಲೆ ಸೀಯಬೇಕೆ, ನಿನಗೇನು ? (ಗಾದೆ). ೭. ಮರ್ಮ ; ರಹಸ್ಯ : ತುಡುಗುಣಿಯಲಿ ವಿಾಸಲುಂಟೇ ? ಅಡೆ[ಡಿ]ಯನಱಿಯದೆ ಆಱಿದವಂಗೆ ಮೃಡಭಕ್ತಿಯುಂಟೇ ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩-೫೭೬) ; ಅವನ ಅಡಿ ಆಳ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೮. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಪಡೆಯ ಪೊಱಗಿಗಿಡು ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲನೆ ಬಿಬ್ಬತ್ತಡಿಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦) ; ಅವನಿಗೆ ಅಡಿಯಿಲ್ಲ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲ ಯಾವ ಧೈರ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು ? (ರೂಢಿ). ೯. ಆದಿ ; ಮೂಲಕಾರಣ : ದುರ್ನಿಮಿತ್ತಂಗಳ್ಗೆ ರಾಜಂ ಪಿರಿದುಂ ಕೊರಗಿ ಏನಾನು ಮೊಂದಡಿಯಿರ್ಕುಮೆಂದು ತಱಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೨) ; ಔತ್ಪಾತಿಕ ಮಿಂತಾಗಲಿದಱಡಿಯಱಿಯದೆ ನಾಡೊಡೆಯನಪ್ಪ ಸಹಸ್ರಕಂಠರಾವಣಂ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೭೨-೧೯) ; ಏತಕೆ ಕಾಪಾಡಿದರೊ ಅದ ನಾ ಬೇರೆ ಕಾಣೆನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಿಯ (ಇಂಗೀತ. ೩೩-೧೦). ೧೦. ಅಳತೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಸತ್ತವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ಸಾವವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊತ್ತ ಘಾಯದೊಳುರುಳ್ವ ಬೀಳು ವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ತತ್ತಱಂದಱಿಯಿಸಿಕೊಳುತ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ತೆನೆಯ ಹಿಡಿದು ಹತ್ತುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ (ಸನ್ಮುಕಾ. ೮-೪೧). ೧೧. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಪಾದ, —ಚರಣ : ತೋಱುವ ಮಾತ್ರೆಯ ಷಟ್ಪದಿಗಾಱಾಱಡಿಯೆರಡಱಲ್ಲಿಯೊಂದೇ ನಿಯಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨೧೫). ೧೨. ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ; "ಸೈಟು" : ಆಕ್ಕಸಾಲಿಯ ಮನೆಗೆ ಸಮಿಾಪವಾಗಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟೋ, ಗ್ರಹಚಾರ ಹಿಡಿದೋ, ಮನೆ ಅಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನರಳುತ್ತಿರುವವರಿದ್ದಾರೆ (ಹಹಸ. ೩೮). 'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ. ೧೩. = ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಮುದಗಜಮಸ್ತಕವಡಿಯಾಗಲಾ ಮೇಗಣಭಟರುಗಳ ಸದೆಬಡಿವ ಗದೆಯೆ ಕೊಡತಿಯಾಗಲು ಭೀಮಸೇನ ನೊಪ್ಪಿದನಾ ಕಮ್ಮಾಱನಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೦-೨೦).

ಅಡಿಗಿಕ್ಕು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕು ; ತುಳಿ ; ನಾಶಮಾಡು : ಮೊದ ಲೊಳ್ ನೀನೆಮಗೆ ನುಡಿದ ತೆಱದಿಂದಡಿಗಿಕ್ಕಿದೆ ಕಂಸನನೆಮ್ಮಂ ನೆಗಪಿದೆ ಚಿಂತಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಗೆ ಮುಱುಗಿರ್ದವರಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೬-೮೬) ; ತಿಳಿವನುಗಿ ದಡಿಗಿಕ್ಕಿ ಮಱವೆಯ ಕಳಕಳನೆ ಮೇಲಾಯ್ತು ತಾಮುಸಜಲನಿಧಿಯ ತಾಯ್ಮಳಲ ಮುಟ್ಟತು ಮನ ಧನಂಜಯನ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೬-೨೦). ಅಡಿ ಯಾಱಱ ವ[ಪ]ಕ್ಕಿ= ಆರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ ; ಆರಡಿ ; ಷಟ್ಪದ; ತುಂಬಿ : ನುಡಿವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಅಡಿಯಾಱಱವಕ್ಕಿ[ಪಕ್ಕಿ]ಯಾ ವನದೊಳು ಪಗಲೊಡೆಯನುದಯಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೫೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅಡಿ ; ಕೊಡ. ಅಡಿ = ತಳಭಾಗ, ತಳ ; ತೆಲು. ಅಡುಗು ; ಕೊಲಾ. ಅಱ್]

ಅಡಿ$_2$ (ನಾ). ವಿರೋಧ : "ಅಡಿಯೆಂದು ವಿರೋಧಭಾವಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೧೩-೨೫೯). [~ ? ಅಡ್ಡಿ$_1$]

ಅಡಿಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತಳವನ್ನು ಹಿಡಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಕಚ್ಚು$_3$ (< ಕಟ್ಟು$_1$)]

ಅಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸಂನಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಸಿ ಆಳ್ವ ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯ ಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ . . . ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೯ ; 1530). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಾಸು$_3$]

ಅಡಿಕಿಲ್ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು ; ಕಲ್ಲೊಟ್ಟಲು : ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಡಗಲು ದಾರಿ ಮೇರೆ ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲ ಬಳಿಯ ನೆಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೭೫-೧೨೧ ; 1533).

[ಅಡಿಕಿಲಿ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$)]

ಅಡಿಕಿಲು$_1$ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕಟಲ್ಲಕಾ– ಬೆಳ್ಳ, ಅಡಿ ಕಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ಲೂಡೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿದ ಗೋಡೆ:

ಆಗಳ್ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ಗೆ ಗಿರಿಗಳ್ಗೆ ದೊರೆವರ್ಪ ಕರ್ವೇಡರ್ . . . ಕವಲ್ಗೋಲ ಅಡಿಕಿಲ್ಗೂಡೆಯ ನೇಣ ಕಡಿಗತ್ತಿಯ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಲ್ಪೊಱೆವೊತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೨೪). [ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗೂಡೆ$_1$]

ಅಡಿಕಿಲ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿರು : ಮುತ್ತಿನ ಕೈಯಿಂದಡಿಕಿಲ್ವೆತ್ತುಱುಶೃ[ಭೃ]ಂಗಾರ ಘಟವಿತತಿಯಿಂ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದತ್ತು . . . ಆ ಪಂದಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೬).
[ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಪೆಱು]

ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಿಕೆ 'ಅಡಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಕಸ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ್ಡನೆಯ ಕಳೆ (ಕ). "ಮೂಡುಗಟ್ಟಿನ ಗಿಡ, ಬೋಡು ಕಡಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮೂಡಿಗಿಡ" (ಪ್ರಭಾಗಿ. ೬೧-೧೪೬೦).
[ಅಡಿಕೆ ? + ಕಸ$_1$]

ಅಡಿಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ನಾನೊಡೆಯ ಇವನಡಿಗನೆಂದು ಪಡಿಪುಚ್ಚವ ಮಾಡುವನ್ನಕ್ಕ ಅದು ತುಡುಗುಣಿಯ ಸವಿತ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮-೬೮) ; ಒಸೆದು ನಿಮ್ಮಯ ಕರುಣದೆಸಕದಿಂದೊಲಿದು ರಕ್ಷಿಸಬೇಹುದೆನ್ನ ನಿಮ್ಮಡಿಗನೆಂದು (ಮನೋವಿ. ೧-೨) ; "ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ ನಿಮ್ಮ ಮರೆವೊಕ್ಕೆನೆಂದು ಎನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಮನೋವಿ. ೧-೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ). [ಅಡಿ$_1$ + -ಗ]

-ಅಡಿಗ$_2$ (ಪ್ರ). "ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು" ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಅಡಿಗ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂ ತದನುಕೂಲವರ್ತನ ವಿಧಿಯೊಳ್ . . . ಅಡಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ದೇವಡಿಗಂ, ಹಾವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ" (ಶಮದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ) ; "ದೇವಾದಡಿಗೋರ್ಹತಿ" ; "ದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ದೇವಡಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೩, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). '-ವಡಿಗ' ಪರಾ.

ಅಡಿಗಂಟಲ್ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನ ತಳ, —ಬುಡ: ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಟ್ಟಣಿ(ಳಿ)ಸೆ ಕ[ತ]ನ್ನಡಿಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತುಪೋಗೆ ಗೋಣೊಜಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನುಡಿಯೆ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೯) ; ಅವನು ಯಾಕೋ ಅಡಿಗಂಟಲಲ್ಲಿ [= ಕ್ಷೀಣಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ] ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ; ತುಂಬ ಆಯಾಸವಾಗಿರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಗಂಟಲ್]

ಅಡಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. "ತಳದ ಕೆಸರು, ಮಡ್ಡಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); "ಗಸಿ" (ನಾನಾಶ). ೨. "ಮುಗ್ಗಿದ ಧಾನ್ಯ" (ನಾನಾಶ). [? ಅಡಿ$_1$ + ಗಂಟು]

ಅಡಿಗಂಟುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಿಗಂಟು + ಮಾತು]

ಅಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಣ ರಂಧ್ರ. ೨. ಯೋನಿ (ದಕ. ಕ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಡಿಗಚ್ಚು 'ಅಡಿಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯ ಹಾಕು ; ಆಧಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಒಡನೆ ಭಾರತಿಕನು ರಂಗಂಬೊಕ್ಕು ನಾಟ್ಯಘಟನ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗೆ ಅಡಿಗಟ್ಟಿದನು (ಕಗದ್ಯ. ೧೬೦). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ತಳಹದಿ ; ಅಸ್ತಿವಾರ ; ಆಧಾರ : ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೇನೋ ಇದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೫) ; ಭದ್ರವಾದ ಅಡಿಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧). ೨. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಲು ತುಂಬಾ ಅಡಿಗಟ್ಟುಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರು ಸಾಲ ಎತ್ತಿ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). "ಉರುವಲ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ) ; "ಸೌದೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ? ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಿಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಸಿಮಯ್ಯಂ ನಾಱ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೆಯ ಗೊಗ್ಗಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೩-೧೩ ; 1058). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡಿಗಡಿ 'ಅಡಿಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಡಿಗೆ, ಅಡಿಗಡಿ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಾಗಲೂ; ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ : ಉಡಿದಿರ್ದ ಕಯ್ದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿಗಡಿಗೆ ತಳಮನುರ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ ಕುರುಪತಿ ದಡಿಗವೆಣಂಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪) ; ಜೀವನಿಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸದಿರ್ದಡೆ ಪಾಪಮಕ್ಕುಮೆಂದೆಂದಡಿಗಡಿಗಾಱೈದು ನೋಡಿ ನಡೆವಂ ಜೈನಂ (ಸಮಪ. ೫-೭). ೨. ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ; ಆಗಾಗ್ಗೆ : ವನಜಮುಖಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳಾಗ ಮೊಗರಾಗದಿಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರ) ; ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ ಹಾಲಂಕಾಱುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬-೧೯) ; ಅಡಿಗಡಿಗಾತ್ಮತತ್ವದೊಳಿರ್ದು ಕರ್ಮವ ಕೆಡಿಸುತಿಹನು ಕಿಱಿದಾಗಿ (ಭರಚ. ೨-೩೦). **ಅಡಿಗಡಿ :** ೨. ಪೊಡವೀಶನಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕೊಳನಂ ಹೊಕ್ಕು ಅಡಿಗಡಿ ಸಚೇಲದ ಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಿ ಹೊಱವಟ್ಟಾಗ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೫-೨೭).
[< ಅಡಿ$_1$ + ಅಡಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಡಿಕ್ಕಡಿ]

ಅಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಹರಡು (ದಕ. ಕ). ೨. ಕೆಳಮುಖವಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಳನೋಟ : ಆಚಾರ್ಯ ಮಹಾಶಯರು ಅಡಿಗಣ್ಣಲ್ಲೇ ಒಮ್ಮೆ ರತ್ನಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು (ಕೆಲಕ. ೧೫).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅಡಿಗನ ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲಾಲದ ಮರಂಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಕಡಲ ಸರಿವಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಅಡಿಗನ ಕೆಱೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸುರಿಯ ಮರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೪-೪೩ ; 1148). [ಅಡಿಗ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅಡಿಗಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡಿಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡಿಗರಟೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಕೆಳಭಾಗದ (ಎಂದರೆ, ಕಣ್ಣುಗಳಿಲ್ಲದ ಭಾಗದ) ಚಿಪ್ಪು : ನಾನೊಂದು ಗಿಣಿಯ ತಂದೆ . . . ಪಂಜರಕ್ಕೆ ಸಂದ ಕೂಡುವ ಸಂಗದವನಿಲ್ಲ, ಕೊರೆಕೂಳನಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಅಡಿಗರಟವಿಲ್ಲ ಗಿಣಿಯ ಹಿಡಿದು ನಾ ಕೆಟ್ಟೆ (ಮನುಗುಂ. ೧೭-೯೨).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕರಟ$_3$]

ಅಡಿಗರ್ಚು, ಅಡಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು. **ಅಡಿಗಚ್ಚು :** 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಅಡಿ$_1$ + ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಚ್ಚು$_1$)]

ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ, ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಗುರುಗಳು ಮೊದಲಾದವರ) ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ ; ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ : ಅಡೆ[ಡಿ]ಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುರ್ಬೀಯ ಮೊದಲಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೬-೧೫೫ ; 1077) ; ಆ ಪೂರೊಳಾದ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುರ್ಬೀಯಂ ದೇವಿದೆಱೆ ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ . . .

ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೨-೪೬ ; 1103). **ಅಡಿಗೆಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ** : ಪಾಯದ್ರಮ್ಮಂ ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಬಂಕಾಪು. ೩-೧೯ ; 1062).
[ಅಡಿಗರ್ಚು + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಿಗಲ್$_1$, ಅಡಿಗಲ್ಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಡಿಪಾಯದ ಕಲ್ಲು ; ತಳಹದಿ ; ಆಧಾರ : ಜಿನಚೈತ್ಯಕೋಟಿಗಡಿಗಲ್ ತಾನೆಂದು ರೂಪ್ಯಾಶ್ಮ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದಂ ನಗುವಂತುಟಾಯ್ತು ವಿಜಯಾರ್ಧಾದ್ರೀಂದ್ರನದ್ರೀಂದ್ರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೮). ೨. ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಸುವ ಕಲ್ಲು (?) : ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆಯುಂ ಪಳುಕಿನ ಕೇರ್ಗಳ್ ಪವಳದೆಸೆವ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ ನೀಲದಡಿಗಲ್ಗಳೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ನಿಂದಡಕಿಲ್ಗಳಂ]ದೊಡೇವಣ್ಣಿಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮). ೩. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗಡೆಯ ಹೋಳು (ದಕ. ೬) : ಅಂದೊಳ್ಳೆ ಅಡಿಗಲ್ಲೆ ಚೆಂದೊಳ್ಳೆ ಮೇಗಲ್ಲೆ ಚಂದ್ರಮತಿಯೆಂಬೊ ಗೆರಸಿ(ಯ) ರಾಗಿಕಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪-೧೧). **ಅಡಿಗಲ್ಲು$_1$**: ೧. ಕಷ್ಟವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನದ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ತ್ಯಾಗನು. ೧೦೩); ಈ ಬಗೆಯ ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಹಂಗೀತ. ೮೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಡಿಗಲ್$_2$ 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಡು ; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಕುಳಿಶಾವಳಿಗಳನಮರ್ದಿಂ ತೊಳೆದಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ಬೆಳ್ಳಿಯಿಟ್ಟಗೆಯಿಂ ಚೌಪಳಿಯಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೯).
[ಅಡಿಗಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡಿಗಲ್ಲು$_1$ 'ಅಡಿಗಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$ 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳವನ್ನು ಕಾಣು ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : [ಜ]ಣದಡಿಗಾಣಲೊಡಂ ಮಱುಗುವುದಂಗಜಶರದಿಂ ತುಱುಗುವುದೆನೆ ದೇವಗತಿಯೊಳೀಂ ಸುಖಮುಂಟೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೨). ೨. ಪಾದವನ್ನು ಕಾಣು ; ದರ್ಶನ ಮಾಡು : ದೇವರಡಿಗಂಡು ಕಪ್ಪಮನೀವರ್ ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದರಸರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಅಡಿಗಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ : ಪಟೇಲನಿಗೆ— ಪಟೇಲ, ಗೌಡ, ನಾಡುಗೌಡ, ಎಜಮಾನ, ರಡ್ಡಿ, ಪೆದ್ದಕಾಪು, ಮಾನ್ಯಕರಣಂ, ಮಣೆಗಾರ ಅಥವಾ ಅಡಿಗಾರ, ನಾಯಿಡು ವಗೈರೆ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧).
[ಅಡಿ$_1$ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಅಡಿಗಾಲು (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಪಾದದ ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಡಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸು ; ಉರುಳಿಸು : ಆತನ ಮಗಂ ಬಿರುದರಂ ತಡಂಗಾಲುವೊಯ್ದಡಿಗಿಡಿಸುವ ತಡಂಗಾಲ ಮಾಧವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೦ ; 1122).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಗಿಡು 'ಅಡಿಗೆಡು' ನೋ.

ಅಡಿಗೀಟು (ನಾ). (ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯಭಾಗದ ಕೆಳಗಡೆ ಎಳೆದ ಗೆರೆ : ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೀಟು ಹಾಕಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದಪ್ಪಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಗೀಟು]

ಅಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಒತ್ತು, —ಹಿಸುಕು : ಸೊಗಯಿಸುವ ಮೃದುತಲ್ಪದೊಳ್ ಲಲಿತಗಂಗಾನದೀಲಹರಿಕಾತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವವನಿತೆಯರೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಡಿಗುಟ್ಟೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರ) ; ಮುಡಿಯಿಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವಡಿಗುಟ್ಟುವಾರತಿಯೆತ್ತುವ . . . ಪಲವುಂ ನಿಯೋಗದನ್ನಯಾಗತೆಯರುಮಪ್ಪ ಅಕಾರವತಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೮೫ ವ) ; ಕಮಳವದನೆಗೆ ನೀಡಿ ದವಕೆಯಂ ಕೆಲ ಕೆಲರ್ ಕುಮುದದಳನಯನಯುಗೆಗಡಿಗುಟ್ಟ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ಪರ್ಧಪು. ೧೩-೫೨). [ಅಡಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಗಳ ಕುಪ್ಪೆಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ೬).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಅಡಿಗೂಂಟ, ಅಡಿಗೂಟ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗೂಟ : ಬ್ರಹ್ಮವನಱಿದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸರ್ವಜೀವಹತಕರ್ಮಕ್ಕೊಳಗಾದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಗಾಱ ಈ ಉಭಯವನಱಿದು ಮಱೆಯಲಿಲ್ಲ ಕೈಯುಳಿಗತ್ತಿ ಅಡಿಗೂಂಟ[ಟ]ಕೆಡೆಯಾಗಬೇಡ ಅಱಿ ನಿಜಾತ್ಮರಾಮರಾಮನಾ (ವಚಶಾ. I, ೬೬೩-೪) ; [ಅಡಿಗೂಂಟಕೆಡೆಯಾಗು = ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ; ನರಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು]. **ಅಡಿಗೂಟ** : ೨. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿದಿರುವ ಗೂಟ ; ತಳಗೂಟ.
[ಅಡಿ$_1$ + ಗೂಂಟ]

ಅಡಿಗೂಟ 'ಅಡಿಗೂಂಟ' ನೋ.

ಅಡಿಗೆ 'ಅಡುಗೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ, —ರತ್ನ (ದಕ. ೬). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡಿಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮಾಡುವವಳು; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ಪಳಿದ್ಯವನೆಸರುಗಳ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಡಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರು ನೀಡಲ್ಕೆಯಚ್ಯುತ ಹೆಂಗಳೊಡನೆ ಭುಂಜಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೧).
[ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ]

ಅಡಿಗೆಜನ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಜನ ; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ: ಅಡಿಗೆಜನ ೧ಕ್ಕೆ ಸಂಬಳ ಗ ೫ ॥ ೦ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧. ಪು. ೩೭೨-೩೧ ; 1652). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಜನ]

ಅಡಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಜ್ಜೆ : ಮಗು ಓಡಾಡುವಾಗ ಅದರ ಅಡಿಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$+ಗೆಜ್ಜೆ]

ಅಡಿಗೆಡಪು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತವಾಗಿ ಉರುಳಿಸು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು : ಮರಂಗಳನಡಿಗೆಡಪಿದುವಿರದೆ ಪರಿವ ಪೂರದೆ ನದಿಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೧೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡಪು]

ಅಡಿಗೆಡು, ಅಡಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ನಡಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಕಿಡೆ ತನ್ನ ಬಲಂ ಪೆಱಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಡಿಗೆಡದಂತೆ ವ[ವಾ]ಱಿಯೊಳೆ ಪಾಯಿಸಿ ಮೂಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೮ ; 940). **ಅಡಿಗಿಡು** : ೧. ಬಿಡೆ ಬೀಸಿದೊಡೊಡನೆ ಬೀಸಿ ನಿಮಿರ್ದಡಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಡಿಗಿಡೆ ನಿಘಾತದಿಂ ಪೊಯ್ದೊಡಾಂಕೆಗೊಂಡಣ್ಮ ಕಾದಿದರ್ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೯) ; ಮನಂ ವಿಕಳಮಾಗೆ ನುಡಿಗಳ್ ಮೊದಲಿಂದಡಿಗಿಡೆ ಕಾಲ್ ತಡತಡವರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨). ೨. ಆ ಶಿಖಂಡಿ ಪೊಕ್ಕಡಿಗಿಡೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲೆಯುಂ ಮೊಗಮಂ ನಡೆನೋಡಿಯಾತನಾರ್ದೊಡನೊಡನೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳಚ್ಚಿಡಿಪೋಗೆಯುಂ ಮನಂಗಿಡಂ . . . ಸುರಸಿಂಧುನಂದನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೪) ; ೩. ನೆಲೆ ತಪ್ಪು ; ಆಧಾರ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಪಡೆಯ ಪೊಱಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲನೆ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತಡಿಗಿಡೆ ಕೂರ್ಮನ ಬೆನ್ನಂದೊಡೆದು ಸಿಡಿಲ್ವೊಡನೆ ನುಚ್ಚುನೂಱಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦); ಜಾತಿಯ ನೀತಿಯ ಸೈಪಿನ ಮಾತಡಿಗಿಡೆ ಪತಿಯುಮಂ ಪುರೋಹಿತನುಮನಾ ಪಾತಕಿ ವಿಷದಿಂ ಕೊಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೭).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡು]

ಅಡಿಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಹಸ್ತಿಚರ್ಮಾವರಣ ಶರಣೆನುತ್ತಡಿಗೆಡೆದನು (ಚಬಪು. ೨೦–೭); ಜಯ ಜಯ ಜನಾರ್ದನ ಕೃಷ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೆಂದಡಿಗೆಡೆದನು (ತುರಂಗ. ೪೬–೩). ೨. ಬುಡಕಳಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ನೆಲ ಬಾಯ್ದೆಗೆದುದಡಿಗೆಡೆದುದು ಪಿರಿಯ ಮಾಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡೆ]

ಅಡಿಗೆನೀರು (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವ ಕೆಲಸ: ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಾರು? ಅಡಿಗೆನೀರು ಮಾಡುವವರಾರು? (ಮಹಾಪೂ. ೫). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿಗೆಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಎಕ್ಕಡ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಮೃಡಶರಣರಾರವರ ಮನೆಯ ದಾಸಿಯು ಮೆಟ್ಟುವಡಿಗೆಪ್ಪನಾಂತವಳ್ಗೊರೆಯಲ್ಲವಾನು (ಮದೇಪು. ೨೮–೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಪ್ಪು$_2$ (< ಕೆರ್ಪು)$_2$]

ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ; ಬಾಣಸಿಗ: "... ಬಂಡತನ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವೇ. ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟ ! ದೂಷಣಕ್ಕೆ ಹೆದರುವ ಮನುಷ್ಯ ನೀನಲ್ಲ" (ಬಿದುರಿ. ೧೧); ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟನಿನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೭೬). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಭಟ್ಟ]

ಅಡಿಗೆಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಕೋಣೆ; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಮನೆ : ತಡೆದಿರಾಮೊಡೆ ನಿಮ್ಮನಿವಳೊಡನಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಗೈದೆ ಬೇಯಿಸಿಯಡಗನಾರೋಗಿಸುವೆನೆಂದರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೫–೨–೨೨). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಮನೆ]

ಅಡಿಗೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತನಗೆ ಅಡಿಗೆಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩–೨೦); ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನ ಮಕ್ಕಳು ಉಪವಾಸ ಬಿದ್ದಾರೋ ? (ಗಾದೆ. ೬). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದ್ರಾವಣವನ್ನು ಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು : ತೊಳದು ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು, ದೊಣೆ ಉಪ್ಪು ಮತ್ತು ಪೆಟ್ಲುಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಮ ಲವಣಕ್ಕೂ ಬಿಡಾಲವಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಇಳಿಸು]

ಅಡಿಗೆಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪ್ಪು ; ಸಮುದ್ರಲವಣ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಉಪ್ಪು]

ಅಡಿಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡಿಗೀಟು. [ಅಡಿ$_1$ + ಗೆರೆ]

ಅಡಿಗೆವಜ್ರ (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). 'ಅಡಿಗೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ವಜ್ರ]

ಅಡಿಗೆಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ ; ಪಾಕಶಾಲೆ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಸಾಲೆ]

ಅಡಿಗೇಡು (ನಾ). ಬುಡ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗುವುದು; ಸಮೂಲ ನಾಶ. 'ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳುಮಾಡು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಪಾಡು ಪಂತದ ಕಾರವನ್ನೂ ಸಂಶಯಭಯಗಳನ್ನೂ ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡಿ ತೀರಿಸಿಬಿಡು (ಬಟ್ಟಅ. ೨೧೫–೬). [ಅಡಿಗೇಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಗೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಕೀಳುಮಾಡು, ಸೋಲಿಸು, ಕೆಳಗೆಹಾಕು" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡಿ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಡಿಗೈ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಒಡ್ಡಿದ ಕೈ : ದಾನವಂ ಕೊಡುವನ ಕೈ ಮೇಲ್ಗೈಯಾಗಿಯೂ, ದಾನವಂ ಹಿಡಿವನ ಕೈ ಅಡಿಗೈಯಾಗಿಯೂ ಇರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಏನನ್ನಾದರೂ ಬೇಡಿ) ಕೈಯೊಡ್ಡಿದವನು ; ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವವನು : ಮೇಲ್ಗೈಯಾದವನಡಿಗೈಯಾಗಲತಿಹೀನವಾಗಿರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಅಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು ; ಓಡು : ಅಡಿಗೊಳ್ವ ಪೆರ್ಮರಿ ... ಎತ್ತಲುಂ ನೆಟಿದಿರೆ ಕಾಡೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೮೩). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್]

ಅಡಿಗೊಳಂಗು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಕೆಳಭಾಗ : ಸಮಸ್ತ ಸಮುದ್ರಮುದ್ರಿತ ಮೇದಿನಿಯನಡಿಗೊಳಂಗಿನೊಳ್ ಮಡಂಗಿರಿಸಲ್ ಬಗೆದು ಗರ್ವಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೊಳಂಗು]

ಅಡಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೋಟೆ; ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ (?) : ರಾಣಾ ಜಗದೇವರಾಯರಸನಗ್ಗಳನೆಂಬುದು ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯಮೈಸೆ, ಅವನಡಿಗೋಂಟೆಗಳೆಮ್ಮ ನೆರೆಯೊಳೆರ್ಪುವು (ಚಕವಂ. ೧೬–೯). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಗಣಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮರದ ಸೌಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಪುಟದ ಕೆಳಗಡೆ(ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ) ಬರೆದಿರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿ: ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ... ಕವಿತೆ ಬರೆದರೂ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೪೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಟಿಪ್ಪಣಿ]

ಅಡಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆಧಾರವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹಾಸಿರುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ" (Keel. ಇಂಕನಿ) : ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ, ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಂತೆ ಇರಿಸಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು, ರಚಿಸಬೇಕಾದ ಹಡಗಿನಷ್ಟೇ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿತಟ್ಟೆ(Keel)ಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೫). [ಅಡಿ$_1$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಿತಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಹಾಕು ; ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸು : ಜೀವನನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಡಿತಲೆ ಹಾಕಿ ನೆಲವನ್ನೇ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹರಿಕೋ. ೬). [ಅಡಿ$_1$ + ತಲೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಿತಳ 'ಅಡಿದಳ$_1$' ನೋ.

ಅಡಿತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟ ತುಂಡು : ಬಡಗಿಯವನು ಮರಕೆಲಸ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮರ ಪಟ್ಟಿಡಿಯೆಂಬ ಅಡಿತುಂಡು—ಉಧ್ವನ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩–೧೪೮). [ಅಡಿ$_1$ + ತುಂಡು]

ಅಡಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕತ್ತಿ : ಗದಾಘಾತಗಳಿಂದ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗುಮಾಡಿ ಅಡಿದ(?)ವೆಂಬ ಆಯುಧದಲ್ಲಿ ತಲೆಗಳಂ ಕಡಿದು (ಮುದಿಕ್ಕಾ. I, ೨೫೭ ; ರಾಮಾಯ). 'ಅಡಾಯುಧ' ಪರಾ. [?. / ತೆಲು. ಅಡಿದಮು = ಕತ್ತಿ]

ಅಡಿದಳ$_1$, ಅಡಿತಳ (ನಾ). ಪಾದತಲ; ಅಂಗಾಲು : ತಲೆವಾಗಿ ತಳಿರಡಿದಳಕೆ (ಪ್ರಭುಂಜ. ೧–೪೧). **ಅಡಿತಳ** : ನುಡಿಯು ಪಾಂಗುಡಿಹಾಡು ಅಡಿತಳದ ಅರಿಮೆಟ್ಟು, ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು – ವೀರಸಿರಿ ಕಲೆಬೀಡು ಎನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡು (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೪). [ಅಡಿ$_1$ + ತಳ$_1$]

ಅಡಿದಳ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ತಳಹದಿ. 'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ತಳ$_2$]

ಅಡಿದಳಿರ್, ಅಡಿದಳಿರು (ನಾ). ಚಿಗುರಿನಂತಿರುವ ಪಾದ ; ಕೋಮಲನಾದ ಪಾದ : ಜಳಗಂಧಾಕ್ಷತೆ ... ಧೂಪಫಲಂಗಳ್ ಕುಳಿಶಾಯುಧ

ನರ್ತಿಸೆ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನಡಿದಳಿರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೪); ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟತ್ತಾಗೆ ನಡೆಯಲಜಿ ಯದೆ ಮನುಜರ್ ನಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೬); ಎಲೆ ಮುನಿಪ ನಿಮ್ಮಡಿ ದಳಿರ ಕರುಣದಿನೆನಗೆ ಫಲಿಸಿತು ಪುಣ್ಯವೆಂದೆಜಗಿದನು (ನಳಚ. ೯–೬೫).

ಅಡಿದಳಿರು : ನನ್ನಯ್ಯನಡಿದಳಿರುಗಳಾಣೆ ದೋ ಸವಿಲ್ಲಿನ್ನೆಲ್ಲ ಬನ್ನಿ ನೀನೆಂದ (ಭರಪ. ೪–೪೩). [ಅಡಿ$_1$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಅಡಿದಳಿರು 'ಅಡಿದಳಿರ್' ನೋ.

ಅಡಿದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ; ಪಾದಕಮಲ: ಅನಘ ಸಕಲೇಶನಮಾದರಸರಡಿದಾವರೆಯೊಳನುದಿನಂ ನಿಜಮನೋಮಧು ಕರನನಾಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೨೭); ವಲ್ಲಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಕಾಣದೆ ನಯನದಿಂ ಮಿಡಿದಳು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವನು (ಸೋಹತ. ೨೮–೮); ಅಹಿಪತಿ ಪೀತವಾಸನಂ ಪೊಡಮಟ್ಟನಡಿದಾವರೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೬೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಜಾಣಅ. ೫೭). [ಅಡಿ$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಡಿದೀಪ (ನಾ). (ನಾಟಕರಂಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮರೆಸಿಟ್ಟಿರುವ) ದೀಪ (Footlights. ಇಂಕನಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ದೀಪ]

ಅಡಿದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮೊಟ್ಟೆಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ ಯಿಸ್ಟೂ ಪುರದ ವೀರಭದ್ರದೇವರು ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುಉ[ದು] ಎಂದು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ಅ೧–೧೧; 1402). 'ಅಡಿಕಾಸು' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡಿದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುತೊಳೆ; ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆ: ಅಚ್ಯುತನಿ ಗರ್ಜನೆಗೈವಂತಡಿದೊಳೆದು ತೊಡೆದು ದುಗುಲದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩–೧೫). [ಅಡಿ$_1$? + ತೊಳೆ$_1$]

ಅಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಓಡು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಎಡವಂಕ ಮುಱಿದುದು ಬಲವಂಕ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಡಿದೋಱಿ ದುದು ದಳ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿಡಿದೋಡಿದುದು ಜನ]ಪತಿಯ ಪಡೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೧೪೧). ೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ಕಾಣಿಸು. [ಅಡಿ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಡಿನೀರು (ನಾ). ಎರಡುಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ಮಳೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಡಿ$_1$ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿನೆರಳು 'ಅಡಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಅಡಿನೆಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಎಲ್ಲರನ್ ನಿಪ್ರೆಯಿನ್ ಕೆಡುಪುವಾದೇವನ್, ಅಡಿನೆಲನ ದೇವನ್, ಎನ್ನನ್ ಕೊಂಡು ಸಾಗಿಪನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೭–೬೫೧). [ಅಡಿ$_1$ + ನೆಲ]

ಅಡಿನೆಳಲು, ಅಡಿನೆರಳು (ನಾ). ಪಾದದ ನೆರಳು: ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ: ಹಳುವವೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿನ್ನಡಿನೆಳಲಿನಲ್ಲಿರೆ ನೀನುಯಿಲ್ಲದ ನಿಳಯವೇ ನನಗಡವಿಯೆಂದೆಜಗಿದಳು (ನಳಚ. ೫–೧೦). **ಅಡಿನೆರಳು** : ಆತನೊಬ್ಬನ ಅಡಿನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸಾರಗಳು ಬಾಳುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ನೆಳಲು (< ನೞಲ್)]

ಅಡಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಕೆಳಹಲಗೆ; ಹೊಸಿಲು; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಡಿಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೯೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅಡಿಪಾಯ (ನಾ). ನೆಲಗಟ್ಟು; ತಳಹದಿ; ತಳಪಾಯ; ಆಧಾರ: ಉದ್ದನೆ ದಂತಗಳಿರುವ ಆನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಅಡಿಪಾಯವನ್ನೇ ಅಗೆಯಿಸಿರಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೧). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಾಯ$_1$]

ಅಡಿಪಾಯಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಹದಿ ಹಾಕು; ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕು: "ಈಗ ಮುಂದಿನ ಕತೆಗೆ ಅಡಿಪಾಯ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿದೆ . . ." (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೦). [ಅಡಿಪಾಯ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಿಪು (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು, ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸುವುದು: ಓೋಲು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವರ ಜನ ೬ಕ್ಕೆ ಗ ೩೬ ಅಡಿಪಿನ ಮೂಲಿಕಿಯರ ಜನ ೬ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೧೭ (ಎಇ. VIII, ಪು. ೧೩೩–೪೦; 1586). [← ತುಳು. ಅಡಿಪು = ಗುಡಿಸು]

ಅಡಿಪೌಂಡು (ನಾ). "ಒಂದು ಪೌಂಡು ದ್ರವ್ಯ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಬೇಕಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯ ಮೊತ್ತ" (Foot-pound. ಇಂಕನಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಪೌಂಡು]

ಅಡಿಬಂಡ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗದ ಉಣ್ಣೆ (ದಕ. ೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಬಂಡ$_1$]

ಅಡಿಬೀಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು: ಅವನ ಅಡಿಬಿದ್ದನು (ದಕ. ೬). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಸೋಲು (ಕರಾ). [ಅಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಅಡಿಬೀಳು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಂಟೆಯಾಕಾರದ ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_3$ (= ಬಳ್ಳಿ)]

ಅಡಿಬೆಸನ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯ: ನಿನ್ನ ಅಡಿಬೆಸನಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟ ಮಣಿಪೀಠಕ್ಕೆ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಯ ಮುಗಿದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೧–೧೧). [ಅಡಿ$_1$ + ಬೆಸನ]

ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ 'ಅಡೆಮಂಚಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮಂಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಳದಲ್ಲಿ ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಆಧಾರ ವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಡುಪಾತ್ರೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮಂಡೆ ?]

ಅಡಿಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮೇಲಾಗು; ತಳಮೇಲಾಗು: ನಡುಗಿತವನೀತಳ ಮಹೋದಧಿಯಡಿಮಗುಚಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯ ಮಿಾಱಿತು] (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೫೫); ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲು ಅಡಿಮಗುಚಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಅಡಿಮಣೆ 'ಅಡಿವಣೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮಲರ್ (ನಾ). "ಪಾದಕಮಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೩೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಲರ್$_2$]

ಅಡಿಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಡಿಮಲೆ ಸೀಮೆ ವಿಂಗಡದಿಂದತ್ತಂ ಬಟ್ಟನ ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಸ್ವಾಸ್ಥೆ ಯಿಂದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೯–೯೭; 1702). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಲೆ]

ಅಡಿಮಳಲು (ನಾ). ತಳದ ಮರಳು; ತಾಯ್ಮರಳು: ನಿಡುಗೊಂಬು ಗಳ ಚಂಬಕನ ನಿರ್ಘೋಷ ದೋಱುಗಳೆದುವು ನೆಲನನುದಧಿಯ ಕಾಱಿಸಿ ದವಡಿಮಳಲನೆನೆ ಹುರಿಯೇಱಿತಬ್ಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೭); ಒತ್ತಿ ಕಾಲಿಡ ಲೊಡನೆ ಗಿರಿ ತಲೆಗುತ್ತುತ್ತಿರ್ದುದು . . . ಜಲಧಿಯಡಿಮಳಲೆತ್ತುತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೨೪); ಹುಡಿಯಾಗಲುರ್ವಿ ಪರ್ವತ ಸಪ್ತಶರಧಿಗಳಡಿ ಮಳಲಾಗೆ . . . ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ರಿಶೂಲವನು (ಸೋಹತ. ೩೯–೩೮). [ಅಡಿ$_2$ + ಮಳಲು (< ಮಱಲ್)]

ಅಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಮಾಡು: ತೊಡೆ ರಂಭಾಮದಮಂ ಮಿಗೆ ತೊಡೆದುದು ನುಣ್ಪಿಂದಮೆಂಬ ಪುರುಡಿಂದಡಿ ತಾನಡಿಮಾಡಿದುದುರು ರಂಭಾವಿಡಂಬಮಂ ವಿತತನೃತ್ಯದೊಳ್ ನರ್ತಕಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೫೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಚಲಿಸು : ಮೋಹದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪವೊಲಡಿಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ.೭-೨೪); ಗುರುಸುತನನಡಿಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಬಿಗಿದು ಕರ್ಣನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಿಡುಕು$_1$]

ಅಡಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೆಳಮುಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುಖ]

ಅಡಿಮುಟ್ಟ (ಅ). ತಳ ಮುಟ್ಟುವವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ : ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟ ಹುಡುಕಿದರೆ ಶವ ಸಿಕ್ಕಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟ ಶೋಧಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[< ಅಡಿಮುಟ್ಟು]

ಅಡಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ಬುಡವನ್ನು ಸೇರು.
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಮುಡಿ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ; ತುದಿ - ಮೊದಲು; ಆದಿ-ಅಂತ್ಯ : ಮನೋರಮೆ—(ಪುಸಿಯ ನಸುಮುನಿಸಿಂ) . . . ಎನಗೆ ತಲೆನೋವುದು. ಮುದ್ದ—ಅಂತದೇತಜ್ಜಿನರಸಿ ? ಮನೋ—ಆಡಿಮುಡಿಯಿಲ್ಲದ ನಿನ್ನ ಕತೆಗೆ. ಮುದ್ದ—ಆಃ ಎನ್ನ ಬಿತ್ತರದ ಬಣ್ಣನೆಯ ನಲ್ಗತೆಯೊಳೇನಡಿಮುಡಿಯ ಕೊಜತೆ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೯-೧೪).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಡಿಮುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯನ್ನೂ ಮುಡಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸು; ಪಾದವನ್ನೂ ತಲೆಯನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು ; ಆದ್ಯಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ಹರಿವಿರಿಂಚಿಗಳೆಣಿಕೆಗಡಿಮುಡಿದೋಱದಾ ಮಹಿಮಾವಲಂಬಂಗೆ ಉಣಿಸುಗಳ ತಂದೊಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ತಣಿಸುವೆನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೩೬).
[ಅಡಿಮುಡಿ + ತೋಱು]

ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಹಾಳಾಗು ; ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿದು ಸರ್ವನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುವಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೧೪೪-೧೪).
[ಅಡಿಮುಡಿ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಅಡಿಮುರುಂಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ಸುರುಟಿಹೋಗು ; ಕಾಲು ಮಡಿಸಿ ಹೋಗು : ಅಡಿಮುರುಂಟಿ ಕೊರಗಿ ಸಾಗೆವು ! ನರನ ತೊಡರ ಕಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ (ಸಂಸಪ. ೫-೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುರುಂಟು]

ಅಡಿಮೆ, ಅಡುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿರುವಿಕೆ ; ಅಧೀನತೆ ; ದಾಸ್ಯ ; ಗುಲಾಮಗಿರಿ (೬). ೨. ದಾಸ (?) : ಮೂಲಿಭಕ್ತನು ಮಾಡ್ಸಿದ ಕಂಭ ಸ್ತ[ಸ್ಥಾ ?]ನಕ್ಕೆ ಅಡಿಮೆಯಾಗಿಹನು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೩-೫ ; ?). **ಅಡುಮೆ** : ೨. ಮೂಜಜ ಮಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಆಜಜಡಿಗೆ ಆಡುಮೆಯಾಗದೆ (ಅಂಬಿವ. ೪೦).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಮೆ. / ತಮಿ. ಅಡಿಮೈ = ದಾಸ್ಯ, ದಾಸ, ಭಕ್ತ ; ಮಲ. ಅಡಿಮ ; ತೆಲು. ಅಡಿಮೆ]

ಅಡಿಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು ; ಅಡಗಿಸು : ಪರರನಡಿಮೆಟ್ಟಿ ದೂರೀಕರಿಸುವುದೆ ದುರಾತ್ಮರ ಕರ್ಮ (ಹಬ್ಬಿರ. ೪೨-೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬುಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ತಳ ಮೇಲಾಗು ; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು : ನಾ ತಿವಿದ ಖಡ್ಗಕೆ ನರನ ಮೈ ಲವಲವಿಸಲಡಿಮೇಲಾಗಿ ಹೊರಳ್ದರೆ ಧನ್ಯ ತಾನೆಂದ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೮-೪೦) ; ತಿರುಗುತ್ತೈತಹ ಪರಿಘ ಕಾಂತರೆ ಗಿರಿಗಳಡಿಮೇಲಹವು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೨). ೨. ಸಮತೆ ತಪ್ಪು ; ಹದಗೆಡು ; ಹಾಳಾಗು : ಇಂಥಹ ಜಗಳದಿಂದಾಗಿ ಇಸ್ಟೇಟಿನ ಮೂಲ್ಯ ಮತ್ತು ಆದಾಯ ಅಡಿಮೇಲಾಗಬಹುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೪೬) ; ಇಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದರೆ ಸಾಕು ; ಈ ಕೇಂದ್ರದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಚಟಪಟಿಕೆಗಳು ಅಡಿಮೇಲಾದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕಾಲಯಾ. ೮೯).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮೇಲು (< ಮೇಲ್) + ಆಗು$_1$]

ಅಡಿಮೈ (ನಾ). (ಮೈಯ) ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ತಳಭಾಗ : ಆ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿಮೈ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಭೂಪಿಸ. ೩೮).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅಡಿಮೊದಲ್ (ನಾ). ಅಡಿಯ ತಳಭಾಗ ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಬುಡ ; ಪಾದಮೂಲ : ಪಾಮಪದನಖರುಚಿ ಕಾಂಚನಹರಿಪೀಠಮುಮಂ ಮುತ್ತಿನ ಪೀಠಮಿದೆನಿಸಿತವನಿಪತಿಯಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೭) ; ಕಿಡೆದಿರ್ದುದು ಷಣ್ಣವತಿಸಹಸ್ರಾಂಗನಾಳಿ ನೃಪನಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಆಜಿಪು. ೧೦-೩೪) ; ಕಾಲ್ಗೆಜಗಿದವೋಲಡಿಮೊದಲಂ ಸಾರ್ದ ನೆಬಿಲ್ ನಡುವಗಲಂ ಸಿಗದಿಸಿತ್ತು (ಪರ್ಧಪು. ೩-೨). [ಅಡಿ$_1$ + ಮೊದಲ್]

ಅಡಿಯ (ನಾ). ೧. ದಾಸ ; ಸೇವಕ ; ಶರಣ : ಎಲೆ ದೇವ ನಾ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಲು ತಕ್ಕವನೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯರಡಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಮ್ಮವರಡಿಯವನಾ]ನೆಂದು ನುಡಿದು ಭೈರವದೇವನಿರಲು (ಭೈರವೇ. ೪-೪೫) ; ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಡಿಯನಿಗೆ ಅರುಳ್ಗೈಯ್ಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. VI, ೧೫೮೪ ; ರಾಮಾವಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೃಷಿಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅಡಿಯಳ್** (ಸ್ತ್ರೀ). ದಾಸಿ ; ಸೇವಕಿ : ಜೋಡೆಕರಮಡಿಯಳಾರೊಡಗೂಡಿಯುಮವರ್ಗಲ್ಲಳೆನಿಪ ವಸುಧಾಂಗನೆಯಂ ಕೋಡೊಳೆ ತಳೆದುಂ ಸೊಬಗಿನ ಗಾಡಿಗೆ ಮುಯ್ವಾಂತ ಸೊಬಗಿದಾವುದು ಗಜೆಗಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೮).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಅಡಿಯವನ್, ಅಡಿಯಾನ್, ಅಡಿಯೋನ್ ; ಅಡಿತ್ತಿ, ಅಡಿಚ್ಚಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ; ಮಲ. ಅಡಿಯಾನ್ ; ಅಡಿಯಾತ್ತಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ; ತೆಲು. ಅಡಿಯ, ಅಡಿಯಡು]

ಅಡಿಯಳ್ ‘ಅಡಿಯ’ ನೋ.

ಅಡಿಯೞಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳಾಗು ; ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ದಾನವರ ಬಳಗಮೆಲ್ಲಮಡಿಯೞಿದು ಪೋಗಲ್ ಸೀತೆಯುಂ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿಸೆ ಬೊಮ್ಮಂ ಮುನಿಗಣಂಬೆರಸು ಬಗೆಬಗೆಯೊಳ್ ತುತಿಸಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨-೧೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಅೞಿ$_1$]

ಅಡಿಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಮೊಸರು, ಎಸರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ತಳದಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ಕಲಕು ; ತಳಮೇಲು ಮಾಡು (ದಕ. ೬).
[ಅಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾಡು ; ಸುತ್ತಾಡು : ನಾನೆದ್ದು ನೈಲ ನದಿಯ ದಂಡೆಗುಂಟಿಲ್ಲ ಅಡಿಯಾಡಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ಒಬ್ಬನ) ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಊಳಿಗದಾಳು ; ದಾಸ ; ಗುಲಾಮ : ಹಸಿದು ದಾಸ್ಯದ ಅಡಿಯಾಳಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ನ ತಿನ್ನದಿರುವುದು ಪರಮ ಸುಖ (ಕಾವೇರಿ. ೨೭) ; “ತಡೆಯದಿರು ತಡೆಯದಿರು ನೆರೆ ನಂಬಿದಡಿಯಾಳೆ ಗುರಿವಿಡಿದು ಹೋಗು . . . ” (ನಸೆಪಾ. I, ೪೩೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಅಡಿಯಾಳುತನ (ನಾ). ದಾಸತ್ವ ; ದಾಸ್ಯ ; ವಿಧೇಯತೆ : ಒಂದು ಕೊನೆ ಕ್ರೌರ್ಯ ಅಥವಾ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆ ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದ ಅಡಿಯಾಳುತನ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೩೬) ; ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಡಿಯಾಳುತನ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೩).
[ಅಡಿಯಾಳು + –ತನ]

ಅಡಿಯಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಈಟೆಯ ತಳಭಾಗ: "ಇಟ್ಟೆಯ ಅಡಿ, ಅಡಿಯಿಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡಿ$_1$ + ಇಟ್ಟೆ$_2$]

ಅಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿ: ಅಪವರ್ಗ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟೊನಱಿದೊನನುಪಮ ಕವಿಯಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨-೫೬ ; 915); ನಿಜಸಕಲಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಕ್ಕಂದಡಿಯಿಡುವಂತೆ ನಿರಂತರಮಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಪದ್ಮರಾಗಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧); ಅತ್ತಿತ್ತಡಿಯಿಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೯-೧೬); ಅಡಿಯಿಟ್ಟ ಧರೆ ಮಹಾ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಱಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕ ಮಡು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥ ತುಡುಕಿದ ಜಲಂ ಸಿದ್ಧಾಂಬು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೧); ದೈತ್ಯ ಬಲವುಲಿದಡಿಯಿಡಲು ಮೇಲುಸುರು ಮಸಗಿತು ಫಣಿಪ ಕಮಠರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೪೬); ತಡೆಯದಡಿಯಿಡೆ ಹಾದಿಗೊಡು ಪೋಪೆನೆನೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೧೨). ೨. ಮೊದಲು ಮಾಡು; ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ ನೂತವಿಪರೀತರತಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೦); ಗರುಡಂ ತಾನಡಿಯಿಟ್ಟನಿಂತಮೃತಮಂ ಕೊಂಡುಯ್ವುದರ್ಕೆಂತುಮಿಲ್ಲಿರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಇಡು]

ಅಡಿಯೂಟ (ನಾ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿಯುವುದು; ಪಾದಲೇಪನ: ಸುಪ್ರಣೀತೆಯುಂ ಯಶೋಧರೆಯುಂ . . . ಎಂಬೀ ದೇವರ ನಂಬಿಕೆಯ ಸೀಗುರಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪಡಿಯಱಿಕೆಯ ಕೊಡೆಯ ಡವಕೆಯಡಪದಡಿಯೂಟದ ಪಡಿವೆಸಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೭೬ ವ). [ಅಡಿಯೂಡು + -ಅ$_6$]

ಅಡಿಯೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿ; ಪಾದಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸು: ಅಡಿಯೂಡಲ್ಕಲತಗೆಯಂ . . . ಕುಡುವಮರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧); ಇಂಬಿನೊಳಡಿಯೂಡುವ ಸಖಿಯಂ ಬಾರಿಸಿ ತೆಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭); ನಯಂಬೆರಸೆಡೆಯಾಡುವಾಗಳಡಿಯೂಡಿದ ಮೆಲ್ಲಡಿವಜ್ಜೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೬); ಮುಡಿಯಿಸುವಣ್ಪನಿಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವ ಕನ್ನಡಿದೋರ್ಪ ತಿರ್ದಿ ಬೊಟ್ಟಿಡುವಬಳಾಕದಂಬದಿನದೇನೆಸೆದಿರ್ದಳೊ ರತ್ನಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಊಡು]

ಅಡಿಯೂಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಊರು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕಾಲಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಪುಸಿಯನವನೀತಳದೊಳಡಿಯೂಱದಂತೆ ತೊಲಗಿಸಿ (ಜಿಬಪು. ೮-೧೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಊಱು]

ಅಡಿಯೂಳಿಗ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆ; ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು: ಅರಸ ಕೇಳೆನಗೆ ನಿನ್ನಡಿಯೂಳಿಗಮೊಂದರಸಿಯರಡಿಯೊಲ್ಮೆಯೊಂದು ಪರಿಕಿಪೊಡಖಿಳಾರ್ಥಸಾಧನಂಗಳಿಗಿವು ನೆರವಾಗಿಹವು (ಹದಿಬ. ೧-೩೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿಯೂಳಿಗದೊಳೆಡೆ ಇತ್ತರದೆ ಸಾಕು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨-೧೦). [ಅಡಿ$_1$ + ಊಳಿಗ]

ಅಡಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಹೊರಡು: ಪೆರ್ಜಸಮನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನನೆ ರಣದೊಳಱಿವೆನಿರದಡಿಯೆತ್ತಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಅಡಿಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯೆತ್ತಿ ಏಳು; ನಡೆ: ಇಂತಿರಲಿವರ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಯೆಱ್ದು ಮೆಯ್ಗೊಡದ ರಾವಣಸೇನೆಯಂ ತಡೆದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೭-೧). [ಅಡಿ$_1$ + ಏಱ್$_1$]

ಅಡಿರಜ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ರಜಸ್ಸು; ಪಾದದ ಧೂಳಿ: ಅಡಿನ ಅಡಿರಜವು ತೀಡಲಾಗದು ಎಂದು ಅಡನೇ ತಿಂದರಿಹುದಿಂದ್ರಪದವೆಂಬ ನಾಡಿದುವೆ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೧). [ಅಡಿ$_1$ + ರಜ$_1$]

ಅಡಿರಾಶಿ, ಅಡಿರಾಸಿ, ಅಡೆರಾಶಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ಕ). **ಅಡಿರಾಸಿ** (ಕ). **ಅಡೆರಾಶಿ**: ಅವನಿಗೆ ಸಂಬಳ, ಮಾನ್ಯ, ಮ್ಯಾರೆ . . . ಅಡೆರಾಶಿ ಮುಂತಾದ ಜೀವನಗಳು ನಡೆಯುವುವು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩). 'ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ರಾಶಿ]

ಅಡಿರಾಸಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡಿರುಚಿ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಂತಿ; ಅಂಗಾಲಿನ ಹೊಳಪು: ಎಡೆಯಾಡುವಬಲೆಯರಡಿರುಚಿತಳಿರನು ಪಡೆದು ನೀಲದ ನೆಲನುಗುರ ಬಿಡುವೆಳಗಂಗಳರಾಗಿ ನೋಡುವರಕ್ಷಿಗೊಡರಿಪುದದುವೆ ಸತ್ಫಲವ (ವರ್ಧಚ. ೫-೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ರುಚಿ]

ಅಡಿವ (ನಾ). "ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮ" (ಸಿರಿಕೋ. ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಡಿವಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ತಳದ ಗುರುತು: ಅನ್ನೆಗಮರಸನಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧೧-೧೦); ಕೊಳನಂ ಮುಟ್ಟೆವಂದದಱ ತಡಿಯೊಳ್ ಶಂಖಚಕ್ರಹಳಕುಳಿಶಲಾಂಛಿತಮಾಗಿರ್ದಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ಬೇಂಟೆಕಾಱನಂತೆ ಅಡಿವಜ್ಜೆಯನಱಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). ೨. ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಕೆಱೆವೇಗುಲಂಗಳೆಲ್ಲವು ಹಿಂದಣ ಅಡಿವಜ್ಜೆಗೊಳಗು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫೬-೨೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಡಿವಡಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯೂರುವುದು; ಪಾದವಿನ್ಯಾಸ (?). 'ಅಡವಡಿಕೆ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮಡಿಕೆ]

ಅಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡುನಿಡಿಯವಹ ಬಾಜುವೆಟ್ಟಗಳಡಿವಡೆದು ನಡೆತಂದವೋ ಎನೆ . . . ಅಡಿಯಿಡುವ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಡಿವಣಲ್ (ನಾ). = ಅಡಿಮಳಲ್: ಪ್ರದಿನೀ ಸರ್ವಾಂಬುವಂ ಪೀರ್ದನಿತನಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನದಿ]ವಣಲ್ಗಾಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೯). 'ತಾಯ್ಮಳಲ್' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮಣಲ್ (< ಮಱಲ್)]

ಅಡಿವಣಿ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು: "ಅಡಿವಣಿಯೆಂದು ಕೆಸಱೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೧೬೪); "ಅಡಿವಣಿಯೆಂದೆನಲಕ್ಕುಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕೆಸಱೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆಯದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೭). ☞ ಇದು 'ಅಡಿವಣಿಗೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಪಾಠವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ?]

ಅಡಿವಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡಿವಣಿ: ಅಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡೆ]ವಣಿಗೆಯೆಂದು ಕೆಸಱೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಡಿವಣಿಗೆಯೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿವಣಿಯೆನಲ್] ಕೆಸಱೊಳಿರದಾದ ಪಜ್ಜೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಣಿಗೆ-?]

ಅಡಿವಣೆ, ಅಡಿಮಣೆ (ನಾ). ೧. "ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨). **ಅಡಿಮಣೆ**: ೨. (ಕರಾ) ಕೆಳಗಡೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಮಣೆ: ಅಕ್ಕಿಯ ಚೀಲವನ್ನು ಅಡಿಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಣೆ]

ಅಡಿವತ್ತಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬರೆಯುವಾಗ ಒತ್ತಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಅಡಿವೊತ್ತು. [ಅಡಿ$_1$ + ಪತ್ತಳಿ]

ಅಡಿವಳಿ 'ಅಡುವಲಿ' ನೋ.

ಅಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಜಡಿದು ಝಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯಬಂದಡೆ ಕಾಲುವಿಡಿವಂತೆ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದೆಳೆವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). ೨. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು; ವಂದಿಸು: "ಅಡಿವಿಡಿ ಬಾಗೆಱಗು ಮೊಗ್ಗು ತುಱಿಲ್ಗೆಯ್ಯೆನ್ನಲ್ ಬಿಡದದುವೆ ವಂದನಾರ್ಥದಿ ತೊಡರ್ಗುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೯); ಅಡಿವಿಡಿದೆರಡು ದಂಪತಿಗಳನುಱಿ

ಸಿರಿಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿದ ಬಳಿಕ (ವೋಹತ. ೪೧–೪೩). ೩. ಬುಡದಿಂದ ಮೊದಲಾಗು : ಅಡಿವಿಡಿದಿಟ್ಟ ಪುತ್ತುಗಳ ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೦). ೪. ಮೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಬಿಡೆ ತಿರ್ದಿದ ಶಕುನದ ನಯದಡಿವಿಡಿದು ಪುರೋಹಿತಂ ನೃಪಂಗೀ ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡಿವೊಣರ್ (ನಾ). ಪಾದಗಳ ಜೋಡಿ ; ಪಾದಯುಗ್ಮ : ಚಾರಣರಿಷಿಯರಡಿವೊಣರನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಂ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೩೮–೧೩). [ಅಡಿ$_1$ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಅಡಿವೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಕೆಳಭಾಗದ ಒತ್ತು. ಉದಾ— "ಅಕ್ಕ" ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ '್ಕ'; "ಅಸ್ತ್ರ" ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ '್ತ', '್ರ'. ೨. ತಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಆಧಾರ : ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ ಇನೆಮಲ್ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿರಿಸಲು ಮರದ ಅಡಿಬತ್ತು [ವೊತ್ತು]ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೪೬). ೩. ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ರಟ್ಟು, ಹಲಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕರಾ). ೪. ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು. [ಅಡಿ$_1$ + ಒತ್ತು$_3$]

ಅಡಿವೋಜೆ (ನಾ). ಪಾದಪೂಜೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?) : ಬೂತಗಾವುಂಣ್ಡಂ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ ಎಂಟು ಗದ್ಯಾಣ ಹೊನ್ನನಡಿ[ವೋ]ಜೆಯ ಕೊಟ್ಟ ಗೋಡುವಳ್ಳಿಯ ಬಯಲ ಹ[ಳೆ]ಗಿನ ಗರ್ದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಕಇ. IV, ೩೨–೨೩ ; 1088). [ಅಡಿ$_1$ + ಓಜೆ$_1$]

ಅಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಕೊಲಿಸಿದನರ್ಜ್ಜುನನಿಂ ಕರ್ಣನಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಆಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನನ್ನಮನರಸಂ ಇತ್ಯಾದೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಸ್ಥಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೮೦).

ಅಡಿಸ್ಥಳದ ಬಾಡಿಗೆ = ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿವೇಶನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಾಡಿಗೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ಸ್ಥಳ]

ಅಡಿಹತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದದ್ದು) ತಳಹತ್ತು, —ತಳವನ್ನು ಸುಡು (ದಕ. ೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪತ್ತು$_2$ (< ಪೊತ್ತು$_1$)]

ಅಡಿಹತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊ (ದಕ. ೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$)

ಅಡಿಹುಡಿ (ನಾ). ಪಾದಧೂಳಿ : ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಅಜಲೆ ಆಟ್ಟಿ ಇಳಿದಳು ; ರಾಮಬಾಬುಗಳ ಅಡಿಹುಡಿ ಮುಡಿದಳು (ಅರಗಿ. ೨೩೩). 'ಅಡಿರಜ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಹುಡಿ (< ಪುಡಿ)]

ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಾಭಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾಗ ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ದಕ. ೬). [ಅಡಿ$_1$+ ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅಡೀಚು (ನಾ). (ಉಕ) "ಎರಡೂವರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೦; ರಮಾಕಾಂ). [← ಮರಾ. ಅಡೀಚ್]

ಅಡೀಸೇರು (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಸೇರು ; ೬೦ ತೊಲದ ತೂಕ : ಅಡೀಸೇರು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಐದುರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ತರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯಲ್ಲ! (ರೂಢಿ). [← ? ಮರಾ. ಅಡೀಚ್ + ಶೇರ್]

ಅಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯಿಸು ; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು ; ಪಾಕಮಾಡು :"ಅಡು–ಪಚನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫) ; ನಮ್ಮಯ ಭಕ್ಷದೊಳಡು ಪಣ್ಣಿಡು ಪೋಗು ನೀನುಮಾನುಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೨) ; ಸುರಿಗಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಱುವೆನೆಂಬಂತೆ ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲದಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦); ಅಕ್ಕಿಯಂ ಕರಂ ಭಾವಿಸೆ ಸೇರೆಗೊಂಡಡುವ ದೋಲಿಗರಿಂದೆಸೆದಂ ವಣಿಗ್ವರಂ (ದಶಕು. ೪–೭೮) ; ದಿಟ್ಟನಹೆ ಬಾಣಸಿಗ ಸವಿಯೊಳಗಟ್ಟ ಕೂಳನು ತಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೬೪) ; "ಒಳ್ಳೆಯದು ನೀನೇ ಅಡು. ನಡೆ, ಎಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ" (ಅರಗಿ. ೮೯) ; ಅಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು, ಕೆಟ್ಟಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಂತು (ಗಾದೆ) ; ಅಟ್ಟರೂ ಶಿವ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಯಿ ; ಕುದಿ : ಅಡುವಂತಾದಪು[ದೀಗಳೆ]ನ್ನವಯವಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩). ಅಟ್ಟ$_3$ (ಭೂತಕೃ) ; ಅಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯೂ).

ಅಟ್ಟಿಕ್ಕು= ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಇಡು, —ಬಡಿಸು : ಸಿರಿಯಾಳನೀಶಂಗೆ ಮಗನನಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯಾ ಪರಿಯೊಳೇ ಮನುಜೋಳನುಂ ಮಗನನಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಹರುಷದೆ (ಚೆಬಪು. ೫೫–೪೧) ; ಅಟ್ಟಿಕ್ಕುವವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಆಗಬೇಡ, ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊರುವವನಿಗೆ ಆಳಾಗಬೇಡ (ಗಾದೆ). ಅಟ್ಟೇಱಿಸು =ಪಾಕಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಬೇಯಿಸಿ ಇಡು : ಕಟ್ಟಿದ ಕುಱಿಗಳ್ ಬೋನದೊಳಟ್ಟೇಱಿಸಿ ಬಯ್ತ ಬಾಡುಗಳ್ . . . ಅಂತಕಂಗೆ ಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡು ; ಮಲ. ಅಟುಕ; ತುಳು. ಅಡುಪಿನಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಟ್ಟಾನಾ, ಅಟನ, ಅಟಾನಾ ; ಕುಇ. ಆಡ]

ಅಡು$_2$ 'ಅಡುವು$_1$' ನೋ.

ಅಡುಂಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡುಂಕುವೆಣ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿದ ಹೆಣ ; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಹೆಣ: ತವಿಸುವುದಾಯಿಸಮುದಜುಳ್ಳುವ ದಾಡೆಯಡುಂಕುವೆಣನ ನೀಕ್ಷಿಸಿದರ ಕಣ್ಣೆವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನೆನಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡುಂಕು (< ಅಡುಕು) + ಪೆಣ]

ಅಡುಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: ಮೇಲಯೇರಿ ತಟುಂಬಾಟಿ [ತ]ಟುಬಾಟಿ ಅಡುಮ್ಬು ಅಡು[ಂ]ಬಿನಿನ್ದಂ ವಾಯವ್ಯ[ದ] ಕೋಣ (ಎಇ. X, ೬೭–೭೮ ; 897).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡಮ್ಬು, ಅಡುಮ್ಬು ; ಮಲ. ಅಟಮ್ಬು ; ತುಳು. ಅಡುಂಬು]

ಅಡುಕಲ್ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡುಕಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ ; ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ : ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪ್ಪೊಡೀ ಕಳನೊಳೇನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೨೯). [ಅಡು$_1$ + ಕಳ$_3$. / ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕಳೈ]

ಅಡುಕು, ಅಡಕು$_1$, ಅಡಿಕು, ಅಡುಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿ ; ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ತಂದಿಡು ; ಸಾಗಿಸು : "ಅಡುಕು–ಸ್ಥಾನಾಂತರ ಪ್ರಣೀತೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ ಬಯ್ತಿಡುವಕ್ಕಿಮಾಡುವ (ಆದಿಪು. ೬–೭೭ ವ) ; ಆನೆಯುಮಗುರ್ವುಗಿಡುಗುಮದಾನಂ ಸಾಹಣಕೆ ಪುಲ್ಲನಡುಕುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು.೨–೩೩); ಉಲಾಯಮಾಗಿ ಜನಿಸಿರ್ದೋರಂದದಿಂದುರ್ವೀಜನೆ ಪೊತ್ತಿಂತಡುಕುತ್ತು ಮಿರ್ದುದೆನೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೬೫) ; ಒಳಗಣಿಂ ತಂದುತಂದಿಡುತಿರ್ದರರಸಗೆ ಬೆಳಗ ಹೊತ್ತಡುಕುವಂದದೊಳು (ಭರತೇ. ೪–೬೦). **ಅಡಕು$_1$** : ೧. ಕೋಣನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ತತ್ಪುರದ ಪರದರ ಮನೆಯೊಳುಪ್ಪನಡಕಿ ಬಡವಾಗಿ ತನ್ನಾಳ್ದನೊಳಪ್ಪ ವೈರಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಸತ್ತು (ಚಾವುಂಪು. ೫೪–೨೩) ; ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗಿರಲೆಂದರೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇಱೆ ; ನಿನ್ನೊಡಲು ಕೆಡೆಯಲು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಗಡಕದೆ ಮಾಣ್ಬಳೆ ? (ಬಸವ. ೨೦೧) ; ಮೇದಿನೀಪ್ರಭುಗಳ ಸಭೆಗೆ ಲೀಲೆಯಿನೋಲೆಗಳನಡಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆಯನಡಿಕಿ] ಸಂಬಳಂ ಬಡೆದು (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೨ ವ) ; ಸರ್ವವಿತ್ತವನಡಕಿತನಿಲಜನಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೨). ೨. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು ; ರಾಶಿ

ಹಾಕು ; ತುಂಬು : ಆ ಸಭೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಕರವಿನ್ಯಾಸಂಗಳ್ ನುಡಿಯ ನಡಕುವಂತಿರೆ ನುಡಿವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೪) ; ಹೊನ್ನನಡಕಲು ಹೋದ ನತ್ತಲು (ಹ ಚ ಕಾ. ೧೧-೭೯) ; ಸಾಗುದುರೆಗೆ ಪುಲ್ಲನಡಕಿ ಕೆಡುವನೆ ಚದುರಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೫) ; ತಂದಡಕುತಿರ್ದರು ಸಕಲಸಾಧನವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೩೧). **ಅಡಿಕು** : ೧. ಮಟೆಗಾಲಮುಂಟೆಂದು ತಪ್ಪಿದ ಜೋಯಿಸಂ ಬಾವಿಯ ನೀರನಡಿ[ಡು?]ಕಿ ನೀರ್ವೊಯ್ದನೆಂಬ ಕಥೆಯಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೩). **ಅಡುಂಕು** : ೨. 'ಅಡುಂಕುವೆಣ' ಪರಾ.

ಅಡಕಿಕೊ = ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊ, —ಒಟ್ಟಿಕೊ : ಮೂವ ತ್ತಿರ್ಕೋಟಿಯನಂತಾವಗಮನುದಿನದಿನಡಕಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆ ಯದು ನೆಱೆಯದೆ ದುರ್ಭಾವೆ ಕರಂ ಬೇಡಿಯುಟ್ಟಿದಳ್ ಮಱುದೆವಸಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೮) ; ಮಾಯಾಮೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವನಡಕಿಕೊಂಬ ವಿದಗ್ಧಮುಗ್ಧೆಯರುಡಿಗೆಗಳ ತೊಡಿಗೆಗಳಲೆಸೆದರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಅಟಕ್ಕುಕ ; ತುಳು. ಅಡಕ್ಕು ; ಕೊಡ. ಅಡಂಗ್ ; ತೆಲು. ಅಡುಕು]

ಅಡುಕುಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಶಿ : ದಕ್ಷಿಣಂ ನೋಡಿ . . . ಕಗ್ಗರ್‍ಲ್ಲ ಮೊಜಡಿಎ(ಯೆ) ಅಡುಕುಂಗಲ್ಲೆ ಒಜೆಕೋಡಿನ ಕೊಮರಮುಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೨೩ ; 950 ?). [ಅಡುಕು + ಕಲ್$_2$]

ಅಡುಕುಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕಾಲು : ಮುರಿದ ಮುಖದ ಮೆಯ್ಯುಮ್ಮಟ್ಟದ ಚುಬುಕದ ತಿರಿದ ತಳೋ ದರದಡುಕುಂಗಾಲ್ಗಳ . . . ಕನ್ಯಾಜನಮೊಪ್ಪಿದುದರಲಸರಂ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೫). [ಅಡುಕು + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು : "ಅಡುಕುಳಿ, ಪಚನಶೀಲಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಅಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೌದೆ ; ಉರುವಲು : ಹಿಡಿದುಗ್ಗದ ನೀರ ಮಡಕೆ ಮಯ್ಯಡಕೆ ಮಂಡೆಯ ಮೇಗಣಡುಗಟ್ಟಿಗೆ ಚಿರದಕ್ಷಿ ಹೆಡತಲೆಯೊಳು ಜೋಲುತಿರಲುಸ್ಸೆನುತ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೦೩). [ಅಡು$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡುಗಬು 'ಅಡುಗಬ್ರ್ಱ' ನೋ.

ಅಡುಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗಬ್ರ್ಱ' ನೋ.

ಅಡುಗರಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉರಿಸುವ ಕರಿ, —ಇದ್ದಲು : ಅಡುಗಬು ಅಡುಗರಿ ಅಡುಗರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಸಹ ಗ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫೩-೫ ; 1554). [ಅಡು$_1$ + ಕರಿ$_2$]

ಅಡುಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಮಾಡು. 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡುಗರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡುಗಬ್ರ್ಱ, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು : ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಅಡುಗಬ್ರ್ಱಗಳಿಂ ಮಾಸ ಋತುಗಳೆಂಬ ಸಟ್ಟುಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೫) ; ಅಡಕೆ ೨೫ ಎಲೆ ೫೦ ಅಡುಗಬ್ರ್ಱ ತಿಂಗಳಿಂಗೆ ಬಣ್ಣಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೭; 1153) ; ಕತಿಪಯದಿನಂಗಳಂ ಕಳಿಯೆ ಕಾವುತ್ತಿರಲೊಡನಡುಗಬ್ರ್ಱಗಳಂ ಸಮೆಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಅಡುಗಬು** : ಕಾ ಗ ೯೨ ಅಡುಗಬಿಗೆ ಕಾಟ ೯೨ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೩೮ ; 1475) ; 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಡುಗಬ್ಬು** : "ಇಂಧನಂ ಘುತವಹಾಹಾರ ಮೇಧಸ್ಸಮಿಧೆ ಕಾಷ್ಠವಡುಗಬ್ಬಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೧೫-೯) ; "ಇಂಧನೇನ – ಅಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಂದಂ" (ಪ್ರಕಟೀ. ೨೭-೬) ; ನಡೆದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹಲವಂದದಡುಗಬ್ಬನಾಯ್ದೊಟ್ಟಿ ಹೊಱೆಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೭) ; ಆ ಸಮಯದೊಳೊರ್ವ ನಾಲ್ಕೆರ್ತಿನೊಳು ಪೂಡಿದಡುಗಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿಯಂ ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೪ ವ) ; ತಬ್ಬಿ ತಂದಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಗುರಿಹಬ್ಬಿಸುತ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೦); ಪಾತಾಳವೊಲೆ ಶೇಷನಡುಗಬ್ಬು ತಲೆರನ್ನವೇ ತುದಿಯ ಕೆಂಡವವನಿಯೆ ಮಡಕೆ (ಚೀರಮ. ೭-೩೨). [ಅಡು$_1$ + ಕಬ್ರ್ಱ (< ಕರ್ವ್ರ್ಱ)]

ಅಡುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡು$_1$+ ಕಲ. / ತಮಿ. ಅಡುಗಲನ್]

ಅಡುಗಾಯಿ (ನಾ). "ಬಿಸಿಮಾಡಿದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ" (ಕಸ್ತುಕೋ). [ಅಡು$_1$ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್$_3$)]

ಅಡುಗಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು ; ಬಾಣಸಿಗ : ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡುಗೆ + -ಇಗ]

ಅಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ; ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಜೀವಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ನೆಡೆಗೆ ಹಿಂಡುಗೊಂಡಡು[ಪಾಠಾಂ. ಜೊದ]ಗುತಿರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೨೮). [~ ಅಡುಕು]

ಅಡುಗು$_2$ (ನಾ). (?) : ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಪೂಜೆ ಗ ೧ ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಹೆಸರು ಜ ಗ ೩ ಮೇಲೋಗರ ಉಪ್ಪು ಮೆಣಸು ತುಪ ಮೊಸರು ಬೆಲ್ಲ ಬಾಳೆಹಂನು ಸಹ ಜ ಗ ೧ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಜ ಗ ೧ ಅಡುಗು ಜ ಗ ॥೩॥ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫೩-೬ ; 1554). [?]

ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗುಳಿಗ, ಅಡಿಗುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಡುಗಿಗ : ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಡಿಗುಳಿಗ** : ಅಡಿಗುಳಿಗನು, ಅಡಿಗೆಯವನು (ಹೊಸುಗ. ೯೦). [ಅಡುಗೆ + -ಉಳಿಗ$_3$]

ಅಡುಗೂರ್ (ನಾ). "ಬೇಯಿಸುವ ಅನ್ನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಡು$_1$ + ಕೂರ್$_3$ (< ಕೂೞ್)]

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ, (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಗಂತುಕರಿಗೂ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೂ) ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿ : ಇದರ ಮಾತನಡುಗೂಲಜ್ಜಿಗಳು ಹರಡಿದರೆಲ್ಲೆಡೆ ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯಿತು(ಗಣೇಶ. ೬೦-೨೨). **ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ** : ಮಾರು ಮಾರಿಗೆ ನಿಂತು ಮಾರುತ ಲಜ್ಜೆಯಂ ಪೆಸರಿಲ್ಲದ ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿಯರು ಕೆಲಂಬರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೭-೮). **ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ** : ಕಂಡವರ್ಗೆಲ್ಲ ಬರ್ಪ ಬೇಡರ್ಗೆಲ್ಲಮುಣಿಸಿತ್ತು ಬೀಡಿತ್ತು ಮೆಲ್ಪಾಸನೀಯೆ ನಾನೇನು ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ ಅಲ್ಲ ಕಾಣಯ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೯-೧೭೯). **ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ** (ಉಕ. ೬).

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆ = ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಷಯ : ಇವೆಲ್ಲ ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆಗಳೆಂದಮೇಲೆ ಯಾರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ$_1$ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ : ಪುಣ್ಯ ಸಂಗಡಿಸೆ ಜಾತ್ರೆಯ ನೋಡುವಂತೆ ಅಡುಗೂಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದುಂಬನಂತೆ ಬೇರ್ಪಡೆ ನೋಡಿ ಭೋಗಿಸುತಿರ್ದ (ಭರಚ. ೭೫-೫೪). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ$_2$ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು, ಕೂಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಆಳು. [ಅಡು$_1$? + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿಕಾಱ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಿ$_2$ (?) : ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇಡಿ ತಂದು ತನ್ನ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳ ಹೊರೆದು ಮಿಕ್ಕಿದುದ

ಒಡೆಯರಿಗಿಕ್ಕಿಹೆನೆಂಬ ಅಡುಗೂಳಿಕಾಜನ ಗಂಜಿಗುದಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಅಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ಸಿಲೇಶ್ವ. ೧೫೭).
[ಅಡುಗೂಳ್ಳಿ ? + –ಕಾಜ]

ಅಡುಗೂಳ್ 'ಅಡುಗೂೞ್' ನೋ.

ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗೂೞ್, ಅಡುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ: ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಜ್ಜಡುಗೂಜುಡುಗೊಜಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೬೧). **ಅಡುಗೊಳ್**: ಅಡುಗೂಳವರ್ ನೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತಿರಸಂಗಳುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ . . . ಮಾಜುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಜಿಬಪ್ರ. ೪೭–೪೨). [ಅಡು₁ + ಕೂೞ್]

ಅಡುಗೆ, ಅಡಿಗೆ, ಅಟ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಪಾಕಕ್ರಿಯೆ: ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಡುಗೆಯುಂ ನಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಪೆಂಡತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫); ನಾ ನಿಮ್ಮನಜಿಯದೆ ಮೂಢಮತಿಯವಿವೇಕಿ ತುರಗವ ಹೂಡಿದಾಗಲೆ ರಥಕೆಯಡಿಗೆಯೊಳಟವೆನೇ ತಾನು (ನಳಚ. ೯–೫). ೨. ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಊಟದ ಪದಾರ್ಥ; ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರ; ಪಾಕ: "ಅಡುಗೆಯೊಳಗೆಯುಂ ಪೈಸ್ನಕೆ ಭಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೨); ಎನ್ನಟ್ಟಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪); ಸತ್ರದಡುಗೆಯ ಸವಿಘೆಗೆ ಮೊದಲ್ಗೊಟ್ಟ ಗದಾಣ್ಯಮೆರಡು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೨–೬೫; 1054); ತುಜುಕಲಡುಗೆಗಳೊಳೇಂ ಪಜಗಟವೆಯ ಕೂೞ್ ತಿವುದುಗಳೆದ ತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ಚಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಲಲ್ಲವೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಜತುಂಟೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಆವರ ಕಾಲದೊಂದು ಮಟ್ಟಂ ಶತಚೂರ್ಣಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ್ಗೆ ರುಚಿಯಪ್ಪಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಕಲಸಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೪೨ ವ). **ಅಡಿಗೆ**: ೧. ಎಳೆವದವ ಹಲಸಿನಕಾಯನೊಡವೆರೆಸಿ . . . ಕಡುಗಂಪಿತಾದ ತುಪ್ಪದೊಳು ಕೆಂಪಾಗುವಂತಡಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೫೨); ಇನ್ನೂ ಅಡಿಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ; ಆಗಲೆ ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಸಿದೆನೆಂದಾಗಳಡಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಉಣಲಿಕ್ಕೆಂದು ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿಗೆ ಪೇಳ್ವು (ಧರ್ಮಪ. ೯–೨೬ ವ); ತನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೬–೨೦); ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಡಿಗೆಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೩೮ ವ); ಅಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡುಗೆ] ಉಣಲು ಬಿಡನು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಕೇಳ ಬಿಡನು (ಪುರಂದ. ೨–೫೧–೨); ಈ ಹೊತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು? (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲೆಯ ಮನೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಲ ಕಾಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣ: ಆರು ಹೇರು ಅಡಕೆ ಒಂದಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ . . . ನೂರು ಕಾಯಿತ್ತರು (ನಾಪದ. ೧೯೪–೧೦); ಇವತ್ತು ನಾಲ್ಕಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಅಟ್ಗೆ**: ೧. ಅಟ್ಗಿದ ಬಿಲ್ವಡೆ ಮಾಣದೆ ತಟ್ಗಿದ ರಥಮೆಯ್ದೆ ಬಗಿದ ಪುಣ್ಗಳ ಪೊಜೆಯಿಂ ನೊಟ್ಗಿದ ಕರಿಘಟೆ ಜವನಡುಪಟ್ಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ವೀರಭಟರ ರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೪).

ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳು = ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ: ಆ ಚಕ್ಕರೆಯ ಊರ × ಮೂ × × × ಪೊಕ್ಕಲು ತಾಉ ಬಿಟ್ಟ ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳಿನ × × × ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ ದೇವರಿಗೆ ರಂಗಪೂ × × × (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೭–೧೪; 1364). **ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅಡಿಗೆಯ ಭಟ್ಟ** = ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಹೊಜಗೂಲಿಗೆ ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೬೩–೧೭; 1437). **ಅಡಿಗೆಯಿಳಿ** = ಹದವಾಗಿ ಪಾಕವಾಗು; ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗು. **ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು** = ಸರಿಯಾಗಿ ಕುದಿದ ಪಾಕದಿಂದ ಘನರೂಪದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇಳಿಸು. **ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಮಾನು, ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ** = ೧. ಅಡಿಗೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ದಕ). ೨. ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳು (ಕ). [ಅಡು₁ + –ಗೆ]

ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದಾಡು; ತಿವಿದಾಡು: "ಅಡುಪಾಡೆನೆ ತಿವಿದಾಟದ ನುಡಿ" (ಛಾರಸಿ. ೬೪).
[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) ? + ಆಡು₁. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

ಅಡುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ ಸಲಕರಣೆಗಳು; ಅಡುಪಾತ್ರೆ; ಪಾಕಿ" (Cooker. ಇಂಕನಿ). [ಅಡು₁ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಡುಪಾಯ, ಅಡುಪಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಣದ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಪಟ್ಟು: ಕೈಜೋಡಿಸಿದ ಮಲ್ಲನನುರ್ಬಿತ್ತೊಯ್ಯನೊಳಪೊಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ಪರಿದಿಕ್ಕಿ ಮುರಿವ ಅಡುಪಾಯದಳವಿಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಯ್ವಳವಿಗೆ] ಕಡಂಗುವ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಭುಜಯುದ್ಧದಲಿ ಬಲುಗೈದುವಿದೆಲಾ ಮುಷ್ಟಿ ಸಿಸಗಡುಪಾಯ ಚೊಕ್ಕೆಯವ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುನುವಾಗು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೨೬). **ಅಡುಪಾಯಿ**: ೧. ಗಾಯದಲಿ ಮೇಣ್ ಚೊಕ್ಕೆಯದಲಡುಪಾಯಿಗಳಲುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಚೊಕ್ಕೆಯದೊಳಡಿಪಾಯದಂಡೆಯೊಳಡೆಯೊಳಗುಪ] ಕಾಯದೊಳಗೆ ನವಾಯಿಗಳ ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಬಳಿಸಂದು . . . ದಾಯನಜುವವನವನೆ ಮಲ್ಲನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೯೭); ರಾಯನೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ಬಲವಡುಪಾಯ ಲೌಕಿತು ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ಯಕಿ ವಾಯುಸುತರಾಜಿಯಲಿ ಮೇಕೈಸಿತ್ತು ನೃಪಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾರ. ೬–೭೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಸಿಂಗಶರಭವ ನಳವಿಗೊಡಲವರಂಗುಲಿಯಲಡುಪಾಯ ಲೌಡಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೋಡಿಸಿದನಂದು ಜನಾಯ್ಲಜಾಯಿಲನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೧೯).
[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) + ?]

ಅಡುಪಾಯಿ 'ಅಡುಪಾಯ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಯ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ (?): ಇತ್ತಲಡುಪಾಯ್ಬೇಗೆ ಬಿಸುಗುದಿ ಕಿತ್ತಡವು ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಕಪಟಖಳೋತ್ತಮರ ಹೃದಯದಲಿ ಮೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೨).
[? ಅಡು₁ + ಪಾಯ್ + ಬೇಗೆ]

ಅಡುಬಾಣಲೆ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ. [ಅಡು₁ + ಬಾಣಲೆ]

ಅಡುಮುದ್ದು (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮುದ್ದು; "ಪೋಲ್ಬೀಸು" (?): ಖಡುಗವಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮುದ್ದಡಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೪೨).
[ಅಡು₁ + ಮುದ್ದು (< ಮುರ್ದು)]

ಅಡುಮನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. [ಅಡು₁ + ಮನೆ]

ಅಡುಮೆ 'ಅಡಿಮೆ' ನೋ.

ಅಡುರ್ಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು; ಹಬ್ಬುವುದು: ಆನೆ ಭಾಜನವೆನಿಸಿರ್ದೆನಂತಕನಡುರ್ಕೆಗೆ ಪೋ ಪೆಜತಾವುದೆಂಬ ದುರ್ಮನದೊಳೆ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆ ನಿಡುಸುಯ್ದುವೊಲಾದುದು ದಕ್ಷಿಣಾನಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೩೯).
[ಅಡುರ್ + –ಕೆ]

ಅಡುವಲ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಅಗ್ರಹಾರದ ಕೊಟ್ಟ ಆ ಅಡುವಲದ ಭೂಮಿಯ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಳಿಯಕ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೫೪–೫೯; 1413). [ಅಡು₂ + ವಲ್ಲ (< ಪೊಲ)]

ಅಡುವಲಿ, ಅಡಿವಳಿ (ನಾ). ವಧುವಿನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ತೌರುಮನೆಯವರು ಕೊಡುವ ಉಪಹಾರ (?);

"ಬಳುವಳಿ" (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ಕೋಶ) ; ಚಿಂತಾರತ್ನಂ ಚೈತನ್ಯಂಬಡೆದಂತಡು ವಲಿಯಂ ದಣಿವಂತಿತ್ತಾ ಕಂತುಸದೃಶಜಯನೃಪನಂ ರವಿಕೀರ್ತಿಯುಮಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯನೃ. ೯-೨) ; ನಾಡೊಡೆಯನು ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಅಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟನಿನ್ನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪಡೆದಂತೆ ಚೈತನ್ಯವನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೩-೨೦). **ಅಡಿವಳಿ** : ಇಂತುಣ್ಬಳಿಯಡಿವಳಿಬಳಿವಲಿಯ ಭೂಕಾಂತ ಮಗಳಿಗಿತ್ತು ಕಳುಹಿ ಅಂತರಿಸದೆಯಲ್ಲಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟಳಾ ಕಾಂತೆ ಬಂದಳು ತಾಯ ಬಳಿಗೆ (ರಾಮವಿ. ೮-೬೧). [ಅಡು₁ + ಬಳಿ₁]

ಅಡುವಲಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). "ಅಡುವಲಿ"ಯನ್ನು ಕೊಡು : ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಲವಂದದಡುವಲಿಗೊಟ್ಟು ನಿಜಸುತೆಯನಾ ಅಳಿಯನೊಂದಾಗಿ ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೯-೨೪). [ಅಡುವಲಿ + ಕೊಡು]

ಅಡುವಳ, ಅಡಬಳ, ಅಡುವಳ್ಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ಬಾಣಸಿಗ : ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ ಅಡುವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಬಳ, ಅಡೆಬಳ]ನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ ನಯಮಜಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩.೨೬) ; ನಳಚಕ್ರವರ್ತಿಯನಡುವಳನೆನಿಸಿದೆ ಪಾಪಿ ವಿಧಿಯೇ (ಕೈಕವ. ೬೮-೪) ; ನೀಂ ದರ್ಪಿಣೀಕರನಪ್ಪೊಡೀ ಕಳ ನೋಳೀನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೪೪-೨೯). **ಅಡಬಳ₁** : "ಅಡಬಳಂ = ಬಾಣಸಿಗಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಶೂಲಧರೆ ನಿಮ್ಮಡಬಳಂ ಸಿರಿಯಾಳ ಬಾಣಸಗಿತ್ತಿ ಚಂಗಳೆ (ಬಸವಪು. ೯-೪೦) ; ಕಡುಸುಗಿದು ಘೋರರಾಕ್ಷಸನಾರ್ಭಟಿಕ್ಕಮುರರಡಬಳಂ ತೋರೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ತನ್ನಾನಿಯ ಮಡದಿಯಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡೊಯ್ದಂ (ಶೀಪರಾ. ೮-೯). **ಅಡುವಳ್ಳ** : ವಳ್ಳಕ್ಕೆ – ಅಡಪವಳ್ಳಂ . . . ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳಂ ಅಡುವಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೧೯೮, ಪ್ರಯೋ). [ಅಡು₁ + -ವಳ. / ತೆಲು. ಅಡಬಾಲ = ಅಡಿಗೆಯವನು]

ಅಡುವಳ್ಳ 'ಅಡುವಳ' ನೋ.

ಅಡುವು, ಅಡು₃ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಬಯಲು ; ಗೋಮಾಳ (?) : ನಣ್ದಿಗುನ್ದರ್ಗೆ ದಾನಂಗೊಟ್ಟದು ಕೆಸುಗೊಳದ ಮಾಜನಂ ಒನ್ದಡುವು ಮರ್ದೂರೊಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೩೬; 750) ; ಆಯ್ಗೊಳ ಕಬನಿ ಪಡಿಕೊಳಂ ಅಡುವು ರೊತಣ್ಣ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೭ ; 900) ; ಬೊಂಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಸ್ಥಳದ ಯಲ್ಲಿ ಸರಹದ್ದಿನ ಕಂಮ್ಮರವಳ್ಳಿಯ ವಳಗೆರೆ ತೋಟ ಬೆದ್ದಲು ಅಡುವು ಸಹಾ ಕಂಗು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೭-೨೨ ; 1685) ; ಅಲಗೂಡ ಕಾರೆಮಾಳದ ಅಡುವಿಗೆ ಮು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೨೬೮ ; 1748). **ಅಡು₃** : ಹಿರಿಊರು ಕೆರೆಕಟ್ಟಿ ಕಾಲ್ವೆ ಹೊಳೆ ಬೆಟ್ಟ ಅಡು ಹುಲು ಹೊರೆ ಒಕಲ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ . . . ತೇಜಸ್ಸಾಮ್ಯಂಗಳು ಏನುಂಟಾದವೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೪೨-೧೭ ; 1523). [?]

ಅಡುವು₂ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಬೀಜಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಸಸಿಗಳು ಬಹಳ ಅಡುವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಿತ್ತಿ ಅಂಗಲಾದಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೫).

[← ? ತಮಿ. ಅಡುಪ್ಪು = ಸೇರಿರುವುದು ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು]

ಅಡುವುಜ್ಜಿಗ್ಗಿ (ನಾ). ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹುಗ್ಗಿ : ದೆಸೆವಲಿಗುಡಲೆಂದಂತಕನಡುವುಜ್ಜಿಗ್ಗಿಯನಟ್ಟಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಯ್ತು ರಣಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬). [ಅಡು₁ + ಪುಜ್ಜಿಗ್ಗಿ]

ಅಡುಸು (ನಾ). ಜೇಡಿ ; ಕೆಸರು (ಕ). [← ? ತೆಲು. ಅಡುಸು = ಕೆಸರು]

ಅಡುಸೋಗೆ 'ಅಡುಸೋಗೆ' ನೋ.

ಅಡುಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಕವಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅಸುರರ ಮೆಯ್ಕೊಳಾದ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಱಿಸುತಿಂತೆ ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುರ್ತು ಕೊಂದಸಿಯಳಿ[ರ್ಕೆ]ಸಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬) ; ಕಡೆಗಾಲದ ಜವನೆಚ್ಚರನೊಡರಿಸೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಡುರ್ತು ಕಾದುತ್ತಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೦) ; ರಸಾತಳಕ್ಕಸುರನಡುತ್ತು ನೂಂಕಿದ ಪರಾಭವಂ (ಎಇ. XIII, ೪೩-೨೮ ; 1112) ; ಯೆತ್ತರದ ಮುನ್ನವೆತ್ತಿನಡೆಗೊಳ್ಳದ ಮುನ್ನವಡುರ್ತು ಕೋಪದಿಂ ಮುತ್ತದ ಮುನ್ನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦ ; ೧-೨೨ ; 1173–1220) ; ಹರಿ[ಯು] × ರನಡುತ್ತಾಟನ್ದು ಬೆಂನಟ್ಟಿ ಗೋಳ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ತ್ಥಮುಮಂ ಗಜೋತ್ಕರಮುಮಂ ತಾಂ ಕೊಳ್ವುದಂ ಕೇಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪-೪ ; 1178) ; ಹೃದಯದೊಳೆನ್ನವರ್ ಪೆಜವರ್ ಧನಿಕರ್ ಬಡವರ್ ಸಮಂತು ಬೇಡದವರಡುರ್ತು ಬೇಡಿದವರೆನ್ನದೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರಪು. ೬-೮೧) ; ಸುಂಡಿಲಿನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತ ನಾಲ್ಗೆಲಡೊಳಡುರ್ತು ಪಾಯ್ದು ಪರಿದಾಡುವ (ಧರ್ಮನಾ. ೬-೧೧೪) ; ಕಡಿಕಡಿಯೆನುತುಂ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಡುರ್ತಿರ್ಪಲಮುಱಿ ಪಣಂಚಿಸೆನಸಿತ್ತಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೫-೩೧) ; ಕರವಾಳಂ ಜಡಿಯುತೆ ತನ್ನೆರಡುಂ ಕಾಲ್ಗಳನಡುರ್ತು ತುಂಡಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೭-೩೬). **ಅಡುತ್ತು, ಅಡುರ್ತು** (ಭೂತನ್ಯೂ). [ದೇ.]

ಅಡೆ₁ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆ ; ಪ್ರಹಾರಮಾಡು : "ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕಕರ್ಮದಾರೌ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ತಲೆಯಂ ತೂಂತಾಗಡೆಯಡೆ ಕೊಯ್ ಕೊಯ್ ಮುಗುಱ್ ಮುಗುಱ್ ಸೀಳ್ದೆರ್ದೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೨) ; ಅಡೆವಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡು ಬೋಟಿದಲೆಯಂ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳಿಂ ಮೂರಿಗೊಂಡಿಡುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೮೪) ; ಒಡೆದ ಮೂಗುಮಂ ಅಡೆದ ನೆತ್ತಿಯಂ ಬುಗುಟುಮುಂಡೆಯುಮಂ ಯಶೋದೆಗೆ ಕೋಱಿ ದೂಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೮೫ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ ; ಮಲ. ಅಡಿ, ಅಡಿಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಅಡಿ = ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆತ ; ತೆಲು. ಅಡುಚು ; ಪರ್ಜಿ. ಅಟ್]

ಅಡೆ₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಿದು ತುಂಬು ; ಭರ್ತಿಮಾಡು : "ಕಿಕ್ಕಿಱಿದಂದದಿಂ ಪೂರಣಂಗೈವಲ್ಲಿ . . . ಅಡೆ ಶಬ್ದವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). ೨. ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿರು ; ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರು: ಬಚ್ಚಲು ಅಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಡೆಯೊತ್ತು₁' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈ = ವಾರಿಕಟ್ಟಿಕೊ]

ಅಡೆ₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಅರಿಯೊಣಗಿದಿಂಧನದಿ ಇಂತೆ ಹೊಗೆವುದು ಬೆಂಕಿ ತನ್ನ ನಿಜ ತಾನಡೆವ ಮುನ್ನ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೬೮). ೨. ಕೈಗೆ ಬರು ; ಒದಗು : ಬೇಡದೆ ಬೇಕಾದುದಡೆಯೆ, ಬೇಡದುದಂ ಬೇಡಿಪಡೆಯೆ ಏಕೆ ವೃಥಾ ಶ್ರಮಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮೬-೮೨)

[← ತಮಿ. ಅಡೈ = ಪಡೆ, ಹೊಂದು]

ಅಡೆ₄ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟದ್ದು ; ಮಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ: "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಅಡೆಯ ಮಾವಿನಹಣ್ಣು ಕಡಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆ ಪಡೆದ ಒಡವೆಯನು ಮಡದಿಯನು ಪರರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವವನೆ ಹೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೫). 'ಅಡೆಹಾಕು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈ]

ಅಡೆ₅ (ನಾ). ೧. ಊರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮರನ ಕಡಿದು ಬೇವಿಂಗೆ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕುವರೆ? (ಬಸವ. ೫೯೫). ೨. ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಡಿಯಲು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ ; ಅಡಿಗೊರಡು ; ಅಡಿಗಲ್ಲು : "ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕ ಕರ್ಮದಾರೌ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ತ್ರಿವಿಧದ ಹುಱಿಯಲ್ಲಿ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಅಡೆಗೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತ ಮತ್ತ ಱಿಕೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಬಜುಕಟೆಯೆಂಬರು (ಬಾಚೊಮ್ಮ. ೧೮) ; ಚತುರ್ದಶ ಷೋಡಶವೆಂಬ ಗಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿದನು ಸಮಾಧಾನವೆಂಬ

ಅಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಸಮಗುಣವೆಂಬ ಕೊಡತಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೩೪೩) ; ಮಾಯೆಗಲುಗದ ಧೈರ್ಯವೆಂಬಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ನಿತ್ಯವೆಂದೆಂಬ ಚಮ್ಮಟಿಕೆಯಿಂ ಪೊಡೆವುತಂ (ಇಜ್ಜಿರ. ೪೨–೩) ; ಅದು ಕಮ್ಮಱರ ಡೆಯಂ ಕೊಱೆದಂತಿರ್ಪ ಪೆರ್ಬಾಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೭). ೩. ಅಡವು; ಒತ್ತೆ : ಚಿಂತಾಮಣಿಯನಡೆಗಿತ್ತು ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗೊಂಡ ಮರುಳ್ಗೆ ಮುನಿವರಂ ದೊರೆಯಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭–೯೦).

ಅಡೆಗಿಕ್ಕು= ಅಡಿಗೊರಡಿನ ಮೇಲಿಡು : ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದಲಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು (ಮೋಹತ.೨–೪೯). ಅಡೆಯ ಹಣ= ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ : ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ . . . ಉವೋಜುಗಳು ತೆಱುವ ಅಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಥಿಪ್ರಹಾರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೪–೪೬ ; 1533).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡ್ಡೈ ; ತುಳು. ಅಟ್ಟೆ]

ಅಡೆ$_6$ (ನಾ). ೧. ಸಗಣಿ; ಬೆರಣಿ: "ಅಡೆಯೆಂದು ಗೋಮಯಂ"(ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೧) ; "ಅಡೆಯೆನೆ ಗೋಮಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೮) ; ಒಂದು ಹರಿಣನೆಯ್ತಂದೆಡೆಯ ಸಗಣಿಯೊಳಗೆಡಹಿ . . . ಬಿದ್ದುದಾ ಸಿದ್ಧರಾಮಂ ಕರುಣದಿಂ . . . ನೆಗಪೆ ನೆಗಪಿಸಿಕೊಂಬ ಕೋಡು ಕೈಯಾಗೆ ತನು ಪುಣ್ಯತನುವಾಗೆ ಶಿರ ಶಿರವಾಗಲಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆದೆ]ಯನೊಡೆದು . . . ಕೀರ್ತಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೨, ೪೩) ; ಅಡೆಯಂ ಕೋದೆತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಡುತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೧೮). 'ಅಡೆಕುಣಿ', 'ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ?]

ಅಡೆ$_7$ (ನಾ). ೧. (ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣು, ಖರ್ಜೂರ, ಸಕ್ಕರೆ, ಕೂದಲು ಮೊದಲಾದವು ರೊಟ್ಟಿಯಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಟಂಟಾದ) ಮುದ್ದೆ; ಬಿಲ್ಲೆ ; ಹಲ್ಲೆ ; ಹೆಪ್ಪು (ಕ) : ದೊಡ್ಡಿತಂ ಕೆಲಕಿರಿಸಿಯಡೆಸಿಡುಗಡ್ಡ ಘೂಳಪ್ಪಂತೆ ಧರಣಿಯೊಳಡ್ಡಬೀಳುತೆ ಪೋದರ್ (ಶಂಕಪಾ. ೮–೪). ೨. ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯ ದೋಸೆ. 'ಅಡೆಹಬ್ಬ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು ; ರಾಶಿ ; ಸಮ್ಮರ್ದ : ಅಡೆಯುಡುಗ ದುಱುಬಿದುದು ದಾನವೇಶ್ವರನ ವಂಗಡ ಮಹಾಪದ್ಮಂ (ಚೆಬಪು. ೩೮–೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡ್ಡೈ = ತೆಳ್ಳನೆಯ ರೊಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಅಡ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ ; ತುಳು. ಅಡ್ಡೆ$_{೨}$ = ರೊಟ್ಟಿ]

ಅಡೆ$_8$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ (ಕರಾ). 'ನೀರಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಬಟ್ಟೆ (ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿ)ಯ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಿಡಿ ನೂಲೆಳೆಗಳು ; ಕರೆ (ಕ). 'ಅಡೆಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಅಂಚು ; ತುದಿ ; ಪಕ್ಕ; ಸಮೀಪ : ಆ ಬೇಲಿಯ ಅಡೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದರೆ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತಮಿ. ಅಡ್ಡೈ = ಬಟ್ಟೆ]

ಅಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯ ಕರೆಯ ಬಿಡಿನೂಲುಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣ ದಾರದಿಂದ ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು ; ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕ).

[ಅಡೆ$_8$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡೆಕಲು 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡೆಕಲುವಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳೆಯ ಹದಿಯರಾಯ ಕುಂಬಱಬಿಟ್ಟಿ ಕಂಮರಬಿಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೧ ; 1069). 'ಅಡೆದೆಱೆ' ಪರಾ.

[ಅಡೆಕಲು + ಪಣ$_1$]

ಅಡೆಕುಣಿ (ನಾ). ಸಗಣಿಯನ್ನು ತುಂಬುವ ಗುಣಿ ; ತಿಪ್ಪೆ.

[ಅಡೆ$_6$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಅಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ತಲೆಗೂದಲಂತೆ) ಜಡೆಗಟ್ಟು ; ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ದಕ. ಕ). [ಅಡೆ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡೆಗಲ್, ಅಡಿಗಲ್$_2$, ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$, ಅಡೆಕಲು (ನಾ). (ಕಮ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಮೊದಲಾದವರು) ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬಡಿಯಲು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ : ಭರದಿನುದಯಗಿರಿಯೆಂಬಡೆಗಲ್ಲೊಳಗಿರಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಪೊಸಲೋಹದುರುಳಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮುಂದೆಸೆಯೊಳ್ ಮೂಡುವ ಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೪). **ಅಡಿಗಲ್$_2$** : ಹದನೆಱೆ ಕಾಯ್ದುರಿವಾಲೋಹದ ಬಟ್ಟಂ ನಿಱಿಸಿ ಹೇಮಣಿಗನಡಿಗಲ್ಲಾಗ್ರದೊಳಿಕ್ಕುಳಿಂದೆ ಪಿಡಿದೊಡ್ಡಿದನೆನೆ ರವಿಯೆಸೆದನಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೭–೪೩) ; ಮತ್ತುಮಿರ್ಕುಟಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ ಕೊಱವೆಯಡ[ಡಿ]ಗಲ್ಲ ಅರನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೦). **ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$**: ಕಮ್ಮಾರನು ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಅಡೆಕಲು** : 'ಅಡೆಕಲುವಣ' ಪರಾ. [ಅಡೆ$_5$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದು: ಅವಳ ಕೂದಲು ಅಡೆಗಲ್ಲಾಗಿದೆ (ಕ).

[ಅಡೆ$_7$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳಿಸು : ಹೊಡೆದುರುಳಿಸು (?) : ದುರುಳರಿಂದಡೆಗೆಡಹೆ ಭಕ್ಷಕನು ಧರಣಿಯೊಳು ಬಸವಳಿದು ತನು ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿಯೆ . . . ಹರಣವನು ಬಿಡುತಿರಲು (ಜೀವಂಚ. ೧೦–೫).

[ಅಡೆ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಅಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳು, —ಬಿದ್ದುಹೋಗು : ಕಾಡಾನೆಗಳೊತ್ತಿ ಕಿೞ್ತಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೬) ; ಉಭಯಬಲದಲಿ ಲೂನನಿವಹದ ಹಯವನಡೆಗೆಡೆವಾನೆಗಳ ಹೊದಱಿದ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩) ; ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆಸೆಯೆ ಗಜಮಸ್ತಕಂ ಕೂಡೆ ಪಱಿದುದು ಮುಂಡಮಿಳೆಯೊಳಡೆಗೆಡೆದುದು (ಚೆಬಪು. ೨೮–೩೩) ; ಅಡೆಗೆಡೆದ ರುಂಡದಿಂ ಮುಂಡದಿಂ (ಚೆಬಪು. ೪೩–೪೪) ; (ಚೆಬಪು. ೩೨–೧೭, ೪೦–೧೮, ೪೪–೪೦ ನೋ).

[ಅಡೆ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ಕೆಡೆ]

ಅಡೆತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ಪ್ರತಿಬಂಧ : ". . . ಜನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ವಿಷಯ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು ಊಹಿಸು" (ಮರಳಿ. ೮೭) ; ಶ್ರಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟವಿದ್ದ ಬೆಳೆಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಯಾವ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇರಕೂಡದು (ಮಾವಾದ. ೧೨೪) ; ಪ್ರಾಸಗಳ ತ್ರಾಸ, ಭಾವನೆಗಳ ಬಂಧನ, ವಿಚಾರಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವು ಯಾವುದರ ಅಡೆತಡೆ–ವಿಘ್ನವಿಡ್ಡೂರಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೪೩). [ಅಡೆ$_0$ + ತಡೆ$_2$]

ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಗಣಿಯ ತಿಪ್ಪೆ ; ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ : ಅಡೆತಿಪ್ಪೆಯ ತೆಱನಂತೆ ವಿಚಾರಿಸಿ[ಸೆ] ಷಡುರಸಬಲದಿಂದಿಹ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೫೩).

[ಅಡೆ$_6$ + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣನ್ನು ಅಡೆಹಾಕಿ ಅದು ಮಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ (ಕ). [ಅಡೆ$_4$ + ತೆಗೆ]

ಅಡೆದೆಱೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ ಮುಂತಾದವರು ಕೊಡುವ ಸುಂಕ ; ಪಟ್ಟಡೆ ಸುಂಕ : ಮಗ್ಗಮನೆ ಬೆಲ್ಲಸುಂಕ ಅಡೆದೆಱೆ ಮಾದಾಱಿಕೆ ವೋಜನ ವರಿ (ಎಕ. XIV. ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೯೯; 1521). 'ಅಡೆಕಲುವಣ' ಪರಾ. [ಅಡೆ$_5$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡೆಪ, ಅಡಪ, ಹಡಪ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಲೆಯ ಚೀಲ: ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಜಲ್ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಅಡೆಪದ [ವಂಕೆ] ಕುಂಚಂ ತಳಿಗೆ ಕೀಚ್ಬಟ್ಟ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನಮುಮ್ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಐ. ೧೯೩೨, ೪೮-೧೪ ; 960) ; ಅಡೆಪದ ಆದಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೨೬ ; 972). **ಅಡಪ**: ೧. ಚಾಮರದಡಪದ ದವಕೆಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩ ವ) ; ಅಡಪದ ದಾಸಿರಾಜನೆಸೆವಂ (ಚೋಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೫-೪೭ ; 1104) ; ಕೊಡೆಯಿಲ್ಲದಡಪಮಿಲ್ಲದೆ ಮಡದಿಯರೊಡವಪ್ಪರಿಲ್ಲದಾಳಿಲ್ಲದೆ ನೀನ್ ನಡೆದೊರ್ವನೆ ಬಂದೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೪-೨) ; ಅಡಪ ದವಕೆ ಕೈಪಿಡಿ ಕೌಳುಡೆ . . . ಕರಗಂಬೊತ್ತ ಮಡದಿಯರ್ಗಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೧). ೨. ಕೈಚೀಲ ; ಸಂಚಿ : ಏಕಾಂತದೋಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವುತ್ತ ಮಂದಪ್ರಾಕಟವದನಡಪದೊಳಗಣಿಂ ತೆಗೆವಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೮) ; ಅಡಪದೊಳಿರ್ದ ಕಮನ ಕುಸುಮಾವಳೀ ಚಿತ್ರಮನಾಗಳ್ ತೋಱಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೮). **ಹಡಪ**: ೧. "ಹಡಪವೆಂದಡಪಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೭); ಚಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ದರ್ಪಣದ ಹಡಪದ ಶಂಖದ ಬಿಂಕದ ಬಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗಂ (ನಂಬಿರ. ೮-೧೭) ; ಆ ಸೋಮೆಯ ದಣ್ನಾಯಕಂ ಹಡಪದ ಸಾಯಂಣ್ನನು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೪-೪ ; 1303) ; ತನ್ನಯ ಬಳಿಯ ಹಡಪದ ಬಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನಡೆತಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೬) ; ಹಡಪ ಕಾಳಂಜಿ ಬಹುವಿಧಾಭರಣವಿತತಿಗಳನಾಂತ ಕನ್ನೆಯರು . . . ನೆರೆದಿರ್ದರು (ರಾಘಪಚ. ೭-೮೪). ೨. ತೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸ ಬಟ್ಟೆಹ ಸುತ್ತು ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಗಂಧವು ಮಡಿಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಡಿಚೀಲವು ಹಡಪಗಳಿಂದ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೬-೮೦) ; ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಹೆಗಲಲಾತನ ಹಡಪ ಹಾಯ್ಕಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೭). ೩. ಕ್ಷೌರಕನ ಸಲಕರಣೆಯ ಚೀಲ : ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಡಪವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದರೆ ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).

ಅಡಪದವ, ಹಡಪದವ = ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಂದೋಳಿಗಳಿಂ . . . ಪಾಠಕರಡಪದವರ್ ನೆತ್ತಕರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೭) ; ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು ಚಾಮರದ ಛತ್ರದ ಹಡಪದವರಾಪ್ತರು ವಿಘಾತಿಯಲಂಬಕಿತ್ತರು ಬಹಳ ಶೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫೫) ; ಹಡಪದವರಂ ಬಿಜ್ಜಣಿಗರನಾ ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿವರಂ (ಚಿಬಸಪು. ೫-೪೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡ್ಪೈಪ್ಪೈ ; ಮಲ. ಅಡಪ್ಪನ್ ; ತುಳು. ಅಡಪ, ಹಡಪ ; ತೆಲು. ಅಡಪಮು, ಹಡಪಮು]

ಅಡೆಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?) ; ಬಂಡಿಯ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡೆ$_{3}$ + ಪಟ್ಟಿ$_{2}$]

ಅಡೆಪೈಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ (?) : ಕಡಲ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರಸಿ ಶರ್ವಾಣಿಯರೆಲ್ಲ ಅಡೆಪೈಸರಪ[ದ] ನಾಟ್ಯವೆರಸಿ (ದೇವಾಂಪು. ೧-೭೬). [ಅಡ್ಡೆ$_{1}$ + ಪೈಸರ]

ಅಡೆಬರು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಯಿ) ಮಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು (?). [ಅಡ್ಡೆ$_{4}$ + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಡೆಮಂಚಿಕೆ, ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದುಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲ್ಮಣೆ : ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆಮಂಚಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡಡಮಂಚಿಗೆ] ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭). **ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ**: ಸಿಸಿರಮನೆ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲರ್ಪೋದ ಮಾವಿನಡಿಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಱಿ ಪಡಗಿನಂತೆಪೊಳೆಸೆದುವು ತಳ್ಪನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೭). [ಅಡ್ಡೆ$_{3}$ + ಮಂಚಿಕೆ]

ಅಡೆಮನೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಉಗ್ರಾಣ (ದಕಪ್ರಾದೇ). [ಅಡ್ಡೆ ? + ಮನೆ]

ಅಡೆಯಾಳ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ತಂಮ ಸ್ನೇಹ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಅಡೆಯಾಳವಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತೆಗದುಕೊಳ್ಳುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯೯).

[← ? ತಮಿ. ಅಡೈಯಾಳಮ್ ; ಮಲ. ಅಡಯಾಳಮ್ ; ತೆಲು. ಅಡಿಯಾಲಮು]

ಅಡೆಯೊಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೊರಡಿಗೆ ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ವಲ್ಲಭನಸಿಯ ಧಾರೆಗೆ ಕೊರಳನಡೆಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿ, ಗೆಡಹಿ]ಡ್ಡಿಸಿದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೯). [ಅಡ್ಡೆ$_{5}$ + ಒಡ್ಡು$_{1}$ + -ಇಸು$_{1}$]

ಅಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಚಾಚು ; ಪಟ್ಟಡಿಯ ಮೇಲಿಡು : ಒಡನೆ ಪಾಪಕರ್ಮನಡೆಯೊಡ್ಡಿದ ಮಾಚಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದ ನಳ್ಳೆಯಂ ಕೋಡುಱಿ ನಟ್ಟುನೆಯ್ದೆ ಕರುಳೊಕ್ಕುವು (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೧). [ಅಡ್ಡೆ$_{5}$ + ಒಡ್ಡು$_{1}$]

ಅಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಅಮುಕು, —ಒತ್ತು : ತೂಗಿಸಿ ತೊಲೆಯೊಳ್ ಬಾಯಂ ಮೂಗುಮನ[ಪಾಠಾಂ. ನೊ]ಡೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಂದ ಕಳ್ಳನ ದೇಹಂ ತೂಗಿದೊಡೆ ಕುಂದದು (ಯಶೋಚ. ೪-೨೧). [ಅಡ್ಡೆ$_{1}$ + ಒತ್ತು$_{1}$]

ಅಡೆರಾಶಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡೆವಣ (ನಾ). = ಅಡೆದೆಱೆ : ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಸೀಉ ತೆಱವಂತು ಅಡೆವಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮-೧೭ ; 1573). [ಅಡ್ಡೆ$_{5}$ + ಪಣ$_{1}$]

ಅಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತಲೂ ಹೊತ್ತಿಕೊ ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ : ಅಡೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವೊ, ಅದೆವೊ, ಅಡಿಗೆ, ಅಡೆಯೊ]ತ್ತದೆ ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆ ಸುಡದಿನಿಸರೆ ಪೊರಿಕನಾಗದೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂದೊಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟಿರ್ದರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನ ಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫). ℙ "ಅರೆವಾಸಿ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳು" (ಪಂಪಭಾ.ಕೋಶ); ಮೃಣಾಳನಾಳವೊಂದೊಂದ[ಡೆ] [ಪಾಠಾಂ. ದೊಡ, ದದ] ವೊತ್ತಿಪತ್ತಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭) ; ಅಡೆವೊತ್ತಿದ[ಪಾಠಾಂ. ನ] ತಳಿರ್ವಾಸಿನ ಪಿಡಿದಿರ್ದಂ ಬುಜದ ನಡುವೆ ಮದನನಿನೊಡನೆರ್ದೊಡಲುರಿಪದೆ ಪುಟಪಾಕಂಗುಡೆ ಸುಡುವಂತಿರ್ಪುವಲ್ಲಿ ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦) ; ಕಡೆಗಾಲದೊಳಡೆವೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ನೆಗೆವನಲನ ಪೊಗೆಯಂತೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೪ ವ) ; ಅಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿ]ವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುಳೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೮) ; ಅಡೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯೊ]ತ್ತುವ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಪಡೆವಣಿ ಬಿಡೆಕಾಯ್ದು ನೆತ್ತಿ ಛಟಛಟಲೆನುತುಂ ನಡೆಗೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ನಡೆದುದು . . . ಅಹಿಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೧೦). [ಅಡೆ ? + ಪೊತ್ತು]

ಅಡೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ಮೀನಸಂಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯದೋಸೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಹೆಂಗಸರ ಒಂದು ಹಬ್ಬ ; ಮೂರುದೋಸೆಯ ಹಬ್ಬ. ℙ ಇದು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. [ಅಡ್ಡೆ$_{1}$ + ಹಬ್ಬ]

ಅಡೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹಣ್ಣು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಖ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಮಾಗುಹಾಕು : ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣಾಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಅಡೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಶ್ರೀಕಕಥೆ. ೧೬೫) ; "ನಿನ್ನ

ಸಂಗೀತವನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರುವೆಯೇನು ?" (ನಟಸಾ. ೧೭೮). [ಅಡೆ$_4$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಾಲವಾದ ಸಮತಲ ಪ್ರದೇಶ: ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟ ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯರು ಬಲ್ಲಾಳನ ಆಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಾಲೆ ದಾಟಿ, ಬೈಲು ಕಳೆದು, ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿ, ಹಿತ್ತಲಿಗೆ ಇಳಿದು, ಅಡ್ಕವನ್ನು ಆದರಿ, ಹೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಲ್ಲಡ್ಕ', 'ಹಿರಿಯಡ್ಕ' ಮೊದಲಾದ ಊರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. [← ತುಳು. ಅಡ್ಕ]

ಅಡ್ಕೆ 'ಅಡಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಕೆತೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ.' ನೋ.

ಅಡ್ಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಾಗಿರುವುದು; "ತಿರ್ಯಕ್" ಆಗಿರುವುದು. ℙ 'ಉದ್ದ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಎದುರುಮಾತು. ೨. ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ: ಮಿಱುಗುವ ತೋರಹಾರಮುಮನಪ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಡ್ಡಮೆಂಬ ಬೇಸಱಿನೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೫); ತದ್ವಿಯಚ್ಚರ ವಿಮಾನಕ್ಕಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೨ ವ); ಇವಳ ಲಲಾಟಮೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ನೆಱೆ ನೋಡುವೆವೆಂದೊಡೀ ಮನೋಭವನೆಮಗಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳೆಂಬ ಪೂವಳ್ವ ಚಾಪಮಂ . . . ಇಕ್ಕಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೦). ೩. (ಕರಾ) ತೊಲೆ: ಬಡವರು ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ತಾಳೆಯ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ = ಬಗೆಹರಿಯದ ನ್ಯಾಯ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಾದ: ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ ಬದಿಗಿಟ್ಟು, ಉದ್ದಕ ಹಾಂಗs ಒಳಗ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬೊ ಪಂಚಮರಿಗೆ ಅಡ್ಡಾಗಿ ನಿಲ್ಲೋಣ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೬). **ಅಡ್ಡಂ ಮಾಡು** = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುಪೊಲ್ದುಮೊಲ್ಲದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ ಪಣಮುಡಿದರಂತಡ್ಡಂ ಮಾಡಲುಮೆಸೆದ ದೆಸೆಗಳ್ಗೋಡಿಸಲುಂ . . . ಆನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). **ಅಡ್ಡಡ್ಡ** = ವಿರುದ್ಧ; ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ: ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡ ಸಂಗತಿಗಳು ನಡೆದರೆ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೂ ಬರಬೇಕು (ಹೊಸಂಸಾ. ೯). **ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ** = ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ. **ಅಡ್ಡಲಾಗು, ಅಡ್ಡವಾಗು** = ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಈ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಟ್ಟಂ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡ$_2$, ಅಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ: ಒಡನೆಯೆ ಜನಕಂ ತನ್ನ ಪುಣ್ಯದೊಳಡ್ಡಮಂ ಧಾರೆಯನೆಱೆವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೭-೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ "ಹಣ"ದ ಅರ್ಧ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ℙ ಇದು ಹಿಂದಿನ ಏಳು ದುಡ್ಡು ಎಂದರೆ ೨೮ ಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿತ್ತು: ಪಡುವಣ ಪೊಲದಲು ಶಿವೆಯಗೆರಿಯಾಱು ಮತ್ತರ್ವ್ವಸುಗೆಯಂ [ಮತ್ತ]ರಿಂಗಡ್ಡ ಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಱುವಣ[ಮು]ಂ ಮೂಱು ಪಣಮುಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೯-೩೫; 1044); ದೇವಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಅಡ್ಡವೊಂದು ಹಾಗವೊಂದು (ಎಇ. XIX, ೩೮-೩೭; 1144); ಹಸುವಿಗೆ ಹಾಗ ಎತ್ತಿಗೆ ಹಣವಡ್ಡ ಕಱುವಿಗೆ ಮೂಱು ಹಣ (ತುಱುಗಾ. ೧); ಸೂಜಿಯ ಕಾಯಕದಿ ಬಂದಡ್ಡದರೆಯನು ಬೀಯದರ್ಥಕೆ ಮೇಲುವೆಚ್ಚಕೆ (ಶಂಕದಾ. ೬-೨೦); ತನ್ನ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಸತಿಸುತರು ಸಮಯಾಚಾರದಯ್ಯ ಬಂದೆಲ್ಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸಂತುಷ್ಟಿವಡಿಸುವುದು ನಿತ್ಯನೇಮವದಾಗಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೪೮); ಆಗ ಜೈಮಿನಿಭಾರತ, ಆಮರ, ರಾಮಾಯಣ, ಅಡ್ಡ ಹಾಗ ಮುಪ್ಪಾಗದ ಲೆಕ್ಕಗಳು ಇವೆಲ್ಲಾ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮); ಎರಡಡ್ಡ ಒಂದು ಹಣ (ಗಾದೆ); (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೩೪-೬; 11ನೆಯ ಶತ. ನೋ). ೩. ಒಂದು "ವರಹ"ದ ತೂಕದಲ್ಲಿ ೧/೪೮ ಭಾಗ (ಕ): ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರಾದರೆ ದುಡ್ಡು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು (ಗಾದೆ. ಕ). ℙ ಇದು "ಹಣತೂಕ"ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ. **ಅಡ$_1$**: ೨. ಹೊಂನೆಯ ಕೆಱೆಯ ಮಾರಗವುಡಂಗೆ ನಾಡ ಹೆಗ್ಗಡೆತನವಂ ಕೊಟ್ಟೆವು ೪೦ ಪೂರಿಂಗೆ ಪೊಂದೊಂಪಣ ೩೦ ಪೂರಿಂಗೆ ಅಡ ಅಡ ಸಂತೆಯಾಯಮುಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭-೮೬; 1307); ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರಹನು ಆರು ಹಣಅಡವನು ಯಿಾ ಬಸವಗೆ. . . ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಉತ್ತಾರವ ಕೊಟ್ಟೆಧೇವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೦-೧೬; 1758).

[ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಢ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅಡ್ಡಓಣಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಓಣಿ; "ಅಡ್ಡ ಓಣಿ" (By-lane. ಇಂಕನಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಣಿ]

ಅಡ್ಡಂ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ: ಅಡ್ಡಂ ನಿಮಿರ್ದ ಲತೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಳಾಸಂ ನಿಲೆ ನೀಡಿ ಕಾಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೮); ಸಿದ್ಧಪದಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದರ್ಕಡ್ಡಮೊಡ್ಡಣಮೊಡ್ಡಿದರ್ಘಸೈನ್ಯಮಂ ತುಱಿಯಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭); ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ಬೀಸಿಯುಮಡ್ಡಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಪಲರಂ ಸೋಲಿಸುತೆ ಬಱಿಕ್ಕೆ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲಡ್ಡಂ ಕೊರಡನಿಟ್ಟು ರಾಗದಿ ಬಡಿಗುಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೨೩); ಕಲಮಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಪಾಮರಿಯರ ನವಲಾವಣ್ಯವಾರಾಶಿಯಡ್ಡಂ ನಿಲೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಲ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ನಡೆಯದಲ್ಲಿಂದೆ ಪಾಂಥಪ್ರತಾನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩).

ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರವಾಗಿ: ಪಾಸುಂ ಪೊಕ್ಕುಂ ದುಗುಣಮುಂ ತಿಗುಣಮುಂ ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ ಪರಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ನಲವೇಱಿ ಪುಟವೇಳು ತಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ರಿಗುಟಮುಂ] ಪರಿವಾಡಿ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೫); (ಅನಾರ. ೫೪-೭ ನೋ). [< ಅಡ್ಡ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಅಂಕೆಗಳು (ಕ). ೨. (ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ ಬರೆದ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ) ಮೊತ್ತ (ದಕ. ಕ). 'ಉದ್ದಂಕೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಅಂಕೆ$_3$]

ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು, ಅಡಗಟ್ಟು, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯತೀಂದ್ರನನಱಸಿ ಪೋಪ ಪಥದಲ್ಲಿಯಡ್ಡಂಗಟ್ಟಿ ಭಸ್ಮಾದ್ರಿವೊಲ್ ಕುಱುಪನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣಿಸದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೧). **ಅಡಗಟ್ಟು**: ೧. "ಅಡಗಟ್ಟಿದನೆನಲಡ್ಡಲಾದಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೫); ಕರ್ಣನ ಘಟ್ಟಣೆಯ ಕಂಡನಿಲಸುತನಡಗಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೩); (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೩-೪೫; ೩-೪೮; ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪; ೧೪-೧೪ ನೋ); ಮುಟ್ಟವಿಸಿ ಬಹ ರಕ್ಕಸಿಯನಡಗಟ್ಟಿ ನಿಂದನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೨); ಪೋಪ ಕುವರಿಯ ಮುಂತಡಗಟ್ಟಿ ನೋಳ್ಪವರು ಭ್ರಾಂತರಾದರು (ಮೋಹತ. ೨೫-೪೦). **ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$**: ೧. ಘೋರಾರಣ್ಯದಿ ತಿರುಗುವ ಮೃಗಗಳು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಟ್ಟಿ]ದರೇನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೮-೧). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸು, —ರಚಿಸು. ℙ ಉದ್ದವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಅಲ್ಲ: ಒಂದು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಆ ಕಲ್ಲು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿದ ತೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಒಬ್ಬ ಉಪ್ಪಾರನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬). **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_1$**: ೧. ಕಾವೇರಿಯಿತ್ತಡಿಯನಡ್ಡಗಟ್ಟುವೆನೆನುತ ಭಾವದಿಂ ಶಿವನುಮಂ ನೆನೆದು ಕಟ್ಟುವೆನೆಂದು (ಸೋಮಾರ. ೭೯-೨); ಲಿಂಗವಂತನ ಬರವಿಗವರುಗಳಡ್ಡಗಟ್ಟಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೧-೩೯); ಮುಚ್ಚಿದಬಲೆಯರಡ್ಡ

ಗಟ್ಟಿ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ ಬಲ್ಪಿಂದಲೆಳೆದೊಯ್ದುರೋ (ಚಬಪು. ೧೦-೩೩) ; ಅಂಗನೆ ಪುಸಿಗೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತೈದಿಯಾತನ ಮುಂಗಡೆಯಡ್ಡಗಟ್ಟಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೬೬). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು, ಅಡಗೆಡಹು, ಅಡ್ಡಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳಿಸು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು ; ಶರಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆ ಗದಾಧರನ ಕರೆದು ತಂದಾಗಳೂರ್ಧ್ವರೇತಂಗೆಯಡ್ಡಂಗೆಡಪಿದನಾ . . . ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು (ಪಾಸೋಪು. ೪-೧೨೬). **ಅಡಗೆಡಹು** : ೧. ಆಡಗೆಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೯) ; ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಜರನಡಗೆಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩) ; ತಡೆತಡೆದು ಕಡುಗಲಿಗಳಡಗೆಡಹುತಿರ್ಪುದಂ . . . ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). **ಅಡ್ಡಗೆಡಹು** : ೧. ಬಿಲ್ಲಿನಲಿ ಬಡಿದಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬) ; ರಣದೊಳಗಡ್ಡಗೆಡಹಿದನಾ ರಾಮು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೯೯). ೨. ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಿಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೩೭). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೆಡಪು]

ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ, ಅಡಂಗೆಡೆ, ಅಡಗೆಡೆ, ಅಡ್ಡಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು. ೨. ಅಡ್ಡಬೀಳು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : ತೊಲಗದಡ್ಡಂಗೆಡೆದು ಪೊನ್ನಂಬಲದ ಪರಿಸೂತ್ರದೊಳು ಪೆರ್ಚಿದ ಜಲರುಹೋದರನೆಂಬ ಕಸವಂ ಕಳೆದು (ಸಾಸಂಚ. ೯-೨೯). **ಅಡಂಗೆಡೆ** : ೧. ಭೂಧರೋತ್ಕರಮಿರದೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಕೊರ್ಱಿದಡಂಗೆಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೧) ; (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೫೩ ನೋ). **ಅಡಗೆಡೆ** : ೧. ನೂಱು ಮಕ್ಕಳು ಬೀಯವಾದರೆ ಮಾವ ಎಂದರು ಸೊಸೆಯರಡಗೆಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೫) ; ಹಾಹಾಯೆಂದು ದನುಜರಡಗೆಡೆದವನಿಗೊಡನೆದ್ದು ಬಾಯನಂಗೈಗಳಿಂ ಬಡಿದು (ಚಬಪು. ೨೧-೨೮) ; ಪತಿಯ ಮೇಲಡಗೆಡೆದು ದುಃಖದಿಂದ (ತುರಂಗ. ೭೮-೮). ೨. ಕಾಯಬೇಕೆಲೆ ದೇವ . . . ಎಂದಡಗೆಡೆದನವನಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೨೨) ; ನಡುಗಿ ಭಯದಲಿ ಕಾಲಮೇಲಡಗೆಡೆದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದನು (ಸಿಭಾಗ. ೧-೧೨-೨೩) ; ಹರಿಯ ಮುಂಪಥದೊಳಡಗೆಡೆಯುತೆಲೆ ದೇವ ಬಿಜಯಂಗೈದ ಕಥನವನೆನಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೮). ೩. ಉರುಳಿಬೀಳು ; ಸಾಯಿ : ರಣದೊಳಿವನಡಗೆಡೆದನಾದರೆ ಮಣಿಯ ದಿಱಿದಪೆನನ್ನೆಬರ ಮಾರ್ಗಣೆಯನಾಹವದೊಳಗೆ ಸಂಧಿಸೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೮). **ಅಡ್ಡಗೆಡೆ** : ೨. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪೆನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೆನ್ನೊಡೆಯಯೆಂದೆನುತಡ್ಡಗೆಡೆದ (ಭರಚ. ೨೫-೬೫). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ, —ಗೆರೆ (ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಂಚು$_2$]

ಅಡ್ಡಂಪಾಱು ‘ಅಡ್ಡಂಬಾಱು’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಂಬರ್, ಅಡಂಬರ್, ಅಡ್ಡಬರ್, ಅಡ್ಡಬರು, ಅಡ್ಡವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರು : ಒಂದೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಸಿಕೆಯಡ್ಡಂ ; ನಾಸಿಕವಡ್ಡಂ] ಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಱನಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯ ಸಳ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೩) ; ಪರಮಾಯುವ ಬರೆಗಡ್ಡಂಬರೆ ರೇಖೆಗಳೊಳಗೆ ಕುತ್ತದಿಂ ಪೊಱಗಸ್ತ್ರೋತ್ಕರದಿನಪಮೃತ್ಯುವಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೭) ; (ಲೀಲಾವ. ೩-೪೨ ; ಶಮದ. ೧೦೪, ಪ್ರಯೋ. ನೋ) ; ೨. ಅಡ್ಡಿಯಾಗು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆಗಟ್ಟು: ಆನವರ್ಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲನಂ ಪಚ್ಚುಕೊಡುವಾಗಳಡ್ಡಂಬರ್ಪ ಗಂಡರಂ ನೋೞ್ಪೆನೆಂದು ಭೀಷ್ಮರ್ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭ ವ) ; ಆಂ ಬರ್ಪಾಗಳೊಂದು ಸಿಂಹಂ ಬರಲೀಯದೆ ತಡೆದಡ್ಡಂ ಬಂದೆನ್ನ ಬರವಿನ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡಿಂತೆಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೦-೩); (ಸುಕುಮಾ. ೭-೫೫; ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩ ನೋ). **ಅಡಂಬರ್** : ೧. ಮೊಲನಂ ಬಡಿಕೋಲಿನಿಂದಡಂ ಬಂದಿಡು ಡಂಗೆಯಿಂದೆ ಪೊಡೆ ಪೇರುಡುವಂ (ಮಹಾಸೇ. ೨-೧೪). **ಅಡ್ಡಬರ್** : ೨. ಅಂತಕಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡೆಱೆದುಯ್ವೊಡಡ್ಡಬರ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨-೮೫). **ಅಡ್ಡಬರು** : ೨. ನಮ್ಮ ದೇಶದೊಳಗಿನ ಜಾತೀಯತೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸೈನ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಅಡ್ಡಬರುತ್ತಿದೆ (ಯುಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). **ಅಡ್ಡವರ್** : ೧. ಮಿಸುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚುಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ ಕವಲ್ತ ಕೊಂಬಿನ ಮುಡವಡ್ಡವಂದ ನಳಿಗೊಂಬಿನ ಪತ್ತುಗೆ . . . ಚೆಲ್ವೆನೆ ನಡೆತಂದುವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗೞ್ತೆಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಬರ್]

ಅಡ್ಡಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿ; ನುಗ್ಗು : ಇದಪೂರ್ವಂ ವಾರ್ಧಿಯಡ್ಡಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ರಿದುದಿಳೆಯೊಳೆಂಬಂತೆ ತಾಂ ಗುಣ್ಪುಪೆಂಪಂ ಪುದಿದತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಮೆಂಬಂತೆ . . . ನದಿ ಚೆಲ್ವಾದತ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೮೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಪರಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು, —ನುಗ್ಗಿಸು : ಪೊಱಮಡಿಪಿದಿರೇಱಿಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಪ . . . ಘೋಳಾಯಿಲರ್ ನೆರೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಅಡ್ಡಂಬರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಂಬಾಱು, ಅಡ್ಡಂಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾರು; ನೆಗೆ: ಮುಕ್ತಾಹಾರಮುಂ ನೀಲಕುಂತಳಮುಂ ನರ್ತಿಸೆ ಮೇಲುಡುಂ ನಿಱಿಯುಮಡ್ಡಂಬಾಱೆ (ಜಗಮಿ. ೧೬-೮೪). **ಅಡ್ಡಂಪಾಱು**: ತೊಡರಿಯಡ್ಡಂಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳೆಡೆಗುಪದ್ರವವಾದುದೋ ಪೋಪೆಡೆಯೊಳೆನುತಂ ಕೈಗಳಂ ತವೆ ಬೀಸದಿಹನಂತೆ (ಬಸಪು. ೩೮-೯). [ಅಡ್ಡಂ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್, ಅಡಬೀಳು, ಅಡ್ಡಬೀಳ್, ಅಡ್ಡಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು : ಬೇಂಟೆಯ ನೆವದಿಂದ[ಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು] ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳಡ್ಡಂಬಿೞ್ದಿರ್ದ ವೃದ್ಧವಾನರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯಾರಡ್ಡಬಿದ್ದಡವರ್ಗ್ಗೆ ಪಾಪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೩-೪೦ ; 1068). **ಅಡಬೀಳು** : ೧. ಕರೆಕರೆದು ಕಡುಚಪಳೆಯರು . . . ಆರೆನಗೆಯ ಬಿಱುನಗೆಯ ನಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಬಿದ್ದು ಕೈದಾವರೆಯ ಕಮಲಂಗಳಲಿ ತೆವರಿದರಿಟ್ಟು ಭೂಭುಜರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೮). ೩. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ನಿರ್ದೈವದೈತ್ಯ . . . ತನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿಡಿದಿರ್ದ ವಿದ್ಯವ ರತೀಶ್ವರಗೆ ನಿರ್ಭರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಪ ತೇಜದಡಬಿದ್ದ ಭೇತಾಳ ದೇವರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೪) ; ನಾಡಿಗ ಯಂಕಪನು ಅಡಬಿದ್ದು ವೇಡಿಕೊಂಡಾಗ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೨೭ ; 1576). **ಅಡ್ಡಬೀಳ್** : ೧. ಮುಳುಗುವೆನಡ್ಡಬೀಳ್ವೆನು ತೆರೆಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೨೫). ೨. ಹಗೆ ಹೊಕ್ಕಿಱಿವರಿನ್ನಾರಡ್ಡಬೀಳ್ವರು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೭). **ಅಡ್ಡಬೀಳು**: ೧. ದೊಡ್ಡತನವು ನೀಗಿ ಗಡ್ಡದ ತಾಪಸನಡ್ಡಬಿದ್ದಿರೆ ಗೋಪಿಯರು ಗಡ್ಡವ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತ ಗೋಪರೊಳು ಪೇಳ್ವರಡ್ಡಬಿದ್ದೆದ್ದು ನಗುವರು (ಅಂಜಚ. ೨-೭೭) ; ನಗೆಯೊಳಗಡ್ಡಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೩) ; ಅವದಿರ ಬೀಸರಕೆ ಬಂದಡ್ಡಬೀಳುವ ಭಟರ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೫). ೩. ಸಿದ್ಧರಾಮ ತಂದೆಗಳು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಬಿನ್ನೈಸುವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪೭-೪) ; ಮಂದಿಯೊಳಗಡ ಹಾಯ್ದನೆತ್ತಿದನಡ್ಡಬಿದ್ದವರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೪೦) ; ಹೆದ್ದೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿತ್ತಡ್ಡಬಿದ್ದರು ಬಿಂಕವ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೨೨-೫೪) ; ಆಗಲೈ

ನೀವಿದಕಡ್ಡಬೀಳಲದೇಕೆ ಮಾಗಧ ನೀನೆಂದ ನುಡಿಯ ಹೋಗಲಾಡುವೆನೆ (ಭರಚ. ೩೫–೩೮). [ಅಡ್ಡಂ + ಬೀೞ್$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ; ಅಡ್ಡಬಾಣ: ರಥಮುಂ ಮೂವಳಸಾಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪೋಗದಡ್ಡಂಬಿನ [ಕೂರಂಬಿನ ಕವಲಂಬಿನ] . . . ಬಲ್ಸರಿಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಂಬು$_2$]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ, ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ, ಅಡ್ಡೆಬಡಕ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಟಗಾರರು ಇರಬೇಕಾದ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರ ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಎರಡುಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ತಾನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಟವಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಸಂಜೆಯ ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಐದು ಜನ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಇದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಂಡಣ್ಣ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನಾಗಬೇಕಾಯಿತು(ರೂಢಿ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕರು ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ** (ದಕ). **ಅಡ್ಡೆಬಡಕ** (ಉಕ). ೨. ಅವನು ಅಡ್ಡೆಬಡುಕನಿದ್ದಾನೆ; ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ?]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನ ಸ್ಥಿತಿ, —ವರ್ತನೆ: ನಿನ್ನ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ]

ಅಡ್ಡಕಂಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಂಡು (< ಖಂಡ)]

ಅಡ್ಡಕಂಬಿ, ಅಡ್ಡಗಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ (÷). ೨. ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ; ಅಡ್ಡಂಚು. ೩. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸುತ್ತ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಲೋಹದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (÷). **ಅಡ್ಡಗಂಬಿ**: ೨. ಅಗಸರವನಿಗೆ ಪಂಚೆ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಅಡ್ಡಗಂಬಿಯೆಲ್ಲಾ ಕದಡಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಂಬಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ತುಮ್ಮಟಿ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ . . . ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬–೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$ ‘ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟು, —ತಡೆ. ‘ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ’ ಪರಾ. ೨. ಕೆಲಸಗಾರರು ಕೆಲಸಮಾಡುವಾಗ ತಮ್ಮ ಧೋತ್ರದ ಕೊನೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲಿನಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಟ್ಟು (ಉಕ. ÷). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟನ್ನು ಪಡೆ; ತಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಸಂಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಾತ್ಮಪತಿಗಳ ಜನ್ಮಜಾಡ್ಯದೊಳ್ ತಾನಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆದಾ ಕಾವಗಟ್ಟಿ ಸ್ಮರವೈರಿಯಾಕ್ಷಣಘಾತಕೆ ಅನದೊಡೆ (ಚಿಬಪು. ೨೦–೨೦). [ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ (ನಾ). (ನದಿ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟೆ. **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ** (÷). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). “ಕತ್ತರಿತೀರು”ಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಅಡ್ಡತೀರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೨೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡ್ಡಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಬೇರೆಯ ಕಥೆ; ಉಪಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯವರ ಅಡ್ಡಕಥೆ, ಅಡ್ಡಮಾತು, ಅಡ್ಡನಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂದಿನ ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಥೆ]

ಅಡ್ಡಕಪ್ಪಟತೀರ್ಥಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಬಪ್ಪಾಗಳ್ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದು . . . ಬಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಬಂದಂದನರ್ಥಮಕ್ಕುಮೆಂದೊಡಾ ಪ್ರಕಾರದೊಳೆ ಕೆಲವು ದಿವಸಂ ನಡೆಯಲವರ್ಗಡ್ಡಕಪ್ಪಟತೀರ್ಥಕರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಕಗವಿ. ೧೧೧–೨೦ ರಾಜಾವ). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಕಪ್ಪಟ + ತೀರ್ಥಕ]

ಅಡ್ಡಕರಡಿಗೆ (ನಾ). (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ) ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕರಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಲ್ಲು (ನಾ). “ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು” (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಲ್ಲು]

ಅಡ್ಡಕಸಬಿ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಒಂದು ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಬರೆಯಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಯ . . . ಜಡಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೨೪೯). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನುರಿಯದವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಸರಿಯಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬೇಗನೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನೂ ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವರು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೩೭). ೩. [ಅಶಿಷ್ಟ] ವೇಶ್ಯೆ (ಉಕ). [ಅಡ್ಡಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಅಡ್ಡಕಸಬು, ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಂತ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರದ ಕಸಬು; ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಕಸಬು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡ್ಡಕಸುಬು**: ೧. ವರ್ತಕನು ವೈದಿಕತನವಂ ಮಾಡುವದು ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯ) ಜೊತೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಬೇರೆಯ ಕಸಬು; ಉಪವೃತ್ತಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಸಬು]

ಅಡ್ಡಕಸುಬು ‘ಅಡ್ಡಕಸಬು’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲು ‘ಅಡ್ಡಗಾಲು’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುಹಾಕು ‘ಅಡ್ಡಗಾಲುಹಾಕು’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ; ಕವಲುಗಾಲುವೆ (÷). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಲುವೆ]

ಅಡ್ಡಕಾವಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಾವಡಿ (÷). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾವಡಿ]

ಅಡ್ಡಕಾವಲಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾವಲಿ$_3$ (< ಕಾಲುವೆ)]

ಅಡ್ಡಕೀಲಿ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲಿಗೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಅಗಳಿ (ಉಕ. ÷). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೀಲಿ]

ಅಡ್ಡಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಹೊಲದಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕುಂಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕೂಸು, ಅಡ್ಡಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ (ಸೊಂಟದ ಮೇಲಲ್ಲ) ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಗು (÷). ೨. ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಮಗು (÷). **ಅಡ್ಡಗೂಸು** (÷). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೂಸು]

ಅಡ್ಡಕೆಯ್, ಅಡ್ಡಗೆಯ್, ಅಡ್ಡಗೈ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ

ರುವ ಕೈ (ಕ). ೨. ಯಕೃತ್ತಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಅಡ್ಡಗೆಯ್:** ೧. (ಕ). **ಅಡ್ಡಗೈ :** ೨. ಅಡ್ಡಗೈಗೆ:— ಹಾಗಲ ಬೇರಂ ಮೊಸರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಆವುಡಲವ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ತೊಡೆಯುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೯೭).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಡ್ಡಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೮೫ ಕ). ೨. ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ (ಉಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು, — ಸೀಳುವುದು. 'ಅಡ್ಡಕಂಡು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಕೋಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಗಂಬಿ 'ಅಡ್ಡಕಂಬಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಏರಿ : ಅಲ್ಲಿಂ ಬರ ತೋಟವೊಳಗಾಗಿ ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲಿಂ ಬರ ತೆಂಕಣ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೩-೯೬ ; 1179). [ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_2$ + –ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮರದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_1$ 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಣೆ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕೂವೆಮರ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗಣೆ]

ಅಡ್ಡಗಯ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ ; ಅಡಾಯುಧ (?). 'ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಯ್ದು]

ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವನ್ನು ಹಿಡಿ : ಆನುವರದೊಳ್ ಕುದುರೆಯೇಱಿದಾತನಾನೆಯೇಱಲಕ್ಕುಮಾನೆಯೇಱಿದಾತಂ ಕುದುರೆ ಯೇಱಲಾಗ ಬಿಲ್ವಿಡಿವಾತನಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿಯಲಕ್ಕುಮಡ ಗಯ್ದುವಿಡಿವಾತಂ ಬಿಲ್ವಿಡಿಯಲಾಗ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೧೦೨ ವ). [ಅಡ್ಡಗಯ್ದು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಗರಗಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗರಗಸ; ಕೈಗರಗಸ : ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಣಿ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದವಾ ಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯-೨೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗರಗಸ (< ಕರಗಸ)]

ಅಡ್ಡಗಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ ; ಅಗಲದ ಅಳತೆ : "ಅಂಗುಲಿಗಳೊಂದೊಂದಱಡ್ಡಗಲದ ಪ್ರಮಾಣೆಂಟು ಜವೆಯುಳತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦); ನಾವು ಮೊನ್ನೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ದುಪ್ಪಟಿಯ ಅಡ್ಡಗಲ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಗಲ$_1$. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಗೆಲ]

ಅಡ್ಡಗಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಬಾದಾಮಿಯಾಕಾರದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆ : "ಸೊನ್ನಲಿಗೆ – ಅಡ್ಡಗಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩೬).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಗಲು$_2$ (< ಅಗಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ತಡೆಯಾಗಿ ಇರುವ ಕಲ್ಲು : ಕೋಡಗದ ಅಣಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಜಗುಳ ಕಂಡೆ ಒಂದು ಚಪ್ಪೆಗಲ್ಲಿನಂದ ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫-೭೭೮) ; "ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗವು ಸಾತ್ವಿಕಗುಣಸಂಬಂಧವಾದ ತನುಸ್ವರೂಪವಾಗಿಹುದೆಂಬುದೀಗ ಒಂದಗುಳು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂದವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಟೀಕು) ; ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿವಾದದ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳಿಗೂ ಯಾವುದು ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂತಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಲೆಪ್ಲಾಸನ ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೬). ೨. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿ : ಈ ಬಯಕೆಗೆ ರಂಗನು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಾದನು (ರಂಗರೋ. ೨೮).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಗವಿತೆ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಕವಿತ್ವ. ೨. ಅರ್ಥಾಂತಕವಾಗಿರುವ, ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಕವಿತೆ. ೧,೨ : ತಾಮಡ್ಡಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾವ್ಯವಸಾಯಂಗೆಯ್ವ ಮರುಳ್ಗವಿಗಳ್ ತಾಮೇಂ ಗುಣಾಢ್ಯರಂ ಮಸುಳಿಸರೇ (ಗದಾಯು. ೪-೪೧). [ಅಡ್ಡ$_{1,2}$ + ಕವಿತೆ]

ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ವಿಘ್ನಮಾಡು : ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕುವವರೇ ಬಹಳ ಜನ (ರೂಢಿ).
[ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗಾಲು, ಅಡ್ಡಕಾಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಾಲು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನಡಗೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡುವ ಕಾಲು ; ತೊಡರುಗಾಲು. 'ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ. **ಅಡ್ಡಕಾಲು :** 'ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$+ ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು, ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು : ಗಂಗನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕರಡೀ ಮಜಲನ್ನು ಎರಡು ಮನೆತನದವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಒಂದು ಮನೆತನದವರು ಇದನ್ನು ಚಾರಿಸತೊಡಗಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನದವರು ಅತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೩೬) ; ತನ್ನ ಚಿನ್ನದ ಹುಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕತಾನಿಂತಾನ (ಜನಜೀ. ೬). **ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು :** ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)

ಅಡ್ಡಗಾಳಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೪).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಗಿಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೀಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆ ಎಳೆ (ಕ). ೨. ಒಂದು ಬರೆವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆಯೆಳೆದು ಹೊಡೆದುಹಾಕು (ಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀಚು$_1$]

ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದ ಗೆರೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀಚು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೀಟು (ನಾ). ೧. = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$. ೨. ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಸ್ಥಾನ: 'ಬಹ ಜನ್ಮ ಮದುವೆಯೇ ಆಗುವ. ಇದು ಬೇಡ, ಕೂಡಿಕೊಂಡವರೆಂಬ ಅಡ್ಡಗೀಟು ; ಒಲಿದವರು ಎಂಬುದನು ಕಂಡನೇ ದೇವರಿಗೆ ಇದ ನೀಡುವುದು ಏನು ದೊಡ್ಡಮಾತು ?' (ಗಾಮಲ್ಲಿ. ೨೯). 'ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀಟು]

ಅಡ್ಡಗೀರು (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀರು$_2$ (< ಗೀಱು$_2$)]

ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ರಾಶಿ ; ಅಡ್ಡದಿಣ್ಣೆ : ಸೊಣ್ಣನ ಕಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಹಾಳಬಸ್ತಿಕಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯಿಂದಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫-೩೩ ; 1622). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗುಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಗೂಸು 'ಅಡ್ಡಕೂಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಯ್ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$: "ಸುಟ್ಟುಂಬೆಯಡ್ಡಗೆರೆ ಹತ್ತುನೂಱುಂ ಖರಂ ತುಟ್ಟತುದಿ ಲಕ್ಕ ಬೆರಳಂ ಮಡಿಯೆ ಸೊನ್ನಕ್ಕು ನೆಟ್ಟನಂಗೈಯ ನೌಂಕಲು ಹಾಗಮಿಂತ್ಯೆದೆ ಕೈಮಾಟ ಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೆರೆ]

ಅಡ್ಡಗೆರೆಮುಕ್ಕಾಲು (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ) ತಕ್ಕಡಿಯ ಗುರುತಿನ ಕಾಲಾಣೆ ನಾಣ್ಯ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೬೨). [ಅಡ್ಡಗೆರೆ + ಮುಕ್ಕಾಲು]

ಅಡ್ಡಗೆಲ್ಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡೆವ ಕೊಂಬೆ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೆಲ್ಲು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೈ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ಕೊಂಬೆ: ಬಡವಂಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ಕೂಪದೊಳ್ ಕೆಡೆವಂಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು ರುಜೆಯೊಳ್ ಬೇವಂಗೆ ದಿವ್ಯೌಷಧಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೋಡೆ, ಅಡಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ: ಆ ಗಿರಿಗುತ್ತರದಿಕ್ಕಿನೊಳದಕೆ ನೀಟಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಪರಾಬ್ಧಿಗಳ ತಾಗಿ ಮತ್ತೊಂವಡ್ಡಗೋಡೆಯೆಂಬಂತೆ ಪೆಂಪಾಗಿರುತಿಹುದು ಹೇಮಾದ್ರಿ (ಭರಚ. ೨೮-೭೦); ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಹಾಕಿ ಮನೆಯನ್ನು ಎರಡು ಪಾಲು ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ವೋಟುಗೋಡೆ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ದೀಪ ಇಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಡಗೋಡೆ** (ಕ).

ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತು = ಖಚಿತವಲ್ಲದ, ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಹೇಳಿಕೆ: ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತನ್ನು ಆಡಬೇಡಿ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ದೀಪ** = [ಆಲಂ] ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಮಾತು; ಖಚಿತವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಮೇಲಿನ ದೀಪದಂತಹ ಮಾತು ನಿಮ್ಮದು (ನಿಂದೆನಿ. ೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗೋಲನ್ನು ಇಡು: ಕಾಯ ಕಟ್ಟದ ನೆಲಹನೊಲೆಯಮೇಲೆಯಿಳುಹಿಯದು ಬೀಳದಂದದೊಳಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ಗೋಣಿಯ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೬). [ಅಡ್ಡಗೋಲು + -ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೋಲು. 'ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ: ನಮಗ ಇಡಬೇಕೆಂಬೋ ಅಡ್ಡಗೋಲs ನಿಮಗೆ ಒಡ್ಯಾರ (ನಿರಾಭ. ೧೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಚಾಟು (ನಾ). (ಮಳೆ ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಚಾಟು, —ಮರೆ.

ಅಡ್ಡಚಾಟು ಹಿಡುಕೊಳ್ಳು = ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಚಾಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಚಾಳಿ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟ ಚಾಳಿ: ಊರ ಒಕ್ಕಲು ಮನೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಅಡ್ಡಚಾಳಿಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕುರಿತು ಅವನ ಬೇಟೆಯ ಹೊಂಚು ನಡೆಯುತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೫೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಚಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಚಿನ್ನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಅರ್ಧ ಹೊನ್ನಿನ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?): ಮತ್ತರಿಂಗಡ್ಡಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಜುವಣಮಂ ಮೂಜು ಪಣಮಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಶ್ರೀ ಯಾಪನೀಯ ಸಂಘದ ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ ಮೂಲಗಣದ ಶ್ರೀ ಬಾಳಚಂದ್ರಭಟ್ಟಾರಕದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೫-೩೫ ; 1044). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಚಿನ್ನ]

ಅಡ್ಡಚೌಕ (ನಾ). ೧. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ (ಕ). ೨. = ಅಡ್ಡಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ$_1$+ ಚೌಕ]

ಅಡ್ಡಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಚ್ಚು$_7$]

ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ರೋಗದ ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಬೇರೊಂದು ರೋಗ; ಉಪರೋಗ: ಈಗ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣವಾಗಿದೆ (ಬೆಳಗು. ೨೦); ಈಗ ಕೊನೆಗೆ ಸದ್ಯದ ಮಟ್ಟಿಗಿನ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಯವಾಗುವವರೆಗಾದರೂ ಇಲ್ಲಿಸೋಣವೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಕಾಳರಾ. ೫೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಡ್ಡು$_2$]

ಅಡ್ಡಜಾಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆದಿರುವ ಕಂಬಳಿ: ಬೋಳು ಮಂಡೆಯು ಬೊಡಡೆ ಪುಸ್ತಕ ತೋಳಿನಲ್ಲಾಧಾರ ಕಾವಿಯ ಹೋಳು ಪಾವಡವಡ್ಡಜಾಡಿಯ ಅಧಿಕ ಷಟ್ಸ್ಥಲದ (ಶರಲೀ. ೫೯೩-೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಾಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಜಾತಿ, ಅಡಜಾತಿ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಜಾತಿ: ಶಹಾಮೃಗವು ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ ಹೋಲುವದರಿಂದ, ಅದು ಪಶುಜಾತಿಗೂ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗೂ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಜಾತಿಯದಾಗಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತರ್ಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೯). **ಅಡಜಾತಿ** (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಾತಿ. / ತುಳು. ಅಡಜಾತಿ ; ತೆಲು. ಅಟುಜಾತಿ]

ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮನಸ್ಸು: ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನೆ ಕೇಳದೆ ಮರೆತಿದ್ದೆ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೩೫); ಪುಸ್ತಕದ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಾ ಏನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಮಾನೆ. ೮೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಡ್ಡಡಿ (ನಾ). ೧. ಪಾದದ ಅಗಲ: ಅಡ್ಡಡಿ ಎರಡಜುಂಗೇಣು (ಪಸಾರ. ೧೨೩-೮). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಒಳಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಚಿಕೊಂಡ ಪಾದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಂಗವಕ್ರನು ಅಡ್ಡಡಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣಿ$_1$, ಅಡ್ಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಢಾಲು: "ಅಡ್ಡಣಮೆಂದೆನಲ್ ಪರಿಗೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೮); "ಅಡ್ಡಣಮೆಂದು ಖೇಟಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೬೮); ಕಾಮು[ನ][ಪಾಠಾಂ. ನೊ]ಡ್ಡಣದಂತೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮೀಜುವುದ್ವೃತ್ತವೃತ್ತತೆಯನೀಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ವ); ಮಾಯೆಯೆಂಬಡ್ಡಣಮಂ ಪಿಡಿದು ಮೋಹಮೆಂಬ ಸುರಗಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭ ವ); ಹರನ ಹಗೆಯಡ್ಡಣ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಮನೋರಥಫಲವೆನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಜೆದನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೭); (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮ ; ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೨ ನೋ). **ಅಡ್ಡಣಿ$_1$**: ತಳಿರ್ಗಾವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ದೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೨೨). **ಅಡ್ಡಣೆ$_1$**: ಥಳಥಳಿಸುವ ಖಡ್ಗವಿಡಿವೆಡಗೈಯೊಳು ತಳೆದಡ್ಡಣೆಗಳ ಭಟರು ಕುಳಿತು ಮುಂಡಿಯ ಹೂಡಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೫). [ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಡಣ (< ಸಂ. ಅಡ್ಡನ). / ತುಳು. ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣೆ; ತೆಲು. ಅಡ್ಡನ]

ಅಡ್ಡಣದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ಗುರಾಣಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೊಲೆ (?): ಎಸೆವ ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದಡ್ಡಣದೊಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೨೨). [ಅಡ್ಡಣ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡಣಾಯತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯತವಡೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರ ಸೈನ್ಯ: ತಲೆಮುಟ್ಟುಲಿದೊರ್ಮೆಯೆ ನೂಂಕುವಡ್ಡಣಾಯತವಡೆಯಂ ಕುಮಾರನಿಸೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೯೯). [ಅಡ್ಡಣಾಯತ (< ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು) + ಪಡೆ$_2$]

ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು, ಅಡ್ಡಣಾಯತ, ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಣ

ವನ್ನು, ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ಹರಿಗೆಕಾರ : ನಿಲ್ಲ ದಾಗಳು ಸಿಂಹರಥನಾ ಬಿಲ್ಲ ಪಡೆ ತಾಗಿದುದು ಬೇಗದಿ ಚೆಲ್ಲಿದೊಡೆ ತನ್ನಡ್ಡ ಣಾಯ್ತರು ಕಾಳಗವ ತೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯–೧೩). **ಅಡ್ಡಣಾಯತ** : 'ಅಡ್ಡಣಾಯತವಡೆ' ಪರಾ. **ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ** : ಬಿಲ್ಪಡೆಯೊಳಡ್ಡ ಣಾಯ್ತರಬ್ಬರದಡ್ಡಣಾಯಿತರೊಡನೆ ತುರಗದಳವಶ್ವಸಂಕುಲದೊಡನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೦). [ಅಡ್ಡಣ + –ಆಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಣಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಣಿಗೆ : ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಚ ಸುವರ್ಣದಡ್ಡಣಿ ಸುಪ್ಪತಿಗೆ ರನ್ನವಿಟ್ಟರ ರತ್ನಗಂಬಳಿ(ಮೋಹತ. ೧೫–೧೭).
[< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅಡಣೀ]

ಅಡ್ಡಣಿ$_3$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ನೂಲಿನೆಳೆ; ಅಡ್ಡೆಳೆ (÷) : ಆಡ್ಡಣಿಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಣಿ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಕೆ, ಅಡಣಿಗೆ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ವನ್ನು ಇಡುವ ಪೀಠ; ಮಣೆ; ಮುಕ್ಕಾಲುಮಣೆ: "ಪಾತ್ರಧರ ಮಡ್ಡಣಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫); ಪಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯು ಮುಚ್ಚಮುಪ್ಪಡ್ಡಣಿಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ಪಮ್ಪಾರಾ. ೭೮–೧೨) ; ಆರವೆಯೊಳ್ ×× ಲ್ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯುಂ ತಳಿಗೆಯುಂ ಆತನಾ ×××× ಣ್ಣನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫–೧೪ ; 941) ; ಶಾಸ್ತ್ರವೆ ಆಡ್ಡಣಿಗೆಯಾಗಿ ಆಗಮವೆ ಹರಿ ವಾಣವಾಗಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨) ; ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣಿವುಪಕರಣತತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗವಡ್ಡಣಿಗೆ ಪರಿಯಾಣ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೨) ; ನವರತ್ನ ಕೆತ್ತಿ ದಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೆತ್ತಿಸಿ ಹೊಂಬರಿಯಣವಿಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೪–೭) ; ಆಚಲೆ ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಎಳೆದು, ಚಾದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಆದರ ಮೇಲಿಟ್ಟಳು (ಅರಗಿ. ೧೫೮). **ಅಟ್ಟಣಿಕೆ** : ಯುವತಿ ಯೋರ್ವಳು ನೀಲದಟ್ಟಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನವಸ್ವರ್ಣಪಾತ್ರವನಿರಿಸೆ(ಜ್ಞಾನಚ. ೨–೧೨೪). **ಅಡಣಿಗೆ** : ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ ಯಿಾ ನೆಯಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ವೊ× ಆಡಣಿಗೆ ೧ ಮಾರಿ ×× ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೫–೮ ; 1405).
[< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನಿಕಾ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಪೊಸ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಸಮಶರಂ ಸಸಿಯ ನೆರಂಗೊಂಡು ಗಂಡು ಮಿಾಜುತ್ತಾರ್ಪಿಂದಿ ಸುತಿಸುತಿದೆ ಮಸಗಿದಪಂ ಪಸಮುಡಿತಳಿಗಾರ್ವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೨೨). [ಆಡ್ಡಣಿ (< ಅಡ್ಡಣ)+ ಗೆಯ್]

ಅಡ್ಡಣೆ$_1$ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣೆ$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ ; ಏರಿ. 'ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ' ಪರಾ.
[ಆಡ್ಡ$_1$ + ಅಣೆ$_3$]

ಅಡ್ಡಣೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೧೧೭೬). [?]

ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ ; ತೂಬು (?): ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ ಬಳಿಯ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪು. ೧೫೦ ; 1716). [ಆಡ್ಡಣೆ$_2$+ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡತರ, ಅಡತರ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಅಥವಾ ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ : ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕನಕ ಕುಂಡಲವಡ್ಡತರಕ್ಕೆವಂದು ನಿಶ್ಚಲಮೆನಿ ಪಂಘ್ರಿಯೊಂದೆಸೆಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೧) ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಪಿಂಡಾನೆಗಳೊಂದುಗೂಡಿ. . . ವಿಸಟಂಬರಿಯಿಪಡ್ಡತರದೊಳಿಕ್ಕುವ ಘಟ್ಟು ವರಿಯಿಪ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ದೇವರಡ್ಡತರಮುಚಿಯದೆಯುಂ ಕರುಮಾಡ ಮನಿಚಿಯದೆಯುಂ ಸುಖಮಿರ್ಪುದಾಮೆ ಸಾಲ್ವೆನೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೨ ವ). **ಅಡತರ** : ೧. ಆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಸೇನೆ ಓಸರಿಸಿತಡ ತರದ ಮುಖದಲಿ ಸೂಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೪೨) ; ಕೃಪಾ ಣದಲಿ ಕಡಿ ನಾಲ್ಕ ತೋಜಿಸುವ ಆಡತರದಲವನಿಪರ ಹಯ ಮುಂಗು ಡಿಯ ಮುಜಿದು ವಿಘಾತಿಯಲಿ ಘಟ್ಟೊಡೆದು ಹಾಯ್ವುತಿ ಭಾಷೆಗಳ ಬಿರು ದಂಕರೇಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೫೭). ೩. ವಕ್ರತೆ (ಉಕ) : ಆತ ಬಹಳ ಆಡತರದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ೪. ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ದುರ್ಗಮ : ಆ ದಾರಿ ಬಹಳ ಆಡತರವಾಗಿ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತರ$_1$]

ಅಡ್ಡತಲೆ, ಅಡ್ಡದಲೆ (ನಾ). ಮಾಟವಿಲ್ಲದ ತಲೆ ; ವಿಕಾರವಾದ ತಲೆ (÷). **ಅಡ್ಡದಲೆ** (÷). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಅಡ್ಡತಳಿ (ನಾ). "ಭಿನ್ನವಂಶಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ(ಅಥವಾ ಸಸ್ಯಗಳ) ಕೂಡಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೆರಕೆಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ" (Hybrid. ಇಂಕಸಿ). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತಳಿ$_2$]

ಅಡ್ಡತಾಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಾಗು, —ಹೊಡೆ. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು ; ತಡೆ (÷). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತಾಕು$_1$]

ಅಡ್ಡತಾಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಸಣ್ಣ ಜಮೀನು (÷). ೨. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆಡ್ಡ$_1$+ ತಾಕು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿನಿಸು (ನಾ). (ಉಕ) ಊಟದ ಕಡೆ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ನಡು ನಡುವೆ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿತಿನಿಸು : ಆವನಿಗೆ ಆಡ್ಡತಿನಿಸೇ ಹೆಚ್ಚು ಸೇರು ತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತಿನಿಸು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗು : ತಿಂಮನ ತಲೆ ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಆಡ್ಡತಿರುಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುಗು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿರುವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ತಿರುಗಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು (÷). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುವು$_1$]

ಅಡ್ಡತಿರುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಮೂಲೆ. ೨. = ಅಡ್ಡ ರಸ್ತೆ (ಉಕ) : ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರನ ಮನೆ ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಆಡ್ಡತಿರುವಿನಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುವು$_2$]

ಅಡ್ಡತೊಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ತಡೆ : ನನಗೆ (ಅಥವಾ ನನ್ನ ಕೆಲ ಸಕ್ಕೆ) ಆಡ್ಡತೊಡರಿದನು (ದಕ. ÷). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತೊಡರು$_1$]

ಅಡ್ಡತೊಡರು$_2$ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಅಡ್ಡಿ ; ವಿಘ್ನ (÷).
[ಆಡ್ಡ$_1$ + ತೊಡರು$_2$]

ಅಡ್ಡತೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಿಂದ ಆಚೆಹೋಗು, —ಹೊರಟು ಹೋಗು (÷). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತೊಲಗು]

ಅಡ್ಡತೊಲೆ, ಅಡ್ಡದೊಲೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ. **ಅಡ್ಡದೊಲೆ** (÷). [ಆಡ್ಡ$_1$ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡತೋಳು 'ಅಡ್ಡದೋಳು' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಂಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (÷).
[ಆಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡಿ]

ಅಡ್ಡದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿನ ನೂಲಿನ ಎಳೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಮರದ ದಂಡ (÷). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (÷). ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲು ಉಪಯೋಗಿ ಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಬೊಂಬು (÷). ೪. ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (÷). ೫. ಎದುರು

ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಡುವಿನಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗಳು (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡದಂಡೆ (ನಾ). ಹಗೇವಿನ ಬಾಯಿಯ ಒಳಅಗಲ (ಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡೆ$_1$?]

ಅಡ್ಡದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದಬ್ಬೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಡ್ಡದಲೆ 'ಅಡ್ಡತಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ: ಪೂರಿಂ ಮೂಡಯಾ(ಯ)ಡ್ಡದಾರಿಯಿಂ ಪಡುವ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬–೩೪ ; 1220) ; ಹಂದಿಯು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗಡೆಗೆ ತಿರುಗಿತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೬) ; ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಯಾವುದೋ ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಕಾಲೆನು. ೧೪೯). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಪಿತೃಕುಲವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ, ಅಡ್ಡದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ, ಧರ್ಮಚ್ಯುತಳಾದ ಮಗಳಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಎರಸೆ. ೮೧) ; ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ ನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ ರಾಜೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಾನು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಾರಿ]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧದುಡ್ಡು ; ಎರಡು ಕಾಸು : ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಬಿತ್ತುವಗಡ್ಡದುಡ್ಡು ಜಜಿವರ್ಗಿಷ್ಟಾರ್ಥದಾನಂಗಳುಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). ೨. ಬಹಳ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ.
[ಅಡ್ಡ$_2$ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ ; ಲಂಚ : ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಗಳಿಸುವ ದುಡ್ಡಿಗಿಂತ ಅಡ್ಡದುಡ್ಡಿನ ಆಸೆಯಿದ್ದವರೆ ಬಹಳ ಜನ (ನಿರಾಭ. ೧೭೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುರುಬು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೂದಲಿನ ಗಂಟು.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ತುರುಬು (< ತುಱುಂಬು$_3$)]

ಅಡ್ಡದೆಱೆ (ನಾ). "ಅಡ್ಡ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸುಂಕ (?): ಕುಪ್ಪುದಲೂರ ಭೊಪರಿಯೂರು ಮುಸ್ಕುನ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿಕ್ರಮುಮಾವುವೆನ್ದಡೆ ಅಡ್ಡದೆಱೆ ಕಾಱುದೆಱೆ ನಾಟಿ$_{ಗ}$ × × × ಣನಲ್ಪ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧–೭ ; 913). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಪರಿಮಿತಿ ಮೀರಿ ಬೆಳೆದಿರುವವನು : ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಾನಲ್ಲಯ್ಯಾ ; ದೊಡ್ಡ ಬಸುಱು ಎನಗಿಲ್ಲಯ್ಯಾ ; ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಮುನ್ನಿಸರಯ್ಯಾ ! (ಬಸವ. ೪೧೨).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ದೊಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡದೊಲೆ 'ಅಡ್ಡತೊಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದೋಳು, ಅಡ್ಡತೋಳು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ತೋಳು (ಕ). **ಅಡ್ಡತೋಳು** : ೨. = ಅಡ್ಡತೊಲೆ : (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೨೬).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಅಡ್ಡದೋಱು, ಅಡದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸು : "ರೇಖೆ ಯೆರಡಡ್ಡದೋಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಡದೋಱಿರಲು, ಯೆರಡಡದೋಱೆ] ಬೇಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ಕ. ೧೦೫–೧೨). **ಅಡದೋಱು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಡ್ಡನಗೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಅರೆನಗು ; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನಗು ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಸಲೆದೊಡ್ಡಿದರು ರಘುಸಗರರವರೊಳಗಡ್ಡನಗೆ ಹೊಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದುಚಿತ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪೩) ; ದೊಡ್ಡಮ್ಮ :– . . . (ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿಯನ್ನಭಿನಯಿಸಿ ಅಡ್ಡನಗೆಯಿಂದ) ಜಾರಯ್ ಮಿಹಿಕಾಕ್ಷಮಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩–೧೦).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಗೆ]

ಅಡ್ಡನಾಮ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಹೆಸರು ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು. (ಕ). ೨. ಸ್ಮಾರ್ತರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಗೆರೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಾಮ. / ಮರಾ. ಅಡನಾಂವ್]

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಾವಿಯ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಸಿರುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ ಹಾಕು = ೧. ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ದಕ. ಕ). ೨. ಸಾಯಿ (ಕರಾ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಾಲಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗಹಾಕುವ ಚೌಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಜಿನ ಅರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ? ಅಡ್ಡಣಿಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಲುವು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದಗಲ ; ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು : ಹಚ್ಚಡವೆಲ್ಲವು ಅಡ್ಡನಿಲುವು ಒಂದೇ ನೇಯಿಗೆಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ ; ಅಡ್ಡ (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಿಲುವು$_1$]

ಅಡ್ಡನುಡಿ, ಅಡನುಡಿ (ನಾ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತು ; ಅಡ್ಡಮಾತು (ಕ). **ಅಡನುಡಿ** : ನುಡಿಯಲೊಡಂ ಮಿಂ ಪೇಟ್ಟಡನುಡಿಯಂ ತನ್ನಿದಿರೊಳಾ ಖಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಘೃತಾಹುತಿಯಂ ಪೊಡೆವ ಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಬಾಲೆ ಕನಲ್ದಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನುಡಿ$_3$]

ಅಡ್ಡನೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿ (ಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + –ಅನೆ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟನೈ]

ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವವರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲು (ಕ) : ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರೆ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೀಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೊತೆಗೂಡಿ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಆ ಸಾಲಿಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಆ ಸಾಲುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಅಡ್ಡಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಒಂದು ಸಾಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಲು : ಸಾಕ್ರಟೀಸನು ಆಥೆನ್ಸಿನ ತಾತ್ವಿಕ ತಾರ್ಕಿಕ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯ ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಡ್ಡಪಂತಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ : ಜಾತಿಯವರಾರೂ ಇವನ ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಊಟ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅಡ್ಡಪಂತಿ. ತನ್ನ ಎಂಜಲೆಲೆ ತಾನೆ ಎತ್ತಿ ಸಾರಿಸಬೇಕು – ತಾನು ಭ್ರಷ್ಟ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸಾರಬೇಕು (ಅನಾಥೆ. ೧೨೮).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂತಿ]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಪಟ್ಟೆ : ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಜಾರಿಸುತ್ತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಆನಂತರ ಪುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆಯ ಮೂಲಕ ಸರಿಸುತ್ತ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). ೨. ಬಾಗಿಲಿನ ಅಥವಾ ಕಿಟಕಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಥವಾ ಕೆಳಭಾಗದ ಪಟ್ಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಟ್ಟೆ$_4$]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆ ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಟ್ಟೆಗೆ]

ಅಡ್ಡಪರ (ನಾ). (?) : ಅಂತು ಒಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದುದು

(ಅನಂಪು. ೨–೩೨ ನ) ; ಸಕಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲೀಲಾವಿಭವಕ್ಕಿದುವೆ ಪರಮ ಸೀಮೆಯೆಂಬಂತಿರೊಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದುದು (ಬಾಥಪು. ೧೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ?]

ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ (ನಾ). (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ದೇವರನ್ನೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರುವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ** : ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಗ್ರಾಮ, ನಗರ, ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ ಸಕಲ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳೊಡನೆ ಮಹೋತ್ಸವಗಳುಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನೆರವೇರಿ (ಗುರುವ. ೧೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ]

ಅಡ್ಡಪಳಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟೆ (ಉಕ) : ಹುಡುಗರು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದೋ ಏನೋ ಜಗಲಿಯ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಸೊಂಟದಷ್ಟು ಎತ್ತರದವರೆಗೆ ಅಡ್ಡಪಳಿ ಹೊಡೆದಿರುವರು (ಕೈಹಿಕಾ. ೧೯).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಳಿ (< ಫಳಿ$_3$)]

ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ 'ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ : ಒಡ್ಡಿತಾಗಳ ಮುಗಿಲಾಕಾಶ ತುಂಬಿ ಮಾಜಕೊಡ್ಡಿದಾನೆಯ ಹಿಂಡಿನಂತೆ ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ ಸುಳಿದುವು ಕಾಲರಾಹುವಿನೊಡ್ಡು ಸಂಚಲಿಸುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೩೪–೪೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಿಡ್ಡ + –ಅಗೆ]

ಅಡ್ಡಪುರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲಿನಿಂದ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವ ಒಂದು ನೃತ್ಯ ವಿಶೇಷ : ಉಗುರ್ವೆಳಗು ಬಿಣ್ಣಿತೆಂದದನುಗುಟ್ಟಂತಿರೆ ತೋಱುವಂತೆ ತಳೆದೆಳೆಗೆಂಪಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಡ್ಡಪುರಿಯಂ ಪುಗುತುಂ ಪುರಿಯಂ ವಿಳಾಸವತಿ ಪೊಜಮುಟ್ಟಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೩೯).
[? ಸಂ. ಅರ್ಧಪುರಾಟಕಾ]

ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನಗನಾಣ್ಯಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?) : ಅಷ್ಟರಲ್ಲೆ ವಸ್ತಗಾರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಬೂವ್ವದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩).
[ಅಡ್ಡ$_0$ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಂತೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ವಿಚಾರಣೆಯಿಂದ ಗದರಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ನಾನಾ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ರೂಢಿಯ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಡ್ಡಿ ; ಅಧಿಕ ಬಡ್ಡಿ (?) : ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಗಿಡ್ಡಬಾಗಿಲು ಹೊಲ್ಲ ಹೆಡ್ಡರೊಡನಾಟ ತರವಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೮) ; ಅಡ್ಡಬಡ್ಡೀ ತೆಗೆದು ಒಡ್ಯಾಣ ಮಾಡ್ಸಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡೋರ ಮಗಳೆಂದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೪). [ಅಡ್ಡ$_1$+ಬಡ್ಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬರು 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ, ಅಡ್ಡಬಲಿಪ (ನಾ). ಅಡ್ಡಬರೆಗಳುಳ್ಳ ಹುಲಿ ; ಪಟ್ಟೆಯ ಹುಲಿ : ಕಳೆದ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪನೋ, ಬೇಂಗಪಲ್ಲಿ'ಯೋ ಒಬ್ಬ ಗೌಡನ ತೋಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಹರಿದುಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೨೨). **ಅಡ್ಡಬಲಿಪ** : ಆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹುಲಿ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ' ಬಿದ್ದು ಸಾಯದೇ ಉಳಿದರೂ ನಿಮ್ಮ ಊರಿಗೆಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ? (ಗಂಗಾವ, ೧೮೧). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಬಲಿಪ್ಪ. P ತುಳು. ಬಲಿಪೆ=ಅರಸು ಹುಲಿ]

ಅಡ್ಡಬಾಯಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಮಾತಾಡು ; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನದ ಮಾತಾಡು : ನೀ ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಬ್ಯಾಡೋ ಭಗತಾ ! ಗುಡಿ ಬಂದಮ್ಯಾಗ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಹಾಡು ಅಲ್ಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬) ; 'ಅವ್ವಾ, ನಾ ಹೋಗಿ ವೈನಿನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು ?' ಎಂದು ನಾನು ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಿದೆ (ವೈನಿ. ೬೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಬಾರು (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ : ಅವರ ಖಾಕೀಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ಎರಡು ಅಡ್ಡಬಾರಿನ ಚಪ್ಪಲಿಗಳು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗರೋ. ೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಾರು$_1$ (< ಬಾರ್$_3$)]

ಅಡ್ಡಬೀಳ್ 'ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೀಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ : ಕೊಡಹಿ ಕುಸುಕಿಱಿದಡ್ಡಬೀಳಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಬಳಿಕೀ, ದಡ್ಡಬೀಳಿಸಿ, ದದಱಿಕೋಪದಿ] ಮಡದಲುಱೆಘಟ್ಟಿಸಿ ಕೃಪಾಣದ ಜಡಿದು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$) + ಇಕು$_0$ (< ಇಕ್ಕು)]

ಅಡ್ಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀೞ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೂದಿ (ನಾ). ೧. ಶೈವರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೂದಿ ; ವಿಭೂತಿ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು : ದೊಡ್ಡಮುದ್ರೆ ಅಡ್ಡಬೂದಿ ನಡೆದುವೆಷ್ಟೊ ಗೊಡ್ಡುತತ್ವ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಕವಿಸೋ. ೪೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೂದಿ]

ಅಡ್ಡಬೆಲಗು (ನಾ). ಎದುರು ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ : ಮುಂದೆ ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೆಲಗು]

ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬೊಟ್ಟು : ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಸುಗೊಂಕಿದ ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟು ತಳ್ತಿಕ್ಕಿದ ಚಂದನಂ (ಅರ್ಜನೇ. ೩–೯೯) ; ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟೆಸೆಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೩೬) ; ಚಂದನದ ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟಪರಂಜಿಸೆಳವೆನಿಡಿದು ಬಂದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದನು ರಾಯನಡಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೩–೧೯).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೊಟ್ಟು$_3$]

ಅಡ್ಡಮರ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಡೆಯಿಡುವ ಮರ (÷).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮರ]

ಅಡ್ಡಮಳೆ (ನಾ). ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ ; ಅಕಾಲವರ್ಷ : ಒಮ್ಮೆ ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಮಳೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಹುತ್ತಗಳೊಳಗಿಂದ ಇರುವೆಗಳು ಮೇಲೆ ಬಂದುವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೪೧). 'ಅಡಸರಿ' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ). / ತಮಿ. ಅಡೈಮೞೈ ; ಮಲ. ಅಡೆಮೞೆ, ಅಡಲ್ಮೞೆ = ನಿರಂತರವಾದ ಮಳೆ, ಎಡೆಬಿಡದ ಮಳೆ]

ಅಡ್ಡಮಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮಾತು. ೨. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ತರುವ ಮಾತು : ನಿಮ್ಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಮಾತು ಹೇಳಬೇಡಿ (ಚಿದೇವ. ೨೪). ೩. ಅಪಶಕುನದ ಮಾತು. 'ಅಡ್ಡನುಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡದಾರಿ ; ಕಾಲುಹಾದಿ. ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ : ಅವನ ಸಹವಾಸ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಡ್ಡಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರು ; ತಡೆಯಾಗಿರು : ಪಡೆಗಡ್ಡಮಿರ್ದ

ಬೆಟ್ಟಟ್ಟಡೆ ಮುಟ್ಟನಿಜುಂಬಮೆಂಬಿವಂ ಸಣ್ಣಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೭) ; ಪರಿಮಳದ ನಾವೆಯಂತಡ್ಡಮಿರ್ದ ನಾಸಿಕಮಂ ದಾಂಟಲಾಱದುಭಯಪಕ್ಷದಿಂ ಸುತ್ತಿಬಪ್ಪಾಸೆಯೊಳು ಬಟ್ಟೆಗೊಡುವುದೆಂದು . . . ಗಂಡಮಂಡಲದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಗಳ (ಬಸರ. ೧೨–೮೨) ; ಮೊಗಕಡ್ಡಮಿರ್ಪ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಕೆಯಂ ತೊಳೆವಂತೆ ತೋರ ಬಾಷ್ಪದ ಪಸಿದಂದಲಂ ಸುರಿಯುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೪೪). [ಅಡ್ಡಂ + ಇರ್]

ಅಡ್ಡಮುಖ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು: ಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಖಕೊಟ್ಟು ಮಾತನಾಡದೆ ಅಡ್ಡಮುಖವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಈ ಡೊಂಕು ನಮ್ಮ ಆಟವಲ್ಲ (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೧೦೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಖ]

ಅಡ್ಡಮುಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು; ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು ; ಓರೆಮುಡಿ : ಅಡ್ಡಮುಡಿಯ ಸೋರುಮುಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ಪೊಡ್ಡಮುಡಿಯ ತೆಕ್ಕೆದುಱುಬ ಒಡ್ಡು ದೋಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಱುಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಬಿಡ್ಡಳಿದೆಯ್ತಂದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೧೭–೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡಮುಸುಕು, ಅಡಮುಸುಕು (ನಾ). (ಮುಖದ ಮೇಲೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಸುಕು : ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕೆ ಅಡ್ಡಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). **ಅಡಮುಸುಕು** : ಅನಿಲಜನು ಇಳೆಯೊಳಡಮುಸುಕಿನಲಿ ಜೀವರ ಹೊಳಹಿನಂತಿರೆ ಬಳಲಿ ಬೆವರುತ ಬಳಿಕ ಬಂದಾ ಮರದ ಬುಡವನು ಹಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೧೭–೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಸುಕು$_3$]

ಅಡ್ಡಮುಸುಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ, ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ : ಮಾಜಂಕ ಜಂಗಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಡೆ, ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮುಸುಡಿಟ್ಟಡೆ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ, ಜಾಣ,ಮೂಗ ಹಲುದೋಱಿ ಕೊಯ್ವ ! (ಬಸವ. ೩೦೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಸುಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು. 'ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮೊಗ]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು : ಸನ್ನೆಯ ಹೊಯ್ದಾಗಳರಸನ ಮೊಗನೋಳ್ಪನನ್ನೆಗವೊಲೆದಿರ್ಪನೆಂದು ಸನ್ನಿಧಿಯವರಿಗೆ ಪೇಳ್ದಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕಿ ಗನ್ನದೊಳಿರ್ದನಾ ಮದನ (ಭರಚ. ೫೧–೫೫). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು : ನೋಡಲಾಗದಲ ಪಾತಕರನೆನುತಡ್ಡಮೊಗವಿಟ್ಟಾ ತೆಱದೊಳೇಕಾಂತರಾಮನು ಭೂತಳೇಶನ ಕೈಯಲಾ ಜಯಪತ್ರವಂ ಕೊಡಲು (ಬಸಪು. ೫೨–೪೬). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವೀ (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು : ನೋಡದವನನಡ್ಡಮೊಗವಿತ್ತು ಕದಪಲಿ ನೀಡುತ ಪಸ್ತಾಂಬುಜವ ಕೂಡೆ ಪಾತ್ಸಾಹವು ತನ್ನಾಪ್ತಮಂತ್ರಿಯ ಕರೆದಾಡಿದನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಕವಿ. ೧೭–೩). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಈ$_1$]

ಅಡ್ಡಮೋರೆ 'ಅಡ್ಡಮೋಱೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು. [ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಱೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಮೋರೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು : ದುಗ್ಗಮ್ಮನು ಮುಂದೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ಕಳಸಯ್ಯ ಅಡ್ಡಮೋರೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದ (ಗಂಗಾಳ. ೫೨). [ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಱೆ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಮೋಱೆ, ಅಡ್ಡಮೋರೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ : ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಮಾತಾಡು ಭ್ರಷ್ಟರಂತಡ್ಡಮೋಱೆಯೊಳೇಕೆ ನುಡಿವೆವುತ್ಕೃಷ್ಟಧೀರೆಯೆಂದೆನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೧೪–೪೮). 'ಅಡ್ಡಮುಸುಡು' ಪರಾ. ೨. (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಅಗಲವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ವಿಕಾರವಾಗಿರುವ ಮುಖ: ಅಡ್ಡಮೋಱೆಯ ಗಂಟು ಮೂಗಿನ . . . ಹೆಡ್ಡನಾದ ಕುರೂಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ಪಿಪದಿಂದ (ನಳಚ. ೬–೧೪). **ಅಡ್ಡಮೋರೆ** : ೧. ಗಿಡ್ಡುರೂಪಿನ ಭ್ರಷ್ಟರಂತೆ ಅಡ್ಡಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನುಡಿದೇವು ? (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೧೦೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮೋಱೆ]

ಅಡ್ಡಮೋಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊ: ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ ಕೂಡಡ್ಡಮೋಱೆದೆಗೆವಳು ನೋಡುವಾಗಿಪ್ಪು ಚಿಂತೆಯ ತೋಱಿ ಮೊಗವಡ್ಡಮಾಡಿಕೊಂಡುಱಿ ನಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯–೬೪). [ಅಡ್ಡಮೋಱೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಯಿಸು, ಅಡ್ಡಗಿಸು, ಅಡ್ಡಯ್ಸು, ಅಡ್ಡವಿಸು, ಅಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಬಡವಂಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ಕೂಪದೊಳ್ ಕೆಡೆವಂಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು . . . ಕೈಸಾರ್ದೊಡೆ ಭಾವಿಪಂದವನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭) ; ಕಣ್ಬೊಣರನಡ್ಡಯಿಪ ತೆಱದೆ ಪೊಱಮಡುವ ಕಣ್ಬನಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೧೨ ವ) ; ಕುಂಭಾಂಡನ ಕೊಂಡು ವಂತಿಗರಡ್ಡಯಿಸಿದರು (ಪೋಪತ. ೩೪–೩೭). **ಅಡ್ಡಗಿಸು** : ೧. ಕಾವೇರಿ, ಪಶ್ಚಿಮಿಂತು ಅಡ್ಡಗಿಸಿ ದಾರಿಯಲಿ ಕೆಡೆದಿರಲು, ಅವನ ತಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಒಡನೆ ತಾ ಎರಡಾಗಿ ಎರೆಯನನು ಬಳಸಿ ಮುಂಬರಿಯುವಳು (ನವರಾ. ೪–೭೭). **ಅಡ್ಡಯ್ಸು** : ೧. ನಿಜಮನೋರಥವಿವಕ್ಷೆಯಿನೀಕ್ಷಿಸುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಾರಿಧಿಯ ಜಹ್ನಾ ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲತೆಯನಡ್ಡಯ್ಸುತಿರ್ಪಲಂಘ್ಯಲಜ್ಜಾಮರ್ಯಾದೆಗೆ ನೆರಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೭ ವ). **ಅಡ್ಡವಿಸು**: ೧. ಆ ಮುನಿವರರಾಜ್ಞೆಗಡ್ಡವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸರಲ್ಲಿಯ ಕಾಪಿನ ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರ್(ಪಂಶಾಮಾ. ೭–೧೩೭); ಕರಿರಾವುತ ಪಾಯಕರುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಬಂದಡ್ಡವಿಸುತ್ತೆ ನಿಲ್ಪಸುರನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಪೋರ್ದರಖರ್ವಗರ್ವದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೭೭) ; ಧುರದೊಳುಳಿದಿಂತಿಂದ್ರ ಯಮ ಭಾಸ್ಕರ ವಿರಿಂಚಿಗಳಡ್ಡವಿಸಿದರೆ ಶಿರವನರಿವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂಬೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೮–೩೬). **ಅಡ್ಡೈಸು** : ೧. ಪುದಿದ ಪುಳಕಂಗಳಡ್ಡೈಸದಿರವೆನುತ್ತಂಜಿದಂತೆ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನಪ್ಪದೆ ಕಾಂತೆ ಹೃದಯದಿಂದಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೮೬) ; ರಣದಲಿ ಶೂಲಿಯಡ್ಡೈಸಿದರೆ ಹಿಡಿವೆನು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೮–೯); ಸಾರಧರ್ಮದ ಮುಂದಧರ್ಮವಡ್ಡೈಸುವದೆ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೩೮) ; (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೦ ; ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೪೮ ನೋ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಮರೆಮಾಡು : ಚೀನಾಂಶುಕದ ಸೆಱಗನಡ್ಡೈಸುತುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆಂಪಿಂ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸುತುಮಸತಿಯರ್ ಪೋದರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಗಿಂಚು]

ಅಡ್ಡಯ್ಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಯ್ಸುಹ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವುದು : "ತಿರ್ಯಗರ್ಥ = ಅಡ್ಡಯ್ಸುಪ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಡ್ಡಯ್ಸು + -ಹ (< -ಪ)]

ಅಡ್ಡರಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೇರೊಂದು ರಸ್ತೆ : ಈ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಹೋದರೆ ಬೇಲೂರು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹೋದರೆ ಹಾಸನ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸುಗಳು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ರಸ್ತೆ]

ಅಡ್ಡರಾಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರುಚಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ರುಚಿ; ಸಲ್ಲದ ಅಭಿಲಾಷೆ: "ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವನೋ ಕೆಡಹುವನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗಂಡಸರ ಈ ಅಡ್ಡರುಚಿಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ನನಗೆ ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲ" (ನಿರಾಭ. ೩೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ರುಚಿ]

ಅಡ್ಡಲ್, ಅಡ್ಡಲು (ನಾ). = ಅಡ್ಡ$_1$. ಅಡ್ಡಲು (÷).

ಅಡ್ಡಲಾಗಿ = ೧. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ: ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ನೆಟ್ಟಗೆ ಹೋಗಿ ಆಮೇಲೆ ದೀಪದ ಕಂಬದ ಬಳಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಕೊ. ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲೇ ನಿನಗೆ ಆ ಮನೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎದುರಾಗಿ: ಅವನು ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೂಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಂತನು (ರೂಢಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗು=ಅಡ್ಡಿಯಾಗು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು: ಸಂಗ್ರಾಮಕೆಂದು ನಿನ್ನೊಡೆಯನು ನಡೆದುಬಂದೊಡೆ ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ಮೃಡನಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರಲು ಬಿಡೆ ತೊಡೆವೆನು (ಅಂಜಜ. ೬-೪೫); ಅರಸು ರಾಮರ ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದೆನು ಎಂದು ಮಱುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ದುರುಟು ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೪); ಗಂಡ ಮಾಡುವ ದಾನಕಡ್ಡಲಾಗುವಳಿವಳ್ (ಜೆಬಪು. ೫೬-೩೯).

ಅಡ್ಡಲಾನ್ = ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ ತಳಿಗಳಂ ಮುಱಿದು ಕೊಂಡಗಳೊಳಡ್ಡಲಾತ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಮರರಂ ತಱಿವುತುಂ ಪುರವನೊಳ ಪೊಗುತಿರ್ದರ್ (ಜೆಬಪು. ೪೨-೨೮). [ಅಡ್ಡ$_1$+ -ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಲಾಕು (ನಾ). ೧. ಗಿಡದ ಬುಡದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬೇರಿನಿಂದಾಗಲಿ ಒಡೆದು ಚಿಗುರಿದ ಮೊಳಕೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೩). ೨. ಕೂಳೆಬೆಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡಲಾಕಿಡು, ಅಡ್ಡಲಾಕೊಡೆ = ಕವಲೊಡೆಯುವಂತೆ ಚಿಗುರು; ರೆಂಬೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಲಾಕು]

ಅಡ್ಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನೋಡಲ್ಕಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆರೆ ಕರಾಗ್ರಮನಡ್ಡಲಿಡುತಂ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೨೬-೨೯). [ಅಡ್ಡಲ್ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಲು 'ಅಡ್ಡಲ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಲುವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು; ತಡೆಯೊಡ್ಡು: ಕಾಲನಡ್ಡಲುವೊಡ್ಡಿನಿಲ್ಲುತ ಜೋಲಿ ನಡೆವುತ (ಬಸಪು. ೨೦-೧೩).
[ಅಡ್ಡಲು + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಲೋವೆ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ಚಾವಣಿಯ ಮುಂಭಾಗ, —ತಲೆಕಟ್ಟು; ಪರಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೧).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಲೋವೆ]

ಅಡ್ಡವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರದ ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡಸುಂಕ: ಕಳೆದುಳಿದ ಲೆಕ್ಕಗುತ್ತಿಗೆಗಳ ನಿಲಹದ ನಾಮಿಯಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾ ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೭-೩೦). 'ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಂತಿಕೆ$_1$]

ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡ ರಸ್ತೆ: ಮಾಗುಣ್ಣಿಗೆ ಪೋದ ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಬಡಗಸೆಟ್ಟಿವೊಲಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೩೧; 1062); ಆಯಿರಡುಂ ಪೊಳೆಗೆ ಬರ್ಪಡ್ಡವಟ್ಟೆಯ ಖಾಸಟದ ಮಳವೆ (ಎಇ. XIX, ೧೮೯-೨೩; 1079). ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ: ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೩-೩). ೨. ಒಂದು ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಗೆ ಬರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸುಂಕ: ಸುಂಕದವರು ಗಣಪತಿ ದೇವಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ[ಟ್ಟೆ]ಯಂ ಮಾನ್ಯಂಮ್ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಗಾಣ ೧ ಸುಂಕಾಧಿಕಾರಿ ಮಂಚ್ಯರಸಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕವನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಗವಱೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥದೇವನು ಬಿಟ್ಟ ಕೋಣ ೧೦ (ಕಇಆ. ೪೪, ೬೩-೨೫; 1229). ▷ ತೆಲುಗಿನ "ಅಡ್ಡವಟ್ಟ" (ಸೌಇಇ. X, ೩೧೪-೧೪; 1247); "ಅಡ್ಡವಟ್ಟ ಸುಂಕಮು" (ಸೌಇಇ. X; ೪೨೭-೨೫; 1270) ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡವಡೆ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ: ನಾಲ್ಗಳಿಗೆಯೊಳ್ ರಕ್ಕಸ ಬಲದೊಳಡ್ಡವಡೆ ನಿದ್ದೆಗೊಂಡುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೭-೧೨). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡವಣೆ (ನಾ). ಕಂಬಗಳಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮಣೆ: ಕೇಳೀನಿಳಯದ ಕೆಲದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕನಕಯಷ್ಟಿಗಳ ಮೇಗಣಡ್ಡವಣೆಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಬೆಚ್ಚಿದಂತೆರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಣೆ]

ಅಡ್ಡವರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಂಬರಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾದ ಓಟ: ತೋರಣದೊಳ್ ನುಸುಳ್ವಂತೆ ತಲೆದರ್ಗಿ ಪರಿವ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಡ್ಡವರಿಯೊಳಾಂತು ನಿಂದಿರ್ದೆ ಪರಿವೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಸಿಲ್ಕಿದರಂ ಪಿಡಿವ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹಾದಿ; ಕಾಲುದಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಡ್ಡವರಿ$_3$ (ನಾ). ಮನೋರಂಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗಾಗಿ ಎತ್ತುವ ತೆರಿಗೆ ಅಥವಾ ವಂತಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವರಿ]

ಅಡ್ಡವರಿಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಗುರಾಣಿ, —ಢಾಲು: ಹೆಗಲಡ್ಡವರಿಗೆಯ ನೀಡಿ ಮೈಮಣಿದಾಕಿ ತಿವಿದಾಡಿದರು ಸಬಳಿಗರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೬); ಮೇಲೆ ಬೀಳ್ವ ಕಠೋರಶಸ್ತ್ರವ್ರಜವ ನೂಕಿದನಡ್ಡವರಿಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೫). 'ಅಡ್ಡವಲಗೆ' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡವಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಅಥವಾ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಲಗೆ: ನಾದಬಿಂದುಗಳಡ್ಡವಲಗೆಗಳಾದಿ ಶಕ್ತಿಯೆ ತಿಗುರಿ ಮೂಜಕ್ಕಾದಿಯಾದವು (ಬಸಪು. ೨೧-೨೭). ೨. = ಅಡ್ಡವರಿಗೆ: ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವರಾಹನ ತಲೆ ನೂಕುವಡ್ಡವಲಗೆ ಕವಣೆಗಳು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೬-೨೦).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಲಗೆ]

ಅಡ್ಡವಳಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯ ತಳಿ; ಮಿಶ್ರರಕ್ತದಿಂದಾದ ತಳಿ,—ವಂಶ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಳಿ$_2$ (< ಬೞಿ$_3$)]

ಅಡ್ಡವಾತಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಯುವುದು, —ಹೋಗುವುದು (?): ಸಡ್ಡೆಮಾಡದೆ ರಕ್ಕಸನ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ ವಿಡ್ಯೂರವನು ಹಾಱಿಹೊಯ್ದು ಅಡ್ಡವಾತಿಯಲಿ [ಪಾಠಾಂ ವಾರಿಯಲಿ, ವಾರಿನಲಿ] ಸ್ಯಂದನ ಸೂತ ವಾಜಿಯ ಒಡ್ಡವಣೆಯ ಖಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೫೪); ಖಾತಿಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡವಾಕಿನ] ಕೋಲ್ಗಳುಬ್ಬಟೆಗೆ ಭೀತಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟ ಸಾರ್ದರು ರಣರಂಗ ನೀತಿಬಾಹಿರರಾದೆವೆನುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೪).
[← ತೆಲು. ಅಡ್ಡವಾತಿಯಮ್ಮು = ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಾಣ]

ಅಡ್ಡವಾಯ್, ಅಡವಾಯ್, ಅಡಹಾಯ್, ಅಡಹಾಯಿ, ಅಡ್ಡಹಾಯ್, ಅಡ್ಡಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತಡೆ: ಆದಾವವನಡ್ಡವಾಯ್ದನೆಲೆಲೇ ಎನುತೆ ಮುನಿದು ಸಿತಗರಗಂಡನುರವಣಿಸುತೆಯ್ತರುತೆ (ಇಹರ. ೪೩); ಎಱಗುವ ತುಂಬಿವಿಂಡಗಿಯೆ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಳ್ಕುಱೆ ಮುಳಿದಡ್ಡವಾಯ್ದ ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಳಿ

ಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೩೧೧). **ಅಡವಾಯ್** : ಭೀತಿಯೊಳೋಡುವ ದೀರ್ಘಬಾಹು ಸೈನ್ಯವನಡವಾಯ್ದು ಸಂಹರಿಸಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫-೪೫); ಪೊಸಕೋಂಟೆಯಂ ಕೊಂಬೆಡೆಯೊಳಡವಾಯ್ದುದಂ ನೆನೆದು (ಚಿಕವಂ. ೫೫-೭). **ಅಡಹಾಯ್** : ಪಿನಾಕಧರನಡಹಾಯ್ದರೆಯು ಬಿಡೆವೆಮ್ಮ ವಾಸಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೬); ಬಹ ದಿವ್ಯಾಯುಧಕೆ ಚಾಚಿದನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನಸುರಾರಾತಿಯಡಹಾಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೦); ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಜಡಿದನು ಬಾಳ ಬಳಿಕ ವಸಿಷ್ಠ ಕಂಡಡಹಾಯ್ವನಾಯುಧಕೆ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೫); ಅಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಜುನವಿ. ೨೩-೩); ಕೌಂತೇಯನಂ ತಱುಬಲಡಹಾಯ್ದು ವೃಷಕೇತು ಬರಲಾತನೊಳ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾದುತಿರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬). **ಅಡಹಾಯಿ** : ಏತಕ್ಕೆ ನೀನಡಹಾಯಿದೆಯೆನುತೆ ಶ್ರೀನಾಥಗೆ ಕೈದುಡುಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಹಾಯ್** : ೧. ತನ್ನನು ನಿಟಿಲಲೋಚನನಡ್ಡಹಾಯ್ದರೆ ಹಿಡಿವೆನೆನುತೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ಜಱಿದಡ್ಡಹಾಯ್ದನು ಗಾಳಿಗುದಿಸಿದ ವೀರನದ್ಭುತ ಸಿಂಹನಾದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೩). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಡೆದಾಡು, —ಸುಳಿ (ಕ). **ಅಡ್ಡಹಾಯು** (ಉಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಅಡ್ಡವಾಸನೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ, ಕೆಟ್ಟ ಬಗೆಯ ವಾಸನೆ : "ಏನೋ ಅಡ್ಡವಾಸನೆ ಬರುತಾ ಇದೆ" (ಮಹಾಲ. ೨೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಾಸನೆ]

ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ವಕೀಲರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಣೆ; ಪಾಟೀಸವಾಲು : ಆವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಪ್ರಮೇಯ ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೭೧). 'ಅಡ್ಡಸವಾಲು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಡ್ಡವಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿ ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿವಿ : "ಅಡ್ಡವಿಱಿವಾನೆ ಪರಿಣತಮೆಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೩೭-೬೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟ, ಅಡವೆಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ : ಆಯೂರಿಂಗೆ ಸೀಮೆಊರಿಂ ಮೂಡಲಡ್ಡವೆಟ್ಟದ ಮೂಡಣ ಮೊನೆಯ ಪುಣುಸೆಯ ಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೨೫; 1075). **ಅಡವೆಟ್ಟ** : ಪೊಲದ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲಡವೆಟ್ಟ (ಎಇ. XIII, ೧೭೨-೪೨; 1055).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಡ್ಡವೇಷ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಸೋಗು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವೇಷ]

ಅಡ್ಡವೇಳೆ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ ; ಅವೇಳೆ : 'ಡಾಕ್ಟರ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು' ಎಂದು ಕೇಳಿ ಅಂಥ ಅಡ್ಡವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಹೋದ (ವೈನಿ. ೧೯೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು, ಅಡವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡು ; ತಡೆಯಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದೊಳ್ಪೊಳಗನಿನಾಂಶುವೆಂದು ಬಗೆದೇಕೆ ಕರಾಬ್ಜಮನಡ್ಡವೊಡ್ಡುವಯ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೮). **ಅಡವೊಡ್ಡು** : ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯನಡವೊಡ್ಡಿ ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಂಬಿಲ ಕಡುಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಿ ಬಿರ್ದವೊಲಿರ್ದುವು . . . ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೮೪).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು, ಅಡವೊಯ್ಲು, ಅಡಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು ; ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ : ಕೂರಲಗಿ ನಾಱಿರಡು ಮೊನೆಯನಿರದಱುಪುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಾದ ಧಾರೆಯನಲ್ಲಿ ಬೀಱುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುತೆಱದಡ್ಡವೊಯ್ಲಂ ಜನಕೆ ತೋಱುತ್ತೆ (ಮೊನೆರ.೧೪೧-೩). **ಅಡವೊಯ್ಲು** : ಖಡುಗದಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮುದ್ದಡಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರಿಱಿದೇಱಿನೊಳು ಬಿಟ್ಟರು ತೈಲಧಾರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೪೨); ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಧಾರೆಯಂ ಮೂಱು ತೆಱದ ನಿವಾರಣೆಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದಡವೊಯ್ಲಂ ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರು ಬಿತ್ತರಿಸಿ (ತ್ರಿಷುವಿ. ೨೩-೧೪ ಪ). **ಅಡಹೊಯ್ಲು** : ಉಪ್ಪರಕೆ ಜಾಱಿದರು ಪಡಿತಳಕೆ ಮೆಯ್ದೆಗೆದರಡಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಬಲುಗಯ್ದುಕಾಱರು . . . ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೫೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಡ್ಡವೊರಗು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ದಿಂಬು : ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾನುಭವವಾದ ಅಡ್ಡವ[ವೊ]ರಗು ಯಿರುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೧೪-೩).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒರಗು$_2$ (< ಒಱಗು$_2$)]

ಅಡ್ಡವೊಱೆ, ಅಡ್ಡಹೊಱೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆ ; ಕಾವಡಿ : "ಕಾಸು ವಿಹಂಗಿಕೆಯುದಡ್ಡವೊಱೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). **ಅಡ್ಡಹೊಱೆ** : "ವಿಹಂಗಿಕೆ ಅಡ್ಡಹೊಱೆ ಕಂಬಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪೊಱೆ]

ಅಡ್ಡಸರ, ಅಡಸಲ$_1$, ಅಡಸಾರ, ಅಡಸಾಲ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆಯ ಗಿಡ. **ಅಡಸಲ$_1$** : ಆಡಸಲವು ವಾಂತಿ, ಕೆಮ್ಮು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಕ್ತಪಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೫-೭೮). **ಅಡಸಾರ**: ಕಾಶೀದಾಶಿವಾಳ ಅಡಸಾರ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೧). **ಅಡಸಾಲ** (ಉಕ).
[?. / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು]

ಅಡ್ಡಸರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ವೈಪಗಿ. ೫-೮೪).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸರ್ಪ ?]

ಅಡ್ಡಸವಾಲು (ನಾ). ಪಾಟೀಸವಾಲು. 'ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸವಾಲು]

ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡತಾಕು$_3$: ೨. ಆ ನಾಗಂಣ್ನನ ಮಗ ನಾರಸಿಂಹದೇವ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆಯೊಂದು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೯೩-೨೨; 1237). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು : ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮೊಲೆಯೂಡಲಡ್ಡಸಾರ್ಚಿದ ಪುಲ್ಲೆಯಿರ್ದಂತೆ ಪರಿಜಯಕ್ಕೆ ಪರಿತಂದು ಕಡೆವಾಯ ಪಾಲಂ ತೊಡೆಯೊಳ್ ತಡಗಾಲ್ವೊಡೆದು (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೯೨ ಪ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾರ್ಚು]

ಅಡ್ಡಸಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಸಾಲು. ೨. ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ಕ). ೩. ನೇರವಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಸಾಲು (ಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾಲು$_3$ (< ಸಾಲ್$_3$)]

ಅಡ್ಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆ : ಕಾಳಿಂದಿಯ ನೊರೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಕೂದಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಿಳಿಯ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಚೀನಾಂಬರದ ಅಡ್ಡಸುತ್ತು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸುತ್ತು$_2$]

ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಸುೞಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. (ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. ೨. (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ಹೀನಸುಳಿ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸುಳಿ$_3$ (< ಸುೞಿ$_3$)]

ಅಡ್ಡಸುೞಿ, ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಸುಳಿದಾಡು, —ಸಂಚರಿಸು : ಅರಲಂಬಿಂ ಗಱಿಸನ್ನೆದೋಱುವನನಂಗಂ ಚಂದವಂ ಕೊಂಕುವಂ ಕರದಿಂ ತೆಂಬೆಲರೆಂಬನಡ್ಡಸುೞಿವಂ ಚೈತ್ರಂ ಪಿಕಾರಾವದಿಂ ಕರೆವಂ ನಲ್ಲನಗಲ್ದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$** : ೧. ನಿಮ್ಮ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅಡ್ಡಸುಳಿಯುವ ಆ ಹುಡುಗ ಯಾರು ? (ರೂಢಿ). ೨. ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ, ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಆದರೂ, ಬರು : ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿಂದ ಅವನು ಈ ಕಡೆ ಅಡ್ಡಸುಳಿದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಸುೞಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಸೆರಗು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಎದೆ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಕಂಕುಳಿನ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆಯುವ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, —ಕೊನೆ. **ಅಡ್ಡಸೆಱಗು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು** (ಉಕ) = ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸೆರಗು$_3$ (< ಸೆಱಂಗು)]

ಅಡ್ಡಸೋಗು (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸೋಗು]

ಅಡ್ಡಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮತಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸು. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿಸು (ಉಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಚ್ಚು$_1$ (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಡ್ಡಹರವು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಡು : ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೀಬು ಅಡ್ಡಹರವಿ, ಹುರಿಗಾತಿಯಿಂದ ಹೆಗ್ಗಟ್ಟಿ ಬಿಗಿದು, ತಾಟು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹರವು$_1$]

ಅಡ್ಡಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು (ಕ). ೨. (ಗುರುವಿನ ಪಾದದ ಮುಂದೆ ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸು ; (ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಕ್ಷಮೆಗಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು (ಕ). ೩. ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು ; ತಡೆಗಟ್ಟು : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಕಳ್ಳ ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಹಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ : ಸಂಜೆಯ ಬಸ್ಸು ಮಂಗಳೆಯನ್ನೂ ದುರ್ಗಿಯನ್ನೂ ಮೈಸೂರು–ಮಂಗಳೂರು ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊತ್ತೇಗಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಡ್ಡಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೧). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ : ನಮ್ಮನ್ನ ಅಡ್ಡಹಾದಿಗೇ ಹಚ್ಚಬೇಕೂಂತ, ಟೊಂಕಾ ಕಟ್ಟೇ ನಿಂತಾರೇನೋ ಎಲ್ಲ ಅಪ್ಪಗೋಳು ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೩).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ). / ತುಳು. ಅಡ್ಡಸಾದಿ]

ಅಡ್ಡಹಾಯ್ ‘ಅಡ್ಡವಾಯ್’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಹೆಸರು (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಲ್ಲದೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು ; ನಿಜವಾದ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಆ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹೆಸರು (ದಕ). ೨. ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ, ಹುಟ್ಟಿದ ಊರು, ಕಸಬು, ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಮನೆತನದವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರು ; ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ; ಉಪನಾಮ (ಉಕ) : ತಿರಿದಿಹರೆ ಕೂಳಕ್ಕು ಕೆರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕು ಕರೆದಿಹರೆ ಅಡ್ಡಹೆಸರಕ್ಕು ನಿಜವಿರಲು ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩) ; ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಅಡ್ಡಹೆಸರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವರೂ ಫ್ರ್ಯಾಂಕ್ಲಿನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರಷ್ಟೆ (ಬೆಂಜನ್. ೯) ; ಲೀಲೆಯು . . . ಅವೆಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರು, ಶಂಕರನ ಹೆಸರು, ಅವನ ಅಡ್ಡಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಆಗಲೇ ಹಾಕಿಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಹೂಬಿಸಿ. ೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸರ್)]

ಅಡ್ಡಹೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸು : ತಾಟು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಮೊದಲು ಚಂದೀಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಲಗುಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಹೇರುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೇರು$_1$ (< ಪೇಱು$_1$)]

ಅಡ್ಡಹೇರು$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರಿಸಿದ ಹೊರೆ (ಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೇರು$_2$ (< ಪೇಱು$_2$)]

ಅಡ್ಡಹೊಗು, ಅಡಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ನಡುವೆ ನುಗ್ಗು : ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೈತರುತುಭಯವೀರರಿಗಡ್ಡಹೊಕ್ಕನು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೪೦–೮೨). **ಅಡಹೊಗು** : ಕೆಡಬಡಿವೆವೆನುತಡಹೊಕ್ಕು ಮೈದುಡುಕಿದರೆ ನಗುತಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದವದಿರಿಗಲ್ಲಮುಪ್ರಭುರಾಯನಿಂತೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು ; ಪಕ್ಕದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು : ಅಡ್ಡಹೊಡೆತದ ನೋವು ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಡೆತ]

ಅಡ್ಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು ; ಅಕಾಲ ; ಅವೇಳೆ : ಏನು, ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರು ಈ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನೆತನಕ ಬರೋಣಾಯಿತು ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೯) ; “ನಮ್ಮವನು ಎದ್ದಿದ್ದಾನು, ಇಂದು ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಲಗಿದ್ದ” (ನಿರಾಭ. ೫೦).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಅಡ್ಡಹೊಯ್ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ : ತಿವುಳ ತೆಲುಗ ರಾವುತರಡ್ಡಹೊಯ್ಗಳ ವಿವರವ ಬಲ್ಲರೆ ನನ್ನ ಬವರದೊಳಗೆ ರಾಮನ ಹೊಯ್ಕೈದೊಡೆ ನನಗವನಿಪ ಮಾಡಿಸಾಜ್ಞೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೭).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಯ್$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಹೊಱೆ ‘ಅಡ್ಡವೊಱೆ’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಳತೆ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತುವಿನ) ಅಗಲದ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಮೋಸದ ಅಳತೆ (ದಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಳತೆ]

ಅಡ್ಡಳಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುಳಿಯುವ ತುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ : ಪಡ್ಡಳಿಯ ಪೊಗಸಿ ಬರುತಿರ್ಪಡ್ಡಳಿಯಂ ಸೋವಿ ತಿಱಿದಳಾ ಪಡ್ಡಳಿಯೊಳ್ ದೊಡ್ಡಲರಂ ಕಾಂತೆ (ದಶಕು. ೬–೭೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಳಿ$_4$ (= ಅಲಿ)]

ಅಡ್ಡಾಕೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ಡೊಡ್ಡಿಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೩೭) [ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ = ಅಡ್ಡಾಕೆ + ಇಲ್ಲದೆ] ; ಮಾಱೊಡ್ಡಿನ ವೈರಿಭಟರನು ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ ಕದನದೊಳು ತೆರಳಿದನಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಾ ರಾಮು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೫–೩೧) ; ದೊಡ್ಡವರೆಂತಾಡಿದಂತೆ ಸಲುವುದದಕಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಱಿಂದ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರ್ದ ಬರಹೇಳಲೊಡನೆ ನಾನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದೆನೆ ಬಂದೆನೆಂದ (ಭರಚ. ೩೯–೧೦೬); ಹೆದ್ದರಿಗಿರಲೀ ಖಡ್ಗ ಸಾಕೆನುತಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದೆಯ್ದಿದನು (ಭರಚ. ೪೬–೩೬) ; ಬಡ್ಡಿಸಿದಿಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಗಡ್ಡಮೀಸೆಯ ನೀವಿಕೊಳುತ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದುಂಬುವ ಕಾರ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವನೆಣಿಸಿದಿರಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಕೆ$_1$ (< ಆಂಕೆ)]

ಅಡ್ಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗು ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಕೈಕೆಯದಕಡ್ಡಾಗಿ ಭರತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಮಿರಲೀ ಕುಮಾರಂ ವನಕೆ ಗಮಿಸಲಿ (ಪರಶು. ೨–೬). ೨. ಅಲ್ಪವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಮಲಗು ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು (ಉಕ): ದಣಿವು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೧) ; ದೊರೆಗಳು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೫).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಅಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುತ್ತಾಡಿಸು : ಆ ಕೋಣೆಯ ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಅಡ್ಡಾಡಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೬೪).
[ಅಡ್ಡಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುಳಿದಾಡು : ಉಭಯ ಸುಭಟರ್ಗಳಾರ್ಭಟಿಸಿ ತೋಳ್ವೊಯ್ದು ಪಟುಭಟವಾಜಿವರ್ಗಮಂ ರಾವ್ತರಡ್ಡಾಡಿದರ್ ತೀಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲವರ್ ಸಿಂಜಿನಿಯನು (ಚಬಪು. ೨೪–೩). ೨. (ವಾಯು

ಸೇವನೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸು: ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡ್ಡಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೫); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ನೀಲಾ, ಗುಣೇಂದ್ರ ಇಬ್ಬರೇ ಅಡ್ಡಾಡಲು ಹೋದರು (ಪ್ರಣಸ. ೨೮).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಡು$_1$. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಾಡು]

ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$, ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$, ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ: ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೩೩). **ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ:** ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಹೊಲಸು ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು (ಕಳ್ಳಿಕಾ. ೪). **ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ:** ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ವಿಷಯಾಂತರವಾದಾಗ ನಾನು ವೃದ್ಧನಾಗಿರುವೆನೆಂಬುದು ನನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತದೆ (ಬೆಂಜಮಿನ್. ೧೯).
ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಬೆಲೆ; ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಬೆಲೆ: ಸಮಯ ನೋಡಿ ಪಟೇಲ, ಗೌಡರೂ ಒಂದಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾ ಬಂದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೩).
[?. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾದುಟ್ಟಿ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಿ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಂ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$, ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$, ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ (ಅ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ: ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟಂತೆ, ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು (ಗುರುಚೆ. ೧೫). **ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ:** ಇವು ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ನಡೆದಾಗ್ಯೂ ತೀವ್ರ ಓಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೪); ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ನನ್ನಿಂದ ತಡೆಯುವವಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣಿಮು.೬೯); ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆಂಟು ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ಪಿನ್ನು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ.೮೩).
ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ (ಕ). [< ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾನು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅವರಿರ್ವರೆಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಂತು ನಿಂದುದು ಬೆಳೆದು ಚಿನಕಡಿದ ಶರಗಿರಿಯದೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯುದ, ಅಡ್ಡಾಯಿದ (ನಾ).=ಅಡ್ಡಾಯುಧ(?): ನರಸಿಂಹೋರ್ವೀಶನಡ್ಡಾಯುದದ [ಪಾಠಾಂ. ನಡ್ಡಾಯ್ದದ] ಹರಿಹರಂ ದಂಡನಾಥಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೩೨; 1235); ಅಡ್ಡಾಯುದದ ಹರಿಯಂಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೩-೭೬; 1269). **ಅಡ್ಡಾಯಿದ:** ಪರಬಲಸಾಧಳನೆನಿಸಿದಡ್ಡಾಯಿದದ ಹರಿಹರ ದಣ್ಣಾಯಕನನ್ನ ಯಾವತಾರವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೨೫; 1235). [?]

ಅಡ್ಡಾಯಿದ 'ಅಡ್ಡಾಯುದ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯಿಲ (ನಾ). ಎದುರಾಳಿ (ಕ); "ಎದುರಾಳಿ, ವಿರೋಧಿ, ಶತ್ರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಟಿಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + -ಆಯಿಲ]

ಅಡ್ಡಾಯು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ಗತಿಪಸರವಡ್ಡಾಯುವಂಕತಿಕೆ ಭಾವನೆ ಚಕಿತವಪರಭಾಗ ಸಿಂಹಾನೀಕ ಚಟಯೆಂಬ ಚತುರ ಠಾಣದ ತರಹರದೊಳು ಹಲಗೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳು ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಯು ?]

ಅಡ್ಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ: ವಣಿಕ್ಖಡ್ಗಯಷ್ಟಿರಿವ = ಪರದನ ಕಯ್ಯಡ್ಡಾಯುಧದಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೯-೬೦); ನಾರಾಯಣನ ಚಕ್ರಮಂ ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬುದು... ಆತನ ಅಡ್ಡಾಯುಧಮಂ ನಂದಕಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು.೬-೨೭ ಟೀಕು); ಅತ್ತಾಂ ಗುಳಿಗೆಳಡ್ಡೈಸಿದೆಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಯುಧದಿಂ ಪಜಿಾಯೆಯುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೩೨ ವ); ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಣಿ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗೆಡ್ಡವಾಗಿರ್ದವಾ ಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯-೨೮); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂಶವಿ. ೬-೨೦). **ಅಡಾಯುಧ:** "ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಃ ಕರವಾಳಃ, ಖಡ್ಗಃ... ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೮); "ಅಕ್ಕಜದಡಾಯುಧಂ ನಂದಕಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬-೨೦); ಪಾಪಿ ಹೂವನೇಜಿಸಲು ಮಸೆದಡಾಯುಧದ ಗಾಯ (ಬಸವ. ೬೫೧); ವಧಾರ್ಥಂ ಮುನಿಯ ಕೆಯ್ಗುಡಾಯುಧಮಿತ್ತಳ್ (ದಶಕು. ೮-೩೭); ಪಾರ್ಥನ ತಜುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆದಡಾಯುಧದಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೧); ದೀಹವೇಣ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯಡಾಯುಧಮಡ್ಡಣಂ ಸೊರ್ಗಿಡ ಗಮೆನಿಪ್ಪವಂ ಪಿಡಿದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೨). **ಅಡಾಯ್ದ:** ತಲೆದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಡಾಯ್ದಮನೊಲವಿಂದಾನುರ್ಚಿ (ದಶಕು. ೯-೬೮); ಉಗಿದಡಾಯ್ದದ ಮೊನೆಯ ತುದಿನಾಲಗೆಗಳಲಿ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲರೆ ಸೊಗಸುವೆವು ನಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪೫). 'ಅರ್ಧಾಯುಧ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_2$? + ಆಯುಧ]

ಅಡ್ಡಾವುಜ, ಅಡಾವುಜ (ನಾ). ಆವುಜ ಎಂಬ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುತ್ತಮಾ ಶಬ್ದರೂಪನೆನಿಪ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನೋಲಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾವುಜ ಪಟ್ಟಾವುಜ ಕಂಡಾವುಜಕಾಜರಿಂ ಮುನ್ನವೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧ ವ). **ಅಡಾವುಜ:** ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಚಾವುಜವಡಾವುಜ ತುಂಬಿಯೊಂದೆಸೆಯೊಳುಲಿಯೆ (ರೇವಣ. ೩-೪೫). [ಅಡ್ಡ? + ಆವುಜ]

ಅಡ್ಡಾಳಿ (ನಾ). ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ (?): ಸಾಲಿಗದೆರೆಯೊಳಗೆ ದೇವರಡ್ಡಾಳಿ ಗೆಂದುಯರಸುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ವೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೭೯-೫೪; 1176; ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೪-೫೪). ☞ "ಕೊಲ್ಹಾಶಾ" ಸಂಪಾದಕರು ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು maid servant ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [?]

ಅಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ತಡೆ; ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ: ಲಲನೆಯರ್ಗಂಗರಾಗಮುದುರ್ವಹಮುಂಶುಕಭಾರವಂಗಸಂಚಲತೆಗೆ ಕಾರಣಂ ಕುಸುಮಮಾಲಿಕೆಯುಂ ಪೊಜಿ ಪುಷ್ಪದಾಮ ಮೇಖಲೆ ನಡೆಗಡ್ಡಿ ಕಣ್ಮಲರ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಣ್ಣಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩); ಮುಂತಣಾಟಕಡ್ಡಿಯಕ್ಕುಮೆನುತೆ ಮನಂದಂದು (ಅದ್ಭುತ. ೧೫-೧); ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಳ ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡ್ಡಿ (ಕಾವ್ಯಸ. ೪೫).
ಅಡ್ಡಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳು = ಆಕ್ಷೇಪಣೆಮಾಡು: ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಜನರು ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅಡ್ಡೀ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೪). ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ = ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ; ತೊಡಕಿಲ್ಲ. ☞ ಇದು ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು = ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ: ಫೌಜಿಗೆ ರಸದು ಬರುವಂಥ ಮಾರ್ಗಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥಾ ಯೋಗ್ಯ ಅಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ನಡತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ ನಡೆದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಅಡ್ಡಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ). ೨. ಆಡಂಬರ (ಸ್ಯಾಂಪರ್).
[?. / ಮರಾ. ಅಡ್ಡಾ = ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ, ಆಢ್ಯತೆ]

ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡಿಗ್ಗೆ, ಅಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಟಿಕ್ಕೆ: ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ

(ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಜಡೆಯಡ್ಡಿಕೆಯ ಜಾಣೆಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ ಮಡದಿ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬-೩೫) ; ಸರಪದಕಗಳು ಸರಿಗೆಯಡ್ಡಿಕೆ ಥರಥರದ ಕಟ್ಟಾಣಿಗಳಿಸೆಯೆ (ಕುಚೇಲೋ.೧೨೭) ; ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ಬುಗಡಿ, ಚಳತುಂಬು, ಅಡ್ಡಿಕೆ, ನಾಗರಮುರಿ, ತೋಳಬಂದಿ, ಡಾಬು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಚಂದತೂ೯. ೧೧೧) ; ನಿನ್ನ ಆ ಹಳೇ ತರಹದ ಅಡ್ಡಿಕೆ ಗಿಡ್ಡಿಕೆ ಹೊರಗೆ ತೆಗೀಬೇಡ ಮಹಾರಾಯತಿ. ಆಮೇಲೆ ಬೀಗರು ನಕ್ಕಾರು (ಹಸ್ನೊಂದ. ೮೭). **ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$** : ಅಡ್ಡಿಗೆಯಂ ಕೊರಳೊಳ್ ಕಟ್ಟ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೭೦-೧೭). **ಅಡ್ಡುಗೆ** : ಪೊಳಪೊಗೆವ ಮಣಿಯಡ್ಡುಗೆಯ ಡಾಬಿನ ಮೇಖಲಾಂಚಿತದ (ಅನಂರಾ. ೧-೩-೩೫).

[? ಸಂ. ಅರ್ಧಿಕಾ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಗೈ ; ಕೊಡ. ಅಡ್ಡಿಗೆ ; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಿಗ]

ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು, —ಹಿಡಿ : ಬಿಸಲು ಹೊಡೆ ತಗಲದ ಹಾಗೆ ಕೊಡೆ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಲಂಚಕೊಡು : ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇನಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕಿ ಅವರಿಂದಲಾ ಕೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + -ಗ$_2$]

ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). (?) ; "ಅಡಗಲ್ಲು" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಆ ಕಲ್ಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಕೋಡಗವ ಕೊಂದೆ ಚಪ್ಪಗಲ್ಲನಪ್ಪಳಿಸಿದೆ ಅಡ್ಡಗಲ್ಲ ನಡ್ಡಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಒಡೆದೆ ನಿಂದ ಕಲ್ಲ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ತಳ್ಳಿದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫-೭೭೮). [?]

ಅಡ್ಡಿತರು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ೧ : ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿತರದೆ ಇದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಬೇಗ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ೧ : ಗಲ್ಲಿಗೆ ಏರಿಸಿದ್ದರೂ ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪೈಮಹ. ೯೪). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು; ವಿಘ್ನವನ್ನು ತರು: ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಧಿಗೆ ನೀನು ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಗಂಡನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯೆಂದು ನೀನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಕ. ೧೭). ೨. ತಡಮಾಡು: ಅಡ್ಡೀ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಬಡ್ಡಿ ಹೆಚ್ಚುವದು ಅಡಿಗೇ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಉಂಡು ತೀರುವದು (ಗಾದೆ. ಕ). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ, ಅಡಿಸಡಿ, ಅಡ್ಡಿಸಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಅಡಚಣೆ; ತಂಟೆ ತಕರಾರು : ಯಿ ಹೆಂಣಿಗೆ ಆದಿ ಆಡಮು ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದಂನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯ ಚೀಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೬-೧೨ ; 1808). **ಅಡಿಸಡಿ** : ಯಿವರ‍್ರು ವಡವೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವರ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಬರಮಾಡಿಕೊಳುವಲ್ಲು ನೀಉ ಆಡಿಸಡಿಗಳ ಮಾಡದಂತೆ ಸಾಬಕ್ಕೂ ದಸ್ತೂರು ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸರರಾಸು ನಡ್ಸಿಕೊಂಡು ಬರ‍್ರುವದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦ ; ೪೩-೨೭ ; 1812). **ಅಡ್ಡಿಸಡಿ** : ಅಡ್ಡಿಸಡಿ ಮಾಡದಂತೆ ಪ್ರಾಕ್ಕು ಕಚೇರಿ ತಾಕಿತಿಯು ಬರದ ಬಂದ್ದ ಮೆರ‍್ರಿಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦ ; ೪೩-೧೮ ; 1812). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಸಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ (?) : ವೀರಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರ ಅರಮನೆಯ ಚಿಂನಭಂಡಾರದ ಅಡ್ಡುಕದ ಸಮಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಖರಾಚಾರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಮಲಪಾಚಾರಿಯರು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೬ ; ಸು. 1380). 'ಅದ್ದಿಕ' ಪರಾ. [?]

ಅಡ್ಡುಗೆ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆ$_1$ (ನಾ). ಬಿದಿರುದಬ್ಬೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೆ, ನೆಲುವುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೋ ಕೊರಳಮೇಲೆಯೋ ಹೊರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಕಂಬಿ; ಕಾವಡಿ : ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದುಲುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣ ಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಜಿಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯೆಂದ (ಭರಚ. ೩೮-೧೨೭) ; ಶಿವಾಜಿಯು . . . ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕುಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೊರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವದನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೫) ; ಅವನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಅಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[~ ಅಡ್ಡ$_1$. / ಮರಾ. ಅಢೀ, ಅಡೀ = ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಇಡುವ ಗಳು]

ಅಡ್ಡೆ$_2$ (ನಾ). ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : "ಸಡ್ಡೆಯಡ್ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). [?]

ಅಡ್ಡೆ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಜನ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ ; ಕಟ್ಟೆ ; ಚಾವಡಿ: ಅಂಗಡಿಯೆಂದರೆ ನಾಲ್ಕೈದು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳೊಡನೆ ಹರಟೆಹೊಡೆಯುವ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಗೃಹದಾ. ೮೮) ; ಪೋಸ್ಟ ಆಫೀಸು ಹರಟೆಯ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ದರ್ಶನ. ೯೪) ; "ಇನ್ನೇನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ನಿಮಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ಅಡ್ಡೆಯಾಯಿತು –ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. . ." (ಪಹಾರ. ೯). ೨. ಅಂಗಡಿ ; ಮಳಿಗೆ : ಈಗ ಸೌದೆ ಅಡ್ಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬಸ್‌ನಿಲ್ದಾಣವಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ.೭೩) ; ಕೊತವಾಲನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ನಡೆದ. ಆ "ಅಡ್ಡೆದಲ್ಲಿ ಹೆಡ್ಡದಾಟ ನಡೆದಿರಬಹುದೆ" ಕಾಜಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೫). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಡ್ಡಾ]

ಅಡ್ಡೆ$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಧಾರಣ ಎತ್ತರದ ಅಡ್ಡಗೋಡೆ : ಪಾಗಾರ ಹಾರುವ ಎತ್ತು ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಗಾದೆ). [~ ? ಅಡ್ಡ$_1$]

ಅಡ್ಡೆದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡೆ$_1$ (ಕ). [ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ದಬ್ಬೆ]

ಅಡ್ಡೆಬಡಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆವೊಜಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರುವ ಹೊರೆ. 'ಅಡ್ಡೆವೊಜಿಯಾಳ್' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ಪೊಜಿ$_2$]

ಅಡ್ಡೆವೊಜಿಯಾಳ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಆಳು : ಮಣಿಮಂಚ ಸುಪ್ಪತಿಗೆ ಮಂಡೆ ಮಲಗುಗಳಡ್ಡೆವೊಜಿಯಾಳ್ಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆತಂದುದೇವೇಳ್ವೆನು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೦).

[ಅಡ್ಡೆವೊಜಿ + ಆಳ್$_2$]

ಅಡ್ಡೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡು (ಕ).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಸಗು]

ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬಂದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡ್ಡೇಟು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಸುಗೆ]

ಅಡ್ಡೆಹೊರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರು (ಕ).

[ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ಹೊರು (< ಪೊಱು)]

ಅಡ್ಡೆಳೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಎಳೆ ; ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಲದ ಕಡೆಯ ಎಳೆ ; "ನೇಯಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡೆಳೆ : ಹೊಕ್ಕು" (Abb. ಇಂಕನಿ). 'ಉದ್ದೆಳೆ' ಪರಾ.

ಅಡ್ಡೆಳೆಯ ಸರ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ : ಭುಜಲತೆಯೆ ಚಂಪಕಾಕುಸುಮದಡ್ಡೆಳೆಯ ಸರದಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೩-೨೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಳೆ$_4$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಅಡ್ಡೇಟು (ನಾ). ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು: ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಡ್ಡೇಟಿಗೊಂದು ಗುಡ್ಡೇಟು ಎಂದು ಸರಿಹೋದರೂ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು (ಘಾಟೀಮು. ೧೩೦); ಅಡ್ಡೇಟಿಗೆ ಒಂದು ಗೊಡ್ಡೇಟು (ಕನ್ನಗಾ. ೪). 'ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಏಟು]

ಅಡ್ಡೇಟುಗಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯದವನು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡೇಟು + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಡ್ಡೇರಿ (ನಾ). (ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಏರಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಏರಿ]

ಅಡ್ಡೈಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ, ಬೀದಿಗೆ ಅಥವಾ ಮನೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಕುಟುಂಬ; "ಹೊಸ ಒಕ್ಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೧); ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು ಬಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡ ಶಾನಭಾಗರಿಗೆ ಅತಿ ಸಂತೋಷವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್ಪ್)]

ಅಡ್ಡೊರಗು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಾಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ತೂಕಡಿಸಲ್ಯಾಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಡ್ಡೊರಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಗು$_1$)]

ಅಡ್ಡೋಟ (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ, ಓರೆಕೋರೆಯಾದ ಓಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಟ]

ಅಡ್ಡೋಡು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಓಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಡು$_1$]

ಅಡ್ನಾಡಿ 'ಅಡನಾಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ನಾಡಿವೇಳೆ (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು; ಅವೇಳೆ: ಇವರ ಈ 'ಅಡ್ನಾಡಿ' ವೇಳೆಯನ್ನು ನಾವು ಹೇಗೆ ನೆನಪಿಡಬೇಕೋ! (ಮುಂಗಾಪು. ೭೨). [ಅಡ್ನಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ನಾಡಿಹೊತ್ತು (ನಾ). = ಅಡ್ನಾಡಿವೇಳೆ: "ಇಂದುಮತೀ, ಅಡ್ನಾಡಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಕಾಲೇಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಬಂದಿ?" (ತೂಳಿಮು. ೨೩). [ಅಡ್ನಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಅಡ್ವೊಕೇಟ್ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಾದಿ; ವಕೀಲ: ನಮ್ಮ ಅಡ್ವೊಕೇಟರು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Advocate]

ಅಡ್ವೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾದ ಬೇಲಿ; ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯ ಬೇಲಿ: ಹಳೆ ಮುಳ್ಳೂರ ಅಡ್ವೊಬ್ಬೆಯಿಂ ಕಾಲ್ವೆಯಿಂ ತೆಂಕಣ ವಳಗೆರೆಯ ಹೊಡಕೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೪೨–೧೨ ; 1521). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಬ್ಬೆ$_1$ (< ಒಟ್ಟೆ)]

ಅಢಾಳೆ (ನಾ). "ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ" (ನಿಘಂಟಿ): ವರ್ಗಚತುರ್ಥಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ – ಘಟಿಯಿಂ . . . ಘೊಂಕಣಿ, ಢೆಂಕಣ, ಅಢಾಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಢಾಳಂ, ಅಥಾಣಂ] (ಶಮುದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ). [? ಪ್ರಾ. / ಮರಾ. ಅಢಾಲ್ = ನಿಶಾನೆ]

ಅಣ್$_1$, **ಅಣ್ಣು** (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು; ಸೋಕು; ಮುಟ್ಟು: ಈಳಿಯ ಸಾಂದುಮಂ ಪಸಿಯ ಕತ್ತುರಿ ತೀವಿದ ಪೊನ್ನ ಸಿರ್ಪುಮಂ ಗಾಳಿಯುಮಣ್ಣ ದಂತಡರೆ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೭). **ಅಣ್ಣು**: ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೊನ್ನು ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಮಣ್ಣು ಹೊನ್ನ ಕಂಡಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು ಹೆಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು ಮಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು (ಗಣಭಾ. ೪೨–೫ ; ವಚಶಾ. I, ೨೪೭–೧೧). [ದೇ.]

ಅಣ್$_2$ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಹಗ್ಗ: ಅಣ್ಣ ಮೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ಣಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನುಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದನುರ್ವರೆ ಬಣ್ಣಿಸಲೆಱೆಯಂಗ ನೃಪತಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೧೩ ; 1100). [ಅಣ್ಣ ಮೊಱೆಗೊಳಿಸು = ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು]. [?. / ತಮಿ. ಅಣ್]

–ಅಣ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಯುಕ್ತವಾದಂಥಾಪ್ಪು ಆಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಣ ಯಿವುಗಳಿಂದ ಮಹದ್ಭಯ ತೋರುವಣ, ವಾದ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿಸದೆ ಬಡಿಯದೆ ಧ್ವನಿಯಾಗುವಣ ನುಡಿಸಿದರೂ ಬಡಿದರೂ ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨). ಹೊಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮಿದುವಾಗಿ ಇರುವಣ . . . ನರಗಳು ಹೊಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಬಹಳವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೭೭–೭೮೧ ಟೀಕೆ). '–ಒಣ' ಪರಾ.

ಅಣಂ, ಆಣಂ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಕೊಂಚವೂ; ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ: "ಏನು ಮೆನಿಸಿಸ್ಪರ್ಧಮನಿರದಾನಿಪರಣಮಾಣಮೆಂದು ನುಡಿವವ್ಯಯದೊಳ್" (ಶಮುದ. ೩೦೩); ಆಗಳುಮಿಂದುಸೂರ್ಯರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಲೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೬); ಆತಂ ಮನಮೊಸೆದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದಱೆ ನಾಗಳಣಮಱೆದಿಲ್ಲ ಪೊೞ್ತಿನ ಪವಣಂ (ಕಾದಂಬು. ೧೦೦); ಪೆಂಡಿರ ಮಾತಂ ಸಲೆ ಕೈಕೊಂಡವರಭಿಮತದೆ ನಡೆವನಪ್ಪೊಡೆ ಗಂಡಂ ಗಂಡನಣಮಾಗಲಱೆಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೫–೨೨); ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೧). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಅಣಂಪಿರಿದೆಂಬ ಮಾತು" (ಕರ್ನಾಸಿ.೨೯); ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯ್ಯೆ ಪವಮಾನತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೂಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನೃಪರೊಳೆಂತು (ಗದಾಯು. ೧–೬೬); ರಥಾಂಗಚಯಂ ವಿಯೋಗ ಭೀ[ಪೇ]ದಮನಣಮೆಯ್ದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೭೯); ಪುರಾಣಕವೀಂದ್ರರಖಿಳಕಾವ್ಯಂಗಳ ಗೂಢಪದಪ್ರಯೋಗಮಂ ನೆರಪಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳನಣಂ ಮನಂಬುಗೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಶಮುದ. ೨.೨೩). **ಆಣಂ**: ೧. ಮೇಲೆ 'ಅಣಂ ೧'ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಶಮುದ. ೩೦೩) ಸೂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ: ಅಣಂ, ಆಣಂ, ಅವಗಂ, ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ, ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ . . . ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಅಣಂಚು, ಅಣಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು; ಹೀನಾಯಗೊಳಿಸು (ಕಿ). **ಅಣಚು**$_1$ (ಕಿ). [← ? ತೆಲು. ಅಣಚು]

ಅಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಣಂಬೆ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಣಕ್$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಎಣಿಕೆಗಳುಂಬಮುಂ ಪಿರಿದುಮಾದ ಪದಾತಿ ವರೂಥ ವಾಜಿ ವಾರಣಬಲದಿಂದಮಿರ್ಮಡಿಸೆ ಧಾತ್ರಿಯ ಬಿಣ್ಪಿನಗೆಂದಿನಂದವಲ್ಲಣಕಮಿದೆಂದು ತಿಣಿಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೯); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಾಲ್ಕುಂ ಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವಂಗೀ ತೆಱದಿ ನೆಂಬರೇನಾ ಜಾತಿಗಳಿಕ್ಕಿದುದನುಣ್ಣೆವೆಂಬುದಿದಣಕಂ (ಸಮಪ. ೬–೯೨); ಪನ್ನಗಭೂಷಣ ತಲೆದೂಗುತ್ತಿರೆ ಇರಲೊಂದಣಕದ ಜವನಿಕೆ ಮೂಡಲು ಸುರಸಭೆ ಕೌತುಕದಿಂದಂ ನೋಡಲು (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩–೨೩); ಓರೊರ್ವರಂ ಚಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳಾ ವೇಗವಾ ಕೋಪವಾ ಮಚ್ಚರವಾ ಬಲ್ಪಾ ಪೊಡರ್ಪುರ್ವಿಗೆಯಣಕಮುಗುರ್ವದ್ಭುತಂ ದುರ್ನಿವಾರಂ (ಜಗವಿ.೬–೬೪); ಬಲವದ್ಬಲ್ಲಾಳನುಗ್ರಾಹವ ಪಟಹರವಂ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ ವಿದ್ವಿಟ್ಕುಲ ಕಾಂತಾಕರ್ಣಪತ್ರಂ ಕೆಡುವುದಣಕಮಲ್ತೊಂದೆ ಕೇಳ್ ವಿಸ್ಮಯಂ ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕೆಯ್ಯಿಂ ಕಡಗಮುಡಿಗಳಿಂ ನೂಪುರಂ ವಕ್ತ್ರದಿಂ ಸುಯ್ ತಲೆಕಟ್ಟಿಂ ಮಾಲೆವೂವಾಕೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬೀಳ್ವುದುತ್ತಾರಹಾರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬ ; 1198); ತೋರ್ಪೆಂ ನಿನಗೆನ್ನಣಕದ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದದೊಳ್ ಕಾಮಿನಿಯಂ (ದಶಕು. ೬–೧೨೬). [?]

ಅಣಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಚೋದ್ಯ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಲೋಗರೇನಾನುಮೊಂದಣಕದಿನೆಂದೊಡೆ ಮನದೊಳ್ ಸೆಣೆಯುದಿರೊಳ್ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೫೪) ; ಎನಗೆ ಸುಂಕವನಿಕ್ಕಿ ಪೋಗಿಂ ನಿಲ್ಲಿಮಾಂ ಪಂಕಜೋದರನೀಯೆ ಪಡೆದೆನೀ ವನದೊಡೆಯನೆನಲಾ ಪಡೆಯ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ ನಕ್ಕಣಕಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಪುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೭೬ ವ) ; ಸಭೆಯೊಳಭಯಂ ನಿರರ್ಗಳಂ ಗಟಿಪುವಣಕಕ್ಕೆ ಕೆಳರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ) ; ನೀನಾಡುವಂದವನುವಾಗಿರದೆನುತ್ತ ಕೌಶಿಕನಣಕದಿಂದಾಡಲೆಮ್ಮ ಕೂಡಿನಿತಣಕವೇಕೆಂದು ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ನುಡಿದನು (ಹ ಚ ಕಾ. ೨-೨೮) ; ಹುಲುಪರದನಸುತೆ ನಿನಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಬರೆ ಬಲುಹೇಕೆ ಸುರಮಂಜರಿಯ ವೊಲಿಸೆ ನಿನಗೆ ಪಂಥ ಸಲುವುವೆಂದಣಕದಿ ಕೆಳೆಯನೊರ್ವನು ವಚನಿಸಿದ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೬-೨೭) ; ಈ ಅಣಕ ಅವನನ್ನು ಅಸಹ್ಯವಾದ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಈಡು ಮಾಡಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೭) ; ತಂಗಿಯ ಮಾತಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅಣಕವಿತ್ತು (ತೇಮೋಡ. ೯೬). ೨. ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ; ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು ; ಮೂದಲಿಕೆ : "ತೆಗಟ್ಟ್, ಪಟಿ, ಚುನ್ನಂ, ಕೊಜಚಾಟಂ, ಏಳಿದಂ, ಅಣಕಂ – ಈ ೬ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೫೬) ; "ತೊಜಬೆಂ[ಕೊಜಚೆಂ]ದಣಕಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮) ; "ಕೊಜಚಾಡಿದುದೆನಲಣಕಮುಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ೨೨) ; "ಅಣಕಮೇಳಿಸುಂ ಕೊಜಚಾಟಂ ಬಲಿದು ತೆಗಟಿನ್ನಲದು . . . ನಿಂದಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೨) ; ಅರಸನನರಸಿಯನೂರಂ ಪರಿಜನಮುಂ ನಾಡನಡವಿಯುಂ ಬೆಟ್ಟೊಳಗಾಗಿರೆ ಮುನಿ ತೇಜೋವೃದ್ಧಿಯಿನುರಿಪಿದನಣಕಕ್ಕೆ ಸವಣನುಂ ಸೈರಿಪನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩) ; "ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ" (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩ ; ಕೋಶ) ; ತ್ರಿಣಯನನಂ ಹರನಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ಸಥಿಪಥ ರತೀಶನಿಸುವನೆ ಹೋ ಬೇಡಣಕದ ಮಾತು (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೦) ; ಪರಶೌರ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಮುಂ ಮಾಟ್ಪಣಕದ ನುಡಿಗಳ್ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ . . . ದೈತೇಯಾಂತಕಂ . . . ಮಹೋಗ್ರಾಂತಕಾಕಾರನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೨೮) ; ದೋಷಮುಂ ಗುಣಹೀನಂ ಕೃತಿಬಂಧದೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರ್ಪಂ ಗುಣಗ್ರಾಹಿಯಲ್ಲಣಕಕ್ಕಗ್ರಣಿಯಾದಂ (ವಿಮದ. ೧-೬೧). ೩. ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ ; ವಿನೋದ : ಘೋರನೊರ್ವಂ ಬಿಸಿಲಡಸಿ ಬಂದು ತಾರೆಲೆಲೆ ನಾರಿ ವಾರಿಯನೆನೆಯವಳ್ ಬಜಿಯ ಸಸಿಗಲ್ಲ ತೋರಕರಗವನಣಕದಿಂದೆ ತಂದಿತ್ತು ನೋಡುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೦) ; ಈ ಬಣಗುಗಳ ಕೊಂಬನೆ ಕುಮಾರಕನಣಕವಲ್ಲೆಂದಸುರರಿಪು ತಿರುಹಿದನು ನಿಜರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೨೮) ; ತ್ರಿಣಯನಶರಣನಾದಿಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣೆಯುರದೊಳೈದಿ ಕರೆಯಲ್ಕೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯೆಣೆಸಲೇಂ ಬಂದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೭೨). ೪. ನಟನೆ ; ಸೋಗು ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ : ಅಕಟಕಟ ನೊಂದಳೆತ್ತಿರೆ ಸುಕುಮಾರಿಯನೆನುತು ಮಿನಿತು ಕೊಂಕಿಂ ನುಡಿದಂ ಪ್ರಕಟಿತಚಿತ್ತಂ ಭೂನಾಯಕನವಳಣಕಕ್ಕೆ ಸವಣನುಂ ಸೈರಿಪನೇ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೮) ; ಅಣಕವಿದಲ್ತು ಜೀವೆನವನ ಬಲ್ಪಿನ ಹವಣಂ (ದಶಕು. ೮-೨೮೬) ; ಇನಿತೆಲ್ಲ ತಥ್ಯವೋ ಅಣಕವೋ ಲೇಸಾಗಿ ನೋಡು (ಕೋಗಯ. ೧೭-೮೨). ೫. ಅನುಕರಣ : ಅತಿಲಲಿತನದೀವಾರಿಯುಂ ತನ್ನದೀಜೀವನದೊಳ್ ಕೂರ್ತಘೃಣವೀವೊಂದಣಕಮುವನಿಯೊಳ್ ಮಾಟ್ಪವೋ ಲ್ ತೋರ್ಪುದೆನ್ನೊಳ್ (ದಶಕು. ೮-೧೨೨). ೬. ಕುಚೋದ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಅನುಕರಣ (Parody). 'ಅಣಕವಾಡು$_2$' ಪರಾ. ೭. ಕಟಕಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚುಚ್ಚುಮಾತು (Satire) : ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ನಗೆಯ ಚಿತ್ರ(Cartoon)ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಣಕ (Satire) ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಜಾಣತನದ ಟೀಕೆ(Criticism)ಯಂತೆ ಅವುಗಳ ಕೆಲಸ (ತಿಡುಗು. ಪೀ. ೪). ೮. ಅನುಚಿತ (?) : ಅಬಿಲಿಸಿ ಕುಮುದಿನಿಯುನಿಳಾವಳಯಕ್ಕತಿತಾಪಮಿತ್ತೆನಿದು ತಕ್ಕರ ಸಂಗಳಿಗಣಕಮೆಂದು ಕಡಲೊಳ್ ಬಿಬಿಲೆಂದನುಗೆಯ್ದನರ್ಕನಸ್ತಾಚಲದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಣಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವುದು ; ಅಡಕವಾಗಿರುವುದು : ಎಣಿಕೆಯ ಪದಿನಜುಸಾಸಿರ ಗಣಿಕೆಯರೊಳ್ ನೆರೆವ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ ತ್ರಿಣಯನನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪಣಕದ ಮೂರ್ತಿಯನೆ ವೈಷ್ಣವಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ (ಸಮಪ. ೮-೧೪೬) ; ಅಣಕವಾದ ಹತ್ತಿ ಪಿಂಡಿ (ಕ) ; ಅಣಕವಾದ ಕೆರೆ ಅನೇಕ ನೀರು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಗಾದೆ. ಕ). ೨. ವಿಧೇಯತೆ ; ನಮ್ರತೆ : ಹುಡುಗ ಬಹು ಅಣಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಣಕು]

ಅಣಕ$_4$ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು : ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶದಂ . . . ಪಾಪಂ, ರೇಪಸಂ— ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨) ; "ಪಾಪಿ ಖೇಟಂ ಕಾಂಡನಪಕೃಷ್ಟನಪಶದಂ ರೇಫಸಂಚಳ(ನ)ನರ್ವಾಣನಣಕಮುಪದ್ಯನಾಪೀಡಯವಮುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪). [ಸಂ.]

ಅಣಕಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ : ಬತ್ತಲೆ ಪೂಜ್ಯಮಲ್ಲದೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಪ್ಪ ದಿನೇಶಬಿಂಬಮುಂ ಬತ್ತಲೆಯಿರ್ಪ ಮಕ್ಕಳುಗಳಂ ರತಿಯಿಂ ನೆರೆವಲ್ಲಿ ರಾಗದಿಂ ಬತ್ತಲೆಯಿರ್ಪ ಪೆಂಡತಿಯನೋವಣಕಂ ನೆಱೆ ಕಂಡು ಮಾನಿಸರ್ ಸತ್ತವರಾರೊ ಭಾವಿಪೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಾವುದೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೬) ; ನೆಱೆಯಲ್ ಮಹಾಪುರಾಣಮನಱೆವಳವಡೆ ಪೇಟ್ದ ವದನಮಿರೆ ತಮಗೊಲ್ದಾನೆಜಗೆ ಗುಣಭದ್ರದೇವರ ಮಿಜುಪಂಘ್ರಿಗಳಿತ್ತುವೆನಗೆ ಕವಿತೆಯನಣಕಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೮). [< ಅಣಕ$_1$]

ಅಣಕಚಣಕ 'ಅಣಕಸಣಕ' ನೋ.

ಅಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡು ; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು : ಚಪಳರ್ ಜಿನತಪಸ್ವಿಗಳಂ ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಟೆಂತುಟೆಂದು ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆದು ನಗೆನಗೆಯೊಳೆ ಪಾಪಮುಂ ಪೊರ್ದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೮). [ಅಣಕಚಣಕ (< ಅಣಕಸಣಕ) + ಕೆಡೆ]

ಅಣಕಚಿತ್ರ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಚಿತ್ರ ; ವ್ಯಂಗ್ಯಚಿತ್ರ : ಅವನ ಅಣಕ ಚಿತ್ರ ಏಕೆ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲೆಮ. ೫೨). [ಅಣಕ$_2$ + ಚಿತ್ರ]

ಅಣಕದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು : ಕಣುಗಿಡಿಯ ಭೇತಾಳಜಟ್ಟಿಗರಣಕ [ಪಾಠಾಂ. ಣುಕು]ದೋಱುವ ಬೊಮ್ಮರಕ್ಕಸ ರಣಪಿಶಾಚಿಗಳಜಿವ ಹೊಗಗುಡದಂಜನಾಸುತನ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೫). [ಅಣಕ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಣಕನುಡಿ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವ ನುಡಿ ; ಅಪಹಾಸ್ಯದ ಮಾತು : ಧನಿಕರ ಮನೆಗೆ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕೆ ಹೋಗಿ ತನು ಬಾಡಿ ತುಟಿಯೊಣಗಿ ಅಣಕನುಡಿ ಕೇಳುವ ಕೃಪಣಮನಕ್ಕೆಂತಹುದು ನಿನ್ನಯ ಭಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೧). [ಅಣಕ$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಣಕವಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡು : ಮದಮತಿಗೋತು ವೃಷಭನನಣಕವಾಡುತ ಮಾತನಾಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೭) ; ರಣದೊಳು ಜಯವಧೂಟಿಯ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಯ ಜೊಣಗನ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರಲು ಅಣಕವಾಡುವರಪ್ಸರಗಣಿಕೆಯರು (ಮೋಹತ. ೩೯-೪) ; ಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ಶುದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಅಣಕವಾಡುವ ಮಹಾಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೫-೩೭) ; ಚಿದಂಬರರು – ನಿನಗೆ ಯಾರಿಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ನೂರು ಸಾರೆ ಅಣಕವಾಡಿದ್ದುಂಟು (ಚಿದಂಬ. ೧೩). [ಅಣಕ$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಅಣಕವಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಭಾವನೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವೆಂಬಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ಪದ್ಯಕೃತಿ : ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ನಗೆ-ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಣಕವಾಡು (Parody) ಇವೆ. ಅಣಕವಾಡು ಅಂಗ್ಲ

ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದುದು (ನಿರಾಘ. ೧೧) ; 'ಅಣಕವಾಡು'ಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ತುಟವಿಾ. ೧೩೯).
[ಅಣಕ್ಕ$_2$ + ಪಾಡು$_2$]

ಅಣಕವಾತು (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯದ ಮಾತು ; ಕಟಕಿಯ ಮಾತು : ಅಕ್ಕಕ್ಕನಿಂತಪ್ಪ ಪಾಪಭೀತರ್ ಸಮರ್ಥರ್ ಸತ್ತರೀ ಧರೆಯೊಳೊಳರೆ ನೀವಳಿಪುವವರೇ . . . ಎಂದಣಕವಾತಿನಿಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವನಿತಜಲ್ಲಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೨೦). [ಅಣಕ್ಕ$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಣಕಸಣಕ, ಅಣಕಜಣಕ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಎಲವೊ ನೀನಾ ಸತಿಯು ಕಂಡಾ ಕಲಹ ಮುಂಚಿತ ಕಂಡೆನಲ್ಲದೆ ಗಲಭೆ ಕಾಜರು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರಣಕಸಣಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೨೯) ; ಅಣಕ ಸಣಕದ ಬಳಕೆ ಗಡ ತನ್ನೊಡನೆನುತ ಹಲುಗಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೧೩) ; ಪರಿಹಾಸಮುಜ್ಞಾನ ಕೃತ್ರಿಮಾಡಂಬರಂ ಪರಿಪರಿಯಲಣಕ ಸಣಕಂಗಳಿಂದಾದಡಂ ಸ್ಮರಣೆಗೈದಡೆ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆದಪುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೨-೧೯). **ಅಣಕಚಣಕ** : 'ಅಣಕಜಣಕಂಗೆಡೆ' ಪರಾ.
[ಅಣಕ್ಕ$_2$ + ಸಣಕ್ಕ$_0$. / ತುಳು. ಅಣಕಸಣಕ]

ಅಣಕಸೂತ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸೂತ ; ಸೂತನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು : ಸುರರ ಕಾಹಿಂಗರಸನಾಗಿಹ ದುರುಳರಾಕ್ಷಸ ಶಿಕ್ಷೆಗತಿಭೀಕರ ತರದ ಯಮರಾಜನಾಗಿಹನಣಕಸೂತರ್ಗೆ ಅರಿಯದಾಗಿಹ (ಕೋಗಯ. ೯-೧೦೪). [ಅಣಕ್ಕ$_2$ + ಸೂತ]

ಅಣಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಹಾಸ್ಯ ; ವಿನೋದ : "ಐ ಸುಮ್ಮನಿರಿ ಅಂದ್ರೆ !. . . ನಿಮಗೆ ಅಣಕಾಟ" (ಬೆಳುಮ. ೯೧). ೨. ಉಪಹಾಸ ವ್ಯಂಗ್ಯ (Irony): ಕಾಮ ! ಇದು ನಿನ್ನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂತೆ ! ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೆಂಕಿ–ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸಾವಿನ ಹರುಷ ಹುಚ್ಚಿನಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿವ ದಿನವಂತೆ ! ಅಯ್ಯೋ ಅಣಕಾಟವೇ ! (ಬಾಸಿಗ. ೨೬). [ಅಣಕ್ಕ$_2$ + ಆಟ]

ಅಣಕಿ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾತಿ (?) : ಠಕ್ಕಿತೆಯರಥಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟಗಳಣಕಿಗಳು ಶಠದಿಕ್ಕೆಯರು ಬಂಡಿತೆಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨). [ಅಣಕ್ಕ$_2$ + -ಇ$_3$]

ಅಣಕಿಗ$_1$ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಶೂರ (?) : ರಣವನೀಗಳೆ ಕಾಣಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಣೆದು ಹೊದಜಿದ್ದುದು ಸುಧಾದೀಧಿತಿಯ ಕರನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೩); ಕೆಣಕಿದರು ಪಾಂಚಾಲನಾಯಕರಣಕಿಗನ ಕೈಕೊಳ್ಳದುಜಿ ಸಂದಣಿಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೪). [ಅಣಕ್ಕ$_1$? + -ಇಗ]

ಅಣಕಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವವನು : ಪುರದೊಳಗಣಾರುಹತರೆಲ್ಲರಯ್ತಂದು ಕಂಡಣಕಿಗರಿದಾರಾದಿಮಯ್ಯನೇ ಹದುಳವೇ ನೀನೆಮ್ಮ ಬಸದಿಯೊಳಗಿರಲು ತಂದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದೊಡೆಯನೀ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಡಿದವನೊ . . . ಎಂದರು (ಸೋಮುಚ. ೪-೨೧) ; ಅಣಕಿಗರಾಯರ ಗಂಡನಾಜಿಯ ಕಂಡೆಣಿಪ ರಾಯರ ಗಂಡನೆನಿಪ ಮಣಿದೊಡರೆಸೆದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೩೪) ; ಇಣಿಕಿ ನೋಡರದಾರುಮೆನ್ನುವೆಡೆ ಕಾದಿಹನು ಅಣಕಿಗ ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೦). [ಅಣಕ್ಕ$_2$ + -ಇಗ]

ಅಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ಅಣಕಿಸುಗುಮೆ ತನ್ನನಿತುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಣಮೇನೊ ತನ್ನನಿತ್ತುಂ, ಅಣಕಿಸುಮೆ ತನ್ನನಿತ್ತುಂ] ತಣಿಯದೆ ಕಡುನಲ್ಲನೆಜಿದೊಡಂ ಕುಡನೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೨೬) ; ಮಾಡುವುದಂ ಮಾಡೆನುತಂ ಧೀರಂ ಇರೆ ಮಾನಿನಿಯಣಕಕ್ಕಣಕಿಸುತಂ ಹರಭಕ್ತಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದಪೆನೆಸುತಂ (ಉದ್ಭರ. ೧೫೬-೨೩) ; ಅಣಕಿಸುವರೆನ್ನೊಡನೆ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ತೆಗೆಯಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೫೪) ; ಸುರಪನ ಪುರವನಣಕಿಸುತಿರ್ದುದಾ ಸತ್ಯಾವತೀ ನಗರ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೦) ; "ಅಯ್ಯೋ ಬೆಸ್ತರ ಹೆಣ್ಣಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ನೀನು ತೆರೆಹಾಯಬಲ್ಲೆಯಾ ಪೆದ್ದೆ ?" ಅಣಕಿಸಿ ನುಡಿದ ಈರ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೪). ೨. ಕುಚೋದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಕರಣ ಮಾಡು : ಆ ವಿಚಿತ್ರಮಂ ನಿಮ್ಮೊಳು ಕಾಣಲ್ಬಂದುದೆಂದಣಕಿಸುವ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಪ್ರಭಾವತಿ ಕೇಳ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೫ ವ); ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹುಡುಗರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಹುಡುಗರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಣಕ್ಕ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಣಕು (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ (?). [~ ಅಡಕು ?]

ಅಣಕುವೆ (ನಾ). ದೈನ್ಯ ; ನಮ್ರತೆ ; ವಿನಯ (?). 'ಅಣಕ್ಕ$_3$', 'ಅಣಗು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಣಕುವ]

ಅಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಗುಣದಿ ಲೋಕಾದಿಲೋಕಂಗಳಂ ಬೀಜಿ ನಿರ್ಗುಣನಿಲಹು ಸುಪ್ರಭೆಯು ತಾಂ ಮಿಾಜಿ ಮಾಯೆಯೆಂದಣ[ಣ]ಗಿಸುತನಖಿಲ ಪ್ರಪಂಚನೆಲ್ಲವನು ವಶವರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಸುತಲೀಲೆಯಿಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧-೨೨-೧) ; ಪರರಾಯ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಣಗಿಸುವನಿಗೆ ದರ್ಪಣವಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೪-೧೬) ; ರಾಜಒಡೆಯನನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು ಹೇಗೆಂಬ ಚಿಂತೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೫೦). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ತಾವು ವರ್ಣಿಸುವ ವೀರರ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿರಬಹುದು ; ಅವರ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಅಣಗಿಸಿ (ಮರೆಮಾಚಿ) ರಬಹುದು (ಅಕ್ಷರ. ೧೫೯). [ಅಣಗು + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಅಣಗಿಂಚು]

ಅಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು ; ಉಪಶಮನ ಹೊಂದು : ದಿಗ್ದಂತಿ ತಲೆಗೊಡಹೆಯುರಗೇಂದ್ರನ ನಾಲಗೆಗೆ ದ್ರವಮಣಗೆಯುತ್ತರದ ದಿಶೆಗೈದಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗಳಿಂ ಗೋವುಗಳ ಪಿಡಿಯೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೪-೪-೩); ಸಂಸಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅಣಗಿಹೋಗುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೨೭-೬೨) ; ಆ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮರಾಯನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಅಣಗಿದ ಮೇಲೆ (ಕೃವಾವಿ. ೧೨೦) ; ಮನುಜರಳಿವರು ಮನುಜಸಂತಾನ ನಿಂತಿಹುದು ಅಣಗದಾತ್ಮದ ಸತ್ತ್ವ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೨). ೨. ಅಡಗಿಕೊ ; ಅವಿತುಕೊ : ಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರೇಮದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಣಗಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉರಿಯ ಉಲ್ಬಣದಂತೆ ಪ್ರೋಜ್ಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು (ಎಳಕ. ೧೦೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಙ್ಗು ; ತೆಲು. ಅಣಗು]

ಅಣಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಣಗುವಂತೆ ಒತ್ತು ; ತಗ್ಗುವಂತೆ ಅದುಮು : ರಣದೊಳಗೆ ವೇಗ ಫಲ್ಗುಣನ ವರೂಥವ ಅಣಗೊತ್ತಿ ಫಣಿವಾಣ ಕಣೆಯ ಮುರಿದ ಪಾದ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೪೪-೩) ; ಮನಯೆರಗಿದ ವಂಚನೆ ಪ್ರಯೋಜನಂಗಳು ಅಣಗೊತ್ತಿ ಕಾವುತಿಪ್ಪ ಅಣೋರಣಿ ಅಹಾ ವಿಭುವೆ (ವಿಸಾಸು. ೭೨-೧). [ಅಣಗು + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಣಚಿ (ನಾ). ೧. ಸುಮಂಗಲಿ ; ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಣಚಿತನ' ಪರಾ. ೨. (ಮುತ್ತೈದೆಯ ಕೊರಳಿನ) ಮಾಂಗಲ್ಯ ; "ತಾಳಿ (?)" (ಬಸವ. ಕೋಶ): ಲಿಂಗವಂತರಿಸಿದವಂಗೆ ಒಳುನುಡಿಯೇಕೆ ? ಅಯಿದೆ–ಅಣಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೇರವೋಚಿ, ಐರೆಯಣಚಿ] ಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ ? (ಬಸವ. ೬೩೨). [?]

ಅಣಚಿತನ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ; ಮುತ್ತೈದೆತನ : ಅಣಚಿತನವಂ ಕೈಕೊಳ್ ನಿನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯದ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣದ ಪದದೊಳ್ ಸಂದೀ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಸ್ವಜನಂಗಳಂ ತಣಿಸಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೮೧). [ಅಣಚಿ + -ತನ]

ಅಣಚು$_1$ 'ಅಣಂಚು' ನೋ.

ಅಣಚು$_2$ 'ಅಣಸು$_1$' ನೋ.

ಅಣಚು$_3$ 'ಅಣಸು$_2$' ನೋ.

ಅಣದಿಗೆ, ಅಡದಿಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ; ಹೂಜಿ: "ಗಳಂತಿಕೆಯೆಂದು ಅಣದಿಗೆ" (ಶಮುದ. ಸ. ೨೪೯ ಅಡಿಟಿ); "ಅಣ [ಪಾಠಾಂ. ಅಣಿ] ದಿಗೆಯ ಪೆಸರು ವರ್ಧನಿ ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೫೩); "ಕರ್ಕರಿ, ಆಲು, ಗಲನ್ತಿಕೆ = ಅಣದಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೩).

ಅಡದಿಗೆ (ಕಸ್ತೂಕೋ). [?]

ಅಣರು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ನೆರೆವ ವಿಟಸಂತತಿಯ ನಖಭೀಕರದ ಸುರಗಿಯಲಣರುತಶಿವಿಸ್ತರದಿ ಕಾಮನ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ಸತಿಯ ಬಳಸಿ ನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೮–೪೨). 'ಅಣೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣರ್ = ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು]

ಅಣಲ್, ಅಣಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗುಳು; ದವಡೆ: ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವೃಷಸೇನನನಂತಕನಣಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನುಮನಣಲೊಳಡಸಲೆಂದಿರ್ದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೭ ವ); ಖಚರನನುರಗಾಕೃತಿಯಿಂದಮಣಲೊಳಡಸುವ ಪದದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೧); ಪೊಳೆವ ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಪೊಳೆಪೆವೆಳವೆಚ್ ಗಳನಣಲೊಳಡಸಿದಂತಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೦೩); ಅಜವನಣಲೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಅಗಿವುತಿವೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಲ್ಲವು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨–೫೭). **ಅಣಲು₁:** ಪ್ರಳಯಫಣಿಯಣಲ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಕೆಯ್ಯ ನೀಡಿ ದಾಡೆಯಂ ಮುಚ್ ಯಬಡಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೧೧); ಭೈರವನ ಅಣಲೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಸುಳಿ ವಾಡಬಹುದು (ಅಂಜಚ. ೧೪–೬); ಅಣಲೊಳಷ್ಟಾದಶ ಮಹಾಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಗಳಡಗಿದವೆಂಬುದಿದು ಭೂಷಣವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೮೫); ಎಲವೊ ರಕ್ಕಸ ಮಾರಿಯಣಲಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಶಿಶು ಜೀವಿಸುವುದೇ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೬೫); ಲಲಿತಕರ್ಪೂರತಾಂಬೂಲಮಂ ತಮ್ಮಣಲೊಳಳವಡಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧೬–೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣಲ್, ಅಣರಿ = ಬಾಯ ಅಟ್ಟ]

ಅಣಲು 'ಅಣಲ್' ನೋ.

ಅಣಸು₁, ಅಣಚು₁ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಪುಲಿಯೆಂದನಣಸುವಂ ಫಣಿಕುಳಮ × × × ವನೊಪ್ಪೆ ಮಾರಿಡುವಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಟಿಸಿ ಪೋಪೊ ವಿಕ್ರಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೬; 1187); ಕೆಣಕಿಮೊಡೆ ಕಲ್ಪಾಂತಕನ ಹಿಡಿದಣಸಿ ಕೀಳುವೆ ಹಲ್ಲ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩–೭೧). **ಅಣಚು₁:** ಕ್ಷಣದೊಳು ಗಗನಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಅಣಚಿ [ಅಣಚಿ] ಬಲಿಯ ತುಳಿದು ಘನ ಉಂಗುಟದಿಂದ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೦–೫).

[~ ಅಡಸು]

ಅಣಸು₂, ಅಣಚು₂ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಹಿಡಿ; ಬಾಣದ ಹಿಳುಕು: ಖಟ್ವಾಂಗಮೆ ಕೋಲಾಗೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕ್ಕಳಣಸಾಗೆಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫–೧೩; 1000 ?); ಅಲಗಂ ಜೋಳಾವನೀಶಂಗಣಸನಣಿಯರಂ ಲಾಳಭೂಪಂಗೆ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಂ ತೋಱಿ ಮಾಱುತ್ತೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪; ೬೫–೧೬; 1025); ಅಲರಂಬಿಂಗಣಸಂ ಮಣಿಕುಲದಿಂ ಸಮೆದಂಗಜಂ ಪದಂಗೊಳಿಸಿದವೊಲ್ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ಕುಂ ಲಲನೆಯ ಪೆಂಪೆಸೆವ ಬೆರಳ ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಗಳ್ (ದಶಕು. ೬–೬೦); ಬಿಳಿಯ ಚೌರಿಗಳೆಸೆವ ಘಂಟಾವಳಿಗಳಣಸಿನ ಹೊಗರನುಗುಳುವ ಹೊಳೆವ ಧಾರೆಯ ಭಾರಿಶಕ್ತಿಯ ತೂಗಿದನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫೧). ೨. ಒನಕೆಯ ತುದಿ, ದನಕರುಗಳ ಕೋಡು, ಆನೆಯ ದಂತ ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೊಳವೆ, —ಗೊಣಸು: ಈ ಲಾಕುಳದ ಮಧ್ಯಮನಾಂ ಪಿಡಿದಪೆಂ ನೀವಿಬ್ಬರಿರ್ದೆಸೆಯಣಸುಗಳಂ ಬೇಱವೇಱ ಪಿಡಿವುದು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೭–೧೦೮ ವ); ನೆಗಳ ಸೊಂಡಿಲ ಚಿನ್ನದಣಸಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಪ ರತ್ನವಿಮಾನ . . . ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತನು (ಪೋಹತ. ೧೫–೨೦); ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೇವಕಿಯರು ಬೆಳ್ಳಿಯಣಸಿನ ನಾಮದಂಡಿಗೆಯೊಳೆಯ್ದಿದರು (ಭರಚ. ೨೧–೩೬); ಮೂಗುಧಾರ ತುಂಡು ೩ ಕಾಸಿಲ್ ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು ಕೊಂಬಿಗೆ ಬೆಲುಪಟ್ಟೆ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೪೮–೭; 1847). ೩. ಜೋಡಣೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಕೀಲು: ವಿನುಕಣಸುಂ ಪೊದೆಟ್ಟುವಳನೀಳಶಿಲಾಮಯಬದ್ಧ ಭೂಮಿ ಕಂಪಿನ ಕರಮುಪ್ಪಕತ್ತುರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೧೧೬); ಕುಣಿದವಿಬ್ಬರ ಮುಷ್ಟಿಯಿಬ್ಬರ ಹಣೆಯಲೆವೆಯಲಿ ಮೋಱೆಯಲಿ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂಠದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೭). ೪. ಆಯುಧದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಬಳವಬಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ನೈಷ್ಠಿಕರಿಗಲಗಣಸು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೬); ಆಣೆವ ಹರಿಗೆಯನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರನಣಸಿನಲಿ ತಿವಿದಗಿವ ಭಟರೊಡ್ಡಣೆ ಸಘಾಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೫). **ಅಣಚು₂:** ೪. ಉಕ್ಕಿನಣಚಿಂದೆಸುವ ತಿವಿಯಿರೊ ಬೀಸಿ ಪಾಶವನೆಸೆದು ಸದೆಯಿರೊ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪–೩೬). ೫. ಸೌಟು, ಚಮಚ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೂಗು ಹಾಕಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಚೌಕಟ್ಟು (ಕರಾ–ಪ್ರಾದೇ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಣಸು]

ಅಣಸುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಹಿಡಿಯ ಮೇಲೆ ಊರಿಕೊಂಡ ಗಲ್ಲ: ಕೌರವನ ಹೊರೆಗೈತಂದು ನಿಂದನು ಸವಡಿಗೈ ಗದೆಯಣಸುಗಲ್ಲದ ಗಾಢಗರ್ವದಲಿ ಪವನಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೭). [ಅಣಸು₂ + ಗಲ್ಲ]

ಅಣಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಪಣಿದಂಬೊಯ್ದಂ ತೊಟಲ್ದಂ ಪಿರಿಯ ಕಳವುಮಂ ಕಲ್ಲಿಸಿಂದಣ್ಣಿ ಸಾಯಲ್ಕಣಿದಂ ಪೊತ್ತತ್ತು ಸೂಲಂ ಬಲದ ಪೆಗಲೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೩೬). ೨. ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು: ಪೂಜಲನಣಿವ ಭಾವಮನ್, ಕಲ್ಲುಕೊಂಡನಾಳವನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೩೫). [ದೇ.]

ಅಣಿ₂ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಮನೋಹರತೆ; ಅಲಂಕಾರ: "ಇರದಣಿಯನುವೆದ್ದಮೆನೆ ಮನೋಹರಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಕಾವ್ಯನಾಟಕವ ಅಣಿಯಱತುಸಿರುವ ಕವಿಗಳ ವೀಧಿ ಸಂದಣಿಸಿಹುವಾ ಪುರದೊಳಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬–೪೨); ರಣಕಿದಿರಾದ ತುರುಕರ ಕ್ಷಣದೊಳಗಿಱವಾಗ ಬೀಳಗೆಡಹಿ ಶೌರ್ಯದಣಿಯ ಮೆಱವರೇವೇಳ್ದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೯೫). ೨. ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು: ರಣದೊಳಾದುದು ಬೋನವಾರೋಗಣೆಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈವುದನುಚರಗಣಸಹಿತವೆಂದತಿಬಲರು ಕಾಲಂಗೆ ದೂತರನು ಅಣಿಯೊಳಟ್ಟಿದರೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೫); ತನಗೆ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವವನನ್ನು ತನಗೆ ಅಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಆ. ೨೬೭); ಲಾಜಾಹೋಮಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಣಿಯಾಯ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೦). ೩. ಅವಕಾಶ; ಅನುಕೂಲತೆ: ದರ್ಶನವಿಂದಿಗಣಿಯಿಲ್ಲೆನಲು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋದರಾ ದ್ವಿಜರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨–೧೧). ೪. ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳ ಜೋಡಣೆ; "ಕೆಚ್ಚುವ ಹಾಲಿನ ಕೋಲು, ಬಿಜಗರೆ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ ಅಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಆದವ. ೮); ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತದ ಅಣಿಯನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ನಿಜ ಬಣ್ಣವ (ಆದವ. ೧೫೫); ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟಿದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದವ ನಾನೋ ನೀನೋ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೩೨–೧೪೮); ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಲೋಹದಂತಿರಬೇಕು ಅಣಿಯೊಳಗಣ ನೇಣಿನಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪–೭೨).

ಅಣಿಯಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಮೃದಂಗ ಡಿಂಡಿಮ ಡಕ್ಕೆಯ ಬಾರಿಸೆ ಮರುಳ್ಗಳಣಿಯಾಗಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೧೫–೩೯೩); ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿ

ಗಳೆಲ್ಲ ಅಣಿಯಾಗಿರುವದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಇನ್ನೇನು ಆಚಮನ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ರಂಗಶೋ. ೭೦). [< ಆಣಿ$_1$. / ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯ: ಭೂಮಣ್ಡಲದೊಳಾಗೆ ವಿಲ್ದಣ್ಡಮನಣಿಯ ತುರಗಮುನಾಜ್ಞರ ಭಣ್ಡಣಜ್ಗಣದೊಳಗಿತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೬ ; 800); ಇಱಿದಡೆ ಗಣ್ಡಮ್ ಮಱಿಮಕ್ಕಳಣಿಯನಾ ಆನೆಯುಮ್ ಕುದುರೆಯುಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೬೨-೭ ; 900); ಕುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ರಥಂ ರಥದೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ಘಟೆಯಾನೆ ಘಟೆಯಾನೆಯೊಳ್ ತಳ್ತು ತಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೬); ಕರಿಘಟೆ ನೀಳಮೇಘಘಟೆಯಂತೆ ... ರಥಂ ಮಕರಂಗಳಂತಗುರ್ವುಗರಿವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಣಿ ಬೃಹದ್ಬಡಬಾನಳನಂತೆ ತೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ.೮-೯೯); ಎರಡುಂ ಪಡೆಗಳೊಡ್ಡಿ ಕೈಯಂ ಬೀಸಿದಾಗಳ್ ಬಿಲ್ಲು ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ದಟಿಂ ದಟಿದೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾನೆಯಾನೆಯೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಾದಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮-೬೨ ವ). ೨. ಸೈನ್ಯ; ಸೈನ್ಯದ ವ್ಯೂಹ: "ದಟಿಮಣಿ ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಫೌಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಊಣುಕಲ್ಲಕೋಟೆಯೊಳಗಿಬ್ಬಣಿ ಸನ್ನಣಿಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೫ ; 1006); ಪಡಲಿಡೆ ಕಾದಿದುವೆರಡಣಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೯); ಮುಱಿದುದು ಮುಂಗುಡಿಯೊಳಗಡ್ಡಣದಣಿ ಬಿಱಿತೋಡಿತು (ಜಯಕಾ. ೭-೩); ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಗಜ ತುರಗ ಸುಭಟರ ಸಂದಣಿವೆರಸತಿಲೀಲೆಯಿಂದ ಆಣಿಯೊಳೆಸೆದನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೩೫); ಕಾಪಿಡುತ ಮುಗಿಲಣಿಯ ತಾರೆಯಕ್ಷೋಹಿಣಿಯ ಶಾಂತಮಾನಸಳಾಗಿ ನಿಂತೆ ಮುಗುಮುಗುದೆ (ಪಯಣ. ೯೯).

ಅಣಿ ಮುಟ್ಟೆ ಗಂಡ, ಅಣಿ ಮುಟ್ಟೆ ಧುರಂಧರ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತಾಗ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವೀರ. ☞ ಇವು ಬಿರುದುಗಳು: ಆಣಿಮುಳ್ದೆ(ಳ್ದಿ)[ಟ್ಟೆ]ಗಂಡಂ ... ಪೆರ್ಜುಂಕದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚಟ್ಟಮಯ್ಯಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯-೧೫ ; 1053); ನಾಗದೇವನಣಿಮುಟ್ಟೆ ಧುರಂಧರನಾಗದೇವನೆಂಬಿನಮಿಱಿದಿಕ್ಕಿದಂ ಸೆಣಸಿ ಪೊಕ್ಕರನಾಜಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೩). 'ಧಳ ಮುಟ್ಟೆ ಗಂಡ' ಪರಾ. ('ದಟಿ' ದ ಕೆಳಗೆ). ಅಣಿಯೊ[ೇ]ಡೆ ಗಂಡ = ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಂಗಕುಳಕಮಳಮಾರ್ತಂಡನುಂ ಆಣಿಯೊ[ೇ]ಡೆ ಗಂಡನುಂ ರಣರಙ್ಗನೀಱನುಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೩೪ ; 1154); ಆಣಿಯೊ[ೇ]ಡೆ ಗಂಡನುಂ ರಣರಂಗನೀಱನುಂ ಬಿಲ್ಲಂಕಕಾಱನುಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೪-೩೭ ; 1214); (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೬-೪೪ ; 1190 ನೋ). ಪಡೆಯೋಡೆ ಗಂಡ ಹೋ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣಿ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ವಿಶೇಷ. [← ತುಳು. ಅಣಿ]

ಅಣಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ರಥ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಚಕ್ರದ ಕಡಾಣಿ: "ಆಣಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ - ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೪); "ಅಚ್ಚಿನ ಕಡೆಕೀಲಲ್ಲಿ ಆಣಿ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). ೨. ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆ. ೩. ಮೂಲೆ; ಕೋಣ. ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಧೆಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ) ಮನೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆ. ೫. ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅಣಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಮೇಲುಭಾಗದ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗದ ದಾರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_5$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಣಿಕಟ್ಟುಮಾತು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಣಿಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಣಿಕಾರ (ಅ). ಅಣುಮಾತ್ರ; ಸ್ವಲ್ಪ: ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೆಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತಂದೆವು. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳು ಅಣಿಕಾರವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದು (ಚಿತ್ರಾಜೋ. ೪೪). [< ಅಣಿ$_5$?]

ಅಣಿಕಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಲೇಖನಿ: ಪಾಣಿ ಭೂಪತ್ರಮಾಡಿ ಮೇರುಶೈಲ ತಾನಣಿಕಿಯ ಪಿಡಿದು ಸಪ್ತಸಾಗರವೆಂಬೊ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಕಪ್ಪಿನಿಂದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವಧಿಕಳಾಗಿ ಬಲುಪರಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಥೇಟಿಸಿ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆ ಬರಹ ಬರೆದೆ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೮-೧). [?]

ಅಣಿಕೀಲು (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾದ ಬೀಗದ ಒಳಕೀಲು, —ಸ್ಪ್ರಿಂಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_1$? + ಕೀಲು$_2$ (< ಕೀಲ್)]

ಅಣಿಕೂಸು (ನಾ). ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗು; ಮೊದಲನೆಯ ಸಂತಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_0$ + ಕೂಸು]

ಅಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಜೀವಂತೀ - ಸಿಹಿಪಾಲೆ, ಮೆದೆ, ಹೊಂಬಾಳೆ, ಅಣಿಕೆ, ಶ್ರೇಷ್ಮಶಾಕ" (ಓಷಧಿ. ೬೩). [?]

ಅಣಿಕೋಲು (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹೊಕ್ಕಿನ ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಸಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರಿಸುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ದಬ್ಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_5$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಣಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು (?): ಸಜ್ಜೆವಳರ್ ಬಾಣಸಿಗರ್ ಮಜ್ಜನವಳರಣಿಗರಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿರ್ಪುಜ್ಜುಗಕಮರರ ಗಣಮನೆ ಪಜ್ಜತಿಯಿಂದಿರಿಸಿ ಶತಮುಖಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೫೬). ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅಣಿಗನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೧; 940). [ಅಣಿ$_3$ + -ಗ]

ಅಣಿಗಂಟು (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಜಾರಿಸಬಹುದಾದ ನೂಲಿನ ಕುಣಿಕೆಯ ಗಂಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_5$ + ಗಂಟು]

ಅಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ೧. ಅಂದವಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸು: ಬೈಗಿನ ಕಿಱುಮುಗಿಲೊಡ್ಡಂ ಕಂಡುಲ್ಲಸದಿಂ ಪೊಂಗಿ ಇಡಿಕಿಱಿದ ಪೀಲಿಗಳಂ ಬಿದಿರ್ಚಿಯುಮಣಿಗಟ್ಟಿ ಕೇಗಿ ತನ್ನೊಂದಾಡಂಬರದಿಂ ಮಯೂರಂ ತಾಂಡವಕ್ಕಾರಂಭಿಸಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨-೧೮). ೨. (ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು) ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಭೂತವೆಂದರದು ಅಣಿಗಟ್ಟಿ ಬಾರಣೆ ಮುಕ್ಕುವ ಈ ಹೊರಗಿನ ಭೂತವಲ್ಲ (ನಡೆವಾ. I, ೪೬). [← ತುಳು. ಅಣಿಗಟ್ಟು]

ಅಣಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಣಿಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಜಾಣ; ವಿವೇಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಯಜಮಾನ; ಹಿರಿಯ; ಮುಖಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_3$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಣಿಗಿಡು, ಅಣಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಭಂಗವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಸೆಣಸಿ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಳಣಿಗೆಟ್ಟರ್ ಭಾಗವಿಜಯನಗರದ ಶಾಹರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೦-೨೦). **ಅಣಿಗೆಡು**: ರಣವ ಸಾರಿಸಿ ಹೆಣಗಳನೆತ್ತುವೊಡೊಂದು ಕ್ಷಣ ನಿಲಲಂಜಿ ಚೌದೆಸೆಗೆ ಕುಣಪಗಳೀಡಾಡಿ ಬಿರುದ ಬಿಸುಟು ಹಿಂದಕಣಿಗೆಟ್ಟು ಸರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೧೮). [ಅಣಿ$_3$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣಿಗೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರ ಮಗ್ಗದ ಅಚ್ಚು (?)

ಅಣಿಗೆಕಟ್ಟು= ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಎಳೆಗಳ ನಡುವೆ ಅಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಣಿ$_3$]

ಅಣಿಗೆಡು 'ಅಣಿಗಿಡು' ನೋ.

ಅಣಿಗೆಯ್, ಅಣಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಮಾಡು : ಕಲಿಯಾಗಿ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ದೊಣೆಯಂ ಕಣೆಯಿನಣಿಗೆಯ್ದುಂ ಕೈಯ ತೆಳ್ವಾಳಂ ಮಸೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೫-೨) ; ಕೆಲರ್ ಗರವಟಿದ ಸನ್ನೆಯಮನಣಿಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧೧). ಅಣಿಗೈ : ಮೋದಕನೈವೇದ್ಯವನಣಿಗೈಯೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೫). [ಅಣಿ$_3$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ(ದಕ). [ಅಣಿ$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಅಣಿಗೈ 'ಅಣಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಣಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು : ಒಂದು ದಿನ ದೂತಿಯಿವ ಬಹನೆಂದು ಹೇಳಿರಲು ಗಂಧಹೂವುಪಹಾರವಣಿಗೊಳಿಸುತ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೭) ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜಕಾರಣಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿ, ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨); ಚಾರುಸ್ಮಿತೆ ನನ್ನ ಅನುರೋಧದಿಂದ ರತ್ನಾವಳಿಯಾಗಲು ಒಪ್ಪಿದಳು . . . ಆವಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಆ. ೩೯೭). [ಅಣಿ$_3$ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಣಿಚಿಲ್ (ನಾ). ಅಳಿಲು : ಬ್ರಹ್ಮಂ ಲಿಂಗಪ್ರದೇಶದಿಂದಣಿಚಿಲಾ[ಪಾತಾಂ. ಚಿನಾ]ಕೃತಿಯಿಂದೆ ತಳೆದುಮನೇಕ ಕ್ಲೇಶಾಯಾಸದಿಂದೆ ತಾನುಂ ನಾಭೀಪ್ರದೇಶಮನೆಯ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೨೭ ವ). [~ ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಚೆಲ್ವ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ) ಶೋಭಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಶ್ರೀಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅಣಿಚೆಲ್ವನಣುಮಪರಾಕ್ರಮನ್ವೀರ ಮಹಾಮೇರು ಪೊಕ್ಕಿಱಿವೊರದೊಗರಾಜನ್ತನ್ನನಾಳ್ವ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸಸೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೪ ; 780). 'ಇಱಿವ ಬೆಡಂಗ' ಪರಾ. [ಅಣಿ$_3$ + ಚೆಲ್ವ]

ಅಣಿಜಾಣ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರ; ತುಂಬ ಜಾಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_3$ + ಜಾಣ]

ಅಣಿಜಾಣೆ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರೆ; ತುಂಬ ಜಾಣೆ : ಸರೋಜ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಣಿಜಾಣೆ (ರೂಢಿ). [ಅಣಿ$_3$ + ಜಾಣೆ]

ಅಣಿತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಜೋಡಣೆಯ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು (ಕ). [ಅಣಿ$_5$ + ತುಳಿ (< ತುೞಿ)]

ಅಣಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ಸಿದ್ಧತೆ ಕೆಡು ; ಹದಗೆಡು : ಚಪ್ಪರಿಸಲರಿದೀ ನಿಶಾಟನ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಗಣಿದಪ್ಪಿತೆಂದರೆ ಸಾಮವೇ ಹಿತವೆಂದು ನಡೆತಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೨೭). [ಅಣಿ$_3$ + ತಪ್ಪು$_{1}$]

ಅಣಿದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಣಿಕೋಲು. [ಅಣಿ$_5$ + ದಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಣಿದಾರ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_5$ + ದಾರ$_1$]

ಅಣಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ಗುಣಕೆಜಗುವೆನಹುದಣ್ಣನೆಂದೊಮ್ಮೆ ಝುಂಕಣೆಗೆಜಗುವೆನೆ ತಾನೀಗ ಅಣಿದೋಱಿ ನಿಂದು ಬಣ್ಣಕೆ ನಿನ್ನ ಕಳುಹಿ ಪ್ರೇರಣಿಸುತಿದ್ದನು ಭಾಪು ನೋಡ (ಭರಚ. ೪೯-೪೧). [ಅಣಿ$_4$ + ತೋಱು]

ಅಣಿನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸೇರು : ಈ ಜನರೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮಹಾಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದಾದರೂ ಅಣಿನೆರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎನಿಸಿತು ಅಪ್ಪುವಿಗೆ (ಚಿರಸ್ಮ. ೨೩೫). [ಅಣಿ$_4$ + ನೆರೆ$_1$]

ಅಣಿಪಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಗುಟ್ಟು, —ರೀತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ$_3$ + ಪಾಡು$_2$]

ಅಣಿಪು 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿಕೆ 'ಅಣುಮಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಣಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಮನಿ ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿಹದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ . . . ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೬-೨೫ ; 1412) ; ಜವದಿಂದ ಮೃಗನಾಭಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸುವೆನೆಂದು ಯುವತಿಯಣಿಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೩೩) ; ದೇಶಬಾಂಧವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಆವರನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡುವುದೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಹೊಣೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨೩). [ಅಣಿ$_4$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಣಿಮಿಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೆಡು : ಅಱಿಪಿದಡಿದನಾಳಿಯರಿಗೆ ನಾಣಣಿ ಮುಱಿವುದು ಚಿಃ ಬೇಡ ಸುಡಲೆಂದು ಸಱಿವಿಡಿದೆರ್ದೆಯ ಬಳಿಕಲವಳಿದ್ದಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೪-೫೧). [ಅಣಿ$_3$ + ಮುಱಿ$_1$]

ಅಣಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಅಣುತ್ವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ; ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಕಿಱಿಯ ಶರೀರಮಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ವುದು ಅಣಿಮೆಯೆಂಬುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೦-೩) ; ಅಣಿಮೆ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ತೃಣವೆಂದು ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೫೫). [ಸಂ. ಅಣಿಮಾ]

ಅಣಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪದಕೆ ಮೆಂಟಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಅಣಿಮೆಟ್ಟೊದವಿದುಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ಜಿನಭಾ. ೧೭-೨೭). ೨. ಅಂದವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ. [ಅಣಿ$_4$? + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಅಣಿಯಂಕಕಾಱ (ನಾ). ಇಡೀ ಸೇನೆಯನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಏಕಾಂಗವೀರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಣಿಯಂಕಕಾಜ(ಂ) ನಾಹ[ವಾದಿ]ತ್ಯಂ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಶೌಚವೆಡಂಗ . . . ಸುನ್ದವತ್ತಿ ಪನ್ನೆರಡುವನ್ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೯; 992). [ಅಣಿ$_4$ + ಅಂಕ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಅಣಿಯಂಕಧರ (ನಾ). (?) : ತ್ರಿಣಯನ ರೂಪು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಯಂಕಧರನೊಳಗೆ ಅಣಿಯನೆತ್ತುತಿಹನು (ಮಿತ್ರಸ್ತೋ. ೮೦). [ಅಣಿ$_0$ + ಅಂಕ$_2$ + ಧರ]

ಅಣಿಯರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹಿರಿಮೆ : "ಅಣಿಯರಮೆಂದು ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಅಱಿಕೆಯ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳೊಳೆ ಪೂಟ್ದು ತನ್ನಳವಣಿಯರಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ಶರದೆ ಪಾರ್ಥನನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೪) ; ಅಣಿಯರದೊಳೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನಿಳೆಗೆ ಕೂಡುತ್ತೆ (ಬಸರ. ೧-೮೨) ; ಕಣ್ಗಣಿಯರಮಾದಲಂಪುವಡೆದೀಶಸಭಾಂತಮನೈದಿತಳ್ಕಱಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೨೩) ; ಅಣಿಯರದಿನತನುತನುಲತೆಗೆಣೆಸದೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನೆತ್ತುವ ಪೊಸಜಾಟಣಮಾಲೆಯಂತಿರೆಸೆದುದು ಮಣಿಹಾರಂ(ಧರ್ಮನಾ. ೩-೭೫) ; ಅಣಿಯರದೆ ದಾನಧರ್ಮಂಗಳಂ ಸಕಲಜನ ತಣಿವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೬). ೨. ಶೀಘ್ರತೆ ; ಸಡಗರ ; ರಭಸ : ತ್ರಿಣಯನವಿರಹಿತಯಾಗಕ್ಕಣಿಯರದಿಂ ಪೋಗಿ ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ದಕ್ಷಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ನಿಂದಿಸೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಕೇಳದೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೩) ; ಆದಿಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣಿಯರದೊಳೆಯ್ದಿ ಕರೆಯಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೭೨). [ದೇ. ?]

ಅಣಿಯರಂ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ :

ಅಣಿಯರಮೊದವಿದ ಮುಳಿಸಿನೊಳಣಮುಱದವರೆಂದು ರಣದೆ ಜಯಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧) ; ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ದೀ ಧರ್ಮಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ ಪೆಱತು ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII(S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೫೪; 1050); ತವ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರ ಮೇಲಣಿಯರಮೆತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಕಱುತ್ತಿಱಿವನೇಕ ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೫–೧೧೨) ; ತಣಿವಂತಿರೆ ರಸದಿಂ ಬುಧರಣಿಯರಮೆಸಗುವುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೬೦) ; ಮಾಸದ ದುಪ್ಪಟಿಯಂ ತಾನಣಿಯರಮೊಲ್ದಿತ್ತಾ ದೇವಂ ತದ್ಭೂಪತಿಗಿಂತೆಂದಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೭೧). ೨. ಬೇಗನೆ ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ : ದ್ರುಪದನಂ ಗಡ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟ ತಂದಣಿಯರಮೊಪ್ಪಿಸಿಂತಿದನೆ ಬೇಡಿದೆನಾಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೧); ಸಾಮಂತ ಚೂಡಾಮಣಿಯನಣಿಯರಂ ಬಂದು ಕಂಡಂ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೫). [< ಅಣಿಯರ]

ಅಣಿಯರಬಿರುದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು : ಅಣಿಯರಬಿರುದಂ ಚೋಳಂ ಗಣಿಕಾಸನ್ನೋಹದನ್ತೆ ಮುಡಿಯಂ ಪೊತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯; ೬೫–೨೭ ; 1081). [ಅಣಿಯರ + ಬಿರುದು + -ಅ$_7$]

ಅಣಿಯರವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಣಕಾಲ ಚೆಲುವೆಯ ಕಂತುಕಗುಲ್ಫೆಯ ಅಣಿಯರವೆತ್ತ ಹಿಮ್ಮಡದ ಎಣೆತೊಣೆಯಿಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ [ರ]ಮಣಿ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨–೧೧). [ಅಣಿಯರ + ಪೆಱು]

ಅಣಿಲ್, ಅಣಿಲು$_1$, ಅಳಿಲು (ನಾ). ಮೊಲ ಮುಂಗುಸಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸಾಧುಪ್ರಾಣಿ ; ಅಳ್ಳಿಕುಂಚ ; ಇಣಚಿ : ಅಣಿಲ ಪಡಪು ಬಸುರಿಯ ಪಣ್ಣೆಂಬಂತೆ(ಧರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೯); ಪೇರಣಿಲ್ ಮರದಣಿಲೆಂಬಿವಂ ಕೆಡಪಿಯೇಂ ತಿರುಗಿತ್ತೊ ಕಿರಾತಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೨–೧೨೦). **ಅಣಿಲು$_1$** : ಉದಧಿಯನಣಿಲು ತುಡುಕಿತೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಗಧಿರಾಜನಾದೆ ನಾನಿಂದು (ಅಂಜಚ. ೧–೧೦೦). **ಅಳಿಲು** : ಮರೆ ಮೂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯುಳಿಲು ಬೆಕ್ಕಿರಲೆ ಕೊಱವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೯) ; ಆಕಾಶವ ನುಂಗಿತು ಅಳಿಲು (ಪುರಂದ. ೨–೧೯–೩) ; ಬಡವನಳಿಲುಸೇವೆಯೆಂದು ಧನ್ಯನಾದೆನು (ಹೊಂಗಳು. ೮–೧೩); ಅಳಿಲು ಏರಿದರೆ ಅರಳಿಮರ ಅಳ್ಳಾಡೀತೇ (ಗಾದೆ) ; ಅಳಿಲ ಭಕ್ತಿ ಮಳಲ ಸೇವೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಿಲ್, ಅಣಿಲವ್ ; ತುಳು. ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಲು$_1$ 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಲು$_2$ 'ಅಣಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಣಿಲೆ$_1$, ಅಣಿಲು$_2$, ಅಳಲೆ, ಅಳಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ ; ತ್ರಿಫಲ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಹರೀತಕೀವೃಕ್ಷ; ಕರಕ್ಕಾಯಿಮರ: "ಅಭಯಾ – ಅಣಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೪) ; ತೆಙ್ಕಣ ತಲೆಯ ಪುಣುಸೆ ಅಣಿಲೆಯ ಮರಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮–೪೩ ; 878) ; ಬೇವಿಂಗೆ ಕೈಪೆಯೆಂತು ಸಹಜಂ ಅಣಿಲೆಗೆ ತೊಗರೆಂತು ಸಹಜಂ ಸುಂಟಿಗೆ ಕಾರಮೆಂತು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೦) ; ಇದೆಯಣಿಲೆಯೊತ್ತಿನೊಳೆ ಸಿಂಗದುಗುರ್ಗೊನೆ ವಜ್ಜೆಯಿದೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೧೦) **ಅಣಿಲು$_2$**: ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಿಲು ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). **ಅಳಲೆ**: ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಱಿಲಳಲೆ ಮುಳ್ಳುತ್ತಗ ಮತ್ತಿ ಕಜ್ಜುರ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೪). **ಅಳಿಲೆ** : ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಅಳಿಲೆಕಾಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ನೀರು ಹೊಯ್ದು (ಅಂಬಿಚ. ೨೧) ; ಬೇರುಡಿಯೆ ಬೆಳಲತ್ತಿ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೇರಣಿಲೆ, ಬೇರಣಿಲೆ] ಹಿಂತಾಳ ತಾಳ ತಮಾಲ ತಡಸುಗಳ . . . ಭೂರಿ ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೩).

ಅಳಲೆಕಾಯಿಪಂಡಿತ = ಎಲ್ಲ ಕಾಯಿಲೆಗಳಿಗೂ ಅಳಲೆಯ ಕಾಯನ್ನೇ ಕೊಡುವ ವೈದ್ಯ ; ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಭವವಿಲ್ಲದವನು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱ್ಱಾನ ; ತುಳು. ಅಣಿಲೆ]

ಅಣಿಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಕ್ಲೇಶ (?) : ಹಾಸುಗಳಿಲ್ಲದೊಡೆಂತುಗೆ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಪಡುವೆ ದಂ[ದಿಂ]ಬುದೊಱೆವೆಯದೆಂತಭ್ಯಾಸಿಸುವೆಯಣಿಲೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಣೆಲೆಯಂ] ಮ[ಮು]ತ್ತೋಸರಿಸಲ್ಕೆಂತು ತಾಳ್ವೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಂ (ದಶಕು. ೮–೩೦). [?]

ಅಣಿಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಅಣಿಲೆಗಾಲ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಟ್ಟೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೫ ; 915). [ಅಣಿಲೆ$_1$ + ಕಾಲ್$_2$]

ಅಣಿಲೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಣಿಲೆಯರಮಗನೆಲ್ಮಲ್ಲ ಅಣ್ಣಮ್ಮರ್ನಱಿಯ[ಪಾಠಾಂ. ನಳಿಯೆ] ತೊಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೬ ; 900). [ಅಣಿಲೆ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_0$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಅಣಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ ; ಸಾಲಾಗಿ ಹೋಗು : ಐದಿದರು ಮಿಗೆ ಮುಂಗುಡಿಯಲಣಿವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುತ ಮಡದಿಯರು ಮಾಯಾಂಗನೆಯ ದಂಡಿಗೆಯ ಬಳಸಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪–೨೭) ; (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪–೪೯ ; ೨೨–೧೦ ; ೨೩–೩೭ ನೋ). [ಅಣಿ$_5$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಣವಿಣ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿವಿಣಿ, ಅಣಿಮಣಿ, ಅಣಿಮಿಣಿ, ಅಣಿವಿಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು ; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ನಿರೋಧ (?) : ಪಾಱುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣಿಗಾಱದೆ ಮೇಘಾಳಿದೇವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಱಿ ನಿಱಿಸಿದವೊಲತಿಜವಮಾಱದೆ ನಿಂದ ಪೊಲದೂರ್ಜಘನಘನಕತಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೧). **ಅಣಿಮಣಿ** : ೨. ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡುವುದು (?) : ರಣಮುಖೋದ್ಗತ ವೀರ ಕಲಿಗುಣಮಣಿಯು ಮೃತವಿಡಿದಿನ್ನು ನಾಳ್ಪಟ್ಟಣವ ದೂಳಿಸದಿರನು ರಾಮನು ಯಂದು ಯೋಚಿಸುತಾ ಅಣಿಮಣಿಯ ಮಾಡದಲೆ ಮತ್ತಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಪಶುಭಾ. ೧೦–೪) ; ಗುಣಕೆ ಗುಣಮಣಿಯಾದ ಕಲಿ ಫಲ್ಗುಣಗೆಯಣೆಯಾರಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯೆ . . . ಎಣಿಸಬೇಡವನಲ್ಲಿಯುದರೊಳು ಅಣು [ಣಿ]ಮಣಿಯನರಿ ತಾನು ಸೂಚಿಪ ಗುಣಿಯು ಕಡು ಕಾತರಿಸೆನೆಂದಳು (ಜಿನಭಾ. ೨೯–೧೧). **ಅಣಿಮಿಣಿ** : ೨. 'ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತು' ಪರಾ. **ಅಣಿವಿಣ** : ೧. ಮುಸುಱುವ ಪಱಮೆಗಳಣಿವಿಣಮುಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುಸಿ, ಗುಸಿ] ವೊರ್ಗೀಗದೆ ಮಾಣದೆಂದದೇಂ ಬಗೆದಳೊ ತನ್ನೆಸೆವೀಕ್ಷಣಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದೊಸರ್ವಿಂದೂಪಳದ ಪೊಳೆವ ಕಲಶಮನಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೫೮). [?. / ಮರಾ. ಅಣೀಬಾಣೀ]

ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಮಾಡು (?) : ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ದಾ ಧರ್ಮಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ ಪೆಱತು ಗತಿಯಿಲ್ಲಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೩–೩೫ ; 1039). [ಅಣಿವಿಣಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣಿವಿಣಿಹತ್ತು, ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡು ; ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ನೋಡು ; ದೀರ್ಘ ವಿಚಾರ ಮಾಡು : ಯಾಕೆ ಅಣಿವಿಣಿ ಹತ್ತುತೀ, ಇಷ್ಟವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). **ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು** : ೨. ಯಾಕೆ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ನೋಡುತಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತುತೀಯೆ ? (ರೂಢಿ).

[ಅಣಿವಿಣಿ + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$). / ತುಳು. ಅಣಾವುನಿ = ಮೇಲೆ ನೋಡು]

ಅಣಿವಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮ ; ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ (?) : ಮೂಲದ ಬಾಳು ಅಣಿವಿತ್ತಿಯ ಗದೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨ ; ಉಡುಪಿ. ೩೧೮–೧೧; 1293).

[ಪ್ರಾ. ಅಣುವತ್ತಿ (< ಸಂ. ಅನುವೃತ್ತಿ)]

ಅಣಿಹಗ್ಗ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂಗುಕಟ್ಟಿರುವ ಹಗ್ಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ₃ + ಹಗ್ಗ]

ಅಣಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). "ಆರಂಭಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಣ್ಣಿ₃ + ಹಚ್ಚು₁ (< ಪತ್ತಿಸು₁)]

ಅಣೀಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸಣ್ಣದು. [ಸಂ. ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣು (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣದಾದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತು. ೨. ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ. ೩. ಶಿವ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣನಾದ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಬಹುಧಾನ್ಯಮೆಂಬಿವಣುವಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩); "ನೆಲ್ಲಲ್ಲಿಯುಂ ಅಣುವೆಂಬುದುಂ"(ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೨೮). ೫. [ವಿಜ್ಞಾ] ವಿಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ಕಣ. ℙ Atom ಎಂಬ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಅಣು" ಎಂದೂ, ಕೆಲವರು "ಪರಮಾಣು" ಎಂದೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಪರಮಾಣು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಣುಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ದೈನ್ಯಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು (ಕಿ). [~ ತೆಲು. ಅಣುಚು]

ಅಣುಂಗ, ಅಣುಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನವನು.'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ಪರಾ. **ಅಣುಗ₁**: ೧. ಅವರೊಳ್ ಕಿಱಿಯಾತನೆ ನೃಪತಿಗಂ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮಣುಗನಾಗಿ ಬಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೨–೩೭ ವ); ಅಣುಗ ಕೇಳ್ಕೆ ನಿಮ್ಮವರ ಮಾರ್ಗಣಗಳುಬ್ಬರಿಸಿದುವು (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೦); ಅಣುಗ ಕೇಳ್ ಮುನ್ನೀಶನನು ಭಜಿಸಿರ್ದ ಹರಿಯಿರವೆ ರಣಕೆ ನಿಂದತಿಘೋರತರದಿಂ ಸೆಣಸಿ (ಕೋಗಯು. ೧೦–೮೮). ೨. ಮಗ; ಪುತ್ರ: "ತನೂಜಾಹ್ವಯದೊಳೆಯಣುಗಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ಅರಸಿಯರ್ಕಳುಮಣುಗರ್ಕಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮನಿಬರ್ ಮಕ್ಕಳುಂ] ಬೆರಸು (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬–೨೦); ಅರಸಿಯರನಣುಗರಂ ಬೇಟ್ಪರುಮಂ ಮೊನೆಗಾಜರಂ ಪ್ರಗೀತರನಿಂಬಾಗಿರೆ ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೭೭); ಇಭಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪನಂ ಪರಿದಿದಿರ್ಗೊಂಡಣುಗನನಪೆಂತು ನಿವಳಿಸಿದಪೆನೋ (ಅನಂಪು. ೧೨–೫೩); ಹರನಣುಗ ಸೌಂದರನ ಮೇಲೆ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯ ಸುರಿವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೮–೩); ದಪ್ಪಗನಣುಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೪); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೫; ಸಾನಂಜ. ೪–೧ ರ; ಪದ್ಮರಾ. ೩–೩೪; ಸೌಂದಪು. ೨–೧೯; ಭಾವಚಿಂ. ೪–೮; ಕಂಸವಿ. ೪–೧೦೨; ಅಪ್ರತಿ. ೫೩–೫ ನೋ). ೩. ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತ: ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನಮುಂಟದನೈದೆ ಮಾಱುವೆಂ ತ್ರ್ಯಕ್ಷನಣುಗರ್ಗಾದ ಹೊಂಗಳಂ ಬೀಱುವೆಂ (ಬಸರ. ೫–೧೨); ಕೈಲಾಸವೇ ತವರ್ಮನೆಯೆಂದು ನಂಬುವಳು ಶೂಲಿಯಣುಗರ್ ಸೋದರಂಗಳೆಂದುಬ್ಬುವಳು (ಕಾರಿರ. ೨೮೨). ೪. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ರಾಚನ ಮಗನಣುಗನ್ ಚಿಳೆಬರಸು ಮಾಡಿಸಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨–೧೪; 923). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಹತ್ತಿರದವನು, ಶಿಷ್ಯ; ತೆಲು. ಅನುಂಗು, ಅನುಗು = ಪ್ರಿಯ, ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ]

ಅಣುಂಗಜೀವಿತ, ಅಣುಗಜೀವಿತ, ಅಣುಗುಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆ; ಒಲುಮೆಯ ಕೊಡಿಗೆ: [ಶ್ರೀ]ಮತ್ ತೈಲಪರಸ[ರ್] ××× [ತರ್ದ್ದ]ವಾಡಿ [ಸಾ]ಸಿರಮುಮನಣುಂಗಜೀವಿತಮಾಳುತ್ತ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೦–೬; 965). **ಅಣುಗಜೀವಿತ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿ ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱು ಬೆಳ್ವಲ ಮೂನೂಱುಮನಣುಗಜೀವಿತಮಾಗಾ[ಳು]ತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೩–೧೦; 970); ಎಳಡಱುನೂಱಱ ಸುಂಕಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೦–೧೪; 1005); ಮೋಱಂಗೆಱೆ ಮೊದಲಾಗಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಗಿ ತ್ರಿಭೋಗಾಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಿನಾಳುತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೪–೧೫; 1045). **ಅಣುಗುಜೀವಿತ**: ಪಲವುಂ ಬಾಡಂಗಳಂ ಕುತ್ತುಂ ಬಿತ್ತಿಯಣುಗುಜೀವಿತದಿನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩–೬; 1067). [ಅಣುಂಗ + ಜೀವಿತ]

ಅಣುಂಗಿ, ಅಣುಗಿ, ಅಣುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು: ಸತ್ತಿಗನಣುಂಗಿ ರೂಪ ವಿ[ಳಾಸೆ]ಯತ್ಯುದಾರ ಸಾ[ಳಿ]ಣಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೧–೩೮; 1024); ಅಭಿನವಸರಸ್ವ[ತಿ] ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರು[ರ]ಣುಂಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭುವನೈಕಮಲ್ಲದೇವರ ತಂಗೆ ಶ್ರೀಮತ್ ಸುಗ್ಗಲ ದೇವಿಯರು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೭–೧೨; 1076). **ಅಣುಗಿ**: ೧. ಬಾಚಿಯಣುಗಿ ಕುನ್ದಲದೇವೀ (ಎಇ. XV, ೩೩೧–೧೨; 1028); ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬನಣುಗಿ ಉಚಿತ [ವೆಡಂ]ಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೧–೧೭; 1036); ಆ ಧನಿಕನಣುಗಿಯಿಾ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕೆ ಪೆಂಪೆಸೆವ ಪೆಸರ ಹೇಮಪ್ರಭೆ (ದಶಕು. ೪–೫೬); ಕುಳಿರ್ವಟ್ಟನಣುಗಿಯಾಣ್ಮನು ಕುಂಟಣಿಗನಾಗಿ ತನಗಿಂತು ನಡಸುವನುವ ತಿಳಿಹುವಂದದೊಳಿಡುವ ದಟ್ಟಡಿಗಳೊಪ್ಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೩–೭); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ (ಹದಿಬ. ೨–೨). **ಅಣುಗೆ**: ೧. ಶ್ರೀಪಾಲ ನರನಾಥನನು ತನ್ನಣುಗೆ ಜಯಾವತಿ ಸಹಿತ ತತ್ಪುರವೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೧); ಪರ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾನಕಂಜನಣುಗೆಯ ಮುಡಿಯನರಿದಿತ್ತು (ಚೆಬಪು. ೫೫–೪೧); ಅನಿಲಕೇತು ನೃಪನವಳನುಡಿಗೇಳ್ದಣುಗೆ ನೀನಘಟಿತದ ವರನನುನ್ನಿಸಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೬). ೨. ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ಸಖಿ; ಕೆಳದಿ: ವಿರಾಟನ ಮಹಾದೇವಿಗಾವಗಮಣುಗೆಯಾಗಿ ಪಾಂಚಾಳಿಯಿರ್ದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೭ ವ). [ಅಣುಂಗ + –ಇ₃. / ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕಿ]

ಅಣುಂಗು, ಅಣುಗು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಒಲುಮೆ: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಆಡನೂರನಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮರಗದ್ಯಾನಮುಮನಣುಂಗಿನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦–೬; 964). **ಅಣುಗು**: ಎಂದಿಂತು ತಮ್ಮತಮ್ಮಣುಗಿಂದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಬುಧಸಮೂಹಮಿದಂ ಪೇೞೆಂದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೧–೩೪); ಅಣುಗಿನೊಳೆ ರಾಜಚೂಡಾಮಣಿಮಾರ್ಗ್ಗಡೆ ಮಲ್ಲನೀಯೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೬; 982); ಅಣುಗಿನ ಕೆಳದಿಯೆನಾಂ ಸದ್ಗುಣೆಯೆನಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ ರಾಜಪತ್ನಿಯ ನಾರಾಯಣದತ್ತೆಯೆಂಬೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೯೬); ನಿನ್ನಣುಗಿನ ಮಗನಂ ನೀನೆಂತು ಕಡಿಕಡಿದು ತಿಂದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೬೩ ವ); ಹುಟ್ಟಿದಣುಗು ಹುಟ್ಟುವ ಬಗೆವಡೆದಿಹ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೪–೧೭).

ಅಣುಗಿನವರ್ (ಬಹುವ) = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು; ಮೆಚ್ಚಿನವರು: ಜಗಧೀಶಂ ನೋಟ್ಪ ಕಣ್ಗಂ ನುಡಿವ ವನಿಗಮಿಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಂದೋಳಿಗಳಿಂ... ನಗೆಕಾಱರ್ ವಾದ್ಯಕರ್ ಚಿತ್ರಕನಣುಗಿನವರ್ ಸೂಳೆವಾಳರ್ ಪಯಾಳರ್ (ಅನಂಪು. ೨–೨೬). [< ಅಣುಂಗ + –ಉ₃]

ಅಣುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಸಮಿಾಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಕೆಣಕಿದವು ಕರಿಘಟೆಗಳೊಂದೆಸೆಯಣುಕಿದವು ಹಯರಥವದೊಂದೆಸೆ ಕಣೆಗೆದಱೆ ಕಾಲಾಳದೊಂದೆಸೆ ಮುಸುಕಿತರ್ಜುನನ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭೀ. ೮–೪೯). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಅಣೈಕು = ಸಮಿಾಪಿಸು; ತುಳು. ಅಣೆಪುನಿ]

ಅಣುಕು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ: ಕೊಡೆ ಹೀಲಿದಳೆಯಣುಕುಗಳ ನಡುವೆ ಪೊಱೆವುತುಂ ನುಡಿವ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಮಿಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೬೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಯ ತುಱುಗಿದ ಹೀಲಿದಳೆಯ ಮಂಡಳಿಸಿದಣುಕುಗಳ ನೆಳಲೊಳು ನಡೆವ ಶತರಥಂಗಳ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಕೊಡೆ]

ಅಣುಕು$_3$ (ನಾ). ತುಣುಕು ; ಚೂರು (?) : ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲ್ಗಳನೆಳೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೇಱಿಂಟಣುಕು ನೆಗೆದು ಸುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಪೊಡೆದಂ ಗೋವಳಿ ಗೋಲಿಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಾಡುವವೊಲೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೯). [? ಸಂ. ಅಣುಕ]

ಅಣುಕು$_4$ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದ : ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣುಕಸುಜಾಯಿ . . . ಪೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗನಿ. ೫–೩); ಭಣಿತೆ ಗಮಕವನುಗುಳೆ ಗಮಕವರಿದಂ ತೊಡರೆ ಅಣುಕು ನಯದೊಳು ಮೊಳೆಯೆ ನಯವಿಂಪಿನೊಳಗಡರೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨). [?]

ಅಣುಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ಸಿಡಿದು ಏಳು; ಥಟ್ಟನೆ ಏಳು (?) : ಪಿಡಿದ ತುಂಬಿಯ ನಾರಿಯಚ್ಚ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬೆಡಗನಣುಕೆದ್ದಾರ್ದು (ಸೋಮಚ. ೨–೫೧); ಎಸೆವ ಜವ್ವನದ ಶಬರಿಯರು ಪದೆದುಲಿದು ಕುಸಿದು ತೆಗೆದಣುಕೆದ್ದು ಹರಿವ ಹುಲ್ಲೆಗಳನೆಸೆವುದ ಕಂಡಸು (ಸೋಮಚ. ೩–೧೪); ಕಂಡು ನಂಟರು ನಲ್ಲರೈತಂದು ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಗಂಡನಾ ಬಂದನೆನಲಣುಕೆದ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಂದೈದನೆನಲೆದ್ದು] ಸಂತಸದಿ (ಸೋಮಚ. ೪–೧೮); ಉಣಲುಣ ಹೆಣನಾಗುತ್ತಿಹ ಬದುಕಿಂಗಣುಕೆದ್ದತಿಮದದಿಂ ಮುಂದಱಿಯದೆ (ಯೋಗಾಂಪಿ. ೨–೯). [ಅಣುಕು$_3$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಅಣುಗ ‘ಅಣುಂಗ’ ನೋ.

ಅಣುಗಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಕಲಹ; ಪ್ರೀತಿಯ ಜಗಳ : ಪಕ್ಷಪಾತಂ ಹಂಸೆಗಳೊಳು ಕುಲದ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಗೊಂಬುದುರದೆ ಮುಡಿವಾಳದೊಳ್ ಕೂರ್ಗೆಯ್ವುದಣುಗಗಲಹದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೬). [ಅಣುಗ + ಕಲಹ]

ಅಣುಗಜೀವಿತ ‘ಅಣುಂಗಜೀವಿತ’ ನೋ.

ಅಣುಗದಮ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ತಮ್ಮ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ತಮ್ಮ : ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನಿಲ್ಲದೆ ಬಿನ್ನನೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿನಿತುಮಾದೆಱಕಮುಮುತ್ಪನ್ನತಿಯಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೨); ಎನ್ನಱಿಲೆಂತು ಪೋಕುಮೆಂದಡಿಗಡಿಗಟ್ಟು ತನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಗದಾಯು. ೫–೪); ವಸುಧೇಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮುಳ್ಳಾಗಿರ್ದಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೩೧); ಸಾವಂತಮನ್ನೆಯರಂ ಬಱಿಯಟ್ಟಿ ಅಣುಗದಮ್ಮನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಂ ತಕ್ಕಂತಿರೆ ಕರೆದು ತರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೪). [ಅಣುಗ + ತಮ್ಮ]

ಅಣುಗನಿಭ (ನಾ). ಮಗನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು ; ಮಗನಂಥವನು : ಜಿನಮತವೇದವನಧಿಪಾರಗನು ಮಾದೇವಿಯಣುಗನಿಭನು ಪಂಡಿತಾಖ್ಯನ ಪಾದಯುಗಕೆ ನಮಿಸುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧–೭೩).
[ಅಣುಗ + ನಿಭ]

ಅಣುಗಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಮಗ: ಎನಗೀ ಮಿಾಂಗುಲಿಗನ ಮೇಗನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರೇಮಮಣುಗಮಗನೊಳಮೊಲ್ವಂಗನೆಯೊಳಮಾಗದುದಾಯ್ತು (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೪). ℙ ಅಣುಗ ಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ). “ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು” (ಪಾರಸಿ. ಕೋಶ) : ಯುದ್ಧಂ ಮುರಿದುದನ್ ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನ್ ಕಂಡು, ತನ್ನಣುಗ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ನೊಂದು (ಪಾರಸಿ. ೧೮–೧೨). [ಅಣುಗ + ಮಗ]

ಅಣುಗಮಯ್ದುನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮೈದುನ: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಬೆರಸುಮಯ್ವತ್ತುಸಾಸಿರ ಮದದಾನೆವೆರಸು ನಿಂದಂ ಸುಯೋಧನನಣುಗಮಯ್ದುನಂ ಸಿಂಧುದೇಶಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಯದ್ರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೭ ವ). [ಅಣುಗ + ಮಯ್ದುನ]

ಅಣುಗಾಳ್ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ಸೇವಕ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಬಂಟ: ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕಱಿವುಱಿವಸಱಿಡುಂ ರಸವಾದಿಯಂತೆ ಕಟ್ಟಯುಂ ಪೆರ್ಜೊಡೆಯಂತೆ ಸುಣ್ಣತಂಪೇಟ್ದುಮಣುಗಾಳಂತೆ ದಾಯಂಬಡೆದು[ಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೨ ವ); ಮಹಾಭಾರತ ಸಮರಸಾಗರ ಸಮುತ್ತರಣಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣ ಪರಿಣತಕರ್ಣಧಾರನುಮೆನಿಸಿದ ತನ್ನಣುಗಾಳಪ್ಪ ಕರ್ಣನ ಸಾವಿನೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೦ ವ); ಅಣುಗಾಳ್ಕಾರ್ಯ್ಯದ ಶೌರ್ಯ್ಯದಾಳ್ವಿಜಯದಾಳ್ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೯; 1068).
[ಅಣುಗ + ಆಳ್$_2$]

ಅಣುಗಿ ‘ಅಣುಂಗಿ’ ನೋ.

ಅಣುಗಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ಬರು. ‘ಅಣುಗಿಱಿವೊಯ್’ ಪರಾ. [ಅಣುಗು (< ಅಣುಂಗು) ? + –ಇಱಿ$_3$]

ಅಣುಗಿಱಿವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೊಡೆ; “ಹತ್ತಿರ ತಿವಿದು ಹೊಡೆ” (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; ಮುಳಿದು ತಳಮಳಿಸಿ ತಳರದೆ ತೊಳಗುವ ಕರವಾಳನುರ್ಚಿ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಪೊದಱ್ದಳವಮರೆ ಪಿಡಿದು ರಥದಿಂದಿಳೆಗಿೞಿದವನವನಿಪತಿಯನಣುಗಿಱಿವೊಯ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಡೆದುಱಿ ಪೊಯ್ದಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೭). [ಅಣುಗಿಱಿ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಣುಗು ‘ಅಣುಂಗು’ ನೋ.

ಅಣುಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಣುಬಾಂಬು : ಅಣುಗುಂಡಿನಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಪತಿ. ೯೪). [ಅಣು + ಗುಂಡು$_1$]

ಅಣುಗುಜೀವಿತ ‘ಅಣುಂಗಜೀವಿತ’ ನೋ.

ಅಣುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು ; ತುಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು: ಭಿಲ್ಲನಕ್ಕೆ ಅಣುಗೂಸೈಸೆ? ಹಾಲುಹಲ್ಲುದುರಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩–೧೫).
[ಅಣು + ಕೂಸು]

ಅಣುಗೆ ‘ಅಣುಂಗಿ’ ನೋ.

ಅಣುಚಟನ (ನಾ). ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿಯುವಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಚಟಚಟನೆ ಹೊರಸೂಸುವುದು : ಅಣುಚಟನಮೆಂಬುದು ತಪ್ತಾಯಃಪಿಂಡಾದಿಗಳನಯೋಘನಾದಿಗಳಿಂ ಪೊಯ್ವಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗನಿರ್ಗಮಂ (ತಸೂವೃ. ೧೯೯). [ಸಂ. (ಅಣು + ಚಟನ)]

ಅಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವಿ : ಕೆಲವು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಬಹಳ ಅಪಾಯಕರವಾಗಿವೆ (ಮಾನಸಾ. ೭) ; ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೬೮). [ಅಣು + ಜೀವಿ]

ಅಣುಪು ‘ಅಣ್ಪು’ ನೋ.

ಅಣುಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಅಣುಜೀವಿ ; “ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಪ್ರಾಣಿ ; ಅಣುಪ್ರಾಣಿ” (Animalcule. ಇಂಕನಿ). [ಅಣು + ಪ್ರಾಣಿ]

ಅಣುಬಾಂಬು (ನಾ). ಪರಮಾಣುಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿಡಿಸುವ ಬಾಂಬು : ಅಣುಬಾಂಬಿನ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಐನ್‌ಸ್ಟೈನನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳೇ ಮೂಲ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಣು + ಬಾಂಬು]

ಅಣುಬ್ರತ ‘ಅಣುವ್ರತ’ ನೋ.

ಅಣುಮ ‘ಅಣುವ’ ನೋ.

ಅಣುಮಣಿ ‘ಅಣಿವಿಣಿ’ ನೋ.

ಅಣುಮಪರಾಕ್ರಮ (ನಾ). ಆಂಜನೇಯನಷ್ಟು ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಣಿಚಿಲ್ಪನಣುಮಪರಾಕ್ರಮುನ್ನೀರ ಮಹಾಮೇರುಪೊಕ್ಕಿಱಿವೊರದೊಗರಾಜನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬–೪ ; 780).
[ಅಣುಮ (< ಅಣುವ) + ಪರಾಕ್ರಮ]

ಅಣುವ, ಅಣುಮ, ಅಣುವಂತ (ನಾ). ಹನುಮಂತ; ಆಂಜನೇಯ:

ಪ್ರಗತಗುಣಗಣನನರಿಬಲವಿಘಟನನಂ ಕಂಡನಣುವನಾ ರಾಘವನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೬) ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಕಲಿಯುಗದಣುವ ನಾಗತರನೊಳ್ ಇರ್ವ್ವುಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯-೩; 870) ; ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಪ್ಪಣುವನೆನಾನಪ್ಪೆನೆಂದು ಪೇೞ್ದುದು ಮಾಗಳ್ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟ ಭೀಮಸೇನನಂ ಪರಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೩ ವ) ; ನುಂಗಿದನಣುವಂ ಭಾಸ್ಕರನಂ ಗಡ ಕಂಡಿಂದ್ರನಣುವನಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೪೬) ; ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತಣುವನ ಬೀಳ್ಕೊಡೆ ಮಣಿದು ಮಹೀಶರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಅಂಜಚ. ೧೪-೧೩) ; ಆ ವೇಳೆಯೊಳ್ ಶತ್ರುಹಂಗೆ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಹೊಂಚುವ ಸಂಚುವೆತ್ತಣುವಂ ತನ್ನೊಡೆಯನಂ ಪಿಂದುೞಿಪಿ ತಾಂ ಮುಂಜರಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೫). **ಅಣುಮ:** ರಾಮಂಗಣುಮನ ತೆಜದಿಂ ರಾಮಮಹೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ತಿಪ್ಪಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦-೨೧ ; 1275). **ಅಣುವಂತ :** ರಾಮಮುನಿಯುಮಣುವಂತರು[ಂ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದರ್ (ಚಾವುಂಉ. ೩೩೪).

[ಸಂ. ಹನುಮಾನ್]

ಅಣುವಂತ 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುವ್ರತ, ಅಣುಬ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗೃಹಸ್ಥರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತನ್ನಂ ತಾನೆ ಪೞಿದು ನಿಂದಿಸಿ ಪಾಪಕ್ಕಂಜಿ ಅಣುವ್ರತಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಶ್ರಾವಕಬ್ರತಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೩೦). **ಅಣುಬ್ರತ :** ಕೊಲ್ಲದುದು ಪುಸಿಯದುದು ಕಳವಿಲ್ಲದುದುಂ ತ್ರಿಕರಣತ್ವದಿಂ ಪಾದರದೊಳ್ ಸಲ್ಲದುದು ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ ತಱಿಸಲ್ಲದುದೆಂದಯ್ದಣುಬ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೦). ℙ ಜೈನ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪರಿಮಿತರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಅಣುವ್ರತಗಳೆಂದೂ, ಜೈನಯತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಮಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಇವಕ್ಕೆ ಮಹಾವ್ರತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. 'ಮಹಾವ್ರತ' ಪರಾ. [ಅಣು + ವ್ರತ]

ಅಣುವ್ರತಧಾರಿ (ನಾ). ಅಣುವ್ರತಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಸುವವನು : ಶ್ರೀಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧನುಮಣುವ್ರತಧಾರಿಯುಮಪ್ಪ ಶ್ರಾವಕಂ ಮಧ್ಯಮಪಾತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೯ ವ).

[ಸಂ. ಅಣುವ್ರತಧಾರಿನ್]

ಅಣುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಶಕ್ತಿ : ಇಂದು ಜೀವನಕ್ಕೇ ಮುಳುವಾದ ಅಣುಶಕ್ತಿ ನಾಳೆ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ನಂದನವನವಾಗಿಸಬಹುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೨೨). 'ಪರಮಾಣು ಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಣು + ಶಕ್ತಿ]

ಅಣೂತ್ತರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಕಾಶದ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು "ವಿಮಾನ"ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಯ್ದಣೂತ್ತರೆಗಳೊಳ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಹಮಿಂದ್ರರುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೩ ವ) ; ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗೆ ವಿಜಯ ವೈಜಯಂತ ಜಯಂತಾಪರಾಜಿತ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೨೯ ವ). ℙ "ತತ್ತ್ವಪ್ರ" ಮೊದಲಾದ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದು 'ಅನುತ್ತರೆ' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಅನುತ್ತರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುತ್ತರಾ]

ಅಣೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು : ಮತ್ತಹಸ್ತಿಯನಣೆದು ತೋಱಿಕೊಟ್ಟಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೩ ವ); ಕೊಟ್ಟಿಕ್ಕಣೆ[ಕೋಟ್ಟಿಕ್ಕಳಿ ?]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆದೊಲೆದಿದಿರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೧೧) ; ಅಗಸಮನಣೆವ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಿಂ ನೀಟ್ಟಿಂ ತಳೆದಾ ಬೆಟ್ಟದ ತಾೞ್ಪುದಿದ ಬನಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೭) ; ಏಱಿದ ಗಜಮನಂಕುಶದಿಂದಣೆ[ಣೆ]ಯಲಂತದಣೆಯರಮೆದ್ದು ಜಾತಿಸ್ಮರನಾಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೭ ವ) ; ಮಿಱುಗುವ ದಾಡೆಯಿಂದಣೆದು ಪೆರ್ದರಿಯಂ ಕರದಿಂದಮೆತ್ತುತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨). ೨. ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಭುಜದೊಳಣೆದುರದೊಳ್ ತೇದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ) ; ಪಣೆಯಂ ಪಣೆಯಿಂದೊಯ್ಯನಣೆದಣೆದು ತಣಿಯದೆ ಚಯ್ಯಾಡುವ ತನಯನೆನಗದೆಂದಾದಪನೊ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨೦) ; ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗದೆಯಲಣೆದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ ರಥವನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬) ; ಸುರಕರಿಯ ಶಿರವಣೆದು ಬಿರಿಸಾದ ಬೆರಲಾಂತು ಮೆರೆವಮರಪತಿಯ ಭುಜವ (ದಿಲೀಚ. ೩-೫೮). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಸೋಕು ; ಸೇರು : "ಅಣೆ - ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿಬಂಧನೇ (ಅಣೆಕಟ್ಟು) ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಮಣಿಪೀಠಮನಿಳಿದಾ ರಾವಣನಾಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಕಮಂ ಅಣೆದಡರ್ದೆಸೆದನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣೆಸಿದ ರಾಹುವಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩-೧೧೦). ೪. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಮುತ್ತು : ಮಣಿದನಣುವ ಮಣಿಮಕುಟದ ರುಚಿಮಣಿಯಣೆಯಲೀರೆಂಟು ದಿಕ್ತಟಕೆ (ಅಂಜಚ. ೧೪-೧೦೭) ; ರಣವನೀಗಳೆ ಕಾಣಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಣೆದು ಹೊದಱಿದ್ದುದು ಸುಧಾದೀಧಿತಿಯ ಕರನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೩) ; ಅಱಿವೆಂಬ ಬೆಳಗನಣೆದುದು ಮೋಹವೆಂಬ ಕಾರಿರುಳು (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೨೫) ; ಭೋರೆಂದಣೆದು ದಂಬರದುದಿಯ ನಾನಾ ವಾದ್ಯನಿರ್ಘೋಷ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೩೦) ; ಬೃಂಹಿತಂಗೆಯ್ದಂಗಡಿಗಳನಣೆದು ಪೊಯ್ದು ಮಾಮುಸಕಂಮುಸಗಿ ಕೋಲಾಹಲಮನೆಸಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೫. ಮಸೆ; ತಿಕ್ಕು : ಬಿದಿರಣೆವ ಚೀತ್ಕಾರದಿಂ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲುಗಳ ಬಳಗದಾಗರವೆನಿಸಿತಾ ವಿಪಿನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬). ೬. ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು; ಗುಣಿಸು : ಇಱಿ, ಅಣೆ, ಬಡಿ, ಮೋದು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧); ಎಣಿಸಿದನು ಹಲವಂಗದಲಿ ಖಳನಣೆದಣೆದು ರಣಮುಖದ ಮಾರ್ಗದ ಗುಣಿತದಲಿ ರಿಪುಜಯವ ಕಾಣದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೧೦). ೭. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸು : ಕುರುರಾಜೋತ್ತಮನ ಹಿಂದೆ ಅಣೆವ ಭೇರಿಯ ರವಕೆ ಜಗ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ದಿಕ್ತಟ ಬಿರಿಯೆ (ಕೋಗಯ. ೧೭-೪೩). ೮. ಸರಿಹೋಗು ; ಉಚಿತವಾಗು (?) : ಅಣೆಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಿಗರೆಯ್ದಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡೆಂದು ಗುಣವಸಂತಕ ಮೊದಲಾದರ ಕಳುಹಿ ಪೂಗಣೆಯ ಹೊಕ್ಕನು ನಿಜಾಲಯವ (ಭರಚ. ೪೮-೧೧೨).

ಅಣೆದಾಡು = ತಿವಿದಾಡು : ಗೊಂದಣದಾನೆಯನಂದಣೆದಾಡುವ ಕುಂದಣಮಿಲ್ಲದ ವಾಜಿಯ ರಾಜಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂದಿಳಿದ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೪) ; ಸಲೆ ಮದಂ ಪೆರ್ಚ್ಚಿ ತರುಲತೆಯನಣೆದಾಡಿ . . . ನಿಚ್ಚಮೆಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪). **ಅಣೆದು ನೂಂಕು, ಅಣೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕು** = ಗುರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಟ್ಟಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಿಡು, — ನುಗ್ಗಿಸು : ಕಂಡಣೆದು ನೂಂಕಿ ಮದವೇತಂಡಮನಿದಿರಾದ ವಿಪುಳಕಂಠನನಿನಿಸಂ ಕೊಂಡಿರದೆ ಕೊಂದು ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೫) ; ಕುದುರೆಯ ತಟ್ಟಂ ಕಂಡಣೆದು ನೂಂಕಿ ಬಲ್ಮಾವಂತರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೧) ; ಪೂರ್ವಾಪರ ಪಾರಾವಾರಪತಿಗಳಿರ್ವರುಮೊರೊರ್ವರೊಳ್ ಗರ್ವದಿಂ ಹಸ್ತಿನಿಯುದ್ಧಕ್ಕೆಂದಣೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೊಗಂ ಬೊಕ್ಕು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ) ; ಶಚೀಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿರ್ಪಿಭಮನಣೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕಲೆಂದಿರ್ದ (ಜಗವಿ. ೧೩-೬೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣೈ, ಅಣವು, ಅಣಿ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮೀಪಿಸು; ಮಲ. ಅಣಯುಕ, ಅಣುಕುಕ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮೀಪಿಸು]

ಅಣೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆರಿಹೋಗು ; ನಂದಿಹೋಗು (*). [← ತಮಿ. ಅಣೈ]

ಅಣೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ನದಿ, ಹಳ್ಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದು ಜಲಾಶಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಹಾಕಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಅಣೆ–ಅಂಗುಲಿ ಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿ ಬಂಧನೇ (ಅಣೆಕಟ್ಟು) ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ" (ಶಮುಘಾ); ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಚನ್ದಗವುಡಿಯ ಕಲೆಯನ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದೆ ಅಣೆಯೊಳಗೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦–೨೨ ; 1235); ಪಾಲಾಜ ಹಳದಲಿ ಆರಳಿಯ ಅಣೆಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲ ತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೫ ; 1416); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಕೆಱೆ ಕುಂಟೆ ಏತ ಗುಯ್ಯಲು ಗದೆ ಬೆದ್ದಲು ಅಣಿ[ಣೆ] ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಸಹವಾಗಿ . . . ಧಾರೆಯುನೆಱದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೪–೧೭ ; 1497); ಚತುಃಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು ಮನೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೪೫ ; 1622); ಯಿ ಗ್ರಾಮುಕ್ಕೆ ಸಲುವಂಥ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಮೈಆರಿ.೧೯೩೦, ೮೭–೧೩; 1736); ತಾರಾದ್ರಿ ತತ್ಶಿಖರವು ಅಣೆಯಾಗಿ ತಡೆಯಲ್ಕೆ ಕೋಪದಿಂ ರಾವಣಂ ಮಣಿದೆತ್ತಲಾ (ಪರಶು. ೧೪–೨೬); ಪರಿವ ಪೊನಲಂ ತಡೆವುದು ಪಿರಿದು ಅಣೆಯನಱಿದು ಪರಿಯಿಪುದರಿದೇ (ನೀತಿಮಂ. ೧–೮). ೨. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಸಾನುಪ್ರದೇಶ: ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾವಿಪೊಡಿಂತಿವು ಕಿಱಿಯವೆನಿಪ್ಪುದಿದುವೆ ಭೇದಂ ಪೆಱತಿಲ್ಲಿವಱವಱಂತರಮೆನಿಸಿದುವವನೀಧರದಣೆಯ ಪುಲಿಗಳುಂ ಬೆಕ್ಕುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦); ಬೆಳ್ಪೆಳಗಿನ ಸಂತಾನ ಮನುಗುಱುತ್ತಮರವಿಮಾನಾವಳಿ ಸಾರ್ದುದಿಂತು ಮಂದರದಣೆಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೯೩). ೪. ಊರೆ; ಆಧಾರಸ್ತಂಭ: 'ಅಣೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣೈ ; ಮಲ. ಅಣ ; ತೆಲು. ಆನೆ]

-ಅಣೆ$_4$ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಕಳಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣೆಯೇವುವೆಂಬ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೬); ಆಗಳಾ ಬಲಿ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತು ಪುಯ್ಯಲ್ಚೆ (ನೇಮಿಪು. ೫–೯ ವ). 'ಜೋಡಣೆ' (= ಜೋಡಿಸು + -ಅಣೆ$_4$), 'ಸಾಕಣೆ' (= ಸಾಕು + -ಅಣೆ$_4$), 'ಹಂಗಣೆ' (= ಹಂಗಿಸು + -ಅಣೆ$_4$) ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ.

ಅಣೆಕಟ್ಟು, ಅಣೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ: ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪ್ರತಾಪರು ಅವಳ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎರಡು ದಡಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಣೆಕಟ್ಟಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೦); ನಂಬಿಕೆಯ ಅಣೆಕಟ್ಟೆನಲ್ಲಿ ಅತಿಕಿರಿದಾದ ಅನುಮಾನದ ಬಿರುಕು ಕಾಣಿಸಿದರೂ ಸಾಕು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೩೮). **ಅಣೆಗಟ್ಟು**: 'ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ. [ಅಣೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಣೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅಣೆಕಟ್ಟು. [ಅಣೆ$_3$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಅಣೆಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಣೆಗಟ್ಟು 'ಅಣೆಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಣೆಗಡಿ (ನಾ). ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಎಲ್ಲೆ: ಅಳಿದ ಅಣಿ[ಣೆ]ಗಡಿ ಕಡಿದ[ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೈಜಗಿದ ಅಣೆ ××× ಮೂಡಲುಯಿ××× ದ ಅಣೆಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ್ಳ ವ್ರಿತ್ತಿಯನೇ (ಕಇ. I, ೩೭–೧೧ ; 1408). [ಅಣೆ$_3$ + ಗಡಿ$_1$]

ಅಣೆಪ (ನಾ). ತಿವಿತ; ಇರಿತ; ಹೊಡೆತ: ಅಣೆಪಂ ನೊಣೆಪಂ ಪೊರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅಣೆ$_3$ + -ಪ$_3$]

ಅಣೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಆಧಾರ ಕೊಡು : ಮೇರುವಿಂಗಣೆಯಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಆನಿಸಿದ] ರಜತಸ್ತಂಭವೋ . . . ಎಂಬಂದದಲಿ ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಮೆಱೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೫). [ಅಣೆ$_3$ + ಇಡು]

ಅಣೆಯಿಸು, ಅಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಿಸು : ಬೂತುಗಳಿನಾತನ ಮಂಡೆಯನಣೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೨೪ ವ). **ಅಣೆಸು** : ಗಂಡರಂ ಕೊಂಡಾಡುವರ ಮಂಡೆಯನಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ನಣ]ಸುವಂ ಬಲ್ಲರಂ ಕೊಲ್ಲದ ಕೊಲೆಯಿಂ ಬಾಧಿಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೭ ವ). 'ಅಣಸು$_1$' ಪರಾ. [ಅಣೆ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಣೆಸು 'ಅಣೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಣೋರಣೀಯ (ಗು). ಅಣುವಿಗೂ ಅಣುವಾದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿದಾದ: ಆವನೊಬ್ಬನಣೋರಣೀಯನದಾವನುರುಮಹತೋಮಹೀಯನದಾವ ನಿರುತಂ ದೃಷ್ಟಿಸಂಗತ ವಿಶ್ವಸಮಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೬೩). [ಸಂ. ಅಣೋಃ ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : ನೆಗೞ್ದಾ ಮನೋಜರಾಜನ ಪರಕೀರ್ತಿ ವಾರಿಧಿಯೊಳಣ್ಕಿದ ಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಂತೆ ಕಾಮಿನಿಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುತಿರ್ದರೊ ದೇಹದ ಶುಭ್ರಶೋಭೆಯಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೧೭೧). [< ಆೞ್]

ಅಣ್ಕೆ, ಅಂಕೆ$_2$ (ನಾ). ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವುದು ; ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದು: ಮೃಣಾಳನಾಳಿಕೆಗೆ ಚಂದನದಣ್ಕೆಗೆ . . . ಒಡಲಂ ಗುಱಿಯಾಗೆ ಮಾಡುವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೨೮); ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಱುಂ ತೆಱದಣ್ಕೆಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೪೨); ರಸಚಿತ್ರಂ ಧೂಳೀಚಿತ್ರಮೆಂಬೆರಡೋಜೆಯೊಳಂ ಪುಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಂ ಉದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರವರ್ತಮೆಂಬಾಱುಮಣ್ಕೆಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫–೭೦ ವ); ಕತ್ತುರಿ ಗಂಧದಣ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಪ್ಪಮಳಾಂಬರಂ . . . ಪದೆಪಿನಿಂ ಸತಿಗಿತ್ತೊಡಗೊಂಡು ಬೇಗದಿಂ ಬಪ್ಪುದು (ದಶಕು ೪–೧೦೮); ಸಂದಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಕವೆಂದೆಂಬಱುತೆಱದಣ್ಕೆ ಕರಂ ಮನಸಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೫); (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೩೭ ; ಸಾಹಿಸಂ. ೨೩೭ ನೋ). **ಅಂಕೆ$_2$** : ಕುಂಕುಮಸಾರದಿಂ ಮಳಯಜದ್ರವದಿಂ ಘನಸಾರಚೂರ್ಣದಿಂ ಪಂಕಿಲವಾದ ತಮ್ಮ ತನುಗಳ್ ಪೊಸಲೆಪ್ಪದಿನೀಗಳೀಗಳಿಟ್ಟಂಕೆಯಿದೆಂಬಿನಂ (ನಳಚಂ. ೪೭೮). [ಅಣ್$_2$ + -ಕೆ]

ಅಣ್ಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಬಣ್ಣಹಾಕು : ಪೂಸಿದ ಚಂದನದ ಭೂರಿ ಭುಜಶಿಖರದೊಳಣ್ಕೆಗೆಯ್ದ ಕುಂಕುಮದ ಬಿಂಕಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೬ ವ); ತನ್ನಾಕೃತಿ ಬರೆದಣ್ಕೆಗೆಯ್ದ ರಸಚಿತ್ರಗತ ಸ್ತ್ರೀಕುಂಜರಮಂ ಪೋಲ್ತತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೪೯); ಗಂಧರಸವನ್ನೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ತನ್ನ ಮುದ್ರಿಕೆಗೆ ಅಣ್ಕೆಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೦–೮). ೨. ನೇವರಿಸು; ಸವರು : ಮಱಿಯ ಕೊರಲ ಕಿಱುದುಪ್ಪುಳಂ ಚಂಚುಮುಖದಿನಣ್ಕೆಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೫). [ಅಣ್ಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣ್ಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ : "ಪೂರ್ವಜಃ ಅಗ್ರಿಯಃ ಅಗ್ರಜಃ – ಈ ೩ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ಒಡಿವೆಚ್ಚಿರಾಯಿಳನ್ ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ತಕಜ್ಗಿಇಱ್ದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೬ ; 8 ನೆಯ ಶತ); ಮಂತ್ರಿಯೆಮ್ಮಣ್ಣಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩–೪); ಎನಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಮಾದುದಕ್ಕುಮಂದಣ್ಣನ ಸೂನೃತವಚನಮೆಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೨); ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಂ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯದೇವನ ಪ್ರಧಾನ ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯನ ಗುಣವರ್ಮಯ್ಯನ ನಾರಿಯರ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಕ. VII,

ಶಿಕಾರಿ. ೨೦-೧೪ ; 1032); ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಡಿ ದುಹಾರದಲಿ ಸೆಱೆಯೋದ ನಾತನ ಹರಿಬವೇ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೧೩); ಸಣ್ಣವನೆನಬೇಡ ಹರಿ ತನ್ನ ಪೆತ್ತವಳಣ್ಣನ ಮಡುಹಿ ಮೇದಿನಿಯ ತಿಣ್ಣವನಿಳುಹಿದ (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೭); ಅಣ್ಣಗೆ ಸುಣ್ಣವಿಲ್ಲ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ℙ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತಾಡುವಾಗ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ೨. ಗಂಡಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ತೊನ್ನಂ ರೂಪಪರಾವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು . . . ಅರಸನ ಕಾಪಿನವರನೆಂದನೆಲೆಯಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀಮಿಾ ತನಂ ಕೊಂದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫-೨); ಮಡದಿಯ ಹಚ್ಚಡಮುಱೆ ಸುಲಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಕೇಳಣ್ಣ ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ವೊಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆಯೆಂದೊಡೆ ಮೋನಂಗೆಟ್ಟಳಿವಳೆ ಸೋತವಳೆಂದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೧); ಏನಣ್ಣ ಭರತೇಶಗನುಜೆಯ ಕುಡೆನೆಂದು ನೀನತಿರಭಸದೋರ್ಪೆ ಗಡ (ಭರಚ. ೩೭-೪೩). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕುಡವೇೞ್ವನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ ಪಡೆವನ ಪೆಂಪೇಂ ನೆಗೞ್ತೆವಡೆಗುಮೊ ಕುಡವೇೞ್ಗೆಮ ಪೇೞ್ವಂ ಕುಡುವಣ್ಣಂ ಕುಡುಗೆಮ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ವ ಕಲಿಯನಱಿಯಲ್ಕಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೯); ಮೊಲೆವೊತ್ತ ತೈಲಜನನಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ರಂಜಿಪರೆ ಮಿಾಸೆವೊತ್ತಣ್ಣಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೫); ಬಿದಿಯೆಂಬಣ್ಣಂ ಬನ್ನಂಬಟ್ಟುದನಱಿಯನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೬); ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನುಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣಾದ ಫಲಗಳನು ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡು ಮನದಲ್ಲಿ ಬಯಸದಾ ಅಣ್ಣಗಳು ಯಾರೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೦); ಹರೆಯದೋಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದಣ್ಣರು ಮರುತನಂದನನ ಮುಸುಕೆ . . . ಸೀಳಿದ ಮಲತು ನಿಂದವರ ಭೀಮ (ತುರಂಗ. ೫೫-೩೨); ೪. "ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ನಪುಂಸಕರು" (ಮೋಹತ. ಅಡಿಟಿ): ಎಂದೊಡಾ ಮಾತಿಂಗೊಡನೆದ್ದು ದೈತ್ಯ ಹೊನ್ನಂದಣದಣ್ಣರ ಕಳುಹೆ ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ನಿಯೋಗಿಗಳ್ ಬಂದರು ರತಿಯಿದ್ದ ಬಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೦-೮); ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ದಾದಿಯರು ಹೊನ್ನಂದಣದೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೩). ℙ ಈ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಷಂಡ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಉಂಟು. ತಮಿ. ಅಣ್ಣಗನ್ ಹೋಲಿಸಿ. ೬. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಲ್ಲಣ್ಣ, ಬಸವಣ್ಣ, ಬೋರಣ್ಣ, ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ರಾಮಣ್ಣ, ಶಾಮಣ್ಣ. ℙ ಅಣ್ಣಂಗಳ್, ಅಣ್ಣಂದಿರ್, ಅಣ್ಣಗಳು, ಅಣ್ಣರ್ (ಬಹುವ). ಎಮ್ಮಣ್ಣಂಗಳಪ್ಪ ಭಟಾರರ್ ಚರಿಗೆವಂದಪ್ಪೊರೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭-೧೧); ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಱೆವಣ್ಣಂಗಳ ಬಲ್ಲತನದ ಬಾಯೊಳು ಬಳಹರಿ ಬಲ್ಮೆನಿಸುದಳೆದು ಹೊಗಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೭); ಬಣ್ಣಿಸಲಱಿಯೆ ಮೂವಣ್ಣದಣ್ಣಗಳನು ಹೆಣ್ಣು ಮಾಡಿಯೆ ಹಿಡಿತಹೆನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨-೧೩೧); ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸಿದಿರಿ ಜೊತೆಯ ಅಣ್ಣಗಳನು ತಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಂಡದ್ದ ತೋರಿ ತೆರೆಸಿದಿರಿ ಕಣ್ಣುಗಳನು (ಹೃದಸ. ೭೪-೧೬); ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫).

ಅಣ್ಣನಂಕಕಾಱ = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವೀರ: ಪರಬಳಭೀಮ ಸಾಹಸೋತ್ತುಂಗ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನಂಕಕಾಱ ಸತ್ಯರಾಧೇಯ ಪುಸಿದು ನುಡಿವರ ಗಂಡ (ಕಇ. IV, ೪೮-೨೩ ; 1247). **ಅಣ್ಣನ ಗಂಧವಾರ[ಣ]** = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮದ್ದಾನೆಯಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು: ಏಕಾಂಗವೀರನಸಹಾಯಸೂರ ಮಂನೆಯ ಬೇಂಟೆಕಾಱ ಅಂಣನ[ಅಣ್ಣನ]ಗಂಧವಾರ[ಣ]ನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨-೨೮ ; 1242). **ಅಣ್ಣನ ಬಂಟ** = ಅಣ್ಣನ ಸೇವಕ; ಭ್ರಾತೃಭಕ್ತ: ಪ್ರಚಣ್ಡಂ ಅಣ್ಣನ ಬಣ್ಟ ಬಟಧರನನ್ದಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬-೭ ; 977); ಮಾಪ್ರ್ಪಡೆಗೊಜಂಟನಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನ ಬಂಟ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೩ ; 940). **ಅಣ್ಣನ ವತಿಗ** = ಅಣ್ಣನಿಗೆ ವಿಧೇಯ (?): ಒಡಿವೆಚ್ಚಿ ರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನ ವತಿಗನ್ ಅನ್ತಕಜ್ಗಿಜ್ಜದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೬ ; 750). **ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗ** = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು: ರಾಜವಿದ್ಯಾಭುಜಂಗಂ ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗಂ (ಎಇ. IV, ೨೧೫-೫ ; 1072). **ಪರವೆಂಡಿರಣ್ಣ** = ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಣ್ಣನಂತಿರುವವನು, ಪರನಾರೀ ಸಹೋದರ: ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ಡಿರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೪೮ ; 900). ℙ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬಿರುದುಗಳು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ಅಣ್ಣಾರ್ = ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಬಹುವಚನ ರೂಪ; ಅಣ್ಣಾ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ, ತಂದೆ; ಮಲ. ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಕೊಡ. ಅಣ್ಣೆ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸೋದರ ಬಾಂಧವ್ಯದ ನಂಟ; ತುಳು. ಅಣ್ಣೆ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಸೋದರ ಮಾವ, ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತೆಲು. ಅನ್ನ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಕೋಲಾ. ಅನ್ನಾಕ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಗೊಂಡಿ. ತನ್ನಾಲ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣ₂ (ನಾ). ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ (?): ಪಿರಿಯ ಪ[ರಿ]ವು [ಪಾಠಾಂ. ಪರವು] ಗಳ ಸುತ್ತಿದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ತುಱುಗಿದಣ್ಣಗಳ ತೀವಿದ ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳ ನೆಱೆದ ಕೆಱೆಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗಗುಂದಲೆ ಪುರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೧). [ಪ್ರಾ. ಅಣ್ಣ (= ನೀರು) (< ಸಂ. ಅರ್ಣ)]

ಅಣ್ಣ₃ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು; ವೈಲಿಗೆ (?): "ಅಣ್ಣವೆನಲ್ಮುಟ್ಟುದು ಸಲೆ ಬಣ್ಣಂ ವರ್ಣದೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೪). [?]

ಅಣ್ಣಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಅಣ್ಣ: ಬನ್ನಿ ಬನ್ನೀಗ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಬಯಸಿ ಬಂದ ಅಣ್ಣಗಾರರು ಐವತ್ತುಆರು ದೇಶದರಸರೊಳಗಾವರಾಗಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯-೨). [ಅಣ್ಣ₁ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಣ್ಣನೆ (ಅ). ೧. ಹಿತವಾಗಿ; ಸುಖಕರವಾಗಿ: ವ್ಯಸ್ತರಜಸ್ತತಿಯಾಯ್ತು ಳಾವಳಯಮುತ್ತಮಸೌರಭಮೂದಿತ್ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣೆಲರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೯೪). ೨. ತುಂಬ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಅಣ್ಣನೆ ದಣಿದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ ? + -ಅನೆ]

ಅಣ್ಣಪ್ಪ (ನಾ). ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಣ್ಣನೆಂಬಾಗ ನಿನ್ನಣ್ಣನೆಲ್ಲರ ಪಾಟಿಯಣ್ಣನೆ ತಮ್ಮನೆಂಬಾಗ ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರ ಪಾಟಿಯನುಜನೆ ನೀನಿಂತು ಬಿಣ್ಣಿತು ತೋರ್ಪರೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರಚ. ೪೮-೬೬); ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ದಂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ (ಗಾದೆ); ಉಂಬೋಕೆ ಉಡೋಕೆ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ದೊಣ್ಣಪ್ಪ (ಗಾದೆ). ℙ ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರು (ಬಹುವ). [ಅಣ್ಣ₁ + ಅಪ್ಪ₁]

ಅಣ್ಣಮ್ಮ, ಅಣ್ಣಮ್ರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆಮ್ರ್ಮನಡಿಗಳ್ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ದನೆಯ ವರಿಷ ಗೆಟ್ಟೆವಡಿಯ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಮ್ಮ ನಾಳುತುಮಿರೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೪ ; 893). **ಅಣ್ಣಮ್ರ್ಮ**: ತದರ ಬಣ್ಡೆ ಅಣಲೆಯರ ಮಗನೆಲ್ಮಲ್ಲ ಅಣ್ಣಮ್ರ್ಮನಱಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿಯೆ] ತೊಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೬; 900).

[ಅಣ್ಣ₁ + ಅಮ್ಮ₂]

ಅಣ್ಣಯ್ಯ, ಅಣ್ಣೆಯ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ೨. ಕಿರಿಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮ : ಆವರ ಪುತ್ರರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಯ್ಯನುಂ ಚಿಟಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೬–೧೧ ; 900) ; ಶ್ರೀವರಮತಿಶಾಗರಪಣ್ಡಿತಭಟಾರರ ಬೆಸದೊಳಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಯ್ಯನುಂ ದೇವಕುಮಾರನುಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೦ ; 904). **ಅಣ್ಣೆಯ** : ೩. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಯ ಪ್ರಿತಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿವಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೬–೩ ; 925).

[ಅಣ್ಣ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಣ್ಣರ್ಕಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಪಾಜ್ವರ ಅಣ್ಣರ್ಕ್ಕಱೆ ಪುನ್ನಣಿ ಮಾಣಿಯಿಱಿದು ಬೀೞ್ವನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೧; 885). [?]

ಅಣ್ಣರ್ಮ 'ಅಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಲದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಲದೇವ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩–೧೭ ; 1027). [ಅಣ್ಣಲ್$_0$ + ದೇವ]

ಅಣ್ಣಲೆ (ನಾ). "ದೊರೆ, ರಾಜ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮಿಾಱುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಱು ಕಣ್ಣೆ ಮಾರ್ಸಡಿಪವನೇಂ ಚತುರ್ಭುಜನೆ ಮುಚ್ಚರಿಪಣ್ಣಲೆ ಬರ್ಮನೊಳ್ ಬರಂ ಪಿಡಿದನೆ ಮಿಾಱಿ ಬಾಳ್ವೊಡವನೇಂ ಜವನೇ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯೯–೩೬ ; 1042) ; ಪಲರುಂ ಚಕ್ರಿಯೊಳಿಂತೆ ನಿಮ್ಮ ತೆಜದಿಂ ಮುಂ ಕಾದುವುದ್ಯೋಗದಣ್ಣಲೆಗಳ್ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಕಾದಲೆಂದು ಕಳದೊಳ್ ಮಾಱಂಕಮಂ ಬೇಡಿ ಬಂದುಲಿವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭–೫೪) ; ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ] ಮೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಲೆಯುಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನುಗೆಯುಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದ ನುರ್ವ್ವರೆ ಬಣ್ಣಿಸಲೆಱೆಯುಂಗನೃಪತಿ ಚಕ್ರಿಯ ಬೆಸದಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೧೩ ; 1100) ; ಉರವಣೆಯಿಂದೆ ಬಂದ ಮಗಧಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಯ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜರರೆನಿಪಗ್ಗದಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಲೆಗಳೆನ್ನೊಳೆ ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೭–೧೯ ; 1177).

[← ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣ್ಣಲ್=ಹಿರಿಮೆ, ಔನ್ನತ್ಯ, ಅತ್ಯುನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೊರೆ, ದೈವ]

ಅಣ್ಣವಸಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ನೊಳಂಬರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು ಕಾಳೆಗದೊಳಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ವಸಯ್ಯ ಬಿಸುಗೆ ಕಳನಾಗಿ ಸುರಿಗಿಱಿದು ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭–೭ ; 971). [? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಣ್ಣವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು (?) : ತಳಿರ ತೊಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟು ಸಣ್ಣ ನನೆಗಳ ನನೆಯುಕ್ಕಿಯುನಿಕ್ಕಿ ಪಣ್ಣಬಾಯಿನಮುನಣ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ಮುಂ ಬಣ್ಣ]ವಳಿಯುದೆ ಕೊಟ್ಟು ಚೂತವಲ್ಲಭನೆಂದು ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ). **ಅಣ್ಣವಳಿ** : ಅಣ್ಣವಳಿಯುದೆ ಬಣ್ಣಗುಂದದೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸಸಿಯಂತೆ ಚೆಲುಚೆಲುವೆಣ್ಣುಗಳು ಸಹ ಬಂದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೯೬). [ಅಣ್ಣ$_0$ + ಅೞಿ$_1$]

ಅಣ್ಣಾಜಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ಎಲೆ ಅಣ್ಣಾಜಿ ನೀಂ ಪಿರಿಯನೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅವಿವೇಕದಿಂ ವಿನಯಂ ಮಾಡದಾದೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೫೨) ; ನಾನಿತ್ತ ತೆಜದೊಳೆನ್ನಣ್ಣಾಜಿ ಕೊಂಡ (ಭರಚ. ೩೫–೭೯) ; ಪೋದವ ಶ್ರೀಧರನಿದ್ದವ ಫಣಿಸುತ ಭೇದಬೇಡಣ್ಣಾಜಿಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೧೧–೩೬).

[ಅಣ್ಣ$_1$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ). / ತಮಿ. ಅಣ್ಣಾಚ್ಚಿ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ 'ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ (ನಾ). (ದಕ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ಸೋಮಾರಿ ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಲೆಯುವವನು : ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರನಾದರೆ ಸುಣ್ಣವೂ ದೊರಕದು (ಗಾದೆ). **ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ** : ಆ ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರರೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಣ್ಣಾವಾರ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕೊರಪ ಲವಂಗ ಚೂರು ಮೋಡಿ ಅಣ್ಣಾವಾರ ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨).

[?. ℙ ಇದು ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ]

ಅಣ್ಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪಿಟ್ಟುವಿಪತಿಯ ಮಗ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನಣ್ಣಿಯೆಂಬ ಗಂಡಬೀರನೊಱಮ್ಬಂ ತಾಗಿ ಶಾನ್ತರನೆಱೆಯ ರಟ್ಟದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೧೦ ; 920). ೨. ಹೆಂಗಸರನ್ನು (ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗಂಡಸರನ್ನೂ) ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ', 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ', 'ಅಪ್ಪಣ್ಣಿ' ಪರಾ.

[< ಅಣ್ಣ$_1$. / ತಮಿ. ಅಣ್ಣಿ = ಅತ್ತಿಗೆ ; ಪ್ರಾ. ಅಣ್ಣೀ = ಭಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ, ತಂದೆಯ ಸಹೋದರಿ]

ಅಣ್ಣಿ$_2$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ (?): ಅಣ್ಣನಂತೆ ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಶರೀಫ ಸಾಹೇಬರ ಅಣ್ಣಿಯ ಹಾಡು (ಸಾಹಿಪಿ. ೨೨) ; ಅಣ್ಣಿಯಗಡಲಿನ ತಣ್ಣನ್ನ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುತ ತೇಲು ರಾಮ ರಾಮಾ (ಅರಳು. ೪೬೧). [~ ? ಅಣ್$^{\prime}_1$]

ಅಣ್ಣಿ$_3$ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಎಣ್ಣೆಗೆಸರು ; ಕಳ್ಳಕೆಸರು : ಜೋಕೆ, ಅತ್ತ ಕಡೆ ಕಾಲಿಡಬೇಡ ; ಅಣ್ಣಿ ಇದೆ, ಆನೆಯಾದರೂ ಹೂತುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [~ ಅಣ್$^{\prime}_1$]

ಅಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ ; ನಿವಾರಣೋಪಾಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣಿಗ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಬಲಿ ವಂಸ ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇರ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೬; 830) ; ಶ್ರೀಮನ್ನೊಳಂಬಾಧಿರಾಜ ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗಬೀರನೊಱಮ್ಬ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೩ ; 920) ; ಸಿರಿವುರದೊ ಅಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗನೊಳ್ ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭–೩; 950). [ಅಣ್ಣ$_1$ + –ಇಗ]

ಅಣ್ಣಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಿಗ ; ಹೇಡಿ (+). ೨. ತಂತ್ರಿ ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಾಮುಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ? ತಮಿ. ಅಣ್ಣಗನ್ = ನಪುಂಸಕ]

ಅಣ್ಣಿಗಧನಂಜಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [ಪ್ರವರ] ಮೇರು ಅಣ್ಣಿಗಧನಞ್ಜಯನ್ಸವನ × × × ಆ ಮಹೇಶ್ವರ ಸಾಹಣಿಯ ಮಗ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೭–೧ ; 800 ?). [ಅಣ್ಣಿಗ$_1$ + ಧನಂಜಯ]

ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ, ಅನ್ನಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆನೆಯಿತ ವುರಂ ಅಣ್ಣೀ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆ ಇಟ್ಟಗೆ . . . ಏತೇಷಾಂ (ಇಆ. VII, ೨೨೦–೨೮ ; 658) ; ಸ್ವಸ್ತ್ಯಕಾಲವರ್ಷ ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ × × × ಅ[ಣ್ಣಿ][ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೩–೧ ; 875) ; ಚಂಧಾವುರ ಆರಗ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ ಹುಲಿಗೆಱೆ ನಿಡುಗಲ್ಲು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೬೧ ; 1382). **ಅನ್ನಿಗೆಱೆ** : ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುಮನಾಳುತ್ತುಮನ್ನಿ(ಣ್ಣಿ ?)ಗೆಱೆಯೊಳಿರೆ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೧೯ ; 814).

ಅಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆಯಗೋಲು = ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು : ಪುರಿಗೆಱೆ ನಾಡೊಳಗಣ ಮುೞ್ತೆಯವಾಡದ ತೆಂಕ್ಕಣ ಪೊಲದೊಳಗೆಯಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆಯ

ಗೋಲೊಳ್ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಯರಂ ಸರ್ವ್ವನಮಶ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಱು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೧೧ ; 1002). [ಅಣ್ಣಿ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆಸೆಪಡಿಸು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಅಣ್ಣನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೊನ್ನು. ಅಣ್ಣನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು. ಅಣ್ಣನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಮಣ್ಣು (ಗಣಭಾ. ೪೨–೫ ; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬–೧೧). [ಅಣ್$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಣು$_1$ 'ಅಣ್$_1$' ನೋ.

ಅಣ್ಣು$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (ಕ). [← ? ತೆಲು. ಅನ್ನು = ಹೆಂಗಸು]

ಅಣ್ಣು$_3$ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ಬಯಕೆ (?) : ಸುರಕುಜದಾ-ವೆಗಳುಮಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸುರಭಿಯ ಹಿಂಡುಗಳಂ ಚಿಂತಾಮಣಿಯುರುತರಕರಿಗಳನವರಿವರೆನ್ನದೆ ಮೊಗನೋಡದೆ ಕೊಟ್ಟು ಎರೆವಣ್ಣೆಯ ತೀರ್ಪಱದುಂ ವಿತರಣ ಸುರಗಿರಿ ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ಬಂದಿರೆ [ವರತರ]ಚಾಗದ ಮಹಿಮೆಯ ಮೆಱೆದಂ ಜನಕಂ ವಸುಧಾಜನಕಂ (ಕುಮುರಾ. ೪–೫೭). [< ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (?) : ಅವನುಪಕಾರಮನಾಂ ಪೇ[ೞ]ವೇೞ್ವುದೆ ನಮ್ಮ ತಿರಿದು ತಂದುಣ್ಬಶನಕ್ಕವ[ರ]ಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸು ವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೮).
[ದೇ.?]

ಅಣ್ಣೆ$_3$ (ನಾ). ಏಟು ; ಹೊಡೆತ; ಬೆರಳಿನ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಣ್ಣೆ ಹಾಕು = ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆ: ಅಂಕೆಗಳು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅಯ್ಯನವರು ಹತ್ತಣ್ಣೆಗಳ ಹಾಕುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣೆ$_4$ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅಣ್ಣೆನೂಲು' 'ಅಣ್ಣೆವಾಲ್' ಪರಾ. [?]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$, ಅಣೆಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು ; "ತಿಱಿಕಲ್ಲು" : "ತಿಱಿಕಲ್ಲೆನುತುಂ ಕವಿಗಳ್ ನೆಱೆ ಪೇೞಲ್ಕಣ್ಣೆಕಲ್ಲದಕ್ಕುಂ" (ಕನಿಕಂ. ೨೨೭) ; ಬೆಸಸಬಹುದೇ ರಾಯ ನನಗೀ ಬೆಸನನಕಟಾ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಹೊಸೆದು ಮುಕ್ಕದ್ರಿಗಳ ಕಿತ್ತಾಡಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳ ವಿಸದಿಯನು ಕುಡಿಯೆನಲು ಮಾಡೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೮) ; ಉಣ್ಣದುರಿವತಿ ಬಲರ ಶಿರಗಳನಣ್ಣೆಕಲ್ಗಳನಾಡಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫–೮೭). **ಅಣೆಕಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು** : ದಣ್ಣನೆ ದಣಿದಾಡುವಣ್ಣೆಕಲ್ಲವರುಱೆ ಹಣ್ಣೆ ಕೊಂಡಿಟ್ಟಾಡುವವರು (ಭೈರವೇ. ೪–೧೬೪). 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ', 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡು' ಪರಾ. [ಅಣ್ಣೆ$_0$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_2$ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು: "ಆಲಿಕಲ್ಲು ; ಆಲಿವರಲು-ಆನೆಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು, ಕರಕವು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [ಅಣ್ಣೆ$_0$? + ಕಲ್$_2$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ, ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ : ನೆಗಹಿ ಗಗನಕೆ ಬೀಳ್ವ ಗಿರಿಗಳ ತೆಗೆದು ಹಸ್ತದೊಳಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟಗಳನಾಡುತ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರು ವಾಯುವೇಗದಲಿ (ಆನಂರಾ. ೫–೪–೪೦). **ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಎಸೆದಾಡು : ದಿಕ್ಪಾಲರ ಬೆರ್ಚಿಸುತುಮಗಮನೋರಂದದಿಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ ಪರ್ವಿತ್ತುಗುರ್ವಿಂ ತಳೆದೊಗೆದ ಗಂಭೀರಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೩೪).
[ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟವನ್ನು ಆಡು. ೨. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಡು ; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡು : ಬೆಟ್ಟ ಸಶ್ರಮದಿನಾಟಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿದಂ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಡಿದನೇನತಿಪ್ರಬಳನೋ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧–೧೭ ; 1178) ; ಆಲಿವರಲಂ ಪೊಯ್ದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಲುಂ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಡಲದೇಂ ತಗುಳ್ದುವೊ ಮನಸ್ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಚಾತಕಂ (ಅನಂಪು. ೯–೯) ; ಬೆಟ್ಟನಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡುವ ಚಂದ್ರನಂ ಪಿಡಿದು ಸೂಡುವ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೩೭೬) ; ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿರ್ವರುಂ . . . ಬಿಲ್ಗೊಂಡೆದ್ದು ಕೋಪದಿಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿದರ್ ಪಟುಭಟರ ತಲೆಗಳಂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೧೨) ; (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫ ; ಭರಚ. ೪೯–೧೨೬ ; ಚಿಬಪು. ೨೫–೨೭ ನೋ). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಪ್ಪೆಹಾಕಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿ : ತೊಳಪ ಸಾಲಗ್ರಾಮಫಲದಿಂದೆ ಬಾಲಕಂ ಕೆಳೆವಕ್ಕಳೊಡನಾಟದಶ್ಮಗೋಳಕಮೆಂದು ತಿಳಿದಣ್ಣೆಕಲ್ಲೊಡ್ಡುಗಳನಾಡುತದಱಿಂದೆ ಗೆಲ್ದೆಲ್ಲರಂ ಜಱೆಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೪).
[ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಅಣ್ಣೆನೂಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾರ; ಹಸನಾದ ನೂಲು: ಹತ್ತು ಬೆರಳಿಗೆ ವಜ್ರಕೆತ್ತಿಸಿದುಂಗುರ ಗುತ್ತಾಪಟ್ಟಗೆ ಹಚ್ಚಿಮಣಿಯಣ್ಣೆನೂಲೂದುತ್ತಾ ಮಾಯಾರಾಣಿ ಸುರಹೊನ್ನ ಪಾದಾ ಸರಶಕ್ತೀ ಬಿರುದುಗಳಾ ಧರಿಸಿದಳು ಕೊರಳಿಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೪).
[ಅಣ್ಣೆ$_4$ + ನೂಲು$_2$ (< ನೂಲ್$_2$)]

ಅಣ್ಣೆಪಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಣ್ಣೆ$_2$ + ಪಲ್ಯ]

ಅಣ್ಣೆಯ 'ಅಣ್ಣಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆವಾಲ್, ಅಣ್ಣೆವಾಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲು ; ಶುದ್ಧವಾದ ಹಾಲು : ಸವಿಗೆ ಸವಿಯೆನಿಪ ಮೇಲೋಗರಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ರಾಗದಿಂದಣ್ಣೆವಾಲ್ ಸಕ್ಕರೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭–೧೧೩) ; ಪರದನಣ್ಣೆವಾಲಂ ಕೆನೆಮೊಸರಂ ಸದ್ಯಘೃತಮುಮಂ ಮನಮೊಸೆದುಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮–೭) ; ಅಣ್ಣೆವಾಲಿಂ ಬೆರಸಿದ ಸಕ್ಕರೆಯ ತುಯ್ಯಲಿಕ್ಕಿದರರೆಬರ್ (ನಳಚಂ. ೪೪೧) ; ಕನ್ನೆ ತಂದಿಟ್ಟಣ್ಣೆವಾಲಂ ಮುನ್ನವೀಂಟುತ ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ ತನ್ನುದರದೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸಪು. ೧೪ ಸೂ). **ಅಣ್ಣವಾಲು** : ಅಣ್ಣೆವಾಲಿನಿದ ರಾಯಂಚೆಯುಂಬಂತೆ ಬಕನುಣ್ಣಬಲ್ಲದೆ (ಮದೇಪು. ೧–೧೬). [ಅಣ್ಣೆ$_4$ + ಪಾಲ್]

ಅಣ್ಣೆವಾಲು 'ಅಣ್ಣೆವಾಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಹೊಯ್ಯಿ ; ಸೊಗಸಾದ ಹಾಲನ್ನು ಸುರಿ : ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿಯನ್ನ ಶಾಕವು ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆದ ಪಾಯಸವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨–೩೧). [ಅಣ್ಣೆವಾಲ್ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಅಣ್ಣೆವಾಲೌತಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಔತಣ ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ: ಅಣ್ಣೆವಾಲೌತಣ ಮಾಡಿ ವ್ಯಂತರಿಗರನುಣ್ಣದೂಟದಿ ತಣಿಪಿದನು (ಭರಚ. ೫೩–೭೨). [ಅಣ್ಣೆವಾಲ್ + ಔತಣ]

ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು : "ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು" (ವೈಔಗಿ. ೧೯–೩೫೧) : ಕುಯ್ದು ತಂದ ಆಣ್ಣೇಸೊಪ್ಪು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ರಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೯).
[ಅಣ್ಣೆ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಣ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು).ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು ;

ಅಣ್ಪಿಕ್ಕಿದ ಮಲಯಜಮಂ ಕೂಡೆ ಲಾವಣ್ಯಶೋಭಾಸ್ಪದಮಪ್ಪಂಗಂಗಳೊಳ್ ನಾಣ್ ಪೊಡರೆ ತೊಡೆಯುತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೭) ; ಬಿಸಿಲೊಳ್ ಬೆಮರ್ತ ವಿದ್ಯಾಧರಪ್ರಮದೆಯರ ಕದಪುಗಳ ಕುಂಕುಮದ್ರವಮನಾತ್ಮಪ್ರಸಾರಿತಕರಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದಣ್ಪಿಕ್ಕಿಕೊಂಡನೆಂಬಂತೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ) ; ವೀಳೆಯಂಗುಡುವ ಮೇಲುದಂ ಪಿಡಿವಣ್ಪಿಕ್ಕುವ ತಲೆಯಂ ಪಿಕ್ಕುವ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೬ ವ) ; ಮಿಡುಳಿಂದಣ್ಪಿಕ್ಕಿ ಬಂಬಲ್ಗುರುಳ ಪಿಣಿಲ ಪೂಮಾಲೆಯಂ ಸೂಡಿ (ರಸರ. ೨–೧೨೪). [ಅಣ್ಪು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಣ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಣ್ಪಿಕ್ಕು : ಜವಾದಿಯನಣ್ಪಿಸುತೆಳದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ(ಜಯಕಾ. ೧–೬೧). [ಅಣ್ಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಪು$_1$, ಅಂಪು (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು ; ಸವರುವುದು ; ಲೇಪಿಸುವುದು ; ಲೇಪನ : "ಅಣ್ಪೆಂದು ಲೇಪನಕ್ರಿಯೆ" (ಶಶಸಾ. ೨೪–೪೯೬) ; "ಅಣ್ಪೆಂದು ಲೇಪನಕುಸಿರ್ವರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦) ; ಮೃಗಮದದಣ್ಪು ಜಾಜಿಯ ಬಜಿಲ್ಮುಡಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮನಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨) ; ಎಳವಸುಱಾಗೆ ಬಾಳಕಿಗೆ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದಂಗದೊಳಣ್ಪನಿಕ್ಕಿದರ್ ಮಳಯಜಪಂಕದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೯೪) ; ಹರಿಚಂದನದಣ್ಪಂ ಹಂದೆ ಸುಧಾಕರಕಿರಣಾಮೃತಮಂ ಕಾಗೆ ಸರೋವರ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಪ್ಪೆ ಒಲ್ಲದೊಡೇಂ ಗಳಕೆಟ್ಟುವೆ (ಕುಮುರಾ. ಪೀ. ೩೪) ; ಕಪ್ಪುರವಳುಕಂ ಘುಸೃಣಮನೊಳ್ಗತ್ತುರಿಯಂ ಚಂದನರಸಮಂ ಪನಿನೀರೊಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸಂತಸದಣ್ಪಂ ಗೈದುಂ (ಉಪ್ಪದೇ. ೩–೪೬) ; ಪರಿಪರಿಯುಡೆತೊಡವುಗಳ ಪೂಸರಗಳ ಪರಿಮಳದಣ್ಪ ಬಯಸದೆ ಗರತಿಯರಿದನುಳಿದಿರಲಾಗದೆಂಬಲಂಕರಣ ಮಾತ್ರವ ಧರಿಸಿಹಳು (ಹದಿಬ. ೭–೯). ೨. ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಲೇಪನವಸ್ತು : ಬೆಳ್ನೊರೆ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪನೆ ವಿರಾಜಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬). **ಅಂಪು** : ೧. "ಅಂಪೆಂದನುಲೇಪನದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೮) ; ಮುಡಿಯಿಸುವಂಪ[ಪಾಠಾಂ. ವಣ್ಪ]ನಿಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವ ಕನ್ನಡಿದೋರ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೫–೪೪). [ಅಣ್$_1$ + –ಪು]

ಅಣ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನಂಟತನ ; ಬಾಂಧವ್ಯ ; ಸ್ನೇಹ (÷).

[← ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ಪು = ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿ]

ಅಣ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಮಿಱುಗುವ ವಜ್ರದೋಲೆಗಳಪಾಲೆಗಳೊಳ್ ತಳೆದಣ್ಪುಗೆಯ್ದು ಬಾಂದೊಱೆನೊರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ಸಿರಿಖಂಡಮನೊರ್ವ ಬೆಡಂಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೮).

[ಅಣ್ಪು$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣ್ಪುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಬಳಿದುಕೊ : ಶ್ರೀಪಾಲ್ಗುರ್ಜರ ಭಕ್ತಿಯಣ್ಪುವಿಡಿವಾ ಶ್ರೀಶೈಲಮಂ ಮಾಣ್ದು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ, ೬೨–೪ ; 1896). [ಅಣ್ಪು$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ (?) : ಶ್ರೀಮತು ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವ ಮಚ್ಚಿ ಸೂಳಾಯ್ತ ಕನ್ನಯನಣ್ಮ ಮುದ್ದುಗಲುಡಂಗವೆತ್ತಿ × × × ಗವುಡಕಯ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೩೯–೧೩ ; 1300). [< ? ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಮು$_1$, ಅಮ್ಮು$_1$, ಅಟ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು, ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು : "ಅಣ್ಮು – ಪೌರುಷೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ . . . ಆಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಮುವೊಡಮೀ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩; ಶೂದ್ರಕ) ; ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳಂಜಿದ ವಿದ್ಯಾಧರರ್ಗಭಯಂಗೊಟ್ಟಣ್ಮಿಕಂಡರ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಿಟ್ಟು ಅಂಜದಿರಿಮಂಜದಿರಿಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೭ ವ) ; ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡಿಱಿದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಱದೊಡಣ್ಮಿ ಸಾವುದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೧) ; ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಜಲಮಂ ಮೇಣಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ದಣ್ಮಿ ಸತ್ತೀ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯನೋವೊ ಸೀಗದಿರಲಿಂದೀ ಬಾಱಿಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಪಟ್ಟಮೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೮೨). ೨. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ತವಾಗು : ಅಣ್ಣನ ಕಣ್ಸನ್ನೆಗೆ ಮೀಱಲ[ಣ್ಮ]ದೆ ಸಮಂತಿರ್ದರ್ ಪೃಥಾಪುತ್ರರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯) ; ಭಯಂಕರಧ್ವಾನಮಂ ಕೇಳ್ದಲ್ಲಿಯುಂ ನಿಲಲಣ್ಮದೆ ಓಡಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೧–೭) ; ಶಿವನ ವಿವಾಹೋನ್ನತಿಯಾಕೃತಿಯೆಂದೆನೆ ಭಾರತಿಯೆನಗನುಕೂಲೆಯಾಗದಿರಲಣ್ಮುವಳೇ (ಗಿರಿಕ. ೧–೯) ; ಮಂಡಳಿಕ ಮಾರ್ತಂಡಂಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱಲಣ್ಮದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫). **ಅಮ್ಮು$_1$** : ೧. ಆಪುದೆನಲಮ್ಮೆನು ಅಲ್ಲೆನಲಮ್ಮೆನು (ಪ್ರಭುಪ. ೪೨–೩೨) ; ಬವರದೊಳಮ್ಮಿ ಕಾದುವರಿಭೂಭುಜರಂ ಭುಜರಮ್ಯಖಡ್ಗದಿಂದಮಿಱಿದಗಲ್ಚುವಂ ಹರಣದಿಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೯–೩೫ ; 1170) ; ಉಮ್ಮಳಿಯಪ್ಪಿನವರಿಬಲವಮ್ಮಿ ಕಱುತ್ತಿಱಿದನುಜದೆ ನಾಯಕ ಮೈಲಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೩೮–೫ ; 1196). ೨. ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರದೊಳ್ ಪೊಡವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮ[ಣ್ಮ?]ದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೪) ; ದೃಷ್ಟಿವಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೯–೧) ; ಆಮಱಿವೊಡಮುಸಿರಲಮ್ಮೆವಾಳ್ದನ ಗತಿಯಂ (ಶಮದ. ೨೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ತಂದೆತಾಯ್ಗಳ ಮಾತುಗಳ ನಾನೆಂದುವುಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಲಮ್ಮೆನು (ಬಸಪು. ೨೪–೧೫) ; ರಿಪುಬಲದೇಱ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೧೫) ; ಅಮ್ಮೆನಯ್ಯೋ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಮನ ನೆಮ್ಮಿಹುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೫೨). **ಅಟ್ಮು** : ೧. ತುಱಬಣವಹನಿಣಂಗರಾಯಂಗಟ್ಮಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬–೧೦ ; 890) ; ತಳ್ತಿಱಿದು ಆಟ್ಮಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೪೮–೧೮ ; 899). [ದೇ.]

ಅಣ್ಮು$_2$, ಅಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಹಸ : "ಅಣ್ಮೆಂದೆನೆ ಪೌರುಷದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೩) ; "ಸಾಸ ದಪ್ಪಮದ ಟೊರ್ಪಣ್ಮೆಂದೆನ್ನಲ್ ಪರಾಕ್ರಮಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫) ; ಭುವನ ಭವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮಾಯುಮುಮಳವುಮಱಿವುಮಣ್ಮುಂ ಪುಟ್ಟುವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೭ ವ) ; ರವಿನಂದನ ನಿನ್ನ ಚಾಗಮಣ್ಮೆಂಬಿನಿತರ್ಕಂ ನೀನೆ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗನಾದೈ (ಗದಾಯು. ೫–೧೭) ; ಏತಜ ಮಾತೊ ಭೂತಳದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶೌಚಮಣ್ಮು ಪೆರ್ಮಾತು ಕುಲಂ ನೆಗೞ್ತೆಯಿನಿತುಂ ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩) ; ನಿನ್ನಂ ಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾಱಿಗ್ಗಿಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ ಅಣ್ಮು ಕಣ್ಮಾಯಮಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨–೨೦). **ಅಮ್ಮು$_2$** : ಭರಂಗೆಯ್ದು ನಿಂದಲ್ಲಿಯಮ್ಮುಂ ಚಲಮುಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರಲು ಪೊಯ್ಸಿದಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೫–೩೩ ; 1557). [< ಅಣ್ಮು$_1$]

ಅಣ್ಮುಕಾಱ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಸಮರ್ಥ ; ಸಾಹಸಿ : ಧರೆ ಲೇಸಂ ಬಾಸೆಗಾಱಂ . . . ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱಂ ವಿತತವಿತರಣೋತ್ಸಾಹದೊಳ್ ಗೆಲ್ಲಕಾಱಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೭). [ಅಣ್ಮು$_2$ + –ಕಾಱ]

ಅಣ್ಮುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ, ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು : ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಗಂ ಸರಳ್ಗಮಣ್ಮುಗೆಟ್ಟು ಮಿಟ್ಟಿಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೩ ವ) ; ತೃಷೆಯೊದವಿಂಗಳ್ಕಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಬೇಗಂ ಕುಸಿದೋರಂತಣ್ಮುಗೆಟ್ಟೋಡದೆ . . . ನಿಂದಂ ಯೋಗಿವಂದ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦೧).

[ಅಣ್ಮು$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣ್ಮುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗುಂದು ; ಪೌರುಷ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಪೂಣ್ದು ಪೂಣ್ಕೆ ನೇರ್ಪಡೆ ನಡೆವನ್ನೆಗಂ ನಡೆದನಳ್ಕದೆ ಬಳ್ಕದೆ ತನ್ನೊಡಲ್ ಪಡಲ್ವಡುವಿನಮಣ್ಮುಗುಂದನೆ ದಲೇನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೭). [ಅಣ್ಮು$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಣ್ಮುಗೆ, ಅಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಪೌರುಷ; ಸಾಹಸ : ನಗೆಯಲ್ತೇ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಗಿದಂತಾ ಭಯದಿಂದೆ ಬೆಂದ ಮದನಂಗಂಪಾಮುಹಾಭಾಗರಣ್ಮುಗೆಯೆಂದೀ ವಿಭು ಬೊಪ್ಪದೇವನಲೆವಂ ಸತ್ವಾಧಿಕಾನ್ಮಾಘಮುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೫೩ ; 1181). **ಅಮ್ಮುಗೆ** : ಕಾಳಗದಮ್ಮುಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿದ್ಯೆ ಫಲಿಸುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೩); ಎಡೆಗೊಂಡುದೇತಕೆ ದೌರ್ಮನಸ್ಯದ ದಾ ವ ಶಿ ಖಿ ಮನದಮ್ಮುಗೆಯ ಸುರಕುಜವನು (ನಿಘಾಗ. ೩–೧–೬). [ಅಣ್ಮು$_1$ + –ಗೈ]

ಅಣ್ಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಸೋಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ; ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪ: ಆ ಸ ದ ಳ ಮಿ ಾ ಕಾರ್ಯವೆಂಬಲ್ಲಿಗಂ ಸಂಗರಮಣ್ಮುಟ್ಟೆಂದುದೆಂಬಲ್ಲಿಗಮೆರ್ದೆಗವರುಂ ಬೀಡಿಗೆಂಬಲ್ಲಿಗಂ . . . ಬಾಪ್ಪುರೆ ಪಾರ್ಥೀವೈಜ್ಯಭೀಮಾನ್ತಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂಮೊಡಿಂ ಧನ್ಯನಾಸಂ (ಎಕ. VII. ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೭–೫೫ ; 1180) [ಅಣ್ಮುಟ್ಟಿನ್ = ತೀರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಆಗು]; ನರಸಿಂಹಂ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಜಾಂತ ವೀರಾರಿ ಭೂಪರನಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳಿಂತು ಕಂಡೊಡೆ ಬಳಿಕ್ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಪೋಬ್ಬಿಕ್ಕಿ . . . ಬೀರಸಿರಿಗೆತ್ತಂ ತೋರಣಂಗಟ್ಟನೇ (ಎಕ. VI. ತರೀಕೆ. ೪೨–೧೮ ; 1205).

ಅಣ್ಮುಟ್ಟಾಗು = ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವಾಗು : ಮೊದಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟದ ಭವಬದ್ಧ ವೈರದಿಂ ದಿತಿಸುತನಣ್ಮುಟ್ಟಾಗೆ ಬಂದು ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕೊಳ್ವಂತೆ ನಾಗಪಾಶದಿನಾಗಳ್ . . . ಕಟ್ಟಿ (ಶಾ ಂ ತಿ ಪು. ೮–೯೫ ವ); ತತ್ಕಟಕದೊಳ್ ಬೀಡಿಂಗೆ ಪಾಂಗಾಗೆ ತದ್ವಿಜಯಶ್ರೀಕಟಕೋಪಮಂ ಕಟಕಮಣ್ಮುಟ್ಟಾಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧ ೨೯).

[ಅಣ್$_1$ + ಮುಟ್ಟು]

ಅತ್ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಅಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿ; ಹ್ರಸ್ವ ಅಕಾರ: ಮಮಿಂಕೆಯುದದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೀ ತೆಜದಿಂದೆಬಿಕ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ (ಶಾ ವ್ಯಾ ಪ. ೮೪); ಪಿಂತೆ ಪೇಟ್ದ ನಾನಾ ತೆಜದ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ ವ್, ಅವ್, ಇವ್, ಕೆ, ಅತ್, ಅತ್, ಒಳ್ ಎ ಂ ದು . . . ಏಟಾಗಿ ಕಾರಕ ವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶ ಮ ದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). 'ಅದಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ ಏವ (ಅ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ; ಆದಕಾರಣವೇ : ಅತ ಏವ ಗದಾಯುದ್ಧವು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೆ ರಚಿತವಾಯಿತೆಂದು ಕಂಡಿತವೇ ಸರಿ (ಮೂರುಉ. ೫೪). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಏವ)]

ಅತಂತ್ರ (ಗು). ೧. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೇಳುವವರೂ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರೂ ಇಲ್ಲದ; ಅನಾಯಕವಾದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ: ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವವರೇ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ: ಅತಂತ್ರವಾದ ಕೆಲಸ ಬಾಳಿಕೆ ಬರಲಾರದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅತಂದ್ರ (ಗು). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಜಾಗರೂಕನಾದ : ನಿರ್ವಾಣಸಾಮ್ರಾಜ್ಯನಿವಾಸಕ್ಕೊರ್ವನಂತರ್ಮುಖನಭಿಮುಖನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನತಂದ್ರಂ ನಿರ್ನಿಮೇಷಂ ನ ಗ ನಿ ಕ ಟ ಹಟದ್ರತ್ನಕೂಟಂಬೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೨–೧೪); ಯಾಮಿನಿಮಾತೆಯ ವಂಚಿಸಿ ಚಂದ್ರ ಹಣಿಕಿದನಿವೆಕೋ ಮುಗಿಲೊಳತಂದ್ರ (ಗೋ ೀ ಕು ನಿ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಅತಃ ಪರ$_1$ (ಗು). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ. (ನಾ). ೨. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು : ಮಾಡಿಕೋ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸತಿಯಂ ಕೂಡದೆನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಳೆ ಶಶಿಚೂಡನಲ್ಲದತಃಪರವನಾನಜಿಯೆನಲ್ಲದೊಡೆ ನಾಡ ಮಾತು ಗಳೇಕೆ (ಬಸವು. ೫೧–೯). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಪರ)]

ಅತಃ ಪರ$_2$ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ. [ಸಂ. ಅತಃಪರಂ (ಅತಃ + ಪರಂ)]

ಅತಟ (ಗು). ೧. ತೀರವಿಲ್ಲದ; ದಡವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕಡಿದಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಮರಿ; ಪ್ರಪಾತ. [ಸಂ.]

ಅತನು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣಗಿಲ್ಲದ; ಕೃಶವಲ್ಲದ. 'ಅತನೂದರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಮನ್ಮಥ: ಅತನುವಿರೋಧಮುಂ ತನುವಿರೋಧಮುಮೊಪ್ಪುಗುಮುತ್ತಮುಬ್ಬೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೯೯). [ಸಂ.]

ಅತನುವೈರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕುಳಿರ್ಮುಲೆಮುಗಳ ಮೊಗ್ಗೆ ಮೊಗ್ಗೊಟ್ಟು ಮೊಗ್ಗೆಟ್ಟತನುವೈರಿಗಡ ನೋಡೆ ನಿನ್ನ ಹೊಲಬಾರ್ಗೆ ಹೊಗಲರಿದರಿದು (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೨೫). [ಅತನು + ವೈರಿ]

ಅತನುಹರ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ: ತಾರಾಚಳಮನಸದಳಂ ನುಣ್ಣಿಪಂತೊರ್ವಳತ್ಯುತ್ತಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದತನುಹರನಾರಾಧಿಸುತ್ತಿರ್ದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೯).

[ಅತನು + ಹರ]

ಅತನೂದರ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆ. ೨. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಡು ತೆಳ್ಳಗಿಲ್ಲದೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ: ಸುನಿವೃತ್ತಾಯಾಮಕಾಂಡನನತನೂದರನಂ... ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೪೨ ವ, ೧೪೪). [ಅತನು + ಉದರ]

ಅತರ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಊ ಹಿ ಸ ದಿ ರು ವ; ಯೋಚಿಸದೆ ಇರುವ. ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲು ಆಗದ, —ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಆಲೋಚನೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಭವ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯಗೋಚರ (ಗು). ೧. ಊಹೆಗೆ ಮೀರಿದಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋವುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ೧,೨. ಮತ್ತಮಾ ಮಹಾವನಂ . . . ನಾಕಿನಿಳಯದಂತೆ ಅನೂನಾಪ್ಸರೋಗಣಪ್ರಣೂತಮುಮತರ್ಕ್ಯಗೋಚರಮುಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ).

[ಅತರ್ಕ್ಯ + ಗೋಚರ]

ಅತಲ, ಅತಳ (ನಾ). ೧. ತಳವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು (ಕಿ). ೪. ಶಿವ. **ಅತಳ** : ೨. ಅದ್ದುದತಳಕೆ ಅವನಿಯೆನೆ ಹೊದಜಿದ್ದು ನಡೆದುದು ದಂತಿಘಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಅತಲಕುತಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಗೊಂದಲ: (ಕಿ); "ಕೋಲಾಹಲ, ಜಗಳ, ದೊಡ್ಡ ಸದ್ದು" (ಜಾನಕೋ).

[← ? ತೆಲು. ಅತಲಕುತಲಮು = ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ]

ಅತಲಜಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕದ ನೀರು; ಪಾತಾಳಜಲ : ಇದುವರೆಗೂ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸುಕೃತವನ್ನೆಲ್ಲ ಅತಲಜಲದಲ್ಲಿ ಈಡಾಡಬೇಡ (ಅಗ್ರಹ. ೩–೩೬). [ಅತಲ + ಜಲ]

ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ, ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದು; ಅಗಾಧವಾದದ್ದು. **ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ** : "ಅತಳಸ್ಪರ್ಶಮಗಾಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೭). [ಅತಲ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅತಸಿ (ನಾ). ಅಗಸೆ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). [ಸಂ. ಅತಸೀ]

ಅತಸೀಕುಸುಮ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವು : ಅತಸೀಕುಸುಮಗಾತ್ರನಂ ಕಮಲನೇತ್ರನಂ ಸ್ಮಿತರುಚಿರಶುಭ್ರರದನನಂ . . . ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೬). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಕುಸುಮ)]

ಅತಸೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಅತಸೀಕುಸುಮ : ಅತಸೀಪುಷ್ಪಾವಭಾಸಂ ತನು ವೆಸೆವಿನೆಗಂ ಕಿಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಅತಳ 'ಅತಲ' ನೋ.

ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ 'ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ' ನೋ.

ಅತಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅತಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ: ಅತಿದಿವಿಜೇಂದ್ರ ವಿಳಾಸನೊಳತಾಂತವಿಾತನೊಳಡಂಗಿ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಸತಿಗೆ ವಿಳಾಸವತಿ ಸನತಿಯಾಗಿರು ಸುಖದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೪). [< ಅತಾಂತ]

ಅತಾಪಿಸು 'ಅಥಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅತಾಲವ್ಯ (ಗು). ೧. ತಾಲವ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಾಲವ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಇಕಾರ ಚವರ್ಗ ಯಕಾರ ಶಕಾರಗಳಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅತಿ$_1$ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅತಿನಿರ್ಭರ ಭಕ್ತಿಭರದಿನತ್ಯಾದರದಿಂ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೦) ; ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ವನ ಮರೆದತಿವಿಳಂಬವ ನಾಚರಿಸೆ (ಹದಿಬ. ೨-೩೯). ೨. ವಿಾರಿದ ; ಮಿತಿವಿಾರಿದ : ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚು ; ಅತಿಶಯ : ಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ ಅತಿಗಳ ಮುಱಿದು ಹರಿವರಿಯಾದಾಗಲೆ ದಣಿಯಿತ್ತು (ನಗೆಮಾ. ೪೯) ; ಇರುಳಿನತಿಗೆ ಬಳಲಿ ಬೆಳಗ ಮಲಗಿ ಕಳೆವನೊ (ಮಾಂದಳಿ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅತಿ$_2$ (ಅ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಮಿತಿವಿಾರಿ : ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅತಿ ಹೊಗಳಬೇಡ; ಅವನ ಜಂಬ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚೀತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸ್ತೋಮ : "ನಿಕುರುಂಬಮುತ್ಕರಂ . . . ತತಿ ವ್ರಾತಮತಿಕರಂ [ಪಾಠಾಂ. ತರಂ] . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮ ; ವಿಾರಿದ್ದು : ಈ ಜನರನತಿ ಶಯದಿ ಸಂತಸಂಗೊಳಿಪುದಿದು ಸದ್ಧರ್ಮಕತಿಕರಮಿದಲ್ಲೆನುತ ಗುರು ಬೆಸಸೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ವಿಾರು ; ದಾಟು : ಹುರಿವು ದಾಮಿಷವನತಿಕರಿಪುದಾಸೆಗಳನಿಟ್ಟುರುಹುವುದು ಮಾಯಾವಿಡಂಬತತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೩೯); ವಿಶ್ವವಿನೋದಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜವೆಸೆದುದು ಜಗವನತಿ ಕರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೮-೨೬). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು : ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಕೆ ಕಾರ ಸೇರಿಸಿ ಮಲಿನತೆಯನತಿಕರಿಸಿ ಮತ್ತಂ ಮಲಿನತೆಯ ನೆಲ್ಲವನಲುಂಬುತೆ ಕಳೆವನತಿಕರಿಸಂ (ಸೌನಂದ. ೧೦-೪೨).
[ಅತಿಕರ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ ; ಪಾಪ : ಕರ್ಮಪಾಶವನುಱಿ ಪಱಿದು ದುಷ್ಕರ್ಮರಜ್ಜುಗಳಂ ತೊಡುವುದತಿಕರ್ಮವಲ್ಲೈ (ಬಸಪು. ೩-೪೮).
[ಅತಿ$_1$ + ಕರ್ಮ]

ಅತಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ; ಪಾಪಿ : ದೊರಕುವುದೆ ನಿಃಸ್ಪೃಹತೆಯೆನಗತಿಕರ್ಮಿಗಕಟಕಟ (ಬಸಪು. ೨೦-೨೭). [ಸಂ. ಅತಿಕರ್ಮಿನ್]

ಅತಿಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ವಿಾರಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಾಹವದೊಳತಿಕಾಯನನು ಗೆಲಿದೊಲಿಸಿದನು ಭುಜವಿಜಯಭಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪ ಸೂ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ : ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಅತಿಕಾರಾವಿರಲು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೪-೧೦; 1535). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರ]

ಅತಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ : ಇಂತಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಅತಿಕಾರಿ ಕಾಂತ ಸೆಟ್ಟಿ ಚಟಿ ಚಿಕ್ರಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XX, ೮-೫೮ ; 1556). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗಿರುವುದು. 'ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯಂದಳೆ' ಪರಾ. [ಅತಿ$_1$ + ಕಾರ್ಶ್ಯ]

ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗು ; ಬಹಳ ಬಡವಾಗು : ಆ ರಾಜಶಿಖಾಮಣಿಯಗಲಲ್ ನವನೀರಜನಳಲೋಚನೆಯಭಿನವ ಭಾಗೀರಥಿಯೆನೆ ಸೊಗಯಿಪ ಸತಿಯತಿಕಾರ್ಶ್ಯಂದಳೆದೊಪ್ಪಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೫೫). [ಅತಿಕಾರ್ಶ್ಯ + ತಳೆ$_1$]

ಅತಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿ ರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂ ಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಕೃತಿ]

ಅತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿಾರುವುದು, —ಉಲ್ಲಂಘಿಸು ವುದು. ೨. ನಿಯಮ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು : ಇವಯ್ದುವ್ರತಂಗಳತಿಕ್ರಮಂ ಗಳ್ ಭೋಗೋಪಭೋಗಪರಿಮಿತಗತಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೪). ೩. ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ವಿಾರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದು ವಿಾರುವುದು ; ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂ ಘಿಸುವುದು. ೨. ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಎಲ್ಲೆ ವಿಾರುವುದು ; ಅವಿಧೇಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡು ವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು ತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಾರು ; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು : ತಾಯ ವಚನ ಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಜಿದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬೬-೧೬) ; ಕಿರಾತದೂತಂ ತನ್ನನತಿ ಕ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದುದರ್ಕೆ ಮುಳಿದು ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೮ ವ) ; ಆವನೊರ್ವಂ ಸಜ್ಜನರ ಬುದ್ಧಿಯನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ದುರ್ಜನರ ವಶದೊಳಿರ್ದಪಂ ಆತಂ ತಾನಿರ್ದ ಠಾವಿನಲ್ಲೆ ಹಗೆವರ್ಗೆ ಸಾಧ್ಯವಹಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೨-೩). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು : ತಾಯಿವೆಸೆಯಿಂ ಬಂದನ್ವಯ ಶುದ್ಧಿಯದನಱಿದು ಕಂಡಾನೆ ಶುದ್ಧಜಾತಿಯನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂ ಧಾರ್ಮಿಕ ರನತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ಜಾತಿಮದಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೦-೧೬). ೩. ದಾಟು : ಈ ಕ್ರಮದೊಳೆಚ್ಚಾಡುತಿರಲೊಂದು ಬಾಣದಿನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಹರಿಯಿಸಲ್ ದನುಜನಂದಾಕಾಶಚಕ್ರದೊಳ್ ರಥವೆರಸಿ ಪಾಱಿದಂ ಕೀಱಿದಂ ಕೋಪದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿಱಿವುತೆ (ಚೆಬಪು. ೨೫-೨೦) ; ಈ ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರ ವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಧರ್ಮರಾಯನು ಇರುವ ತಾವಿಗೆ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸು ಎನಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೨೩). ೪. ಹೊರಹೊಮ್ಮು : ಚಮರೀಜಕಾಂತೆಯರ್ ಸಿತಚಮರದ ವಿಕ್ಷೇಪದಿಂದಮೆಸೆದರ್ ಭೂಪೋ ತ್ತಮ ವರತನುವಿಂದಮತಿಕ್ರಮಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳೋಲಾಡುವ ವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೩). [ಅತಿಕ್ರಮ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ವಿಾರಿದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ. ೨. ಮುಗಿದು ಹೋದ ; ತೀರಿಹೋದ : ಆ ಸೋಮವಂಶದೊಳನೇಕರರಸುಮಕ್ಕಳು ಮತಿಕ್ರಾಂತರಾದರ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. (ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಕೈಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚಾಚುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲುವು (ಭನಾಟ್ಯ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಕ್ಲೇಶ, —ವ್ಯಥೆ. [ಅತಿ$_1$+ ಕ್ಲೇಶ]

ಅತಿಗಂಡ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷ್ಕಂಭ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು "ಯೋಗ" ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅತಿ$_1$ + ಗಂಡ$_2$]

ಅತಿಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಗಂಧಕ. ೩. ಭೂತೃಣವೆಂಬ ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹುಲ್ಲು (?). [ಅತಿ$_1$ + ಗಂಧ]

ಅತಿಗಮನ (ನಾ). ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅತಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಆತಿವಿಭೇದವನುಳಿದು ತತ್ವಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೆಯಲಿ ಕ್ಷಿತಿಪನೋಲಾಡುತ್ತವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯ ಸಾಕ್ಷಿಯೆನಿಪ್ಪ ತುರ್ಯವನತಿಗಮಿಸಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸುಖಮಯನಾದನವನೀಶ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧-೩೬). [ಅತಿಗಮನ + –ಇಸು$_3$]

ಅತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ದಿಟಪುಟವನತಿಗಳೆದು ಸಟೆಯ ಬಯಸುವರೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩–೧೦); ಅನ್ಯತಕೆ ಸೋಲಲಹುದೇ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮಾತನತಿಗಳೆದು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೬); ತನ್ನ ವಚನವ ನತಿಗಳೆಯಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೧–೩೭). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಜರೆ: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸಕಳಿದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೧೮ ರ); ಪರರನು ಹೊರೆದು ತನ್ನಾಶ್ರಿತರನತಿಗಳೆದಾಪ್ತಬಾಂಧವರ ಸರಕು ಮಾಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೦); ರತಿಯ ಸೊಬಗತಿಗಳೆದು ಸುರಪನ ಸತಿಯ ರೂಪನು ಪಳಿದು (ಕೋಗಯ. ೧೧–೧೧); ಕ್ಷೋಣಿಯಮರರ ಪೊಗಳಿ ಕುಕವಿಗಳನತಿಗಳೆದು ಸತ್ಕವಿಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ (ಪರಶು. ೧–೧೭). ೩. ದೂರ ಮಾಡು; ಪರಿಹರಿಸು: ದೇಹದಿಚ್ಛೆಯನತಿಗಳೆದು ನಮ್ಮ ಸಕಳೇಶ್ವರ ದೇವಂಗೋತು ನಾನೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಳಿಯಾ ಮರುಳೆ (ಸಮಾವ. ೪–೧೩); ಸಂಸಾರದ ಘಾತಕತನ ಆಜೀವಿನ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆ ಉಭಯವನತಿಗಳೆಯದೆ ಆಜೀಯಬಾರದು (ಮುಘುವ. ೯೪); ಎನ್ನ ಜನ್ಮವ ತೊಡೆದ ನೀ ಧರ್ಮಿ ಎನ್ನ ಜನ್ಮವನತಿಗಳೆದ ನೀ ಧರ್ಮಿ ಎನ್ನ ಭವಬಂಧನವ ನೀಕರಿಸಿದೆಯಾಗಿ ಶಿವನೇ ಗತಿಮತಿಯೆಂದು ನಂಬಿದೆನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೪೪೧). ೪. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ, —ತಳ್ಳು: ವಿರಹಾಕುಳಿತಹೃದಯನು ದಿನ ಹಲವನತಿಗಳೆವುತಿದ್ದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೦–೪೬). ೫. (ಕಾಲ) ಮುಗಿದು ಹೋಗು, —ಕಳೆದು ಹೋಗು: ಶತಕವಿಪ್ಪತ್ತೈದು ವರುಷಗಳತಿಗಳೆದ ವಿಂದಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೧–೩೬). [ಅತಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅತಿಗಳೆಯ (ನಾ). ಕೈ ಮೀರಿದ್ದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು; ಕಳೆದು ಹೋದದ್ದು: ಅತಿಗಳೆಯಮಾದ ಕಾರ್ಯಂ ಹದಕೆ ಬರ್ಪುದೇ ಗತ ಜೀವನೇನ ಖಲು ಸೇತುಬಂಧವೆಂಬ ನೀತಿಯಿಂ ಬಾಲಕರಿರಾ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨–೩೪). [ಅತಿಗಳೆ + –ಅ$_7$]

ಅತಿಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಸುರುಚಿರ ರತ್ನಾಭರಣಮನತಿಗಳೆಯಿಸಿ ತಲೆಯೋಡೆಲುಗುರುಳ ತೊವಲ್ಪೂವೆಗಳೀಶನ ಸಾಮಿಪ್ಯಂಬಡೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೯). [ಅತಿಗಳೆ + –ಇಸು$_3$]

ಅತಿಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಘನಜಘನವಿಭಕುಂಭ ವಿಭ್ರಮ ಮನತಿಗಟಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೬೦). [ಅತಿ$_1$ + ಕಟಿ$_1$]

ಅತಿಚದುರ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರ; ಬಹಳ ಜಾಣ: ಅತಿಚದುರನೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅತಿಚತುರನೆನ್] (ಶಮುದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅತಿ$_1$+ ಚದುರ]

ಅತಿಚದುರೆ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರೆ; ಬಹಳ ಜಾಣೆ: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿ ಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಚದುರೆ]

ಅತಿಚರೆ (ನಾ). ೧. ಮೀರಿ ನಡೆಯತಕ್ಕವಳು; ಚಪಲಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ. [ಸಂ. ಅತಿಚರಾ]

ಅತಿಚಾರ (ನಾ). ಮೀರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ನಡೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪದ್ಧತಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ನಾಯಿಕೊಡೆ (+). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. [ಅತಿ$_1$ + ಛತ್ರ]

ಅತಿಚ್ಛತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಗಿಡ: "ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಅತಿಚ್ಛತ್ರಾ (ಅತಿ$_1$ + ಛತ್ರ + –)]

ಅತಿಜಗತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ ... ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ವರಿ ... ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಜಗತೀ (ಅತಿ$_1$ + ಜಗತೀ)]

ಅತಿಜಾಗರ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ೩. ಕರಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಜಾಣ (ನಾ). ತುಂಬ ಜಾಣ; ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ: ಜಾಣರಿಗಿನ್ನತಿಜಾಣ ಜಾಣ ಕಾಣೆ ಚಂಪ್ರಯ್ಯ (ಗೌರಪ. ೧೬–೫). [ಅತಿ$_1$ + ಜಾಣ]

ಅತಿಜೋಲಿ (ನಾ). ತುಂಬ ತಡ; ಸಾವಕಾಶ: ಆಡಬಾರದು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವುಂಟತಿಜೋಲಿಮಾಡದಿಂದೆ ನೀನು ಬಹುದು ನಾಡಿದು ನಾಳೆಯೆಂದರೆ ನನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದು ಕೂಡದು (ಭರಚ. ೫೯–೪೫). [ಅತಿ$_1$ + ಜೋಲಿ]

ಅತಿತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಮುಚನಹಳ್ಳಿಪೊತ್ತಿನ ಅತಿತಾಳ ಕೆಳಗೆ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XVI, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫–೩೬೫; 1674). [?]

ಅತಿತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ: ಕಡುವಿಸಿಲಕಾಯ್ಪಿನಿಂ ಬಿದುಪೊಡೆದುಗೆ ಬಿಸುಮುತ್ತು ಸೋರ್ವ ಸೀರ್ಪನಿಗೆತ್ತೊಂದೆಡೆಮಡಗದೆ ನೊಣೆದು ನವಿಲ್ ಮಿಡುಕಿದುದತಿತೃಷ್ಣೆಯೊಗುಪೆರ್ದಿಗದವಟಲಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೭೩). [ಅತಿ$_1$ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಅತಿಥಿ (ನಾ). ೧. (ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಸಭ್ಯಗೃಹಸ್ಥ: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧವರ ಯತಿ ಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೮–೩೨). ೨. ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಥವಾ ಪಡೆಯದೆಯೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಗೌರವಸ್ಥ: ಅಂದಿನ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಅತಿಥಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಸಿಟ್ಟು (ಗುವಿಪೋ. +). ೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಸುಹೋತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಥಿಪೂಜೆ (ನಾ). = ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ: ಶ್ರುತಿಪಠಣವೋ ತರ್ಪಣವೊ ಮೇಣತಿಥಿಪೂಜೆಯೊ ಭೂತಯಜ್ಞವೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೭). [ಅತಿಥಿ + ಪೂಜೆ]

ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅತಿಥಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ. [ಅತಿಥಿ+ಸತ್ಕಾರ]

ಅತಿದವಡ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟ, —ನೀಚ (+): ಹಿಡಿದ ನೆವದಿ ಕೊಂದನು ಭಕ್ತರೊಳಗತಿದವಡ ಬೊಮ್ಮಯನುಮೆಂಬವಗಡೆಯನೆಂದೆನಲು ಬಿಜ್ಜಳನತಿಕುಪಿತನಾಗಿ (ಬಸವಪು. ೨೮–೨೮). [ಅತಿ$_1$ + ದವಡ ?]

ಅತಿದವಡಿತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟೆಯಾದ, ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು (+): ಜಗಳಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣ ಮಲಿನೆಯರು (ಬಸವಪು. ೪೦–೫೩). [ಅತಿದವಡ + –ತಿ (< –ಇತಿ)]

ಅತಿದುಷ್ಷಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನ, ಆಯುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವು ಹ್ರಾಸಹೊಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಎಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಕಡೆಯ ವಿಭಾಗ. ☞ ಇದಕ್ಕೆ “ಮುಷ್ಟುಮುದುಷ್ಟುಮ” ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು : ಆಯ್ಪನೆಯುದು ದುಷ್ಟುಮುಮೆನಿಪ್ಪ ಕಾಲಂ ಬಱಿಕಾಱ ನೆಯದತಿದುಷ್ಟುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೭). [ಅತಿ$_1$ + ದುಷ್ಟುಮ]

ಅತಿಧವಳ (ಗು). ಬಹಳ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ; ತುಂಬ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವ : ಅತಿ ಧವಳಜಳದ ಜಳಧರಪಥಮುಂ ತೊಳಪೆಳವೆಱೆಯುಂ ಕೆಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ ಕಾಮಿಗಳ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೭). [ಅತಿ$_1$ + ಧವಳ]

ಅತಿಧೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರ ಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೧೮ ಧೃತಿ, ೧೯ ಅತಿಧೃತಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಧೃತಿ]

ಅತಿನೀಲ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಕಾಗು : “ಕಾಗೆನಲತಿ ನೀಲಂ” (ಛಾರಸಿ. ೫೫). [ಅತಿ$_1$ + ನೀಲ]

ಅತಿನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆ : ಸತಿಯರಾಲಿಸಲಿತ್ತಲತಿವೇಗದಿಂದಪ್ರತಿಮನೊಡನೆ ಪರಿತಂದು ಸತಿ ಕುಳ ವೆತ್ತಿ ಮನ್ಮಥರೂಪ ನಿಲ್ಲೆಂದು ಅತಿನೇತ್ರೆಯರು ತುಡುಕಿದರು (ನಿಜಸಾಂ. ೪೮–೮೧). [ಸಂ. ಅತಿನೇತ್ರಾ (ಅತಿ$_1$ + ನೇತ್ರ + –)]

ಅತಿನೇರಿಳೆ (ನಾ). ವರ್ಣಪಟಲದಲ್ಲಿ (Spectrum) ನೇರಿಳೆಬಣ್ಣದ ಆಚೆಗೆ ಇರುವ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ, ಬಣ್ಣ : ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳಿಗಿಂತ ಇನ್ನೆರಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಣ್ಣಗಳಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅತಿನೇರಿಳೆ (Ultra–violet), ಅಲ್ಪಾರುಣ (Infra-red) ಎಂಬ ಹೆಸರಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೧). [ಅತಿ$_1$ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಅತಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ತೀರಿಹೋಗುವುದು ; ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರುವುದು. ೩. ತೂರಾಡಿ ಬೀಳುವುದು. ೪. ಮಹಾಪಾಪ : ೩, ೪. ಅತಿಪಾತಂ ಮಧುಪಾನವ್ಯಸನದೊಳ್ ಮಧುಪಾನವ್ಯಸನಂ ಆಱಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೧). [ಸಂ.]

ಅತಿಪಾರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾರ್ಥನನ್ನು, ಅರ್ಜುನನನ್ನು (ಶೌರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮೀರು : ಏಂ ಜಗದಿ ಪಾರ್ಥನನ್ನತಿಪಾರ್ಥಿಸುವ ನೊಳನೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೭–೧೨). [ಅತಿ$_1$ + ಪಾರ್ಥ + –ಇಸು$_1$]

ಅತಿಪೀಡನ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒತ್ತುವುದು : ಅತಿಪೀಡನದಿಂ ರೇಫಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಕಾರ ಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಱನುಮಂಗೀಕೃತಪದಲತ್ವಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟತೆನಿಸಿದ ಕುಳನುಂ (ಶಮದ. ೧೮). ೨. ತುಂಬ ಹಿಂಸಿಸುವುದು. [ಅತಿ$_1$ + ಪೀಡನ]

ಅತಿಪ್ರಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹರಡುವುದು. ೨. (ಹಣದ) ಮಿತಿಮೀರಿದ ಚಲಾವಣೆ, —ಉಬ್ಬರ : ಇತ್ತೀಚೆಗಿನ ಮಹಾ ಯುದ್ಧದ ಕಾಲದ ಅತಿಪ್ರಸರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ರೈತರ ಸಾಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂದಾಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಎಶಿಸಂ. ೫೦). [ಅತಿ$_1$ + ಪ್ರಸರಣ]

ಅತಿಪ್ಲುತತೆ (ನಾ). ಪ್ಲುತಸ್ವರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು : ಛಂದಸ್ಸಿನ ನಾವೀನ್ಯದೊಡನೆ ವೃತ್ತದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತತೆ, ಅತಿಪ್ಲುತತೆಯೂ ಸರಳರಗಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೭೮). ೨. ಬಹಳ ವಾಗಿ ನೆನೆದಿರುವುದು ; ದ್ರವದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಮುಳುಗಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅತಿಪ್ಲುತತಾ (ಅತಿ$_1$ + ಪ್ಲುತ + –)]

ಅತಿಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ : ಬಜೆ ಸಂವರ್ಚಲ ಹಿಂಗತಿಬಜೆ ಕೊಡಸಿಕೆಯೆಂಬಿನಿನಿತುಮಂ ಕುಡಿಯಿಸಲುಷ್ಣಜಲಾನ್ವಿತಮುದು ಕಿಡಿಸುಗು ಮಜಪ್ರಮೆನೆ ನಡೆವ ನುಣ್ಪುಮಂ ನೆತ್ತರುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೦). [ಅತಿ$_1$ + ಬಜೆ ?. / ತೆಲು. ಅತಿವಸ]

ಅತಿಬಯಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಆಸೆಪಡು : “ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿ ಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿ ಬಯಸದಿಹರೆ” (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಬಯಸು]

ಅತಿಬಲ, ಅತಿಬಳ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ದೇಹಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ; ತುಂಬ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ : ಕುಲವೃದ್ಧರಿರ್ ಆಪ್ತರಿರ್ ಅತಿಬಲರಿರ್ (ಶಮದ. ೨೩೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಅತಿಬಲ ನೇಮಿಖಾನಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪ ಸೇನಾನಿಗಳುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೩೦). (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ. ‘ಅತಿಬಲಾಯನ’ ಪರಾ. **ಅತಿಬಳೆ:** ೧. ಅತಿಬಳ ಪಾಯ್ದಾಳವನಿರಿಸಿದನು ವಳಯದಲಿ(ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೪–೧೫). [ಅತಿ$_1$ + ಬಲ$_1$]

ಅತಿಬಲಾಯನ (ನಾ). ಕಿಟಕಿ ; ಜಾಲರಿ ; ವಾತಾಯನ : ರಾಘವನ ನೋಳ್ಪೆವೆಂದು ತಾಮತಿಬಲಾಯನದೊಳೀಕ್ಷಿಸುತ ಸೌಧಾಗ್ರದೊಳ್ ಬಾಲೆಯರ್ ನೆಲಸಿರ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೨–೧೨). [ಅತಿಬಲ + ಆಯನ]

ಅತಿಬಳೆ ‘ಅತಿಬಲ’ ನೋ.

ಅತಿಭವ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ : ಅತಿಭವ ಸೌಧರ್ಮಿ ಕೆಯ ಕೂರ್ಮೆಯ ಭರದಿಂದೆಱಗುವಂತೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಭವ]

ಅತಿಮಧುರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಸಿಹಿಯಾದ. ೨. ಮಾಧುರ್ಯವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಕರಮುಸ್ತಾಕ್ಷರಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮುವಲಂಬ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇಟಿಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೯). (ನಾ). ೩. ಇಷ್ಟ ಮೋದಕ, ಮಧುಕ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ ; “ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು” (ವೈಡಿಗಿ. ೬೯–೭೭೯). [ಅತಿ$_1$ + ಮಧುರ]

ಅತಿಮನೋಖತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ ; ಅತಿಮಾನಸ ಸತ್ಯ : ರಾಮಾಯಣದೊಳತಿಮನೋಖತದ ಸಂಘಟನೆ ಸಂಭವಿಸಲಿರ್ಪ ತಾಣಂ ತಾನದೆಂದರಿವರೇಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬–೨೨೩). [ಸಂ. (ಅತಿಮನಸ್ + ಖತ)]

ಅತಿಮರ್ಯಾದ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ; ಅಳತೆಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ಮರ್ಯಾದಾ + –)]

ಅತಿಮಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೃದು ಮಧ್ಯ ಅತಿಮಾತ್ರ ಅತಿಮಾತ್ರತರವೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಯೋಗಕ್ರಮದಿಂದಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೪). [ಅತಿ$_1$ + ಮಾತ್ರ]

ಅತಿಮಾನಸ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ : ಮಾನಸ ಅಧಿಮಾನಸಕೇರಿ ಅತಿಮಾನಸ ಮೈದೋರಿ ಆನಂದಾಮೃತ ಸೋರಿ (ಅನಿಕೇ. ೧). [ಅತಿ$_1$ + ಮಾನಸ$_1$]

ಅತಿಮಾನುಷ (ಗು). ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೊರೆಯದ : ಕೃಷ್ಣನತಿಮಾನುಷಪುಷ್ಪಮನೊಲ್ದು ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೧೨–೬೫). [ಅತಿ$_1$ + ಮಾನುಷ]

ಅತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು ; ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟವನು. [ಅತಿ$_1$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅತಿಮಿತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಡಮೆ ; ತುಂಬ ಹಿಡಿತ : “ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿ ಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು . . . ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ” (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಮಿತಿ]

ಅತಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕಾಮು

ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಬೀಜರಹಿತವಾದ. ೪. (ಬಿಳುಪಿನಲ್ಲಿ) ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೫. ಬಂಜೆಯಾದ ತಳಿ. ೬. ಇರವಂತಿಗೆ: ಅತಿಮುಕ್ತದಲರುಮಂ ತಮಾಳದ ತಳಿರುಮಂ . . . ತಂದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೯). ೭. ಹುಗಿಲುಮರ. [ಅತಿ₁ + ಮುಕ್ತ]

ಅತಿಮುಕ್ತಕ (ನಾ). ಹೊಂಗೆಯ ಮರ; "ಹುಲಿಗಲಿ, ನವ್ಮಿ, ಹೊಂಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). [ಸಂ. (ಅತಿಮುಕ್ತ + –)]

ಅತಿಮೂತ್ರ (ನಾ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮತ್ತು ಹಲವುಬಾರಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಹುಮೂತ್ರ ರೋಗ; ಮಧುಮೇಹ ರೋಗ. [ಅತಿ₁ + ಮೂತ್ರ]

ಅತಿಮೋಹ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಮೋಹ; ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಯಂ ಕರಂ ಕಿಡಿಕುಮೆಂಬೀ ಮಾತು ಕೈಗೂಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೮೪). [ಅತಿ₁ + ಮೋಹ]

ಅತಿರ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿರ; ನಿಲುಗಡೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ಕ). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ]

ಅತಿರಂಜಿತ (ಗು). ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೆ ತುಂಬ ದೂರವಾದ: ಆ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿರಂಜಿತವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ₁ + ರಂಜಿತ]

ಅತಿರಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗು: ಸಿರಿಯಣುಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಶರದಿಂ ವಿರಹಿವಿತಾನಮನೆಚ್ಚು ಕೆಡಹಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಪ ಶಂಖಮೆನಲ್ ನುಣ್ಗೊರಲತಿರಂಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೯). [ಅತಿ₁ + ರಂಜಿಸು]

ಅತಿರಕ್ತ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. [ಅತಿ₁ + ರಕ್ತ]

ಅತಿರಕ್ತೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ರಕ್ತೆಯನುರಕ್ತೆಯತಿರಕ್ತೆಯೆಂದಿಂತು ಮೂಜು ತೆಜದಿಂ ಬೇಟಮುಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. (೧೧-೭೬). [ಸಂ. ಅತಿರಕ್ತಾ (ಅತಿ₁ + ರಕ್ತ + –)]

ಅತಿರಥ (ನಾ). ಅತಿರಥ, ಮಹಾರಥ, ಸಮರಥ, ಅರ್ಧರಥ—ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರಥಿಕರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಅಪರಿಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸೆ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸಮರಥರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೨); ಅತಿರಥನಾದರೂ ಗತಿಗೆಡಬಾರದು (ಗಾದೆ); (ಗದಾಯು. ೩-೫೦; ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೨; ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೩೩ ನೋ). [ಅತಿ₁ + ರಥ]

ಅತಿರಮ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾದ. 'ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಅತಿ₁ + ರಮ್ಯ]

ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗಿರು, —ಸುಂದರವಾಗಿರು: ಕುವರನ ಚೆಲ್ವಂ ಚಿತ್ರದ ನಳಿನವಿಲೋಚನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತುಂ ಗಳಿಲನೆ ಮುಸುಕಂ ತೆಗೆದಂದದಿನತಿರಮ್ಯಂಬಡೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೩-೭). [ಅತಿರಮ್ಯ + ಪಡೆ₁]

ಅತಿರಸ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಅಕ್ಕಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಅಥವಾ ಅರೆದು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಧೂಪದೀಪ ನಇವೇದ್ಯಕೆ ಅಹುತಿಗೆ ನಾನ೧ . . . ಕರುಚಿಯ ಅಪ್ಪ ೫, ಅತಿರಸ ೫, ಸುಖಿನಪ ೫, ಯೆಂಡೆ ಹೂರಿಗೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೮; 1521); ತಿರುನಂದಾದೀಪಕೆ ಚಿಲುವಾನ್ನದೀವಿಗೆ ೪೦ ಆರೋಗಣೆಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೩ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೦ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯–೪೦; 1513). [ಅತಿ₁ + ರಸ]

ಅತಿರಾಗಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವನು: ಆದಜಕೊಳಿದ್ದುದು ಯಕ್ಷ ಕಿನ್ನರ ಸುದತಿಯರು ಕಿಂಪುರುಷರತಿರಾಗಿಗಳು ಸುಖಮಯರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೩೨). [ಸಂ. ಅತಿರಾಗಿನ್ (ಅತಿ₁+ ರಾಗ + –)]

ಅತಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು, —ಹೊಳೆ: ಆ ಪೆಣ್ಗಳ ರನ್ನೆಗೆ ಪಲ್ಲವಕವ್ಯೂಹದೆರ್ದೆಯಸಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡತಿರಾಜಿಸಿದುವು ತಿವಳಿಗಳು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೫). [ಅತಿ₁ + ರಾಜಿಸು]

ಅತಿರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಯಜ್ಞದ ಹೆಸರು: ದೇವಯಜ್ಞ . . . ಅತಿರಾತ್ರ ಉಕ್ತ್ಯ ಷೋಡಶ ವಾಜಪೇಯ ಪೌಂಡರೀಕಾದಿ ಮಹಾಕ್ರತುಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). ೨. ನಡುರಾತ್ರಿ. [(ಅತಿ₁ + ರಾತ್ರಿ + –)]

ಅತಿರಾವ (ನಾ). ತುಂಬ ಬಿರುಸಾದ ಸದ್ದು: ಹೇವದಲಿ ಕೆಡಹಲ್ಕೆ ಬೀಳ್ವರು ಸಾವಿರದಸಂಖ್ಯಾತಬಲವತಿರಾವದಲಿ ಬಳಿಕೆರಡು ತಟ್ಟನೆ ಬಿಲ್ಲಿನತಿಬಲರು (ಕೋಗಯು. ೨೧-೬). [ಅತಿ₁ + ರಾವ]

ಅತಿರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಮೀರಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. ೩. ಅಜೆಯ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವೆಂಬುದೊಂದಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೨). (ನಾ). ೪. ತುಂಬ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅತಿರಿಕ್ತಹಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ; ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮೊಬಲಗು: ಪೆಚ್ಚದ ಅಂದಾಜು ಮೊಬಲಗನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕ ಇನ್ನೊಂದು ವಿತ್ತವಿವರಣೆಯನ್ನು . . . ಅತಿರಿಕ್ತಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಭಿಯಾಚನೆಯನ್ನು ಲೋಕಸಭೆಯ ಮುಂದೆ ಇರಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೬೦). [ಅತಿರಿಕ್ತ + ಹಣ]

ಅತಿರುಜೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗ: ಮೃತಮನಿಪ ಸೂತಕಕೆ ಮನೆಯಾಗತಿರುಜೆಯ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗುವನೃತಸಿಜಸ್ಥಿತಿಯಾಂತುದೀ ದೇಹಂ ತ್ರಿಕಾಲದಲಿ (ವಿವೇಧ. ೪-೮). [ಅತಿ₁ + ರುಜೆ]

ಅತಿರೂಢ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಅತಿರೂಢಾರ್ಥಮಗೂಢಂ ಪ್ರತೀತಿ ಸುಭಗಂ ಪ್ರಸನ್ನಮೆನೆ ಪಡೆಗುಮಪಾಕೃತನಿಷ್ಠುರಾಕ್ಷರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೨). [ಅತಿ₁ + ರೂಢ]

ಅತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ನಡೆ. ೨. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ ಸೌಷ್ಮವ ಪ್ರತಿಷ್ಮೆಯುಂ . . . ವಿವೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀಂ ಪರದೈವತ ಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರ: ವರಜಾತಿ ರೂಪಕಾರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾತಿರೇಕಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಸ್ಥಿರದೀಪ ಕೋಪಮಾಬಂಧುರಾತಿಶಯ ಸದೃಶಯೋಗಿತಾಕ್ಷೇಪಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨). [ಸಂ.]

ಅತಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ. ೩. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯುವ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮತಿವರ್ತಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬); ಅತಿವರ್ತಿಗಳ್ಗೆ ದಾನವಪತಿಗಜಿಪುವರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕುದಂ ಪರಿಜನದೊಳ್ ಹಿತನಂಜದೆ ಪೇಟ್ದು ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸುಗುಂ ವಿಭೀಷಣನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ. ಅತಿವರ್ತಿನ್]

ಅತಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗ ದೊಣೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಅತಿವಸ್ತು (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮೀರಿದ ವಸ್ತು; ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಸ್ತು: ನೀನು ಬಹಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಂಡವನು, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅತಿವಸ್ತು (ಅಗ್ರಹ. ೩೭). [ಅತಿ$_1$ + ವಸ್ತು]

ಅತಿವಳಿಗೆ 'ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅತಿವಳೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ: ಸುರಿದುದತಿವಳೆಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೨). [ಅತಿ$_1$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅತಿವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚುಮಾತು (÷). [ಅತಿ$_1$ + ವಾಕ್ಯ]

ಅತಿವಾದ (ನಾ). ೧. ಮಿತಿಮೀರಿ ಮಾತಾಡುವುದು. ೨. ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಚರ್ಚೆ: ಈ ಅತಿವಾದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೇ ಅಪವಾದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೬೪). ೩. ನಿಂದೆಯ ಮಾತು. [ಅತಿ$_1$ + ವಾದ]

ಅತಿವಾದಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಮಾತಾಡುವವನು. ೨. ಅತಿಯಾಗಿವಾದ ಮಾಡುವವನು: ಅತಿವಾದಿಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ(ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅತಿವಾದಿನ್]

ಅತಿವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕಷ್ಟಶೀಲ. ೨. ನರಕದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರೇತ: "ಪ್ರೇತೆಯತಿವಾಹಕಂ ಜಂತುವೆನೆ ನಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಬೇರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ದೇವತೆ. [ಅತಿ$_1$ + ವಾಹಕ]

ಅತಿವಿಷೆ (ನಾ). 'ಅತಿಬಜೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಔಷಧಿಯ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅತಿವಿಷಾ (ಅತಿ$_1$ + ವಿಷ + –)]

ಅತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗುಂಡಾಗಿರುವುದು: ಅತಿವೃತ್ತದೆ ರವಿಬಿಂಬಾಕೃತಿ ಯೋಜನಶತಸಹಸ್ರವಿಷ್ಕಂಭಂ ವಿಶ್ರುತಜಂಬೂವೃಕ್ಷ ಮಹಾಪ್ರತೀತಿಯಿಂ ನೆಗೞ್ದುದಿಳೆಗೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯). ೨. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು; ಅನಾಚಾರಿ. [ಅತಿ$_1$ + ವೃತ್ತ]

ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಳೆ; ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಮಳೆ: ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಅನಾಹುತಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅತಿವೇಲ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದ ದಡವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಮೇರೆಮೀರಿದ; ಅತ್ಯಧಿಕ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಮೂತ್ರವೆಂಬ ರೋಗ: "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಶಯಂ ಸಮುದ್ರತಟ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಂ ತಾನಿವಿಂತತಿವೇಲಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ವೇಲಾ + –)]

ಅತಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ತುಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಏಕವಚನ ಬಹುವಚನಂಗಳ್ ಕನ್ನಡದೊಳತಿವ್ಯಕ್ತಂಗಳ್; ದ್ವಿವಚನಮನೌಚಿತ್ಯದಿನಱಿವುದು (ಶಮದ. ೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ದೋಷ: ಲಕ್ಷಣವು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿರಕೂಡದು (ಭಾರಮೀ. ೧೪೬). 'ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅತಿ$_1$ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅತಿಶಕ್ವರಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧೨ ಜಗತಿ, ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಶಕ್ವರೀ (ಅತಿ$_1$ + ಶಕ್ವರೀ)]

ಅತಿಶಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೆ; ವಿಶೇಷ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ: ಮೇರೆಗಳೆದಿರೆ ವಿಶೇಷವಿಚಾರಮನಧಿಕೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ತಗುಳ್ಚುವುದಕ್ಕುಂ ಸಾರತರಮತಿಶಯಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೧); ಸವಿಶೇಷವಚನಮತಿಶಯಂ (ಉದಯಾ. ೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ'ದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ವಿರೋಧ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದವು ಇದರ ಪ್ರಭೇದಗಳು: ನಾಡಾಡಿಗಱಿವಿನಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದ ವಸ್ತೂಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೫). ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಹಿಮೆ: ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಱೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತಸೌಂದರ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೧೬; 1180). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಧವಳ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ; ಅತಿನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೃಪತುಂಗನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲನಪ್ರತಿಹತವಿಕ್ರಮನೊಸೆದು ವೀರನಾರಾಯಣನಪ್ಪತಿಶಯಧವಳಂ ನಮಗೀಗತರ್ಕಿತೋಪಸ್ಥಿತಪ್ರತಾಪೋದಯಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨). [ಅತಿಶಯ + ಧವಳ]

ಅತಿಶಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ವ್ರತಹೋಮನಿಯಮೋಪವಾಸದಾನಗಳೆಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ಹರಿಬ. ೩-೬). [ಅತಿಶಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಅತಿಶಯಿತ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತುವಿಷಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಱಸಿ ನಿಱಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಮೇಲಾಗು. [ಅತಿಶಯ + –ಇಸು$_1$]

ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು: "ತಾಲ್ಲೂಕ ರಾಜಾಸ್ತೋತ್ರ" ದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವದು? (ಸಮುಜೀ. ೭). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಭೇದಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೩೨-೩೩೪ ನೋ): ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವುಂಟು. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂತೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರಗಳ ತಳಹದಿ (ಭಾರಮೀ. ೪೧೪). [ಅತಿಶಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತಿಶಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಉಪಮಾನದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಉಪಮೇಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ವದನಂ ಮದೀಯಲೋಚನಮುದಾವಹಂ ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಸವಜನಕಂ ವಿಜಿತ ವಿಭೇದ ಕ್ರಮಮಿಂತಿದಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಂಬುದತಿಶಯೋಪಮೆ ಸತತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). [ಅತಿಶಯ + ಉಪಮೆ]

ಅತಿಸಂಧಾನ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕೃತ್ರಿಮ: "ವಂಚನಂ, ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳೀಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ – ಈ ೪ ಅಱಿಗೊಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಅತಿಸಂಧಿತೆ (ನಾ). ವಂಚಿತಳಾದವಳು; ಮೋಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು: ಅತಿಸಂಧಿತೆಯಂತೆ ವಿರಳೋತ್ಕಳಿಕಾತರಳೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೦ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಸಂಧಿತಾ]

ಅತಿಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವುದು; ಕೊಡುಗೈತನ. ೨. ಕೊಲೆ; ಸಂಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಸಾಂಗ (ಗು). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರವಾದ: ನಿನ್ನತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆವು ನಾವಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೧). [ಅತಿ$_1$+ಸಾಂಗ]

ಅತಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ರಸಮಯವಾದ: ನುತಿಸಿ ನುತಿಸಿಯವರನತಿಸಾರಮೃದುಗಾಂಧರ್ವದಿಂ ಪಾಡುತ್ತ ಹಾಡುತ್ತೆ (ಬಸಪು. ೬-೨೬). (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಭೇದಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: "ಬಸಿರ್ಕುತ್ತಮತಿಸಾರವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩); ಕುಸುಬೆಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಇವಂ ಕುಡಿಸೆ ಅತಿಸಾರ ಮಾಣ್ಬುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೯). [ಅತಿ$_1$ + ಸಾರ$_1$]

ಅತಿಸಾರಕಿ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನು. [ಸಂ. ಅತಿಸಾರಕಿನ್]

ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ: ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ; ಒಂದು ಗೆರೆಯಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯಾದರೂ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಸೂಕ್ಷ್ಮ]

ಅತಿಸ್ತಾನ (ನಾ). ಮೂಲಭೂತವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನ: ಶ್ರೀ ಅನಂತಾಪುರದ ಊರಮುಂದೆ ಅತಿಸ್ತಾನದ [ಗುಡಿ] ಖಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ . . . ಪ್ರಜೆಗಳ ಸನ್ಮತದಲಿ ಆ ಖಿಲವಾದ ಅತಿಸ್ತಾನವನು ಜೀರ್ನೋಧ್ಧಾರವ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೨೩-೧೧; 1507). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]

ಅತಿಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೆಳೆತನ: ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿಗೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). [ಅತಿ$_1$ + ಸ್ನೇಹ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದೆ ಇರುವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು. [ಅತಿ$_1$ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ದೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿ); ಕೇವಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ; ಅಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಜ್ಞೆ" (Clairvoyance. ಇಂಕನಿ). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ: ಅನಶ್ವರಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆಮಗೆ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅತೀತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿದ: ನೆನಪುಗಳಿಗೆಯತೀತನಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವ ಪ್ರಜ್ಞಮಾನಸನು (ಬಸಪು. ೮-೧೨). ೨. ದಾಟಿದ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಸತ್ತುಹೋದ; ಗತಿಸಿದ. ೪. ಕಳೆದುಹೋದ; ಮುಗಿದುಹೋದ: ಭಾವಿಯೆನಿಸಿರ್ದ ಭೋಗದೊಳಾವುದು ನಿಶ್ಚಯಮತೀತಮುದತೀತಮೆ ದಲ್ ಜೀವಂ ತದಾತ್ವಸುಖಲವಸೇವೆಗೆ ಕಳವಳಿಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೬). (ನಾ). ೫. ಅತಿಕ್ರಮ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ ನಡತೆ: ಜಾತಂ ವಿನೀತನಾಗಲಿ ಧೂರ್ತನಾಗಿರಲಿ ತಾತಂಗೆ ವಿರಹಿತವೆ ನೋಡದಿರ್ ಬಾಲಕರತೀತಮಂ ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ನುಡಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೪). ೬. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಮೀರಿದವನು; ಸಂಸಾರದ ಆಚೆಗಿರುವವನು; ಯತಿ. 'ಅತೀತಮಠ' ಪರಾ. ೭. (?): ಅನಾದಿಯ ಮಗನು ಆದಿ ಆದಿಯ ಮಗನತೀತ ಅತೀತನ ಮಗನು ಆಕಾಶ (ಅವಚಂ. ೧೬೪-೭೪೩). [ಸಂ.]

ಅತೀತಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಭೂತಕಾಲ: ಆಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳಕ್ಕುಮತೀತಭವದ್ಭಾವಿಕಾಲ ವಿಧ್ಯಾದಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೩೭೪). [ಅತೀತ + ಕಾಲ$_1$]

ಅತೀತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಆಗಿಹೋದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೈಮೀರಿಹೋದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅತೀತಕ್ರಿಯಾ (ಅತೀತ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅತೀತಜನ್ಮ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. [ಅತೀತ + ಜನ್ಮ]

ಅತೀತಭವ (ನಾ). = ಅತೀತಜನ್ಮ: ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋದಾತ್ತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೫). [ಅತೀತ + ಭವ]

ಅತೀತಮಠ (ನಾ). ಯತಿಗಳ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ, ಮಠ: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜಿಸುತಿಪ್ಪ ಯತಿಪ್ರತತಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆಂಬಂತತೀತಮಠವಿರಲೊಂದು ದಿವಸದಲ್ಲಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೫೪). [ಅತೀತ + ಮಠ]

ಅತೀತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗಸಾಧನೆ: ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಳಲ್ಕತೀತಾವಸ್ಥೆಯೈ (ವೀಶೈಪು. ೬-೬-೩೨). [ಅತೀತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅತೀತೆ (ನಾ). ಜೈನಾಗಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಪಡೆದ ಹೆಂಗಸು; ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: "ಜೈನಾಗಮಂಗೊಂಡವಳತೀತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕಂತಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೩ ತಿ). [ಸಂ. ಅತೀತಾ]

ಅತೀವ (ಗು). ತುಂಬ; ಅತ್ಯಧಿಕ: ಸಂಯಮಿಗಳ ಮುಂದೆ ಸಿಂದೆಜಗಿ ಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತುದತೀವ ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೬); ಪ್ರಮೀಳೆಯು ಉಸುರಿದ ದಾರುಣಸತ್ಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣ್ಣನಿಗಾದ ಅತೀವ ವ್ಯಥೆ (ಸಮುಜೀ. ಪೀ. ೩೯). [ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ಇವ)]

ಅತುಕು, ಅದುಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಬೆಸಗೆ ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅದುಕು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅತುಕು]

ಅತುಚ್ಛ (ಗು). ತುಚ್ಛವಲ್ಲದ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ: 'ಅತುಚ್ಛಬಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತುಚ್ಛಬಾಣ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಸಿಂಹಳಭೂಪತಿ ಮುಚ್ಚಿ ಚಂಡಕೋದಂಡಮನಾರ್ಪಿನಿಂ ಸೆಳೆದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆಚ್ಚನತುಚ್ಛಬಾಣಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೮). [ಅತುಚ್ಛ + ಬಾಣ]

ಅತುಲ, ಅತುಳ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೂಕವಿಲ್ಲದ; ಹಗುರ. (ನಾ). ೩. ಎಳ್ಳು. ೪. ಕಫ; ಕೆಮ್ಮಲು. **ಅತುಳ**: ೧. ಅಂಗರುಚಿ ಶರಭಬಲಮಂ ಬಲದ ವಾಜಿ ಕರಣಂಗಳಂ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಿಗಳತುಳ ಭೂಧರಶೃಂಗಮಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೩೮); ಅತುಳಹರುಷದ ಹೊನಲಿನಲಿ ಹೊದಱಿದ್ದು ವಿಕಸಿತ ವನರುಹಾಸನನಾಗಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೦). [ಸಂ.]

ಅತುಲಿತ, ಅತುಳಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ನಿಷ್ಕಾಮವಿಶೇಷಾತುಲಿತ ಭಕ್ತಿಯನಿತ್ತೆನಾತಂಗೆ (ಬಸಪು. ೨-೮). **ಅತುಳಿತ**: ಆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ಸಕಳ ಮಹೀವಲ್ಲಭನಾತ್ಮಜಾತನತುಳಿತ ಭುಜಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭೋದ್ಧರಣದ (ಕಇಅ. ೧೬, ೧-೨೯; 1127). [ಸಂ.]

ಅತುಳ 'ಅತುಲ' ನೋ.

ಅತುಳಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಆಟ್ಟೆ ಹಿಡಿವೆನಮರರ . . . ಮಿಕ್ಕಿನ ನರರನು ಕಟ್ಟಿತಹೆನೆಂದು ತೊಟ್ಟನತುಳ [ಪಾಠಾಂ. ನಖಿಲ] ಭಾಷೆಯನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩-೧೪೨). [ಅತುಳ (= ಅತುಲ) + ಭಾಷೆ]

ಅತುಳಿತ 'ಅತುಲಿತ' ನೋ.

ಅತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ತಣಿಯದಿರುವುದು; ಅಸಮಾಧಾನ: ಆಹಾರದ ಕೊರತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

-ಅತೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಉದಾ—ಅಳತೆ; ಕೊಱತೆ: ಆಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩); ಕೆಸಱ ಕೊಱತೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ (ಆದರ. ೧೪೮–೨); ಕೊಂಕು ಕೊರತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಅಮೃತ. ೫–೧೬).

ಅತೋನಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಅತಿಶಯ; ಪರಮಾವಧಿ; "ಅತಿಶಯ, ಅತಿಬಹಳ, ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨).

[← ಮರಾ. ಅತೋನಾತ್ (< ಸಂ. ಅತೋನಾತಃ=ಅತಃ ನ ಅತಃ)]

ಅತ್ತ (ನಾ). ೧. (ಮಾತಾಡುವವನು ದೂರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆ ಕಡೆ; ಆ ಪಕ್ಕ; ಆ ದಿಕ್ಕು; ಆ ಸ್ಥಳ: ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಿಂ ಕುದುರೆ ನೂಱಱುಮೊಳಾ ಬಲವಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವು (ಕವಿರಾ. ೧–೧೯೯); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಮಱದಂತಿರೆ ಪೂಣ್ದನಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫); ಎನ್ನ ಮನದ ದುರಾಶೆಯ ಮಾಣಿಸಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ತೋಱಾ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹದೇ. ೨–೧); ದೈವವದೆತ್ತಲೊಲೆದಿಹುದತ್ತ ವಿಜಯಶ್ರೀಯ ಕುಡಿನೋಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨); ಕಡೆನೋಡಲಿಲ್ಲದೆ ಖಳರಾಯರಾವುತಪಡೆ ಬಿದ್ದುದಿತ್ತ ಮೇಣತ್ತ ತಡೆಯದೆ ಬಾಣಕುಂಭಾಂಡರ್ ಪೇಚರದಿಂದೆ ಕೆಡೆಹಿದರ್ (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೨). ೨. ಹೊರಗೆ; ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ: ಅನ್ನೆಗಮತ್ತ ಯಮುನಂದನನಂ ಮೂವರ್ ತಮ್ಮಂದಿರ ಬರವಂ ಕಾಣದೆ ಭಗ್ನಮನನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೧ವ); ಸುಯೋಧನನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟವಸ್ಥೆಯೋ ಕನಲ್ದುರಿದಪುದೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯೆನುತುಮುತ್ತಣ ಪಂಬಲ ಬಂಬಲೊಳ್ ತೆಱಂದಿರಿದುದು ಚಿತ್ತಮಾ ಮೊರೆಯ ಯೋಗಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩). ೩. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ, ಕಾಲ, ವಸ್ತು ಮೊದಲಾದದ್ದರಿಂದ ಆಚೆ, —ಆ ಮುಂದೆ, —ಆ ಮೇಲೆ: ಜಸಕ್ಕಾಗರಮಾದ ಬಪ್ಪೆಗನಿನಾ ನರಸಿಂಹನಿನತ್ತ ನಾಲ್ವೆರಲ್ ಮೇಗು ಪೊದಟ್ಟ ಚಾಗಮೊಳಮೊಂದಿದ ಬೀರದೊಳಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೦); ದುರ್ಮಾರ್ಗಮುಂ ಪೊರ್ದಿದೆನಗೆ ಶರಣ್ ಧರ್ಮದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೫); ತಪಸಿಗಳಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪಿರಿಯರುಮೊಳರೇ (ಸಮುಪ. ೬–೯೭); ವಾಚ್ಯ–ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದತ್ತಣ ಈ ಧ್ವನಿಯೇ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿರುವುದು ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವು (ನಾಡೋಜ. ೩೫). ℙ ಇದರ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಾದ ಅತ್ತಣಿಂ, ಅತ್ತಣಿಂದಂ, ಅತ್ತಣಿಂದೆ ಎಂಬುವು ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಷಷ್ಠೀ) ಅತ್ತಣ, ಅತ್ತಳ: ರಿಸಿಗಳತ್ತಣೊಂದು ಮೆಯ್ಮೆಯಿಂ ಗೆಯ್ಮೆಯಿಸಿಂತಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬–೧೭); ಕತ್ತಲೆಯ ಪುರವ ಕಳ್ಳರು ಮುತ್ತಲು, ಪುರಪತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಾದನು ನೋಡಾ ಅಯ್ಯಾ, ಅತ್ತಳ (ಅತ್ತಣ) ಊರಿಂದ ಬೆಳಗು ಪಸರಿಸಲು ಮುತ್ತಿಗೆ ತೆಗೆದೋಡಿತ್ತು ಕಾಣಾ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗುರು ಶಿವಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪ್ರಭುವೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೩); "ಅತ್ತಳ ಊರೇ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ" (ಸಿದ್ಧೇವ. ಟೀಕೆ). (ಸಪ್ತಮೀ) ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು: ೧. ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೆಱೆದೊಯ್ದಪಂ (ಗದಾಯು. ೯–೧೬); ಎತ್ತಲೊಲೆವುದು ಧರ್ಮಬಲ ತಾನತ್ತಲೊಲೆವುದು ದೈವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨); ಅತ್ತಲು ವೃಷಭನ ಪ್ರಾಣಂ ಮತ್ತೆನಿಸದೆ ಪೋದುದಮರವಾಸಮುನಯ್ದಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೩೪–೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಆದೆ ವಿಜಯನಸ್ತ್ರಾಘವತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೯). ೨. ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬುದು ಇತ್ತಲೆಯಯ್ಯ, ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬುದು ಅತ್ತಲೆಯಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೫೧–೨೧೯); ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತಲ್ ಮೂವರ್ ಮಧ್ಯಮರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೭); ಪ್ರಾಕ್ತೈಜಸಾತ್–ತೈಜಸದಿಂದತ್ತಲೆ (ತಸೂವ್ಯ. ೫೩). ℙ ಶಮುದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ. ಮೇರೆಗೆ ಅತ್ತಲ್ ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು ಎಂಬುವನ್ನು ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರೂ ಉಂಟು.

ಅತ್ತತ್ತ, ಅತ್ತತ್ತಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ತುಂಬ ಆಚೆಗೆ; ತುಂಬ ದೂರ: ಉಬ್ಬಸಮುಪ್ಪುದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾರಿಪೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೭); ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತಿತ್ತ, ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ (ಮಹದೇ. ೬–೪); ಹೊದ್ದುವರೆ ಸಮೀಪ, ಹತ್ತೆ ಸಾರುವರೆ ಅತ್ತತ್ತ ತೋಱುತ್ತದೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨–೬); ಘನಪಟಲದಿನತ್ತತ್ತ ಮಿಕ್ಕಂ ಹಿಮೋರ್ವೀಧರದಿಂದತ್ತತ್ತ ಪೋದಂ ರವಿಯ ರಥದಿನತ್ತತ್ತ ಮೈವೆರ್ಚಿದಂ (ಅರ್ಹನೇ. ೬–೨೮). ೨. ತುಂಬ ಕೀಳು, —ಹೀನ: ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಈ ದೇಹ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಅಗ್ನಿಯಲಿ ಬಿಸುಡುವರು (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೨–೧೧); ಬರೆವಣಿಗೆಯೋ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು 'ಪ್ರಿಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್' ಚೀಟಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲ ಆ ಬರೆವಣಿಗೆಗಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ (ಸುವಸಂ. ೯). ೩. ತುಂಬ ಮೇಲು: ಮಾದೇವರುಗಳಿಂದಲತ್ತತ್ತ ಮಹಲಿಂಗ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೦–೭); ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗಕಲ್ಪಿತಕ್ಕತ್ತತ್ತಲೆ (ಅದವ. ೫); ಅಜಂಗತ್ತತ್ತಲಚ್ಯುತಗೆ[ನ]ಚ್ಯುತಂಗತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ರುದ್ರ (ಬಸವು. ೬೧–೫೩). **ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ, ಅತ್ತ ಪುಲಿ ಇತ್ತ ದರಿ** = ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದರೂ ಅಪಾಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಬಹುದಾದ ಸಂದರ್ಭ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ವಿಷಮ ಸ್ಥಿತಿ: ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೆಱೆದೊಯ್ದಪನೆಂದತ್ತ ಪುಲಿಯಿತ್ತ ದರಿಯೆಂದತ್ತಿತ್ತಡಿಯಿಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೯–೧೬). **ಅತ್ತಲ ಬಾಯಿ** = ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದವನು; ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ; 'ಯಃಕಶ್ಚಿತ' (ಉಕ. ೬). **ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಡು, ಅತ್ತಿಡು** (ಉಕ) = ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಗಮನಿಸದೆ ಇರು: ನಿನ್ನ ಟೀಕೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಕೊಡು (ರೂಢಿ); "ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅತ್ತಿಡುವೆನು . . ." (ನಡೆವಾ. II, ೧೪೩೫); ತಾನು ವಿಶ್ವಸೃಕ್ಕೇ ಆದರೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವವನಾದರೂ, ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅತ್ತಿಟ್ಟು, ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ನಡೆವಾ. II, ೧೫೫೪). **ಅತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ, ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲ್** = ಅದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬ ಮುಂಚೆಯೇ; ಬಹಳ ಮೊದಲೇ: ಅಜಹರಿಂಗಳು ಜನಿಸದತ್ತತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ (ಬಸವು. ೯–೫೦); ಆಱುವತ್ತು ಮೂವರಿಗೆ ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲುದಾತ್ತ ಬುದ್ಧಿ . . . ಲಿಂಗೈಕ್ಯ ಭಾವಂಬೆತ್ತು ನಡವುತ (ಬಸವು. ೫೩–೩೮). [ದೇ.]

ಅತ್ತಂ (ಅ). ೧. ಆ ಕಡೆಗೆ; ಅತ್ತಲಾಗಿ: ಎಲೆ ಸ್ವಾಮೀ, ನೀವತ್ತಂ ಪೋಗೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೧೯). ೨. ಆ ಬಳಿಕ: ಇರನವಂ ಬಾಲ ನೇಱುವರ್ಷದಿನತ್ತಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೨೬).

ಅತ್ತಂ ಇತ್ತಂ = ಆ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಈ ಕಡೆ: ಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕಾಣದತ್ತಮಿತ್ತಂ ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧–೧೧); ಉದರಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩). [< ಅತ್ತ]

ಅತ್ತಪರ (ನಾ). ಢಾಲು; ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ತಪರಂ = ಕಾಳೆಗನಲಗೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); ಕಿಱು ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಮಭೇದ್ಯಕವಚಮುಂ ಬೆರಸೊಗೆದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಮಗನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೨ವ); ಪಕ್ಕದ ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಂ ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಾಱಿದಳ್ ನಭೋಗ್ರಕ್ಕತಿವೇಗದಿಂ ಖಚರಕಾಮಿನಿ (ಅರ್ಹನೇ. ೬–೧೦). [?]

ಅತ್ತರ್ 'ಅತ್ತರು' ನೋ.

ಅತ್ತರ (ನಾ). ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲಿಡುವ ಅಥವಾ ಅದರ ಬಾಯಿಗೆ ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟುವ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಸಾಧನ (?): ಅತ್ತರದ ಮೇಲುಂಡೆ ಬದನೆಗಾಯಿಗಳನಿಟ್ಟು ಮೆತ್ತನಪ್ಪಂತು ಬೇಯಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಹುಳಿಯಲ್ಲ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ರಸಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತಾ ಕಾಯನಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೪); ಅತ್ತರದಿ ಬೆಂದ ಬಾಳೆಯ ಮುಗುಳ ಕಿಱಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಯದಕೆ ಬಸಿಕೊಂಡಾ ಹಾಲ ಹುಡಿ ಚಿತ್ತಳಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸಿನ ಚೂರ್ಣ ಹುರಿದ ತೆಂಗಾಯ ಕುಸುರೆ ಇತ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೭); ಆದಜಂತೆ ಬಾಳೆ ಸೋರೆ ಹೀರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ಗಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದವಡಿಸಿಯತ್ತರದೊಳಿರಿಸಿ ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸಲು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೨). [? ಸಂ. ಆಸ್ತರ]

ಅತ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಥವಾ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಮೆತ್ತೆ, —ಪೀಠ. ೨. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಗವಸಣಿಗೆ: "ಅತ್ತರಣ[ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ತರಣ, ಆತರಣ]ಮಾ ಪ್ರವೇಣಿಯೆನೆ ಗವಸಣಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬ ಕ). [ಸಂ. ಆಸ್ತರಣ]

ಅತ್ತರದಾಣಿ 'ಅತ್ತರುದಾನಿ' ನೋ.

ಅತ್ತರದಾನು 'ಅತ್ತರುದಾನಿ' ನೋ.

ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೂವುಗಳಿಂದ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಪುಷ್ಪಸಾರ: ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧ ಅತ್ತರು ಹೊಸ ಚಿನ್ನಮಯ ತಬಕಿನಲಿ ಪಿಡಿದವರು ಕೆಲರು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೭); ಅತ್ತರಿನ ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ನಂದೂಲಾಲನ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ವಿಧಿವೈ. ೩೯); "ಅವನ ಸಾಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅತ್ತರು ಮಾರಲು ಹಚ್ಚಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀಯೇನು"? (ರಂಗಪೋ. ೨೧); ದರಿಯಾಬೀಬಿಯು ಔರಂಗಜೇಬನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಅತ್ತರು ಸುರ್ಮಾ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ, ಹೊರಗಣ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೭); ಅತ್ತರು ಮಾಸಬಾರದು, ಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲ ತುಳಿಯಬಾರದು (ಗಾದೆ). **ಅತ್ತರ್**: ಅತ್ತರತ್ತರತ್ತರೆಂದು ಹೊತ್ತು ಮೂರು ನುಡಿವೆ ನೀನ್, ಬಲ್ಲೆ ನೀನತ್ತರನ್! ಬಲ್ಲಯತ್ತರಿತ್ತಳನ್? (ಶಾಂತಿ. ೪೯).

[← ಹಿಂ. ಅತರ್. / ತಮಿ. ಅತ್ತರ್; ತುಳು. ಅತ್ತರು; ತೆಲು. ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರುವು]

ಅತ್ತರುತಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಿದಿರು ಚಾಪೆ; ತಡಿಕೆ: ಗೌರವಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಮನೆಗಳೆನ್ನಬೇಕು. ಗಾಡಿಯ ಮಾಡಿನಷ್ಟು ಕಿರಿದಾದುವು. ಅವಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಅಗಲವಾದ ಅತ್ತರುತಟ್ಟಿಯ ಗೂಡುಗಳು (ಜಾರುದಾ. ೧೮೮).

[ಅತ್ತರ್ರು + ತಟ್ಟಿ. / ತುಳು. ಅತ್ತರ್, ಅತ್ತರ = ಬಿದಿರುದಬ್ಬೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಚಾಪೆ, —ತಡಿಕೆ]

ಅತ್ತರುದಾನಿ, ಅತ್ತರದಾಣಿ, ಅತ್ತರದಾನು (ನಾ). ಅತ್ತರನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ವಿಶೇಷಾಕೃತಿಯ ಪಾತ್ರೆ; "ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಮುಚ್ಚಳವುಳ್ಳ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಸಂಪುಟ, ಪನ್ನೀರುದಾನಿ, ಅತ್ತರುದಾನಿ" (Cassolette. ೨೦೬೫). **ಅತ್ತರದಾಣಿ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೀ ತಾಟು, ಶಹಾಪುರದ ಡಬ್ಬಿ—ಅತ್ತರದಾಣಿ ಗುಲಾಬದಾಣೀ—ಬೇಕು ಬೇಕಾದ್ದು ತರೋಣು! (ತಿಡುಗು. ೬೨). **ಅತ್ತರದಾನು**: ಅತ್ತರದಾನು, ಊದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ದೇವಿಚೌ. ೧೪೫). 'ಪನ್ನೀರುದಾನಿ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಅತರ್‌ದಾನ್; ಮರಾ. ಅತ್ತರ್‌ದಾಣೀ, ಅತ್ತರ್‌ದಾನೀ]

ಅತ್ತಲ್ 'ಅತ್ತ' ನೋ.

ಅತ್ತಲಗ್ಗ 'ಅತ್ತಳಗ' ನೋ.

ಅತ್ತಲು 'ಅತ್ತ' ನೋ.

ಅತ್ತಳ (ಗು). ಅತಿಶಯ (?): ಮದನವಿಜಯಮೆಂದೊಲವೆರ್ದೆಯಂ ಪತ್ತಿರೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟರಿದಕ್ಕತ್ತಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಗ್ಗಳ]ವೆನಿಪುದೆನೆ ಮಿಸುಪ ಪೆಸರೆಸೆವಿನೆಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೭). 'ಅತ್ತಳಗ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ (ನಾ). ಕಳವಳದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಉತ್ತರಿಯು ಸುರಿಯದಿರೆ ಹೆತ್ತವ್ವೆ ಪೊರೆಯದಿರೆ ಸತ್ಯವಂತರು ಹುಸಿದರೆ ಮರ್ತ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ತಳಕೊತ್ತ[ಳ]ವು ಸರ್ವಜ್ಞ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೧೨); ಉತ್ತರಿ ಕಾರ್ತಿ ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ, ಹಸ್ತಕಾರ್ತಿ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಎಂದು ಗಾದೆಯುಂಟು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೦). [? ಸಂ. ಅಸ್ಥಲಕುಸ್ಥಲ]

ಅತ್ತಳಗ, ಅತ್ತಲಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: ಒದವಿದ ಬೇಟವಪ್ಪೊಡೆನಗತ್ತಳಗಂ ಬಗೆವೇಟಿಪ್ಪೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೯); ಬೇಟದಿಂದತ್ತಳಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ದತ್ಕಾಲಗಳಂ, ದತ್ತಲಗಳಂ] ಪೆಜತುಂಟೆ (ಮದತಿ. ೧೧-೨೪); ತನ್ನ ಪೆಂಪತ್ತಳಗಮೆನಿಸಿದಂ ಹೆರ್ಮ್ಮಮಾಂಧಾತ ಭೂಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೪; 1112); ಸಂಯಮಮಂ ಚರಿತ್ರಂ ತಪಮೆಂಬಿವತ್ತಳಗಮಿಂತು ದಿವಾಕರನಂದಿ ದೇವ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗರ್ಗೆಂದೊಡೊಂದು ರಸನೋಕ್ತಿಯೊಳಾನದನೆಂತು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಎಕ. II, ೩೫೧-೧೫; 1119); ಜಳದಂಗಳ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದು ನಿಜದಿಂದಮೆನೆ ಜಳಾಶಯಜಳವಾ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದಿದತ್ತಳಗಮೆ ಪೇಱನಿಸಿ ವಿಮಳಮಾದುದು ಶರದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೬೭). ೨. ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ಯ: ತವೆ ನೋಡಲ್ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಲ್ ಮನದೊಳಸದಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾನಾ ವಿಶೇಷಸ್ತವದಿಂದಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ಕತ್ತಳಗಮಮರನಾಥಂಗಮೆಂಬನ್ನೆಗಂ ರೂಪವಿಳಾಸಶ್ರೀಯೊಳಾ ಶ್ರೀಧರನಧಿಕ ಯಶಃಶ್ರೀಧರಂ ಪುತ್ರನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೦೦); ಧರಾತಳದೊಳ್ ಪುರಮಿನ್ನದಿನ್ನಮಿಲ್ಲೆಂಬ ಪೊಗಟ್ಟೆಗತ್ತಳಗಮೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟೆಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೯); ನೆತ್ತಮನಾಡಲೀ ಘನ ಸುವೃತ್ತಪಯೋಧರೆಯೊಳ್ ಪೊಣರ್ಕೆ ಕೇಳತ್ತಳಗಂ ದಿಟಂ ನಿಮಗದೆಮ್ಮೊಡನಾಡುವುದೆಂದೊಡೆಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೩); ನೋಡಲ್ಕತ್ತಳಗಂ ಸಹಸ್ರನಯನಂಗಂ ರೂಪು ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಮಾತಾಡಲ್ಕದ್ಭುತಮಂತಕಂಗವೆನಸುಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೪೮; 1177); ಸತ್ತ ಚತುರಂಗಮಿನಿತೆನಲತ್ತಳಗಂ ಬಗೆದು ನೋಟ್ಪಡಾ ಬ್ರಹ್ಮಂಗಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೧೩೪). ೩. ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲಲ್ಕುಂಬಮೆಂಬನಿತುವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮುತ್ತೆ ಮಾಣ್ಬೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೮); ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗಮಪ್ಪುದೆಂದಿರದೆರ್ದೆಗಪ್ಪುದತ್ತಳಗಮಾ ನರೆಪಂ ನರೆ ಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿವೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯ ನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦). **ಅತ್ತಲಗ್ಗ**: ೨. ಈ ಬೆಸಕಣ್ಣ ನೀನೆಯಾಂ ತಮ್ಮನೆನಾಳ್ವೆ ನಾಳ್ವೆಯೆನಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೆಂದಾಂ ಮಗುಟ್ದಿಂದು ನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಸೂಟಿದಜಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನನ್ನೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨).

[ದೇ. ? / ತಮಿ. ಮಲ. ಅತ್ತಳಿ = ಗಲಾಟೆ, ತಳಮಳ, ಕಳವಳ]

ಅತ್ತಳಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ: ಇರ್ಪ್ಪರ್ಮ್ಮದದಿಂ ದಿತ್ತರ್ದ್ದವಸದ ಸುಂಕಮನತ್ತಳಗಂ ಸೋಂವಿಮಯ್ಯನುಂ ಬೀರಣನು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೬೫-೬೩; 1099); ಅತ್ತಳಗಮುರಿದು ಬಱಿಕೆ ವಿಯತ್ತಳಚರನಂದು ಚಿತ್ತಭವನಂ ಕೊಲಲೆಂದುತ್ತರಳನಾದನುಗ್ರತೆವೆತ್ತ ನೊಳಕ್ಕುಮೆ ಸುಸಾರಮಪ್ಪ ವಿಚಾರಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೨).

[< ಅತ್ತಳಗ]

ಅತ್ತಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?); ಒಂದು ಅಧಿಕಾರದ ಹೆಸರು (?): ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮನ್ತರುಮತ್ತಾಣಿಉಂ ಸಾಕ್ಷಿ ಚಾಟ್ಪೊರುಂ

ಪೆರ್ಮಾ್ಣನುರುಂ ಸಮೀಪಪನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೧–೩೫ ; 643 ಅಥವಾ 788 ?) ; ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಣೆಗೆ ಅಯ್ದೂಂಬು ಕಚಣಿಯುಂ ಅಯ್ದೂಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ, ೨೨೯–೪೯ ; 750). [?]

ಅತ್ತಾರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ್ ಕನ್ನೆಜೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ಯಣ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೫ ; 890). [?]

ಅತ್ತಿ₁ (ನಾ). ೧. ಆಲ, ಅರಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಾಲುಮರಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಕೆಂಪಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷ: ಮೂಡ್ಯೆ ನೋಕ್ಕಿ ದಿಣ್ಣೆ ಬಡಗ್ಯೆ ಪೆವ್ವುತ್ತು ಅತ್ತಿಯಿನ್ತೆಂಕ್ಯೆ ದಿಣ್ಣೆಯಿನ್ ಪಡುವಯ್ಯೋಡಿಪೋದ ಒಟ್ಟಿಯೊಳಲೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೧೯ ; 850) ; ಚಾಗದೊಳ್ಪಿನಜ್ಜೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದ ಬಾಜ್ಪ ಪುಜುವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುಜುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫); ಪಿಕ್ಕುವೊಡತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣತ್ತಿ ಮುಬ್ಬೆಯಲ್ಲದರ ಗುಣಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೭೧) [ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ = ಏನೊಂದೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು] ; ಎನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ನೋಡಯ್ಯಾ ವಿಚಾರಿಸಿದೊಡೇನೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೯) ; ಅತ್ತಿ ಆಲ ಗೋಳಿ ಬಸುರಿಯರಳಿಯಿಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಶಿಸುವಿಗೆ ನಿಾಯಲೆಜೆವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೪) ; ಬೇರುಡಿಯೆ ಬೆಳಲತ್ತಿ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಿಲೆ ಹಿಂತಾಳ . . . ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೩). 'ಕಲ್ಲತ್ತಿ', 'ಕಾಡತ್ತಿ', 'ನಾಯತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕುರುಬರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಪೈ. I, ೨೪). ೩. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಪೈ. XXVII, ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅತ್ತಿ ; ತುಳು. ಅರ್ತಿ ; ಅತ್ತಸ ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅತ್ತಿ]

ಅತ್ತಿ₂ 'ಅಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅತ್ತಿಕಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಮರದ ಕಾಯಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅತ್ತಿಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಒಡವೆ : ಆಳಲೆರೆಯತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮತ್ತಿ] ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಜುಗೆಜ್ಜೆ ಬಂದಿ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೭–೭೫). [ಅತ್ತಿ₁ + ಕಾಯ್₂]

ಅತ್ತಿಗೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ : ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ಮಾಂತರದತ್ತಿಗೆಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣರಿಯಿಂದಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೨–೧) ; ಸೊಸೆಯತ್ತೆಯತ್ತಿಗೆ ಮಗಂ ಮೊಮ್ಮಂ ಕರಂ ಕೂರ್ಮೆಯಂಗನೆಯೆಂದಿಂತಿವರಾರುಮಾರ್ಗ ಬಗೆವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೫೮) ; ಅತ್ತಿಗೆಯರ ಮಿಾಜಲಾಜೆನು (ಮಹದೇ. ೮–೧೦) ; ಅತ್ತಿಗೆಯಾವೆಡೆ ಏನು ಕಾರಣ ಭೂಪೋತ್ತಮ ಬರವಿಲ್ಲಿಗೆನಲು ಚಿತ್ತವಲ್ಲಾಡೆ ನುಡಿದ ಸಿಂಗನಾದ ಬೆಂಬತ್ತಲೊಡನೆ ಬಂದೆನೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೩–೧೬೧) ; ರಾಮನ ಶಶಿಮುಖಿಯನಪ್ರತಿಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವನತ್ತಿಗೆಯ ಅಸುರವಂಶಾಧಮನು . . . ಕೊಂಡೊಯ್ದನೆಂದುಸುರುವುದು ರಾಮಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೧೦–೮) ; ಅತ್ತಿಗೆ ಕೇಳು ನನ್ನನ್ನಾಜೆಯೊಳು ನೀನು ಚಿತ್ತವಿತ್ತುದ ಕಂಡು ನನ್ನ ಚಿತ್ತ ಮೆಚ್ಚಿತು (ಭರಜ. ೭–೬೦) ; ಅಣ್ಣ ತನ್ನವನಾದರೆ ಅತ್ತಿಗೆ ತನ್ನವಳೆ ? (ಗಾದೆ); ಬಡವನ ಹೆಂಡತಿ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಿಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ : ಅತ್ತೆಯ ಕಾಟಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ತಿಗೆಯ ನೋಟ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ, ಎಂಬಂತೆ) : ಅತ್ತೆಯ ಮಾತ ಮೊಕ್ಕನೆ ಮಿಾಜಿ ನೆರೆಮನೆಯತ್ತಿಗೆಯನು ಹತ್ತಲೊತ್ತಿ ಚಿತ್ತೇಶ್ವರನಿದಿರಾಗೆ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದುತ್ತಮೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು (ಅನಂಚ. ೨೫–೧೦೪).

[ಸಂ. ಅತ್ತಿಕಾ. (= ಜ್ಯೇಷ್ಠಭಗಿನಿ ; ಅಕ್ಕ) / ತಮಿ. ಅತ್ತಾಚ್ಚಿ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ ; ತುಳು. ಅತ್ತಿಗೆ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ]

ಅತ್ತಿಗೆ₂ 'ಅಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಗಣಸ್ವಾಮ್ಯಚಾರ್ಜ್ಯ ಪ್ರ್ಪಡಿಮೊರತ್ತಿಗೇರಿಯ ಬಜಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕಇ. II, ೫–೧೧ ; 859).

[ಅತ್ತಿ₁ + ಕೇರಿ]

ಅತ್ತಿನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೊಣೆಯ ಆಜಿ ಆಲುಕುರ ಕೆಜಿ ಕುಸುಗ ಕೆಜಿಯ ಪುಳುಪ್ಸೆ ಆಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ಕೆ ಜೆಯು ಕವ್ಯ (?) ಜೆಪುಳಿಯು (ಇಆ. XIV, ೨೩೩–೬೦ ; 9 ನೆಯ ಶತ).

[ಅತ್ತಿ₁ + ನೆಲ್ + ಬಾಗಿಲ್]

ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ, ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಕೆ ರನ್ನಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತೆಯಾಗಿದ್ದಳು : ಬಿಳಿಯರಳೆಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಲದಂತೆಸೆವಜಿತಸೇನ ಮುನಿಪತಿಯ ಗುಣಾವಳಿಯಂತೆ ನೆಗಟ್ದ ಕೊಪಣಾಚಳದಂತೆ ಪವಿತ್ರಮತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೬) ; ತೈಲನ ತಾಯ್ವಸಕ್ಕೆ ಭಾಜನಮೆನಿಪತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಜಿನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುತ್ತಮಿಬ್ದಪಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೮ ; 1007). **ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ** : ದಿಶಾದನ್ತಿಯದನ್ತಕಾನ್ತಿ ನಿಜಸೌಧವಿಶಾಳವಿಲೋಳಭಿತ್ತಿಯೊಳ್ಸಂತತಮೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ್ಪನೆಗಮೂರ್ಜ್ಜಿತಮಪ್ಪಿನಮತ್ತಿಯಬ್ಬೆ ಚೈರನ್ತನ ಜೀಣಿಇಜರಿತೆ ಮಾಡಿಸಿದೆಲ್ಲಿಸ ರಾಜಗೇಹಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೪೨ ; 1007).

[ಅತ್ತಿ₀ + –ಮ₀ (< ಅಮ್ಮ₁) + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಅತ್ತಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಅತ್ತಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೩–೬ ; 1190). 'ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ಅತ್ತಿ₀ + –ಮ₀ (< ಅಮ್ಮ₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಅತಿಯಬ್ಬೆ 'ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿರಸ (ನಾ). = ಅತಿರಸ ೨ : ಅಚ್ಚ ತುಪ್ಪ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಅತ್ತಿರಸ ಹುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಉಂಡ (ವಾದಿಕೀ. ೪೦). [ಸಂ. ಅತಿರಸ]

ಅತ್ತಿವಣ್ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು : ಅಂಡಜಾಂಡಕೋಟಿಗಳೆಲ್ಲವವು ಹರಿಬ್ರಹ್ಮರಿಂಬಾ ಗುಂಗುರುಗಳನೊಳಕೊಂಡತ್ತಿವಣ್ಣಿನಂತೆ (ವೀಕೈಪು. ೮–೧೭–೧೦). [ಅತ್ತಿ₁ + ಪಣ್₂]

ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ, ಅತಿವಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಜಗಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿ ನಾಡ ಮೊರಸು ಹಂನೆರಡು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೩೭ ; 1117). **ಅತಿವಳಿಗೆ** : ಬಳ್ಳವಿನಾಡ ಹಡಿಯವೊಳಲು ಅತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿನಾಡ ಮರಸು ಹಂನೆರಡು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸುಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೮೩ ; 1117). [ಅತ್ತಿ₁ + ?]

ಅತ್ತಿಶಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯ : ಉತ್ತಮ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಮನಸು ಈತ್ತೆರದಲಿ ಪೋಗಿ ಹೊರಗೆ ಚರಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂತು ಆಗುವದನುಚಿತವೊ ಅತ್ತಿಶಯವೇನೊ ನಿನ್ನ ಚರಣಸೇವೆ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಅತಿಶಯ]

ಅತ್ತೆ₁ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯ ಅಥವಾ ಗಂಡನ ತಾಯಿ : ಮುತ್ತಬ್ಬೆ ಮುತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೂಸಿತ್ತತ್ತೆಯೆಂಬೀ ಮೊಜೆಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೭) [ಕೂಸಿತ್ತ ಅತ್ತೆ = ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟ ಅತ್ತೆ] ; ಅತ್ತೆ ಮಾವ ಮೈದುನ ಭಾವ ಗಂಡರಿಗೆ ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೨೦–೧೮) ; ಅತ್ತೆಗೊಂದು ಕಾಲ ಸೊಸೆಗೊಂದು ಕಾಲ (ಗಾದೆ); ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ) ; ಅತ್ತೆ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

೨. ತಂದೆಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರ ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ; ಸೋದರತ್ತೆ: ತಮ್ಮತ್ತೆವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯರಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೪–೧); ಇತ್ತ ಕುಂತೀಭೋಜನೆಂಬ ನೃಪೋತ್ತಮನ ಭವನದಲಿ ಮುರಹರನತ್ತೆ ಬೆಳೆವುತ್ತಿರ್ದಳಾ ವಸುದೇವ ನೃಪನನುಜೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩–೧೩). P ಅತ್ತೆಗಳ್, ಅತ್ತೆಯರು, ಅತ್ತೆವಿರ್ (ಬಹುವ): ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆವಿರುಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೨); ಅತ್ತೆವಿರ್, ಅತ್ತೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪೨).

ಅತ್ತಮ್ಮ = ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕಂಡಿರಾ ಅತ್ತಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ವ್ರತವ ಕೈಕೊಂಡು ನಾವೆಯ್ದಿದ ಫಲದಿ (ಭರಚ. ೪೬–೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅತ್ತೈ; ತುಳು. ಅತ್ತೆ; ತೆಲು. ಅತ್ತ; ಗೊಂಡಿ. ಆತೀ; ಕುವಿ. ಅತ್ತ. / ಪ್ರಾ. ಅತ್ತಾ; ಸಂ. ಅತ್ತಾ]

ಅತ್ತೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿ; ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ. 'ಅತ್ತೆವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅತ್ತೆತನ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅತ್ತೆಯ ಪದವಿ; ಅತ್ತೆ ನಡಸುವ ಅಧಿಕಾರ: ಅತ್ತೆತನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೇನೇ ಎಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅವತಾರವೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಳು ನರಸಿಂಹನ ಜನನಿ (ಮಾಮುನೆ. ೩೩); ಅತ್ತೆತನದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಅತ್ತೆತನದ ಅಧಿಕಾರವೆಂದರೆ ಸೊಸೆಯಂದಿರನ್ನು ಗೋಳು ಹೊಯ್ಯುವುದೊಂದೆ – ಎಂದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೨). [ಅತ್ತೆ₁ + -ತನ]

ಅತ್ತೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತೆಯ ಮನೆ. ೨. [ಆಲಂ] ಊಟ ಉಪಾಹಾರಗಳ ಗೃಹ; ಹೋಟಲು: ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತೌರುಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ರಾಮಣ್ಣನಿಗೆ ಅತ್ತೆಮನೆಯ ಭೋಜನಸೌಖ್ಯ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). 'ಮಾವನ ಮನೆ' ಪರಾ. ೩. [ಆಲಂ] (ಉಕ) ಜೈಲು; ಸೆರೆಮನೆ: ತಲೆತಿರುಕ ತಂದೆ ರಾಗಿಅಂಬಲಿ ಮುದ್ದೆ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿ ಅತ್ತೆಮನೆಗೆ ಹೋದ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). [ಅತ್ತೆ₁ + ಮನೆ]

ಅತ್ತೆವೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಅತ್ತೇವೊಕ್ಕಲಿಗರು – ಇವರು ಅಂಕೋಲಾ, ಯಲ್ಲಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ನಟ್ಟಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು. 'ಅತ್ತೆ'ಯೆಂಬೊಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರ ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಅತ್ತೇವೊಕ್ಕಲಿಗರೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೨). [ಅತ್ತೆ₂ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಅತ್ಯಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಪಸೆಯೊಳ್ ಪಾಸಿದ ಬೊಂಗಮುಲ್ಲವದ ದೇವಾಂಗಂ ಮಣಿಸ್ತಂಭದೊಳ್ ಪೊಸೆವತ್ಯಂಗಮುಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಹರಿ ಪೌರೋಹಿತ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದೆ . . . ಜಿನಂಗೆಸೆದುದಂತಾ ನಾಮಕರ್ಮೋತ್ಸವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭೪). [?]

ಅತ್ಯಂತ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ: ಆರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನತ್ಯಂತ ವಸ್ತುವಂ ಮದಕರಿಯಂ ಪರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆಗುರ್ಚಿದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಜಿ ನೃಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೯); ಸಮಚತುರಶ್ರಮಪ್ಪ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನಮುಂ ಅತಿಶಯರೂಪತೆಯುಂ ಅತ್ಯಂತ ಸುರಭಿನಿಃಶ್ವಾಸತೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೪ ವ). [ಅತಿ₁ + ಅಂತ₂]

ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. (ವಕ. ೩). [ಸಂ. ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿನ್]

ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅತಿಶಯೋಕ್ತ್ಯಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಭೇದ; "ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಇರಬೇಕಾದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೬). [ಅತ್ಯಂತ+ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯಂತಾಭಾವ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಇರುವಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗಗನಕುಸುಮಮುಮನತ್ಯಂತಾಭಾವಮಂ ನಿಷೇಧಮಾತ್ರದಿಂದಮುಂಟುಮಾಡಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೪ ವ); ವಂಧ್ಯಾಪುತ್ರ ಶಶವಿಷಾಣ ಗಗನಾರವಿಂದಾದಿಗಳೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುವದೇ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಅತ್ಯಂತ + ಅಭಾವ]

ಅತ್ಯಂತೀನ (ಗು). ಅತಿದೂರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುವ. 'ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ನಾ). ಮಿತಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೇ ಪಟ್ಟುಹಿಡಿಯುವುದು: ಎರಡು ಮೂರು ದಾರಿಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಎಲ್ಲ ದಾರಿಗಳೂ ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಕ್ಯವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ಎಕ್ಸ್‌ಟ್ರೀಮಿಸಮ್) ಸಲ್ಲದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೫).
[ಅತ್ಯಂತೀನ + ವಾದ]

ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಆವಶ್ಯಕವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಬೇಕಾದ: ಕಲಿತರೆ ಬರುವ ಭಕ್ತಿ ಇದಲ್ಲ. ಅನುಗ್ರಹ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಜಗವಾ. ೧೧೪). [ಅತಿ₁ + ಅಗತ್ಯ]

ಅತ್ಯಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ, ವಿಶೇಷವಾದ ಅಗಲಿಕೆ: "ಅಪಜಯದೊಳತ್ಯಗಲಿಕೆಯೊಳುಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೪೯). [ಅತಿ₁ + ಅಗಲಿಕೆ (< ಅಗಲ್ಕೆ)]

ಅತ್ಯಧಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಧಮ; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕ್ರೂರರತ್ಯಧಮರುದ್ರೇಕಿಗಳು ದುರ್ಜನಾಕಾರಿಗಳು ಧೂರ್ತರೊಳಗಾಗಿ ಶರಣೆನಲು ನಿಜವೈರಮಂ ಬಿಡುವರ್ (ಹಚಕಾ. ೮–೨೧). [ಅತಿ₁ + ಅಧಮ]

ಅತ್ಯಧಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಅಂತಃಪುರದೊಳರಸಿರಲತ್ಯಧಿಕದೆಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಬೇಕೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೩೪). [ಅತಿ₁ + ಅಧಿಕ]

ಅತ್ಯಪೂರ್ವ (ಗು). ಬಹಳ ಅಪೂರ್ವ: ಅಂಬುಜ ಸೌರಭಂ ತನಗೆ ಗಾವಣಜೇವಣಮತ್ಯಪೂರ್ವಮಾಸ್ಯಾಂಬುಜಗಂಧಮೆಂದೆಜಗಿ ಬಗ್ಗಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೬). [ಅತಿ₁ + ಅಪೂರ್ವ]

ಅತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಹದ್ದು ಮೀರುವುದು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರುವುದು: ಮತಿಗೆಟ್ಟಂಗಿಗುಮತ್ಯಯಂ ವ್ಯತ್ಯಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೫). ೨. ಕಡೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೩. ಅಭಾವ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೪. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ರತಿಲಂಪಟಂ ಮದಯುತಂ ಮಾನಾತ್ಯಯಾಭೀತನುದ್ಧತವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೨೪). ೫. ಸಾವು; ನಾಶ. ೬. ಕಷ್ಟ; ದುರ್ದಶೆ. ೭. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೮. ಅಪರಾಧ; ದೋಷ. ೯. ಶಿಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ; ತುಂಬ: "ನಿತಾಂತಮತ್ಯರ್ಥಮತಿವೇಳಂ ಪ್ರಕಾಮಮತಿಮಯಾರ್ದಮೆನಲು ಪಿರಿದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ: "ಅತ್ಯರ್ಥಂ = ಒಳ್ಳಿಯದು" (ಧನಂಜ). [ಅತಿ₁ + ಅರ್ಥ]

ಅತ್ಯಲಘು (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಭಾರವಾದ. ೨. ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಮಲೆವುತಾತನ ಕಟ್ಟದಿರೊಳತ್ಯಲಘುಗಜವುನ್ಮದವೊದಗಿ ಭುಜನಿಭಾಸುರನೀಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಬಪ್ಪಂತೆ (ಬಸವು. ೨೨–೧೩). [ಅತಿ₁ + ಅಲಘು]

ಅತ್ಯಲ್ಪ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕಡಮೆ; ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಬಹಳ ಹೀನ; ಅತಿ ತುಚ್ಛ. [ಅತಿ₁ + ಅಲ್ಪ]

ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಂಶವನ್ನು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಣುವ ದೋಷ: ಈ ದೃಷ್ಟಿ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು . . . ನಮಗೆ ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆಯೇ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಬಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಷ (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮, ೧೪೯).
[ಅತಿ$_{1}$ + ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅತ್ಯಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ, ೧೬ ಅಷ್ಟಿ, ೧೭ ಅತ್ಯಷ್ಟಿ . . . ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಅತಿ$_{1}$ + ಅಷ್ಟಿ]

ಅತ್ಯಾಕಾರ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ : ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಪಹೃತಿ ಪರವ್ಯಾಪಾದವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಕವೃತ್ತಿ . . . ಇವು ದೋಷಾಂಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೧೪). ೨. ದೌರ್ಜನ್ಯದಿಂದ, ದುರಾಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿಂಸೆ: ಈ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಪಾಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಅಶ್ರಮು. ೪೮) ; ಅವಳು ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಚಾರ]

ಅತ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ಏನು ಕಾರ್ಯವೊ ದೇವರತ್ಯಾಜಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಾನಿನಿಯರ ಕಳುಹಿದರು (ಭರಚ. ೩೭–೬೩).
[< ಅತ್ತೆ$_{1}$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅತ್ಯಾದರ (ನಾ). ತುಂಬ ಉಪಚಾರ ; ಬಹಳವಾದ ಅಕ್ಕರೆ: ಅತ್ಯಾದರದ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅತಿ$_{1}$ + ಆದರ]

ಅತ್ಯಾದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸು ; ತುಂಬ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು: ಎಲೆ ಬಸವ . . . ನಿನ್ನ ನೇಮನಿವಾರ್ಗುಂಟು ಗುರುಲಿಂಗದೊಳೆರಡಿಲ್ಲದಿರ್ಪ ಶರಣರಂ ಸಂಗನೆಂದೆ ಕಾಣ್ಬೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರನತ್ಯಾದರಿಪೆ ಬಪ್ಪ ಭಕ್ತರಂ ಹರುಷದೊಳಿದಿರ್ಗೊಂಬೆ (ಬಸರ. ೮–೩೯).
[ಅತಿ$_{1}$ + ಆದರಿಸು]

ಅತ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಡುವುದು ; ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು. ೨. ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮ; ಕಟ್ಟಳೆ ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ: "ಅತ್ಯಾಧಾನಂ, ಅತಿಕ್ರಮಃ – ಈ ೨ ಮೀಱುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೯). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಧಾನ]

ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೊಸದಾದ; ಇತ್ತೀಚಿನ; ನವನವೀನ: ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ರೀತಿಯ ಅಡುಗೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಒಲೆಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೨೭). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಧುನಿಕ]

ಅತ್ಯಾಯತ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಸಕಲಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿಸಂಸ್ಥಾನಮೂರ್ಜಿತಮತ್ಯಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಯತ]

ಅತ್ಯಾಯಾಮ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ: ಜೀವಿತಾಶಯದಂತೆ ಅತ್ಯಾಯಾಮಮುಂ ಮುಕ್ತಜ್ವರದಂತೆ ನಿರ್ಮುಕ್ತೋಷ್ಮಮುಂ ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಾಪ್ತನಂತೆ ತಮೋಮಯಮುಮಪ್ಪ ತಮಿಸ್ರಗುಹೆಯನೆಯ್ದಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೭ ವ). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಯಾಮ]

ಅತ್ಯಾರ್ಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ, —ಪೌರುಷ : ಒತ್ತೆಗೆಂದು ವಿಪಣಿಯೊಳು ರೂಪಜೀವೆಯರಿರುತಿರಲು ಆ ಪುರವರದೊಳಗುಳ್ಳ ವಿಟರುಗಳತ್ಯಾರ್ಪಿನಿಂದೊಡಗೂಡುತಿಹರು (ಅಂಜಚ. ೩–೧೩೦). [ಅತಿ$_{1}$+ ಆರ್ಪು$_{1}$]

ಅತ್ಯಾಲೀಢ (ಗು). ಪರಮಾವಧಿಯ ; ಬಲವತ್ತರವಾದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ : ಗುರುವಿರೋಧ ಮಹೀಬುಧರ ಮತ್ಸರವು ದೈವದ್ರೋಹ ಗುಣಸಾಗರರ ಬಂಧುದ್ವೇಷವತ್ಯಾಲೀಢ ದೀನತನ . . . ಅಂಗೈಸೆ ಭೂಪನ ಸಿರಿಗೆ ಮೊಳೆಯದೆ ಕೇಡು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೯). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಲೀಢ]

ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಗು). ಬಹಳ ಆವಶ್ಯಕವಾದ. [ಅತಿ$_{1}$ + ಆವಶ್ಯಕ]

ಅತ್ಯಾಶೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ; ಅತಿಯಾಸೆ.
[ಸಂ. ಅತ್ಯಾಶಾ (ಅತಿ$_{1}$ + ಆಶಾ)]

ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸೋಜಿಗ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವತ್ಯದ್ಭುತವತಿಕೌತುಕ (ವಿವೇಕ. ೨೯೨). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಅತ್ಯಾಸನ್ನ (ಗು). ಬಹುಸಮೀಪವಾದ; ಬಹಳ ಹತ್ತಿರದ: ಆದಿದೇವನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣಮತ್ಯಾಸನ್ನಮೆಂಬುದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೮ ವ). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಸನ್ನ]

ಅತ್ಯಾಸುರ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ರೌದ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆವೇಶ, —ರಭಸ : ಕರಿಣಿಯ ಕಾರಣದಿಂ ಮದಕರಿಗಳ್ ವೈಭಾವದಿಂದೆ ತಮ್ಮೊಳಗತ್ಯಾಸುರಮಾಗೆ ಪೋರ್ದು ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೭); ವಾಸುದೇವನೆ ದೇವನೆಂದತ್ಯಾಸುರದಿ ನುಡಿದು ವ್ಯಾಸದೇವಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಡೆ (ಬಸಪು. ೫೪–೪೯). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಸುರ]

ಅತ್ಯಾಸ್ವಾದಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವ: ಕಡವೆಗತ್ಯಾಸ್ವಾದಿಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಾನೆಗಲಿಯೆಂದೆಂಬ] ನರಿ ಮೊಲಗಳಿಗೆ ದಡಿವೊಯಿಲನೆಂಬ . . . ಬೇಡವಡೆಯೊಡೆಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು (ಹಜಕಾ. ೫–೭).
[ಅತಿ$_{1}$ + ಆಸ್ವಾದಿ]

ಅತ್ಯಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅನಿಷ್ಟ ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಪಾಯ ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೇಡು. ೨. ಜೀವದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ ; ದುಡುಕಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸೀ ಕೃತ್ಯ. ೩. ಮಹತ್ತರವಾದ ಭಯ (ಕ). [ಅತಿ$_{1}$ + ಆಹಿತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಕ್ತೆ : "ವಿತತೋಕ್ತಮತ್ಯುಕ್ತ ಮಧ್ಯಮ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೮).
[ಅತಿ$_{1}$ + ಉಕ್ತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು : ಪಿಡಿಯಿರೇ ಕಯ್ಯನಕ್ಕಕ್ಕುಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ ಪಿಡಿಯಿರೇ ಎನಿತು ಕಾಲದೊಳಿಂತಿದತ್ಯುಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೨) ; ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೦) ; ಆಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಬಸಾ. ಪೀ. ೧೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; "ಅದ್ಭುತವಾಗಿಯೂ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದ ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಾದಿಗಳ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯುಕ್ತ್ಯಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೬). [ಅತಿ$_{1}$ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯುಕ್ತೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ, ೩ ಮಧ್ಯೆ,

೪ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೫ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೬ ಗಾಯತ್ರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಕ್ತಾ]

ಅತ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ಘೋರವಾದ: ಪತ್ತಿಪ್ರಮಾದಫಲಕಮನತ್ಯುಗ್ರಗ್ರಾಹನಿವಹಸಂಕ್ಷೋಭಿತದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨–೩೪); ಗಂಡಹೆಂಡಿರನತ್ಯುಗ್ರದಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ . . . ಮಾತೆ ವಿಷಮುಂ ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋ ೀ ಮೇ ೀ ಶ. ೨೯). [ಅತಿ$_1$ + ಉಗ್ರ]

ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ, ಅತ್ಯುಜ್ವಲ (ಗು). ತುಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ. **ಅತ್ಯುಜ್ವಲ**: ಧರಿತ್ರೀಸ್ತುತ್ಯನತ್ಯುಜ್ವಲ ನಿರುಪಮದೇಹ ಪ್ರಭಾದಿವ್ಯಸರ್ವಾವಧಿ ಬೋಧಂ ತುಷ್ಟನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೮). [ಅತಿ$_1$ + ಉಜ್ಜ್ವಲ]

ಅತ್ಯುಜ್ವಲ 'ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ. [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ಕೃಷ್ಟ]

ಅತ್ಯುತ್ತಮ (ಗು) = ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ. [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ತಮ]

ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹ (ನಾ). ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹ: ಮೊನ್ನೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಹುಡುಗರು ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ಸಾಹ]

ಅತ್ಯುದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಾರು; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು, —ಕಕ್ಕು: ಪೂರಿಸುವ ನೆವದೆ ಮುಂ ಪೀರ್ದಾ ರುಚಿ ಮತ್ತಾಪಂಚಜನ್ಯ ರಶ್ಮಿಯನತ್ಯುದ್ಗಾರಿಸಿಪವೊಲ್ ದಂತದ್ಯುತಿ ರಾರಾಜಿಸಿ ಮುಖದಿನುಣ್ಮೆ ನುಡಿದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೪). [ಅತಿ$_1$ + ಉದ್ಗಾರ + –ಇಸು$_1$]

ಅತ್ಯುದ್ದಾಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಮೇಲಾದ: ದಶಮ ದಿ ನ ದೊ ಳ್ ಅತ್ಯುದ್ದಾಮಮುಮಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಾಮಮುನಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೦೨ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಉದ್ದಾಮ]

ಅತ್ಯುನ್ನತ (ಗು). ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾನಂತರಮುತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕಪೀಠಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೨–೪೨). [ಅತಿ$_1$ + ಉನ್ನತ]

ಅತ್ಯುಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಸತ್ಕಾರ; ಆದರ; ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಉಪಚಾರ. ೨. [ಆಲಂ] ಲಂಚ; ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವ ಹಣ: "ಅತ್ಯು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಪಚಾರಮೆನಲಂಜಿಕೊಡುವ ಧನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೯). [ಅತಿ$_1$ + ಉಪಚಾರ]

ಅತ್ಯುಪಧ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮೀರಿದ; ವಿಶ್ವಾಸ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ನಂಬಲರ್ಹವಾದ (೬). [ಸಂ. (ಅತಿ + ಉಪಧಾ + –)]

ಅತ್ಯುಷ್ಣ (ಗು). ತುಂಬ ಬಿಸಿಯಾದ; ಬಹಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ (೬). [ಅತಿ$_1$ + ಉಷ್ಣ]

ಅತ್ಯುತ್ಸುಕ (ಗು). ತುಂಬ ತವಕವುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭ್ರಮದ: ವಿಶ್ವಸೇನ ಪ್ರಮುಖ ಸೇನಾಭಿಜ್ಞಾನತೆಯಿಂ ರಾಜಲೋಕಮುಱಿವತ್ಯುತ್ಸುಕರಾಗಿ ಶಶಿವಂಶಕೇತುಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೨ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ಸುಕ]

ಅತ್ಯೂರ್ಜಿತ (ಗು). ಬಹಳ ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ; ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವಶಾ ಲಿ ಯಾ ದ: ನೀಲಾಂಬುಜಲೀಲಾಕಾರದಿಂ ಕಾಂತಿಯುತನಿನನಿನತ್ಯೂರ್ಜಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೧೦). [ಅತಿ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟಾಕೆ; ಸಕಲ ದುಃಖಾವಾಸೆಯೆಂ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ನಿಬದ್ಧಾಸೆಯೆನತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆಯೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೫). [ಸಂ. ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕಾ(ಅತ್ರಪಾ + ಆತ್ಮನ್ + –)]

ಅತ್ರಿಗೋತ್ರಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧: "ಇಂದು ಜೈವಾತೃಕಂ . . . ಚಂದ್ರಮುಂ ವಿಧು ಸೋಮನತ್ರಿಗೋತ್ರಜನಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಅತ್ರಿ$_1$ + ಗೋತ್ರಜ]

ಅತ್ರಿಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧: ಕ್ಷಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ ಕ್ಷೀರೋದಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಗಂ ಮುರಜಿನ್ನಾರಾಯಣರ್ಗಂ ಸಿರಿಗಂ ಶ್ರೀರಾಮೆಗ ಮತನುಗಂ ಭವಾರಿಗಮೈಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಸಂ.]

ಅತ್ರಿನೇತ್ರಪ್ರಸೂತ (ನಾ). ಅತ್ರಿಋಷಿಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ. [ಅತ್ರಿ$_1$ + ನೇತ್ರ + ಪ್ರಸೂತ]

ಅತ್ರಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿಯ ಮಗ; ಚಂದ್ರ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರಂ ಸಿತಪಕ್ಷದತ್ರಿಪುತ್ರನಂತೆ ಕಳಾಕಳಾಪೋಪಚಯಮುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೪ ವ). ೨. ದುರ್ವಾಸಋಷಿ: ಅ ತ್ರಿ ಪು ತ್ರ ನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕೀೞ್ಮಾಡುವೊಂದು ಪಳಿಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫). [ಅತ್ರಿ$_1$ + ಪುತ್ರ]

ಅತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರ. 'ಅತ್ವವಿಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ವವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ದೊರೆಕೊಳ್ವುದತ್ವವಿಧಿಯಂತರಾಳದೊಳ್ ಬಹುಳಮಾಗಿ ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಿಂ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಱಿವವರಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೪). [ಅತ್ವ + ವಿಧಿ]

ಅತ್ವಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಕಾರಾ ಂ ತ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಾಋದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ ಋತ್ವಕ್ಕಾರಾದೇಶಂ ತತ್ವಂ ಪೀನಂ ವಿಧಾತೃ ಶಬ್ದಂ ರಾಂತಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಅತ್ವ + ಅಂತ್ಯ]

ಅಥ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ: ಒಂದು ದಿನ ಆತನ ಮಗನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬೀರುವಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕದ ಎರಡು ಗಾಜುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದಿಟ್ಟು ನೋಡುವಾಗ ದೂರದ ಚರ್ಚಿನ ಶಿಖರ ಬುಡಮೇಲಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ಅದುವೇ ದೂರದರ್ಶಕದ 'ಅಥ' (ವೈಜ್ಞಾ.ಪ್ರ. ೪೮).

ಅಥದಿಂದ ಇತಿಯವರೆಗೆ = ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ, ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ.

[ಸಂ. ℙ 'ಅಥ' ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯ; ಇದು ಗ್ರಂಥ, ಪ್ರಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.]

ಅಥರ್ವ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ೩. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಅಥರ್ವಣವೇದ. [ಸಂ. ಅಥರ್ವನ್]

ಅಥರ್ವಕುಶಲ (ನಾ). ೧. ಅಥರ್ವಣ ವೇ ದ ದ ಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ. ೨. ಮಂತ್ರ, ಮಾಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತನಥರ್ವಕುಶಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯನುತ್ತಮನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಥರ್ವನ್ + ಕುಶಲ)]

ಅಥರ್ವಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇದ. [ಸಂ.]

ಅಥರ್ವಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ತಂತ್ರ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕಾಣುವವರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉದಾರಿಯಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತಹ ನುಣ್ಣಗಿನ ಮನುಷ್ಯರು. ಆದರೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಥ[ಥ]ರ್ವಣ ಕೆಲಸ. ಗೋಳಿಗುಡ್ಡೆ ಶ್ಯಾಮಣ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನಡುಬೈಲು ಮಾಪಣ್ಣಭಟ್ಟರು ಮೊದಲಾದವರ ಜಮೀನುಗಳು ಸಂಜೀವರಾಯರ ಬಗಲೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ? (ಕುರುಕಾ. ೫೩). [ಅಥರ್ವಣ + ಕೆಲಸ]

ಅಥವಾ (ಅ). ಪರ್ಯಾಯ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ : ಅವನು ನೋಸಗಾರನಾಗಿರಬೇಕು, ಅಥವಾ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಾಗಿರಬೇಕು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೧) ; ಈಗ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಕಾಫಿ ಅಥವಾ ಟೀ, ಗಂಜಿಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಥ + ವಾ)]

ಅಥಾಂಗ (ಅ). ಆಳವಾಗಿ ; ತಳದವರೆಗೆ : ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಥಾಂಗವಾಗಿ ಮುಳುಗುಹಾಕದೆ, ಬರಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆಯಿಂದ ಅಂತರಂಗವು ಆರ್ದ್ರವಾದೀತೆ ? (ಮುಸಾಹಿ. ೧೨). [← ಮರಾ. ಅಥಾಂಗ್]

ಅಥಾಪಿಸು, ಅತಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅವರು ಹಮೇಷಾ ಶಿಕಾರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇದ್ದಾರೆ. ಆವಾಗ್ಯೆ ಸಂದರ್ಭವಾದಲ್ಲಿ ಹೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಥಾಪಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಥಾಪಿ] ಈ ಯೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲು ಸಂದರ್ಭ ಶಿಕ್ಕದೆ ಹೋದರೆ ಶಿವರಾತ್ರೆ ಹಬ್ಬದ ದಿವಸ ಮಹದೇವ ಪುರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಫಿಕೀರಿನಲ್ಲಿ ಖುಷಿಯಿಂದ ಹಬ್ಬಾಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫). **ಅತಾಪಿಸು** : ಅತಾಪಿಸಿ ತಾವು ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆನೂಡದೆ ಇದ್ದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨). [?]

ಅದಂಡ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಬಾರದ ; ದಂಡನೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ : ಧರ್ಮದೊಳು ಸ್ಥಿರನಪ್ಪ ದ್ವಿಜನದಂಡ್ಯಂ ದಂಡ್ಯಾದಂಡ್ಯ ವಿಚಾರದೊಳು ಧಾರ್ಮಿಕನೆ ಸಮರ್ಥಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೯). [ಸಂ. (ಅ- + ದಂಡ್ಯ)]

ಅದಂತ$_1$ (ನಾ). ಅಕಾರಾಂತ : ಅಕ್ಕುಮನುಸ್ವಾರಮದಂತಕ್ಕೆ ಸಮಂ ತೆಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೭). [ಅತ್ + ಅಂತ$_1$]

ಅದಂತ$_2$ (ಗು). ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ. [ಸಂ. (ಅ- + ದಂತ)]

ಅದಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಲ್ಲಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ದಂತ್ಯಾಕ್ಷರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅದಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿಸು ; ಅಮುಕುವಂತೆ ಮಾಡು (ದಕ. ೩). [ಅದಕು$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಅದಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು ; ಅದುಮು ; ಒತ್ತು (ದಕ. ೩). ೨. (ಪಾತ್ರೆ) ತಗ್ಗು ; ನೆಗ್ಗು ; ಜಜ್ಜಿಹೋಗು (ದಕ. ೩).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅದಕ್ಕು, ಅದುಕ್ಕು, ಅದುಙ್ಕು ; ಮಲ. ಅತಕ್ಕುಕ, ಅತುಕ್ಕುಕ]

ಅದಕು$_2$ (ನಾ). ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ತಗ್ಗು, — ನೆಗ್ಗು (ದಕ. ೩). [< ಅದಕು$_1$. / ತಮಿ. ಅದುಕ್ಕು]

ಅದಕ್ಷ (ಗು). ದಕ್ಷನಲ್ಲದ ; ಅಸಮರ್ಥ : ಅಂದು ದಕ್ಷನದಕ್ಷನೆನಿಸಿಯುಮುಂದೆಗರ್ವಿತನಾಗಿ ಹರನಂ ನಿಂದಿಸಲು (ಬಸಪು. ೬೧-೧೭).
[ಸಂ. (ಅ- + ದಕ್ಷ)]

ಅದಗುಂತಿ 'ದಗುಂತಿ' ನೋ.

ಅದಟ, ಅದಟ್ಟ, ಅಧಟ (ನಾ). ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : "ಅದಟನೆನೆ ಕಡುದಿಟ್ಟಂ" (ಭಾರಪಿ. ೫೪) ; ಅದಟಂ ಪುಟ್ಟಿದನಭಿಮನ್ಯು ಕಲಿತನಂ ಪುಟ್ಟುವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೯) ; ದಿನಕೃತ್ತನೂಭವಂಗತಿ ಘುನಪಾನಿಗೆ ನಿಖಿಳಭುವನಸಂಕೀರ್ಣಯಶೋಧನಿಗೆ ನುತಶೌರ್ಯಶಾಳಿಗೆ ವನಧಿವೃತಾವನಿಯೊಳದಟರಾರ್ ದೊರೆ ಪೇಟಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೩೦) ; ಜೋಡೊಡೆದು ಥಟ್ಟುಗಿದು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲದಟರ ಸೀಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫) ; ಇದು ನೆಜಿಗುಡಿಯ ಕೋಟಿಯ ಸೇನೆಯುಜ್ಜನಿಯದಪಿರುಗಳ ಪೌಜ ನೋಡು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೦೦) ; ಆತನು ಅದಟನಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ದೈವಿಯು (ಕವೀರ. ೨೯). **ಅದಟ್ಟ** : ಸಾನ್ತಯ್ಯ ಕೊಟಗವ್ಪುನ್ದು ತುಱುವ ಕೊಣ್ಡು ಪೋಪಾಗದಟ್ಟ ಬಿನ್ನಾಂಡಿ ತುಱುವ ಮಗುಟಿಬ್ಚಿ ಸುರರ ಗತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೫-೧೪ ; 1030). **ಅಧಟ** : ಇವರೊಳ್ ಪೇಟ್ ಬವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ವಧಟರಾರ್ (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೦೦) ; ಆ ಲಾಳದೇಶ ಮಧ್ಯಸ್ಥಳದೊಳಧಟ ಭೂಪಾಲವೆಸರಂ ತಳೆದ ಪಂಕೇಜಸಖಕುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಾಯರ್ಗೆ (ಹಜಕಾ. ೧-೩೫) ; ಶಕ್ರ ಶಿಖಿ ಯಮ ಪವನ ಧನದೀಶಾನರೊಳಗೀ ಹವಣಿನಧಟರ ಕಾಣೆನಾಹವ ದಂಗ ಲೇಸೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೫) ; ಹೊಣಕೆಯುಳ್ಳಧಟರೊತ್ತರಿಸಿದರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೪೮).
ಅದಟರ ದೇವ = ಶೂರರ ಒಡೆಯ ; ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಧಾಮಂ ಜಯಸಿಂಘದೇವನದಟರ ದೇವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೪೨ ; 1019) ; ನಾಗದೇವನದಟರ ದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೬೪ ; 1045) ; ಬರ್ಮದೇವನದಟರದೇವಂ(ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೭೯ ; 1115). **ಅದಟರ ಭೀಮ** = ಶೂರರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಧರೆಯೊಳ್ ಬೀರದ ಪೆಂಪಿಂ ನರನಿಂದಿರ್ಮಡಿ ಬಕಾರಿಯಿಂ ಮೂವಡಿ ಭಾಸ್ಕರಸುತನಿಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಂಕರನಿಂದೈವಡಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯದಟರ ಭೀಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦).
[< ಸಂ. ಅಧೃಷ್ಟ / ಮರಾ. ಅದಟ = ಅತಿಪರಾಕ್ರಮಿ]

ಅದಟಂಕೆಗಳ್ಳ (ನಾ). (ಶತ್ರುವಿನ) 'ಅದಟ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕವನು ; ಶೂರನಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸತಕ್ಕವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿಬಳಜಳಧಿಜಳದ ಪ್ರಭಂಜನ ದವಾನಲಂ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನದಟಂಕೆಗಳ್ಳನಯ್ಯನ ಚಕ್ರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೩೭-೮ ; 990). [ಅದಟ + ಅಂಕ$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಅದಟಕಾಳಾನಳ (ನಾ). ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂಥವನು ; ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವವನು : ಬಿಜೆಯಕೀರ್ತಿಧ್ವಜಂ ಚಕ್ರಗೊಟ್ಟದಾವನಳಂ[ನದ]ಟ ಕಾಳಾನಳಂ ಚೋಳಕುಳಕಾಳದಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೮ ; 1062).
[ಅದಟ + ಕಾಳ (= ಕಾಲ$_3$) + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಅದಟತನ (ನಾ). = ಅದಟತೆ : ಸದಮಲ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗೋಚರನದಟು[ಟ]ತನವನು ಗಣಿಸಬಹುದೇ (ಸಂಭಪು. ೪-೩೭) ; ಕಂಡರಮುರರು ಚಾಪವಿದ್ಯಾ ಖಂಡಪರಶುವಿನದಟು[ಟ]ತನವನು (ಸಂಭಪು. ೨೦-೮೮).
[ಅದಟ + -ತನ]

ಅದಟತೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೌರ್ಯ : ಬೆದಜಲಿದಿರ್ಚಿದುದ್ಭಟ ಭಟರ್ಕಳನಿರ್ವರುಮುರ್ವಿಸಲ್ಕೆ ಕೊಂದದಟತೆಯಿಂದಮಾಗಳೆ ಧನಂಜಯನಂಜದೆ ಕಂಜವಕ್ತ್ರೆಯುಂ ಪದೆದತಿವೇಗದಿಂ ಪೆಗಲನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತುಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೪೪). [ಅದಟ + -ತೆ$_1$]

ಅದಟರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸ : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಭುವನವೆಲ್ಲವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನುದರದೊಳಿರುತಿರ್ದು ತಾನು ಅದಟರಕ್ಕಸನ ಮೇಲಿರದೆ ಸಂಗ್ರಾಮವನೊದವಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರವಲ್ತೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩೪).
[ಅದಟ + ರಕ್ಕಸ]

ಅದಟರಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜ : ಹಣಿದನಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಮಿಗೆ ಪಡುವಣ ದಿಗಂತದಲದಟರಸ [ಪಾಠಾಂ. ಲದಟಗರ] ಪಟ್ಟಣದವರ ಪಂಚನದ ಭೂಮಿಯ ಭೂಮಿಪರ ಗೆಲಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೪).
[ಅದಟ + ಅರಸ]

ಅದಟರಾಯರ್ಝುಳಪ್ಪ (ನಾ). ಶೂರರಾದ ರಾಜರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತ್ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲಂ ಸಾಮಜರಿಪುವಿಕ್ರಮಂ ಪರಾಕ್ರಮತುಂಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲನೆಳೆಯೊಳ್ ಸೋಮೇಶ್ವರನನುಜನದಟರಾಯರ್ಝುಳಪ್ಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೭ ; 1082). [ಅದಟ + ರಾಯ + ಝುಳಪ್ಪ (< ಪ್ರಾ. ಝುಡಪ್ಪ)]

ಅದಟಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾಡು, —ಪೀಡಿಸು: ಮಾಜಾನ್ತವಿದ್ವಿಷ್ಟರನದಟಲೆಯಲ್ಪಣ್ಣೆಸಲ್ಪಣ್ಣೆಸಲ್ಪ[ಕ್ಕ]ನ ಚಕ್ರಂ ಸೊಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧–೨೬ ; 1044) ; ಬಲಿವಲಿವ ಮಲೆವ ಕೆಲೆವದಟಲೆವ ಪಳಂಚಲಿವ ಮಲೆಪರೆಲ್ಲಂ ಮುಜಿದಿಂ. . .ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪಂ (ಎಕ.VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೪; 1068) ; ಆವಂ ಮುರನಂ ಕೊಂದನವಾವಂ ಬಕಕಂಸಕೇಶಿಗಳನದಟಲೆದಂ (ಶಮದ. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ); ಮೂಲೋಕಮನೆಲ್ಲಮನದಟಲೆವ ಮತ್ತ ಹಿರಣ್ಯ ಕಶಿಪುವಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನುತ್ತಾ ಸ್ತಂಭೋದರದೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮–೫). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು ; ಉಡುಗಿಸು ; ಸೋಲಿಸು : ಅಂದಮದಟಲೆಯೆ ಮನಸಿಜನಂದಮನಳವಳವಿಗಳೆದು ಕೇಸರಿಯಳವಂ ಬೆಂದಗುಳೆ ವಜ್ರಬಾಹು ಪುರಂದರರೆಂಬಿರ್ವರರ್ಗೆ ನಂದನರಾದರ್ (ಪಂರಾಮಾ.೧–೧೩೭); ಕರ್ಮಾರಿಯನದಟಲೆವಾನಂದವೀರರ್ ತಪಃಶ್ರೀವನಿತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಂ ದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫); ವೇದ ವೇದಾಂಗ ರಹಸ್ಯಮನದಟಲೆದುದೆನಲ್ ಕಂಸಮಥನ ಬಣ್ಣಿಸುವರಳವೆ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೬–೮೩). [ಅದಟು₂ + ಅಲೆ₁]

ಅದಟಸಾಮಂತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸಾಮಂತ ರಾಜ : ಅದಟ ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ಭೇರಿಯಂ ಸೂಳೈಸಿ ನಿಂದರೊಡ್ಡಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧–೮೧). [ಅದಟ + ಸಾಮಂತ]

ಅದಟಾನು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು : ನುಡಿಮವು ದೇವದುಂದುಭಿ ದೈತ್ಯನ ಸಿರಿಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಮಳೆಗಱೆಯೆ ಕುಡಿವರಿದದಟಾಂತು ಸಾಸಿರತೋಳಿಂದ ಹಿಡಿದನು ರಣಭೈರವನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೪೮). [ಅದಟು₂ + ಆನು₁ (< ಆನ್₁)]

ಅದಟಿಗ (ನಾ). ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : 'ಅದಟರಸ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅದಟು₂ + –ಇಗ]

ಅದಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. "ನಿಂದಿಸು, ಜರೆ" (ಗುವಿಮೋ) ; "ಗದರಿಸು" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ); ಹದವರಿತು ವಿಧಿ ತಾನೆ ಕುದುರಿಸುವನೆಲ್ಲವನು ಅದಟದಿರು ನೀನವನ (ಮಂಕುಕ. ೫೯೯). ೨. ಅದುಮು ; ಅಡಗಿಸು (ಕ).
[← ? ತಮಿ. ಅದಟ್ಟು = ಗದರಿಸು ; ಬಯ್ಯಿ]

ಅದಟು₂, ಅಥಟು (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೌರ್ಯ ; ಸತ್ತ್ವ : ಅದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ತಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೧೪ ; 940) ; ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಱೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತವೋದುವೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೯) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟೆಂತುಟೆಂತುಟಿ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟೆಂತುಟಿ . . . ದರ್ಶನಂ ಸಕಲ ಧರ್ಮಕ್ಕಂ ಧರಾಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧–೭೨) ; ಹಸುಳೆಯದಟನ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ನಸುನಗುತ ಧರ್ಮಜನು ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬). ೨. ದರ್ಪ ; ಗರ್ವ : "ಹಮ್ಮದಟು ಮತ್ತೆ ಗಬ್ಬಂ ದಿಮ್ಮಿದರಿಂ ಬಿಂಕ ಪುಗ್ಗುಮುಕ್ಕೆವಮೆನ್ನಲ್ ಗಮ್ಮನೆ ಗರ್ವಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩) ; ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುರ್ಕೆವೆತ್ತದಟನಾ ಪೀತಾಂಬರಾಡಂಬರಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೭) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳದಟಂ ವಂಚಿಸುವಾಯಾಸವೇಕೆ ಕೂರ್ತೀಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಂ ಸಲೆ ಸಂದಂಚಿತ ಗೃಹಿಯಾಗೆ ಸಾಕು ಕೇಳ್ ಜನನಾಥಾ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೭೨) ; ಮಾಣು ಬಜುಮಾತುಗಳೆನುತಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭಗೆಂದಳಾ ಶರ್ವಾಣಿಯೆನ್ನಯ ಪೈಜೆಯಿದೆಯಹುದೆಂದಳದ[ಪಾಠಾಂ. ಥ]ಟನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೪೦) ; ಧರೆಯೊಳ್ ಮಲೆಪರದಾರೆಂದು ನಿಂದನಂದದಟೆಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೦). ೩. ಅಬ್ಬರ : "ಆದಟಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೮). **ಅಥಟು** : ೧. ಕಯ್ಯಂಬೇಜಿ ನಥಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೮) ; ಶಿವಪದದ್ರೋಹಿಗಳ ಸಜ್ಜನೆಸನರಿ ಸೀಳ್ದಪ್ಪಳಿಸುವಥಟನ ತವಕ ತಕ್ಕೆಯ ವೀರಭದ್ರನು ಮುಂದೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೨೨) ; ತನ್ನಥಟೆಂಗಗಿದಾಶಾಧಿಪರುಳಿದುನ್ನತಿಕೆಯೊಳಿತ್ತಾಕಪ್ಪದ ದೆಸೆಗನ್ನೆಯರೆನಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩–೨) ; ಆನಳು ಕದನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅಥಟೂ ಕಿಸುಕಾಡು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅರಸುಗೈದ ಚಾಣಾಕ್ಷತೆಯೂ ವರ್ಣನಾತೀತವಾಗಿವೆ (ಕರತ್ನ. ೫೨). ೨. ಪರವೆನಾಚಿಯ ಲೋಚನಂಗಳಿಂದೀವರದಳಂಗಳಂತೊಪ್ಪಿದುವು ಮನ್ಮಥಮಹಾವೀರನೊರೆಯಿಂದಲುಗಿದಥಟಿನಿಂ ಪಿಡಿದು ಜಡಿವ ಕರವಾಳಿನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫). [< ಅದಟ. / ತೆಲು. ಅದಟು]

ಅದಟ್ಟಿ 'ಅದಟ' ನೋ.

ಅದದು (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ : ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಾಂಚಿಯದ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ದು ನಿಚ್ಚಳದೋಲೆ ಪುಸ್ತಿಯು ಚಿಂತಾಕು ಬಾಳದೊಳೆಸೆವ ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟು ತಳೆದಿಹ ನೀಲಾಳಕಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೦೩). ℙ ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅದನಾ (ಗು). ತುಚ್ಛವಾದ ; ನೀಚವಾದ. [← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದನಾ]

ಅದಪು₁ 'ಅದರ್ಪು' ನೋ.

ಅದಪು, ಅದುಹು (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತಾಡು ; ನಿಂದಿಸು ; ಜರೆ. **ಅದುಹು** : ಈ ವಿಪ್ರನಂ ಪೊಗಲೀಯದಿರೀ ವೃದ್ಧನಂ ಪೊಗಿಸದಿರೆಂದು ಬಾಗಿಲವನನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪೊಗುವೈಸಕ್ಕೆ (ಸಂಬಿರ. ೬–೫೭) ; ಕೊಟ್ಟ ಗಿರಿಗಳ ಕೊಡುವ ಗಿರಿಗಳ ಕಟ್ಟೆಯಲಿ ಕೌಚಿಕ್ಕಿ ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಯಲಿ ಗಿರಿ ಬರಲಿ ಬೇಗೆಂದದುಹಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇಗೆನುತ ದೂಡಿ, ಬೇಗೆನುತದುರಿಂ, ಬೇಗಳುತುರುಬಿ, ಬೇಗೆಂದುರುಬಿ]ದನು ಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅದಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಅದಲ್ಪು]

ಅದಬ್, ಅದಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ವಿನಯ ; ನಮ್ರತೆ : 'ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ' ಪರಾ. ೨. ಹಿತೋಟಿ ; ಹದ್ದುಬಸ್ತು : ಮುಖ್ಯ ಹರೆಯದ ಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಅದಬ್‌ನಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಮನುಷ್ಯ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೭೪). **ಅದಬ್ಬು** : ೧. ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ ಅದಬ್ಬಿನಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (ವಾಲತ್. ೩೦). ೨. ಆವರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹಳ 'ಅದಬ್ಬಿ'ನಲ್ಲಿಟ್ಟದ್ದರು (ಅವತಂ. ೧೪೪).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್ / ತಮಿ. ಅದಪ್ಪು = ಮರ್ಯಾದೆ]

ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ (ನಾ). ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮಸ್ಕಾರ : ಆ ಸಾಹೇಬರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸರದಾರರ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ . . . ಕುಳಿತುಕೊಂಡು . . . ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಶ್ರುತಪಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೬). [ಅದಬ್ + ಸಲಾಂ]

ಅದಬಳಿ (ನಾ). ಅದರ ಬಳಿ, —ಸಮೀಪ (?) : ಕೆಯಿ ಕಂಬ ೪೦೦ ಅದಬಳಿಯ ಹಕ್ಕಸಹಿತ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯಲಿ ರಾಜವೀದಿಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೨–೮ ; 1206). [ಅದು + ಬಳಿ₂ (< ಬೞಿ₃)]

ಅದಬ್ಬು 'ಅದಬ್' ನೋ.

ಅದಭ್ರ (ಗು). ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ : ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ[ದ]ಭ್ರಾಭ್ರವಿಭ್ರಮುಭ್ರಾಜಿತೋತ್ತುಂಗಶೈಲಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫ ವ).
[ಸಂ.]

ಅದಯ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ದಯವಾದ. 'ಅದಯಾಲಿಂಗನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕ್ರೂರ : ಆದಯನೆನಿಪ್ಪ ಮನ್ಮಥನ ದುರ್ಜಯವೃತ್ತಿಯದೊಂದು ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ ವಿಧಾತೃವಶದಿಂ ಭವಿತವ್ಯತೆಯಿಂದಮಿಂತು ಮಾಣದೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೦).
[ಸಂ. (ಅ– + ದಯ)]

ಅದಯಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅತಿಗಾಢಾಲಿಂಗನ : ಅದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಚ್ಛದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮತನುಕೇಳೀವಿಭವಂ ಮೃದು ಕಶಿನಾತ್ಮಕಮುಂ ತದು ಸುದತಿಗೆ ಕುಟ್ಟಮಿತಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨–೭೨).
[ಆದಯ + ಆಲಿಂಗನ]

ಅದರಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸಿ ಓಡಿಸು ; "ನಡುಗಿಸು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಮುಟ್ಟೆ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯೊಳಗ್ನಿಕುಂಡವನು ಮುಳಿದಿಟ್ಟಡೆ ನಿದಾಘವನ ಮೋಘಕಾರ್ಗಾಲವದರಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಟ್ಟೆ] ತಾಗುವ ತೆಜದಿ ತಾಗಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨೯) ; ಸಿಂಗಮುನದಜ[ರ]ಟ್ಟುವ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿಜಟ್ಟುವ] ಮುನಿಸಿಂಗಮುವನ ಸಾಪಸಕ್ಕಮುಮಿದು ಮೃಗಂಗಳ್ ಸಂಗಡದೆ ಸಾಯ ವೆಂದೆನೆ ಸಂಗಡದೇಂ ಮಿಾಜುವನ್ನಮಿನ್ನೇನೊಳವೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೮೨) ; ಮಹೀಭುಜರ್ ಕಡುಮುಳಿದಾರ್ದು ಕೋಲ್ವಳೆಯನಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ ಕೆರಳ್ದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತದರಟ್ಟೆದಂ ನಳನೃಪಾಲಕನುಗ್ರಲಯಾಗ್ನಿ ಯಂದದಿಂ (ನಳಚಂ. ೪೧೫). [ಅದರು (< ಅದಿರ್$_1$) + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅದರಿಂದ 'ಅದಱಿಂ' ನೋ.

ಅದರಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದರು 'ಅದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಅದರು ಬೆದರು (ನಾ). ನಡುಕ ; ಭಯ (+).
[ಅದರು (< ಅದಿರ್$_1$) + ಬೆದರು$_2$ (< ಬೆದಱ್$_2$)]

ಅದರ್ಪು, ಅದಪ್ಪು$_1$, ಅದಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). (?) : ಮಹಾದೇವನಮ್ಮನಿಪುಜ್ಗವನ್ನ ದಪ್ಪಿ ಕಳುಪೆರ್ದ್ದಪಂ ಮಹಾತವನ್ಮರಣಮುಪ್ಪೆ ತನಗಾ (ಏಕ. II, ೮೦–೧; 700). **ಅದಪ್ಪು$_1$** : ಪೆರ್ಗಲ್ಲಿಂದದಪುತ್ತುಂ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ನೆರಪಿ ತಂದು ಬರಿಯೆಲ್ವೆಲ್ಲಂ ನುರ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಿಲ್ ಚಿಟಿಲೆನೆ ಕುರ್ಗುತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊ ರಸಿ ಮೇಲ್ಕುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೦). **ಅದಹು$_1$** : ಪಗೆಯಾದ ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿಯನಗರ್ದ್ದದಹಿಯೆ ಕೊಸ್ದು ಪಲರವ[ಲೆ]ಯಂ ಕೊಣ್ಡಾ ಹಗೆ ಯನೆ ಕೆಳೆಮಾಡಿದಂ (ಕಇ. IV, ೩೪–೨೭ ; 1106). [?]

ಅದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ನೋಡದಿರುವುದು. ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರು ವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ : ಪಡೆಗುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂದಂ ಕಡೆಯೊಳಪಂತತೆಯನಸ್ವರಂ ವೃದ್ಧನವೋಲ್ ಪಡೆಗು ಮದರ್ಶನಮಂ ಮೇಣ್ ಪಡೆಗುಂ ದ್ವಿರ್ಭಾವವೃತ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ ಶ್ರುತಿ ವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೦) ; ಚರಮಕ್ಕದರ್ಶನಂ ಮೂಱಿರೆ ಬರೆ ಕಪವರ್ಗಮುಗ್ರದೊಳ್ ದ್ವಿರ್ಭಾವಂ (ಶಮದ. ೧೮೮).
[ಸಂ. (ಅ – + ದರ್ಶನ)]

ಅದರ್ಶನವಿಧಿ (ನಾ). ಲೋಪವಾಗುವ ನಿಯಮ ; ಲೋಪವಿಧಿ : ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಿಂ ಕರ್ಮಧಾರ ಯಕ್ಕಱಿವವರಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೮). [ಅದರ್ಶನ + ವಿಧಿ]

ಅದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು : ಸೀಗಡಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೀಗಂ ಗೊರವಂ ಗೆಂಡೆ ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆಗಂಟೆಂದಿಗನಾನೆಮೂಗನುದಲೆಂಬ ಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೯೧).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಯಿಲೈ ; ಮಲ. ಅಯಲ, ಅಯಿಲ, ಐಲ]

ಅದಲಾಬದಲು 'ಅದಲು ಬದಲು' ನೋ.

ಅದಲಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದಲುಬದಲಾವಣೆ (ನಾ). = ಅದಲು ಬದಲು : ಈ ಹೆಸರಿನ ಅದಲು ಬದಲಾವಣೆ ನೆಕ್ಲುದೋವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೮).
[ಅದಲು$_0$ + ಬದಲಾವಣೆ]

ಅದಲುಬದಲು, ಅದಲಾಬದಲು (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು; ವಿನಿಮಯ : ಅವರ ಅವಕಾಶಗಳು ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದಾ ಅದಲುಬದಲಾಗಿ ಇರುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೪) ; ಆ ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಛತ್ರಿಗಳು ಅದಲುಬದಲಾದವು (ರೂಢಿ). **ಅದಲಾಬದಲು** : ಗಾಡಿಯ ಅದಲಾಬದಲಿನಿಂದ ಪಾಪಿಯಾದ ನಾನು ವಸಂತಸೇನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಪಕರಂಡಕವೆಂಬ ಜೀರ್ಣೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಕೊಂಡು ಹೋದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೩).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಲ್ ಬದಲ್ ; ಮರಾ. ಅದಲಾಬದಲ್]

ಅದವ, ಅದುವ (ನಾ). ಅಂಗಹೀನ ; ಊನ : "ವಿಕಲಾಂಗ – ಅ[ಅ]ದವ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೮). **ಅದುವ** : ಮರದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲು ಮುರಿದುಕೊಂಡ ಅದುವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೆಣಗುತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ).
[?. / ಮರಾ. ಅಧು, ಅಧೂ = ವಿಕಲಾಂಗ]

ಅದವಟಿಲ್ (ನಾ). ಸಂತಾಪ ; ಬೇಗುದಿ ; ವ್ಯಥೆ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ತಳಮಳ : "ಬೇಗುದಿಯದವಟಿಲೆಂದುಬ್ಬೆಗಮೆನಲ್ಕದನುತಾಪಕಕ್ಕುಂ ಪೆಸರ್ಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦) ; "ಅದ[ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ದ]ವಟಿಲೆಂದು ಮಱುಕಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಮಾದದವಟಿ ಲಚ್ಚಿಗಂ ಮಱುಕಮೆಂಬಿವಱಿಂದೆ ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩) ; ನಿಂದ ಬಿರಯಿಗದವಳ[ಟಿ]ಲ್ ಕುಂದದೆಸಿಪ ಪೊಜವೊಟಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨–೮) ; ಅಱಿಪಿನೊಳೀ ಧಮ್ಮಕ್ಕದವಟಿಲುಮಂ ಗಂಗೆಯಮುನಾ ××× ಮಱಿದಂ ಸಪ್ತಮ ನರಕಕ್ಕಿೞಿದನಿದಂ ಕಾದ ನೃಪತಿ ತನ್ನಂ ಕಾದಂ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೫೪ ; 1050) ; ಅತಿತೃಷ್ಣೆಯೀಗುಮೆರ್ದೆಗದವಟಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೭೩). 'ಎರ್ದೆವಟಿಲ್' ಪರಾ.
[ಅದ$_0$ + ಬಟಿಲ್. ‖ ತೆಲು. ಅದವದ]

ಅದವು, ಅದುವು (ನಾ). ೧. ಊನವಾಗಿರುವುದು ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. "ಅಧಮ–ಅದವು" (ಗಂಗಾಮ. ೭); "ಕ್ಷುದ್ರೆ–ಅದವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). **ಅದುವು** : ಮೊನ್ನೆ ಜರುಗಿದ ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅದುವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಅದವ]

ಅದಹು 'ಅದರ್ಪು' ನೋ.

ಅದಱಿಂ, ಅದರಿಂದ, ಅದಱಿಂದ (ಅ). ಆದಕಾರಣ ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ : ಪದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಕಾಳಿದಾಸನುಂ ಗದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಬಾಣನುಂ ಮುಂ ಕವಿಗಳಿರ್ವರುಂ ನೆಗೞ್ದರದಱಿಂ ಸತ್ಕವಿಗಳಿರ್ವರು ಮೆಮಗಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೯) ; ಇನ್ನುಮಿವಂದಿರನೀಯಂದದೊ ಳಿರಿಸಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗೆ ವಶಗತರಪ್ಪರದಱಿಂ ಶ್ರುತ ವಿನಯಸಂಪನ್ನರಂ ಮಾಡಲ್ವೇೞ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೨) ; ಅದಱಿನಾ ಪಾಂಡವರೊಳೈವರ ಮೊದಲಿಗನು ನೀನಿರಲು ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ ಭಾವಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೭). **ಅದರಿಂದ** : ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬಂದರು. ಅದರಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅದಱಿಂದ** : ಅದಱಿಂದ ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೫೭). ℙ "ಅದು" ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದ ತೃತೀಯಾ ಏಕವಚನದ ರೂಪ.

ಅದಱಿಂದ 'ಅದಱಿಂ' ನೋ.

ಅದಾಗಿ 'ಅದು$_1$' ನೋ.

ಅದಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಎಡದ ಪಾದ ಮುಂದಾಗಿ, ಎಡದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಅದಾಡ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೨೧). [?]

ಅದಾತಾರ (ನಾ). = ಅದಾತೃ. [ಸಂ. ಅದಾತೃ]

ಅದಾತೃ (ನಾ). ಕೊಡದವನು; ದಾನಿಯಲ್ಲದವನು; ಲೋಭಿ.
[ಸಂ. (ಅ– + ದಾತೃ)]

ಅದಾಲತ 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತು, ಅದಾಲತ, ಅದಾಲತ್ತು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: 'ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. **ಅದಾಲತ**: ಕಡೆಗೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದಾವೆಯು ಅದಾಲತ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಬಂತು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೨೦೨). **ಅದಾಲತ್ತು**: ನನ್ನ ತಂದೆ ಉಕ್ತ ಅದಾಲತ್ತಿನ ಜೀವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೮). 'ಅದಾಲತ್ತು ಕೋರ್ಟು' ಪರಾ.
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾಲತ್ / ತಮಿ. ಅದಾಲತ್ತು]

ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯ ಕಚೇರಿ (+).
[ಅದಾಲತು + ಕಚೇರಿ]

ಅದಾಲತ್ತು 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತ್ತುಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: ಗುಲಾಂ ಮೊಹಿಯುದ್ದೀನ್ ಮೇಕ್ರಿಯವರೇ ಖಾವಂದರವರ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರ . . . ಅದಾಲತ್ತುಕೋರ್ಟಿನ ಜಡ್ಜಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿ ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೬). [ಅದಾಲತ್ತು (< ಅದಾಲತು) + ಕೋರ್ಟು]

ಅದಾವತಿ 'ಅದಾವತ್ತು' ನೋ.

ಅದಾವತ್ತು, ಅದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಶತ್ರುತ್ವ; ವೈರ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: "ವೈರಂ ವಿರೋಧಃ ವಿದ್ವೇಷಃ – ೩ ವೈರದ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಅದಾವತ್ತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೯). **ಅದಾವತಿ**: ಅವಳಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ನನಗೇನು ಅದಾವತಿಯೆ? (ರೂಢಿ).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾವತ್]

ಅದಾಹ್ಯ (ಗು). ಸುಡಲಾಗದ. [ಸಂ. (ಅ– + ದಾಹ್ಯ)]

ಅದಿಕೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷೋತ್ಸವ; ಅಧಿಕೋತ್ಸವ: ಹಿರಿಯ ಹಂದಿಗುಳದ ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಚೈತ್ಯಾಲಯದೊಳು ಪೂಜೆ ಅದಿಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯ ನಡೆವಂತಾಗಿ ವ್ರಿತ್ತಿಯನೂ ಬಿಟ್ಟು ಶಾಸನವ ಹಾಕಿಸಿದರು (ಮೈಆರಿ.೧೯೨೮, ೧೦೯–೩೦ ; 1392). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ ?]

ಅದಿಗು 'ಅದುಗು' ನೋ.

ಅದಿಗುದಿ (ನಾ). ಸಂತಾಪ; ತಳಮಳ: ಕುದುರುವುದದೆಂತು ಈಯುವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಡು ಅದಿಗುದಿಯೆ ಗತಿಯೇನೊ? (ಮುಂಕುಕ. ೭). 'ಎದೆಗುದಿ' ಪರಾ. [ಅದಿ$_0$ + ಕುದಿ$_2$]

ಅದಿಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದಿತಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು. ೩. ಮಾತು. ೪. ಕಶ್ಯಪರ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು; ದೇವತೆಗಳ ಜನನಿ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜಪುರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ; ನಗಣ (ᴗᴗᴗ). ೨, ೩: ಅದಿತಿಜಪುರಮಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿವಹಮೆ] ಮದಗಜದೆಡೆಗಳೊಳೊದವಿರೆ ನಯದೊಳೆ ಬಂದು (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೯). [ಅದಿತಿಜ + ಪುರ$_2$]

ಅದಿತಿನಂದನ (ನಾ). = ಅದಿತಿಜ. [ಅದಿತಿ + ನಂದನ]

ಅದಿಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ; ಮೇಲುಭಾಗ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗ: ಈ ರೀತಿ ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಃಪ್ರಗತಿಯ ಸಂಬಂಧವು ನಿಕಟವೂ, ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೂ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ನಾಣ್ಯದ ಅದಿಬದಿಯಿದ್ದಂತೆ ಇರುವದು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೩೦). [ಅದಿ$_2$ + ಬದಿ$_2$]

ಅದಿಯಮ 'ಅದಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಅದಿಯಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದದಿಯಮರಸರು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರು] ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಕಾಲದ ೪೯ತೆನೆಯ ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರದ . . . ಶ್ರೀಮದದಿಯಮರಸರುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪಾಂನಾಂಡರು ಊರಡೆಯ ಚಂಡಿಮಯ್ಯ ನಾಯಕರು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೨೨–೧೯, ೨೬ ; 1124). [ಅದಿಯಮ (< ಅದಿಯಮ್ಮ) + ಅರಸ]

ಅದಿಯಮ್ಮ, ಅದಿಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಮಜ್ಜಲದ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ ಎಜಿಗಾರಿಯ ನಟವಿದ ಮಗ ಅದಿಯಮ್ಮ ಕಲ್ಲ ನಿಜಿಸಿದ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೬೨–೩೦; 971). **ಅದಿಯಮ**: ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟಿದೇವ ತಳಕಾಡ ಹರಿಯಿಟ್ಟಡೆ ಅದಿಯಮನಿದಿರಾನ್ತು ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨–೪ ; 1117); ಅದಿಯಮ ಚೇರ ಪಾಂಡ್ಯ ಮಕರೋದ್ಧತ ಕಾಡವರಂ ಕವರ್ತ್ತೆಗೊಂಡು ದನದನೇಕೆ ಬಂಣಿಸುವೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩–೧೦ ; 1223).

ಅದಿಯಮ ಘರಟ್ಟ = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಲೆಪರೊಳ್ ಗಂಡ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಅಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ ಮಗರರಾಜ್ಯದಿಶಾಪಟ್ಟ ಅದಿಯಮ[ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯಮ]ಘರಟ್ಟ ಚೋಳ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯–೧೯ ; 1218). **ಅದಿಯಮನ ಯಮ** = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ವೈರಿಭ ಕಂಠೀರವ ಅದಿಯಮನ ಯಮ ಪು × × × ಕಾ × × × ಚಿ ಕಾಂಚನ ಚೋಳರಾಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭–೨೩ ; 1307). ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ = 'ಅದಿಯಮ' ನನ್ನು ಅಡಗಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ ಮಣ್ಡಳಿಕಘಟಸರ್ಪ್ಪ ರೂಪಕಂದರ್ಪ್ಪ (ಎಕ. V, ಅರಸಿ. ೩೪–೧೨; ಸು.1101). ಅದಿಯಮ ಮದ ನಿವಾರಣ = 'ಅದಿಯಮ'ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯರುಂ] ಮದನಿವಾರಣಂ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಜ ಸರ್ಪ್ಪಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯–೧೬ ; 1174 ?)
[? / ತಮಿ. ಅದಿಯಮಾನ್]

ಅದಿಯರ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಸ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಟಿಂಬಳ್ಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩–೩೭ ; 815). 'ಅಧಿರಾಜ' ಪರಾ. [ಅದಿ$_0$ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ಅರ$_4$]

ಅದಿರ್$_1$, ಅದರು, ಅದಿರು$_1$, ಅದುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಅಲುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅದಿರ್–ಕಂಪನೇ" (ಶಮುಥಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡದಿರ್ವಿನಮೊರ್ವೊದಲೊಳೆರ್ದ ಕಟಿವೆಯ ಸಸಿವೋಲ್ ಕದಿರ್ಗಳೊಳೆ ತುಱುಗಿ ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಅದಿರ್ದತ್ತು ದಲೇಱಿದ ಸಿಂಹಪೀಠಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೫); ಅದಿರ್ದುದು ಧರೆ ಖುರ ಘಾತದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬–೨೭ ; 1125); ಅದಿರ್ವ ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೭); ನಿನ್ನೀ ತೊಡೆಗಳೊಮ್ಮೆಯುಮದಿರ್ವುದಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೫೩). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿದಿರ್ನಿಲ್ವನ್ನರೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦); ಕದನದೊಳದಿರದೆ ಪಗೆವಡೆಗಿದಿರ್ಚಿ ನಡೆವಾತನಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣನವಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩–೧೦); ಮುಪ್ಪಿನಾ ಹೇಯಮುಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ಮೋಮುಮಂ ಕಂಡಲಸಿದೆನದಿರ್ದೆಂ ಪೇಸಿದೆಂ ನೊಂದೆನೋರಂ

ತನುಗೆಟ್ಟಿಂ ದೇವ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೨). ೩. ನಡುಗಿಸು ; ಕೊಡಹು : ಪಸಿದ ಲಂಪಿನಿಂದಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯುಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟಾಗಳ್ ಕಯ್ಯುಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ ಮೆಯ್ಯನದಿರ್ದು ಕಯ್ಯಂ ಬಿದಿರ್ದವನಂ ಬಿರ್ದಿ ಕಂಡು ನಕ್ಕು (ಪಂಪರಾ. ೧೮೮-೨೦). **ಅದರು** : 'ಅದರಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಅದಿರು$_{1}$** : ೧. ಕಟಕವದಿರಿತು ಲೋಕವಳುಕಿದುವು (ಬಸಪು. ೨೮-೫೪) ; ಬೆದಱಿ ಭೂಕಂಪದಲಿ ಕುಲಗಿರಿಯುದಿರುವಂತಿರೆ ಚರಿಸಿ ಕಾಯುವ ಬಿದಿರಿ ಮುರಳುವ ಕಂಗಳಲಿ ಕಲಿಕರ್ಣ ಮೈಮಱೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೯) ; ಆರ್ಭಟಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯುನವಂ ಪಿಡಿಯೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭಮದಿರಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೯). **ಅದುರು$_{1}$** : ೧. ಪದದ ಬಲುಘಟ್ಟಣೆಗೆ ಭೂತಳವದುರಿ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ತಾಕಿದೊಡದುರಿ ಬಿದ್ದವೊ ಭುಜಗರಾಜಿಗಳಂಘ್ರಿ ಮೇಲಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿ೩. ೭-೧೦) ; ಆಗ ನಳಭೂವರನ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳದುರಿದುವು (ನಳಚ. ೨-೪೩) ; ಸುರನರೋರಗರದುರಲಾ ದಿಕ್ಕರಿ ಕಮಠರೆದೆ ಬಿದುರೆ (ಕೋಗಯು. ೨೧ ಸೂ) ; ಅವನ ಅಬ್ಬರವನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಎದೆ ಅದುರಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅದಿರ್ ; ಮಲ. ಅದಿರುಕ ; ತುಳು. ಅದ್‌ರುನಿ, ಅದುರುನಿ ; ತೆಲು. ಅದರು]

ಅದಿರ್$_{2}$ ಅದಿರು$_{2}$ (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ. **ಅದಿರು$_{2}$** : ಅದಿರಲುಗು ಮಿಸುಕೆನಲ್ ಚದುರ ಲೀಲಾವಿನೋದದ ರೂಪವೆಂದೊಡಾಸ್ಪಂದೆಯೆನಲು ವಿಧಮೊಂದೆ ತಿಳಿಯಲಿಂತಿದಱ ಪರಿಯಾಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಮನೋವಿ. ೨-೧೭) ; ನಾದ ಮೊದಲೆಂದು ನಿನ್ನೊಳಾಡಿದೆವೈಸೆ ತಿಳಿದಿರೀ ವಿಧವನೆನಲು ಸದುಗುರುವೆ ಪೇಳ್ವುದೆನಗದಿರುನಾದಂಗಳೊಳ್ ಮೊದಲಾವುದಱಿಪೆ ನಲ್ಕಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೨-೧೯). [< ಅದಿರ್$_{1}$]

ಅದಿರಾಟ (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ ; ಅಳ್ಳಾಟ. [ಅದಿರ್$_{1}$ + ಆಟ]

ಅದಿರಾಸು (ನಾ). ತೆನೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಕಾಳು ; ಹಕ್ಕಲು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [ಅದಿರ್$_{1}$ + ?]

ಅದಿರಾಱು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಱಯಪನು ಆಯ್ದಾಮನ್ತರುಮಿಟ್ಟು ಅದಿರಾಱು ಪನ್ನೆರಡುಮ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೯ ; 900). [?]

ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿಗಳ್ಗೆ ಕೆಯ್ದು ಕಪೊ × × × ಮಾ ಪೊಜಕಲ್ಲ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೩-೨ ; 750). [ಅದಿರ್$_{2}$ + -ಇಲ್$_{4}$ + ಅಂದಿ$_{0}$]

ಅದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. ೨. ಪರಿಹರಿಸು ; ನಿವಾರಿಸು : ಖದಿರಪ್ರಸೂನಮಾ ಖದಿರದ ರಸಮುಂಬಿಲಮುಮಾವ್ರ ಗೋಕ್ಷೀರಮುಮೊಳ್ಳಿದುವಪ್ಪ ಬೆಣ್ಣೆಯುಂಗುರುಮದಿರಿಪುದೊಂದೊಂದೆ ಕಣಿಗಿಲುಗ್ರಮನನಿತಂ (ಖಮದ. ೨-೩೮). [ಅದಿರ್$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅದಿರು$_{1}$ 'ಅದಿರ್$_{1}$' ನೋ.

ಅದಿರು$_{2}$ 'ಅದಿರ್$_{2}$' ನೋ.

ಅದಿರು$_{3}$, ಅದುರು$_{3}$ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವುಳ್ಳ ಖನಿಜದ್ರವ್ಯ : ಚಿನ್ನದ ಅದಿರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು (ಭೂವಿವ. I, ೫೦). **ಅದುರು$_{3}$** : ಅಕೃತವೆಂದರೆ ಗಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಕರಗದೆ ಇರುವ ಅದುರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦) ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅದುರು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯಿಲ್ = ಕಬ್ಬಿಣ ; ಮಲ. ಅಯಿರ್, ಅಯಿರಮ್ = ಕಬ್ಬಿಣದ ಹುಡಿ ; ಯಾವುದಾದರೂ ಲೋಹದ ಅದುರು ; ತುಳು. ಅದ್‌ರ್]

ಅದಿರುಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರುಘಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಶರೀರವ ಚಲಿಸುವದನ್ನು ಮಾಡಿ ವೈರಿಗೆ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ವೈರಿಯ ಪರಜಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟು ಆವದು ಅದು ಅದಿರುಘಾಯ ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಖಡ್ಗಚೀ. ೫-೭೦). [ಅದಿರು$_{1}$ (< ಅದಿರ್$_{1}$) + ಘಾಯ]

ಅದಿರುದುಟಿ (ನಾ). ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ತುಟಿ ; ಕಂಪಿಸುವ ತುಟಿ : ತಿರುಗೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು ಮಿಣುಕುತ್ತಿಹವು ಅದಿರುದುಟಿ ಕೆಚ್ಚನೆಯೆ ಅರಳುತಿಹವು (ಹಾಡುಪಾ. ೧೬). [ಅದಿರು$_{1}$ (< ಅದಿರ್$_{1}$) + ತುಟಿ]

ಅದಿರೆ (ನಾ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ) (ದನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಬೆದೆ. 'ಅದಿರೆಗಟ್ಟು', 'ಅದಿರೆದನ' ಪರಾ. [< ಅದಿರ್$_{1}$]

ಅದಿರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹತ್ತಿ ಮೇಲೇರು : ಬೀದಿ ದನಗಳು ಅದಿರೆಗಟ್ಟಿ ಗುಂಪಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ ಓಡಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅದಿರೆ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಅದಿರೆದನ (ನಾ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹತ್ತಿದ ದನ : ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿರೆದನಗಳ ಹಾವಳಿ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅದಿರೆ + ದನ]

ಅದಿರ್ಕೆ (ನಾ). ನಡುಕ ; ಕಂಪನ : ಮಡಲ್ಕೆ, ಅದಿರ್ಕೆ, ಬಿದಿರ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅದಿರ್$_{1}$ + -ಕೆ]

ಅದಿರ್ಗಂಚಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗಂತಿ, ಅದಿರುಗಂತಿ, ಅದಿರ್ಗಂಚಿ, ಅದಿರ್ಗುಂತೆ, ಅದುರುಗಂಚಿ, ಅದುರ್ಗಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ಮಾಧವಿ : "ಅದಿರ್ಮುತ್ತೆಯುದೆಂದೆನ್ನುತ್ತದಿರ್ಗಂತಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫); ಪೊಳೆವದಿರ್ಗಂತಿಯುಣ್ಮೆ ಮಧುಮಾಸ ಮೊಡರ್ಚಿದುದನ್ಯಪುಷ್ಪನಿಂ ಕಳರುತಿ ಹತ್ತೆಸಾರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೭-೩೬) ; ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮದಿರ್ಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೯) ; ಅದಿರ್ಗಂತಿಯುಂ ತಾಟ ಮಾಲತಿಯುಂ ಮುಟ್ಟೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧). **ಅದಿರುಗಂತಿ** : "ಅತಿಮುಕ್ತಕಃ ಪುಂಡ್ರಕಃ — ಈ ೨ ಅದಿರುಗಂತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿರುಗಂಟಿ]" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮ ಕಿ). **ಅದಿರ್ಗಂಚಿ** : ಚೆಂಗಣಗಿಲೆ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ ದವನ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಸಬಿಯಿರವಂತಿ ಹೊಂಗೇದಗೆಯುದಿರ್ಗಂಚಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ತೊಂಗಲು ಮೆಱೆದುವಭ್ರದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೯). **ಅದಿರ್ಗುಂತೆ**: ಕೇದಗೆ ಸಂಪಗೆ ನಾಗಂ ಹಾದರಿಯುದಿರ್ಗುಂತೆ ಸುರಯಿ ವಕುಳ ಲವಂಗಂ ಜಾದಿ ಮೊದಲಾದನೇಕಂ ಪೂದೋಂಟಂ ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳಾಮೋದಂಗಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೫೦ ; 1042) ; ಅಜಾತಷಂಡದಿಂ ಮಾಳತಿ ಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಯುದಿರ್ಗುನ್ತೆಯ ಪೆ(ಂ)ಮ್ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತ ಭೃಂಗಾಳಿಯ ತಾರ ಮಂದ್ರ ಮಧುರಸ್ವನದಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೯-೪೬ ; ?). **ಅದುರುಗಂಚಿ** : ಅದುರುಗಂಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅದ್ರ್ಗಂಚಿ]ಯ ಸೊಪ್ಪು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಸೊಗದೆ . . . ಸಕಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೦೨). **ಅದುರ್ಗಂತಿ** : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಶಾವಂತಿಗೆ ಇರುವಂತಿಗೆ ಅದುರ್ಗಂತಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಲತಾಗೃಹಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಅ. ೯೬). [?]

ಅದಿರ್ಗುಂತೆ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಜನರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತಳವಾರರು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕೋಲು : ಅಂಗಜವೀರನಬಿಲ್ದು ಸಂಗರಂಗೊಳಲಿದೆ ಬರ್ಪನೆಂದೊದಱಿ ತುಂಬಿಗಳೆಂಬದಿರ್ಗೋಲನಾಂತೆಲರ್ ತಳವಱನಂತೆ ಸಾಱುತನುಗೆಯ್ದುದು ದರ್ಪಕವೀರಸೇನೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೩೬) ; ಸಿಂಗದರವಂಗೇಳ್ದಾನೆವಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ ತಳವಱರದಿರ್ಗೋಲುಲಿಗೇಳ್ದ ಮಱಿಗಳ್ಳರಂತೆಯುಂ . . . ಬೆರ್ಚಿ (ಚಿಕವಂ. ೪೧-೭). [ಅದಿರ್$_{1}$ + ಕೋಲ್]

ಅದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು : ಅಘೌಘಮೆನಿಪ ಕೋಟಿಗ್ಗಿಸಜಂ ಕರ್ಚಿ ಪಗೆಗಳನದಿರ್ಚಿ ಹರಿಸಮನೊಡರ್ಚಿ (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೭೪).
[ಅದಿರ್₁ + –ಚು]

ಅದಿರ್ಪು₁, ಅದುಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ನಕುಳನಂ ಯಮುನನದಿರ್ಪಲ್ವೇಟ್ವಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೮ ವ); ಶತ್ರುಗಳುಮನಾಭ್ಯಂತರ ಶತ್ರುಗಳಾಱುಮನದಿರ್ಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿದಿರ್ಚಿ]ಗೆಲ್ದುದಱಿಂದಂ . . . ಜಿತಶತ್ರುನಾಮಮಾಯ್ತನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೯೯) ; ತುರುಷ್ಕ ಮಾಗಧೋತ್ತುಂಗ ನೃಪಾಳಜಾಳಮನದಿರ್ಪಿದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ಪಾಂಡ್ಯಭೂಭುಜಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪–೧೩ ; 1169) ; ಅವಳನದಿರ್ಪದು ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವಿಭ್ರಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೪). ೨. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಮಾಡು : ಮದಯುತರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳ ದರ್ಪಮನೋವದದಿರ್ಪಿ ತತ್ಸಭಾಸದರಭಿವರ್ಣಿಪಂತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೨೨) ; ಮದನಮದಾಂಧಕಾರಮನದಿರ್ಪಿ ಮಹೋದ್ಧತಮೋಹಮಲ್ಲನಂ ವಿದಳಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೮೩) ; ಪೊಸದೇಸೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಯನದಿರ್ಪಿ ಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರೆ ಪಾಡಿದೆನಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ದಶಕು. ೫–೭೯). ೩. ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಮೀರು : ವನಮಾಲಾಸ್ಪದನೆಂದು ಯಾದಃಪತಿಯನದಿರ್ಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩ ವ) ; ಹುಸಿವನ ಮಾತುಗುಟ್ಟದಿರು ಲೋಬನ ಮಾತನಡಂಗಿಸಾಜಿಯೊಳ್ ಕುಸಿವನ ಮಾತುಗೇಳದಿರು ಹಂದೆಯ ಮಾತನದಿರ್ಪು ಕೂಡೆ ಥದ್ರಿಸ್ಸ[ಸುವ]ನ ಮಾತುಗೊಳ್ಳದಿರು . . . ಹಬ್ಬೆಯ ನಾಯಕನಿರ್ದ್ದ ತಾಣದೊಳೂ (ಕಇ. I, ೨೫–೪೭ ; 1186) ; ಬಲ್ಸಿಡಿಲಂ ದಾಡೆಯ ಕೂರ್ಪ್ಪದಿರ್ಪ್ಪೆ ಹುಲಿಯೊಂದಾಕಸ್ಮಿಕಂ . . . ಪಾಯ್ದುದುಚ್ಛ್ರಂಖಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೧೯ ; 1224).

ಅದುಹು₁ : ೪. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ಚೋದಿಸು : ರಾವು ಫಲುಗುಣಯೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ಭಾವ ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಗೆಯಲಿ ತುರಗಾವಳಿಯನದುಹಿದನು ಸುಳಿಸಿದನಾಹವಕೆ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩೭). ೫. ಭ್ರಮಿಸು ; ಸಂದೇಹಪಡು (?) : ವಿದಿತ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕಕೆ ಜಗವದುಹದಂತಿರೆ ಚಿತ್ತ ಗೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೨೭). [ಅದಿರ್₁ + –ಪು]

ಅದಿರ್ಪು₂ (ನಾ). ೧. ಅದುರುವಿಕೆ ; ಕಂಪನ ; ಅಳ್ಳಾಟ : ಉಟ್ಟುವಂ ಕಳೆಯದೆ ಕೂಡು ಬೇನೆ ತಳೆದಪ್ಪುದು ಪೊಯ್ಯದಿರೊತ್ತಿಯಾಱುತಿಂಗಳ ಬಸಿಱೀಕೆ ಪಾಯ್ತೆಯದಿರ್ಪಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಿ೯೦]ಬಣವೋಡಿದುದಿಂದು ನೋಡೆ ಕೂಸಿಱಿವುದು ಕಾವುದೀ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಪೆಜಗಾಗಿ ಕೂಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೭೪). ೨. ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : "ಆಗುರ್ಪು . . . ಅದಿರ್ಪು – ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೩) ; "ಅಳರು ಪೆಳರೆಂದದಿರ್ಪೆಂದು ಭಯಮುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೧) ; "ಅದಿರ್ಪು ಬೆಗಳ್ ಪೆಳರಜಲೆಂದೆಲ್ಲಿಯು . . . ಭಯನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮).
[ಅದಿರ್₁ + –ಪು]

ಅದಿರ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅದುರಿಸು ; ನಡುಗಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಮದಗಂಧಮೆಂದೆ ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧಮನೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಮುಸಕದಿಂದೆ ಪಾಯಲ್ಕದಿರ್ಪುಗೆಯ್ದಪುದು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೪). [ಅದಿರ್ಪು₂ + ಕೆಯ್₁]

ಅದಿರ್ಮುತ್ತೆ (ನಾ). = ಅದಿರ್ಗಂತಿ : "ಅದಿರ್ಮುತ್ತೆಯೆಂದೆನ್ನುತ್ತ ದಿರ್ಗಂತಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫) ; ಎರ್ದೆವಾಯದಿರ್ಮುತ್ತೆಪೊದಟ್ಟಿರ್ದೆಯೆಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ಗುಂ (ಶಮದ. ೪೫). ℙ ಇದಕ್ಕೆ ವಸಂತದೂತಿಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರೂ ಉಂಟು : ಮುಗುಳ್ವದನಾದ ಸಂಪಗೆ ಮಡಲ್ತದಿರ್ಮುತ್ತೆ ಮರಲ್ದರಲ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂ ಕೇದಗೆಯಿಂ ಮೊಲ್ಲೆಯಿನದಿರ್ಮುತ್ತೆ ಸುರಗಿಯಾ ಪಾದರಿಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀಡುವ ಗಾಳಿಯೊಳೆಲ್ಲೆಡೆಯುಂ ಕುಸುಮ ರಜದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೪ ; 1147) ; ನಿನಗೆ ವಸಂತದೂತಿವೆಸರೊಪ್ಪುವುದೆಂತೆನೆ ಮುಂತೆ ಬಂದು ನೀನೆನಗೆ ವಸಂತನಾಗಮನಮಂ ನೆಱೆ ಸೂಚಿಸಿಕೊಟ್ಟೆಯೆಂದು ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೀರರವದಿಂ ಪೊಗೞ್ದಿತ್ತ ಪಸಾಯದಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಪೊಸಪಚ್ಚಮುಂ ತಳೆದವೋಲದಿರ್ಮುತ್ತೆ ಮುಗುಳ್ತುದೆತ್ತಲುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೪೧). [< ಸಂ. ಅತಿಮುಕ್ತ, ಅತಿಮುಕ್ತಕ]

ಅದಿವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಂಕ (?) : ಬಾವಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಕೊಟ್ಟರ್ ಗೌರಬ್ಬೆಗೆ ಆದಿವರಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೫೫–೯ ; 1054). [ಅದ್ದಿ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ವರಿ]

ಅದೀಪನ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣಕಾರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಜೀರ್ಣ.
[ಸಂ. (ಅ– + ದೀಪನ)]

ಅದೀರ್ಘ (ಗು). ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ; ಉದ್ದವಲ್ಲದ.
[ಸಂ. (ಅ– + ದೀರ್ಘ)]

ಅದು₁ (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಅವ, ಅವಂ, ಅವನ್, ಆವನು, ಆತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅವಳ್, ಆವಳು, ಆಕೆ (ನಪುಂ. ಏಕ). ಅದು (ಪುಂ. ಬಹುವ). ಅವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರು, ಅವದಿರು, ಆತಂಗಳ್, ಆತಗಳು (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಅವರ್ದ್ದಿರ್ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಅವರ್, ಅವರು, ಅವರ್ಗಳ್ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಅವು, ಅವುಗಳು (ವಿಶೇ). ಅ. ೧. ದೂರದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಪಲ್ಮಿಡಿಗೆ ಕುಱುಮ್ಬಿಡಿ ವಿಟ್ಟಾರ್ ಅದಾನಳಿ[ಱಿ]ವೊನ್ಗೆ ಮಹಾಪಾತಕನ್ ಸ್ವಸ್ತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೭–೧೫ ; 450) ; ಅದಾನಱಿವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೪–೮ ; 675) ; ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೯) ; ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೬) ; ಅದು ಪಿರಿದುಂ ಪ್ರಮಾದಮದುವುಂ ಕುರುರಾಜನಿನಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪) ; ಅದಂ ಕೇಳ್ದಾ ಕುಮಾರರಿಂತಪ್ಪ ಕಥೆಯನಿನ್ನೊಂದಂ ಪೇೞಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦–೧೧) ; ಕನ್ನಡವೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯಾ (ಭರಜ. ೧–೫) ; ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಒಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡೆವದನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು ಎದಕು (ನಾದಲೀ. ೪೯). ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಅದು' ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು : ಅದಾವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ಬಸಪು. ೧೪–೩೩) ; ನಿನ್ನ ಕೋಮಲತನುವನು ಪೊಯ್ವವರದಾರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೧೦) ; ಯಾರದು ಕೂಗುವವರು (ರೂಢಿ). 'ದಾರು', 'ದಾವುದು' ಪರಾ. ಅವ : ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇಂತುಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ ಭಾಷೆಗೆಟ್ಟೆ ಮನದವ ನಾನಲ್ಲವಯ್ಯ (ಸಮಾವ. ೧೨) ; ಬಿಡಿಸಿದನು ಬಂಡಜನು ಮೊಮ್ಮನು ಪಡೆದ ಮಗನಿವನೆಂದು ವಂದಿಸಿ ಮೃಡಗೆ ಬಳಿಕವ ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದುಶೇಖರನ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೩೩) : ಮತ್ತೊರ್ವಳು ವಿಟನಿಗೆ ಸನ್ನೆಯ ಮಾಡುವರ್ತಿಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ ಕತ್ತುರಿಯೊಳಗದ್ದಿ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲದ ಮತ್ತವ ನಗುತ್ತೈದಿದನು (ಕಂಶನಿ. ೨–೪೪). ಅವಂ : ಅವಂ, ಇವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨–೧೯). ಅವನ್ : ಅಸಿತೋತ್ಪಲ ವರ್ಣನವನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩–೩. ಸು. 500) ; ಶ್ರೀ ಚಿಕುರಾಪರವಿಯ ಗುರವರ ಸಿಷ್ಯರ್ ಸರ್ಬಣನ್ದಿ ಅವನ್ ಶ್ರೀ ಬಸುದೇವನ್ (ಎಕ. II, ೩೭ ; 750). ಅವನು : ನೆಲೆಯನಱಿಯದವ ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪೇಳಲವನು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟವನ. ಕೊಲಿಸಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೪) ;

ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಅವನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ (ಸಾಡಿಗೇ. ೪೭). **ಆತ :** ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳ(ಳಾ)ರಪ್ಪೊಡೆ ಇಂತಪ್ಪಾತ (ಇಆ. XI, ೧೨೭–೧೩ ; 804); ಉಱಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನಿಱಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ) ; ತೊಡರ್ಚಲಱಿವಾತನಾತನಿಂದಂ ಜಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೬) ; ಆತಂ ನಿಜಭುಜವಿಜಯಖ್ಯಾತಿಯನಾಳ್ದಾಳ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೬) ; ಆತನನು ಕಂಡುದು ತಪಸ್ವೀವ್ರಾತ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨–೧); ಕೃತಿಯ ಪೇಳ್ವಾತ ಸಾಮಾನ್ಯನಹುದು (ಭರಜ. ೧–೧೬) ; ಆತಂ ಈತಂ ಊತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೧–೨೧) ; ಈತನ ಮಾತಿಗೆ ಆತ ಸೋತ (ಗಾದೆ. ೩೦೨). **ಅವಳ್ :** ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುವಳನಪ್ಪಿದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಪಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿಟ್ಟುದೇವತೆಯನಟ್ಟಿ ಜಳುರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮) ; ಮುಳಿದೆನ್ನನಪರಾಧೆಯನಱಿಲ್ಲವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮುಕ್ಕೆಮುಂದೆಕೇಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೮) ; ಸತಿಯುವಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅವಳು :** ಹಿಂದಣ ಬಲಿಯ ತಂಗಿ ಬಳಿಕ್ಕ ದೂರಾಯ್ತುವಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಬಲವಿರೋಧಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೧೦) ; ಸಲ್ಲಲಿತ ರಾಜಕೀರನ ಸುಡಿಗೇಳಿ ವಲ್ಲಭ ಬಾರೆಂದಳವಳು (ಕಂಸವಿ. ೯–೨೦೦) ; ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನೂ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅವನು, ಅವಳು, ಅವರು, ಅದು ಮೊದಲಾದುವು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೯); ಅವಳಿಗೂ ಸಹ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾದರಣೆ (ಮಹಾಗ. ೧೨). **ಆಕೆ :** ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಂ ಮದಿರಾಮದವಾಗಿಸೆ ತೆಗಟ್ಟಿನಾಕೆಯ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯) ; ಆಕೆಯುಮಾ ಪಾಂಗಿನೊಳ್ ದಿವಸಕ್ಕಂ ಬಡ್ಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧–೫) ; ಪೊಸತಲರ್ದ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಸಱ್ಗಳ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮುಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪಳೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦) ; ಇರಸಲ್ಲದೆಂದು ಮುತ್ತಿನ ಸರಮನದಂ ಕೊರಲೊಳಾಕೆ ಕಟ್ಟಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೨) ; ಆಕೆಗೆ ಋತುಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂ ಗರ್ಭಮಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೧೦); ಭೂಮಿ ತಾ ಬೇಡಿದಳು ಪುತ್ರನನಾಕೆಯಲಿ ಜನಿಸಿದನು ನರಕಾಸುರನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೭೧) ; ನನ್ನಾಕೆ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲಿಟ್ಟು ಬಂದು "ಕಾಫಿ ಪುಡಿ ಇಲ್ಲ" ಎಂದಳು ಕುಂದಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ (ಮುಗಮಾಂ. ೪೯). **ಅವಂದಿರ್ :** ಪಲರುಮನೋಡಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತಲ ಆರ್ಕೊನ್ಸ್ದು ತಾಕ ಅವನ್ನಿರುಳ್ಳಬ್ಬುದೀ ಶೂರಗತಿ ಪೆತ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨–೪ ; 750) ; ಅವಂದಿರಾಗಳೆ ಬೀಡಿಂಗೆವರಿದು ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗಿರ್ದೆಂ ಮುಟ್ಟಲಾಗದೆನೆಯುಮೊತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪ ವ) ; ಅವರ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧–೪೭) ; ಅವಂದಿರ್ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಂದು ಪಿಡಿವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತಿರ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೧೯). **ಅವಂದಿರು :** ತನ್ನ ಮಱೆದು ಲಿಂಗವ ಮಱೆವುದು ತನ್ನ ಮಱೆಯದೆ ಲಿಂಗವ ಮಱೆವ ಯೋಗವಿನ್ನೆಂಥಾದೋ ? ಸುಡು ಸುಡು ಅವಂದಿರು ಗುರುದ್ರೋಹಿಗಳು, ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟರು (ಅವಚಂ.೧೫೩–೭೦೩). **ಅವದಿರು :** ಎನಲಿಕವದಿರಲೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತಿನಲಿಕೆದ್ದರು (ಸಂಭಪ. ೫–೨೨); ಭೂಪತಿತಿಲಕ ಸಿಕ್ಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲೆಗೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೪೬) ; ತುಡುಗುಣಿಗಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ವದಿರು ನಭೋಗ್ರಕೆ ಸಿಡಿದು ಹವಿಗೊಂಬಮರನಿಕರದ ಹೆಡಕ ಬಾರಿಸಿ ಬಾಚುತಿರ್ದರು ಬಾಯ ತುತ್ತುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೮). **ಆತಂಗಳ್ :** ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). **ಆತಗಳು :** ಸೋತುದರಿಬಲ ಹೋಗೆನುತ ಮುಯ್ಯಾಂತು ಮನ್ನಿಸಿ ಹೊನ್ನಬಟ್ಟಲೊಳಾತಗಳಿಗೊಲಿದಿತ್ತನೈ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೧) ; ಕರೆ ನಿಮ್ಮಾತಗಳಸೀ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾಪಾತಕಕ್ಕಂಜುವೆನೆನುತ ಕೈಕೊಂಡನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೨೩). **ಅವಳ್ದಿರ್ :** ತಳಂಗಳ್ ನೋಯವೇ ಮೆಟ್ಟಿದಂದೆಂದವಱಿಸಳನವಳ್ದಿರ್ ಮೆಟ್ಟಿದರ್ ಮೆಟ್ಟಿರೆಂಬಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭–೫೬) ; ಗಾಣತಿಯರಿರ್ವರುಂ ಮತ್ತಾಣದಿನಗ್ಗಳಮುವಳ್ದಿರಂ ಭಯವಶದಿಂ ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೨) ; ಗೋಳಿಟ್ಟು ಸತಿಯರಂ ವೈಹಾಳಿಯನೇಱಿದನವಳ್ದಿರ ಡಾವಣೆಯುಂ ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಕಟ್ಟಿದಂ(ಸೌಇಇ. IX–i,೧೧೮–೪೩; 1057). **ಅವರ್ :** ಅವರ್ ಸ್ವರ್ಗಾಗ್ರಮಾನೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೭–೨ ; 700) ; ಇವರವರ್ಗೆ ಕಪಟದಿಂದಂ ಸವಿನಯದಿಂದೆಱೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೪) ; ಅವರಿಂ ಕಿಱಿಯುಂ ಪಿರಿಯುಂ ಭುವನ ಜನಕ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧–೩೪); ಅವರ್ಪೋದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೭ ಪ್ರಯೋ) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೬ ; ಎಕ. II, ೧೩೩–೫೦ ; 982 ; ಅಜಿಪು. ೧–೯ ; ಸುಕುಮಾ. ೪–೨ ವ ; ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೪ ನೋ). **ಅವರು :** ಅವರೊಳಗಲಕೆ ನಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೯) ; ಆ ಜನೇಶ್ವರನಿರಿಸಿ ಮುದದಲಿ ಪೂಜಿಸಿದನವರುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೩೯) ; ಅವರೆಡೆಯೊಳಗಾ ಪುರಕಧಿಪತಿಯಾದ ಭುವನೇಶನ ದಿವ್ಯ ಭವನ . . . ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂಸವಿ. ೨–೭೮). **ಅವರ್ಗಳ್ :** ಪದ್ಮರಥನೆಂಬೊ ನರಸನಾತನ ಮಹಾದೇವಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀಯೆಂಬೊಳಂತವರ್ಗಳಿಷ್ಟವಿಷಯ ಕಾಮಭೋಗಂಗಳನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೧೪). **ಅವು :** ನವ ನಳಿನೀವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನಮಂತವನೆ ವಿಯತ್ತಳ ಭ್ರಮಣವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಬಱಲ್ದು ಕಾಱುವಂತೆವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬) ; ಪೂಣ್ದಿರಡಂ ತೀರ್ಚಿದೆನಿರ್ದಪುವೆರಡುಮವಂ ತೀರ್ಚಿ ತೀರ್ಚದಿರ್ಪೆನೆ ಪಗೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೯) ; ಹರಂ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಪೇೞ್ದಾ ಕಥೆಗಳಂ ಪೈಶಾಚಕ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಬೃಹತ್ಕಥೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದೊಡವಂ ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೨) ; ಇವು ಲೇಸವು ಲೇಸೆಂಬೀ ವಿವರದೊಳೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೩). **ಅವುಗಳು :** ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾವ್ಯೋನ್ನತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುನಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಸಾಹಿಸಂ. ೯೫). **ಆ :** ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೪೦ ವ) ; ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬) ; ಇತ್ತಲರ್ಜುನನಾ ತ್ರಿಗರ್ತಂಗಿತ್ತನವಸರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೮) ; ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಚಿತ್ರಕೂ. ೩೩).

ಅದಲ್ಲದೆ, ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದುಮಲ್ಲದೆ, ಅದುಮಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ = ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಉಕ್ತಿ : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಂಟದಲ್ಲದೆಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೯) ; ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೬) ; ಜಗನ್ಮಯನಾದ ಅಗಿಯೂ ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅದವ. ೯). **ಅದಾಗಿ** = ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು : ಅದಾಗಿ ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ) ; ರಾಮಪ್ಪನು ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಪತ್ರ ಅದಾಗಿ (ರೂಢಿ). **ಅದು ಇದು ಎನ್ನು, ಅದಿದೆನ್ನು** = ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು ; ಸಂಶಯಪಡು: ಅದಿದೆನ್ನದೆ ಜಾತಕತಿಲಕದೊಳಱಿವುದು ಗಣಿತಧರ್ಮಮಂ ಸಕಳಜಗದ್ವಿದಿತಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಚರಿತದೊಳಱಿವುದು ಕಾವ್ಯಧರ್ಮಮಂ ಬುಧನಿವಹಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪–೪೦) ; ಅದು ಇದು ಎನ್ನದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊ (ರೂಢಿ) ; ಅದು ಇದು ಎಂದುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಅದೆತಾನೆ, ಅದೇತಾನೆ** = ಆಗತಾನೆ : ಅವನೊಬ್ಬ ವರ್ತಕ. ಅವನು ಅದೆತಾನೆ

ಉಪಾಹಾರ ಪಾನೀಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ತುಂಬ ಹುರುಪಿನಿಂದಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೩); ಅದೇತಾನೆ ಪೊಟ್ಟಣದಿಂದ ತೆಗೆದ ಗಮಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಅವಳು . . . ಈಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೬೫). **ಅದೇ ಹತ್ತಿಗದೇ ನೂಲು** = ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು; ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣ: ಎಲ್ಲವೂ ಅದೇ ಹತ್ತಿಗದೇ ನೂಲು (ನಾಡೋಜ. ೩೭೦). 'ಅವಱಂ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅದು; ತುಳು. ಅವು; ಕೊಡ. ಅದಿ; ತೆಲು. ಅದಿ; ಕೊಲಾ. ಗೊಂಡಿ. ಅದ್; ಕುಇ. ಅರಿ]

-ಅದು₂ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅನುಕೃತಿ ಪದನೊದವೆಯುಮದುವನೆಯೆಂಬೆರಡುಂ ಪದಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಬರೆಯುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವವ್ಯಯಮಪ್ಪುವು . . . ಅದುಗೆ ನೂಂಕದು (ನೂಕದು), ನೂಳದು, ತೆತ್ತದು (ತೆಕ್ಕದು) (ಶಮದ. ೩೦೦, ಪ್ರಯೋ).

ಅದುಕಾರಣ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಆತನುಂ ನೀಮುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರೆ ಕಿಸುಱುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದವದುಕಾರಣಂ ಗಂಗಾನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ತಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೨ ವ); ತೊಲಗದಗ್ಗದ ಭಾಷೆಯದುಕಾರಣವತುಳಬಲನು (ಬಸವು. ೨೧-೪೪); ಅದುಕಾರಣದಿಂ ನಿಜಧೈರ್ಯದೆ ಗಣಿಸದೆ ಮುಂದೆ ಬರ್ಪುದಂ ಬುಧರಲ್ತೆಂಬುದನೆಸಗದೆ ಬೆಳ್ಳಸವಾಳ್ಪುದು ಕಜ್ಜಂ ಸಜ್ಜನಾಬ್ಜವನದಿನ ನಾಥಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೮). ℙ 'ಅದುಕಾರಣದಿಂ' ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಂತರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ಅದು₁ + ಕಾರಣ]

ಅದುಕು 'ಅತುಕು' ನೋ.

ಅದುಕುಳಿ (ನಾ). "ಹರ್ಷ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೭೩). [?]

ಅದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅದನ್ನು ನೋಡು: ಒಗೆದ ಸಮುಗ್ರಚಂದ್ರನ ವಿಹಾರಮನಲ್ಕೆ ಕುಮಾರಕಂ ಬರಲ್ ಸೊಗಯಿಸೆ ಭಾಮಿನೀಕುವಳಯೋತ್ಸವಮಂತದುಗಂಡು ಮಾಣ್ಗುಮೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೦).

[ಅದು₁ + ಕಾಣ್]

ಅದುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅದು (=ಹಿಂದೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು) ತಪ್ಪಿ ಹೋಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತಮದುಗೆಟ್ಟೀಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧); ನೀನಿನಿತು ಕಾಲಂ ನಾಂ ಬರ್ಪಾಗಳಿದಿರ್ವಂದು ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದ ಈಗಳದು ಗೆಟ್ಟು ಕರೆದೊಡಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರಂದೋಱದಪೆಯಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೮-೧೦). [ಅದು₁ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅದುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾಡು (*). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಉಡುಗಿಸು: ಇದುವರೆಗೆ ತಾ ಕೊಡುವ ಧನವನು ವದಗಿಸದೆ ಇವನಿರ್ದ ಕಾರಣ ಅದುಗಿಸುತ ಬಂಧದೊಳು ಮಾರುವೆ ಕೊಡುವ ಧನಕೀಗ (ಹಮಚ. ೧೧೬). [ಅದುಗು + -ಇಸು₁]

ಅದುಗು, ಅದಿಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು; ಅಮುಕಿಹೋಗು; ಉಡುಗು: ಉದುರಿ ಹಲು ಬೆನ್ನುಱುಗಿ ಕೈಕಾಲದುಗಿ ಮಸ್ತಕ ನಡುಗಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೫೫); ಚದರಿದಳಿಕುಂತಳವು ಅಲಿಗಳದುಗಿದಂಬಕ ಹಸ್ತಗಳ ಮುಗಿದೆದೆಯ ಭಾವದೊಳಿರ್ದ ಸತಿಯನು ಕಂಡ ಮಾರುತಿಯು (ಜಿನಭಾ. ೫೨-೪೪); ಬೆದರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಅದುಗಿ ವ್ಯಾಕುಲದಿ (ಹಮಚ. ೨೬). **ಅದಿಗು**: ಫಣಿಪತಿಯುಗಿಯೆ ಕೂರ್ಮಪತಿಯದಿಗಿಯೆ ತಾರಾಗಣಂ ಪುದಿರೆ ನೆಲನದಿರೆ ಕುಲಗಿರಿಗಳಳ್ಳಾಡೆಯಣುವನದಟಂ ಸಿಂಹಲಂಘನದೆ ಲಂಘಿಸಿದ ನಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟ ಲಂಕಾದ್ವೀಪಕೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅದುಙ್ಗು. ತೆಲು. ಅದುಕು = ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು; ಸೇರು]

ಅದುಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದುಬುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದುಭುತ, ಅದುಬುತ, ಅದ್ಭೂತ, ಅರ್ಬುತ, ಅರ್ಬುದ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; **ಅದ್ಭುತ**: ಗೌರೀರಮಣನದುಭುತವ ನೊಂದಿದನು (ಬಸವು. ೫೭-೬೩); ಪದಪತಿಯೊಳದುಭುತವ ತೋಱಿದುದಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬ರಿಇ. ೪-೬೬); ಕೆದಱಿತಧೈರ್ಯಾದಿ ಖುಸ್ಸಿಜರದುಭುತದ ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨). 'ಅದುಭುತಕಣೆ', 'ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ' ಪರಾ. **ಅದುಬುತ**: ಅತಿಚಿತ್ರವಿಧಗಳಿಂ ಸಿಂಗರವಗೊಂಡಿರುವ ಅದುಬುತದ ಸೌಂದರ್ಯವಾಳಿಕೆಯನು (ವಿಸಿಗೀ. ೨೪). **ಅದ್ಭೂತ**: ಆ ಪುರದ ಲಿಂಗಸಂದೋಹವೊದನೆ ಉರುಳುತೆಯ್ದಿದವು ಪುರಕದ್ಭೂತವಾಯ್ತೆಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೨೨). **ಅರ್ಬುತ**: ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಲೆ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಘ್ರನು ಗಬ್ಬಿತನದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಪಾಡು. ೪೭). **ಅರ್ಬುದ**: ಅರ್ಬುದದ ಕಾನನದ ಮಧ್ಯದಿ ನಿರ್ಭರದಿ ಮಾತೆಯನು ನಾಲ್ವರನೊಬ್ಬುಳಿಯೊಳೊರಗಿಸಿದ (ಜಿನಭಾ. ೧೮-೪). [ಸಂ. ಅದ್ಭುತ]

ಅದುಭುತಕಣೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಬಾಣ: ಕಱಿವರದುಭುತಕಣೆಯ ಸಱಿವಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೬). [ಅದುಭುತ + ಕಣೆ]

ಅದುಭುತಬಲ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಸೈನ್ಯ: ಕವಿದುದದುಭುತಬಲ ಮುರಾರಿಯ ತಿವಿದರಡಗಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೧೮).

[ಅದುಭುತ + ಬಲ₁]

ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಗದ್ದಲ; ಅತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸದ್ದು: ವಾದ್ಯದ ರಣಿತವದ್ರಿಯನೊದೆದುದದುಭುತಬೊಬ್ಬೆಗಳಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೭). [ಅದುಭುತ + ಬೊಬ್ಬೆ₁]

ಅದುಭುತರಣ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಯುದ್ಧ: ಅಲ್ಲಿಯದುಭುತರಣವನಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ಮಾರುತಿ ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೦).

[ಅದುಭುತ + ರಣ]

ಅದುಭುತಾಕಾರ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಆಕಾರ; ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರ: ಬೆದಱಿ ಹಾಯ್ದುದು ಘೋರರಕ್ಕಸನದುಭುತಾಕಾರದ ಮಹಾಭಯಕಥಟಭಟರಸು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೧೦).

[ಅದುಭುತ + ಆಕಾರ]

ಅದುಮು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತು: ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ನೋವಿನ ಬಾಧೆ ಈಗ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೮); ಗಂಟಲಿಗೆ ಬಂದ ದುಃಖ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ಬಂದ ಮಾತು (ನಡೆವಾ. II, 1229); ಈ ದೈಹಿಕಾಕರ್ಷಣೆಯನ್ನೇಕೆ ಅದುಮಿಡಬೇಕು? (ಸೋತುಗೆ. ೧೦೦).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅದುಮು; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅದುಮ್; ಗೊಂಡಿ. ಅದ್‌ಮನ]

ಅದುರು₁ 'ಅದಿರ್₁' ನೋ.

ಅದುರು₂ (ಕ್ರಿ). "ಒಣಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಬೆಳೆ ಅದುರಿದವು (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಉದುರಲಿಹ ತರಗೆಲೆಯು ಅದುರಿ ಬೆಳ್ಳಿರುವಂತೆ ಅದುರಿ ಬಸವಳಿದೆಂದಿಗೂ ದಣಿವೆವೇಕೊ (ವಿಸಿಗೀ. ೭). [ದೇ. ?]

ಅದುರು₃ 'ಅದಿರು₃' ನೋ.

ಅದುರು₄ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಟ್ಟಿನಂಥ ಬಿಳಿಯ ಪುಡಿ; ಹಗರು (*). [ದೇ. ?]

ಅದುರುಗಂಚಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. (ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೃದಯ ಕಂಪನವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿ; ಹೃದಯವ್ಯಾಧಿ. ೨. ಪುಕ್ಕಲುತನ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: ತಾತಾ ಅವರು ಅದುರು ಗುಂಡಿಗೆಯವರಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೧). ೩. "ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_1$]

ಅದುರುರೋಗ (ನಾ). ಮೈಕೈಯ ನಡುಕ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ನಡುಗುವ ರೋಗ: ನನ್ನ ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಇಂಥಾ ಅದುರುರೋಗ ಬಂದು ಎಲ್ಲಾ ಉದುರಿ ಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. ೯-೧೦). [ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ರೋಗ]

ಅದುರುವಾಯು (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಾಗಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವಾಗಲಿ ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ವಾತರೋಗ: ಚಿಕ್ಕವೀರಪ್ಪ ವೊಡೆಯರವರು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಾರಭ್ಯ ಶಿರೆನುನೆವಳಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದ[ದು]ರುವಾಯು ಸಂಭವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮). [ಅದುರು$_1$ (<ಅದಿರ್$_1$) + ವಾಯು]

ಅದುರ್ಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದುವ 'ಅದವ' ನೋ.

ಅದುವದು (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು: "ಅದುವದು = ವಿಚಾರಿಸುಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (?). [?]

ಅದುವು 'ಅದವು' ನೋ.

ಅದುಷ್ಟ (ಗು). ದುಷ್ಟವಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಸಭ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅದುಷ್ಟಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸದೆ ಸರಿಯಾದುವನ್ನು ಬಳಸಿ ನಾಮ ವಾಚಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು: ವರವೆಮಗೀಗೆ ದೇವತೆಗಳಾದರದಿಂ ಕರುಣಿಪ್ಪದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಯನೆಂಬುದು ಕಾರಕ ದೋಷಮಾಗಲುಂ ಬರವನವೋಘುಮಿಾಗೆಮಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ ಕರುಣಿಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂಬುದದುಷ್ಟಕಾರಣ(ಕ)ಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೫). [ಅದುಷ್ಟ + ಕಾರಕ]

ಅದುಹು$_1$ 'ಅದಿರ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಅದುಹು$_2$ 'ಅದಪು$_2$' ನೋ,

ಅದೂರದರ್ಶಿ (ನಾ). ದೂರದರ್ಶಿಯಲ್ಲದವನು; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅದೂರದರ್ಶಿನ್]

ಅದೂಷ್ಯ (ಗು). ದೂಷ್ಯವಲ್ಲದ; ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ: ರತ್ನ ಸಂಚಯಪುರಮಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಟಿಯಂ ಕ್ರೋಶದ್ವಿತಯ ಮಾತ್ರದೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧದೂಷ್ಯಮಾಗಿಯುಮದೂಷ್ಯಮುಂ. . . ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೧೭ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ದೂಷ್ಯ)]

ಅದೃಢ (ಗು). ೧. ದೃಢವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚಂಚಲನಾದವನು: ಕಡುಗೋಪದವನ ಬಹುಭಕ್ಷಕನ ಋೞನನದೃಢನ ಕುತ್ಸಿತನ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತೊಲಗದೆ ಮಾಣ್ಬಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೫). [ಸಂ. (ಅ- + ದೃಢ)]

ಅದೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಿಸದ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ: ಭರದಲೆದ್ದನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುರಮುನೀಂದ್ರನದೃಶ್ಯನಾದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೧೩). ೨. ನೋಡಲಾಗದ; ಕಾಣಬಾರದ.

ಅದೃಶ್ಯವಾಗು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಇನ್ನೇವೆನಿನ್ನೇವೆ ನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ ಇನ್ನೇನನೆಂದಪೆಂ ಕರುಣಿಸು ಮಹಾದೇವ ಇದ್ದಿದ್ದದೃಶ್ಯವಾಗೆನೆ ಭಸ್ಮವಾಗೆನೇ ಇದ್ದ ನೆಲನೊಳಕೊಳ್ಳದೇ ಜೀರ್ಣವಾಗೆನೇ (ತಿರುರ. ೨೧). [ಸಂ. (ಅ- + ದೃಶ್ಯ)]

ಅದೃಶ್ಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಬಳಿಕತ್ಯಾತುರದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ ಲಲಿತಾಂಗಂ ನಿಜಸತಿ ರತಿಯಲ್ಲದೆ ಯಿಳೆಯ ಜನದ ಕಣ್ಗೆಯದೃಶ್ಯಂದಳೆದಲರ್ವಿಲ್ಲನ ತೆಜದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೮). [ಅದೃಶ್ಯ + ತಳ್$_1$]

ಅದೃಶ್ಯಕಿರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಕಿರಣ. [ಅದೃಶ್ಯ + ಕಿರಣ]

ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಮಸಿ, —ಶಾಯಿ: "(ಶಾಖಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವುದು, ಮೊ.ಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ರೂಪುಗೊಂಡು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ) ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ" (Invisible Ink. ಇಂಕನಿ). [ಅದೃಶ್ಯ + ಮಸಿ]

ಅದೃಶ್ಯರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ರೂಪ: ಈಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ತಮ್ಮ ಬಂದುದನದೃಶ್ಯರೂಪದಿನಭ್ಯಂಗನ ಕಾಲದೊಳ್ ಕಂಡುದುಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಮಜುಪಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೧ ವ). ೨. ರೂಪ ಮರೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋದವನು: ಅಂತು ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಶರತ್ಸಮಯಸಮುದಿತ ಜಳಧರ ರೂಪದಿಂದ ಮದೃಶ್ಯರೂಪನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೮ ವ). [ಅದೃಶ್ಯ + ರೂಪ]

ಅದೃಶ್ಯೆ (ನಾ). ಅದೃಶ್ಯಳಾದವಳು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದವಳು: ನಿಕುಂಭಿನಿ . . . ಬಂದ ಪಥದಲದೃಶ್ಯೆಯಾದಳು ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೋಮದಲಿ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯ ಬೇಳಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೯೯-೩೯). [ಸಂ. ಅದೃಶ್ಯಾ]

ಅದೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಾಣದ; ಗೋಚರಿಸದ. (ನಾ). ೨. ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಫಲ (ಒಳ್ಳೆಯದು ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದು); ವಿಧಿ; ಹಣೆಯ ಬರಹ: ಅವಳ ಅದೃಷ್ಟ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವೇನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನೀನು ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ- + ದೃಷ್ಟ)]

ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದ ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಧಿ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಅದು ಕೇವಲ ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆಯಂತಿವೆಯೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೦); ಹೈದರನ ಅದೃಷ್ಟ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾದಂತಾಯಿತು (ಒಡೆಕ. ೮೯). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರುಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲಮಾಟಕ್ಕಿಯಿಂ ತೀರ್ಚಿದೊಡೆ ನೀನೆಂದುದಂ ಮಾಟಪ್ಪೆನೆಂಬುದು ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೧೭). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪುರುಷ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರದ; ಆ ಮೊದಲು ಕಂಡುಬಾರದ: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಕೃತಕಮಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೫ ವ); ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಮಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ತಮಂ ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬ ವ). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪೂರ್ವ]

ಅದೃಷ್ಟವಂತ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ; ಪುಣ್ಯವಂತ: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟವಂತ, ಅವನಿಗೆ ಲಾಟರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ ದೊರೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + -ವಂತ]

ಅದೃಷ್ಟವಶ (ಗು). ೧. ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಶವಾದ; ಭಾಗ್ಯಾಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + ವಶ]

ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ (ಅ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ; ಸುದೈವದಿಂದ: ಮೊನ್ನೆ ನಡೆದ ಅಪಘಾತದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಉಳಿದು ಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅದೃಷ್ಟ + ವಶಾತ್)]

ಅದೃಷ್ಟವಾದಿ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ದೈವವಾದಿ. [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟವಾದಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಧಿಶಕ್ತಿ: ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಋಣಾನುಬಂಧವೋ ನಾಲ್ಕುದಿನದ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಾಗೆ ಬೆಸೆದಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಅದೃಷ್ಟ + ಶಕ್ತಿ]

ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟವಂತ: ಅವನು ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ; ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವೂ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿಯೂ ದೊರೆತಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ: ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಭೂಮ್ಯೇಕಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊಟ್ಟುಮಾಡ್ಪುದು ಅದೃಷ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಅದುಷ್ಟ] ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೧೮). [ಅದೃಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಹೀನ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟವಿಲ್ಲದವನು; ಭಾಗ್ಯಹೀನ: ಈ ಅದೃಷ್ಟಹೀನನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಾದ ಕುಳ್ಳುಶರೀರದವನೊಬ್ಬನು ಎತ್ತರವಾದ ಟೋಪಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಅದೃಷ್ಟ + ಹೀನ]

ಅದೆ₁ (ಕ್ರಿ). ದೊರಕು; ಸಿಕ್ಕು: ನಿನ್ನಡಿದಾವರೆಯೆಡೆಯಲಿ ಮನ್ಮನೋಭ್ರಮರಕಡೆಯಲಿ ತೃಷಾಂತಮಚ್ಚರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೧-೧೯೫); "ಅದೆಯಲಿ = ದೊರಕಲಿ" (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩೬ ಟಿ). [?]

ಅದೆ₂ (ಅ). ಉಂಟು, ಇದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಏಕವಚನದ ರೂಪ: ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಅಣೆ ರೊಕ್ಕ ಅದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪). [ಅದು + -ಎ₃]

ಅದೆ₃, ಅದೇ (ಅ). ೧. ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತು: ಅದೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ ಹೃದಯದ ರಾಗಂ ಪುದಿದುದೆನಿಸಿ ಕೆಂಪಂ ಕಯ್ಕೊಂಡುದಯಾದ್ರಿಯಿಂದಮುದಯಿಸಿದುದು ಬಿಂಬಂ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಕಾದಂಋ. ೧೬೭); ಆ ಹೊಗುವಳು ಹೊಗುವಳದೆಯಿದೆ ಹೋಹಳ್ (ಬಸವು. ೧೪-೩೩); ಕಲಿಭೀಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ರೂಪುದೋಱಿದರದೆ ಘಟೋತ್ಕಚ ಪಾರ್ಥಸುತರೊಡನೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೨-೬೫). **ಅದೇ**: ೨. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಥವಾ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಅದೇ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸುಖಪಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖವುಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೩ ಕ). [ಅದು + -ಎ₃]

***ಅದೆಕೊಳ್, ಅಕೊ, ಅಕ್ಕೊ, ಅಗೊ, ಅಗೋ, ಅದಿಗೊ, ಅದುಗೊ** (ಅ). ದೂರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. **ಅಕೊ**: ಕಡೆಗಾಲವಿದು ನೀನು ಕೆಡುವೆ ಅಕೊ ಹುಲ್ಲ ಒಡಿದು ಸಾರಿದೆನೆಂದಲೊಡನೆ (ಭರಚ. ೫೦-೫೭). **ಅಕ್ಕೊ**: ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ಅವಳ ರಾಧೆ ನಲಿಯುತಿಹರು ಕಾಣಿರೆ (ಗೋಕುನಿ. ೨೮). **ಅಗೊ**: ಅಗೊ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮುದುಕನೇ ನಿನ್ನೆ ನಮ್ಮಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವನು (ರೂಢಿ). **ಅಗೋ**: (ಬೆಟ್ಟದ ಕಡೆ ಕೈತೋರಿ) ಆಗೋ (ಆರ್ಯಕ. ೧೪). **ಅದಿಗೊ**: ನೋಡದಿಗೊ ತೋರುತಿದೆ ಬಿರಿದಿನ ಪತಾಕೆ (ಜಿನಮು. ೪೭-೧೧). **ಅದುಗೊ**: (ಕ). [ಅದೆ₃ + ಕೊಳ್₁]

ಅದೆಬದೆ 'ಹದಿಬದೆ' ನೋ.

ಅದೆಯಱಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅದೆಯಱಿನಾಡ ಚಿತ್ತೂರ ಮೋಣಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನ್ತಿಯರ್ ಮೂಜುತಿಙ್ಗಳ್ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧; ಸು. 700). [ಆದೆಯಱ್₀ + ನಾಡು]

ಅದೇ 'ಅದೆ₃' ನೋ.

ಅದೇಯ (ಗು). ಕೊಡಬಾರದ: ಎಮ್ಮರಸನನ್ವಯಾಗತಂ ಕುಲಧನಮಾರ್ಗಮದೇಯಮುಮದ್ವಿತೀಯಮುಮಿದು ನಿನ್ನ ಬರವಿಂಗಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನುರಾಗಕ್ಕಂ ತಕ್ಕುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ದೇಯ)]

ಅದೈವೆ (ನಾ). ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದವಳು; ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ: ಭಾವೆ ಭಾವಿತನೂಭವಾನುಕ್ರಮಪ್ರಭವಭಾವಂಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿಯುಂ . . . ಸನ್ನಿಹಿತವೈವೆಯಾಗಿಯುಮದೈವೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ಪಿನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೫೦ ವ). [ಸಂ. ಅದೈವಾ]

ಅದೊ, ಅದೋ (ಅ). ಅಗೊ: ಅದೊ ರಜನಿಯನನುರಾಗದೆ ಹೃದಯಮನೇಱಿಸಿದನೆಂಬಿನಂ ಮಂಡಲಮಧ್ಯದೊಳೆಸೆಯಲಾತ್ಮಲಾಂಛನಮುದಯಿಸಿದಂ ರಜನಿನಾಥನುದಯಾಚಲದಿಂ (ಕಾದಂಋ. ೧೪೪). **ಅದೋ**: "ಸ್ಮರಣೆ ಸಂಬೋಧೆಯಲಿ ಹೋ ಅದೋಯೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬-೬೩). [ಅದು + -ಒ₃]

ಅದೋ 'ಅದೊ' ನೋ.

ಅದ್ಗಡಿ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರಿಚಾಟ (?): ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋವುಗಳ ಸರಗಳುಂ ಮೊರಗಳುಂ ಯೆಲ್ಲಿಯುಂ ವತ್ಸಗಳ ಸೀತ್ಕರದ ಪೂತ್ಕರದ ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋಪಾಲರದ್ಗಡಿಯ ಹೊದ್ಗಡಿಯ ಹಾಯೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುತಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೧-೪). [?]

ಅದ್ಗಣಿ 'ಅದ್ದಗಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಅರ್ಧ: "ಅದ್ದವೆನಲರ್ಧಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೦); ದ್ವಿತ್ವಾಗ್ರರೇಫಲೋಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ- ಅದ್ದ ಕರ್ಕಶ- ಕಕ್ಕಸ (ಶಮುದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಒಂದು ಅಳತೆ) ಬಹುಶಃ ಒಂದು 'ಮಾನ'ದ ಅರ್ಧ: ಅಕ್ಕಿವಸರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯದ್ದಂ . . . ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ(ವೆ)ಣ್ಣೆಯದ್ದಂ (ಎಇ. XIII, ೨೨-೫೫; 1204). 'ಅದ್ದನ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅದ್ಧ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅದ್ದಕ (ನಾ). = ಅದ್ದುಗೆ ೨ (ಕ). [ಅದ್ದು (< ಅಬ್ಬು) + -ಕ₂]

ಅದ್ದಕಾಣಿ 'ಅದ್ದಗಾಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದಗಣಿ, ಅದ್ಗಣಿ, ಅದ್ದುಗಾಣಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಉಕ. ಕ). **ಅದ್ಗಣಿ**: ನೀನು ಅದ್ಗಣಿ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೂ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಹಹಸ. ೩೬). **ಅದ್ದುಗಾಣಿ**: ಕಮ್ಮಾರನ ಅದ್ದುಗಾಣಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ ಹೊಡೆತಗಳು ಸಪ್ಪಗಾಗಿ ಕಂಡವು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೨೨೧). [?]

ಅದ್ದಗಾಣಿ, ಅದ್ದಕಾಣಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರವ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು; ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು. ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅದ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಧ] ಗಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೧೫); ಸೀರೆ೧ಕ್ಕೆ ಅದ್ದಗಾಣಿಯೆರಡೆಂಬುದು ವಂದು ಕಾಣಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೪೦). **ಅದ್ದಕಾಣಿ**: ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವುದು ಕೇಣದಿಂ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೪). [ಅದ್ದ + ಕಾಣಿ₁]

ಅದ್ದಣ 'ಅದ್ದನ₁' ನೋ.

ಅದ್ದನ₁, ಅದ್ದಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ: ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರೆಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಮಡಿನಾ. ೩೪); ಉಪ್ಪಿನ ಹೇಱಿಗೆ ಸೊಲಗೆ ೨

ಹೆಡಗೆಗೆ ಸೊಲಗೆ ೧ ತುಪ್ಪದ ಹೇಜಿಗೆ ಅದ್ದನ ೧ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦–೬೩ ; 1248) ; ನಂದಾದೀವಿಗೆಯ ಯಂಣೆ ಮೂರುಸೊಲ್ಲಗೆ ಸಖರೆ ಅದ್ದನದಲು ವರುಷ ವೊಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೯ ; 1386) ; ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳದ್ದನ ಸುಧೆಯ ಬೆರಸುವೆನೆಂಬ ಗಾಂಪನೊಲು (ಶಂಕದಾ. ೭–೧೮). **ಅದ್ದಣ** (ಕ). [< ಸಂ. ಅರ್ಧಮಾನ ?]

ಅದ್ದನ್ನ$_2$ (ನಾ). "ಅಡಗಲ್ಲು" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ) : ಪಂಚಾಳ ಸಮಯ ಗುರುಭ್ರಾಂತಿನಿಂ ಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮಿಂದೆನಲು ಕಾಂತೆಯಳ ಕುಚಮುಳಲು ಹಿಕ್ಕೆಯದ್ದನ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳ್ಳವು] ಗುಂಡುಕೊರಡುವುರಿ ಲಿಂಗೋದ್ಭವಂ ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮಿಂದವೇ ಶಿವಭಕ್ತನಂತರಂಗವೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಗೀತವ ಹಾಡಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೫೬). 'ಅದ್ದಗಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ದಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಒಳಹೊಗಿಸು ; ಅದುಮಿಬಿಡು : ಗೋಣನು ತಿರುಹಿ ಬಸುಜಿಳೊಳಗದ್ದಯಿಸಿಯರೆದರೆದು ಕಾಲಲಿ ತಿಕ್ಕಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೪–೬೦). [ಅದ್ದು$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅದ್ದರ$_1$ 'ಅದ್ದಲ' ನೋ.

ಅದ್ದರ$_2$, ಅದ್ರ (ಗು). (ಉಕ). ಶಿಥಿಲ ; ಅಸ್ಥಿರ ; ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದ : ದರಿಸಿಲ್ಲದಂಥ ಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿಚಾರವರಿಯದೆ ಕೆಲವರು ಅದ್ದರವಾಗಿ ಹಂದರ ಭಾವಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಸಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೭). **ಅದ್ರ** : ಈ ಮನುಷ್ಯ ಅದ್ರ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅದಿರಾಟ' ಪರಾ. [< ಅದಿರ್$_1$?]

ಅದ್ದರಕ್ಷೆ (ನಾ). (?) : ಎದ್ದು ಪರಿತಹ ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭುದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಜಿಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆ ಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭಪ. ೬–೩೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ದು < ಅದ್ದು + ಅರಕ್ಷೆ ಎಂದು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ಅಪಶಬ್ದವಿರ ಬಹುದು. [?]

ಅದ್ದರಚಿದ್ದರ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ತದ್ರೂಪ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ನಮ್ಮ ಜಾನಕಮ್ಮ ಕೃತಯುಗದ ಹುಡುಗಿ, ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೂಪು, ರೂಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗುಣ, ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಎಲ್ಲಾ ತಾಯಿಯ ಅದ್ದರ ಚಿದ್ದರ (ಅದೂಟ. ೩೪). [?]

ಅದ್ದರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಬಹುಪುತ್ರೀ – ಅದ್ದರಣೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಅದ್ದರಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ದಲ, ಅದ್ದರ$_1$, ಅದ್ದಳ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಘೋಷ : ಪದ್ದುಪಾಡಿಂಗಿಲ್ಲದಾಪ್ತನು ಇದ್ದು ಫಲಮೇನೆನ್ನ ಸಾಹಸದದ್ದಲವ ನೋಡೆಂದು ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೧–೫೬). **ಅದ್ದರ$_1$** : 'ಅದ್ದರಿಸು' ಪರಾ. **ಅದ್ದಳ** : ೧. ನೀರೊಟ್ಟಲುಗಳೀಳೊಳದ್ದಳಂ ಮಸಗಿತಾಗ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೮–೫). ೨. ನಡುಕ; ಭಯ : ಬದ್ದವಣೆ ಗಳು ಸೂಳೈಸಿದವರಿಗಳಿಗದ್ದಳವನು ಪುಟ್ಟಿಪಂತೆ (ಗೋಮಟೇ. ೩–೫೪). [ಅರ್$_1$ + –ದಲ್ + –ಅ]

ಅದ್ದಲಿಸು, ಅದರಿಸು, ಅದಲಿಸು, ಅದ್ದರಿಸು, ಅದ್ದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು ; ಆರ್ಭಟಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ತಿದ್ದಿ ಮೀಸೆಯ ಮುರುಹಿ ರಕ್ಕಸನೆದ್ದು ನಿಂದಿದ್ದನುಚರರ ಬಿಡವದ್ದಲಿಸೆ ತಂದೊಟ್ಟಿದರು ಗತಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರಗಳ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೩) ; ಮಹಾ ಕಾಯಬಲ ನೀನೆಯೆಂದು ಆ ಕದವೆನ್ನನದ್ದಲಿಸುತ ಪೋಪಂತೆ ಗೀಕು ಗಿರ್ರೆನುತ ತೆಜಿದುದು (ಭರಚ. ೩೪–೮) ; ಬರೆದೋದಿ ಮಿಗೆ ನಲಿದಾಡು ತಿರ್ದವನಿಪನ ಕಡೆಯಿಂ ಕೇಡು ಬಹುದೆಂದದ್ದಲಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೬–೩) ; ಹೊದ್ದಿ ರವಿ ಪಡುಗಡಲೊಳಡಗಿದರದ್ದಲಿಸಿ ಖಳನಲ್ಲಿ ಕಹಳೆಗಳೆದ್ದು ಘೋರ್ಗರದುಲುಹು ಕೇಳಿಸಿತಾಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೧–೪೧) ; **ಅದರಿಸು** : ೨. ಅದುರು ; ನಡುಗು ; ಅಲ್ಲಾಡು (ಕ). **ಅದಲಿಸು** : ೨. (ಕ). **ಅದ್ದರಿಸು** : ೧. ಕಳ್ಳಂ ಎಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನಿನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬಂದಿರ್ದಪಂ ಬೇಗಮೇಜಿಂಬುದುಮದಂ ಕೇಳ್ದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಟ್ಟುತ್ತದಾರೆಲವೋ ಎಂದದ್ದರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಬ್ಬರಿಸಿ] ಬರ ಲೊಡಂ ತಸ್ಕರನುಂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನುಮೋಡಿ ಪೋದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೮–೧) ; ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಟ್ಟೆ ಅದ್ದರಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಓಡಿಸುವವು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೭೮) ; ಅದ್ದರಿಸಿ ಕೋಡಗವ ಕಡಿ ಕವಿಯೆನುತಲುರವಣಿಸೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೪–೧೭) ; ಮುಳಿದು ಕಣ್ಗಡಿಗೆದಜುತ ಖಾನ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆಳಸಿ ದೊಜ್ಜೀರ ಮುಲುಕರ ಸಲೆ ಜಜಿದದ್ದರಿಸುತ ಪೌಜನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲಿದನು ಬಹುಳ ಸನ್ನಹದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೨೭) ; ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಅದ್ದರಿಸಿ ಬಂಡಿ ಯನ್ನು ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಧ್ವನಿಯು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾ ದರೆ . . . ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಿಡಿಕೆಗಳು ಅದ್ದರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕನ್ನಡಿಗಳು ಒಡೆ ಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೬). **ಅದ್ದಳಿಸು** : ೧. ರುದ್ರಭೇತಾಳಿಯಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೊಂಕಾಳಿಯಾ ದುರ್ಗಿಬೊಬ್ಬಿಡುತಾಯುಮ ವಾಲಗಕೆ ಬರು ತಹಳೆ ಅದ್ಧಳಿಪಳದಕೆ ನೀ ನಡುಗದಿರುವುದುಗದಿರು ಗಾಢದಿಂ ನೋಡೆಂ ದನೂ (ಗುಭಚ. ೪೨–೮೬).

[ಅದ್ದಲ + –ಇಸು$_3$. / ತುಳು. ಅದ್ದಲಿಪುನಿ ; ತೆಲು. ಅದಲಿಂಚು]

ಅದ್ದಳ 'ಅದ್ದಲ' ನೋ.

ಅದ್ದಳಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು ; ಸಿಂಹನಾದಮಾಡು : ಅದ್ದಳಂಗೈವ ದಶಶಿರನ ವಧಿಸಲ್ ಸಮಯಬದ್ಧಮೆಸಗಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೫೩–೧). [ಅದ್ದಳ (= ಅದ್ದಲ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅದ್ದಳವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಮೊರೆಯೇಳು ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು : ಅದ್ದಳವೆದ್ದು ದಂಬುಧಿ ಗಗನದೊಳಿದ್ದು ಬಿದ್ದುವು ನಕ್ಷತ್ರ ನಿಚಯ ಎದ್ದುವು ಧೂಮ ಕೇತುಗಳು ಬಾಣಾಸುರನದ್ದರಿಸಲು ಕುಮಾರಕನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೭) ; ಶರಧಿಯ ಮಥಿಸಲದ್ದಳವೆದ್ದು ಮೇರುವ ತೆರೆಗಳಪ್ಪಳಿಸಿ ಪೊಯ್ವಂತೆ (ನಾಗಕು. ೩೦–೧೪೭). [ಅದ್ದಳ (< ಅದ್ದಲ) + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಅದ್ದಳಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ದಾನ (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ಸಂಕಟ : ವಿದ್ಯವೆ ಮಾತಾಪಿತರುಂ ಬುದ್ಧಿಯೆ ಸೋದರರು ವಿನಯವಚನಮೆ ನಂಟಂ ಅದ್ದಾನ ಹಿಂಗಿ ಸುಖದಿಂದಿದ್ದುದೆ ತನ್ನೂರು ಕೇಳು ಚೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಧ್ವಾನ]

ಅದ್ದಿಕ, ಅದ್ದಿಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ : "ಯತ್ವಮಿಶ್ರ ಧಕಾರಕ್ಕಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ದಕಾರಂ – ಅಧ್ಯಕ್ಷ – ಅದ್ದಿಕ" (ಶಮದ. ೨೭೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಯಿಾ ಸ್ಥಳಂ ಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಅದ್ದಿಕ ಕೋಲುಕಾಜರು ಮುಂತಾಗಿ ಆರೂ ಹೊಗಸಲ್ಲ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೦–೩೩ ; 1281) ; ". . . ಭಾರತದ ಅದ್ದಿಕ ನಾದ ಜಸೋಯೆಯ ಮಗನ ಹಾಗೆ ತಾನೂ ತಿಕ್ಕಬಿಜ್ಜೆಯವನಾದನು" (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯೨). ೨. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರ : ಸೋಮ್ಮೆಯ ದಣ್ಣಯಕರ ಅದ್ದಿಕದ ನರಸಿಂಹ್ವದೇವ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೮೯–೨೮ ; 1265) ; ಆ ಅದ್ದಿಕದ ಗೋವಿಂದದೇವ (ಎಕ. XIV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೦–೪ ; 1298) ; ಕೊಂಡರಾಜಗಳ ಅದ್ದಿಕ (ಇಅ. X, ೬೪–೫; 1543). ೩. ಸಮಕ್ಷ; ಸಮ್ಮುಖ : ವೂರು ಜಗತ್ತು ಅದ್ದಿಕದಲೂ ಕುಡಾಕೂರ ದೇವಂಣಸೇನಬೋವ ಮಾಡಿಸಿದ ಧಂರ್ಮವೂ ನಡೆಯದೆ ಯಿರಲಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೧–೧೩ ; 1425) ; ಆ ಖೂನಿ ದ ಯಾರ್ ಫ್ತನ್ನು ಮಾಡಿಯಾ ಜನರೆಲ್ಲರಂ ಅದ್ದ[ದ್ದಿ]ಕದಿ ಕರದುಕೊಂಡೈದುವಂತೆಯು

. . . ಉಸುರು ನೀನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧–೩೪). **ಅದ್ದಿಗ₁** : ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಮುಳುಗಿದರು ಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಿಗಳು ಇಂತೀ ಅಳಿಉಳಿವ ಕಳೆದು ತನ್ನ ತಾನಱಿದು ಅಱಿವಿನ ಘನದಱಿವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವಂಗೆ ಮಾಯೆಯ ಅದ್ದಿಗನ[ವಿ]ಲ್ಲ (ಪೋಳಿಪಾ. ೧೪೪–೭೦೪).

ಅದ್ದಿಕದವನು = ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು; ಗೊತ್ತುಗಾರ; ಮುಖಂಡ: "ತುಱುಪಟ್ಟೆಯ ಅದ್ದಿಕದವನು = ಗೋಷ್ಠಾಧ್ಯಕ್ಷ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಅದ್ದಿಕದವನರಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡೊಳ ಪುಗುವುದಕೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದ ರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಪೋಹತ. ೩–೪೪). 'ಅಡ್ಡುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಅದ್ದಿಕೆ 'ಅದ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಅದ್ದಿಗ₁ 'ಅದ್ದಿಕ' ನೋ.

ಅದ್ದಿಗ₂ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ(?): ಅದ್ದಿಗನರೆವಾಲ ಬಿಪ್ಪ ಕಿವಿಯ ತೇಜಿ ಹೊದ್ದಲೀಯದ ಹೊಱಕಾಲಂ ಅದ್ದೆಡೆ ಯಿರದ ಹಯವ ಹಲ್ಲಣಿಸಿಯೆ ಹೊದ್ದ ಹಿಡಿದು ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬–೫೭). [?]

ಅದ್ದಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹಪ್ಪಳ, ಪೂರಿ, ಚಿರೋಟಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಒತ್ತುವಾಗ ಮಣೆಗೂ ಲಟ್ಟಣಿಗೆಗೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಅಂಟದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ದಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಡುವ ಹಿಟ್ಟು ಅಥವಾ ಪುಡಿ; ಅದ್ದುವ ಹಿಟ್ಟು: ಈಗ ತಾನೆ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಅದ್ದಿಟ್ಟನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದ್ದಾಳೆ (ಹಿಂಕತೆ. ೨೫). ೨. ಬೋಂಡ ಮೊದಲಾದ ಕರಿಯುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಕಡಲೆಬೇಳೆಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬಜಿ ಮತ್ತು ಬೋಂಡಕ್ಕೆ ಅದ್ದಿಟ್ಟಾಗಿಯೂ, ಸಿಹಿತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೬೬). 'ಒತ್ತಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅದ್ದು (< ಅಟ್ಟು) + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಣ ತನವಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩; 961). [?]

ಅದ್ದಿಸು₁ 'ಅರ್ದಿಸು₁' ನೋ.

ಅದ್ದಿಸು₂ 'ಅರ್ದಿಸು₂' ನೋ.

ಅದ್ದು 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅದ್ದುಗಾಣಿ 'ಅದ್ದಗಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದುಗೆ, ಅದ್ದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು: ಭಯರಸದದ್ದುಗೆಯ ಮಂಜಿಡಿಕೆ ಮನದವರಿದ್ದು ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೪. ೨೦–೨೬). ೨. ಅದ್ದುವುದು; ಮುಳುಗಿಸುವುದು: ಬಿದ್ದುದರಸನ ದೃಷ್ಟಿ ಮೋಹನದದ್ದುಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದುಗೆಯ] ಮೋಹಿನಿಯ ಮೇಲೊಡನಿದ್ದುದೈ ನೃಪಗೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಪರಿಜ್ಞಾನ (ಕೊರರಾ. ೩–೪–೪). **ಅದ್ದಿಕೆ**: ೨. (೬). ೩. ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದು (ದಕ. ೬). [ಅದ್ದು (< ಅಟ್ಟು) + –ಗೆ]

ಅದ್ದುತ[ಕ]ಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷನು ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮುದ್ರೆ (?): ದಾಸವೂಳಿಗಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಚಕರು ರಂಗಪತಿ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳಲಾಗಿ . . . ಲೋವಿದಾಸಗೆ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪಾರಿವೂಳಿಗ ಶಂಖು ಜಾಗಟೆ ಗುಡಿಕಾವಲು ಅದ್ದುತ[ಕ]ಮುದ್ರೆ ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೭–೧೬; 1673). ಮಠಮುದ್ರೆ ಹೋ. ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದ್ದುಕ ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [ಅದ್ದುಕ₂ (ಅದ್ದು + –ಕ) + ಮುದ್ರೆ]

ಅದ್ದೂರಿ 'ಅದ್ಧೂರಿ' ನೋ.

ಅದ್ದೆ (ಗು). ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ; ಬದಲಿ. 'ಅದ್ದೇಕೆಲಸ', 'ಅದ್ದೇಚಾಕರಿ' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅದ್ದೆ = ಬಾಡಿಗೆ]

ಅದ್ದೆಪರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಅದ್ದೆಪರ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪; ೧೪–೭; 788). [?]

ಅದ್ದೇಕೆಲಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮಾಡುವುದು (ದಕ. ೬). [ಅದ್ದೆ + ಕೆಲಸ]

ಅದ್ದೇಚಾಕರಿ (ನಾ). = ಅದ್ದೇಕೆಲಸ (ದಕ. ೬). [ಅದ್ದೆ + ಚಾಕರಿ]

ಅದ್ದೇಲಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಿಡಿಕಾಸು: ಪೇಟಿಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಅದ್ದೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.೬). [← ಮರಾ. ಅಧೇಲಿ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ, ಅರ್ಧಪೈಸ. / ತುಳು. ಅದೇಲಿ, ಅದೋಲಿ = ಅರ್ಧಾಣೆ]

ಅದ್ದೊರೆಯ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ತರುವವನು (?): ಅಘುಣಿಯ ತಹ ಅದ್ದೊರೆಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು ಭೋಗಮದ್ಧಲೆ ಸಹ ಜನ ಏಳಕಂ ಪ್ರತಾಪಯೆಪ್ಪತ್ತೆಂಟು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೧೭; 1386). [?]

ಅದ್ಧರಿ 'ಅದ್ಧೂರಿ' ನೋ.

ಅದ್ಧೂರಿ, ಅದ್ದೂರಿ, ಅದ್ಧರಿ (ನಾ). ೧. ವೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ: ದುರ್ಯೋಧನನು ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯಜ್ಞ ನಡಸಿದನು . . . ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೬೪); ಕಮಲ ಬದುಕಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಮನೆ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು (ಶನಿಸಂ. ೩). **ಅದ್ದೂರಿ**: ೧. ಮದುವೆಯ ಸಂಜೆ ಆರತಕ್ಷತೆ ತುಂಬಾ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿತು (ಮುಚ್ಚಿಬಾ. ೩೦); ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಹೆಸರಾಂತ ಹಾಸ್ಯನಟ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಎಷ್ಟೋ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮಧುಸಂ. ೨೫); ಆರಿದ್ರೆ ಮಳೆ ಅದ್ದೂರಿ ಬೆಳೆ (ಗಾದೆ). **ಅದ್ಧರಿ**: ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಅದ್ಧರಿಯ ಜಂಬೀರ ಲವಣ ಶಾಕಂಗಳ ಪ್ರಬುದ್ಧೆ ಕಾಂತೆಗಂದಿಕ್ಕಿ (ಪರಶು. ೧೫–೩೩). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಸಂಗತಿ: ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಡಿದು ಬಳಿಸಲಿಸಿದನು ಬರೆಬರೆ ಕಂಡನದ್ಭುತವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೬); ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಸ್ಮಯ ಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ಭುತರಸಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತಚಿತ್ತ (ಗು). ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದ: ಅತ್ತಲೆಲ್ಲಾ ಪುರಜನಂಗಳ ಮೊತ್ತವದ್ಭುತಚಿತ್ತರಾಗುತ್ತತ್ತ ಬಿಜ್ಜಳನೊಡನೆ ತಾವೈತಂದು ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೭). [ಅದ್ಭುತ + ಚಿತ್ತ]

ಅದ್ಭುತರಸ (ನಾ). = ಅದ್ಭುತ ೩: ಹೆಬ್ಬಿದಿರಿನ ಅತ್ಯೌನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಅದ್ಭುತರಸಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರಮಿಸಾ. ೪೧೪). [ಅದ್ಭುತ + ರಸ]

ಅದ್ಭುತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಬೃಹತ್ಪ್ರಮಾಣದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ: ಅದ್ಭುತಾಕೃತಿಯನಾಂತಾ ರಾಮನಂ ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು . . . ನಾಕಂಬರಂ ಪಾಱುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೩). [ಅದ್ಭುತ + ಆಕೃತಿ]

ಅದ್ಭುತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪಮಾಲಂಕಾರ: ಕಮಳಂ ಲಲಿತಭ್ರೂವಿಭ್ರಮಮಂ ವಿಸ್ಮಿತವಿಲೋಲಲೋಚನಯುಗಮಂ ಸಮವಾಯುಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬುದದ್ಭುತೋಪಮೆ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೮). [ಅದ್ಭುತ + ಉಪಮೆ]

ಅದ್ಭೂತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದ್ಮರ (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ತಿನ್ನುವವನು ; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ : "ಭಕ್ಷಕಃ, ಘಸ್ಮರಃ, ಅದ್ಮರಃ – ಈ ೩ ತಿನ್ನಾಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯತನ (ಗು). ೧. ಈಚಿನ; ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಚಿನವನು ; ಈಗಿನ ಕಾಲದವನು : ಈ ರಘುವಂಶ ರಾಮಕೃತಿಯೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟುಪದ್ಯಂಗಳಂ ಪೊಸೆವೆಂ ಯತ್ನದಿನಾದ್ಯರದ್ಯತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇೞರೇ (ಪಂರಾಮೂ. ೧-೩೩) ; ಅದ್ಯತನನಾಗಿಯುಂ ನೆಗೞ್ದಾದ್ಯರ ದೊರೆಯೆನಿಸಿ ನೆಟೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆಯಿನೆಸೆದನಾ ನಿರವದ್ಯಗುಣಂ ಸಂದ ನಾಗಚಂದ್ರ ಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯಾಪಿ (ಅ). ಇನ್ನೂ ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕವೂ : ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೇನ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು . . . ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅದ್ಯಾಪಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ಶ್ರೀಮುಖಗಳೂ ಸಾಕಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ (ಕವಿಚ. III, XX ಮು) ; ವರಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋವರುಷ ಕಳೆಯಿತು. ಅದ್ಯಾಪಿ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಅದ್ಯ + –ಅಪಿ)]

ಅದ್ರ 'ಅದ್ದರ್ತ' ನೋ.

ಅದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ. (ಅ– + ದ್ರವ್ಯ)]

ಅದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ ; ಪರ್ವತ : ತುಱುಗಿದ ತಾರಾಪುಂಜದೆ ಮಿಱುಗುತ್ತಿರ್ದಪುದೊ ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರೀಂದ್ರಮೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨). ೨. ಕಲ್ಲು. ೩. ಮರ : "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ . . . ಅದ್ರಿಃ . . . ಪಾದಪಃ – ಈ ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೩). ೪. ಸೂರ್ಯ : "ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯುಂ ಅದ್ರಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೩೪). ೫. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ಸಪ್ತ, ಭಯ, ಅದ್ರಿ, ಗಿರಿ . . . ಅಶ್ವ ಇಂತಿನಿತುಂ ೭ಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೬. ಒಂದು ಅಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಿಮಾಲಯ) ಪರ್ವತದ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ ; ಗಿರಿಜೆ : ನೆತ್ತರ್[ಪೊರೆದದ್ರಿ]ಕನ್ಯೆಯಡಿಯಂತಿರಲೇನೆಸೆದಿರ್ದುವಡಿಗಳಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪). [ಅದ್ರಿ + ಕನ್ಯೆ]

ಅದ್ರಿಕೀಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ. ಅದ್ರಿಕೀಲಾ (ಅದ್ರಿ + ಕೀಲಾ)]

ಅದ್ರಿಜ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಜಾತ (ನಾ). ೧. = ಅದ್ರಿಜ ೧. ೨. ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು.
[ಅದ್ರಿ + ಜಾತ]

ಅದ್ರಿಜೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ : ಅವರದ್ಭುತಾಕಾರದಿಂದಿರ್ದರದ್ರಿಜೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾಪುರುಷಮಂ ತಳೆವುತಿರೆ ತೆರಳಲನುವಾದರು (ವೀಶೈಪು. ೩-೩-೩೨). [ಸಂ. ಅದ್ರಿಜಾ]

ಅದ್ರಿತನಯೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ : ಭವನ್ನೇಮಂಗಳಂ ಪೊಗಳಲೆನ್ನಳವೆಯೆನ್ನುತಂ ನುತಿಗೈದಳದ್ರಿತನಯೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೨-೧).
[ಸಂ. ಅದ್ರಿತನಯಾ (ಅದ್ರಿ + ತನಯಾ)]

ಅದ್ರಿದಳನ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು ; ಇಂದ್ರ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅದ್ರಿ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಅದ್ರಿಧರ (ನಾ). ಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ತನ್ನೊಳಗಿರ್ದ ಮೌಕ್ತಿಕವಿಳಾಧರಮದ್ರಿಧರಾಂಗರೋಚಿಗಳ್ ತನ್ನೊಳಗೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವವೊಲ್ ಜಳಶೀಕರಂಗಳಿಂದುನ್ನತಮಾದ ಬಲ್ದೆರೆಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೧-೧೦ ; 1408). [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಭೇದನ (ನಾ). = ಅದ್ರಿದಳನ. [ಅದ್ರಿ + ಭೇದನ]

ಅದ್ರಿರಾಜ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ರಾಜ ; ಹಿಮಾಲಯ : ಶ್ರೀರಮಣೀಮನೋರಮಣಂ ವಾಗ್ರಮಣೀರಮಣಾದ್ರಿರಾಜಪುತ್ರೀರಮಣೀ ಮನೋರಮಣಂ (ಕಇಅ. ೧-೨-೨ ; 1058). [ಅದ್ರಿ + ರಾಜ]

ಅದ್ರಿಶತ್ರು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು ; ಇಂದ್ರ. [ಅದ್ರಿ + ಶತ್ರು]

ಅದ್ರಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಪರ್ವತದಷ್ಟು ಸತ್ವವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಬ್ಬಿಣ.
[ಅದ್ರಿ + ಸಾರ]

ಅದ್ರೀಶ (ನಾ). = ಅದ್ರಿರಾಜ. [ಅದ್ರಿ + ಈಶ]

ಅದ್ರುತ (ಗು). ತ್ವರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರೋಹ (ನಾ). ದ್ರೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ವಂಚನೆ : ಅದ್ರೋಹ, ದಾನ, ಸತ್ಯ ಇವು ಮೂರು ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ಲೆ (ನಾ). ಗಳುವನ್ನು ಸೀಳಿ ಮಾಡಿದ ದಬ್ಬೆ : ಅದ್ಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೆ ಹಲಗೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬಂದೀತೇ ? (ರೂಢಿ). 'ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ಗಾಡಿಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಳಿದ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ತಡಿಕೆ : ಗೊಬ್ಬರದ ಬಂಡಿಯ ಹಿಂದೆ 'ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ'ಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತು ಬಂಡಿಸವಾರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೩೭). [ಅದ್ಲೆ + ಪಟ್ಟೆ]

ಅದ್ವಂತಿಕೆ (ನಾ). ನೆವ.
ಅದ್ವಂತಿಕೆ ಹೇಳು = ನೆವಹೇಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅದ್ವಂದ್ವ (ಗು). ೧. ಸುಖ – ದುಃಖ, ರಾಗ – ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ ; ಅದ್ವಿತೀಯ : ಬಂದು ದೂರತರಾಘಾರ್ಘ್ಯಪರಾರ್ಘ್ಯರತ್ನನಿಚಯಾದ್ವಂದ್ವಂ ಮಹಾಪುಣ್ಯದಿಂ ಕೃತಮಾಲಾಮರನಾಥನಂದೆಜಗಿದಂ ಶಾಂತೀಶಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಯ (ಗು). ೧. ಎರಡಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ ; ತಾನೊಂದೇ ಆದ. (ನಾ). ೩. = ಅದ್ವೈತ ೪. ೪. ಪರಮಾರ್ಥ. ೫. ಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಹೊರತು ಎರಡಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು ; ಅದ್ವೈತಿ. ೨. ಬುದ್ಧ. ೩. ಜಿನ. ೪. ಜೈನ (ಕ).
[ಸಂ. ಅದ್ವಯವಾದಿನ್ (ಅದ್ವಯ + ವಾದ + –)]

ಅದ್ವಯಿತ (ನಾ). = ಅದ್ವೈತ ೧ : ಅದ್ವಯಿತ ತಾನಾಗಿ ಯುದ್ಧವಿನ್ನಾರೊಡನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೫). [ಸಂ. ಅದ್ವೈತ]

ಅದ್ವಾರ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲು ; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲು : ಮೂಜುಕೋಟೆಯ ಮುಚ್ಚಿದರದ್ವಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೨-೭೧ ; ೨-೭೭ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಾರಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದು ; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಬರುವುದು : ಸ್ನಾತಕರು ನಾವ್ ವೈರಿಕುಲದಲಭೀತರದ್ವಾರಪ್ರವೇಶವನೀತಿಯಲ್ಲ ಪುರಾಣಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ., ೨-೭೪). [ಅದ್ವಾರ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅದ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ದ್ವಿಜರಿಲ್ಲದ. ೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ : "ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದಂ ಮೂಳನಕ್ಕದ್ವಿಜಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಜಂ] ಬೋಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬). (ನಾ). ೩. ದ್ವಿಜನಲ್ಲದವನು ; ಶೂದ್ರ. ೪. ಕರ್ಮಲೋಪದಿಂದ ಪತಿತನಾದ ದ್ವಿಜ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತೀಯ (ಗು). ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ: ಸಹಸ್ರಪುಸ್ತಕಪ್ರಸರಮನತ್ತಿ ಮಟ್ಟೆ ಪರ ಮಾದರದಿಂ ಬರೆಯಲ್ಕೆವೇೞ್ದು ಪೆಂಪಸದಳನುದ್ವಿತೀಯಮುಸಮಂ ಸಲೆ ಭಾವಿಸಲೆಯ್ದೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ.೧–೨); ರುದ್ರನದ್ವಿತೀಯನೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಬಸವ. ೫೩೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಎರಡಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾನವಾದ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಬಾರದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಪ್ರಸ್ವೈಕಸ್ವರಮೊದವೆ ಪರಂ ಸ್ವರಮುದಾಗೆ ನಣಲಯಳಂಗಳ್ದ್ವಿಪಯಿಸುಗುಂ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘ ಕವ್ಯಯಕೆ ವರ್ಣತತಿಗದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೬೯); ಅದ್ವಿತ್ವ ಥಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಂ – ಥಾತು – ಜಾದು . . . ಆ ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಅದ್ವಿತ್ವ ಟಕಾರಂ – ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ – ಜೇಟೆ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ – ಪದಿಟೆ; ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ – ಸೊರಟ (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತಾನೇ ತಾನಾದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ. (ನಾ). ೩. ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮತ್ವ. ೪. [ಅದ್ವೈತ] ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ, ಒಂದೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ತತ್ತ್ವ: ಅದ್ವೈತವೆಂಬ ಪದವು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಒಂದನೆಯದು ಭೇದನಿಷೇಧ. ಎರಡನೆಯದು ಐಕ್ಯೋಪದೇಶ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೨). ೫. ಅದ್ವೈತಿ: ಬೌದ್ಧರುಗಳ ಮದೋದ್ಧತಿಯೆಂಬ ಕಾನನವ ಸಸಜೆ ಅದ್ವೈತರನಪಹರಿಸಿ ತವಿಸಿ ಚಾರ್ವಾಕರನವನಿಯೊಳು ಶಿವನ ಭಕ್ತಿಯ ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೧೦); 'ಅದ್ವಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತಚರಿತ್ರ (ನಾ). ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು: ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ ಭಾವ ನೋಟ ತಾನಲ್ಲ ಆಜೀವಿನ ಭಾವ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಲ್ಲ ಕಾಣಾ ಅಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಚರಿತ್ರ ಆಜೀವಿನಲನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸದ್ವೈವಚರಿತ್ರ (ಅವಚಂ. ೧೩೮–೬೨೩). [ಅದ್ವೈತ + ಚರಿತ್ರ]

ಅದ್ವೈತಭಕ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರೆತು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿ; ತನ್ಮಯ ಭಕ್ತಿ: ಇದರೊಳು ದ್ವೈತವದ್ವೈತಭಕ್ತಿಗಳೆಂದು ಪದುಮಾಕ್ಷಿದ್ವಯವಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು (ವೇದಾಂಪ್ರ. ೯). [ಅದ್ವೈತ + ಭಕ್ತಿ]

ಅದ್ವೈತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮನಸ್ಸು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ತೊಡಗಿ ನಾ ಮೂಜವಸರದೊಳುಂ ಮೃಡಸಮಾರ್ಚನೆಗಳನಲರ್ದಳವಡಿಸೆನೇ ಯದ್ವೈತಮತಿಯಿಂದೀ ಪರಿಯೊಳವ್ವ (ಬಸಪು. ೪೫–೧೦). ೨. ಅಭೇದ ಬುದ್ಧಿ. ೩. ಭಿನ್ನಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಅದ್ವೈತ + ಮತಿ]

ಅದ್ವೈತವಾದ (ನಾ). ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ; ಏಕತತ್ತ್ವ ವಾದ. [ಅದ್ವೈತ + ವಾದ]

ಅದ್ವೈತಿ (ನಾ). ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಅದ್ವೈತಿನ್]

ಅಧಃಕರಣ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾಡುವುದು; ಧಿಕ್ಕರಿಸುವುದು. 'ಅಧಃಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಃಕರಿಯಿಸು 'ಅಧಃಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಧಃಕರಿಸು, ಅಧಃಕರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತನ್ನ ದರ್ಶನಂ ತ್ರಿದರ್ಶನಮನಧಃಕರಿಸೆ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠ ಪ್ರತಿಪನನುಕ್ರಮದಿ ನೇಕಾದಶಾಂಗಧರನಾಗಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೬೫ ವ); ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾಶ್ರಯವೆಂದೊಲ್ಲದವನಧಃಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೧೨–೯೦). ೨. ದಾಟು; ಕಳೆ: ದಿವಸಕ್ರಮದಿನಧಃಕರಿಸಿದನಾ ನೃಪತನೂಭವಂ ಶೈಶವಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೩೩). ಅಧಃಕರಿಯಿಸು: ೨. ಗುರುವಿರಹಜನಿತ ಚಿಂತಾತರಂಗಿಣೀ ರಯಮನಾತ್ಮ ಕುಲವೃದ್ಧ ವಚಸ್ತರಣಿಯಿನೆಂತಾನುಮಧಃಕರಿಯಿಸಿದಂ ಪಿತೃನಿಯೋಗಮೇಂ ದುಸ್ತರಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦). [ಅಧಃಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಧಃಕೃತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿಕೊಂಡ; ಏರಿದ: ಜಿತಬಾಣಂ ಹರಿಯಂತಧಃಕೃತ [ಪಾಠಾಂ. ಹರಿಯಂತಿರಲ್ ಪ್ರಿಯ]ಮಯೂರಂ ತಾರಕಾರಾತಿಯಂತತಿಮಾಘಂ ಶಿಶಿರಾಂತ್ಯದಂತೆ... ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳ್ ನಾಕಿಗಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೭). ೨. ಕೀಳು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ವಿತತಹಾರಮಧಃಕೃತ ತಾರಕಾಂತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೦). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕೃತ)]

ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಸೆದ. ೨. ತಗ್ಗಿದ: "ನ್ಯಂಚಿತಂ, ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತಂ –ಈ ೨ ನೆಗ್ಗಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಧಃಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, —ಎಸೆಯುವುದು; ಕೆಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೨. [ವಿಜ್ಞಾನ] ಒಂದು ದ್ರವದ ತಳದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷೇಪ)]

ಅಧಃಪತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದುರ್ಗತಿಗಿಳಿಯುವುದು: ೧, ೨: ಹಿರಣ್ಯರೋಮಂ . . . ಮುನ್ನಿನ ದುಷ್ಕೃತವನನುಭವಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಪೋಗದೆಂಬುದನಱಿವುವಂತಧಃಪತನಮಪ್ಪ ಬಿಲನಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪–೧೮). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿಯೇ ಆರ್ಯಸಂತಾನದ ಅಧಃಪತನವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಎರಸೆ. ೩೦). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪತನ)]

ಅಧಃಪಾತ (ನಾ). = ಅಧಃಪತನ: ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮುಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೫); ಅವತಾರವೆಂದೆ ಎಂದಾರೆ ತಾಯಿ ಈ ಅಧಃಪಾತವನ್ನೇ (ಗಂಗಾತ. ೯). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತ)]

ಅಧಃಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಪಾತಾಳಲೋಕ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಗತಿ; ತುಂಬ ಹೀನಸ್ಥಿತಿ: ಅಷ್ಟು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಎಂಥ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತಾಳ)]

ಅಧಃಪಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ಮೊದಲೊಳಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ, ವರ್ಣಧರ್ಮವನಧಃಪಾತಿಸಲೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೧–೧೧). [ಅಧಃಪಾತ + –ಇಸು$_3$]

ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ: ಹಯಗ್ರೀವನಧಃಪ್ರಭಾವನೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟೆದೋರ್ಪಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೨೭). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪ್ರಭಾವ)]

ಅಧಃಸ್ಥಲ 'ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳ 'ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಳಭಾಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು, —ಆಶ್ರಯಿಸು: ನೆಲಸಿರ್ದಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂಬಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦). [ಅಧಃಸ್ಥಳ (= ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಧಃಸ್ಥಿತ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಿನ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಧಃಸ್ರಂಸನ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಾರುವುದು, —ಬೀಳುವುದು:

“ಬಬಿಲ್ಲು –ಅಧಃಸ್ರಂಸನೇ (ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು, ಬೀಳಿಸು), ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಾಯಾಂ (ಆಲಸಿಕೆಮಾಡು) ” (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ರಂಸನ)]

ಅಥಟ ‘ಅದಟ’ ನೋ.

ಅಥಟರಾಯರಾವುತ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸವಾರ : ರಾಜಪುತ್ರರನಥಟರಾಯರಾವುತರಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ನಾಯಕರಂ . . . ಇವರ್ ಮೊದಲೆನಿಪ ಜನಸಮಾಜಮಂ ಕರೆಯಲ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೧).
[ಅಥಟ (< ಅದಟ) + ರಾಯ + ರಾವುತ]

ಅಥಟು ‘ಅದಟ್ಟು’ ನೋ.

ಅಥಟುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಾಣಿಸು : ಒಂದ ಹೊಯ್ದರೆ ತಾನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡೆರಡಹೊಯ್ದಂದಣ್ಣಗ ಥಟುದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೬೩–೩೪).
[ಅಥಟು (< ಅದಟ್ಟು) + ತೋಱು]

ಅಧನ (ಗು). ೧. ಧನವಿಲ್ಲದ ; ಆಸ್ತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೇಡು ; ಅನರ್ಥ ; “ಡಮರ, ಈತಿ ”. (ಮಂಗರಾ. ೩೭ ಕಿ) [ಸಂ.]

ಅಧನದ (ನಾ). ಧನವನ್ನು ಕೊಡದವನು ; ಲೋಭಿ : ಧನದರಲ್ಲದ ಧನದರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಟಿಕ್ಕರಿಲ್ಲ ಜನ್ನಮಲ್ಲದೆ ಬನ್ನಮಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಧನದ)]

ಅಧಮ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನವಾದ : ಸೋಂಕಿಂಗೆ ಹೊಲೆಯುಂಟಾಯ್ತೆ ಕೂಡಿರ್ದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕಧಮವೊಂದಧಿಕವೇ ಎಂದರು (ಹಚಕಾ. ೭–೧೯). ೨. ಕೀಳಾದವನು ; ನೀಚ : ನಿಂದೆಗೆಯ್ದನ್ಯಾಯ ಪಾಪಿ ಚಂಡಾಲನೆನ್ನಿಂದಧಮರಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಹಚಕಾ. ೯–೧೨) ; ಈ ಕೃತಘ್ನನ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಾವೇನು ಅಂಥ ಅಧಮರೆ ? (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೨–೧೫). ೩. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾಮುಕ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಗ್ರಹಸಂಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಧಮಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ : ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ‘ಚಿತ್ರ’ ಅಥವಾ ‘ಅಧಮಕಾವ್ಯ’ವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೨).
[ಅಧಮ + ಕಾವ್ಯ]

ಅಧಮಕುಲ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕುಲ ; ಹೀನವಂಶ : ಆರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು ಕೆಲಬರು ಹಾರುವರು ಕೆಲರಂತಕನ ನೆರೆಯೂರವರು ಕೆಲರಧಮ ಕುಲದಲಿ ಸಂದು ಬಂದವರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೦). [ಅಧಮ + ಕುಲ]

ಅಧಮತನ (ನಾ). ನೀಚತನ : ಆನು ಮನುಜೇಂದ್ರಪದವ ನಚ್ಚಿರ್ದಪಧಮತನವೆನುತ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದನಾಗ (ಭರಚ. ೪೦–೮) ; ಅಧಮತನದಿಂ ಪತಿಸಿದುದಱಿಂದಲಿದಱ ಜನ್ಮದಿ ಜನಿಸು ಪೋಗೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೧೩).
[ಅಧಮ + –ತನ]

ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ ‘ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ, ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕ್ಷಯದವರೆಗಿನ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು : (ದಕ). ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ : (ದಕ). ‘ಉತ್ತಮ ಬೀಸಿಗೆ,’ ‘ಮಧ್ಯಮ ಬೀಸಿಗೆ’ ಪರಾ. ℙ ಇದನ್ನು ‘ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ’ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉಂಟು. [ಅಧಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಅಧಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ; ಸಾಲಗಾರ : ಅಧಮರ್ಣರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಧನಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮೂರನೆಯದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೬೩). ‘ಉತ್ತಮರ್ಣ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಮೆ (ನಾ). ೧. ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು ; ದುಷ್ಟೆ : ಠಕ್ಕಿತಿಯರಧಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟುಗಳಣಕಿಗಳು ಶಠದಿಕ್ಕೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿತೈಷಿಯಾದ ಪತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳು ; ನಾಯಿಕಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
[ಸಂ. ಅಧಮಾ]

ಅಧಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೀನವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಲಂಕಾರದೋಷ ; ಹೀನೋಪಮೆ : ವೈರಿಪದವಪಶಬ್ದವಚಮತ್ಕಾರವಧಮೋಪಮೆ ನಿಯತಿಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯಸಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದಿಂತು (ಬಸಪು. ೧–೧೮). [ಅಧಮ + ಉಪಮೆ]

ಅಧರ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗಡೆಯ. ೨. ಕೀಳಾದ ; ಹೀನ : ವಿದ್ಯಾಧರರಧರರಾಗೆಯುಂ ಪನ್ನಗರ್ ಪನ್ನತಿಕೆಯಿಂ ಬಂದಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೮ ವ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ: ಆದ್ಯರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಣ್ಣಾ . . . ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ, ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ (ಬಸವ. ೧೭೧) ; ಕೆಡಿಸಿತಧರದ ರಾಗ ರಾಗವ ಬಡತನವ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ನಡುವಿನ ಬಡತನವು ವಿಟಜನಕೆನಲು ನಡೆತಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೩೫) ; ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಅಧರವಾಗೆ ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಓಷ್ಠವಾಗೆ (ಅಸಿಕೇ. ೧೯). ೪. ಕೆಳಭಾಗ. ೫. ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಕಟ್ಟಿಹೋದವನು ; ಮಾತಾಡಲಾರದವನು ; ಸೋತವನು : “ಅಧರಃ, ಹೀನವಾದೀ – ಈ ೨ ಸೋಲೆ ನುಡಿವವಂ ” (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೦೯). ೬. ಸಮಾನ. ೭. ಕೆಂಪು : “ಅಧೋಭಾಗ ಸಮಾನ ಹೀನ ದಶನಚ್ಛದ ಕೆಂಪಧರಾಖ್ಯೆ ಸಂತತಂ ” (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅಧರಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು : ಅಧರಮನಧರಂ ಮಾಡಿ ಪೊಳೆವ ಸುಳಿಪಲ್ಲ ಪೊಳೆಪುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೧ ವ). [ಅಧರ + ಮಾಡು]

ಅಧರತಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳುತನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು : ಪಡೆವನ್ನಂ ಪಕ್ವಬಿಂಬಕ್ಕಧರಮಧರತಾವಾಪ್ತಿಯಂ . . . ಯೌವನಶ್ರೀ ಪಡೆದುದು ನೃಪ ಪುತ್ರಾಂಗದೊಳ್ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೨೬).
[ಸಂ. (ಅಧರತಾ + ಅವಾಪ್ತಿ)]

ಅಧರತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕೀಳುತನ : ೧, ೨ : ಅಧರತೆಯೋಷ್ಠದೊಳ್ . . . ಮಹಾಮಾತ್ರವರ್ತನಂ ಸೃಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ).
[ಸಂ. ಅಧರತಾ]

ಅಧರರಾಗ (ನಾ). ೧. ತುಟಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಣ್ಣ : ಯಾವ ಅಧರರಾಗವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಕೆಂದುಟಿ (ರಾಗಿಣಿ. ೭೭). [ಅಧರ + ರಾಗ]

ಅಧರಾಮೃತ (ನಾ). ತುಟಿಯ ರಸ : ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತಂ . . . ಪೋಗುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೪). [ಅಧರ + ಅಮೃತ]

ಅಧರಿತ (ಗು). ಕೀಳುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಬಧಿರಿತ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ತಟಮಧರಿತ ಸರ್ವೇಭ್ಯಗರ್ವಿತಂ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿ ಸಲಿಲಂ ಪರೆದುದು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೇರೀರಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೧). [ಸಂ.]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು : ಅವಳಧರಂ ಮಾಣದಧರಿಕುಂ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೩೬). [ಅಧರ + –ಇಸ್ಟು]

ಅಧರೋಷ್ಠ (ನಾ). ಕೆಳತುಟಿ : ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠಮದಿರಿತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿಪಿದವೊಲಾಯ್ತೊಡಲೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪).
[ಅಧರ + ಓಷ್ಠ]

ಅಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು: ಕಂಸಂ . . . ಧರ್ಮಜ್ಞರಧರ್ಮಮೆನೆ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ) ; ಅಜ್ಞರವದಿರು ನೀವು ನೆಱೆ ಸರ್ವಜ್ಞರವದಿರಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೩೨). ೨. [ಜೈನ] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವ ಪುದ್ಗಲಗಳ ಅಸಂಚಾರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ದ್ರವ್ಯ : ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೩ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಧರ್ಮ)]

ಅಧರ್ಮಿ (ನಾ). ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅಧರ್ಮಿನ್]

ಅಧವ (ನಾ). ಅನಾಥ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು : ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧವರ ಯತಿಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಬಳಿಕ ಸಂತಸದೊಳು ಸತಿಯರು ಸವಿವುದನ್ನವನು (ಹದಿಬ. ೮–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಧವೆ (ನಾ). ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು ; ವಿಧವೆ. [ಸಂ. ಅಧವಾ]

ಅಧಶ್ಚರ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಚರ)]

ಅಧಸ್ತನ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ ; ಕೆಳಗಣ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + –ತನ)]

ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ ≡ ಅಧಃಸ್ಥಲ, ಅಧಃಸ್ಥಳ ≡ ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ, —ಪ್ರದೇಶ. **ಅಧಃಸ್ಥಲ** : ಧನವಾಚಲದಧಃಸ್ಥಲಮನೆಯ್ದಿ (ಪಂರಾಪಾ. ೧೨–೧೭೪ ವ). **ಅಧಃಸ್ಥಳ** : ಉದ್ಯಾನಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಶಾಲದ್ರುಮಾಧಃಸ್ಥಳ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿರ್ದ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೩ ವ) ; ಪಂತಿಕಂತನ ಶಂಕರಂ ಪಾದಾಂತದಿಂದೊತ್ತಿದೊಡಧಃಸ್ಥಳಕಿಳಿದು ಹೋದನಲ (ಬಸಪು. ೫೪–೫೦). **ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ** : ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ ಪ್ರಸರ್ಪತ್ಸಿಂಧುವಾಹ ಪ್ರವಾಹ ವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಅಧಿಕ (ಗು). ೧. (ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ) ಹೆಚ್ಚಾದ. ೨. ಮೇಲಾದ ; ಉತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨) ; ಸತ್ತ್ವನಧಿಕಂ ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೧; 942) ; ಕವಿಯಧಿಕನಿರ್ದೊಡೇಂ ಕೇಳ್ವರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೫). ೩. (ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಸಮೃದ್ಧಿ. ೫. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂಥ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : ಆರಬ್ಧಕ್ಕಧಿಕಮಸಾಧಾರಣ ಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಱೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೨) ; ಪಿರಿದೆನಿಸುವಾಧಾರದತ್ತಣಿಂದಾಧೇಯಂ ಮಿಕ್ಕುಂ ಪಿರಿದಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಪೇೞೆಯಧಿಕಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೪೦ ವೃತ್ತಿ). ೬. (ಉಕ) ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ : ಇವನು ಅಧಿಕ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಬಹಳ. [< ಅಧಿಕ]

ಅಧಿಕಕಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧ ; ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಳೆ ; ವಿಶೇಷ : ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಕಟ್ಟಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕ + ಕಟ್ಟಳೆ]

ಅಧಿಕಕೋಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ತೊಂಬತ್ತು ಡಿಗ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಮೀರಿದ ಕೋಣ. [ಅಧಿಕ + ಕೋಣ₂]

ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆಸ್ಯಚಂದ್ರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ' (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೪). [ಸಂ. (ಅಧಿಕ + ತಾದ್ರೂಪ್ಯ + ರೂಪಕ)]

ಅಧಿಕದಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ (Leap Day. ಇಂಕನಿ). [ಅಧಿಕ + ದಿನ]

ಅಧಿಕಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅಧಿಕಪದ – ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಬೇಡದೆ ಇರುವ ಹೆಚ್ಚು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮) ; ವಿದಿತಸ್ಫುಟಾಕ್ಷರಾಧಿಕಪದ ವಿರಚಿತಮಪ್ಪುದಕ್ಕುಮಾ ಸ್ಫುಟಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೫). [ಅಧಿಕ + ಪದ₂]

ಅಧಿಕಪಾಠ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಬರೆದದ್ದೆಂದು ರೂಢಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಭಾಗ ; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ : ಇಡಿಪದ್ಯಗಳು, ಸಂಧಿಗಳು ಅಥವಾ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳು, ಇಡಿಗ್ರಂಥಗಳು –ಇವುಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಪಾಠವಾಗಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಮಾಡುವುದು (Insertion, Interpolation) (ಕನ್ನಸಂ. ೧೧೪). [ಅಧಿಕ + ಪಾಠ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವುದು : ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಇವರು ಯಾಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜಾಗ್ರತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ? ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಊಟ ಹಾಕಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲವೆ ? ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಗಳೇಕೆ? ಎಂದೆನಿಸತೊಡಗಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೮೪) ; "ಏ ನಿನಗೆ ಯಾಕೋ ಇಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗ ? . . ." (ಮೂರುದಾ. ೨೬೦) ; "ಆಗಲಿ, ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಕೆಲಸ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ ನನಗೇಕೆ ?" (ದೀಪದ. ೧೩೫). [ಅಧಿಕ + ಪ್ರಸಂಗ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವನು : ಆಗ ಚಾರಕ, ದೂತ, ಹಾಸ್ಯಗಾರ, ಹನುಮನಾಯಕನೆಂಬ ಬಹುಕಾರ್ಯದ ಏಕಮುಖಿಯಾದ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯು ಬಂದು ಮಾತಿಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪) ; ಮುಚ್ಕೋ ಬಾಯಿ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ಹನ್ನೊಂದ. ೬೪). [ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ + –ಇ₃]

ಅಧಿಕಮಾಸ (ನಾ). ಸೌರಮಾನವರ್ಷದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಸಲ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ತಿಂಗಳು ; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಂಗಳು : ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ (ಗಾದೆ). [ಅಧಿಕ + ಮಾಸ]

ಅಧಿಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ ; ಆವುದಾಧಾರಮದು ಅಧಿಕರಣಂ ; ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳು ಕರ್ತೃ . . . ಸಂಬಂಧ ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೩). ೩. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥಭಾಗ : ಚಂದ್ರರಾಜನಾಗಮ ಲೌಕಿಕ ವಿರೋಧಮುಂ ಕಳೆದು ಸಾರಾಂಶಮುಂ ಕೊಂಡು ಪಲವು ಮತಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ ಪದಿನೆಂಟಧಿಕರಣಂಗಳಿಂದಳಂಕಾರಂ ಕೃತಮಾಗೆ ನಾನಾಛಂದದಿಂ . . . ಪೇೞ್ದಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ) ; ಕವಿಸಮಯಮೆಂಬುದು ಪಂಚಮಾಧಿಕರಣಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೬೫ ವ). ೪. ಪರಮಾಧಿಕಾರ. ೫. ಸರಕಾರ (ಕಿ). ೬. ಆಡಳಿತದ ಒಂದು ಶಾಖೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ತ್ವತ್ಪಾದಕಮಲದಾಶ್ರಯದಿಂದೆ ನಾನಾ ವಿಪತ್ಪರಂಪರೆಗಳಂ ದಾಂಟಿದೆವು ರಾಜಸಂಪತ್ಪದವನಧಿಕರಿಸಿದೆವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೬). ೨. (ಕಲೆ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು) ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿ :

ಆಂಗಸಹಿತಖಿಳ ವೇದಂಗಳಂ ನೀತಿಗಳನು ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಬ್ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಗುರುಮುಖದೊಳಧಿಕರಿಸಿ . . . ಚತುರನಾದನವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೭). ೩. ಅವಲಂಬಿಸು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಆರಸನಭ್ಯುದಯವನು ನೀನಧಿಕರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪತಿಕರಿಸಿ] ಗೆಲುವಡೆ ನಿನ್ನ ಹಂಗೇ ಕರಿಗಳನು ಜಯಿಸುವರು ನವಿನ್ಮಾ ಛತ್ರಧಾರಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೪). ೪. ಗುರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ: ಈ ದಿನ ನೀವು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಧಿಕರಿಸಿ ಭಾಷಣಮಾಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕರಣ + -ಇಸು₃]

ಅಧಿಕರ್ತ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರ್ಧಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಪತ್ತು; ವಿಶೇಷವಾದ ಏಳಿಗೆ; ಸಮೃದ್ಧಿ. [ಅಧಿಕ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಧಿಕರ್ಮಿಕ (ನಾ). ಸಂತೆ ಅಥವಾ ನೂರುಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕವರ್ಷ (ನಾ). ಅಧಿಕದಿನದ ಎಂದರೆ ೩೬೬ ದಿನಗಳು ಬರುವ ವರ್ಷ. [ಅಧಿಕ + ವರ್ಷ]

ಅಧಿಕಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. [ಅಧಿಕ + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಧಿಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಇರಬೇಕಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವ ಅಂಗ; ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಭಾಗ: ಉದಾ—ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆರನೆಯ ಬೆರಳು. ೨. (ಯುದ್ಧಕವಚದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ) ನಡುಕಟ್ಟು,—ಪಟ್ಟಿ. [ಅಧಿಕ+ಅಂಗ₂]

ಅಧಿಕಾಂಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. [ಅಧಿಕ + ಅಂಶ]

ಅಧಿಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಛಂದ] ೧. ಗೊತ್ತಾದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರ. ೨. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರವಿರುವ ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯದ ಪಾದ. ೩. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರದಿಂದಾಗುವ ದೋಷ: ಮೊದಲ ಪದಂ ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರಮದಱಿಂದೆ ಬೞಿಕ್ಕಮರ್ಧಮಧಿಕಾಕ್ಷರಮಿಂತಿದಱಿಂ ಛಂದೋಭಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೨). [ಅಧಿಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಧಿಕಾರ (ನಾ). ೧. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು) ನಡಸುವ, ವಿಧಿಸುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕಸ್ಥಾನ; ಪದವಿ. ೩. ಆಡಳಿತ; ಆಳಿಕೆ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಸುಮಾರು ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಸ್ವಾಮ್ಯ; ಹಕ್ಕು: ಆ ಸ್ವತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿನಗೇನು ಅಧಿಕಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ: ಉಪನಯನವಾಗದೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ); ಟಿಕೀಟಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಒಳವಿಭಾಗ: ನಾಗವರ್ಮ ವಿರಚಿತ ಛಂದೋಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ . . . ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕಾರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕ. ೧–೭೦ ವ). ೭. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ೮. ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ; ಪ್ರವೀಣತೆ: ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅಧಿಕಾರ ನಡಸು=ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: ಅಧಿಕಾರ ನಡಸುವ ಜನರು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರದೇಶ. [ಅಧಿಕಾರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ (ಅ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ. [ಅಧಿಕಾರ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡುವ ಪತ್ರ. [ಅಧಿಕಾರ + ಪತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ (ಅ). ೧. = ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ: ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ಥಾನಬಲದಿಂದ: ಮುಖ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸೆನೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಸದಸ್ಯರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಧಿಕಾರವಾಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆಡುವ ಮಾತು: ನಾನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ವಾಣಿ]

ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). = ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ: ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನೀಯ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ . . . ಯಾವುದಾದರೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಚಲಾಯಿಸುವಂತೆ ಆ ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಶಕ್ತಿಕೊಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೩). [ಅಧಿಕಾರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ (ನಾ). (ಆಳರಸರ ಪರವಾಗಿ) ಅಧಿಕಾರ ನಡಸುವುದು. [ಅಧಿಕಾರ + ಶಾಹಿ]

ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತ ಬರುವ ಸೂತ್ರ: ಇದು ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಿಧಾನಗಳು ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮ ತಾ). ೨. ಅಧಿಕಾರದ ಹೊಣೆ; ಆಡಳಿತದ ಹತೋಟಿ: ಹೊಸದಾಗಿ ನೇಮಕಹೊಂದಿದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಈ ದಿನ ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸೂತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ: "ಅದು ಹಾದು ಬಿಡು; ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದರೆ ಏನು ಎಂದೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಸುಖ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ" (ತೇಮೋಡ.೩೫). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು; ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳುಳ್ಳವನು; ಹಕ್ಕುದಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪದವಿ; ಹುದ್ದೆ: ಅನಾರೋಗ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಧಿಕಾರಿ₁ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಸುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು. ೩. ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಹ: ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆನ್ನಲ್ಪಡುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೮). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟಿದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿಯ ತಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೪–೮೭; 1560). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅಧಿಕಾರಿ₂ (ನಾ). (ಶಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕನಾದ ವೈರಿ; ದೊಡ್ಡ ವೈರಿ: ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆನೆ ನೈರಿಸೆವಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಬಾೞ್ಗಬಡವ್ರುಗಳವರ್ಗಾಯುಧ ಭಾರಮೇಕೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೫); ಅಧಿಕಾರಿಗಳರೆಬಬ್ಬರ್ಥರ್ಗಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಪರಲ್ಲದಿಂತೀತನವೋಲಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಪವರಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨–೨೦; 1162). [ಅಧಿಕ + ಅರಿ₆]

ಅಧಿಕಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು; ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಸುವವಳು. [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿಣೀ]

ಅಧಿಕಾರಿತಿ 'ಅಧಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಂಪು : ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದವರೂ ಜನರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಮನಸ್ಸುಪೂರ್ತಿ ದುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೇಶದ ಏಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರಿ + ವರ್ಗ]

ಅಧಿಕಾರ್ತಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಧಿಕಾರಿಣಿ. ೨. 'ಅಧಿಕಾರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು : ಬೊಂಮರಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮದವಳಿಗೆ ನಾಗರಸಿ ಅಧಿಕಾರ್ತಿಗಳು (ಕಇ. III, ೧೪–೩೯; 1545). **ಅಧಿಕಾರಿತಿ** : ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟಿದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೫–೮೭ ; 1560).
[ಅಧಿಕಾರಿ + –ತಿ (< –ಇತಿ)]

ಅಧಿಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಆನ್ನೋಡರ್ಜುನನೆಂಬೆನಂತಕಸುತಂ ಭರ್ತಾರನೆಂಬಾತನಕ್ಕುಂ... ಗವಾಧಿಕೃತನಾಸಾದೇವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೮). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದ; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೩. ಕುರಿತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಧಿಕೃತ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೦). ೪. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ. 'ಅಧಿಕೃತ ಮುದ್ರಣ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. = ಅಧಿಕಾರಿ$_1$ ೧ : ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ ಸಾಮಂತ ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಕಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಹವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥ : ಕನ್ನಡದ ನೂತನ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೭). [ಅಧಿಕೃತ + ಗ್ರಂಥ]

ಅಧಿಕೃತನಿವಾಸ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಸಂಸತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನವನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕೃತ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ನಿವಾಸ]

ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಭಾಷೆ ; ಆಡಳಿತದ ಭಾಷೆ: ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವೇ ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆಯಾಗುವುದು ಅವಶ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಭಾಷೆ]

ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಮುದ್ರಣ ; ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಮುದ್ರಣ : ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣಗಳು ಇಂದು ಬಹಳ ಆವಶ್ಯವಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಮುದ್ರಣ]

ಅಧಿಕೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅಲ್ಪವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : ಅಧಿಕೋಪಮೆಗೆ – ಮುಂಬಿಟ್ಟು ಪರೆದ ಕಟ್ತಲೆಯಂ ಬೆದಱಿತೆರಳ್ಚಿ ಬೆಳಪ ಬೆಳಗಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪಂಬುಜಸಖನಂತಿರೆ ಮಿಾನಂಬುಟು ಬೆಳಗಿದಪುದಖಿಳ ಗಗನಾಂತರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೨). 'ಹೀನೋಪಮೆ' ಪರಾ. [ಅಧಿಕ + ಉಪಮೆ]

ಅಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ; (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ; ದಾಳಿ ; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ನಡಸುವುದು ; ಅನುಸರಣ. 'ಆಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೫. ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ಷೇಪ ; ನಿಂದೆ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. ೩. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇಡುವುದು ; ಸ್ಥಾಪನೆ. ೪. ಎಸೆಯುವುದು. ೫. ಕಳಿಸಿಬಿಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪಡೆದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಅದ್ವಿತೀಯ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಮುಂ ಅಧಿಗತ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯಮುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫–೮). ೨. ಕಲಿತ ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ : ಅನುಮತನುಮಾಪ್ತನುಮಧಿಗತಶಾಸ್ತ್ರನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ) ; ಅಧಿಗತಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮ (ನಾ). ೧. ಪಡೆಯುವುದು ; ಸಂಪಾದನೆ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು ; ಅಭ್ಯಾಸ ; ಜ್ಞಾನ : "ಅಧಿಗಮಃ –ಅಜಿತಮಕ್ಕುಂ" (ತಸೂವೃ. ೮) ; ಆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂದಮಧಿಗಮದಿಂದಮಕ್ಕುಮಲ್ಲಿಯೆಂಟಂಗಮೆಂಬುವಾವುವೆಂದಡೆ (ರತ್ನಕ. ೧–೩ ವ). ೩. (ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ) ಲಾಭ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮನ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ ; ಅಭ್ಯಾಸ : ನಿಜನಂದನನಂ ವೈಶಂಪಾಯನಂಬೆರಸು ವಿದ್ಯಾಧಿಗಮನದೊಳ್ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗೃಹ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮನೆ ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ : ವಿತತೋದ್ಯಾನ ಲತಾಳಿಯಿಂದಧಿಗೃಹಂ ಕಂಗೊಳ್ಪುದಾನಂದದಂ (ವೈಸೂಮೆ. ೩–೭೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಪಿತ್ತ ರಕ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಂಗಳಿಂದ ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂಬ ಜಿಹ್ವಾರೋಗ ಉಂಟಾಗುವುದು. ನಾಲಿಗೆಯ ಮೂಲ ಬಾತುಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). [ಸಂ. ಅಧಿಜಿಹ್ವಾ]

ಅಧಿಜ್ಯ (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ. 'ಅಧಿಜ್ಯಧನು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಜ್ಯಧನು (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳ: ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದಟ್ಟುತ್ತುಂ ತಾಂ ಬರೆವರೆ ಬಿಡದಧಿಜ್ಯಧನು ಶಬರೇಶಂ ಮುಂಬರಿದು (ಶಬಶಂ. ೪–೨೪).
[ಸಂ. ಅಧಿಜ್ಯಧನ್ವನ್]

ಅಧಿತ್ಯಕ, ಅಧಿತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲುಗಡೆಯ ಕಾಡುಪ್ರದೇಶ : "ವನಮದಾ ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರಲಧಿತ್ಯಕಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೯) ; ಶಂಖಾಚಳಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಭವದೀಯಾಧಿತ್ಯಕಾವಾಸದೊಳಿರ್ದ ಸರ್ವಗುಪ್ತ ಮುನಿಗಳಂ ಕಂಡು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೩ ವ). **ಅಧಿತ್ಯಕೆ** (+).
[ಸಂ. ಅಧಿತ್ಯಕಾ]

ಅಧಿತ್ಯಕೆ 'ಅಧಿತ್ಯಕ' ನೋ.

ಅಧಿದೇವತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆ ; ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೇವತೆ : ಪೂಜಿಸಿಮೆನ್ನನಿಲ್ಲಿಗಧಿದೇವತೆಯಾನೆನುತದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಜಗವಿ. ೪–೮೨). [ಸಂ. ಅಧಿದೇವತಾ]

ಅಧಿದೇವಿ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ : ಗ್ರೀಷ್ಮಋತುವಿಂ ನವೆದ ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿ ತಾನೆನಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೮) ; ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿಯರಿಗೆ . . . ಬಲಶಾಂತಿಕರ್ಮಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪–೬೬).
[ಸಂ. ಅಧಿದೇವೀ]

ಅಧಿದೈವ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ : ಆದಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವತ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ : ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿದೈವತಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವು ಮೀಸಲೆಂದು ಆಕೆಗೆ ನಾನು ಹೇಳಿದೆ (ಸಮುಜೀ. ೪೦೮). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಥ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ; ಪ್ರಭು : ಸೈನ್ಯಾಧಿನಾಥನಧಿನಾಥನ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಕ್ಷಗಜಾಧಿರೂಢನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ).

ಅಧಿನಾಥಳು = ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು ; ಒಡತಿ : ಈ ವಸುಧೆಯಧಿನಾಥಳೆನಿಸಿ ಮದ್ಭಾಗ್ಯಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವುಪಾಯಮೊಂದ ಸಾವಧಾನದೊಳರಿಪು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೫–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಯಕ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಹೊಗೆಯನಾಗಳು ಕಾಣುತಿದೆಗಳು ಧಿಗಿಲುಧಿಗಿಲೆನೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡತಿವಿಗತಚೇತಸರಾದರಷ್ಟದಿಶಾಧಿನಾಯಕರು (ಬಸಪು. ೫೮–೬೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿನೇತೃ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : "ಪ್ರಭು, ಒಡೆಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಸಿಬಿಲಾವನೀಪರಧಿಪರ್ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಪರ್ಯಂಕ ಕೀರ್ತಿಮುಖಾಧಾರ ಕಿರೀಟದಿಂದಮೆನೆ ಸಂದೊಂ ವಿಶ್ವ ಸೇನಾಧಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ: ಆಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿತನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವುದು ; ಆಧಿಪತ್ಯ ; ಅಧಿಕಾರ : ಭೂತಳಕಧಿನಾಥನಾಗಿ ಕಂಧರದೇವಂ ಪ್ರೀತಿಯಲುದಯಿಸಲರಿನೃಪ ರಾತಂಕವನೆಯ್ದೆ ಬಿಟ್ಟರಧಿಪತಿತನಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೨೦ ; 1280). [ಅಧಿಪತಿ + -ತನ]

ಅಧಿಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರನ್ನೂ . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಅವರ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಮೊಹರುಸಹಿತವಾಗಿರತಕ್ಕ ಅಧಿಪತ್ರದ ಮೂಲಕ ನೇಮಕ ಮಾಡತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪಾಣ್ಣ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಅಧಿಪತಿಯ ಅಣ್ಣ (?): ಸಕವರ್ಷ ಎಣ್ಬನೂಱ ಅಯ್ವನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ನ್ ಎಱೆಯುಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೯–೩ ; 883). [ಅಧಿಪ + ಅಣ್ಣ₁]

ಅಧಿಪಾಲ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ದೇವಾನಕಂಗಳ್ ಮೊಱಗೆ ಪಲವು ಮಾ ಕಾಲದೊಳ್ ದೇವಚಾಪಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಾಧಿಪಾಲಾಭರಣಕಿರಣ ದಿಂದುರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವೆ ಬಂದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿ (?): ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಂಗೆ ನಿಷ್ಠುರದ ಮಾತೇಕೆಂಬರು ನಾಲ್ಕಱ ಮುಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರ ನಿಷ್ಠೆವಂತರಿಗಧಿಭಕ್ತಿ ಅನಿತ್ಯವ ಹಱಿದ ನಿಚ್ಚಟಂಗೆ ಮಿಥ್ಯವನಾರಾಡಿದಡೇನು ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿದ್ದ ಮತ್ತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೨–೧೭೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೂತ (ನಾ). ೧. ಪರವಸ್ತು ಅಥವಾ ಅದರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ. ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳು : "ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು" (ಹಸಾರ. ೬–೯ ಟೀಕೆ) ; "ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ) ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮ– ಅಧಿಭೂತಗಳ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖಜೀವನವಿದೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿರುವಂತೆ (ಜನಜೀ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಂಸ (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಅಧಿಮಾಂಸ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲ ರೋಗದಲ್ಲಿ ದಾಡೆಗಳ ಮೂಲಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾತುಕೊಂಡು ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ನೋವು ಉಂಟಾಗಿಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿಕಮಾಸ : "ಅಧಿಮಾಸ (ಅಧಿಕಮಾಸ) – ಸಂಕ್ರಮಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಚಾಂದ್ರಮಾಸ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಯಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೈವ : ಯಜ್ಞವಿಷ್ಟರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಯಜ್ಞನಾದವನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಕಿಳಿದವನು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೭–೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ (ನಾ). ರಾಜರಿಗೆಲ್ಲ ಮೇಲಿನವನಾದ ರಾಜ ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಶ್ರೀ ಪೃಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜಸ್ನೊಱಮ್ಬಳ್ಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೦ ; 815) ; ತಮ್ಮನೊಳಾದ ಸ್ನೇಹದಿಂ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯು ಮನಧಿರಾಜಪದವಿಯೊಳ್ ವಿಶ್ವನಂದಿಯಂ ಯುವರಾಜ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ ; ಮೇಲೆ ಏರಿದ : ಶ್ರೀ ವಿಜಯನತ್ತಮಗುಱ್ದ ನವಮಾವಾಸ್ಯೆಯೊಳೊಡನೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳ್ ರವಿ ರಾಜೀವರಿಪುವಿಂದಗಲ್ವ ವೊಲಾವಿರ್ಭೂತಪ್ರತಾಪನಧಿರೂಢರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಣ (ನಾ). ಹತ್ತುವುದು ; ಮೇಲೆ ಏರುವುದು : ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಸಾದಾಧಿರೋಹಣ . . . ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಪರಿಣತನಾಗಿರ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ : "ನಿಶ್ರೇಣೀ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ – ಈ ೨ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೬). [ಸಂ. ಅಧಿರೋಹಿಣೀ]

ಅಧಿವಾಸ₁ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ ; ನಿವಾಸ ; ಮನೆ. ೨. ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ೩. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವ ಮೊದಲು ಧಾನ್ಯ, ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವುದು, —ವಾಸಮಾಡಿಸುವುದು. ೪. ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ ; ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ; ಪರಿಸರ : ಬಡಗದ ಕೆರೆಯ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಾರಬಯಲ ಬಾಳಿನ ಚತುಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯–೯ ; 1365) ; ಅರಮನೆಗೆ ತೆಱುವ ಬಿಂಜಾಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂದ ಕಾಟ ಗ ೫೫...ಕೊಱವಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂ ಕಾಟ ಗ ೪೫(ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೧–೧೪; 1467). ೫. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು ; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೬. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಪರಿಮಳ ; ಸುವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸ₂ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಹೊದಿಕೆ : ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾಧಿವಾಸನೀಲನಲಿನದಲ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾನೀಳನಳಿನ] ದ್ಯುತಿಪಟಲವಿಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪಡೆವ ಸಲಿಲಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯ ವ). [ಸಂ. ಅಧಿವಾಸಸ್]

ಅಧಿವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೨. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ದೇವತಾಸ್ಥಾಪನೆ, —ಪೂಜೆ. ೩. ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ; ಪೂಜಿಸಿದ : ಅಧಿವಾಸಿತ ಜೈತ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಧುವಿಶದದುಕೂಲವಸನಶೋಭಂ ನಾನಾವಿಧಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರಧಾನನುಪವಾಸದಿಂ ತ್ರಿರಾತ್ರಮನಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೪). ೨. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ : ಒರ್ವಂ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಮಲಯರುಹ ಮೃಗಮದಕದಂಬಪರಿಮಳಾಧಿವಾಸಿತವಿಲಾಸಿನೀಸೌಧಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು ; ವಾಸಮಾಡು : ಇವು ದಿವದೊಳಗಗ್ಗಳಮೆನಿಸುವ ರತ್ನವ್ರಾತಮೆಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲಪ್ಪುವು ನಿಧಿಗಧಿವಾಸಿಸಲಪ್ಪುವೆಂದು ರತ್ನಂಗಳನಿತುಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಂ(ಆದಿಪು.೧೨–೧೧೬). ೨. ಪೂಜಿಸು : ಧವಳಚ್ಛತ್ರಚಾಮರ ಸಿಂಹಾಸನ ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಕುಲಧನಾದಿ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ವಿಧಾನದಿಂದಮಧಿವಾಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭ ವ). ೩. ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು ; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ ಪಲ್ಲವರಸದಿನಧಿವಾಸಿಸಿದ ತಾವರೆಯ ನೂಲದುಗುಲಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೬). [ಅಧಿವಾಸ₁ + -ಇಸು]

ಅಧಿವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿ : ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯು ಅಧಿವಿನ್ನಳಾದರೂ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ದಶರಥನೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಧಿವಿನ್ನಾ]

ಅಧಿವೇತ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು : ಅಧಿವೇದನನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು. ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಅಧಿವೇತ್ತನು (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅಧಿವೇತ್ತೃ]

ಅಧಿವೇದನ (ನಾ). : "ಅಧಿವೇದನವೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು" (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿವೇಶನ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಭೆಕೂಡುವುದು ; ಸಮಾವೇಶ : ಲೋಕಸಭೆಯು ಐದುವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವಿಘಟನವಾಗದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರತಕ್ಕ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಡೆದುಬರತಕ್ಕದು (ಭಾಧಾನ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಶ್ರಯಣಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ: "ಚುಲ್ಲೀ, ಅಶ್ಮಂತಕಂ, ಉತ್ತಾನಂ, ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ –ಈ ೪ ಒಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೮). [ಸಂ. ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ]

ಅಧಿಶ್ರಾವಕ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾವಕ (?) : ಮೂಱುಲಕ್ಕೆ ದೃಢಬ್ರತಾಧಿಶ್ರಾವಕರುಂ ಅಯ್ದುಲಕ್ಕೆ ಸುವ್ರತೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪರಮಶ್ರಾವಕಿಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡಸುವವಳು ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳು : ಗಿರಿಜಾಂಬೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯಾದಳು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರೀ]

ಅಧಿಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವುದು ; ನೆಲಸಿರುವುದು. ೨. ನೆಲೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಸತ್ಯಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂದಱಿತಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೭). ೩. ತಳಹದಿ ; ನೆಲೆಗಟ್ಟು : ಶಿಲ್ಪಜ್ಞರಂ ಕರಸಿ ನಾನಾ ನವೀನವೆನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನೀಶನಿಲಯಂಗಳ ಏನೆಂಬೆನೀ ಹಸ್ತವೀಯಳತೆಯಿಾಯಧಿಷ್ಠಾನವೀ ರೇಖೆಯಿಾ ಖಂಡೆಯಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೪೩). ೪. ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಪ್ರಭುತ್ವ. ೬. (ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಚಕ್ರ. ೭. ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟು ; ಕಟ್ಟಳೆ. ೮. ಹರಕೆ; ಆಶೀರ್ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತಿವಾರ ಹಾಕು ; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಗಾಂಗೇಯಂ . . . ಮುನ್ನೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯೆಂಬ ಪ್ರಾಸಾದಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಂಗಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೩ ವ). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭದ್ರವಾಗಿ ನೆಲಸು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು : ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪತಿಪ್ರೇಮ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆಯೇ ಭ್ರಾತೃಪ್ರೇಮವೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೬೦). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡಸುವವನು; ಮೇಲಧಿಕಾರಿ: ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಸೋಮನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದೆ ಕುಪ್ಪಟೂರಟ್ಠಾಣೆಯದ ಅಧಿಷ್ಟಾ[ಷ್ಠಾ]ಯಕಂ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೮ ; 1053) ; ತತ್ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯೆನಿಸಿದ ಸುಂಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದೇವಧರ ದಂಡನಾಯಕನ ಬೆಸದಿಂ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೪–೧೮ ; 1100);ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪಸಾಯಿತಂ ಸೂಳಾಯ್ತರಧಿಷ್ಠಾಯಕಂಮಣ್ಣಳಿಕಂಕಾಟಿಯಣಂ (ಎಇ. XXVII, ೭೩–೫೦ ; 1114) ; ಅವರ ಸೇನಬೋವಹೊಲ್ಲಣನೀ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕನಾಗಿ ನಡಸುತಿರ್ದ್ದ (ಕಇ. IV, ೧೦–೫೨ ; 1121). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಸರ್ಪೋಪಜೀವಿಯಂದದಿ ಕೌಶಿಕಾಧಿಷ್ಠಿತಂ ಖಾಂಡವಾವಾಸದಂತೆ . . . ಎನಿಸಿತತಿಭೀಕರಾಕಾರದಿಂದ ಘೋರಾರಣ್ಯವು (ಹಚಕಾ. ೫–೧೯) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸದ್ಮದಂತೆ ವೃಕೋದರ ವಿಲಸದರ್ಜುನನಕುಲಾಧಿಷ್ಠಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪ ವ). ೨. ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಪಡೆದ; ಮೇಲಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡಸುವ : ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರಂ . . . ಲೋಕಪಾಲಚತುಷ್ಟಯಾಧಿಷ್ಠಿತನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೬–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು: ವಿಶದಯಶಸ್ಸಿದ್ಧಾಧಿಷ್ಠಾನಪೀಠಮೆನಿಪ ಮಜ್ಜನಪೀಠಮನಧಿಷ್ಠಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯ ವ). ೨. ಅಧಿಕಾರಮಾಡು ; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡಸು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು. [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + -ಇಸು$_3$]

ಅಧಿಸೂಚನೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಯುತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಸೂಚನೆ: "ವಿಧಿ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಯಾವುದೊಂದು ಅಧ್ಯಾದೇಶ ಆದೇಶ ಉಪವಿಧಿ ನಿಯಮ ವಿನಿಮಯ ಅಧಿಸೂಚನೆ ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರೂಢಿ ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೭). [ಸಂ. ಅಧಿಸೂಚನಾ]

ಅಧೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ; ಮೇಲ್ತನಿಖೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ, ಅದು ಯಾವರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣಗಳ ಮೇಲೂ ಅಧೀಕ್ಷಣ ನಡೆಯಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯಿರತಕ್ಕದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀತ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ ; ಕಲಿತ. (ನಾ). ೨. ಓದಿದವನು ; ವಿದ್ಯಾವಂತ ; ಪಂಡಿತ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಧೀನ (ಗು). ೧. (ಒಬ್ಬರ) ಕೈಕೆಳಗಿರುವ; ಪರವಶನಾದ; ಆಶ್ರಿತನಾದ ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಧೀನತೆ; ವಶ : ಈ ಮನೆ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯಾಪದ : ಕಾದುತ್ತುಂ ಬಂದಂ ; ಕಡೆದೊಡೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ವಿವಿಧವಸ್ತುವನೀಯದೆ . . . ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವುದೂ ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈವುದೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ರಿಯೆಗಳು ; ಕಾದುವುದು ಕಡೆವುದು ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಅಧೀನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಧೀನವಾಕ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಧಾನವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ: "ಒಂದು ಉಪವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವೋ, ಕರ್ಮವೋ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೋ ಆಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಂಥ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧೀನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅಧೀನವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೯೭). [ಅಧೀನ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಧೀರ (ಗು). ೧. ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಂಡ: "ಲೋಲಂ, ಚಪಳಂ . . . ಅಧೀರಂ . . . ಸಂಚಳಂ– ಈ ೧೦ ಸಂಚಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೧೦) ; ಕಡೆತನಕ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ಇದು ; ಹೀಗೆ ವಚನಕೊಟ್ಟರೆ ಮುಂದೇನು ಗತಿಯೆಂದು ಅವರು ತುಸು ಅಧೀರರಾದರು (ಸಮಜೀ. ೨೪೨). [ಸಂ.]

ಅಧೀರತೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಶೀನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಅವಳಲ್ಲಿ ತುಸು ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತು (ಸಮಜೀ.೧೩೩). [ಸಂ. ಅಧೀರತಾ]

ಅಧೀರೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು: ಮನೆಯಾಕೆಯಾರೋಗ್ಯವಿದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೆ ಕೆಟ್ಟತದೇತಕೊ ಅರಿಯೆ ಅಂಜಿಕೆಯೆನಲಾರೆ ಶಂಕೆಯೆಂದೆನಲಾರೆ ತಾನಾದಳೊಮ್ಮೆಗಧೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೩–೨). [ಸಂ. ಅಧೀರಾ]

ಅಧೀವಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿವಾಸ್ಯ: ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಧೀವಾಸ ಮತ್ತು ನೀವಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ . . . ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಧೀವಾಸಸ್]

ಅಧೀಶ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಆರ್ಯಃ . . . ಅಧಿಪಃ, ಅಧೀಶಃ, ಅಧಿಪತಿಃ – ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೪೪); ಶ್ರೀ ಶಾಂತೀಶಂ ತ್ರಿಜಗದಧೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧). [ಸಂ.]

ಅಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. (ಅನೇಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಸರ್ವಪ್ರಭು. ೨. (ಅನೇಕ ರಾಜರಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರೆಯರತಿಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯುರಾಸೆವಟ್ಟು ವೀಕ್ಷಿಸುವರಧೀಶ್ವರಾಗಮನಕಾಲಮನಿರ್ದುದಿಗಂತಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೪). ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ವಿಶ್ವಲೋಕಾಧೀಶ್ವರಾಯ ಧರೇಶ್ವರಾಯ ವರೇಶ್ವರಾಯ ಮದೀಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸಪು. ೬೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅಧುನಾತನ (ಗು). ೧. ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಗಿನವನು; ಇತ್ತೀಚಿನವನು: ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಆರಭಿ ತೋಡಿ ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಧೃತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧೈರ್ಯ. ೨. ಬಿಗಿಯಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಿಥಿಲತೆ. ೩. ಸಂಯಮಹೀನತೆ; (ವಿಷಯ) ಲಂಪಟತನ. ೪. ಸುಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸುಖ. [ಸಂ.]

ಅಧೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟನಲ್ಲದ; ಧೂರ್ತತನವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಾಚುವ ಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚಪ್ರಕೃತಿಯ. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದ; ಅಜೇಯ; ಅಜಿತ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಲಾ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು: ನಿರ್ವಿಷ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ . . . ಧಿವಡ, ಧಾಮಣ, ಅಧೇಲಾ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು ಹಲವುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೬೭). [← ಮರಾ. ಅಧೇಲಾ = ಕೀಟವಿಶೇಷ]

ಅಧೇಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಧ ರೂಪಾಯಿ: ಪಾವಲಿ, ಅಧೇಲಿಗಳು ಕುಣಿದಾಡಬಹುದು (ಮರಮ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಧೇಲೀ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ]

ಅಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಗಿಲು; ಪುಕ್ಕಲುತನ: 'ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ಅಂಜು: ಹೃದಯ ಭೇದಕವಾದ ಮಾತಿಗೆ ಕೊತವಾಲನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳದೆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚುವ ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦); ಎಂಟಾನೆಂಟು ದಿವಸಗಳಾದರೂ ಅವನ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಚಿನಿವಾರನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ ೪–೫೩).
[ಅಧೈರ್ಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಧೋಂಶುಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು; ಕೆಳಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೨. ಒಳಗಡೆಯ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೩. "ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ.೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. ಕೃಷ್ಣ; ವಾಸುದೇವ: ಅಧಿರಾಜಂಬರೆಗಂ ಕದನಧುರೀಣಂ ಗಂಡನಾವನೆನೆ ಮುನಿದು ಘನಪ್ರಧನರತಂ ಸಿಂಹೋದರನಧೋಕ್ಷಜಂಗೊರೆಯಿಸುರ್ಚಿದಂ ಕೂರಸಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗ (ಗು). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ, —ಇಳಿಯುವ: ನೆರೆದಿರ್ದುಮಂತು ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವಗಮಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಂತೃ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು. ೨. "ಇಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ಅವನತಿ ಹೊಂದಿದವನು: ಒಡವಿದ ಮೋಹದಿಂದಳಿಪಿಕೊಳ್ವನಧೋಗತನಕ್ಕು ಮಾಯೆಗೊಳ್ಳದ ಗುಣವಂತನೂರ್ಧ್ವಗತನೆಂಬುದಂ (ಜೀವಸಂ. ೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುವುದು; ಅವನತಿ: ಸತಿಸುತರಿಗಿರಲೆಂದು ಸುಕೃತ ಉಳಿದಿರಲಧೋಗತಿ ನಿನಗೆ. ತದನುಭವ ಅವಗೋ? ಬಳಿಕಾರ್ಗೊ? (ಕಎಪು. ೫೦); ಹಿಂದಿನವರ ಪವಿತ್ರದೃಷ್ಟಿ ಈಗ ಅಧೋಗತಿಗಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಹಲವು ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಜನಾಂಗದ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪). ೨. ದುರ್ಗತಿ; ನರಕ: ಧರ್ಮಗುಣಚ್ಯುತದಿನಧೋಗತಿಗೆ ಬೀಱ್ವದೊಂದಚ್ಚರಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೪–೩೩); ಈ ಧರ್ಮಮನೋನ್ತಿರೆ ಕಿಡಿಸಿದವರಧೋಗತಿಗಿಳಿವರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೫–೬೨; 1190); ಎಳಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೪–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನೆ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವವಳು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವವಳು: ನತರಜನನಭಂಗವನಳಿವಳತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿಯು ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆವೂರ್ಧ್ವಗಮನರ ಮಾಳ್ಪಳಾವಗಂ . . . ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೆ ಗಂಗಾನದಿ ಧರಾತಳದೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೩೧).
[ಸಂ. ಅಧೋಗಮನಾ]

ಅಧೋಗಾಮಿ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಇರುತ್ತ ಜಲವು ಅಧೋಗಾಮಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇತಕೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಧೋಗಾಮಿನ್]

ಅಧೋಗ್ರೈವೇಯಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂಬತ್ತು ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಪಾತೀತ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನದು: ತಪೋಭರದೊಳ್ ನಾಲ್ವರುಂ ನಿಂದು ಜೀವಿತವ್ಯಪಾಯದೊಳಧೋಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೫–೨೭ ವ). 'ಗ್ರೈವೇಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಆರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಆತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋಬಂಧಿನಿ, ಅದೋನಿಬಂಧಿನಿ, ಅದೋನುಬಂದಿನಿ, ಅಧೋನುಬಂಧಿನಿ, ಅನುಬಂಧಿನಿ] ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಬಿಂದು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೩೩). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು; ಅತ್ಯಂತ ಅವನತಿಯ ಸ್ಥಾನ (ಪಾರಿನಿ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಭಾಗ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಭೂಮಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ರಮಣೀಜಾತಿಯೊಳಲ್ತೆ ನಂಬಿದವರ್ಗಳ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಪುಟ್ಟರಾರುಮಧೋಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಮಾಯೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ: ಶುದ್ಧಶಕ್ತಿಗೆ ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಊರ್ಧ್ವಮಾಯೆ ಎಂದೂ, ಜಡಶಕ್ತಿಗೆ ಅಧೋಮಾಯೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ; ಕೆಳಮುಖ: ಇಂದುಮುಖಿಯಳ ಹೃದಯಸರಸಿಯೊಳು ಸೊಕ್ಕೇಜಿ ಚಂದದಿ ಅಧೋಮುಖದಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳೋ ಎನಲು ತೋಳ್ಗಳೊಪ್ಪೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೯). ೨. ಮುಖ ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ರೀತಿ. ೩. ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: "ಶಿರಬಾಗಿ ನಡೆವವನಧೋಮುಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೨). ೪. ತಲೆಕೆಳಗು. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ನರಕದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತಳೋದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರು ಕಾದ ನೀರಿಗೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿಪ. ೯೧). [ಅಧೋಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಅಧೋಮುಖಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದವಳು, —ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು. ೨. ಒಂದು ಗಿಡ; ಗೋಬಂಧಿನಿ (ಓಷಧಿ. ೫೧). ೩. ದಾಗುಡಿಗಿಡ: "ದಾಗುಡಿಯಧೋಮುಖಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋಮೂಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೪೦–೩೩). [ಸಂ. ಅಧೋಮುಖೀ]

ಅಧೋಮೂಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ದಾಗುಡಿ. 'ಅಧೋಮುಖಿ'ಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಧೋಮೂಲೀ]

ಅಧೋಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ನೆಲಸಿರ್ಪಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂ ಬಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ಪಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಧೋವದನೆ (ನಾ). = ಅಧೋಮುಖಿ ೧: ಮಾಸ್ಲೋವ ಅಧೋವದನೆಯಾಗಿ . . . ಮತ್ತೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೨೧೭). [ಸಂ. ಅಧೋವದನಾ]

ಅಧೋವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡುವುದು; ಕೆಳನೋಟ. ೨. ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವನು: ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ ನಯಸಾಧ್ಯನಧೋವಲೋಕನಂ . . . ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೪); "ಕರ್ಕಾಟಕರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು . . . ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವ" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಧೋವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಗಾಳಿ. ೨. ಅಪಾನವಾಯು; ಹೂಸು. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ, —ಬೀಜ (ಕಿ). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ; ನೆಲನೆಲ್ಲಿ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಂಡಾ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. (ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ಗೋಚರವಾದ. ೨. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೩. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಜಗದಧ್ಯಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫೩). ೪. ಸಭಾನಾಯಕ; ಸಭಾಪತಿ: ನನ್ನ ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರು ನಗರಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದರು (ರೂಢಿ). ೫. ಹಾಲೆಮರ. ೬. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನ: [ಮ]ಹಾಜನಂಗ × × × [ನೂ]ರ್ವ್ವರಧ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ವೇದವಾ[ಹ]ನ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೨–೧೦; 897); ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಂ ಸತ್ರಕ್ಕಂ ನಡವಧ್ಯಕ್ಷದವಂಗೆ ಗ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨–೬೭; 1237); (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೮೦–೨ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ; ಸಭಾನಾಯಕತ್ವ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ. [ಅಧ್ಯಕ್ಷ + -ತನ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ: ಶ್ರೀಗಳವರು ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷತಾ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷೆ: ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ಭಾರತಿ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣೀ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಯಜಮಾನಿ: ನನ್ನ ಗೃಹಿಣಿ ಭೋಜನದಧ್ಯಕ್ಷೆ ಮನೆವಾಳ್ತನದೊಳು ಬಲು ಬಲು ದಕ್ಷೆ ಅವಳಾಳ್ತನದೊಳೆ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩–೫೧). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಾ]

ಅಧ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪಠನಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಾಯ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. (ವೇದವನ್ನು) ಓದುವುದು, —ಕಲಿಯುವುದು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ; ℙ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಷಟ್ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭವಿಷ್ಯದ್ವಿಜನ್ಮವರ್ಣಕಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಯಜನ ಯಾಜನ ವಿಶಿಷ್ಟವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೭೩ ವ); ಬಂದ ಪುಣ್ಯದಿನದೊಳು ಯಜ[ನ ಯಾ]ಜನಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಷಟ್ಕರ್ಮ್ಮ ನಿರತರುಂ (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೮–೨೫; 1092); ಅಧ್ಯಯನ ಓದುವವರಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಓದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ಅಭ್ಯಾಸ: ಪೊಣ್ಮತುಚ್ಚೈಂಖಲಂ ಗೋತ್ರಗಿರಿಚ್ಯಾತ್ರಾಸುವಾದಾಧ್ಯಯನ ಗುರು ಜರಾಸಂಧಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೯); ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಗೂಢಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಾವು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ನಿಧಿಯಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯನತಂಡ (ನಾ). ಓದುವವರ ಗುಂಪು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವರ ಸಮೂಹ: ಈ ಮಂಡಳಿಗಳು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸೂಕ್ತಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನೂ, ಕ್ರಿಯಾತಂಡಗಳನ್ನೂ (Working Groups) ಅಧ್ಯಯನ ತಂಡಗಳನ್ನೂ (Study Groups) ರಚಿಸಿವೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ತಂಡ]

ಅಧ್ಯಯನನಿಯಮ (ನಾ). (ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಂಗಡದವರು ಮಾತ್ರ) ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಓದಬಹುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ನಿಯಮ]

ಅಧ್ಯಯನಮಂದಿರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆ: ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು . . . ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿದ್ದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂದಿರವನ್ನು ಅವನು ಅಸಂತುಷ್ಟಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅಧ್ಯಯನ + ಮಂದಿರ]

ಅಧ್ಯಯನಮಾಡು (ಕ್ರಿ) ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು: ಇತರ ಶೈವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು . . . ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೬).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಮಾಡು₁]

ಅಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳವನು : ಎಲವೋ ಪಾರ್ಥ ನಿಮ್ಮಯ್ವರಿಗೆ ಜನಕನು ಪಾಂಡು ನೀವಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯರಲಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨–೨೩).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಯೋಗ್ಯ]

ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವ ಶಾಲೆ ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಒಪ್ಪತ್ತಾದರೂ ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಂತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೧). [ಅಧ್ಯಯನ + ಶಾಲೆ]

ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ, ಪಾಠಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ, —ತಡೆ; ಪಾಠವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಂ ನಿನಗನಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದಱಿನಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮುಮಂ ಮಾಡಲೆಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೩೮ ವ).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಅಂತರಾಯ]

ಅಧ್ಯವಸಾನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ: ಮನೋಜ್ಞಸಂಪ್ರಯೋಗಾನುತ್ಪತ್ತಿಸಂಕಲ್ಪಾಧ್ಯವಸಾನಮೆಂದುಂ(ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನೋನಿಶ್ಚಯ ; ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ: ಮರನಿದುವೆ ನರನಲ್ಲ ಕರಿಯಿದಲ್ಲಶ್ವಮೆಂದರಿವುದಧ್ಯವಸಾಯಮದೆ ಬುದ್ಧಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೭–೨೨) ; ಹುಚ್ಚನು ಕೌಶಲದಿಂದ ಪಲಾಯನನಾಗುತ್ತಿರುವನು . . . ಅಧ್ಯವಸಾಯವೂ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವೂ ಇಂತಹ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಮತಿಯೂ ಹುಚ್ಚರಿಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೩೪). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಅಭ್ಯಾಸ; ನಿರಂತರ ಪರಿಶ್ರಮ ; ವ್ಯವಸಾಯ : ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಮಿತಿ ಎಷ್ಟೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ನಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅಧ್ಯವಸಾಯವಿನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೭). ೩. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವವರೆಗೂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ, —ಇಟ್ಟ: ನಿನ್ನೊಳಗೀ ಸಮಸ್ತಮಧ್ಯಸ್ತಮಾಗಿದೆ ನೀನೇ ಸತ್ಯರೂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೮). ೨. ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದಾಗ ಹಾಗೆ ಭಾವಿಸಲಾದ ಆ ಮತ್ತೊಂದು ; ಆರೋಪಿತ : "ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು. ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಆರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೪) ; ಹಗ್ಗ ಹಾವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯ–ಜಗತ್ತಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಸ್ತ ವಿವರ್ತವಾದಿಗಳು ; ಜಗತ್ತಿನ ಹುಟ್ಟು – ಗುಟ್ಟಿನ ಈ ವಿರೋಧಾಭಾಸವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಹೋಗಿ ಮೂರುಮತಗಳಿಂದ ನೂರುಮತಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲವೆ ? (ಮಾವಾದ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಜೀವವನ್ನಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ; ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ: ಮತ್ತಮಾ ಮಹಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮಮುಂ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೬ ವ). ೩. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೪. ಇಂದ್ರಿಯ: ಪದುಮನಾಭನು ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತರೂಪದಲಿ ಅಧಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬–೯) ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದರೆ —ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘಾತವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ (ನಾ). ವೇದಾಂತ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: "ಜ್ಞಾನಂ ಚಾರಿತ್ರಮೋಕ್ಷಾಗಮತತಿ . . . ಯಜನಾಧ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವೇದವಿಪ್ರಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ ; ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಗುಣ : ರಣಕಥೆ ಜಾರಚೋರರ ಕಥೆ ಸ್ಮರಕಥೆ ಗಣಿಕಾಕಥೆಗೆದೆಸೋತು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಭವಕೊಳಗಹರಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣಕೆ ಮೆಚ್ಚುವರಾರು ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೨–೫). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಗುಣ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ (ನಾ). "ವೇದಾಂತದರ್ಶನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ದರ್ಶನವೆಂದರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವುದು; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ: ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರುಜ್ಜಯಂತ ಪರ್ವತದೊಳಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನಾಧೀನಮಾನಸರಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨ ವ).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಸ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆನಂದ ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ: ದೇವ ನೀನಧ್ಯಾತ್ಮಸೂರ್ಯ ನಿನ್ನಿದಿರಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರಧ್ಯಾತ್ಮರಸವಾ ಈ ವಿಧವೆಂಬುದು ರವಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವ ದೀವಿಗೆಗಳು ತೋರ್ಪ ರೀತಿ (ಭರಚ. ೨–೮೩). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ರಸ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಸಂಸ್ಕಾರ : ತನಯ ಕೇಳಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆಯನವರತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಚಿಂತನೆ ಘನವಿವೇಕ . . . ಮೊದಲಾದಿನಿತು ಸದ್ವರ್ತನೆಯೊಳೊಂದಿಹ ಮನುಜನೇ ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಮುಮುಕ್ಷುವೆನಿಸುವನು (ಅಮೃತ. ೧–೩೦). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಾಸನೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಗುರಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಶಾರದ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದವನು : ಅಂತು ಭಾವಿತಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ವಿದ್ಯಾ] ವಿಶಾರದನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳ್ ಕೂಡಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೯ ವ). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿಶಾರದ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ : ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಾರೀರಕ ಪದಕ್ಕೆ ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು (?): ಜನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಹ ಆತ್ಮನು ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿವರು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೋಂಕಿದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಆತ್ಮಂಗಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೯–೧೨೧). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿನ್]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾದ; ತನ್ನ ಆತ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ. 'ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಶಿಕ್ಷಕ : "ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೬). ೨. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು. ೩. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು; ವಿವರಣೆ ಹೇಳುವವನು : "ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೆಲಸ; ಶಿಕ್ಷಕನ ಕಾರ್ಯ: ಶಾಸನ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದಮೇಲೆ ಗೋಖಲೆಯವರ ಕೆಲಸ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಆದರೂ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರಮವಹಿಸಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾವೀರ. ೩೬). [ಅಧ್ಯಾಪಕ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಧ್ಯಾಪನ (ನಾ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು. ೨. ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು; ಓದಿಸುವುದು: ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನಾನಂತರಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ವ); ಅಧ್ಯಾಪನವನ್ನೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರಬೇಕಾದಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗಂತು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಭ್ಯಾಸವು ತೀರ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿತ್ತಂತೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವವಳು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ರಮಾಬಾಯಿ ಬಿ. ಎ., ಬಿ. ಟಿ. ಆಗಿದ್ದರು. ನಮ್ಮೂರ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಅವಿವಾಹಿತೆಯರಾಗಿರುವದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾಪಿಕಾ ?]

ಅಧ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು. ೨. ಓದಿಸು; ಕಲಿಸು: ದ್ವಿಜರು ತಮ್ಮಯ ವಿದ್ಯೆಯಂ ದ್ವಿಜೇತರರಿಗಧ್ಯಾಪಿಸರು ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೩–೧೦). [ಅಧ್ಯಾಪನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪಾಠ; ಪ್ರಕರಣ: ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಆದಿಯಲ್ಲೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯದ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೯). ೨. ಓದುವುದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ. ೩. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ. 'ಅನಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೪. (ಸಮಾಸದ ಉತ್ತರಪದವಾಗಿ) ಓದುವವನು; ಅಭ್ಯಾಸಿ. 'ವೇದಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು; ಏರಿಸುವುದು; ಪೇರಿಸುವುದು. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಗುಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು, —ಆರೋಪಿಸುವುದು; ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಭ್ರಾಂತಿ: "ಸದ್ರೂಪಮಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಅಧ್ಯಾರೋಪವೆನಿಸುವದು" (ವಿವೇಕ. ೨೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಧ್ಯಾಹಾರ: ಕಾರಕಮುಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಕ್ರಿಯೆ ಕಾರಕದಿಂದನ್ವಿತಾರ್ಥಮಾಗಿರ್ಪಿನಮಧ್ಯಾರೋಪಮೆಯ್ದುಗುಂ ತತ್ಕಾರಕಗೆತಿಯೊಳ್ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣತಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೩); ಕಾರಕಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯೆಗಂ ನೇಯುದ ದೋಷಮಿಲ್ಲದಂತಧ್ಯಾರೋಪಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು. ೨. (ಬೇರೊಂದರ ಗುಣವನ್ನು) ಆರೋಪಿಸುವುದು. 'ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಮಾಡು: ಎನಸುಂ ಕೈವಾರದಿಂದಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಣಮಂ ರಾಗದಿಂ ಕೆಮ್ಮನೇ ಪಾಂಥನೊಳಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದನಗನವರತಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೨). [ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + ಗೆಯ್ < ಕೆಯ್$_1$]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೇಲಿಡು; (ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಮುಂತಾದವುಗಳು) ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಣೆಮಾಡು: ಆರಾನುಂ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ಗುಣಿಗಳರಮೆ ನೋವರೆನಲ್ ತಮ್ಮಾರಾಧ್ಯರೆ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ನೋವುದರ್ಕೆ ಪೇೞ್ ಕಡೆಯುಂಟೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೮೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊ; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊ: ಕಡುಗಲಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೆಂಬ ಪ್ರಥಮೆಯುಂ . . . ಜಯಮೆ ಮೆಱೆವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೊಳೆಂಬ ಸಪ್ತಮಿಯುಂ ಈ ತೆಱದಿನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ವುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಅದಲ್ಲದ್ದರಲ್ಲಿ ಅದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇಡುವುದು; ಭ್ರಮಿಸುವುದು: ಮುತ್ತಮುಲ್ಲದದಜಲ್ಲಿ ಆಹುದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಶುಕ್ತಿಕಾರಜತ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣವಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೬); ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ವಸ್ತುವು (ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟಃ) ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವುದೇ ಅಧ್ಯಾಸವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨); ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಆಗುವುದು, ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸುವುದು. ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಆಸನ; ಪೀಠ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ನೆಲಸಿದ: ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಾಧ್ಯಾಸಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪುರಂಗಳುಮಂ . . . ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹರಣ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ; ಊಹೆ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, —ತಿಳಿಯುವುದು: ಆ ಸಮುಚ್ಚಯದ = ಆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದ, ಉಮುಗಂ = ಉಂಕಾರಕ್ಕೆಯುಂ ಪೇೞ್ವುದು = ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಂ ಪೇೞ್ವುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ಟೀಕೆ); ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಪದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಹಾಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಂಗೆ – ಆಯುಂ ಸಿರಿ ತಾಯುಂ ತಂದೆ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯೆನಿಸಿದಪಂ ಸಿಂಹಸೇನಕ್ಷಿತೀಶನೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮವ್ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹೃತ (ಗು). ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯುಷಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ನಿಂತ; ನೆಲಸಿದ; ವಾಸಮಾಡಿದ: ತೃಣಶಿಖರಾಧ್ಯುಷಿತಾಂಭಃಕಣಸಂಚಳಂ . . . ತನುಭೃದ್ಗಣಯೌವನರೂಪವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ४–೭೫). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯೂಢೆ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯೂಢಾ]

ಅಧ್ಯೇಷಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಕೋರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯೇಷಣಾ]

ಅಧ್ರುವ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಅಶಾಶ್ವತ; ಚಂಚಲ: ಭೋಗಿಂದ್ರಭೋಗಂ ಮಹೇಂದ್ರಮಹೈಶ್ವರ್ಯಮಿವೆಲ್ಲಮಧ್ರುವಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೯); ಇಲ್ಲಿಯಧ್ರುವವಿಭವವಮರತೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಬಿಷವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ ನೀವಿಂದೇನ ನೆನೆದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨೧). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. (ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಂತೆ

ಹೆಚ್ಚು ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದೆ) ಬೇರ್ಪಡಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಹಾಕಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಖ, ಆಯುಸ್ಸು, ಬಲ, ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವಾದುವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು. ℙ ಇದನ್ನು 'ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಭಾವನೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಅಧ್ರುವಾದಿ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾಭಾವನಾಭಾವಿತಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ರುವತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತತೆ: ಜೀವನದ ಅಧ್ರುವತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಲಾರರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ; ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಚತುರಕವಿ ಪ್ರತಾನರಚಿತಾಧ್ವಕೃತಿ ಪ್ರಕಳೈಕ ಪಾತ್ರಸಂಸ್ಥಿತ ಗುಣದೋಷದುಗ್ಧಜಳಭೇದನಮಂ ಕವಿನಾಮಧಾರಕಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೩೮); ಅಟವಿಯ ಕುಟಿಲ ಪಥದಲಿ ಹಠಾತ್ತೆನಲ್ ಭ್ರಷ್ಟಮಾದುದು ಪರಿಚಿತಾಧ್ವಮಾ ಕುಶಿಕಸೂನುವಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫-೨೦೮). ೨. ಕಾಲ; ವೇಳೆ. ೩. ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ. ೪. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ. ೫. ಸ್ಥಳ. ೬. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕಾದ ದೂರ. [ಸಂ. ಅಧ್ವನ್]

ಅಧ್ವಗ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವನು; ದಾರಿಹೋಕ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ವಗಃ, ಅಧ್ವನೀನಃ, ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ – ಈ ೫ ಬಟ್ಟೆನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨); ಮಱೆದು ನೀಗುರ್ಱಿವಂದಮನಂದು ನಿಂದು ನಿಸ್ಸಾರಮುಖಂ ಮನೋಭವನ ಬಾಣದ ಬಾರಿಗೆ ಬಂದನಧ್ವಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಗಜನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಜನ; ದಾರಿಹೋಕರು; ಪ್ರಯಾಣಿಕರು: ಬುದ್ಧಿವೇಟ್ವಂತೆವೊಲಾದುದಧ್ವಗಜನಕ್ಕೆ ಕನತ್ಕಳಕೋಕಿಳಸ್ವನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೪೬). [ಅಧ್ವಗ + ಜನ]

ಅಧ್ವಗಮನ (ನಾ). ದಾರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರವಾಸ: ಕನಕತ್ವಕ್‌ನಖದಂತದಿನನುಪರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ವಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೭). [ಅಧ್ವ + ಗಮನ]

ಅಧ್ವಜ$_1$ (ಗು). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ; ಪ್ರವಾಸದಿಂದಾದ. 'ಅಧ್ವಜ ಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಜ$_2$ (ಗು). ಧ್ವಜವಿಲ್ಲದ; ಬಾವುಟವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಜಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ತೊಂದರೆ; ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ: ಪೂರ್ವಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನಂ ಕಂಡಂ ಮೃಗಗಣಪತಿಯಂ ಮೃಗಧೂರ್ತನಧ್ವಜಕ್ಲೇಶಾರ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೧೧). [ಅಧ್ವಜ$_1$ + ಕ್ಲೇಶ]

ಅಧ್ವನೀನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ; ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ವಗ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ವಗಃ, ಅಧ್ವನೀನಃ, ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ — ಈ ೫ ಬಟ್ಟೆನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨); ನಿಜೇಶಕಾರ್ಯಧುರೀಣಂ ಮನುವಿಹಿತ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಾಧ್ವನೀನನಿವನೆಂದು [ದುರ್ಗನೆನಿಸಿ] ದನಲ್ತೇ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೩). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವನ್ಯ (ಗು). ೧. = ಅಧ್ವನೀನ ೧. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ವಗ ೨. ಜಳಪಾನಚ್ಛಳದಿಂ . . . ಪೀಯೂಷ ಸಂಕುಳಮಂ ಚಿತ್ತದಿನೀಂಟೆ ತದ್ವಿಷಯದಧ್ವನ್ಯರ್ ಮನಂಬೆರ್ಚುವರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೯೯). ೩. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ರಥ, —ವಾಹನ; ಹೂಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ರಥ: "ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಾರಿಯಾತ್ರಿಕಃ, ಕರ್ಣೀರಥಃ — ಈ ೩ ಪಯಣದ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೧). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಯೋಗ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವೃತ್ತಮನದಱೊಳ್ ತೆಗೆದೊಂದಂ ಕಳೆದಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿಗಳವಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲಧ್ವಯೋಗಂ ನೆಗಱ್ದ ಪದೇಶದೊಳಪರಿಮಿತಂ ಪ್ರಸ್ತಾರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೬). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಅಧ್ವನ್' ಎಂದೂ ಕೆಲವು ಛಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. [ಅಧ್ವ + ಯೋಗ]

ಅಧ್ವರ (ನಾ). (ಸೋಮಪಾನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ) ಯಜ್ಞ; ಯಾಗ: "ಯಾಗಃ, ಯಜ್ಞಃ . . . ಮಖಃ, ಅಧ್ವರಃ . . . ಸತ್ರಂ — ಈ ೧೨ ಯಾಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೬೦); ಭರತನನೇಕಾಧ್ವರಭರಸಿರತಂ ಜನಮುಱಿಯೆ ಕಱಿಯೆ ಭೂಪರ್ ಪಲರಾದರಿಸಿದ ಧರಣೀಭರಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವರತುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆ: ಬಱಿವೋಪ ರಾಮನಧ್ವರತುರಂಗಮಂ ತಡೆದು ನಡೆಗಿಡಿಸಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೮-೨).
[ಅಧ್ವರ + ತುರಂಗ]

ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು; ಯಾಗರಕ್ಷಣೆ. 'ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಅಧ್ವರ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಯಜ್ಞರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಯಾಗವನ್ನು ಕಾಪಾಡು: ದೇಶಮಂ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸಧ್ವರರಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುಗ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಿಡು . . . ಉತ್ತಮಕುಲಾಚಾರವೆರಸಿ ನಡೆಯೆಂದೆನ್ನದೀ ಹೊಲತಿಯರ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆಂಬರೇ ಮುನಿಗಳು (ಹಚಕಾ. ೮-೨೮).
[ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಧ್ವರಶಾಲೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞಶಾಲೆ; ಯಾಗಶಾಲೆ: ಅವನಿಪ ಮೆಱೆದನಧ್ವರಶಾಲೆಯಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕ್ರತುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೭೦).
[ಅಧ್ವರ + ಶಾಲೆ$_2$]

ಅಧ್ವರಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಗದೀಕ್ಷಿತ: ಹೋತೃವೆ ನಾನಧ್ವರಿಯಯ್ ಭ್ರಾತೃವೆ ನೀನುಱಿದ ಋತ್ವಿಜರ್ ಯಾದವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅಧ್ವರಿನ್]

ಅಧ್ವರಿಯ (ನಾ). = ಅಧ್ವರ್ಯು: ಕರೆಸಿದರು ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳನಧ್ವರಿಯನಾದನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೨೩).
[< ಸಂ. ಅಧ್ವರ್ಯು]

ಅಧ್ವರೋಚಿತ (ಗು). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ, —ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಆ ಮಹಾಧ್ವರೋಚಿತ ರಚನಾ ವಿಶೇಷಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದು ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನನೊಡಂಗೊಂಡುಯ್ದು (ಜಗನಿ. ೧೭-೬ ವ). [ಅಧ್ವರ + ಉಚಿತ]

ಅಧ್ವರ್ಯ (ನಾ). ವೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ಅದ್ಧೂರಿ: ನಮ್ಮಾ ಬಾರಕೂರಂದು ಆಧ್ವರ್ಯದಲಿ ಬಾಳುತಿರುವಂದು ಒಂದು ಸಲ ಯಾವನೋ ಸನ್ಯಾಸಿ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಗೆ ಬಂದು ಭಿಕ್ಷಾಂ ದೇಹಿ ಎಂದು ಕೂಗಿದನಂತೆ (ನವರಾ. ೨-೪೫). [ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ ?]

ಅಧ್ವರ್ಯು (ನಾ). ೧. ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪುರೋಹಿತ: ಋಷಿಗಳ್ ಅಧ್ವರ್ಯೂದ್ಗಾತೃಹೋತಾರರುಂ ಋತ್ವಿಜರುಂ ಸಾಮಾಜಿಕರುಮಾಗೆಸೆದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬-೨೬); ಅಧ್ವರ್ಯು ಎಂಬುವನು ಯಜುರ್ವೇದ ಮೂಲಕ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ನಾನು . . . ಮಾತರಸಗೋತ್ರದ ಕಲ್ಪಶಾಖೆಯ ಅಧ್ವರ್ಯುವಾದ ಕೇಶವದಾಸನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು (ಭಾಸನಾ. ೧೬-೪). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಪುರೋಹಿತ. ೩. ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡಸುವವನು. ೪. ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಶ್ರಮ (ನಾ). ದಾರಿನಡೆದು ಆದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯಾಣದ ಬಳಲಿಕೆ: ಅವನಿಪಂಗಧ್ವಶ್ರಮಂ ಪಿಂಗುವಂತು ನಿಶಾನಿರ್ಗಮ ಸೂಚಕಂ ತಳರ್ದು ತೀಡಿತ್ತೊಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೮); ಮುರುಹಿ ನಿಂದವು ಕೊಡಹಿದವು ಕೇಸರವನಧ್ವಶ್ರಮದ ಧಗೆ ಪರಿಹರಿಸೆ ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿ ಹಯಚತುಷ್ಟಯವ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೪). [ಅಧ್ವ + ಶ್ರಮ]

ಅಧ್ವಸಹ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶಲೋಮನಧ್ವಸಹನನ್ಯಸ್ತ್ರೀಧನಾಂಹೋರತಂ ನಿಡುಗೋಣಂ ಶಠನಂಗನಿರ್ಗತ ಶಿರಾಜಾಲಂ ಘಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೧). [ಅಧ್ವ + ಸಹ]

ಅಧ್ವಾನ೧ (ನಾ). = ಅಧ್ವ ೧: ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಮೆಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿ ವಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ದುಂ ನೀಂ ಪೇಟಿಟ್ಪೊಂದೆರಡು ಮುಕ್ತಕಂ ಪೆಜರೊಂದೊಂದಧ್ವಾನಮೇಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೪); ಪ್ರಣುತಗುಣರೆನಿಪ ವಿಬುಧಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಪೊಗಟಿ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ದುವು ಧಾರಿಣಿಯೊಳಗೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಗುಣವರ್ಮನ ಶಂಖವರ್ಮನಧ್ವಾನಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮೫). [ಸಂ. ಅಧ್ವನ್]

ಅಧ್ವಾನ೨ (ಗು). ೧. ದನಿಯಿಲ್ಲದ; ಹೀನಸ್ವರವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಾಡು; ವನ: "ಇರದಾಪತ್ತುಮರಣ್ಯ ಹೀನಸರಮಿಂತಧ್ವಾನ ಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೫); ಅಧ್ವಾನಪದಪರಿಶ್ರಮಶ್ರಾಂತರ್ ನಿದ್ರಾ ಭ[ರ]ಪರವಶರಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೦ ವ). ೩. ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಆಪತ್ತು: ನಿಮ್ಮಡಿನೀಮೆನಗೆ ಪ್ರಾಣೋಪಕಾರಂಗೆಯ್ದಿರ್ ನಿಮಗೇನಾನು ಮಧ್ವಾನಮಾದಾಗಳೆನ್ನಂ ನೆನೆದೊಡಾಂ ಬಂದು ದೇವರಸೇವೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೋಪೆನ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦–೬); ವಿದ್ಯವೇ ತಾಯ್ತಂದೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸೋದರನು ಅಧ್ವಾನಕಾದರವ ನೆಂಟ ಸುಖದಿ ತಾನಿದ್ದುದೇ ರಾಜ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ.೧೩೨೨); ಅಧ್ವಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟವೋ (ಗಾದೆ). ೪. ತುಂಬ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: "... ನಮ್ಮ ಸ್ಕೂಲು ಟೈಂಟೇಬಲ್ಲು ತುಂಬಾ ಅಧ್ವಾನ ..." (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಾನಸಂಗೀತ (ನಾ). ತೀರ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸಂಗೀತ: ಇವಳು ಷೂಟಿಂಗ್ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅಧ್ವಾನಸಂಗೀತದ ಸವಿತೋರಿದಳು! (ನಾಡಿಗೇ. ೯೮). [ಅಧ್ವಾನ೨ + ಸಂಗೀತ]

-ಅನ್ (ಪ್ರ). ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಪನ್ ತ್ಯಾಗ ಸಂಪನ್ನನ್ ಕಲಭೋರ [ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥ ಭಟ್ಟೋರನಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೩; 450); ತಾಂ ತೊನ್ನನಾಗಿ ಮುರುಂಟಿದ ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಂ ಬೆರಸು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨–೨೨); ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯನ್ ನಿಡುವಣೆ ಯನ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫).

-ಅನ 'ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅನಂಗ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಮನ್ಮಥ: ಬಿರಯಿಗಳ ನಿಸಲನಂಗಂಗರಲಂಬಿನ ಪೊದೆಯನಖಿಳ ವನದೇವತೆಯರ್ ವಿರಚಿಸಿ ನೀಡಲ್ ಬಂದಂತಿರಲೆಸೆವರ್ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕಾಧಾರಿಣಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೭೯); ಬೇಡವೆಣ್ಣಂದು ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ಪಿಲ್ಲನನಂಗನಾಂತು ಮುಗು ಳಂಬಂ ಪುಷ್ಪಕೋದಂಡಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೨); ಅನಂಗನ ಶಕ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ನಿಲ್ಲುವುದು? (ಆರ್ಯಕ. ೯೬). ೩. ಆಕಾಶ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಮನಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಅನಂಗಪರವಶೆ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನಳಾದವಳು: ರತ್ನಮುದ್ರಿಕೆ ಯೊಳ್ ಬರೆದ ಶ್ರೀಪಾಲನಾಮಾಕ್ಷರಂಗಳಂ ಕಂಡಾಕೆಯುಮನಂಗಪರ ವಶೆಯಾದಳ್ (ಜಾವುಂಪು. ೧೧೫–೧೮). [ಅನಂಗ + ಪರವಶೆ]

ಅನಂಗಪಾಶ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಹಗ್ಗ: ಕಣ್ಗೆಸೆದಳ್ ನವರತ್ನಮಾಲೆ ಕೆಂದಳದೊಳನಂಗಪಾಶಮೆನೆ ಕೈಕೆ ಮನೋಜನ ಬಯ್ತು ಬಯ್ಕೆವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೪೨). [ಅನಂಗ + ಪಾಶ]

ಅನಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಮುದ್ರಿಕೆ. ೨. ಮನ್ಮಥ ಪರವಶತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಭಂಗಿ, —ಆಕಾರ: ಕಲಶಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ಸುರ್ಕುಸಿರಿಂ ನಡುಗಿತ್ತು ಚಿತ್ತಂ ... ಜಾನಕಿಗೆ ಮುದ್ರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟುದನಂಗಮುದ್ರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೮೮). [ಅನಂಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಅನಂಗರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ; ಮೋಹ: ಪುಳಿಯೊಳೆಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗ ರಾಗರಸದುರುಳಿಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ). [ಅನಂಗ + ರಾಗ]

ಅನಂಗರಾಜ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ರಾಜಿಸುತಿರ್ದುವು ... ಮತ್ತಷಟ್ಪದೀರಾಜಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರತೆಯಿಂದೆ ಕೊಳಂಗಳನಂಗರಾಜ ನೀರಾಜನಲೀಲೆಗೆಂದು ರತಿ ತೀವಿದ ಬಣ್ಣಪುರಂಗಳಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪–೬೫). [ಅನಂಗ + ರಾಜ]

ಅನಂಗರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ರಾಜ್ಯ: ಒರ್ವಳನಂಗರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಂ ಗೃಹಾಂಗಣದ ಮುಂದೆ ಸೆದಿರ್ದ ಪೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಟದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩). [ಅನಂಗ + ರಾಜ್ಯ]

ಅನಂಗರಿಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಲಿಂಗನಿಷ್ಠೈಕಪ್ರಲೀನನು ಭೃಂಗಿನಾಥನನಂಗರಿಪುವರ್ಧಾಂಗಿಯಹ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಮಿಸದೆ (ಬಸವ. ೫೩–೩೬). [ಅನಂಗ + ರಿಪು]

ಅನಂಗಲೋಕ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಲೋಕ: ಫಣಿಲೋಕಮನುಗ್ರ ನಾಗಸಾಧನದಿನನಂಗಲೋಕಮನನೂನರತಿ ಪ್ರಮದಾಂಗದಿಂದದೇನನು ಕರಿಸಿತ್ತೊ ರಾಜಭವನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೨). [ಅನಂಗ + ಲೋಕ]

ಅನಂಗವೈರಿ (ನಾ). = ಅನಂಗರಿಪು: ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಕೂರ್ಪ ಬಸವಂ ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸಪು. ೧–೩೨). [ಅನಂಗ + ವೈರಿ]

ಅನಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರ ಬಂದ ಬರವ ನಿಂದ ನಿಲವ ಅನಂಗಸಂಗಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಬಸವ. ೧೨೫). [ಸಂ. ಅನಂಗಸಂಗಿನ್]

ಅನಂಗಸುಭಗ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನು. ೨. ನ್ಯೂನಾಂಗನಾಗಿರುವ ಸುಂದರ; ಅಂಗರಹಿತನಾದ ಸುಂದರ (?) ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾ ನೃಪಂ ... ಅನಂಗಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗ ಸುಭಗನಲ್ಲು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೩೯ ವ). [ಅನಂಗ + ಸುಭಗ]

ಅನಂಗಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮತಾಪ: ಅರಸಿಯರತನುಶ್ಯಾಮುಕಾಸ್ರಂಗ ಳೊಳ್ ಸ್ನೇಹವಶಾನಂಗಾಗ್ನಿಯಂ ನೀರ್ದಳಿದು ನದಿಪುವಂತಾದನಂ ಭೋದಲೀಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩೧). [ಅನಂಗ + ಅಗ್ನಿ]

ಅನಂಗಾಲೇಖನ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ: ಕಂದಿರ್ಪ ಕಂಜಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಗ್ರನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ ತಾನಿದಂತಿದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೩–೭೭). [ಅನಂಗ + ಆಲೇಖನ]

ಅನಂಗಿತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಅಜಮೋದ ... ಅನಂಗಿತಿಗಡು, ಲವಂಗಲೋಧ್ರ, ಕಾಚು ... ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ರಸವಾಗಲೀ ... ದೇಹದ ಬಲವಂತು ಕೊಡುವುದು (ವಿಪ್ವೈವಿ. ೩೩). [ಅನಂಗಿ + ತಿಗಡು ?]

ಅನಂಗೇಭ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಆನೆ. ೨. ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಆನೆ: ತಳಿರ ತಟಿಪ್ಪಿಂದೆಸಿಸಿದ ಪ್ರಧಾನಾನಂಗೇಭಂ ಬೆದಟಿ ನೆರೆದಿರ್ದುಂ ಮದುವೆ ಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೩). [ಅನಂಗ + ಇಭ]

ಅನಂಗೋತ್ಸವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ : ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಭಾವಾಪಾಂಗ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಮೃತಕೃತಾನಂಗೋತ್ಸವಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬). [ಅನಂಗ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಂತ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ; ಗಣನಾತೀತವಾದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಪ್ರಿಯನರ್ಜುನೋರ್ಜಿತಯಶಂ ವಾಜೀಶ ಯಾನೋತ್ಸವಂ ನ್ಯಸ್ತಾನಂತಸುಭೋಗ ಭೋಗಿವಿನುತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೪–೩ ; 1173); ಜೀವವು ಮಾಯೆಯಲ್ಲ ಅದು ಅನಾದಿ, ಅನಂತ (ರಾಮಾನಿ. ೧೧೬). (ನಾ). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ : "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ . . . ಪೇಟಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮೆನಲ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಕೃಷ್ಣ : ಸರೋಜೆಯುಂ ಮೆಚ್ಚೆ ಪೊಗಟ್ಟು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲ್ ಬಗೆದು ತಾನುಮನಂತನುಮಂತಃಪುರ ಪರಿವಾರಂಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೮ ವ). ೫. ಶಿವ; ಈಶ್ವರ. ೬. ಬಲರಾಮ : "ಬಲದೇವಃ, ಬಲಭದ್ರಃ . . . ಅನಂತಃ . . . ಹಲಾಯುಧಃ – ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬–೨೯) ; ರೋಹಿಣಿಗನಂತನಂದುದಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೮) ; ತೋಯಜನಾಭನನಂತಸಹಾಯಂ ನಲಿದಿಂತು ವತ್ಸಕುಲಮಂ ಕಾದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೭೭). ೭. ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ : "ಫಣದನಂತಂ ವಾಸುಕಿಪ್ರಬಲ ತಕ್ಷಕಾಖ್ಯನು ಸುಕಾರ್ಕೋಟಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯–೪). ೮. ಆದಿಶೇಷನ ತಮ್ಮ ವಾಸುಕಿ. ೯. ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ : ಕಾಂತಾರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಗಾಣದಳಲುತ್ತಿರಲನಂತ ನುಡಿಯಿತ್ತಹೋ ಸಾರಂಗಧರಕುವರ ದುಃಖವೇತಕೆ ಸೈರಿಸು . . . ಎನಲ್ (ಗುರುಚಾ. ೧೩–೫೩). ೧೦. ಭೂಮಿ. ೧೧. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ : ಅನಂತ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕರರ್ (ಚಾವುಂಉ. ೪೨೦–೧೪) ; ಅನಂತಜಿನ್ನಾಮನೆನಿಪ್ಪನೀಗೆಮಗನಂತ ಜಿನೇಂದ್ರನನಂತಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧–೧). ೧೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಲೋಕಮಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿಯುಂ ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶಕಲಿತಸ್ಕಂಧಕ್ಕಂ ಅನಂತಾನಂತಪ್ರದೇಶೋಪೇತಸ್ಕಂಧಕ್ಕಂ ಆಧಾರಮಪ್ಪುದು ವಿರೋಧಮಲ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೪); ಪುದ್ಗಲದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾತ, ಅಸಂಖ್ಯಾತ, ಅನಂತಗಳೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧).

ಅನಂತಚತುರ್ದಶಿ, ಅನಂತನ ವ್ರತ, ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ ವ್ರತ = ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಚತುರ್ದಶಿ ದಿನದಂದು ಕಲಶಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅನಂತಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರಕಾಶ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಪರಿಪೀಠದೊಳ್ ದಾಂಗುಡಿವಿಟ್ಟುದನಂತಕಾಂತಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೮೩). [ಅನಂತ + ಕಾಂತಿ]

ಅನಂತಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತ ಜೀವಗಳಿರುವ ವನಸ್ಪತಿ : ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಹಸಿರು ತೊಪ್ಪಲುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೊಳಗೆ ಅಗಣಿತ ಜೀವಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂತಲೇ ಆ ವನಸ್ಪತಿಗೆ ಅನಂತಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೭೧). [ಅನಂತ + ಕಾಯ]

ಅನಂತಗಣನೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಲೆಕ್ಕ : ಕವಿಗಳುಮನಾದಿ ಲೋಕೋದ್ಭವರಪ್ಪುದಱಿಂದನಂತಗಣನಾನುಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೭). [ಅನಂತ + ಗಣನೆ]

ಅನಂತಗುಣ (ನಾ). ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಗುಣ : ಕನಸುಗಳಿವು ಪೆಱಜಿತೇನನಂತಗುಣನಿಳಯನಾದಿದೇವಂ ಪಲಬರ್ ಮುನಿಪತಿಗಳ್ಪೆರಸದರ್ಪನನಶ್ವರಾಸ್ಪದಮನೆಂಬುದಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯). [ಅನಂತ + ಗುಣ]

ಅನಂತಗೊಂಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೪೯–೯೬೯). [ಅನಂತ + ಗೊಂಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರಾಗುವವರಿಗೆ ಕರ್ಮಪರಿಣಾಮಗಳು ನಷ್ಟವಾದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು. ಅವು ಅನಂತಜ್ಞಾನ, ಅನಂತದರ್ಶನ, ಅನಂತಸುಖ, ಅನಂತವೀರ್ಯ : ಅಗ್ಗಳಿಸಿದನಂತಚತುಷ್ಟಯ ವಿಳಾಸಿ ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪). [ಅನಂತ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನಂತಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನುಮನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣರೂಪನುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೦ ವ); ದುರಿತಾರಾತಿಯನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ವುದುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ತಾನಿದಚ್ಚರಿಯೆಂಬಂತೆ . . . ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೨). [ಅನಂತ + ಜ್ಞಾನ]

ಅನಂತತೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರು ವಿಶ್ವದ ಅನಂತತೆ ಮತ್ತು ಅಪರಿಮಿತ ವ್ಯಾಪಕತೆಗಳನ್ನರಿಯಲಿಲ್ಲ (ಚುಕ್ಕಾರ. ಪೀ ೫). [ಸಂ. ಅನಂತತಾ]

ಅನಂತದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ನೋಟ. ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಮನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಎಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೧ ವ). ೩. ಅನಂತದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು : ಇತ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೃಹೀತಸದ್ದರ್ಶನನನಂತದರ್ಶನನಂ ತ್ರಿಶುದ್ಧಿಯಿಂ ತ್ರಿಃಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೨೭ ವ). [ಅನಂತ + ದರ್ಶನ]

ಅನಂತ(ನ)ಗೊಂಡೇಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ; ಬೋಳದರಗ. [ಅನಂತನಗೊಂಡೆ$_{\circ}$ + ಸೊಪ್ಪು$_{\circ}$]

ಅನಂತಪೀಠ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪೀಠ : ಬಳಿಕಾ ಶಿವಾರ್ಚನೆಗುಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅನಂತಪೀಠ, ಕಮಠಪೀಠ, ಶೇಷಪೀಠ, ಸಿಂಹಪೀಠ, ಪದ್ಮಪೀಠ . . . ಎಂದುಪಕಲ್ಪಿತಮಾದ ದಿವ್ಯಮಂಟಪ ಮಧ್ಯಗತ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ (ವಿವೇಕ. ೧೨೪). [ಅನಂತ + ಪೀಠ]

ಅನಂತಪ್ರಬೋಧ (ನಾ). ೧. = ಅನಂತಜ್ಞಾನ. ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನನೆಂದೊಡೆ ಚರಮಾಂಗಪ್ರಮಿತನಖಿಳಲೋಕಸಮಾನಂ ನಿರವಯವ ನಿರಂಜನ ನಿರ್ದುರಿತನನಂತಪ್ರಬೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೨೭). [ಅನಂತ + ಪ್ರಬೋಧ]

ಅನಂತಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ. ೨. ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರ. ೧, ೨ : ಕಮಳಾಕ್ಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ವಿಬುಧಲೋಕಾಹ್ಲಾದನಂ ದ್ವಿಷ್ಟದೈತ್ಯಮದಧ್ವಂಸನನಂತಭೋಗಯುತನುರ್ವೀದಾರ ಧಾರೇಯಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೧೬ ; 1177) ; ಅನಂತಭೋಗಲಸದಂಗಂ . . . ಅಪ್ರತಿಮನೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಕೆ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೧). 'ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯ' ಪರಾ. [ಅನಂತ + ಭೋಗ]

ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಆವಾಸವಾಗಿರುವವನು. ೨. ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರವೇ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. ೧, ೨ : ಶ್ರೀಯುವತೀಪ್ರಿಯಂ ಬಲಯುತಂ ಬಲಿದರ್ಪಹರಂ ಜಿತಾರಿಪೈತೇಯನನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ (ಗಪಾಯು. ೧–೧) ; ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತಂ . . . ತೋಡಾಯ್ತುಪೇಂದ್ರಂಗೆ

ಮಜ್ಜನಕಂಗೀ ಮರನೆಂದು ಮಾಮರಕ್ಕೆ ಕಾಮಂ ಕೊಟ್ಟನಾತಿಥ್ಯಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೮೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ನಿಲಯ]

ಅನಂತಭೋಗೀಶ್ವರ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಅನಂತ ಭೋಗೀಶ್ವರನಾ ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೬೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ಈಶ್ವರ]

ಅನಂತಮಡಿ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲದ; ಹಲವು ಬಾರಿಯ: ನಮಗಿಂತ ಅನಂತಮಡಿ ಶಕ್ತಿವಂತನೂ ಗುಣವಂತನೂ ಆದ ಪರವಸ್ತುವೊಂದಿರುವುದು (ಜಗದಾ. ೨೦೭). (ನಾ). ೨. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನನಂತಮಡಿ ಮಾಡಿ ಪರಿಪರಿಯಲಿಂದುಣಿಸಿ ಸುಖಸಾಗರದಿ ಲೋಲಾಡಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೨–೧೫). [ಅನಂತ + ಮಡಿ]

ಅನಂತಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ರತ್ನ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ರತ್ನ. ೨. ಸೂರ್ಯ: ಆ ಮಂಟಪಂ . . . ದಿವದಂತನಂತಮಣಿಕಿರಣಾಲಂಕೃತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೮ ವ). [ಅನಂತ + ಮಣಿ]

ಅನಂತಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಮೈಡಿಗಿ. ೬೬–೧೩೬೭). [ಅನಂತ + ಮರ]

ಅನಂತರ₁ (ಗು). ೧. ಅಂತರವಿಲ್ಲದ; ಒಳಭಾಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ. ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಂತರ₂, ಅನಂತರಂ (ಅ). ಅದು ಆದಬಳಿಕ; ಆಮೇಲೆ; ಆ ತರುವಾಯ: ಕೊಡಗೂಸು . . . ಕಾಂತೆ ಮಡಗಿದ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಂ ತೆಗೆದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದನಂತರದೊಳಾ ತರುಣಿವೊಬ್ಬಳದಳೆದು (ಬಸವು. ೧೪–೫); ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ರೇವೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೫). **ಅನಂತರಂ**: ಮತ್ತಮಾಗಾಮಿ ಕಾರ್ಯಮನರುಪಿ ಪರಸಿ ಪೋಪುದುಮನಂತರಂ (ಜಗವಿ. ३–೨೬ ವ). [< ಅನಂತರ₁]

ಅನಂತರಂ 'ಅನಂತರ₂' ನೋ.

ಅನಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆಕಾರ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಆಕಾರ: ಮರಾಂತಕನಗಣಿತೋಪಮ ಮಹಿಮನಲ್ಲಾ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣನಾ ಮಹಾತ್ಮನನಂತರೂಪನನು ವಿಗಡಿಸಲು ಜಯವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೧). ೨. ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು: ಅಂತ್ಯರಹಿತನನಪ್ರಮೇಯನನಂತರೂಪನನಂಘ್ರಿಭಜಕಭವಾಂತಕನನುದ್ದಂಡ ದೈವವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೮). [ಅನಂತ + ರೂಪ]

ಅನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ (ಗು). ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟದುದನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೫). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ವಸ್ತು + ಪ್ರಕಾಶ + –)]

ಅನಂತವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ; ಅನೇಕ ರೀತಿ: ಸವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಗಳುಮನಂತವಿಧಂಗಳನಂತಭೇದವದಜಂ ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೭). [ಅನಂತ + ವಿಧ]

ಅನಂತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿರ್ದುದನಂತವೀರ್ಯಮುಮನನಂತಾನಂತ ಸೌಖ್ಯಾಸ್ಪದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೨). ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನುಳ್ಳವನು. ೩. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಂತನಂತವೀರ್ಯಂ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೭). ೪. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ವೀರ್ಯ]

ಅನಂತಶಯನ (ನಾ). ೧. ಆದಿಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಅಂತನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಂದು ದೇವಕೀ ಗರ್ಭದೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಜಗವಿ. ೨–೬೦ ವ). ೨. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು. [ಅನಂತ + ಶಯನ]

ಅನಂತಸಂಜ್ಞ (ನಾ). 'ಅನಂತ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು: ತಮಾಲಧಾತ್ರೀರುಹಮೂಲ ಭೂತಲಕೆವರ್ಪನನಾಗಳನಂತಸಂಜ್ಞನಂ ಚಾರಣಯೋಗಿಯಂ ನೃಪತಿ ಕಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪು.೩–೬೯). [ಸಂ. ಅನಂತಸಂಜ್ಞಾ]

ಅನಂತಸುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆನಂದ: ಸಮುಂತಿರಿಸುವೆನನಂತಸುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳ ಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೨); ನಿಮ್ಮ ನೋಟವನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೧). ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ಸುಖ]

ಅನಂತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). = ಅನಂತಸುಖ ೧: ಭವಸಂಭವದೋಷದೂಷಣೋದಂತಮನಂತಸೌಖ್ಯನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೯). [ಅನಂತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅನಂತಾಂಶ (ನಾ). ಅನಂತನ ಒಂದು ಅಂಶ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೮, ೬೯). [ಅನಂತ + ಅಂಶ]

ಅನಂತಾಖ್ಯ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹೆಸರು. ೨. ಅನಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅನಂತಾಖ್ಯಮೆಂದು ಭೂಮಿಯಂ ತಿಗುರಿದಿರುಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩ ವ). [ಅನಂತ + ಆಖ್ಯ]

ಅನಂತಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಗೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಇಂತಿಂತೆ ಪೇಟಿಪ್ಪೊಡೆಲ್ಲಮನಂತಾತ್ಮಕಮುಕ್ಕುಮಾ ವಿರುದ್ಧದ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೦). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ಆತ್ಮಕ)]

ಅನಂತಾಧಾರ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆಶ್ರಯ. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ. ೩. ಆದಿಶೇಷನ ಆಸರೆ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಮುಕ್ತಾಧಾರಮಾಗಿಯುಮನಂತಾಧಾರಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಅನಂತ + ಆಧಾರ]

ಅನಂತಾನಂತ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು: ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಸೌಮ್ಯ ಕೋಮಲವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೦). [ಅನಂತ + ಅನಂತ]

ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೆ ಜೀವವನ್ನು ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿಸುವ ಕ್ರೋಧ ಮಾಯ ಮಾನ ಲೋಭಗಳೆಂಬ ಕಷಾಯಗಳು: ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನಾನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮನಾಗಲೀಯವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನಾದಿ ಚತುಃಕಷಾಯವ್ಯಪಾಯಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೬ ವ). [ಅನಂತ + ಅನುಬಂಧಿ]

ಅನಂತೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: ಅಂತಕಾಂತಕನೊಡನೆ ಕಡುಮಾಜಾಂತು ಕಾಮನು ವರುಷ ವರುಷಕನಂತೆಯೊಳು ಜನವಜಿಯಲೆಲ್ಲಾ ಬೇವುತಿದ್ದಹನು (ಬಸವು. ೩೪–೫೦); ನೀರ್ ನಭದಿಂದನಂತೆಯಲಿ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯಾಂತಪುದೊ ಬಗೆಬಗೆಯಪ್ಪ ರುಚಿಯ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೧–೧೭). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ತುರುಚಿಯ ಗಿಡ. ೪. ಅಳಲೆಯ ಕಾಯಿ. ೫. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೬. ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ. ೭. ಗರಿಕೆ. ೮. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ. ೯. ಸೊಗದೆ ಬೇರು; ನೆಲಮಾಗಳಿ. [ಸಂ. ಅನಂತಾ]

ಅನಂತೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ : ಅನಂತೇಶನಸ್ತ್ರಗಳ ನುಳಿದು ತನ್ನ (ದಿಲೀಚ. ೨-೫೮). [ಅನಂತ + ಈಶ]

ಅನಕ$_1$ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕ$_2$ (ನಾ). ಕೀಳು ; ಅಧಮ (?): ಅನಕಂ ಕುಂಡಲಿ ಭಾಭ್ರು ವೀರ್ಯನತಿಲೌಲ್ಯಂ ... ನಿರ್ದಯನಲ್ಪವೀರ್ಯನೆನಿಪಂ ಚಾರಾಯಣಂ ಜತ್ತಡಂ ತನುಹೀನಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರಿಂತಿನಿಬರುಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಂದರ್ಪನೊಳ್ (ಮದತಿ. ೧-೫೨). [< ಅಣಕ$_4$?]

ಅನಕಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ವೈಪಗಿ. ೧೩-೨೬). [ಅನಕಟ್ಟು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಕರ 'ಅನ್ನಕರ' ನೋ.

ಅನಕಾ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದುದು ; ನೀರಾದುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಳಕ ?]

ಅನಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಟಣದ ಕಂಚಗಾಜ ಮಾರಾಳನಿಂದೋಜನ ಮಕಳು ಕಾಳೋಜ ಅನಕೋಜಗಳು ಮಾಡಿದು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೧-೪ ; 1395). [ಅನಕ ? + ಓಜ$_1$]

ಅನಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ; ಅವಾಚ್ಯ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ನುಡಿ. ೨. ಉಚ್ಚರಿಸಲಾಗದ್ದು. ೩. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು. 'ಅನಕ್ಷರ ಜಠರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಜಠರ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಇಲ್ಲದವನು ; ನಿರಕ್ಷರಕುಕ್ಷಿ: ಸಕಳಕಳಾಕುಶಲಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಮನಕ್ಷರಜಠರರೇವಂದೆವೆಂಬ ಕಷ್ಟತೆಯೊಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ). [ಅನಕ್ಷರ + ಜಠರ]

ಅನಕ್ಷರತೆ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದಿರುವುದು : ಅನಕ್ಷರತೆ ಹೋದ ಹೊರತು ದೇಶದ ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). 'ಸಾಕ್ಷರತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಕ್ಷರತಾ]

ಅನಕ್ಷರಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದ ; ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: "ಮತ್ತೀಳುನಾದದೊಳನಕ್ಷರಧ್ವನಿಯೊಳಮುದಾತ್ತವನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತಮೆಂಬ ರವದೊಳೈವತ್ತೆರಡು ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಷರದೊಳಾ ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಹಾರದೊಳ್ ಸ್ವರಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೬-೩೬). [ಅನಕ್ಷರ + ಧ್ವನಿ]

ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದವನು; ಅವಿದ್ಯಾವಂತ : ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನು ಅಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಕನ್ನನು. ೧-೭). [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಾಳಾಪ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳದ ಮಾತು ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು ; ತೊದಲು ನುಡಿ : ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಮಿತದಿಂದನಕ್ಷರಾಳಾಪದಿಂದೆ . . . ಹರಿಯಿಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮). [ಅನಕ್ಷರ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅನಗತ್ಯ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ : ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವಿಧಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು . . . ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಮೊದಲ ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅನಗತ್ಯ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಅನಗಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಸಾಗಾರಮನಗಾರಮೆಂದು ಧರ್ಮಮೆರಡು ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೭೦-೧೮) ; ಆಗಾರೀ ವ್ರತಿಕಂ ಮನೆಯುಳ್ಳನುಂ, ಅನಗಾರಶ್ಚ – ಮನೆಯಿಲ್ಲದನುಮೆಂದಿತ್ತೆಜಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೫). 'ಅಗಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಗಾರಿನ್]

ಅನಗಾರಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡದ, ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಮುನಿ : ತೀರ್ಥಕರ ಗಣಧರಾನಗಾರಕೇವಳಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]

ಅನಗಾರವೇಳೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನವ್ರತಿಗಳು ಚರಿಗೆಗಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಮಯ, —ಕಾಲ : ಆ ಮುನೀಂದ್ರೋತ್ತಮಂ . . . ಅನಗಾರ ವೇಳೆಯೊಳ್ ಮಾದಿರಾಭಿಧಾನಪುರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ವೇಳೆ]

ಅನಗಾರಸಮಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನಗಾರವೇಳೆ : ಅನಗಾರ ಸಮಯದೊಳ್ ದ್ವಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯ ವ). [ಅನಗಾರ + ಸಮಯ]

ಅನಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪರಹಿತ : ಸನ್ಯಾಸನವಿಧಿ ಇನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ ನಾಗಸೇನಮುನಘಂ ಗುಣಾಧಿಕಂ (ಎಕ. II, ೩೪-೨ ; 700) ; ಜನವಿನುತನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦); ಅನಘ ನಿನ್ನಗಲಿ ಅರಗಳಿಗೆ ಜೀವಿಸಲಾಜೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭-೨೮). ೨. ದೋಷರಹಿತ. ೩. ನಿರಪರಾಧಿ. ೪. ಶುಚಿ. [ಸಂ.]

ಅನಘಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ದೋಷರಹಿತ ಪ್ರದೇಶ : ಮುಕ್ತಿಯ ಸುಖದೊಂದಾದಾನಮನುಪಮಾನಮನಾದಿನಿರಸ್ತಾವಸಾನಮನಘಸ್ಥಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೧). [ಅನಘ + ಸ್ಥಾನ]

ಅನಘೆ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತಳು ; ನಿರ್ದೋಷೆ : ಅನಘೆ ನಿನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೌರವರು ಬೆಂದುಹೋಗದಿರುವುದು ಅವರ ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ (ಭೀಷ್ಮಜ. ೧೧೬)- [ಸಂ. ಅನಘಾ]

ಅನಚ್ಛ (ಗು). ತಿಳಿಯಾಗಿರದ ; ಕೊಳಕಾದ ; ನಿರ್ಮಲವಲ್ಲದ ; ಕದಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಡುಹ (ನಾ). ೧. = ಅನಡ್ವ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. [ಸಂ. ಅನಡುಹ್]

ಅನಡುಹಿ (ನಾ). ಹಸು: "ಉಸ್ರಾ, ಅರ್ಜುನೀ, ರೋಹಿಣೀ, ಅನಡುಹೀ, ಅನಡ್ವಾಹೀ –ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡುಹೀ]

ಅನಡ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತು ; ಗೂಳಿ : "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ . . . ಅನಡ್ವಂ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಮಾ ವೃಷಭಂ . . . ಎತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾ]

ಅನಡ್ವಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ನಾಲಗೆ ಗಿಡ ; ಸೀಮೆ ಓಮು : "ಎತ್ತು ನಾಲಗೆಯುನಡ್ವಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಅನಡ್ವ + ಜಿಹ್ವೆ]

ಅನಡ್ವವಾಹ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : "ಪ್ರಚಂಡದೆತ್ತೇಱುವನನಡ್ವವಾಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೨೬). [ಅನಡ್ವ + ವಾಹ]

ಅನಡ್ವಾಹ (ನಾ). = ಅನಡ್ವ : ಬಿಡದಿರೆಡಬಲಕೆನುತೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿದರ್ ಸಿಕ್ಕಿದುದನಡ್ವಾಹನುಡಿ ಕೊಚ್ಚು ತಱಿಯಿಱಿಯೆನುತ್ತೆ ಕೋಳಾಹಳದೊಳುಱುಬಿದರ್ ವೃಷಪತಿಯನು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಡ್ವಾಹಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ : "ಉಸ್ರಾ . . . ಅನಡ್ವಾಹೀ –ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾಹೀ]

ಅನಡ್ವಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ : "ರೋಹಿಣಿಯನಡ್ವಿಯರ್ಜುನಿ ವೃಷೆ ಗೋ ವೃಷಭವಾಹಿಯೆನೆ ಹಸು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೩). [ಸಂ. ಅನಡ್ವೀ]

ಅನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿಲ್ಲದ; ನೆಟ್ಟಗಿರುವ. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸದ ; ವಿನಯವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ : ಅನತೋದ್ವೃಪ್ತಾರಿ × × × ಪಾಳರನದಟಲೆವಾಟಂದು ಜೀಯಯ್ಯ ಬಾಪ್ಪೆಂಬಿನೆಗಂ ಪಾದಾನತಕ್ಷತ್ರಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೯-೫ ; 1062) ; ಘನಮುಹತ್ತ್ವವೆನಿಪ್ಪ ಗದೆಯಿಂದನತ

ಪರವಾದಿಗಳೆನಿಪ ಗರ್ಜನೆಯ ಮೃಗಸಂದೋಹಮುಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ನುರ್ಗೊತ್ತಿ (ಬಸವು. ೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಅನತಾರಾತಿಬಳೆ (ನಾ). ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯದ ವೈರಿಗಳ ಗುಂಪು; ಗರ್ವಿಷ್ಠರಾದ ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಅನತಾರಾತಿಬಳಕ್ಕೆ ದಣ್ಣಧರನಿರ್ಪ್ಪ ನ್ತಿರ್ದ್ದಪಂ ಕಾಮಿನೀಜನ ಕೇಳೀವಿಭವಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಭವನಿರ್ಪ್ಪನ್ತಿರ್ದ್ದಪ್ಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪-೭೬; 1112). [ಅನತ + ಅರಾತಿ + ಬಳ್ಳ (= ಬಲ್ಲ)]

ಅನತಿಕಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ: ಈಗಿನ ಬೊಂಬಾಯಿ ನಗರ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನತಿಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಏಳು ಪಾಳುದ್ವೀಪ ಗಳಿದ್ದುವು (ವಾವಾನ. ೧). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಕಾಲ)]

ಅನತಿಜರಠ (ಗು). ಹೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪಾಗದ; ಮಧ್ಯಪ್ರಾಯದ; ಹೆಚ್ಚು ಜೀರ್ಣಿಸಿ ಹೋಗದ: ಅನತಿಜರಠಕರ್ಣಿಕಾಮುಕುಳಸ್ಥೂಳತ್ರಿಜಟುರ ಸುವರ್ಣಕಂದೋದರ ಕಂಧರಂ ... ಇದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಜರಠ)]

ಅನತಿದೂರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ; ಸಮೀಪ: ತನಗನತಿದೂರದೊಳ್ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೮); ನರಾಶ್ವಗಳಿಗೆ ಅನತಿದೂರ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ವಸ್ತಿಕದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೭). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ದೂರ)]

ಅನತಿಶಯ (ಗು). ಅತಿಶಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ; ಅಲ್ಪ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನದ್ಯತನ (ನಾ). ಇಂದಿನದಲ್ಲದ್ದು; ಈಗಿನದಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದವನು: '... ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು) ನೀವೇ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಹಿರಿಯರು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರಾಯಕ. ೮೦). ೨. ಅರ್ಹತೆ ಯಿಲ್ಲದವನು; ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅನಧಿಕಾರಿನ್]

ಅನಧಿಕೃತ (ಗು). ಅಧಿಕೃತವಲ್ಲದ: ಅನಧಿಕೃತವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಧೀನತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದಿರುವುದು; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. [ಸಂ. ಅನಧೀನತಾ]

ಅನಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ರಿಲ್ಲದ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯ ಯನ ಮಾಡಬಾರದ ದಿನಗಳು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಬಾರದ ದಿನಗಳು: ಅನಧ್ಯಯನ ಕಳೆಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೩೭); ಅನಧ್ಯಯನದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆಕ್ಕದಿರನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೋ ... ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವು ದೆಂದರೆ ಕುವರವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬಹು ಆಸೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಡುವು; ರಜ. ೨. ವೇದಾ ಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು, —ಓದದವನು: "ಓದಿಲ್ಲದಂ ನಿರಾಕೃತಿಯ ನಧ್ಯಾಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬). [ಸಂ.]

ಅನನನಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅನನನಾಟ ನಾಟ್ನಾವುಣ್ಣ ಕಾಳುಗಯನ ಮಗ ಕಾಟಗಾವುಣ್ಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೧೩-೧; ?). [?]

ಅನನಸ 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನಾಸು 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನೀಕ (ಗು). ಸೈನ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಕಿಂಪುರುಷರಂ ಕಾಪುರುಷರ್ಮಾಡಿ ಬಾಹ್ಲಿ ಕರನ[ನನೀ]ಕರೆನಿಸಿ ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆಟಿಗಿವಿಗೆಯ್ಯಲೀಯದಾಟಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕರಣ (ಗು). ಅನುಕರಣವಲ್ಲದ: ಇದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಂದಿನ "ಅನನುಕರಣ" (Non representational) ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸ ಬಹುದು (ಅರಿಕಾ. ೧೪೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕೂಲ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ; ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಪ್ರತಿ ಕೂಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನನುಗಾಮಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಾರದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯದ: ಆ ಷಡ್ವಿಕಲ್ಪದೊಳ್ ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಕಾಶದವೊಲ್ ಎತ್ತವೋಪಡಂ ಒಡವರ್ಪುದು ಅನನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಗೃಹಪುರುಷಾ ಕರ್ಣಿತವಚನದವೊಲ್ ಪುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿಯೆ ಕಿಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪). [ಸಂ. ಅನನುಗಾಮಿನ್]

ಅನನುನಾಸಿಕ (ನಾ). ಅನುನಾಸಿಕವಲ್ಲದ್ದು; ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯ ವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಾದ ವರ್ಣ: ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲ ಮನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅನನುಭೂತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿಲ್ಲದ; ಕಂಡು ಕೇಳದ: ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಪದಕೆರಗುತೀ ಸನಾತನ ಜೀವನಮಿಾ ಸನಾತನಚಿತ್ತನೀತಂ ಪಡೆಯುತಿಹ ದಿವ್ಯಾನುಭೂತಿಯಿದು ಅನುಭೂತಮನನುಭೂತಂ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅನುರೂಪವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರುದ್ಧತೆ. (Inconformity. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಅನನುರೂಪತಾ]

ಅನನೃತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಜವಾದ ಮಾತು; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ: ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತವಚನ ಪ್ರಪಂಚ ನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೦). [ಸಂ. (ಅನನೃತ + ವಚನ)]

ಅನನ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ; ತಾನೇ ಆದ. ೨. ತನಗಿಂತ ಬೇರಿಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ: ನಿತ್ಯಮನನ್ಯಮನುಳಜ್ಞಾನರೂಪಮೆ ತನ್ನ ನಿಜ ವೆಂದಱಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೭೦). (ನಾ). ೩. ಒಂದನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು; ಏಕನಿಷ್ಠ. ೪. ಬೇರೆಯಲ್ಲದವನು; ಭಿನ್ನವಲ್ಲ ದವನು: ಮತಿಶೂನ್ಯಂ ದಂಭಮಾನ್ಯಂ ವಿಷಯವಿಸರದನ್ಯಂ ವಿಮೂ ರ್ಧಗನನ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ] (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಜ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು: ಆಗ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದವನೇ ಈಗ ಯುವಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯತ್ವ (Identity) ದ ಭಾವನೆಯಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಸದವನು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ಅನನ್ಯಮನಸ್ಕನೆಂಬೊಂ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದೊಳ್ ನಿವರ್ತಿತಮನಸ್ಕಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ. (ಅನನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ)]

ಅನನ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಅನನ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). =ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ. [ಅನನ್ಯ+ಸಾಧಾರಣ]

ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಬೇರೆಯವರಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಯಿಂದಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ: ಇದು ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ = ಶಬ್ದ ವ್ಯಾಪಾರೈಕಜನ್ಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೧). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಧ್ಯ]

ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). ಇತರರಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಅಸಾಧಾರಣವಾದ: ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಂ ಬರಮನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ ದಿವ್ಯಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು ೯-೧೬೧ ವ). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಮಾನ್ಯ]

ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ: ಮೇರಿಯಾ ಪಾವ್‌ಲೋವ್ನಾನ... ಮಧುರವಾಗಿ ಬಾಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಜೆಂಗೂಡಲ ಜೆಲುಕೂಸಿನ ಬಳಿ ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೧).
[ಅನನ್ಯ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಅನನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವುದು; ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವುದು: ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಕೊನೆಯೆ ಇಲ್ಲ... ಆದರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡಲೇಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಡದಿದ್ದರೆ ಅನನ್ವಯಕ್ಕೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೩೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ...ಅನನ್ವಯ...ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: "ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೮).
[ಅನನ್ವಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧ: ವೀರಸಿಂಹನು ಅದುವರೆಗೆ ತನಗುಂಟಾಗಿದ್ದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನನ್ವಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖಭಾವಗಳಿಂದಲೂ ತೋರುತ್ತಲಿದ್ದು (ರಾಜಾಮ. ೨೨೫). ೨. (ಉಕ). ಅತ್ಯಂತ: ಅನನ್ವಿತ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು (ಆಗಸ್ಟ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅನಪಕಾರಿ (ಗು). ಅಪಕಾರಮಾಡದ; ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆಯದ.
[ಸಂ. ಅನಪಕಾರಿನ್]

ಅನಪತ್ಯ[1] 'ಅನುಪತ್ಯ' ನೋ.

ಅನಪತ್ಯ[2] (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು: ಶನಿ...ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೪); ನೀನು ಅನಪತ್ಯನು: ಮಿಥ್ಯಾ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅನಪತ್ಯೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವಳು; ಬಂಜೆ: ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳ್ ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮೂರ್ಥಿನಿ ರೂಪಿನ ಕಣಿ ಸೂಚೀಕರ್ಮಾಯ್ತೆ ನಿಪುಣೆ ಮಿಥುನಾಲಯಾದಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೭).
[ಸಂ. ಅನಪತ್ಯಾ]

ಅನಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧಿಯಲ್ಲದವನು; ತಪ್ಪುಮಾಡದವನು; ನಿರಪರಾಧಿ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಿನ್]

ಅನಪರಾಧೆ (ನಾ). ಅಪರಾಧಮಾಡದವಳು; ತಪ್ಪುಮಾಡದವಳು; ನಿರಪರಾಧೆ: ಮುಳಿದೆನ್ನನನಪರಾಧೆಯನಬಲ್ಲವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೀಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಾ]

ಅನಪವರ್ತಿ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕುಂದದ; ಕುಗ್ಗದ: ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷಣ ಪೂರ್ವಾನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯನುಂ ಅಪ್ರತಿಹತಶಾಸನನುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪವರ್ತಿತ (ಗು). = ಅನಪವರ್ತಿ: ಲಕ್ಷಸಮಾಸಮಿತ್ರಾನಪವರ್ತಿತ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯ (ಗು). ೧. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ಹಾಳಾಗದ. ೨. ಭದ್ರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಕುಂಡಳೇಶ್ವರ... ದಂಡಿತ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮುಯ ನಿಕಾಯನನಪಾಯ (ಬಸಪು. ೩೨-೧). (ನಾ). ೩. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಹಪರವೆರಡುಮನನಪಾಯದೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಚತುರನ ಜಸದೆಸಕಮನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ಪೂರಿಸಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಕ (ನಾ). ಅಪಾಯದಿಂದ ದೂರಮಾಡುವವನು: ಕಾಯಜಾಂತಕನಣುಗಿನಣುಗನತಿಧೀಯುತ ವಿನಾಯಕಂ ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕನಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ ಸಂತತಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಿ (ಗು). ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರಪಾಯವಾದ: ಚಂಡಪ್ರಭೆಯೊಳಜಿಾಯಿಸುತ್ತಾಯವಸ್ಥೆಗಳ ಮುಟ್ಟದನಪಾಯಿಯಪ್ಪಾ (ವೀಶೈಪು. ೫-೭-೧೯). [ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನ್]

ಅನಪಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶರಹಿತಳು; ಶಾಶ್ವತೆ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಂಗನಪಾಯಿನಿ ಪತ್ನಿಯಾದಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೯೩).
[ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನೀ]

ಅನಪೇಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಬೇರೊಂದರ ನೆರವನ್ನು ಕೋರದವನು: ಅಕಾರಣಮಿವಜಿಾಳಗನಪೇಕ್ಷಕನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದನಿಜಿಾವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ಬಯಸದ; ಬೇಡದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ: ಯಾವುದು ನಡೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಅವರು ಶತಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದರೋ ಅದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ಮೂರುಪಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಃಸ್ಪೃಹತೆ: ಜನ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಕಾವ್ಯಮುಖದಿಂ ಪೇಳ್ದನನಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕಂ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩೩).
[ಸಂ. ಅನಪೇಕ್ಷಾ]

ಅನಪೇತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗದ. ೨. ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ಅಗಲದ. ೩. ಮೀರದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಅನಪೇಯ (ಗು). ಅಪೇಯವಲ್ಲದ; ಕುಡಿಯಲರ್ಹವಾದ: ಅನುದಿನಂ ಭುಂಜಿಸಿದ ಶವದ ಶಿರದಕ್ಕಿಯಲ್ಲನಪೇಯ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಪುತ್ರನಳಿವು ಜನ್ಮನಿಕಾಯದಳಿವಂಗನಾಹನನ ಮಾಯಾಹನನವಂಜಬೇಡೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೭). [ಸಂ.]

ಅನಫಾಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುಜಾದಿ ಐದು ತಾರಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲೊಂದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅನಫಾಯೋಗ" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ); ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಫಾಯೋಗಮದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧).
[ಸಂ. (ಅನಫಾ + ಯೋಗ)]

ಅನಫಾಸಂಭವ (ನಾ). ಅನಫಾಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅನಫಾಸಂಭವನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸುಖಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಸುಶೀಲನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಅನಫಾ + ಸಂಭವ)]

ಅನಫೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅನಫಾಯೋಗ. 'ಅನಫಾಸಂಭವ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಫಾ < ಗ್ರೀಕ್. ಅನಫೇ = ಸೋಕದ; ಮುಟ್ಟದ]

ಅನಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವಿಕೆ: ವಾಕ್ಯದೋಷವೆಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಅವರ ಅನಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೦). [ಸಂ. ಅನಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅನಭಿಜ್ಞಾತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ: ಅನಭಿಜ್ಞಾತ ಕುಲಕ್ರಮಂಗೆ ಪಥಿಕಂಗೇಕಾಕಿಗೊಲ್ದೀವ ಠಕ್ಕಿನೊಳಿರ್ದಪ್ಪೆ... ಅರಯ್ಯೆ ಸದ್ವಸ್ತುಭಾಜನನಪ್ಪೆನ್ನೊಳೆ ಮಾಳ್ಪುದಾಕೆಗೆ ವಿವಾಹೋದ್ಯೋಗಮುಂ ರಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೧).
[ಸಂ.]

ಅನಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೩. ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಚರಿಸುತಿರ್ದನು ಸಕಲಜೀವರ ಭರಿತಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜದಂತಿರಲನಭಿಮಾನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೪೪). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಲಪ್ಯ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾರ್ಥ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ. ?]

ಅನಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಅಭಿಷೇಕ ಹೊಂದದ; ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ: ಹೈದರ್ ಅಲ್ಲೀಖಾನ್ ಅನಭಿಷಿಕ್ತ ದೊರೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ಅನಾಸಕ್ತಿ; ಸೋಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ದೇಹದುಃಖಿತಿಕ್ಷಾ ವಿಷಯ ಸುಖಾನಭಿಷ್ವಂಗ ಶುಭಶುದ್ಧಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರವಚನ ಪ್ರಭವನಾದ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ಅಭ್ಯುದಯವಿಲ್ಲದಿರುಕೆ; ಅಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಆದಱಿಂದಂ ಜೀವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮನಭ್ಯುದಯಮುಮಂಬಿದಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಮತಿಯೆ ಮಾಜ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೭). [ಸಂ.]

ಅನಮಿತಂಪಚ (ಗು). "ಕೃಪಣ, ಜೀನ" (ಗಂಗಾಮು. ೮). [ಸಂ.]

ಅನಮ್ಯ (ಗು). ಬಗ್ಗಿಸಲಾಗದ; ಬಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಯ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ರಮ; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಮನೆ ನಿನಗೆ ನಂದಗೋಪಾಲನ ಮನೆ ತುಱುಗಾರ್ತಿ ನಿನಗೆ ಮನೆವೆಂಡಿತಿ ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯ ಗೋವನ್ನೆ ಕರಮ[ನ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಯದೆ ಥಿನ್ನಳಳಿಗಳವನಱಿಯದೆ ನೆಗೞ್ಚಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೨). ೨. ಅನಿಷ್ಟವುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಧಿ; ದುರ್ದೈವ: "ಅನಿಷ್ಟಮುಂ ಮಾಳ್ಪ ದೈವವದನಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭). ೩. ಅನೀತಿ; ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ. ೪. ನೀತಿರಹಿತ; ನಯವಿಲ್ಲದವನು: ಮುನಿಶಾಪದಿಂ ಪಾಂಡುವಳಿಯೆ ಹಸ್ತಿನಪುರದೊಳನಯ ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಮತ್ಸರಮಾಗಿ ಮನಮೊಲ್ಲದ ವಾರಣಾವತದೊಳಿರುತರಗುವನೆಯುಂ ಕಳೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟರು (ಚಿಬಪು. ೫೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನರ (ನಾ). ನರನಲ್ಲದವನು; ಅಮರ್ತ್ಯ; ದೇವತೆ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಅನರ + ಇಂದ್ರ]

ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರೇಂದ್ರೇಜ್ಯನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಕನಕತ್ರಿಂಶಾಂಶಕಂ ಲಗ್ನಮಾಗೆ ನಿಶಾವಲ್ಲಭನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರೆ ಗುಣೌಘಾನ್ವಿತೆ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೮). [ಅನರೇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಅನರ್ಗಲ, ಅನರ್ಗಳ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯ. **ಅನರ್ಗಳೆ**: "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಛ್ರೃಂಖಳಮನರ್ಗಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). ನಿರರ್ಗಳ ನೋ.

ಅನರ್ಗಳವಾಗಿ = ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ: ಅನೇಕಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನರ್ಗಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗಳ 'ಅನರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅನರ್ಗಳತೆ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಗಳತೆಯ ಬದಲು ಗಂಭೀರತೆಯ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೭). [ಅನರ್ಗಳ (= ಅನರ್ಗಲ) + -ತೆ]

ಅನರ್ಘ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ; ಅಮೂಲ್ಯ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅನರ್ಘರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಘರತ್ನ (ನಾ). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದಂಥ ರತ್ನ; ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನ: ದೊರೆಯಱಿವ ವಸ್ತುಪುರುಷಪರ್ರಿಕಿಸಿ ಬೆಲೆನಾಡೆ ಗಂಗಮಂಡಲಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಕಟಕೋತ್ತಮನಾಯಕ ವಿರಜನೆಯಿನನರ್ಘರತ್ನಮಾದಂ ರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦); ನಾನಾಗುಣಾನರ್ಘರತ್ನೋತ್ಕರಮುಂ ರತ್ನಾಕರಂ ತಾನೆನೆ . . . ಚಿಣ್ಣದಂಡಾಧಿನಾಥಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫೭; 1136). [ಅನರ್ಘ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಘಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಅನೀತಾಖಿಳ ರಾಜಲೋಕಮನನರ್ಘಾಕಾರಮುಮಿಕ್ಕ ಕನ್ಯಾನೂನೋಚಿತರತ್ನಮುಂ ತನಗೆ ಮಾಡಲ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರ್ದನೀ ಶ್ರೀನಾಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೧). [ಅನರ್ಘ + ಆಕಾರ]

ಅನರ್ಘ್ಯ (ಗು). = ಅನರ್ಘ. 'ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿ', 'ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿ (ನಾ). = ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ: ಶಿವಚಿದಂಚಿತನೇತ್ರ ದುಃಖಾರ್ಣವ ವಹಿತ್ರ ಮಹೇಶಪುತ್ರ ತ್ರಿವಿಧ ಭಕ್ತಿಕಳತ್ರ ಶರಣಾನರ್ಘ್ಯಮಣಿಸೂತ್ರ (ಬಸಪು. ೪೯-೪೪); ಮುಕ್ತಾಳಿ ವಿದ್ರುಮರತ್ನವರ್ಗಂಗಳಿಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವೆಂಬೊಲೊಪ್ಪಿದವನರ್ಘ್ಯಮಣಿವಸರಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೩). [ಅನರ್ಘ್ಯ + ಮಣಿ]

ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ (ನಾ). = ಅನರ್ಘರತ್ನ: ತಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳನರ್ಘ್ಯರತ್ನಂಗಳೆಲ್ಲಮುಂ ಬಱಿವಱಿಗೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೦ ವ); ಕೆಲಬರ್ಬಾಲೆಯರೊಡನುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಿರ್ದನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮುಂ ಕಂಡು (ನಂಬಿರ. ೪-೪೯); ಮಲ್ಲಡಿಗನರ್ಘ್ಯರತ್ನಂಗಳಂ ಸುರಿದು ಕರಪಲ್ಲವದ್ವಿತಯಮುಂ ಮುಗಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೬). [ಅನರ್ಘ್ಯ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಲ್ಲದ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೈಪರೀತ್ಯ; ಕೇಡು; ಅನಿಷ್ಟ; ಅಪಾಯ: ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ತಮ್ಮ ಜಾಣತನ ಮೆರೆಸಹೋದರೆ ಬಹಳ ಅನರ್ಥವಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೯); ಯಾವುದೊಂದು ಅತಿಯಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಅನರ್ಥವಾದೀತು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೮೨); ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೫. ದ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ.

ಅನರ್ಥಮಾಡು = ಕೇಡನ್ನು ತರು; ಅಪಾಯಮಾಡು: ತಾಂಬೂಲದ ಸುಣ್ಣ ಉದುರಿಬಿದ್ದರೂ ದಾಸದಾಸಿಯರಿಗೆ ಅವಳು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಬೈದು ಅನರ್ಥಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ: ತದುಪನ್ಯಸ್ತ ಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಾನರ್ಥಕವಚನರಚನಾಪ್ರಳಾಪಮನವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೯ವ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ: ಎರಡಱಿಕೊಳೊಂದಱ ಫಲಮುಂ ಪರಿಣತಿಗಾಯ್ತಿಲ್ಲನರ್ಥಕಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೪); ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯದ ಬಾಳಕಿಯ ಬಸಿಱನರ್ಥಕಮಲ್ತೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೦). (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕಠೋರ ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ ಅಲಕ್ಷಣ . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕಪದ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: ಮಿಗೆ ದಲ್ ವಲಂ ಪೆಱಂ ಮತ್ತೆ ಗಡಂ ಗಳ ಕೆನ್ನಮೆಂಬನರ್ಥಕಪದಮುಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ವಾಕ್ಯಾಲಂಕೃತಿ ನೆಗೞ್ದಿಡೆಯೊಳ್ ಪೇೞಿಪೇೞದಿರ್ಕುಱಿದೆಡೆಯೊಳ್ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೪೮೫). [ಅನರ್ಥಕ + ಪದ]

ಅನರ್ಥಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರತಕ್ಕುದು; ಅಪಾಯಕರವಾದುದು : ಭೂತವಾದಿಗಳು ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅನರ್ಥಕರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ಕೆಲಸ. ೩. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಪೆರ್ಚಿದ ಮೌಖರ್ಯಮನರ್ಥಕ್ಯದೊಳ್ ವ್ಯತಿಕ್ರಮಮತಿಪ್ರಸಾ[ಧ]ನ ಸಹಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಪ್ಲವ : ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ, ವಿಪ್ಲವ, ಪ್ರಳಯಗಳುಂಟಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩–೧೬). [ಅನರ್ಥ + ಕ್ರಾಂತಿ]

ಅನರ್ಥದಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಾನಿ. ℙ ಇದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿದೆ: ಅಪಧ್ಯಾನ, ಪಾಪೋಪದೇಶ, ಪ್ರಮಾದಚರಿತ, ಹಿಂಸಾಪ್ರದಾನ, ಅಶುಭಶ್ರುತಿ : ಅಪಧ್ಯಾನಂ ಪಾಪೋಪದೇಶಂ ಪ್ರಮಾದಚರಿತಂ ಹಿಂಸಾಪ್ರದಾನಮಶುಭಶ್ರುತಿಯೆಂದು ನಿರರ್ಥಕಪಾಪಹೇತು ಭೂತಾನರ್ಥದಂಡಂ ಐದುತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬). 'ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ' ಪರಾ. [ಅನರ್ಥ + ದಂಡ]

ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನರ್ಥದಂಡಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು. ℙ ಇದು ಮೂರು ಗುಣವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಿಗ್ದೇಶಾನರ್ಥದಂಡವಿರತಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಗುಣವ್ರತಂಗಳುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೦೬); ಹಿಂಸಾರಾಗಾದಿವರ್ಧನ ದುಷ್ಟಕಥಾಶ್ರವಣ ವ್ಯಾಪಾರಮಶುಭಶ್ರುತಿ ಇಂತೀ ಐದುಮಂ ತೊಱೆವುದು ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿವ್ರತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಅನರ್ಥದಂಡ + ವಿರತಿ]

ಅನರ್ಥವಚನ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡತಕ್ಕವನು; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು : ನೆನೆನೆನೆದು ಪೆಱರ ಮಾತುಗಳನೆ ನೆಗಱ್ದಿರೆ ಕೃತಿಯೊಳಿಡುವನ(ವ)ಂ ನಗದ ಗುಹಾಧ್ವನಿಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ ತನಗಾಗಿಸಲಱಿಯನುಚಿತವಾಕ್ಚತುರತೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪). [ಅನರ್ಥ + ವಚನ]

ಅನರ್ಥಸಾಧನ (ನಾ). ಕೇಡಿಗೆ ಕಾರಣ, —ಮೂಲ: ಕೋಪವೆಂಬುದನರ್ಥಸಾಧನ ಕೋಪವೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೩). [ಅನರ್ಥ + ಸಾಧನ]

ಅನರ್ಥಾಯಾಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಮ : ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲೆಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು ಮೃತಕಕೃತೋಪಕೃತಿಯವೊಲನರ್ಥಾಯಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೫). [ಅನರ್ಥ + ಆಯಾಸ]

ಅನರ್ಪಿತ (ಗು). ಅರ್ಪಿತವಲ್ಲದ; ದೇವರು, ಗುರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ನಿವೇದಿಸದೆ ಇರುವಂಥ: ಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯೆನೆಂಬುದೆನ್ನ ಭಾಷೆ ಅನರ್ಪಿತವಾದರೆ ತಪ್ಪೆನ್ನದು ಮೂಗ ಕೊಯಿ, ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೨೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಅರ್ಪಿಸದೆ ಬಳಸಿದ್ದು, —ತಂದುದು (?) : ಗುರುವಿಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು, ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಓಗರ ಲೌಕಿಕ ನಾಯಕನರಕ; ಅರ್ಪಿತಮುಖವನಱಿಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅಪಚಂ. ೪೦–೧೭೧). [ಅನರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅನರ್ಹತೆ (ನಾ). ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನರ್ಹತಾ]

ಅನಲ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ : "ಅಗಿಸಿ ಮರಗೂಳಸಿಂಗಳನಗ್ಗಿ ಹಗ್ಗಿ ಸಗ್ಗಿಗರಡಬಳಂ ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಗಿಡಿಯೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗಸಿಪ್ಪೈದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨); ಗಾಂಗೇಯನುಂ ಸತ್ಯವತಿಯುಮತ್ಯಂತ ಶೋಕಾನಲದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನಸರ್ಕಳಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦ ವ). ೨. ಅಗ್ನಿದೇವ. ೩. ಜಠರಾಗ್ನಿ; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ. ೪. [ಛಂದ] ರಗಣ (–∪–) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಶೀತಕರಾನಲೇಂದ್ರಪುರ ಚಂದ್ರಶಶಾಂಕ ಹುತಾಶನರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೭). ೫. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : ಅನಲಂ ಗುಳೂಚಿ ಮೊಸರೆಳ್ಳಿನಿತುಮನೊಳಗೂಡಿ ಕೊಡುವುದಿರ್ಪತ್ತೊಂದುಂ ದಿನವರೆಗಂ ಕುದಿರೆಗೆ ಬಲಮನುಲೋಮಂ ಪೆರ್ಚೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ಕ್ಷೀಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೨). ೬. 'ಮೂರು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಹರನಯನವಹ್ನಿಪುರಶಿಖಿ ವರರತ್ನಂಮೂರ್ತಿ ಲೋಕವಿಮಲತ್ರಿತಯಂ:ಪರಮಗುಣತ್ರಯಮನಲಂ ಸುರನದಿಮಾರ್ಗತ್ರಯಮದು ಮೂಱಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೩). ೭. ಕೃತ್ತಿಕಾನಕ್ಷತ್ರ. ೮. 'ರ' ಎಂಬ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅನಲಂಕೃತ (ಗು). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಲಗಣ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು : ಅನಲಗಣ್ಣಿನ ತೆಱೆದ ರೌದ್ರಾನನದ ದಾಡೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಸುಯ್ಲಿನ ಭಯಂಕರ ರೂಪ ನೆಸೆದನು ರುದ್ರನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೯–೯). [ಅನಲ + ಕಣ್]

ಅನಲಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ : ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯ ಧಾರೆಗಳನಿಲಗರ್ಭದ ಗಱಿಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭವಿಂಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೩೫). (ನಾ). ೨. ಅರಣಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳದ್ದು). [ಅನಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಲಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ದ್ರೌಪದಿ: ಮುಂದಲೆಯಂ ಪಿಡಿದೆನ್ನಯ ಮುಂದೆಱೆದನಲಜೆಯನುಯ್ದು ಪರಿಭವಿಸಿಯೆ ದಳ್ಳೆಂದುರಿದು ಸೊರ್ಕಿದವನಂ ಕೊಂದೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೬). [ಸಂ. ಅನಲಜಾ]

ಅನಲನಯನ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ. [ಅನಲ + ನಯನ]

ಅನಲನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ : ಅನಲನೇತ್ರಂ ಕೋಪಿಸಿದಡಿಂತನಘ ಭಕ್ತರು ಕಾಯಲಾರ್ಪರದಲ್ಲದುಳಿದಂತೆ ಘನತರೋದ್ಧತ ಭಕ್ತನಿಕರಂ ಮುನಿದೊಡೇಂ ಕಾಯಲ್ಕೆ ಶಕ್ಯಮೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೧೬). [ಅನಲ + ನೇತ್ರ]

ಅನಲಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಕಿರಣ. ೨. ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ : ಅಮೃತಮಯಕಿರಣನೆಂಬುದುಮುಮರದು ಶಿಶಿರಾಂಶುವೆಂಬುದುಂ ಶಶಿಗೆಂದುಂ ಸಮನಿಸಿ ವಿಷಕಿರಣನುಮನಲಮರೀಚಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮೋಹಾಪೋಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೩). [ಅನಲ + ಮರೀಚಿ]

ಅನಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಮುಖ; ಬೆಂಕಿಯ ಬಾಯಿ : ಈಕೆಯಪದೆಸೆಯುದಯದಲಿ ಕುಂತೀಕುಮಾರಕರನಲಮುಖದಲಿ ನಾಕದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡರೆಂದುಮ್ಮಳಿಸುವನು ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧–೧೦). ೨. ಅಗ್ನಿಯೇ ಬಾಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ. [ಅನಲ + ಮುಖ]

ಅನಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಈಶಾನ; ಈಶ್ವರ : ಕುಬೇರನನಲಾಕ್ಷಂ . . . ಸೇರಿ ನೆರೆದೊಪ್ಪಿರೆ ಕೃಪಾರಸಸಮುದ್ರನಗಜಾರಮಣನುಜ್ಜ್ವಳಪುರಾರಿ ಮೆಱೆದಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೮೮). [ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]

ಅನಲಾರ್ಚಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ : ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾರ್ಚಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮುಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೯). [ಅನಲ + ಅರ್ಚಿ]

ಅನಲಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಅಸ್ತ್ರ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಅನಲಾಸ್ತ್ರದಿನಿಸೆ ದಿವಿಜಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೭). [ಅನಲ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅನಲು₁ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ). ಉರಿ; ಜ್ವಲಿಸು : ಬೆಂಕಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಅನಲುತ್ತಿದೆ. ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಅನಲ್ = ಬೇಯಿಸು, ಸುಡು]

ಅನಲು₂ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಸಂತಾಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೆಂಕಿ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕೋಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ದುಃಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ಅನಲು₁. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅನಲ್ (< ಸಂ. ಅನಲ)]

ಅನಲೋಷ್ಮ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ತಾಪ : ಅನಲೋಷ್ಮಾವಳಿಯಿಂ ಮಹೋಗ್ರಮೆನೆ ಕಾಯ್ದುಪ್ಪಾತಪಜ್ವಾಲೆಗಳ್ಕಿ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೧೪೪).

[ಅನಲ + ಊಷ್ಮ]

ಅನಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಬಹಳ; ದೊಡ್ಡದಾದ : ನಗರ ಮನೋಹರವ್ಯಾಪಾರಮನಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩ ವ); ಶರೀರ ಭೋಗಮುಂ ತೊಱೆದನರ್ಕವಂಗೆ ಕುಡಲಾಗದನಲ್ಪನಿತಂಬ ಬಿಂಬೆಯುಂ (ಶಮದ. ಸ. ೧೨೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಈಡಿತಜಿನವರಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ ಬುಧರ್ಗನಲ್ಪಕಲ್ಪಕುಜಂ ಕೆಯ್ನೀಡಿದ ಬೇಟ್ಪರ ನೆರವಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುವುದಾತ್ತನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೨); ಧನಳತಲ್ಪಮೆಸೆದುದನಲ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೨–೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವಿಕಲ್ಪಗಳುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ರೂಪರೇಖೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ವಿದಿತೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗಗತಂ ಪ್ರತೀತ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಕೃತಮನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೧). [ಅನಲ್ಪ + ವಿಕಲ್ಪ]

ಅನವಕಾರ್ಯ (ಗು). ಕಡೆಗಣಿಸಲಾಗದ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದ : ಅನುಕೂಲಕನುಮನಾಲಸ್ಯನುಮನವಕಾರ್ಯನುಂ ಲಬ್ಧಿಬುದ್ಧಸದೃಶನುಂ. . . ಶ್ರೋತೃವೆಂಬೊನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೨ ವ). ☞ ಇದು ಶ್ರೋತೃವಿನ ದಶಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನವಗಮ (ನಾ). ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅರಿವಾಗದಿರುವುದು : ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗೆ ದೇವತಾಮುಖವಸ್ತ್ರದವೋಲ್ ಅರ್ಥಾನವಗಮಂ ಸ್ವಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಅನವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲದಿರುವ. ೨. ವಿಭಾಗವಾಗದ. ೩. ಹೀಗೆಂದು ನಿರೂಪಿಸದ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ; ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ : ಇಂತನವದ್ಯಮುಪ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಪತಿಯಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಪೇಳ್ದು (ಆದಿಪು. ೨–೬೧). (ನಾ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕನಕಕುಂಡಲಮಂಡಿತ ಗಂಡೇ ನೀನಿದನೋದನವದ್ಯಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೬); ನಭಭಮಂಸಸಲಂಗಮುಮೊಪ್ಪಲ್ ಪೇಟ್ದಪರಾ ಅನವದ್ಯಮಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಶುದ್ಧವಾದ ಚರಿತ್ರವುಳ್ಳವನು : ಅನವದ್ಯಚರಿತನೆಂದಱಿದನಿಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ ಹನುಮಂಗಸ್ಮಜ್ಜನಕಂ ದಧಿಮುಖನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರಗನುನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೬೨). [ಅನವದ್ಯ + ಚರಿತ]

ಅನವದ್ಯತ್ವ (ಗು). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅನವದ್ಯತ್ವಮುಗಣ್ಯತ್ವಮನಾರ್ಹತ್ವಂ . . . ಎಂಬ ಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರಂಗಳ್ಗ ಮುಱಿಪಿ (ಚಾವುಂಬು. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದನನವದ್ಯಯ್ಯ ನಳಿಯ ದುಗ್ಗಮಾಯ್ಯನ ಮಗ ಪೋಚಯ್ಯ ಬೆಸೆಗೆಯ್ದಾಗಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪–೧೦; 976). [ಅನವದ್ಯ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅನವದ್ಯಸುಖ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಸುಖ; ಅಕಳಂಕವಾದ ಸೌಖ್ಯ; ಮೋಕ್ಷ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ : ಆರ್ಯಶೀಲಸ್ಕಂದದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅನವದ್ಯಸುಖವನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೯). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದ ಸುಖವುಳ್ಳವನು.

[ಅನವದ್ಯ + ಸುಖ]

ಅನವದ್ಯಾಚರಣ (ನಾ). = ಅನವದ್ಯಾಚಾರ : ಅನವದ್ಯಾಚರಣಕ್ಕುದಾಹರಣಮುದ್ಯಶ್ಕೀರ್ತಿಗಾಧಾರಮೂಳ್ದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ . . . ಪೊಗಟ್ಟುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨–೧೭). [ಅನವದ್ಯ + ಆಚರಣ]

ಅನವದ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಆಚಾರ. ೨. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು : ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ ತೇಜೋನಿಳಯಂಗನವದ್ಯಾಚಾರಂಗೀ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭–೧೦). [ಅನವದ್ಯ + ಆಚಾರ]

ಅನವದ್ಯೆ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತೆ; ನಿರ್ಮಲೆ : ಅನವದ್ಯೆಯರಾಗಳ್ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪರಸಿದರ್ ಮನದೊಲವಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೭೬).

[ಸಂ. ಅನವದ್ಯಾ]

ಅನವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಮರವು; ಪ್ರಮಾದ : "ಅನವಧಾನಮಾ ಪ್ರಮಾದಮೆನಲ್ಕೆ ಮೈಮಱೆಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬೩–೨೯). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಅನವಧಾನ-ಗಮಕಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩).

[ಸಂ.]

ಅನವಧಾರಣ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಈ ಪ್ರಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾಗುವದು, ಅದು ಸಂಶಯ ಭ್ರಾಂತಿ ಸಂಭಾವನೆ ಅನವಧಾರಣ ಮೊದಲಾದ ಬಹುಪ್ರಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೪). [ಸಂ.]

ಅನವಧಿ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. 'ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ,' 'ಅನವಧಿಬೋಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ತ್ಯಾಗ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ : ಕಲ್ಪಮಹೀಜದಿಂದನವಧಿತ್ಯಾಗಪ್ರಭಾವಂ . . . ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೨).

[ಅನವಧಿ + ತ್ಯಾಗ]

ಅನವಧಿಬೋಧ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಭವ್ಯತೆ ಮಾಟ್ಕುಂ ನಿಜಸೇವಾವ್ಯಸನಮುನದಱಿನಱಿವು ಸಮುನಿಕುಮುಱಿವಿಂದವ್ಯಾಮೋಹತೆ ಸಾರ್ಗುಮದವ್ಯಾಹತಸುಖಮನೀಗುನುನವಧಿಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೪). [ಅನವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅನವರತ₁ (ಗು). ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ : ದೇವಾಸುರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರಗಂಬೊತ್ತಲೆಂಬಂತನವರತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫ ವ); ಅನವರತಪರಮಸುಖಸಾಧನಚರಿತಂ ಜಿನಕುಮಾರ ಸದೃಶಂ [ಭವ್ಯಂ] ನಿನಗೆ ಮಗಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨). [ಸಂ.]

ಅನವರತ₂ 'ಅನವರತಂ' ನೋ.

ಅನವರತಂ, ಅನವರತ್ತ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಯಾವಾಗಲೂ: ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧನಮಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನ ವಿವರ ಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದವೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩). **ಅನವರತ್ತ**: ಅನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಸುರಪುರನಿಲಯ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ಚತುರೋಪಾಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೧-೧).
[< ಸಂ. ಅನವರತ₁]

ಅನವಲ್ಯ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ; ತೊಂದರೆ: ಸೂನಬಾಯೀ ಅನ್ನುತ್ತಾಳೆ – ನಿನ್ನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಅನವಲ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು; ಅದೂ ಖರೆ (ದೀಪಹ. ೨೦); 'ಛಲೋ ಮಾಡಿದಿ ಮಾರಾಯಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಮಕ್ಕಳ ಅನವಲ್ಯಾ ನೀನ ಕಣ್ಣಲೆ ನೋಡಬೇಕಾಗತಿತ್ತು' (ವೈನಿ. ೧೬೯); ಅನವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). 'ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು', 'ಅನವಲ್ಯಬಡು' ಪರಾ. [?]

ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಇನ್ನೇನು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇರೋ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸಬಾರದು (ಪೂಜಾಫ. ೩).
[ಅನವಲ್ಯಬಡು + -ಇಸು₃]

ಅನವಲ್ಯಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ನಮ್ಮ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು ಸರಕಾರೀ ಖಾತೇವಾಗ ನವಕರಿಮಾಡಿ ಅನವಲ್ಯಬಡುತ್ತಿದ್ದನ್ನ ಕಮಲಕ್ಕ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ರು (ವೈನಿ. ೧೩); ಅಂಥಾಂಗ ಥಣ್ಣಗ ತೌರುಮನ್ಯಾಗ ಇರಬಾರದವ ನಮ್ಮವ್ವಾ ಇಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅನವಲ್ಯಬಡೂದರಕಿಂತಾ (ನಡುನು. ೮೧).
[ಅನವಲ್ಯ + ಪಡು₁]

ಅನವಶ್ಯ (ಗು). ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನವಶ್ಯಕ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ: ಶ್ರೀಯುತರು ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ಅನವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಕಾಲಹರಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನವಸರ (ಗು). ೧. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಸಮಯ. ೩. ಕಾಲೋಚಿತವಲ್ಲದುದು: ಖುಲ್ಲನಾಗಿಂತ ನವಸರವಾದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯೊಳು ಹೊಗುವ ಸಲಿಗೆಯವೆಲ್ಲಿಯದು ತನಗಾರು ಕೊಟ್ಟರು ಮಾಣದಶ್ರಾಂತ (ಬಸವು. ೪೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಅನವಸಾದ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದಿರುವುದು; ಕುಂದದಿರುವುದು: ದೇಶಕಾಲ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶೋಕನಿಮಿತ್ತವಾದ ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ದೈನ್ಯತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾಂತಿಹೀನತೆಯೇ ಅವಸಾದವು ಎಂದೂ – ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದೇ ಅನವಸಾದವು – ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ – ಎಂದು . . . ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು. ೨. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಅನಾದಿಜನ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಿಲ್ಲ. ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ದೋಷ)]

ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ, — ಸಂದರ್ಭ [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಅನವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಚಂಚಲವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ: ಅನವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿಹಾನಿ ಯೋಗದಿಂ ಎಸಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂ ತೊಟ್ಟು ವಾಯುವೇಗ ಪ್ರಚಲಿತ ಜಲೋರ್ಮಿಯವೊಲ್ ಸ್ವೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಬರಂ ಕುಂದುತ್ತಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಂ ಇರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿಕ (ನಾ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ; ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದುದು; ಕ್ಷಣಿಕ: ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ ರಸಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ ಸಂಚಾರಿಭಾವಮನವಸ್ಥಿತಿಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಿತಕಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತಂದೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಜಯಪಾಲನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೧೫೩). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] "ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟತೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೊನೆಯಾಗದೆ ಇರುವಂಥ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅನವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಅಮೃತ. ೩-೧೩೦ ಟೀಕು).
[ಸಂ. ಅನವಸ್ಥಾ]

ಅನವೀಕೃತತ್ವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನವೀಕೃತತ್ವ — ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಡದಿರುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡದಿರುವುದು: ದೃಷ್ಟಿದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅನವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯದಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಳೆಯದು: "ಅನವ್ಯಂ ಪುರಾಣಂ ಪುರಾತನಮೆನಲು ಹಳತಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಅನವ್ಯಯ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ; ದುಂದು: ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ ಅನವ್ಯಯವಾಗಿ ಹಣ ಖರ್ಚುಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ?]

ಅನಶನ (ಗು). ೧. ಅಶನವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಊಟ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ: "ಪ್ರಾಯಸ್ಸನಶನಮೆನಲುಣ್ಣದಿರುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮); ಕೃತಾನುಶಯನನಶನವಿಧಾನದಿನಸುವಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೧೭ ವ); ಅನಶನಮಂ ಕೈಕೊಂಡಳ್ ಮನದೊಳ್ ಸತಿ ಪತಿಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯ ನಾಂ ಕೇಳ್ವಿನಮುಣ್ಣೆನೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅನಶನತಪ, ಅನಶನತಪಸ್ಸು (ನಾ). ಅನಶನವ್ರತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪಸ್ಸು; ಉಪವಾಸವ್ರತವೆಂಬ ತಪಸ್ಸು: ಏಕವಿಹಾರದೊಳ್ ಮಹಾರಣ್ಯನಿವಿಷ್ಟಂ ಮೊದಲ ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರ ಭೇದಭಿನ್ನಮಪ್ಪನಶನತಪದೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೫ ವ); ಮುನೀಂದ್ರನನಶನತಪದೊಳ್ ತಜಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). **ಅನಶನತಪಸ್ಸು**: ಶ್ರಮಣ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನಶನತಪಸ್ಸನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದರೆ ಕದಾಚಿತ್, ವೈದಿಕಮತದವರೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಜೈನಪ. ೫೩೫). [ಅನಶನ + ತಪ]

ಅನಶನತಪಸ್ಸು 'ಅನಶನತಪ' ನೋ.

ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಕುರುನರೇಂದ್ರನರಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲರು ಮನಶನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುತ್ತಮ ಮೋಕ್ಷಮಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೧೦–೨೦ ವ). [ಅನಶನ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಅನಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸದಿಂದಿರುವುದು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು : ಅನಶನವೃತ್ತ್ಯಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ . . . ಪೇೞ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಅನಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಶನವ್ರತ (ನಾ). = ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ : ಜಿನಮುನಿಗಳ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ವನಜಮುಖಿಯರು ದಿನವ್ರತ, ದಿಗ್ವ್ರತ, ಮಿತಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ, ಅನಶನ ವ್ರತ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೨೬). [ಅನಶನ + ವ್ರತ]

ಅನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ ; ನಾಶ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಉಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಷ್ಟಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆಮಗೆ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨). [ಸಂ.]

ಅನಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬುಡದ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಡೆಯುವ ಚಿಗುರು ; ಟಿಸಲು : ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಅನಸು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅನಸೂಯ (ಗು). ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯಕ (ಗು). = ಅನಸೂಯ : ಬರ್ಹಿಧ್ವಜನ ತನುಜನನಸೂಯಕಂ ಧೀರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ವರಪುಷ್ಪಪಲ್ಲವದ ಪೊಂಗಳಸಮಂ ತುಂಬಿ ಕರದೊಳನಸೂಯೆಗೀಯಲ್ಕವಳರುಂಧತಿಯ ಶಿರಕೆ ಪೊಱಿಸಿದೊಡಾಕೆ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ನಗುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧). [ಸಂ. ಅನಸೂಯಾ]

ಅನಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಈ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರಸೌಂದರ್ಯವಾದ ದೇವರ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ, ಅನಸ್ತಿತ್ವ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಬೇಡ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅನಹಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ದಕ. ÷). [ಸಂ.]

ಅನಹಂವಾದಿ (ನಾ). ನಾನು ಎಂದು ನುಡಿಯದವನು ; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಸುಹೃದನನಹಂವಾದಿ ಅಪ್ರಮತ್ತಂ ಸಾಧು ಪಾಪಿ ತಾನೆಂದೆಯೇ ಹಲುಬುತಿಪ ಪದವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೬–೬). [ಸಂ. ಅನಹಂವಾದಿನ್]

ಅನಹತ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ : ಮೀರಿ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನವನು ಆದ ಹಾರಿ ಮಣಿಪೂರಕವ ಅನಹತಕ್ಕೈದಬೇಕೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೫–೨೩). [< ಸಂ. ಅನಾಹತ]

ಅನಹಿತ (ಗು). ೧. ಅಹಿತವಲ್ಲದ ; ಹಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದವನು ; ಮಿತ್ರ. ೩. ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ ; ನಷ್ಟ. (÷). [ಸಂ.]

ಅನಾಕರ್ಷಕ (ಗು). ಆಕರ್ಷಕವಲ್ಲದ : ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅನಾಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಕಾರ (ಗು). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ರೂಪರಹಿತವಾದ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮ]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲ, ಅನಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ; ಕದಡದ ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಸಗರರ ಮೇಲೆ ಗಂಗೆಯನನಾಕುಲದಿಂ ತರಲಾ ಭಗೀರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೩). **ಅನಾಕುಳ** : ೧. ಆಕುಳನೆನಾಗಿ ಸುಱಿದೆನನಾಕುಳಮಪ್ಪೆಡೆಯನಱಸಿ ಕಾಣೆಂ ಮೂಱುಂ ಲೋಕದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲಂ, ಅನಾಕುಳಂ (ಅ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ; ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ : ತತ್ಪರಿವಾರ ದೇವತಾಕುಲಮುಮನಂಗನಾಜ್ಞೆಯೆನೆ ಬಂದುದು ರಾಜಕುಲಕ್ಕನಾಕುಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೬೬). **ಅನಾಕುಳಂ** : ಆನಾಕುಳಂ ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪಮಾನನೊಳ್ ನೆರೆವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೩) ; ಏಕೆ ನಿನ್ನನಾಳ್ದಂ ನಿನ್ನಂ ಮನವೊಲ್ದು ನಚ್ಚಿಯಟ್ಟಿದನನಾಕುಳಂ ದೂತನಿಂತು ನುಡಿಯಲ್ವೇೞ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಳ ‘ಅನಾಕುಲ’ ನೋ.

ಅನಾಕುಳಂ ‘ಅನಾಕುಲಂ’ ನೋ.

ಅನಾಖ್ಯೇಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದುದು : ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅದು ‘ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ’ ಅಥವಾ ‘ಅನಾಖ್ಯೇಯವೇ’ ಆಗುವುದಾದರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ ; ಮುಂದಿನ. ೨. ದೊರೆತಿಲ್ಲದ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೩. ತಿಳಿಯದ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ಭವಿಷ್ಯ : ಕೆಲರನಾಗತಮನಱಿವ ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯರಿಂತೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೬ ವ) ; ನಾರದಾದ್ಯರನಾಗತವನಱುಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೫೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಂ (ಅ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ : ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಂ ಮಹಾಭಾರತಕಥಾಪ್ರಪಂಚಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂ ಮಾಡಲ್ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೧೯). [< ಅನಾಗತ]

ಅನಾಗತಕರ್ತೃ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಬರೆಯುವವನು ; ಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಂಡು ಬರೆಯುವವನು : ಮುನ್ನಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿ ರಾಮಾಯಣಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂಗೆಯ್ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಮ್ಮಂತಪ್ಪನಾಗತಕರ್ತೃಗಳುಮಾಗದಿರ್ಕೆಂದಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೨೧). [ಅನಾಗತ + ಕರ್ತೃ]

ಅನಾಗತಗ್ರಹ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] “ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ತಾಳಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಕಾಲ ನಡೆದಮೇಲೆ ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ಅನಾಗತಗ್ರಹ. ಈ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಎಡುಪು ಎಂದೂ ಹೆಸರು ” (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೫). [ಅನಾಗತ + ಗ್ರಹ]

ಅನಾಗತಜ್ಞ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಅಸುರಾರಿವೊಲಾವನನಾಗತಜ್ಞಂ(ಜಗವಿ.೧೬–೬೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಪೂಜೆ (ನಾ). ತಿಳಿಯದ ಪೂಜೆ; ಮೌಢ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ(?) : ಪೂಜಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಇಳುಹಲದೇನೋ ? ಅನಾಗತ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಲದೇನೋ ? ದೇಹವೇ ಪಿಂಡಿಗೆ ಜೀವವೇ ಲಿಂಗ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೩–೧೮೪). [ಅನಾಗತ + ಪೂಜೆ]

ಅನಾಗತಮತಿ (ನಾ). = ಅನಾಗತಜ್ಞ : ಮುನಿವರರೆಂತೀಗಿರಿಗೆ ಚರಿಗೆವರ್ಷರನಾಗತಮತಿ ಬಗೆಯ ನೀನುಪಾಯಾಂತರಮಂ (ಆದಿಪು. ೫–೬). [ಅನಾಗತ + ಮತಿ]

ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ; ಮುಂದೆ ಒದಗಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಿ: ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೋಧೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರೆ ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿಯ ಹೋದ ಹೊಲಬನಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟರಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೧–೩೬೨). [ಅನಾಗತ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅನಾಗತಾರ್ತವೆ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ : “ಮೈನೆರೆಯದ ಹೆಂಗಸು” (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ. ಅನಾಗತಾರ್ತವಾ]

ಅನಾಗರಿಕೆ (ಗು). ೧. ನಾಗರಿಕನಲ್ಲದ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಾಗರಿಕತೆಯಿಲ್ಲದವನು: ನೆನ್ನೆ ನಾವು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತೀರ ಅನಾಗರಿಕನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರ (ನಾ). ಆಚಾರವಲ್ಲದುದು; ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಿಕೆ; ತಪ್ಪುನಡೆ: ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೯); ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಚಾರಗಳೆನ್ನಿಸಗು ವುದು ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೫); ಮಾಡೋದು ಅನಾಚಾರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಬೃಂದಾವನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು. 'ಅನಾಚಾರವಂತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಾಚಾರವಾನ್]

ಅನಾಚಾರವಂತಕೆ (ನಾ). = ಅನಾಚಾರವಂತ: ಆಳುಪಿದನ ಪರ ಸತಿಗೆ ದ್ವಿಜಸಂಕುಳವ ದೂಷಿಸಿದವನ ಕೋದೊಡಗಲಿಸಿವನು ಗುರುನಿಂದಕ ನನನಾಚಾರವಂತಕನ ... ಕೊಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ನಾಳೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೨೩. ಪರಿ. ೨೮೫). [ಅನಾಚಾರವಂತ + -ಕ್ಕ]

ಅನಾಚಾರಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: "ಅನಾಚಾರಿ ದುರ್ವೃತ್ತನುದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬); ಹೆತ್ತ ತಾಯ ಕೊಂದ ಅನಾಚಾರಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೨-೬೮೫). [ಸಂ. ಅನಾಚಾರಿನ್]

ಅನಾಜು (ನಾ). ಧಾನ್ಯ; ಕಾಳು; ದವಸ: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಜು ವಗೈರೆ ಲೂಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಂಮ ಕಡೆಯ ಮಂದಿಗೆ ಊಟದ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಡಿಸುತ್ತಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧); ರಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಅನಾಜು ತಂದು ನಮಗೂ ನಂಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅಂನಾ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅನಾಜ್]

ಅನಾಡಂಬರ (ನಾ). ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸರಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾತಪ (ನಾ). ಬಿಸಿಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆರಳು. [ಸಂ.]

ಅನಾತುಮ (ನಾ). = ಅನಾತ್ಮ: ಆತುಮನು ತಾನಾಗಲಜಿನಡನಾತುಮಾ ಖಿಳ ಜೀವಕರಣವ್ರಾತನಾತ್ಮನೆ ನೋಡೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕೃತವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೨-೬೫). [< ಸಂ. ಅನಾತ್ಮ]

ಅನಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆತ್ಮವಲ್ಲದುದು; ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದು; ಜಡವಸ್ತು: ಅನಾತ್ಮನೆಂಬುದಾರೆಂದರೆ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟ್ಯಾತ್ಮಕವಾದಂಥ ಶರೀರತ್ರಯವು ಅನಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳ ಪಡುವುದು (ವೇಸಾರ. ೭).

ಅನಾತ್ಮರು = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು: ಭೀಮುಕರ್ಮಿಗಳಾರ್ಯವೈರಿಗಳ್ ಅನಾತ್ಮರಂ ಋಷಿಕಂಟಕರನಿರಿವುದೆನ್ನಯ ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೬-೨೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯದವನು. 'ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ಯುದೆ ವಲಮಿಬಿಕೆಯ್ವಂದಂ ... ಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಬ್ಬುದನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವಮಿವಾವುದೆ ವಿಭವದ ಗರ್ವಂಬೊಲಾದಪ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮವಸ್ತು (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತು; ಆತ್ಮವಲ್ಲದ ವಸ್ತು: ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ ... ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರ ವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೯). [ಅನಾತ್ಮ + ವಸ್ತು]

ಅನಾತ್ಮವಾದ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡುವ ವಾದ: ವಿವಿಧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೫). [ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ]

ಅನಾತ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ನಾಸ್ತಿಕ. [ಸಂ. ಅನಾತ್ಮವಾದಿನ್ (ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ + -)]

ಅನಾಥ (ಗು). ೧. ನಾಥರಿಲ್ಲದ; ಕಾಪಾಡುವವರಿಲ್ಲದ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ತಬ್ಬಲಿ: ಧರೆಯೊಳಗನಾಥರಂ ಸಲಹು ದುಷ್ಟರನು ಪರಿಹರಿಸು (ಹಚಕಾ. ೮-೨೮); ಕಡೆಗೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾವನೀಶನು ಮುಡಿದಿಸಹಿತಲನಾಥನಾಗಿಯೆ ಕೆಡುವನೆಂಬುದ ಬಲ್ಲೆ ನಾ ಪಾಂಡವರ ರಾಜ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೩೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಥತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸೈನ್ಯ: ವನದುರ್ಗಸ್ಥಿತಕಾಮುನಾ ಮುನಿಗೆ ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡೆ ... ಕೀರಪಿಕ ವೃಂದಂ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದು ವೆಂಬಿನವಂತಿರ್ದುವನಾಥತಂತ್ರಮಧಿಕರ್ ಬಂದೆಯ್ದೆ ಬಲ್ಗೆಯ್ಗುಮೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೫-೨೨). [ಅನಾಥ + ತಂತ್ರ]

ಅನಾಥತ್ವ (ನಾ). ನಾಥನಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ರಕ್ಷಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇತ್ತಲು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ ಶರ್ವಕಾರುಣ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಅನಾಥತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸನಾಥನಾಗಿ (ನಂಬಿರ. ೮-೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಥಬಂಧು (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ನಂಟ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು: ನೀನೇ ಅನಾಥಬಂಧು ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧು (ಪುರಂದ. ೨-೧೧೬-೧). [ಅನಾಥ + ಬಂಧು]

ಅನಾಥಾಲಯ (ನಾ). ಅನಾಥರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ,— ವಸತಿಸ್ಥಾನ: ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನಾಥಾಲಯವು ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನವರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನಾಥ + ಆಲಯ]

ಅನಾಥಾಶ್ರಮ (ನಾ). = ಅನಾಥಾಲಯ: ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಜಾತಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಅನಾಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದೆವು (ಪುನರು. ೨೮೫). [ಅನಾಥ + ಆಶ್ರಮ]

ಅನಾಥೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದವಳು; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು: ಮುಳಿದೆನ್ನ ನನಪರಾಧೆಯನಬಲ್ಲವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೀಳ್ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮); ಅನಾಥೆ ಇವಳಿನ್ನೊಬ್ಬಳೀ ಜನ್ಮ ರೋಸಿ, ವೇಥೆಯನು ತಾಳದೆಯೆ ಮುಳುಗಿ ದಳು ಹೊಳೆಗೆ (ಇಂಗೀತ. ೬೧). [ಸಂ. ಅನಾಥಾ]

ಅನಾದರ (ಗು). ೧. ಆದರವಿಲ್ಲದ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿದ: ತಪ್ಪನದೆಂತು ಹೊಜುವೆನನಾದರೋದ್ಧತ ದಂಡಪಾಣಿಯ ದಂಡಹತಿಗಾಜಿ (ಬಸಪು. ೩೯-೩೨). (ನಾ). ೨. ಆದರವಿಲ್ಲದವನು: ಪರಮಶ್ರೀಪತಿ ದೇವವಂದ್ಯಂ ... ಮೋಹಾಧಿರಾಜಂಗನಾದರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣ, ಅನಾದರಣೆ (ನಾ). = ಅನಾದರ. **ಅನಾದರಣೆ:** ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಲಂಗವು ಅನಾದರಣೆಯಾಗಿ ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಗದದ ಪೊಟ್ಟಣದೊಡನೆ ಪೊಟ್ಟವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೩). [ಸಂ. ಅನಾದರಣ]

ಅನಾದರಣೀಯ (ಗು). ಆದರಿಸಬಾರದ; ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ: ಕೋವಿದರ ಮತ್ತು ಉದ್ದಾಮ ಮೇಧಾವಿಗಳ "ಇನ್‌ವಿಸಿಬಲ್‌ಕಾಲೇಜು" ಒಂದು ಅನಾದರಣೀಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘವಾಗಿತ್ತು (ವಿಕಾಸ. ೫). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣೆ 'ಅನಾದರಣ' ನೋ.

ಅನಾದರಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಅರಸೀ ಮರವೆಯೊಳಾನಂದೊರಸಲನಾದರಣೆಗೈದ ನಿನ್ನಯ ಪಕ್ಷ್ಮಾಂತರ ಲಗ್ನಬಾಷ್ಪಬಿಂದುವನೊರಸುತಮಿಂದೆನ್ನ ದುಗುಡವಂ ಪರಿಹರಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೦–೧೬೮). [ಅನಾದರಣೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನಾದರತ್ವ (ನಾ). ಆದರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ... ಇಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅನಾದವಿಧ (ನಾ). ವೀಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಲ್ಲಕಿ, ಆಳಾವಿನಿ, ಅನಾದವಿಧ, ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ . . . ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಜು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ. ?]

ಅನಾದಿ (ಗು). ೧. ಆದಿಯಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ: ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಚಿತ್ತಾವಾಸವಾಗಿದ್ದವನ ಭಕ್ತರಿಗೋಸರಿಸುವವನಾದಿಗಾದಿಗನಾದಿಯಾದವನು (ಬಸಪು. ೫೧–೫೦). ೨. ಮೊದಲನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಿರುವ: ಕಾದಲಾಪರೆ ಮಗನೆ ಪರರಿಗೆ ಭೇದಿಸುವರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪೭). (ನಾ). ೩. ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ಥಿತಿಯುಂ ಸೃಷ್ಟಿಯನಾದಿ ನಾಕಸುಖಮುಂ ಸ್ವರ್ಗಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೫). ೪. ತೊಣಸೆಗಿಡ. 'ಅನಾದಿಕಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಎಂದು ಮೊದಲಾಯಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮ; ಪುರಾತನವಾದ ಕರ್ಮ: ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿಕರ್ಮದೊಳಗೆ ವಂದೆ ಕರ್ಮ ವೆಚ್ಚವಾಗಿಯಿರಲು ವುಳಿದ ಅನಾದಿಕರ್ಮ ಶೇಷ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮ ಯಿರುತದೆ (ಅಧ್ಯಾಮ. ೯೨). [ಅನಾದಿ + ಕರ್ಮ]

ಅನಾದಿಕವಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮೊದಲಿನ ಕವಿ: ಅನಾದಿಕವಿ ಪರಮಪುರುಷೋತ್ತಮಂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩–೫೭). [ಅನಾದಿ + ಕವಿ₂]

ಅನಾದಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು, —ಸೊಪ್ಪು: "ತೊಣಸೆ ತೊಪ್ಪಲು" (ಕ). [ಅನಾದಿ + ಕಸ₂]

ಅನಾದಿಕಾಲ (ನಾ). ಆದಿ ಯಾವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲ: ಮದುವೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಾಲ]

ಅನಾದಿಗಾನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಗಾನ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಗಾನ: ಅನಾದಿಗಾನವು ನಾನು – ಹೇ ಅನಂತಗಾಯಕನೇ – ನಿನ್ನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೦–೧). [ಅನಾದಿ + ಗಾನ₂]

ಅನಾದಿನಿಧನ (ಗು) ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಅಕೃತ್ರಿಮಮುಂ ಅನಾದಿನಿಧನಮುಂ ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯ ಧ್ರೌವ್ಯನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೭). [ಅನಾದಿ + ನಿಧನ]

ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲಿಲ್ಲದುದು; ಆದರೆ ಕಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (?): ಕಾಲಂ ನಿರೂಪಿಸೆಪಡುಗುಂ ಅದು . . . ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). 'ಅನಾದಿಸಾಂತ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿ + ಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾದಿಪುರುಷ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪುರಾತನ ಪುರುಷ; ಭಗವಂತ: ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷಶ್ರೀನಿಜವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೪). [ಅನಾದಿ + ಪುರುಷ]

ಅನಾದಿಪ್ರಭವ (ನಾ). ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದದ್ದು: ಇದನಾದಿಪ್ರಭವಂ ಭವಭ್ರಮಣ ದುಃಖೋಗ್ರಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ಮಗ್ಗಿದಪ್ಪುದು ಜೀವಂಗಳನೆಂಬಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೯). [ಅನಾದಿ + ಪ್ರಭವ]

ಅನಾದಿಬಂಜರು (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೀಳು ಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ (ದಕ. ಕ). [ಅನಾದಿ + ಬಂಜರು]

ಅನಾದಿಬೋಧ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಅಂತಪ್ಪ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ತೃಪ್ತಿ ಎನುತಂತನಾದಿಬೋಧಾಯೆಂದಾ ಸ್ವತಂತ್ರನಿತ್ಯಮಲುಪ್ತಶಕ್ತಿಯನು (ವೀಶೈಪು. ೫–೮–೧೮). [ಅನಾದಿ + ಬೋಧ]

ಅನಾದಿಮಿಥುನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಅತಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವ ದಂಪತಿಗಳು: ಒಲವಿಗೆ ನಲಿಯುವ ಅನಾದಿ ಮಿಥುನ ಒಂದನೆ ನೂರೊಂದೆನಿಸುವ ರತುನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೨–೭). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥುನ]

ಅನಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ತಪ್ಪುನಂಬಿಕೆ: ಕದಡಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ ಪುದಿದನಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ (ಚಂಪ್ರಪು. ೭–೮). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ]

ಅನಾದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಈಶ್ವರ: ಇವರು ಆದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿಮುಕ್ತನು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧). [ಅನಾದಿ + ಮುಕ್ತ]

ಅನಾದಿಮೂರುತಿ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪುರುಷ: ಅನಾದಿಮೂರುತಿ ಸಲಹೊ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೨೩). [ಅನಾದಿ + ಮೂರುತಿ]

ಅನಾದಿವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತ [ಅನಾದಿ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನಾದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಶಿವ: ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನೇ ಅನಾದಿಶೈವನು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಅನಾದಿ + ಶೈವ]

ಅನಾದಿಷ್ಟ (ಗು). ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಾರದ; ಸಹಜವಾದ: ಸ್ವರದಿಂಯಲದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮದರ್ು ತೋಜಿ ಪವರ್ಗಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ವಾದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩). 'ಆದಿಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಕಟರೇಫ (= ಱ) ಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ 'ರ' ಕಾರವಲ್ಲದ ಸಹಜವಾದ ರೇಫ (= ರ್): ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫಕ್ಕೆ ॥ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕಿೞ್ತು ಪಲವುಂ ನೀರ್ವೂಗಳನೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಗಜೇಂದ್ರಂ ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆ ಕಟದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟರೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮೆನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧). ℙ ಇಲ್ಲಿಯ ಬೇರ್, ನೀರ್, ಬರ್, ಸೋರ್, ನೇರ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿನ 'ರ' ಕಾರ ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ. 'ಆದಿಷ್ಟರೇಫ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿಷ್ಟ + ರೇಫ]

ಅನಾದಿಸಂಸಿದ್ಧ (ಗು). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ: ಅನಾದಿಸಂಸಿದ್ಧಗ್ಗರುದ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಮೋಘವರ್ಷಪ್ರತಿಪಾಳಕದ್ವಿಜಕುಳತಿಳಕರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೮; 1084). [ಅನಾದಿ + ಸಂಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದಿಸಾಂತ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ: ಯಾವುದು ಅನಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ ಭವ್ಯಜೀವವಿದೆಯೋ ಅದರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಾಲವು ಅನಾದಿ ಸಾಂತ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ಜೈನಪ. ೩೧೪). [ಅನಾದಿ + ಸಾಂತ]

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ದೈವ; ಭಗವಂತ: ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡಸು ಬಾಗಿಲಲಿ ವಿದುರ (ಕುಮ್ಯಾಭಾ. ೬-೯). [ಅನಾದಿ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದೃತ (ಗು). ಆದರಿಸಲ್ಪಡದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಯ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಲಾಗದ: ದೇವತೆಯು ನುಡಿದ ನುಡಿ ಸಾರಮುಸಾರಂ ಉಪಾದೇಯಮನಾದೇಯಮೆಂಬಿನಿತಂ ನಿಮಗಱಿಯಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨ ಪ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ಈ ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕಾಂತಿರಹಿತವಾದ ದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ ಯಶಸ್ಕೀರ್ತ್ಯಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ . . . ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ಪ). [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗದೆ ಸಹಜವಾಗಿರುವ ವರ್ಣ: ವಿದಿತಸ್ವರದಿನನಾದೇಶದ ಸಹಜ ವ್ಯಂಜನಂಗಳಿಂ ಪರದ ಪವರ್ಗದ ನೆಲೆಗಕ್ಕುಂ ವತ್ವಂ ಪದವಿಧಿಯೊಳ್ ಬಹುಳವೃತ್ತಿಯಿಂ ವಾಕ್ಯದೊಳಂ (ಶಮದ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯ (ಗು). ಆದ್ಯವಲ್ಲದ: ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯಮನಾದ್ಯಮಕ್ಷರಮಪ್ರಪಂಚವಸಾಧ್ಯಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ವ (ಬಸವು. ೬೧-೯) [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯನಂತ (ಗು). ಆದಿ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲು ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ: ಪದ್ಮಾಸೀನನಾದ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಅನಾದ್ಯನಂತವಾದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಚಿರಂತನತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ . . . ರಮಣೀಯವಾದ ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೦). [ಅನಾದಿ + ಅನಂತ]

ಅನಾದ್ಯನಿಧನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುಸಾವಿಲ್ಲದುದು; ಮೊದಲಾಗಲಿ ಕೊನೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದುದು: ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಭಿಧಾನಂಗಳುಳ್ಳೊಡೆ ಆವಂತೊಳವಂತೆ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮೊಳವಪ್ಪುದಱಿನನಾದ್ಯನಿಧನ ಸ್ವಭಾವನುಂ. . . ಅಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ಪ). [ಅನಾದಿ + ಅನಿಧನ]

ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ (ಗು). ೧. ಮೊದಲೂ ಕೊನೆಯೂ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಕೊನೆಗಾಣದಂತಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆಕಾಲ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ: ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೧). [ಅನಾದಿ + ಅಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾಧಾರ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಿಸ್ಸಹಾಯ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನಾಧಾರತೆ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೇರುವನೊತ್ತಿ ಕಿಟಿಕ್ಕೊಡೆ ಪಯೋಮುಯವಾಯ್ತೊ ನಭಂ ನೆಲಕ್ಕನಾಧಾರತೆಯಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟುದೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಧೇಯ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಆಧಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದವನು: ಧರೆಯಂ ಸದ್ಧರ್ಮಾಶ್ರಯಧರೆಯನನಾಧೇಯನಱಿಯದಾಕಲ್ಪಂ ನೀಂ ಧರಿಯಿಸಿ ತಪಮದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಆನಂದವಲ್ಲದುದು. ೨. ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುಃಖ: ಅಸತ್ತು, ಅಚಿತ್ತು, ಅನಾನಂದಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ, ಎಲ್ಲಾ ತತ್ವಂಗಳಿಗೆ ನೀನಾಶ್ರಯವಾಗಿ . . . ನಿನಗೊಂದಾದಿ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರಾದಿಯಾದ ಕಾರಣ ನಿಷ್ಕಲ ಶಿವತತ್ವವೆಂದಱಿದೆನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ದೇವ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಸ 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನಸು, ಅನನಸ, ಅನನಾಸು, ಅನಾನಸ, ಅನಾನಾಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಪೈನಾಪಲ್ ಗಿಡ; ಪರಂಗಿ ಗಿಡ (ಕರಾ): ಅನಾನಸು ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಥಿ). **ಅನನಸ**: ಯಕ್ಷಿಣಿಯು ತನ್ನ ಕೋಲು ತಿರುವಿದಾಕ್ಷಣವೇ . . . ತೋಟದೊಳಗಿರುವ ದವನ, ಮರುಗ, ಪಚ್ಚೆಗಳೆಲ್ಲ ಬದನೀ ಗಿಡಗಳಾದುವು. ಅನನಸಗಳು ಆಲೂಗಡ್ಡೆಗಳಾದುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮). **ಅನನಾಸು**: ಅನನಾಸು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಗಿನ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. ೧-೨೦೪). **ಅನಾನಸ**: ಸಿಲೋನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಅನಾನಸನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೨). **ಅನಾನಾಸು**: ಅನಾನಾಸು ಹಣ್ಣು (ವೈಪಿಠಿ. ೬-೧೦೮).

[ಅನ್ಯದೇ. ← ಮರಾ. ಅನನಸ್, ಅನನಾಸ್; ಹಿಂ. ಅನನಾಸ್; ಗುಜ. ಅನೆನಾಸ್; ಒರಿ. ಅನಾರಸ್; ಸಿಂಧಿ. ಅನಾನಾಸು. / ತಮಿ. ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿಯಾ; ಮಲ. ಅನನಾಸ್; ತೆಲು. ಅನಾನಸು, ಅನಾಸು; < ಪೋರ್ಚು. ಅನಾನಾಸ್]

ಅನಾನಾಸು 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ಆಪತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: "ಅಗ್ನಿಹೀನನ ಅನ್ನವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಬಾರದು. ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ" ಎಂಬುದು ಅನಾಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ಪಡೆಯದ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಪ್ತನಲ್ಲದವನು; ನಂಟನಲ್ಲದವನು: ಆಪ್ತನ ಮಾರ್ಗದೆ ನಡೆಯರನಾಪ್ತಾರಾಧಕ ಸಮಾಜಮಾರ್ಹತರಂತಲ್ಲಾಪ್ತನ ಪೇಟ್ದೊಂದೋಜೆಯೊಳಾಪ್ತಂ ನೆಗಟ್ಟಿಂತೆ ನೆಗಟ್ದರೊಲ್ದಂತೆಸಗರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೭೪). ೩. ಅಯೋಗ್ಯ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಅಪರಿಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ಆಪ್ತರಲ್ಲದವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಆಪ್ತಾಗಮಧರ್ಮಮುಮನನಾಪ್ತಾಗಮಮಾ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಬೆರದುಮನೊಲ್ದಾಪ್ತೋದಿತಮೆನಿಪ ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಯನೊಲ್ದರ್ಗೆ ತಿಳಿಯೆ ಪೇಟ್ದಿಂ ಕ್ರಮದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೨). [ಅನಾಪ್ತ + ಆಗಮ]

ಅನಾಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು: ಆರಯ್ಕಲ್ ಜೀವಹಿಂಸಾವಿರತಿ ವಿತಥವಾಕ್ಯಂ ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರ ಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮುಂ ಬಹ್ವಾರಂಭಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂದಿಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯). [ಸಂ. ಅನಾಭಿಲಾಷಾ]

ಅನಾಮಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು. ೩. ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ. [ಸಂ.]

ಅನಾಮತ 'ಅನಾಮತ್ತು₂' ನೋ.

ಅನಾಮತು₁ 'ಅನಾಮತ್ತು₁' ನೋ.

ಅನಾಮತು₂ ಅನಾಮತ್ತು₂ ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು₁, ಅನಾಮತು₁ (ನಾ). = ಅಮಾನತ್ತು : ಮೊದಲು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದಂಥಾ ಜಂಗೀ ಸಾಮಾನು ಫಿರಂಗಿ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಪುನಃ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೪). **ಅನಾಮತು₁ :** ದುರ್ದೈವದಿಂದ ನಾನು ಸತ್ತೆನೆಂದು ತಿಳಿ. ಆ ಹಣವು ಅನಾಮತ ಖಾತೆಗೆ ಜಮೆಯಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದು (ಜಯಂತ. ೩೯೯).

ಅನಾಮತು ಇಡು = ಠೇವಣಿ ಇಡು.

[← ಮರಾ. ಅನಾಮತ್=ಠೇವಣಿ ; ಅರ. ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್]

ಅನಾಮತ್ತು₂, ಅನಾಮತ, ಅನಾಮತ್ತು₂ (ಅ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ಎಲ್ಲಾ : ಅವರನ್ನು ಕಾಳೀದೇವಿಯು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡುವಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೦) ; ನನ್ನ ಹತ್ರ ಐದು ಹಣವಿದೆ. ನಿನ್ನ ಹತ್ರ ಅನಾಮತ್ತು ಸರಾಫ ಚೀಲವೇ ಇದೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೮) ; ದೋಣಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣಿಕನೂ ಅನಾಮತ್ತು ನಾಶವಾಗಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೪೦). ೨. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ : ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ಗುಮಾನಿಸಬಾರದಾಗಿತ್ತು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೫೦). ೩. = ಅಮಾನತು (ಕ). **ಅನಾಮತ :** ೧. ಒಬ್ಬನು ಸೆಟ್ಟರನ್ನು ಅನಾಮತ ಎತ್ತಿ ಕುಣಿದು ಕೆಳಗಿರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜನನಾ. ೯೩). **ಅನಾಮತ್ತು₂:** ೧. (ಕ). ೪. ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬರ್ತರ್ಫು (ಕ).

ಅನಾಮತು ಕೊಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡು ; ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡು. **ಅನಾಮತ್ತು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು** = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. **ಅನಾಮತು ಹೋಯಿತು** = ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಅನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ; ಅಲ್ಪ : ಮಾಸ್ತರನೆಂದರೆ ಕಂಡವರ ಮನೆಗೆ ಎಡತಾಕುವ ಅನಾಮಧೇಯನೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ? (ರಂಗರೋ. ೭೮); ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಮಧೇಯನೂ ಬಲಹೀನನೂ ಆದವನನ್ನು ಮಹಾಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯೆಂದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಲೀ ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨ ಮು).

ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರ = ಹೆಸರು ಕೊಡದೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ ; ಮೂಗರ್ಜಿ : ಸರಕಾರದವರು ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕೊಡಬಾರದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಮಯ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ನೀರೋಗವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೇಮ ; ಆರೋಗ್ಯ : ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕುಶಲವನ್ನೂ ಅನಾಮಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ (ಭಾಸನಾ. ೪೧–೧೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಮಯ ಶರೀರ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ ಶರೀರ. ೨. ರೋಗರಹಿತವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಪರಿಣತವಯಸ್ಕನುಂ ವಪುಷ್ಕಾಂತನುಂ ಅನಾಮಯಶರೀರನುಂ . . . ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರನುಮೆಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣಂಗಳಿಂ ನೆಱೆದನಾಚಾರ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೨ ವ).

[ಅನಾಮಯ + ಶರೀರ]

ಅನಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ನಾಮವಿಡಿದ ಅನಾಮಿಕ ನಾನು (ಬಸವ. ೯೩೩). ೨. ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸದ ; ಹೆಸರು ಕೊಡದ : ಹೆಸರಿಗೆ ಬಿಪಿನುಚಂದ್ರಪಾಲರು ಸಂಪಾದಕರಾದರೂ, ಅನಾಮಿಕ ಸಂಪಾದಕರು ಅರವಿಂದ ಘೋಷ್ (ವಿಚಾಮಂ. ೯೩). (ನಾ). ೩. ಚಂಡಾಲ ; ಹೊಲೆಯ : ಹೋಮದ ನೆವದಲ್ಲಿ ಹೋತನ ತಿಂಬ ಅನಾಮಿಕರೊಡನಾಡಿ ಗೆಲುವುದೇನು (ಬಸವ. ೫೭೮) ; ಕಡೆಗನಾಮಿಕನ ಕಿಂಕರನಾಗಿ ಸುಡುಗಾಡ ಕಾವಂತೆ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೬). [ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ ?]

ಅನಾಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು ; ಉಂಗುರದ ಬೆರಳು ; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು : ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ ಸಮಂತು ಮುಟ್ಟದಿರೆ ಪೃಥ್ವಿಯಂ ಜಂಡೆ ಮತ್ತನಾಮಿಕೆಯದುದ್ದಮಾಗೆ ಮಱುವಾಚ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೧); "ಅನಾಮಿಕೆ– ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯ ಒತ್ತಿನ ಬೆರಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). ೨. ಹೊಲತಿ : ಅವಗುಣಂಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಕುಲಂ ಹಸಗೆಟ್ಟನಾಮಿಕೆಯರಾದರಲ್ಲದೆ ಸಂಗವಾರಕುಲಮಂ ಕೆಡಿಸದು (ಹಚಕಾ. ೭–೩). [ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ ?]

ಅನಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ.XX, ೯–೫೩; 1556). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯ ?]

ಅನಾಯಕ (ಗು). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ : ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಅನಾಯಕವಾಗಿದ್ದ ಆ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟನು. (ಒಡೆಕ. ೯೩) ; ದೇಶ ಅನಾಯಕವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಕತ್ವ (ನಾ). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಪ್ರೀಯವಾಯ್ತುಪರಾಧವೆಲ್ಲಕನಾಯಕತ್ವವ ನೆನೆಯದಲೆ ಯುವರಾಯ ಪದವಿಯನಿತ್ತು ನೃಪತಿಗೆ ಸರಿಯ ನೃಪರುಂಟೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೬–೧) ; ಪಂಜಾಬ್ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವ ಬೆಳೆಯಿತು (ಖುಕ್ಸಾರ. ಪೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಯತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಾದ ; ಸಣ್ಣದಾದ : ತಾಯೆ ತಾ ಬಿನ್ನೈಸಲಮ್ಮೆನನಾಯತದ ವರವೆಂದು ಮನದಲಿ ನೋಯಲಾಗದು ಸಲಿಸಲಾಗದು ಭಕ್ತರಭಿಮತವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೮–೧೪). ೨. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ. ೪. ನಿಬಿಡವಾದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೫. "ಅಕ್ರಮಕೃತ್ಯ ; ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ" (ಬಸವ. ಕೋಶ) ; ಹಲವು ಕಾಲ ಧಾವತಿಗೊಂಡು ಒಟ್ಟಿದ ಹಿದಿರೆಯು ಒಂದು ಮಿಡುಕುಜಲ್ಲಿ ಬೇವಂತೆ ಸಲೆ ನೆಲೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರ್ಪ ಶರಣನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದನಾಯತದಿಂದೆ ಕೆಡುವುದು (ಬಸವ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಯತನಸೇವೆ (ನಾ). = ಅನಾಯತಸೇವೆ : ಮೂಱು ಮೂಢಮುಮಾಱನಾಯತನಸೇವೆಗಳುಮೆಂದಿಂತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದುಂ ದೋಷಂಗಳಿಂದಗಲ್ದ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೨) ; ಎಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷಮೆಂದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಮಾನುಮಿದಂ ನೆಗಳದಂದು ಲೌಕಿಕದಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಲಮಾನುಮಿಾ ಪೇಳ್ದನಾಯತನಂಗಳ ಸೇವಿಸುವುದನಾಯತನ ಸೇವೆಯೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೧–೧೫). [ಸಂ. (ಅನಾಯತನ + ಸೇವೆ)]

ಅನಾಯತಸೇವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಮಿಥ್ಯೆಗಳ ಸೇವೆ: ಮಿಥ್ಯಾದೇವರುಂ ಮಿಥ್ಯಾಲಯಮುಂ . . . ಎಂಬ ಷಡನಾಯತ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಸೇವಾವಿರಹಿತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ ವ) ; ಅನಾಯತಸೇವೆಗಳೆಂಬ ಪಟುಭಟರೇಱಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪುರ್ವುಗಳ ಕಾಱುತ ಕಣ್ಣೊಳುರಿಯನಂದು ನುಡಿದರು ಧೀರರು ತಮ್ಮೊಳಿಂತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೪–೧೫೮).

[ಅನಾಯತ + ಸೇವೆ]

ಅನಾಯಾಸ₁ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸುಲಭತೆ : ಕೆಲವು ಪಯಣಂಗಳಿಂದುತ್ತರಗುಹಾದ್ವಾರಮನನಾಯಾಸದೊಳ್ ತೆಱೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೩ ವ) ; ತನ್ನ ಬೇಟೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ, ಅದನ್ನು ತಂತುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೯).

ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ = ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಮನುಷ್ಯನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಾಸ₂ (ಅ). ೧. ಸುಖವಾಗಿ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಅನಾಯಾಸ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದೀವಿ (ನಡೆವಾ. I, ೩೩೩). ೨. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅನಾಯಾಸ₁]

ಅನಾಯಾಸಕೃತ (ಗು). ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ನಡಸಿದ. [ಅನಾಯಾಸ₁ + ಕೃತ]

ಅನಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು; ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯದವನು; ನಿರಾಯುಧ: ಕೈದುವಿಡಿಯೆನಾಂ ನಿನಗನಾಯುಧಂಗೆಂದು ಕೈಯ ಪಾಪಂ ವಿನತಾತನಯಂ ಬಿಸುಡುವವೋಲ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಸುಟಂ ಪಿಡಿದ ಬಡಿಯನಂತಾ ದಡಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೬). [ಸಂ.]

ಅನಾರಂಭ (ಗು). ೧. ಆರಂಭವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?): ವ್ರತಶುದ್ಧಿಯೊಳು ದೇವದ್ವಿಜಂಗೆ ನಿರಾಮಿಷಭೋಜನಮುಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಸೇವನಮುಂ ಅನಾರಂಭಮುಂ . . . ಆಗವೇಳ್ಬುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರತ (ಗು). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ: ನೀರಸಂಗಳು ಕಲ್ಮಷಂಗಳಪಾರಮಾಲಿನ್ಯಪ್ರದಂಗಳನಾರತಾಶಾಪಾಶಬಂಧಂಗಳು ವಿಕಳತೆಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಯಾವಾಗಲೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧). [< ಅನಾರತ]

ಅನಾರಸ (ನಾ). ಅತಿರಸ; ಕಜ್ಜಾಯ: ಗಂಗವ್ವ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನಾರಸ ಗುಳ್ಳೋರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕರಿದು ಮಾಮಲೇದಾರರ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೩). [← ಮರಾ. ಅನರಸಾ ?]

ಅನಾರೋಗ್ಯ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಸೇವಿಸುವ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಭಾವವಿದ್ದರೆ ಅನಾರೋಗ್ಯ ತಲೆದೋರುವುದು . . . ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳಿರುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅನಾರೋಗ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ತ (ಗು). ಆರ್ತನಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ದ್ರ (ಗು). ಆರ್ದ್ರವಲ್ಲದ; ಒದ್ದೆಯಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ: ಅನಾರ್ದ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆರ್ದ್ರವಸ್ತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಒದ್ದೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಚಳಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ (ಆರ್ಯಧ. ೩). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆರ್ಯನಲ್ಲದ. ೨. ಆರ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲದ; ಗೌರವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದ: ಆತ್ಮಮನ್! ಅನಾರ್ಯ! ಅನಾರ್ಯನಾರ್, ಆರ್ಯನಾರ್? ನೋೞ್ಪಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೦-೪೫೦); ಅನಾರ್ಯರಿವರಂ ನಂಬಿ ಆರ್ಯಕುಲದೇವಿಯಂ ನಾಮೆಂದು ತಂದಪೆವೊ ನಾನರಿಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧-೧೫). (ನಾ). ೩. ಆರ್ಯರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ, ಪ್ರದೇಶ ಮುಂತಾದದ್ದು. ೪. ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸಬಾರದ್ದು; ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸದಂಥದು: ರಣದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ಅನಾರ್ಯವಾದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೩೦೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯತಿಕ್ತ (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ; ಚಿರಾಯಿತವೆಂಬ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರದವಳು. ೨. ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಹೀನೆ; ದುಷ್ಟೆ: ಕಂಡ ಕಂಡವರೆಲ್ಲರುಂ ಕುಬ್ಜೆಯನನಾರ್ಯೆಯಂ . . . ನಾಯ್ಮರಿಗೆ ಕಡೆಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೯೧). [ಸಂ. ಅನಾರ್ಯಾ]

ಅನಾರ್ಷ (ಗು). ಆರ್ಷವಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಚೀನವಲ್ಲದ: ಆರ್ಷಾನಾರ್ಷಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವರೊಳಾರ್ಷಮೆಂಬುದಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಲಸ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅನಾಲಸ್ಯನೆಂಬೊಂ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯದೈನ್ಯನಿದ್ರಾದಿ ನಿರೀಕ್ಷಣಜೃಂಭಣವಿವರ್ಜಿತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ.]

ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಕ್ಕ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ತಾಯ ಮೇಲೆ ಅನಾವರ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೬೨); ಅವನಿಗೆ ನಗು ಅನಾವರವಾಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೯). [← ಮರಾ. ಅನಾವರ (< ಸಂ. ಅನಿವಾರ್ಯ)]

ಅನಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು; ಮರೆಯನ್ನು ಸರಿಸುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು. ೩. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮುಚ್ಚಳವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು. ೪. ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ, ಬೇಲಿ ಮುಂತಾದ ಆವರಣವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಅನಾವರಣಮಾಡು = ಮರೆಯನ್ನು ಓಸರಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ಶ್ರೀಯುತರು ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಅನಾವರಣಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾವರಣೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಭಾವಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರದ ಅನಾವರಣೋತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನಾವರಣ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಾವಶ್ಯಕ (ನಾ). ಅನವಶ್ಯವಾದದು; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಹಾರಾಂಶಗಳು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಹಾಳಾಗದಂತೆ ಅಡುವುದರಿಂದ ಗೃಹಿಣಿಯು ಆಹಾರದ ಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಲ್ಲಳು (ಅಡುಸಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಉಂಟಾಗದಿರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ತೋರದಿರುವುದು: ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತುಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ಅನದ್ಭೂತವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಚಾಟನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿಲ, ಅನಾವಿಳ (ಗು). ೧. ಕದಡದಿರುವ; ನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕದಡದಿರುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಮಲವಾದ ವಸ್ತು: "ವಿಮಳಂ, ವಿಶದಂ, ವೀಧ್ರಂ, ಉಜ್ವಳಂ, ಅನಾವಿಲಂ–ಈ ೫ ನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). ಅನಾವಿಳ: "ವಿಮಳಂ ವಿಶದಂ ವೀಧ್ರಮುಜ್ವಳಂ ಸ್ಯಾದನಾವಿಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿಳ 'ಅನಾವಿಲ' ನೋ.

ಅನಾವೃತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅನಾವೃತ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆಯೇ ಆಗದಿರುವುದು: ಅಲ್ಲಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಭೀತಿಯಿಲ್ಲ (ಕಳಹು. ೯೨); ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಖಂಡ ಏಷ್ಯಾ ಖಂಡ (ರೂಢಿ). 'ಅತಿವೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸ (ನಾ). (ಆರ್ಯರ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ) ಮೂಗು ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಜನ: ದಸ್ಯುಗಳನ್ನು ಆರ್ಯರು ಮೊದಲು ಶತ್ರುಗಳಂತೆ ಕಂಡು, ಅವರು ಸೋತುಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ದಾಸ ಅನಾಸ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತ . . . ದೂರವಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೩೬). [ಸಂ. ಅನಾಸ = ಮೂಗಿಲ್ಲದ]

ಅನಾಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಪೃಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: "ನೀವಂತೂ ಬಂದೇ ಬರಬೇಕು; ಆದರೆ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಅನಾಸಕ್ತರಾಗಿ ಬನ್ನಿ" ಎಂದವಳು ಮುಂದಹಾಸದಿಂದ ನೆಕ್ಲುಡೋವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು (ಪುನರು. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ (ನಾ). ಫಲದ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಮ, — ಉಪಾಯ: ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅನಾಸಕ್ತಿ + ಯೋಗ]

ಅನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ನಾಸ್ತಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಇರುವಿಕೆ: ಕರ್ಮ ನಾಸ್ತಿಯೆಂಬ ಅನಾಸ್ತಿಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವೆ ಉಲಿದಂತೆ ನಡೆವೆ ಸಂಗಡ ಸಹಿತ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೀನೂ ಬಯಲಾಗೆ ಎನ್ನನು ಬಯಲು ಮಾಡೆ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಔದಾಸೀನ್ಯ: ಅವರ ಆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಓದುಗರ ಅನಾಸ್ಥೆ. ಕವಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಬರೆದದ್ದನ್ನು ವಾಚಕರು ಓದುವುದಿಲ್ಲ, ಆನಂದಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೪); ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅನಾಸ್ಥೆ ಬೆಳೆಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಬಸಂಕ. ೯-೨-೧೯೬೫; ೨-೭). [ಸಂ. ಅನಾಸ್ಥಾ]

ಅನಾಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ; ಏಟು ಬೀಳದ. (ನಾ). ೨. ಒಗೆಯದ ಅರಿವೆ; ನೂತನ ವಸ್ತ್ರ. ೩. ಅಭೇದ್ಯ: "ಆಯಾನ ಮೆನಲನಾಹತಮೆನಲಭೇದ್ಯಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೪). ೪. ಗುಣಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದು; ಗುಣಿಸದೆ ಇರುವುದು. ೫. [ಯೋಗಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ: ಆದಿಯನುಳ್ಳುದೆ ಆಧಾರ, ಅನಾಹತವ ಕೂಡಿಪ್ಪುದೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ (ಪದಗೋ. ೫೯-೧೨೧). ೬. [ಸಂಗೀತ] "ನಾದ ಆಹತ ಮತ್ತು ಅನಾಹತ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ... ಅನಾಹತ ನಾದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪನಾವರ್ತ ಅಥವಾ ಸ್ಪಂದನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆ ಪಡೆದು ಆಹತನಾದವಾಗುತ್ತದೆ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಹತಂ (ಅ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದೆ; ಏಟುಬೀಳದೆ: ಯಮಳಾರ್ಜುನಾವನೀಜಾತಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೬೪). [< ಅನಾಹತ]

ಅನಾಹತಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶದಳಪದ್ಮದಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳದಾಗಿ ಎಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಕಲ್ಲುಕಾಷ್ಠ ಸಲಿಲ ನಿಷ್ಕಲದಿಂದಲಾಯಿತ್ತು ವಾಯುವಾಧಾರದ ಪವನಸಂಯೋಗದ ಅನಾಹತ ಚಕ್ರದಿಂದ ಮೇಲಣ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಅವಚಂ. ೧೪೯-೮೫೪). [ಅನಾಹತ + ಚಕ್ರ]

ಅನಾಹತಮತಿ (ನಾ). ಏಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ ಬುದ್ಧಿ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ಬುದ್ಧಿ; ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಜಿತ ಸೋಮೇಶ ನೊಲಿದಿತ್ತನಾಹತಮತಿಯ ಕುಜುಹಿನಭಿನವಮುಂಗನುಸಿರ್ದ ಸತ್ಕೃತಿಯ ನಿದ ಜಚಿವರಾರ್ ಮಚಿವರಾರ್ (ಮಂಗರಾ. ೩-೭). [ಅನಾಹತ + ಮತಿ]

ಅನಾಹತಲೀಲೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದ ಆಟ, — ಲೀಲೆ: ಘನಗರಳಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಫಣಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ ಘೋರ ಫೂತ್ಕೃತಧ್ವನಿ ಮಿಗೆ ಪಾವು ಸುತ್ತಿರಲನಾಹತಲೀಲೆಯೊಳಂದು ಬಾಳಚಂದನಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆಸೆದಿರ್ದೊಡಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧). [ಅನಾಹತ + ಲೀಲೆ]

ಅನಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಹಾರ; ಉಪವಾಸ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅನಾಹಾರಕ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಆಹಾರಕವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಆಹಾರಕವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಜೀವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ, ಅನಾಹಾರಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೦). 'ಆಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಹುತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ; ಪ್ರಮಾದ; ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು: ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಷ್ಟು ಅನ್ಯಾಯಗಳಾಗಿಲ್ಲ! ನಂಬದೆ ಎಷ್ಟು ಅನಾಹುತಗಳಾಗಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೫೯); ಹೆಂಗಸರು ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಯಾವುದೋ ಹೇಳಲಾಗದ ಅನಾಹುತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಗಮಾಂ. ೭೪); ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೀಗ ಏನೊಂದೂ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗದೆ ಒಳಗಿದ್ದ ಸರ ಮಾತ್ರ ಮಾಯವಾಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೯). [< ಸಂ. ಅನಾಹೂತ?]

ಅನಾಹೂತ (ಗು). ೧. ಕರೆಯಲ್ಪಡದ; ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದ: ಔತಣಕ್ಕೆ ಅನಾಹೂತರಾಗಿದ್ದರೂ ಮರಿಗಳೂ ತಾಯಿಯ ಉಣಿಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲುಕೊಂಡುವು (ಕಾನೂರು. ೪೩). ೨. ಪ್ರಮಾದ; ಕೇಡು: ಇನ್ನೇನು ಅನಾಚಾರ ಅನಾಹೂತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ ಹೇಳು (ನಡುಮು. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ (ನಾ). ಕರೆಯದಿದ್ದರೂ ಹೋಗಿ ತಾನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಚಯ: ಅವನಿಷ್ಟರೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವನಿಗೇನು ಎನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೨೫). [ಅನಾಹೂತ + ಪರಿಚಯ]

ಅನಿಂದ್ಯ (ಗು). ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ; ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾವ್ಯಬಂಧಮೆಂದುಮನಿಂದ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೭); ಧೀರನನಿಂದ್ಯನಪ್ರತಿಮನಾನತಸರ್ವಜಗಜ್ಜನಂ... ಪೊಜಮಟ್ಟ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಂದ್ಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣ. ೨. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು: ರಣಮುಖದುಳ್ಳಿ ಕೋಲನೆರಿಯಕ್ಕೆರ್ಮನಿನಿದ್ಯಗುಣನ್ ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೨; 500); ಕುಂದಕಬ್ಬೆಗಮನಿಂದ್ಯಗುಣನೆನಿಪ ದಾಮಮಯ್ಯಂಗಂ... ವೆಣ್ಣುಮಯ್ಯನಗ್ರತನೂಜಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೧೯). [ಅನಿಂದ್ಯ + ಗುಣ]

ಅನಿಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯವಲ್ಲದುದು; ಮನಸ್ಸು: ಅನಿಂದ್ರಿಯಂ – ಮನಂ – ಅಂತಃಕರಣಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಿಃಸೃತ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಡದುದು: "ಅನಿಃಸೃತ-ಪೊಜಮಡದುದುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೭). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೆ (ನಾ). ಎಣಿಕೆ; ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ಸಮುದ್ರ ದಡದಿಂದ ೭-೮ ಮೈಲು ದೂರ ಹೋದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರೋಗಿ ಮೀನು ದೊರೆತೀತು ಎಂಬುದೇ ಅವನ ವಿಚಾರ. ಆಶಾವಾದಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು 'ಹೂ' ಎಂದಿತು ... ಅನಿಕೆಯಂತೆ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ, ದಡದಿಂದ ಹೊರಹೊರಗೆ ಬಂದ (ದಕ್ಷಿಣ. ೯೩). [ಅನ್ನು (< ಅನ್ನು) + -ಇಕೆ]

ಅನಿಕೇತ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ನಿಯತವಾಗಿ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದವನು; ಮನೆಮಠಗಳ ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು: 'ತಾಲೀಮು'ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿಕೇತ ಸ್ಥಿರಮತಿಗಳು ಅನೇಕರೊಡನೆ ಪ್ರಭುವೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡನು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಅನಿಕೇತ: ಓ ನನ್ನ ಚೇತನ, ಆಗು ನೀ ಅನಿಕೇತನ! (ಅನಿಕೇ. ೬೦-೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಗಂ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನಿಗಾಲ, ಅನುಕಾಲ್ಪ, ಅನುಗಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ಇತ್ತನು ನಿಮುಗಗಲಿಕೆಯ ನಿಮ್ಮಗಳ ಚಿತ್ತವೆನ್ನೊಳೆ ನಾಂಟಲೆಂದನಿಗಾಲ (ಯಾದವಾ. ೨೪); ಕಂದ! ಕೇಳದು ಸಾವಿನಿಂದತ್ತಲತ್ತ ನಿಂದು ತಾನನಿಗಾಲ ಎಸೆದೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಕಎಪು. ೪೮). **ಅನುಕಾಲ್ಪ**: ಅನುಕಾಲ ನಿನ್ನನೆ ಬಯಸಿ ನೀ ಬಹ ದಾರಿಯನೆ ನೋಡಿ ಸಾರ್ದಿೀಗ ಮಣಿದ (ಭರಚ. ೬೮-೧೩೮). **ಅನುಗಾಲ**: ಜನಮನೆ ಬಿಟ್ಟೇಕಾಂತದಲಿ ಕೂಡಲಾಯಿತೆ ಜನವ ಮನೆಯ ಬಿಟ್ಟರದೆ ಅನುಗಾಲ ಗೂಬೆಯು (ಜಗವಾ. ೧೪೦); ಇವರಿಗೆ ಹೊಡೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅನುಗಾಲವೂ ಇದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೩); ನನಗಂತೂ ಅನುಗಾಲ ಬಸುರು ಜಾಣಂತನ (ಹಸ್ನೊಂಡ. ೨೮). [ಅನಿತು + ಕಾಲ]

ಅನಿಚ್ಛೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೇರದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನಿಚ್ಛಾ]

ಅನಿತರ (ಗು). ಬೇರೆ ಕಡೆಯ. 'ಅನಿತರ ಸಾಧಾರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿತರಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ಕಾಣಬರದ; ಬೇರೆಯದಲ್ಲದ: ಅನಿತರಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮಾಲತಿಯು ಸಂಗಡವಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂಗಸೇನೆಗೆ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಅನಿತರ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನಿತು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ಅ). ಪರಿಮಾಣ ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಅಷ್ಟು: ಮೇಲಾದ ವಿಳಾಸದೊಡ್ಡವಿನಿತುಂ ದಿವದಿಂದೊಡವಂದುವೆಂಬನಿತ್ತಾದುದು ರೂಪು (ಆದಿಪು. ೩-೧೦). **ಅನಿತು**: "ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು– ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೪೪೧); "ಅನಿತಿನಿತುಯೆನಿತೆ ನಲ್ತಾಂ ಘನತೆಯೊಳಿಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ನಿಮಗಿಂದಿನ ದಿವಸದನಿತೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇೞ್ದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೨೬); ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಆದಿಪು. ೫-೨೬); ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೬); ಅನಿತೊಂದಣ್ಮನಿತೊಂದು ದರ್ಪಮನಿತೊಂದೌದ್ಧತ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೫); ಅನಿತರಲ್ಲಿ ಸಾಂತಣ್ಣ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಗೀತಶಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೧೦).

ಅನಿತ್ತನಿತ್ತು, ಅನಿತನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅಷ್ಟಷ್ಟು: ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನೊತ್ತಿ ಕೀಸುಗುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩-೬೮ ಉದಾ). **ಅನಿತನೆಯ** = ಅಷ್ಟನೆಯ: "ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ" (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಅನಿತಿನಿತು** = ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು: ಅನಿತಿನಿತೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಾನಜಿಯೆಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೮); ಈತನನಿತಿನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆಗೇತಜಲಿ ಠಾವಿಲ್ಲ ಸತ್ವಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದಣುಗ ಕೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫). **ಅನಿತಜೊಳ್** = ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಊಳಿಗವಾದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಝೂಳೆಯಂಗೊಳುತ್ತುಮನಿತಜೊಳಂ ತಣಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಮೋನದಿಂದಿರ್ದನಿತಜೊಳೆ ಪಾತ್ರೆ ಓಂಗಿತೇ (ತಿರುರ. ೧೩); ಅನಿತಜೊಳ್ ವಲ್ಲಿತರುಗುಲ್ಮಕಾಸಾರದೊಳ್ (ಭಾಪಚಂ. ೪-೨೭). **ಅನಿತುಸೂಳು** = ಅಷ್ಟು ಸಲ: ಕ್ರಮದಿನಂಗುಲಾ ಸಂಖ್ಯೇಯಭಾಗ ಪ್ರಮಿತಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆನಿತೊಳವನಿತುಸೂಳುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟ (ಪಸಾರ. ೧೦೮೬-೧೭). **ಅನಿತ್ತೋರ್** = ಅಷ್ಟು ಜನರು: ಎಲ್ಲಮಾನ್ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ ಮೊದಲಿನನಿತ್ತೋರ್ ನಿತ್ತನ್ತೆ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೭; 675). **ಅನಿಬರ್, ಅನಿಬರು** = ಅಷ್ಟು ಜನ; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ: ಪುಗುವಾಗಳ್ ಪುಗಲೀಯವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೪೬೬); ಸಂನ್ಯಸನಂಗೆಯ್ದು ಮುಡಿಪಿಯನಿಬರುಂ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೩೧); ಅನ್ತನಿಬನ್ಮರ್ಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ನರಕಂ ಪುಗುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೬೧; 1007); ಇಂತುಟೆ ನಿಮ್ಮನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫); ಕಜುಗಾವ ಮಕ್ಕಳುಗಳನಿಬರ್ಗೆ ದಣಿಯುಣಲಿಕ್ಕಿ ತಣಿದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೭); ಪವನಜನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳನಿಬರು ಕೆಣಕಿನರು ಕಲ್ಪಾಂತಭೈರವನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೩); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಡಿಯೂಳಿಗದಿಂದ ಪಿನ್ನೇಳು ಮುನ್ನೇಳು ತರದವರನಿಬರುಮುನ್ನತಿವಡೆದರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧-೩೯); ಜಾಣರನಿಬರು ಪೇಳ್ದುದೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯೊ (ವಿಸೀಗೀ. ೧೯-೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅನೈತ್ತು]

ಅನಿತ್ಯ (ಗು). ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಪವಾಂತ ಸಂಧಿಯು ಈಗಿನ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಕಎಪು. ಪೀ); ಶ್ರುತಿದುಷ್ಟವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಹಿಂದಿನವರು ತೋರಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅನಿತ್ಯತೆ (ನಾ) ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕ್ಷಣಿಕತೆ; ಚಂಚಲತೆ: ಸತಿಸುತಾದಿಗಳನಿತ್ಯತೆಯೆಂದು ಪಳಿವುದೆ ಚಂದಮುಮು (ಕೈವಲ್ಯ. ೬೬-೧). [ಸಂ. ಅನಿತ್ಯತಾ]

ಅನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿತ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಅನಿದ್ರಾ]

ಅನಿಧನ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಅದನಾದ್ಯನಿಧನ ಗುಣಯುತಮದಕೃತ್ರಿಮಮದು ಮರುತ್ತ್ರಿಕಾವೇಷ್ಟಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೪). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಶ್ರಿತ. 'ಅನಿಧನನಿಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಧನನಿಧನ (ನಾ). ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಶಿವ: ಅನಿಧನನಿಧನನಿಧನೋದ್ಭವ ಶಿವ ಶರ್ವಶ್ಚ ಎಂದೆನುತ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹೇಶ್ವರ ಮಹಾತೇಜ ಎನುತ (ವೀಶೈಪು. ೬-೪-೨೭).

[ಅನಿಧನ + ನಿಧನ]

ಅನಿಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಲುಕದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಥನೋಪಮೆ ವಿಯತಿ ಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದಿಂತು (ಬಸಪು. ೧-೧೮). (ನಾ). ೩. [ಜೈನ] ಇತರರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಂಗಳ; ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಂಗಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೇಣ್ನಿಬದ್ಧಾನಿಬದ್ಧಭೇದದಿಂ ಮಂಗಳಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ತನ್ನಿಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟ ನಾಂದಿ ನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ ಪರಕೃತಮನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪). [ಸಂ.]

ಅನಿಬರ್ 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಬರು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಮಿತ್ತ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ; ನಿರ್ವ್ಯಾಜವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ: "ಸ್ವಚ್ಛಂದ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ೩. ಅನಿಮಿತ್ತಂ] ಯದೃಚ್ಛೆಯದು ತನ್ನಿಚ್ಛೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮುನಿವ ಮುನಿಪನ ಬೆಸದೊಳಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಜಯ ಜಯ ಧ್ವನಿಗಳೊಡನೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಗಳನಿಮಿತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೬ ವ). [< ಅನಿಮಿತ್ತ]

ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೫). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಕ್ರೋಧಿ]

ಅನಿಮಿತ್ತವೈರ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದ್ವೇಷ: ಮುನಿಗೆ ಹೊಲೆಯಾವುದತಿಕೋಪ ಬದ್ಧದ್ವೇಷವನಿಮಿತ್ತವೈರವದಱಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರಾಗಿ ವನಿತೆಯರು ಕಡೆಗೆ ಹೊಲತಿಯರಾಗಿ (ಹಜಕಾ. ೭-೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ವೈರ]

ಅನಿಮಿತ್ತಶೋಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದುಃಖ, —ಸಂತಾಪ: ಮರುಗಿ ಕರಗಿದುದು ರಾಮಾತ್ಮವನಿಮಿತ್ತಶೋಕದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬-೨೩೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಶೋಕ]

ಅನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ಹಾಸ್ಯ, —ನಗು: ಇನಿಯನಿಂದನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯಂ ಜನಿಸಿದೊಡೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಕೇಳುವ ವನಿತೆಗೊರೆದನು ಗುರ್ಜರನು ನಗುತೋಹಿಲನ ಕತೆಯ (ಬಸಪು. ೪೩ ಸೂ). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಹಾಸ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಮೀನು: "ವೈಸಾರಿಣಃ . . . ಅನಿಮಿಷಃ, ಮೀನಃ . . . ಈ ೧೪ ಮೀನ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೫); ಕೊಳದ ಜಲಮೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದಿಸರೊಳೆ ಕೊಬ್ಬುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧). ೩. ದೇವತೆ: ಭಕ್ತನ ಮುಖದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಕಾಣಬಹುದು ಭಕ್ತದೇಹಿಕ ದೇವ ಅನಿಮಿಷನಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೪೫); ಅನಿಮಿಷ ನರ ನಾಗ ಲೋಕಕಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದಂತಿಹುದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪-೩೬). ೪. ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಜಾಗರೂಕ. ೫. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ (UUU) ನಗಣ: ಅನಿಮಿಷ ಭಾನು ದಿವಿಜ ಪವನಂ ಬರೆ ಸುರಪುರ ಪುರಗಣ ಭಾನು ಲಗಂ . . . ಮುನಿಮತಮೆಂಬುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೮). ೬. ನಿಮಿಷವಲ್ಲದ ಕಾಲ: "ಕಾಲಮುಂ ಯಾದ ಸುಪರ್ವರಿಂತನಿಮಿಷಾಪ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಯಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಚತುರ್ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಿಮಿಷ + ಗತಿ]

ಅನಿಮಿಷಚಾಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ಅನಿಮಿಷಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದ ನೀರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೆಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೯-೧೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಚಾಪ$_2$]

ಅನಿಮಿಷಜಾತ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಅನಂತಕೋಟಿ ದಿನೇಶದ್ಯೋತಾಭಮಿರ್ದುದನಿಮಿಷಜಾತಂ ಚಿರನಿಮಿಷಮಾಗೆ ಕಣ್ಬುಳ್ಕುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಜಾತ]

ಅನಿಮಿಷತೆ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದಿರುವಿಕೆ: ನೀರೆಱೆವಬಲಾಜನದಾ ತೋರಮೊಲೆಗಳಿಗೆಱಗಿದ ಪಾಂಥರ ದಿಟ್ಟಿ ತೋಱಿದುವನಿಮಿಷತೆಯನು (ಕಂಸವಿ. ೨-೫೪). ೨. ದೇವತ್ವ. [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷತಾ]

ಅನಿಮಿಷತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಣ್ಣುತೆರೆ: ನೀಱೆಯೊರ್ವಳನುರಾಗದಿಂ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ತಂದು ನೀದಿ . . . ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ (ಭಿಕ್ಷಾಜ. ೨-೩೬). [ಅನಿಮಿಷತೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನಿಮಿಷತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷತೆ: ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಾಣಿಸಿತನಿಮಿಷತ್ವವನಮರಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ: ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೫ ವ). ೨. ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹ. [ಅನಿಮಿಷ + ದ್ರೋಹ]

ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜ (ನಾ). ಮೀನಿನ ಗುರುತನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜನನಂಗಂ ಮಧುಪ್ರೇಮಿ ಹೃಜ್ಜನನಂ ರತಿಪ್ರಭು . . . ಮಾರನೆನೆ ಮದನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಧ್ವಜ]

ಅನಿಮಿಷನಗ (ನಾ). ೧. ಮೇರು ಪರ್ವತ. ೨. ಮಂದರ ಪರ್ವತ: ಬೇಱೊಂದೆಳೆ ಬೇಱೊಂದಬ್ಧಿ ಬೇಱೊಂದನಿಮಿಷನಗಮೆತ್ತಾನುಮುಂಟಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧-೧೫; 1081). [ಅನಿಮಿಷ + ನಗ$_3$]

ಅನಿಮಿಷನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ದೇವತೆ. [ಅನಿಮಿಷ + ನೇತ್ರ]

ಅನಿಮಿಷಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ: ಅನಿಮಿಷಪತಿಯುಂ ತ್ರಿಜಗಜ್ಜನಪತಿಯುಂ ಪೊತ್ತು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೊದವಿತ್ತೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಪತಿ]

ಅನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕ (ನಾ). ೧. ಮೀನುಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ನಾಕಲೋಕದಂತನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಪ್ರಕೀರ್ಣಕ]

ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿಯೊಳೊಂದಿದ ಶನಿಯಿಂದಂ ಮಡಕೆಮಾಟ್ಪನಡಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಜಾತತಿ. ೧೫-೫). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಂತ್ರಿ]

ಅನಿಮಿಷಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೫ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಅಸಾರವಾದುದಿಂದನಿಮಿಷಲೋಕಂ . . . ಪಾರಿಜಾತಹರಣಂ ಮುರವೈರಿಯಿನಾದ ದೂಸಱಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಕ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಚನ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷ ನೇತ್ರ: ವಿನಿಹತ ಸಮಸ್ತರಿಪುಕುಳನನಿಮಿಷಲೋಚನದೆ ನೋಡಿ ನೀಡುಂ ಪ್ರಿಯೆಯಂ . . . ಆಶ್ಲೇಷಿಸಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಚನ]

ಅನಿಮಿಷಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, —ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಮೀನುಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ: ಚಾರುಪಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ ಸದಾನಿಮಿಷಸೇವ್ಯರಸಯುತೆ ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯೆನಿಸುವ ಕಾವೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನಿಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮). [ಅನಿಮಿಷ + ಸೇವ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ನದಿ; ಗಂಗೆ: ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆಯುನವರಸ್ಥಿಗಳ ಸೋಂಕಿಸಲ್ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಹರೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೯೫). [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷಾಪಗಾ]

ಅನಿಮಿಷಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು ; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಮೀನುಗಳ ಶತ್ರು ; ಬೆಸ್ತ : ದಶಗ್ರೀವನಂತಿರಲನಿಮಿಷಾರಿಗಳು . . . ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಅರಿ]

ಅನಿಮಿಷಾಲಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಸ್ವರ್ಗ : "ನಭದಲ್ಲಿ ಅನಿಮಿಷಾಲಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕಮೆಂದೆನಿಸುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಲಯ]

ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ ನೆರೆದುದಿಭಪುರಜನವೊಡನೆ ನಡೆತರಲು ಹರಿ ಬರುತಿರ್ದ ನೋಲಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೯). ೨. ಮೀನುಗಳ ಗುಂಪು. [ಅನಿಮಿಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸರೋವರ. ೨. ವಿಷ್ಣು : ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯೆನೆ... ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಶ್ರಯ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ತಾರಕಾಸುರನ ಬಾಧೆಗಳ್ಕಿ ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲರೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ಥನಪಸಖನೆಚ್ಚಜಿಸಿ ದೂಜ ಪೇಳುವರಾರು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೧–೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಇಂದ್ರ]

ಅನಿಮೇಷ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ : ಅನಿಮೇಷರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿನಗೆ ತನುಗ್ರಹಣಂ . . . ಕುಶೇಶಯನಯನಾ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೩). ೨. ಮೀನು : ಮಕರಾಂಕಿತಮುರ್ವರೇಶ್ವರಾಂಘ್ರಿವೊಲ್ ಅನಿಮೇಷ ಕೂರ್ಮ ಲಲಿತಂ . . . ಸರೋವರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ : ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾಗಳ್ ಸಹಸ್ರಕರನಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೯). [ಅನಿಮೇಷ + ಅಧಿಪತಿ]

ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ : ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ ಮಾಳೆಗಟ್ಟೆ ತರದಿಂ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಯಂ ಮುಟ್ಟೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೬). [ಅನಿಮೇಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮೇಷಾಹಿತ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾರಿ ೧ : ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಚ್ಚಿದರ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅನಿಮೇಷ + ಅಹಿತ]

ಅನಿಮ್ನ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ. 'ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳ : ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಘೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ ಮೋಹಜಘನಾಪರನುಂ ಅನಿಮ್ನನಾಭಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೬ ವ). [ಅನಿಮ್ನ + ನಾಭಿ]

ಅನಿಯತ (ಗು). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ ; ಅನಿಶ್ಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಿಯತಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವು ಕ್ಲುಪ್ತವಲ್ಲದ್ದು ; ನಿಯತವಾದ ಲಿಂಗವಲ್ಲದ್ದು. ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ, ವಿಶೇಷ್ಯಾಧೀನಲಿಂಗ ಹೋ. [ಅನಿಯತ + ಲಿಂಗ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮ (ಗು). ನಿಯಮಬದ್ಧವಾದ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದಿರುವ : ಪರಮೋದಯರಿರ್ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿರ್ದಿನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನೈ (ಕವಿರಾ.೩–೪೧). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಘನಮೆರಡನೆಯದಱೊಳಮಾಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತವೃತ್ತಿಯನಱಿದದನನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಯತಿಕೆ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅನಿಯತಿಕೆಯಿಂದೆ ನಡೆಸಲ್ಕಿನಿತಾದುದು ಶಿಕ್ಷೆಗೆಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೧). [< ಸಂ. ಅನಿಯತಿಕಾ ?]

ಅನಿಯಮಿತ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ : ಒಂದುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಸಂಜೆಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಊಟಮಾಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಯಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ; ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಂದೇ ಉಪಮಾನವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಲವು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಕಮಳಮಿದನ್ನೆಗಮೀ ನಿನ್ನ ಮುಖದೊಳೋರಂತೆ ಪೆಜದುಮಿದಱೊಳ್ ಸದೃಶಂ ಸಮವಾಯಮುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲಂ ಸಮನಿಸುಗಂತೆಂಬುದನಿಯಮೋಪಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೫). [ಅನಿಯಮ + ಉಪಮೆ]

ಅನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನಿಯೋಗವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು : ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರಂ ತನ್ನ ನಿಯತಾರ್ಥಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಅನಿಯೋಗಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಸಂಧಿಯುಂಟು (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನಿಯೋಗಸಂಧಿ (ನಾ). ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರ ಅನಿಯೋಗಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ಸಂಧಿ : ಅನಿಯೋಗ ಸಂಧಿಗೆ –ಮಾಮರನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ತನಿಗಂಪಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅನಿಯೋಗ + ಸಂಧಿ]

ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಉಂಟಾದ : ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಇಲ್ಲದ ಗಡಿಬಿಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಭಾನುವಾರ ಮುಗಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ.೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಮ್ಮಗ : ಮತ್ತಮಾ ವನಂ . . . ಭವನದಂತನಿರುದ್ಧಬಲಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪ ವ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಡದ. 'ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಲ್ಲದವನು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಶನಾದವನು : ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಂ . . . ಗರ್ಜಿತನನೆಸ್ನಂ ಸಲಹು ಮದಗರ್ವಮಂ ಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೧). [ಅನಿರ್ಜಿತ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅನಿರ್ಣೀತ (ಗು). ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಣೇಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದುದು : ಕಾಯ ನಿರ್ಣೇಯವದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣೇಯ ಸ್ನಾಯು ಸಂಖ್ಯೇಯ ಜೀವಳನುಸಂಖ್ಯೇಯಮೇಯಾಪ್ರಮೇಯ ಮಿಶ್ರಣವಿಂತು ನರಜಂತು ನೇಯುವದು ವಿಶ್ವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಖಚಿತವಲ್ಲದ : ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭವಿಷ್ಯತೆ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿರುವಾಗ . . . ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಷ್ಟು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಾರದು(ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಬಂಧ (ಗು). ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ : ಆ ಮಾತಿನ ನಡು ನಡುವೆ ಆ ಅನಿರ್ಬಂಧಸ್ನೇಹವಂತಳಾದ ವೇಣೂನ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತತೊಡಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನಬೋಧ್ಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಗದುದು : ಮರ್ತ್ಯಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವದೊಳ್ ಪ್ರಕಟನಾಸಾಧ್ಯಮುಂ, ಅನಿರ್ವಚನ ಬೋಧ್ಯಮುಂ, ಪ್ರತಿಮಾವಿಧಾನದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೬೬). [ಸಂ. (ಅನಿರ್ವಚನ + ಬೋಧ್ಯ)]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೀಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿದನದಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಮುಂ, ಆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ದೃಶ್ಯಮುಂ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೫-೧೩೬). (ನಾ). ೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸುವ ವಾದ; ಮಾಯಾವಾದ: ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದವೆಂಬ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪); ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾಗಿ ಆಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಾಣುವುದು. ಇದೇ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬). [ಅನಿರ್ವಚನೀಯ + ವಾದ]

ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯು ಸರ್ವಕಾಲವೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೬). (ನಾ). ೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. ೪. ಜಗತ್ತು. [ಸಂ.]

ಅನಿಲ, ಅನಿಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ; ವಾಯು : "ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆನಲ್ ಕಂಪುವಡೆದೆಸೆವ ವಾಯುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಜೀವಾನಿಲವ್ಯೋಮಾಂಬು ಪ್ರಕರಂಗಳಿಂ ಸಕಲಮುಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪ ಸರ್ವೇಶ (ಪಂಪಾಶ. ೧); ಭೂಮಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಘನವಾಗಿರದೆ ಅನಿಲಗಳ (Gases) ಗೋಲವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬). ೨. ವಾಯುದೇವ. 'ಅನಿಲತನಯ' ಪರಾ. ೩. ಮರುತ್ತುಗಳೆಂಬ ದೇವಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ವಾತರೋಗ; ವಾಯುರೋಗ. ೫. ಸ್ವಾತಿ ನಕ್ಷತ್ರ. ೬. [ಛಂದ] ಸಗಣ (∪∪–) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲಗಂಗಳ್ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದ ನಿಲೆ... ಪೃಥ್ವಿಯೆಂಬ ನಾಮ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೧೪). **ಅನಿಳ**: ೨. 'ಅನಿಳತನಯ', 'ಅನಿಳಾಧ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಲಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ : ಆಱುಂ ತೆಱದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೊಂದಱೊಳ್ಪೆರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಘೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಱುಂ ತೆಱದಣ್ಕೆಯುಮಂ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರಾರ್ಥ ಚಿತ್ರಾಭಾಸಮೆಂಬ ಮೂಱುಂ ಪ್ರಕಾರಮುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗವಾಂಗವೆಂಬುವದು ಅನಿಲಗಂಧಿಯೆಂಬುವದು ಯಿವು ಯರಡುಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ : ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯಧಾರೆಯುನನಿಲಗರ್ಭದ ಗಱಿಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೩೫). [ಅನಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಿಲಜ (ಗು). ೧. ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಭೀಮಸೇನ : ಚತುರಂಗಮಂ ನಿರ್ನಾಮವೆನಿಸಿ ವಾಜಿಗ್ರಹಣಕಾರ್ಯಮಂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುವೆನಿತ್ತಪುದೆಮಗೆ ವೀಳೆಯವನೆಂದನಿಲಜಂ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ.೨-೪೨). ೩. ಆಂಜನೇಯ : ಶರಧಿಯಂ ದಾಂಟಿ ಮೇದಿನಿಯ ಸುತೆಗಂಕಿತದ ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತು ... ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆ ವೇಳ್ದನಿಲಜನನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಲತನಯ, ಅನಿಳತನಯ (ನಾ). ೧. ವಾಯುಪುತ್ರ. ೨. ಭೀಮಸೇನ. ೩. ಆಂಜನೇಯ : ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತವಚನ ಪ್ರಪಂಚನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦). **ಅನಿಳತನಯ**: ೩. ಎರೆದ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ ಪರವನಿತೆಗನಿಳತನೆ[ರೆನ]ಯಂ ಧುರದೊಳು ಪೊಣರ್ದಂಗೆ ಮಿತ್ತು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೪೮-೧೧ ; 1094). [ಅನಿಲ + ತನಯ]

ಅನಿಲದ್ವಾರ (ನಾ). ವಾತಾಯನ; ಕಿಟಕಿ : ದ್ವಾರಬಂಧಕವಾಟಕನಿಲದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ (ಬಸಪು. ೧೮-೩೯). [ಅನಿಲ + ದ್ವಾರ]

ಅನಿಲಪಥ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ : ರಸೆ ಪತ್ತಿತ್ತೆತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳನಿಲಪಥಂ ಧಾರಿಣೀ ಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡತ್ತೆಂಬಿನಂ ಮುಂದಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫). [ಅನಿಲ + ಪಥ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು : ಅಗ್ನಿ. [ಅನಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವಿನ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ. ೨. ಆಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ : ಶುಚಿ ಸುರಸಿಂಧುಜಂ ಸುರಸರಿದ್ಭವನಿಂದನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಂ ಶುಚಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೩೧ ; 1077). [ಅನಿಲಪ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಬಾಂಧವ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ನಂಟ; ಅಗ್ನಿ : ಎಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಾಱಾಂತು ತಱುಬಿದ ದಡಿಗರಕ್ಕಸಭಟರ ಬೀದಿಯೊಳಡಸಿ ಸದೆವುತ ಸದನ ಸದನದೊಳನಿಲಬಾಂಧವನ ಬಿಡಿಸುತತಿವೇಗದಲಿ ... ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೪೧). [ಅನಿಲ + ಬಾಂಧವ]

ಅನಿಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅನಿಲಪಥ. [ಅನಿಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಲಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭ್ಯಾಸ : ಮೃದುಚಿತ್ತವೆಂದು ಕಠಿಣಚಿತ್ತವೆಂದುಂಟು ಮೃದುವಿಗನಿಲಯೋಗಬೇಡ ಮೃದುಗೆಟ್ಟ ಕಠಿನಚಿತ್ತವ ವಾಯುಜಯದಿಂದ ಮೃದುಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸಬೇಕು (ಭರಚ. ೬೯-೨೦). [ಅನಿಲ + ಯೋಗ]

ಅನಿಲವೇಗ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವೇಗ. ೨. ವಾಯುವಿನಂತೆ ವೇಗವುಳ್ಳವನು : ನೆರವಿ ನೋಡಲು ಭೂಚರತ್ವದಿ ಪೊರಳಿ ಪೊರಳ್ದುರೆ ತೆರಳ್ದಲಿಂಗೋತ್ಕರವನಿಲವೇಗದೊಳೆಡೆವಿಡದೆ ನಡೆವ ಲಿಂಗಚಯ (ಬಸಪು. ೫೬-೪೫). [ಅನಿಲ + ವೇಗ]

ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವಾಯುರೂಪ; ಅನಿಲರೂಪ; ಅನಿಲದ ಸ್ಥಿತಿ : "ಶಾಖದ ಮೂಲಕ ಘನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದು ಮತ್ತೆ ತಂಪಿಸಿ ಘನಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು; ಘನ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು" (Sublimate. ಇಂಕನಿ). [ಅನಿಲ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅನಿಲಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಅನಿಲತನಯ : ಮಾರ್ಗಮೇರ್ವಾಗಳನಿಲಾತ್ಮಜಂ, ಮಿತಭಾಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೦-೧೪೧). [ಅನಿಲ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಅನಿಲಪ್ರಿಯ : ಹರಿ ರಂಭಾಪರಿರಂಭಿಯಾದನನಿಲಾಪ್ತಂ ಪುಂಡರೀಕಾಶ್ರಯುಸ್ಥಿರನಾಚ್ಛಾಯೆಯೊಳೊಂದಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೧). [ಅನಿಲ + ಆಪ್ತ]

ಅನಿಲಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನ ವಿಹಾರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಆ ದಿವಿಜಾಧಿನಾಥ ಮತದಿಂ ... ತಣ್ಣಗೆ ಕಮ್ಮನಾಗೆ ಮೇಲಾದನಿಲಾಮರರ್ ಸುೞಿದು ಬೀಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೨). [ಅನಿಲ + ಅಮರ್ತ್ಯ]

ಅನಿಲಾಹತ (ಗು). ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಾಳಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಅನಿಲಾಹತಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೫). [ಅನಿಲ + ಆಹತ]

ಅನಿಲೀಕರಣ (ನಾ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು ; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಘನರೂಪದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆವಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು : ಇಮರುವುದು ಎಂದರೆ ದ್ರವರೂಪದ ನೀರನ್ನು ಆವಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು– ಇದೇ ಅನಿಲೀಕರಣ (ಭೂವಿವ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಅನಿಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತರು ; ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು ; ಅನಿಲೀಕರಿಸು ; ಬಾಷ್ಪೀಕರಿಸು (Sublimate. ಇಂಕನಿ).
[ಅನಿಲೀಕರಣ + –ಇಸು$_1$]

ಅನಿವ, ಅನುವು$_3$ (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ ; ಒತ್ತಾಯ : ಮತ್ತಾವಾಗಳಡಿಗಡಿಗನಿವಿಸಲೆಮ್ಮನಿವಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ . . . ಪೋಗಿಮಾಂ ಬರ್ಪುದಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೬). ಅನುವು$_3$: ದೂತಿಯಂ ಬೈದು ತಾಯನುವಿಂಗಂ ಮೊಗಸೋಲದಾನ ವಿಟರುಂ ಕೊಟ್ಟೊತ್ತೆಯಂ ಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೦). 'ಅನಿವಂಗೆಯ್', 'ಅನಿವಿಸು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಅನಿವಂಗೆಯ್, ಅನುವಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸು ; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ನಿನಗೀ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೊರ್ಮೊದಲೊಗೆದುದು . . . ನಿನ್ನನಾನೀ ತೆಱದೆ ನಿಲಿಸಿ ಪೋದೆಂದು ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಾಂಕನ ತಾರಾಪೀಡ ಭೂಪಾಲಕನ ಮುಳಿಸನಾರಾಂಪರೆಟಿಲ್ವೋಪಮೆಂದಿಂತನಿವಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲ್ಕಂ ನುಡಿಯನೆ ಶುಕನಾಸಾತ್ಮಜಂ(ಕಾದಂಉ. ೪೪೭); ಪತಿಚಿತ್ತಾನರ್ದ ನಿದ್ರಾವಿರಹಿತೆಯಿರುಳಿಂತಪ್ಪುದಂ . . . ಗಱುವ ಗಿಳಿಯಂ ತೂಂಕಡಂ ಕಾಣಲೀಯಳ್ ಕತೆಯಂ ಪೇೞೆಂದವಳ್ ಸಾರಿಕೆಯುಮನನಿವಂಗೆಯ್ದು ಕಣ್ಗೆಯ್ಯಲೀಯಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೧೭). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ವಿರೋಧವಾಗಿ ನುಡಿ: ಅತಿಸ್ನೇಹಮುಂ ಮೋಹಮುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ ನಿತ್ಯ(ಜ್ಯ)ಮಾತನ ಬೀಯಮುಂ ಸಲಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುವುದ ಕರ್ಣಾಂಗಳ್ ಎಮ್ಮುಮ್ಮಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮುಂ ನಿನ್ನ ಕಿಱಿಯ ಮಗನ ಬೀಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆಮ್ಮಂ ಕಿಡಿಸಿದಪ್ಪೆಯೆಂದಬ್ಬೆಯಂ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಮನಿವಂಗೆಯ್ವೆ ಧನ್ಯಕುಮಾರನಂ ತಾಯ್ ಕರೆದಿಂತೆಂದಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೯೫–೨೭ ವ). **ಅನುವಂಗೆಯ್** : ೧. ಅನುವಂಗೆಯ್ದುಱೆಯೆಂಬ ತಾಯ ನುಡಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡೆನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೭). 'ಅನಿವಿಸು$_1$' ಪರಾ.
[ಅನಿವ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮತ್ತೆ ಒದಗದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂತಿರುಗದವನು. ೩. ರಣದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗದವನು ; ಧೀರ. ೪. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಹಸ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನಿವರ್ತಿನ್]

ಅನಿವಾರ (ಗು). ನಿವಾರಿಸಲಾಗದಂಥ; ಅತಿಶಯ; ಬಹಳ: ರಾಮನ ಮೇಲಿರುವ ಭರತನ ಅಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನಿವಾರಪ್ರೇಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ (ತುಳಸಿ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು ; ತಡೆಯಲಾಗದುದು : ತಾನೆ ಮತ್ತೆಱಕಮನಾಂತುದೀಗಳನಿವಾರಣಮೆನ್ನಯ ಚಿತ್ತವಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣೀಯ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದು ; ಗುಣಪಡಿಸಲಾಗದುದು ; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು : ಈ ಜಾಡ್ಯ ಅನಿವಾರಣೀಯ (ಗುರುಜೆ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸದ ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ : ನಿನಗಂ ಮೈತ್ರೇಯರ್ ಕೊಟ್ಟೊರುಭಂಗಶಾಪಮನಿವಾರಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತದಾನ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಾನ : ಕುಡುವನಿ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಾರಿತದಾನಕ್ಕೆ ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ದೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೪). [ಅನಿವಾರಿತ + ದಾನ]

ಅನಿವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲಾಗದ ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದಿರುವ (ನಾ). ೩. ಆವಶ್ಯಕ : ಸೈನ್ಯಶಿಕ್ಷಣ ನಮ್ಮ ಯುವಕರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೭೨). ೪. ತೊಂದರೆ ; ಅಸೌಕರ್ಯ: ನಾಳೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೊಂದಿದೆ (ರೂಢಿ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಅನಿವಾರ್ಯ (ರೂಢಿ).
ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ = ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ; ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ : ಅವರು ಯಾವ ಶಿಕ್ಷಕನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಲೆಕ್ಕಣಿ ಎತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲ. ಈಗ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಅನಿವಿರಿದು (ಗು). ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು ; ಅಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು : ಅನಿವಿರಿದೊಂದು ಯೌವನಮುದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿಯುಮುಂದು ರಾಗಸಂಜನನಮನೆಯ್ದೆ ತಾಳ್ದಿದವಿನಶ್ವರಕೀರ್ತಿಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬) ; ಅನಿವಿರಿದವಂತಿಮಾಳವಮನಾಳ್ವ ವೃಷಭಾಂಕನೃಪಂ ಬಾಟಕ್ಕಿಯ ಸಿರಿ(ಸುಕುಮಾ. ೯–೨೫); ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದೊಳಿನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟುತ್ತನಿವಿರಿದೆ ಆಗಿ ಕುಂದದಡೆ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೩); ಏಳುಂ ಜನ್ಮದೊಳನಿವಿರಿದುಂ ಕಾಲಮುಗಲ್ವುದಾಗದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩–೮). [ಅನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಅನಿವಿಸು$_1$, ಅನುವಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು ; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು: ಮತ್ತಾವಾಗಳಡಿಗಡಿಗನಿವಿಸಲೆಮ್ಮನಿವಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಭುಜಪರಿರಕ್ಷಿತಮಪ್ಪ ತುರಂಗಬಲಂಬೆರಸು . . . ಎಮ್ಮಂ ಬೆಟ್ಟವೆಟ್ಟನಾಗಿ ಪಱಪಡೆ ನುಡಿದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೬); ರಣಪ್ರಯಾಣಲಾಲಸೆಯನನಿವಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಸು] ಶರೀರಮಾ ನೆಗಪಿದಂತಿರಸವಸದೆ ಬಱಿದೆ ಸಿಡಿದೇೞ್ವ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ). **ಅನುವಿಸು$_1$** : ಘಳಿಲನೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯಿಮಿನ್ನೆಂದು ಮೇಧಾವಿಳನನುವಿಸೆ ತಾಂ ಕೇಳ್ದು ತದ್ವೇಗದಿಂ ಬಂದಲಸದೆಸಕದಿಂ ಮಜ್ಜನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಸಂಕುಳಮನೆ ನೆಗೞ್ದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೧೬) ; ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಗಜೇಂದ್ರಮನಾಗಳೆ ತಂದು ಸಾರ್ಚಿ ತಜ್ಜನಪತಿ ಬೇಗದಿಂದೆಲೆ ಮುನೀಶ್ವರ ನೀಮಿದನೇಱಿಕೊಳ್ಳಿಮೆಂದನುವಿಸಿದಂ ಕ್ರಿಯಾತುರನದೆಂತೞಿವಂ ಸಮಯೋಚಿತಂಗಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೧೧೦); ಅನುವಿಸದಿರ್ ನರೇಂದ್ರವರ ವಾಹನಮೇಱುವುದೇ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಗನುಚಿತಮೊಲ್ಲೆಪೆಂದು ಪದಮಾರ್ಗದೆ ಬರ್ಪುದಕುಜ್ಜುಗಂಗೆಯಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೧೧೧) ; ಸಂಧಾನಿತ ಗುರುಭಾಷಾಸಿಂಧು ಸುಧಾಪಾನ ಸಮ್ಮದದೆ ಮತ್ತಮನೋಬಂಧುಜನ ವ್ಯಾಮೋಹ ನಿಬಂಧನಮನುವಿಸೆ ನೃಪೇಂದ್ರ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಪಂ (ಅನಂಪು. ೩–೩). [ಅನಿವ + –ಇಸು$_1$]

ಅನಿವಿಸು$_2$ 'ಅನುವಿಸು' ನೋ.

ಅನಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗದ. ೨. ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಇರುವುದು ; ಬಿಡದಿರುವುದು ; ಬಿಡುಗಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅತಿ ಪರಿಶುದ್ಧ ಭಾವನೆಗಳು : ಪ್ರತಿಸಮಯಮನಂತಗುಣಶಕ್ತಿ ಖಚಿತೈಕ ಪರಿಣಾಮಾನಿವೃತ್ತಿಕರಣಕ್ಷಪಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ) ; ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧).
[ಅನಿವೃತ್ತಿ + ಕರಣ]

ಅನಿಶ (ಗು). ೧. ರಾತ್ರಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಂತರ. (ನಾ). ೩. ದೇವತೆ (?) : ರೋಷಕರಾಳ ವಹ್ನಿಯಲಿ ಮನ ಮುಳುಗಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಹೆದತಲೆಗನಿಶರಳುಕಲು ಕಿತ್ತು ಜಡೆಯನು ಜನಪನನು ತಿನ್ನೆನುತ ಬೀಸಾಡಿದನು ಮೇದಿನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೯–೩–೪೧). [ಸಂ. ಅನಿಶಾ]

ಅನಿಶಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಅನಿಶಂ ಪ್ರಸನ್ನತಾಯುತರನೂನ ಸದಸತ್ಪದಾರ್ಥ ದರ್ಶನ ನಿಪುಣರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೬). [< ಅನಿಶ]

ಅನಿಶ್ಚಯಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಸಂದೇಹಿ. [ಸಂ. ಅನಿಶ್ಚಯಿನ್]

ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಗು). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಲ್ಲದ; ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ : "ಕವಿಯ ಶಾಂತಿ ಬರಿಯ ಭ್ರಾಂತಿ. ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಂತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿಶ್ಚಿತವೇ . . ." (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲದ ಕ್ರಮ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗದ ರೀತಿ : ನೆನೆದಱಿಪಲಾರ್ಪರಾರದನನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ ವಿಶೇಷ ಗುಣಯುಕ್ತಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೮). [ಅನಿಶ್ಚಿತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗದ ; ನಿರ್ಧರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದು ; ಅಪ್ರಿಯವಾದುದು ; ಹಾನಿ ; ಅಪಾಯ : " . . . ದೇಶದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನೂ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ " (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೧). ೨. ಬೇಕಿಲ್ಲದವನು ; ಕೆಟ್ಟವನು : ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಈ ಅನಿಷ್ಟ ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ = ಕೆಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಶನಿ : ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶನಿ ಬಂದಂತೆ ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ ಎಂದಂತೆ ಈ ಅಪರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೋಳು ತಲೆಯೇ ಸರಿಯಪ್ಪ (ಚಿಕರಾ. ೫೦೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟದಿನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ದಿನ : ರಾಯರ ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದರೂ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟ ದಿನದಿಂದ ಪುನಃ ಯೋಚನೆಗಾರಂಭವಾಯಿತು (ರಾಯಕ. ೧೭). [ಅನಿಷ್ಟ + ದಿನ]

ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದರ ನಿವಾರಣೆ; ಕೇಡಿನ ನಿವಾರಣೆ : ಕರ್ಮದಿಂದ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬). [ಅನಿಷ್ಟ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತಾನು ಬಯಸದೆಯೇ ಒದಗಿದ ಪುಣ್ಯ : ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮಾಡಿದ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯಯೆರಡರವೊಳಗೆ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಆನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ತನಗೆ ವುಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಕೇಡಿನ ಏಳಿಗೆ : ಮಾನವರ ಕುಲವನಱಿಯದೆ ಬೆರಸುವತಿಚಾಪಳದಿರವುಗಳೆರವುಗಳುಱಿ ಮೊರೆಗಳನಱಸದೆಱಗುವ ಕೆಡಿಕೆಗಳನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಷ್ಟಿ]

ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ (ನಾ). ಬೇಡವಾದ ಮದುವೆ ; ಅಪ್ರಿಯ ವಿವಾಹ : ಈ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯ ಏಕೋ ಏನೋ ಈ ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಇದೆ (ಮಹಾಗ. ೨೦೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಮದುವೆ]

ಅನಿಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದುದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ; ಅಪ್ರಿಯದ ನಿವೃತ್ತಿ. [ಅನಿಷ್ಟ + ವಿಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದದ್ದು ಒದಗುವುದು ; ಬೇಕಿಲ್ಲದುದರ ಸಂಬಂಧ : ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಮನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮುಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಗುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಿಂತೀಕತ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೬೭). [ಅನಿಷ್ಟ + ಸಂಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು ; ಬೇಡದ ಅರ್ಥ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಅರ್ಥ. ೨. ವಿಪರೀತವಾದ, ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ ; ಬಯಸದೆ ಇರುವ ಅರ್ಥ : ಸ್ವವಿಕಲ್ಪಿತದೊಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥವಾಗೆ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೯). [ಅನಿಷ್ಟ + ಅರ್ಥ]

ಅನಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಕಿಲ್ಲದವಳು ; ಕೇಡಾಳಿ : ಮಂಥರೆ ಅನಿಷ್ಟೆಯೆನುತಾ ಸವತಿ ಕೈಕೆಯಂ ಬಳಿಸೇರಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫–೬೫೧). [ಸಂ. ಅನಿಷ್ಟಾ]

ಅನಿಷ್ಪಂದ (ಗು). ಅಲುಗದ. 'ಅನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರ (ನಾ). ಅಲುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು : ಎನಿತಾನುಂ ಪೊೞ್ತು ನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರನುಮುದ್ಬಾಷ್ಪನಿಮಗ್ನನೇತ್ರನುಮೆನಲ್ತನ್ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಾತ್ಮಜಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೪). [ಅನಿಷ್ಪಂದ + ಗಾತ್ರ]

ಅನಿಸಂ (ಅ). = ಅನಿಶಂ : ಅನಿಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಶಂ] ನಾಲ್ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೆಸೆವುವರ್ಧನ್ಮಂದಿರಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪–೧೧). [< ಅನಿಶಂ]

ಅನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಭಾವನೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಎಣಿಕೆ: ಇದು ಅವನ ಸ್ವಂತದ ಅನಿಸಿಕೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೪೮) ; ತನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ ನೆನಸಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಧಾರಣೆ ಧೋರಣೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೆರುಗನ್ನು ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಯ ಒಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುವದು (ವಿಚಾವಾ. ೪೩); ಇಂಥ ಅನಿಸಿಕೆ ನನ್ನೊಬ್ಬಳದೆ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಮಾತು ಬೇರೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೦೮). [ಅನಿಸು$_1$ (< ಅನ್ನಿಸು) + –ಇಕೆ]

ಅನಿಸಿಕೊ 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.

ಅನಿಸು$_1$ 'ಅನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಅನಿಸು$_2$ (ನಾ). = ಅನಿತ್ತು : ಮೂಱುಕೋಟಿ ಕವಿಲೆ[ಗ]ಳುಮನನಿಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದನಿಸು ಪಾಪಂ ಸಾರ್ಗ್ಗುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೧೦೩–೧೦ ; 1070) ; ಬೆಳಗೆಯ ರಸಭಾವಕ್ಕನಿಸೆ ಮಾರ್ಗ ಮಾರ್ಗಂಮುದಮುಂ ದೇಶಿ ಪಡೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೪೫). [?]

ಅನಿಳ 'ಅನಿಲ' ನೋ.

ಅನಿಳತನಯ 'ಅನಿಲತನಯ' ನೋ.

ಅನಿಳಾಧ್ವ (ನಾ).= ಅನಿಲಪಥ : ಅನಿಳಾಧ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದುದು ಚಂಡಮರೀಚಿಮಂಡಲಂ (ಜಗವಿ. ೪–೭೧). [ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)+ಅಧ್ವ]

ಅನೀಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಸೆಱಂಗು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಂಸಾನೀಕದಿಂ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ದಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮) ; ದನುಜಕ್ಷತ್ರಾಧಮಾನೀಕಮನಗಣಿತಮುಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೈಯ್ದುಸಿತುಂ ಭೂಭಾರಮುಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಜಗವಿ. ೩–೪) ; ಪರಸುತ್ತಕ್ಷತೆಯನಿಟ್ಟವೋಲೊಪ್ಪಿದಂ ಶರನ್ಮೇಘದೊಳ್ ಚಂದ್ರಮುಂ ತಾರಕಾನೀಕದಿಂದ (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೧೨). ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಸಾಲು. ೪. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸೈನಿಕ. ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ : "ರಕ್ಷಿವರ್ಗಃ, ಅನೀಕಸ್ಥಃ, ಸೇನಾನೀಃ ವಾಹಿನೀಪತಿಃ —ಈ ೪ ದಂಡನಾಯಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೯) ; "ಚಮೂಪತಿಯನೀಕಸ್ಥನೆನೆ ದಂಡನಾಥನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೮). ೩. ರಾಜಸೇವಕ; ಕಾವಲುಗಾರ. ೪. ಗಜಶಿಕ್ಷಕ ; ಮಾವಟಿಗ. ೫. ಯುದ್ಧಭೇರಿ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ : ಆನೆ ೨೧೮೭, ರಥ ೨೧೮೭, ಕುದುರೆ ೬೫೬೧, ಕಾಲಾಳು ೧೦,೯೩೫ ಯಿದು ಒಂದು ಅನೀಕಿನಿಯೆಂಬ ಬಲವಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೧–೧೦) [ಸಂ.]

ಅನೀತಿ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯಲ್ಲದ್ದು ; ಕೆಟ್ಟನಡೆ ; ಅನ್ಯಾಯ : ನೀತಿ–ಅನೀತಿ ತಿಳಿಯದವನೇ ಪಶುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೬). ೨. ರೋಗ ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅನೀತಿರಹಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅ– + ನೀತಿ ; ಅ– + ಈತಿ)]

ಅನೀತಿರಹಿತ (ನಾ). ೧. ಅನೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ರೋಗ, ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳುಳ್ಳವನು: ೧, ೨: ನೃಪಂ . . . ಪರಾರ್ಥಪರನಾಗಿಯುಂ ಪರಾರ್ಥಪರನಲ್ತು ಅನೀತಿರಹಿತನಾಗಿಯುಂ ಅನೀತಿರಹಿತನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೯ ವ).

[ಸಂ. (ಅನೀತಿ + ರಹಿತ; ಅ- + ಈತಿ + ರಹಿತ)]

ಅನೀಸು (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಲಗಾಮು: ಅಶ್ವರತ್ನದ ಆಭರಣದ ಲೆಖ್ಖ . . . ೨ ಲಗಾಮು ತುಂಡು ೪ ಯಿದಕ್ಕೆ ಗುಬ್ಬಿಮೊಳೆ ೪ ಅನೀಸು ೨ ಹರಡೆ ೧ ತನಾಲು ೧ ಸಹಾ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩, ಪು. ೧೪೩; 1847).

[← ಮರಾ. ಅನೀನಾ = ಲಗಾಮ್; ಅರ. ಇನಾನ = ಲಗಾಮ್]

ಅನೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: "ಉದ್ಭವಿಸಿದ = ಹುಟ್ಟಿದ, ಅನೀಪ್ಸಿತದೊಳ್ = ಅನಿಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ" . . . ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ -ಆತಂಗೆ ವಿಷಮನಿಕ್ಕಿದಂ, ಆತಂಗೆ ಕತ್ತಿಯುಂ ಮಸೆದಂ (ಶಮದ. ೧೩೦, ಟೀ; ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯನಲ್ಲದ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ; ಪರಾಧೀನನಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ: ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯ ಪರಮೇಶಂಗನೀಶರು ಸರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೭). ೩. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಥ. ೪. ಅಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅನೀಶತೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶಕ್ತಿ; ಪರಾಧೀನತೆ: ನಸುಕು ಮುಸುಕೋಸರಿಸಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರಲಿ ನೇಸರನು ನಮ್ಮನೀಶತೆ ಹರಿದು ಓಡಲಿ ಮಾಡು ಈಶರನು (ಅರಳು. ೧೬). [ಸಂ. ಅನೀಶತಾ]

ಅನೀಶ್ವರ (ಗು). ೧. = ಅನೀಶ ೨: ಶರ್ವನನನೀಶ್ವರನನುಜದೆ ತೆಗಳಲ್ ಶರ್ವ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ತನುವನುಳಿದೆಯ್ದಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೫). ೨. ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು; ನಾಸ್ತಿಕ: ಅನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾನೇಕೇಶ್ವರಾಭಿಮತವಾದಿ ವಿವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ: ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಅನೀಶ್ವರವಾದ ಅನಾತ್ಮವಾದದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಾನವನ ಭೋಗಲಾಲಸೆಗಳು ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ . . . ಪ್ರಬಲಿಸಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೩).

[ಅನೀಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೀಹಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡದ; ಬೇಡದ. [ಸಂ.]

ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉದಾಸೀನತೆ; ಏನನ್ನೂ ಬೇಡದಿರುವ ವ್ರತ: ಆಸನ್ನಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುತ್ತುಂ ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಅನೀಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನು$_1$ 'ಅನ್ನು' ನೋ.

ಅನು$_2$, ಅನುವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಣಿ; ಅಂದ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಹದ; ಮನೋಹರತೆ: "ಅನು ಅಣಿ . . . ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಸ್ವರೂಪ; ಸ್ಥಿತಿ: ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಭರಿತ ಬೋನದ ಅನು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣಂಗಾಯ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೪೮-೧೧೩೦); ಛಲಗೆಟ್ಟರೆ ಕೆಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತಿಯ ಅನು ಕೆಡಬಾರದು (ಬಸವ. ೮೯೭). **ಅನುವು$_1$**: ೧. "ಇರದಣಿಯನುವೆಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಘನವಪ್ಪ ಬೋನವನು ಒಂದನುವಿನ ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದ (ಅವಚಂ. ೪೦-೧೭೩); ಪೊಸಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತೆನೆಯ ತುದಿಯ . . . ಕುಳ್ಳಿರ್ದಾಱಡಿವಸುಳಿಗಳು ಅನುವಂ ಪಡೆದುವು ತತ್ತೃಣರಾಜಿಯ ಕೊನೆಗರ್ಚಿದ ಹರಿನೀಲದ ಪರಲೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯); ಎಡಬಲದೊಳನುವಾಗಿ ವಾಘೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆತಪ್ಪ ನೃಪತನುಜರಿಂದಾ ಹಯಂ . . . ಐತರುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬); ಅನಿಮಿಷಪತಿಸುತ ನರಲೋಕದ ಭೋಗದನುವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆನುತ ಜನಿಸಿದ ನರರೂಪಿನೊಳಗೆಂಬೊಲು ತನ್ನ ಮನಕೆ ತೋಱಿದೆ ಮೋಹನಾಂಗಿ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೩೧). ೨. ನಾ ನಿಮ್ಮ ಮನದನುವನಱಿಯೆನೆ ಮುನಿಪ (ಹಜಕಾ. ೮-೨೪); ಶಿವಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಾ ಬಸವನೇ ಬಲ್ಲ ಪರಮನಱಿವಂ ಬಸವನನುವಂ (ಬಸಪು. ೧-೩೦); ಭಕ್ತಿಯನುವನು ತೀವಿ ತಿಳಿವಂತೆನಗೆ ವರಗುರುರಾಯ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೧); ದೇಹ ಕೀರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಲುವುದು ದೇಹವೋ ಕೀರ್ತಿಯೊ ಮುರಾಂತಕ ಬೇಹುದನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ಮಾಡೆನು ಬಲ್ಲಿರೆನ್ನನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೩); ಮೊನೆಗಾತಿ ಮುಗುದೆ ಮುಸುಂಡಿಯಾಗಲಿ ನೆರೆವನೆ ಗರತಿಯ ನೀಕರಿಸದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನವೊಲಿದನುವಱಿತಾದರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೩೭). ೩. ಕ್ಷೇಮ; ಕುಶಲ; ಆರೋಗ್ಯ: ಬಂದಿರೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ ಮಕ್ಕಳು ಪಡುಳವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦); ಐದಾಱುದಿನ ಮೊದಲೆನ್ನಯ ಮೈಗೆ ಅನುವಲ್ಲೇಕೆಂದಱಿಯೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೧೫). ೪. ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ: ತನ್ನ ಮಹಾವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ ಮುನ್ನವೆ ಬೆಂದವರ್ಗೆ ಮತ್ತೆ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದಂ ನೋವು ಬಂದುದಱಿಂದಿ[ನ್ನನುವಿನೊಳಾನೆ] ಶರಣಮಾ ವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೦). 'ಅನುಗೆಯ್' ಪರಾ. ೫. ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಕೊಟದನುವಿಂಗೆ ತನು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆತ್ತುತಿದೆ ಇನ್ನಿರಿಸಲಾಗದೀತನನೀತೆಱದೊಳೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೩-೮೪); ಮಕ್ಕಳಿರಾ! ಒಬ್ಬರ ಸಮ್ಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಅನುವಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೯೩). ೬. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅನುಪಮಬಲಂ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಕಾದಲವನನುವನೊಪ್ಪಂಗಿಡಿಸಿ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಕರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೦). ೭. ಅನುಕೂಲತೆ; ಅವಕಾಶ: ಉರವಣಿಸಿ ನಡೆತರುತ್ತುಂ ಗಿರಿಶಿಖರಮನೇಱಲಾಱದೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬರಲನುವಂ ಕಂಡು ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೩); ಮಗನು ಪಂಚದ್ರೌಪದೇಯರ ಬಗೆಯನೆನ್ನವನಿರಲು ರಾಜ್ಯವ ಹೊಗಿಸಲನುವಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂದನ ರಣಕೆ ನೂಕಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೧೫); ಮೆಣಸು ಹಿಪ್ಪಲಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿ ಅನುವಪ್ಪದೊಂದೊಂದು ರೋಗಕೊಂದೊಂದು (ಮಂಕುಕ. ೯೩೫); ಹಲವರಿಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಲು ಅನುವು ದೊರೆತರೆ ಆಯಿತು ಎಚ್ಚರವೇ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೦೧). ೮. ಸ್ನೇಹ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಅನುವಿನೊಳೆಲ್ಲ ಸೋದರರನು ಗೆಲಿದು (ವಿಸೀಗೀ. ೧-೧೧). ೯. "ಜೊತೆ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ); ಬಿಂದು ವಿಸರಗಳನುವು, ವಂಕುಸರಲಗಳನುವು ಚೆಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ವರ್ಣವಿವಿಧಂಗಳನುವು ಚೆಂದ ವೇಗಸ್ತಿಮಿತದನುವು, ಹುಳಿಯುಪ್ಪನುವು (ಮಂಕುಕ. ೪೪೮).

ಅನುತನು = "ಪ್ರೇಮ" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). **ಅನುವು ತನುವು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅನುಕೂಲ; ಸೌಕರ್ಯ: ಅವನಿಗೆ ತಾವು ಎಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೊಂಡರೂ ಆದರೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಡಲೆ ಮರೆತು (ಬೀರಬ. ೫೬). **ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿ ನಡಸು** = ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆ; ಅಸಮಾಧಾನವಾಗದಂತೆ ವರ್ತಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅನುವಾಪತ್ತು** = ಸುಖದುಃಖ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ: ನಿನ್ನ ಅನುವಾಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಘೊರೆಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಕೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅನುವು ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಳ** =

೧. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಪಾಯಕರವಾದ ಅಥವಾ ರೋಗದ ಸ್ಥಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವಳಿ = ಅಂದಗೆಡು : ನಿಮ್ಮ ತನುವು ಬೇಜಕೊಂದಂದವಾಯಿತು ಅನುವಳಿದು ವಿದ್ರೂಪಗೊಂಡುದು (ಬಸವು. ೧೭–೧೩). ಅನುವಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಹೆಡತಲೆಗೆ ಮೋಹಿ ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ ಕಂಧರ ಹಜಿಯೆ ಹೊಡೆಯಲನುವಾದೆನನುವಾದೆನನುವಾಗಾಗು ಮಡದಿ ನೆನೆ ನಿನ್ನ ದೈವವನು ಬಿಡದೆನ್ನೊಡೆಯನಂಹರಸು (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೨) ; ಆಯುಧವನೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ತಾನಿರ್ದನನುವಾಗಿ (ಬಸವು. ೧೩–೧೪) ; ಎನ್ನು ತಾಮರಿ ನಡೆಯಲನುವಾಗೆ ತಿಳಿದು, ಮುನ್ನ ಎಣಿಸಿದ ತಂತ್ರ ಬಯಲಾಗೆ ಮುಳಿದು (ಕಎವು. ೧೨–೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅ, ಅಂ = ಅಂದ, ಚೆಲುವು ; ತುಳು. ಅನುತನ = ಯೋಗ್ಯತೆ, ಅವಕಾಶ; ತೆಲು. ಅನುವು]

ಅನ್ಸು₃- (ಪ್ರ). ಕಾಲ, ದೇಶ, ದರ್ಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ತರುವಾಯ ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಉಪಸರ್ಗ. ೧. ತರುವಾಯ; ಆ ಕೂಡಲೇ. ೨. ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ. ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ. ೪. ಅನುಗುಣವಾಗಿ ; ಒಪ್ಪುವಂತೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು. ೫. ಆ ದೆಸೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ; ಉದ್ದಕ್ಕೂ. ೬. ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ; ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ; ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ. 'ಅನುಕರಣ', 'ಅನುಕಾಲ', 'ಅನುಕೂಲ', 'ಅನುಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಂಗೊಲೆ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಲೆ; ಯಾತನಾಮಯವಾದ ಕೊಲೆ : ಎಲೆ ಚೋಳಕ್ಷಿತಿಪಾಳ ಸನ್ತವೆಟ್ಟಿದ್ದಿಯಂ ನೀಂ ನೀವಿಕೊಳ್ ನಿನ್ನನುಂಗೊಲೆ ಮಾಣ್ದತ್ತಿರು ಪಾಣ್ಡ್ಯಪಲ್ಲವ ಭಯಂಗೊಣ್ಡೋಡದಿರ್ ನ್ನಿನ್ನಮಣ್ಣಲದಿಂ ಪಿಂಗದೆ ನಿಲ್ವದೀಗ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೧೨ ; 974).

[ಅನುಂಗ್ಸು₀ + ಕೊಲೆ. / ತಮಿ. ಅನುಂಗು = ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು, ಯಾತನೆಪಡು]

ಅನುಕ (ಗು). ೧. ಆಸೆಬುರುಕನಾದ. ೨. (ಪ್ರಣಯದಿಂದ) ಮೋಹಗೊಂಡ; ಪರವಶನಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಂಡ: "ಕಾಂತಃ, . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಃ, ಅನುಕಃ – ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨–೩೪೩) ; "ವರಯಿತಂ ಭರ್ತೃರ್ಧವನಭಿಕನನುಕಂ ಭೋಕ್ತೃ ವರನಭೀಕಂ ರಮಣನೆನೆ ಗಂಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೭). ೪. ಇಳಿಜಾರು; ಇಳಿಕಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪ, ಅನುಕಂಪೆ (ನಾ). ಕರುಣೆ; ದಯೆ ; ಕನಿಕರ; ಸಹಾನುಭೂತಿ : ಪ್ರಧಾನರಿಗೆ ರಾಜಮಾತೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). **ಅನುಕಂಪೆ** : ಕಂಡನುಕಂಪೆಯುಂ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩–೨೬) ; ಜಾನಕಿ ಮೂರ್ಛಿತೆಯಾಗೆ ದಶಾನನನನುಕಂಪೆ ಪುಟ್ಟೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೧) ; ನಮ್ಮನುಕಂಪೆ ನೀತಿನಿಂದೆಯೊಳಿರದು (ಮಂಕುಕ. ೨೮೧).

[ಸಂ. ಅನುಕಂಪಾ]

ಅನುಕಂಪನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ಸ್ಪಂದನ; ಅನುಸರಿಸಿ ಅದುರುವಿಕೆ : ಸೀತೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದಳಾತನಾತ್ಮದನುಕಂಪನಕೆ ಪ್ರತಿಕಂಪಿಸುವ ವೀಣೆಯುಜ್ವಲ ತಂತ್ರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯–೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪೆ 'ಅನುಕಂಪ' ನೋ.

ಅನುಕರ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವ ; ಸಹಾಯಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಗುಂಡಿಬಟ್ಟಲು : "ಅನುಕರಂ ಗರ್ಶಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣ, ಅನುಕರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು : ಕಲೆಗೆ ಅನುಕರಣವು ಸಾಧನ (ಸಾಹಿಜೀ. ೨೩) ; ಅನುಕರಣವು ಕವಿಯ ಸಾಧನ (ಅರಿಕಾ. ೧೩). ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಪದ : ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ ‖ . . . ನಿಶಾಟರನುಂಡನಗ್ನಿ ಘುಮ್ಮೆಂಬ ಛಟಚ್ಛಟೆಂಬ ಧಗಯೆಂಬ ಧಗದ್ಧಗಯೆಂಬ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮) ; ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ – ಖಣಲ್ಲನೆ, ಖಟಿಲನೆ, ಛಮ್ಮನೆ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು . . . (iii) ಅನುಕರಣ. (iv) ತದ್ಧಿತಾಂತ. (v) ಕೃದಂತ ಎಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). **ಅನುಕರಣೆ** : ೧. ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಂ ವಾಕ್ಯವೇಷ್ಟನಕ್ಕಂ ಅನುಕರಣೆಗಂ ಸ್ವರಂ ಪರಮಾದೊಡಂ ಸಂಧಿವಿಕಲ್ಪಂ (ಶಮದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಅಭಿನಯ : "ಅನುಕರಣೆ ನಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣಪದ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಸದ್ದುಗಳನ್ನು ಅವು ಆದಂತೆಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ತಿಳಿಸುವ ಪದ, —ಮಾತು : ಧಿಗಿಲನೆ, ಭುಗಿಲನೆ, ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ).

[ಅನುಕರಣ + ಪದ₂]

ಅನುಕರಣವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಇತರರು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ತಾನೂ ಹೇಳುವುದು : ಜನಮುಜಿಯದನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನ ನಯಮನಜಿದಜಿಪಲಾರ್ಪೊಡದು ಮಂತ್ರಿಗುಣಂ ಜನವಾದಂ ನೆಗಟೆ ನಗಧ್ವನಿವೋಲನುಕರಣವಾರ್ತೆ ಮಂತ್ರಿಯ ಗುಣಮೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೩).

[ಅನುಕರಣ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನುಕರಣಶಬ್ದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ : ಅನುಕೃತಿಯೊಳಂ = ಅನುಕರಣಶಬ್ದಂಗಳಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಟೀಕು). [ಅನುಕರಣ + ಶಬ್ದ]

ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯಗಳು – ಗಟಗಟ, ಕವಕವ, ಛಟಿಲ್, ಛಿಟಿಲ್, ತಟತಟ, ನಿಟಿಲ್, ಪಠಿಲ್, ಭುಗಿಲ್ . . . ಭೋರ್, ಖಟಿಲನೆ, ದುಘುಮ್ಮನೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). [ಅನುಕರಣ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಕರಣೆ 'ಅನುಕರಣ' ನೋ.

ಅನುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿ; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡು; ಅಭಿನಯಿಸು ; ನಟಿಸಿ ತೋರು : ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನುಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಬಳೆಗಳನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೦ ವ) ; ಅಭವನ ತೊಡೆಯೊಳ್ ಮನದೊಲವಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದನನುಕರಿಸುವ ತೆಜದೊಳಗಜೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಲ್ತಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೭೧) ; ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದು ಮಗುವಿನ ಗುಣಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). ೨. ಹೋಲು : ಎನಿತಾನುಂ ಪಜಿಗಳ್ ಘನಸಿನದಮನನುಕರಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೩) ; ಕುರುಕುಲ ಮಹೀಶನ ಕದಳೀಸ್ತಂಭಂಗಳನನುಕರಿಸುವ ತೊಡೆಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೭ ವ) ; ಈ ಶಿಳಾಶಾಸನಮಂ ಸ × × × [ಮು]ತ್ತಿನ ಸರಿಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧–೪೦ ; 1071). ೩. ಧರಿಸು : ವನಮಾಲಿ ಪಾತಕನಬದ್ಧಬುದ್ಧಾಕೃತಿಯನನುಕರಿಸಿ ನಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೧೫೮) ; ಆತಂ ಬಂದು . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಂ ಅನುಕರಿಸಿಯೊಳಪುಗುತುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೧೯) ; ಅನುಕರಿಸಿದಮಲ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೬) ; ಪನ್ನೀರ ಮಿಂದು . . . ಸನ್ನುತ ಸುಯಕ್ಷಕರ್ದಮವನನುಕರಿಸಿ ಕತ್ತುರಿ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಪಣೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೪೧).

೪. ತೆಗೆದುಕೊ ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಎನುತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮಾಯಾಂಗನೆಗೆಯುಪದೇಶವನು ಮಾಡಿದಡನುಕರಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಲಿರ್ದಳು ಭಕ್ತಿಯನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೪೪) ; ಪರಮುಹೀತಳದಖಿಳ ಜನದುಬ್ಬರದ ದರುಶನಗಾಣಿಕೆಯನನುಕರಿಸುತನುಪಮ ವಿಷಯವೀಧಿಯ ನೋಡುತ್ಯೆತಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೭) ; ನಿನಗೊಂದು ಪಲವು ಚಿತ್ರಾಂಬರ ವಿದ್ಯೆಯನನು ನಯದಿಂದೀವೆನದನು ಅನುಕರಿಸೆಂದದಜೊಂದುನ್ನತಿಕೆಯ ಮನವೊಲಿ ದೊರೆದನಿಂತೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೪೫). ೫. ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸರೇಫಮಿದಿರಾಗೆ ಶಿಥಿಲಮೆಂದನುಕರಿಪರ್ (ಶಮುದ. ೫೯) ; ಮನದ ಸಂಶಯವಡಗಿತಿಬ್ಬರ ವಿನುತ ಮೂರ್ತಿಯನೇಕಭಾವದಲನುಕರಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೫) ; ಸಾದರದೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ರಮಿಸುವುದು ನಿನಗೆ ಸೊಗಸಾದರದನನುಕರಿಸುಮೇಣ್ಕಲಹಕೃತವೆ ಲೇಸಾದರದಟಂ ತೋಜಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩). ೬. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : ಶ್ರುತಿ ತದರ್ಥಸ್ಮೃತಿಗಳಲಿ ಪಂಡಿತರು ನಡೆವುದ ಮಾಡು ಮೂರ್ಖರ ಗತಿಯ ನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೭). ೭. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಒದಗಿಸು : ಎನುತ ತೃಣಧಾನ್ಯದಲಿ ಪಾಕವನನುಕರಿಸಿ ಜೀವಿಸುತಲಾ ಕಾನನದಿ (ಜೀವಂಚ. ೫-೪೫) ; ಮುನಿರೂಪಿನ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಿಂತೀಗಳು ಯೆನಗಭಿಲಷಿತ ಫಲವನು ಅನುಕರಿಸಲು ಬಂದುದೆಂದಾ ನೃಪೇಂದ್ರನು (ಶಾಂತೀಚ. ೯-೨೦). ೮. ಹೊರಚೆಲ್ಲು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ಎನಲು ಗರ್ಜಿಸುತೆದ್ದು ಸಗಣವನನುಕರಿಸಿ ಗಾತ್ರವನು ಹೊಯ್ಯಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೪-೭೧). ೯. ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ಇ ಈ ಎಂಬಕ್ಕರಂಗಳನುಕರಿಸಿ ತೋಜುವಲ್ಲಿಯುಂ ನಡುವೆ ವತ್ವಂ - ಈವಿವು ಗ್ರಂಥಂಗಳ್, ಈವಿದು ಗ್ರಂಥಂ (ಶಮುದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ೧೦. ಆಚರಿಸು ; ನಡಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ವಿನುತ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಯನನುಕರಿಸಿ ಹರಿಪದ ಪಯೋಜನ ನೆನೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೪) ; ವಿನುತ ಸತ್ಕೃತಿ ಸಹಿತ ಗುರುಭಾವನೆಯಲೇ ಪೂಜಿಸಲು ಪೂಜೆಯನನುಕರಿಸಿ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ಕಾಲೋಚಿತವ್ರತವ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೦) ; ಆ ಮಹೇಶ್ವರನು . . . ನಿಕಾಮುಲೋಕಪ್ರಳಯ ತಾಂಡವಾಡಂಬರಮನನುಕರಿಸಿದಂ (ಚಬಪು. ೧೨-೧೮). [ಅನುಕರಣ + -ಇಸು₃]

ಅನುಕೆರುಷ (ನಾ). = ಅನುಕರ್ಷ ೪ : ಆಯಿತಲ್ಲಿ ವರೂಥ ನಕ್ಷತ್ರಾಯತವು ಬಳೆಯನುಕರುಷವೊಂದಾಯಿತಾ ಗ್ರಹರಾಜಿಯಾದವು ಮಾನಕೀಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ಷ]

ಅನುಕರ್ತ (ನಾ). ಅಭಿನಯಿಸುವವನು ; ನಟ : "ಅನುಕಾರ್ಯ"ರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ರಂಗ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಓಡಾಡುವ ನಟನಟಿಯರು. ಇವರು "ಅನುಕರ್ತ"ರು (ಭಾರಮಿಾ. ೩೫೮). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ತೃ]

ಅನುಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಪಾತ್ರಧಾರಿ : ಕವಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನು ಅನುಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಅರಿಕಾ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕರ್ಷಣೆ ; ಸೆಳೆತ. ೨. ವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ದೇವತೆಗಳ ಆವಾಹನೆ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಮುವನ್ನು ಅಥವಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ : "ಅನುಕರ್ಷ - ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಲೀಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ ಕೊಳವಿ ಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ, ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಧಾನ; ಗೌಣಕಲ್ಪ ; ಮಧ್ಯಮಪಕ್ಷ ; ವಾಮಪಕ್ಷ. ೨. [ವೀಶೈ] = ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ : ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ, ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಾಗಿರ್ಪುದದಱಲ್ಲಿ ವನದೊಳಗಿದ್ದ ಗೋಮಯಮಂ ಚೂರ್ಣೀಕರಿಸಿ ದಹಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ ಅನುಕಲ್ಪವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೭೪). [ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುಕಱ್ಪಂ]

ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಭಸ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಾಡುಬೆರಣಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ : ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ ಗೋಮಯವನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪). [ಅನುಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅನುಕಾಮಿಾನ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವವನು ; ತನಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರ (ನಾ). ೧. ವೇಷಧಾರಣ ; ಅಭಿನಯ ; ಅನುಕರಣ : ತಾನು ತೊಟ್ಟಲು ಕೃಷ್ಣನೆಂದನುಮಾನಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಾ ಶಕಟಾನುಕಾರದ ಕಾಂತೆಯನು ಕೆಡೆಯೊದೆದಳೆಂಬರಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೬-೨೫). ೨. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರಿ (ಗು). ಅನುಕರಿಸುವಂಥ ; ಹೋಲುವಂಥ : ಬನರಾಣಿಯ ಕರತಳದ ಚೆಂಬೊಗರ್ಗನುಕಾರಿಯಪ್ಪಳದಳಿಂ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಚೆನ್ನ ಸುಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೫). [ಸಂ. ಅನುಕಾರಿನ್]

ಅನುಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ಅನುಕಾರ್ಯನ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವವನ್ನು ನಟನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಮಿಾ. ೩೬೪) ; ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನುಕಾರ್ಯರಾದ ದುಷ್ಯಂತಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ; ನಟ, ಕವಿ, ಸಾಮಾಜಿಕರು ಇಷ್ಟು ಜನರಿರುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕಾಲ₁ 'ಅನಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅನುಕಾಲ₂ (ಅ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟ ; ಗುಣಗಾನ : ಎನುತ ನಾನಾವಿಧದೊಳನುಕೀರ್ತನೆಗಳಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ತತ್ಪುರಜನರು ಜಯ ಜಯಘೋಷಣಂಗಳುವೆರಸಿ ಪೊಡಮಡಲು (ಬಸವು. ೩೮-೬೯). [ಸಂ. ಅನುಕೀರ್ತನ]

ಅನುಕೊಲ, ಅನುಕೂಳ (ಗು). ೧. ತೀರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ; ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ; ಮೇರೆ ಮೀರದ. ೨. ಹಿತಕರವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಹಾಯಕವಾದ : ಮನೆಯ ತೊಱೆದು ಮನವಾಳ್ಕೆಯನುಳಿದು ತನ್ನನುಕೂಲದಾಸೆಯನಳಿದು ಬನದೊಳು ಗೈವ ಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿರವಿಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಹವಿಬ. ೨-೨೪). (ನಾ). ೩. ಸಹಾಯಕ. ೪. ಸೌಕರ್ಯ : ಕೀಲು ಕಡೆಗೊಂಡೂಡಿ ಬೀಳಲು ಕಾಲಗತಿ ತಪ್ಪುವುದು ಅದಱನುಕೂಲ ನಿನ್ನೊಳಗಿಹುದು (ಹರಿಸಾ. ೮೭); ನಿನಗೆ ಆ ದಿನ ಬರಲು ಅನುಕೂಲ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? (ರೂಢಿ). ೫. ಬಡತನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಹಣವಂತಿಕೆ : ಅವರು ತುಂಬ ಅನುಕೂಲವಂತರು (ರೂಢಿ). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರ ನಾಯಕನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವವನು : ಅನುಕೂಲನೆಂದರೆ, ಒಬ್ಬಳೇ ನಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಇರುವವನು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೦). ಅನುಕೂಳ : ೨. ಪೆಂಪುವಡೆದ ಗೊಲ್ಲಣ ವಿಭುಗಂಗನುಕೂಳ ಮಂತ್ರಿ ನರಸಿಂಗ ನಾಯಕಂ (ಕಇಅ. ೭೫-೧೨-೩೭ ; 1170). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲತರ್ಕ (ನಾ). ೧. "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ತರ್ಕ ಸತ್ತರ್ಕ. ಅನುಕೂಲತರ್ಕವೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡುವ ವಾದ. [ಅನುಕೂಲ + ತರ್ಕ]

ಅನುಕೂಲತೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೌಕರ್ಯ: ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯). ೩. ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. ಅನುಕೂಲತಾ]

ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಮರಸವಾಗಿರುವ ದಂಪತಿಗಳ ಜೀವನ: ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನುಕೂಲ + ದಾಂಪತ್ಯ]

ಅನುಕೂಲನೆಲೆ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಸ್ಥಳ: ಮತ್ತವರ್ಗಳಿಗೆ ವನವಾಸವಾಗಲ್ ತನಗೆ ಚಿತ್ತಕನುಕೂಲನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ವಿರಾಟ. ೧-೨೦). [ಅನುಕೂಲ + ನೆಲೆ]

ಅನುಕೂಲಪವನ (ನಾ). ೧. ಹಿತಕರವಾದ ಗಾಳಿ. ೨. ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಪ್ರಾಣವಾಯು: ಅನುಕೂಲಪವನನಿಂ ಜೀವನಿಷ್ಟದಿಂ ನಾಭಿಮೂಲದಿಂ ಕಹಳೆಯ ಪಾಂಗಿನವೋಲ್ ಶಬ್ದಪ್ರವ್ಯಂಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨). [ಅನುಕೂಲ + ಪವನ]

ಅನುಕೂಲವರ್ತನ (ಗು). ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ: ಉಕಕಳಿಯಾಳಿ . . . ಅಡಿಗ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂತದನುಕೂಲವರ್ತನವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೩). [ಅನುಕೂಲ + ವರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ವಾತಾವರಣ: ಅಲ್ಲಿನ ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯವುಂಟುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನುಕೂಲ + ವಾತಾವರಣ]

ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ದಡವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹರಿಯುವುದು; ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨: ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ ನದಿಯೊಳಂ ನಲ್ಲರೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೫ ವ). [ಅನುಕೂಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಮ್ಮ ನಡೆಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ; ದಿಟವಾದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ಇದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಬಳಸುವ ರೀತಿ: ಈ ವಾದವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದರೆ "ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂದು ಜನ ಕರೆದಾರು (ಸುವಸಂ. ೨೪). [ಅನುಕೂಲ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಹಿರಿಯನಾದ ಮರಿಯಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರು ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು ಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದು . . . ತಾವೂ ವೈಷ್ಣವರಾದರು (ರೂಲೀಬಾ. ೧೭೯). ☞ ಧರ್ಮಸಿಂಧು, ನಿರ್ಣಯಸಿಂಧು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು. [ಅನುಕೂಲ + ಸಿಂಧು]

ಅನುಕೂಲಸ್ಥ (ನಾ). ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು: ಇವು ಬೆಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ. ೬೫); ಅನುಕೂಲಸ್ಥರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಸ್ತ್ರೀ, — ಹೆಂಡತಿ: ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆಯು ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಹು ದುಃಖಿತನಾಗಿದ್ದನು (ವಚಕಾ. ೩). [ಅನುಕೂಲ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅನುಕೂಲಾನಿಲ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲಪವನ: ಅನುಕೂಲಾನಿಲಾಂದೋಳಾಯಮಾನರಾಜಕುಂಜರವಿಜಯಕದಳಿಕಾತರಂಗಿತಗಗನಾಂಗಣನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧ ವ). [ಅನುಕೂಲ + ಅನಿಲ]

ಅನುಕೂಲಿಗ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: ಇನಿತು ಸುಗುಣಗಳುಳ್ಳಿನಿಯನೆನ್ನೀ ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತಮನ್ನ ತೋಳ್ಕನೆಯೊಳಿರಲೆಂದೊರ್ವ ಕಾಂತೆಯನುಕೂಲಿಗನನಂದು ಸಖಿಯೊಳ್ ಪೊಗಳ್ದಳು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೬). [ಅನುಕೂಲ + -ಇಗ]

ಅನುಕೂಲಿನಿ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲೆ: ತನುವೇನು ಶಾಶ್ವತವೆ? ಮನಕೆ ನಿಶ್ಚಲವಿಹುದೆ? . . . ವನಿತೆ ಅನುಕೂಲಿನಿಯೆ? ಮಗನು ಆಜ್ಞಾಧರನೆ? ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ? (ಕಏಪು. ೪೯). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಿನೀ]

ಅನುಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು: ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯೋಪರತಿಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯಮನುಕೂಲಿಸೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೫೭); ಯಾ ವಾಹನವು ಆವಶ್ಯಕ ಕಾರ್ಯ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯರಿಗೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವದೊ ಯಿಲ್ಲವೊ ಯಂದು ನೃಪತಿಯು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯೨-೮); ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿವಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು; ತೀವ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭); ಪೂರ್ವಕೃತ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೂ ಮುಂದೆ ಪುನಃ ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದ ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೩). [ಅನುಕೂಲ + -ಇಸು]

ಅನುಕೂಲೆ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದವಳು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು: ಕಾಲಕಾಲದ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಪೂಜೆಗಳಿಗಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡದೆನ್ನ ಪರಿಚರ್ಯೆಗನುಕೂಲೆಯಾಗಿರ್ದು ಮನೆವಾಳ್ತೆಯಂ ಸಾಗಿಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೩); ಕ್ರಮುವನಜಿಯದಳೆ ನೀನೆನಗೆ ಸೈರಿಸಲಳವೆ ಗಮನಕನುಕೂಲೆಯಾಗೆನುತೆ ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಾ]

ಅನುಕೂಳ 'ಅನುಕೂಲ' ನೋ.

ಅನುಕೃತ (ಗು). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನುಕರಿಸಿದ: ಎಸೆದರ್ ವತ್ಸಪಾಲಕರ್ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್ . . . ಅನುಕೃತ ಮಯೂರ ಕೇಕಾನಿನಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪುಣರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೭೪, ೭೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಕರಣ ೧. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗುವುದು. ೩. ನಕಲು. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮಹಾಪ್ರಾಣಮುಮಂ ಮಾರ್ಗವಿದರ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳಂ ಘೋರ್ಗರೆವನುಕೃತಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತಿರ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೧೪). 'ಅನುಕೃತಿಪದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿಪದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ: ಅನುಕೃತಿಪದಂಗಳ್ಗಂ ಮೊದಲಪದದ ಕಡೆಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಲೋಪಂ . . . ಅನುಕರಣಾಂತ ಲೋಪಕ್ಕೆ-ತಟತಟನೆ ನೇಸರ್ಮೂಡಿದುದು ಬಕಂಗೆ ಮಿಱುಱು ಮೂಡುವ ತೆಜದಿಂ. ಗಟಿಗಟಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಸುರಿಯೆ ಚಿಂತಿಪ ಪಾರ್ವನ (ಶಮದ. ಸ. ೧೯೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಕೃತಿ + ಪದ]

ಅನುಕೃತಿಸ್ವರ (ನಾ). ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅನ್, ಅನ್ನು, ಎನ್, ಎನ್ನು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರ: ಅದಂತಮಪ್ಪನುಕೃತಿಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಸ್ವರಂ

ಪರಮಾಗೆ, ಯತ್ವಂ ; ಅನುಕೃತಿಸ್ವರಕ್ಕೆ – ಪಟಪಟಯೆಂಬಾಲಿಕಲ್ಗಳು ದಿರ್ದುವು ನಭದಿಂ (ಶಮದ. ೫೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಕೃತಿ + ಸ್ವರ]

ಅಸುಕೆಯ್ 'ಅನುಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಸುಕೊಳಿಸು 'ಅನುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಸುಕ್ತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸದ ; ಹೇಳಲ್ಪಡದ ; ಹೇಳದ. 'ಅನುಕ್ತ ವಾಣಿ', 'ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸುಕ್ತವಾಣಿ (ನಾ). (ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು) ಹೇಳದ ಮಾತು : ತಾನೇ ಹೋಗಬಹುದಿದ್ದಿತು ! ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಅನುಕ್ತವಾಣಿಯು ಮನದ ಬಿರುಕಿನಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆಸಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೩೧೨). [ಅನುಕ್ತ + ವಾಣಿ]

ಅಸುಕ್ತಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೮ ವ). [ಅನುಕ್ತ + ಸಿದ್ಧ]

ಅಸುಕ್ತಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನಿಂದ ರಚಿತವಾಗದೆ ಬೇರೆಯವರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಸೂತ್ರ: ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರಂ (ಶಮದ. ಕ. ೧೨೨ ಬಿ, ೨೫೧ ಬಿ). [ಅನುಕ್ತ + ಸೂತ್ರ]

ಅಸುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪರಿವಿಡಿ ; ಆನುಪೂರ್ವಿ : ಪೂರ್ವಚಕ್ರಾಯುಧರನುಕ್ರಮುಮನಜಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೧೭ ವ) ; ಪರಿಣಾಮುಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಯಾವ ಪಾಠಬೋಧನೆಯೇ ಆಗಲಿ, ಆ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅಸುಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮುವನ್ನು ಬಿಡು, — ಮೀರು : ನಾಲ್ಕರ ಭವಾವಳಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ದಮವರ ಮುನಿನಾಥನವಧಿಬೋಧದಿಂದನುಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದೆ . . . ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೨ ವ) ; ಪ್ರಬದ್ಧಮುಣಿವಿಷ್ಟರಂಗಳೊಳನುಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದಂತೆ ಬಂದು ಮಘವಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮದಿತಿಜ ಪ್ರಚೇತೋಮರುತ್ತುಬೇರ ಹರರಿರ್ಪುದುಂ ಸಭೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೬೨). [ಅನುಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು]

ಅಸುಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಕ್ರಮುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಕ್ರಮುವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಕ್ರಮುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ ; ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ ; ಪರಿವಿಡಿ : ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫, ೬, ೭) ; ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಾಜೆಕ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ (ಅಂತಸಂ. ೯೩). 'ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ]

ಅಸುಕ್ರಮಾನುಗತ (ಗು). (ಸಹಜವಾದ) ಕ್ರಮುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ; ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮುವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಮುಂದೆ ಸಯ್ತುಕ್ಕುಮನುಕ್ರಮಾನುಗತದಿಂ ಬರಮಿಾಗೆಮುಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೬). [ಅನುಕ್ರಮ + ಅನುಗತ]

ಅಸುಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಕ್ರಮುವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು : ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕವ ಕಂಡು ಮಾಗಧನ ಪರಾಕ್ರಮು ಜಜ್ಜರವಾಯ್ತು ವಕ್ರ ಸಲ್ಬುದೆ ಯಿವನೊಡನೆಂದು ಮನದೊಳನುಕ್ರಮಿಸುತ ಬರುತಿರ್ದಾ (ಭರಚ. ೨೫–೫೦). [ಅನುಕ್ರಮ + –ಇಸು]

ಅಸುಕ್ರಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾತು ; ಪರಿವಿಡಿಯನ್ನು ಬಿಡದ ನುಡಿ : ತದನುಮತಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ನಿದರ್ಶನಂಗಳನನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿಯೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫).
[ಅನುಕ್ರಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಸುಕ್ರೋಶ (ನಾ). ದಯೆ ; ಕನಿಕರ ; ಸಹಾನುಭೂತಿ : "ಅನುಕ್ರೋಶಃ ಕೃಪಾ, ಶೂಕಂ,ದಯಾ, ಕರುಣಾ, ಘೃಣಾ –ಈ ೬ ಕರುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೩೯). [ಸಂ.]

ಅಸುಕ್ಷಣ (ಅ). ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ; ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆಗೂ ; ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೂ ; ಯಾವಾಗಲೂ : ಪುರವಾಸಿಗಳೂ ದೇಶವಾಸಿಗಳೂ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾದ ದೇವವ್ರತನ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ಅನುಕ್ಷಣವೂ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಭೀಷ್ಮ.ಚ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅಸುಗ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ ; ಅನುಚರ : "ಸೇವಕನನುಗನನುಚರನಾ ಸಹಾಯನನುಜೀವಿಯೋಲೆಯಕಾರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೫). ೩. ಜೊತೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಅಸುಗತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ; ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ : ಗಾನರಸಾಮೃತಮೆಸೆಗುಂ ಧ್ರುವಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೧). ೨. ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವನು ; ಅನುಚರ : ಆಶ್ರಿತರ ಮುಂದೆಯೂ ಅನುಗತರ ಮುಂದೆಯೂ ನಿನ್ನ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು (ಭೀಷ್ಮ.ಚ. ೨೫) ; ನೆಂಟರಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿ, ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ದಯಾಳು, ಅನುಗತರ ಪಾಲಕ, ಶತ್ರುಜನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಳವಿಲ್ಲದವ (ಬಂಕಿಮ.೫೭). ೪. ವಿಧೇಯತೆ ; (ಒಬ್ಬರನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು : ಕಾಯಿದರೊ ಕಾದಿದರೊ ಗುರುಗಾಂಗೇಯ ಸೈಂಧವ ಮಾದ್ರಪತಿ ರಾಧೇಯರನುಗತವಾಗದಿಹುದಪರಾಧ ನಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೨). ೫. [ಛಂದ] = ಅನುಗತಪ್ರಾಸ : ಅಳಕಾನನ ನಯನಂಗಳಿನೆಳಿನೆಳಿನೋತ್ಪಲವಿಲಾಸಮಂ ಗೆಲ್ದುದಜಂ ಕಳಹಂಸಲೀಲಗಮನೇ ಕೊಳನಂ ನೀಂ ಪೋಲ್ವೆಯೆಂಬುದನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವರ್ಣವು ಹಲವು ಬಾರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾಸ ; ಅನುಪ್ರಾಸ : ಜನವಿನುತನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು ಮನೋಜನಿತ ಮುದನಸಿಲತನಯನನನೃತ ವಚನ ರಚನನಂತಿರೆನೆ ನುಡಿದನವಂ ‖ ಇದು ಅನುಗತಪ್ರಾಸಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೬೦). 'ಅನುಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. [ಅನುಗತ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಸುಗತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ ; ಅನುಕ್ರಮ ; ಪರಿವಿಡಿ : "ಅನುಗತಿ ವಿಶಾಯಮೆನಲು ಸುಪರಿವಿಡಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೧೯). 'ಅನುಗತಿವೆಱು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಿಕ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು. 'ಗತಾನುಗತಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮುವನ್ನು ಪಡೆ ; ಕ್ರಮುವಾಗಿರು ; ಅನುಸರಿಸಿರು : ಅನುಗತಿವೆತ್ತ ನಲ್ಲಳದಿವಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದುವಬ್ಬಲೋಚನ ನಡಿವಜ್ಜೆ (ಜಗವಿ. ೫–೨೯). [ಅನುಗತಿ + ಪೆಱು]

ಅಸುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). "ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರ ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ದು + ಕಪ್ಪುರ]

ಅಸುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ : ಮೃಗಮದದಿಂಪು ನಾಸಿಕೆಗೆ ಕಣ್ಗನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ನಾಲಗೆಗಮೃತದ್ರವಂ ಸರಸ ಚಂದನ ಚರ್ಚೆ ತೊವಲ್ಗೆ ಕರ್ಣಪಾಳಿಗೆ ಕಳಕೋಕಿಲಾರವಮನಾರತನಿರ್ವೃತಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೭). [ಅನುಗಪ್ಪುರ + ವತ್ತಿ]

ಅನುಗಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಅದ್ಭುತಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ವಾಧೀನರಸವೃತ್ತಿ ಸಂಬಂಧಾನುಗಮಮುಂ ಭಾವಿಕಕ್ಕೆ ಭಾವಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೭). [ಸಂ.]

ಅನುಗಮನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು : ಅಂತೆಂತಾನುಮವರನನುಗಮಿಸಿ ಸೋಮಪ್ರಭನುಂ ಶ್ರೇಯಾಂಸನುಂ ಮಗುಳ್ದು ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೭ ವ) ; ಆಲಿಗಳಲನುಗಮಿಸಿದರು ಭೂಪಾಲಕರು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೯–೩೮). [ಅನುಗಮ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಕಾಣು ; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ನೆನೆದು ಭವದುಃಖಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮಿಗೆ ಬೆಂದು ಅನುಗಾಣೆನಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯೆನುತ ಮನದೊಳು ನೊಂದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩–೧೭). ೨. ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಆ ಗಿರಿವರದಾ ಅನುಗಾಣಲೆಂದು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನಾಲಿಸಿ ನೋಡುವನಿತಱೊಳಚ್ಚರಿಗಂಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೬೭). [ಅನು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಅನುಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಕ್ಷಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಆರು ಅವಧಿಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ವಿಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ಹೀಯಮಾನ ವರ್ಧಮಾನಾವಸ್ಥಿತಾನವಸ್ಥಿತಾನುಗಾಮ್ಯನನುಗಾಮಿಸ್ವರೂಪದಿಂ ಷಟ್ಪ್ರಕಾರಮಪ್ಪ ದೇಶ ಪರಮ ಸರ್ವಾವಧಿಜ್ಞಾನಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪ ವ) ; ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರ ಪ್ರಕಾಶದ ಪೋಲ್ ಎತ್ತವೋಪೊಡಂ ಒಡವರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮).
[ಸಂ. ಅನುಗಾಮಿನ್]

ಅನುಗಾಲ ‘ಅನಿಗಾಲ’ ನೋ.

ಅನುಗಿಡು ‘ಅನುಗೆಡು’ ನೋ.

ಅನುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅನುಗೆಡು ೧ : ತರಣಿಗಳ್ ಸರಣಿಗೆಟ್ಟಾಮನುಗಳನುಗುಂದಿ ಗರಗಳ್ ಕರಂಗಿ ವಸುಗಳ್ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟೋಡೆ (ಚೆಬಪು. ೩೧–೪೪). [ಅನು$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅನುಗುಣ (ಗು). ೧. ಅನುಸಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಅನುರೂಪವಾದ : ನಿನ್ನಂತೆ ಸುರೇಶ್ವರನುತ್ಪನ್ನಮಹೈಶ್ವರ್ಯನೆಂಬುದುಂ ಜಲನಿಧಿ ತಾಂ ಸನ್ನುತಗಭೀರನೆಂಬುದುಮಿನ್ನದು ಹೀನಾಧಿಕಪ್ರಶಂಸಾನುಗುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೭). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. ‘ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ’ ಪರಾ.

ಅನುಗುಣಮಾಗು, ಅನುಗುಣವಾಗು = ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು ; ಯೋಗ್ಯವಾಗು : ಪದದೊಳಿರ್ದರ್ಥಮಂ ತಂತಮ್ಮರ್ಥಾನುಗುಣಮಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕುಡುವದಱಿಂ ವಿಭಕ್ತಿಯೆನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ವೃತ್ತಿ) ; ನಿನ್ನಯ ಸೊಗಸಿಗನುಗುಣವಾದವರ ವರಿಸೆಂದು ಪೊಱಮುಡಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೩೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅನುಗುಣ ೨ : “ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯವಸ್ತುಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉತ್ಕರ್ಷವುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ. ಲಕ್ಷ್ಯ – ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಕ್ಕಿರ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ . . . ಅಂತಿರೆನಗಾದತ್ತು” (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೭). [ಅನುಗುಣ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸಾರವಾಗಿರು; ಉಚಿತವರಿತಿರು ; ಕ್ರಮವಾಗಿರು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಕೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಕೂಡಿ ಪಂಚಿಕ್ಕುವ ತೇಜದೊಳನುಗೂಡಿ ಪಂಚಿಯನಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೬) ; ಪಾಡುವನು ಮುಂಡಾಡುವನು ಕೊಂಡಾಡುವನು . . . ಹಸಿದಿರ್ದೊಡೆನಗನುಗೂಡಿ ಕರೆದಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡೆಂಬನಪ್ಪೆಯನು (ಬಸಪು. ೪೭–೩೯) ; ನೋಡಬೇಕಾರಾರು ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆವೆವೆಂದನುಗೂಡಿ ನಿಚ್ಚಟರಾಗಿ ಧೀರೋದಾರ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ಖೋಡಿ ಹೋಗದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಹೇಡಾಡದವರನು ಕಾಬೆವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೩೫). ೨. ಒಡನೆ ಸೇರು; ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕೂಡು : ಕೇಡು ತಪ್ಪದು ವೇಶಿಯರೊಳನುಗೂಡಿದವರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೭೪) ; ಷಾಜಹಾನನಿಗೆ ಸಂಗೀತಕಲೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಅಭಿರುಚಿಯ ಜತೆಗೆ ದೇಶದ ಶಾಂತಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿದುವು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೬೩).

ಅನುಗೂಡಿಬರು = ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರು ; ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರು: ೧, ೩, ೫, ೭, ೯ ಮೊದಲಾದ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ, ೨, ೪, ೬, ೮ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿ ಬರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನು$_3$ + ಕೂಡು$_1$]

ಅನುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರು : ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮನನುಗೆಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಿಗಳನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೆಱೆದು . . . ಗಗನಮನಡರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). ೨. ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನುಪಮನೆನಿಪ್ಪ ಜಗದೀಶಂ ಮಹಾದೇವನಲ್ಲದುಳಿದವರುಗಳನು ಅನುಗೆಡಿಸುವೆಂ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪–೨೬) ; ಜನಪರಿತಾಪಾಪಹ ಜೀವನಮೆನಿಸುತೆ ಘನನಿಕಾಯಮುಂ ನೆಗಳ್ದುಂ ತಾನಿನಿಸು ನೆವಮಿಲ್ಲದದಱೊಂದನುಗೆಡಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರಭಂಜನನುಮುಱಿನೆಗಳ್ಗುಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೧). [ಅನುಗೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಗೆಡು, ಅನುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ದಾರಿತಪ್ಪು : ಅಧಮಸತಿಯರ ನೋಡಲಾಗದು . . . ಮನ್ನಿಸಲಾಗದು ಅನುಗೆಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಿದೊಡೆ ಮೇಗೇನುಮುಂ ಕರೆದು ಕೊಡಲಾಗದು (ಹಚಕಾ. ೭–೨೧) ; ವನದೊಳು ತಪಸಿರ್ದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಘನಮೋಹಪಾಶಕೆ ಬಿಗಿದು ಮನಸಿಜನಲೆಗೈದಿಸಿದಳೂರ್ವಶಿ ನಮಗನುಗೆಡದಿಹರಾರು ಜಗದೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೪೭). ೨. ಅನುಕೂಲತೆ ತಪ್ಪು ; ಸೌಕರ್ಯವು ಹಾಳಾಗು ; ಗತಿಗೆಡು : ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗೆಟ್ಟಿರಖಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೬೪) ; ಕುಮ್ಮಟವನು ತೆಗೆಯಿಸಿದಡೆ ಕಾರ್ಯವನುಗೆಡುವುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೪೮) ; ಘನವಾದೊಡವೆ ಕೈಸೇರುವಪರಿಯಂತ ಮನೆದೇವರೆಂದುಪಚರಿಸು ಅನುಗೆಡಲಾತನ ಹೊರಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೫೦). ೩. ಕಳವಳಪಡು : ಕನಸಿನ ಕಣ್ಬೇಟಮೊ ಎನ್ನ ಮನದನ್ನ ವಿನಯದಿಂದೈತಂದು ಕೂಡಿ ಚಿನುಮಯ ರೂಪಾದನೊ ಕಾಣೆನೆಂದವಳನುಗೆಟ್ಟಳೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೨೦೬); ಎಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟೊಡಮೇನ ಬೆಸಸಿದೊಡಮಂತರಂಗದೊಳನುಗೆಡದೆ ಚಿಂತಿಸಿಯಳಲದೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳದತಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಸಮ್ಮತಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೪–೭). **ಅನುಗಿಡು** : ೧. ಮುಪ್ಪಿನಾ ಹೇಯಮುಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮುಮಂ ಕಂಡಲಸಿದೆನದಿರ್ದೆಂ ಪೇಸಿದೆಂ ನೊಂದೆನೋರಂತನುಗೆಟ್ಟೆಂ ದೇವ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೨).
[ಅನು$_2$ + ಕೆಡು]

ಅನುಗೆಯ್, ಅನುಕೆಯ್, ಅನುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು : ಮಾಟದ ತಲೆಯಿಟ್ಟಾಡುವನನಿನಿಸು ಪೋಲ್ತನುಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೫) ; ಇಱಿಯಲನುಗೆಯ್ದ ಕೈ (ಗದಾಯು. ೪–೨೭) ; ಖಳ ರಾಹು ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಶುವಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ವೆ (ಬಾಧಪು. ೪–೩೫) ; ಮರದುಱುಗಲ ಕಟ್ಟಲೆಯುಂ ಕಾರಿರುಳ್ಗೆತ್ತು ಸುಱಿಯಲನುಗೆಯ್ವ ಗೂಗೆಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪) ; ಸತ್ಪುತ್ರನೊಬ್ಬನ ಸಾಧಿಸುವೆ

ನೆಂದೆನುತ ನಿರಹಂಕಾರನನುಗೆಯ್ದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೧೫). **ಅನುಕೆಯ್ :** ಪೊಳೆವ ಕಕ್ಕಡೆ ಖಡುಗಕತ್ತಿಗಳನು ಭರದಿನನುಕೆಯ್ದು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೨). **ಅನುಗೈ :** ಇನಮಂಡಲಮಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕನುಗೈವೆಳ್ತಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೫–೪೨) ; ಅಗ್ಗಳನು ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಮನೆಗೆಂದೆಳಸಿ ಬರಲನುಗೈದು (ಜೀವಂಚ. ೩–೧೨) ; ಶಂಭುವ ನೋಡಿ ಪಾಡಲೆಂದನುಗೈದನು (ಸೌಂದಪು. ೫–೨೫). [ಅನು$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅನುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ: ಬಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪೆರ್ಮೊಳೆ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವಿವೇಕದೊಳ್ಗೊನರನುಗೆಯ್ತದೊತ್ತರದ ದಾಂಗುಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೩–೧೭). [ಅನು$_3$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅನುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). = ಅನುಗೆಯ್ತ : ಅನುಗೆಯ್ಮೆಯಿನಜಮಜದಿಂ ವಿನಯಂ ವಿನಯದಿನಶೇಷಜನರಂಜನಮಾ ಜನರಂಜನದಿಂದೊಳ್ಪಸಮನಿತುಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಳ್ಮೆಯೊಳಿರ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೯೫–೧೭).
[ಅನು$_2$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅನುಗೇಡು (ನಾ). ಅಸೌಕರ್ಯ ; ತೊಂದರೆ ; ತೊಡಕು : ದಕ್ಷನಿಗಾದ ಕೊಜತೆಯನು ಹವ್ಯವಾಹನನಿಗಾದನುಗೇಡಂತಕನೆನಿಸುವವನಿಗಾದುರದೇಜುವನು ನೋಡಲು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩–೯೨). [ಅನು$_2$ + ಕೇಡು]

ಅನುಗೈ 'ಅನುಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಕರುಣಿಸದಿರನುಗೊಡ[ಪಾಠಾಂ. ಅನುಗಿಡ]ದಿರಗಲದಿರು ಅನುಸರಿಸದಿರು (ಹಚಕಾ. ೯–೧೭) ; ಘನದೈನ್ಯಂಬಡುವರ್ ಗುರುತ್ವಗೆಡುವರ್ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ರಾಮವಾಗನುಗೊಟ್ಟೆರ್ಪರು ವೀಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮುನಿವರ್ . . . ಮನುಜಗೆರ್ತ್ತಣ ನೀತಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೮). [ಅನು$_2$ + ಕೊಡು]

ಅನುಗೊಳ್, ಅನುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸಂಗವಿಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧಸ್ವಯಮಪ್ಪ ಅನುಗ್ರಹವ ಅನುಗೊಂಬಂತೆ ಮಾಡಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೬೬–೭೫೧). **ಅನುಗೊಳ್ಳು :** ೨. "ಯೋಗ್ಯನಾಗು" (ಗುವಿಮೋ. ೫). [ಅನು$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅನುಗೊಳಿಸು, ಅನುಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಅನುಕೂಲಪಡಿಸು : ಬಸವರಾಜನು ಸಹಿತವೈತಂದಸಮ ಜಂಗಮವೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿಸವುತಿರಲಾ ಸಮಯದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳನುಗೊಳಿಸಿ (ಬಸಪು. ೩೭–೨) ; ಭೋಜನಕೆ ಸಲುವುಪಕರಣವನಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಕೆ ಚಳಚಳನನುಗೊಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೪–೫೮) ; ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ . . . ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨–೨೯). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪದ್ಮಾವತಿಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹಳಮಂ ತಾನನುಗೊಳಿಸಿದುದಿದು ಸಿಕ್ಕುವಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೫) ; ಜನಮನಿತುಮನರಸುಗೆಯ್ತದಿಂ ಪೊರೆದಿಪದೊಳ್ ನೆನೆದಂ ಪರಸುಖಮನವರ್ಗನುಗೊಳಿಪಿರವಾವುದೆಂದು ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨–೮) ; ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು ಆಯುರಾರೋಗ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಗನುಗೊಳಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೧–೧೨). ೩. ಹೊಂದಿಸು ; ಜೊತೆಗೊಳಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ವಿನುತ ಗಂಧಸುಮಾಲ್ಯಮಣಿಮಂಡನ ನವಾಂಬರಗಳಲಿ ಚಿತ್ತವನನುಗೊಳಿಸಿ ಕೈವಶಕೆ ತಂದರು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೧); ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸಲಂಕಾರ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅನುಗೊಳಿಸಿ ವರ್ಣಕಕ್ಕಿಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಜನರ ನಾಣ್ನುಡಿಯನಲ್ಲೆನಿಸಿ ಪೇಳ್ದಂ ವಿನೂತನ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧–೨೮) ; ಕುಟುಂಬಗಳ ಆದಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಒಲೆಯನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೨೪). ೪. ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಘನಕುಚಶ್ರೀಪರ್ವತಾಗ್ರಗಳ ಕಂಡೆರ್ದೆಯೊಳನುಗೊಳಿಸಿದೆಂ ಧರೆಯೊಳುಳ್ಳ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿತವಜಮುಕ್ತಿಗಳ್ ನಿನ್ನೊಳೊಳವೆಂದು ರಮಿಸುತ್ತಿರ್ದನಾ ಚೋಳನು (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೫೦). ೫. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ : ಅನುಜೆಯ ರಕ್ಕಜು ಭಾವನ ಸಮ್ಮಾನ ತನುಜೆಯರೊಂದು ಸಂತೋಷ ಅನುಗೊಳಿಪಳಿಯಂದಿರುಚಿತದೊಳಿಪ್ಪತ್ತು ದಿನವಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಮೈದುನರು (ಭರಚ. ೫೯–೩). **ಅನುಕೊಳಿಸು:** ೧. ಕಳಚಿ ನೊಗನನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಯನಿಳುಹಿ ಪಡಿವಾಘೆಗಳ ಸರಿದನುಕೊಳಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲು ಪಾಡಿಗೈದವು ಮರಳಿದೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೩) ; ವೀರ ದೇವಾಂತಕ . . . ಮಹೋದರಾಸುರ ವೀರಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರನುಕೊಳಿಸಿದರು ಸಂಗರವ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯ ಸೂ).
[ಅನುಗೊಳ್ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುಗೊಳ್ಳು 'ಅನುಗೊಳ್' ನೋ.

ಅನುಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೃಪೆ; ದಯೆ : ನಿಮ್ಮನುಗ್ರಹದಿನೀಗಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂ . . . ಈ ನಿವೃತ್ತಿ ದೊರೆಕೊಂಡತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೫) ; ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶೌರ್ಯವಿಗ್ರಹಂ (ಬಸಪು. ೫೩–೨); ಶೇಷರಾಮಾಯಣವನೋದಿದರ್ಗಂತು ಕೇಳ್ದರ್ಗೆ ಕೈಗೂಡುವುದು ವೇದಪಾರಾಯಣ ಫಲಂ . . . ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮನನುಗ್ರಹದೊಳು (ಶೇಷರಾ. ೨೯೩–೨೬). ೨. ಅಂಗೀಕಾರ ; ಸ್ವೀಕಾರ.

ಅನುಗ್ರಹವಾಗು = ಕೃಪೆಯಾಗು ; ದಯೆಯುಂಟಾಗು : ಮೇಲೆ ನಿರುಪಮವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾಲವಕ್ತ್ರಗಳಾದರಲ್ಲಿಂಮೇಲನುಗ್ರಹವಾಯ್ತು ಮುನಿಪ ವಸಿಷ್ಠನಿಂ ಬಳಿಕ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೮೨). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆದೋರು ; ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಗೆ ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿನಿವಹಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧೪).
[ಅನುಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಬುದ್ಧಿ ; ದಯಾಬುದ್ಧಿ : ಅವನು ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಗರ್ವಿತನಾಗಿ ವಂಗಭಾಷೆಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧ ಮು). [ಅನುಗ್ರಹ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆಮಾಡು ; ದಯೆತೋರು : ಪೊಂಪುಜಿವೋದ ಮಹಿಮೆಯದಗುಂತಿಯುದ್ದಾನಿಯ ಮಕುಟಬದ್ಧರನತಿಶುದ್ಧ ಕಟಾಕ್ಷನಿಕ್ಷೇಪದಿನನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧ ವ) ; ಎಮಗಭಯಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕಾಯಿರೇ (ಬಸಪು. ೫೬–೪೫) ; ಆತನ ಮಾಯಾತಾಣದ ವಿದ್ಯಾವ್ರಾತವ ತನಗನುಗ್ರಹಿಸಿ ಭೇತಾಳವಿಘ್ನೇಶ್ವರರು ಕೊಟ್ಟರು (ಮೋಹತ. ೧೧–೭೫) ; ಭಗವಂತನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗು. ೩೧). [ಅನುಗ್ರಹ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ ; ಉಪಗ್ರಾಮ : ಹಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ನೂಜಜ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು (ಎಇ. XVI, ೪೦–೬೬ ; 1153) ; ಹಗರಿಟ್ಟಗೆ ೩೦೦ ಜ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ವಂತಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೊಂದೊಂದು ಹೊಂನಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೪೩–೨೬ ; 1181). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದೇಶಿಸು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರ ಗಂಡೂಷಮನುಗುಜ್ಜಿ ತೆಜದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ ಭೂಮಂಡಳಪತಿ ತಾರ್ಕಿಕರೆರ್ದೆಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಮಾ ಸಭಾಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೯).
[ಅನುಗ್ರಾಹ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ : ದಯಾದತ್ತಿಯೆಂಬುದುಮನುಕಂಪೆವೆರಸನುಗ್ರಾಹ್ಯಮಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಗಳ್ಗೆ ತ್ರಿಶುದ್ಧಿಯಿನಭಯದಾನಮಂ ಕುಡುವುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯೆ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳು; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳು: ಅತ್ಯಂತ ಶುಚಿಗಳೇಕಾಂತನಿವಾಸ ನಿರತಿಶಯಚರ್ಯಾನುಪೂರ್ವಕಮನುಗ್ರಾಹ್ಯೆಯರಾರ್ಗಮೆಜಗುವರಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೧ ವ). [ಸಂ. ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾ]

ಅನುಚಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು. 'ಅನುಚಣಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನುಕ್ಷಣ ?]

ಅನುಚಣಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಮಾಡು : ತೈಲಪದೇವರಸರು ಬನವಾಸೆ ಪಂನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ ನಾಗರಖಂಡಕೆಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಜುವರವೆಗ್ಗಡೆ ತಿಕ್ಕಿಮಯ್ಯನುಯನುಚಣಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲು (ಕಇ. IV, ೪೮–೧೯ ; 1247). [ಅನುಚಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಚರ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಸಹಾಯಕ; ಜೊತೆಗಾರ : "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ —೫ ಓಲಗಿ[ಗ]ಕಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦–೨೭೪) ; ಅನುಚರನವೊಲಾಲೋಕಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೋಸರಿಸಿತ್ತಾವೇಗದೊಳ್ವಾಸರಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೮); ಅನುಚರನು ಬಂದುಸುರೆ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಬಂದು ವಿನಯದಿಂ ಪರಿದ ಲಿಂಗವ ತರಿಸಿ ಕೊಡಿಸಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೨–೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಚರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು ; ಸಖಿ ; ಒಡನಾಡಿ ; ಜೊತೆಗಾತಿ : ಅನುಚರಿವೊಲ್ ಸಂಜೆ ಸಂಜಾತರಕ್ತಾಂಬರದಿಂದಂ ಬಾಸಣಿಪ್ಪಂತೆಸೆದುದಸದಳಂ ಸಾಂದ್ರ ಶೋಣಾಂಶುಜಾಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೮). [ಸಂ. ಅನುಚರೀ]

ಅನುಚಿತ (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪದವಿಗಳಿಗೆ ಅನುಚಿತಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೪೫). ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಉಚಿತವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು : ಹೀನಂಗೆ ಮತಿಯಿಲ್ಲ ದೀನಗನುಚಿತವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪). . [ಸಂ.]

ಅನುಚಿತದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವರಿಯದೆ ದಾನಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನು. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. [ಅನುಚಿತ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನುಚಿತದಾನಿತನ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ದಾನಶೀಲತೆ: ಆ ವಿರಿಂಚಿ ಭವಾದಿಗಳ ಕುಲದೈವವೆತ್ತಲು ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲೆಂಬರದೆತ್ತಲನುಚಿತದಾನಿತನವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೦–೬). [ಅನುಚಿತದಾನಿ + –ತನ]

ಅನುಚಿತವೃತ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ಼ಾ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : "ಅನುಚಿತವೃತ್ತ – (i). ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕಿವಿಗೆ ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. (ii). ರಸಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಲ್ಲದ ವೃತ್ತವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅನುಚಿತ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಚಿತಾರ್ಥ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ಼ಾ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅನುಚಿತಾರ್ಥ – ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭). [ಅನುಚಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನುಚಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಲ್ಲದ ಅನ್ವಯ ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ಜೋಡಣೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ಼ಾ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವ್ಯತಿಕೀರ್ಣ ಪದಕ್ರಮಮನುಚಿತಾನ್ವಯಂ ವ್ಯವಹಿತಾನ್ವಯಂ ತಾನದು ದಲ್ ಮತಿ ಸಮ್ಮೋಹಮನಿದಿರವರ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಲ್ಪೇಟಿಪ್ಪೊಡಲ್ಲಿಗಲ್ಲದು ದೋಷಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೬). [ಅನುಚಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅನುಚಿತೆ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯಳು ; ಅಕ್ರಮವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು : ವಿರಸೆಯರು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕಿಯರು ವಿಕಾರಿಯರನುಚಿತೆಯರಸ್ಥಿರಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೩). [ಸಂ. ಅನುಚಿತಾ]

ಅನುಚ್ಛಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಎಂಜಲಲ್ಲದ; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಾದದ್ದು : "ಪ್ರಯತಃ, ಅನುಚ್ಛಿಷ್ಟಃ – ಈ ೨ ಶುಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಾಗದಿರುವುದು ; ನಾಶವಲ್ಲದುದು ; ಹಾಳಾಗದಂಥದು. ೨. ಲೇಖನ ಅಥವಾ ಪ್ರಬಂಧದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಪ್ರಕರಣ : ಮೈಸೂರಿನ ಭಾಷೆ (ಅನುಚ್ಛೇದ. ೯೫–೧೦೬) ; ಈ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರ ಹೊರಗಿನ ಕನ್ನಡಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಕ್ಕಿಯನೋಟದಿಂದ ನೋಡಿದೆ (ಕಐಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುಜ (ಗು). ೧. (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದ ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಮ್ಮ : "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ – ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩–೩೫೨); ಅನುಜಸಮೇತನೊಳಂತಕತನಯನೊಳನುಜವ್ಯಪೇತನೀಗಳ್ ದುರ್ಯೋಧನನಳುಪಿ ಸಂಧಿಗೆಯ್ವೊಡೆ ಮುನಿವರ ಮೆಚ್ಚುವರ ಮನಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೆನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅನುಜ : ಸನ್ಮತಿಯ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಮುನಿದು ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕೂತನ ಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತ (ನಾ). = ಅನುಜ : ಅನುಜಾತನಾದನಾತಂಗನಿಮಿಷಗುರುವೆನಿಪ ನಿಂಬದಣ್ಣಾಧಿಪಂ (ಕಇಅ. ೩–೨–೬೫ ; 1058). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತೆ (ನಾ). (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ತಂಗಿ : ಆತನಂ ಮುಳಿದು ನೀಂ ಕೊಂದು ನಿನ್ನನುಜಾತೆಗೆ ವೈಧವ್ಯದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಚದುರಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೮ ವ). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಾ]

ಅನುಜಾಯ್ 'ಅನುಜಾಯಿ' ನೋ.

ಅನುಜಾಯಿ, ಅನುಜಾಯ್ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಲಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತಾಳವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?) : ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು . . . ಕೊಂಕಣುಕನುಜಾಯಿ ಗೀತಿ ಜತಿ . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಜ಼ೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩) ; ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ ಮಿಸುಗುತಿರಲನುಜಾಯಿ ಹೂಂಕಾರವೊತ್ತರಿಸೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨–೬) ; ಮದ್ದಳಿಗಂ ತನ್ನ ಮದ್ದಳೆಯಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಬಾರನೋರಣದಿಂ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ತಂದು ಎಡಗೈ ಬಲಗೈಗಳ ಪಾಡುತಪ್ಪದೆ ಜಾಯಿ ಅನುಜಾಯಿಗಳ ಜೋಕೆ ಜಾಜದೆ ಬಂಧದ ಚಂದವಳಿಯದೆ ತಾಳದ ಕಟ್ಟಳೆ ಕೆಡದೆ . . . ಬಾಜಿಸುತಿರ್ದಂ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦ ವ) ; ಲಳಿತ ಗಾಢ ಮಿತಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಕು ಜಾಯನುಜಾಯಿ . . . ವಳಿ ಸುರಂಗಿತಮಾಯತಂ ವಣಿ ಕಂಪಿತಂ ಹಳುನಾಯಿ ಜೊಕ್ಕಳಮನುದ್ಗತವೃತ್ತಿಪಾಳಿವ ಮೋಕ್ಷಮಿಂಪುಲ್ಲಯಾಸ್ಪದಂ . . . ಬೆಡಂಗಮುರೆ ಬಾಜಿಸುತೆ ಚಾರುವೀಣೆಯಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೯, ೧೦). **ಅನುಜಾಯ್** : ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿಗಮಕಂ ವಹಣಿ ಕೊಂಕುಜಾಯ್ ನುಣ್ಪನುಜಾಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ನುಣ್ಪನುಜಾಯ್] ಜತಿ ನೇವಣಿಮಿಗೆ ಸೊಂಪಾಹತ ಕಂಪಿತಮುಣ್ಮೆ ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಋಷಭಂ (ವೀರವಿ. ೬–೯೦). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಿ ?]

ಅನುಜೀವ (ನಾ). = ಅನುಜೀವಿ : ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು ೧೧–೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜೀವಿ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದು ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಆಳು: "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ – ಈ ೫ ಓಲಗಿ[ಗ]ಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೬೪); ಆಳ್ದನ ಮನಮನಱಿವನುಜೀವಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅನುಜೀವಿನ್]

ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತದಿನನುವರ್ತಿಸುವ ಸೇವಾವಿಚಕ್ಷಣಪ್ರೀಣನಕರಮಪ್ಪ ಜೀವಿಕಾಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೮ ವ). [ಅನುಜೀವಿ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಜೆ (ನಾ). = ಅನುಜಾತೆ: ಅನುಜೆಯರೊಳ್ ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮಯ್ದುನರ್ಕಳೊಳ್ ಸೋಮಶರ್ಮನ್ . . . ಎನಿಸಿದರಂ ಕಥೆಯೊಳಾದೊಡಂ ಕೇಳ್ದಱಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೪); ಬೞಿಕಭಯರುಚಿಯುಮನುಜೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ವನುಜಾ] ಸಹಿತಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಯಶೋಚ. ೪–೬೬). [ಸಂ. ಅನುಜಾ]

ಅನುಜ್ಞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಮ್ಮತಿಕೊಡು: ಮುದದಿಂದೆ ರಂಭೆಯಂ ಕರೆದು ನೀಂ ಶ್ವೇತಂಗೆ ಮೊದಲನುಜ್ಞಿಸಿದೆ ನೀನೇ ಭಕ್ತೆ ಭಲರೆಂದು ಶ್ವೇತನಂ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೫೧–೩೨). [ಅನುಜ್ಞೆ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ. ೨. ಆಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ: ನೀನೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆನಗಿನ್ನಾರುಪೇಕ್ಷಿಸದನುಜ್ಞೆಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೧–೨೧); ಕಾಲಿನ ಮೀನಖಂಡದ ಸ್ನಾಯುವಿಗೆ ಮುದುರಲು ಅನುಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಕಾಲು ಮಡಚುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೪೮). [ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಅನುತರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಮಧುಪಾತ್ರೆ: "ಗರ್ಘಕಃ, ಅನುತರ್ಷಃ, ಚಷಕಃ, ಸರಕಃ – ಈ ೪ ತಿಳಿವಟ್ಟಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೨). ೪. ಕುಡಿತ. ೫. ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುತರ್ಷಣ (ನಾ). = ಅನುತರ್ಷ ೩. [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಸಂಕಟ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿ; ಕನಿಕರ. ೩. ಬೇಗೆ; ಸಂತಾಪ: ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ಅನುತಾಪವೇಱಿ ವಿರಹಂ ಹೊಮ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಗಲಾಱದೆ (ಬಸರ. ೪–೨೬); ಕೋಪದಲಿ ಮುನ್ನೋತುಕೊಂಡಿಹ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು ಮನದನುತಾಪವಳಿದಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗುತ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಬಸಪು. ೧೮–೭೯); ಕರೆದರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರುಱೆ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಮ್ಮೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಬಿರುದ ಹಿಡಿದರು ಬಯ್ದರಪಮಾನಾನುತಾಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಅವನು ಅನುತಾಪಗೊಂಡು ಕ್ಷಮೆಬೇಡಿದನು (ರೂಢಿ). [ಅನುತಾಪ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅನುತಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರಿಸು; ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಪರರ ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಂಡು ಅನುತಾಪಪಟ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೩–೨೧). [ಅನುತಾಪ + ಪಡು$_1$]

ಅನುತಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. [ಸಂ. ಅನುತಾಪಿನ್]

ಅನುತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಭಂಗತಾಳ . . . ಅನುತಾಳವೆಂಬಾಱು ವರ್ಗಸಂಖ್ಯಾಭೇದಮಾಗಿಹವೆಂದು ಪೇಳ್ವ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಪ್ಪ ತಾಳಧಾರಿಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುತಾಳಂ]

ಅನುತ್ಕಟ (ಗು). ೧. ಉತ್ಕಟವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಕ್ಷೇಪ; ಸಂಗ್ರಹ: "ಸಂಗ್ರಹಮನುತ್ಕಟಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಮುಂ ಸಮಾಹಾರಮೆನೆ ಹವಣಿಸಲ್ಕಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತಮ (ಗು). ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ: ". . . ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೊಪ್ಪೆ ರಚಿಸುವೆನನುತ್ತಮಂ ಪರ್ಣಕುಟಿಯಂ" (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬–೫೬); ಅವನ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ಅನುತ್ತಮವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪–೬, ೭೪; 1964). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ. ೩. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ. ೪. ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದ; ನೀರವವಾದ; ಮೌನವಾದ. ೫. ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಲ್ಲದುದು; ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು. ೭. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿವಚನ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ; ನೇರವಲ್ಲದ ಉತ್ತರ. ೮. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಗಳಹುವವನು. ೯. ಸ್ಥಿರ; ದೃಢ. ೧೦. [ಜೈನ] = ಅಣೂತ್ತರೆ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯ (ಗು). ಉತ್ತರೀಯವಿಲ್ಲದ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಅನುತ್ತರೀಯ ಕಂಟಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ತೊಂದರೆ(?): ಅನೇಕ ರುಚಿ ವಿಚಿತ್ರ ವೇತ್ರ ವಿಶಿಖಾತಿರುಚಿರಪ್ರಾಂತ ಕುಂತಮನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕಮತಿಸುಭಟಮದೋತ್ಕಂಠಮಿದು ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ). [ಅನುತ್ತರೀಯ + ಕಂಟಕ]

ಅನುದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಉದಾತ್ತವಲ್ಲದ. ೨. (ವೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ) ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸುರುಚಿರೋದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತ ತತಪ್ರಚಯಂಗಳಿಂ ಪುಗೆ ಬೆರಸಿ ಪದವರ್ಗಕ್ರಮಾದಿಗಳ್ಗೈದೆ ಕೂಡಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೫–೫೧); ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುದಾರ (ಗು). ೧. ಉದಾರವಲ್ಲದ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದ; ಘನತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ. 'ಅನುದಾರತೆ' ಪರಾ [ಸಂ.]

ಅನುದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಹನೆಯು ಅನುದಾರತೆಯ ಕುರುಹು (ವಾಬುತ್ತಿ. ೪); ಅನುಯಾಯಿ, ವಿರೋಧಿ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇಶದ ಜನರನ್ನು ಇಬ್ಭಾಗಿಸುವ ಅನುದಾರತೆಯಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಅನುದಾರತಾ]

ಅನುದಿನ 'ಅನುದಿನಂ' ನೋ.

ಅನುದಿನಂ, ಅನುದಿನ (ಅ). ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿವಸವೂ; ನಿತ್ಯವೂ: ಅನುದಿನಮೊರ್ವಳೆ ಗೀರ್ವಾಣನಾಥವಧು ನಾಕಲೋಕದಿಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೧); ತದ್ವಿಶ್ವಪತಿಯ ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಯದನನುದಿನಂ ಧ್ಯಾನಿಸೆಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೧೮); ಕೈಯೊಳ್ಕೈಲಾಸಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯನನುದಿನಂ ಪೇೞ್ವರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೫–೧೮೭). **ಅನುದಿನ**: ಅನುದಿನ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲು ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೮); ಧ್ಯಾನದೊಳನುದಿನ ನೋಡಬೇಕಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕೂಡದ ಸಮಯದೊಳು (ಭರಚ. ೬೮–೭೮); ಅನುದಿನವೂ ಉದರಾಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅವರಂತೆಯೇ ಸುಖಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ? (ಮುಂಗಾಮು. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುದಿಶೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದುದು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂಥದು. ೨. [ಜೈನ] ನವ ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳ ಮತ್ತು ಐದು ಅಣೂತ್ತರೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಹಮಿಂದ್ರ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಕತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಪಟಲಾನೀಕಂ ಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತಾ ಕಡೆವರೆವನುದಿಶೆಗಳ್ ಲೋಕೋಪರಿಮಂಗಳಯ್ದಣೂತ್ತರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭).
[ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದೇಶ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳುವುದು: ಮೊದಲೊಳೆ ಮುಂಪೇೞ್ದುದ್ದೇಶದಂದ ಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುದೇಶಿ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾನುಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ; ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ಆನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೇಳಿದ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ: ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನನುಮದೆಂತುಂ ಪೇೞೆ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೫). [ಸಂ. ಅನುದೇಶಿನ್]

ಅನುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣು; ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೋರು; ಉಚಿತವೆನಿಸು: ಅನುದೋಱಿತದು ಸಾಕು ತಪಸಿಗೆಂದವರು ಯೋಚನೆಯ ಮಾಳ್ಪಾಗವರಲ್ಲಿ (ಭರಜ. ೭೧-೬೧). [ಅನು$_2$ + ತೋಱು]

ಅನುದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರದ; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ. ೨. ಹೊರ ಹೊರಡದ; ಹೊರಹೊಮ್ಮದ. 'ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ ಲಯವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ, —ಕ್ರಮ: ಲಳಿತ ಗಾಢ ಮಿಠಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಕು ಜಾಯನು ಜಾಯಿ . . . ಕಂಪಿತಂ ಪಳುನಾಯಿ ಜೊಕ್ಕಳಮನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ ಪಾಳಿವ ಮೋಕ್ಷನಿಂಪು ಲಯಾಸ್ಪದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೯). [ಅನುದ್ಗತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುದ್ದಿಶೆ (ನಾ). = ಅನುದಿಶೆ ೨: ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಮಾಲಿನಿಯುಂ ವೈರೆಯುಂ ವೈರೋಚನಮುಂ ಸೋಮಮುಂ ಸೋಮರೂಪಮುಂ ಅಂಕಮುಂ ಸ್ಫಟಿಕಮುಂ ಆದಿತ್ಯಮುಂ – ಎಂದು ಅನುದ್ದಿಶೆಗಳೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೨). [< ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಉದ್ಧತನಲ್ಲದ; ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯುವ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ; ವಿನೀತನಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು: ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನ ಕಂತಿಕೆಯರ ಸಾರೆ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಅನುದ್ಧತ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೦-೩). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಧತವೇಷ (ನಾ). ೧. ನಮ್ರವಾದ ಉಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು. ೨. ವಿನೀತವಾದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಸೌಮ್ಯವೇಷವುಳ್ಳವನು: ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ನಿಪುಣನುಂ ಆಧೇಯವಚನನುಮನುದ್ಧತವೇಷನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೩ ವ).
[ಅನುದ್ಧತ + ವೇಷ]

ಅನುದ್ಭೂತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ಒದಗದ; ಉಂಟಾಗದ. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ; ಗೋಚರವಾಗದ:- ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತು ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ಅನುದ್ಭೂತ ವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಛಾದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಯೋಗ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ: ಆವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವಸಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯವನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ತದವವಸ್ಮೇರಾಬ್ಜಂ . . . ಒಪ್ಪಿದುರ್ದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗನಿ. ೪-೨೬).
[ಸಂ.]

ಅನುದ್ರುತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಲಭೇದ: ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಳ್ಳದ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನುದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಅನುದ್ವೇಜ್ಯ (ಗು). ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಳಿಸದ: ಅನಿರುದ್ಧಂ ನೃಪನೀತಿಗೆಂತುಮುಚಿತಂ ತಾನೀ ಪದಕ್ಕಾದಮುದ್ಭವಜೈತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ನಮಗನುದ್ವೇಜ್ಯಂ ಜನಕ್ಕೆಂಬುದಂ . . . ಬೋಧಿಸಿದನೀಶಂ ಕಾರ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುಧಾವನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡುವುದು; ಹಿಂದಟ್ಟಿ ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುನಯ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು, —ಮನವೊಲಿಸುವುದು: "ಪ್ರಣೀತಿಃ, ಅನುನಯಃ, ಪ್ರಣಿಪಾತಃ, ಸಾಂತ್ವನಂ – ಈ ೪ ಸಂತೈಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೪); ಅನುನಯಶತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುವಶೆಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇನಾರ್ತನೆ ಜನಕಜೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಸ್ನೇಹವಾದದಲ್ಲಿಯುಂ ಅನುನಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೯); ಅನಂಗಸುಖೋಚಿತಂಗಳಾನನುನಯದಿಂದಿರಿಪ್ಪೆನ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪); ಈ ಕಥಾಭಿತ್ತಿಯನನುನಯದಿಂ ಪೇೞಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧); ಅನುನಯದೊಳೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಡಬಹುದು ಬಿಡಬಹುದು (ಹಚಕಾ. ೭-೧೭); ಮನವೆಂಬಹಸ್ತದಿಂ ತನುವ ಸೋಂಕುವ ಸೌಖ್ಯವನು ಸಂತತಂ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕೆ ಸಮರ್ಪಣವನನುನಯದಿ ಮಾಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೧). ೩. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: ಲಕ್ಷ್ಯಭೇದವನಱಿದು ನಡೆದು ವಿಲಕ್ಷವನು ಮುಱಿದಾತ್ಮರಕ್ಷೆಯನೀಕ್ಷಿಸುವುದನುನಯವಲ್ಲೆ ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನುನಯಪರ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಸ್ನೇಹಪರ; ವಿನಯಶಾಲಿ: ಅನುನಯಪರನರಸಂ . . . ಇಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦). [ಅನುನಯ + ಪರ$_1$]

ಅನುನಯವಚನ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಮಾತು; ಸ್ನೇಹಪರವಾದ ಮಾತು; ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತು: ಅನುನಯವಚನದಿಂದ ನುಗೊಳಿಸುವನಿಗೆ ಮನವೀವರೆಳವಡದಿಯರು (ಹದಿಬ. ೬-೬೪).
[ಅನುನಯ + ವಚನ]

ಅನುನಯಿಸು, ಅನುನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಕೋಪವನ್ನು ಶಮನಮಾಡು. ೨. ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು: ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಪಙ್ತಿಗಳನನುನಯಿಸಿ ಬಂದೀಶ್ವರೇಶ್ವರ ಘನರಜತಪರ್ವತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವುವು ವಿಳಾಸದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೪-೧೯); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವನದೇ ಓಡಾಟವಾಗಿ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವನ ಸಲಹೆ–ಸರಸಗಳನ್ನೆ ಅನುನಯಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅವನ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ನನಗೆ ಹೇಗೊ ಅನಿಸಿತು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೧). **ಅನುನೈಸು**: ೧. ಅಕಾಲೋಪಸರ್ಪಣ ಕೋಪ[ಮಂ ನೋಡಿ]ದೊಡನನುನೈಸಲುಂ ಗುಣಾ[ನುವಾದದಿಂ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪).
[ಅನುನಯ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ನಾಯಕನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಆಯಿತೆಲವೋ ಕರ್ಣ ನೀನನುನಾಯಕನೊ ನೃಪಪಾರದಲಿ ಮೇಣ್ ನಾಯಕನೊ ಸೇನಾವನೆಂದನು ಕೃಪನು ಖಾತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೫೧).

೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ ನಾಗರಿಕ, ವಿಟ, ವಿದೂಷಕ, ಪೀಠಮರ್ದಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ನಾಗರಕಂ ತರಕೋವಿದಂ ವಿಟಂ ಪ್ರಹಸನತತ್ಪರನೆನಿಸುವವಂ ವಿದೂಷಕನರಸಂಗನುಪೀಠಮರ್ದಕಂ ನಾಯಕರೊಳ್; ಅನುನಾಯಕರೀ ನಾಲ್ವರು (ಅನಂಪು. ೭–೯೨, ೯೩). [ಅನು + ನಾಯಕ]

ಅನುನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ; ವರ್ಗದ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಾದ ಙ, ಞ, ಣ, ನ, ಮ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರ: ವರ್ಗದಂತ್ಯಂಗಳನಱಿಯನುನಾಸಿಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫); ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲಮನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೈದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರದೂಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ ಅನುನಾಸಿಕ . . . ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುನಿತ್ಯ (ಅ). = ಅನುದಿನ: ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಘಟನೆಗಳು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನುನಿತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೧). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬುಧಗೋಷ್ಠೀತು ಕಾವನನುನೀತಗೃಹೀತವಾಕ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತಿ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಮ; ಉಚಿತವಾದ ಮಾರ್ಗ: ಆತ ನೋಡಿದನಾವುದಿದಕನುನೀತಿಯೆನೆ ಧೌಮ್ಯಾದಿ ಸುಜನವ್ರಾತ ನಿಶ್ಚೈಸಿದರು ಮನದಲಿ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫–೯). [ಸಂ.]

ಅನುನೈಸು ‘ಅನುನಯಿಸು’ ನೋ.

ಅನುಪತ್ಯ, ಅನಪತ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೀವನಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ನಂಜಣನೂ ತಂನ ಅನುಪತ್ಯ ಕುರಿತು ಕೆಂಚವನ ಕಯ್ಯ ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಡವ ಹಾಕಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೬–೧೪; 1690); ನನ್ನ ಅನುಪತ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪೪). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯ) ಬೇನೆ. ಅನಪತ್ಯ$_1$: ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿದ್ದರೆ ಖರ್ಚಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪಯ್ಯನವರೊಡನೆ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅನಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಪರಾವ. ೧೬). ೩. ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯ; ಸಮಾರಂಭ (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನುಪದಂ (ಅ) ೧. ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ; ಒಂದೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವಂತೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ; ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ: “ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್, ಅನ್ವಕ್ಷಂ – ಈ ೩ ಬೞಿಸಲುಹ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪದಿ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು: “ಅನ್ವೇಷ್ಟು, ಅನುಪದೀ – ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾರಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). [ಸಂ. ಅನುಪದಿನ್]

ಅನುಪದೀನ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು: “ಪಾದುಕಾ, ಅನುಪದೀನಾ – ಈ ೨ ಹಾವುಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೬); “ಪಾದುಕಮದನುಪದೀನಮೆನೆ ಹಾವುಗೆಯು” (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [ಸಂ. ಅನುಪದೀನಾ]

ಅನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದು: ಹಸ್ತಿದಂತವನ್ನು ಬೇಡನು ತರಲು ಆತನ ಗರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿದೆಯೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩ ಅಡಿಟ). ೨. ಭಂಗ; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೌಕರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆರವೇರದ; ಸಿದ್ಧವಾಗದ; ಸಿದ್ಧಿಸದ. ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಯಾವ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಅನುಪಪನ್ನವೋ, ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾಂತರದ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಉಪಾಯಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು ತಾನು ಓಡಿಹೋಗುವಂತಿರುವುದೋ ಅದು ‘ತಿರಸ್ಕೃತ’ ವಾಚ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೪). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೪. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದ. ೫. ಜೀವನಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಉಪಾಯಗಾಣದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಮ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಶ್ರೀಭೂಮಿ ನೀಳಾನಾಥನಿಗನುಪಮ ವೈಭವ ವೈಕುಂಠಪತಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶುಭಗುಣನಿಧಿಗಂಬುಜನಾಭನಿಗಾನೆಱಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೩–೧); ಅವಳು ಎಳೆಹರೆಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪಮ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವಳ ಮುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೧). (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸಮಾನನಾದವನು: ಅನುಪಮನಂ ಬರಿಪ್ಪೆನನುರಾಗದೆ ನಲ್ಲನನಿಂದು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೪).

ಅನುಪಮವಾಗು = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗು; ಅಸಮಾನವಾಗು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವನ ಅಱಿವು ಅನುಪಮವಾಗಲೊಡನೆ ಬೆವಹಾರದೊಳಗಿರಲೀಯದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ: ಅನುಪಮಗುಣದೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂ ಘನಮೆನೆ ಮಾಲೋಪಮಾನಭೇದಮಿದಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೧). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಅನುಪಮಗುಣರನುಪಮತಪರನುಪಮಸಿದ್ಧಾಂತವಾರ್ಧಿಪಾರಗರೆಂದೀವನಧಿಪರೀತ ಸಕಳಾವನಿ ಪೊಗೞ್ವುದು ಸಕಳಚಂದ್ರಸೈದ್ಧಾಂತಿಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨೯). [ಅನುಪಮ + ಗುಣ]

ಅನುಪಮಚರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ. ೨. ತುಂಬ ಮೇಲಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು, ಶರಣಸನ್ನಿಹಿತರು, ಅನುಪಮ ಚರಿತ್ರರು (ಬಸವ. ೫೬೭). [ಅನುಪಮ + ಚರಿತ್ರ]

ಅನುಪಮತಪ (ನಾ). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತಪಸ್ಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: ‘ಅನುಪಮಗುಣ’ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅನುಪಮ + ತಪ]

ಅನುಪಮತೇಜ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು, —ಕಾಂತಿ: ಅನುಪಮತೇಜಃಪ್ರಸರಂಗುಂದದೆ ಜನಸಂಸ್ತುತ ಸಜ್ಜಾತಿಯುತಂ ಸನ್ಮನದಿ ಸದಾಲೋಕಹಿತಂಗೆಯ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೩). ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅನುಪಮ + ತೇಜ]

ಅನುಪಮದಾನಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ದಾನಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ, ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು ಅನುಪಮದಾನಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಗಂಡನಾಗಬೇಕೆಂದು (ಬಸವ. ೮೨); ಅನುಪಮದಾನಿಯಪ್ರತಿಮದಾನಿ ನಿರಂತರದಾನಿ . . . ಎಂದು ನಿನ್ನನೆ ಪೊಗೞುತ್ತುಮಿಂತಿರೆ (ಪಂಪಾಶ. ೧೩). [ಅನುಪಮ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನುಪಮಮಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಳ; ಅಸಮಾನವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದವನಿಗೆ ಒದಗುವ ಚಾಮರದ ಹೆಸರು: ಯಕ್ಷಕರವಿಧೂಯಮಾನಮುಪ್ಪನುಪಮ

ಮಂಗಳಮೆಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಚಾಮರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ).
[ಅನುಪಮ + ಮಂಗಳ]

ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ತನ್ನ ಶರೀರದ ಕೇಡಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಹಾತಪದೊಳ್ನೆಗಳ್ದಡೆ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪರಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೮). [ಅನುಪಮ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನುಪಮರೂಪ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು : ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನೆನಿಸಿದನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ ಪೃಥ್ವೀರಾಮನನುಪಮರೂಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೧೧; ೯೮೦) ; ಅನುಪಮ ರೂಪನೇ ಸ್ಮರನು ವಗ್ರನೆ ನಿರ್ಜಿತಚಕ್ರಿ (ಎಕ. II, ೨೩೪–೨೬; 1180). [ಅನುಪಮ + ರೂಪ]

ಅನುಪಮಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತ್ರ : ವನಜಮುಖಿ ವೀಳೆಯವನನುಲೇಪನವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ ತೊಡಿಗೆಯನನುಪಮಾಂಬರವಿವೆ ಮನೋಹರವಹರೆ ಚಿತ್ತೈಸು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೩). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಆಕಾಶ, —ಗಗನ : ಕೆಡೆದ ರಥ ಸಲೆ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯನಡಸಿದವು ನಾಚಿಕೆಯನಭ್ರದೊಳಿಡಿಯೆ ತಲೆ ಬೀಱಿದವು ಭಂಗವನನುಪಮಾಂಬರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೬).
[ಅನುಪಮ + ಅಂಬರ]

ಅನುಪಮಾದ್ವಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಅದ್ವೈತ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿ : ಅನುಪಮಾದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೊನೆಗೆ ಮೋಹುವರಿಲ್ಲ ತೆಱಹೆಂಬಿನಿತು ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೬೫).
[ಅನುಪಮ + ಅದ್ವಯ]

ಅನುಪಮಾನ (ಗು). = ಅನುಪಮ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನುಮಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ ... ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ) ; ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಿತ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ದಿನಗಣನೆ ಹದಿನೆಂಟು ಕೋಟಿಯ ಕನಕವಂ ದಿನದಿನದಿ ಚೆಲ್ಲಿದನನುಪಮಿತ ಧನರತುನ ಭಂಡಾರವನು ತೆಗೆತೆಗೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೪). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಅಸಮಾನಳು. ೨. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಣ್ಣಾನೆ : ದಿಗ್ಗಜಗಳೆಂಟು ಅಭ್ರಮು ಕಪಿಲೆ ಪಿಂಗಳೆ ಅನುಪಮೆ ... ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅನುಪಮಾ]

ಅನುಪಮ್ಮ (ಗು). = ಅನುಪಮ. 'ಅನುಪಮ್ಮ ಚರಿತ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಅನುಪಮ]

ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು : ವಿಜಯ ವಿಶಲನ್ನ ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ ಪರಬೊಮ್ಮ ತಿರುಮಲೇಶ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೭೩–೩). [ಅನುಪಮ್ಮ + ಚರಿತ]

ಅನುಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ: ಈ ನೇಗಿಲು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಡದ; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದ: ಕೌಮುದೀ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಟ್ಟಿತ್ತಿಯೊಳ್ ಅಕೃತಕಾರಾಮಸಂವರಣನನು ಪಲಕ್ಷಿತಭಾಷಾಸಂಕೇತಜನಂಗಳ್ಪಿಡಿದು ಬರ್ಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೨ ವ).
[ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಅಂತಪೂರ್ವ ಮಂಗಳಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳಪರಾಜಿತಾನಂತವೀರ್ಯರ್ ಬರವನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ತಾಮುನುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಮಾಡಿ ಗಗನಗಮನದಿಂ ಮನಃಪವನ ಜವದಿನೆಯ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೭ ವ).
[ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ + ಮಾಡು]

ಅನುಪಲಬ್ಧ (ನಾ). (ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುದು) ದೊರೆಯದಿರುವುದು; ಲಭಿಸದಿರುವುದು : ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಜಿತಮಂ ಮೆಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ಚಿಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು ; ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ ; ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕಾಣದಿರುವುದು ; ಗುರುತಿಸದಿರುವುದು : "ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಭಾವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಅನುಪಲಬ್ಧಿ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೨೬) ; "ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೆಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಐದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರದಿರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲ್ಲವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೂಡಲೇ ಹಾಡುವ ಕೃತಿಯ ವಿಭಾಗ.
[ಸಂ. ?. / ತಮಿ. ಅನುಪಲ್ಲವಿ. ತೆಲು. ಅನುಪಲ್ಲವ]

ಅನುಪಸಂಹೃತ (ಗು). ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡದ ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ ; ನಿವಾರಿಸದ : ಆಕೆ ಕುಮಾರಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವನೆಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಱಿಪುವುದುಮಾಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತ ಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದು; ಗೈರುಹಾಜರಿ : ಫೆಲ್ಪನನ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಂಟರನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಾಗ ಕೆಲಗಂಟೆಗಳ ತಡವಾಯಿತು (ಯೋಧರು. ೧೨೫) ; ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ... ನಿರ್ಣಯಿಸಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪–೬, ೧೨೨ ; 1964). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು: ಪಕ್ಷಿಪಕ್ಷ ಚಂಚುಚರಣಾಭಿಘಾತದೊಳಂ ಶಿಶುಜನನಾನುಪಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾತಾಪಾತ] ದಂಡಖಂಡಾಘಾತದೊಳುಮುದಿರ್ದು ನೆಲದೊಳ್ ಬಿರ್ದ ನೇಱಿಲಪಣ್ಗಳನಾ ಕೂಸಿನ ಪಕ್ಕಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ಚಿಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೬೩ ವ) ; ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಮಯೋನಿ ಭೋಗಯೋನಿ ಎರಡೂ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳ ಅನುಪಾತವು ಒಂದೇ ಆಗಿರದೆ ಭಿನ್ನವಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೫). ೨. ಒಂದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಒದಗುವುದು. ೩. [ಗಣಿತ] ಒಂದರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಸರಿಸುವುದು : ಮೊದಲಿನ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಭಾಗಗಳ ಉದ್ದ – ಅಗಲ ಆಳತೆಗಳು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉದ್ದ ಅಗಲಗಳ ಅನುಪಾತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೩) ; ನೆಲದ ಮೇಲಿನ ದೂರಕ್ಕೆ ಭೂಪಟದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ದೂರದ ಅನುಪಾತವೇ (Ratio) ಪರಿಮಾಣ (ಭೂವಿವ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅನುಪಾತಕ್ರಮದಿಂದ ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು : ಬಂದ ವಿಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ತಾನೆನಿತೆನೆ ಸಲ್ಗು ಮುನ್ನನಿತೆ ನಾಱಿಕೆ ಜನ್ಮಘಟೀಪ್ರಮಾಣಮಾದಿನ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣದನುಪಾತನದಿಂ ನಿಜಲಗ್ನಸಂಜ್ಞೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೩–೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ; ಸರದಿಗೆ ತಪ್ಪದಿರುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದಿರುವುದು, —

ಕಡೆಗಣಿಸದಿರುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಲೀ ವಿಧಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಮೀರ ದಿರುವುದು : "ಪರಿಪಾಟೀ, ಆನುಪೂರ್ವೀ, ಉಪಶಾಯಃ, ಅನುಪಾತ್ಯಯಃ, ಅನುಕ್ರಮಃ, ಪರ್ಯಾಯಃ, ವಿಶಾಯಃ – ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದಾನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು : ಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಅನುಪಾದಾನವಾದ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದುದು : ಇಲ್ಲಿ 'ಪುನರುಕ್ತಿ' ಯೆಂಬ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಸಂಭವ; 'ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ' ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾನ (ನಾ). ೧. ಔಷಧದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇವಿಸುವ ಪಾನೀಯ ಅಥವಾ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುದು : ವೈದ್ಯನು ಕೆಲವು ಔಷಧದ ಚೀಟುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಅನುಪಾನದೊಳಗೆ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ, ತೀವ್ರ ನೆಟ್ಟಗಾಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಬರುವುದು ಅಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೮). ೨. ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮ : ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಅರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅನುಪಾನವನ್ನು ಸಹ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಸಿ, ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡಿಸಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೮) ; ಪಥ್ಯಪಾನೀಯಗಳೆಲ್ಲವು ನಡೆಯಿತು ಅನುಪಾನಕನುಸಾರವಾಗಿ (ಇಂಚಾಪ. ೪೪-೧೦). ೩. ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ನಡಸುವ ಉಪಚಾರ, — ಪಥ್ಯ : ತಕ್ಕ ಅನುಪಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇವನನ್ನಿಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಯುವುದು ಖಂಡಿತ (ಚಾರುವಾ. ೯೫) ; ಇನ್ನೂ ಅನುಪಾನ ಹೇಳುವದುಳಿದಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲ (ನಾ). = ಅನುಪಾಲಕ : ನಿಜಸಮಯಾನುಪಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧-೨) ; ಸದಾನುಪಾಲನು ದುಷ್ಟಸಂಸಾರ ಪ್ರಪಂಚ ವಿದೂರನೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೩-೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲಕ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು ; ರಕ್ಷಿಸುವವನು : ಸುವಿಮಳ ಸದಾಚಾರಮಾರ್ಗ ಸದಾನುಪಾಲಕನು (ಬಸಪು. ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಿಸುವುದು : ಕಾಲ ಕರ್ಮ ವಿರಹಿತನುತ್ತಮಶೀಲ ನಿಜ ಭಾಷಾನುಪಾಲನಶಾಲಿ ಭವಿಸಂಸರ್ಗ ಪಥ ಸಂತತ ಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೧-೩). ೨. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡಸುವುದು ; ವಿಧೇಯತೆ. 'ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯ (ನಾ). ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡಸುವವನು; ವಿಧೇಯ: ಧರೆಯೆ ಕೋಸಲ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ರಘುವರನು ಭರತನವೊಲನುಪಾಲನ ಕ್ರಿಯರು ನಾವು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೧).
[ಸಂ. (ಅನುಪಾಲನ + ಕ್ರಿಯಾ + –)]

ಅನುಪಿಗಲು (ನಾ). 'ಅನುಪು' ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಲ್ಲು (?) : ಪಡು ನಾಗಪುರವಾದ ಗೊಟ್ಟ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿಗಲು ನೆಲೆಂ ಬಂಜೆಯಾಗಿ ಗ ೧ ಪ ೨ ನೂ ವರುಶಂ ಪ್ರತಿ ಆರು ಅನುಪಿನ × × × ಕವ ಮಾಡಿದಡವೂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦-೨೦ ; 1278). [ಅನುಪ್ಪು$_2$ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅನುಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು : ಇಂತಾ ಸೌಗಂಧಿಕಾ ದೇವಿಯು ಅನುಪಿದ ನವಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಬಂದು ಆ ಮಹಾರಾಜಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವ ಸುಗಂಧ ರಾಜೇಂದ್ರನಿಗೆ (ಸೌಪರಿ. ೧೩-೧೨೧) ; ಅರಸೆ ಈ ಕುವರಂಗೆ ಯುವರಾಜ್ಯಪಟ್ಟವಂನಿತ್ತು ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಸೇನೆಗಳಿತ್ತು ಸಕಲ ದಿಗ್ವಿಜಯಮಂ ಮಾಡಲೋಸುಗ ಅನುಪು ನೀಂ ಮಾನವೇಂದ್ರಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯-೧೦). [← ತಮಿ. ಅನುಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಅನುಪು]

ಅನುಪ್ಪು$_2$, ಆನುಪು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹೊರಗಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?) : ಗಂಗಮಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರ ಅನುಪು ಸುಂಕದ ವೊಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೨೩ ; 1291) ; ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಆನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಲು ದಂಣಾಯವಾರರು ಪಂನ್ ೬ ಕಬ್ಬಿನ ಮುದೆಯ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೬ ; 1418) ; ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಬಳಿ ಹೊಂಪಾರು . . . ತಳವಾರಿಕೆ ಅನುಪು ಕೊಡ ವೀಸ . . . ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಾದಾಯ ಸಹವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭-೨೨ ; 1430) ; ಸ್ತಳದ ಸುಂಕ ಸಾಮ್ಯ ತಳವಾಜಿಕೆಯ ರೊಕ ಭತಜೋಡಿ ಬಿರಾಡ ಗ್ರಾಮುಗಳ ನೀರ ಬಿರಾಡ ಆನುಪು ಹಾರಿಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಏನುಂಟಾದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೯೧-೧೭ ; 1513) ; ಊರಾದಿ ಕೊಳಗ ನಾಡಿನ ಬಳ್ಳಗಳ ಸರಿಮಾನದಳತೆಯ ಲೆಕ್ಕದ ಪೇಟಿಗೆ ಹೇಜು ಮೂಜಿಡೆ ತಾಕುವ ದಾರಿ ನೂಜೊಂದು ಮೂಜಾಜು ಸುಂಕ ಮುಪ್ಪತ್ತಾಜನುಪು (ಶಿವಗೀ. ೯೪೭). **ಆನುಪು** : ಆನುಪು ಎತ್ತು ೧ಂಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣವ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೮೪-೨೪ ; 1287) ; ಹೊಳೆಯಾಳೆ ಆನುಪು ಕಟಿಗೆ ಪಣಬಿನ ಹಜುಗೋಲವರು ಕೊಡುವ ತೆಜಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೧ ; 1513) ; ತಿಪರಾಜನ ಹೋಬಳಿಯ ತೋಟ ೧ ಹೊ[ಳೆ]ಯ ದಂಡೆಯ ಆನುಪು ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೭-೨ ; 1513) ; ಸುಂಕ ತಳವಾಜ ಆನುಪು ಮಗಮೆ ಚಲವಾದಿ ಸಂಗಡಿ ಪಂತಗಾಜರಿಗೂ ಇದೇ ಭಾಷೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೨೦ ; 1530). 'ಅನುಪುಮಾನ್ಯ', 'ಅನುಪುಸುಂಕ' ಪರಾ.

ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು = ಅನುಪಿಗಲು: ಮೂಡಲು ಸಂತೆ ಕಡವೂರ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೨೪೪ ; 1524). ಅನುಪಿನ ಹಳ್ಳಿ = ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಚಿಕದೇವರಾಯದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಅನುಪಿನಹಳಿ[ಳ್ಳಿ]ಯಲಿ ಯೀ ಗ್ರಾಮುಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೪೫-೩೦ ; 1699).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅನುಪು = ಪಥಿಕರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸುಂಕ]

ಅನುಪುಮಾನ್ಯ (ನಾ). 'ಅನುಪು' ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು (?) : ದಂಣಾಯಕರ ಸಾಮ್ಯ ತಜವಾಳಿಕೆ ಅನುಪು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬-೧೭; 1379). [ಅನುಪ್ಪು$_2$ + ಮಾನ್ಯ]

ಅನುಪುಸುಂಕ (ನಾ). = ಅನುಪ್ಪು$_2$: ಗಂಗಮಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರು ಅನುಪುಸುಂಕದ ಒಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೨೩ ; 1291). [ಅನುಪ್ಪು$_2$ + ಸುಂಕ]

ಅನುಪೂರಕ (ಗು). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ; ತುಂಬಿಕೊಡುವ : ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಅನುಪೂರಕ (Complementary)ವಾಗಿದೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವ (ಗು). = ಅನುಪೂರ್ವಕ. [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒಡಗೂಡಿದ ; ಕ್ರಮವಾದ : ಆಗಳರಸನ ಪೊರೆಗೆ ಭಕ್ತನು ಪೋಗಿ ಸುಸ್ನೇಹಾನುಪೂರ್ವಕವಾಗಲಿಂತೆಂದನು (ಬಸಪು. ೨೭-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಅಸಲು ಪ್ರತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ನಕಲು : ಉತ್ತರಬಾಧ್ಯ ಸರಕಾರದ ಯೋಜನೆ – ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೀರಾ ಹೊಸದು. ಆದರ ಬಹು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಇಂಗ್ಲೆಂಡು ಅಮೇರಿಕಗಳಿಂದ ಅನುಪ್ರತಿ (ಕಾಪಿ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಧಾವಿತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡಿದ: ಇಂದ್ರಾಯುಧ ಪ್ರತ್ಯ ಭಿಜ್ಞೆಯೊಳಮ[ನುಪ್ರಧಾವಿ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ರಿಪ್ರಪ್ಪಾರಿತ] ರಾಜಪುತ್ರ ಲೋಕದೊಳಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೆಂದಱಿದು (ಕಾದಂಉ. ೪೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗತಕ್ಕ: ಧಾತುಗೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಮಾದ ಆಮಾದಿಗಳ್ಪರಮಾಗೆ -ಪಡು ಧಾತುವನು ಪ್ರಯುಜ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯ]ಮಾದಪುದು(ಶನುದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವುದು: ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮ, ಅನುಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಪಂಚಮಯನಾದವನು (ಈಶ್ವರ) (ಅನ್ನುತ. ೩-೧೫೦ ಟೀಕೆ); ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಅನುಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಬೇರೆ ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಏಕರೂಪದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಾಂತಪ್ರಾಸಂಗಳ್ ಮೂಱುಮತಿಶಯಂಗಳ್ ಪ್ರಾಸಾಭಾಸಂಗಳುಱಿದ ಮೂಱುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩); ಸ್ಥಾನಂ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬಿವಱೊಳನೂನ ಸಮಾನಾಕ್ಷರಾದಿಪದಸಾನ್ನಿಧ್ಯಂ ತಾನಕ್ಕುಂ ಮಾಧುರ್ಯಾಧೀನಮನುಪ್ರಾಸಮೆಂದು ಪೇಟ್ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೬); "ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ೧. ಅನುಪ್ರಾಸ, ೨. ಯಮಕ, ೩. ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರುವಿಧ; ಅಕ್ಷರಗಳ ಆವೃತ್ತಿಯೇ ಅನುಪ್ರಾಸ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೩). ಉದಾ:— ಎಳಗಿಳಿಗಳ ಬಳಗಂ ಗಳ| ಗಳನಿಳಿತಂದೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಸುಳಿದೊಳವುಗುತುಂ| ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಕಳಿಯದ| ಕಳವೆಯ ಕಣಿಶಂಗಳಂ ಕರಂ ಖಂಡಿಸುಗುಂ॥ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ಅಶರಣತ್ವ, ಸಂಸಾರ, ಏಕತ್ವ, ಅನ್ಯತ್ವ, ಅಶುಚಿ, ಆಸ್ರವ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ, ಲೋಕ, ಬೋಧಿದುರ್ಲಭತ್ವ, ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳ ಅನುಚಿಂತನೆ: ಅರ್ಹತ್ಪದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಮಲೆಯೆ ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರಪತೀ (ಆದಿಪು. ೨-೫೭); ವಾಚನೆಯುಂ ಪೃಚ್ಛನೆಯುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯುಮಾಮ್ನಯಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪ ವ). [ಸಂ. ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೫೯ ವ).
[ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ; ಸೇರುವೆ; ಜೋಡಣೆ: ಕಿಱಿದುಪೊೞ್ತು ಶೋಕಾನುಬಂಧದೊಳ್ಕೋಪಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮರಾನುಬಂಧಮುಮಂತರಿಸಿರ್ದು (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ). ೨. ಜೊತೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿಗ್ರಹಸಮುಗ್ರನಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವಂ ನಮ್ಮೊಳಾದನುಬಂಧದೊಳ್ ಶಿಥಿಲನಾಗಿರ್ಕುಮಾತನೊಳನುಬಂಧಮುಳ್ಳುದಱಿಂ ಹನುಮನುಮಮಗಲ್ಲನೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೯೪ ವ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ತಾನು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದೆ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ 'ಇತ್' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದಕೂಡಿದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯ. ೪. ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅಧೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೫. ಆರಂಭ. ೬. ತೊಡಗಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೭. ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ: ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. [ಗಣಿತ] ಕೂಡುವುದು: ಯುತಂ, ಯುಕ್ತಂ . . . ಅನುಬಂಧಂ, ಯೋಗಂ, ಬೆರಸು, ಮಿದಿಸು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೂಡೂದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಬಂಧಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಪಲವುಕಾಲದಿಂದನುಬಂಧಂಗಿಡದೊಡಲೆರಡಸುವೊಂದೆನೆ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕೂಡಿ ನಲಿಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೬).
[ಅನುಬಂಧ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಬಂಧಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬರುವ ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯೆ. ಉದಾ:—ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು, ಸಿಕ್ಕಿಬಿಡು, ಹಾರಿಹೋಗು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದ. [ಅನುಬಂಧ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅನುಬಂಧಗಳು: ಬಳಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ವಿಷಯ, ಸಂಬಂಧ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂಬವೀ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಮಾಗಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೪); ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧ ಈ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ).
[ಅನುಬಂಧ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನುಬಂಧಿ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ: ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಮಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿಜೀವಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ಪುಣ್ಯಂ ಸುಪುಣ್ಯಾನುಬಂಧಿಗೆ ಬಂದೆಂದದುವುಂ ಶುಭಂ ಸುಕೃತಮುಂ ಪಾಪಾನುಬಂಧಕ್ಕೆ ಮುಂ ಪುಗೆ ಪಾಪಕ್ಕನುಬಂಧಿ ಪಾಪಮಶುಭಂ (ರತ್ನಾಶ. ೩೮). (ನಾ). ೨. ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು; ಬಂಧು: ನಿನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಅನುಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ವಚಭಾ. ೧೦೮); ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಆಪ್ತರಾದ ಅನುಬಂಧಿಗಳು (ಪೈಗಂಬ. ೩೬). [ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿನ್]

ಅನುಬಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ; ಸಹವಾಸ; ಸ್ನೇಹ: ಕುಲಹೀನವನಿತಾಸ್ತನ್ಯೋಪಪುಷ್ಟನೊಳನುಬಂಧಿಕೆಯತಿಕಷ್ಟಮುಂ . . . ಅಪಹಾಸ್ಯಮುಮಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ); ತನ್ನ ವನಿತೆಯ ಕೊಂಡೊಯ್ವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟವ ನಿಮ್ಮನುಬಂಧಿಕೆಯನು ಬಯಸಿ (ರಾಮವಿ. ೧೫-೨೬).
[ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿಕಾ]

ಅನುಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟು; ಕೂಡು; ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರು: ಅನುಮಸೃಜ್ಜನನೀಚರನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನೊಳನುಬಂಧಿಸಿದ ಮೋಹಸಂಬಂಧದೊಳ್ ನಿನ್ನ ದೇವನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗಂಬೆರಸಿರ್ಪತ್ತಿರ್ವರ್ಲಲಿತಾಂಗರಂ ಕೊಂಡಾಡಿದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೨ ವ); ಪಲತೆಱದಿಂ ಲೋಗರ್ ದಾನಲಾಭಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಸಲಿಸುವೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ವಾಯ್ದುಂ ಬಱಿಸಂದೊಂಗಂತರಾಯಮನುಬಂಧಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೬). ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿಸು: ಅಭಿಲಷಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೆಂದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವ್ರತಮನಾಚರಿಸುತ್ತಿರ್ದಿರದನೇ ನೀವನುಬಂಧಿಸುವುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೨೫). [ಅನುಬಂಧ + -ಇಸು$_1$].

ಅನುಬದ್ಧ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ; ಅನಂತರ ಸೇರಿದ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ವಿಳಸಿತಾಶಾಕಾಶಕೀರ್ತಿಯಚಳಿತಕಾರಣ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿ ವಿಮಳಶಿವಾಚಾರ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸವು. ೩೪-೧). [ಸಂ.]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನನ ಅನಂತರ ಬಂದ ಗೌತಮ, ಸುಧರ್ಮಸ್ವಾಮಿ, ಜಂಬೂಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು: ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲರೆನಿಸಿದ

ಗೌತಮ ಸುಧರ್ಮ ಜಂಬೂಗಣಭೃದ್ವಿನುತರೆಮಗೀಗೆ ಶಾಶ್ವತಧನಮೆನಿಸಿದ ವಿಶ್ರುತ ಶ್ರುತಾರಾಧನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲ]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ, ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನುಬದ್ಧ ಕೇವಲ. **ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ** : ಮಳವಿಳಯನರೆನಿಸಿದ ಕೇವಳಿಗಳ ಶುದ್ಧಾನುಬದ್ಧ ಕೇವಳಿಗಳ ನಿಶ್ಚಳಿತ ಶ್ರುತಕೇವಳಿಗಳ ಚಳನಂ ನಮಗಚಳ ಸುಖಮನೀಗನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೩). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲಿ]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ 'ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಅನುಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ಸೈನ್ಯ : ಗ್ರಹಬಲಮಿಲ್ಲದ ಜನ್ಮಿಗನಂತೆ ಪೆರ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಅನುಬಲಮಿಲ್ಲದ ಪೊಕ್ಕಿಱಿವನಂತೆ ಮನಂಗುಂದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೦ ವ). ೨. ಬೆಂಬಲ; ಒತ್ತಾಸೆ; ಸಹಾಯ : ಗೋಗ್ರಹಣಮನೆ ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಸುಯೋಧನನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮರಿಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುವಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೭ ವ) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೮). [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಪಡಿನೆಳಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು; ಪಡಿನೆಳಲಾಗು.
[ಅನುಬಿಂಬ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ತಿಳಿವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ; ತರುವಾಯ ಉಂಟಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಆಮೇಲೆ ಬಂದ ಯೋಚನೆ. ೩. "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿಮಳಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ತೈಲಾದ್ಯುತ್ತೇಜಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅನುಭ (ನಾ). (?) : ಮನೆ ಮುಲಗದೆ ಅನುಭ ಸಹಿತ ಯಿಾ ಬಾಳಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ಸಾಲ್ವಂಡೆಯಲು ಮು ೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೨–೨೧ ; 1450) ; ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ ಸರ್ವ್ವಬಾಳು ಮನೆ ತಾಉ ಮರ ಫಲ ಅನುಭ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೮–೧೯ ; 1472) ; ಅಲಿ ಮನೆ ಹಟ ಭಾವಿ ಕಣ ಅರ್ಥ ಕೆಱೆ ಅನುಭ ತೋಟ ಸಹಿತ ಬಿಡಾರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೨–೨೪ ; 1520) ; ಕೆಳಗಣ ಬಾವಿ ಅನುಭ ಹೊಲನು ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೦೯–೨೪ ; 1544). [?]

ಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಬರುವಜ್ಞಾನ; ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ: ಅಪ್ರಮುಖ ವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಪತ್ವಮಳಿದುದಯ್ ಅನುಭವದ ಘನ ಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫–೯೦). ೨. ಸುಖ, ದುಃಖ, ದೈನ್ಯ, ಭಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಅನುಭವ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಅಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಎಂದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೩. ಭೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದು : ಈ ತೋಟ ಹತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ನನ್ನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಅನುಭಾವ : ಚಿನ್ನಿಧಾನಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ ಸನ್ನುತಿಗಳಂ ಮಾಡುತಂ ವಿನಯೋನ್ನತಿಯೊಳಾ ಮಾಚಿದೇವಗಳನುಭವದೊಳಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೬೧–೭೫). ೫. ಆರು ಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಜನ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ.
[ಅನುಭವ + ಜನ್ಯ]

ಅನುಭವಣಿ 'ಅನುಭವಣೆ' ನೋ.

ಅನುಭವಣೆ, ಅನುಭವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ; ಅಧಿಕಾರ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ(?): ಅಂತೆನಿಸಿದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯನನುಭವಣೆಯಲು (ಇಆ. XVIII, ೩೮–೩ ; 1076). ೨. ಅನುಭವ : ಅನುಭವಿಸದಂಗಜಾಗಮಮನೆ ಮಾಡಿ ಪಲರ್ಗೆ ತಾನು ಗತಿಕಾಲೋಕಯೆನಿಪಂತೆ ಮುನ್ನ ಪೇೞ್ದುದನನುಭವಣೆಗಮಾಗಮುಕ್ಕಮಳವಡೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೫); ಅಱಿವಾದೊಡಮೇಂ ಬಂಧಂ ಪಱಿಪಡುಗುಮೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೆನೆಗಂ ತೊಱೆಯಲ್ತಪದನುಭವಣೆಗೆ ನೆರೆಯಲೊಡಂಬಡಿಪುದೊಳ್ಪು ಮನೆಯೊಳ್ಮೆಯ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೪೯) ; ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿ ಕರ್ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಅನುಭವಣೆಯಂ ಕುರು[ಱು]ತ್ತು ಚಿತ್ತ ಪ್ರಣಿಧಾನಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೦–೧೨) ; ಅನುಭವಣೆಯಳವಡುವ ಪರಿಯಂತನುಮತವನೊಳಗೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲದನುವನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೩೪). ೩. ಏರ್ಪಾಡು; ಸಿದ್ಧತೆ(?) : ಈ ಯನುಭವಣೆಯ ಆರೊಬ್ಬರ್ ನಡೆವರವರದೆ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೨೧ ; 1053). **ಅನುಭವಣಿ** : ೧. ಆ ಮಹಾಸೇನಾಧಿಪತಿ ಶಿರಶ್ಶೇಖರನೆರಡಱು ನೂಱಱನುಭವಣಿಯೊಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡಧಿಕಾರದೊಳಂ ಕೂಡ್ದಿ ನಾಡಾಳ್ಕೆಯೊಳಂ . . . ಅಗ್ರಗಣ್ಯನುಮಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೧೨ ; 1099). [< ಸಂ. ಅನುಭಾವನಾ]

ಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು; ಹಿಡುವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಾನು ಈ ಜಮೀನಿನ ಅನುಭವದಾರ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು.
[ಅನುಭವ + –ದಾರ$_2$]

ಅನುಭವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನನ್ಯವಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ: ಶಿವನ ಸ್ಪರ್ಶರೂಪವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಬಾಳಬೇಕು. ಇದುವೇ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿ (ಮಹಾಸಾ. ೫೩ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗತವಾದ ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೇ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ (ತನ್ಮಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅನನ್ಯವಾದ ಶಿವನ ಅನುಭವದಿಂದ) ಅನುಭವಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ಅಡಿಟಿ). [ಅನುಭವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭವಭವ (ಗು). ೧. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ, —ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು, —ಹುಟ್ಟಿದುದು : ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭). [ಅನುಭವ + ಭವ]

ಅನುಭವಮಂಟಪ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಾಗಿ ಶಿವಶರಣರು ನೆರೆಯಲು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಭಾಸ್ಥಾನ : ಚೆನ್ನಬಸವನೆಂಬ ಪ್ರಸಾದಿಯಂ ಪಡೆದು ಅನುಭವಮಂಟಪವನನುಮಾಡಿ ಅನುಭವಮೂರ್ತಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೧) ; ಬಸವಣ್ಣನವರ ಗೃಹಾಂತಸ್ಥದನುಭವಮಂಟಪದೊಳೀಗ ಹರಭಕ್ತರುಂ ನೀಲಲೋಚನೆಯುಂ (ಚಿಬಪು. ೪–೧೮); ಬಸವರಾಜನನುಭವಮಂಟಪವ ನೋಡುತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೨೬೭). 'ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ' ಪರಾ. [ಅನುಭವ + ಮಂಟಪ]

ಅನುಭವವೇದ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ, —ತಿಳಿಯುವ : ಕತೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ವ್ಯಂಜನಾಶಕ್ತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅಪರಿಚಯ ಆತ್ಮದ ನೋವಾಗಿ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೫).
[ಅನುಭವ + ವೇದ್ಯ]

ಅನುಭವಶಾಲಿ (ನಾ). ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು.
[ಸಂ. ಅನುಭವಶಾಲಿನ್ (ಅನುಭವ + ಶಾಲಿನ್)]

ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದದ್ದು ; ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದದ್ದು : ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದವು ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕವಾದದ್ದು (ಭಾರಮೀ. ೧೫೫). [ಅನುಭವ + ಸಾಕ್ಷಿಕ]

ಅನುಭವಸಿದ್ಧ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವ,—ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ : ನಿನಗೊಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೮). [ಅನುಭವ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಭವಸುಖಿ (ನಾ). ಅನುಭವದ ಮೂಲಕ ಸುಖಪಡೆದವನು : ಗುಹೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ನಿಲವನನುಭವಸುಖಿ ಬಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧–೨). [ಅನುಭವ + ಸುಖಿ]

ಅನುಭವಸ್ಥ (ನಾ). ಅನುಭವವುಳ್ಳವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪಳಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನುರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಭವಸ್ಥರಾದ ದಾದಿಯರನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡಿ (ಮಣಿಸ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಾನು ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಭವಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ.೭೩). ೨. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಶಿವರಹಸ್ಯಾಗಮ ನಿಗಮದನುಭವಿಗಳೆನಿಸಿ ವಿನೋದಿಸುವರುಂ ಶಿವಗಣಾವಳಿಯಿಂತು ಸುಖಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರಲು (ಬಸಪು. ೪–೯). [ಸಂ. ಅನುಭವಿನ್]

ಅನುಭವಿಕ (ನಾ). = ಅನುಭವಸ್ಥ : ಮಂಗಳಾ ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವಿಕ ಮನುಷ್ಯ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೭೨) ; ಹಿಂಡಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೇಳಿದ ಅನುಭವಿಕರ ಮಾತು ಅವನಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸುಖ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಪಡೆ ; ಹೊಂದು ; ಭೋಗಿಸು : ದೇವಲೋಕದ ಸುಖಮನನುಭವಿಸಿ ಬಂದಿಲ್ಲಿ ನೀಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೩೧) ; ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬೫ ವ) ; ಬಳಿಕಲಾ ದಮಯಂತಿ ಭಾರಿಯ ಬಳಲಿಕೆಯನನುಭವಿಸಿ ತಂದೆಯ ನಿಳಯವನು ಸಾರಿದಳು (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೫). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ). [ಅನುಭವ + –ಇಸು₃]

ಅನುಭಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪುದ್ಗಲಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಗತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಶೇಷ; "ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) ; ಬಾದರ ಸಾಂಪರಾಯ ಕೃಷ್ಣರೂಪಾನುಭಾಗಮನನಂತಗುಣ ಹಾನಿರೂಪದಿಂ ಕುಂದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವ (ನಾ). ೧. ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ನೇರವಾದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಲಿಂಗ, ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಜಂಗಮ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಪ್ರಸಾದ, ಅನುಭಾವದನುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವನುಪಮಸುಖಿ (ಅವಚಂ. ೩೯–೧೭೦); ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೇನು ? ಎಂತಾದರೇನು ? (ಬಸವ. ೧೨೨) ; ನಿಮ್ಮ ಒಡತಣ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಗುರುಮುಖ ಸಾಧ್ಯವಾದುದಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೨೩೫–೧೦೭೪). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ; ಅಭಿನಯ : "ರಸಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭) ; ಕಲಾಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ 'ಭಾವ' ದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು 'ವಿಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು 'ಅನುಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೯) ; ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇತರ ಸಣ್ಣ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಸಹಚಾರಿ ಅಥವಾ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ತೋರತಕ್ಕ ಚಿಹ್ನೆ, ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ 'ಅನುಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಮಂಟಪ : ಅನುಭಾವ, ಅನುಭಾವಿಗಳು . . . ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ – ಈ ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ ಪದೇ ಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೪). [ಅನುಭಾವ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಭಕ್ತಿ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯ ಸ್ಥಲ. ಇವನದು ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ. ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಗೆ 'ಫಲರೂಪ' ವೆಂದು ವಚನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೯೦). [ಅನುಭಾವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಪರಿಪಾಕವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ – ಈ ಮಾತನ್ನು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಎಲ್ಲವೂ ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮೯). [ಅನುಭಾವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಭಾವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು : ಎಲ್ಲಜಲಿ ಅನುಭಾವಿಯಾದೊಡೇನು ? ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರನೊಲ್ಲ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೮೮) ; ಆ ಮಾತು ಅವರಂತಹ ವ್ಯವಹಾರಚತುರರಾದ ಅನುಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಿಹಾ.೪೮); ಅರಿತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಗಾಳಿಗು. ೬೫). ೨. ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭವವುಳ್ಳವನು ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು : ಬೇಕಾದೊಡೀ ಹದನ ನಿಗಮದಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಅನುಭಾವಿಗಳ ನುಡಿಯಲಿ ಕೇಳುವದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೩೯). ೩. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ. [ಸಂ. ಅನುಭಾವಿನ್]

ಅನುಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು ; ಭಾವಿಸು ; ಆಲೋಚಿಸು : ಮುಂದಕೆ ತನಗೆ ಬರ್ಪ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನೊಂದಿನಿಸನುಭಾವಿಸದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೪೬); ಗರ್ಭಿತಗೃಹ ದಿವ್ಯಸ್ಥಳ ಅವಧಾನದ ನಿಷ್ಠೆ ; ಅನುಭಾವಿಸಿ ಮಾಡಲ್ಲಿಯೆ ನವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಜೀವಲ. ೮೭). [ಅನುಭಾವ + –ಇಸು₃]

ಅನುಭಾಷಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣ. 'ಅನುಭಾಷಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಭಾಷಿಗ (ನಾ). (ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು : ಮಱುದೆವಸಂ ಮುನ್ನಿನ ಚಕ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಪೂಜಾನುಭಾಷಿಗನಪ್ಪ ಪ್ರಧಾನಂ ನಿಂದಿರ್ದು . . . ಚಕ್ರಾಯುಧನಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಲ್ವೇೞ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೨ ವ). [ಅನುಭಾಷಣ + –ಇಗ₁]

ಅನುಭುಕ್ತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿದ; ಭೋಗಿಸಿದ; ಸವಿದ: ಮನದೊಳ್ ಪೂರ್ವಾನುಭುಕ್ತಪ್ರಿಯಲಲನೆಯ ಲಾವಣ್ಯಮಂ ರೂಪಮಂ ಯೌವನಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಿದ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದ : ಮತ್ತಮವರನೆ ತಿಳಿಪುವ ಬಗೆಯಿಂ ದೃಷ್ಟಶ್ರುತಾನುಭೂತ ಕಥೆಗಳಂ ತದನ್ವಯ ಸಂಬಂಧಿಗಳನಿಂತೆಂದು ಪೇೞಲ್ತಗುಳ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೧ ವ). ೨. ಈ ಹಿಂದಿನ; ಹಿಂದಿನ. 'ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ', 'ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ' ಪರಾ.

ಅನುಭೂತಂ ಮಾಡು = ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೈರಿಸು ; ತಡೆದುಕೊ: ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂದದೊಳಾ ದುರಾತ್ಮನಾ ಮಹಾತ್ಮನನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರೋಧಕಷಾಯೋದಯಮಾನಗರ್ವದಿನವಮಾನಿಸಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಯುಮಗ್ನಿಭೂತಿಯನುಭೂತಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೮ ವ). ಅನುಭೂತವಾಗು = ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು : ಯೋವೈ ಭೂಮಾತತ್ ಸುಖಮೆಂಬ ಋಷಿವಾಣಿ ಅನುಭೂತವಾಗುತಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೩೫–೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ಕ್ಷಣ; ಕಳೆದು ಹೋದ ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಕ್ಷಣ: ಅನುಭೂತಕ್ಷಣಮುತ್ತರಕ್ಷಣಮುಪಾರ್ಥಂ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣಂ ತನಗಕ್ಕುಂ ಸುಖಹೇತುವೆಂದೊಡೆನಿತಾನುಂ ಕಾಲಮಿರ್ದುಂ ಪ್ರಯೋಜನಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೨೫). [ಅನುಭೂತ + ಕ್ಷಣ]

ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದುದು ; ಈ ಮೊದಲೇ ಕಂಡು ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸಿದುದು : ಅದು ನಮ್ಮಿನಿಬರ ಭವಾಳಿಯಿಂದೆ ನಮಗನುಭೂತಪೂರ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೭ ವ). [ಅನುಭೂತ + ಪೂರ್ವ]

ಅನುಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭಾವ; ದರ್ಶನ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ : ತಗುಳ್ದುದಾ ಅಲೌಕಿಕಂ ನೋಳ್ಪರ್ಗಮನುಭೂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭–೨೬೩) ; ಆತ್ಮನನ್ನು ಶರೀರವೆಂತಲೇ ಭಾವಿಸೋಣ ; ಆಗಲೂ ಅಂತರಿಕ ಅನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಶರೀರವಿಜ್ಞಾನದ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೨). ೨. ಸ್ವಂತ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ತಿಳಿವು, —ಜ್ಞಾನ. ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ (ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ) ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು : ಬಾರ್ಕಲೆಯು (notion) ಅನುಭೂತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಸ್ತುವೇ ನಾವು ಅಹಂಕಾರವೆಂದು ಕರೆಯುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೃತ್ತಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ : ಏನನುಸುರುವೆ ನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಸಂಧಾನವಾಯಿತು ಬದುಕಿದೆಂ (ಬಸಪು. ೩–೨೨) ; ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಅಪಾಯವೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ . . . ಎರಡು ಸಂಕಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಗ ಯಾವುದು ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ ? (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವ : ನಿಜಾಂತರ್ಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯುಂ ತಾನು ಸುರತಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬–೨೦). ೨. ಸ್ವಾಮ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು ; ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವುದು : ಈ ತೋಟ ಕಳೆದ ಹತ್ತುವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಅನುಭೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಮಾಡಿದ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗದಾರ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹೊಂದಿರುವವನು; ಮಾಲಿಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). [ಅನುಭೋಗ + -ದಾರ್$_3$]

ಅನುಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು. ೨. ಅನುಭವಿಸುವವನು ; ಹಕ್ಕಿರುವವನು : ಉತ್ಪನ್ನ ಹಿಡಿತದ ಮೂಲಕ ಬೆಲೆ ಏರಿಸಿ ಅನುಭೋಗಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡದೆ, ಅನುಭೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಅಂತಸಂ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಅನುಭೋಗಿನ್]

ಅನುಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಭವಿಸು ; ಭೋಗಿಸು : ಕರ್ಮಫಲ ಪೋಗದೆಂತುಂ ಮುನ್ನ ತಾವನುಭೋಗಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೩೪–೧೨) ; ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೩) ; ಇನ್ನೆಷ್ಟುದಿನ ಈ ಯಾತನೆಗಳನ್ನನುಭೋಗಿಸುವೆ ? (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೦). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ). [ಅನುಭೋಗ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಿದ ; ಸಮ್ಮತಿ ಹೊಂದಿದ ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ ; ಅಪ್ಪಣೆ : ಸಂದುದು ನಾಕಿಗನನುಮತದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೧); ಸಂಚರಿಸುವುದನುಮತದೊಳ್ ಬಲ್ಲರಿನೇಕಾರಮುದೆಕಾರಮುವಧಾರಣೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೧); ಬಸವನನುಮತದಿನ್ನಗರಿಯಂ ಶೋಭನಾರ್ಥಮಲಂಕರಿಸವೇಳ್ಪ (ಬಸಪು. ೪–೨). ೩. ಇಷ್ಟ ; ಪ್ರಿಯ. ೪. ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ನಕುಲ ನೀ ಹೇಳನುಮತವ ನಿನ್ನುಕುತಿ ಸಮರವೊ ಸಾಮವೋ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಮತ ೨ : ಇಂತಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮ್ಮತ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರಸೊಲ್ಲದೆ (ಗಣೇಶ. ೧–೧೫) ; ಸರ್ಕಾರದ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಒಂದು ಆರು ತಿಂಗಳು ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅನುಮತಿ ದೊರೆಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೯) ; ತಾವು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಅಣ್ಣ ಅತ್ತಿಗೆಯರನ್ನಾದರೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇರಲು ಅನುಮತಿಕೊಡಿ (ಪ್ರತಾಪ. ೬೬). ೨. ಉದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಯಷ್ಟು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನುಳ್ಳ ಹುಣ್ಣಿಮೆ : "ಚಂದ್ರಂ ಕುಂದಿದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅನುಮತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯–೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ, ಮನೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಅನುಮತಿ ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೇವಲ ಅತಿಥಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥ : ಇಂತು ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ . . . ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೬ ವ). [ಅನುಮತಿ + ವಿರತ]

ಅನುಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು : ಅತಿಥಿಪೂಜಾವಸರದೊಳು ನಿಜಸುತರು ತಾವೊಡನುಂಬರ್ ತಾವೊಲಿದನುಮತಿಸಿ ಪುರುಷರು ನಿನ್ನ ಕೈಯಂತಾಡುವುದು ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೧) ; ವನವಾಸಬಂಧುವೀ ತರುವೃಂದಂ ಕೇಳುತನುಮತಿಸಿ ಕಲಕಂಠಾಲಾಪದ ನೆವದೆ ನುಡಿವುದಿದೊ ಪಡಿಮಾತಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೩). ೨. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಪತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫–೧೯).
[ಅನುಮತ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ ೩ : ತನಯ ಕೇಳ್ನಿಶ್ಚಯದ ನುಡಿಯಿದು ಅನುಮನವು ತಾನಿಲ್ಲ ಯಿಾಜಗಜನಿತಜೀವರುಯಿಲ್ಲ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವೆನಿಸುತಿರುತಿಹರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦–೨). [< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನುಮನಸು (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡುವುದು : ನಿನಗೆ ಅಭಯವ ಕೊಡುವೆ ಕೇಳು ಅನುಮನಸು ನೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಯನಗೆ ತೋರಿದ ನಿಜವ ನಿನಗೆ ಘನದಿ ಭಾಷೆಯ ಕೊಡುವೆನು (ಗೋಹಾಡು. ಪು. ೨೮). [ಅನು ? + ಮನಸು]

ಅನುಮರಣ (ನಾ). ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಉರಿಯ ಬಾಣವ ತೊಡಚಿಕುಂಡದ ಉರಿಯನನುಮಾಡಿಸಿತು × × × ನಯ ಹಿರಿಯ ಧರ್ಮಜ ಭೀಮರಿಗೆ ನಮಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ . . . ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ ೨೯೬). [ಅನುಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅನುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ; ಹದಗೊಳಿಸು : ರಂಗಮುಂಟಪದೊಳು ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಜೆಗೆಂದನುಮಾಡಿ (ಅನೀರ. ೮೨–೨೦) ; ಸಾರಥಿ ಬಿಲುರಥವನನುಮಾಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೭) ; ಮೊಸರ ನಾಲ್ಕಜಿಕೊಳೊಂದು ಭಾಗ ನೀರೆಜಿದುಕೊಂಡದನು ಕಡೆದು ಅನುಮಾಡೆ ಸಿಂಧು [ಸೀಧು ?] ಪೆಸರಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೧೩) ; ಖಾನಖಾನರು ಮನ ಹರುಷದೆ ತಮ್ಮ ಬಲವ ಅನುಮಾಡಿ ಬೇರೆ ಬೇರೈತಂದು ತೋಜುವ ಘನವಿವರವನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೮೧). ೨. ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಸಜ್ಜಾಗು :

ತನ್ನ ಹಿಂದೆಡಬಲದೊಳು ತುರಗ ಸಂದಣಿಸುತ ಬರೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯರು ಬೋ
ಯೆಂದು ಬಾಗಲನುಮಾಡುವರು (ಗೋವುಟೀ. ೨–೨೫). ‘ಅನುಗೆಯ್’
ಪರಾ. [ಅನ್ನು$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ವಿಷಯ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ ; ತರ್ಕ ; ಊಹೆ: ಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ
ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಱಿದು ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾಗಿ
ಯಲ್ಲದೆ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೮೫–೩೩೮) ; ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಮಱಿಗುಂ ನಗರೀಜನಮುಂತದೆಲ್ಲಮುಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೩೨); ಹೊಗೆಯಿಂದ
ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಹೆಗ್ಗುರುತಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು
ಅನುಮಾನ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೨೫) ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ
ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ ಎಂದು ಮೂರು
ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವರು (ಹಸಾರ. ೧೧–೧ ಟೀಕು) ; ಯಾವತ್ತು
ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಜಾತಿಯ ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯು ಸಮಸಮಾನವಾಗಿ
ವಾಸಿಸುತ್ತದೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅನುಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೦೯). ೨. ರೀತಿ ; ಹವಣು : ಮರ್ಮು [ಭಾಪು] ಬಲ್ಲ
ವರು ಬಲ್ಲೆವೆಂದೆಂಬರೆ? ಲಿಂಗವಂತರ ಮಹಿಮೆ ಈ ಹಿಂಗಿರಬೇಡಾ?
ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಆಪ್ಯಾನವನಡಗಿಸುವ ಅನುಮಾನವನು ನೀನಲ್ಲದೆ ಮಹೀ
ತಳದೊಳು ಮತ್ತೆ ಬಲ್ಲವರಾರು ಹೇಳಾ ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ.
೨೪೬–೧೧೨೬). ೩. ಸಂಶಯ ; ಸಂದೇಹ: ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲ
ಬಾಜಿಪೊಡೆ (ಎಇ. XII, ೨೫೦–೧೬೬ ; 1077) ; ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾ
ದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೪) ; ಅನು
ಮಾನವನು ಬಿಡಬೇಕು ತನ್ನ ತನುಮನಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು
(ಪುರಂದ. ೧–೧೮೪–೩) ; ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮೊದಲೇ ಅನುಮಾನ
ವಿದ್ದಿತು (ಆರ್ಯಕ. ೬೨). ೪. ಉದ್ದೇಶ: ಏನಿದೆತ್ತಣ ರಭಸವೆಲೆ ಪವ
ಮಾನಸುತ ಘಡ ಮರಳು ನಿನ್ನನುಮಾನವಾವುದು ಗಮನವೆಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಡು
ಬಿನ್ನಹವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮಾನಂಬಡು, ಅನುಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಶಯಪಡು ;
ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅನುಮಾನಂಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ
ಸೀತೆ ತಾನ್ಸೈತರಲ್ . . . ದೂರ್ ಪೋದುದೇ ಜನರಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲಾಗದೈ
(ಸೋಮೇಶ. ೮೩). **ಅನುಮಾನಪಡು** : ಅವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ
ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದರೂ ಅನುಮಾನಪಡಬಹುದು (ಶಾಲೆಮ. ೩೫).
[ಅನುಮಾನ + ಪಡು$_1$]

ಅನುಮಾನಪಡು ‘ಅನುಮಾನಂಬಡು’ ನೋ.

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ವಿಷಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ
ಮೂರುಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ
ಮವಸ್ಥಾ ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳ್ ಭಿನ್ನವಪ್ಪುದಱಿಂ ದ್ರವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂ ಭಿನ್ನಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೮ ವ); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಆಗಮ
ಪ್ರಮಾಣ ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಪ್ಪ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳು
(ವಿವೇಕ. ೧೮) ; ಬೆಂಕಿಯನುಳಿದು ಪೊಗೆಯಿರದೆಂಬ ನೇಮಮುಂ ಅಡಿಗೆ
ವನೆಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ದು ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಪೊ
ಗೆಯಂ ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಂಟೆಂದು ತಿಳಿವುದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ
ವೆನಿಸುವುದು (ಚಿಕಬಿ. ೩ ವ). [ಅನುಮಾನ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಲ್ಲಿ
ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೩).
[ಅನುಮಾನ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ: ಇಂತಿದು ಪೂಜ್ಯಸ್ಥಾನಮುಂ
ತೀರ್ಥಸ್ನಾನಮೆಂಬುದನರಸನನುಮಾನಿಸಿದಾಯವಸರದೊಳು (ಸೌಇಇ.
IX–i, ೧೨೮–೩೮ ; 1065); ಮನದೊಳನುಮಾನಿಸಿದನೀ ಮಾನಿನಿ ಮಹಾ
ಸತಿಯೆನುತ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡ ಮನದೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೬–೨೩) ; ಶ್ರೀ ಜಗ
ನ್ನಾಥದಾಸರೇ ಮಾಡಿರುವ ಪದದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು
(ಜಗವಾ. ೧೫೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು:
ಎನಿತಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಂತನಿತಕ್ಕಂ ತುಱಿಲ ಬಱಿಯ ಪರಕೆಯ ತೆಱ
ದಿಂದನುಮಾನಿಸದೆ ಸದುತ್ತರಮನೆ ಕುಡುವರ್ ಬೇಗಮಂತೆ ಜೈನಬ್ರತಿ
ಗಳ್ (ಸಮಪ. ೬–೨೬) ; ಆವುದಕ್ಕನುಮಾನಿಸದಿರೊಲಿದಾವ ಶಬ್ದಾರ್ಥ
ಮುಮನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲ್ಕಿನಗಱಿಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲದಿರ್ದು (ಬಸಪು.
೧–೧೫) ; ದಾಶರಥಿಯಿನಿಸನುಮಾನಿಸದೆ ತಾನನ್ಯೂನ ಪಯೆಯಿಂದಪ್ಪಿ
ಕೊಟ್ಟಭಯವನು ಮೈತ್ರಿಯನು (ಸಂರಾಣಂ. ೧೬೧). ೩. ಭಾವಿಸು;
ಚಿಂತಿಸು : ತನಗೆ ಪರಹಿತಮೆ ಹಿತಮೆಂದನುಮಾನಿಸಿ ನೊಕ್ಕನೊಲ್ದು
ಮಾಡಿಸೆ ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿತುವಿಮಾನಮಂ
ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೮ ; 1085); ಇನಿಯನಾರೋಗಿ
ಸುತ್ತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾನವನನುಮಾನಿಸುತ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆನೆವಷ್ಟಱೊಳಗೆ ಗಿಂಡಿ
ಯನೆತ್ತಿಕೊಡುವಳಾ ಮನವ ಪೊಕ್ಕಿದ್ದಳೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೧೦–೪೯).
[ಅನುಮಾನ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತರ್ಕ ; ಊಹೆ: “ಊಹಃ, ತರ್ಕಃ, ಅನು
ಮಾನೋಕ್ತಿಃ –ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೩–೧೦).
[ಅನುಮಾನ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಮಾಯಣ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ (?) : ಮನದ ಖೇದ
ಮನೆಯ್ದೆ ಮಾಣಿಸುವುದಿಂದು ನಾಳಿನೊಳೆ ತಪ್ಪದು ತಡೆಯಲಾಗದಿದ
ನಱಿದು ಪವನತನಯಗನು[ಪಾಠಾಂ. ಹನು]ಮಾಯಣಮನೊದವಿಸದಿರು
ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಪೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೩–೬).
[ಪ್ರಾ. ಅಣುಮೋಯಣ (< ಸಂ. ಅನುಮೋದನ ?)]

ಅನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನು
ಸರಿಸಿದ ರೀತಿ: ಘನಮೆರಡನೆಯದಱೊಳಮಾಱನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳ
ಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತವೃತ್ತಿಯನಱಿದದನನುಮಾರ್ಗ
ಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪).
[ಅನುಮಾರ್ಗ$_0$ + ಕ್ರಮ]

ಅನುಮಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ತರ್ಕಿಸಿದ : ‘ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ’ ವಿಷಯ
ಗಳೂ ‘ಲಿಂಗಿ’ ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ ಶಬ್ದ
ಗಳಿಂದ ಅನುಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ) (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿ (ನಾ). ಊಹೆ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಮಾನ ; ಹಿಂದಿನ
ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು : ಸಾಧನಮಂ
ಸಾಧ್ಯಕ್ಕವಿರೋಧಿಯನಱಿದೂಹೆಗೆಯ್ವುದನುಮಿತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮತಿ]ಯೆ
ನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೪) ; ಎನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವದರಿಂ ದೇವರಿರನೆನ್ನುವನು
ಮಿತಿಯ ನೀಂ ಗೆಯ್ಯೆ,ಸುಖಿಯದೇನೆನುವಂ ? (ಮಂಕುಕ. ೫೧೪). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಹಿಸು ; ತರ್ಕಿಸು ; ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿ:
ತನಗಿಂತ ಹಿರಿದ ಭುವನಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿದೊಂದನನುಭವದ ಹಿಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ
ನೆರಳ ಹಿಂದೆ ಅನುಮಿತಿಸಿ ಮನುಜನಾ ಹಿರಿದನೆಳಸುವನು (ಮಂಕುಕ.
೪೮೬). [ಅನುಮಿತಿ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದೇಹಪಡು ; ಶಂಕಿಸು ; ಹಿಂದು ಮುಂದು
ನೋಡು (?) : ಎನಿತೆನಿತು ಚಳಿ ಪೋಗಲನಿತನಿತು ಪಸಿವಡಸೆ ಅನುಮಿ
ಸುತೆ ಹಸಿದೆಂ ಹಸಿದೆಯೆನುತೆ ಲಟಲಟಸೆ (ಇಳಿರ. ೫೩) ; ಮುನಿಗಳು ಬಪ್ಪ

ಬಟ್ಟೆಯ ಚರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯೊಳನುಮಿಸಿ ನೋಡುವನೊಮ್ಮೆ (ಭರತೇ. ೩-೨೭) ; ಇನಿಯಳ ಕೋಪಮಂ ತಿಳಿಪದಾಂ ಮಱವಟ್ಟವನಂತೆಗೆಯ್ದು ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಗೆನೋಡಲಿರ್ದೊಡಿನಿಸಿರ್ದಿ ಲಾಜದೆಯೆನ್ನ ಮೇಲಿದೇನನಗಿದ ನೆಂದು ಮಂಚದೆಡೆಯಲ್ಲಿನಿಸತ್ತಲೆ ಸಾರೆನುತ್ತಮರ್ದನುಮಿಸಿ ನೂಂಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದಪ್ಪುವ ನಲ್ಲಳನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೩೯). ೨. ಊಹಿಸು : ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಇದು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಆದ ರಿಂದ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುಮೇಯಜ್ಞಾನ ವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೭). ೩. ತಿಳಿಸು ; ಬೋಧಿಸು : ಮಱಿಗೆಂಡುಂ ಕೋಡದುಗ್ರಾತಪಕೆ ಸೆಡೆಯದುದ್ಯದ್ಧಿಮಕ್ಕಳ್ಕದೋರಂತೊಲವಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪೋಮಾರ್ಗದೊಳೊದವಿದವಂಗಕ್ಷಯಶ್ರೀ ಕರಂ ಕಯ್ಯೊಳಗಪ್ಪಳ್ ತಪ್ಪದೆಂದುರ್ವರೆಗನುಮಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ಸುವಂತಾವಗಂ ತೋಱುವೀ ನಿಶ್ಚಲ ಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನಱಿಮರುಳರ್ ಬಲ್ಲರೇ ಗುಮ್ಮಟೇಶಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾ). ‘ಅನುವಿಸು’ ಪರಾ.
[ಅನು ? + -ಇಸು₃]

ಅನುಮೇಯ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕುದು; ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದು : ಎರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಗೆ . . . ಲೋಕಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಪ್ರಮಾಣ ಪರಿಣಾಮುಮುಂ ಅಸ್ಮದಾದ್ಯನುಮೇಯಮುಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗೋಚರಮುಮಪ್ಪುದು ಮುಖ್ಯಕಾಲಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೮ ವ) ; ಅರ್ಥವು ವಾಚ್ಯ, ಅನುಮೇಯ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ (ಭಾರಮೀ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅನುಮೇಯಿಸು, ಅನುಮ್ಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ : ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳು ಎಂತಹವೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮೇಯಿಸಿ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮಹಮ್ಮದನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಪೈಗಂಬ. ೧೪೧). **ಅನುಮ್ಯೆಸು** : ಸನುರುಚಿಯಾದ ಜನರ ಇದರಂತೆ ಪಾಲಿಸುವ ಅನುಮ್ಯೆಸುವದು ಹರಿಯ ಪದ ಭಕುತಿ ಬಲ್ಲವರಾರು (ವಿಪ್ರಸು. ೧೬-೫). [ಅನುಮೇಯ + -ಇಸು₃]

ಅನುಮ್ಯೆಸು ‘ಅನುಮೇಯಿಸು’ ನೋ.

ಅನುಮೋದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ : ಅಂತು ತನ್ನಿರ್ವರಗ್ರಮಹಿಷಿಯರುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯುಂ ಪರ್ಯುಷ್ಟಿಸಕ್ತೆಯರುಮನುಮೋದಾನು ರಕ್ತೆಯರುಮಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ವ). ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಮತ್ತಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದಫಲದಿಂದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟುವ ಜೀವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಕ (ನಾ). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಮ್ಮತಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನ, ಅನುಮೋದನೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ನಂಬಿಸುವುದು : “ನಂಬಿಸು – ಅನುಮೋದನೇ” (ಶಮಧಾ). ೩. ಸಮ್ಮತಿ. ೪. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಒದಗಿದ ಸಂತೋಷ. **ಅನುಮೋದನೆ** : ೩. ಈ ಚಲ್ಲಾಟದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮೋದನೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೪೭); ಸೂಚನೆಗಳು ಇತರ ದೇಶಗಳ ಅತಿವಿಖ್ಯಾತ ಸಸ್ಯರೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅನುಮೋದನೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ . . . ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೪೦).
ಅನುಮೋದನೆ ಕೊಡು, ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡು = ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸು ; ಬೆಂಬಲ ಕೊಡು ; ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲ : ಎನಗನುಮೋದನ ಪುಣ್ಯಂ ನಿನಗಂ ನಿಸ್ಸೀಮಮಪ್ಪ ಪುಣ್ಯಂ ಸಾರ್ಗ್ಗಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೯೩-೧೨ ; 1174 ?); ನನ್ನ ಸಲ್ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡು! ನೀನು ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುನೀತನಾಗುವೆ (ದಾನಚಿಂ. ೨೨).
[ಅನುಮೋದನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದನೆ ‘ಅನುಮೋದನ’ ನೋ.

ಅನುಮೋದಪುಣ್ಯ (ನಾ). = ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ : ಮಱಿವೊಕ್ಕ ವಧೂವರರುಮನುಮೋದಪುಣ್ಯಮುಂ ಪಡೆವರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೨೨).
[ಅನುಮೋದ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದಫಲ (ನಾ). ಅನುಮೋದನದಿಂದ ಬರುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪ. ‘ಅನುಮೋದ’ ೨ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅನುಮೋದ + ಫಲ]

ಅನುಮೋದಮಾನ (ಗು). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವ; ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ : ಅಂತನುಮೋದಮಾನ ಶ್ರೀಪ್ರಭಾದೇವ್ಯಾದಿಕಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳನರ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಮೋದಿಸುವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವವನು : ಎನುತ ಚಿಂತಿಸಿ ಯೇಕಾಂತಕೆ ಬಂದೊರ್ವನನುಮೋದಿಯಪ್ಪ ಚಿತ್ರಕನ ಘನವೇಗದಿಂದ ಬರಿಸಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೯). [ಸಂ. ಅನುಮೋದಿನ್]

ಅನುಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ವಿಮಲೆಯ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಂಯುಕ್ತೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸಿದಳು (ಹಂಕಿರು. ೨೦) ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಯಾವ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಗೆ ಬಂದನೋ ಅದನ್ನು ಅವನ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವು ಅನುಮೋದಿಸಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೭). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಅನುಮೋದ + -ಇಸು₃]

ಅನುಯಾತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿಬಂದ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ : ಅನುಯಾತಮಧುವ್ರತ ಗೀತನಿಸ್ವನೋತ್ಪಾದಿತ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತವನಿತಾಶ್ರವಣವ್ರಣನಾ ಸಮೀರಣಂ (ದಮುಸ್ವ. ೩-೫೮). [ಸಂ.]

ಅನುಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ಹಿಂಬಾಲಕ : ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೂ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು, ಆಗ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗುವೆವು (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). ೨. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪಂಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವವನು : ಬ್ರಹ್ಮನನುಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೦೨).
[ಸಂ. ಅನುಯಾಯಿನ್]

ಅನುಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವುದು : “ಪ್ರಶ್ನಃ, ಅನುಯೋಗಃ –ಈ ೨ ಬೆಸಗೊಳುಹ” (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). ೨. ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. ೩. ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ; ದಂಡನೆ. ೪. ಸಲಹೆ ಕೇಳುವುದು. ೫. ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ; ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು. ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಾಯ : “ಸೂತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ–ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೇ ಅನುಯೋಗವೆಂದು ಹೆಸರು” (ಜೈನಪ. ೧೫೮) ; ಅನುಯೋಗ ಕುಸುಮ ಪಾದಪಮನೇಕನಯಲತಿಕಮಂಗಫಲ ಮಹಿಜಂ ಸದ್ವನಜವನಮೆಮಗೆ ವಿಶ್ರಮವನಮಕ್ಕತಿ ವಿಪ್ರುತಪ್ರುತಸ್ಕಂದವನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೦). ℙ ಇವು ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಕರಣಾನುಯೋಗ, ಚರಣಾನುಯೋಗ, ದ್ರವ್ಯಾನುಯೋಗ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳು. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಸೇರಿಸುವುದು ; ಜೋಡಣೆ; ಸಂಬಂಧಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಸಂಬಂಧ ಕಲ್ಪಿಸು (ದಕ. ೬). [ಅನುಯೋಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುರಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಒಲಿದವನು ; ಭಕ್ತ : ಗುರು ನಿರಂತರ ಪರಿಚರಣವಿಸ್ತರಣ ಸದ್ಭಾವಾನುರಕ್ತಾ ವರದ ಗುರುಲಿಂಗ ವಿಮುಖಪದಾರ್ಥಕೋವಿದ ವಿರಕ್ತ (ಬಸಪು. ೩೯-೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ತನಗನುರಕ್ತಂ ಮಾಡಿದಳನೇಕ ಕಾಮುಕ ಜನಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೧). [ಅನುರಕ್ತ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). = ಅನುರಕ್ತಿ : ಅಂತು ಮನದೊಳೊಗೆದ ಕಾರುಣ್ಯ ರಸಮೆ ಸೀತೆಯೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೩ ವ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತತಾ]

ಅನುರಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಲವು ; ಪ್ರೇಮ ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ : ಯುಕ್ತ ಸಂಸಾರಾನುರಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿಯೊಂದು ನಿರೂಪಣದೊಳುದ್ಯುಕ್ತವಹುದೆಂತೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೫) ; ಭಾವಾವೇಶಕ್ಕೆ, ಅನುರಕ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು : ಸಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಿತಾಂಗಲಿಂಗ ನಿಯುಕ್ತ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಗಳಿನಲರ್ದನುರಕ್ತಿಸಲು ಸದ್ಯ ಪ್ರಸಾದ ಶರೀರಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೯-೩೪). [ಅನುರಕ್ತ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುರಕ್ತೆ (ನಾ). ಅನುರಕ್ತಳಾದವಳು ; ಒಲಿದವಳು : ರಕ್ತೆಯನು ರಕ್ತೆಯತಿರಕ್ತೆಯೆಂದಿಂತು ಮೂಜು ತೆಱದಿಂ ಬೇಟಮುಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೨೬) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ನೋ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತಾ]

ಅನುರಣನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿದ ಧ್ವನಿ; ಘಂಟೆ, ಜಾಗಟೆ, ಗೆಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ (ಒಮ್ಮೆ ಹುಟ್ಟಿದ) ಧ್ವನಿ ಮತ್ತೆ ಬಾರಿಸದಿದ್ದರೂ ಮುಂದುವರಿದು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಕೇಳಿಬರುವುದು ; ಧ್ವನಿಪರಂಪರೆ : ಅನುರಣನಕಟವಿ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಘೀಂಕರಿಸಿ ಪಣೆ ಪೆಣೆದು ಕೋಡುಗಳುಡಿದು ಸೆಣಸಿ ಕಾಡುವ ವನೇಭಂಗ ಳೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೫-೪೪೬) ; ಆ ಸದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಹರಡುತ್ತದೆ, ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ ; 'ಅನುರಣನ'ವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. IX ಮು). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯದ ನಾದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ್ಯ ನಾದ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಅನುರಣನಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ಅನುರಣನಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಧ್ವನಿಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ : ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದಮೇಲೆ ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ನಾದದಂತೆ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರತೀತಿಯಾದ ಬಳಿಕ ವ್ಯಂಗ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುರಣನವಾಗುವುದರಿಂದ "ಅನುರಣನ" ಧ್ವನಿಯೆಂದೂ, ವ್ಯಂಜಕ ವ್ಯಂಗ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವೆಂದೂ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಮೀ. ೨೫೮). [ಅನುರಣನ + ಧ್ವನಿ]

ಅನುರಣಿತ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು : ನಗಂ ಶತಗುಹಾ ಧ್ವನಿಗಳಿಂ ಪ್ರತಿಘರ್ಜಿಪೋಲಂತೆ, ನೀರವ ಮಹಾರಣ್ಯಮನುರಣಿತಮಪ್ಪಂತೆ . . . ಘರ್ಜಿಸಿದುದಾ ಅದ್ವೈತಿ ತಾಂ ದ್ವೈತಿಯಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೩-೪೮).

ಅನುರಣಿತವಾಗು = ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು : ಅದೇಭಾವ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುರಣಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭). [ಸಂ.]

ಅನುರಾಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ; ಪ್ರೇಮ : ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪನುರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇೞ್ದಜಿತನ ಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೨) ; ಎಲೆ ದೇವ ಅನುರಾಗವಾದಂತೆ ಮುಖರಾಗದಿಂ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೯-೧೮) ; ದೇವತೆಯ ಯೋಗಿಗಳಿರ್ದ ಗೋಳಿಪಂತಿನಿಯನೊಳನುರಾಗವೆರಸಿ ನಿಟ್ಟಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೭-೪೨) ; ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವನೆಸೆದನಯ್ ರಾಗಾನುರಾಗದಲಿ, ವೇಗದಲಿ, ರಭಸದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫-೬೮೫) ; ಆಕೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಅನುರಾಗಪಡು = ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅನುರಾಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಒಲಿ : ಜನಕನಕಂಪಮಹೀನಾಥಂ ಮನಕನುರಾಗಂದಳೆವಾಕೆಗೆ ತಕ್ಕೊರ್ವನಿಯನದಾವೆಡೆಯಿರ್ದಪನೆನುತವೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೪). [ಅನುರಾಗ + ತಳೆ$_1$]

ಅನುರಾಗಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಒಲವನ್ನು ಹೊಂದು : ಚಿತ್ತಪಲ್ಲವಿತಾನುರಾಗಂಬೆತ್ತು ಕನ್ನಡ ಬೊಮ್ಮಿದೇವನುದಾತ್ತ ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳೆಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರುತಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೩೧-೩೧). [ಅನುರಾಗ + ಪೆಱು]

ಅನುರಾಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಒಲಿ : ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂ ಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳೈದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ.೨-೭೨). [ಅನುರಾಗ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುರಾಗತೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಪ್ರೇಮ : ನಿನ್ನ ವಿವೇಕದನುರಾಗತೆಗೆ ನಮ್ಮಯ ರೂಪು ಯೌವನಕೆ ನಾಕುಮುಡಿಯಹ ಪುರುಷನೈದನೆ ಸಾಕು ಹೋಗಾ ನಿಳಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೩). [ಸಂ. ಅನುರಾಗತಾ]

ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ : ಅನಸೂಯೆ, ಆತನಿಗೆ ಇವಳು ಒಂದು ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭). [ಅನುರಾಗ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅನುರಾಗರಸ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆನಂದ : ಸೋಗೆ ಮುಗಿಲ ಕಂಡು ಸೊರ್ಕುವಂದದೊಳನುರಾಗರಸದ ಲಹರಿಯೊಳು ಬಾಗಿಲಿನೊಳವೊಕ್ಕು ಬಂದನೆಂಬುದುಮತಿವೇಗದೊಳಿದಿರುಗೊಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೪). [ಅನುರಾಗ + ರಸ]

ಅನುರಾಗಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಒಲಿದವನು : ಆಗಮೋಕ್ತ ತ್ಯಾಗಿ ಸುಹೃದನುರಾಗಿ . . . ವಿಮಳ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಜನಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೭-೫) ; "ಒಂದು ದಾರಿಯಲೀಗ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ವಂದಿಸುವೆ ನಂದಿಸುವೆ ಮಾತಿನನುರಾಗಿ" (ಕಎಪು. ೧೨-೪). [ಸಂ. ಅನುರಾಗಿನ್]

ಅನುರಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಪ್ರೇಮಿಸು : ಮಂಜುಳರಾಗರಸವೊಸೆದೆಸೆಯಲನುರಾಗಿಸಿ ನುತಿಸುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪-೫೭) ; ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗಿಸುವಂತೆ ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪). [ಅನುರಾಗ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುರಾಧೆ, ಅನೂರಾಧ, ಅನೂರಾಧೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯದು : ಭರಣಿಯನುರಾಧೆ ಮಾರುತನೆರಡುಂ ಭಾದ್ರಸದೆ ಶಕ್ರನೆಂಬಿವಱೊಳ್ ಭಾಸ್ಕರಸುತನಿರೆ ಶನಿವಾರಂ ಬರೆ ಮನೆಯಂ ಮಾಡಬೇಡ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೬). **ಅನೂರಾಧ** (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). **ಅನೂರಾಧೆ** : ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಅನೂರಾಧೆ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಅನುರಾಧಾ]

ಅನುರೂಪ (ಗು). ಅನುಗುಣವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸಮಾನವಾದ; ಉಚಿತವಾದ ; ತಕ್ಕ : ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ . . . ಈ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು ದಿವ್ಯಮುನೀಂದ್ರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೭) ; ನೋೞ್ಪಂದನುರೂಪಮಾದುದಶರೀರ ಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ನಾರದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧).

ಅನುರೂಪಮಾಗಿ, ಅನುರೂಪವಾಗಿ = ಹೊಂದುವಂತೆ ; ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಆಮ್, ಉಮ್‌ಗಳ್ ಮಿಕ್ಕ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆಯನುರೂಪಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೨೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುರೂಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ರೀತಿ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದು : ವಿಕ್ರಮಮೂರ್ತಿಗೆ ತಾರಾಚಕ್ರಂ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಾಗೆ ತತ್ಕಟಿಸೂತ್ರಂ ಚಕ್ರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯಕ್ಕನುರೂಪಕ್ರಮಮಾಯ್ತೆನಿಸಿ ಮುತ್ತಿನುಡೆವಣಿಯೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪೬). [ಅನುರೂಪ + ಕ್ರಮ]

ಅನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಗುಣ, ರೂಪ, ಶೀಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೯). [ಸಂ. ಅನುರೂಪತಾ]

ಅನುರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದು. ೨. ಒತ್ತಾಯ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಮಹಾಶ್ವೇತಾನುರೋಧದಿಂ ಕೃತಫಲ ಜಲಾಹಾರೆಯಾಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೬೩೩) ; ತಾಯಿಯ ಅನುರೋಧಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನು ಮರುನುಡಿಯಿತ್ತ (ಮುಸಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅನುರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು ; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು : ಮಂಚದಿಂದ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅನುರೋಧಿಸಿದೆ (ಮುಸಕೂ. ೪೫) ; ಮುಂದರಿಯು "ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆ ಮುಂದೆಂದು ನಾಟಕ ನೋಡಬಲ್ಲೆನು" ? ಎಂದು ಅನುರೋಧಿಸಿದಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೧೭). [ಅನುರೋಧ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅನುಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಿಸು ; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು : ಮಂಗಳೆ . . . ನವಿಲುಗಳನ್ನೇ ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ಅನುಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೨೩). [ಅನು$_{3}$ + ಲಕ್ಷಿಸು]

ಅನುಲಾಪ (ನಾ). ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು : "ಅನುಲಾಪಃ, ಮುಹುರ್ಭಾಷಾ- ಈ ೨ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುಲಾಪದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು ; ಪುನಃ ಪುನಃ ನುಡಿ : ಬಹುವಾರ್ತೆ ಬಂದು ದೇವರಿಗೆ ಕಹಿದೋಱಿದುವು ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಚೇಷ್ಟಿತವೆಂದು ಮುಹುರನುಲಾಪದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೫೮-೮೩). [ಅನುಲಾಪ + ತೋಱು]

ಅನುಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು (ದಕ. ೬). [ಅನುಲಾಪ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅನುಲಾಸಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಕುಣಿಯುವ. 'ಮೇಘನಾದಾನುಲಾಸಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಲಾಸಿನ್]

ಅನುಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು ; ಸವರುವುದು : ಅನುಲೇಪಾತಿಶಯಪ್ರಭಾವದಿನಿತಾಂಗೋಪಾಂಗಮುತ್ಕೋಕಿಲಸ್ವನ ಲೀಲಾಲಲಿತೋರು ಚಾರುನಿನದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೬). ೨. ಬಳಿಯುವ ದ್ರವ್ಯ ; ಮೈಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ : ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನಕಂ ಸತ್ಫಲಕಂಜನಾದಿಯನುಲೇಪಂಗಳ್ಗೆ . . . ಆರಾದೊಡಂ ಮನದೊಳ್ ಕಾಮಿಸದಿರ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣ, ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು: ಗಗನಮನನುಲೇಪಂಗೆಯ್ವೊಡಲ್ಲಿ ಮಸಿ ಪತ್ತುಗುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). [ಅನುಲೇಪ + ಗೆಯ್(< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಅನುಲೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವವನು ; ಲೇಪನಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಳಿಯುವ ವಸ್ತು ; ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನ (ನಾ). = ಅನುಲೇಪ : ದಿವ್ಯಗಂಧಂಗಳಿಂದನುಲೇಪನಂ ಮಾಡಿ ನವ್ಯಕುಸುಮಂಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಸೂಡಿ ಕಪ್ಪುರದ ವೀಳೆಯಮನಾದರಂ ಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್ : ಗಂಧಕಸ್ತುರಿಯನುಲೇಪನಗೆಯ್ವೊಲವಿಂದೆ ಮನ್ಮಥ ತನ್ನ ಸತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೩). [ಅನುಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಅನುಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಸವರು ; ಹಚ್ಚು : ಗಂಧಾದಿಗಳನೆಲ್ಲಂ ತೆಗೆದು . . . ಮೃಗನಯನೆಗನುಲೇಪಿಸಿದರು (ಬಸಪು. ೪-೩೫). [ಅನುಲೇಪ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅನುಲೋಮ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮ ; ಯಥಾಕ್ರಮ : ಆ ಪತ್ತಕ್ಕರಂಗಳೊಳ್ ಎರಡೆರಡಕ್ಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮೊಳನುಲೋಮದೊಳಿರ್ದೊಡಂ ವಿಲೋಮದೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಸವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮುದ. ೬ ವೃತ್ತಿ) ; ಕ್ರಮದೊಳೆ ಬಂದನುಲೋಮದೊಳೊಂದಿ ಪದದ್ವಯಂ ನಿಯತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಪಲ್ಲವಿಯ ನೈಜ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಳ ಅನುಸರಿಸಿ, ಅದೇ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಾಳ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಟ್ಟು, ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಎರಡು ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ಅನುಲೋಮ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಅನುಲೋಮಜಾತಿ (ನಾ). ಮೇಲು ಜಾತಿಯ ಪುರುಷನಿಂದ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜಾತಿ : ಅನುಲೋಮಜಾತಿ ೬ ಪ್ರತಿಲೋಮಜಾತಿ ೬ ಕೂರ್ಮಜಾತಿ ೧ ಗೋಳಕ ಜಾತಿ ೧ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನುಲೋಮ + ಜಾತಿ]

ಅನುಲೋಮವಿವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಜಾತಿಯ ಗಂಡಿಗೆ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಹೆಣ್ಣಿನೊಡನೆ ಆಗುವ ಮದುವೆ : ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರರೂಪ, ಆಕಾರಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಲೋಮವಿವಾಹವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವು (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೦೬). [ಅನುಲೋಮ + ವಿವಾಹ]

ಅನುಲೋಮಿ (ನಾ). ಅನುಲೋಮವುಳ್ಳವನು ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವವನು; ಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು (?) : ಸ್ವಾಮಿ ಜಯ ನಿಃಕಾಮಿ ಜಯ ಉದ್ದಾಮಿ ಜಯ ಸುಪ್ರೇಮಿ ಜಯ ವೈಲೋಮಿ ಜಯ ಅನುಲೋಮಿ ಜಯ (ಶಂಕಪಾ. ೫-೪೭). [ಸಂ. ಅನುಲೋಮಿನ್]

ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ (ಗು). ಮೀರಲಾಗದ: ಕರ್ಮವು ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ ನಿಯಮ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಗೆಯ್ 'ಅನಿವಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುವಂಶ (ನಾ). ಮೂಲವಂಶ. 'ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ', 'ಅನುವಂಶವಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ (ನಾ). "(ವಂಶಾರ್ಜಿತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಾಗುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ) ಮೆಂಡಲಿನ ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ" (Mendelism. ಇಂಕನ). [ಅನುವಂಶ + ತತ್ತ್ವ]

ಅನುವಂಶವಾದಿ (ನಾ). ಮೂಲಪುರುಷನ ಸ್ವಭಾವವು (ರೂಪ ಗುಣಾದಿಗಳು)ವಂಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬರುವುದೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಅನುವಂಶವಾದಿ (Hereditarian. ಇಂಕನಿ).
[ಸಂ. ಅನುವಂಶವಾದಿನ್]

ಅನುವಂಶೀಯ (ಗು). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ: ಶಿಕ್ಷಣ ಒಂದು ಕಲೆಯೆಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಆಸಕ್ತಿಗಳು ಅನುವಂಶೀಯ ವಾಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಅನೇಕರು ವಾದಿಸುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೯೧೭). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶೀಯತೆ (ನಾ). "ತನ್ನಂತೆ ರೂಪ, ಗುಣಗಳಿರುವ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಅನುವಂಶೀಯತೆ; ವಂಶಾನುಗತತ್ವ" (Heredity. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅನುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಪಡಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಪಾರಾವಾರಕ್ಕೆ ಜಡರ್ ನೀರಡುಕುವ ತೆಜಿದೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದೆಂ ಸಂಸಾರದ ಮೋಕ್ಷದ ಪಕ್ಷದ ಸಾರೇತರಸುಖಮುನೀಶ ನಿನಗಾರ್ ಪೇೞ್ವರ್ . . . ಎಂದು ಪರಮನಂತಃಕರಣಜಾತಮನನುವಡಿಸಿ ಮಾಣ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೮, ೧೯೯ ವ); ಅನುವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುವರಿಸಿ] ಧರ್ಮಮಂ ಕಿವಿಗಿನಿದಾಗೆ ಪರತ್ರೆಗಿದುವೆ ಹಿತಮೆನಿಸಿದ ಮಾತನೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಮುಪ. ೫-೩೪); ಅನುವಡಿಸಿ ವಾಲಾಗ್ರದಗ್ರಮುಕ್ತಾಫಲಿತವೆನಿಸೆ ಕೈಲಾಸ ಪಾಂಡುರಗೋಪತೀರೂಪನೆನಿಪಂತೆ ಗಿರಿತಟದಿ ವೀರಮಾರುತಿ ತೋರ್ದ ನದ್ಭುತಾವೇಶದಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೧); ಪೊಡವಿಗತಿಗೀ ನಿನ್ನ ಅಡಿಯ ಗತಿಯನುವಡಿಸು ತಡೆಮಾಡದಿರು ಸಾಗು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಹುದು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೫-೧೭). [ಅನ್ನು$_2$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗು; ಅನುಕೂಲ ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ನನೆಗಣೆಯಿಂದೆಚ್ಚು ತಣಿಯದಂಗಜನಾವನಿತೆಯನಿಟ್ಟ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಿನುಗುವ ಪೆಟ್ಟಲ ಗುಂಡೆನಲವಳ ಮುಂದನುವಡೆದಿರ್ದುದಾ ಚೆಂಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೨೨). [ಅನ್ನು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನುವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು: ವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನುವತ್ಸರನೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೫-೪೦ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಮೊದಲಾಗುವ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಅನುವದನ (ನಾ). ಮುಖಕ್ಕೆ ಎದುರಾದ ಮುಖ. 'ಅನುವದನಚುಂಬನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವದನಚುಂಬನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಾಯಿಟ್ಟು ನಾಲಗೆಗೆ ನಾಲಗೆ ಸೋಕುವಂತೆ ಮುತ್ತಿಡುವುದು: ಮೊಗದೊಳ್ ಮೊಗವತ್ತಿಸಿ ಸೊಗಸೊಗೆವಿನಮೋರೊರ್ವರಾಕ್ಷಣದೆ ನಲ್ಲರ್ ನಾಲಗೆಗಳನೊಂದಿಸಿ ಪೋರಿಪ ಬಗೆ ನೆಗಳ್ದನುವದನಚುಂಬನಂ ತಾನೆನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨-೧೩).
[ಅನುವದನ + ಚುಂಬನ]

ಅನುವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಹೇಳು, —ಉಚ್ಚರಿಸು: ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದಿದೊಂದೆ ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯ ನಂದನವನ ಶುಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೪); ಜನಪತಿಗಳ್ ನುಡಿಯಲ್ ಮಾರ್ದನಿಯಂತನುವದಿಸಿ ಬರ್ದುಕಲೊಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡನುಚಿತಮಿದೆಂದು ಮಾಣಿಪ ಮನುಜೋತ್ತಮರೆಲ್ಲಿಯೊನುವಿರ್ಪರ್ ಜಗದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೨). ೨. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡು: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕವಕಾಶಮಪ್ಪಂತು ನುಡಿದು ಮಾಣ್ದರಸನ ನುಡಿಯಂ ಸವಿಸ್ತಾರಮನುವದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ). ೩. ಕೂಡಿ ಮಾತನಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು: ದುಷ್ಟರೊಳಾಡೆನವರೊಳನುವದಿಸೆನವರ ಕಂಡರಾನು ಇದಿರೆಳ್ದು ಕೈಮುಗಿದಲ್ಲಿಂದ ತೊಲಗಿ ದೂರದೊಳಿಹೆನತಿಭೀತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೭). ೪. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಅನುವರದೊಳಗಳಿವೆನಗಾರಿಂದದನನುವದಿಸೆನ್ನೊಡನೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬೯-೪೩); ಮುಂದೀತನೆ ನುಡಿವವೊಲು ಬೇಱೆ ಭೂಮಿಯನನುವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದೆ ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೩೧); ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳೊಡವುಟ್ಟದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರು ಸಕಲ ಬಾಂಧವರು ಕುಂದದೆ ನಲ್ವೆಂಡಿರ ಕೊರ್ತುಪಚರಿಪಂದವನನುವದಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೫-೩). ೫. ಭಾಷಾಂತರಮಾಡು: ಅದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಅನುವದಿಸಿದ ಕಥಾಂಶವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕಿರಿದು (ತವನಿ. ೧೮೪). [ಅನುವಾದ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವರ$_1$ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ಹರಿಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರನುವರಮಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದರೆನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬); ಅನುವರದೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದನಂ ಜನಪತಿಗಳ್ ಭಂಗವಡಿಸಲಾಗದು (ದಶಕು. ೨-೩೨); ಅನುವರದೊಳಗೆ ತಲೆಗಾಯಿದನ ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲಿ ಸಲಹಿದನ . . . ಮಱೆದವನಿಳಿವನೈ ಕುಲಕೋಟಿ ಸಹಿತ ಮಹಾಂಧ ನರಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೪೨); ಅನುವರದೊಳಿಂದು ಶೌರಿಗೆ ವಿಮುಖನಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದೆಯಾದೊಡೆ ಮಾವನ ಮನೆಯೊಳಾಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಡೆವೆನೆಂತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೬). [ಸಂ. ?]

ಅನುವರ$_2$ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ: ಎಲೆ ಮಗನೆ ನಿನಗೆ ಬಂದನುವರವನುಸುರು ಮಱೆ ಬೇಡೆಂದು ಕಟ್ಟಿಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ ತಾಯೊಡನೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯-೧೫); ಒಳ್ಳೆಯ ನೆರೆಯಿದ್ದರೆ ಆಪತ್ತು ಅನುವರಕ್ಕೆ ಒದಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಅನಿವಾರ್ಯ]

ಅನುವರಭೂಮಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ; ರಣರಂಗ: ಅನುವರಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಭೂಪಿ]ಗೆ ಬಲವಾಹನನುಂ ರವಿಪನುಮನುಂ ಪ್ರಚಂಡಾರಿಯುಮುಗ್ರನುಮಾದಿಯಾಗೆ ಖೇಚರರನೇಕ ವಾಹನಮನೇಱಿ ನಡೆದರನೇಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೦). [ಅನುವರ$_1$ + ಭೂಮಿ]

ಅನುವರಿ 'ಅನುವಱಿ' ನೋ.

ಅನುವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಪರಮ ಪುರುಷದಲಾ ಮುನಿಪನಾದರಿಸಿ ಬಳಿಕ ವಿದೇಹಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿದ ಮನದೊಳನುವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ವದಿ, ಸರಿ]ಸಿದನು ಜಾನಕಿಯ ನರಚರಿತ್ರದ ರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ಪರಿಣಯವ ಮಾಳ್ಪುಜ್ಜುಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೩). ೨. ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಜನಕನಂ ಕೊಂದವಂ ಪಾಪಿಯಲ್ಲವೆ ತನ್ನನನುವರಿಸ ದಪ್ಪಳಿಸು ಗದೆಯೊಳೆಂದೆಱಗಿದಂ ಪಾರ್ಥಿ ಭೀಮನ ಪದದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೫೫). ೩. ಆರೋಪಿಸು: ಬಯಸಿದು ಬೇಡಲೀ ಹೊಮ್ಮಱೆ[ರೆ]ಯ ಲವಗುಣವ ಅನುವರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವುದು ನಿನಗನುನಯವೆ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೪೦). ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು.
[ಅನುವರಣ್ಣ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುವರ್ಣನ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ವರ್ಣನೆ: ಇದು . . . ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೋಷಾದೋಷಾನುವರ್ಣನ ನಿರ್ಣಯಂ ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿವರಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು; ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು. ೨. ಬೇರೆಯವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳು; ಅನುಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು: ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನೀನಪೂರ್ವಮಂ ನುಡಿಯೆ ಮತ್ತದನನುವರ್ಣಿಪನ ನುಡಿಗಳ್ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯ ಪೋಲ್ವೆಗಳ್ ನಿನ್ನ ನುಡಿಗೆ ಸಮನಾದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೬).
[ಅನುವರ್ಣನ + – ಇಸು$_3$]

ಅನುವರ್ತ (ನಾ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಧರ್ಮಾರ್ಥರಾಗಿಹ ಯಕ್ಷರಿದಕನುವರ್ತ ಬರಹೊಲ್ ಕಾಯ್ಚುದು (ಬಜ್ಜಪು. ೪-೧೩). [< ಸಂ. ಅನುವಾರಿತ ?]

ಅನುವರ್ತನ, ಅನುವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಒಬ್ಬರ ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ವಿಧೇಯತೆ ; ಅನುಸರಣೆ : ಮಹಾರಾಜರ ಅನುವರ್ತನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಹಿತವೂ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಆನಂದವೂ ಇರುವವೆಂದು ನಾನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೧೯೩). ೨. ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸುವುದು ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಪರಿಣಾಮ ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು ; ಅನುವೃತ್ತಿ. **ಅನುವರ್ತನೆ:** ದದಪಂಗಳ್ಪರಮಾದ ಎಂಬುದನುವರ್ತನೆ (ಶಮದ. ೨೩೪ ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವರ್ತನೆ 'ಅನುವರ್ತನ' ನೋ.

ಅನುವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ವಿಧೇಯನಾದವನು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನು : ಅನುಸಾಲ್ವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವೃಷಕೇತು ಯೌವನಾಶ್ವನ ತನಯ ನೀಲಧ್ವಜರ್ ನರಂಗಿವರೈವರನುವರ್ತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೬). ೨. ಹೋಲುವಂಥ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಕಮಲಾನುವರ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅನುವರ್ತಿನ್]

ಅನುವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ವಿಧೇಯವಾಗಿ ನಡೆ : ಪ್ರಬಲರಂ ದುರ್ಬಲರು ಅನುವರ್ತಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೫-೧೬) ; '. . . ಈ ಮಂದಮತಿಯನ್ನ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ರಾಜರಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತೇನೆ' (ಭೀಷ್ಮಜ. ೧೩೯) ; ಸುಲ್ತಾನ ಮಹಾಶಯರೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನುವರ್ತಿಸಿರಿ (ಹಂಕಿರು. ೬೫). ೨. ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ತರಣಿ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಕರ್ಮಾಂತರವನನುವರ್ತಿಸಲು [ಪಾಠಾಂ. ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲು] ಪಶ್ಚಿಮಶರಧಿಗಿಳಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೪೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅನ್ವಯವಾಗಿ ಬರು ; ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬರು : ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲ್ ಪೇಟ್ದ ತಾನ್ ನೀನ್ ಆನೆಂಬ ಪುರುಷತ್ರಯಕ್ಕೆ ಏಕಾನೇಕವಚನದೊಳ್ ಅವ್ ಅರ್ ಅಯ್ ಇರ್ ಎನ್ ಎವುಗಳಕ್ಕುಂ ಎಂಬುದನುವರ್ತಿಸೆ ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನುವರ್ತನ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುವಶ (ಗು). ಅಧೀನನಾದ ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ : ಅನುಜಂ ರಿಪುದುಸ್ಸಹತೇಜನನುವಶಂ ತಾನೆ ನಡೆವುತಿರೆ. . . ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ಅನುವಶೆ (ನಾ). ಅಧೀನಳು ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವವಳು : ಅನುನಯಶತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುವಶೆಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇನಾರ್ತನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). [ಸಂ. ಅನುವಶಾ]

ಅನುವಸಥ (ನಾ). ಆವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತೀತ ದೋಷಾನುವಸಥಮೆಂದಱಿಗೆ ಬುಧರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೬).
[ಸಂ. ?]

ಅನುವಱಿ, ಅನುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿ : ಅಂತನುವಱಿದೊಸಗೆಯೊಳಮರರಾಜನುಂ ಸನಾಭಿಗಳ್ವೆರಸು ನಾಭಿರಾಜನುಂ ಬಂದು . . . ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೨೨ ವ) ; ಮೂಜಗಭರಿತನನುವಱಿಯದಲ್ಲಿರ್ದನೆಂದು ಮುದ್ರಿಸಿ ಹೂಡಿ ನಡೆಗೊಂಡರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೨) ; ಯುವತಿಯನು ನುಡಿಸಲ್ಕೆ ನೋಳ್ಪನು ತವಕದನುವಱಿದಪ್ಪಿ ಮೊಗಗೊಡೆ ಪವಣಱಿದು ಚುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦) ; ಕೇತನಗಳಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದೇಬಾರಿ ತಾಕುವವೊಲನುವಱಿತು ತೆಗೆದೆಚ್ಚು (ಕೋಗಯ. ೨೧-೧೯) ; ಅನುವಱಿಯೆ ಕೆಳೆಯನೊಳ್ ವಿವರಿಸಿದಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೬೪). **ಅನುವರಿ :** ಅನುವರಿಯದಿಂತು ಕೊರಚಾಡಿದಿರಿ (ಮಹಾವಿ. ೪-೧೦೧). [ಅನು$_2$ + ಅಱಿ$_1$]

ಅನುವಾಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ, — ವಿಭಾಗ ; ಅಧ್ಯಾಯ ; ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೂಡಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ, — ಪ್ರಕರಣ : ಮತ್ತಮಾ ವೇದದೊಳೆ ಯಜ್ಞಾನುವಾಕದೊಳ್ ಉತ್ತಮಾಗ್ನಿಯೆ ನಿನಗೆ ರುದ್ರನೇ ರಕ್ಷಕಂ (ಅರಾಜ. ೩-೨೮) ; ಅವುಗಳನ್ನು ೧೦ ಮಂಡಲಗಳಾಗಿಯೂ, ಪ್ರತಿಮಂಡಲವನ್ನು ಅನುವಾಕ, ಸೂಕ್ತ ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೯). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ವಚನ ಸಮುದಾಯ. [< ಸಂ. ಅನುವಚ್]

ಅನುವಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಓದು : ವಿನಯವತ್ತಳೆಯಂ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನದನಂತರ್ಗತಚಿತ್ತದೊಳಿಂತೆಂದು ತನ್ನೊಳನುವಾಚಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೯). [ಅನುವಾಚನ + -ಇಸು$_3$]

ಅನುವಾತು (ನಾ). ಹಿತವಾದ ಮಾತು : ಅನಿತುಂ ತಪ್ಪಂ ಸೈರಿಪಳನುವಾತಂ ಪೇೞ್ವಳನಿಬರ್ಗಭಯಮನೀವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೧).

ಅನುವಾತುವಣ್ = ಹಿತಕರವಾದ ಮಾತೆಂಬ ಹಣ್ಣು : ಬಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪೆರ್ಮೊಳೆ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವಿವೇಕದೊಳ್ಗೊನರ್ . . . ಅನುವಾತುವಣ್ಣ ಬಿಣ್ಗೊನೆಯೆನೆ ಚಿಕ್ಕದೇವನೆಸೆದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೪೧).
[ಅನು$_3$ + ಮಾತು]

ಅನುವಾದ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ; ಅನುಕರಣೋಚ್ಚಾರಣೆ : ಅನುಕರಣದೊಳೊಂದಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷಮಾಗೆ ಸಲ್ಗುಂ ಪೇೞ್ದಿಂತಿನಿತುಂ ಸ್ವರೂಪಕಥನದೊಳನುವಾದಂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಮಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೨). ೨. ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು : ಅರ್ಥವು ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುವಾದವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧ ಟಿ). ೩. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, —ಬಳಸುವುದು : ಇಂದ್ರಿಯಾನುವಾದದಿಂದ ಸಂಜ್ಞಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವತ್ರಿತಯಮುಂಟು ಉಳಿದುವಕ್ಕಿಲ್ಲ (ತಸೂವ್ಯ. ೧೧) ; ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನುವಾದದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳೊಳ್ . . . ಅಂತರವಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೪). ೪. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ : ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತದಿಂದ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟರ ಅನುವಾದವೂ ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೫. ಯಾವುದಾದರೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮೂಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಕುಂದಿಲ್ಲದಂತೆ, ಏರುಪೇರುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ೬. ಹಾಗೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ ರೂಪ; ಭಾಷಾಂತರ : 'ರಾಮವರ್ಮ ಲೀಲಾವತಿ' ಯು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿಯ 'ರೋಮಿಯೋ ಅಂಡ್ ಜೂಲಿಯಟ್' ಎಂಬ ನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ (ರೂಢಿ) ; ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ 'ಗೀತಾಂಜಲಿ' ಬಂಗಾಳಿಯಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಮಂಗಳದೇವಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಅರ್ಚನೆಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೆರಳಲು ಅನುವಾದವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಸಾಕು (ಅಮಾನಂ. ೨೪೮).

ಅನುವಾದಮಾಡು=ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡು : ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂಗಾಳೀ ಮೂಲವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ನಿಬಂಧ. ಮು. XIV).
[ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕ (ನಾ). ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು : ಅನುವಾದ ಹಗುರವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ, ಅನುವಾದಕನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಲವಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಸಾಹಿಪ್ರ. ಮು. XVII). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅನುವಾದಕನಾಗಿರುವುದು ; ಅನುವಾದಕತನ. ೨. ಮೊದಲೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ; ಪುನರುಕ್ತಿ : ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಕತ್ವವು ಬರುವುದೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೨ ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದ ಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಂದು ಕಡೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನೆಟ್ಟಗೂ ಹಾಕುವ ಅಲ್ಪವಿರಾಮಗಳು ; " " ಮತ್ತು ' ' ಗುರುತು (Comma. ಇಂಕನಿ). [ಅನುವಾದ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅನುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವಂಥದು ; ಹೊಂದುವಂಥದು ; ಅನುಗುಣ : ನಯನುಳವಟ್ಟ ಜೀವೆಯುಳವಟ್ಟಧರೋತ್ತರತಂತ್ರಮಪ್ಪ ತಂತ್ರಿಯೊಳನುವಾದಿಯಾಗೆ ಪೊಸಮೂರ್ಛನೆ ರಂಜಿಸೆ . . . ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೭). ೨. ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು. ೩. [ಸಂಗೀತ] ವಾದಿ, ವಿವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ಅನುವಾದಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನುವಾದಿನ್]

ಅನುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರೂಪಿಸು ; ಹೇಳು : ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೩೭). ೨. ಭಾಷಾಂತರಿಸು : ಬೃಹತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಪೈಶಾಚಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ (ಕಸಾಚ. ೧೭). ೩. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಮಾಡು : ಅವಳೊಡನನುವಾದಿಸಿದನಿಂತೆಂದು (ರಾಮುಚ. ೨೫–೮೭). [ಅನುವಾದ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವಾದಿಸ್ವರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಸಂವಾದಿತ್ವ (Consonance) ಮತ್ತು ವಿವಾದಿತ್ವ (dissonance) ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ವರಗಳೇ ಅನುವಾದಿ ಸ್ವರಗಳು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೦). [ಅನುವಾದಿ + ಸ್ವರ]

ಅನುವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿತವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಪೊಳೆವಳಿಕಂ ಪೊದಟ್ಟಿ ಕದಪಂದದ ಕುಂದಣದೋಲೆ ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಣಿಳನಗೆ ಮುದ್ದುವಾಯ್ದೆಜಿ ಸುಧಾರಸಧಾರೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿಪಾಯ್ದುಟಿವನುವಾಂತ ಮಾತಿನೆಸಕಂ ಮನಕಂ ಮಸಕಂಗೊಳೆ ಕಣ್ಗೆವರ್ಪಳೀ ಲಳಿತಲತಾಂಗಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೦). [ಅನು$_2$ + ಆನ್$_1$]

ಅನುವಾಸರಂ (ಅ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ; ಅನುದಿನವೂ : ಬಯಸಿ ಕುಬೇರ ರಕ್ಷಿತ ದಿಗಂಗನೆಯೊಳ್ ರವಿಪೋಗಿ ಕೂಡಲಟ್ಟಿಯೊಳನುವಾಸರಂ ನೆರೆಯೆ ಸೂಟ್ ಸಮನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಅವಲಂಬಿಸು : ಅನುವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮುದನುವ ನಿಶ್ಚೈಸುವರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೧). [ಅನು$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅನುವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ. ೨. ಸೇರಿಕೊಂಡ ; ಆವರಿಸಿದ ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಮೀಮಾಂಸೆಯಂತೆ ಭಾವನಾನುವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪ ನೀತಿಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೮). ೩. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ, —ಕೆತ್ತಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನುವಿಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಖ್ಯ ವಿಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು : ಮನದೊಳಗೆ ರಾಗತ್ಯಾಗವನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕಾಮ್ಯವನಾಗಲೆಂದನುವಿಧಿಸಿದಲ್ಲದೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೯). [ಅನು$_2$ + ವಿಧಿಸು]

ಅನುವಿಸು$_1$ 'ಅನಿವಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅನುವಿಸು$_2$, ಅನಿವಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುನಯದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊ ; ನಯವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊ : ನಿನ್ನನಾನನುವಿಪೆನೆನ್ನ ಮೆಯ್ಪಡವೊ ನಲ್ಲನ ಮೆಯ್ಪಡವೋ ನಿಶಾಕರಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೨) ; ಅನುವಿಸಿ ಕರೆದಟ್ಟಿಗೆ ಸೊರ್ಕಿನ ಸಿಂಧುರಮನಿಲಜವದ ವಾಜಿ ಪದಂಗಾಸಿನ ಪೊಂಗಳಲ್ಲದೀಯದ ನಿನಗೆಂತುಂ ಲೋಭಮುಂಟೆ ದಾನವಿನೋದಾ (ಲೀಲಾವ. ೪–೪೩). ೨. ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಗಂಧರ್ವ ನಿವಾಸಕ್ಕನುವಿಸುವೀ ಮನವಪ್ಪೊಡೆ ತನಗೆ ಮಾಜುವೋ[ದತ್ತೀಗಳ್] (ಕಾದಂಬ. ೨೬೩). ೩. ತಡೆ ; ನಿರೋಧಿಸು : ವಿನಯದಿನಾವಿಾಭುವನೈಕನಾಥನಂ ಸಲ್ಗೆವೆರಸು ಬೇಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದನುವಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಮುದುಗಣ್ತನದೊಳಿದೇನ್ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೬) ; ಮೇಲೆವಾಯ್ದು ಬಯ್ದನುವಿಸಿ ಕಾಡಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿದಟ್ಟಿಜನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲೆವು[ವೆ]ನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬) ; ಮನಮುನನುವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಮಿಸ] ಲಾಜಿದಂತೆಯುಸಿರ್ ಮಿಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಸವಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೪೫ವ). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : ಪವನಸೂನುವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಣ್ಣಸೋಲಮಾರ್ದನುವಿಸೆ ಶೋಕಮಂ ಮುಳಿಸುಮಂ ಮಜಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೭೧) ; ಚಕ್ರಿ ತನ್ನಂ ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ದಿವ್ಯಚಾಪಮಂ ನೀವಿ ಯಶೋಧನಿ ಜೇವೊಡೆಯಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೩೬) ; ಅನುವಿಪ ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಪಿಕನಿನಾದೆ ಪೆಜಳ್ ಗಟಿಪಂ ನೆಗಟ್ಟುದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೭) ; ಉತ್ತರವದಂ ಪರಿಕಿಸುವೆನೆಂಬ ಬಗೆ ಮನಮನನುವಿಸಲ್ (ಸಾನಂಚ. ೪–೪). ೫. ಅಣಿಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೂಡಲ್ಕನುವಿಸುತಿರ್ದಪನ್ (ಲೀಲಾವ. ೭–೯೮); ನಿನಗೆ ತನ್ನುಂಗುರಗಳ ತಂದು ಕೊಡುವೆವೆಂದನುವಿಸಿ ನಾವು ಬಹಾಗ (ಭರಚ. ೪೧–೪೬). ೬. ಹೋಲು ; ಅನುಕರಿಸು : ಅನುವಿಸಿದುದು ರಜತಾಚಲದನರ್ಘ್ಯಮಣಿ ವಿಕಟಕೂಟಮಂ ದಶರಥರಾಮನ ಮಣಿಮಯ ಮಕುಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೩೩); ಮಣಿಮುಕುಟಕಾಂತಿ ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ದು ಮಿಗೆ ಪರ್ವಿ ಶಕ್ರಧನುವನನುವಿಸೆ ಕೆಳರ್ದ ಕೇಸರಿಗಳಂತೆ ನಡೆಯೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೮ ವ) ; ತನಗೆಯೆ ತಾನಿರ್ಪುದೆನಿಪ ತತ್ತ್ವ ಸುಲೋಚನದೊಳ್ ನೋಟ್ಪಂತನುವಿಸಿ ತೋರ್ಪಂ ಕವಿ ನಿಜನೇತ್ರತೆಯಂ (ಸಂಸಪ. ೪೩–೭೮). ೭. ಸೇರು ; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದಿಕೊ : ಷಟ್ತ್ರಿಂಶ[ದುದ್ಯ]ದ್ಗುಣಂ ಬಿತ್ತರದಿಂದಂ ಸದ್ಗುಣವ್ರಾತದೊಳನುವಿಸೆ ಸಮ್ಯಕ್ತಪಃಶೀಲಜಾಲಂ ಪೊರೆದಂತೇವಾಸಿ ಭವ್ಯಾಳಿಗತುಳತಪಃಶೀಲಮಂ ಮಾಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೩) ; ಆಮ್ರಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿಯೊಪ್ಪುವ ಮಂತ್ರಮಿದುವೆ ಸಕಳ ವಿಧಾನಕ್ಕನುವಿಸೆ ಪರವಿದ್ಯಾಛೇದನಮಂ ಮಾಟ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೧೪–೧೫). **ಅನಿವಿಸು$_2$** : ೬. ಅಂತರಂಗಸಂಗತಾವೇಗಭಾವಮೆ ರಣಪ್ರಯಾಣಲಾಲಸೆಯನನುವಿಸೆ ಶರೀರಮಾ ನೆಗಪಿದಂತಿರಸವಸದೆ ಬಜಿದೆ ಸಿಡಿದೇಟ್ವ ರಭಸಮೊಗೆವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ). [ಅನುವು$_1$ (< ಅನು$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮಾತು ; ನಿರ್ದೋಷವಾದ ನುಡಿ : ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣಂ ಚ–ನಿರವದ್ಯಮಪ್ಪ ನುಡಿಯುಮೆಂಬ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೦). [ಸಂ.]

ಅನುವೀಡು (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಹಿತಕರವಾದ ಮನೆ : ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕನುವೀಡು ಕೃಷ್ಣನರಪಂಗೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಕಣ್ಬೀಡು (ಮೈಸೂಮ. ೩–೮). [ಅನು$_2$ + ಬೀಡು$_1$]

ಅನುವು$_1$ 'ಅನು$_2$' ನೋ.

ಅನುವು$_2$ 'ಅನಿವ' ನೋ.

ಅನುವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ; ವಿಧೇಯ. ೨. ಹಿಂದೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದುವರಿದ. ೩. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ. ೪. ನಡತೆಗೆ ಹೊಂದುವ; ಅನುಗುಣವಾದ. (ನಾ). ೫. ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ; ವಿಧೇಯತೆ: ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅನುಕರಣ. ೨. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರವಾಗಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳಾಗಲಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ: ಸಮಮೆಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟವಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದ ಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಱುತೆಱಂ ಬಂಧಮುಂ ಯಥಾರ್ಥಾನುವೃತ್ತಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೧). ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು; ಅನುಮೋದನೆ. ೪. ಆಶ್ರಯ; ಸೇವೆ: ಅವನ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾಯಿತು. ಇನ್ನು ನಾನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಪುನರಾವರ್ತನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುವೃತ್ತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ತಿಸು; ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ನಡೆ: ಅತ್ತೆ ಮಾವನು ಮೊದಲಾದ ಪೂಜ್ಯರೊಳನುವೃತ್ತಿಗೈದಾತ್ಮವಲ್ಲಭನ ಚಿತ್ತವಱಿತು ಸೇವೆಯೆಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತವ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೪–೩). [ಅನುವೃತ್ತಿ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅನುಕೂಲಹೊಂದು: ಅವನನಪ್ರತಿಮಂ ಬಳೆಯಿಕುಮನುವೆತ್ತಾತಿರುಮಲಾರ್ಯನಂತುಟು ನೆಗಱ್ಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೧೧); ಅಱ್ತಿಯೊಳನುವೆತ್ತು ನೆಗೞ್ದನಾ ದೊಡದೇವಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩). [ಅನ್ನು$_2$ + ಪೆಱು]

ಅನುವೇದನೆ (ನಾ). ಸಹಾನುಭೂತಿ. [ಸಂ. ಅನುವೇದನಾ]

ಅನುವೇರು 'ಅನುವೇಱು' ನೋ.

ಅನುವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಇಳೆಯಂ ಸಪ್ತಶರನಿಧಿಗಳನುವೇಷ್ಟಿಸಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧). [ಅನುವೇಷ್ಟನ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುವೇಱು, ಅನುವೇರು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ; ಚೆನ್ನಾಗು; ಅನುಕೂಲತೆ ಹೊಂದು: ಮೂಱನೆಯಾವರಣದೊಳನುವೇಱಿರ್ಕುಂ ಪತ್ತುಮೂಳ್ದನವತಾರಂಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೨೬). **ಅನುವೇರು**: ಇಂತಹ ಈ ಉರವಣೆಯ ವಾಚಾಳತೆಯಿಂದ ಆವ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೂ ಅನುವೇರುವಂತಿಲ್ಲ (ಬಿರುಗಂ. ೩೦–೨೨).
[ಅನುವು$_1$ (< ಅನ್ನು$_2$) + ಏಱು$_1$]

ಅನುವ್ಯಾಯಮಿತ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ: ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಸ್ನಿಗ್ಧಮೃದು ಬಹುಳಾನುವ್ಯಾಯಮಿತ ಪ್ರತಿಯಾಂಕ ಸ್ನಿಗ್ಧಪ್ರಕಾಶ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಿಂದುಸಂದೋಹನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವ್ರಜ್ಯೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗುವುದು.
[ಸಂ. ಅನುವ್ರಜ್ಯಾ]

ಅನುಶಕ್ತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ: ಗುರುಗುಣಗಣಾರತ ವಿರಚನಾಯತಚಿದನುಶಕ್ತ (ಬಸಪು. ೩೯–೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಶಕ್ತಿ; ಅನುಗುಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಬಲ (?): ರಕ್ತಿಯಿಂದಯ್ಯಾಯೆನಲ್ಕನುಶಕ್ತಿಯಿಂದೋಯೆನುತಮಿಹ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಚನಂಗಳನುಡುಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕವಲ್ಲಭನು (ಬಸಪು. ೨೬–೨೪); ಸರಸಾಯತ್ತ ಲಿಂಗಾಭ್ಯರ್ಚನಕ್ರಿಯೆವೊತ್ತು ತಚ್ಛಿವಪರವಶಾಲೀಢಾನುಶಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೩೫–೧). [ಸಂ.]

ಅನುಶಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧ. ೨. ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಹಗೆತನ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗ; ಕಳವಳ: ಸಿಂಧುನಂದನ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿದೋರ್ರೆಯೆ ನಮ್ಮರಸಂ ಮರಳ್ದಿಂಬುಕೆಯ್ಗುಮೆಂದನುಶಯಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ಸಂಶಯಮುಂ ಕಳೆ ಕೌರವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು. ೧–೫೬); "ಅನುತಾಪಮದನುಶಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೫. ಮುನಿಸು; ಕೋಪ: "ಮುನಿಸುದ್ವೇಗ ಸಹಾಯಮಿಂತನುಶಯಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೬. ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಹಿಂದಿನ ದುಷ್ಕೃತದ ಪರಿಣಾಮ. ೭. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವ ವಸ್ತು; ಪರಾಶ್ರಯ: ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳು ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿವೆ. ಒಂದು ಅಭಿಮಾನಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಶಯ. ಒಂದಾನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು ಅನುಶಯ ಆದರೆ ಅದು ಸ್ವಂತ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಹೇನು ಕೂರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಶಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುತಾಪ ಹೊಂದು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡು; ಮರುಗು: "ವಿಪ್ರತಿಸಾರಃ, ಅನುಶಯಃ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಃ, ಅನುತಾಪಃ– ಈ ೪ ಅನುಶಯಂಬಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೧).
[ಅನುಶಯ + ಪಡು$_1$]

ಅನುಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ನಿಬಂಧನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆ: ಬಪ್ಪನನುಶಾಸನದಿ ಬನಕೆ ಪೋಗಲ್ಬೇಗಲಪ್ಪಣೆಯನಿತ್ತು ಕಳುಪಿದೊಡೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೩೨). ೨. ಶಿಕ್ಷಣ; ಉಪದೇಶ: ಅನುಶಾಸನವೆಂದರೆ ವೇದಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). 'ದರ್ಶನಾನುಶಾಸನ', 'ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ' ಪರಾ. ೩. ದಂಡನೆ; ನಿಗ್ರಹ; ಶಿಕ್ಷೆ: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಶಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವಹಾಗೆ ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗಿಸು: ಆ ನಿಶಾಚರಾಧಿನಾಥಂ . . . ಶಮನನನುಶಾಸಿಸಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೮೧ ವ). ೨. ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸು: ಮೂಢೆ ಮದನನಿಂ ಲಘುವಾದೆಯೆಂದಾಭಿಜಾತ್ಯಮೆ [ತನ್ನನನುಶಾಸಿಪಂತೆಯುಂ] . . . ಅತಿಲಜ್ಜಿತೆಯಾಗಿ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೫).
[ಅನುಶಾಸನ + –ಇಸು$_3$]

ಅನುಶಾಸ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹವಾದ: ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ ವೃದ್ಧಪರೀತ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಶೀಲನ, ಅನುಶೀಲನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಅಧ್ಯಯನ: ಕನಸಿನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅನುಶೀಲನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರವಿಾ. ೨೭೪); 'ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ' ದ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗವಾದ 'ಅನುಶೀಲನವು' ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೧೨). **ಅನುಶೀಲನೆ**: ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಅನುಶೀಲನೆಯಿಂದ ಮಾನಸ ದರ್ಪಣವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦).
[ಸಂ. ಅನುಶೀಲನ]

ಅನುಶೀಲನೆ 'ಅನುಶೀಲನ' ನೋ.

ಅನುಶೈವ (ನಾ). ಶಿವದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯ: ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು . . . ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಸಂಸ್ಕಾರಿಗಳಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ ಅನುಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೭೨) ; ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬ ಈ ಆಜು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯). [ಸಂ.]

ಅನುಶೋಣಿತ (ಗು). ಬೇರೊಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆಂಪಾದ: ಲೀಲಾಕಮಲಾಕರಾನೀಕ ರಕ್ತಕಮಲಂಗಳನಾಸ್ಯಾನುಶೋಣಿತ ಶೋಣರಿಪು ನೃಪ ಶಿರಂಗಳಿಂದೆ ತುಱಿಯಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ವೇದಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಶ್ರುತಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿರುವ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ಸಕಲ ಜಗದೊಳಗೆ ಅನುಶ್ರುತನಾಗಿಪ್ಪೆಯಯ್ಯಾ ; ನೀನೊಲಿದವನೇ ನಿಮ್ಮನಱಿವನು (ಬಸವ. ೫೦೭). ೪. ವೃತ್ತಾಂತ ; ಸುದ್ದಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮ ; ಸಾಲನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕ್ರಮ. 'ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು : ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿಃ ಅನುಶ್ರೇಣಿ–ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶಪಙ್ಕ್ತಿಕ್ರಮದಿಂ, ಗತಿಃ–ಸಲವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೦). [ಅನುಶ್ರೇಣಿ + ಗತಿ]

ಅನುಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ ; ಜೊತೆ : ಪರಹಿತಕುಲಪ್ರಸಂಗಂ ನಿರಸ್ತದೋಷಾನುಷಂಗನಿಱಿವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೧) ; ದೂರೀಕೃತದೋಷಾನುಷಂಗನಭಿನವಪಂಪಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೧೬–೧). ೨. ದಯೆ ; ಕನಿಕರ. ೩. ಯಾವುದೋ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಪ್ರಯೋಜನ. ೪. ಸಂದರ್ಭ ; ಪ್ರಕರಣ ; ಪ್ರಸಂಗ : ಇದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಷಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಔಷಧೀ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿ (ಗು). ಅನುಷಂಗವುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಅನುಷಂಗಿನ್]

ಅನುಷಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿದ ; ಸೇರಿದ ; ಜೊತೆಯಾದ : ಭೋಗ್ಯಂಗಳಂ ತರದಿಂದುಂಡು ಗುಣಾನುಷಕ್ತರೊಗೆವರ್ದೇವಾದಿ ದೇ ಹಾ ತ್ಮ ಕ ರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೫–೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಟುಪು 'ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು' ನೋ.

ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು, ಅನುಷ್ಟುಪು (ಗು). ೧. ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ (ನಾ). ೨. ಭಾಷೆ ; ಸರಸ್ವತಿ. ೩. [ಛಂದ] ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂಟನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು : ಅನೆಯ ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜರಂ ಲಗಂ ಪ್ರಮಾಣಿಕಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೯); ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ಪ್ರಚಾರವುಳ್ಳದ್ದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೦೭). ೩. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು : ದುರಿತಾಷ್ಟಕ ಕರ್ಮಂ ವಸು ಕರಿ ದಿಙ್ನಾಗಂ ಮದವದನುಷ್ಟುಪ್ಛಂದಂ ಹರನತನು ಸಿದ್ಧಿವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೮). **ಅನುಷ್ಟುಪು** : ೩. "ಗಾಯತ್ರಿಯುಷ್ಣಿಕುಮನುಷ್ಟುಬ್ಬೃಹತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿಗಳೆಂದೆನಿಪುವಿಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಟುಭು (ನಾ). = ಅ ನು ಷ್ಟು ಪ್ಪು ೩ : ಗಾಯತ್ರಿ ಉಷ್ಣಿಕ್ ಅನುಷ್ಟುಭ್ ಬೃಹತಿ ಪಂಕ್ತಿ. . .ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫) ; ಅನುಷ್ಟುಭ್ : – ನಾಲ್ಕು ಪಾದದ ಗಾಯತ್ರಿ : ೮ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ೪ ಪಾದಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೦೬) ; ವೈದಿಕ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಅನುಷ್ಟುಭ್, ತ್ರಿಷ್ಟುಭ್, ಜಗತಿ, ಪ್ರಗಾಥ ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೪೬). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನಡೆ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಜಪ, ತಪ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಆ ಚ ರ ಣೆ : ಯಮನಿಯಮ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಧ್ಯಾನಧಾರಣ ಮೋನಾನುಷ್ಠಾನ ಜ ಪ ಸ ಮಾ ಧಿ ಶೀಲ ಸಂಪನ್ನರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೧೭ ; 1072) ; ಸತ್ಯ ಶುದ್ಧ ದೇವರಿಗೆ ಧ್ಯಾನ, ಮೌನ, ಅನುಷ್ಠಾನವುಂಟು (ಬಸವ. ೯೩೪) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಈಚೆಗೆ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಾನಿ (ನಾ). ಅ ನು ಷ್ಠಾ ನ ಮಾಡುವವನು, —ಆಚರಿಸುವವನು : ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಂತಸದಳೆದು ತಮಸಾನದಿಯ ತಟದಲಿ ಕುಳಿತು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾನುಷ್ಠಾನಿಯಾಗಿರಲು (ಆನಂರಾ. ೧–೨–೨೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಠಾನಿನ್]

ಅನುಷ್ಠಿತ (ಗು). ನೆರವೇರಿಸಿದ ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆಚರಿಸಿದ ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ : ಅಂತು ನೇಸರ್ಮೂಡುವುದುಮನುಷ್ಠಿತ ವಿಹಿತಾನುಷ್ಠಾನಂ ಧರ್ಮಸಹಾಯನಪ್ಪುದಱಿಂ ವಿವಿಧಾಯುಧ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು ; ನಡಸು : ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಿಷ್ಠಿತಕಾರ್ಯಮನನುಷ್ಠಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೦ ವ) ; ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನನುಷ್ಠಿಸಿದಂ ನಯದಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೮) ; ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು (ಶಾಂಪಜೀ. ೩). [ಅನುಷ್ಠಾನ + –ಇಸು]

ಅನುಷ್ಠೇಯ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ : ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳು ಆಯಾವರ್ಣದವರಿಗೂ ಆಶ್ರಮದವರಿಗೂ ಅ ನು ಷ್ಠೇ ಯ ಗ ಳು (ಆರ್ಯಧ. ೩೧) [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಜಡವಾದ. ೪. ತಣ್ಣನೆಯ ; ಶೀತಲವಾದ ; ತಂಪಾದ. (ನಾ). ೫. ನೈದಿಲೆ ; ಉತ್ಪಲ. [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಜಾತೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ತಂಗಿ : ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮುಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು . . . ನಂದಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸಿ ಮ ದೀ ಯಾ ನು ಸಂಜಾತೆಯಾಗು (ಜಗವಿ. ೨–೫೮, ೬೯). [ಸಂ. ಅನುಸಂಜಾತಾ]

ಅನುಸಂಧಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿಡುವುದು ; ಓ ರ ಣ ವಾ ಗಿ ಇರಿಸುವುದು ; ಕ್ರಮ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಹುಡುಕುವುದು ; ಪರಿಶೀಲನೆ ; ವಿಚಾರಿಸುವುದು ; ವಿಮರ್ಶೆ : ಏನನೆಂಬೆನು ಜೀಯ ಬಹಳ ಕೃಪಾನಿಧಿಯಲಾ ಭೀಷ್ಮನನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಸಸಿ ಕಳುಹಿದ ನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೩). ೩. ಯೋಜನೆ ; ಏರ್ಪಾಡು : ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ಸಕಲ ಭಂಡಾರವಂ . . . ಆನಂದದಿಂದಿತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾನುಸಂಧಾನಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರುಣಿಸಿ ಹರಸುತಿಹುದೆಂದು ಭೂನಾಥ ನೆಜಗಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೪೭) ; ರಂಗಸುಖ ಕೇಳೀ ವಿಲೋಲಾ ಸಂಗ ತತ್ಪರಯುಕ್ತಿ ಸು ಪ್ರ ತ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಾನುಸಂಧಾನೈಕ ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ (ಬಸಪು. ೮–೨೬) ; ಸಮರದನುಸಂಧಾನದಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ ಶೌರಿ ಸಮೀರಸುತನಲಿ ಸಮತೆಯನು ಸೇರಿಸಿದನೆಂದು ಸಮಗ್ರಸೂಕ್ತಿಯಲಿ

(ಕುವ್ಯಾಉ. ೬ ಸೂ). ೪. ಧ್ಯಾನ; ಮಂತ್ರಾದಿಗಳ ಜಪ : ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಒಂದು ಮಂಡಲ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗು; ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು : ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡದೈದನೆಯುದು ದುಷ್ಷಮಮೆನಿಪ್ಪಕಾಲಂ ಬಟಿಕಾಜನೆಯದತಿದುಷ್ಷಮಂ ವರ್ತನಮಿಂತೀ ತೆ ಱ ನೆ ರಹಟಫಟಿಕಾನ್ಯಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಸಂಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಭಾವಿಸು ; ಧ್ಯಾನಿಸು : ಪಿಂಡಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮಾಂತಮಾದ ತತ್ವಗಳ ಕ್ರಮದಿಂ ನಕಾರಾದಿ ಪ್ರಣವಾಂತಮಾದ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನಿಸಿ ಬಳಿಕ ನ್ಯಾಸಂಗೈಯಲಕ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೮೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + –ಇಸು₃]

ಅನುಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅನುಸಂಧಾನ ೫ : ಘನತತ್ವವೊಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮನಸೋತು ನೆನೆಯದಿನ್ನೊಂದನೆಲ್ಲವ ನೀಡುತದರಾ ಅನುಸಂಧಿಯಲಿ ಜೀವಭಾರವನು ಮರೆಯುವುದು ಹನುಮಂತನುಪದೇಶ (ಮಂಕುಕ.೭೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ರಸಭಂಗಭಯದಿನಿಂದ್ರಂ ಪೊಸತೊಂದಾದೊರೆಯ ಪಾತ್ರಮಂ ತಂದನುಸಂಧಿಸುವುದು ಮದನಣಮಜಿಯಲ್ಕೆ ಸುರಾಸುರಸಮಿತಿಗಾದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೪೨). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು : ಕಂದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದೊಳನುಸಂಧಿಸದಾರ್ಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುಸಂದಿಲಾರ್ಯ, ಅನುಸಂಧಿಸದಾರ್ಯಾ, ಅನುಸಂದಿಸಲಾರ್ಯಾ] ಪರಾರ್ಧಮದನುಕ್ರಮದಿಂದೊಂದಿರ್ದೊಡೆ ಸಂಕೀರ್ಣಕಮೆಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೪–೯).
[ಅನುಸಂಧಿ + –ಇಸು₃]

ಅನುಸಮ (ನಾ). ಅನುರೂಪ; ಅನುಗುಣ : ಅನುಸಮಮಾಯ್ತೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುಮತಮಾದುದು] ದುರ್ಯೋಧನ ಶಬ್ದಂ ಭೀಮಸೇನ ಶಬ್ದಂ ದುರ್ಯೋಧನನೆ ಗಡಂ ಭೀಮಂ ಭೀಮನೆ ಗಡ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಗಡೇಂ ಸಮಬಲರೋ (ಗದಾಯು. ೮–೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಸರ (ನಾ). = ಅನುಸಾರ.

ಅನುಸರಬರು = ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಬರು ; ಅನುಸಾರವಾಗಿರು : ಆತಗನುಸರಬರದ ಮಿಗಿಲಿನ ಮಾತುಯಿಲ್ಲವನಿಯಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೪೪–೭). [ಸಂ. ಅನುಸಾರ]

ಅನುಸರಣ, ಅನುಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. ೩. ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾಮೂಲು. ೪. ನಡವಳಿಕೆ; ವ್ಯವಹಾರ. ೫. ಸಲಿಗೆ; ಸರಾಗ. **ಅನುಸರಣೆ**: ೪. ಪರಮಹಂಸರಿಗಧಿಕ ತೇಜಿಷ್ಮರಿಗೆ ತೇಜೋಭಂಗಮುಖದನುಸರಣೆ ಕೊಂಬುದೆ ಕೋಪದಲಿ ಬಳಿಕವರ ಬಗೆಗೊಳದೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೮). ೫. ಶಿವಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ನಿಜ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಅವರರಸಿಯ ಪಾರ್ವತಿಯ ಸರಿ ಎಂದು ಕಾಣಲಿಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಅನುಸರಣೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಬೆರಸಿ ಮಾತನಾಡುವ ನರಕಿಗಳನೇನೆಂಬೆ (ದೇದಾವ. ೩೨–೫೭).

ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು = ಆಶ್ರಯಿಸು : ಅವನು ನಿನ್ನನ್ನು ತುಂಬ ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ; ಉದ್ದೇಶ ಏನೋ ಕಾಣೆ (ರೂಢಿ) ; ಅನುಸರಣೆಯಾಗು = ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಡು ; ಅನುಸರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗು : ಆಚಾರ ಅನುಸರಣೆಯಾಗದಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಬಾಹ್ಯವಾದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ವ್ರತನೇಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗದೆ ಭಿನ್ನಭಾವಿಗಳಾದಲ್ಲಿ (ವೋಳಿಮಾ. ೧೬–೬೨). [ಸಂ.]

ಅನುಸರಣೆ ‘ಅನುಸರಣ’ ನೋ.

ಅನುಸರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವವನು : ನಂಮೊಳಗೆ ವೊಬ್ಬರಯಿದಿರಿಗೆ ವೊಬ್ಬರು ಮಥ[ರಿ]ಂದ ಸಲ್ಲದು ನಿಂಮ ಯಿದಿರಿಗೆ ಬಹ ಅನುಸರಿಗಳಿಗೆ ನೆರನ ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಇ. VII, ೨೭೩–೧೨ ; 1509).
[< ಸಂ. ಅನುಸಾರಿ]

ಅನುಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ರೀತಿ, ಕ್ರಮ, ಮಾರ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ಆಚರಿಸು : ಇನನ ರಥಚಕ್ರಮಾರ್ಗವನನುಸರಿಸಿ ಜಲಪ್ರವಾಹಮೇ ಪರಿದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೮). ೨. ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡುಬರು ; ಅನ್ವಯವಾಗು : “ಸಂಧಂ ಸಲೆ ವಶಗತಿಯೊಳಮೊಂದಿದಭಿಪ್ರಾಯದೊಳಮನುಸರಿಸಿರ್ಕುಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೯–೧೦). ೩. ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆ : ದನಿಗೇಳದ ಮುನ್ನೆ ತಾನಿದಿರ್ಗೊಂಡವನನುವಜಿತನುಸರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೩).

ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ=ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ. [ಅನುಸರಣ + –ಇಸು₃]

ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯ (ನಾ). “ವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣ ಕೃದಂತಗಳಿಗೂ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ”(ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಉದಾ:— ಹೊಳೆಯತನಕಓಟ; ದೊರೆತನಕ ದೂರು ; ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಲುವಾಗಿ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಸೀತೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಳು . . . ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೩). [ಅನುಸರ್ಗ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಸಾರ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಂ (ಅ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ; ಕ್ರಮವಾಗಿ : ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕಕಾರಮುಂ ಚಕಾರಮುಂ ಖಕಾರಮುಂ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಾರಮಾಗಿ ಬಹುಳದಿನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ : ಬುದ್ಧಿಯು ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುರೂಪವಾದ; ಹೋಲುವಂಥ ; ಹೊಂದುವಂಥ : ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೊಳೋರಂತೊಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತು ಸುಖಮಿರ್ಕೆಂದಂಭೋರುಹನಯನೇ ನಿನಗನುಸಾರಿಯನಟ್ಟಿದನಪೂರ್ವಕನ್ಯಾದ್ವಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೫) ; ಈಕೆಗೀತನನುಸಾರಿಯಲ್ಲನೆಳಲತಿಕೆಯ ತಣ್ಪಿಂಗೆಳ ಮಾವೆ ದೊರೆಯೆಂಬಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೭ ವ). [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿನ್]

ಅನುಸಾರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು (ದಕ. ೬). ೨. ತಂಬೂರಿಯ ನಾಲ್ಕು ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರದ ತಂತಿಯಿಂದ ಎರಡನೆಯದೂ ಪಂಚಮದಿಂದ ಮೂರನೆಯದೂ ಆದ ತಂತಿ ; ವೀಣೆಯ ತಾಳದ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೂರನೆಯ ತಂತಿ. [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿಣೀ]

ಅನುಸುತೆ (ನಾ). ತಂಗಿ ; ಸಹೋದರಿ : ಕುಂದನ ಕುಲಲಲನೆ ಜಗದ್ವಂದಿತೆ ಜೋಗಬ್ಬೆ ರೂಪವತಿ ಗುಣವತಿ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಖಿ ಸಂದ ಬರ್ಮ್ಮನ ನಂದನೆ ವಿಭುರಾಜಮಲ್ಲನನುಸುತೆ ನೆಗಟ್ದಳ್ (ಕಕುಲ. ೭–೯ ; 1019). [< ಸಂ. ಅನುಸೂತಾ]

ಅನುಸೂಚಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ ; ವಿವರಣ ಪಟ್ಟಿಕೆ : ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನವು, ಎಂಟನೆಯ ಅನುಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೂ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಭಾಧಾನ. ಪೀ). [ಅನು₃ + ಸೂಚಿ]

ಅನುಸೂಚಿತ (ಗು). ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ. 'ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಅನು೩ + ಸೂಚಿತ]

ಅನುಸೂಚಿತಜಾತಿ (ನಾ). ಸೂಚಿತವಾದ ಜಾತಿ; ನಿಮ್ನವರ್ಗ: ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳವರ ಮತ್ತು ಅನುಸೂಚಿತ ಆದಿಮಜಾತಿಗಳವರ . . . ಹಿತಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೪); ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ಜನಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು . . . ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೩೧). [ಅನುಸೂಚಿತ + ಜಾತಿ]

ಅನುಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿ: ಕವಿ ಪ್ರತಿಭೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯಗಳು, ಸಹೃದಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅನುಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯ – ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಈ ಪದ್ಯವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಪ್ರತಿಭಾತತ್ವಕ್ಕೇ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ (ಭಾರಮೀ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸೌರ (ಗು). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೌರಗತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು (ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಂವತ್ಸರ ಗಣನೆ): ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ, ಸೌರ, ಅನುಸೌರ, ನಾಕ್ಷತ್ರ, ಚಾಂದ್ರಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಗಣಿಸುವ ಪರಿವತ್ಸರಾದಿ ೫ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು (ಹಸಾರ. ೩೫೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮರಣ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೆನೆಯುವುದು; ಧ್ಯಾನ: ಅಂತಿರ್ದನಿತ್ಯಾದಿ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾನುಸ್ಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪ ವ). ೨. ಸ್ಮರಣೆ; ನೆನಪು: ಅನುಸ್ಮರಣಮಾತ್ರ ನಿಷ್ಪಾದಿತಸಪ್ತತಳಾದಿಪ್ರಾಸಾದಪ್ರಕರನುಮಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆನೆದ: ಲೋಕಪತಿಗಿಟ್ಟನನುಸ್ಮೃತಮಾತ್ರ ಪಾಪವಿಚ್ಛೇದನಮಂ . . . ಶಾಂತಿನಾಮಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೯). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಯೂತ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆರೆತ: ಎಲ್ಲ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸ್ಯೂತವಾಗಿದ್ದು ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ವಿನಯವೆಂಬ ನೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೮೪); ಕವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಅಖಂಡವಾಗಿ, ಅನುಸ್ಯೂತವಾಗಿ ಬಂದವು (ಏಳಜೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವರ (Overtone. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವಾರ (ನಾ). (ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ) ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸುವ ವರ್ಣ, —ಬಿಂದು: ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕು ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೧); ಅನುಸ್ವಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಉಚ್ಚಾರವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫); ಹಂಸ ದುಃಖ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಈಗ ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಿ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (೦) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ; ಬೇರೊಬ್ಬರಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಚರಿಸತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ತರ್ಪಣವೇ ಮುಂತಾದ ಪಿತೃಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನೂಕ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ. ೨. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. ೩. ಶೀಲ. ೪. ವಂಶ; ಕುಲ; ಕುಟುಂಬ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲ: "ಶೀಲದೊಳು ಕುಲಸೀಮೆಯೊಳನೂಕವೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೧); "ಶೀಲಸತ್ಕುಲಮಿವನೂಕಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಅನೂಚಾನ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗ ಶೀಲನಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿಷಯ, —ಪದ್ಧತಿ: ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು (ಪಜಭಾ. ೩೨೯). ೩. ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು ಮತ್ತು ಅನುಸರಿಸತಕ್ಕವನು: "ಪೂರ್ಯೈಸಿ ವೇದಮೋದಿದನನೂಚಾನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಚಾರಶೀಲ; ವಿನಯವಂತ. [ಸಂ.]

ಅನೂತ್ನ (ಗು). ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯ; ಪ್ರಾಚೀನ: ನೀವೆನ್ನನುದ್ಧರಿಸುವುದು ವಿಶ್ವಜಗನ್ನುತೈಕಾನೂತ್ನ ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತಿ ಚಾರಿತ್ರ (ಬಸಪು. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅನೂನ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ: ದಿಕ್ಕರಿಯನನೂನದಾನಪರಿಶೋಭೆ ಮನಂಗೊಳೆ ಪೊರ್ದುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯); ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮುದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೦೭); ಭೀಮನನೂನಶರಸಂಘಾತವನು ಖಂಡಿಸಿದನಾಕ್ಷಣಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೫). [ಸಂ.]

ಅನೂನಕ (ಗು). = ಅನೂನ. [ಸಂ.]

ಅನೂನಗುಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಾದ ಗುಣ. ೨. ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು: ರತ್ನಮೊಂದೆರಡಿಲ್ಲಾದೊಡಮೇನನೂನಗುಣನಂ ಸನ್ಮಿತ್ರನಂ ಮಾಱ್ಪುದಾದರದಿಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೦–೨೩). [ಅನೂನ + ಗುಣ]

ಅನೂನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಧಿಕವಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅನೂನಪುಣ್ಯಂಗಸಾಧ್ಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದಂ ಸನ್ನಿಮಾಡುವಂತೆ ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೨೭ ವ). [ಅನೂನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನೂನಫಲ (ನಾ). ಅಧಿಕಫಲ: ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕದೊಳನೂನಫಲಭೋಗವೈರಾಗ್ಯ ಶಮೆ ದಮೆಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಾಶ್ರದ್ಧೆಯೂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೧–೫). [ಅನೂನ + ಫಲ]

ಅನೂನಾಂಗಿ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು: ನಿರುಪಮ ಲಕ್ಷಣಯುತೆಯರ್ ಸರೂಪೆಯ[ರ್] ನೃತ್ಯಗೀತ ವಾದ್ಯಾದಿ ಕಳಾಪರಿಣತೆಯರನೂನಾಂಗಿಯರರಸಿಯರತಿಮುಗ್ಧೆಯರ್ಕಳಾಗಲೆವೇೞ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೮–೫೭). [ಸಂ. ಅನೂನಾಂಗೀ]

ಅನೂಪ (ಗು). ೧. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ; ಜಲ ತುಂಬಿರುವ 'ಅನೂಪ ದೇಶ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ದೇವಮಾತೃಕ ಸಾಧಾರಣಾನೂಪ ಜಾಂಗಲ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). ೩. ಜೌಗುಪ್ರದೇಶ. ೪. ನದಿಯತೀರ, —ದಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೬. ಕೆರೆ; ಕುಂಟೆ. ೭. ಎಮ್ಮೆ. ೮. ಕಪ್ಪೆ. ೯. ಆನೆ. ೧೦. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. 'ಅನೂಪವಿಷಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನೂಪದೇಶ (ನಾ). ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ದೇಶ: ಜಾಂಗಲ, ಅನೂಪ, ಸಾಧಾರಣವೆಂದು ದೇಶ ಮೂರು ತೆರ . . . ಬಹಳ ನೀರುಂಟಾದ ದೇಶ ಅನೂಪ ದೇಶವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦). [ಅನೂಪ + ದೇಶ]

ಅನೂಪವಿಷಯ (ನಾ). ಐವತ್ತಾರು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧಾತ್ರೀತನೂಜೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳ್ ತಂದಿದಿರೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ನುಡಿದಳ್ ಪ್ರಪಂಚಮನನೂಪವಿಷಯಾಧಿಪನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೧). [ಅನೂಪ + ವಿಷಯ]

ಅನೂರಾಧ 'ಅನುರಾಥೆ' ನೋ.

ಅನೂರಾಧೆ 'ಅನುರಾಧೆ' ನೋ.

ಅನೂರು (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿ; ಅರುಣ: ರಥಮಂ ನುರ್ಗೊತ್ತುತೆ ಸಾರಥಿಯಂ ಕೊಡೆ ವಿಡಿದಿಭಂ ನಭಕ್ಕಿಡೆ ದಿನಕೃದ್ರಥದೊಳಗೆ ಬಿಳ್ಪು ತತ್ಸಾರಥಿಯೆನಿಸಿದನವನನೂರು ವರುಣತೆಯಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೬). [ಸಂ.]

ಅನೂಷರ (ನಾ). ಚೌಳಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅನೂಹ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲಾಗದ: ನಾವುಮಂತೆಯೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಕೃತ್ರಿಮುದ ಕೈಗೊಂಬೆ ಜೀವಮಾರ್ಗವನೂಹ್ಯ (ಮಂಕುತ. ೬೩೨). [ಸಂ.]

ಅನೃಜು (ಗು). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ; ಸರಳಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅನೃಣಿ (ನಾ). ಋಣವಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಲ ತೀರಿದವನು; ಋಣ ಮುಕ್ತ: ನಿನ್ನ ಈ ವಿನಯದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನೀನು ಅನೃಣಿ ಯಾಗಿರುತ್ತೀ (ಮಭಾರ. ಸಭಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅನೃತ (ನಾ). ೧. ಋತವಲ್ಲದುದು; ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಸುಳ್ಳು: "ನೆರೆ ಸುಳ್ಳುಂ ತೊಡಳೆನಲ್ಕಮನೃತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೨); ಹಿಂಸಾ ನೃತಸ್ತೇಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಪರಿತ್ಯಾಗಮೆಂಬಯ್ದು ಮಹಾವ್ರತಂ ಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬-೨೭ ವ); ದೇವೇಂದ್ರನಿದಿರಲಿ ಮುನಿಯ ಭಂಡನಂ ಮಾಳ್ಪೆ ಭೂಪತಿಯಲನೃತವನಿಲ್ಲಿ ಕಂಡೆನಾವಡೆ ಕಾಣ್ಬ ತೆಜ ನಾವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೩-೮). ೨. ಕೃಷಿ; ವ್ಯವಸಾಯ. [ಸಂ.]

ಅನೃತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಸುಳ್ಳುಮಾತಾಡುವವನು: ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಜೀವಘಾತಾನೃತವಚನ ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ (ಸುಕುಮಾ ೫-೪೩). [ಅನೃತ + ವಚನ]

ಅನೃತಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವವನು; ಮೋಡಿ ಇಂದ್ರ ಜಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡುವವನು (?): (ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳ ಗಾಯಕರು, ನಗೆಕಾರರು, ನರ್ತಕಿಯರು, ಓಲಗದ ಡೊಂಬರು ... ವಾದ್ಯ ಕಾರರು, ಅನೃತಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು . . . ಶಪನಪ್ರವೀಣರು – ಈ ಮೊದಲಾ ದವರು ತಂತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪರಿಶ್ರಮದ ಕಲಾಪರಿಣತಿಯ ಸಾಧಕಗಳಿಂದ ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆಯ ಮನೋರಂಜನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತೊಡಗುವರು) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೩೨). [ಅನೃತ + ಸ್ಪರ್ಧಿ]

-ಅನೆ[1] (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತ ವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನ ಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫); ಇಂಚರಂಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿ ಗಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೪ ವ); ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೭-೩೬); ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪ ಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿದಿರೊಳೌರ್ವಾನಳಂ ತಣ್ಣ ತಣ್ಣನೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೪೧); ಅಟಕೇಶನ ಗುಡಿಯಾಗ ನೆಟ್ಟನೆ ನೋಡಿದನು ದಿಟ ಮಲ್ಲಯ್ಯನು ಇರಲಿಲ್ಲ – ಆದ ಕಂಡು ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೭೨).

-ಅನೆ[2] '-ಅನೆಯ್ಯ[2]' ನೋ.

-ಅನೆಯ[1], **-ಅನೇ** (ಪ್ರ). ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲು ಸಂಖ್ಯಾ ಮತ್ತು ಪರಿಮಾಣ ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಟನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುಟು ಅಕುಂ (ಕ್ಕುಂ) (ಇಅ. X, ೬೦-೪; 578); ಮೂಜನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದನಂತನ ಭರವಂ ಪಡಿಯಜಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ವ); ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); –ಅನೆಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಉಕಾರಾಂತವಾದ ಸಂಖ್ಯಾ ವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೂ ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು, ಎಷ್ಟು ಎಂಬುವುಗಳ ಮೇಲೂ ಸೇರಿ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮು. ೧೩೮). –**ಅನೇ**: ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧); ಸಾವಿರದೊಂಭೈನೂರು ಅರವತ್ತಾರನೇ ಇಸವಿ (ರೂಢಿ).

-ಅನೆಯ[2], **-ಅನ**, **-ಅನ್ನೆ**, **-ಅನ್ನ**[1], **-ಆನ್ನೆ** (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಗುಣ ವಾಚಕಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದ್ದನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬ (ಆರ್ಯಕ. ೧). –**ಅನ**: ಉದ್ದನ, ನೆಟ್ಟನ(ಕಿ). –**ಅನ್ನೆ**: ದಪ್ಪನೆ ಬಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ); ಉದ್ದನೆ ಮುಖ (ರೂಢಿ). –**ಅನ್ನ**: ಇರಾಣ ದೇಶದ ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉದ್ದನ್ನ ಕೂದಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧). –**ಆನ್ನೆ**: ತಪ್ಪಲೆ ಜೊಂಬು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪರಿಯ ಕಪ್ಪಾನೆ ಕೆತ್ತಲೇಲಿ (ದುರ್ಗೇಶ. ೫೪).

ಅನೆಯಕೆ (ಗು). ಅನೇಕ; ಹಲವು: ಮಣಿಖಚಿತ ರಂಜಿತದಿಂದನೆಯಕ ಧ್ವಜನಿವಹದೊಳು (ಅನಂಜ. ೫-೧೦೬); ಅನೆಯಕ ದೇವ ಮಾನವರನೆಲ್ಲರ ಗೆಲ್ದ ಘನಮಹಿಮೆಯನೆಲ್ಲವನು (ಅನಂಜ. ೧-೧೨೦). [ಸಂ. ಅನೇಕ]

-ಅನೇ '-ಅನೆಯ[1]' ನೋ.

ಅನೇಕ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನೇಕರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು: ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರ ನೆನಿಪಗಣಿತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೋ (ಜಗವಿ. ೬-೯೭); ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯ ಗ್ರಾಮದ ಆಡಳಿತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಗಳು ಆಗ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೬-೯); ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ನಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪವು ಜನಿ ಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನಿಪ್ಪನಿತಜಕೊಳಂ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವದಿ ನನೇಕದೊಳ್ ನತ್ವದೆಡೆಗೆ ಮುತ್ವಂ ಬರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಜಿಹ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳುದು; ಹಾವು. ೨. ಹಲವು ನಾಲಗೆಯಿರುವವನು; ಆದಿಶೇಷ; ಸರ್ಪ ರಾಜ: ಕೈಲಾಸ ಗಿರಿಯನು ವಿಸ್ತರಿಪಡನೇಕಜಿಹ್ವನಿಗಲ್ಲದುಳಿದ ಲೋಕ ದೊಳುಳ್ಳ ಮಹಾಕವಿರಾಜರನೇಕಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೭-೭೧). [ಅನೇಕ + ಜಿಹ್ವ]

ಅನೇಕತರ (ಗು). ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ; ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ: ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂಬಾನನೇಕತರವಸ್ತುವಾಹನಾದಿಯನೊಸೆದಿಂ ಬಿನೆ ಪಸರಿಸಿ ಕುಡಲಿರ್ದೆಂ (ಕವಿರಾ ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಪ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು; ಸೊಂಡಿಲಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೀರಿ ತರುವಾಯ ಬಾಯಿಂದ ಕುಡಿಯು ವುದು; ಆನೆ: ಇಂದ್ರಾನೇಕಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯); ತುರಗಾನೀ ಕವರವತ್ಸರಾಜನನೇಕಪಭಗದತ್ತನಲ್ತೆ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೫೦-೧೯; 1182); ಮನ್ಮಥನ ಪಟ್ಟದನೇಕಪವು ಬಪ್ಪಂತೆ ಬರುತಿರ್ದಳು ಸರಾಗದಲಿ (ಜೀವಂಜ. ೧೫-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಭಂಗಿ (ಗು). ಹಲವು ಆಕಾರ ಅಥವಾ ನಿಲುವುಳ್ಳ: ಕನಕ ರಜತಮಯಾನೇಕಭಂಗಿ ಭೃಂಗಾರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೧೫ ವ). [ಅನೇಕ + ಭಂಗಿ]

ಅನೇಕಭವ (ನಾ). ಅನೇಕ ಜನ್ಮ; ಹುಟ್ಟು: ವಿಶಾಖನಂದಿಯು ಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ ಸತ್ತನೇಕಭವಗಹನಪರ್ಯಟನದಿಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೨ ವ). [ಅನೇಕ + ಭವ]

ಅನೇಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಹಲವು ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಲವು ರೀತಿ: ಅಂತು ಪಿರಿದಪ್ಪುದಱಿಂದನೇಕ ಮುಖದೊಳ್ ನಡೆವ ಸುರಕೋಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩ ವ). [ಅನೇಕ + ಮುಖ]

ಅನೇಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ಕವದಿನಮುರಯಿರೆನೆ ವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮುನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯). [ಅನೇಕ + ವಚನ]

ಅನೇಕವಾರಂ (ಅ). ಹಲವು ಬಾರಿ, —ಸಲ: ಓರೊರ್ವರ್ ಸೆಣಸಿ ತಗುಳ್ದನೇಕವಾರಂ ವಾರಸ್ತ್ರೀ ಜನಮಿದಿರೊಳ್ ತುಳುಂಕೆ ನೀರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೮). [ಅನೇಕ + ವಾರಂ]

ಅನೇಕವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ, —ವಿಧ: ಜನರು ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವಿಧ]

ಅನೇಕವೇಳೆ (ಅ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ನಾನು ಈ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಬಂದಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವೇಳೆ]

ಅನೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂತವಲ್ಲದ್ದು; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ; ಸಪ್ತಭಂಗಿ: ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). 'ಅನೇಕಾಂತವಾದ' ಪರಾ. [ಅನೇಕ + ಅಂತ್ಯ]

ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳುಳ್ಳ ತರ್ಕ: ಜೈನರ ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರ್ಯಪ್ರದೇಶವು ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. (ಜೈನಪ. ೫). [ಅನೇಕಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನೇಕಾಂತವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ವಸ್ತುವಿನ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ: ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಕೆಲವರು ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೫). [ಅನೇಕಾಂತ + ವಾದ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದು: ಧಾತುಗನೇಕಾಕ್ಷರಕಾಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಿಸು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೭); ಗದವಜಕಾರಮವಿದಿರಿರೆ ಪದಮಧ್ಯಂ ವಿಷಯಮಾಗನೇಕಾಕ್ಷರದೊಳ್ ಪುದಿಯೆ ಲಘೂಪಧೆ ಕೆಲಕೆಲವೊದವಿರ್ಕುಂ ರಾಂತಳಾಂತಮವು ಶಿಥಿಲತೆಯಂ (ಶಮದ. ೪೩). ೨. ಬಹುವಿದ್ಯಾಪರಿಣತ: ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರನನೇಕಾಕ್ಷರನೆನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಿವೇಕಿ ಕಲಾಭಿಜ್ಞನೆನಿಸಿ] ನೆಗಟ್ದ ಚತುರಸ್ರಗುಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೧೨). [ಅನೇಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚುಳ್ಳ ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ: ಪ್ರಸ್ವಾದಿಗಳಪ್ಪ ಜಬಿಕುಳರೇಫಾಂತಂಗಳಪ್ಪನೇಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳ್ಗೆ ಭೂತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಗಾದ ದ, ದಪ, ವ ಎಂಬಿವು ಪರಮಾದೊಡಂ (ಶಮದ. ೪೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅನೇಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಅನೇಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಬಹುಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಗವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಂಚಲತೆ. ೨. ಹಲವು ಶಾಖೆ ಅಥವಾ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಭೂರುಹದೊಳನೇಕಾಗ್ರತೆ ನವಾರಾಮದೊಳ್ಮಹಾಶೋಕಂ ವಸಂತದೊಳ್ ಮಾರಹಿತ ಮುಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೮). [ಸಂ. ಅನೇಕಾಗ್ರತಾ]

ಅನೇಕಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ; ಹಲವು ರೀತಿಯ; ನಾನಾ ವಿಧದ: ಜಿನೇಂದ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗಮನೇಕಾತ್ಮಕಮುರ್ಚೆ ಸುತ್ತಱಿಯೆ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮುಕ್ರಮದಿಂದಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿದರೆ ಬೇಸರಬರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅನೇಕಾವರ್ತಿ: ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ಆವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂಬ ವಾದ: ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಈರ್ಷ್ಯಾಸೂಯೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಬಹುದೆಂದು ಏಕೇಶ್ವರವಾದದವರು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಅನೇಕ + ಈಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಅನೇಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ. [ಅನೇಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನೇಡಮೂಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಗ: ಕವಿತಾರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯಱಿಗುಮನೇಕ[ಡ]ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬವನಱಿಗುಮೆ (ಆದಿಪು. ೧–೨೦). ೨. ಕುರುಡ; ಅಂಧ: "ಅಂಧಃ, ಅನೇಡಮೂಕಃ – ಈ ೨ ಕುರುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). ೩. ದುಷ್ಟ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕೆಟ್ಟಮನಸಿನವ" (ಗಂಗಾಪು. ೯). [ಸಂ. (ಅನೇಡ + ಮೂಕ)]

ಅನೈಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಭಾರತೀಯರ ಅನೈಕಮತ್ಯವೇ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೈಕಾಂತಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಂತಿಯಲ್ಲದವನು: ಅನೈಕಾಂತಿಕರ್ಕೆಲರ್ತನುತರತನುಗಳೊಳಮತಿವಿಶದ ಪ್ರಜ್ಞಾತಿಶಯಮಂ ಕಾಣಲಾದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೨–೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೈಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಐಚ್ಛಿಕವಲ್ಲದ; ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ: ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಸತ್ಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೩೩೧) [ಸಂ.]

ಅನೈಪುಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೌಢವಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಪುಣತೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ಬಂಡುವು ಪಾವುಡಂ ನೃಪತಿಗೆಂಬುದುಮಾನೆಗಳೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ನಿಂದುದಿದೆಂಬುದುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಮನೈಪುಣೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೭). [ಸಂ. (ಅನೈಪುಣ + ಉಕ್ತಿ)]

ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (ಗು). ನೈಸರ್ಗಿಕವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ: ಮನುಷ್ಯನ ಹೃದಯವು . . . ಉತ್ಕಟಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲದೆ ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (Unnatural) ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರುವುದು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೭). [ಸಂ.]

ಅನೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಈ ಶೂರಗತಿಪೆತ್ತ ಅರಸು ಮತ್ತಾಣೆಯುಮೊಸದು ಅನೊಳ ಕಟನಿಯುಂ ಇಕೊಳ ಪಾಟುಮನೆ ಪರಿಹಾರಮುಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨–೫; 750). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಯ್ಗೊಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅನೋಕೆಹ (ನಾ). ಮರ; ಗಿಡ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ . . . ಅನೋಕಹಃ, ದ್ರುಃ, ವಿಷ್ಟರಃ . . . ಈ – ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೩); ಅನೇಕ ಸಹಕಾರಾಶೋಕಾನೋಕಹನಂದನವನಪ್ರಸ್ಥಮನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮನೆಯ್ದೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೋಜೆ (ನಾ). ೧. ಓಜಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯುಭವ್ಯಂ . . . ವಿಷಮನಾಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೪೦ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಅನೋಜಸ್]

ಅನೋಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಸಾರ, ಅಸಂಸಾರ, ನೋಸಂಸಾರ, ಅನೋಸಂಸಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳಂತೆ ಜೀವಪ್ರದೇಶ ಪರಿಸ್ಪಂದಮಿಲ್ಲಪ್ಪುದಱಿಂ ಅಯೋಗಕೇವಲಿ ಜಿನಾವಸ್ಥಾನಂ ಅನೋಸಂಸಾರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩.೭೭). [ಸಂ.]

ಅನೌಚಿತ್ಯ (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನೌಪಚಾರಿಕೆ (ಗು). ೧. ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ. ೨. ಮೊದಲೇ ಏರ್ಪಾಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸದ; ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಅನೌಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಭೇಟಿಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೌಪಮ್ಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನ[1] (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಅಂಥ:

ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಂ = ಅಪ್ರಕಾರದವನು; ಅಂಥವನು: ಅಂಜನೆಸುತನನ್ನ ಅನ್ನು ಕೇಸಿನಿಯ ಎಬಿಪಾತನನ್ನನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೮; 800); ನಿನ್ನನ್ನಂ ವಿತತಯಶನಿಲಯ ತಾರಾಪತಿ ದಿನಕರ ಸದೃಶತೇಜನೆಂಬುದುಮುಂಟೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೪); ದನುಜಾಂತಕನೆಂಬೀ ನಿನ್ನನಚ್ಚುವೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೪); ಅನ್ನಮಾದಿ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ—ಸಿಡಿಲನ್ನಂ ಸಿಂಗದನ್ನಂ ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನನೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

ಅನ್ನಳ್ = ಅಪ್ರಕಾರದವಳು; ಅಂಥವಳು: ನಾಣ್ಚಿ ನೋಡಿದಳ್ ತಾಂ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳಭಾಷಿಣಿಯಂ ನಯನ ತ್ರಿಭಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೬೨); ಮುಳಿದೆನ್ನೊಳ್ ಮನದನ್ನಳೊಯ್ಯನೊಜಗಿರ್ದಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಂದದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೨೮). ಅನ್ನದು = ಅಂಥದು; ಅನ್ನರ್ = ಅಂಥವರು: ಜಕ್ಕಯ್ಯನನ್ನರಾ ಧರ್ಮದಱಿವಿನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೮; 800); ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಚೆನ್ನರಂ ತನ್ನರಂ ಜಾನಿಸಿ ಜಱಿದು ಕಾಮನನ್ನರಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೀಱಿಮಿಱುತೆ ಜತಿಗಳನ್ನರಂ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ ಹುರುಳುಗೆಡಿಸುತ್ತೆ (ಉದ್ಭವಿ. ೫–೨೫); ಕಲ್ತುಕೊಳ ವೇಟ್ಕುಮೋ ವೃದ್ಧರಿಮ್ಮನ್ನರ್, ಎಳೆಯನಿವನನ್ನನಿನ್? (ಅಂತಿಗೂ. ೭೭೧). ಅನ್ನವು = ಅಂಥವು: ಕಡೆದನ್ನವಪ್ಪ ಮೊಲೆಗಳ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳನರ್ಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಱದೆ ತಡೆಯೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿಯಪ್ಪುವಾ ಪುರವರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೪ ಶೂದ್ರಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅನ್ನ = ಅಂಥ; ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಾನ್ = ಅಂಥವನು; ಕುರುಖ್. ಅನ್ನೇ]

–ಅನ್ನ[2] '–ಅನೆಯ್ನು[2]' ನೋ.

ಅನ್ನ[3] (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ; ಊಟ: "ಅಂಧಃ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ತಂ, ದೀದಿವಿಃ, ಅನ್ನಂ, ಓದನಂ, ಭಿಸ್ಸಾ, ಅಶನಂ, ಆಹಾರಃ— ಈ ೯ ಕೂಟ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೪); ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತಿ ಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಬನ್ನೆಗಮನ್ನಮಂ ಬಿಸುಟು ಪರ್ವತಮಂ ಪರಿದೇಱಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೧; ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨–೧೯; 1008 ನೋ); ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿಮಿಗಿಲು ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಒಂದು ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲ (ಅದವ. ೨೨); ಉರಗನಾರಿಯರೀತನ ಗಾಡಿಗೆ ನೆಱೆ ಮರುಳಾಗಿಯನ್ನವ ತೊಱೆದು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೩೭); ಅನ್ನಗತೋ ಪ್ರಾಣ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಅಕ್ಕಿ. 'ಅನ್ನರಸ' ಪರಾ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ನೀರು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನಋಣ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದ ಋಣ: ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಕೃಪ ಇವರಿಗೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಭಾವನೆ ಇದ್ದರೂ, ಅನ್ನಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಜೀವಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೧೨೩); ಅನ್ನದ ಋಣ ಇನ್ನೂ ತೀರಿಲ್ಲ ಬದುಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನ್ನದ ಹಂಗು. [ಅನ್ನ[3] + ಋಣ]

ಅನ್ನಂ (ಅ). ೧. ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ; ಆ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ: ಎಯ್ದೆ ಜೀವಂ ಬಿಡದನ್ನಂ ಬೇಗಮಿಂತೀ ಗಿಳಿಯ ಮಱಿಯ ನಬ್ಬಾಕರಕ್ಕೊಯ್ವಮೀಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೦); ನೆರೆವನ್ನಂ ರವಿ ನಿಲ್ಲದಸ್ತಗಿರಿಯಂ ಸಾರ್ದಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪೋಗಲಾತುರನಾಗಿರ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೭). ೨. ವರೆಗೆ; ತನಕ: ಒಳಗಂ ಭೇದಿಸದನ್ನಂ ಚಳಬುದ್ಧಿಗೆ ಪೊಜಗು ಬೆಟ್ಟಿತಾಗಿರ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೩–೨೭); ಮನಂ ದಣಿವನ್ನಮೋಲಾಡಿ ಪೊಡೆ ಕೋಡುವನ್ನಂ ಬರೆಪೀರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೯). ೩. ಹಾಗೆ; ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ಜಯವರ್ಮನಿರ್ಜೋಡಮವಂ ಮುಟ್ಟಲ್ಲನೆಂದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡುವನ್ನಂ ಕಿಱಿಯಾತನಂ ನಿಱಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಂ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೩೪).

[< ಅನ್ನ[1]. / ತೆಲು. ಅನ್ನ]

ಅನ್ನಂತೆ (ನಾ). = ಅನಂತ: ಅಭಯಮ ಕೊಟ್ಟು ಬೆನ್ನು ಕಾಯಲಿಬೇಕು ಬೀಸಿ ಬಿಸಾಟದಲೆ ಅನ್ನಂತ ಕರ್ಮದಾಧಾರಧೀರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭).

[< ಸಂ. ಅನಂತ]

ಅನ್ನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ಬಡತನದೊದವಿಂದನ್ನಂಬಡೆಯದೆ ಮಱುಗಿ ಕರನ್ನೋಲ್ವಿಂ ಪೆಂಪುಗೆಟ್ಟು ನಮೆಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೬೦). [ಅನ್ನ[3] + ಪಡೆ[1]]

ಅನ್ನಂಬರಂ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಂ, ಅನಕ[1], ಅನಕಾ, ಅನ್ನಕ, ಅನ್ನಕ್ಕ (ಅ). ೧. ವರೆಗೆ; ತನಕ; ಅಷ್ಟು ದೂರ, —ಕಾಲ: ಚಿಂತೆ ಬೇಡನ್ನಕಂ ಗೋಪೆಯೊಳಿರಿಸವನನೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೦); ಬೆಳಗನ್ನಕ್ಕಂ ಹೊಂದಿದೆನದೊಂದೇ ಛಂದದುರು ಸುಖವ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦); ಕೌರವನ ಹರಣವಿರುವನ್ನಕಂ ನಮಗೆ ಧರೆ ಬಹುದೆ (ತುರಂಗ. ೬೨–೧೩). ೨. ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ: ಅನ್ನಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದೂತರಿವರರಮನೆಗಳನ್ನು ಪೊಕ್ಕರು (ತುರಂಗ. ೨೪–೨); ಸರಸಿಯಂ ಬಿಡದೆಯಿರಲನ್ನಕಂ ರಾಯದಳ ಮೆರೆವುತಂ . . . ತೆರಳಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೭೪–೪೩). ಅನಕ[1]: ೧. ಜಡಜಭವ ನಭವನ ಸಮಯಮುಮಂ ಪಡೆವನಕ ದೇಗುಲದ ಹೊಜಗೆ ಯೆರಡು ಕರಂ ಮುಗಿದಿಹನು (ಬಸಪು. ೪೩–೪೨); ಧನಕನಕವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನವೋಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೭). ೩. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಅನಕ ಅವರ ತಾಯಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಳೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೭). ಅನಕಾ: ೧. ಹೊರಗೆ ಹೋದವನ ಇನ್ನೂ ಅನಕಾ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲಪಾ (ಕಾಲಚ. ೧೧). ೩. ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನ ಹತ್ತರ ಇದ್ದ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅನಕಾ ಇಸಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೨). ಅನ್ನಕೆ: ೧. ಈಶ್ವರಾರ್ಚನೆ ವೇಳೆಯೊಳು

ಬೆಳಗನ್ನಕಿರ್ದನು ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೧೨ ಸೂ) ; ಒಡ್ಡಿದಂಕವ ನಾನು ಗೆಲ್ವೆ ನೀನನ್ನಕ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನೊಡನಿರು (ಭರಚ. ೫೦–೧೧೬).

ಅನ್ನಕ್ಕ : ೧. ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ನತಾಂಗಿಯಲ್ಲ ಅಲಗಿನ ಮೊನೆ ಗಂಜುವನ್ನಕ್ಕ ಪಟುಭಟನಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೯); ಶಿವಕರುಣವಿಡಿಯದನ್ನಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದಿ ಎಂತೆಂಬೆ? (ಸಿದ್ಧವ. ೨–೯) ; ಏನಾದಡೇನಯ್ಯ ತಾನಾಗದನ್ನಕ್ಕ ತಾನಾಗಿ ತನ್ನನಜೀವದನು ಲೋಕದಲಿ ಏನಾದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೮). 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ಪರಾ. [?]

ಅನ್ನಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು : ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ನಕಂಟಕ ನಾಗಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ₃ + ಕಂಟಕ]

ಅನ್ನಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ; ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹಾಕುವುದು. [ಅನ್ನ₃ + ಕಂಟಕ + –ತನ]

ಅನ್ನಕರ 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಲ್ಪಕ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು ; ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಪನನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [ಅನ್ನ₃ + ಕಲ್ಪಕ]

ಅನ್ನಕ್ಕ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ್ಕರ, ಅನ್ನಕರ (ಅ). = ಅನ್ನಕಂ : ೧. ಮರನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಲೆ ಉಲಿವುದ ಮಾಬುದೆ (ಅಪಚಂ. ೧೦೭–೪೮೭) ; ಅಂಗ ಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಕಾಯದ ಸೂತಕ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಮನದ ಸೂತಕ (ಮಾಧೂಳ. ೨). **ಅನ್ನಕರ** : ನೆಲನೂ ನೇಸಱುಳ್ಳನ್ನಕರ ಬದುಕೆನುತಾ ಸುಕನ್ಯೆಯ ನಪ್ಪಿ (ನಿಭಾಗ. ೯–೨–೨೭) ; ಧರಿಪುದು ಘಟಿಸುವನ್ನಕರ (ರಾಮವಿ. ೧೪–೧೭೬). [?]

ಅನ್ನಗತ (ಗು). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಅನ್ನಗತ ಪ್ರಾಣ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ₃ + ಗತ]

ಅನ್ನಗತಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಡೆಯಲಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು : ಅನ್ನ ಗತಪ್ರಾಣ ಚರ್ಮಗತ ದೃಷ್ಟಿ (ಗಾದೆ) [ಅನ್ನಗತ + ಪ್ರಾಣ]

ಅನ್ನಗದಕ (ನಾ). ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವನು; ಊಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಟಿಸುವವನು (ಉಕ. ೩). [ಅನ್ನ + ಗದಕ]

ಅನ್ನಗೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗುಣಿಗಗಳೆಯೊಕ್ಕಮ್ಮ ೫೦ ಸೆಜ್ಜೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತ ೧ ಕಮ್ಮ ೨೫ ಪಡಿಸಲಿಸುವುದರ್ಕ್ಕಂ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಎಡೆನಾಡ ೭೦ ಬಳಿಯನ್ನಗೆಡೆಯಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೨೪ ; 1033 ?). [?]

ಅನ್ನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ರಂಗನು ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅಂದ ಬಳಿಕವೇ ಅನ್ನಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೧೬). [ಅನ್ನ₃+ಗ್ರಹಣ]

ಅನ್ನಚತ್ರ, ಅನ್ನಛತ್ರ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿ ಆಹಾರ ದಾನಮಾಡುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: ಇದೇನು ಮನೆಯೋ ಅನ್ನಚತ್ರವೋ (ರೂಢಿ). **ಅನ್ನಛತ್ರ** (ಕೃಸ್‍ಗೆ. ೫೪೨). [ಸಂ. ಅನ್ನಸತ್ರ]

ಅನ್ನಛತ್ರ 'ಅನ್ನಚತ್ರ' ನೋ.

ಅನ್ನಜ (ಗು). ಆಹಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಅನ್ನಜ ಜೀವಜ ಮಾನಜ ಭೀತಿಗಳಂ ನಿರ್ಧರಿಸೆಲೆ ಬಾಲಕ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೩–೩೧). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದ (ನಾ). = ಅನ್ನದಾತ : ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕ ನಾಪನನಿರುದ್ಧಾದಿನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದಟ್ಟು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಷೇಕ : ಯಿಂತೀ ಪಂಚಲಿಂಗದೇವರೊಳಗಾದ ದೇವರುಗಳ ಅಂನದಟ್ಟಿನ ತ್ರಿಕಾಲದ ಪೂಜಾ ಪುನಸ್ಕಾರ ಅಮೃತ ಪಡಿ . . . ವಿಶಿಷ್ಟೋತ್ಸವಂಗಳಿಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨–೫೫ ; 1286). ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ ಹೋ. [ಅನ್ನ + ಅಟ್ಟು₂]

ಅನ್ನದಾತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು : ಧರೆಯೊಳಿಂತಪ್ಪನ್ನದಾತರ ಸರಿಯಿಡುವರಾರಯ್ಯ ನಿನಗತಿ ಸಾಂಗವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨೪–೨೭). [ಅನ್ನ₃ + ದಾತ]

ಅನ್ನದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು; ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ; ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡುವುದು: ವ್ರತಹೀನರ್ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಕೂಲರ್ ವ್ಯಸನ ವಶಗತರ್ ಪಾಪಿಗಳಿಂತಿಕಪ್ಪರಪ್ಪರವನಿಯೊಳತಿಥಿಯೊಳಿನ್ನನ್ನದಾನಮಂ ಕುಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೦) ; ತನಯನಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೆಮಗೆಂತನುಭವಿಸ ಬಹುದನ್ನದಾನವನನುಮತವೆ ಹೇಳಾ ನಪುತ್ರಸ್ಯ ಗತಿರ್ನಾಸ್ತಿ ಎನೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೨) ; ಅನ್ನದಾನದ ಮಹಿಮೆ ತಾನನ್ನಮಯಕೆ (ಅನಿಕೇ. ೫೬–೮). [ಅನ್ನ₃ + ದಾನ]

ಅನ್ನದಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವವನು : ಅನ್ನದಾನಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ₃ + ದಾನಿ₁]

ಅನ್ನದಾನೀಶ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಘನಶಿಷ್ಯವೃಂದಮಂ ದೇಶಿಕಶೇಖರಂ ಪಡೆವುತಾತ್ಮಸಮಾನರನುರ್ವಿಗನ್ನದಾನೀಶನೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಮಭಿರಾಮತೆ ವೆತ್ತಿರೆ ತೋರ್ದನೂರ್ಜಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೦). [ಅನ್ನ₃+ ದಾನ + ಈಶ]

ಅನ್ನದ್ರೋಹ (ನಾ). ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯುವುದು. [ಅನ್ನ + ದ್ರೋಹ]

ಅನ್ನದ್ವೇಷ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಗದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಆಹಾರದ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಜ್ವರದಿಂದ ಬಾಯಿ ಕೆಟ್ಟು ಅನ್ನದ್ವೇಷ ವುಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ₃ + ದ್ವೇಷ]

ಅನ್ನನಾಳ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಜಠರದವರೆಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ನಾಳ. [ಅನ್ನ₃ + ನಾಳ]

ಅನ್ನನೀರು (ನಾ). = ಅನ್ನಪಾನ : ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅನ್ನನೀರನು ಹವಣಿಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಗಿಣಿಯಂತೆ ಸಾಕಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬–೬೭). [ಅನ್ನ₃ + ನೀರು]

ಅನ್ನಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ : ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ಅನ್ನಪಕ್ಷಿಗಳೂ . . . ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೯). [ಅನ್ನ₀ + ಪಕ್ಷಿ. / ತಮಿ. ಅನ್ನಂ = ಹಂಸ]

ಅನ್ನಪಚನ, ಅನ್ನಪಚನೆ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು. ೨. ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣಿಸುವುದು ; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ : ಆಹಾರವು ಕಡಮೆಯಾದರೆ ರಕ್ತಾಭಿಸರಣ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ, ಅನ್ನಪಚನ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಮಂದವಾಗಿ, ದೇಹಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಲತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೬೨). **ಅನ್ನಪಚನೆ** : (ದಕ. ೩). [ಅನ್ನ₃ + ಪಚನ]

ಅನ್ನಪಚನೆ 'ಅನ್ನಪಚನ' ನೋ.

ಅನ್ನಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ತಾಳದ (೩) [ಅನ್ನ₃ + ಪದಾರ್ಥ]

ಅನ್ನಪಾನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೯). [ಅನ್ನ$_3$ + ಪಾನ]

ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುರ್ಗಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. [ಸಂ. ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ]

ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ ; ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಾಸ ಷಟ್ಕಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗಟೂಡುವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಜಾವುಂಖ. ೨೩೨) ; ಗರ್ಭಾಧಾನ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತ ಜಾತಕರ್ಮ ನಾಮಕರಣ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚೌಲ ಉಪನಯನ . . . ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯು (ವಿವೇಕ. ೫) ; ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ; ಮಗುವಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಪ್ರಾಶನ]

ಅನ್ನಬರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಬರೆ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಭೇದಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಾಮ್ಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ; ಕಾಸೀಸ; ಹಿರಾಕಸ: ಅನ್ನಭೇದಿ ೪ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೦) ; ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಅನ್ನಭೇದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಸಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಮದ (ನಾ). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಗರ್ವ; ಅನ್ನದ ಅಧಿಕತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಕ್ಕು : ಅನ್ನಮದ ಅರ್ಥಮದ ಅಖಿಲ ವೈಭವದ ಮದ ಮುನ್ನ ಪ್ರಾಯದ ಮದವು ರೂಪಮದವು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೨). [ಅನ್ನ$_3$ + ಮದ]

ಅನ್ನಮಯ (ನಾ). ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸ್ಥೂಲದೇಹ : ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೪–೧೬) ; ಈ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ ಅನ್ನ ಪರಿಣಾಮವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಕೋಶವು ಅನ್ನಮಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). 'ಅನ್ನಮಯಕೋಶ' ಪರಾ.
[ಅನ್ನ$_3$ + ಮಯ$_2$]

ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ನಾ). = ಅನ್ನಮಯ : ತಂದೆಯು ತಿಂದ ಅನ್ನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅದೇ ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೦).
[ಅನ್ನಮಯ + ಕೋಶ]

ಅನ್ನಮಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ : ಅನ್ನಮಾನಿ ಶಶಾಂಕನೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ ಕೇಶವನು ಪರಮಾನ್ನದೊಳು ಭಾರತಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಭಕ್ಷ್ಯದೊಳು . . . ಇರುತಿಪ್ಪನೆಂದೆಂದು (ಹಸಾರ. ೩೧–೧೪).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಮಾನಿ]

ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ : ಇಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಅನ್ನಯ 'ಅನ್ನೆಯ' ನೋ.

ಅನ್ನರಸ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಸಾರ ; ಸಾರು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮುಂತಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಿವಿಚಿ ತೆಗೆದ ಅನ್ನದ ಸತ್ತ್ವ : ಯಮನು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನರಸವನ್ನೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೧೩೧).
[ಅನ್ನ$_3$ + ರಸ]

ಅನ್ನವರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನವರ್ಜಿತವ್ರತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ನಿಯಮ ; ಉಪವಾಸವ್ರತ. [ಅನ್ನ$_3$ + ವರ್ಜಿತ + ವ್ರತ]

ಅನ್ನವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಬಟ್ಟೆ. [ಅನ್ನ$_3$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅನ್ನವಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ ; ಪಾಕಶಾಲೆ : ಅನ್ನವಾಟಿಕೆಗಳೊಳ್ ಪಾಕಮುಂ ಮಾಡಿಸುವ ಮಣಿಹಮುಂ ಕೃತವರ್ಮಕಂ ತಾಳ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೬). [ಅನ್ನ$_3$ + ವಾಟಿಕೆ]

ಅನ್ನವಾಸ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನ ಶಾಲೆ ; ಊಟದ ಮನೆ : ನೆಗಟ್ದ ಮಾತಜೀವರ ಸಬ್ಬವದವರೊಡನಂತೊಸೆದನ್ನವಾಸದೋಲಗದೊಳಿರ್ದನಾಗಳ್ ಪರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೦) ; ಅಮೃತಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಅಮೃತಾಹಾರದ ಬೋನಮುಂ . . . ವಿಳಾಸದಿಂದನ್ನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೪೫ ವ) ; ಮಡದಿಗೆ ಬೋನವೆತ್ತುವೆಡೆಯಾಡುವ ಬಡ್ಡಿಪಸೋದಿಪೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿಸುವ ಕಂಚನುಗ್ಘಡಿಪ ಕೆಯ್ಗೆಜೀವಾರತಿದೋರ್ಪ . . . ನೆರೆದರಿಂದ್ರಲತಾಂಗಿಯರನ್ನವಾಸದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೮೬).
[ಅನ್ನ$_3$ + ವಾಸ$_2$]

ಅನ್ನವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ತೊರೆಯರ ಮಾರಣ್ಣಗಂ ಅನ್ನವ್ವೆಯಕ್ಕಂಗಂ ಪುಟ್ಟಿದವರ ತಾತಣ್ಣ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೪–೨ ; 1000 ?). [ಅನ್ನ$_3$ + ಅವ್ವೆ]

ಅನ್ನಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅನ್ನದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ತೃಪ್ತಿ ; ಅನ್ನದಾನದ ಮೂಲಕ ನಡಸುವ ಶಾಂತಿ : ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆ ಅನ್ನಶಾಂತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ಶಾಂತಿ]

ಅನ್ನಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ. ೨. ತುಪ್ಪ : ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯವರು ಮುಂದಿನ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು "ಅನ್ನಶುದ್ಧಿಯನ್ನು" (ತುಪ್ಪ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಶಿವರಾ. ೧೫). [ಅನ್ನ$_3$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅನ್ನಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ. 'ಆಮಶ್ರಾದ್ಧ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ$_3$ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ನಾ). ಅನ್ನದಾನದಿಂದ ಜನರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು ; ದಾಸೋಹ : ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇಂದು ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಸಂತರ್ಪಣೆ]

ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಪಾಕವಿದ್ಯೆ ; ಅಡಿಗೆಮಾಡುವ ಕಲೆ : ಅವನು ಋತುಪರ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, "ನಾನು ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆ ; ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬಲ್ಲೆ ; ಇತರರು ಅರಿಯದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ವಚಭಾ. ೧೩೬). ೨. ಬಡಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಅನ್ನ$_3$ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ ನೆರವೇರಿದ ಹೊರತು ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, —ಹಠ : ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಹೇಳದಿದ್ದರೆ ತಾನು ಊಟವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು ಹೆಂಡತಿ ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬). [ಅನ್ನ$_3$ + ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ]

ಅನ್ನಸತ್ರ (ನಾ). = ಅನ್ನಛತ್ರ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಳ್ 'ಅನ್ನ$_2$' ಪರಾ.

ಅನ್ನಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ; ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಸನಾಂಗಾತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ನಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗಾವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೪). ೨. ಜೀವಾಣು ; ವಿಟಮಿನ್ನು : "ಇದು ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಗು

. . . ಈಗ ನಾವು ಮಗುವನ್ನು ಗಡಸುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅನ್ನಾಂಗ ಮತ್ತು ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಬೇಕು" (ಚಿಕಿತ್ಸ. ೭೮); ಉತ್ತಮ ಅನ್ನಾಂಗಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಇವು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅಂಗ$_2$]

ಅನ್ನಾಥಬಂಧು (ನಾ). = ಅನಾಥಬಂಧು : ಚನ್ನಾಗಿ ನಂಬಿದವನೊ ಜನ್ನಿಗಗೋವಳೇಶ ಅನ್ನಾಥಬಂಧುವೆಂಬೊ ಘನ್ನತೆಂತೋ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭). [ಅನ್ನಾಥ (< ಸಂ. ಅನಾಥ) + ಬಂಧು]

ಅನ್ನಾದ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕವನು : ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವನು : ಕಲಾವಿದನಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲ. ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಅವನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತದೆ . . . ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕನಾಗಿ ಅವನು ಬಾಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೯೯).

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗು = ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು (ಉಕ) : ಮಾನವಜೀವ ಹುಳುಗಳಹಾಗೆ ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆ ; ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗಿದೆ (ಬನಸಿ. ೧೧೦). [< ಸಂ. ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ ?]

ಅನ್ನಾಭಾವ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಇಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾಭಾವವಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ.
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅಭಿಷೇಕ. / ತಮಿ. ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕಂ]

ಅನ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಡಲ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮ ಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ ಅನ್ನಾರಿಯು ಮಾಡಿಸಿದ ತೂಮ್ಬು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫-೨ ; 950). [?]

ಅನ್ನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಭಿಕ್ಷುಕ (ದಕ. ೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಅರ್ಥಿ]

ಅನ್ನಾಶಯ (ನಾ). ಅನ್ನಕೋಶ : ಮೊದಲು ಇವು ಅನ್ನಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೈಡ್ರೋಕ್ಲೋರಿಕಾಮ್ಲ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಾಸಾಯನಿಕ ಕಿಣ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಭಜನೆ ಹೊಂದಿ . . . ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ನಿರಶಾ. ೨೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಆಶಯ]

ಅನ್ನಾಸನಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ ಪಂಕ್ತಿ; ಊಟದ ಸಾಲು : ತಮ್ಮತಮ್ಮವರ ತಾವಱಿಯದಖಂಡಿತರು ಒಡಲ ಗುಣಧರ್ಮದಿಂದ ಅನ್ನಾಸನ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೋರುವರಿಗೇಕೆ ಶಿವನ ವೇಷ (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೬೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಆಸನ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅನ್ನಿಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನು ; ಹೊರಗಿನವನು : ನಿನ್ನ ಪೇೞ್ದದೊಂದಂದಮನೊಲ್ಲದನ್ನಿಗರ ಪೇೞ್ದುದು ಗೆಯ್ದೆನೊ (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೨) ; ಎನ್ನವರನ್ನಿಗರೆನುತುಂ ಮಱುಕಂ ಮಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದ ಸತ್ಯಕ್ಕೆಜವಟ್ಟೆನಿಸುವ ಸಾಧುಸಮಿತಿಗತಿ ಸಮತೆಯೊಳೆಱಗುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧-೫) ; ಇನ್ನುಳಿದ ಮಾತೇನು ಭೂತಳಕನ್ನಿಗಂ ನೀನಾದೆ (ಮದೇಪು. ೨೬-೪೨).
[< ಸಂ. ಅನ್ಯಕ]

ಅನ್ನಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚುಕ; ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ (?) : ಕಳಚಿ ಪಳಂಚಿ ಪುಂಗುರವನುಟ್ಟಳವಟ್ಟರೆ ಮಲ್ಲಗಂಟನೊಳ್ಪಳವಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಚೊಲ್ಲೆಯಮನ್ನಿಗೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು ಕೆಂದಳದೊಳಮರ್ಚಿ ಬಾರಿಸುತೆ ಬೊಂದುಗೆಯಂ ಕುಱುಪಿಂಗೆ ಪೋದಳವ್ವಳಿಸುತಮಾಗಳೊರ್ವಳಭಿಸಾರಿಕೆ ವೀರವಿಡಂಬಯಾನದಿಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೪೨). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಕಾ ?]

ಅನ್ನಿಗೆಱೆ 'ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ' ನೋ.

ಅನ್ನಿಸು, ಅನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಸು ; ಇತರರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬೈಯಿಸು : ಚಾಡಿ ಹೇಳಿ ಅವರಿವರ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತೀ ? (ರೂಢಿ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು ; ಭಾಸವಾಗು : ಹಾಗೆ ತಾನು ಹಿಂದಿರುಗಲು ದೈವೀಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಈಗ ಅವನಿಗನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೬) ; ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಏಕೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಹಲವರಿಗಾದರೂ ಅನ್ನಿಸದಿರದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೪೨). **ಅನಿಸು** : ೨. ಅವುಗಳಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಹ . . . ನಮಗೆ ಅನಿಸೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೦) ; ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಆತನ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿಗೆ ಅನಿಸುವುದು ಸಹಜ (ಜಗದಾ. ೨೭೦) ; "ಮಾನ್ಯ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಉಪಚರಿಸುವುದು ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮವೆಂದು . . . ನನಗನಿಸುವುದು" (ಹಾಹುತ್ತ.೩೧).

ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಇತರರಿಂದ ಬೈಯಿಸಿಕೊ ; ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು : ಅಂಗೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).
[ಅನ್ನು + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಅನಿಪಿಂಚು]

ಅನ್ನು, ಅನು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಂದು (ಭೂತಕೃ). ೧. ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ನೀನೀಗಂದ ನುಡಿಯಕಟಾ ಹೇಯವಾಗಂದುದನು ಕೇಳಲಿ (ಸೀತಾಜ. ೪-೨೦-೨೧) ; ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೭೨) ; ಕೃಷ್ಣಾಕುಮಾರಿಯಾದಿ ಜನರು ಅಂದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಅಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ; ಅನ್ನಬಾರದಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನು ನಾನು ಬರೆದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪ ಮು). ೨. ಹಾಡು : ಹೇಗೋ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಅನ್ನು, ನೋಡೋಣ (ಮುಂವಾಕಿ. ೧೮) ; ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನಯ್ಯಾ ಕೇಳೋಣ ? (ರೂಢಿ). ೩. ಹೆಸರುಕೊಡು ; ಹೆಸರನ್ನಿಡು ; ಹೆಸರು ಹೇಳು : ಅರಿಶಿಣ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಏನು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೨) ; ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿಗೆ ಮರಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನುತ್ತಾರೆ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩) ; ಇದನ್ನು ಮೊಸರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (೩). ೪. ಭಾವವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸು : ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಚುರಕ್ ಅನ್ನುತ್ತೆ ಅನ್ನೋದು ನಿನಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೨೬) ; ಹೂ ಗಮಗಮ ಅನ್ನುತ್ತದೆ, ಗಾಡಿ ಗಡಗಡ ಅನ್ನುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅನು$_1$** (೩).

ಅಂದಾಡು, ಅಂದು ಆಡು = ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಿಂದಿಸು : ಜನ ಅಂದಾಡೋದಕ್ಕೇನು ಬಂದದ್ದು (ಜೀವನ. ೧೧) ; ಆನಂದನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಅಂದು ಆಡಿದ್ದು ಬೇರೆ ಕಳವಳವುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮುರಳಿ. ೧೬೪). **ಅಂಬುದು** = **ಅನ್ನುವುದು** ; ಹೇಳುವುದು : ತೊಱದುಱೆ ಮೋಹಪಾಶಮನಸುಂಗೊಳೆಯೊತ್ತಿದರುತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಱುಗುಱೆ ಬಾಚಲೀಯದಿದು ನಿಕ್ಕುವಮಂಬುದನೊಪ್ಪೆ ನಂಬಿ ತಾನ್ನೆಱೆದ ಕದಂಬ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೬-೭ ; 950). **ಅನ್ನುವುದು, ಅನ್ನೋದು** = ಎಂಬ ವಸ್ತು ; ಈ ಹೆಸರಿನ ಪದಾರ್ಥ : ಹಾಲು ಅನ್ನುವುದು ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ನ್ಯಾಯನೀತಿ ಅನ್ನೋದು ಬೇಡವೆ ? (ರೂಢಿ). [< ಎನ್]

ಅನ್ನುಮಾನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ : ಸಣ್ಣವನ ಕ್ಲೇಶ ಕಡಿಗೆ ಮಾಡು ಅನ್ನುಮಾನ ಸಲ್ಲ, ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನದೆ ಪ್ರಸನ್ನವದನನಾಗು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೮).
[< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನ್ನೆ (ನಾ). ಅಂಥವಳು ; ಆ ರೀತಿಯವಳು : ಪತ್ನಿಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಿಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೦). 'ಮನದನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ$_3$ + -ಎ$_4$]

ಅನ್ನೆಗ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನಿಗಂ, ಅನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಆ ವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ; ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ: "ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭) ; ತಳ್ತಿಱಿದಸುಂಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಕಾದಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೯ ; 900) ; ಈ ಪಸವು ಕೞಿವನ್ನೆಗಂ ನೀಮುಮೆಡದ ಕೈಯನೆೞಲಿಕ್ಕಿ ಪಗಲುಣ್ಣಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೨–೧೬) ; ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನೆಯುನೆನ್ನೆವರಂ ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪನೋ ಅನ್ನೆಗಮೀಗಳೀ ಯೆಡೆಯಿನಾಂ ತೊಲಗಿರ್ಪುದು ಕಜ್ಜಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨) ; ನುಡಿಯದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಧೈರ್ಯಮಕ್ಕುಂ ಕೂಡದನ್ನೆಗಂ ಕೂಡದಂ[ತಿ]ರಲಕ್ಕುಂ ಬಸಮಾಗದನ್ನೆಗಂ ಬಳಸಲಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೩). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ : "ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನಮನ್ನೆಗಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವೆರಸು ಸತ್ಯರ್ಥದೆಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೨೪೬) ; ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಮಾಣಿಯೊಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದಱಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೩) ; ಅದಂ ವಿದಾರಿಸಿ ನೋೞ್ಪನ್ನೆಗಂ ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದ ಬಾಳೆಯುಂ ಬಾಳನುಮಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ) ; ತನ್ನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪವರ್ ಬರ್ಪನ್ನೆವರಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೪). ೩. ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ರನ್ನದ ಕಳಶಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬನ್ನೆಗಮದು ಸುಖಸುಧಾಕರಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೫) ; ದೇಸೆ ಪೊಚ್ಚಪೊಸತಾಯ್ತೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಮಾೞ್ಕೆ ನೂತನ ಕಂದರ್ಪನನೂನದಾನಗುಣದಿಂ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂದರ್ಪನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೬). ೪. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಶಲ್ಯವಧೆಯಿಂ ಬೞಿಯಿಂ ರಾಜರಾಜನಂ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಱಸಿಯುಂ . . . ಕಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೪ ವ) ; ಅನ್ನೆಗಮವರೆಲ್ಲರ್ ಪೊಡೆವೆನ್ನಂ ಕೈವಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ ಮನದತಿಮುಳಿಸಿಂ ಬನ್ನಕ್ಕೆ . . . ತಂದೊಡೆ (ದಶಕು. ೮–೨೨೬) ; ಅನ್ನೆಗಂ ಶಿವಶಿವೆಯರಿನಿತೆಸಗಿದೀ ವಿವರಮನ್ನೆಲಕೆ ಸಾರ್ವಂತೆ ಮುಂಗೋಳಿಗಳ್ ಕೂಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೩೧) ; ಅನ್ನೆಗಮೊರ್ಮೆ ರಾಯನೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೮–೪). ೫. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ; ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ: ಜರೆ ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಪಿೞಿದು ಸಿಂಡಿಸದನ್ನೆಗಮಾತ್ಮದೇಹದೊಳ್ ನರೆ ತಲೆದೋಱದನ್ನೆಗಮನಾಕುಳಮಿಂದ್ರಿಯದೇೞ್ಗೆಯುಳ್ಳಿನಂ . . . ಅರ್ಥಿಯಿಂ ಜಿನೇಶ್ವರನನಹರ್ನಿಶಂ ನೆನೆವುದು (ಸಮಪ. ೧–೧೦೫) ; ಬಗೆಗಿಡೆ ಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಸದನ್ನೆಗಮುನ್ನತ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದದನ್ನೆಗವೆಳವೆಂಡಿರಿಚ್ಚೆ ಕಿಡದನ್ನೆಗಮೆತ್ತಿದ ಕುತ್ತವೊತ್ತದನ್ನೆಗಂ . . . ಉಗ್ರಮೃತ್ಯು ಬಂದ ಗುಬ್ಬುಗದನ್ನೆಗಂ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಗುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂ ವಿವೇಕಿಯೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೩೪). **ಅನಿಗಂ**: ೧. ಪುರಕೆ ಬೊಪ್ಪಡಂ ಮಗನೆ ನಾ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಧರಿಸಿದನಿಗಂ ನಗರವಾಸಂಗಳು ಸಲ್ಲದೈ (ತುರಂಗ. ೮೨–೪೪). **ಅನ್ನೆಗ**: ೧. ನೆಟ್ಟನೊರ್ವನೆ ಬೈಗಿನಿಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುವನ್ನೆಗ ಜಾನಜಪವಳವಟ್ಟು ನಿಲುವಾ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೨೨). [ಅನ್ನೆ$_0$+ –ಗಂ]

ಅನ್ನೆಬರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಯ, ಅನ್ನಯ (ನಾ). ೧. = ಅನ್ಯಾಯ: ಇಂತನ್ನೆಯದಿಂದೀ ಪೞುವಿನೊಳೆನ್ನರಸನನಿಂತು ಬಿದಿಯೆ ತಂದಿಕ್ಕುವುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೨); ಭೂವರನಾ ದುರಾಚಾರಿಯಾ ಅನ್ನೆಯದ ಮಾತಿಂಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಸೂಳಾಯ್ತರಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೮) ; ನನ್ನದು ನನ್ನಿಯೋ ಅನ್ನೆಯವೊ ಹೇಳೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೫೧); ಅನ್ನೆಯವಾಯಿತು ನನ್ನದು ಬಾಳು (ಚಿಲುವು. ೫೦). ೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಮನ್ನೆಗಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೧–೪೫ ; 1149). **ಅನ್ನಯ** : ೧. "ಅನ್ನಯಮೆಂದನ್ಯಾಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨–೪೬೮);"ಮಿಗೆಯನ್ನಯಮೆನಲನ್ಯಾಯಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು" (ಕವಿಕಂ. ೮೦) ; ಕುಲಕನ್ನೆಯರ್ಗಿದನ್ನಯಮೆಂದು ಮಹತ್ವಮೆ ಗರ್ಹಿಪಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫) ; ಅನ್ನಯದೆ ಪತ್ರಮಂ ಸುಟ್ಟು ಕಂಗೆಟ್ಟಿರ್ಪೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೯–೩೬) ; ಅನ್ನಯವಿದಲ್ತಲ್ತು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨) ; ಜನರೊಳನ್ನಯಮುಂಟೆ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೧೭–೫೬). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯ]

ಅನ್ನೆವರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆವರಂ, ಅನ್ನಂಬರಂ, ಅನ್ನಬರ, ಅನ್ನವರ, ಅನ್ನೆಬರ, ಅನ್ನೆವರ, ಅನ್ನೆವರೆ (ಅ). ೧. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ: "ಅನ್ನೆವರಮನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧) ; "ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭) ; ನರರರೆಬರ್ ವೈರಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ತೊೞೆವೆಂಬರನ್ನೆವರಂ ಸ್ಥೈತಿರಲೀಯದಂತಕಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡೆೞೆದುಯ್ವೊಡದ್ದವರ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೫) ; ದುರಿತಂ ಕಿಡದನ್ನೆವರಂ ಪರಮಜಿನಾಗಮಮನಱಿಯದನ್ನೆವರಂ ನಿಷ್ಠುರಮಪ್ಪದುಃಖಚಯಮುಂ ಮರಣಮುಮಾವಾವ ಭವದೊಳೇಂ ಪಿಂಗುಗುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೬) ; ಸುಖಮಿರಲೀಧರೆ ಶಶಿರವಿಯುಳ್ಳನ್ನೆವರೆಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೧). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿ ಸಪ್ತಮಿಯ ಅರ್ಥ ; ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ : ಆಂ ಜನಕನೆಱಕೆಯೊಳಗಿರ್ದಂಜುತ್ತಂ ಕೇಳುತಿರ್ದೆನಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ನಂಜಿನ ಮೞೆ ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ತೆಱನಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೧). ೩. ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ : ಉಪವಾಸಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿ ಜಂತ್ರಮಾದುದನ್ನೆವರಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸೆ ಮುನೀಂದ್ರನನಶನತಪದೊಳ್ ತಱಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪). **ಅನ್ನಂಬರಂ**: ೧. ಚನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ ನಡೆವುದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮–೧೩ ; 965). **ಅನ್ನಬರ**: ೧. ಸಂಗಸುಖ ಕೊಡಲಹನ್ನಬರ ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೫೬); ನರನ ನುಡಿ ಪೊಳ್ಳಾಗದಾ ಮುರಹರನ ಬಲುಹುಳ್ಳನ್ನಬರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೩). ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಸುಖಾನುರಾಗದಿಂ ಘನಪರಿಣಾಮಿಯಾಗಿರುತಿಹನ್ನಬರೊಯ್ಯನೆ ನಿದ್ರೆ ತೀರೆ (ಶತಕ. ೨೪–೩೨). **ಅನ್ನವರ**: ೧. ಅನ್ನವರವೇ ದ್ರವಿಣದೇಹಸುಹೃನ್ನಿಮಿತ್ತಭಯಂಗಳೆನಿತನಿತನ್ನವರವೇ ಶೋಕಮೋಹ ಮದಾಂಧಕಾರವಿವು (ನಿಭಾಗ. ೩–೪–೨೩). **ಅನ್ನೆಬರ** : ಚ[ನ್ದ್ರಾ]ದಿತ್ಯರುಳ್ಳನ್ನೆಬರಂ ಪ್ರತಿಪಾ[ಳಿ]ಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨–೧೭ ; 1027) ; ಜನಪರನ್ನೆಬರೊಬ್ಬದೂತನ ವಿನಯದಲಿ ಕಳುಹುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೧೦). **ಅನ್ನೆವರ**: ೧. ತಾರಾರ್ಕರುಳ್ಳನ್ನೆವರಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೋರಂತೆ ಪಾಲಿಪನೊಲವಿಂದೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೫೫). **ಅನ್ನೆವರೆ**: ೧. ಹರನವಸರಮುಹನ್ನೆವರೆ ತಾವರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದ ಹಿಮಕಿರಣಂ ತಿರುಗುತಿರ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೪೩–೪೩). 'ಅನ್ನೆಗಂ', 'ಅನ್ನೆವರೆಗಂ' ಪರಾ. [ಅನ್ನೆ$_0$ + –ವರಂ]

ಅನ್ನೆವರೆ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಅನ್ನೆಗಂ: "ಅನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭) ; "ಅನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧) ; ನೀನಾದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯದನ್ನೆವರೆಗಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪–೨೧). [ಅನ್ನೆ$_0$ + –ವರೆಗಂ]

ಅನ್ನೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಏ ಕಳ್ಳೀ, ನಿನ್ನ ಅನ್ನೋಣವಾದರೂ ಏನಿನ್ನು ? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೭೦).
[ಅನ್ನು + –ವಣ]

ಅನ್ಮಕುಂದ, ಅನ್ಮಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಹನುಮಕೊಂಡ (?): ಅನ್ಮಕುನ್ದ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಇ. IX, ೨೬೩–೧೬ ; 1117). **ಅನ್ಮಕುಂದೆ**: ಅನ್ಮಕುನ್ದೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೧೭ ; 1015). [< ಹನುಮಕೊಂಡ ?]

ಅನ್ಮಕುಂದೆ 'ಅನ್ಮಕುಂದ' ನೋ.

ಅನ್ಯ (ಸ). ೧. ಬೇರೆಯ. ೨. ಮತ್ತೊಂದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬ. ೩. ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ: ಕವದಿನಮುಯಿರೆನೆವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯).

ಅನ್ಯದ ದಿನ = ಬೇರೆಬಗೆಯ ದಿನ ; "ಅನ್ಯಾಯದ ದಿನ"(ಮಲ್ಲಿಗೆ. ಟೀ) ; ಗಂಡುಳ್ಳಬಾಲ್ಯಾರು ಭಿಕ್ಷಾಕ ಹೋದರು ಅನ್ಯದದಿನ ಬಂದು ಮಳಿರಾಜಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಂಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ಸಂಕರಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡೆಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯–೮; 1444); ಹೊಂನೆಯಹಡವಳರ ಮಗ ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ತಿರುಮಹಡವಳನನೂ ಮಾದಶೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಅತಿಮುದ್ದನ ಬಳಿಯ ಬೆಂಮುಸೆಟ್ಟಿಯನೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii ; ೪೫೦–೧೨ ; 1444). [?]

ಅನ್ಯಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯದು ; ಬೇರೆಯವನು. ೨. ಮತ್ತೊಂದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಕರ್ತೃ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕರ್ತೃ; ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ: ಅನ್ಯಕರ್ತೃಗೆ– ನುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಮುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಕಡಿಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಅನ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿ ; ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು : ನಿನ್ನ ಬಸುರಲಿ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟದೆ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಪಾಪಿ ನಾನು ಇನ್ನು ಅಮ್ಮನೆನುತ ಯಾರನು ಎನ್ನ ಪ್ರೇಮದಿ ಕರೆಯಲಿ (ಗೋಹಾಡು. ೮೮). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿನ್]

ಅನ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ ಮನಸ್ಸು : ಅನ್ಯಚಿತ್ತವಿರಿಸದಿರಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಿರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೮). [ಅನ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಅನ್ಯಜಾತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕುವ ಅನ್ಯಜಾತನೆ ಕುಲಜ ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕದುಣುತಿಪ್ಪ ಕುಲಜಾತ ಅನ್ಯನೆಂದಱಿಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫೪). [ಅನ್ಯ + ಜಾತ]

ಅನ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ, —ಕುಲ : ಅನ್ಯಜಾತಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡದಂತೆ ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨೬೩). [ಅನ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅನ್ಯತರ (ಸ). ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾತಾವೇದನೀಯ ಅಸಾತಾವೇದನೀಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಜದ್ವಿಚರಮಸಮಯದೊಳ್ ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿತತ್ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ ಶರೀರಬಂಧನ ಸಂಘಾತವರ್ಣರಸಪಂಚಕ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನ ಪಂಚಷಟ್ಕಾಂಗೋಪಾಂಗದ್ವಿಕಂ ಗಂಧದ್ವಿಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). [ಅನ್ಯತರ + ವೇದನೀಯ]

ಅನ್ಯತ್ರ (ಅ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆ : ಹರಿಹರಾತ್ಮಕ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆರಸಿ ಬದುಕುವನೊಬ್ಬನೀ ನಾಲ್ವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತ್ರವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೭). ೨. ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು : ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಧರ್ಮಗಳು ಹತ್ತು :– ಅಸ್ತಿತ್ವ ಏಕತ್ವ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವ ಅನ್ಯತ್ವ ಪರಾರ್ಥತ್ವ ಭೇದ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗ ಶೇಷತ್ವ ಅಕರ್ತೃತ್ವ – ಇವುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). ೨. ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಬೇರೆ ಜೀವ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆ, —ಅಭ್ಯಾಸ : ಶರೀರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ಪರವಸ್ತುಗಳು ವ್ಯವಹಾರ ನಯದಿಂದಾತ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದವೇಱೆ ಬೇಱಾನವರತ್ತಣಿಂ ಬೇಱೆಂಬುದು ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೪೬–೧೬). [ಅನ್ಯತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅನ್ಯಥ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ; ಬೇರೆಯದು : ಆವೆಡೆಯೊಳನ್ಯಥವನಱಿಯೆನು (ಬಸಪು. ೧೫–೨೦) ; ಅನಘ ನೀನು ನಿರೋಗಿಯಾಗಿ ಸುಮನದ ಸುಖನಿಧಿಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತತನು ಶುಭಸ್ಥಿತನಾಗಿರನುದಿನವನ್ಯಥವನೊಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೧೫–೩೪). [ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾ]

ಅನ್ಯಥಾ (ಅ). ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ; ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿ; ವಿರೋಧವಾಗಿ : ಇವುಗಳಿಂದ ಇಂತಿಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಅಥವಾ ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೫) ; ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತಾವು ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಭಾವನೆ ; ಬೇರೊಂದು ಕಲ್ಪನೆ: ಸುರನೋ ಸಿದ್ಧನೊ ಯಕ್ಷನೋ ಗರುಡನೋ ನೀನಾರ್ಗೆ ಪೇೞೆಂದು ಗೋಪರೆನಲ್ ಸಪ್ರಣಯ ಪ್ರಕೋಪಿ ಹರಿ ಕೇಳ್ವಾನಾರುಮಲ್ಲೆಂ... ಭಾವಿಪುದೆನ್ನನಾತ್ಮಸಮನೆಂದೇಕನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೧೦). [ಅನ್ಯಥಾ + ಕಲ್ಪನ]

ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತೋರಿಕೆಯು ಬೇರೆಯೆಂಬ ತರ್ಕ ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಗೋಚರವಾದಂತೆಯೆ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ; ಕಂಡುಬಂದ ವಸ್ತುವೆಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ: ತಾರ್ಕಿಕರು ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಗಳು ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೯) ; ಬೆಳ್ಳಿಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ನೈಯಾಯಿಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಳುವ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೩). [ಅನ್ಯಥಾ + ಖ್ಯಾತಿ]

ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಬೇರೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂಥವನು : ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಣಕಠೋರವಾಗಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೨೦–೨೩ ತಾ). [ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿನ್ (ಅನ್ಯಥಾ + ಜ್ಞಾನ + –)]

ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗದಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಸಾಧನದೂಷಣಪ್ರಯೋಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂ ಬಹಿರರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೦ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಥಾವಾಸ (ನಾ). (ಎಲ್ಲರಂತಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು; ಅಜ್ಞಾತವಾಸ: ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಂಬರಂ ನಾಡಂ ಪುಗದರಣ್ಯದೊಳಿರ್ಪಂತುಮನ್ಯಥಾವಾಸದೊಂದು ವರುಷದೊಳಾರಾನುಮಱಿದರಪ್ಪೊಡೆ ಮತ್ತಂ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಂಬರಂ ನಾಡ ದೆಸೆಯುಂ ನೋಡದಂತಾ[ಗೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩ ಪ). [ಅನ್ಯಥಾ + ವಾಸ$_1$]

ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ; ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ, ನೈಜವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿರುವಾಗ, ಸಹಜವಲ್ಲದ ಆಕಸ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ವಾದಿಸುವುದು; ಅಕ್ರಮ ತರ್ಕ: ಮಡಕೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣು, ಕುಂಬಾರ, ಆವನ ಚಕ್ರ, ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು, ಇವೇ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಮಡಕೆಮಾಡುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಕತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯು ಮಡಕೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣವಲ್ಲ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಕೃತವಾದ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರಾಜ. ೧೯). [ಅನ್ಯಥಾ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು: "ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕರೆಂದರೆ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೧೩–೧೪ ತಾ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಉಪಾಸಕ]

ಅನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ; ಪರಸ್ತ್ರೀ. 'ಅನ್ಯದಾರ ವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ದಾರ$_1$]

ಅನ್ಯದಾರವಿದೂರ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವವನು: ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಶಂಖಪುರಮನಾಳ್ವನನ್ಯದಾರವಿದೂರಂ ಉದಾರನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೩ ವ). [ಅನ್ಯದಾರ + ವಿದೂರ]

ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ನೋಟ; ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿ; ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಭಯಮುಖಿಲಕಾಂಕ್ಷೆ ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಶಂಸೆ ಸಂಸ್ತವನಮೆಂಬೀ ಕ್ರಿಯೆ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೋಡೆ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವ್ಯತಿಕ್ರಮುಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೫). [ಅನ್ಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನ್ಯದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರದೇಶದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶದವನು; ಪರದೇಶದವನು. [ಸಂ. ಅನ್ಯದೇಶೀ]

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪರಭಾಷೆಯಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳು: ಹೊರಗಿನ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಬಂದು ಸೇರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೬); ಯಾವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪). [ಅನ್ಯ + ದೇಶ್ಯ]

ಅನ್ಯದೈವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇವರು; ಪರದೇವತೆ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯದೈವವುಂಟೆನ್ನದಿರು (ಬಸವ. ೬೫೦). [ಅನ್ಯ + ದೈವ]

ಅನ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ; ಪರಧರ್ಮ. ೨. ಸ್ವಧರ್ಮವಲ್ಲದುದು. ೩. ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವ. [ಅನ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ರಾಜ. ೨. ಶತ್ರುರಾಜ: ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೭). [ಅನ್ಯ + ನರೇಂದ್ರ]

ಅನ್ಯನಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಪರಸ್ತ್ರೀ: ಜೀವಘಾತಾನೃತವಚನಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ ಬಹ್ವಾರಂಭಪಾರಿಗ್ರಹಮೆನಿಸುವಯ್ದುಂ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೩). [ಅನ್ಯ + ನಾರಿ]

ಅನ್ಯಪರಿಭಂಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು, —ಸೋಲಿಸುವುದು, —ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು: ಮರಗೊಂಬಂ ಮುಱಿವಲ್ಲಿ ತಳ್ತ ಮರವಾವೊಂದಾತ್ಮಶುಂಡಾಗ್ರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ . . . ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಶೋಕರಸಂದಾಳ್ದುದಿಭಂ ವೃಥಾನ್ಯಪರಿಭಂಗಂ ಭಂಗಮುಂ ಸಾರ್ಚದೇ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೩). [ಅನ್ಯ + ಪರಿಭಂಗ]

ಅನ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಅನ್ಯ + ಪಾಕ]

ಅನ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಪರಪುರುಷ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ: ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ = ಅನ್ಯಪುರುಷದ (ಶಮದ. ಕ. ೨೨೫ ಟೀ). [ಅನ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅನ್ಯಪುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ, —ಸಾಕಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆ: "ಪಿಕಂ ಕೋಕಿಳಂ ಕಳಕಂಠಮನ್ಯಭೃತಮನ್ಯಪುಷ್ಟಂ ಕೋಗಿಲೆಯುದೆಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦–೩); ಚಂದ್ರಿಕೆಯನೆಳಸಿದತ್ತನ್ಯಪುಷ್ಟಸ್ವನಕ್ಕಾದುದು ಬಾಳ ಕ್ರೀಡೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೩). [ಅನ್ಯ + ಪುಷ್ಟ]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವ (ನಾ). ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಳ ಸ್ಥಿತಿ. 'ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಮೊದಲೇ ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಂಗಸು: ತ್ಯಾಗದೋಷವು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪತ್ನ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬಹುದು. ದೋಷವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ–ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವವೇ ಆ ದೋಷವು. ಪುನರ್ಭೂ, ಸ್ವೈರಿಣಿ ಎಂದಿಬ್ಬರು ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕರು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅನ್ಯಭವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜನ್ಮ: ಹಾರಮಿದನ್ಯಭವಾಲಂಕಾರಮನನುಕರಿಸಿಮದ್ವಿತೀಯನ ಗತಿಸಂಸ್ಕಾರಮನಱಿಪಿದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೬). [ಅನ್ಯ + ಭವ]

ಅನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ಕ). [ಅನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯಭೃತ (ನಾ). = ಅನ್ಯಪುಷ್ಟ: ಅನ್ಯರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದ ಭ್ರಾಗಮುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯) [ಅನ್ಯ + ಭೃತ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವಿಲ್ಲದವನು. [ಅನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿರುವುದು; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತಾ]

ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ದಾರಿ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮಾರ್ಗ, —ಕ್ರಮ: ದ್ವಿಪ್ರಾಸ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರಾಸ ತ್ರಿಪ್ರಾಸ ಅಂತಾದಿ ಪ್ರಾಸ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬೇಱೆ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೫ ವ). [ಅನ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನ್ಯರಜ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ರಜಸ್ಸು (?); "ಅನ್ಯಪಿಂಡ" (ಪ್ರಭುವ. ಟೀ): ಅನ್ಯರಜವ ಸೋಂಕದೆ ತನ್ನ ರಜವ ಬಾಧಿಸದೆ ರವಿಯ ಬೆಳಸ ಬಳಸದೆ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಸ ತಂದು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಸವಸುತಿಪ್ಪ ಲಿಂಗಭಕ್ತ ಆ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವಿಪ್ಪನು (ಅವಚಂ. ೩೨–೧೩೭). [ಅನ್ಯ + ರಜ$_1$]

ಅನ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ವಂಥದು ; ವಿಶೇಷಣ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಕ (ನಾ). = ಅನ್ಯಲಿಂಗ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗಕ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು. ೨. ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೧, ೨ : ಕಾಗೆಗಳ್ ಗೂಗೆಗಳಂ ಮುಸುಱಿ ಬಾಧಿಸುವುದಂ ಕಂಡುದಱಿಂದಂ ಅನ್ಯಲಿಂಗಿಗಳ್ ಲೌಕಿಕಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಮನಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂ ಪ್ರಕಟಂ ಮಾಲ್ಪರ್ (ಚಾವುಂಉ. ೪೮).
[ಸಂ. ಅನ್ಯಲಿಂಗಿನ್]

ಅನ್ಯವಧು (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಹೋಗಬಿಟ್ಟು, ಮರಳಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಮತ್ತಾಗಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಅದೆ ಪಾರದ್ವಾರ ನಾಯಕ ನರಕ ತಪ್ಪದು ಅನ್ಯವಧುವೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಣಿ ವಾಸ ಇದೆ ದಿವ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೫೫).
[ಅನ್ಯ + ವಧು]

ಅನ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣ. ೨. ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ.
[ಅನ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅನ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು : ದಿಟನುಡಿವನ್ಯವಾದಿ ಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧತವಾದಿ ವಾಗ್ಪಟೋದ್ಭಟ ಜಯ ಕಾಳದಂಡಂ (ಎಕ. II, ೬೯–೪೮ ; 1100). [ಸಂ. ಅನ್ಯವಾದಿನ್]

ಅನ್ಯವಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ದ್ರವ್ಯ ; ಪರರ ಹಣ. 'ಅನ್ಯವಿತ್ತಾ ಹೃತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ವಿತ್ತ]

ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು ; ಪರದ್ರವ್ಯಾಪಹಾರ : ವಿತಥಭಾಷಿತವನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ ಪರವ್ಯಾಪಾದ ವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಕವೃತ್ತಿ . . . ಇವು ದೋಷಾಂ ಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೧೪). [ಅನ್ಯವಿತ್ತ + ಆಹೃತಿ]

ಅನ್ಯವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಇತರ ವಿಷಯ ; ಬೇರೆಯ ವಿಚಾರ : ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆಳಸದಂತೆ ಇರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೪). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶ. [ಅನ್ಯ + ವಿಷಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತ ; ಅನ್ಯಧರ್ಮ : ಶ್ರೀ ಜೈನ ಧರ್ಮಂ ಪೊದಱಿಪ್ದುದವುತ್ತಿರ್ಪುದು ಮತ್ತಿನನ್ಯಸಮಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಯಿ ಲ್ಲೊಂದಱಿಕೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೫೧). [ಅನ್ಯ + ಸಮಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಪರಧರ್ಮಿ : ಇಲ್ಲಿರ್ದ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲ ನೃಪನ ಮುಱಿದನ್ಯಸಮಯಿಗಳಾಗಲ್ಕೆ (ವೀಶೈವು. ೭–೩–೧೩). [ಸಂ. ಅನ್ಯಸಮಯಿನ್]

ಅನ್ಯಸ್ಥ (ಗು). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಇರುವ ; ಬೇರೆಯವರೊಡನೆ ಇರುವ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಶರೀರ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರ. 'ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಅಂಗ]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿನ ಆಸಕ್ತಿ : ಅನ್ಯಾಂ ಗನಾರತಿಯಿಂ ಕೀಚಕನಂ ಬಕಾರಿ ಮುಱಿದಂ ಸುಗ್ರೀವನಿಂ ವಾಲಿ ತಾಂ ಹತನಾದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೯). [ಸಂ. (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ರತಿ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ : ಅನ್ಯಾಂಗನಾ ಸ್ಪೃಹೆಯಿಂ ತಾಳ್ದಿದನಲ್ತೆ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೭). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹಾ (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ಸ್ಪೃಹಾ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವಿಜನನ್ಯಾಂಗ[ನೆ]ಗೆ ಪವನಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೨ ; 1019). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾ]

ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ವುದು ; ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ. ೨. ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಸುಧಾರುಗ್ವಶೀಕಾರ ನಿರ್ಣಯಕನನ್ಯಾಂಗ ಪ್ರವೇಶಂ ಹಿಮುಸಮುಯ ಮಹಾಸಿದ್ಧನೊಪ್ಪಿರ್ದನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯–೮). [ಅನ್ಯಾಂಗ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅನ್ಯಾದೃಶ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ರೀತಿಯ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಪದೇಶ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಂತೆ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದಿರಿಗಿರುವವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಮಾತು ; ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ; ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ : ನೆವದಿಂ ದೊರೆದನಾ ಗೊಗ್ಗಯ್ಯಗಿಂತೀಪರಿಯನಲ್ಲಮಲಿಂಗನೊಲಿದನ್ಯಾಪದೇಶ ದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧–೧೭) ; ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಶೈವರು ವೈಷ್ಣವ ಕಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾರಿಹೋಗಬಾರದೋ ಎಂದು ಅನ್ಯಾಪ ದೇಶವಾಗಿ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾ ಇರುವರು (ಕಥಾಮಂ. ೫೪).
[ಅನ್ಯ + ಅಪದೇಶ]

ಅನ್ಯಾಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದುದು; ಅಕ್ರಮ ; ಸರಿಯಲ್ಲದುದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದುದು : ಆವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನೆಂತಹ ಮ್ಲೇಂಚ್ಛನೋ ಯೆಂದಿಂತು ಈ ಅನ್ಯಾಯಮಂ ಮಾಡಿದಪನವನೆನುತ (ಬಸಪು. ೧೮–೩೩) ; ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಸಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಯಕಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡುವವನು : ನ್ಯಾಯದೂರರನಪ ಜಯರನನ್ಯಾಯಕಾರರನಧಿಕ ಕಪಟೋಪಾಯರಂ (ಬಸಪು. ೨೮–೬೨).
[ಅನ್ಯಾಯ + -ಕಾರ]

ಅನ್ಯಾಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ನಡೆವಳಿಕೆ ; ತಪ್ಪು ನಡೆವಳಿಕೆ ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಹಾದಿ : ಅಧಿರಾಜಕುಮಾರಂ ನಳಿನ ಕೇತು ಕಂಡವರಂ ತತ್ಸುಕುಮಾರಾಂಗಿಗೆ ಸೋಲ್ತೆಱಿದುಕೊಂಡನನ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಕೋಮಳೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧). [ಅನ್ಯಾಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ, — ಗಳಿಸಿದ. [ಅನ್ಯಾಯ + ಅರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾಯಿ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಯಕಾರ : ಅಳಿದನಾ ಕಬ್ಬಿಲರ ಹೆಂಪಂ ಕಳೆದನನ್ಯಾಯಿಗಳ ಪಲ್ಲಂ ತಳೆದನುನ್ನತಿಯ (ಬಸಪು. ೪೯–೫೪) ; ನೀ ನನ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲವೆ ಹೇಳು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೪೭). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಿನ್]

ಅನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). = ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ : ಧರ್ಮದೊಳ್ ಬಹಿರ್ಮುಖನುಂ ಅರ್ಥದೊಳನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತಾರ್ಥನುಂ ಕಾಮ ದೊಳತಿಕಾಮಿಯುಂ ಮೋಕ್ಷದೊಳ್ ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮–೭). [ಅನ್ಯಾಯ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ವಿವರಣೆ, — ಅರ್ಥ ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಪದ ಇವೆರಡರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವ ನಾಮ : ಅನ್ಯಾರ್ಥ ವಿವಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ . . . ಅಮಾದಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ಯಾವನಿಪ (ನಾ). = ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ ೧, ೨ : ಅನುಪಮರವನಿಪ ರನ್ಯಾವನಿಪ ಶ್ರೀ ಕುಂತ[ಳ] [ಕ್ಕೆ] ಕೈನಿದಿ[ನೀಡಿ] ನಿಜಾವನಿಗೆ ತೆಗೆ ಯಲ್ತದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತೆಸೆಗುಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೨೧ ; 1058). [ಅನ್ಯ + ಅವನಿಪ]

ಅನ್ಯೂನ (ಗು). ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಕುಂದಿಲ್ಲದ. 'ಅನ್ಯೂನತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೂನತೆ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನೂತ್ನತೆಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನನ್ಯೂನತೆಯ ಗಳಿಪ ಯತ್ನಮೇ ಪೌರುಷ ಪ್ರಗತಿ (ಮುಂಕುಕ. ೨೨೬). [ಸಂ. ಅನ್ಯೂನತಾ]

ಅನ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವಳು. ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು : ನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೀಯೆ' (ತನ್ನವಳು) 'ಅನ್ಯೆ' (ಇತರಳು) 'ಸಾಧಾರಣೆ' (ವೇಶ್ಯೆ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾ]

ಅನ್ಯೇಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರಭು ; ಮತ್ತೊಂದು ದೈವ : ಅನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾನೇಕೇಶ್ವರಾಭಿಮತವಾದಿ ವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಅನ್ಯ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಮಾತು ; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ : ನೀನಾಂ ತಾನೆನಿಕುಂ ಪ್ರಥಮಾ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ನಿನಗೆಯೆನಗೆ ತನಗೆಯೆಂಬೀ ನುಡಿ ಚತುರ್ಥಿಯೊಳ್ ಸಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೫೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. 'ಅನ್ಯಾಪದೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯ (ಗು). ೧. ಪರಸ್ಪರ ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು : ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ . . . ಬೆಳೆಯಿತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). (ನಾ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ : "ದೇವಿ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅನ್ಯೋನ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡಷ್ಟೂ, ಕೇಳಿದಷ್ಟೂ ನನಗೆ ಅಮೃತವನ್ನುಂಡಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ" (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ. ℙ ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಅನ್ಯೋನ್ಯವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ಕ. ಪು. ೨೯೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಕಲಹ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಜಗಳ (ದಕ. ೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಕಲಹ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದ ಏಟು : ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಮತ್ತರಾಗಿ . . . ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಹತರಾದದ್ದು (ಕೃವಾಅ. ೩೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪೆಟ್ಟು₂]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ; ಪರಸ್ಪರವಾದ ಪ್ರೀತಿ : ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾಮಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರಲನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿಬೀಜದಿಂ ಜನಿಸಿದ . . . ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೨ ವ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪ್ರೀತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸ್ನೇಹ; ಸ್ನೇಹಭಾವ : ಸೊಕ್ಕಿ ಮಚ್ಚಿದರನ್ಯೋನ್ಯಭಾವವನವರ್ಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದಾಡುವುದು ; ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ : ಕೆಲವು ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕರಾದ ದುರಾತ್ಮರಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುವುವು. ಕೆಲವು ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧಗಳಿಂದ ಮರಣವನ್ನೈದುವುವು (ಶೇಷಧ. ೧೮-೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಯುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾದ: ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ ಪದಾರ್ಥನ್ಯಾಸಮೆ ತಾಂ ವಿರೋಧಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೭). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿರುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹರಡುವ: ಓರೋರ್ವರ ಕಣ್ಗಳ್ ಸಂಚಾರಿಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣಂಗಳಲೆದುವೊ ಲಜ್ಜಾಪ್ರಾರಂಭಮನನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ ನವಪ್ರಣಯದಿಂ ಕ್ರಿಯಾವಿರಮಣದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೫). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿಸಾರಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಜಗಳ; ಪರಸ್ಪರ ತಿಕ್ಕಾಟ : ಪಡೆಯೊಳನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣದೊಳುಗುವ ಪೊಂದೊಡವುಗಳ ರೇಣುಗಳೊ . . . ಎಂಬಿನಂ ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಸಗಿತಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೭). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಂಘರ್ಷಣ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮಾತು ಕತೆ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ : ಚೇತೋವಿಕಾಸದೊಳತಿಚತುರಮನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪಭಾವನೋಕ್ತಿಗಳಿಂಪು ಮಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೯-೯). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಲ್ಲಾಪ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ, —ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ : ಸೃಷ್ಟಿಚೋದನೆಗಳಿಂ ನರನೊಳಿಷ್ಟಗಳುದಯವಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಯಂತ್ರತಂತ್ರಗಳ ಯುಕ್ತಿ ತ್ವಷ್ಟೃ ಕುಶಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿವಿಕೃತಿ : ಇಂತನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟರ್ ಪ್ರಕೃತಿ ನರರು (ಮುಂಕುಕ. ೮೬೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಐಕಮತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : "ಘಟವು ಪಟಮಲ್ಲ, ಪಟವು ಘಟಮಲ್ಲ ಘಟಪಟೋಭಯ ಘಟವೂ ಪಟವೂ ಸಹಾದೊಡಂ ಘಟವೂ ಅಲ್ಲ ಪಟವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದುದೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಮೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾವಮರ್ದ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ವಿವಾದ, —ಕಲಹ, —ಘರ್ಷಣೆ : ಕೋವಿದರ ಕಳಕಳಿಯನ್ಯೋನ್ಯಾವಮರ್ದದ ರಭಸವೀ ಭೂಪಾಳಿಗಳುಪಹಾಸ್ಯಘೋಷಕೆ ಕವಚವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೩೨). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅವಮರ್ದ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ತಿಳಿವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಬೇರೆಯದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಕ್ತ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುವ ತರ್ಕದೋಷ : ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು; ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ, ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು ಮೊದಲಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೩). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು : ಕಲೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾಧನ ; ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಫಲ ಕಲೆ. ಇವೆರಡೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವಾದವು (ಸಾಹಿಜೀ. ೮). ೩. ವಿಷಮಚಕ್ರ (Vicious circle. ಇಂಕನಿ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ+ಆಶ್ರಯ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಗಳನ್ನು) ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಕಮಳಮಿದು ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖಮುಮೀ ಕಮಳದಂತೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದಿಂತಮರ್ದಿರೆ ಪೇಟ್ದುದನಜಿಗುತ್ತಮರನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ ನಾಮಾಂಕಿತಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮಾನ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ : ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆಗೆ : ತಳಮುಂ ಕೆಂದಳಿರುಂ ಕುಚದ್ವಿತಯಮುಂ ಪೂಗೊಂಚಲುಂ ತೋಳ್ಗಳುಂ ಸೆಳೆಗೊಂಬುಂ . . . ಒಂದೊಂದಜಿೊಳ್ ಪೋಲ್ವೆಯಾಗೆ ಲತಾಕೋಮಳೆ ಸಾರ್ದಶೋಕಲತೆಯಂ ಪೂಗೊಯ್ದಳಂ ತೞ್ತಿಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭೧). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮೆ]

ಅನ್ಯೋಪಗಮ (ನಾ). ಇತರರ ಬಳಿ ಸೇರುವುದು.

ಅನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಕಾರ=ಬೇರೆಯವರ ಸಹವಾಸ; ಇತರರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು : ಸ್ವಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಕರಣಮಾತ್ಮ ದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮಪುರಸ್ಕಾರಮಪಾರಗುಣಗಣಂ ಗುಚ್ಚಗೋತ್ರ ದಾಸ್ರವಮುಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೫). [ಅನ್ಯ + ಉಪಗಮ]

ಅನ್ಯೋರ್ವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶ. 'ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉರ್ವಿ]

ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶದ ದೊರೆ; ಬೇರೆಯ ದೊರೆ : ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರವ್ರಾತದೂತಕುಳಸ್ತೂಪಿತರತ್ನರುಕ್ಪಬಳಿತಂ . . . ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೫೧). [ಅನ್ಯೋರ್ವಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ವಂಗಂ (ಅ). ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ; ಒಡನೆ; ತರುವಾಯ : "ಅನ್ವಕ್ಷಮನು ಪದಮನ್ವಂಗಮೆನೆ ಬೆಂಬಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೩). 'ಅನ್ವಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಕ್ಷ (ಅ). ಇಂದ್ರಿಯದ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ, —ಒಡನೆ, —ತರುವಾಯ : "ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್, ಅನ್ವಕ್ಷಂ —ಈ ೩ ಬಟಿಸಲುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬) ; "ಅನ್ವಕ್ಷಮನುಪದಮನ್ವಂಗಮೆನೆ ಬೆಂಬಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ವಂಶ ; ಕುಲ : "ಅನ್ವವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ . . . ಕುಳಂ— ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೨) ; ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳನಿಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಧವಳಂ ನಿನ್ನನ್ವಯಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೫). ೨. [ವ್ಯಾಕ]. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗಿರುವ ಕ್ರಮವಾದ ಸಂಬಂಧ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆ ; ಹೊಂದಾವಣೆ ; ಸಂಬಂಧ. ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು. ೫. ತಾತ್ಪರ್ಯ : ಓಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲೆನ್ನ ಕೈವಿಡಿದರ್ಥಮಂ ಕೇಳ್ದೊಡೆ ಮೊದಲನ್ವಯಂಗೇಳ್ವ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ವಂಶಾನುಕ್ರಮ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] "ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳೂ ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಬಂದಿರತಕ್ಕ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಕ್ರಮವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೬). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಮ]

ಅನ್ವಯಕ್ಷಯ (ನಾ). ಕುಲದ ಹಾನಿ; ವಂಶನಾಶ : ಇನಿವಿರಿದನ್ವಯಕ್ಷಯದಪವಾದದ ಪೆರ್ಪೊರೆಯಂ ಆನೊರ್ವಳೆನಗಂ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸಲಾರ್ಪುದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯ ಪ). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ಷಯ]

ಅನ್ವಯಘಾತಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ತರುವವನು ; ವಂಶನಾಶಕ : ಅನ್ವಯಘಾತಕರು ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವಳಿದರು ರಣಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೭೯). [ಅನ್ವಯ + ಘಾತಕ]

ಅನ್ವಯತಿಲಕ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಅಗಣಿತ ಮಹಿಮನನ್ವಯತಿಲಕನನುಪಮ ಚರಿತ ದೈವಾಪರನು ಪುಣ್ಯನಿಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೪೦). [ಅನ್ವಯ + ತಿಲಕ]

ಅನ್ವಯದತ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗನಿಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೇರೆಯವನಿಗಾಗಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುವುದು : ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು – ತನ್ನ ಸಂತತಿಯಂ ನಿಜಿಸಲೆಂದು ಪುತ್ರಂಗಕ್ಕೆ ಗೋತ್ರಜಂಗಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಮನಪ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯೆಂಬುದು – ಅನ್ವಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ ಪ) ; ಆತ್ಮೀಯ ಸಂತತಿಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಂ ಪುತ್ರಂಗಂ ಗೋತ್ರಜಂಗಂ ಮೇಣ್ ಧರ್ಮಮುಮಂ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕುಡುವುದು ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು, ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯುಮಿದುವೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೮). [ಅನ್ವಯ + ದತ್ತಿ]

ಅನ್ವಯಪ್ರದೀಪ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತಿರುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳಗತಕ್ಕವನು : ತನೂಭವಂ ತನಗೆ ಪುಟ್ಟೆ ಭೂಭಾಗಮಂ ತದೀಯ ಭುಜದಂಡದೊಳ್ ತಳೆದು ನಮ್ಮದೊಂದನ್ವಯಪ್ರದೀಪನೆನಿಸಲ್ಕೆ[ಸಲ್ಲನೆ] ನುತುಂ ಮನಕ್ಕುಮ್ಮಳಂ ಪೊದಱ್ದುದೆನಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೨೫). [ಅನ್ವಯ + ಪ್ರದೀಪ]

ಅನ್ವಯವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ : ಪ್ರಿಯಕಾರಿಣಿಯೆಂಬೊಳನನ್ವಯವೃದ್ಧಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯). [ಅನ್ವಯ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). ಒಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದುಂಟು ಆ ಒಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಮತ್ತೊಂದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರ : ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ – ಕರ್ಮವುಂಟಾದರೆ ಶರೀರವುಂಟು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂಬಂಥದು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೪). [ಅನ್ವಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಅನ್ವಯಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿಯೂ ಬೇರೆಯ ಪದವನ್ನು ಕೋರದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ : ಅವಂ ಅವಳ್ ಅದು ಎಂಬಿವನ್ವಯಸ್ವತಂತ್ರಗಳ್ ಅವಂ ಅವಳ್ ಅವುದು ತಾನೆಂಬಿವು ಅವಂ ಅವಳ್ ಅದು ಎಂಬಿವಂ ಪಾರದೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳಲಱಿಯವಾಗಿ ಪರತಂತ್ರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಅನ್ವಯಾಗತ (ಗು). ವಂಶಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದ ; ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ರವಿವಂಶದಿಕ್ಷ್ವಾಕುಭೂವರನು ಮೊದಲನ್ವಯಾಗತವಾಗಿ ಬಂದುದೀ ಪರಿವಾರವೀ ದೇಶವೀ ನಗರವು (ಹಚಕಾ. ೯–೧೪). [ಅನ್ವಯ + ಆಗತ]

ಅನ್ವಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವರಿತು ಜೋಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : "ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದೇಕೆ ? (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೫೦) ; ಜಯಿಸಿ ಮದನನ ಬಳಿಕ ತನ್ನೊಡಲೊಳುಮೆಯನನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡಿಹುದೇನು ? (ಮಂಕುಕ. ೬೧೩). ೨. ಹೊಂದು ; ಸಂಬಂಧಿಸು : ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ಅದುಸಾ. ೧೮). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳು : ವಿಶೇಷಣ ಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳಿರ್ದು ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನೆ ತಳೆವುವು (ಶಮದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + –ಇಸು$_3$]

ಅನ್ವಯೋಚಿತ (ಗು). ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಎಂದವರನಾತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋಚಿತ ವ್ರತಂಗಳೊಳ್ ದೃಢವ್ರತರಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೫ ಪ). [ಅನ್ವಯ + ಉಚಿತ]

ಅನ್ವಯೋದ್ಧರಣ (ನಾ). ವಂಶವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದು ; ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಮೆಯುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಆತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋದ್ಧರಣಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮಜಂಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ಪ). [ಅನ್ವಯ + ಉದ್ಧರಣ]

ಅನ್ವರ್ಥ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ : ಜೀವರತ್ನಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮನ್ವರ್ಥಮಾಗಿ ತಳರವೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೬) ; ಶತ್ರುಂತಪನೆನಿಸಿದ ಜಿತಶತ್ರುನಾಮಮಾಯ್ತನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೪೯); ದುರ್ಲಂಘ್ಯಪುರಮೆಂಬ ಪೆಸರನನ್ವರ್ಥಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೮೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥಕ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥ: ಚಿತ್ರ ರೇಖಾನಿರ್ಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕಲಾಮಾತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥತೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವುದು : ಉತ್ತಮ ತಪಂಗಳಿಂದತ್ಯುತ್ತಮದೇಹರ್ ವಿದೇಹರಪ್ಪುದಱಿಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತನ್ವರ್ಥತೆಯುಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವಿದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೩). [ಸಂ. ಅನ್ವರ್ಥತಾ]

ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ (ನಾ). ಗುಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಹೆಸರು : ಪುರೋಹಿತಂ. . . ತನಯರ್ಗೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮಮನಿಟ್ಟು (ಜಗನ್ನಿ. ೩–೨೬ ವ) ; ರೂಢನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅಂಕಿತನಾಮಮೆಂದುಂ ನಾಮಂ ಮೂದೆಜನಾಗಿರ್ಪುದು . . . ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದು ಮಿರ್ತೆಜನಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ) ; ಕುರುಡ, ಕುಂಟ, ಹೆಳವ ಮೊದಲಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೨೬). [ಅನ್ವರ್ಥ + ನಾಮ]

ಅನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ : ಜನ್ಮೋತ್ಸವಾನಂತರಮಾ ಬಾಳಕಂಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯೆಂಬನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೮–೫೦ ವ). [ಅನ್ವರ್ಥ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವವಾಯ (ನಾ). ವಂಶ; ಮನೆತನ ; ಪೀಳಿಗೆ : "ಅನ್ವವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ . . . ಕುಳಂ – ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೨) ; ಬಗೆದುಂ ನಿನ್ನನ್ವವಾಯೋನ್ನತಿಯನಿವಳತಿಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಮುಂ . . . ಪಾಲಿಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾದಿ (ನಾ). ಭೋಗ್ಯದಾರನಾದವನು ತಾನು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗೆ (ಬದಲಾಯಿಸಿ) ಭೋಗ್ಯಮಾಡುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). 'ಅನ್ವಾದಿದಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನ್ವಾಧಿ]

ಅನ್ವಾದಿದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನಿಂದ ಆತನ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನಗಾಗಿ ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭) ; (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೩). 'ಭೋಗ್ಯದಾರ' ಪರಾ. [ಅನ್ವಾದಿ + -ದಾರ್]

ಅನ್ವಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಾಗ್ನಿಗೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು ; ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ : ಅರಣಿಯನು ಮೃಗವೆಳೆದು ಕೊಂಡೀ ಹೊದಜ ಹೊಕ್ಕುದು ಬಹಳಕಾನನದ ಆಳಿದುದನ್ವಾಧಾನವಿತರರ ಹಳಿವಿಗಾನೊಳಗಾದೆನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಯ (ನಾ). = ಅನ್ವಯ : ಭರತಾನ್ವಾಯಕ್ಕೆ ಕಲಂಕಮಾಗದಂತಿರೆ ನೆಗಟ್ಟೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ತಾನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಇತರರಿಗೆ ಆಸನಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ತಾನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೇವೆ ; ಪೂಜೆ ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ; ಪರಿತಾಪ. ೪. ಕಾರ್ಖಾನೆ ; ಉದ್ಯೋಗಶಾಲೆ ; ಕಮ್ಮಾರರೇ ಮುಂತಾದವರ ಕೆಲಸದ ಮನೆ : "ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ – ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೨). ೫. [ವೈದ್ಯ] ಸ್ನೇಹವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಉಪಚಾರ; ಎನಿಮಾ; ಆಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಮೃದುವಾದ ದ್ರವದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕರುಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಅಥವಾ ನಿಮಂತ್ರಿತರಿಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ೨. ಪ್ರತಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ನಡಸುವ ದರ್ಶಶ್ರಾದ್ಧ ; ಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಹಕ್ಕುದಾರನಿಗೆ ತಲಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು. ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದರಿಂದ ಆರಿಹೋಗಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹುತಗೊಳಿಸಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿ. ೩. ಮದುವೆಯ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆಕೆಯ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಲಿ, ಗಂಡನ ಕಡೆಯವರಾಗಲಿ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ತ್ರೀಧನ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಒಡಗೂಡಿದ ; ಯುಕ್ತನಾದ. ೨. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿದವನು ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನು. ೪. ಹಿತ ; ಉಚಿತರೀತಿ : ಉಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಪುಗುಮನ್ವಿತದಿನುಣ್ಬನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ . . . "ಅನ್ವಿತದಿಂ = ಹಿತದಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೨೦೨ ಟೀ). ೫. ತಿಳಿದವನು ; ವಿದ್ವಾಂಸ : ವ್ಯಾಪ್ತದಿಗಂತಂ ಕಾವ್ಯಮೆಂದನ್ವಿತಸುಕವಿಜನಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಆದಿಪು. ೧–೨೬) ; ಮುನ್ನಾರುಂ ಜಾತಕಮಂ ಕನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಪೇಟ್ದನ್ವಿತರಿಲ್ಲ (ಜಾತತಿ. ೧–೧೬) ; "ಅನ್ವಿತರ್ = ವಿದ್ವಾಂಸರ್" (ಶಮದ. ೨೧೫ ಟೀ).

ಅನ್ವಿತಮಾಗು = ಕೂಡಿಬರು ; ಅಳವಡು ; ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾಗು : ಪುರಾಣಸ್ಥಿತಿಯೊಳೆ ಕವಿರತ್ನನಿನನ್ವಿತಮಾದುದು ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೨೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು : ಸಂಬಂಧವು ಪದಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಅನ್ವಿತ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದೆಂಬ ವಾದ : ಭಾಷಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪದಗಳ ಶ್ರವಣವಾದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವುದು. ಅನಂತರ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯತಾ, ಸಂದರ್ಭ, ಪ್ರಕರಣ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ಪದಗಳು ಶೋಧಿತಗಳಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನ ಉದಯಿಸುವುದು. ಇದೇ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ವಾದಮಾಡುವವನು : ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಪಕ್ಷವೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಉಂಟು. ಅನ್ವಯವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ ; ಆದಕಾರಣ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ; ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಮತ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಭಾರವಿಾ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನ್ (ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ + -)]

ಅನ್ವಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು : ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲಿದು ಪದಾರ್ಥದೊಳನ್ವಿತಾರ್ಥಂ ನಾಮಂ ವಸಂತತಿಲಕಂ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೯೬). ೨. ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಸ್ಥಳ : ಸ್ವರದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮರ್ದು ತೋಱೆ ಪವರ್ಗಂ

ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ವಾದೇಶಮದರೆ ಉಟಿ ವಾಕ್ಯಮೊಳಮನ್ವಿತಾರ್ಥ ದೊಳಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥಂಗಳೊಳಕ್ಕುಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩).
[ಅನ್ವಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ವಿತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿದವಳು ; ಯುಕ್ತಳು : ಕಾಂತಿಯೆಂಬ ಗುಣ ದೊಳನ್ವಿತೆಯಪ್ಪ ವಾಕ್ಕೆಂಬ ದೇವಿಗೆ . . . ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾ]

ಅನ್ವಿಷ್ಟ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹುಡುಕಿದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ, ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವುದು ; ಅರಸುವುದು. ೨. ಪರಾಮರ್ಶೆ. ೩. ಧ್ಯಾನ ; ಚಿಂತನೆ. **ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ** ೧.(ಕ). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ 'ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ. [ಸಂ. ಅನ್ವೀಕ್ಷಾ]

ಅನ್ವೇಷಕ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು : 'ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ಲೋರರ್' ಎಂದರೆ 'ಅನ್ವೇಷಕ' (ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವ) ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಅಕಾಶ. ೪೬) ; ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ 'ಅನ್ವೇಷಕ' ನೆಂದೇ ಹೆಸರಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಣ, ಅನ್ವೇಷಣೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಪರಿಶೋಧನೆ : ಯಮಕವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳ ಅನ್ವೇಷಣ ವೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನಾಂತರವು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೯). **ಅನ್ವೇಷಣೆ** : ಪುಣ್ಯದನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಪೋಪ ಪಾಪದ ತೆರದಿ ಪೊರ ಮಟ್ಟಳರಮನೆಯಿನಾ ಮುದುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೧-೨೬೭) ; ಅಭಿರುಚಿ ಗಳ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಣೆ 'ಅನ್ವೇಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ವೇಷಿತ (ಗು). = ಅನ್ವಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು ; ಪರಿಶೋಧಿಸು : "ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಗೀತಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದ್ದೇನೆ" (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೭). [ಅನ್ವೇಷಣ + –ಇಸು₃]

ಅನ್ವೇಷ್ಟೃ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು ; ವಿಚಾರಶೀಲ : "ಅನ್ವೇಷ್ಟಾ, ಅನುಪದೀ – ಈ ೨ ಅಜಕೆಕಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪ 'ಅಪ್ಪ₁' ನೋ.

ಅಪಕರ್ಷ (ನಾ). ಕುಂದು ; ದುರ್ದೆಶೆ ; ಕೀಳುದೆಸೆ ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ : ಜಡರನ್ಯಾಪಕರ್ಷದಿಂ ರಾಗಿಸರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೮೧). ಉತ್ಕರ್ಷ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ದುರ್ದೆಶೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಕುಂದು ಕೊರತೆಯನ್ನು ತರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೇಹದ ಯಾವ ಭಾಗವ ನ್ನಾದರೂ ಅದರ ನಿಯತಸ್ಥಾನದಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಸ್ನಾಯು (Abductor. ಇಂಕಶಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯು ವುದು. ೨. ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು ; ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು ; ತೆಗೆಯು ವುದು: ಶೀವಿದುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಂ ತದಂತರ್ಗತ ರೋಮಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಸಮಯ ಮೊಂದೊಂದಂ ಅಪಕರ್ಷಣಂ ಮಾಡಿದೊಡೆಂದಾಗೆ ರಿಕ್ತಮಕ್ಕುಮಾ ಕಾಲಮಂ ಉದ್ಧಾರಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂಬುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ; ಕೆಡುಕು ಮಾಡು ವುದು; ಕೆಡುಕು; ದ್ರೋಹ: "ಕೆಟ್ಟುದು ದ್ರೋಹಮುಪಕಾರಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬) ; ಪೃಥಿವಿ ನೆನೆದಪಕಾರ ಲೋಕಪ್ರಥಿತವಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೪೬) ; ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಅಂಜಿಯಾನೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಕ (ಗು). ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ : ರೋಗಿ ಎಷ್ಟೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿ ದ್ದರೂ ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ಅಪಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ವಿರೋಧವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ; ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವನು : ಕೌರವನ ಮೇಲಿಲ್ಲ ದಗ್ಗದ ವೈರವೀತನಮೇಲೆ ನಮಗಪಕಾರಿಯಿತನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೨೪); ಅಪಕಾರಿಗುಪಕಾರವೆಸಗುವುದಾದರೆ ಅದರೊಳು ಹಿರಿತನವುಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨-೯೯). [ಸಂ. ಅಪಕಾರಿನ್]

ಅಪಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ದುರ್ಯಶ ; ನಿಂದೆ : ಜನಪನಪ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆಗೆ ತೊಡಿಸಿದನು ಭೂಷಣವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೨೨) ; ಅಜಿವು ಮಜಿದಪಕೀರ್ತಿನಾರಿಯ ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ (ನಾ). ೧. ಅಪಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು ; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ ವನು. ೨. ಕೇಡು ; ಅಪಕಾರ ; ಅಹಿತ. ೩. ಅನಿಷ್ಟ ; ದುಷ್ಕರ್ಮ ಪರಿಣಾಮ : ಏನೆಂಬೆನಪಕೃತದ ಸೂಚಕವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಕಾರ : ಉಪಕೃತಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪ ಕೃತಿಯನೊಡರ್ಚಿದ್ದೆ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೭). ೨. ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ : ಇತ್ತಲಪಕೃತಿಯಂ ಗುರುಗಳೊಡನಾಲೋಚಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೮ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದ ; ಅಗಲಿಸಿದ. ೨. ನೀಚ ; ಹೀನ. 'ಉತ್ಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯು ವುದು. ೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವುದು ; ಪಲಾಯನ. ೩. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ; ಅಕ್ರಮ : ಜನಿಯಿಸುಗು ಮಧಿಕರಾಗಮನೆನಸುಮಪಕ್ರಮದೆ ವಾರುಣೀ ಸಂಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮಣ (ನಾ). ದೂರಹೋಗುವುದು ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದವನು ; ಓಡಿಹೋದವನು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಬೇಯದೆ ಇರುವ ; ಬೇಯಿಸದೆ ಇರುವ ; ಹಸಿಯ. ೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ ; ಹಣ್ಣಾಗದಿರುವ. ೩. ಜೀರ್ಣವಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವತೆ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವತೆಯೂ ಅತಿರೇಕವೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ (ಸಮಾಲೋ. ೪). [ಸಂ. ಅಪಕ್ವತಾ]

ಅಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಪರಿಪಾಕವಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಪಕ್ವ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಪಕ್ಷಪತಿತ (ನಾ). ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ : ಜಯ ವಾದಮುನಖಿಳ ಜಗಜ್ಜಯಪತ್ರಮುನಪಕ್ಷಪತಿತರ್ ಕುಡೆ ಕೊಂಡಯ ನಯವಿನಯಪರಂ ಮಾಣಿಯನವಮನ್ನಿಸದೆ ವಿಭು ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ಯಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ದೂರು : ಈ ಮನೇಲಿ ಏನಾದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಆಯ್ತು ಅನ್ನೋ ಅಪಕ್ಯಾತಿ ಒಂದು ಬೇಡ (ಚಿಕರಾ. ೧೨). [< ಸಂ. ಅಪಖ್ಯಾತಿ]

ಅಪಕ್ಷ್ಮತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯದಿರುವುದು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದಿರುವುದು : ಅಸ್ನಿತ ಚತುರಾನನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ತ್ವಮಪಕ್ಷ್ಮತಾ ಸಮಾಯತ ಗಗನಪ್ರಚಾರಮಪಜೀವವಧಂ . . . ಏಂ ಜಿನನೊಳ್ ಪೊದಟ್ದುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೦–೪೨). [ಸಂ. ಅಪಕ್ಷ್ಮತಾ]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಪಾತ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾಗಿ ಚಿತ್ರನ್ಯಸ್ತರೂಪುಗಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಳೀಭೂತರುಮಪಕ್ಷ್ಮಪಾತರುಮಾಗಿ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷ್ಮ + ಪಾತ)]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ೨. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷ್ಮ + ಸ್ಪಂದ)]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ ಗವ್ಯೂತಿಶತಚತುಷ್ಟಯಸುಭಿಕ್ಷತ್ವಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೩). [ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದ + –ತ್ವ]

ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಮಗನನೀವೆನೆ ಪಾರಲೌಕಿಕವಗಡಹುದಪಖ್ಯಾತಿ ತನ್ನನು ತಗುಹುದೈಹಿಕದಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು (?) : ಸಾವಪುಟ್ಟುವ ಕುತ್ತನೊಪ್ಪುವ ಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಪೀಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಮೆ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಜೀವಿಪಾಸೆ ಧನಾಸೆಯೆಂಬಪಗಂಟು ಪಣ್ಣಿದ ಕಣ್ಣಿಯಿಂ ಜೀವನಂ ಗಡ ಕಟ್ಟೆ ನೆಟ್ಟನೆ ಕರ್ಮಮುಟ್ದುಗುಮೊರ್ಮೆಯುಂ (ಪರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೯೪). [< ಸಂ. ಅಪಗ್ರಂಥಿ ?]

ಅಪಗತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ; ತೊಲಗಿದ : ಸ್ವಪರದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತನಪ್ಪಂತೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂ ಕಳಧೌತಂ ಸ್ವಪರದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತನಕ್ಕುಂ ನಿಜಾತ್ಮನುಂ ನಿಜದಿಂದಂ (ಪರಮಾ. ೫೫–೭೪). ೨. ತೀರಿಹೋದ : ಆರಮನೆಯ ಗಜಬಜದ ಹದನಜೀದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳಯದಿರುಳು ನಡುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೫). [ಸಂ.]

ಅಪಗತಕಪಟ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಗತಕಪಟದೆ ನಟನದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಸಿ ಪೋಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೧). ೨. ಮೋಸವನ್ನುಳಿದವನು ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ಮಲ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನನಿವಗಲ್ಲದೇಕಸ್ಥಾನಂ ಪೆಜರ್ಗುಂಟೆ ಬಗೆವೊಡಪಗತಕಪಟಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೧). [ಅಪಗತ + ಕಪಟ]

ಅಪಗತಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಶ್ರಮವು ಪರಿಹಾರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ದ್ರುಪದಸುತೆ ಯುತ್ಸವವ ಮುನಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದು ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨–೬೩). [ಅಪಗತ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಅಪಗತತಂದ್ರ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಜಾಗರೂಕ ; ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು : ಅಪರಾಜಿತಚರನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧) ; ಧರಣೀಧ್ವಜನೆಂಬಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬). [ಅಪಗತ + ತಂದ್ರ]

ಅಪಗತತ್ವ (ನಾ). ದೂರ ಸರಿಯುವುದು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು : ಭರ್ತೃಸೇವೆಯಿಂದಪಗತತ್ವವ ಪಡೆದೊಡಾಕೆ ಪಾಪಿನಿಯೆನಿಸಳಿದು ಲೋಕಸಮ್ಮತದಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೦–೧೫). [ಅಪಗತ + –ತ್ವ]

ಅಪಗತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆ : ತದೀಯ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ಕರಪಲ್ಲವಂಗಳಿನೊತ್ತುತ್ತುಂ ಅಪಗತಮತಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೪ ವ). ೨. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟವನು. [ಅಪಗತ + ಮತಿ]

ಅಪಗತಮೋಹ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದವನು : ಅಂತಪಗತಮೋಹನಾದ ರಾಮಂಗೆ ದೇವರ್ಕಳುಂ ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪಮಂ ತೋಱೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೫೬ ವ). ೨. ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದವನು. [ಅಪಗತ + ಮೋಹ]

ಅಪಗತರಜ (ನಾ). ೧. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಧೂಳಿಲ್ಲದ್ದು : ೧, ೨ : ಅಗಳುದಯಿಸಿದಾ ಮಹಾತ್ಮನಪಗತರಜನೆಂಬುದಂ ಪೇಳ್ವಂತಿಳಾವಳಯಮಪಗತರಜಮಾದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨–೩೩ ವ). [ಅಪಗತ + ರಜ್]

ಅಪಗತರಾಗ (ನಾ). ರಾಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಮೋಹವುಳಿದವನು ; ಲೌಕಿಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಮಜ್ಜಿಗದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ ಬೇಗಮಪಗತರಾಗಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮). [ಅಪಗತ + ರಾಗ]

ಅಪಗತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಯುದ್ಧದ ಗೋಜಿಲ್ಲದವನು ; ವಿವಾದವಿಲ್ಲದವನು : ಸಿದ್ಧಪದವೀ ಪ್ರಾಪ್ತನಂತಪಗತವಿಗ್ರಹನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೧ ವ). [ಅಪಗತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಪಗತಸುಖಿ (ನಾ). ಸುಖವು ತಪ್ಪಿಹೋದವಳು ; ಸುಖವಿಲ್ಲದವಳು : ಪುಂಡರೀಕ ದೇವನ ವೃತ್ತಾಂತದಿನಪೇತಕೌತುಕೆಯುಮಪಗತಸುಖೆಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೭).
[ಸಂ. ಅಪಗತಸುಖೀ (ಅಪಗತ + ಸುಖ + –)]

ಅಪಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಶೆ ; ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಅಗಲಿಕೆ; ವಿರಹ. ೩. ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮನ (ನಾ). = ಅಪಗಮ. [ಸಂ]

ಅಪಗಮಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಹೋದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಯ ; ನ್ಯೂನತೆ : ಮಮತೆ ಜಾಱಿದುದೇನನೆಂಬೆನು ಕುಮತಿತಾನೆಂತಱೆವೆನೆಂತಪಗಮಿತವಾದುದು ಕರುಣಿಗಳ ವಾತಾರನೊಲವಿನಲಿ (ಸಿಭಾಗ. ೩–೨–೪೬). [ಸಂ.]

ಅಪಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು ; ದೂರನಡೆ: ವೀರಸಮುರಕ್ಷೋಣಿಯಿಂದಪಗಮಿಸುವವನಿಂತೆಂದನುಱೆ ಮುಳಿದು (ಸಿಭಾಗ. ೧೦–೮೧–೩೩). [ಅಪಗಮ + –ಇಸು]

ಅಪಘನ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈ : ಉಪಸರ್ಗಂ ಪಱಪಡುವಿನಮಪಘನಮಾಹಾರಮೆಂಬಿವಂ ತೊಱೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೫೩). ೨. ಅವಯವ; ಅಂಗಾಂಗ ; ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ದೇಹಭಾಗ : ರಿಪುನಿರ್ಮೂಲಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳಿತ ಶಿವಲೀಲ (ಬಸವು. ೩೮–೬೮). ೩. ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದ್ದು : ಅಪಘನಮಾಗಿಜ್ದ ರೋದೋಂತರಾಳಂ ಪೊಗೆಯಿಂದಂ ಮೇಘಬೃಂದಾನ್ವಿತಮೆನಿಸುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೧೧ ; 1117) ; ನಭಮಪಘನಮಾಯ್ತು ತನುವಿನಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೩). [ಸಂ.]

ಅಪಘನಕಿರಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪ್ರಭೆ : ನಭೋಮಣಿ ಪೂರ್ವಾಚಳಚೂಡಾಮಣಿಯೆನಿಸಿದನೆನೆ ಪೊದಟ್ದುದಪಘನಕಿರಣಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೩).
[ಅಪಘನ + ಕಿರಣ]

ಅಪಘಾತ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಗುಲಿದ ಪೆಟ್ಟು ; ಅಪಾಯ ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಕೆಡುಕು,—ಸಾವು,—ನೋವು : ಅಪಘಾತವೆಂದಿಗೆ ಬಂದೆರಗುವುದೆನುವುದನು ಬಲ್ಲವರಾರು ಮತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪–೬೦) ; ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅಪಘಾತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಘಾತಿ (ನಾ). ಅಪಾಯ ; ಭಯಂಕರವಾದ ಸಾವು ನೋವುಗಳ ಸಂದರ್ಭ ; ಪೆಟ್ಟು : ಗೆದ್ದನೈ ನಿನ್ನಾತನೊಸಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನರಲ್ಲೈ ನಾವು ಪರರಿಗೆ ಬಿದ್ದುದೊಂದಪ [ಪಾಠಾಂ. ದುವಿ] ಘಾತಿಯೆಂದನು ಸಂಜಯನು ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೫೭). [ಸಂ.]

ಅಪಚನ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದು ; ಅಜೀರ್ಣ : "... ಅಪಚನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಗೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆಯೆಂದರೆ !" ಎಂದು ಶೀನು ಮಾತೆತ್ತಿದ (ಸಮುಜೀ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಕುಂದುವುದು ; ಹ್ರಾಸ : ಅದು ಶರೀರ ಬಳಾಯುರ್ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿ ನಾಮಮಂ ಪಡೆದುದು(ಆದಿಪು. ೬-೪೮ ವ) ; ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸೌ ಉಪಚಯಾಪಚಯಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೯). ೨. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಶೇಖರಣೆ. 'ಪು ಷ್ಪಾ ಪ ಚ ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಚಾರ ಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಅಪಚರಿಸಿ ಪಾಪಣ್ಣನನ್ನೂ ವೇದಿಕೆ ಕೆಳಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೦೦) ; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರರೀತಿಯಿಂದ ಅಪಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಅಬಲೆ ಆ ರೀತಿ ಕಂಪಿಸುವುದನ್ನು ರಂಗಣ್ಣ ಸಹಿಸದಾದ (ದುಂಬಿಕ. ೧೧೬).
[ಅಪಚಾರ + -ಇಸು$_3$]

ಅಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ ; ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ ; ಅಗೌರವ : ಕಂಸಂ ಮಾಟ್ಪೊಂದಪಚಾರದಿಂದಿಟ್ಟುದುದಿಂದೀ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬೧) ; ಉಪಚಾರವೆಸಗುವ ನೆಪದೊಳು ದಿನದಿನ ನಾ ಗೈಯುವಪಚಾರಗಳನು ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ಬೇಡುವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೩-೧). ೨. ಅಗಲಿಕೆ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು ; ಸಾವು. ೩. ಅಭಾವ ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನ್ಯೂನತೆ ; ದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅಪಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ನಿರೂಪದಿಂದ ನಂಬಿಗಳು ಅಪಚಿ ಅನತಪಗಳಿಗೆ (ಸೌಇಎ. 1934 ; ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬-೪ ; 1419) ; ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಪ್ಪ ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಜ ನಂಬಿಗಳ ವೊಪ್ಪಗಳು ಅ ಪ ಚಿ ಯ ಬರಹ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೨೨ ; 1496). [?]

ಅಪಚಿ$_2$ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ದೊಡ್ಡವಾಗಿ ಊದಿಕೊಂಡು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಬಜೆ, ಆಣಿಲೆಕಾಯಿ, ಅರಗು, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಚಂದನ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ತೈಲವ ಕಾಸಿ ಆ ತೈಲವಂ ಪಾನವಮಾಡಿಸಲು ಅಪಚಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೯). [ಸಂ. ಅಪಚೀ]

ಅಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ; ಕಡಮೆಯಾದ ; ಕ್ಷಯಿಸಿದ. ೨. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಚಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯ ; ಹಾನಿ ; ಕೇಡು. ೨. ವೆಚ್ಚ ; ಖರ್ಚು. ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ಸತತ ಶಿಷ್ಟರೊಳ್ಳೈದೆ ಸಂದೇಹಗೊಳ್ಳದಪಚಿತಿಯ ಕೈಕೊಂಡಾವ ಕಾಮ್ಯಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡರತಿಶಯದಿ (ಪರಶು. ೧೯-೫). ೪. ಶಿಕ್ಷೆ; ದಂಡನೆ. ೫. ಪೂಜೆ ; ನಮಸ್ಕಾರ ; ಮನ್ನಣೆ : ಸರ್ವರಿಂದೀಪರಿಯು ಜಗದಂಬೆಯಪಚಿತಿಯ ನಿರ್ವಿಘ್ನಸಾರದಿಂ ಕೊಳುತಿರ್ಪಳ್ (ಪರಶು. ೧೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಪಚಿತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು ; ಪೂಜಿಸು ; ಗೌರವಿಸು : ಬರವ ಸೀಕ್ಷಿಸುತಾಗ ನೆರೆದ ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಹರುಷರಸಮಂಕುರಿಸಿ ಥರಥರದೊಳಿದಿರೆದ್ದು ಭರದೊಳಪಚಿತಿಗೈದರರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಾಸನಗಳಿತ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨-೨). [ಅಪಚಿತಿ$_2$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವುದು ; ಛಂದೋದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕಠೋರ . . . ಅಪಛಂದಸ್ಸು . . . ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬).
[ಸಂ. ಅಪಛಂದಸ್]

ಅಪಜಯ (ನಾ). ಸೋಲು ; ಭಂಗ : ಘುರದಲಪಜಯವಾಯ್ತಲಾ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪಜಯಧಾಮ (ನಾ). ಭಂಗಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ; ಸೋಲಿಗೆ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ: ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರವಪಜಯಧಾಮವಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೨೨).
[ಅಪಜಯ + ಧಾಮ]

ಅಪಜಯಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲಿಸು ; ಭಂಗಿಸು.
[ಅಪಜಯ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಪಜಯಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು ; ಭಂಗಪಡು.
[ಅಪಜಯ + ಹೊಂದು]

ಅಪಜಯಾವಹ (ಗು). ಸೋಲನ್ನು ತರುವ ; ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಇದಜ ಫಲ ನಿ ಮ ಗ ಪ ಜ ಯಾ ವ ಹ ವೆಂ ದ ನಾ ಮುನಿಪ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೯). [ಅಪಜಯ + ಆವಹ]

ಅಪಜಿಹ್ಮ (ನಾ) ೧. ವಕ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ತ್ಯಾಗಮಕಿಂಚನತ್ವಮಪಜಿಹ್ಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ದಲೆಂಬತುಳಂಗಳ್ ಕುಶಲಂಗಳಿಂತು ದಶಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭). ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದವನು ; ನೇರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಪಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ; ಅಪಲಾಪ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು: "ಅಪಹ್ನವಃ, ಅಪಲಾಪಃ, ಅಪಜ್ಞಾನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಾತ್ಯಯ], ಅಪವ್ಯಯಃ - ಈ ೪ ಮಱಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೫) ; "ಅಪಹ್ನವಮದಪಜ್ಞಾನಮಪಲಾಪಮಾ ಅಪವ್ಯಯಮೆನಲು ಮಱಹಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಪಟಿ (ನಾ). ತೆರೆ ; ಮರೆ ; ಪರದೆ : "ಅಪಟೀ, ಕಾಂಡಪಟಃ, ಪ್ರತಿಸೀರಾ, ಯವನಿಕಾ, ತಿರಸ್ಕರಿಣೀ - ಈ ೫ ತೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೪).
[ಸಂ. ಅಪಟೀ]

ಅಪಟು (ಗು). ೧. ಅಸಮರ್ಥ ; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರೋಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪತಿಕ (ಗು). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ; ಅನಾಥನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ದುರಾಶೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಆಸೆ : ಕೊಲ್ಲದ ಪರನಾರಿಗಾಟಿಸದ ಕಳ್ಳದಸತ್ಯದೊಳೊಂದದಾಗಳುಂ ಕುದಿದಪತೃಷ್ಣೆಯಂ ಕುಸಿದು ಮಾಣಿಸುವಯ್ದುಮಣುವ್ರತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭). [ಸಂ. ಅಪತೃಷ್ಣಾ]

ಅಪತ್ನೀಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಈತನು ಅಪತ್ನೀಕ (ಆರ್ಯಧ. ೫೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲದವನು. ಸಪತ್ನೀಕ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತಾನ ; ಮಗ ; ಮಗಳು : ಜಾಬಾಲಿಗಳೆಂಬತ್ಯುತ್ತಮಯತಿಪತಿಗಳಪತ್ಯಂ ಹಾರೀತನಾಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ; ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯ : ಅದೇ ಅವನನ್ನು ಅವರು ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕಾಣಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೭). [ಅಪತ್ಯ + ಪ್ರೇಮ]

ಅಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸೋದರಿ : ಪರಮಧರ್ಮವನಾವ ಬಯಸುವನವನ ಭವನದಲಿ ನಿರುತ ವೃದ್ಧಜ್ಞಾನಿ ವಂಶೋತ್ತರ ದರಿದ್ರಪ್ರಿಯನಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನಿಯೀ ನಾಲ್ವರಿರಬೇಕೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೩೪).
[ಸಂ. ಅಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನೀ (ಅಪತ್ಯ + ಅಂತರ + ಭಗಿನೀ)]

ಅಪತ್ಯೋದಯ (ನಾ). ಸಂತಾನಲಾಭ; ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ: ಅಪತ್ಯೋದಯಮುಹೂರ್ತ ಫಲಪ್ರಭಾವಭಾವನಾಜಾತ ವಿಸ್ಮಯಾಂದೋಳಿತ ಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೬ ವ). [ಅಪತ್ಯ + ಉದಯ]

ಅಪತ್ರಪ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವನು; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪಿಷ್ಣು (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಲಜ್ಜಾಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪೆ (ನಾ). ೧. ನಾಚಿಕೆ; ಲಜ್ಜೆ; ಸಂಕೋಚ. ೨. ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅಪತ್ರಪಾ]

ಅಪಥ (ನಾ). ೧. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ದಾರಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ; ತಪ್ಪುದಾರಿ. ೩. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಹಾದಿಗಾಣದ ಸನ್ನಿವೇಶ; ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ. ೪. ಪಾಷಂಡಿತನ. ೫. ಯೋನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಥ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ್ದು: ಬಿಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿಪದದ್ವಯಕ್ಕೆ ತಡೆದಿರದೆಜಗೇಪಡೆವೊತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೯). ೨. ಪಥ್ಯ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ವಿಹಾರ: ಅಪಥ್ಯ ಮಾಡಿ ರೋಗ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪದಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಕಾಲಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಾವು. [ಸಂ. ಅಪದಗಾಮಿನ್]

ಅಪದಶೆ (ನಾ). ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದಶೆ. [ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದಸ್ಥ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು; ಅಧಿಕಾರ (ಪದವಿ) ತಪ್ಪಿದವನು; ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತ: ಜನನಾಥಂ ಪಿತ್ರ ಸಾಯೆ ನಮ್ಮನಪದಸ್ಥರ್ ಮಾಡಿ ಬೋಡಾದುದಂ ಜನನೀಯಗ್ರಜನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪದಾಂತರ (ನಾ). ನೆರೆ ಹೊರೆ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯ ದೂರವೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಮೀಪ: "ಆಸನ್ನಮುಪದಾಂತರಂ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ಸಮೀಪಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೩). [ಸಂ.]

ಅಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಕಾರ್ಯ; ಉದಾತ್ತವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಆ ನಾಗಪಾಶಮಂ ಜಗತೀನಾಥಂ ಪೊಸೆಯೆ ಕಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿಚ್ಚಿ ರೆ ಪೋಲ್ತೇನೆಸೆದುದೊ ನೃಪಸುತನಪದಾನದ ಶಾಸನಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಟ್ಟಕ್ಕರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೪). ೨. ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳ ವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ. [ಸಂ.]

ಅಪದೂರು 'ಅಪದೂಱು' ನೋ.

ಅಪದೂಱು, ಅಪದೂರು (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ದೂರು; ಅಪವಾದ: ದೂರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಱಿಯಪದೂಱ ಹೊಱಿಸಿದೆ. ಜೀವನಲಿಯಿದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಕಟ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೯೬). **ಅಪದೂರು**: ಎಷ್ಟು ಅಪದೂರಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ (ವಾಲ್ತರ್. ೯೬). [ಅಪ್ಪ + ದೂಱು]

ಅಪದೃಕ್ಸಾರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕುದು; ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂಥದು: ಇದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದೃಕ್ಸಾರಮಂಧಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೨೦). ೨. ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ ಕೆಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅಪದೆಸೆ, ಅವದೆಶೆ (ನಾ). = ಅಪದಶೆ: ಮೌನವೇತಕೆ ಮರುಳುತನ ಬೇಡಾನು ನಿನ್ನಪದೆಸೆಯ ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೩); ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಪದೆಸೆಗೆ ಏನು ಕಾರಣವಿರಬಹುದೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಆತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ರಾಜಸೂ. ೭). **ಅವದೆಶೆ**: ಆ ಅವದೆಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು? ಯಾರಿಂದ ಬಂದವು? (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೪೬). [< ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ನಿಮಿತ್ತ; ನೆಪ; ವ್ಯಾಜ. ೨. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ. ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು; ಕೀರ್ತಿ. ೪. ಮೋಸ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಸಲ್ಲದ ಜಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಪದೋಷ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು; ದೋಷರಹಿತ: ಅಪದೋಷನ ನೇಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಪಾಪಿಯಂ ಪಲವು ತೆಜದ ಕೊಲೆಗಳಿಸೀ ನಿಷ್ಕೃಪನಂ ಕೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಕಡೆಯಿಂದ ದೇಹದ ಇತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ರಕ್ತವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರಕ್ತನಾಳ. 'ಅಭಿಧಮನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ; ಅಧೈರ್ಯ: ಪೆಣ್ಗಳೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುವಳಪಧೈರ್ಯಮಂ! ಆ ಅಣುಗಿ ಬೆಪ್ಪಾಡಿದುದ ನೆಲ್ಲಮಂ ನೀನುಮೊಪ್ಪಿಪೆಯಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೪–೩೬೪). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ದುಷ್ಟಚಿಂತನೆ; ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಜಯ ಪರಾಜಯವಧಬಂಧಾಂಗಚ್ಛೇದ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳ್ ಪೆಱಂಗೆಂತಕ್ಕುಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆವುದು ಅಪಧ್ಯಾನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬); ಗುರುಗಳೊಳ್ ಸಮಾತ್ಸರ್ಯಮಪಧ್ಯಾನಮಹರ್ಷಮವಿನಯಂ ಜ್ಞಾನದೃಗಾವರಣದಾಸ್ರವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಅನ್ಯಧರ್ಮದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಪರಸಮಯದ . . . ಕಾವ್ಯಂಗಳಂ ಮನದಿಂ ಚಿಂತಿಸುವುದುಮಪಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಮೂಱನೆಯನರ್ಥದಂಡಮಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೦–೨೩). 'ಅರ್ಥದಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾಗುವುದು; ಪತಿತನಾಗುವುದು; ವರ್ಣಸಂಕರ. ೨. ಪತಿತ; ಜಾತಿಗೆಟ್ಟವನು; ಸಂಕರಜಾತಿಯವನು; (ಬೈಗುಳ) ಹಾಳಾದವನು: ಇವನೆಷ್ಟು ಗರ್ವದಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ! ಎಲಾ ಅಪಧ್ವಂಸ! (ಭಾಸನಾ. ೩೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ಜಾತಿಸಂಕರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕುಲಗೆಡಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅಪಧ್ವಸ್ತ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಂದೆಗೂ ಗುರಿಯಾದ; ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಚೂರ್ಣಿಸಿದ; ಪುಡಿಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪನಂಬಿಕೆ, ಅಪನಂಬಿಗೆ, ಅಪನಂಬುಗೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಿಶ್ವಾಸ: ನೀನು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಪಡುವೆಯೇನು? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೨). **ಅಪನಂಬಿಗೆ** (ಕಿ). **ಅಪನಂಬುಗೆ** (ಕಿ). [ಅಪ್ಪ + ನಂಬಿಕೆ]

ಅಪನಯನ (ನಾ). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಹೊರದೂಡುವುದು: ಆತನ ಕಾಲದೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟೆ ಗರ್ಭಮಲನಿರಾಕರಣಮುಂ ಮೂತ್ರಪುರೀಷ ದೋಷಾಪನಯನಮುಮಾಡುದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಪನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಪನಿಂದೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಬೈಗುಳು; ಅಪವಾದ: ಇಂತಹ ಅಪನಿಂದೆಯು ನನಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೩).

ಅಪನಿಂದೆ ಹೊರಿಸು = ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು: "ನಿಕಾರ, ವಿಪ್ರಕಾರ = ಅಪನಿಂದೆಯನು ಹೊರಿಸಿ ಅಪಕಾರಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). 'ಅವನಿಂದೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪನಿಂದಾ]

ಅಪನಿರೂಪಣ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನಿರೂಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಪನೀತ (ಗು). ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಚಂಧ್ರಾಪೀಡದೇವಂ ತದಾಶ್ರಮಮುನೆಯ್ದಿವಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ದೂರದೊಳ್ ನಿವೇಶಿತ ತುರಂಗಸೈನ್ಯನಪನೀತ ಸಮಾಯೋಗನಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದ (ನಾ). ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ: ಪ್ರಿಯಮಧುರಂಗಳುಂ ಶೋಕಾಪನೋದನಿಪುಣಂಗಳುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಚನನಿಚಯಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬೨). . [ಸಂ.]

ಅಪನೋದನ (ನಾ). = ಅಪನೋದ: ಆ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ತದವಸ್ಥನಾಗಿಯುಂ ಸುಹೃದ್ದುಃಖಾಪನೋದನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಸ್ಥನಂದದಿಂ ನರೇಂದ್ರನನಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೪೫). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದಿತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ಸ್ವೇದಾಪನೋದಿತ ಪಟಚ್ಚರ ಪರಿವೀಜ್ಯಮಾನೆ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮೆಯ್ಯನಾಗಳಾಱಿಸಲೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಪ 'ಅಪ್ಪು₃' ನೋ.

ಅಪಪದ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ಸ್ಥಾನ (?). ೨. ಅಸಾಧುವಾದ ಪದ: ತುರೀಯೋಪಾಂತ್ಯದೊಳು ವಿಹರಿಸುತಲಿರುವ ಯಾತ್ರಿಕರ ಕಾಣುತ್ತ, ಹಗುರಾದ ಜೀವವಿದರಪಪದಕೆ ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಆತುಕೊಳುತಿರುವ (ಮಲೆದೇ. ೩೯–೮). [ಸಂ. ?]

ಅಪಪಾಠ (ನಾ). (ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ) ನ್ಯಾಯವಾಗಿರಬೇಕಾದ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತಪ್ಪಾದ ಪಾಠ: ಉದಾ— ಅವಿರಳಕೇತಕಪರಿಮಳನವಾಪ್ತಕೈತ್ಯಂ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗುಣಂ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ಸಮುದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ] ಪವನಪವನಾಶನೀಂಟು [ಪಾ ಠಾ ಂ. ನಿಂದು]ವುದು ವಿಯೋಗಿಪ್ರಾಣಪವನನಂ ಪುರವರದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೧೫). ☞ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಪಪಾಠಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವಿರಳಕೇತಕಪರಿಮಳಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೈತಕ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೇತಕವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ, ಸಮುದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುವೂ ಅಪಪಾಠವಾಗಿ ಸೇರಿವೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ ಹರಡುವುದು. ೨. ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹರಡುವುದು; ಇಲ್ಲ ಸಲ್ಲದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ೩. ಒಬ್ಬರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದು: ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಪಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ಕಮನೆ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಥೆ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಪರಾಶ್ರಯಿಗಳು ಎಂಬ ಅಪಪ್ರಥೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಆಲೆಮ. ೯೪); ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಆಪಪ್ರಥೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿರುವಳೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೫೨). [ಸಂ. ಅಪಪ್ರಥಾ]

ಅಪಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸುವುದು; ಅಶುದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದದ ಬಳಕೆ: ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಏಕೆ ಅಪಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶ (ನಾ). ೧. ಜಾರಿಬೀಳುವುದು; ಪತನ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ವಿಕಾರಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಶಬ್ದ; ತದ್ಭವ ಶಬ್ದ: ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಸಂಧಿನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ಪೊದಱ್ದಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತ ಧಾತುವಪಭ್ರಂಶಮವ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧). ೩. ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆ; ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಹೆಸರು: ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತಮಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿಕಮೆಂಬ ಮೂಱುವರೆ ಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶತೆ (ನಾ). ರೂಪದ ಮಾರ್ಪಾಡು; (ಶಬ್ದವು) ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ರೀತಿ: ದಾಡಿಮಮಾ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ . . . ಆಱಿ ರೂಢಿಯ ಕುಳನೆಂದು ಜಱಿದಪಭ್ರಂಶತೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೦). [ಸಂ. ಅಪಭ್ರಂಶತಾ]

ಅಪಭ್ರಂಶನುಡಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನುಡಿ; ತೊದಲು ಮಾತು: ಶೌರ್ಯಮಂ ತೋರಿ ಜಸಮಾಂತು ಪಿಂತಿರುಗಲತಿಲೇಸಲ್ಲದೋರಂತೆ ಚಿಣ್ಣನೊಲಪಭ್ರಂಶನುಡಿಗಳಿಂದೇ ಫಲವು ದಾನವೇಶ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೩–೨೬). [ಅಪಭ್ರಂಶ + ನುಡಿ₂]

ಅಪಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ೧. ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. ೨. ಅಸಾಧುವಾದ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಮತಿ (ಗು). ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟ; ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದ: ಮಯ್ದುನನ ಪೊಱಿಲ್ಗಪಮತಿ ಸಂಭಿನ್ನಂಬೆರಸುವೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಪಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ: ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಜರುಗುತ್ತಿರುವುದು ತುಂಬ ಅಪಮರ್ಯಾದೆಯ ಸಂಗತಿ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಅಪಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಪಮಾನ (ನಾ). ಅವಮಾನ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಂಬಡು, ಅಪಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೋ: ನಮ್ಮರಸನೀಗಳ್ . . . ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಾವಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೮). **ಅಪಮಾನಪಡು**: ಅವನು ತುಂಬಾ ಅಪಮಾನಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಅಪಮಾನ + ಪಡು₁]

ಅಪಮಾನಪಡು 'ಅಪಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅಪಮಾನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಮಾನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. [ಅಪಮಾನ + ಮಾಡು₁]

ಅಪಮಾನವಚನ (ನಾ). ಅವಮಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು. [ಅಪಮಾನ + ವಚನ]

ಅಪಮಾನಹತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಗುರಿಯಾದ: ಈ ನುಡಿಯ ಸಲಿಸಿದೊಡೆ ಇವನಪಮಾನಹತನಿದು ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯವೇನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೦). [ಅಪಮಾನ + ಹತ]

ಅಪಮಾನಿತ (ಗು). = ಅಪಮಿತ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆ; ಮಾನಕ್ಕೆ ಭಂಗತರು: ಅಪಮಾನಿಸಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಳತ್ತೆ ಮನೆಯಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೧೧); ಅಸುರನ ಚರನೆಂದಪಮಾನಿಸುಗುಮೊ ಮೇಣ್ ಭಕ್ತನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುಗುಮೊ . . . ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೫–೭೫). [ಅಪಮಾನ + –ಇಸು₃]

ಅಪಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದು; ಅಳಿಸುವುದು; ಗುಡಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಮಾನ ಕಳೆದುಕೊಂಡ: ಅಪಮಿತಜನಕ್ಕಮಭೇದ್ಯಾವಲಿಗಂ . . . ಪರಮಸುಖಮನೊಸೆದೀಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ್ಯ (ನಾ). ಸಾಲ; ಋಣ: "ಅಪಮಿತ್ಯಕಂ, ಉದ್ಧಾರಃ, ಋಣಂ, ಪರ್ಯುದಂಚನಂ – ಈ ೪ ಸಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಮೂರ್ಧ (ನಾ). ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ಅಟ್ಟೆ ; ಮುಂಡ. [ಸಂ. ಅಪಮೂರ್ಧನ್]

ಅಪಮೃತಿ (ನಾ). = ಅಪಮೃತ್ಯು. [ಸಂ.]

ಅಪಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸಾವು ; ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಮರಣ : ಮಜುಕಮಾಮುಯುಮಪ್ಪಪಮೃತ್ಯುವೆಂಬಿವಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಜಗು (ಆದಿಪು. ೫-೩೦). ೨. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಮರಣ; ದುರ್ಮರಣ; ಅಪಘಾತ : ಸುಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ನೆನೆದರೆ ತಪ್ಪುವುವು ಅಪಮೃತ್ಯು ಕಾಲಕರ್ಮಂಗಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೭೭). ೩. ಗಂಡಾಂತರ : ಹೋದುದೊಂದಪಮೃತ್ಯು ಲೋಕಕೆ ತೀದುದಿಲ್ಲಾಯುಷ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪಮೌಲ್ಯ (ನಾ). ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು, —ಇಳಿಸುವುದು: ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರೂಪಾಯಿನ ಅಪಮೌಲ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಯಶ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಗುರುತರ ಕಾರ್ಯದೊಳಪಯಶ ಸಹ ಚಂದವಪ್ಪುದು ಮಹಿಮವಂತರಿಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭೦-೩೭). [ಸಂ. ಅಪಯಶಸ್]

ಅಪಯಾನ (ನಾ). ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ; ಹಿಂದಿರುಗಿ ಓಡುವುದು ; ಪಲಾಯನ ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ; ಅನ್ಯ. ೨. ಆಮೇಲಿನ ; ತರುವಾಯದ. ೩. ಕೀಳಾದ ; ಕಡಮೆ ದರ್ಜೆಯ. ೪. ಹಿಂದುಗಡೆಯ. ೫. ಎದುರುಗಡೆಯ ; ದೂರದ. ೬. ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ : ಪರನಪರಂ ಭವನಭವಂ ಚರನಚರಂ ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರನೆನಿಪಗಣಿತವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜಪದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩-೯೭). (ನಾ). ೭. ಮನೋಹರ ; ಸುಂದರ : "ರಮಣೀಯಮಪರಂ ಜಯಂ ಮಂಜುಳಂ ವರೇಣ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೨). ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು. ೯. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆ. ೧೦. ಶತ್ರು. [ಸಂ.]

ಅಪರಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ : ತಚ್ಚೊಳೀಳಾವನೀ ಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಳಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದಪರಂಜಿಯಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೭೩); ಬಡನಡುವಿನ ಭಾಮಿನಿ ತಳಿಗೈಯೊಳ್ ಪಿಡಿದಪರಂಜಿಯ ಸೆಳೆಯಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಪಡಿಯಜತಿಯ ಕೈಯೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೭) ; ಅಪರಂಜಿಯಂತೆ ವಯಿನವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರ (ಮಹಾಗ. ೨). ೨. ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಮತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮ : "ರೂಪ, ಗುಣ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಅಪರಂಜಿ" (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೩).
[ದೇ ?. ‖ ತಮಿ. ಅಪರಂಚಿ ; ತೆಲು. ಅಪರಂಜಿ]

ಅಪರಂಜಿಕೊಡ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಿಂದಿಗೆ ; ಶುದ್ಧಬಂಗಾರದ ಕೊಡ: ಕಂಜಾತಾಕರದಲ್ಲಿ ವಲಂ ಜನಿಸಿದ ಸುಟಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಕಿಸುಪರಜಃಪುಂಜಮಯ ಕಂಜಮೆನಲಪರಂಜಿಗೊಡಂ ಪೂರಿತಾಳಿಯಿಂದೊಂದೆಸೆಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೊಡ$_3$]

ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ 'ಅಪರಂಜಿಗೇದಗೆ' ನೋ.

ಅಪರಂಜಿಗೇದಗೆ, ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ (ನಾ). ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕೇದಗೆ ಹೂ ; ಹೊಂಗೇದಗೆ : ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನಾ ವನದುರ್ಗದಂತಾಯ್ತಪರಂಜಿಗೇದಗೆಯ ಬಾಳ್ವೇಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೪). **ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ** : ಕೆಂಜಾಜಿನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆಯೊಳ್ಪರಲಾ ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೬). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೇದಗೆ]

ಅಪರಂಜಿದಗಡು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ತಗಡು : ಅಪರಂಜಿದಗಡುಗಳ ದೊರೆಯಾದುವು ಸುಣ್ಣದುಪ್ಪುಗಳಾ ಶ್ಯಾಮೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೩).
[ಅಪರಂಜಿ + ತಗಡು]

ಅಪರಂಜಿದೊಡವು (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ: ಅರುಣಾಂಬರವುಟ್ಟಪರಂಜಿದೊಡವಿಟ್ಟು ಸರಸಕುಂಕುಮರವೆಯೊರೆದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೭). [ಅಪರಂಜಿ + ತೊಡವು]

ಅಪರಂಜಿಮಿಗ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ ; ಸುವರ್ಣಮೃಗ : ಅಲರಸರನ ಬೀಡಪರಂಜಿಮಿಗದಾಡುಪೊಲ ಕಾಮಪಶು ಮೇವ ಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಮಿಗ]

ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಸರಿಗೆ ; ಚಿನ್ನದ ಜರತಾರಿ : ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆದುಪ್ಪಟಿಯಂಹೊದ್ದು (ಮನಳ.೭೨). [ಅಪರಂಜಿ+ಸರಿಗೆ]

ಅಪರಂಪಾರ (ನಾ). ಅನಂತ ; ಎಲ್ಲೆಮೀರಿದ್ದು : ಪಾಂಡವರ ಧನರಾಶಿಯಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಅಪರಂಪಾರವಾದುದು (ಮಭಾರ. ೨-೮೩) ; ತಲೆಗೆ ಭಾರವಾಗಿಹುದು ಅಪರಂಪಾರವಾದ ದುಃಖದ ರಾಶಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯-೬) ; ಅಪರಂಪಾರ ! ಅಪಾರ ! ಈ ಜಗಜಗಗಳ ಹಾರ ! (ಬಾಸಿಗ. ೮೦).
[ಅಪರ + ಪಾರ]

ಅಪರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ನಡಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ; ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ : ಅವರ ಅಪರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವತನಕ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು . . . ಮುಂಬಯಿಗೆ ಮರಳಿದರು (ಒಂಟಿದ. ೨೩೨). [ಅಪರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪರಗಿರಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಪರ್ವತ ; ಪಡುವಣ ಪರ್ವತ: ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ಪನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦. ಶೂದ್ರಕ). [ಅಪರ + ಗಿರಿ]

ಅಪರಗೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ.
[ಸಂ. ಅಪರಗಾ]

ಅಪರಜ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?) : ಅರು ತಪಿದರು ದೇವಲೋಕ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಗು ಅರಮನೆ ಅಪರಜ ೧೨೧ ಕೂಲಿ ಅಪರಜ ೧೨೦ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೫೦-೫ ; ೧೬ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಪರಜ$_2$ (ಗು). ೧. ದೂಳಿಲ್ಲದ. ೨. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದ : ೧, ೨ : ತಿಳಿನೀರಂತಪರಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೫). [ಸಂ. ಅಪರಜಸ್]

ಅಪರಜಲಧಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಕಡಲು ; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ : ಹೇಮಕೂಟದ ಗಿರಿ ಹಿಮಾಲಯವಾಗಪರಜಲಧಿಯನು ಮುಟ್ಟಿಹವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೪೨). [ಅಪರ + ಜಲಧಿ]

ಅಪರಜಲನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಜಲಧಿ : ಭೀಷ್ಮನು ಫಲುಗುಣನು ಕಾದಿದರು ದಿನಕರನಪರಜಲನಿಧಿಗೆ ಇಳಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೩).
[ಅಪರ + ಜಲನಿಧಿ]

ಅಪರಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಜ್ಞಾನ : ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸುಜ್ಞಾನ, ಮಹಾಜ್ಞಾನ, ಅಪರಜ್ಞಾನ ಇಂತೀ ಪಂಚಜ್ಞಾನವ ದಹ್ಯಮಾಡಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೪-೫೮೧). [ಅಪರ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಪಡುವಲು ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು. [ಅಪರ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ ; ಪಡುವಲು : ತದಪರದಿಗ್ಭಾಗದೊಳನಗಾರಕೇವಳಿ ಹುತಾಶನ ಕುಂಡಮುಂ ಸ್ಥಾಪನಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರದಿಕ್ + ಭಾಗ)]

ಅಪರನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು. ೨. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು : ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಾಪರನಾಮಧೇಯನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [ಅಪರ + ನಾಮಧೇಯ]

ಅಪರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ಪರಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು ವಿಧಿಗೆನುತ್ತೆ ಬಯ್ವಳ್ ಸುಯ್ವಳ್ (ಹನ್ಮಿ್ಮ.ರ. ೨–೮೨). ೨. ಎದುರು ಕಡೆ; ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಪ್ರತಿವಾದಿ. [ಅಪರ + ಪಕ್ಷ]

ಅಪರಭಾಗ (ನಾ). ಹಿಂಭಾಗ; ಹಿಂದುಗಡೆ: ಇದಿರೊಳಾನಿಹೆ ಶಲ್ಯನೆಡವಂಕದಲಿ ಬಲದಲಿ ಕೃಪನಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ.ದ್ರೋ. ೬–೨೮). [ಅಪರ + ಭಾಗ]

ಅಪರರಾತ್ರಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ನಡುರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಿನವರೆಗಿನ ಕಾಲ. [ಅಪರ + ರಾತ್ರಿ]

ಅಪರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು: ಈ ಅಪರವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಮಗೆ ಇಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹಗಳಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಪರ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರವಾರ್ಧಿ: ಆಗಸದಿನಪರಸಂಧ್ಯಾರಾಗಾವಿಲನರ್ಕನಪರವಾರಿಧಿಗಿಟೆದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೮). [ಅಪರ + ವಾರಿಧಿ]

ಅಪರವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ; ಪಡುವಣ ಕಡಲು: ಇನನಪರವಾರ್ಧಿಗಿಳಿದಂ (ಜಿಬಪು. ೪೭–೪೭). [ಅಪರ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಪರಶರೀರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಶರೀರ; ಅನ್ಯದೇಹ: ನಾನು ಬೇಡಿಕೊಂಡುದನು ವ್ಯರ್ಥವ ಮಾಡದೆ ನನ್ನ ಸಂಗಡಲೆ ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ನನಗೆ ಅಪರಶರೀರವಾದ ಕಾದಂಬರಿಯ ದುರಾಲೋಚನೆಯ ಬಿಡಿಸಿ (ವಜಕಾ. ೪೮). [ಅಪರ + ಶರೀರ]

ಅಪರಸಂಧ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಗಲಿನ ಕೊನೆಯ) ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ: ಅಪರಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಪಕನತತ್ಪರಪುಣ್ಯಪಾಕಕನಿಕರ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೨೪ ವ). [ಅಪರ + ಸಂಧ್ಯೆ]

ಅಪರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ: ಅಂಬರತಳದಿಂದಿನನಪರಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ಪೊಕ್ಕಿಟ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೯). [ಅಪರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಅಪರಾಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ವಾರಿಜನಾಥನನಾಥನಾಗಿ ತೊಟ್ಟಗೆ ಮು[ಬುಪ]ಂತೆವೊಲ್ ಮುಬುಗಿದಂ ಕಡುಕೆಯ್ದಪರಾಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೬). [ಅಪರ + ಅಂಬುರಾಶಿ]

ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ ವೇಳಾವನಮುಮರ ಪುರೋದ್ಯಾನಮುಂ ನೋಡಲೇಟ್ಟುಂದಪುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೪೨). [ಅಪರ + ಅಂಭೋರಾಶಿ]

ಅಪರಾಗ$_1$ (ಗು). ೧. ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಾಮೋಹವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅಪರಾಗಂ ಮುನಿಪತಿವೋಲಪಗತಗುಣನಾಗಿಯುಂ ನಿಜಾಯತದೋಷಂ ವಿಪುಳಯಶೋಧನಲೋಭಂ ನೃಪವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ(ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೭). [ಸಂ. (ಅಪ + ರಾಗ)]

ಅಪರಾಗ$_2$ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ. [ಅಪರ + ಅಗ]

ಅಪರಾಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋಲಿಸಲ್ಪಡದ; ಸೋಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಜಿನ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತತ್ವ (ನಾ). ಸೋಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತನಗಪರಾಜಿತತ್ವಮಳವಟ್ಟರೆ ತೇಜದಳುರ್ಕೆಯಿಂ . . . ನನೆಯಿ(ಸು)ವಂ ಪುರಾತನ ಮಹಾತ್ಮರ ನಿಮ್ಮಡಿದಂಡನಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೭೧; 1136). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತೆ (ನಾ). ೧. ಸೋಲದವಳು; ಜಯಶೀಲೆ. ೨. ದುರ್ಗಾದೇವಿ. ೩. [ಜೈನ] ದಿಗ್ವನಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ ಹೆಸರು: ಜಯಂತೆ ಅಪರಾಜಿತೆ . . . ಎಂಬೆಣ್ಬರುಂ ದಿಗ್ವನಿತೆಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩ ವ). [ಸಂ. ಅಪರಾಜಿತಾ]

ಅಪರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರರಾತ್ರಿ(ಕ). ೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವೇಳೆ: ಆ ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ಆ ಅಪರಾತ್ರಿಯ ಭೀಷಣತೆಯು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿದೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಪರಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಜಲಧಿಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಬಲ ಜಲಧಿಯ ನಡುವಳುರ್ವ ಕೋಪಶಿಖಿಗಳ ನಡುವಿರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುಟುವೊಲಿರ್ದನತಿಚಕಿತಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೩). [ಅಪರ + ಆದಿತ್ಯ]

ಅಪರಾದ್ರಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟ; ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿ; ಅಸ್ತಾಚಲ: ಇನನಪರಾದ್ರಿಶಿಖರನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೯೭). [ಅಪರ + ಅದ್ರಿ]

ಅಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸ: ಅಪರಾಧಂಗಳನೆಯ್ದೆ ಮಾಣಿಸಿಯಜಸ್ರಂ ನಂಬಿಯಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೮–೨). ೨. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: ಆತನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ತೆತ್ತ (ರೂಢಿ).

ಅಪರಾಧ ಕೊಡು = ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ತೆರು; ದಂಡವನ್ನು ಕೊಡು: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಆರಮನೆ ಗುರುಮನೆಗೆ ಅಪರಾಧ ಕೊಡಬೇಕೂ(ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೮–೩೨; 1691). ಅಪರಾಧ ತೆರು=ಜುಲ್ಮಾನೆ ಕೊಡು: ತಪ್ಪಿದವರು ಅಪರಾಧ ತೆರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಮಾಡು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸು: ಇಂತಪ್ಪಪರಾಧಂಗೆಯ್ದುಂ ತಾನಲ್ಲದವೊಲೆಸೆವುದೀ ಶುಕಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೧). [ಅಪರಾಧ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪರಾಧಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಂಡದ ಹಣ. [ಅಪರಾಧ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). = ಅಪರಾಧ ಕಾಣಿಕೆ: "... ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಷ್ಟು ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ಕವಿಕ. ೪). [ಅಪರಾಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಪರಾಧರತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬೋಧವಕ್ರೋಪಕ್ರಮಿಗಳಪರಾಧರತಿಗಳು ಸುಕೃತಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೭). [ಅಪರಾಧ + ರತಿ]

ಅಪರಾಧಸ್ಥ (ನಾ). ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ: [ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡಿದವನು: ದುರ್ಯೋಧನ ವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ ಪರಾಭವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣೆಯನುಯ್ದಪರಾಧಿಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೯); ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಅಪರಾಧಿಗಳಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೫೬). [ಸಂ. ಅಪರಾಧಿನ್]

ಅಪರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಂದು ಮಾರ್ತಂಡನಪರಾಬ್ಧಿಗಿಳಿಯಲ್ಕಿಂತೆ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೭–೧೪೮). [ಅಪರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಪರಾರ್ಕ (ನಾ). = ಅಪರಾದಿತ್ಯ. [ಅಪರ + ಅರ್ಕ]

ಅಪರಾರ್ಧ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಉತ್ತರಾರ್ಧ: ಸನ್ನುತಮಪರಾರ್ಧಂ ಸಂಪನ್ನಶ್ಲಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೬). [ಅಪರ + ಅರ್ಧ]

ಅಪರಾವತಾರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವತಾರ; ಬೇರೆಯ ರೂಪ: ಕೇಳಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದೆಂ ಹರಿಧ್ವಂಸಮುಂ ಭಾಳಾಕ್ಷನಪರಾವತಾರ ಹಲಗೆಯ ಗುರುವೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೨–೩); ವರಾಹ ಮಿಹಿರಾಚಾರ್ಯರ ಅಪರಾವತಾರವೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು (ಕುರುಕಾ. ೧೯). [ಅಪರ + ಅವತಾರ]

ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ; ಅಂಜನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದಿಗ್ಗಜ: ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ ಕುಂಭತ್ಕರಟತಟಗಳದ್ವಾನಸಂ ಭ್ರಾಂತ ಭೃಂಗೌಘಪಯೋವಾಲಂಬಿ ... ರಾವಂ ಸುಳಿದುದು (ರಾಜಶೇ. ೬೯-೯೩). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿನ್]

ಅಪರಾಶೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳ್ ಕಲಾ ಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೬೯). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾ]

ಅಪರಾಹ್ಣ, ಅಪರಾಹ್ನ (ನಾ). ನಡುಹಗಲಾದ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ ಉತ್ತರಭಾಗ: ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಸಿತ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಭರಣೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳಪರಾಹ್ಣದೊಳ್ ಪರಮ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). **ಅಪರಾಹ್ನ**: ಇಂದು ಅಪರಾಹ್ನ ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಭೋಜನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧-೧; ೧೦-೨-೬೫). [ಸಂ. ಅಪರಾಹ್ಣ]

ಅಪರಾಹ್ನ 'ಅಪರಾಹ್ಣ' ನೋ.

ಅಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ವ್ರತ; ಪಂಚಾಣು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಜೀವ ಅಜೀವ ಬಾಹ್ಯ ಆಂತರ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡು ವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಲ್ಲದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಲ್ಲದವನು: "ನಗರದ ಒಳಗೆ ಅಪರಿಚಿತರಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ, ಅರುಣೋದಯದವರೆಗೆ ಕಾದಿರಬೇಕು" ಎಂದರು (ಮಣಿಸ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದೆ ಇರುವ; ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಉನ್ನತಾನಂದಾಶ್ರು ಸಲಿಲೋತ್ಪನ್ನ ವದನಾಂಬುಜದಿನಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಗದ್ಗದಕಂಠದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕೀರ್ತಿಸಲು (ಬಸವು. ೨-೨೨). ೨. ನಿರ್ಣಯವಾಗದ; ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣತ (ಗು). ಪರಿಣತನಲ್ಲದ; ಎಳಸಾದ; ಬಲಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮ (ಗು). ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಹಾರ, —ಕ್ರೀಡೆ: ಈ ಪೇಚರನ ಹಾರಮಪಥ್ಯಾಹಾರದಂತೆಯುಮು ಪರಿಣಾಮವಿಹಾರದಂತೆಯುಮೆನಗಿನಿತು ಬೇಗಂ ಪ್ರಮೋದಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೬ ವ). [ಅಪರಿಣಾಮ + ವಿಹಾರ]

ಅಪರಿತ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಸರ್ವಾಶುಚಿ ನಿದಾನಮುಂ ಅನಿತ್ಯಮುಂ ಅಪರಿತ್ರಾಣಮುಂ ಅಕ್ಕುಂ ಈ ತನುವೆಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬). (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವ. ೨. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಹದಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಪರಿಣತವಲ್ಲದ: ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಅಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಮನ ಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗದ ಎಳೆತ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಾತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭೇದ: ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ, ನೃತ್ತ, ಲಾಸ್ಯ ... ಅಪರಿಪಾತ್ರ ... ಎಂಬ ದಶವಿಧ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀಜಿ (ವಿವೇಕ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಭಿನ್ನ (ಗು). ಭಿನ್ನವಾಗದ; ಒಡೆಯದ: ಅಪರಿಭಿನ್ನಾಂತಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ ಶ್ಲಿಷ್ಟ ಸಂನಿವಿಕಾಂತರಸುಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಸುಸಂವೃತ್ತಾಂತರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಿಂ ಶತಿನಖುನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮಿತ (ಗು). ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆ ಮೀರಿದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಕೈಕೊಂಡತ್ಯಪರಿಮಿತರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮೇಯ (ಗು). ಅಳತೆಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪರಿಮೇಯಮಿ ದೋಷಗುಣೌಘಮಿಂತುಪಚಿತಕ್ರಮ ದಾರಯೆ ಕಾವ್ಯದೊಳ್ ವಿಪುಳವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಪೇಳ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಪರಿವರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬದಲಾಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಶುಚಿಯಾದ: ಆರ್ಯ ಪುತ್ರನ ಹಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ಇವನಾವನು, ಕಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಂಗಳಾಂಗ ನಾದ ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಅಪರಿಶುದ್ಧನನ್ನು ಮಾಡುವನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೯೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಹಾರ್ಯ (ಗು). ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ: ಯೋಚಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹಿಂದು ಹಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಅವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಫುಸರು. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಾಗದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದ: ಮಾಯೆಯುಂತಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಪರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಿದ. ೨. ತಡೆಗಟ್ಟಿದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಘಮೂಲೋದ್ಧರಣಂಗೆಯ್ವವೊಲಪರುದ್ಧಾಸ್ರವನಾತ್ಮಕೀಶತತಿಯಂ ಪಜಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪ$_1$, ಅಪರೂಪು, ಅಪುರೂಪು (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ; ವಿರಳವಾದ: ಅಭಿಜ್ಞನಾದ ಮಹಾ ಮಂತ್ರಿಯು ಅಪರೂಪವೆಂತ ಅರಿಯಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. ೪-೬೬); "ತುಷಾರ ನಗರದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನೆಯರಾದ ಕನ್ನೆಯರು ಅಪರೂಪವಲ್ಲ ... ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (ಆರ್ಯಕ. ೮೪). (ನಾ). ೨. ಅಪೂರ್ವತೆ; ವಿರಳತೆ: ಪ್ರಾಣದಂಗಸಖನಿಂದು ತಾನು ಬಂದಪರೂಪದಿಂದಲೆ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). **ಅಪರೂಪು:** ೧. (ಕ). **ಅಪುರೂಪು:** ೧. ಇಂದು ಪರ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಸರವೆಂದು ಅಪುರೂಪಾದ ಭಕ್ಷ್ಯನ ಸುಂದರದಿ ವಿರಚಿ ಸುವರವನೀಸುರರು (ಜನಥಾ. ೧೬-೪). [< ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪರೂಪ$_2$ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ. ೨. ರೂಪಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪದರ್ಶನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಆದ ಭೇಟಿ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಭೇಟಿ. [ಅಪರೂಪ$_1$ + ದರ್ಶನ]

ಅಪರೂಪದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಒದಗುವ ದಿವಸ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ದಿವಸ: ಇಂತಹ ಅಪರೂಪದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳೂ ಇವರ ಸಂಗಡ ಸೇರಿ, ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು, ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨). [ಅಪರೂಪ$_1$ + ದಿನ]

ಅಪರೂಪಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ದೊರೆಯದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪರೂಪ$_1$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಅಪರೂಪು 'ಅಪರೂಪ$_1$' ನೋ.

ಅಪರೂಪುತನ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ. [ಅಪರೂಪು (< ಅಪರೂಪ$_1$) + -ತನ]

ಅಪರೋಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿ ಸುವ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಅರ್ಣವವ ಕಣ್ಣಿಂದೆ ಕಂಡ ಬೆರಗಾದೀತೆ ವರ್ಣನೆಯನೋದಿದೊಡೆ, ತೆರೆಯನೆಣಿಸಿ ದೊಡೆ? ಪೂರ್ಣವಸ್ತುಗ್ರಹಣವಪರೋಕ್ಷದಿಂದಹುದು ನಿರ್ಣಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೮). [ಸಂ.]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ: ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಅತಿಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು (ಗೀತಾಸಂ. ೧೪೦). [ಅಪರೋಕ್ಷ+ ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅನುಭವ. [ಅಪರೋಕ್ಷ+ ಅನುಭೂತಿ]

ಅಪರ್ಣ (ಗು). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ. ೨. ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. ೧, ೨ : ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸ್ಥಾಣುನಿವಸನಮಾಗಿಯುಂ ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರ್ಣಾ + ಅನ್ವಿತ, ಅ– + ಪರ್ಣ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಪರ್ಣೆ (ನಾ). (ತಪಸ್ಸಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಎಲೆಗಳ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡ ತೊರೆದವಳು ; ಪಾರ್ವತಿ : ಮಹಾವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ವಿಪುಳ ತಪದಿಂದೆ ಅಪರ್ಣೆಯೊಪ್ಪುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೮ ವ). [ಸಂ. ಅಪರ್ಣಾ]

ಅಪರ್ಯಂತ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ : ಇಂತುಪಮಾಕ್ರಮಮನಪರ್ಯಂತ ಗುಣಗಣಮನಱಿದು ಪೇೞ್ಗೆ ಕವೀಶರ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೦). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಸಾಲದ; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ).೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು : ಭಾವಕ್ಕೆ ಭಾಷೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೩೮). ೩. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು 'ದ್ರವ್ಯ'ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು : ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆರಿಗೆಯಾಗದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಭ್ರೂಣವೂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೨೯೪). ೪. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕ (ನಾ). = ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ ೩ : ಆ ನರಕಂಗಳೇೞಱಿಂ ಕೆಳಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೋದಮೆಂಬ ನರಕಮಿರ್ಪುದು ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬಾದರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕ ಭೇದದಿಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವನಸ್ಪತಿ ಕಾಯಂಗಳ್ . . . ಸಾಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ. ೨. [ಜೈನ] (ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿನಾಮಕರ್ಮ : ಇದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗದೆ ಇರುವುವು (ಜೈನಪ. ೩೭೬). [ಸಂ.]

ಅಪಲಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಗ್ನ ; ಅಶುಭವಾದ ಗಳಿಗೆ (೬). [ಸಂ.]

ಅಪಲಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ. 'ಅಪಲಪಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಲಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು ; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು : ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮಮನಾರೋಪಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುನ್ನಿರ್ಪ ಧರ್ಮಮನಪಲಪಿಸುವುದು ಶುದ್ಧಾಪಹ್ನವಾಲಂಕಾರಮೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬–೧೮) ; ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಪಲಪಿಸುವುದುಂಟು (ಭಾರವಿಾ. ೩೦೩) ; ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪಲಪಿಸಿ ಹೇಳೋಣವೆಂದು ದೊಂಬ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿರಲು (ಅದೂಟ. ೧೭೯). ೨. ನಿರಾಕರಿಸು : ಈ ಸೇವೆಗೆ ಆರು ಅಪಲಪ್ಪಿ[ಪಿಸಿ]ದವರು ದೇವರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.೧೪–೮ ; ?). [ಅಪಲಪನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪಲಾಪ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಮಾತು ; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನುವುದು ; ಅಸತ್ಯ ; ಮುಚ್ಚುಮರೆಯ ಮಾತು : ಯಾರಾದರೂ ತನ್ನ ಅಪಲಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿದರೋ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದ (ಚೀನಾಬಾ. ೧೫೨). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. 'ಅಪಲಾಪಿಸು' ಪರಾ.

ಅಪಲಾಪಮಾಡು = ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು ; ಸುಳ್ಳಾಡು : ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡಿದ ದೋಷವೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು ; ಬಚ್ಚಿಡು ; ಇಲ್ಲವೆನ್ನು : ನಿಹ್ನವ = ಅ ಪ ಲಾ ಪ ಗೊ ಳಿ ಸು ವಿ ಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬). ಅಪಲಾಪಿಸು ಹೋ. [ಅಪಲಾಪ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಪಲಾಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧. : ಕಾಪುರುಷನೇ ಧೂರ್ತನೇ ಅಪಲಾಪನಾಲಾಪನೆ ದುರುಳನೇ (ಬಸಪು. ೪೫–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪನೆ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧. : ಪಾಪಕರ್ಮವೆ ಧರ್ಮವುಲಿವಪಲಾಪನೆಯೆ ಜಪವಾಡುವದುರಾಲಾಪವೇ ಮಂತ್ರವು ನಿ ನ ಗೆ (ಬಸಪು. ೪೧–೯). [ಸಂ. ಅಪಲಾಪನಾ]

ಅಪಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು ; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು ; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು : ನೆತ್ತದಲಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಹಿರಿದಹ ವಿತ್ತಮಂ ಸೋಲ್ತೀಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕೃತ್ತಿಧರನದೆಯಿದೆಯೆನುತ್ತಪಲಾಪಿಸುವುದರಿದು (ಬಸಪು. ೪೪–೬೧) ; ಶಪಥವ ಗೆಯ್ದು ದನಪಲಾಪಿಸುವುದಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇನೋ ನರೇಂದ್ರ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು ; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು : ಪೋಪನಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲುವನ್ಯೆದಪಲಾಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಸುತ] ಮರುಳಾದ ತೆಱದಿಂದಾ ಪೊಳಲನಾತಂ ಪೊಱಮಡುವ ನೋಡುವನು ಮತ್ತೆ (ಬಸಪು. ೪೫–೩೩). [ಅಪಲಾಪ +– ಇಸು$_3$]

ಅಪಲಿಖಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಬರವಣಿಗೆ : ಕಾಂಚಿಯುದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು (ಕನ್ನನಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅಪಲೆ (ಅ). (ಉಕ) ಅಂತೆ; ಹಾಗೆ : ನಾ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸದಪಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಪವರಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಠಡಿ ; ಗರ್ಭಗೃಹ ; ಒಳಮನೆ: "ಅಪವರಕಂ, ಗರ್ಭಗೃಹಂ – ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೭). ೨. ವಾತಾಯನ ; ಗವಾಕ್ಷದ ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ತೊರೆಯುವುದು ; ಬಿಡುವುದು ; ತ್ಯಾಗ : ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಬಿಡುಗಡೆ : ಭವ್ಯಜನಕೆಲ್ಲಂ ಶಾಂತಿಮಿಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧವ ಎಂಬುತ್ತಮಸಾಧುವರ್ಗಮೆ ನೆರಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಂಬರಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೫); ಎರವಹುದೆ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದ ಸಿರಿಯದೆಂಬುದನಱಿದು ನಡೆವಂಗರಿದೆನಿಸುವದದಾವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೬೭). ೩. ಕೆಲಸದ ಪೂರೈಕೆ ; ಕಾರ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿ. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು ; ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದುದು. ೫. ಪವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಅಕ್ಷರ ; ಪವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯ. ೬. ಎಸೆಯುವುದು ; ಎಸುಗೆ. ೭. ದಾನ ; ಕೊಡುಗೆ.

ಅಪವರ್ಗವಾಗು = ಸಾಯು ; ಕೊನೆಗಾಣು (?) : ಅಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಕಾರಂಗಳಾದಾವು ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ದುರ್ಗದವರು ಅಪವರ್ಗವಾದಾರು (ಕಾಲಸಂ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದವಿ : ಶತಬಳನಂ ಸಹಸ್ರಬಳ ಖೇಚರನಿಟ್ಟು ತಪೋನಿಯೋಗ ನಿಶ್ಚಿತಮನನಾಗಿ ಸಂದನಪವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೨–೧೯). [ಅಪವರ್ಗ + ಪದ]

ಅಪವರ್ಗಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ : ಬೋಧಿಪದದೊಳ್ ನಿಲಲೆಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದಗ್ರೇಸರನಾಗಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬೦) ; ಮುನಿಕುಂಜರಂ ತದೇಕಾಂತದಿನಿಂತಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೩). [ಅಪವರ್ಗ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಶ್ರೀ ; ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪತ್ತು : ಸಂಸಾರಮಂ ದಾಂಟುವೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂಗಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿವರೆಗಂ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯೋದಿತ ಮಾಣಿಕ್ಯಜಿನಸ್ತವಾವಳಿ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೧೧). [ಅಪವರ್ಗ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಅಪವರ್ಗಸಂಪತ್ತು (ನಾ). = ಅ ಪ ವ ರ್ಗ ಲ ಕ್ಷ್ಮಿ: ಅಪವರ್ಗಸಂಪದ್ವಿಳಾಸಿನೀ ಲಲಾಮನು . . . ಎನಿಸಿದೀ ತ್ರಿಭುವನೈಕಭೂಷಣವಿಳಾಸಂಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೬೨೧). [ಅಪವರ್ಗ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಪವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವುದು ; ತೊರೆಯುವುದು ; ತ್ಯಾಗ. ೨. ದಾನ ; ಕೊಡುಗೆ; ದತ್ತಿ. ೩. ಮೋಕ್ಷ. ೪. ವಾಗ್ದಾನವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು ; ಋಣ ತೀರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆಯುವುದು ; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದು. ೪. [ಗಣಿತ] ಭಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರಬಹುದಾದ ಗುಣ್ಯ ಗುಣಕಗಳ ವಿಂಗಡಣೆ ; ಭಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸತಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆ. ಉದಾ— ಹದಿನೈದಕ್ಕೆ ಐದು ಮತ್ತು ಮೂರು ಅಪವರ್ತನಗಳು : ಎರಡು ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮಹತ್ತಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮವು ಯೂಕ್ಲಿಡ್ಡನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ (ಗಣಿಚ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ದೂರಮಾಡು : ಗಂಡುಗೆಯ್ಯದಿಜಿಽವಿಟ್ಟೆಗೆ ಜಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಟ್ಟುದತ್ತ್ಯುತ್ತಮ ಪಕ್ಷಮಾಂತೊಡಪವರ್ತಿಸುಗುಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ನಿಷೇಕಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೨೬). ೨ [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸು. [ಅಪವರ್ತನ + -ಇಸು₃]

ಅಪವರ್ತ್ಯ (ನಾ). ೧. [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಅಪವರ್ತನದಿಂದ ಭಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ನಿಶ್ಶೇಷ ಭಾಜ್ಯ. ಉದಾ— ೧೩೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ೧೯ ಮತ್ತು ೭ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾಗಿವೆ : ಹತ್ತರ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಟ್ಟಿಯು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ (ಗಣಿಚ. ೬೨). ೨. [ಜೈನ] (ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ) ಕುಗ್ಗಿರುವುದು ; ಕ್ಷೀಣವಾಗಿರುವುದು. 'ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಪವರ್ತ್ಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಧೃತನಿರಯಜಾರ್ಯವರಚರಮತನು ದಿವೋದ್ಭೂತನನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯಸ್ಥಿತರುಱಿದ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಪ್ರತತಿಗಳುಪಸಂಹೃತಾಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪) ; ಆಹಾರೋಚ್ಛ್ವಾಸನಿರೋಧವೇದನಾಭಯ ರಕ್ತಕ್ಷಯಸಂಕ್ಲೇಶ ವಿಷಶಸ್ತ್ರಾದ್ಯುಪಘಾತಹೇತುಭೂತ ಬಾಹ್ಯ ದ್ರವ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನಜನಿತ ಪ್ರಸ್ಪತ್ವಂ ಅಪವರ್ತ್ಯಮೆಂಬುದು ; ತದ್ವಂತರ್ ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೯). [ಅಪವರ್ತ್ಯ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಪವಾದ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಇದೇಕೆ ಮಾಡಿದಳೊ ಮುಗ್ಧೆ ಸಹೋದರರೊಳ್ ವಿಭೇದಮಂ ತನಗಪವಾದಮಂ ದಶರಥಂಗೆ ವಿಷಾದಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೦೪). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ ; ದೂರು. ೩. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವುದು. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು : ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅಪವಾದಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧).

ಅಪವಾದವಾಗು = ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗು, —ಬೇರೆಯಾಗು: ಮಕ್ಕಳ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾಗಿ, ಕುಟುಂಬದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವ ಮಹಿಳೆಯೂ ಇವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಟ. ೧). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಣ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚು ; ಮರೆ ; ಆವರಣ. ೨. ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು ; ಮರೆಸಿಡುವುದು. ೩. ಅಂತರ್ಧಾನ ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೪. ನೆವ : "ವ್ಯವಧಾನಮಪವಾರಣಂ ತಿರೋಧಾನಮೆನೆ ನೆವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಂತರ್ಧಾನವಾದ ವಸ್ತು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು : "ಅಪವಾರಿತಂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಗುಟ್ಟುಮಾತನಾಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಪವಾಹ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಕಳೆಯುವುದು ; ವ್ಯವಕಲನ. ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : "ಅಪವಾಹಂ – ಮನನನ ನನನ ಸಗಗಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨–೨೨೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅಪವಿತ್ರ (ಗು). ಅಶುದ್ಧವಾದ ; ಮೈಲಿಗೆಯಾದ : ಅಪವಿತ್ರನುಡಿಯ ನುಡಿವ ಸೂತಕವೇ ಪಾತಕ (ಬಸವ. ೭೭೯) ; ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲೀ, ಮದುವೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಲೀ ಒಮ್ಮೆ ಅಪವಿತ್ರವಾದರೆ ಆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಅದು ಪವಿತ್ರವಾಗಲಾರದು (ನಿಶಿಊ. ೨೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ". . . ಅಪವಿದ್ಧಂ, ಪರಿಹೃತಂ – ಈ ೭ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೧೮). ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). ೩. ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಲವಿನಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪವೃಜಿನ (ಗು). ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ; ಪಾಪವಿಲ್ಲದ : ಶಾಂತಿಜಿನನಪವೃಜಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪವ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಾಯದ ವೆಚ್ಚ ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ ಖರ್ಚು ; ದುರ್ವ್ಯಯ : ಕಾಲಕಾಂಚನ ಕೆಲಸಗಳ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವ್ಯಯ ತಪ್ಪಿ ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣವಾದೀತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೭). ೨. ಪೋಲುಮಾಡುವುದು ; ಹಾಳುಮಾಡುವುದು : ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಡುವುದರಿಂದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ ಅಪವ್ಯಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕುನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕುನ ; ಅಶುಭ ಶಕುನ : ಗೂಬೆಯುಪಶಕುನದ ವಿಕಾರದುಲಿಯನ್ನೇರ್ದು ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨–೫೮೩). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕ್ತಿ ; ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ (?) : ಶಾಪವಲರ ಹಾಕುಯೆಂದು ಕೇಳಿದರು ಅಪಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದರು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೦–೧೨ ; ?). [ಸಂ.]

ಅಪಶದ, ಅಪಸದ (ಗು). ೧. ಹೀನಕುಲದ ; ಕೀಳಾದ. (ನಾ). ೨. ದುಷ್ಟ ; ಖೂಳ. **ಅಪಸದ** : ೨. ಕಡು ಕುಪಿತನಾದನು ಹೆಂಗುಸಲ್ಲಿವನಪಸದನು ತೆಗೆ ಕರುಳನೆನುತೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪಶಬ್ದ (ನಾ). ೧. ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪದ ; ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಮಾತು : ಎಂದೂ ಅ ಪ ಶ ಬ್ದ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು : ಸರೋಜಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಅಪಶಬ್ದ ಯಾರ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಗ. ೩೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಸದ 'ಅಪಶವ' ನೋ.

ಅಪಸನ್ಮುಗ್ಧ (ಗು). ಮುಗ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರೌಢತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಲಳಿತ ಮಧುರಂ ಲಜ್ಜಾಲೋಳಂ ಸ್ಮರಾಕುಳಿತಂ ಮನಂ ದಳಿತಮ ಪಸನ್ಮುಗ್ಧಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ವಿಲೋಕನಮೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ$_1$ (ನಾ). ಅಪಸ್ವರ ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ. [ಸಂ. ಅಪಸ್ವರ]

ಅಪಸರ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಬೇಡುವುದು : ನನ್ನಿಯುಳ್ಳ ಮಹಂತನಪಸರವಂ ನುಡಿಯನೇ (ಬಸಪು. ೪೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರಣ, ಅಪಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ; ಪಲಾಯನ ; ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು : "ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡಮೆಟ್ಟತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩) ; ಶತ್ರುಗಳಂ ವಶಂಮಾಡಲಾಜದೆ ಅಪಸರಣಮೇ ಶರಣ ಮಾಗಿರ್ದುದುವಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೪) ; ಅಳುಕಿದನೆ ರಥ ಮುಗ್ಗಿದರೆ ಕಳವಳಿಸಿದನೆ ಶಲ್ಯಾಪಸರಣಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೪೮). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸುವುದು. ೩. (ಕಾಲ) ಕಳೆಯುವುದು : ಕವಿತಾಭಿ ಮಾನದಿಂ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪ ಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ತೇ ಭವಹರಚರಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೩). ೪. ಹಿಂದೆ ಬೀಳುವುದು ; ದುರ್ದಶೆ : ಅರಿಗಳ ಭ್ಯುದಯವನು ನಮ್ಮಪಸರಣವನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವ ಪರಮಸುಕೃತಿ ಗಳಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ.೧-೧೬). ೫. ದಾರಿ ತಪ್ಪುವುದು ; ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯು ವುದು. **ಅಪಸರಣೆ** : ೪. ತರಣಿಕುಲ ಚಿತ್ತೈಸು ನುಡಿಗಪಸರಣೆ ಯುಂಟೇ ತನಗೆನಲು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫೧). [ಸಂ. ಅಪಸರಣ]

ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದೆಗೆ ; ಹೊರಟುಹೋಗು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ದನತ್ತಲ್ ಷಡಾಸ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೪೨).
[ಅಪಸರಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪಸರಣೆ 'ಅಪಸರಣ' ನೋ.

ಅಪಸರಿ (ನಾ). ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವಳು ; ದಾರಿಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ಹೆಂಗಸು ; ದುರ್ಮಾರ್ಗೆ : ಅಪಸರಿಯರುಜಿ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆ ಯರು . . . ಖೂಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪).
[ಸಂ. ಅಪಸರೀ ?]

ಅಪಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ ; ಗೂಢಚಾರ : "ಅಪಸರ್ಪಃ, ಚರಃ, ಚಾರಃ – ಈ ೩ ಅರಸಾಳು" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದು ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ; ದೂರ ಹೋಗುವುದು. (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಸವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡವಲ್ಲದ್ದು ; ಬಲಗಡೆ : ಅಸುರವಡೆಯನ ನಿಲತನೂಜಂ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಚ್ಚು ರಣವ್ಯಸನಿಪಿಶಾಚವಡೆಗೆ ಬಾಣಸು ಗೆಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೧) ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪುಸ್ತಕ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕ್ಯಾಮರಾ . . . ಇವನೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ (ನಂಟರು. ೧೧೫). ೨. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ : ಈ ಅಪಸವ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ಜುಗುಪ್ಸೆಪಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಭಾಷಾಶಾ. ೯೪). ೩. (ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಚಾರಕ್ರಮ : ಗುರುಮೋಹರವನಪಸವ್ಯದಲಿ ವಂಚಿಸಿ ಮುರುಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧) ; ವಿಲಸದಪಸವ್ಯದಲಿ ರಿಪು ಮಂಡ ಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೩೧). ೪. ಅಶುಭವ್ಯಕ್ತಿ (ಉಕ) : ಮದುವೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಪಸವ್ಯ ಬೇರೆ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹಾಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಕೂಲ ; ಅಡ್ಡಿ : ಅವರಿಂದ ಯಾವ ಅಪ ಸಹಾಯವೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ – ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಅನಾಥೆ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾದ ; ಸಹಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಹ್ಯವಾದುದು ; ಸಹಿಸಲಾಗದುದು : ಭೀಕರಮರಣ್ಯಂ . . . ಮಳೆಗಾಲವೆಡೆಬಿಡದೆ ಹಿಡಿದು ಹೊಡೆಯುವ ಜಡಿಯ ಕರೆಕರೆಯ ಕಾಟ ದಿಂದಪಸಹ್ಯಮಲ್ತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯-೨೯೮). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ$_1$ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷ್ಯ. [ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷ್ಯ]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ$_2$ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು.
[ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಅಪಸಾತು (ಅ). ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ : ಈ ಖಟ್ಲೆಯನ್ನು ಅಪಸಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶ ಸಿಗುವ ಆಶೆ ದೂರಾಯಿತು (ಮುನಿಜೆ. ೩೩).
[← ಮರಾ. ಅಪ್‌ಸಾತ್]

ಅಪಸಾಪ (ನಾ). (?): ಧೂಪದೀಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಬೇಡಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಅಪ್ಪ ಅಪ್ಪ ಎಂದು ನಿನ್ನ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಪಾಪವೆಂಬೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಪಸಾಪ ಬೀಳಥೀ ಶ್ರೀಪತಿಯೇ ನಿನ್ನ ನಾಮ ಲೇಪಿಸೆನ್ನ ನಾಲಿಗಿಯಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೫-೭). [?]

ಅಪಸಾರ (ನಾ). = ಅಪಸರಣ : ಹೆಚ್ಚಿನ ನ್ಯಾಯ – ಸತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾವು ಅದು ಐದುಪಟ್ಟು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅಪಸಾರ ಹೊಂದಿದೆ, ದೂರೀಕೃತ ವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾರಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿಸಿದ ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿದ : ಅಪಸಾರಿತ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಂಗಳ್ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ತೊಟಲುತ್ತಿರ್ಪುದೆಂಬಪಾಯವಿಜ ಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೮ ವ). ೨. ಕಳಚಿದ ; ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಶೇಖರಂ ಸಿವಿಗೆಯಿಂದಮಿೞಿದಪಸಾರಿತ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ನಿರ್ಣಯ ; ಅಸಂಗತ ವಾದ ತೀರ್ಮಾನ : ಬಗೆಗೆಟ್ಟವಂದಿರಂ ಪನ್ನಗರಾಜಂ ಕೊಂದನೆಂಬು ದಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೯). ೨. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ ; ದುರ್ಮತ.

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತ = ದುರ್ಮತದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಉಪನ್ಯಾಸ : ಭರತಸುತಂ ಮರೀಚಿ ಪರಿಗೃಹೀತ ಪರಿವ್ರಾ ಜಕನಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೃದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸುಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಾವರಿ ಇರುವ ಭೂಮಿ, —ಗದ್ದೆ : ಭೀಮ ರಸನ ತಂತ್ರಪಾಳ ತೊಂಡೆಯನ ಭಾವಕೇತಯನ ಕುೞಿಮುೞಿ ಅಪಸು ಬಾಳ ಹೊಲಮೇರೆಯ ಸೀಮಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೪–೮ ; 1190).
[ಅಪಸು$_0$(< ಸಂ. ಅಪಸ್ = ನೀರಿರುವುದು) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಅಪಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಪ್ರಣಯದಿನಾದ ಹೋರಟೆಯೆ ಹೋರಟೆ ಮಾಣ್ದೊಡೆ . . . ಮತ್ತಮಿನ್ನವಪ್ಪಣಕಮೆ ಪುಟ್ಟುಗೆಂದೊಡಕಟೇನಪಸೌಖ್ಯರೊ ಕೂರ್ತ ಮಾನಸರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ನಾನ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : "ಅಪಸ್ನಾನಂ, ಮೃತಸ್ನಾನಂ – ಈ ೨ ನೀರಿಳಿಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಮರೆವು : ಅಪಸ್ಮಾರ ಲಜ್ಜಾ ವಿಷಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶ ಮೋಹಾಮಯ ಮೃತಿಗಳಿವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ℙ ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಲ ರೋಗ ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗ : ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಸೊರಗಿದಳು. ಅಪಸ್ಮಾರ ಬಂದವಳಂತೆ ಮಂಕಾದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರಕೆ(ನಾ). ಮಲರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿದೈವ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಬಲುಭುಜಗಳಾಜು ತಲೆ ಮೂಜುಕೆಂಗಣುಗಳಲೊಲೆದಪಸ್ಮಾರಕಂ ಪುಟ್ಟೆ ಋಷಿಗಳ ಕೂಡೆ ಕಳುಹು ಬೆಸನೇನೆನುತ ಹೂಂಕರಿಸಲ್ (ಲಶಿಚಿಂ. ೨೦-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗ್ರಹ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತ: ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಿ ಮುನಿಗುಮೆ ಮುನಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೦); ಅವಂದಿರ್ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹಗೃಹೀತರಂತೆ ವಕ್ರಗ್ರೀವರಾಗಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧). [ಅಪಸ್ಮಾರ + ಗ್ರಹ]

ಅಪಸ್ಮಾರಮುಖ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನ ಮುಖದಂತಹ ಮುಖ; ವಿಕಾರಮುಖ: ಅವನ ಅಪಸ್ಮಾರಮುಖ ಕಂಡು ಜನ ಕಲ್ಲು ಹೊಡೆದಾರೆಂಬ ಭಯ (ನಟಸಾ. ೧೧೩). [ಅಪಸ್ಮಾರ + ಮುಖ]

ಅಪಸ್ಮಾರಿ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನು; ಮೂರ್ಛೆರೋಗವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪಸ್ಮಾರಿನ್]

ಅಪಸ್ವರ(ನಾ). ೧. ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೊಂದದ ಸ್ವರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಅಪಸ್ವರಗಳಿಲ್ಲದೆ ರಾಗಗಳ ಛಾಯೆ ಕೆಡಿಸದೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವಕ್ಕಣೆ ಮಾಡದೆ ಸಹಜರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಮಂಗಲವಾದ ಮಾತು: ಶುಭಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಸ್ವರ ಆಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಕೃಪಾವಲೋಕನದಿಂದ ಆ ಪಾಪಗಳನೆಲ್ಲ ಅಪಹತವ ಮಾಡೊ ಅಪಾರಮಹಿಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹ[ಹೃ]ತಕದನ(ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವನು: ಸಾತ್ಯಕಿ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟಾದಿಗಳಪಹ[ಹೃ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ರಿತ]ಕದನರ್ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬೀಡಿಂಗೆ ಪೋದರಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೬ ವ). [ಅಪಹತ + ಕದನ]

ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ (ನಾ). ನಾಶವಾದ ಪಾಪವುಳ್ಳವನು; ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು: ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನ್]

ಅಪಹರ (ನಾ). = ಅಪಹರಣ: ರೂಪುಯೌವನಮೆ ಪರಾಂಗನಾಪಹರದಿಂ ಬೆಱಗಾದಪೆನಾತನಿಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹರಣ, ಅಪಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕದಿಯುವುದು: ಮುಳಿದು ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣಮುಂ ಮಾಳ್ಪ ಕಡುಗಲಿತನವಿಪಾವ ಪುಣ್ಯವ ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯತನದೊಳಗು (ಹಚಕಾ. ೮-೬). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಪಾಪಾಪಹರಣ', 'ಮಲಾಪಹರಣ' ಪರಾ. **ಅಪಹರಣೆ**: ೧. ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೃತಿಯಪಹರಣೆ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಟವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೦). ೩. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: "ಗುಡದೊಳಂತಕನೊಳಂ . . . ಅಪಹರಣೆಯೊಳು . . . ದಂಡಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧). [ಸಂ. ಅಪಹರಣ]

ಅಪಹರಣೆ 'ಅಪಹರಣ' ನೋ.

ಅಪಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಉಪಸಂಹಾರಿಸಿ ಮಾನವವಪುವಂ ರವಿಗಡ್ಡಮಿರ್ದ ಮುಗಿಲ ನೆಬಿಲ್ ಬಂದಪಹರಿಸುವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೧). ೨. ನೀಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು: ವಿಪರೀತಮಾದ ಮೃಗುಕುಲದುಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗುಮೆಂದಾರ್ಯರ್ಗುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೨) ೩. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ತಪಶ್ರೀವನಿತಾಳಕಾರರೆಮ್ಮಿಂದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫); ಸಂದ ಋಷಿಗಳು ಭೂಮಿಭಾರವನೊಂದುಪಾಯದಲಪಹರಿಸಲೈತಂದ ಹದನನು ತಿಳುಹಿ ಬಂದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೩). ೩. ಕದಿ; ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವರ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯು: ಅಪ್ತರೊಡವೆಯನಪಹರಿಸಿ ಸಾಹಸವ ಮೆಱೆವರು ನಿಪುಣೆಯರು (ನಳಚ. ೩-೨೪). [ಅಪಹರಣ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅಪಹಸನ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ: ಏಕಾವಳೀ ವಿಳಾಸಾಪಹಸಿತಾಮೃತ ಡಿಂಡೀರ ಪಿಂಡ ಪಾಂಡುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ); ಅಭಿನೂತ ಕೇತಕೀ ಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲ ಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೭ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದದ್ದು. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ನಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಆರುವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತಹಸಿತಗಳೂ, ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ ಅಧಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ಅಪಹಸಿತ ಅತಿಹಸಿತಗಳೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರವಿಾ. ೪೦೬). [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು; ಬಿಸುಡುವುದು. ೨. (ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು) ತಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೈ. ೩. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿಸಿಕೊಂಡವನು. 'ಅಪಹಸ್ತಮಿಱು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತಮಿಱು (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳು; ನೂಕು: ಚಪಳಕಪಿ ವನಮದಾನೇಕಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಭಸ್ತ್ರಿಕನೊಂದಪಹಸ್ತಮಿಱಿಯೆ ಕೈಪಿಡಿಗೆ ಪೊಕ್ಕ ಗುಬ್ಬಿವೊಲುರುಳ್ದು ನಗಿಪುದು ನಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೧). [ಅಪಹಸ್ತ + ಇಱು$_{1}$]

ಅಪಹಸ್ತಿತ (ಗು). ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ: "ಅನಾದೃತಂ, ಅವಜ್ಞಾತಂ, ಅಪಹಸ್ತಿತಂ – ಈ ೩ ಉದಾಸೀನಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಇವನೊಬ್ಬ ಅಪಹಾತ. ಏರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಬಾಗಿ ನಡೆವ ಬಂಡವಾಳವಿಲ್ಲ (ವಾಕೂಟ. ೧೯).

ಅಪಹಾತಳು = ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವಳು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವಳು: ಭಿಕ್ಷುಕಳಂತಿರುವ ಈ ಅಪಹಾತಳಿಗೆ ಅಂದವಾದ ಮೈಕಟ್ಟಿನ ವಿಚಾರವೇಕೋ? ಇರಲಿ ಕೊಡೋ ತಿನ್ನಲಿ, ನಿನ್ನ ಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ (ಹಸ್ನೊಂದ. ೬೭). [< ಸಂ. ಅಪಹಸ್ತ ?]

ಅಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಷ್ಟ; ಹಾನಿ. ೩. (ಯುದ್ಧವನ್ನು) ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು; ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಗಗನಮನಾಗಳಾವರಿಸಿದತ್ತಪಹಾರಘನಾನಕಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೭೧). 'ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ನಿಲುಗಡೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕದನ ನಿಂತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ: ಆಗಳೆರಡುಂಪಡೆಯ ನಾಯಕರಪಹಾರತೂರ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿ

(ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೪ ವ) ; ಅಪಹಾರತೂರ್ಯಮಂ ಪೊಯಿಸಿ ಪಡೆಗಳೆರಡುಂ ರಣೋರ್ವಿಯಿಂದಂ ತಂತಮ್ಮ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೧೧). [ಅಪಹಾರ + ತೂರ್ಯ]

ಅಪಹಾಸ (ನಾ). = ಅಪಹಾಸ್ಯ.

ಅಪಹಾಸಮಾಡು = ಅಪಹಾಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು : ಮಾಟಕ್ಕೀಸು ಘನವಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲರಪಹಾಸಮಾಡಲು ನಾಚಿ ಲಂಕೆಯ ಹೊಕ್ಕ ರಾವಣನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸಿ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ಮೀರಿಸುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ : ಉದಾರ ಕಾಶ್ಮೀರಸಾರಾಪಹಾಸಿ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತ ತಾಂಬೂಲ ರಾಗ ಪರಿಚುಂಬಿತ ಬಿಂಬಾಧರರಾಗವದನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೩). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಹಾಸಿನ್]

ಅಪಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು : ನಿಮಗೆ ನಿಬರಿಗೆ ತಾನಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿಹುದೆಮ್ಮಯಾಜ್ಞೆಯಿದು (ಬಸಪು. ೩೯–೫೯).

ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗು = ಅಪಮಾನವಾಗು : ಇದು ಶಿಕ್ಷಕರ ವೃತ್ತಿಗೆ ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿದೆ. (ರಂಗರೋ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಅವಮಾನಿಸು : ದಿವಮುಂ ನಗುತ್ತುಮುಪಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ವತ್ತಿತ್ತು ವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨). [ಅಪಹಾಸ್ಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪಹಿಂಸ (ಗು). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದ; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ: ದೋಷೇತರನಾಪ್ತಂ ತದ್ಭಾಷಿತಮುಪಹಿಂಸಮಾಗಮಂ . . . ನಿನಗಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹಿಂಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದುದು ; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದುದು : ಆಱುಶೌಚಮುಂ ಮೆಱೆವ ಗುಂಡಿಗೆಯುಂ ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂದ ನಾಗ್ನ್ಯಮುಮುಪಹಿಂಸೆಯೆಂಬ ಜನವಾದಮುಮಲ್ಲದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೨). [ಸಂ. ಅಪಹಿಂಸಾ]

ಅಪಹೃತ (ಗು). ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕದ್ದೊಯ್ದ. [ಸಂ.]

ಅಪಹೃತಿ (ನಾ). ಕದ್ದ ಒಡವೆ ; ಕದ್ದಮಾಲು : "ಆರ್ತಮುಪಹೃತಿ ಲೋಪ್ತ್ರಮೆನೆ ಕಳವಿನೊಡವೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನವ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು ; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ; ಅಪಲಾಪ. ೨. ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವುದು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸ್ನೇಹ. ೪. ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಅಪಹ್ನುತಿ. ℙ ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು, —ಅಪಲಪಿಸುವುದು. ಉದಾ :—ಇಂದು ಜಡನಿಧಿಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಬಂದುದು ಪುಸಿ ಕಾಣ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಬಸಿಱೊಳ್ ಬಂದುದು ಪೇೞಿಂಗಡಲೆಂಬಂದದಿನೇಂ ಪಸರಿಸಿತ್ತೊ ಪೊಸವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನುತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯನಿಾ] = ಅಪಹ್ನವ ೪ : ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತು ವಿಷಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಱಸಿ ನಿಱಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು ಪೆಱತಂ ಸತತಮುಪಹ್ನುತಿ ಸದಳಂಕೃತಿ ಮತ್ತಿಂತಕ್ಕುಮುದಱ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೨) ; ಒಂದಂ ಪುಸಿದೊಂದಂ ಪೇೞ್ವಂದಮುಪಹ್ನುತಿ (ಉದಯಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವವು ನ್ಯೂನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು ; ಅಂಗಹೀನ ; ಹೀನಾಂಗ. ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣು : ಕಾಮಿನೀತತಿ ವಿಲಾಸಾಪಾಂಗದಿಂದಂ ಪ್ರತಾರಿಸದಂತಾಗಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೪). ೩. ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಲಾಂಛನ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗದರ್ಶನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ ; ಕಟಾಕ್ಷ. [ಅಪಾಂಗ + ದರ್ಶನ]

ಅಪಾಂಗದೇಶ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ ; ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, —ಮೂಲೆ. [ಅಪಾಂಗ + ದೇಶ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು : ಶೃಂಗಾರಸಾರರಸಮನಪಾಂಗದ್ಯುತಿ ಬೀಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೯೪). [ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯೋತಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಪರಪುತ್ತುಂ ನವ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನಪಾಂಗದ್ಯೋತಿಯಿಂದೊರ್ವ ಸುಂದರಿ ಬಂದೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೦). [ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯೋತಿ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಸನ್ನಭಾವ : ಅಂತೆಸೆವಪೂರ್ವಗಂಧರ್ವಯುಗಮಂ ಕಾಣ್ಕೆನೀಡಿದನಂತರಮರಸನಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆಯಂ ಪಡೆದು ಮೆಯ್ಯುರ್ವಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು ಸಿಂಧುರಾಜಂ ಸಿಂಧುರಾರೂಢನಾಗಿ ಸಿಂಧುರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಳರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರಸನ್ನತೆ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದ ಕೊಡುವ ಸೂಚನೆ: ಅವನಿಪನಪಾಂಗ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ಬರವೇಳೆಂಬುದುಮವಂ ಪೋಗಿ ತಳ್ವದಾ ಕ್ರವ್ಯಾದನಾಮವ್ಯಾಧನಂ ಪುಗಿಸಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಅಪಾಂಗಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಆ ಜಯಂತನುದ್ದಾನಿಯ ಚೆಲ್ವುಮೀ ಕಮಳನೇತ್ರನಪಾಂಗಮರೀಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ ತಾನೆಣೆವಾರದು (ಜಗವಿ. ೧೧–೫) ; ಸುೞಿವ ಮರಾಳಯಾನೆಯರಪಾಂಗಮರೀಚಿಚಯಂ ತ್ರಿವರ್ಣಮಂ ಗೞಿಯಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೧೭). [ಅಪಾಂಗ + ಮರೀಚಿ]

ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂದ ಸುಂದರಳಾಗಿರುವವಳು : ಕುರುಡಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿಲ್ಲ; ಅದು ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೋ ಸೌಭಾಗ್ಯವೋ ಕಣ್ಣಿರುವವರು ಹೇಳಬೇಕು ; ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿಯರಾದ ಹೆಂಗಸರು ಅನೇಕರು ನಾನು ಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾವೂ ಕುರುಡಿಯರಾಗಿರಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ ! ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೯೬). [ಸಂ. ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣೀ]

ಅಪಾಂಗರೋಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೭೭). [ಅಪಾಂಗ + ರೋಚಿ]

ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು : ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪಂಗಳಿಂ ಕುವಲಯವನವಿಕಾಸಮಾದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೦). [ಅಪಾಂಗ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಸೊಗಯಿಪ ಪೊಂಕು ಲಾಲಿಸುವ ಲಲ್ಲೆ . . . ಅರಲ್ಚುವಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣಂ . . . ಈ ವಿಭಾವ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿನದೇನಲಂಪನೆರ್ದೆಗಿತ್ತರೊ ಸಗ್ಗದ ಪೆಂಡಿರಾತನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭೧). [ಅಪಾಂಗ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಅಪಾಂಗಾಂಶು (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಚಪಳಾಪಾಂಗಾಂಶುವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯನಡರೆ . . . ಎಸೆದುದು ಜಾರನಾರೀ ಕದಂಬಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯). [ಅಪಾಂಗ + ಅಂಶು]

ಅಪಾಂಗಾಲೋಕನ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ : ಮದನೋತ್ತೇಜಿತ ಬಾಣವಿಭ್ರಮಮಪಾಂಗಾಲೋಕನಂ ನಲ್ಲಳಾ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೯). [ಅಪಾಂಗ + ಆಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ, ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ. ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ: ಆವನವನತಾನನನಪಾಂಗಾವಳೋಕನದೊಳಾಕೆಯಂ ತಪ್ಪ ನೋಡುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಅವಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ 'ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ' ನೋ.

ಅಪಾಂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಧಿಪತಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಸುಲೆ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು; ಪರಿಶುದ್ಧೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಜಗದೊಳಪಾಂಸುಲೆಯ ಚರಿತಕೆ ಸರಿಮಿಗಿಲಿಲ್ಲ (ಹರಿಬ. ೨–೨೦). [ಸಂ. ಅಪಾಂಸುಲಾ]

ಅಪಾಕರಣ (ನಾ). ಹೊರಗುಮಾಡುವುದು; ದೂರ ತಳ್ಳುವುದು; ನಿರಾಕರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಕೃತ (ಗು). ಹೊರದೂಡಿದ; ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪರಮಕಾರ(ರು)ಣಿಕನಪ್ಪನಪಾಕೃತದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೧); ಅಪಾಕೃತನಿಷ್ಠುರಾಕ್ಷರಂ ಲಾಲಿತ ಲಲಿತಪದಪ್ರಕಾರಮದು ಸುಕುಮಾರಂ(ಕಾವ್ಯಾವ.೫೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಚಿ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು; ತೆಂಕಲು. ೨. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಲು. 'ಅವಾಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪಾಚೀ]

ಅಪಾಚೀನ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಯ; ತೆಂಕಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. ೩. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿದ; ಹಿಮ್ಮೊಗವಾದ. (ನಾ). ೪. ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿರುವುದು; ತಲೆಬಾಗಿರುವುದು: "ಅಪಾಚೀನಂ, ಅವಾಙ್ಮುಖಂ – ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿರ್ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೭೨); "ಅವಾಙ್ಮುಖಮಪಾಚೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೩). 'ಅವಾಚೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಆರ್ಯರು ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಗ, ಯಕ್ಷ, ನಿಷಾದ . . . ನೀಚ್ಯ, ಅಪಾಚ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕುಲಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಟವ (ನಾ). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರ (ಗು). ೧. ದಾನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕವನಲ್ಲದ, —ಅನರ್ಹನಾದ: ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪಂ ತನ್ನನೆಂತು ಸಮುಜ್ಜನೆಗೆಟ್ಟೊಡಮಾತನಪಾತ್ರಮೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೫೯ ವ); ಪಾತ್ರ ಅಪಾತ್ರವೆಂದು ಕಂಡರೆ ಶಿವನೆಂತು ಮೆಚ್ಚುವನು (ಬಸವ. ೮೦೪). ೨. (ನಾ). ಅನರ್ಹನಾದವನು: ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು ಪಾತ್ರನ ಪರಿಹರಿಸಲೀಯೆರಡಱಿಂ ಸಂಹರಣವೈದುವುದಾರ್ಜಿಸಿದ ಧನವರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರತೆ (ನಾ). ಅನರ್ಹತೆ: ಯಾವನೊಬ್ಬ ನೌಕರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಧೀನ ನೌಕರಿಯ ಅಥವಾ ಹುದ್ದೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಪಾತ್ರತೆಯುಂಟಾಗತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೯). [ಸಂ. ಅಪಾತ್ರತಾ]

ಅಪಾತ್ರದಾನ (ನಾ). ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ದಾನ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ ಭೋಗಭೂಮಿಗಳೊಳಂ . . . ಕುಮಾನುಷತ್ವಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು.೧೧–೧೧ ವ); "ಪ್ರೀತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪಾತ್ರದಾನವಾಗಬಾರದು . . ." (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೦೨). [ಅಪಾತ್ರ + ದಾನ]

ಅಪಾತ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹವಲ್ಲದ ಪಾತ್ರ: ಗಾತ್ರದೊಳು ವಿಷಯಾತುರಂಗಳಪಾತ್ರಪಾತ್ರಂಗಳು ಲಘುಗಳಪವಿತ್ರಮಿತ್ರಂಗಳು ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು ಬಳಿಕ (ಬಸಪು. ೪೦–೬೩). ೨. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಕ್ಕವನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪಾತ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಅಪಾದಾನ (ನಾ). ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದು: "ಅಪಾದಾನಮೆಂದಾವುದಾನೊಂದಱಿಂ ತೊಲಗುವುದು" (ಶಮದ. ೧೩೧ ವೃತ್ತಿ). 'ಆದಂ ಪಂಚಮಿಯಪ್ಪುದಪಾದಾನಸ್ಥಲದೊಳದೆದಲೊದವುಗುಮಾತಂಕಾದಾನೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಾಪಾದಿತ ಹೇತುವಿನು ದಯದೊಳ್ ಗೌರವದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾದಾನಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ]. ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಅಪಾದಾನೇ=ಅಪಾದಾನಕಾರಕದಲ್ಲಿ, ಪಂಚಮಿ = ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೪ ಟೀ); ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ, ಬೆಟ್ಟದತ್ತಣಿಂದಿಱಿದಂ, ಕುದುರೆಯತ್ತಣಿಂದೋಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೪ ಉದಾ). [ಅಪಾದಾನ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾದಾನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಪಾದಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ. [ಅಪಾದಾನ + ವಾಚಕ]

ಅಪಾನ (ನಾ). ೧. ದೇಹಗತವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವಾಯು: "ಗುದದೊಳೆಡೆಯಾಡುವನಿಲಮಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫–೧೨). ೨. ಗುದಪ್ರದೇಶ: "ಗುದಃ, ಪಾಯುಃ, ಅಪಾನಂ – ಈ ೩ ಗುದಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫೫–೩೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಾನವಾಯು (ನಾ). ೧. = ಅಪಾನ. ೨. ಹೂಸು; ಗುದದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಗಾಳಿ: ಗುಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾನವಾಯು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೮೯೯). [ಅಪಾನ + ವಾಯು]

ಅಪಾನಾನಿಳ (ನಾ). = ಅಪಾನವಾಯು ೨: ಬಳಸಿನೊಳೇಂ ತಿಂಬುದು ಮಾತುಳಂಗ ಪತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತಮಧುವಂ ಬೇಗಂ ಕಳೆಗುಂ ಮಸಗಿದಪಾನಾನಿಳನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೬). [ಅಪಾನ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಅಪಾಪೋಲಿ (ನಾ). ಪೋಕರಿ; ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದವನು: ಅವನು ತೀರ ಅಪಾಪೋಲಿ (ಜಾರುದಾ. ೧೦೨); ಎಲ್ಲಾ ಅಂಥ ಅಪಾಪೋಲಿಗಳೇ (ಚೆಂಗೂಚಿ. ೫೪). [?]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ[1] (ನಾ). ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಹುಡುಗ ಯಾಕೋ ಅಪಾಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಮಾರ್ಗ]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ[2] (ನಾ). ಉತ್ತರಣೆ ಗಿಡ; ಉತ್ತರಾಣಿ ಗಿಡ: ನ್ಯಗ್ರೋಧಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗ ಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೧–೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕಱೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರವಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧–೨೪); ಏನಪಾಯವನೊದೆದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩–೬೦). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ತೀರಿಹೋಗುವುದು. 'ಮೇಘಾಪಾಯ', 'ಶಿಶಿರಾಪಾಯ' ಪರಾ. ೩. ವಿನಾಶ; ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕರ (ಗು). = ಅಪಾಯಕಾರಕ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ನೀವು ಗುರುವನ್ನು ಒಲೇಕಾರನಂತೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಅಪಾಯಕಾರಕವಾಗಿದೆ (ರಂಗಲೋ. ೭೯). [ಅಪಾಯ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾಯಕಾರಿ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರುವ: ಇಲಿ, ಜಿರಳೆ, ನೊಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಜೀವಿಗಳಾಗಿವೆ (ಅಡುಸಾ. ೪೮). [ಸಂ. ಅಪಾಯಕಾರಿನ್]

ಅಪಾಯವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ಲೋಕದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತೊಲಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ ಚಿಂತನೆ: ಭಟಾರರಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕುಂ ತೆಱದ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಂಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೫೪–೯) ; ಮುನ್ನಮಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಚಯಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಮಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). [ಅಪಾಯ + ವಿಚಯ]

ಅಪಾಯಸಂಕೇತ (ನಾ). ಅಪಾಯವೊದಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತ. [ಅಪಾಯ + ಸಂಕೇತ]

ಅಪಾರ (ಗು). ೧. ಪಾರವಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ. ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತರವಾದ: ಒಪ್ಪದಿಂ ಕಳಿದು ರಾಜಕುಮಾರನಪಾರ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ನಂಬಿರ. ೬–೪) ; ನನಗೆ ಅಪಾರ ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಳ. ೬). (ನಾ). ೩. ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ: "[ಅಪಾರಮೆಂಬುದು ಅರ್ವಾಕ್ಕೂಲಂ]" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೫) ; "ಅಪಾರಮರ್ವಾಕ್ಕೂಲಮೆಂದಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಕ (ಗು). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಆಚೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡದಿರುವ. [ಸಂ. (ಅ– + ಪಾರದರ್ಶಕ)]

ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ (ನಾ). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ, ಜಡತ್ವ . . . ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೯೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಾರದರ್ಶಕ. ೨. ಪಾರವನ್ನು ಕಾಣದವನು. [ಸಂ. ಅಪಾರದರ್ಶಿನ್]

ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾರ ಭುಜದಂತೆಇರುವವನು ; ಅತೀವ ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಛ್ರಸಾಧ್ಯಕ್ಕಮಿವರಿರ್ವರೆ ಅಪಾರ ಭುಜಾಯಮಾನರೆಂಬುದನೆ ನಂಬುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಾರ + ಭುಜಾಯಮಾನ)]

ಅಪಾರಮಹಿಮ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ: ಆ ವಾರಿಧಿಯಿಂದಪಾರಮಹಿಮಂ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೩). [ಅಪಾರ + ಮಹಿಮ]

ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿ (ಗು). ಪಾರವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ; ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಸಂ. ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿನ್]

ಅಪಾರವೀರ್ಯ (ಗು). ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ: ಅಪಾರವೀರ್ಯನುಂ ಪಂಚಶತಚಾಪೋತ್ಸೇಧನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). [ಅಪಾರ + ವೀರ್ಯ]

ಅಪಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೩. ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ: ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಮನಱಿಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸಿದ ಪಳಿಕುಮಣಿಯವೊಲಿರದೇ (ಜಗವಿ. ೧–೧೪) ; ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ರೂಢಿ ಮೂಢತೆ ಕೊಡವಿ ಮೇಲಕೆ ನೋಡಿದೆ: ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನೆಲಮು. ೫೩) ; ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಾರ್ಥಿವ (ಗು). ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ: ಅವನ ಆ ಅಪಾರ್ಥಿವ ನಿಧಿಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಲಾಪ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ: ಕರಿಯ ಅಪಾಲಾಪ ಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೦೨). [ಸಂ. ?]

ಅಪಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾವೃತ (ಗು). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆದ; ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆರೆದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಶ್ರಯ (ಗು). ೧. ಆಸರೆ ತಪ್ಪಿದ ; ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಾಶ್ರಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಗತಿ. ೩. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ ಆವರಣದ ಬೇಲಿ. ೪. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ; ಚಪ್ಪರ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸಂಗ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು. ೨. ಕೊಲೆ ; ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸ್ತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ; ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಪಾಸ್ತಭ್ರೂಲತಾ ವಿಲಾಸ ವಿಶೇಷಂ ಕಮಲಮದು ಪೋಲದೀ ನಿನ್ನ ಮುಖಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೭) ; ಅಪಾಸ್ತೋಷ್ಠಸ್ಪಂದನಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಮಧುರಂ ವಾಸ್ತವಯುತಮೊಗೆದುದು ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಪ್ರಮದಕಾರಿ ದಿವ್ಯನಿನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಿಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗ: ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಪಿಂಡಾಪಿಂಡನಾಮದಿಂ ತೊಂಭತ್ತು ಮೂಱು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆಮಾಡುವುದು. ೨. ಮುಚ್ಚಳ; ಮರೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಿನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ಬದ್ಧಂ, ಪಿನದ್ಧಂ, ಆಮುಕ್ತಂ, ಅಪಿನದ್ಧಂ – ಈ ೪ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೨). ೩. ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರ, ಮೋಜಾ ಮುಂತಾದ ತೊಗಲ ರಕ್ಷೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವನ ಪೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪಿನಿ, ಅಪನಿ, ಅಫಿನಿ (ನಾ). = ಅಪೀಮು: ಭಂಗಿಯ ಬಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಱೆ . . . ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೦) ; ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ ಬಾಣದ ಹೇರುಗಳಿರದಪಿನಿಯ ಸಾಲಮೊಟ್ಟೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೩೭). **ಅಪನಿ** (ಕ). **ಅಫಿನಿ** (ಕ). [< ಅಪೀಮು]

ಅಪಿನಿಕೊಟೆ (ನಾ). ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆ: ಹುರಿದ ಹೊಸಭಂಗಿ ಪದಗೆಯ್ದು ಪಿನಿಕೊಟೆದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೫). [ಅಪಿನಿ + ಕೊಟೆ]

ಅಪಿಪಾಸ (ಗು). ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಪಿಪಾಸಃ, ಸತ್ಯಕಾಮಃ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಾಷ್ಟಕಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಅಪೀಮು, ಅಫೀಮು (ನಾ). ಗಸಗಸೆಯ ಕಾಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ಅಥವಾ ಮೇಣ. ☞ ಇದು ಒಂದುಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯ: ಕಸಕಸಿಯ ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಅಂಟಿಗೆ ಕೆಲವರು ಅಪೀಮುಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭). **ಅಫೀಮು** : ಇದರಿಂದ ಗುಣ ತೋರದಿದ್ದರೆ ಕಾಲುತೊಲ ಅಫೀಮನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅರ್ಧ ತೊಲ ಅಳಲೆಕಾಯ ಪುಡಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಔಷಧದ ಸಂಗಡ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಅಫೀವ್, ಅಫ್‌ಯೂನ್; ಮರಾ. ಅಫೀಣ್, ಅಫೀನ್; ಹಿಂದಿ. ಅಪೀವ್, ಅಫೀವ್. / ಸಂ. ಅಹಿಫೇನ]

ಅಪೀಲ್, ಅಪೀಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನವಿ; ಮೇಲರಿಕೆ. **ಅಪೀಲು**: ಕೆಳಗಿನ ಕೋರ್ಟಿನವರು ಮಾಡಿದ ತೀರ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಪೀಲು ನಡಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩೨).

ಅಪೀಲ್‌ಮಾಡು, ಅಪೀಲುಮಾಡು = ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊ: ದೊರೆಗಳವರಲ್ಲಿ ಅಪೀಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಯಮವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಪಂ. II, ೪೧). [< ಇಂ. Appeal]

ಅಪೀಲು 'ಅಪೀಲ್' ನೋ.

ಅಪು, ಅಪ್ಪು, ಅಫು, ಅಫೂ (ನಾ). = ಅಫೀಮು: ಗಿದ್ದನ ಅಕ್ಕ್ಯಾಗ ಮಳಿರಾಜ ಅವರು ಅಪುವನ್ನು ಕೊಡ್ಯಾರ ಮಳಿರಾಜಾ ಸಣ್ಣ ಕೂಸಿಗಿ ಮನ್ನಿಸಿ ಉಣಿಸ್ಯಾರೆ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨೭); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಪು ತಿನಿಸೋದು ನೋಡು (ರಾಜಾವೇ. ೫). **ಅಪ್ಪು**: ಕೆಲಮಂದಿ ಅಪ್ಪುತಿಂದುದರಿಂದ ಆಯ್ತೆಂದು, ಹೇಳಿದರು ಅಲ್ಲವೆ, ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ನವರಾ. II, ೫೯); ಅಪ್ಪುವಿನ ಎಣ್ಣೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೨). **ಅಫು**: ಗಾಂಜ ಅಫು ಸರಾಯ ಮುಂತಾದ ಅಮಲೇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೫); ಭಂಗಿ ದತ್ತೂರಿ ಅಫು ಗಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ (ಕೃ ಷಿ ಪ್ರ. ೬೧೧); ಹಣಬರು – ಇವರು ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾರಾಯ, ಗಾಂಜಿ, ಭಂಗಿ, ಅಫು ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. ೧೨೬). **ಅಫೂ**: ಭಾರತೀಯ ಗಾಂಜಾ ಅಫೂಗಳು ನಿಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ "ಅಮಲು ಕೂಡಿಸುತ್ತವೆ" (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೩೫); ರಾಮಕಮಲ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು ಅಫೂ ತಿಂದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗುಡಿಗುಡಿಯನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀಕಾಂತ. ೮). [← ಮರಾ. ಅಫು, ಅಫೂ]

ಅಪುಟಗಿ (ಗು). (?): ಕಾನತ್ತೆರಿನ ಸಿಸ್ತಿನಿಂದ ಗ ೧ ಪ್ರಾಕು ನಿಲಿಸಿದ ನಷ್ಟದಿಂದ ತೋಟದ ಸ್ಥಳ ಅಪುಟಗಿ ಸ್ಥಳವಾದ ಸಂಮಂಧ ಮಹಾಜನಂಗಳು ವರಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩; ೪೪-೪೬; 1711). [?]

ಅಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮಗನಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಮಗನಲ್ಲದವನು: ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಸಂಗ ವಿರೋಧ ನಮಗಿನ್ನರಸನಾಪುತ್ರಸ್ಯಗತಿಯೆಂದಿರದೆ ಶ್ರುತಿವಚನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಆಸ್ತಿ: ಪೇರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಆಲವಣಮುಂ ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳುಮಾನ್ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೬; 685). [ಅಪುತ್ರಕ + ಪೊರುಳ್]

ಅಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನ ಧನ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಹಣ: ಅನ್ತಾರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಡೆ ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನಕಜ ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಿಕ್ಕುವದು ತಮ್ಮಡಿ ಎಂಬ ವಾರ್ತೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೩-೩೫; 1318). [ಅಪುತ್ರಿಕ + ಧನ]

ಅಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತನಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಗಾಗಲಿ ಗಂಡುಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವಳು. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆದಾಯ: ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು . . . ಆರ್ಥದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜತು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭); ಜನಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದ ತೆರಿಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುನರ್ಘಟನೆಮಾಡಿ ಬಂಕದೆರೆ . . . ಅಪುತ್ರಿಕೆ . . . ಗುತ್ತಿಗೆ ಗಳೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು ಬಸವಣ್ಣನವರು (ಶರಜ. ೧೯೨). [ಸಂ. ಅಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಪುದು 'ಆಗ್ಗು' ನೋ.

ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಾರದಿರುವುದು; ಮೋಕ್ಷ: ಶ್ರವಣ ಮನನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ ರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು . . . ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಜಾತ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟದ; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ: ಅಷ್ಟಾದಶದೋಷವರ್ಜಿತನುಮಪುನರ್ಜಾತನುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ಲ-೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟದಿರುವುದು; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೋಕ್ಷ: ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಅದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿನಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಜಿ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧-೪; 6 0); ೨. ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು: ಅಪುನರ್ಭವನಾಪ್ತಂ ತಲ್ಲಪನೋದಿತವಾಗಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪುರಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡನೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಜೀವಿಸಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ. ೨. ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು: ಕೊಳಕು ನಾಜುವ ದುರ್ವ್ರಣಂಗಳು ತೊಳಲುವರಿವರ್ಗಕೆ ತವರ್ಮನೆವೊಳಗೊಳಗುಳಿದಶೌಚಭಾಂಡಂಗಳ ಪುರಂಧ್ರಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೭೦). [ಸಂ.]

ಅಪುರೂಪು 'ಅಪರೂಪ' ನೋ.

ಅಪುಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂಬ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅಪುಷ್ಟಿ – ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಷ್ಟಿ ಅಥವಾ ಅತಿಶಯವನ್ನು ತರದೇ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಹೂವಲ್ಲದ. ೨. ಹೂವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೩. ಹೂವು ಬಿಡದ ಮರ. [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪಿಕೆ (ನಾ). = ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (೬). [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಕಾ]

ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ; ಋತುಮತಿಯಾಗದವಳು. [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಣೀ]

ಅಪೂಟ (ಅ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಶುದ್ಧಾಂಗವಾಗಿ: "ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲೀವವರು ಕನ್ನಡ ಅಪೂಟ ಮರಿತಾರ" (ರಕ್ತಾಕ್ಷ. ೪೯).

[← ಮರಾ. ಅಪೂಟ್ = ಮುಟ್ಟದಿರುವ]

ಅಪೂಪ (ನಾ). ೧. ದೋಸೆ, ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಇಡ್ಲಿ, ಅಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ: ಬಳಿಕಿತ್ತ ತನ್ನಯ ಸುತಂ ಪೂಜಗಣಂಮೊಂದಪೂಪಮಂ ತೆಗೆದು ಮೆಲಲು (ಅರಾಚ. ೨-೨೨); ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅಪೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಸೂಪಶಾಕಾದಿಗಳಿಂದಲೂ . . . ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೯೨). ೨. ಗೋಧಿ. ೩. ಜೇನುಗೂಡು. [ಸಂ.]

ಅಪೂರಣಿ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ಮೂದಿಯ ಮರ. [ಸಂ. ಅಪೂರಣೀ]

ಅಪೂರುವ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವ ೧: ತೇರಾಯ ಕರದಾಧಿ ಯಡಸಪ್ಪುದಿಟ್ಟಸಲಪೂರುವಮದೇನೆಂಮೊಡದಕೆ ಕಾವೆನಿಸಿರ್ಪ ಕಾರಣಂ ನೀನಲ್ತೆ ನೃಪತಿಯ ಮನೋರಥವ ಪೂರಿಸಲ್ ನಿರುಜೆಯಹುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೯). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ; ಅರಕೆಯಾದ; ಇನ್ನೂ ಮುಗಿಯದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ... ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಅಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೯). [ಅಪೂರ್ಣ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅಪೂರ್ಣಭೂತಕಾಲ(ನಾ).[ವ್ಯಾಕ]"ಕ್ರಿಯೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ... ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅಪೂರ್ಣಭೂತ ಕಾಲದ ರೂಪವಾಯಿತು"(ಮಧ್ಯಮ ೧೧೧). [ಅಪೂರ್ಣ+ಭೂತ+ಕಾಲ]

ಅಪೂರ್ಣಾಂಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿ; ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಅಪೂರ್ಣ + ಅಂಕ]

ಅಪೂರ್ಬ (ಗು). = ಅಪೂರ್ವ ೧: ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಸದಿಗೆ ವನ್ದು ನೋನ್ತಳ ಮಪೂರ್ಬ್ಬತರಂ ಗಡ ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆಯಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೨೯; 918). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಬಾಯ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವಾಯ: ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯಯೆಲ್ಲವನೂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೯-೪೨; 1291); ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯವೊಳಗಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ... ಎಜದು ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೩; 1355). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವಾಯ]

ಅಪೂರ್ವ (ಗು). ೧. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದ; ಹೊಸ ಬಗೆಯ; ಅಪರೂಪವಾದ. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ. ೩. ಅಸಮಾನವಾದ. ೪. ಪೂರ್ವವಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದುದು; ಅಪರೂಪವಾದುದು: ತನ್ನ ರತ್ನಪ್ರತತಿಗಳೊಳಪೂರ್ವಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೬-೯೧); ಎಜವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೇಟ್ದಂ ಕೃತಿಯ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೮). ೬. ಅಶುಭ: "ಅಕ್ಷಣಮಾದ ಕಾರ್ಯಮಶುಭಂಗಳಪೂರ್ವಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೨). ೭. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಅದೃಷ್ಟಫಲ: ಅಪೂರ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾಗವು ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). ೮. [ಜೈನ] ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರಬೇಕಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯದು: ದಾಂಟಿದನಪ್ರಮತ್ತತೆಯನಪೂರ್ವವೆಂಬೆಂಟನೆಯೆಡೆಯೊಳು ನಿಂದಾ ನಾಂಟಿತಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಹೆಂಟೆಯಂತಾದುವು ಕರ್ಮಾ (ಭರಚ. ೫೪-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ವಕ (ನಾ). ಅಪರೂಪ; ಅಪೂರ್ವ; ಅಸಾಧಾರಣ: ಸರ್ವರಕ್ಷಕ ಕೋವಿದತ್ವಮದೇನಪೂರ್ವಕಮೇ (ಬಸಪು. ೧೧-೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ವಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧). [ಅಪೂರ್ವ + ಕರಣ]

ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೨೯೪). [ಅಪೂರ್ವ + ಚಂಪಕ]

ಅಪೂರ್ವತೆ(ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು. [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವತಾ]

ಅಪೂರ್ವತೆರ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕ್ರಮ; ಆಶ್ಚಯಕರವಾದ ಬಗೆ: ಇಂದಪೂರ್ವತೆರದಿ ಫಲಿತಮಾಯ್ತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೫-೧೮). [ಅಪೂರ್ವ + ತೆರ (< ತೆಱ)]

ಅಪೂರ್ವಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, —ಗೋಡೆ, —ಪಟ (?): ರಾಣಿವಾಸದ ಬಳ್ಳಿಮಾಡದುಜ್ಜ್ವಳ ಮಣಿಭಿತ್ತಿ ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡೊಳಕೊಂಡುದಪೂರ್ವಭಿತ್ತಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೨೮); (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೩ ನೋ). [ಅಪೂರ್ವ + ಭಿತ್ತಿ]

ಅಪೂರ್ವರೂಪ (ನಾ). ಅಪರಿಚಿತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: ಋಷಿಯರ್ ಪೋಪುದಂ ಸುಕೌಶಳಸ್ವಾಮಿ ಕಂಡೀ ಪೋಪರೇನೆಂಬರಬ್ಬಾ ಅಪೂರ್ವರೂಪರಿನ್ನರನೆಂದುಂ ಕಂಡಜಿುಯೆನೆಂದು ತಾಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೫). [ಅಪೂರ್ವ + ರೂಪ]

ಅಪೂರ್ವರೂಪೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವಳು: ಬರೆಗುಂ ಬರೆಯಂ ದೊರೆವೆತ್ತ ಚಿೀರಘಟ್ಟಿಯುಮೆನೆ ಭಿತ್ತಿವೆತ್ತ ತೆಜನೊಪ್ಪಿದುದೊರ್ವಳಪೂರ್ವರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೧). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವರೂಪಾ]

ಅಪೂರ್ವಸಾಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?): ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನಚೆೊಂದಪೂರ್ವಸಾಯಕಂ ಚಿತ್ರಾನೀಕನಂ ನೆಜಿಗೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೩ ವ). [ಅಪೂರ್ವ + ಸಾಯಕ]

ಅಪೂರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ರಾಮನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಆಗುವ ಚಿಕ್ಕಕೊಡಲಿಯ ಹನಸವಾಡಿಯ ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ... ನ್ಯಾಯಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮-೩; 1313); ರಾಮೇದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮವಿವಕೆ ಪೂರ್ವಾಯವಪೂರ್ವಾಯವೊಂದಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೨೬; 1320). [ಅಪೂರ್ವ + ಆಯ]

ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದ ಲಾಭ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆ. ೨. ಹಿಂದೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಅತಿಶಯವಾದ ದ್ರವ್ಯದ ಸಂಪಾದನೆ; ಬಹಳವಾದ ದ್ರವ್ಯಲಾಭ: ಒಂದು ದಿವಸಂ ಸುಕವಿಯಂತಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿಗೆ ಚಿಂತೆಗೆಯ್ದು ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨-೯). [ಅಪೂರ್ವ + ಅರ್ಥ + ಲಬ್ಧಿ]

ಅಪೂರ್ವಿಗ (ಗು). ೧. ಅಪರಿಚಿತವಾದ. ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ: ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ (ಹೈಆರಿ. V, ೯-೫೨; 1088); ತರಳನಪೂರ್ವಿಗನತಿಥಿ ಸ್ವರೂಪನೀಷದ್ವಿಭೂತಿಲಸಿತಲಲಾಟಂ ವರವಿಪ್ರನೆನುತೆ ಬಂದಾದರಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೦). [ಅಪೂರ್ವ + -ಇಗ]

ಅಪೇಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಪೇಕ್ಷೆ: ತಾನಸಮುಜಂಗಮುದರುಶನಾಪೇಕ್ಷತೆಯೊಳ್ಳಿತಂದು (ಬಸಪು. ೨೧-೬). [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷತಾ]

ಅಪೇಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು: 'ದರ್ಶನಾಪೇಕ್ಷಿ', 'ದ್ರವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಿನ್]

ಅಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಕೋರಿದ: ಕಾಮಭೋಗಾಪೇಕ್ಷಿತರ್ಗಂ ಕಾಮಿನೀರತ್ನಂಗಳಂ ಸತ್ಪ್ರೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುತ (ಬಸಪು. ೬-೨೯). (ನಾ). ೨. ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕೋರು: ಮದನಸಂತಾಪಕ್ಕುಪಶಮನೋಪಾಯಮುನಾಂ ಪ್ರಾಣಂಬೆರಸೆನಿತು ಬೇಗಮಿರ್ಪೆನನ್ನೆವರಮಪೇಕ್ಷಿಸಿದಪ್ಪೆನಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೨); ಅಗ್ನಿಪಕ್ವಮಲ್ಲದುವನಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳದನಯ್ವನೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೦); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರೊಕ್ಷಭೀತಿಗಳು ಆಕ್ಷಣವಳಿದು ರಕ್ಷೆಯಾಗಿಯಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ ಹುದು (ಬಸಪು. ೬೧-೮೩); ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಮಾತ್ರ

ಅವನಿಗೆ ಬೇಸರವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಣಿಸ. ೫೨). ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸು. [ಅಪೇಕ್ಷಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ೨. ಆವಶ್ಯಕತೆ. ೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ. ೪. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ]

ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ಪೌಲೋಮಿಯಂ ನಾಳೆ ಬಲ್ಲಿದರಾರಾನುಮಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯಲವರ್ಗೀಯಲ್ವೇಳ್ಕುಮೆಂಬಂದಮೋ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೫). [ಅಪೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪೇತ (ಗು). ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ; ಅಗಲಿದ: ಅನಲ್ಪಕಲ್ಪಾವನಿಜಂಗಳಪೇತರತವೀರ್ಯಪಾಕಂಗಳಾಗಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪೇತದೋಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ದೋಷಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ: ಉಪಚಿತಗುಣನಾನುಚಿತನನಪೇತದೋಷನನುದಾರ ಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೬). [ಅಪೇತ + ದೋಷ]

ಅಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕುಡಿಯಬಾರದ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಹಿತಕರವಾದ: ಉಚಿತಮಂ ಬಗೆಯದೆ ನುಡಿದೊಡಮೆಮಗೆ ಲಂಘನೀಯಮಪೇಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಗಂಡ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಇರುವವನು; ವಿಕೃತಾಂಗ; ವಿಕಲಾಂಗ; ಅಧಿಕಾಂಗ. ೨. ಅಂಜುಬುರುಕ. 'ಪೋಗಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪೋಹ (ನಾ). ೧. ದೂಡುವುದು; ನೂಕಿಬಿಡುವುದು; ಕಳೆದುಬಿಡುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಶಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತರ್ಕ. ೩. ವಿತರ್ಕ. ೪. ತಪ್ಪು ಊಹೆ. ೫. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೧೮ ವ); ನಂಬುಗೆಗಪೋಹಂ ಬಾರದಂತಾಳೆ ತಾಂ ಬಲು ಭಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಗಪ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೬); ಒಂದು ಕಾಸೂ ಅಪೋಹವಿಲ್ಲ (ವಾಲತ್. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಹನ (ನಾ). = ಅಪೋಹ: ೧, ೨. ಅತೀತದೋಷ ನಿವರ್ತನ ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣಮುಂ, ಅನತಗತ ದೋಷಾಪೋಹನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅಪೌರುಷೇಯ (ಗು). ಪುರುಷಕೃತವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡದ: ಆಪ್ತನು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವೂ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ಅನಾಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪); ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳ ನಂಬಿಕೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪು$_1$, ಅಪ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ: ಕೈತಪ್ಪ ಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ತೊರವೆಯ ರಾಯ ನರಹರಿಯೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೩೪); ಅಪ್ಪ ನೀನೆ ನಗೆನಲಹುದು ನಿನ್ನನು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಲೈತಂದವನೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೪); ಅಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪಾ ಅನ್ನದವ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪ ಅಂದಾನೇ (ಗಾದೆ); ಅಪ್ಪ ನೆಟ್ಟ ಆಲದಮರವಾದರೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು ಉದಾ— ಗಿರಿಯಪ್ಪ, ಭೀಮಪ್ಪ, ರಾಮಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ: ಶ್ರೀ ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯ ಪೊನ್ನಗಾವುಂಡನು ಹಾರಪ್ಪಂಗಳ ಮಗಂ ಬಾಜಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೫೦–೨೩ ; 1100). ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಇರೆ ಪಿಳ್ಳೆಯರ ನಾಯಿನಾರೆಂದರೊಲವಿಂದೆ ಹರಭಕ್ತ ವಾಗೀಶ ದೇವರ್ಗೆ ಮುದದಿಂದ ಅಪ್ಪರೇ ನಿಮಗೆನಿತು ಹರೆಯವೆಂದೆನುತಮಿರೆ (ವಾಗೀರ. ೨೭೫–೫); ಅಪ್ಪ ದೇವರೆ ಹೇಳೆನುತ ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವಂ (ಬಸಪು. ೧೪–೫೭). ೪. ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಪ್ಪ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಇದು ಅದರ ಅಪ್ಪ (ರೂಢಿ). **ಅಪ**: ೨. ಕಾವಳಿಯರಣುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮನೊಟಮ್ಮರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಜ ಕಾದು ಮಣ್ಣಜ ಕೊಸ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪೮–೩ ; 980 ?); ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಶ್ವೇಭಾಗಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಶೂರತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾರ್ತೀವೊಳ್ಗುಣಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಭವ್ಯತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾಚಾರಕ್ರಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ . . . ಕಾಣಲಾಗದು ಸಮಾನಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪನ್, ಅಪ್ಪು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ. ಮಲ. ಅಪ್ಪನ್. ತುಳು. ಅಪ್ಪ; ಅಪ್ಪೆ = ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು; ಅಪ್ಪೆ = ತಾಯಿ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪ. ಕೊಡ. ಅಪ್ಪೆ. / ಪ್ರಾ. ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಏಲಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಆರೋಗಣೆಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೨ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೧ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೧ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೯–೪೦ ; 1513); ಅಪ್ಪದ ಹರಿವಾಣ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೫ ; 1533); ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಮೆದ್ದಾ ಸ್ವಾಮಿ ಅಸುರರ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾ (ಪುರಂದ. ೧–೬೭–೫); ಅಪ್ಪಗಳಾದುವು; ಒಡೆಗಳಾದುವು; ಉಂಡೆಗಳಾದುವು (ಹಿಂಕಥೆ. ೨೪) 'ಊತಪ್ಪ', 'ಎಜಿಯಪ್ಪ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಊತ; ಬಾವು: ತಂದೆಯ ಈ ಎರಡನೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಅವನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾದ ಅಪ್ಪವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿತ್ತು (ಮೊಮುಗು. ೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪಂ = ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಸಣ್ಣದೋಸೆ; ಕಜ್ಜಾಯ. ಮಲ. ಅಪ್ಪಂ = ಕರಿದ ದೋಸೆ; ಬೇಯಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿ. ತುಳು. ಅಪ್ಪ = ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪಮು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿದೋಸೆ. / ಸಂ. ಅಪೂಪ]

ಅಪ್ಪು$_3$ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೋ ಆಯಾಸವನ್ನೋ ನೋವನ್ನೋ ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಏನು ಮಳೆಯಪ್ಪಾ ಇದು" (ಕಗದ್ಯ. ೨–೪೮); ಅಪ್ಪ ಇವನ ಸಾಹಸವೆ! (ರೂಢಿ).

ಅಪಪ, ಅಪಪಾ, ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಚಾಳುಕ್ಯನರೇಂದ್ರನ ಮುಂದೆ ಹಟ್ಟಗಾಳೆಗದೊಳ್ [ಪೆಂ]ಪನಪಪ ಪರಪಿದನೆಂದನೆ ಸುಭಟ ದೊರ್ದ್ವರೆಯೆ ಬಗೆ ವಡಾಚುಗಿನೃಪನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೫–೧೦ ; 1104); ಅಪಪ! ನಾಡಕಾವರೆಲ್ಲ, ಗಂಡರೆಲ್ಲ ಹೋದರೆ? (ಪಾರಸಿ. ೬೨೩); ಅಪಪಾ ವಿಧಿಯೇ ಅಯೊ ಅಯೊ ವಿಧಿಯೇ (ಪಾರಸಿ. ೮೩೦); ಆಡಿಸುವ ಕೆಳದಿಯರ ಸಂಜ್ಞೆಯಲಾಡಿ ಪರಿದಪ್ಪಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಪ, ಅಬ್ಬಬ್ಬೆ] ನುತ್ತಲಿ ಕೂಡಿ ನಡೆದಂತಪ್ಪಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಪ್ಪಾ; ತುಳು. ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪು$_4$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಪ್ಪಂತ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ; ಉಚಿತವಾದ: ತಮಗೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸುಯೋಗ್ಯ ಶಿಷ್ಯ ರಾಘವೇಶ್ವರರಿಗೂ ಒಪ್ಪುವ ಅಪ್ಪಂತ ಉಪಮಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯನಾದ

ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಂಭಾವಿತ: ಆ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂತಹ ಹಲ್ಕಟ್ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವರು ನೀವು ಎಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತರೆಂದು ಗೊತ್ತಿದೆ (ಮೂರುವಾ. ೩೫).

ಅಪ್ಪಂತವರು, ಅಪ್ಪಂತೋರು = ಹಿರಿಯರು; ಪೂಜ್ಯರು; ಯೋಗ್ಯರು: ಬೇಡಮ್ಮ ತಕ್ಕಹಾಗೆ ಅಪ್ಪಂತವರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಡಿ, ನಮ್ಮ ನೆಂಟತನ ನಿಮಗೆ ತಕ್ಕನ್ದಲ್ಲ (ಅದೂಟ. ೩೯); ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಮಿಗಲಿಲ್ಲ, ಅಪ್ಪಂತೋರು ಉಣಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[ಅಪ್ಪ$_4$ + ಅಂತಹ(< ಅಂತಪ್ಪ)]

ಅಪ್ಪಂತತನ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಂಭಾವಿತತನ: ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಂತತನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಡಿದ ನಂಜಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ತರಾದ ಜೋಶಿಯವರು ನಾಲ್ಕು ಕೇರಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದುಮಾಡುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡಿದರು (ಮೂರುದಾ. ೩೫). [ಅಪ್ಪಂತ + -ತನ]

ಅಪ್ಪಂತೆ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯಳು: ಆ ಹುಡುಗಿ ನೀ ತಿಳಕೊಂಡಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತೆಯಲ್ಲ ಬಿಡು . . . ಆವಳ ವಿಷಯ ನಾನು ಬಹಳಷ್ಟು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಮೂರುವಾ. ೩೮). [ಅಪ್ಪಂತ + -ಎ$_3$]

ಅಪ್ಪಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನೆಗರ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನ ನೆಗಟ್ದಪ್ಪಕಬ್ಬೆಯ ಮಗಳ್ ಶಚಿವೋತ್ತಮನಪ್ಪ ಧಲ್ಲಪಯ್ಯನ ಸೊಸೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೭; 1007). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$?]

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ; ತಿನಿಸು: ಅಮ್ಮಾ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಸತ್ವನಾಗು: ಎಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಾದರೂ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಯಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು (ದೇಶಾಂಕ. ೭೬).

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಮಾಡು = ತೆಳ್ಳಗೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗುವಂತೆ ಜಜ್ಜುಗುಟ್ಟು: "ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾತಿನಲ್ಲೆ ಸಿಲುಕಿಸಿ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು" ಎನಿಸಿತು (ಏಕಾಂಗಿ. ೨೦೧). [ಅಪ್ಪ$_3$ + ಅಚ್ಚಿ$_1$. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಚಿ, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ]

ಅಪ್ಪಟ, ಅಪ್ಪಟೆ (ಗು). ಮಿಶ್ರವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಅಪ್ಪಟ ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಉದಾತ್ತಧ್ಯೇಯದ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಅರಿಯದಿರಲಿಲ್ಲ (ವಾದಾಸ. ೧೧); ಅಪ್ಪಟ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ರೂಪಸಂ. ೧೧); ಅಪ್ಪಟವಾದ ಎಮ್ಮೆ ಹಾಲಿನಿಂದಲೇ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಲೋಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ದೇವಹೆಂ. ೬೩); ಅಪ್ಪಟ ತುಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಟ ಸೀಗೆಕಾಯಿಪುಡಿ (ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಟೆ**: ಬಡತನದ ತತ್ತ್ವ ಅಪ್ಪಟೆಯ ಸುಳ್ಳು (ಅರಳು. ೪೭೪). 'ಅಪೂಟ' ಪರಾ

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪಟ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪಟ. / ಮರಾ. ಅಪೂಟ. ಪ್ರಾ. ಅಪುಟ್ಠ < ಸಂ. ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ = ಅಸಂಯುಕ್ತ]

ಅಪ್ಪಟೆ 'ಅಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಟೆಚಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವುದು: ಮೋಟಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅವನ ಕಾಲು ಅಪ್ಪಟೆಚಪ್ಪಟೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಅಪ್ಪಟೆ (< ಅಪ್ಪಟ) + ಚಪ್ಪಟೆ]

ಅಪ್ಪಡಿ$_1$ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ; ಹಾಗೆ (?): ಅಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ವೊಲಿದು ಕಪ್ಪು ಉಳಿಯದಂತೆ ಅಪಹರಿಸಿ ಇವನಾ ಅಪ್ಪಡಿಯಾಗಿ ಸಾಕಿ ಅವಪರ್ಗವ ಕೊಡುವ (ತೀರ್ಥಮ. ೮೬-೭). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಪ್ಪಡಿ]

ಅಪ್ಪಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ . . . ದರ ಅಪ್ಪಡಿಗಳ್ ಕೊಠದು ಪುವ್ವಶಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೩೪; 890).

[ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಡಿ ?]

ಅಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಪ್ಪಡೆಯ ಬಸುರಿಯ ಕೊಳನ ಮೊದಲೇರಿಯಲು ಬಿಟ್ಟ ದು (ಎಕ. VII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೩೨-೬೬; 1050). [?]

ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ; ಆದೇಶ: ಕಾವನೊಡನೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಗುರು ವಾಸುದೇವ ನಾಲ್ಕೊಗರಪ್ಪಣೆಯ ಕೇವಲ ಗುಪ್ತವೆಂದಜಿಡು (ಮೋಹತ. ೫-೪೫); ಪಾತ್ಶ್ಯಾವುವಿನಪ್ಪಣೆಯಿಂದ . . . ಬೆಂಗಳೂರ ಗಳಿಲನೆ ಸಹಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕಂಠವಿ ೧೧-೬೬); ಇತ್ತಿರೇ ಅಪ್ಪಣೆಯನೆಂದಂ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೪-೧೪೦); ಆಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ.

ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳು = ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಮಯಗೊಂಡಗಲುಡಸು ಹೆಂಡೆಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೧೩; 1576). ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸು = (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೇಳು: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು . . . ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊ = ೧. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರಣಹೊಂದು; ಸಾಯು. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು = ಆಜ್ಞೆಕೊಡು; ವಿಧಿಸು: ತನ್ನ ದಂಡಿನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೊದಲು ದಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಂಬಿಗರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೦). ಅಪ್ಪಣೆ ಹೊಂದು = ೧. ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ.

[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಪನ. / ಪ್ರಾ. ಆಣವಣ]

ಅಪ್ಪಣೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ತೆರಿಗೆ: ಯೀ ಧರ್ಮ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ) ದಲು ಇದ್ದ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು ಕಾಣಿಕೆ ದೆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಪದದಲ್ಲಿ ಯೆತ್ತು ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೮-೫೪; 1456).

[< ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ ?]

ಅಪ್ಪಣೆ$_3$ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ರೀತಿ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಎಲೆಪುರಿಯ ತನಿರಸಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಳಕೃತ್ರಿಮ ಮಬೀಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೧). [< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ ?]

ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆಮಾಡು: ಜೋಪಾನ ತಪ್ಪದೆ ರಾಜಮಂದಿರವ ಸರ್ಪ ನಿಧಾನವ ಕಾಯ್ವಂತೆ ಕಾದಿರೆಂದಪ್ಪಣೆಗೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೦). ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು. **ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು** ೧: ಸೇನಾಧಿಪತಿಯು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ನಡೆಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). ೨. ನನಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಿರಾ ? (ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು**: ೨. ಪೋಪುದಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಮೋಹತ. ೩೩-೮).

[ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ಕೊಡು]

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚೀಟಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಜ್ಞೆ. ೩. (ಆಲಂ) ಸಾವು.

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಸಾಯು. [ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ಚೀಟಿ]

ಅಪ್ಪಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಮಾಧವನ ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಕೃತಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದ ತೊಜೆಯಾಗಲೆಜೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧); ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಂದುಸಿರ್ದಳು ಬಾಗಿಲೊಳಿಪ್ಪ ಖೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯಂಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೭); ತಲೆವಾಗಿ ನಿಂದಪ್ಪಣೆವಡೆದು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨೩-೭). [ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಪ್ಪಣೆವೀಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥವೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಲು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ. ೨. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸಿ ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳೆಯ : ಈ ರಾಯಗಜ್ಜದೊಳಾಂ ಪಡೆವಳನಪ್ಪೆಂ ಎನಗಪ್ಪಣೆವೀಳೆಯುಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಿಕಪಂ. ೧೫-೨೦). [ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ವೀಳೆಯ]

ಅಪ್ಪತನ (ನಾ). ತಂದೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪಿತೃತ್ವ : ಭಸ್ಮಾಸುರರ ಅವತಾರಗಳ ಅಪ್ಪತನ – ಅಮ್ಮತನ ವಹಿಸಿ ಮೆರೆವ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪುರವಾಗುತಿದೆ (ಸವ್ಯಧ್ವ. ೧೨). [ಅಪ್ಪ$_1$ + –ತನ]

ಅಪ್ಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಗೆ ಒಡೆಯ ; ಸಾಗರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪನ (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ. ೨. ಕಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ (೬).
[← ತೆಲು. ಅಪ್ಪನ. / ಸಂ. ಅರ್ಪಣ ?]

ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ (ದಕ) : ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಪ್ಪ ?]

ಅಪ್ಪಯ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ ; ನಾಶ: ನಿನ್ನಿಂದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಯು ಹರಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಜಗಕ್ಕಪ್ಪಯವು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨೮-೨೬). [< ಸಂ. ಅಪ್ಯಯ]

ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು ; ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು : ಗಣಜಿಲದ ಬೇರು, ಮಡುವಾಗಲದ ಗೆಡ್ಡೆ, ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು, ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೬). [ಅಪ್ಪಯ$_0$ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. 'ಅಪ್ಪಯಣವೀಡು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಪ್ರಯಾಣ]

ಅಪ್ಪಯಣವೀಡು (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ: ಮಣಿಯೂರ ಅಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ ಪೊನ್ನವಾಡದೊಳ್ ಚೌಂಕಿಮಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಶಾನ್ತಿನಾಥದೇವರ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩-೩೪ ; 1054) ; ಸಿನ್ದವಾಡಿನಾಮ ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಂ ಪೂಲಿಯಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. XV, ೮೮-೨೮ ; 1060). [ಅಪ್ಪಯಣ + ಬೀಡು]

ಅಪ್ಪಯಿಸು, ಅಪ್ಪಯ್ಸು, ಅಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು ; ಅರ್ಪಿಸು ; ವಹಿಸು : ಅಂತಾತ್ಮೀಯ ಭಾಗಿನೇಯನನಾ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಪದುಳಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ ನಿಜವಿಜಯ ರಾಜಧಾನಿಗುತ್ಪಳಖೇಟಕ್ಕೆ ವಂದು (ಆದಿಪು. ೫-೨೧) ; ಕನ್ನೆಯನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂ ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಿಮೆಂದು ತನ್ನ ಮಾವನಪ್ಪ ಶೂರಸೇನಂಗಂ ಸುಮಿತ್ರೆಗಮಪ್ಪಯಿಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೦ ವ) ; ಕರುಣಿಸೆನಗೆಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಮುನಿಗಪ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಹಚಕಾ. ೧-೧೪) ; ತನುಜನೊಳ್ ಧರೆಯ ಭಾರವನಪ್ಪಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಚ. ೨-೧೧೩). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಸೇರು : ಆಸೆಗಳನೆಲ್ಲಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸಮುಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನಿವಾಸಮುಂ ತಾನಪ್ಪಯಿಸುವವಿವೇಕಿಯಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೨೦-೨೦). **ಅಪ್ಪಯ್ಸು** : ೩. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೇಮಿಸು : ಅವರನಮರರಾಜಂ ಸಿರಿಗನ್ನಡಿವಿಡಿಯಲಪ್ಪಯ್ಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೬ ವ); ಬಿಡಿಮಿಂದೀವದ ರಾಜಹಂಸೆಗಳನಿನ್ನೀ ರಾಜಕೀರಂಗಳಂ . . . ಎಂದು ಪರಿಚಾರಕಗಣಕ್ಕಪ್ಪಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಸಿ] (ಅಜಿಪು. ೬-೧೦೮ ವ) ; ಆಕೆಗೆ ಸೀತೆಯ ಸ್ವರೂಪವೆಲ್ಲವಂ ಪೇಟ್ದಪ್ಪಯ್ಸಿಯಿರುತಿರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೧ ವ). **ಅಪ್ಪೈಸು** : ೧. ಒಪ್ಪಿಸಿದೆಂ ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯೆಂದಪ್ಪೈಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನನೀಗಳೆ ನಿನಗೆಂದಪ್ಪೈಸಿ ಗಂಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭೬) ; ಈಕೆಯ ಗರ್ಭದರ್ಭಕನೆ ನಿಮ್ಮಂ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಲೆಗವರಂ ಭೂಪಾಲನಪ್ಪೈಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೪೯) ; ಕೆಲರಂ ಜಾಣ್ನುಡಿಯೊಳ್ ಮಹತ್ತರಿಯರಂ ಮಾದೇವಿಯರ್ಪೈ [ಪ್ಪೈ] ಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೬೫) ; ಆಳಿಯರ್ಗಾತ್ಮ ಧಾತ್ರಿಯರಿಂಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿ ಮಂದಿರವನಪ್ಪೈಸಿ ತಾಳಿದ ವಿರಹ ಸಂತಾಪದಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಳು (ಮೋಹತ. ೯-೨೧). [ಅರ್ಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಎತ್ತಲಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯಾ (ರೂಢಿ).
[ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$?]

ಅಪ್ಪಯ್ಸು 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕು. (ಉಕ. ೬). ೨. ಉಬ್ಬು (?) : ಮನೆಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದ ನಜಿದಾಗಳಲ್ಲದೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಯಪ್ಪೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ ಹೋಗನು ಸಹಾಯವನಪ್ಪನಿದು ಹಗಲಿರುಳಿದೆಂತೆಂದಂಜನೇನುವನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೫) ; ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೇನಾಯ್ತು ದೇವರಿನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟೊಂದು ಬಿನ್ನಹವುಂಟು ಲಾಲಿಸೆಂದಪ್ಪರಿಸಿದನೆದ್ದುನಿಂದ (ಭರಚ. ೭೯-೨೮). [< ಅಪ್ಪರ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪ್ಪವಂತ (ನಾ). ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ತಂದೆಯುಳ್ಳವನು ; ಜೀವತ್ಪಿತೃಕ : ಅಪ್ಪವಂತ ಮಗನಿಗೆ ನಾನು ಹೀಗೆ ಸಾಲಾ ಕೊಡ್ತಾ ಇದ್ರೆ, ಕೊಟ್ಟ್ರೆ ನಿಷ್ಟುರವಾಗೋ ಸಮಾಚಾರವಾಗುತ್ತೆ (ಅವತಂ. ೧೪೯).
[ಅಪ್ಪ$_1$ + –ವಂತ]

ಅಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು ; ಆಸ್ಫಾಲನ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಸ್ಫಾಲ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು ; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು : ಕಡಲನೊರ್ಕಯ್ಯ ಅಪ್ಪಳಿಕೆಯಿಂದಮಿರ್ಕಡೆಗೆ ಸರಿವಂತೆವೋಲ್ ಬಡಿವ ಬಲ್ಮೆಯ ಪಡೆವ ಗಾತ್ರಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುವ ದೈತ್ಯಕಲಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭-೧೮೬).
[ಅಪ್ಪಳ್$_0$ + –ಇಕೆ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ತಟ್ಟು ; ಆಸ್ಫಾಲನ ಮಾಡು : ಇನ್ನೆನಗಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪುದೊಂದುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಒಡಯನಂ ನೋಡುತಂ ಬಾಹನಪ್ಪಳಿಗೊಂಡು ಕಡುಮೋಹವೆತ್ತಿಕ್ಕಿ ಅಡಲ್ಮನಂಗೊಂಡು (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೮-೧೩). [ಅಪ್ಪಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು ; ತಟ್ಟು ; ಹೊಯ್ಯು : ಕಾಳಿಂದಿಯ ಪಾವನಪ್ಪಳಿಸಿದೆಂ ಪಿಡಿದೀ ಸಿಲೆಯಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೮) ; ಘನಮಪ್ಪಾಸಜತಿ ಮೇಲೀ ಮುನಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ನೆಟ್ಟನಪ್ಪಳಿಸುವೆನೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೧೭) ; ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ ಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೦) ; ಸೋರ್ಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೮) ; ಕಲಿವಾಯುಸುತನಪ್ಪಳಿಸಿ ಬಿದ್ದನು ಕಯ್ಯ ಗದೆ ಕಳಚಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೧೦) ; ತುರಗವ ತುರಗದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೩೭) ; ನನ್ನ ನೌಕೆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿತು (ತೇಮೋಡ. ೩೮). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು : ಆತನುವನೋವದಪ್ಪಳಿಸಿ ಮೋಹನ ಸಾಹಸಮುಂ ಕಳಲ್ಚೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨) ; ಥಾಳಿ ಹರಿದುದು ಪಂಚಗೌಳವರಾಳವೊಡ್ಡಿಯರಾಂಧ್ರಜಾಳಾಂದ್ರಾಳಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೂಡಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೧). ೩. ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಅಳಿದು ಕಳೆವೆನು ಬಸದಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸುವೆನು ಜಿನರೂಪುಗಳಂ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೬).
[ಅಪ್ಪಳ್$_0$ + –ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಳಿಂಚು]

ಅಪ್ಪಾಜಿ (ನಾ). ೧. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ತಂದೆ : ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೇನಾಯ್ತು ದೇವರಿನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ (ಭರಚ. ೭೯-೨೮); ಅಪ್ಪಾಜಿ ನೀವು ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಗಾನೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿದರೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೧೦೫) ;

ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಶ್ರೀ ಚರಣಾರವಿಂದಂಗಳಿಗೆ ಬಾಲಕನಾದ ಸುಗಂಧರಾಯನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೭-೬). ೨. ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಸೌಮಿತ್ರಿ ರಥವಿಳಿದು ಬಹ ಮಹಿಳೇಂದ್ರಿಗೆರಗಲಪ್ಪಾಜಿ ಯೇಳೆಂದು ಯೇಳ್ದಹ ಮಾತೆಗಸ್ತಲಾಘವನೀಯೆ (ಜಿನಮು. ೩೯-೭೨); ಅಪ್ಪಾ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕದ ತೆಗೆಯೊ, ನನ್ನಪ್ಪಾ, ನನಗೆ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ (ನಾಪದ. ೯೫). ೩. ಒಂದು ಹೆಸರು; ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. [ಅಪ್ಪ$_1$ + –ಜಿ. / ತಮಿ. ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ = ತಂದೆ]

ಅಪ್ಪಾರ (ಗು). = ಅಪಾರ: ಅಪ್ಪಾರ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ಮಾಡಿದ ಚರಣ ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಜೀವನ ಸಾಧನಗಳ ದರ್ಪಣದಂತೆ ತೋರಿ ಕೊಡುವುದೀ ಚರಣ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೬೯-೪); ಇಪ್ಪದು ಈ ಪರಿ ತಪ್ಪದೆ ಒಂದೊಂದು ಅಪ್ಪಾರಯೋಜನೆ ಇಪ್ಪವು ಸಾವಿರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೩೫); ಅಪ್ಪಾರ ಕಪಿಸೇನೆಯಡಿಗಡಿಗೆ ಪೊಗಳುತಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೯-೧೭); ಅಪ್ಪಾರ ಹಂದಿಗಳು ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಊರೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಗುಲ್ಲೆಬ್ಬಿಸುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೪). [< ಸಂ. ಅಪಾರ]

ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ, ಅಪ್ಪಾಳೆತಿಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). (ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳು) ನಿಂತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ಆಟ; ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗುವುದು: ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದವನೊಬ್ಬ ಸ್ವಪ್ನಲೋಕದಿ ತಿರೆಯ ಮರೆತಾತನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪುಸರಿಗಳ ತೂಕವಳೆಯೆ ಕುಳಿತವನೊಬ್ಬ ಬೆಪ್ಪನಾರ್ ಮೂವರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೦೩); ಅದೇನೋ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಎಂದಹಾಗಿತ್ತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೩). ಅಪ್ಪಾಳೆ ತಿಪ್ಪಾಳೆ: ಈ ಪಂಗಡದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಪ್ಪಾಳೆ ತಿಪ್ಪಾಳೆ ಆಟವಾಡುವಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತ ಇರುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೬೧).

ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸು = ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೋಳು ಹಿಡಿದು ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸು: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸುವವರು ನಿಮಗೆ ಮಾತು ಆಡುವುದಕ್ಕೇನು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೦). [ಅಪ್ಪಾಲ್$_0$ + ತಿಪ್ಪಾಲ್$_0$]

ಅಪ್ಪಾಳೆತಿಪ್ಪಾಳೆ 'ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿ, ಅಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. (ಕ). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪಿ, ಹೋಗಪ್ಪಿ. ಅಪ್ಪು$_3$ (ಕ). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಪ್ಪು, ಏನು ಬಂದೆ ಅಪ್ಪು. [< ಅಪ್ಪ$_1$]

ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ (ನಾ). ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಲಿಂಗನ: "ಆಲಿಂಗನಂ ಉಪಗೂಹನಂ . . . ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೪). [ಅಪ್ಪು + ಕೊಳ್$_1$ + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಪ್ಪಿಗೆ 'ಅಪ್ಪುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ (ಅ). ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ನೇರವಾದ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ; ಪೂರ್ವಸೂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ನನ್ನ ಗೋರಿಯೆಡೆಗೆ ಬಂದರೆ ಒಂದೆರಡು ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಮರೆಯಬೇಡಿ (ಘೂರಾಣಿ. ೧೯೮); ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ಅನ್ನವಾಗಲಿ ನೀರಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸರಂಧ್ರದೊಳಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಕೆಮ್ಮು ಬಂದು ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧೨); ಅವರು ಎಂದೂ ದಂಭ ಮಾನ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿಯೂ ಕುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡರು (ತುಳಸಿ. ೨೪೪). [ಅಪ್ಪು ? + ತಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪಿತ್ತ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೧ ; 1047). [ಅಪ್ಪಿಮ್$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿ: ಗೌಡರೇ ನಿಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಊರಿನ ದರಿದ್ರ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಗೆ ಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಆ ರುಚಿ ಬರಲಾರದು (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೪೫). [ಅಪ್ಪಿ$_0$ + ಮಿಡಿ$_2$]

ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ ನಗಜವಮುಮನ ಪಲೆಗಬೀರ ನೊಳಂಬನ ರಾಜ್ಯದೊಳೆ ತುಱುಗೊಳೆ ಕಾದಿಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೮೫-೨; 920). [ಅಪ್ಪಿಯ$_0$ (< ಅಪ್ಪಯ್ಯ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗೆಂದಮರ್ದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೭); ಅಪ್ಪಿಸುವರ್ ಪರಿತಪ್ತ ಲೋಹಮಯ ಸುಂದರಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೮); ನಲಿದು ನೆರೆಯೆಂದು ಕಡುಗಾಯ್ದ ಲೋಹ ಪುತ್ರಿಕೆಯನಾಗ್ರಹದಿನಪ್ಪಿಸುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೨೨). [ಅಪ್ಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ತಕ್ಕೈಸು: "ಅಪ್ಪು– ಆಲಿಂಗನೇ, ಉದಕೇಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನಪ್ಪವೇೞ್ಕುಮೆಂದು ತಳಾಱಂಗೆ ಬೆಸವೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೧-೨೨); ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದವಳನಪ್ಪಿದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಪಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿೞ್ತುದೇವತೆಯನಟ್ಟಿಯಳುರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೮); ಒಡಲನಪ್ಪಿದ ಮಡದಿಯೇ ಬಿಡದಡರಿ ಹಬ್ಬಿದ ಲತೆಯೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೧೪); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದೊಳಪ್ಪಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಭಿನಯಿಸಿತೋಱುವಂತೆ (ಚಬಪು. ೩೭-೭೬). ೨. ಸಂಭವಿಸು; ಒದಗು: ಮಹಾದೇವನ್ಮನಿಪುಜ್ಗವನ್ನದರ್ಪಿಕಳು ಪೆರ್ದ್ದರ್ಪಂ ಮಹಾತವನ್ಮರಣಮಪ್ಪೆತನಗಾ (ಎಕ. II, ೮೦-೨ ; 700). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಧರಿಸು; ಹೊಂದು: ಮಾದೆಗವರಿಜನಪ್ಪಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೧೩).

ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ = ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು: ಕಮಳಾಂತರ್ಗತ ಗಂಧಬಂಧು ನಯದಿಂ ಬಂದಪ್ಪಿಕೊಳ್ವಂತೆ ಗಾಳಿ ಮನಂಗೊಂಡಿರೆ ತೀಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೭); ಪುಸಿಗೂರ್ಮೆಯಿಂದೋಪಳನಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫); ಕಮಲದಳಾಯತಾಂಬಕನಪ್ಪಿಕೊಂಡನು ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೩೩); ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಬೆ ರಂಗಯ್ಯನ ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಬೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೬-೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಪ್ಪಿ]

ಅಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪ್ಪುವುದು; (ಬಹುವ). ಅಪ್ಪುಗಳ್: ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಪದವೆಂಕೆಗಳಿಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿದಪ್ಪುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೭); ಕೂಟದ ಕೇಡಿಂಗೆ ನಾಡೆ ನೊಂದು ಮನದಪ್ಪು ಸಡಿಲದೆ ತನುವಿನಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಒಪ್ಪುವ ಪರವನಿತಾಜನದಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದಂದು ನಿಲ್ಲನಿವನೆಂದಱಿದಿಂತಪ್ಪು ಸಡಿಲದವೊಲಿರ್ಕೆಂದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕಾಯ್ದು ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬-೮೬); ಬೆಱಗು ಚುಂಬನವಪ್ಪು ಸೀತ್ಕೃತವೆಱಕ ಜಾಣ್ನುಡಿ ನೋಟ ಬೇಟವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೨೬). [< ಅಪ್ಪು$_1$]

ಅಪ್ಪು$_3$ 'ಅಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಪ್ಪು$_4$ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಸಾರದೊಳ್ ಪಂಕಜಂ ಅಪ್ಪಿನಿಂ ತಣ್ಪು ಮಲಯಾದ್ರಿಯಿಂ ಮಲಯಜಂ (ಬಸರ. ೧-೧೨೬); ಪಾಲೊಳಪ್ಪಿನ ವಿವರವಱಿವ ಮರಾಳವಂ ಕಂಡುಬ್ಬಿ ಲೋಕಂ ಲಾಲಿಸುವವೋಲು (ಬಸಪು. ೧-೨೦). [ಸಂ. ಅಪ್]

ಅಪ್ಪು$_5$ 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪುಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲಬಿಂದು: ಅಪ್ಪುಕಣದುಭಯಾಕ್ಷಿಗಳ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನನುಜನು ಕರೆದು ಬಳಿಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀ ವಾತನಾಲಂಕಾಧಿನಾಥಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೮೬).
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ಕಣ$_4$]

ಅಪ್ಪುಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸು: ಆಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಿಱಿದಾದುದು ನೆಲಸಿದುದಬಿಲೆರ್ದೆಯೊಳಪ್ಪುಕಣಿಸಿರ್ದುವು ಚಾಪಲನಯನ ಕುವಲಯಂ ಸುಯ್ಯೆಲರಾದಂ ಬಿಸಿಯುವಾದುವಾ ಸತಿಗಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧೯); ಅಪ್ಪುಕಣಿಸಿದುವು ಕಂಪಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಗಳೆನಲ್ಕೆ ಕರವೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ಬೆಳರ್ಪುರ್ಪಪ್ಪಳಮನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬೆಳಪ್ಪ ಸರೋವರದಿನವನಿಪತಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಲೀಲಾವ. ೮-೮೧). 'ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_1$, ಅಪ್ಪುಕೈ, ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪು: "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ – ಅಂಗೀಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆಂದು ಇಂಬು ಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೭); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ದನುಮೆನುತ್ತುಂ . . . ಒಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧); ಮುರಾರಿಯ ತಂಗೆಯುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪); ಅಂತು ಬಾಳ ಕೇಳೀ ಲೀಲೆಯುಂ ಪ್ರಜಾಪಾಲನಮುನಪ್ಪುಕೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ ವ). ೨. ತಾಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ರಜತಾಚಳೇನ್ದ್ರಂ ಹರಹಾಸಾಕಾಶ ಗಂಗಾ ಸುಧಾಕರ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯುಪ್ಪುಕೆಯ್ದನಧಿಕಂ ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಾಯಣಂ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೬; 929); ನರಕಾಂತಕನೀಕೆಗಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಮಱೆದನೆಂಬ ನೆಗೞ್ತಿಯುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೫); ಮನ್ಮನವಾಶಂಕೆಯುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭); ಜಾನಕಿ ನೋಡ ನಿನ್ನ ನಗೆಗಣ್ ಪರಿತುಷ್ಟಿಯುನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೪); ಅವನಿದೇವನ ವೇಷಮುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೨೨). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಸುಪುಣ್ಯಕಾಮಿನಿಯ ಮಾೞ್ಕೆಯಿನ್ನೆದೆ ವಿದಗ್ಧಕೋಟಿಗಾನಂದಮುಪ್ಪುಕೆಯ್ಯದೆನೆ ಪೇೞ್ ಕೃತಿ ಸತ್ಕೃತಿಯೇ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೪). **ಅಪ್ಪುಕೈ**: ೨. ಉಜ್ವಲತೆಯುನಪ್ಪುಕೈದುದು ವಿಯೋಗಿಗಳಂಗದೊಳಂಗಜಾನಲಂ (ರಾಜಶೇ.೮-೯೪). **ಅಪ್ಪುಗೆಯ್$_1$**: ೧. ನಾಗವರ್ಮನಿಂತಪ್ಪುಗೆಯ್ದನದಱ ವಿವರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರಸರ. ೧-೧ ವ); ತಾನೆಂದುದನಪ್ಪುಗೆಯ್ಯದೆ ಸುಡಿದ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೦ ವ). [ಅಪ್ಪು ? + ಕೆಯ್$_1$]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು: ಸೊನೆ ಸುರಿವನ್ನೆಗಂ ಪಱಿದು ನೋಯಿಸಿ ಕಾಡಿದೆವಿನ್ನದೊಂದುಮಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನುಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ದಿರವಂ ನೆನೆ ಬಾಳ ಚೂತಮೇ ಎಂದು ಮಾಕಂದ ಮಹೀರುಹಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಆದಿಪು.೧೧-೧೩೨ ವ); ಲಿಂಗಮುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಪಿಂಗದೆ ನಿಲೆ ನೀರನೋಡಿ ಪುಗೆ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟರೆ ಪುತ್ತನೇಱೆ ಕೊಲ್ಲದ ತುಱಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೨೨); ಇಂತು ತನುಮನಮುಪ್ಪುಕೆಯ್ವ ದಿವ್ಯಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಂ ಕುಮಾರನೆನಗಪ್ಪನೆಂದಿಗೋ ಸಖಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯-೬). [ಅಪ್ಪು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅಪ್ಪುಕೈ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_1$' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು: ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಸದಿಯೊಳಗೈನೂಱು ಮಾಱುಪ್ಪರದರ್ಹಬಿಂಬಗಳಾ ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸಿ ರಜತಾದ್ರಿಯೊಳಗೆ ಪೂಜೆಯೊಪ್ಪದೋಱುವಗಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧೬-೧೨೦).
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಪ್ಪುಗೆ$_1$, ಅಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಪರಿಷ್ವಂಗಮಾಲಿಂಗನಮುದಪ್ಪುಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬); ಆಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧-೭೫); ಹೃದಯ ರಾಮಧ್ಯಾನ ನಾಲಗೆದುದಿ ನಿಜೇಶಸ್ಮರಣೆ ಕಂಗಳ ಹೊದಿಸಿದೆವೆಯುಪ್ಪುಗೆಗಳಪ್ಪುಗೆ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೦). **ಅಪ್ಪಿಗೆ**: ತ್ರಿಪುರ ಮುರಿದವನಪ್ಪಿಗೆಗೆ ಮುಳ್ಳಿಡುವ ಮುಮ್ಮುರಿ ಕೊರಳಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮-೫).
[ಅಪ್ಪು$_2$ + -ಗೆ]

ಅಪ್ಪುಗೆ$_3$ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ಒಪ್ಪದಿಂ ನಿಂದೊಱಗಿ ತೋರುತಿರಲಂತವಂ ಬೇರ್ಪಡೆಯದೆ ಲಸದ್ರತ್ನನಿವಹಮೆಂದಪ್ಪುಗೆಯ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿವುತಿಹರಕಟಕಟ ಪೇಳಲೇನದ್ಭುತವನು (ಘೋರಾಸು. ೭೫-೩೩).
[< ಒಪ್ಪಿಗೆ ?]

ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್$_1$' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು (?): ಅರ್ಪಿತಾನರ್ಪಿತಗಳಪ್ಪ ಭೇದವು ದೇಹದಪ್ಪುಗೆವಿಡಿದು ಗ್ರಹಿಸುವಿಂದ್ರಿಯ ಮುಖದರ್ಪಗಳ ಕೆಡಿಸಿ ಶಿವಗರ್ಪಿತವಧಾನವಾಗಿಪ್ಪ ಮುಖವುಳ್ಳಡದು ಸಹಭೋಜನ (ಶಿವಗೀ. ೬೨-೨೯೬). [ಅಪ್ಪುಗೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಪ್ಪುಗೈ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೈ; ಆಲಿಂಗಿಸುವ ಕೈ: ಕೃಷ್ಣ ಕೊಳಲ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಕೆ ಅವನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೩೦೩),

ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿ ಕೂಡು = ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊ (ಉಕ). ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚು=ಕೈಕಟ್ಟು: ಚಳಿಗೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಶಾಲೆಗೆ ಹೊರಟ (ವೈನಿ. ೬೭). ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕು = ಸ್ವಸ್ತಿಕದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ, —ಕೈ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು: ದಾಸಪ್ಪನು ಅಪ್ಪುಗೈಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಕಭವಿ. II, ೪). 'ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟೆ', 'ಅಪ್ಪುಗೈವೋಡಿ' ಪರಾ.
[ಅಪ್ಪು$_1$ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_2$]

ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: ನೆತ್ತರದ ಓಕುಳಿಯೆ, ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿಯೇ ಆಹ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಎಂದೆ ನರಕ ತೆರೆಯೇ (ಹಾಡುಪಾ. ೨-೭). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ತೋಟಿ$_1$]

ಅಪ್ಪುಗೈವೋಡಿ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ,—ರೀತಿ; ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈಯ ಬೆಡಗು: ತೋಳಿಂದ ತೋಳ್ವಿಡಿದಪ್ಪುಗೈವೋಡಿಯೊಳಾ ಲೋಕಮುಖವಡ್ಡವಿಕ್ಕಿ ಕಾಳಗಕಸುವಾಗಿ ನಿಂದನ ಕಂಡನು (ಭರಚ. ೫೧-೫೬). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ವೋಡಿ]

ಅಪ್ಪುದು 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಪ್ಪುನಿಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ನಿನ್ನ ಅಮೃತ ಮಹಿಮೆಗಳ ಅಪ್ಪುನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದವಳಱಿಯಳು (ಪುರಂದ. ೫-೫-೧೬).
[ಅಪ್ಪು$_4$ + ನಿಧಿ]

ಅಪ್ಪುಮನ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಒಪ್ಪವಿಡುತಾನಂದಿಸುತ ನಲಿವಪ್ಪುಮನವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆನ್ನಪ್ಪನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪನಿಂದೀಗ (ಬಸವು. ೪೭-೪೨).
[ಅಪ್ಪು ? + ಮನ]

ಅಪ್ಪುರ (ನಾ). ಆಪುರ (?): ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಯುಂ ಕೂಡಿ ಸಾಗರೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಅಪ್ಪುರದ ಹನ್ನದೆ ೧೦೦೦ ಯಿರ ಹೊರಗಿಗ ಹ ೮೧ ದುಗ್ಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ತೆಲಂಶಾ. ೨-೧೯; ೧೧೪೭ ?). [ಆದು + ಪುರ]

ಅಪ್ಪುರಿತ (ಗು). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸದ: ಒಳಪುಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗಮುಗಲಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವದಂಘ್ರಿಗಳ್ ಬಳಸಿರೆ ಹಸ್ತಮುಜ್ಜ್ವಲರದಂಗಳೊಳೀಕ್ಷಣಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲಮಿರೆ ಚಿತ್ತಮುಪ್ಪುರಿತಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಬೆಡಂಗಿನಿಂದಿಟಿಚಿದುದು ಕುಂಭ ಕೂಟ ನಿಹಿತಾಂಕುಶಮಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಸಿಂಧುರಂ (ಮುಹಾನೇ. ೮–೯೯). [< ಸಂ. ಅಸ್ಫುರಿತ ?]

ಅಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ, —ತಿನಿಸು : ಗರುವಿಕೆಯ ಸೇವಗೆಯ ಕರಮೆಸೆವ ಸಜ್ಜಿಗೆಯ ತೆಳ್ಪಿನಪ್ಪೆಗಳ ದೊರೆವೆತ್ತ ಹೂರಣದ ಜೊಲ್ಲಿಕೆಯ ಕಂಪುಗಳ (ಲಿಂಗಪು. ೭–೪೬) ; ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲಪಾಲು ಚಿಲ್ಲುಂಡೆ ಗಡುಬುಮಂ ಅಪ್ಪೆಯ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ ಸುಖಿಯನುಂಡೆಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೫–೨೭). [< ಅಪ್ಪ₂ ?]

ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು, ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು; ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ದೇವಗಂಧಾ – ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೭೯). ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು : ಆರಾಮಃ – ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೧೧). [ಅಪ್ಪೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೈಸು 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಜಕೆ ಬಡಗರೆನಾಡು ವಿಷಯ ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ನಾಮಗ್ರಾಮ ಸರ್ವ್ವಬಾದು ಪರಿಹಾರಮೊಟ್ಟಿಕ್ಕಿಜ್ಜುಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨–೧೬ ; 266 ?). [?]

ಅಪ್ರಕಟ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಟವಿಲ್ಲದ ; ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಂ (ಅ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ : ಮಹಾಸ್ವಾಪದಪ್ರಕರಾಮಾತ್ಯರೊಳಂ ಗಜಾಧಿಪರೊಳಂ ನಂಟರ್ತನಂಗೊಂಡನಪ್ರಕಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೭–೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಿತ (ಗು). = ಅಪ್ರಕಟ ೧ : ಆತನು ಬರೆದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ಬುಡವಿಲ್ಲದ ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ದಪ್ಪವಾದ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಪೊದರು ; ಗುಲ್ಮ ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಹೊಳಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದುದು ; ಗುಟ್ಟು ; ಗೂಢ ; ರಹಸ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ; ಪ್ರಕಟವಾಗದ ; ಹೊರಬರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕೃತ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದ ; ನಾಚಿಕೆಯುಳ್ಳ. ೨. ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲದ ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಈ ವಿಷಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭ (ಗು). ಪ್ರೌಢನಲ್ಲದ ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭತೆ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಮುದ್ವೇಗಮುಮಪ್ರಗಲ್ಭತೆಯುಂ . . . ಸವನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಭತಾ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭವಚನ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ; ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ : ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಭವಚನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭). [ಅಪ್ರಗಲ್ಭ + ವಚನ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭೆ (ನಾ). ಪ್ರೌಢೆಯಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಭಾ]

ಅಪ್ರಗುಣ (ಗು). ಕಳವಳಗೊಂಡ ; ಭ್ರಮೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯಂ . . . ಅನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯–೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚುರ (ಗು). ಪ್ರಚುರವಲ್ಲದ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ ; ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಣಾಶ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ; ನಷ್ಟವಾಗದಿರುವ : ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಜೀಯರೀಗೆಮಗೆ ಮುಕ್ತಿನಿವೇಶಮನಪ್ರಣಾಶಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಚರ್ಚಿಸಲಾಗದ ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ : ವಾಗ್ವಿಭವಮದಪ್ರತರ್ಕ್ಯಮೆನೆ ಸಂದೆಸಕಂ ದೆಸೆಯಂತನೆಯ್ದೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೩) ; ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರಮೇಯಂ (ಆರಾಜ. ೪–೮). ೨. ತರ್ಕ ಮಾಡಬಾರದ ; ಚರ್ಚಿಸಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಾಪ (ಗು). ಪರಾಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ ; ಸಾಹಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿ (ಗು). ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಇದಿರಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾನವಾದ : ಅಪ್ರತಿಸ್ಥಿರಮತಿಯೊಳಭವಗಣಪ್ರಸಾದಮನೆಯ್ದೆ ಪೊದಗಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೧೦) ; ಅಪ್ರತಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ ವೃಕೋದರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಕರ (ಗು). ೧. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. ೨. ಗೋಪ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಬೆಟ್ಟದೊಳಗೆ ಆಕಾಶದೊಳು ಪೋಪಂತೆ ಪೋಪುದು ಅಪ್ರತಿಘಾತಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲವಳು. [ಅಪ್ರತಿಘಾತ + ಗಾಮಿನಿ]

ಅಪ್ರತಿಬದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ : ಧರೆ ಶಾಶ್ವತಮಲ್ತಷ್ಟಮ ಧರೆ ಶಾಶ್ವತಮುವನಿಜಕ್ರವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ ಭವ್ಯನಿನಮದಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಭ (ಗು). ೧. ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ; ದಿಕ್ಕುತೋಚದ : ಮಹಮ್ಮದನ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಖದೀಜಳು ಅಪ್ರತಿಭಳಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಮಾಡಲು ಮಹಮ್ಮದನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು (ಪೈಗಂಬ. ೧೬). ೨. ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವದ ; ಸಂಕೋಚಪ್ರಕೃತಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮ (ಗು). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾನವಾದ : ಅಪ್ರತಿಮಂ ನೃಪೇಂದ್ರನುಪವಾಸವಿಧಾನದಿನಿರ್ದನಲ್ತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯೭) ; ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಿಮಂಗೆ ಪ್ರತಿಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ (ಗು). ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಜಟ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ; ತನಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ : ಆತನನುಜರಘುಕುಳವನದಹನರ್ ಪಲರುಮಪ್ಪರ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರ್ (ಆದಿಪು. ೮–೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮವೀರ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಅಸಮಾನ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪಪ್ರತಿಮವೀರ ನರಪತಿ ಶ್ರೀಚಿಕದೇವ ಮಹಾರಾಜ (ಅಪ್ರತಿ. ೪–೨೩ ವ). [ಅಪ್ರತಿಮ + ವೀರ]

ಅಪ್ರತಿಮಾನ (ಗು). = ಅಪ್ರತಿಮ : ಬೆಡಗಿನಪ್ರತಿಮಾನರೂಪಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆಯುಂಟಾಗಿ (ಬಸಪು. ೮–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿರಥ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ರಥಿಕನಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಮಾನನಾದ ರಥಿಕ: ಖಚರೇಶ್ವರನೆಯ್ದಿದಂ ನಿರಾಕುಳಗತಿ ಲೀಲನಪ್ರತಿರಥಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೨). [ಅಪ್ರತಿ + ರಥ]

ಅಪ್ರತಿವಾದ (ಗು). ಪ್ರತಿವಾದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ: ಋತ ದರ್ಶಿ ತಾಂ ನುಡಿದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦–೫೦೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಅವಿನೀತನುಂ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠನುಂ ಸ್ವಪರಾಂತಸ್ಥವಿದನುಮಲ್ಲದರಸನನಜಿಂದಿಂಬಚಿಕ್ಕೆ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ದುರಭಿಮಾನದಿಂ ನುಡಿವುದು ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೨–೧೨). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ಲಾಭವಿಲ್ಲದ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದ. ೫. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆಯೊಳ್ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾಭಿಧಾನ್ಯೆಕೇಂದ್ರಕ ತತ್ಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರೇಢೀಬದ್ಧ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಐದೇಬಿಲಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೨. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. ೩. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. ೪. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ: ೧,೪ : ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜನ್ಮಭವನಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ, ಅಪ್ + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ)]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ. ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾ]

ಅಪ್ರತಿಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಸೋಲಿಲ್ಲದ: ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ದಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸಮಾನವಾದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ; ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ: ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತಮಂಬರಸಂಗತಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆ ನಲುವರ್ಪ್ಪರೆ ತಣಿಯಲ್ಪೊಂಗಜಿವುದು ಚಟ್ಟಯನ ಹಸ್ತವಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ (ಎಕ. V ಬೇಲೂರು. ೧೯೩–೮೪ ; 1160). [ಸಂ. (ಅ– + ಪ್ರತಿಹಸ್ತ)]

ಅಪ್ರತೀತ (ಗು). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಚುರವಾದ; ಗೂಢವಾದ: ೨. ಸಮೀಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಾಗಲಾಗದ. ೩. ಅವಿರೋಧವಾದ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದ; ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅಪ್ರತೀತ – ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭); ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಞರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೫); ಬಗೆಗೇತಜಿೊಳಂ ತೋಜದುದದಪ್ರತೀತಂ ಗೂಢಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ (ದಕ. ೬). ೩. ಅಪನಂಬಿಕೆ. 'ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ. . .ನೀರಸಮಪ್ರೌಢತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ . . . ಎಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೬ ಅಡಿಟ). [ಅಪ್ರತೀತಿ + ವಚನ]

ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಹನ್ನೆರಡು ವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾವರಣ; ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಯ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಾರಿತ್ರಮೋಹದೊಳಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವ . . . ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಂಜ್ವಲನ. . .ಕಷಾಯವೇದನೀಯಮೆನಿಸಿಯುಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟು ತೆಜನಪ್ಪ ಮೋಹನೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯೂಹ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ. 'ಅಪ್ರತ್ಯೂಹಮೈತ್ರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯೂಹಮೈತ್ರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ನೇಹ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಗೆಳೆತನ: ಆ ಪಾರ್ಥನೊಳಪ್ರತ್ಯೂಹ ಮೈತ್ರಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುವುದು (ಜಗವಿ. ೪–೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ, ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ (ನಾ). ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು. ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ: ಇಲಿಯೊಂದು ಬಂದು ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಸುತ್ತಿ ಅಂಗಾತ್ತನೆ ಬಿದ್ದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಹೇಸಿ, ಬಾಲದಿಂದೆತ್ತಿ ಹದ್ದಿಗೆ ಹಾಕಿ ಬಂದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ 'ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ' ನೋ.

ಅಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಪಂಚ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅತೀತವಾದ; ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಪಂಚಮಸಾಧ್ಯಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತವೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯–೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚತ್ತಿಲ್ಲದ. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಇದೇಕೆವ್ಮೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನಪೇಕ್ಷಿಸುವೆ ಶಿವಶಿವಾ ನೀನಪ್ರಬುದ್ಧನಲ್ಲವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪). ೩. ಬಲಿಯದ; ವಯಸ್ಸಾಗದ: ಡಾರ್ವಿನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವನಿಗೆ ಅಪ್ರಬುದ್ಧಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರೀಡಾವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಅವಳಿಂದ ದಶರಥಂಗೆ ಸಂಧಿಸುವೊಲಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಪೂರ್ವವರ ಮತ್ರಬಂಧಂಗಳಂ ಒಲಿದು ಸವಿನುಡಿಯ ಮೋಹಕಾಮಾಂಧತೆಯ ಕವಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩–೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ರಬುದ್ಧತಾ]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ : ಜನಕಜಾಪತಿ ಜನಪನೆಂದೇ ನೋಡಿ ಮಾಡಿದೆನಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೯). [ಅಪ್ರಬುದ್ಧ + –ಇಕೆ]

ಅಪ್ರಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ) ಮೈಮರೆಯದ; ಎಚ್ಚರತಪ್ಪದ: ಬಹುಶ್ರುತ ಪಾರಗನಪ್ರಮತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೫). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದರಿಂದ ಮೇಲಿನವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮ: "ಮೊದಲಿನ ಕೆಳತರಗತಿಯ ಆರು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸಿಸುವನು

ಮುಂದಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯವಾದ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸುವನು" (ಜೈನಪ. ೨೮೬). [ಸಂ.].

ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು; ಇದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಗಳ ತೀವ್ರತೆಯು ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾದವು ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣಾಮಂಗಳಿಂದಮನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನಮಾಯಾಲೋಭಂಗಳಂ ವಿಸಂಯೋಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). 'ಗುಣಸ್ಥಾನ' ಪರಾ.
[ಅಪ್ರಮತ್ತ + ಗುಣಸ್ಥಾನ]

ಅಪ್ರಮತ್ತತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತತೆಯೊಳನ್ಯಪ್ರೀತಿಶೀಲಕ್ಕೆ ಕೇಡೊಗೆದತ್ತೆಂಬವಿರುದ್ಧವೃತ್ತರೆನುಗೊಳ್ಪಂ ಮಾೞ್ಕೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬). [ಸಂ. ಅಪ್ರಮತ್ತತಾ]

ಅಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮೈಮರೆಯದ ನಡವಳಿಕೆ; ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕುದಂ ಪ್ರತೀಕಾರಮನಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿಯಿಂ ನೆಗೞ್ದಪ್ಪೆನೆಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಅಪ್ರಮತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಪ್ರಮಾಣ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಮಾಣಮಗಮ್ಯಮನುಪಮಂ . . . ಎನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯-೯). ೨. ತುಂಬ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಬರ್ಫದ ರಾಶಿಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಬಂಡೆಗಳಾಗಿ ಒಂದುಇಳಕಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೯೧). (ನಾ). ೩. ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಧಾರ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದುದು. ೫. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಂಬದಿರುವವನು: ಜಪವೇಕೋ ಅಪ್ರಮಾಣಂಗೆ ತಪವೇಕೋ ಚತುರ್ವಿಧ ಪಥಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಾದವಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೬-೩೭೯).
[ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಲ್ಲದವನು: ಪ್ರಣವವನುಚ್ಚರಿಸುವ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆ]ಲ್ಲರೂ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಾರ್ಥವನೋದಿಮಂತ್ರಾರ್ಥವನಱಿಯರು (ಬಸವ. ೫೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (÷).
[ಸಂ. ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಮಿತ (ಗು). ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ: ಈ ನಮ್ಮ ಗೋಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಬಹುಪ್ರಕಾರ ತೃಣಮುಂ ಸುಚ್ಛಾಯೆಯುಂ ತಮ್ಮೊಳಪ್ರಮಿತಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮುಖ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: ಅಪ್ರಮುಖವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಪತ್ವಮುಳಿದುದಯ್ ಅನುಭವದ ಘನಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫-೮೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರಮೇಯಂ (ಅರಾಚ. ೪-೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದವನು; ಭಗವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಕ (ಗು). = ಅಪ್ರಮೇಯ ೧: ಅತ್ಯಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಬಲ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಬಲವುಳ್ಳ. ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸೈನ್ಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಉಗ್ರಯುದ್ಧಕೇಳೀಪ್ರಿಯನಪ್ರಮೇಯಬಲಂ . . . ವಿಮಾನಮನಗುರ್ವಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೧); ಪಾಶಹಸ್ತನಂತೆ ಘನಸಿಂಧುರಾಜಿತಾಪ್ರಮೇಯಬಲನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ).
[ಅಪ್ರಮೇಯ + ಬಲ]

ಅಪ್ರಯಾಸ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದು: ಇಂಥ ಕಡೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವೂ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಅಪ್ರಯಾಸವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). "ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೋಶ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭); ದೋಷವುಳ್ಳ ಪದಗಳನ್ನು ೧ ಶ್ರುತಿಕಟು, ೨ ಚ್ಯುತ ಸಂಸ್ಕಾರ, ೩ ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ೪ ನಿಹತಾರ್ಥ, ೫ ಅನುಚಿತಾರ್ಥ, ೬ ನಿರರ್ಥತ್ತ . . . ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ: ಭೀತಕನು ದೂಷಕನು ದುರ್ಜನನಪ್ರಯೋಜಕನು ನೀತಿಹೀನನು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೪೧); ಆ ಮನುಷ್ಯ ಬಹಳ ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಲಂಬ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲದಂತೆ ಏರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ: "ಉಚ್ಚಂಡಂ ಅಪ್ರಲಂಬಂ – ಈ ೨ ಏಱಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೮). ೨. ತಡಮಾಡದ; ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಗೋಚರಿಸದೆ ಇರುವ; ಅಗೋಚರವಾದ: ದಿವಮೆಂತಂತೆ ಶತಾರಮುಗ್ರಿಮಸಹಸ್ರಾರಂ ಸಹಸ್ರಾರಮಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯಂ. . . ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶ್ರುತಾವಧಿಗಳೊಳ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಱಿಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕ್ಷಯೋಪಶಮಾಂತರಂಗನಿಮಿತ್ತಜನಿತೋಪಯೋಗವಿಷಯವಪ್ಪುದಱಿಂ ಇವೆಲ್ಲಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಶಸ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಅಶುಭವಾದ: ಸುಪವಿತ್ರೆಯರೇಕೆ ಮುಟ್ಟುವರ್ ಕಮಳಮುನೀ ರಜೋಧಿಕಮನಾಱಿದಾಣಮನಪ್ರಶಸ್ತಜನ್ಮಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೮). ೨. (ಉಕ) ಅನುಚಿತವಾದ: ಸತ್ವಶಾಲಿಗಳಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡದೆ ನೊಣ ಬಡಿಯುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ತೀರ ಅಪ್ರಶಸ್ತಾದ ಮಾತಾಗಿರುವುದು (ಈಶಸಂ. ೩೪). (ನಾ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೀಳಾದವನು: ಇವರನೇಕಿಲ್ಲಿ ಪುಗಲಿತ್ತೆಯೆಂದು . . . ಅಪ್ರಶಸ್ತಂ ಕೆಡೆನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಸನ್ನವಲ್ಲದ; ಶುಭ್ರವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ: ಏಕೋ ಅವನು ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿ ತೋರದವನು. ೨. [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲದವನು: ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತವನೊಡರ್ಚಿಸಿ ಸುರುಚಿರಾಕ್ರಾಂತಾಪ್ರಸಾದಿಗಳನುನಯೋಕ್ತಿಯಲಿ ಬೆರಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯನು ರಾಮನಾಥನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನು ಸರ್ವವಾಗಿಹುದಪ್ರಸಿದ್ಧದ ನುಡಿಗಳೆಂದೆನವೇಡ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಡದ. ೨. ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲದ;

ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಅಧ್ಯಕ್ಷ ನಡುವೆ ಬಾಯಿಹಾಕಿ ಅದೆಲ್ಲ ಅಪ್ರಸ್ತುತವೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦೩). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸೆ: ಪ್ರಸ್ತುತಮಲ್ಲದುದನೆಮಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟೆ ಪೇೞ್ದೊಡಕ್ಕುಂ ಮತ್ತಮಪ್ರಸ್ತುತಮೆಂಬುದಳಂಕೃತಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: "ಅಪ್ರಸ್ತುತವೃತ್ತಾಂತವರ್ಣನೆ ಪ್ರಸ್ತುತವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತವಾದರೆ ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೩). [ಅಪ್ರಸ್ತುತ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಅಪ್ರಹತ (ಗು). ೧. ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಕೃಷಿ ಮಾಡದ; ಬೀಳಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕಟ (ಗು). ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾರದ: ಏಕಾಂತದೊಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವುತ್ತಮಂದಪ್ರಾಕಟವದನಡಪದೊಳಗಣಿಂ ತೆಗೆದಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಪಾಮರನಲ್ಲದ; ತಿಳಿದ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿಡಿದಂ ಸ್ವೀಕೃತಗಂಧರ್ವರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನಪ್ರಾಕೃತ ನಿಜವಿಭವಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತ ಬುಧಜನ ಮನೋರಥಂ ಚಿತ್ರರಥಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೩). ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ. ೪. ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಗೆ ಸೇರದ. (ನಾ). ೫. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದವನು; ದೇವರು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಸಾಧಾರಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯದ. ೨. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ. ೩. ನಿಯಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಮುಂಚೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲದ; ಆ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ: ಆತನಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವಸುಖವಿಸ್ಮಯಸ್ಮೇರ ಮುಖಕಮಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಅನಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗುಣಗಳಿಂ ಗುಣವಂತರಿಂ ಮೇಣುಪಾರ್ಜಿಸೆಪಡುವರ್ ಅನಾರ್ಯರೆಂಬುದು. ಅವರ್ ಪ್ರಾಪ್ತರ್ಧಿಗಳುಂ ಅಪ್ರಾಪ್ತರ್ಧಿಗಳುಂ ಎಂದು ಇತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೨). [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಾರದವನು; ಹುಡುಗ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಕ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಎಳೆತನ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ದೊರೆಯದಿರುವುದು: ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ ರಸಂಬಡೆಗುಂ ವೈಷಯಿಕ ಸುಖದೊಳಿದು ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಲಾಗದ; ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಲ್ಲದ; ನಿರಾಧಾರವಾದ. ೨. ನಂಬಲು ಅನರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಆತನನ್ನು ನೌಕರಿಯಿಂದ ರದ್ದುಮಾಡಿದುದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅವನ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನದ ವರ್ತನೆಯೆಂದೇ ಚೌಡಪ್ಪ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೧). [ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ + -ತನ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸರಿಯಾದ ಆಧಾರವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೪). ೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಗು). ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಪ್ರಕೃತವಾದ: ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮ ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸುಕ (ಗು). [ಜೈನ] ಜೀವಂತ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ: ಅನ್ನೆಗಮಿರುಳ್ ನಾಲ್ಕು ಜಾವಮುಂ ಭೋರೆಂದು ಪೆರ್ಮೞೆ ಕೊಂಡು ಕೆಸಱಾದೊಡೆ ನೇಸರ್ಮೂಡಿದೊಡಪ್ರಾಸುಕಂ ಬಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕೈಯನೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮತ್ತಂತೆ ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದೊರನ್ನೆಗಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫೨–೧೪); ತಳಿಯೆ ಕೆಸಱಾದ ಧರೆ ಪೂಗಳ ತುಱುಗಲೊಳೆಸೆಯೆ ಪೊಲಿದಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದೊಳಪುಗದೆ ನಿಯಮದಿಂ ನಿರ್ಮಳಚರಿತಂ ಚರಿಗೆವೊಕ್ಕನರಸನ ಬೀಡಂ (ಆದಿಪು. ೫–೧೦); ಚತುರಂಗ ಚಾರಣಪಿಹಿತಾಸ್ರವಮುನಿ ಮಾಸೋಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು ಅಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದು ಪೊಲಲಂ ಪುಗದೆ ಬೀಡಂ ಪುಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩). 'ಪ್ರಾಸುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಣಾಕ (ಗು). (?): ಮೃದುಸ್ನಿಗ್ಧ ಪ್ರಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೈಕಜಾತರೋಮನುಂ ಅಪ್ರಿಣಾಕ ಭಾವಿಳಶ್ಲಿಷ್ಟಿತಚಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ; ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ತಾಯಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯದತ್ತವೇ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು (ಮೂರುವಾ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅನಂತವೀರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯನಾದೊಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರನಪ್ರಿಯನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೀಯ (ಗು). = ಅಪ್ರಿಯ ೧: ನೃಪನಶ್ವಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹು ಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗೆ ಈಯಲವರೊಯ್ಯುತೆಡೆಯೊಳಗಲಸಿಬಿಟ್ಟರಪ್ರೀಯದಿಂದಾ ವಸ್ತುವದೆ ಹಿಮಾಲಯದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೨). 'ಪ್ರೀಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಿಯ]

ಅಪ್ರೇಮ (ಗು). ೧. ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಸಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೌಢ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಎಳೆಯ; ಕಿರಿಯ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಎಲೆ ಭೂಪ ನಿಗಮಾಗಮ ಪುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ವಿಚಾರಮಂ ನೀನಱಿಯದಪ್ರೌಢನೇ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨–೨೦). ೩. ಗರ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಮೃದುಸ್ವಭಾವದವನು; ಹೆದರುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೌಢತೆ (ನಾ). ೧. ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯನೀರಸಮಪ್ರೌಢತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ . . . ಇವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೬ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಅಪ್ರೌಢತಾ]

ಅಪ್ಸರ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: "ಕಿನ್ನರರು ಗಂಧರ್ವರಪ್ಸರರು . . . ದೇವಯೋನಿಗಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೭–೧೭). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಸರರ ಸಮೂಹ; ಸುರವೇಶ್ಯೆಯರ ಗುಂಪು. ೨. ಸರೋವರಗಳ ಸಮೂಹ೧, ೨: ಬೇಜಝೊಂದಮರಾವತಿವೋಲ್ ತೋಜುವುದತುಳಾಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನದಿನೊಲವಂ ಬೀಜುವ ನಂದನದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಸರಗಣಿಕೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ವೇಶ್ಯೆ; ರಂಭೆ, ಊರ್ವಶಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಸೂಳೆಯರು: ಭೀಮನ ಕೆಣಕಿ ಬದುಕಿದೆಯೆನುತ ಲಪ್ಸರಗಣಿಕೆಯರು ನಗುತವನ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ವಿಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೧). [ಅಪ್ಸರ + ಗಣಿಕೆ]

ಅಪ್ಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರಸೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ: ನರ್ತಿಸಿದ ರಪ್ಸರೆಯರೆರಚಿ ಪೂವಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೬). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಾ]

ಅಪ್ಸರೋಗಣ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನ ೧, ೨: ಅಪ್ಸರೋಗಣಂ ದಿವದಿಂ ಬಂದಾ ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಗಣವಾಗಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೭); ನಾಕಿನಿಳಯದಂತನೂನಾಪ್ಸರೋಗಣಪ್ರಣೂತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ಸರಸ್ + ಗಣ, ಅಪ್ + ಸರೋಗಣ)]

ಅಪ್ಸೆಣಬು (ನಾ). (ಗೊಬ್ಬರಕ್ಕಾಗಿ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ: ಅಪ್ಸೆಣಬು (ಮೈಪಗಿ. ೨೫-೪೭೪). [?]

ಅಫರಾತಫರಾ, ಅಫರಾತಫರು (ನಾ). (ಉಕ) ದುರುಪಯೋಗ: ಇದರೊಳಗ ಸಿಮೆಂಟಿನ ಅಫರಾತಫರಾ . . . ನಳದ ಪಾಯಿಪಿನ ಅಫರಾತಫರಾ ಆಗೋವೇ (ಅಪನಾ. ೨೦೭). **ಅಫರಾತಫರು**: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಹಸ್ರರೂಪಾಯಿ ಆಫರಾತಫರು ಆಗಿದೆ (ಜರತಾ. ೨೭೯).
[← ಮರಾ. ಅಫರಾತಫರ; ಪಾರ. ಇಫರಾತಿಫರಾ]

ಅಫರಾತಫರು 'ಅಫರಾತಫರಾ' ನೋ.

ಅಫಲ, ಅಫಳ (ಗು). ೧. ಫಲವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ: ಹರಿ ನೀನಿಲ್ಲದ ಮದೀಯಗೋಕುಲಮಫಲಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪೪). ೨. ಕಸಿ ಮಾಡಿದ. ೩. ಹಿಡಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದ ಗಿಡ; ಬಂಜೆಯಾದ ಗಿಡ. **ಅಫಳೆ**: 'ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಫಳೆ 'ಅಫಲ' ನೋ.

ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳವನು: ಅಂತಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯನಾದುದರ್ಕೀವಯ್ನಿ . . . ಮುಸಕದಿಂದಸಿಫೇನುವಂ ಕಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯ ವ). [ಅಫಳ (= ಅಫಲ) + ಅಧ್ಯವಸಾಯ]

ಅಫಳಿಯ (ನಾ). ೧. ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು; ಉನ್ನತವಾದುದು. ೨. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ತಾಡಿತವಾದದ್ದು: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂಗಳೊಳವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ ಫಳಾವುಗಂ, ಫೇಳಿ, ಅಫಳಿಯಂ (ಅಪ್ಫಳಿಯಂ) (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[← ಪ್ರಾ. ಅಪ್ಫಾಲಿಯ. / ಸಂ. ಆಸ್ಫಾಲಿತ]

ಅಫಿನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಫೀಮು 'ಅಪೀಮು' ನೋ.

ಅಫೀಮುಖೋರ (ನಾ). ಅಫೀಮನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಚಟವುಳ್ಳವನು.
[ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಖೋರ]

ಅಫೀಮುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಫೀಮನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಹೊಗೆಯಬತ್ತಿ, ಸಿಗರೇಟು, ಚುಟ್ಟಾ ಮುಂತಾದುವು. [ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಬತ್ತಿ]

ಅಫು 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಫೂ 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಬಂಡ, ಅಬಂಡು (ನಾ). ೧. ವಿಕಾರ; ಕುರೂಪ. ೨. ವಿಶೇಷ ಭಾರ (ಕರಾ). **ಅಬಂಡು** ೧. (೬). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಂಡು 'ಅಬಂಡ' ನೋ.

ಅಬಂದರ, ಅಬಂದರೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದುದು; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಸಡಿಲವಾದುದು; ಶಿಥಿಲವಾದುದು. ೨. ಅಕ್ರಮ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ (೬). **ಅಬಂದರೆ**. ೧: ಈ ಕಟ್ಟಡವೆಲ್ಲಾ ತುಂಬ ಅಬಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಅವಂದರ್ೈ. ತೆಲು. ಅಬಂದರ. / ಸಂ. ಅಬಂಧ್ರ]

ಅಬಂದರೆ 'ಅಬಂದರ' ನೋ.

ಅಬಂಧುರ (ಗು). ೧. ಬಂಧುರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚೆನ್ನಲ್ಲದ್ದು; ಮನೋಹರವಲ್ಲದ್ದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು: ಬಂಧುಗಳ ಬಂಧುರಮನೆ ವಂದಿಗಳ್ ನಿಂದ್ಯಮೆನೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ತಾಯಿಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ: ಅಬಚಿಯು ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೭೦); ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಬಚಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ದಾಸಹು. ೧೪೭). ೨. ವಿಧವೆ: ಹವಿಕರು ವಿಧವೆಗಳಿಗೆ ಅಬಚಿ ಎನ್ನುವರು (ಕಭಾಗಿ. ೮೫). [ಅಪ್ಪೆ₁ + ಅಚ್ಚಿ₃ ?]

ಅಬಟು (ನಾ). (?): ಅಬಟು ಹೋಗಿ ಜಿಬಟಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ ಬೆಳಗಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ನಾವು ಈ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಡಲೇಬೇಕು (ಪನಶೀ. ೬೬). [?]

ಅಬಡಜಬಡ, ಅಬಳುಜಬಳು (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾಗಿ ನುರಿಸದೆ ತಿನ್ನುವುದು (ಉಕ). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಶಿಥಿಲ; ಗೋಜಲು. **ಅಬಳುಜಬಳು**. ೨: ಬಯಕೆಗಳ ನೆರವೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿ, ಬಳಲಿ, ಅಬಳುಜಬಳಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇಹ, ಜೀವ (ರಂಗನಾ. ೧೪೫).
[← ಮರಾ. ಆವಡಚಿವಡ, ಆವಡಾಚಿವಡಾ]

ಅಬಡತಬಡ (ನಾ). = ಅಬಡಜಬಡ. ೨: ಆ ಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಡದಾದವು. ಅಬಡತಬಡವಾಗಿ ಮಂತ್ರವು ಭಂಗವಾಗಲಾರಂಭವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬). [ಅಬಡ + ತಬಡ ?]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ (ಉಕ). ೩. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು: ಆರೋಹಕತನವೆಂಬುದಬದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ಅವನೀಶನೆಂಬುದಬದ್ಧವೋ ನಿಜವೋ (ಬಸವು. ೫೧-೧೭); ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಂಗಳು ಎಂದೂ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನು. ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಂಗಳು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಅಬದ್ಧ (ಸಿದ್ದೇವ. ೭೨); ಅಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಅಪದ್ಧ ಹೋ. [ಸಂ. / ತೆಲು. ಅಬದ್ಧ = ಸುಳ್ಳು]

ಅಬದ್ಧಖೋರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಗಾರ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪಿ.
[ಅಬದ್ಧ + ಖೋರ]

ಅಬದ್ಧಗಾರ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾದವನು (೬).
[ಅಬದ್ಧ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಬದ್ಧಚರಿತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಬೌದ್ಧರಿರ ಕೇಳ್ ನಿಮ್ಮ ಬೌದ್ಧವಬದ್ಧಚರಿತಂ ಸಕಲವೇದವಿರುದ್ಧಮಾರ್ಗಂ (ಬಸವು. ೫೧-೫೫). ೨. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆಯವನು; ನಿಯಮವನ್ನು

ವಿಾರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ: ಶ್ರುತಿಬಾಹ್ಯರಾಗಿಯೆ ಚರಿಸುತಿಪ್ಪ ಕುಬುದ್ಧಿಗಳಿರ ಅಬದ್ಧಚರಿತರಿರ (ಬಸಪು. ೫೦–೪೭). [ಅಬದ್ಧ + ಚರಿತ]

ಅಬದ್ಧಭಾಷಣ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಭಾಷಣ; ತಪ್ಪು ಹೇಳಿಕೆ (೬). [ಅಬದ್ಧ + ಭಾಷಣ]

ಅಬದ್ಧಮುಖ (ಗು). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವ; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ. [ಅಬದ್ಧ + ಮುಖ]

ಅಬದ್ಧಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವವನು (೬.) [ಅಬದ್ಧ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಬನಸ, ಅಬನಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ℙ ಕಪ್ಪಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇರುವ ಎಬೊನಿ ಎಂಬ ಮರ: ಬಾಳಾಯಿ (ತುಮ್ರಿ)–ಹಳೆಯ ಮರದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕರಿದಾಗಿ ಅಬನಸದ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೪). ಅಬನಾಸಿ (ವೈಚಿಗಿ. ೩೧–೬೦೧). [< ಇಂ. Ebony]

ಅಬನಾಸಿ 'ಅಬನಸ' ನೋ.

ಅಬಬ 'ಅಬ್ಬ೩' ನೋ.

ಅಬಬಾ 'ಅಬ್ಬ೩' ನೋ.

ಅಬರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಅಭ್ರಕ: ಅಬರಂಗದಂಗ ಐತಿ ಅನುಭಾವ ಅದಕ ಬೇಕು ಪದರ ಎಬ್ಬಾವ (ಲಾವಣಿ). ೨. ತುಂಗೆ(ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ) ಗೆಡ್ಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಪುಡಿ: ಮುತ್ತೇನು ಮೆಣಸೇನು, ಲಾವಂಗವೋ ಕುದುರೇನು ಹವಳೇನು ಅಬರಂಗವೊ (ಗಂಗಾತ. ೫೫–೧೭). [< ಸಂ. ಅಭ್ರಕ]

ಅಬರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂ 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ (?): ಅಬರೆಯಂ ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ನೆನೆಯಿಸಿ ದೀವಿಗೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ತಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲು ತೈಲವು ಬರುವುದು, ಆ ತೈಲದ . . . ರಸವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಮರ್ದಿಸುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೪). [?. / ತುಳು. ಅಬರೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ]

ಅಬಲ, ಅಬಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ: ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಯೆಲ್ಲಮನೊರ್ವೊದಲೊಳೆ ಪೊಯ್ವಂತೆ ಪೊಯ್ದು ಪಯಃಪ್ರವಾಹಮುಂ ಬಾಲಕನಬಲಂ ಸೈರಿಸನೆಂಬ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಲಹೀನತೆ. ಅಬಳ: ೧. ನಾವು ಸಾಕ್ಷಿಗಳಬಳರೆಂದೇ ನೀವು ನೃಪತಿಯ ತೊಡೆಯನುಡಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಬಲು 'ಅವಲ್' ನೋ.

ಅಬಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಲಹೀನೆ. ೨. ಹೆಂಗಸು: ಅಂಭೋಜಾಸ್ಯೆ ಕೇಳೆಂದ ಬಲೆಗೆ ನುಡಿದಂ(ಮುದತಿ.೧೦–೭೮); ಅಂಜರು ಆಳುಕರು ರಮಣಾಭಿಮುಖಿಯರು ಅಬಲೆಯರಭಿಸಾರಿಕೆಯರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧–೯೩). [ಸಂ. ಅಬಲಾ]

ಅಬಳ 'ಅಬಲ' ನೋ.

ಅಬಳುಜಬಳು 'ಅಬಡಜಬಡ' ನೋ.

ಅಬಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಬಿರುದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಬ ಅಬಜಿಯ ಭಯಿರಣನಾಯಕರು ಪರದಳಕೆ ಯೆದಿರಾಗಿ (ಕಇ. I, ೬೭–೧೩; 1494). [?]

ಅಬಾ 'ಅಬ್ಬ೩' ನೋ.

ಅಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ದಡ್ಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬಾಡ, ಅಬಾಡು$_1$ (ನಾ). = ಅಬಂಡ (೬). ಅಬಾಡು$_1$ (೬).

ಅಬಾಡು$_1$ 'ಅಬಾಡ' ನೋ.

ಅಬಾಡು$_2$, ಅಬಾಡೆ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕರು ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೂಗಿ ಕೊಡುವಾಗ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ತೂಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ದಡ; ಭಾರದಾಣಿ; ಕಾಣಿ (ಉಕ. ೬). ಅಬಾಡೆ೧: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಬಾಡು ಅಂಗಿ = ಅಳತೆ ಮಿಾರಿದ ಅಂಗಿ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಂಗಿ; ಸಡಿಲವಾದ ಅಂಗಿ (೬). ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಗಿರಾಕಿ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯ ಸಮಕ್ಕೆ ದಡ ಕಟ್ಟು; ಕಾಣಿಹಾಕು. ಅಬಾಡುತೂಕಮಾಡು = ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು.

[?. / ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಾಡುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೊರೆ, —ಮೂಟೆ (೬). [ಅಬಾಡು$_1$ + ವಜ್ಜೆ$_0$]

ಅಬಾಡೆ 'ಅಬಾಡು$_2$' ನೋ.

ಅಬಾಧ (ಗು). ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ (ಗು). ಬಾಧಿತವಲ್ಲದ; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಒಂದು ಅಕೃತ್ರಿಮುವಾದ ಅನುವಾದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೋ (ವೀರಯೋ. VI). [ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ್ವ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜರಾಮಯವ್ಯಾಬಾಧಾಬಾಧಿತ್ವಮುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ (ಗು). ೧. ಬಾಲಕನಲ್ಲದ; ವಯಸ್ಸಾದ. ೨. ಎಳೆಯದಲ್ಲದ; ಬಲಿತ: ಮೂಲಕಂ ಬಾಲಂ ದೋಷಹರಮಬಾಲಂ ದೋಷಕರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ್ಯಗ್ರಹ (ನಾ). "ದುರ್ಬಲಗ್ರಹ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಬಾಸ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ; ಅಸಹ್ಯವಾದ.

ಅಬಾಸದ ಅರ್ಥ = ವಿಪರೀತವಾದ ಅರ್ಥ (ಉಕ. ೬). ಅಬಾಸದ ಮಾತು = ಹೊಂದದಂತಹ ಮಾತು.

[← ತೆಲು. ಆಭಾಸ < ಸಂ. ಆಭಾಸ ?]

ಅಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ನಯವಿನಯಗಳಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಬಾಸ + -ಇಗ]

ಅಬಾಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಾತ; ದುರ್ವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ವಾಸನೆ (ಉಕ. ೬). [← ತೆಲು. ಆಭಾಸು < ಸಂ. ಆಭಾಸ ?]

ಅಬಿಂದು (ನಾ). ಸೊನ್ನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪ: ಅರೆಬರ್ ತಡಗಾಲೆಂಬಂತಬಿಂದುವುಮನಾಚರಿಪರ್ (ಶಮುದ. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಅಬಿಂದುಕ (ನಾ). = ಅಬಿಂದು: ಕೆಲವು ಪದಂಗಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗಳ್ ಕೆಲವು ಪದಂಗಳ್ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಬಿಂದುಕಮಬಿಂದುಕಮಾಗಿರ್ಪುವು (ಶಮುದ. ೩೭ ವೃತ್ತಿ). 'ಸಬಿಂದುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬಿಲಾಸೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ (೬). [ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷಾ]

ಅಬಿಳವಾಳಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಷಿಕಾ – ಹತ್ತಿಗೆ, ಅಬಿಳವಾಳಲು, ನುಲಿಗನ ಕಾಯಿ (ಒಷಧಿ. ೪). [?]

ಅಬುಕಾರ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ (ಕ). [?]

ಅಬುಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬುಕಾರಿಗುತ್ತೆ (ನಾ). ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುವವರಿಂದ ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಏಕಾಧಿಕಾರ; ಹಕ್ಕಿನ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಕ). [ಅಬುಕಾರಿ (< ಆಬ್ಕಾರಿ) + ಗುತ್ತೆ]

ಅಬುಗು, ಅವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕಿದರೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಷ್ಟು ಮೆತ್ತಗಿರು; ತೆಳ್ಳಗೆ ತೋರು (ದಕ). **ಅವುಗು** (ಕ). [< ಅಮುಂಕು]

ಅಬುಜ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೭); ಕರಕಂಜಾತಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿರ್ದಬುಜಮೆನಿಸೆ ಲೀಲಾಂಬುಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೫೨). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. ಅಬ್ಜ]

ಅಬುಜದೊಡರು (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರ, —ಒಡವೆ: ಕರಶೂಲಮಬುಜದೊಡರುಂ ನೇವುರಂ ಮೆಜೆವ ದೇವನೆಮ್ಮಂ ಸಲಹಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೬). [ಅಬುಜ + ತೊಡರ್‌]

ಅಬುಜಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಾಲು; ಕಮಲಗಳ ಸಾಲು: ಉಡಿದ ಬೆಳುಗೊಡೆಯಬುಜಪಂಕ್ತಿಯ ಸಿಡಿದ ಚಮರಿಯ ಹಾವಸೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪). [ಅಬುಜ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಬುಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆ ರಜೋಗುಣಕಬುಜಭವನಧಿಕಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನವಿಕಾರಿ] (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೪). [ಅಬುಜ + ಭವ]

ಅಬುಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ: ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಡಭೇರಿಯ ಕಡುದನಿಗಳೆನಲೊದಱಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೭). [ಅಬುಜಭವ + ಅಂಡ]

ಅಬುಜವ್ಯೂಹ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯದ ರಚನೆ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ: ಭೀಮಂಗೆ ಪರಣದ ಸಾಲಿಗರು ಸಂದಣಿಸಿತಬುಜವ್ಯೂಹದಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೭). [ಅಬುಜ + ವ್ಯೂಹ]

ಅಬುಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬುಜಭವ: ಅಬುಜಸಂಭವ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೧೯). [ಅಬುಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬುಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ: ಶಾಂತನಂಜೇಶ ದಂಡಪ್ರಕಾಶನೆಂಬುತ್ತಮದ ಶಕ್ತಿಯಬುಜಾಂಡದೊಳು ಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಜಾಂಡ]

ಅಬುಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅನುಗುಣಕೆ ಪಡಿಯೆನಿಸಿ ತನ್ನಂ ತನಯನಾಗಲ್ಕೀಂತಳಬುಜಾನನೆಯ ಸುಕೃತವನೇನನೆಂಬೆನು (ಬಸವು. ೫–೫೭). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬುಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅಬುಜಾಸನನ ಪೂರ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನ]

ಅಬುಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನಿ: ಸುಳಿವಯಲರೆಳೆತಳಿರನಲುಗಿಸಿ ಕೊಳದುದಕವಲುಗಬುಜಿನಿಯ ಮುಸುಕೆಳೆದು ಸುರಭಿಯ ಸೆಳೆದು ನಿರಸದ ಕೋಶಗಳ ಸೀಗ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೯–೧೫). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]

ಅಬುಜೋದರ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [< ಸಂ. ಅಬ್ಜೋದರ]

ಅಬುದ (ನಾ). = ಅಬ್ದ: ಇರವು ಹನ್ನೆರಡಬುದ ವನದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭–೪೩); ಆದವೆಂಟಬುದಂಗಳಿಬ್ಬರಿಗಾ ದಿನಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೦); ಅದೊ ಆಬುದಶಬುದ ಬುದ್ಬುದವು ಒಡೆದು ಹುಸಿಸದ್ದು ಹೊರಡಬಹುದು (ಅರಳು. ೧೦೦). [< ಸಂ. ಅಬ್ದ]

ಅಬುದಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬುಧಿ, ಅಬುದಿ, ಅಬ್ಬುಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಗಗನದ ಬುಧಿಗೆ ಸರಿ ಸರೋವರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೯–೩೯); ಬಳಿಯಲಬುಧಿಯ ನೆಗಳುಗಳು ಮೀನುಗಳು ಕೆದಱಿದುದಖಿಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೫). **ಅಬುದಿ**: ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳೀ ಬಲ್ಪಿಸಲೆಂದೆ ಕಡುಗಾದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಬುದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ದುದು ವನಚರಶ್ರೇಣಿ ಬೆಂಡೆದ್ದು ತೇಲಿದುವು(ಮೋಹತ.೧೯–೪೫). **ಅಬ್ಬುಧಿ**: ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಅಬ್ಬುಧಿವಾಸ ವಾದಾ ಹೆಬ್ಬಾಗೆ ಮಹಿಮೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೨೯). [< ಸಂ. ಅಬ್ಧಿ]

ಅಬುಬು (ನಾ). ಆಕಾರ; ರೂಪ; ಅದ್ಭುತ(?): ತ್ರಿಭುವನಕೆಪೊಸತಾದ ನರಮೃಗದಬುಬು ತೋರ್ದನ ಕುಬ್ಜಕಾಯನ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೮–೨೪). [?]

ಅಬೆ 'ಅಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಅಬೇಸ್$_1$ (ನಾ). ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಣಮಾಡುವುದು.

ಅಬೇಸುಮಾಡು = ಕದಿ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಅವರ ತಲೆ ಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ, ಪತ್ರ ಅಬೇಸ್‌ಮಾಡಿ ಸುಳ್ಳು ರುಜು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೫೪). [?]

ಅಬೇಸ್$_2$ (ಅ). ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಶಬ್ದ. [?. / ತುಳು. ಅಬೇಸ್]

ಅಬೊ 'ಅಭೋ' ನೋ.

ಅಬ್ಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಅಬ್ಜಮುಂ ಬಿಸುಟತ್ಯುತ್ತಮವಿಂತುಟೆಂದು ಪಿರಿದುಂ ಸಂತೋಷದಿಂ ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧–೬). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ: ದಿನಪಾಬ್ಜಾರ ಬುಧಾಮರೇಜ್ಯ ಸಿತಮಂದಾಹೀಂದ್ರಕೇತುವ್ರಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೪). ೪. ರತ್ನ; ಮುತ್ತು. ೫. ಐರಾವತ. ೬. ಧನ್ವಂತರಿ. ೭. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೮. ನೀರಂಜಿ ಮರ; ನಿಚುಲ ವೃಕ್ಷ. ೯. ನೂರು ಕೋಟಿ (ಸಂಖ್ಯೆ): ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಹಣವು ಆರು ಅಬ್ಜದವರೆಗೆ ಏರಿರುತ್ತದೆ (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೪೫). ೧೦. ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ: "ಸುಧಾಕರ ಕಂಜಂ ಮಣಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಸಿರಿ ಶಕ್ರೇಭಂಗಳಬ್ಜಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೫); "ಶಶಿ ಶಂಖ ರತ್ನ ಸಿರಿ ಸತಿ ಬಿಸಜಂ ಸುರದಂತಿಯಾರುಮಬ್ಜವೆಸರ್ಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಕರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಶಂಖವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಅಬ್ಜ + ಕರ]

ಅಬ್ಜಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಬ್ಜ + ಕರ್ಣಿಕೆ]

ಅಬ್ಜಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅಬ್ಜ + ಗರ್ಭ]

ಅಬ್ಜಜ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ: ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದಬ್ಜಜಂಗಮಾಕೆಯ ರೂಪಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೪೧; ಶೂದ್ರಕ). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಜಠರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜೋದರ : ಧರಣಿಯನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆ ಸಾಲ್ವುದು ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವರಥಪದಾತಿಬಲಂ ನೃಪಪರಿಕರಮೆಂಬಬ್ಜಜಠರನೇಂ ಮೆಯ್ಗಲಿಯೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೩).
[ಅಬ್ಜ + ಜಠರ]

ಅಬ್ಜದಲ, ಅಬ್ಜದಳ(ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳು; ತಾವರೆಹೂವಿನದಳ. ಅಬ್ಜದಳ : 'ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಅಬ್ಜ + ದಲ]

ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರೆ, ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು. ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ : ನಿನ್ನತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆವು ನಾವಬ್ಜದಳನೇತ್ರ (ಬಸವು. ೫೭–೬೧).
[ಸಂ. ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರಾ]

ಅಬ್ಜದಳ 'ಅಬ್ಜದಲ' ನೋ.

ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ 'ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಜಪತ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಕಮಲದಬೀಜ : ಅಬ್ಜಪತ್ರಮಣಿ ಚೂಡಾರತ್ನಮೆಂಬೀ ವನಾಂತರಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೧೦೨). [ಅಬ್ಜ + ಪತ್ರ + ಮಣ್ಣಿ]

ಅಬ್ಜಪ್ರಸರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಗುಂಪು; ತಾವರೆಗಳ ಸಮೂಹ: ದಳಿತಾಬ್ಜಪ್ರಸರಂ ಸರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೨). [ಅಬ್ಜ + ಪ್ರಸರ]

ಅಬ್ಜಬಂಧು (ನಾ).= ಅಬ್ಜಬಾಂಧವ: ತ್ರಿದಶಮಹೀಶ್ವರ ಶೇಖರಸದಸ್ಸರೋಜಾಕರಾಬ್ಜಬಂಧುಗೆ ಮುದದಿಂ ಪಡೆದೆಜಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯೨).
[ಅಬ್ಜ + ಬಂಧು]

ಅಬ್ಜಬಾಂಧವ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನಂಟ; ಸೂರ್ಯ: ಜನ್ಮದಲಿ ಸಪ್ತಾಧಿಕದೊಳಿದ್ದರು ಸೌರಿ ಗುರು ಭೌಮಾಬ್ಜಬಾಂಧವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೩). [ಅಬ್ಜ + ಬಾಂಧವ]

ಅಬ್ಜಭವ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ.
[ಅಬ್ಜ + ಭವ]

ಅಬ್ಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಬ್ಜಭವ + ಅಂಡ್ರ]

ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪರಿಪಾಲನ ಕರದಿಂದಪರಾಜಿತಾಬ್ಜಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ . . . ಶೋಕ ಹಿಮಜಲಲವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯೫). [ಅಬ್ಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಬ್ಜಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಮುಖೀ]

ಅಬ್ಜಯೋನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಒರ್ಬನಂ ಸುರಗುರು ಕಾಂತೆಯೊಳ್ನೆಱದನೆಂದೆನುತೋರ್ವನನಬ್ಜಯೋನಿ ನಿರ್ಜರ ಸಭೆಗೆ ಬಹಿಷ್ಕೃತರುಮೆಂದೆನುತಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮–೨೩).
[ಅಬ್ಜ + ಯೋನಿ]

ಅಬ್ಜರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ: ಪರಿಸ್ಫುರಿತಭುಜಮಜಿತಮಿಳಿಪಿದುದರುಣಾಬ್ಜರಜಃಪಿಶಂಗಿತೋರ್ಮಿಯ ಚೆಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೩೦).
[ಅಬ್ಜ + ರಜ]

ಅಬ್ಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮುಖಿ : ನವಮಾಸವಿರಾಮದೊಳಬ್ಜವದನೆ ಶುಭದಿನಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪). [ಸಂ. ಅಬ್ಜವದನಾ]

ಅಬ್ಜವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲ ಸಮೂಹ.
[ಅಬ್ಜ + ವನ]

ಅಬ್ಜವಾಸಿನಿ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜವಾಸಿನೀ]

ಅಬ್ಜವಾಹನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ.
[ಅಬ್ಜ + ವಾಹನ]

ಅಬ್ಜವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಅಬ್ಜಾರಿ : ಪದಸಾಬ್ಜವಿರೋಧಿಯನಾ ಬಿದುವರಿ ಕೆಳೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪).
[ಅಬ್ಜ + ವಿರೋಧಿ]

ಅಬ್ಜವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಸನ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಸುಕವಿಕಾವ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ವ ದುರ್ಜನಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೊ ಮಾಡಿದನಬ್ಜವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೩೧). [ಅಬ್ಜ + ವಿಷ್ಟರ]

ಅಬ್ಜವೈರಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜವಿರೋಧಿ. [ಅಬ್ಜ + ವೈರಿ]

ಅಬ್ಜಶರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. [ಅಬ್ಜ + ಶರ]

ಅಬ್ಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ತಾವರೆಯ ಗುಂಪನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಸರೋವರ: ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಮಣಿಮುಕುರಮೆನಲ್ ಚೆಲ್ವದಾಯ್ತಬ್ಜಷಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪).
[ಅಬ್ಜ + ಷಂಡ]

ಅಬ್ಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ : ಕವಿತಾಪ್ರಾಧಿಯೊಳಬ್ಜಸಂಭವನೆ ಕರ್ತಾರಂ ಕ್ರಿಯಾಕೌಶಲಂ (ಶಮದ. ಪು. ೨೧೭). [ಅಬ್ಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬ್ಜಸಖ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಸಖ]

ಅಬ್ಜಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಹಿತ]

ಅಬ್ಜಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ, —ಕೊಳ: ಅಳಿಸಂಕುಲನಿನದಮೊಗೆದುದಬ್ಜಾಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೬). [ಅಬ್ಜ + ಆಕರ]

ಅಬ್ಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು : ನೀನಳವಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳಿವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ ಪೇಱಬ್ಜಾಕ್ಷ (ಜಗವಿ. ೧–೬೫). [ಸಂ. (ಅಬ್ಜ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಬ್ಜಾತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ : ಶಿಷ್ಯನ ಕರಾಬ್ಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಿಸಿ ಗುರು ತತ್ಪ್ರಾಣದೊಳಮರ್ಚಿ (ಬಸವು. ೩೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಪ್ರತಿಪಾಲಿತ ಧರ್ಮಚಕ್ರನಬ್ಜಾಯತ ನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧). [ಅಬ್ಜ + ಆಯತ + ನೇತ್ರ]

ಅಬ್ಜಾರಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ : ಹೈಮತ್ಕಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಪರಣ ನಿರ್ಮರಣ ಧೂಮಧ್ವಜಾಬ್ಜಾರಿ ಸಪ್ತಾಶ್ವನೇತ್ರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦–೧).
[ಅಬ್ಜ + ಅರಿ]

ಅಬ್ಜಾಸನ (ನಾ). = ಅಬ್ಜವಿಷ್ಟರ : ಪೂಜ್ಯಬ್ಜಾಸನಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ದೈತ್ಯಾಂತಕನಾಮದಿಂದೆಸೆವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭಂಗೆತ್ತಿದಾ ಗಗನಚ್ಛತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨೫).
[ಅಬ್ಜ + ಆಸನ]

ಅಬ್ಜಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಅಬ್ಜಾಸನೆಯಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಾಗಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೦೨). [ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನಾ]

ಅಬ್ಜಾಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಾರಿ : ಅಬ್ಜಾಹಿತನಿಂ ಕಳಾನಿಧಿಕುಮಾರಂ ಪುಟ್ಟುವಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೨೯). [ಅಬ್ಜ + ಅಹಿತ]

ಅಬ್ಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ನಂಜುರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಱದಬ್ಜಿನಿಯೆಂಬಂತೆ ಪೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಮಳಿತ ಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೮–೧೫). ೨. ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲದ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]

ಅಬ್ಜಿನೀಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ : ಚಂದ್ರಧರಾರ್ಧದೇಹಯುತೆಯಂ ಬಾಲಾಬ್ಜಿನೀಕಾಂತಸದ್ಯುತಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೪).
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ಕಾಂತ)]

ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ಪತಿ)]

ಅಬ್ಜಿನೀವರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ : ಅಬ್ಜಿನೀವರನಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹವೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೭).
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ವರ)]

ಅಬ್ಜೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾ]

ಅಬ್ಜೋದರ (ನಾ). ೧. ಉದರದಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಪದ್ಮನಾಭ. ೨. ಆಕಾಶ : ೧, ೨ ದಂತವಕ್ತ್ರಂ ನಿಸರ್ಗವೈರದಿಂದಸುರವೈರಿಯ ಪೆಸರ್ಗಳೆ ತನಗಸಹ್ಯಂಗಳಾಗೆ ಹರಿನಾಮಯುಕ್ತನೆಂದು ಶಕ್ರನನಾಕ್ರಮಿಸಿಯುಂ . . . ಅಬ್ಜೋದರಮೆಂದು ಗಗನಮಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩). [ಅಬ್ಜ + ಉದರ]

ಅಬ್ಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ : ಕಡಲಂ ಪೀರ್ದನಗಸ್ತ್ಯನೆಂಬ ಪುರುಡಿಂ ಮತ್ತೊಂದನಬ್ಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದಂ ಪೆರ್ಗಡಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೬). [ಅಬ್ಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಬ್ದ₁ (ನಾ). "ಸಂಶಯ" : (ವಿಸ್ತೋಸು. ಕೋಶ) ; ದಯಪೂರ್ಣ ನಮಗೆ ವಿಜಯ ವಿಶ್ಮಲದತ್ತ ಜಯ ಕೊಡುವುದು ವೊಲಿದು ಬಿಡಬ್ದ ಅಬ್ಧಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೩–೫).
[← ಪಾರ. ಅಬ್ದ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತು ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನದ ಮಾತು ; ಸುಳ್ಳು.]

ಅಬ್ದ₂ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು ; ಮೋಡ : ಕಡುಗಪ್ಪಿರ್ಡಿದೆರಡಬ್ದದ ನಡುವೆ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವೆಳಮಿಂಚೊಂದೆಡೆವುಗುವ ತೆಜದಿನೆರಡಿಭದೆಡೆವುಗೆ ಮಣಿಕುಂಡಲಾಭಿಧಾನಂ ಖಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೩). ೨. ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ: ವಿಜಯಾಬ್ದಂ ನೆಗಟ್ದೊಂದು ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧೈಕಾದಶೀವಾಸರಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೫೨). ೩. ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ; ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ದಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ : ಒಂದು ದೆವಸಮಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳಬ್ದಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಜಿತು ನೀರನೆತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೮). [ಅಬ್ದ₂ + ಕಾಲ]

ಅಬ್ದರವ (ನಾ). ಮೇಘಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು : ಮಂಗಳವಾದ್ಯಮುಬ್ದರವಮುಣ್ಮುವ ಮಿಂಚದು ದೀಪಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೧೮).
[ಅಬ್ದ₂ + ರವ]

ಅಬ್ದಾಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ : ನಂದಿಧ್ವಜ, ಚೌರಿ, ಚಾಮರ, ಮಿರಾಬು, ಅಬ್ದಾಗಿರಿಗಳನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಧೂಳು ಕೊಡಹಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೩). 'ಅಪ್ತಾಗಿರಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಅಬದಾಗೀರ್ ; ಪಾರ. ಅಫ್ತಾಬ್‌ಗಿರಫ್ತನ್]

ಅಬ್ದೌಘ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ; ಮೇಘಪಂಕ್ತಿ. ೨. ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಗುಂಪು : ಎಸೆದತ್ತೆತ್ತಂ ದವೋಗ್ರಾಗ್ನಿದಗ್ಧಳತಾವ್ರಾತಮುಪಾಸ್ತಮೇಘಮುದಿತಾಬ್ದೌಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮–೨೩).
[ಅಬ್ದ + ಓಘ]

ಅಬ್ದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತು ಮೊದಲಾದ ರತ್ನದ್ರವ್ಯ. 'ಅಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ರವಿ . . . ಝುಷದೊಳಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದವನಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೭). [ಅಬ್ದ್ರವ್ಯ + ಪಣ್ಯ]

ಅಬ್ಧ (ನಾ). "ಮಂದಮತಿ" (ವಿಸ್ತೋಸು, ಕೋಶ) ; ಸುಯತಿಗಳು ನುಡಿದ ಶಬ್ದಾಪಯಳಾಯಂ ತಿದೆ ನೋಡಬ್ಧಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೩–೫). [?]

ಅಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಸಾಗರ. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ☞ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಈ ಸಂಕೇತವುಂಟು. ನಾನಾರ್ಥರತ್ನಾಕರ, ನಾನಾರ್ಥಕಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ: "ಬಯಕೆಯೊಳದ್ವೈತದೊಳ್ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಶ್ರೀ ಸತಿಯೊಳ್ ತಾನಬ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೦); "ಸಿರಿಬಯಕೆ ನಿಯತತತ್ತ್ವಂ ಶರಧಿಯೊಳೈದಬ್ಧಿಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಕಫ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ. [ಅಬ್ಧಿ + ಕಫ]

ಅಬ್ಧಿಜ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಜೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. [ಸಂ. ಅಬ್ಧಿಜಾ]

ಅಬ್ಧಿನಂದನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಪುತ್ರ ; ಚಂದ್ರ : "ಅಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಅಬ್ಧಿ + ನಂದನ]

ಅಬ್ಧಿನವನೀತಕ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂಥವನು ; ಚಂದ್ರ.
[ಅಬ್ಧಿ + ನವನೀತಕ]

ಅಬ್ಧಿಪ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿಗೆ ಒಡೆಯ ; ವರುಣ ; ಸಮುದ್ರರಾಜ: ನೃವಾಹಮಂ ನೈರುತಿಯಬ್ಧಿಪಂ ಮಕರಮಂ ಮೃಗಮಂ ಪವನಂ ವಿಮಾನಮಂ ಮಾರಹರಪ್ರಿಯಂ ವೃಷಭನಂ ಪರನೇಜಿ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ಗುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಪರೀತ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕಡಲು ಸುತ್ತಿದ : ವಿಷ್ಣುಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ರಪೂಜೆಯನೀವುದಬ್ಧಿಪರೀತಭೂತಳವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬–೧೧). [ಅಬ್ಧಿ + ಪರೀತ]

ಅಬ್ಧಿಶಯನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು.
[ಅಬ್ಧಿ + ಶಯನ]

ಅಬ್ಧಿಶಾಯಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಧಿಶಯನ. [ಸಂ. ಅಬ್ಧಿಶಾಯಿನ್]

ಅಬ್ಬ₁ 'ಅಬ್ಬೆ₁' ನೋ.

ಅಬ್ಬ₂ (ನಾ). ತಂದೆ: "ಜನಕನಲ್ಲಬ್ಬಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೮) ; ಇನಿತಟಲುಮಿನಿತು ಮಜುಕಮುಮಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮುಮಾವನಿಂದಾದುದವಂಗಿನಿತಟಲನಿನಿತು ಮಜುಕಮನಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮನಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬೆ] ಮಾಡದೆ ಮಾಣೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೬) ; ಚಾರ್ವಾಕು ನೀನು ಕಾರ್ಮಿಕರ ಗಂಡ, ಧಾರ್ಮಿಕರ ಮಿಂಡ ಅಬ್ಬಾ (ಅರಳು. ೪೨೯).
[?. / ತೆಲು. ಅಬ್ಬ = ತಂದೆ]

ಅಬ್ಬ₃, ಅಬಬ, ಅಬಬಾ, ಅಬಾ, ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ, ಅಬ್ಬಾ₂ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಬ್ಬ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಹಣ್ಣು ಇದು (ರೂಢಿ). **ಅಬಬ** (ಕಿ). **ಅಬಬಾ** (ಜಾನಕೋ. ೧೨). **ಅಬಾ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ** : ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ ಏನು ಬಿಸಿಯಪ್ಪ ಇದು (ರೂಢಿ). **ಅಬ್ಬಾ₂** : ಅಬ್ಬಾ ಏನು ಶಬ್ದ (ರೂಢಿ). [?. / ತುಳು. ಅಬಾ, ಅಪಾ]

ಅಬ್ಬಗೆ (ನಾ). ಆರೀತಿ ; ಆಬಗೆ : ಎಲೊ ಸ್ವಾಮಿ ಕುರಿವಂದು ಕೊಬ್ಬಲು ಕುರುಬಂಗೆ ಲಾಭವೆಂಬ ಅಬ್ಬಗೆ ಹ್ಯಾಗೊ ಏನೊ ನಿರ್ಧರ ಮಾಡಲರಿಯೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯). [ಅದು + ಬಗೆ]

ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ 'ಅಬ್ಬ'₃ ನೋ.

ಅಬ್ಬರ$_1$, ಅಬ್ಬರು (ನಾ). ೧. ಆರ್ಭಟ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ರಭಸವುಳ್ಳ ಧ್ವನಿ: ಘುರುಘುರಿಸಲ್ ಘೋರಘೋಣವಿವರಂ ಕಿಳಿರಬ್ಬರದಿಂ ತೀವಿದುದಾಶಾಂತರಮುಂ ಜವದಿಂದೆ ಗರುಡನಂತರ್ಜಿಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೨); ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವೀರವೃಂದದ ಘುಡುಘುಡಿಸುವ ಡೌಡೆಯ ಕೋಳಾಹಳದಬ್ಬರಮುಬ್ಬರಮಾಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ತುದಿಬೆರಳ ತುಟಿಯುಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದಱೆ . . . ಹೊಕ್ಕನಿವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೪); ಜೀಯ ನೀ ಬೆಸಸೆಂಬ ಜೋದರಬ್ಬರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೮–೪೧); ಅವನ ಅಬ್ಬರ ಹೇಳತೀರದು (ರೂಢಿ). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: "ಇರದುಬಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಮಣಿಯರ ನೆಱೆವಿಾಂಟೆನ್ನಲತಿಶಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಬಗೆಯೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ದೂರವಪ್ಪೆಂ ದೇವ ಕಾಮುದ [ಪಾಠಾಂ. ದು]ಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೋಪದಬ್ಬರ [ಪಾಠಾಂ. ದುಬ್ಬಟ್ಟೆ]ವಲ್ಲಿ (ನಂಬಿರ. ೧–೬೧); ಲೇಸು ಲೇಸಬ್ಬರದ ಬಿರುದಿನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೪); ಒತ್ತಬರದಾಹವದ ಸೈನಿಕದತ್ತಣಿತ್ತಣ ಬೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬರವೆತ್ತುತಿರ್ದುದು ಕಮಲಜಾಂಡ ಕಟಾಹ ಖರ್ಪರವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೧೧). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ: "ಆದಟಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮುಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೮). ೪. ಅಧಿಕಾರದ ದರ್ಪ. (ಉಕ). **ಅಬ್ಬರು:** ೧. ಗೊಂಬೆಗಿಟ್ಟ ಬೆಲ್ಲ ತಂದುಕೊಡಲು ಪುಟ್ಟ ವಾಸು ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು; ಒಳಗೆ ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು (ತುಂಟಪ. ೩೩).

ಅಬ್ಬರಂಬರಿ = ಆರ್ಭಟವಾಗು; ಗದ್ದಲವಾಗು: ಪುರದೊಳಗಬ್ಬರಂಬರಿಯೆ ತಾನದನಾಲಿಸಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೀ ಸರಭಸಮೇನೆನಲ್ಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೭–೩೩). **ಅಬ್ಬರಗೂಡು** = ಆರ್ಭಟದಿಂದ ಕೂಡು: ಕೊಂಬು ಕಾಹಳೆ ರಾಯಭೇರಿ ಬುರುಗು ಬಲುದೊಂಬುಳಿಯುಬ್ಬರಗೂಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೨೩). **ಅಬ್ಬರಮಾಡು** = ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಎಲ್ಲರ ಇದಿರಿನಲ್ಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡಿ ಅಳುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೯೬).

[< ಸಂ. ಆರ್ಭಟ? / ತುಳು. ಅಬ್ಬರ = ಜಂಭ, ದರ್ಪ; ತೆಲು. ಅಬ್ಬರ = ಅಪಾರ, ಅಮಿತ]

ಅಬ್ಬರ$_2$ (ನಾ). ಆಕಾಶ: ಮತ್ತಿಬ್ಬರವನಿಗಂಜಿ ಅಬ್ಬರದಲಾವಾಗ ಸುಳಿವರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೨೬). [< ಸಂ. ಅಭ್ರ]

ಅಬ್ಬರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಆಗಳಾ ಕೊಳಸಂ ಬಳಸಿ ಬಂದು ನಿರ್ಭರಮಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಬ್ಬರಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ದುರ್ಭರಂ]ಗೆಯ್ದು (ಗವಾಯು. ೭–೧ ವ).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗದ್ದಲ; ಆರ್ಭಟ: ತೊಬಿಲ್ವಭಟರ್ಕಳಬ್ಬರಣೆ ಕುಂಜರ ಬೃಂಹಿತಮಶ್ವಹೇಷಿತಂ . . . ಕಿವಿಗೆಯ್ತರಲ್ (ದಶಕು. ೫–೧೯); ಓಲಗದೊಳಬ್ಬರಣೆ ಮಸಗಿತು ಕದಡಿತಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೪೦); ನಿಱಿನಿಳಿಲು ನಿಟಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೧); "ಸ್ವತಂತ್ರರು, ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರು" ಎಂಬ ಅಬ್ಬರಣೆಯು ದುರ್ಗದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೊಳಗಿತು (ಘಾಟಮು. ೪೧). ಅಬ್ಬರ ಹೋ.

[ಅಬ್ಬರ$_1$? + -ಅಣೆ$_3$]

ಅಬ್ಬರತಾಳ (ನಾ). ರಭಸ; ಬಿರುಸು: ಅವನ ಸುದೈವಕ್ಕೆ ಆದೇ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಅಬ್ಬರತಾಳ ತಗ್ಗಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೯೪).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ (ನಾ). "ಕ್ಷುಬ್ಧ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ" (ಜೀವಲ. ಕೋಶ); ಒಬ್ಬರನ ಕಂಡರ ಒಬ್ಬರ ಮನಸು ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ ಆಗತೈತಿ. ಇಬ್ಬರ ಕೂಡಿ ಬದುಕಿನ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಭರಪೂರಾ (ಜೀವಲ. ೪೩).

[ಅಬ್ಬರ$_0$ + ತುಬ್ಬರ$_0$]

ಅಬ್ಬರದೋಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಬಿಲುಗಳನೇಱಿಸಿದರೆಡಬಲದಲಬ್ಬರದೋಱಿಸುತ ನಡೆತಂದರಡವಿಯಲೊಂದು ಯೋಜನವ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೧೪).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ತೋಱಿಸು]

ಅಬ್ಬರಬಡಕ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು: 'ಕೆಲವರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು, ಪಿತ್ತದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದರು, ಅಬ್ಬರಬಡಕನೆಂದರು (ಸಶೂರ. ೮೩).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + ಬಡಕ (< ಬಡಿಕ)]

ಅಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಆರ್ಭಟ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಂಬರಕಾರ: ದೊರೆಯೊಡನೆ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಮುರಿದಬ್ಬರಿಗಸುಬ್ಬಿದ ಸಮರದಲಿ ನಿಬ್ಬರದ ಬೆಜಗಿನೊಳಿದ್ದರೈ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩). [ಅಬ್ಬರ$_1$ + -ಇಗ]

ಅಬ್ಬರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು: ಕೊಂದನಿವನೆನ್ನ ತಂದೆಯನೆಂದಬ್ಬರಿಸಲ್ಕೆ ಕೇಳ್ದು ನರಪತಿಯುವನಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೧೨); ವಾಯುಸುತನಬ್ಬರಿಸೆ ಗಾಳಿಯ ಘಾಯ ಮೇಘದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವೊಲಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೨೯); ಮೇಲೆ ಮೇಲಬ್ಬರಿಸಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೮೫); ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿತರಾಗಿ ಮಾಸ್ತರರು ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ರಂಗರೋ. ೪).

[ಅಬ್ಬರ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಬ್ಬರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ನೆಲನನಬ್ಬರಿಸುವ ಸಭಾಕಳಕಳದ ಮೊರೆಯನು ತಿಳಿವ ಪರಿವೆಗ್ಗಳದ ಪಾಯವಧಾರು ಮಸಗಿದುದೊಂದು ಥಟ್ಟನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೨೫); ಅಬ್ಬರಿಸಿತವರಿಗಂ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮಾಯೆ (ತುರಂಗ. ೮೮–೫). [ಅಬ್ಬರ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಬ್ಬರು 'ಅಬ್ಬರ$_1$' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲಿಗ 'ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲಿಗೆ 'ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮನಾಥದೇವರ್ಬೆಸಸಿದಂದೇಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನಬ್ಬಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಸ್ಥಾನದೊಳು ನಿಸ್ಪೃಹವೃತ್ತಿಯಿಂದಯಿರೆ (ಎಇ. V, ೨೪೭–೩೩; ಸು. 1200).

[ಅಬ್ಬಲ್ ? + ಊರು]

ಅಬ್ಬವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮಾಧವಯ್ಯ ದಣ್ಣಾಯಕರು ಶ್ವಶುರೇಶ್ರೀ ಅಬ್ಬವ್ವೆಯರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧–೩೪; 1218).

[ಅಬ್ಬ$_1$ (< ಅಬ್ಬೆ$_1$) + ಅವ್ವೆ]

ಅಬ್ಬಸವ (ನಾ). (?): ಬಣ್ಣರಸರಾ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಣ್ಣಾರ್ಥಿಗಳ ಅಬ್ಬಸವ ಧರ್ಮ್ಮಭಟಾರರ್ಗ್ಗೆ ಮಹಾಜನ ಪ್ರಜೆಯಾ ಸನ್ಮತದೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೮–೫; 900). [?]

ಅಬ್ಬಳಕೆ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ; ಚಟ: ಅಭ್ರಮಿ ಶಿವೈಕ್ಯನೊರ್ವ ಅಬ್ಬಳಕೆಯಿಂದ ಜೂಜಾಡಿ ಸೋಲುತ ಗೆಲುತ ದುರ್ಬಸನವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳು ಪಕ್ಕಾಗಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯–೨೦, ೨೧). [ಅದು + ಬಳಕೆ ?]

ಅಬ್ಬಳಿಕೆ (ನಾ). ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ (ದಕ. ೩). [< ಉಬ್ಬಳಿಕೆ]

ಅಬ್ಬಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಅಬ್ಬಳಿಗನಾಡೊಳಗಣ ವಾಸುದೇವನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೪೦–೧೧; 1663). [?]

ಅಬ್ಬಾ$_1$ 'ಅಬ್ಬೆ$_1$' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾ$_2$ 'ಅಬ್ಬ$_3$' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮಾವಿನಹಳ್ಳಿಯ ಹಾರು ಅಬ್ಬಾಗಿಲ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಪಡುವ ನೆಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪–೮೭; 1397). [? + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಬ್ಬಿ$_1$ 'ಅರ್ಬಿ' ನೋ.
ಅಬ್ಬಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಬ್ಬೆ$_1$: ದೇವರ ದಾಸಯ್ಯನ ಅಬ್ಬಿಗಳ್ ಚಾತುರ್ವ್ವರ್ಣ್ಣ ಶ್ರವಣ ಸಂಘಕಾಧಾರರಪ್ಪ ಚಾಮುಕಬ್ಬೆಗಳ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೭-೬ ; 850). [?]
ಅಬ್ಬಿದೊಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗುಂದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ ಅಬ್ಬಿದೊಱೆ ತ ಗ ರೆ ನಾ ಡೆ ರ ಡು ಹಸುಡೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೩ ; 1117).
[ಅಬ್ಬಿ$_1$ (< ಅರ್ಬಿ) + ತೊಱೆ$_2$]
ಅಬ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ಯವಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ನಿಲುಕು : ಕರಣದವರುಸುರಲಮ್ಮರು ದೇವಲಿಪಿ ನರರ್ಗಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ವ, ರ್ವ]ದೆಂತೆಸಗುವ್ಯೆ ನೀನಿದಕ್ಕನುಮಾನವೇನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭-೧೫) ; ಉಸುರಬಾರದ ಮಂತ್ರ ಊಹೆಗಬ್ಬದ ತಂತ್ರ ಮಿಸುಕಬಾರದ ಜಸಂ ಮಿಸುಗಲಾರದ ಹಸಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೯-೨೫) ; ಈರ್ಬಗೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನಿನ್ನವರ ಯತ್ನ ಅಬ್ಬಿತೇನೊ ನೋಡು ಗುಣಿಸಿ ಎಣಿಸಿ (ವಿ ಸಾ ಸು. ೮೮-೧). ೨. ಸಿಕ್ಕು ; ದಕ್ಕು ; ಒಳಪಡು : ಕೃತಸುಕೃತಪರಿಪಾಕಫಲರೂಪ ರಾಮಮೂರುತಿಯು ನಮುಗಬ್ಬಿದುದು (ವೆಂ ಕಾ ರಾ. ೪-೧೩-೨೭) ; ಕೈಗಬ್ಬಿದಾ ಕುಸುಮಗಳ ಬಾಣವೆಂದೊಡವಾನೂ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೮) ; ಮನಸು ಹಬ್ಬಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪಾದದಲಿ ರತಿಯಿಡಿಸಿ ಅಬ್ಬಿದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯೆಂದೆನೊ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯) ; ಬೇಡವೆಂಬೆವು ? ಏನು ಫಲ ? ಜನ ನಮ್ಮ ಅಂಕೆಗೆ ಅಬ್ಬರು (ಮೂಕವು. ೮). ೩. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಅಬ್ಜಪಾಣಿ ನಮ್ಮ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಅಬ್ಬಿದವರಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ತೀರಿಸಿಬಿಡುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೭) ; ನೀರಬೊಬ್ಬುಳಿ ತೆರನಂತೆ ದೇಹಸಿದ್ಧ ಅಬ್ಬಿದನತಿಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ ಮುಕುತಿಗ್ಯೆವ ನಿಬ್ಬಣದವರೊಡನೆ ಇಪ್ಪನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೮). ೪. ತಿನ್ನು ; ಭಕ್ಷಿಸು(?): ಮಬ್ಬುಮೋಹಿಸಿತೆಲ್ಲರಂ ಮನಕೆ ಬಂದ ಪರಿ ಅಬ್ಬಿದರು ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಂಗಳಂ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಶಾಖಂಗಳಂ ಸವಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮-೫). ೫. ನೀಗು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ನಮುಗ್ಯೆತಂದ ಕಷ್ಟಗಳಾ ಅಬ್ಬಿದವರಾರಿಲ್ಲ ಮನೆಯೊಳು ಹಬ್ಬಗ್ಯೆವಾಗಿರುವ ಸತ್ವಗಳುಬ್ಬಿತೋರುವರವನಿಪತಿ ಕೇಳೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಜಿನಭಾ. ೪೯-೨೦). [← ತೆಲು. ಅಬ್ಬು]
ಅಬ್ಬುಧಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.
ಅಬ್ಬೂಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಸಿ ; ಕಾಡಿಗೆ. ೨. ಬೂಜು ; ಬೂಷ್ಟು. [?]
ಅಬ್ಬೂಜಿ$_2$ (ನಾ). ಜೇಡರಹುಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅಬ್ಬೂಜಿಗೂಡು = ಜೇಡರಹುಳುವಿನ ಗೂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]
ಅಬ್ಬೆ$_1$, ಅಬೆ, ಅಬ್ಬ$_1$, ಅಬ್ಬಾ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ : ಬೈಯ್ಯೊರಬ್ಬೆಯ ಆಟ್ಮನ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯೩-೧೯; 780) ; [ಕೊನ್ದೋನವ]ನ್ತಮ್ಮಬ್ಬೆಯುನ್ತಂಗೆಯುಮು × × × ಮಾಡಿಕೊಣ್ಡೋ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭-೨೮ ; 837) ; ಪುರಂದರನರಸಿಯಯಂದುದಲೆನಗಬ್ಬೆಯೇ ತೊದಳ್ ನುಡಿಯದೆ ಪೋಗು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೯) ; ಗಂಗನಬ್ಬೆಯು ನಂದಯಶಿಯಿವಸಾರೆನುತ ಕಾಯ್ದುಪಿಂಗದೊದೆದೊಡೆ (ಸಾ ಳ್ವ ಭಾ. ೧೦-೭೩) ; ಅಬ್ಬೆಗೆ ಮಗ ಬೇ ಡ ವೆಂ ದ ರೆ ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗನೇಕೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೯೧). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅವ್ವ, ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಗಳ್ ತೊಣ್ಡಬ್ಬೆಯು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೮-೩; 900) ; ಕುಮುದಬ್ಬೆಯ ದೇಗುಲದಿಂ ಬಡಗ ಪೋಗಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೧-೧೮೩ ; 1100 ?) ; ಗುಜ್ಜೈಕಾಸ್ಪದೆ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೧). ಅಬ್ಬೆಗಳ್ (ಬಹುವ) ; ಅಯ್ಯಂಗಳ್ ಅಬ್ಬೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೪೨ ಉದಾ). **ಅಬೆ** : ೨. ಎಲೆಗೆ ಕುಂದಬೆ ಪಲದಿವಸದಿಂದಂ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆನಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೮) ; ಬಿದ್ದಿಯಬೆ ಮುದಕಿ ನೀ ದಿನ ಹೋದಾಕಿ ಬಲು ಜೋಕಿ (ಶರೀಫ. ೩೩). **ಅಬ್ಬ$_1$** : ಪೆಂಡಿರಕಯ್ಯೊಳ್ ನಿಲಲಱಿವರೆ ಪೇೞಿಮಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬೆ] ಗಂಡ ವಿಮುಕ್ತರ್ (ಅ ರ್ಥ ನೇ. ೧-೯೨) ; ನಗುತ ನಲವಿಂದ ಕೆಲಕೆ ಹಾರವ ನೂಂಕಿ ಮೊಗನೋಡುತಬ್ಬಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ತಿವ್ವವ್ವ] ಯೆನುತ ತೆಗೆದು ಮೇಲುದ ಮೊಲೆಯುಂಬೆಳೆವರೆಯದ ಮಗನ ನಾನೆಂದು ನೋಡುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೬೬). **ಅಬ್ಬಾ$_1$** : ಅಬ್ಬಾ ನೀನೊರ್ವಳೆಯೆ ಪೆಜರಾರುಮಿಲ್ಲಿಂತುರಿಸಿಯರ್ಕಳ್ಗೆ ನಿಲಲಾಗದೆಂದು ಪೇೞ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೪); ಅಬ್ಬಾ ಪೇೞೀಪುರಕ್ಕೆ ಪೆ ಸ ರಾ ವು ದಿ ದ ರ್ಕ ಧಿ ಪ ತಿ ಯಾರೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೫ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬಾ ?. / ತುಳು. ಅಪ್ಪೆ]
ಅಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಸದರ ; ಹಗುರ : ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಅವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಅವರ ದುರಾಸೆಯಿಂದಲೂ ಇಂಥ ಅನಾಹುತ ನಡೆಯಿತೆಂದು ಎದುರೆದುರಿಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಾಳು ಅಬ್ಬೆಯಾಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೨೭); ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬಂದಮೇಲೆ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದು ರಾಜಧರ್ಮವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬೆಯಾಗುವುದು (ಆದೂಟ. ೧೭೮). [?]
ಅಬ್ಬೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಅಬ್ಬೆ ಕಡಿದರೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ತನಕ ಸುದ್ದಿ ಹೋಗದು (ಕನ್ನಗಾ. ೭). [?]
ಅಬ್ಬೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಪಾಚಿಯ ಗಿಡ; ಗಲಗು : "ವೇತಸಃ ರತಃ ಅಭ್ರಪುಷ್ಪಃ ವಿದುಳಃ ಶೀತಃ ವಾನೀರಃ ವಂಜುಲಃ-ಈ ೭ ಅಬ್ಬೆಯಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೬) ; ಅಬ್ಬೆಬೇರು ; ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವರ ಕಷಾಯವ ತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ತಾಪ . . . ಶೋಫೆ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೫೨). 'ಹಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]
ಅಬ್ಬೆಸ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ (ಕ).
[← / ತೆಲು. ತುಳು. ಅಬ್ಬೇಸ; ಅಬ್ಬೆಸ. < ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸ.]
ಅಬ್ಬೇಪಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ಗತಿಗೆಟ್ಟವನು : ಶುದ್ಧ ವೈ ದಿ ಕ ಮ ನೆ ತ ನ ದ ವ ರು, ಸಭ್ಯರು, ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರು – ಇವರಿಗೆ ಈ ಆಟ ಏಕೆ ? ತನ್ನಂಥ ಅಬ್ಬೇಪಾರಿಯಾದರೆ ಆ ಮಾತು ಬೇರೆ (ಅನಾಥೆ. ೧೫೦) ; ಬೇಕಾದ ಅಬ್ಬೇಪಾರಿ ಬರಲಿ; ಗಾದಿ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲಿ ರಾಜ ಅಂತ ನಡಸಲಿ (ಚಿಕರಾ. ೪೮೬).
[< ಸಂ. ಅವ್ಯಾಪಾರಿನ್]
ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ, ಅಬ್ಬಲಿಗ, ಅಬ್ಬಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ಕನಕಾಂಬರದ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೭೧). **ಅಬ್ಬಲಿಗ** : (ಕರಾ). ಅಬ್ಬಲಿಗನ ಹೂವು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಬಾಡಿಹೋಗೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಬ್ಬಲಿಗೆ** : ಅಬ್ಬಲಿಗೆ ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿನ ಗೆಯ ಹೂವು (ಆಬೋಲೀ. ೧).
[?. / ಮರಾ. ಅಬೋಲಿ]
ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅನ್ಯಾಯ, —ಕೇಡು : "ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಅವಧ್ಯಂ – ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಕೆ(ಗೆ) ಹೊಲ್ಲಕೆಯ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೨) ; ಸೋಮಶರ್ಮಭಟ್ಟಂ ಪಿರಿದೊಂದು ತೊವಲಂ ಪಿಡಿದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಅ ಬ್ರ ಹ್ಮ ಣ್ಯಂ ಭೋ ಎಂದೞುತ್ತಂ . . . ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೨). ೨. ಕೊಲ್ಲಕೂಡದು ಎಂಬ ಮಾತು ; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡಕೂಡದು ಎಂಬ ಮಾತು : ಈಯಲಿಱಿಯಲ್ ಶರಣ್ಬುಗೆ ಕಾಯಲ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆ ಬಲ್ಲರಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ರಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ ; ರಾಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ] ಭೋಯೆನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವಿ[ಧಾ]ಯೆನಲುಂ ಬಲ್ಲರಿಱಿಯಲವರೆತ್ತಱಿವರ್ (ಗದಾಸಂ. ೩-೩) ; ಈಯೆಡೆಯಿಂ ಪೋಗೆಲೆ ಪಾರ್ವಾಯೆನೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪಾರ್ವನಬ್ರಾ[ಬ್ರ]ಹ್ಮಣ್ಯಂ

ಭೋಯೆಂದು ಪುಯ್ಯಲಿಡುತುಂ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತಂ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೧) ; ಅಪ್ರತಿಕಂಗೆಜಗದ ವೀರವ್ರತಮಂ ಕೇಳ್ದು ಹರ್ಷಮಂ ತಾಳ್ದದ ನಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಬರಿಯ ಜನವ್ರೀಡಾಕರಮದಂ ವಿಚಾರಿಸವೇಡಾ (ಪಂಪಾಮಾ. ೭–೫೧). ೩. (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ) ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉದ್ವೇಗಪೂರ್ಣವಾದ ಉದ್ಗಾರ : ಘಟಿಲನೆ ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಂಡಬಿಲಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಪತ್ತಿ ಕೆಳೆಯನ ಕೊರಲಂ ಪಳವಿಸಿ ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಬಿದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬ್ರುದಾರ (ನಾ). ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ : ಪ್ರೇಮಚಂದ ದೊಡಮನುಷ್ಯ ಅದಾವ್ ಬಹಳ ಅಬ್ರುದಾರ ಅದಾವ್ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೯).
[ಅಬ್ರು (< ಆಬರು) + -ದಾರ್]

ಅಬ್ರೊಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬ್ರೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋಣಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [?]

ಅಬ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಸೂಗ್ಯಾ. ೩೭–೭೩೭). [?]

ಅಭಂಗ (ಗು). ೧. ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯದ ; ಮುರಿಯದ : ತುಂಗ ನಾಗಾರೂಢನಾಗಿಯಭಂಗ ಘನತೇಜಪ್ರಭಾಯತ ಸಂಗದಿಂ ದೈತಪ್ಪ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಬಸವು. ೫–೪೪). (ನಾ). ೨. ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರಂತರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪಮಾನನೊಳ್ ನೆರೆವೆನಭಂಗದೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೧೩). ೩. ಸೋಲಿಲ್ಲದವನು ; ನಾಶರಹಿತ : ಅಭಂಗನ ನಿಲವ ಭಂಗಿತರೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೨೨–೫೫೪) ; ರಂಗುವಡೆದ ಮಾಣಿಕದ ಉಂಗುರದಿಂದೆಸವಂಗನೆಗೊಲಿಯದಭಂಗನ ಕಥೆಯನೊರೆವೆನು (ಕುಠಾಸಾಂ. ೧–೧೧೭). ೪. ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ತುಕಾರಾಮ, ನಾಮದೇವ, ಏಕನಾಥರ ಅಭಂಗಗಳ ಅಮೃತವಾಣಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತು (ಸೆಶೂರ. ೨೦೫). ೫. ಸೊಂಟದ ಎಡಬಲಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂರಿ ಮೊಣಕೈಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. 'ಅಭಂಗವಿಠ್ಠಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಂಗವಿಠ್ಠಲ (ನಾ). ಅಭಂಗದ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಠಲಮೂರ್ತಿ : ಇಂದಿರಾಪತಿ ಭವದೀಯ ಭಕ್ತಿಯನೀವುದಭಂಗವಿಠ್ಠಲಾ (ದಶಕು. ೧೪–೬). [ಅಭಂಗ + ವಿಟ್ಠಲ]

ಅಭಂಗಾನುಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಭಂಗದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ; ಸೋಲನ್ನು ಕಾಣದವನು. ೨. ತೆರೆಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ೧, ೨ : ಅನೂನವಾಹಿನೀಪತಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಭಂಗಾನುಷಂಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೮ ವ). [ಅಭಂಗ + ಅನುಷಂಗ]

ಅಭಂಗುರ (ಗು). ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಹರಿನ್ಮಣಿಭಿತ್ತಿ ಭಾಗದೊಳ್ ಪುರವನಿತಾಜನಂ ಬರೆಯುತಿರ್ಪುದಭಂಗುರಪತ್ರಭಂಗಮುಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧–೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭಂಡ (ಗು). ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ: ಬಟಾಬಯಲು ಇದು, ಹೋ ಅಭಂಡ ತಾನರ್ಥಹೀನ ಹಳವು ಆಕಸ್ಮಾತ್ತೊ ಎನುವಂತೆ ಬಂತು ಭೂಮಿಯಲಿ ನರನ ಫಲವು (ಅರಳು.೧೯೫). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಭಕ್ತ$_1$ (ನಾ). ಭಕ್ತನಲ್ಲದವನು : ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾಮೃತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿಹೀನರಿಗಿದು ಲಯಾಗ್ನಿಯಭಕ್ತರುಗಳಿರ ಬೇಗೆಯೊಳಗಣ ಮಿಡಿಚೆಗಳ ತೆಜದಿ (ಬಸವು. ೫೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಭಕ್ತ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅನೀಶವೆಂಬುದು ರಾಜ್ಯವೆ ಅಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತವಾದರೆ ಇರಸಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭದ್ರ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ ; ಅಶುಭವಾದ : ನಾಡೊಳಾವನೊ ಮಡಿವಳನೊರ್ವನಭದ್ರಮಾಗೆ ದೇವಿಯರೊಳ್ ಕುಂದಿಟ್ಟು ದೇವರಂ ಜುನ್ನವಾಡಿದಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮–೨೧). ೨. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ ; ಸುರಕ್ಷಿತವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಭಯ (ಗು). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ; ಅಂಜದ : ಬಂಧುರ ಸಿಂಧುರ ನೀಲ ನೀರದ ಪ್ರಭನಭಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೮). (ನಾ). ೨. "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅಭಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಭಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಅತಿ ಪ್ರಸನ್ನ ಮಧುರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋೞ್ಪಾಗಳಾ ಕಟಾಕ್ಷಮಭಯಂಗುಡೆ ಕೈಂಕರ್ಯಮನಪ್ಪುಕೈದವಂ ನಿಜಾಗಮನವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದಿಂತೆಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೭ ವ) ; ಅಭಯಂಗುಡು ಕುಡಲೆ ಭಯಪ್ರಭವ ಭಯಭ್ರಾಂತಿವಿಲಯಸಂಭವ ಸುಮಹಾವಿಭವ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧೧).
[ಅಭಯ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಭಯಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಾರುವುದು ; ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು : ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ . . . ವಿಜಯಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿ ತದನಂತರಮಭಯಘೋಷಣೆಯಂ ಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಜಾವುಂಉ. ೩.೩೧–೧೨).
[ಅಭಯ + ಘೋಷಣೆ]

ಅಭಯದಾತ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಭಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು ; ಧೈರ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಯದಾತೃ]

ಅಭಯದಾನ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ; ಹೆದರಬೇಡ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಧೈರ್ಯಕೊಡುವುದು : ಕುಡುವುದುಮಾಹಾರಾಭಯಭೈಷಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಾನದಿಂ ಚತುರ್ವಿಧಮುಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೯ ವ).
[ಅಭಯ + ದಾನ]

ಅಭಯದೀಪ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ದೀಪ ; ಹಸಿರು ದೀಪ : ಅಭಯದೀಪ ಹಿಡಿದು ದಾರಿ ತೋರಿ ರಕ್ಷಿಸಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೨).
[ಅಭಯ + ದೀಪ]

ಅಭಯಪ್ರದ (ಗು). ೧. ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). ೨. ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಯಪ್ರದಾನ (ನಾ). = ಅಭಯದಾನ. [ಅಭಯ + ಪ್ರದಾನ]

ಅಭಯಮನ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಅಭಿನಂದನ ಮುನಿರವಿವಾಕ್ಪ್ರಭೆ ತಮಮಂ ಕಳೆಯೆ ಮಯ್ದುನಿರ್ವರುಮುಱಿ ನೋಂತ ಭಯಮನರಾಗಿಯುಂ ದುರಿತಭೀತಿಯಿಂ ನಡುಗಿ ಬಡಬಡಾದಂತಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೭೧). [ಅಭಯ + ಮನ]

ಅಭಯಮೀ (ಕ್ರಿ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡು : ನರನೆನಲ್ಕಹಿಪುದಂ ಮಾಣ್ದೆನೆಂದಭಯಮಿತ್ತಗ್ನಿ ನೀಲಧ್ವಜಂಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೪೪).
[ಅಭಯ + ಈ]

ಅಭಯಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತಭಂಗಿ ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಪರಾ.
[ಅಭಯ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಭಯಸ್ತ (ನಾ). = ೨. ಅಭಯಹಸ್ತ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಹಸ್ತ. / ತಮಿ. ಅಭಯಸ್ತಂ]

ಅಭಯಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯ ಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತ: ಜಾಜದಿರಿಯೆನುತಭಯಹಸ್ತವ ತೋಜಿ ತುಳುಕಿದನು ಗ್ರಥಾರೆಯ ತೂಜುಗಿಡಿಗಳ ತುಜುಗಿದುರಿಯ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫೦). ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳ ಅಭಯಮುದ್ರೆ ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದಲೂ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಸ್ತಾಕಾರದ ಒಡವೆ: ಕಂಚಿ ವರದರಾಜದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತ ರತ್ನ ಘಟಿತ ಶಂಘು ೧ ಚಕ್ರಂ ೧ ಅಭಯಸ್ತ ೧ [ಅಭಯಹಸ್ತ] ತಿರುನಾಮ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೪೭–೬ ; 1532). [ಅಭಯ + ಹಸ್ತ]

ಅಭಯೆ (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ; ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಾ]

ಅಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇಂನ್ತುಣ್ಡೋರುಂ ಉಣಿಯೆ ಕೊಡುವೋನುವ್ ದೇವೆಡಿತ್ತಿಯೆರಿನ್ದುಂ ಸಾಎರಿನ್ದುವ್ ಅಭರಮೆತ್ತಿ ಆಯೆತಿಎ ಕೊಳ್ವೋರುವ್ . . . ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ ಪೂತಿಎನ್ಸ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ, ೩೭–೭ ; 675). [ಸಂ. ?]

ಅಭವ (ಗು). ೧. ಭವವಿಲ್ಲದ; ಭವರಹಿತ; ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶಿವ: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩); ನಡೆನುಡಿಯೊಳಭವ ನೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪನಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೪). ೩. ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ: ಧರಣೇಂದ್ರನೆನಭವನ ಕಿಂಕರನೆಂ ನಿಮಗಪ್ಪ ಭಾಗಮಂ ಕುಡಲೆನ್ನಂ ಗುರು ಮುನ್ನಂ ಬೆಸಸಿದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೧೧). ೪. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಭವಭವನ (ನಾ). ಶಿವದೇವಾಲಯ; ಈಶ್ವರನ ಗುಡಿ: ರೋದೋಂ ತದೊಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುತಿರ್ದತ್ತಭವಭವನ ಸಂಪೂರಿತಂ ಶಂಖನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೩). [ಅಭವ + ಭವನ]

ಅಭವಾಗಮ (ನಾ). ಶೈವಾಗಮ; ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರ: ಸದಮಳಧರ್ಮ ರೂಪನಭವಾಗಮ ಸಾರಕಳಾಕಳಾಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೧). [ಅಭವ + ಆಗಮ]

ಅಭವ್ಯ (ಗು). ೧. ಭವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಹೋನ್ನತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದ ಜೀವ: ಅತ್ಯುನ್ನತ ಬೋಧ ನೀಬೆಸಸಭವ್ಯನೊ ಭವ್ಯನೊ ದೂರಭವ್ಯನೋ (ಆದಿಪು. ೭–೩೪); ವಾಯುಭೂತಿಚರನಪ್ಪಾ ಜೀವನೀಗಳಭವ್ಯನೋ ಭವ್ಯನೊ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ . . . ಎಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಾಗಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿ: 'ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣ' ಮಾತೆಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಈ ಅಭಾಗಿಗೆ, ನಿನಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆಯೊ? ಇಲ್ಲವೊ? ಎಂತೂ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನ್]

ಅಭಾಗಿನಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿನಿ: ನಾನು ಈ ವೇಳೆ ಅಭಾಗಿನಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಹರಸಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವಳಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೨). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನೀ]

ಅಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ದುರಹಂಕೃತನನಭಿಮಾನಶೂನ್ಯನನಕರುಣಾಪರಣನನಭಾಗ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೬೦–೫೬). [ಸಂ.]

ಅಭಾಜನ (ನಾ). ಭಾಜನವಲ್ಲದವನು; ಅಪಾತ್ರ (೪). [ಸಂ.]

ಅಭಾವ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಲೋಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಾವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ನಿಷೇಧರೂಪಕ್ರಿಯೆ; ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ರಿಯೆಯರ್ಥದ ಮೂಲಂ ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತಂ ಧಾತುವದನಭಾವಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನಿಯತಂ ನಿಶ್ಚಯಿಪುದು (ಶಮದ. ೨೧೬). [ಅಭಾವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಾವವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಅಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವೈರಾಗ್ಯ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರಕ್ತಿ: ನಿನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಅಭಾವ ವೈರಾಗ್ಯ, ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದ ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣು ಹುಳಿ ಎನ್ನುವ ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಅಭಾವ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ಮಾತನಾಡದಿರುವುದು; ಮೌನ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ; ಪ್ರಣಯಿ; ಕಾಮುಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶಿಸು: ಸುರರಮಣೀ ಜನಂಗಳಭಿಕಾಂಕ್ಷಿಸುವರ್ ಜಯಮಂ ರಣಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭–೫೦). [ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಕಾಂಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು; ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳ ವರ್ಗ: ಅಭಿಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಇಪ್ಪತ್ತೈದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ . . . ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಕಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು; ಕಾಮಿನಿ: ಅಸಿಯಳಶ್ವಿಯಭಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಗುಣದೊಳಾ (ಜನವ. ೭–೫). [ಸಂ. ಅಭಿಕಾ]

ಅಭಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಆರೋಹಣ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೩. ಉದ್ಯೋಗ; ಪ್ರಯತ್ನ; ಕಾರ್ಯಾರಂಭ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: "ವಸ್ತುನಿಕಾಯ ನಾಮವಚನಿರ್ದಿಷ್ಟಂಗಳುಂ ಲಿಂಗಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೮). ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ಸಂಕೇತ. ೨. ಪ್ರಭಾವ; ಮಹಿಮೆ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಖ್ಯಾ]

ಅಭಿಗಮನ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಇದಿರುಗೊಳ್ಳುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು: ಅಭಿಗಮನಾಂಘ್ರಿಕ್ಷಾಳನ ಶುಭಾಸನಾರ್ಚಾಪ್ರಣಾಮಕರಣಾಹಾರ ವ್ಯಭಿಚಾರಶುದ್ಧಿ ನವಭೇದ ಭೂತ ಪುಣ್ಯೈಕ ಪಣ್ಯನಿಧಿ ನಿಜಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಗಮವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಸಮೀಪಿಸುವ ಸುದ್ದಿ: ರಾಮಾಭಿಗಮವಾರ್ತೆಯಂ ದೂತಿಯನುಸರಿಸುತೆಚ್ಚರಿಸೆ ಜನನಿ ಜನಿತಾನಂದಮನಸಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಪ್ಪನ್ನ ಮಹಿತೋನ್ನತಾರ್ಣವಂ ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೩೩). [ಅಭಿಗಮ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗಿ ಹೋಗು; ಸಮೀಪಿಸು: ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಮೇಲಾ ಚತುರ್ಮುಖವಾದಭವಗೆ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದು ಅಭಿಮತಸಿದ್ಧಿಯಧ್ಯಯನಮಂಟಪಕೆ ಮತ್ತಭಿಗಮಿಸಿದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರಚ. ೧೭–೨). [ಅಭಿಗಮನ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಮೊದಲು ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ) ತುಪ್ಪವನ್ನು ಬಡಿಸು; ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕು: ಚೇಡಗಿತ್ತಿಯರು . . . ಸದ್ಯೋಘೃತವನಭಿಗರಿಸುತಿರ್ದರು ಕರದ ಕಂಕಣದುಲುಹು ರಂಜಿಸಲು (ಸನತ್ಕು. ೧೪–೬). [ಅಭಿಗಾರ + –ಇಸು₃]

ಅಭಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಘಾರ : ವಿಭುವೆ ವ್ಯಾಪ್ತಮೂರ್ತಿ ವಿಜಯವಿಟ್ಠಲ ರೇಯ ಅಭಿಗಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥ (ವಿದಾಕೃ. ೧೩೦–೧) ; ಪಾತ್ರಾಭಿಗಾರವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ಬಡಿಸೆಂದು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೫) ; ನೈವೇದ್ಯದ ಅಭಿಗಾರ ಅಡಿಗ್ಗೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಟ್ಟು ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡ್ಯಾನ ನಮ್ಮ ಮಗರಾಜ (ವೈಸಿ. ೨೨೪).
[ಸಂ. ಅಭಿಘಾರ]

ಅಭಿಗೀತ (ಗು). ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು: ಸದಭಿಕಮನೀಯ ಗುಣಮಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೪). [ಅಭಿಗೀತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಗ್ರಸ್ತ (ಗು). ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದರೋಡೆಗೆ ಒಳಗಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ದರೋಡೆ; ಲೂಟಿ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಇದಿರುಬೀಳುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆ: "ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಗೆಯವರಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉಪಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೦). ೪. ದೂರು; ಫಿರ್ಯಾದು. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಗೌರವ; ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹಣ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾತ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ನೀಲಾಚಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ (ಗದಾಯು. ೮–೨೬ ವ). ೨. ಗಾಯ; ಗಾಸಿ. ೩. ನಷ್ಟ; ನಾಶ; ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣ: ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ) ; ಸಿರಿಗೆ ದರಿದ್ರತೆ ಬಾಚಿಕ್ಕೆಗೆ ಮರಣಂ ಜರೆ ಯೌವನಕ್ಕಮಭಿಘಾತಮೆನುತ್ತಿರೆ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದುಂ ಗಡ ಪರಿವರ್ತಿಸರಾತ್ಮಹಿತದೊಳತಿದುರ್ಮತಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೩೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾತಜ್ವರ (ನಾ). ಗಾಸಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಜ್ವರ: ಪೆಟ್ಟು ತಗಲಿದುದರಿಂದಾಗಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಭಯ ಮುಂತಾದ ಆಘಾತದಿಂದಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಜ್ವರ: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರಮೌಷಧ ವಿಭಿನ್ನಮುಪಶಮಿಸುವಂತಿರುಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ತ್ರಭದಂಡನಿಹತ ಸಂಭೂತ ಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಜುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೫).
[ಅಭಿಘಾತ + ಜ್ವರ]

ಅಭಿಘಾತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಗಾಸಿ. ೨. ನಷ್ಟ; ನಾಶ. ೩. ಶತ್ರು; ಹಗೆ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಹೊಡೆಯುವವನು.
[ಸಂ. ಅಭಿಘಾತಿನ್]

ಅಭಿಘಾರ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ, ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲು ಬಡಿಸುವ ತುಪ್ಪ: ದಯಾಮೃತವೆಂಬ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೋನವಂ ಮಾಡಿ ಸಮರಸರುಚಿಕರವೆಂಬ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ನೆನಹಿನ ಅವಲಂಬನವೇ ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಲವೆಂಬ ಶಿವದಾನವನಳವಡಿಸಿ ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಶುನಕ ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭–೧೨೭೦). ೨. ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪ (ನಾ). ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಪ್ಪ: ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಲ್ ೨ ಪಂಚಪರ್ವಲ್ತು (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ಪು. ೩೭೨–೨೦; 1652). [ಅಭಿಘಾರ + ತುಪ್ಪ]

ಅಭಿಚರ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆಳು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ (ಕ). ೨. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಹಿಂಸಾಕರ್ಮ; ಹೋಮ; ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಬಿರಯಿಗಭಿಚಾರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಮುಳಿಸಿಂ ಕಂತುಮಾಂತ್ರಿಕಂ ಬೇಳಲ್ಕೆಂದುರುಪಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿಯೆನಿಸಿದುವಸುಗೆಯೆಸೆವ ಪೊಸ ಪೂಗುಡಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೫೨) ; ಅವನ ಕೊಲ್ವೆವೆಂದು ಮುನಿಗಳ್ ನೆನೆದು ಮುನಿಯುತುಂ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಾನಳ ಮಂತ್ರತತಿಗಳಿಂದಭಿಚಾರಮಂ ವಿನಯದಿಂ ಬೇಳೆ (ಆರಾಜ. ೧೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೋಮ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ; ಮಾಟಮಾಡುವುದು; ಶೂನ್ಯ ನಡಸುವುದು: ಮಲೆಪರ್ಗಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ ವಲಮೆನಿಸಲ್ ಚಕ್ರಿಪೂಜ್ಯನುಂ(ಆದಿಪು.೧೧–೫). 'ವಾಮಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಭಿಚಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಿಚಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಮಾಟ, ಶೂನ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅಥರ್ವಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡಸುವವನು; ಮಾಟಗಾರ. [ಸಂ. ಅಭಿಚಾರಿನ್]

ಅಭಿಚಾರಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿ : ಅಭಿಚಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಾದರೂ ಉಂಡೇನು ಅವಿಚಾರಿಯ ನೆರೆ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಜನ (ನಾ). ೧. ವಂಶ; ಕುಲ; ಗೋತ್ರ. ೨. ತಾಯ್ನಾಡು; ಸ್ವದೇಶ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಬಿರುದು. ೫. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಸಜ್ಜನ: ಸುರಭೂರುಹದಗೆಯನಿಡಲ್ ಪರಿಜನದಭಿಜನದ ಗೇಹದೊಳ್ ಬಯಸಿದಳಾ ಸರಸಿಜಮುಖಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೦೧). ೬. ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನವರು; ಪರಿಜನರು. ೭. ವಂಶದ ಹಿರಿಯರು, —ಹಿಂದಿನವರು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜನವತ್ಸಳ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲಜರಲ್ಲಿ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ : ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಳನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ(ಆದಿಪು. ೧–೩೦). [ಅಭಿಜನ + ವತ್ಸಳ (= ವತ್ಸಲ)]

ಅಭಿಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸಂಭಾವಿತ; ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ; ಯೋಗ್ಯ : ಅತಿಧವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ನೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೫). ೨. ಪ್ರಿಯ. ೩. ಸುಂದರ. ೪. ವಿದ್ಯಾವಂತ; ವಿವೇಕಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜಾತಕಲೆ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಲೆ : ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಅಭಿಜಾತಕಲೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗಿನ ಸಹಜಾತಕಲೆ ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯಗುಣವೇನೆಂದರೆ . . . ಅವುಗಳ ಕೃತಿಯು ಜಾತೀಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨).
[ಅಭಿಜಾತ + ಕಲೆ]

ಅಭಿಜಾತರೂಪ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಸುಂದರವಾದ ಆಕಾರ: ಅಂತು ಜಾತರೂಪಧರನುಮಭಿಜಾತರೂಪಮನೋಹರನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೫೭ ವ). [ಅಭಿಜಾತ + ರೂಪ]

ಅಭಿಜಾತಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಪೂತು ಫಲು ಗುಣ ನಿನ್ನ ಕುಲಕಭಿಜಾತಶೌರ್ಯಕೆ ಗರುವಿಕೆಗೆ ಸರಿಮಾತನಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೧೨). [ಅಭಿಜಾತ + ಶೌರ್ಯ]

ಅಭಿಜಾತಸಾಹಿತ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಅಭಿಜಾತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತೆ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೩೫೪). [ಅಭಿಜಾತ + ಸಾಹಿತ್ಯ]

ಅಭಿಜಿ (ನಾ). ಅನ್ಯವರ್ಣಾಂಗನೆಯನ್ನು ಕೂಡಿದವನು : ಕ್ಲೀಬನಾದಾತಂ ಸ್ವಗೋತ್ರಜಾತರ್ಮಹಿಯೊಳಂ ಸವರ್ಣಾಂಗನೆಯರಂ ನೆರೆದವರ ಬಳಿಕಲಭಿಜಿಯಾದಾ ಕರ್ಮಿಯಾ ಪಿತೃವನಿತೆ ಪಿತೃಭಗಿನಿಗಳುಪಿದಂ (ವೀಶ್ಕೈಪು. ೪–೨೨–೩೮). [?]

ಅಭಿಜಿತಯೋಗ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ನವಮಿ ತಿಥಿಯ, ಪಾವನ ಚೈತ್ರಮಾಸವು, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷವು ಹರಿಪ್ರಿಯ ಅಭಿಜಿತಯೋಗವು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸಮಶೀತೋಷ್ಣ ಕಾಲವು ಹೀಗೆ . . . ಪುಣ್ಯಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೫೫). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿದ್ಯೋಗ]

ಅಭಿಜಿತು (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೩ : ಶ್ರವಣಂ, ಧನಿಷ್ಠೆ, ರೋಹಿಣಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ, ಅಭಿಜಿತು, ಉತ್ತರಾಷಾಢೆ, ಅನುರಾಧೆ ಈ ಯೇೞುಂ ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೮೩ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಜಯಶಾಲಿ ; ವಿಜಯಶೀಲ. ೨. ದಿವಸದ ಎಂಟನೆಯ ಮುಹೂರ್ತ ; ಹೊತ್ತು ಮೂಡಿದಮೇಲೆ ಹದಿನೈದನೆಯ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ ; ಕುತುಪಕಾಲ. ೩. ಉತ್ತರಾಷಾಢ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣ ಈ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ನಡುವಣ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಧಿದೇವತೆಗಳ . . . ಇರ್ಪತ್ತೆಂಟು ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳ್ಗೆ . . . ಅಭಿಜಿತ್ತುಗೆ ಅಜಂ, ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು (ಲೋಕೋಪ. ೧–೬ ಟೀ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ತತ್ಪುರುದೇವಂ ಮುಕ್ತಿವಧೂವರತೆಯನಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೧). [ಸಂ. (ಅಭಿಜಿತ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಭಿಜೆ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೩ : ಶ್ರವಣಂ ಧನಿಷ್ಠೆ ರೋಹಿಣಿ ದಿವಿಜಾಧಿಪನಭಿಜೆಯುತ್ತರಾಷಾಢಂ ವೈತ್ರಪೆನಿಪ್ಪ ತಾರೆಗಳ್ ವಾಸವಮುಂಡಳವೆಂಬ ನಾಮವಚಳಿತ ವಚನಾ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೮೩); ಅಭಿಜೆಯರ ಮೂಲಮುಂ . . . ಕೃತ್ತಿಕೆಯುಮೆಂಬೀ ತಾರಾನಿಚಯಂ ಚರಿಯಿಸುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೬). [ಸಂ. ಅಭಿಜಾ]

ಅಭಿಜ್ಞ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ; ಬಲ್ಲವನು : ಬಹುವಿಧ ಕಳಾಕಳಾಪಾಭಿಜ್ಞಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫) ; ಸಮಸ್ತ ಕಳೆಯಲಭಿಜ್ಞನೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೮೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ : ಪರೇಂಗಿತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ನರೇಂದ್ರಂ ತಿಳಿದವನಭಿಜ್ಞತೆಗೆ ಮನದೊಳ್ಮೆಚ್ಚಿ ತಾನುಮುಸಿರದೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೪ ವ). [ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅಭಿಜ್ಞಮತ (ನಾ). ತಿಳಿದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಅಭಿಜ್ಞಮತವಿದು ತಪ್ಪದೆಂದನು ಮುನಿ ನೃಪಾಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೩೭). [ಅಭಿಜ್ಞ + ಮತ]

ಅಭಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವು ; ಜ್ಞಾನ : ಅಭಿಜ್ಞಾನಮಂ ನೀಂ ಕೃಪೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತೆ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೪). ೨. ನೆನಪು ; ಜ್ಞಾಪಕ. ೩. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರುವ ಮಾತು, ಕತೆ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದ ಕುರುಹು. ೪. ಸಾಕ್ಷಿ ; ರುಜುವಾತು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಗೆರೆ ; ಸಂಕೇತದ ರೇಖೆ : ರಾಜ್ಞೀಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದುಂ ತ್ರಿಜ್ಞಾನಸಮೇತನೆಂದು ಪೇೞ್ವಿಡೆಗಿವೆ ದಲಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆಗಳೆನಿಸಿ ಮನೋಜ್ಞತೆಯಂ ತ್ರಿವಳಿರೇಖೆ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೨೫). [ಅಭಿಜ್ಞಾ + ರೇಖೆ]

ಅಭಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ನೆನಹು ; ಜ್ಞಾಪಕ. ೨. ಗುರುತು ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಗುರುತು. ೩. ತಿಳಿದವಳು ; ಬಲ್ಲವಳು. [ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾ]

ಅಭಿತಂದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಸ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ಕೀಳುಮಾಡು ; ಸೋಲಿಸು : ಇಂದ್ರನ ವಧು ಚಕ್ರಧರನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ನಾಗೇಂದ್ರನ ಸತಿಯರೊಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖವನಾಕೆಯ ಪಡೆದೊತ್ತಭಿತಂದ್ರಿಪಳವಳಾಟಕೆಣೆಯೆ (ಭರಚ. ೭೮–೧೫೨). [ಅಭಿತಂದ್ರಾ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿತಾಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ ; ಸೆಕೆ. ೨. ಸಂಕಟ ; ಕ್ಲೇಶ : ಅಭಿತಾಪಮಾನಪ್ರಭೃತಿ ಭೃತ್ಯರನಭಯ ಸನ್ಮಾನಾದಿಗಳಿಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ ರಕ್ತನಾಳ. (Varix. ಇಂಕನಿ). [ಅಭಿ$_0$ + ಧಮನಿ]

ಅಭಿಧರ್ಮಪಿಟಕ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಾಶಿ. ೨. ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. (ಅಭಿಧರ್ಮ + ಪಿಟಕ)]

ಅಭಿಧಾ (ನಾ). ಹೆಸರು : ಅವರಿಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರೆಂದು ಅಭಿದಾ[ಧಾ]ವಾಯಿತೋ, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಯಾವ ಮೂಲವೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ಪಾಳಗಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾತೃ (ನಾ). ಹೆಸರಿಡುವವನು ; ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವವನು : ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿಧೇಯ, ಅಭಿಧಾತೃ – ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಕಡಿವಡೆಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೮೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರಿಸುವುದು ; ಹೇಳುವುದು. ೨. ಹೆಸರು ; ಅಂಕಿತ : ಛತ್ರವತಿಯೆಂಬಭಿಧಾನಮನಾಳ್ದುದಾ ಪೊೞಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೯). ೩. ಮಾತು ; ಶಬ್ದ. ೪. ಸಂಭಾಷಣೆ ; ಮಾತುಕತೆ. ೫. ನಿಘಂಟು ; ಶಬ್ದಾರ್ಥಕೋಶ : ಅಭಿಧಾನ ಸಾಮುದ್ರಿಕಂ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನರವೈದ್ಯಮುಮಂ ಓದಿಸಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩–೧೫). ೬. "ಕೀರ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನದೋಱು (ನಾ). ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : ದಾನಕೆ ಪಾತ್ರ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ವಿಧಾನದೋಱಿದನಯ್ಯನಂದು ಜ್ಞಾನಕೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ದಕ್ಷರೆಂಬಾನಭಿಧಾನದೋಱಿದೆನೊಪ್ಪಿರೆಂದ (ಭರಚ. ೬೦–೮೩). [ಅಭಿಧಾನ + ತೋಱು$_1$]

ಅಭಿಧಾನಪದ (ನಾ). ನಾಮಪದ : ನಾಮಪದ ಅಭಿಧಾನಪದಂಗಳಾದ (ಶಮದ. ೮೦ ಟೀಕೆ). [ಅಭಿಧಾನ + ಪದ]

ಅಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕೋಶ ; ನಿಘಂಟು : ಲಿಪಿಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಯೋಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ನೃಪನೀತಿಜೋಯಿಸಂ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಷಾಪಹರಣಮಾಯುರ್ವೇದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೮). [ಅಭಿಧಾನ + ಪರಂಪರೆ]

ಅಭಿಧಾನಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು : ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತನಲಂಕಾರಪರಿಚಿತನನೇಕ ರಸನಿಪುಣನಭಿಧಾನ ಪ್ರವೀಣಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೪). [ಅಭಿಧಾನ + ಪ್ರವೀಣ]

ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ : ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಭಾರವಿಮಾ. ೨೨೩). [ಅಭಿಧಾ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ : ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು (= ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಗುಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ (= ಲಕ್ಷಣಾವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೬). [ಅಭಿಧಾ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಭಿಧೇಯಮಾನ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ; ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ: ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಕ್ತೃವಿನ ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೇ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು; ಇದು ಅಭಿಧೀಯಮಾನ, ಪ್ರತೀಯಮಾನ, ಧ್ವನಿರೂಪ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ (ಭಾರಮಿಾ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ. ೨. ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ. ೩. ಮಾತು; ಶಬ್ದ. [ಸಂ. ಅಭಿಧಾ]

ಅಭಿಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು; ಅಂಕಿತವುಳ್ಳದ್ದು: ಇವು ಕಾಳಿಂಗಾಭಿಧೇಯಪ್ರವಿದಿತಮಿವು ಕಾಂಭೋಜ ಬಾಹ್ಲೀಕ ದೇಶೋದ್ಭವ ಮಶ್ವಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೨೫). ೨. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ: "ಅಭಿಧೇಯಮೆಂದು ಅರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ: ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ, ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಭಾರಮಿಾ. ೨೨೩). [ಅಭಿಧೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಧ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಏನನ್ನಾದರೂ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು; ಚಿಂತನೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: "ಭಿಕ್ಷುವು, ಮಹಾರಾಜ, ಲೋಕದ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಭಿಧ್ಯೆ ಹೋದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವನು..." (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೧). ೩. ಹೆರವರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನಗಾಗಿ ಬಯಸುವ ದುರಾಶೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಧ್ಯಾ]

ಅಭಿನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ನಾಭಿನಂದನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯ ಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೦). ೨. ಕೊಂಡಾಟ; ಪ್ರಶಂಸೆ; ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದು. ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಶೆ. ೪. ಸಂತೋಷ ಸೂಚನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೀಯ (ಗು). ಅಭಿನಂದನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೆ (ನಾ). ೧.=ಅಭಿನಂದನ ೨: ಅಭ್ಯಾಸ, ಅನುಭವ, ಮನೋಭಾವ, ಅಭಿನಂದನೆ– ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಗೊಂಡು ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಅನುಭವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೬೩). ೨. = ಅಭಿನಂದನ ೪: ಆದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮಗೆ ನಾನು ತುಂಬಾ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಭಿನಂದನಾ]

ಅಭಿನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳು; ಕೊಂಡಾಡು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಸಾಂಗಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು... ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ (ಆಬೋಲಿ. ೧೮೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸು. [ಅಭಿನಂದನ + -ಇಸು]

ಅಭಿನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಂದಿಸು: ನಳಿನನಾಭನ ಪಾದ ಪದ್ಮವನೊಲವಿನಿಂದಭಿನಮಿಸಿ ಭಟಾವಳಿಗೆ ನೇಮವ ಕೊಟ್ಟನಂತಕ ಸೂನುಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೧). [ಅಭಿನಮನ + -ಇಸು]

ಅಭಿನಯ (ನಾ). ೧. (ನಾಟಕ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಂತರಂಗದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಂಗಚಲನಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಪ್ರಕಟನಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧); ಪಿಡಿದಭಿನಯಿಸಿದರೆಸೆವಭಿನಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೩ ವ). ೨. ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ರಸಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯). ೩. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ತೋರಿಕೆ; ನಟನೆ; ಕಪಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಯಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯ ಸಮೇತವಾಗು: ಪಿರಿದು ಸುಳಾದಿ ತಾಳದಲಿ ಕರದಭಿನಯಗೂಡಿ ಕಡು ಕುಶಲದೆ ನಾಟ್ಯದಿರವ ಮೆಚ್ಚಿದ ರಂಗನೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೬೧). [ಅಭಿನಯ + ಕೂಡು]

ಅಭಿನಯಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಆಂಗಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಆಹಾರ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯ: ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ಸಂಭವಾಂಗಿ ಕಾದ್ಯಭಿನಯ ಚತುಷ್ಟಯ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಕಳಾಪರಿಣತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೦ ವ). [ಅಭಿನಯ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಭಿನಯಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಾನವನು ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೮). [ಅಭಿನಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಭಿನಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕರಿಸಿ ತೋರು; ನಟನೆಯಿಂದ ತೋರಿಸು: "ಅಭಿನಯಿಸು – ಅನುಕರಣೇ" (ಶಮದಾ); ಅಗಲ್ ಕರ್ಣನ ಬಬ್ಬಿವಬ್ಬಿಯನೆ ಪೋಪುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ... ಮೂರ್ಛೆವೋದ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೦ ವ); ಅಟ್ಟಿಯಿಂದಾಂ ರಾಮಚಂದ್ರನಾಗಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿ ಸೀತಾದೇವಿಯಾಗಿಯುಂ ನಾಟಕಮನಭಿಯಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬-೧೨); ದಿವಿಜರಂ ಜಜಿಜಜಿವುತಭಿನಯಿಸಿ ಹಾಸ್ಯರಸಮುಂ ಸಭೆಗೆ ಕರೆಕರೆವುತುಂ ಭೃಂಗಿ... ಶಿವನಿದಿರೊಳೆಸೆದಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೨-೨೭); ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರು (ಶಾಲೆಮು. ೭೪). [ಅಭಿನಯ + -ಇಸು]

ಅಭಿನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯಿಸು; ಕುಣಿಸು: ಮುದ್ರಿಗಳಿಂದಲಿ ಬಲು ರಮ್ಯವಾದ ಹಸ್ತ ಅದ್ರಿಯ ನೆಗಹಿದ ಅಗೋಚರವಾದ ಹಸ್ತ (ಕಾ)ಕದ್ರುವೆ ತುಳಿವಾಗ ಅಭಿನಲಿಸುವ ಹಸ್ತ ಅದ್ವೃತ (ಅದ್ವೈತ) ವಿಜಯವಿಠಲ ತಿರುವೆಂಗಳ ಭದ್ರ ಗಜರಾಜ ವರದನ್ನ ಹಸ್ತ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೬-೬). [ಅಭಿ + ನಲಿಸು]

ಅಭಿನವ (ಗು). ಹೊಸದಾದ; ನೂತನವಾದ: ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗಮಭಿನವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಂ ದೊರೆಯೊಳರೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನವಾಗತ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು: ಭುವನಾಧೀಶ್ವರಸುತನಭಿನವಾಗತಂ ಮಾನ್ಯನಪ್ಪನಾರಾಧ್ಯನೆ ದಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಸದು ಮಾಡು; ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡು; ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡಸು, —ನೆರವೇರಿಸು: ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಗಳನಭಿನವಿಸುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಯಿ] ದಶಾಂಗಾಮಿಳಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು ದೀಪಾರತಿಯನೆತ್ತುವನು (ಬಸವು. ೧೧-೨೨); ಮಲುಹಣಸ್ತವವೆನಲು ತತ್‌ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಶ್ಲೋಕಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಸಿ] ರಚಿಸಿದಾಗಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಂಕರನು (ಬಸವು. ೪೨-೩೯); ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿವಲಯಾವಳಿಗಳಂ ಸೌವರ್ಣಪಟ್ಟಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ ಬಾಸಿಗಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ಹಣೆಗಳಲಿ (ಬಸವು. ೫೬-೬). ೨. ಹೊಸದಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಗಂಗಾದೇವಿಯುರದಲಿ ಮೊಳೆವುತಿರ್ದವು ಮೊಲೆಗಳನಭಿನವಿಸಿ (ಬಸವು. ೪-೨೧). [ಅಭಿನವ + -ಇಸು]

ಅಭಿನಾಳಿ (ನಾ). ಅಭಿನಯಗಳ ಸಮೂಹ (?): ಪೇಳಿನಗೆ ತಾಳ ಮರ್ದಳೆ ಗೀತ ಸಮ್ಮೇಳಗಳ ಗತಿಗೆಯುದಿಯಂ ನಟಿಸಿಯುಚಿಳಯಭಿನಾಳಿಗಳ ಕರನೇತ್ರಯುಗಂಗಳಿಂದೆ ತೋರುವ ಪ್ರೌಢನಾಯಕಿಯಳಾ ಲೀಲೆ (ನವಮೋ. ೫-೪). [ಸಂ. ಅಭಿನಯಾಳಿ ?]

ಅಭಿನಿರೂಪಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಿವರಣೆ. 'ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸು, —ವಿವರಿಸು : ಸುರಭಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂ ಸುರಭಿ [ಗ್ರೀಷ್ಮರ್ತು] ಸುರಭಿ ಸರ್ವಮನೋಜ್ಞಂ ಸುರಭಿ ಸುರಧೇನುವೆಂದಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ವರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗಮಿಕರ್ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫–೧೦೧).
[ಅಭಿನಿರೂಪಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿನಿರ್ಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರ್ಯಾಣ (ನಾ). ದಂಡಯಾತ್ರೆ ; ಧಾಳಿ ನಡಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿವೇಶ (ನಾ). ೧. ಆದರ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಪುರುಷನಾತ್ಮಸಮಯಗುಣ ಪರಸಮಯದೋಷ ವಿಶೇಷ ಪರಿಚ್ಛೇದದಿನಾವುದೊಂದು ಗುಣ ಬಹುಳಮುವಜಿಕೊಳಭಿನಿವೇಶಂ ಶ್ರೇಯಂ (ಆಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಹುದುಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಶೇಷ; ನಂಬಿಕೆ : ಆದಱಿಂ ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವಾಭಿನಿವೇಶದಿಂ ತನುಧನ ನಿಧನಂಮಾಡಿ ಸೇದೆಗಿಡಲ್ವೇಡ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ) ; ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ . . . ಮತಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿನಿವೇಶವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇ (ವಿಜ್ಞಾ.ಕ. ೩೪). ೩. ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆಂಬ ದೃಢ ನಿಶ್ಚಯ, —ಹಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿಷಾದಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವ ಮಾವಟಿಗ ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಜೋದ, —ಮಾವುತ : ವಿಪಕ್ಷವಿಶಿಖಮೋಕ್ಷ ಟಂಕಾರಮನೆ ಜಗದುದಗ್ರನಿಜವೀರಗ್ರಹಸ್ತೋಭನಾಕ್ಷರಮೆಂದುಂ ಬಗೆದಭಿನಿಷಾದಿಯುಮಂ . . . ನಿಜವಿಜಯ ಸಿಂಧುರಮುಮಂ ತಿಣ್ಣಂ ನೂಂಕಲುಮವುಂಕಲುಂ ಬೆಸಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೀತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಭಿನಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಭಿನಯಿಸಿದ. ೩. ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಕಳೆಗೊಳಿಸಿದ,—ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೪. ಉಚಿತವಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕ. (ನಾ). ೫. ಸಮಚಿತ್ತ ; ದಯಾಳು ; ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ; ಸ್ನೇಹಪರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತ (ಗು). ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಅಭಿನುತಕಲ್ಪಮಹೀಜಂಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಕೊಂಡಾಟ ; ಸ್ತೋತ್ರ : ನಿರ್ಮಳತರತನುವನೀಯನೆ ಮಯೂರಂಗಭಿನುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಬಸಪು.೫೪–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಇಳೆಯುಂ ಶಿವಶರಣರುಂ ಅಭಿನುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೧೪).
[ಅಭಿನುತಿ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿನೂತ (ಗು). = ಅಭಿನುತ : ಅಭಿನೂತಕೇತಕೀಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೂತೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದವಳು : ನೃಪೇಂದ್ರನಾ ವನಾಂತದಿನಭಿನೂತೆಯಪ್ಪ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯೆಂಬೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೪೮). [ಸಂ. ಅಭಿನೂತಾ]

ಅಭಿನೇತೃ (ನಾ). ನಟ; ಅಭಿನಯಿಸುವವನು : ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರು ಪಾಕೀಸ್ತಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅಭಿನೇತೃವಾದರು (ಜೆಸಂಕ. ೧೧–೨–೬೫ ; ೮–೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇತ್ರಿ (ನಾ). ನಟಿ : ಅಭಿನೇತ್ರಿಯ ರಾಣಿಗೆ ಅಭಿವಂದನೆ (ಆಶ್ರಮ. ೮೭). [ಸಂ. ಅಭಿನೇತ್ರೀ]

ಅಭಿನೇಯ (ಗು). ೧. ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ : ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ದೃಶ್ಯವೆಂದೂ, ಶ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಭಾಗಮಾಡುವುದು ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಮ, ದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೧). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ : ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ ಎಂಬ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯ=ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ ; ಅದರ ವ್ಯಂಜಕ= ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ = ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ನಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ನಾಟಕವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಕ ಪ್ರಭೇದಗಳು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು . . . 'ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ', 'ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ', 'ಕಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧).
[ಅಭಿನೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ; ಒಂದೇ ಆದ : ಭಿನ್ನನಂತಿರೆ ತೋಱಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನನೆನಿಸಿಯೆ ಮೆಱೆವ ತಿಳಿಯಲಭಿನ್ನನೈ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೭೧). ೨. ಒಡೆಯದ ; ಮುರಿಯದ : ಅಭಿನ್ನಸುವ್ರತಲೋಲ ಗುಣಸಂಪನ್ನನಂಗವಿಕಾರದೂರೈಕಪ್ರವರ್ತನನು (ಬಸಪು. ೩೦–೨). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನ್ನಾಂಗಿ (ನಾ). ಏಕರೂಪಳು ; ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು : ಹಿಮಶೈಳದೊಳಂ ಜಳಧಿಯೊಳಮೆಂತಭಿನ್ನಾಂಗಿ ಗಂಗೆ ಸಂಗತೆ (ಆದಿಪು. ೧–೭೭). [ಸಂ. ಅಭಿನ್ನಾಂಗೀ]

ಅಭಿಪನ್ನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ; ಮರೆಹೊಕ್ಕವನು : ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು ; ಪುರಸ್ಕೃತರಭಿಪನ್ನರಲ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨೩). ೨. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು. ೪. ತಪ್ಪುಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪಾತ (ಗು). ಪ್ರಗತಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ; ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ : ನಾವೀಗ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ತೀರ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂಥ ವಿಶಾಲವೂ ಅಭಿಪಾತವೂ ಹಾಗೂ ಕಲಾನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೋಪೇತವೂ ಆದ ಆಂದೋಲನದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಸಾಧು ; ಬಡಜೀವಿ : ನಮ್ಮ ತರಲ ಎಂಥ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗ! ಈ ದಿಕ್ಕೇಡಿ ಹಿಮಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಧವಾವಿವಾಹದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಿದ್ದಳು. ಅವನು ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ, ಲೋಕಲಜ್ಜೆಗೆ ಅಂಜಿ ಊರುಬಿಟ್ಟೇ ಓಡಿಹೋದ (ಎರಸೆ. ೫೯) ; ನಾನೊಂದು ಅಣುಜೀವ, ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ಅಂತರಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ ; ಇಷ್ಟ ; ಆಶಯ : ಅಯುವತಿರತ್ನಮಂ ಭವದೀಯಾತ್ಮಜ ಪುರುಷರತ್ನದೊಳ್ ಕೂಡುವಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರೀತಿಲತಾಶಾಖಾಯಮನಡರ್ದಪೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೪) ; ಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಾದೊಡಭಿಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಕ್ಕುಮೆ (ಶಮದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುರಿ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ತಾತ್ಪರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರೇತ (ಗು). ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟ ; ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟ: ತೈಜಸಕರ್ಮಣದ್ವಯಂ ಸಂಸಾರಿಜೀವಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರೇತಗತಿ ನಿರೋಧ ಹೇತುವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). (ನಾ). ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಉದ್ದೇಶ : ಈ ತರದುದ್ಧತಾಘನಿಕರಂ ಕಿಡುಗುಂ ದಲಮೋಘಮೆಂಬಭಿಪ್ರೇತದಳುರ್ಕೆಯುಂ ರುಚಿಯುಮಿಲ್ಲದೊಡೇವುವೊ ಪೇೞ್ ವ್ರತಾದಿಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೪); ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕಾಮತತ್ವದ ವಿಜಯ, ಕಾವನಗೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೧೦) ; ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ರಸವು ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವ (ನಾ). ೧. ಸೋಲು. ೨. ದೈನ್ಯ; ಕಷ್ಟ; ಪಾಡು : ಪ್ರಭು ವಾಕ್ಯದಿಂದಂಜದಾತ್ಮಾಮೃತವನುಂಡು ಅಭಿಭವವಳಿದೀಶರಹರು (ಭರಚ. ೬೬-೧೩೫). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು; ಅವಮಾನ : ಪ್ರಭು ಕಿಡಿಯಾತನಂ ನಿಜಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೆನ್ನನವಸ್ತುಮಾಡಿ ಪೂಣ್ದಭಿಭವ ಮಾಗಳೀ ಭವದೊಳಿಂತಿದು ನೀಗದು (ಆದಿಪು. ೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವದಾಯಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ತರತಕ್ಕವನು; ಸೋಲುಂಟು ಮಾಡುವವನು : ಜೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭೌಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು ಗುರು ಮಂದರಭಿಭವದಾಯಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪).
[ಸಂ. ಅಭಿಭವದಾಯಿನ್]

ಅಭಿಭವಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದು; ಅವಮಾನವನ್ನು ಪಡೆ : ಅಭಿಭವಮೆಯ್ದಿದ ತನಗಿಂ ಸ್ವಭಾವ ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿಯೆ ಬೇಡಿದೊಡಂ ದುರ್ಲಭಮುಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೧೨-೬೩). [ಅಭಿಭವ + ಎಯ್ದು]

ಅಭಿಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು : ಅಭಿಭವಿಸಿ ಕಪಿಧ್ವಜಿನಿಯುನ ಭಯರ್ ಪರಿತಂದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೨). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು : ನಾನಾ ನಿಶಿತ ಸ್ಫುರಿತ ಹೇತಿಪ್ರಭೆಯನುಳ್ಕಾಪಾತ ಪ್ರಭೆಗಳಭಿಭವಿಸೆಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೨೮ ವ). ೩. ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು : ಅಭಿಮನ್ಯು ಮರಣವಾರ್ತಾ ಪ್ರಭೂತಶೋಕಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮತನಯುನನಿರದಂಪಭಿಭ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಿಸಿ ತನ್ನನಳುರ್ದಂತೆ ಭಾಸ್ಕರಂ ಕೆಂಕಮಾದನಸ್ತಾಚಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೬); ಅಭಿಭವಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಭವಿಯೆನಿಸಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೧); ಅಭಯಾಮಲಕಾಕ್ಷಂಗಳ್ ಸುಭಾಂಡದಿಂ ಕ್ವಥಿತಮಾದ ಜಲಮಂ ಕುಡಿಸಲ್ಕಭಿಭವಿಪ ವತ್ಸನಾಭಪ್ರಭವಭಯಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಸಮುದ. ೨-೨೯). [ಅಭಿಭವ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಭಾಷಣ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು : ಸಭಾಪತಿಯ ಅಭಿಭಾಷಣ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತ (ಗು). ೧. ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). ೨. ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು. ೩. ಅವಮಾನ ಹೊಂದಿದವನು; ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ವ್ಯಸನಾಭಿಭೂತನಾವನುಮನುರಾಗವೇಗದೆ ಹಿತಾಹಿತಚಿಂತೆಯನೇಕೆ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಮಹತ್ತರವಾದ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಸೋಲು; ಪರಾಜಯ. ೩. ಅವಮಾನ. ೪. ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರತೆಯುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ : "(ಅ)ಕಾರಣಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಅಭಿಮಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಹಲಾಯು: ೨೫-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಮಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಪೂತ ಶಿವಮಂತ್ರಾಭಿಮಂತ್ರಿತಭೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಭೂಷಿತಜಾತನಿರ್ಮಳ ಪಂಚಮುದ್ರಾಧಾರರಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೯-೪೧). ೨. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕರೆದ; ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸು,—ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು : ಕಸೆಯಂ ಬಿಟ್ಟುಜದಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಚಕ್ರಮನಸುರವೈರಿಯಿಡುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೧); ಮಂತ್ರದಿನಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಜಲಮಂ ಮೊಗದೊಳ್ ತಳಿಯೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೪); ಸಾಯಕಮನಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ ವೈನಾಯಕಾಸ್ತ್ರವ ಹೂಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೩೫). ೨. ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಆಮಂತ್ರಿಸು : ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ ನಿಯಮದಿನಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬರಿಸಿದೊಡೆ ವಾಯುದೇವಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೪).
[ಅಭಿಮಂತ್ರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಮತ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟವಾದ; ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ : ಖ್ಯಾತಿ ಕಂದದು ಮನದ ಧೈರ್ಯದ ಧಾತು ಕುಂದದು ಲಜ್ಜೆಯಭಿಮತ ಜಾತಿಗೆಡದು ವಿರೋಧ ಬಿಡದು ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದ್ಯರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೩೩). ೩. ಇಷ್ಟವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದುದು : ಏನೇನಭಿಮತಮಂ ಪೇಚಿಂನಾಸ್ವಾದಿಸಿದೆ ದೇವಿಯರಮನೆಯೊಳೆನಲ್ಕೇನೇನಭಿಮತಮಂ ಕೇಳಾಸಾಸ್ವಾದಿಸಿದೆನಿಲ್ಲ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫); ಜನಕನೆ ನಾಂ ನಿನಗೆನಗಾ ದನುಜಹರಂ ಜನಕನದಜಿನಾನಭಿಮತಮಂ ನಿನಗೆನಗಭಿಮತಮಂ ವಿಷ್ಣು ನೆಗಚ್ಚಿದೊಡೆ ಮಗದಾರ ಚರಣಂ ಶರಣಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೪). ೪. ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ಗೌರವಾರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಫಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಚಕ್ರ, —ಯಂತ್ರ : ಭವರಹಿತಮಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನ ಯಂತ್ರಮಿದು ಅಭಿಮತಫಲಚಕ್ರಮೆಂಬುದು ಈ ಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೪೦).
[ಅಭಿಮತ + ಫಲ + ಚಕ್ರ]

ಅಭಿಮತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ : ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ ನಿನ್ನಭಿಮತಾರ್ಥಮನೆ ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥರಪ್ಪೆವು (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ).
[ಅಭಿಮತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಇಷ್ಟ. ೨. ಗರ್ವ. ೩. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು : ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಿಮತಿಸುವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೪೫-೧೨).
[ಅಭಿಮತ + -ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಮರ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆ; ನಾಶ. ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೩. ಸ್ವಪಕ್ಷದವರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದ್ರೋಹ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ. ೪. ಬಂಧನ; ಸೆರೆ. ೫. ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲಿನ ಭೀತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹುಲಿ, ಆನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾದಲು ನುಗ್ಗುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಅಭಿಮಾನಮೊಂದೆ ಕುಲ [ಮಣ್ಮು ಕುಲಂ] ಬಗೆವಾಗಳೀ[ಗಳೀ] ಕಲಹದೊಳಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಕುಲವಾಕುಲಮುಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರು ಸದ್‌ಭಕ್ತರಲ್ಲದೆ ಎನಗಾರೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೦). ೨. ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ನೋಯಿಸುವುದು; ಕೇಡುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಯನ ಆಳಿಕೆ ತೆಗೆಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೬೨೬); ಚಾಳುಕ್ಯರಾಯನು ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಭಿಮಾನ ಅಂದರೆ ಹಿಂಸೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನ ಆಳಿಕೆ ತೆಗೆಯಿತ್ತು (ಮೂರುಉ. ೯೦). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ : ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು, ಅಭಿಮಾನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗು; ಮಾನಹೋಗು : ಆನಿರ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ದೂರ್ತಿಂ ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದೈ ನೀನೇಟಿಂದಲ್ಲಿಂದಭಿಮಾನಂಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೫-೨೦೨). **ಅಭಿಮಾನಗೆಡು** : ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು : ಅಭಿಮಾನಗೆಟ್ಟವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಭಿಮಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಭಿಮಾನಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಹಾನಿ: ಮಾನಧನನೆನಿಸಿ ನಿನ್ನಭಿಮಾನಕ್ಷತಿಮಾಡಿದೈ ಸುಯೋಧನ (ಗದಾಯು. ೭–೬). [ಅಭಿಮಾನ + ಕ್ಷತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ದರ್ಪಿಷ್ಠರ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು. ೨. ಹೆರವರ ಪ್ರೀತಿವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಧರಣೀ ಲೋಕಾಶ್ರಯನಭಿಮಾನಗಳ್ಳನಹಿತರ ಗಣ್ಡಂ ಮಾವನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೦; 951). ಗುಣಗಳ್ಳ, ಪ್ರಿಯಗಳ್ಳ ನೋ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು (?): ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗೆ ನಗುವ ನಗೆಗಳ ಗಹಣಿಗಳಿಗೊಳಗಾದೆನಲ್ಲಾ ಮಹಿಳೆಯರೊಳಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿಯನೆನ್ನ ನೀನಜಿಯ (ಬಸವು. ೨೮–೨೦). [ಅಭಿಮಾನ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗೆಡು 'ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು' ನೋ.

ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ (ನಾ). ಮಾನಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೆಂಡಿರನು ನೆಜೆ ನಂಬಿದಾತನೆ ಭಂಡನವನಭಿಮಾನಗೇಡಿಯು ಪೆಂಡಿರಲೆ ಸತ್ಪಥದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿಗೆ ಬೀಯಗವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೪೯). [ಅಭಿಮಾನಗೇಡು + -ಇ]

ಅಭಿಮಾನಗೇಡು (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ; ಗರ್ವಭಂಗ. 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ,' 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡುಗ' ಪರಾ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕೇಡು]

ಅಭಿಮಾನಗೇಡುಗ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು: ಓಡಿ ಕೊಂದನು ಕಾಲಯವನನು ಬೇಡಿ ಕೊಂದನು ಕೈಟಭನ ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನನಭಿಮಾನಗೇಡುಗನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೭). [ಅಭಿಮಾನಗೇಡು + -ಗ]

ಅಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿರಹದ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾನದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವು ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪–೬೯). [ಅಭಿಮಾನ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಭಿಮಾನತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವ: ಕನ್ನನ ಕೀರ್ತಿ ಕನ್ನನಭಿಮಾನತೆ ಕನ್ನನ ಸಚ್ಚರಿತ್ರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩–೩೨; 1089); ನೀನಾತಂಗೆಜಗದೆಯಭಿಮಾನತೆಯಿಂದಿರ್ದೆಯಾದಡಂ ನಿನಗಕ್ಕುಂ ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟತೆ (ಕಗವಿ. ೭೩; ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ). [ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿತಾ ?]

ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ದೈವ ಅಥವಾ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳೊಲಿದು ದಯಪಾಲಿಸಿದರಾಕೆಗೀ ಶಾಸನವ ಹರಸಿ (ಇಂಗೀತ. ೨೮–೩). [ಅಭಿಮಾನ + ದೇವತೆ]

ಅಭಿಮಾನಧನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನೇ ಸಂಪತ್ತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಂತ: ನೃಪನನಭಿಮಾನಧನನನನುಪಮನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೬); ಅಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೭). [ಅಭಿಮಾನ + ಧನ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಗ (ನಾ). ಮಾನದ ಹಾನಿ; ಗೌರವದ ಕೇಡು: ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಗ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಜನ (ನಾ).=ಅಭಿಮಾನಭಂಗ: ಮಾನಧನರಿಗೆ ವಧೆಯೆನಿಪುದಭಿಮಾನಭಂಜನಂ (ಕುವ್ಯಾಕೆ. ೨೨–೪೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಜನ]

ಅಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವೇ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಂತೆ ಇರುವವನು: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಲನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ ಸುಕವಿಯಶೋನಿರ್ಮತ್ಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೩೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಮೇರು (ನಾ). ಮೇರು ಪರ್ವತದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವೂ ಉತ್ತಮವೂ ಆದ ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮನಭಿಮಾನಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೩–೧೦; 1027). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೇರು]

ಅಭಿಮಾನಸಳ್ಳ (ನಾ). ವಿರೋಧಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಗರ್ವಿಷ್ಠರ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳಕೇಸರಿಕೂಟನ್ ಕೊಟ್ಟಿಂಣ್ಣನಭಿಮಾನಸಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩–೮; 965). [ಅಭಿಮಾನ + ಸಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ ೧, ೨: ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ ವಿರಹಿಗಳೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಅಭಿಮಾನ + ಹಾನಿ]

ಅಭಿಮಾನಹೀನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದವನು: ಮರುಳಂಗನೆಯರಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಪರನೇ ಜನವಜೆಯಲಭಿಮಾನಹೀನನು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೨೩–೪೫). [ಅಭಿಮಾನ + ಹೀನ]

ಅಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರಮಾನುಭಾವನಭಿಮಾನಿ ವಿನೋದಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೮); ಸಂಗನುದೇವನ ಭಕ್ತಿಯಭಿಮಾನಿಯ ಜೀವನದಂತೆ (ಬಸವ. ೮೬೬); ಎನ್ನ ಮಗಳಿಗೆಣೆಯಿಲ್ಲ ಸುಮ್ಮಾನಿ ಸನ್ಮಾನಿಯಭಿಮಾನಿ ಕಡುನೀಜೆ (ಹಚಕಾ. ೪–೨೦). ೨. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. 'ಕಲಾಭಿಮಾನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಿಸು; ಪ್ರೀತಿಸು: ಬಳಸಿಯುಮುಂಡುಮುಟ್ಟುಮಭಿಮಾನಿಸಿಯುಂ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಸಮುಜ್ವಳಿತ . . . ಚೇಷ್ಟನೊಪ್ಪುವಂ (ಶತಕ. ೧೬೮–೪೯); ವಿಭುಗಳು ಪೇಳೆನಲೀ ಪದಕವಿತೆಯ ನಭಿಮಾನಿಸಿ ಪೇಳಿದೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೭೫). [ಅಭಿಮಾನ + -ಇಸು]

ಅಭಿಮುಖ (ಗು). ೧. ಎದುರಿಗಿರುವ. ೨. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರು: ಆತಂಗೆ ನೀನಜಿಪಿದೊಡೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಭಿಮುಖನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೧೭೫); ತಿರುನಾವಲೂರತ್ತಲಭಿಮುಖನಾಗಿ . . . ನಡೆತಪ್ಪಾಗಳ್ (ನಂಬಿರ. ೮–೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖಕೋಣ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮೂಲೆ. ೨. [ರೇಖಾಗ] ಎದುರಿನ ಕೋಣ. [ಅಭಿಮುಖ + ಕೋಣ]

ಅಭಿಮುಖತೆ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅಭಿಮುಖತೆಯೊಂದೆ ನಮ್ಮೀ ವಿಭುವತ್ತಲ್ ಸಾಲ್ಗುಮಖಿಳಹಿತಸಾಧನೆಗೆಂಬ (ವಸ್ತುವಂ. ೫೩). [ಸಂ. ಅಭಿಮುಖತಾ]

ಅಭಿಮುಖಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಎದುರಾಗಿರುವವನು: ಜಟಾಯು ನೋಡಿದನ್ . . . ಮೂವರಂ ಮನುಜರಂ, ಪಂಚವಟ್ಯಭಿಮುಖಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯–೫). [ಸಂ. ಅಭಿಮುಖಿನ್]

ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಬೋಧನೆ: ಸಂಬೋಧನೆಯೆಂಬುದು ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮಂ ಪೇಟ್ಟುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖೀಕೃತ (ಗು). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಎದುರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ: ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಧಾಚಳ ಕಟಕಾಭಿಮುಖೀಕೃತ ನಿಜವಿಜಯ ಕಟಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಖ್ಯಾತಿಯೆಸೆಯಲು ಶಾಂತಿಯೆಂಬ ನಿಶಾತಖಡ್ಗದಿ ಕೋಪವೆಂಬಭಿಯಾತಿಯಂ ಖಂಡಿಸುವವಂ ತಾನಾವನವ ನಿಯೊಳು ಆತನೇ ಶೂರತ್ವವುಳ್ಳವಂ (ಬಸವು. ೩೮–೬೪); ಸುಕರ ಗುರುಭಕ್ತ ಕಾಮಣ್ಣನಭಿಯಾತಿತಿಮಿರಕುಲಸಪ್ತಾಶ್ವ ವಿಶ್ವಣ್ಣ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತತ್ಪರನಾದ; ಆಸಕ್ತನಾದ; ಮಗ್ನನಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿದವನು; ಬಲ್ಲವನು: ಅಭಿಯುಕ್ತರಜಿಾದು ಪೇೞ್ವುದು ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಮುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ: ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಭಿಯೋಗಮಾಯ್ತೆನಗೆ ಸಾಹಸ ಭೀಮನ ಸಾಹಸಂಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೧–೪೩). ೨. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನ; ಒತ್ತಾಯ: ಮಾಣದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರನಭಿಯೋಗದಿಂದತಿಬಳಂಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೂಣ್ದರ್ . . . ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೨–೫೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಯುದ್ಧ. 'ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ' ಪರಾ. ೪. ಅಕಾರ್ಯ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಪಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು ವಿಕ್ರಾಂತಮಂತರಿಸೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪೞಿಯೆ ಭುಜಬಳ ವೊಳಸರಿಯೇ ಮಾನಂ ಮ್ಲಾನತೆಯನೆಯ್ದೆ . . . ಯೋಗಿಗಳಭಿಯೋಗ ಮೆನೆ . . . ಪಾಸಜೞಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ, ೫೪ ವ). ೫. ದೂರು; ಆಪಾದನೆ; ಅಪವಾದ: ಅಜ್ಜಾ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಲೋಕ ಮೆಲ್ಲಮಭಿಯೋಗಮನಿಟ್ಟೊಡದರಸಂ ನಿಮ್ಮನಡವಿಯೊಳ್ ಬಿಸುಟ್ಟು ಬರ ವೇೞ್ದೊಡಿಲ್ಲಿಗೆ ತಂದೆನೆನೆ (ಪಂಚರಾಮಾ. ೧೫–೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣದ ಸುದ್ದಿ: ಈಗಲೀ ವಿಪ್ರರಲಿ ಖಳರಭಿಯೋಗವಾರ್ತಾಶ್ರವಣ ಬಹುದುರಿತಾಗಮವು ತ ನ ಗಾ ವು ದೋ (ಕುಮ್ವಾಭಾ. ೧೯–೫). [ಅಭಿಯೋಗ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಂದ್ರ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ ವಾಹನಕರ್ಮದ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದಾಸರು: ನಿರಂತರ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ ದೇವವಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೧–೪೯ ವ); ಅನಂತರಮಾದೇವಂ ತದ್ವಿಮಾನದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಪ್ರಕೀರ್ಣಸಂಮಾನಿತಾಮರಾದಿ ಪ ರಿ ಜ ನ ಪರೀತನುಂ (ಚಂ ದ್ರ ಪು. ೪–೬೮ ವ); ಅಭಿಯೋಗ್ಯ – ವಾಹನಾದಿಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತದಾಸ ಸಮಾನಾಭಿಯೋಗ್ಯರುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ಆಪಾದನೆ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಯಾವ ನೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಒಂದೇ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅಭಿಯೋಜನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ದಂಡಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭಿಯೋಜನಾ]

ಅಭಿರಂಜಕ (ಗು). ೧. ಮನೋರಂಜಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವಂತಹುದು: ಆ ಕುಮಾರರಿ ಗೊಲವಿನಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿಜನಾಮಾಭಿರಂಜಕವ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವುದು. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ಉಪಚಾರ: ತೋಱಕೆಡುವೀ ತನುವಿನಭಿರಂಜನೆಯ ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಜದಿರು ಮ ನ ವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೭–೨೫); ಬಳಿಕ ಮಧುಪರ್ಕಾದಿ ವೈದಿಕ ವಿಳಸದಭಿರಂಜನೆಯಲಾ ಕಳ ಕಳವ ಮಾಣಿಸುತಿತ್ತರುತ್ತಮ ಗುಡವ ಜೀರಿಗೆಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೬). [ಸಂ. ಅಭಿರಂಜನ]

ಅಭಿರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡುವುದು,—ರಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿರಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಪಾಡು: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದಭಿರಕ್ಷಿಸುವುದನು ವೃತ್ತಿರಹ ರವಿಶಶಿಗಳನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೦–೧೯). [ಅಭಿರಕ್ಷಣ + –ಇಸು]

ಅಭಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅಭಿರಕ್ಷಣ: ಪ್ರಾಣ್ಯಭಿರಕ್ಷೆ ಪದ್ದಿಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೧೪). [ಸಂ. ಅಭಿರಕ್ಷಾ]

ಅಭಿರತ (ಗು). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಚತುರ್ವಿಧ ತರ್ಕಾಭಿರತನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿರತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ: ಭಾವಪೂರ್ವಕ ಭಕ್ತಿ ನಂಬಿಗೆ ತೀವಿದಭಿರತಿಯದರ ತೆರದಿಂ ನೀವಿದರೊಳು ಸಕ್ತರಾದರೆ ನಿಜಸುಖವು ಬಹುದು (ವಿವೇಭ. ೨–೩೬); ಪುರ್ವಿಂ ಮೆರೆವೀ ವದನಂ ಪುಲಕಂಗೂಡಿದ ಕದಪಿಂ ಕನ್ನಡಿಪುದೆನ್ನೊಳ್ ಪ್ರಭಿರತಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೮–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಿಸು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತು, ಕತ್ತರಿಸಿ, ಸುಟ್ಟು ಕೆಡಹಿ, ನಿರ್ವಾಣವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರಮಿಸಿ ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು (ರಾಮರಾ. ೨೬). ೨. ಆಸಕ್ತನಾಗು. [ಅಭಿರಮಣ + –ಇಸು]

ಅಭಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಭೋಜನಶಾಲೆಯೊಳುಯ್ಯಾಲಮೇಲಭಿರಾಜಿಪ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಿದ್ದಳು (ಭರಜ. ೪೬–೧೧೫); ಅಭಯಾನ್ನ ವೈದ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿರಾಜಿಸಿದು ವದಱಿಂದ (ಭ ರ ಜ. ೬೬–೧೩೫). [ಅಭಿರಾಜನ + –ಇಸು]

ಅಭಿರಾಮ (ಗು). ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಸಕಲ ಕಲಾಭಿರಾಮನುಂ ವಿಬುಧಜನಸೇವ್ಯನುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೧೮); ರಾಮನಂ ಭುವನಾಭಿರಾಮನಂ ಗುಣರತ್ನಧಾಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಾಮತೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೌಂದರ್ಯ: ಅಧಿರಾಜಪೂಜ್ಯನಭಿರಾಮತೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಪಂಚರಾಮಾ. ೧೨–೯೯). [ಸಂ. ಅಭಿರಾಮತಾ]

ಅಭಿರುಚಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ; ಒಲವು: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಅಭಿರುಚಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಭಾರವಿಶಾ. ೨೦೧). ೨. ರಸಾಸ್ವಾದನ ಶಕ್ತಿ; ಸವಿಯುವ ಶಕ್ತಿ: ಊಟದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. "ಪ್ರಕಾಶ" (ಗುವಿಮೋ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿರೂಪ (ಗು). ೧. ತಕ್ಕ; ಅನುರೂಪವಾದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಧೀರಃ, ಧೀಮಾನ್ . . . ವಿಪಶ್ಚಿತ್, ಅಭಿರೂಪಃ — ಈ ೨೮ ವಿದ್ವಾಂಸರ" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೭೭). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ರೂಪ: "ಅಭಿರೂಪದಿಂ – ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾದ ರೂಪಿನಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೧೨೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಬೇಕಾದ: ಧಿಷಣರ ಕೃತಿಗಳೊಳೆಸೆವಭಿಲಷಿತಗುಣಂಗಳನೆ ಬಿಸುಟು ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾವಿಷಮಮತಿಯಿಂದೆ ದೋಷಾಮಿಷಮನೆ ಪೊರ್ದಿರ್ಪುವಲ್ತೆ ಕುಕವಿ ಬಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೨೨); ಅಭಿಲಷಿತಫಲಂ ವಿಶ್ವಧಾತ್ರೀತಳಕಾದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೮). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು. ೨. ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆ. ೩. ಘೋಷಣೆ [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾವ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷಿತ (ನಾ). = ಅಭಿಲಷಿತ ೨: ಕಬಂಧನ ಮೊರೆಯೊ ಶಬರಿಯ ಕರೆಯೊ ರಾಮನಾತ್ಮಾಭಿಲಾಷಿತಮೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨–೪೮೨). [ಸಂ. ಅಭಿಲಷಿತ]

ಅಭಿಲಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು (ಕಿ). [ಅಭಿಲಾಷ$_0$+ –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಲಾಷುಕ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕ : “ಆಶಾಯುತಂ ತೃಷ್ಣಿತನಾಲಿಪ್ಸು ವಭಿಲಾಷುಕನೆನಲಾರ್ತನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ. ℙ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವು ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪–೬೯). [ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷ]

ಅಭಿವಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು (ಕಿ). [ಅಭಿವಂಚನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಂದನ, ಅಭಿವಂದನೆ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ವಿನಮ್ರವಾದ ವಂದನೆ : ಈ ದಯೆಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಮೆಂದು ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೪–೨ ವ). **ಅಭಿವಂದನೆ** (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಭಿವಂದನ]

ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜ್ಯಭಾವದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಗೌರವದಿಂದ ವಂದಿಸು : ನೀ ಮಲಹರಂಗಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದುಳುಹಿಕೋ ನಿನ್ನೊಡಲನಂತಲ್ಲದೊಡೆ ಬಳಿಕಿನ್ನು (ಬಸಪು. ೪೯–೯). [ಅಭಿವಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿವಂದನೆ ‘ಅಭಿವಂದನ’ ನೋ.

ಅಭಿವಂದಿತ (ಗು). ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಜಗತ್ತ್ರಯಾಭಿವನ್ದಿತ ಸುರಾಸುರಾಧೀಶಮಹಾಬಲಿಕುಲೋದ್ಭವ ಪಜುಮಪುರಪರಮೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೬–೯ ; 961). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಂದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ನಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನು ; ಮಾನ್ಯ; ಪೂಜ್ಯ : ಎನಗಭಿವಂದಿತಾರ್ಥರವಧಾರಿಸು ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ರಜಾತ ನೀಂ ಮುನಿಯದೆ (ಗದಾಯು. ೭–೫೮). [ಅಭಿವಂದಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿವಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಸವತ್ಸಸುರಭಿಯನಭಿವಂದಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೮ ವ) ; ಮಿತ್ರಭಾವದಲವರನಭಿವಂದಿಸಿದನಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೫೩) ; ನೀವು ವಿಪ್ರರು ವೀರ ಪಾರ್ಥಿವರಾವು ನಮುಗಭಿವಂದಿಸುವುದಿದು ಭಾವಿಸಲು ಮಾಯಾವಿಲಾಸಕವೆಂಬ ಬಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೯). [ಅಭಿವಂದನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಂದ್ಯ (ನಾ). ವಂದನಾರ್ಹ : ವ್ಯಾಸರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ್ . . . ನೆಗಟ್ದುಭಯಕವಿಗಳೆಮುಗಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೮) ; ನಿಂದ್ಯನಾವನು ಲೋಕದೊಳಗಭಿವಂದ್ಯನಾವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಚನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು : ಅಭಿನಯಗಳಭಿವಚನದಲಿ ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಣೆಯಲಿ ಬೊಬ್ಬೆಯ ರಭಸದಲಿ ಲಳಿಯೇಱಿ ಕಲಿಗಳ ಕದನ ಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧೪). ೨. ವಾಗ್ದಾನ ; ಭಾಷೆ: ನನಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತೇವೆಂದು ಅಭಿವಚನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೬೫) ; ಲಲಿತೆಗೆ ರಾಜನು ಕಾಲೇಜು ಸೇರುವ ಮೊದಲು ಅಭಿವಚನವನ್ನು ಈಯಲು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ವರ್ಣನೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಸರಸಕವೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೆಗಭಿವರ್ಣನಕಾಂಕ್ಷೆಯನಿತ್ತನೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೪–೬೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು ; ವಿವರಿಸು : ಚೆಲ್ವಪ್ಪಿನಂ ಬಂಧುರೋಕ್ತಿಗಳಿಂ ನೀನಭಿವರ್ಣಿಸಿಂತಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೫೭) ; ಆಜಿನಭಿವರ್ಣಿಸಲು ಕರ್ಣಘಟೋತ್ಕಚಾಹವವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೩೬) ; ಯೋಗಿಗಳ ದಾತಾರನಭಿವರ್ನಿ[ರ್ಣಿ]ಸಿದನವನಿಪಗೆ (ನಿಭಾಗ.೨–೧–ಸೂ) ; ೨. ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡು : ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತ ರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತ ವರ್ಣಮಭಿವರ್ಣಿಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮದುವರ್ಣಿಯುತಂ, ಮದುವರ್ಣೀಯಂ, ಮದುವರ್ಣಿತಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [ಅಭಿವರ್ಣನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ವಿನುತಾನಂತಸುಖಾಭಿವರ್ಧನಮುನವ್ಯಾಬಾಧಸೌಖ್ಯಾಭಿವರ್ಧನಮುಂ (ಸು ಕು ಮಾ . ೯–೧೪). ೨. ಬೆಳೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಳೆ ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು : ಬಾಲಕಂ ಕ್ರಮದೊಳಿಂತಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಜ ಬ ಪು. ೫–೪೩). [ಅಭಿವರ್ಧನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಾಂಛನ (ನಾ). = ಅಭಿವಾಂಛೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ; ಬಯಸಿದ : ಮುದಂಬಡೆಯರಾರಭಿವಾಂಛಿತ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೬೨). (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಭರತನನೋಲಗಿಸಿ ಪಡೆಯಿಮಭಿವಾಂಛಿತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಪೆಱರನಭಿವಾಂಛಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಚಿಸುವ] ಮಱೆಯ ಶಬ್ದ ಪೊರ್ದಿರಲದಂ ಮತಿಹೀನರೇಗೆಯ್ವರು (ಮಂಗರಾ. ೨–೫). [ಅಭಿವಾಂಛನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಾಂಛೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುತ್ರಾಭಿವಾಂಛೆಯುತಿ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮–೨೦೭). [ಸಂ. ಅಭಿವಾಂಛಾ]

ಅಭಿವಾದ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ ; ವಂದನೆ : ತನ್ನ ದೊಣೆಯಂಬುಗಳ್ ತವುವನ್ನೆಗಮೆಚ್ಚಂಬು ತಪ್ಪೊಡಭಿವಾದಯೆನಲ್ಕಿನ್ನೆನಗೆ ಪದನಿದೆಂದು ಕರಂನಗೆ ಸುರರರಿಗನಿದಿರ್ಗೆ ತೊಲಗಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದಕ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿನಯಶಾಲಿ ; ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ತನ್ನ ಪ್ರವರ, ಸೂತ್ರ, ಗೋತ್ರ, ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ : ‘ನಾನು ಕುವರ ವಿಷ್ಣು, ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ಕುವರ ಯತಿವರ್ಯರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ತನುವಿಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಮಿಾಱಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ವ ಪೂರುಷನು ಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). [ಅಭಿವಾದನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಭಿವಾದನೆ (ನಾ). = ಅಭಿವಾದನ. [ಸಂ. ಅಭಿವಾದನಾ]

ಅಭಿವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು : ವಾದಿಸದೆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನಭಿವಾದಿಸುವುದುತ್ತಮವಲೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೬೪). [ಅಭಿವಾದನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವಾದ್ಯ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾರ್ತ (ನಾ). “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿ” (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) ; ಇಷ್ಟದ ಮೇಗಳ ಚಿತ್ತ ಅಭಿವಾರ್ತವೆಂಬ ಗುಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜ ನಿಶ್ಚಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨–೨೮೨). [?]

ಅಭಿವಿನುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ: ಶ್ರೀಮದಭಿವಿನುತ ಭವ್ಯಸ್ವಾಮಿಯೆ ನೀಂ ಬಗೆದು ನೋಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಿಱ್ದಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಇದ ಸಲ್ಲಿಸಿದೊಣ್ಗಭಿವಿಱ್ದಿಯಕ್ಕು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೭–೨೨ ; 950). [< ಸಂ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು : ವಸುಧೆಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದಭಿವೀಕ್ಷಿಸುವ ಜನಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಜಿನನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩) ; ದಂಡಧರಂಬೊಲಿರ್ದನಭಿವೀಕ್ಷಿಸುತುಂ ಶತಖಂಡಮಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿಯಚ್ಚರನ ನಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು . . . ಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೭). [ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಸದಮಳಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯು ಒದಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿಪ್ಪರವಿರತವೀ ಧರಾಗ್ರದೊಳು (ಬಸಪು. ೪೮–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿಕರ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಕರುಣಾಲೋಕನದಿ ನೀ ನೋಡಲೊಡನಭಿವೃದ್ಧಿಕರವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೨೮–೬೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆವೃತವಾದ: ಮೃದುಮೃದಂಗಾಭಂ ತ್ರಿವಾತಾಭಿವೇಷ್ಟಿತಮುತ್ಪತ್ತಿಲಯೇತರಂ . . . ಜಗತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ, —ಸೂಚಿಸುವ : ವರ್ಣಾತಿರಿಕ್ತ ಸ್ಫೋಟಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾದ ನಾದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಧ್ವನಿಯೆನಿಸುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದು ; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು : ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಪಾತ ಚಿತ್ರಮುಹಾರಣ . . . ರಸಂ . . . ಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಿಂದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧). [ಅಭಿವ್ಯಂಜನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಸದಾಚಾರಚಕ್ಷುರಭಿವ್ಯಕ್ತಪರ ಕ್ಷಿತೀಶಗೃಹವೃತ್ತಂ . . . ನಂದನಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೧೦).

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : ಉದ್ಭಾವಿಪ – ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಆಚರಿಯಿಸುವ (ಶಮುದ. ೧ ಟೀಕೆ). ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು=ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಕಾಣು : ಬರೆದವನ ಚಿತ್ರಕೌಶಲ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೯೨). ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಎಂತಹ ಗಹನ ಅಥವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. IV, ಮು). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತೋರಿಕೆ : ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧಂಗಳೊಳ್ಪಂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಮೊಂದಜಲ್ಲಿಯೆ ಶಬ್ದಮುಖದಿನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಮಾಟ್ಪ ವಿಮಲಸ್ವರೂಪೆಗೆ . . . ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪೆಂ (ಶಮುದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಉಕ್ತಿ ; ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು. 'ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು : ಉಳಿದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸುವ ಪರಿಗಳಾಗಿವೆ (ಸಮುಜೀ. ೧). [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿವ್ಯಾಪಕ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಆಧಾರಾಧೇಯಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾವಯವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಅಭಿವ್ಯಾಪಕವು (ಹೊಸುಗ. ೧೫೪–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಹರಡುವುದು ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು : "ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ – ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಂದೇಹ ; ಸಂಶಯ : ತದ್ವನಾಬ್ಜವಿಳಾಸವಾಸದೊಳ್ ತಳರದೆ ನಿಂದ ವಾಗ್ವನಿತೆಯೆಂಬಭಿಶಂಕೆಯನುಂಟುಮಾಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೨೭). [ಸಂ. ಅಭಿಶಂಕಾ]

ಅಭಿಶಂಸನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು ; ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಪನ (ನಾ). ೧. ಶಾಪಕೊಡುವುದು. ೨. ಸುಳ್ಳು ಆಪಾದನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತ (ನಾ). ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : "ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರಲ್ಪಟ್ಟವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಪವಾದ ; ಆರೋಪಣೆ. ೨. ಬೇಡುವುದು ; ಯಾಚನೆ. ೩. ಶಾಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಾಪ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಶಾಪ : ಸ್ವಾಭಾವಿಕವ ಮರೆತು ನಭಕೇಣಿ ಹೂಡುವುದುಂ . . . ಅಭಿಶಾಪ ನರಕುಲಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೧೦). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು, —ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಯಿಾಸು ದಿನ ನಾವರಿಯೆವ್ಯೆ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಭಿಸೀ[ಶೀ]ಲಿಸಿದ ಸುಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬುದಂ (ತುರಂಗ. ೪೮–೧೮). [ಅಭಿಶೀಲನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭಿಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ ; ಸಹವಾಸ. ೨. ಸೋಲು ; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ದುಃಖ. ೪. ಉದ್ವೇಗ ; ಆಕ್ರೋಶ. ೫. ಭೂತಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಭೂತಾವೇಶ. ೬. ಋಣ ; ಸಾಲ. ೭. ಆರೋಪಣೆ ; ಅಪವಾದ. ೮. ಶಪಥ. ೯. ಶಾಪ ; ಬಯ್ಗುಳು. ೧೦. ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅಪಮಾನ : "ಋಣ ಕೂಟಂ ಬಯ್ಗುಳುಂ ಸೋಲ್ಮೆಗಳಿವಕಭಿಷಂಗಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವ (ನಾ). ೧. ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ಮದ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು ; ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಗಂಜಿ ; ಹುಳಿ ಗಂಜಿ. ೪. ಕರ್ಮಾಂಗವಾದ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ; ಸ್ನಾನ ; ಅಭಿಷೇಕ ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೫. ಯಜ್ಞ. ೬. ಸೋಮಪಾನ.

ಅಭಿಷವಂ ಮಾಡು = ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡು ; ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಅಜ್ಛತೀರ್ಥ ಸಮೂಹಾಂಬುಗಳಿಂದವಂದಭಿಷವಂ ಮಾಟ್ಪಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ನಿನ್ನೀ ಕಳಭಾಷಿತಮೆಂಬ ಸುಧಾಜಳದಿಂ ಶ್ರವಣಾಭಿಷವಣಮಂ ಮಾಡದುದೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣವಿಧಿ (ನಾ). = ಅಭಿಷವವಿಧಿ : ಸುರರಾಜಂ ತಾನೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷವಣ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೮). [ಅಭಿಷವಣ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವವಿಧಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ಕ್ರಮ ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ತುಂಗಹರಿನೀಳಕಳಶಮುಖಂಗಳ ಜಳಧಾರೆ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಮರಾಳಂ ನುಂಗಿ ಮುಗುಬ್ಬಿಗುಟ್ಟ ಬಿಸದಂಡಂಗಳನಭಿನಯಿಸಿತಭವನಭಿಷವವಿಧಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೨೮). [ಅಭಿಷವ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವಾಂಬು (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ನೀರು : ಮೊದಲಂ ಬಳಸಿರೆ ಗುಂಟಿಸಿದುದಕದವೋಲಭಿಷವಾಂಬು ಮೇರುನಗಂ ಸ್ಕಂಧದವೊಲಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೪೦). [ಅಭಿಷವ + ಅಂಬು$_3$]

ಅಭಿಷವೋತ್ಸವ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭ: ಒಗೆದುವಾ ಮಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಭಿಷವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಂಡಲಂಗ ಳಿಂದನಿಂಡೆಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಆನಂಪು. ೫-೭೦). [ಅಭಿಷವ + ಉತ್ಸವ]

ಅಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಹೊಂದಿದ: ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೦-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ ಜಲ, ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಎರೆಯುವುದು: ಆಗಸದ ಗಂಗಾಂಬುವ ನೆಜೀವನಭಿಷೇಕ ಮಜ್ಜನಕೆ (ಬಸವು. ೪೧-೨೧). ೨. ರಾಜನೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ನಗುತೆಂದನು ಮಹೀಪತಿ ವಿನಯ ಮಧುರರಸಾಭಿಷೇಕವ ನೆನಗೆ ಮಾಡಿದೆ ಸಾಕು ಪುನರುಕ್ತಾಭಿಷೇಕವದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೨೩). ೩. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೪. ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನೀರು, — ವಸ್ತು. ೫. [ಜೈನ] ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸೂತ್ರಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಷೇಕಮೆಂಬುದು ಪರಮ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಪವಿತ್ರನಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಪೊರ್ದಿ ಸ್ನಾನಾದಿ ನಿಜಸಂಸ್ಕಾರಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ತಪಶ್ಚರಣಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾಭಿಷೇಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು: ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಮರುದೇವಿ ಮಹಾದೇವಿವೆರಸು (ಆದಿಪು. ೬-೧೧೭ ವ); ಲಾವಣ್ಯಾಮೃತಮಂ ಹರಿಸಮೊದವೆಯಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೭). [ಅಭಿಷೇಕ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿಷೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್: ಆದಿನಂದಿಗೆ ಮಜ್ಜನವನಮ ಳೋದಕದಿನಭಿಷೇಕಿಸುತ್ತಾಮೋದವಮ್ಮದು ಚಂದನ ಕುಸುಮ ನವಮಾಲೆ ಗಳನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨-೫೧); ನಿಜಧಾರೆಗಳಿನಾ ಶಿವನನಭಿಷೇಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೫). [ಅಭಿಷೇಕ + -ಇಸು]

ಅಭಿಷೇಚನ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಿರೀಟ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತ (ಗು). ೧. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು: ತ್ರಿಜಗದಭಿಷ್ಟುತಂಗೆ ಜಿನಚಂದ್ರಮಹಾ ಮಹಿಪಾಳಕಂಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತಿ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಕೊಂಡಾಟ. 'ಅಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ದುಗ್ಧೋದಧಿತಲ್ಪನಂ ನರನಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್ವುದು ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧-೨೦). [ಅಭಿಷ್ಟುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಸಹವಾಸ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ: ಪ್ರತಿಬಂಧಕರು ಬೇಡೆನಲು ನಯದಭಿಸಂಧಿಯಲಿ ಸೀವರಿಸಿ ಸಂವರಿಸಿದನು ಸೈನಿಕವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೨); ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೭). ೨. ಸಂಚು; ಮೋಸ: ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಅಭಿಸಂಧಿ ಇತ್ತೋ ಏನೋ? ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ನಡಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಿಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಕಥಾನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಿನಯದಿನಡಿಗೆಜಗಿದ ನಲ್ಲನನೊಲ್ಲದೆ ಜಡಿದು ಕಳೆದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ಮನದೊಳ್ಪಂಧಿಸೆ ನೋವಂಗನೆಯಭಿಸಂಧಿಕೆಯಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೬೪). [ಸಂ. ಅಭಿಸಂಧಿಕಾ]

ಅಭಿಸಂಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಗುಂಪು. ೨. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು: ಹುಸಿಗನಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾಯಾ ವಿಮೂಢ ರಾತ್ರಿಯ ಅಭಿಸಂಪಾತದ ಸಲುವಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಪರಸ್ಪರ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಕೇತ. ೪. ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೫. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೬. ಚಲಾವಣೆ: ಸರಕಿಗೆ ಸರಕು ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ಸರಕುಗಳೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಭಿಸರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ ಅತಿರಿಕ್ತ ಮೌಲ್ಯವು ಉದ್ಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೧೯). ೭. ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಈ ಕೊಳಲು ಕಿವಿಗೊಳಲು ಬಂದೆನೀ ಅಭಿಸಾರವೆನಿತು ಲೇಸಾಯ್ತು (ಗೋಕುನಿ. ೯-೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧಾನ. 'ಲೋಹಾಭಿಸಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಣ (ನಾ). = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಸುಂದರಿ ಪಗಲೊಳುಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡಾಭಿಸಾರಣವೇಷಮಂ ಪಿರಿದುಮೊಲವಿಂದಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ವುತಿರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ: "ಸ್ವೈರಿಣಿ ವಿದರ್ಶಿನಿಯನೀತೆ ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯಭಿಸಾರಿ ಪಾಂಸುಲೆ ಬಂಧಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ಹಾದರದ ನಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೪). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿನ್]

ಅಭಿಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡಲು ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹೆಂಗಸು: "ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಿಲೆ ಕಡುವಿರಿದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯಲ್ಪರಿದೆಯ್ದುವ ಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೫೯); ಇರವದು ನಗಿಸಿತ್ತು ಪೀನಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೬); ಪಿರಿದುಂ ಗಟಿಪುತ್ತುಮಿರ್ಪಳಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೩). [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಕಾ]

ಅಭಿಸಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಸ್ತುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. 'ಅಭಿಹತಮರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತಮರ್ಮ (ನಾ). ಮರ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ತಾಗಿದವನು: ಬಿಟ್ಟಿಂ ವಸುಧೆಗೆ ರಥದಿಂ ಮೂರ್ಛಾವಸಕ್ತಮತಿ ಧರ್ಮಪಾಲನಭಿಹತ ಮರ್ಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೨). [ಅಭಿಹತ + ಮರ್ಮ]

ಅಭಿಹತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಏಟು: ಕರಾಳಲೋಹಗದಾಭಿಹತಿಗೆ ನೃಪಾಲ ಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆರವರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಣ್ಣೆದಿರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ದರೋಡೆ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ತಳ್ಳುವುದು. ೫. ಒಂದರೊಡನೊಂದನ್ನು ಕೂಡಿ ಬೆರಸುವುದು; ಬೆರಕೆ.

೬. ಪ್ರಯತ್ನ. ೭. ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಕರುಣೆ. ೮. ಕುಡುಕ. ೯. ಹತ್ತಿರ ತರುವುದು: "ವಿಪರೀತಂ ಸಮರಪ್ರವೇಶ ಪರವಸ್ತುಸ್ವಾಪಹಂ ನೂಂಕುಹಂ ಕೃಪೆಹೀನಂ ಅಭಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. 'ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದ ಆನುಪೂರ್ವಿಕ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪದಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತೋರುವುದು. 'ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ' ಪರಾ. [ಅಭಿಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ, ಬಳಿಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಹೀಗೆನ್ನುವುದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಮತ; ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ ವಾದಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಮೀ. ೨೪೮).
[ಸಂ. ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿನ್]

ಅಭೀಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ. ೨. ನಲ್ಲ; ಗಂಡ. ೩. ಭಯವಿಲ್ಲದವನು; ಹೆದರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡುವುದು: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ ವೀಪ್ಸೋದಾರಾನುಕೃತಿಕ್ರಿಯಾ ಸಮಭಿಹಾರ ಸಮಾಪೋರುತರ ಚಾಪಲಾದಿಗೆ ಸಾರಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು: ಒದವಿದ ರಾಗದಿಂದವನಭೀಕ್ಷಿಸುತಾಂ ಚರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೨). [ಅಭೀಕ್ಷಣ + -ಇಸು]

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತೋರಿ ಬರುವ; ಪುನರುಕ್ತವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿತ್ಯವಾದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ: "ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ – ಎಡೆವಱಿಯದ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣಂ (ಅ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಸಂತತವಾಗಿ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತ (ಗು). ೧. ಹೆದರದ; ಭಯಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹೆದರದವನು: ಅಭೀತಂ ನಿಜಾರಿಸಮಿತಿಗಳಿಂದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭೀತಚೇತ (ನಾ). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸಿನವನು: ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಸಮೃಗವ್ರಾತನಭೀತಚೇತನತುಳಂ ಪೀರ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮-೧೧).
[ಅಭೀತ + ಚೇತ]

ಅಭೀತಮನ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ: ಎನೆ ಬಗೆಗೊಂಡಭೀತಮನ ನರ್ಚಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ಚೈತ್ಯಗೇಹಮುಳ್ಳನಿತುಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೮).
[ಅಭೀತ + ಮನ]

ಅಭೀತಾತ್ಮ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ. [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮ]

ಅಭೀತಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಹೈಮಾಚಳಮಿರ್ಪಂತಾಗಳಿರ್ದ[ಂ] ಮರಮೊದಲೊಳಭೀತಾತ್ಮಕಂ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೯). [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮಕ]

ಅಭೀತಿ (ನಾ). ಅಭಯ; ನಿರ್ಭಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತೆ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನಿರ್ಭಯಳು: ಅಭಯರುಚಿ ತಂಗೆಗೆಂದಪನಭೀತೆಯಾಗೆಲಗೆ ತಾಯೆ ಮರಣದ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೮). [ಸಂ. ಅಭೀತಾ]

ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆದರಬೇಡವೆಂಬ ಮಾತು; ಅಭಯವಾಕ್ಯ: ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯುಸಲಿತಂ ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮಾ ಹಸ್ತಂ ಸರೋಜಾಂಬಕಾ (ವಸ್ತವಂ. ೧೦೫). [ಅಭೀತಿ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ; ಮನೋರಥ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಪ್ಸೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ: ಚಂದ್ರವರ್ಧನನಭೀಪ್ಸಾವಲ್ಲರೀ ವರ್ಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೨೯); ಜನಮನದ ಶಕ್ತಿ ಮೇಣವರಭೀಪ್ಸೆಯೆ ಮಹಾತ್ಮರಂ ನಮ್ಮಿಳೆಗೆ ತಪ್ಪದೆಳೆತರ್ಪುದು ಕಣಾ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦-೨೬೨). [ಸಂ. ಅಭೀಪ್ಸಾ]

ಅಭೀರ (ನಾ). = ಆಭೀರ. [ಸಂ.]

ಅಭೀರು (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ೨. ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ; ಆಷಾಢಿ ಗಿಡ; ಶತಾವರಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಷ್ಟ, ಅಭೀಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಬಯಸಿದುದು: ತುಹಿನಕರಂನಿಲೆಸೌಮ್ಯ ಗ್ರಹರಾಶಿಯೊಳುದಯಪತಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಪೊಡನ್ಯಗ್ರಹಮೀಕ್ಷಿಸದೊಡೆ ಶಶಿರಿಷ್ಟ ಹರನಭೀಷ್ಟಪ್ರವರ್ಧನಂ ಬುಧಮಿತ್ರಾ (ಜಾತತಿ. ೭-೪). ಅಭೀಷ್ಟೆ: ಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಮನದಭೀಷ್ಟೆಯಂ ನೆನೆದಂತೆ ಮನದಲ್ಲೆ ಬೇಡಿ (ಘನವ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ: ಕೋಮಲಮುಖೀ ಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ ಚಾಳುಕ್ಯನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಫಲ]

ಅಭೀಷ್ಟರಸ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರಸ; ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರಸ: ಅಭೀಷ್ಟರಸಕ್ಕೆ ಪೋಷಕಗಳಾಗುವಂತಹ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಕಥೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಭೀಷ್ಟಶ್ರೀ (ನಾ). ಶುಭಫಲದ ಸಂಪತ್ತು; ಬೇಕಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಬಯಸಿದ ಮೇಲ್ಮೆ: ಈಗಳೀವುದು ನಮ್ಮಭೀಷ್ಟಶ್ರೀಗೆ ಮಂಗಳವೆಂದು ಹರಸಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೧೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಶ್ರೀ]

ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ನೆರವೇರಿಕೆ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ಕೈಗೂಡುವುದು; ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಅಭೀಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಭೀಷ್ಟಿತ (ಗು). = ಅಭೀಪ್ಸಿತ: ಎಲೆ ನಿನಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನಭೀಷ್ಟಿತಫಲವನೀವೆನು ಬೇಡು ನೀನೆನೆ ಎಳೆನಗೆಯ ಮೊಗವೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೭).
[ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟೆ 'ಅಭೀಷ್ಟ' ನೋ.

ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆ (ನಾ). (ಯಾರಿಗೂ) ತಿಳಿಯದ ಪ್ರದೇಶ, ಗ್ರಾಮ, ಊರು, ಮೊದಲಾದುವು; ಮೂಲೆಕೊಂಪೆ: 'ತಾನು' ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಪತ್ತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ II, ೧೨೬). [ಅಭುಕ್ತ₀ + ಮೂಲೆ]

ಅಭೂತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ನಡೆಯದಿರುವ: ಅಭೂತಪೂರ್ವಮಪ್ಪುತ್ಪಾತಂಗಳನೇನುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕೋಪಮನೆ ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭೂತಭಯ (ನಾ). ಭಯವುಂಟಾಗದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅಭೂತಭಯಂ ಕಂಡಂ ಭೂತರಮಣನಾಮಾಟವಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೂತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ವರ್ಣಿಸದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಒಂದು ವಿಶೇಷಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ನುತಶಿಶಿರ ಕಿರಣಕಾಂತಿ ಪ್ರತತಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಮಾಡಿದವೊಲಾಯಿತ್ತಿಂತತಿಶಯಮಿಾ ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ನಿತಾಂತಮೆಂಬಾಗಳಱಿಗಭೂತೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೮).
[ಅಭೂತ + ಉಪಮೆ]

ಅಭೋರಿ (ಗು). ಭೂರಿಯಲ್ಲದ ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣಂ ಕಣಮಭೂರಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಿ] ಪ್ರಮುಷ್ಟಂ ಪ್ರಸ್ವಮವರಿಷ್ಟಮತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ . . . ಕಿಱಿದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೧೨೬–೫). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ (ನಾ). ೧. ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಐಕಮತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭೇದಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಕ್ತಿ (?): ಭೇದಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯವೆಂದರೆ ಭೇದಾಭೇದಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವ ಭೇದಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತಿಯರಿದೆ (ಭರಚ. ೬೪–೯೫). [ಅಭೇದ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಭೇದರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಾ:—ಅರಸಾಗಲೊಡಂ ಮೆಯ್ಮಱಿದು ರಾಜ್ಯಸುಖಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರೆಯ ಕೈಕೊಂಡಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾಡ್ಯದೆ ಮರವಟ್ಟಿಟ್ಟುಱುವರಲ್ಲನೆಂತುಂ ಭೂಪರ್ ॥ ಇಲ್ಲಿ 'ರಾಜ್ಯಸುಖವೆಂಬ ಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜ್ಯಸುಖವನ್ನು ಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರಾಭಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಭೇದರೂಪಕಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೩). [ಅಭೇದ + ರೂಪಕ]

ಅಭೇದವಾದಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು : ವೇದಾಂತಿಯೋರ್ವನೇ ಅಭೇದವಾದಿಯಪ್ಪಂ (ವಿವೇಕ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭೇದವಾದಿನ್]

ಅಭೇದಶ್ರುತಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ: ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತವೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ಅಭೇದ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಭೇದಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು ; ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು : ಪ್ರತಿವಸ್ತೂಪಮೆ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಿಂದಂ ಸಮಾನವಸ್ತುನ್ಯಸನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಭೇದಾತ್ಮತೆಯಿಂದುಪಮೆಯುನದಲ್ತೆ ರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೫). [ಸಂ. ಅಭೇದಾತ್ಮತಾ]

ಅಭೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಭೇದಿಸಲಾಗದ ; ಒಡೆಯಲಾರದ : ತಮದೊಡ್ಡು ಮುಷ್ಟಿಗ್ರಾಹ್ಯಮಭೇದ್ಯಂ ಸೂಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೩). (ನಾ). ೨. ಭೇದಿಸಲಾಗದುದು ; ಒಡೆಯಲು ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು : ವಿಷಮೋಚಿಕಗಳೆಂಬ ಪಾವುಗೆಗಳುಂ ಅಭೇದ್ಯಮೆಂಬ ಕವಚಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). ೩. ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ ಒಡೆದು ಅಗಲಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದುದು: ಭೇದದ ಅಭೇದ್ಯದಿಂದ ಭೇದಿಸಲಾಗಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಆಯ್ದಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ್ಯಕವಚ (ನಾ). ಭೇದಿಸಲು ಆಗದ ಕವಚ : ಅರ್ಜುನನು . . . ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಭೇದ್ಯಕವಚ ತೊಟ್ಟು ವ್ಯೂಹದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದರೆ ಅದು ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದೇ (ವಚಭಾ. ೨೮೮). [ಅಭೇದ್ಯ + ಕವಚ]

ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು : ವೇದ ವೇಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ನಡುನಡುಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಲ : ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದಂಗ ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ ಇಂತೀ ಉಭಯವ ತಿಳಿದ ನಿರಂಗಂಗೆ ಸ್ಥಲ ಕುಳಲೇಪವಾಯಿತ್ತು ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೪೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಭೋ, ಅಬೊ (ಅ). ಬಿಮ್ಮು ; ಬಿಕೋ ; ಶೂನ್ಯಪ್ರಾಯ : ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿಯನ್ನು ಅಭೋ ಎನ್ನುವ ಕಾಡಿಗಟ್ಟೆ ಸುಖವಾಗಿರುವನಂತೆ (ಹೊನ್ನಶೂ. ೮). **ಅಬೊ** : ಮನೆ 'ಅಬೊ' ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ . . . ಪಾರ್ವತಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸೂ ಅಬೊ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೪೯). 'ಬಿಕೋ' ಪರಾ. [?]

ಅಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಭ್ರಮರಿ ಅಭೋಗಿಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭೋಜ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಬಾರದ : ಔದುಂಬರತರುವಾರ್ಗ ಮಭೋಜ್ಯಂ ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು ಜನ್ಮಾವಾಸಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೬೧). (ನಾ). ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ್ದು : ತಂದರಾರೀಯಭೋಜ್ಯವನೆನುತ್ತುಳ್ಳಿಯಂ ನಿಂದಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೧೧–೪೫); ಭೋಜ್ಯಾಭೋಜ್ಯವನು ತಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೌತ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಲೋಕೋತ್ತರವಾದುದು : ಗಗನವನಳೆಯೆ ವಿಶ್ವಶಿಲ್ಪಿ ತಾಂ ಬಿಚ್ಚಿಬೀಸಿದ ಮಾನಸೂತ್ರವೆಂಬಂತೆವೋಲ್ ಮುಂ ಪೇಳ್ವೆನೇನಾ ಅಭೌತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೬–೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ, ಸುಗಂಧ ತೈಲ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ: ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಅಭ್ಯಂಗಕ್ಕೆ ಶನಿವಾರ ೧ಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಶೇರು ೪ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯–೧೧೨ ; 1573). ೨. ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧ : ಅಂಗನೆಗೆ ಸೌರಭ್ಯ ತೈಲಾಭ್ಯಂಗನವ ನಾಚರಿಸಿ . . . ಉಡಿಸಿದರು ನವದುಕೂಲವನು (ಬಸಪು. ೪–೩೪). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಂಗ]

ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧ : ಆ ದಿನ ಶುಕ್ರವಾರವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದವಳು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೭). [ಅಭ್ಯಂಗನ + ಸ್ನಾನ]

ಅಭ್ಯಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು ; ಸವರು ; ಹಚ್ಚು : ಘೃತಮೊಂದೆ ಪಾಲ್ಮರಂಗಳ ಪಾಲ್ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತಡೆದಿರದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುಟು ತಿಂದ ಬೇನೆಯುಂ ಗಂದೆಯುಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೪೦). ೨. ತೈಲವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಮಾಡು. [ಅಭ್ಯಂಗ + –ಇಸು$_3$]

ಅಭ್ಯಂಜನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧ : ಭಾನುವಾರ ಅಭ್ಯಂಜನ ಎಂದರೆ ಅರ್ಧ ಡಬ್ಬ ಹರಳೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಬುತ್ತಿ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮನೆ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಖರ್ಚು (ಮಲೆಚಿ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು ; ನಡುವೆ; ಅಂತರಾಳ : ಚಿತ್ರಶಾಲಾಭ್ಯಂತರ [ವ್ಯ]ವಸ್ಥಿತ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನದೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨ ವ). ೨. ಅಂತರಂಗ : ಕುಮಾರನ ಸುಲಲಿತಾಭ್ಯಂತರವನಱಿದವಗೊಲಿದು ತಿಳುಹುವೆನು (ಜೀವಂಜ. ೫–೫೬). ೩. ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೪. ಕಾಲದ ಅವಧಿ. ೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ: ನರನೊಡನೆ ಸಮದಂಡಿಯೇ ಜಗವಱಿಯದೇ ನಿನ್ನಾತನಭ್ಯಂತರವನಕಟಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೭). ೬. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ: ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರತಪಸ್ಸು (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಂತರಂಗದ ತಪಸ್ಸು ; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ವಿನಯ, ವೈಯಾಪೃತ್ಯ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವ್ಯುತ್ಸರ್ಗ, ಧ್ಯಾನ ಎಂಬ ಆರು ತಪಸ್ಸುಗಳು : ಮತ್ತಮಭ್ಯಂತರತಪಷ್ಷಟ್ಕದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾಪೃತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವ್ಯುತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬–೩೩ ವ). [ಅಭ್ಯಂತರ + ತಪಸ್ಸು]

ಅಭ್ಯಂತರಮಂಟಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಂಟಪ; ನಡುವಣ ಮಂಟಪ: ಆರ್ಯ ಶುಕನಾಸನರಮನೆಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈದನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದು ತಾನುಮಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪಾಗಳಭ್ಯಂತರಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಲು. ೩೬೭). [ಅಭ್ಯಂತರ + ಮಂಟಪ]

ಅಭ್ಯಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ತಡೆ. ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ; ಮೆಚ್ಚು: [ಇ]ಱಿದು ಸತ್ತ ಕಾದುವಟ್ಟ ಬೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೧–೧೨; 948). [ಅಭ್ಯಂತರ + –ಇಸು₁]

ಅಭ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ಸಾಮೀಪ್ಯ: ಮದುವೆ ಅಭ್ಯಗ್ರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಹೊಸದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕ (ಗು). ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಕ್ಕಣ್ಣ; ಶಿವ: ಶ್ರೀಪತಿ ಚಕ್ರಧಾರಿ . . . ವೃಷಭಾಸನನಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧; 1019). [ಅಭ್ಯಧಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಭ್ಯನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ. ೨. ಅನುಮತಿ; ಸಮ್ಮತಿ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯನುಜ್ಞಾ]

ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣ (ಗು). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವ: ಕರ್ಕಸಂಗಳಂ ನುಡಿದು ಮಾಣದೆ ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣವೃತ್ತಿಯನೆ ಪೂಣ್ದು ಪೋಜಮುಡುವಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಚನ, ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದಾಭ್ಯರ್ಚನದೊಳ್ ನಿರ್ಗ್ರಂಥರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨ ವ). **ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ** (ಗಂಗಾಮ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಚನ]

ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಚೂಡಾಮಣಿಕಿರಣದಿನವನತಕಿರೀಟರಭ್ಯರ್ಚಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೪). [ಅಭ್ಯರ್ಚನ + –ಇಸು₁]

ಅಭ್ಯರ್ಚ್ಯ (ಗು). ಪೂಜೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ: ಅಮರಾಭ್ಯರ್ಚ್ಯಂಗಳ್ ಸುರವಿಮಾನಪರಿವೇಷ್ಟನಾಭಿರಾಮಂಗಳನುಕ್ರಮದಿಂದೆಸೆದಿರ್ದುವಕೃತ್ರಿಮಂಗಳೀ ಗಿರಿಯ ಜೈನ ಚೈತ್ಯಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಸಮೀಪ; ನೆರೆ: ನಿಜಾಂಬಿಕೆಯಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್ ಜಿನಾರ್ಭಕನೆಸೆದಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಥನ, ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ (ನಾ). ಕೋರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಪ್ರಿಯದಿಂದೊಂದೆಡೆಯಿರವಂ ಬಯಸಿದ ಶೌರ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ಪಾರ್ಥಿವಗುಣಸಂಚಯದಭ್ಯರ್ಥನದಿಂದಾಶ್ರಯರೂಪನನಾ ಮಹೀಶನಂ ಬಿದಿ ಪಡೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೪). **ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ**: ಅಹಿತರೊಡನೆ ಪುದುವಾೞ್ಕೆನೆ ನೊಂದೆಂ ಸುಜನಗುರುಜನಾಭ್ಯರ್ಥನೆಯಿಂ (ಗದಾಯು. ೬–೭). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥನ]

ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಥನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಉಮೇದುವಾರ; ಅರ್ಜಿದಾರ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಂದಿ ದಕ್ಷ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೨೫); ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ (ಗು). ಮಾನ್ಯವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಅಂತಃಪುರಾಭ್ಯರ್ಹಿತರೊಳಾದರಂಬೆರಸು ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಲು. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವ (ನಾ). ಮಾನ್ಯತೆ; ಗೌರವ: ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಮಪ್ಪುದಱಿಂ ಜ್ಞಾನದ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪುದಱಿಂ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಮುಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆ(?): ಅರ್ಹದ್ಬಲಿ ಮುನಿಪತಿಯಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿಯನದೇವೊಗಬ್ಬುದೊ ನೆಗೞ್ದೊಂದರ್ಹನ ಮತಮಲ್ಲದುದತಿಗರ್ಹಿತಮೆಂದೆಸಿಸಿದಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೨೦). [ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭ್ಯವಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದು; ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವುದು; ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಧಾಳಿ ನಡೆಸುವುದು. ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹರಣ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಊಟ: "ಉಣಿಸಭ್ಯವಹರಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩–೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ೧. ಊಟಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹಾರ: ವೃಷ್ಯರಸಾಭ್ಯವಹಾರ ತ್ಯಜನಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೪). ೩. ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರಿ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಸತ್ಯಣಾಭ್ಯವಹಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯವಹಾರಿನ್]

ಅಭ್ಯವಹೃತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹೃತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ; ಊಟ: ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಭ್ಯಾಗತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯ್ವುದುಮವರಭ್ಯವಹೃತಿಯಂ ನಿವರ್ತಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಯುಮಂ ತಾಂಬೂಲಮುಂ ಕೊಂಡು (ಪಂಚಾಮಾ. ೭–೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪರಿಚಯ: ಭೂಷಾಭ್ಯಸನ ಚತುರ ಭಾಷಾವಿಶೇಷ ಕುಶಲೆಯರಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನೀಯ (ಗು). ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃ–ಕರ್ ಪದಗಳಿಂದ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ವಿವಿಧ ಮಾತುಗಳು ಅಭ್ಯಸನೀಯವಾಗಿವೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಕಲಿ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಓದದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವರು (ರತ್ನಗೋ. ೫); ಒಂದೊಂದು ಯಕ್ಷಗಾನಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಅಭ್ಯಸಿಸಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. II ಮು). [ಅಭ್ಯಸನ + –ಇಸು₁]

ಅಭ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ಕಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ಮಹಾಬಳಂ . . . ಅಭ್ಯಸ್ತ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧರ ವಿವ್ಯಾಪಾರಗನುಂ (ಆದಿಪು. ೧–೭೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಳಕೆಯಾದದ್ದು; ರೂಢಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಂತ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು. ೨. ರೋಗವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಕುಲ (ಗು). ಚಿಂತೆಗೊಂಡ; ಆಸಕ್ತವಾದ: ಪಲವು ದೇವಾರ್ಚನಾಭ್ಯಾಕುಲ ಮಹೀಸುರ ಕುಲವನೆಣಿಸಲು (ಬಸವು. ೩–೭೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಗತ, ಅಭ್ಯಾಗತೆ (ಗು). ೧. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ: ಆ ಸ್ಥಳದ ಖಾಣ ಪ ೩ ಜಜ ಕಿಜುಕುಳ ತೂಕ ನೋಟವಣ ಅಭ್ಯಾಗತ ಪಳ ಮಿಳಿ ತುಪ್ಪ ನೂಲು ಧವಳಾರದ ಬಂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೪೧; 1291). (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು; ತಲಪಿದವನು. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿ: ಸ್ವಾಗತಮೇ ನಿನಗೆ ಮಹಾಭಾಗನೆ ಮದ್ಭೂಮಿಗೆಂತು ಬಂದಯ್ ನೀನಭ್ಯಾಗತನಾಗಲ್ವೇೞ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೯);

ನೀಮೆನಗಿಂದಭ್ಯಾಗತರಾಗಿಂ ಎಂದು ಭರಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದು (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೪೬ ವ). ೪. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ; ಆತಿಥ್ಯ : ದುರ್ವಾಸಮುನಿ ಪರಿವಾರ ಸಹಿತೈತಂದೊಡಭ್ಯಾಗತವ [ಪಾಠಾಂ. ಗತೆಯ]ನೃಪನಿತ್ತ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೧೬-೩೭). **ಅ ಭ್ಯಾ ಗ ತೆ : ೫.** ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ : ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ವದಲುಳ್ಳ ಖಾ ಣಾ ಅಸಂಬಳ ಅಭ್ಯಾಗತೆ ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೫ ; ?).
[ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಗತ]

ಅಭ್ಯಾಗತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಮನೆಗೆ ಬಂದವರಿಗೆ (ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ) ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರ : ಶಿವಭೂತಿಗಭ್ಯಾಗತಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡಲುಪಾಯಮಿಲ್ಲದುಸಿರದಿರ್ಪನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೨-೨).
[ಅಭ್ಯಾಗತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭ್ಯಾಗತೆ 'ಅಭ್ಯಾಗತ' ನೋ.

ಅಭ್ಯಾಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಬರವು. ೨. ನೆರೆಹೊರೆ; ಸಮೀಪ. ೩. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : "ಸಂಗ್ರಾಮಃ . . . ಅಭ್ಯಾಗಮಃ . . . –ಈ ೩೫ ಕಾಳಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೨೯೯). ೪. ಹಗೆತನ ; ದ್ವೇಷ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾರೂಢ (ನಾ). ಏರಿದವನು ; ಹತ್ತಿದವನು : ಕಾಂಚನಮಯ ವಿಮಾನಾಭ್ಯಾರೂಢಂ ಸುತಾರೆಯೊಳೋಪಳೊಳ್ ಮನದೆ ಜಕದಿಂ ಪೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಶ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ : "ಸಮೀಪಂ . . . ಅಭ್ಯಾಶಂ, ಸನ್ನಿಧಾನಂ . . . –ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೭). ೨. ನಿಲುಕುವುದು ; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿ ; ಬಳಕೆ ; ಪರಿಶ್ರಮ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು ; ವ್ಯಾಸಂಗ : ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವಂಗೆಯ್ವುಮೆಂದಿರ್ಪಮಿವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ). ೩. ಪುನರುಚ್ಚಾರಣೆ ; ಆವೃತ್ತಿ. ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲಿತ ವಿಷಯವನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಧನಪಾಠ ; ಪರಿಶ್ರಮಾರ್ಥಪಾಠ ; ಪಾಠ.

ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು=ರೂಢಿಯಾಗು ; ಬಳಕೆಯಾಗು : ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸಂಗ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ ; ಮೋಹ : ಹಿಂಗಿಯುಂ ನೆಜ಼ೆ ಹಿಂಗದಭ್ಯಾಸಂಗವಯ್ಯೋ ಎನುತ ಶಿವನಂ ಹಂಗಿಸುವನು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೮).
[ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವವನು ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ : ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಂದೇಹಗಳು ಸುಳಿಯಬಹುದು (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೦). ೨. [ವೀಶೈ] ಮುಕ್ತನಾಗಲು ಬಯಸುವವನು : ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಭ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕರ್ಮಯುಕ್ತನಾಗಿ ಜನ್ಮದ್ವಯದಿಂ . . . ಅಭ್ಯಾಸಿಯೆನಿಸುವನು (ವಿವೇಕ. ೧೬). ೩. ಕಲಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವವನು. [ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸಿನ್]

ಅಭ್ಯಾಸಿತ (ನಾ). ೧. ಕಲಿತದ್ದು. ೨. ಕಲಿತವನು : ಶಮ ದಮ ಯಮ ನಿಯಮಸದಯಾಸಮಗ್ರಾಭ್ಯಾಸಿತಸದಾಂತರ್ನಿವಿಷ್ಟಪರ (ಬಸಪು. ೩೮-೫೧). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯಸ್ತ]

ಅಭ್ಯಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು : ಮನಸೋತು ನಡೆಯನಭ್ಯಾಸಿಸಲ್ ಬಂದ ಮೋಹನರಾಜಹಂಸಿಗಳ (ಚೆಬಪು. ೭-೧೪). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು : ಸೋದರಳಿಯಂದಿರನು ನಿಜಪುರಿಗೊಯ್ದನಭ್ಯಾಸಿಸಲು (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩). [ಅಭ್ಯಾಸ + –ಇಸು₃]

ಅಭ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು. ೨. ದರೋಡೆ ; ಕಳ್ಳತನ. ೩. ಭೋಜನ ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸುವುದು : ಜಿನಯಾತ್ರಾಯೋಗ್ಯಮಾಗಧ್ವಶುದ್ಧಿಗೆ ಗಂಗಾಂಬು ಪವಿತ್ರ ಪಾಣಿತಳದಿಂದಭ್ಯುಕ್ಷಣಂ ಮಾಡುವಂತೊಗೆದಿಂಬಾದುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಚಿಮುಕಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿದ್ದು : ಬಾಷ್ಪಜಲಕಣಾಭ್ಯುಕ್ಷಿತಮುಂ ಲಲನಾಂಗಾಹುತಿಯುಂ ಕೋಕಿಲರವಮಂತ್ರಸ್ವರಂ ಸ್ಮರಂ ನಿರವಿಸಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸು : ಬಿಸುನೀರೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಕರ್ಚಿ ಸಾಸಿವೆಯ ತೈಲದಿಂದಮಾಸ್ಯಮನಭ್ಯು[ಭ್ಯಂ]ಕ್ಷಿಸಿ ಪೂಸುಗೆಕ್ಕೆಯೆಲೆಯುಂ ಪಸುವಿನ ಮುಖರೋಗಮಿಮಜ಼ಿನಾಗಳೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೮). [ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣ + –ಇಸು₃]

ಅಭ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ; ಬಹಳ ಉಗ್ರವಾದ : ಉಗ್ರಸೇನನೆನಿಪ್ಪ ನೃಪನಭ್ಯುಗ್ರತೇಜೋವನಧಿ ವಿಪುಳೋದಗ್ರಭುಜಬಲನಹಿತ ಕಾನನ ದಹನದಾವಾಗ್ನಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ವೃದ್ಧಿ. ೨. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು: "ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಂ, ಗೌರವಂ – ಈ ೨ ಇದಿರೇಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮-೯೩). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ೧. ಉದಯಿಸುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಜೀವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮನಭ್ಯುದಯಮೆಂಬಿದಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಮತಿಯೆ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೭) ; ಎಮ್ಮಭ್ಯುದಯ ನಿಮ್ಮಾಧೀನವೆಂದನು ಧರ್ಮನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೩). ೩. ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ ; ಗೌರವ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಮೃಗನಿಭೇಕ್ಷಣೇ ನಾಮದೊಳಭ್ಯುದಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಅಚ್ಯುತಮುಂ, ಅಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೯೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಯಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕರ್ಮ ; ಐಹಿಕ ಸುಖಸಾಧಕವಾದ ಕರ್ಮ : ಕರಮೆಸೆದು ಬಸವರಸನಿಂತವಸರಿಸಬಾರದ ಮುನ್ನ ತಾನಾಚರಿಸಿದಪೆನೀಯಭ್ಯುದಯಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ದೈಕ] ವನೆನುತ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬೦-೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಿತ (ಗು). ೧. ಉದಯಿಸಿದ ; ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದು. ೩. ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುವುದು : ಅರಸ ಕೇಳಭ್ಯುದಿತವಾದುದು ಸರಸ ಕೈರವರಾಜಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೫). ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು. ೫. "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದ್ಗಮನ (ನಾ). ಇದಿರಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು : ವೀರಶೈವ ಮಹೇಶ್ವರರಂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನವೆಂಬ ಯೇಳುವುದು ಅಭ್ಯುದ್ಗಮನವೆಂಬ ಯೆದುರಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ; ಅಂಗೀಕಾರ ; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥದೆಮಶಬ್ದಂ (ಶಮುದ. ೫೭). ೩. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಪಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಿಳಿದವರು ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು ; ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ನುಡಿ : ಅಪರಿಮೇಯಮೆ ದೋಷಗುಣೌಘಮಿಂತು . . . ಪೇೞ್ವೆನಭ್ಯುಪಗಮೋಕ್ತಿ ಗುಣಾವಗುಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೨). [ಅಭ್ಯುಪಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭ್ಯುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಾಪಾಡುವುದು; ರಕ್ಷಣೆ. ೩. "ಒಡಂಬಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾವು. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಷ, ಅಭ್ಯೂಷ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥ. ೨. ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದುದು. **ಅಭ್ಯೂಷ**: ೧. "ವರಪಕ್ವಮುದಭ್ಯೂಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯೂಷ 'ಅಭ್ಯುಷ' ನೋ.

ಅಭ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ; ಮುಗಿಲು: ಉಗ್ರಸೇನಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದನಭ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪುಟ್ಟಿದವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೩೪). ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಭ್ರಕ (ಒಪಥಿ. ೧). ೪. ತುರುಬು. ೫. ಕಣ್ಣು. ೬. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಮುಸ್ತೆ. ೭. ಸೊನ್ನೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೮. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಂಕಷ (ಗು). ೧. ಮೋಡಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜುವಂತೆ ಇರುವ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮುಪ್ಪ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪೆಂಪುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೭ ವ). (ನಾ). ೨. ವಾಯು. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಂಲಿಹ (ಗು). = ಅಭ್ರಂಕಷ: ವಿಲಸದಭ್ರಂಲಿಹ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ದಲಿಪ] ಮಹಾತರುಕುಲದಿನಮುರನದೀಸ್ತನಂಧಯಫಲರಸದ ನದಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಬರಂಗ: ಪೊಳೆವ ರಜತಾಭ್ರಕದ್ಯುತಿಗಳಿನಮೃತರಸಪ್ರವಾಹದಿಂದಭಿಷವಮುಗ್ಗಳಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೪). ೨. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಕಾಯ (ಗು). ಮುಗಿಲಿನಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಮೈಯುಳ್ಳ: ಕಾಡೊಳೊಪ್ಪಂದಳೆದಿರ್ದತ್ತಭ್ರಕಾಯಂ ಪೃಥುಮಹಿಷನಿಕಾಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪). [ಅಭ್ರ + ಕಾಯ]

ಅಭ್ರಕುಳ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಮೊತ್ತ; ಮೇಘ ಸಮೂಹ: ತೀವ್ರವಾಯುವಿಂ . . . ಅಭ್ರಕುಳಂ ತೆರಳ್ವ ತೆಜದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೩೭).
[ಅಭ್ರ + ಕುಳ್ಯ (= ಕುಲ)]

ಅಭ್ರಕೇಶ (ನಾ). ಶಿವ. [ಅಭ್ರ + ಕೇಶ]

ಅಭ್ರಗ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಖೇಚರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಅಭ್ರ + ಗಂಗೆ]

ಅಭ್ರಗಜ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿಯ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಅಮೃತಮತಿ ಸಹಿತಮಾ ಚಂದ್ರಮತಿಯ ಸುತನೆಯ್ದೆ ಮೆಚ್ಚಿವ ಧವಳಾರದೊಳಭ್ರಮುವೆರಸಭ್ರಗಜಂ ವಿಭ್ರಮದಿಂದಂ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಬಂದವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೧). [ಅಭ್ರ + ಗಜ]

ಅಭ್ರಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿರಾಜ; ಗರುಡ. [ಅಭ್ರಗ + ಪತಿ]

ಅಭ್ರಗಮನೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಅಭ್ರಗಮನೆ ಭಾಮಿನಿ ಬೆಂಕೊಳೆ ಪುಗುತಂದಂ . . . ಸಭೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೩). [ಸಂ. ಅಭ್ರಗಮನಾ]

ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು: "ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆಯು ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧–೧೬).
[ಅಭ್ರ + ಗರ್ಜನೆ]

ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತ (ನಾ). = ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆ: ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತಂ ಎಂಬಂತಿರೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೩೧). [ಅಭ್ರ + ಗರ್ಜಿತ]

ಅಭ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ: ಜಿನವಚಸ್ತಂಭಂ ನಂಬಭ್ರಗಾಮಿಶಿಖಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೨).
[ಸಂ. ಅಭ್ರಗಾಮಿನ್]

ಅಭ್ರಘಟೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ: ಸೀಲಾಭ್ರಘಟೆಯೆ . . . ಗಗನಮನೆಡೆಗೊಂಡವೊಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೪–೫೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರಘಟಾ]

ಅಭ್ರಚರ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಖೇಚರ. ೩. ಪಕ್ಷಿ: ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದಭ್ರಚರದಿಂಚರದಿಂ . . . ಸಭಾಸ್ಥಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಮೋಡದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನು: ಅಭ್ರ ನವಪೀತಪಟನಭ್ರಚ್ಛವಿ . . . ಕಮಳಾಕ್ಷಂ (ಜಗವಿ. ೩–೭೯).
[ಅಭ್ರ + ಛವಿ]

ಅಭ್ರಜ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಸಿಡಿಲು: ಗಜಜಿ ಗರ್ಜಿಪ ರುಂಡಕದಂಬಘೋಷಮುಭ್ರಜಪಟುಘೋಷಂ . . . ಆಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರತಿಮಿರ (ನಾ). ಮೋಡ: "ದುರ್ದಿನಮಭ್ರತಿಮಿರಮೆನೆ ಮೋಡಮೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪). [ಅಭ್ರ + ತಿಮಿರ]

ಅಭ್ರನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿಲಕೀರೆ ಗಿಡ: ಕಂಯೆಳ್ಳಂ ಗೋಕ್ಷೀರದೊಳರೆದೆಮ್ಮೆಯ ಬೆಣ್ಣೆವೆರಸು ಮೇಣ್ ಬೆಂಕೆಯೊಳಂದರಿಸಿನ ಮನಭ್ರನಾದಿಯೊಳರೆದಿಕ್ಕಲ್ ಕೇರಪುಣ್ಣಳಿರವವಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೨–೧೧೨). 'ಮೇಘನಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ರನಾದಿನ್]

ಅಭ್ರನಿಭಾಂಗ (ಗು). ಮೋಡದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಶುಭ್ರಾಭ್ರನಿಭಾಂಗಂ ತುಂಗವೃಷಭಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪–೬).
[ಅಭ್ರ + ನಿಭ + ಅಂಗ]

ಅಭ್ರಪಟಲ (ನಾ). ಮೋಡದ ಪದರ: ಜ್ಞೇಯದ ದ್ವೀಪಕಜ್ಞೇಯಾಬ್ಧಿಯಾವರಣ ಕಾಯಕದ ಗಿರಿಗೆ ಮಾನಸದಭ್ರಪಟಲ ಮೇಯವನು ಬಗೆದೇನಮೇಯ ಸುತ್ತಲುಮಿರಲು ಮಾಯೆಯೀ ಮಿಶ್ರಣವೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೧೩).
[ಅಭ್ರ + ಪಟಲ]

ಅಭ್ರಪತಿ (ನಾ). ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ. [ಅಭ್ರ + ಪತಿ]

ಅಭ್ರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಮೇಘಮಾರ್ಗ: ಅಭ್ರಪಥದತ್ತ ಲಂಘಿಸಲ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೫). [ಅಭ್ರ + ಪಥ]

ಅಭ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಗಗನಕುಸುಮ; ಇಲ್ಲವಾದ ವಸ್ತು; ಅಸಂಭವವಾದ ವಿಷಯ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ. ೪. "ಹಬ್ಬೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪).
[ಅಭ್ರ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಭ್ರಭೇದಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ: ಆ ಅಭ್ರಭೇದಿಯೂ ಉದಯರವಿರಶ್ಮಿ ಸಮುಜ್ಜ್ವಲವಾದ ತುಷಾರಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೂ ಇರುವ ಶೈಲಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧ ಮು). [ಸಂ. ಅಭ್ರಭೇದಿನ್]

ಅಭ್ರಮ (ನಾ). ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭ್ರಮೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಚಲನು . . . ಅಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಮಂಡಲ (ನಾ). ಗಗನಪ್ರದೇಶ; ಆಕಾಶ: ತೂಳಿದುದು ಬಲು ಬೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬರವಭ್ರಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೧). [ಅಭ್ರ + ಮಂಡಲ]

ಅಭ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತಿರುವವನು; ಗಗನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ (ದಕ. ಕ). [ಅಭ್ರ + ಮಣಿ]

ಅಭ್ರಮಾತಂಗ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ.
[ಅಭ್ರ + ಮಾತಂಗ]

ಅಭ್ರಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅಭ್ರಪಥ: ಮುಂದೈಸಿ ಪಾಯ್ದು ಸಾಯಕಸಂದೋಹದಿನಭ್ರಮಾರ್ಗಮಂ ಕಾಣಲ್ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೪).
[ಅಭ್ರ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಭ್ರಮು (ನಾ). ಐರಾವತದ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು: ಸುರದೀರ್ಘಿಕೆಯೊಳ್ ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂದಭ್ರಮುವನಭ್ರಮೂಪತಿ ತಳಿವಂತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೨೯). [ಸಂ. ಅಭ್ರಮೂ]

ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ: ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭಕುಂಭದ ವಿಭ್ರಮಮಂ ಸೆಳೆದು ತಳೆದು ಮೆಱೆದುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೫). [ಅಭ್ರಮು + ವಲ್ಲಭ]

ಅಭ್ರಮೂರಮಣ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ: ಬೆದಱಿದುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಮುಬ್ಬುದು ಕುಮುದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮೂ + ರಮಣ)]

ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅಭ್ರಮುವಿನ ಗಂಡ; ಐರಾವತವೆಂಬ ಆನೆ: ಕೋಟ್ಟಳ್ ಜಯಶ್ರೀವಿಳಾಸಗೃಹಸ್ತಂಭಶತಂಗಳಂತೊದವೆ ಬಂದತ್ತಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೨೦). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮೂ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಮುರುಕಿಲು ಗಿಡ; ಮೊರಡಿಗಿಡ: "ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿಯೆನಲು ಮುಱಿ [ಪಾಠಾ. ಜು]ಕಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿನ್]

ಅಭ್ರಾಪಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹೊಳೆ; ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಭ್ರ + ಆಪಗೆ]

ಅಭ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ: "ಹಡಗದೊಳಗಿನ ಹೊಲಸು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೋರೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೩). ೨. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಮಟೆ; ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಮಿಂಚು. ೪. ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರೇಷ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದಿರುವುದು. "ನೀತಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೩). [ಸಂ.]

-ಅಮ್, -ಅಂ (ಪ್ರ). ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಊ ಎಂಬಂತೆ ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಶ್ಚಿಮಾದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಱೆ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨ ; 550) ; ಧನ ವಿಭವ ಮಹಾರಾಶಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲವಾರ್ಗ್ಗಂ (ಎಕ. II, ೮೮-೨ ; 700) ; ಆತಂಗಮಾಕೆಗಂ ವಿಖ್ಯಾತಯಶಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕುಲಕ್ಕಂ ಚಲಕಂ ಭೂತಳದೊಳಾರ್ಗಮಧಿಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೬). **-ಅಂ**: ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದೊಡಮೊಳ್ನುಡಿಗೇಳ್ದೊಡಮಿಂಪನಾಳ್ದ ಗೇಯಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೊಡಂ ಬಿರಿದಮಲ್ಲಿಗೆಗಂಡೊಡಮೂದ ಕೆಂದಲಂಪಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡೊಡಂ ಮಧುಮಹೋತ್ಸವಮಾದೊಡಮೇನನೆಂಬೆನಾರಂಕುಸಮಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦).

ಅಮ 'ಅಮ್ಮ$_1$' ನೋ.

ಅಮಂಗಲ, ಅಮಂಗಳ (ನಾ). ಅಶುಭ; ಅನಿಷ್ಟ. **ಅಮಂಗಳ**: ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಅಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯಾ? (ಕವಿಕ. ೫೦) ; ಕಂಡುದೆ ತಡಂ ಅಮಂಗಳವನೀಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮಾತು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕರ, ಅಮಂಗಳಕರ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಕ). **ಅಮಂಗಳಕರ**: ಅಪಶಕುನಗಳು ಅಮಂಗಳಕರವಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕಾರಿ, ಅಮಂಗಳಕಾರಿ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಕೇಡನ್ನು ತರುವ (ಕ). **ಅಮಂಗಳಕಾರಿ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಕಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲಹಾರಿ, ಅಮಂಗಳಹಾರಿ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ. **ಅಮಂಗಳಹಾರಿ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಹಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲೆ, ಅಮಂಗಳೆ (ನಾ). ಅಶುಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವಳು; ಅದೃಷ್ಟಹೀನೆ; ವಿಧವೆ. **ಅಮಂಗಳೆ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಾ]

ಅಮಂಗಳ 'ಅಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕರ 'ಅಮಂಗಲಕರ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕಾರಿ 'ಅಮಂಗಲಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಹಾರಿ 'ಅಮಂಗಲಹಾರಿ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳೆ 'ಅಮಂಗಲೆ' ನೋ.

ಅಮಂಡ (ಗು). ೧. ಒಡವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹರಳು ಗಿಡ; ಔಡಲದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಮಂದ (ಗು). ೧. ಜಡವಲ್ಲದ; ಚುರುಕಾದ. 'ಅಮಂದ ಸೌಂದರ್ಯ' ಪರಾ. ೨. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಮುಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನಖಿಳರಾಜ್ಯವನಂದದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಮಮಂದ ಕೀರ್ತಿಯೊಳೆಸೆವ ಬಸವನ ಭಾಷೆಯೆಂತೆನಲು (ಬಸಪು. ೫-೭೧). (ನಾ). ೩. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಬುದ್ಧಿವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಮಂದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: ಆರಾತಿಗಜಘಟೆಗಳನಿತು ಬಂದೊಡ್ಡಿಯುಂ ತನ್ನೊಂದಮಂದಧ್ವನಿಗೊಡ್ಡೊಡೆದೋಡುವುದಱಿಂ ವೈರಿಗಜಘಟಾವಿಘಟನನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಮಂದರುಚಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ: ನಿಂದಿಸಿದುದಿಂದುಬಿಂಬಮನಿಂದುಧರಾನನಮಮಂದರುಚಿಯುತಮನಿಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೨೨). [ಅಮಂದ + ರುಚಿ]

ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು: ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ ಸಂದೋಹಮಂದೀಕೃತ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೮ ವ). [ಅಮಂದ + ಸೌಂದರ್ಯ]

ಅಮಂದಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ನಿಜತನೂಜೆಯ ಮೊಗದಾವರೆಯನಮಂದಸ್ನೇಹರಸತರಂಗಿತ ಕಟಾಕ್ಷದಿನಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೯-೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಸ್ನೇಹ]

ಅಮಂದಾನಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ: ಅಮಂದಾನಂದಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೩). [ಅಮಂದ + ಆನಂದ]

ಅಮಕಿರೆ 'ಅಮಕೀರೆ' ನೋ.

ಅಮಕೀರೆ, ಅಮಕಿರೆ (ನಾ). ಹಿರೇಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ ಗಿಡ (ಕ). **ಅಮಕಿರೆ** (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಿರಾ, ಅಮುಕ್ಕಿರೈ ; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕಿರ]

ಅಮಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮಕ್ಕಳ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಆಡಂಬರ; ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಮದಿವೆ ಉತ್ಸವ ಅಮಕ್ಕಳವಾಯಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಮಕ್ಕಳ ಹೋ. [? . ← ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಳ]

ಅಮಗ (ನಾ). ೧. ಸೌಕರ್ಯದ ಕಾಲ; ಉತ್ಸವ ಸಮಯ; ಹಬ್ಬದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಆಮಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಾಡುವಾಗ ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದರಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೀಡಿನ ಸಮಯ; ಹಣ್ಣು ಹೂವು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ: ಮಾವಿನ ಅಮಗ ಪೇರ್ಲೆಹಣ್ಣಿನ ಅಮಗ (ಉಕ. ಕ). [← ? ತಮಿ. ಅಮೈದಿ = ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ]

ಅಮಚು 'ಅಮಚುರ್' ನೋ.

ಅಮಟೆ (ನಾ). (ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ) ತೊಗರಿಬೇಳೆ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಸಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾರು: ಹಬ್ಬದ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಗ್ನದ ಮುಹೂರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ...

ಸಾರು, ಅಮುಟ ಇಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥ ಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗ. ೨೯೩); ಇದು ಇಬ್ರಾಹಿಮನ ತಾಯಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯು ಸಂಚುಮಾಡಿ ಅಮುಟ ಯಲ್ಲಿ ವಿಷಹಾಕಿಸಿದಳು (ಪೊಚಾದ. ೨೬).
[← ಮರಾ. ಅಂಬಟೀ, ಅಮಟೀ]

ಅಮುಟೆ₁ 'ಅಂಬಟೆ' ನೋ.

ಅಮುಟೆ₂ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ: ಅಮುಟೆ, ಅಜ್ಜಸಾಲೆ, ಕಳಮೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅಮುತ₁ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮುತ₂ (ನಾ). ೧. ರೋಗ. ೨. ಸಾವು. ೩. ಕಾಲ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮುತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. ಬುದ್ಧಿ ಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಜ್ಞಾನಿ. ೩. ದುಷ್ಟ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೫. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಮುತ್ರ (ನಾ). ತಟ್ಟೆ, ಹರಿವಾಣ, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಸರೋಜಾಂಬಕನಿದೆ ಶಿಶುಪಾಲ ಶಿರಂಬೆರಸಂಬರತಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆದುದಮುತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಮುತ್ಸರ (ಗು). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ: ಉದಾರಂ ಶ್ರೀಯುತನಮುತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಶ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿ ಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). (ನಾ). ೨. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಮುತ್ಸರತ್ವ (ನಾ). ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಶ್ರೀಯುತನೊಳಮುತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಮುತ್ಸರಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿ: ಸಿರಿಯೊಳ್ ಪರ ಹಿತಮುನಮುತ್ಸರಮತಿಯಂ ವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ... ಆಳ್ದು ಬಾಳ್ವವಂಗೆಣೆ ಯುಂಟೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೧). ೨. ದ್ವೇಷಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಧು. [ಅಮುತ್ಸರ + ಮತಿ]

ಅಮುದ (ಗು). ಮುದವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಮುದರಾಶಿ (ನಾ). (?): ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದು ಹಿಂದಾದೀತು ... ಬಿದುರೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಧುತ್ರಿಯಂಕಟರು ಅಮುದರಾಶಿಗೆ ಹಿಮ ಸೇತು ಮಧ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳು ಬಂದಾವು. ಲೋಹದ ಕೀಲು ಕೊಟ್ಟಾವು. (ಕಾಲಸಂ. ೪). [ಅಮುದ ? + ರಾಶಿ]

ಅಮುದವೃತ್ತಿ (ಗು). ಮುದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ ನಡತೆ: ಆ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಮುಖ್ಯಂ ವಿಖ್ಯಾತದಾನನಾಗಿಯುಮಮುದವೃತ್ತಿ ವರ್ತನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮). [ಸಂ. (ಅ- + ಮುದವೃತ್ತಿ)]

ಅಮುದಾಲಸ (ಗು). ಮುದದಿಂದ ಜಡವಾಗದ; ಆಲಸ್ಯಹೊಂದದ: ಅಮುದಾಲಸಲೋಚನಲೀಲಂ ... ನಿನ್ನ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೭). [ಸಂ. (ಅ- + ಮುದಾಲಸ)]

ಅಮುದು 'ಅಮುರ್ದು' ನೋ.

ಅಮುನಸ್ಕ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮನರಹಿತ ಜೀವ: "ಸಮನಸ್ಕಾಃ – ಮನಮುಳ್ಳರುಂ, ಅಮನಸ್ಕಾಃ – ಮನಮಿಲ್ಲದರುಮೆಂದು ಸಂಸಾರಿಗಳಿತ್ತೆಱಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೨). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ: ಹಟ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾದ ಯೋಗಮಿದಲ್ಲವು ಸಟೆಯೆಲ್ಲಮತಿಸುಲಭವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಹ ಸೌಖ್ಯ ದಿಟಮಿದಂಗನೆಯಮುನಸ್ಕವು (ವೇದಾಂಪ. ೫-೪-೫); (ಮಂತ್ರ ಯೋಗ, ಲಯಯೋಗ, ಹಠಯೋಗ, ಅಮುನಸ್ಕಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) (ಅಮೃತ. ೧೦-೧೧೮ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಮುನ್ನಣೆ (ನಾ). ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡ ದಿರುವುದು: ಮನ್ನಣೆ ಅಮುನ್ನಣೆ ನಿನ್ನದೊ ಸರ್ವೇಶ (ಜಗದಾ. ೧೪೧). [< ಸಂ. ಅಮಾನನಾ]

ಅಮುಮ (ಅ). ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಮಾಧಾನ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಇಭಕೇತು ... ಭೀಮಾರ್ಣವಮಂ ದಾಂಟಿಪ್ಪುಪಾಯೋದ್ಯಮನಮುಮ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ತಲ್ಲೋಕಮತ್ಯುತ್ಸವಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಪಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೯೬); ಅಮುಮ ಪಯೋವಾರ್ಧಿಗೆ ಚಂದ್ರಮನಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಂ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೫೩); ಅಮುಮ ಚಂದ್ರ ಸಲಕ್ಷಣ ಚಾರುಮೂರ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೨೮; 1218); ವೀರ ಸೇನಾಪತಿಯ ಸನ್ನೆಗೆ ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವಮುಮ ತಗ್ಗಿದರೆಹಿಪಕೂರುಮರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೧). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಏನನೆಂಬೆನು ಜನಕನೃಪನ ನವೀನಭಾಗ್ಯವನಮುಮ ಜಗದಭಿಮಾನದೈವದ ಲಲಿತಪದ ಕಮಲಾಭಿ ಷೇಚನವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೫). (iii) ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ: ಇನ್ನು ಬದುಕಿದೆವಮುಮ ರಕ್ಕಸಕುನ್ನಿಯೂಳಿಗವಡಗಿತೆಂದೇ ನಿನ್ನವರ ಸುಮ್ಮಾನ ವುಕ್ಕಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨). [ದೇ || ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್ಮ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಮ್ಮಾ]

ಅಮರ್, ಅಮರು, ಅಮುಱ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಢವಾಗಿ ಕೂಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರು: ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ಸೈತಮರ್ದಿರೆ ಕನ್ನಡ ಮನಱಿದು ಪೇೞ್ಗೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೧); ಬಿಗಿದಮರ್ದಿರ್ದ ತೋಳ್ ಸಡಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೯); ನವಿಲಿಂಗೆ ಕಳಾಪವರ್ಣಮಂತಮರ್ದ ಮುಗಿಲ್ಗೆ ಶಕ್ರಧನುವೋಲ್ ... ರಾಜಸೂನುಗೆಸೆದತ್ತೆನಸುಂ ನವಯೌವ ನೋದಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೨); ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫). ೨. ಉಚಿತವಾಗು; ಸರಿಹೋಗು; ಹೊಂದು: ಸಮುಕಟ್ಟೞಿಯದೆ ಹರಿಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಯಜ್ಞಮದು ಮೊದ ಲೊಳ್ ತಾನಮರ್ದುಮಮರ್ದಿರದೆ ತಣಿಯುಂಡಮರ್ದಂ ಗೋಮೂತ್ರ ದಿಂದ ಬಾಯ್ಧೊಪಿಸಿದವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೮); ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ದೇವರ ದೇವಂ ಶ್ರೀಜಿನೇಂದ್ರಂಗಮುರ್ಗುಂ (ಸಮುಪ. ೮-೧೦೪); ಕರಡಿಯ ಗಿರ್ಗಟದ ದನಿಯವೊಲಮರವವೆಂದುಂ (ಶಮುದ. ೬೩). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ತಮಾಲವೀಥಿಯ ನಮರ್ದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಮಾಣಿಕದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಬೆಳಗಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. 1006); ಪಾಯುತ್ತಮರುತ್ತಾರುತ್ತೆ ಕೀಱುತ್ತಡಸಿ ಕೆಡಪಿತೊಂದೇಣನಂ ಚಿತ್ರಕಾಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೫); ತಾನೀವ ಸಮಯದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರ್ ಡಂಬಕರ್ ಬಂದು ಅಮುರ್ದು ಬಸವಣ್ಣನಂ ಬಂದಿವಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದು ... ಸಂಚಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೪೨). ೪. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗಿಬರು: ಕಷಾಯಯೋಗಂಗಳತಿಕ್ರಮುಹೇತುವಾಗಿ ಜೀವನೊಳಮುರ್ಗುಂ ಬಂಧಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೭); ಈ ಕೃತಿಗಮುರ್ದುದು ಸೌಭಾಗ್ಯಮೊಂದಿದಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೧-೧೨); ಸಮುಪಾತ್ರಕ್ರಿಯೆಯುಂ ವಾಕ್ಯ ಮಾಲೆಯುಂ ಸುಕವಿ ರಚಿತನಾಮುಮುದಾದಂದಮುರ್ಗುಂ ಲಿಂಗಂ (ಶಮುದ. ೭೫). ೫. ಕೂಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು: ಬಯಸುವ ನಾಣಜಾಣನುಚಿತದಂತೆ ದುಕೂಲದ ನಾಂದ ವಸ್ತ್ರಶೋಭೆಯೊಳಮುರ್ದುಟ್ಟಲೋ ನಿರುತಮೇನು ಡಳೋ ಬಗೆ ಪೋಗದೆಂಬ ಸಂದೆಯದೆ ಜನಕ್ಕೆ ಪೋಲೆ ಬರೆಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೧); ಅಮುರ್ದಪ್ಪಿಕೊಂಡಸಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೆಯ್ಯು ಮೃಗೋದ್ಭವಂ ... ಎನಿಸಿತ್ತು ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿ ದೇವನಾ (ಆರ್ಧನೇ. ೧-೮೭); ಚುಂಬಿಸುವಲಂಪಮುರ್ದಪ್ಪುವ ... ಪೊಡರ್ಪು ಮೇರಿದಪ್ಪಿದುದೆನೆ ಕೂಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೩); ಬಿಸುಪು ಕೆಂದಳಿರೆ ಪಣೆಗಮುರ್ದ

ಸಿಂಧೂರಂ (ಚಬಸು. ೩೫–೮). ೬. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು : ಆ ಹಣ್ಣು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಮರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಮರು :** ೧. ನಿನ್ನಯ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಅಮರಿದ ಮಣಿತಾಟಂಕವೆನಲು ಪೇಳ್ವೆ ರಮಣೀಯಮಾದ ಮೋಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೨–೨); ಮದ್ದು ತಡೆವುದೆ ಮುಪ್ಪು ಕಳ್ಳನವೊಲಮರೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೫). ೪. ಕ್ರಮದಿಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವೆಲ್ಲವ ಕೇಳಲಮರಿತು ನಿರ್ವೇಗ ಮವಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨–೭) ; ಅಮರುತಿಹುದು ಚಿತ್ತಗ್ಲಾನಿ (ಭಾರಂಗ. ೧೮). ೫. ಮುಗುಳಂಬನ ಮುಡಿಗಮರಿದ ಪರಿಮಳವೊಗುವ ಪೂದೊಂಬೆ ಯಂತಿಹರು (ಕಂಸವಿ. ೬–೯೯). ೬. ಕೈಯ ಮುಷ್ಟಿಗೆ ತುರಾಯಿಗಳು ಅಮರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೯). ೭. ಅಂಟು ; ಹತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳು : ಇಲ್ಲಿ ಮಿಂದರೆ ಕೆಸರು ಮೈಗೆಲ್ಲ ಅಮರಬಹುದೆಂದು ಬೆದರಿಸಿ ನಮ್ಮ ರಾಮೈಯ ಈ ಕಥೆಗೆ ತಿರುಗಿದರು (ದೀಪವು. ೫೧). ೮. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಗದರಿಸು. **ಅಮುಱ್ :** ೩. ಅಮುಜ್ವತ್ತತ್ಯುಗ್ರತೇಜಪ್ರಸರಮುರಿಬಳಧ್ವಾಂತ ಪಿಣ್ಡ ಪ್ರಕಾಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೨೦ ; 10+5). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ ವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ.

ಅಮರ್ದಪ್ಪು = ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪು : ಅಟ್ಟಜಿಂದಮರ್ದಪ್ಪಿ ಪೋಗಾವುಪಾಯದೊಳಾದೊಡಂ ನೆರೆದಲ್ಲದಿನ್ನಿರೆ ನೀಕೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩). **ಅಮರ್ದಾಡು** = ಅಮರ್ದಪ್ಪು : ನೋಡುವ ಪಾರ್ವತಿ ಮುದವಂ ಕೂಡುತ್ತಿರೆ ತುಂಬಿವಿಂಡು ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ತುಳ್ಕಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೀಸಾಡಿದರಮರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೩೨).

[ದೇ॥ ತಮಿ. ಅಮರ್, ಅಮುಳ್ ; ತುಳು. ಅಮರಿ, ಅಮಯ್ರು, ಅಮರು, ಅಮಾರು ; ತೆಲು. ಅಮರು]

ಅಮರ$_1$, ಅಮರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಯೋಧ ರನ್ನೂ, ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ : ××× ಯರಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಾಮನೂ ಅಮರಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಂಮಂಧ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೪–೭ ; 1510) ; ಕೃಷ್ಣದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಆದವಾನಿಯ ದುರ್ಗದೊಳಗಣ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೨೧–೧ ; 1527). ೨. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಳಿಕೆ. **ಅಮರೆ :** ೧. 'ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಮರ. < ಸಂ. ಸಮರ]

ಅಮರ$_2$ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು : ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ವಡೆಯರವರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಂಣೆಗೆ ಯೆಂಬದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥಾದ್ದು. ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರ ಯೆಂಬ ದಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [< ಅಮರದ]

ಅಮರ$_3$ (ಗು). ೧. ಸಾವಿಲ್ಲದ ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಈ ಕೊಂಬೆ ಕರಗಿದೊಡೆ ಆ ಕೊಂಬೆ ಬಿಳಿಲಿಳಿದು ಬೇರೂರಿ ತಾಗಿ ಒಂದೆ ಮರಮಮರವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಹೊಂಗಳು. ೨೦–೩). ಮಾನವನು ಅಮರ ನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅನುಭವಗಳು ಮಾತ್ರ . . . ಹರಿದುಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩). (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ : ಅಮರರೊಸಗೆವಜಿ ವಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). ೩. ಪಾದರಸ. ೪. ಚಿನ್ನ. ೫. ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷ. ೬. ಕಳ್ಳಿಗಿಡ. ೭. ಅಮರಕೋಶ : ಅ ಆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅಮರವಾದರೂ ಹೇಳು ಎಂಬಂತೆ (ಗಾದೆ). ೮. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ (UUU) ನಗಣ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಅಮರಗಣಯುಗ್ಮದಿಂ ಮುಂದಮರ್ದೇಱುಂ ಶಿಖಿಗಣಂ ಬರಲ್ (ಛಂದೋಂಬು.೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಮರಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಾಯನಾದವನು; ರಾಕ್ಷಸ : ಸುರಿವ ರಕ್ತದ ಗಂಧವಾಸಣದರಳಮಾಡಿದ ಕಳೆದ ಕಂಗಳ ನಮರಕಂಟಕನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮–೨೫). ೨. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಅಮರ$_3$ + ಕಂಟಕ]

ಅಮರಕರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆನೆ ; ಐರಾವತ : ದಿಗಿಭದೊಳಗಮರ ಕರಿ ದಾನಿಗಳೊಳಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೦).
[ಅಮರ$_3$ + ಕರಿ$_3$]

ಅಮರಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಇತ್ತಲಮರಕಾಮಿನೀಕರ ಸರೋಜವನ ರಾಜಹಂಸನೆನಿಪ ಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೫೩).
[ಅಮರ$_3$ + ಕಾಮಿನಿ]

ಅಮರಕುಜ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಮರ ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ಮನುವುಂ ತಾನುಂ ಸಚ್ಚರಿತರಮರಕುಜಮುಂ ತಾನುಂ ದಾನಿಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಮರ$_3$ + ಕುಜ]

ಅಮರಗಂಗೆ (ನಾ). ದೇವನದಿ ; ಆಕಾಶಗಂಗಾನದಿ (ಕ).
[ಅಮರ$_3$ + ಗಂಗೆ]

ಅಮರಗಣ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಸುಡಲಾವ ವೀರರು ಕೌರವಾದಿಗಳೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೬೩). ೨. [ವೀಶೈ] ನೂತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಗಣ : ಏಳುನೂಜ ಎಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕು ತಮತಮ್ಮ ಭಾವದ ಶೀಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೬); ಪ್ರಮಥಗಣ ೪೩೦, ರುದ್ರಗಣ ೧೪೯, ವೃಷಭಗಣ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರು ೨೨, ಅರುವತ್ತುಮೂವರು ೬೩, ಷೋಡಶರು ೧೬, ತೇರಸರು ೧೩, ದಶ ಗಣಂಗಳು ೧೦, ಅಮರಗಣ ೩೫೯, ಈ ಅಮರಗಣದಲ್ಲಿ ಬಸವ, ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲದೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳೂ ಹೇಳಿವೆ (ಕವಿಚ. I, ೩೪೩). [ಅಮರ$_3$ + ಗಣ]

ಅಮರಗಾರ, ಅಮರುಗಾರ (ನಾ). ಅಮರ$_1$ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮದ ಒಡೆಯ : ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರು ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಪಟೇಲರು, ಉಂಬಳಿದಾರರು, ಅಮರಗಾರರನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಈ ಬಾಬತು ಇನಾಮು ಗಳಿಗೆ ಕಂದಾಯ ಹಾಕಿದರು (ಮಹಾವಂ II, ೨೫). **ಅಮರುಗಾರ :** ಹಿಂದಿನ ಮಹಾರಾಜರುಗಳ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪೋಲೀಸಿನವರಿಗೆ ನೇಮಕ ವಾಗಿರುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮನೌಕರರಾದ ಪಟೇಲರು, ಶ್ಯಾನು ಭೋಗರು, ತಳವಾರ, ತೋಟಿ, ನೀರಗಂಟಿ, ಕಾವಲ್‌ಗಾರ, ಕಟ್ಟೇಬಂದಿ, ಹಳೇಪೈಕಿ, ಉಂಬಳಿದಾರ್ ಅಮರುಗಾರರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರು ನಡೆಸು ತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪).

[ಅಮರ$_1$ + –ಗಾರ (< –ಗಾಱ). / ತಮಿ. ಅಮರಕ್ಕಾರನ್ = ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ, ಒಂದುಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ತೆಲು. ಅಮರಗಾರುಡು = ಅಮರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ರಾಜಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಭಟ, ಯುದ್ಧಭಟ]

ಅಮರಗಿರಿ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ : ಪವಿತ್ರಮಾದಮರಗಿರೀಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩ ವ). [ಅಮರ$_3$ + ಗಿರಿ]

ಅಮರಗುಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಅಮರಗುಂಡ ದೇವರ ದಿಬ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಅಳಿಯ ಸಾಇನಾಯಿಕನ ಕುಮಾರ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ವೊಡೆಯರು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩–೧೪ ; 1355) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಮಂಡ ಳಿಕ ಖಂಡೆಯರಾಯ ಅಮರಗುಂಡದ ದೇವರ ದಿಬ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾ ರಾಧಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩–೧೬ ; 1356); ಪಂಡಿತೋತ್ತಮ ನೆನಲೆಸೆದ ಮರಗುಂಡ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನು (ಬಸಪು. ೩೫–೫೬) ; ತನ್ನ ಗುರು ಸಚ್ಚಿದ

ಮಳನು ಅಮರಗುಂಡಪಂಡಿತನಿದಜ ವೃತ್ತಾಂತವನಜಿದು (ಬಸಪು. ೯-೩೪); ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿನಾಥವೊಡೆಯರ ಸ್ವಹಸ್ತದವೊಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಸಮರ ಗುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೫; 1355). ℙ. 'ಸಮರಗುಂಡ' ದಿಂದ 'ಅಮರಗುಂಡ' ಬಂದಿರಬಹುದು. ಈಗಿನ ಗುಬ್ಬಿ ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [<ಸಮರಗುಂಡ]

ಅಮರಗುರು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆಚಾರ್ಯ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅಮರ ಗುರು ಸದೃಶನುಮಖಿಲಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಿಕಪ್ರಧಾನನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಗುರು]

ಅಮರಗ್ರಾಮ (ನಾ). ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಯೋಧರನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಹುಲಿಗೆಜೆಯ ನಾಡ ಅಗ್ರಹಾರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪುರವರ್ಗ ಅಮರಗ್ರಾಮ ಭಂಡಾರ ಗ್ರಾಮಗಳ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡಿನ ಮದುವೆಯ ಸುಂಕವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೮-೧೮; 1547). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮರಜನನಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಅದಿತಿ ದೇವಿ: ವೀರ ಭದ್ರನು . . . ಅಮರಜನನಿಯ ಗೋಣಮಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸಪು. ೫೪-೫೨). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಜನನಿ]

ಅಮರಣತ್ವ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶಿವನ ಘನಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯನೆಣಿಸುವೊಡಗೋಚರವಿನ್ನು ಪಲವಂ ವಿವರಿಸುವೊಡಳವಲ್ಲ ಪರ ವೈಶ್ವರ್ಯದನುಪಮನ ಅವಿರಳನನಜರನನಮರಣತ್ವವನನಭವನನಪ್ರತರ್ಕ್ಯನ (ಬಸಪು. ೫೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಅಮರತರು (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ತರು]

ಅಮರತೂರ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾದ್ಯ; ದೇವದುಂದುಭಿ: ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಂ ಚಮರಮಮರತೂರ್ಯಮಶೋಕಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೬-೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ತೂರ್ಯ]

ಅಮರತೆ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದೇವತ್ವ: ಇಲ್ಲಿಯಧ್ರುವ ವಿಭವಮಮರತೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಬಿಷವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೧). [ಸಂ. ಅಮರತಾ]

ಅಮರದ (ನಾ). ಅಮೃತ; ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರವಸ್ತುಗಳು. 'ಅಮರದ ಮಾಗಣೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರದಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದಮಾಗಣೆ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ: ಮಂಗಳೂರು ತಾಲೂಕು ಮೂಡ ವೊಂಭತ್ತು ಮಾಗಣೆಯಿಂದ ಅಮರದಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಸುಳ್ಯದ ಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಅಂತೂ ಎರಡೂ ಸಹ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೭); ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆ ಬಗ್ಯೆಯಂತಾ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಮರದ ಮಾಗಣೆಯಂತಾ ಹೆಸರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೩). [ಅಮರದ + ಮಾಗಣೆ]

ಅಮರದಲ್ಲಣ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು: ಬಲವ ನೋಡುವೊಡಮರದಲ್ಲಣ ಛಲವ ನೋಡುವಡೀಯ ಸೀತೆಯ ಜಗದ ಗಂಡನಲ (ತೊರೆರಾ. ೨೧-೯೧). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ತಲ್ಲಣ]

ಅಮರದವಲ್ಲಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದುವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರಧನು (ನಾ). ಇಂದ್ರಚಾಪ; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು: ಅಮರಧನು ರ್ದ್ಯೋತಿಯಂ ಪಂಚರತ್ನಚ್ಛವಿಯಂ ಕೀಜುಮ್ಮಾಜ್ಪ . . . ತುರಂಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಧನು]

ಅಮರಧುನಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಅಮರಧುನಿಯೊಳಗೆ ಸಾಯಾಹ್ನಿಕೀ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ರಚಿಸಿ (ಪಂಕಾರಾ. ೨-೧೭-೧). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಧುನಿ]

ಅಮರಧೇನು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು: ರಾಘವ ದೇವನಬ್ಬಿಜುಂ ಋಷಿನಿವೇದಕಂಗಮರಧೇನುವೀವಂತಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೩); ಅಮರಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಜಿ . . . ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರುವಾದೆನ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೯೯). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಧೇನು]

ಅಮರನಗ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ: ನೆಗಬ್ದಮರನಗೇಂದ್ರಮನಾ ದಿಗಿಭೇಂದ್ರಂ ಪೊರ್ದಿದಲ್ಲಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೨೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಗ]

ಅಮರನಗರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಅಮರಾವತಿ; ಸ್ವರ್ಗ: ಅಂತು ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರಜನಂಬೆರಸುಮಮರರಾಜನಮರನಗರಿಗೆ . ಪೋದಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೦ ವ). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಗರಿ]

ಅಮರನದಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಅಮರನದಿಯೊಳಾರಕ್ತ ನೀರೇಜ ಪತ್ರಾವಳಿಯೆಂತಂತು . . . ಪರ್ವಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನದಿ]

ಅಮರನದೀಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಅಮರನದೀಜೂಟನ ರೂಪಂ ತನ್ನೆರ್ದೆಗೇರೊಳಗೊಳ್ಪತ ಬರ್ಚಿಸಿದಂದದೊಳು ಏಪೊಳ್ತುಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಪಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೩೮). [ಸಂ. (ಅಮರನದೀ + ಜೂಟ)]

ಅಮರನಾಗೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಮರಕರಿ: ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬಿಡದೆ ತಲೆವಾಗಿಸಿತ್ತಮರನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬುದ್ಧಿದೋಜಿಸಿತ್ತು ಪುರಮರ್ದನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನಿಂದು ಬೆಜಗಾಗಿಸಿತ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೨). [ಅಮರ್ತ್ಯ+ ನಾಗ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರನಾಯಕ[1], ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಮೂವರು ರಾಯರ ಗಂಡ ಹಿರಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಮರನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗುಂಡಪ್ಪ ನಾಯಕರು ಅಮರೆಯ ನಾಯಕರೂ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಸೋಮನಾಥಪುರವಾದ ನುಗ್ಗಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ನಾಡನಾಳುವಲ್ಲಿ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೧-೮; 1432); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀವೀರಪ್ರತಾಪ ದೇವರಾಯ ×× ಯರಕಜಗೀಯ ಅಮರನಾಯಕರು ಜಾಲದ ಭೀಮಸೆಟ್ಟಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೫೬-೬; 1467); ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಕಾಕತೀಯ ಅರಸರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಹುತರೂ ಅಮರನಾಯಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ರೂಲೆಬಾ. ೧೯೯). ಅಮರೆಯನಾಯಕ: ಹುಜಿಗಿಲವಾಡಿಯ ಅಮರೆಯನಾಯಕನ ಮಾಚಯ ಪ೧ (ಎಕ. V, ಅರಸಿ. ೧೫೨-೫೭; 1227 ?). ℙ ಅಮರೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವರ ಹೆಸರಿನ ಅಮೃತ ಶಬ್ದ ದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಾಯಕ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯಕುಡು]

ಅಮರನಾಯಕ[2] (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು: ಸುರರಾಜನ ಬೆಸದೊಳಮರನಾಯಕರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬-೮೬). ೨. ಇಂದ್ರ. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಾಯಕ]

ಅಮರನಾಯಕತನ, ಅಮರನಾಯಿಕತನ (ನಾ). ಅಮರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ, —

ಒಡೆತನ: ನ(ಂ)ಮ ಅಮರನಾಯಕತನ ವಳಿದಿಲಂಬಟನ ಚಾವಡಿಯ ನಡುವಿ ಮಂಡಲದ ವೇಂಟಿಯದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೩–೫ ; 1470) ; ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೊಟ್ಟೂರ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲುವ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೮–೬ ; 1530) ; ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಪಾಂಡ್ಯನಾಡೊಳಗಣ ಉಚ್ಚಂಗಿ ವೇಂಠೆಯಕೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೧–೬ ; 1531) ; ಸಾಗುವಳಿಯ ಶಾಷಣದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಉರ್ವಕೊಂಡೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ವೆಲುಪಡಿಗೆಯ ಗ್ರಾಮದ ಹೊಲನು ಪಾಂಡುವ ಬೀಳುಬಿದು ಇರಲಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೩೩–೩ ; 1548) ; ಶ್ರೀಪತಿ ರಂಗದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕ ತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯನು ಆ ರಂಗರಾಜ ಅಮ್ಮನವರೂ ಪಾಲಿಸು ತಿರಲು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭–೧೧ ; 1554) ; ಶ್ರೀಪತಿ ರಾಜ ರಂಗಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರನಾಡ ವೇಂಠೆಯ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬–೯ ; 1555); ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸ್ತ ಕಂದಿಯ ಸೀಮೆ ವಳಗಣ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೫೩–೧೪ ; 1561) ; ನಮ್ಮ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕೆ ಸಲುವ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಲು ತೆಜುವಂತು ಆಡೆವಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಂಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮–೧೫ ; 1573) ; ಮುಂಮಡಿ ತಂಮಯಗೌಡರು ತಂಮ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಸಲುವ ಕೋಳಾಲಸೀಮೆ ವೊಳಗಣ ಕೊಟೂರ ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ಗ್ರಾಮವಂನು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೧–೯ ; 1608) ; ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾ ×× ರೂ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರ ನಾಡ ವೇಂಠೆಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೯–೧೦ ; 1636) ; ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾರಾಯರು... ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೩–೯ ; 1639) ; ಅಮರನಾಯಕ ತನಕೆ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಹೊಸಳದೇಶದ ಯರೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೮–೧೦ ; 1669 ?). **ಅಮರನಾಯಿಕೆತನ**: ರಾಜ್ಯಾಧಿ ಪತಿ ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಿಕೆತನಕೆ ×× ಕಂದಿ ×× ಮವೊಳಗಣ ಬಜಗೂರಸ್ಥಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೩–೧೪ ; 1561 ?).

ಅಮರದ ನಾಯಕತನ = ಅಮರನಾಯಿಕೆತನ : ನಮ್ಮ ದೇವ ರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಅಮರದನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಾತಿಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಲುವ ತೆರೆಣೆಯದ ಸ್ತಳದ ಸೊವನಹಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ಪು. ೫೦ ; 1474).

[ಅಮರನಾಯಕ$_1$ + –ತನ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯಕರ]

ಅಮರನಾಯಿಕೆತನ 'ಅಮರನಾಯಕತನ' ನೋ.

ಅಮರಪಟಹ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಭೇರಿ; ದೇವದುಂದುಭಿ: ಸುರಿದುದು ನಮೇರು ಕುಸುಮದ ಸರಿ ಮೊಱಗಿದುದಮರಪಟಹಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೧). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಪಟಹ]

ಅಮರಪತಿ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಪತಿ]

ಅಮರಪದವಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿ; ದೇವತ್ವ: ಮದೇಭವ ಕಡಿದು ಹರಿಹಿದನಾಕಿ ಚೂರಿಸಿ ಗಡಣಿಸುವ ಭೂಪರಿಗೆ ಮಾಡಿದನಮರ ಪದವಿಯನು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಪದವಿ]

ಅಮರಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿ (ಗು). ದೇವತೆಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ: ಭಾವಿ ಭವದ್ಭೂತ ನೃಪಾಗ್ರಗಣ್ಯನಮರಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿಪುಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೦). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿ]

ಅಮರಭೂಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ: ಅಮರಭೂಜಂ ಬಂದಂತಿ ರೊಸಗೆಯಾಯ್ತರಮನೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೧೨೨). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಭೂಜ]

ಅಮರಮಣಿ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ರತ್ನ; ಚಿಂತಾಮಣಿ: ಸುರ ಧೇನು ಪಯೋಧರಮಂ ಸುರಕುಜದೆಳದಳಿರನಮರಮಣಿಯಂ ಬೆರಲುಂ ಕರಮುಂ ನಖಮುಂ ಪರಿಜಿಂ ವರವಿತರಣದಿಂದೆ ಪಳಿಗುಮಾ ನೃಪಸುತನಾ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೫). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮಣಿ]

ಅಮರಮುಹತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ದೇವ ಸೇವಕಿ ; ಆಸ್ಥಾನಸೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಳೆನಿಸಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಅಂತು ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರಕಾಲ ದೊಳಮರಮುಹತ್ತರಿಕಾ ವಿರಚಿತ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೬೯). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮಹತ್ತರಿಕೆ]

ಅಮರಮುಹಲೆ (ನಾ). = ಅಮರಮಾಗಣಿ: ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಮಹಾ ರಾಯರು ತಮಗೆ ಅಮರಮುಹಲೆಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೭೯–೯ ; 1533). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮುಹಲೆ ?]

ಅಮರಮಾಗಣಿ, ಅಮರಮಾಗಳಿ (ನಾ). ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯ ಗಾರರಿಗೆ ಸೈನ್ಯದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ: ರಾಮಾಭಟ್ಟಯ್ಯನವರು ಅವ[ಮ]ರ ಮಾಗಣಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸೀಮೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೬–೯ ; 1542); ಪೊಸಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರು ತಂಮ ಮರಮಾಗಣಿಗೆ ಸಲುವ ಬಾಗುರ ಸೀಮೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೩–೧೦ ;1544); ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೋಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೊಟ್ಟೂರುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೦–೬ ; 1550) ; ತಿರುಮಲ ರಾಜ್ಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ನಮಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ರಾಯ ದುರ್ಗ ರಾಜ್ಯದ ಕೋಟೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೪–೨೧ ; 1560) ; ಕ್ರುಷ್ಣ ಪನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಾಸನದ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಸಲುವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೮–೮ ; 1562). **ಅಮರಮಾಗಳಿ**: ನಂಮ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರ ಅಮರಮಾಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮೊರಬದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೭–೧೨ ; 1552). [ಅಮರ$_1$ + ಮಾಗಣಿ]

ಅಮರಮಾಗಳಿ 'ಅಮರಮಾಗಣಿ' ನೋ.

ಅಮರಮುನಿ (ನಾ). ದೇವಋಷಿ; ನಾರದ. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮುನಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಬಂದಾಗ ರಾಜನಿಗೆ ಕುದುರೆ ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಇನಾಮುಗ್ರಾಮ. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ. [ಅಮರ$_1$ + ಮೊಖಾಸಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ. [ಅಮರಮೊಖಾಸಿ + ನಾಯಕ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ,— ಒಡೆತನ: ಅಲ್ಲಿ ಏದ್ಲಿಖಾನ ಪಾತಶಾಹಿ ನಮಗೆ ಆಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿಯಿದ ಹುಲಿಗೆಜೆಯ ನಾಡ ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರದ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಗೌಡಗೆಜೆಯ ಗ್ರಾಮವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೫೭–೮ ; 1576). [ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ + –ತನ]

ಅಮರಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಸಂಭ್ರಮಂ ತುಂಬಿ ದುದಮರಲೋಕಂಗಳೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮–೪೭೨). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಲೋಕ]

ಅಮರವಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರಾಳು ಕುಜಕಾಲರ ಮನಾಳಿಯರ್ ರಣಾಲಿ ಅರಸರಲ್ಲಿನ್ಮುಳಿದು ಬನ್ದು ಅಮರ ವಡಿ ಆಳುವಿಬ್ಬು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೪–೭ ; 780). [?]

ಅಮರವಧು (ನಾ). ದೇವಕನ್ನಿಕೆ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಯಾವಕದ್ರವ ದಿಂದಂ ಪ್ರತಿದಿನಮಾದೇವಿವಿಳೇಪಿತಕರ್ಮಮನೊರ್ವಳಮರವಧು ಕೆಯ್ಕೊಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೪೪). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವಧು]

ಅಮರವಧೂಟಿ (ನಾ). = ಅಮರವಧು: ನಮದಮರವಧೂಟೀಕುಂತಳ ಪ್ರಸ್ತಮಾಲಾ ಸಮುದಿತ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೭). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವಧೂಟಿ]

ಅಮರವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ: "ಅಮೃತಂ ಗುಡೂಚಿ ಜೀವಂತಿ ಸೋಮಮುಮರವಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ, ಅಮದರವಲ್ಲಿ, ಅಮರಂವಳಿ, ಅವಕುರವಲ್ಲಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩).
[< ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮರವಾಹಿನಿ (ನಾ). ೧. ದೇವನದಿ; ಗಂಗಾನದಿ: ಅಚ್ಚಾಮರವಾಹಿನಿಯ ಜಟಾಳಿಯ ಗುಚ್ಛಾಭೋಗದೊಳಗೆ ತಾಳ್ದನ . . . ನುತಿಪೆಂ(ಉದ್ಭದೇ. ೬–೧). ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಅಂತು ನಭೋಯಾನದಿಂದಮರವಾಹಿನಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೧ ವ). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಮರವೈರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: ಬೇಗಮಾಡಿನ್ನಮರ ವೈರಿಯ ತಲೆದು ಬಿಸುಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೨೭). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ವೈರಿ]

ಅಮರಸಂಹತಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರ ಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು . . . ಸೇತುಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೫).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಂಹತಿ]

ಅಮರಸಮಾಜ (ನಾ). = ಅಮರಸಂಹತಿ: ಪುಷ್ಪವರ್ಷಮೊರ್ಮೆಯೆ ಸಕಲೋರ್ವಿಯನೆಯ್ದೆ ಪರ್ವುತಿರೆ ಚಿತ್ತೆಯ ಸರಿಯಂತೆಜಗಿ ಪೋದುದಮರಸಮಾಜಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೭). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಮಾಜ]

ಅಮರಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅಮರಸಂಹತಿ: ಅಮರಸಮಿತಿ ಸುರಕರಿಯಂ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೯). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಮಿತಿ]

ಅಮರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವನದಿ; ಗಂಗಾನದಿ. 'ಅಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಿಂಧು]

ಅಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಭೀಷ್ಮ: ಅತ್ಯುನ್ನತಿಯೊಳಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೪).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸಿಂಧು + ಉದ್ಭವ]

ಅಮರಸೀಮೆ (ನಾ). ಅಮರ್ತ್ಯರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಸುಳ್ಯ ಆಮರಸೀಮೆಯು ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆಗಳದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸೀಮೆ]

ಅಮರಸುಳ್ಯ (ನಾ). ಅಮರ್ತ್ಯರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ಈ ಕೊಡಗಿನ ಘಟ್ಟದ ಸರಹದ್ದಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ಇರುವಂತಹ ಕೆಲವು ಮಾಗಣೆಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ದೊಡ್ಡ ವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದಕ್ಕೆ – ಅಮೃತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥಾದ್ದು, ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರಸುಳ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೋಮಶೇಖರನಾಯಕರು ನೂತನವಾಗಿ ಹೆಸರುಯಿಟ್ಟರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸುಳ್ಯ]

ಅಮರಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ದೇವರಮಣಿ; ಅಪ್ಸರೆ: ಅಮರಸ್ತ್ರೀ ನಿಚಯಂ ವಿಚಿತ್ರಲತೆಯಂ ಛತ್ರಾಳಿ ಭೂಜಂಗಳಂ . . . ಪೋಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೫).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಮರಾಚಲ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ: ಹಸುಳೆಗಮರಾಚಲದ ಹೊಜೆ ಸೈರಿಸುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೮೪). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅಚಲ]

ಅಮರಾಧ್ವ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ರಮಣೀಯ ವಾದುವಮರಾಧ್ವದೊಳೆಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೪೧).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅಧ್ವ]

ಅಮರಾಪಗೆ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಮುಡಿಯೊಳಗಮರಾಪಗೆಯ ತಳೆದು ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳಗಚಲಸುತೆಯನಾಂತು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೩).
[ಅಮರ್ತ್ಯ + ಆಪಗೆ]

ಅಮರಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಕಾರದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾವಿನ ಫಸಲಿನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ. ೨. ಸರ್ಕಾರದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಹುಣಿಸೆ, ಹೊಂಗೆ, ಸೀಗೆ ಮುಂತಾದ ಫಸಲುಗಳಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೬೬೨). ೩. ಮಾವಿನ ತೋಪು.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಮರಾಈ, ಅಮರಾಈ. / ಸಂ. ಆಮ್ರರಾಜೀ]

ಅಮರಾರಿ (ನಾ). = ಅಮರವೈರಿ: ಒದೆಜಿದವಮರಾರಿಯ ಬಲುಬಲ ದೊಳಗದುಭುತವೆನೆ ಕಹಳೆಗಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೪೧). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅರಿ]

ಅಮರಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರ್ಗ. ೨. ದೇವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ: ತುಜುಗಿದ ನಂದನಂ ಪರಿವ ಕಾಲ್ವೆ . . . ಸಂದಣಿವೆತ್ತ ಜನಂ ವಿಳಾಸದಿಂ ಮೆಜೆವಮರಾಲಯಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೪–೨೨ ; 1171) ; ವಿಷ್ಣು ಭೂಕಾಂತಂ ಸ್ಫುರತ್ಕಾಂತಿ ಪ್ರೋಜ್ವಲಿತಾಮರಾಲಯತಟಾಕ ಶ್ರೇಣಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೧೨ ; 1185). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಆಲಯ]

ಅಮರಾವತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ನಗರ: "ಇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟಣಮಂ ಅಮರಾವತಿ (ನಗರೀ) ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦–೫೫).
[ಸಂ. ಅಮರಾವತೀ]

ಅಮರಿ[1] (ನಾ). ನೆಲಾವರಿಕೆ ಗಿಡ; ನೆಲತಂಗಡಿ ಗಿಡ: ಏಪಡೆವಾತಮರಿ ಯುತಂ ಜೇಪಾಳಮನಿತ್ತೊಡಲ್ತೆ ನಸ್ಯಾಂಜನದೊಳ್ . . . ಕೊಜೆವಾವಾ ಪತ್ಕರಮೆನಿಸಿದುಗ್ರ ವಿಷಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೦–೭೧). [?]

ಅಮರಿ[2] (ನಾ). = ಅಮರಸ್ತ್ರೀ: ಬಗೆಯೊಳ್ ನಾಟುವಿನಮಮರಿ ಸಂಸ್ತುತಿ ನಾಟಕಮುಮನೆನಗೆ ನೆಜೆಯೆ ತೋಜೆದಳೀಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೪೫) ; ಪಲರುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತ್ರೀಯರುಮಮರಿಯರುಂ ಮಾನವಸ್ತ್ರೀಯರುಂ ತಮ್ಮೊಲವಿಂ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೩). [ಸಂ. ಅಮರೀ]

ಅಮರಿಕೆ 'ಅಮರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಮರಿಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ತುಂಬು: ಶಶಿಕಾಂತದೊರಲೊಳಕ್ಕಿಯನೊಸೆದಮರಿಸಿ ನೋಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೯೨) ; ವೀಣೆಯ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲಮರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಪ್ರವೀಣೆಯೊರ್ವಳು ಸರವೆತ್ತಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೯–೨೪) ; ಶಿರವನಮರಿಸುತ್ತ . . . ಅಸುವಂ ಪಡೆದು ಮೆರೆದನು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೪೪). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಭಕ್ತರ ಹೊರೆಯಲೈತಂದ ನಮಗೆ ತಾ ಲೇಸನಮರಿಸಬಂದನೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ಉದ್ಯೋಗ. ೩–೧೭) ; ಪಾಂಡ್ಯಭೂವರನಾತ್ಮರಾಜ್ಯಮಂ ಚೊಕ್ಕನಾಥೇಶ್ವರನ ಪರಮ ವಿನಿಯೋಗಕಮರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿಭವದಿಂ ಕೈಲಾಸಮಂ ಪೊಕ್ಕನು (ಚೆಬಪು. ೫೫–೨೩). ೩. ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು: ಹರಿವ ಹಾವನು ಕೊರಲಿಗಮರಿಸಿ ಕುಣಿಯಬಹುದು ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚನು ಪೊಕ್ಕು ಉಳಿಯಬಹುದು(ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ಉದ್ಯೋಗ. ೩–೧೭). ೪. ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ: ಎಡಗೈಯೊಳಮರಿಸಿ ವೀಣೆಯನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮುಟ್ಟನೊಳು ಬೆರಳಾಡೆ (ಭರತ. ೧೧–೩) ; ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ಮುಳ್ಳನುವೊತ್ತಿ ಅಮರಿಸಿದಂತೆ ಮೊನೆಗಾವಿಂದ ವಸ್ತುವನು ಮತ್ತೆ ಹಿಡಿದಂದದಲಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೮–೮೩). ೫. ಹತ್ತಿಸು; ಆರೋಪಿಸು: ಒಂದಜ ಬಗೆಯನೊಂದರ್ಕ್ಕಮರಿಸಿ

ಪೇಱಿ ಸಮಾಧಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೭–೬). ೬. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ಸರ್ವತೋಭದ್ರವ್ಯೂಹವನ್ನು ಅಮರಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೫); ಸೈನ್ಯದ ಉಗ್ರಾಣವನ್ನು ಅಮರಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯–೭). ೭. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಗದರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಬೈಯು: ಆತನ ನಡತೆ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಮರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಹೊಡೆ; ಪ್ರಹರಿಸು: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಮರಿಸು (ರೂಢಿ). ೯. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕೊಡು: ನಿನ್ನೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೧೪೮). [ಅಮರು (< ಅಮರ್) + -ಇಸು₁]

ಅಮರು 'ಅಮರ್' ನೋ.

ಅಮರುಗಾರ 'ಅಮರಗಾರ' ನೋ.

ಅಮರೆ 'ಅವರೆ₁' ನೋ.

ಅಮರೆಯನಾಯಕ 'ಅಮರನಾಯಕ₁' ನೋ.

ಅಮರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ; ಇಂದ್ರ: ತನ್ನಿಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕ ಮರೇಂದ್ರಂ ಪೋದನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೭). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರೇಂದ್ರಾಂಬುಧಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರೇಂದ್ರತನಯ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ಜಯಂತ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ಇಟ್ಟಣಿಸಿತಮರೇಂದ್ರತನಯನನಿದಿರ್ಗೊಂಬ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಾರೀಸಮೂಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೨೨). ೪. ವಾಲಿ. [ಅಮರೇಂದ್ರ + ತನಯ]

ಅಮರೇಜ್ಯ (ನಾ). = ಅಮರಗುರು: ಅಮರೇಜ್ಯಂ . . . ಪೂಜ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧೦). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಇಜ್ಯ]

ಅಮರೇಶ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ: ಪ್ರಥಮಲೋಕಾಮರೇಶನು ಮೀಶಾನೇಶನುಂ ಚಂಚತ್ಪಂಚರತ್ನಗೋಶೀರ್ಷಚಂದನ ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತಾರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿದಿಂ ಬಱಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩೬ ವ). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಈಶ]

ಅಮರೋರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ: ಮಧುರೋಕ್ತಿಯೊಳ ಕ್ಷೂಣನ ಬಾಣನ ಬುಧತತಿಗಮರೋರ್ವೀಜನ ಭೋಜನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೧೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಉರ್ವೀಜ]

ಅಮರ್ಕೆ, ಅಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು; ಬೆಸುಗೆ; ಸೇರುವೆ; ಕೂಟ: ಬಿಗಿದಮರ್ದಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೮); ಚಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ ನೆಗಟ್ದ ಬೀರದಮರ್ಕೆಗಮೊಪ್ಪನಪ್ಪಿ ದುದ್ಯೋಗದಮರ್ಕೆಗಂ ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೮); ರಸದೊಳಮರ್ಕೆ ಬಿನ್ನಣದೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಚಲಂ . . . ಎಸದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೪); ಸಾಹಸದ ನಿಮಿರ್ಕೆ ವರ್ಧಿಸುವ ರಾಜ್ಯದಮರ್ಕೆ ಸುಖಪ್ರಪಂಚಮುಂ ಪಸರಿಪ ತೋರ್ಕೆ . . . ಇಳಾಸ್ತುತಿವೆತ್ತುದು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫–೨೧; 1143). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ: ವಸುಂಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ನೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಲನಮರ್ಕೆಯಿಂ ಕಿಱುವ [ವು]ಳ್ಳಿಯಂ ತರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀವಿದರ್ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೭೧); ಸುರನದೀತನಯನೆಂದಂ ಅಮ್ಮ ಚಲದಮರ್ಕೆಯುಂ ದೋರ್ವಲದಳುರ್ಕೆಯುಂ ಅಂತುಟೆ ವಲಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೬ ವ).

ಅಮರಿಕೆ: ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು; ಹೊಂದುವಂತಹುದು: ಇದೆಕೊ ಗದೆ ಬಿಲ್ಲಿದೆಕೊ ತರುಮರವದೆ ಸಮೀಪದೊಳಾವುದಮರಿಕೆ ಮದನಪಿತ ನಿನಗೆಂದು ಗದೆಯನು ಬೀಸಿದನು ಭೀಮ (ಕೋಗಯ. ೨೫–೭). [ಅಮರ್ + -ಕೆ]

ಅಮರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗು: ಬಿಗಿದಮರ್ದಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಸುಯ್ಯು ಸುಯ್ಯಗಾಳಿಗಳೊಳಮರ್ಕೆಗೆಟ್ಟೊಡಲವೋಡಿದುದೆಂದಗಿವೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೮). [ಅಮರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಮರ್ಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇರು: ಎಳದೆಂಗಿನೆಳೆಯೆಲೆಯನಮರ್ಕೆವಡೆಯೆ ಪೆಣೆದು . . . ಜವಳಿವಡಿಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೯೫ ವ); ಬಳಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಣಿವಳಯಮಾಳೆಯಿಂ ಸುತ್ತುವೆತ್ತು ಪಸ್ತನ್ಯಸ್ತಮುಂಗಳಮಾತುಳುಂಗದೊಳಮರ್ಕೆವಡೆದು (ವರ್ಧಪು. ೭–೯ ವ). [ಅಮರ್ಕೆ + ಪಡೆ₁]

ಅಮರ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರುವೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೂಡು; ಎಣೆಯಾಗು: ತಂದೆಯ ರೂಪೆ ತಂದೆಯ ವಿಳಾಸವೆ ತಂದೆಯ ಚೆಲ್ವೆ . . . ತನ್ನೊಳಮರ್ಕೆವೆತ್ತುದು (ಆದಿಪು. ೮–೪೩). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ನೊಸಲಲ್ಲಿ ಶೋಭನಂಬೆತ್ತಿರೆ ಚಾರುಚಂದನದ ಬೊಟ್ಟು ದುಕೂಲಮುಮರ್ಕೆವೆತ್ತು ಚೆಲ್ವೆತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೩೭). [ಅಮರ್ಕೆ + ಪೆಱು]

ಅಮರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳವಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರಿಸು: ಕಳಶ ಕನ್ನಡಿಯ ತೋರಣಂಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಪಾರರಚನೆಗಳಿಂದೆ ತತ್ತದ್ವಾರಶಿಖರಂಗಳೊಳಮರ್ಚಿಸಿ ನಗರಿಯಗಲದಲಿ (ಬಸಪು. ೫–೧೨); ಜವಳಿಗದವಂ ದ್ವಾರವಟ್ಟದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬–೯). ೨. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಪೊಸದಂತದೋಲೆಗಳ ಕಿವಿಗಳೊಳಮರ್ಚಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೫೩–೨೩). [ಅಮರ್ಚು + -ಇಸು₁]

ಅಮರ್ಚು, ಅಮಚು, ಅಮರಿಚು, ಅಮುಚು, ಅವಚ್ಚು, ಅವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಅಮರ್ಚು – ಸಂಘಟೀಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಂತತ್ತಪಱಿದ ತಲೆಯನದಂ ತಂದಟ್ಟಿಯೊಳಮರ್ಚಿ ಸುರಗಣಿಕೆಯರಭ್ರಾಂತರದೊಳೆ ತಮ್ಮ ವಿಮಾನಾಂತರದೊಳಗಿಟ್ಟು ಕರ್ಣತನಯನನುಯ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೬); ನಡೆ ಸಲ್ಮಿಲ್ಪಿಡು ಸಾರ್ಚಮರ್ಚು ಮರನಂ ಬಂದೇಱಿ ಬಿಲ್ವೀಸುತಂ ಜಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೫); ಶರ್ವನೊಡನಕ್ಷಮನಾಡಿ ಭವಂಗಮರ್ಚಿ ಚಕ್ಷುವನಭವಂಗೆ ಪಾಲೆಱಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೫); ಒರ್ಮೆ ಅಮರ್ಚುಗುಂ ಮತ್ತಮೊರ್ಮೆ ಅಗಲ್ಚುಗು ಮೈಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೨೫). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಕ್ರಮವೃದ್ಧಿಕ(ವರ್ಧಿತ)ತಗರಾಗುರು ತಮಾಳ ಪತ್ರತ್ವಚಂಗಳಿಂ ಧೂಪಿಸಿ ಪುಷ್ಪಮನಿಂತು ಜಾತಿಗಂಧಮುಮಮರ್ಚುಗುಂ ಕ್ರಮದೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಸೌರಭಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೪೫); ಶೂಲಧರ . . . ಚೋಳರಾಯಂ ನಿಮಗೆ ಪರಿಯಾಣಮನಮರ್ಚುವನು (ಬಸಪು. ೯–೪೦); ಅಮರ್ಚುತ್ತೆಂಬುರುಟ್ಪೇಱಮಂ . . . ಶರದಂಬೋಜನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯ ಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೦). ೩. ತೊಡಿಸು; ಮುಡಿಸು: ಮುಯ್ಯಿನೊಳಮರ್ಚುವ ಮೃಣಾಳದ ತೋಳ್ವಲಯಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೫); ಮಂಜುಕುಸುಮವನಮರ್ಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂ ನಱುಗಂಪಂ ತಣಿದುಂಡು ಕೊನೆಯುತುಂ ಪಱಮೆವಱಿಗಳಾಡುತಿರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧–೫೧); ಇಟ್ಟಳವಾದ ಪಾಯವಟ್ಟಂಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೧೨೬ ವ); ಮುಖಕಮಳಕ್ಕೆಳೆವೆಣ್ಗಳ ದಿಟ್ಟಿ ತಾಗದಂತೆ ರಕ್ಕೆಗಿಡುವವೋಲ್ ವಜ್ರಮಯ ಮಕುಟಮನಮರ್ಚಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೯ವ). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಅಂಟಿಸು: ಒರ್ಮೊರ್ಮೆ ಕುಳಿರ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪಚ್ಚಮನಮರ್ಚಿ ಮನ್ಮಥಜ್ವಲನ ತಾಪದಿಂ ಮೆಯ್ಗ್ ಮಿಗೆ ಪುಗುಳ್ಪುದೆಂಬ ಸಂಕೆಯಿಂ ಕೆಳದಿಯರ್ಗೆ ಬಳೆಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮ ವ); ಅಲರಿನುದಿರ್ದ ದೂಳಿಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೫೪). ೫. ಅಪ್ಪು; ಆಲಿಂಗಿಸು

ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು : ತೆಗೆದುರದೊಳಮರ್ಚಿ ಮುಖೇಂದುಗಾಕೆ ಮಱಿಮಾಡಿ ಪಿಡಿದ ಲೀಲಾಬ್ಜಮನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೬). ೬. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಮನೋಜಸುಖಾರ್ಣವಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮನಂ ಗುಡುತುಮಮರ್ಚುತೀಸುತೆ ಘುಡುಮ್ಮಿಱಿಯುತ್ತುಮೆ ಪಾಂಥನೊಪ್ಪಿದಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೯). ೭. ಮಾಡು ; ನಡೆಸು ; ಏರ್ಪಡಿಸು : ಬಲಮೆರಡಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆವಡೆದೊಡ್ಡಿ ವಿಳಾಸದೆ ನಿಂದು ಬೊಬ್ಬೆಗೊಟ್ಟುಲಿದು ವಿನೋದಯುದ್ಧಮನಮರ್ಚಲೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೩). ೮. ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : ನೆಗಳೆ ಜೊನ್ನದವೋಲ್ ಪೊಸಮುಂಜು ಪಾರ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುಗೆಯನಮರ್ಚೆ ತಾಳ್ದನುದಿತೋದಯಮಂ ಹಿಮಕಾಲಚಂದ್ರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೪). ೯. ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು : ಸೋಮವಂಶಸಂಭವನೆಂಬಕ್ಕರಮಂ ಬರೆದು ಮಂದಸಿನ ಮರದೊಳಮರ್ಚಿ ಜಗುನೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೪೦ ವ) ; ನವೋತ್ಪಲ ಕರ್ಣಪೂರಮಂಜರಿ ನಮಿತಾಸ್ಯದೊಳ್ ಜಗುೞೆ ಮೆಲ್ಲನಮರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೩-೮೩). ೧೦. ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಅಲಗನುರ್ಚಿ ಕರದೊಳಮರ್ಚಿ ತೊಲಂಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೩-೧೪). ಅಮಚು : ೧೧. ಒತ್ತು ; ಹಿಸುಕು (ಕ್ರಿ). ಅಮರಿಚು : ೨. ಕರುಮಾಡ ಗಡಣದಗ್ರದ ರತ್ನಕಲಶಗಳ ಕಿರಣದಿಂದಿಂದ್ರಧನುವಂ ನಭದೊಳಮರಿಚುವ ತಿರುವತ್ತಿಯೂರು ಶಿವಧರ್ಮ ಚಿತ್ರದ ತೇರು (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೨೮) ; ಮುದಿವೋತನ ತಲೆಯೇ ವಿಶೇಷದ ತಲೆಯದಾಗಲಮರಿಚಿ ದಕ್ಷಗಸುವಿತ್ತನಾದೇವನು (ವೀಶೈಪು. ೩-೪-೫೭). ಅಮುಚು: ೧. (ಕ್ರಿ). ಅವಚು$_1$: ೫. ಮಾಧವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನು ಹೃದಯದೊಳವಚಿ ಕೆಂಗಳು ತುಂಬಿ ದೇವನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಹಿಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೪೦). ೧೦. ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ವ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಱರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೯) ; ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಿಗಳನೀಕಕ್ಷದೊಳಗವಚುವಂತಕುಟಿಲಾತ್ಮಕ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ(ಸೌಂದಪು. ೫-೮೧). ೧೧. ಕೊಂದು ತನ್ನುಂಗುಷ್ಠದಿಂದವಚಿ ಬಿಸುಡಲಾಗಿ (ಚೆಬಪು. ೫೫-೨೦). ೧೨. ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಅವಚಿದುದು ಬಹುವಿಧದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ದಿಶಾಮುಖವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೪೫) ; ಅವನಿಪನ ಮುಪ್ಪಿನಲಿ ಮುದುಗರವವಚಿತೀಬೆಯ ತಲೆಯ ಪಿತ್ತದ ಬವಣೆ ಬಲಿದುದು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೨) ; ಅವಚಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ದಿಗಂತದ ವಿವರವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೬-೧೪). ಅವುಚು : ೧. ಆವನಿಪತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಱೆಯಲವುಚಿದನು ಕರತಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪). ೧೦. ಕಂಕುಳಲಿ ಅವುಚಿದನು ಕಪಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೫೮) ; ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿದ ಖಂಡೆಯ ಪುಸ್ತಕ ಸಂಕುಳವೆರಸಿ ಸೇವಕರು (ಭರಚ. ೭೧-೭).

ಅಮರ್ಚಿಕೊಳ್, ಅವಚಿಕೊಳ್, ಅವುಚಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪಂಚಬಾಣನುಂ ಕೃಪಾಣಖೇಟಕಮುಮನಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಂಡವೇಗದಿನಿದಿರ್ಚೆ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೪ ವ) ; ವಜ್ರದಂಡಮನುರದೊಳಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಿೞ್ತು ಬಾಳ್ವೆರಸು ಬರ್ಪಾಕೆಯಂ ದೂರದೊಳೆ ಕಂಡು ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೪೯ ವ) ; ಕೆಡೆದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿಕೊಂಡನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೫-೨೫). ೨. ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ಹುಡುಗನು ಯಾರೂ ಕಾಣದಂತೆ ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದಲೇ ಒಂದುಚಿಪ್ಪು ಹಣ್ಣನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಚಿಕೊಂಡನು (ನೀತಿಚಿಂ. X-೨೫) ; ಅವಳು ಬಲದೋಳಿನಿಂದ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಗೊಂದು ಕೋಳಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅವಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೭೫).

[ದೇ॥ ತಮಿ. ಅಮುತ್ತು ; ತುಳು. ಅಮರ್ ; ತೆಲು. ಅಮರಿಚು, ಅಮರಿಂಚು, ಅಮರ್ಚು]

ಅಮರ್ತ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆ : ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಜಗಿದನಮರ್ತ್ಯರೀಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ತ್ಯಚಿತ್ರಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಚಿತ್ರಕಾರ; ದೇವಶಿಲ್ಪಿ : ಮಯ ಮಾಂಡವ್ಯ ವಿಶ್ವಕರ್ಮರೆಂಬಮರ್ತ್ಯಚಿತ್ರಕರ್ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೭೦ ವ). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಚಿತ್ರಕ]

ಅಮರ್ತ್ಯದೀಪ್ತಿ (ನಾ). ದೈವೀತೇಜಸ್ಸು : ನಿಕುಂಭಿಲಾಯಾಗಮಂ ರಚಿಸಿದನತೀಂದ್ರಿಯಪಥದೊಳನ್ನತತ್ವಕೆ ಅತೀತವಿಪುರ್ನ್ನತಾಮರ್ತ[ರ್ತ್ಯ] ದೀಪ್ತಿಯ ಭುವರ್ಲೋಕದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೮-೨೫೫). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ದೀಪ್ತಿ]

ಅಮರ್ತ್ಯನಾಯಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ಅಮರ್ತ್ಯನಾಯಕಕೃತ ಸ್ವರ್ಗಾವತಾರೋತ್ಸವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಾಯಕ]

ಅಮರ್ತ್ಯಭುವನ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ ; ಸ್ವರ್ಗ : "ಸ್ವರ್, ಸ್ವರ್ಗ . . . ಅಮರ್ತ್ಯಭುವನಂ . . .—ಈ ೧೧ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಭುವನ]

ಅಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ : ಒರ್ಮೆಯೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಾಂತರದೊಳೊರ್ವನಂದು ಪೊಱಮಟ್ಟಿೞಿತಂದನಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಮರ್ತ್ಯಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗ : ಬಿಳ್ದತ್ತಮರ್ತ್ಯಾಧ್ವದಿಂ ಘನದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರನಿಕಾಯಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೧೭೯). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅಧ್ವ]

ಅಮರ್ದು, ಅಮುದು, ಅಮುೞ್ದು, ಅಮುದು (ನಾ). ೧. ಅಮೃತ ; ಸುಧೆ; ಪೀಯೂಷ : ಅಮರ್ದಿನ ದೋರೆಯಂತೆ ನುಡಿಯಿಂಪಮರ್ದಂ ತಳಿದಂತೆ ಸೋಂಕಿನಿಂಪಮರ್ದಿನ ಪೂರದಂತೆ ಪದೆದಿಂಪು (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೮) ; ತಿರುಳ ಮಿಂಚಿಂದೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ವಲಿಪಾಸ್ಯಂ ಪೊಸಮುತ್ತನಾಯ್ದಮರ್ದಿನೊಳ್ತೊಯ್ದಂತೆ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಮಲ ದಂತಚ್ಛವಿ (ಅನಂಪು. ೨-೧೪) ; ಬಳಸಿದೋಲಗದೊಳಗೆ ಅಮರ್ದಿನ ಸರಿ ಸುರಿದುದೆನೆ ರಾಗರಸ ಪೊಂಪುಳಿವಡೆದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೮) ; ಕಿವಿಗಮರ್ದಾಗೆ ನಲ್ನುಡಿಯೊಡಂಬಡೆ . . . ಕೃತಿವೇೞ್ವುದು (ಶಬಶಂ. ೧-೧೦). ೨. ಕ್ಷೀರ ; ಹಾಲು. 'ಅಮರ್ದುಗಡಲು' ಪರಾ. ಅಮುದು : ೧. ತನಗಮುರತ್ವವಿರಲಮದೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೧-೧೮). ಅಮುೞ್ದು : ೧. ಅಮುೞ್ದಂ ಚನ್ನನಮಂ ಚಂದ್ರಮಯೂಖಮನೊಂದು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದನವನಂ ಕಮಲಭವಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೧-೧೭೬ ; 1077). ಅಮುದು : ೧. ಆರತಿಯ ಕರ್ಪೂರ ಅಡಕೆ ಅಮುದು ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರಗಳು ನಂಮ ಸೇವೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨-೫ ; 1467). ೩. ದೇವರಿಗಿಡುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಅರ್ಧಪರಪಮುದು ಕಱಿಯಮುದು ಚುರುಳಮುದು ಸಹ ವರ್ಷ ೧ಕೆ ಸಲುವುದು ಗ ೭೬ ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫-೨ ; 1535). [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರ್ದುಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಿದವನು ; ದೇವತೆ.

ಅಮರ್ದುಂಡರೊಡೆಯ = ಇಂದ್ರ : ಅಮರ್ದುಂಡರೊಡೆಯ ನಿನ್ನಂ ಕುಱಿತಾಂ ತಪಮಾಚರಿಸಿದುದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅದ್ಭುತ. ೬-೮).

[ಅಮರ್ದು + ಉಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಂಬ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಂಡ : ಬಿದಿಯಮರ್ದುಂಬರೆಱಿಯ ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರೆಲರ್ವಟ್ಟೆಗರು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೬).

[ಅಮರ್ದು + ಉಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅಮರ್ದುಕಳೆ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು ೧. 'ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ದು + ಕಳ್ಳೆ$_{3}$]

ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: "ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗನೆನೆ ಚಾರುಚಂದ್ರಂ" (ಕಶರ. ೧೦). [ಅಮರ್ದುಕಳೆ + ಬೆಳಗು$_{2}$ + -ಅ$_{7}$]

ಅಮರ್ದುಕೆಯ್ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಕಿರಣ: ಪೆರ್ಣ್ಬೊಸೊರ್ಗುಮಮರ್ದುಕೆಯ್ ಸೋಂಕಿದಿಂದೂಪಲಂಬೋಲ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೩-೩). [ಅಮರ್ದು + ಕೆಯ್$_{3}$]

ಅಮರ್ದುಗ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವವನು: ಗುರುತರ ಶಿವಧ್ಯಾನಿ ಮುದ್ದುನಗೆಗಳ ದಾನಿ ಅಲರ್ಗಣ್ಗಳಮರ್ದುಗಂ ತೊದಳ್ನುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯). [ಅಮರ್ದು + -ಗ$_{2}$]

ಅಮರ್ದುಗಡಲು (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: ನಿಗಮವೆಂಬಮರ್ದುಗಡಲಿಗೆ ತಾವರೆಯ ಪಗೆಯ . . . ತಾಳ್ದಿದನೊಸಗೆಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೪). [ಅಮರ್ದು + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಅಮರ್ದುಗದಿರ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ: "ಇಂಗದಿರನಮರ್ದುಗದಿರಂ ತಿಂಗಳ್" (ಚತುನಿ. ೧೮). [ಅಮರ್ದು + ಕದಿರ್ + -ಅ$_{7}$]

ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ 'ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಮರ್ದುಗಳಸ (ನಾ). ಅಮೃತಕಲಶ; ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಒರ್ಮೆ ಪರಿಕಿಸುವುದೆಂದಮರ್ದುಗಳಸಗಳ ಪಲಗಯ್ಯೊಳಾಂತುದ್ದಕೆತ್ತಿ ಭೂಮೀಸುರರ್ಗೀವನುವೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೩). [ಅಮರ್ದು + ಕಳಸ]

ಅಮರ್ದುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸು: ವಳಯದ ನೂಪುರದುಲಿ ಭೂವಳಯದ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಗಱೆಯಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೦-೪೮); ಮೂಱು ಲೋಕಕ್ಕಮರ್ದುಗಱೆವ ಚಂದಿರಮೊಗದಿನೊಪ್ಪಿರ್ದಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೩೮). [ಅಮರ್ದು + ಕಱೆ$_{1}$]

ಅಮರ್ದುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಕಾಲುವೆ: ಅಮರ್ದುಗಾಲುವೆಯಂತೆ ರಸದಾಳಿ ರಸದ ಪೆರ್ಬೊನಲಂತೆ (ರೇವಣ. ೧೩-೩೯). [ಅಮರ್ದು + ಕಾಲುವೆ]

ಅಮರ್ದುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅಮೃತಾನ್ನ; ಅಮೃತದ ಆಹಾರ: ಕಂತುಹರಂ ಸುರರ್ಗಧಿಕನೆಂದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ತಾಳ್ದರುಣ್ಬುದೇ ಸಂತತ ಸಾರಮಪ್ಪಮರ್ದುಗೂಳ್ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೮೮). [ಅಮರ್ದು + ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್)]

ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ, ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ, ಅಮರ್ದುಗೈಯ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: ಮೊಗವಿಟ್ಟೊದಲ್ಕೆಳಸುಗುಮಗದಗ್ರದ ಕರಡಿಯಮರ್ದುಗೆಯ್ಯನ ಪುತ್ತಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೩೪); ಕಾವಂಗೆ ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯಂಗೆ ಸುಗಿದು ಗಱಿಗೆಗಱಿಗೆಯುಂ ಯುಗಮೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೧). **ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ**: ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ ನೇಸರ್ಗಾಲಿಗಳು ನಡುಗಿ ಬೀಳೆ ತೇರ್ ಕೆಡೆವುದೆಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦); ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯನಂ . . . ಏಳಿಸಿತು ಸುದತಿಯಾ ಮಿಱುಮಿನುಪ ವದನ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೫೫). **ಅಮರ್ದುಗೈಯ**: "ತಂಗದಿರನಮರ್ದುಗೈಯಂ . . . ಚಂದಿರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೧); "ಅಮರ್ದುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೨೩). 'ಅಮರ್ದುಗದಿರ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ದು + ಕೆಯ್$_{3}$ + -ಅ$_{7}$]

ಅಮರ್ದುಗೈಯ 'ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಮರ್ದುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು: ಅಮರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದ ಮರಲ್ವಿಲ್ಲ ನಿಱಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೯). [ಅಮರ್ದು + ಕೊರಲ್]

ಅಮರ್ದುಣಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಂಡ: ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಮರ್ದುಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ (ಶಮುದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಳ್ಗಬ್ಬಿಗರೀ ವಿವಿಧ ರಸಾಮೃತಮುಂ ಸಲೆ ಸವಿದಮರ್ದುಣಿಯಂತೆ ಸುಖಿಸುತಿರ್ಕೆ (ರಸರ. ೧-೭). [ಅಮರ್ದು + -ಉಣಿ]

ಅಮರ್ದುಣಿಯೆಱೆಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ಸೊಲ್ವೆಣ್ಣನಾಣ್ಮನಮರ್ದುಣಿಯೆಱೆಯನುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಗ್ಗಿಗರ್ಸೈದೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ನಿಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦). [ಅಮರ್ದುಣಿ + ಎಱೆಯ]

ಅಮರ್ದುಣಿವಗೆಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: "ಅಮರ್ದುಣಿವಗೆಯರೆಂದು ರಕ್ಕಸರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೫). [ಅಮರ್ದುಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ$_{7}$]

ಅಮರ್ದುಣಿಸ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ: ಅಮರ್ದುಣಿಸರೆಱೆದೊಡವರ ಪಸನುಸುಳೆ ಕರುಣಿಸುವ ಮಱೆಸಸಿದಲೆಯ ಕುಡುಗೆ ಮತಿಯಿಸುವುಸಿರನಸವಸದೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨). [ಅಮರ್ದು + ಉಣಿಸು$_{2}$ + -ಅ$_{7}$]

ಅಮರ್ದುಣಿಸಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಣಿಸ: "ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಪರೆನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದುನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨). [ಅಮರ್ದುಣಿಸು + -ಇ$_{2}$]

ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಣಿಸ (ಃ). [ಅಮರ್ದುಣಿಸು + - ಇಗ]

ಅಮರ್ದುಣಿಸು (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಗೂಳ್: ರತಿಯೂದುವ ಕಂಬುಗಳೋ ಎಂಬಂದದಿ ಕೇಳ್ವರ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಣಿಸಾಗಿ ಇಂಬುವಡೆದ ಶೋಭನಮುಂ ಪಾಡುವ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ (ಜಯಕಾ. ೮-೨೮). [ಅಮರ್ದು + ಉಣಿಸು$_{2}$]

ಅಮರ್ದುನುಡಿ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತಹ ಮಾತು; ಅಮೃತವಾಣಿ: ನೀನೀಗಳ್ ತುಂಬುರಂಗೆ ಸರಿಪಾಟಿಯಾದ್ಯೆ ಎಂದಮರ್ದುನುಡಿಯಿಂ ಪರಸಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೯). [ಅಮರ್ದು + ನುಡಿ$_{2}$]

ಅಮರ್ದುಮರ್ದು (ನಾ). ಅಮೃತದಂತಹ ಔಷಧ: ಆಳಲ್ಗೆ ಸಂತೈಕೆಯುಂ ತರಲೆಳಸಿದನು ತನ್ನ ಇರ್ಮಡಿಸಿದಳ್ಕರೆಯ ಅಮರ್ದುಮದ್ದಿರ್ಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೧-೬೦). [ಅಮರ್ದು + ಮರ್ದು]

ಅಮರ್ದುವಳೆ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ; ಅಮೃತವರ್ಷ: ಶಶಿಧರೆಗಮರ್ದುವಳೆಗಱೆವನೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೨೦). [ಅಮರ್ದು + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ, ಅಮರದಬಳ್ಳಿ, ಅಮರದವಲ್ಲಿ, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ, ಅಮರದುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮೃತವಳ್ಳಿ; ಕೋಡಬಸಳೆ ಹಂಬು: ಅಮೃತಲತಾ ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ (ಔಷಧಿ. ೪); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಗೆ ಬಾಱೆ(ಗೆ)ಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೭); ಸುಂಟಿಯುಮಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಂ ಬರಿವದನೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಬೆರಸಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಳ್ಪಿಸಜನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೩-೨೮). **ಅಮರದಬಳ್ಳಿ**: "ವತ್ಸಾದನಿ ಛಿಂನರುಹಗುಳೂಚಿ ತಂದ್ರಿಕಾ ಆಮೃತ ಜೀವಂತಿಕಾ ಸೋಮವಲ್ಲಿ ವಿಶಲ್ಯ ಮಧುಪರ್ಣಿ-ಈ ೯ ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯). **ಅಮರದವಲ್ಲಿ** (ಔಷಧಿ. ೧೯೬). **ಅಮರದವಳ್ಳಿ**: ವತ್ಸಾದನಿ – ಅಮರದವಳ್ಳಿ (ಬಾಹಟೀ. ೨೨-೬೦). **ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ** (ಔಷಧಿ. ೧೯). **ಅಮರದುವಳ್ಳಿ**: "ಗುಳೂಚೀ, ಅಮರದುವಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೫೯). [ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮರ್ದುವೆಣ್ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀ; ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ: "ನೆರೆ ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೧); "ಅಮರ್ದು ವೆಣ್ಣೆಂದು ಮೋಕ್ಷಾಂಗನೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೯).
[ಅಮರ್ದು + ಪೆಣ್]

ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿನಿಯ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯ ಪತಿ; ಈಶ್ವರ: "ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿನಿಯನೀಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೪–೧).
[ಅಮರ್ದುವೆಣ್ + ಇನಿಯ]

ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣೋಪ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿನಿಯ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣೋಪಂ . . . ಐಮೊಗಂ– ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧). [ಅಮರ್ದುವೆಣ್ + ಓಪ]

ಅಮರ್ದುಸೋನೆ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುವಳೆ: ಸೀನುಸುರುವ ಸತ್ರ ಸಂಗಮುಮರ್ದಿನ ಸೋನೆಯೊಲಿದೆ ಕೀಳ್ವರಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨–೨).
[ಅಮರ್ದು + ಸೋನೆ]

ಅಮರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅವಮೋದರ್ಯ: ಚಾಂದ್ರಾಯಣದೊಳತಂದ್ರನುಮರ್ಯದೊಳೊಂದಿಯಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನದಿ (ಅಸಂಚ. ೧೯–೯೪). [< ಸಂ. ಅವಮೋದರ್ಯ]

ಅಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ೧. ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. [< ಸಂ. ಅಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಮರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎನಗೆ ನಿಗ್ರಹವ ಸಿಡಿಲಿಂಗೇಜನೀಶ್ವರನ ಮನಕಮರ್ಷ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ ಶಿಶಿಲ, ಕೆಶೀಲ] ವನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೪೩). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅಮರ್ಷ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೭). ೫. ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. ೨. ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು: ಮಹಾಶ್ವೇತೆ[ಯಿಂ ಸ್ವಯಂವೃತ] ನಾದನಪ್ಪುದಜೀನಪಗತಾಮರ್ಷಣನಾಗಿ ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು (ಕಾದಂಉ. ೭೧೪). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷಿ (ನಾ). ಅಮರ್ಷವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅಮರ್ಷಿ ತಾಂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಕೆ ಭಂಗಬರ್ಪಂದದಿಂದೆಂದುಂ ನಡೆವನಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೭–೨೨೭); [ಸಂ. ಅಮರ್ಷಿನ್]

ಅಮಲ್$_1$, ಅಮಲು$_1$, ಅಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರ; ಮತ್ತು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ: ಹುರಿದ ಹೊಸ ಭಂಗಿ ಹದಗೆಯ್ದು ಪಿನಿಕೊಟ್ಟದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೫). **ಅಮಲು**$_1$: ೧. ಅದನ್ನು ತಿಂದರೆ ಸರ್ಪಿನ ವಿಷದಂತೆ ಅಮಲಾಗುತ್ತದೆ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭); ಮದ್ಯದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಮಲು ಭಂಗಿ ಮದ್ದು ಉಮ್ಮತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಮಗೊಳಿಪ ವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಬಜ್ಜರಾ. ೨–೫೭). **ಅಮಲು**$_1$: ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಮಲೆ**: ೧. "ಸೊಕ್ಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಅಮಲ್. / ತುಳು. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್$_2$, ಅಮಲ$_2$, ಅಮಲು$_2$, ಅಮಿಲ್, ಅಮಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ. ೨. ಆಳ್ವಿಕೆ; ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮನೌಕರನ ಮೇಲೆ ಅಮಲ್ ನಡೆಸುವ ಆಫೀಸರಾಗಲಿ . . . ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೯). ೩. ಹುದ್ದೆ; ಪದವಿ; ಅಧಿಕಾರ. 'ಅಮಲ್ದಾರ' ಪರಾ. ೪. ಗ್ರಾಮದ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯ ಹಕ್ಕು (ಕಿ). ೫. ಭೂಕಂದಾಯದ ಶೇಖರಣೆ; ವಸೂಲಿ (ಕಿ). **ಅಮಲ**$_2$: ೨. (ಕಿ). **ಅಮಲು**$_2$: ೨. ಹೈದರನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಬಳಿಕ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ನಾಯಕರ ಮೇಲೆ ಅಮಲು ಕೂಡ್ರಿಸಿ ಪೇಶವನ ಸಿರಾ ಸೀಮೆಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫೪); ಮೊದಲು ಈ ಕೊಡಗಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕರಣೀಕನಾಗಿ ಇದ್ದ ಸುಬ್ಬರಸಯ್ಯಗೆ ಕೊಡಗಿನ ಶೀಮೆ ಅಮಲು ಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬). **ಅಮಿಲ್**: ೩. 'ಅಮಿಲ್ದಾರ' ಪರಾ. **ಅಮಾಲ**: ೬. ಅಧಿಕಾರಿ: ಅಮಾಲನ ರಜಾ ತಲಬಿನಲ್ಲಿಯಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸರಕಾರದ ಆಹಂಮದಿ ದವಲತ್ತಿಗೆ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨–೨; 1785); ಆ ತಾಲ್ಕು ಅಮಾಲಗೆ ಚಿರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ಅಯ್ಯಾಜಯವರು ಸನ್ನದು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩); ಅಮಾಲನು ವರಾತುಮಾಡಿದಾಗ ಹಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು (ಕಭವಿ. ೨–೩೦೨). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್‌ದೇವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಈಗ್ಲೂ ನವರಾತ್ರ್ಯುತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನು ಈಗ ಅಮಲ್ ದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಒಡಕ. ೩೦).
[ಅಮಲ್ ? + ದೇವತೆ]

ಅಮಲ$_1$, ಅಮಳ$_1$ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ: ಪುಂಡರೀಕಾಧ್ಯಯನಮಲತರಪ್ರೇಮದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೨೨); ಶ್ರೀನುದಮಲ ಗುಣನಿಧಿಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೆ . . . ಆನೆರಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೧). (ನಾ). ೨. ಅಭ್ರಕ; ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ: "ಅಬರಂಗ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂ ದುಧರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದು ಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸೌಂದರಿ ಕೇಳಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ೪೦] (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೩೩). **ಅಮಳ**$_1$: ೧. ಈ ಕೃತಿಗೊಡೆಯನಮಳ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಹಚಕಾ. ೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಮಲ$_2$ 'ಅಮಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮಲತೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು; ಚೊಕ್ಕವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮುಕುರಂಗಳಮಲತೆಯ ಹಂಗಿಸುವ ವದನಂಗಳು (ಬಸಪು. ೧೨–೬೯).
[< ಸಂ. ಅಮಲತಾ]

ಅಮಲದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಲಬಜಾವಣೆ, ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ, ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (ನಾ). ತೀರ್ಪನ್ನೂ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡುವುದು, —ಜಾರಿಗೆ ತರುವುದು: ಹುಕುಂ ಅಮಲಬಜಾವಣೆ ಮಾಡೋದು ನನಗೆ ಹತ್ತು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೬೪). **ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ**: ನಿರ್ಮಲೆ ಬಂದಂದಿನಿಂದ ಈ ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ ಭರ್ತಿ ಬಂದಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೭೧). **ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ**: ೧. ಕಾಯಿದೆ ಮಾಡುವುದು (Legislative). ೨. ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (Executive). ೩. ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸುವುದು (Judicial). ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಧಿಕಾರವು ಈ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದವರಿಗೆ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧೮೪).
[ಅಮಲ$_2$ (< ಅಮಲ್$_2$) + ಬಜಾವಣೆ]

ಅಮಲಾಂಶು (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಿರಣ; ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣ. 'ಅಮಲಾಂಶುಗಟಿ' ಪರಾ. ೨. ಚಂದ್ರ. [ಅಮಲ$_1$ + ಅಂಶು]

ಅಮಲಾಂಶುಗಟಿ, ಅಮಳಾಂಶುಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣವನ್ನು ಸೂಸು. **ಅಮಳಾಂಶುಗಟಿ**: ಅಳಿಯೆ ತಮಮಿಂದು ಚೆಂಗದಿರ್ಗಳ ನುಳಿದಮಳಾಂಶುಗಟಿವವೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೩೩).
[ಅಮಲಾಂಶು + ಕಟಿ^{1}]

ಅಮುಲಾತ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಹೂ: "ಅಮುಲಾತಮಾವರ್ಣ ಪಲಾರಂಗಳೆನೆ ಬಣ್ಣವಾಗಿರ್ಪ ಪೂಗಳ್ಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೨). 'ಅಮುಲಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮುಲಾತಕ (ನಾ). = ಅಮುಲಾತ: "ವರ್ಣಪುಷ್ಪಂ, ಅಮುಲಾತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮುಲಾನಕಂ, ಅಮಿಲಾತಕಂ, ಅಮಿಲಾನಕಂ] – ಈ ೨ ಬಣ್ಣದ ಹೂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪). [ಸಂ.]

ಅಮುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ವಳ್ಳಿಗ್ರಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಅಮುಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೭; 685). [?]

ಅಮುಲಿತ, ಅಮುಳಿತ (ಗು). ೧. ಶುಚಿಮಾಡಿದ; ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿದ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿಸಿದ. ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. **ಅಮುಳಿತ**: ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಾತ್ಪರ ಸದಮುಳಿತ ಶಿವಲಿಂಗಮಂ ತೋಱಿದಪೆನಿದೆ ಬನ್ನಿ (ಬಸವು. ೫೧-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಮುಲಿನ, ಅಮುಳಿನ (ಗು). ೧. ಮಲಿನವಲ್ಲದ; ಕೊಳೆಯಾಗದ. ೨. ದೋಷವಿಲ್ಲದ. **ಅಮುಳಿನ**: ೧. ಅಮುಳಿನ ಗುಣವೃತ್ತಿಗಳಿಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತ ಸಕಳ ಜನಗತೋಚಿತಗುಣಮಂ ಸಮನಾಗಿಸುವರ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಮುಲು$_1$ 'ಅಮುಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಮುಲು$_2$ 'ಅಮುಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮುಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಪು ಅಥವಾ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವುದು; ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು: ಅವಕ್ಕೆ ಕಾಯದೆ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇವನ ಸಮ್ಮತಿ ಶಿಕ್ಕ ತರುವಾಯ ಅವುಗಳ ಅಮಲು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೯); ಉಗ್ರಕಾಯಿದೆಗಳು ಅಮುಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧-೭೭); ಪಾರ್ವತಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಮುಲಿನಲ್ಲಿ ತಂದುದಾಗಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೯). ೨. ಜಾವ (?): ರಾತ್ರಿ ಆರು ತುಂಬಿ ಏಳನೆಯ ಅಮುಲಾದದ್ದರಿಂದ ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ಶಾಂತತೆಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಕುಮುದಿ. ೬೫). [< ಅಮುಲ್$_2$?]

ಅಮುಲುಗಾರ (ನಾ). ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು. [ಅಮುಲು$_1$ (< ಅಮುಲ್$_1$) + -ಗಾರ (< -ಗಾಱ)]

ಅಮುಲುದಾರ 'ಅಮುಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮುಲುಬಂದೋಬಸ್ತು (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಬಿಗಿ; ಅಧಿಕಾರದ ಭದ್ರತೆ: ಯಾವತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಠಾಣ್ಯ ಹಾಕಿ ಅಮಲು ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾನ ಉಳಿದೀತು (ಬಖೈರು. ೪). [ಅಮುಲು$_2$ (< ಅಮುಲ್$_2$) + ಬಂದೋಬಸ್ತು]

ಅಮುಲುಬಜಾವಣೆ 'ಅಮುಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮುಲೆ, ಅಮುಳೆ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲಳು; ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. **ಅಮುಳೆ**: ೩. "ಶ್ರೀಕಮಳೆಯಮುಳೆ ರಮೆ ಸರಸಿಜಾಲಯೆ ಲೋಕಮಾತೆಯೆನಲು ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೪). [< ಸಂ. ಅಮಲಾ]

ಅಮುಲೇರು (ಕ್ರಿ). ಮಾದಕತೆ ಉಂಟಾಗು; ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರವಾಗು: ಒಬ್ಬ ಬೇಡಿತಿಯೂ ಅವಳ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ . . . ಕುಡಿದು, ಅಮುಲೇರಿ, ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೩೪). [ಅಮುಲ್$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಅಮುಲ್ಜಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಚಲಾವಣೆ; ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು: "ಅಂಥಾ ಡಿಕ್ರಿಗಳು ಆಯಾ ಕೋರ್ಟಿನವರಿಂದಲೇ ಅಮಲ್ ಜಾರಿ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು" (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨೧).

ಅಮುಲ್ಜಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸು = ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರಲು ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಅವನಿಂದ ಸ್ಥಳ ಸ್ವಾಧೀನತೆಗೆ ಅಮುಲ್ಜಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸಿದರು (ಕರುಕ. ೬೦). [ಅಮುಲ್$_3$ + ಜಾರಿ]

ಅಮುಲ್ದಾರ, ಅಮುಲದಾರ, ಅಮುಲುದಾರ, ಅಮಿಲ್ದಾರ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಭೂಕಂದಾಯವೇ ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಲು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಮಾಮಲೆದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಆಫೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ್, ಶಾನುಭೋಗರು, ವಗೈರೇರು) ಅಮುಲ್ದಾರರ . . . ಹುಕುಂನಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪); ಅವನಿಗೆ ಅಮುಲ್ದಾರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಬಹಳೇ ಹರ್ಷವಾಗಿತ್ತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೮). **ಅಮುಲದಾರ**: ಸೋಸಲೆ ಅಮುಲದಾರ ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩-೧; 1805); ಮೈಸೂರು ತಾಲೋಕು ಅಮುಲದಾರನಿಗೆ ಸಹಾ ನಂಮ ಆಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧-೨೧; 1833); ಆ ಹುಕುಮು ಮುಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಅಮುಲದಾರರು ಅದರಂತೆ ಅಮುಲು ನಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೨೦). **ಅಮುಲುದಾರ**: ಮಲ್ಲಿಪಟ್ಟಣಯಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಅಮುಲುದಾರನ ಇರಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧). **ಅಮಿಲ್ದಾರ** (ಕೈಸಗೆ. II, ೫೬೪). [ಅಮುಲ್$_3$ + -ದಾರ್$_1$]

ಅಮುಲ್ದಾರಗಿರಿ (ನಾ). ಅಮುಲ್ದಾರರ ಹುದ್ದೆ; ಮಾಮಲೆದಾರರ ಹುದ್ದೆ: ಕೃಷ್ಣರಾಯರಾದರೋ ಬೇಗ ಅಮುಲ್ದಾರಗಿರಿಗೆ ಏರಿ ಅನಂತರ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕಮಿಷನರ್ ಸಹ ಆದರು (ಮಹಾಗ. ೩). [ಅಮುಲ್ದಾರ + -ಗಿರಿ$_3$]

ಅಮುವಾಲ್, ಅಮುವಾಲು (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ವಾರಸದಾರರು) ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಾಯುವುದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ; ಶಿವಾಜಮೆ; ಬೇವಾರಸು ಎಸ್ಟೇಟು. **ಅಮುವಾಲು**. 'ಅಮುವಾಲುಜಿಂದಿಗೆ', 'ಅಮುವಾಲುದನ' ಪರಾ. [< ಅರ. ಮಾಲ್ ?]

ಅಮುವಾಲು 'ಅಮುವಾಲ್' ನೋ.

ಅಮುವಾಲುಜಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ (ವಾರಸುದಾರರಿಲ್ಲದೆ) ಸಾಯುವವನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ, — ಸ್ವತ್ತು (ಕ). [ಅಮುವಾಲು (< ಅಮುವಾಲ್) + ಜಿಂದಿಗೆ]

ಅಮುವಾಲುದನ (ನಾ). ವಾರಸುದಾರನಿಲ್ಲದೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ದನಕರು. [ಅಮುವಾಲು (< ಅಮುವಾಲ್) + ದನ]

ಅಮುವಾಸಿ 'ಅಮುವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮುವಾಸೆ, ಅಮುವಾಸಿ, ಅಮುಸೆ, ಅಮೂವಸೆ, ಅಮೂವಾಸಿ, ಅಮೂವಾಸೆ, ಅಮೂಸಿ, ಅಮೂಸೆ, ಅವಸಿ, ಅವಸೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಅಷ್ಟ[ಶ್ವ]ಯುಜದಮುವಾಸೆ ಆದಿತ್ಯವಾರ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೦; 971); ಅಮುವಾಸೆಯಂದು ಲೋಕಂ ಹಿಮಕರನಂ ಕಾಣದನಿತಱಿಂ ಸಸಿಯಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯೩); ಅಮವಾಸೆ ಕಳೆದು ಚಿತ್ತಳೆಯ ತಳೆದು ಪೌರ್ಣಮೆಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದೆ (ಹೃದಸ. ೧೧-೮). **ಅಮುವಾಸಿ**: ಮೈನೆರೆದೊಡೆ. . .ಧನರಹಿತೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯಯಮುವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ವನಯ ವಾರದಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಪೆ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೧-೧೪).

ಅಮಸೆ: ಜೀ[ಜ್ಯೇ]ಷ್ಠಮಾಸದಮ[ಮಾ]ಸೆಯು ಮಾದಿತ್ಯವಾರ[ಮು] ಮಾಗೆ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಅ. XII, ೨೯೯–೯೯ ; 814). **ಅಮಾವಸೆ**: ತಾರಗೆ ಭರಣಿಯೊಳಾ ಮೂಲದ ಕಡೆಯುಮಾವಸೆಯ ದಿವಸದೊಳಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು ಕೌರವವಂಶಂ (ಗದಾಯು.೯–೩೭). **ಅಮಾವಾಸಿ**: ಆಕ್ಕ ಸತ್ತರೆ ಅಮಾವಾಸಿ ನಿಲ್ಲೋದಿಲ್ಲ, ಅಣ್ಣ ಸತ್ತರೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ನಿಲ್ಲೋದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಮಾವಾಸೆ**: "ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಸೂರ್ಯೇಂದು ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಟವಮಾವಾಸೆಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬–೮) ; ಸ್ರಾವಣದಮಾವಾಸೆ ಸೋಮವಾರದಂದು (ಮೈಅರಿ. ೯೫೩೮, ಅ೫–೩ ; 1085). **ಅಮಾಸಿ**: ಅಮಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನು ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಪೂರ್ಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೪) ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರವಂತನು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮುಸುಕಿದ ಅಮಾಸಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವನು (ವಿಚಾಮಂ. ೫೯). **ಅಮಾಸೆ**: "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ– ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ" (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಚೈತ್ರ ಬಹುಳ ಅಮಾಸೆ ಸೋಮವಾರ (ಎಇ. XXI, ೭–೪೨ ; 1260) ; ತೋಜುತಿರೆ ಬಿದಿಗೆಯಲಮಾಸೆಗೆ ಹಾಜುತಿರೆ ಕುಂದುತ್ತ ಪೆಚ್ಚುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೩–೪೪). **ಅವಸಿ**: "ಅವಸಿಯುಮಾವಾಸ್ಯೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೦). **ಅವಸೆ**: "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ– ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ" (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅವಸೆಯುಮೆಂದು ಮದಕ್ಕುಮಮಾವಾಸ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೮).

[< ಸಂ. ಅಮಾವಸ್ಯಾ, ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ. / ತುಳು. ಅಮಾಸೆ]

ಅಮಸ (ನಾ). ಭಾಗ ; ಅಂಶ : ನಂದಿಯಾಲರಾವಿಟ್ಟದುಪಡೆವೈಲಾಮು ಅಮಸ ಪಾಲುಂ ಇಪಾನಜಿದೊನ್ನಾಳನ[ಳ]ಪುದೊ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦–೪ ; 480). [< ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಮಸಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆ ; ಅಸಮಾಧಾನ. ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ, ಜಂಬ : "ನನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಅಮಸಣಿ" ಎಂದು ಕೂಗಾಡುತ್ತಾನೆ (ದೇವಹಂ. ೧೪೨).

[← ತುಳು. ಅಮಸಣಿ, ಅಮುಸಣಿ = ಸೊಕ್ಕು, ಉದ್ಧಟತನ < ಸಂ. ಅಮರ್ಷಣಾ]

ಅಮಸುಯ (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷರಾಜರ್ ಪ್ರಿಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ . . . ಮಜವೆಳ್ಳೂರಾಳೆಕಿಣಿ ಮನೆ ಒಡೆಅರ್ ಅಮಸುಯ ನಾಲ್ವದಿನ್ವಕ್ಕುರ್ಂ (ಎಕ. XIV, ಯಳಂದೂ. ೧೯೯–೫ ; 750). [?]

ಅಮಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಸೋಲು 'ಆಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮಳ್, **ಅಮಳ್ಳ**, **ಅಮಳು**, **ಅವಳ್ಳ್**, **ಅವಳ**, **ಅವಳಿ** (ನಾ). ೧. ಅವಳಿಜವಳಿ ; ಜೋಡಿ : "ಅಮಳ್ ಯಮಳಾಹ್ವಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೨) ; "ಜವಳಿ ಪೊಣರಮಳೆನ್ನಲ್ . . . ಯುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೩೭) ; ಬಳೆದುವು ತೋಳ್ಗಳೆಕ್ಕೆಯಿನಮಳ್ ಬಳೆವಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೭) ; ವಾಸವನಿಭರಂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಪುಣ್ಣಿಮೆಯ ಪಗಲೊಳಮಳಂ ಪೆತ್ತಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೨). **ಅಮಳ್ಗಳ್** (ಬಹುವ) : ಅಮಳ್ಗಳ್ ವಿನಯುದೆ ವಿಕ್ರಮುದಮಳ್ಗಳವರ್ ಮುಳಿಯೆ ಗಂಡರಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩–೨೦). ೨. ಜತೆಗಾರ ; ಒಡನಾಡಿ : ವಜ್ರಾಂಕಿತಂ ಪುಟ್ಟೆ ತಾಯ ತಂದೆಯು ಪರಮಾನಂದಮ ತನಗಮಳಾಗೆ ಬಳೆಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೧೫ ವ). **ಅಮಳ್ಳ$_1$** : ೧. ಅನುನಯದಿಂ ದೆಜಗಿದಮಳರು ಮನಬಿಕ್ಕಜಿನೊಜಲ್ವು ತೆಗೆದಪ್ಪಿ ಪರ[ಸೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩) ; ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮಳರನಮಳರಂ . . . ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೦–೧೮). **ಅಮಳು** : ೧. 'ಅಮಳುಮಕ್ಕಳು' ಪರಾ. **ಅವಳ್ಳ್$_2$** : ೧. ಕೊಜಿ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ ಗಣೆವೊಂದು ತೆನೆಗಳೆರಡಾದಂದುಂ ಕುವಳಯ ಸರಸಿರುಹಂಗಳೊಳವಳ್ಗಳಾದಂದುಮಜಿಗೆ ತತ್ಪತಿಯಜಿವಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೬) ; ಗೋದಾಮಹಿಷೀಕರೇಣುತುರಗೋಪ್ಪಕುಲಕ್ಕವಳಾಗೆ ಪೊಂದುಗುಂತಾಮಜುದಿಂಗಳಿಂಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೬೭). **ಅವಳ** : ೧. 'ಅವಳಜವಳ' ಪರಾ. **ಅವಳಿ** : ೧. ಬೇಕು ತನಗೊಂದವಳಿಯೆಂದಳು ನೋಡಿ ಸುರಗಣವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೫–೮೪). 'ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ', 'ಅವಳಿಗಿರಿ' ಪರಾ.

ಅಮಳ್ದೇವರ್ = ಅವಳಿ ಜವಳಿ ದೇವತೆಗಳು ; ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು : ಮುನ್ನಂ ಮುನ್ನಮಿದು ಬೋಜಿಯರ ಬೆಜ್ಜರ್ಗೆ ಇಂತಿದಮಳ್ದೇವರ್ಗೆ ಮೇಣೆದಶ್ವಿನೀಸುತರ್ಗೆಂದು ಕರೆಕರೆದೆಡೆಗೊಟ್ಟ ಬಜಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦–೧೨). **ಅಮಳು ಮಕ್ಕಳು** = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು : ಅರರ[ರೆ] ಭೇದಿಸ ಬಾರದಿವರೊಳು ಪಿರಿಯಳಾರೆಂದಮಳುಮಕ್ಕಳು ನಿರುತ ಮನಗಿವರಮರ ಕನ್ಯಾರೂಪ ಸನ್ನಿಭರು (ಫಣಿಚ. ೨–೨).

[< ಸಂ. ಯಮಲ]

ಅಮಳ್ಳ$_1$ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅಮಳ್ಳ$_2$ 'ಅಮಲ$_1$' ನೋ.

ಅಮಳಗುಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಅಗುಳಿ : ಅಮಳಗುಜಿಯ ನಂದ್ಯಾವರ್ತದ ತೋರಣದೋರಣದ . . . ದೇಗುಲಂ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾಗಿ ರಂಜಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪–೨೫). [ಅಮಳ್ + ಅಗುಜಿ (< ಅಗ್ಗಳಿ)]

ಅಮಳಮಿಂಚು 'ಅಮಳ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಅಮಳಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ : ರಾಜನೀತಿವಿದಂ ವಿದ್ವದಮುತ್ಕರ್ರತ್ನನಮಳಸ್ವಾಂತಂ . . . ಸಮದರ್ಶಿ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೨). [ಅಮಳ$_3$ (= ಅಮಲ$_1$) + ಸ್ವಾಂತ]

ಅಮಳಾಂಶುಗಜಿ 'ಅಮಲಾಂಶುಗಜಿ' ನೋ.

ಅಮಳಾರ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) [?]

ಅಮಳಾವರ್ತವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದ ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು : ಅಮಳಾವರ್ತವಿಮಾನದೊಳು ದೇವನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಜಾವ್ವಂಪು. ೧೬೫). [ಸಂ. (ಅಮಳಾವರ್ತ + ವಿಮಾನ)]

ಅಮಳಾಲೋಕ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕವಾದ ನೋಟ ; ಪರಿಶುದ್ಧವೂ ಪಾವನವೂ ಆದ ದೃಷ್ಟಿ, —ಕಟಾಕ್ಷ : ವಿಪ್ಲೋರ್ಜಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಗರ್ಭಮಮಳಾಲೋಕಂ ದಯಾಗರ್ಭಮೆಂಬೀ ವಿಖ್ಯಾತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨೪).

[ಅಮಳ$_3$ (= ಅಮಲ$_1$) + ಆಲೋಕ]

ಅಮಳಿತ 'ಅಮಲಿತ' ನೋ.

ಅಮಳಿಧುಮಳಿ (ನಾ). ಗಡಿಬಿಡಿ ; ಗಲಾಟೆ (?) : ಒಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಟೇಷನ್ ಅಮಳಿಧುಮಳಿ ಎದ್ದಿತ್ತು ರಾಘು ಪೆಂಗನಂತೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಹೊರಬಂದನು (ಮೂಲಾನ. ೨೧೧). [?]

ಅಮಳಿನ 'ಅಮಲಿನ' ನೋ.

ಅಮಳಿನಚರಿತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು : ಕಾನೂರ್ಗಣ ಮುನಿಪತಿ . . . ತಪೋಂಬುನಿಧಿ ಭುವನಾನತಪದ ಕನಕಕಮಳನಮಳಿನಚರಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೭).

[ಅಮಳಿನ (= ಅಮಲಿನ) + ಚರಿತ]

ಅಮಳು 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅಮಳುದೊಗಲು (ನಾ). ೧. ಸುಕ್ಕುಬಿದ್ದ ಚರ್ಮ. ೨. ಹದಮಾಡಿದ ಚರ್ಮ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮಳು (< ಅಮಳ್) + ತೊಗಲು (< ತೊಗಲ್)]

ಅಮಳೆ 'ಅಮಲೆ' ನೋ.

ಅಮುಳೇಸ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕಲಿಯ್ಮಣ್ಣ [ತು]ಜುಗೊಳ್ತಾನು ಕಾದಿತ್ತಮುಳೇಸ್ವರ ಭಕ್ತಂ ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಡ ಕೆಳಗೆಯ್ದ ಕುಪ್ಪಂ ಮಣಲಿಯುಳ್ ಅಯ್ಗಳ ಬೆದೆಮಣ್ಣು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫–೧೮ ; 897). [ಸಂ. (ಅಮಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಅಮುಳೈಕ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] = ಅಮುಳೋಕ್ಯ ೧ : ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠವೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು . . . ಸದಾಶಿವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನಮುಳೈಕ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೩). ೨. ಬಾಯಲ್ಲಿ (ದವಡೆಯಲ್ಲಿ) ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು : ಲಿಂಗದಮುಳೈಕ್ಯರುಂ ಲಿಂಗಜೀವಾಹಿತರು ನೆನೆದು ಲಿಂಗವ ಬರಿಸಿಯೆ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ (ಲಶಿಚಿಂ. ૩೧–೨೪). [ಸಂ. ?]

ಅಮುಳೋಕ್ಯ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬಾಯಿ : ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರು ಮನೆ . . . ಅಮುಳೋಕ್ಯವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ (ಅವಚಂ. ೪೭೪) ; ಅಮುಳೋಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ತುತ್ತಿನ ನಿಶ್ಚಯವ ಬಿಟ್ಟರ ಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೨೨). ೨. ಬಾಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ : ಸುರುಚಿರದ ಶೀಲವಂತಯ್ಯಗಳ ಅರಮನೆಗೆ ಜರಮೂರ್ತಿಯಮು ಳೋಕ್ಯದಿಂ ಬಂದು ಲಿಂಗಮಂ ಕರಕೆ ತಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೮–೯೨).

ಅಮುಳೋಕ್ಯಮಾಡು = ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಸ್ವಾದಿಸು : ಮರಣವಹ ಕಾಲದೊಳಗಮುಳೋಕ್ಯಮಾಡಿದಡೆ ಪರಮ ನಿಧಿಯೆನ್ನ ಹೃದಯಾಂತರದಿ ಲಿಂಗವಹ (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೨–೧೬). [ಸಂ. ?]

ಅಮುಳ್ಗಂಬ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಕಂಬ : ಭೂಭುವನ ಮಂದಿರಮಂ ಧರಿಸಿರ್ದ ಪೊನ್ನಮುಳ್ಗಂಬಮಿದೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ನೆಗೞ್ದಲ್ಲಿಯ ಮಂದರದ್ವಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೦). [ಅಮುಳ್ + ಕಂಬ]

ಅಮುಳ್ಗದ (ನಾ). ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಕದ ; ಜೋಡಿಕದ ; ತಾರುಗದ : ಕುಂಕುಮರಸದೊಳಲ್ದಿದ ಕುಮುದಮುಕುಳದ ಮೊಳೆಗಳಂ ತೊಡರ್ಚಿ ಮಾಡಿದ ಮೃಣಾಳನಾಳದಮುಳ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಗ]ದಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ಪ). [ಅಮುಳ್ + ಕದ]

ಅಮುಳ್ಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿ ಕೊಡೆ : ಉದರಾರ್ಭಕಂಗೆ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕುಚಯುಗಮೆಂಬ ಪೊನ್ನಮುಳ್ಗೊಡೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದ ನೀಲದಂಡಮೆಂಬಂದದೆ ಸೊಗಯಿಪ ಬಾಸೆಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೪). [ಅಮುಳ್ + ಕೊಡೆ$_3$]

ಅಮುಳ್ಜಂತ್ರ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಯಂತ್ರ : ಬೆಮರ್ ಪೊಣ್ಮೆ ನಾಣ್ಪೂಸೆ ಕಾಮಂ ಚಲದಿಂ ಕೆಯ್ಮಿಕ್ಕಮುಳ್ಜಂತ್ರಮೆನೆ ಕೆಡಪಿ ದಂತಿರ್ವರುಂ ಮೂರ್ಛೆವೋದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೭೬) ; ಳಾಂತಕ್ಕೆ – . . . ಅಮುಳ್ಜಂತ್ರ (ಶಮದ. ೪೩. ಪ್ರಯೋ). [ಅಮುಳ್ + ಜಂತ್ರ]

ಅಮುಳ್ದಲೆ (ನಾ). ತಲೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿತಲೆ : ಗಜಱಿ ಕೆನ್ನೆಯುರಿವ ಕೇಸುರಿಮಯ್ಯ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕಜಱಿಗೆಂಡವೊಗಮುಮುಳ್ದಲೆಯ ತೆಱನಾಗಲಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಟಡಿಗನುಜಱಿ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೩೧). [ಅಮುಳ್ + ತಲೆ]

ಅಮುಳ್ದಲೆಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿ : “ಅಮುಳ್ದಲೆಯನಗ್ಗಿಯು . . . ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚಿಲರ್ಗೆಳೆಯಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೪) ; “ಮರಗೂಳಂ . . . ಅಮುಳ್ದಲೆಯಂ ಅಗ್ಗಿ ಮಿಸುನಿಮೊಗಂ . . . –ಈ ೧೩ ಅಗ್ನಿ” (ಶಬ್ದಸಾ. ૩–૩૩). ೨. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. ‘ಅಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ’ ಪರಾ. [ಅಮುಳ್ದಲೆ + –ಅ$_7$]

ಅಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : “ಅಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯೆಂದು ಭೇರುಂಡಂ” (ಕಶಸಾ. ೬–೮೮) ; “ಬಿಡದ ಮಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯುಮೆಂದೊಡೆ ಭೇರುಂಡಕ್ಕೆ” (ಕವಿಕಂ. ೬೦) ; ರವಿಯು ದಯದೊಳಮುಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯೆಯ್ತಂದು . . . ನಡೆದುದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೭೦). [ಅಮುಳ್ದಲೆ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಮುಳ್ದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂಗಳ ಜತೆ : ಅಮುಳ್ದಾವರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬಱಿಯದೆ ತಳ್ತ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ). [ಅಮುಳ್ + ತಾವರೆ]

ಅಮುಳ್ದೆರೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಯಾಗಿ ಬರುವ ತೆರೆ : ಅಲರ್ಗೊಳದಮುಳ್ದೆರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚೆಯ ಮಱಿ . . . ರಾಜಿಸುವಂದದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨). [ಅಮುಳ್ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಮುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿ ಗೊಂಚಲು : ಅಮುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಮುಳ್ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಮುಳ್ದೋಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ತೋಳುಗಳು ; ತೋಳುಗಳ ಜೋಡಿ : ತನ್ನ ತನೂಜೆ ಸುಲೋಚನೆಯಾ ಅನುರಾಗದಿನಮುಳ್ದೋಳಿಂದೆತ್ತಲು (ಜಯಕಾ. ૩–೨೧). [ಅಮುಳ್ + ತೋಳ್]

ಅಮುಳ್ಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಅವಳಿಮಕ್ಕಳ ಜನನ ; ಅವಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳು : ಕನಕಾದಿಗಳೀಕ್ಷಿಸೆ ಚಂದ್ರನನಳಿಯೊಳ್ ನಿಂದನಂ ಧರಾಧಿಪನಮುಳ್ಪುಟ್ಟನ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟುನರಂ] ತಂದೆ ವಿನಯನಿಧಿ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೮). [ಅಮುಳ್ + ಪುಟ್ಟು$_2$]

ಅಮುಳ್ಬೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆರಳು : ಆ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ಅದರ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅಮುಳ್ಬೆರಳಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಮುಳ್ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಮುಳ್ಮಿಂಚು, ಅಮುಳಮಿಂಚು (ನಾ). ಮಿಂಚುಗಳ ಜೋಡಿ : ಇದು ಬಾನಿಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ಮಿಮ್ಮೊಂಬೊಣರ ತೆಜನಿದಲ್ತೊಂ[ದಮುಳ್ಮಿಂ]ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ತೊಂದು ಮೇಣ್ಮಿಂಚು] ಮಿಂಚಲ್ಲದಿವರ್ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇನೀ ಯುಗಳಮಿಱಿವ ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೫೮). **ಅಮುಳಮಿಂಚು** : ಮುಗಿಲಿಂದಿಳಿವ ತಾರೆಗಳೆರಡೊ ತಳ್ತಮುಳಮಿಂಚುಗಳೊ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರೊ ಜವಳಿಖಚರರೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೪೭). [ಅಮುಳ್ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಅಗಲದೆ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಹಕ್ಕಿ ; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ : “ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿಯೆನಲ್ ಕೋಕದೊಳಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೫) ; “ಅಮುಳ್ವಕ್ಕಿಯುಮೆನುತಿರದೆಣಿಸಲ್ ಬಿಸಿಲ್ವಕ್ಕಿ ಚಕ್ರವಾಕಮೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೬೫) ; ಕಮಳಾಕರದಮುಳ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಮನೋರಥಮಲರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫–೯) ; ಸರೋವರದೊಳೊಲ್ದು ಮರ್ದಿರ್ಪಮುಳ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಂದೆನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೯೬). [ಅಮುಳ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಮುಳ್ವಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಕಲಾಬತ್ತು ಪಟ್ಟಿಗಳು (?) : ಭೂಕಾಂತೆಯುಟ್ಟಿರ್ದಮುಳ್ವಟ್ಟೆಯದ ಪಟ್ಟೆ ಸೀರೆಯ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಸಂತತಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರ್ದ ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿಗಳ್ (ನಂದಿಮಾ. ೨–૩). [ಅಮುಳ್ + ಪಟ್ಟೆಯ]

ಅಮುಳ್ವಡಿ (ನಾ). = ಅಮುಳ್ಗದ : ಬಿಗಿದ ಬಜ್ಜರಮುಂದಿಗೆ ದಾಡೆಯಮುಳ್ವಡಿ ನೆಗೆದುದುಯೆನೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೦). [ಅಮುಳ್ + ಪಡಿ$_2$]

ಅಮುಳ್ವಡಿಗೀಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿ ಕದಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಸುರಗಿಗಟ್ಟುವರಂತೆ ಅಮುಳ್ವಡಿಗೀಱುವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಜನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸಂ ಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪). [ಅಮುಳ್ವಡಿ + ಕೀಱು$_1$]

ಅಮುಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹಾಸಿಗೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿ ಹಾಸಿಗೆ : ಶ್ರೀಪ್ರಭ ವಿಮಾನದೊಳಮುಳ್ವಾಸಿನ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೧೮); ಅಲ್ಲಿಯುಪಪಾದ ಭವನದಮುಳ್ವಾಸಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಜಯೌವನರುಂ . . . ಆಗಿ ಪುಟ್ಟುವಮರರ್ಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೨ ವ). [ಅಮುಳ್ + ಪಾಸು₂]

ಅಮುಳ್ವೆದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಹೆದೆ, —ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ : ಸುರಿವ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆಗಳು ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಾಮನೇಱಿಸಿ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಪರಲ್ವಿಲ್ಲ ಅಮುಳ್ವೆದೆಯಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯-೩೧). [ಅಮುಳ್ + ಪೆದೆ₂]

ಅಮುಳ್ವೆಸರ್ (ನಾ). ಅವಳಿ ಹೆಸರು ; ಯಾವಾಗಲೂ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವ ಎರಡು ಹೆಸರು : ಆಗಳಾ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ ಕೂಸುಗಳ್ಗೆ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ಮುನಿಗಳಿಂ ಬಳೆಯಿಸಿ ನಕುಲ ಸಹದೇವರೆಂದವರ್ಗಮುಳ್ವೆಸರನಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩ ವ); ಅಮುಳ್ಗಳಿವರೆಂಬಿನಂ ತಮಗಮುಳ್ವೆಸರಮರ್ದೆಸೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೪).
[ಅಮುಳ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಮುಳ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹಡೆ.
ಅಮುಳ್ವೆತ್ತರ್ = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತವರು, —ಪಡೆದವರು: ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮುಳ್ವೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು ೧-೧೦); ವರಬಾಹ್ಯಾಂತರಮೆಂಬೆರಡುಂ ತೇಜನಪ್ಪ ತಪಮುನಟ್ಟುಱೊಳಮುಳ್ವೆತ್ತರ ವೋಲೊಡನೆ ನಡಪಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫); ಅಮುಳ್ವೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂದುಗೆಯಿಡುವರಂತೆ . . . ಎರಡುಮಂ ಲೇಸು ಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪). [ಅಮುಳ್ + ಪೆಱು]

ಅಮುಱ್ 'ಅಮುರ್' ನೋ.

ಅಮುಱ್ದು 'ಅಮುರ್ದು' ನೋ.

ಅಮಾಂಗ (ಗು). = ಅಮಾಂಸ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ (?). 'ಪೂರ್ಣಿಮಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತಮಾಸ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯೇ ಕೊನೆಯ ದಿನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ (ವಿಂಧ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ) ತಿಂಗಳು : ಈ ತಿಂಗಳುಗಳು . . . ಎರಡು ಮತಗಳುಂಟು ಮೊದಲನೇದು, ಶುಕ್ಲಪ್ರತಿಪದೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ತನಕ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಮಾಂತಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೮). 'ಪೂರ್ಣಿಮಾಂತಮಾಸ' ಪರಾ. [ಅಮಾಂತ + ಮಾಸ]

ಅಮಾಂಸ (ಗು). ೧. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದ; ಪುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ; ಕೃಶ. (ನಾ). ೨. ಮಾಂಸವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಮಾತ (ಅ). (ಉಕ) ಸರಳವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ : ಕಡೆಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ನಾನಿದ್ದ ಕಟ್ಟೆಡವನ್ನು ಅಮಾತವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಅದನ್ನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೫೬); ಅಮಾತ ನೆಗವಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಂಥಾ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಟ್ರಂಕು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫); ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅಮಾತ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ಇಳಿಯಹತ್ತಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೪). [ಅನಾಮತ್ ?]

ಅಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ : ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದೊಳ್ ಸಮುಚಿತಾಮಾತ್ಯ ರಾಜಪುತ್ರಸಮನ್ವಿತಂ ಬಂದು ಪುಗುವಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯); ಅಮಾತ್ಯರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೪).
[ಸಂ.]

ಅಮಾನ (ಗು). ೧. ಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಮಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವನು: ನಮ್ಮೊಳಾದುದು ನಯೋಪಾಯಂ ವ್ಯವಹಾರಸಮಾನನುಮಮಾನನುಮಲ್ಲದಿರ್ಪನೀಗಳಿಲ್ಲಿಗೇ ವಿಧೇಯಂ ಮಾಡ್ಪುದೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನತು 'ಅಮಾನತ್ತು' ನೋ.

ಅಮಾನತ್ತು, ಅಮಾನತು (ನಾ). ೧. ಜಮಾಖರ್ಚುಗಳ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು ; ಬಳಸದೆ ಭದ್ರವಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು ; ನ್ಯಾಸ : ಅಯ್ಯಾ ಶೆಟ್ಟಿ ಈ ಗಂಟು ಅಮಾನತ್ತಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು (ಕಥಾಮಂ. ೭೧). ೨. (ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಹಾಕದೆ) ಅನಿಶ್ಚಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿದಿರುವುದು : ಮೊದಲು ಅವನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ, ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳ ರುಜುವಾತು ಹೊರಡಿಸಬೇಕು (ಗೊಂಡಾರ. ೧೫೪); ಆಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಮಾಮರಾ. ೧೯೩). ೩. ಅನಿಶ್ಚಯಸ್ಥಿತಿ : ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಚಂದತೋ. ೧೨೨). ೪. ನಂಬಿಕೆ (?). ಅಮಾನತು : ೫. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ : ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು ಸ್ವಾಮೀ, ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂದು ಅಮಾನತು ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೮೩).
[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್ ; ಮರಾ. ಅಮಾನತ್]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು.
[ಅಮಾನತ್ತು + -ದಾರ₃]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆ : ಈ ಕೆಲಸವು ಅವರಿಂದ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿಯಿಂದಲೂ ನಡೆದಿರುವದೆಂದು ನೋಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩). [ಅಮಾನತ್ತು + -ದಾರಿ₂]

ಅಮಾನಸಭೆ (ನಾ). ಶಾಂತಿಸಭೆ : ಅಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ 'ಅಮಾನಸಭೆ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಜನಿಷ್ಠರ ಪ್ರಥಮ ಸಭೆಯನ್ನು ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಕರವೀ. ೨೨೮).
[ಅಮಾನ್ IP < ಅರ. ಅಮನ್ = ಶಾಂತಿ + ಸಭೆ]

ಅಮಾನಸ್ಯ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ವಹಿಸದೆ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ. 'ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ.
ಅಮಾನಿಯಾಗು = ನೇರವಾಗಿ ಸರಕಾರದ ಅಧೀನವಾಗು.
[← ಹಿಂ. ಅಮಾನೀ]

ಅಮಾನಿಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಮಾನಿ + ಕಾಲುವೆ]

ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ನಾ). (ಯಾವ ಗ್ರಾಮದ ದಾಖಲೆಗೂ ಸೇರದೆ ಇರುವ) ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆ : ಗುಬ್ಬಿ ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಮಾನಿ + ಕೆರೆ₁ (< ಕೆಱೆ₁)]

ಅಮಾನಿಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ : ಅಮಾನಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜ ಬಾಜಾರಿ ನಿರಖಿನ ಪ್ರಕಾರ ಜಮಾಬಂದಿಗೆ ದಾಖಲು ಮಾಡಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೨).
[ಅಮಾನಿ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮಾನಿತ (ಗು). ೧. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮರೆಯಾದ; ಹೊರಟುಹೋದ : ಪತಿವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನನಿಯರನೆ ಪೋಲ್ತು . . . ನಿರಾನಂದಜನೋಪೇತೆಯುಂ ಅಮಾನಿತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷೆಯುಮಾಗಿರ್ದ ತನ್ನನ್ವಯರಾಜಧಾನಿಯಂ . . . ಎಯ್ದೆವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿದವಸ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಹಿಡುವಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬಂದ ಧಾನ್ಯ: ಅಮಾನಿದವಸವನ್ನು ಜತನಮಾಡಿ ಲಾಭಬರುವಂತೆ ವಿಕ್ರಯಿಸುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೪). [ಅಮಾನಿ + ದವಸ]

ಅಮಾನಿದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನಿ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ (೬). [ಅಮಾನಿ + -ದಾರ್‌]

ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರವೇ ನಡೆಸುವ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ, —ಆಡಳಿತ: ರೆವಿನ್ಯೂ ಬಾಬೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನಿ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೦). [ಅಮಾನಿ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: "ರಾವಸಾಹೇಬರೆ, ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಹುಕುಮನ್ನು ಎಂದೂ ಅಮಾನಿಸಿಲ್ಲ" (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೪೫). [ಅಮಾನ + -ಇಸು]

ಅಮಾನುಷ (ಗು). ೧. ಮಾನುಷವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ದುಃಖಮನನಂತಗುಣಂ ಕೇಳಲ್ಕಮಾನುಷಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೇೞಲವನಾನಱೆಯೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೪). ೨. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮೀರಿದ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ: ಪುರಶ್ರೀಯನಾತನಮಾನುಷಮುಮವಾಗ್ವಿಷಯಮುಮವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯ: ಅವಳು ತನ್ನ ತಪಶ್ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲಳು (ಕಲಾಧ. ೧೧೪). [ಅಮಾನುಷ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಅಮಾನುಷ + ಕೃತ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಖೇಳ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆಯುಳ್ಳವನು: ದಾರಕಮಲ್ಲನಲ್ಲಿದನಮಾನುಷಖೇಳನದೆಲ್ಲಿದಂ . . . ಅಬ್ಜಲೋಚನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೦). [ಅಮಾನುಷ + ಖೇಳ (= ಖೇಲ)]

ಅಮಾನುಷಚರಿತ್ರ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕೃಷ್ಣನಜ್ಜಿಯ ಕೂಸಾಟದೆ ಕೀೞ್ತುಮಾನುಷಚರಿತ್ರಂ ನೋೞ್ಪಗೋಪಾಲರೊಳ್ ಭಯಮುಮಂ ಮಾಡದೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೮). [ಅಮಾನುಷ + ಚರಿತ್ರ]

ಅಮಾನುಷಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರದ ಹೆಣ್ಣುಜೀವ: ಕಲಿಸದೆ ಬರ್ಪುದು ಕೌಶಲಮಿಳೆಯೊಳಮಾನುಷಿಗಮರಿದ ಪೆಣ್ಗಳ ಮಾತೇಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೨೨). [< ಸಂ. ಅಮಾನುಷೀ]

ಅಮಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದವನು; ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದವನು: ಉತ್ತಮದ ಕವಿತೆಯನಮಾನ್ಯರ್ಗಿತ್ತು ಪೆಂಪಂ ಗುಂಪನುೞೆ ನೀಗುತ್ತ ಭವನಂ ಹೊಗಳದಳಿವರನೇನನೆಣಿಸುವೆನು (ಬಸವು. ೧-೩೭) ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿರುವುದು; ಅಗೌರವ: ಅರಿಗಳತಿ ಹೆಚ್ಚಿದರು ಮೈಮಱೆದಿರಲು ಧರಣಿಗಮಾನ್ಯವಹುದಿನ್ನುರವಣಿಸಬೇಕೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಮಾಯಕ (ನಾ). ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕಂ ಅಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಆದರ್ಶದ ಮುಂದೆ ಅಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವನಿಗೆ ಮೈ ಉರಿಯೇಳುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಜನೀಯ (ಗು). ತೊಳೆಯಲಾಗದ; ಒರೆಸಲಾಗದ: ನಿಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಅಮಾರ್ಜನೀಯವೆನಿಸಿದ ಲಜ್ಜಾಕರವಾದ ಕಳಂಕವೇ ಸರಿ (ಪಿಶಾಪ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಅಮಾವಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ನವಮಿ ಪಾಡ್ಯ ಚತುರ್ಥಿ ಪೌರ್ಣಮಿಯು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ಗಗತಾ. ೪-೬೭). [< ಸಂ. ಅಮಾವಸ್ಯಾ]

ಅಮಾವಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಾಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳ ಕಡೆಯ ದಿನ; ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಡುವೆ ಭೂಮಿ ಬಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಕಾಣದ ದಿನ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಚಂದ್ರನಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಕಂಕಥೆ. ೧೧). [< ಸಂ. ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ]

ಅಮಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಿಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮಿತ (ಗು). ೧. ಮಿತವಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ: ಸುಲಲಿತ ಮಹಾಕಾಶವೆಂಬ ಬಯಲೊಳಮಿತ ತತ್ತ್ವಂಗಳೆಂಬ . . . ಚಪ್ಪರಂಗಳ ನಳವಡಿಸಿ (ಬಸವು. ೮-೩೭). (ನಾ). ೨. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಅಮಿತನಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಭಗ (ನಾ). ತುಂಬ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ: ಆರ್ಯದರ್ಯವುಷನ ಮಗನ್, ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನಮಿತಭಗನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧-೧೨). [ಅಮಿತ + ಭಗ]

ಅಮಿತಾಭ (ಗು). ೧. (ಅತಿಯಾದ) ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಒಂದು ದೇವತೆ: ವೈರೋಚನ, ರತ್ನಸಂಭವ, ಅಮಿತಾಭ . . . ಈ ಐವರಿಗೂ . . . ಐವರು ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳುಂಟು (ಕಶಾಶಿ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸು: ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡ ಮನುಜಂಗಳಿಳಮಂತ್ರ ದಿವ್ಯೌಷಧಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೬). [ಅಮಿತ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಮಿತಾಯುಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ. [ಅಮಿತ + ಆಯುಸ್ಸು]

ಅಮಿತಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಿತವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ: ಅಮಿತಾಳಾಪಂಗಳಿಂ ದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಿನಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೊಳ್ಪ ತಾತ್ಪರ್ಯಮೇನ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯೦). [ಅಮಿತ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅಮಿತ್ರ (ನಾ). ಮಿತ್ರನಲ್ಲದವನು; ಹಗೆ; ಶತ್ರು: "ಅಭಿಯಾತಿಃ, ಅರಾತಿಃ, ಅಮಿತ್ರಃ . . . -ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಬಡಿಸು, —ಹಾಕು (?): ಅಪ್ಪವಿಂ ಶತಿನಿರಯಕೋಟಿ ನಿಕೃಷ್ಟಯಾತನೆಗಳಿಗೆ ಭೃತ್ಯನನಟ್ಟಿ ನೋಡುವುದಳುಕಿದರೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಶಿಶುವಹೆನೆ ಒಟ್ಟವಿಸಿ ಕಿಱುಕುಳಕೆ ರಾಜ್ಯದ ಪಟ್ಟವನು ಕಟ್ಟಿದಡೆ ಮರುಳಮಿದಿಟ್ಟ ಕಥೆಯಂತಿರಲಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವೆ ಮತವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೦-೪). [ಅಮಿದು (< ಅಮುದು) + ಇಡು]

ಅಮಿಲ್ 'ಅಮಲ್ದ್' ನೋ.

ಅಮಿಲ್ದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ. ೨. ಲೌಕಿಕಸುಖ; ವೈಭವ. ೩. ಚಲನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನಿಷ್ಕಪಟ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅಮೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಆಮೀಕ್ಷೆ: "ಆಜ್ಯಮುದಮೀಕ್ಷೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಮೀಕ್ಷೆ] ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೩). [< ಸಂ. ಆಮಿಕ್ಷಾ, ಆಮೀಕ್ಷಾ]

ಅಮೀನ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಅಧಿಕಾರಿ: (Bailiff. ಇಂಕನಿ). ೨. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡುವ, ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಫ್ತಿಮಾಡುವ, ತಕ್ಸೀರುದಾರನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು: ತಗಾದೆ ನೋಟೀಸನ್ನು ಜಫ್ತಿ ನೋಟೀಸನ್ನು, ಅಮಲ್‌ಜಾರಿ ನಡಸಲು ಭತ್ಯದ ಜವಾನನಿಗಾಗಲಿ, ಅಮೀನನಿಗಾಗಲಿ ವಹಿಸಿದಾಗ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೩); ಗುಮಾಸ್ತರು . . . ಅಮೀನರು, ಪೋಲೀಸಿನವರು— ಕೋರ್ಟು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಜನವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿದ್ದಿತು (ಇಣಿನೋ. ೧).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಅಮೀನ್]

ಅಮೀರ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಬದುಕಿದರೆ ಅಮೀರ ಕೆಟ್ಟರೆ ಫಕೀರ (ರೂಢಿ). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ಸರದಾರ.
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಅಮೀರ್]

ಅಮೀಲ 'ಅಮಲ್ದಾ' ನೋ.

ಅಮುಂಕು, ಅಮಿಕು, ಅಮುಕು, ಅಮುಗು, ಅವುಂಕು, ಅವುಕು, ಔಂಕು, ಔಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅದುಮು; ಒತ್ತು; ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಸುಕು: ಯಮುನಾನದೀ ತರಂಗಮುನಮುಂಕಿ ವನಲತೆಯ ಮನೆಗಳಂ ಸೋಂಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೩). ಅಮಿಕು: ೧. (ಕಿ). ಅಮುಕು: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩); ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಮುಕುತ್ತಾನೆ (ರಾಮಾನಿ. ೭೬). ಅಮುಗು: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಅವುಂಕು: ೧. ಆನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿ ಗಟ್ಟಿಜೀವಿಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶೂದ್ರಕ). ಕಂಪನವುಂಕುತಿರ್ಪ ತೆಂಬೆಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೨); ಕಾಲನವುಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಪಿಡಿದೋವದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೮೧); ಅವುಂಕುವಂಗೆ ಜವನಂಕಿಸುವಂಗೆ ಸಿಡಿಲ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೪೮; 1164); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗಳ್ — ಅವುಂಕಿದಂ, ಕವುಂಕುಟುಂ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ದುಷ್ಚರಿತಂಗಳೊಳಾದ ಪಾಪದಿಂದೆನ್ನನವುಂಕಿ ಬಂದಲೆವ ದುಃಖಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೩–೬); ಕೊನೆವೆರಳಿಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುದಿಯವುಂಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೧೩). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು: ಗುಣಿಸುವ ಭಾಷೆಗಳು ನೂಂಕು, ಅವುಂಕು, ಆಜೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). ಅವುಕು: ೧. ಹಿಳುಕನವುಕಿದ ತುದಿವೆರಳ ನಡುಗಳದ ಕಪ್ಪಿನ ನೊಸಲ ನಯನದ ಬಲುಭುಜನ ನೋಡಾತನಶ್ವತ್ಥಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೧); ರಕ್ಕಸರಾಯನೆತ್ತಿದನೊಡನೆ ಬೊಬ್ಬಿಜೀದವುಕಿದನು ಮೊಳಕಾಲಲಾ ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೧); ಇಟ್ಟಬಾಕಿನೊಳಾಗ ತರಿದಿರಿದವುಕುತಟ್ಟಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೭–೩೪). ೩. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು: ಸವಿಮಾತುಸೊಬಗು ಸುರಿಯುವ ಯುವತಿಯನು ಅವುಕದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೨). ಔಂಕು: ೧. ಕಳಿಂಗರಾಜ ಗಜಘಟೆಗಳನೌಂಕಿ ಸೊರ್ಕುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೪೧ ವ); ಕುದುರೆಗಳುಂ ಆನೆಗಳುಂ ನೂಂಕಲೌಂಕಲುಂ ನಡೆವುವು (ಪಂಚತಂ. ೩೧–೧೧); ನಾಚಿದಳುಂಗುಟದಲೌಂಕುತ ಮಹೀತಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩೧–೨೧); ಮೀನ್ಪುಲಿಗನೌಂಕಿದಡಳುಕುವುದೆ ಮಕರೇಶ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೪೧). ಔಕು: ೧. ಔಕುವುದು ಬಲುನಿದ್ರೆ ನಿದ್ರೆಯ ನೂಕುವನು ಕಣ್ಣೆವೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨–೧೦); ಸವರಿದರು ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಲೌಕುವತಿಬಲರ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೩).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಮುಙ್ಕು, ಅಮುಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಮಪು, ಅವುಂಕು, ಅವುಂಪು]

ಅಮುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತನಲ್ಲದ; ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದದ. (ನಾ). ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದೇ ಬಳಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ, ಬಾಕು ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ: "ಸುರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು ಕೆಯ್ಯಿಂ ಬಿಡಲ್ಪಾರದು ಅಮುಕ್ತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೦೮). [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇರಬಹುದಾದ ಎರಡು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಮ. ಣಿ ಕರ್ಮಣೀ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ಮಪದವು ತಾನಿದ್ದಂತೆಯೇ ಉಳಿದು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ಮಪದವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗುತ್ತದೆ. [ಅಮುಖ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಅಮುಖ್ಯತೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮುಖ್ಯತೆಯುಮಮುಖ್ಯತೆಯುಮಿಲ್ಲ; ವಾಕ್ಯದ ಕಡೆಯೊಳಾವ ಲಿಂಗಮಿರ್ದೊಡದುವೆ ಮುಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೪೧ ವೃತ್ತಿ). [< ಸಂ. ಅಮುಖ್ಯತಾ]

ಅಮುಗು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮುದ (ನಾ). ಅಸಂತೋಷ: ಈಶಭಕ್ತರ ವಿದಿತ ಕರುಣಾಕರುಣದಿಂದ ಜಹರಿಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಿರ್ಪರೆಂದೊಡೆ (ಬಸವು. ೪–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಮುದು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಆಚಾರಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗನಮುಷ್ಯಾಯಣಾಖ್ಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). [< ಸಂ. ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ]

ಅಮೂಢ (ಗು). ಮೂಢನಲ್ಲದ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೈನಧರ್ಮವಲ್ಲದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಅಮೂಢ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ'ಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಕುಹೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತರಂಗಳಿಂ ದುರ್ಣಯಂಗಳು ತತ್ತ್ವಭಾಸಂಗಳಾಗಿರ್ದಡಂ ಮೋಹಿಸದಿರ್ಪುದು ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಂ (ಜಾವುಂಉ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ಆಕಾರರಹಿತನಾದ: ಲೋಕೈಕಪೂಜ್ಯರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಮೂರ್ತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರನಂತರ್ ದಯೆಗೆಯ್ವರಕ್ಕೆಮಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತರೂಪ (ನಾ). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರಾಕಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪ: ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಶಿವನ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತರೂಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೩).
[ಅಮೂರ್ತ + ರೂಪ]

ಅಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೂಲವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಬೆಲೆಯಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ: ಕುಟುಂಬಜೀವನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಉಚಿತವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬೆಲೆಯಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ: ಆಂ ಪೇಟ್ದ ಚಂದ್ರಪ್ರಭೋದಯ ವಿಸ್ತಾರಿಯೆನಿಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಮಿದಮೂಲ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೬೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃಣಾಲ, ಅಮೃಣಾಳ (ನಾ). "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಅಮೃಣಾಳ** (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಅಮೃಣಾಳ 'ಅಮೃಣಾಲ' ನೋ.

ಅಮೃತ (ಗು). ೧. ಸತ್ತಿಲ್ಲದ. ೨. ಸಾವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಜೀವನುಂ ಮೃತ ದುಃಖಿ ಅಮೃತಂ ದೇವನಾ ಜೀವನುಮುಶುದ್ಧನು ದೇವ ನತಿಶುದ್ಧನು (ಬಸವು. ೫೧–೨೯). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆ. ೪. ಮೋಕ್ಷ. ೫. ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಸುಧೆ: ಪರಮಾಣು ಮಾತ್ರಮಮೃತದ ಪರಿಸೇವನೆ ಘಟಿಸಲಮರರೇನಮರರ್ಪ್ಪ(ಪುಷ್ಪಪು.೧–೪೪); ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಪೆಮಾಡಿದರೆ ವಿಷವು ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಂಬಹು. ೨೧). ೬. ವಿಷ ನಿವಾರಕವಾದ ಔಷಧ. ೭. ಅನ್ನ; ಅಹಾರ. ೮. ನೀರು. ೯. ಹಾಲು. ೧೦. ತುಪ್ಪ. ೧೧. ಸಮುದ್ರ. ೧೨. ಚಿನ್ನ. ೧೩. ಪಾದರಸ. ೧೪. ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ. ೧೫. ಬೇಡದಿರುವ ಭಿಕ್ಷೆ: "ಬೇಡುವುದು ಮೃತಜೀವನ, ಬೇಡದಿರುವುದು ಅಮೃತವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೧೬. "ಯಜ್ಞಶೇಷ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೧೭. ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು. ೧೮. ಚಂದ್ರ. ೧೯. ವಾರಾಹಿಕಂದ. ೨೦. ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ. ೨೧. ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ: ಅರಿಷ್ಟಾಮೃತಾಗ್ನಿಮುಖಿ ಗಳ್ಮೆಱಿಗುಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೪–೭೦). ೨೨. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. ೨೩. ತಲೆ ಕೂದಲು. ೨೪. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೨೫. ಧನ್ವಂತರಿ. ೨೬. ಕಾಡ ಹೆಸರು ಗಿಡ. ೨೭. ವಿಷ್ಣು. ೨೮. ಶಿವ. ೨೯. ಇಂದ್ರ. ೩೦. ಆತ್ಮ. ೩೧. ಪ್ರಜಾಪತಿ. ೩೨. ವಿಷ; ವತ್ಸನಾಭ. ೩೩. ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೩೪. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೩೫. ಯೋಗ್ಯ. ೩೬. ಕುಮುದ. ೩೭. ಆನೆ. ೩೮. ಕುಚ. ೩೯. ಮುನಿ. ೪೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ: "ಅಪವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಮಪುನರ್ಭವಮಮೃತಮಕ್ಷರಂ ಮೋಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೧–೧೯); "ಜಲರೋಮ ಸಮುದ್ರಾಧ್ವರ ಬಿಳಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಗಳಮೃತಂ ಕಿರಣಂ ಸಲೆ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವು ಜಗ ದೊಳು ದಶನಾಮಂಗಳಮೃತಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೬); "ವಾರಿ ಶಿರೋರುಹಾಂಬುನಿಧಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಾಧ್ವರಂ ಸುರಾಹಾರಮರೀಚಿ ಮುಕ್ತಿ ಸಿತಮಿಂದುವಿನಲ್ಲಮೃತಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ತಡೆಯದೆ ಮುದದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಪಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯೆನ್ನೊಳ್ ದೃಢಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೫೪). [ಅಮೃತ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಮೃತಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಮಯವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಪೊಳೆವಮೃತಕರನ ಕಿರಣದ ಬೆಳವಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭೯). ೨. ವೈದ್ಯ. ೩. ವಾಸುಕಿ. ೪. ಅಸುರ. ೫. ದೇವತೆ. ೬. ಶಿವ. ೭. ಸಮುದ್ರ: "ಪಾವಸುರಂ ಶಶಿವೈದ್ಯನು ದೇವತೆಗಳು ಶಿವ ಸಮುದ್ರ ವೇಳಮೃತಕರಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೭೭); "ಹಿಮಕರ ವೈದ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾ ಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮೃತಕರಾಭಿಧಾನ" (ನಾನಾರ. ೩೬). [ಅಮೃತ + ಕರ$_4$]

ಅಮೃತಕರ ಶಿಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ; ಅಮೃತ ಶಿಲೆ: ಕರುಮಾಡಂ ಕಣ್ಗೆವಂದತ್ತಮೃತಕರ ಶಿಲಾನಿರ್ಮಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೩೮). [ಅಮೃತಕರ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಕಲಶ, ಅಮೃತಕಳಶ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಗರುಡನು ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದು ಬಿಂದುವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುಸಾಗರವಾಯಿತು (ಹೊಯ್ಸಳವಾ. ೨೦). **ಅಮೃತಕಳಶ**: ಮೇಲಿರುವ ಛತ್ರಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಕಳಶ ಮತ್ತು ಶಲಾಕೆ ... ಇರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸಳವಾ. ೧೬). [ಅಮೃತ + ಕಲಶ]

ಅಮೃತಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಅಮೃತ ಸದೃಶವಾದುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ: ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ... ಅಮೃತವೆಂಬ ಪಾನದಿಂದಂ ಅಮೃತಕಲ್ಪಮೆಂಬ ಲೇಹ್ಯದಿಂದಂ... ನೆಱೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೮ ಪ). [ಅಮೃತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಮೃತ ಕಳಶ 'ಅಮೃತಕಲಶ' ನೋ.

ಅಮೃತ ಕಿರಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಶ್ರೀಮುಚ್ಚಳುಕ್ಯವಂಶವ್ಯೋಮಾಮೃತ ಕಿರಣನೆನಿಪ ಕಾಂತಿಯನೊಳಕೊಂಡೀ... ಯುದ್ಧಮಲ್ಲಂ ನೆಗೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೫). [ಅಮೃತ + ಕಿರಣ]

ಅಮೃತಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಲಶ. [ಅಮೃತ + ಕುಂಭ]

ಅಮೃತಗಣ (ನಾ). [ಛಂದ] ಜಗಣ ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು: ತಾಳಮಾನ ಸರಿಸವನಱಿಯೆ ಓಜೆ ಬಜಾವ ಣಿಯ ಲೆಕ್ಕವನಱಿಯೆ ಅಮೃತಗಣ ದೇವಗಣವನಱಿಯೆ (ಬಸವ. ೯೯೪). [ಅಮೃತ + ಗಣ]

ಅಮೃತಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಪ್ಪ: ಅಮೃತಗರ್ಭಂಗಳೆಂಬ ಸದ್ಯೋಘೃತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ಪ). [ಅಮೃತ + ಗರ್ಭ]

ಅಮೃತಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವೇಳೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. V, ಮು). [ಅಮೃತ + ಗಳಿಗೆ (< ಗಟಿಗೆ)]

ಅಮೃತಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಅಮೃತ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಮರ ಸಮೂಹವು ಸಮ[ನೋ] ಗಮನದ ಸಕಲ ಸನ್ನಹಿತನು (ಶಿವಗೀ. ೫೩–೨೫೩). [ಅಮೃತ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಮೃತಗೋಪುರ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗೋಪುರ: ನಿಮ್ಮ ದೀಪ್ತ ದೈವೀ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಮೃತಗೋಪುರಕೇರ್ವವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. IV). [ಅಮೃತ + ಗೋಪುರ]

ಅಮೃತಜಲಧಿ (ನಾ). ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರ; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲು: ಅನ್ನೆಗಮತ್ತಲಮೃತಜಲಧಿ ವೇಳೆಯಿಂ ಪೊಣಮಡುವ ಶೇಷ ನಂತೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಮಂದುರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೪೪). [ಅಮೃತ + ಜಲಧಿ]

ಅಮೃತತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತತ್ತ್ವ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯ: ಈ ಅಮೃತ ತತ್ತ್ವವೇ ಈಗ ನರಹರಿಯು ಕಂಡ ಚಿರಂತನ ಸತ್ಯವಾಯಿತು (ಸಮುಜೀ. ೯೩೦). [ಅಮೃತ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಮೃತತೀರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತೀರ್ಥ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥ: ಎಲೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮೇ ಅಮೃತತೀರ್ಥಂಗಳೇ ಆರ್ಯ ನಗರಂಗಳೇ, ಸ್ವರ್ಗಂಗಳೇ, ದಿವ್ಯಜನಮೇ ಮನಮೆ... ಪುದಿ ಯೊಳಗೆ ಪುದಿಯ ಪುದಿಯಾದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯–೪). [ಅಮೃತ + ತೀರ್ಥ]

ಅಮೃತತ್ವ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಮನುಜನಸುವಮೃತತ್ವವಂ ಪಡೆದನುವಹುದು (ಬಸವು. ೪೨–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಆ ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ದಿವ್ಯ – ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ನೆರೆದು ತೆರೆದು ನೋಡು (ಹೃದಸ. ೩–೧೨). [ಅಮೃತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತದ್ಯುತಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ: ಅಮೃತದ್ಯುತಿಬಿಂಬಮೋ ಪೇಟಿನೆ ಮೆಱೆದುದು... ಮುಖಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೬೨). [ಅಮೃತ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಮೃತದ್ರವ (ನಾ). ಅಮೃತದ ದ್ರವ: ನವ ಶಶಿಕಳೆಗಳನಮೃತದ್ರವಂ ಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಜಿಸಿದರೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೨).
[ಅಮೃತ + ದ್ರವ]

ಅಮೃತಪಡಿ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಇಡುವ ನೈವೇದ್ಯ: ಆ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಶ್ರೀಹಿಡಿಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೬; 1286); ಮಠಕೆ ಶಾಂತಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಗವೆ ಅಮ್ರು[ಮೃ]ತಪಡಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಯ ನ ಳಿ ದ ವ ರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೬೦; 1482); ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರ ಅಮ್ರು[ಮೃ]ತಪಡಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೫-೨; 1561); ದೇವಸ್ಥಾನ ಠಿಕ್ಕೆ ಅಮೃತಪಡಿ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ದೇವತಾವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೮೨; 1641).
[ಅಮೃತ + ಪಡಿ₁]

ಅಮೃತಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದವಿ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಬೇಗಮೆಂದರ್ ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನೆಯಂ ಚಿನ್ನೆಯನಮೃತಪದಾಸನ್ನೆಯಂ ವರ್ಣ್ನಿನಾಥರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೮). [ಅಮೃತ + ಪದ್ಯ]

ಅಮೃತಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಅಮೃತಪಯೋಧಿ ಮಂಥನವೆ ಪುಟ್ಟಿದೆಂ... ಆಂ ಕಮಲೆಯೆಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪).
[ಅಮೃತ + ಪಯೋಧಿ]

ಅಮೃತಪಿಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಉಂಡೆ: ಪರಮ ಸುಖಾಮೃತಪಿಂಡದ ದೊರೆ ಮೂಜು ಮೊಟಂ ಶರೀರನಾಗಿಪ್ಪ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೫).
[ಅಮೃತ + ಪಿಂಡ]

ಅಮೃತಫಲ, ಅಮೃತಫಳ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಫಲ; ತುಂಬ ರುಚಿಕರವಾದ ಹಣ್ಣು. ೨. ಮೋಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು: ಮರಣವೃಕ್ಷದೊಳಮೃತಫಲದಂತೆ ತೂಗುತಿರೆ (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. ೧೨-೧). ೩. ರಾಮಫಲ (ಮೈಡಿಗಿ. ೭-೧೬೩). ಅಮೃತಫಳ: ೨. ಕಂಡವರ ಕಣ್ಣಮಣಿ ಎತ್ತಿದರ ಹಸ್ತದಮೃತಫಳಂ ಮುಟ್ಟಿದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಳಕಂ (ಸಂಬಿರ. ೨-೨). [ಅಮೃತ + ಫಲ]

ಅಮೃತಫಳ 'ಅಮೃತಫಲ' ನೋ.

ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ; ಕೋಡಬಸಳೆ.
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಸಮಾನವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳೆಂಬ ರುಚಿಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಭಕ್ಷ್ಯ]

ಅಮೃತಭವ (ಗು). ೧. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ: ಅಮೃತಭವಂ ಶಿಶಿರಕರಂ ಕಮಳಂ ಜಗದೇಕಪಾವನೀಯಶ್ರೀಕಂ ಸಮನವಜೊಳ್ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೪).
[ಸಂ.]

ಅಮೃತಮಥನ (ನಾ). ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು; ಹಾಲಿನ ಕಡಲನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು: ಸುರರುಂ ದೈತ್ಯಾಳಿಯುಂ ಮಾಳ್ಪಮೃತಮಥನದೊಳ್ (ಸಂಬಿರ. ೧-೧).
[ಅಮೃತ + ಮಥನ]

ಅಮೃತಮಯೂಖ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ: ರೋಗಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಮನುಜಂಗಮೃತಮಯೂಖಾಪತ್ಯ ದಶೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ.-೨೪).
[ಅಮೃತ + ಮಯೂಖ]

ಅಮೃತಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ: ಅಮೃತಮರೀಚಿಯಿಲ್ಲ ದಂಬರಚಕ್ರಂ... ರಂಜಿಕುಮೇ (ಜಗನಿ. ೨-೬೬). [ಅಮೃತ + ಮರೀಚಿ]

ಅಮೃತಮಹಲ್ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ತಳಿಯ ಹಸುಗಳ ಜಾತಿ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಣ್ಯಪಶುಗಳ ಮಂದೆ; ಸರ್ಕಾರವು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಡಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. ೩. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ.
ಅಮೃತಮಹಲ್‌ಕಚೇರಿ = ಅಮೃತಮಹಲ್ ವಿಭಾಗದ ಕಚೇರಿ; ಅರಣ್ಯ ಪಶುಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ: ಅಂಚಿ ಅಮೃತಮಹಲ್ ಕಚೇರಿಬಕ್ಷಿ ತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೪೦-೧; 1868). [ಅಮೃತ + ಮಹಲ್]

ಅಮೃತರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ: ಅಮೃತರಸಾಯನಮೆಂಬ ಪಾನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ವ). [ಅಮೃತ + ರಸಾಯನ]

ಅಮೃತರೇಖೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗೆರೆ.
[ಅಮೃತ + ರೇಖೆ]

ಅಮೃತಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ: ತ್ರಿಶರೀರಂಗಳೆಂಬ ಸೆಜಿಮನೆಗಳ ಸುಟ್ಟು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡೆಂಟು ಗುಣವಾ ವಶವಲ್ಲದ ಮೃತಲೋಕವನೊಂದೆ ಸಮಯದೊಳಶರೀರಾತ್ಮನೆಯ್ದುವನು (ಭರತ. ೭೮-೮೯). [ಅಮೃತ + ಲೋಕ]

ಅಮೃತವರ್ಷ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ: ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಾಮೃತ ವರ್ಷ ಮನೀ ಧಾತ್ರೀತಳದ ಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಕಮವ್ಯಾಬಾಧಂ ಕಜಿಚಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧). [ಅಮೃತ + ವರ್ಷ]

ಅಮೃತವಲ್ಲಿ, ಅಮೃತವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡ; ಕೋಡಬಸಳೆಹಂಬು. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ: ಮಂಜಿಷ್ಠೆಯಳ್ಳು ಅಮೃತವಳ್ಳಿಯಲೆಗಳು... ಇವುಗಳಂ ಅರದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೬-೧).
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತವಳ್ಳಿ 'ಅಮೃತವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಮೃತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯ: ಅಮೃತವಾಕ್ಯದಿಂದಂ ನುಡಿದನಾಚಾರ್ಯನು (ವೀಶೈಪು. ೨-೮-೧೧). [ಅಮೃತ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಮೃತವಾಣಿ (ನಾ). ರಸಮಯವಾದ ಮಾತು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮಾತು: ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವದ ಅಮೃತವಾಣಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಿದರು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೧೫). [ಅಮೃತ + ವಾಣಿ]

ಅಮೃತವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ರತಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀಸಿ ಮೂಡುತುಂ ಮುಳುಗುತುಮಿರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೨೦). [ಅಮೃತ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಮೃತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಸುಂದರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಹಿಮಕಿರಣಶಕಲಾಭರಣನಜನಮ್ರು[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ರು]ತ ವಿಗ್ರಹನು (ಬಸಪು. ೨೬-೪೫). [ಅಮೃತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಮೃತವರ್ಷ: ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿಯಾದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೧೦೧೯). [ಅಮೃತ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ; (ಉಕ) ಸಂಗಮವರಿ ಕಲ್ಲು: ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ... ಸಿಮೆಂಟ್ ನೆಲ, ಮಣ್ಣಿನನೆಲ, ಐಶ್ವರ್ಯವಂತರು ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೧). [ಅಮೃತ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಸಂಧಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಅವಕಾಶ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಮಯ: ಎಂಥ ವಿಷವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಮೃತಸಂಧಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿರುವೆನೆಂಬುದು ನರಹರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೨೫೫). [ಅಮೃತ + ಸಂಧಿ]

ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ಯ (ನಾ). ರುಚಿಕರವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸು : ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ಯಾಜ್ಯದಿಂ ಗಂಧತೋಯದಿ ನಾಸ್ತಾಂಘ್ರಿಯನಾದಮರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀ ದೇ ವ ನು ಂ ದೇ ವಿ ಯು ಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬). [ಅಮೃತ + ಸಾನ್ನಾಯ್ಯ]

ಅಮೃತಸಾರಜ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ ; ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಮೃತಸೇಚನೆ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವುದು : ಮಂಥರೆಯ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತಾನಮೃತಸೇಚನೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೧೦). [ಸಂ. (ಅಮೃತ + ಸೇಚನ)]

ಅಮೃತಸೋದರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಉಚ್ಚೈಶ್ರವ. ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ಮೊಲ (?). [ಅಮೃತ + ಸೋದರ]

ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದು, —ಹೊರಚೆಲ್ಲುವುದು : ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿಗಳಪ್ಪ ನುಡಿಗಳಂ ನರೇಂದ್ರಂ ನುಡಿಯಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೭೬ ವ). [< ಸಂ. ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿನ್]

ಅಮೃತಸ್ವರ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ದನಿ ; ಮಧುರಧ್ವನಿ : ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕೈವಿಡಿದು ಪರವೆಯರ ಪ್ರಾಣಮಂ ಪಿಡಿತಪ್ಪಂತೆ ನಡೆತಂದಮೃತಸ್ವರದಿಂ ತೆಗೆ ಕದವನೆನಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೪೨). [ಅಮೃತ + ಸ್ವರ]

ಅಮೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವುಳ್ಳ ಕೈ. ೨. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ : "ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು"... ಪ್ರಕಟವಾದಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. V, ಮು). ೩. ಹಸ್ತ ಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು. ೪. ವೈದ್ಯ. [ಅಮೃತ + ಹಸ್ತ]

ಅಮೃತಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂಜನ, —ಕಾಡಿಗೆ : ಸತಿಯರ ಕಣ್ಣಮೃತಾಂಜನದೊಲು ಪಿತ್ಯ[ತರ] ಗರ್ತಿ ಮುದಮೆಯ್ದಿ ಪಸೊಡನೆ (ಅನಂತ. ೭-೪೨). ೨. ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ : ಅಮೃತಾಂಜನದಿಂದ ತಲೆನೋವು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಮೃತ + ಅಂಜನ]

ಅಮೃತಾಂಧಸ (ನಾ). ದೇವತೆ : ಅಸಮಮಿತ್ರಾನ್ವಿತ ಸತ್ಯಜಿತು ವಸುಧೆಯೊಳು ಚಿತ್ರಸೇನನಮೃತಾಂಧಸರು ಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವರಾವಕಾಲದಲಿ (ಹಸಾರ. ೨೧-೪೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಂಧಸ್]

ಅಮೃತಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕಿರಣ. ೨. ಚಂದ್ರ : ಕುರುಳ್ ಮದೀಯಕೋಮಳೆಯ ಮುಖೇಂದುವಂ ಮಱಸಿದಂದಿನದೊಂದೊಳಲಿಂದವಿಗಾಳಿಂತೆಳಸಿತಳಲ್ ಮು ಗಿ ಲ್ ಮ ಱ ಸಿ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡ ಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಂಶು]

ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣ : ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೭). [ಅಮೃತಾಂಶು + ರಶ್ಮಿ]

ಅಮೃತಾಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಆಕರವಾದುದು; ಅಮೃತದ ನೆಲೆ, —ಮೂಲ. ೨. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ.

ಅಮೃತಾಕರಾವನಿ = ಅಮೃತಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದ ಭೂಮಿ : ಭೋರೆನೆ ಪಾಯ್ತರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಚಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವುತಿರ್ಪಿನಮಿರ್ದತ್ತ ಮೃತಾಕರಾವನಿಯವೋಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಅಕ್ಷರ : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರಗಂಡೂಷಮನುಗುಳ್ವ ತೆಜದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ . . . ಎರ್ದೆಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೪೯). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಮೃತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಮಂಗಳಕರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ : ಸದಮಲ ಭವಾನಿ ಸಹಿತೀಕ್ಷಿಸೆ . . . ಅಮೃತಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಬಳಿಕ ಪೊಗಳಿದನೆದ್ದು ಚತುರ್ಮುಖಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷಿ]

ಅಮೃತಾಧರೆ (ನಾ). ಅ ಮೃ ತ ದ ಂ ತೆ ಮಧುರವಾದ ತುಟಿಯುಳ್ಳವಳು : ಅಮೃತಮಯವಾಣಿ ಪರಿಲಸದಮೃತಾಧರೆ . . . ಅಮೃತಮತಿ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಧರಾ]

ಅಮೃತಾನುಭವ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅನುಭವ : ಅಮೃತಾನುಭವದಿ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿ ಶ್ರೀಜ್ಞಾನದೇವನೆನುವ ಮನದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಭಗವಂತಯುಕ್ತ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಅಮೃತ ತನುವ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೫-೧೧). [ಅಮೃತ + ಅನುಭವ]

ಅಮೃತಾನ್ನ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಆಹಾರ, —ಅನ್ನ : ಕಾಳಕೂಟಂ ಬೆರಸಿದಮೃತಾನ್ನ ಭೋಜನವೊ ಪೇಳಲರಿದೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೫). [ಅಮೃತ + ಅನ್ನ]

ಅಮೃತಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂದಾವರೆ : ಜಿನಾಂಘ್ರಿಸ್ಪಸದಮೃತಾಬ್ಜಮನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೦). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಜ]

ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ : ಸುಖಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ತಾನಾರ್ಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಮೃತಾಯತ (ಗು). ಅಮೃತದಂತಿರುವ ; ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ : ಪಂಚಮು ಕಲ್ಪಪ್ರಧಾನರಮೃತಾಯತಮಾದಿಂಚರದಿಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಯಿತ]

ಅಮೃತಾರ್ಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು : ಅಮೃತಾರ್ಚಿಯಂತೆ ವಿಸ್ತರಿತ ಕುವಲಯನೆಂದು ಧರ್ಮಜನ ಧರೆ ಪೊಗಳುತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾರ್ಚಿಸ್]

ಅಮೃತಾವಹ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ : "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ . . . ಅಮೃತಾವಹಂ . . . ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾವಾಸ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನೆಲೆ ; ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನಾಥಂ ಕುಡುಗೆಮಗಮೃತಾವಾಸಮಂ ವೀ ರ ನಾ ಥ ಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧). [ಅಮೃತ + ಆವಾಸ]

ಅಮೃತಾಶನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದೇವತೆ. ೨. ಅಮೃತದ ಆಹಾರ : ದ್ವಿಸಹಸ್ರಹಾಯನಾಂತರಕೃತಾಮೃತಾಶನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಅಶನ]

ಅಮೃತಾಸಾರ (ನಾ). ಅಮೃತ ವರ್ಷ : ಬಚಿಲ್ಕೆಯಂ ಬಾರಿಸಲೆಂದು ಬಂದ ಪಥಿಕರ್ ಪಥಿಕಾನುಮನ ಪ್ರಭಾಮೃತಾಸಾರದೆ ತೀವಿ ಬರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೪) ; ಏಂ ಕಱಿದುದೋ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೬-೯೬). [ಅಮೃತ + ಆಸಾರ]

ಅಮೃತಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ; ಅಮೃತದ ಅಪಹಾರ. ೨. ಅಮೃತವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ತಂದವನು ; ಗರುಡ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಶನ ೨ : ಪಾರಣಾವಿಧಿಯೊಳಮೃತಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಮೃತೆ (ನಾ). ೧. ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ : "ಅಮೃತಾ, ವ ತ್ಸಾ ದ ನೀ, ಗು ಳೂ ಚೀ — ಈ ೩ ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೧೧-೧೬೦). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮೃತಾ]

ಅಮೃತೋದ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ]

ಅಮೃತೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ೨. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ್ಭವ]

ಅಮೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ : ಅಮೆಯಲಿನನೊಡನಿರ್ದು ತೊಲಗಿದ ಹಿಮಕರನವೊಲು (ತೊರರಾ. ೨-೪-೭). ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು : ಅಮೆವಾಮೆ ಸಂಪೂರಣಚ್ಛಾಯೆ ಹೈಮವತಿಸುಮನತಾಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ ಸ್ವಧಾಕಾಂತಿ . . . ಹದಿನಾಱು ವರ್ಷದೊಳೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೪). [< ಸಂ. ಅಮಾ]

-ಅಮೆ$_2$ (ಪ್ರ). ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ನಿನ್ನಱಿಯಮೆಯೆ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮಱುಗಿಸಿದುದು (ಆದಿಪು. ೫-೯೫) ; ಅಟ್ಕಮೆವಡುವುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೬) ; ವೀರನಂಜಮೆಯಂತೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಂತೆ ಕೇದಗೆಯ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪) ; ಅಮೆಗೆ – ತೀರಮೆ, ಆಟ್ಕಮೆ, (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಅಮೇಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ಅಶುದ್ಧವಾದ ; ಕೊಳಕಾದ ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ : ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಲು ; ಮಲ : ಮಲದೊಳಗೆ ಪುಳುವಾಗಿರುತೆ ಕೂದಲಿನ ಮಾತ್ರದೊಳಪ್ಪಮೇಧ್ಯವ ಮೆಲುವನು (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಮೇಯ (ಗು). ಅಳೆಯಲಾಗದ ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ : ಸ್ವಚ್ಛಕರ್ಣಾಟಕರ ತೆಂಕಣರಚ್ಚ ಬಾಹ್ಲೀಕರನಮೇಯ ಪರಾಕ್ರಮಾನ್ವಿತರಾ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೧೫); ಅನುಪಮಚಾರಿತ್ರರದ್ವಿತೀಯರಮೇಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘ (ಗು). ೧. ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. ೨. ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ; ಸಿದ್ಧಿಹೊಂದುವ. ೩. ತುಂಬ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ : ಹಿಂಸನನುಮೋಘ ಶರಮಾಯ್ತು ಕೆಡೆದುದಾತ್ಮಕುರಂಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತಶಿಖರದ ಹೆಸರು : ತತ್ಕುಳದರಿಷ್ಟಪ್ರಾಗ್ದಿಗ್ದೇಶದಮೋಘ ಸುಪ್ರಬುದ್ಧ ರುಂದ್ರ . . . ಕೂಟಾಷ್ಟಕಂಗಳೊಳ್ ರಮಿಯಿಸುವ (ಆದಿಪು. ೭-೩ ವ). ೩. [ಜೈನ] ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ವಜ್ರಕಾಂಡಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಂ ಅಮೋಘಮೆಂಬ ಶರನಿಕರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘಂ (ಅ). ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ ; ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ ; ತಪ್ಪದೆ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ : ವರವನಮೋಘಮೀಗೆಮಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೫) ; ಬಹುಕಳಾಳಾಪಂಗಳಂ ಕಲ್ತು ಬರ್ಪವಮೋಘಂ ಬಿಡಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೫) ; ಭೂಮಿಭಾರವನಮೋಘಂ ಪಿಂಗಿಸಲ್ವೇೞ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘವಚನ (ನಾ). ೧. ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸದ ಮಾತು ; ಎಂದೂ ತಪ್ಪದ ಮಾತು. ೨. ಆಡಿದ ಮಾತು ತಪ್ಪದವನು ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ. [ಅಮೋಘ + ವಚನ]

ಅಮೋಘವರಿಷ (ನಾ). = ಅಮೋಘವರ್ಷ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಮೋಘವರಿಷಂ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆ[ಯ್ಯೆ] (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೨೪-೧ ; ?). [< ಸಂ. ಅಮೋಘವರ್ಷ]

ಅಮೋಘವರ್ಷ (ನಾ). ನೃಪತುಂಗನೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಭಾವಿಸಿ ಬೆಸಸಿದನಖಿಳಧರಾವಲ್ಲಭನಿಂತಮೋಘವರ್ಷನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧). [ಅಮೋಘ + ವರ್ಷ]

ಅಮೋಘೆ (ನಾ). ೧. ತುತೂರಿ ಹೂವಿನ ಗಿಡ ; ಪಾದರಿಗಿಡ. ೨. ವಾಯುವಡಂಗದ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. [< ಸಂ. ಅಮೋಘಾ]

ಅಮೌಢ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಜಾಣತನ. ೨. ಜಾಣ ; ಮೌಢ್ಯವಿಲ್ಲದವನು : ಮಹಾನಿರುಪಮಿತ ಮಹಿಮಾಢ್ಯನಂ ಪ್ರೌಢನನಮೌಢ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೪೬-೭೧). [ಸಂ.]

ಅಮೌಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದ ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ; ತುಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಕಲ್ಯಾಣಯುಕ್ತವನಮೌಲ್ಯಪರಿಪೃತಶಲ್ಯವ (ಬಸಪು. ೪೩-೬೬) ; ಈ ಅಮೌಲ್ಯ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದತ್ತ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸಾಹಿತಿಗಳು ಪೂರೈಸಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೭೨). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮ$_1$, ಅಮ$_1$, (ನಾ). ಅಪ್ಪ ; ತಂದೆ. ಅಮ್ಮಂಗಳ್, ಅಮ್ಮಂದಿರ್ (ಬಹುವ): ಬಣರರ್ ದಡ್ಡನರಾಧಿಪತ್ಯರವರಮ್ಮಂಗಳ್ವಣವಿಧ್ಯದರಾಜರಾಇಪ್ಪ ಸುದೇವಿ ರತ್ನಾವಲಿ ಮಾಡಿಸಿ ಸನ್ನಿಯೊಳೊಳ್ ಶಿವಾಲಯಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೪ ; ೯ನೆಯ ಶತ) ; ಬ್ರತಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಬಿಸುಡಲ್ವೇೞ್ದನಪ್ಪೊಡೆ ಪೆಱವುಳಿವಿಸುಡದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೧೦) ; ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನೆಲ್ಲಿದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ) ; ನೀತಿಯನಱಿದಮ್ಮಂದಿರ ಮಾತಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಿಜೋಚಿತ ವ್ರತಗತಿಯಿಂ ಜಾತಿಕುಲೌನ್ನತ್ಯಮನಭಿಜಾತರ್ ಮಾೞ್ಪಂತೆ ಮೂರ್ಖರೇಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಚನ್ದಿಯಮ್ಮರಸರ್ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೧ ; 500) ; ಕೊತ್ತಮ್ಮಶರ್ಮಣೇ ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨ ; 550) ; ಗೊಯ್ಯಿನ್ದಮ್ಮಾಗಳಱುಗಣ್ಡುಗ ಬೆದೆನ್ನೆಲ್ಮಣ್ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮-೪ ; 825). ೩. ಪೂರ್ವ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ೪. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಅವರ್ಗಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಿಂತೆಂದರಮ್ಮಾ ಪೂರ್ವದಿಂದಂ ಬಂದ ಕುಲಸಂತತಿಯಂ ಕಾವೊರಾರುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮-೧೪) ; ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಮುೞುಂಗುವ ಕಾಲ ಮಾದುದೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨) ; ಅಮ್ಮ ಪಾಪಮುಂಟೆಂದಱಿ ನೀಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆೞೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತ ವೋದುವೊ ಪಿಡಿವಟ್ಟಮ್ಮ ಬೞಿಲ್ದಿರೆ ಕಂಡಿರೆ ನಿಮ್ಮಳವಂ ನಿಮಗಮೀಗಳೀಯೆಡೆ ಜೂಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯). ಅಮ$_1$: ೨. ಸಿರಿಯಮಗೌಂಡನ ಹೆಂಡತಿ (ಇಆ. XII ; ೧೦೧-೪ ; 1279).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಲೆಯಮ್ಮಮ್ಮ ಹಾವಿದೆಯತ್ತ ಹೋಗದಿರು (ಬಸಪು. ೪೮-೪). **ಅಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣ** = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮ವ) ; ಅಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆಮಗಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [< ಅಮ್ಮ$_2$]

ಅಮ್ಮ$_2$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ ; ಮಾತೆ : ಅವ್ವಾ ಬಾರೆಯೆನುತಂ ಕಂದನಮ್ಮನ ಕಚ್ಚೆಯಂ ಪಿಡಿವಾಗ ತಗೆವುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೪೭-೨೦) ; ನಮ್ಮ ಪತಿಗಂದಧಿಕದೇವರ ನಮ್ಮ ಕಾಣಿಸು ತಾಯೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಂಗನೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೩-೧೧) ; ಅಮ್ಮ ನೀನು ಸಾಯಲೇಕೆ ನಮ್ಮ ತಬ್ಬಲಿ ಮಾಡಲೇಕೆ ಸುಮ್ಮನಿಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ್ತ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಕರು ಹೇಳಲು (ಗೋಹಾಡು. ೭೪) ; ಅಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸು ಬೆಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಗಳ ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅವ್ವ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ಚನ್ನಮ್ಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ, ಹೊನ್ನಮ್ಮ. ೩. ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ—

ಅಜ್ಜಮ್ಮ, ಅತ್ತೆಮ್ಮ. ೪. ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆ: ಅಮ್ಮನವರ ಉತ್ಸವ ಹೊರಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕರಾ) ಅಂಬಿಗರ ಒಂದು ದೇವತೆ: ಜಟಕಾ, ಅಮ್ಮ, ಬೊಬ್ರ ಯೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಅಂಬಿಗರು ನಡ ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೩). ೬. ಸಿಡುಬು : ಆ ಹುಡುಗಿಗೆ ಅಮ್ಮ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ.) ಅಜ್ಜಿ : ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೮. ಹೆಂಗಸು : ಆ ಅಮ್ಮ ಏನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೯. ಗಂಡ ಸತ್ತವಳು ; ರಂಡೆ ; ಮುಂಡೆ.

ಅಮ್ಮನ ಜೇನೆ = ವಾಂತಿ ಭೇದಿ ರೋಗ ; ಕಾಲರಾ (ಕ). ಅಮ್ಮ ನಾಟ = "ಮೈಲಿಬೇನೆ ಅಮ್ಮನ ಹಾವಳಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾಳ್ = ತಾಯಿ, ದಾದಿ, ಹೆಂಗಸು, ಅಮ್ಮೈ = ತಾಯಿ, ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು, ಅಜ್ಜಿ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ದೇವತೆ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳಿ) ; ಕೊಡ. ಅಮ್ಮೆ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರಾಗಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿದ ಕೊಡಗರ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, ಅಮ್ಮತಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ; ತುಳು. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ಹೆಂಗಸು ; ತೆಲು. ಅಮ್ಮ, ಅಮ = ತಾಯಿ, ಪರಿಚಾರಕಿ, ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಶಬ್ದ ; ಕೊಲಾ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮನೆವ್ (ಬಹುವ) = ತಾಯಿ ; ಕುಇ. ಅಮ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಸೋದರಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಹೆಂಗಸು ; ಕುವಿ. ಅಮ್ಮ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ. / ಸಂ. ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾಡಾ, ಅಂಬಾಲಾ, ಅಂಬಾಲಿಕಾ, ಅಂಬಿ, ಅಂಬಿಕಾ, ಅಂಬಯಾ = ತಾಯಿ]

ಅಮ್ಮ$_3$ (ಅ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಯಾಸ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಯ್ಯೊ, ಅಮ್ಮಾ ಈ ನೋವನ್ನು ತಾಳಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಣಕ, ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಮ್ಮಾ ಏನು ಹೇಳಲೋ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸವನ್ನು (ರೂಢಿ).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಅಹಹಾ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಮ್ಮಮ್ಮ ದಿಕ್ಪಾಳ ರನಳುಕಿಸಲದ್ರೀಂದ್ರಮುಂ ಚಾಳಿಸಲ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೬ ; 1074) ; ಭಾಪಮ್ಮಮ್ಮ ಬಣ್ಣಿಪರಾರೆಲೆ ಭಾವಿಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಜರೆ ಧನ್ಯರ್ ನೋಡೆ ಭೂ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೭೨) ; ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಹರಿನಿಕರ ಹರಹಿನಿಂದೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೮) ; ಕಂಸನಾ ಚಾಳಾನೆಯಂ ಕೆಡಹಿ ದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಯ್ತೆ ಹೇಳಲರಿದಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಂ ಮಹಾಂ ವೀರನೈ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೧) ; ಹ್ಯಾಗೆಹ್ಯಾಗೈಯ್ಯೆಯೊ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಗಿ ಅಕಟ ಕಟ ಸಾಗದ ಪ್ರಾಣ (ಜಿನಮು. ೩೬-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮಮ್ಮ = ದಯೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ ಅಮ್ಮಾಹೆ = ದುಃಖ, ಸಂದೇಹ, ಕಳವಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. / ಪ್ರಾ. ಅಮ್ಮೊ]

ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟೆವತ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡ; ಶಂಖಪುಷ್ಪಿ: "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯೆಂದು ಹೆಗ್ಗಟ್ಟೆವತ್ತಿಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಬಿಡದಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟೆವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭) ; ಶ್ರೀರಾಜಾವರ್ತ ದಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಸತಿವೋಲ್ ಕೌಸ್ತುಭಂ ಮೇಘಮಾಲಾಕಾರಂಬೊಲ್ ಶಂಖಮುಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯ ಮುಗುಳ್ವೊಲ್ . . . ಇರೆ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕ ಲೋಕಾಧಾರಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪನಕ್ಕೀ ಭುವನ ಭವನಮುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ಕಿ. ೧೭೬). [?]

ಅಮ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿ : ಪೃಥ್ವೀಮಂಡಲಮುಮಂ ಅಮ್ಮಂಡಲ ಮುಮಂ ಬಳಸಿ ಬರೆದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳುಂ ಬಳಸಿ ಯುಮಿರ್ದುವು (ಜೀವಸಂ. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಮ್ಮಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಮ್ಮಕುನ್ದೆಯಲಾ ಚನ್ದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಇ. IX, ೨೬೪-೭೫ ; 1117). 'ಅನ್ಮ ಕುಂದೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಮ್ಮಗೆ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ ; ಮೆಟ್ಟು (?) : ಹೇಮದಮ್ಮಗೆಯಿಂದ ಪೊಳೆ ವಂತ ಪಾದಮುಂ ಕಾಮಜನಕನ ರೂಪುಲಾವಣ್ಯಮಂ ಬಿಡದೆ ಭಾವಿಪುದು ಮನ್ಮನದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೭-೨೧). [?]

ಅಮ್ಮಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಮ್ಮಚವಾಡಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಚ್ಚುವುಗಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೨-೨೯). [ಅಮ್ಮಚ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಜವುಸೂರ ಪೆರ್ಗಲಿ ಯರ ಬಿಜಯಿತ ಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧ ; ೪೩-೬ ; 993). [ಅಮ್ಮಡಿ$_0$ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೊಳಗದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಒಂದು ದ್ರೋಣ ದಷ್ಟು ಅಳತೆ; ೭೬೮ ತೊಲದಷ್ಟು ತೂಕ : ಒಂದು ಅಮ್ಮಣ ಅಕ್ಕಿ ಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬). [< ಸಂ. ಅರ್ಮಣ]

ಅಮ್ಮಣಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನೆಲ್ಲೂರ ಮಲೆಯರ ಕೆಚಿಯ ಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೧-೯ ; 1012). [ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಣ್ಣ$_1$ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣಿ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಮ್ಮಣ್ಣ, ಅಮ್ಮಣ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಂಡ' ಪರಾ. ಅಮ್ಮಣ್ನ : ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯನು ಅಮ್ಮಣ್ನನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಚಿಸಿದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೯ ; 954).

[ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತವುದಟ್ಟಿಗೆ ನಜುಬ್ಬೆ ಗವುಣ್ಡಿಯ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರಚಿವ ಕಣ್ಣು (ಎಕ. VIII ; ಸೊರಬ. ೨೩೪-೧೦ ; 994). [ಅಮ್ಮಣ್ಣ + ಗವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_1$, ಅಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು ; ಮೊಲೆ: (ಕ). ಅಮ್ಮಣಿ : ಅಮ್ಮಣಿ ಕೊಡು ಎನಗೆ ಗೋಪಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೋರೆ ಮೇಲೆ ಗಮ್ಮನೆ ತಟಕನೆ ಮೊಸರನೆ ಸವಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಲೋಲಾಡು ವೆನು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫೩-೨). 'ಅಚ್ಚಿ$_3$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಂ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಿಞ್ಞಿ ; ತುಳು. ಅಮಣಿ, ಅಮಸಿ, ಅಮ್ಮಣಿ, ಅಮ್ಮನಿ, ಎಮನಿ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಂಬೋ ಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ : ಬಾರಮ್ಮಣ್ಣಿ ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ) ; ಏಕ ಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಇಷ್ಟು ಆಯಾಸ ಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಅರಸು ಮನೆತನ ದವರಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ದೇವರಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿ, ನಂಜಮ್ಮಣ್ಣಿ. ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು ; ಹೆಣ್ಣಿಗ : ತುರುಗಳಿಗಾಗಿ ಜೀವನವ ಕಳೆಯದಿರು ಜೀವನಕೆ ಬೇಕೆಂದುಲಿದರಿನ್ನೆಂತತ್ತು ದನಗಳ ಪೊಲಿದುಕೊಡುವೆವು ಬೇಡ ಹೋಗ ಮ್ಮಣ್ಣಿಯೆನೆ ಚರರು (ಜಿನಭಾ. ೧೧-೩೪). [ಅಮ್ಮ$_2$ + ಅಣ್ಣಿ$_1$]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_3$ (ಅ). = ಅಮ್ಮ$_3$ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗ; ಹೇಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_2$ + -ಇಗ]

ಅಮ್ಮಣ್ನ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಯ (ಗು). ನೀರಿನಿಂದಾದ ; ನೀರು ತುಂಬಿದ.

[ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಯ)]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅವರ ತಮ್ಮೊ ಅಮ್ಮಯ್ಯಂ ದೇಗುಲಮುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೭-೧೧ ; 929) ; ಬಿಲ್ಲಯ್ಯ ಅಮ್ಮಯ್ಯ ರಾಚಯ್ಯ ಕೇಸವ ಸಾಹಣಿಯ ಸಿರಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೫೫ ; 1050). [ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಮ್ಮಯ್ಯ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ).
[ಅಮ್ಮ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$. / ತೆಲು. ಅಮ್ಮಾಯಿ]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ$_3$ (ಅ). ನೋವು, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಮ್ಮ$_3$ + ಅಯ್ಯ$_2$]

ಅಮ್ಮರುತ (ನಾ). = ಅಮೃತ: ತವಾಧರದಮ್ಮರುತವನ್ನು ಸೇಚಿಸು ಮಂದಸ್ಮಿತೇಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಣನಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೮-೧೫). [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೊಟುಪ್ಪರ್ಣನ್ನೆರಡು ಗಜ್ಜವೂರ ಮುವತ್ತುಮನಾಳೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪-೧೭ ; 815). [ಅಮ್ಮ$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಮ್ಮಹ (ಗು). ಆ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ: ಒಮ್ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೂಜಿಪೆನೆಂದೊಡೆ ಅಮ್ಮಹ ಭಕುತಿ ಪುಟ್ಟದು (ತೀರ್ಥಮ. ೮೧).
[ಅದು + ಮಹಾ]

ಅಮ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಣಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಮ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಳಿಯ ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬-೧೨ ; 1185).
[ಅಮ್ಮಾಂಡಿ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಮ್ಮಾಜಿ (ನಾ). ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಇತರ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಓಜೆಯುಲ್ಲದುದ ಪೇಳ್ದವ ನಾನೆ ಪೋಪೆನಮ್ಮಾಜಿ ತೆಪ್ಪಗಿರಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಚ. ೩೭-೫೫) ; ಪೆಜತೊರ್ವರ್ಗಳಲ್ಲವಮ್ಮಾಜಿ ನಿಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣವೆಜೆಯನ ಚಿತ್ತವನಿರದೆ ನೆಜೆ ಸೂಜೆಗೊಂಡವಳಿವಳು (ನಾಗಕು. ೪-೨೬) ; ಉಲಿಯಲೇನಮ್ಮಾಜಿ ಅತ್ತ ಬಹಿರುದ್ಯಾನ ದೇಗುಲನಘಟಿತ ಪಡಿಯೆಡೆಯೊಳಾಡಿಸುತಿರ್ದೆವು (ಜಿನಮು. ೪-೧೪). [ಅಮ್ಮ$_1$ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಮ್ಮಾಲ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲ; ಶುದ್ಧ : ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಲಿ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮಿದೆ ನೇಮದಲಿ ಅಮ್ಮಾಲಾ ವನಮಾಲಾ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).
[< ಸಂ. ಅಮಲ]

ಅಮ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಪುಟ ಚೆಂಡಾಟ : "ಅಮ್ಮಾಲೆಯೆಂದು ಪೊಡೆಸೆಂಡುಂ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೫); ಆಳಮೇಲಾಳ ಕಚ್ಚಿಡಲು ರಾಮನ ವಾಜಿ ಬೀಳುವ ಸುಭಟರ್ರೊಪ್ಪಿದರು ಲೀಲೆಯಿಂ ರಣದೇವತೆಯೊಲಿದಾಡುವಮ್ಮಾಲೆಯಂತೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೫೮).

ಅಮ್ಮಾಲೆಯಾಡು = ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾ ಆಟವಾಡು : ಕೈಯೆರಡಜಿಂ ನೆಟ್ಟನಮ್ಮಾಲೆಯಾಡುತ ವಿಷ್ಣುವಂ ಗಗನಕಿಟ್ಟಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೧೨-೪೩) ; ಅಮ್ಮಾಲೆಯಾಡೋಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೋಡೋಳು (ವಾದಕೀ. ೧-೪೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಣೈ, ಅಮ್ಮಾಣೈ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಾನ, ಅಮ್ಮಾನವ್ ; ತೆಲು. ಅಮ್ಮನಲು, ಅಮ್ಮನಮುಲು]

ಅಮ್ಮಾಲೆಬೀಸು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮಂದವಾಗಿ ಯಿದ್ದಂಥಾ ಪಾದಗಮನಲು ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಭ್ರಮಣಲು ಆವಧು ಅದು ಅಮ್ಮಾಲೆ ಬೀಸುವದು [ಯಂದು] ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೨೮).
[ಅಮ್ಮಾಲೆ + ಬೀಸು$_1$]

ಅಮ್ಮಾವು (ನಾ). ೧. ಕಾಡ ಹಸು : "ಕಾಟ್ಟುಱು (ಗವಯ) ಎಂದು ಅರ್ಥವು" (ಖಮುದ. ೧೩-೬೩ ಅಡಿಟಿ) ; ಹುಲಿಯುಂಟು ಕರಡಿಯುಂಟಮ್ಮಾವು ಉಂಟಲ್ಲಿ ಖಳಮೂರ್ಖಚೋರರುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೧) ; ನಲಿವರಿವ ಪುಲಿಗಳಿಂ . . . ಮಸಗುವಮ್ಮಾವುಗಳಿಂ (ಮಹಾಸೀ. ೪-೭೬) ; ಮಾವುಗಳವು ಮಲೆವರನ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಮ್ಮಾವುಗಳವೊಲುಜದೆ ಮುಜಿವುವೆಂದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೩) ; ಕರ್ಕಾಟಕಿಯುವರೋಧಂ ಶರ್ಕರೆಯುಂ ಪುತ್ರಜೀವಿ ತಾವರೆ ಬೇವು[ರಂ] ನೀರ್ಕಲಸಿರದೀಂಟಲ್ಕಿರಲಾರ್ಕುಮೆಯಮ್ಮಾವಿನನುಪಮಾನವಿಷಂಗಳ್ (ಖಮುದ. ೧೩-೬೩) ; ಕಾವನೆ ಕಡುಪಿಂ ತಮ್ಮಂ ಕಾವನೆನಲ್ ಕೊರ್ವಿ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಮಡಲ್ತಿಮ್ಮಾವುಗಳಂ ವಿರಹಿಗಳಮ್ಮಾವುಗಳೆಂದಲ್ಲಿ ಬೆರ್ಚುವರ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪-೭೧) ; ಹೊಗಿಸಿದರು ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳನಮ್ಮಾವುಗಳ ತೋಳನ ಹಿಂಡುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೩೬) ; ಕುಂಕುಮಚ್ಛಾಯೆವಡೆದಮ್ಮಾವು (ರೇವಣ. ೧೨-೧೮). ೨. ಖಡ್ಗಮೃಗ (?) : ಜಿಪ್ಪಯಾಪಿ ಲಿಹನ್ ಖಲೋ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗೋ] ಮಾರಯತ್ಯೇವ "ಖಲಃ = ಅಮ್ಮಾವು" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೪೪). [ಅಮ್ಮ? + ಆವು$_1$]

ಅಮ್ಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚನ್ನಯಾರು ಪಲ್ಮಾಡಿ ಅಮ್ಮಾಳೆ ಕಿಜಿಯ ಮುಗುಳಿ ಮಜಿವಳ್ಳಿ ನಲ್ಲೂರು ಮಾಗುಣ್ಣತೆ ಗುರು ಆರಮಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨-೨೦ ; 959). [?]

ಅಮ್ಮಿ$_1$ 'ಅಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಿ$_2$ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು ; ಅಸಿಕಲ್ಲು. 'ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಮಿ]

ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು : ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅಮಲವ ಅರೆದಡೆ ಹತ್ತುವುದೆ ಬನ್ಧ (ಮನುಗುಂ. ೩೮) ; ಸುಗಮವಹ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲೊಳಗರೆದು ನುಜುಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮನೆಯ ತುಪ್ಪದೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೮).
[ಅಮ್ಮಿ$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಅಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ, ಭಾಣಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರರಪ್ಪ ಚಿಂಚಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೨೯ ; 1050). [ಅಮ್ಮಿ$_1$ (< ಅಮ್ಮೆ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಮ್ಮು$_1$ 'ಅಣ್ಮು$_1$' ನೋ.

ಅಮ್ಮು$_2$ 'ಅಣ್ಮು$_2$' ನೋ.

ಅಮ್ಮುಗೆ 'ಅಣ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮೆ, ಅಮ್ಮಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ : ಯಶೋದೆ ದೇವಿಯ ಅಮ್ಮೆ ಉಂಡ ವದನ, ಅಸುರ ಪೂತನಿಯ ವಿಷವ ಹೀರಿದ ವದನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೯) ; ಅಮ್ಮಯ ನಾ ಪಸಿದೆನಮ್ಮೆಯನೀವುದೆನಲು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೧-೧೦೮). ೨. ಅಮ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ : ತಮ್ಮಿಂದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯುಂ ತಮ್ಮಿವರ್ರುಂ ಕಂಡು ಬೆಸಗೊಳಲ್ಕಮ್ಮೆಯಂ (ನಂಬಿರ. ೧೯-೧೧೮). ೩. ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ (ಕರಾ) : ಹರಿಜನರ ತುಳು . . . ಅಮ್ಮೆ ಎಂದರೆ ತಂದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ (ಸಂಶೋತ. ೧೨೫). **ಅಮ್ಮಿ$_1$** : ೧. ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೇನು ಅಮ್ಮಿಯ ಬೇಡೆನು ಮಮ್ಮ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ ಅಮ್ಮ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೧-೨) ; ಅಮ್ಮಿಯನುಣಿಸಿದ ಯಶೋದೆಯಾಗಿದ್ದಳೆ ಅಮ್ಮೆ ಇವನಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೩೩) ; ಅಬ್ಬೆಯು ಅಮ್ಮಿಯ ಕುಡಿಸುವ

ಹಾಗೆ (ತುಪದ. ೪೬). ೨. ಚಿಂತೆ ಬೇಡಮ್ಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ] ನಿನಗೆ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೧೧೪); ಗಂಗಮ್ಮಿ ಬಾ ಸಿಂಧುದೇವಿ ಬಾ (ಭರಜ. ೪೪-೨೪); ಇನ್ನೇನು ಬೇಕಮ್ಮಿ ಬಿನ್ನಾಣಿ ಕೊರವಿ (ಜಗೀತ ೬೫); ಆತ "ಅಮ್ಮಿ" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದ, ಅದು ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೀರ ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿವಾಗ ಆತ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ (ತಾಯಿ. ೪೦).

ಅಮ್ಮಿಯುಣ್ಣು = ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆಯನ್ನು ಉಣ್ಣು; ಸ್ತನ್ಯಪಾನ ಮಾಡು: ಒಮ್ಮಾನೊಮ್ಮೆ ಅಮ್ಮಿಯುಣುತಾಕಳಿಸಿದ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೧ ಪ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮುಮ್; ಮಲ. ಅಮ್ಮಿಣ್ಣ; ತುಳು. ಅಮಣಿ, ಅಮುನಿ, ಉಮುನಿ. / ಮರಾ. ಅಮ್ಮ]

ಅಮ್ಮೆಳಿ 'ಅರ್ಮೆಳೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮೆಳೆ 'ಅರ್ಮೆಳೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಲ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ; ಷಡ್ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ; ಹುಳಿಮೊಸರು. ೩. ಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಮೈಯಮೇಲೆ ಗಂಡೆಗಳು ಏಳುವವು. ಇದನ್ನು ಶೀತಪಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಅದಲ್ಲದೆ ಅಮ್ಲಪಿತ್ತವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೪೦). [ಅಮ್ಲ + ಪಿತ್ತ]

ಅಮ್ಲಲೋಣಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಗಿಡ; ಪುಳ್ಳಂಪುರಿಚೆ (ಕಿ).

[< ಸಂ. ಅಮ್ಲಲೋಣಿಕಾ]

ಅಮ್ಲವೇತಸ (ನಾ). ಓಟೆಹುಳಿ ಮರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರೆ (ನಾ). ಅಂಬೆ ಹಳದಿ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ]

ಅಮ್ಲಾನ (ಗು). ೧. ಬಾಡದಿರುವ; ಕಂದದಿರುವ: ಅವರ ಅಪಾರ ಬಹುಶ್ರುತತ್ವ ... ಪದಪದ್ಧತಿ ಅಮ್ಲಾನಪ್ರತಿಭೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೯ ಪೀ.). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೩. "ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಟೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಹುಣಿಸೆಯ ಮರ, —ಹುಳಿ. ೨. ಓಟೆ ಹುಳಿ.

[< ಸಂ. ಅಮ್ಲಿಕಾ]

ಅಮ್ಲಿಕೆ (ನಾ). ಹುಣಿಸೆಯ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಿಕಾ]

ಅಮ್ಸೂಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುಬೀರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು (ಉಕ). ೨. ದುರಹಂಕಾರ; ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮು (ಕರಾ).

[← ಇಂ. Amazon. / ತುಳು. ಅಮುಸಣಿ = ಗರ್ವ ?]

ಅಯ್-$_1$, ಐ-$_2$ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಅಯ್ದು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾದಾಗ ಅಥವಾ ಭಾವನಾಮುವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯಪರವಾದಾಗ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ತೊಂಬತ್ತಜುಸಾಸಿರ್ಬರುಮಯ್ಯಾಮನ್ತರುಂ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೧೩; 777). ಐ-$_2$: 'ಐಗಂಡುಗ', 'ಐದು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ದು]

ಅಯ$_1$ 'ಅಯ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಅಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ಶುಭಕರವಾದ ವಿಧಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟ: ಅಯನಯಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡರ್ಪುಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗಟಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೫); ಅಯನಯಮಯನತಿವೇಗದೆ ಮಯನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯಂತ್ರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಯಃಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಯಸ್ಕಾಂತ: ಅಯಃಕಾಂತದಾ ಸನ್ನುತ ಮಹೀಧ್ರಂಗಳಿಂ (ಅರಾಚ. ೧-೫). [< ಸಂ. ಅಯಸ್ಕಾಂತ]

ಅಯಃಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಅಯಃಪಿಂಡದೊಳ್ ತೇಜೋನುಪ್ರವೇಶದಂತೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಯಃಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತಿಮೆ: ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗೆಂದವರ್ದರ್ಪಿಸುವರ್ ಕೆಂಪಿಸೆಯೆ ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭೬). [< ಸಂ. ಅಯಃಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಯಕರಣ (ನಾ). ಶುಭವಿಧಿ: ಭಯಭಕ್ತಿವೆರಸು ನುತಿಸಿದರಯಕರಣಕರರ್ ಕುಮಾರರ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಯಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಧಿವಾಳುತ್ತಮಿರೆ ಅಯಜಿ ಮುನ್ನೂಜರ ಸೌಧೊರೆ ಕೊಸನಯ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯುಂ (ಕಇಆ. ೧೦೫, ೧೧-೧೫; 1067). [?]

ಅಯತ್ನ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ. 'ಅಯತ್ನಕೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯತ್ನಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆದ: ಸವನಿಪುದಯತ್ನಕೃತ ಗೌರವಮುಖದೊಳ್ ... ಬಹುತ್ವಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮುದ. ೧೦೨). [ಸಂ. (ಅ- + ಯತ್ನಕೃತ)]

ಅಯತ್ನಸುಖ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಲಭಿಸುವ ಸುಖ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಒದಗಿದ ಸೌಖ್ಯ: ಪೌರನಂದನದೊಳಗಿಂತಯತ್ನಸುಖಮಂ ಪಥಿಕರ್ ಪಡೆವರ್ ನಿರಂತರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೫).

[ಅಯತ್ನ + ಸುಖ]

ಅಯಥಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲದ್ದು; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು; ಅಸತ್ಯ: ಸಾಂಖ್ಯರು ಸರ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಯ, ಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೌದ್ಧರು ಅಸತ್ಯ, ಅಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಯನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಅಧ್ವಾ ಪಂಥಾಃ ... ಅಯನಂ ... ಈ-೧೨ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೫). ೩. ಪ್ರದೇಶ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೪. ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೫. ಭೂಗೋಳದ ಮೇಲಿನ ವಿಷುವದ್ಬಿಂದು; ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಬಿಂದು. ೬. ಮೂರು ಋತುಗಳು: ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನಸ್ಸಾಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೨); ಮಾರ್ಗಶಿರಂ ಮೊದಲಾದೆರಡೆರಡುತಿಂಗಳಿಗೊಂದೊಂದು ವರ್ಷಪವಾ ಋತು ಮೂಜಾಗಲೊಂದಯನವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೩.೨೧). ೭. ಜಾತ್ರೆ: ಅಯನ ನೋಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ, ಶಯನ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಯನದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಯನ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ; ಆರು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ: ಉದಯ ಪರಿಯಾರರ ಅಯನದೀವಿಗೆಗೂ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಲೆಗೂ ಕೂಡಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನನೂ ದನಿಯರ ಕಯ್ಯಲು ತಂದು ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೭-೧೭; 1364). [ಅಯನ + ದೀವಿಗೆ]

ಅಯನಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯನಯ ನಾಡಾಳೆ ದುಗರಂ ಇಯೂರಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೦-೧; 1015).

[< ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ?]

ಅಯನವೃತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಸಂಚರಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಭೂಪಟದ ಅಥವಾ ಗೋಳದ ಮೇಲೆ ಎಳೆದಿರುವ ಗೆರೆ; ಅಯನಾಂಶ ವೃತ್ತ: ಅಯನಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಕರ ಕರ್ಕವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಯನವೃತ್ತಗಳೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೪). [ಅಯನ + ವೃತ್ತ]

ಅಯನಸಂಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯನು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದೂರವಾಗಿದ್ದು, ಪಥದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕೊಂಚ ಚಲಿಸದೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವ ಎರಡು ಕಾಲಗಳಲ್ಲೊಂದು" (Solstice. ಇಂಕನಿ). [ಅಯನ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ]

ಅಯನಾಂಶ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷುವದ್ಬಿಂದುಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖದ ಮಂದಚಲನೆ" (Precession. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅಯನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಚಲಿಸು: ಸೂರ್ಯನು ೬ ತಿಂಗಳು ಬಡಗಲಿಗೂ ೬ ತಿಂಗಳು ತೆಂಕಲಿಗೂ ಅಯನಿಸುವನಾಗಿ ಈ ೧೨ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದು ವರುಷವಾಗುವುದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೭). [ಅಯನ + –ಇಸು₁]

ಅಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಶುಭಮಾರ್ಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ: ಅಯಮಾರ್ಗಾಶ್ರಯನಂ ಪ್ರಭೂತದಯನಂ ದೂರೀಕೃತಸ್ವಾಂತಭೂಭಯನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೨೧). [ಅಯ₁ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಯಲು (ನಾ). ಕೊಳ; ಕೆರೆ (?): ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ ... ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ನಿತಲು ಅಯಲು ಗುಯಲು ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ವೃಕ್ಷ ಬಾವಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮೩–೪; 1417). ℙ ತುಳು. ಗುವೆಲ್, ಗುವೆಲ = ಬಾವಿ. 'ಅಯಲು ಗುಯಲು' ಜೋಡಿನುಡಿ ಇರಬಹುದೇ. [?]

ಅಯಶ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಅಯಶಕ್ಕಂಜದೆ ನೀಂ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಳಿಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೬); ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತರುಚಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ: ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶರೀರಾಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿರನಾದೇಯ ... ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ); ಅಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ ನಾಮಕರ್ಮೋದಯಂ ಪಳಿಯಂ ಮಾಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೮). [ಸಂ. (ಅಯಶಸ್ + ಕೀರ್ತಿ)]

ಅಯಶ್ಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಕಾಸಿದಯಶ್ಶಲಾಕೆಯಂತೊಡನೆ ಕುಮಾರನಚಿಕ್ಕಿಯ ಸರಂ ಕಿವಿಯಂ ಪುಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೨೮). [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶಲಾಕಾ)]

ಅಯಶ್ಶೂಲ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಈಟಿ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಪಾಯ; ಕುತಂತ್ರ. [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶೂಲ)]

ಅಯಶ್ಶೂಲಿಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ತನ್ನ ತಾ ಸಾವವನಯಶ್ಶೂಲಿಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೬). [< ಸಂ. ಅಯಃಶೂಲಿಕ]

ಅಯಸ₁ (ನಾ). ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯ[ಸಂ]ನಮಗುಜದು ಬೇಗಮೆಜಗದೊಡುಜುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೧೮). 'ಅಯಸಂಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಯಾಸ]

ಅಯಸ₂ (ನಾ). = ಅಯಶ: ಅಯಸದೊಳಾದೀ ಕಜಿ ಕರ್ಚಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ನೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೮); ಕವಿಲೆಯಂ ವೇದಾಢ್ಯರಂ ಕೊಂದು ದೊಂದಯಸಂ ಪೊರ್ದುಗುಮೆಂದು ಸಾಜಿದಪುದೀ ಶೈಲಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೯೯; 1170). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಸಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಅಂಗಣಕಿದೆ ತೃಣಂ ಪೊಸಸಿಂಗದ ಮುಜಿ ಬಂಧುದೆಂದು ಮುದ್ದಾಡಿಸುತಾಲಿಂಗಿಪೆನೆನೆ ಪರಿಪರಿದಯಸಂಗೊಳಿಸುವ ಮಗನನೆಂದು ನಡೆಸೋಡುವೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೨೧). [ಅಯಸ₁ + ಕೊಳ್₁ + –ಇಸು₁]

ಅಯಸ್ಕಾಂತ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಒಂದು ಲೋಹ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಲೋಹ ಚುಂಬಕ: "ಚುಂಬಕಃ, ಭ್ರಾಮಕಃ ಮೊದಲಾದವು ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಭೇದಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೮–೧೪); ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ತೋಜಿ ತೆಗೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨). [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಕಾಂತ)]

ಅಯಸ್ಕಾಂತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು. [ಅಯಸ್ಕಾಂತ + ಶಿಲೆ]

ಅಯಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯಾಚಿತ (ಗು). ೧. ಯಾಚಿಸಲ್ಪಡದ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆತ: ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ ಆಯಾಚಿತವಾಗಿಯೆ ಅನುಪಮವಾದ ಈ ಶಿಶುನಿಧಾನವು ತಮಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಬಿದುರೆ. ೧೬೧). (ನಾ). ೨. ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಾಧೂ[ಧು]ಕರ, ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ, ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಣೀತ, ಅಯಾಚಿತ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಯಾನ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ನಿಂತ. ೨. ವಾಹನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯಾಲು, ಆಯಾಲ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು: ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಆಯಾಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪಾಳಗಾ. ೫೨). **ಆಯಾಲ**: ಚಿಗರಿಗಳು ಸಿಂಹದ ಆಯಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಾಡಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಸಂ. ೫); ನೀಲನು ಕುದುರೆಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು ... ಅದರ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತುಂಬ ಬೆಳೆದ ಆಯಾಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದದಿಂದ ಪುಲಕಿತನಾದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೨೨). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಯಾಲ್; ಮರಾ. ಅಯಾಲ, ಆಯಾಳ]

ಅಯಿಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಗಂಡುಗ' ನೋ.

ಅಯಿಗಡಲ, ಐಗಡಲ (ನಾ). ಐದು ಸಮುದ್ರದವನು (?). **ಐಗಡಲ**: ತಿಳಿದು ನೋಡೆ ಐಗಡಲನಂಗ ಮೂಜು ಮುಡಿಯವನ ಸಂಗ ಬೇಜಿಕೊಂದು ಹಿಡಿದು ನೋಡುವ ನಿಸ್ಸಂಗ ತನ್ನತಾನಜಿದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಣಬಂದಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೩). [< ಅಯ್ದು₂ + ಕಡಲ್ + –ಅ₇]

ಅಯಿಗೆಯಿ (ನಾ). ಐದು ಕೈಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದ; ಐದು ಮೊಳ (?): ಹಿತ್ತಿಲವು ಮೂಡಲುಂ ಪಡವಲುಂ ಅಯಿಗೆಯಿಯಗಲ್ಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಬಡಗಲುಂ ಆ ಮನೆಯ ... ನಿಳ ಹೊಜಗಾಗಿ (ಕಕುಲ. ೫–೭೭; 1218). [< ಅಯ್ದು₂ + ಕೆಯ್₃ (< ಕಯ್ಯಿ₁)]

ಅಯಿಗುಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯಿಗುಳಿ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಕೊಟ್ಟುದು ವರದಪಯನ ... ಅಯಿಗುಳಿ ದೇವನಾಯ್ಕರ ಸಲಿಕೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೨೧೯–೬; 1530). [ಅಯಿಗುಳ (< ಅಯ್ಗುಳ) + –ಇ₃]

ಅಯಿಜನ್ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೮). [← ಅರ. ಅಇಜನ್]

ಅಯಿದಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಕ್ಕರೆ; ಪಂಚದಾರ; ತವರಾಜ: ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಓತೊಡವೆರಸುವ ತೆಜದಿಂ ... ಜಯನೃಪಚಾರಿತ್ರಮನೋತುಸಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೩). [← ತೆಲು. ಪಂಚದಾರ = ಸಕ್ಕರೆ; ಮಲ. ಪಂಚತಾರ, ಪಂಚಸಾರ = ಸಕ್ಕರೆ]

ಅಯಿದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ; ಐದು ತಾಳೆಮರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶ (?): ಬಾಳುನೆಲ್ಲಿಯ ಆಯಿದಾಳ ಗದೆಕೆ[ಶ್ವ]ಉಪಾಧ್ಯನ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೪-೨೪ ; 1451). [< ಅಯ್ದು$_2$+ ತಾಳೆ ?]

ಅಯಿದು 'ಅಯ್ದು$_2$' ನೋ.

ಅಯಿದೆ 'ಅಯ್ದೆ$_2$' ನೋ.

ಅಯಿನ 'ಐನ' ನೋ.

ಅಯಿನವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಪರಿಹಾರವ ತೆಱುವ ಅಡಕು ಮುಂದಕೆ ಆಯಿನವಳಿ ಊರೊಳಗೆ ಅರ್ಸು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫-೧೦ ; 1335). [ಆಯಿನ + ಪಳ್ಳಿ ?]

ಅಯಿನಾತಿ 'ಐನಾತಿ' ನೋ.

ಅಯಿನು 'ಐನ್' ನೋ.

ಅಯಿನೂಱು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಅಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಆಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ ಕಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಣಿಗಾಜ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬-೧೬ ; 1185). [ಆಯಿಬಿ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಯಿಬು 'ಐಬು' ನೋ.

ಅಯಿಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?): ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಿ ಕಳುಂ. . . ಆಯಿಬೆಯ ಸಾಹಣಿ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನು . . . ಆಯಿಬೆಯ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೨-೩೩ ; 1215). [?]

ಅಯಿಮೂಲೆ 'ಅಯ್ಮೂಲೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಾಣರಾಜರಾ ಕಿರಿ[ಱಿ]ಯಮ್ಮಂಗಳಯಿರಡಿ ಆಳ್ವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕ್ಕೊರ್ಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭-೫೧ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಯಿರಣಕೀೞವರು (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ವಿಾಕಣೂರರು ಆಯಿರಣಕೀೞವರು ಆಣಗರು ಕಟಿತ್ತಿಯರು ಚೆಂಗರಸನು ತಲೆ ಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳ್‌ದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭-೧೧ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಯಿರಣೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ್ಯದ ಬಳಿ ಚಿಟ್ಟೂರು ಮಂಗುತೊಳಲ ಕಂಪಣದೊಳು ಆಯಿರಣೆಯುಮಂ ಕಾಲಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱೊಳು ಕೋಣೆಯ ನೇಱಿಲೆಗೆಯುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨-೫೩ ; 1162). [?]

ಅಯಿರಣೆ$_2$ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಾವತ (ನಾ.) = ಐರಾವತ: "ಸುರೇಭ – ಆಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ರಾವತ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [< ಸಂ. ಐರಾವತ]

-ಅಯಿಲ '-ಆಯಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಅಯಿವಱು 'ಐವಱು' ನೋ.

ಅಯಿವತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವತ್ತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವಳ್ಳ (ನಾ). ಐದು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಇಪ್ಪರ್ತ್ತಾ ಆಯಿವಳ್ಳ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೪ ; 725). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಳ್ಳ]

ಅಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಕಟ್ಟದ; ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡದ. ೨. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಲ್ಲದ: ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವರು ಹೇಳಿರುವುದು ಆಯುಕ್ತ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). (ನಾ). ೩. ವಿರಹಿ: ಬೆಡಂಗಾಯ್ತಯುಕ್ತ ವ್ರಜಗರ್ವೋರ್ವೀಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನ ಸುಖಲತಾಸ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯಬಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯುಕ್ತಿಕ (ಗು). ೧. = ಅಯುಕ್ತ. ೨. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯುತ (ಗು). ೧. ಸೇರದಿರುವ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತುಸಾವಿರ: ಕೆಡೆದವಯುತ ಘಟಾಳಿ ತೇರುಗಳುಡಿದು ಬಿದ್ದುವು ಮೂರುಸಾವಿರ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೪೩).

ಅಯುತನಿಯುತ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ: ನರನಾರ್ದು ತೆಗೆದಿಸಲ್ವೆತ್ತುವು ಸರಳ್ಗಳೊಂದೊಂದಯುತನಿಯುತಮಂ ಪೊತ್ತುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೩೫). **ಅಯುತಪ್ರಯುತ** = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ: ಕ್ಷಯಪಾಂಡು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರ್ದಖಿಲರೋಗ ಸಂಚಯವಲ್ಲಿ ರೂಪಾಗಿ ನಿಂದು ಯಮರಾಜ ನಿನ್ನಯ ಬೆಸನದೇನಾರ ಹಿಡಿವೆವಾರಂ ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಳ್ಪೆವಾರ ಕೊಂದೊ[ದು]ರಯದಿಂದ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ತಹೆವೆಂದು ನುಡಿವುತ್ತಲಯುತಪ್ರಯುತವಿರಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೮-೪೬). **ಅಯುತ ವರುಷ** = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ; ಅನೇಕ ವರ್ಷ: ಹೆಂಗೊಲೆಗೆ ಹೇಸದೆ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ನೀನು! ಸಿಟ್ಟನಿಂದ ಇವಳ ಕೂಡೆ ಆಯುತವರುಷ ನೀನು ಬೇಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಾದಿದರೂ ತೀರಲರಿಯದು (ಬಿದುರಿ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಅಯುಪುದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನಿ ರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ತಲೆ ಮೇಲೊ ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನೞಿವೋನ್ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು ಅರ್ದ್ದಕ್ಕಣ್ಣುಗ ಅ[ಪಾಠಾಂ. ಆ]ಯುಪುದ ಪೋಯ್ತೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೨ ; 753). [?]

ಅಯೊಗ 'ಅಯೋಗ$_1$' ನೋ.

ಅಯೋಗ$_1$, **ಅಯೊಗ** (ನಾ). ಒನಕೆ: ಅಯೋಗ್ರ – ಅಯೋಗ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೦). **ಅಯೊಗ**: ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವಂ – ಆಯೋಗ್ರ– ಆಯೊಗ (ಶಮದ. ೨೭೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಯೋಗ್ರ]

ಅಯೋಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯಗಳ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. 'ಅಯೋಗಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಗಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯಗಳ ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳ್ಗೆ . . . ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಜಘನ್ಯಮುಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮುಂ ತ್ರಿಸಮಯ ಪ್ರಮಾಣಂ; ಅಯೋಗ ಕೇವಲಿಗಳ್ಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಕಾಲಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭). [< ಸಂ. ಅಯೋಗಕೇವಲಿನ್]

ಅಯೋಗಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನ: ಪಂಚಪ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಣ ಮಾತ್ರ ಕಾಲಪ್ರಮಿತಾಯೋಗ ಗುಣಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯ ವ). [ಅಯೋಗ$_2$ + ಗುಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಯೋಗಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ. 'ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಯೋಗಿನ್]

ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ: ವಾಙ್ಮನಃ ಕಾಯಯೋಗವನಡಂಗಿಸಿ ಸಕಲಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿ ಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೯ ವ); ಯೋಗದಿಂದಗಲ್ದು ಸಮಸ್ತ ಶೀಲಗುಣಂಗಳ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟಮನೆಯ್ದಿದ ಪರಮಾತ್ಮಂ ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನಗುಣವರ್ತಿ ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೦-೯). [< ಸಂ. ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿನ್]

ಅಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ: ಸಭ್ಯರ ಜೊತೆ ನೀನು ಸೇರಲಯೋಗ್ಯನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧-೯೨). [ಸಂ.]

ಅಯೋಗ್ರ (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಣಸುಳ್ಳದ್ದು; ಒನಕೆ. ೨. ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರಮಾಯುಧಮಯೋಗ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೨). [ಸಂ. (ಆಯಸ್ + ಅಗ್ರ)]

ಅಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಗುಣ: ಇಂತಿಂತು ಮೆಱೆಯುತಿರ್ಪುವನನಂತಂ ಘನ ತೇಜದಿಂದಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಂದಂ ತಣ್ಪಿಂವಾಹಾ ರವಿಕಾಂತಮಯಸ್ಕಾಂತಮಿಂದುಕಾಂತಂ ನಗದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೮). [ಸಂ. ಆಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತಾ]

ಅಯೋಘನ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ, —ಸುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ. (ಆಯಸ್ + ಘನ)]

ಅಯೋಧ (ನಾ). ಯೋಧನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬಾರದ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೇನಾಪತಿಯ ಹೆಸರು: ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ದಂಡನಾಯಕನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ); ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ಸೇನಾನಿಯಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪). ೩. ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಯೋಧ್ಯ ಭದ್ರಮುಖ ಕಾಮವೃಷ್ಟಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಗರ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಪರಂಜಯ . . . ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂಗಳೆಂಬೀಱುಂ ಜೀವರತ್ನಂಗಳುಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೧೦೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯೆ (ಗು) ೧. ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ೧, ೨: ಅಂತು ಸಮೆದ ಪುರವರಕ್ಕಾರಾತಿನಿಕರಕ್ಕಯೋಧ್ಯೆಯಪ್ಪುದಱಿಂದಯೋಧ್ಯೆಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೭ ವ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೇಶಕೋಸಲವಿಹುದು ಧನಧಾನ್ಯ ಜನ ತುಂಬಿ ಸರಯೂನದಿಯ ಮೇಲೆ ಮೆರೆದುದು ವಿಷಯಮುಖ್ಯ ರಾಜಧಾನಿ ಅಯೋಧ್ಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬-೫೮). [ಸಂ. ಆಯೋಧ್ಯಾ]

ಅಯೋನಿ (ಗು). ೧. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದ; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೨. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದುದು. ೩. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು. 'ಅಯೋನಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು: ಹರಿಕಮಲಜ ಸುರಾಸುರಾವಳಿ ಸರಿಯೆ ಜನಿಸದಯೋನಿಜಂಗಳ ಪಿರಿದು ಜನನಂಗಳಲಿ ಜನಿಸುವ ಯೋನಿಜರು ಸರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜನಿತ (ನಾ). = ಅಯೋನಿಜ: ಆ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಜನಿತರೆಲ್ಲರುಮಯೋನಿಜನಿತರುಂ ಸಪ್ತಚಾಪೋತ್ಸೇಧರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೯೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವಳು: ಇವಳಯೋನಿಜೆ ರೂಪಗುಣಶೀಲಸಂಪನ್ನೆ ಭುವನಪಾವನೆ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆ ಮಂಗಳಮಹೋತ್ಸವೆ ಪತಿವ್ರತೆಯೆಂಬುದಂ ಬಲ್ಲೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೦). ೨. ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಆಯೋನಿಜಾ]

ಅಯೋನಿಸಂಭವ (ನಾ). ೧. = ಅಯೋನಿಜ. ೨. ದ್ರೋಣ: ಅಭೇದ್ಯರುಮಸಾಧ್ಯರುಮಪ್ಪಯೋನಿಸಂಭವರೆ ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯರಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೧ ವ). [ಆಯೋನಿ + ಸಂಭವ]

ಅಯೋಮಯ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೨. ಗಹನವಾದ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ. ೩. ಸುಲಭವಾಗಿ ಭೇದಿಸಲಾಗದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಶ್ಮಲ, —ಕಿಟ್ಟ: ಶ್ರೀಮಲಂ - ಅಯೋಮಲ (ಒಷಧಿ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ; ಕಬ್ಬಿಣದ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. ೩. ಹಾರೆ: "ಒತ್ತುವ ಹಾರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಅಯೋಮುಖಂ ಶೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೬). ೪. ಅಂಕುಶ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಲಲನೆ (ನಾ). = ಅಯಃಪುತ್ರಿಕೆ: ನೆಱೆಗಾಯ್ದಯೋಲಲನೆಯ ನಪ್ಪಿಪರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಯ್ಕನಕಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಕನಕಟ್ಟದ ತಾಣವಳ್ಳದಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾದುದೆಲ್ಲವಿನಿತುಂ ಪರಮಂಗೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. II, ೭೩-೪೬; 1118). [ಅಯ್ಕ ? + ಕಟ್ಟ]

ಅಯ್ಕಿಲ್, ಐಕಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ಶೀತ. ೨. ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಕಿಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಱದಲ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪. ಶೂದ್ರಕ); ಸೀದೇಣ - ಅಯ್ಕಿಲಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೬-೫); ಕೈಕಾಲ್ ಸುರುಳ್ದು ನಡುಗದೆ ಸೈಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಭರವಸದಿಂ ಬಪ್ಪಯ್ಕಿಲ್ಗಳ್ಕದೆ ಪಲ್ಯಂಕೈಕಾಸನದಿರ್ಪ ಸಾಹಸಂ ಪೆಱರ್ಗುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೨); ಬಯ್ತಲೆ, ಅಯ್ಕಿಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). ಐಕಿಲ್: ೧. "ಕುಳಿರು ಹಿಮಂ ಚಳಿಯೈಕಿಲೆಂದು ಹಿಮನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೭); ಬಿಸಿಲೈಕಿಲ್ ಪಸಿವುಗ್ರದಂಶಮಶಕವ್ಯಾಬಾಧೆ ನೀರಡಿಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೬-೩೪); ವಹ್ನಿಸಖ ನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ ತಳೆವಾ ಮಾರುತನಂ ಕರಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನೈಕಿಲ್ಗಳಿಂ ನಾಂದಿ ಸಂಚಳನಂ ಮಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೯-೭). ೩. ಹೇಮಂತ ಋತು; ಚಳಿಗಾಲ: "ಐಕಿಲೆ ಹೈಮಂತಂ ಮಂಜುಗಾಲಂ" (ಚತುಃ. ೮೮).

[?. / ತಮಿ. ಅಱ್‌ಚಿರಮ್, ಅಚ್ಚಿರಮ್ = ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ಆರಂಭದ ಕಾಲ, ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ಮೊದಲ ಅರ್ಧ]

ಅಯ್ಕಿಲೆಲರ್, ಐಕಿಲೆಲರ್ (ನಾ). ಶೀತದ ಗಾಳಿ; ತಂಗಾಳಿ. ಐಕಿಲೆಲರ್: ಕರಗಿದರಗಿಂ ಪಗಿಲ್ತಂತಿರೆ ತಳ್ತೆಮೆಯ್ಯೈಕಿಲೆಲರಿನೆಚ್ಚತ್ತಾಪೊೞ್ತ ಱಿಯೊಳ್ ಕಣ್ದೆಱೆದತ್ತೂಷರಶಯ್ಯಾಧೂಮ್ರರೋಮಹರಿಣಸಮೂಹಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೮). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಎಲರ್]

ಅಯ್ಕಿಲ್ಗದಿರ, ಐಕಿಲ್ಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. ಐಕಿಲ್ಗದಿರ: "ಚಂದ್ರನು" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಕದಿರ್ + -ಅ]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ. ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ: "ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ ಸಿಂಗವೇರವಳ್ಳಬ್ಬಾಣಿಯೆಂದು ಶಿವೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಟ್ಟು + ಅಣುಗಿ]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಅಳಿಯ; ಶಿವ. ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ: "ಗೊರವನ್ನೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನ್ನೈಮೊಗಂ ಕಂದುಗೊರಲನ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಟ್ಟು + ಅಳಿಯ]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಮಂಜಿನ ಬೆಟ್ಟ; ಹಿಮಾಲಯ. ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟುಂ ಚಳಿವೆಟ್ಟು ಹಿಮಾದ್ರಿ" (ಚತುಃ. ೧೦); ಮೂಜಾಜು ರನ್ನಂಗಳೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟನಣುಗಿಗೆಡೆದೊಡಲನಿತ್ತಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಶಂಕರನಳ್ತಿಯಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦); ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟನ ಮಂಜುಗಲ್ಲಗವಿಯೊಳ್ ತಳ್ತಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾಶ್ಮದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೨೮). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಟ್ಟು]

ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಳಗ, ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ (ನಾ). = ಅಯ್ಕಿಲ್ಗದಿರ. ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ: "ಬೆಳ್ಗದಿರನೈಕಿಲ್ವೆಳಗನಾಲಿವೆಳಗ ಚಂದಿರನು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೩); "ಐಕಿಲ್ವೆಳಗಂ ತಣ್ಗದಿರ ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩). [ಅಯ್ಕಿಲ್ + ಬೆಳಗು + -ಅ]

ಅಯ್ಗಂಡುಗ, ಅಯಿಗಂಡುಗ, ಐಗಂಡುಗ (ನಾ). ಐದು ಖಂಡುಗ: ನಾಲ್ವೆಸೆ, ಅಯ್ಗಂಡುಗಂ, ಅಯ್ಸರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೨ ಉದಾ). **ಅಯಿಗಂಡುಗ**: ಆಯಿಗಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೧೨೭–೩೧ ; 1431). **ಐಗಂಡುಗ**: ಐವಡಿ, ಐಗಂಡುಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಯ್ಗಂಡುಗಂ] (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಂಡುಗ]

ಅಯ್ಗಣೆ, ಐಗಣೆ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣ. 'ಅಯ್ಗಣೆಯ' ಪರಾ. **ಐಗಣೆ**: ನಿಂದಿರ್ದರಯ್ಗಣೆಯನಿಂದು ಪೂಜಿಸಲ್ (ಜಿಬಪು. ೧೧–೪೧).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಣೆ. / ತಮಿ. ಅಙ್ಕಣೆ]

ಅಯ್ಗಣೆಯ, ಐಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಬಾಣ ; ಕಾಮ: ಅಯ್ಗಣೆಯನ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತಾಯ್ಗರುವೆನೆ ಮಿಸುಪ ಸತಿಯ (ಲೀಲಾವ. ೭–೫೨) ; ಅಯ್ಗಣೆಯನೆನಿಸುವನೆಯಾಣ್ಮನುಜದಾರ್ಪಿನಿಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೩). **ಐಗಣೆಯ**: ಚೆಂದಂಗೆಡದೈಗಣೆಯಂ ನಾಲ್ದಲೆಯಾನದ ವಾಣೀಶಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೯).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಣೆ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಅಯ್ಕಣೆಯ]

ಅಯ್ಗಳ್$_1$ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಗಳ್$_2$, ಐಗಳ್$_2$ (ನಾ). ಐದು ಕುತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಮುಖ; ಶಿವ. **ಐಗಳ**: ಐಗಳಂಗೆ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಪೊನ್ನೊಡೆಯನ ಆಳ್ವ ಪೊಬಿಲಪ್ಪ ಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೪೦–೭).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗಳ (= ಗಲ)]

ಅಯ್ಗಾವುದ, ಐಗಾವುದ (ನಾ). ಐದು ಗಾವುದ: ಅಯ್ಗಾವುದಂ, ಎಣ್ದೆಸೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಐಗಾವುದ**: ಇದಱ ಹಿಂದಣ ಮ್ಯೆಯೊಳ್ಯೆಗಾವುದದ ನೀಳದೊಳೆರಡುವರೆಗಾವುದದ ವಿಸ್ತಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೮) ; ಮಣಿಮಯದಾಲಯಂಗಳು ಸವೆದವೈಗಾವುದ ದಳತೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೩–೧). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗಾವುದ]

ಅಯ್ಗುಳ, ಅಯಿಗುಳ, ಅಯ್ಗಳ್$_1$, ಅಯ್ಗೊಳ, ಐಗಳ್$_1$, ಐಗುಳ, ಐಗೊಳ (ನಾ). ಐದುಕೊಳಗ: ಅರಸುಂ ಊರುಂ ಇಟ್ಟು ಅಯ್ಗುಳ ಕಟಿನಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩–೭ ; 815) ; ನಾಯುಕಗಯ್ಗುಳ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೧ ; 830) ; ಬಸವಸೆಟ್ಟಿ ಪದಿನಯ್ಗುಳ ನೀರ್ಮಣ್ಣು ಅಯ್ಗುಳ ಪೊಂಬೊಲನುಂ ಪೊನ್ನಱ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣಜಂ ಕೊಣ್ಡುವರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬–೯ ; 1021). **ಅಯಿಗುಳ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಕಲಿನೊಬಿಮ್ಬಾದಿ ಅರಸರ್ ಆಮರಾಲಯಾ ಆವೊಗೆ ಅಯಿಗುಳವೆದೆ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೭–೪ ; 810) ; ದೇವರಿಂದ ಆಯಿಗುಳ ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಂದ ಆಯಿಗುಳ ಅನ್ತು ಹತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೩–೭೮ ; 1410) ; ಯೆರೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಹತ್ತು ಕೊಳಗ ವುಸಬಿನಲು ಗದ್ದೆ ಬೀಜವರಿ ಆಯಿಗುಳ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೫೩ ; 1419). **ಅಯ್ಗಳ್$_1$**: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಷ ಅಯ್ಗಳರಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಗೊಳ**: ಮಾಹಜ್ಜನಮೊಸೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಟಿನಿ ಅಯ್ಗೊಳ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೮; ಆನೆಯ ಶತ) ; ಆಯ್ಗೊಳಂ ಕಟಿನಿಯುಂ ಆಯ್ಗೊಳಂ ಪಾಟಿ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೨–೯ ; 870) ; ಮೊಳೆವೆಡೆ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಡುಗದ ಆಯ್ಗೊಳಂ ಕಲಿಯಜ್ಗನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣುಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೫ ; 925). **ಐಗಳ್$_1$**: ಉಭಯಂ ಖಂಡುಗದ ಐಗಳ ಭೂಮಿಯಂನು . . . ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೩–೧೯ ; 1637) ; ಆ ಕರು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರಿದೆಯೊ ಅವರಿಗೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರಿಯ ಆಸ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಲೇ ಐಗಳ ರಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವುದು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೭೦). **ಐಗುಳ**: ಇಧಮ್ಮದಿ ದಾವಣಪೇರುನ್ದವಜ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟೊದು ಐಗುಳ ಕಟಿನಿ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬–೧೩ ; 780) ; ಅಂಗಡಿಯೊಳಾ ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ಷಿತಿಪ ಬರುತಿರಲು ಜಂಗಮಂ ರತ್ನವೈಗುಳವ ಜೂಜಿಂ ಸೋಲೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨–೪೩). **ಐಗೊಳ**: ರಾಜಮಾನ ಐಯ್ಗೊ[ಗೊ]ಳಂ ಕಟನಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೮೦–೧೫ ; 964) ; ಐಗೊಳ ರಾಗಿ (ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊಳ್$_3$]

ಅಯ್ಗೆಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಲದಗಾನಹಳ್ಳಿ ಆಯ್ಗೆಗೌಡ ಕ್ರಿಷಪ್ಪಗೆ ಭೋಮಾಂನ್ಯಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾಂನ್ಯ ಹೊಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೫–೧೧ ; 1689). [ಆಯ್ಗೆ ? + ಗೌಡ]

ಅಯ್ಗೇಣು, ಐಗೇಣು (ನಾ). ಐದುಗೇಣು (?). **ಐಗೇಣು**: ಕುದುರೆಗಳು ಐಗೇಣಿನಿಂದ ಎಂಟುಗೇಣಿನ ತನಕ ಎತ್ತರವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗೇಣು]

ಅಯ್ಗೊರಲ (ನಾ). ಶಿವ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊರಲ್ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಗೊಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಗೊಳಗ, ಐಯ್ಗೊಳಗ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ. **ಐಗೊಳಗ**: ಬಡಗಣ ಪೊಂಪಲ್ಲಕಟ್ಟಿನ್ದು ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಆ ಕೆಱೆಯಲ್ ಐಗೊಳಗಂ ಗಱ್ದೆಯು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಈಯೂರು ಗಾಣಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೧೪ ; 1047). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊಳಗ]

ಅಯ್ಗೋಲ್, ಐಗೋಲ್ (ನಾ). ಐದುಬಾಣ. **ಐಗೋಲ್**: ಒಪ್ಪುವೈಗೋಲ್ಗಳಿಂ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಪನನಂಗಂ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೭೫).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಯ್ಗೋಲ, ಐಗೋಲ (ನಾ). = ಅಯ್ಗಣೆಯ. **ಐಗೋಲ**: ಕಾಳದಂಡಮೆಂಬ ಗದೆಯ ಲೀಲೆಯಿಂದೀಯಲಂತವ ಕೈಕೊಂಡೈಗೋಲನು ಮುಂದಕೆ ಬಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯–೧೩೬) ; ಒಪ್ಪಿರ್ದಳೈಗೋಲನಧಿದೇವತೆಯೊ ಪೇಳೆಂಬಿನಂ (ಜಿಬಪು. ೧೯–೨೩). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಚ (ನಾ). ಆದಿತ್ಯ. 'ಅಯ್ಚಣ್ಣ,' 'ಅಯ್ಚಯ್ಯ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಅಯ್ಚಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಚಣ್ಣ ಪೆರ್ಗಡೆತನಜ್ಗಿಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೮ ; 951). [ಅಯ್ಚ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಯ್ಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಚಿಯರಸಾಳು ಅಯ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಮುದ್ದಗಿ. ೪೦–೫ ; 950) ; ಅಯ್ಚಯ್ಯ ತಾಣಗುನ್ದೂರ ಮಹ . . . ಗೋಸಾಸಮಿಬ್ದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧–೭ ; 1007).
[ಅಯ್ಚ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಯ್ಚರು, ಐಚರು (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಐದು ಹೊತ್ತು ಮಾಡುವ ನೈವೇದ್ಯದ ಅನ್ನ. **ಐಚರು**: ಬ್ರಹ್ಮಪದ್ಮಾವತಿಯ ಐಚರುವಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ೪ (ಎಇ. VII, ೧೩೩–೪೦ ; 1586). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಚರು]

ಅಯ್ಜಡೆ, ಐಜಡೆ (ನಾ). ಐದು ಜಡೆ: ಹರಿಯ ಪಾದಜಲ ತಾನು ಶಿವನ ತಲೆಯ ಅಯ್ಜಡೆಗೆ ಎರೆದ ಜೀವನ ತಾನು (ಬಿಡುಕಿ. ೪೧). **ಐಜಡೆ**: 'ಐಜಡೆವೆಳಸು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಜಡೆ]

ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು, ಐಜಡೆವೆಳಸು (ನಾ). ಐದುಜಡೆಗಳ ಬೆಳಸು. **ಐಜಡೆವೆಳಸು**: ವೈಜಯಂತೀಧರನ ಪಾದಾಂಬು ಶಿವನ ತಲೆಯೈಜಡೆವೆಳಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೭). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಜಡೆ + ಬೆಳಸು$_3$]

ಅಯ್ತಂಡ, ಐತಂಡ (ನಾ). ೧. ಐದು ಭಾಗಗಳು. ೨. ಐದು ಸೈನ್ಯಗಳು. **ಐತಂಡ ೧.** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತಂಡ]

ಅಯ್ತನ 'ಆಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಅಯ್ತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಅಯ್ತರವು 'ಎಯ್ತರವು' ನೋ.

ಅಯ್ತು (ನಾ). (?) : ಪಾಟು ಅಯ್ತು ಮಾಸೇ ಮೊನ್ನಿತ್ತಿಳಿ ಅಜಿದನ್ತವೊ ಕಣ್ಟೇಶ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೫ ; 753). [< ಅಯ್ದು ?]

ಅಯ್ತೆ, ಐತೆ (ಕ್ರಿ). ಇದೆ. **ಐತೆ** : ಜವನಿಕೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಳಲು ಕುಣಿವುತ್ತೈತೆ ನೆಳಲ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ. ೩೯) ; ನೋಡಿ ಇಲ್ಲೈತೆ ನಿಜನಿಜವು (ಶರಲೀ. ೩೩೫–೪) ; ನಿನ್ನಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಐತೆ ಯಂತೆ ಕೊಡು ಸಾವಕಾರ್ಗೆ (ಶನಿಮಾ. ೧೫). [< ಇರ್]

ಅಯ್ತೆರ, ಐತೆರ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ವಿಧ. **ಐತೆರ** : ಆತನ ಶ್ಲೋಕ ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಐತೆರದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ನಡೆಸಿ ದನು (ಗೌರಾಂಗ. ೩೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತೆರ$_1$ (< ತೆಜ$_1$)]

ಅಯ್ದಂಬ, ಐದಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ. **ಐದಂಬ** : ದುಗುಲದೊ ಳ್ಳೈದಿದ ನಿಜಿಗಾಸೆಯಿಂದ ಐದಂಬನ ಮದದಾನೆಗಳಂದದೊಳ್ಳೈದಿದರ್ಜಲ ಕೇಳಿಗಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೨೫–೧೧೮). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_2$+ –ಅ$_7$]

ಅಯ್ದಂಬು, ಐದಂಬು (ನಾ). ಐದುಬಾಣಗಳು. 'ಅಯ್ದಂಬ' ಪರಾ. **ಐದಂಬು** : ಪೆಣ್ಗೊಲೆಗೆ ತೊಟ್ಟನೈದಂಬನೈದಂಬನು (ಉಡ್ಛದೇ. ೪–೩೭). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಅಯ್ದಲೆಯ, ಐದಲೆಯ (ನಾ). ಐದು ತಲೆಗಳುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ. **ಐದಲೆಯ**: ಆಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳೈದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನು ರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೨). [< ಅಯ್ದು$_2$+ ತಲೆ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ದಳ, ಐದಳ (ನಾ). ಐದುದಳ. **ಐದಳ** : ಐದಳ ಹತ್ತು ಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಆದವ. ೪೫). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ದಳ (= ದಲ)]

ಅಯ್ದಾಮರಿಗ (ನಾ). ಅಯ್ದು ಜನ ಯೋಧರು, —ಯುದ್ಧ ಭಟರು : ಮಲೆಪರಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಮಯ್ದಾಮರಿಗರುಂ (ಇಆ. VI, ೧೦೨–೨೦ ; 887). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ದಾಮರಿಗ]

ಅಯ್ದಾಳಿ 'ಇರ್' ನೋ.

ಅಯ್ದಿಕೆ 'ಎಯ್ದಿಕೆ' ನೋ.

ಅಯ್ದಿಸು 'ಎಯ್ದಿಸು' ನೋ.

ಅಯ್ದು$_1$ 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯ್ದು$_2$, ಅಯಿದು, ಐದು$_2$ (ನಾ). ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ಪುಟ್ಟ ಗಂಧೇಭಮಯ್ದಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೨–೨ ; 700) ; ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮನಡಿ ಗಳ್ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ದನೆಯ ವರಿಷ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೩ ; 898) ; ತಪಂಬಟ್ಟ ದಿವಸದಿಂ ತಗುಳ್ದಿಂದಿಂಗಮಯ್ದು ದಿವಸಮುಣ್ಬುದಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೫) ; ಸಂಧಿಗೆಯುಲ್ಕೆ ಬೇಡಿದರೆ ಪಾಂಡುತನೂಭವರಯ್ದು ಬಾಡಮುಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೧). **ಅಯಿದು** : ಮೂಜನಜಿದು ಮೂಜು ಮಜಿದು ಮೂಜ ವೇದಿಸಿ ಅಯಿದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ತುಜುಗಾ. ೬) ; ಎರಡಯಿದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೫೩–೧೯). **ಐದು$_2$** : ಆತನಿಂ ಬಜಿಯಂ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬಂ ಐದನೆಯ ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪–೨) ; ಆ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನ ಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೨) ; ಕಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಕಾರದ ಪರ್ಯಂತಮೈದೈದು ವರ್ಣಂಗಳೊಂದು ವರ್ಗಮಾಗಿ, ವರ್ಗಮೈದಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಪರಮತತ್ವದ ಭಿತ್ತಿನೊಳಗಂಕುರಗಳೈದಾದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧–೨–೨). ℙ **ಅಯ್ವರ್** (ಬಹುವ): ತಮ್ಮ ಕಲಹಕೆ ತಾವು ಆಯ್ವರು, ಪರರ ಕಲಹಕೆ ನೂರಯ್ವರು (ಗಾದೆ. ೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯ್‌ನ್ದು, ಅಞ್ಜು ; ಮಲ. ಅಞ್ಚು, ಅಞ್ಜು, ಅಯ್ದು ; ತುಳು. ಆಯ್ನ್ ; ಕೊಡ. ಅಞ್ಜಿ ; ತೆಲು. ಅಯಿದು ; ಕೊಲಾ. ಅಯ್ದ್, ಆಯಿದ್]

ಅಯ್ದುಂಬು 'ಅಯ್ದೂಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ದುಗುಂದು, ಐದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಕಡಿಮೆಯಾಗು ; ಐದು ಸಾಲದೆ ಹೋಗು : ಆ ನರಕಬಿಲಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಅಯ್ದುಗುಂದೆ ಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೬ ವ). **ಐದುಗುಂದು** : ಪಂಚೋನೈಕ ನರಕ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಿ ಐದುಗುಂದಿದೊಂದುಂ ನರಕ ಲಕ್ಕೆಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೬). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಯ್ದುಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಚ, ಸೈಂಧವ, ಬಿಡು, ಸೌವರ್ಚ, ಸಾಮುದ್ರ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು : ಅರಿದಾಳಂ ಪೊಸಸುಣ್ಣ ಮಿಂದ್ರಯವೆ ಕೇಗಂಧೋಜ್ವಳಂ(ಳೆಂ)ದಾರು ಸಿಂಧುರಮಯ್ದುಪ್ಪು ಕಟುತ್ರಯಂ ರಜನಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೩) ; ಸೈಂಧವಂ ಕಾಚ ಬಿಡು ಸಂವರ್ಚಲವಣಂಗಳ್ ಉಪ್ಪು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೨೩ ಟೀಕೆ). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಉಪ್ಪು]

ಅಯ್ದೂಂಬು, ಅಯ್ದುಂಬು, ಅಯ್ದೂಬು (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಐದು ಕೊಳಗ. ೨. ಐದುಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು ಜಾಗ : ಪುತ್ತೂರಾಜಿಟ್ಟ ಮುಗುಳೊತ್ತಿಬ್ದ ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಣಿಗೆ ಆಯ್ದೂಂಬು ಕಬಿನಿಯುಂ ಆಯ್ದೂಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೨೯–೫ ; 750) ; ಗೊಟ್ಟಿಜಿಯರಂಬಲಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಆಯ್ದೂಂಬು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೮; ೯ನೆಯ ಶತ). **ಅಯ್ದುಂಬು**: ತುಜುಗೊಳೆಯ್ದು ಸತ್ತರ್ ಇದರ್ಕೆ ಆಯ್ದುಮ್ಬು ಕಳನಿ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪೨–೪ ; ?). **ಅಯ್ದೂಬು** : ಮೊಜಿ ಶಲೂರಮಬಿತ್ತಿಯುಳ್ಳಯ್ದೂಬು ಇನ್ತು ತಾಗೆ ಮೂಜಡಿ ತೂಮ್ಬುವಮ್ ದೇವಭೋಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧–೮ ; 753). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತೂಂಬು$_2$]

ಅಯ್ದೂಬು 'ಅಯ್ದೂಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ದೆ$_1$ 'ಎಯ್ದೆ$_1$' ನೋ.

ಅಯ್ದೆ$_2$, ಅಯಿದೆ, ಎಯ್ದೆ$_2$, ಐದೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸಿನಿ; ಸುಮಂ ಗಲಿ: "ಅಯ್ದೆಯೆಂದು ಸುವಾಸಿನಿ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೩೬೯). **ಅಯಿದೆ** : ೨. ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ಆಯಿದೆ – ಆಣಚಿಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ (ಬಸವ. ೬೩೦). **ಎಯ್ದೆ$_2$** : ೧. ಪಸು ರ್ವಂದಲೊಳೊಲ್ದೆಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದೆಯರ್ ಬಳಸಿದ ವೇದ ಪಾರಗರ ಸಂದಣಿಯೆಂಬವಜಿಂ ವಿವಾಹ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೭) ; ನಿಟ್ಟೆಯ್ದೆಯಾಗು ಪತಿಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನುವಶೆಯಾಗು ಶೀಲವತಿಯಾಗು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೩) ; ಎಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದೆಯರ ಪಾವನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪು ಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟುದು . . . ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೨೨). **ಐದೆ$_2$** : ೧. "ಐದೆಯೆನೆ ಸುವಾಸಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೫) ; ಗುರುಜನ ಮೀಯದೆಯುಂ ಮುನ್ನೆರೆವಾತನನೆಯ್ದಿಯೈದೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ದೆನೆಯೆನ] ಪ್ಪೊಡೆ ದೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೫). ಅತ್ತಿತ್ತೆಡೆಯಾಡುವೈದೆಯರದಂ ಕೊಂಪಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೧೯) ; ಮುನಿಪಂಗಂಬುಜಾನನೆ ನಮಿಸೆ ಹರಸಿದನೈದೆಯಾಗೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೪೫) ; ಸೋಬನಮನೈದೆಯ ರಾದರದಿಂದೆ ಪಾಡುಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩೪). ೨. ಸವೆದುದೇ ನಿನ್ನೈದೆ ಶುಭಕರ ಕವಿದುದೇ ವೈಧವ್ಯ ಮೇಘವು ತವಮುಖೇಂದುವಿಗೆಂದು ತಂದನು ಕುಳಿತು ಕಂಬನಿಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೪–೧). [< ಸಂ. ಅವಿಧವಾ ?]

ಅಯ್ದೆತನ, ಎಯ್ದೆತನ, ಐದೆತನ (ನಾ). ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮೆಯ್ಗರೆದುವೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿನತ[ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯ್ದೆತನಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೦). **ಎಯ್ದೆತನ** : ಕಾಂತೆಗೆ . . . ಸಿರಿಯುಂ ಸಂತಾನಮುಮೆಯ್ದೆ ತನಮುಮಭ್ಯುದಯಮುಮೋರಂತು ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ (ಅನಂಪು. ೧೦–೮೬).

ಐದೆತನ : ಜಯಸಿರಿಯೈದೆತನ ನಿನ್ನಿಂದಮೆಱೆವುದು ಕಂದ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೪) ; ಅವನಿಪನ ಸತಿಯಳಿಗೈದೆತನ ಮಿಗಿಲೆಂದು ಹರಸಿತು ಮುನಿವಧೂನಿಕರ (ನಳಚ. ೯-೧೨) ; ತಳೆವೆನೈದೆತನದಿಂದೆ ಸದ್ಗತಿಯನೆಂದಾ ಕುಮುದ್ವತಿ ನುಡಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೬). [ಅಯ್ದು₂ + -ತನ]

ಅಯ್ದೆದಾಳಿ, ಐದೆದಾಳಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆತನದ ಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆ ; ತಾಳಿ ; ಮಾಂಗಲ್ಯ : ಅಮಮ ಶಿವಪದಕದೊಳು ಮುಖ್ಯವೀ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಉಮೆಯಯ್ದೆದಾಳಿಯೊಳು ನಾಯಕಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫-೧) ; ಹೆಂಡತಿಯ ಕೊರಲಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಐರ]ದಾಳಿಯೊಂದುಳಿಯಲ್ಕೆ . . . ಇನ್ನಿದೇ ವರತಾಳಿ ನೇಮವಿಂತಾಗುತಿರೆ ಇನ್ನಿದೇತಜ ಬಾಳ್ಕೆ (ಒಲರ. ೧೯೦) ; ಪಳಚ್ಚನೆ ಮೂಡುವಿಂದುವಿಟ್ಟಪಳೆನೆ ಕಟ್ಟಿದಳೈದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ದಾಳಿಯಂ ಪೆಜಳೊರ್ವಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨೭). **ಐದೆದಾಳಿ** : ಎನ್ನ ಗುಪ್ತಮಂಗಳಸೂತ್ರದೆಡೆಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆವೈದೆದಾಳಿಯನಿದಂ ಶ್ವಪಚನೆಂತು ಕಂಡಪಂ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೮) ; ತನ್ನೈದೆದಾಳಿಯಂ ತನ್ನ ಕಯ್ ಕಿತ್ತೆಸೆದುದಯ್ಯಯ್ಯೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧-೩೬೦). 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ಪರಾ. [ಅಯ್ದು₂ + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ದೆಮಿನುಗು (ನಾ). = ಅಯ್ದೆದಾಳಿ : ವರುಣನ ಮಕರಮುಂ ವರುಣಾನಿಯ ಕೊರಲೊಳಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ದು]ಮಿನುಗುಮುೞಿಯೆಯುೞಿದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ). [ಅಯ್ದು₂ + ಮಿನುಗು₁]

ಅಯ್ದೆಲೆನಾಗ (ನಾ). ಐದೆಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಸ್ಯ : ಕನಕದ ರಸಮುಂ ಗರ್ದುಗುಂ ಜನಹಿತಕರಮೆನಿಸಿ ಪರ್ವಿದಯ್ದೆಲೆನಾಗಂ ಸುನಯದಿನರೆದು ವಿಲೇಪಿಸಲನುಪಮಮೆನಿಪುಡುಗಳುಗ್ರವಿಷಮುದು ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೮೫). [ಅಯ್ದು₂ + ಎಲೆ₂ + ನಾಗ]

ಅಯ್ದೆವಸ, ಐದೆವಸ (ನಾ). ಐದು ದಿವಸ. **ಐದೆವಸ** : ಕರೆಯಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗಳಾಗವು ಮುೞಿದಪ್ಪೊಡಂ ತೆರೆಯಲೈದೆವಸಂ ಹಡಹಿಂಗೆ ಮೆಯ್ಗಳಾಗವು (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೯). [ಅಯ್ದು₂ + ದೆವಸ]

ಅಯ್ದೊಂದಿ (ನಾ). ಐದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ : "ಆಯ್ದೊನ್ದಿ ಎನ್ನುವುದು ಐದರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ಪತ್ತೊಂದಿ ಎನ್ನುವುದು ಹತ್ತರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾನೆ. ೨೦೯) ; ಕಾಯ ಬಿಟ್ಟ್ಮಣ್ಣಂ ಆರಸಣ್ಣಂ ಆಯ್ದೊನ್ದಿ ಒತ್ತೆ ಮಣ್ವಿತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ಮೊರಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೭ ; 800) ; ಪಾಳುಕೋಡ ಕೆಱೆಯು ಆಯ್ದೊಂದಿ ಕಾದು ಪತ್ತೊಂದಿ ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦-೭ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಆಯ್ದು₂ + ಒಂದು₂ + -ಇ₂]

ಅಯ್ನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. [< ಆಯ್ದು₂ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಯ್ನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ, ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. **ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ** : ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿಯ ಮಗ ಪಳಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬-೮ ; 880). [?]

ಅಯ್ನೂಲ್ (ನಾ). ಐದು ನೂಲಿನ ಅಳತೆ; ಅಗಲದ ಒಂದೂ ಕಾಲಷ್ಟು ಇರುವ ಅಳತೆ : ಮನೆಯಗಲದೊಳಗಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯಂಶಮನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಲಿಸಿದೊಡಯ್ನೂಲೆನಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೯); ಮನೆಯಗಲಮನಳೆದು ಸೂತ್ರಮಂ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಂ ಮಾಡಿ ಆ ಪ್ರಮಾಣಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಯುದ್ದಮಂ ಕೊಳಲ್ ಅದು ಅಯ್ನೂಲೆನಿಸಿಕೊಳ್ವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೯ ಟೀಕೆ). [< ಆಯ್ದು₂ + ನೂಲ್₁]

ಅಯ್ನೂಱು, ಅಯಿನೂಱು, ಐನೂರು, ಐನೂಱು (ನಾ). ಐದು ನೂರರ ಮೊತ್ತ; ಐದುನೂರು: ಇರ್ಖಣ್ಣುಗ ವೆದೆ ಗಚ್ದಿ ಪನ್ನಿರ್ಮ್ಮತ್ತೆರೆ ಆಯ್ನೂಱು ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಟ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೪ ; 889); ಗಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಯನಯ್ನೂಱನಿತ್ತನಂಗದಪರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೫); ಇಪ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಗವಯ್ನೂರಾ[ಱಾ]ಳ್ಗಳನಿತ್ತೂಗ್ರಗಳಸಿದ್ಧಾಯವನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೧ ; 1085). **ಅಯಿನೂಱು** : ತೊಱೆನಾಡು ಅಯಿನೂಱು[ಂ] . . . ಆಳೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೪೯ ; ೯ನೆಯ ಶತ). **ಐನೂರು** : ಐನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಐನೂಱು**: ಗ್ರಾಮಂಗಳ್ತಾಮೈನೂಱಱ ತಲೆಯೆನೆ ಸಂದಿರ್ದುದಕ್ಕುಂ ಮಡಂಬಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪) ; ಕರ್ಣನ ತೆರಳಿಚಿದನೈನೂಱು ಹೆಜ್ಜೆಯಲಿಂದ್ರಸುತಸೂನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೧) ; ಬಲ್ಲವಿಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದೈನೂಱು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯ ಘೋರ್ಗರಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೮೦-೩೨).

ಅಯ್ನೂರ್ಬರ್, ಅಯ್ನೂರ್ವರ್, ಐನೂರ್ವರ್ = ಐದುನೂರು ಜನರು : ಅಂತೆಲ್ಲಮಯ್ನೂರ್ವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೭) ; ಆದಿತ್ಯವಾರದನ್ದು ಶ್ರೀಮದಯ್ನೂರ್ವ್ವರುಂ ತಮಗೆ ನಡೆವ ಸುಂಕಮುಂ(ಇಆ. VI, ೧೩೮-೩ ; 1096) ; ಕುಣುಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೮ ; 812) ; ಶ್ರೀ ಓಲೆಯ ಚನ್ದಿಗನುಂ ಗಾಳಿಗನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಅಯ್ನೂರ್ಬರುಂ ತುಪ್ಪವನುೞಿದೋರ್ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೨-೧೪ ; 812). ಶ್ರೀಮಹಾಚಾತುರ್ವ್ವಿದ್ಯ ಸಮುದಯಮೈನೂರ್ವ್ವರ್ಕ್ಕಂ ಬೆಣ್ಣಮ್ಮಸೋಮಯಾಜಿಗಳ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಂ (ಇಆ. VIII, ೨೮೭-೨ ; ೯ನೆಯ ಶತ) ; ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಕೊಂದನೈನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೨೮).

[< ಆಯ್ದು₂+ ನೂಱು. / ತಮಿ. ಅಯ್ಞ್ಞೂಱು ಅಯ್ನ್ನೂಱು; ಮಲ. ಅಞ್ಞೂಱು ; ಕೊಡ. ಅಞ್ನಬಾರಿ ; ತುಳು. ಅಯ್‌ನೂರು ; ತೆಲು. ಐನೂಱು]

ಅಯ್ಬೆರಳು, ಐಬೆರಳು (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು. **ಐಬೆರಳು** : ಒಂದೇ ಅದು ಐದಾಗಿದೆ ಐಬೆರಳಿನ ಕೈದಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೭-೫). [< ಆಯ್ದು₂ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಯ್ಮಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ, ಐಮಣಿಗ, ಐಮಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಜಮಿನುದಾರರು : ಚಾವಣ್ಡಯ್ಯಂಗೆ ಇವರ್ಪೇೞೆ ನಾಡು ಸಾಸನಂಗೊಟ್ಟರ್ ಇದರ್ಕ್ಕಯಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗರ್ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೮ ; 997); ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿನ್ದಂ ಊರುಂ ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗರುಮುೞಿಯೆ ಇ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೧೧ ; 1021). **ಐಮಣಿಗ**: ಪನ್ನೆರಡು ಪಳ್ಳಿಯ ಪಳ್ಳಿಕಾಱರುಂ ಐಮಣಿಗರುಂ ತಂಡೆಯದ ನೇಮಗೌಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೪೪-೮ ; 1113). **ಐಮಣ್ಣಿಗ** : ಆಱುವತೊಕ್ಕಲುಂ ಐಮಣ್ಣಿಗರುಂ ಬಿಟ್ಟುಂಬಳಿಗದ್ದೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೯೩-೧೭; 1163). [< ಆಯ್ದು₂ + ಮಣ್ಣಿಗ]

ಅಯ್ಮತ್ತರ್ (ನಾ). ಐದು ಮತ್ತರು : ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾದೇವಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮತ್ತತ್ತೊರ್ಣ್ಟಮಂ ಅಯ್ಮತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯು ಕೊಟ್ಟಮ್ ಮಜ್ಜಂ ತನ್ನ ಭಾಗಮಂ ಕುಡೆ (ಕಇ. I, ೧೫-೧೩ ; 1055). [< ಆಯ್ದು₂ + ಮತ್ತರ್]

ಅಯ್ಮಾನ, ಐಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಐದು ಮಾನ. **ಐಮಾನ** : ಬೆಟ್ಟದಾವರೆಯ ಹೂವಂ ತಂದು ನೆಳಲೊಳೊಣಗಿಟ್ಟು ಚೂರ್ನಂಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಳಿಕ್ಕೈಮಾನಬಟ್ಟವಾಲೊಳಗದಂ ವರ್ಣಬಪ್ಪಂದದೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೧). [< ಆಯ್ದು₂ + ಮಾನ]

ಅಯ್ಮುಸುಡ, ಐಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಯ್ಮೊಗ : ೨. ಆಯ್ಮುಸುಡಂ ಅಯ್ದುಮುಸುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). **ಐಮುಸುಡ** : ೨. "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಅಯ್ದು₂ + ಮುಸುಡು + -ಅ₇]

ಅಯ್ಮೂಲೆ, ಅಯಿಮೂಲೆ, ಐಮೂಲೆ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮೂಲೆ: ಆಯ್ಮೂಲೆ, ಆಯ್ದುಮೂಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ದಾರಿಯಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮೂಲೆ; ಅಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಜಾಗ : ಅವನ ಮನೆ ಒಂದು ಅಯ್ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಐದು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು. **ಅಯಿಮೂಲೆ** : ೧. ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಐ] ಮೂಲೆಯ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಲ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫). **ಐಮೂಲೆ** : ೨. ಇವನ ಮನೆಯು ಐಮೂಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ನೀತಿಚಿಂ. ೬೩).

[< ಅಯ್ದು₂ + ಮೂಲೆ. / ತುಳು. ಐಮೂಲೆ]

ಅಯ್ಮೆ (ನಾ). ಐದುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಆಯ್ಮೆ, ಅಯ್ವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಅಯ್ದು₂ + -ಮ್ಮೆ]

ಅಯ್ಮೊಗ, ಐಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖ : ಗಿರಿಯ ಸರಿಯಿಜುಹೆಯನನಂತ ಹೆಡೆಗಳ ಹಾವನೆರಡು ಮೊಗದಾವನ್ಯೆಮೊಗದೊಟ್ಟಿಯಂ ಜಗದ ಗುರು ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ತೋಱುತ್ತ ನಡೆತಂದನ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೩). ೨. ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ನಾಲ್ವಟ್ಟೆ, ಆಯ್ಮೊಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೪೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಐಮೊಗ** : ೨. "ಗೊರವನ್ನೆಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನೈಮೊಗಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪); "ಕಱಗೊರಲಂ ತಿಸುಳಿಯೈಮೊಗಂ ಸಾಂತಂ ಬಾಂದೊಱೆದಲೆಯಂ ಪಣೆಗಣ್ಣಂ ತಱಿಸಂದುಮೆಯಾಣ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿ" (ಚತುಸಿ. ೬); ಐಮೊಗನ ಮೊಗಸಿರಿಯಂ ಕಂಡೊಂದಲಂಪಿಂ ತಾನೆ ಮುದ್ದಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೫). ೩. ಸಿಂಹ : "ಎಂಟಡಿಯೆಂದೆನೆ ಶರಭ ಸಿಂಗವೈಮೊಗ ಸಿಂಹಂ" (ಕವಿಕ. ೬೦).

ಐಮೊಗನ ಕೆಳೆಯ = ಶಿವನ ಸ್ನೇಹಿತ; ಕುಬೇರ : "ಬಡಗಣ ದಿಕ್ಕಿನರಸನೈಮೊಗನ ಕೆಳೆಯನುಮೆಂದು ಸಲ್ಗುಂ ಕಿನ್ನರಪತಿಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). [< ಅಯ್ದು₂ + ಮೊಗ]

ಅಯ್ಯ₁, ಅಯ₁, ಐಯ, ಐಯ್ಯ₁ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ: ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆಗಳಯ್ಯ ಪಲ್ಲಹಾರಕಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೮; 889); ಬೇಡುವೊಡೆ ನೀವೆಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಬೇಡಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೦); ಅಯ್ಯನಾರೆನಗವ್ವೆಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನ ವೇತಕ್ಕೆ (ಬಸವು. ೩-೮೨); ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೪). ೨. ತಾತ; ಅಜ್ಜ : ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಯೇ (ರೂಢಿ). ೩. ಜಂಗಮ; ಲಿಂಗಾಯತ ಪುರೋಹಿತ ಅಥವಾ ಗುರು : ಮಂದಿರದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಿರ್ದೊಲವಿಂದ ದಾಸಿಯನೊಬ್ಬಳಂ ಕರೆದು (ಬಸವು. ೧೧-೨೦). ೪. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕೊಲುತಿರ್ಪಯ್ಯಗಳೋದು ಬೇನೆಯಳಿವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣಿಷಧಂ . . . ಮುಂ ಪಲಕಪ್ಪಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ತೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬); ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಯ್ಯನವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೨೧). ೫. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ : ಅಯ್ಯಗಳ ಅಯ್ಯನು ನಮ್ಮ ಮಾವಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೩೫೦); ಅಮ್ಮನವರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಯ್ಯನವರು ಚಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ); ಅಯ್ಯನವರ ಪೂಜೆಗೂ ಅಮ್ಮನವರ ಅಡಿಗೆಗೂ ಸಮ (ಗಾದೆ). ೬. ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಶ್ರೀಮತ್ ಅನಂತವೀರ್ಯಯ್ಯಂಗಳ್ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೧೫; 887); ಕನ್ನಯ್ಯಮಯ್ಯನುಮಿಬ್ಬು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೭-೧೫; 946); ಹಿರಿಯಯ್ಯಶ್ವಪಚಯ್ಯ ಕಿಱಿಯಯ್ಯ ಡೋಹಾರಕಕ್ಕಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೫೦). ೭. ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) : ಎಂತು ಸೈರಿಸುವೆನಯ್ಯ ವಿಯೋಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೭೬); ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೧-೧); ಕೆಡು ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಕಾಲವಯ್ಯ ಎನ್ನೊಡೆಯ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ಕೇಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೯-೫). **ಅಯ್ಯ₁** : ೬. 'ಮಾರಯ' ಪರಾ. **ಐಯ** : ೫. ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ಸಜ್ಜನ ಕೈದುವೇಟ್ಟುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ). ೬. ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ (ಕುಮಾಭೀ. ೬-೨೯). ೪. ಐಯಗಳು ನಡೆತಂದು ನೋಡಿದರೀಯವಸ್ಥೆಯಸೀ ಕುಮಾರಕರೈಯಗಳೈಯಗಳು ತಾವಾದರು ಕಣಾಯೆನುತ (ಅನಂತಾ. ೧-೫-೪೬); ನರಸಿಂಹಭಾರತಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳೈಯನವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨-೯; 1683). **ಐಯ್ಯ₁** : ೬. ಆ ದೇವಣ್ಣ ಐಯ್ಯನವರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೪-೪೧; 1417); ಬೈಚೇಗೌವುಡರೈಯ್ಯನವರ ಪಉತ್ರ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೬; 1656). ೩. ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆಯನಂಡಿ ಸಪಾನಂಪಾಜ್ಞಾಪಿಸಲೈಗಳಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ಮದೇಪು. ೨೭-೧೪); ಐಗಳೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರೇನು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬-೩೭); ಬಸ ಆಗ್ಗಣಿ ಚೆಂನಬಸವ ಸ್ವಮಿಗಳವರಿಗೆ ಅವರಗೊಳದ ಐಗಳು ಸಮಸ್ತರು ತಂಮ ಸಂಮ್ಮತದಿಂದ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೬-೩; ?). ೪. ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ನಮ್ಮ ಐಗಳು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಹಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತಿರುವರು (ಮಲೆಜ. ೩೦); ಐಗಳೇ, ಐಗಳೇ, ಐದರ ಅಂಕೆ ನೀವೆ ಬರೆದರೆ ಚಂದ (ಗಾದೆ); ಅವರನ್ನು . . . "ಓದಿಸೋ ಅಯ್ನೋರು" "ದಾಗ್ದಾರು" 'ಗೋಸಾಯಿಗಳು' – ಏನೆಂದಾದರೂ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೧). ೮. ಗುಡಿ ಪರಿಚಾರಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಐಗಳು – ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೂಗಳನ್ನು ತಂದು ಬೇರೆ ಹಲವು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗ. ೧೭೦). P ಅಯ್ಗಳು, ಅಯ್ನೋರು, ಐಗಳು (ಬಹುವ).

ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ= ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅದಟಜ್ಕಗಳ್ಗನ್ ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೭, ೧೩-೮; 900). ಅಯ್ಯನಯ್ಯ= ತಂದೆಯ ತಂದೆ; ತಾತ; ಅಜ್ಜ : ಅಯ್ಯನಯ್ಯನು ಚೆನ್ನಯ್ಯಂ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಕಕ್ಕಯ್ಯನು ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನು ನಂಬಿ ತಾಯ್ಬೇರ ಮನ ಮಗ ನಾನು (ಬಸವು. ೩-೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯ್ಯನ್, ಐಯ್ಯನ್, ಆಯ್ಯಾ; ಮಲ. ಅಯ್ಯನ್; ಕೊಡ. ಅಯ್ಯೆ; ತುಳು. ಅಯ್ಯೆ; ತೆಲು. ಅಯ, ಅಯ್ಯ; ಕೊಲಾ. ಆಯ್ಯಾ = ತಾಯಿಯ ತಂದೆ, ಆಯ್ಯಾಕ್ = ದೇವರು. / ಸಂ. ಆರ್ಯ= ಗೌರವಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪಾಲಿ. ಅಯ್ಯ = ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅಯ್ಯ₂ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಐಯಂಗಾರ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಹೆಸರುಗಳ ಮುಂದೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. **ಐಯಂಗಾರ್** ೧ : ತಿರುಮಲೈಯಂಗಾರ್ಯರು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೭೦ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಚಿಕವಂ. ೧ ಪೀ).

[ಅಯ್ಯ₁+ -ಗಾರು. P < ತೆಲು. ಗಾರು. / ತಮಿ. ಅಯ್ಯಙ್ಗಾರ್; ತೆಲು. ಅಯ್ಯಂಗಾರು]

ಅಯ್ಯಂಬ, ಐಯಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಗಣೆಯ. **ಐಯಂಬ** : "ಐಯಂಬಂ ಪಂಚಶರಂ" (ಚತುಸಿ. ೫೧).

[< ಅಯ್ದು₂ + ಅಂಬು₃ + -ಅ₇]

ಅಯ್ಯಗಲಿ (ನಾ). ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ: ಆಯ್ಯಗಲಿ ವಲ್ ಭೀರು ಕರಂ ಕಾತರಂ ಭಯಸ್ಥಂ ತ್ರಸ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦-೧೨) ; ಅಂತು ತನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಬೀರನೆಂದವರ್ ಭೀರುವೆನೆ, ಕಲಿಯೆಂದವರಯ್ಯಗಲಿ ಯೆನೆ ಪ್ರಾಣವನೆ ಕಾವ ಬಗೆ ಮಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೯ ವ). [?]

ಅಯ್ಯಗೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು, —ಛತ್ರಿಗಳು: ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರ ಮಹೀಪಾಲನ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಿಗಮೆತ್ತಿದಯ್ಯಗೊಡೆಗಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಯುವರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೩ ವ). 'ಸವಡಿಗೊಡೆ' ಪರಾ. [ಆಯ್ಯ ? + ಕೊಡೆ$_3$]

ಅಯ್ಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನಯ್ಯ ಆಯ್ಯಣ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೭೨-೫ ; 900) ; ಮಾರ್ಬಲಮಲ್ಲ ಮಱುವಂಕಭೈರವ ಆಯ್ಯಣಪುತ್ರ ನಾಗರಖಂಡ ಎಪ್ಪತ್ತು ಆಳುತಿಱ್ಱು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ४೧೩-೧೩ ; 986) ; ಸನ್ದಯ್ಯಣಂ ಸಾಹಸ ನಿಧಿ (ಇಆ. IV, ೨೦೮-೪ ; 1075). [ಆಯ್ಯ$_1$ + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಅಯ್ಯಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಣರಂಗಮಲ್ಲನೆನಿಪ್ಪಯ್ಯಣದೇವನಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [ಆಯ್ಯಣ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆನ್ಮಕುನ್ದೆಯ ಭೀಮಂ ಆಯ್ಯಣಯ್ಯ ಉತ್ತುಂಗಮಲ್ಲನೆನಿಸಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೮ ; 1015). [ಆಯ್ಯಣ + ಆಯ್ಯ$_1$]

ಅಯ್ಯಣಿಗ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ (?): ದೇವರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಕರ್ಮಾಂತರದ ಬೆಸಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಮೂನೂರ್ವರು ಸಾನಿಗರುಂ ಮೂನೂರ್ವ್ವರಯ್ಯಣಿಗರುಂ ನಿಬನ್ಧಕಾಱರುಂ ಸುಖಮಿರ್ಪರು (ಸೌಇಇ. VI, ೧೧೩-೪ ; 1700). [ಆಯ್ಯಣ + -ಇಗ]

ಅಯ್ಯತನ, ಅಯ್ತನ, ಐತನ (ನಾ). ಅಯ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆವರಿವರೆನ್ನದೆ ಚರಣಕ್ಕೆಱಗಲು ಆಯ್ಯತನವೇಱಿ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಱೆವೆ ನಾನು (ಬಸವ. ೨೫೩) ; ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನವೇತಕ್ಕೆ ಸುಡು ಶಿವಭಕ್ತಿಹೀನರಿರ (ಬಸಪು. ३-८೨). **ಅಯ್ತನ** (ಕಿ). **ಐತನ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆಯ್ಯ$_1$ + -ತನ]

ಅಯ್ಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾರಾಯಣಂ ಗಾಣದಂಕಕಾಱ . . . ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಪ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೦-೫ ; 948).
[ಆಯ್ಯ$_1$ + ಅಪ$_1$ (< ಅಪ್ಪ$_1$)]

ಅಯ್ಯಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶಿವಮಾರ ಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಆಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಡನು ಪಿಱ್ದು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೮೩-೫ ; 977).
[ಆಯ್ಯಪ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಯ್ಯಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೀರ ಮಹೇಂದ್ರನೊಳ್ಕಾದಲೆಂದು ಆಯ್ಯಪದೇವಱ್ಗೆ ಸಾಮಂತ ಸಹಿತಂ ನಾಗತ್ತರನಂ ದಂಡುವೇಱಿಪ್ಪೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ८३-४ ; 890) ; ಪಲ್ಲವಾತ್ಮಯಂ ನನ್ನಿಗಾಶ್ರಯಂ ಶ್ರೀಮತು ಆಯ್ಯಪದೇವ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೨-೫ ; 918). [ಆಯ್ಯಪ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಬ್ರಹ್ಮಾದೇಯಂ ಆಯ್ಯಪಮಂಗಲ ಸಿಪ್ಪಸಿನ್ತೆಯದ್ರ್ದ ಬಳದೊಳ್ ಬಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧-೩ ; 975). [ಆಯ್ಯಪ + ಮಂಗಲ]

ಅಯ್ಯಮ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೨).
[< ಸಂ. ಆರ್ಯಮನ್]

ಅಯ್ಯರೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಱಿಮೆಱೆವ ಕಾಗೆಂಡೆಯಯ್ಯರೆಗ ದೊಂಡಿ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫-४೫). [?]

ಅಯ್ಯಲ್, ಅಯ್ಯಲಾ (ಅ). ದುಃಖ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತು: ಆಯ್ಯಲಡಿಯಿಡೆ ಸುಡುವ ಹುರಿವ ಬೆಳ್ಮಣಲಣ್ಣ (ಸಾಸಂಚ. ४-೧೧೯ ವ). **ಅಯ್ಯಲಾ**: ಆಯ್ಯಲಾನಿಂತು ನಾಯಮಣ್ಣದ ವಿಧಿಯ ನುಂಡೆ ಏನೆಂಬೆನೀಶ್ವರಾ ಕಾವುದೆನ್ನಂ (ವಾಗೀರ. ೨೬೧-೬).
[ಆಯ್ಯ$_2$ + - ಆಲ್ ?. / ಪ್ರಾ. ಆಯಲ್ಲಯಾ = ದುಃಖ]

ಅಯ್ಯಲಾ 'ಅಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಅಯ್ಯಹರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆರಟೂರ ಆಯ್ಯಹರಸರ ಮಗವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨४, ೯೫-४ ; 1021).
[ಆಯ್ಯಹ$_0$ (< ಆಯ್ಯಪ) + ಆರಸ$_1$]

ಅಯ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆ: ಉಮೇಶ, ನೀನೂ ಆಯ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಎಂದು ನಗೆಯಾಡಿ ಕೆಣಕಿದ್ದರು (ದಾಕೂಟ. ೧೩೫). [ಆಯ್ಯ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಅಯ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯನನ್ನು ಗೌರವ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಚಿರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ನಮ್ಮ ಆಯ್ಯಾಜಿಯವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಭೂದಾನವಂ ಮಾಡಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೨). [ಆಯ್ಯ$_1$ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ, ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ, ಅಯ್ವೊಳೆ, ಐಯವೊಳೆ, ಐಹೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಭ[ಟಾರರ್] ಪ್ರಿಥುವಿರಾಜ್ಯ[ಙ್ಗೆ]ಯೆ ಆಯ್ಯಾವೊ[ಳೆ]ಯು[ಳ್] (ಸೌಇಇ. XI-ii, ४-೨ ; ?) ; ಅಱುವತ್ತನಾಲ್ಕು ಘಟಿಕ(ಕಾ)ಸ್ಥಾನಮುಮಯ್ಯಾವೊಳೆ ಪುರಪರಮೇಶ್ವರರು(ರುಂ) (ಇಆ. V, ३४೨-೧೦ ; 1093) ; ಆಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ತಳದಿನಿದುವೆ ನೆಗ್ಗಿರ್ಗಱಿದೆನಿಪರಯ್ಯಮಾ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪುರಕೆ ಕುಱುವೆನಿಪ ಕುಱುಗೋಡ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೨४ ; 1097) ; ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕರಾವ ಹೊಯ್ಸಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಆಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. II, ೧೫೯-೧೦ ; 1130). **ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ**: ಭಗವತೀದೇವೀಲಬ್ಧವರ ಪ್ರಸಾದರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಾವೊಳಿಯಯ್ನೂರ್ಬಸ್ವಾಮಿಗಳುಮುಂ (ಕಇ. II, ೨೫-८४ ; 1185). **ಅಯ್ವೊಳೆ**: ಆಯ್ವೊಳೆಪುರವರೇಶ್ವರರಪ್ಪ (ಇಆ. X, ೧८೭-३೨ ; 1095). **ಐಯವೊಳೆ**: ವಾಕುಸಿದ್ಧರುಂ ಭಲ್ಲುಂ ಕದಣ್ಣ ಹಸ್ತರ್ ಐಯವೊಳೆಯ ಪುರಪರಮೇಶ್ವರರ್ (ಕಇ. VI, ೫೫-೮ ; 1000 ?). **ಐಹೊಳೆ**: ಕನ್ನಡದ ಕವಿ ರವಿಕೀರ್ತಿ ತಾನು ಕಾಳಿದಾಸ ಭಾರವಿಯರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ-ಎಂದ ಮಾತು ಐಹೊಳೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೯). ℙ ಈಗಿನ ಐಹೊಳೆ. [< ಆಯ್ಯ$_1$ + ಪೊಳೆ ? (< ಪೊೞಲ್)]

ಅಯ್ಯೊ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯ$_2$, ಅಯ್ಯೊ (ಅ). ದುಃಖ, ಅನುಕಂಪೆ, ವಿಡಂಬನೆ, ಅಪಹಾಸ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: "ಆಯ್ಯೋ ವಿಷಾದಾನುಕಂಪಾಪಹಾಸೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬) ; "ಆಯ್ಯೋ ಎಂಬವ್ಯಯಮುಂ ದುಃಖದ ವಿಡಂಬನದ ಕರುಣದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪೇೞಲಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ३೦೮ ವೃತ್ತಿ) ; "ಆಯ್ಯೊ, ಆಯ್ಯೋ - ಖೇದ ವಿಡಂಬನಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಆಹಹ (ನೋವು), ಅಕ್ಕಟಾ, ಆಯ್ಯೋ (ದುಃಖ), (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (i) ದುಃಖಕ್ಕೆ: ಬೆಳರ್ವಾಯರ್ ಬತ್ತಿತ್ತಯ್ಯೋ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೮) ; ಇನ್ನೇವೆನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ (ತಿರುರ. ೨೧) ; ನಾನಾ ಭೋಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗುತೆ ಚರಿಸಿದೆನಿನ್ನಾಱಿ ನಿನ್ನಾಱಿನಯ್ಯೋ ಆನಂದಾಂಬೋಧಿ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ४) ; ಆಯ್ಯೋ ಅನ್ಯಾಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬).

(ii) ಅನುಕಂಪೆಗೆ: ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕಟ ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕಾರುಣ್ಯಮಪ್ಪ ಮನದೊಳ್ಕೂಡಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫೭-೪); ಮಂತ್ರಿ ಮುಖ್ಯರುಮಯ್ಯೋ ವಿನಿವಾರಿಸಲ್ಕಜಿವರಿಲ್ಲೆಂತಕ್ಕುಮೋ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೧); ಅಯ್ಯೋ ಪ್ರಾಣಿ ಬಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬). (iii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಇದೇಕಿಂತಾದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). (iv) ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಏಂ ಸೈಪೊ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬); ಅಯ್ಯೋ ನಿನ್ನ ಮೋರೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಯ₂**: (i) "ರಮಾ, ಏನು? ಅಯ್ಯ, ಒಳಗ ಬಾರವಾ (ಬೀಳತ. ೬೯). **ಅಯ್ಯೊ**: (i) ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದಟ್ಟಿದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ ದುರ್ಯೋಧನನೆಂಬೆರಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭); ಅಯ್ಯೊ ಫಳಾಮೃತರಸಮಂ ಕಯ್ಯಿಂದಂ ಪಿಡಿಯೆ ವಿಷಮದಾಯ್ತೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೨).

ಅಯ್ಯಯ್ಯ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಮಮ ಪ್ರದ್ಯೋತಮಯ್ಯಯ್ಯ ಭೀಕರವಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೧); ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾರೆಂದನಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿಯೆಂದಲಲ್ಲಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೭); ಹ್ಯಾಗೆ ಸೈರಿಸಲಮ್ಮ ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ಪ್ರಿಯನು ವೀರಾಗನಾದಕಟಕಟ (ಜಿನಮು. ೪೬-೩೮); ದುಃಖದಿಂದ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ).
ಅಯ್ಯೋಪಾಪ= ಕರುಣೆಯ ನುಡಿ, ದಯೆಯ ಉದ್ಗಾರ: ಕರಡಿಕಂಡು ದಿಗಿಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು ನೋಡಿ ಅಯ್ಯೋಪಾಪ! ಎನಿಸಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೨); ಅಯ್ಯೋಪಾಪ ಎಂದು ಮರುಗಿತು (ಕಿಂಕಥೆ. ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಐಯ; ಮಲ. ಅಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯೋ; ತುಳು. ಅಯ್ಯೋ; ತೆಲು. ಅಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯೋ; ಕುಯಿ. ಐಗೆ, ಐಗೋ; ಮಲ್ತೊ. ಅಯ, ಅಯ್ಯ, ಅಯ್ಯು. / ಸಂ. ಅಯೆ]

ಅಯ್ರ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ರಗಡಗ, ಐರಗಡಗ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಕಡಗ. **ಐರಗಡಗ**: ಥಳಥಳಿಸುವ ರತ್ನದೈರಗಡಗ ದಿವ್ಯನುಲಿಗಡಗಗಳಾಮಲಕದ ತೊಳಪ ಕಡಗ ಹಲಸಿನಕಾಯಿಗಡಗಗಳೆಳೆವೆಣ್ಗಳೆಸೆದರರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೩೮). [ಅಯ್ರ + ಕಡಗ]

ಅಯ್ರಣೆ, ಅಯಿರಣೆ, ಅಯ್ರಾಣಿ, ಅರಣೆ, ಅರಿಣೆ, ಅರಿವೇಣಿ, ಐರಣಿ, ಐರಣೆ, ಐರಾಣಿ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವ್ರತ. **ಅಯಿರಣೆ**: ಅದರ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಛತ್ರವು ಪದರ ಅಯಿರಣೆಯೆಂಬ ಥರದ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೯೨). **ಅಯ್ರಾಣಿ**: 'ಅಯ್ರಾಣಿ ಕುಂಭ' ಪರಾ. **ಅರಣೆ**: ನಾಗೋಲೆಯ ದಿನ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅರಣೆ'ಯ (ಅಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಶದಲ್ಲಿ ತರುವ ನೀರು) ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ 'ಕಂಚು ಹತ್ತಿಸಿ'ದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೨೧೯). **ಅರಿಣೆ**: 'ಅರಿಣೆಮನೆ', 'ಅರಿಣೆಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. **ಅರಿವೇಣಿ**: 'ಅರಿವೇಣಿ ಪೂಜೆ' ಪರಾ. **ಐರಣಿ**: ಓಪ್ಪಮರು – ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಐರಣೀ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೩೨). **ಐರಣೆ**: ಅರ್ಚಿಸಿರ್ದೈರಣೆಯೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ ವ); ಪೂಜಿಸಿದ ಕಾಂಚನದೈರಣೆಯ ಶೋಭೋಪಕರಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೩೬); ರತಿಯಭಿಷೇಕದ ಕೊಡನೆನಲೆಸೆವೈರಣೆಯಿಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೧೧); ಹಸನಾಗಿ ಬೈತ್ತೈರಣೆಗಳಂತೆ ನಾಡೆ ರಂಜಿಸಿದವಾಕೆಯ ಮೊಲೆಗಳ್ (ಚೀರಮ. ೫-೩೪). **ಐರಾಣಿ**: 'ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆ' ಪರಾ.

[?. ತೆಲು. ಅಯಿರೇನಿ, ಐರೇನಿ. / ಮರಾ. ಅಹಿರೀ; ಪ್ರಾ. ಅಇರಾಣಿ, ಏರಾಣಿ = ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಾಣೀವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು]

ಅಯ್ರಣೆಗೊಡ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಚಿತ್ರ ಬರೆದ ಗಡಿಗೆ. [ಅಯ್ರಣೆ + ಕೊಡ]

ಅಯ್ರದಾಳಿ, ಐರದಾಲಿ, ಐರದಾಳಿ, ಐರೆದಾಲಿ, ಐರೆದಾಳಿ (ನಾ). = ಅಯ್ದೆದಾಳಿ. **ಐರದಾಲಿ**: ಕರಪೊಪ್ಪುತಿಂತಿರ್ದ ಚೋಳಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಧರೆವೆಣ್ಣೈರದಾಲಿಯ ಪಾಂಗು ಪಡೆದು ಬಂಧುರತರಮೆನೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಸೌಂದಪು. ೨-೮). **ಐರದಾಳಿ**: "ಗುಳದಾಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೫); ಜಡಿವ ಕುಂಡಲದ ಪೊಳೆವೈರದಾಳಿಯ ಕೊರಲ (ಭಕ್ತಾಪ. ೩-೧); ಗರಳವನು ನಲಿದುಂಡು ಹರನಳುಕದುಳಿದ ಭಾಸುರತೆ ನಿನ್ನೈರದಾಳಿಯ ಮಹಿಮೆ ಗಿರಿಜೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧-೯-೧); ಸುರನಾರೀಜನದೈರದಾಳಿಗೆ[ಚಿ]ರಸ್ಥಾಯಿತ್ವಮಂ ಮಾಳ್ಪ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೧೧೫); ಐರದಾಳಿಯ ಬಿಚ್ಚೋಲೆಯ ಚಂದನದ ಕುಂಕುಮದ . . . ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೭). **ಐರೆದಾಲಿ**: ಮಿಜುಗುತಿರ್ದುದು ಚೆಲ್ವಿನಿಂದೆ ವಾಣಿಜ್ಯಪುರಿ ಭೂಲಲನೆಗಿಟ್ಟೈರೆದಾಲಿಯಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೨೦). **ಐರೆದಾಳಿ** (ಅ). [ಅಯ್ರ + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ರನ್ನ, ಐರನ್ನ (ನಾ). ಐದುರತ್ನಗಳು; ಪಂಚರತ್ನ. **ಐರನ್ನ**: ಐರನ್ನದುಂಗುರದ ಸಿಂಗರದ ನಾನಾ ವಿಲಾಸಿನಿಯರು (ರೇವಣ. ೬-೨೨).
[< ಅಯ್ದು₁ + ರನ್ನ]

ಅಯ್ರಾಣಿ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅಯ್ರಾಣಿಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಯ್ರಣೆಗೊಡ.
[ಅಯ್ರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಕುಂಭ]

ಅಯ್ರಾಣಿಗಡಿಗೆ (ನಾ). = ಅಯ್ರಣೆಗೊಡ (ಅ).
[ಅಯ್ರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಯ್ರಾಣಿಹಾಡು, ಐರಾಣಿಹಾಡು (ನಾ). ಅಯ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು. **ಐರಾಣಿಹಾಡು**: ಐರಾಣಿಹಾಡು (ರೂಢಿ). [ಅಯ್ರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಹಾಡು₂ (< ಪಾಡು₂)]

ಅಯ್ರಿ, ಐರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಐರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[?. / ತೆಲು. ಅವಿರಿ, ಅಯಿರೆ, ಐರ; ಮರಾ. ಅಹಿರಾ. ಅಹೇರಾ]

ಅಯ್ರು (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಆಣಿ. 'ಅಯ್ರುಗಾಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ರುಗಾಲು (ನಾ). ಆಣಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಕಾಲು: ಅಯ್ರುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದು (ರೂಢಿ).
[ಅಯ್ರು + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಅಯ್ವಗಲ್, ಐವಗಲ್ (ನಾ). ಐದುದಿನ; ಐದುಹಗಲು. **ಐವಗಲ್**: ಆ ರಾಜಪ್ರಭದೇವಂ ತನ್ನ ಕುಮಾರಂ ದ್ವಿಟ್ಟಕುಲಮಂ ಜಯಿಸುವನೆಂದಾರಯ್ಯುತ ಲಗ್ಗಿಗರುಸಿರಲು ಕೇಳುತ್ತೈವಗಲಾಗೆ . . . ತೊಟ್ಟಿಲ್ದುಂಬಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೧). [< ಅಯ್ದು₁ + ಪಗಲ್]

ಅಯ್ವಡಿ, ಅಯ್ಮಡಿ, ಐಮಡಿ, ಐವಡಿ (ನಾ). ಐದರಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಐದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳೊಳಗಯ್ವಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಾಲ್ವಡಿ] ಲಾಭಮನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟನು. ೬-೩೭); ಕಡುಸವಿ ಮಡದಿಯರೊಳ್ಮಡಿಯದಜಿಂದಯ್ವಡಿ ಸವಿ ಹಸುಳೆಗಳಿರದೆ ನುಡಿವ ನುಣ್ನುಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೬೧); ಮಜಿಯಂ ತಾಯ್ವಿಡಿ ನಡೆನೋಡಿ ಬಾಡಿ ತಾಪಂ ಮೊದಲಿಂದಯ್ವಡಿ ನೆಗಳ್ದಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೦). **ಅಯ್ಮಡಿ**: ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರಗದಿರಗೆ ತೇಜದೊಳಯ್ಮಡಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೧). **ಐಮಡಿ**: ತ್ರಿಪುರದಹನದ ಭಾಳಲೋಚನನನುಪಮೆಗೈಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಡಿ]ಯೆನಲು (ತೊರರಾ. ೫-೮-ಸೂ); ವಿಶ್ವಮೆಲ್ಲಂ ಪಿಂತೆ ರಾವಣವಧೆಯೊಳೆಂತು ತಲ್ಲಣಂಗೊಂಡಿತ್ತು, ಅಂತೆಯೆ ಐಮಡಿಯಾಗಿ ಬೆದರ್ದುದು

(ಅದ್ಭುತ. ೫೭–೫). **ಐವಡಿ** : ನಿಮಗೈವಡಿಯ ಸಹಸಿಗಳವರು ದುರ್ಬಲರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೩) ; ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ವಡಿಯೈವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೪) ; ಭಾನುಸುತ ನಿಂದ್ಯೈವಡಿ ಇಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ಕಲ್ಯಾಣಿಸಕ್ತಿಪಂಡಿತರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೯–೩೩ ; 1197). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಮಡಿ$_2$]

ಅಯ್ವಡಿಗಣೆಯ, ಐವಡಿಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಕಾಮ. **ಐವಡಿಗಣೆಯ** : "ಕಾಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅಯ್ವಡಿ + ಕಣೆ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ವಡಿಸು, ಐವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಮಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಐದರಷ್ಟು ಮಾಡು. **ಐವಡಿಸು** : ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಪೋಗಿ ಹರೆಯದ ಚೆಲುವನ್ನೈವಡಿಸಿದಂತೆ ಚೆಲುವಾಗಿ ತೊಳತೊಳಗಲಾ ವನಿತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೮) ; ಎರಡು ಮುಂಗೈಯೊಳಾಗ್ನೇಯತತಿಯೈವಡಿಸಿಯುರದಲ್ಲಿಯು ಪನಿಷದ್ಗಳದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಸ್ಥಲವದಿರದೆ ಪದಿನೆಂಟು ಮಡಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೩೨) ; ಪದುಮಮಿತ್ರನನ್ನೈವಡಿಸಿದಂತದಱೊಳೊಂದೇ ಕೊಱತೆ ಕರುಣಾಸ್ಪದ ಮುರಾರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೮–೯–೬೦). [ಅಯ್ವಡಿ + –ಇಸು$_3$]

ಅಯ್ವಣ್ಣ, ಐವಣ್ಣ (ನಾ). ಐದುಬಣ್ಣ ; ಪಂಚವರ್ಣ. **ಐವಣ್ಣ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಯ್ವತ್ತು, ಅಯಿವತು, ಅಯಿವತ್ತು, ಐವತ್ತು (ನಾ). ಐದನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಮೊತ್ತ : ಬಣ್ಣವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ದು ವಿಸವಂ ಎಲೆವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಇಆ. VIII, ೨೮೬ ; ೫೮–೪ ; 732) ; ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ವತ್ತಿತ್ತಱುವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨) ; ಅಯ್ವತ್ತು ವರುಷಂಗಳ್ (ಬಸಪು. ೨೦–೩೦). **ಅಯಿವತು** : ವೇದಮಾರ್ಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯರು ಅಯಿವತಿಬ್ಬರು ಶ್ರೀವಯಿಷ್ಣವರು ಕೂಡಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬–೯ ; 1471). **ಅಯಿವತ್ತು** : ಅಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ವತ್ತುಸರಮುತ್ತು ಮಾಣವಕಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦–೨೪). **ಐವತ್ತು** : ಐವತ್ತು ಶರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ರಥಿಕರನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೨) ; ಹತ್ತು ಸಾವಿರದ ಕಾಲಾಳು ಗಜಗಳೈವತ್ತು ತುರಗ ಸಾವಿರದ ಮೊತ್ತ (ಕಂಸವಿ. ೩–೨೩).

ಅಯ್ವತ್ತಱುವರ್ = ಐವತ್ತಾರುಜನ : ತದ್ವರಿಷಾಭ್ಯಾನ್ತರದೊಳ್ [ಶ್ರೀ]ಚಿಂಚಿಲ[ದ] ಅಯ್ವತ್ತಱುವರುಂ ಮಹಾಜನಂ ನೆರದಿರಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೪–೧೨ ; 897). **ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು** = ಐವತ್ತೆರಡುಮಂದಿ : ಯಜಮಾನ ವೃತ್ತಿ ಐವತ್ತಿಬ್ಬರ ಐಯ್ಯಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬–೪೫ ; 1471). **ಅಯ್ವತೊಕ್ಕಲ್, ಅಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲ್** = ಊರಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಆರಿಸಿದ ಐವತ್ತು ಜನ ನಿವಾಸಿಗಳು (?) : ಪಟ್ಟಜಿನಾಲಯ ಕಿಟ್ಟಳವಾದಯ್ವತೊಕ್ಕಲಸುಮತದಿಂದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೨ ; 980) ; ಆ ಪಟ್ಟಣದಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮–೩೨ ; 1118). **ಅಯ್ವದಿಂಬರ್, ಐವದಿಂಬರ್** = ಐವತ್ತು ಜನ : ಆ ಎಜಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ವದಿಂಬರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇಣಿಯುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೫ ; 750) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳುಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೨–೯ ; 968) ; ನಾಲ್ಸಾಸಿರದೇೞ್ನೂಱಯ್ವದಿಂಬರ್ ಸಕಳಪೂರ್ವಧರರುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೦ ಪ) ; ನೀನಾಗಲೀ ನಿನ್ನ ಆ ಅಯ್ವದಿಂಬರಾಗಲಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೩೦–೧೪) ; ನಾಲ್ಸಾಸಿರದ ನೂಱ್ಕೈವದಿಂಬದಿರ್ ಪೂರ್ವಧರರುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೪–೧೭).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪತ್ತು$_2$. / ತಮಿ. ಅಮ್ಪತು, ಐಮ್ಪತು ; ಮಲ. ಅಮ್ಪತ್ತು ; ಕೊಡ. ಅಯಿಂಬದಿ ; ತುಳು. ಐವ ; ತೆಲು. ಎಣ್ಬದಿ, ಯಾಭಯ್, ಯಾಭೈ]

ಅಯ್ವಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ ; ಐದು ಪಲಗಳ ತೂಕ : ಬಿಟ್ಟ ಜವಳಕ್ಕೆ ಅಯ್ವಲ ಹತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗಯ್ವಲಂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೭, ಸಿಂದಗಿ. ೩೯–೮ ; ?). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪಲ]

ಅಯ್ವಾಗಿಲು, ಐವಾಗಿಲು (ನಾ). ಐದು ಬಾಗಿಲು. **ಐವಾಗಿಲು** : ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೫೫–೩).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಯ್ವಾಯ್, ಐವಾಯ್ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಾಯಿ : ಅಯ್ವಾಯ ಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಐವಾಯ್** : ಸಿಂಗಂ ಮಸಕದಿನೈವಾಯಿಂ ಗರ್ಜಿಸುವವೊಲಯ್ವಾಯ ಶಂಖಮೇಂ ಗರ್ಜಿಸಿತೋ (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೨೯). 'ಐವಾಯ್ವುಲಿ' ಪರಾ.
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಬಾಯ್]

ಅಯ್ವಾಯ, ಐವಾಯ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖವನ್ನುಳ್ಳದು ; ಸಿಂಹ. **ಐವಾಯ** : 'ಐವಾಯಹುಲಿ' ಪರಾ. ℙ 'ಪಂಚಾಸ್ಯ'ದ ಭಾಷಾಂತರ ಸಮಾಸ. [ಅಯ್ವಾಯ್ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ವಾಯ್ವುಲಿ, ಐವಾಯ್ವುಲಿ, ಐವಾಯಹುಲಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳ ಹುಲಿ ; ಪಂಚಾಸ್ಯ. **ಐವಾಯ್ವುಲಿ** : ಐವಾಯ್ವುಲಿಯೆನೆ ನಗರ ರಕ್ಷಕನಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨–೧೦). **ಐವಾಯಹುಲಿ** : ಐವಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಐದು ಬಾಯ] ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫–೪೭೯). [ಅಯ್ವಾಯ್ + ಪುಲಿ]

ಅಯ್ವೆಡೆ, ಐವೆಡೆ (ನಾ). ಐದು ಹೆಡೆ. **ಐವೆಡೆ** (ಕಿ).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಪೆಡೆ]

ಅಯ್ವೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ವೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಅಯ್ವೋಜಂ ಈ ಶಾಸನದ ಕಲ್ಲಂ ಗೆಯ್ದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೭೪ ; 1053). [? + ಓಜ]

ಅಯ್ಸಂಬರ, ಅಸಂಬಳ, ಐಸಂಬರ (ನಾ). ಮೆಣಸು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಸಾಸಿವೆ, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ನಖರಂಗಳು ಹೊಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ಸೊಳಸ ೨ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಸೊಳಸ ೨ ಮುಂ ಮುರಿದಂಡಗಳಯ್ಸಂಬರದಲ್ಲಿ ದೇವರ್ಗೆ ಹೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕಾಣಿ ೧ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಕಾಣಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೬–೭೦ ; 1176) ; ಪರದೇಶಿಗಳು ಅಳವ ತೂಗುವಯ್ಸಂಬರಂಗಳಲುಂ ಎಣಿಸುವ ದವಸಂ ಮಾಱುದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೭–೪೪ ; 1177). **ಅಸಂಬಳ** : ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ಬದಲುಳ್ಳ ಖಾಣ ಅಸಂಬಳ ಅಭಾಗ್ಯತೆ ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗುಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೫ ; ?). **ಐಸಂಬರ** : ಐಸಂಬರ ಅವಘಾಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫–೧೪ ; 1000).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸಂಬರ]

ಅಯ್ಸರ$_1$, ಐಸರ$_1$ (ನಾ). ಐದು ಎಳೆಯ ಸರ : ನಾಲ್ಗಾವುದಂ, ಅಯ್ಸರಂ, ಅಯ್ಪೆಂಡಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ) ; ಮುಪ್ಪುರಿ ನೂಲ್ಪುಡಿಯೇೞಿ ಮುತ್ತಿನಯ್ಸರಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೧೧). **ಐಸರ$_1$** : ಕಟ್ಟಿದೈಸರಮದೊಂದು ಬೆಡಂಗಿನ ಸೇತುಮಾಲೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨) ; ತೋರ ಮುತ್ತಿನೈಸರದ ಮರೀಚಿಯಿಂ ಸಿರಿಯ ತಾಯ್ವನೆ ರಾಮನ ಪೇರುರಂ ಮನೋಹರಮೆನಿಸಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೫೪) ; ಮುತ್ತಿನೈಸರಂ ಮೆಯ್ಯೊಳೆಪಕ್ಕೆರಯ್ಯಮೆನೆ ತೂಗೆ ವಿಲಾಸದಿನುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೩೨೧).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸರ$_3$]

ಅಯ್ಸರ$_2$ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಸರ$_2$]

ಅಯ್ಸರಲ, ಐಸರಲ, ಐಸರಳ (ನಾ). = ಆಯ್ಗೋಲ : ದರ್ಪಕೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಆಯ್ಸರಲನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು . . . ಸಾಧಕ ಮಾಡಿಸುವ ಲವಲವಿಕೆಯ ಗುರುವರೇಣ್ಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦). **ಐಸರಲ** : "ಐಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜತಿವಗೆ ಪಿರಿದಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭) ; ಪಿರಿದುಂ ಮಾತಿನೊಳೇನೈಸರಲಂಗೆ ಪೊಡರ್ಪಿನೇಱ್ಗಿಯುಂಟಾದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೪) ; ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಿರದೈಸರಲ ಮಾರನಂ ಗಾಜುಮಾಡುವ ಲತಾಂಗಿಯರ್ ನಡೆತಂದರು (ನಂದಿಮಾ. ೬-೧೬). **ಐಸರಳ** : "ಬಂಡುಣಿಪೆದೆಯನೈಸರಳನೂ . . . ಕಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).

[< ಆಯ್ದು$_3$ + ಸರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ಸಾಮಂತ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಸಾಮಂತರು: ತೊಂಬತ್ತಾಱು ಸಾಸಿರ್ವರುಮಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೧೩ ; 777); ತೊಪ್ಪತ್ತಾಱು ಸಾಸಿಬ್ಬರ್ರುಂ ಅಯ್ಸಾಮಂತರುಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬-೧೩ ; 899) ; ಪೆರ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎ ಜ ಯ ಪ ನು ಆಯ್ಸಾಮನ್ತರು ಮಿಟ್ಟು ಆದಿರಾಜ ಪನ್ನೆರಡು ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೦-೮ ; 900) ; ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಗಳು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೫ ; 930). [< ಆಯ್ದು$_3$ + ಸಾಮಂತ]

ಅಯ್ಸಾಸಿರ, ಐಸಾವಿರ, ಐಸಾಸಿರ (ನಾ). ಐದು ಸಾವಿರ: ಸಾಸಿರ್ವರ್ ವನಿತೆಯರಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಜರ್ (ಆದಿಪು. ೬-೫) ; ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ, ಅಯ್ಸಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨-೩೩ ಉದಾ). **ಐಸಾವಿರ** : ಕರಿಗಳೈಸಾವಿರ ತುರಂಗಮುವೆರಡುಸಾವಿರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨೦) ; ತುರುಕ ಬರ್ಬರ ಪಾರಸೀಕರ ತುರಗವೈಸಾವಿರ ಸಹಿತ ಮೋಹರಿಸಿ ನಿಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೪). **ಐಸಾಸಿರ** : ಧನವಂ ಮಾಡಿದ ನೆಲದ ಮೇಗೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲುತ್ಸೇಧದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೨೭) ; ಗಗನಕ್ಕೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲಂತರದಿ ನೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೭೨) ; ಇನ್ನೂರು ಗಜವೈನೂಱು ಹಯವೈಸಾಸಿರದ ಮೂನೂಱು ಸುಭಟರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫).

ಅಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ = ಐದುಸಾವಿರ ಜನರು : ಅಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಭವರ್ (ಶಮದ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ).

[< ಆಯ್ದು$_3$ + ಸಾಸಿರ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಆಯ್‌ಆಯಿರಮ್]

ಅಯ್ಸು, ಅಯಿಸು, ಐಸು (ಗು). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ ; ಅಷ್ಟು ; ಅನಿತು : ಅಯ್ಸು ದಾನವ ಮಾನವರ್ಕದನ ಕರ್ಕಶದ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೩೨). **ಅಯಿಸು** : ಯಿದನಾ[ವ]ನೋರ್ವ್ವ ಆಳಿಪಿಹನು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಂಹ್ಮಳರನು ಕ ಪಿ ಲೆ ಯ ಂ ಕೊಂದಯಿಸು ದೋಸ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦-೧೪ ; 1300) ; ಹೆತ್ತತಾಯ್ಬಂದಯಿಸಜಲಿ ಕಾ ಣು ತ್ತ ಚೀ ಚೀ ಕೆಟ್ಟನಾಯಿಯೆನುತ್ತ ಮನದೊಳು ಹೇಸಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೫೫). **ಐಸು** : ನಿಮಿಷದ ನಿಮಿಷಂ ಬೋ, ಕ್ಷಣದೊಳಗರ್ಧಂ ಬೋ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚುವೈಸು ಬೇಗಂ ಬೋ (ಬಸವ. ೧೬೮) ; ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಕಂಡಾಸನವಿಳಿಯಬೇಕು ಐಸಿಲ್ಲದೊಡೆ ಕಡೆವೋಸರಿಸಿ ಕೂಡಲು ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೧) ; ಐಸು ಕೈದುಗಳೊಳೊದಗಿದರೈಸು ಕೈದುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ತಡೆಗಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೬).

ಅಯ್ಸೆ, ಐಸೆ = ಅಷ್ಟೇ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ : ಆಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಮನದೊಡೆಯ ಬಲ್ಲನೈಸೆ (ಮಹದೇ. ೨೪-೧) ; ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗದ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಸಂಸಾರ ಮುಕ್ತವಹುದೆ ವ್ಯರ್ಥವೈಸೆ ಉಳಿದ ವಿಚಾರ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೬-೧) ; ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೫) ; ಕಲಿತ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳಿಪುದೈಸೆ ಫಲ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). [?]

ಅರ್$_1$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ನಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹರಿತಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಉಜ್ಜಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಮೂಗನರಿಡು ಕೆತ್ತಿ ಕೀಸಿಯರದೊಳುಜ್ಜುತಿರ್ಪರ್ (ಸಾಸಂಜ. ೬-೩೨ ರ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅರ ; ಕೋತ. ಅರ್‍ಮ್ ; ತೆಲು. ಆಕುರಾಯಿ]

ಅರ್$_2$ 'ಅಱು$_3$' ನೋ.

ಅರ್$_3$ 'ಅಱು$_1$' ನೋ.

ಅರ್$_4$ (ನಾ). ಅರಸು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಉತ್ತರ ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅರಗಿಣಿ,' 'ಅರಗುವರ,' 'ಅರಮನೆ,' 'ಕನ್ನರ,' 'ಗೋವಿಂದರ' ಪರಾ. [< ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$)]

ಅರ್$_5$ 'ಅರೆ$_3$' ನೋ.

ಅರ್$_6$ 'ಅಱಿ$_1$' ನೋ.

ಅರ್$_7$ 'ಅಱಿ$_4$' ನೋ.

ಅರ್$_8$ (ನಾ). ಅರಳೆ (?).

ಅರನಭಂಡಿ = ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಬಂಡಿ (?) : ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದವರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾಪಣಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗಂ ಆರನ[ನೆ] ಭಂಡಿ ಮಾಱಿಂ[ಱಿ]ದಲ್ಲಿ ಮೆ[ೀ]ಲುದಕ್ಕೊಂದು ಭಂಡಿಯಲು ಮಾಱಿದ ಧಾನ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ವಂದು (ಎಇ. XIX, ೩೮-೩೧ ; 1144). [?]

ಅರ್$_9$ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವುದು ; ಹೋಗುವುದು. ೨. ವೇಗಶಾಲಿ ; ಚುರುಕು ; ವೇಗ. ೩. ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು. ೪. ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ. ೫. [ರೇಖಾಗ] ಕೋಣ ; ಮೂಲೆ. ೬. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದು ಪರಿಮಿತಿ. ೭. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೆಯವನು : ಅರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮುನಿಸುವ್ರತ . . . ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅರಂಚು 'ಅಱಿಚು' ನೋ.

ಅರಂಚೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾದ ಬಟ್ಟೆ ; ಸವೆದುಹೋದ ವಸ್ತ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ್$_0$ (< ಅಱಿ$_3$) + ಅಂಚೆ$_4$]

ಅರಂಜಿ 'ಅರಂಜೆ' ನೋ.

ಅರಂಜೆ, ಅರಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ವಲ್ಕಲ ವೃಕ್ಷ (ಮೈಔಗಿ. ೨-೧೨೫). **ಅರಂಜಿ** (ಪಂಡಿತ). [?]

ಅರಂಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಹುಡುಕು ; ಸುತ್ತು : ಸೇರು ಅಕ್ಕಿಯ . . . ಅಷ್ಟೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ತಿನ್ನುವಷ್ಟು ಆಸೆ ಅವಳಿಗಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಹಸಿವೆಯಿಂದ ರಾವು ಬಡೆದವರಂತೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅರಂಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ಬಡಮಕ್ಕಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೪೭).

[← ತುಳು. ಅರಂಟು = ತಡಕಾಡು, ನಿರೀಕ್ಷಿಸು, ಆಸೆಮಾಡು, ಬಯಸು]

ಅರಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧೭೯). [?]

ಅರಂಬಲ್ಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪ್ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜ್ಯಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಅರಮ್ಬಲ್ಲವನ್ ಇಡುಳೆಯ ಬಟವೃತ್ತಿ ಆಳುತಿರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೨೦-೬ ; 900). [?]

ಅರಂಬಳಿ (ನಾ). ಗಾಬರಿ ; ಕಳವಳ : ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮೈಸೂರು ರಾಜಧಾನಿಯಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು ; ಆಗಲಂತೂ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಅರಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೨೫).

[← ಮರಾ. ಅರಂಬಳ]

ಅರಕ$_1$, ಅರಕು$_1$, ಅರಖ, ಅರಾಕು, ಅರ್ಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ವಸ್ತು (ಉಕ. ೭). **ಅರಕು$_1$** : ೨. "ಮೂಲರಸ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅರಖ** ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅರಾಕು** ೨. (೭). **ಅರ್ಕ$_1$** : ೧. ಇರಾಣ ದೇಶದ ಅತ್ತರನ್ನು ಒಯ್ದು ಇಸ್ತಂಬೂಲಿನಲ್ಲಿ ಆದರ ಅರ್ಕ ತೆಗೆದು ಈ ನಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ (ಬೀರಬ. ೯೨).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅರ್ಕ್ ; ಮರಾ. ಅರ್ಕ ; ತಮಿ. ಅರಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅರಾಕ. / ಸಂ. ಅರ್ಕ ; ಇಂ. Arrack]

ಅರಕ$_2$ (ನಾ). ಅರಗುವುದು ; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು.
ಅರಕವಾಗು = ಜೀರ್ಣವಾಗು. [< ಅರಗು$_1$]

ಅರಕಂಚಟ್ಟೆ, ಅರಕನಚಟ್ಟೆ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಜಾಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ ; "ಬೋಗುಣಿ" (wash bowl ಇಂಕನಿ). **ಅರಕನಚಟ್ಟೆ** : ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಕನಚಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಆರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿದ್ದರು (ರೂಥಿ).
[← ತಮಿ. ಅರಿಕ್ಕಞ್ಚಟ್ಟಿ, ಅರಿಕ್ಕುಞ್ಚಟ್ಟಿ]

ಅರಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃಪ್ರಾಗ್ಗತ್ವಾನೇಱಿಲ್ಗೆಱ ತತಃ ಕುರುಪಗೆಱ ತತಃ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಮಾವೃತ್ಯ ಅರಕಟ್ಟಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೩೪ ; 694). [?]

ಅರಕನಚಟ್ಟೆ 'ಅರಕಂಚಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅರಕಲವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಕಲವಾಡೀ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮-೮೫; 1510).
[ಅರ$_7$ (< ಅಱ$_4$) + ಕಲ$_0$ (< ಕಲ್$_2$) + ವಾಡಿ]

ಅರಕಳಿ (ಗು). (ಉಕ). ೧. ಅಪೂರ್ಣ : ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಿಯು ಅರಕಳಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೩೯) ; ಆದರೆ ನಡುವೆಯೆ ಆಲಸಿಕೆಯೋ ಏನೋ ಬಂದು ಆ ಕೆಲಸ ಅರಕಳಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುವುದು (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩) ; ಇದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಕಳಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು (ತವನಿ. ೪). (ನಾ). ೨. ಅರಕೆ ; ಅಪೂರ್ಣತೆ. [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + -ಕಳಿ ?]

ಅರಕಾಣಿ 'ಅರೆಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಕಾಣಿಕೆ : ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆಯ ವಡಾಯುಉ ಕೊಟೆಉ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೬ ; 1418).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರಕಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆ ; ರಾಜಕೋಟೆ : ಯೂಸಫ್ ಆದಿಲ್ ಶಹನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಕೂಡಲೇ ಬಿಜಾಪುರದ ಅರಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಕಭಾಗ. ೩೪೭). [< ಅರಸ$_1$ + ಕಿಲ್ಲೆ]

ಅರಕು$_1$ 'ಅರಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಕು$_2$, ಅರಖು (ನಾ). ವರಕು ; ಗಿಲೀಟು ; ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರಲೇಪ ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು. (ಉಕ. ೭). **ಅರಖು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವರಖ್ ; ಅರ. ವರಕ್]

ಅರಕುಡಿ (ನಾ). "ಅರಸುಕುಲ, ರಾಜವಂಶ" (ರಮಾಕಾಂ).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅರಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಗುವರ : ಮುನ್ನರಕುಮಾರಕನಿಟ್ಟ ಕರಿಯು ತೊರೆದಾಹಾರವ ಕೊರಗಿರೆ ಮಾವಂತರರುಹಿದರಾ ಕಾಷ್ಟಕಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩-೨). [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಕುಲ$_1$ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಕುಲ ; ಬೆರಕೆಯಾದ ಕುಲ (೭).
[ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕುಲ]

ಅರಕುಲ$_2$ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ. [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಲ]

ಅರಕುಳಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಪುರಿಗೆಱೆಯಿಂ ಬನ್ದ ಪೊಲೆಯಣ್ಣನ ಶಿಲಾಕಮ್ಮ್ರ ಅರ[ಕು]ಳಿಯನ ಕಲ್ಲು ನಿಾಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧-೨೭ ; 865). [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಳಿಯ ?]

ಅರಕೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ ; ಕಡಮೆ : ನನಗೆ ಇವರ ಬಾಳುವೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನಿಸಿತು (ಸುವಸಂ. ೩). [< ಅಱಕೆ ?]

ಅರಕೆರೆ 'ಅರಕೆಱೆ' ನೋ.

ಅರಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅರಕೆಲ್ಲರಾನಾಟು ಮುದುಮೆಯುಳ್ (ಎಇ. IX, ೨೫-೫ ; 800) ; ಸತ್ತ ಅರಕೆಲ್ಲನ ಮಗ ಅವನ ಮಗ ಮಮಪೊಯ್ಸಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೩೨-೨೭ ; ?). [?]

ಅರಕೆಱೆ, ಅರಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೇರೊಱ್ಜಿಎ ಆರಕೆಱೆಯೆ ಪಿಱ್ಕೆಕುಱಿಕ್ಕಿಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩-೬೪ ; 806) ; ಮಹಾಸಾಮಂತ ಆರಕೆಱೆ ಕಾಱುಗುಂಡ ಬೆಱುವಱ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೫ ; 1130). **ಅರಕೆರೆ** : ಆರಕೆರೆಯೊಳು ಬೀಡ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ತುರುಕರ ನಿರುಳು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳು ಬಿದ್ದು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೫೪).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅರಕೇಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಿನ್ದರಸರುಂ ದೇವಸತ್ತಿ ಅರಸರುಂ ಮನಸಿಜರು ವಿನ್ನಪ್ಪಂಕೆಯೆ ಪರಮ ಕೂಳರ್ ಮಗನ್ದಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಆಗಪಳ್ಳಿಱ್ವಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂ ಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧-೭ ; 726).
[< ಅರಸ$_1$ + ಕೇಸಿ]

ಅರಕೋರು, ಅರಗೋರು (ನಾ). ಜಮೀನಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗ. **ಅರಗೋರು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅರಕೋರಾಗಿ ಹಂಚಿಬಿಡು = ಬೆಳೆಯನ್ನು ಎರಡು ಸಮಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡು. ಅರಕೋರು ಹಾಕು = ಅರ್ಧಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕೋರು]

ಅರಕ್ತ (ನಾ). ವಿರಕ್ತ ; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅರಕ್ತನಾದ ಆತ ದಿನವೂ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೧). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೪-೧೬). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ಷೆ (ನಾ). ರಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅದ್ದರಕ್ಷೆ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಅರಕ್ಷಾ]

ಅರಖ 'ಅರಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಖು 'ಅರಕು$_2$' ನೋ.

ಅರಗಂಡುಗ (ನಾ). ಅರ್ಧಖಂಡುಗ : ಅರ್ದ್ಧವಾದಿಯೊಳಪಿನ್ದರ ಗಣ್ಡುಗ ಮೂಗಣ್ಡುಗಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೫-೧೦ ; 1060).
[ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಖಂಡುಗ]

ಅರಗಚ್ಚು, ಅರಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅವಧಾನ ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅರ್ಧ ಪಕ್ವ : ಆವನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಆವನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಸಾಲದು. ಎಲ್ಲವೂ ಅರಗಚ್ಚು. ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮನಸು ಎರಡು ಕಡೆ (ಚೀನಾಬಾ. ೨೯೬). **ಅರಗಚ್ಚೆ** : ಅರಗಚ್ಚೆಯಾದ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೆಟ್ಟಗೆ . . . ಯಾಕೆ ಹೇಳಲೊಲ್ಲೆ (ಪವಶೀ. ೭೮). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕಚ್ಚು$_2$]

ಅರಗಚ್ಚೆ 'ಅರಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಅರಗಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ : ಹರಿಣನೋಟದ ನಯನಕೆಚ್ಚಿದಳು ಕಾಡಿಗೆಯೂ . . . ಅರಗಜ ಅತ್ತರು ಬಾಹುಮೂಲಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨) ; ಅರಶೀಣ ಕುಂಕುಮ ಅರಗಜ ಸುಗಂಧ ಉರಗ ಕಂಕಣನಿಗೆ ತೀಡುತ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೯-೨೨) ; ಎದೆಗೆ ತೊಡೆದಂಥ ಅರಗಜ

ಶ್ರೀಗಂಧ ಕೇಸರಗಳ ಸುವಾಸವು ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೯). [< ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು ?]

ಅರಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: ಚಾಗಿ ಅರಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ದು ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಸ್ವರ ದೇವಗೆ ಈರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೪ ; 888). [< ಸಂ. ಅರಘಟ್ಟ]

ಅರಗಣ್ಣು 'ಅರೆಗಣ್' ನೋ.

ಅರಗಲ್ಲು (ನಾ). ರತ್ನ: ನಾಗೀಂದ್ರನರಗಲ್ಲವು ಬಾ ಅರಗಲ್ಲದ ರೂಪವು ಬಾ ಹೋಯಿತು ಸರ್ಪಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೪).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಅರಗಳಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಉಂಡೆ; ಬಿಲ್ಲೆ: ಹಸಿಯಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟ ಬೆರಸಿ ಪೊತ್ತಿಕುಟ್ಟಿ ಬಳಿಕೊಮ್ಮೆ ಗುಡಪಾಕವಿಕ್ಕಿ . . . ತನಿವಾಲುಗಳ ಬೆರಸಿಯುದಯದೊಳಗೆರಗಳಕಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಗಾರಿಕೆಯಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೪). [ಅರ$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ಗಳಕ$_0$]

ಅರಗಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳ[ಱು]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಗಿಣಿ 'ಅರಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಗಿಲ್ಪಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ತಟಯರಗಿಲ್ಪಾಳ ನಾಗಮಗಾವುಣ್ಣನುಮುರಸುವಿಬ್ಬ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೪-೨; 1022); ಅರಗಿಲ್ಪಾಳ ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ಮೂಡ ಹರಳ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೫-೨೪ ; 1113). [ಅರಗಿಲ್$_0$ + ಪಾಳ್ (< ಪಾಱು)]

ಅರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸು; ಪಚನವಾಗುವಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಅನುಮಾನಿಸದೆ ಕೊಂಡರಗಿಸಿದನಾ ವಿಷವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೯೦); ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇವಿಸಿ ಅರಗಿಸಿ ಅಮೃತನಾಗುವೆ ನಾನು (ಅಂತರಾ. ೪೯).

ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸಿಕೊ: ಕಾಯಿಲೆಯವರಿಗೆ ಅವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ (ಅಡುಸೌ. ೯೧). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಗಂಡಸಿನಂತೆಯೇ ಆದನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃತಿಗಿಳಿಯಬೇಕು (ಅಪನಾ. ೧೯). ೩. ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕದ್ದ ಮಾಲನ್ನು ಆವನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅರಗಿಳಿ, ಅರಗಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದ ಗಿಣಿ: ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರಗಿಳಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡಮೊಜಲ್ದೆರ್ದೆಯಾಜುವರ್ (ಆದಿಪು. ೩-೮೭); ಓದಿದೊಡೇನರಗಿಳಿ ಕಲ್ತೋದುವ ಪೋಲ್ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭); ಅರಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕದಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್ಪಣ್ಣೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ೨. (ಪ್ರೀತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಆಡುವ) ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು: ನನ್ನ ಅರಗಿಳಿಯು ಮತ್ತೆ ಮಾತಾಡಹತ್ತಿತೇನು? (ಉದಪ್ಪೆ. ೩). **ಅರಗಿಣಿ**: ೧. ತರುಣಿಯೊರ್ವಳ ತುಟಿಯ ತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣೆಂದರಗಿಣಿಯೆರಗಲು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೬); ಗಿಣಿಯ ಮೈಬಣ್ಣ ಈ 'ಅರಗಿಣಿ'ಗೆ (ಸುವಸಂ. ೨೬). ೨. ಓಹೋ ಅರಗಿಣಿ ಬಾಯಿಬಿಡ್ತು ! (ಕಂಕಕೂ. ೨೨).

[< ಅರಸ$_1$ + ಗಿಳಿ (< ಗಿಱು)]

ಅರಗಿಳಿನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಅರಗಿಳಿಯ ಮಾತು. ೨. ಅರಗಿಳಿ ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಆಡುವ ಮಾತು: ದುಂಬಿಗುರುಳ್ . . . ಅರಗಿಳಿನುಡಿ ನಳಿತೋಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೨೫). [ಅರಗಿಳಿ + ನುಡಿ$_2$]

ಅರಗಿಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ಅರಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು: ಅರಗಿಳಿವಿಂಡು ವಾರುವದಮೋಹರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೦೧); ನಲಿವ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನದಲಿ ಮಿಗೆ ಗಳಹುವರಗಿಳಿವಿಂಡಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧೯-೧೧). [ಅರಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅರಗೀಲ್, ಅರಗೀಲು (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು: ಕದನದೊಳ್ . . . ಅರಗೀಲ್ ಕಜಿಲ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೯); ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಜುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ . . . ನೆಗಱ್ತ್ತೆಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೧೩); ತೇರಿನರಗೀಲ್ ಕಜಿಲ್ದು ಪಜಿಯಿಗೆಯುಡಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧). **ಅರಗೀಲು**: ಒಂದೊಂದೂ ರಥದ ಆಣಿ, ಅರಗೀಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಕಣಿಯವರೆಗೆ . . . ನೋಡುವನು (ಸವತಿ. ೪೮). [ಅರ್$_9$ + ಕೀಲ್]

ಅರಗೀಲು 'ಅರಗೀಲ್' ನೋ.

ಅರಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗು; ಪಚನವಾಗು; ಕರಗು: ಬಜುಬಂಗೆ ಅರಗದು (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೭); ತೇಜದಲ್ಲಿ ತಮ ಶಮಿಸಿ ಸೋಮರಸಿಕತೆಯೊಳರಗುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೯); ಆವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ವಶವಾಗು: ಆವನು ನನಗೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (?).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರತ್ತು ; ತೆಲು. ಅರುಗು, ಅಱುಗು]

ಅರಗು$_2$ 'ಅರುಗು$_1$' ನೋ.

ಅರಗು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಮೇಣ: "ಜತು, ಯಾವಕಃ, ಲಾಕ್ಷಾ- ಈ ೩ ಅರಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೧); ಅರಗು ಮೊದಲಾಗೆ ಘೃತ ಸಜ್ಜರಸಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಣಂಬಿವೆಂಬಿವಱಿಂ ವಿಸ್ತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩); ಅರಗಿನರಸನ ಬಾಗಿಲಲಿ ದಳ್ಳುರಿಗೆ ತಡವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೧). 'ಅವಲರಗು' ಪರಾ.

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅರ್ಕ್. / ಸಂ. ಅಲಕ್ತ, ಅಲಕ್ತಕ]

ಅರಗು$_4$ 'ಅರುಗು$_1$' ನೋ.

ಅರಗುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲು (?ಸಂಗ್ಲಾ. ೮೦).

[ಅರಗು$_4$ (< ಅರುಗು$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಅರಗುಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಕೆಸರು; ಅರಗು ಕರಗಿ ಆದ ಕೆಸರು, —ರಾಡಿ: ಕೆಂಡದಂತಿರುವ ಮಣಲನಿಡಿವರವಯವಮೊಳಕಟ ಅಜಿಚಲಜಿಚಲೊಯ್ದು ಕರಗಿದರಗುಗೆಸಱೊಳಿಡುವರಕಟ (ಸಾನಂಚ. ೬-೮೪ ರ). [ಅರಗು$_3$ + ಕೆಸಱ್]

ಅರಗುಮಸಿ (ನಾ). ಅರಗಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಸಿ; ಶಾಯಿ (?).

[ಅರಗು$_3$ + ಮಸಿ]

ಅರಗುರಿ 'ಅಱಿಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿ 'ಅಱಿಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿತನ 'ಅಱಿಗುಲಿತನ' ನೋ.

ಅರಗುವರ (ನಾ). ಅರಸನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: ಅರಗುವರ ಮಾದಣ್ಣನಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೨).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕುವರ]

ಅರಗುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ಕೆಂಪಿನ ಹರುವೆಯನೂ ಸುಟ್ಟು ಕರುಕುಮಾಡಿ ಸುಣ್ಣಮಂ ಬೆರಸಿಕೊಂಡು ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟನಿಡುವುದು ಅರಗುಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೪).

[ಅರಗು ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅರಗೆಲಸಿ 'ಅರೆಗೆಲಸಿ' ನೋ.

ಅರಗೆಱೆ (ನಾ). ಅರಸನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆರೆ; ರಾಜತಟಾಕ: ತೀವಿದರಗೆಱೆವೊಕ್ಕು ಕಲಿ ನಸುಪೇವ ಮಿಂದೀಸಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧); ಅರಗೆಱೆಯೊಳೀ ಸಾಡುತಿರ್ದ ಅಚ್ಚರಸಿಯರೊಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೮).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅರಗೇಡಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟವನು: ಹೋದರಗೇಡಿಗೆ ಹಿಂದೆಯೆ ಬಂದೆಯಾ ಮುರು ಕಂಡ ಎಮ್ಮೆಯ ಹಾಗೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೨೩–೯೧).
[ಅರ್$_3$ (< ಅಜ$_1$) + ಕೇಡಿ]

ಅರಗೇಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹಾಳಾಗಿರುವುದು; ಅರ್ಧ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ್$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕೇಡು]

ಅರಗೊರತೆ 'ಅರೆಗೊರತೆ' ನೋ.

ಅರಗೋರು 'ಅರಕೋರು' ನೋ.

ಅರಘಟಿಕ (ನಾ). = ಅರಘಟ್ಟಕ: "ಅರಘಟಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮುದ್ಘಾಟಕಂ ಘಟೀಯಂತ್ರಮೆನೆ ತಿರುಗಿಬಹ ರಾಟಾಳಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫–೧೯). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಅರಘಟಿಕ: ಇದು ಸಮಸ್ತ ಕಮಲಭವಾಂಡಮಾಲಾಘಟೀಘಟಿತಾರಘಟ್ಟಘಟನಾಸ್ವತಂತ್ರ (ಜಗವಿ. ೧–೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟಕ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ರಾಟೆ; ರಾಟಣಿಗೆ: "ಉದ್ಘಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಃ, ಅರಘಟ್ಟಕಃ –ಈ ೪ ರಾಟಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩–೬೩). [ಸಂ.]

ಅರಘುವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಆರಳಿ, ಅರಘುವಾಳ, ಕಡಬೆ . . . ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). [?]

ಅರಘುಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿ[ಟಿ]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಚಣ್ಣ 'ಅರಚಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಅರಚನೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ರಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರಚನಾ]

ಅರಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೬೮). [?]

ಅರಚಲ 'ಅರಚಲು' ನೋ.

ಅರಚಲು, ಅರಚಲ (ನಾ). ಕೂಗು. **ಅರಚಲ**: ಗರುಡನು ಇವನ ಅರಚಲವನ್ನು ಕೇಳಲಾರದೆ . . . ಇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. vi, ೧೯).
[ಅರಚು (< ಅಜಿಚು) + –ಅಲು]

ಅರಚಲ್ಲಣ, ಅರಚಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಲ್ಲಣ; ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚ (ಕಿ). **ಅರಚಣ್ಣ** (ಕಿ). [ಅರ್$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರಚಾಟು (ನಾ). ೧. ಮರೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಅಪರಾಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅರಚು 'ಅಜಿಚು' ನೋ.

ಅರಜಲ (ನಾ). ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೀರನ್ನು ಊರಿಸುವ ನೆಲೆ; ಸರುವು (ಉಕ. ಕಿ). [ಅರ್$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಜಲ]

ಅರಟೂಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಟಿಕಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಶಂಕರಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಂಗೆ ಮುಡಿತಿನಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೋರಂಟಿ ಅರಟಿಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೪; 1256); ಸೂಗಾನಿಯ ಮಣಲಿಯ ಭಾರ್ಗವಗೋತ್ರದ ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂನೆಯ ಮೂಲು ಅರಟಿಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆ ಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೦; 1256).
[ಅರಟಿ + ಕಂಡ ?. P ತೆಲು. ಅರಟಿ = ಬಾಳೆ]

ಅರಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). [< ಸಂ. ಅರಟು, ಅರಡು]

ಅರಟು$_2$ (ನಾ). ಒಳನೋವು; (ಹಸಿವಿನ) ಕೋಟಲೆ: ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಟು (ರೂಢಿ). [?]

ಅರಟು$_3$ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ (?): ಸಿಂಗದರಟಂ ಕಂಡ ಮದಮಾತಂಗವ್ರಜದೊಲ್ (ಮದೇಪು. ೩–೪೯). [< ಸಂ. ರಟ್ ?]

ಅರಟೆ 'ರಾಟೆ' ನೋ.

ಅರಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶ; ರಟ್ಟವಂಶ (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಂಗಣಿ ಮಹಾರಾಜರ್ ಸಿರಿಪುರುಷರ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಅರಟ್ಟಗಳರಸರ್ ಚೊತ್ತಮ್ಮನ್ ಎಡತ್ತೊಜಿನಾಡು ಸಾಸಿರವುಂಮಾಳುತ್ತಿದುವಿಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫–೪; 740).

ಅರಟ್ಟಗಂಡ = ರಟ್ಟರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ರಟ್ಟರಾಜರ ಗಂಡ (?); ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗ ಮರಟ್ಟಗಣ್ಡನ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭–೫; 900).
[< ಜಟ್ಟ ?]

ಅರಟ್ಟತೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯು ಅರಟ್ಟ ×× ರಮ್ಮಗನ್ದಿರ್ ಸಿಜ್ಗಂ ದೀಕ್ಷೆಬೀಳಾದು ಅರಟ್ಟತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದೆ ಗೊಟ್ಟಮುಡಿ ಒಡೆಯುಂಬರಾಳ್ವಿಕೆಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫–೪; 750). [ಅರಟ್ಟ + ತೀರ]

ಅರಡಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಣ$_1$ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ, —ಪಾರಿತೋಷಿಕ.
[← ತೆಲು. ಅರಣ; ತಮಿ. ಅರುಳ್ = ಉದಾರವಾಗಿ ಕೊಡು. / ಮರಾ. ಆಹೇರ]

ಅರಣ$_2$ (ನಾ). ಸಗಣಿ; ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಅರಣವೆಸರದು ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೪); ಚೊಚ್ಚಲೆಳಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಂ ಬೆಚ್ಚರದಿಂ ತಗರಮಂತದಂ ಸಂಯೋಗಿಸಿ ಒಚ್ಚತದಿಂ ವಿಷಮಕ್ಕೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಖಮದ. ೧೬–೧೮); ಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಮಂ ಪಾಲಿಂದಾಸ್ವಾದಿಸಿ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಲ್ಲಾ [ಭೇದದ] ವಿಷಂಗಳಾಕ್ಷಣಮಿಜಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬–೧೯). ಏರಣ ಹೋ. [?]

ಅರಣಿ$_1$ (ನಾ). ಹೂವು. 'ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರಿ]

ಅರಣಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಯಾಗದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಮರದ ಕೊರಡು: "ಯಾಗಾಗ್ನಿಯ ಹೊಸೆವ ಮರದಲ್ಲಿ ಅರಣಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೭); ತಾಪಸರಂ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ತೂಳ್ದು ಬೇಟ್ಪರಣಿಯಂ ಕೊಂಡಾಶ್ರಮಕ್ಕಿಂತು ಬೇವಸಮಂ ಮಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೭). ೨. ಯಾಗಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಶ್ವತ್ಥದ ಕೊರಡು: ಆಗ ಅವನು ಆ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ಎರಡು ಅರಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ . . . ಅವುಗಳನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೨೮೧).

ಅರಣಿಯತನುಜ = ೧. ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ: ವರಯೋಗಿ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳ ನೀ ಬೇಗ ಹೇಳುವುದೆನುತಲರಣಿಯ ತನುಜ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೦–೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ (ನಾ). ದೇವರ ಹೂತೋಟದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ತಂದ ಹೊಸ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಮಾಲೆಗಳಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸದವನು: ಈ ದೇವರ ತೋಟದ ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ ಬೀಚಣನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ತಪ್ಪದೆ ದೇವರ್ಗೆ ದಿವಸವಳವಿಕ್ಕುವ ಹೂವಿನ ಸರ [೧೨] (ಸೌಇಇ. XV, ೯೯–೭; 1159); ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗನಲ್ಲಿ ಒತ್ತಧಾರೆಯಂ ಕುಡಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫–೨; 1165).
[ಅರಣಿ$_1$ (< ಅರಳ್$_1$?) + ಗುತ್ತಿಗ]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗತನ, ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಹೊಸಹೂಮಾಲೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಈ ತೋಂಟದರಣಿಗುತ್ತಿಗತನವಂ ಕೈಹಣಸೆಟ್ಟಿಯರ ಕೈಯ್ಯಲಾ ಕನಕಿಕಬೆಯಿಳಿಯ ನಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಡೆದು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿಚ್ಚನಿಕ್ಕುವ ಹೊಸಹೂವಿನ [ಹಿರಿಯ] ಮಾಲೆಯಸರ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೪೦; 1165). ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ: ಈ ತೋಟದರಣಿಗುತ್ತ[ತ್ತಿ]ಗೆತನವನಾ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಮಹಾಜನಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಹೊಟ್ಟಿಯ ಬಮ್ಮಣ ಪಡೆದು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫-೩; 1165). [ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ + -ತನ]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ 'ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗತನ' ನೋ.

ಅರಣಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ. ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. [ಅರಣಿ + ಪುತ್ರ]

ಅರಣಿಪೋತಕ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಅರಣಿ: "ಮಹಾರಾಜ, ಅರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ?" (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣಿ + ಪೋತಕ]

ಅರಣಿಯತ್ನಕ (ನಾ). ಅರಣಿಯನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಡೆಯುವ ಕೊರಡಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಹಗ್ಗ: "... ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ?" (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣಿ + ಯತ್ನಕ]

ಅರಣೆ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ: ಅರಣೆ ಕಡಿದರೆ ಬರಣಿ ಮದ್ದು ಸಾಲದು (ಗಾದೆ); ಅರಣೆ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಧರಣಿ ನಾಶ (ಗಾದೆ). 'ಹಾವರಣೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಣೈ; ಮಲ. ಅರಣ; ತುಳು. ಅರಣಿ]

ಅರಣ್ಯ (ನಾ). ಅಡವಿ; ಕಾಡು: "ಪಟುವೆನ್ನುತ್ತುಂ ಕವಿವರರು ಪೇಟಲಕ್ಕುಮರಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಪಶುಗಳು ಎಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮೇಯುತ ಬಳ್ಳಿ ಹುಲ್ಲು ನೀರ್ಗಳಿಂದಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಕೊಳ: ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗಕುಲದೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). ೩. ಕಾಡಿನ ತಾವರೆ. [ಅರಣ್ಯ + ಕಮಲಿನಿ]

ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿರುವವನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು; ಅಲ್ಪಪಾಂಡಿತ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ಬಾದರಾಯಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜೋಡಿಸುವನೋ ಈ ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೫). [ಅರಣ್ಯ + ಪಂಡಿತ]

ಅರಣ್ಯಪ್ರಕರ (ನಾ). ಕಾಡುಗಳ ಗುಂಪು; ಅರಣ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ: ಪರ್ಬಿದರ್ಣ್ಯಪ್ರಕರಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪). [ಅರಣ್ಯ + ಪ್ರಕರ]

ಅರಣ್ಯರುದಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ. ೨. (ಅಲಂ) ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದ ಆಲಾಪ; ವ್ಯರ್ಥಾಲಾಪ: ಮೂರ್ಖಜಡಜನಾರಣ್ಯದೋಳಿಂಪೋಗಡಿಸಿದ ಕವಿಶಬ್ದಮದೇಗೆಯ್ವುದರಣ್ಯರುದಿತಮದು ಬಗೆವಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೩೩). [ಅರಣ್ಯ + ರುದಿತ]

ಅರಣ್ಯರೋದನ (ನಾ). = ಅರಣ್ಯರುದಿತ ೨: ನನ್ನದು ಅರಣ್ಯರೋದನವಾಗಿರುವಂತಿದೆ (ವಚಭಾ. ೬೯೭). [ಅರಣ್ಯ + ರೋದನ]

ಅರಣ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುಗಾಡು: ಕರಿಕಳಭಂಗಳ್ ... ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಬರೆ ತೆಗೆದುವಂದರಣ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೨೪). ೨. ಬೇರೊಂದು ಕಾಡು. [ಅರಣ್ಯ + ಅಂತರ]

ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅನಂತರ ಅವಳು ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಬಳಿ ಹೋದಳು (ಪುನರು. ೨೪೪). [ಅರಣ್ಯ + ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅರಣ್ಯಾನಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಕಾಡು; ಮಹಾರಣ್ಯ: "ತರುಲತೆಗಿಡುಗಳಿಡುಕುಱಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮರಣ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೯). ೨. ವನದೇವತೆ. [ಸಂ. ಅರಣ್ಯಾನಿ, ಅರಣ್ಯಾನೀ]

ಅರಣ್ಯಾನೀಚರ (ನಾ). ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಬೇಡರವನು: ಇತ್ತ ಸಹಸ್ರಾಯುಧಂಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧಮುನೀಂದ್ರತಪಃಪ್ರಭಾವಮನರಣ್ಯಾನೀಚರರಱಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೪ ವ). [ಸಂ. (ಅರಣ್ಯಾನೀ + ಚರ)]

ಅರತ₁ 'ಅಱ್ತು' ನೋ.

ಅರತ₂ (ಗು). ದುಃಖಿತನಾದ; ನೊಂದ; ಉತ್ಕಟ: ಉದಯಕಾಲದಲೆದ್ದು ಮುದದಿಂದಲಿ ಹರಿಯನಾಮು ಒದಗಿ ಅರತನಾಗಿ ವದನದಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಸ್ನಾನಾದಿ ಕರ್ಮ ಮುಗಿಸಿ (ವಿಸಾಸು. ೨-೧೪೬-೨). [< ಸಂ. ಆರ್ತ]

ಅರತ₃ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು: ಚಾರು ಮಾನಸ ಮಾನಸಂ ದಾನಾರತ ಶ್ರುತಕರ್ತನುಂ (ಬಸಪು. ೮-೨). [ಸಂ.]

ಅರತಳಾಱ (ನಾ). ರಾಜರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿರುವ (ಪೋಲೀಸ್) ಅಧಿಕಾರಿ: ಪೊಳಲೊಳಗೆ ಅರತಳಾಱಂ ಕೊಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವಂ (ಎಇ. XV, ೭೯-೨೪; 1050); ಆ ಸ್ಥಳದ ಅರತಳಾಱ ಸಾಯಿದೇವ ತಮ್ಮ ನಡವತಿಪ್ಪಸುಂಕದಲು ಮುತ್ತ ಒಕಲಲು ಒಂದು ಹೇಱ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪-೨೫; 1100). [< ಅರಸ₁ + ತಳಾಱ (< ತಳವಾಱ)]

ಅರತಾವು (ನಾ). (ಕಾಗದದ) ಅರ್ಧಹಾಳೆ (ಕ). [ಅರ₅ (< ಅರೆ₃) + ತಾವು₂]

ಅರತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದಿರುವಿಕೆ: "ಅರತಿ - ಮೆಚ್ಚದುದು" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೩); ಪುರಾತನ ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಹಾಸ್ಯರತ್ಯರತಿಶೋಕಭಯಜುಗುಪ್ಸಾಭಿಧಾನನವನೋಕಷಾಯಷಟ್ಕರ್ಮಮಂ ಘಾತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). ೨. ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ. ೩. ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜಲದಭುಜಗಜ ವಿಷವು ವಿರಹಿಣಿಗೆ ತಲೆಸುತ್ತ ಹೃದಯದಲಿ ಅರತಿ ಆಲಸ್ಯಗಳನು ... ಮರಣವನು ತಾ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೆ ತಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅರತೆರಣಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ತುದಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅರತೆಱೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ (ಸ್ವಂತ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ) ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಗನವೂರಲೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಣವೊಂದು ಅರತೆಱೆ ಹಂದಲ ಹಣ ಪರಿಹಾರ ಗಗ (ಎಕ. IX; ಕೊಡಗು. ೩೩-೧೨; 1115). [ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁) + ತೆಱೆ₃]

ಅರತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳಿನವರೆಗಿನ ಉದ್ದ; ಮೊಳ: "ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯಿಂದಳೆದ ಮೊಳನಂ ಅರತ್ನಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೪೨); ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರಿಬೆಟ್ಟಿನ ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಅಳದ ಪ್ರಮಾಣವು ವಂದು ಅರತ್ನಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೭೭-೬). [ಸಂ.]

ಅರದ₁ (ನಾ). ರಥ; ತೇರು: ಮಾಣದೆ ಚೋದಿಸು ಬೇಗಮುತ್ತಲತ್ತ ರಥ[ದ]ಮನೆಂದು ಘೋರ್ಗರೆಯೆ ಬಂದನರಾತಿಗೆ ಮಿಱು ಬರ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨); ಅರದದ ಪೊಂಗಾಲಿಯ ಜೀರ್ಗರೆವಂದಮನಂತವೀರ್ಯನೇಱಿದ ನಿನಗಂ ಪರಿವೆನಗಮೊಡನೆ ಕೇಡಂ ತರೆ ನಿನ್ನುಮನೆನ್ನುಮಂ ಪೆಱಂ ಕಾದಪನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೦); ಅರದಂಗಳ್ ವಿವಿಧಾಯುಧಭರಭರಿತಂಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೨೧). [← ತಮಿ. ಇರದ; ತೆಲು. ಅರದ. / ಸಂ. ರಥ]

ಅರದ್ವ (ನಾ). "ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದವ ; ಬೋಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅರದಳ 'ಅರದಾಳ' ನೋ.

ಅರದಾಪರದಾ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ; "ಹೆರಕಮುರಕ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [?]

ಅರದಾಲಿ (ನಾ). ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತ ಸೇವಕ ; ಆಜ್ಞಾವಾಹಕ : ಹರಿವಲ್ಲಭನು ದೇವಿಯ ಹಡಗನ್ನೇರಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅರದಾಲಿಸಿಪಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೮). [← ಹಿಂ. ಅರದಲೀ ; ಮರಾ. ಅಡಲೀ = ಆಳು, ಸೇವಕ. < ಇಂ. Orderly]

ಅರದಾಳ, ಅರದಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರದಾಳ:– ಮೇಲಿನ (ಅರಟಾಳ) ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ (ಕಭಾಗ. ೩೫). ಅರದಳ (ವೈಸಿಗಿ. ೩೮–೭೪೪). [?]

ಅರದೇಗು (ನಾ). ತೇಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮರ ನರೆ[ರ]ದೇಗು ಕರ್ಕಡವುಮುಂಬಟಿ . . . ಪೆರ್ಮರಗಳ ಕಾಡೊಳೈತರುತ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೇಗು$_3$]

ಅರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿ (ನಾ). ಯಾತ್ರಿಕ ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. 'ಅರದೇಶಿ ಪರದೇಶಿ' ಪರಾ. ಅರದೇಸಿ : 'ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ' ಪರಾ. [?. / ತೆಲು. ಅರದೇಸಿ = ಯಾತ್ರಿಕ]

ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ ; ಫಕೀರ ; ಯಾತ್ರಿಕ ; "ಸನ್ಯಾಸಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ : ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಳಗಾರಾದರೂ ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿಗಳಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಹೇಳಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ಗಿಣಿಗಳು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ (ಬತ್ತೀಸ. ೩೭). [ಅರದೇಶಿ + ಪರದೇಶಿ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ]

ಅರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರನ, ಅರ್ನ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅರ$_1$: ಅರನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಚಾಕುವನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಅರ್ನ : ತುದಿಯನ್ನು ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಮೊನೆಮಾಡುವನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೪) ; ಅವರ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾದ ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭). [< ಅರ$_1$]

ಅರನಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರನಟ್ಟು–ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮರ) ಇದು ಮೇಲಾದ ಅಂಜೀರ ಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೫). [?]

ಅರನಡೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ನಡವಳಿಕೆ : ಬಲಿದನೌದಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕನಲ್ವ ಕ್ಷಾತ್ರ ಆರನಡೆಗೆ ಆತಂಕವೊಡ್ಡುವೆಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಂದಿಗೂ ಮುನ್ನಡೆವ ಸತ್ವದುರ್ಕು (ಅಮುತಂ. ೨೨). [ಅರ$_2$ (< ಅಜ್ಞ$_1$) + ನಡೆ$_1$]

ಅರನಾಭಿದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಆರೆ ಕಾಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತ : ಹೇಗೆ ಹಾರೆ [ಅರೆ] ಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ . . . ಎಂದು . . . ಅರನಾಭಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೮೨). [ಅರ$_4$ + ನಾಭಿ + ದೃಷ್ಟಾಂತ]

ಅರನಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಚಲನಗಳು ನಿಂತು ಹೋಗುವುದು ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ; ಲಕ್ವ : ಅರಸನಿಲ್ಲದ ನಾಡು ವರುಷವಿಲ್ಲದ ಬೆಳೆಯು ಹರುಷವಿಲ್ಲದವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅರನಾರಿಪುರುಷ ನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೭) ; ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ ಅರನಾರಿಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶತಾಧಿಪತಿಯ ಆಳನ್ನೂ ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV ಮು). ೨. ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವುದು ; ಒಂದೇ ಕಡೆಗಿರುವುದು. [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ನಾರಿ$_1$. / ಸಂ. ಅರ್ಧನಾಡೀ ?]

ಅರನಾರಿಅಂಚು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಅಂಚು ಒಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚು ಬೇರೊಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೩–೧೦೩). [ಅರನಾರಿ + ಅಂಚು$_1$]

ಅರನಿದ್ದೆ 'ಅರೆನಿದ್ದೆ' ನೋ.

ಅರನಿರಿ$_1$ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಕ್ರಮ ; ಧರ್ಮನಿಯಮ : ಅರಿವಾಗಿ, ಆರುಳಾಗಿ, ಅರನಿರಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ, ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯ ನೆರಳಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೩–೨೩). [ಅರ$_2$ (< ಅಜ್ಞ$_1$) + ನಿರಿ$_1$ (< ನಿಜ್ಞ$_1$)]

ಅರನಿರಿ$_2$ (ನಾ). (ಸೀರೆಯ) ಅರ್ಧನೆರಿಗೆ : ಅರನಿರಿ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ನಿರಿ$_1$ (< ನಿಜ್ಞ$_1$)]

ಅರನೆಲೆ 'ಅರೆನೆಲೆ' ನೋ.

ಅರನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ ; ರಾಜನೆಲ್ಲಿ : ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರ ನೇಜಿಲ ಕಡವೆ ಪೆರ್ಗೋಳಿಯಾಲವ ಬೆಳಲು ಮೊರಟ ಪೆರ್ವಿದಿರಶೋಕೆಯರನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳನೆಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩) ; ಅರಳಿ ಕಡಪೊಡವು ಕಂಡಸಿಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿರ್ಪತಂಗಮರುಟಾಳಂ ಪಾದರಿ ಬಾಗೆ ತೇಗು (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೮) ; ಅಂಬಟಿಯರೆ[ರ]ನೆಲ್ಲಿ ಚಳ್ಳೆ ಬಿಲ್ವದ ಮರ (ಕಂನವಿ. ೫–೪೯). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅರನೇಜ಼ಒಡ (ನಾ). ನೇರಿಳೆಮರದ ತೋಪು (?) : ಉದಿಜಿದೆಸೆ ಕೆಜ಼ಯಿನ್ನಿ[ನ್ನೆ]ರ್ಗ್ಗೊರಿಮಟ್ಟ ಈಶಾನ ದೆಸೆ ಅರನೇಜ಼ಒಡಂ ತಸ್ಮದಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮–೫೩ ; 650 ?). ☞ 'ಅರನೇಜ಼ ಲೊಡ್ಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಅರನೆಜ್ಞ$_0$ (< ಅರನೇಜ಼ಲ್) + ಒಡ$_0$ (< ಒಡ್ಡು$_2$)]

ಅರನೇಜ಼ಲ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೇರಿಳೆ ; ಜಂಬುನೇರಿಳೆ ; ರಾಜನೇರಳೆ : ಪೆಜ಼ತೊಂಡೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಕಾರ ರಸದಿಂ ತೊಯ್ದರನೇಜ಼ಲ ತಳಿರ್ಗಳಿಂ ಪೊದಯಿಸಿದ ಕುಳಿರ್ವ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೪) ; ಬಾಜ಼ಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಜ಼ಯ ಕರ್ಪುರದ ಮಾವಿನರನೇಜ಼ಲ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦) ; ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರನೇಜ಼ಲ ಕಡವೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). ೨. ನಾಯಿನೇರಳೆ : ಸಮನಪ್ಪಂತಿರೆ ಕೂಡಿ ಲುಂಗ ಮರನೇಜ಼ಲ್ ಬಿಲ್ವಮಾಮ್ರಂ ಕಪಿತ್ಥಮೆನಿಪ್ಪಯ್ದುಜ ಪಲ್ಲವತ್ವಚಮನಿಂಟೊಂದಪ್ಪಿನಂ. ಕಾಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧೧) ; "ನಾಯನೇಜ಼ಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೇಜ಼ಲ್]

ಅರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಕ್ಷಿ : ರಾಕ್ಷಸನೊಡನೆ ಸಮರಕೆ ನಿಂದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ಕಡಿದಾಡಿ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೊಂದೆನೀನರಪಕ್ಷಿಯೆಂ ಬುದನಿಂದು ತೋಜ಼ದೆ (ಅನಂರಾ. ೩–೫–೨೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಕ್ಷಿ]

ಅರಪಟ್ಟ (ನಾ). ರಾಜಪಟ್ಟ ; ರಾಜಪದವಿ. 'ಅರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಟ್ಟ]

ಅರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರಾಜಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಪುತ್ತೂರ ತೊಜ಼ು ಕೊಳೊಲ್ಪಿತ್ತೋಮ ಬಲಿಮಿಣ್ಣನ ಆ ಸೆಟ್ಟಿಯರಮಗನರಪಟ್ಟಙ್ಗಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩–೫ ; 815). [ಅರಪಟ್ಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರಪಟ್ಟಿಗ (ನಾ). (?) : ನರಯಣನ ದಾನಗೊಟ್ಟ ಪಜ಼ಿಲ ದೇವಯಾನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ನನ್ನಿಮುಕರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನರಪಟ್ಟಿಗ ಪೊನ್ದದಿತ್ಯನ(ಂ) ನ್ನಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೧೦ ; 933). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ನರಪಟ್ಟಿಗ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [?]

ಅರಪಣ (ನಾ). ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ: ಅರಪಣಕ್ಕೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ?]

ಅರಪಿಚ್ಚಗೆ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡ: •ಗುರುಗುಂಜಿಯೆಲೆಯೊಳಲ್ಲದೊಡರ ಪಿಚ್ಚಗೆಯುರಲೊಳೆಳ್ಳುಮಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ತುಱಿದಿಟ್ಟದಂ ತಿನೆ ವರಾಂಗಿ ಲತೆಯಂತೆ ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೪); "ಜಾಜಿಯ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [?]

ಅರಪು 'ಅಜಬ್ಬು$_3$' ನೋ.

ಅರಪುಕತ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕತ್ತೆ: ಅರಪುಕತ್ತೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).
[ಅರಪು (< ಅಜಬ್ಬು$_3$) + ಕತ್ತೆ + (< ಕೞ್ತೆ)]

ಅರಪುಡಿ 'ಅರವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಪುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಅರಪುಣುಸೆ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಎಇ. II, ೫–೨೦ ; 754). [ಅರ$_4$ + ಪುಣುಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಅರಬ$_1$ (ನಾ). ಅರಬ್ಬೀದೇಶದವನು: ಅರಬರ ದೇಶದ ಮರುಭೂಮಿಯೊಳಾಯಾಸದಿ ತಿರುಗುವ ಪಾರಿಗರ (ಭಾವಗೀ. ೯೨). [← ಅರ. ಅರಬ್]

ಅರಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡಿ: ಅರಬ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಮನೆಗಳ ಮಣ್ಣುಗೋಡೆಗಳಿಗೂ ತಾಕಿ ಕೆರೆಯುವಂತೆ ಬಹು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಆ ಬೀದಿಗಳು (ನಗಹೊ. ೯); "ಅರಬ = ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಡಿ" (ನಗಹೊ. ೯ ಅಡಿಟಿ).
[← ಪಾರ. ಅರಾಬ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅರಾಬಾ. / ತೆಲು. ಅರಾಬಾ = ಫಿರಂಗಿ ಬಂಡಿ]

ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ (ಗು). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿ ಬಲಿಯದ; ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿಯದ: ನನ್ನ ಕೋಮಾರ ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ ಒಬ್ಬರೊಂದೀನ ಮಲಿಗೊಳ್ಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೩). [?]

ಅರಬದ್ದಗಿ, ಅರವಡ್ಡಗಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಬಡಗಿ; ರಾಜಶಿಲ್ಪಿ: ಅರಬದ್ದಗಿಯರವಾದ ಪುಲಿ ಮಾಡಿದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯ ; 800). **ಅರವಡ್ಡಗಿ**: ಅರವಡ್ಡಗಿಯರವದಪೂರ್ಲಿಯರ್ಮಾಡಿದ ಸಿಲಾಕರ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೧೦ ; 800).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬದ್ದಗಿ]

ಅರಬಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಹಿತಜ ಪಾರ್ತ್ಥ ಅರಬಲವನ ಆಳ್ದೊಡೆ ಚೋಟರಂ ಪಿಟ್ಟು . . . ಸ್ವರ್ಗ್ಗಸ್ಥನಾದಂ (ಎಕ. XI. ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೫–೫ ; 977). [ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) ? + ಬಲವ$_0$]

ಅರಬಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿದೇಶ. [ಅರಬ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಬಿ 'ಅರಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅರಬಿದೇಶ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ. [ಅರಬಿ + ದೇಶ]

ಅರಬೀದಿ (ನಾ). ರಾಜಬೀದಿ; ರಾಜಮಾರ್ಗ: ವಾಜಿಯ ಕನಕಖಲೀನದ ಪೇರುಲಿಯೆಸೆಗಾಪುರದೆಲ್ಲೆಡೆಯರಬೀದಿಯೊಳು (ಉದ್ಭವೇ. ೨–೩೭). [ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೀದಿ]

ಅರಬು 'ಅಜಬ್ಬು$_3$' ನೋ.

ಅರಬುಗಾಡು (ನಾ). ಕ್ಷಾಮದ ಸೀಮೆ; ಬೆಂಗಾಡು: ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ದೇಶವರಬುಗಾಡೆದ್ದಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅರಬು (< ಅಜಬ್ಬು$_3$) + ಕಾಡು$_3$]

ಅರಬೂತ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಭೂತ; ದೆವ್ವ: "ಅರಿಷ್ಟಮನ್ಯಾಗ ಅರಬೂತಿಟ್ಟೈತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).
[?. ಮರಾ. ಅರಬುಜ, ಅರಬುದ = ಅಸಭ್ಯ. / ಸಂ. ಅರ್ಬುದ]

ಅರಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವಿನ ಮರ: ಹೆಬ್ಬೇವಿನ ಬೇಲು ಬಾದಲೂ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅರಬೇವಿನ ಬೀಜವನ್ನಾದರೂ ಹಾಕುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩). [ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೇವು]

ಅರಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿಟ; ರಾಜವಿಟ: ಬರ್ಪಪಾಂಗಗುರ್ವಾಗಿರೆ ಚೆಲ್ವನಾಯ್ತರಬೊಜಂಗರ ಲೀಲೆ ಸುರೇಂದ್ರಲೀಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭). [ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಬೊಜಂಗ]

ಅರಬ್ಬಿ, ಅರಬಿ, ಅರಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿಯೆಂಬ ದೇಶ, —ಭಾಷೆ, —ಜನ: ಒರೆದು ನೋಡೀ ಲಿಪಿಯ ಒಡಲ ಬಲ್ಲವರು ಆರೆ ಪಾರಸಿಯಲ್ಲ ಅರಬ್ಬಿಯಲ್ಲ, ಗೀರ್ವಾಣ ತಾನಲ್ಲ ಗಿರಿಜೆಪತಿ ಬಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೧೫೯–೬). **ಅರಬಿ**: ಅರಬಿದೇಶ (ರೂಢಿ). **ಅರಬ್ಬೆ**: ಹಬ್ಬಿತು ಗಗನ ಕೆಂಧೂಳು ಮುಸುಕಿ ಬಹ ಹಬ್ಬಿಸಿಗಳು ಪರಂಗಿಗಳು ರಬ್ಬುದೋರುತ ಅರಬ್ಬೆಗಳು ಭೂತಗಳಂತೆ ಗರ್ಭನಿರ್ಭೇದ ನೋಡುವರೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೫–೧೧).
[← ಅರ. ಅರಬ್]

ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ: ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ ಎಂಬುವ ತುರುಕರ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ತಡುಕಿನ ಮದ್ದಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). [?]

ಅರಬ್ಬೆ 'ಅರಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅರಮ (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ: "ಕಣ್ಣುಬೇನೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೪); "ಅರಮ – ಅರ್ಮ = ಬೇನೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭).
[< ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರಮಗ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: "ಅರಮಗನೆಂದರಸುಮಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೩೪); "ಅರಮಗನರಸುಮಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೩); ಮಜ಼ಿಗೆವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ಬಾಳ್ವರಮಗನ ಬಾಹುದಂಡಂ ನಿರರ್ಥಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೭೯); ಅರಮಗನಿರ್ಪನೋಲಗದೊಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೨–೩೭); ಅರಮಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ ತರುಣಿಯ ಕೇಕರರುಚಿ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಪರಿದು ಕರಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೪–೧೨). P ಅರಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಸೊರ್ಕಿನರಮಕ್ಕಳ ಮೊಕ್ಕಳ (ಗೀತಗೋ. ೧೪).
ಅರಮಗಳ್ = ರಾಜಕುಮಾರಿ: ಅರಮಗಳಾಲಾಪಕೆ ತಮ್ಮಯ ದನಿ ಸರಿಯೆಂದಾಡಿದ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ . . . ಅನವರತಂ ನುಡಿವಡೆಯದೆ ಪಿಕಮಿರ್ದುವು (ಜಯುಕಾ. ೩–೫೪). [ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಗ]

ಅರಮಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾವುಣ್ಡಗಳು ಪನ್ನಸಿಗರು ಅಯ್ಯಪದೇವನಲ್ಲಿ ಕೆಜ಼ಿಗೆ ಬಿತ್ತುವಾಟವ ಪಡೆದ ಅರಮಣ್ಣೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲನ್ತಿಱುಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX –i ; ೨೧–೭ ; ೯ನೆಯ ಶತ).
[ಅರ ? + ಮಣ್ ?]

ಅರಮಣೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ: ಅರಮಣೆಯನೇಱಿ ತಳೆವೆನಾನ್ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬೦); ನೀನೆಲಗೆ ಚೆನ್ನಿಗಳ್ ಅರಮಣೆಯ ನೇರಿರ್ಪ ಸ್ಯೂಸನೋ. (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪–೭೩೮).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಣೆ]

ಅರಮನೆ, ಅರಮ್ಮನೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನ ಮನೆ; ಅರಸನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ: ಅರಮನೆ ತಾಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೯ ; 675); ಚರಿಗೆವುಗುತ್ತಂ ಬರ್ಪೊರರಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೬); ಹಸನವಾಡಿಯೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲು ಅರಮನೆಯ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೦–೧೯ ; 1409); ರಾಜಾಲಯ ಶ್ರೀ ಶಿರಸರೋರುಹವೆನಿಸಿತರಮನೆ ಕಾಂತಿಜಲದೊಳಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೧೭). **ಅರಮ್ಮನೆ**: ೧. ವಾರಣಸಿಯ . . . ಕೆಡುಗೆ ಅರಮ್ಮನೆಯ ಭಟಮಾನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೫೯–೬ ; 800). ೨. ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಕಚೇರಿ. ೩. ಸರ್ಕಾರ,

ಅರಮನೆಗೊಂಡೆಯಗಂಡ = ಅರಮನೆಯ ಚಾಡಿಕೋರರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾನತಗಸಣಿ ಅರಮನೆಗೊಂಡೆಯರ ಗಂಡ ತಂಮಯನ ಪೆಸರಲಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೩೭–೨೨ ; 1178). [< ಅರಸ₁+ ಮನೆ. / ತಮಿ. ಅರಮನೈ ; ಮಲ. ಅರಮನ ; ಕೊಡ. ತುಳು. ಅರಮನೆ]

ಅರಮನೆಕಾಜಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವವನು : ಆಟಗಾಜಿಂ ಮುಂಡುಕಾಜಿಂ ಅರಮನೆಕಾಜಿಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೭ ಉದಾ). [ಅರಮನೆ + –ಕಾಜ]

ಅರಮನೆಗಲ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯಿಂದ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು : ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗಲ್ತು ಸವಣ್ಮನೆಗಲ್ತು ಕೂಡೆಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇಟ್ವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). [ಅರಮನೆ + ಕಲ್₁]

ಅರಮನೆವುಗು 'ಅರಮನೆವೊಗು' ನೋ.

ಅರಮನೆವೊಗು, ಅರಮನೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಆಡಲೇನಾತನರಮನೆವೊಗಲ್ ಬಸವನುಸಿರಾಡಿದುದು ಮೂಗಿನೊಳ್ (ಚಬಪು. ೬–೨೭). **ಅರಮನೆವುಗು** : ಮುರಹರ ನಿಖಿಲ ಯಾದವರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಮನೆವುಗಲ್ (ಪೋಹತ. ೧೬–೩). [ಅರಮನೆ + ಪೊಗು]

ಅರಮರಲು, ಅರಮರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ, —ಮರ : ದೂರದಲ್ಲಿ ಹುಳಿಚೊಪ್ಪಿನ ಪೊದೆಗಳೂ ಬೊಮ್ಮರಲ ಮಟ್ಟುಗಳೂ ಅರಮರಲ ಗಿಜರುಗಳೂ ಇದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೧೮೦). **ಅರಮರಳು** : ಪೆಟ್ಲಗೆಂದು ಒಂದಷ್ಟು ಅರಮರಳುಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು (ಪ್ರಕ್ಷ. ೯೮). [?]

ಅರಮರಳು 'ಅರಮರಲು' ನೋ.

ಅರಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಶಂಕೆ : ಕಾವೆದೆಯೊಳರಮರಿಕೆ ತೂರಿ ಬೆಕ್ಕಿನೊಲು ಹಂಬಲದ ದಾರಿಯಡ್ಡನುಗ್ಗುತಿದೇಕೆಯೊ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೭–೧೧೦). ೨. ಅಸಮ್ಮತಿ ; ವೈಮನಸ್ಯ : ನನಗೆ ನಿನಗೇನಾದರೂ ಅರಮರಿಕೆ ಉಂಟೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಅರ್ಧಮರೆ; ತೆರೆ. [ಅರಮರೆ (< ಅರೆಮರೆ) + –ಇಕೆ. / ತೆಲು. ಅರಮರಿಕ = ಭೇದ, ಶಂಕೆ]

ಅರಮರೆ 'ಅರೆಮರೆ' ನೋ.

ಅರಮರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧ ಮರೆ ಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಮಾಡು : ಹರಿ ನಿನ್ನ ದಾಸರ ಚರಣಯುಗಳವನ್ನು ನೆರೆ ನಂಬಿದಮ್ಮಾಲೆ ನರರೊಳು ಗಣಣೆ ಅರಮರೆಮಾಡದೆ ಎನ್ನ ಕಡಿಗೆ ಮೊಗತಿರುಹು (ಕೀರ್ಥಮ. ೧೦೮). [ಅರಮರೆ (< ಅರೆಮರೆ) + ಮಾಡು₁]

ಅರಮರ್ದ (ನಾ). (ಉಕ) ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ : ಕೆಲಸ ಅರಮರ್ದಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [< ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ]

ಅರಮಾದಲ, ಅರಮಾದಳ (ನಾ). ರಾಜಮಾದಲಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : "ಮಧುವಲ್ಲಿಯರೆ[ರ]ಮಾದಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). **ಅರಮಾದಳ** (ಮೈಶಿಗಿ. ೭೯–೧೬೨೧). [ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁) + ಮಾದಲ]

ಅರಮಾದಳ 'ಅರಮಾದಲ' ನೋ.

ಅರಮಾಯಿಷಿಪರಮಾಯಿಷಿ, ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತು (ಉಕ). **ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ** (ಕ). [← ಪಾರ. ಅರಮಾಯಿಷ್ ಫರಮಾಯಿಷ್ ?]

ಅರಮಾವು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಳಿ : "ಟಂಕ = ಅರಮಾವು" (ಅಕಾನಿ. ೧೧–೭). [?]

ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ 'ಅರಮಾಯಿಷಿಪರಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅರಮುಡಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಮುಡಿ ; ರಾಜನ ತಲೆಕೂದಲು : ಸಿರಿಯನಿತುಮಿರ್ದೊಡಂ, ಅರಮುಡಿಗೆ ನರೆನವಿರ ಬೆಳ್ಳಿಗೆರೆಯೇರ್ದೊಡಂ... ಸಂತಾನಮಂ ಕಾಣದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭–೧೮೯). [ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁) + ಮುಡಿ₂]

ಅರಮೆ₁ (ಅ). ೧. ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಅರಮೆಮುಚಿಕೆ ಪತಂಗಂಗಾಗೆ ತಚ್ಛೈಲಶೃಂಗಂ ವಿರಹಪರವಶಾಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತಜಾಯಾನುಷಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೫) ; ಅರಮೆ ತಿದ್ದಿದ ತಿಲಕಮೇಕನಯನಾಂಜನಂ ಕರದ ಕನ್ನಡಿ ಕಟ್ಟದೊಳ್ಮುಡಿ (ಚಬಪು. ೧೯–೨೪) ; ಅರಮೆ ಅರಲ್ದ ಬಯಲ್ಪಾವರೆಗಳ ಪುದುವುಗಳೊಳರಮೆ ಎಳದಳಿರ ಲತಾಂತರದೊಳುಳಿದುಳಿದು ಕಾಡುಗುಮಿರುಳಪ್ಪಿನವುಜಸುವಿನಿಯಳಂ ಚಕ್ರಾಹ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೭). ೨. ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ; ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ: "ಅರಮೆಯೆಂದು ಕೆಲವು" (ಕಶಸಾ. ೬೦೯) ; "ಅರಮೆಯೆನಲ್ ಕೆಲವಹುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೫) ; "ಅರೆ ಅರಮೆ ಕ್ವಚಿತ್ಕದಾಚಿದರ್ಥಯೋಃ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮) ; ಎತ್ತಾನುಮುದೆಲ್ಲಿಯೂನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೨) ; ಸುರಭಿಸುರಥೇನುವೆಂದಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ವುರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗಮಿಕರ್ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫–೧೧೧). ೩. ಬಹಳವಾಗಿ ; "ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ" (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦ ಅಡಿಟಿ) ; ಆರಾನುಂ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ ಗುಣಿಗಳರಮೆ ನೋವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦). [?]

ಅರಮೆ₂ 'ಅರವೆ' ನೋ.

ಅರಮೆ₃ 'ಅರುಮೆ' ನೋ.

ಅರಮ್ಮನೆ 'ಅರಮನೆ' ನೋ.

ಅರರ₁ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಮುಸುಕು. ೨. ಬಾಗಿಲ ರೆಕ್ಕೆ; ಕದ; ಬಾಗಿಲು : "ಬಾಗಲು ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವ ಕದದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಅರರ₂ (ಅ). ದುಃಖ, ಸಂತಾಪ ಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : ಕಿಜಿಯ ಬಜಿಯ ದೈವತತಿಗೆ ಆಗಮುಂಗಲೊರೆದನರರ ರಸನೆಗಳವ ಕೂರ್ಪುವೆತ್ತನೇಗಿಲಲ್ಲಿಯುಳುವರರರ (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೪ ರ). [?]

ಅರರಿ (ನಾ). ಕದ; ಬಾಗಿಲು : "ಸಾಲಮನೆ ಕೋಟೆಯಕ್ಕು ಕವಾಟ ಮರರಿಯೆನೆ ಕದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೪). [ಸಂ. ಅರರೀ]

ಅರರೀಪುಟ (ನಾ). ಕದದ ರೆಕ್ಕೆ ; ಕವಾಟಪುಟ ; ಬಾಗಿಲ ಹಲಗೆ: ಅರರೀಪುಟಮೆರಡುಂ ಜೀರ್ಗರೆದು ಮರಲ್ದಂದವೆಂತುಟಾಯ್ತು (ಅದಿಪು. ೧೩–೩೭) ; ಚಿಚ್ಚರದಿಂದರರೀಪುಟಂಗಳಂ ಕೀಲಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ४–೧೧೨). [ಸಂ. (ಅರರೀ + ಪುಟ)]

ಅರರೆ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಅರರೆ ಧಣು ಭಾಪು . . . ಎನೆ ಕೊಂಡಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೪೭); ಅರರೆ ಅಕಲಂಕ[ಪಾಠಾಂ. ಅಜಿಯಯಲಂಕ] ಚರಿತಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಸಕಲ ಸತ್ಯಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೧೩) ; ಅರರೆ ಸತ್ವರಜಸ್ತಮಂಗಳೊಳೆರಡು ಗುಣವಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ४–೫೮) ; ಅರರೆ ವಿಸ್ಮಯ ಮತ್ತೆ ದೊರೆಯ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರರು ನಿಂದಾಕಾಶದಲ್ಲಿ . . . ಸರಿಯುಂಟೆ ನಿನಗೆನುತಿಹರೆ (ಭರಚ. ೩–೧೧೧). [ಸಂ. ಅರರೇ]

ಅರರೇ (ಅ). = ಅರರೆ : ಅರರೇ ಭುರ್ಭುಗು ಭಾಪುರೇ ಭುಗುಭುಗು ಪ್ರಜ್ವಾಲೆ . . . ಬೆಜಗಾಗೆ ಸುಟ್ಟುದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಕ್ಷಿ ಕಂದರ್ಪನಂ (ಗಿರಿಕ. ೮–೫೧). [ಸಂ.]

ಅರಲ್₁ 'ಅಲರ್₁' ನೋ.

ಅರಲ್₂ 'ಅಲರ್₂' ನೋ.

ಅರಲಂಬ 'ಅಲರಂಬ' ನೋ.

ಅರಲಂಬು 'ಅಲರಂಬು' ನೋ.

ಅರಲಸರಲ, ಅರಳಸರಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ ; ಮನ್ಮಥ : ಗಜಿಯೊಂದದರಲಸರಲನ ಮಸೆದ ಮುಪ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯೋ . . . ಎನಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ಅರಳಸರಳೆ : ಗರಳಗೊರಳವನರಳಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೦). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ಸರಲ್ + -ಅ₇]

ಅರಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು ; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ತಳೆ : ಅರಲಾಂತು ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿಹ ಬಳ್ಳಿವನೆಗಳಿಂ (ಶೇಷರಾ. ೮-೩೬). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ಆನ್₁]

ಅರಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು : ಮುಕ್ತಿ ಹರಿಹರಪುರದ ಮಾವು ಕೋಡಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೪ಂಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೨೨೦ ಅರಲಾಪುರದ ಹುಣಿಸೆಯ ಬಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೩೨ ; 1573). [ಅರಲ್ಕ + ಪುರ]

ಅರಲಿಚ 'ಅಲರಿಚ' ನೋ.

ಅರಲಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಲು₁ 'ಅಲರ್₁' ನೋ.

ಅರಲು₂ 'ಅಲರ್₂' ನೋ.

ಅರಲು₃ 'ಅಜಲ್' ನೋ.

ಅರಲು₄ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). ೨. ಹೆಮ್ಮರ ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮರ ; ಸ್ಯೋನಾಕ ವೃಕ್ಷ. [?]

ಅರಲುಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಲುಕುಪ್ಪೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಟ್ಟೆರಿಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧-೫೪ ; 1448). ℙ ಈಗಿನ ಅರಳುಗುಪ್ಪೆ. [ಅರಲು₃ (< ಅಲರ್₂) + ಕುಪ್ಪೆ₁]

ಅರಲುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕಡಮೆಬೀಳು : ವರಲಿಂಗ ಶಿಬಿಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದರ್ಥವಸ್ತುವಾಹನ ಸಮೇತಂ (ಸಾನಂಚ. ೩-೯೪). [ಅರಲು₂ (< ಅಲರ್₂) + ಕುಂದು₁]

ಅರಲುಗೆಂಡ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ ಕೆಂಡ ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ : ಮತ್ತಾ ಬೆಂದ ಕಾಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಸಿ ತುಪ್ಪವನೆಜಿದು ಸಲಗೆಯಿಂದವೆ ಚುಚ್ಚಿ ಅರಲುಗೆಂಡದೊಳು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿದು ಗೌರಂಮಾಡಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೫-೪೭). [ಅರಲು₁ (< ಅಲರ್₁) + ಕೆಂಡ]

ಅರಲುಣಿ 'ಅಲರುಣಿ' ನೋ.

ಅರಲೆ 'ಅರಳಿ' ನೋ.

ಅರಲೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅರಲೇಜಿ 'ಅಲರೇಜ' ನೋ.

ಅರಲ್ಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಡಮೆಮಾಡು : ತದ್ಭಕ್ತಿಯನಜಿಯಲೊಂದರಲ್ಗುಂದಿಸೆ ಮಲಹರನ ಮಾಯೆಯಿದೆನುತ ಹರಿ ನಿಜಾಂಬಕ ಕಮಲಮಂ ತೆಗೆದು ಸಮರ್ಪಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೭೬). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ಕುಂದಿಸು]

ಅರಲ್ಗೊಳೆ 'ಅಲರ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಅರಲ್ಚು₁ 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಲ್ಚು₂ (ನಾ). ವಿಕಾಸ ; ಅರಳುವುದು : ಕೈರವಾಭ್ಯುದಯದರಲ್ಚು . . . ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪). [ಅರಲ್₁ (< ಅಲರ್₁) + -ಚು]

ಅರಲ್ತೂರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು : ಮುಗುಳಂ ಪೇಜಿದ ಕುಂದವಲ್ಲಿಗಮರಲ್ತಂದಾ ಕದಂಬೋದ್ಧಶಾಖೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೭೧). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ತರ್]

ಅರಲ್ತೊಡಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು : ಕೊಪ್ಪ ನರಲ್ತೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೧೨). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ತೊಡಂಬೆ]

ಅರಲ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ; ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ : ಕಂದದ ಕುಂದದರಲ್ದಂಡೆಗಳಿಂ ನಜುಗಂಪಡರಿದ . . . ಸಂಪಗೆಯಿಂದುದ್ಘಟನರ್ಚಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭಟೇ. ೬-೧೪). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ದಂಡೆ]

ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್ 'ಅಲರ್ದುಱುಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್ 'ಅಲರ್ದೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ದೋಂಟೆ 'ಅಲರ್ದೋಂಟೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ನನೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು : ಅರಲ್ನನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ನನೆ]

ಅರಲ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮುಟಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಮೊಲೆ (ನಾ). ೧. ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಮೊಲೆ. ೨. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ ಮೊಲೆ : ೧, ೨. ಅರಲ್ಮೊಲೆಯು ಬರುತಿರ್ಪ ತರಲ್ಮೊಲೆಯು ಬಿಗಿಯಾದ ಕುರುಲ್ಮೊಲೆಯು ಜಗಿಯುತಿಹ. . . ತರುಣಿಯರು (ಹಮುಚ. ೭೯). [ಅರಲ್₂ (< ಅಲರ್₂) + ಮೊಲೆ]

ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಡಿಗ 'ಅಲರ್ವಡಿಗ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಸೆ 'ಅಲರ್ವಸೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಳೆ 'ಅಲರ್ಮುಟಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಳೆಗಜಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸು ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಮಾಡು : ತ್ರಿದಶರರಲ್ವಳೆಗಜಿದು ನೋಡಿದರ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಜಿಬವು. ೪೦-೩೨). [ಅರಲ್ವಳೆ (< ಅಲರ್ಮುಟಿ) + ಕಜಿ₁]

ಅರಲ್ವಟಿ 'ಅಲರ್ಮುಟಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಲ್ವೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ವೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದು ಅರಳಾಗು ; ಬಿರಿ : ರವಿಕಾಂತೋಪಲ ವಹ್ನಿಯಿಂದಡವಿಗಳ್ ಭಸ್ಮಾವಶೇಷಂಗಳಾದುವರಲ್ವೋದುವು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೭-೯೭) ; ಕುಂಭಸ್ಥಲಂ ತೀವಿದ ಮುಕ್ತಾಜಾಲಕಂ ಬಿಬ್ಬರನೆ ಬಿರಿದರಲ್ವೋಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೫). [ಅರಲ್₁ (< ಅಲರ್₁) + ಪೋಗು₁]

ಅರವ₁, ಅರವು (ನಾ). ೧. ತಮಿಳು ಭಾಷೆ : ಅರವ ಅರಸು ಕನ್ನಡ ಬಿರಸು (ಸಾಲಂಸಾ. ೧೩೧). ೨. ತಮಿಳ : ಒಂದು ದಿವಸ . . . ಅರವರ ಸೀರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಯ ಮಲೆಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸರ ಉಡುಪು (ಅದೂಟ. ೭೪). ಅರವು : ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿ ಅರವು ಅಧ್ವಾನ (ಹುಟ್ಟಿಪ. ೧೧೧). ಅರವದೇಶ = ತಮಿಳುನಾಡು ; ತಮಿಳರು ವಾಸಮಾಡುವ ಸೀಮೆ (೬). ಅರವಭಾಷೆ = ತಮಿಳುಭಾಷೆ (೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರವರ್, ಅರುವರ್ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅರವ]

ಅರವ₂ (ನಾ). ತೊದವ ಜನಾಂಗದ ಗ್ರಾಮಪುರೋಹಿತ : ". . . ನಮ್ಮ ಊರ ಅರವನೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೇಳಲೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದೆ" (ನಡೆವಾ. II, 1131). [?]

ಅರವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ತಮಿಳರ ಹೆಂಗಸು (ದಕ. ೫). [ಅರವ$_1$ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅರವಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೃದಯರೋಗ: ರಾಜಪತ್ನಿ, ಗುರುಪತ್ನಿ, ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನದಿಂ ಅರವಟಿಯೆಂಬ ಹೃದ್ರೋಗವನೈದುವನು (ಶುಕಸ. ೧೪೮). [?]

ಅರವಟ್ಟ (ನಾ). ಅರ್ಧವಟ್ಟ: ಮೇಲು[ವ]ಟ್ಟಯ ಎಲೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ವಿ ೧ ಹೇಱಿಗೆ ಕ॥ ವೂಳ್ಳಲೆ ೧೦೦ ಯಿನ್ತರವಟ್ಟದ ಹೇಱಿಗೆ ಕ॥ ಕೊಟ್ಟರು ಪ್ರಭುಗಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೬೪–೩೫ ; 1220).
[ಅರ್$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ವಟ್ಟ]

ಅರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟ್ಟು (ನಾ). = ಅರವಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುವರವಟ್ಟಿಸೆ ದೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಟ್ಟಾರವೆ ಪೇಳವೆ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವೆಯ್ದೆ ಮೋಟಗೌಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೧–೬೮ ; 1233). [?]

ಅರವಡ್ಡಗಿ 'ಅರಬದ್ದಗಿ' ನೋ.

ಅರವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರವರಿಸು, ಅರಿಮುರಿಸು, ಅರೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಚಾರ ಮಾಡು: ಕಿರಿದುಂಬ ಕಿರಿಕರಂ ನಿಷ್ಕರುಣದಿನಱೆಯುಟ್ಟ ಪಿಡಿದು ಸುಂಕ ಮನಿಕ್ಕೆಂದರವರಿಸದೆ ಕಾಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦); ಅರವರಿಸದೀ ಸಭೆಯೊಳೆನ್ನಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳು ಹುಸಿ ನುಡಿವರೆ (ಬಸರ. ೧–೫೮); ಉತ್ತುಂಗ ಹಯಮೊಂದು ಹರಿಯೆ ತಿಳಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಹುದದನರವರಿಸದೇ ಱಿಂದು ಕನಸಿನ ಪರಿಯಲಱಿಪಲು ದರ್ಭಶಯ್ಯೆಯಿನೆದ್ದನಾ ಕೃಷ್ಣ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೫೦). ೨. ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸ ಕೞಿದು (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೮ ರ); ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುರು ಸದಾರಾಧ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧರ ಸುಪ್ರತಾಂಗನೆಯ ಅರವರಿಸದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೬–೫೦). **ಅರಿಮುರಿಸು**: ೧. ಅರಿಕರಿ ಶಿರಸ್ಸಮೂಹಮನರಿಮುರಿಸದೆ ಬಾಧಿಪಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳ್ವಿರಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩೧–೨ ; ?). **ಅರೆವರಿಸು**: ೨. ಪರಮ ಬಾಂಧವರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೈವಿಡಿದವಳನರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆವೆಂಡಿರ ಸಂಗದೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಿಪತಿಯಂ (ಚೆಬಪು. ೮–೧೮).
[ಅರವರ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರವಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಸೊಲಿಗೆ(?): ಹೊನ್ನಾವರ ಕುಮಟಾ ತಾಲೋಕುಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಸೊಲಿಗೆಗೆ ೧ ಅರವಲ, ೨ ಅರವಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಿದ್ದೆ, ೨ ಸಿದ್ದೆಗೆ ಒಂದು ಸೇರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೦).
[ಅರ್$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ಪಲ ?]

ಅರವಸಿರು (ನಾ). ಅರಸಿನ ಬಸಿರು; ರಾಜಗರ್ಭ: ಅರವಸಿರಿನಲಿ ಬಂದೂ ಹೆರರ ಬಿಕ್ಕೆಗೆ ನೀನು ಕೈನೀಡುವಂತಾಯ್ತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೭೦).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ್$_1$) + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಱ್)]

ಅರವೞಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ: ಅವೞಿಂದೆ ಅರವೞಿಯೊಂದು ತಲೆ ಯೆತ್ತುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬–೯೯೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ್$_1$) + ಬೞಿ$_1$]

ಅರವಾವು (ನಾ). ರಾಜಸರ್ಪ; ಸಣ್ಣ ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಹಾವು: "ರಾಜಸರ್ಪಃ, ಸರ್ಪಭುಕ್ –ಈ ೨ ಅರವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೧); "ಫಣಿಭುಗ್ರಾಜಫಣಿಯೆನಲ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ವಾವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೩); ಬಿಸಿಲ್ಕೈಕಿಲ್ ಪಸಿವು . . . ಕಿಂಬರೆ[ರ]ವಾವು ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿಯೆಂಬೀ ಬಾಧೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪); ಜವಸರವಾವು ಕೊಂಡುವೆನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು ಚಕ್ರಮೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೧); ಪುಲಿಗಂಜಿ ಪುತ್ತನೇಱಿದೊಡಲ್ಲಿಯುಮರವಾವು ಕೊಂಡುದು ಎಂಬಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨–೩೧ ಪ); ಪರೆಯುಚ್ಚಿದ[ರ]ವಾವೊ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭–೬).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ್$_1$) + ಪಾವು$_1$]

ಅರವಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ನೃಪತಿ ಮಕುಟತಟಘಟಿತ ಮಣಿಗಣಕಿರಣಜಳಧಾರಾಧೌತಾವದಾತಪೂತಚರಣಾರವಿನ್ದರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೨೬ ; 1075); ಸರಯೂನದ್ಯರವಿಂದಮಂದಮಕರಂದಸ್ಯಂದಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೮); ಖರಕಿರಣ ತಾಪಮೆನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕಂದಿಕುಂದದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೨೮). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸುರಪುರಯುಗಪವನ ದ್ವಿತಯಾಕಾಶಾಂಬುಗಣಂಗಳ್ ನೆರೆದಿರೆ . . . ತಾನ್ ಅರವಿಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅರವಿಂದಗಂಧಿ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಿನೀ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಗಂಧಿ: ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯ ದಾಸಿ ತಾನೆಯಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೧–೨೪).
[ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಗಂಧ + –)]

ಅರವಿಂದಗರ್ಭ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡಚಾಪವಲಿ ಸಂದಿಸಿದ ಸರಳಿಂ ಪರಿಯಲೆಸಬಂದ ಶಬರೇಶ್ವರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪–೩).
[ಅರವಿಂದ + ಗರ್ಭ]

ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅರವಿಂದಹಿತನೇತ್ರ, ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ, ಅರವಿಂದಸುತಜಿತಾನಂದಯುತ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೫೮).
[ಅರವಿಂದ + ಗೋ + – + ನಮಿತ]

ಅರವಿಂದನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಅರವಿಂದನಾಭನು ಬಂದನಾ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನರಮನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೩೦). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ನಾಭಿ + –)]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಅರವಿಂದ + ನೇತ್ರ]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅರವಿಂದನೇತ್ರಾ]

ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು (ಜಾತತಿ. ೫–೧೧).
[ಅರವಿಂದ + ಪ್ರಿಯ]

ಅರವಿಂದಬಂಧು (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: "ಅರವಿಂದಬಂಧು ಬ್ರಧ್ನಂ ಹಂಸನಂಶು ತಿಗ್ಮಾಂಶು ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೧). [ಅರವಿಂದ + ಬಂಧು]

ಅರವಿಂದಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ನುಡಿವೆಣ್ಣು ಸರಸತಿಯು ಸಾರದೆಯೆಂಬವರವಿಂದಭವನರಸಿಗಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯). [ಅರವಿಂದ + ಭವ]

ಅರವಿಂದಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: ನಡೆಗೊಂಡನುದಯದರವಿಂದಮಿತ್ರನ ತೆಱದಿ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಕಾಂತಿಗಳೆಸೆಯಲು (ಹಚಕಾ. ೪–೧). [ಅರವಿಂದ + ಮಿತ್ರ]

ಅರವಿಂದಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅರವಿಂದಮುಖಿ ಕೇಳ್ (ಬಸಪು. ೨–೨). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಮುಖೀ]

ಅರವಿಂದವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಮೂಹ; ಕಮಲವನ: ವಿನಿಮೀಳಿತಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೨). [ಅರವಿಂದ + ವನ]

ಅರವಿಂದಸಖ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ : ಮಂದೇಹರ ಭಯದಿಂದರ ವಿಂದಸಖಂ ನಿಜಮಯೂಖಮಂ ಪಸರಿಸನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೧). [ಅರವಿಂದ + ಸಖ]

ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು ; ಯಮುನಾ ನದಿ : ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟಳು ಯದುವರಗೆ ಪಥವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೧೭). [ಅರವಿಂದಸಖ + ಸುತೆ]

ಅರವಿಂದಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ ; ಕೊಳ ; ಸರೋವರ : ಅರ ವಿಂದಾಕರಸಾಂದ್ರಪದ್ಮವನಮುಘ್ಮೋದ್ದೇಶದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೩). [ಅರವಿಂದ + ಆಕರ]

ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರ ; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : "ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ ಬಿಡೌಜ ಮುಕ್ತಿಪದವೀ ವೈಕುಂಠನಾಮಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೫೮). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಮುಖಿ : ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆಯ ನೊಸಲ ಸಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಆಸ್ಯ + –)]

ಅರವಿಂದಿನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಬಂದ ಬಸಂತಂಗಂಡರವಿಂದಿನಿ ಸೇಸಿಕ್ಕಲೆಂದು ನೆಗಪಿದ ಹಸ್ತಕ್ಕೀಂ ದೊರೆವಂದುವೊ . . . ಕೋಕನ ದಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೫೯). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಿನೀ]

ಅರವಿವರ (ನಾ). ರಥದ ಚಕ್ರಗಳ ಅರೆಕಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದ ಜಾಗ, —ರಂಧ್ರ : ಅರವಿವರಂಗಳೊಳ್ ನುಸುಳ್ವ ಚಾತಕ ಸಂಕುಲದಿಂ . . . ಭವದ್ರಥಮಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೧-೧೨೦). [ಅರ₂ + ವಿವರ]

ಅರವೀಸ 'ಅರೆವೀಸ' ನೋ.

ಅರವು 'ಅರವ₁' ನೋ.

ಅರವುಡಿ, ಅರಪುಡಿ, ಅರಹುಡಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ಅರದಿಂದ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ಉದುರುವ ಪುಡಿ : ಬೆಳ್ಳಿಯರವುಡಿಯಂತಿರೆಸೆವ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಗುಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಯಲಿ ತಿಱಿ ಸೇವಗೆಯ ರಾಸಿಗಳ ಮಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧). **ಅರಪುಡಿ** : ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಪುಡಿ (ರೂಢಿ). **ಅರಹುಡಿ**: ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಹುಡಿ ಏಳುರಾತ್ರಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಣಗಿಸಿ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಎರಡುವರಹ ತೂಕವ ಹಾಲಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಪಾಂಡು ರೋಗ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೭ ಟೀಕೆ). [ಅರ₁ + ಪುಡಿ]

ಅರವುಮರವು 'ಅಱುವುಮಱುವು' ನೋ.

ಅರವುರನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ (?) : ಪರಿಜನಮನಿತುಂ ತುರಿಪದೆ ಪರಿತಂ ದಿನ್ನೀವೆನೆಂದು ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂಬೊರೆದ ಕರಕಾಂಬುವಂ ತಳಿದರವುರ ನೆಟ್ಟಣೆಸೆ ಮೂರ್ಛೆಯಿಳಿದು ಕುಮಾರಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೭). [?]

ಅರವೆಣ್ (ನಾ). ಅರಸಿ ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ. P ಅರವೆಂಡಿರ್ (ಬಹುವ) : ಜಾಣ್ಗಿಂಬಾದರವೆಂಡಿರಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩೫) ; ತನ್ನ ಭಾವದ ನಲ್ಮೆಯೊಲ್ಮೆಯ ನುಡಿಯೊಳರವೆಂಡಿರ ಪೆರ್ಮೆಯ ಸೊರ್ಕಿನ ಕೊರ್ವಿನ ಬಿಂಕಮುಂಟೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೨೮). [ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁) + ಪೆಣ್]

ಅರವೆಱಿ 'ಅರೆವೆಱಿ' ನೋ.

ಅರವೊಱಸು, ಅರಹೊಱಸು (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ ; ರಾಜಕಪೋತ : ಮಾನಿಸರ ನುಡಿವ ತೆಱದಿಂ ಶ್ಯೇನನುಮರವೊಱಸ[ಸು]ಮಿಂತು ಗಱಪಿದಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧) ; ಅರವೊಱಸಿನ ಬಣ್ಣದೆ ದಾವರಮುಂ ಬಿಳಿದಾಗೆ ನಾಡು ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೫-೮) ; ನವಿಲಱ[ರ]ವೊಱಸಿನ ಕುಕ್ಕುಟದ ವಿಷ್ಮೆಯಂ ಭರದೊಳೇೞೆ ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಇಱಿಗುಮುಗ್ರವೃಶ್ಚಿಕದ ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೧-೩೮).
ಅರಹೊಱಸು : ಅರ್[ರ]ಹೊಱಸು ಟಟ್ಟವನು ಮಣಿಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [ಅರಸು₂ (< ಅರಸ₁) + ಪೊಱಸು]

ಅರಶ 'ಅರಸ₁' ನೋ.

ಅರಸ, ಅರಶ, ಅರಸು, ಅರಾಸ₁ (ನಾ). ೧. ರಾಜ ; ದೊರೆ ; ಆಳುವವನು ; ಒಡೆಯ : ಶ್ರೀಚನ್ನಿಯಮ್ಮರಸರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೧ ; 500) ; ಪರದರ್ಗಾ ಪಾವಗ್ಗಾಗ್ರಯ್ಯರಸಗ್ಗಾಗ್ ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ಸಾಲ್ಪಗ್ಗಾಗೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫) ; ಶ್ರೀವಣಿತೆಯರಸನೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧-೧). ೨. ಹಿರಿಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆಪಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೧೧). **ಅರಶ** : ೧. ಸಾಸಿರ್ವರು ಅರಶರಾ ಶ್ರೀಕರಣಮುಂ ಇಜ್ಜು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೩೮-೬ ; 700). **ಅರಸು₂** : ೧. ಅರಸು ಕುಮಾರನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೯) ; ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೦). ೨. ಅರಸುಗಳ ಜಾತಿ ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ : ಅರಸುಗಳಿಗಿದು ವೀರ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಪರಮವೇದದ ಸಾರ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧-೧೭). **ಅರಾಸ₁** : ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಮುಚ್ಚರ್ ತೆಲಪ್ಪಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × ಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೬ ; 750) ; ಬನವಾಸಿಮಣ್ಡಲಮಾನಾ ಸಮುದ್ರಾನ್ತ ರಾಜಾದಿತ್ಯರಾಸರ್ ಆಳೆ . . . ಆ ಕಾಕರಾಸರುಮೆಬ್ಬು ಪೆರ್ಗುಂಜಿಯ ಕೋಟಿಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೨೪ ; 800).

ಅರಸರ ಕರಗಸ= ಇದಿರುಬೀಳುವ ರಾಜರಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಅರಸರಕರಗಸ ಬಿರುದರಂಕುಸ (ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೨-೧ ; ?). **ಅರಸರ ಕಾಣಿಕೆ** = ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ . . . ಕೊಂಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯ ; 1114). **ಅರಸುಗಂಡ** = ಅರಸರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಗಂಡ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿ ಮಂಡಳಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮಂ ಅರಸುಗಂಡ ರಾಮನ ಬೆಂಕೊಂಡಗಂಡ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧-೫ ; 1310).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಶನ್, ಅರೈಶನ್, ಅರೈಯನ್ ; ಮಲ. ಅರಶನ್, ಅರಸನ್, ಅರಯನ್ ; ತುಳು. ಅರಸು, ಅರಸೆ ; ತೆಲು. ಅರಸು. / ಸಂ. ರಾಜನ್]

ಅರಸ₂ (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು ; ರಸವಿಲ್ಲದವನು : ಅರಸರೊಳೆಲೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯವೊಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರಸಮನಱಿವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾಜಮಲ್ಲ, —ಜಟ್ಟಿ.

ಅರಸಂಕಕರಗಸ = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜ ಜಟ್ಟಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕ ಕರಗಸಂ . . . ಬೀರದೇವರಸರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೨-೪ ; 1253). **ಅರಸಂಕಗಾಳ** = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜ ಮಲ್ಲನಿಗೆ ಗಾಳದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕಗಾಳ ನೆಂಬುದು ಪರಬಳಕೆ ಗಜೇಂದ್ರವೈರಿಯೆಂಬುದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩-೮೮ ; 1164). **ಅರಸಂಕಭೀಮ** = ರಾಜನ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಸೂಱೆಕಾಱ ವೈರಿ ಬಂಗಾಱಂ ನ[ಅ]ರಸಂಕಭೀಮಂ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೯ ; 980). **ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಱ** = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಶೂರ ; ರಾಜಜಟ್ಟಿಯೊಡನೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೆಣಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಜವಾದಿ ಕೋಳಾಹಳ ಪೆಸಾಳಿ ಹನುಮ ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಱ

ಗೇಣಾಂಕ ಚಕ್ರೇಸ್ವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬ ; ೨೫-೨ ; 1495). ಅರಸಂಕ ಸೂನೆಗಾಱ = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜಮಲ್ಲನಿಗೆ ಕಟುಕನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಘೇಣಂಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಅರಸಂಕ ಸೂನೆಗಾಱ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೭೦೧-೩ ; 1512).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಅರಸಂಚೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸ: ಮೃದುಪದವ್ಯಸನದಿಂದರಸಂಚೆಗಳ್ಗೆ ನಡೆಗಲಿಪ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೭೮ ವ) ; ಇಂಗಡಲೊಳರಸಂಚೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಂಚೆ$_3$]

ಅರಸಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು : ರಮ್ಯವಡೆದ ಹರ್ಮ್ಯವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚೆಗಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೯).
[ಅರಸಂಚೆ + ಗಮನೆ]

ಅರಸಗಿಳಿ, ಅರಸುಗಿಳಿ (ನಾ). = ಅರಗಿಳಿ : ಮೃದುವಾಣಿಯೆಂದೆನಿಪ ಪೆಣ್ಗಿಳಿ ತನ್ನ ಮನದನ್ನ ಮಧುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಗಿಳಿಯಿರುಳ್ ತಡೆಯೆ ಶೋಕಿಸುತಿರ್ದುದು (ಚೆಬಪು. ೪೬-೪). **ಅರಸುಗಿಳಿ** : "ರಾಜಶುಕಃ – ಅರಸುಗಿಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೮).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಗಿಳಿ (< ಗಿೞಿ)]

ಅರಸಣ್ಣ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರಸಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಂ ಅಯ್ನೂನ್ದಿ ಒತ್ತೆ ಮಣ್ಣಿತ್ತು . . . ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುನು. ೨೫೩-೭ ; 800).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅರಸತೂಕ 'ಅರಸುತೂಕ' ನೋ.

ಅರಸಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೋತರನ ತಾಯರಸಬ್ಬೆಯುಮಾತನ ಮಯ್ದುನಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦-೯ ; 979).
[ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅರಸರಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವುದು.
"ಅರಸರಿಕೆಯ ಬಿಜ್ಜೆವಳಂ = ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತ, ರಾಜರವರೆಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡ ಪಂಡಿತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅರಸ$_1$ + ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ)]

ಅರಸಾಂಗ (ನಾ). (ರಾಜನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ) ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ: ಅರಸಾಂಗದವರು ಕೆಲವು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಐಚ್ಛಿಕವಾಗಿಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೯೬).
[ಅರಸು$_3$ + ಅಂಗ$_2$]

ಅರಸಾಣೆ (ನಾ). ರಾಜಾಜ್ಞೆ; ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ: "ಉಪರೋಧ = ಅರಸಾಣೆಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೧೭-೪೭). [ಅರಸ$_1$ + ಆಣೆ$_1$]

ಅರಸಾನಿ (ನಾ). ದೊರೆಸಾನಿ ; ರಾಣಿ: ಅಮ್ಮಾ, ಈಗ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿಯರಸಾನಿಯ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆಯೇ ? (ಕೊಸಷ್ಟೈ. ೬೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಸಾನಿ ?]

ಅರಸಾಸವಾರಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಆಪಾದಿತವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು (?); ಒಂದು ಬಿರುದು : ನೆಗಳ್ದರಸಾಸಚಾ[ವಾ]ರಿ ಮದನೋಗ್ರ ಮಹೇಶ್ವರನಾದ ಬಿನ್ನಣಂ ಬಗಸಿಲದಾನಿಯಾದ ಕಡುಚಾಗಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೫೩ ; 1186); ಮಂಡಳಿಕ ಮುಖದರ್ಪಣನ್ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನಮಹೇಶ್ವರನುಮೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ವರ್ಥವಾಗೆ (ಇಆ. XII, ೯೬-೯ ; 1187) ; ರೂಪಕಂದರ್ಪಂ ತೊಣ್ಣಮಣ್ಡಳಿಕ ಘಟಸರ್ಪ್ಪ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಳಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೭-೯ ; 1200) : ಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರಂ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನ ಮಹೇಶ್ವರಂ ತೊಂಡ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೨೨-೧ ; ೧೩ ನೆಯ ಶತ). [ಅರಸ$_1$ + ಸಾಸ + ವಾರಿ$_3$]

ಅರಸಾಳ್, ಅರಸಾಳು (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಳು ; ರಾಜಭೃತ್ಯ; "ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧) ; ಅರಸಾಳಂತೆ ಕಣ್ಣಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ) ; ಸಾರೆಂಬರಸಾಳ್ಗಳ ತೊಲಗೆಂಬ ಪಡಿಯಜರ (ಬಸರ. ೬-೮). **ಅರಸಾಳು** : ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಾಡಿಯುಣ್ಣದೆ ಅರಸಾಳಿನಂತೆ ನೋಯಿಸಿಯುಣ್ಣದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯) ; ಅರಸಾಳು ತನ್ನಂ ಹೊಯ್ದು ಹೊಯ್ಲು ನೃಪಾಳ ನಿಖಿಳನಿಯೋಗದವರಂ ತಾಗುವಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೧೦) ; ಹರಿದರರಸಾಳುಗಳು ರಾಯನ ಬರವನೀತಂಗಱುಹಿದರು ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಶಲ್ಯ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೨). [ಅರಸ$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಅರಸಾಳಿಕೆ 'ಅರಸಾಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಸಾಳು 'ಅರಸಾಳ್' ನೋ.

ಅರಸಾಳ್ಕೆ, ಅರಸಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಡಳಿತ; ರಾಜನ ಆಡಳಿತ: ಹಿರಿತಂದೆಗರಸಾಳ್ಕೆ ನೆಚ್ಚ ತಣಿಸಿ, ತಂಗಿಯರ ಮೆರಸಿ ಕುಣಿಸಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೪-೩). **ಅರಸಾಳಿಕೆ** : ಅರಸಾಳಿಕೆಯಿಂದಾಗಿಯೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣ (ವೀರಬಂ. ೧೭) ; ನಡುವೆ ಅರಸಾಳಿಕೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಸೊಮ್ಮುಗಳೊಡನೆ ಮೇಲೇರಿದ ಒಡ್ಡೋಲಗದ ವೇದಿಕೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೫).
[ಅರಸ$_1$ + ಆಳ್ಕೆ]

ಅರಸಾಳ್ತನ (ನಾ). ೧. ರಾಜಸೇವಾಧರ್ಮ. ೨. ರಾಜಸೇವಕನ ಅಧಿಕಾರ : ನಿನಗರಸಾಳ್ತನಂ ನುಡಿವ ಬೀರರ ಬೀರದಳುರ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನೊಳದೇಕೆ ಸಲ್ಲದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೮) ; ಬೆಸಕೆಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೊನೆದು ಮಾಣದರಸಾಳ್ತನದಿಂ ಪುಗುವಂತು ದೇವಗತಿ ಪಾಟ್ಮನೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೨) ; ಅರಸಾಳ್ತನಮುನ್ನದೆ ಕೇಳ್ ಪರಮಾರ್ಥಮನೀಗಳೆನಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದಂ ದೊರಕೊಂಡಂತಾದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೧).
[ಅರಸಾಳ್ + –ತನ]

ಅರಸಿ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿ ; ಒಡತಿ : ಅರಸರೊಳೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯವೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೋ ಅರಸರ್ ಸರಸಮನಱಿವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೩); ಪತ್ರಲೇಖೆಯೆಂಬುದು ಪೆಸರೆಂಪಾ ಸತಿಯನರಸಿಯುಂ ಕಾಣಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೩೮) ; ಅರಸಿ ಕೇಳೀ ಹೊನ್ನಿ ಸರಸಸಾಹಿತ್ಯದ ವರದೇವತೆ (ಹದಿಬ. ೧-೨೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಎಮ್ಮರಸಿಯರೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿವರ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೨) ; ಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮರಸಿಯರ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೭-೪); ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿದೇವಿ (ಮೋಹತ. ೭-೪೯).
[ಅರಸ$_1$ + –ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಅರಸಿ]

ಅರಸಿಂಗ (ನಾ). ರಾಜಸಿಂಹ : ಅರಸಿಂಗನ ಬಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಪಾಸಟಿಯೆನಿಪ್ಪ ಪೇರಗಲದೆರ್ದೆ ಮನಂಗೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೧).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಸಿಂಗ]

ಅರಸಿಕ (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು : ಅರಸಿಕರ ಮುಂದೆ ಕವಿತೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವುದೊಂದ ಬರೆಯದಿರು . . . ಶಿರದಿ (ಭಾರವಿಾ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಿಕತನ (ನಾ). ರಸಿಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವರ ಅಲಂಕಾರ, ಆಭರಣ, ಅರಿವೆ – ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅರಸಿಕತನ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ (ಯಕ್ಷಬ. ii). [ಅರಸಿಕ + –ತನ]

ಅರಸಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ ; ರಾಜತ್ವ : ನೀಮಿಂತಿರೆಯುಂ ನೋಡಿದೆ ವೇನೆಮಗರ[ಸಿಕೆ] [ಪಾಠಾಂ. ವೇನೆಮಗರಗತಿ, ಮೆನೆಮರಸಗರಿ, ಮೆನೆಮಗರಸತಿ, ಮೆಮಗೆನೆಂತಳ್ತಿಸತಿ]ಯೋ ಪೇೞಿಮೆಂದು ಶೋಕಂಗೆಯ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೮). [ಅರಸ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಅರಸಿಗ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು ; ಅನ್ವೇಷಕ : ನಾನೊಬ್ಬ ಅರಸಿಗನು, ಕಲ್ಯಾಣನೆನ್ನುವರು ದಿವ್ಯವಹ್ನಿಯನರಸುತಿಲ್ಲಿಗೀಗಳೆ ಬಂದೆ (ಪಾ ಪಾ ಕ. ೧೧) ; ಓದುವ ಅರಸಿಗರಿಗೆ ಕಾವ್ಯಾನಂದವೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿಶಾಲತೆಯೂ . . . ಸಹಜವಾಗಿ ಲಭಿಸುವವು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೦೦).
[ಅರಸು$_1$ (< ಅಱಸು$_1$) + –ಇಗ]

ಅರಸಿಗಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳಗಟ್ಟೂರ ಕೊಣ್ಡ ಅರಸಿಗಯ ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪–೪ ; 1015).
[ಅರಸಿಗ + ಅಯ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಅರಸಿಣ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿತಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಹೆಂಡತಿ ; ರಾಣಿ : ಅರಸನ ಪೆಂಡತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸ$_1$ + –ಇತಿ]

ಅರಸಿನ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿನಕೆಂಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ(ಮರ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [ಅರಸಿನ + ಗುರ್ಚಿ ?]

ಅರಸಿಮುಕೊತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅರಸಿಮುಕೊತ್ತಿಗಳ್ ಗೌತುಮುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೪ ; 890).
[ಅರಸಿ + ಅಮು (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಕೊತ್ತಿ]

ಅರಸಿಮುಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಾಗರಜೆಯ ಪೊರೊಡೆಯ ಅರಸಿಮುಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩–೨೨ ; 1027).
[ಅರಸಿ + ಅಮು (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅರಸಿವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿಯ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ. ೨. ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಧರಿಸುವ ಕಿರೀಟ : ಲಂಕೆಯನಾಳ್ದು ತಾಳ್ದರಸಿವಟ್ಟಮನಾತ್ಮ ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೪). [ಅರಸಿ + ಪಟ್ಟ]

ಅರಸು$_1$ 'ಅಱಸು$_1$' ನೋ.

ಅರಸು$_2$ 'ಅರಸ$_1$' ನೋ.

ಅರಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅರಸುತನ; ದೊರೆತನ : ಅಱಿಯಂ ಸೋದರನೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂ ನಿನ್ನನಾನಱಿವೆಂ ಮುನ್ನಱಿದಿರ್ದುಮೆನ್ನರಸನಾನೇಕಿತ್ತೆನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫) ; ಕ್ರೂರರ ಕೆಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲದವನರಸುಂ ಸಾರಗುಣಮಿಲ್ಲದಾತನ ಚಾರಿತ್ರಮುಮೊಪ್ಪಲಾಱವೆಂತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೪೮). ೨. ರಾಜಗುಣ; ರಾಜತ್ವ : ಪುಲ್ಲೆಗಾಟಿಸಿ ಮಲೆತರ್ಪೆರಲೆಯ ಸೋಲಮುನಱ್ತಿಯೊಳರಿಕೇಸರಿ ನಿಂದು ನೋೞ್ಪುದೊಂದರಸಲ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೪).
[ಅರಸ$_1$ + –ಉ$_4$]

ಅರಸುಕುಮಾರ (ನಾ). ರಾಜಪುತ್ರ; ದೊರೆಯ ಮಗ: ಅರಸುಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೯) ; ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ . . . ಅರಸುಕುಮಾರಂ (ಶಮುದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಮಾರ]

ಅರಸುಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ : ಸಿರಿವಂತರರಸುಕುಮಾರಕರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೪೬).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಸುಕುಮಾರಿ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗಳು ; ರಾಜಪುತ್ರಿ : ಅರಮನೆಯ ಅರಸುಕುಮಾರಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಸಂಪದ ತೋರದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೬). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಮಾರಿ]

ಅರಸುಕುವರ 'ಅರಸುಗುವರ' ನೋ.

ಅರಸುಕುವರಿ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರಿ : ಅರಸುಕುವರಿಯನೆನ್ನ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುವರಿ]

ಅರಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಸುತನವನ್ನು ಕಾಣು ; ರಾಜಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ನಾರೀಲೋಕಮಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದ ಪರಿಜನಮಾರೆಂದು ಕುಱುಂಬನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೧೨). [ಅರಸು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಅರಸುಗಾದೆ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿ : ತನಗೆ ಸಮನಪ್ಪನಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಱಗುವುದೆಂಬಿನಿತೆ ವಲಮರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನಱಿದು ಬಿಲ್ಗೆ ಕೈನೀಡುವರೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಗಾದೆ]

ಅರಸುಗಾವಲು (ನಾ). ದೊರೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ರಾಜನ ಮೈಗಾವಲು ; ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಪವನಜಂ . . . ಅರಸುಗಾವಲಂ ಫಲುಗುಣನೊಳಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೬೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅರಸುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊರೆತನವು ತಪ್ಪು; ರಾಜತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಜೂದಿನೊಳ್ ಪೊಱಸಱಿವಂತೆ ತಮ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಕಬಿಲ್ದಿರ್ದೆ ಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಬಡಿಗರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫).
[ಅರಸು$_3$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅರಸುಗಿಳಿ 'ಅರಸಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಸುಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅರಸನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ ; ರಾಜಗುಣ : ಅರಸುಗುಣಂ ಪಱಿಯನಣಂ ಬರಲಿತ್ತುದೆ ಶೌಚದಳವು ಪರವೆಣ್ಗೆಳಿಪಂ ತರಲಿತ್ತುದೆ . . . ಮಹಾನುಭಾವಂ ನೃಪನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೩) ; ಅರಿಯೆನೆಂಬುದು ಅರಸುಗುಣ (ಗಾದೆ). ೨. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗುಣ : "ಅರಸುಗುಣಂ, ಪ್ರಶಸ್ತಗುಣಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಗುಣ]

ಅರಸುಗುಲ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ; ದೊರೆಯ ಮನೆತನ : ನರಕವಹುದು ಪೈಶೂ[ಶು]ನ್ಯವೊದಗುವುದೆಮ್ಮರಸುಗುಲಕೆ ಹಾನಿಯಹುದು (ಪ್ರಭುಂಜ. ೩–೭೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುಲ]

ಅರಸುಗುವರ, ಅರಸುಕುವರ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ : "ನೃಪಕುಮಾರನೊಳರಸುಗುವರನೆಂಬಭಿಧಾನವು" (ಕಶರ. ೬) ; "ಅರಸುಮಗನೊಳೆಯರಸುಗುವರನೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೮). **ಅರಸುಕುವರ** : ನಿಮ್ಮರಸುಕುವರಂಗೆ ಚಂದ್ರಹಾಸಂಗೆ ಈಗೆನಿತು ವಯಸ್ಸು ? (ಚಂದ್ರಸ. ೫೯). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕುವರ]

ಅರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡು ; ದೊರೆತನವನ್ನು ನಡೆಸು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾರಾಜರ್ ಅರಸುಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೫೫–೧ ; 750) ; ನಂದನೆಂಬರಸಂ ಪಲಕಾಲಮರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೪) ; ಶ್ರಾವಕ ವ್ರತಶೀಲತತ್ಪರನಾಗಿಯರಸುಗೆಯ್ಯುತಿರ್ದು (ಶಾಂತೀಚ. ೫–೮೪). [ಅರಸು$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅರಸುಗೆಯ್ತ (ನಾ). = ಅರಸುಗೆಯ್ಮೆ : ಅರಸುಗೆಯ್ತದಿಂ ಪೊರೆದು . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨–೮) ; ಇವನ ಅರಸುಗೆಯ್ತದೊಳ್ ಮುಂದಂಗೆ ಮುಂದಾಧಿಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೦–೭).
[ಅರಸು$_3$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅರಸುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ ; ರಾಜ್ಯಭಾರ : ಅತ್ತಲರಸುಗೆಯ್ಮೆಯ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜುಗಂಬಿಡಿದು ನಾಡಿಗರಿರವನಾರಯ್ವೊಡೆಂದು ರಾಯನಟ್ಟಿದ ಬೇಹಿನವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩–೩). [ಅರಸು$_3$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅರಸುಚಾವಡಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡ್ಡೋಲಗ, —ಸಭೆ: ತೀವಿದೂರೂರ್ಗಳೊಳು ನಗರನಗರಿಯೊಳರಸುಚಾವಡಿಯೊಳಗ್ರಹಾರಂಗಳೊಳು ಮನ್ನೆಯರ ಠಾವಿನೊಳು (ಸೋಮಚ. ೧–೧೦೨).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಚಾವಡಿ]

ಅರಸುಠೀವಿ (ನಾ). ರಾಜಗಾಂಭೀರ್ಯ; ದೊರೆತನದ ಗೌರವ: ಭಾವಿಸಲರಸುಠೀವಿಗುಳ್ಳನಿತು ಶಾಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು ರತ್ನರಂಜನದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫-೪೯). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಠೀವಿ]

ಅರಸುತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಪುಸಿಯುರಸುತನದ ಬೆಸನದೊಳ್ ತೊಡರ್ದುಸಿರದಿರ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೩); ನಿನಗಿನಿತರಸುತನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೩೬); ಎನ್ನರಸುತನವಿಂದಳಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೩೨); ಆಳು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅರಸುತನ ತಾನೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೧೨). [ಅರಸು$_3$ + –ತನ]

ಅರಸುತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರಸುಗೆಯ್: ಅರಸುತನಂಗೆಯ್ವೞಿಪಿಂಧುರದೊಳ್ ಮಾಜಾಂತರೆಲ್ಲರಂ ಮುೞ್ಗಿಪುದುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ಪಾತಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೩). [ಅರಸುತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರಸುತೂಕ, ಅರಸತೂಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೂಕ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹತ್ವ: ಅರಸುತೂಕದ ನಲ್ಲ ಗಳಿಸೂವ ಮೈದೂನ ನಡಸಿಕೊಳುವತ್ತಿ ಸಿರಿಗಂಗಿ (ಗರತಿ. ೭೨). **ಅರಸತೂಕ**: ಅರಸತೂಕದ ಹೆಣ್ಣ ಸರಸವ್ಯಾತಕಿನ್ನ ವಿರಸವಾದೀತ ನನ ಮನಸು (ನಾದಲೀ. ೫೪–೫).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೂಕ]

ಅರಸುತೋಟ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ತೋಟ: ಅವರ ನಲವಿನೊಲುಮೆ ಬನದ ಪಿಕದ ಕುಕಿಲು ದಿಸೆಯ ಮುಟ್ಟ . . . ನೆಲವೆ ಅರಸುತೋಟವಾಗಿ ಮೆರೆಯಬೇಕು (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೧೫–೭). ೨. ದೊರೆಯ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಅರಸುನರಕ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನರಕ; ಭಯಂಕರವಾದ ನರಕ: ಘೋರಮೆಂಬ ಅರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನರಕ]

ಅರಸುನೇಱಿಲ್ (ನಾ). = ಅರನೇಱಿಲ್: ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ— ಬಡವುನಡು, ಬಡನಡು; ಅರಸುನೇಱಿಲ್, ಅರನೇಱಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೇಱಿಲ್]

ಅರಸುಪದವಿ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಈತಂಗರಸುಪದವಿಯನಂಗದೇಶದ ಸಿರಿಯನಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೫೫).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪದವಿ]

ಅರಸುಪೆಂಡಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: "ರಾಜಬೀಜೀ ರಾಜವಂಶ್ಯ . . . ರಾಜಪೆಂಡಿ, ಅರಸುಪೆಂಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩). 'ರಾಜಪೆಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪೆಂಡಿ ?]

ಅರಸುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗು; ತುಂಬ ಸಂತೋಷಿಸು: ಅರಸುಬ್ಬಿ ನಗುವಾ (ಕನ್ನಸು. II, ೪೩೨).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$)]

ಅರಸುಮಗ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ: ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡರಸುಮಗನಂ ಪೋಲ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೧೫); ಅರಸುಮಗಂ ಗಡ ಕವಿ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧–೪೭); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸುಮಗಂ ಬೆಳೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೯). ℙ ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಒಡನೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳ ನಿಡುಗಣ್ಗಳ ಬಳಗವೊಜಗೆ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೧); ಬೀಯಂಗೆಯ್ವರಸುಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಕೊಂದನೈನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೨೮).

ಅರಸುಮಗಳ್ = ಅರಸು ಕುಮಾರಿ: ಅರಸುಮಗಳ್ ರಾರಾಜಿಪ ನವಮೃದುತರ ಗಮನದ ಗಾಡಿಯ ಗರುವಿಕೆಯಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೫೫).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಗ]

ಅರಸುಮನೆತನ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ: ಅರಸುಮನೆತನದ ಅಲ್ಬರ್ತನೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮನೆತನ]

ಅರಸುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಊಟಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ಅಂದರೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಅರಸುಮರ್ಜಿ ಬಂದಿದೆಯೇ (ಪದ್ಮಸ. ೧೧೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮರ್ಜಿ]

ಅರಸುಮಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೃಗ, —ಜಿಂಕೆ: ತಂತಮ್ಮಯ ವೈರಂದೊಱೆದದಿರದೆ ನಿಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಪ ಪಶು ಪುಲಿ ಕರಿ ಹರಿ ಫಣಿ ಪರ್ದುರದನಿಯರಸುಮಿಗಗಳ್ . . . ಕರಂ ಹರಿಸಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೦–೨೭); ಕಾಟಿಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖುೞ್ಗಿಯ ಪಳ್ಳಿ ಅರಸುಮಿಗದ ಪಟ್ಟಣ ಮಾನೆಯು ಮಟಂ . . . ಭೀಮಾರಣ್ಯಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮಿಗ]

ಅರಸುಮೋಹರ (ನಾ). ೧. ರಾಜರ ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ: ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು ತಾಗಿದನರಸು ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೨). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಮೋಹರ]

ಅರಸುವಂಶ (ನಾ). = ಅರಸುಮನೆತನ: ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವಿಕ ಅರಸುವಂಶಕ್ಕೂ ನಾವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೭). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ವಂಶ]

ಅರಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೊರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ರಾಜನ್ವತಿಯಾಗು: ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರನಿಳೆಗವತರಿಸಿದನಿಂದರಸುವಡೆದೆವೆಂಬಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭–೩೬).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಡೆ$_1$]

ಅರಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಣ್ಣು: ಕುಸುಮಹಾರಗಳನ್ನೂ ಅರಸುವಣ್ಣನ್ನೂ ರಣಧೀರನಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೨–೧೦).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_2$)]

ಅರಸುವೇಱು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೇಱು; ಭಾರಿಯ ಹೊರೆ (?): ಅರಸುವೇಱಿಂಗೆ ಮುನ್ನನ್ನಡವ ಪಾಗಮಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾಗಮುಂ ಲಾವಣಿಗೆಯ ಪಣಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೨–೨೮; 1115).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಪೇಱು$_3$]

ಅರಸುಹಂತಿ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಸುನರ್ತನ ವಾದ್ಯ ಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಸುಳಿಸುಳಿದುದಾಚೆಯಲರಸುಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೨); ಅರಸನುಗ್ಗಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತ . . . ಭದ್ರಪೀಠಕೆ ಬಂದನೊಲವಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಹಂತಿ (< ಪಂತಿ)]

ಅರಸುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹುಣ್ಣು; ಬೆನ್ನುಫಣಿ: ಹೈದರನು ಅರಸುಹುಣ್ಣಿನ ಬೇನೆಯಿಂದ ಚಿತ್ತೂರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (ಚರಿಸಂ. ೧೫೭).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅರಸೂಳಿಗ (ನಾ). ರಾಜಸೇವೆ; ದೊರೆಯ ಚಾಕರಿ: ಮುಂತೆ ಅರಸೂಳಿಗವು ಭಕ್ತಿಯುಮಿಂತೆರಡುಮಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಸುವೊಡೆಂತಹುದು (ಬಸಪು. ೫೩–೧೩). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಊಳಿಗ$_1$ (< ಊೞಿಗ)]

ಅರಸೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎಕ್ಕದಗಿಡ; ಬಿಳಿಯ ಎಕ್ಕೆ: "ವಸುಕಃ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ, ರಾಜಾರ್ಕಃ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೭, ೧೪೬).
[ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಎಕ್ಕೆ]

ಅರಸೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು ; ಒಂದು ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಎರಡರ ಸೇರು ಒಂದು ಸೇರು (ರೂಢಿ). [ಅರ್$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಸೇರು$_3$]

ಅರಸೊಡವೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡವೆ; ದೊರೆಯ ಆಭರಣ: ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಕಂದ, ಈ ಅರಸೊಡವೆ ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೯). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಒಡವೆ]

ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜಪದವಿ: ಮರಣ ಛಾಯೆಯು ಮುಸುಕಿರಲು ಇಳೆ, ಜೀವರಿಗಿಲ್ಲರಸೊತ್ತಿಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೫೨-೧೯); ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿತು, ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೧೬೧). [ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಒತ್ತಿಗೆ$_0$]

ಅರಸೊಲ್ಲಗೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆ : [ನಂವಾದೀ]ವಿಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಿ ಗಾಣದಲಿ ಅರಸೊಲ್ಲಗೆಯ ಸೂ[ಟಗೆ]ಯಂಣೆ[ಯಂ] ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೦-೧೬ ; 1196). [ಅರ್$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಸೊಲ್ಲಗೆ]

ಅರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆ. ೨. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನ: ಮಂತ್ರಿ ಅರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂತ್ರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ). [< ಅರಸ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಹಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಚಿಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟದಲು ಅರಹಟದ ಬಂಮಿಸೆಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗಲುಗದ್ದೆ ಕಂಮುವಱುನೂಱು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೨೯ ; 1100); ಅರಹಟದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೫-೨೩ ; 1113). [?]

ಅರಹುಚ್ಚ 'ಅರೆಹುಚ್ಚ' ನೋ.

ಅರಹುಡಿ 'ಅರವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಹೊಟ್ಟೆ 'ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅರಹೊಱಿಸು 'ಅರವೊಱಿಸು' ನೋ.

ಅರಳ್$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಳ್$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಳ್$_3$, ಅರಳು$_3$ (ನಾ). ನೆಲ್ಲು, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುರಿದ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ರೂಪ; ಲಾಜೆ : "ಅರಳಾಗಿ ಪುರಿದ ಧಾನ್ಯೋತ್ಕರಮಂತವೆ ಲಾಜೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧-೧೬-೧೧); ಮೆದೆಯಂ ಸುಟ್ಟರಳಂ ಕುಱುಕುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧). **ಅರಳು$_3$** : "ಅರಳು ಲಾಜಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬); ಹೂವಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯರಳು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೦೭-೮ ; 1159); ಪಾಕದೋಡಿನೊಳುರಿದರಳಿನವೊಲಾಕಸದೊಳಿಡಿದಿರ್ದ ತಾರಾನೀಕವೊಡನೊಡನೆಯ್ದೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೦); ಮರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಅರಳು ಆದೀತೇ (ಗಾದೆ).

ಅರಳಿಟ್ಟು = ಅರಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು : ಅರಳಿಟ್ಟು ಮೊಸರು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಅರಳ್$_1$]

ಅರಳಂಬು 'ಅಲರಂಬು' ನೋ.

ಅರಳಲರ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ ಪುಷ್ಪ : ಪಣ್ಮರಗಳೆ ಪೂಮರಗಳೆ ತಣ್ಮಲೆದಲೆವೆಲರೆ ಮಿಱುಗಿಪರಳಲರೆ ಪೊದಳ್ದಣ್ಮುವ ಕೆಂಪೆ ಕರಂ ಕೈಗಣ್ಮುವ ದಂಪತಿಯಲಂಪೆ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧-೨೧). [ಅರಳ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಅಲರ್$_2$]

ಅರಳಸರಳ 'ಅರಲಸರಲ' ನೋ.

ಅರಳಿ$_1$, ಅರಱಿ ?, ಅಳರಿ (ನಾ). ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ; ಬೋಧಿವೃಕ್ಷ: ಅತ್ತಿಯ ಬಸರಿಯ ಗೋಳಿಯ ಮತ್ತರಳಿಯ ವಟದ ಪಣ್ಣಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೨); ಅರಳಿಯ ಪಣ್ಣಂ . . . ಗೊರವರ ಶಾಪದೊಳೆ ಪುೞು ತುವೋ ಪೇೞಿಮಿದಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೮); ಆಲ, ಅರಳಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೪). **ಅರಱಿ ?** : ಇನ್ತಿದನಱಿದುಟ್ಟಿದನ್ ಗರಿ[ರ]ಱಿಯನರಮೆಯುಂದರನಲಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಂನಱಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೪೯-೯ ; 1017). **ಅಳರಿ** : ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪೮ ; 735); ಅಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾಗಿಲ್ಕೈಱಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೬೦ ; ೯ನೆಯ ಶತ); ಅಲೆಪೊಮ್ಬುಣಶಿ ಅನ್ತೆ ಬಳಿ ಪುಣುಶಿಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱಿಯೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦-೬೯ ; 900); ಅಳರಿ(ರಳಿ)ಯ ಶೋಭೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೧).

ಅರಳಿಯ ಅಣೆ = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪಾಲಾಜ ಹಳದಲಿ ಅರಳಿಯ ಅಣೆಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿಯಿ[ದ] (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭-೫ ; 1416). ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಜಮಿಾನಿನ ಹೆಸರು : ದೇವಾಲಯದಿಂ ಪಡುವಲು ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨೦-೪೩ ; 1188). ಅರಳಿಯ ಬೆಂಚೆ = ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ಹರಿಗೆಯ ಹೊಲವೇರಿಯ ಸಸಿ ಅರಳಿಯ ಬೆಂಚೆ ಮತ್ತಂ ವಿದಿಕ್ಕಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೨೫೨ ; 1524).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಚು, ಅರೈ ; ಮಲ. ಅರಯಾಲ್, ಅರಚು ; ಕೊಡ. ಅರಳಿ ; ತೆಲು. ರಾಗಿ, ರಾವಿ ; ಕೊಲಾ. ರವಿ]

ಅರಳಿ$_2$ (ನಾ). = ಅರಣೆ: ಕೂರಿಗೆ ಎರಡು ಕೂರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತೋಯಿಸಿ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ಎದುರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅರಳಿಯ ಕಂಡ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೦). [?]

ಅರಳಿಕೆರೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳ ಆಗ್ನೇಯ ಚಿಕೊಂಡಿ ಹಳ್ಳ × × × ಮೊರಡಿ ತೆಂಕ ಅರಳಿಕೆರೆ ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೯-೭೦ ; 1388). [ಅರಳಿ$_1$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ$_2$)]

ಅರಳಿಗ$_1$ 'ಪರಳಿಗ' ನೋ.

ಅರಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ವನರಳಿಗನಸಗ ವಕ್ಕಿಗಳ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೫). [?]

ಅರಳಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಳು$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಳು$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಳು$_3$ 'ಅರಳ್$_3$' ನೋ.

ಅರಳುಂಡೆ (ನಾ). (ಜೋಳದ ಅಥವಾ ಬತ್ತದ) ಅರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ; ಅವಲುಂಡೆ : ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅರಳುಂಡೆ ಪುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಿಬಂಧ. I, ೩೫). [ಅರಳು$_3$ (< ಅರಳ್$_3$) + ಉಂಡೆ]

ಅರಳುಗಣ್ 'ಅರಳ್ಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಗಣ್ಣು 'ಅರಳ್ಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸೇವಿಸು ; ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿ : ಸಂಪಗೆಯ ಅರಳುಂಡ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಯುಂದದಿನಿಯ ಪೂಸರಲನ ತಂದು ತೋಱಿವಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೨೩). [ಅರಳು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಅರಳುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ವಿಕಸಿತವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಅರಳಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂ : ಕರಿಕಪೋಲದ ಮದ ಸೊಗಡೆಂದು ತುಂಬಿಯ ನೆರವಿಗೆ ಪರಿಮಳವೀವ ಅರಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗೊಂಚಲೆನೆ ಗಜಕರ್ಣದೆ ಮೆಱೆದುವು ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೯). [ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅರಳುವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಳಿ$_1$, ಅರಲೆ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟಿರ್ದ ರಳೆಯನೊದನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನ ಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫) ; ಬಿಳಿಯರಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳದಂತೆ . . . ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೬) ; ಅರಳೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಧನಮಾಯು ವಸಂತದ ಶೋಭೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯) ; ಪಾಪವೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷಣದೊಳು ಬೆಂದುಪೋಯ್ತರಳೆಗಳ ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಕಿಡಿಯು ಬಿದ್ದಂದದೊಳು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೪೪) ; ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿಗೆ ಅರಳೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭). **ಅರಲೆ** : ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆಳರ್ತಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆವೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩) ; ಗಾಳಿ ಮುಟ್ಟಿದರಲೆಯಂತೆ ನಡುಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬) ; ಅನಲನಡಸಿದ ರಲೆಯ ತೇಜದಿಂ (ಖಮುದ. ೫-೬೬). [?]

ಅರಳಿ$_2$ (ನಾ). ಕಂಬ ; ಸ್ಥಾಣು : ವಾಣದೆ ಅರಳೆಯ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರುಗುವ ಗಾಣದೆತ್ತಿನಂತೆ ಪೂರ್ವಲಿಖಿತ ಮುಂದುಗಾಣಲೀಯದು (ಬಸವ. ೫೭೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಱುಳ್ = ಕಂಬ ; ತೆಲು. ರಾಡು = ಕಂಬ]

ಅರಳೆಲೆ, ಅರಲೆಲೆ, ಅಲರೆಲೆ, ಅಳರೆಲೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಹಣೆಗೂ, ಸೊಂಟಕ್ಕೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನೆತ್ತಿಗೂ, ಮನೆಗಳ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟುವ, ಅರಳಿಯ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಒಡವೆ: ನೊಸಲೊಳೊಡಂಬಡುವರಳೆಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪) ; ಅರಳೆಲೆ ಪೊಂಗುನೂಲ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಮಣಿಕಿಂಕಿಣಿಗೆಜ್ಜೆ . . . ಏನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ ಬಾಲಮಂಡನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೨) ; ಶಾಂಕರಿಗೆಸೆದುದು ಮುಂದಲೆಯೊಳಗರಳೆಲೆ ಬಹುರತ್ನನೂತ್ನಕಾಂತಿಗಳಿಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೮೧) ; ಮಂಡೆಮೊದಲನಂಡಲೆವರಳೆಲೆಯನು ಕೊಂಡಾಡುವರೆನ್ನಳವೆ (ಅಂಜಚ. ೪-೪೬) ; ಕುರುವಿಂದದಳ ಖಚಿತ ಸೋಪಾನ ಬಜ್ಜರಗಳರಳೆಲೆಯು ಮರಕತದ ತಳ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೨೧). **ಅರಲೆಲೆ** : ಅಲರೆಸೆವೆಳದಳಿರೆಲೆಯರಲೆಲೆ ಬಲ್ಮಿಡಿ ಮಿಸುಪ ಪಚ್ಚೆಗೊಂಡಲಮುಳಿ ಕಜ್ಜಲ ತಿಲಕಮಾಗೆ ತೋರ್ಪುದು ಬಾಲನಂದದಿಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೬). **ಅಲರೆಲೆ** : ತಳೆದ ಸಹಜಚ್ಛಿದ್ರ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಮಣಿಮಾಂಗಾಯನಿಟ್ಟಳು ಅಲರೆಲೆಯ ಸಿಖಿಯಲಿ ತೊಡರ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೭೫). **ಅಳರೆಲೆ** : ಅಳರೆಲೆಗಳಲುಗೆ ಮಾಂಗಾಯ್ ಚಳಯಿಸೆ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳುಳಿಯೆ ಶಿಶು ನಡೆಗಲ್ವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೬) ; ಅಳರೆಲೆಯುತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮುತ್ತಿ, ಅಳಕಡ್ಡಿ ಮುತ್ತಿ] ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ . . . ಅಚ್ಯುತನಾದಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫). [ಅರಳಿ$_1$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ನಾ). ಅರಳಿ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರದ ಬಟ್ಟುಗಳ ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರ : ತಲೆವಳಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಅರಳೆಲೆ + ಮಾಲೆ]

ಅರಳೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಅರಳಾಗಿ ಸಿಡಿದು ಹೊಮ್ಮು; ಅವಲಾಗು : ಘುರಿಘುರಿಲೆಂದು ಸೀದುವು ವಿಹಂಗಕುಲಂ ಕೆಱೆಬಾವಿಬೆಂಚೆಗಳ್ ಪುರಿದರಳೆಳ್ದುವು (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೧). [ಅರಳ್$_3$ + ಏಳು$_1$]

ಅರಳ್ಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು ; ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು : ಜಿಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಗಣ್ಣವರ್ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರೆಸಟ್ಗಣ್ಣ ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ . . . ಎಯ್ದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨) ; ಕೆಂಪೇಱಿದರಳ್ಗಣ್ಣ ಕಡೆ ಪರೆದ ಕುರುಳಾಂತ ನುಂಪುವಣೆ ಮುಸುಳ್ದ ತಿಲಕಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೫). **ಅರಳುಗಣ್** : ಇರಿಸಿದನೊ ಕೈರವವನೆಂದೆನಲರಳುಗಂಗಳ ಥಾಳವೊಪ್ಪಿರೆ ಬಂದಳ್ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೩) ; ಆಳಿಗುರುಳ ತಾವರೆಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨) ; ಪರಮಕಾರುಣ್ಯಾಬ್ಧಿ ನೆಲಸಿಹನರಳುಗಂಗಳಲಿ ಅಖಿಲ ಭುವನೋತ್ಕರ ಶುಭಪ್ರದನಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೦-೩೬). **ಅರಳುಗಣ್ಣು** : ಬೆರಳಲುಕಡೊಳಾಂದೋಳಿಪಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೭೪).
[ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಕಣ್]

ಅರಳ್ಗಱೆ 'ಅಲರ್ಗಱೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಗೂಡು 'ಅಲರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಅರಳ್ಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು 'ಅಲರ್ಬಿಲ್' ನೋ.

ಅರಳ್ಮಲರು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂವು : ಕುಚ್ಚು ಕುಚ್ಚಿನ ಕೇಸರದ ಅರಳ್ಮಲರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೬-೩೮೭).
[ಅರಳ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಮಲರು (< ಮಲರ್)]

ಅರಳ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಮುಡಿ 'ಅಲರ್ಮುಡಿ' ನೋ.

ಅರಳ್ವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಱಿ ? 'ಅರಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅರಱಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ (ಊರಿನ) ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಪ್ರಭು ಮೆಱಂಪೊತೆವಾನಾ ಮಗ ಎಲೋಯಮಗಮವಖತನ ವಿಲ್ತಡರಱಿಮುಳ್ಳುಳ್ ಸ್ವರ್ಗಯೋದನ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೭-೩; 800).
[ಅರಱಿ (< ಅರಳಿ$_1$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಅರಾಕು 'ಅರಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಾಜಕ (ಗು). ೧. ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಗೊಂದಲ : ಜಗವರಾಜಕವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಅರಾಜಕತೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅನಾಯಕತ್ವ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬಂಗಾಳಾದೇಶವನ್ನು ಅರಾಜಕತೆಯಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದರು (ಬಂಕಿಮ. ೨೭೧). [ಸಂ. ಅರಾಜಕತಾ]

ಅರಾಜಿಕ (ನಾ). = ಅರಾಜಕ ೨ : ಅರಾಜಿಕವಾದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಡಕಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚೌ. ೧೦೮). [< ಸಂ. ಅರಾಜಕ]

ಅರಾಡಮುರಾಡ (ನಾ). ೧. "ಹಟಮಾರಿ ; ಮಂಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ೨. ಮೊಂಡಾಟ ; ಹಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅರಾಡ್$_0$ + ಮುರಾಡ್$_0$]

ಅರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ ; ಶತ್ರು : ಶ್ರೀಯನರಾತಿಸಾಧನ ಪಯೋನಿಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧) ; ರಣದೊಳರಾತಿವಾರಣ ಘಟಾಳಿಯ ನೊರ್ವನೆ ಗೆಲ್ದನ್ (ಗದಾಯು. ೧-೧೭). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ ; ಶತ್ರುಸ್ಥಾನ : ಸಿತನಿಂ ಧರ್ಮ ಧನಾರಿ ಪಂಚಮ ದಶಾಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮಂದನಿಂ ತ್ರಿತಯಾರಾತಿ ಸುತಾಂತ್ಯದೊಳ್ . . . ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ಅರಾತಿಕಾಂತೆ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಪತ್ನಿ : ಪಾವಡರ್ದಳಿವಂಡೆಯಂತಿರಗಿವರ್ಸುಗಿವರ್ತದರಾತಿಕಾಂತೆಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦).
[ಅರಾತಿ + ಕಾಂತೆ]

ಅರಾತಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಕೊರ್ವಿದ ವಿಜಯ ಪರ್ವತವೇಱಿ ಬಂದನು ಗರ್ವಿತಾರಾತಿದಲ್ಲಣನು (ಭರಚ. ೩೬-೬೮). [ಅರಾತಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಾತಿನಿಕರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು; ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ: ನೃಪ ವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೭).
[ಆರಾತಿ + ನಿಕರ]

ಅರಾತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ಥಾನ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಇರೆ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ . . . ಹಿಮಕರಂ . . . ಅರಾತಿಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ನಿಷ್ಠುರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೭). [ಆರಾತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಾತಿಹರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಆರಾತಿಹರ ಜಯ ಜೀಯ ಎಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೧೩).
[ಆರಾತಿ + ಹರ$_2$]

ಅರಾಬಿ (ನಾ). ಅಗಲ; ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲ.
ಅರಾಬಿಗೋಡೆ = ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಗೋಡೆ; ಉದ್ದವಾದ ಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಅರ. ಅರಾಬಾ; ಮರಾ. ಅರಬಾ. / ತುಳು. ಅರಾಬಿ]

ಅರಾಬು (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ಗದ್ದಲ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ; ದಂಗೆ; ಅವಾಂತರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅರಾಬಾ = ಗೊಂದಲ. / ತೆಲು.]

ಅರಾಲ, ಅರಾಳ್$_1$ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ರಾಳ. ಅರಾಳ್$_1$ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಪತಾಕ . . . ಅರಾಳ (ಆಭಾನ್ಯ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅರಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಡಲಿನ ಬಳಿಯ ಮರಳುದಿಣ್ಣೆ: ಅವರ ಮನೆಯಿರುವುದು ಅರಾಲಿನ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ (ಮರಮು. ೧).
[← ತಮಿ. ಅಜಲ್ = ಕಡಲ ಕರೆಯ ಕಪ್ಪು ಮರಳು]

ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತೆ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಧುನಿಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತೆ (Statelessness) ಅತಿ ಭೀಕರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಂಟರು. ೧೦೧). [ಸಂ. ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತಾ]

ಅರಾಸ$_1$ 'ಅರಸ$_1$' ನೋ.

ಅರಾಸ$_2$ (ನಾ). ಭೀತಿ; ಭಯ.
ಅರಾಸವಿಲ್ಲದವ = ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?. / ಹಿಂ. ಹಿರಾಸ್ = ಭೀತಿ, ಭಯ]

ಅರಾಳ್$_1$ 'ಅರಾಲ' ನೋ.

ಅರಾಳ್$_2$ (ನಾ). ಆನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯಿಾ ಪ್ರಮಾಣಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ವಂದು ಅರತ್ನಿ ಪ್ರಮಾಣ ಉನ್ನತತ್ವವೂ ದೈರ್ಘ್ಯವೂ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಉಳ್ಳ ಆನೆಗಳು ಮಧ್ಯಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಾಳಗಳೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಯುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭-೧೩).
[ಸಂ. ಆರಾಲ = ಮದವೇರಿದ ಆನೆ]

ಅರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಿದುಹಾಕು; ಕೊಯ್ಯು: "ಅರಿ– ಕೃಂತನೇ (ಕತ್ತರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); "ಛೇದನದೊಳರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಪುಗುವ ಕಳ್ಳನ ಮೂಗನರಿದೊಡವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫-೩೧); ವಿವೇಕ ವಿಕಳರವೋಲ್ ಬಾಲರ ತಲೆಯನರಿದು ತಂದೆಯೊ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪); ಅರಿ ಅರಿ ಪೊಯ್ದ್ ಪೊಯ್ದ್ ಸೀಳ್ ಸೀಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೩); ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ . . . ಅರಿದು ನೋಡುವ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಂತೆ (ದೇವಾವ. ೪೩-೯೦); ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳಿಗೆ ಹೂಡಿದನರಿವುದಕೆ ಕೊರಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೧); ತಜಿದರರಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕತ್ತರಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೦).
ಅರಿದುಹೋಗು = ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ತುಂಡಾಗಿಹೋಗು: ಹರಿಗೆ ಕಪಟವನೆಸಗಿ ಕಿವಿಮೂಗರಿದುಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೨೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಿ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅರ್ಕ್]

ಅರಿ$_2$ 'ಅಜಿ' ನೋ.

ಅರಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸಿ ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆ, —ಶೋಧಿಸು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ$_4$ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಹಿಡಿಯಾಗಿ ಕೊಯ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಗುಡ್ಡೆಹಾಕುವ ತೆನೆ, —ತೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು: "ಧಾನ್ಯಯುತ ತೃಣದ ರಾಶಿಯೊಳ್ . . . ಅರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಸಾಳಿವನ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು ಕೊಯಿದು ಅರಿಯ ಹಾಕಲಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕೆ ಮೂಜುಗೂಡಿ ಹೊಜೆಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವರೇ. ೮೫). ೨. ನೆಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಬಡಿಯುವಾಗ ಒಂದು ಬಾರಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ತೆನೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೊತ್ತ (ಉಕ. ೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ$_5$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: "ನಯನರೋಗದೊಳ್ ಛೇದನದೊಳರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಅರಿ ಪಾಳಿ ಪಟೋಲಂ . . . ಎಂಬ ಪಲವಕ್ಷಿರೋಗಮಂ ಕಳೆಗುಮಂಜನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧೫). 'ಅರಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ]

ಅರಿ$_6$ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು; ವಿರೋಧಿ. ೨. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೩. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ.
ಅರಿತಟ್ಟಕಂಠೀರವ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರಸಿಖಾಮಣಿ[ಅರಿತಟ್ಟಕ]ಣ್ಠೀರವಂ ಸಮರೈಕಭೈರವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೯-೧೮; 1064). ಅರಿದಿಶಾಪಟ = ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಪಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಬೀಳುಕೊಟ್ಟನು ರಾಯಸವ ಬರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೩). ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಮಲ್ಲ = ಹಗೆಗಳನ್ನು ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಬಲ್ಲ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲ ಬಂದನು ಪಯಣಗತಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೭). [ಸಂ.]

ಅರಿಊರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಕ್ಕೈಲೂರ ಮಕನ್ದಿರ್ ಮಾದಪ್ಪನ್ನಂ ಅರಿಊರದ ಅಗ್ಗಿರವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನಕೆಯು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮-೩; 750).
ಅರಿಊರ್ಪನ್ನಿರ್ವರ್ = ಅರಿವುರದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ (?): ಅರಿಊಪ್ರ್ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರು ತೊಜಿಕ್ಕಾರಾಟ್ಟೆಉ ಪೆಕ್ಕವಿಯ ಮುವೊಲ್ವೋಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತುಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ ಕುದಿಯ್ಯ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮-೪; 750). [ಅರಿ$_6$ + ಪುರ]

ಅರಿಂಜಯ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಮತ್ತಿನೈಸರ ಮುರದೊಳ್ ತಳತ್ತಳಿಸೆ ಬಂದನರಿಂಜಯನಂಜನಾಸುತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೬೧). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತೋರ್ಪುದಿಂತರಿಂಜಯ ಸಮಾಹ್ವಯಂ ಜನಪದಂ ಸುಖೈಕಾಸ್ಪದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೩). [ಸಂ.]

ಅರಿಂದಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡುವವನು: ಪತಿಯ ಪದಾರವಿಂದಮನರಿಂದಮನರ್ಚಿಸಿದಂ ಕಿರೀಟ ಕೀಲಿತ ಹರಿ ನೀಲ ರತ್ನ ರುಚಿ ಮಂಜರಿಯೆಂಬತಸೀಲತಾಂತದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨); ಹೇ ಅರಿಂದಮ, ಮಸೆಯದಿರ್ ನೆನಹುಸಾಣೆಯೊಳಳಲ ಕತ್ತಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೫-೨೮೪). [ಸಂ.]

ಅರಿಕಟಕ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಪಾಳೆಯ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅರಿಕಟಕಭೇದಕನ ನಾನಾಯುಧವಿಶಾರದನ . . . ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೮೮). [ಅರ್ಿ + ಕಟಕ]

ಅರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಅಥವಾ ತೆನೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಕಂತೆಕಂತೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಸಿವುಡುಕಟ್ಟು : ನಾನು ಕೊಯ್ದೆ ಅವಳು ಅರಿಕಟ್ಟಿದಳು (ಪುಸರು. ೪೭೫). [ಅರ್ಿ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅರಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಖಡ್ಗ : ಅರಿಕತ್ತರಿ ಹರಣದ ದಯದಿರವ ಬಲ್ಲುದೇ? ಬಿಜುನುಡಿವವ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನದ ಮನ್ನಣೆಯ ಬಲ್ಲನೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫). [ಅರ್ಿ + ಕತ್ತರಿ]

ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯಾದ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ಶತ್ರುವಾದ ಕದಂಬ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿದವನು. ೧, ೨ : ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ನಾಗವ್ರಜಮಯಕಟಕಂ ರಾಜರಾಜಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿರತಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ಶ್ರೀನೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩). [< ಸಂ. ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅರಿಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವವನು. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿಕುಠಾರದ ಸೂರಿಪಂಡಿತರಾತ್ಮಜಂ ಚಿಕತಮ್ಮನಾವರ ಸುಪುತ್ರನು (ಅರ್ಥನೇ. ೧ ಉಪೋ); ಅರಿಕುಠಾರದ ಠಾಣೆಯದಾರನು ನನ್ನನ್ನು ಗಿಡ್ಡಂಗಿಗೆ ನೂಕಿ ಅರಮನೆಗೆ ವರದಿ ಮಾಡದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೨-೧೬). ℙ ಈಗಿನ ಚಾಮರಾಜನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [ಅರ್ಿ + ಕುಠಾರ]

ಅರಿಕೆ 'ಅಜಿಕೆ' ನೋ.

ಅರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ಆ ಅರಮನೆಯ ಅರಿಕೆಗೊಂಡಿರುವ ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ನಮಗೇ ಕಳುಹಿಕೊಡಬೇಕು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೫೮). [ಅರಿಕೆ (< ಅಜಿಕೆ) + ಕೊಳ್]

ಅರಿಕೆನಾಯಕ 'ಅಜಿಕೆನಾಯಕ' ನೋ.

ಅರಿಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಉದಾತ್ತ ನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆನಮಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧); ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿ ದೇವರು (ಇಐ. XIII, ೧೭೧-೩೩; 1055). [ಅರ್ಿ + ಕೇಸರಿ]

ಅರಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಧಾನ್ಯದ ಅರಿಗಳನ್ನು ಹದವಾಗಿ ಹರಡಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು : ಆಕಾಶದರಿಕೋಲು ಭೂಮಿತೂಕದ ಕುಂಟೆ . . . ನೂರೊಂದು ಸಾಲ ಹೊಡೆದವ್ನೆ (ಜಗೀತೆ. ೯೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟದೆ ಅರಿಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ನೂಕುವನು (ಅರಸಾ. ೨೦೫). [ಅರ್ಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅರಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜ; ಅರಿಕೇಸರಿ : ಸರಸ್ವತಿ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಡೆವಳ್ಳ ಅರಿಗನು ಎಱೆಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೧-೬; 958). [< ಅರಿಕೇಸರಿ]

ಅರಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಗಂಟು; ಒಳಗಂಟು : ಬಲಿದು ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಅರಿಗಂಟಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವರೆಗೆ ಹಾಗೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಆ ಗಂಗನ ಎಣಿಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು (ವೀರಬಂ. ೮). [< ಅರಿದು + ಗಂಟು]

ಅರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡ ಕಣ್ಣು; ಅರಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಜಲಮಾಳ್ಳಗಣ್ಣೊ ಅರಿಗಣ್ಣೊ (ಮಹಾವಿ. ೭-೫೧). [ಅರ್ಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ್ಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₂)]

ಅರಿಘುಟೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ, —ಸಮೂಹ.

ಅರಿಘುಟೆಮಲ್ಲ = ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಜಟ್ಟಿಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಿಘುಟೆಮಲ್ಲನ ಬೀಡಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಪ ತಳಜ ನಾಗವರ್ಮಾಂದಯೆಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೩೦; 1082). [ಅರ್ಿ + ಘುಟೆ]

ಅರಿಟಣ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ, ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ಕಳೆಗೊಳ್ಳದ ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ ಪಣ್ಡಿತರ್ (ಎಕ. II, ೪೫೮-೧; 950). ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ : ೨. ಶಿಷ್ಯರ್ ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ ಮಾಡಿಸಿದರ್ ಸಿದ್ಧಂ (ಎಕ. II, ೬೧-೨; 900). [< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ]

ಅರಿಣೆ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅರಿತ 'ಅಜಿತ' ನೋ.

ಅರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹರಿಗೋಲು : "ಅರಿತ್ರಯೆನೆ ನೀರ ಹರುಗೋಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ೨. ಹರಿಗೋಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಹುಟ್ಟು : "ಅರಿತ್ರಂ ಕೋಟಿಪ[ಪಾ]ತ್ರಂ-ಈ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಅರಿದಲ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಯ ಶಿಲ್ಪವನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಲಾಂಛನ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಿದಲೆ ಸುಶಂಖಚಕ್ರಂ . . . ಬಿರುದುಗಳನೊಸೆದೆತ್ತಿ (ಕೆಳನೃ. ೧-೧೦೧); ತತ್ಸದಾಶಿವನಾಯಕಂಗಮರಿದಲೆ ಮೇಘಡಂಬರ ದಿವಾಪ್ರದೀಪ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೨-೪೯). [ಅರಿ₁ + ತಲೆ]

ಅರಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಭಯಪಡಿಸುವವನು : ಬಲ್ಲಿದರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿದನೆಂಬ ಬಿರುದು ಅರಿದಲ್ಲಣನು ಎಂಬಂತೆ ಬಲು ಸಾಹಸ (ಕನಕ. ೧೨೫-೩). [ಅರ್ಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಿದಳ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಾಳ, ಅರಿದಲ, ಅರಿದಳ (ನಾ). ಶಂಖಪಾಷಾಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿಯ ಧಾತುವಿಶೇಷ; ಹರಿತಾಲ : "ಅಂಗುಲಿಕಚೋರಮೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೭); ನಯಮುಳವಟ್ಟ ಪಚ್ಚೆ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂಗುಳಿಕಂ ತಳಿರ್ತಶೋಕೆಯೊಳರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ . . . ಸಮನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೮); ಕಾಲ್ಗಳರಿದಾಳದ ಮೇಗಣ ಕೆಂಪಿನಣ್ಣೆಯಿಂ ದಿಟ್ಟಗೆ ಬಂದುದಾರ್ಬರೆಪರಿಂತಳವಟ್ಟರೆ ರಾಜಹಂಸನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩೬); ಅರಿದಾಳಂ ಸಿಂಧೂದ್ಭವಮುರಿಸಿನಮೆಳಗಜುಂಕೆಯೆಂಬಿವಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಬೆರಸರೆದು ಪೂಸೆ ತರ್ದುಂ ಮುರವೂ[ವು]ಂ ಖರ್ಜಿಯುಂ ವಿಸರ್ಪಮುಮಳಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೫); ಅರೆದಂತಾಡಿನ ಪಾಲಿಂದರಿದಾಳ ಬಿಡಾಲವಿಷ್ಠೆಯಂ ತೊಡೆದುಂ ಬಿಡುತಿರಲ್ (ಖಮುದ. ೧೬-೧೬). **ಅರಿದಲ** : "ತಾಲ=ಅರಿದಲ" (ಔಷಧಿ. ೬೭). **ಅರಿದಳ** : "ಹರಿತಾಲಕ= ಅರಿದಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಚತುರಂಗದ ಒಡನೆ ಮಿಸುಪರಿದಳವ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆವೆವಿದು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರು (ಭಾವಚಂ. ೫-೨೫); ಅರಿದಳ, ಗಂಧಕ, ಪಾಷಾಣ, ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ, . . . ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳುಹಿ ಮೈಗೆ ಲೇಪ ಇಕ್ಕಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೫). [< ಸಂ. ಹರಿತಾಲ. / ತುಳು. ಅರದಳೆ, ಅರದಾಲೆ, ಅರ್ದಳ]

ಅರಿದು, ಅರಿಯ (ಗು). ೧. ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಶಕ್ಯವಾದ ; ಗಹನವಾದ : ಇನ್ತುವಾಬ್ಬುವರಿದಿನ್ನೆನಗೆನ್ದು ಸಮಾಧಿ ಕೂಡಿಱ (ಎಕ. II, ೯೩–೨ ; 700) ; ಬೆನ್ನಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿಪಾದುದು ಮಾಜ ಲತರ್ಕೈರೂಪೆಯೂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೪) ; ನೀನಿಂತಳುತ್ತಿಪ್ಪಡೆನಗರಿದು ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸರ. ೫–೬೦) ; ಬವರದೊಳರಿದಲ್ತೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೀ ರಣದ ಮೇಳಾಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೩) ; ಊಹಿಸುವೊಡರಿದೆನಲ್ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಂ ರಾಮಣೀಯಕಮಾದುದು (ಚಬಪು. ೨–೧೧). ೨. ಅಪೂರ್ವ ವಾದ : ಅರಿದಾದಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ತಿರಿಕೊಱಗೊಂಡೞಿಯೆ ಪೇೞ್ವೆ ನೆಂಬುದಿದಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೨). **ಅರಿಯ** : ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಶಾರದ ನಪ್ಪನುಂ ಗೆಲಲ್ಕರಿಯನುಮೊಂದಿಬಾರದನುಮಂಕದ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೧) ; ನೆರದೊಳ್ ಕೊಲ್ವಂತೆ ನಗೇನರಿಯನೆ ಗಾಂಡೀವಧನ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೪). ℙ ಅರಿಯವು, ಅರಿಯರ್ (ಬಹುವ) : ಚಕ್ರಿಗರಿಯವುವೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೭) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವ ರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿದು, ಅರಿಯ ; ಮಲ. ಅರುತು, ಅರಿಯ ; ತೆಲು. ಆರುದು, ಅರಿದಿ]

ಅರಿಧೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಯಮ್ಮನೆ[ವ್ಪೊ] ... ಯ್ಸಿಸರ್ ಅರಿಧೀರನೆ[ವ್ಪೊ]ದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧–೩ ; ?). [ಅರಿ$_6$ + ಧೀರ]

ಅರಿಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ತ್ರಿಪುಷ್ಪಂಗರಿಧ್ವಜಿನೀ ಮಾರಣ ಮೇಸೊ ಯೂಥವಧದಿಂದಕ್ಲೇಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೪೯).

[ಅರಿ$_6$+ ಧ್ವಜಿನಿ]

ಅರಿನಿರ್ದಾರಣ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು ; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು : ಶ್ರೀರಮಣೀರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದ ನಾಥಿರಾಜ್ಯದೊಳರಿನಿರ್ದಾರಣನನಂತವೀರ್ಯನಪಾರಬಲಂ ಯೌವರಾಜ್ಯ ದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧). [ಅರಿ$_6$ + ನಿರ್ದಾರಣ]

ಅರಿಪದ (ನಾ). = ಅರಿಸಮಾಸ : ತನಗರಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಮದುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮). [ಅರಿ$_6$ + ಪದ]

ಅರಿಪರದೂಷಣಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹಗೆಯೊಡನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಉತ್ಪಷ್ಟವಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ : ಸಾರಭೂಮಿಯಂ ಕುಡುವುದು ಅರಿಪರ ದೂಷಣಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧–೧).

[ಅರಿ$_6$ + ಪರ + ದೂಷಣ + ಸಂಧಿ]

ಅರಿಪೀಠ (ನಾ). ಗೌರವದ ಪೀಠ ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪೀಠ (?) : × × × ಯರುಳ್ಳರಿಪೀಠದಿಱ್ಪೊನಾನ್ × × (ಎಕ. II, ೨೬–೨ ; 700).

[< ಅರಿದು + ಪೀಠ]

ಅರಿಪು ‘ಅಱಿಪು’ ನೋ.

ಅರಿಪೆಣ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಹೆಣ ; ಶತ್ರುಗಳ ಹೆಣ : ತೊರೆಯುತ ಮೊರೆಯುತ ಸುರಿಯುತ ರಕ್ತವ ಕರಚರಣಗಳಾಡಿಸುತ ಅರಿಪೆಣಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯ ಪುಟ್ಟಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೫–೬೦).

[ಅರಿ$_6$ + ಪೆಣ]

ಅರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು : ಕೂರಗೆ ವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪). [ಅರಿ$_6$ + ಪ್ರಧ್ವಂಸನ]

ಅರಿಬಲ, ಅರಿಬಳ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ದಂಡು ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅರಿಬಲವನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ಮೋಹರಸಹಿತ ನಾ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೭) ; ಮದಾಂಧತೆಯಿಂಪಾಂತರಿಬಲಬಲಾಹಕಪ್ರಸ್ಫುರಿತ ಮಹಾನಿಲ ನೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೨೯). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ. **ಅರಿಬಳೆ** : ೧. ‘ಅರಿಬಳಜೈತ್ರ’ ಪರಾ. [ಅರಿ$_6$ + ಬಲ$_1$]

ಅರಿಬಳಜೈತ್ರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ದಂಡನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಮಿತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾಮಂ ಅರಿಬಳಜೈತ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೦). [ಅರಿಬಳ (= ಅರಿಬಲ) + ಜೈತ್ರ]

ಅರಿಬಿರಿದು (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದು : ಧರೆಯ ಮೇಲಣ ಮರವಲ್ಲಿ ಹಿರಿದಿಹ ಕೊಂಬಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೮೮) ; ಆ ಚಿದಹಂಕಾರಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತಿಹು ದೆಂಬುದೀಗ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೮೮ ಟೀಕು). [< ಅರಿದು + ಬಿರಿದು (< ಬಿರುದು)]

ಅರಿಬಿರುದ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು : ನೀಡಿದನರಿ ಬಿರುದ ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೫) ; ಅರರೆ ನರನೋ ನೂಕು ನೂಕರಿಬಿರುದರಾವೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧).

[< ಅರಿದು + ಬಿರುದು + –ಅ$_7$]

ಅರಿಭಟ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನಿಕ : ಅರಿಭಟರುಣ್ಣಮಾಳೆಗಳಸಿಕ್ಕಿ . . . ಭೀಕರತರಮಾಗೆ ನರ್ತಿಸುವ ಭೈರವನೀ ರಣರಂಗಭೈರವ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೭–೩೪ ; ?). [ಅರಿ$_6$ + ಭಟ]

ಅರಿಭಯಂಕರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ವವನು : ಅರಿಭಯಂಕರ ಭೀಮಸೇನನ ನಿರುಪಮಾಲಯವೆಡದ ಕಡೆ ಯಲಿ ಸರಿಸದಲಿ ಸೂತ್ರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೪೫).

[ಅರಿ$_6$ + ಭಯಂಕರ]

ಅರಿಭಾರಣೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು : ಅರಿ ಭಾರಣೆಯ ಭರವಸದ ಸಮತೆ ನಿಂದುದು ಸಾಹಸಿಕರು ಭ್ರಮಿಸುತಿದೆ ಭಟಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೫). [ಅರಿ$_6$ + ಭಾರಣೆ]

ಅರಿಭೂಮಿಪ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಅರಿಭೂಮಿಪರೆರ್ದೆಗಳನಾಚರಣ ದಿನೊದೆವಂತೆ ಕಾಲಿನಲಾಡಿಸುವಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೨೭).

[ಅರಿ$_6$ + ಭೂಮಿಪ]

ಅರಿಮಣ (ನಾ). ಪಾರಸೀದೇಶ ಅಥವಾ ಜನ : ಮಗಧ ಮಾಳನ[ವ] ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ ಚೇರ ಚೋಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩–೯೨ ; 1397). [← ಅರ. ಅಹ್ರಿಮಾನ್]

ಅರಿಮಣಿಗಿಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅರಿಯ ದೋಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗಿಡ (ಕಿ).

[ಅರಿ$_5$ + ಮಣಿ + ಗಿಡ]

ಅರಿಮರಿಸು ‘ಅರವರಿಸು’ ನೋ.

ಅರಿಮೂಗಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು : ಕೊರಲ ಶಂಖಿನ ಸರವೆರಲೆಗೊಂಬಿನ ಪಿಕಿಸೊರೆಯೊಡು ಕೆಲದರಿಮೂಗಿ ಕರದ ತ್ರಿಶೂಲ ಜಡೆಯೊತ್ತ ಜೋಗಿಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತಾ ರುದ್ರಭೂಮಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೮).

[ಅರಿ$_1$ + ಮೂಗು + –ಇ$_3$]

ಅರಿಯ ‘ಅರಿದು’ ನೋ.

ಅರಿಯಮ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಧರಣಿ ಪಾಲಕನಾಗಕಳು ಹಿಡದರಿಯಮರಸಂ ಮರಳಿ ಬರುತಂ (ಬಸಪು. ೫೩–೪೭). [< ಸಂ. ಆರ್ಯಮನ್]

ಅರಿಯಮಾನ್ವಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ : ಆಘುವಿದೂರಕನರಿಯ ಮಾನ್ವಯದರಸು ಸೃಂಜಯನ ನಗರವಿದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೧೫).

[ಅರಿಯಮ + ಅನ್ವಯ]

ಅರಿಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ಸೀಳಿಸು : ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುದುಮಲ್ಲದೆಯದನರಿಯಿಸಿ . . . ಸೊಸೆವಿರ್ಗೆಲ್ಲಂ . . . ಸಮ್ಮ ವಾವುಗೆಯನಲ್ತೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೦ ವ ; ೧೨೧).
[ಅರಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರಿಯಿಸು$_2$ ‘ಅಱಿಯಿಸು’ ನೋ.

ಅರಿಯುವತಿ(ನಾ). ಶತ್ರುಸ್ತ್ರೀ: ಅರಿಯುವತಿಬಾಷ್ಪ ಬಿಂದೂತ್ಕರಂಗಳಪ ಸೂತ್ರಹಾರಮಂ ಸ್ತನದೊಳ್ ಪೋಲ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೪).
[ಅರಿ$_6$ + ಯುವತಿ]

ಅರಿರಾಯ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಅರಿರಾಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ ಅರಿರಾಯ ಸೆಳೆವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೫–೫ ; 1019) ; ಕರ್ಣಾಸ್ತ್ರ ಹತಿಯಲಪಾಯವರಿರಾಯರಿಗಪೂರ್ವವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೬).

ಅರಿರಾಯ ಗಜಸಿಂಹ = ಶತ್ರುರಾಜರೆಂಬ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಾಜನಾಳುತ್ತಿರ್ಪನರಿರಾಯ ಗಜಸಿಂಹ ದೇವರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಘಜ. ೧–೪೧) ; ಅರಿರಾಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ= ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುರಾಜರಿಗೆ ಹಗ್ಗವಾಗಿರುವವನು, —ಬಂಧಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಅರಿರಾಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ ಶ್ರೀವೀರಭಯಿರಪ (ಎಕ. XI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦–೮ ; 1552). ಅರಿರಾಯದಲ್ಲಣ=ಶತ್ರರಾಜರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅರಿರಾಯದಲ್ಲಣ ಸಾಂಬಸುರವನು ತಿವಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೬–೧೮). ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ = ಶತ್ರುರಾಜರನ್ನು ಸೀಳುವವನು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೫–೩ ; 1357) ; ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ . . . ವೀರ ಬುಕ್ಕಣ್ಣವೊಡೆಯರು (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೨೮, ೪–೪ ; 1369). [ಅರಿ$_6$ + ರಾಯ]

ಅರಿರಾಯದಳ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜರ ದಂಡು : ಸಂದಣಿಸಿತರಿರಾಯದಳ ಜಲರಾಶಿ ಜರಿವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೯).
[ಅರಿರಾಯ + ದಳ$_2$ (< ದಟ)]

ಅರಿಲ್ ‘ಅಱಿಲ್$_1$’ ನೋ.

ಅರಿಲುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖಪಾಯ ನರಿಲುಂಬನಾನೆ ಮೂಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೬–೮). [ಅರಿಲ್ + ಉಂಬ ?]

ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ ‘ಅಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ’ ನೋ.

ಅರಿವಡೆ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಅಡವಿಯ ಕಿಚ್ಚಿನಾರ್ಭಟೆಯಂತಿಹರರಿವಡೆಗಾ ನೃಪನ ಸುಭಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫–೩೬). [ಅರಿ$_6$ + ಪಡೆ$_2$]

ಅರಿವಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹುನುವಲ್ವಳ್ಳಿಯ ಮಾದಗರ ಕಮ್ಮಯನಂ ಮಗಂನ್ ಅರಿವಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೨–೪ ; 964). [< ಅರಿವರ್ಮ ?]

ಅರಿವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು ; ಶತ್ರುಸಮೂಹ. ೨. = ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ವೀರಭಕ್ತಿ ವಿಚಾರವೆಂಬ ಕಠಾರಿಯಿಂದರಿವರ್ಗವೆಂಬಾವರಣವನೊಡಸೀಳ್ದು (ಬಸಪು. ೩೪–೩೪). [ಅರಿ$_6$ + ವರ್ಗ]

ಅರಿವಾಹಿನಿ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಇಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫). [ಅರಿ$_6$ + ವಾಹಿನಿ]

ಅರಿವಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕುಡುಗೋಲು ; ಬೆಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ನಸುಬಾಗಿದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ : ಇರೆನಿನ್ನಿರೆಂ ಸತ್ಯವಿದೆ ಸತ್ಯವೆಂದೆನುತೆ ಅರಿವಾಳನಿರದೆ ಹೆಡತಲೆಗಾಗಿ ಮೋಹಿಸುತೆ (ಅರಿರ. ೫೨). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುವ ನರಿವಾಳ್ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವನಿಕ್ಕುವನೆಮ್ಮ ರೇಚಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೯–೩೬). [ಅರಿ$_1$ + ಬಾಳ್. / ತಮಿ, ಮಲ. ಅರಿವಾಳ್]

ಅರಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (?) : “ಮಂಪಳಂ – ಅರಿವಾಳ, ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆ” (ಓಷಧಿ. ೧೧೫). [?]

ಅರಿವಿಲಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. ‘ನಾಣಿಲಿ’, ‘ಪಲ್ಲಿಲಿ’, ‘ಅರಿವಿಲಿತನ’ ಪರಾ.
[ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + –ಇಲಿ$_2$]

ಅರಿವಿಲಿತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ : ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಲಿತನ ಇಷ್ಟುದೂರ ಮುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ನಮ್ಮಸು. ೨೨೮). [ಅರಿವಿಲಿ + –ತನ]

ಅರಿವಿದಾರ (ನಾ). ಹಗೆಯನ್ನು ಸೀಳುವವನು : ಐವರು ಕುಮಾರಕರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವಿದಾರರು ಮಾಡಿದರು ಮಾಂಗಲ್ಯ ಮಜ್ಜನವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೪). [ಸಂ.]

ಅರಿವಿಧುಂತುದ (ನಾ). ಶತ್ರುವಾದ ರಾಹು : ಸುರನದಿಗೆ ಶಿವನಾಯ್ತು ಮಕರಾಕರಕೆ ಕಳಶಜನಾಯ್ತು ತರಣಿಗೆ ಅರಿವಿಧುಂತುದನಾಯ್ತು ರಥಪದ ತಳಿತ ಧೂಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೮).
[ಅರಿ$_6$ + ವಿಧುಂತುದ]

ಅರಿವಿರಾಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದವನು: ಒಲ್ದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ ತೇಜೋಭಿರಾಮನನುಗ್ರಾರಿವಿರಾಮನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅರಿ$_6$ + ವಿರಾಮ]

ಅರಿವು ‘ಅಱಿವು’ ನೋ.

ಅರಿವುಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೊ ಅಬ್ಬರದಾಗ ಅರಿವುಗೇಡಿ ಹಂಗ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೧) ; ಇಂದಿನ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆ ಅವಳನ್ನು ಆ ರೀತಿ ಅರಿವುಗೇಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೇಡಿ]

ಅರಿವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದಿದೆ ಸ್ಮರಣೆ ಅರಿವುಗೊಡದೊಲು ಎಲ್ಲೊ ಜಿನುಗಿದೆ ಕರುಣೆ (ನೆಲಮು. ೬೩). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೊಡು]

ಅರಿವುದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಚಕಿತನಾಗು ; ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪು : ಏನು ಸುಂದರಿಯೋ ಅವಳು ! ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ನಾನು ಅರಿವುದಪ್ಪಿದೆ (ಕೊತಕಾ. ೧).
[ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಅರಿವೆ ‘ಅಱುವೆ’ ನೋ.

ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಬರೆ; ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರ : ಸಾಂಬಾರ ದಿನಸು, ಮದ್ದಿನ ದಿನಸು, ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ ಇಂಥ ಯಾವ ಸಾಮಾನುಗಳೂ ಅವರಲ್ಲಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೬). ‘ಅಂಚಡಿ’ ಪರಾ.
[ಅರಿವೆ (< ಅಱಿವೆ) + ಅಂಚಡಿ]

ಅರಿವೆಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅರಿವೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಪೋಲೀಸರವನು: ಪೋಲೀಸು ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡಿದೆವು. ಒಬ್ಬ ಅರಿವೆಕಾಲು (ಕಾನ್ಸ್ಟಬಲ್) ಮಲಗಿದ್ದ (ಬೆಸ್ತಕ. ೩೧). ೨. (ಉಕ) (ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಜೋಲಾಡುವ ಕಾಲು. [ಅರಿವೆ (< ಅಱಿವೆ) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅರಿವೇಣಿ ‘ಅಯ್ರಣಿ’ ನೋ.

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಒಳಗಿನ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು : ಮಲೆತು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಮಹಾರಿಷಡ್ವರ್ಗಮಂ ಗೆಲಲಱಿಯದವನಾವ ಹಗೆಗಳಂ ಗೆಲುವೆ (ಹಚಕಾ. ೯–೯).

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರ = ಆರು ಅಂತಶ್ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ದೂರನಾದವನು : ಶ್ರೀಷ್ಮನಘಸಂಹಾರಿ ಭಕ್ತಸ್ಪಷ್ಟನರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರನು ನಿಷ್ಠಿತೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸುಖ ನಿಷ್ಠಾಪರಂ (ಬಸಪು. ೨೧–೪). [ಅರಿ$_6$ + ಷಡ್ವರ್ಗ]

ಅರಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಶುಭ; ಮಂಗಳ. ೩. ದುರದೃಷ್ಟ ; ಅಶುಭ; ಕೇಡು : "ಅಶುಭದಲ್ಲಿಯುಂ ಅರಿಷ್ಟಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪–೧೮) ; ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೊದಗಿದ್ದ ಅರಿಷ್ಟವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿದ ರಾಮನಾಥ (ನಂಜುಂಡ. iv ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ಅರಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಗಾರಕನೇ ಗುರಿ (ಗಾದೆ). 'ಬಾಲಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. ೪. ಅಪಶಕುನ. ೫. ಕಾಗೆ : "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ . . . ವಾಯಸಃ—ಈ ೧೦ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೨). ೬. ಮಜ್ಜಿಗೆ : "ಅರಿಷ್ಟಂ . . . ಮಥಿತಂ—ಈ ೬ ಅಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೨೦). ೭. ಬೇವಿನ ಮರ : "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಪಿಚುಮಂದಃ—ಈ ೨ ಬೇವು" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೩). ೮. ಅರಿಟಾಳದ ಮರ. ೯. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. ೧೦. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಮಾನವಭುಜಾವಷ್ಟಂಭಾರಿಷ್ಟನುಮೆಂಬರಿಷ್ಟನುಮಂ . . . ಎಂಬ ದಾನವರುಮಂ ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ). ೧೧. ಶತ್ರು. ೧೨. ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವ : "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ . . . —ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೬). ೧೩. ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ : "ಪಡೆವಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಮುದರಿಷ್ಟಮೆನಿಸಿರ್ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೧). ೧೪. ದುಷ್ಟ ; ಕೆಡುಕ : ನೀನು ಸುಮ್ಮನೆ ಅರಿಷ್ಟನಾಗಬೇಡ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಬಿಮುರಿ. ೧೦೫). ೧೫. [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೆರ, —ಬಗೆ : ಸಾರಸ್ವತರುಂ . . . ಅರಿಷ್ಟರುಮೆಂದು ಲೌಕಾಂತಿಕರೆಂಟು ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೨). ೧೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ರತ್ನವಿಶೇಷ : ರುಚಕಾಚಳದ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯ ಕೂಟಂಗಳೊಳಿರ್ಪ ವೈಡೂರ್ಯದ ವಿಜಯೆಯುಂ . . . ಅರಿಷ್ಟದಪರಾಜಿತೆಯುಂ . . . ಅಂಜನಮೂಳಕದ ನಂದವರ್ಧೆಯುಮೆಂಬ ದಿಗ್ದೇವಿಯರೆಣ್ಬರುಮಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧೧–೨೨ ವ). ೧೭. [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದು ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ಬೆಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ಭೂಪುಟವಿಟ್ಟು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವವಸ್ತು. 'ದಶಮೂಲಾರಿಷ್ಟ', 'ದ್ರಾಕ್ಷಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. ೧೮. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅರಿಷ್ಟಸುಮನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡತಕ್ಕುದು ; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರತಕ್ಕುದು : ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತಲ್ಲಾ ಕರೆ, ಹುಟ್ಟ ಹುಟ್ಟುತಲೆ ದೇಶಾ ತುಂಡಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ ಮುಂದ ಏನೇನ ಆಗುತ್ತೋ (ಅನುಗಾಂ. ೨೫). [ಅರಿಷ್ಟ + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅರಿಷ್ಟಘುರಟ್ಟ (ನಾ). ಅರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಾಗಿರುವವನು ; ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಅಕಲಂಕರಾಮ ತಳವರ್ಗ ತಳಪ್ರಹಾರಂ ಅರಿಷ್ಟಘುರಟ್ಟ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕಾಳಕೂಟಂ (ಗದಾಯು. ೨–೭ ವ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಘುರಟ್ಟ]

ಅರಿಷ್ಟನಿವಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ : ಹಳೆಬೀಡಿನ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂದು ಕಾಣುವ ಇಂಥ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶುಭದಾಯಕವೆಂದೂ, ಅರಿಷ್ಠ[ಷ್ಟ]ನಿವಾರಕವೆಂದೂ ಜನರು ತಿಳಿದಿದ್ದರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೩೩). [ಅರಿಷ್ಟ + ನಿವಾರಕ]

ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಸಹೋದರ. ೨. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು : ಅ ಸುರೇಶ್ವರಂ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಾಧೀಶ್ವರಂಗೆ ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಪುಣ್ಯಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ನೇಮಿಪು. ೮–೧೬೬ ವ). ೩. ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು : ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿಯು . . . ಗೊಮ್ಮಟವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದ್ದಿತು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೧೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ನೇಮಿ]

ಅರಿಷ್ಟಪತಿ (ನಾ). ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ; ಗಣಪತಿ : ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಡಾ ಮಹೇಶಾರಿಷ್ಟಪತಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಪು] ನೃಪಕೃಪಣರಲ್ಲಾ ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಕೃತಾರ್ಥನು (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೩೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಪತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅರಿಷ್ಟ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶಾಂತಿ : ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿಗಾಗಿ ನವಗ್ರಹಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಶಾಂತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಸದ್ಮ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ ; ಸೂತಿಕಾಗೃಹ : ಪಿಚುಮಂದಪಲ್ಲವಸಮುಲ್ಲಸಿತಂ ಮುಸಲೋರುಸೀರದಂಬರಯುತಮೇಂ ಮನಕ್ಕೊಲವನಿತ್ತುದೊ ಬಾಗಿಲರಿಷ್ಟಸದ್ಮದಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಸದ್ಮ]

ಅರಿಷ್ಟಾಂಶ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ನಕ್ಷತ್ರ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯ) ಭಾಗ : ಉತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿಷ್ಟಾಂಶದೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೪). [ಅರಿಷ್ಟ + ಅಂಶ]

ಅರಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತ ಮೇಕರಜ್ಜುಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳಮರಿಷ್ಟೆಯೆಂಬ ಪೆಸರನುಳ್ಳ ಧೂಮಪ್ರಭೆಯೆಂಬಯ್ದನೆಯ ನರಕಬಿಲಂಗಳಿಲ್ಲಂ ಮೂಱುಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಪು. ೧೧–೬ ವ). [ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟಾ]

ಅರಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸ; ವಿರುದ್ಧ ಸಮಾಸ : "ಕನ್ನಡ (ದೇಶ್ಯ ಅಥವಾ ತದ್ಭವ) ಪದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಕ್ಕೂ ಸಮಾಸವು ಕೂಡದು. ಇದನ್ನು ಅರಿಸಮಾಸವೆನ್ನುವರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨) ; ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ – ಮುಖತಾವರೆ, ಅರಸುಕುಮಾರಂ, ಕೆಳದಿಸಮೇತಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಅರಿಪದ' ಪರಾ. [ಅರಿ₆ + ಸಮಾಸ]

ಅರಿಸಿನ, ಅರಸಿಣ, ಅರಸಿನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಗೆಡ್ಡೆ, —ಅದರ ಪುಡಿ; ಹರಿದ್ರೆ : ಆಗಳೆ ತಂಬುಲಮರಿಸಿನಮಾಗಳೆ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೯) ; ಜವೆ ತಿಲಮುರ್ದಿಂಗರಿಸಿನಮಂ ಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದಿಕ್ಕಿ ಬಚ್ಚಿಕ್ಕೆ ಮಾಚ್ಚಿ ಸಂಡಗೆಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೭) ; ಕೆಳಸಗಳನಿಕ್ಕಿಯರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿಟ್ಟು . . . ಕಾವೇರಿಯನೊಲಿದು ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫–೫೩). ೨. ಅರಿಸಿನ ಹಾಕಿದ (ಬಿಸಿ) ನೀರು : ಅರಿಸಿನವನೆ ಮಿಂದು ಹೊಂದೊಡಿಗೆಯನೆ ತೊಟ್ಟು ಪುರುಷನ ಒಲವಿಲ್ಲದ ಲಲನೆಯಂತಾಗಿರ್ದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೪೯). ೩. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ. ೪. ಅರಿಸಿನಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ. **ಅರಸಿಣ** : ೧. ಅರಸಿಣ ಬಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವರುಷದ ಕೂಳು ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). **ಅರಸಿನ** : ೧. ಧರಣಿಮಜ್ಜನಗೈದು . . . ಅರಸಿನವನ್ನು ತಿಗುರಿದೊಲು ರಮ್ಯದೆ ಮೆಱೆದುವು ಶಾಲಿಕ್ಷೇತ್ರಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨೦–೪).

ಅರಿಸಿನಕೊಂಬು = ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ : ಅರಿಸಿನಕೊಂಬನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಅರಿಸಿನಗೊಡು = ಅರಿಸಿನವನ್ನು ಕೊಡು : ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೦). ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ = ಆರತಕ್ಷತೆಗೆ ಬನ್ನಿ ; ಸಂತೋಷಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬನ್ನಿ : ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ಎಂದು ಊರಿನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರೆದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಹರಿದ್ರಾ. / ತಮಿ. ಅರಿಶಣ]

ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕಾಮಣಿ : ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಟೈಫಾಯ್ಡ್ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನದಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಜ್ವರ, ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ (Jaundice), ಸೆಳವು . . . ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೭೧) ; ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ ರೋಗದವನಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಸಿನ + ಕಾಮಾಲೆ]

ಅರಿಸಿನಕುತ್ತ (ನಾ). = ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ : ಅರಿಸಿನಕುತ್ತದವನಿಗೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ (ಕನ್ನಗಾ. ೮).
[ಅರಿಸಿನ + ಕುತ್ತ. / ತುಳು. ಅರಸಿನಕುತ್ತ]

ಅರಿಸಿನತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ತೇಗದ ಮರ.
[ಅರಿಸಿನ + ತೇಗ$_1$]

ಅರಿಸಿನಮುಂಡ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ : ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡದವನಿಗೆ ಊರೇ ಅರಿಸಿನ (ಗಾದೆ).
[ಅರಿಸಿನ + ಮುಂಡ. / ತುಳು. ಅರಸಿನಮುಂಡ]

ಅರಿಸಿನಮುಂಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). = ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ದಕ. ೬).
[ಅರಿಸಿನ + ಮುಂಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಅರಿಸಿನವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿಸಿನವುರನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೬೯ ; 951). [ಅರಿಸಿನ + ಪುರ$_3$]

ಅರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೊಯ್ಯುಹಾಕಿಸು : ಅಸಮಲೋಚನ . . . ಶಿಶುವನರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಜ]ಸುವ ಮರಳಿ ಬರಿಸುವ ಗಸಣಿಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೬೫) ; ಸರಸತಿಯ ನಾಸಿಕವನರಿಸಿ ಚಂದ್ರನ ನೊರಸಿ (ಚಬಪು. ೫೨–೨೨).
ಅರಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ಳು : ಪೊನ್ನ ಸುರಿಗೆಯೆನೆ ಮೂಗ ನರಿಸಿಕೊಳ್ವುದು ಚದುರೆ (ಸಮುಪ. ೫–೭೪). [ಅರಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು ; ಎಕ್ಕು : ಹತ್ತೀ ಅರಿಸಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೯). [< ಅರಿಸು$_1$?]

ಅರಿಸೆ, ಅರುಸೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ; ಮೊಳೆರೋಗ : "ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳವನಂ ಅರ್ಶಸನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೨). **ಅರುಸೆ** : ಅಳಿಯಿಂದಂ ಕಾಮಾಲೆ ತಂಡುಳಜಲದಿಂದರುಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಸಿನ] ತಾಂಗಳ ಗಂಡಕ್ಷಯವಾತಂಗಳೆ ಕಿಡುಗು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೯) ; ಚಿತ್ರಕಮಂ ಗೋಜಲದೊಳ್ ಕುಡಿದಳೆಗೂಟುಣೆ ಕೆಲವುಂದಿವಸಕ್ಕೆ ಕಿಡುಗುಮುರುಸೆಯ ಮೊಳೆಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೪೩). [< ಸಂ. ಅರ್ಶಸ್]

ಅರಿಹ$_1$ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಕೊಯ್ಲು : ಕಾವಣದರಿಹದ ಲಾಳ ಭಾಗವೊಂದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೪೧ ; 1103) ; ಎಲೆಯಂತರಿಹಕ್ಕೆ ವಂದು ನಾರಂತೆ ಹೊಸೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭). 'ಅರಿಹ ಕೊಟಿ' ಪರಾ. [ಅರಿ$_1$ + –ಹ$_2$ (< –ಪ$_2$)]

ಅರಿಹ$_2$ 'ಅರುಹ' ನೋ.

ಅರಿಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಿಹಕೊಟಿ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲುಮಾಡುವವನು ; ಪೈರುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು ; ಒಕ್ಕಣೆಗಾರ (?) : ಅರಿಹಕೊಟಿರಲು ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳಲುಂ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಬಾಡಿನ ವಳವೆಗೆ ವೊಂದು ಸೂಡು ಅಯ್ದು ಕೊಯಿ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೯–೭೫ ; 1219).
[ಅರಿಹ$_1$ + – ಕೊಟಿ ?]

ಅರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ತೆನೆಗೂಡಿದ ಹುಲ್ಲಿನ ಕಂತೆ : ಬಡಗಿಗಳು ಒಂದು ಹೊರೆ ಭಾರಿಯಾದ ಅರಿಹುಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತ ಸಹಿತವಾದ ಹುಲ್ಲು) ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೩) ; ಹಂಕಲು (ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ) ಆಯುತ್ತಿದ್ದವನಿಗೆ ಅರಿಹುಲ್ಲು (ಕಂತೆ ಹುಲ್ಲು) ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೨). [ಅರಿ$_4$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಇಷ್ಟಪಡು.
ಅರುತ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ವಾಜಿಮಾಂಸಮನಲಂಪಿಂ ಮೆಲ್ವ ಮಾತಂಗ ಭೀಕರಕುಂಭಸ್ಥಿತರಕ್ತಪಾನಮನರುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಪೀರ್ವ (ಎಇ. XIX, ೨೩೦–೩೭ ; 1177). [?]

ಅರು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಮೆಣಸಿಗೆ ಗಿಡ ; ಕೆಂಪು ಕಗ್ಗಲಿ : "ಬಿಣಿಕೆ ಬಲವತಿಯಕ್ಕುಮೆಸಗಮಿಸುವಕ್ಕುಮರು ಮೆಣಸಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೩೭). [ಸಂ.]

ಅರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹುಣ್ಣು ; ವ್ರಣ : "ಅರುಃ, ವ್ರಣಃ—ಈ ೨ ಪುಣ್ (ಹುಣ್ಣು)" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೮). ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ. 'ಅರುಂತುದ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅರುಸ್]

ಅರುಂಗಳ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಆರುಂಗಳಾನ್ವಯದಗುಣಸೇನ ಪಣ್ಡಿತದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. II, ೩೫–೪೪ ; 1056) ; ಶ್ರೀಮದ್ರವಿಳ ಸಂಘದರುಂಗಳಾನ್ವಯದ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೯–೨೬ ; 1160). [?]

ಅರುಂತುದ (ಗು). ೧. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವವನು : "ಅರುಂತುದಂ ನೋಯಿಸುವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೫) ; ಅನ್ಯರೊಳಗ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಂಧ್ರಾನ್ವೇಷಣಂಗೈದು ಶಠರರುಂತುದರಪ್ಪರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅರುಂಧತಿ (ನಾ). ೧. ವಸಿಷ್ಠನ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು : ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೪). ೨. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು : ಸಪ್ತರ್ಷಿಮಂಡಲ—ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಎರಡನೆಯ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ವಶಿಷ್ಠ ; ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ಅರುಂಧತಿ (ಆಕಾಶ. ೬೮). [ಸಂ. ಅರುಂಧತೀ]

ಅರುಂಪೆಜಿಲ್ (ನಾ). ಪಡೆಯಲು ಕಷ್ಟವಾದುದು : ಅರುಂಪೆಜಿಲ್ ಕಾದಲ್ ಪೆಣ್ಣಿಣೆ ಕಲ್ಪಿನ್ (ಹೊಂಗಳು. ೪೪–೭).
[← ತಮಿ. ಅರುಮ್ಪೆಜಲ್]

ಅರುಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು (೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುಮ್ಪು ; ಮಲ. ಅರಿಂಪು]

ಅರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಿದಿರು ಕೋಲು : ಎತ್ತುಕಾಯುವವನಿಗೆ ಎಳೆಸಣ್ಣ ಅರುಕಡ್ಡಿ ಪಚ್ಚೆತೆನೆಯಂತ ನಾಗಸರ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನ ಮರೆತಾನು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೦). [ಅರು$_2$? + ಕಡ್ಡಿ]

ಅರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೯). [ಅರು$_0$ (< ಅರ್$_4$) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಹೇನು, ತಗಣೆ, ಅರುಗ, ಜಿರಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [?]

ಅರುಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?) : ದೇಶದವರು ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ ಆರುಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹ[ಡಿ]ದ ವಸ್ತುವ (ಕಇ. I, ೫೩–೩೫ ; 1433) ; ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರು ಎಜದು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಂಗೆ ತೆಜು ಮುಡಗಡಿ ದೇವರ ದರ್ಮ್ಮ ಅರುಗಡಿ ಮನೆಹಣ ನೊಗಹಣ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಆಉದೂ ಸಲ್ಲ (ಕಇ. I, ೫೪–೩ ; 1433). [?]

ಅರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಚಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು. ೨. ಕಳಿಸು ; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ರಾಮನಿಂದಧಿಕ ಭರತ ಧರೆಯನಾಳಲಿ ಗಹನಕೇಂ ನಿಮಿತ್ತದಿಂ ರಾಮನರುಗಿಸೆಂದೊರೆವೆಯಾತನ ಕಳುಪಲೀ ಲೋಕ ಹರುಷಿಪರದೆಂತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೬–೩೭). [ಅರುಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ, —ಹೋಗು : ಭಾನುಕುಲ ಸಂಭೂತಕಧಿನಾಥ ನೆರವಿಗೇಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಹುದು ಕರಗತಮಾದ ಧರಣಿಯಂಬಿಟ್ಟರುಗಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೦–೯) ; ವೈದೇಹಿ ಸಾಧ್ವೀಮುತವ ಮೀರದೆ ಸಂತಸದಲರುಗಿರ್ಪಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೪–೬ ; ೩–೬–೧೦ ; ೫–೩–೩೦ ನೋ).
[ದೇ‖ ತಮಿ. ಅರುಕು, ಅರುವು = ಸಮೀಪಿಸು ; ತೆಲು. ಅರುಗು = ಹೋಗು]

ಅರುಗ್ಗು$_2$, ಅರಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಅಂಚು ; ಪಕ್ಕ ; ಮಗ್ಗಲು ; ಕಡೆ : ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರ್ದುವುದೋ ಘನವಹುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸರುಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೬೫) ; ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗದಂತಾವೆಯದಱರುಗಮೆಟ್ಟುತ್ತಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೩-೧೧). **ಅರಗ್ಗು$_2$** (ಕ).

ಅರುಗಾಗು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ; ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು : ಬಿಲ್ ಹಿಡಿದಣ್ಣ ಅರುಗಾಗೊ ಮಲ್ಲಯ್ನ ಸತ್ತಿಗ್ಗಾರುತಿ ಬೆಳಗೇವು (ನಾಪದ. ೯೯) ; ಅಲುಗದೆಯೆ ನೋಡುತಿರು ಅರುಗಾಗಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫-೩) ; ಬಂದ ಗವುಂಡನು . . . ಮುಗಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅರುಗಾಗಿ ನಿಂತನು (ಸವತಿ. ೧೬೨). ಅರುಗುಮಾಡು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೂಕು : ನಮಗೆ ಬರುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಸೊನ್ನೆ (ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಿಂಚು) ಅವನನ್ನೆ ಅರುಗು ಮಾಡುವುದು (ತುಂಗಭ. ೫೨).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅರುಕು ; ಮಲ. ಅರು, ಅರುವು ; ತುಳು. ಅರು, ಅರುಗು]

ಅರುಗುಗಾಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟು (?) : ಬೋದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಭವೆಂಟು ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ತೊಲೆವೊಂದೆ ಹೇಱಿತ್ತು ಮುಚ್ಚಳ ವಲಗೆಗೆ ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳೆಲ್ಲರೂ (ಭೀಮುವ. ೨೨೪) ; "ಜೀವರಿಗೆ ದಶವಾಯುಗಳೆ ದುಶ್ಚರಿತ್ರವಾಗಿಹವೆಂಬುದೀಗ ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಭೀಮುವ. ಟೀಕು).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುಕುಕ್ಕಾಲ್ = ಹೊಸ್ತಿಲು ; ಬಾಗಿಲಚೌಕಟ್ಟು]

ಅರುಚಿ (ನಾ). ೧. ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಟಿಪ್ರದೇಶ ಭಾಗಕ್ಕಂ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಬರ್ಪುದಕ್ಕಂ ಅರುಚಿಗಮೇಕೆ ಮರ್ದಂ ಮಾಡಿಸಿದಿರಿಲ್ಲೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೭-೩) ; ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣವುಂಟೆ ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕುಲವುಂಟೆ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುರುಚಿ]ಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೨೮೫) ; ಭಕ್ತಿರುಚಿಕನು ಬಸುಱೊಳಿಹನಾಗಿ ಕಮಳವದನೆಗೆ ರುಚಿಯರುಚಿಯಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೩-೧). ೨. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೩. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರುಜ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು : "ಅರುಜಾದ್ರಿ ಮನೋಹರ ಸಹ್ಯ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅರುಟಾಲ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರುಟಾಳ, ಅರಟಾಳ, ಅರಡಾಳ, ಅರಿಟಣ, ಅರಿಟಾಳ, ಅರುಟಾಲ, ಅರುಠಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಅಂಟುವಾಳ: ಅರುಟಾಳಂ, ಹಾರಿವಾಳಂ... ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೨) ; ಅಂಕೋಲೆಯ ಮದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿಯದೊಂದರು(ಟಾ)ಠಾಳದ ಮದ ಶಮನಂ (ಖಮದ. ೨-೧೧೮) ; ತಾರೆ ತಿಗರರುಟಾಳ ಚಿಲ್ಲರನೇಱಿಲಪ್ರತಿ ಹುಣಿಸೆ ನಾನಾಭೂರಿಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೩). **ಅರಟಾಳ** : "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಫೇನಿಲಃ—ರಂಗುವಾಲದ ಗಿಡ, ಅರಟಾಳದ ಮರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). **ಅರಡಾಳ** (ಕ). **ಅರಿಟಣ** : ಸುಜ್ಜಿಲರಳಿಸಾಗಡೆಯುದಿ ಸಂಪಗೆ ಬೆಜ್ಜಲು ಬೆಳೆವ ಬಿದಿರ್ ಬೇವರಿಟಣ ಸಜ್ಜರಸ ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಱಿಲ್ . . . ಬೆಳೆದಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೪). **ಅರಿಟಾಳ** : "ಅರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರು]ಟಾಳ ಮದರಿಷ್ಟಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯) ; "ಅರಿಟಾಳಮೆನಲರಿಷ್ಟದ್ರುಮಂ" (ಕಶರ. ೪) ; ಅರಿಟಾಳವೌದುಂಬರ ಹೊನ್ನಿ ಬನ್ನಿಯ ತರುಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ಕಾಡು (ರಾಮಕಾ. ೧೫-೫೯). **ಅರುಟಾಲ** : ಅರುಟಾಲ . . . ದಿಂಡ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೩). **ಅರುಠಾಳ** : ಬಜೆ ಕಟುಕತ್ರಯಂ ವರಸಮುದ್ರಫಲಂ ಅರುಠಾಳಮೆಂಬ ಸತ್ಕುಜಫಲರಾಜಿಯೆಂಬಿವನೆ ಕೊಡುಗೆ (ಖಮದ. ೭-೧೫) ; ಸೊಡರಿಯ ಬೇರರುಠಾಳಂ ಗುಡೂಚಿಯಾಡುಳಿಜಮೆಂಬಿವಂ ಕಱಿಯಿಂದಂ ಕುಡಿಯಿಸಲಹಿವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೫-೬೭).

[< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟ]

ಅರುಟಾಳಕ (ನಾ). = ಅರುಟಾಳ : ಸಂಪಗೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ ತೆಂಗರಳರುಟಾಳಕಂ ಮರಗಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧-೪೭). [ಅರುಟಾಳ + -ಕ$_2$]

ಅರುಠಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರುಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : "ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ . . . — ಈ ೭ ಕೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೮) ; "ಪಾಟಳಂ ಲೋಹಿತಂ ಶೋಣಮರುಣಂ ತಾಮ್ರಮೆನೆ ರಕ್ತಕಾಂತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೦) ; ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣತರುಣಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦). ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿಯ ಹೆಸರು ; ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಷ್ಠರೋಗ. ೬. ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ. ೭. ಕೈಲಾಸದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಹಿಮಾಲಯದ ಒಂದು ಶಿಖರದ ಹೆಸರು. ೮. ಉದ್ದಾಲಕ ಋಷಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು. ೯. ಸೂತ್ರ ; ದಾರ. ೧೦. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೧೧. ಧೂಳು. ೧೨. ಚಿನ್ನ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ವಿಷಕೀಟ. ೧೪. ತಾಮ್ರ ; ಕೆಂಪು ಲೋಹ. ೧೫. ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು : ಅರುಣ . . . ಮೊದಲಾದುವೆ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). ೧೬. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವಹ್ನ್ಯರುಣ . . . ದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯-೬೦ವ) ; "ಕಿರಣಂ ಸಾರಥಿ ವರ್ಣ ಭೇದ ನದಿ ಸೂತ್ರಂ ರೇಣುಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ಅರುಣಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅರುಣಕಮಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ. 'ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ' ಪರಾ. [ಅರುಣ + ಕಮಲ]

ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣ : ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕನು ಭೀಮಾದಿಗಳ ಕರೆಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨-೨೦). [ಅರುಣಕಮಲ + ಅಂಬಕ]

ಅರುಣಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ, —ಕಾಂತಿ : ತನುರೋಮಾಳಿ ತಳಿತುದು ರೋಷವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಝುಳಪಿಸೆ ಜಡಿದವರುಣಚ್ಛವಿಯಲಕ್ಷಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೩). [ಅರುಣ + ಛವಿ]

ಅರುಣಜಲ, ಅರುಣಜಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೀರು ; ರಕ್ತ : ಅರುಣಜಲದಾಜ್ಯದಲಿ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಚರುವಿನಲಿ . . . ಆಹವಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೯). **ಅರುಣಜಳ** : ಮೀಂಬೊಲಸು ನಾರ್ಪ ಮೆಯ್ಗಮಳುಂಬಂ ತೂಂಬುರ್ಚಿದಂತೆ ಸುರಿವರುಣಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯುಂ ಪರ್ದುಂ ಬಳಸುವವೆಂದೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳೆಯೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೯).

ಅರುಣಜಲವರುಷ = ರಕ್ತದ ಮಳೆ : ಅರಿಭಟನ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಮೊಳಗಿನೊಳರುಣಜಲವರುಷದಲಿ ರಿಪುಗಳ ಕೊರಳ ಬನದಲಿ ಕುಣಿದುವೀತನ ಖಡ್ಗವನಕೇಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೧). [ಅರುಣ + ಜಲ]

ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತವನ್ನು ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು ; ರಕ್ತದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾಗು : ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆದಧರಮುದಱೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಜನತತಿಯಾ ಸ್ವರಸಂತತಿ ಗರ್ಜಿತಮಾಗಲ್ಕೆ . . . ಹುಲಿಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೪). [ಅರುಣಜಲ + ಪೊರೆ$_2$]

ಅರುಣಜಳ 'ಅರುಣಜಲ' ನೋ.

ಅರುಣತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೆಂಪಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ನಳನಳಿಪ ತರುಣತೆಯ ಸೊಂಪುವೆತ್ತರುಣತೆಯ ತಳಿರಿಡಿದ ತೋರಣದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೧೭). [ಸಂ. ಅರುಣತಾ]

ಅರುಣದಾವರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ: ಅರುಣದಾವರೆಯ ಮೊಗ ಬೆಳ್ದಾವರೆಯೊಲಾಯ್ತು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೪೪). [ಅರುಣ + ತಾವರೆ]

ಅರುಣದಿನಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸೂರ್ಯ: ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲ್ಪಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ದನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦ ಶೂದ್ರಕ). [ಅರುಣ + ದಿನಮಣಿ]

ಅರುಣಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ; ಬಿಂಡಿಗ: "ಅರುಣಮೂಲಮೆನೆ ಬಿಂಡಿಗವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಅರುಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಟ್ಟೆ: ಅರುಣವಸ್ತ್ರವನಿಟ್ಟು ಶಿರದಲಿ ನೆರೆದು ದಾಸಣದಂಡೆಗಳ. . .ಬೇಳಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೧೨). [ಅರುಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅರುಣವಾರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುನೀರು; ರಕ್ತ: ತಲೆಮಾಱಿಗಳು ಹೆಣ ಸಾಲನೆಡೆಹಿದರರುಣವಾರಿಯ ತೊಱೆಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೫). [ಅರುಣ + ವಾರ್‌]

ಅರುಣಶಾಲಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ: ಬೆಳೆದು ಪೊದಟ್ದು ನೀಳ್ದರುಣಶಾಲಿಯ ಸತ್ಕಣಿಶಾಳಿಯಂ ಶುಕಾವಳಿ ನಡೆಗರ್ಚಿ ಪಾಱುವ ಬೆಡಂಗು (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೯೪). [ಅರುಣ + ಶಾಲಿ]

ಅರುಣಸಾರಥಿ (ನಾ). ಅರುಣನನ್ನೇ ಸಾರಥಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಅರುಣ + ಸಾರಥಿ]

ಅರುಣಾಂಗ (ನಾ). ಕೆಂಜಿಗ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗೊದ್ದ: "ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಅರುಣ + ಅಂಗ$_{2}$]

ಅರುಣಾಂಬು (ನಾ). = ಅರುಣವಾರಿ: ಗಂಟಲಂ ಮುರಿದರುಣಾಂಬುವಂ ಪಿಟಿದು ಮರ್ದಿಸಿದಂ ವೃಷನಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩೮). [ಅರುಣ + ಅಂಬು$_{3}$]

ಅರುಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಅರುಣಾಕ್ಷಿ ಮುರಿದ ಪುರ್ವಿದು ಕರಮೆಸೆವುದು ಮುಳಿದು ಮುರಿದ ಮದನನ ಧನುವೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೨೩). [ಸಂ. ಅರುಣಾಕ್ಷೀ]

ಅರುಣಾಧರ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ: ಅರುಣಾಧರದ ಚುಂಬನವಿತ್ತು . . . ಬಿಡರವನನಲ್ಲಿಯ ವಿಷಾಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೮). [ಅರುಣ + ಅಧರ]

ಅರುಣಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ: "ಅರುಣಾಬ್ಜಮೆನೆ ಕೋಕನದಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭); ವಿನತನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧). [ಅರುಣ + ಅಬ್ಜ]

ಅರುಣಾವರಜ (ನಾ). ಅರುಣನ ತಮ್ಮ; ಗರುಡ. [ಅರುಣ + ಅವರಜ]

ಅರುಣಾಶ್ಮ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು; ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ: "ಅರುಣಾಶ್ಮಮೆನೆ ಪದ್ಮರಾಗಮೆನೆ ಮಾಣಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬). [ಸಂ. ಅರುಣಾಶ್ಮನ್ (ಅರುಣ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರುಣಿ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಕಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟೆ (?): ಅರುಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಣಿ] ತಿರ್ದುವರೆ ಕಳಿದ ನೀರ್ಗೆ ಚದುರರು ಮರುಳುತನವಿದೇಕೆ ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೨೧). [?. / ತಮಿ. ಅರಣ್ = ರಕ್ಷಣೆ (< ಸಂ. ಶರಣ)]

ಅರುಣಿತ (ಗು). ಕೆಂಪಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಂಪಾದ: ಅಧರಮಯೂಖಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಶಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತಮರುಣಿತಂ ವ್ಯೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಅರುಣಿಮ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: ಆಕಾಶದ ಅರುಣಿಮ ಲುಪ್ತಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೯೧). [< ಸಂ. ಅರುಣಿಮನ್]

ಅರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಯವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಮೂಡಿಸು: ದೇವ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವ ಜ್ಞಾನನೇತ್ರ ಕರುಣಿಸು, ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಆದೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಎನುವ ಭಾವ ಅರುಣಿಸು (ಜೀವಲ. ೫೨). [ಅರುಣ + – ಇಸು$_{1}$]

ಅರುಣೀಭೂತ (ಗು). ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ: ಅರುಣೀಭೂತವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೯-೩). [ಸಂ.]

ಅರುಣೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಬಜೆಯೆಂಬ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಗಿಡ. ೨. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೩. ಲಾಲ್‌ತಿಗಡೆ. ೪. ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ. ೫. ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅರುಣಾ]

ಅರುಣೋದಯ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ: ಹರ ಕರುಣೋದಯ ಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗೆ ನಿಪ್ರೆ ತಿಳಿದೆದ್ದು (ಬಸರ. ೪-೫೭). [ಅರುಣ + ಉದಯ]

ಅರುಣೋಪಲ, ಅರುಣೋಪಳ (ನಾ). = ಅರುಣಾಶ್ಮ. **ಅರುಣೋಪಳ**: ಪಳುಕಿನ ಪಾದಪೀಠಮರುಣೋಪಳದಿಂ ಸಮೆದಂತೆ ಕಾಂತಿಯಂ ತಳೆದಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭). [ಅರುಣ + ಉಪಲ]

ಅರುಣೋಪಳ 'ಅರುಣೋಪಲ' ನೋ.

ಅರುದಿಂಗಳು 'ಅಱುದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಅರುದು (ನಾ). ಬೆರಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅಲ್ಲಿ ಬರ್ಫವು ಚಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿ ನೀವು ಅರುದಾಗಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅರುದಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ.೬-೨೭೩); ಕಾಲಕ್ಕಾದ ಹಗೆಗಳ'ಅರುದುಬೆಚ್ಚಿ'ಗೆಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಸಲ್ಲ (ಸೋಬಾದ. ೩೯). [< ಅರಿದು. / ತೆಲು. ಅರುದು]

ಅರುನೂರು 'ಅಱುನೂಱು' ನೋ.

ಅರುಪು 'ಅಱಪು' ನೋ.

ಅರುಬು$_{1}$ 'ಹರಿಬ' ನೋ.

ಅರುಬು$_{3}$ 'ಅಱಂಬು' ನೋ.

ಅರುಬೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅರುಮರುವು 'ಅಱುವುಮಱವು' ನೋ.

ಅರುಮೆ, ಅರಮೆ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ದು; ಪ್ರೀತಿ: "ಅರುಮೆಯೆಂದುಂ, ಲಲ್ಲೆಯೆಂದುಂ ಮುದ್ದು" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೦); "ಲಲ್ಲೆ ಮೇಣರುಮೆಯೆನೆ ಮುದ್ದಿಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೦); ತಾನರುಮೆ ಮೆಚ್ಚು ವೊನ್ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೪೪; 800). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ತರಳಸ್ವಭಾವ (ಚತುನಿ. I, 72 ಕ). **ಅರಮೆ$_{3}$**: ೨ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರ್ವಂ]

ಅರುವಡಿ 'ಅಱುವಡಿ' ನೋ.

ಅರುವಣ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ತೆರನಾದ ಸುಂಕ (?): ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಾಜುವರುವಣಂ ರೋಣದ ಪೊಂಥರಣಂ (ಇಇ. XII, ೨೫೬-೧೮; 971); ಫಲವಾಗದ ಮಣ್ಗೆ ಅರುವಣವಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೭; 993); ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಯೆಂದು ದಾಯದ ವರ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣಮೆಂದಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೧೦೦; 1040); ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರದರ್ಮ್ಮ ಬಂಣ್ಣಿಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮುನಳಿಪಿಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳ[ನ್] (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೪೯; 1114). [ಅರು$_{0}$ (< ಅರ್$_{4}$) + ಪಣ$_{1}$]

ಅರುವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರುವಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆ; ಆಧಾರ (?) : ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಮೂಡಲು ಕೊಳಚಿಯ ತಾಜಿಂದಂ ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೪೬ ; 1401) ; ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಅಮ್ರುತಪಡಿಗೆ ದೇವಡಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳಿಗೆ ಅರ್ಥ್ಧ ಅರುವಾರ ಸಲ್ಲ ಆರೊಬ್ಬರು ಕೊಟ್ಟ ಹೊನ್ನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೭೧ ; 1482) ; ನಾರಣಸೆಟಿ ಅರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಟ ಅರ್ಥ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೨–೧೧ ; 1570). [← ತುಳು. ಅರವಾರ]

ಅರುವು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಷ್ಕರ (ಗು). ೧. ಗಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಗೇರುಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು, —ಬೀಜ : ಹಿಂಗು ವಚಾದ್ವಯ ಮರಿಚ ವಿಳಂಗಾರುಷ್ಕರ ಪತಾಕಮಳ? ಸರ್ಷಪ ಗೋಶೃಂಗ ಪಶುಮೂತ್ರದಿಂ ವೃಕ್ಷಂಗಳನಿಂಬಾಗಿ ಪೊರೆಯೆ ಕೀಟಾಪಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೧).
[ಸಂ.]

ಅರುಸೆ 'ಅರಿಸೆ' ನೋ.

ಅರುಹ, ಅರಿಹ$_2$ (ಗು). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ : ಅರಸನೊಕ್ಕೈಯೋಗರಕೆ ತಾನರುಹನುಳಿದಂತೀ ಧರಿತ್ರಿಗೆ ನಿರುತವಧಿಪತಿ ನೀವೆಯಲ್ಲಾ ಬಸವ ಮಂತ್ರೀಶ (ಬಸಪು. ೫–೧೦) ; ದಾನಕ್ಕರುಹರಿವರಲ್ಲೆಂದು ನೋಡವೆ ಮೂಢಮಾರ್ಗದಲಿ ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೨೩) ; ನಿನಗರುಹವೇ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವೆಂದರೆ ಮುಳಿದು (ಸೌಂದಪು. ೪–೪೬). (ನಾ). ೨. ಜಿನ; ಜೈನತೀರ್ಥಂಕರ : "ಅರ್ಹಂ – ಅರುಹಂ, ಬರ್ಹಂ – ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂತಂ – ಅರುಹಂತಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫–೧೧೮ ಉದಾ) ; "ಅರ್ಹ – ಅರುಹ, ಆಕರ್ಷಣ – ಆಕರುಸನ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಮತಿ ತವದನ್ನೆಗಮರುಹನನತಿಶಯಮೆನೆ ಪೊಗಟ್ವುದು (ಸಮಪ. ೧–೫೬) ; ಎಱಗುವನರುಹಂಗುಚಿದರ್ಗೆಜಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯). **ಅರಿಹ$_2$** : ೨. "ಅರ್ಹಂ–ಅರಿಹಂ, ಅರುಹಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೬–೨೧).
[< ಸಂ. ಅರ್ಹ]

ಅರುಹಂತ, ಅರಹಂತ, ಅರಿಹಂತ (ನಾ). ಜಿನ; ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರ : "ಬರ್ಹಂ – ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂ – ಅರುಹಂತಂ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಂ – ಗಾರುಹಪತ್ಯಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫–೧೧೮ ಉದಾ) ; ಅರುಹಂತನ ಮೆಲ್ಲಡಿದಾವರೆಗಳ್ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩). **ಅರಹಂತ** : ಅರಹಂತರ್ಜಗದೊಳಗೊರ್ಬರಲ್ಲ (ಸಮಪ. ೨–೫) ; ಅರಹಂತಾ ಮಂಗಳಂ ಸಿದ್ಧಾಮಂಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೯೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಅರಿಹಂತ** : "ಅರ್ಹಂತಂ – ಅರಹಂತಂ, ಅರಿಹಂತಂ, ಅರುಹಂತಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[< ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರುಹಮಂದಿರ (ನಾ). ಜಿನದೇವಾಲಯ; ಜಿನಾಲಯ : ಪುರದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಮುಂಗಳಂಗಳೆ ಅರುಹಮಂದಿರ ಶೋಭೆಗೊಂಡಿರೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೩–೧೦೦). [ಅರುಹ + ಮಂದಿರ]

ಅರುಹು$_1$ 'ಅಱುಪು' ನೋ.

ಅರುಹು$_2$ 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಳ್, ಅರುಳು (ನಾ). ಕರುಣೆ; ದಯೆ : ಅರುಳಿರ್ಕೆ, ವೀಡುಂ, ಅರಂ, ಪುರುಳಿಂಪುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫–೫). **ಅರುಳು** : ದೈವದ ಅರುಳು ಎಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವಾಗದೆ ಇರದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೨) ; ದೈವದ ಅರುಳನ್ನು ಕೇಳಲೆಂದು ಕೊಲ್ಲೂರಿಗೆ ತೆರಳಿದ ದುಗ್ಗಪ್ಪ ಇನ್ನೂ ಮರಳಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೬) ; ಅರಿವಾಗಿ, ಅರುಳಾಗಿ, ಅರಸಿನಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೩–೨೩) ; ನೂತಾಯ ಕೃಪೆಯು ಸಿರಿಗುರುವಿನರುಳು ಕರುಳಾಗಿ ಪೊರೆಗೆ ದಯೆಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೫–೧೯).
[← ತಮಿ. ಅರುಳ್]

ಅರುಳಪಾಡು (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಕೆಲಸ : ತಿರುತಂಬುಲ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಅರುಳಪಾಡನೂ ಯಿವು ಮೊದಲಾದ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯–೭ ; 1544).
[← ತಮಿ. ಅರುಳ್‌ಪ್ಪಾಟು]

ಅರುಳಾಳು (ನಾ). ಕರುಣಾಳು : ಅರುಳಾಳು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಆಕ್ಕರೆಯ ಅಣುಗ, ಮೈಧರಿಸಿ ಬಂದ ಶಿವಮಾರ (ತುಂಗಭ. ೬೧).
[← ತಮಿ. ಅರುಳಾಳನ್]

ಅರುಳಿ (ನಾ). ಹೂವು : ಬಣ್ಣದರುಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಸರ್ಪವು ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಕೀರಮರಿಗಳು ತಣ್ಣಗಿರ್ದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೧೪). 'ಅರಣಿ$_1$' ಪರಾ. [< ಅರಳ್$_2$]

ಅರುಳು 'ಅರುಳ್' ನೋ.

ಅರುಳುದೋರು (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಮಾಡು : ಶಿವಶಿವಾ! ಅರುಳುದೋರೆಯ ದೇವ (ಹಬ್ಬರ. ೧೨–೪೬).
[ಅರುಳು (< ಅರುಳ್) + ತೋರು (< ತೋಱು)]

ಅರುಳ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆದೋರು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು : ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಆಡಿಯನಿಗೆ ಅರುಳ್ಗೈಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಕಾ. VI, 1584; ರಾಮಾವಿ).
[ಅರುಳ್ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರೂಪ (ಗು). ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಕಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು; ತೇಯು : "ಅರೆ–ಪೇಷಣೇ, ಅರ್ಧೇಚ" (ಶಮಧಾ) ; ನಳಿತೋಳ ಬಳ್ವಳಿಕೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಘಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚುವಂದಮಲ್ತರೆದು ಮುಗುಳ್ಚುವಂದಮೆ ದಲೆನ್ನೆರ್ದೆಯಂ ಪೆಱತೇನದೆಂತು ಪೇೞ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೦) ; ತಿಲಮಗಸೆ ವಿಳಂಗಂ ಸಿಂಧುಲವಣಮಿವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೨) ; ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಾದಿಗಳನರೆದಾವನಿತೆಗನುಲೇಪಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೪) ; ಕಟಕಿಯೇಕಿದು ಪರಶುರಾಮನ ಪಟುತನಕೆ ಮುದ್ದರೆದೆನೆಂಬೀ ನಿಟಲನೇತ್ರನ ಭುಜಬಲಕೆ ಸಮಜೋಳಿಗಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೩೨). ೨. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಡು : ತಳಪಟವ ತುಂಬಿದವು ತೇರುಗಳೆಳೆ ಜಡಿಯೆ ಕಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕೊಡೆಗಲಿಸಿ ಹೊಯ್ದರು ಚೂಣಿಯರೆದುದು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೭).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಅರೈ; ಮಲ. ಅರೆಕ್ಕ; ತುಳು. ಅರೆಪು; ತೆಲು. ರಾಸು]

ಅರೆ$_2$ 'ಅಱೆ$_1$' ನೋ.

ಅರೆ$_3$, ಅರ$_5$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಭಾಗ : "ಅರೆ – ಪೇಷಣೇ, ಅರ್ಧೇಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಮೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಭಾಗಮಂ ಪೇೞ್ವಲ್ಲಿಯುಂ" (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಜ್ಜುರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಗೆ ಒನ್ದರೆ (ಎಇ. IX, ೨೨–೭ ; 800) ; ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಸಲ್ಲಕೀ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮) ; ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಣಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩) ; ಇಂದಿಗಱುದಿಂಗಳರೆಯಾದುದೀ ಗ್ರಾಮುವ ಪುಳಿಂದರಿಱಿದು (ಸಿದ್ದೇಪು. ೯–೪೭). ೨. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ : ತಾವರೆಗಮರೆಯಾಯ್ತು ನಲವೆನೆ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಾಲಮನದಾರೊ ಕಳೆಯಲ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೮) ; ತಿರಿವರಂಗೈಪಾತ್ರೆ ಕೂಳನು ಹರಿಯಲೇನರೆ ನಿಮಗೆ (ಪಶುಭಾ. ೧–೧೯) ; ಅರೆಯಾವುದಿಲ್ಲಿ? ಜ್ವಲಿಸುವ ವಸಂತವಿದೆ ತಿಳಿನೀಲಿ ಗಗನವಿದೆ ಕೊರತೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ (ಇಂಗೀತೆ. ೭೬–೧) ; ಚಿಕ್ಕವನೇ ಅವನಿಗೇನು ಅರೆ (ಮುನಿಮಾ. ೩). **ಅರ$_5$** : ೧. 'ಅರಕಾಣಿ', 'ಅರಗಚ್ಚು' ಪರಾ.

ಅರೆಆಳು = ಅರ್ಧಆಳು ; ಒಂದು ಆಳು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಅರೆಆಳಿನ ಕೂಲಿ (ರೂಢಿ). **ಅರೆಊಣಿಸು** = ಅರ್ಧಊಟ ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಷ್ಟು ಊಟ : "ಓಮೋದರಿಐ – ಅರೆಊಣಿಸಿನಿಂದಂ" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೨). **ಅರೆಮಾಡು** = ಅರ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ತಗ್ಗಿಸು : ಮುನ್ನೀರ್ಗಳಂ ಕೆಲಬರ್ ಪೀರ್ದರೆ ಮಾಡುತುಂ ನಡೆದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೩) ; ಬನವನರೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟ ಮರ್ಕಟ ತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೨–೮೦). **ಅರೆಯಾಗು** = ಅರ್ಧವಾಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕುಂದು : ಶರಶರವರ್ಷಮನತ್ಯುದ್ಧುರ ಧುರದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಕೃಷ್ಣಮೇಘಂ ಕಜಿಯಲ್ ಪರಬಲಜೀವನ ಜೀವನವರೆಯಾಗುತಿರ್ದುದಂತದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಜಗನ್ನಿ. ೮–೫೨) ; ಮಗಳ ಆರೈಕೆಯೊಳರೆಯಾಗಿ ಹೋದರು ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆ ತಾಯದಿರು (ಇಂದ್ರಪ್ರಚಾ. ೪೫–೧೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರೈ ; ಮಲ. ಅರ ; ತುಳು. ಅರೆ ; ತೆಲು. ಅರ]

ಅರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಗೂಡು ; ಮಾಡ : ಗವಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಒಂದು ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಅರೆಯಿತ್ತು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬). ೨. ಸೇಳೆಖಾನೆ : ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯನ್ನು ಎಳೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಾಗ ಆ ಮೇಜು ತಿರುಗಮುರುಗಾಗಿತ್ತು (ರಂಗಕ. ೬೮) ; ಜಯಂತ ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯೊಳಗಿರಿಸಿ ಹೊರಟ (ಹೂಹಣ್ಣು. ೧೩೬). [?. / ತಮಿ. ಅಱೈ]

ಅರೆ$_5$ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ (?) : ರಣಮಾರಿಗರೆಯಾಗಿ ಓಕರಿಪ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ಕಡಿದು ಬಡಿದು ಕುರಿದರಿಯೊಟ್ಟುವೆನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೭೫–೩೮೩). [?]

ಅರೆ$_6$ (ನಾ). ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, —ಕಡ್ಡಿ : ಭಾಗ್ಯವು ಚಕ್ರದ ಅರೆಗಳ ಸಾಲಂತೆ ಮುತ್ತೆ ಮೇಲೇರಿತೆ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೬–೫). [ಸಂ. ಅರ]

ಅರೆ$_7$ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ; ಎಂದಾದರೂ ; ಕೆಲವೆಡೆ ; ಕೆಲಮುಟ್ಟಿಗೆ ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಅರೆ ಅರಮೆ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂಗಳ್ ಕ್ವಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ಕದಾಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮ ಉವಾ) ; "ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್" (ಶಮುದ. ೩೧೨) ; "ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿಪಾತಾರ್ಥದ ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದ" (ಶಮುದ. ೭೪).

ಅರೆಬರ್ = ಕೆಲವರು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ : "ಅರೆಬರೆಂದು ಕೆಲಂಬರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೬೭) ; ಪಾಷಂಡಿಗಳರೆಬರ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಡಂಗುವರ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೯) ; ಇಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮುವರೀಯಲಾಜುರರೆಬರ್ ಪೊಣ್ದೀವರಾರಾನುಮಾನ್ತಿಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೫ ; 987) ; ಕುರುಕುಲಮಂ ನುಂಗಿದೆಯಿನ್ನರೆಬರುಮಂ ನುಂಗಲಿರ್ಪೆ (ಗದಾಯು. ೨–೯) ; ಆಡಿಯಿಟ್ಟರೆನೆರೆದು ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರರೆಬರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೫) ; ಅರೆಬರಿಂ ತೆಸಗಲಕ್ಕುಮೆಯೆಂಬರಲ್ಲಿ ಮುತ್ತರೆಬರೆಸಗಿದೊಡಮೆಸಗುಗೆ ಪಾತ್ರಮೇಯೆಂಬರರೆಬರಾಮೊಡಮದೇಂ ತನ್ನೊಡವೆಯೇಯೆಂಬರರೆಬರದು ತಾನಾದೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೮). [< ಅರೆ$_3$?]

ಅರೆ$_8$ (ಅ) ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅರೆ ಹೋಯಜಜಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೦) ; ಅರೆ ! ಇದೇನಯ್ಯಾ ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ : ಅರೆ ! ನನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೋಗುವವ ಇವನಾರು ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೨೮).

– ಅರೆ$_9$ '– ಒಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಅರೆಉಟಿ, ಅರೆವುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲವುಕಡೆ, —ತಾವು : ಅರೆಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಱಿ ಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). **ಅರೆವುಳಿ** : ೧. "ಅರೆವುಳಿತಿಳಿ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨). ೨. ಕೆಲವರು : "ಅರೆವುಳಿ ಕೆಲಬರೆನಿಪ್ಪರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೦) ; ಅರೆವುಳಿಯಲಿ[ನಿ]ಕ್ಕಿದಂ ಮತ್ತರೆವುಳಿಯಂ ಬೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬೆಯಿಂದಟ್ಟಿದನಂದರೆವುಳಿಯಂ ಕೈಪಱಿಯಬ್ಬರದಿಂ ದೋಡಿಸಿದನಾ ಗಣೇಶ್ವರನಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೧೧–೫೯). [ಅರೆ$_7$ + ಉಱಿ]

ಅರೆಎಡೆ (ನಾ). ಕೆಲವು ಕಡೆ : ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಱಿ ಮಲ್ಲಮೇಷಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸ ಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂದರೆ ಎಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧) ; ಅರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಜತ್ವಂ ಮೇಣರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಸಂಶ್ಲೈಯಾಗೆ ಛತ್ವಂ (ಶಮುದ. ೬೪). [ಅರೆ$_7$ + ಎಡೆ]

ಅರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (?) : ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆ ಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪–೧೧೧–೩). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರೆಕೆದ 'ಅರೆಗದ' ನೋ.

ಅರೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು : ದಿಬ್ಬವೇರಿ ಅರೆಕಲ್ಲಮೇಲೆ ಮರೆನಿಂತು ಕಣ್ಣಟ್ಟಿ ನೋಡಿದನು (ಮಲೆಮ. ೪೪೭).

[ಅರೆ$_2$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಅರೆಕಾಣಿ, ಅರಕಾಣಿ, ಅರೆಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣಿಯ ಅರ್ಧ ಭಾಗ; ಅರ್ಧಕಾಣಿಯ ನಾಣ್ಯ ; ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ೧/೧೨೮ ಭಾಗ (ಕಿ) : ಅರಸಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣವೆಂದಳಿವಣವೆಂದರೆಕಾಣಿಯ ಕೊಣ್ಡವರ್ ಚಾಡಾ[ಣ್ಡಾ]ಳರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೩–೧೩೨ ; 1167) ; ನಿನ್ನ ಒಡವೆಯೊಳರೆಕಾಣಿಯುಂ ಸವೆದಡೆ ಬಳಿಕ ನಾಂ ಭಕ್ತನಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೧೧–೧೪). **ಅರಕಾಣಿ** (ಕಿ). **ಅರೆಗಾಣಿ** : [ಅ]ರೆಗಾಣಿಯನಕ್ಕೊಣ್ಡವರ್ಚಾಣ್ಡಾಳರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೧೦೦ ; 1040) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೊಂದರೆಗಾಣಿಗೆ ಜೀವಮುಕಟ ಮೋಹಿಸುತಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೧) ; ದ್ರವ್ಯದೊಳರೆಗಾಣಿ ಕುಂದದಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೬–೨೪).

[ಅರೆ$_3$ + ಕಾಣಿ$_1$. / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಾಣಿ]

ಅರೆಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ವಾರಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ$_3$ + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅರೆಕಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಒಟ್ಟು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (ದಕ. ಕಿ).

[ಅರೆ$_3$ + ಕಾಲ್$_3$. / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಾಲ್]

ಅರೆಕಾಲು 'ಅರೆಕಾಲು' ನೋ.

ಅರೆಕಾಳ್ಚಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅರೆಪಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರೆಕಾಲ್ + ಚಿಟ್ಟಿ]

ಅರೆಕಾಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಾಸು ; ಕಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಸ್ಥಲ ವೈಭವದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಮೆರೆದಪವತಿಶಯಮಾಗುತಾ ತಾಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರೆರೆಕಾಸಿಗುಂ ಸಲ್ಲಮೆನುತಮೆಲ್ಲರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೩–೨೦) ; ರಾವಣನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅರೆಕಾಸಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ). [ಅರೆ$_3$ + ಕಾಸು$_1$]

ಅರೆಕೆಂಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು ; ನಸುಕೆಂಪು : ಕಂಗಳರೆಕೆಂಪಾಗೆ ಮೀಸೆಗಳು ಕೆತ್ತುತೆ (ಬಸರ. ೧೧–೯೯).

[ಅರೆ$_3$ + ಕೆಂಪು]

ಅರೆಕೊರೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ ; ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಆವರೊಂದಿಗೆ ಅರೆಕೊರೆಯ ಅಸಂತೃಪ್ತ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಆಫೀಸು ಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೨೭೨).
[ಅರೆ$_3$ + ಕೊರೆ$_4$ (< ಕೊಱೆ$_3$). / ತಮಿ. ಅಱೈಕ್ಕುಱೈ]

ಅರೆಗಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಗಂಜಿ : ಧುರ ಧೀರರ್ಗರೆಗಂಜಿ ಹೇಡಿಗಳಿಗಂ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಗಂಜಿ$_1$]

ಅರೆಗಂಜಿ$_2$ (ನಾ). ಹಸ್ತದ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ರೇಖೆ ಅಥವಾ ಗೆರೆ : ಆತಿದೃಢನಿಮ್ನಸ್ನಿಗ್ಧಾಯತಲೇಖಾತ್ರಿತಯಮಾಗೆ ಕರತಲದೊಳ್ ಸನ್ನುತದಿನರೆಗಂಜಿ ಚೆಲ್ವಿಡಿದು ತೋಱೆ ಪೆರ್ವೆರಲೊಳಾತನುತ್ತಮ ಪುರುಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೧೩) ; ಹೆಬ್ಬೆರಲಲ್ಲಿ ಅರೆಗಂಜಿಯಗಲವಾಗಿ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳ್ ತೋಱುಹ (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ).
[ಅರೆ$_3$? + ಗಂಜಿ$_1$?]

ಅರೆಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಟು. ೨. ಅರ್ಧದಿಂದ ಅತ್ತ ತುದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಮುಡಿಯ ಗಂಟು : ಸೀತಮ್ಮ ಅರೆಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಡಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು (ರೂಢಿ).
[ಅರೆ$_3$ + ಗಂಟು]

ಅರೆಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಡು ; ಬಣ್ಣಗೆಡು : ಕೊರಳ ತುಳಸಿಯ ದಂಡೆ ಬಾಡದು ಮುಡಿದ ಪೂಗಳರೆಗಂದವು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಂದವು] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೩೮). [ಅರೆ$_3$ + ಕಂದು$_1$]

ಅರೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಚ್ಚು : ನಾಲಿಗೆಯನರೆಗಚ್ಚಿ ಕೆಡೆದ ಮೃಗಾಳಿ ಕೆಲವು (ತೊರರಾ. ೩–೩–೬೧) ; ಅರೆಗಚ್ಚಿದ ನಾಲಗೆ ಕಡೆವಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಜೊಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೧೬).
[ಅರೆ$_3$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕಱ್ಚು$_1$)]

ಅರೆಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟು ; ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅರೆಗಟ್ಟ ತುರಿಪದಿಂ ಪರಿತರೆ ಮೇಖಲೆ ಸೋರ್ದು ಕಾಲ್ಗೆವರೆ ಮದನ ಮದೋದ್ಧುರ ಗಂಧಗಜಂ ನಿಗಳಂಬೆರೆಸಿರ್ಪಂತಿರ್ದು ನೋಡಿದಳ್ ಪೆಱಳೊವರ್ಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦). [ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರೆಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟೆ (?) : ಆಂಣಗೋಪಂಣ ಕಲಂಣನದು ಗದಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ತೆಂಕಲು ಅರೆಗಟ್ಟರೆಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೨೦ ; 1290). [ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅರೆಗಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಟ್ಟೆ (?) : ಅರೆಗೆ[ಗ]ಟ್ಟೆಯ ವೊಳಗೆಱಿಇಂ ಪಡುವಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ನೀರುವರಿಇಂ ಬಡಗಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೨೫ ; 1290). [ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅರೆಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡು ಮಾಡು : ಒಡಲನರೆಗಡಿವುತ್ತಿರಲು ಧೃತಿ ಬಿಡದೆ . . . ಹೊಡವಡಲು (ಬಸಪು. ೨೭–೩೫) ; ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದರು ತಿವಿದರೆಚ್ಚರು ಅರೆಗಡಿದರೆತ್ತಿದ ರಿಟ್ಟೊರಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೨೭). ೨. ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು ; ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡಾಗು : ಮುಱಿದ ಬಲ್ಲೆಹದ ಅರೆಗಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ನೆಗ್ಗಿದ ಹರಿಗೆಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುವ ತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೧೮) ; ಅರೆಗಡಿದ ಹಸ್ತಗಳ ಹರಹಿನ ರಥದ ಹಂತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೩) ; ಗೋಣರೆಗಡಿದು ಪೆರ್ನರವಾಂತು ಮಿಡುಕುವ ಪ್ರಾಣದ ಶವ ಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೦) ; ಅವರ ಸಂಭಾಷಣೆ ಅರೆಗಡಿಯಿತು (ಪುನರು. ೨೪೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕಡಿ$_1$]

ಅರೆಗಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಡೆ : ಅರೆಗಡೆದ ಮೊಸರು, ಅರೆಗಡೆದ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಕಡೆ$_1$]

ಅರೆಗಡೆ$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಧವಾಗುವಿಕೆ ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಆನಂದ ಇನ್ನೂ ಅರೆಗಡೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೨೩). [ಅರೆ$_3$ + –ಕಡೆ$_3$]

ಅರೆಗಣ್, ಅರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರ್ಧತೆರೆದ ಕಣ್ಣು : ಅರೆಜೀವಮಾಗಿ ಕೈಕಾಲ್ಗಳುಡಿದರೆಗಂಗಳ ಬಿಡುವರ್ಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಜಿಬಪು. ೪೯–೫೮). **ಅರೆಗಣ್ಣು** : ಅವರೆಲ್ಲಾ ಕಂಡರೆ ಅರೆಗಣ್ಣು, ವರಸಂದಿ ನಿನ್ನ ಕಂಡರೆ ನಿಜಗಣ್ಣು (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಅರೆಗಣ್ಣು ‘ಅರೆಗಣ್’ ನೋ.

ಅರೆಗಣ್ಬೀಡು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದಿರುವಿಕೆ : ತೆಗಳಿಗೆವಿದೋ ಡಲುಂ ನಾಲಗೆಗಿತ್ತರೆಬಱತ ಬಾಯುಮಬ್ದರೆಗಣ್ಬೀಡುಗಳುಂ ತಾಱುವ ತಾಳ್ಗಳುಮ ಗುರ್ವಿಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಱಿಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೬). [ಅರೆಗಣ್ + ಬೀಡು$_1$]

ಅರೆಗಣ್ಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ತರವಿಡಿದೇಕಪಾದದೊಳೆ ನಿಂದರೆಗಣ್ಮುಗಿದಾತ್ಮಚಂಚುವಂ ನಿಡುಗೊರಲಿಂ ಮರಲ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯). [ಅರೆಗಣ್ + ಮುಗಿ]

ಅರೆಗದ, ಅರೆಕದ (ನಾ). ಅರ್ಧತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲು ; ಓರೆ ಮಾಡಿದ ಕದ : ಅವರು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಾಗ ಅರೆಗದಮಾಡಿ ಹೋದರು (ರೂಢಿ). **ಅರೆಕದ** : ಬಾಗಿಲು ಅರೆಕದ ಮಾಡಿದನು (ಪುಟ್ಟರ. ೩೧).
[ಅರೆ$_3$ + ಕದ]

ಅರೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಪ್ಪು ; ನಸುಗಪ್ಪು : ಹೆಣ್ಣುಮಗು, ತಂದೆ ಯಂತೆಯೇ ಅರೆಗಪ್ಪಾಗಿದ್ದು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಅರೆಗರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸೀಯು ; ಅರ್ಧಸುಡು : ಪರಮತದತ್ತ ಪೊಕ್ಕಱಿ ವನೊಕ್ಕು ವಿಶುದ್ಧತಪೋಗ್ನಿಯಿಂದೆ ಬೆಂದರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂ ದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦–೧೮). [ಅರೆ$_3$ + ಕರಿ$_1$]

ಅರೆಗರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸೀದುಹೋಗು ; ಅರ್ಧಸುಟ್ಟು ಹೋಗು : ಅರೆಗರಿಂಕುವೋದ ಚಮರಿಗಳನನುಕರಿಸಿ ಕೊರಗಿ ಪರಿದ ಶೀತಳಿಕೆಗಳ ಬಳಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ).
[ಅರೆ$_3$ + ಕರಿಂಕು + ಪೋಗು$_1$]

ಅರೆಗಲ್ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಅಸಿಕಲ್ಲು ; ಮಸೆಕಲ್ಲು : ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ದಡ್ಡಿನೊಳೆ ಮಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮೆತ್ತಿರ್ದೆಡರ್ಗಿನ್ನರೆಗ ಲ್ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟಿಪ ತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಯದಿಂದರ್ಬಿಸುತ್ತುಂಬರೆ . . . ಎಟ್ಟುಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೩).
[ಅರೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$). / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಲ್]

ಅರೆಗಲ್ಲು ‘ಅಱೆಗಲ್’ ನೋ.

ಅರೆಗವಚ (ನಾ). ಅರ್ಧಕವಚ : ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನವರಂತೆ ಅಸಭ್ಯ ಅರೆಗವಚವನ್ನೂ ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೭೧). [ಅರೆ$_3$ + ಕವಚ]

ಅರೆಗವಡಿಕೆ (ನಾ). ಕವಡೆಯ ಅರ್ಧ ; ಅರ್ಧಕವಡೆ : ಸಿರಿಗೆ ಸಿರಿ ಯುಮುಂ ಪುಲ್ಗೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಳ್ . . . ಪಾರ್ವತಿಯಂ ತನ್ನೊಂದು ಪೆಂಪಿಂಗರೆ ಗವಡಿಕೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಳೇವೇೞ್ಟಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೪).
[ಅರೆ$_3$ + ಕವಡಿಕೆ$_4$]

ಅರೆಗಳಿಗೆ ‘ಅರೆಗಱಿಗೆ’ ನೋ.

ಅರೆಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕತ್ತಲೆ ; ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ ; ಮಬ್ಬು : ನಸು ಗಳ್ತಲೆಯರೆಗಳ್ತಲೆ ಮುಸುಂಕುಗಳ್ತಲೆ ಪೊದಳ್ದ ಪೆರ್ಗಳ್ತಲೆ (೧ರಿಕ. ೪–೭೩). [ಅರೆ$_3$ + ಕಳ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಅರೆಗಟಿಗೆ, ಅರಗಳಿಗೆ, ಅರಘಳಿಗೆ, ಅರೆಗಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹನ್ನೆರಡು ನಿಮಿಷ: ಆಲರ್ದರೆ ಗಟಿಗೆಯೆ ಜಾದಿಯ ಮಲೆಪುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೊಂಕಮುಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೧-೧೨೨); ಈ ನಿಜಸಂಗತಿಯಿಂ ಪೊಟ್ಟು ಪೋದುದರೆಗಟಿಗೆಯವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿತು. ೪-೯೬). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ನಾನು ಇನ್ನೊಂದು ಅರೆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಅರಗಳಿಗೆ**: ೧. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮, ೧೮೨ ಕ.). **ಅರಘಳಿಗೆ**: ೧. ಅರಘಳಿಗೆಗಿನನಾಲುವನು ಜಲಧಿಯಲಿ ಕಾಣೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೪). **ಅರೆಗಳಿಗೆ**: ೧. ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನಿನ್ನರೆ ಗಳಿಗೆ ಸೈರಿಸು ಮಾದ್ರಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೯). [ಅರೆ$_3$ + ಗಟಿಗೆ]

ಅರೆಗಾಣಿ 'ಅರೆಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರೆಗಾಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಗಾಯ; ಸ್ವಲ್ಪಗಾಯ: ಹಾಯಿದವು ಮೃಗವಿಂಡು ಸರಳರೆಗಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೫). [ಅರೆ$_3$ + ಗಾಯ]

ಅರೆಗಾಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ: ದಶಾವತಾರ ಮೇಳಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅರೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೫). [ಅರೆ ? (< ಅಱ$_1$) + ಕಾಲ]

ಅರೆಗಾವು(ನಾ). ಅವಶ್ಯಕವಾದುದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಯಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಯಿಸುವುದು: ಉಳಿದ ಹಾಲನ್ನು ಅರೆಗಾವು ಕಾಸಿ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕಿ ಹೆರವೇ ಹೋದ ಆ ಮೊಸರನ್ನು ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ನೀತಿಚಿಂ. ೯-೨೯). [ಅರೆ$_3$ + ಕಾವು]

ಅರೆಗಾವುದ(ನಾ). ಆರು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ; ಎರಡು ಹರದಾರಿ: ಅರೆಗಾವುದಮಂ ಪರಿದಂ (ಶಮುದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ); ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ದೇವಾಲಯದ ಮೂಡಣ ಕಡೆಯೊಳರೆಗಾವುದದೊಳುಂಟು (ಬಸಪು. ೧೦-೪); ಪುರವ ಬಿಟ್ಟರೆಗಾವುದದಲಿ ಬೀಡಿಳಿದಿರುವ ಭಂಗವನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೧). [ಅರೆ$_3$ + ಗಾವುದ]

ಅರೆಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲುಗಳು) ಅರ್ಧಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆ: ಬೆರಳ ಬಾಯ್ಗಳ ಬಿಸುಟ ಕೈದುಗಳರೆಗಿರಿದ ಹಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೩೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕಿರಿ$_1$]

ಅರೆಗುಂಡಿಗೆ(ನಾ). ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: "ಅರೆಗುಂಡಿಗೆ – ಅಂಜುಬುರುಕತನ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [ಅರೆ$_3$ + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಅರೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಗ್ಗು; ತುಸು ಕುಗ್ಗು. [ಅರೆ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅರೆಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ. 'ಅರೆಗುದಿಯಿಸು' ಪರಾ. [ಅರೆ$_3$ + ಕುದಿ$_1$]

ಅರೆಗುದಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿಸು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗುಡದಿಂದೆಳ್ಳೆಣ್ಣೆಯನರೆಗುದಿಯಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೨). [ಅರೆಗುದಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅರೆಗುರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಆಗಿರುವುದು; ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಪೂರೈಸುವವನು; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಅರೆಗುರಿಕನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಒಂದನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಕುರಿಕ$_0$]

ಅರೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮಾಡು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕುಂದಿಸು: ಆಯುಗೆ ನಹುಷಂ ವಿದ್ವಿಷದಾಯುವನರೆಗೆಯ್ವನಧಿಗತನಯಂ ತನಯಂ (ಚಕವಿ. ೧-೮೩); ದಂಡುಗವನರೆಗೆಯ್ದು ಸಂತಸವನಿಮ್ಮಡಿಪ ಬಾಂಧವ್ಯ ದೈವಕೃಪೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೯). [ಅರೆ$_3$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಅರ್ಧನಡೆದ ಕೆಲಸ; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಕಾರ್ಯ: ನಿಲ್ಲು ಬಹೆನುಳಿದರೆಗೆಲಸ ಪೂರೈಸಲೆಂದನು ನಗುತ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೩೩); ಅರೆಗೆಲಸದಲ್ಲಿ (ಯಾವುದನ್ನೂ) ಅರಸನಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಡ (ಗಾದೆ. ೬). [ಅರೆ$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಅರೆಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಕೆಲಸವು ಮುಗಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು: ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ಕೊಜತೆಯಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೩೯); ನರಪತಿಗಳೊಳು ಭಾಗ್ಯದಲಿ ಬಾಹಿರರಲಾ ನಾವಿಂದು ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವಲೇ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೭). [ಅರೆಗೆಲಸ + -ಇ$_3$]

ಅರೆಗೆಱೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆರೆ: ಅರೆಗೆರೆ[ಱೆ]ಕೆಱೆ ಮಾವಿಮ್ಮಾವೆ ನೋಡೆ ತರು ಸುರತರು ಕೊಡುವುವು ಬಂದು ಬೇಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭). [< ಅರಸು$_3$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಅರೆಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಗೇಣು: ಮೂಱುಂ ಮೊಟಿನರೆಗೇಣ್ ಸಪ್ತೋರ್ವೀವಳಯಂಬರಮುತ್ತಮುತ್ತಮಿರ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೮). [ಅರೆ$_3$ + ಗೇಣ್$_1$]

ಅರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಡು; ಸ್ವಲ್ಪ ನೀಡು: ಅರೆದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚರೆಮೊಸರಿನಲಿ ಮುಚ್ಚಿರೆ ನೀರ ಕದಡಿಯದ ನೀರನರೆಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೩). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಡು]

ಅರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಯ್ಯು, — ಕತ್ತರಿಸು: ತಮದಿಂದಂ ಬಿರ್ದು ಸತ್ತುದರೆಗೊಯ್ದುಂಬುದಱಿಂ ನೊಂದು ಸತ್ತುದಿಲ್ಲಜಪೋತಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೭೫). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಯ್]

ಅರೆಗೊರಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಒಣಗಿದ ಕೊರಡು (?): ಅರೆಗೊರಡಿನಂತಲುಗದುಲಿಯದಲೆ ಕಂಗಳಂ ತೆರೆಯದಿರಲ್... ಪರಿಪರಿಯ ಯುಕ್ತಿಗಳೊಳೆಚ್ಚರಂಗೊಳಿಸುವೊಡುಪಾಯಗಳ ಮಾಳ್ಪರೊಲಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೦-೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊರಡು$_3$ (< ಕೊಱಡು)]

ಅರೆಗೊರತೆ, ಅರಗೊರತೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊರತೆಯಾಗಿರುವುದು: ಆ ಆನಂದಾನುಭವ ಅರೆಗೊರತೆಯಾಗುವುದು(ಚಿಬುಸು.೭೮). **ಅರಗೊರತೆ**: ನಿನ್ನ ಶಿರಮನ್ನೇರಿದ ಅಲ್ಪತ್ವದಿಂ ಬೆರದರಗೊರತೆಗಳಿಂದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರುವ (ಸೌಗಂಧಿ.೯-೨); ತನಗೆಯುದರಕಂಮಿತ್ತರದುಯರಗೊರತೆಯಾಯ್ತೆನಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೪-೧). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊರತೆ (< ಕೊಱತೆ)]

ಅರೆಗೊಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊಲೆ: ನೃಹರಿಯಸು ಪಿಂಗುವನ್ನೆಗಂ ವೀರನಾರುಂ ಕೊಲ್ಲದರೆಗೊಲೆಯನುಱಿ ಕೊಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೩-೨೩); ಅರೆಗೊಲೆಯ ಗಡಣಂಗಳಿಂ ನೋವ ಸಾವ ಬೇನೆನಿಬರಂ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕಂಡನು (ಚಿಬಪು. ೪೯-೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಲೆ]

ಅರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು (?): ಪೊರಳ್ದು ಚಪ್ಪರಿದು ರುಧಿರವನೀಂಟಲು ತೃಪ್ತಿಯರೆಗೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಹೊರಗೊಳ್ಳು]ದೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಭೈರವೇ. ೪-೧೦೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅರೆಗೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವೆನಿಸು: ಇರಿಸಿದ ಬಾಯಿನವನು ಕೊಂಬುದು ಮೇಲರೆಗೊಱೆಯದೆ ನೋಂಪುದು (ಅನಂಚ. ೧೫-೧೦೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಱೆ$_3$]

ಅರೆಚಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಚಡ್ಡಿ; ಹನುಮಾನ್ ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚಾ: ಅಲ್ಲಿ ಅರೆಚಡ್ಡಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪೈಲ್ವಾನರ ಹುಡುಗ ಲಾಗಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಚಡ್ಡಿ. / ತಮಿ. ಅರೈಚ್ಚಟ್ಟೈ]

ಅರೆಚಣ (ನಾ). ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪಸಮಯ ; ಅರೆಕ್ಷಣ: ಸುಮ್ಮನರೆಚಣ ವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವುದೇಂ (ಮಂಕುಕ. ೨೭೨) ; ಬಾಗಿ ತೂಗಿ ಬೇಡುವೆವು ನಿನಗೆ ಅರೆಚಣವು ಕೂಡ ನೋಡು (ಅರಳು.೨೪೩). [ಅರೆ$_3$ + ಚಣ$_2$]

ಅರೆಜಾವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಮೂರುಮುಕ್ಕಾಲು ಗಳಿಗೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಒಂದೂವರೆಗಂಟೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ : ಇರುಳರೆಜಾವಮಾದಾಗಳ್ ಭಟ್ಟರಿರ್ದೆಡೆಯನಱಸುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೦–೧೦) ; ಇರ್ತಿಂಗಳನೋದಿದಂ, ಅರೆಜಾವಮಂ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪–೭೭ ಉದಾ) ; ಸರಳ ಸಂಗರ ನಡೆದುದೊಂದರೆ ಜಾವಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೧೩) ; ಅವಗಡದ ಬಾಣಗಳನೇಱೆ ಸಲವನಿಗೊಱಗಿದ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿಯರೆಜಾವ ಪರಿಯಂತ (ಕೋಗಯ. ೧೦–೪೪). [ಅರೆ$_3$ + ಜಾವ]

ಅರೆಜೀವ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಪೂರ್ತಿ ಹೋಗದೆ ಅರ್ಧವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧಜೀವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ನೀನಾವಪರಿಯಲಿ ಮನ್ನಿಸಿದಡರೆಜೀವ ಕೌರವ ವಂಶವೇ ಸಪ್ರಾಣಿಸುವುದೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೧೯) ; ಅರೆಜೀವವಾಗಿ ಕೈಕಾಲ್ಗಳುಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪೯–೫೮) ; ಕಾಲಿಗೆ ಗುಂಡು ತಗಲಿದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅರೆಜೀವವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು (ತೇಮೋಡ. ೪೮). [ಅರೆ$_3$ + ಜೀವ]

ಅರೆತಲೆನೋವು 'ಅರೆದಲೆನೋವು' ನೋ.

ಅರೆತಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?) : ದಿನವೊಂದಕ್ಕೆ ಅರೆತಾರದ ಮೊಸರಲ್ಲಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨ ಉಡುಪಿ. ೨೯೦–೧೪ ; 1376). [ಅರೆ$_3$? + ತಾರ$_2$]

ಅರೆತಿಳಿವು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವಾದ ಅರಿವು; ಅಲ್ಪವಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಅರ್ಧತಿಳಿಯಾಗಿರುವುದು : ತಮದ ಅರೆತಿಳಿವಿನಲಿ ಧರೆಯು ಮುಳುಗಿರಲು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೬–೩). [ಅರೆ$_3$ + ತಿಳಿವು]

ಅರೆತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬು: ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ನೋಡು ತುಳುಕದು ತುಳುಕುವುದರೆತುಂಬಿದಂತಹ ಕೊಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫–೧೪). [ಅರೆ$_3$ + ತುಂಬು$_1$]

ಅರೆತೆಱೆ 'ಅರೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಅರೆತೊಡೆಚಲ್ಲಣ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಅರೆಚಡ್ಡಿ : "ಅರ್ಧೋರುಕಂ– ಅರೆತೊಡೆಚಲ್ಲಣ, ಚಡ್ಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೭). [ಅರೆ$_3$ + ತೊಡೆ + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರೆತ್ರುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ತ್ರುಟಿಯಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ; ಅರ್ಧ ನಿಮಿಷದ ಕಾಲ: ಪ್ರಸಾದದ ಸೊಂಪಿಂಗೆ ಚಿತ್ತಮರೆತ್ರುಟಿಯ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ದಣಿಯ ದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲ್ಲಚ. ೫–೮). [ಅರೆ$_3$ + ತ್ರುಟಿ]

ಅರೆದಪ್ಪಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶ : ಅರೆದಪ್ಪಲುಗಳಿಂದಲೂ . . . ವಿಚಿತ್ರವರ್ಣಮಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತವಾಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೨೮–೧೫). [ಅರೆ$_4$ (< ಅಱೆ$_4$) + ತಪ್ಪಲು]

ಅರೆದಲೆನೋವು, ಅರೆತಲೆನೋವು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ನೋವು. **ಅರೆತಲೆನೋವು** (ಕಿ). [ಅರೆ$_3$ + ತಲೆ$_1$ + ನೋವು]

ಅರೆದಲೆಬೇನೆ (ನಾ). = ಅರೆದಲೆನೋವು : "ಅರ್ಧಭೇದಕವೆಂಬುದೊಂದು ಅದು ತಾನೇ ಅರೆದಲೆಬೇನೆ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು" (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೦) ; ಮರಿಚಂ ಪೆಸಱಿಂಬಿಂತಿವನರೆದೆಳ್ಳ ಕಷಾಯದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ದಂದರೆದಲೆಬೇನೆಯನದು ಸಂಹರಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೬೨). [ಅರೆ$_3$ + ತಲೆ$_1$ + ಬೇನೆ]

ಅರೆದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅರೆನೋಟ. ೨. ಅರ್ಧಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು : ಒಗುವ ನಯನೋದಕದಲರೆದಿಟ್ಟಿಗಳ ನೋಟದಲಪ್ಪಿ ಸತ್ಯದ ತಗಹಿನವನೀನಾಥನಾ ರಘುನಾಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೩೩). [ಅರೆ$_3$ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಅರೆದುಱುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬಿಕೊಂಡಿರು : ಅರೆದುಱುಗಿರ್ದ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯೆಲೆಗೊಡೆಯಿಡುವಿನಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಬ. ೨೮೨). [ಅರೆ$_3$ + ತುಱುಗು$_1$]

ಅರೆದೆಱೆ, ಅರೆತೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತೆರೆ : ತನ್ನ ಕಣ್ಗಳರೆದೆಱೆದು ದರನಿಮೀಲಿತಲೋಚನ ಕಮಲಾಕರಮಿರ್ಪಂತೆಯಿರ್ದ (ಗದಾಯು. ೫–೪೦ ವ) ; ತೊಱೆಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಱಪುಗಳರೆದೆಱೆದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪) ; ಕಣ್ಗಳನರೆದೆಱೆವುದು ನೆನೆನೆನೆದು ಕಾಂತೆಯಂ ಕಳಹಂಸಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೮) ; ಅರೆದೆಱೆವಬ್ಜದೊಳಿರುತಿರ್ದ ಮಱಿದುಂಬಿ ಸ್ವರಮಾಡಿ ಪೊಱಮಡುವಂತೆ (ಭರಚ. ೫–೫೭) ; ನಿಟಿಲಾಕ್ಷಮರೆದೆಱೆಯೆ (ಚಿಬಪು. ೪೬–೨೪). **ಅರೆತೆರೆ** : ಇಬ್ಬರೂ . . . ಅರೆತೆರೆದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದೂಡಿ ಒಳಹೊಕ್ಕರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೫). [ಅರೆ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಅರೆನಗು, ಅರೆನಗೆ (ನಾ). ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳುನಗೆ : ಕೆರಳದೆ ಅರೆನಗು ಬೀರುತ್ತ (ಭಾಮಣಿ. ೩೧). **ಅರೆನಗೆ** : ಅರೆನಗೆಯ ಬಿಱುನಗೆಯ ನಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಬಿದ್ದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೮). [ಅರೆ$_3$ + ನಗು$_3$]

ಅರೆನಗೆ 'ಅರೆನಗು' ನೋ.

ಅರೆನಚ್ಚು (ನಾ). ಅರ್ಧನಂಬಿಕೆ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ: ಮಿಕ್ಕುದು ಪಾಲಿಗನ ಪಾಡು ಒಲ್ಲನವನ್ ಅರೆನಚ್ಚ (ಮಂಕುಕ. ೫೮೪). [ಅರೆ$_3$ + ನಚ್ಚು$_2$]

ಅರೆನಿದ್ದೆ, ಅರನಿದ್ದೆ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿದ್ದೆ; ಅರ್ಧ ಎಚ್ಚರವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಗಾಢವಲ್ಲದ ನಿದ್ದೆ : ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಅರೆನಿದ್ದೆಯ ಆಯಾಸ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೪೮). **ಅರನಿದ್ದೆ** : ಅರನಿದ್ದೆಮಾಡಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎಚ್ಚತ್ತನು (ಅನ್ನ. ೩೩೩) ; ಮಡದಿಯ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ರೆ ಅರನಿದ್ದೆ ಆದಾವು (ನಾಪದ. ೮೯). [ಅರೆ$_3$ + ನಿದ್ದೆ]

ಅರೆನಿಮಿಷ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿಮಿಷ; ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಇರಲು ಬಳಿಕಱುವತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗೆ ನಮಗೊಂದರೆನಿಮಿಷವಾಯಿತು (ತೊರರಾ. ೩–೧–೪೪) ; ಅರೆನಿಮಿಷವಲ್ಲಿದ್ದು . . . ನಡೆತಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೯೦). [ಅರೆ$_3$ + ನಿಮಿಷ]

ಅರೆನುಡಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧದ ಮಾತು ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು : ಮಾಣೆಂಬೀ ತೆಱಂಬೆತ್ತರೆನುಡಿಗಳನಾವೃತ್ತಿಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೬೩). [ಅರೆ$_3$ + ನುಡಿ$_3$]

ಅರೆನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತಳ್ಳು : ಕಱುವಂ ಕಾಯ್ದು ತನುಜನು ಹರಿದು ಬಂದಾಸತ್ತು ಹಸಿದಾತುರದೊಳವ್ವಾಯೆನುತ ಬಾಗಿಲ ಕದವನರೆ[ಪಾತಾಂ. ನುಱಿ]ನೂಂಕಿ (ಬಸಪು. ೨೪–೫೪). [ಅರೆ$_3$ + ನೂಂಕು$_1$]

ಅರೆನೆರಳು (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ನೆರಳು : ಉಪಚ್ಛಾಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಅರೆನೆರಳು ಮುಚ್ಚಿದ ಸ್ವಚ್ಛತರವಾದ ಭಾಗ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮೭). [ಅರೆ$_3$ + ನೆರಳು (< ನೆೞಲ್$_1$)]

ಅರೆನೆಲ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಭೂಮಿ : ಕಿಱಿಯ ರಾಚಮಲ್ಲಮುನ್ನಿ ಬೇಡಿದೊಳರೆನೆಲನುಂ ಭಣ್ಡಾರವುಮಂ ಕೊಟ್ಟಾನೆನ್ದು ಬನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬–೪ ; 930). [ಅರೆ$_3$ + ನೆಲ]

ಅರೆನೆಲೆ, ಅರನೆಲೆ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಹಿಂದುಗಡೆಯಿರುವ ಸೈನ್ಯ : "ಸನ್ನಯ– ಸೇನೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಅರೆನೆಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ) ; ಅರೆನೆಲೆ[ಯೊಳ್ಪರ]ನೆಡೆಯೊಳ್ ದೂಷಣನುರುಮುದದಿಂ ಚೂಣಿಯೊ[ಳಗೆ] ತ್ರಿಶಿರಂ ಬರುತಾ (ಕುಮುರಾ. ೮–೪೩) ;

ಅರೆನೆಲೆಯ ವಳದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹರಿಯಬಿಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೨); ಸುರಸುಭಟರಿಱಿತಕ್ಕೆ ಚೂಣಿ ಮುರಿದೋಡಿ ಕೂಡಿತು ಜಲಂಧರ ದೈತ್ಯನರೆನೆಲೆಯನು (ಚೆಬಪು. ೨೪-೧೦). **ಅರನೆಲೆ** : "ಸೇನಾವ್ಯೂಹ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸನಿರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಅರಸುಗಳೆಂಬವರ್ಬವರದೊಳ್ ಸೆರಗಿಂ ಪೆಱಗಿಪ್ಪರ್ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದರನೆಲೆಯೆಂದು ಮಾಡಿ ಪೆಱರಂ ಪೆಱರಿಂದಮೆ ಗೆಲ್ವರಲ್ಲದಿಂತಿರೆ ಪೆಱಗಾಗೆ ತನ್ನ ಬಲವನ್ಯಬಲಂ ಬೆಱಗಾಗಲೊಂದೆ ಸಿಂಧುರದೊಳೆ ಗೆಲ್ವರೇ ಪಗೆಯನಾರ್ ಸಮನಿಂತ ಸಹಾಯಶೂರನೊಳ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬-೧೩ ; 1195); ಅರನೆಲೆಯೊಳಿರ್ದ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಭೂಪಾಲನೆರಡು ದೆಸೆಯೊಳು ಗಜಾಶ್ವಾರೂಢರಪ್ಪ ಪಲವರಸುಗಳನಾಪ್ತಬಲವಂ ನೋಡಿ (ಸೋಮುಚ. ೫-೪೮); ಅರನೆಲೆಯ ಸುಯಿಧಾನ ಬಾಹ್ಲಿಕ ತರಣಿಸುತ ಗುರುಸೂನು ಕೃತವರ್ಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೮); ಅರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾನುತ ಮರಳುತುಬ್ಬರ ಬವರವನು ತಂದರನೆಲೆಗೆ ರಥಮನದಿರದೆ ಮೊಗಮಾಡಿದ ವಿಕ್ರಮ ಕೌರವನ (ಜಯುಕಾ. ೬-೫೫); ಅಪರಾಜಿತ ನೃಪಾಲಕನ ನಿಲಿಸಿ ಅರನೆಲೆಯೊಳು ವುಳಿದ ಪೆರ್ವಲವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೩೮); ಗರ್ಜಿಸುವ ಸೇನಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದರನೆಲೆಯ ಸುಯಿದಾನಮಂ ಬಲಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೩). ℙ 'ಅರೆನೆಲೆ' ಎಂಬುದು 'ಅರನೆಲೆ' ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಅರಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ನೆಲೆ]

ಅರೆನೋಟ (ನಾ). = ಅರೆದಿಟ್ಟಿ : ತುದಿಖುರವನೂಱಿ ನವಾಯಿ ಮಿಗಲರೆನೋಟದಾಲಿಯ ಮಿಡುಕದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೯); ಅರೆನೋಟ ವಿದುಷಕಗೆ ನೆರೆನೋಟ ನಾಗರಿಕಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೨).

[ಅರೆ$_3$ + ನೋಟ]

ಅರೆಪ (ನಾ). ಅರೆಯುವುದು ; ಅರೆತ : ಅರೆಪಂ, ಬರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರೆ$_1$ + -ಪ್ಪ$_3$. / ತಮಿ. ಅರೈಪ್ಪು]

ಅರೆಪಲ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳು ಅರ್ಧ ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡು : ಅರೆಪಲ್ದೆಱೆದೋವದೆ ಕಂಡ ಕಂಡರಂ ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೮). [ಅರೆ$_3$ + ಪಲ್ + ತೆಱೆ$_1$]

ಅರೆಪಾದ (ನಾ). ಅಂಗಾಲಿನ ಅಥವಾ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಬಲದ ಅರೆಪಾದದಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ ಅಯ್ಯ ಎಡದ ಅರೆಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಚರಾಚರನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೮೮). [ಅರೆ$_3$ + ಪಾದ]

ಅರೆಪಾಲು (ನಾ). ಅರ್ಧಭಾಗ : ಗೊಲ್ಲನ ಜಸದಲಿ ಅರೆಪಾಲೆಲ್ಲಾ ನಿನ್ನದೆ, ನಿನ್ನದೆ ಸೋದರನೆ ! (ಭಾವಗೀ. ೬೯); ಆದರೂ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆಪಾಲು ಮಾತ್ರ ತನ್ನದಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೧೧). [ಅರೆ$_3$ + ಪಾಲು$_2$]

ಅರೆಪಾಲುಗಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಾಲುಳ್ಳವನು ; ಅರ್ಧಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕುದಾರ (ಕಿ). [ಅರೆಪಾಲು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅರೆಪಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ ; ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀವೇಷ ಕುಣಿಯುವುದು.

ಅರೆಪಾವಿನಾಟ = "ಚಪ್ಪರಮಂಚದಾಟ ಎಂಬುದು ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರದ ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ ಅರೆಪಾವಿನಾಟ – ಮರಕಾಲಿನಾಟ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರಗಳೂ ಇವೆ" (ಪಾರ್ತಿಸು. ೩೩).

[ಅರೆ ? + ಪಾವು ?]

ಅರೆಪುರುಷ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಆಳು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಳ : ಪುತ್ತಿನಿಂ ಬಡಗಲ್ ಮೂಗಯ್ಯಿನತ್ತಲ್ ತಳರ್ದಗುಱಿಪ್ಪೊಡರೆಪುರುಷದೊಳಕ್ಕು ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕರ್ಪಿರಲ್ . . . ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೪). [ಅರೆ$_3$ + ಪುರುಷ]

ಅರೆಪೆಱೆಯ 'ಅರೆವೆಱೆಯ' ನೋ.

ಅರೆಪೊರೆಕೆ (ನಾ). "ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಿಸಿದುದು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಆಗಳ್ ಶರದದ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಪೊಣ್ಮಿದ ಘರ್ಮಬಿಂದುಗಳಿಂ ನಾಂದು ಪುಚ್ಚಱಿದರೆಪೊ[ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ರೆಕನಾದ ಕುಂಕುಮ ಪತ್ರಭಂಗದ ಕೊಱಗಿದ ನಗೆ ಮೊಗಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೮ ವ); ಅಡೆವೊತ್ತದೆ ಕಿಱಿಕಿಱಿದೆನೆ ಸುಡದಿನಿಸರೆಪೊರೆಕ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊರಿಕ]ನಾಗದೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ ಗೊಟ್ಟೆರ್ದ ರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫). [ಅರೆ$_3$ + ಪೊರೆ ? + -ಕ$_2$]

ಅರೆಬದ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಎತ್ತರವಿರುವ ಬದುವು : ಅರೆಗಟ್ಟರೆಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ನೀರುವರಿಇಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭-೨೦ ; 1290). [ಅರೆ$_3$ + ಬದ (< ಬದು)]

ಅರೆಬರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ.

ಅರೆಬರೆಯಾಗು = ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವಾಗು : ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳಿನ್ನ ದುರ್ದೈವಕೆ ವಿಜಯವು ಅರೆಬರೆಯಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯-೮೧). [ಅರೆ$_3$ + -ಬರೆ$_3$?]

ಅರೆಬಳವಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಬೆಳವಣಿಗೆ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಹಣ್ಣೊಳು ಸಿಹಿ ಕಾಯೊಳು ಕಹಿ ಮರದ ರಸವದೆಂತು ಅರೆಬಳವಿಯೊಳಾನಂದವೇ ನೋವೆನಿಸುವುದಿಂತು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೧೧೫-೪). [ಅರೆ$_3$ + ಬಳವಿ]

ಅರೆಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಲೇಪಿಸು ; ಅರ್ಧಬಳಿ : ಎಳೆಯ ರವಿರಶ್ಮಿಗಳು ರಕ್ತೋತ್ಪಲದೊಳಗೆ ಹೊಳೆವಂತೆ ಹೊನ್ನರೆಬಳಿದ ಹಿಳುಕನೆ ಕಾಣಲಾದುದು ಭಟನ ಕಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೦); ಪುಲಿದೊಗಲ ಸೀಸಕವ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟೊಲೆವ ಸುರಗಿಯ ಕಾಂಚನದೊಳರೆಬಲಿ[ಳಿ]ದ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಗಿದ ತಿರುವಿನ ಬೆರಳ ಕೋಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೧).

[ಅರೆ$_3$ + ಬಳಿ$_1$ (< ಬಱಿ$_1$)]

ಅರೆಬಿರಿ 'ಅರೆವಿರಿ' ನೋ.

ಅರೆಬೆತ್ತಲೆ (ಗು). ಅರ್ಧಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ; ಅರ್ಧನಗ್ನವಾದ : ಉಜ್ವಲ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾದ ಬಾಹುಯುಗ್ಮಗಳ ಆ ಅರೆಬೆತ್ತಲೆಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಕಡೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ . . . ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನು ಗೊಣಗಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೧೩೦). [ಅರೆ$_3$ + ಬೆತ್ತಲೆ]

ಅರೆಬೇ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬೇಯು ; ಅರ್ಧಬೆಂದುಹೋಗು : ಅರೆಬೆಂದುವು ತಾವರೆ ಖಗಮರೆಬೆಂದುವು ಭೀಮಕೋಪ ಶಿಖಿ ಮುಟ್ಟೆ (ಗದಾಯು. ೭-೧೮); ಆ ಪುಲ್ಲು ಪೊತ್ತಿ ಪೊಗೆದುರಿದು ಮುಂದುರಮಂ ಪೊತ್ತಿದೊಡಲ್ಲಿಯರೆಬೆಂದ ತುರಗಂಗಳನರಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯-೧೧); ಅರೆಬೆಂದನಂಗನಾದಂಗೆ ಪಳವಿಗೆಯೂದ (ಸಂದಿಮಾ. ೨೩-೩೬). [ಅರೆ$_3$ + ಬೇ$_1$]

ಅರೆಭಾಷೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯದ ಭಾಷೆ (?) : ನೋಡಿರೆ ಪೇಟ್ವ ಮೂಱುವಱಿ[ರೆ] ಭಾಷೆಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭); ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಮುಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿಕವೆಂಬ ಮೂಱುವರೆಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೭೭). [ಅರೆ$_3$ + ಭಾಷೆ]

ಅರೆಭೋಗ (ನಾ). ಅರ್ಧಸುಖ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖ : ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ಗರೆ ಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗಿತ್ತಣ ನೀತಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರೆ$_3$ + ಭೋಗ]

ಅರೆಮುತ್ತರು, ಅರೆವತಲು, ಅರೆವತ್ತರು, ಅರೆವತ್ತಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಮತ್ತರಿನ ಅಳತೆ : ಅರೆಮುತ್ತರು ಗದ್ದೆಯ ನೀರ್ವ್ವರಿಗಂ ಕ್ರಯವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX. ೮೨-೨೧ ; 1122). **ಅರೆವತಲು** : ೨೧ ಮಾರುಗಳೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಅರೆವತಲು ಕೆಯಿ ದೇಪಯಂಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗಡಿಕೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟರು (ಎಕ. VII (s), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦-೧೨ ; 1300). **ಅರೆವತ್ತರು** : ಹರಳಕಟದ ಹಿಂದೆ ಗದೆ

ಅರೆವತ್ತರು ಆ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯಲು ಅರೆವತ್ತರು ಎರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೧–೧೬ ; 1266). **ಅರೆವತ್ತಲು** : ಹರಿಹರ ಗಾವುಂಡನರೆವತ್ತಲು ಗದ್ದೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೨–೪೧ ; 1145).

[ಅರ್ಧ + ಮತ್ತರು (< ಮತ್ತರ್)]

ಅರೆಮತ್ತು (ನಾ). ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅರ್ಧಅಮಲಿನಲ್ಲಿರುವಿಕೆ : ಅವಳು ಬಳಲಿ ಬಸವಳಿದು ಅರೆಮತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುಸರು. ೩೨೫). [ಅರ್ಧ + ಮತ್ತು$_1$]

ಅರೆಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಮನಸ್ಸು ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆಮೇಲೆ ವಸುಧಾ ಕೂಡ ಅರೆಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಟು ನಿಂತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧೧). [ಅರ್ಧ + ಮನಸ್ಸು]

ಅರೆಮರಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹಿಂತಿರುಗು ; ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು : ಅರೆಮರಳು ವಾಲಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ಮುರಿದ ಗೋಣಿನ ದುಱುದುಱಿಪ ನೆತ್ತರ ನಿಹಾರದ ಮೈಯ ಸಡಿಲಿದ ಕೈಯ ಬಿಲುಸರಳ ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೫). [ಅರ್ಧ + ಮರಳು$_1$ (< ಮರಲ್$_1$)]

ಅರೆಮರುಳ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಚ್ಚ : ಅರೆಮರುಳಗೆ ನಾಯಿ ಕಚ್ಚಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಅರೆಮರುಳು + –ಅ$_7$]

ಅರೆಮರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಚ್ಚು : ಹಿರಿಯಳ ಸ್ವಭಾವ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತು, ಅರೆಮರುಳಾದವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತ ಕೂಡುವಳು (ಕುಂಕುಮ. ೬೨).

[ಅರ್ಧ + ಮರುಳು (< ಮರುಳ್)]

ಅರೆಮರೆ, ಅರಮರೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಪರಲೋಕ ಮಾರ್ಗ ಪುರಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅರೆಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಿಸುತಿಪ್ಪುದು (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೨೩–೬) ; ಅ ರೆ ಮ ರೆ ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಶಾಶ್ವತವಾಕ್ಯವೆಂದು ನೆರೆ ನಂಬಿದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨). **ಅರಮರೆ** : ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಹುದೆಂದು ಅರೆಮರೆ ಇಲ್ಲದಲೆ ಬಿರುದನು ವೊಹಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೧೧–೧೫).

[ಅರ್ಧ + ಮರ್ಱೆ ?. / ತೆಲು. ಅರಮರ]

ಅರೆಮರೆವು (ನಾ). ಅರ್ಧಮರೆತುಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅರ್ಧನೆನಪಿನ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೀಗಾಗಿ ಅರೆಮರೆವಿನಲ್ಲೇ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ (ಅಲಹೂ. ೫೪). [ಅರ್ಧ + ಮರೆವು (< ಮಱೆವು)]

ಅರೆಮಾತ್ರಿಕೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅರ್ಧಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಅ ರ್ಧ ಮಾ ತ್ರೆ ಯ ಷ್ಟು ಕಾಲದ್ದು : ವ್ಯಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರಿಕೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭). [ಅರ್ಧ + ಮಾತ್ರಿಕೆ]

ಅರೆಮಾನ, ಅರಮಾನ, ಅರವಣ, ಅರವನ, ಅರವಾನ (ನಾ). ಅರ್ಧಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ : ಸೋಲೆಗಳೆದ ಉಳ್ಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಅರೆಮಾನ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ . . . ಕಾಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತ ಗುಲ್ಮ . . . ಕ್ಷಯ ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೯೬). **ಅರಮಾನ** : ಸಿವೆನಾಯಕಂಗೆ ಅರಮಾನಮುಪ್ಪೆ ಕೂಟಿಕ್ಕಿ ಒಬ್ಬರ್ಳ್ಳ[ಅರಮಾನಂ]ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ[ದೊ]ಳ್ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ[ಯಕ್ಕು] (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೫–೧೧; 893) ; ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಗ ಣ ಭಾ. ೭೬–೬). **ಅರವಣ** : ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅರವಣ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಅರವನ** : ಒಂದಡಕೆ ಎರಡೆಲೆ ಹೇಱುಂಗರವನ ಬತ್ತ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೫೨–೫೮ ; 1232). **ಅರವಾನ** : ಶ್ರೀ ಮರುಳೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯಲರವಾನಂಗೊಳ್ಳ ಸಟ್ಟುಗ ಭತ್ತಮಂ (ಕಇ. II, ೧೦–೧೫ ; 1080) ; ಬೀದಿನ ಗಾಣದಲು ಗಾಣವಾಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಅರವಾನ ೧ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೪೧–೩೧ ; 1100) ; ಅರ[ವಾ]ನ ತುಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೬–೧೧ ; 1296). [ಅರ್ಧ + ಮಾನ]

ಅರೆಮಾನಿಸ 'ಅರೆವಾನಿಸ' ನೋ.

ಅರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅ ರ್ಧ ಹೊ ರ ಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು, —ಸೂಸು : ಕಳವಳವನರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಾಲಿಗಳ . . . ಆಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೯). [ಅರ್ಧ + ಮುಕ್ಕುಳಿಸು]

ಅರೆಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕ ಣ್ಣಿ ಳು ಮ ಲ ರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕಯ್ಯುಂ (ಗದಾಯು. ४–೫೩) ; ಅರೆಮುಗಿದಕ್ಷಿಗಳ್ ತೆ ಱೆ ದ ಚಂ ಚು ಪು ಟ ಂ (ಕುಸುಮಾ. ४–೫೪) ; ಅ ರೆ ಮು ಗಿ ದ ಲೋಚನದ ಬಳಲುವ ಕೊರಳ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೪) ; ಅರೆಮುಗಿವಬ್ಜಮುಖ್ಯಲರ್ವ ಕೈರವಮಾಕುಲಿಪಾಮಧುವ್ರತಂ (ಗಿರಿಕ. ४–೭೬). ೨. ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರೈಸು : ಚಿತ್ರಫಲಕದ ಮುಂದೆಯೂ ಅರೆಮುಗಿದ ಚಿತ್ರಗಳ ಮುಂದೆಯೂ ನಿಂತಾಗ . . . ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅಧೈರ್ಯವೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿತು (ಪುಸರು. ೨೦). [ಅರ್ಧ + ಮುಗಿ]

ಅರೆಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಪೂರೈಸು : ಯೋಚನೆಯಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ ವೆಂಕಣ್ಣ ಎರಡನೇ ಕಪ್ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಅರೆಮುಗಿಸಿ, ಲೋಟವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿಡಲು ಹೋಗಿ ಕೈತಪ್ಪಿದ (ನಿಶಿಉ. ೫೬).

[ಅರೆಮುಗಿ + –ಇಸು$_1$]

ಅರೆಮುಗುಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದೊಳರೆಮುಗುಳ್ದ ರಕ್ತಾಂಭೋಜದಳವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩ ವ) ; ಕಂತುಶರಘೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಕಿದಂತೆ ಕಣ್ಣರೆಮುಗುಳ್ದಿರ್ದುವು(ಕಾದಂಪೂ.೯೧೨); ಅರೆಮ[ಮು]ಗುಳ್ದಿರ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗ್ಗಳೋದುವ ಪಂಚಪದಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೧೨ ; 1131). [ಅರ್ಧ + ಮುಗುಳ್$_1$]

ಅರೆಮುಗುಳ್$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಿರಿದ ಮೊಗ್ಗು : ನವ ಚಂಪಕದರೆಮುಗುಳಿದು [ಪಾಠಾಂ. ದರದಳಿತ] ತಾನೆಂಬಂದದಿಂ ಬಂಧುರಮಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೪೪). [ಅರ್ಧ + ಮುಗುಳ್$_2$]

ಅರೆಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮) ; ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿಸಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩) ; ಕಣ್ಗಳನಿಂತರೆಮುಚ್ಚಿ ಪೀರುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೪೯). [ಅರ್ಧ + ಮುಚ್ಚು]

ಅರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ (ನಾ). ಅ ರ್ಧ ಮು ಚ್ಚಿ ದ ಕಣ್ಣು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಶೋಕದ ಕಳವಳದಲರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ಣಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೈಮಱೆದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೧೦) ; ತೂಗುವೊಡಲರೆಮುಚ್ಚುಗಂಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೦). [ಅರೆಮುಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಅರೆಮುಚ್ಚುಳ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮುಚ್ಚುಳ : ಸಾರು ಉಕ್ಕಬಾರದೆಂದು ಅರೆಮುಚ್ಚುಳ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಅರ್ಧ + ಮುಚ್ಚುಳ]

ಅರೆಮುಸುಕು (ನಾ). ಅರ್ಧಮುಸುಕು ; ಅರ್ಧಆವರಣ : ಅಖಿಳ ಖಳನಿಕರ . . . ವದನದರೆಮುಸುಕುಗಳಲಿದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೩–೭–೧೩).

[ಅರ್ಧ + ಮುಸುಕು$_1$ (< ಮುಸುಂಕು$_1$)]

ಅರೆಮೂಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಮೂಕ : ಅರೆಮೂಕನಾಗಿಹೆನು ಕರೆಕರೆಯ ಪಡುತಿಹೆನು ಒರೆಯಲರಿಯೆ (ನಿವೇದ. ೫೬–೧). [ಅರ್ಧ + ಮೂಕ]

ಅರೆಮೆಯ್, ಅರೆಮೈ (ನಾ). ಅರ್ಧಶರೀರ ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಆಗಿಯುತ್ತಿರೆಯರೆಮೆಯ್ಯಂ ಬಗೆದನೆ ಸಸಿ ರಾಹುವಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೪) ; ಅರೆಮೆಯ್ ವಲ್ಮೀಕದೊಳ್ ತಾಂ ಪುದುಗಿರೆ . . . ಮೌನಿ

ತಾನಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೨-೧೭೪). **ಅರೆಮೈ** : ಶಿವನರೆಮೈಯೊಳೊಂದಿರ್ದ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಮಜಿದು ಪಾರ್ವತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೬); ಕಾಂತೆಗರೆಮೈಯನು ತೆತ್ತು ಬಿಡದಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರ್ಪನೀಶ್ವರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩).

ಅರೆಮೆಯ್ಯಳ್ = ಅರ್ಧಶರೀರವಾದವಳು ; ಅರ್ಧಾಂಗಿ ; ಹೆಂಡತಿ : ಈರೇಳ್ಜಗವನುನ್ನಿಕ್ಕುವದೇಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದದೇಂ ನಿನ್ನಿಂದೋ ನಿನ್ನರೆಮೆಯ್ಯಳ ಸೆಜಗಿಂದೋ ಪೇಳಭವ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೩೨).
[ಅರ್ೆ + ಮೆಯ್]

ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಾಂಗಿ ; ಹೆಂಡತಿ: ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ಣರೆಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರೆಮೆಯ್ + ಪೆಣ್]

ಅರೆಮೇವು (ನಾ). ಅರ್ಧಮೇವು ; ಸಾಲದಷ್ಟು ಆಹಾರ ; ಕಡಮೆ ಆಹಾರ : ಅರೆಮೇವಿನೊಳೆ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಂದೆ (ಗೊಲ್ಲೊಭಾ. ೧೪-೪).
[ಅರ್ೆ + ಮೇವು]

ಅರೆಮೊರೆ (ನಾ). = ಅರೆಮರೆ (?) : ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಾದರೆ ಆಜಿಯದಂದದಿ ಬಂದು ಅಧರ ಮುದ್ದಾಡಿಪ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೮-೧) ; ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪-೧೧೧-೩). [ಅರ್ೆ + ಮೊರೆ ?]

ಅರೆಮೈ 'ಅರೆಮೆಯ್' ನೋ.

ಅರೆಮೈವೆಣ್ಣ (ನಾ). (ಶಿವನಂತೆ) ಅರ್ಧಶರೀರ ಹೆಣ್ಣಾದವನು : ಎಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೋಡಲಹಿಕಟಕ ಕುಂಡಲಧಾರರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆಮೈವೆಣ್ಣರೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಪುರದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೩೦-೭).
[ಅರೆಮೈ + ಪೆಣ್ + -ಅ₇]

ಅರೆಯಂಗಡಿ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲರೆ ಅಂಗಡಿ ; ಸಣ್ಣ ಅಂಗಡಿ (?) : ಮುತ್ತವಂಗಡಿಯರೆಯಂಗಡಿ ದೇವರಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂನಡುಡಿ ಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಕಇ. II, ೨೧-೨೩ ; 1147).
[ಅರ್ೆ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅರೆಯಟ್ಟು 'ಅಜಿಯಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರೆಯರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರ್ಧವಾಗಿ ಕಟ್ಟು ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧಕಟ್ಟು: ಇತ್ತಲೆಳಲ್ವ ಜೆಡೆಯಿಂದಿಳಿವ ಕಣ್ಣನೀರಿಂದಜತ ವಿಭೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅ]ರೆಗಟ್ಟುವ ಕೈಯಿಂಡೆಯಿಂ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮಾಲೆಯಿಂ (ಸಂಬಿರ. ೨-೫೪). [ಅರ್ೆ + ಅರ್ೆ + ಕಟ್ಟು₁]

ಅರೆಯರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರ್ಧವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು ; ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಚೂರು ಮಾಡು : ಕಲಹದಲಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲಿಗಲಗ ಹೂಡಿದ ಲಯಕೃತಾಂತನ ತಲೆಯನರೆಯರೆಗೊಯ್ದು ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೬). [ಅರ್ೆ + ಅರ್ೆ + ಕೊಯ್]

ಅರೆಯಹಣ (ನಾ). ಕೃಶವಾಗುವುದು ; ಬಡವಾಗುವುದು : ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದೆರಡು ಸುಯ್ಲೆದು ಮೂಜು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯಹಣವೈದೂಟವ ಬಿಡುವುದಾಜು . . . ಅಜಿ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೪೭). [ಅರ್ೆ₃+ ಅಹಣ]

ಅರೆಯಳವಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ; ತುಸು ದೂರ: ಬಳಿಕ ಬೀಜವರ್ಣೋಪೇತವಾಗಿ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಗಳಪುವ ವೀರನನಾ ನೃಪವರನರೆಯಳವಿಯೊಳಗೆ ಕಂಡನಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೪೦). [ಅರ್ೆ + ಅಳವಿ]

ಅರೆಯಾಳತೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಉತ್ತರಸ್ಯಾಂಧಿಶಿ ಬಾಚಿಪೊಬ್ಬೆ ಅರೆಯಾಳತೆಜಿ ಕೊಪಾಳಿ ಪಿಳ್ಳಿಗಾಳ್ವ ತೆಣ್ಣುರುಳ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪ ; ೮೦-೯೪ ; 799). [?]

ಅರೆಯಿರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ ; ಸಮರಾತ್ರಿ : ಅರೆಯಿರುಳಿನ ಸನ್ನೆಯಾಯ್ತಾಗ (ಭರಚ. ೨೦-೨೫). [ಅರ್ೆ + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಅರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಮಾಡಿಸು ; ಅರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನಯಮಾಡಿಸು. [ಅರ್ೆ₁ + -ಇಸು₃]

ಅರೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ : ನಿಷಂಗದಿಂದರೆಯುಗಿದಂಬನಂಜುತುಪಸಂಪರಿಪಂ ಸ್ಮರನೆಂದು ಶಂಕಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೧-೧೩೫). [ಅರ್ೆ + ಉಗಿ₁]

ಅರೆಯುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಅರೆಯುಟ್ಟ ಸೀರೆ ನೆಲಕಲೆವ ಮೇಲುದು ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ (ಚೆಬಪು. ೧೯-೨೪).
[ಅರ್ೆ + ಉಡು₁]

ಅರೆಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುಡಿ,—ಊಟಮಾಡು: ಅರರೇ ಜನನಿಯ ಮೊಲೆವಾಲರೆಯುಂಡೀ ಸಿಂಹಶಿಶುವನಿರದೊಡನಾಡಲ್ . . . ಕೇಸರಂಗಳ ಲೆಯೊಂದೆ ಸೆಳೆಯುತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಪಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೪-೧೭೭).
[ಅರ್ೆ + ಉಣ್ಣು (<ಉಣ್)]

ಅರೆಯೆದ್ದ (ನಾ). ಅರ್ಧಪೆದ್ದ : ಕದ್ದ ಜೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆದ್ದರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮುಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕಪಾ. ೮-೪). [ಅರ್ೆ + ಎದ್ದ₂]

ಅರೆಯೆಸಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು : ಸಂದುವಿಡದಂತೆ ತರಂಗೊಳಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಕರ್ಣಿಕಾರದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟನೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳರೆಯೆಸಳ್ಗಳಂ ನೆಗಪಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಪೊಂದಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ಸುಜ್ಮೊಗರಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೩೧ ವ). [ಅರ್ೆ + ಎಸಳ್ (< ಎಸಱ್)]

ಅರೆಯೇಱು (ನಾ). = ಅರೆಗಾಯ: ಅರೆಯೇಱಿಂ ಕುಳಿತವಸಾನಕಾಲದಿ ನರನೊರ್ವನಿಷ್ಟದೈವವನು ಸ್ಮರಿಯಿಪ ಶಾಂತರಸಕೆ ಮೆಚ್ಚಿತೆನೆ ಬಂದ ಮರುಳು ಮುಸುಜಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೩೦).
[ಅರ್ೆ + ಏಱು₂]

ಅರೆಯೊಡಲ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಶರೀರ : ಭಳಿಗಲ್ಮಗಳಿಗರೆಯೊಡಲನಿತ್ತ ಕೆಸವರವಸುರನಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೈಸಿಕೊಂಬಾ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧-೫೩).
[ಅರ್ೆ + ಒಡಲ್]

ಅರೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಅಮುಕು ; ಅರ್ಧ ಮುಚ್ಚು : ಆಕೆಯ ನಯನಕುಮುದಾಸ್ತ್ರವತ್ತಿಲಿಡಲವನೀಶನುರದೊಳಗೊತ್ತಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿಗೈಲರೆಯೊತ್ತಿ ನಯನಗಳೊರಗಿದಂಗನೆಯಂಕದೊಳು ಮರೆದು (ಬಜ್ಞಷ. ೩೦-೧೩). [ಅರ್ೆ + ಒತ್ತು₁]

ಅರೆರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಗಿಡ: "ಮಧ್ವಾವುಂ ಅರೆರಾಜಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೪).
[< ಅರಸು₃ (< ಅರಸ₁) + ರಾಜಮಾವು]

ಅರೆವಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಕ್ವವಾದ ಹಣ್ಣು ; ದೋರೆಹಣ್ಣು : ಬಸಂತದ ನಡು ಮನ್ಮಥಂಗೆ ನೆರಮಾದರೆವಣ್ಣಮಳಾದ ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಕಡೆಯಾಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಲ್ತೆ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೫).

ಅರೆವಣ್ಣಾಗು = ಅರ್ಧಹಣ್ಣಾಗು : ಅರೆವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆದೆನೆಗರ್ಚುತ್ತರಗಿಳಿ ಪಾಜಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೦) ; ಕೆಂಪಿಡಿದರೆವಣ್ ಪದ್ಮರಾಗಮೆನೆ . . . ನೇಜಿಲೆಸೆದುದು (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೭). [ಅರ್ೆ + ಪಣ್]

ಅರೆವತಲು 'ಅರೆಮುತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವತ್ತರು 'ಅರೆಮುತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವತ್ತಲು 'ಅರೆಮುತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವರಿಸು 'ಅರವರಿಸು' ನೋ.

ಅರೆವಳ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದವನು: ಶಶಿಕಾಂತದ ಸಣ್ಣೆಗೆಯೊಳ್ಪೊರಳ್ಚಿ ಪೊಯ್ದರೆವಳರಂತೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಘಟ್ಟಿ ಯನಲ್ಲಿಯ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೭).
[ಅರೆ$_{1}$ + -ವಳ (< -ವಳ್ಳ)]

ಅರೆವಳೆ 'ಅಱೆವಳೆ' ನೋ.

ಅರೆವಾಗ (ನಾ). = ಅರ್ಧಹಾಗ: ಅಯ್ನೂಱನಾಲ್ವರುಂ ಅರೆವಾಗಮುಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨-೪೩; ?). [ಅರೆ$_{3}$ + ಪಾಗ]

ಅರೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಕೆಮುಳ್ಳಾರ್ ಅರೆವಾಡ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೧ ; 725). [ಅರೆ ? + ಬಾಡ ?]

ಅರೆವಾತು (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ಆಡಿಸುವ ತೋಳ್ ತೇರಯ್ಪ ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರೆವಾತುಣ್ಮುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಮಾತು$_{1}$]

ಅರೆವಾನಿಸ, ಅರೆಮಾನಿಸ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನರಸಿಂಹ. ೨. ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ: 'ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯ' ಪರಾ. **ಅರೆಮಾನಿಸ**: ಬೀರದಿಂದರೆಮಾನಿಸನನಿಱಿದನಂತೆ (ಚಬಪು. ೪೭-೩೦).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಮಾನಿಸ]

ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನ ಶತ್ರು; ವೀರಭದ್ರ: "ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬); "ಬೀರನರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ಸಲ್ವುದಾ ವೀರಭದ್ರನ ನಾಮುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).
[ಅರೆವಾನಿಸ + ಪಗೆ + -ಅ$_{7}$]

ಅರೆವಾನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಧ ಮನುಷ್ಯತ್ವ; ನರಸಿಂಹನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಶೂದ್ರಕನ ವಿಕ್ರಮಾಡಂಬರ ಮಂದರೆವಾನಿಸಿಕೆಯೊಳೊಂದಿದ ನರಸಿಂಹಾಡಂಬರಕ್ಕೆ ನಸುನಗುತಿರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦). [ಅರೆವಾನಿಸ + -ಇಕೆ]

ಅರೆವಾಶಿ 'ಅರೆವಾಸಿ' ನೋ.

ಅರೆವಾಸಿ, ಅರೆವಾಶಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು; ಅರ್ಧಪಾಲು: ಊಳಿಗ ಮಾನ್ಯದ ಅರೆವಾಸಿಯನ್ನೂಕೂಡ . . . ಸುಖದಿಂದನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೪೧೫ ; 1724); ಬೀಡುದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಕಮ್ಮಾರರ ತೊಟ್ಟಿದೆಱಿಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೬೪ ; 1724); ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯು ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಖರ್ಚಿನ ಅರೆವಾಸಿ ಹಣವನ್ನು ತಾನು ಒದಗಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು (ದಾದಾನ. ೧೩). **ಅರೆವಾಶಿ**: ಅವರ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದು; ಅವರಿಗೆ ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳು. ಅರೆವಾಶಿ ಹೆಣ್ಣು; ಅರೆವಾಶಿ ಗಂಡು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೩೭).
[ಅರೆ$_{3}$ + ವಾಸಿ$_{3}$]

ಅರೆವಿರಿ, ಅರೆಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬಿರಿ; ಅರ್ಧಅರಳು: ಓರೊಂದೆಡೆಯ ಬೆಂಚೆಗಳೊಳರೆವಿರಿದ ನೀರ್ವೂಗಳ ಕಂಪಿಂಗೆ ಮಾಣದೆ ಮುಸುಱಿ ಮೊಱೆವ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೮); ಕಮಲಮರೆವಿರಿಯೆ ತಂಗಾಳಿ ತಲೆದೋಱಲು (ಚಬಪು. ೫-೩೧); ತರಂಗಿಣಿಯ ತಡಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದರೆ ವಿರಿದ ಸರಸಿಜದರಲ ಸರಸಪರಿಮಳಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮ ವ); ನಸುನಗೆಯೊಳರೆವಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯನುಱಿ ಪೊಳೆವ ದಶನದೊಳ್ ಕುಂದಮುಂ (ಜೈವಿಭಾ. ೬-೧೬). **ಅರೆಬಿರಿ**: ಅವಳ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆಬಿರಿದ ಗುಲಾಬಿ ಹೂ ಎಲೆಸಹಿತ ಇತ್ತೋ (ರೂಪಸಂ. ೩೯). [ಅರೆ$_{3}$ + ಬಿರಿ$_{1}$]

ಅರೆವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಹಿ ಹೀರೆ: ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಕೈಪೆಯೆನಿಪ್ಪರೆವೀರೆಯ ಸೊರೆಯ ಕಾಯ ರಸದಿಂ ಶೃಂಗಾಂತರದೊಳ್ ತಿಂಬಿ ಬೞಿಕ್ಕಂತಿರೆ ಲೇಪಿಸೆ ಕುಡಿಸಲೊಡನೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಖಮದ. ೧೩-೧೪೦). [ಅರೆ ? + ಪೀರೆ]

ಅರೆವೀಸ, ಅರವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ವೀಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಒಂದು ಹಣದ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಭಾಗ: ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ . . . ಅರೆವೀಸಮನಳಿ[ಱಿ]ಪಿ ಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯ ; 1114). **ಅರವೀಸ**: ಸೊಪ್ಪಿಂಗೆ ಅರವೀಸ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೨೨-೧೩ ; 1072). [ಅರೆ$_{3}$ + ವೀಸ]

ಅರೆವೀ[ರಲ್ವೀ]ಱು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಯಿಯ ಸೋನೆ ಸಂಪಗೆಯ ಸೂಬ್ವೞಿ ಮಲ್ಲಿಗೆವೂವಿಸಜ್ಜಬೆಳ್ಸರಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯೊಂದೆವನಿ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮುಗುಳಾಲಿಕೊಳ್ವಪಾದರಿಯರೆವೀ[ರಲ್ವೀ]ಱು [ಪಾಠಾಂ. ಯರಲೇಱು] ಕೇಸರದ ತಂದಲಗುಂದಲೆಯಾಗೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸರಿಯೆ ಸಡಿಲ್ಚಿ ಬೀಸುವುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೩೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅರಲ್ವೀಱು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[ಅರಲ್$_{3}$ + ಬೀಱು$_{2}$]

ಅರೆವುಳಿ 'ಅರೆಉಳಿ' ನೋ.

ಅರೆವೆಣ್, ಅರೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅರ್ಧನಾರಿ: ಅರೆವೆಣ್ಣಾಕೃತಿಯಿಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೨೦. ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧-೨೩ ; 1165); ಆಗಡೆ ಮೃಡನಂ ಮೃಡಾನಿ ಭಯದಪ್ಪಿದಳಂದರೆವೆಣ್ಣೆನಿಪ್ಪನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ತಪೋನಿಷ್ಠೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿರ್ದುದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೩೭). **ಅರೆವೆಣ್ಣು**: ಅರೆವೆಣ್ಣೆನಿಸಿ ಲೋಕಾಧಾರೆಯಾಗಿರ್ಪ ಗಿರಿರಾಜನಂದನೆ ಜಯ ಜಯ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೪); ಮದನನು ಶಿವನನ್ನು ಅರೆವೆಣ್ಣುಮಾಡಿ ಗೆದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು . . . ಬರೆಯಬಲ್ಲ (ತವನಿ. ೧೩೦).
[ಅರೆ$_{3}$ + ಪೆಣ್]

ಅರೆವೆಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ; ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಹೆಣದಂತಿರುವವನು; ಜೀವಚ್ಛವ: ಅರೆವೆಣನಾಗಿರೆ ಪುಣ್ಣೊಳ್ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ದೆನ್ನನೆತ್ತಿ (ದಶಕು. ೧೨-೧೦೦); ಅರೆವೆಣಗಳ ಕಂಡು ಬೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಿಸಿ ಮುಸುಕಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೪). [ಅರೆ$_{3}$ + ಪೆಣ]

ಅರೆವೆಣಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹೆಣದಂತಿರುವ ಜೀವಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಘಾಯದಿಂ ಹೊರಳಿ ನರಳಿ ಬಾಯ್ಬುತ್ತಿ ವಿಧಿಯಂ ಬಯ್ಯುತಿರ್ಪರೆವೆಣಂಗಂಡು ಚಿತ್ತಜಪಿತಂ . . . ನಡೆತಂದನು (ಚಬಪು. ೩೨-೩).
[ಅರೆವೆಣ + ಕಾಣ್]

ಅರೆವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾದವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅರೆವೆಣ್ಣನೀಶಪುತ್ರೀವರಂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಸುರದ ಜಾರಂ ಶಕ್ರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೨); ಅಘಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನಟ್ಟಿಸಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಗಳಿಂ ಸದೆದರೆವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೫); ಶರೀರ ಸಂಪಾದನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆ . . . ದರ್ಪಕನನ್ನೂ ಅರೆವೆಣ್ಣನ ವರಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ . . . ತಪಸ್ಸಿಗಟ್ಟುವಂತಹುದಹುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೭). [ಅರೆವೆಣ್ + -ಅ$_{7}$]

ಅರೆವೆಣ್ಣು 'ಅರೆವೆಣ್' ನೋ.

ಅರೆವೆಣ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರತ್ವ: ಶಿವನರೆವೆಣ್ತನಂ ಹರಿಯ ಹಾದರವಬ್ಜಜನೊಲ್ದ ಲಜ್ಜೆ ಹೇಳವೆ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹನ ಶೌರ್ಯಮುಂ (ಅನಂಪು. ೧-೯೧). [ಅರೆವೆಣ್ + -ತನ]

ಅರೆವೆಣ್ಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಮರೆವೆಣ್ಮೆಯ್ಯಂಗೆ ನೆರೆವನೆಯುಂ ದೆಸೆಯಾಣ್ಮಗೆ ಪೊಸವೀಡುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೫).
[ಅರೆವೆಣ್ + ಮೆಯ್ + - ಅ$_{7}$]

ಅರೆವೆಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಲಸ; ಅರೆಗೆಲಸ: ಅರೆವೆಸನಾಗಲಿತ್ತಪುವೆ ಪೂವಿನ ಪುತ್ತಳಿಗಳ್ಗೆ ನೋಟದಂತಿರೆ ನನೆಗಣ್ಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಿಲುಂಬಿದ ನೀಱ ದುಂಬಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೯). [ಅರೆ$_{3}$ + ಬೆಸ$_{1}$]

ಅರೆವೆಱಿ, ಅರವೆಱಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ : "ಅರೆವೆಱಿಯೆಂದು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೭); ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ಸರ್ವಮೋದದಿಂದೆಸುವ ರಸದಾಳಿವಿಲ್ಲೋಯೆನಲ್ಕಾಗಳರೆವೆಱಿಯೊಗೆದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೩); ಸಿತಪಕ್ಷದರೆವೆಱಿ . . . ಶೋಭಿಸುವಂ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೩). **ಅರವೆಱಿ** : ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ಮಧ್ಯದ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲರವೆಱಿ ರಾರಾಜಿಸಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೮). [ಅರೆ$_3$ + ಪೆಱಿ]

ಅರೆವೆಱಿದಲೆಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಈಶ್ವರ ; ಚಂದ್ರಮೌಳಿ : ತ್ರಿಪುರವನೆಸುನರೆವೆಱಿದಲೆಯನಂದದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೧೮). [ಅರೆವೆಱಿ + ತಲೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವೆಱಿದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲ್ಕೆ ಮೊಗ ಹತ್ತು ತೋಳಿನವರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆವೆಱಿದಳೆದ ಜಡೆದಲೆಯರ್ (ಚಿಬಶು. ೩೦-೭). [ಅರೆವೆಱಿ + ತಳೆ$_1$]

ಅರೆವೆಱಿದುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ತುಟಿ: ಅರೆವೆಱಿದುಟಿಯ ಅಸಿಯಳ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೋ (ಶತಸಾಂ. ೨೫-೨೯). [ಅರೆವೆಱಿ + ತುಟಿ]

ಅರೆವೆಱಿಯ, ಅರೆಪೆರೆಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಅರೆವೆಱಿಯನಾನೆ ಪಶುಪತಿ ನೆರೆವೆಱಿಯಂ ತಾಳ್ದ ನಿಲ್ಲಿ ಬಸವನೆನಿಪ್ಪಾ ತೆಜನಂ ಪ್ರಕಟಿಸೆ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೩). **ಅರೆಪೆರೆಯ** : ಅರೆಪೆರೆಯನಂ ಜೋ[ಬೋ]ಲ್ವ ಸಿರಿಬಾಳಮುಮನು ತಾತ್ಪರಿಯದಿಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೨೪). [ಅರೆವೆಱಿ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಅರ್ಧಉರಿ ತಾಗು : ಪಿಡಿದು ದಿರ್ವ ಬಾಳಕಿಡಿಗ[ಳ]ನೊಡನೊಡನರೆವೊತ್ತಿ ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನಣವುರಿಯಲ್ಕೊಡರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೯); ಹರ ನಯನಾನಲಹತಿಯಿಂದರೆವೊತ್ತಿದ ಕುಸುಮಶರ ನಿಷಂಗೋಪಮೆಯಂ ಪರಿಭವಿಪುವು ಕಂದರ್ಪನ ಸುರುಚಿರ ಜಂಘೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೩೦). [ಅರೆ$_3$ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಅರೆಸಂಜೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅರ್ಧಮುಳುಗಿರುವ ಸಮಯ ; ಅರ್ಧ ಸಂಜೆ : ಮೂಡುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಪರಾದ್ರಿಯನ್ಯೆದಿದ ಭಾನುವಂಶುಗಳ್ ಕೂಡಿರಲಂದು ಕಣ್ಗೆ ಘನಶೋಭೆಯನೀವರೆಸಂಜೆಯಂತೆವೋಲ್ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಪಾ ಸದವನೀಶತನೂಭವೆಗೊರ್ವಲೊಲ್ಮೆಯಿಂ ನೀಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೪೦). [ಅರೆ$_3$ + ಸಂಜೆ]

ಅರೆಸವೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸವೆದು ಹೋಗು : "ನಮ್ಮ ಊಟವೆ ? ಊಟ ವೇನೊ ತುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕ್ವಾಸ್ . . ." ಎಂದು ಮುದುಕಿ ಅರೆಸವೆದ ಹಲ್ಲುಗಿಂಜಿದಳು (ಪುನರು. ೨೭೮). [ಅರೆ$_3$ + ಸವೆ$_1$]

ಅರೆಹರಿವಾಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹರಿವಾಣ ; ಅರ್ಧತಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕರ್ತೃ ಚೆಂನರಾಯಗೆ ಸಲುವ ಕಾಣಾಚಿ ವೊಳಗೆ ಅರೆಹರಿವಾಣ ಪ್ರಸಾದವನೂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೧-೨ ; 1556). [ಅರೆ$_3$ + ಹರಿವಾಣ (< ಪರಿಯಣ)]

ಅರೆಹಾನೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಾನೆ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಸತ್ರದ ಬ್ರಾಹ್ಮರು ೧೨ ಕಂ ನಿತ್ಯಪಡಿ ಅರೆಹಾನೆ ೩ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪ ; ೨೦-೩; ?). [ಅರೆ$_3$ + ಹಾನೆ (< ಪಾನೆ)]

ಅರೆಹುಚ್ಚ, ಅರಹುಚ್ಚ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟವನು ; ಅರೆಮರುಳ : "ಮುತ್ತಾಳರೇ ನೀವು ಅರೆಹುಚ್ಚರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ" ಎಂದೂ . . . ರೂಪಿಸುವಂತೆಯೇ (ರೂಪಸಂ. ೩೭). **ಅರಹುಚ್ಚ** : ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತರೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯ ಅರಹುಚ್ಚನಾಗುವ ಸಂಭವ ವಿರುತ್ತದೆ (ಕುಂಕುಸು. ೧೧). [ಅರೆ$_3$ + ಹುಚ್ಚ$_1$]

ಅರೆಹುಲಿಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಣಿಸೆಬೀಜ (?) : ಸರಪಣಿ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಿಂಟಿಗೆ ಪಾದಸರ ಗೌಳಸರ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿಪರಿಯಾಭರಣಂಗಳ ಬಿಸುಟರೊಂದರೆಹುಲಿಸಕೆ ಸರಿಗಂಡು (ಭರಜ. ೭೭-೧೨೦). [ಅರೆ$_3$ + ಪುಲಿಸ$_0$. P ← ತೆಲು. ಪುಲುಸು]

ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ$_1$, ಅರಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆ ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಹಗಲಿರುಳೂ ಧನಿಗಳ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದರೆ . . . ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೪). **ಅರಹೊಟ್ಟೆ** : ಉಳಿದ ವೃತ್ತಿಯ ಜನರು ಕೈತುಂಬ ಹಣಗಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮಾತ್ರ ಹರಕು ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಬೇಕೇನು ? (ರಂಗರೋ. ೫೪). [ಅರೆ$_3$ + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅರೆಹೊಡೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ : ಮುಗುಳುಹೊಡೆಗಳರೆಹೊಡೆ ನೆಱಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿಗುರುವ ಹೊಡೆ ಪಸುರ್ಪೊಡೆಯ ಒಗುಮಿಗೆಯಲಿ ಹಾಲುದುಂಬುದೆನೆಯ ಶಾಲಿ ಸೊಗಸ ನಿತ್ತುವು (ಕಂಸವಿ. ೫-೭೨). [ಅರೆ$_3$ + ಹೊಡೆ$_2$ (< ಪೊಡೆ$_2$)]

ಅರೋಕ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಒತ್ತಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ. ೩. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಕಪ್ಪಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೋಗ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ : ಅರೋಗನೆಂಬೊಂ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಸನ್ನಿಪಾತಾದಿ ವ್ಯಾಧಿವಿರಹಿತ ಶರೀರನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅರೋಗಿ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆರೋಗ್ಯವಂತ. [ಸಂ. ಅರೋಗಿನ್]

ಅರೋಚಕ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪಿಲ್ಲದುದು. ೨. ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದುದು. ೩. ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು ; ಸಮ್ಮತವಾಗದ್ದು : ಕಿವಿಗರೋಚಕವಾಯ್ತು ತೆಗೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೦); ನಿನಗರೋಚಕವೆಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೧). ೪. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ಒಂದುಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಅರುಚಿ. ೫. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ರೋಗಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ಅರುಚಿಯುಳ್ಳವನು : ನಿರತಿಶಯರಸಸಮೇತಮನರೋಚಕಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವುಣಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅರೋಚಿ (ನಾ). ವಿವೇಕಿ ; ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು : ಅರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗಟೆಂದಾ ಗದ್ಯಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಸುದ. ೬೦). [ಸಂ. ಅರೋಚಿನ್]

ಅರೋಮಕ (ಗು). ೧. ಕೂದಲಿಲ್ಲದ ; ರೋಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು : "ಅರೋಮಕ—ಕೂದಲಿಲ್ಲದವ, (ಮೈಕೂದಲಿಲ್ಲದವ)" (ನಾನಾರ. ೧೪೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕ$_1$ 'ಅರಕ' ನೋ.

ಅರ್ಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ತಾಮ್ರ. ೩. ಲೋಹ. ೪. ಪ್ರಭೆ ; ಕಿರಣ. ೫. ಸ್ಫಟಿಕದ ಹರಳು. ೬. ಇಂದ್ರ. ೭. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೮. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೯. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೧೦. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಜಗಣ (U-U). ೧೧. ಹನ್ನೆರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಕೇತ. ೧೨. ತಂಬಿಗೆ (ಗಂಗಾಮು. ೧೪). ೧೩. ಸೂರ್ಯನಾಡಿ : ಅರ್ಕನ ಅದ್ಭುತದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟರು ಹಲಬರು ತಪ್ಪುಕರಾದರು ಹಲಬರು (ಅಪಚಂ. ೪೫-೧೯೨) ; "ವಾಸವಕಲ್ಪಭೂಜ ಪಟಕಾರ್ಕ ವಿಚಿತ್ರವನೇಜಮಿತ್ರಸಂಕಾಶಮಿವರ್ಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪) ; "ಎಕ್ಕೆಯೊಳು ಸ್ಫಟಿಕದೊಳು ದಿನಪನೊಳು ಸುರಪನೊಳು ಅರ್ಕಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಕರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ : ಪುಗುಳ್ಮುಡಿರೆ ಬಿಳ್ದುದರ್ಕಕರ ಕಲ್ಪಿತ ಸಂಜ್ವರನೊಂದು ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೯). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕರ$_4$]

ಅರ್ಕಕುಳ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಸಮೂಹ : ಉದಯಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳೊಪ್ಪುವರ್ಕಕುಳಜನ್ಮಸ್ಥಾನಮೋ . . . ಎನಲ್ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿಲ್ ಪುರಂ (ಸಂಬಿರ. ೯-೨). ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕುಳ$_2$ (= ಕುಲ)]

ಅರ್ಕಕ್ಷೀರ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಹಾಲು : ಇವಂ ಅರ್ಕಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿಷ್ಯೆವಿ. ೪೪). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕ್ಷೀರ]

ಅರ್ಕಗ್ರಾವ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ : ಅರ್ಕತೇಜದಿನರ್ಕಗ್ರಾವದ ಕಾಯ್ಪೇಱುವವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೪೧).
[ಸಂ. ಅರ್ಕಗ್ರಾವನ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ಗ್ರಾವನ್)]

ಅರ್ಕಜ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಕರ್ಣ. ೪. ಯಮ. ೫. ಸುಗ್ರೀವ : ಕೋಟಿಯಲಿ ನಳನೀಲನರ್ಕಜ . . . ಕೋಟಿಯಲಿ ಖಳಪಡೆಯು ಹಳಚಿತು ಹತ್ತುಮುಖದಲ್ಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೨೬). ೬. (?) : ಕೋಳಿಯ ಅರ್ಕಜದ ಅಜೀವನಜೀದ ಅಜುಹಿರಿಯರ ಅನುಭಾವಿಗಳ ಮಿಕ್ಕು ಭಾವಸೊಕ್ಕನುಂಡು ಕೊಕ್ಕಜನಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೮೨-೩೭೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಜಾಂಬು (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿಯ ನೀರು : ತಳಿಯೆ ವಧೂಜನಂ ಮೃಗಮದೋದಕಮಂ ನೃಪನಲ್ಲಿ ನಾಂದು ಕಂಗೊಳಿಸಿದನರ್ಕಜಾಂಬು ಮುಸುಕಿರ್ದಮರೇಂದ್ರಗಜೇಂದ್ರದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೧).
[ಸಂ. (ಅರ್ಕಜಾ + ಅಂಬು$_3$)]

ಅರ್ಕಜೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು; ಯಮುನಾನದಿ.
[ಸಂ. ಅರ್ಕಜಾ]

ಅರ್ಕದಳ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಕಾಂತಾ – ಅರ್ಕದಳ" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅರ್ಕ$_2$ + ದಳ$_2$]

ಅರ್ಕಪರ್ಣ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ಪರ್ಣ]

ಅರ್ಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಹೂ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಹೂ.
[ಅರ್ಕ$_2$ + ಪುಷ್ಪ]

ಅರ್ಕಬಂಧು (ನಾ). ಬುದ್ಧ : ಗೌತಮಃ, ಅರ್ಕಬಂಧುಃ . . . ಬುದ್ಧದೇವರ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫) ; ಬುದ್ಧನು ಆದಿತ್ಯಗೋತ್ರದವನು, ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯವಂಶೋತ್ಪನ್ನನು ಎಂಬ ಕಾರಣ ಆತನಿಗೆ ಅರ್ಕಬಂಧು ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ವೈಶಾಖಿ. ೨೯-೬೦). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಬಂಧು]

ಅರ್ಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಪತ್ರಾ = ಅರ್ಕಭಕ್ತನು" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, —ಬಿಂಬ : ಇಂದ್ರದಿಗ್ದೇವಿ ನವಾರ್ಕಮಂಡಲಮನಾಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೮೬).
[ಅರ್ಕ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಅರ್ಕಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ. ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲೂ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅರ್ಕಮರೀಚಿ–ನಜಭಭಭಭಜರಂ ವಿಶ್ರಮಣಂ ಶೈಲದೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೨೧೯). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಮರೀಚಿ]

ಅರ್ಕಮೆ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕಮೆವಡು 'ಅಟ್ಕಮೆವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಕರೋಚಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶ ; ಕಿರಣ : ಪ್ರವಿಷ್ಟಾರ್ಕರೋಚಿರ್ಜ್ವಳಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೨).
[ಸಂ. ಅರ್ಕರೋಚಿಸ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ರೋಚಿಸ್)]

ಅರ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕಱ್' ನೋ.

ಅರ್ಕಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಭೂಮಿ ; ಜರುಗು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೆಲ. 'ಅರ್ಕಲ್ ಕುಮ್ರಿ' ಪರಾ. [ಅರ್$_2$ (< ಅಱ್$_4$) + ಕಲ್$_2$]

ಅರ್ಕಲ್‌ಕುಮ್ರಿ (ನಾ). ಅರ್ಕಲ್ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಕುಮ್ರಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೩). [ಅರ್ಕಲ್ ? + ಕುಮ್ರಿ]

ಅರ್ಕಲ್‌ಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [ಅರ್ಕಲ್ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಅರ್ಕವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ ; ಆದಿತ್ಯವಾರ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ವಾರ$_2$]

ಅರ್ಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕಾಡು 'ಅಟ್ಕಾಡು' ನೋ.

ಅರ್ಕಾವಳಿ (ನಾ). = ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ಉಕ) : ಅಕ್ಷರಗಳ ಮುಂದೆ ಬರುವ 'ೕ' ಈ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಅರ್ಕಾವಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅರ್ + ಕಾ$_2$ + ವಳಿ ?]

ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ನಾ). ರಕಾರದ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗುರುತು (ೕ) : ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು, ಇಳಿದೀರ್ಘಗಳು, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ . . . ಸಮವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೨೬). [ಅರ್ + ಕಾ$_2$ + ಒತ್ತು$_3$?]

ಅರ್ಕಾಶ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ.
[ಸಂ. ಅರ್ಕಾಶ್ಮನ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರ್ಕೆ 'ಅಟ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ಗಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟಿ$_1$ ೧. (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಲ, ಅರ್ಗಳ$_1$ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟಿ$_1$ ೧. ಅರ್ಗಳ$_1$: "ಅರ್ಗಳ – ಅಗುಟಿ" (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಹೇಮಮಯಾರ್ಗಳಸ್ತಂಭದ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕನಕಘಂಟೆಯ . . . ಮಂಟಪದ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಅಗುಳಿಯಿಲ್ಲದ ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ : ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಹಭಾಗಿತೆಯೆ ಅರ್ಘಾರ್ಹ ತತ್ತ್ವವೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೯). [ಅರ್ಗಲ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗುಳಿ ; ತಾಳು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅರ್ಗಳ$_1$ 'ಅರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅರ್ಗಳ$_2$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ದುರ್ಗಮಂ ಕೊಂಡವರನಟ್ಟಿದೊಡೆ ನೀಂ ಜಗದೊಳರ್ಗಳನೆ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೧೬). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಹಿರಿದಾಗು : ಕಯ್ಯೊಳ್ಮುಟ್ಟಿದೊಡಿಂತರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗ]ಳಿಸಿ ತೋರ್ಕುಮೋ ಲಾವಣ್ಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧).
[ಅರ್ಗಳ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. ೨. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸತ್ಕಾರ ; ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘಕ್ಷಯ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಳಿಯುವಿಕೆ : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ ಸೇಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಡಾವರಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೭). [ಅರ್ಘ + ಕ್ಷಯ]

ಅರ್ಘವಾಣಿ, ಅಗಿಣಿ$_1$, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗವಣಿ, ಅಗ್ಗಿಣಿ, ಅಗ್ಘಣಿ, ಅಗ್ಘವಣಿ, ಅಘಣಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಡಿನೀರು ; ಶುದ್ಧೋದಕ : ಶ್ರೀಮತು ಕಲಿದೇವರ್ಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ಲಕ್ಷ ಗಡುಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಲ್ಲಿಯರ್ಗ್ಘ[ರ್ಘ] ವಾಣಿಯಂ ತಹರು ನಾಲ್ವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೫-೧೬ ; 1148). ಅಗಿಣಿ$_1$ (ಗಂಗಾಮ. ೪). ಅಗ್ಗಣಿ: ವರನದಿಗಳಗ್ಗಣಿಯಿನ್ (ಸಾನಂಚ. ೧-೬೦) ; ನಡೆಸಂದಾದ್ರೀಸಪ್ಪೋಗಗ್ಗಣಿಸೆನುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೧೫ ; 1218) ; ಹೊಂದಂಬಿಗೆಯಗ್ಗಣಿಯಿಂದೆ ಪಾದವ ತೊಳೆದು

(ಮೋಹತ. ೪೨–೫೧) ; ಬಂದ ಅಣ್ಣಯ್ಯಗೆ ಗಿಂಡೀಲಿ ಅಗ್ಗಣಿಯ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಗೀ. ೭೯). **ಅಗ್ಗವಣಿ**: ಭುವರ್ಲೋಕದ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಲೋಕದ ಅಗ್ಗವಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದು (ಪ್ರಭುವ. ೯೮–೨೪) ; ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನೀಂಟಿಸಲಚಲಭಕ್ತಿಯನಜೀವನಾತನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೨೦). **ಅಗ್ಗಿಣಿ**: ಶೀಲವಂತೆ ತಂದ ಅಗ್ಗಿಣಿ ಜಂಗಮಗೆ ಶಿವಾರ್ಚನೆ ಗಾಯಿತು (ಗಾದೆ). **ಅಗ್ಘಣಿ**: ತಮ್ಮ ಲಿಂಗದ ಮಜ್ಜನದ ಅಗ್ಘಣಿಯಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮಂಗವ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೫) ; ಅಗ್ಘಣಿಯ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ಅಗ್ಘಣಿಯ ಹಂಪಯ್ಯ ಅಗ್ಘಣಿಯ ದೇವರಸ (ಸಾನಂಚ. ೯–೨೧) ; ಕೆಲರಂಗವಸ್ತ್ರಗಳನು ತಿಳಿಯುದಕದೊಳೆ ತೊಳೆವುತಗ್ಘಣಿಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧–೧೩). **ಅಗ್ಘವಣಿ**: ಗಗನಗಂಭೀರದ ಭಾವಿಯೊಳಗೆ ಅಗೋಚರದ ಅಗ್ಘವಣಿಯ ತಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦–೨೪) ; ಕಲ್ಲ ಮೊಱಡಿಯೊಳಗೆ ಚಿಲುವೆಯುಗ್ಘವಣಿಯುಂಟೆ ಅಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೮) ; ಹೊಸ ಪುಷ್ಪಮುಂ ತಿಳಿಯುಗ್ಘವಣಿಯುಂ ತಂದು (ಬಸರ. ೨–೬೮) ; ಆ ಸ್ಥಳದ ಆಯ್ಯಾವಂತರ್ ದೇವರಗ್ಘವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಆವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೦–೬೫ ; 1229). **ಅಘಣಿ**: ಅಘಣಿಯ ತಹ ಆದ್ವೊರೆಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೧೭ ; 1386) ; ಶ್ರೀಮಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಕೆ ನಯಿವೇದ್ಯ ಅಘಣಿ ದಂಡೆಯಿದಕೆ ತೆಳನೂರ ವೀರಯಗವುಡ ಕೊಟ ಹೊಲ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೪–೪ ; ?). [< ಸಂ. ಅರ್ಘಪಾನೀಯ]

ಅರ್ಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು: ತದನನ್ತರಂ ದಣ್ಡಾಧಿಪತಿ ರೇವವಾಸವೀಸೋತ್ತರ ಸೋಮಯಾಜಿಗಳನಗ್ರ್ಘ[ರ್ಘಿ]ಸಿ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೪ ; 929) ; ಅರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿ ದಿನೇಶಂಗರ್ಘಿಸಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪) ; ತದುತ್ಸವದೊಳಾರ್ಯಜನಮನರ್ಘಿಸಿಯುಂ . . . ಪೂಜ್ಯಜನಮಂ ಪೂಜಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೬ ವ).
[ಅರ್ಘ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಘ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಬಾಳುವ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ. ೨. ಪೂಜ್ಯವಾದ; ಗೌರವಾರ್ಹವಾದ: ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನರ್ಘ್ಯನಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೭). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಕೈತೊಳೆಯಲು ಕೊಡುವ ನೀರು. ೪. ಮೌಲ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘ್ಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು ; ಪೂಜಿಸು ; ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು: ಆದಿತ್ಯಂಗರ್ಘ್ಯಂಗುಡಲೆನುತುಂ ಮೇದಿನಿಗಿೞಿದೆಯ್ದಿದ ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರನೆಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೬).
[ಅರ್ಘ್ಯ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅರ್ಘ್ಯಕರ (ನಾ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು: ವಿವಿಧಾರ್ಘ್ಯಕರರ್ ಕಾಣ್ಬುಜ್ಜುಗದಿಂ ಭವನ ಮಹತ್ತರದೇವರ್ ಕ್ರಮದಿಂ ಬರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೩). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಕರ$_4$]

ಅರ್ಘ್ಯಜಲ (ನಾ). = ಅರ್ಘವಾಣಿ: ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಲಿ ಸೂಸಿದನರ್ಘ್ಯಜಲವನು ಜನಕನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೬). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಜಲ]

ಅರ್ಘ್ಯತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು: ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯುಗ್ಗ್ಯ[ರ್ಘ್ಯ]ತೀರ್ತ್ಥಂ ಗಂಗಾಸಾಗರಮೆಂಬ ಪುಣ್ಯತೀರ್ತ್ಥಂಗಳೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೩–೬೦ ; 1087) ; ವಾರಣಾಸಿಯಲುಂ ಅಗ್ಘ್ಯ[ರ್ಘ್ಯ]ತೀರ್ತ್ಥ[ರ್ಥ]ದಲುಂ . . . ಕೋಟಿ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೮–೧೭ ; 1107). [ಅರ್ಘ್ಯ + ತೀರ್ಥ]

ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಕುಶಾಗ್ರ, ತಿಲ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ, ಜವೆ, ನೆಲ್ಲು, ಕ್ಷೀರವೆಂಬಾಱುಂ ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅರ್ಘ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅರ್ಘ್ಯಲಾಜ (ನಾ). ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಭತ್ತದರಳು: ಮಂಪಾನಿಲಂ ತೆಂಕಣಿಂ ಬರೆ ಚೈತ್ರಂ ಕುಡುವರ್ಘ್ಯಲಾಜತತಿಯೋ ಪೇಟಿಱಿಂಬಿನಂ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯಂ . . . ನೋಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೧).
[ಅರ್ಘ್ಯ + ಲಾಜ]

ಅರ್ಘ್ಯಹಸ್ತ (ನಾ). = ಅರ್ಘ್ಯಕರ: ಮುನೀಶಂಗಂದಿದಿರೆೞ್ದರ್ಘ್ಯಹಸ್ತನೆಱಗಿದನಸುರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೪೧). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಹಸ್ತ]

ಅರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರ (ನಾ). ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ: ಸುರವಿರೋಧಿಯ ಗೆಲಿದೆ . . . ಕರುಣವತ್ಸಲ ಚಿತ್ತವಿಪುದರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೩೩). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಉಪಚಾರ]

ಅರ್ಚಕ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ ಮಾಡುವವನು: ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿ ಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸಪು. ೧–೩೨). ೨. ಪೂಜಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚನ, ಅಚ್ಚನ, ಅಚ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಸತ್ಕಾರ: ಇದಱೊಳಾವ ವಿರುದ್ಧವುಂಟೈ ಯಿದಕೆ ರುದ್ರನೆ ಗಣವಲ್ಲೈ ಬಳಿಕಿದಕೆ ನಂದಿಯೆ ಮುಖ್ಯನುಪನಯನಾರ್ಚನಂಗಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೩–೫೩). **ಅಚ್ಚನ**: ರಘುನಂದನಂ ತತ್ತಟದೊಳಿಂದುವರೌಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೫–೯). **ಅಚ್ಚನೆ**: "ಅರ್ಚನಾ – ಅಚ್ಚನೆ" (ಶಮುದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಚ್ಚನೆ ನೋಡಲ್ . . . ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬ[ಣ್ಬ]ರೊಳ್ನಿರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯೆಂಬರೇ (ಮುಂಬರಾ. ೨೬೫–೪೩ ; 1229).

ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡು = ಅರ್ಚನಾ ರೂಪವಾಗಿ ನರ್ತನಮಾಡು: ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ (ಅವಚಂ. ೨೫–೧೦೬). [ಸಂ. ಅರ್ಚನ]

ಅರ್ಚನಾವಿಧಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕ್ರಮ: ಏಂ ದ್ರವ್ಯದ ಭಾವದರ್ಚನಾವಿಧಿ ಪಿರಿದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೪೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಚನಾ + ವಿಧಿ)]

ಅರ್ಚನಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವವನು: ದೇವದ್ವಿಜಾರ್ಚನಾಸಕ್ತರು ಭಕ್ತರುದಾರರು ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೪–೫೭). [ಅರ್ಚನ + ಆಸಕ್ತ]

ಅರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅರ್ಚನ: ಚತುರ್ವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಆಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ) ; ಮಾಡುವಟಮಟದರ್ಚನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು (ಬಸಪು. ೪೩–೫೨) ; ಪೊಗೞ್ತೆಗಮರ್ಚನೆಗಮರ್ಹನೆಂಬನೆ ಜೈನಂ (ಉಸಾರ. ೫೬). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಅರ್ಚನೆಗುಣಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಕುಣಿ, —ನರ್ತನ ಮಾಡು: ಉತ್ತಮ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಂ . . . ತಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯನೊಕ್ಕಾಗಡೆ ಸತ್ತಪೆಮೆಂದಂಜಿ ಬಳರಿಗರ್ಚನೆಗುಣಿವರ್ (ಸಮುಪ. ೯–೯೨).
[ಅರ್ಚನೆ + ಕುಣಿ$_1$]

ಅರ್ಚನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಮಾಡು ; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸು: ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ವ ಮನೆಯೆಂದಾತ್ಮದೊಳು ನೆನೆದು (ಬಸಪು. ೧೨–೧೬); ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಗಾಱಂ ಮನವೊಸೆದರ್ಚನೆಗೆಯ್ವನೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೩–೪೦). [ಅರ್ಚನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರ್ಚನೋಪಕರಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ಫಲ, ಶಾಲಿ, ಅಕ್ಷತೆ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು ಎಂಬ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು: ಆನುಮಲ್ಲಿಗರ್ಚನೋಪಕರಣಂಗಳಂ ಕೊಂಡುಪೋದೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೬).
[ಅರ್ಚನ + ಉಪಕರಣ]

ಅರ್ಚಾಕ್ರೀಡನ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ವಿನೋದ: ತತ್ಪ್ರತಿಮಾನೀಡಾಗಮನಮುಮರ್ಚಾಕ್ರೀಡನಮುಂ ಮುಕ್ತಿಹೇತುವಪ್ಪುದು ಪಿರಿದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೪೯). [ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಕ್ರೀಡನ)]

ಅರ್ಚಾವತಾರ (ನಾ). (ದೇವರು) ವಿಗ್ರಹ ರೂಪದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುದು; ವಿಗ್ರಹಾಕಾರ: ಈತನು ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೧೨); ಮಾನವರು ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಚಾವತಾರವಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕು (ಭಕ್ತವಿಾ. ೨೩).
[ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಅವತಾರ)]

ಅರ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಿರಣ: "ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶಾಲಕಾಂತಿ ದ್ಯೋತಿ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸು ಹೇತಿ ಶಿಖೆಯರ್ಚಿ ಪ್ರಭಾಖ್ಯಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮).
ಅರ್ಚಿರಲಂಕೃತ = ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡ; ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಸ್]

ಅರ್ಚಿಃಕಣ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಕಿಡಿ; ಬೆಂಕಿಯ ಚೂರು: ಸಂಜಾತೇಂದ್ರಗೋಪಪ್ರಸರವಿಸರದರ್ಚಿಃಕಣಂ . . . ಬಂದುದು ವಿರಹಿತರುವ್ರಾತಮಂ ಪರ್ವುವುಗ್ರಾನಳನೆಂಬಂತಬ್ದಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೨೯).
[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಸ್ + ಕಣ$_4$)]

ಅರ್ಚಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರ್ಚಿಸು: ××× ಯರುಳ್ಳರಿ ಪೀಠದಿಟ್ಟೊನಾನ್ ××× ತಾರಿಕುಮಾರರಿನರ್ಚ್ಚಿಕೆಯ್ಯೆ ತಾಂ ಸ್ಥಿರದರಳಿನ್ತು ಪೆಗುರವು ಸುರಲೋಕ ವಿಭೂತಿ ಎಯ್ದಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೬-೨; 700).
[ಅರ್ಚಿ$_0$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅರ್ಚಿತ (ಗು). ೧. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉನ್ನತಗಂಗಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಮಕುಟಾರ್ಚಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೭). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ; ತೇಜೋಮಯ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಮತ್]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮತಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಮತೀ]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮದಂಬಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಹರಿದಶ್ವಾಬ್ಜವಿಲಸದರ್ಚಿಷ್ಮದಂಬಕ ವಿಯತ್ಪುರಗಹನ ದವದಹನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೩೧).
[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಷ್ಮತ್ + ಅಂಬಕ)]

ಅರ್ಚಿಸು, ಅಚ್ಚಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಪಿರಿದಪ್ಪ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿಯರ್ಚಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೨೬); ಬದ್ಧರಂ ಗೆಲಲ್ ಕಾಮನ ನಿಚ್ಚಮರ್ಚಿಸುವ ಕೈದುವೊ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮಗಳ್ ಶ್ರೀಮತಿಯೆಂಬಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೧೮); ನಂದದೀವಿಗೆಗಂ ಅಚ್ಚಿ[ರ್ಚಿ]ಸುವ ಮಾಣಿಯ ಜೀವಿತಕ್ಕಂ ಕುಡುವುದು (ಕಇ. II, ೯-೨೮; 1075); ಕವ್ಮಿಡುವಪ್ಪ ಕಾಡ ಪೊಸಪೂಗಳಿನರ್ಚ್ಚಿಸಿ ಪಾದಪದ್ಮಮಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೫೯; 1180); ಸಂಪಗೆಯರಲಿಂದಂ ಗಿರಿಜೆ ಹರನನೊಲ್ದರ್ಚಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೬); ಆದಿನಾರಾಯಣನ . . . ಒಲಿದರ್ಚಿಸಿದನಾ ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೨೮). **ಅಚ್ಚಿಸು$_1$**: ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರುತ್ತ ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ತೆಗೆದು ಮುಂಡಾಡುತ್ತೆ (ತಿರುರ. ೫).
[ಅರ್ಚನ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೨. ಮೂರ್ತಿ; ವಿಗ್ರಹ.
[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ]

ಅರ್ಜಕ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಒದಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು; ಒದಗಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜಿ$_1$ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಕೆ ೧: ಅರ್ಜಿಯರ್ಗೆ ಕೆಂಪು ಕರಿದು ಮೊದಲಾದ ಪಲವು ತೆಜದ ಬಣ್ಣಮೆಂಬ ವಸ್ತ್ರವಿಕಾರಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೩-೯೫-೮).
[< ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಅರ್ಜಿ$_2$, ಅರ್ಜು (ನಾ). ಅರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪತ್ರ: ಪೂರ್ಣೈಯನವರು ಸೋಸಲೆ ಅಮಲದಾರ ವೆಂಕಟರಮಣೈಯಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಅದಾಗಿ ಕಳುಯಿಸ್ದ ಅರ್ಜಿಯಿಂದಾ ವಿವರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೫೩-೩; 1805); ತಾಲೂಕಿನ ಆಮಲುದಾರರು ಇದ್ದ ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿದ್ದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮); ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಜಿ ತುಂಬಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಕೂಡಲು ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನದ. ೧). **ಅರ್ಜು**: ನಿಂಮ ಸಾಸನದ ಕಲ್ಲ ವೊಡೆಹೊಯಿಸಲಾಗಿ ಅದಕೆ ನೀಉ ಬಂದು ಅರ್ಜುಮಾಡಿಕೊಳಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೧೨-೨೯; 1720); ಅನಂತರ ಮಹಲುದಾರನು ತನ್ನ ದಣಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಹು ಕೋಪದಿಂದ . . . ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುಮಾಡಿದನು (ಬಪ್ಪೈರು. ೩).
[← ಪಾರ. ಅರ್ಜ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಜ, ಅರ್ಜಿ]

ಅರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಗಳಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜಿದಾರ (ನಾ). ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: ಅರ್ಜಿದಾರರ ಹೆಸರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಮಾಸ್ತರು ಓದಿದರು (ರೂಢಿ).
[← ಪಾರ. ಅರ್ಜ್‌ದಾರ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಜದಾರ, ಅರ್ಜಿದಾರ]

ಅರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು; ಗಳಿಸು: ಭುಜಸತ್ತ್ವದಿನುಗ್ರವೈರಿಭೂದಾಯಮನರ್ಜಿಸಲ್ ಪಡೆಯಲೆಂದು ನಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೧).
[ಅರ್ಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಜು 'ಅರ್ಜಿ$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಜುನ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು; ಬಿಳುಪು: "ಧೌತಂ ಸಿತಂ ಗೌರಮರ್ಜುನಂ . . . ಶ್ವೇತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೨). ೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: "ಅರ್ಜುನಃ, ಕಕುಭಃ —ಈ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೨). ೩. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಸಹದೇವನಾಗಿ ಸಮುದಿತ ನಕುಲನಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತಾರ್ಜುನನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨). ೪. ತೃಣ: "ಎಲ್ಲಾವುಲ್ಲುಮಂ – ಅರ್ಜುನಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬). ೫. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದ ಧನ. ೬. ಬಂಗಾರ. ೭. ಬೆಳ್ಳಿ. ೮. ಕಣ್ಣಿನ ಬಿಳಿಯ ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ. 'ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ೯. ಕೃತವೀರ್ಯನ ಮಗ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ: "ಇಂದ್ರಜಂ ಸಿತಹಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಹರಿಬಂಧು ಫಲ್ಗುಣನೆನಲ್ಕರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೩); "ವೃಕ್ಷಭೇದ ಧವಳಂ ಪಾರ್ಥಂ ಸುವರ್ಣಂ ತೃಣಂ ನಿರುತಂ ತಾನಿವಕರ್ಜುನಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಜುನಕುಜ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ಮರ. ೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: ಜಿನಸವನಸಲಿಲದಿಂ ಬೆಳ್ಪನಾಳ್ದುವರ್ಜುನಕುಜಂಗಳೆನಿಸದೆ ಚಿತ್ರಂ ನನೆವಡೆದು ಪಾಂಡುಕದ ಸೌಮನಸದ ನಂದನದ ಭದ್ರಶಾಲದ ತರುಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೯). [ಅರ್ಜುನ + ಕುಜ]

ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ನಾ). 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಕಣ್ಣು: ಅರಿಯು, ಪಟಲಂ, ನೀರು ಸುರಿವದು, ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ವಿವೈವಿ. ೧೯೩). [ಅರ್ಜುನ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರ್ಜುನತೇಜ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿ: ಹಿಮವಂತನ ನುಣ್ಣಿ ಸಾರ್ದಂತಮರ್ಳಾರ್ಜುನತೇಜದಿಂದೆ ಗಿರಿಪತಿಯಿರ್ದಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೪೨). [ಸಂ. ಅರ್ಜುನತೇಜಸ್ (ಅರ್ಜುನ + ತೇಜಸ್)]

ಅರ್ಜುನವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರ್ಜುನವಾಡ(ಡ)ನಾಮ ಗ್ರಾಮ(ಮೇ) ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂದಿಶಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೪-೪೪; 10ನೆಯ ಶತ). [ಅರ್ಜುನ + ವಾಡ]

ಅರ್ಜುನಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿ; ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿ. ೨. ಧವಳಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಭುವನಾಳೋಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣಾರ್ಜುನಶ್ಲೋಕಂ . . . ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೨೧ ; 1185).
[ಅರ್ಜುನ + ಶ್ಲೋಕ]

ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಮತ್ತಿಯ ಮರದಿಂದ ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೨. ಪಾರ್ಥನಿಂದ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೧, ೨ : ಪಾಂಡವ ಪ್ರಕರದಂತಾತ್ತಭೀಮನಕುಲದ್ರುಪದಮುಂ ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೨ ವ). [ಅರ್ಜುನ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅರ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀರು ; ಪ್ರವಾಹ. ೨. ಅಕ್ಷರ. ೩. ತೇಗದ ಮರ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಎಂಟು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ. ಅರ್ಣ, ಅರ್ಣಸ್]

ಅರ್ಣವ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ : ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತರ್ಣವಂಬೊಲತಿ ಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೭) ; ರಿಪುದರ್ಪಾರ್ಣವ ಸೇತುಬಂಧವಂ . . . ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೩). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಒಂಬತ್ತು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಣವಜಾತ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ : ಅರ್ಣವಜಾತಾನನೆ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಿಂ . . . ಪೇಚ್ಚಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೨). [ಅರ್ಣವ + ಜಾತ]

ಅರ್ತ 'ಅೞು' ಪರಾ.

ಅರ್ತಗಲ (ನಾ). ನೀಲಿಹೂವಿನ ಗೋರಂಟಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು ; ದೋಷಾರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿ₁ 'ಅೞ್ತಿ₁' ನೋ.

ಅರ್ತಿ₂ (ನಾ). ಚೀಲ : "ಅರ್ತಿಯೆನೆ ಚೀಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [?]

ಅರ್ತಿ₃ (ನಾ). ೧. ನೋವು ; ವ್ಯಥೆ. ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ ; ಕೊಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿಕಾಱ 'ಅೞ್ತಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಕಾಱಿಕೆ, ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕತನ : ಅರ್ತಿಕಾರ್ [ಱ]ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯರ್ಥದ ಭಕ್ತಿ ಇತ್ತಲೆ ಉಳಿಯಿತು (ಮೆಜೆವಿಂ. ೨೩). ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ : ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಪೋಳಿವಿಮಾ. ೩೭–೧೫೦). [ಅರ್ತಿಕಾಱ (<ಅೞ್ತಿಕಾಱ)+ –ಇಕೆ]

ಅರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ. [ಸಂ. ಅರ್ತಿಕಾ]

ಅರ್ತಿಗ 'ಅೞ್ತಿಗ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ರತಿಕಲಹ : ನೆಗ್ಗಿಹೋದುವು ಬಳಿ ತಕ್ಕೆಯಿಂ ಮೊಲೆಕಟ್ಟು ಕುಗ್ಗಿದುವಧರ ಗಾಜಾಯ್ತು ಅಗ್ಗದ ವೀರನೊಳಿರುಳರ್ತಿಗಾಳಗ ಲಗ್ಗೆಯಾಯ್ತೆಂದಳಾ ಸುರಸೆ (ಭರಜ. ೪೨–೬).
[ಅರ್ತಿ₁ (< ಅೞ್ತಿ₁) + ಕಾಳಗ]

ಅರ್ತಿಗಾಱ 'ಅೞ್ತಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ 'ಅರ್ತಿಕಾಱಿಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗುಂದು 'ಅೞ್ತಿಗುಂದು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ವನಿತೆಯಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ.ರ್ಥಿ]ಗೆಡಿಸದೆ ಘನಕುಚೆಯೆ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸಪು. ೫–೩೧).
[ಅರ್ತಿಗೆಡು + –ಇಸು₁]

ಅರ್ತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಂದಪ್ಪಿ ನಿಃಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಂ ನಡೆದೋಜೆಯಂ ಮುಱಿದು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊರ್ದಿ ರೂಢಿಯ ಸದ್ಧರ್ಮದೊಳರ್ತಿಗೆ [ಪಾಠಾ. ವ]ಟ್ಟವನುಮಂ (ಸಮುಪ. ೪–೪೫). [ಅರ್ತಿ₁ (< ಅೞ್ತಿ₁) + ಕೆಡು]

ಅರ್ತಿಗೆಡುಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ; ಪ್ರೀತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ತರುವವನು : ತೊಡಗಿದ ಮದುವೆಗೆ ಕಿಸುರನಿಟ್ಟಾರ್ಗರ್ತಿಗೆಡುಕರಲ್ಲದೆ ನಾವು ನೃಪರೆ (ಭರಜ. ೫೬–೭೨).
[ಅರ್ತಿ₁ (< ಅೞ್ತಿ₁) + ಕೆಡುಕ]

ಅರ್ತಿಬಡು 'ಅೞ್ತಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿವಡು 'ಅೞ್ತಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಕನಸಿನೊಳು ಮೃಡನ ಭಕ್ತರ ನಲ್ಲದಾರುವನಱಿಯೆವರ್ತಿಸೆವು (ಬಸಪು. ೪೦–೩೭) ; ಕವಿಯ ಜ್ಞಾನಕೆ ರಾಯ ರಾಯನುದಾರಗೌರವಕೆಲ್ಲರರ್ತಿಸುವಾಗ ಧವಲಶಂಖಧ್ವನಿ ಘಳಿ ಯಾರದಲ್ಲಿ ಭುಂಭುವ ಭುಂಮೆನೆ ಕೇಳಲಾಯ್ತು (ಭರಜ. ೨–೧೧೪).
[ಅರ್ತಿ₁ (< ಅೞ್ತಿ₁) + –ಇಸು₃]

ಅರ್ತಿಸು₂ 'ಅರ್ಥಿಸು' ನೋ.

ಅರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಅಭಿಧೇಯ. ೨. ಹಣ ; ದ್ರವ್ಯ. ೩. ವಿಷಯ ; ಉದ್ದೇಶ ; ಗುರಿ. ೪. ಕೋರಿಕೆ ; ಬೇಡಿಕೆ. ೫. ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ. ೬. ಉಪಯೋಗ ; ಪ್ರಯೋಜನ. ೭. ಕಾರಣ. ೮. ವಸ್ತು ; ಪದಾರ್ಥ. ೯. ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ. ೧೦. ಸ್ವರೂಪ. ೧೧. ಸೌಕರ್ಯ ; ಅನುಕೂಲತೆ. ೧೨. ಫಲಿತಾಂಶ ; ಪರಿಣಾಮ. ೧೩. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಧನಂ ಜೀವಂ ಶಬ್ದನಿರೂಪಣಂ ವಿಮಲಯೋಗಂ ತಾವಿವರ್ಥಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕರಿ (ಗು). = ಅರ್ಥಕಾರಿ.
ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ = ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ : ಆವರ ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಾರಣರ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೮೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥಕರೀ]

ಅರ್ಥಕಾರಿ (ಗು). ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದ ; ಲಾಭಕರವಾದ ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಕಾರಿನ್]

ಅರ್ಥಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಥಪ್ರಚುರತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ : ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಱಿದೋದು ಗಳೊಳ್ಕಿಱಿದುಂಟು . . . ಕೆಲಬರೋದದೆ ಕೇಳದೆ ಕಲ್ಗಳಂತೆ ಗರ್ವಿತರಡಸಿರ್ಪರರ್ಥಕೃತಿಗೇಂ ಮತಿವಂತರೊ ಪುಣ್ಯವಂತರೋ (ಗದಾಯು. ೧–೫೦). [ಅರ್ಥ + ಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಖಂಡನ (ನಾ). ಇತರರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು : ಮತ್ತಂ ಶಬ್ದಖಂಡನಮರ್ಥಖಂಡನಮನುಮಾನಖಂಡನಮೆಂಬ ತರ್ಕತಂತ್ರಕೋವಿದರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೧೫ ವ).
[ಅರ್ಥ + ಖಂಡನ]

ಅರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಹಣದ ನಿಮಿತ್ತ : ಈ ಜೀವರಿಗೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಸುದತಿಯರ ದೆಸೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಹುದುವಿನಲಿ ಮೇಣರ್ಥಗತಿಯಲನರ್ಥ ತಪ್ಪದಲೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೧). [ಅರ್ಥ + ಗತಿ]

ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ (ಗು). ಅರ್ಥದಿಂದ ತುಂಬಿದ : "ನೀವು ಬಂದದ್ದು ಮೇಲಾಯಿತು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತಾಡುವುದಿದೆ" ಎಂದವನು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ನೆಕ್ಲುದೋವನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೨೦).
[ಅರ್ಥ + ಗರ್ಭಿತ]

ಅರ್ಥಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಗುಣ: ಪ್ರಸಾದ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಕಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ ಇವು ಅರ್ಥ ಗುಣಗಳೆಂದೂ ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨). [ಅರ್ಥ + ಗುಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯಿದೆ, ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೫೬). [ಅರ್ಥ + ಗ್ರಹಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವನು: ನಿರಂಜನರಾಗಿರ್ದುಮಶೇಷ ಲೋಕನಿಹಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೨). [ಸಂ. ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿನ್]

ಅರ್ಥಘಟನೆ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾವೃತ್ತಿ ಕೆಟ್ಟಪುರ್ದಾಗಿಯುಂ, ಕಟಿಯಿಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದೆಂಬುದಂ ಕರೆಯಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಅರ್ಥಘಟನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ, ಯಮಕ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಘಟನೆ]

ಅರ್ಥಚಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರಾಶಿ: ಮೋಹಮನೆಯ್ದೆ ನೀಂ ಬಿಡುವುದರ್ಥಚಯಂಗಳೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧–೫೧). [ಅರ್ಥ + ಚಯ]

ಅರ್ಥದ (ಗು). ೧. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಕುಬೇರ: "ಯಕ್ಷಸಖನೈಳಬಿಳನರ್ಥದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂ] . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). 'ಧನದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥದುಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಥದುಷ್ಟಲಕ್ಷ್ಯಂ – ನೆರೆದೂರ್ಧ್ವರೇತನೊಳ್ ಪುರುಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿತೀವ್ರನೊಳ್ ಮುನಿವರನೊಳ್ ಪರಮಭಗಸಹಿತೆ ಮುದದಿರೆ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೊಳಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೪). [ಅರ್ಥ + ದುಷ್ಟ]

ಅರ್ಥದೂಷಕ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸುವವನು: ಅರಸುಗಳ್ಗೆ ವಿರಸಮಾದವಸರದೊಳ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯಮುಳ್ಳವನಂ ಪಾಣ್ಬನೆಂಬರ್ ತ್ಯಾಗಿಯಂ ಅರ್ಥದೂಷಕನೆಂಬರ್ ಅರ್ಥದೂಷಕನಂ ತ್ಯಾಗಿಯೆಂಬರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧–೧೨). [ಅರ್ಥ + ದೂಷಕ]

ಅರ್ಥದೃಕ್ಕು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ; ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ: "ಪ್ರಾಡ್ವಿವಾಕಃ, ಅರ್ಥದೃಕ್, ಸ್ಥೇಯಃ, ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಃ – ಈ ೪ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥದೃಕ್]

ಅರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವಿಡುವುದು: ಇನಿತುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲನಿತು ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ . . . ಇನಿತುವರಂ ಪ್ರಬೋಧಮಣಮಿಲ್ಲ ಪೆಜರ್ಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೫). [ಅರ್ಥ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅರ್ಥದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ . . . 'ದೋಷ' ಗಳನ್ನು ೧. ಪದದೋಷ, ೨. ಅರ್ಥದೋಷ, ೩. ರಸದೋಷ ಎಂದು ಮೂರುಭಾಗ ಮಾಡಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ದೋಷ]

ಅರ್ಥದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ: ಅಂತವರಿರ್ವರ ನುಡಿಗಮರ್ಥದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಕ್ಕಮನುರೂಪಮಾದುವೆನುತ್ತುಂ ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮೬ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಥ + ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ)]

ಅರ್ಥಧಾರಿ (ನಾ). (ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ) ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವವನು: ಊರ ಪರಊರ ಅರ್ಥದಾ[ಥಾ]ರಿಗಳು ಸೇರಿ ತಾಳಮದ್ದಳೆ ಜರುಗಿದರೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಕೂಡ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೭೩). [ಸಂ. ಅರ್ಥಧಾರಿನ್]

ಅರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಧನಾಧಿಪತಿ; ಕುಬೇರ. 'ಅರ್ಥನಾಥಸಖ' ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ನಾಥ]

ಅರ್ಥನಾಥಸಖ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಗೆಳೆಯ; ಈಶ್ವರ: ಅರ್ಥನಾಥಸಖಪ್ರತಿಮನಭಯಾರ್ಥರಾಗಿರ್ದವರನಧಿಕ ಸ್ವಾರ್ಥ ಕರುಣಾವರಣ ನಿಶ್ಚಲಭಾವದಲಿ ನೋಡಿ (ಬಸವು. ೪೬–೪೯). [ಅರ್ಥನಾಥ + ಸಖ]

ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಮಾಡುವುದು; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ + ನಿಶ್ಚಯ]

ಅರ್ಥನೀಯ (ಗು). ಬೇಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ: ನ್ಯಾಯಪರಾರ್ಥನೀಯನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಜನಪ್ರಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೧–೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥನೆ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಯೋಚನೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಥನಾ]

ಅರ್ಥಪ (ನಾ). = ಅರ್ಥದ ೨: "ರಾಜರಾಜಂ ತ್ರಿಯಕ್ಷಸಖನೈಳಬಿಳನರ್ಥಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಂ] ವೈಶ್ರವಣಂ . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಪಂಚಕ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವವರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಐದು ವಿಷಯಗಳು. ೧ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ, ಪರಸ್ವರೂಪ, ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ, ಉಪಾಯಸ್ವರೂಪ, ವಿರೋಧಿಸ್ವರೂಪ: ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿ ಉಜ್ಜೀವಿಸುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು (ಅರ್ಥಪಂ. ೧). [ಅರ್ಥ + ಪಂಚಕ]

ಅರ್ಥಪತಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಕುಬೇರ. [ಅರ್ಥ + ಪತಿ]

ಅರ್ಥಪೋಷ (ನಾ). ಅರ್ಥ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವಿಕೆ, —ಅನ್ವರ್ಥವಾಗುವಿಕೆ: ವಜ್ರಾಯುಧನೆಂಬ ದೊಡ್ಡಿವೆಸರಂ ಕೊಳಮೊಳ್ ತನಗರ್ಥಪೋಷಮಾಮ್ನಾಯಮನೀಯೆ ಪೌರನಿಕರಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸೆ . . . ತದ್ವನದಿಂ ತಳರ್ದಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೬). [ಅರ್ಥ + ಪೋಷ]

ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ]: "ಕಥಾವಿಸ್ತರೀಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ 'ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿ' ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:– ೧. ಬೀಜ, ೨. ಬಿಂದು, ೩. ಪತಾಕಾ, ೪. ಪ್ರಕರೀ, ೫. ಕಾರ್ಯ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭); ಬೀಜ ಬಿಂದು ಪತಾಕಾ ಪ್ರಕರೀ ಕಾರ್ಯ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಐದು – ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಂದು ಕೀರ್ತಿತವಾಗಿವೆ (ದಶರೂ. ೧–೨೭). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥ: ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋಜದೊಡೆಲ್ಲಂ ಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ ಸಮಸ್ತಕವಿವೃಷಭದೂರದೂಷಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೮). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರತೀತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ: "ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವಂಥ ಕಥೆಗಳನ್ನು ರಸಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿ ನೀತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪುರಾಣಾದಿಗಳು 'ಮಿತ್ರಸಮ್ಮಿತ'. ಇವು ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೪ ಟಿ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲ ಕೊಡುವುದು; ಲೇವಾದೇವಿ. [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಅರ್ಥಪ್ರವರ್ತನ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ವ್ಯವಹಾರ; ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಉದ್ಯೋಗ: ವಣಿಗ್ವಂಶಕ್ಕೆ ಜಳಸ್ಥಳ ಯಾತ್ರಾ ಸಂವೃತಮರ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ವೃತ್ತಿ, ವಾರ್ತಾ] ಪ್ರವರ್ತನಮುಮಂ . . . ನಿಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೮–೭೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತೆ, —ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿರುವ ಕಡೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೧). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ]

ಅರ್ಥಯತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಯತಿ ಅಥವಾ ವಿರಾಮಸ್ಥಾನ: ಅರ್ಥಯತಿಯು ಕನ್ನಡಗಣ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. IV, ೮). [ಅರ್ಥ + ಯತಿ]

ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಚಮತ್ಕಾರ: ಓಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ ಸೂಕ್ತಿಯೊಳರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೪೪). [ಅರ್ಥ+ ಯುಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥಯುತ (ಗು). ೧. ಹಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಣವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೀಮಂತ: ಕುಳೀರಮಂದಿರದೊಳರ್ಥಯುತಂ . . . ಅಕ್ಕುಮವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೯). [ಅರ್ಥ + ಯುತ]

ಅರ್ಥರಹಿತ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದು: ಈ ಮಹೀಪತಿಗರಸಂಬೆರಡಕ್ಕರಮನ್ಯರೊಳರ್ಥರಹಿತಮನ್ನರ್ಥಮೀತನೊಳ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೨). [ಅರ್ಥ + ರಹಿತ]

ಅರ್ಥರೇಖೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ಧನರೇಖೆ: ಅರ್ಥರೇಖೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆಯಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೦೪). [ಅರ್ಥ + ರೇಖೆ]

ಅರ್ಥಲಂಬಿ, ಅರ್ಥಳಂಬಿ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಂಥದು. **ಅರ್ಥಳಂಬಿ**: ತಿಳಿ ತಾಂ ನೀನಾನೆಂಬರ್ಥಳಂಬಿಗಳ್ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಅರ್ಥಲಂಬಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಲಂಬಿನ್)]

ಅರ್ಥಲೋಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಬ್ದಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಲೋಪ, ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎಂಟು ಶಬ್ದದೋಷಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ಲೋಪ]

ಅರ್ಥವಂತ (ನಾ). ಹಣವುಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ. [ಸಂ. ಅರ್ಥವತ್]

ಅರ್ಥವರ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಇರುವಿಕೆ, —ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ (ಶಮುದ. ೧೬೪). [ಅರ್ಥ + ವರ್ತನ]

ಅರ್ಥವಾದ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯವು ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು: ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲ ಮನಸುಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಅನಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩). ೨. ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾದ ಟೀಕೆ, —ಟಿಪ್ಪಣಿ: ದೋಷೋದ್ಘಾಟನೆ ಮತ್ತು ಅನುವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರಿಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯನಿರೂಪಣೆ ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ ವಿಧಿಯೊಡನೆ ಏಕವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೯೪). ೩. ಗುಣಪ್ರಶಂಸೆ. [ಅರ್ಥ + ವಾದ]

ಅರ್ಥವಿಜಯಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ದೊರೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯುಮಸುರವಿಜಯಿಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ಮೂವರಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೮ ಚಾವುಂಪು). [ಸಂ. ಅರ್ಥವಿಜಯಿನ್ (ಅರ್ಥ + ವಿಜಯಿನ್)]

ಅರ್ಥವಿವರಣೆ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ+ವಿವರಣೆ]

ಅರ್ಥವಿಷಯ (ನಾ). ಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ದನುಜೆಯಲ್ಲಾಂ ಮನುಜೆಯಾನರ್ಥವಿಷಯದಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಂದೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೩–೬). [ಅರ್ಥ + ವಿಷಯ]

ಅರ್ಥವಿಸು ‘ಅರ್ಥೈಸು’ ನೋ.

ಅರ್ಥವಿಹೀನ (ನಾ). ಹಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ಕುವಲಯಸಖನಿರೆ ವೃಷಭದೊಳವನಿಸುತಾದಿಗ್ರಹಂಗಳೇಕ್ಷಿಪೊಡವನರ್ಥವಿಹೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೨) ; ಏತಜ ಮಾತೊ ಭೂತಳದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶೌಚ ಮುಣ್ಮು ಪೆರ್ಮೆಗಾತು ಕುಲಂ ನೆಗಟ್ತೆಯಿನಿತುಂ ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಅರ್ಥ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆ: ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯವಿನ್ಯಾಸದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಸಂ ತದ್ವ್ಯಾಕುಳಮೆಂದಾ ಸೂತ್ರಕ್ಕರ್ಥವೃತ್ತಿ ವರ್ಣಿಸೆ ಬರೆದೆಂ (ಶಮುದ. ೬ ಪೀ). [ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸು: ಅಸುರದಿಂ ಕಬ್ಬಕರ್ಥವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೦). [ಅರ್ಥ + ಪೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತೆ: ಸರಸಿಜರಜದಿಂ ಕನಕಚ್ಛವಿಯಾದುದು ಕೊಳನೆನೆ ಸೂಕ್ತಮನೇಯುಮುಪ್ಪುದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಂ (ಉದಯಾ. ೫–೧೬). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕದೊಳ್ ಪುದಿದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನೀವುದು ಗದ್ಯಮನೇಕರೂಪಭೇದವಿವಿಕ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿಭಾವಕೃತಾನೇಕ ಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತಸೂಕ್ತಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸವಿಶೇಷಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೨) ; ಪದಮುಂ ಕೇಳ್ವಾಗಳೆಯರ್ಥಂ ತೋಱುವರೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೧೬) ; ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಿರವು ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ತೋಱೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪–೧೬). ॥ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಅರ್ಥದ ವಿಸ್ತಾರ, —ಹರವು: ಪ್ರಯೋಗಗಳು ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ರಾಜನೀತಿ; ದಂಡನೀತಿ. ೨. ಕೌಟಿಲ್ಯ ರಚಿಸಿದ ರಾಜ್ಯನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥ: ಲೋಕಕ್ಕಿದರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಟೀಕೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ನುಡಿ ಮನಂಗೊಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೪). ೩. ದ್ರವ್ಯೋತ್ಪಾದನೆಯನ್ನೂ ಅದರ ವಿತರಣೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅರ್ಥ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅರ್ಥಶೂನ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋಱದೊಡೆಲ್ಲಂ ಕ್ರಮಮುಮಕ್ಕುಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೪). [ಅರ್ಥ + ಶೂನ್ಯ]

ಅರ್ಥಶೌಚ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸದ ಅಥವಾ ಬಯಸದ ಗುಣ: ಪರಸ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲೂ ಬಾರದು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲೂ ಬಾರದು–ಹಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಥಶೌಚವು (ಅರ್ಧುಧ. ೯೯). [ಅರ್ಥ+ಶೌಚ]

ಅರ್ಥಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು: “ಎರಡರ್ಥಮೊಂದೆ ಶಬ್ದಾಂತರದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಂತು ಪೇಟ್ಟುದರ್ಥಶ್ಲೇಷಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೩). ಉದಾ: ಶ್ರೀವಿಶದವರ್ಣೆ ಮಧುರಾರಾವೋಚಿತೆ ಚತುರ ರುಚಿರ ಪದರಚನೆ ಚಿರಂ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಂಸೀಭಾವದೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಗಿ ಕೂರ್ತು ಮನ್ಮಾನಸದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩) ; ನಾಡೊಳ್ ಕೀಟೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್, ಬಂದಿಯೆಂಬುದು ತೊಡವಿನೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫). ‘ಶಬ್ದಶ್ಲೇಷ’ ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ಶ್ಲೇಷ]

ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕರಣ ವಿಶೇಷದಿಂದ) ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು ; ಅರ್ಥಸಂಯೋಗ : ಸಮಭಿರೂಢನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಯಂ ಪಡೆವವೊಲ್ ಮತ್ಯಾದಿಗಳುಂ ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣಮುಂಟಾಗಿಯುಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕ್ಷಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತೋಪಯೋಗಮುಮಂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸದುದಱಿಂ ಈಯರ್ಥಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆಪಟ್ಟುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪). [ಅರ್ಥ + ಸಂಕ್ರಮಣ]

ಅರ್ಥಸಂಚಯ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ ; ಹಣದ ಶೇಖರಣೆ ; ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ : ಬೇಡುವೆನರ್ಥಸಂಚಯಮನೆಂಬುದಿದುತ್ತರಮಾರ್ಗವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂಚಯ]

ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದು : (ಶಬ್ದಸಮೂಹ, ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು, ಅಲಂಕಾರವೈಚಿತ್ರ್ಯ, ಉಕ್ತಿಕ್ರಮ ಮುಂತಾದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಪ್ರತಿಭೆ) (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೪ ಅಡಿಟಿ). [ಅರ್ಥ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅರ್ಥಸಂವರಣೆ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವುದು : ಅರ್ಥಸಂವರಣೆಯನರ್ಥಮುಂ ಪಡೆಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೪೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂವರಣೆ]

ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾಧನೆ ನೆರವೇರುವುದು : ಆದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ತನ್ನ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಭಾ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧೭). [ಅರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅರ್ಥಹೀನ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಣವಿಲ್ಲದವನು ; ಬಡವ. [ಅರ್ಥ + ಹೀನ]

ಅರ್ಥಳಂಬಿ 'ಅರ್ಥಲಂಬಿ' ನೋ.

ಅರ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ : ಏನಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೦). ೨. ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯ, —ವಸ್ತು. ೩. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ. [ಅರ್ಥ + ಅಂತರ]

ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] "ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮರ್ಥಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೦) ; "ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಂಗಳಂ ಪೇೞ್ವುದು ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಂ" (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೫-೧೬) ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಅತುಲಬಲ ವಿಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿತನಸಮರ್ಥಂಗೆ ಮುನಿಯಲಱಿಗುಮೆಯಧಿಕೋನ್ನತ ಗಜನಿವಹಂ ಭೂಜಪ್ರತತಿಯನುಡಿವಂತೆ ಪುಲ್ಲನೇನುಡಿದಪುವೇ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೦). [ಅರ್ಥಾಂತರ + ನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ : ದೊರೆಕೊಳೆ ಪೇೞ್ವರ್ಥಮನಾದರದಿಂ ಸಾಧಿಸಲೆವೇಡಿ ಪೆಱತೊಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಪೇೞ್ವುದದರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೮). [ಅರ್ಥಾಂತರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಗಮ (ನಾ). ಹಣದ ಆದಾಯ ; ದ್ರವ್ಯ ಬರುವುದು : "ಅರ್ಥಾಗಮಂ ಭಾಗಧೇಯಮಾಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೭). [ಅರ್ಥ + ಆಗಮ]

ಅರ್ಥಾತ್ (ಅ). ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ; ಎಂದರೆ : "ವ್ಯವಹಾರ, ವಸೂಲಿ, ಹ್ಯಾಂಗ ನಡದದ, ಬಾಯ್ರ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಅರ್ಥಾತ್ ನರಸರಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಈ ಮಾತು ನಡೆದಿದ್ದವು (ಸಮಜೀ. ೨೧೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಾನುರೂಪ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಿರುವ ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ : ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದುಮಿರ್ತೆಱನಾಗಿರ್ಪುದು . . . ಅರ್ಥಾನುರೂಪಾನ್ವರ್ಥಕ್ಕೆ – ಹೆಚಿಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಅನುರೂಪ]

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಂಡು ದಾ ದೊ ಡಂ ಕೇಳ್ದುದಾದೊಡಮೊಂದು ವಸ್ತು ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡದೆಂಬುದರಿಂದಾ ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುದರ್ಥಾಪತ್ಯಲಂಕಾರಂ" (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫೧-೧೧). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೩). [ಅರ್ಥ + ಆಪತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಾಭಾಸ (ನಾ). ಅರ್ಥ ತೋರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅರ್ಥಾಭಾಸದಿನಕ್ಷರಸಾರ್ಥಮನುಚ್ಚರಿಸೆ ಕಾವ್ಯಮುಂ ತೆಸೆಗುಂ ತತ್ಸಾರ್ಥಮನಱಿಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸದ ಪಳಿಕು ಮಣಿಯವೊಲಿರದೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೪). [ಅರ್ಥ + ಆಭಾಸ]

ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧, ೨ : ಭಟ್ಟಂ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮುಂ ಬಗೆಯದೆ ಅರ್ಥಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಪೋಗಲ್ಪಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೮-೧೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥಾರ್ಥಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಭಾಗ ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚತುರೋಕ್ತಿ : ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಕುಂದಣದ ಒಡವೆಗಳಂತಿದ್ದರೆ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು ಸದ್ದಿಗೋಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಗೆಜ್ಜೆಪಾಡಗಗಳಂತಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೮). [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅರ್ಥಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಾವಲಂಬನ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಆಸರೆ. ೨. ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು ; ಹಣವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು : ಬಹಳಾರ್ಥಾವಲಂಬನವೀ ಮಖಪ್ರಾರಂಭ ವಿಸ್ತಾರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೨೫). [ಅರ್ಥ + ಅವಲಂಬನ]

ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ದೀಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಯಾವುದಾದರೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಗಳು) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಬರುವುದು : "ಶಬ್ದಂ ಬೇಱಾಗಿರ್ದೊಡಮರ್ಥಂ ಬಳಸಿ ಬರೆ ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿದೀಪಕಮೆಂದುಂ" (ಅಪ್ರತಿ. ೫೮-೧೬) ; ಉದಾ— ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ನೀಪಾವನೀಜಾವಲಿ ಬಿರಿದುವೆ ಜಾತೀಯೂಥಿಕಾ ಕೇತಕೀಸಂಕುಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). [ಅರ್ಥ + ಆವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಿ$_1$ 'ಅಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅರ್ಥಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೇಡುವವನು ; ಬಯಸುವವನು ; ಯಾಚಕ : ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೭). ೨. ಸೇವಕ. ೩. ವಾದಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನ್]

ಅರ್ಥಿಕಾಱ 'ಅಟ್ಟಿಕಾಱ' ನೋ

ಅರ್ಥಿಕುಲ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ : ಬರುತಿರ್ದನರ್ಥಿಕುಲವಾರಿಜದಿವಾಕರಂ (ಸಂಬಿರ. ೫-೮೮). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಕುಲ]

ಅರ್ಥಿಗಣ (ನಾ). ಬೇಡುವವರ ಗುಂಪು; ಯಾಚಕರ ಸಮೂಹ: ನೋಡುವೆನಾ ಮಹೀಪತಿಯನರ್ಥಿಗಣಾರ್ಥಿತ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೦). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಗಣ]

ಅರ್ಥಿಜನ (ನಾ). ಯಾಚಕರು; ಬೇಡುವವರು: ಕೊಟ್ಟನರ್ಥಿಜನಕ್ಕಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦); ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕಿಱಿವ ಬೆಡಂಗನೊಳಾರ್ದೊರೆ ನೆಱೆ ತೋರ್ಕುಮೆ ಶತ್ರುಜನಕ್ಕಮರ್ಥಿಜನಕ್ಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೮). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಜನ]

ಅರ್ಥಿತ (ಗು). ಬೇಡಿದ; ಬಯಸಿದ: ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ: ಅರ್ಥಿತ ಫಲದಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ನಿನ್ನೊಳ್ ತಾಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಿನಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳ್ ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮರ್ಥಿನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ರೂಪಿನ ಕಣಿ ನಿಪುಣೆ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನೀ]

ಅರ್ಥಿನಿಚಯ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪುಸಮಾಜನುಂ ಸಫಲೀಕೃತಾರ್ಥಿನಿಚಯಾಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೫). [ಅರ್ಥಿ + ನಿಚಯ]

ಅರ್ಥಿಬಡು 'ಅಟ್ಟಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಿವಡು 'ಅಟ್ಟಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಿಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಅದಿತಿಜ ಕುಜಂ ಎನಿಸಿದನರ್ಥಿಸಮಿತಿಗೆಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೭-೫೦; 1099). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಸಮಿತಿ]

ಅರ್ಥಿಸಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಾಚಕರ ಗುಂಪು: ಪರಮಾರ್ಥಂ ವಿದ್ವದರ್ಥಂ ತವಿಸದನ ಧನಂ ವ್ಯರ್ಥಮೆಂದರ್ಥಿಸಾರ್ಥಂ . . . ವಿಬುಧತತಿಗೆ ಪೊನ್ನಂ . . . ಕರೆದೀವಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೪೪; 1133). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಸಾರ್ಥ]

ಅರ್ಥಿಸು, ಅರ್ತಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಪಾರ್ಥನೈದುವುದಿಂದ್ರಕೀಲದೊಳರ್ಥಿಸಲಿ ಶಂಕರನನಖಿಳಸ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೫-೧೭); ತನಗನ್ಯರ್ ಗಡ ತನ್ನನರ್ಥಿಸುವವರ್ (ಶತಕ. ೧೧೭-೬೭). **ಅರ್ತಿಸು$_2$** (ಕಿ). [ಅರ್ಥ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಅರ್ಥಪತಿ: "ಸುರರಾಜನಗ್ನಿ ಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ನರ್ಥೇಶನೀಶಂ] ದಿಶಾಧಿಪರು"(ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮). [ಅರ್ಥ + ಈಶ]

ಅರ್ಥೇಷಣ (ನಾ). ಹಣದ ಬಯಕೆ; ದ್ರವ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಆಸೆ; ಐಶ್ವರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆ. [ಅರ್ಥ + ಈಷಣ]

ಅರ್ಥೈಸು, ಅರ್ಥವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮಾಡು; ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು: ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವಚನಂಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಮಂ ತಾನೆ ಅರ್ಥೈಸಿದನೆಲ್ಲಾ ಶಿವಗಣಂಗಳಱಿವಂತೆ (ಕವಿಚ. II, ೬೩ ಮಂತ್ರಗೋ); ಅರಗಿಳಿ ಪಠಿಸಲರ್ಥೈಸುವ ಚಾಣಾಂಕಿ ಪರಭೃತಗಾನಶ್ರುತಿಗೆ ಸರಗೊಡುವಳಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೪); ರಾಘವಾಂಕ ಪಂಡಿತ ನಿನ್ನ ಪದ್ಯ ತಪ್ಪು ಎನಲು ಅದಕೆ ಅರ್ಥಸಮಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಯವಂ ಕೂಡಿಸಿ ಅರ್ಥೈಸಿಯೆನೆ (ಭೈರಸೂ. ೩೫). **ಅರ್ಥವಿಸು**: ಅರ್ಥಿಯೊಳು ಪರತತ್ವ ಸ್ವಾನುಭವಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ತತ್ತ್ವಮನರ್ಥವಿಸಿಯರ್ಥವಿಸಿ ತತ್ಸುಖರಸವನೆಱೆದೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೭-೨೮); ಪುಲಿಗೆಱೆಯ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ದೇಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಸಕೂಡದು (ತವನಿ. ೭೬). [ಅರ್ಥ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಥೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಹ ಮಾತು: ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋತು ಪೇೞ್ವುದು ಪದಾರ್ಥಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಸ್ತು ಕವೀಂದ್ರರ್ ಬಗೆಗೊಳ್ವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). [ಅರ್ಥ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥೋತ್ಕರ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಮೂಹ: ಅತಿಶಯಮಿತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರ ವಿ[ಕಾ]ಷೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೯). [ಅರ್ಥ + ಉತ್ಕರ]

ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಕಗಳ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊನೆಗೆ, ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಮುಂದೆ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ಐದು ಸೂಚನೆಯ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷ್ಕಂಭ, ಚೂಲಿಕಾ, ಅಂಕಾಸ್ಯ, ಅಂಕಾವತಾರ, ಪ್ರವೇಶಕ - ಈ ಐದು ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳಿಂದ ಸೂಚ್ಯ(ವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗ)ವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ದಶರೂ. ೧-೧೧೫); ನೀರಸವಾದ ಅಥವಾ ಅನುಚಿತವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗಗಳು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪ'ಕಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಮಧುರವಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತವಾಗಿಯೂ, ರಸಭಾವಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದವು. ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ :- ೧. ವಿಷ್ಕಂಭ, ೨. ಪ್ರವೇಶಕ, ೩. ಚೂಲಿಕಾ, ೪. ಅಂಕಾಸ್ಯ, ೫. ಅಂಕಾವತಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬). [ಅರ್ಥ + ಉಪಕ್ಷೇಪಕ]

ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಹಣದ ಸಂಪಾದನೆ: ಶುದ್ಧವೃತ್ತಿಯಿಂದರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ವ ವಾರ್ತೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಉಪಾರ್ಜನ]

ಅರ್ಥೌಘ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ; ನಿಧಿ; ಸಂಪತ್ತು. [ಅರ್ಥ + ಓಘ]

ಅರ್ಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇಡತಕ್ಕ; ಬಯಸಬಹುದಾದ. ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ. ೪. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೫. ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅರ್ದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಳ್ಪಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವುದುಮಲ್ಲಿ ಮೈಯೊಳರ್ದಿಡುವುವು ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ಫಲಸಂಕುಳದಂದದ ಶಸ್ತ್ರಕೋಟಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅರ್ದು (< ಅಬ್ದು) + ಇಡು]

ಅರ್ದಿಸು$_1$, ಅದ್ದಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು: ಪುಸಿ ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನಂ ಬಹುವಿಧಪರಿಗ್ರಹಂ ನರರಂ ಬಂಧಿಸಲೀ ಭವಾಬ್ಧಿಯೊಳಗರ್ದಿಸಲಾರ್ಕುಂ ದ್ಯೂತ ಮದ್ಯಮಾಂಸವ್ಯಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೭). **ಅದ್ದಿಸು$_1$**: ನೀರ ಬಟ್ಟಲ ತರಿಸಿ ಕೆಯ್ಗಳನ್ನದರೊಳದ್ದಿಸಿ ತೊಳೆದು (ಗೊಲ್ಲೊಘಾ. ೨೨೩). [ಅರ್ದು (< ಅಬ್ದು) + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ದಿಸು$_2$, ಅದ್ದಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರ್ದಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು: ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಱಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭಪ. ೬-೩೨). ೨. ಸೋಲಿಸು; ಅಡಗಿಸು: ತನ್ನನರ್ಚಿಸಿರ್ಪಾತನನೊಯ್ಯಲೆಯ್ದಿದ ಕೃತಾಂತನನರ್ದಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯೩); ಅರ್ದಿಸಿ ಕಾಯಗುಣಂಗಳಂ ಮನಂ ಮಿಸುಕದ ಮಾೞ್ಕೆಯಿಂ ತಡೆದು ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಂ ಪಿಡಿವೆಂ ಮೃಡಾಂಘ್ರಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೯೦). **ಅದ್ದಿಸು$_2$**: ೧, ೨: ಶಿವನು ತನ್ನಿಂದ ॥ ಬಿದ್ದರೆಂದತ್ಯಧಿಕ ದೇವರನದ್ದಿಸಿದೆನಾನೆಂದ ಕಾರಣ ರುದ್ರನನು ಶಾಪಿಸಿದ ವಾಣೀಪತಿಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೭೮. ೩೩-೩೫, ೩೬). [ಅರ್ದನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ದು 'ಅಬ್ದು' ನೋ.

ಅರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಸಮಪಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರಿವಸ್ತುವಿನರ್ಧವನುಸಿರುತ್ತಿರೆ ತಗಳ್ಚುವುದು ಸಂಹಿತೆಯಂ (ಶಮದ. ೬೪). ೨. ಒಂದು ಅಂಶ; ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ.

ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ, ಅರ್ಧಮರ್ಧ = ಪೂರ್ತಿಯಾಗದ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ; ಅಪೂರ್ಣ : ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ... ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನೇ ತಾಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೪೪) ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರತ್ನಳೂ ಗಂಡಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟದ್ದಳು (ಅವತಂ. ೨೧೧) ; ಬಂದಪ್ಪನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೇಳಿದ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಹಳೆಲಾವಣಿಪದ ಒಂದನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು (ಅಮುಗಾಂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಮದದ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು : ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧ [ಪ್ರಾಕಾಂ. ಅರ್ದ, ಅರ್ವ] ಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೧).

[ಸಂ. ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ]

ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಅರ್ಧವಸ್ತ್ರ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಬಟ್ಟೆ.

ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ ತೀರ್ಥಕರ = ಅರ್ಧಶರೀರ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟ ಗುರು ; ಅಡ್ಡಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದೆದ ಗುರು : ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದಿಮ್ಮಡಿಸಿರ್ದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ... ಬರ್ಪುದು ಇದಂತೆ ಬರ್ಪುದನರ್ಧಕಮುಕ್ಕುಮೆಂದೊಡಂಬಡಿಸಲಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಕೆಲವು ದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಧಕಪ್ಪಟೆತೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೧೮ ವ). 'ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ' ಪರಾ. [ಅರ್ಧ + ಕಪ್ಪಟೆ]

ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ : ಕೈಯನೆಟಿಲಿಕ್ಕಿಯರ್ಧಗಪ್ಪಡಮನೆಡದ ಮುಯ್ಪಿನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨–೧೭) ; ಇಂತರ್ಧಗಪ್ಪಡದ ತೀರ್ಥಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೪). [ಅರ್ಧ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅರ್ಧಗುಚ್ಛ (ನಾ). "ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) ; "ನೂಱುಸರದ ಮುತ್ತು ದೇವಚ್ಛಂದಂ ಎಂಬುದು. ಅಯ್ವತ್ತು ಸರದ ಮುತ್ತು ಮಾಣವಕ ಎಂಬುದು. ಹಾರಃ, ಗುಚ್ಛಃ, ಅರ್ಧಗುಚ್ಛಃ, ಗೋಪುಚ್ಛಃ –ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಕುಂದುತ್ತಾ ಬರಲಪ್ಪುವು" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೮) ; ತುಡಲ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಸಾಸಿರದೆಂಟು ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಸರದಿಂ ಪ್ರಚ್ಛಂದಂ ಮೊದಲಾಗೆ ವಿಜಯಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರ ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರ ರಶ್ಮಿಕಳಾಪಗುಚ್ಛ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಾರ್ಧಗುಚ್ಛ ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣ ಪದಕ ವಿರಚನಾದಿಭೇದದಿಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಗುಚ್ಛ]

ಅರ್ಧಗೋಲ, ಅರ್ಧಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗ. ಅರ್ಧಗೋಳ : ೧. ಗೋಳದ ಒಂದು ಭಾಗದ ನಕ್ಷೆಯೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಧಗೋಳ ನಕ್ಷೆಯೆತ್ತಲು ಮಾತ್ರ ಇದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೧).

[ಅರ್ಧ + ಗೋಲ]

ಅರ್ಧಗೋಳ 'ಅರ್ಧಗೋಲ' ನೋ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರ. ೨. ಅರ್ಧಚಂದ್ರನ ಆಕಾರದ ಬಾಣ ; ಕವಲಂಬು : "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆಂಬುದು ಹೆಱೆಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭–೩೧೫) ; "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆನೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೩೫) ; ದಡಿಗ ಬಿಲುಜೇವಡೆದು ಬಾಣವ ತೊಡಚಿ ಸುರಿದನು ಗಂಧಮಾದನ ಪಡೆಗೆ ರವಿಸುತನೆಡೆಗೆ ಮೋಹಿದನರ್ಧಚಂದ್ರಗಳ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೧೪). ೩. ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ : ಪತಾಕ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ತ್ರಿಪತಾಕ, ಪದ್ಮಕೋಶ, ಅಲಪದ್ಮ, ಹರಿಸ್ಮ ... ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧). ೪. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರ್ಬೆರಳುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೊರಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳುವುದು: ನೂಂಕಿದನೆಂಬೊಂದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಿಮಿತ್ತನೆಂದು ನಕಾರಮುಪಚಾರಮಾಯ್ತು (ಶಮದ.೧೦೬ ವೃತ್ತಿ); ರಾಜಮಂಡಲವಾದರೂ ನಿಶ್ಚಿತ ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿ ಇಟ್ಟು ನಡೆಯದೆ ನಿಯಾಸನಿಗೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರವಿತ್ತಿತು (ಸೂರಜ.೭). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಯೋಗದ ಹೆಸರು. 'ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ' ಪರಾ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಯೋಗಮಾಡು = ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಹೊರಗೆ ನೂಕು. [ಅರ್ಧ + ಚಂದ್ರ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಉಗುರಿನ ಗಾಯ : ಪಂಚನಖಯೋಗ, ದ್ವಂದ್ವಯೋಗ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ, ಮಂಡಲ ... ಎಂಬ ಸಪ್ತವಿಧ ನಖೋಪಕ್ಷತ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦).

[ಅರ್ಧ + ಚಂದ್ರಕ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಸವ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಸವ ನರಂ ಸುಭಗನೆನಿಸುಗುಂ ಬುಧಮಿತ್ರಾ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೯). [ಅರ್ಧಚಂದ್ರ + ಪ್ರಸವ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಫಣಪರ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಆಪೋಕ್ಲೀಬ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಏಳು ಗ್ರಹಗಳೂ ಇದ್ದರೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ" (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೦ ಅಡಿಟ) ; ಉದಯದ ಪಣಫರದಿಂದಸ್ತದೆಡೆವರಂ ನಿಂದೊಡಂ ವಿಲಗ್ನಾಪೋಕ್ಲೀಬದಿನಸ್ತದೆಡೆವರಂ ನೆಲಸಿದೊಡಂ ಗ್ರಹಮೇಳುಮರ್ಧಚಂದ್ರಂ ಯೋಗಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೦). [ಅರ್ಧಚಂದ್ರ + ಯೋಗ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಚೂಡ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಿಗನನೆಂದರ್ಧಚಂದ್ರಾಚೂಡನೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟನೇ ವ್ಯಸನಾರ್ಥದಿಂ ಜೂಜನಾಡಿ ಧರ್ಮಜಮುಖ್ಯರಳಿದರು (ಬಸಪು. ೪೪–೬೪). [ಸಂ. ಅರ್ಧಚಂದ್ರಚೂಡ]

ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಖಂಡಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸಮ್ರಾಟ : ನಿಖಿಳ ಖೇಚರ ಲಲಾಮಾಯಮಾನಂ ತ್ರಿಖಂಡಾಧಿಪಂ ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಹಯಗ್ರೀವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೬ ವ) ; ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ್ ಮಾಟ್ಟ ಚತುರ್ಮುಖನೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅರ್ಧನಾರಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಭಾಗ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧಭಾಗ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಗಱಿಯಿಸುವ ತಮಂ ಮೂಡಲ್ ಪೊಱಗಟ್ಟುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪಡುವಲ್ ಕೈಕೊಂಡೆಱಲೆ ಧರೆಗರ್ಧನಾರಿಯ ತಱಿವಿಡಿದಂತಾಯ್ತು ಗಗನಮಂಡಲಮಿನಿಸುಂ (ಅನಂಪು. ೭–೭೨). [ಅರ್ಧ + ನಾರಿ ?]

ಅರ್ಧನಾರಿ₂ (ನಾ). ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ; ಲಕ್ವ : ತನ್ನ ಬಲಮನಿತುಮರ್ಧನಾರಿಯ ಬಲದಂತಿರದಂಗಿಯುಂ ವೃದ್ಧನ ಬಲದಂತಿರಱಿದು ಪೋಗಿಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೭ ವ). [< ಸಂ. ಅರ್ಧನಾಡೀ ?]

ಅರ್ಧನಾರಿ₃ (ನಾ). ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗ ಹೆಣ್ಣುರೂಪಾಗಿರುವುದು : ರೂಪರ್ಧನಾರಿಯಾಯ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೪) ; ಕರದಲ್ಲಿ ಕಪಾಲವ ಪಿಡಿದವನ ಅರ್ಧನಾರಿಯಾದವನ ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದವನ (ಬಸವ. ೫೦೩). [ಅರ್ಧ + ನಾರಿ]

ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಡಭಾಗ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಬಲಭಾಗ ಗಂಡಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಧನಾರ್ಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅರ್ಧಪ್ರಸ್ತಾರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಕುವ ಪ್ರಸ್ತಾರ: ಮುರಜಂ ಅರ್ಧಪ್ರಸ್ತಾರದಿಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭೭). [ಅರ್ಧ + ಪ್ರಸ್ತಾರ]

ಅರ್ಧಭ್ರಮಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಚಿತ್ರದ ಕವಿತ್ವ: ಉದಾ— ಶ್ರೀರಾಮಾಧಾಮ ನಾಮಂ ತಾರಾರಾರಾರಾಸಮಾ ಸಮಂ ಮಾರಾರಿ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಾನಾಧಾರಾ ನಿನ್ನೂತನೊಳ್ ಸಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೦). [ಅರ್ಧ + ಭ್ರಮಣ]

ಅರ್ಧಮಂಡಳಿಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಚಿಕ್ಕ ಸಾಮಂತರಾಜ: ಅರ್ಧಮಂಡಳಿಕರ್ ಮಾಟ್ಪ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ . . . ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಅರ್ಧ + ಮಂಡಳಿಕ]

ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಭಾಷೆ; ಜೈನಾಗಮಗಳ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಧಮಾಗಧೀ]

ಅರ್ಧಮಾಣವಕ (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ: ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣ ಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಮಾಣವಕ]

ಅರ್ಧಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ರಿಯಾಯಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಭೂಮಿ. (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಅರ್ಧ + ಮಾನ್ಯ]

ಅರ್ಧಮಾನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಅರ್ಧಮಾನ್ಯ + -ದಾರ್3]

ಅರ್ಧಮೈ (ನಾ). = ಅರ್ಧಾಂಗ: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಸಂಸಾರದೊಳಂಗನೆಯೊರ್ವಳೆ ಸಾರವೆಂದರಿತು ತನ್ನರ್ಧಮೈಯೊಳು ತಾನಾಗಿ ಗಿರಿಶನೆ ಗಿರಿಜೆಯ ನಾಂತಿಹನೋತು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೫–೬೧). [ಅರ್ಧ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅರ್ಧರಥ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಹಲವು ವೇಳೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿಯೂ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಥಿಕ. ೨. ತನ್ನೊಡನೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಬಲ್ಲ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸೆ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸಮರಥರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೨); ಕೃತ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯರಪ್ರತಿಹತ ಭುಜಬಲರುಭಯಬಲದ ರಥಿಗಳ್ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳತಿರಥ ಸಮರಥ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೨). [ಅರ್ಧ + ರಥ]

ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ; ನಡುರಾತ್ರಿ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಅರ್ಧ + ರಾತ್ರಿ]

ಅರ್ಧವಿರಾಮ (ನಾ). ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುತು (;): ಅಲ್ಪವಿರಾಮ, ಅರ್ಧವಿರಾಮ, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೮). [ಅರ್ಧ + ವಿರಾಮ]

ಅರ್ಧವಿಸದಿ (ನಾ). (?): ಲಂಜಿಗೇಶ್ವರಂ ದೇವರ್ಕೆ ಪೂನಿಜುವ ಮಾಲ (ಲಾ)ಕಾರಗ್ಗೆ ಅರ್ದ್ಧವಿಸದಿ ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅಟಿವೊನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ(ಕ್ಕುಂ) (ಇಆ. X, ೬೦–೩ ; 578). [ಅರ್ಧ + ವಿಸದಿ ?]

ಅರ್ಧವಿಸರ್ಗ (ನಾ). ಕ, ಖ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವಿಸರ್ಗದ (ᳵ) ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ; ಪ, ಫ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಬರುವ ಅರ್ಧಸೊನ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ. [ಅರ್ಧ + ವಿಸರ್ಗ]

ಅರ್ಧಸಮ (ನಾ). = ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ: ಸಮಂ ಅರ್ಧಸಮಂ ವಿಷಮಮೆಂದು ವೃತ್ತಂ ಮೂಱು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೬೭). [ಅರ್ಧ + ಸಮ]

ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] "ಒಂದು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಎರಡು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಸಮನಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತವು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೮). [ಅರ್ಧಸಮ + ವೃತ್ತ]

ಅರ್ಧಸ್ವರ (ನಾ). ಅರ್ಧಸ್ವರದಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯಂಜನ; ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ವರಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಮವಾಗುವ ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುವು, ವ್ಯಂಜನಗಳಾದರೂ ಇವು ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮). [ಅರ್ಧ + ಸ್ವರ]

ಅರ್ಧಹಾರ (ನಾ). "ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರರಶ್ಮಿಕಲಾಪಗುಚ್ಛ ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನಸುವರ್ಣ ಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ . . . ಆದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಹಾರ]

ಅರ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಸರ್ಪಪಿತನರ್ಧಾಂಗದಲ್ಲಿಹ ಸರ್ಪಮಾತೆ ಕಡಂಗಿ ಬಂದಳು (ಬಸಪು. ೫೦–೮). [ಅರ್ಧ + ಅಂಗ2]

ಅರ್ಧಾಂಗವಾಯು (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗದ ಚಲನೆಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸುವ ವಾತರೋಗ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು: ಅರ್ಧಾಂಗವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳೆರಡೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತಾಗಿವೆ (ಜನಜೀ. ೨). [ಅರ್ಧಾಂಗ + ವಾಯು]

ಅರ್ಧಾಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ: ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಬಸವ. ೮೩೦); ವಸುದೇವನರ್ಧಾಂಗಿ ರೋಹಿಣಿದೇವಿ (ಜಗವಿ. ೨–೮೭ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾಂಗೀ]

ಅರ್ಧಾಯ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಆದಾಯ. ೨. ಅರ್ಧಪಾಲು: ಬಳಿಕ ಪಾಂಡವರಿಗರ್ಧಾಯವಮಂ ಕೊಡದ ಕಾರಣದಿಯುಭಯತ್ರರಿಂಗೆ ಜಗಳಾಗಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦–೧೮). [ಅರ್ಧ + ಆಯ]

ಅರ್ಧಾವಲಿಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: ಅಂತಶ್ವಸೇನನರ್ಧಾವಲಿಕಮೆಂಬಮೋಘಾಸ್ತ್ರಮಾಗಿ ಕರ್ಣನ ದೊಣೆಯೊಳಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೦ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾವಲೀಕ]

ಅರ್ಧಾವಶೇಷ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಉಳಿದಿರುವುದು: ಯಾಮಿನೀಚರನು ಯಾಮಮರ್ಧಾವಶೇಷಮುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೯ ವ). [ಅರ್ಧ + ಅವಶೇಷ]

ಅರ್ಧಾವಳೀಕ (ನಾ). = ಅರ್ಧಾವಲಿಕ: ಮುಳಿಸಂ ನೆಱಪಲ್ಕರ್ಧಾವಳೀಕಶರರೂಪದಿಂದಸುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಿಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೧). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾವಲೀಕ]

ಅರ್ಧಾಸನ (ನಾ). ೧. (ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ) ಪೀಠದಲ್ಲಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ: ಇಂದ್ರನೊಳರ್ಧಾಸನಮೇಱಿದೊಳ್ಪು ಹರಿಗಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿವಯೋಗಾಸನ: ಶುದ್ಧಾಸನ, ಸಿಂಹಾಸನ . . . ಹೈಮಾಸನ, ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ತಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೫೦). [ಅರ್ಧ + ಆಸನ]

ಅರ್ಧಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುಮರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುಟ್ಟುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬–೨೪). ೨. ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಆಗುವಷ್ಟು ಊಟ : ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದ ದಂದದಿನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫). [ಅರ್ಧ + ಆಹಾರ]

ಅರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು ; ಎರಡು ಸಮಪಾಲಾಗಿ ಮಾಡು ; ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾಡು : ಮೊದಲೊಳೆ ಛಂದದೀಯೆಡೆಯೆ ಲೆಕ್ಕದೆ ಕೆಟ್ಟುದು ವೃತ್ತಮೆಂದು ಪೇಳ್ವುದು ಬಗೆವಂದೊಡಾಗಳವಜಂಕಮ ನರ್ಧಿಸಿ ಬೆಳ್ಪನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ವುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೩). [ಅರ್ಧ + –ಇಸು$_1$]

ಅರ್ಧೇಂದು (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ : ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆಯ ನೊಸಲ ಸಮಾನಂ ನಿರುಪಮಮರ್ಧೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). [ಅರ್ಧ + ಇಂದು$_1$]

ಅರ್ಧೇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು ; ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಧೇಂದು + ಮೌಳಿ]

ಅರ್ಧೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರೆಮಾತು ; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಉಕ್ತಿ : ಆ ಮೇನಕೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯವನ್ನು ನೋಡಿ, (ಎಂದು ಅರ್ಧೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರುವಳು) (ಶಾಕುಂತ. ೧೪–೧೩). [ಅರ್ಧ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಧೋರುಕ (ನಾ). = ಅರೆತೊಡೆಚಲ್ಲಣ : "ಅರ್ಧೋರುಕಂ ಚಂಡಾತಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪–೨೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ನ 'ಅರನ' ನೋ.

ಅರ್ನವ (ನಾ). ಅರ್ಣವ ; ಸಮುದ್ರ : ಧರೆ ಮುಸಗಿ ಬರುವ ಕಡಲಂತೆ ಸೇನಾರ್ನವಂ ನೆರವುತಿದ್ದವು (ತುರಂಗ. ೭೨–೧೬). [ಸಂ. ಅರ್ಣವ]

ಅರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ; ಅರ್ಪಿಸುವುದು ; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು : ಗುರುಪದಾಂಗಾರ್ಪಣವೆ ದಾನಂ ಪರಿಪರಿಯೊಳಿಂತನವರತಮುಂ ಸರಸಸಮ್ಮದನಾಗಿ (ಬಸವು. ೬೯–೩೦). ೨. ಒಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು ; ಹುದುಗಿಸುವುದು. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಅಳವಡಿಸುವುದು. ೪. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಣಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಪಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಸು : ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಂಗಿಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಗಾದರ್ಶಕ್ಕೆ ಪೇಳ್ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣಂಗೈವ ಸೊಗದಿಂ ಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಂ ತಾನೊಳದೆ ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪–೧೪). [ಅರ್ಪಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರ್ಪಣವಿಧಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮ ; ಅರ್ಪಿಸುವ ವಿಧಾನ : ಸಪ್ತ ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಅಂಗನ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಪಣವಿಧಿಯು ನಿರ್ದೇಶಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪–೩೪ ಅಡಿಟ). [ಅರ್ಪಣ + ವಿಧಿ]

ಅರ್ಪಣೆ (ನಾ). = ಅರ್ಪಣ. [ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]

ಅರ್ಪಿತ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು ; ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ; ನಿವೇದಿಸಿದ್ದು ; ನೈವೇದ್ಯ : ಅರ್ಪಿತ ಅರ್ಪಿತವೆನುತಿಹರೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಪಿತದ ಮುಖವನರಿ ಯರು ನೋಡಾ, ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಜಂಗಮಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡರೆ ನಿನಗರ್ಪಿತ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೭೭೬) ; ಅರ್ಪಿತದ ಭೇದವನು ತಪ್ಪದಲೆ ತಿಳಿದಾತ ಸರ್ಪಭೂಷಣನ ಸಮನಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಅರ್ಪಣೆಯ ಸ್ವರೂಪ (?) : ಸುತಾಳವೆಂಬ ಶರಣನಂಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಗುರುವಿಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಓಗರ ; ಲೌಕಿಕನಾಯಕ ನರಕ ! ಅರ್ಪಿತಮುಖವನರಿಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೬೧). [ಅರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು ; ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು ; ಸಲ್ಲಿಸು : ಪದವನರ್ಪಿಸ ಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಮನರ್ಪಿಸಬಾರದು. . . ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಹಿಂದ ನೋಡಿ ಮುಂದನರ್ಪಿಸುವರು (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೬೨) ; ವಿಮಲ ಶಂಭುಗೆ ಸಹಸ್ರ ಕಮಲಮಂ ನಿಚ್ಚಮವಿಚಲನಿಯಮದಿಂದರ್ಪಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೬೬) ; ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ ನಡುವಿರುಳು ಕಲಿಪಾರ್ಥ ನರ್ಚಿಸಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುಮ್ಮಾವ್ಯಾ. ೯–೩) ; ಪ್ರೇಮದಿ ನಿಬಿಲೋಪ ಚಾರವನರ್ಪಿಸಿ ನೇಮವ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩–೪೭).

ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಈ ಸಕೀಲ ಸಂಬಂಧವರಿಂದು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನರ್ಪಿತವ ಮುಟ್ಟದೆ ರೂಪುರುಚಿಯ ಹಾರದೆ ಸಂಗಸುಖದ ಸೋಂಕು ತನುವ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನವೆ (ಆದವ. ೭೪). [ಅರ್ಪಣ + –ಇಸು$_1$]

ಅರ್ಬಿ 'ಅರ್ವಿ' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_1$ 'ಅರ್ವಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_2$ 'ಅರ್ವಿಸು$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_3$ 'ಅರ್ವಿಸು$_3$' ನೋ.

ಅರ್ಬುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅರ್ಬುದ$_1$ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅರ್ಬುದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣರೋಗ ; ಏಡಿಹುಣ್ಣು ; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ : ಎದೆ, ಗರ್ಭಕೋಶ, ಮೂತ್ರಕೋಶ, ಜಠರ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯ ಗಳ ಅರ್ಬುದ ರೋಗಕ್ಕೆ ರೇಡಿಯಂ ಅಮೋಘವಾದ ಔಷಧಿಯಾಗಿದೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೩೦) ; ಜಾವು[ವು] ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಅರ್ಬುದವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿತು (ಜಾರುದಾ. ೧೨೨) ; "ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ರೋಗಿ, ಒಬ್ಬ ಬಡರೈತ, ಈ ದಿನ ಅರ್ಬುದರೋಗದಿಂದ ತೀರಿಕೊಂಡ" (ಚಿಕಿತ್ಸ. ೫). ೩. "ಹಲ್ಲುಬೇನೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೫). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ (?). ೫. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಹತ್ತುಕೋಟಿ : ಅರ್ಬುದಹಸ್ತದೊಳರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಬುದನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊರ್ಬುವೆನೆಂದೋ ಪ್ರಸನ್ನ ಶಂಕರಲಿಂಗಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೬) ; ಸಾರಿಯನಿರಿಸುವ ಮನೆಯ ರೇಖೆಯೆಷ್ಟುಂಟು ಅಷ್ಟು ಅರ್ಬುದ ದ್ರವ್ಯವ ಸೋತನು (ಭೈರಸೂ. ೧೧೧) ; ಸಾವಿರ, ಲಕ್ಷ, ಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳು . . . ನಾಮವಾಚಕಗಳಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮು. ೬೯). ೬. ಮಾಂಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಸಲಾಕೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಬುದಾಂಶ (ನಾ). ಹತ್ತುಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು : ಲಲಿತ ಮಾದಾಪುರಾಣಂ ಪೇಳ್ವುವೆಲ್ಲಮಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆನಗಮಶಕ್ಯವು ಗಳಿಲನ ದಜಿಕೊಳಗರ್ಬುದಾಂಶಮುಂ ವಿವರಿಪೊಡೆ (ಅರಾಚ. ೨–೧೩). [ಅರ್ಬುದ$_2$ + ಅಂಶ]

ಅರ್ಭಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದು ; ಚಿಕ್ಕದು : ಅರ್ಭಕವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾದದ್ದು (ಪ್ರಹ್ಲಭಾ. ೨೬೫). ೨. ಮೊಲೆಗೂಸು ; ಎಳೆಯ ಮಗು : "ಬಾಳಕಃ, ಪಾಕಃ, ಅರ್ಭಕಃ, . . . ಶಾಬಃ, ಡಿಂಭಃ–ಈ ೯ ಮಗುವು" (ಹಲಾಯು. ೮೩–೩೪೮) ; ಬಳಿಕೊರ್ವ ದಾದಿ ಶಿಶುವಂ ಕೊಂಡು ಪೊಜಮಟ್ಟು. . . ಸಾಕಿದಳರ್ಭಕನನತಿಪ್ರೇಮದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೧೬) ; ಧರಣಿಪತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಲ್ಕನು ಹೊರೆವವೋಲರ್ಭಕರ ಸಲಹುತ್ತಿರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೭೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ಭಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?) : ಜಗಳೆ ಜಾಗಟೆಯ ಭರ್ಟಟೆಯ ಚೌಷಷ್ಟಿಯು ನಗನಗಿಸುವ ಯೋಗಿಣಿಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೪–೪೨). [?]

ಅರ್ಭಣ್ಯ (ನಾ). = ಅಭ್ಯರ್ಣ(?) : ಇವಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಲವೆ ಚಿತ್ತಂ ಭವದ ಬೀಜಂಗಳು ವಿಚಾರಿಸಲಿವು. ಗುರುಗಳರ್ಭಣ್ಯಮಂ ಕಡುಭಕ್ತಿಯಂ ಸೇರಿ ಸವೆದ ತೆರದಿಂ ಸಂಸೃತಿಯ ರೋಗವನು ಯತ್ನೀಕರಿಸುತಿರಲ್ (ವಿವೇಧ. ೫-೩೩). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಣ ?]

ಅರ್ಭಾಟ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಆರ್ಭಟ. ೨. ಸಡಗರ ; ಕೂಗಾಟ : ನಿನ್ನ ಅರ್ಭಾಟ ನೋಡಿ ನಾವು ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದೀತು (ಅಮಗಾಂ. ೭). ೩. ಅತ್ಯುತ್ತಮ : ಅಡಿಗೆ ಬಹಳ ಅರ್ಭಾಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಅರ್ಭಟ]

ಅರ್ಭಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಂಟಾಗು ; ಅಪಾಯ ಸಂಭವಿಸು ; ಆಪತ್ತು ಒದಗು : ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಸಾರಗ್ರಾಹಿ ಸಮಸ್ತ ದೇಶದವರ್ಗಳ್ಗರ್ಭಿ[ಬಿ]ಕ್ಕಿರಲ್ ರಕ್ಷಿಪಂ (ಎಇ. XVIII, ೨೧೪-೧೬ ; 1162). [? + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣು ರೋಗ. [ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರ್ಮಕೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಳಭುವನವಿಖ್ಯಾತ ಕೀರ್ತಿ ಶ್ರೀಮದರ್ಮಕೊಣ್ಡಗೆ ಶ್ರಾವಣಮಾಸ ಶುದ್ಧ ಪಕ್ಷದ ಪಞ್ಚಮಿಯುಮಾದಿತ್ಯ ××× ದ್ರಮ್ಮ ಸಾಸಿರದ ಮೂನು ಪೊಬಲ ನಿರ್ಗುಡಿ (ಕಇಅ. ೧೮-೪೫-೧೭ ; 932). [ಅರ್ಮ ? + ಕೊಂಡ ?]

ಅರ್ಮೆಳೆ, ಅಮ್ಮೆಳಿ, ಅಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆಯ ಪಳ್ಳಿ ಕುಱಪಟ್ಟಯೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೩೩, ೩೮-೬; 801) ; ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಣನಾಯಕ ತಿಕಣ್ಣ ಪ್ರಮುಖ ಲೆಂಕಸಾಸಿರ್ವರು ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆನೆಲ್ಲಿ ಕುದಿರು ಸೊನ್ನಪೊಲಿಲ್ಲುಂಡೆ ಸೂಗುರು ಮೋರಿಂಗೆಜ಼ಿ ಮೊದಲಾಗಾಜುಂ ಬಾಡಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೨೧ ; 1045). **ಅಮ್ಮೆಳಿ** : ಅಮ್ಮೆಳಿಯ ಪತ್ತಣ್ಣಱುವ ಅಯ್ನೂಱು ಭತ್ತ ಪಡಿಯಂ (ಎಕ. VI. ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨-೧೬ ; 959). **ಅಮ್ಮೆಳೆ** : ಜಳಧಿ ಪರೀತ ಭೂತಳದೊಳ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆ ರ(ಂ)ಮ್ಯಮದೆಂತು ನೋರ್ಪಡಂ ಧರೆಗೆಸೆದಿರ್ಪ್ಪ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆಯಂ ಧರಣೀಪತಿ ದುರ್ವ್ವಿನೀತಗಂಗಂ ಪರಮಾದರದಿಂದೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಬೆರಸು ಕುಡಲ್ಪಡೆದನೆಸೆಯೆ ಪಶುಪತಿಭಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೩-೨೪ ; 1083) ; ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿ ವ್ಯತೀಪಾತದಂದು ಅಮ್ಮೆಳೆಯಲು ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರು ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀನಾರಸಿಂಹದೇವರಂಗ[ಭೋ]ಗಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೨-೧೬ ; 1143). [?]

ಅರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ ; ಯಜಮಾನ ; ಸ್ವಾಮಿ : "ಅರ್ಯಃ, ಪರಿವೃಢಃ, ಸ್ವಾಮೀ . . . ಅಧಿಪತಿಃ – ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೮). ೨. ವೈಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ. ೨. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅರ್ಯಾಣೀ]

ಅರ್ರೆಕೊಠಾರ (ನಾ). = ಅರಿಕುಠಾರ೨: ಅರ್ರೆಕೊಠಾರದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ ಯಿಪತ್ತುಖಂಡುಗ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೦-೮೪ ; 1810).

[ಅರ್ರೆ$_0$ (< ಅಱಿ$_4$) + ಕೊಠಾರ. ☞ ಶಕಟರೇಫಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೇಫ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನೂ ರೇಫಕ್ಕೆ ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]

ಅರ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಂನಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿ ಅರ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೨೧ ; 1261).

[ಅರ್ರೆ$_0$ (< ಅಱಿ$_4$) + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅರ್ಲು 'ಅಱಲ್$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಲುಗಪ್ಪ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಸುವ ಕೆಲಸ: ಅರ್ಲಗಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗೆಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ಅರ್ಲು (< ಅಱಿಲ್$_2$) + ಕಪ್ಪ]

ಅರ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ; ನೀಚ. ೨. ಕುದುರೆ : "ಹರಿ ತುರಂಗಂ . . . ಅಶ್ವಮರ್ವಂ ವಾಹಮುರುರಥ್ಯಮೆನೆ ಕುದುರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ವನ್]

ಅರ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆ. ೨. ಕುಂಟಣಿ. [ಸಂ. ಅರ್ವತೀ]

ಅರ್ವವದನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕಿನ್ನರ ಅರ್ವವದನರು ವಿರಚಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಾದರಸಾಮೃತಂ (ಬಸಪು. ೨೫-೪೭). 'ಹಯವದನ' ಪರಾ. [ಅರ್ವ + ವದನ]

ಅರ್ವಳೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ತೊಲದ ತೂಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [?]

ಅರ್ವಾಕ್ಕೂಲ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ: "ಪಾರಮರ್ವಾಕ್ಕೂಲಮೆಂದಡಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨). [ಸಂ. (ಅರ್ವಾಚ್ + ಕೂಲ)]

ಅರ್ವಾಚಿ (ನಾ). ಇತ್ತೀಚಿನದು ; ಹೊಸದು : ಸರ್ವಹಿತವೊಂದುಂಟೆ ಆದಕೆ ಪಥ ನಮಗುಂಟೆ? ನಿರ್ವಾಹಸಾಧನಗಳೆತ್ತ ? ಗುರುವೆತ್ತ ? ಪೂರ್ವವನು ನೆಟ್ಟಗಿಪ ನರಕೃತಿಯಿನಾಗದೇನ್ ಅರ್ವಾಚಿಯಲಿ ಸೊಟ್ಟು? (ಮಂಕುಕ. ೮೫೪). [ಸಂ. ಅರ್ವಾಚ್]

ಅರ್ವಾಚೀನ (ಗು). ಇತ್ತೀಚಿನ; ಹೊಸದಾದ: ನವೀನರ ವಿದ್ವದಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಹಿತೆಗಿಂತಲೂ ಆರಣ್ಯಕವು ಅರ್ವಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಾಣ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವಸ್ತು ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು: "ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶದಂ . . . ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಿ, ಅಬ್ಬಿ, ಅರ್ಬಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಬೀಳುವ ನದಿ; ನೀರಿನ ಝರಿ ; ಜಲಪಾತ : ದೆಸೆಗೆತ್ತಂ ಗಜಱುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಪುಲಿಯಿಂ . . . ಎತ್ತಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಯ್ವರ್ವಿಗಳಿಂ ಮದಾಂಧವ[ನ]ಗಂಧೇಭಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗುರ್ವಿಸಿಯುಂ ಚಿತ್ತದೊಳಂದು ಕಾಮ್ಯಕವನಂ ಮಾಡಿತ್ತತಿಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೮) ; ಪೇರರ್ವಿಗಳಿನಸದಳಂ ಕಣ್ಗೆ ಚೆಲ್ವಾಗಿ ನಾನಾಮಣಿಕೂಟಂ ಚಿತ್ರಕೂಟಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೩೧). **ಅಬ್ಬಿ** : ಕುಳಿಗಳೊಳು ಕಲುಗಳೊ[ಳಗ]ಬ್ಬಿಯೊಳು ಬೆಳೆಗೆಯ್ಯ ಸಂದಿಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೮) ; ಮರದ ಮರೆಯಲಿ ದುಮುಕುವಬ್ಬಿಗಳ ಹಬ್ಬಿ ಹರಡಿದ ಕೂಗು ಕೊರಲು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೨೧) ; ತುಸು ದೂರದಲ್ಲೇ ನನಗೊಂದು ಅರೆಬತ್ತಿದ ಅಬ್ಬಿ ಕಂಡಿತು (ಗಂಗಾವ. ೨೪). **ಅರ್ಬಿ** : "ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ, ನಿರ್ಝರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಅರ್ಬಿ = ನಿರ್ಝರ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅರ್ಬಿಯೆನಲ್ಕೆ ನಿರ್ಝರದ ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೦) ; ಸುರಿವಾ ಬೆಮರರ್ಬಿಯುರ್ಬಿ ಕೋಮಲತನುಯಷ್ಟಿಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬಿಸುನೆತ್ತ[ರ]ರ್ಬಿಗಳುರ್ವಿ ಪಾಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುವಿ ; ಮಲ. ಅರುವಿ, ಅರಿವಿ ; ತುಳು. ಅರ್ಬಿ]

ಅರ್ವಿಸು$_1$, ಅರ್ಬಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತುಮಾಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳೇ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಯುಮಗ್ಗಳಂ ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ದು ನೀಳ್ದು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೫) ; ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಱುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫) ; ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪೆರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಕಮಾಜದೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೨) ; ಚರಮಾಂಗ

ರವರರ್ವಿಸುವ ಕಿಚ್ಚಿಂದಳಿಯರೆಂದಸು ಭೂಪತಿಗೆ ಮುಸಿಪ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೩-೧೮). **ಅರ್ಬಿಸು$_1$**: ಹರಸುರಿಗಂಣ ಕಾಯ್ಪು ಸಿಡಿಲೆಳ್ತರವರ್ಬ್ಬಿಪ ಬಾಡವಾಗ್ನಿ (ಎಇ. XV, ೩೫-೧೪ ; 1189).

[ಅರ್ವು$_1$ (< ಅಬ್ಬು) + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ವಿಸು$_2$, ಅರ್ಬಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಕಿಸುಸಂಜೆ ಪರ್ವೆಮುರ್ವರ್ವಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆರ್ಚಿಮುರ್ವಿಸೆ, ಪೆರ್ಚಿನುರ್ವಿಸೆ] ತಾರಾನಿಕರಮೊಗೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೧) ; ಮೆಯ್ಯಂ ಜಳೂಕಾವಳಿಗಳು ಪೀರ್ವಲ್ಲಿ ಮುವ್ವುರ್ವ ಅರ್ವಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೮ ವ) ; ತಗುಳೆ ತೃಷೆ ನೀರ್ಗೆ ಮುಡುವಂ ಪುಗುವರ್ವಿಸೆ ಪಸಿವು ಪಣ್ಗೆ ಮರನೇಱುವ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರವರ್ ಮಿಗೆ ಮುಂ ಬೆಂಕೊಂಡ ಕರ್ಮವೈರಿಯ ಭಯಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೪೨) ; ಮಿಸುನಿವೆಟ್ಟವೆ ನೀರ್ಮೊಗೆಯಲೆಂದೊಸೆದು ನೀಡಿತೊ ಕಡಲಿಗೆರಡರ್ವಿಸುವ ತೋಳ್ಗಳನೆನಿಸೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದು ದಿವಿಜವೃಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೫೮). **ಅರ್ಬಿಸು$_2$**: ಇಳೆ ನುಡಿವಂತು ಪೆರ್ಬಿಸಿಲೊಳರ್ಬಿಸಿತುರ್ಬಿ ನಿದಾಘಮುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೬) ; ಆಕ್ಕುಳಿಸಿರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಜಪಾಯ್ದೆರ್ದೆಯರ್ಬಿಪ ಪುರ್ಬು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೭) ; ಮದನದವಾಗ್ನಿ ಯೌವನವನಾಂತದೊಳರ್ಬಿಸೆ (ದಶಕು. ೮-೨೭೮). [ಅರ್ವು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ವಿಸು$_3$, ಅರ್ಬಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು ; ಹೆದರಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ಕಾದನಾಗಳರ್ವಿಸೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ ವೈಷ್ಣವಮನೊಡ್ಡಿಸಿ ವೈಷ್ಣವದಿಂ ಮುರಾಂತಕಂ (ಪಂಪಭಾ.೧೨-೩೨); ಇಸುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦) ; ಆತ್ಯುಗ್ರಸತ್ವಂಗಳಿಂದರ್ವಿಸುವೀ ದುರ್ವಾರಕಾಂತಾರಮನಬಲೆಯೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಕ್ಕೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೯) ; ಬಾಯೆಂದುಸಿರ್ದೊಯ್ದಾ ಚಾರುದತ್ತನಂ ತಾಪಸನರ್ವಿಸುವ ವನದೊಳಗೆ (ನೇಮಿಪು. ೪-೮೬) ; ಕ್ರೂರೇಕ್ಷಣಮುಂ ದನುಜಾಕಾರಮುನೊಡರಿಸೆ ನಿಶಾಟರರ್ವಿಸಿ ತೋರ್ಪರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦) ; ಆರ್ವಿಸುವಾಕೃತಿ ಪರ್ವುಗೊಂಡು ಬಿಲ್ಲೊದವಿದ ಗರ್ಜಿತಂ ಸುರಿವ ಸಾಯಕವದ್ಭುತವಾಯ್ತು ಸಾಲ್ವನಾ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೦); ನೊಸಲಕಣ್ಣೀಶ್ವರನೆ ಕಪಟದಿಂದಿಳೆಗಿಳಿದು ಶಿಶುರೂಪಿನಿಂದಿರ್ದನೆಂಬಂತಿರರ್ವಿಸುವ ಹಸುಳೆಯಂ ಕಂಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೪). **ಅರ್ಬಿಸು$_3$**: ೧. ಬಿಲ್ಲಂ ಮುಱಿಯೆಚ್ಚೊಡಂತನಿಬರುಂ ಬಾಳ್ಗಿಟ್ಟು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಡರ್ಬಿಸೆ ತಿಣ್ಣಂ ತೆಗೆದರ್ಧಚಂದ್ರಶರದಿಂ ಸೂೞ್ ಸೂೞೊಳೆಚ್ಚಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೫) ; ಶಶಾಂಕನೆಂಬ ಸೊಂಕದ ಮೃಗವೈರಿಕೂಡೆ ಪರಿದರ್ಬಿಸಿ ಪರ್ಬಿದ ದುಸ್ತಮುಸ್ತಮೋನ್ಮದಕರಿಯೂಥಮುಂ ಪೆಳಱೆ ಪೋೞೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೨) ; ಕಂಠೀರವದ ಮುಸಕದಿಂದರ್ಬಿಸುತ್ತಾನೆಯಿಂದಾನೆಗೆ ಪೊಯ್ವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೧-೩೩; 1300). ೨. ಭಯಪಡು ; ಹೆದರು; ಬೆದರು : ಮಣ್ಡಲಿಕಸ್ಸರ್ಂಕಿಸೆ ಬೇಡರಬ್ಬಿಸೆ ಕುಱುಂಬರ್ಬ್ಬೆಱ್ಚಿ ತನ್ನೊಂದೆ ತೋಳ್ವಲದಿಂ ಭೂತಳಮುಂ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿ . . . ಸಂದಂ ಸಿಂಹ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೨೦ ; 1033).

[ಅರ್ವು$_0$ (< ಅಗುರ್ವು) + -ಇಸು$_3$]

ಅರ್ವು$_1$ 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅರ್ವು$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ. 'ಅರ್ವಿಸು', 'ಅರ್ವುವಡೆ' ಪರಾ. [?]

ಅರ್ವುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗು ; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಘೋರತರಂ ಮರ್ವು ನಾಡೆ ಪರ್ವಿದುದಾಗಳ್ ‖ ಅಂತರ್ವುವಡೆದ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಮುನಿಯುಮನರ್ಚಿಕೆಯುಮಂ ನೆಗಪಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ(ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೧-೧೯೩, ವ). [ಅರ್ವು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅರ್ಶಸ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವುಳ್ಳವನು ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ನರಳುವವನು : "ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳವನಂ ಅರ್ಶಸನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಶೋಘ್ನ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ ; ಸೂರಣದ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹ$_1$ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ ; ಜೈನಮುನಿ ; ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿ : ಷಡಯನ ಕುಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಪಿಡಿದೊಪ್ಪುವುದರ್ಹ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಱಗಿದಮರಸಮಿತಿಯ (ಜಿಸಾಲಿ. ೩೨) ; ನೀವು ಅರ್ಹನನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದೇವರನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ (ಕಸಾಚಿ. ೧೦೧). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ. [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹ$_2$ (ಗು). ೧. ತಕ್ಕುದಾದ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಉಚಿತವಾದ. ೨. ಬೆಲೆಬಾಳುವ. (ನಾ). ೩. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು. ೪. ಶಕ್ತ ; ಸಮರ್ಥ. ೫. ಇಂದ್ರ. ೬. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಂತ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ : ಆ ಭಗವಂತನು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಹಂತನಾಗಿರಬೇಕು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೫೧). ೨. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ : ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯವರೇ ಮಹಾವೀರ ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನೇಶ್ವರರು. ಇವರೇ ಅರ್ಹಂತರು ಮತ್ತು ಪರಮ ಜಿನಮುನಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಚ್ಛಾಸನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಆಜ್ಞೆ ; ಅರ್ಹಂತನ ಅಪ್ಪಣೆ : ಆ ಸಾಹಸ ಭೂಷಣೆ ನಾಲ್ವಾಸಿರ್ವರ್ ಕುಡದ ಕೂಸುಗಳ್ವೆರಸರ್ಹಚ್ಛಾಸನದೇಜವಿಡಿದಘಮುಂ ತ್ರಾಸಿಸಲೆಂದಮಳದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಳ್(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೪). ೨. ಜೈನಧರ್ಮ. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಶಾಸನ)]

ಅರ್ಹಣೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ ; ಸತ್ಕಾರ. [ಸಂ. ಅರ್ಹಣಾ]

ಅರ್ಹತ (ನಾ). = ಅರ್ಹಂತ ೧ : "ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂಬುದು ಅರ್ಹತನೂ ಸಮ್ಯಕ್‌ಸಂಬುದ್ಧನೂ ಆದ ತಥಾಗತನ ಹೆಸರಿನ ಗುರುತು" (ಬುದ್ಧಪ. ೭೩) ; ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು ; ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು (ಹತ್ತುಮು.೯೪). [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹತ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ. ೨. ಅರ್ಹಂತನ ಪಾದ : ಅರ್ಹತ್ಪದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಮಲೆಯೆ ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರಪತೀ (ಆದಿಪು. ೨-೫೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪದ$_1$)]

ಅರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರಸ್ವಾಮಿ ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಪ್ರಭು : ಅರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರನಂ ನಿರ್ಭರ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೧೨೮). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪರಮೇಶ್ವರ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಮೂರ್ತಿ, —ವಿಗ್ರಹ : ಕನಕಮಯಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಾಷ್ಟಕಾರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿದನವಯವದಿಂದೀಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಳೆನ್ನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮೨).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಬಿಂಬ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ).= ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ಚತುರ್ವಿಂಶದರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮಾ ವಿರಾಜಮಾನ . . . ವಂದನಮಾಲೆಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೩೭ ವ).

[ಸಂ. ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮಾ (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಮಾ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರವಚನ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಉಪದೇಶ; ಜಿನನ ಬೋಧೆ : ಪರಿಣತಿ ಸುಖಮಂ ಭಾವಿಸೆ ಶರೀರಿಗರ್ಹತ್ಪ್ರವಚನಮಲ್ಲದೆ ಪೆಱತಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೯). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರವಚನ)]

ಅರ್ಹದಾಲಯ (ನಾ). ಜಿನಾಲಯ ; ಬಸದಿ : ಅವಱಿಡೆಯೊಳ್ ತಾನೊಂದೊಂದರ್ಹದಾಲಯಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೪).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಜೈನದೀಕ್ಷೆ: ಅರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಪೋಗದೆ ಮೆಯ್ದಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೬). [ಸಂ. ಅರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷಾ (ಅರ್ಹತ್ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಅರ್ಹದ್ದೇವ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ಜಿನ, —ತೀರ್ಥಂಕರ: ಅರ್ಹ[ಪಾಠಾಂ. ರುಹ]ದ್ದೇವನನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಚಯಮೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಸಮಪ. ೧-೧೨೦). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ದೇವ)]

ಅರ್ಹದ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅರ್ಹದ್ಬಿಂಬ (?): ಗುರುಪರಮೇಷ್ಠಿ ಚರಣಾನುಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಮರ್ಹ[ದ್ವಿ]ಜಮಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೨-೩೭; 1077). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ಹದ್ಬಿಂಬ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಬೀಜ)]

ಅರ್ಹದ್ರೂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ರೂಪ: ಮುನ್ನಂ ಭಗ್ನರಾದ ಕಚ್ಛ ಮಹಾಕಚ್ಛಾದಿಗಳರ್ಹದ್ರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೪ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ರೂಪ)]

ಅರ್ಹನ್ಮತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ, —ಧರ್ಮ: ಉಜ್ಜಿದ ತಪೋನಿಯಮಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚನತ್ವಮರ್ಹನ್ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೬). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮತ)]

ಅರ್ಹನ್ಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಮಾರ್ಗ; ಜೈನಧರ್ಮ: ಅರ್ಹನ್ಮಾರ್ಗ ಪ್ರಭಾವನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಸುಖದಿನರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮಾರ್ಗ)]

ಅರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಅಭವಂಗೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯ ವಿಭವಂ ದೊರೆಕೊಂಡ ಭವದಿನರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಭುತೆವರಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಭಕ್ತಿಭಾರಮಂ ಸಫಲಮೆನಿಸಿ ನಿಜಿಸಿದ ನಿಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೧). [ಸಂ. ಅರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಅರ್ಹತ್ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅರ್ಹವ್ರತ (ನಾ). ಜೈನವ್ರತ: ಕೆಲಬರರ್ಹವ್ರತವನಾಂತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೬೨). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ವ್ರತ)]

ಅರ್ಹಿತ (ಗು). ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡ, ಆಗದಿರು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: (ಪುಂ. ಏಕ). ಅಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲೆಂ, ಅಲ್ಲೆನ್, (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅಲ್ಲಳ್, (ನಪುಂ. ಏಕ). ಅಲ್ಲು, ಅಲ್ಲದು, ಅಲ್ತು, (ಪುಂ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲಿರ್, (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲೆವು, (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲವು, (ವಿಶೇ). ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲವೆ, ಅಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಾ: ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಜನಲ್ಲ (ಇಇ. X, ೬೧-೬; 700); ವಿಶೇಷ್ಯಮುಂ ವಿಶೇಷಣಮುಮನೊಂದಲೀಯದಿರೆಯುಂ ಮಿಗೆ ಕಾರಕದೋಷಕಲ್ತದಂ ಪ್ರಣುತಪದಾಂತರೀಕರಣ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೨); ಎಲ್ಲರಿಂ ಪಿರಿಯಾಕೆ ನಿನ್ನನಲ್ಲದೆ ಪೆಜರನೊಲ್ಲೆನೆಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೪ ವ); ಏನೇನಭಿಮತಮಂ ಕೇಳಾನಾಸ್ವಾದಿಸಿದನಲ್ಲ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫); ಸುಚರಿತೆ ಸೀತೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪವಳಿರ್ಪವಳಲ್ಲಳಿರ್ಪುದೇನುಚಿತಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೫); ನಿಜವನಜಿಯದೆ ಮುಳುಗಿದರಲ್ಲಾ ಮುಪ್ಪುರದಲ್ಲಿ (ಆದವ. ೩೧); ಮಿಗೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ ತಪ್ಪಲ್ಲಂಬು ಬಿದ್ದವು ಗುಜಿಯ ಸರಿಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೬); ಅಲ್ಲದ ಋತುವಿನೊಳಿಲ್ಲದ ಪಣ್ಣಂ ನಲ್ಲಳ್ ಬಯಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೧). [?]

-ಅಲ್$_2$, -ಅಲು (ಪ್ರ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕೆಲವು ಸಲ ನಾಮಪದಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪೊಸಸಂಜೆ ಮುಗಿಲ ತುಜುಗಲ್ (ಆದಿಪು. ೭-೬೪); ತಾಜಲಾದುವು ತನು ಕೊಜಿನೀರದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲ್ಗಳನೆಂತು ತಾಳ್ದವಂ (ಆದಿಪು. ೯-೭೯). 'ಕಾನಲ್', 'ಕೂಡಲ್', 'ತೂಜಲ್' ಪರಾ. -ಅಲು: 'ಕೂಡಲು', 'ತೂರಲು', 'ಬೀಳಲು' ಪರಾ.

-ಅಲ್$_3$ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಪ್ರತಿಷೇಧದ ವಿಧಿಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇಳಿಸಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೪); ಪಾಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲುಗ್ರದ ಕೋಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲಶೇಷಧರ್ಮದ್ರೋಹವ್ಯಾಪಾರಿ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದಾಪೊರ್ತುಂ ಕೋಕಿಳಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನದೊಳು (ಎಇ. XVI, ೩-೧೨; 978); ಪ್ರತಿಷೇಧದೊಳಂ ಕೆಲಬರ ಮತದಿಂದಲ್ ವರ್ತಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೧); ನಗೆಯೊಳಮಪ್ಪೊಡಮಿಂತೀ ತೆಗಜಿದುರುಕ್ತಿಗಳನೆನ್ನೊಳಿಂ ನುಡಿಯಲ್ ನೀಂ ಬಗೆಯೊಳ್ ಬೇಜೊಂದ ನಣಂ ಬಗೆಯಲ್ ನಿನಗೆ ಸುಮತಿ ಬೇಜಾಂ ಬೇಜಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೨); ಕಿಜುಕುಳನೆಂದೇಳಿಸಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೧).

ಅಲ್‌ಬತ್ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲ$_1$ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ$_2$, ಅಳ (ನಾ). ೧. ಚೇಳಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಳ್ಳು. ೨. ಅರಿದಲ; ಹರಿತಾಲ. **ಅಳ**: ೧. "ಆಳಂ, ವೃಶ್ಚಿಕಲಾಂಗೂಳಂ-ಈ ತೇಟಿ (ಚೇಳ) ಬಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂ (ಅ). ಸಾಕು ಎಂಬರ್ಥದ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ: ಅಲಮಲಂ ಕೊಸಾಡಿಸದಿರೆನ್ನ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಣ, ಅಳಂಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಶೃಂಗರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ; ಶೃಂಗಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಅಲಂಕಾರ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರಸನ್ನಮತಿ ಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸೆ ಪೇಜಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸ ನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೯). **ಅಳಂಕರಣ**: ೨. ಎರೆವ ಮರಲ್ವಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಳ್ಪಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂಕರಣವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಜೆವ ಮೇಳಿಸುವಂದಿನ ರೂಪು (ಆದಿಪು. ೩-೪೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಷ್ಣು (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಪರಿಪಾಳಿಕೆ ಜಿಷ್ಣುವಲಂಕರಿಷ್ಣು (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಸು, ಅಳಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು: ಭಸಿತದ ತಿಲಕಮನಲಂಕರಿಸಿದರ್ ಸತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೧); ಬಾಲಕರಿಗಿನ್ನೇನು ಗತಿ ಭೂಪಾಲ ಹೇಳೈ ಹೇಳೆನುತ ನಿಜಭಾಳವನು ಭಾಳದಲಲಂಕರಿಸಿದಳು ಶೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೭); ಭದ್ರದುಪ್ಪರಿಗೆಯನಲಂಕರಿಸು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೮); ಭುವನದೊಳಾಕೃತಿಸಾರರತ್ನವನೆನ್ನ ಕಿವಿಗಲಂಕರಿಸು ನಲ್ಲುಡಿಗಾಜ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೩೯); ಸೀತಮ್ಮನು ನೆಲವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ರಂಗೋಲಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೨). ೨. (ಆಲಂ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಂಡಿಸು: ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರ್ದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನೋಭಯಪಾರ್ಶ್ವಪ್ರದೇಶಗಳನಲಂಕರಿಸಿ ವಸುಂಧರೆಯುಂ ವಸುಮತಿಯುಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩ ವ). **ಅಳಂಕರಿಸು**: ೧. ದೇವೇಂದ್ರಂ... ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ಕೆದಜಿ ಗಗನತಳಮನಳಂಕರಿಸಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೭ ವ); ತೀವಿದ ಚೆಂಬೊನ್ನ ದೋಣಿಗಳೊಳಮಳಂಕರಿಸಿದ ಪಳುಕಿನ ಪಟ್ಟಣಿಗೆಗೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦); ಮುಕುರಮನಟ್ಟಿಯಿಂ ಪಿಡಿವ ಚಾಮರಮಿಕ್ಕುವ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಪ್ರಕರಮನೀವಳಂಕರಿಸುವಾಡುವ ಪಾಡುವ

ಕಾಂತೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೫) ; ಯಶಸ್ತಿಳಕಮಖಿಳದಿಙ್ಮುಖ ಮನಳಂಕರಿಸೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೨). [ಅಲಂಕರಣ + –ಇಸು₃]

ಅಲಂಕರ್ತೃ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ: "ಭೂಷಣಮಲಂಕಾರಮಾಭರಣಮೆಂದೆನಲು ತೊಡುಗೆಗಭಿಧಾನಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೧೮). ೨. ಭೂಷಣಪ್ರಾಯ: ಬಂದು ಮನೋವಲ್ಲಭನ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಧಕ್ಕಲಂಕಾರಮಾಗಿರ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೧ ವ). ೨. ಸೊಗಸು; ಚೆಲ್ವು. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯ: "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಲಂಕಾರ' ವೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಉಪಮೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳೆಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ; ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೩); ಸಕಲ ವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತಾಲಂಕಾರ ಸತ್ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕ ವಾತ್ಸಾಯನ ನೃತ್ತಗೀತ (ಮುದತಿ. ೧–೫೧). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸಂತೋಷಕೊಡುವಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಿಂದಲೂ ಮೂರ್ಛನಾಜಾತಿವರ್ಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ರಾಗವಿನ್ಯಾಸ. ೫. ದೇಶೀತಾಳ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಮತ್ಕಾರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿರುವುದು: ಮಮ್ಮಟನು ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬ ಅಡಿಟಿ). [ಅಲಂಕಾರ + ದೋಷ]

ಅಲಂಕಾರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಧ್ವಯತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಟರ ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿ: ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ); ಮೊದಲು ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿ; ಅನಂತರ ಭೂರಿಭೋಜನ (ರೂಢಿ).
[ಅಲಂಕಾರ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸುವವರ ಪಕ್ಷ: ಭಾಮಹನೂ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉದ್ಭಟ ಮೊದಲಾದವರೂ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸಿದರು . . . ಇವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರಮಿ. ೩೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಪ್ರಸ್ಥಾನ]

ಅಲಂಕಾರವೆರು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ[ಣಾ]ಲಂಕಾರವೆತ್ತು (ನವಮೋ. ೧೭–೧೩).
[ಅಲಂಕಾರ + ಪೆರು (< ಪೆಱು)]

ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಉಕ್ತಿಚಮತ್ಕಾರವನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ತೋರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ" (ಭಾರಮಿ. ೭).
[ಅಲಂಕಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಲಂಕೃತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲಂಕಾರ ಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿ, ಅಳಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ ೧: ಸಂದಲಂಕೃತಿ ಚಂಚಚ್ಚಮರೀಜಮಾಗೆ . . . ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರೇಂ ರನ್ನಂಗೆ ಮೆಯ್ವೆತ್ತುದೊ (ಅಜಿಪು. ೧–೮೫); ಇದು ಪೊಸರೀತಿ ನೋಡಿದು ನವೀನಮಲಂಕೃತಿ (ಶಬಶಂ. ೧–೨೬). **ಅಳಂಕೃತಿ**: ೧. ಅಳಿಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧ ರ); ವಿಸ್ತಾರದಿನಿಟ್ಟು ಚಂದನದ ಬಟ್ಟನಳಂಕೃತಿಯಿಂದಮುಟ್ಟು . . . ದುಕೂಲಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಸೊಗಸಾಗು: ಅಲಂಕೃತಿವೆತ್ತ ಗಣೇಶ್ವರಸ್ಮರಸ್ಮಂದಿರಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೫).
[ಅಲಂಕೃತಿ + ಪೆಱು]

ಅಲಂಕೃತೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು: ದೇವಿಯುದಯ ಸಮಯದೊಳ್ ಮಂಗಳಾಲಂಕೃತೆಯಾಗಿ ಪರಿವಾರಾಂಗನಾಕರತಳ ಪರಿಕಳಿತ ವಿವಿಧಾರ್ಜನಾ ವಿಶೇಷಂಬೆರಸು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೪ ವ).
[ಸಂ. ಅಲಂಕೃತಾ]

ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ನಿರ್ಮಾಣ; ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಪದಿನಾಱಲ್ಲವಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ನೇರ್ಪಟ್ಟುವು (ಗದಾಯು. ೧–೭).
[ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನಾ (ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ + ರಚನಾ)]

ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ, ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ. **ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ**: ಮಾನಿತಮಳಂಕ್ರಿಯಾನುವಿಧಾನಂ ಮತ್ತಿಂತು ತದುಪಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೮). [ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ]

ಅಲಂಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ: ಮಾಗಡಿಯ ಅರಸು ಅಲಂಗದ ನರಸಯ್ಯನೆಂಬವ ದೊರೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜನೋಲಗಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧–೬೬); ಆಗ ಸುಲ್ತಾನನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಧುರಂಧರನಾದ ತನ್ನ ಆಪ್ತಸೇನಾಪತಿ ಸೈಯದ್ ಗಫೂರನನ್ನು ಕೋಟೆಯ ಅಲಂಗದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೩).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಲಂಗ್ = ಕಂದಕ]

ಅಲಂಘನೀಯ (ಗು). ದಾಟಬಾರದ; ಮೀರಬಾರದ: ಗುರುವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂಬುದು ಮಗನೇ (ಗದಾಯು. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯ (ಗು). ದಾಟಲಾಗದ; ಮೀರಬಾರದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಪರಿಖಾವಳಯಮಲಂಘ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೧); ತಂದೆಯ ಪರಮವಚನಮಲಂಘ್ಯವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೫೫); ಇದಲಂಘ್ಯಂ ಪ್ರೇಮಕಾಮಿನೀಜನವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯತೇಜ (ನಾ). ಮೀರಲಾಗದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪುಸಮಾಜನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೪ ವ).
[ಸಂ. ಅಲಂಘ್ಯತೇಜಸ್ (ಅಲಂಘ್ಯ + ತೇಜಸ್)]

ಅಲಂಘ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಮೀರಲಾಗದುದು; ದಾಟಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಲಂಘ್ಯತ್ವದೊಳಂ ದ್ವೀಪಪರ್ಯಂತವೇಷ್ಟನದೊಳಂ ನೆಱೆದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯಬಲ (ನಾ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಮೀರಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦); ಅಲಂಘ್ಯಬಲಂ ಬಲಗರ್ವದಿಂದಂ ಬಗೆದನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೦೦). [ಅಲಂಘ್ಯ + ಬಲ₃]

ಅಲಂಜರ 'ಅಲಿಂಜರ' ನೋ.

ಅಲಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಅಲನ್ದೆಯ ಮುದ್ರಾವಣದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೫೬; 1082). [?]

ಅಲಂದೆಸಾಸಿರ (ನಾ). (ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಂದೆಸಾಸಿರದ ಮೊದಲ ಬಾಡವಲಂದಾಪುರದ ಸ್ವಯಂಭುಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೩೫; 1082). [ಅಲಂದೆ + ಸಾಸಿರ]

ಅಲಂಪಟಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಅಧಿಕವಾಗು, —ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಒಲವಿನೊಳಾಗಳೊಲ್ದೆಜಗೆ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳ್ತೊರೆ[ದುಚ್ಚಿ]ಪಾಯ್ವಪಾಲೊಳೆ ಮಿಸಿಸುತ್ತಮೆತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದಳ್ದ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗ್ಗಳನೊಳ [ಸೇದಿ]ತಾಂ ಪರಸಿ ಮತ್ತಮಲಂಪಳಿ[ಟಿ]ಯಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿ ದಳಾ ವಿಳಾಸವತಿ ಧೀರತೆಯಿಂ ಬಲಿಕೆಯ್ದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೭). [ಅಲಂಪು + ಅಟ್ಟು + ಅಗು$_1$]

ಅಲಂಪಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ ಪಯಿಂಚ್ಛಾಸಿರಂ ಕ್ರಮದಿಂದೆಳ್ತರೆ ಕೂಡೆ ತಾನಿರದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕಲಂಪಾಂತು ಚೀರಮನೀಂ ದಾಟಿಯನಿಕ್ಕನೇ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೨೪). [ಅಲಂಪು + ಅನ್$_1$]

ಅಲಂಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ರವಿ ಬಯ್ಯು [ಪಾಠಾಂ. ಬಯ್ಗೆ]ವೊತ್ತಲಂಪಿಕ್ಕುವ ಕುಂಕುಮರಜದ ಪೊಟ್ಟಳಕ್ಕೊತ್ತಿದನೆಂಬ ಪೊಲರಗಿನ ಮುದ್ರೆಯಿನೆಸೆದುವು ಮಧುಯುತ ಮುಕುಳಿತಾಂಬುಜಂಗಳೊಳಳಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೨೫); ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ ಸಾದಿನ ಕಂಪಂ ಕಕ್ಷಪುಟದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೪–೬). ℙ 'ಅಲಂಪು' ಎಂಬುದು ಆಲೇಪ್ಯದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು? + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಂಪು, ಅಲಪು$_1$, ಅಲಹು (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಸಂತಸ ಹರಿಸಮಲಂಪುಂ ಸಂತೋಷಾಖ್ಯಾನ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೪); ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ ತರಿಸುವೆ ನಾಂ ಮನೋನಯನವಲ್ಲಭನೊಳ್ ಮನದೊಂದಲಂಪಿನಿಂ ನೆರೆವೆನವೋಘಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೪); ಪೂತಕಲ್ಪಲತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯೆ ಗೆತ್ತಲಂಪಿನಿಂದೆಜಗುವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೧೩); ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಿಂಪುಗಳ್ಗಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೯); ಅಲಂಪಿಂ ಭೂರಿಕ್ಷ್ಮಾಚಕ್ರಮುಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟಿಂ ರಟ್ಟಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಎಕ II, ೧೩೩–೭; 982); ಒದವಿದಲಂಪಿನ ಪೊಂಪುಳಿಯಿಂದೆವೆಗದ ಮುಚ್ಚದೆ ನಡೆನೋಡುವ (ಜಯಕಾ. ೬–೧೨). ೨. ಸೊಗಸು; ಸೌಂದರ್ಯ: "ವಿಭವ" (ಚತುಣಿ. ೬. I, ೧೦೫); ತದ್ವನದಲಂಪಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರೆವರೆ(ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೨ ವ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಬಹಳವಾದ ಆಸೆ: ಆತನುಂ ಪಸಿದಲಂಪಿನಿಂದಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟಾಗಳ್ ಕಯ್ಯುಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦–೧೯); ಅನ್ತುಮನದಲಂಪು ಪೋಗೆ ಗಂಗಾನದಿಯಕೋಲಾಡಿ ನಿಜಗೃಹಕ್ಕೆವಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೦; 1122). ೪. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಪೆಜತೇನೊ ಪಾದರದೊಳ್ಸಂಸಾರ ಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನಲಂಪನಾಳ್ದ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪); ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಣ್ಪೇಟದೊಳಾದ ಮಚ್ಚರದಲಂಪಿಂ ಪೋರ್ವ ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಳಿಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೫೫); ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟುಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುಮಾವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೬).

ಅಲಪು$_1$: ೨. "ಅಲಪುಗಾರ" ಪರಾ. **ಅಲಹು**: ೧. ನಲವಿಂದ ಮೇದು... ಕಡಲ್ವಾಯ್ವ ಪೂರಾಂಬುವಂ ತಮ್ಮಲಹಿಂ ಪೊಕ್ಕೀಂಟಿ ಮೆಯ್ಯಂದಳೆದು ಪುದಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೬೦). [?]

ಅಲಂಪುಗಾಜ, ಅಲಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಚದುರಂ ಚಾಗಿಯಲಂಪುಗಾಜನೆಜೆಯಂ... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೧೯); ಅಲಂಪುಗಾಜನೆಜೆಯಂ... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೧–೩). **ಅಲಪುಗಾರ**: "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು, ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಲಂಪು + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಅಲಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೊಗಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಮಿಸುಗುವ ಪುಷ್ಯರಾಗಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಿಂದಮಲಂಪುಗೊಂಡು ನಿಂದಿಸಿಯಳು ಪೋಲ್ತಳಂಗಜನ ವಲ್ಲಭೆಯರ್ಚಿಪ ಪೊನ್ನ ಬೊಂಬೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೧). [ಅಲಂಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಲಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡು: ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಔತ್ಸುಕ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟಂಮಾಡಿ ನೃಪಂಗಲಂಪುವಡೆದತ್ತಂಭೋಜಗಂಧಾಸವಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ಜನಪಾಗ್ರಣಿ ನಿಷ್ಕಂಭಂ ಜಸಮಂ ಪಡೆದಲಂಪುವಡೆದೆಸೆದಿರ್ಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೩೦). [ಅಲಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಅಲಂಪುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ). [ಅಲಂಪು + ಬೆರಸು]

ಅಲಂಪುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಹೃದಯವಲಂಪುವೋಗೆ ಪದೆದೀಂಟದ ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನ ಕಂಪಿನಿಂ ಮದದ ಪೊದಟ್ಕೆಯಿಂ ಮನಕೆ ಮಾಟ್ಪ... ಮಧುವಿಂಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೫೬). [ಅಲಂಪು + ಪೋಗು$_1$]

ಅಲಂಪೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಂದಲಂಪೂರೊಳ್ಳ ತಿಪ್ಪಿಸಿ ವಂದಿಸುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನುತ್ಸುಕದಿಂದವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರನನಾ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲಿ (ಬಸಪು. ೫೪–೬೪). [ಅಲಂಪು + ಊರ್]

ಅಲಂಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗು: ಕೂಡುವ ಪಾರಿವಂಗಳುಲಿ ಕೇಳಿನಗಂಗಳೊಳುಣ್ಮೆ ಕೇಳ್ದಲಂಪೋಡೆ ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು ಕಣ್ಗೆಯಲಾಟಿಪ ಹಂಸಯುಗ್ಮಮಂ ನೋಡಿನವೋದಬಿಂದುಭರಮಂಥರ ದೃಷ್ಟಿ ಮರಳ್ದು ನಲ್ಲನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲಂಪೂಡು' ಇರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು + ಒಡು?]

ಅಲಂಬು 'ಅಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲಂಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಾಕು ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ; ತೃಪ್ತಿಯ ಭಾವನೆ; ವೈರಾಗ್ಯ: ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಡೆಯುವ ನೀನು ನನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಔಪಚಾರಿಕವೇ ಸರಿ (ಪದ್ಮನ. ೬); ತಾನಾದರೂ ಅವ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಉಳಿದುಬಂದನು (ನವರಾ. ೧೭–೯); ಆದರೆ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಅವರ ವಿರಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲ (ಅನಂತ. ೮೪). [ಅಲಂ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲಂಬುನಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ, ... ಅಲಂಬುನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ... ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹಸಾರ. ೪೪೮–೧೯). [ಅಲಂಬು? + ನಾಡಿ]

ಅಲಂಬುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಚೌದಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾ... ಅಶ್ವಿನಿ ಅಲಂಬುಸೆಯು (ಗಗತಾ. ೯–೧೧). [ಸಂ. ಅಲಂಬುಷಾ, ಅಲಂಬುಸಾ]

ಅಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ವೆದೆವಳ್ಳಿಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ ಅಲಂವಳ್ಳಿಯರಾ ರವಿಚನ್ನನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೮; 685). [ಅಲಂ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಲಕೆ, ಅಳಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು; ತಲೆಯ ಕೂದಲು: ಅಲಕಂ ಮಂದಾರಶೂನ್ಯಂ ಕದಪು ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಶೂನ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೩). ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬೇಟೆಯ

ನಾಯಿ (ಗಂಗಾಪು). ಅಳಕ್ಕೆ$_1$: ೧. ಅಳಿಕುಳದವೋಲ್ ವಿನೀಳಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೧) ; ಅಳಿಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೦ ರ) ; ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯುಳಕಮಂ . . . ಎನಲ್ ವೀತಶೋಕಪುರವರಮೆಸೆಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕನೆ 'ಅಲಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಅಲಕಿಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಸ್ಯ[ಸ್ಯಾ]ನ್ದಿಶಿ ರಜಪನ್ತ . . . ಕೊಟ್ಟಲೆ ಪಳ್ಳದ ಅಲಕಿಱುಕೆಯೆ ಕರ್ಗಲ್ಲೊಟ್ಟಿಯೆ ಪುಣುಶೆಪಡಿಯೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೭೨ ; 700). [?]

ಅಲಕು$_1$ 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲಕು$_2$ (ನಾ). ಬೀಜಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜಗಳು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಉತ್ತ ಮಣ್ಣು ಸಮವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಹಲುಬೆ : ಅಲಕು ಎಂದರೆ ಜಾಡರು ನೇಯುವ ಹಲಗೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಕುಂಟೆಯ ದಿಂಡಿಗೆ ಜಂತಿ ಕುಂಟೆ ಹಲ್ಲಿನಹಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಅದರ ಅನುವರಿತು ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಸಿರುವ ಕುಂಟೆಗೆ ಅಲಕುಕುಂಟೆ ಹಾಗು ಪಲಗೋರು ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).

ಅಲಕುಹೊಡೆ = ಹಲುಬೆಹೊಡೆ ; ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಸಮಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಬೀಜಗಳ ಮೇಲೆ ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಣ್ಣು ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಅಲಕಿನ ಮರವನ್ನು ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಲಕ ಎಳೆಸು : ಆದೇ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಅಲಕುಹೊಡೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).

[?. / ತೆಲು. ಅಲಕು = ಬಿತ್ತು]

ಅಲಕು$_3$ (ನಾ). ಹೆಣೆದ ತೆಂಗಿನ ಗರಿ : ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಅಲಕು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮಗಳ ಮದುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾದೀತೆ ! (ರೂಢಿ). [< ಅಲ್ಲು$_1$ + –ಕ]

ಅಲಕೆ, ಅಳಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ; ಅಳಕಾನಗರ. ೨. ಎಂಟರಿಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ.

ಅಳಕ್ಕೆ$_2$ ೧ : ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯುಳಕಮನದು ಮಿಕ್ಕುದು ಭೋಗವತಿಯ ಭೋಗಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೨). [ಸಂ. ಅಲಕಾ]

ಅಲಕ್ಕನೆ, ಅಲಕನೆ (ಅ). ಥಟ್ಟನೆ : ಅದು ಒಮ್ಮೆ ಇವರ ಸಾಲನ್ನೇ ಅಲಕ್ಕನೆ ಜಿಗಿದು ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಸರಿಯಿತು (ಮೇದಿನಿ. ೧೪೬).

ಅಲಕನೆ : ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಅಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಥೆ (ಹೃದಸ. ೭೪). [ಅಲಕ್ಕು + –ಅನೆ$_1$]

ಅಲಕ್ಕು (ನಾ). ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು.

ಅಲಕ್ಕಾಗು = ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ನೋಡಿದಿರಾ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಯಜಮಾನರ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ ತಾವು ಅಲಕ್ಕಾಗುವುದು (ನಟಸಾ. ೩೪೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಲಗ್ (< ಸಂ. ಅಲಗ್ನ)]

ಅಲಕ್ತ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕ : "ಅಲಕ್ತಮೆನಲಲತಗೆ[ಗೆ] ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦) ; ಯೋಷಿಚ್ಚರಣಾಲಕ್ತಾಂಶುವಿಂ ಕೆಂಪಡರ್ದುಲತೆಯ ಬಾಳ್ಚಿಟ್ಟೊಂಪದಿಂದೊಪ್ಪಿ . . . ಇರ್ದ ಹಾರೀತಕ ಹರಿತಶಿಲಾಪಟ್ಟದೊಳ್ ಭೂಪನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕ (ನಾ). ಅರಗು : ಅತ್ಮಾಂಗದೊಳ್ ರೋಹಿಣೀಚರಣಾಲಕ್ತಕರಾಗೆ ಮಚ್ಚಿಱಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಹೊಳಪು ; ಅರಗಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ : ಕವಿಲಾದ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಮಲಕ್ತಕಚ್ಛವಿಯಲಕ್ತಕಮುಂ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೯೦). [ಅಲಕ್ತಕ + ಛವಿ]

ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಅರಗಿನ ದ್ರಾವಕ : ಈ ಬಗೆಯೊಳಲಕ್ತಕದ್ರವದೊಳೊಂದದೆ ಸಿಂದವು ಪಾದಪಂಕಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೭). [ಅಲಕ್ತಕ + ದ್ರವ]

ಅಲಕ್ತಕರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ : ಚೆಂದಾವರೆ ಚೆಂಬಿಸಿಲಿಂದೊಂದುವ ತೆಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮೃದುಪದಯುಗಮೆಂದೆಂದಿನವೊಲಲಕ್ತಕರಸದಿಂದಂ ಪೇೞೊಂದಿತಿಲ್ಲಿದೇಸಿಂದುಮುಖಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೨).

[ಅಲಕ್ತಕ + ರಸ]

ಅಲಕ್ತರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ : ಪಸುರ್ಮಣಿಯ ಸೋಪಾನಕ್ಕೆ ಪದತಳಮಲಕ್ತರಸದಿನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಗಂದಂಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ ಸಿರಿಯಂ ನಿರವಿಸುತ್ತಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೭ ವ). [ಅಲಕ್ತ + ರಸ]

ಅಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕಠೋರ, ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ, ಅಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವಸಂಕೇತ, ಪ್ರಕ್ಲುಪ್ತಾರ್ಥ, ಅಸಂಮತ, ಅಪಛಂದಸ್ಸು . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಮಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷ (ಗು). = ಅಲಕ್ಷ್ಯ ೧ : ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದ ಲಕ್ಷಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಲಕ್ಷವ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೇನು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೩–೫೪).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಯ]

ಅಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಳದ ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಉದಾಸೀನಮಾಡು : ಅಡುಗೆಮನೆಯು ನಮ್ಮಿಂದ ಅಲಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೧೧).

[ಅಲಕ್ಷ್ಯ + –ಇಸು$_3$]

ಅಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ದಾರಿದ್ರ್ಯ ; ಬಡತನ : ಮಾನವೇಂದ್ರನು ಮಡಿದೊಡಾತನನೂನ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೬೧–೩೮).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಲಾಗದ ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ತಿಳಿಯಲಾಗದ (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಾರದಿರುವುದು ; ಉದಾಸೀನತೆ ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಗ (ನಾ). ಮೃದಂಗವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ : ಸಮಹಸ್ತ ಅರ್ಧಸಮಹಸ್ತ ಕರ್ತರಿ ಅರ್ಧಕರ್ತರಿ ವಿಷಮಕರ್ತರಿ ಅಲಗ ಜೊಟ್ಟಳಗ ಜೊಟ್ಟುಗಳಂ ನುಡಿಸುತ್ತ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). [?]

ಅಲಗಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಣ : ಅಲಗಂಬಿಂಗಳ್ಕದ ಮನಮಲರಂಬಿಗಳ್ಕಿದಪ್ಪುದಸಿಯಳೆ ಮಸೆದಿರ್ಪಲಗಂಬು ತನುವನಲ್ಲದಲರಂಬಿನ ತೆಜದೆ ಮನವನೇಂ ಭೇದಿಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೨೫). [ಅಲಗು$_3$ + ಅಂಬು$_3$]

ಅಲಗಣಸು (ನಾ). ೧. ಅಲಗಿನ ಸ್ಪರ್ಶ, —ಏಟು, —ಹೊಡೆತ : ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಬಳವಖಿಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ನೈಷ್ಠಿಕರಿಂಗಲಗಣಸು ಆಗಮಿಕರೆದೆಶೂಲ. . . ಎಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೫–೬) ; ಅನಿಮಿಷರಿಗಲಗಣಸು ನಿನ್ನಾನನದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾಂದ್ಯವೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೧–೮) ; ಬಣಗು ಕಪಿ ಕೇಳೆಲವೊ ರಣಕಲಗಣಸಹನು ಹನುಮಂತನಾತನ ಕುಣಿಹವೇನಾಯ್ತೆಂಬುದನು ನೋಡಳಿದ ಕಪಿಭಟರ (ತೊರಕಾ. ೬–೩೨–೩೪). ೨. ಹೊಯ್‌ಕಯ್ ; ಸಮಾನ : ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ : ದುಗುಲದ ಮಱೆಯೊಳ್ ಜಲಜಲಿಪ ರತ್ನದೀಪಕ್ಕಲಗಣಸೆನುತಿರ್ಪುದಧರಮರುಣಾಧರೆಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೪) ; ಜಲಜಲಿಪ ಭಾಜನಾಂಗಮಹೀಜಕ್ಕಲಗಣಸೆನೆ ಕೊಸಗೆಸೆದುದು

ಮಲರ್ದಲರ್ದುಳ್ಳಲರ್ದ ಮಿಸುಪ ಪೊಸತಲರ್ದಲರಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೫೬); ಚರಿತ್ರದೊಳು ಗಂಗೆಗಲಗಣಸು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಸು] ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಜಕಾ. ೧–೪೪); ರತಿಗಲಗಣಸು ರಂಭೆಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲು ಭಾರತಿಗೆಕ್ಕೆ ತೆಕ್ಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೩೭). ೩. ಅಧಿಕವಾಗುವುದು ; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು.

ಅಲಗಣಸಾಗು = ಮೀರು ; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು : "ಅಲಗಣಸಾದುದು–ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೪೬) ; "ಅಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವೆಂದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). [ಅಲಗು$_2$ + ಅಣಸು$_2$]

ಅಲಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯವಾಗು: "ಅಲಗಣಿಸಿತೆನಲ್ಕಸಹ್ಯಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರತಿ. ೫೧). [?]

ಅಲಗರ್ಜಿ (ಗು). ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಅಲಗರ್ಜಿ ನಿತ್ರಾಣವಾದ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಹೊಲದ ಕೆಲಸವು ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩).
[← ಮರಾ. ಅಲಗರಜೀ, ಅಲಗರದ, ಅಲಗರದೀ]

ಅಲಗರ್ಜಿತನ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು ; ಉದಾಸೀನತೆ : ತಂದೆಯ ಅಲಗರ್ಜಿತನ ರಾಗಣ್ಣನನ್ನು ಕೊರೆಯಿತು (ಗೀಜುಗಿ. ೫೪).
[ಅಲಗರ್ಜಿ + –ತನ]

ಅಲಗರ್ದ (ನಾ). ನೀರುಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಲಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಇರಿ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು ; ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರ ಮಾಡು : ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠಮದಿರಿತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರುಪಿದವೊಲಾಯ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪) ; ಕಾರಮ್ಮನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆನಂದರಾಯನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ತೊಳೆಮು. ೫೦). [ಅಲಗು$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಗಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧). [ಅಲಗಿನ ? + ಗಿಡ]

ಅಲಗು$_1$ 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ, ಚಾಕು, ಚೂರಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳ ಹರಿತವಾದ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ : ಕುಸುಮಕಾರ್ಮುಕನ ಪೊಡೆಗೆ ಪದವಡಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಂದಿಸಿದ ಸೆಲಗಿನಂಬಿನಲಗುಗಳೆನಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಸೂಸಿದ ಪಾಸಿದೆಳೆದಳಿಗರ್ಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ) ; ಎಲವೊ ಕಪಿ ಕೇಳೀ ಮಹಾಯುಧದಲಗಿಗೆಳಿಯದೆ ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದೆಯಾದರೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೫೦). ೨. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : ಮಿಸುಗುವ ರವಿಬಿಂಬಂಗಳ್ ಮಸೆದಲಗುಗಳಂ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವ ಕಾಂತಿಪ್ರಸರದೆ ನೀಲೋತ್ಪಳ ಕುಮುದಸಮಾಜಮನಿಳಿಸಿ ಪೊಳೆದುವಂಬರತಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೬) ; ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಱದನೊಡನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೧) ; ಅಲಗಿನ ತುಪ್ಪದ ಸವಿಗೆ ಲಲ್ಲೆಯಿಂದ ನಕ್ಕಿದಡೆ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ ನಾಲಗೆಯ ತಾಗಿ ಆ ಜೀವ ಹಲುಬುವ ತೆಱದಂತೆ (ಎಲೀಶ್ವ. ೨೦) ; ಮುನಿದು ಗಗನಕ್ಕಲಗನುಗಿದಡೆ ಗಗನವಳುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೬) ; ಮುನಿಪನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು (ತೊರರಾ. ೧–೯–೨೪). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು : ಹೊಗರಲಗ ತಲೆಗಿಂಬ ರಚಿಸೆನೆ ಪಾರ್ಥ ಕೈಕೊಂಡು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗೊಂಡೆದ್ದು ಮಂಡಿಸಿ ಹೊಗರ ಕವಲಂಬ್ಯೆದನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೨) ; ಅಲಗನೊಡಲೊಳು ತೊಳಸಿದಂತಿರೆ ಬಳಲಿದನು ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೦) ; ಸವಗದೊಳೆಚ್ಚ ಕಣೆ ಬೆಚ್ಚಂತಾಗಲೊಡಂ ನಾಂಟಿದಲಗನಲಘುಭುಜಪ್ರತಾಪಂ ಎನಸುಂ ಬಗೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫–೪).

ಅಲಗಿನಂಬು = ಅಲಗಂಬು : ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕವಲಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದುವು ಪರಸೈನ್ಯಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೪).

ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ = ಆಯುಧಾಗಾರ : ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗುಡಿ, ಹಳೆಯ ಮನೆ, ಜಾನಸಾಲೆ, ಮದ್ದಿನ ಮನೆ, ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ . . . ನಾವು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩–೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಗು ; ತೆಲು. ಅಲುಗು]

ಅಲಗುಗಣೆ (ನಾ). = ಅಲಗಂಬು : ಅಲಗುಗಣೆಗಳೊ ಮೇಘತರುವಿನ ತಳಿತ ತುದಿಗೊಂಬುಗಳೊ ಬೀಳುವ ತಲೆಗಳೋ ತತ್ಫಲ ಸಮೂಹವೊ ಚಿತ್ರವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೮). [ಅಲಗು$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಅಲಗುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಹೊಡೆ; ಆಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸು : ತೊಳಲದಡವಿಗಳಿಲ್ಲ ತೋಹಿಗೆ ಸಿಲುಕದಿಪ ಮೃಗವಿಲ್ಲ ಬೇಂಟೆಯೊಳಲಗುಗಾಣಿಸದಿರ್ದ ಮೃಗವಿಲ್ಲಿನಿತು ಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೩೯). [ಅಲಗು$_2$ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಲಗುಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ. ೨. ಬಾಣಗಳ ಧಾರೆ, —ಮಳೆ : ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಹಸುಳೆಯನು ರಿಪುಬಲದ ಮುಂದಿರಿಸಿಯಲಗುಧಾರೆಯ ಮೊನೆಗೆ ನೂಕಿಯೆ ತಾನೆ ಕೊಲಿಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೩). [ಅಲಗು$_2$ + ಧಾರೆ]

ಅಲಗುಮುಱಿ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ರಕ್ಷಾಕವಚ : ಅಲಗುಮುಱಿವುಳ್ಳವಂಗೆ ಶಸ್ತ್ರದ ಭಯವೇತಕ್ಕೆ (ಮುದೇಮ್ಮ. ೧೩). [ಅಲಗು$_2$ + ಮುಱಿ$_2$]

ಅಲಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸು : ಮಲ್ಲಗಾಸೆಯ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ನಲಿದು ಭರದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟು ಸಲ್ಲಲಿತಲಗುವಿಡಿದು ಕಲಿವೀರಭಟರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫–೩೫). [ಅಲಗು$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಲಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಮೈಕೈಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಷ್ಟು ಹರಿತವಾದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಗಲಕುಹುಲ್ಲು (*). [ಅಲಗು$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಲಗೆ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು ; ಆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ : ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಟಿಲ್ ಕೋಡಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಪ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೨). [?]

ಅಲಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗೆಹುಲ್ಲನ್ನು ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟು : ದೇವರ ದೊರೆಯ ವಿದಗ್ಧಜನಾವಳಿಯುಮನಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಲೆ] ಗಟ್ಟಿ ಮಾಱುತ್ತುಂ ನಾನಾ ವಿಧದೊಳೆ ಪೊಕ್ಕಾಡುವ ಪಾವರ ಡಾಕಿನಿಯ ಮನೆಯನಾಗಳ್ ಕಂಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨–೧೯). [ಅಲಗೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಲಗೆವಾರ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ, —ಚಾವಟಿ (?) : ಭೋರ್ಗರೆದುಲಿವ ಘಂಟೆಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮುಂದಂಬಡೆಯೆ . . . ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗಮುಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉರಚೆಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ . . . ವೃಷಬಲೀವರ್ದಧ್ವಾನಮುಂ . . . ವಿಜೃಂಭಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪–೭೦ ವ). [ಅಲಗೆ + ವಾರ ?]

ಅಲಗೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ (?): ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೇಱದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ? ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟಿ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯–೨೦೬). [ಅಲಗು$_2$ + ಏಱು$_1$]

ಅಲಘು (ಗು). ೧. ಲಘುವಲ್ಲದ : ಕಲಿತ ಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳಿಲ್ಲ ಸಫಲಗಳಿಂದವಲಘುಸಂಕಲ್ಪಸಿದ್ಧಿಸಿತಾತ್ಮಸಂತೋಷ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೪). (ನಾ). ೨. ಹಗುರವಲ್ಲದ ವಸ್ತು ; ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಲಘುತರ (ಗು). ತುಂಬ ತೂಕವಾದ; ಮಹತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ : ಜಲನಿಧಿಯುಮಂ ಮಱಗೆವಂದ ಕುಲಪರ್ವತ ಸಂಕುಲಮಂ ರಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದತ್ತಲಘುತರ ಶ್ರೀಯನಸಮುಗಂಭೀರತೆಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೩–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಲಘುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘಬಾಹು. ೨. ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳವನು: ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯು . . . ಮೇರು ಕಠಿಣ ಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩); ಅಲಘುಭುಜರೆನಿಪ ಖೇಚರ ಕುಲತಿಲಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೬೬). [ಅಲಘು + ಭುಜ]

ಅಲಘುಭುಜಬಲ (ಗು). ಮೇಲಾದ ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ: ಅಲಘುಭುಜಬಲಕರ್ಣ ನುಡಿದನು ಕೌರವೇಂದ್ರಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೭). [ಅಲಘುಭುಜ + ಬಲ$_2$]

ಅಲಘುಸಾಹಸಿ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ: ವಲಲ ಮೆಚ್ಚಿದೆನೈ ಮಹಾದೇವಲಘುಸಾಹಸಿ ತನ್ನ ಬಿಡಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೯೫).
[ಸಂ. ಅಲಘುಸಾಹಸಿನ್ (ಅಲಘು + ಸಾಹಸಿನ್)]

ಅಲಘೂಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). ಹ್ರಸ್ವವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು: ಅಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಲಘೂಚ್ಚಾರಣೆ ಯಥೇಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೮). [ಅಲಘು + ಉಚ್ಚಾರಣೆ]

ಅಲಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಲಸು$_2$: ಶರಧಿಯೊಳಗಣ ವಸ್ತುಗಳನಲಚಿ ಜಾಲಿಸುವ ತೆರೆಯಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಅಲಸು]

ಅಲತಗೆ$_1$, ಅಲತಿಗೆ (ನಾ). ಅರಗು; ಅರಗಿನ ರಸ, —ಬಣ್ಣ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಡಿಯೂಡಲ್ಕಲತಗೆಯಂ ತುಡಲ್ಕೆ ತುಡುಗೆಯಂ . . . ಕುಡುವಮರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧); ಈಕೆಯ ಪದದಲತಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗದೊಳ್ ಪೊರೆಗುಂ ಬೇಟದ ಮುದ್ರೆಗಳಂತೆ (ಜಗವಿ. ೨೦-೧೦೮). **ಅಲತಿಗೆ**: ಉದಕದೊಳಲತೆ[ತಿ]ಗೆ ದಾಳಿಂಬದ ರಜಮೆಳಗಜುಕೆಯಣಿಲೆಯೆಂಬಿವನರೆದಂತದಱಿಂ ನಸ್ಯಮನೆಱಗೊರ್ಮೊದಲೊಳ್ ಮೂಗೊಡೆದು ಸುರಿವ ರಕ್ತಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೩); ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್ಗಳ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವಳ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯); ಎಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡುವ ಸಿರಿವಡದಿಯಡಿಯಲತಿಗೆಯುಣ್ಬುವಡೆದು (ಚಿಕವಂ. ೩೪-೧೫); ಅಲತಿಗೆಯನಾಂತ ನೊಸಲಿಂದೆ ಮುಂಡಾಡಬಹೆ (ರಾಘಚ. ೭-೫೦).
[< ಸಂ. ಅಲಕ್ತಕ]

ಅಲತಗೆ$_2$ (ನಾ). ಏಳುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೂಮ್ಡಿ ದೇಶಾಭ್ಯಂತರೇ ಅಲತಗೆ ಸಪ್ತಶತಮಧ್ಯೇ ಕೊನ್ನಸೀ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತಃ (ಇಆ. XVI, ೨೪-೬೪; 1009) [?]

ಅಲತಗೆವಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್: ನವಕೋಟಿ ತವಸಿಗಳಲತಗೆ ವಜ್ಜೆಗೆ ತವಕದಿಂದಾನೆಱಗುವೆನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೯).
[ಅಲತಗೆ$_1$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಲತಿಗೆ 'ಅಲತಗೆ' ನೋ.

ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಪಾದ; ಅರಗು ಬಳಿದ ಕಾಲು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದಲತಿಗೆಗಾಲ್ಗಳ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವಳ್ ಜಲಜೋಪಮ ಕರಯುಗಮಂ ಮುಗಿಯುತೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳಿಂತು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೆ$_1$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಲತಿಗೆರಸ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಲತಿಗೆರಸದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಗೂಳ್ಗಟ್ಟಿಗೂಳೊಲೆದುರಿ ನಿಮಿರ್ವ ಧೂಪಘಟಾ ಮಿಳಿಮಿಳಿಸುವ ಸಾಲುಗೈದಿಂದ ರಕ್ಕಸವೊಳಲಂತೆ ಮೆಱೆದುದಾ ಸದನ (ಭರಚ. ೨೦-೧೩೧). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೆ$_1$) + ರಸ]

ಅಲತಿಗೆವೊನ್ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಚರಿಪ ಕೇರಳಿಯರ ತಳಿರಡಿಯ ಲೆಪ್ಪದಲತಿಗೆವೊನ್ನಿಂ ಕೊರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ವೊಲನಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೧೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲತಿಗೆವೊನಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದೆ?
[ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೆ$_1$) + ಪೊನ್ ?]

ಅಲತೆ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮಸಿ: ಅರಗು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕೆಂಪುಮಸಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಲತೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲತೆಯೊಳಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಲತೆಯ ಮಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೪). [< ಸಂ. ಅಲಕ್ತ]

ಅಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ದರಿ ಅಲತ್ತೂಪ್ಪೊರ್ರುಳೊ[ಳ]ಱ ಪೆರ್ನ್ನಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೯-೧೫; ಸು. 788). [?]

ಅಲಪಟೆ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ (ಕ).
[ಅಲೆ$_2$ + ಪಟ್ಟೆ$_0$ (< ಪಾಡು$_2$)]

ಅಲಪಾಕು 'ಅಲ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಅಲಪಾಟು (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು: ಆದರೆ ಈಚೀಚೆಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ 'ಅಲಪಾಟನಲ್ಲಿ' ಅವಳ ದೇಹ ಕ್ಷಯಿಸಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ (ನನ್ನರ. ೫೪). [ಅಲೆ + ಪಾಟು (< ಪಾಡು$_3$)]

ಅಲಪು$_1$ 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಪು$_2$ 'ಅಲೆಪು' ನೋ.

ಅಲಪುಗಾರ 'ಅಲಂಪುಗಾಱ' ನೋ.

ಅಲಬತ್ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲಬು$_1$, ಅಲುಬು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಹುಲ್ಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಳೆ: ಆ ಸಸಿಯ ಮುಟ್ಟುವ ಸರ್ಪವರ್ಣದ ಸದೆಯಂ ಕಳೆದು ಅಸ್ಥಾವರಣದ ಅಲಬಂ ಕಿತ್ತು ದಶವಾಯುವೆಂಬ ಕಸವಂ ತೆಗೆದು ಆ ಸಸಿ ಪಸರಿಸಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಫಲಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗಿ'(ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪); ತೀರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಳೆವಸರು ಗರಿಕೆಯೂ ಅಲಬು ಅಂಜಡಿಗಳೂ ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೬೮). **ಅಲುಬು$_1$** (ಕ). [← ?. ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲಬು$_2$ 'ಅಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲಬುಂನಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಲಬುಂನ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಾ[ಶ್ಯ]ಪಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII, ೧೮೭-೨೩; 668).
[ಅಲಬುಂನ$_0$ + ಬೋಯ]

ಅಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕದಂತಹ; ದುರ್ಲಭವಾದ: ತತ್ವಾಲಭ್ಯವೆಂಬುದಡಂಗಿಸುತಮಿನಿತಿನಿತು ನೆನಪುಗಳಂಗವಿಪ . . . ನುಡಿಗಡಣೆಯಿಂದ (ಬಸಪು. ೭-೧೦). ೨. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಅಪರೂಪವಾದ [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಯತರ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ದುರ್ಲಭವಾದ. ೨. ತುಂಬ ಅಪರೂಪವಾದ; ಬಹು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ: ಅಲಭ್ಯತರಮಾದ ತದಂಘ್ರಿಗಳೆನ್ನಮೇಲೆ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದುವು (ಜಗವಿ. ೩-೪೨); ಏನಲಭ್ಯತರಮೋ ನೆಟಿಲುಂ ಜಳಮುಂ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಯಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಲಾಭ; ದೊರೆಯಲಾರದ ಲಾಭ: ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಇಂದು ಅಲಭ್ಯಲಾಭವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಭೇಟಿ (ಉಕ): ಏನು ಅಲಭ್ಯಲಾಭ ನಿಮ್ಮದು (ರೂಢಿ). [ಅಲಭ್ಯ + ಲಾಭ]

ಅಲಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲರ್$_1$, ಅರಲ್$_1$, ಅರಲು$_1$, ಅರಳ್$_1$, ಅರಳು$_1$, ಅಲರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು; ಬಿರಿ; ದೊಡ್ಡದಾಗು: ಮನ್ಮಥಶಿಖಿಜ್ವಾಲಾಳಿ ತಳ್ತೀಱೆ ಬೇಯದೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನ ಜೋಳದಂತಲರ್ದೊಡಾ ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂಬರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಅಲರ್ದಲರ್ಗಣ್ಗಳ ನೋಟದೆ ಸುಲಲಿತತನು ಶಿಶುವ ಮೆಯ್ಯ ತೀಟದೆ ತನಗಗ್ಗಲಿಸಿದಲಂಪಂ ಕುಡೆ ಪೊಸತಲರ್ದಂಕುರಿಸಿರ್ದ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ

ಪೋಲ್ತುಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೪೭); ಅಲರ್ದ ತಾವರೆಗೆಱೆಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೮). **ಅರಲ್₁**: ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿಯೊಳರಲ್ದಲರೆಂಬಿ ವಱಿಂ ಬಸಂತರಾಜನ ಮನೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ತೋಱುಗುಮಲ್ಲಿಯ ನಂದನಾಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೫); ಪಿರಿದೆನಿಪ ಭಕ್ತಿಭರದಿಂದರಲ್ದು ಸಿರಿ ನೆಲಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ನಟ್ಟಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೨); ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂ ಲೋಲಲೋಚನಚಂಪ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ದುದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೫). **ಅರಲು₁**: 'ಅರಲುಗೆಂಡ' ಪರಾ. **ಅರಳ್₁**: ಏಱುಂಜವ್ವನಂ ಶಿವಪೂಜೆಗೆಂದರಳಲಿರ್ದ ಪರಿಮಳದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತಿರ್ದಪುದು (ನಂಬಿರ. ೪–೪೨); ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರ್ ಚುಮ್ಮೆನುತ್ತುಣ್ಮೆ (ದಶಕು. ೬–೭). **ಅರಳು₁**: ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ . . . ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮುದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪); ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮಂಜರಿಯ ಕುಸುಮದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೭); ಅರಳಿತರಸನ ವದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಿರಿ ವಿಶಾಲದಲಿರ್ದ ನಮರೇಶ್ವರನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೮); ಅರಳಿದರಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೫). **ಅಲರು₁**: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ . . . ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೨); ದರಹಸಿತಮುಖ ವಲರಿ ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೬–೨೭); ಆ ನುಡಿಯನಾಲಿಸುತ ಮಾಯಾ ಮಾನಿನಿಯ ಮೊಗವಲರಿ ಸಲೆ ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರ್; ತುಳು. ಅರಲ್, ಅರಳ್, ಅಲರ್; ತೆಲು. ಅಲರು]

ಅಲರ್₂, ಅರಲ್₂, ಅರಲು₂, ಅರಳ್₂, ಅರಳು₂, ಅಲರು₂ (ನಾ). ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಮೊಗಮೆಂಬಂಬುಜದಲರಾ ನಗೆಯೆಂಬ ವಿಕಾಸ ಮೊಪ್ಪುವವಱೊಳ್ ಸುೞಿಗುಂ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಗಳೆಂಬ ತುಂಬಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೫); ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂಡುಣ್ಬುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೧); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ ನಾಡೆ ರಾಜಿಪ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೧). **ಅರಲ್₂**: ತಂದತ್ತರಲ ಮೞೆಗಳಂ ಪುಷ್ಪಮೇಘಪ್ರತಾನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೮); ನಿಶ್ಚಯಮಾಗರಲ್ ನಭದೊಳಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೫೨); ವಿರಹತಾಪದಲಿ ಬೀಳ್ದರಲ ಪಾಸಿನಮೇಲೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೫–೩). **ಅರಲು₂**: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖೆಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದು (ಸಾನಂಚ. ೩–೯೮). **ಅರಳ್₂**: ಜಾದಿಯರಳಂ ಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೨೭); ಸಂಪಗೆಯರಳ ಪರಿಮಳ ಪಥ್ಯವೇ ತುಂಬಿಗಳ ಕಿಂತಿಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೩). **ಅರಳು₂**: ನನೆಮೊಗ್ಗು ಅರಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಱಿವುದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿಯ ಜಂಗಮಲಿಂಗ (ಆದವ. ೧೨); ಅಳಿಯಿಲ್ಲದರಳುಗಳಿಲ್ಲಾ ವನದೊಳು (ಅಂಜಚ. ೩–೪೮). **ಅಲರು₂**: ನಕ್ಷತ್ರ ಮುಡಿಯಲರುಗಳಂತೆ ತಡೆಯೆ ಮಹೇಶ್ವರ ಪಿಡಿದನು ವರತ್ರಿಶೂಲವನು (ಮೋಹತ. ೩೯–೩೮); ವಿಕಸಿತಮಾದ ತಾವರೆಯರಲಿನೊಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೭೭).

ಅಲರಲರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬೆಳೆಬೆಳೆದ ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೭). ಅಲರಾಗು = ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೈಸೋಂಕಿನ ಸವಿಗಂತಲರಾದುದು ಪ್ರಿಯಂಗು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೩೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರಿ; ತೆಲು. ಅಲರು]

ಅಲರಂಬ, ಅರಲಂಬ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: "ಅಲರಂಬಂ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಹನೆನಲ್ ಪೂವಿಲ್ಲ ಕಾವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮); ಅಲರಂಬನಾನೆಯೆನಿಪೀ ತಂಗಾಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫); ಅಲರಂಬನ ಕಂಡರೆ ತೋಱಿಸೆಂದು ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದೆ ಹಲುಬಿದ ಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೯–೩೬). **ಅರಲಂಬ**: ಅರಲಂಬನಂಗಡಿ ರತಿಯ ರಾಗದೋವರಿ ಪದಿರ ಪಾಳೆಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೪೭); ತಾವರೆಯ ನೂರ್ಮಿರುವಿಗಿನಿವಿಲ್ಲನರಲಂಬನು ಅರರೆ ಪೂಡುತ್ತೆ ಚೊಾಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೮); ಅರಲಂಬನಟ್ಟುಳಿಯನಂಗನಾತಂಕ ರತಿವರನ ಹಾವಳಿ (ಸನ್ಮುಕಾ. ೩–೨೮). [ಅಲರಂಬು + –ಅ₇]

ಅಲರಂಬವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಅಲರಂಬವಗೆಯ . . . ಕಱೆಗೊರಲ ಪಣೆಗಣ್ಣ ಮಾದೇವ (ರಾಘಚ. ೧೩–೭).

[ಅಲರಂಬ + ಪಗೆ + –ಅ₇]

ಅಲರಂಬು, ಅರಲಂಬು, ಅರಳಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ಸರಸಿಜನಾಳತಂತು ತಿರು ಮತ್ತಿನಜಾಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮುಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೧); ಯೋಷಿಜ್ಜನಮುಲರಂಬಿನ ವೇಷಂಗೊಂಡಂತೆ ನೆಱೆದು ಪೂದುಡುಗೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೩); ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನ ನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೪೬); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕಾವನಲರಂಬಂ ಕೆದಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ ವ). **ಅರಲಂಬು**: ಸ್ಮರನರಲಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊಱಲ್ದು ಸಿಂಹಬಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೪); ನಿನ್ನ ಬೆರಲ್ಗರಲಂಬಾಗದ ವಸ್ತು ನಿನ್ನ ನಾಭಿವಳಯಕ್ಕೆ ಪೂಗೊಳಂ ಪುಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧೭); ಚಿಣ್ಣನೀನಱಿಯದಾಡಿದೆ ಹೋಗೆಲವೊ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆನ್ನರಲಂಬಿಗಳುಕಿ ಹೆಣ್ಣೊಡಲಾದ ಹಿಂಗಿದರೆ ಕೊಂದಪೆನೆಂದು ನನ್ನೊಳು ಸೆಣಸುವರಾರು (ಮೋಹತ. ೩೮–೧೦). **ಅರಳಂಬು**: ಅರಳಂಬುಗಳ್ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲುಮಿವು ನಾಡೆ ನಿಬ್ಬರಮುಮರರಂ ಜಯಿಸಲೆಂದವಂ ಬಿಟ್ಟು ಶಂಬರಮಥನಂ (ಚೆಬಪು. ೧೦–೧೩).

[ಅಲರ್₂+ ಅಂಬು₁]

ಅಲರಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಆರಿಸು; ಪುಷ್ಪಾಪಚಯಮಾಡು: ಅಲರಾಯ್ವ ಪದದೊಳಿರಡನೆಯಲರ್ಗಂ ಕೈನೀಡಿ ಸೇದೆವಡುವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦೫). [ಅಲರ್₂ + ಆಯ್₁]

ಅಲರಿಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಲರಿಜ, ಅರಲಿಜ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪೊಬಲಿಜಂ, ಅಲರಿಜಂ, ಕರಹಡಿಜಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭–೧೯ ಉವಾ); ಮುನ್ನಾಗಸಮನಳೆವಾಗಳಲರಿಜಂ ತೊಳೆದಿಟ್ಟ ಕುಂಕುಮದಚ್ಚಿನಿಂದಮೋ . . . ಎಂಬಂತೆ ಕೆಂಪು ಪೆಂಪುವೆತ್ತ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೩೨–೧೨); ಅಲರಿಜಂ ಮುಗಿಲ್ದೇರಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಬಿಡುಗಣ್ಣರುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೯–೧೮); ಮುರಾರಿಯುಂದಲರಿಜಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದಾ ಗಂಗೆಗಾಧಾರಂ ತನ್ನ ಶಿರಂಗಡೆಂಬ ಶಿವನಂ ನಾನಟ್ಟಿಱಿಂ ವಂದಿಪೆಂ (ಮೈಸೂಮ. ೧–೨). **ಅರಲಿಜ**: "ಅರಲಿಜ ನಾಲ್ಮೊಗ ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಱೆಯಂ . . . ಎನೆ ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯). [ಅಲರ್₂ + –ಇಜ]

ಅಲರಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅಲರಿಸು, ಅರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಮನೆಯೊಳಗಿರ್ದು ಪುರಸ್ತ್ರೀಜನಮುಮನಾತ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದಲರಿಸಿದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೬); ಹೃದ್ವಿಸಜವನಲರಿಸಿ . . . ಶಿರವ ತೂಗಿಸುವುದೀ ವಚನದ ರಚನೆ (ಮೋಹತ. ೧–೨೫); ನೃಪನಾಸ್ಯಶಶಿಬಿಂಬವಲರಿಸಿದುದು . . . ಜನದ ನೇತ್ರಕುಮುದವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೫–೧೩). **ಅರಳಿಸು**: ಹೃದಯದ ಕಮಲವ ನರಳಿಸುವನೆ ಜಯ (ಜಯಕಾ. ೮–೨೨). [ಅಲರ್₁ + –ಇಸು₁]

ಅಲರು₁ 'ಅಲರ್₁' ನೋ.

ಅಲರು₂ 'ಅಲರ್₂' ನೋ.

ಅಲರುಗಣೆ 'ಅಲರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಅಲರುಗಣೆಯ 'ಅಲರ್ಗಣೆಯ' ನೋ.

ಅಲರುಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರುಣಿ, ಅರಲುಣಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು ; ತುಂಬಿ : "ಎಲ್ಲಿಯುಮಲರುಣಿಯುಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲವರಿಂ ಭ್ರಮರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೯) ; ಅಲರುಣಿಯನಳಿಯೆಂಬರು (ಚಿಬಪು. ೬-೪೪) ; ಸುಟಿಪೊರ್ಕುಟಿ ತಾವರೆಯಲರುಣಿಗಳ ಬಳಗದ ನೆರವಿನಿಂ ನಿಮಿರ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೩-೨-೪). **ಅರಲುಣಿ :** ಅರೆವಿರಿದರವಿಂದೋದರ ದೊಳಗೆಳೆಯರಲುಣಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨).

[ಅಲರ್$_2$ + ಉಣ್ + -ಇ$_2$. / ತುಳು. ಅರಲುಣಿ]

ಅಲರುಣಿಗಣ್ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು : ನಗೆಗಣ್ಣ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಬಗಸೆಗಂಗಳ ಶಿಶುಮಿಗಗಣ್ಣಲರುಣಿಗಣ್ಣಾ . . . ಬಗೆಗಾತಿಯ ರೈದಿದರು (ರಾಮಕಾ. ೭-೯೩). [ಅಲರುಣಿ + ಕಣ್]

ಅಲರುದೋರಣ 'ಅಲರ್ದೋರಣ' ನೋ.

ಅಲರುವಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲ್ 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲು 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲುಗಾಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ : ಅಲರುವಿಲುಗಾಜನ ಸರಳ ಗಜಿಗಳವೊಲೆವೆಗಳಲರ್ಗು (ಬಸಪು. ೪-೨೬).

[ಅಲರುವಿಲು (< ಅಲರ್ವಿಲ್) + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಅಲರುವಿಲ್ಲ 'ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಲರುಸರ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣ ; ಕಾಮ (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಲರು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಸರ$_3$]

ಅಲರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಲರೆಸಟಿ (ನಾ). ಹೂವಿನದಳ, —ಎಸಳು : ಕುಳಿರ್ವಲರ್ದಲರೆಸಟಿ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫) ; ಸೊಂಪಿಡುವ ಪಲತೆಱದಲರೆಸಟಿ ಪಸೆಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ).

[ಅಲರ್$_2$ + ಎಸಟಿ]

ಅಲರೇಱು, ಅರಲೇಱು (ನಾ). ತುಂಬಿ ; ದುಂಬಿ : "ಅಱಿಡಿ ಪಱಿಮೆ ಗಳೆನಲಲರೇಱು" (ಚತುನಿ. ೭೪). **ಅರಲೇಱಿ** (ಕ).

[ಅಲರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ + -ಇ$_2$]

ಅಲರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು ; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು : ಅಲರೇಱದೆ ಸೊಂಪಿಡಿ ದಿನಿವಣ್ಣಳನೆಲ್ಲರ್ಗೆಡೆವಿಡದೀವುತ್ತಮೊಪ್ಪುಗುಂ ಪನಸಕುಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨೦) ; ಭರದಿಂದಲರೇಱಿದ ಮಾಕಂದಂ ಸರಸಫಲಂದೋಱಿರ್ಪು ದೆನಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಏಱು$_1$]

ಅಲರೊಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ : ಮುಗುಳಲರೊಡ್ಡೆ ಕರಂ ಸಿದ್ಧ ಮಾದುದಂಬರತಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೪).

[ಅಲರ್$_2$ + ಒಡ್ಡೆ$_0$ (< ದೊಡ್ಡೆ ?)]

ಅಲರೋಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸಾಲು, —ರಾಶಿ : ತಳಿರ್ಗಳ ತೊಂಗ ಲಿಂದಮಲರೋಳಿಗಳಲ್ಲುಗುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೯) ; ತಳಿರ ಮೇಗಣಲ ರೋಳಿಗಲೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೫). [ಅಲರ್$_2$ + ಓಳಿ]

ಅಲರ್ಕ (ನಾ). ೧. ರೇಗಿದ ನಾಯಿ. ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬಿಳಿ ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಲರ್ಕೆ, ಅರಲ್ಕೆ, ಅರಳ್ಕೆ, ಅಲರಿಕೆ (ನಾ). ಅರಳುವಿಕೆ ; ಬಿರಿಯು ವುದು ; ವಿಕಾಸ : ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ನಯನೋತ್ಪಳಕಂ ದ್ರುತಮಾನಂದ ವಾರ್ಧಿಗಂ ನೆಗಬ್ಚಿರ್ಪಚ್ಚಂದ್ರನ ತನುರುಚಿ ಚಂಚಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಡೆ ದಲರ್ಕೆಯಂ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೯೩) ; ವನಜಕ್ಕೊಯ್ಯ ನಲರ್ಕೆಯಂ ಸಮನಿಸುತ್ತೋರಂತೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ತಣ್ಣನೆ ಶೀದಿತ್ತನಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯ ಪ್ರೋದ್ಭೂತಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೨). **ಅರಲ್ಕೆ :** ಮೇಣದರಲ್ಕೆಯೊಳಾದ ರಾಗದಿಂ ಪುದಿದರುಣಾರವಿಂದಚಯಮೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೪). **ಅರಳ್ಕೆ :** ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊರೆಯೊಳಿರೆ ತಾವರೆ ಗರಳ್ಕೆಯೇಕೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೧೬). **ಅಲರಿಕೆ :** ಕಣ್ಣೈದಿಲಲರಿಕೆಯಿಂಪು ಕಳೆಯೆ ನಾಸಾನಿಲನ ಕಂಪು ಸುಳಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೨).

[ಅಲರ್$_1$ + -ಕೆ]

ಅಲರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವು ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಸಂಕೋಚ ಗೊಳ್ಳು : ಪಳಪಳನಿರ್ದ ತಾರೆ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನಲರ್ಕೆಗುಂದಿದು ತ್ಪಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೨). [ಅಲರ್ಕೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಲರ್ಗಂಪು (ನಾ). ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ : ಪೊತ್ತಲರ್ಗಂಪಂ ನೆಗೆದುಱಿ ತಣ್ಣೆಲರದಿನಿಸು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೬೫) ; ಪಾದರಿಯಲರ್ಗಂಪು ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಂಪು (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೧) ; ಅಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿರ್ದ ತುಂಬಿಗಳ ಬಂಬಲ್ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಪಲ್ಲವಾವಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ತ್ರಚಯಂ ಪಿಕಪ್ರಕರನಾದಂ'ಮೇಘ ನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೯). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಂಪು]

ಅಲರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಕಲಲೆಂದತಿ ಕೌತುಕದಿಂ ದಲರ್ಗಟ್ಟುವೆವೆಂಬದೊಂದು ಸಾಹಸಮಂತಿರ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫).

[ಅಲರ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಲರ್ಗಣ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣು : ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೊಳೆವಲರ್ಗಣ್ ಚಾಮರಮೆನೆ ಲಳಿತ ಭ್ರೂಲತೆ ಪತಾಕೆಯೆನೆ (ಆದಿಪು. ೬-೪೧) ; ಅಲ ರ್ಗಣ್ಗಳಮರ್ದುಗಂ ತೊದಳ್ನುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯) ; ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ಬಂಬಲ್ವೆಳಗುಗಳ ಸೂಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೦).

[ಅಲರ್$_2$ + ಕಣ್]

ಅಲರ್ಗಣೆ, ಅಲರುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಅಂಬು ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ : ನೀಳಾಂಜನೆ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂ ಮಸೆದ ಮದನನಲರ್ಗಣೆ ಬರ್ದುಕಿತ್ತೆನಿಸು ತ್ತೊಳ್ಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕನೆ ನಿಖಿಳಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೯) ; ಗಿರಿಜೆಗೆ ರೂಪೋತ್ಸವದೊಡನೆ ಮೊಱೆವ ದಶವರ್ಷವ ದಾಯ್ತಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೂಡುವ ತೆಱದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨) ; ಅಂಗಜನಲರ್ಗಣೆಯಂತೆ ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯). **ಅಲರುಗಣೆ :** ಅಲರುಗಣೆಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ . . . ಮನ್ಮಥರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರಾ. ೩-೧೨-೨೬). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಅಲರ್ಗಣೆಯ, ಅಲರುಗಣೆಯ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ವನು ; ಕಾಮ : ನುಣ್ಣೊಡೆಯೆಂಬ ಪೊಂಬಾಚಿಯ ಬಾಚ್ಗಂಬ ಮಲರ್ಗಣೆಯನೆಂಬ ಸೊರ್ಕಾನೆಯಂ ತೊಲಗಲೀಯದೆ ನಿಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩). **ಅಲರುಗಣೆಯ :** ಅಲರುಗಣೆಯನ ಡೊಣೆಗಳಿಂ ದಗ್ಗಳಿಪ ಕಿಱುದೊಡೆಗಳೆಸೆವುವು (ಬಸಪು. ೪-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣೆ + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು : "ನೀರ್ವೊಕ್ಕುಳನಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೭) ; ಅತ್ಯಕ್ಕೆ- ಅಲರ್ಗಣ್ಣಂ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಲರ್ಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗಣ್ಬೊಣರ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಕಣ್ಣು ಗಳು : ಅಲಸಗಮನಮುಂಬುಜಕುಟ್ಮಲಕುಚವಲರ್ಗಣ್ಬೊಣರಮೃತಾಧರ (ಜಯಕಾ. ೩-೧೪). [ಅಲರ್ಗಣ್ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಅಲರ್ಗಯ್ದು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಆಯುಧ ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ : ಅಂಗೋ ದ್ಭವನೆಂಬ ಮಹಾ ಸಾಹಸಿಗಂಗೆಯೊಲಿದು ರತಿ ಬಾಸಟಮಿಟ್ಟಲರ್ಗಯ್ದುಂ ಕುಡುವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೨೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಯ್ದು]

ಅಲರ್ಗಳಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ನಿಗಳಂಬೊಲ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದ ಮೋಹನಿಗಳಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಕುಳಂ ಪಿಂಗೆ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರಂಬೊಲಲರ್ಗಳಂ ವನಮುನಂದಾನಂದದಿಂ ಪೊಕ್ಕನಾವಗ ನೂಡದಟ್ಕಂಜಳುರ್ಕೆಯಿಂ... ಶ್ರೀಚಂದ್ರಭೂವಲ್ಲಭಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩.೪೨).
[< ಸಂ. ಅನರ್ಗಲಂ]

ಅಲರ್ಗಱೆ, ಅರಳ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸುರಿ; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸೂಸು: ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಹೊತ್ತ ಮಾತೃಕೆಯ ಪಾದಾಂಭೋರುಹ ಕಲರ್ಗಱೆದು ಮುಂಬಾಗಿ ಕೈನೀಡಿ ಶರಣೆಂಬ ರೀತಿಯೊಳ್ ಪೊಂಬಾಳೆ ಬನಮೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪–೪೧). **ಅರಳ್ಗಱೆ**: ತಾಪಸ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನಯ ವಂಶೋತ್ಪನ್ನ ಭೂಪಾಲಕರಿಗೆ ಕೂರ್ತು ರೂಪಾಂತ ನೆಂದರಳ್ಗಱೆದ ರೀತಿಯೊಳಿಂದ್ರಗೋಪದ ಪುಳುವುದುರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪–೩೬). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಱೆ$_1$]

ಅಲರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಕುಡಿ. ೨. ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಸುಮನಶ್ಶಿಲೀಮುಖಾಕ್ರಾಂತಮಿದಲರ್ಗುಡಿ ದೇವ ತನ್ನೊಳುತ್ಕಳಿಕೆ ಕರಂ ನಿಮಿರ್ದಿರೆ ನಿನಗೆಱಕಮನಾಂತು ಮೆಱೆದಪುದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೨); ಬಾಳಲರ್ಗುಡಿ ಪಿಕರುತಿ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಕೆ ಮಾಂದಳಿರ ಕೆಂಪು ದೀವಿಗೆಯೆನೆ ... ಬಂದುದು ವಸಂತಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅಲರ್ಗೂಡು, ಅರಳ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರು. ೨. ಹೂವನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಬೆರಸು: ಅಕ್ಷತೆಯೊಳು ಕುಂಕುಮ ದಲರ್ಗೂಡಿ ಶೋಭಾಕ್ಷತೆವಟ್ಟಲಿಟ್ಟಹಳು (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೧). **ಅರಳ್ಗೂಡು**: ೧. ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ್ಗೂಡಿ ಪಾಲ್ದಳಿದಂದದಿ ಚೆಲ್ಲಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೪–೧೦೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಕೂಡು$_1$]

ಅಲರ್ಗೊಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: "ಅಲರ್ಗೊಳನ್ = ದುಂಬಿ" (ಧನಂಪ). 'ಮರಗೊಳ' ಪರಾ.
[ಅಲರ್$_2$ + ಕೊಳ್ (< ಕೊಟ್ಟ್) + –ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಅಲರ್ಗೊಂಚಲೆ ಕೇಸರಮೆಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸ ಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೩); ಪಾರಿಜಾತದೊಂದೆಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ಪಿಡಿದು ನಂದನದೊಳ್ ಬರುತೊರ್ಪಳೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೬); ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ಗೆಱಪುಂಚ ದುಂಬಿಗಳ ಶುಂಭದ್ಗಾನದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೮); ಎಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ತಳೆದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೧೧). [ಅಲರ್$_2$ + ಗೊಂಚಲ್]

ಅಲರ್ಗೊಂಡೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ಎಳೆವಣ್ಣ ಪೊರ್ಕುಟಿಲ ಗೊಂಡೆಯಂತಿರೆ ಪೊಂಬೆಟ್ಟಂ ... ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೩).
[ಅಲರ್$_2$ + ಗೊಂಡೆ]

ಅಲರ್ಗೊಳ, ಅರಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಕೊಳ: ಮೀನಧ್ವಜ ನುಪವನದೊಳ್ತಾನೆಸೆವಲರ್ಗೊಳದವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೩೬); ಅಲರ್ಗೊಳದಮಲ್ದರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚೆಯ ಮಱೆ ... ರಾಜಿಸುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨). **ಅರಲ್ಗೊಳ**: ನಲ್ಗಂಪುವೀಱೆ ಮೋಹಿಸುವ ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯರಲ್ಗೊಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೮). [ಅರಲ್$_2$ + ಕೊಳ$_1$]

ಅಲರ್ಗೋಲ್, ಅಲರುಗೋಲು, ಅಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಒಲುಮೆ ವಂಚಕರೆಲ್ಲಿ ದರೆಲ್ಲಿ ದರೆಂದಲರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಭವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೨); ಅಂಗಜನಾಗ ಕಿವಿವರೆಗೆ ತೆಗೆದು ತುಂಬೆಚ್ಚಲರ್ಗೋಲಂತರಂಗದೊಳ್ ನಾಂಟಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೨). **ಅಲರುಗೋಲು** (ರಮಾಕಾಂ). **ಅಲರ್ಗೋಲು**: ಕಟ್ಟಾಯವಡೆದಿರ್ದ ನಂಗಜನಲರ್ಗೋಲ ತೊಟ್ಟ ಮೋಹನ ಶಕ್ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೮).
[ಅಲರ್$_2$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಲರ್ಗೋಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ನೋಡೆಲವೊ ಕಾಲಭೈರವನ ಕೈಚಳಕವನೆಂದಲರ್ಗೋಲನ ಮುಗನನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೩೬). [ಅಲರ್ಗೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಲರಿಸು: ಅಲ್ಪಹಾಸಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸುತುಂ ವಿಲಾಸ ಮನಲರ್ಚಿಸುತುಂ ... ಕಾಂತೆಯರಾದಮೊಪ್ಪಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೪); ಹೆಂಗಳ ಮೊಗದಾವರೆ ದಿವ್ಯನಯನೋತ್ಪಲಂಗಳ ಮಿಗೆಯಲರ್ಚಿಸುವ ಮಂಗಳರವಿಶಶಿಬಿಂಬದೋಲ್ಪರಲೋಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುವು ಕರ್ಣದಲಿ (ಕಂಸವ. ೨೪–೩೬). [ಅಲರ್ಚು + –ಇಸು$_1$]

ಅಲರ್ಚು, ಅರಲ್ಚು$_1$, ಅರಳಿಚು, ಅರಳ್ಚು, ಅಲರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ವದನಸರಸಿಜಾಸವಸೇಕದೊಳೆ ವಕುಳಕುಜಂಗಳನಲರ್ಚಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೦ ವ); ವನಜದಳಂಗಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಮುಗಿಯಿಸಿ ಕುಮುದವನದಳಂಗಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಪಿಡಿದಲರ್ಚುತಿರ್ದಪುವೆನೆ ಪೂಗೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಳೆದುವಿಂದುಕರಂಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೦); ಸವಿನಯಂಗಳ ಮೇಟಿ ದಾಸೋಹವನಲರ್ಚುವ ಜೇಟಿ (ಬಸವು. ೬–೧೦); ಶಿವೈಕಭಕ್ತಿಯನಲರ್ಚುವುದುಮಂ ... ನಿತ್ಯವ್ರತ ಮೆನಿಸಿ ಪೂಣ್ದು ಕೈಕೊಂಡು (ವೃಷವಿ. ೫–೩೮ ವ). ೨. ಚೆದುರಿಸು: ಹಿಮ ಮನಲರ್ಚಿ ತೀಡೆ ಪವನಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೫). **ಅರಲ್ಚು$_1$**: ೧. ಅನಿಮಿಷ ನಯನದೆ ನೋಱ್ಪುದುಮನಿಮಿಷಪತಿ ಲೀಲೆಯಿಂದರಲ್ಚಿದುದಾಗಳ್ ಜಿನ ಪತಿವಕ್ತ್ರೇಂದುಸಹಸ್ರನೇತ್ರಲೋಚನ ಸಹಸ್ರ ಕುವಲಯವನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೧೫). **ಅರಳಿಚು**: ೧. ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳೆಯವನೆನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿಚುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೫–೪೫); ಅಲಿಗಳನರಳಿಚುತ ನಗೆಗಳ ಮಾಲೆಗಳ ತೆರಳಿಚುತ ... ಎಂದನು ಹರಿ ಸುಪರ್ಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫೪); ಕರುಣಾವನಧಿ ಕಂಗಳನರಳಿಚುತ ನಸುನಗೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೪–೪೦). **ಅರಳ್ಚು**: ೧. ತವಕಮನರಳ್ಚುತುಱೆ ಮೆಱೆವುವಾವ್ರದೊಳ್ ಶುಕನಿಕರಂ (ಗಿಂಕ. ೨–೩೮); ತನ್ನಯ ಬಂಧುಸಂತತಿಗಳೆಂಬ ಸರೋಜವನಂಗಳಂ ಪ್ರಮೋದೋನ್ನತಿಯಿಂದರಳ್ಚಿ (ಬಾಧಪು. ೪–೩೬). **ಅಲರಿಚು**: ೧. ಸರಸಿಯೊಳು ಪದುಮಂಗಳೊಡನೆಯಲರಿಚುತ (ಭಕ್ತಾಚ. ೩–೪೬).
[ಅಲರ್$_1$ + –ಚು]

ಅಲರ್ಜೊಂಪ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ರಾಂತಕ್ಕೆ ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ ... ಅಲರ್ಜೊಂಪಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಜೊಂಪದ ಮುಂದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨೦); ಬಲವರ್ಪಾಱೆದಿ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೆಳಕಂಠಂ ತೊಂಡು ಗೆಡೆವ ಗಿಳಿ ಪೂತೆಸೆದಿರ್ಪಲರ್ಜೊಂಪಂ ಕಾತೊಱಗುವ ಫಲಾಳಿತಳ್ತಿರೆ ರಸಾಲಭೂರುಹಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೩೮). [ಅಲರ್$_2$ + ಜೊಂಪ]

ಅಲರ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆ; ಹೂವಿನ ಸರ. 'ಅಲರ್ದಂಡೆ ವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಅಲರ್$_2$ + ದಂಡೆ$_2$]

ಅಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿಯೆ ಬಂದೆಱಗುವ ಜಿಲ್ಲಿದುಂಬಿಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ನಿಂದು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಪೂಮಾಲೆಗಾತಿ (ಮೋಹತ. ೩–೧೭). [ಅಲರ್ದಂಡೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಲರ್ದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೂವಿಡುವ ತಟ್ಟೆ; ಹೂವಿನ ತಟ್ಟೆ: ಗಂಗೋದಕ ಹೂಜೆ ಘನರತ್ನಕೀಲಿತ ಪಿಂಗಾಣಿಗಂದಲರ್ದಟ್ಟೆ ಹೊಂಗಾಳಾಂಜಿಯ ಹೊಳೆವ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ಹೆಂಗಳು ತಂದಿರಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೬–೨೮).
[ಅಲರ್$_2$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಲರ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಬೆಳೆಯದ ಪೊಲಂಗಳಂ ಬೆಳ್ದಾವರೆಗಳಲರ್ದಳೆಯದ ಕೊಳಂಗಳಂ ... ಅಱಸಲಾಂಕಾಣೆನಾ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೪). [ಅಲರ್$_2$ + ತಳೆ$_1$]

ಅಲರ್ದಾವರೆ (ನಾ). ಅರಳಿದ ತಾವರೆ: ಪೊಳೆವ ಲೋಚನದ ಮಱಿಮೀನ ಮೊಗದಲರ್ದಾವರೆಯ ತಿವಳಿಗಳ ಕಿಱುದೆರೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೬). [ಅಲರ್$_1$ + ತಾವರೆ]

ಅಲರ್ದಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಬಿಡಿಸು, —ಕೀಳು: ಷಟ್ಪದವೇಣಿ ತಳಿತ ಸಂಪಗೆಯಲರ್ದಿಱಿಯೆ ಮತ್ತೊರ್ವ ನಗೆಮೊಗದವಳು ಕೇತಕಿಯ ಗಂಡಿಸಿನಲರ್ ಪಗೆಯೆಂದು ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪–೬೪). [ಅಲರ್$_2$ + ತಿಱಿ$_1$]

ಅಲರ್ದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ತುಳಿ: ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತ ತಕ್ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ದುಳಿದೊಡೆಗಲಸಿ ರಮಣಿಯರ್ ತಳಿರಡಿದಳೆದಿರ್ದ ಲತೆಯಂತೆ ರಮಣೀಯವಾಯ್ತು ಕೆಸ್ನೀರು (ಮೋಹತ. ೧೪–೩೭). [ಅಲರ್$_2$ + ತುಳಿ (< ತುೞಿ$_1$)]

ಅಲರ್ದುಱುಗಲ್, ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ನೆಱೆಯಲರ್ದಂಭೋರುಹದಲರ್ದುಱುಗಲನಲೆದೊಗೆದುವು . . . ಬಂಬಲ್ದೆರೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೭); ಬಂಡನುಗುೞ್ವಲರ್ದುಱುಗಲಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬). **ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್**: ಕಣ್ಗಳಂ ಬಿಡುವಂತಿರ್ಪವರಲ್ವರಲ್ದುಱುಗಲಿಂದೆ . . . ಅಂಘ್ರಿಪವ್ರಾತಮುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೬೭). [ಅಲರ್$_2$ + ತುಱುಗಲ್]

ಅಲರ್ದೊಂಗಲ್, ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು: ಮಿಳಿರ್ವೆಳವಳ್ಳಿ ಬಾಲಮಲರ್ದೊಂಗಲೆ ಕೇಸರಮೆಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೩); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ದೊಂಗಲಂ ಮಹೇಶ್ವರಿ ತಿಱಿದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೬೩); ಮಿಸುಪದುಗುಲದೊಳ್ಪುಡೆ ಪಿರಿದುಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತಲರ್ದೊಂಗಲ್ ಕಲ್ಪಲತೆಗೆ ಸೊಗಯಿಪ ತೆಱದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೭). **ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್**: ಅರಲ್ದೊಂಗಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲರ್ದೊಂಗಲ] ನಿಱಿದಳಿರೊಳಗೆ ಜಿನುಂಗುವ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). [ಅಲರ್$_2$ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಲರ್ದೊಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಕೈಗೆ ನಿಲ್ಕದಲರ್ದೊಂಬೆಗಳ್ ಕೈಪಡುವಂತೆ ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳಂ ಬಾಗಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೩–೧೭); ನಿಜಮುಡಿಗಲಂಕರಿಸಿರ್ದ ಪರಿಮಳ[ದ]ಲರ್ದೊಂಬೆಯಂ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨–೩೫). [ಅಲರ್$_2$ + ತೊಂಬೆ$_1$]

ಅಲರ್ದೋಂಟ, ಅರಲ್ದೋಂಟ, ಅಲರ್ದೋಟ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋಟ: ಮದಮಧುಪಾಳಿ ಸುತ್ತಲರ್ದೋಂಟಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೪೦; 1160); ರಾಂತಕ್ಕೆ – ಅಲರ್ದೋಂಟಂ, ಬಿದಿರ್ದಟ್ಟೆ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅರಲ್ದೋಂಟ**: ಲತೆಯಿಂ ಕಲ್ಪಕುಜಂ ಮದಾಳಿಯಿನರಲ್ದೋಂಟಂ. . . ಮೆಱೆವವೋಲ್ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರೀಸ್ನೇಹದಿಂ ಸತತಂ ರಂಜಿಸುವಂ ನಿತಂಬವತಿಯಿಂ ತದ್ಭೂಭುಜಂ (ದಶಕು. ೧೨–೧೬೫). **ಅಲರ್ದೋಟ**: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಸಬನಂಗಳಲರ್ದೋಟಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೩೩); ಅಲರ್ದೋಟವ ಪೊಕ್ಕು ಕೊಯ್ದರಾಯತನೇತ್ರೆಯರು ಪುಷ್ಪಚಯವ (ಮೋಹತ. ೨೪–೬೨). [ಅಲರ್$_2$ + ತೋಂಟ]

ಅಲರ್ದೋಟ 'ಅಲರ್ದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಲರ್ದೋರಣ, ಅಲರುದೋರಣ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋರಣ: ಅಲರ್ದೋರಣಂ, ಅಲರ್ದೋಂಟಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಲರುದೋರಣ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಲರ್$_2$ + ತೋರಣ]

ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ವೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅಲರ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಅಲರ್ಮಱೆ, ಅರಲ್ಮಳೆ, ಅರಲ್ವಳೆ, ಅರಳ್ಮಳೆ, ಅಲರ್ಮಳೆ, ಅಲರ್ವಳೆ, ಅಲರ್ವಱೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವರ್ಷ: ಸುರತರುನಂದನಗಳಿನಲರ್ಮಱೆ ಬಂದೆಱಗಿತ್ತು (ಆದಿಪು. ೨–೬೫). **ಅರಲ್ಮಳೆ**: ಆಗಳ್ ಬಾನತ್ತಣಿನರಲ್ಮಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಳ್ಮಳೆ] ಸುರಿದತ್ತು ರಾಮನ ಸಿರದೊಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೩೭–೨೦). **ಅರಲ್ವಳೆ**: ತ್ರಿದಶರರಲ್ವಳೆ ಗಱೆದು ನೋಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦–೩೨). **ಅರಳ್ಮಳೆ**: 'ಅರಲ್ಮಳೆ' ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಲರ್ಮಳೆ**: ಛಾಯಾಪ್ರತಿಮೆಗೆ ನೃಪಗಾದಿಜಿನಬಿಂಬಕೊಯ್ಯಾರದಲರ್ಮಳೆಯಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೧೩–೪೪). **ಅಲರ್ವಳೆ**: ಎಱಗಿತು ಮಂದ[ದಾ]ರದಲರ್ವಳೆ ತಣ್ಣನೆ ನಱುಘಾಳಿ ಬೀಸಿತಂಬರವಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪–೫೪); ಕಮ್ಮನಲರ್ವಳೆ ಭೋಂಕನೆಱಗಿದುದು (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೯೬). **ಅಲರ್ವಱೆ**: ಮುಕ್ಕೊಡೆಯೊಪ್ಪಿದಶೋಕೆ ಭಾಷೆಯಲರ್ವಱೆ . . . ಮೃಗಾಧಿಪಪೀಠಂ ಎಸೆಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೧೪೩); ತನೂದರಿಯರಲಂಪಿನಿಂ ತುಳುಕೆ ಕೃಷ್ಣನಮೇಲೆ ಪೊದಱ್ದುದಂದು ಕಪ್ಪುರವಡೆಯಂತಿರಾಲಿವಱೆಯಂತಿರಲರ್ವಱೆಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೯೮). [ಅಲರ್$_2$ + ಮಱೆ]

ಅಲರ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ: ಪೊಳೆವ ಪೆರ್ಜಡೆಯಲರ್ಮಾಲೆ ಹೊಂಗೆಚ್ಚೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯ ಸಾರಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪–೬೧). [ಅಲರ್$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಲರ್ಮುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದುಕೊ. [ಅಲರ್$_2$ + ಮುಡಿ$_1$]

ಅಲರ್ಮುಡಿ$_2$, ಅರಳ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದ ತುರುಬು; ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮುಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ಮುಡಿಯ ತನಿಗಂಪ ನೆರವಿ ನೆರವಿಗೆ ತಂದೆಲರ್ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಪುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೨). **ಅರಳ್ಮುಡಿ**: ಸುಯ್ಯಗಂಪರಳ್ಮುಡಿಯಗಂಪು ಮೈಗಂಪೊಂದನೊಂದೊದಗಿ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭–೫೦). [ಅಲರ್$_2$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಲರ್ವಂಡು (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: ಅಲರ್ವಂಡನುಂಡು ಸೊಕ್ಕಿ ಮೊರೆವ ಮೊರೆಪದಿಂ ತುಂಬಿಗಳುಂ ಪಲ್ಪಱೆಗುಟ್ಟದಪುವೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೯); ಅಲರ್ವಂಡಿಂದಾದ ಬಂಬಲ್ದೊಱೆಗಳ ನಲವಿಂ ದಾಂಟಿ ಪೋಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩); ಅಲರ್ವಂಡನುಂಡು ಝೇಂಕರಿಸುವ ಮಱಿದುಂಬಿ (ರೇವಣ. ೩೧–೪೩). [ಅಲರ್$_2$ + ಬಂಡು$_1$]

ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ, ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ, ಅಲರುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿದು ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕಿ; ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ = ತುಂಬಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಯೆಂದು ಭೃಂಗದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೦); ನಱುಸುಯ್ಗಲರ್ವಕ್ಕಿ ಜಿನುಂಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೨); ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ನೀಲಾಳಕವಿರ್ದುದವಳ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೨೮); ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಗಳ್ ಬಂಡನುಂಡುಂಡು ಬಾಯಾಱಿ ಬಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೬). ೨. ಕೋಗಿಲೆ: "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಯೆನೆ ಪೆಸರಕ್ಕು ಭ್ರಮರ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಗೆ" (ಕಶರ. ೭). **ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ**: ೨. "ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ = ಕೋಕಿಲೆ? ಭ್ರಮರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಅಲರುವಕ್ಕಿ**: ೧. ಅಂಜನದಲರುವಕ್ಕಿಯ ಬಣ್ಣಮೆನೆ ತೋರ್ಪ ಕಂಜಲೋಚನನ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪–೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಲರ್ವಚ್ಚ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಒಡವೆ; ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೊಡಿಗೆ: ಅಲರ್ವಚ್ಚಂ ಪಚ್ಚಮುಂ ಪೊಚ್ಚಮುಮೆನಿಸದೆ ಮೆಯ್ವೆತ್ತೊಡಂಬಟ್ಟು ತನ್ನೊಳ್ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೫); ಮುಗಮುಗಿಪಲರ್ವಚ್ಚದ ಪಡಲಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟೈಸಿದವಚ್ಯುತನ ಮುಂದೆ ಮಾಲಾಕಾರಂ (ಜಗವಿ. ೬–೧೬); ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ಪೂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟಲರ್ವಚ್ಚಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ದೇವಿಯರ್ಗಿತ್ತು (ವೀರವಿ. ೩–೫೭ ವ). [ಅಲರ್$_2$ + ಪಚ್ಚ$_2$]

ಅಲರ್ವಡಿಗ, ಅರಲ್ವಡಿಗ (ನಾ). ಹೂವಾಡಿಗ : "ಪೂವಡಿಗನುನ್ನತದ ಪೂವಳನಲರ್ವಡಿಗನಾತನೆಂದೆನ್ನಲಾ ಪುಲ್ಲವಡಕಾರಂಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೮). **ಅರಲ್ವಡಿಗ :** ಅರಲ್ವಡಿಗರ ನವಮಣಿಗಾಜರ ಹೊನ್ನ ಹರವರಂಗಡಿಯಿರ್ಪುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೮). [ಅಲರ್$_2$ + -ವಡಿಗ]

ಅಲರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಬಿಡು ; ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ : ಕುಡಿಗೊಂಡುದು ಪುರ್ಬಿನೊಳಲರ್ವಡೆದುದು ವದನದೊಳೆ ಕೋಪಲತೆ ಭೂಭುಜನಾ (ವೃಷವಿ. ೧೨–೪೩). [ಅಲರ್$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಲರ್ವಸೆ, ಅರಲ್ವಸೆ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಹಸೆಮಣೆ ; ಪುಷ್ಪಪೀಠ : ಆ ಮಂಟಪದೊಳಲರ್ವಸೆಯೊಳ್ ಪಸದನಂಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು(ರಾಜಶೇ. ೭–೧೪ ವ). ೨. ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ : ಎಸೆವಲರ್ವಸೆಯಿಂ ಕಾಂತೆಯೆಂ ತಾನುಮೆಟ್ಟಿದ್ದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೩೪) ; ಅಲರ್ವಸೆಯೊತ್ತೆ ಪತ್ತಿದೆಸಳಿಂದೆಸೆವಂಗದ ಗಂದೆ ಗಂಧಶೀತಲಜಲಬಿಂದುಗಳ್ . . . ಉತ್ಪಲವಲಯಂಗಳೇಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೇಟ್ವವೊ ತಚ್ಛಿಶಿರೋಪಚಾರಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೫೮). **ಅರಲ್ವಸೆ :** ೨. ಮಿಸುನಿಮುಂಚದರಲ್ವಸೆ ಕೀರಶಾರಿಕಾವ್ರಾತ ಕಳಸ್ವನಾದಿಗಳಿನೊಪ್ಪುಗುಮಂತದು ವೈಷ್ಣವಾಗ್ರಣೀ (ದಿವ್ಯಚ. ೭–೪೧).
[ಅಲರ್$_2$+ ಪಸೆ$_1$]

ಅಲರ್ವಳೆ 'ಅಲರ್ಮುಟಱೆ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಳ್ಳಿ ; ಪುಷ್ಪಲತೆ : ನಿರ್ಮಲ ಪುಳಿನತಳದಿಂ ತೊಡರ್ದಡರ್ದಲರ್ವಳ್ಳಿಗಳ ಮಂಟಪಂಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೪೫). [ಅಲರ್$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಲರ್ವಱೆ 'ಅಲರ್ಮುಟಱೆ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಸು, ಅರಲ್ವಾಸು, ಅರಳುವಾಸು, ಅರಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ; ಪುಷ್ಪಶಯ್ಯೆ : ಅಗರುವ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚ ಸಿರಿಕಂಡದೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು ಸೂಡುಶಯ್ಯೆಗಳ ಬಿಯಕ್ಕೆ ಜೊಂಪದಲರ್ವಾಸುಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೦) ; ತನುಮಧ್ಯೆಯರಲರ್ವಾಸಿನ ನನೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಿದರ್ ತನುತನುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೩) ; ಮಱೆದೊಱಗಿದಳಲರ್ವಾಸಿನೊಳಾಯಣೆವಕ್ಕಿಮೊಲೆಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಗಲ್ದಿನಿಯನ ಬಯಸಿ (ಜಯಕಾ. ೪–೩೬). **ಅರಲ್ವಾಸು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅರಳುವಾಸು :** ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳುವಾಸಿನ ಮಂಚಕೆ ಕರಪಲ್ಲವವನು ಪಿಡಿದೆಳೆದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕೆಡಹಿ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೮೬). **ಅರಳ್ವಾಸು** (ಕಲ್ಪದ್ರು).
[ಅಲರ್$_2$ + ಪಾಸು$_2$]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ, ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಹೂವಿನ ಬೀಸಣಿಗೆ : ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣದೆ ತಣ್ಣೆಲರ ಸುಳಿವನೊದವಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯೨). **ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ :** ತಿಳಿನೀರ ನಂಗದಮೇಲೆ ತಳಿವುತ ತಳಿರಲರ್ವಿಜ್ಜಳದಿಂ ಬೀಸಿಕೊಳುತ ವಿರಹದೊಳಗಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೧೩). [ಅಲರ್$_2$ + ಬಿಜ್ಜಣ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ : ತಳಿರ್ವಾಸಿಕೆಯೊಳು ಮಲಗಿಪ ಪನ್ನೀರ್ಗಳ ತಳಿದಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಲಿ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಬೀಸಿಕೊಳುತಲಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೪–೬೫). [ಅಲರ್$_2$ + ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ 'ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು (ಕೈಯಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ವಿಡಿದು ಕೆಂಜಾದಿಯೆಂದೀವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೮). [ಅಲರ್$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಲರ್ವಿಲ್, ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು, ಅಲರುವಿಲ್, ಅಲರುವಿಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು : ನೃಪಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ನಿಜರಾಜಚಿಹ್ನಸಹಿತಂ . . . ಮನ್ಮಥನೃಪಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೦) ; ಓವೊ ನಿಟಿಲಾಗ್ನಿಯಿಂದಂ ಬೇವುದನಾನೆತ್ತ ಬಲ್ಲೆನಲರ್ವಿಲ್ಲರಸಾ (ಗಿರಿಕ. ೮–೬೧) ; ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ ಜೇವೊಡೆಯ ರವವೆಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೯ ವ). **ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಲರುವಿಲ್ :** ಅಲರುವಿಲ್ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳತಿ ಮೃದುವದಕಳುಕರು ಜನರೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೫–೭೪). **ಅಲರುವಿಲು :** 'ಅಲರುವಿಲುಗಾಱ' ಪರಾ.
[ಅಲರ್$_2$ + ಬಿಲ್]

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ, ಅಲರುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : "ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಂ . . . ಸ್ಮರಾರ್ಥದೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮) ; "ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮) ; ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಶೋಭನ ಶಂಖದಂತಿರ್ದಗಳಮೆಸೆದುದು ಲಲಿತಾಂಗಿಯ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦–೫೬). **ಅಲರುವಿಲ್ಲ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹ = ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು ; ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ : ಶಿವಾಲಯಕೆ ನಡೆತಂದು ಕಂಡಳಲರ್ವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹನ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಮಱೆಗೆಯ್ವ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೩೧).
[ಅಲರ್ವಿಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ವುಡಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳಿ ; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ : "ಅಲರ್ವುಡಿಯೆ ಪರಾಗ" (ಕವಿಕಂ. ೯೮) ; ಸುರಗಿ ಸಂಪಗೆ ಸುರಹೊನ್ನೆಗಳಲರ್ವುಡಿವೆರಸಿ ನಲವಿನಿಂದ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪೊನಲಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮರಸದಿರವಿನಂತಿಹುದು ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೨೫) ; ಅಲರ್ವುಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪರಮೆವಱಿಯಂ ಕೋಶದೆಳಬಿಚ್ಚುಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಕಲೆಂದವ್ವಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೨೭). [ಅಲರ್$_2$ + ಪುಡಿ]

ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : "ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳಂ ನಾಡೆ ತಾವರೆಗಣ್ಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭).
[ಅಲರ್$_2$ + ಪೊಕ್ಕುಳ್ (< ಪೊರ್ಕುೞ್) + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅಲಪೊರ್ಡೆಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ (ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ) ಹೂವನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳೆದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೨) ; ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆವಾಣಮುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೪). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ** (ಕಿ). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ :** "ಅರಲ್ವೊಡೆಯಂ . . . ಕಾವನಯ್ಯಂ –ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೯). **ಅಲಪೊರ್ಡೆಯ** (ಕಿ).
[ಅಲರ್$_2$ + ಪೊಡೆ$_2$ + -ಅ$_7$]

ಅಲರ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹೂವುಬಿಡು : ಸಿಸಿರಮನೆ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲರ್ವೋದ ಮಾವಿನಡಿಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಱಿವಡಗಿನಂತೆ ವೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೭). [ಅಲರ್$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಅಲಸುರ್ಪಪ್ಪತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೆತ್ತೆ ; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ : ದಪ್ಪಕ ರತಿಯ ವಸಂತಕೇಳಿಯ ಚಿತ್ರವಿಪ್ಪದ ನೋಡಿ ಸಂತಸದಿ ಚಪ್ಪರಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಂಕುಮದಲಸುರ್ಪಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨–೧೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ]

ಅಲಲ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಲಲ ಬಿಲದೊಳಗಿಂದೆ ಹುಲಿಗಳು ಮುಳಿದು ರಾಜನಮೇಲೆ ರಭಸದೆ ಚಲಿಸಿ ಬರಲು (ರಘುವಂ. ೯೭). [ಸಂ. ಅಲಲೆ]

ಅಲವಣ (ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ಮೇಲಣ ಸುಂಕ : ಪೇ[ಪೆ]ರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪುತ್ರಕ ಪೊರಳುಮಾನ್ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪–೫ ; 680). [ಅಲ್$_0$ (< ಅಲ್ಲ$_1$) + ಪಣ]

ಅಲವತ್ತು 'ಅಲವಱು' ಪರಾ.

ಅಲವರಿಕೆ, ಅಲವಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ ; ಕ್ಲೇಶ ; ತೊಂದರೆ: ಇರುಳೊಳು ಅಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೊಂದೆರಡು ಜಾವಂ . . . ನಾಮಿರ್ವರೊಲಿದು ವಿಹರಣೆಗೆಯ್ಯಲೇನಾನುಮೊಂದು ಬಿಸವಂದಮಂ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨–೧೦೦); ನೀನು ಬಾಳ್ವನ್ನೆವರಮಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೇ ಉಣ್ಬನಿತನೀವೆನೆನೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೬–೭). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಅತಿಯಾಸೆ: ಕಲುಷಾಂಧರ್ ಸುರತರು ಸಂಕುಲಮೆಮ್ಮವು ತಮ್ಮವೆಂದು ತವ್ವೊಳಗಾರ್ಯರ್ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ವವರಲವರಿಕೆಯೊಳಾದ ತೋಟಿಯಂ ತೊಲಗಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೫). "ಪಟ್ಟುಹಿಡಿತ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) ; ವಿಟತನದಲವರಿಕೆಯಲಿ ವಿಷಯಲಂಪಟತನದ ತವಕದಲಿ ಇಳೆಯ ಖೂಳರ ಖೂಳ ಹೋಗೆಂದುಲಿದು (ತೊರರಾ. ೬–೨೨–೨೪). **ಅಲವಲಿಕೆ** : ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಲವರು (< ಅಲವಱು) + –ಇಕೆ]

ಅಲವರಿಸು, ಅಲವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು ; ಹಾತೊರೆ; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಚೀಟಗನಿತು ಬೇಟವಮಾದೊಡಂ ಮನವಾವೆಡೆಗಮೆಯ್ದುದೆಂದಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ) ; ಅಲವರಿಸಿ ನೋಡಿದಳ್ ಕೋಮಲೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೂಱು ವರ್ಣಮೆಸೆದಿರೆ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಕಿಸುನೆಯ್ದಿಲ ಬೆಳ್ನೆಯ್ದಿಲ ಪೂವಿಂ ಮೋದುವಂತೆ ಚಂದ್ರೋದಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೪೬); ಲೋಧ್ರಲತಾಂತ ಸೌರಭಕ್ಕಲವರಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತಮಧುಪಾಳಿ (ಜಗವಿ. ೧೪–೭) ; ಅಲವರಿಸಿ ಮಸಗಿ ಪರಿಪರಿದಲಸದೆ ತಿರಿದೆಱಗಿ ಪೆಣನದಂ ತಿಂದು ಕರಂ ನಲಿನಲಿದು ತನ್ನೊಳುಂ . . . ನುಡಿವ ಪೈಶಾಚಕರಿಂ (ಬಂಪರಿ. ೨–೧೫). **ಅಲವಲಿಸು** : ನಳಿನಿಯ ಬಿರಿಮುಗುಳೊಳ್ಪಾಯ್ದಳಿಕಳಭಂ ಬೆಂಡು ನೆಗೆದು ಬಂಡುಣ್ವವೊಲಂದಲೆದಲೆದಲವಲಿಸಿ ಯಶೋದೆಯ ಮೊಲೆಯುಂಡಂ ನವ ತಮಾಲಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೫೫).
[ಅಲವರು (< ಅಲವಱು) + –ಇಸು$_3$]

ಅಲವರು 'ಅಲವಱು' ನೋ.

ಅಲವಲಿಕೆ 'ಅಲವರಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲವಲಿಸು 'ಅಲವರಿಸು' ನೋ.

ಅಲವಱು, ಅಲವರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ದುಃಖಪಡು : ಅಲವತ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ಹಗಲಿರುಳದೆನ್ನದೇ ನಿನ್ನ ಹುಟ್ಟಿದೂರ್ ಮೊದಲಿಲ್ಲಿತನಕೊಱಲಿ ಕರೆದು ಕರೆದಲವತ್ತು ಹಂಬಲಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೪) ; ತನ್ನನಲವತ್ತಱಸಿ ಕಂಡುಕೊಂಡುಯ್ವ ತವಕನ್ನಿವಿತ್ತಂ ಬಪ್ಪ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೨೮); ಕೊಲಲಾಗದು ಪುಸಿಯಾಗದು ಕಳಲಾಗದು ಪೆಱರ ಪೆಂಡಿರೊಳ್ ತನ್ನ ಮನಂ ಸಲಲಾಗದು ತೀರದುದಕ್ಕಲವಱಲಾಗದು (ಯಶೋಚ. ೪–೩೧); ಮಲಮಲ ಮಱುಗಿ ಕಂದಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದಲವತ್ತು ಜಜ್ಜನೆ ಜರಿದು (ರಾಮವಿ. ೬–೪೦). ೨. ಆಸೆಪಡು ; ಹಂಬಲಿಸು : ಹಲವು ಲಿಂಗದೊಳು ಹೊಲಬುಗೆಡುವರಂ[ರುಂ] ಹಲವು ಪ್ರಸಾದಕೆ ಅಲವಱುತಿಹರಂ[ರುಂ] ಎಂತಱಿವರು ನಿಜವನು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೪–೧೦) ; ಬಿಡು ಸೆಱಗನೆಂದೂಟಕಲವಱುವ ಮಕ್ಕಳಂ ಜಡಿದು (ರಾಘಜ. ೧೬–೪೬); ಆವೊನುಂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಗಲವತ್ತು, ಮಿತಿಮೀರಿ, ಕಯ್ಗೆ ಬಾರದ ಗುರಿಗೆ ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯನ್ ತೆತ್ತು, ಕಳೆಯಬಾರದು ದೇವರಿತ್ತೊಂದು ಭಾಗ್ಯವನ್ (ಪಾರಸಿ. ೭೧೦). 'ಅಲವರಿಕೆ' ಪರಾ. ೩. ಕಷ್ಟಪಡು : ಚಿತ್ತದೊಳು ಕೋಪಿಸುತ ನಾನಲವೊ[ವ]ತ್ತು ಮಾಡಿ ದದೇಗುಲವನೀವುತ್ತಮಾರ್ಚನೆಗಳನಳಿದು ಹೋದಪುದಧಿಕಕರ್ಮ (ಬಸವು. ೧೭–೪೨). **ಅಲವರು**: ೧. ಮೀನಾಕ್ಷಮ್ಮನವರು ರಾಮುವಿಗೋಸ್ಕರ ಅಲೆ[ಲ]ವತ್ತುಕೊಂಡು ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೬೦) ; ಅತ್ತೆಯಮ್ಮ, ಯಾಕೆ ಅಲವತ್ತು[ತ್ತಿ]ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಿ? ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪು ನಡೆದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಿದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು (ಅದೂಟ. ೯೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲಮರು]

ಅಲವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ : ಇಕಾ ರಮಾ ಕಕ್ಕಿಗೆ ಎರಡ ಅಲವಾನ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಗಿರಿಜಾಗ (ದೀಪಹ. ೨೭೯).
[← ಅರ. ಅಲವನ್ ; ಮರಾ. ಅಲವಾನ್]

ಅಲವಾಲ (ನಾ). = ಆಲವಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಲಸ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ ; ಆಲಸ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಅಲಸರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಮೆಯ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಪಹೇತುಗಳಪ್ಪ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಪೇೞ್ದು ಪೆಱರಂ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಮೆಂದು ನೆಗೞ್ಚಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೪) ; ಪತಿಕಾರ್ಯದವಸರಂ ಸಂಭವಿಸಿತೀಗಲಸನಾಗಿರ್ದೊಡೆ (ಪಂಕಾರಾ. ೫–೨–೪೩). ೨. ಸೋಮಾರಿತನ ; ಆಲಸ್ಯ ; ದಣಿವು : ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಗಾನನ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸೆ . . . ಬಿಣ್ಪುಗೊಂಡಲಸಮಾ ನಿಜನಿರ್ಮಳ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೨೫) ; ನೂರ ನಿಜವಾಗಿ ನಿಸ್ತಬ್ಧಳಾದಳು. ಭಯ ಆಲಸ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಹತ್ತಿದುವು (ನೂರಜ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಅಲಸಂದಿ 'ಅಲಸಂದೆ' ನೋ.

ಅಲಸಂದಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲಸಂದೆ : "ಕುಲ್ಮಾಷಃ. . . ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [?]

ಅಲಸಂದೆ, ಅಲಸಂದಿ, ಅಳಸಂದೆ (ನಾ). ತಡಗುಣಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ ; ಕುಲ್ಮಾಷ ; ರಾಜಮಾಷ : "ಅಲಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬–೧೮) ; "ಸುಧಿಯಲಸಂದೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫) ; ಬಾಗಿದ ಅನ್ನ, ಪಾಯಸ, ಉದ್ದಿನ ತೋಯೆ, ಅಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗರಿ, ಕಬ್ಬಿನರಸ . . . ಯಿಾ ಬಲಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೭–೧೩). **ಅಲಸಂದಿ** (೧). **ಅಳಸಂದೆ**: ಆ ಸತಿಯರೊವ್ವೊವ್ವ ಚೆಂದಳಿಗೈಗಳಿಂ ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಮೋಸಮಲ್ಲಳಸಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಶು. ೪–೨೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲಚಂದಲು, ಅಲಸಂದೆಲು, ಅಲಸಂದಿಯಲು]

ಅಲಸಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ದಣಿ ; ಬಳಲು : ಕೆಚ್ಚಲಕೊಬ್ಬು . . . ನುಗ್ಗೊತ್ತಿಯುಂ ಕಾಲಗಲ್ದಲಸಂಬೆತ್ತಿರೆ ಪೋಗದಂತು ನಡೆಯಂ ಮಾಣ್ದಂತು ಮೆಲ್ಕೊತ್ತುತುಂ ಸಲೆ ವಿಭ್ರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದಾ ವಿಷಯದೊಳ್ ಧೇನುವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೮). [ಅಲಸ + ಪೆಱು]

ಅಲಸಕ (ನಾ). = ಅಲಸ (೧). [ಸಂ.]

ಅಲಸಗಮನೆ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಅರಯೆ ದುರ್ಘಟವೆನ್ನ ಮನೋರಥಮೆಂದಲಸಗಮನೆ ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ದೂರಿಸಲದೇಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೭). [ಸಂ. ಅಲಸಗಮನಾ]

ಅಲಸಗಾಮಿ (ಗು). ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ; ಮಂದಗಾಮಿಯಾದ : ಅಲಸಗಾಮಿಯಾದ ನೆಕ್ಲುದೋವನ ಕುದುರೆ ತಂಡದೊಡನೆ ಏಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೪೩೮). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನ್]

ಅಲಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಅಲಸಗಮನೆ : ಘನಕುಚಭಾರಾಲಸಗಾಮಿನಿ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯೆವಳೆಯೆ ನಸುಜೋಲ್ವು ಬೞಲ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೧).
[ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಲಸಟೆ (ನಾ). ದಣಿವು; ಆಯಾಸ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ (೧). 'ಅಲಪಟೆ' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಲಸಟ]

ಅಲಸತೆ (ನಾ). ಆಲಸ್ಯ ; ಸೋಮಾರಿತನ : ನೆಲಸಲಲಸತೆ ನಡೆಯೊಳ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೪೦); ಬರೆಯಲು ಶಕ್ತರಾದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿರುವ ಆಲಸತೆಯೂ (ಕಸಾಪ. ೧–೫೨). [ಸಂ. ಅಲಸತಾ]

ಅಲಸತ್ವ (ನಾ). = ಅಲಸತೆ (೧). [ಸಂ.]

ಅಲಸಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೈನಿಕಜೀವನ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು . . . ಆಲಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೬೨). [ಆಲಸ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಲಸಭಾವ (ನಾ). ಆಲಸ್ಯ: ಮದಗಜಗಾಮಿನಿ ಕಾಮಿಸಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮–೮೦). [ಆಲಸ + ಭಾವ]

ಅಲಸಯಾನ(ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು; ಮಂದಗಮನ: ಸಾರ್ತಂದಳಂದುಪದೇಶಂಗುಡುವಂದದಿಂದಲಸಯಾನ ಪ್ರಾಿಥಿಯಿಂ ಹಂಸೆಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೧೪). [ಅಲಸ + ಯಾನ]

ಅಲಸಾಟ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ; ಆಯಾಸ: ಬಹು ಆಲಸಾಟಬಿದ್ದು (ತತ್ವಚಿಂ. ೨೫೩–೮). [ಆಲಸು$_3$ + –ಆಟ$_2$]

ಅಲಸಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಜಾನಕಿಬಾಯವರ ತೋಟಗನು ಆಲಸಿ. ಆದರೆ ಹನುಮಂತನು ಪರೋಪಕಾರಬುದ್ಧಿಯವ (ಸಮಜೀ. ೧೧ ಪೀ.). [ಆಲಸ + –ಇ$_2$]

ಅಲಸಿಕೆ, ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸುಕೆ, ಅಲಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಆಕೆಯ ಮಂದಗಮನಮುಂ ಪಗೆವರ ಮನಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನಲಸಿಕೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೧ ವ); ಅಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕೆಳದಿಯಂತಿರೆ ಪೊರ್ದಿದುದು (ಜಾಥಪು. ೪–೩೯); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸೀನಿನಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿವಾಗಲಸಿಕೆಗಳಲಿ . . . ರಘುಕುಲ ಸಾಗರನ ನೆನಹಲ್ಲದಿಲ್ಲನ್ಯತ್ರ ವೀ ಸತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೪೪); ಇಂದಿಗೋಲಗ ಸಾಕು ದಕ್ಷಿಣನಾಯಕ ಬಂದಲಸಿಕೆಯ ಹಿಂಗಿಸಲಿ (ಭರಜ. ೪೭–೧೨೨). ೨. ಆಲಸ್ಯ; ನಿಧಾನ; ಸಾವಕಾಶ: ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದುದು ಕಣ್ಮಲಮ್ಮರಲ್ದೆಸೆದುಪೊದವಿತಾಗುಳಿಕೆಶತಂ . . . ಕಾಂತೆಗಂಡೆಳೆವಸಿಱೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧); ಜನನದ ನೆಲೆಯನಱುಹಿದೊಡೊಪ್ಪಗೊಂಬುದಲಸಿಕೆಯದೇಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೭–೨೭); ಸವಿನುಡಿಯನಾಶ್ರಯಿಸಿತಲಸಿಕೆ ವಿಶೇಷಮಾಂದ್ಯವನಾಂತುದೊಳ್ನಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪–೧೧). ೩. ಉದಾಸೀನತೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ನೀನಲಸಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಲೆ ಸಂದೆಯವಂ ತಗುಳ್ಚದಂತೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೦–೧೫೩); ಒಲಿದೋದಿಸಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದೊಂದೆಡರು ಬಂದಲಿ ಜಜಿಯದೆ ತಿದ್ದಿ ಕೃತಿಯ ಆಲಸಿಕೆಮಾಡದೆ ರಚಿಸುವ ಸುಗುಣರ ಬಲಗೊಂಬೆ ನಾನನವರತ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦–೪೨). ೪. ನಿದ್ರೆ; ತೂಕಡಿಕೆ: “ತಂದ್ರಾ – ತಂದ್ರೀ = ಅಲಸಿಕೆ” (ನಾಚಿರಾ. ೭); ಅಲಸಿಕೆಯೊಳ್ಳೆ ನೂಱು ಸಾವಿರ ನಳಿನಭವರಡೆಗೆಡೆವರೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆಯೆತ್ತಲು ಹುಲುಮನುಜ ನಾನೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೯). **ಅಲಸಿಗೆ:** ೧. ಆತನ ಮೊಗವು ಅಲಸಿಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದು ಬೇಗುದಿಗೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೩). **ಅಲಸುಕೆ:** ೨. ‘ಅಲಸುಕೆಗಾಱ’ ಪರಾ. **ಅಲಸುಗೆ:** ೧. “ಆಲಸ್ಯಕ–ಅಲಸುಗೆ” (ಶಮುದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಪಸಿವುಂ ನೀರಟ್ಕೆಯುಂ ನಿದ್ದೆಯುಮಲಸುಗೆಯುಂ ಮಾಣ್ದುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೧೧೨); ಎಡೆವಿಡದ ಆಲಸುಗೆಗೆ ಬೇಸರಿಗೆ ನಿರುತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಆಯುಸಕ್ಕೆ ಸೆರೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೪–೯).

ಅಲಸಿಕೆಯಾಗು = ದಣಿವಾಗು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: ಅತ್ರಿಋಷಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲಸಿಕೆಯಾಯಿತು (ನೀತಿಚಂ. ೯–೧೭). [ಆಲಸು$_3$ + – ಇಕೆ. / ತುಳು. ಅಲಸಿಗೆ, ಆಲಸಲ್]

ಅಲಸಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಲಸ್ಯಮಾಡು; ತಡಮಾಡು: ಒಲಿದು ಪತಿಯ ಮನದೊಲವನಾರೈದು ತಾನಲಸಿಕೆಗೊಳದನುಸರಿಸಿ ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿಡೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೦). [ಅಲಸಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಲಸಿಗ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ: ಕೇಶವನು ಒಂದು ಅಲಸಿಗರ ಕೂಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯಾದನು (ಸಮಜೀ. ೨೪). [ಅಲಸು$_3$ + – ಇಗ]

ಅಲಸಿಗೆ ‘ಅಲಸಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಆತನ ಚಾಗಂ ಪೆರ್ಮಟಿ ಚಾತಕಪೋತಕಮನಲಸೆ ಕೊಳ್ವವೊಲರ್ಥಿವ್ರಾತಮನಲಸಿಸಿದುದು ಪೆರ್ಮಾತಿನ ತೊಡವಿಂ ಮದಾಂಧಕರಿಯಿಂ ಹರಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೪). [ಅಲಸು$_1$ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಅಲಯಿಂಚು]

ಅಲಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: “ಅಲಸು – ಅಲಸ್ಯೇ” (ಶಮುಧಾ); ಅಂಜನಾಚಲದವೋಲ್ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪಂಬುಜೋದರನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಯಲಸಿದಂತೆಂತಾನುಮೆಟ್ದಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೧); ಕಂದಿದೆಂ ಕುಂದಿದೆ ನಲಸಿದೆನಾಸತ್ತೆನಲ್ಲಾಡಿದೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೫); ಅಲಸುವ ಮೆಯ್ಯುಮಾ ಗುಳಿಸುವಾನನಮುಂ . . . ಅಪೂರ್ವ ಭಾವಮಂ ಲಲನೆಗೆ ತಂದುವಂದನು ದಿನಂ ಬಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಗರ್ಭದರ್ಭಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೧೫); ಮಾಡಿಪಂ, ಕೂಡಿಪಂ, ಅಲಪಂ, ಬೆಸಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತಡಮಾಡು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ಕುಲಜನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನುಜ್ಜ್ವಲಯಶೋಧಿಕ ನೀತನೆ ತಿಬ್ಬಮೆಂದಲಸಿ ಪೇಟ್ವವಧಾರಣ ದೋಷಮಂ ನೆಲಸಲೀಯದಿರಿಂ ಕೃತಿನಾರಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೯); ಆಕೆಯುಂ ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಾರಕನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಲಲಸಿ ತನ್ನ ಸೂಱಾಯ್ತುಯಂ ತನ್ನವೊಲೆ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು ಬರವಂ ಬೇಡಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೫ವ); ಇಲಿಗಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಲಸದೆ ತವೆ ತೋಡಿ ಮನೆಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೭–೧೭); ಮುರಾಂತಕ ಸೂತತನಕಲಸಿದನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೨); ಹಳೆದಿನದ ತಾಯ್ತಂದೆಯರ ಬಿಡದಲಸದವರನು ಹೊತ್ತು ತೊಳಲಿದೆನಿಳೆಯೊಳುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಿರಿವನವ (ತೊರರಾ. ೨–೫–೧೫); ನೀನಿಂದು ಅಲಸದೆ ನಾಣ್ಚದಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು (ಹದಿಬ. ೧–೨೯).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಅಲಚು; ಮಲ. ಅಲ; ತುಳು. ಆಲಸು; ತೆಲು. ಅಲಂಚು. / ಸಂ. ಅಲಸ]

ಅಲಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಜಾಲಾಡು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಸಿಕೊಂಡು ಬಾರಮ್ಮ (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ). [< ಅಲಚು]

ಅಲಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ದಣಿವು: ನೆಲೆ ಚಲಿಸುವ ಸುಯ್ . . . ಅಲಸಾಱದ ಕಣ್ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ ಬೀಡೊಡೆಯದ ತೆಳ್ಪೊಡಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೮); ಸುರತದಲಸಂ ಪರಿಹರಿಸು (ಚಿಬಪು. ೧೦–೩೦); “ಆಲಸ್ಯ–ಅಲಸು” (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಆಲಸ್ಯ; ಮೈಗಳ್ಳತನ: ಪಱಿವಱಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಆಲಸ್ಯ]

ಅಲಸುಂಗಾಱ ‘ಅಲಸುಗಾಱ’ ನೋ.

ಅಲಸುಕೆ ‘ಅಲಸಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಲಸುಕೆಗಾಱ, ಅಲಸುಗೆಕಾಱ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: “ನಾಂಬಂ ಸೋಂಬನುಮೆನಲ್ಕಲಸುಕೆಗಾಱಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫); **ಅಲಸುಗೆಕಾಱ:** “ಸೋಂಬನೆಂದುಂ ನಾಂಬನೆಂದುಂ ಅಲಸುಗೆಕಾಱಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೭೦). [ಅಲಸುಕೆ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಲಸುಗಾಱ, ಅಲಸುಂಗಾಱ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: “ಅಲಸ ಲೋಲ = ಅಲಸುಗಾಱ” (ನಾಚಿರಾ. ೭); “ಸೋಂಬ ನಾಂಬನೆನಲ್ಕಲಸುಗಾಱನು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೮); ಅಲಸುಗಾಱಂಗೆ ದೋಷಮಂ ಪೇಟ್ಟು

ದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ, ಅಲಸಃ = ಅಲಸುಗಾಜಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೧೪೧) ; ಅಲಸು ಗಾಜನುಂ ಸದಾ ವ್ಯಾಧಿಪೀಡಿತನುಂ (ಪಸಾರ. ೮೩೯-೧೫) ; ಅವಿರತಂ ಭುಜಿಸುತೆ ಬಳಿಕೆ ಮೃಡನಂ ನೆನೆದು . . . ಪಸರಿಪ ಅಲಸುಗಾಜರ ರಾಜಿಸುವ ಮಾನಸಾರ್ಜನೆಗಳಂ (ಅರಾಜ. ३೧-३೫). **ಅಲಸುಂಗಾಜ :** ಅಸಿತಂ ಕಡುನಿಡಿಯಂ ಸ್ನಾಯುಸಾರನನಿಲಾತಿರಕ್ತನಲಸುಂಗಾಜಂ . . . ರವಿಜಂ (ಜಾತತಿ. ३-३೬) ; ಪಾಡುಂಗಾಜಂ, ಅಲಸುಂಗಾಜಂ (ಶಮದ. ३೦೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲಸ್ಕು + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಅಲಸುಗೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು : ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ . . . ಮುತ್ತ ಮುದುಕಿಯರಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿಯರಿಗೆ ಅಪರಾಹ್ಣ ಮಂತ್ರಣದ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ . . . ಸಂತೃಪ್ತಿಯನೊಪ್ಪಿಸಲು (ಬಿಟ್ಟ ಅ. ೧೬३-೧೫). [ಅಲಸುಗೆಕಾಜ + -ತಿ]

ಅಲಸುಗೆಕಾಜ 'ಅಲಸುಕೆಗಾಜ' ನೋ.

ಅಲಸೇಂಗಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಗಂಡನಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ನಿದ್ದೆ ಹೋಗಿ ಗಂಡನು ನಿದ್ದೆಹೋದಮೇಲೆ ಎದ್ದು ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವಳು: ಪತಿಯಿಂ ಮುನ್ನಂ ನಿದ್ರಾಸ್ಥಿತೆಯಾಗಿರ್ದೋಪನೋಜಗಿದಿಂ ಬಜಿಕ ವಿನಿದ್ರಿತೆಯಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವೊಡಾ ಸತಿಗಲಸೇಂಗಿತಮಿಮೆ[ದೆ]ಂದು ಬಗೆ ಮೃಗನಯನೇ (ಮದತಿ. ೧೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಅಲಹು 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ಮನದಿಂ ನುಡಿಯಿಂ ತನುವಿಂದೆನಸುಂ ಮುನ್ನೆಜಪಿದಘಮನಲಜಿಪೆನೆಂಬೀ ಮನದಿಂದಮೊಸೆದು ಗೊಮ್ಮಟ ಜಿನನಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದನಿಂತು ಸುಜನೋತ್ತಂಸಂ (ಎಕ. II, ३೩४-೬೫ ; 1180). [ಅಲಜು + -ಇಸ್ಕು]

ಅಲಜು (ಕ್ರಿ). ಚದರು ; ಒಡೆ ; ಹಾಳಾಗು : ಶ್ರೀದುರಿತಾಭೂದ್ಧ್ವ್ರಷಮಾಸ್ಕಿಟ್ಟಲಜೆ ಪೊದೆದಜ್ಞಾನಶೈಲೇಂದ್ರಮಾನ್ ಪೋಟ್ಟುರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಮೂಢಸ್ಥಿರತರ ನೃಪನಾನ್ ಮೆಟ್ಟ (ಎಕ. II, ೧३-೧ ; 700) ; ಜಲಜಲದಾಂತು ಕಾದುವ ಸುಯೋಧನಸಾಧನದೊಡ್ಡುಗಳ್ ಕಟಿಲ್ಲಲಜಿ ತೆರಳ್ದು ತೂಳ್ದು ಬಿಜುತೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಜು = ಚದರು ; ವಿಭಾಗವಾಗು]

ಅಲಾ 'ಅಲ್₁' ಪರಾ.

ಅಲಾತ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳಿ : "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ - ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧३-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಲಾತಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವುದರಿಂದ ದುಂಡಗೆ ಕಾಣುವ ಚಕ್ರದಂತಹ ಆಕೃತಿ; ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವೃತ್ತಾಕಾರ: ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ದು ಪಿಂಗಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದಾರ್ದೆತ್ತಿ ನಿಶಾಟನಂ ತಿರಿಪೆ ತದ್ವ್ಯಾಮ್ಯನ್ನಿಶಾಟಾಸ್ಯದಿಂ ಪೊರ್ದರ್ಸ್ರಾಂಬುವಲಾತಚಕ್ರಮೆನೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದಿಂದುಣ್ಮುತುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೬೯) ; ದೀಪ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿದುದಾ ಅಲಾತಚಕ್ರದ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯-೧೦೦೬).
[ಅಲಾತ + ಚಕ್ರ]

ಅಲಾತು (ನಾ). ತಂತಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹೊರಜಿ; ಹುರಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [← ತುಳು. ಅಲಾತ, ಅಲಾದ್, ಅಲಾತ್]

ಅಲಾಬಿ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ.
ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ : ಒಂದು ಮಸೀದಿ ಇದೆ, ಹಾಗೆಂದಮೇಲೆ ಮೊಹರಂ ಇರಬೇಡವೇ? ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ ಆಗಬೇಡವೇ? (ಜಾರುದಾ. ೫೪). **ಅಲಾಬೀಹುಲಿ** = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬದ ಹುಲಿ ವೇಷಧಾರಿ : ಈ ಅಲಾಬೀಹುಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಗದಿಗೆಯ್ಯನವರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆರಳಿದರು (ದೀಪಹ. ೫೬).
[← ಅರ. ಇಲಾಹಿ = ದೇವರು. / ತುಳು. ಅಲಾದಿ, ಅಲಾಯಿ]

ಅಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ : ಬಂಧುರರಸಗೇಯಮೆಂಬಮೃತಪೂರಮನೊಯ್ಯನಲಾಬುವಿಂದವೊತ್ತರಿಸುತುವಿರ್ದಳೀಕೆಯೆನೆ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ ಪೆಜಳನ್ನತಸ್ವನಾಂತರದೊಳಗೌಂಕಿ ವೀಣೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೪) ; ಕತಕ ಕಂದದ್ವಯಮಲಾಬು ಶಿಗ್ರ್ವಾದಿಗಳಹಿತಮೆನುತ ವರ್ಜಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-३೧-३३). [ಸಂ.]

ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ : ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಜು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ३३೬). [ಅಲಾಬು + ವಲ್ಲಕಿ]

ಅಲಾಬುಸ್ತನ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಂತಿರುವ ಸ್ತನ : ಪಿಸುಗಣ್ಣ ಕಿಸವಾಯ ವಕ್ರದಂತಂಗಳಿಂದೊಸರ್ವ ಶೋಣಿತ ಮಹೋದರಿಯಲಾಬುಸ್ತನಗರಸೆಯೊಳ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೪೭-೭).
[ಅಲಾಬು + ಸ್ತನ]

ಅಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಲಾಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಚರಿಗೆಗೆ ಹೋದ ಜೈನಯತಿಗೆ ಯಾವ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು : ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆಯಂದಿನ ದಿವಸಮಲಾಭಂ ಮಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಟ್ಟುಪಡಂಮಾಡಿ] ತಮ್ಮಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದೊಡೆ ಭಟ್ಟಾರರೆಂದರ್ - ಏನಲಾಭಮಾದುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯-३೧). [ಸಂ.]

ಅಲಾಯಿದ 'ಅಲಾಯಿದಾ' ನೋ.

ಅಲಾಯಿದಾ, ಅಲಾಯಿದ (ಅ). ಬೇರೆಯಾಗಿ ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ : ಅಲಾಯಿದಾ ಸಾಗವಳಿ ಆಗಿಯಿರುವ ಬಾಜಿಬಾಬುಗಳು ಸಹಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯३೩, ४३-४२ ; 1825) ; ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಯಂತರಕ್ಕೂ ಅಲಾಯಿದಾ ಬಾಬು ಇದೆಯೋ ಅದು ಯಾವತ್ತೂ ಬಾಬಿಗೂ (ಮಹಾವಂ. I, ೬೬). **ಅಲಾಯಿದ** : ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಅಲಾಯಿದಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ತೆಗೆದಿಡಿ (ರೂಢಿ).
[← ಅರ. ಅಲಾಹಿದಾ]

ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿ (ನಾ). ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ : ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿಗಳಂತೆ ಅಲೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈಗಳು ಎನಿಸಿದ ಕತ್ತೆ ನಾಯಿಗಳೂ ಕೂಡ (ಸ್ವಾಮಿನ್ನೇ. ೯೧).
[← ಹಿಂ. ಅಲಲ್‌ಟಪ್ಪೂ = ಅಸಂಬದ್ಧ, ಯದ್ವಾತದ್ವಾ]

ಅಲಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಲಿ₁ 'ಅಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಲಿ₂, ಅಳಿ₅ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ; ಭ್ರಮರ : ಅಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿ] ಮಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರಂ ಪಡೆವಂತೆ ಭೂಪನಿರೆ ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಮಲರಂ ಪಡೆದವೊಲೆಸೆದಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೬३) ; ಅಲಿಗಳ ಸೋಂಕಿಂ ಪ್ರಾತರ್ಜಲರುಹಮಲರ್ವಂತೆ (ಜಗವಿ. ३-३३). ೨. ಚೇಳು. ३. ಕಾಗೆ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಶ್ಚಿಕರಾಶಿ. **ಅಳಿ** : ೧. ಈ ಮುಗುಳೊಳಮಾಮಾಜಿಕ್ಕೆಯನಜಿಸಿ ಸುಜಿವುದಳಿ ಕೆಲಗೆಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ३-೧३೪) ; ಅಲರ್ದಂ ಭೋಜಕ್ಕೆ ಸೊಗಸಿದಳಿ ನೀರಾಜನ ಕುಸುಮವನೆ ಮುಸುಜಿ ಮೊಜೆಯುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ३-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಲಕ್ಷಣವೂ ಇಲ್ಲದ ; ಗುರುತಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಲಿಂಗವೂ ಇಲ್ಲದ. ಉದಾ— ಆನ್, ನೀನ್, ತಾನ್. [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಜರ, ಅಲಂಜರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: "ಮಣಿಕಃ, ಅಲಿಂಜರಃ – ಈ ೨ ಕೇಲು" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೫೨). **ಅಲಂಜರ** (೬). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದ, ಅಳಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ಪಡಸಾಲೆ; ಮೊಗಸಾಲೆ; "ಹೊರಬಾಗಿಲು" (ಗಂಗಾಮು). **ಅಳಿಂದ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದಕ, ಅಳಿಂದಕ (ನಾ). = ಅಲಿಂದ. **ಅಳಿಂದಕ**: "ಪ್ರಘಣಃ, ಪ್ರಘಾಣಃ, ಅಳಿಂದಕಃ – ಈ ೩ ಮೊಗಸಾಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೮೪). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕ, ಅಳಿಕ$_2$ (ನಾ). ಹಣೆ; ನೆತ್ತಿ; ನೊಸಲು: "ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ–ಅಳೀಕಂ, ಹಣೆ, ಪಣೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೬೦); "ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ – ಈ ೨ ನೊಸಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೩೭೧). **ಅಳಿಕ$_2$**: ಅಂತಾ ಫಣಿಕಾಂತೆ ಗಮರಿ ಕಾಂತಾಳಿಕ ಫಳಕ ತಿಳಕ ಹರನೆನಿಪರಿಗಂಗಂ ತನಯನಧಿಕ ತೇಜೋವಂತನೆನಿಪಾವಂತನಿಂದುಮುಂದಳಕಾಂತಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪–೧೮); ಮಧ್ಯಸ್ಥಜನಕ್ಕಳಿಕದ ತಿಳಕದ ತೆಜದಿಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭–೨೯; 1196); ರಕ್ಷಿಸವೇಳ್ಕು ದಯದಿಂದ ಮಲಹರಾತ್ಮಕಾ ಎಂದು ಪಾದಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ತನ್ನಳಿಕಮಂ ಸಾರ್ಚಿ (ಗುರುಚಾ. ೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕನೇತ್ರ, ಅಳಿಕನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ. **ಅಳಿಕನೇತ್ರ**: ಅಳಿಕನೇತ್ರನು ಪ್ರಮಥಲೋಕವನೊಲಿದು ನಂಬಿಗೆ ಸೂರೆಗೊಂಡನೇ (ಬಸವು. ೫೪–೭೩). [ಅಲಿಕ + ನೇತ್ರ]

ಅಲಿಕಲೋಚನ, ಅಳಿಕಲೋಚನ (ನಾ). ಹಣೆಗಣ್ಣ; ಶಿವ. **ಅಳಿಕಲೋಚನ**: ಅಳಿಕಲೋಚನನಾದೊಡಂ ಮಲಮೂತ್ರವಂ ಬಿಡುವ ನೆಲನದುಂಟೇ ಮೆಟ್ಟಲಹುದೇ (ಬಸವು. ೫೦–೪೧); ಅಳಿಕಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ . . . ನೋಳ್ಪ ಸುಖದಗ್ಗಳಿಕೆಯದ ನೀನೆನಗೆ ಪಾಲಿಸು (ಕೈಕವ. ೬೧–೩). [ಅಲಿಕ + ಲೋಚನ]

ಅಲಿಕಾಕ್ಷ, ಅಳಿಕಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ: "ಅಲಿಕಾಕ್ಷ = ಮಹಾದೇವ" (ಗುವಿಮೋ). **ಅಳಿಕಾಕ್ಷ** (೬). [ಸಂ. (ಅಲಿಕ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಲಿಕೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ದುಂಬಿಯನ್ನು ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣೆಂದು ಗಿಳಿಯೂ, ಗಿಳಿಯ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಹೂವೆಂದು ದುಂಬಿಯೂ ಭ್ರಮಿಸಿ ಮೇಲೆರಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ನ್ಯಾಯ. [ಅಲಿ$_2$ + ಕೀರ$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಲಿಕುಂತಲೆ, ಅಳಿಕುಂತಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆ ಗೂದಲುಳ್ಳವಳು. **ಅಳಿಕುಂತಳೆ**: ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೋಂಕಾರವೆಯ್ದೆ ಸರ್ವ ವನೊಲ್ದು ಬಳಸಿಹುದದಾಗಿನ್ನು ಬೇಜಿಕ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲಳಿಕುಂತಳೆಯೆ (ವೀಶೈವು. ೧–೫–೩೫). [ಸಂ. ಅಳಿಕುಂತಲಾ]

ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ, ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣ ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ. **ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ**: ಶಶಾಂಕಲೇಖೆ ಚೆಲ್ವಡರ್ದಳಿ ಕೇಕ್ಷಣಂ ನೊಸಲ ಸಿಂಧುರ ಬಟ್ಟಿನ ಪಾಂಗನಾಗಳೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೨೯). [ಅಲಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಲಿಖಿತ (ಗು). ಲಿಖಿತವಲ್ಲದ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಗಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಲಿಗಬೆಯ × × ಯ್ಯನು ಕುಪ್ಪಯ್ಯನು [ಸೂ]ರ್ಗ್ಗವುಣ್ಣುಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೫–೪; 972). [ಅಲಿಗ$_6$ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬೆ) ?]

ಅಲಿಗುಲಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚುಚ್ಚು (?): ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ ವಿಪ್ರಶಾಪಂ ಅಲಿಗುಲಿದವೊಲ್ತಾಗಿ ತಾಪದಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ಜಲನಿಧಿಮಧ್ಯದೊಳಿರಲು (ತುರಂಗ ೨–೪). P ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲಗುಗಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅಲಿನಿ, ಅಳಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ. **ಅಳಿನಿ**: ನವಯೌವನದೊಳ್ ಗುಣದೋಷವಿಚಾರಮನಿಂತು ಮಾಡಲೀಯದ ಭಾವೋದ್ಭವನಿಂ ಪರವಶೆಯಾದೆಂ ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೊರ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). [ಸಂ. ಅಲಿನೀ]

ಅಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪವಿಲ್ಲದ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮೋಹ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ: ವಿಷ್ಣುತ್ರಿವೇದಿಯರು ಅಲಿಪ್ತರಾಗಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೬೧೭). (ನಾ). ೩. ಯಾವ ಕಡೆಗೂ ಸೇರದವನು; ತಟಸ್ಥ: 'ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; **ತಾಟಸ್ಥ್ಯ**: ಅವನ ಅಸಾಧಾರಣ ಮೌನ ಅಲಿಪ್ತತೆ ಲಲಿತಳಿಗೆ ಸೋಜಿಗವೆನಿಸಿದುವು (ಅಪವಾ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಅಲಿಪ್ತತಾ]

ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವುದು; ತಟಸ್ಥನೀತಿ: ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಪೀಕಿಂಗಿಗೇ ಜಯವೆಂದು ನೆಹರು ಸ್ಪಷ್ಟನೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೧೯೬೩; ೧–೩). [ಅಲಿಪ್ತ + ನೀತಿ]

ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರ; ತಟಸ್ಥ ರಾಷ್ಟ್ರ: ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರಗಳೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗದು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ರಷ್ಯ ನೆರವುನೀಡುವುದಕ್ಕೂ ಪೀಕಿಂಗಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೧೯೬೩; ೧–೩). [ಅಲಿಪ್ತ + ರಾಷ್ಟ್ರ]

ಅಲಿಮನೆ (ನಾ). ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ ಲೋಹ: ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಅಲಿಮನೆಯ ಒಂದೆರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳು. ಅದೇ ಅವನ ಸಂಸಾರ (ಫಲಸಂ. ೧೨). [← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲಿಮಾರಿ 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲೀಕ, ಅಳೀಕ (ಗು). ೧. ಮೆಚ್ಚಲಾಗದ; ಸಂತೋಷಕರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸತ್ಯ; ಸುಳ್ಳು. ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ನಟನೆ. **ಅಳೀಕ**: ೨. "ಅಳೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನೃತಂ – ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩); ಗುಣವಿಹೀನನನೆನ್ನಳೀಕ ಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅಲೀನ (ಗು). ಲೀನವಾಗದ; ಕರಗದ. [ಸಂ.]

–ಅಲು '–ಅಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಲುಂಕಿಸು 'ಅಲುಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲುಂಕು 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಂಗು 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಂಬು$_1$, ಅಲಂಬು, ಅಲಬು$_2$, ಅಲುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು; ತೊಳೆ: "ಅಲುಂಬು – ಜಲಕ್ಷಾಲನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸಮಿತ್ಕುಶಮಂ ತರವೋಪ ಧೌತವಲ್ಕಲಮನಲುಂಬುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೪); ಇಂಬಾಗಿರೆ ಬಾಂದೊಜೆಯೊಳಲುಂಬಿದ ಮಂದಾರವಲ್ಕಲವಿರಚಿತ ನವದಿವ್ಯಾಂಬರವಾ ಮುನಿವರನೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩೮); ಸಿರಿಖಂಡದ ಬಂಡಿನೊಳಲುಂಬಿ ತಳಿರ್ವಸೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನೇಜಿಂದ ನವೀನ ಚಮರಜಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ). **ಅಲಂಬು**: ೧. "ಅಲಂಬೆಂದುಂ ಕರ್ಚೆಂದುಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೭೭). **ಅಲಬು$_2$**: ೧. "ಅಲಬು–ತೊಳೆಯು" (ಗಂಗಾಮು). **ಅಲುಬು$_1$**: ೧. ಪರಮಾನಂದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಅಲುಬಿ ಮಹಾ

ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆಱಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೮೨-೮೨೧); ಆದಱೊಳಲುಬಿ ತೊಯ್ದಾ ಪಟಮುಂ (ಖಮುದ. ೭-೨೦) ; ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಱಗೆ (ಭರಚ. ೪-೬೪). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸೆಳೆ : ಅಲುಬಿ ತಿರುಪಿ ತರುಚಂಡಿಕೆಗಳಂ ಭೋರ್ಭೋರೆಂದೆರೆದು ಬೀಸುತಿವೆ ಚಂಡಪ್ರಭಂಜನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೬-೭೦೨). ೩. (ಆಲಂ) ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿ ಎಳೆದಾಡು : ನಾನು ಹೋಗೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕಿರುಬ ನಮ್ಮ ಗಂಗೇನ ಖಂಡಿತ ಅಲುಬಿಹಾಕಿ ಬಿಡ್ತಾ ಇತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೨೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಮ್ಪು ; ತುಳು. ಅಲಂಬು, ಅಲುಂಬು ; ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲುಂಬ್ಬು₂, ಅಲುಬ್ಬು₂ (ನಾ). ಕಾಲು ತೊಳೆದ ನೀರು : "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಚಿನ್ನೆ ಕಾಲಿನುದಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩). **ಅಲುಬ್ಬು₂** (ಕಿ).

[< ಅಲುಂಬು₁]

ಅಲುಕೆ (ನಾ). ಅಲುಗುವುದು ; ಅಲ್ಲಾಟ : ತಳಿರಲರಿಂ ಮುಸುಕಿರ್ದ ಸುತೆಯ ಮೈಯಲುಕವಡಗಿದೆಳವಳ್ಳಿಯವೊಲು (ಸೊಬಸೋ. ೨೫-೭೩) ; ಶಿವನ ಪುರ್ಬುಗೊನೆಯಲುಕದಿಂ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಸೂತ್ರಂಗಳು ಜಱಿ ಕಳಚಿ ಹೂಡುವುವು (ಚಿಬಪು. ೪೬-೩೫). [< ಅಲುಗು₁]

ಅಲುಕು₁ 'ಅಲುಗು₁' ನೋ.

ಅಲುಕು₂ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ ; ಶಾಶ್ವತತೆ (?) : ಆತನನುಜಂ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಸೀತಾದೇವಿಯನೆ ಕಂಡು ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಾತಂ ಪತಿ ಹಿತದಲುಕಿನೆ ಭೂತಳದೊಳ್ ತಂತ್ರಪಾಳ ನಾಮಂ ನೆಗೞ್ದಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೩-೨೯ ; 1150).

[?. / ತಮಿ. ಅಲ್ಕು = ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು]

ಅಲುಗಾಟ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ ; ಕಂಪನ ; ಅಲ್ಲಾಡುವುದು : ನಾಲಗೆಯಲುಗಾಟವಿವನೊಳು ಸವಿಯ ಸಮ್ಮೇಳವವನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೩) ; ಅಲಸಿಕೆಯಿಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣ ಎವೆಯಲುಗಾಟವಿಲ್ಲ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೯೨).

[ಅಲುಗು₂ + ಆಟ₁]

ಅಲುಗಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನಡುಗಿಸು ; ಸಡಿಲವಾಗಿಸು : ರಸವನು ಸೊರೆಯ ಗುಂಡಿಗೆಯೊಳು ತುಂಬಿ ಭರದಿಂದಾ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ ಪಿರಿದಾಗಿಯಲುಗಾಡಿಸಿದನು (ಸೇಮಿಸಂ. ೧೦-೨೧೪) ; ಮಾನವಹೃದಯವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಮಹಾಶಕ್ತಿ ಆದರಲ್ಲಿದೆ (ರಾಜವ. ೮೨) ; ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ದೃಢವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಒಂದು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೬). [ಅಲುಗಾಡು + -ಇಸು₃]

ಅಲುಗಾಡು, ಅಗಲಾಡು, ಅಗಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಪಗೆಯಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಂ ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಟನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂ ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಕೀೞ್ವುದೆ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨೧) ; ಶೀತಕ್ಕೆ ಕೋಡದ ವಾತಕ್ಕಲುಗಾಡದ . . . ನಂಜೂಜದ ಮುಪ್ಪುಬಾರದ ಯುವತ್ವಂ ತೀರದುತ್ಕರ್ಷಣಂ (ಅನಂಪು. ೬-೧೭) ; ಸುರಗಿರಿ ಕಂಪಿಸಲ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಲುಗಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨-೧೫). **ಅಗಲಾಡು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಗಳಾಡು** : ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗಾಡಹತ್ತಿತೆಂದರೆ ಆ ಗುಂಡುಗಳು ಅಗಳಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆದಕ್ಕೆ ಅದ್ಭುತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾ. ೧) ; ತೊಟ್ಟಲವು ಅಗಳಾಡಿದರೆ ನಾವು ಅದು ತೂಗಾಡುತ್ತದೆಂದೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೨). [ಅಲುಗು₁ + ಆಡು₁]

ಅಲುಗಿಸು, ಅಲುಂಕಿಸು, ಅಲ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಚೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಕ್ಕಜಂ ಮಿಕ್ಕಲುಗಿಸುತೆ ಶಿರವ (ಬಸಪು. ೫-೬೧) ; ಆ ತೃಣವಂ . . . ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೫೪) ; ವಸಂತಂ . . . ಆ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟಿಯನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೦). **ಅಲುಂಕಿಸು** : ಸಾರಥಿಯ ಖಂಡಿಸುವ ನುಡಿಯನೆಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದೆನುತಲುಂಕಿಸುತ ಕೈಬಿಡದಡಿಗೆ (ಜಿನಮು. ೧೯-೨೭). **ಅಲ್ಗಿಸು** : ಪೆಣ್ಗಳಂ ಪಲ್ಗಿರಿದೇಡಿಸುತ್ತೆ ಕಿಱುಕಿಱನುತುಂ ಬರಿಯಂ ಬರುಂಟಿ ಪುರ್ಬಲ್ಗಿಸಿ ಕಣ್ಗಳಂ ಮುಗಿದು ಝುಮ್ಮನಲರ್ಚುತೆ (ಕವಿಚ. II, ೨೭೪ ರಾಮನಾ).

[ಅಲಗು₁ + -ಇಸು₃]

ಅಲುಗು₁, ಅಲಕು₁, ಅಲುಂಕು, ಅಲುಂಗು, ಅಲುಕು₁, ಅಲ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡು ; ಚಲಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸರಿ ; ಕದಲು : ಮಾಲೆಗಾಱಂ . . . ಮರದಲುಗುವ ಕೊಂಬಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೩-೨) ; ಉದಗ್ರ ಮಂದರಮದಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೫) ; ಸುರಾಲಯಮಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಮಕ್ಕಲುಗುವೊಡೆ . . . ದೇಶಮಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೭) ; ತುಂಗಕುಚಂಗಳಲುಗಲು ತೊಡಿಗೆಗಳು ಥಳಥಳಿಸೆ (ಬಸಪು. ೫-೨೮) ; ಅಗಿಯಲಲುಗುವ ತಲೆಯ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುಗುದನೀತನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೫) ; ನಾನಾ, ನಾನು ಅಲುಗಲಾರೆ (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ . . . ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಸಾಬ್ಧಿಪೂರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ) ; ಅಳಿಯೆಱಗದನಿಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ . . . ಇರವಂತಿಯಿರೆ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೯) ; ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನು ಹಿಡಿದಲುಗಿ ನೋಡಿದೆಯೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೨) ; ಮುಂಡೆಯನಲುಗಿ ನುಡಿದರೀ ವಧುವಿಗಾಖಂಡಲನರಸಿ ತಾನೆಣೆಯೆ (ಅಂಜಚ. ೫-೧೧೮) ; ಕಿವಿಗಳನಲುಗಿದುವು ಕರಿನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೮) ; ಅರಸು ಇದ್ದರೆ ಊರು ನಡುಗುತ್ತದೆ, ಮುದುಕ ಅಂದರೆ ಗಡ್ಡ ಅಲುಗುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). **ಅಲಕು₁** : ೧. ಅಲಕಿ ಮುಂದೈದಡರೆ ರವಿಯಕ್ಕಲಿಸುವನೆ ಶಶಿರಾಜನೆಂದಾನುಳುಹಿದೆನು ದೀಪಾಳಿ ಮನೆಯಾವಳಿಯ ಹೊಕ್ಕಡಗಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೧೫). **ಅಲುಂಕು** : ೧. 'ಅಲುಂಕಿಸು' ಪರಾ. **ಅಲುಂಗು** : ೧. ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಪ ನಾಸಾಭರಣ ಮೌಕ್ತಿಕಂ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪುದಿದ ಶುಕ್ರನಂತೆ ಮೆಱೆದಲುಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ದಲಗು ; ದಲುಗು]ತ್ತಮಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭ ವ) ; ಈಸುಂ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಿಟ್ಟಲುಂಗದೆ ತಿರಂಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತುಂ (ಪೈಸೂಮೆ. ೧-೫). **ಅಲುಕು₁** : ೧. ಅಲುಕಲಮ್ಮದೆ ಸುಕ್ಕಿಸುಗಿದು ಬೆಂಬಿದ್ದುವಾನೆಗಳು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೦) ; ತಱಿದು ಬಿಸುಡುವರ ವರುಕೌರವಶತವನಲುಕಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೧) ; ಪಡಿಬಲವಲುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವವುಕಿ]ದುದು ರವಿಸುತನ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೬). ೨. ಈಕೆಯನಲುಕಲಮ್ಮದು ನೋಡಲಮ್ಮದು ಮಂದಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೦೬) ; ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವವೆಂದೆಂಬ ಕರವಿಟ್ಟಲುಕಿ ಪರತತ್ವವೆಂಬ ಬೆಣ್ಣೆಯನೆ ತೆಗೆದು (ಕೈಕವ. ೧೩೦-೧೭). **ಅಲ್ಗು** : ೧. ಭೀಮಸೇನಂ ಮರನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಲುಗೆ] ಪಣ್ಬೊಲನಿಬರುಮುದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೧) ; ಚದುರಂಗದ ಮಣೆಯನಲ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆನಲ್ಕಿ] ದಂತಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೦) ; ಬಲ್ಗಡೆಗಳುರವಣಿಸಿ ಥಿಣಿಥಿಟಿಲಲ್ಗುತಿಪವೋಲ್ (ಜಿನಭಾ. ೧೦-೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಙ್ಗು, ಅಲಕ್ಕು, ಅಲುಙ್ಗು ; ಮಲ. ಅಲುಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅಲಂಕು, ಅಲಂಗು]

ಅಲುಗು$_3$ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ; ಕಂಪನ; ಚಲನ; ಸ್ಪಂದನ: ಆ ಘನವೆಡೆಯೊಳಾವುದೇನಿನಿಸಿಲ್ಲವೆಂದಿರಲುಗೆಂತಾದುದು (ಮನೋವಿ. ೨-೧೧); ಸಿರಿಯಂತೆ ವಲ್ಲಕಿಯನುಂ ನುಡಿಸುತಿರುತಿರ್ದಳಲುಗಿನಿಂ ಸುಸ್ವರದೊಳು (ಪರಶು. ೬-೧೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಙ್ಗಲ್; ಮಲ. ಅಲುಙ್ಙಲ್; ತುಳು. ಅಲಗ್, ಅಲಗು = ಹಾಡುವಾಗ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ಸ್ಪಂದನ]

ಅಲುಪ, ಅಲುಪು$_3$, ಅಲ್ಪು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ. ೨. ಹೀನವಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ: "ಅಲ್ಪ – ಅಲುಪ" (ಶಮುದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಲುಪು$_3$**: ಹುಳುವು ನಾನು ಎನಗೆ, ಸುಳಿ ದಿವಸವಿದ್ದರು ಕಳೆಯೊ, ಕರುಣದಿಂದ ಅಲುಪುಮಾಡಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦).
ಅಲ್ಪು: 'ಅಲ್ಪುಮನಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಲ್ಪ]

ಅಲುಪು$_1$ 'ಅಟುಪು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಪು$_3$ 'ಅಲುಪ' ನೋ.

ಅಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೋಪವಿಲ್ಲದ; ಮರೆಯಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಲೋಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರೆಯಾಗದೆ ಇರುವುದು: ಆತ್ಮನ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮುಖಗಳು ಲುಪ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಲುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಲುಬು$_1$ 'ಅಲಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಬು$_3$ 'ಅಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಬ್ಧ (ನಾ). ಲೋಭಿಯಲ್ಲದವನು. 'ಅಲುಬ್ಧತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲುಬ್ಧತ್ವ (ನಾ). ಲೋಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಲೋಭಿಯಲ್ಲದಿರುವುದು: ಐಹಿಕಾದಿಯನುದ್ದೇಶಿಸದೆ ದಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು ಅಲುಬ್ಧತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಅಲುಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲುರುಗುದುಗೆ (ನಾ). ಭಯಪಡಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (?): ತಳವಾರರುಗಳೆಲ್ಲ ಅಲುರುಗುದುಗೆಯ ಪಿಡಿದು ಯೆಲವೊ ಯಡಬಲದೊಳಿಹ ಅಂಗಡಿಗಳೊಳಗೆ ಮಲಗುವರದಾರೆನುತ ಕೇಳೆ (ಗುರುಬೋ. ೫೩-೨೧).
[ಅಲರ್ು$_0$ (< ಅಳಜ್) + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ)]

ಅಲೂರ್ (ನಾ). ಆಲೂರ್ (?) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೮ ; 799). [< ಆಲೂರ್ ?]

ಅಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಚರಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅಲೆ — ಪರಿಭಾವ (ತಿರಸ್ಕರಿಸು), ಲೋಲನಯೋಃ (ಚಲಿಸು)" (ಶಮುಧಾ); ಮಸಗಿದ ಕಂಪು ಕಂಪನೊಳಕೊಂಡಲೆವೊಂದೆಲ[ರೆಂಬಿ]ವಂದು ಪಾಱುವುವು . . . ಪರಿಶ್ರಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಲೆವ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳಿನುನ್ಮತ್ತಗಜಗಮನೆಯರ್ಬಂದೊತ್ತಿಗೆ ನಿಲ್ವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೨); ಅಳೆದೊಡೊಂದಡಿ ಮೇರುತನಕತ್ತಲೆದುದೊಂದಡಿ ಮಾನುಷೋತ್ತರಕಳತೆಯಾಡುದು ವಿಕ್ರಿಯಯನಾಂತಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೨೮). ೨. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗಾಡು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡು: ಈ ಊರಿನಿಂದ ಆ ಊರಿಗೆ . . . ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಬಾಣಅ. ೧೧); ಅವನು ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಪರಿಭವಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ವ್ಯಪಗತಭಯಾ ದಯಾಲೂ ರಿಪುವರ್ಗಮನಲೆದು ಗೆಲ್ವೆಯಾಗಾಹವದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). ೪. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರದಿಂದಂ ಬಂದ ಮೋಹಂ ಬಿಡದಲೆವುದಱಿಂದಾದೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೪-೮೯); ಬಲದೇವಂ ಭೀಮನ ಭುಜಬಳದೇವಂ ಮನಮನಲೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೮-೪೩); ನಿಂದು ದೇಹವನಲೆದುದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಕೇಳಿ (ಬಸರ. ೫-೧೪೮); ಜಳದಂ ಕಳಸಿಗೆ ಪಡಲರಿಫಳತ್ರಯಂ ದೇವದಾರು ನಿಶೆ ನಿಂಬನಿಮಿವಂ ಜಳದಿಂ ಮಱುಗಿಸಿ ಕುಡಿಗಡು ಕಳೆಗುಂ ಬಿಡದಲೆವ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦). ೫. ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ತಿಲೆವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿಲೆಯನಲೆವ ಸೊಡಗರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು ಬನದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದುಜ್ವಳಿಪ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೭); ವಿಷಮುನಲೆಯಲಿಂತಿದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೭); ತಂದರುಂಧತಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಭೂತಿದಳಿದಸುವನಿತ್ತು ಶಾಪವನಲೆಯಳೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೩೫). ೬. ಮೂದಲಿಸು; ಹಂಗಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ಒರ್ಬೆಸಕಳ್ಕುವ ಜೋಳಗಳ್ಕರಂ ಪಱಿಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಪಲೆಯುತಿಪ್ಪುರ್ದು ಮಾವನ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯಂ[ಯಾ] (ಎಕ. II, ೧೩೪-೩೩ ; 987). ೭. ತಾಗು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಪಾದತಳಂಗಳಡಿಗೆಱಗಿದರಿನರಪಾಲರ ಮಕುಟಮಾಣಿಕ್ಯ ಮರೀಚಿ ಜಾಲ ಬಾಳಾತಪಂಗಳನಲೆದು ಕೆಂಕಮಾದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೬ ವ); ಗಿಳಿ ಸೋವರ್ ಬಳಲುವ ಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಲೆಯೆ ಧವಳೇಕ್ಷಣೆಯರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೯ ; 1147); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿಂ ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಗುರುಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೩); ಹರಳೋಲೆ ಕುಣಿಯಲು ಜಡೆ ಬೆನ್ನನಲೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೨೩). ೮. ತೊಳೆ; ಜಾಲಿಸು: ಪುಳಿಯೊಳಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟನಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗರಾಗರಸದುರುಳಿಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ವಾರುಣಿಯನೊಲಿದು ಮುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣದಿಂ ಮುಳುಗುವಂತೆ ತನ್ನಯ ಕಱಿಯಂ ನೀರೊಳಲೆವಂತೆ ಪಶ್ಚಿಮವಾರಿಧಿಯೊಳ್ ಮಗ್ನನಾದನಮೃತಕರಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೬); ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಳಲುಬಿ] ಬೀಸುತ್ತೊಗೆದು . . . ಮೈಲಿಗೆ ಮಡಿಗಳಹುದು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೭).
ಅಲೆದಾಡು = ಸುತ್ತಾಡು; ತಿರುಗಾಡು: ಮೆಲ್ಲೆಲರೊಂದು ತಣ್ಣನಲೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೨೬); ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗಿ ಅಲೆದಾಡಿತು (ನನ್ನಜೊ. ೨೬); ಅವನ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅಲೆದಾಡಿತು (ಯೋಧಪು. ೧). ಅಲೆದಾಟ = ಸುತ್ತಾಟ; ತಿರುಗಾಟ. ಅಲೆದಿಡು = ಭದ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತು: ಮೊಳೆಯಲ್ಲಮನುಪ್ಪಿನೊಳಂ ಪುಳಿಯೊಳಮಲೆದಿಟ್ಟು ದಾಸವಣದಲರಂ ತಂದಳೆಯೊಳರೆದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದೊಡೆಳಸುಗುಮದು ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತ ಪವಳದ ಕುಡಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲೈ]

ಅಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ: ನುಡಿಯೊಳನೃತಂ ತೋಱದಂತೆ ನಿನ್ನಲೆಗೆ ನಿಂದಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೇಲೇನ ಕೊಡುವೆನೆಂದೆಂದೆಯದ ಕೊಡು ಬೇಗದಿಂ [ದೆ] ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧೧); ನೀವಿರ್ದು ಫಲವಾವುದೆಂಬಳಾ ಸಖಿಯರಂ ಭಾವಭವನಲೆಗೆ ಸೈರಿಸದಿಂದುಮುಖಿಯರಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫); ಕಡುಚೆಲ್ವ ನಿನ್ನ ವಾರತೆಗೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ಕುಡುವಿಲ್ಲನಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೪); ನಿನ್ನನು ಮರೆದು ಕರ್ಮಾಸುರನಲೆಯೊಳತಿ ಕೊರಗಿ ಕರಗಿದೆನಯ್ಯಾ (ಸನತ್ಕು. ೧೦-೭); ಖರನಲೆಗೆ ಮುನಿಗಣಂ ಚಿತ್ರಾದ್ರಿಯಂ ತ್ಯಜಿಸೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೭-೪೫). ೨. ಬೀಸುವಿಕೆ; ಚಲನ: ಎಲರಲೆಯಿಲ್ಲದೇಕೆಳಪಳ್ಳಿ ನಡುಗಿತು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲೈ]

ಅಲೆ$_3$ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ತೆರೆ; ತರಂಗ: "ಊರ್ಮಿಃ, ವೀಚಿಃ – ಅಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೯); ಆ ಹಾಲಿನಲೆಗಳನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಂದಿತು ತೇಲಿ ಕೊಳಲ ದನಿ (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೧); ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲೈ; ತೆಲು. ಅಲ]

ಅಲೆ₄ 'ಅಲ್₁' ನೋ.

ಅಲೆಕುಳಿ (ನಾ). ಅಲೆಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಬಿರುಗಾಳಿ ತೂಳ್ದಿಸನ ಅಲೆಕುಳಿಯೆ ಓವೋ ! (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೧–೨೨೪).
[ಅಲೆ₂ + –ಕುಳಿ]

ಅಲೆಗಾರ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು ; ತೊಂದರೆಪಡಿಸುವವನು : ಮನ್ಮಥನಲೆಗಾರನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಶರಣು ಹೊಗುವಂತೆ (ವಚಕಾ. ೧೬–೭).
[ಅಲೆ₂ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಲೆಗೂದಲು (ನಾ). ತೆರೆ ತೆರೆಯಂತಿರುವ ಕೂದಲು : ಅದೇ ನಸು ಗೆಂಪಿನ ಗುಂಡುಮುಖ, ಹೊಳಪಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕಣ್ಣಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ್ದ ಕಪ್ಪಾದ ಅಲೆಗೂದಲು (ಮರಳಿ. ೧೩೪).
[ಅಲೆ₃ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಅಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ಮಿಡಿ : ತಂತಿಯನಲೆಗೆಯ್ದ ಬೆರಲ್ಗಳ್ ಅಂದು ಹೃದಯದಾನಂದದ ನಾಡಿಗಳೊಳಾಡುವಂತೆ (ಚಿಕಸಂ. ೧೩೦–೨).
[ಅಲೆ₁ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಲೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸೆಮಾಡು : ಅಲೆಗೈವ ಬಗೆಯನಱಿಹಿ ತಂದೆತಾಯನು ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಬಳಲಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೪–೨೮). [ಅಲೆ₂+ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಲೆತ₁ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ ; ತಿರುಗಾಟ ; ಸುತ್ತಾಟ : ಏನು ಹೇಳೋಣವೋ ಅವನ ಅಲೆತವನ್ನು (ರೂಢಿ). [ಅಲೆ₁ + –ತ₂]

ಅಲೆತ₂ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶ ; ಹಿಂಸೆ : ಈಚೀಚೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಲೆತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲೆ₂ + –ತ₂]

ಅಲೆಪ (ನಾ). ೧. (ಗಾಳಿಯು) ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಅಲುಗುವಿಕೆ : ತೆಂಕಣ ಲರಲೆಪದಿಂದಂಕುರಿಸಿದ ಚೂತದಂತೆ ಆತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೪–೨೧ ವ) ; ತೆಂಬೆಲರಲೆಪದ ಪೂಲತೆಯೆಂಬಿನ ಮುಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭) ; ಚರಪುರುಷ ವಚನವರುಷದಿಂ ಕವಿದ ಕೋಪರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಗಳಲೆಪದಿಂದಲುಗುವಂತೆ ನಡುಗುವೊದಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ) ; ಚಲಿಪೆಲರಲೆಪಕ್ಕೆಳಲತೆಯೊಲೆವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೦೦). ೨. ಚಲನ ; ಸಂಚಾರ ; ಅಲುಗಾಟ : ದೀಪ ಕಳಿಕೆಗಳ ಅಲೆಪದಿಂದ ಕೆಚ್ಚಕೆಚ್ಚನೆ ಕೆದಕೆದರುತ್ತಿರುವ ಕೆಮ್ಮಿಂಚುಗಳ ಆ ವಿಮಾನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯೯–೧೮). [ಅಲೆ₂ + –ಪ₂]

ಅಲೆಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಲುಕಿಸು : ಅನುರಾಗದಿಂದೆನ್ನ ಮಗಳನಲೆಪಡಿಸುವೀಬಿನುಗು ಜಿನದತ್ತೆಯಂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೩೧).

ಅಲೆಯಪಡಿಸು = ಹಿಂಸಿಸು : ಅಲೆಯಪಡಿಸಿದನಾಗ ಚಲದೊಳಾ ಶನಿಯಂ (ಯನಳ. ೮೭). [ಅಲೆ₂ + ಪಡು₁ + – ಇಸು₃]

ಅಲೆಪು, ಅಲಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಚಲನ ; ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಕುಲುಕಾಟ ; ಆಯಾಸ : ತಂಬೆಲರಲೆಪಿಂ ಕಳಿಕೆಯೊಳೆ ತುಱುಗಿ ತಳಿರೊಳೆ ತಳತಳಿಸಿದುದೊಂದಶೋಕಲತೆ (ಆದಿಪು. ೮–೨೬) ; ಮಲೆಯೆಲರಲೆಪುಂ ಮನಸಿಜನಲೆಪುಂ ಕೋಗಿಲೆಯ ಜಡಿಪುಮೊಡನೆಗಟ್ಟಿನಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೪) ; ಎಲರಲೆಪಿಂ ತೆಜಂಬೊಳೆವ ಕೀಳಿಲೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡದಿಂ ಸುಲಲಿತ ಚೂತ ಪಕ್ವಫಳದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಗೆಲೆ (ಸೌಇಇ. IX–I ; ೧೧೮–೨೬, 1057). ಅಲಪ್ಪು : ೨. ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : ಸುರಕುಜದ ನೆಬಿಲೊಳಂಗಣದೊಳೇನುಮಲಪಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿರೆ ಕಾಮಧೇನು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦). [ಅಲೆ₂ + –ಪು]

ಅಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು. ೨. ಹಾಳು ಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು. ೧,೨ : ಬನವನಲೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟ ಮರ್ಕಟತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬನಕೊಡೆಯನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೬೦) ; ಇಂದೀಗ ಮೃಗವ ನಿರ್ಮಿಸಿ ದೇಶವನೆಲ್ಲ ತಿಂದು ಕೆಡಿಸಿ ಅಲೆಮಾಡಿ (ಹರಿಸಾಂ. ೧–೫೨). [ಅಲೆ₂ + ಮಾಡು₁]

ಅಲೆಮಾನ್ 'ಅಲೇಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೆಯೇಱು (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಏರಿಕೆ, —ಉಬ್ಬರ : ಬಱಲದ ಎಱಲದ ಅಲೆಯೇಱಿಂದಂ ಅಲೆಬೀಱಿಂದಂ . . . ಸೋಡಿವಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯–೧೭೬). [ಅಲೆ₃ + ಏಱು₂]

ಅಲೇ 'ಅಲ್₁' ನೋ.

ಅಲೇಖ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯದ ತಾಳೆವೋಲೆ ಮತ್ತು ಕಡತ : ಶಬ್ದ ಹತ್ತದ ಅಲೇಖದಂತೆ, ಅನಿಲಮುಟ್ಟದ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೨೦–೪). ೨. ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಬಹಳ. ೩. ಚಾಮರ. ೪. ದೇವತೆ : "ತ್ರಿದಶಾಲೇಖಮುದಭ್ರಚಾಮರಮಲೇಖಾಖ್ಯಾನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಲೇಮಾನ್, ಅಲೆಮಾನ್, ಅಲೇಮಾನಿ (ನಾ). ಜರ್ಮನಿ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯ, ಯೂರೋಪು ಮುಂತಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇಶಗಳು ; ಪರದೇಶ. ಅಲೆಮಾನ್ (ಹ). ಅಲೇಮಾನಿ (ಹ).

ಅಲೇಮಾನ್ ಚೂರಿ = ಯೂರೋಪಿನ ಚಾಕು, —ಚೂರಿ. ಅಲೇಮಾನಿ ಕತ್ತಿ = ಯೂರೋಪಿನ ಖಡ್ಗ, —ಕತ್ತಿ. ಅಲೇಮಾನಿ ತುರುಪು=ಯೂರೋಪಿನ ಸೈನ್ಯದ ತುಕಡಿ. ಅಲೇಮಾನಿ ರೂಪಾಯಿ= ಸುಮಾರು ಹದಿನಾಲ್ಕಾಣೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಯೂರೋಪಿನ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (ಹ). [← ಲ್ಯಾಟಿನ್. Alemauni]

ಅಲೇಮಾನಿ 'ಅಲೇಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕವಲ್ಲದುದು ; ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದುದು. 'ಲೋಕಾಲೋಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ದೃಷ್ಟಿ ; ಪರಲೋಕದೃಷ್ಟಿ : ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಪದ್ರಷ್ಟಕನೇ ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ಕ್ರೂಸ್ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಸಹಜ (ಬದ್ಧಪ್ರ. lii). [ಅಲೋಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಲೋಕಾಕಾಶ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕದ ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶ ; ಸಿದ್ಧರು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಅತ್ತಲಲೋಕಾಕಾಶಂ ಸುತ್ತಿರ್ದುದನಂತಮಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳೊಂದುಂ ಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೯).
[ಅಲೋಕ + ಆಕಾಶ]

ಅಲೌಕಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ; ಅಸಾಧಾರಣವಾದ : ಇಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕವು ಪಾರಮಾರ್ಥದೊಳಗಲೌಕಿಕವ ತೆರೆದು ತನದೊಂದು ಹೊಸಲೋಕ ಕಟ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣಯೋಗ ಬೆರೆದು (ನಿಲುಮು. ೩೪–೫). [ಸಂ.]

ಅಲೌಕಿಕತನ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರದಂತಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಧಾರಣ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಲೌಕಿಕ + –ತನ]

ಅಲೌಲ್ಯ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಚಾಪಲ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗದಿರುವುದು : ನಿತ್ಯಪ್ರಥಿತ ಕಲ್ಯಾಣ ಭಕ್ತಿನಿರರ್ಗಳಾಲೌಲ್ಯಾಲಸತ್ಪದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೭–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಕಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಪ್ರಶಸ್ತಿ ; ಮರ್ಯಾದೆ (ಹ).
[← ಅರ. ಅಲ್ಕಾಬ್ = ಬಿರುದಾವಳಿಗಳು]

ಅಲ್ಗಳಿಳಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ (?) : ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲಮುದ್ದನ್ ಗೋಸಹಸ್ರಪ್ರದಾರುಂ ಪದಲುಂ ಕನ್ಯಾದಾನಮುಂ ಅಲ್ಗಳಿಳಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಱಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೪ ; 800). [?]

ಅಲ್ಗಿಸು 'ಅಲುಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲ್ಗು 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲ್ತು 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಗಗನವಿಹಾರಮಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩ ವ); ಅಕಟನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೊಗುವ್ಯೆ ಕಂದ ಕುಂತಿಯ ಜಠರವಲ್ಪವಲೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೬). (ನಾ). ೨. ತುಚ್ಛ; ನೀಚ; ಹೀನ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ).

ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ = ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸ ತುಸ: ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಕ (ನಾ). = ಅಲ್ಪ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಕೊಡುಗೆ: ಇಂತಹ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು, ಅದು ಕನ್ನಡಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದೆಂದೂ ಎನ್ನಿಸಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗಿದೆ (ಜಗದಾ. ೪). [ಅಲ್ಪ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ, —ನಿಲ್ಲುವ. [ಅಲ್ಪ + ಕಾಲಿಕ]

ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ನೀಚತನ; ಹೀನಸ್ವಭಾವ: ನಾನೂ ದೇಶ ದೇಶ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಅಲ್ಪತನ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ದುಂಬಿಕ. ೧೫೮). [ಅಲ್ಪ + –ತನ]

ಅಲ್ಪತನು (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೈ. [ಅಲ್ಪ + ತನು]

ಅಲ್ಪತೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪತನ: ಅಲ್ಪತೆಯ ಭಾವಂಗಳಂ ನೆರೆ ತೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨–೩೦೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪತಾ]

ಅಲ್ಪತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಅಲ್ಪತನ. ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆ ಪರಿಮಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪದಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೋಲು; ತುಂಡು ಕೋಲು (೬). ೨. ಜುಜುಬಿ ಜುಲ್ಮಾನೆ. [ಅಲ್ಪ + ದಂಡ]

ಅಲ್ಪದಶನದಂಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಚ್ಚುವುದು: ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೊರೆಯ ಪೊರೆಯ ತೆರೆಯನನುಕರಿಸಿಯುಮಲ್ಪದಶನದಂಶ ಮಾತ್ರಖಂಡನೀಯಕರಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಕಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೯ ವ). [ಅಲ್ಪ + ದಶನ + ದಂಶ]

ಅಲ್ಪದಿನ (ನಾ). ಕೆಲವು ದಿನ; ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ (ದಕ. ೬). [ಅಲ್ಪ + ದಿನ]

ಅಲ್ಪದೂಷಿತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ದೋಷವುಳ್ಳದು; ಹೆಚ್ಚು ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು: ನರಪತಿಯುಂ ನೃಪಾಂಗನೆಯರುಂ ನೆರೆದಟ್ಟಿಯಿನಾಡಿ ಪೋದರಾ ಪರಿಜನಮುಂ ಮಹೋತ್ಸವದೊಳೊಂದಿದುದೆಂಬುದಿದಲ್ಪ ದೂಷಿತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಬೆಳಕು; ತುಸು ಹೊಳಪು. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಳಪುಳ್ಳುದು. [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಕಾಶ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಬಲಹೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಉಸಿರು ಬೇಕಾದ ಕ್, ಗ್, ತ್, ಪ್, ಯ್ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು: ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಉಸಿರು ಬೇಕಾಗುವ ಪಕಾರ ಬಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪). [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಾಣ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ ೨: ಮಿಗೆ ನಿಬಿಡ ಬಂಧಮೆಂಬುದು ತಗುಳ್ದುವು ವರ್ಣಂಗಳಗಲದಿರೆ ಮತ್ತಕ್ಕುಂ ನೆಗಟ್ಟಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ ನಿಗದಿತಮೇ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯೋಕ್ತಂ ಶಿಥಿಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೨). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣ (ನಾ). ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಇವು ಮೊದಲಾದುವಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣಂಗಳ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಉದಾ: ಗುಬುಗುಬು ಗಬಗಬಯೆನುತುಂ ಪರಿವ ಪರಿಪೊನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅನುಕರಣ]

ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ೬). ೨. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅಲ್ಪ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲ್ಪಮತಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ: "ಶಬರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ . . . ಕೃಪಣಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಅಲ್ಪ + ಮತಿ]

ಅಲ್ಪವಚೆ (ನಾ). ಮಿತಭಾಷಿಣಿ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ನಯವಿದೆ ಶೌಚೆಯಲ್ಪವಚೆ ಸಾಧುಸುರಾಳಿಸುಪೂಜ್ಯೆ ಸಂತತಂ (ಮದಶಿ. ೮–೮). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಚಸ್]

ಅಲ್ಪವಯಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸು: ನಾವು ಮಾಡೋದು ಒಂದು, ಅದು ಆಗೋದು ಇನ್ನೊಂದು. ಗೌಡಿತಿ ಪಾಪ, ಹೆಣಮಗಳು; ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಪವಯಿ; ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೩೯). [< ಸಂ. ಅಲ್ಪವಯಸ್]

ಅಲ್ಪವಸುಧೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಭೂಪ್ರದೇಶ (೬). [ಅಲ್ಪ + ವಸುಧೆ]

ಅಲ್ಪವಿದ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಘನಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಿಲ್ಲದ ಸಭೆಯೊಳು ಸನ್ಮಾನ್ಯರಹರಲ್ಪವಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೭–೬೨). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಿದ್]

ಅಲ್ಪವಿರಾಮ (ನಾ). ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ ಅರ್ಥಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓದಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ' , ' ಎಂಬ ಗುರುತು: ಅಲ್ಪವಿರಾಮ . . . ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೮). [ಅಲ್ಪ + ವಿರಾಮ]

ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಮಳೆ; ಕಡಮೆ ಮಳೆ: "ಜಡಿ – ತರ್ಜನೇ (ಹೆದರಿಸು), ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟೌಚ" (ಶಮಧಾ). [ಅಲ್ಪ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಮಿತಭಾಷಿ: ಅಮಿತನಮಿತಾರ್ಥಾಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ ಗಾಣಿಯರ್ಗೆಂಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೩). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ವ್ಯಾಹಾರಿನ್)]

ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಯೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕರು ಬಳಸುವ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಾತು. [ಅಲ್ಪ + ಶಂಕೆ]

ಅಲ್ಪಶೀಲ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೀನಸ್ವಭಾವದವನು: ದೋಷಾನುಕೂಲರನಲ್ಪಶೀಲರನೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೪೪). [ಅಲ್ಪ + ಶೀಲ]

ಅಲ್ಪಶ್ರುತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು: ಅತಿಗಂಭೀರ ಮೃದೂಕ್ತಿ ವಕ್ತ್ರದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊಪ್ಪೆ ಕೇಳ್ದಂ ಬಹುಶ್ರುತನಲ್ಪಶ್ರುತನೆನ್ನದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮). [ಅಲ್ಪ + ಶ್ರುತ]

ಅಲ್ಪಸರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಕುಂಟೆ; ಹೊಂಡ: "ಸಣ್ಣಕೆರೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸ್ (ಅಲ್ಪ + ಸರಸ್)]

ಅಲ್ಪಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಸರ: "ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲವೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸೀ]

ಅಲ್ಪಸಾರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು : ವಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿದ್ದಂಥಾ ಅಲ್ಪಸಾರವಾದ ವಜ್ರವು ವೃತ್ರಾಸುರನ ವಧೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೯೯ ಹಾಲಾಮಾ). [ಅಲ್ಪ + ಸಾರ₃]

ಅಲ್ಪಸುಖ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಹಿತ ; ಕಡಮೆ ಸುಖ : ಮಱಿದುಱಿದೀ ಸಂಸಾರಮನಱಿಯುದರಂತೇನುಮಲ್ಲದಲ್ಪಸುಖಕ್ಕಂತೆಱಗಿ ಮರುಳಕ್ಕ ಕನಸಿನ ತೊಱೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿದು ತಣಿವನಱಸಿದರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೮). [ಅಲ್ಪ + ಸುಖ]

ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ ಆಸೆಪಡುವವನು : ಮುಕ್ತಿಯೊಳಾದ ನಂಬುಗೆ ಮನಂಬುಗದಲ್ಪಸುಖಾಶಿಗೆಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ಸುಖಾಶಿನ್)]

ಅಲ್ಪಸೂನು (ನಾ). ಮಿತಸಂತಾನವುಳ್ಳವನು : ಅಲ್ಪಸೂನುವನಿಮಿತ್ತ ಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೫). [ಅಲ್ಪ + ಸೂನು]

ಅಲ್ಪಾಂಶ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ. [ಅಲ್ಪ + ಅಂಶ]

ಅಲ್ಪಾಕ, ಅಲಪಾಕು (ನಾ). ಪೆರು ದೇಶದ ಚತುಷ್ಪಾದಿ ಪ್ರಾಣಿ ; ಒಂಟೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಉದ್ದವಾದ ತುಪ್ಪಟದ ಕೂದಲುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ‖P ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ, ರೇಶ್ಮೆಯಂತೆ ನವುರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇದರ ತುಪ್ಪಟದಿಂದ ಸೊಗಸಾದ ಬಟ್ಟೆಯು ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. **ಅಲಪಾಕು** : ರೇಶಿಮೆ ಆಲಪಾಕಿನ ಜಾಕೀಟುಗಳನ್ನು ತೊಡುವನು (ಹೂಬಿಸಿ. ೭೪).

ಅಲ್ಪಾಕಬಟ್ಟೆ = ಅಲ್ಪಾಕಪ್ರಾಣಿಯ ಕೂದಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ. [← ಇಂ. Alpaca]

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಸೂತ್ರವು ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಅಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಲ್ಪಾಚಮನ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (ಈ). [ಅಲ್ಪ + ಆಚಮನ]

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ (ಗು). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾದ.

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪವಿಚಾರ = ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ವಿಚಾರ : ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಭಾವವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಸೇವಾವಕಾಶ ದೊರೆತೀತೇ ಎಂದು ಅವಳು ಸದಾ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೯೩). [ಅಲ್ಪ + ಅನಲ್ಪ]

ಅಲ್ಪಾಯು (ನಾ). ಕಡಮೆ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನಾಕಸಂಭೂತನವೇಕಲ್ಪಾಯುವಾದಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೯೯) ; ವಿಸ್ಮಯಮಾದಪುದಲ್ಪಾಯುವಲ್ಲನಕ್ಕುಂ ದನುಜಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೩೨). [ಅಲ್ಪ + ಆಯು₂]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಾಯು : ಅಲ್ಪಾಯುಷನುಮಾಸನ್ನಭವ್ಯನಪ್ಪುದಂ ಜಲಕ್ಕನಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೮ ವ). [ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯುಸ್ಸು : ತರುಣಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯವೆನುತಂ ಹರಸಲೊಲ್ಲದೆ ಹೋದನೇ ಶಿವ (ಬಸವು. ೮೬-೪೪).

[ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರದ ವಾಯಿದೆ. ‘ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲ’ ಪರಾ. [ಅಲ್ಪ + ಅವಧಿ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿಸಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಬೇಕಾದ ಸಾಲ : ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿದರ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪಾವಧಿ + ಸಾಲ]

ಅಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು (?) : ಪರರ ದುರ್ಗುಣವೆತ್ತಿ ನುಡಿಯುದಿರು ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಪರರೊಡವೆಯಲ್ಪಿಸದಿರಲ್ಪರೊಡನಾಡದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೪೬). [ಅಲ್ಪ + -ಇಸು₃]

ಅಲ್ಪು ‘ಅಲುಪ’ ನೋ.

ಅಲ್ಪುಮನಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಮುಪ್ಪುರದೊಳಗಿದಕೆ ಎದುರುಗಾಣನೆಂದು ಅಲ್ಪುಮನಸು ಮಾಡದೆ ವಾಸವಾದನು ಇಲ್ಲಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೬೬). [< ಸಂ. ಅಲ್ಪಮನಸ್]

ಅಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ೨. ಮಿತಭಾಷಿ. ೧, ೨ : ಲೋಕಪ್ರತೀತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಕಳಕಳಾಲೀಲಾಕರಾಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೬). [ಅಲ್ಪ + ಉಪಜಲ್ಪ]

ಅಲ್ಬತ್, ಅಲ್‌ಬತ್, ಅಲಬತ್, ಅಲ್ಬತ (ಅ). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ : ಅಲ್ಬತ್ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೯). **ಅಲ್‌ಬತ್** : ಅಲ್‌ಬತ್ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ದೌಲತ್. ೭೯). **ಅಲಬತ್** : ಅದಕ್ಕೇನು ಬಂದಿದೆ, ಅಲಬತ್ ಹೇಳುವೆನು (ದೋರಾಕ. ೭) ; ನೀ ಅಲಬತ್ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೨೯). **ಅಲ್ಬತ** : ಅಲ್ಬತ ಆ ಶೀಮೆಮೇಲೆ ಕುಂಪನಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ಅಮಲದಾರರು ಮೊಕರರು ಆದಾರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).

[← ಅರ. ಅಲ್‌ಬತ್ = ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ; ಹಿಂ. ಅಲಬತ್ತಾ]

ಅಲ್ಬತ ‘ಅಲ್ಬತ್’ ನೋ.

ಅಲ್ಬಿದಾಯ (ನಾ). ೧. ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಗೀತೆ. ೨. ಮೊಹರಮ್ ಹಬ್ಬದ ಕಡೆಯ ದಿನ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹಾಡುವ ಚರಮಗೀತೆ : ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು ‘ಅಲ್ಬಿದಾಯ’ ಹಾಡುತ್ತಾ ಅವನು ಬರುವಾಗ ನೋಡಬೇಕು (ಊರುಕ. ೩೧). [← ಅರ. ಅಲ್ಬಿದಾ]

ಅಲ್ಮೇರ ‘ಅಲ್ಮೈರ’ ನೋ.

ಅಲ್ಮೈರ, ಅಲಮಾರು, ಅಲಿಮಾರಿ, ಅಲುಮಾರು, ಅಲ್ಮೇರ (ನಾ). ಬೀರು ; ಕಪಾಟು. **ಅಲಮಾರು** : ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಸುಮಾರು ೪೦-೫೦ ಜಡ್ಜಿ ಕಛೇರಿಯ ಅಲಮಾರಿನೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. X, ಪರಿಚ) ; ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು . . . ಪೋರ್ಚುಗೀಸಿನಿಂದ ಬಂದವು ಅಲಮಾರು, ಸಾಬೂನು, ಪಾದ್ರಿ, ಇಸ್ತ್ರಿ, ಮೇಜು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೬) ; ಪುಸ್ತಕಗಳಿರುವುದು ಅಲಮಾರಿನಲ್ಲಿ (ಸುವಸಂ. ೪). **ಅಲಿಮಾರಿ** : ಗೋಡೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಅಲಿಮಾರಿಗಳು ಇದ್ದುವು (ಧೂಮವು. ೧೦೨). **ಅಲುಮಾರು** : ಅಡಿಗೆ ಮನೆ ಅಲುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಸಕ್ಕರೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ಮಹಾಗ. ೮೫). **ಅಲ್ಮೇರ** : ಅಲ್ಮೇರಾಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುನೋಡಿ (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೭೬).

[← ಪೋರ್ಚು. Almirah]

ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ (ನಾ). ಹಗುರವಾದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ. [← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲ್ಲ₁ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ ; ಕಾರಗೆಣಸು : “ಆರ್ದ್ರಕಂ, ಶೃಂಗಬೇರಂ – ಈ ೨ ಅಲ್ಲದ ಕೊಂಬು” (ಹಲಾಯು.೧೧೧-೪೬೨); ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ವ) ; ಅರೆದುರ್ದಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದಿರೆ ಮೊಸರಧಿ(ಡಿ) ನೀರೊಳಿಂಗು ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಮಿವಿನಿತಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡಲ್ಕೆ ಕಂಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೧) ; ಮಾಗುಳಿವೇರ್ ಮೊಳೆಯಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಕಮ್ಮಿತ್ತಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ . . . ಆದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧); ಅಲ್ಲವ ಮೆಲಿದೂದಲು ಕಿವಿಯೊಳಗೀ ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯೇಳುವಳು (ಅಂಜಚ. ೭-೧೦೭) ; ಹಸಿಯ ಅಲ್ಲವು ಲೇಸು ಬಿಸಿಯ ಪಳಿದೆಯು ಲೇಸು ಹುಸಿ ಲೇಸು ಕಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣಂಗೆ ಬೈಗಿನ ಬಿಸಿಲು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೭).

[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಯ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲ (< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಕ)]

ಅಲ್ಲ$_3$ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ 'ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ, ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ, ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ತೆರೆಗಳೇಳುವುದು ; ಬಲವಾದ ಕ್ಷೋಭೆ ; ಮಹತ್ತರವಾದ ಗದ್ದಲ. ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದು ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು ; ತಿರುಗುಮುರುಗಾಗಿರುವುದು : ಪಾಂಡವ ಬಲಮೆಲ್ಲಮನಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲಂಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೦ ವ). **ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ** : ೧. ಸಡಗರದೇಟಿಗ್ಗೆಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಬ್ಬಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿಪುದಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೩). **ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ** : ೧. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಗಳೇಳಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮); ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರು (ಸೇನಾಹ. ೭೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಜ್ಕೋಲಂ; ತೆಲು. ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ. / ಸಂ. ಉಲ್ಲಲಕಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ]

ಅಲ್ಲಖಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ (?) : ಪಾಂಡವರ ಪಾಳಯಮಂ ನೆಜೆ ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿದಂ ನಡುವಿರುಳಲ್ಲಖಲ್ಲೆಗೊಳಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಟಕಾಂಗನಾದಿಗಳ್ (ಮಹಾನೀ. ೧೩–೨೯). [?]

ಅಲ್ಲಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರಾಕರಿಸು. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಕೀಳಾಗಿ ಎಣಿಸು : ಮುಳಿದಲ್ಲಿ ಮುಳಿದೆಳಸಿದುದನೆಳಸಿಯಲ್ಲಗಳೆಪುದೆಲ್ಲವನಲ್ಲಗಳೆದು ಬಳಿವಿಡಿದಿನಿಯನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ನೆಳಲಂತೆ ನೇಮದೊಳಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೩–೪೧) ; ಅನುಭವದ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾರೆವಷ್ಟೆ (ಗಾಳಿಗು. ೪೦) ; ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ ತನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದುದು ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ (ಹಿಂಕಿರು. ೩೩) ; ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು (ಕಾವೇರಿ. ೨೪). [ಅಲ್ಲ$_3$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಲ್ಲಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಾನಂದುದನ್ನು ನಾಳೆಯದಿನ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಿಸಬಹುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೭ ಮು.) [ಅಲ್ಲಗಳೆ + –ಇಸು$_3$]

ಅಲ್ಲಟಪಲ್ಲಟ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ; ತಲೆಕೆಳಗು ; ತಿರುಗುಮುರುಗು.

[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಟ್ಟಪಲ್ಲಟ್ಟ]

ಅಲ್ಲಡ (ಗು). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ನಡುವೆ ಇರುವ (ಶಾಮಲಾದೇವಿಯ) ಎರಡು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಅಲ್ಲಡ ಹಸುಳೆಗಳು (ಹಕ್ಕಿಸೋ. ೭೭). [← ಮರಾ. ಅಲ್ಲಡ್ = ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ]

ಅಲ್ಲಡಂ, ಅಲ್ಲಡೆ (ಅ). ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ; ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ : ಮರಮಾಚಿ ನಿನ್ನಣುಗನಂ ಕೊಂದನಲ್ಲಡಂ ತರಳ ಮಡಿವನೆ (ತುರಂಗ. ೬೦–೩೦) : ಕೊಡಿಸಿದರೆ ಜೀಯ ನಮಗಪ್ಪಣೆಯ ಪಾರ್ಥನಂ ಪಿಡಿತಹೆವು ವೇಗದೊಳ್ ಭೂಪ ನೀನಲ್ಲಡಂ ನಡೆ ಜಗಳಕಮ್ಮೆನಲ್ ಬಭ್ರುವಾಹನ ಸುಭಟರಂ ನೋಡಿ ಸಂತಸದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೨–೪). **ಅಲ್ಲಡೆ** : ಮಳೆಯ ಕತ್ತಲೆಯೊ ? ಅಲ್ಲಡೆ ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯೊ ? (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೩–೭). [< ಅಲ್ಲದೊಡೆ, ಅಲ್ಲದಡೆ]

ಅಲ್ಲಡೆ 'ಅಲ್ಲಡಂ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಣಿ 'ಅಲ್ಲಳಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಳಿ : "ಅಲ್ಲಣಿಗೆ = ಮೇಳಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಲ್ಲಣಿಗೆ ಪ್ರಮೇಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೭) ; ಅಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ) ; ನಿನ್ನ ಮನದನ್ನತನದ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರವು ಬಲ್ಲವಲ್ಲಭ ಕೇಳಿಯ ಅಲ್ಲಣಿಗೆಯು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೩–೭). 'ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗಾಳೆಗ', 'ಅಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸು' ಪರಾ.

[?. / ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಿಯಾವಣ = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಶರವರ್ಷಮಯಮಾಗೆ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪರ್ಬಿಪರ್ಪ ದಮಿತಾರಿಯೆಟ್ಟರಮಂ ಕಂಡು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ತಮ್ಮನಂ ಪೇೞ್ದಲ್ಲಣಿಗೆ ಗಾಳೆಗಂಗಾದುತಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೩ ವ). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡು : ಸೊಲ್ಲಿಸುತಿರೆ ಬಂದಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುತೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುವರುಜುಬಿ ನುಡಿವರೂಬಿಗವೆಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩೨). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸು (ನಾ). ನಟನೆಯ ರೋಷ ; ಹುಸಿಮುನಿಸು : ಪೆಚತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಜಮಾದ ಪೆಚಿವೇಟದಿನಿಲ್ಲದ ದೋಷಮನಿ(ಲ್ಲ)ಟ್ಟಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನನೆರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೪ ವ). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ$_1$ + ಮುಳಿಸು]

ಅಲ್ಲದು 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲದೆ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲದೇ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೋಮಂಣನವರ ಭ್ರಾತೃ ನಾಗಂಣ ಸಿಂಗಂಣ ಅಲ್ಲಪ್ಪ ಭೊಪ್ಪಿಶೆಟ್ಟಿಯುಂಬಿವರೆಲ್ಲರಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨–೪೬ ; 1285). ೨. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು : ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ, ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ (ಗಾದೆ).

[ಅಲ್ಲ ? + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಅಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಹೆಸರು : ಅಸ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ ಬಯ್ಯರ ಜೋಗನುಂ ಇಂತಿನಿಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦–೧೩ ; 964).

[ಅಲ್ಲ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಅಲ್ಲರ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಗಲಿಕೆ ; ವಿರಹ (ಚತುನಿ. I–೮೫ ಕ). [?]

ಅಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿಯ ಬೆರಕೆ, —ಮಿಶ್ರಣ : ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ . . . ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲ್ಲದಲ್ಲಣಿಗೆ' ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಅಲ್ಲ$_1$ + ಅಲ್ಲಣಿಗೆ]

ಅಲ್ಲಳಿ, ಅಲ್ಲಣಿ (ನಾ). ಮೇಳ ; ವಿನೋದ. 'ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗ' ಪರಾ. **ಅಲ್ಲಣಿ** : "ಅಲ್ಲಣಿಯೆನಲ್ಸಬ್ಬವಮುಮೆಂದು ಮೇಳಮುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೭) ; ಪಲ್ಲಟದ ಘಲ್ಲಣೆಯಲ್ಲಣಿಯ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩–೪). [?]

ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ಹುಸಿಯುದ್ಧ : ಅಂತಮೋಘಾಸ್ತ್ರ ಧನಂಜಯಂ ತನ್ನಮೋಘಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಕಡಿದೊಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯಂ ನೆನೆದು ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗಂಗಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೩ ವ). 'ಮೇಳಗಾಳೆಗ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಲಳಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲ್ಲಾ$_1$ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಾ$_2$ (ನಾ). ದೇವರು : ಅಲ್ಲಾ ಹಜರತ್ ಕದರೆ ಕುದರತ್ತು ಕುರಶಿದರಾಯತ್ ದಾರಾದಿರಾಯತ್ ಸುಲ್ತಾನೆ ರೂಂಕಲದಲ್ಲಾ ಹೂಮುಲ್ ಕುಹೂ ಇವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯) ; "ಇಂದೂ ಅಲ್ಲಾನ ಸಂಕೇತವಿದೆ . . . ಆದರ ವಿರುದ್ಧ ನಾನು ಬಾಳಬೇಕೆ ?" (ದಕ್ಷಿನ. ೫೩).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಲ್ಲಾಹ್]

ಅಲ್ಲಾಟ, ಅಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವುದು ; ಕಂಪನ ; ನಡುಕ ; ಮಿಡಿತ : ಬಗೆಯಂ ತೆಗೆಯನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಾಟಮಂ ನೋವುದಂ ಸಾವುದ ನೆಲ್ಲಂದದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩) ; ಉಗುರೊಳು ರಜವನೆದೆಯೊಳಲ್ಲಾಟಮಂ ಕೈಯ ಮೊದಲೊಳು ಮಿಡುಕಂ . . . ಅರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೨೬) ; ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಗಳುಂ ಸೆಳೆನಡುವಿನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಂಡು ಪೊಜವಾಱಿಂದೇಜಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೨. ಚಂಚಲತೆ ; ಆಕರ್ಷಣೆ: ನೋಟದವರರ ನಯನಗಳಿಗಲ್ಲಾಟವೆನೆ ಪಯಚಕ್ರಗತಿಗಳ ತೋಟಕಾಜರು ಹೊಕ್ಕು ತಾಗಿದರುಭಯಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೫) ; ಒಂದಿನಿಸಲ್ಲಾಟವುಂಟೋಜೆವಿಡಿದ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯುಂಟು (ಭರಚ. ೧-೬೦).

ಅಳ್ಳಾಟ : ೧. ಕುವಲಯದಳನಯನೆಯ ನೋಟಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳ ಳ್ಳಾಟಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧ ವ) ; ಮನದೊಳಳ್ಳಾಟಮಿಲ್ಲದರಿ ನೃಪಕೋಟಿಯನಾಟರಲೆಂದಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮ ವ).

[< ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ಅಳ್ಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಆಕೆಯ ಸೆಳೆನಡು ನೋಡಿದವರ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೬೫) ; ತರುಣಹರಿಣಾಕ್ಷಿ . . . ಬಂದಳ್ ನೆರವಿಯ ನೋಟಕರ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೮೮) ; ಪಾಡಱಿದೋಲಗ ಗೊಟ್ಟಾಜೆ ಶಿರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತಿಹನು ನೋಳ್ಪವರಾ (ಭರಚ. ೧-೩೭) ; "ಇದಕಿಂತ ಆಶ್ಚರಿಯು ಏನಿಹುದು ಲೋಕದಲಿ !" ಎಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ (ವೀರಯೋ. ೧೧೦). ೨. ನಡುಗಿಸು ; ಹೆದರಿಸು : ದೆಸೆಗಳಂ ದಹಿಸುತ್ತ ರಸೆಯನಲ್ಲಾಡಿಸುತೆ . . . ಒಗೆದುದು ಮಹಾವಿಷಂ (ನಂಬಿರ. ೧-೧೨) ; ಹಾಹಾಧ್ವನಿಯ ರವವಲ್ಲಾಡಿಸಿತು ಪರಬಲವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೧೧). **ಅಳ್ಳಾಡಿಸು** : ೧. ಪುಷ್ಪಕದಿಂ ನೆಲಕ್ಕಿಳಿದು ತನ್ನಿಪ್ಪತ್ತು ತೋಳ್ಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿಯಂ ತಳ್ಕೈಸಿ ಅಳ್ಳಾಡಿಸೆ ಗಿರಿಜೆ ನಡುಗಿ ಭಯಂಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಪ. ೯-೩೮ ವ). ೨. ಈ ಜಗಂಗಳನಳ್ಳಾಡಿಸುವ ಮದೀಯೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ಪೆಸರ್ಗೊಳಲೇಂ ತನಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೯). [ಅಲ್ಲಾಡು + -ಇಸು]

ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲಿಸು ; ಅಲುಗಾಡು ; ತೂಗಾಡು: "ಅಲ್ಲಾಡು - ಸಂಚಲನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇಱಿಮೆಂದು ಪೇೞ್ವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೭-೪೦) ; ಸೆಳೆಗೊಂಬಲ್ಲಾಡುವವೊಲ್ ಘಳಭರದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೬೫) ; ಕಡುವೆಳೆದ ಮರದಂತೆ ಮನದೊಳಲ್ಲಾಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೭) ; ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆಮರಿಡಲು ಕೊರಳಿನ ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರ ವಲ್ಲಾಡಲು ಸೆಜಗನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು (ನಳಚ. ೨-೩೪) ; ತಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲ್ಲಾಡಿದರೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಸೀತೆಯು . . . ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ನೀತಿಚಿಂ. ೭-೧೧) ; ಆಳಿಲು ಏರಿದರೆ ಅರಳೀ ಮರ ಅಲ್ಲಾಡೀತೋ (ಗಾದೆ. ೧೮೭). ೨. ಬೆದರು ; ನಡುಗು : ದಂಡಿನ ಸಾಮುಗ್ರಿಗೆ ಪರಮಂಡಲಮಲ್ಲಾಡೆ (ಎಇ. X. ೧೫೨-೪೮ ; 915) ; ಬಲವಲ್ಲಾಡಿತೊಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕನು ವೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫). ೩. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು ; ಅಲುಗಾಡಿಸು : ಒಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ . . . ಬೆಟ್ಟದರ್ದ ತಱಿಯದ ಕೀಲನಿರ್ಕೈಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು ಆರ್ಪ ಭರದಿಂದಲ್ಲಾಡಿ ಕೀೞ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೭) ; ತಳಿರ ತೊಂಬೆಯನಲ್ಲಾಡಿ ಹೂಗೊಂಚಲೊಳ್ ಸುಳಿದು (ಅಂಜಚ. ೨-೫೧) ; ನೀವು ಕರುಣಿಸಿದಿರಿ ಕೃಪಾರಸಭಾವ ಹಿರಿಯರಲುಂಟಲೇ ತಪ್ಪಾವುದೆನುತಲ್ಲಾಡಿದನು ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭-೧೦) ; ನೋಡಿದನು ಮುರಿದವನಿಪನನಲ್ಲಾಡಿದನು ತುದಿವೆರಳನು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೩) ; ಗಗನವ ತಬ್ಬಿ ತಾರೆಗಳ ಪೊಯ್ದೆಬ್ಬಿಸಿ ನಗಕುಲಗಳನಲ್ಲಾಡಿ ಮಿಗೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರು ಕಾವನ ಜಗಳದಾಳುಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೮೯). **ಅಳ್ಳಾಡು** : ೧. ದಳ್ಳಿಸಿ ಕುಕಿಲು ತ್ತಂಬುಧಿಯುಳ್ಳಾಳಂ ನೆಗೞೆ ಕವಿದು ನರ್ತಿಸಿ ನಡೆದತ್ತಳ್ಳಾಡೆ ನೆಲಂ ಬಲಮದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಮಹಾರವಂ ಪೊದಱೆ ಸೆವಿನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೩) ; ಮನದೊಳಳ್ಳಾಡದೆ ಯೋಗಿ ಬೆಳ್ಪವಾಸದೊಳಿರ್ದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೩-೫೦). ೨. ಓಡೆ ತಮೋಬಳಮಗಿದಳ್ಳಾಡೆ ನಿಶಾಚರಬಲಂ . . . ನೇಸಜ್ ಮೂಡಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೭) ; ಚೋಳಂ ಮದಮಸುಡುಗಿದಂ ಗೌಳನಳ್ಳಾಡಿದಂ ಬರ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ಬ್ಬಮಂ ತಾನುಳಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೧೯ ; 1057) ; ಈ ಸ್ಥಳಂ ಕಾಷ್ಠ ಪಾಷಾಣ ವರ್ಜಿತಂ ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಡಪುವೆನೆಂದುಜದೆಗೊಂಡಳ್ಳಾಡಲಾ ಕಳಕಳಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೪೦ ವ).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲ್ಲಲಾಡು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು. P ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಇವು ಅಲ್$_{\text{೧}}$ ಮತ್ತು ಅಳ್$_{\text{೧}}$ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಮೂಲಗಳಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ ?]

ಅಲ್ಲಾಬಿಉತ್ಸವ (ನಾ). ಮೊಹರಂಹಬ್ಬ : ಅವನು ಊರಿನಅಲ್ಲಾಬಿ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಆಂದರೆ ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಅಲ್ಲಾಬಿ$_{\text{೦}}$ + ಉತ್ಸವ. P ← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಲಾಬಿ]

ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ, ಅಲಾಳನಾಥ, ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ (ನಾ). ೧. ಕರುಣಾಳುವಾದ ಪ್ರಭು. ೨. ಕಂಚಿಯ ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿಯ ಹೆಸರು : ದುಷ್ಟಜನ ದುರ್ಲಭ ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ ದೇವರ ದಿವ್ಯಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧-೬ ; 1310) ; ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವಗಳ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೮-೧೧ ; 1491) ; ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ ಯೆಜದು ಕೊಟ್ಟರಿ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೩-೧೦ ; 1561). **ಅಲಾಳನಾಥ** : ೨. ಮಹಾದೇವ ದೇವೋತ್ತಮ ಶ್ರೀ ಅ[ಅ]ಲಾಳನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪದಕೆ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪೮-೪ ; 1634). **ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ** : ೨. ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಂ ಇರಲು ಮಾಸಿತ್ತಿ ಅಳ್ಳಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೬೨-೫ ; 1542). [ಅಲ್ಲಾಳ್$_{\text{೦}}$ (< ತಮಿ. ಅರುಳಾಳ) + ನಾಥ]

ಅಲ್ಲಿ, ಅಲಿ$_{\text{೧}}$ (ನಾ). ಆ ಸ್ಥಳ ; ಆ ಪ್ರದೇಶ ; ಆ ಎಡೆ : ಇದಾನ್ ಕೊಳೆ . . . ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೬ ; 685) ; ಬೆಳಗುವೆನಿಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕಮನಲ್ಲಿ ಜಿನಾಗಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೦) ; ಎಲ್ಲಿ ಜಿನಭವನಮೊಳವಂತಲ್ಲಿಯೇ ಮನದೆಱಕದೋಲಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೭) ; ಅಲ್ಲಿಗಿರ್ವರುಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರಂದೆಯ್ತಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೩೯) ; ಅಲ್ಲಿ ದೈವದ ನೆನಹು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೩) ; ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬೆಲ್ಲ ತಿಂದು ಸಾಯುವ ಅಂದ (ಗಾದೆ). **ಅಲಿ$_{\text{೧}}$** : ಮಲಗುವಲಿ ತಿರುಗುವಲಿ ದೇಶದಲಲಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹ ಸ್ಥಳದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೧-೫೮).

ಅಲ್ಲಿಂಪೆಱಗೆ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ; ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ : ಅಲ್ಲಿಂ ಪೆಱಗೆ . . . ಏಟ್ಟಂದಂ ಚೆಂಡಿಕೆವೆರಸಿದ ಚಂಡಾಲಬಾಲಕಂ ಮತ್ತೋರ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭, ೩೭). **ಅಲ್ಲಿಂಬಳಿಕ್ಕೆ** = ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ; ಆ ತರುವಾಯ : ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಹಿತ್ತು . . . ಬಸವನಲ್ಲಿಂಬಳಿಕ್ಕೇ ವೊಗಳ್ವೆನು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೬). **ಅಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ** = ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು : ನೆನೆವಲ್ಲಿಂ ಮುನ್ನಂ ಮದನನ ಪಂಚಬಾಣಂ ಪರಿತಂದು (೧೧ಿಕ. ೮-೪೫ ವ). **ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ** = ಆಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ; ಆಯಾ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ: ಸಹಕಾರದ ಸಾರಣಿಯೊಳಂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗಲರ್ದ ಪೂವಲಿಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೩) ; ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿವಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭) ; ಮೊಳಗಿದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೇಗುಲವಱೆಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೬೭).

ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ : ದೇವರಿಗರ್ಥಿಯಿಂದವನ ಮ್ಮಾಂಡಿಪ[ನ]ಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಸೊಡರಲ್ಲಿ ನಿವೇದ್ಯಮನೊಪ್ಪೆ ಕೇಶವ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦–೨೮ ; 1108).

ಅಲ್ಲಿವರಂ = ಆ ಸ್ಥಳದ ವರೆಗೆ: ಭೀಷ್ಮಂ ಶರಶಯನತಳವಿಗತನಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿವರಂ . . . ಬಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೧ ವ). ಅಲ್ಲುಗು = ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲು ; ಹೊರಸೂಸು : ಸುರಿವರಲೊಂದು ಬೆಳ್ಸರಿಯದಾತ್ಮತನೂಭವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ದೊರೆಕೊಳೆ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಲ್ಲುಗೆ . . . ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗಟ್ದಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೩) ; ಶತಖಂಡಮಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿಯಚ್ಚರನ ನಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು ಘರ್ಮವಾರ್ಮಂಡಲಿ ಗಂಡಮಂಡಲದಿನಲ್ಲುಗೆ . . . ಮಂಡಲಾಗ್ರಮನಿಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೭) ; ಅಲ್ಲುಗುವಧರಾಮೃತಮನೆ ಪುಲ್ಲಾಸ್ಯೆಯ ನಗೆಯ ತಂಪಲೆನೆ ಸುಲಿವಲ್ಗಳ್ . . . ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೭೯) ; ಹಾರಂ ತೂಗೆ ಕಣ್ಬೆಲ್ಲಮುಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೦). [?]

ಅಲ್ಲಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗವಂಶೋದ್ಭವಂ ಚಣ್ಡಿ × × × ಆಳಾಳೆ ಆತನ ಬೆಳವಡಿಚ ಅಲ್ಲಿಗಂ ಕಿಟ್ಟುಣಿಯಾಗಿ ಸ × × × ಪ್ತನಾದ ಆತಂಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೮೯–೬ ; 930). [?]

ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ (ನಾ). ಅಗಸ: ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಗಾಲಿಗ] (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೬೧). [?]

ಅಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಆ ಸ್ಥಳದವನು; ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಲ್ಲಿಯವನು : ಕೆಲದನಲ್ಲಿದನಿಲ್ಲಿದನೀಗಳೆಂಬಿನಂ ಮುತ್ತಿದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರಸುತಂ ಕುರುವೃಂದಮೆಲ್ಲಮಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ, ಅಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೨೨ ಪ್ರಯೋ).

ಅಲ್ಲಿದಳ್ = ಆ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಲ್ಲಿದ', 'ಎಲ್ಲಿದ' ಪರಾ.

[ಅಲ್ಲಿ + –ದ$_2$]

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮುಖಸ್ತುತಿ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಪರಿಚಯ,—ಆಸಕ್ತಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್) : "ಅಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲಿ–ಕಲಿಬಿಲಿ (ಅಲಿಬಿಲಿ)" (ಜಾನಕೋ. ೧೪) ; ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾದವಳು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವಳು (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಮಾಡು = ಪರಿಹಾಸಮಾಡು; ವಿನೋದದಿಂದ ಕೆಣಕು; ಮುದ್ದಾಡು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರು=ತಮಾಷೆಯಾಗಿರು; ವಿನೋದದಿಂದಿರು: ಅವರು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[← ತೆಲು. ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ=ಬೆರೆತಿರುವುದು, ಸಾಂದ್ರತೆ, ಪ್ರಿಯವಾದುದು]

ಅಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಿದ: ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಲಿ + –ಅಣ]

ಅಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಹೀಯಾಳಿಸು: "ಅಲ್ಲಿಸು – ಹೀಯಾಳಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [ಅಲ್ಲ$_3$ (< ಅಲ್$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಅಲ್ಲೀಕೇರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ: ಅಲ್ಲೀಕೇರಿಯ ಸಡಗರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು, ನವಿಲುಗುಂದದ ನೀಲವ್ವನಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಲ್ಪವಿ. ೧೦೨). [?]

ಅಲ್ಲೀಪಾಕ (ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿ ಸಕ್ಕರೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ: ವೇಣು ಅಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಮಾರುತ್ತಿದ್ದವನಿಂದ 'ಅಲ್ಲೀಪಾಕ–ಚುರುಮುರಿ' ಕೊಂಡು – ಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ನೀಂಕ್ಷ. ೯೬). [ಅಲ್ಲೀ$_1$ (< ಅಲ್ಲ$_1$) + ಪಾಕ]

ಅಲ್ಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಹೆಣೆ ; ನೇಯು ; ಕಸೂತಿ ಹಾಕು ; ಹೊಲಿ (ಕ).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲು ; ಕೊಲಾ. ಅಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಅಲ್ವ್ = ಸುತ್ತುಹಾಕು, ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಲ್ಲ್ ; ಕುಇ. ಅಲ್ಪ = ತಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆ, ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಕುವಿ. ಅಲ್ಲಿನಯ್]

ಅಲ್ಲು$_2$, ಅಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು; ಅಲುಗು: ಹಂದೆವಟ್ಟತ್ತಿತ್ತಲ್ಲಲ್ಲದಡಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದೆಡಗಿದ ಕಾಯಲೆಂದಿರುಹಂ (ಮದೇಪು. ೨೫–೨೮). ಅಳ್ಳು$_1$: ಹಂಸನಾಥನ ನೋಡುವಾಗ ಕರ್ಮಾಳಿ ವಿಧ್ವಂಸನವಹುದೆನಲಿವನು ತಾಂ ಸಿಡಿದಳ್ಳನೆ ನೋಡಿರ್ದೈ ನಾಳೆ ತಂದಾಂ ಸೇವೆಗಿಕ್ಕಿ ತೋಜುವೆನು (ಭರಚ. ೨೪–೧೬). [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವರ ಹೆಸರು. 'ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್' ಪರಾ. [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯದ ಜ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ಸೂಜು × × ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ನಮಸ್ಯವಾಗೆ . . . ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XVI, ೫೯–೨೮ ; 1010). [ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ + ಕೆಯ್$_2$]

ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ 'ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಅವ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಂ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಂಗ (ನಾ). ನಾರಂಬೇಳೆ ಗಿಡ : "ಆಜಗಂಧಾ–ಆವಂಗ" (ಓಷಧಿ. ೬). [?]

ಅವಂತಿಸೋಮ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು : "ಅಭಿಷವಂ, ಅವಂತಿಸೋಮಂ, ತು[ಪಾಠಾಂ. ಶು]ಷೋದಕಂ, ಶುಕ್ಲಂ –ಈ ೪ ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೩). [ಸಂ.]

ಅವಂದಿರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಂದಿರು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಕರ (ನಾ). ಕಸ; ಧೂಳು : "ಅವಕರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮದು ಮನೆಯ ಕಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮–೨೧); ಅಪಾಸ್ತಖಳಪ್ರಜಾವಕರಮುಜ್ವಳಕೀರ್ತಿ ಸುಧಾಂಶು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೩–೩ ; 1175). [ಸಂ.]

ಅವಕರುಣೆ (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ ; ದಯಾಹೀನತೆ : ವೃಥಾ ರಾಜರವಕರುಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಲೆ ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೧–೧೬). [ಸಂ. ಅವಕರುಣಾ]

ಅವಕರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವುದು ; ಆಲಿಸುವುದು. 'ಅವಕರ್ಣಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಸಿ ಕೇಳು ; ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು : ಅಂತು ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿಸಿದ ವೀರಂಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಗೆವರ ನೆನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದೆನೆಂದು ಪೊಟ್ಟಳಿಸುವ ಸುಯೋಧನನ ನುಡಿಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೫ ವ) ; ತಂದೆಯ ಮಾತಂ ಕನ್ನೆ ನಿರ್ಣಯಮಾಗಿಯವಕರ್ಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೮ ವ) ; ಇದು ನಿನಗಿನ್ನೇಜಿನೆಯ ಭವಕ್ಕಾದಪುದೆಂದಾಕಾಶವಚನಮುನವಕರ್ಣಿಸಿ ಮುತ್ತಮಿಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೪೯ ವ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು ; ಕೀಳ್ಮಾಡು : ಅಗ್ನಿಭೂತಿ ವಿಜಯಜಿಷ್ಣುವಾದಿಯಿನಾದ ವೃತ್ತಕಮುಮಂ ಸಭಾಸದರ್ ತಮ್ಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕಿಡೆನುಡಿದುದುಮಂ . . . ಸವಿಸ್ತರಮಜಿಪುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೧ ವ). ೩. ಅಲಂಕರಿಸು : ರತಿಯ ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯ ಸುವರ್ಣಚಷಕಮನವಕರ್ಣಿಸದ ಕರ್ಣಿಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೦೭ ವ). [ಅವಕರ್ಣನ + –ಇಸು$_1$]

ಅವಕಲನ (ನಾ). ಕಳೆಯುವುದು. 'ವ್ಯವಕಲನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ : ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಭೂಮಿಗೂ ಇರುವ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಅಲೆಗಳಂತೆ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೩). ೨. ಪುರಸತ್ತು ; ಬಿಡುವು. ೩. ಅನುಕೂಲಸಂದರ್ಭ ; ಸೌಕರ್ಯ: ಪೌರುಷಸಾಹಸಕವಕಾಶವಿರದಿರೆ ವ್ಯರ್ಥವೇನಲ್ಲವೆ ಬಾಳು (೩೦ ಚಾ ಪ. ೬-೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಕಾಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡು ; ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಶರದ್ವಿಧುವಿಶದ ತದೀಯ ಯಶಃಪ್ರಸರಕ್ಕವಕಾಶಂಗುಡುವಂತೆ ಜಲಧರಪಟಲನಿರೋಧರಹಿತ ಮಾಕಾಶ ಮತಿಪ್ರಕಾಶಿತಾ ಶಾಂತ ಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೭-೩೫ ವ). [ಅವಕಾಶ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅವಕಿಲ, ಅವಕಿಳ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ರೊಚ್ಚು : "ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, ನಿಷದ್ವರಃ, ಜಂಬಾಳಃ, ಕರ್ದಮಃ, ಅವಕಿಲಃ-ಈ ೬ ಕೆಸಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೬). **ಅವಕಿಳೆ** : "ಜಂಬಾಲಮವಕಿಳಂ ಪಂಕಮೆನೆ ಕೆಸಱಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಅವಕಿಳೆ 'ಅವಕಿಲ' ನೋ.

ಅವಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಎರಚಿದ ; ಚೆಲ್ಲಿದ ; ಕೆದರಿದ : ಭಯದಿಂ ಬನದೊಳಗೆ ಬಿಸುಟ್ಟುಪೋದ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರನ ನಟ್ಟಿನ ಬಾಣಾವಳಿಯೆನಿಸಿದುವ ನೂನ ಕುಸುಮಾವಕೀರ್ಣ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೯೪). ೨. ತುಂಬಿದ ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ : ಭೂವರಾದ್ಯಖಿಲರೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಂತು ತೋರ್ಪ ಮಹಿಮಾವಕೀರ್ಣಾತ್ಮರಾರ್ ನಿನ್ನಂತೆ . . . ಗುರು ಪದ್ಮದೇವಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೮೨). ೩. ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : "ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ-ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೫೯). (ನಾ). ೪. = ಅವಕೀರ್ಣಿ : "ಆತ್ತವ್ರತಸಂಸ್ಕಾರನಿವರ್ತಿತನವಕೀರ್ಣನುಂ ನಿರಾತ್ಮನುಮುಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಅವಕೀರ್ಣಿ (ನಾ). ವ್ರತಗೆಟ್ಟವನು ; ವ್ರತಹೀನ ; ಕೆಡುಕ : "ಕೆಡುಕನಂ ಅವಕೀರ್ಣಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಹೀನರಾದ ಅವಕೀರ್ಣಿಗಳಂ (ಭಾರತಾಂ. ೩೪-೨೪೫).
[ಸಂ. ಅವಕೀರ್ಣಿನ್]

ಅವಕುಂಚಿತ (ಗು). ಬಾಗಿದ ; ಕುಗ್ಗಿದ ; ಸಂಕೋಚಹೊಂದಿದ ; ಮುದುಡಿದ : "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮದವಲೀನಮವನೀತ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಟಮೆನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅವಕುಂಠನ (ನಾ). ೧. ಮುಖಪರದೆ ; ಮೇಲುಮುಸುಕು : ಆ ಬಾಲಕಿಯು ಅವಕುಂಠನದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೋಹಿನೂ. ೧೦೩). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು ; ಆವರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಕುಂಠನವತಿ (ನಾ). ಮುಖಪರದೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಮೇಲುಮುಸುಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು. [ಸಂ. ಅವಕುಂಠನವತೀ]

ಅವಕುಂಠಿತ (ಗು). ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಮೃಗಶೃಂಗನೆಂಬೊ . . . ಮಿಥ್ಯಾಂಧಕಾರಾವಕುಂಠಿತ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೩ ವ) ; ಮಲಯಜ ಜರಸಲು ಳಿತ ನಳಿನೀ[ದಳಾವಕುಂಠಿತ]ಮಾದ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು ; ರೇಗು (?) : ಎನ್ನ ಶಿಷ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿಂ ಪೊನ್ನಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದೊಡವಕುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಮಠಮಂ ಪತ್ತು ವಿಡದೆ ಪಿರಿಯದೊಂದು ಕರಕೆಯ ಕೂಟಿಂ ತಂದು ತಾನೊಂದು ಭಾಗಮನುಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨-೨೫). [?]

ಅವಕೊರ (ಗು). "ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವಂಥ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಕೃಪೆ (ನಾ). = ಅವಕರುಣೆ : ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಅದೇ ದೈವದ ಅವಕೃಪೆಯೆನಿಸಿತೇನೊ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೦). [ಸಂ. ಅವಕೃಪಾ]

ಅವಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸೆಳೆದ. ೨. ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ; ಹೀನವಾದ ; ಕೀಳಾದ. 'ಅಪಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ಬಂಜೆಯಾದ ; ಫಲಹೀನವಾದ : ಭಾವಕಿಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂಪಿನ ಶೋಭೆಯೊಳೆತ್ತಲೆಂಬ ಮಾತೇವುದನೇಕ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಕ್ಕವಕೇಶಿವಸರ್ಗಲ್ಲಿಲ್ಲದಿನ್ನಾವನ ನುಜ್ಜೊಸಲ್ಗೆ [ಮುದದಿಂ] ಪದಪಟ್ಟ ಮುನೀವಳೆಂದು ನಾನಾ ವಿಷಯಾಧಿಪರ್ ಪದತಳಂಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದರಾಕೆಯಾ (ನಳಚಂ. ೩೩೧). (ನಾ). ೨. ಫಲಬಿಡದ ಮರ. ೩. ಅತಿಸ್ವಲ್ಪ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆಯವನು. [ಸಂ. ಅವಕೇಶಿನ್]

ಅವಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬಾಡಿಗೆ : "ಭಾಟಕಃ, ಅವಕ್ರಯಃ-ಈ ೨ ಬಾಡಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೧೯). ೨. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. ೩. ಕೂಲಿ. ೪. ಬಾಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸದ ಕೆಲಸ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ : ಎಮ್ಮ ಬಿತ್ತರಿಪ ಶಿಶಿರಕ್ರಿಯೆಯಂ ತನ್ನ ಮನೋರುಜೆಗವಕ್ರಿಯೆಯಾಗೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೪ ವ). [ಸಂ. ಅವಕ್ರಿಯಾ]

ಅವಗಡ, ಅವಘಡ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ ; ವಿಪತ್ತು ; ಅಪಘಾತ : "ಮುಕ್ಕುಡಿಯೆನಲವಗಡಕೆ ನಾಮಂ" (ಭಾರನಿ. ೪) ; ಕಲುಗುಂಡುಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ ಹಾಕಿಸಿದನವಗಡವಾಗೆ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸವು. ೧೫-೧೦) ; ಯುವತಿಯರ ನಂಬಿದರಿಗೀಪರಿಯವಗಡವು (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೬-೧೪). ೨. ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಪವನಜನಂತು ಪೂಣ್ದು ಯುವರಾಜನ ನೆತ್ತರನಾರ್ದು ಪೀರ್ದನಿಂತವಗಡದಿಂ ದಿನೇಶಜನನಂಕದ ಗಾಂಡಿವಿ ಕೊಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮) ; ಪೂರ್ವಾನ್ವಯದರಸುಗಳಿಂದಿನ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪವಗಡದಿಂದ ಪೆರ್ಚಿಸಿ ಬಲ್ಲಪ್ಪಂಗೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೭). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದುದು ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಅವಗಡದ ಕೈಲಾಸಮಂ ನೆಱೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡವನು (ಬಸವು. ೨೪-೫೦) ; ಈ ಕೋಟಿಯಂ ಸಾಧಿಸುವೊಡವಗಡಂ (ಬಸವು. ೧೬-೧೦) ; ನುಡಿಯ ಬಾರದು ಪೆಣ್ಗಳಿರವು ಬೊಮ್ಮನಿಗವಗಡ ಮಿಕ್ಕ ಮನುಜರಿಗಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೪೮). ೪. ಭಯಂಕರವಾದುದು ; ರೌದ್ರವಾದುದು : ವಿಷವಹ್ನಿ ತೀವಿರ್ದವಗಡದ ಫಣಿವರ ಕಟಕ ನಿಮ್ಮುವನೆ ಹೊಂದಿದವರ್ಗೆ ಕೇಡಹುದಲ್ಲವೇ ಬಳಿಕ (ಬಸವು. ೪೪-೧೫) ; ಶಂಬರಾಸುರನ ಅವಗಡದ ಸಮರದಲಿ ಕೊಂದನು ಭುವನಭೀಕರಶೂರ (ಕೋಗಯು. ೧೯-೧೬). ೫. ಕಳವಳ ; ಭಯ (?) : ಅವಗಡವಾಗಿದೆಯೆನಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸೆಂದು ಯುವತಿ ತನ್ನನಿಗೆಜಗಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೨೪). **ಅವಘಡ** : ೧. ದಿನದಿನಕೆ ಬಂದವಘಡವ ಪರಿಹರಿಪೆ ಬಳಿಕೆನುತ (ಕೋಗಯು. ೧೦-೧೦೦) ; ಇಂತಹ ಅವಘಡವು ಪುನಃ ಆಡಸದಿರಲಿ (ಬಟ್ಟಳ. ೧೫೩) ; ಒಂದು ಅವಘಡ ತಪ್ಪಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೯) ; ಪೇಪರಿನಲ್ಲಿ ರೈಲ್ವೇ ಅವಘಡಗಳು . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಾಹುತಗಳೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದುವು (ನಡೆದಾ. II, ೮೭೪).
[< ಸಂ. ಅಪಘಾತ. / ತಮಿ. ಅವಗಡ = ಮೋಸ, ಕಪಟಾಚರಣೆ ; ಮಲ. ಅವಗಡ = ಅಪಾಯ ; ತುಳು. ಅವಗಡ = ದೋಷ, ಮೋಸ, ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ, ಕಳವಳ, ಕಠಿಣ, ಅಪಾಯ ; ತೆಲು. ಅವಗಡ = ಪ್ರಮಾದ, ಅಪಾಯ ; ಮರಾ. ಅವಘಡ = ಕಠಿನ, ಕಷ್ಟಪ್ರದ]

ಅವಗಡಿಗ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಕೇಡಿಗ ; ದುಷ್ಟ : ಕವಿಕವಿಯೆಲೆಲೊ ಕೊಲ್ಲದಿರಿ ಸಿಂಗವದವಗಡಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ವಿದವಗಡೆಯನು] ಕೈಮಾಡದೆ (ಸೊಬಸೋ. ೫-೪೮). [ಅವಗಡ + -ಇಗ]

ಅವಗಡಿಸು, ಅವಘಟಿಸು, ಅವಘಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಹರಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆವಂದಂದವಗಡಿಸಿ ದಹಂಕಾರಮೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಗದಾಯು. ೬-೧೪); ಬಲದೇವನಂದನೆಯ ಫಲಿತ ಮೃದು ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂಗಳನವಗಡಿಸಿ ಕದಪುಗಳು ನಿರ್ಮಳವೊದಗಿ ಥಾಳೈಸುತಿಪ್ಪವು ಲೋಲಲೋಚನೆಯ (ಬಸಪು. ೪-೨೩); ಅಡಿದಳದ ಬಲ್ಸೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪೆಂಪನವಗಡಿಸಿ ಮರನೇಱಿಸೆ ಪೊದಳ್ದುಗುರ್ ಶುಕ್ತಿಜದ ಬೆಡಂಗಿಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೬); ಮಿಂಚಂ ಮಿನುಗುವ ಸಂಚಲತೆಯೊಳೆ ಪಳಂಚಿ ಗೆಲುವ ಚಟುಲಾಕ್ಷಿಗಳೆಸೆವ ವಿಪಂಚಿಯ ಪಂಚಮದಿಂಚರಮಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೨. ಭಂಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ಜವನುಂ ತೊಡರ್ದೆಡೆಯೊಳ್ ನಂಜವನುಂ ನೀನಲ್ಲದುಱಿದರವಗಡಿಸುವರಾರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೮೯); ಕವಲುಗೋಲಲಿ ದ್ರುಪದ ಮತ್ಸ್ಯರನವಗಡಿಸಿ ಹೈಡಿಂಬನಭಿಮನ್ಯುವನು ಮಸೆಗಾಣಿಸಿ ಮಹೀಶನ ರಥಕೆ ಮಾಱಾಂತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೦). ೩. ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು: ದೈವಯಂತ್ರವ ನವಗಡಿಸಿ ನೂಕುವರೆ ನಮ್ಮಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೪); ತಿವಿಯೆಸೆ ಪೊಡೆ ಪಿಡಿ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೆನುತವಗಡಿಸುತ ಲಾಗಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೩೪-೭೯); ತವಕದಿನಾನೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳು ಬಂದವಗಡಿಸಿದುದೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೨೬). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಯುವತಿಯಂ ಕಂಡಿನಿಯನಾಗ್ರಹವವಗಡಿಸುತಿಂತೆಂದಂ (ಬಸಪು. ೧೩-೨೦); ಜಲಜ ನಾಭಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಸೆಳೆದನುನ್ನತ ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೆರ್ಗಿಡಿಯ ಬಳಗಂಗಳವಗಡಿಸೆ ಭಟರ ಭಯವಿಮ್ಮಡಿಸೆ ಪೂಡಿದಂ ಕಾರ್ಮುಕದೊಳು (ಜೆಬಪು. ೧೬-೨೮). ೫. ದುಡುಕು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸೋತ ಕರ್ಣನ ಹರಿಬವೆಮ್ಮದು ನೂಕು ನೂಕೆಂದುರವಣಿಸಿದರು ಮತ್ತೆ ಕೌರವನನುಜರವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೬); ಸಲೆ ಕಂಡು ಕೇಳ್ದ ಹಿರಿಯರು ನೀವು ಸಾಮದಿಂದಳವಡಿಪರಲ್ಲದವಗಡಿಸಿ ದಂಡೋಪಾಯದಲಿ ಕೊಂಬ ಕಾರ್ಯ ಸುಮಂತ್ರವಲ್ಲ (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೫). ೬. ನಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು: ಗಂಗೆ . . . ಭಗೀರಥನ ಬೆಂಬಳಿಯೊಳೆಯ್ತರಲು ಪಥದೊಳಗೆ ಜಹ್ನುಮುನಿಪ ಅವಗಡಿಸಿ ತಾಂ ಮಾಳ್ಪ ಯಜ್ಞವಳಿದಪುದೆಂದು ಪವಣಿಸಿದನೊಂದು ಕುಡಿತೆಯೊಳೀಂಟಲಾ ನದಿಯ (ಲಶಿಚಂ. ೨೫-೨೦); ದಿಕ್ಪಾಲ ನಿವಹಂ . . . ತಿವಿ ಬಸುಱನುಗಿ ಕರುಳನಗಿಯೆನುತ್ತಾಹವಕ್ಕವಗಡಿಸಿದುದು ವಜ್ರನಾಭನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದು ಸರಳ್ವಳೆಗಳಂ ಕರೆವುತೆ (ಜೆಬಪು. ೩೯-೩). ೭. ಚೋದಿಸು; ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಭಪತಿಯನವಗಡಿಸಿ ನೂಕಿದೊಡಮುಮ ದಿಕ್ಕರಿ ನಡುಗೆ ಚೌಕದ ಕಳನ ತುಳಿದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೧); ಕಿವಿಯ ಮುಚ್ಚಿದನರ್ಜುನನು ಹರಿಯವಗಡಿಸೆ ಕೈಕೊಂಡ ನರಸನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೦); ಗಡಿಗಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ಬಲುಗಡಿಯರನವಗಡಿಸುತ ಮೊಱೆವ ವಾದ್ಯಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೮೧).

ಅವಘಟಿಸು: ೩. ಕವಿದವಾನೆಗಳಟ್ಟೆ ರಾವ್ತರು ತಿವಿದರಂಬಿನ ಸರಿಯ ಸಾರದೊಳವಘಟಿಸಿದರು ರಥಿಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨); ಅವಘಟಿಸಿದುದು ದಂತಿ ದಂತಿಯ ಜವಗತಿಗೆ ಜವಗುಂದಿದರು ಬಹುಭುವನಕೋಶದ ಹೊಱೆಯ ಹೊಱೆಗೆಯ ಹೊಂತಕಾರಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೧೪).

ಅವಘಡಿಸು: ೧. ನುಡಿದ ದಿನಕವಬಾರನೆಂದವಘಡಿಸರಲೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ನನ್ನಲಿ ತಡೆದುದಪರಾಧಾಂಶವದ ಬಿನ್ನೈಸಲೇಕಿನ್ನು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೬); ಕಡುಚಪಲನು ನಾನೆನುತ ಪರರ ಅವಘಡಿಸಬೇಡೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೬-೧೦). [ಅವಗಡ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಗಡೆಯ$_1$ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ; ರೌದ್ರವಾದ: ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಱವಂಟವಗಡೆಯ ಪರ್ವತಕೆ ಬಂದರು ಯಾಮುನಾಹ್ವಯದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೩); ನಡೆದುದಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಲವವಗಡೆಯ ನಳನೀಲಾದಿ ಕಪಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩); ಅವಗಡೆಯ ಮುನಿಯ ಕೈಹಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆನೆಂದು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೨೩). [< ಅವಗಡ]

ಅವಗಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ರಭಸವುಳ್ಳ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಸಾಹಸಿ: ಮಡಗದಿರು ಮಡಿವಳ ಶರಣನವಗಡೆಯನಾತನು ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಕಡುಗಲಿಯ ಮಾಸಾಳು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೬); ಪಾಂಡುಸುತರು ಮೊದಲಾದವಗಡೆಯರನುವಾಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೫); ಅವಗಡೆಯನಾ ಭೀಮ ನೀವೆಂಬರು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೨೫); ಕಡಿದು ವಜ್ರದಲಾನೆ ಸಹಿತವಗಡೆಯ ನಲ್ಲಿಂದಿರದೆ . . . ಹೊಱವಂಟನಾಕ್ಷಣಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೨೨). ೨. ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ: ತನುವಿಗೆ ರುಜೆಯಡಸಿದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಗಡೆಯ ಬಂದಿತ್ತು (ಶಿವಮಂ. ೩೨). [ಅವಗಡೆ$_0$ + -ಅ$_7$]

ಅವಗಡೆಯತನ (ನಾ). ೧. ಸಾಹಸ; ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ಕಾದಬೇಕೆಮ್ಮವನಿಯನು ಕೈಕೊಳಲುಬೇಕೆಂಬವಗಡೆಯತನವೆತ್ತಲಡಗಿತು ಪಾರ್ಥ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ३-೩೯); ಇವರು ಪರಿಯಂತೇಕೆ ಸತ್ತಿಗೆಯುವನು ಸಾಲದೆಯೆಂಬ ಸಾಹಸದವಗಡೆಯತನ ವಾರಿಗುಂಟೇ ನೆರೆದ ಭಟರೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೧೬). ೨. ತುಂಟತನ: ತುಡುಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮೆಲುವ ಕೃಷ್ಣನ ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವುದೆನಗವ ಗಡೆಯತನವನು ಮಾಣಿಸುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೨). [ಅವಗಡೆಯ$_2$ + -ತನ]

ಅವಗಣಿತ (ಗು). ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ: ವಿಭಂಗ ಜ್ಞಾನದಿಂದವಗತನರಕಲೋಕ ವೃತ್ತಾಂತರಾದಿಂಬಟಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨ ವ).

ಅವಗತಮಾಡಿಕೊ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ಅವರ ಸುಖ ದುಃಖ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅವಗತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಜನಜೀ. ೩೩).

ಅವಗತವಾಗು = ೧. ಲೀನವಾಗು; ಐಕ್ಯವಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮದೊಳವಗತವಾಯ್ತೊಯೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೭೬-೨೮). ೨. ಗೊತ್ತಾಗು; ತಿಳಿದುಬರು: ನೃತ್ಯವೂ ಒಂದು ಕಲೆ, ಅದು ಅವಗತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ ಊನವಾದಹಾಗೆ (ಸಮಜೀ. ೬೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಗತಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು. [ಸಂ.]

ಅವಗಮನ (ನಾ). = ಅವಗತಿ [ಸಂ.]

ಅವಗಮ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ; ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕಾದ: ಆವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲಮಸತ್ಯಾವಭಾಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ); ಅವಧಾರು ವೇದಾಂತಾವಗಮ್ಯ ಮನೋರಥಪ್ರದ ನೀಲಗಳ ಬಿನ್ನಪವನವಧರಿಸು (ಬಸಪು. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಗಯಿಸು$_1$, ಅವಗಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ವಾಸವಪುರಮಿದೆಱೀ ವಿನ್ಯಾಸಮನಿದೆಱೀ ಗೃಹಾಧಿವಾಸಮನಿದೆಱೀ ದೇಸೆಯನಿದೆಱೀ . . . ಬೆಡಂಗನವಗಯಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮); ನೂಱು ನೂರ್ಛಾಸಿರಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ವಿಮಾನದ ಯಾನದ ವಾಹನಂಗಳಗ್ರೇಸರ ಸದ್ವಿಮಾನಮುಮನರ್ಚನೆಯೊಳ್ ದೊರೆಕೊಂಡ ಚೆಲ್ವುಮಂ॥ ಅವಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨, ವ). ೨. ತೋರಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಭವನಮೆಂಬೀ ನಿವಾಸದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಮೇಲಿರ್ದಪುದೆಂದವಗಯಿಪವೊಲ್ಲಿಯ ವಾತವಿಧೂತವಿನೂತಕೇತುಗಳ್ ದಳ್ಪಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೯). ೩. ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು: ಅನೂನ

ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿನಾ ಕಡಲನವಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಪುದು ವಿಡಂಬಿ ಮಹಿಮಾವಳಂಬಿ ಕೌಶಾಂಬಿಪುರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೮); ಕೇಶಾವಳಿಗಳ್ ಮತ್ತಾಳಿನೀಕಾಂತಿಯನವಗಯಿಸಲ್ ಪ್ರಾಥವೇಶ್ಯಾಸಮೂಹಂ . . . ತೋಱುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೩೫). **ಅವಗಯ್ಸು**: ೨. ಕೊಡಕೆಯುದಬಿಂದು ಕೊಪ್ಪಿನ ಬೆಡಂಗನವಗಯ್ಸೆ . . . ಸತಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೨). ೪. ಜೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು: ಬಗೆಮತ್ತೊಂದೆನೆಯುಂ ಗೆಯ್ಮೊಗಮಿತ್ತೊಂದೆನೆಯುಮಂಗುಳೀನಖಚಯಕಾಂತಿಗಳನವಗಯ್ಸಲೆ ಪಾಸಗೆಯಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೊರಳ್ಚಿದಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೫).

[ಅವಗಯ್ಯ (< ಅವಗ್ರಹ) + -ಇಸು₁]

ಅವಗಯಿಸು₂ 'ಅವಗಹಿಸು₁' ನೋ.

ಅವಗಯ್ಸು 'ಅವಗಯಿಸು₁' ನೋ.

ಅವಗವಿಸು 'ಅವಗಹಿಸು₂' ನೋ.

ಅವಗಹನ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಎಂಟುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂದು ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಾನಾ ದೀಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶ ಸೇರಲು ಹೇಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಜೀವದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಜೀವಿಗಳು ಸಂಕ್ರಮಿಸಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶದ ಗುಣ: ಅನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ಅನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಅವಗಹನಮುಂ ಅವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧ ವ). 'ಅವಗಾಹನ' ಪರಾ.

ಅವಗಹನಂಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು: ನೀಡು ಮೋಲಾಡಿದನವಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ ರಾಗದಿಂದೀಂಟಿದನೋರಂತೀಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಹಿಸು₁, ಅವಗಯಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಒಳಹೊಗು; ಲೀನವಾಗು: ಆ ಅಱಿವಿಂಗೆ ಕುಱುಹಿನ ವಾಸ ಅವಗಹಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಬೇಱೊಂದಿಲ್ಲ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೭೫); ಬಸವಣ್ಣ ಚರಲಿಂಗಾನಿವಹ ಸತ್ಪ್ರಾಣಾಶ್ರಿತೋಕ್ತಿಯೊಳವಗಡೆಯನಿಂತೀಗ ನಿನ್ನೊಳಗವಗಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಯಿಸಿ] ಬೆರಸಿದನು (ಬಸಪು. ೩೬-೩೩); ತವಕಿಸುವ ತನುವೊಂದಱೊಳಗೊಂದವಗಹಿಸಿತೆನೆ ಕೂಡೆ ಸುರತದ ಸವಿ ತವದೆ ಸಮಸುಖವನುಂಡರು ದಂಪತಿಗಳವರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೨೨). **ಅವಗಯಿಸು₃**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಗಹನ + -ಇಸು₁]

ಅವಗಹಿಸು₂, ಅವಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಗ್ರಹಿಸು ೧: ಮೆಱೆವ ತಾಪತ್ರಯವದವಗಹಿಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳುರಿವ ಬಿಸಿಲಂತೆನ್ನ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿಪುದು (ಕೈಕವ. ೧೭-೪). **ಅವಗವಿಸು**: ಆಕಾಶವನವಗವಿಸಿದ ಗೋಳಾಕಾರದಂತೆ ಮಱಹಿಂಗೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡುದು ಗಣಪ್ರಸಾದ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨೭); ಭಂಗಾರ ರೂಪಿದ[ದ್ದ]ಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣವನವಗವಿಸದು . . . ಆ ಐದನವಗವಿಸಿ ನಿಂದುದು ಆಯಿಕ್ಯಸ್ಥಳಂ (ಶಿವಮಂ. ೫೩); ಭವರೋಗ ವೈದ್ಯ ಕೇಳೆನ್ನ ಪತಿಯೊಡಲನವಗವಿಸಿದುಗ್ರಜ್ವರವ ತವಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೭೭); ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಕು ಮಂಡಲವನು ಅವಗವಿಸಲು ಮಂಡಲ ಕರಗಿ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ ತನ್ನ ಕಂಡುದು ಸೋಜಿಗ (ಸಿದ್ದೇವ. ೩೪೪); ಮಹಂತ ಶರಣನ ಮನವನವಗವಿಸಿಕೊಂಡ ನಿಭ್ರಾಂತಲಿಂಗಸ್ಥಳಗಳಾಱಱರವಂ ಪೇಳ್ವೆ (ಗುರುಚಾ. ೩-೭೪).

[ಅವಗಹ್ನ (< ಅವಗ್ರಹ) + -ಇಸು₁]

ಅವಗಳಿಯ₁ (ನಾ). ಪರಿಕರ: "ಅವಗಳಿಯಂ ಕರಂ ಪರಿಕರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೨). [?]

ಅವಗಳಿಯ₂ 'ಅವಗಱಿಯ' ನೋ.

ಅವಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಇವರು ಮೊದಲಾಗೀಶ್ವರಾಜ್ಞೆಯನವಗಳೆಯಲಳವಲ್ಲ (ಅಮೃತ. ೨-೪೭).

[ಅವ₀ + ಕಳೆ₁]

ಅವಗಱಿ₁ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು (?): ಪಱಿಯರನುಱದಪಮಾನದೆ ಕಱಲ್ಚುವಂ ಬೀಡಿನಾಳ್ಗೆ ತೆಱೆಯಂ ಮತ್ತಂ ಘಱಿಯಿಸುವಂ ರಾಜ್ಯಮನವಗಱಿಯದೆ ದುಷ್ಪ್ರಧಾನನಿರಲಱಿದಪನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೫೫).

[ಅವ₀ + ಕಱಿ₁]

ಅವಗಱಿ₂ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಬಱಿಯಂ ಪೋಗುತ್ತುಂ ಪೆಱಗುಱಿವಿನನನುಚರರ ತೆಱದೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಪಱಪಱನೆ ಸೆದಿರೆ ಬರವವಗಱಿಯೆನೆ ಕಣ್ಗೆವರೆ ಬರ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೪); ನೀರನವಗಱಿಯನುಂಡು ಶರೀರಂ ಬಡವಾಗೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೆ ವದನಂ ನೀರೋಡಿ ಬಾಡೆ ಮರಣಮನಾರಾಧಿಸಿ ತನಗೆ ತಂದುದೆಂದೆಱಿವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೫೮). [ಅವ₀ + ಕಱಿ₂]

ಅವಗಱಿಯ, ಅವಗಳಿಯ₂ (ನಾ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗುವ ಸ್ವಭಾವ: "ಅವಗಱಿಯಂ=ಉರವಣೆಕಾರ್ತನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ ೧); ಆಱಿಪು ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪುಸಿಯವಗಱಿಯಂ ಪಱಿಯೆಂಬ ದೋಷದೊಳ್ ಪೊರೆದ ನರಂ ಕೆಱಿಕೆಱಿಗೆ ನರಕಬಿಲದೊಳ್ ಗಱಿಗಱಿಗಿಱಿಗುಂ ರಸಾಂತಮಂ ತಾಪಿನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೧). ೨. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ: ಆವಧರಿಸದೇನ ನಿತ್ತೊಡಮವಚತ್ತವೊಲಿರ್ಪಖೋಪಸನೊಳ್ ನೆರೆವೊಡೆ ಸೋವವಗಱಿಯ ಮಿಾಕೆಗಲಸಿಕೆಯಿವಳಿಂದಂ ಬೀಯಕರ್ತಾಯರೊಳರೇ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೬). **ಅವಗಳಿಯ₂**: ೨. ಅನಾಥೆ ಅಬಲೆ ಅಸಹಾಯೆ ಆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯಳ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಆ ಮರಿಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಹೋದ ನನ್ನ ಅವಗಳಿಯದ ಪೊಲ್ಲಮೆಯನ್ನು ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೨೭-೬). ℙ ಅವಗಡೆಯ, ಅವಗಱಿಯ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇಶಬ್ದದ ಭಿನ್ನರೂಪಗಳಿರಬಹುದು. [?]

ಅವಗಱಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರವಣಿಸು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪಱಿಯಿಗೆ ಬಿಱ್ದೊಡೆ ಬೀರದ ಪಱಿವಿಗೆಯಂ ನಿಱಿಸಲೆಂದೆ ಹರಿವಕ್ಷಮನಲ್ಲಱಿವೋಗೆ ಯೆಚ್ಚು ಮುಳಿಸವಗಱಿಯಿಸುತಿರೆ ನರನ ಬಿಲ್ಲಗೊಣೆಯುಮನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯).

[ಅವಗಱಿ₂ + -ಇಸು₃]

ಅವಗಾಢ (ಗು). ಮುಳುಗಿದ; ಮಗ್ನವಾದ: ಅರ್ಥದೊಳವಗಾಢಮಾಗಿ ಬಿಡದುಣ್ಬುಮವ ಭಾವ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು. ೨. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು; ಸ್ನಾನ: ಅಂಚಿಂತಾರ್ಣವಾವಗಾಹದೊಳ್ದೊರ್ಡಿ ಪೋದ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ನಿನ್ನನೋಲಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪ ವ). ೩. ನೀರಿನ ದೋಣಿ; ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ: "ಅವಗಾಹಃ, ಜಲದ್ರೋಣೀ – ಈ ೨ ನೀರದೋಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯); "ಅವಗಾಹಮೆನೆ ಮರಗಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೨೬). ೪. ಆಳ: ಯೋಜನ ಸಹಸ್ರಾವಗಾಹಮುಂ . . . ಅಗಿ ನೆಲಸಿ ದರ್ಪ್ಪದಧಸ್ಥಳಂಬಿಡದಧೋಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯ ವ, ೫೦); ಸಪಾದಷಡ್ಯೋಜನಾವಗಾಹದೊಳಂ ಪಂಚಷಡ್ಯೋಜನಾಧೋವಿಸ್ತಾರದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೨ ವ). ೫. = ಅವಗಹನ ೨: ಬಱಿಯಂಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನಂತಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಗಾಹಾ ಗುರುಲಘು ತಾವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಗುಣಮೆಂಟುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯, ವ, ೫೦). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡು ; ಮುಳುಗಾಡು : ಶೃಂಗಾರಾಮೃತರಸಪೂರಿತದಿ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ನಾಭೀಕಾಸಾರದೊಳಂಗಜಗಜಮವಗಾಹಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೬). [ಅವಗಾಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅವಗಾಹ ೧: ಅವಗಾಹನಕ್ಕೆಂದು ಬಂದ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳ ಸಿಂದುರಂಬೊರೆದ ಸಲಿಲಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬) ; ಸಲಿಲಾವಗಾಹನಕ್ಕತಿಲಲಿತತೆಯಂ ಬನದೆಲರ್ಗೆ ಪಾದರಿಗಂಪಂ ಸುಲಭತೆಯಂ ನಿದ್ರೆಗೆ ನೆಳಲೊಳಗಿತ್ತುವು ಪರಿಣತಿಯೊಳೆ ಸೊಗಯಿಪ ಪಗಲ್ಗಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅವಗಾಹಂಗೆಯ್ : ಸರಯೂನದಿಯೊಳವಗಾಹನಂಗೆಯ್ಯೆ ನೋಂತ ಭರತನದೆಂತೊ ಈವೊತ್ತಿನೀ ಚಳಿಗೆ ಮನದಂದಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೦೫). [ಅವಗಾಹನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಗಾಹನಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು ; ಮಗ್ನವಾಗಿರು : ನಿನಗೆ ರಸಮೊಂದೆ ಶಾಂತಮೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಮನಮಾ ರಸಾಂಬುನಿಧಿಯೊಳಗವಗಾಹನಮಿರ್ದು ಮಿಕ್ಕ ರಸಮಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ನೆನೆಯದಂತು ಮಾಡೆಮಗರುಹಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೪೨). [ಅವಗಾಹನ + ಇರ್]

ಅವಗಾಹನಸ್ನಾನ (ನಾ). ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತದ ಮೇಲೂ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶೀತೋದಕಸ್ನಾನವೂ ಅವಗಾಹನಸ್ನಾನವೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೩೦). [ಅವಗಾಹನ + ಸ್ನಾನ]

ಅವಗಾಹನೆ (ನಾ). ಗಮನ; ಪರಿಶೀಲನೆ: ವಿಶೇಷನಿಧಿಯ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗುವ ಯೋಜನೆಗಳು ಮೊದಲು ಸಲಹಾಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಅಂತಸಂ. ೧೪೦) ; ಈ ವಿಷಯ ತಮ್ಮ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಗಾಹನ]

ಅವಗಾಹಪ್ರದ (ಗು). ಮುಳುಗಿಸತಕ್ಕ : ಅದಱಿನುಱಿವುದಿಂತೀ ದೇಹದಾಹಾವಗಾಹಪ್ರದಮೆನಿಪ ವಿಷಾದೋನ್ಮಾದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೩). [ಸಂ. (ಅವಗಾಹ + ಪ್ರದ)]

ಅವಗಾಹಮಿರ್, ಅವಗಾಹವಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು ; ಮಗ್ನವಾಗಿರು: ಭವಭಯಾಂಬುಧಿಯನುತ್ತರಿಸುವಂತುತ್ತರಿಸಿಯವಗಾಹಮಿರ್ದು೯ಂ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೆಯ್ದುತಿಪ್ಪವರನೀಕ್ಷಿಸಿ ಗಂಗೆ ಹೆಚ್ಚಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೨) ; ಚಿತ್ಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಮಿರ್ದನೀಶ್ವರ ಪಾದಸರೋಜಷಟ್ಪದಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೧೦೦). **ಅವಗಾಹವಿರ್** : ಮುಱಿದೊಮ್ಮೆ ಕುಡಿತೆಗೊಂಡು ಕುಡಿದೆನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿಯವಗಾಹವಿರ್ದನಾದಡೆ ಗಣೇಶತ್ವ ಸಾರ್ದಡೆ ಮಹಾರುದ್ರತ್ವವಡೆವರೀ ಗಂಗೆಯಿಂದ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೦) ; ಏಪೊಗಳ್ವೆನವಗಾಹವಿರ್ದು ಸರೋವರದಿನೊಂದಾನೆಯೆದ್ದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦). [ಅವಗಾಹ + ಇರ್]

ಅವಗಾಹವಿರ್ 'ಅವಗಾಹಮಿರ್' ನೋ.

ಅವಗಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಆಳವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮನನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಳಕೊಂಡ : ಜಿನಮತದಂತೆ . . . ಅವಗಾಹಿತ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಮುಮಾದ ಗಗನಮಂಡಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಗೌತಮಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಿಸಿದಾನಮನಿರದಿತ್ತೊಡೆ ನರಕಮುಕ್ತರಕ್ಕುಂ ಪಿತೃಗಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೨-೯೯). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಆ ಮಹಾವನವಹ್ನಿಭೂತಸ್ತೋಮ ಸಂಹೃತಿ ಕರ್ಮಶೌಣ್ಡ್ಯೋದ್ದಾಮವವಗಾಹಿಸುತ ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಚೂಣಿಯಲಿ ಧೂಮವಿಳಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೯) ; ಹೈಹಸಾದವು ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯವಗಾಹಿಸುವೊಡೇನರಿದು ದೈತ್ಯರು ಸಾಹಸಿಕರೇ ಸದೆವೆನೀ ಪುರಜನಕೆ ಹಿತವಹರೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೩-೧೧). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿ. [ಅವಗಾಹನ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಗೀತ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹಾಡಿದ. ೨. ನಿಂದಿಸಿದ; ತೆಗಳಿದ; ಹೀಯಾಳಿಸಿದ. ೩. ಮತ್ತೆ ಕಂಡ; ಉಪಲಬ್ಧವಾದ: "ಅವಗೀತಮುಪಲಬ್ಧಮೆನೆ ಮಗುಳೆ ಕಾಣ್ಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಗುಂಠನ (ನಾ). = ಅವಕುಂಠನ: ನವವಧುವಿನ ಅವಗುಂಠನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ದಾಸಿಗೆ ಹೇಳಿದರು (ನಿಬಂಧ. I, ೫೦). [ಸಂ.]

ಅವಗುಣ (ನಾ). ದುರ್ಗುಣ ; ದೋಷ : ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩) ; ಎನ್ನ ಕಾಯದೊಳುಳ್ಳವಗುಣಂಗಳ ಕಳೆದು ಕೃಪೆಯ ಮಾಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅವಗುಣಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ದುರ್ಗುಣಿ; ದೋಷಿ : ಗುಣಂಗಳಂ ದೋಷಮೆಂದು ದೋಷಂಗಳುಮಂ ಗುಣಮೆಂದು ಪೞಿವ ಪೊಗೞ್ವವಗುಣಿಗಳ ಗುಣಮಂ ಗುಣಜ್ಞನೇನೆಣಿಸುವುದೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೮) ; ನಿಮ್ಮನಱಿಯದವಗುಣಿಗಳ ತೋಱದಿರಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಬಸವ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಅವಗುಣಿನ್]

ಅವಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಅವಗೂಹಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಸಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ ಕಾಕಗೃಧ್ರನಿಕಾಯಚ್ಛದನಾವಗೂಹಿತನೆನಲ್ ಬಿೞ್ದಿರ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೯). ೨. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗೃಹ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಆ ಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅವಗೆವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮ[ದ್ಬ]ವನೈಕಮಲ್ಲದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಅವಗೆವಾಡಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು ಪರಮೇಶ್ವರ ದತ್ತಿಯಾಗೆ ಪಡೆದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೭-೧೬ ; 1076). [ಅವಗೆ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಅವಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು ; ದೂರಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ. ೩. ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ. ೪. ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ. ೫. ಆನೆಯ ಹಣೆ: ಅಂತು ಬಂದಾ ತ್ರಿಶೂಲಮವಗ್ರಹಮನುರ್ಚಿ ಪಂ[ಪೇ]ಚಕದೊಳ್ ಪೊಯ್ವಿನಂ . . . ಕುಳಿತ್ತೆಸೆದಿರ್ದಂ ಗಜದೈತ್ಯಂ (ವೀರವಿ. ೫-೫೭ ವ, ೫೮). ೬. ಬೈಗಳಿನ ಮಾತು. ೭. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಕಲವಿನೇಯಸಂಹತಿಯೊಳಲ್ಲದವಗ್ರಹವೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೨) ; ಅವಗ್ರಹ – ಅವಗ್ರಹಮುಂ, ಈಹಾ – ಈಹೆಯುಂ, ಅವಾಯ – ಅವಾಯಮುಂ, ಧಾರಣಾ – ಧಾರಣೆಯುಮೆಂದು ಮತಿಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ . . . ಕಣ್ಣಿಂ ಬಣ್ಣಂ ಬಿಳಿದೆಂದುಕೊಳ್ವಂತೆ ವಿಷಯ ವಿಷಯಿ ಸನ್ನಿಪಾತಮಾಗೆ ಸತ್ತಾವಲೋಕನದರ್ಶನಮಕ್ಕುಂ ತದನಂತರಂ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಅವಗ್ರಹಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬) ; ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಒಂದನೆಯದರಲ್ಲಿ ಅವಗ್ರಹ, ಈಹ, ಅವಾಯ, ಧಾರಣಯೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೫). [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಹಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಾರಾಂತ ಅಥವಾ ಓಕಾರಾಂತವಾದ ಪದಗಳೊಡನೆ ಮುಂದಿನ 'ಅ'ಕಾರವು ಲೀನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ऽ' ಚಿಹ್ನೆ. ಉದಾ : ತೇऽಪಿ = ತೇ + ಅಪಿ ; ದೇವೋऽತ್ರ = ದೇವೋ + ಅತ್ರ. ℙ ಸವರ್ಣದೀರ್ಘಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಉದಾ : ತಥಾऽऽಸ್ತು = ತಥಾ + ಅಸ್ತು. [ಅವಗ್ರಹ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವಗ್ರಹಣ (ನಾ). = ಅವಗ್ರಹ ೧, ೨, ೩. [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ರೋಮಾಳಿಯೆಂಬ ಕರಿಯುರಗ ತದ್ವನಿತೆಯಾನನೇಂದುವನಟ್ಟಿ ತಾನವಗ್ರಹಿಪೆನೆಂದು (ಭಿಕ್ಷಾಟ. ೩-೨೨). ೨. ಆವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಬೇರಿಲ್ಲದ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪ ಪುಟ್ಟಿ ರೂಹಿಲ್ಲದ ಅನಲನು ಅವಗ್ರಹಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೬೮-೨೯೬) ; ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮನೆನ್ನ ಪಂಚಮುಖದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ನೀವೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವನವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡುದ ನಾನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಆದವ. ೮೯) ; ಕುಲಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ . . . ಅವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯). ೩. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು : ಪರಮಪ್ರಸಾದವನವಗ್ರಹಿಸಿ ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಮಹಾಶರಣನ ತೋಱಿಸೆನ್ನ ಬದುಕಿಸಾ (ಆದವ. ೮೪). [ಅವಗ್ರಹಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಗ್ರಾಹ (ನಾ). = ಅವಗ್ರಹ ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು ; ಒಳಕೊಳ್ಳುವಂಥದು ; ಹಿಡಿಯುವಂಥದು : ಘನವ ಕಂಡು ಮನ ಅವಗ್ರಾಹಕವಾಯಿತ್ತು ಕಂಡು ಕಂಡು ಮನ ಮಹಾಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೫೦-೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅವಘಟಿಸು 'ಅವಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅವಘಟ್ಟನ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು; ನೂಕುವುದು. ೨. ತಾಗುವುದು ; ಘರ್ಷಣೆ. ೩. ಕಲಕುವುದು ; ತೊಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಘಡ 'ಅವಗಡ' ನೋ.

ಅವಘಡಿಸು 'ಅವಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅವಘಾಟಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳಿರುವ ಹಾರ : ಸುವರ್ಣಪದಕ ವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಕೋಪಶೀರ್ಷಕಾವ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಘಾಟಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳತರ ಬಂಧೋಪಪದಪಂಚಕಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ ಪಂಚಪಂಚಾಶತ್ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳೊಳಾದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೪ ವ) ; "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಸಣ್ಣನಾಗಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯಷ್ಟಿಗೆ (ಹಾರಕ್ಕೆ) ಅವಘಾಟಕವೆಂಬ ಹೆಸರು" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅವಘಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು. ೨. ಅಪಾಯ ; ಅಪಘಾತ. ೩. ಮಿದಿಯುವುದು ; ಕುಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಚ (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಮೌನ. ೨. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಅವಚಾಗ್ರಗಣ್ಯರೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯರ್ (ಎಇ. VI, ೨೧೫-೩ ; 1057). [ಸಂ. ಅವಚಸ್]

ಅವಚಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ವರ್ಣಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗು ; ಅವರ್ಣನೀಯವಾಗು (?) : ಸಂಗರಲಾಭೋತ್ಸವಪುಷ್ಪಾಂಗತೆಯಿಂ ಕಿಱಿಯವಾದೊಡಱ್ತಿಜನಕ್ಕಾ ಪೊಂಗವಚಂಗಳನಿತ್ತರ್ ಪಾಂಗವಚಂಬಡುವಿನಂ ಮಹಾವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೪). [ಅವಚ + ಪಡು$_1$]

ಅವಚಟ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು : ಕೋಡಿನ ಕೊನೆಯುಲಿಡವರಿಸಿತು ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಹಿತ್ತು ಕೆಲಬಲಕ್ಕವಚಟದೊಳಾದಿಗೊಂಡುಬಿತ್ತು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೬).
[?. / ಮರಾ. ಅವಚಟ = ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ]

ಅವಚಯ (ನಾ). (ಹೂವು ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು ; ಬಿಡಿಸುವುದು. 'ಪುಷ್ಪಾಪಚಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಚರು 'ಅವಚಱು$_1$' ನೋ.

ಅವಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅವಚವಾಡಿಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡನಲಕೊಳ ಆದಿತ್ತನ ಮೆಳಿಯ ಪುಣಸುಗ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೩೪-೯ ; 839). [ಅವಚ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಅವಚವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು ; ಮಸಕಾಗು : ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅವಚವಿಸಿ ಪೊಯ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಱಿಸಿಪೋಯ್ತು] ನೇಹಂ ತವೆಯಲೊಡಂ ಗುಣಮನುರುಪಿ ಹಿರಿದಾಗಿಯೆ ಪೆರ್ಚುವ ಸೊಡರ್ಗಳ ಪೆರ್ಚಂ ನಗುವವೊಲುಜ್ಜ್ವಳಿಸಿದುವು ವಿಮಳ ಮಣಿದೀಪಿಕೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦).
[ಅವ$_0$ + ಚವಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಚಱ 'ಅವಚಱು$_2$' ನೋ.

ಅವಚಱಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಪಡಿಸು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಪೊಂಬೆಸದಿಂದಮೆಯ್ದೆ ಸಮೆದಂತೆಸೆದೊಪ್ಪುವ ಬಣ್ಣಮುಂ ಕರಂ ಪಂಬಲಿಸಲ್ಕೆ ತಕ್ಕವಚಱಾಗಿಸದೋಗರಗಂಪುಮಾವ ಪೂವಿಂ ಬಗೆವಾಗಳಿಂತಿವಱೊಳಗ್ಗಳಮಾದೊಡಮಕ್ಕಟಾ ಮರುಳ್ದುಂಬಿಗಳೇಕೆ ಸಂಪಗೆಗಳೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುವೊ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೩೮).
[ಅವಚಱು$_2$ + ಆಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಚಱು$_1$, ಅವಚರು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು. ಅವಚತ್ತು, ಅವಚರ್ತು (ಭೂತಕೃ): ದಿವಸಮನೊಂದು ಮೇಣೆರಡು ಮೂಱನೆ ನಿಲ್ವುದು ಮೂಱುತಿಂಗಳಾಯ್ತವಚಱನಿಂತು ನಿಂದನೊಳನೇ (ಆದಿಪು. ೯-೮೯) ; ಒಂದೆ ಕೋರಕದೊಳಟ್ಟಿಮೆವೆತ್ತವಚತ್ತು ಲಂಘನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾದುದಾ ಮಧುಪ ಕೀರ ಪಿಕಾಳಿಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩) ; ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚತ್ತೆಂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ವೆನಕ್ಷಯಸುಖಮಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೯) ; ಕರಶಾಖೆಗಳವಚರ್ತ್ತಂತಿರೆ ಜಳಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನಾದುವು . . . ಬೆಡಂಗಿಯರ ತನುಲತೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೪೯) ; ತೆರಳ್ದವಲಸಿತ ತೆಱದಿ ಮೊಗಮುಂ ಸುರುಳ್ದವವಚತ್ತಂತೆ ದೇಹಂ (ಕುಮುರಾ. ೫-೧೯) ; ಅವಚಱದಿನ್ನೆಗಂ ಸವಿದೆನಿಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೬೬) ; ಮುಪ್ಪಿನೊಳ್ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚಱಿತರರ್ ನರಪತಿಯವಚರ್ತಂ ಕರಗೆ ಮುಗಿಲದೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೭೪) ; ಮುಂಬನಿಗಳು ಪವಣಿಸದೆ ಸುರಿಯೆ ಚಾತಕನಿಕರ ಕೊರಳೆತ್ತಿಯವಚಱದೆ ಚಂಚುಪುಟವಂ ತೆಱೆದು ನಲಿದೀಂಟದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೯). **ಅವಚರು** : ಹೇಸಿಗೆಯ ಕಾಣ್ಕೆಗಳಿಗವಚರುತ್ತೊರ್ವ್ವ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯-೨೮). [ಅವ$_0$ + ಚಱು$_0$]

ಅವಚಱು$_2$, ಅವಚಱ (ನಾ). ಬೇಸರ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ : ಅವಚಱನಿಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯವಿಾಯೆ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದವನಿಯನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೧) ; ಅವಚಱನಾಗಿಸವೆಸೆದಿರ್ದುವು ವೇದೀದ್ವಾರಮಂಗಳಂ ನಿಧಿಪ್ರತಿಹಾರವಿತಾನಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೮) ; ಕರ್ಣಪೂರ ಕೈರವದ ರಜಂ ತೆಱಂದಿರದೆ [ರಿದು]ಮೆಲ್ಲೆಲರಿಂ ಪೊಱಸೂಸಿ ಪೊಕ್ಕುದೆಂಬವಚಱೊಳೇಕೆ ಚಾಮರದ ಕಾಮಿನಿಯಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪೨). **ಅವಚಱ** : ಪೆಱತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಱಮಾದ ಪಱವೇಟದಿನಿಲ್ಲದ ದೋಷಮನಿ(ಲ್ಲ)ಟ್ಟಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನನೆರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ಪಿಡಿದು ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೪ ವ) ; ಎನಗೆಂತುಂ ದುರ್ವಹಮಪ್ಪನೂನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭರಮನಿದನವಚಱಮೆಂ[ಮಂ] ದಿನಿತಾಗಿರೆ ತಳೆವತಿಬಳರನುಪಮಿತರ್ ಪುತ್ರರಾದರಾಹವಜೈತ್ರರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೮೦).
[< ಅವಚಱು$_1$]

ಅವಚಿತ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ: ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯದೇಹಧಾರಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಅವಚಿತವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಾಗಿ (ಮಂಜುಕ. ೧೬೧). [← ಮರಾ. ಅವಚಿತ]

ಅವಚಿತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರವಶತೆ: ಶಿವನಿಳಯದತ್ತಲೆಯ್ತಂದನಾ ಕಣ್ಣಂದನವಚಿತ್ತನು [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತದೊಳು] ರವಣಿಸಿ ತೆಱೆತೆಱೆ ಕದವನೆಂದ (ಕಣ್ಣರ. ೧೨೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅವಚು$_1$ 'ಅಮುರ್ಚು' ನೋ.

ಅವಚು$_2$ (ನಾ). = ಅವಚಱು$_3$: ತವದುತ್ಕಂಠತೆ ಮಳ್ಳುಮುಳ್ಳದೆಱಕಂ ತಳ್ಕಯ್ಸದಟ್ಟಿಱ್ ಮನಕ್ಕವಚಂಮಾಡದಳುರ್ಕೆ ಕುಂದದಳುಪೇವಂಗೊಳ್ಳವಾಸಕ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೭). [?]

ಅವಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೇತಾಡುವ ಆಭರಣ; ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೇಲುವ ಕುಚ್ಚು: "ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಅವಚೂಡಾ – ಈ ೨ (ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ) ಹಳಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೦೪). [ಸಂ.]

ಅವಚೂರ್ಣಿತ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಚೂರ್ಣಿಸಿದ. ೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಮೇಲುದುರಿಸಿದ; ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತಳಿದ; ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಚೂಲ (ನಾ). = ಅವಚೂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಆವೃತವಾದ: ಆ ಮಹಾದೇವಿ . . . ಧವಳಕಂಚುಕಾವಚ್ಛನ್ನ ವೃದ್ಧಕಂಚುಕೀಜನ ಪರಿವೃತೆಯುಮಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುರಿದ: ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗವು ಅವಚ್ಛಿನ್ನ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ. ೩. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಹೊಂದಿದ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುವ ವಿಶೇಷ ಗುಣಜಾತಿಕ್ರಿಯಾ ಧರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅದು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉದ್ದವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವ ಹಾಗೆ ದೊಡ್ಡವಸ್ತುವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಚ್ಛೇದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಭಾಗ, —ಅಂಶ. ೩. ವಿಶೇಷಣತ್ವ. ೪. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ. ೫. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣುವುದು; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ೬. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛೇದಕ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವ; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ; ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸೂಚಕವಾದ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಭಾವದ. [ಸಂ.]

ಅವಜೆ (ನಾ). ಅಂಬಟೀಗಿಡ: "ಅವಜಿಯೆನಲಂಬಟಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೩೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಸಂಸ್ಕೃತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರದೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವುದೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೨೧). [ಸಂ. ಅವಜ್ಞತಾ]

ಅವಜ್ಞಾತ (ಗು). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞೆ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಅಂತವಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲಮಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೯–೨೦); ಶಾಸನಕವಿ ಹಾಗೆ ಇದ್ದೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅವಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವತಿ. ಪ್ರಸ್ತಾ. ೭). [ಸಂ. ಅವಜ್ಞಾ]

ಅವಜ್ಞೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನಿಖಿಳಜನಪೂಜಾರ್ಹರನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯಲಾಗದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೩); ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪೞಿಯರುಮನಾಪ್ತರುಮನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ದಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಬಂದ ಚಲ್ಲವೊತ್ತನ ಬೆಲ್ಲವಾತುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫–೯); ಭೂಪೋತ್ತಮನಾಜ್ಞೆಯನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯೆ ಕೊಡೆನೆಟಿಲ್ ನೆತ್ತಿಗೆ ಗೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೨). [ಅವಜ್ಞೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಟ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ: "ಅವಟಂ, ಛಿದ್ರಂ . . . ದರಃ – ಈ ೧೫ ಕುೞಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩–೨). [ಸಂ.]

ಅವಟಯಿಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಟಯ್ಸು, ಅವಟಯಿಸು, ಅವಟವಿಸು, ಅವಟ್ಯೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡು; ನೀಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿಱ್ಕವಳಿಗೆವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯುಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸಿದ ಖೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೦); ಸುರಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂ ಮುನ್ನಮೆ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರ್ದುದಂ ತಂದವಟಯ್ಸುವುದುಂ ಪರಮಪದವೀಪ್ರಾಸಾದ ಪ್ರಥಮ ಸೋಪಾನಮನೇಱುವಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೯೯ ವ). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣಂ ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿದುಂ ಮುತ್ತವಟಯ್ಸುವುದು ಮನಕ್ಕ ಮೊಲವನಾ ನೃಪರೂಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೦); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯೆ ಜೊನ್ನದ ಚೆನ್ನನೀಯೆಯುಂ ಕಂಕಣದ ನುಣ್ಚರದ ನುಣ್ಪು ಕಳಕಂಠಸ್ವನಮನವಟಯ್ಸೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೭ ವ); ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರತಿ ಸುರಭಿ ಘನಸಾರ ಕಾಶ್ಮೀರ ಮೃಗಮದಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಮನತಿಸೇವ್ಯ ಕುಸುಮ ಮಾಳಾವಳಿಯುಮಂ ಬಹುಳ ತಾಂಬೂಳಮುಮನವಟಯ್ಸಿ ತಂದಿರಿಸಿ ಪೋಗೆ (ನೇಮಿಪು. ೪–೫೩ ವ). ೩. ಒಟ್ಟಾಗು; ಸೇರು: ಪಲ್ಲಣಿಸಿ ತತ್ಕುಮಾರಕರೆಲ್ಲರುಮವಟಯ್ಸೆ ಬೆಂಗೆವರೆ ಕುವರಂ ತದ್ವಲ್ಲಭತುರಂಗಮಾಗಿಸಿತೆಲ್ಲರ್ಗಂ ತನ್ನ ಗತಿಯೊಳತಿಕೌತುಕಮಂ (ಮಹಾಸೇ. ೪–೬). **ಅವಟಯಿಸು**: ೧. ಅಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿದುಪಾಯನಸಹಸ್ರಮಂ ಸಖೀಸಹಸ್ರಂ ಕೈಗೈಯೊಳ್ ನೀಡೆ ತಾನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸಿಂಹಸೇನಮಹಾರಾಜಂಗಂ ಜಯಶ್ಯಾಮಾಮಹಾದೇವಿಗಮವಟಯಿಸುವಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೨–೨೭ ವ); ಕೆಲರ್ ತಾಂಬೂಲಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ಭೋಗೋಪದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ತಂದವಟಯಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩–೭೨ ವ). ೨. ಶ್ರವಣಕ್ಕರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನವಟಯಿಸದೆ ನೆಗಬ್ದ ವಶ್ಯಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೨೭); ಆರಾಧಿಸಿದಂ ದೇವಿಯನಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳಮಳಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂ ಭೋರನವಟಯಿಸೆ ಖಚರಕುಮಾರಿಯರುಂ ಕೆಳೆಯನುಂ ಕಳಾರ್ಣವತೀರಂ (ಲೀಲಾವ. ೯–೫೩); ಕಿವಿಗೆ ಮೃದುಮಧುರ ನಿನದಮನವಟಯಿಸುವ ವಿವಿಧ ಹೃದ್ಯವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೯೪); ಅವಟಯಿಸಿ ಜಗದ ಕಣ್ಗಳ್ಗ ವಿಷಯಮಾದರ್ಥಮಂ ಕವರ್ದುದೆಂಬದಿಲಿಂ? ಕವಿದಿನಿಸುಂ ಕೆಂಪಡರ್ದಾಕಿವಿವರೆಗಂ ಪಾಯ್ದುವವನ ನಿಟ್ಟೆಸಳ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೫೭). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅತ್ತಲಿತ್ತಲೆಳವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಪಾಸಱೆಗಳುಮಂ ಎಲ್ಲದೆಸೆಗಂ ತಣ್ಪಿಸಿಲನವಟಯಿಸುವ ವಜ್ರಶಿಲಾತಲಂಗಳುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೩ ವ). ೫. ಆದರಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳಾವ ಬೊಜಗನೊಳ್ ‖ ಅನ್ಯರನವಟಯಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯಂ ಮಾಣ್ದು ಸನ್ನೆಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಳ್ ಧನ್ಯನವನಲ್ತೆ ಜಗದೊಳನನ್ಯಜರಾಜನ್ಯಜನ್ಯವೈಭವಮಾನ್ಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೩೩ ವ, ೧೩೪). **ಅವಟವಿಸು**: ೬. ಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು (?): ಕವಿಗಳ ಬಿಸುಟ್ಟಬಗೆಯುಂ ತವಗುಂಟೆ ವಿದಗ್ಧಹೃದ್ಯಕಾವ್ಯವಿಚಾರಕ್ಕವಟವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿನಿಸಿ] ಗಂಟಲೊಡೆದೊಣಗುವಿನಂ

ಬಾಯ್ಮಾಪ್ಪಿರೇಕಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೧೭). **ಅವಟೈಸು** : ೨. ಆಕೆಗೆ ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನವಟೈಸುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರಂತೆ ಪಣ್ತ ನಾರಂಗವಲ್ಲಿಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೬೮ ವ) ; ಸರೋವರದ ತಡಿಗಳೊಳ್ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಚೆಲ್ಲಿರ್ದ ಯಕ್ಷಯುವತಿಯರ ಕರಕಲಿತ ಕುಂಕುಮಂ ಗಳಾಕೆಯರ ಮನದನುರಾಗಮೆ ಚೆಲ್ಲಿರ್ದುದೆಂಬ ಚೆಲ್ವನವಟೈಸೆಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೪) ; ಅಟ್ಟಿಜನವಟೈಪ ನಾಡಕಡುನೀಱಿಯರಂ ನಡೆನೋಡೆ ಸೋಲದಿಂ ಮಱೆವುದು . . . ದೇವ ಸೌಂದರಿಯರಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೪–೧೨೭). [?]

ಅವಟವಿಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಟು (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕತ್ತು : ವಿಟವೃತ್ತಂ ಮೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸೆ ವಿಟಂ ಬೀಸೆ ನಿಂದಿರ್ದರೊರ್ವರ್ಗಳ್ ಸ್ಫುಟತೋ ರೋಮಥ್ಯೆ ಭಿನ್ನಾವಟುತಟವಿಹಟದ್ಗ್ರಂಥಿ ನಿರ್ಗ್ರಂಥದಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೨). ೨. ಗುಳಿ ; ಬಿಲ. [ಸಂ.]

ಅವಟಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಅನುಟಿಕಾಯಿ : ಬಾಳಿ . . . ಅವಟಿಕಾಯಿ . . . ಇವು ಪೌಷ್ಟಿಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೫–೧೧೭). [ಅವಟ್ಟಿ + ಕಾಯಿ]

ಅವಟೈಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಠಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ (?) : ಸುಳಿದರೆಡೆಬಲ ಚಾರಿಯಲಿ ಚಾಪಳದ ಪಯಪಾಡಿನಲಿ ಚಿತ್ರದ ಚಳಗತಿಯ ಚೇತನದ ಚಡ್ಡಣೆಗಳ ಚಡಾಳದಲಿ ಹೊಳೆದರಾವರ್ತದಲಿ ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ದರು ಠಾಣದಲಿ ಜಂಘೆಯಲುಳಿಯಲವಠಾಣದಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಯಪಾಡಿನಲಿ ನವಧಾನದಲಿ, ನವಸಾನದಲಿ] ಮೆಱೆದರು ಭೀಮ ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೨೨). [ಪ್ರಾ. ಅವಟ್ಠಾಣ = ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ಥಿತಿ (< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ)]

ಅವಡೀನ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ) ಹಾರುತ್ತ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು : ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಸಡೆದುಡ್ಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿರ್ಯಗ್ಡೀನೋಡ್ಡೀನಾವಡೀನ ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಸ್ಮಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೯೪). [ಸಂ.]

ಅವಡು (ನಾ). ಮುದ್ದೆ ; ರಾಶಿ (?).

ಅವಡವಡು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಡಲವಡವಡಪ್ಪಿನಮೆಲ್ವಡಗಪ್ಪಿನ ಮಲಸದಾಯ್ದು ಸುಡುವಿನಮಿಭದೊಳ್ಪಡಗುಮನಡುಗುಮೆ ರತಿಯರ್ಗಡ ಗೊಲ್ಪಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂ ತುಱಿಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೧). [?]

ಅವಡುಸವಡು (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುರಿಯದಿರುವುದು : ಚಟ್ನಿ ಅವಡುಸವಡಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಗಡಿಬಿಡಿ. ೩. ಬೆರಕೆ ; ಮಿಶ್ರ : ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅದೂ ಅವಡುಸವಡು ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕುಲ ಮಾಸ್ತರದು. ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ ವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಬೇಸರ (ಕಯಾತ್ರೆ. ೩).

[?. / ಮರಾ. ಅವಡಚಿವಡ, ಅವಡಾಚಿವಡಾ = ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಬೆರಸುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅವಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಧಾನ್ಯ : ರಾತ್ರಿ ಬೆಳು ದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ಯಾರಾರು ನಟ್ಟ ಅವಡೆ (ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಧಾನ್ಯ) ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕದ್ದು (ಹುಮುಖಿ. ೧೮) ; ಹಲಸಿನ ಬೀಜ, ಗೆಣಸು, ಅವಡೆ (ಮಡಿಕೆ) ಎಂಬ ಒಂದುಜಾತಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ಹುಮುಖಿ. ೬೭).

[← ತುಳು. ಅವಡೆ, ಅವಡೆ]

ಅವಡೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಅವಡೆಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು : ಅವಡೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮರಮ. ೩೫). [ಅವಡೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅವಣ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ತೃಪ್ತಿ : "ಅವಣ – ಅವನ = ತೃಪ್ತಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). 'ಅವಣಜವಣ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವನ]

ಅವಣಜವಣ (ನಾ). ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರ : ಎರಡು ಪದ ಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ– ಅವನಜೀವನ –ಅವಣಜವಣ (ಶಮದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಅವಣ + ಜವಣ]

ಅವತಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : "ಉತ್ತಂಸಃ, ಅವತಂಸಃ – ಈ ೨ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೯೦೦) ; ಅವತಂಸೋತ್ಪಲ ತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೮) ; ಕರ್ಣಲಗ್ನ ತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪–೨೨). ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ. ೩. ಆಭರಣ ; ಒಡವೆ : ರವಿಸುತನ ವಶವಿರ್ಪುದವತಂಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೪–೨೬೬). ೪. ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ. ೫. (ಅಲಂ) ಭೂಷಣಪ್ರಾಯನಾದವನು : ಅವನೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಬಂಗಾಳಿ ಚಿತ್ರಕಲಾವತಂಸರಲ್ಲಿ ಇವರು ಮಿತ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು (ಜಗಜಂ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅವತಂಸಕ (ನಾ). = ಅವತಂಸ. [ಸಂ.]

ಅವತಮಸ (ನಾ). ೧. ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. ೨. ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ : "ಅವತಮಸಂ, ಅಂಧತಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ – ಈ ೩ ಕಡುಗತ್ತಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮–೧೧೧) ; "ಪರೆಯದೆ ಸುತ್ತಲಿಹುದು ಸಂತಮಸಮವತಮಸಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೨೦–೮). [ಸಂ.]

ಅವತರ (ನಾ). = ಅವತಾರ೧ : ಸುರಲೋಕಾವತರೋತ್ಸವಂ ಪರಿಕೃತಂ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸವಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೯೫). [ಸಂ.]

ಅವತರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿದುಬರುವುದು ; ಇಳಿಯುವುದು : ಇದು . . . ಸುಧಾರ್ಣವಾವತರಣೋದ್ಯೋಗ ವರ್ಣನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೮೦ ವ). 'ಗಂಗಾವತರಣ' ಪರಾ. ೨. ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದವರು ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು ; ಅವತಾರ ಮಾಡುವುದು : ಪನ್ನಗಶಯನನವತರಣೋದ್ಯೋಗದಿಂ ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ . . . ವಿಭುವಾ ವಿಭುಗಗ್ರಜನಾಗು ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೬ ವ, ೫೭). ೩. ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಮೆಟ್ಟಿಲು, —ಸೋಪಾನ. ೪. ದಾಟುವುದು. ೫. ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದು : ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಕಗಳೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ 'ಪೂರ್ವರಂಗ'ವುಂಟು . . . ಇದರಲ್ಲಿ, 'ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ' (ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ತಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು) 'ಅವತರಣ' (ಗಾಯಕಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬರುವುದು) . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೨). ೬. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. 'ಅವತರಣ ಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ " " ಗುರುತು. [ಅವತರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವತರಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. (ಗ್ರಂಥದ) ಪೀಠಿಕೆ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ; ಭೂಮಿಕೆ. ೨. = ಅವತರಣ : ೬. ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು . . . ಎಂಬ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಜ. ೪೮).

[ಸಂ. ಅವತರಣಿಕಾ]

ಅವತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಳಿದುಬರು ; ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆಬರು : ದೇವಾಪ್ಸರೋವೃಂದಂ . . . ದಿವ್ಯಾಭರಣಕಿರಣಂಗಳೊಳ್ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ ಬಂದು ಮಹೀತಳಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೧ ವ) ; ನಾರದನಭ್ರಪಥ ದಿನವನಿಗವತರಿಸೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೧ ವ); ಏನ್ನೆಯವನಿಗವತರಿಸಿದ ಕಥಾಂತರವೇನು ಹೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೨೨). ೨. (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು) ಹುಟ್ಟಿಬರು ; ಅವತಾರಮಾಡು :

ಶಾಶ್ವತದಿನವತರಿಸಿರ್ದಂ ಗದಾಶಂಖಚಕ್ರಾಂಕಿತಹಸ್ತಂ . . . ವಾಸುದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯); ಪರಮಮುನಿ ಪೌಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸದಲವತರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೩) ; ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯ ರೂಪದಿಂ ಅವತರಿಸಿ ದುಷ್ಟರಂ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಂಗೈದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೮-೫). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಆವಿರ್ಭವಿಸು : ಯತಿ ಹತ್ತ ಜತ್ತವತರಿಸಿರ್ದೊಡಮಂಬುಜಾಯತಲೋಚನೇ ನವನಳಿನಂ ಕವಿರಾಜ ಹಂಸವಿನಿರ್ಮಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨-೧೮೨) ; ಉಣ್ಮುವಶ್ರುಗಳವ ತರಿಸುವ ಗದ್ಗದಂ ಮನೋಹರವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೨೬) ; ನವಮಣಿ ಭೂಷಣಮಂ ತಾಮೆಲ್ಲಂ ತವೆ ತೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ ತಮಗವತರಿಸದು (ಜಯಕಾ. ೬-೫೨). ೪. ಇಳಿಸು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು : ತನ್ನಂಶಮನಾ ಕೆಯ ಗರ್ಭದೊಳವತರಿಸಿ ಯಮಭಟ್ಟಾರಕನಂತರ್ಧಾನಕ್ಕೆ ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೯ ವ). ೫. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನುಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನಾಗಲೀ ಉದ್ಧರಿಸು : ಅಭಿ ನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನ 'ಕಾವ್ಯಸಾರ' ವೆಂಬ ಸಂಕಲನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂದರೆ ೪೧ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ೧ ಗದ್ಯಭಾಗವನ್ನು 'ಶೂದ್ರಕ'ದಿಂದ ಅವತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ (ತವನಿ. ೫೧). ೬. ಹೊಂದು ; ಪಡೆ (?) : ಅವರೊಳ್ ಪಿಟ್ಟಮನೆಂಬಂ ಭುವನದೊಳಸಿತಾದ್ರಿಯೆಂಬ ಕಾಳಾಂಜರಮೆಂಬಿವೆ ಮೇರೆಯಾದ ವಸುಧೆಯನವತರಿಪಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೧೧ ; 1114) ; ನಟ್ಟಗಾಯದೊಳಾತ ದೇಹಾಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಛೆಯನವತರಿಸೆ ದುಷ್ಟದೈತ್ಯರು ಬಂದು ಕವಿದರು ರಣರಂಗದಿಟ್ಟ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೬೪-೨೨).

[ಅವತರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅವತಳ, ಅವದಳ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು : ಪೃಥ್ವಿಯ ಮೇಲಣ ಕಣಿಯ ತಂದು, ಇಷ್ಟಲಿಂಗಮಂ ಮಾಡಿ, ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವ ಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗವು ಅವತಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾ ಸನಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ಸಮಾಧಿಯ ಹೊಗುವರಯ್ಯ, ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅವತಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾದರೆ ಭೂಮಿ ತಾಳಬಲ್ಲುದೇ ಅಯ್ಯ (ಉರಿಪೆ. ೬೯-೪೫).

ಅವದಳ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಸಂ. ಅವತರ]

ಅವತಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು : ಮಹಾಭಾರಾವತಾರ ದೊಳತಿರಥ ಮಹಾರಥ ಸಮರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುವುದಜಿಂ ಸಾಹಸಾರ್ಜುನನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೬ ವ). ೨. (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾ ದವರು) ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; (ಜಗತ್ತಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ) ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು : ಇದು ಪರಮಸರಸ್ವತೀತೀರ್ಥಾವತಾರ ನೃಪತುಂಗದೇವಾನುಮತಮಪ್ಪ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೬ ವ) ; ಅರ್ಜುನನ ರಥಮೆಸಪ ಪನ್ನೊಂದನೆಯದು ಸೂತಾವ ತಾರಮುಂ ಹರಿಗಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೪) ; ಮುರಧ್ವಂಸಿ ನರಲೀಲಾವ ತಾರಮಂ ತಾಳ್ದು ಹೊಂದೇರನಿಳಿದೈತಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೯).'ದಶಾವ ತಾರ', 'ರುದ್ರಾವತಾರ' ಪರಾ. ೩. ನಿರೂಪಣೆ; ಪ್ರಸಂಗ : ಕೃತಿ ಕಾದಂಬರಿಯೆನೆ ಸತ್ಕೃತಿ ಕಥಿತಕಥಾವತಾರಮೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೭). ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತಮವತಾರ ವೃತ್ತಿಲೋಭ ಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾ ರಾಧ್ಯ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂ ಬೆರಸುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ) ; ಅವ ತಾರಮುಂ ವೃತ್ತಿಲಾಭಮುಂ . . . ಉಪಯೋಗಿತ್ವಮುಮೆಂಬೆಂಟು ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೦). ೫. ಹತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ನಿನಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿತು ? ಒಂದು ಅವತಾರ (ರೂಢಿ). ೬. (ಆಲಂ) ವೇಷ; ರೂಪ : ಇದೇನೋ ನಿನ್ನ ಅವತಾರ ನಾನು ನೋಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅವತಾರ ಎತ್ತು = ಅವತಾರವನ್ನು ತಾಳು ; ಅವತರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಾಗತಕ್ಕ ಮಹಾ ಪುರುಷನು ಮಾತೃಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸುವುದು : ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣಪೂರ್ವಕಂ ಷೋಡಶ ಶುಭಸ್ವಪ್ನಾನಂತರ ಕುಲಾಚಲದೊ ಳಿರ್ಪಂ ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಭೃತಿದೇವಿ ಜನಸೇವಿತೆಯಪ್ಪೊಳ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸು ವುದುಂ ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೭).

[ಅವತಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅವತಾರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಸುವುದು; ಅವತಾರಮಾಡಿಸುವುದು. ೨. ಪೂಜೆ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. ೪. ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬರುವುದು.

[ಸಂ.]

ಅವತಾರಲೇಖಪತ್ರ (ನಾ). ಜನ್ಮವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕುರಿತ ಬರ ವಣಿಗೆಯುಳ್ಳ ಪತ್ರ : ಮಂದಸಿನೊಳ್ ಕೂಸನಿಕ್ಕಿ ಪಿರಿದೊಡಮೆಯ ನವತಾರಲೇಖಪತ್ರಮನಲ್ಲಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂಉ. ೪೦).

[ಅವತಾರ + ಲೇಖ + ಪತ್ರ]

ಅವತಾರಾಕೃತಿ (ನಾ). ಅವತಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ದೇವರ) ಆಕಾರ: ಇಂದ್ರಾದ್ಯರ್ ಪರಮಾಕೃತಿ ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್ ನಿನ್ನವತಾರಾಕೃತಿಯನರ್ಚಿಪರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೭).

[ಅವತಾರ + ಆಕೃತಿ]

ಅವತಾರಿ (ನಾ). ಅವತಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಅವತಾರಿನ್]

ಅವತಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಉದ್ಧರಣವನ್ನಾ ಗಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಉಕ್ತಿ : ಈ ಬಗೆಯಾದ ಅವತಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಆರ್ಯೆಗಳೂ ಬಂದು (ಭಾರವಿಾ. ೧೨).

[ಸಂ. ಅವತಾರಿಕಾ]

ಅವತಾರಿತ (ಗು). ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿದ : ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಿನಂ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ . . . ಅವತಾರಿತ ಮೋಹ ನೀಯಭಾರಂ ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಕಾಲಂ ವೀತರಾಗಪರಿಣಾಮಪರಿಣತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ಅವತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸು. ೨. ಹುಟ್ಟು ; ಜನ್ಮವೆತ್ತು : ಸಾರಚಂದ್ರೋಪಲದ ರಮ್ಯಾಗಾರದಲಿ ಸುಕುಮಾರ ನೀನವತಾರಿಸದೆ ಸುಡುಗಾಡಿನಲಿ ಬಂದುದಿಸುವರೆ (ಜೀವಂಚ. ೫-೨೯).

[ಅವತಾರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅವತೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಇಳಿದ; ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ದುರ್ಧರ ತಪೋ ಮಹಾತಪಕ್ಷಪಿತ ಜೀವನಂ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿಯಿನವ ತೀರ್ಣಶರೀರಭಾರನಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೦ ವ). ೨. ದಾಟಿದ ; ಹಾದು ಹೋದ. ೩. ಭಾಷಾಂತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಬಂದು ಸೇರಿದ : ಭೂರಿ ಭೇರೀಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಪಥಾವತೀರ್ಣಮಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೪).

[ಸಂ.]

ಅವತೆ (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ: "ಅವಸ್ಥಾ-ಅವತೆ" (ಶಮುದ. ೨೫೭ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅವತೆಯೆನಲ್ಕವಸ್ಥೆಯೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೨) ; ನಿನ ಗಿನಿತವತೆಯೇಕಾರಣದಿನಾದುದೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೧-೨೩) ; ಇಂತಿದೊಂ ದವತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೨೧) ; ಮುರುಕುತುಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತುಂ ಮರುಗಿ ಪೆನ್ನವತೆ ಮೆಯ್ಗೊಂಡು (ಸಂಸಪ. ೨೨-೧) ; ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ಈ ಅವತೆ (ಚಿಕರಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವತೋಕೆ (ನಾ). ಕಂದು ಹಾಕಿದ ಹಸು ; ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾದ ಆಕಳು : "ಅವತೋಕಾ, ಪ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ – ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೫) ; "ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾಕಳವತೋಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪–೩). [ಸಂ. ಅವತೋಕಾ]

ಅವತ್ತು 'ಆವೊತ್ತು' ನೋ.

ಅವದಂಶ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನದ ನಡುವೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಂಜಿ(ಬಾಡಿಸಿ)ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕು, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ ; ಚಾಕಣ : "ಉಪದಂಶ, ಅವದಂಶಃ, ಭಕ್ಷಣಂ – ಈ ೩ ಕುಡಿವುತ್ತೆ ಬಾಡಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೩) ; "ಓರಂತೆ ಬಾಡಬಾಡಿಸುತ ಕಳ್ಗುಡಿವುದವದಂಶಮುಪದಂಶ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೮). [ಸಂ.]

ಅವದರಿಸು 'ಅವಧರಿಸು' ನೋ.

ಅವದಶೆ, ಅವದೆಶೆ (ನಾ). ದುಸ್ಥಿತಿ ; ದುರ್ದೆಸೆ ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ (ದಕ. ೬). **ಅವದೆಶೆ** : ಆ ಅವದೆಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು ? (ಚೆಟ್ಟಿಹೊ. ೪೭). [ಸಂ. ಅವದಶಾ]

ಅವದಳೆ 'ಅವತಳೆ' ನೋ.

ಅವದಳೆಯ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಗಾಬರಿ(?): ಇನ್ನುಳಿದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮೃಗವ್ರಜಂ ವ[ಅ]ವದಳೆಯವಿಲ್ಲದತಿಸುಖದಿಂದೆಯಿರುತಿರ್ದು ... ನಿತ್ಯತ್ವನಾಗಿಹವಲಾ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೧೧೧) ; ವರಪುರಾತನರ್ಗೆ ಪೇಳಲು ಎನಗೆಯವದಳೆಯ ಹಿರಿಯರುಂ ನೀವಿರ್ದ ಬಳಿಕ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೧೫೫) ; "ಅವದಳೆಯ – ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ" (ಪ್ರಭುಪು. ಕೋಶ). [?]

ಅವದಾತ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿದಾದ. ೨. ಹಳದಿಯಾದ. ೩. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ : ಜಳಧಾರಾಧೌತಾನವದಾತ ಪೂತಚರಣಾರವಿಂದರ್ (ಸೌಇಇ. XX. ೪೭–೨೭ ; 1172). ೪. ಮನೋಹರವಾದ ; ಸುಂದರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವದಾತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಯಶಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಭೀಮಭುಜದಳಿತ ರಿಪುನೃಪಸಾಮಜನವದಾತ ಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧). [ಅವದಾತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಅವದಾತಯಶ (ನಾ). = ಅವದಾತಕೀರ್ತಿ : ಅವದಾತಯಶಂ ಕವಿತಾ ಮನೋಹರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೩೭). [ಅವದಾತ + ಯಶ]

ಅವದಾನ (ನಾ). ೧. ಜನರು ಮೆಚ್ಚಿ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕೆಲಸ ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಪರಾಕ್ರಮ ; ವೀರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವದಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವುದು ; ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಅಗೆತೆಯ ಕೈಗುದ್ದಲಿ ; ಪಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅವದಾಹ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಗಿಡ ; ಬಾಳದ ಬೇರು. [ಸಂ.]

ಅವದಿರು 'ಅದು₁' ಪರಾ.

ಅವದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕರಗಿದ. ೨. ಒಡೆದ ; ಮುರಿದ. [ಸಂ.]

ಅವದೆಶೆ 'ಅವದಶೆ' ನೋ.

ಅವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಂದಾರ್ಹವಾದ ; ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು ; ಹೀನವಾದುದು ; ತುಚ್ಛವಾದುದು : "ಅಧಮಂ, ಅವದ್ಯಂ ... ನಿಕೃಷ್ಟಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೪೨). ೩. ದೋಷ ; ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಅವಧರಿಸು, ಅವದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ : "ಅವಧರಿಸು – ಸ್ಮರಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ರಿತಯಮುನವಧರಿಸದೆ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೆ ಪುಟ್ಟದುದೋ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೩) ; ಕುರುಕುಲಮಧ್ಯಮಹೀತಳ ಸಹಕಾರಭೂರುಹಂ ನಿಮಗೆ ವಿನಮಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾದನವಧರಿಸುವುದು (ಗದಾಯು. ೩–೪೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು ; ಅವಧಾನದಿಂದ ಕೇಳು : ಅವಧರಿಸಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜೆ ತತ್ತೂರ್ಯ ಮಿತ್ರ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೨) ; ಅವಧರಿಸಿ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳೆಲ್ಲರು (ಮಹದೇ. ೧೧–೧) ; ಕೃತಿಯನವಧರಿಸುವುದು ಸುಕವಿಯ ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೧೫) ; ಅವಧರಿಸು ಜೀಯ ತಾರಕದೈತ್ಯನಾತ್ಮಜರ್ ದಿವಿಜರಂ ಸದೆಬಡಿದು (ಚಬಪು. ೪೧–೩೭) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಅವಧರಿಸಬೇಕು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೫). ೩. ದೃಢವಾಗಿ ಧರಿಸು : ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗ (ವಚಶಾ. I, ೩೪೨–೧೭). **ಅವದರಿಸು** : ೧. ಅಂತು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟವದರಿಪುದೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೯ ವ).
[ಅವಧಾರಣ + –ಇಸು₁]

ಅವಧಾತೃ (ನಾ). ಅವಧಾನವುಳ್ಳವನು : ಆಸಂಚಳನೆಲ್ಲಿದನಪ್ರಮಾದಿಯೆಲ್ಲಿದನವಧಾತೃವೆಲ್ಲಿದನಿಭಧ್ವಜನೆಲ್ಲಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದು ; ಏಕಚಿತ್ತತೆ : ತಂದೆಯ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಪಂತವಧಾನಂ ಗೆಂಟುವೋದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯ ವ) ; ಮನದವಧಾನಪರಂಪರೆಯನಶೇಷಂ ತಾಳ್ದಿದತ್ತು ಭವ್ಯವ್ಯೂಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯) ; ಹೂಡಿದನಂಬನವಧಾನದಲಿ ಬಿಡೆಯಜಾಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೮). ೨. ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಇವನ ಅವಧಾನಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಭವಿ. ೧–೫೭). ೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆ : ದನುಜರಿಪುವವಧಾನವವಧಾನೆನುತ ವಿಮಳ ಮಹಾರ್ಘ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಬಿಜಯಂಗೈಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೬) ; ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚಜಕೆಂದುಲಿವ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯ ನಾಲಿಸುತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೪. [ವೀಶೈ] ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಪಾಂಡವರೊಳವಧಾನಗುಂದನು ರಾಯ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೬೩). [ಅವಧಾನ + ಕುಂದು₁]

ಅವಧಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅವಧಾನಗಳು: ಇಂದ್ರಿಯಾವಧಾನ ಪ್ರಾಣಾವಧಾನ ಭಾವಾವಧಾನಮೆಂಬ ಆವಧಾನತ್ರಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನೈದುವ ಪರಿಯಂತರ (ಪದಗೋ. ೭೪–೧೫). [ಅವಧಾನ + ತ್ರಯ]

ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅವಧಾನ ೪ : ಮಹೇಶ್ವರ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ನೈಷ್ಠಿಕೀಭಕ್ತಿಯೇ ಅವಧಾನಸ್ವರೂಪದಿಂದ (ಗುರುದತ್ತವಾದ ಶಿವಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ೭೪–೭೪) ; ಪರಮ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಾನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತಿರಲದನುಭವಭಕ್ತಿಯವಧಾನಭಕ್ತಿ ಸುಸ್ಥಿರದಿಂದೆ ನೈಷ್ಠಿಕಾಭಕ್ತಿಯದು ಸದ್ಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಷಡ್ವಿಧವನಾಂತು (ಚಬಪು. ೬೧–೨೩).
[ಅವಧಾನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅವಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವವನು ; ಲಕ್ಷ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಅನುವಾಯಿತ್ತೆಂಬನೆ ಅವಧಾನಿ ನಾನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೭೪೭) ; ಲಿಂಗಾಭಿಮಾನಿ ಸದಾಗಣಿತಸುವಿಧಾನಿ ಭಕ್ತವಿಭಾಗ ಮಹದವಧಾನಿ ನಿಗಮಾರ್ಥಾವಿರತ ದಾನಿ (ಬಸಪು. ೭–೫). ೨. ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನು. ೩. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಉದಾ : ರಾಮಾವಧಾನಿ, ಶ್ರೀಕಂಠಾವಧಾನಿ. [ಸಂ. ಅವಧಾನಿನ್]

ಅವಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನದಲ್ಲಿಡು ; ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸು : ತಾನು ಮೊದಲವು ಮುನ್ನವವಱೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘಚಾಳನವೊಡನೆ ಯವುಠಾಣ (ಬಸಪು. ೧೯-೮) ; ಘಾಯ ಘಾತಿಯ ಸುಳಿವನವಧಾನಿಸುತ ತೂಗಿದರಾಯುಧಧ್ವಯವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೧೯).
[ಅವಧಾನ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಧಾನೋದಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾದೋದಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳು :—ಇವು ಗುರುಪಾದೋದಕ, ಲಿಂಗಪಾದೋದಕ, ಜಂಗಮಪಾದೋದಕ, ಸ್ಪರ್ಶನೋದಕ, ಅವಧಾನೋದಕ, ಆಪ್ಯಾಯನೋದಕ, ಹಸ್ತೋದಕ, ಪರಿಣಾಮೋದಕ, ನಿರ್ನಾಮೋದಕ, ಸತ್ಯೋದಕ ಎಂದು ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೧೧). [ಅವಧಾನ + ಉದಕ]

ಅವಧಾರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ: ಸಮಸ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥಾವಧಾರಣಗುಣಸಮೇತನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೮ ವ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು : ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ—ಧನಮುಳ್ಳನಾವೊನಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅವಧಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಧಾರಣ ೨ : "ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ 'ಅವಧಾರಣೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೪) ; ಅವಧಾರಣೆಗೆ – ಆತನಯೆ ತೋರದೊಡೆ ಗಳಿವಾತನ ನಿಡಿದೋಳ್. ಅವಳಯೆ, ಅದಱಯೆ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. ಅವಧಾರಣಾ]

ಅವಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೇಳು : ದೇವಣ್ಣಯ್ಯ . . . ಸ್ವಕೀಯ ಕನ್ನೆರಾಸಿಯೊಳ್ಸೋಮಗ್ರಹಣದೊ[ಳ್ಸಿ]ಸುಳಹಾಟಯ್ವದಿಂಬರು ಮಹಾಜನಮನವಧಾರಿಸಿ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೧೪-೧೧ ; 872) ; ಶಲ್ಯನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯನವಧಾರಿಸಿ ತನ್ನ ಮನದೊಳೆ ಕರ್ಣನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೫ ವ) ; ಅಱಿವಂತು ಪೇೞ್ವೆನವಧಾರಿಸಿಮಿರ್ವರುಮೇಕಚಿತ್ತದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧) ; ಚಾರು ವೈದಿಕ ಹವ್ಯಕವ್ಯ ವಿಹಾರವೃತ್ತಿಗಳಳಿದವಿದನವಧಾರಿಸೆಂದಬುಜಾಸನನು ಮಾಡಿದನು ಬಿನ್ನಹವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೨). ೨. ಸೈರಿಸು : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ಕರ್ಣನೊಳಾದ ಮುಳಿಸನವಧಾರಿಸಲಾಱದೆ ಸುಯೋಧನನನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೨ ವ). [ಅವಧಾರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಧಾರು (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ, ಗುರು, ರಾಜ, ಹಿರಿಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಭವರೋಗವೈದ್ಯ ನೀನು ಭವರಹಿತ ನೀನು ಅವಧಾರು (ಬಸವ. ೬೮) ; ಬಗೆಮಿಗೆ ಸತಿಯರ್ ಜಲಕೇಳಿಗೆ ಚಿತ್ತಂಗೊಟ್ಟು ದೇವಿಯವಧಾರೆನುತುಂ ಪುಗುತುಂ ಮಿಗುತುಂ ನಗುತುಂ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೨) ; ಜಯ ಜಯ ಸ್ವಾಮಿಯವಧಾರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೩೦) ; ವಿಚಾರಿಸುವೊಡಳವಲ್ಲ ಚಿತ್ತವಧಾರು ಹೋ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದರು ಸಲುಗೆ ಬಿನ್ನಪವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೪). ೨. ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತು : ಬಳಿಯ ಪಾಯವಧಾರುಗಳ ಕಳಕಳದೊಳಗೆ ರಥವೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೪) ; ಮುಂದೆ ಪಾಯವಧಾರು ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಸಿಂಜಾರವದ ಸೊಗಸಿಂದ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ಸೋತುದು ಸೊರಹಲೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೧೩).
[< ಸಂ. ಅವಧಾರಯ]

ಅವಧಾರ್ಯ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗಡು ; ಮೇರೆ ; ಕೊನೆ ; ಕಾಲ ದೇಶಗಳ ಪರಿಮಿತಿ : "ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಅವಧಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೬); ಭಗದತ್ತ ಬಳಲಿದನವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಱೆ ತುಳುಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩೯) ; ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರತಿ ಶಾಲೆಗೂ ಒಂದೊಂದು ಕೊಟಡಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೩೯). ೨. ಬಲ. ೩. ಸಂದರ್ಭ ; ಅವಕಾಶ. ೪. ರಂಧ್ರ ; ತೂತು ; ಬಿಲ ; ಗುಳಿ : "ಅಂತಿಕ ಗರ್ತಮಿಂತವಧಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೧). ೫. = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಜಿನಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಗುೞ್ದಿಡಿಗೆಜಗಲೊಡಂ ಪಡೆದಂ ಗಡಮುವಧಿಯನಧಿಕಭಕ್ತರೇನಂ ಪಡೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೩-೨೯ ವ) ; ಮುನಿನಾಥನವಧಿಯಿಂ ಬಗೆದು ನೋಡಿ ನಿನಗಾಯುರವಧಿ ಮೂಱುದಿನಂ . . . ಎಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೮). ೬. (?) : ಧರಣಿಯೊಳು ಸಕಲೇಶ್ವರನ ಮಾದರಸನು . . . ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯನೊದೆದಾಕರಿಸಿ ತಾಟಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ ತಾಱುಕುಂಡೆಗಳ ಉರವಣಿಸುವ ವಿಧಾತ್ರನಂ ಸಂಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೭-೧) ; ಕಾಲನೆಂಬ ದರ್ವೀಕರನ ದಾಡೆಯಂ ಕಿಳ್ತವಧಿವಿಧಿಗಳಿರ್ವರ್ಗೆ ತೊಳ್ತುಗೆಲಸಮನಿತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೧೭). "ಯಮ" (ಪದ್ಮರಾ. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಮಂ ಏಕದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿ ಅಱಿವುದು ಅವಧಿಜ್ಞಾನಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೨) ; ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಾಚಾರ್ಯರ್ಗವಧಿಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯-೧೪) ; ಮಾನಿಸರ ನುಡಿವ ತೆಱದಿಂ ಶ್ಯೇನನು ಮರವೊಱಸಮಿಂತು ಗಟಪಿದಪುದಿದಂ ಶ್ರೀನಾಥ ಬೆಸಸಿಮವಧಿಜ್ಞಾನದಿನಱಿದೆನೆ ನೃಪೇಂದ್ರನದುವಂ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧), [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಧಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕರ್ಮ : ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಂ . . . ಎಂದೀ ಪ್ರಕಾರದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). 'ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ' ಪರಾ. [ಅವಧಿಜ್ಞಾನ + ಆವರಣೀಯ]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅವಧಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಮಣಿಮಾಳಿ ರತಿಚಾರಣರೆಂಬ ಚಾರಣರನವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳಂ ಕಂಡಜಗರವೃತ್ತಾಂತಮುಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೨-೧೫ ವ); ಸೋಮ ಮಹಾದೇವಿ ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪ ನಿಜೇಶನಿಂ ತತ್ಫಲಮನಱಿದು ಸುಖಮಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೮೮). [ಸಂ. ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅವಧಿದರ್ಶನಿ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ : ಅವಧಿದರ್ಶನಿಗಳ್ ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ್, ಕೇವಲದರ್ಶನಿಗಳ್ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳಸಂಖ್ಯೇಯಮನೆಯ್ದುವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫). [ಸಂ. ಅವಧಿದರ್ಶನಿನ್]

ಅವಧಿದಿವಸ (ನಾ). ಗಡುವಿನ ದಿನ; ವಾಯಿದೆಯ ಕಡೆಯ ದಿವಸ: ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಧಿ ದಿವಸ ಸಾಯಂತನ ಸಮಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೮ ವ). [ಅವಧಿ + ದಿವಸ]

ಅವಧಿಬೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಅವಧಿಬೋಧದಿಂದೀ ಯೆಡೆಯೊಳ್ ನೀಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿದುದನಱಿದು (ಆದಿಪು. ೫-೫೦) ; ಜಗತ್ರಯಜ್ಞಾಯನಭಿಪ್ರಾಯಮನವಧಿಬೋಧದಿಂದಮಱಿದು ಬಂದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೫೮). [ಅವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅವಧಿವಿಬೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಅಂತು ವಿವರಣೆ ಬರ್ಪವೊಲಿರದವಧಿ ವಿಬೋಧದೆ ಬರೆ ಮನಕ್ಕೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕಂಡಂ ದಿವಿಜಪತಿ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಭವಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೯). [ಅವಧಿ + ವಿಬೋಧ]

ಅವಧಿಸಮುಗ್ರ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು: ಉಗ್ರ ಕರ್ಮವ ನೆನೆಯಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವವಧಿಸಮುಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೫೭). [ಅವಧಿ + ಸಮಗ್ರ]

ಅವಧೀರಣ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದು; ಅಗೌರವದಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಧೀರಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ: ಈಕೆ ಕನ್ಯಾಗ್ರಥ ಪರಿಮಂಡಲೆಯುಮವಧೀರಿತ ಮಹೀಪಾಲ ಕುಮಾರ ಮಂಡಲೆಯುಮಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಧೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮೋಜಿದು ಹಿತೋಪದೇಶಮನೆ ಕೇಳಲೊಡಂ ಸಿಡಿಲೇೞ್ಗೆಯೆರ್ದು ಮೆಯ್ಮಱುಗಿ ನಯಂಕಿಡಲ್ ಗಜನಿವಾಲನದಿಂದವಧೀರಿಸುತ್ತೆ . . . ಮಮ್ಮಲಂ ಮಱುಗಿಪರಲ್ತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೪). [ಅವಧೀರಣ + – ಇಸು]

ಅವಧೂತ (ಗು). ೧. ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ಜಯವರ್ಮನುಂ ಅವಮಾನಪವಮಾನಾವಧೂತನಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೩೮ ವ). (ನಾ). ೨. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದವನು; ವಿರಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭೇದ: ಭವಗೇಡಿಯಾಗಿ ಬಯಸದೆ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷಮಂ ಸವಿದು ಚರಿಪವಧೂತ ಬಂದು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೧೭); ದಿನದಿನಕೆ ದಾಯಾದಮತ್ಸರಂ ಪೆರ್ಚುತಿರೆ ಮನೆವಾಳ್ತೆಯೊಳ್ಪಸುಗೆಯಂ ಕುಡದೆ ಗುರು ತಗುಳ್ದನುಜನಂ ಪೊಱಮಡಿಸೆ ಕಾಶಿಯೊಳ್ಪೋಗಿರ್ಪನಾತನವಧೂತನಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೭). ೩. ವಿರಕ್ತರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು (?). ಉದಾ: ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ. [ಸಂ.]

ಅವಧೂತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅವಧೂತರು ಅನುಸರಿಸುವ ಪಂಥ, —ಕ್ರಮ: ಆಯಾಶ್ರಮಂ ಬಹುಶಿಖಿಗಳುಮವಧೂತಮಾರ್ಗಾಯತ್ತಂ (ವೀಶೈಪು. ೭-೬-೫೧). [ಅವಧೂತ + ಮಾರ್ಗ]

ಅವಧೂತಾಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಅವಧೂತನ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಸ್ಥಿರಗತಿಯ ನಾ ಹೇಳ್ವೆ ವಾಙ್ಮನಗತಿಗೆ ದೂರೆನಿಸುವುದು ಅವಧೂತಾಶ್ರಮವು ತಾನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪೨-೩). [ಅವಧೂತ + ಆಶ್ರಮ]

ಅವಧೃತ (ಗು). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ; ಗಮನಿಸಿದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಿಳಿದ; ಭಾವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಧ್ಯ (ಗು). ೧. ವಧೆಮಾಡಬಾರದ; ಕೊಲೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ: ಕೃಪನೆಂದನು ನಿಧಾನಿಸಲಾವವಧ್ಯರು ಜನಪ ನಿನ್ನನು ನಾವು ಕೊಲ್ಲೆವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೩೪). (ನಾ). ೨. ಕೊಲೆಗೆ ಅಶಕ್ಯನಾದವನು; ಕೊಲ್ಲಲಾಗದವನು: ಜಗದೊಳವಧ್ಯನಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂದ್ಯನಂ] ಗೆಲಲೆ ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೨); ನರಕಾಸುರನವಧ್ಯನು ಸಕಲ ದಿವಿಜರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೧). [ಸಂ.]

ಅವಧ್ವಸ್ತ (ಗು). ೧. ಚದುರಿದ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದು: "ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ – ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೯). ೩. ನುಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವನ್ 'ಅದು₁' ಪರಾ.

ಅವನ (ನಾ). ೧. ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು ಬಾಹುಸಾಹಸಗುಣಮೊಂದು ದಾನಗುಣಮಿಾಯೆರಡುಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು . . . ತಱಿಸಂದನುದಾತ್ತರಾಘವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೩). ೨. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೩. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದು. ೪. ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ. ೫. ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ವೇಗ. ೭. ಬಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಜೇಮನ (ನಾ). = ಅವಣಜವಣ. [ಅವನ + ಜೇಮನ]

ಅವನತ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಬಗ್ಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ: ಅಂತು ಪಾಂಡುರಾಜನಧಿಕತೇಜನುಮವನತವೈರಿಭೂಭೃತ್ಸಮಾಜನುಮಾಗಿ . . . ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೦ ವ); ಅವನತನಾಗಿ ತಂದೆವಿರ ತಾಯ್ವಿರ ಕಲ್ಪಿಸಿ ದುಕ್ತಿ ಕೇಳ್ವು (ಶಮದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು. ೩. ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕೀಳುದೆಸೆಯಲ್ಲಿರುವವನು.

ಅವನತನಾಗು = ನಮಸ್ಕರಿಸು: ತನಗಹವಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಱಪ ನೃಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳಿಕೆಗುಟ್ಟಿಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿರ್ಪನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೧). [ಸಂ.]

ಅವನತಿ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ: ಧರ್ಮಪಾಲಕನಲ್ಲದ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಶುಕ್ಲಾರ. ೧೦೪ ಪೀ.). [ಸಂ.]

ಅವನತೆ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು. ೨. ಬಗ್ಗಿದವಳು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿದವಳು: ನೀಟಾಗಿ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ತೆಲುಮೆಯ್ಯ ಮಗಳು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನತೆಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪುಸರು. ೩೪೭). [ಸಂ. ಅವನತಾ]

ಅವನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಳವಡಿಸಿದ; ಆವೃತವಾದ: ಕೆಳೆಯರ ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ವಿಳೋಳಹಾರಾವನದ್ಧ ಕಂಠಂಗಳೊಳಾತಳನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯನಳವಲ್ಲದೆಳೆಗೆ ಗೋಸನೆ ಗೊಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೨). (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಳೆ, ಮೃದಂಗ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತತಘನಸುಷಿರಾವನದ್ಧವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಅವನಮ್ರ (ಗು). ಬಾಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅವನಾಟ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅವನಾಯ₁ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವುದು, —ಬಿಸುಡುವುದು; ಕೆಡಹುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಾಯ₂ (ನಾ). ವಿವಿಧ ಸುಂಕಗಳು (?): ನಿಮ್ಮ ಕವತಾಳದ ಸೀಮೆಯಲು ಅರಮನೆಯವರೂ ಅವನಾಯವ ಮಾಡಲಾಗಿ ಅವನಾಯಕೆ ಅಂಜಿ ನೀಉ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸೀಮೆಯನು ಬಿಟ್ಟು ಹಟಮಾಡಿ ಮಾಸವೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೪-೧೨; 1534); ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡವುತ್ತಾಯಿರಲಾಗಿ ಮಧ್ಯೆ ಆವಾಂತರವಾಗಿ ಬಂದಂಥಾ ಅವನಾಯಗಳ ರೊಕ್ಕ ಧಾನ್ಯಗಳನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೭೧-೧೨; 1534). ‖P ತೆಲುಗು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ: ಸುಂಕಮೂನು ಸಾದಮೂನು ಮಾಡಲು ಆಇನ ಅವನಾಯಾಲೂನು (ಸೌಇಇ. X, ೪೯೬-೧೦; 1309 ?).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅವನಾಯ]

ಅವನಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: "ಧರಣಿ ಧಾರಿಣಿ . . . ಸ್ಥಿರೆಯವನಿ ವಿಶ್ವಂಭರೆ . . . ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೧); ಅವನಿಯರ್ಧವನೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೧). ೨. ಕರಿಬೇವಿನ ಗಿಡ: "ಅವನಿಯೆನೆ ಕರಿಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). ೩. ಅಗಸೆಮರ: "ಅಗಸೆಯವನಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಂಡೆ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ದೂರು; ಅಪನಿಂದೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅವನಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಅವನಿಚಕ್ರ ವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೮); ಅಂದವನಿಚಕ್ರಂ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆಯ್ದಿದಾ ಬಲಿಯಂ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ರಸಾತಳಕ್ಕಿೞಿಪಿದೈನೀಂ ವಾಮನಾಕಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧-೫೯). [ಅವನಿ + ಚಕ್ರ]

ಅವನಿಜ (ನಾ). ೧. ಮರ; ಗಿಡ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಮಗ; ಅಂಗಾರಕ: "ಅಂಗಾರಕಂ ವಕ್ರನವನಿಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೫). ೩. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವನಿಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ. [ಅವನಿ + ಜಾತ]

ಅವನಿಜಾಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆಯ ಗಂಡ; ಶ್ರೀರಾಮ. [ಸಂ. (ಅವನಿಜಾ + ಪತಿ)]

ಅವನಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅವನಿಜಾ]

ಅವನಿತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮೈ: ಭುವನಾಲೋಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣ್ಣಾರ್ಜ್ಜುನ ಶ್ಲೋಕಂ . . . ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೬-೨೧ ; 1185). [ಅವನಿ + ತಳ (= ತಲ)]

ಅವನಿದಿವಿಜ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅವನಿ + ದಿವಿಜ]

ಅವನಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವನಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ದೊರೆ: ಅಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರಮೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಅವನಿಪತಿ ಕೇಳಾ ಪುರದೊಳುತ್ಸವವನದನೇನೆಂಬೆನು (ನಳಚ. ೬-೪೩). [ಅವನಿ + ಪತಿ]

ಅವನಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅವನಿಪ: ವೃಷಭದೊಳುಡುನಾಥಂ ನಿಲೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಮನುಜನವನಿಪಾಲಕನಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೨-೧೬). [ಅವನಿ + ಪಾಲಕ]

ಅವನಿರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವನಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ. [ಅವನಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಅವನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು: ಅವನಿಕೆ ಬಲಭುಜಯುಗಂ . . . ಪದ್ಮಾವತೀರ್ಣಪೂರ್ಣಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೧). ೨. ಆತುರಪಡು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಓಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ . . . ಜಿನುಗನವನಿಸಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೬). [ಅವನ + -ಇಸು]

ಅವನಿಸುತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೨. [ಅವನಿ + ಸುತ]

ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಮೇಷವೃಶ್ಚಿಕ ರಾಶಿಗಳು: ಇರೆ ಚಂದ್ರಂ . . . ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀವಿಶುದ್ಧಾಚರಣಂ . . . ಕೂಡಿ ಬರ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೯-೧೬). [ಅವನಿಸುತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವನಿಸುತೆ (ನಾ). = ಅವನಿಜೆ: ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯು ಕಾಯೆನುತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೧೫). [ಸಂ. ಅವನಿಸುತಾ]

ಅವನಿಸುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. 'ಭೂಸುರ' ಪರಾ. [ಅವನಿ + ಸುರ]

ಅವನೀಜ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ತರುಗಳೊಳು ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂ . . . ಧೇನುಗಳೊಳಮರಧೇನು . . . ಅಖಿಲದೇವರೊಳು ಶಂಕರನುಮಿರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪಿದಂ ಬಸವರಸನು (ಬಸಪು. ೫-೬೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ಯಮಳಾರ್ಜುನಾವನೀಜಾತಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದದ್ಭುತಮಿಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩-೬೪). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಜಾತ)]

ಅವನೀತ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮುದವಲೀನಮವನೀತನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಟಮೆನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿಕುರ್ಕ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀತಳ (ನಾ). ೧. = ಅವನಿತಳ: ಜಲಧಿ ಮೊಗೆಯಲಿ ಮಹಿಯೊಳಿನಮಂಡಲವು ಬೀಳಲಿ ಬಿಸುಡಲವನೀತಳವನಾಶಾದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೫). ೨. ಭೂತಲ. [ಸಂ. (ಅವನೀ + ತಳ)]

ಅವನೀತಳಪತಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಕದಡಿದುವವನೀತಳಪತಿಯ ಪಡೆಯೊಳರಿನೃಪಜಲಾಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೩೯). [ಅವನೀತಳ + ಪತಿ]

ಅವನೀದಿವಿಜಪುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಊರು; ಅಗ್ರಹಾರ: ಇವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆಂದರವನೀದಿವಿಜಪುರದಲಿ ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿಯ ನಿವಹ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೨೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದಿವಿಜ + ಪುರ)]

ಅವನೀದೇವ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ.

ಅವನೀದೇವಾನ್ವಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಂಶ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲ: ವಾಗ್ಮಿಪ್ರವರಂ ವರೇಣ್ಯನವನೀದೇವಾನ್ವಯಕ್ಕುತ್ತಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೮). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದೇವ)]

ಅವನೀನಾಥ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಮೆನ್ನೊಳ್ಪಿಂಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬); ಮೇಘನಿನಾದದಿಂ ಮೇಘರಥಾವನೀನಾಥನಿಂತೆಂದು ಪೇಳ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೩ ವ). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಾಥ)]

ಅವನೀನಿರ್ಜರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ನೆರೆದರವನೀನಿರ್ಜರರು ಕೇಸರಿಯ ಪೀಠವ ರಚಿಸಿ . . . ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಿರ್ಜರ)]

ಅವನೀಪಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳದವನೀಪಕರಿಲ್ಲವನೀಪಕಮ್ಮರ್ದೋದ್ಯೋಗಮನೊಕ್ಕು ಬಾಳದವರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩-೨೨ ; 1149). [ಸಂ.]

ಅವನೀಪತಿ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಜಿನಮುನಿವೃಂದವವನೀಪತಿಯ ತಾವೈತಂದು ನೋಡಲು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಪತಿ)]

ಅವನೀಭರ್ತೃ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀಭರ್ತೃ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭರ್ತೃ)]

ಅವನೀಭಾಗ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ನೋಡವನೀಭಾಗದೊಳೆನ್ನ ಭಾಗಮನದಂ ತಾನೀಯದಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭಾಗ)]

ಅವನೀರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು: ಅವನೀರಕ್ಷಣದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜಸ್ತಂಭಂ ಕೊಲಲ್ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ರಕ್ಷಣ)]

ಅವನೀರುಹ (ನಾ). = ಅವನಿರುಹ. [ಸಂ.]

ಅವನೀವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀವಲ್ಲಭ ವಲ್ಲಭಾನುಜ[ನು]ದಾತ್ತಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅವನೀಶ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: "ಶೌರಿಯೊಳು ವಾಸ್ತುಕದೊಳವನೀಶನೊಳು ಕುಂಭಕಾರನೊಳು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೨); ಈ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೬). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ)]

ಅವನೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಭರತಾವನೀಶ್ವರಂ ಗುರು ಪಿರಿಯಣ್ಣಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೨). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಅವನೀಸುರ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ: ರಾಜನಿಕರಮಂ ತಱಿದೀಯನೇ ಪರಶುರಾಮನೀ ಧರೆಯನವನೀಸುರರ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಸುರ)]

ಅವನೀಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀಸ್ವಾಮಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಬಟಿಕ್ಕಾ ದೂತನಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೨) [ಸಂ. ಅವನೀಸ್ವಾಮಿನ್]

ಅವನು ‘ಅದು$_1$’ ಪರಾ.

ಅವಪಥ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಥ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅವಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. ‘ಅವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ, —ಹಣ: ಮಾಣಿಯಾಯುಧಂಬೆರಸು ಮಣ್ಣಪವೇಜಲ್ಸಲ್ಲವಿನ್ತೀದಣ್ಣದೊಳಂಕವರ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ಸದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಮುವಂ ಕಳೆ (ಎಇ. XX, ೬–೪೦; 1012). [ಅವಪುತ್ರಿಕ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅವಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಜೋಡಿಸಿದ: ಶ್ರೀವಿಗ್ರಹಸ್ಥ ಹಸ್ತ್ಯಜಿನಂ ಘನಂ ಶ್ರುತಿಪುಟಾವಬದ್ಧಾಹೀಂದ್ರಗೀತಘೋಷಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೧). [ಸಂ.]

ಅವಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು; ಹಿಂಸೆ; ದುಃಖ: “ಅವಬಾಧೆ ವೇದನೆ ವ್ಯಥೆ ಪೀಡೆಯಾರ್ತಿಯೆಂಬಿವು ದುಃಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬–೨). [ಸಂ. ಅವಬಾಧಾ]

ಅವಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಕೆಗೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ಅವಬೋಧಂ ವಿಷಯ ಪರಿಪ್ಲವಂ (ಮನೋವಚನಕಾಯ ನಿಯಮಂ ಪಾರಿಪ್ಲವ)ಮಿನಿತಿಲ್ಲದೆ ಮೂಱುಂ ಭುವನಮನೆಜಗಿಸುವ ಸಮತೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೯). ೩. ವಿವೇಕ. ೪. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. ೫. ಶಿಕ್ಷಣ; ತರಬೇತು. [ಸಂ.]

ಅವಬೋಧನ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು: ತದ್ವ್ಯಮಾನಿಕ ಭೇದಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಅವಭಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೊಡೇರಿಯ ಅವಭಳಗೌಡರಿಗೆ ಲಕ್ಷುಮಿಯಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ ಮಾಂನ್ಯದ ಧರ್ಮ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೦೯–೮; 1595). [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅವಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭೆ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಅತಸೀಪುಷ್ಪಾವಭಾಸಂ ತನುವೆಸೆವಿನೆಗಂ ... ಶಾಶ್ವತನವತರಿಸಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯೯); ದೇಶೀಯ ಗಣಗಜೇಂದ್ರಸಾಂದ್ರಮದಧಾರಾವಭಾಸರುಂ (ಎಕ. II, ೬೬–೬೫; 1176). ೨. ತೋರುವುದು; ಕಾಣುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಭಾಸಮಾನ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವ: ಅಂತೆ ಜಾಗ್ರದ್ದಶಾವಭಾಸಮಾನಾಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗವಸ್ತುಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಭೃತ (ನಾ). = ಅವಭೃಥ: ಕ್ರತುಸಮಾಪ್ತಿಯಲವಭೃತದ ಭೂಪತಿಯ ವಿಮಳಸ್ನಾನಪುಣ್ಯೋಚಿತದಲೋಕುಳಿಯಾಡಿ ದಣಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೩); ಮಱುದಿವಸ ಮಱುವಲಿಯ ಸಮನಂತರದಲವಭೃತದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸೆದುದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೫೧). [ಸಂ. ಅವಭೃಥ]

ಅವಭೃತಮಜ್ಜನ (ನಾ). = ಅವಭೃತಸ್ನಾನ: ಪರಮಸತ್ಯವ್ರತ ಮಹಾಕ್ರತುವರದಲವಭೃತಮಜ್ಜನವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಸಹಿತ ವಿರಾಟನರಮನೆಗೆ ಅರಸ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೬). [ಅವಭೃತ + ಮಜ್ಜನ]

ಅವಭೃತಸವನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಅಮರಜನಾಹ್ಲಾದಕರಮೆನಿಪ ಜಿನಗಂಧೋದಕದಿಂ ಕುಲಿಶಿಗಾದುದವಭೃತಸವನಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೭೩). [ಅವಭೃತ + ಸವನ]

ಅವಭೃತಾವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಷಟ್ಕರ್ಮ ... ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ [ಪವಿ]ತ್ರೀಕೃತ ಶರೀರರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯–೧೨; 1044); ವೇದಾರ್ಥ ವಿದ್ಯಾಪಾರಗರ್ ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತರ್ ಸಪ್ತಸೋಮ ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ ಪವಿತ್ರೀಕೃತಶರೀರರ್ (ಕಇ. II, ೧೦–೬; 1080). [ಅವಭೃತ + ಅವಗಾಹನ]

ಅವಭೃಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಮುಗಿಯುವುದು; ಯಾಗದ ಸಮಾಪ್ತಿ: “ಯಜ್ಞದ ತೀರ್ಕೆಣೆ ಅವಭೃತ[ಥ]ಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೯–೨೬೩). ೨. = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ. [ಸಂ.]

ಅವಭೃಥಸವನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಜಿನಸವನಗಂಧತೋಯದಿನನಿಮಿಷಲೋಚನರ್ಗಮಾಡುದವಭೃಥಸವನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೩); ದುರ್ಯೋಧನನ ದೇಹಪ್ರಹರಣ ಲೋಹಿತದಿನಾದುದವಭೃಥಸವನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ನಾನಂ] (ಗದಾಯು. ೮–೪೭). [ಅವಭೃತ + ಸವನ]

ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ (ನಾ). ಯಾಗ ಅಥವಾ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನಾರಾಯಣಂಗೆ ಕೊಟ್ಟವಭೃಥಸ್ನಾನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೫ ವ). [ಅವಭೃಥ + ಸ್ನಾನ]

ಅವಮ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವ. ‘ಅವಮೋದರ್ಯ’ ಪರಾ. ೩. = ಅವಮೆ. [ಸಂ.]

ಅವಮತ (ಗು). ೧. ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಮತಿ (ನಾ). ೧. ಅವಮಾನ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ೩. ಅವಿವೇಕ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅವಮತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಮಾನಮಾಡು. ೨. ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡದೆ ಅವಮತಿಗೆಯ್ಯದೆ ಮತ್ತೆಯಾಗದೆ ಮರೆತಿರದೆ (ಹದಿಬ. ೪–೧೦). [ಅವಮತಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದೇಷ್ಣೆಯು ನನ್ನನ್ನು ವೃದ್ಧನು, ಅಧಮನು ಎಂದು ಅವಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ... ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಕೃವಾಅ. ೧೯೬). [< ಸಂ. ಅವಮಾನನಾ]

ಅವಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ತುಳಿದುಹಾಕುವುದು; ಅಡಗಿಸುವುದು. ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಸೀಮೆಗೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದುದು: ನೀನೋ ಶೂರ; ಅವಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವನು (ವಚಭಾ. ೩) [ಸಂ. ಅವಮರ್ಯಾದಾ]

ಅವಮರ್ಶ (ನಾ). ೧. ವಿಮರ್ಶೆ; ಪರಾಮರ್ಶೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ನಾಟಕದ ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ‘ಅವಮರ್ಶ ಸಂಧಿ’ ಪರಾ. ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅವಮರ್ಶಸಂಧಿ (ನಾ). “ಅವಮರ್ಶ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿಗಿಂತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಾಯಕನು ಕೋಪ ವ್ಯಸನ ವಿಲೋಭನಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಆಮೇಲೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ)” (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮); ಕೋಪ, ವ್ಯಸನ ಅಥವಾ ಲೋಭದಿಂದ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸುವಲ್ಲಿ [ಇರುವ] ಅಂಗಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ಅವಮರ್ಶ[ಸಂಧಿ]ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಡೆದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಬೀಜವು [ಅಲ್ಲಿನ] ವಿಷಯವಾಗಿದೆ (ದಶರೂ. ೧–೮೧). ‘ವಿಮರ್ಶಸಂಧಿ’ ಪರಾ. [ಅವಮರ್ಶ + ಸಂಧಿ]

ಅವಮಾನ (ನಾ). ಅಪಮಾನ; ಅಗೌರವ: ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯ ಅವಮಾನ ಅವನ ತಂಗಿಗಾದ ಅವಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಸು (ಬಾಣಿ. ೮೭). ಅವಮಾನಪಡಿಸು, ಅವಮಾನಮಾಡು = ಅಗೌರವಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆ ಕೆಡುವಂತೆ ನಡೆ; ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣು. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾನಹಾನಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಜ್ರಾಣಿಸುತ್ತಮುಗ್ಧೀವನವರನವ ಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪); ನನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಲುಬರುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಅವಮಾನಿಸಬೇಡಿ (ಕಾವೇರಿ. ೧೫). [ಅವಮಾನ + -ಇಸು]

ಅವಮೆ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹ ವರಣಂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಕ್ಕೆ ರಾಹುಗ್ರಸನಂ ಚಂಡಾಂಶುಬಿಂಬಕ್ಕವಮೆಯ ರಜನೀಪ್ರೋದ್ಗಮಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಬಂದುದು (ಕಾದಂಉ. ೫೭೯). "ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ.). [ಸಂ. ಅವಮ]

ಅವಮೋದರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಆಹಾರವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದು, ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ತುತ್ತಿನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರವ್ರತ ಕ್ರಮ: "ಅವಮೋದರ್ಯ – ಅರೆ ಯುಣಿಸುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧); ಏಕಕಬಲೋನಾದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾ ಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪವವೋದರ್ಯಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ); ಪಾರಣೆಯ ದಿನಂಗಳೊಳವಧಾರಿಸಿ ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದದಂದದಿ ನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿನಳವಟ್ಟುದವರೊಳವಮೋದ ರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫). 'ಅಮರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಯವ (ನಾ). ೧. ಅಂಗ; ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶ. ೩. ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಘೋರಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ದಂಡಣೆಗಳಿಂ ನೀಡುಂ ದಂಡಿಸೆಯ ನಿತುಮಂ ಬಾಟಿವಾಟಿ ಅವಯವದೆ ಸೈರಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪-೨೨); ಕರಣಂಗಳ ಗಾಯಂಗಳ ಪರಿಣತೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಪೊಣರ್ದ ಸಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಭರತನವಯವದೊಳೆ ಮಣಿಕಿರೀಟರುಚಿ ಬೆಳಗೆ ದೆಸೆಗೆ ಬೀಸಿದನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೦); ದಿವ್ಯಚಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡಮಟ್ಟ ದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೨ ವ); ಧರಣಿಯ ನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆಸಾಲ್ವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೩); ಸದ್ಭಾವದೆ ಶಿವನಂ ಚಿತ್ತದೊಳಾವಗಮವಯವದೆ ತಾಳ್ದಿದರ್ ಕರ್ತಾರರ್ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೦-೩೦; 1054); ಅವಯವದಿಂದ ಮೆನ್ನ ತನುಜಾನುಜರಂ ಪಿಡಿದುಯ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೮೧); ಸುರರಾಜಂಗಂ ಭೇದಿಸಲರಿದೆನಿಸುವ ದಿವ್ಯರತ್ನ ಮನಗವಯವದಿಂ ದೊರೆ ಕೊಂಡುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೩); ಭುವನನುತ ಶ್ರುತದೇವಿಯನವಯವ ದಿಂದೊಲಿಸಿ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೨೪). ೪. ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಇನಿಬರುಮನೊರ್ಮೆಯೆ ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕುವೆನೆನೆ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯುನಪ್ಪೊಡಂ ಸಡಿಲಿಸದವನ ನವಯವದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬ ವ). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಸಮುದಾಯ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗ(ಶ)ಗಳನ್ನು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಅರ್ಥವು ಗಮ್ಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸ್ಫುರಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ಬಂಧುರಲೋಚನಕುಸುಮೆ ಲೋಲಭುಜಶಾಖೆಮನೋಹರೆ ಕಾಂತೆಯೆಂಬುದವಯವ ನಿರೂಪಣಕ್ರಮದಿನವಯವಂ ರೂಪಕದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫); ಅವಯವಮುಖದಿಂ ಸಮುದಾಯ ವಿಶೇಷಣಮನ್ಯವಸ್ತುಗಮಕನಾದಾದಂ ದವಯವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೯). ೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರ್ಕವಿಧಾನ: ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅವಯವ, ತರ್ಕನಿರ್ಣಯ . . . ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅವಯವಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಂಬಂಧದೊಳೆ ಷಷ್ಠಿಯಕ್ಕುಂ ಅದು ಸ್ವಾಮಿಸಂಬಂಧ . . . ಅವಯವಸಂಬಂಧ ಎಂಬಿನಿತಱೊಳಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೨ ವೃತ್ತಿ). [ಅವಯವ + ಸಂಬಂಧ]

ಅವಯವಿ (ನಾ). ಅವಯವಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವಂಶಗಳನ್ನೊಳ ಕೊಂಡ ಪ್ರಧಾನ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅವಯವಿನ್]

ಅವಯೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶ; ಅಪಶಕುನ; ಕೇಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಳಿಗೆ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವರ್ 'ಅದು' ಪರಾ.

ಅವರ (ಗು). ೧. ಹೀನವಾದ; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ. ೨. ಆ ತರುವಾಯದ; ಕಡೆಯ. (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ತೊಡೆ. [ಸಂ.]

ಅವರಜ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ತಮ್ಮ: "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ – ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೫೨); ಕ್ಷಿತಿಯಂ ಕುಳಕುಧರಸ್ತನವತಿಯಂ . . . ತದವರಜನಾಳ್ದನಾ ಜಯ ಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೩; 1100); ದೈವಮುಂ ಮುಂದಲೆ ವಿಡಿದು ತರುಬುವದಟರ್ಕೆ, ಅವರಜನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೨-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಅವರಜೆ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಅವಧರಿಸಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜೆ ತತ್ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೮೩). [ಸಂ. ಅವರಜಾ]

ಅವರತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಗಿವು; ಕಡೆ. ೨. ವಿರಾಗ; ವೈರಾಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವರವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಕೆಳಜಾತಿಯವನು; ಶೂದ್ರ. [ಅವರ + ವರ್ಣ]

ಅವರಸಚೌರಸ (ಅ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾಗಿ: ಗಿಡಗಳು ಯಾಸಿಯಾಗದಂತೆ ಅವರಸಚೌರಸ ಸಾಲು ಸಾಲು ಕಾಣುವಂತೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ದಾರಹಿಡಿದು ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೧). [← ಮರಾ. ಔರಸ್‌ಚೌರಸ್]

ಅವರಾತ್ರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅನ್ನೃತ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಮಾಘಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಎಳ್ಳ ಅಮಾಸಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟು, ಅವರೆಯಕಾಳಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಅವರಾತ್ರಿಗೆ ಬಿಸಲಲ್ಲ, ಬೇಯಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯು! ಬೇಗೆಯು ಶಿವಶಿವ ಎನಿಸಿತ್ತು ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ (ಸಬೀಗೀ. ೧೯-೨೧೦). [ಸಂ. ಅಮಾರಾತ್ರಿ]

ಅವರಿ, ಅವರೈ (ನಾ). ದೇವರಮಣಿ; ಅಪ್ಸರೆ: "ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವಕಾರಂ – ಅಮರೀ – ಅವರಿ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). ಅವರೈ: "ಅಮರಿ – ಅವರೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಮರೀ]

ಅವರಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲದ. ೨. ಸಣ್ಣದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: "ಅವರಿಷ್ಠಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ ದಭ್ರಮುಂ ವಪು ಕಿಂಚಿತ್ ತನುಸ್ತೋಕಮೆನೆ ಕಿಱಿದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೫). [ಸಂ.]

ಅವರು 'ಅದು' ಪರಾ.

ಅವರುದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಆವೃತವಾದ: ಉಪವನಲತಾ ಕುಸುಮಪರಿಮಳಸಮೀರಣಾಂದೋಳಿತ ಪ್ರಾಸಾದಪತಾಕಾವರುದ್ಧಾಂಬರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅವರೂಪಿತ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟ; ಆಕಾರಗೆಟ್ಟ; ವಿಕಾರವಾದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಂ... ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿಕ್ಕುರ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವರೆ$_1$, ಅಮರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ: "ನಿಷ್ಪಾವ ವಲ್ಲಸಂಜ್ಞಕವದವರೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೭); ಪಾರಕಿನ ಕೂಬುಮವರೆ ಯುಮೆಣ್ಣೆ [ಪಾತಾಂ. ಮಾವರೆಯೆಣ್ಣೆ]ಯುಮಾಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೨೬); ಅವರೆಯುಮಂ ನೀಲಿಯ ಬೇರುವಸರೆ ದಿರುಳೊಲೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಿಲತೈಲಮನಂತವಜಕೊಡನೆ ಕಲಸಿ ತಿನೆ ಕಿಡುಗುವ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುಗುವಂಬುಕೀಟಿಕೊಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೫೬); ಹಾಗಲ ಹಡಲಂ ಗುಳ್ಳಂ ಕೂಗಲಿ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಮವರೆ ಬದನೆಗಳಿಂ ಲೇಸಾಗಿರೆ ಮಾಡಿದಸನಿಮೇಲೋಗರಮಂ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೫); ಹಸಿಯವರೆಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಲು ತಾನು ಕೆನೆ ಪಾಯಸಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೪). **ಅಮರೆ**: ಅವನು ಆಮರೆ ಕಾಯಿಯ ಉಸುಳಿಯನ್ನು ಮಿತಿಮೀರಿ ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ).

ಅವರೆಕಾಯಿ, ಅವರೆಯ ಕಾಯಿ = ಅವರೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ: ಅವರೆಕಾಯಿಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ತಿನ್ನಬೇಕಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೭); ಹಸಿದೆನೆಂದಾರೋಗಿಸುತ್ತಲವರೆಯ ಕಾಯ ಹಸನಾದುದೀ ಪದಾರ್ಥವ ನೀಡೆನುತ್ತ ನೀಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸವಿದು ಸವಿದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೯೧). **ಅವರೇಕಾಳು** = ಅವರೆಯ ಧಾನ್ಯದ ಬೀಜ: ನಮ್ಮ ರೈತನು ... ಅವರೇ ಕಾಳನ್ನೂ ಯಾರ ಕೈಲೋ ಕೊಟ್ಟು ಹುಳೀ ಮಾಡಿ ಹೊಡೆದು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆವರೈ; ಮಲ. ಅವರ, ಅಮರ; ತುಳು. ಅವರೆ, ಅಬರೆ]

ಅವರೆ$_2$ 'ಅವರಿ' ನೋ.

ಅವರೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅವರೆತಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಯಿಮತ್ತರ ಐದನುಮರುಂ (ಇಆ. IV, ೨೭೬–೮೬; 1184).

[ಅವರೆ ? + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅವರೆಹಾಳು (ನಾ). ಅವರೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ: ಆ ತೋಟದ ಗದ್ದೆ ಅವರೆಹಾಳ ಸರ್ಬಾಬಾಧ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ವರ್ಶಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ೪ ತೆರುವನ್ನಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೨೬–೫; 1200). [ಅವರೆ$_1$ + ಹಾಳು(< ಪಾೞ್)]

ಅವರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ. 'ಅವರೋಧಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ಬೆಳತುರ್ದಬ್ಬುದಟಲಿಂದವರೋಧವಧೂಕದಂಬಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೩೦). [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಕ (ಗು). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ; ತಡೆಮಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಜನ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಜನ: ಆಗಳ್ ಮಂತ್ರಿ ಪುರೋಹಿತ ಸೇನಾನಾಯಕಾಂತಃಪುರಾವರೋಧಜನಂಗಳ್ ... ಆರಸಂಗಮರಸಿಯರ್ಗಂ ಸತ್ಯಭಾಮೆಗಂ ಶರೀರಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೭ ವ). [ಅವರೋಧ + ಜನ]

ಅವರೋಧನ (ನಾ). = ಅವರೋಧ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಆವರೋಧಿಸಿ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೭೨). [ಅವರೋಧನ + -ಇಸು$_3$]

ಅವರೋಹ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಬೇರು; ಬಿಳಲು. ೩. ಮರದ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬಳ್ಳಿ: "ಅವರೋಹಂ ಲತೋದ್ಗಮಂ ಬಲಿದ ಮಡಲುಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೪). ೪. [ಸಂಗೀತ] "ಇಳುವರಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಮೇಳೈಸುವುದು ಅವರೋಹ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅವರೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರದೊಳು ಕೈತ್ಯೋಪಚರ ಕರಿಯಗ್ರಗೈದಾಲಯಕೆ ನಡೆಸತಿವೇಗ್ರದವರೋಹಣದಿ ಮಲಗಿಸಿ ತುಪ್ಪಳಾಸನದಿ ಉಗ್ರಮರವೆಯ ತೊಲಗಿಸಲು ನೃಪವಿಗ್ರಹವನಲುಗಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩೦–೧೪). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಇಳಿಕೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು: 'ಸನಿದಪಮಗರಿಸ' ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ 'ಆರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಇಳಿಯುವಿಕೆಗೆ 'ಅವರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩೯); ಅವರೋಹಣ – ಹೆಚ್ಚುಸ್ಥಾನದ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಇಳುವರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಅನುಕ್ರಮಿಸಿ ತಗ್ಗುಸ್ಥಾನದ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಯಿಯ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೮).

ಅವರೋಹಣಮಾಡು = ಇಳಿದುಬರು: ನಿನ್ನ ದೈನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಆಕೆಯು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವರೋಹಣಮಾಡುವಳು (ಹಿಂಕಿರು. ೯೭). 'ಆರೋಹಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಹಿ (ಗು). ೧. ಇಳಿಯುವಂಥ. (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಳಿತದ ಕಾಲ: ದಿನನಾಥಾದಿಗಳುಚ್ಚದಿಂದಿೞಿಯೆ ನೀಚಾಂತಾಪಿನಂ ಕಷ್ಟಮಕ್ಕನಿತುಂ ತಾನವರೋಹಿ ತದ್ದಶೆ (ಜಾತತಿ. ೯–೬).

[ಸಂ. ಅವರೋಹಿನ್]

ಅವರೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅವರೋಹಿ ೨: ಪಾಪರತಂ ಸ್ವಭೃತ್ಯಕಲಹಂ ಸರುಜಂ ಹೃದ್ರೋಗಿ ದಿನಪನವರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೮).

[ಸಂ. ಅವರೋಹಿಣೀ]

ಅವರ್ಗ (ಗು). ೧. ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ಒಂದು ಕ್ರಮವಾದ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರದ. (ನಾ). ೨. = ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ: ಆ ವರ್ಗಾಕ್ಷರಂಗಳಿರ್ಪತ್ತೈದಱ ಕಡೆಯಕ್ಕರಂಗಳವರ್ಗಂಗಳ್: ಯ್ ರ್ ಲ್ ವ್ ಶ್ ಷ್ ಸ್ ಹ್ ಳ್ – ಎಂಬಿವು (ಶಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ). ೩. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಗಳ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವರ್ಗೀಯ (ಗು). = ಅವರ್ಗ ೧. 'ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಯಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳು: "ಯಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವಕ್ಕೆ ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫).

[ಅವರ್ಗೀಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಅವರ್ಜ (ಗು). = ಅವರ್ಜ್ಯ. [ಸಂ. ಅವರ್ಜ್ಯ]

ಅವರ್ಜ್ಯ (ಗು). ಬಿಡಬಾರದ; ಬಿಡಲಾಗದ; ತೊರೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಕಾರ ಮತ್ತು ಆಕಾರ: ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಅವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦ ಆಡಿಟ). ೩. ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಣವಾದ (ನಾ). ೧. ಅ ಆ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚರ್ಚೆ. ೨. ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ: "ಅವರ್ಣವಾದಃ – ಪಳಿನುಡಿ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). ೧, ೨: ಅವರ್ಣವಾದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗದೊಳ್ಪಿಂದವರ್ಣಕಾಮರ್ ಗುಣವೃದ್ಧಿಧಾಮರ್ ದಿವಾಕರರ್ ವ್ಯಾಕೃತಿನಾಮಿಗಳ್ಪೋಲ್ ದಿವಕ್ಕೆ ಪನ್ನಿರ್ವರೆ ಮುಖ್ಯರಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೩). [ಅವರ್ಣ + ವಾದ]

ಅವರ್ಣ್ಯ (ಗು). ೧. ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ. ೨. ವರ್ಣ್ಯವಲ್ಲದ: ಕಾಲ ದೇಶಾತೀತಮಂ ಅನುಭವಾವರ್ಣ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದಳೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಅವರ್ತಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ಕಷ್ಟ: ಅವರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದಹಾಗೆ ಒಳಹೊರಗೆ ದಾಸರೂಪವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಕಭವಿ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಅವರ್ಷಣ (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲ; ಬರಗಾಲ. [ಸಂ.]

ಅವಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಒನಕೆಯಿಂದ ಇಡಿ: "ಅವಲ್ – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)" (ಶಮುಧಾ); ನೆಲ್ಲೊರಳೊಳಿಟ್ಟವಲ್ದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವ್ವೈ ; ಮಲ. ಅವೆಕ್ಕ ; ತುಳು. ಅಬೆ]

ಅವಲ್$_2$, **ಅವಲು**$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿಯುವುದು (ಕ). ೨. ಅವಲಕ್ಕಿ: "ಅವಲ್–ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)" (ಶಮುಧಾ); ಗಾಳಿಯಂ ಮೆಲ್ವನ ಬಾಯ್ಗವಲಂ ಪೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೮); ಚಿಗುಳಿ ಚಕ್ಕುಲಿ . . . ಲಡ್ಡುಗೆ ಕಳವೆಯವಲಾದಿಯಾದ ಪಲವು ಫಲಂಗಳನು (ಬಸಪು. ೧೪-೧೫); ಚಕ್ಕುಲಿಯಂ ಗಾರಿಗೆಯಂ ಪುರಿಗಡಲೆಯನವಲಂ ಕರ್ಬಂ ತೇಂಗಾಯಂ ನಿನಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದಲೊಳರ್ಪಿಸುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೨). **ಅವಲು**$_1$: ೨. ಹಬ್ಬಕೆ ಕಾಯಿ ಅವಲು ಅಸಾದಿಯ ಹಬ್ಬಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೮೨-೧೫ ; 1432). ೩. ಭತ್ತ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹುರಿದರೆ ಒದಗುವ ಪುರಿ; ಲಾಜ: ಬಣಬೆಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಅವಲನಾದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೩-೫೬ ; 1672).

ಅವಲಾಗು = ಆರಿ ಅವಲಿನಂತೆ ಒಣಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ಆರಿ ಅವಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು, ಇನ್ನು ಎಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀವು ಊಟಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಲ್ = ಅವಲಕ್ಕಿ ; ಮಲ. ಅವಿಲ್]

ಅವಲ್$_3$ 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ತ್ವರಿತ: ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕುದುರೆ ಸಹ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಬಾಯಿನಿಂದ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಈಗ ನಾವು ಮುಂಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪುನಹ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂಮಿನಲ್ಲಿ ಕಂಣೂರಿಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಆ ಬಳಿಕ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂಮಿಗೆ ಪುನಶ್ಚ ಮುಂಬಾಯಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯).

[ಅವಲ್ + ಮೋಸುಂ. P ← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.]

ಅವಲಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಆಧಾರ. ೨. ನೆಲಹು; ನೆಲವು: "ಕಾಚಂ ಶಿಕ್ಯಮವಲಂಬಮೆನೆ ನೆಲಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧: ಅಮಿತಗುಣಾವಲಂಬನನಂಬುಜೋದ್ಭವಮುಖ್ಯ ಸುರವಂದ್ಯ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೧); ಶ್ರುತಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅವಲಂಬನ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನೆ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧. [ಸಂ. ಅವಲಂಬನ]

ಅವಲಂಬಿ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ: ಸಲೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥಾವಲಂಬಿ (ಶಮುದ. ೩೧೩). ೨. ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ; ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ.

[ಸಂ. ಅವಲಂಬಿನ್]

ಅವಲಂಬಿತ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬಿಬಿಂಬ (ಗು). ಇಳಿಯಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಬಿಂಬವುಳ್ಳ: ಗಗನದ ಪಡುವಣ ಭಾಗದೊಳವಲಂಬಿಬಿಂಬನಾದಂ ದಿನಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೯). [ಅವಲಂಬಿ + ಬಿಂಬ]

ಅವಲಂಬಿಸು, **ಅವಳಂಬಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸಿ ಸಮಾಧಿವಡೆದು (ಆದಿಪು. ೫-೧೩ ವ); ಸಾಮಯಿಕ ವ್ರತಸಮಿತಿಗುಪ್ತಿಸಮನ್ವಿತವನವಲಂಬಿಸಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೬ ವ); ಸಿತಾತಪತ್ರದಂಡಮನವಲಂಬಿಸಿರ್ಪಡಪದಾಕೆಯ ಮುಯ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮಮನೊಸೆದಿಕ್ಕುತಿರ್ಪ ಮದಲೇಖೆಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೮); ಕುಶನೆ ಕೇಳಂಬರವನವಲಂಬಿಸಿದುದಸುರವರೂಥ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೧). ೨. (ಕಾವ್ಯದ) ವಸ್ತುವಾಗಿ ಅಥವಾ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಕಂಬುಕಂಧರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಕಲೆಯನವಲಂಬಿಸಿ ಹಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧-೨೩). ೩. ಇಳಿಯ ಬೀಳು; ತೊಂಗು: ಇನಿಸು ಪಡುವಣ ದೆಸೆಗವಲಂಬಿಸಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತಿನಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೬). ೪. ಅನುಸರಿಸು: ಆಕಳಿನ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಂಶ ಆಕಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಅಡುಸೌ. ೮೧); ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೬). **ಅವಳಂಬಿಸು**: ೧. ಆ ಭೀಮಾಟವೀಸರಸ್ತೀರದೊಳ್ . . . ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಳಂಬಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೬ ವ); ಅವಿನಯರೊಳ್ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಮುಮನವಳಂಬಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೮ ವ). [ಅವಲಂಬನ + –ಇಸು$_3$]

ಅವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುದಿಯುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಬೇಯಿಸಿ, ಸೋರುಹಾಕಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಿಸಿ, ಹುರಿದು, ಕೂಡಲೇ ಒರಳಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಒದಗುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಕ್ಕಿ: "ಪೃಥುಕಃ, ಚಿಪಿಟಃ — ಈ ೨ ಅವಲಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೪೩೦); ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಖಂಡುಗ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೪ ; 1074); ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯಾ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿದವನಿಗೊಲಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೬); ಸಂಡಿಗೆ ಸಂಭಾರಗಡಲೆ ಪ್ರಾಸಕ ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡವನವಲಕ್ಕಿಗಳನು ದುಂಡರಳ್ಗಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಜಿ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮-೮೬); ಮೂರು ಮುಷ್ಟಿಯವಲಕ್ಕಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೧); ಕೆನೆಮೊಸರು ಅವಲಕ್ಕೀ ತಿಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೯).

[ಅವಲ್$_2$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$. / ಕೊಡ. ಅವ್ಲಅಕ್ಕಿ ; ತೆಲು. ಅಟುಕುಲು]

ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಎದೆ ಡವ ಡವ ಎಂದು ಹೊಡೆದುಕೊ; ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ವೆಂಕಮ್ಮನೂ ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸೊಸೆಯ ಮುಂದೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೧). [ಅವಲಕ್ಕಿ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಅವಲಕ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಸರ: ಆಕೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅವಲಕ್ಕಿಸರವಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಅವಲಕ್ಕಿ + ಸರ$_2$]

ಅವಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಶುಭ; ಅಮಂಗಳ: ಈ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಧಮೋಕ್ತಿಯಿಂದವಲಕ್ಷಣದೊಳಾಚರಿಸುತಿರ್ದೊಡೆ ಈಕ್ಷಿಸಲು ಭಕ್ತಿಯು ಕೆಡುವುದು (ಬಸಪು. ೬೦-೫೩); ಅವಲಕ್ಷಣ! ತನ್ನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸಿದವರ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದು ಆಕೆಯೇ ಗೆದ್ದಳು (ಯೋಧಪು. ೩೦); ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಕುರೂಪಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ದೇವತೆ; ಅಮಂಗಳದ ದೇವತೆ: ಎಲೈ ಅರಸೇ ಈವರೆಗೂ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಏಳು ಮಂದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದ್ದೆವು, ಇನ್ನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದೇತಕ್ಕೆಂದರೆ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಅವಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸೇರಿದಳು (ಬತ್ತೀಸ. ೧೩೩).
[ಸಂ. ಅವಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅವಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಕೀಲಿಸಿದ; ಜೋಡಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊಂಟ; ನಡು: "ಅವಲಗ್ನಂ, (ವಿ)ಲಗ್ನಂ, ಮಧ್ಯಂ, ಮಧ್ಯಮಂ – ಈ ೪ ನಡು" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೬೩). ೩. ಅಶುಭಮುಹೂರ್ತ. [ಸಂ.]

ಅವಲರಗು (ನಾ). ೧. ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಮೊಹರು ಮಾಡುವ ಅವಲಕ್ಕಿ ಆಕಾರದ ಅರಗು (ಕ). ೨. ಅರಗಿನ ಪುಡಿ (ಕ).
[ಅವಲು$_1$ (< ಅವಲ್$_2$) + ಅರಗು$_3$. / ತಮಿ. ಅವಲರಕ್ಕು]

ಅವಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪಿಸಿದ; ಬಳಿದ: ಅರುಣಜಲಾವಲಿಪ್ತ ಪೊಸಕುಂಕುಮದಂತಿರೆ ಕರ್ಣಲಗ್ನತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗಪಾಯು. ೪–೨೨).(ನಾ). ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಮದಿಸಿದವನು; ಅಹಂಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಲೇಪ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಿದಿರುವುದು. ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗಿರುವುದು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ. [ಸಂ. ಅವಲಿಪ್ತತಾ]

ಅವಲೀಢ (ಗು). ೧. ನೆಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಸಂಯುತಹಸ್ತಸಮುದಯದಂತೆ ಅತ್ತ ಕಪಿತ್ಥಮುಂ ತಾಮ್ರಚೂಡಾವಲೀಢಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಲೀಢೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನ; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು: "ಹೇಳಾ, ಅವಹೇಳಾ, ಲೀಢಾ, ಅವಜ್ಞಾ, ಅವಲೀಢಾ – ಈ ೫ ಲೀಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೩೦). ℙ "ಅವಜ್ಞೆ ಎಂದಿರಬೇಕು" (ಹಲಾಯು. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಅವಲೀಢಾ]

ಅವಲೀನ (ಗು). ೧. ಕರಗಿಹೋದ. ೨. ಮರೆಯಾದ. ೩. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮುದವಲೀನಂ . . . ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಲು$_1$ 'ಅವಲ್$_2$' ನೋ.

ಅವಲು$_2$ 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೋಪಗೊಳಿಸಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿದೀಪ್ತಿಪ್ರತಾಪವಿಧಾನ ನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾವಿನ ಕಡಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಗಾಯವಾಗದಂತೆ ಅಥವಾ ಗಾಯ ಕಾಣದಂತೆ ಕಚ್ಚುವುದು: ಆ ಸರ್ಪದಂಶ ಅವಲುಪ್ತವೆಂದು . . . ಖಂಡಿತವೆಂದು, ನಾಲ್ಕು ತೆರ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕಚ್ಚುವುದು ಅವಲುಪ್ತವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೮೫).
[ಸಂ.]

ಅವಲುಪ್ತಫಲ (ಗು). ಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ: ಋಷ್ಯಮೂಕ ನಿವಾಸಿಯುಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದವಲುಪ್ತಫಲಮಾದ ಲತಾವಿತಾನದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭). [ಅವಲುಪ್ತ + ಫಲ]

ಅವಲುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನೆಲ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಮಿ: ಉತ್ತಮಪ್ರತಿಯ ಅವಲುಭೂಮಿಯಾದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೭).
[ಅವಲು$_2$ (< ಅವ್ವಲ್) + ಭೂಮಿ]

ಅವಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಅವಲುಮೀನಿನ ಮರಿಗಳೆಂಬುದೇನೋ ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಷಣವೇ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೩).
[ಅವಲು ? + ಮೀನು]

ಅವಲೆ (ನಾ). ನೋವು; ರೋಗ (?): ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನ ನಿಂದಿತನಾದವನದೆತ್ತಲಾಂ ಅವಲೆವುಳ್ಳವನ ಕೃತಘ್ನನನಾಯತನಮುತ್ತನಾಶಠವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾ . . . ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು (ಶೀಪಧ. ೧೬–೨೦). [?. / ತಮಿ. ಅವಲಮ್, ಅವಲೈ (< ಸಂ. ಅಬಲ)]

ಅವಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ದರ್ಪ: ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರಮಂಡನನುಮೆನಿಸಿ ನಿಜಭುಜಬಲಾವಲೇಪ ಪ್ರತಾಪಾಟೋಪನಿರ್ಜಿತಾನೇಕಶತ್ರು ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೨೩ ವ); ಕುಲಮುಂ ಚಲಮುಂ ವಿದ್ಯಾಬಲಮುಂ ಶೌರ್ಯಾವಲೇಪಮುಂ ಪೊಗಟಿೞ್ ನೆಲಂ (ಶಮದ. ೧೦೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಮದ; ಸೊಕ್ಕು. ೪. ಅಪವಾದ; ಆರೋಪ: ಅರಸನಿಗೆ ಸಂದ ಅವಲೇಪದಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯಾದ ತನಗೆ ಒಂದು ಭಾಗ ಇದೆ ಎಂದು ಗೌರಮ್ಮಾಜಿಗೆ ತೋರಿತು (ಚಿಕರಾ. ೪೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಲೇಹ (ನಾ). ಲೇಹ; ಲೇಹ್ಯ; ರಸಾಯನ ಮುಂತಾದ ನೆಕ್ಕುವ ಔಷಧ: ಕಷಾಯ, ಭಸ್ಮ, ಚೂರ್ಣ, ಅವಲೇಹ, ಆಸವ, ಅರಿಷ್ಟ, ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಅನುಭವ ಪಡೆದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕ (ನಾ). = ಅವಲೋಕನ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ದರ್ಶನ: ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾರವಿಂದಾವಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೨೩ ವ). ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: ತಂಜಾವೂರಿನ ಸರಸ್ವತಿಭಂಡಾರದ ಇತಿಹಾಸಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನದಿಂದ . . . ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅರಿಕೆ.). ೩. ದೃಷ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನಗೃಹ (ನಾ). (ನೋಟವನ್ನು) ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಗಿರಿಕೂಟಮೆಂಬದಿಗವಲೋಕನಗೃಹಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). [ಅವಲೋಕನ + ಗೃಹ]

ಅವಲೋಕಿನಿ (ನಾ). = ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ: ತನ್ನವಲೋಕಿನಿಯಂ ದಶಾನನಂ ಸ್ಮರಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೯). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀ]

ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ, ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೂರದಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳಬಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆ, —ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಂತು ನೆನೆಯಲೊಡಮವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ ಮನದೊಡನೆ ಬಂದು ಬೆಸನಾವುದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೯ ವ). **ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ**: ಮಗನವಸ್ಥೆಯನಱಿದು ಬಾಯೆಂದವಳೋಕಿನಿ[ನೀ]ವಿದ್ಯೆಯನಾರಯಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦–೧); ಆನುಂ ಮದೀಯ ಪುರದೊಳಿರ್ದನ್ನ ಮಗಳಂ ನೋಡಲವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆಯನಟ್ಟಿದೊಡದು ನೋಡಿಬಂದೀ ವ್ಯತಿಕರಮನೆನಗೆ ಪೇೞ್ದುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬ ವ). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯಾ]

ಅವಲೋಕಿಸು, ಅವಳೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ತಱಿಸಂದು ಮನದೆಜಕದಿಂದವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೮ ವ); ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನವಲೋಕಿಸುತ ಶುಕಪಿಕಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನಾಲೈಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೨–೯). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಓದು: ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಆರ್ಯಧ. ೪೧) **ಅವಳೋಕಿಸು**: ೧. ನಿಜಾಂಘ್ರಿನಖದರ್ಪಣಚುಂಬಿತಮುಗ್ಧಜಾನನೇಂದುವನವಳೋಕಿಸುತ್ತವಧಿತಪ್ಪಿದುದಾಱೆನೆಪತ್ತುತಿಂಗಳಾದುವು (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೩); ಅವರ ಚರಣಾಬ್ಜಯುಗಳಕ್ಕವನತೆಯಾಗಿರ್ದ ಕನ್ನೆಯಂ ಮಾನ್ಯೆಯನಂದವಳೋಕಿಪುದುಂ ವ್ಯಾಮೋಹವಶೀಕೃತನಾದನಗ್ನಿಭೂತಿಮುನೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩); ಬೞಿವೞಿಯಂಗನಾನಿಕರಮಂ ಪದೆಪಿಂದವಳೋಕಿಸುತ್ತೆ (೧೦ಕ. ೧೦–೯೭).
[ಅವಲೋಕನ + -ಇಸು$_1$]

ಅವಲೋಹ (ನಾ). (ಉತ್ತಮ ಲೋಹದ ಜತೆಗೆ ಬೆರೆತಿರುವ) ಕೀಳಾದ ಲೋಹ: ಅವಲೋಹಂ ಪಿಂಗೆ ಹೇಮಂ ಸಹಜಗುಣದಿ ನಿರ್ಪಂತೆ ಕರ್ಮಂಗಳೆಂಟುಂ ತವೆ ನಿಂದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ತಮಗೆ ತನುವೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೨); ಕಟ್ಟುಗ್ರದ ಕಾಮುಮತ್ಸರಗಳೆಂಬವ ಸುಟ್ಟುರುಹಿ ತನುವಿನ ಅವಲೋಹವ ಕೆಡಿಸಿ, ಮನದ ಸಂಚಲವ ನಿಲಿಸಿ . . . ನಿರ್ಮಳನಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೨೩೮-೧೦೮೦); ಪರುಷದ ಬಲದಿಂದ ಅವಲೋಹದ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೪೧); ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಲೋಹವನ್ನು ಕಳೆದು ಅಪರಂಜಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಭಕ್ತಿಬ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಲ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಅವಲಕ್ಕಿಯಂತೆ) ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು: ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವುದೆಂದಿನ್ನಾವಂ ದೇವವ್ರತಖ್ಯಾತಿಯನವನನವಲ್ಮಾಟ್ಪುದೆಂದಾ ಪುರಸ್ತ್ರೀ ಭ್ರೂವಿಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸೇನಾಪತಿಪದವಿಯನಿತ್ತಂ ಮನೋಜಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೬).

[ಅವಲ್$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅವಶ (ಗು). ೧. ವಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನತೆಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ನಡೆಯದ; ಪರಾಧೀನವಾದ: ಈಗ ಗೋವಿಂದಲಾಲನೂ ಅವಶನಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೬೮). ೩. ಆವಶ್ಯಕವಾದ; ಅಗತ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಶಕುನ (ನಾ). ಅಪಶಕುನ: ಇದೆ ಅವಶಕುನವಿನ್ನೇನೀ ಮದುವೆ ಹಸನಾಗದೆನುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೫೩); ಪೊಡವಿಯೊಳವಶಕುನಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಂಡು ಮಡಮುರಿದೊಡೆ ಮಾನಭಂಗ (ಮೋಹತ. ೬-೨೭); ಶಕುನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಶಕುನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅವಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಉಳಿದ; ಮಿಕ್ಕ: ಇತ್ತ ರತ್ನಗ್ರೀವಾದ್ಯವಶಿಷ್ಟ ಖಚರರೊಡನೆ . . . ನೆರೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೬); ಅವಶಿಷ್ಟದಳ ನಿಲೀಯಮಾನೋಚ್ಚಕಿತ ಚಕ್ರವಾಕಯುಗಮುಮೆನಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಬಿರಿಯುತ್ತಿರುವ; ಅರಳುತ್ತಿರುವ; ಒಡೆಯುತ್ತಿರುವ: ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣೋದ್ದಂಡ ಕುಮುದದಳಗಹನಮುಂ . . . ಎನಿಸಿ ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಿಂ ಬೇಱೊಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮುಮಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಛೋದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೇಷ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ: ಪರಮಾಯುರವಶೇಷಮಱುದಿಂಗಳುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೧ ವ); ಹಗೆಯೊಳೆಮ್ಮವರೊಳಗೆ ಎದೆಗಿಚ್ಚುಗಳ ಖುಲ್ಲಕುಠಾರರಪನಂಬುಗೆಯ ಬಳಸಿದರದು ಪುರಾಕೃತಕರ್ಮದವಶೇಷ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೦). [ಸಂ.]

ಅವಶೌಚ (ನಾ). ಅಶುಚಿ; ಮೈಲಿಗೆ: ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ವಶಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದ. ೨. ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆವಶ್ಯಕ; ಅಗತ್ಯ: "ಭೃಶದೊಳಮವಶ್ಯದೊಳು ಬಾಢಮೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೪). ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗವಶ್ಯ ಶಂಭು ಸಹಜಗವಶ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೧).

ಅವಶ್ಯಬೀಳು = ಅಗತ್ಯವುಂಟಾಗು (ಕ). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ = ತಪ್ಪದಂತೆ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಗು). ಆಗಲೇಬೇಕಾದ; ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ಯಾವಾಗ ರಾಜರು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿ . . . ನರಹಿಂಸಕರಾಗುವರೋ ಆಗ ರಾಜರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿನ್]

ಅವಶ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಈ ಲೋಕಮಂ ಹೈಮನಗಂ ಕೈಕೊಂಡುದೆಂಬನ್ನೆಗಮೊದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಲಂಬನ. ೨. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು. ೩. ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ. ೪. ಆರಂಭ. ೫. ಕಂಭ. ೬. ಸೌಷ್ಠವ; ಸೌಂದರ್ಯ. ೭. ಲೇಸು; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಸೌಷ್ಠವಂ, ಅ(ವ)ಷ್ಟಂಭಃ — ಈ ೨ ಲೇಸಾಗಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೪). ೮. ಚಿನ್ನ. ೯. ಗರ್ವ; ಹೆಮ್ಮೆ; ದರ್ಪ: ಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದೊಳಾನಿರೆ ಗೋವಳಿಗಂಗಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನೀಂ ಕುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೭); ದ್ರುಪದನಂ ತನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟವೇಳ್ದು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲನವಷ್ಟಂಭದಿಂ ನೀಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨ ವ); ಈ ವಜ್ರಾವರ್ತ ಕೋದಂಡಮನವಯವದಿಂದೇಱಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವ ದೋರ್ದಂಡಾವಷ್ಟಂಭ ಪ್ರಚಂಡಂ ಜನಕಜೆಗೆ ವರಂ ಬರ್ಪುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೬); ಅನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು . . . ಒದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿತ (ಗು). ಅವಲಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ನೆಲೆಗೊಂಡ: ನವ್ಯಾಭರಣಾಲಂಕೃತ ಸರ್ವಾವಯವನುಂ ಆಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ತುರಂಗರಾಜನುಂ . . . ಆಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೧೨೭); ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ಕುಂಭಿಕುಂಭಸ್ಥಳಪೂರ್ವಾಸನನುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಒರಗಿಕೊ: ದುಕೂಲ ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ಸುಖಾಸೀನಂ ಮಣಿಮಯಸಿಂಹಾಸನಮನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೭ ವ); ಮುನಿಪಂ ಬಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷ್ಟರದೊಳಿಂಬಿಂ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ಕಂಚಿವಾಸನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಗಮನಮುಂ ಪಾರುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೨); ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಮನವಷ್ಟಂಭಿಸುತ್ತುನ್ನತ ಚಿತ್ತಂ ಪುಷ್ಪಧನ್ವಂ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೩೩ ವ). ೨. ಗರ್ವಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ತೋರಿಸು: ತನ್ನ ಧ್ವಜಿನೀಪತಿಯನಟ್ಟಿ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಸಿ ಚಕ್ರರತ್ನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮಖಂಡಮುಮನೌಂಕಿ ಪೂಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿ] ಪೊಕ್ಕವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೬); ಇರ್ದೆಡೆಯಿಂದ ಮೇಟಿಲೆಸಗದವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಖ್ಯಾಣಿಸುತ್ತುಮುದ್ಗ್ರೀವಮೆಲ್ಲುಲಿ ನವರಸವಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪).

[ಅವಷ್ಟಂಭನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಷ್ಟಬ್ಧ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ. ೨. ಹತ್ತಿರವಾಗಿರುವ. ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ತನ್ಮಯವಾದ; ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ: ಕುಸುಮಾಪಚಯ ವ್ಯಸನಾವಸಕ್ತ ಸುರಯುವತಿ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವರಾಗಂ ಮುಸುಕಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೯೬). ೨. ಕೂಡಿದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: [ಅಂಸಾವಸಕ್ತ ಚಮರೀಜ] ಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಥ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಆಲಯ; ನೆಲೆ: ದಿಗಿಭದಂಗದೊಳಿಂದ್ರನ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ್ ಶಿವಾವಸಥದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಪ್ಪುದದೆಂದೆನಲ್ (ಬಸರ. ೧೦-೧). ೨. ಗ್ರಾಮ; ಹಳ್ಳಿ. ೩. ಶಾಲೆ; ಮಠ. [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥವಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ. ೩. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖಿತವಾದ: ಗತಿಸಿದ ಕಡಲಿನ ನೆರೆ ತೆರೆ ಆವಲೋಕಿಸಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿವೆ ಖಿನ್ನ ಉರುಳುರುಳುತ್ತಿವೆ ಅವಸನ್ನ (ಅರಳು. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನೆ (ನಾ). ದುಃಖಿತೆ : ರಮೆಯಂತೂ ಅವಸನ್ನೆಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಳು (ಶಾಂಭವಿ. ೧೪). [ಸಂ. ಅವಸನ್ನಾ]

ಅವಸರ (ನಾ). **೧.** ಸಮಯ ; ಸನ್ನಿವೇಶ : ಜಿನಮಜ್ಜನಾವಸರದೊಳ್ ವಿನಮಜ್ಜನ ಮಕುಟದುಗ್ಧದುಗ್ಧಾಂಬುಕಣಂ ಕನಕಮಕುಟಂಗಳಂ ಮುತ್ತಿನ ಮಕುಟಮಿದೆನಿಸಲಾರ್ತುದು (ಅಜಿಪು. ೪–೫೮) ; ಸವಿವವಸರಮಿದು ವಿದ್ಯಾಯುವತಿಯ ವದನಾರವಿಂದಮಧುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೪೬); ನಾನು ನಂನಅವಸರನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಂನಹೊಲೆಯಾಳು ಕಂನನ ಹೆಂಡತಿ ಚಲುಡಿಯೆಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆನಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭–೭ ; 1808). **೨.** ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಾಲ ; ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭ : ನಿನ್ನವಸರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡುವ ಬಲದೇವನುಮಂ ನಿನ್ನಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದಱಸುವಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕೃಪಕೃತವರ್ಮರುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೦ ವ) ; ಕಲಹಕ್ಕೆವಂದು ನಣ್ಪುದೋಱೋಡವಸರಮುಲ್ತು ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್ಯೆಂದು ಕಡುಕೆಯ್ದು ನಿಲ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೫೩) ; ಶಿವಶರಣರವಸರಕೊದವಿದುಪಕಾರಿಯೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೮೫) ; ಜಜ್ಞಾರಮಾಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವಸರಕೊದಗಿ ಹಣವಿನಋಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೫೦). **೩.** ಸೌಕರ್ಯ ; ಅವಕಾಶ : ಗಾಂಗೇಯನ ನುಡಿಯೊಳವಸರಮಂ ಪಸರಮಂ ಪಡೆಯದೆ . . . ಸಾಲ್ವಲನೆಂಬರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫ ವ) ; ಅವಸರ ಬಂದರೆ ಮಾಱುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೫೮) ; ದಿಕ್ಕರಿ ಹರಹಿ ಕೊಲುತಿದೆ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲವಸರವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩–೪೪). **೪.** ವೇಳೆ ; ಕಾಲ ; ಹೊತ್ತು : ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂಱಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿವೊಕ್ಕಳ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೭ ; 1386) ; ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದಿನಕೆ ವೊಂದು ಅವಸರದ ಹರಿವಾಣದ ನೆಯಿವೇದ್ಯದ ಕಟ್ಟಳೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೮–೯ ; 1458) ; ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣದೇವರ ಮಧ್ಯಾಂನ ಮೂರು ಅವಸರಕೆ ಗ ೧೩೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೮–೧೭ ; 1517) ; ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸರಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಖಿಯಾಗಿಡಬಲ್ಲುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೭೧). **೫.** ತ್ವರೆ ; ಆತುರ : ಪವನಾಪ್ತನಾ ಭರವನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ವಿಷಾದವನಾಂತು ಕಾಂತೆಯೆಳ್ತಂದು ನಾಟ್ಯಾಲಯವನವಸರದೆ ಪೊಕ್ಕು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೬–೩೫) ; ಶಾಲುಗಳನವಸರದೆ ಕಾಯದೊಳ್ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರನಿಕರಮಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೪–೧೨) ; ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರೇಮಾ ಮದುವೆಗೇನು ಅವಸರ ? (ಕಮುಕು. ೮೨) ; ಅವಸರದವನಿಗೆ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾದೆ). **೬.** ಅಗತ್ಯ ; ಅವಶ್ಯಕತೆ : ಇಂಥಾ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳಿರಬೇಕಾದುದು ಅವಸರವೇ (ಹೂಅರ. ೧೦೩). **೭.** ಒಂದು ವರ್ಷ. **೮.** ಮಳೆ. **೯.** ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಮಯ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಸೇವಕನ ಉದ್ಯೋಗ : ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸಹ ಅವಸರದಂಕಪ್ಪನವರು ಮಾಡಿದ ನಾನಾಗೋತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮರ ವೃತ್ತಿಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೨–೧೨ ; 1366) ; ಅವಸರದ ದೇವರ್ಸಯ್ಯನವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೬–೫ ; 1527).

ಅವಸರದ ಊಳಿಗದವಳು=ರಾಣಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಸೇವಕಿ : ಆ ಗಿಣಿಯ ಪ್ರಸಂಗವ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವಸರದ ಊಳಿಗದವಳ ಮುಖವ ನೋಡಿ ಗಿಣಿಯ ತರಹೇಳಿಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೨–೧೨). **ಅವಸರದವನು, ಅವಸರದವಳು, ಅವಸರದರು** = ರಾಜನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೆ ಮಾಡುವ ಸೇವಕರು : ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅವಸರದವನ ಕಯ್ಯಿಂ ಹೇಳಿಕಳುಹಲು ಸಾರಂಗಧರನು ಆ ಮಂತ್ರಿಗಳಂ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು (ಸಾರಂಗ. ೧೮) ; ಅರಮನೆಯ ಅವಸರದವನೊಬ್ಬ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಚೀನಾಂಬರ . . . ತಾಂಬೂಲ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೫) ; ವೈಶಂಪಾಯನನಿಗೆ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಮೆಲ್ಲಿಸಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಸರದವಳು ಬಂದು ಕೇಳಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೨–೧೭) ; ಇತ್ತಲಾ ದೊರೆರಾಯ ನೋಲಗಕ್ಕೈತರುವರ್ತಿಯ ಶುಭಮುಹೂರ್ತಗಳ ಹೊತ್ತನಱಿದು ದಳಪತಿಗವಸರದರು ಮತ್ತೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದರಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೨೯). **ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿ** = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾದ ಸೇವಕರ ಇಲಾಖೆ: ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕಸ ಮುಂತಾದ ಗೊತ್ತುಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು:– (೧). ಹಣಕಾಸುಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಬೊಕ್ಕಸ, (೨). ಜವಳಿಯ ಬೊಕ್ಕಸ . . . (೨೨). ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿ. ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿಗೆ ಪಳಿತವಾಗಿರುವದು :– ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಸೋಟಿಯವರು, . . . ನವಪತ್ತುಖಾನೆಯವರು, ಬೆಸ್ತರು, ದೀವಟಿಗೆಯವರು, ದೀಪದ ಕಂಭದವರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೮). **ಅವಸರದಾನೆ**= ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಸೇವೆಗೆ, ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆನೆ : ಅಳಲದಿರು ಬಾ ಮಗನೆ ಕುರುಕುಲತಿಲಕನವಸರದಾನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೨೩). **ಅವಸರದಾಳು** = ಸಮಯಕ್ಕೊದಗುವ ಬಂಟ : ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅವಸರದಾಳು ಬಂದು (ಬೆಸ್ತಕ. ೭). **ಅವಸರಕೊಡು** = ಅವಸರಂಗುಡು : ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪುನಃ ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅವಸರಕೊಡೋಣ . . . ಎಂದು ನಾವಿಕನು ನುಡಿದ (ಮಹಾತ್ಮ. ೧೪೩). **ಅವಸರ ನೋಡು** = ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ : ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗಿದ ಬಳಿಕ ಅವಸರನೋಡಿ ಆತನು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ರಥವನ್ನು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು (ತುಳಸಿ. ೧೫೩). **ಅವಸರಪಡು** = ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು : ನನಗೂ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೂ ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಬಂಧಿಮುದಲಿಯಾರರು ಅವಸರಪಟ್ಟರು (ಪ್ರತಾಪ. ೩೮); ನೀನು ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರಪಡುತ್ತಿ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೬). **ಅವಸರಮಾಡು** = **೧.** ಆತುರಪಡು : ಇದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅವಸರ ಮಾಡಬಾರದು (ಆಶ್ರಮ. ೧೨). **೨.** ಆತುರಪಡಿಸು : ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರ ಮಾಡುತ್ತೀ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಸರಂಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಿಸು : ಪರಮನ ನೋಲಗಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರೆಮಪ್ಪೆವಮೋಘವವಸರಂಗುಡಿಸುವುದೆಂದಿರದೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯೆ ತರೆ ಬಂದುದು ದೇವ ದಿವಿಜಪೇಟಕಮನಿತುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦). ನಧಿಕ [ಅವಸರಂಗುಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅವಸರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಭೇಟಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಅಂತು ಮಂತ್ರಿಗಳ್ವೆರಸು ನಿರ್ಣಿಕ್ತಕಾರ್ಯನಾಗಿ ಮಱುದಿವಸಮವಸರಂಗೊಟ್ಟು ಗಜಕರ್ಣ ದೂತನ ಮುಖಾವಲೋಕನಂ ಮಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೫೨ ವ). [ಅವಸರ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅವಸರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಮಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಆತನೊಳವಸರಂಬಡೆದು ಮೆಲ್ಲನೆಯ್ದೆವಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೯) ; ಕುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂದ[ಂ]ದಹ್ಯಮಾನಸನುಮಸಹ್ಯಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೦ ವ) ; ಅವಸರಂಬಡೆದು ದೇವೇಂದ್ರಾಸ್ಥಾನದ ಭದ್ರಮಂದಿರಮನಿಂದ್ರಂ ಬಂದು ಪೊಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೧೧–೬೯ ವ). [ಅವಸರ + ಪಡೆ$_1$]

ಅವಸರಂಬಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಕಾಯು : ಅನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನಮೆ ಬಿನ್ನವಿಸಲವಸರಂಬಾರುತ್ತಮಿರ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರಚರಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೧ ವ). [ಅವಸರ + ಪಾರ್]

ಅವಸರಣ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ; ಪಲಾಯನ ; ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು : "ಪಿಂಗು – ಅವಸರಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಅವಸರವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡುಕೊ : ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸವಾಸದವಸರವಱಿದು ನಿಮ್ಮಾಸುರದ್ವೇಷಿಯನು ಕಾಣಿಪೆನೆಂದನಾ ಶುಕ್ರ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೭೮). [ಅವಸರ + ಅಱಿ$_1$]

ಅವಸರಸತ್ರ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಸತ್ರ (?) : ಶ್ರೀ ಹರಿಹರ ದೇವರ ಅವಸರಸತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪ್ಪಿಸಿದ್ದು ಎರಡು ಪಾಲು (ಇಆ. IV, ೩೨೮–೯ ; 1530). [ಅವಸರ + ಸತ್ರ]

ಅವಸರಾಯ್ತ (ನಾ). ಅವಸರದ ಊಳಿಗದ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಅವಸರ + -ಆಯ್ತ]

ಅವಸರಾಯ್ತಿ 'ಅವಸರಾಯ್ತೆ' ನೋ.

ಅವಸರಾಯ್ತೆ, ಅವಸರಾಯ್ತಿ (ನಾ). ಅವಸರದ ಊಳಿಗದವಳು, —ಅಧಿಕಾರಿಣಿ : ಸೂಳಾಯ್ತೆ, ಸೂಳಾಯ್ತಿ, ಅವಸರಾಯ್ತೆ, ಅವಸರಾಯ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅವಸರಾಯ್ತಿ** : 'ಅವಸರಾಯ್ತೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಸರ + -ಆಯ್ತೆ]

ಅವಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು ; ಆತುರಪಡು : ಅವನಱಿಯದೇ ಕುಱಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದವಸರಿಸಿ ಬರುತಾ ಶಿವಾಲಯಮಂ ಪೊಗಲು (ಬಸಪು. ೨೮–೨೯); ಶಿರವನಾಗಳ್ ಕೊಯ್ದುಕೊಳಲವಸರಿಸುವೆಡೆಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಯಭವಂ . . . ಬೇಡು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೪–೬೨). ೨. ಆತುರಪಡಿಸು ; ತ್ವರೆಗೊಳಿಸು : ಆಲಸದಂತೆ ಸ್ನೇಹ ಬಳಸು ಎಂದು ಹಲುಬಿ ಅವಸರಿಸದೆ, ಒಲಿಸಿ ಬೇಡಿದರೆ, ಆಗಲಿ ಎಂಬೊದೇನೊ, ಮಂಗಳ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦) ; ಆಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಮುಗಿಯದಿದ್ದರೆ, ಅವಸರಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೭) ; ಆಲಿಬಹದ್ದೂರನು ಅವಸರಿಸಬಾರದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೦೭). [ಅವಸರ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಸರೋಚಿತ (ಗು). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ : ಆಗಳರಸನವಸರೋಚಿತ ಫಳಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೩೩ ವ). [ಅವಸರ + ಉಚಿತ]

ಅವಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ ; ಗೂಢಚಾರ. [ಸಂ.]

ಅವಸರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿತಾಯ ; ಕುಂದುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರ ಆಯುಸ್ಸು ಸುಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಂದುವ ಕಾಲ : ಅವಱೊಳುದ್ಧಾರಸಾಗರೋಪಮಂಗಳ್ ಪತ್ತು ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಗೊಂಡೊಡವಸರ್ಪಣಕಾಲಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೫ ವ) ; ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). = ಅವಸರ್ಪಣ ೨ : ಅದು ಶರೀರಬಳಾಯುರ್ದೇಹಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿನಾಮಮುಂ ಪಡೆದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ) ; ಗುಣಿಗಳುಮಂ ನೆಗಱ್ದೊಳ್ಪಿನ ಕಣಿಗಳುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪುದದಱಿಂದವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ತು ಕಾಲಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೧–೬೧) ; ಈ ಹನ್ನೆರಡವಸರ್ಪಿಣಿಯೊಳ್ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦–೬೨). 'ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವಸರ್ಪಿಣೀ]

ಅವಸಾದ (ನಾ). ೧. ಕುಸಿಯುವುದು ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. ೨. ದಣಿವು ; ಆಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಅವಸಾನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಚಾತುರ್ಯಾಮಾವಸಾನಘಟಿತಘ[ಂ]ಟಿಕಾಧ್ವನಿಗಳುಂ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಸಮುದಿತ ಶಂಖಧ್ವನಿಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫ ವ) ; ದೇವಾಯತನನೂತ್ನಸ್ತಂಭವಂ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಂದಿರ್ದು ತದಂಗನಾಗೀತಾವಸಾನ ಸಮಯಮುಂ ಪಾರುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೭). ೨. ಸಾವು ; ಮರಣ : ಪುತ್ರನಾದರೆ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ ಹತ್ತರ ಇದ್ದಾನು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅವಸಾನಕಾಲ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲ ; ಸಾಯುವ ಸಮಯ : ಅಂತು ಪಲಕಾಲಂ ತಪಂಗೆಯ್ದವಸಾನಕಾಲದೊಳ್ ನಿದಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೪ ವ). [ಅವಸಾನ + ಕಾಲ]

ಅವಸಾನಸಮಯ (ನಾ). = ಅವಸಾನ ಕಾಲ : ರಾಜರವಿಯವಸಾನ ಸಮಯದೊಳಾದುದದ್ಭುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨). [ಅವಸಾನ + ಸಮಯ]

ಅವಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅವಸಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ. ೨. ಕೊನೆಗೊಂಡ ; ಪೂರ್ತಿಯಾದ. ೩. ತಿಳಿದ ; ಗೊತ್ತಾದ. ೪. (ಧಾನ್ಯದಂತೆ) ಕೂಡಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೫. ನೆಲೆ ; ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಮನೆ : "ಅವಸಿತಂ ವೇಶ್ಮವೆನೆ ಗೇಹಮೆನೆ ಧಿಷ್ಣ್ಯಮೆನಲಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಿತಿ (ನಾ). ಕಡೆ ; ಕೊನೆ ; ಮುಗಿವು : ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆಗಳನಾಡಿಸಿ ಅವಸಿತಿಯೊಳ್ ಈಳ್ದ ಕರಿದೆರೆಯೆಂಬವೊಲ್ ಕವಿದುದು ಕತ್ತಲೆ (ಶೇಷರಾ. ೧೬–೯). [ಸಂ.]

ಅವಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅವಸೇಕ (ನಾ). (ದ್ರವವಸ್ತುವಿನಿಂದ) ತೋಯಿಸುವುದು ; ನೆನೆಸುವುದು ; ಚಿಮುಕಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕಂದ (ನಾ). ೧. ದಾಳಿ ; ಮುತ್ತಿಗೆ ; ಆಕ್ರಮಣ : "ಅವಸ್ಕಂದಃ, ಪ್ರಪಾತಃ – ಈ ೨ ದಾಱಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೪–೨೯೮). "ಪ್ರಪಾತಮುದವಸ್ಕಂದಮೆನೆ ಧಾಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬). ೨. ಬಿಡಾರ ; ಠಾಣ್ಯ. ೩. [ನ್ಯಾಯ] ಆರೋಪಣೆ ; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ೧. = ಅವಸ್ಕಂದ ೧ : ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೋಡುವಶನಿಘೋಷನಸುರ್ವರಾಸ್ಯತಿಲಕಂ ಕೊಂದಲ್ಲದಿರೆನೆಂದು ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಬೆನ್ನೊಳೆ ತಗುಳವೇೞ್ದು ತಾನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಶೂರಸೈನ್ಯಾವಸ್ಕಂದನ ಸಮನ್ವಿತಂ ಬೆಂಕೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೯ ವ). ೨. = ಅವಸ್ಕಂದ ೨ : ಪರಾಂಗನಾವಸ್ಕಂದನ ರಾಗ ತೀವ್ರಾನಾಚಾರಾದಿಗಳ್ ನಪುಂಸಕವೇದನೀಯದ ಆಸ್ರವಂಗಳ್ ಅಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಸ ; ಕೊಳೆ. ೨. ಮಲ ; ಹೇಸಿಗೆ. ೩. ಗುಹ್ಯಪ್ರದೇಶ. ೪. ತಿಪ್ಪೆ ; ಕುಪ್ಪೆ : ಅವಸ್ಕರದವೋಲ್ ಮೂತ್ರ ಪುರೀಷಾದಿ ಮಲಭಾಜನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ತು (ನಾ). ವಸ್ತುವಲ್ಲದುದು ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪದಾರ್ಥ ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು : ಇದುದಲವಸ್ತುವೆನ್ನದೆ ಮದುಕ್ತಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೇಳ್ದು ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧಾರಿಸು (ಆದಿಪು. ೮–೧೧) ; ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊಳಕು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಅವಸ್ತುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಪುನರು. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ತುಭೂತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ : ಸೋದರರೆಂದು ನಾಣ್ಚಿ ಸೆಡೆದಿರ್ದಪೆನಿರ್ದೊಡವಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪೞಿಯೆ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೮). [ಅವಸ್ತು + ಭೂತ]

ಅವಸ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ನಾನಿರ್ಪವಸ್ಥಾಂತರದೊಳೆನಗೆ ನಿನ್ನನ್ನರಾರ್ ಬಂಧುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೧); ತನ್ನವಸ್ಥಾಂತರಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ (ನಾ). ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು: ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಗಳು (ಪಂಚೀಕ. ೬). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಯ)]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯ (ನಾ). = ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ: ಕನಸು ಮೇಣೆಚ್ಚರು ಸುಷುಪ್ತಿಗಳೆನಿಪವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯದಲೆ ಜೀವನು ವಿಸಂಚಿಸಿ ಬೀಳ್ವನಲ್ಲದೆ ಶರಕೆ ಸಿಲುಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೮೮). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಿತಯ)]

ಅವಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ನಿಲುಗಡೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ (ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ)ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ: ಕೃಷ್ಣಂ . . . ನಿರ್ವರ್ತನಾವರ್ತನ ಭ್ರಮಣಂ ಲಲನಂ ಪ್ಲವನಾವಸ್ಥಾನಾದಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫೬). 'ಅವತಾಣ' ಪರಾ. ೪. ಮಟ್ಟ; ಹಂತ; ದರ್ಜೆ: ಭಾಷೆಯು ಒಂದು ಅವಸ್ಥಾನವನ್ನು (Stage) ಮುಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ವಿಷ್ಣುಶಿವರು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ನಿಮಿತ್ತರಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದ ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೫).
[ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ಭೇದ)]

ಅವಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ನೆಲೆಗೊಂಡ; ನಿಂತ; ವಾಸಿಸುವ.
[ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಅವಸ್ಥಾರೂಪ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ: ನಿಮ್ಮಯ ಮಗನವಸ್ಥಾರೂಪವಿದು ಚಿತ್ತವಿಸಿ ನೀವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೪೨). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ರೂಪ)]

ಅವಸ್ಥಿತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇರವು, —ಸ್ಥಿತಿ: ಅವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂ ಎನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ. ೨. (ಸ್ವರೂಪ, ವಯಸ್ಸು, ಅವಕಾಶ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೧೦). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ: ಎನಗಿನಿತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾದುದಿದರ್ಕೆ ನೀನಟಿಲ್ದಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಂಬಡದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫); ಕಂಡರೆ ಮನೋಹರವಯ್ಯಾ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೭೦); ಈಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದನು ಭಾನುನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧೩). ೪. ನಲವತ್ತೈದುಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ವರ, ಪ್ರಕೃತಿ . . . ಅತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).

ಅವಸ್ಥೆಗೊಳ್ = ೧. ಕಷ್ಟಪಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಿಸು: ಹಚ್ಚಡದ ಸೆಜಗಂ ಪಿಡಿದು ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಜೋಲುತ್ತ ತೆಗೆವಂ ಬಲುಮುನಿಸು ನಿಮ್ಮಿಂದವಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯದೆನುತುಂ ಬಾಲಲಿಂಗನವಸ್ಥೆಗೊಳುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪೭–೪೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. [ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವಸ್ಪಂದ (ಗು). ಸ್ಪಂದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಎಂದೀ ಬಿನ್ನಪಮನವಸ್ಪಂದಮನಂತೆಯ್ದೆ ಕೇಳ್ದು ಮನುಜೋಕ್ತಿಪರಿಸ್ಪಂದಮತಿ ಕೇಳದಂತಿರ್ದಂದಪಗತಚಳನ ಜಳಧಿಯಂ ವಿಭು ಪೋಲ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ನಿಯೋಜಿಸಿದ; ಅವಧಾನಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಹಿತಧ್ಯಾನ (ಗು). ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ: ಇತ್ತ ವೃಷಭನಾಥನುಂ ಮೌನವ್ರತದಿಂ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಅವಹಿತಧ್ಯಾನನಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭–೫); ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ವಾಕ್ಸಂಯಮನುಮವಹಿತಧ್ಯಾನನುಮಾಗಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೭–೮ ವ).
[ಅವಹಿತ + ಧ್ಯಾನ]

ಅವಹಿತಭಾವ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದು: ಸ್ವಭಾವಗಂಭೀರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಱಿನವಹಿತಭಾವಮನವಳಂಬಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೩ ವ). [ಅವಹಿತ + ಭಾವ]

ಅವಹಿತ್ಥ (ನಾ). ೧. (ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದಂತೆ) ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ನಾಚಿಕೆ ಭಯ ಮುಂತಾದವು ಉಂಟಾದಾಗ, ಅವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮರೆಸುವುದು ಅವಹಿತ್ಥ" (ಭಾರಮೀ. ೩೪೭). ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಥಶ್ರಮಮದ ಜಡತಾ . . . ಇವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ೩. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೧೧ ಗಜದಂತ ೧೨ ಅವಹಿತ್ಥ ಮತ್ತು ೧೩ ವರ್ಧಮಾನ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ್ಥೆ (ನಾ). = ಅವಹಿತ್ಥ ೨: ಚಿಂತೆ, ಅಸೂಯೆ, ಅವಹಿತ್ಥೆ, ಉಗ್ರ, ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ. ಅವಹಿತ್ಥಾ]

ಅವಹೇಳನ (ನಾ). ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕಾವ್ಯವಾಗಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಕಲೆಯಾಗಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾರದು (ರಂಗರೋ. ೧೦೮); ಯಜಮಾನರ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲೆ (ಕೆಲಕ. ೫೨).

ಅವಹೇಳನಂಮಾಡು, ಅವಹೇಳನಮಾಡು = ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣು; ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ತನ್ನಣ್ಣನಾರ್ಪನಾಶಂಕಿಸಿದ ವಾನರನ ಕೀಳ್ಮೆಗವಹೇಳನಂ ಮಾಳ್ಪವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೮–೩೬೬); ಅವನ ಮೃದುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ದೇವದತ್ತನು ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹಿಂಕಿರು. ೩೩). [ಸಂ. ಅವಹೇಲನ]

ಅವಹೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನಮಾಡು: ಖೇಲನವ ಬೇಡವೆನುವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳಿಪನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಕುಕ. ೨೬೭).
[ಅವಹೇಳನ + –ಇಸು$_{3}$]

ಅವಳ್$_{1}$ 'ಅದು$_{1}$' ಪರಾ.

ಅವಳ್$_{2}$ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳಂಬಿಸು 'ಅವಲಂಬಿಸು' ನೋ.

ಅವಳಜವಳ 'ಅವಳಿಜವಳಿ' ನೋ.

ಅವಳಿ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಜೋಡಿಕಟ್ಟಿಗೆ: ಉರಿಗೆಂಡದೊಳಗವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟೆ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೪೯).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅವಳಿಗಿರಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳು: ಅವಳಿಗಿರಿಗಳವೋಲು ದೃಢತರದವಯವದ ಘನವಜ್ರಸಾರದ ಜವಳಿಸಿಂಹದವ್ರೋಲು ದುರ್ಧರ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸರು (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೯). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಗಿರಿ$_1$]

ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೋಡಿನಕ್ಷತ್ರ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು; ಅಶ್ವಿನೀನಕ್ಷತ್ರ: ಪುನರ್ವಸು, ಪುನರ್ವಸು ದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿಗಳೇ ಮಿಥುನದ ತಲೆಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩೯). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಚುಕ್ಕಿ$_2$]

ಅವಳಿಜವಳಿ, ಅವಳಜವಳ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆ; ಯಮಳ. ೨. ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳು: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ನಾವಿಬ್ಬರು ಅವಳಿಜವಳಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೩); ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ, ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಗಲಲಾರದಂಥ ಅವಳಿಜವಳಿಯರು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೭); ನೀವು ಅವಳಿಜವಳಿಗಳೇ (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೫೧). **ಅವಳಜವಳ**: "ಯಮಳ – ಅವಳ ಜವಳ, ಜೋಡು" (ಗಂಗಾವು).

ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳು = ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಸಂತಾನ: ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳಂತಿದ್ದಾರೆ ಆ ಹುಡುಗರು (ರೂಢಿ). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಜವಳಿ$_2$]

ಅವಳಿಮೊಲೆ (ನಾ). ಮೊಲೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಸ್ತನಯುಗ: ನವರತ್ನದ ಪುಸ್ತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಖವಿಸುವ ಪಂಚಸರದ ಅವಳಿಮೊಲೆಯ ಮಧ್ಯಕಮರಿದ ಪದಕದೆ ಕುವಲಯನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೯–೭೨). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಮೊಲೆ]

ಅವಳಿಸು 'ಅವ್ವಳಿಸು' ನೋ.

ಅವಳು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಳೆ, ಆವಳೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ: ಸಂಕರನಾಯ್ಕ ಆಳುತ್ತ ವ್ರಿತ್ತಿಗಡಿ ತೆಂಕಲೂ ಹರಿದ ಅವಳೆ ಗಡಿ ಪಡು ಬಸ್ತಿಗಡಿ ಬಡಗಲೂ (ಕಇ. I, ೪೧–೩೦; 1417 ?); ಮೂಡಲು ಕಟ್ಟಿದ ಪಾಗರಲು ಮುಂದೆ ಹರಿದ ಅವಳೆ ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಅವಳೆಗಡಿ (ಕಇ. III-i, ೯–೧೫; 1538). **ಆವಳೆ**: ಪಡುವಲು ಸಂಣೆ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಆವಳೆಗಡಿ ಬಡಗಲು (ಕಇ. I, ೪೧–೪೭; 1417 ?). [?]

ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ 'ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ' ನೋ.

ಅವಳೋಕಿಸು 'ಅವಲೋಕಿಸು' ನೋ.

ಅವಳ್ದಿರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಱು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಡಿ: ಸಿಂಗಂ ಪೆಱುತಿರಲಾ ಶಿಶುವಂ ತಾಯಂಗದಿ ತಲೆ ಹೊಱಟುದಯಿಪ ಸಮಯಕೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಂದು ಮತಂಗದ ಮಱಿಯಿರೆ ಕಾಣುತ ಕಡು ಮುಳಿದು ಜಂಗಿಸಿಯಾವೊಡಲಿಂದದನವಱಿತು ತುಂಗಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ್ ಕಿಱಿದಾದೊಡೆ ಪಿಂಗುವರೇ ತಮ್ಮಯ ಕೃತ್ಯವಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೩೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅವುಡು' ಎಂಬುದರ ಬೇರೊಂದು ರೂಪ. [< ಅವುಡು$_1$]

ಅವಾಂತರ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಉಂಟಾದ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. 'ಅವಾಂತರಭೇದ' 'ಅವಾಂತರಮುಕ್ತ'ಪರಾ. (ನಾ). ೩. (ಸೈನ್ಯ, ಯುದ್ಧ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ) ತೊಂದರೆ, —ಉಪದ್ರವ: ಊರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ಅವಾಂತರ ಬಂದಡಂ ಸ್ಥಾನಿಕರು ತಪೋಧನರ ಸಂಮತ ×× ನಡೆವಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೭–೧೦; 1207); ವೀರಣನಾಯಕರು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅವಾಂತರದಲಿ ಅರಸುಗಳು ಅರ್ಥಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ××× ನಡೆದು ಬರಲಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೦–೩; 1551); ಕಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಣಿತದ ಬೆವರಿನ ಅವಾಂತರಕ್ಕಾಗಿ ಜಲ್ಲಣ ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ವೀರಗಚ್ಚೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೫). ೪. ಗದ್ದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಲಾ ಹುಡುಗ, ಈಗಿನಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟು ಅವಾಂತರ, ಮುಂದೆ ಮದುವೆ ಆಗೋದಾದರೆ ಇನ್ನೇನು ಅವಾಂತರ ಮಾಡ್ತೀಯೋ ಕಾಣೆ (ಮರಳಿ. ೧೦೦); ಏನಿದು ಪಾರ್ವತಿ! ಈ ಅವಾಂತರ! ನನ್ನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆಯಾ? (ಕೈಲಾಕ. ೫೬).

ಅವಾಂತರವೆಬ್ಬಿಸು = ಗಡಿಬಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು; ಗದ್ದಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು: ಹೊಡೆದಾಡಿ ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ಪರಚಿ, ಒಬ್ಬರ ಕೂದಲನ್ನೊಬ್ಬರು ಎಳೆದು ಕಿತ್ತು ಅವಾಂತರವೆಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಗೆಹೊ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಂತರಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡು ನಡುವೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆ. [ಅವಾಂತರ + ಕಥೆ]

ಅವಾಂತರಕಾರಣ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರಣ; ಅಧೀನವಾದ ಕಾರಣ; ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ಕಾರಣ: ಘಟವು ಕಾರ್ಯವು, ಇದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಕಾರಣ, ಅವಾಂತರಕಾರಣ ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವು, ಕರ್ತೃ ಕುಂಬಾರನು (ಹಸಾರ. ೯೬೬–೩ ಟೀಕು). [ಅವಾಂತರ + ಕಾರಣ]

ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಳಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯಗಳು ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೪). [ಅವಾಂತರ + ಪ್ರಲಯ]

ಅವಾಂತರಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ: ಅವಾಂತರ ಫಲವೇನೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಬಂದಹೊತ್ತಿಗೂ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಅವಾಂತರ ಫಲವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೨೧). [ಅವಾಂತರ + ಫಲ]

ಅವಾಂತರಭೇದ (ನಾ). ಒಳಭೇದ; ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಲುವಿಸ್ತೃತವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳಿವೆ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೨ ಮು). [ಅವಾಂತರ + ಭೇದ]

ಅವಾಂತರಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ತರುವಾಯ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಮೋಕ್ಷಹೊಂದಿದವನು: ಇವರು ಅನಾದಿಮುಕ್ತರಲ್ಲ ಅವಾಂತರಮುಕ್ತರೆಂಬ ಅವಲಕ್ಷಣದ ನಾಯನಾಲಿಗೆಯನೇನೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೫); ಮೊದಲುಪ್ರಪಂಚವರ್ತನೆಯ ದೇಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆಮೇಲೆ ಮುಕ್ತರಾದವರು (ಅವಾಂತರ ಮುಕ್ತರು) ಎನ್ನುವರು ಶೈವಮತದವರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೫ ಟಿ). [ಅವಾಂತರ + ಮುಕ್ತ]

ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ವಾಕ್ಯ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವಾಕ್ಯ: ಎಲ್ಲಿ ಆ ಅವಾಂತರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧). [ಅವಾಂತರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅವಾಂತರಶೈವ (ನಾ). ೧. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ : ಆ ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವಮೆಂಬಿವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨). ೨. ಅವಾಂತರ ಶೈವ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಶಿವದೀಕ್ಷಾಸಂಪನ್ನರಾದ ವೈಶ್ಯರೇ ಅವಾಂತರಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಅವಾಂತರ + ಶೈವ]

ಅವಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪರಮಾತ್ಮನ... ಲೀಲಾಯಾತ್ರೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸುವುದು. ಇದು ಆದಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ, ಅವಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಚಿದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಜೀವರನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವ ಲೀಲಾವಿನೋದವೇ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪). [ಅವಾಂತರ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಅವಾಂತ್ರ (ನಾ). = ಅವಾಂತರ ೩ : ಹುವಳಿ ಬರಪಗೌಡ್ರ ಅವಾಂತ್ರದಲು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೭-೭ ; 1596 ?) ; ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಜಶ್ರೀ ತಮ್ಮಳ ನಾಯಕನವರಿಗೆ ವಂದು ಅವಾಂತ್ರ ಬರಲೀಕಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೭-೪ ; 1617 ?) ; ಮಂತ್ರಿಕಾಷಾಯಮಾದುದರಿಂದ ಪಟ್ಟಣಕವಾಂತ್ರ ಸಂಜನಿಸಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೬-೪೩) ; ಸತ್ಯಮಂಗಲ ಮುಂತಾದ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳ ಅವಾಂತ್ರ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. ೪-೬೩) ; ಆ ವಾಂ ತ್ರ ದ ಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುದುರೆ ದೇಶಾಂತ್ರವಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅವಾಂತರ]

ಅವಾಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೂಗ.

ಅವಾಕ್ಕಾಗಿಸು = ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೂಕವಾಗಿಸು: ರಸಿಕರೆಲ್ಲರ ಎದುರಿಗೂ ಪಿಟೀಲುವಾದನ ನಡೆಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅವಾಕ್ಕಾಗಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧೪). ಅವಾಕ್ಕಾಗು = ಮಾತು ಹೊರಡದಂತಾಗು : ಈ ಆನಂದಪರವಶತೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಅವಾಕ್ಕಾದಳು (ಭಕ್ತವಿಜಾ. ೮) ; ಮಾಚಿಕಬ್ಬೆ ಆಗ ಬಸದಿಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನು ಸೇರಿ, ಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೩). [ಸಂ. ಅವಾಚ್]

ಅವಾಕ್ಪ್ರತಿ (ನಾ). ೧. ಮೂ ಕ ತ ನ ಮತ್ತು ಕಿವುಡುತನ. ೨. ಮೂಗನೂ ಕಿವುಡನೂ ಆಗಿರುವವನು : "ಕಳಮೂಕಸ್ತ್ವವಾಕ್ಪ್ರತಿಃ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೫). [ಸಂ.]

ಅವಾಗ್ಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ತ್ರಿಜಗತ್ಸಾರತರಂ ವಿಯಚ್ಚರಪುರಂ ಚೆಲ್ವಿಂದವಾಗ್ಗೋಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಾಗ್ಭವ (ಗು). ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ; ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ. [ಸಂ. (ಅವಾಚ್ + ಭವ)]

ಅವಾಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ; ತೆಂಕಲು. ೨. ಗಿಡದ ಕೆಳಭಾಗ; ಮರದ ಬುಡ : "ಅವಾಗ್ಭಾಗಃ, ಬುಧ್ನಃ - ಈ ೨ ಮರದ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೨೭) ; "ಅವಾಗ್ಭಾಗಮೆನೆ ಬುಧ್ನಮೆನಲು ಎಸೆವ ತರು ಮೊದಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೨). [ಸಂ. (ಅವಾಚ್ + ಭಾಗ)]

ಅವಾಗ್ವಿಷಯ (ಗು). ಮಾ ತಿ ನ ಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದ, —ವಿ ವ ರಿ ಸ ಲಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ : ಪುರಶ್ರೀಯನಾತನಮಾನುಷಮುಮವಾಗ್ವಿಷಯಮುಮುಮವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗೆ ಬ ಣ್ಣಿ ಸು ತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಲುಕದ : ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರಂ ದಿಟಕೆ ನೀಂ ಬಟಿಕ್ಕಾವುದೀ ಭವಚ್ಚರಣಸೇವೆಯೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೯೦). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮಾನಸಗೋಚರ (ಗು). = ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೆ... ಅನುಪಮಮಾನನುಂ ಅವಾಙ್ಮಾನಸಗೋಚರನುಂ... ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮುಖ (ಗು). ತಲೆಬಾಗಿದ ; ಕೆಳಮುಖವಾದ : "ಅವಾಚೀನಂ, ಅವಾಙ್ಮುಖಂ - ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿರ್ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೨) ; "ಅವಾಙ್ಮುಖಮುಪಾಚೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮುಖಿ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು ; ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿದವಳು : ಸ್ತಂಭಿತೆಯರಾಗಿದ್ದು, ಎದ್ದು, ಅವಾಙ್ಮುಖಿಯರಾಗುವರು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೨-೧೧). [ಸಂ. ಅವಾಙ್ಮುಖೀ]

ಅವಾಚಿ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು ; ತೆಂಕಲು. [ಸಂ. ಅವಾಚೀ]

ಅವಾಚಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅವಾಚಿ. 'ಅವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯ' ಪರಾ. [ಅವಾಚಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ; ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆದನವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯಹೇತುವಿಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧). [ಸಂ. (ಅವಾಚೀದಿಕ್ + ವಿಜಯ)]

ಅವಾಚೀದ್ವಾರ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲು ; ತೆಂಕಣಬಾಗಿಲು : ಸುವರ್ಣಕುಲಾಭಿಧಾನ ತರಂಗಿಣೀ ಪುಂಡರೀಕಪ್ರದದ ಅವಾಚೀದ್ವಾರದಿಂ ಪೋಜಮುಟ್ಟು ತನ್ನಾ ಭಿ ಗಿ ರಿ ಯ ಂ ಅರ್ಧಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಮಾಡಿ ಪರಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೭). [ಸಂ. (ಅವಾಚೀ + ದ್ವಾರ)]

ಅವಾಚೀನ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನದು ; ತೆಂಕಲಿನದು : "ಅವಾಚೀನಂ, ಅವಾಕ್ - ಈ ೨ ತೆಂಕಲಾದುದಱ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ನುಡಿಯಬಾರದ. (ನಾ). ೨. ಬೈಗಳು ; ನಿಂದೆ : ಬಿನ್ನವಿಸಲ್ಕವಾಚ್ಯಮಿದು ದೇವ ಪರಿಚ್ಯುತಭೀತಿಯಿಂದವಾಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೫) ; ಅ ವಾ ಚ್ಯ ಶ ಬ್ದ ಗ ಳಿ ಂ ದ ನಿಂದಿಸತೊಡಗಿದ (ನಾಪೋಲೀ. ೭೩) ; ಎದುರು ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡಬಾರದೆ ಎಂದು ಪ್ರಚೋದಿಸಲು ತನ್ನ ಶಬ್ದಕೋಶದಿಂದ ಅತಿ ಅವಾಚ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಾಜು (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಸದ್ದು : ಶನಿವಾರದ ದಿವಸ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಫಿರಂಗಿ ಅವಾಜು ಬಂದಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೭) ; ಆ ಇಬ್ಬರು ಸಾಹೇಬರು ದೊಡ್ಡ ಲಷ್ಕರಿನ ನಿಶಾನಿ ಫಿರಂಗಿ ಅವಾಜು ಕೇಳಿದರೆ ಆದರ ಜವಾಬು ಕೊಡುವ ಬಗ್ಗೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪) ; ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರಿಗೂ ಇಂಗ್ರೇಜಿಯವರಿಗೂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಗದ್ದಿಗೆ ಬಳಿಯ ಆದ ಲಡಾಯದ ಅವಾಜು ಕೇಳಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೩) ; ತಾಳ, ಡೋಲಕಿಗಳ ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಅವಾಜಿನಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರ ದನಿ ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೭೩).

ಅವಾಜುನಾಡು = ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಈ ಜನ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೆದರಿತು. ಅವಾಜುಮಾಡುತ್ತಾ ಹಿಂಜರಿದು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಬೆಳುಮ. ೧೪೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅವಾಜ್]

ಅವಾಥವ್ಯ (ಗು). (ಉಕ) ಅ ಳ ತೆ ಮೀ ರಿ ದ ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅವಾಥವ್ಯ ಖರ್ಚನ್ನು ಅವಳು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವಂತಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿನ. ೩೧) ; ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅವಾಥವ್ಯ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವ ಧೈರ್ಯಸಾಲದೆ ಮರಳಿ ಹೋದರು (ರತ್ನಗೋ. ೮) ; ಮೇಲಾಗಿ ಅವಾಥವ್ಯ ಬಡ್ಡೀವ್ಯವಹಾರ / (ತಿಡುಗು. ೬೯). [← ಮರಾ. ಅವಾಥವ್ಯ (< ಸಂ. ಅಪೋಢವ್ಯ)]

ಅವಾಪ್ತ (ಗು). ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಉಂಟಾದ: ನಕುಳಾರ್ಯನುಂ ಪ್ರಭಾಕರ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಮನೋರಥಾವಾಪ್ತ ದಿವ್ಯಭೋಗಂ ಮನೋರಥನೆಂಬ ಕಲ್ಪಜನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಪಡೆಯತಕ್ಕ: ಬಹಿರಂತರ ಸ್ಥಿತನವಾಪ್ಯನಂ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪಿ ನಿನಗಂ (ವೀಶೈಪು. ೬-೧-೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ (ಗು). ೧. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ; ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ. ೨. ಎಡದಿಂದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಸುತ್ತುವ. ೧, ೨: ಉದಯಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನಂ... ಅವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನನೆಂಬುದಂ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಅಧ್ವರಾನಲನವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ ಮಾಡುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೩ ವ).
[ಸಂ. (ಅ- + ವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ, ಅವಾಮವೃತ್ತಿ + ವರ್ತನ)]

ಅವಾಯ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಮೀಪಿಸುವುದು. (?). ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡುವುದು; ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅಪಾಯ (?): "ಅವಗಡಮನಲ್ಲವಾಯಮೆನಿಪ್ಪುದು" (ಕಶರ. ೧೧೭); ರಾಯ ಹದುಳದೊಳಿಹನು ಬಂದುದವಾಯ ನಿಮ್ಮಡಿಗಿಂದು (ಉತ್ತರಾ. ೩೯-೪೮). [ಸಂ.]

ಅವಾಯಿ (ನಾ). ದೋಷಾರೋಪಣೆ: ಪ್ರಕೃತದ ಆವಾಯಿ ನೋಡಿದರೆ ನಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೯೨).
[ಪ್ರಾ. ಅವಾಇ; ಮರಾ. ಅವಾಈ (< ಸಂ. ಅಪಾಯಿನ್)]

ಅವಾರ (ನಾ). ೧. ಈಚೆಕಡೆ. ೨. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ. [ಸಂ.]

ಅವಾರಿ (ಗು). ಸಂತತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ; ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ (?): ಸಲುವುದು ಗ ೩೧ ಬಿರಾಡದಿಂದಲೂ ವೆಚ್ಚ ಬಿರಾಡ ಗ ||೦|| ಅವಾರಿಯಿಂದಲ್ ೩೧ ಉಭಯಂ ಗ|| ೪ ಉ ಗ ೪|| (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೩-೧೪; 1630); ಅವಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತವೆ ಮಾಟಕೂಟದ ಸವಿನಯ ಭಕ್ತರ ಮಠಗಳು - ಒಂದು ಲಕ್ಷ ನವ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣದಿ ಶೋಭಿಸವು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೮-೧೫). [< ಸಂ. ಅವಾರ್ಯ]

ಅವಾರಿಛತ್ರ (ನಾ). = ಅವಾರಿಸತ್ರ: ಶ್ರೀಕಪಿಲಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಅವಾರಿಛತ್ರಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೭-೩೪; 1190). [ಅವಾರಿ + ಛತ್ರ]

ಅವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ತಡೆಯದಿರುವ; ತಡೆಬಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಚೋಳಭೂನಾಥನ ಪಿರಿಯ ಕರಿ ಕಾಲಸಂಕಲೆ ಪಱಿದುಕೊಂಡು ತ್ತಾಲರೌದ್ರಾವಾರಿತೋದ್ಧತ ಬಹಳ ವೇಗದಲಿ... ಎಯ್ತುಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸಪು. ೨೨-೬). [ಸಂ.]

ಅವಾರಿತಂ (ಅ). ತಡೆಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ಎತ್ತೆತ್ತಮವಾರಿತ ಮುದ್ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಗಜಮಂ ನಿಲಿಸಲ್ (ಉಸಾರ. ೧೬೧). [ಸಂ.]

ಅವಾರಿಸತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಛತ್ರ; ವರ್ಷದ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಛತ್ರ (?): ಆದಿಸ್ವಯಂಭು ಭೈರವದೇವರ್ಗ್ಗಲ್ಲಿಯವಾರಿಶ[ಸ]ತ್ರಕ್ಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕನ್ನೆ ಮೂನೂಱಱ ಬಳಿಯ ದುದ್ಧಿಯಾಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೦-೩೧; 1057); ಶ್ರೀಮದಿಂದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗಮಲ್ಲಿಯ ಅವಾರಿಶ[ಸ]ತ್ರಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕುಱುಕುನ್ದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೩೫; 1057); ಶ್ರೀವೈದ್ಯನಾಥದೇವರ್ಗೆ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಾರ್ತ್ಥಂಗಳಾಗಿ... ಊರಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವಾರಿಸತ್ರವ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಇ. XXX, ೯-೧೨; 1220). [ಅವಾರಿ + ಸತ್ರ]

ಅವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಲಾಗದ; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆಯಬಾರದ: ಆಚಾರ್ಯನನವಾರ್ಯನನಸಮಶೌರ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೪೬-೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಾರ್ಯವೀರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ; ತಡೆಯಲಾಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ: ಭೀಷ್ಮರ ಬೆಂಬಲದೊಳ್ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನುಮವಾರ್ಯವೀರ್ಯನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೦ ವ); ಒದವಿದ ರಿಪುವಂ ಸೂಱಿಲ್ಲದಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದತುಳಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿರ್ದತೆಜನಿರ್ದುದಱಿಪುದುಮವನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಶೌರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೫); ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಸಜ್ಜನಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೪). (ನಾ). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಆದು ದೇವಲೋಕದಂತೊಪ್ಪಿದುದು... ಚಕ್ರಿಯ ತೇಜದ ಜಸದವಾರ್ಯ ವೀರ್ಯದ ಪೊದಳ್ದ ಭುಜವೀರ್ಯದೊಂದು ರೂಪನೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩). [ಅವಾರ್ಯ + ವೀರ್ಯ]

ಅವಾಸ (ಗು). ೧. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ; ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಅವಾಸಸ್]

ಅವಾಸ್ತವ (ಗು). ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ; ದಿಟವಲ್ಲದ; ಸುಳ್ಳಾದ: ಅವಾಸ್ತವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಾದ ಸಿಂಧಿಯನು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧). [ಸಂ.]

ಅವಾಸ್ತವತೆ (ನಾ). ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾಗಿರುವುದು; ದಿಟವಲ್ಲದಿರುವುದು: ಈ ರೀತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಅವಾಸ್ತವತೆಗಳ ಕೊಳಚೆಯ ನೀರಾಗದೆ... ಸಜೀವ ಪ್ರವಾಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೇ ಸಲ್ಲಬೇಕು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಸಂ. ಅವಾಸ್ತವತಾ]

ಅವಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ: ಅವಿತು, ಅವಿದು (ಭೂತನ್ಯೂ): "ಅವಿ - ನಿಗೂಹನೇ (ಮರೆಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ); "ಅವಿದಂ ಕರೆದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೧); ಅಸುರನ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಂಚಿಸುತುಂ ಬಾಹಾಸಹಸ್ರಾಟವಿಯೊಳವಿದು ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಾಗಳಾ ರಾಕ್ಷಸನೋವೋ ಗೆಲ್ದೆನೆಂದಾರ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೩೧); ಪಸಿಯನೇತ್ರದಿಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುನಿದವಿದಿರ್ದ ನಿಜಮನೋಹರಿಯೆಂದು ಬಗೆದು ಕಾಲಮೇಲೆ ಕವಿದುಬಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೬೪ ವ); ನಿಜಮಂ ಮಾಜಿ ಕೃತಕದೊಳಗವಿದೊಡಂ... ದೇವಕಳೆ ಮನಕೆ ಮಂಗಳವಿತ್ತುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೪); ಪಜಮೆವಱಿವಿಂಡವಿದತ್ತ ದಿರ್ಮುತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದಣಿಗೊಳುತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೭); ತುಱುಗಿದ ತಮಾಲದೊಳಗವಿದು ಸಖಿಯಂ ಕಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೪); ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನೊಳಗವಿದ ಪಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರನ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆನೆದೆಸಗುವೆಂ ಕೃತಿಯನು (ಅರಾಚಾ. ೧-೨೨).

ಅವಿತಿಡು = ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿಡು: ಎಲ್ಲಿ ಅವಿತಿಟ್ಟೆಯೊ ಆ ಕಾಗದಾನ (ಅನ್ನಪೂ. ೫೯); ಅಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಲಋಷಿಯ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಿಟ್ಟನು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೨೪). ಅವಿತಿರಿಸು = ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿಡು: ಹೊಸತು ಹಳತಾದಂತೆ ತಿರೆತಾಯಿ ಮಡಿಲೊಳು ಅವುಗಳನವಿತಿರಿಸಿದಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೫-೧೫). ಅವಿತುಕೊಳ್, ಅವಿದುಕೊಳ್ = ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ; ಅಡಗಿಕೊ: ಕೋಪದಿಂದ ಮುನ್ನವಿತುಕೊಂಡಿಹ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮-೬೯); ಸೂರ್ಯಶರ್ಮನು... ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಕೆಳಗೆ ನಡೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಂ. VI, ೯); ರಾಜಒಡೆಯನು ಭಕ್ತವೃಂದದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಇಣಿಕಿಣಿಕಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು

(ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೫) ; ಭವಿಗಳಿದಿರ್ವರಲಂಜಿ ನಿಲ್ಲದೋಡುತ್ತಿಪ್ಪರವಿದವಿದು ಕೊಂಡು ದೂಷಕರಡಂಗುತ್ತಿಪ್ಪರಂದು (ಇಜಾರ. ೧೧೦–೨೨) ; ಒಂದು ಮರದೊಳಗವಿದುಕೊಂಡಿರಲು (ಚಂಡೇರ. ೨೪೮). [?]

ಅವಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ : ಅವನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಕಾಲು ಅವಿಯುದ್ದದ ಸೀಳುಗಾಯ ಕಂಡಿತು (ಕೆಲಸೆ. ೨೭೫). [?]

-ಅವಿ$_3$(ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯ ನಿಂದು ದ್ಯುತಿಯ ನಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಗುಮಳವಿಗಟಿದಿರ್ದುದುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೪). [ಅಳೆ + -ಅವಿ] ; ಅಳವಿಗಟಿದಲಂಪುಮಂ ಬಳವಿವಡೆದಟ್ಟುಜುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೨ ವ). [ಬಳೆ + -ಅವಿ] ; "ಬಳೆಬೆಳ ತೋರವ್ಯಸೂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೩).

ಅವಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ : "ಅವಿಃ, ಊರ್ಣಾಯುಃ . . . ಮೇಂಡಃ –ಈಲ ಕುಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೪) ; ಅಂದವಿಗೋಪರ್ಕೈಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದ ರಿಂದು ಲಯಸ್ವರಜ್ಞರಾನಂದದೊಳಬ್ಬಿ ಬಾಬ್ಬರಮಮಾ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೨೦). ೨. ಮೇಕೆ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಗಾಳಿ. ೭. ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು. ೮. ಯಜಮಾನ. ೯. ಇಲಿ; ಹೆಗ್ಗಣ. ೧೦. ಶಾಲು; ಕಂಬಳಿ. [ಸಂ.]

ಅವಿಂಧ (ನಾ). ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಯವನ : ಅವಿಂಧರು ಪರಮ ಕೃತಘ್ನರೂ, ದುರಾತ್ಮರೂ, ಕರುಣಹೀನರೂ ಆಗಿರುವರು (ಛತ್ರಪ. ೧೦೪). [ಸಂ. ಆವಿದ್ಧ]

ಅವಿಕತ್ಥನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು : ಅಲಘುನಿಜನುತಿಗಳ್ಕುವದಜಿ ನವಿಕತ್ಥನಂ ಫಲಿಸುತಿದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ, ಅವಿಕಳ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ; ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದ; ಸಮಗ್ರವಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ : ಜಲರಾಶಿಪ್ರಭವೆಯನವಿಕಲ ಕೃಷ್ಣಗುಣಾನುರಕ್ತೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೧). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. **ಅವಿಕಳೆ** : ೧. ಧವಳಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮವಿಕಳಮಂಬರ ತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೧) ; ಅವಿಕಳನಿಯಮಶ್ರೀಯನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ಧರಾಯುವತೀಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ್ಪ (ಗು). ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದ ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಯಾವ ವಿಧವಾದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಇಲ್ಲದ : ಶುಕ್ರಮಹಾಶುಕ್ರಂಗಳ್ ಕಲ್ಪಂಗಳಿರ್ಕುಮ ವಿಕಲ್ಪಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೬೫). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಳ 'ಅವಿಕಲ' ನೋ.

ಅವಿಕಾರಿ (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಅವಿಕಾರಿ ಯೆಂಬೊಂ ಭ್ರೂಲಲಾಟನಯನ ನಾಸಾಪುಟೋಷ್ಠಶಿರಶಿರೋಧರ ಕರ ಚರಣೋದರ ವಿಕಾರ ವಿರಹಿತನುಂ . . . ಅಪ್ಪೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ. ಅವಿಕಾರಿನ್]

ಅವಿಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಕಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ : ಆತ್ಮನು ಹೆಚ್ಚು ದೇವಸದೃಶನೆಂದೂ ಅವಿಕಾರ್ಯನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಸೋಕ್ರಮ. ೭೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದ ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವ : ಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಲ್ಕುಮವಿಕೃತಂಗಳವೆಂದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತಿ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದದಿರುವ : "ಅವಿಕೃತಿ ಶಬ್ದಂ = ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಶಮದ. ೮೩ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಾಗು ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪೋದತ್ತ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿವ ಅವಿಗೊಳಲು ಸುತ್ತ ಸುತ್ತಿಸುವ ಕುಟಿಲದ ವೇಶ್ಯೆಗಣಿಕೆ ಯರು (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೨೫). [ಅವಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅವಿಗೋಪ (ನಾ). ಪಶುಪಾಲಕ ; ಕುರಿ ಮತ್ತು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು : ಅಂದವಿಗೋಪರ್ಕೈಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬–೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ : ಮಾಚಿಕ್ಕರಡೆಮ ಗಾಗಳುಂ ವೃಷಭಯಕ್ಷನವಿಘ್ನಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧–೮). (ನಾ). ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನಿನ್ನ ಧ್ವರದ ಚಾರುಹಯಮವನಿಯೊಳವಿಘ್ನದಿಂ ತಿರುಗಿಬಂದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೩೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲ, ಅವಿಚಳ (ಗು). ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ : ದುಷ್ಟರ ಸಂಗದೊಳಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವು ಸಜ್ಜನರವಿಚಲ ಮನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೯–೩೫). **ಅವಿಚಳ** : ಅಮೂರ್ತಮುಂ, ಅವಿಚಳಮುಂ, ನಿತ್ಯಮುಂ . . . ಅಲೋ ಕಾಕಾಶಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೬) ; ಹವಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗ ವನವಿಚಳನಾಗಿರಬೇಕು (ಭರಚ. ೨–೧೪) ; ಪವನಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಬರು ದೇಹಭವನದೊಳಿರ್ದ ಹಂಸನನು ಅವಿಚಳಮನದಿಂದ ಕಾಣ್ಬರು (ಭರಚ. ೬೯–೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲಿತ, ಅವಿಚಳಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ : ಅವಿಚಲಿತ ಧೈರ್ಯನುತ್ತುಂಗವಂಶನಪ್ರತಿಮ ಸಹಜಸತ್ವಂ ಕಪಿಕೇತುವುದಾತ್ತಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೩) ; ಅವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿಯುಂ . . . ಅಹುದು ಮನುಜರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೩೪–೩೮). (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು : ತನ್ನಯ ಬಲಸಹಿತವವಿಚಲಿತದಿಂ ನಡೆತಂದುರವಣಿಸಿ ತಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೭–೩೦). **ಅವಿಚಳಿತ** : ೧. ಕ್ಷತ್ರಸಾರ ಸ್ಥಿತಿಯವಿಚಳಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಳ 'ಅವಿಚಲ' ನೋ.

ಅವಿಚಳಿತ 'ಅವಿಚಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವುದು : ನೆವದಿಂದಂ ನಿಮ್ಮ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳೊಗೆದೊಡೀಬಾಲೆಯುಂ ಪುತ್ರಿಯೆಂಬೊಂದವಿಚಾರಂ ಬೇಡ (ಗಿರಿಕ. ೪–೫೦) ; ಅವನಾಳ್ವ ಭುವನದೊಳಗನೃತವನ್ಯಾಯವಾಲೀ ಥತ್ವವವಿಚಾರ . . . ಇಲ್ಲೆಂದೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೦) ; ಪರದೈವಂಗಳನವಿಚಾ ರದಿಂ ಮುಟ್ಟನು (ಬಸಪು. ೫೩–೫೦) ; ಆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಾಂಡವವಾಡು ತ್ತಿದ್ದ ಅವಿಚಾರ ಅನೀತಿಗಳಿಗೆ ಅವನು ಮತ್ತೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೩೩೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡದಿರುವುದು ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡ ದಿರುವುದು : ಮಾರಹರಭಕ್ತರ್ಗಳೆಯೊಳಪಕಾರವಂ ಮಾಡುವವದಿರನ ವಿಚಾರದಿಂ ಕೊಲುವುದು ತನಗೆ ನಿಜನೇಮವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೨–೫) ; ನಿನಗೆ ಅವಿಚಾರಂ ಶಿವಾಜ್ಞೆ (ಬಸಪು. ೩೮–೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಿಚಾರ. [ಸಂ. ಅವಿಚಾರಣಾ]

ಅವಿಚಾರಿ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ವಿವೇಕ ವಿಲ್ಲದವನು ; ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದವನು : ಪೊಜಮಡಿಸಿ ಕಳೆದಂ ಪೊಬಿಲಿಂದವಿಚಾರಿ ಜೈನಮುನಿಸಂಕುಲಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦); ಸಾರಬೋಧೆಯನಾದರಿಸದವಿಚಾರಿಯಾದೆನು (ಬಸಪು. ೪೫–೩೯). [ಸಂ. ಅವಿಚಾರಿನ್]

ಅವಿಚಾರಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡದ ; ವಿವೇಚಿಸಿ ನೋಡದ ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸದ. 'ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ (ಗು). ವಿಚಾರಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವ; ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ : ಇನ್ನಾರಾರ ಕವಿತ್ವಮವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಮಲ್ಲಿ ಪುರುಳಜ ಸುವುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯) ; ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯರ ಕವಿತೆಯ ದಿರ್ಕೆ ಸಮಂತಭದ್ರತ್ರಯಮಂ ಕವಿಗಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಮೆಂದೆ ವಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭-೬) ; ಚತುರಚಮತ್ಕೃತಿಯುದ್ಘಾಟಿತ ರಮಣೀಯಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ಪಂಪನ ಕೃತಿ ಮಿಕ್ಕಿತರರ ಕೃತಿತತಿಯವಿಚಾರಿತರ ಮಣೀಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೬೦). [ಅವಿಚಾರಿತ + ರಮಣೀಯ]

ಅವಿಚಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸದ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡದ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವಿಚು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಮರೆಮಾಡು : ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅವಿಚಿಡುತ್ತಾನೆ (ಸುಂದರಿ. ೯೮).
[ಅವಿ + -ಚು]

ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಛಿನ್ನವಾಗದ; ಕತ್ತರಿಸದ. ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ : ಇಂತು ಸೋಮವಂಶದಿಂದಮವಿಚ್ಛಿನ್ನಮಾಗಿ ಬಂದ ಭರತಾನ್ವಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). ೩. (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು : ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಷ್ಟಿ ಕಾರಣಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನವಮಾಡಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನುತಲೂ ಪರಮಾರ್ಥಿಕನೆನುತಲೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನನೆನುತಲೂ ಹೆಸರು (ವೇಸಾರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವಿಚ್ಛೇದ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದಿರುವ ; ವಿಭಾಗಹೊಂದದಿರುವ ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವ ; ಸಂತತವಾಗಿರುವ.
[ಸಂ.]

ಅವಿಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ : ಅವರ ವಚನಂ ಜಡಸಂಸ್ಥಾನಮವಿಜ್ಞೇಯಮದಕ್ಕೆನಾನುಂ . . . ನ್ಯಾಸಕಾರರಂ ತರವೇಚ್ಚುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೮೦). (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಅವಿಜ್ಞೇಯ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ, ಅವಿಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿತಥ (ಗು). ೧. ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ : ನಿಶಾವಸಾನಸಮಯದೊಳ್ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳವಿತಥಂಗಳಪ್ಪುವದು ಕಾರಣದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೪). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ : ಮಹಂತ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ನೊಲಿಸಿದ ಪುರಾತನ ಪಥವಿದು ಅವಿತಥವಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು (ವಚಸಂ. ೨೨೧-೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ : ರವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವನಪೋಷಣೆಯುಭಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸೆ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿದ (ಗು). ಅವೇದ್ಯವಾದ ; ಜ್ಞಾನಾತೀತವಾದ ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ (?): ಓಡಿನಲೂಟ ಕಾಡಿನಲಾಟ ವಿಪರೀತಚರಿತ್ರ ಮರುಳಿನ ಕೂಟ ಕೋವಿದ ಕೋವಿದ ಅವಿದ ಅವಿದ ಲಿಂಗ ಗೋಗೇಶ್ವರನೆಂಬಾತನೊಬ್ಬನೆ ಹೊಜಗು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಸೂತಕರಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೧೭೮-೮೯೭) ; "ಅವಿದ : ಜ್ಞಾನಾತೀತ, ಅವೇದ್ಯ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [ಸಂ. ?]

ಅವಿದಿತ (ಗು). ತಿಳಿಯದ ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ : ಅವಿದಿತಪರಸ್ಪರೋಚ್ಚ ವ್ಯವಹೃತಿ ತಂತಮಗೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪುಟ್ಟುವಿನಂ ಭವನಾಮರಭವನಮ ನುಣ್ಮಿವ ಶಂಖನಿನಾದವಾದಮೇಂ ತೀವಿದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೦೫) ; ಅವಿದಿತಾಖಂಡ ಸತ್ವದಪಾರ ಜಲಧಿಯಲಿ ಭುವನದ ದ್ವೀಪ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾತ್ರ ವಿದಿತ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅವಿದೂರ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ. [ಸಂ.]

ಅವಿದೆ (ಅ). = ಅವಿಧಾ : ಭೂಸುರರು ಭೂಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಧಿ]ದೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೨).

ಅವಿದೆಯಿಡು = ಮೊರೆಯಿಡು ; ಕಾಪಾಡಿರೆಂದು ಕೂಗಿಕೋ : ಅವಿದೆಯಿಡುತುಂ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಗಳು ನಾವೆನುತ ದೈನ್ಯಂಗವಿದು ಪೊಗಳುತ ಸಭೆಯ ಮಾನಸರಾಗ ವಂದಿಸುವ (ಬಸಪು. ೫೭-೫೧).
[ಸಂ. ಅವಿಧಾ]

ಅವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). ೨. ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ ; ಮ್ಲೇಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅವಿದ್ಧ ೨ : ಎಮ್ಮನೀ ಸಮಯದೊಳವಿದ್ಧಕರ್ಣರುಂ ಶಬರರುಂ ಮತ್ತಂ ಕೆಲಂಬರ್ ತುಂಡು ಮನ್ನೆಯರ್ಕಳುಂ ಕಂಡು ನಡೆಯದೆ (ಕೆಳಸ್ಯ. ೧-೮೨). [ಅವಿದ್ಧ + ಕರ್ಣ]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಅಗಳುಶುಂಠಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಕ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ; ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ : ಸಕಲ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅವಿದ್ಯಕವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಮಾನತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಾತೀತ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ : ಅವಿದ್ಯಾತೀತನಾನಂದಮಯನು . . . ಸುಕವಿ ಹಂಪೆಯ ಮಾದಿರಾಜನು (ಹಚಕಾ. ೧-೧೦). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ಅತೀತ)]

ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ : ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸಕ ವ್ಯವಹಾರವಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೪೬). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅವಿದ್ಯಾವಂತ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾವಂತನಲ್ಲದವನು : ವಿದ್ಯಾವಂತ ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯಾವಂತ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರವರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾವತ್]

ಅವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಮಾಯೆ. ೩. ಮಾಯಾಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತಮಾ ತಮಸ್ಸು ಮಾಯೆ ಮೋಹ ಅವಿದ್ಯೆ ಅಮೃತಾತ್ಮಿಕಯೆಂಬಿವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕಮದಜಲ್ಲಿ . . . ವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಕೆಡುವುದಜಿಂದವಿದ್ಯೆಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೬). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾ]

ಅವಿಧವಾನವಮಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಸತ್ತ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪಕ್ಷಮಾಸದ ನವಮಿಯಂದು ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ.
[ಸಂ. ಅವಿಧವಾನವಮೀ (ಅವಿಧವಾ + ನವಮೀ)]

ಅವಿಧಾ (ಅ). ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕೂಗು : ಅವಿಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧೋ] ಪಾರ್ವನನೊರ್ವನುಳ್ಳ ಮಗನಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ನಿರ್ಘೃಣಂ ಜವನುಯ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೧) ; ಬೆನ್ನಹತ್ತಿದ ಬಸಿರ್ವೆರಸಿ ತಡೆಯದವಿಧಾ ಎಂದು ಬಿಡದೆ ಮೊಜೆಯೋ ಎಂದು ಕಡಗಿ ಶಿವಧೋ ಎನುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೩-೬೫). 'ಅವಿಧೋ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧಾನವಮಿ (ನಾ). = ಅವಿಧವಾನವಮಿ.
[ಸಂ. (< ಅವಿಧವಾನವಮೀ)]

ಅವಿಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಕ್ರಮ. ೨. ದುರದೃಷ್ಟ. ೩. ತೊಂದರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೃತೋದ್ರೇಕ (ಗು). ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ತಾಳದಿರುವ ; ವೇಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ : ಅಪರಿಮಿತಸ್ತಂಬೇರಮಾನೀಕ ಶೀಕರ ನೀಹಾರ ವರ್ಷದಿಂದಂ ಉಷ್ಣಾಂಶುಪ್ರತಾಪಮುಂ ಊರ್ಜಿತಾರಾತಿರಾಜ ಪ್ರತಾಪಮುಂ ಅವಿಧೃತೋದ್ರೇಕಮಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಅವಿಧೃತ + ಉದ್ರೇಕ)]

ಅವಿಧೇಯ (ಗು). ೧. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ; ವಿಧಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೇಯತನ (ನಾ). ವಿಧೇಯತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ ಇರುವಿಕೆ : ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ನಿನಗೆ ಅವಿಧೇಯತನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ನಾನು ಮಾಲತಿ ಯಶೋದೆಯರ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಿದ್ಧನೇ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೭೬). [ಅವಿಧೇಯ + -ತನ]

ಅವಿಧೇಯತೆ (ನಾ). = ಅವಿಧೇಯತನ : ಮಗನ ಅವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ತಂದೆಗೆ ತುಂಬ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿಧೇಯತಾ]

ಅವಿಧೋ (ಅ). = ಅವಿಧಾ : ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋಯೆನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವಿಧೋಯೆನಲುಂ ಬಲ್ಲರ್ (ಶಮುದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅವಿನಶ್ಯ (ಗು). ನಾಶವಾಗದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ವಿಶ್ವಾನುಭವವೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನುಭವಕೆ ಪಥ ನಶ್ಯದಿಂದವಿನಶ್ಯ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೦). [< ಸಂ. ಅವಿನಾಶ್ಯ]

ಅವಿನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಸ್ತಿಮಿತ ಸಾಗರಧರಾಧೀಶ್ವರನವಿನಶ್ವರಸುಖಾನುಭವನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩ ವ); ಈಗ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿನಶ್ವರ ಶರೀರಿಯ ಅವಿನಶ್ವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಿವಿದೆರೆದು ಕೇಳುವುದಾದರೂ ಉಂಟೆ ? (ಆರ್ಯಕೀ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಣ ‘ಅವಿನ್ನಾಣ’ ನೋ.

ಅವಿನಾಭಾವ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಗಲದೆ ಒಟ್ಟಿಗಿರುವುದು : ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಭಾವಿ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವಂಥ; ಯಾವಾಗಲೂ ಜೊತೆಗೇ ಇರುವಂಥ : ಭವವಿಜಯಮೆಂಬುದು ಜೀವಂಗೆ ಚೇತನಾಚೇತನಂಗಳೊಳ್ ಅವಿನಾಭಾವಿಸಹಾಯಮೊಂದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ). [ಸಂ. ಅವಿನಾಭಾವಿನ್]

ಅವಿನಾಶ (ಗು). ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದ; ನಾಶಹೊಂದದ: ಧರ್ಮನಂತ ವಿನಾಶರಿನನಂತಿರಪದಸ್ಥರು . . . ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪); ಸುರಿಗೆಯಿದನು ನಿಮಗೀವ ಮನವಿದಂ ಕೊಂಡು ಕರುಣಿಸಬೇಹುದವಿನಾಶಯೆಂದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೩೨). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಶಿ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಈ ಆತ್ಮ ಅವಿನಾಶಿಯಾದುದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೯) ; ಯಾವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವಿನಾಶಿಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊ (ಅನಾಸ. ೭). [ಸಂ. ಅವಿನಾಶಿನ್]

ಅವಿನಾಶಿತ್ವ (ನಾ). ನಾಶಹೊಂದದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿನೀತ (ಗು). ೧. ವಿನಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಧೇಯನಾದ: ಹರಿಕಾಂತನೆಂಬ ತನಯಂ . . . ತಂದೆಗವಿನೀತನಾಗಿ ಪೇೞ್ದುದಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ಆದಿಪು. ೫-೧೬ ವ) ; ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). (ನಾ). ೩. ಗಂಗವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: ಮಾಧವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಅವಿನೀತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೯೫ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೯೨). [ಸಂ.]

ಅವಿನೀತೆ (ನಾ). ವಿನಯವಿಲ್ಲದವಳು ; ಅವಿಧೇಯಳು. [ಸಂ. ಅವಿನೀತಾ]

ಅವಿನ್ನಾಣ, ಅವಿನಾಣ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಕುರುಹು : ವಿದುರನ ವಿಶ್ವಾಸದಾಸಂ ಕನಕನೆಂಬಂ ಬಂದು ಪಾಂಡವರಂ ಕಂಡೇಕಾಂತದೊಳ್ ವಿದುರನಟ್ಟಿದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಪೇೞ್ದು ನಂಬಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪) ; ಆಕೆ ಬರೆದ ಪಟಮಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬರೆಯದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭-೧೯) ; ರಘುವೀರನಣುವಂಗೆ ಜಾನಕಿಯು ತನ್ನ ಕುಱಿಪಿನವಿನ್ನಾಣಂಗಳನಱಿಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೪೬ ವ). **ಅವಿನಾಣ** : ಎನ್ನಾತನಱಿವತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ಕೆಲಕೆಲವುಂ ಅವಿನಾಣಂಗಳಂ ನಾಣ್ಚೆ ಬಂಚಿಸಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಮೆನ್ನ ಬರೆದ ಪಟಮನಿದನರ್ಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩ ವ) ; ಒದವಿದ ಬೇಟದತ್ತಳಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸಂ ಪುರುಡುಂಟು ಮಾಡೆ . . . ಕಾದಿ ಮೋದಿದವಿನಾಣಮುದಿಲ್ಲಿದಲಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳಾ (ಆದಿಪು. ೪-೧೦) ; ಪೂರ್ವಸಂಭೋಗಸಂಸ್ಮರಣಂ ದೂತನ ಕೆಯ್ಯೊಳಟ್ಟುವ ವಿನಾಣಂ ಕೂಟದುದ್ಯೋಗದಾದರವಿಾಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೫). [< ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾನ]

ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] “ಕರ್ಮವು ಉದಯವಾಗಿ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೊಸಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಬದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು ಉದುರಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ” (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡಲಿರ್ದ ಕರ್ಮಮಂ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಗ್ರಹಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಯಾಗೋಪುಚ್ಛೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಅನುಭವಿಸುವುದವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೫-೮). [ಸಂ. ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರಾ]

ಅವಿಭಕ್ತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗವಾಗದ; ಪಾಲುಮಾಡದಿರುವ. ೨. ಬೇರೆಮಾಡದ ; ಒಂದಾಗಿರುವ : ಈ ವಿಭಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಒಂದಾಗುವುದು ಜೀವಿಯು ಅವಿಭಕ್ತನಾಗಿ ಭಕ್ತನಾದಾಗಲೇ (ಭಾರದ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ (ನಾ). ವಿಭಾಗಹೊಂದದೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವ ಕುಟುಂಬ ; (ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ) ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕುಟುಂಬ: ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಮಿಾನುದಾರಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೬೮). [ಅವಿಭಕ್ತ + ಕುಟುಂಬ]

ಅವಿಭಕ್ತಘರಾಣೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ. [ಅವಿಭಕ್ತ + ಘರಾಣೆ]

ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆ (ನಾ). ಅನನ್ಯಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು : ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯನೊಸೆಯಿಸಲ್ ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ . . . ವಿಶೇಷಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವನನುದಿನಮೆಱ್ತಂದು ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೨). [ಸಂ. ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹಾ]

ಅವಿಭಾಗ (ಗು). ವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಪಾಲುಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗಿಸಬಾರದ. ೨. ವಿಭಾಗಿಸಲು ಆಗದ. ೩. [ಗಣಿತ] ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಾಹಾರಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ.

ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನ = ವಿಭಾಗಮಾಡಲು (ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸಲು) ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಅಪವರ್ತನ: ಹದಿನೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನಗಳಾವುವು (ರೂಢಿ) ; ನೂರತೊಂಭತ್ತೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ವಿಭಜಿಸಲಾಗದ ತೃಪ್ತಿ : ಯಾರ ಅಧೀನವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬವಿಭಾಜ್ಯತೃಪ್ತಿಯ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿರಲಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೦-೩೯). [ಅವಿಭಾಜ್ಯ + ತೃಪ್ತಿ]

ಅವಿಭಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ವಿಭಾವಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಾಗದವನು : ಜವನಚೀಯದಿದಿರೋಳೀಬರ್ಪ ವಾಜಿಗಳ ನಡುವೆ ಪೀಲಿದಟಿಗಳ ನೆಳಲಿಂದವಿಭಾವ್ಯನೆನಿಸಿ ಬರುತಿರ್ಪನನೇಂ ಕೇಯೂರನಾಗದಿರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂಲು. ೩೫೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಭೇದಿ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯದ; ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ. ೨. ಭೇದವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ : ಅತಿಬಹಲಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಸಂಗತಗುಣಮವಿಭೇದಿಯಾಗೆ ತದ್ಗುಣಮೆನಿಕುಂ ‖ ಉದಾ : ಯಮುನಾಪಗೆ ಸುರನದಿಯಂ ಕಮಲೋದರನಿಂದುಮೌಳಿಯಂ . . . ಪೋಲ್ತಿರ್ಪಿನಮಮಲಯಶೋರುಚಿ ಪೊದಳ್ದುದಿಳೆಗಿಂದರನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೬, ೭೪೭). [ಸಂ. ಅವಿಭೇದಿನ್]

ಅವಿಮಧೂತ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೋಹನೀಯಮಿರ್ಪತೆಂಟುತೆಱನಕ್ಕುವೆಂತೆನೆ :– ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯಂ ಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯಮೆಂದಿರ್ತೆಱನಕ್ಕುಮವಿಮಧೂತಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಧೂತಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪ್ರಕೃತಿಯುಮೆಂದು ದರ್ಶನಮೋಹನೀಯಂ ಮೂಱುಂ ತೆಱಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿ (ನಾ). ದುಡುಕುಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿಯೆ ಅವಳನು ಹಗೆದರು ನಿನಗತಿಮಚ್ಚಾದಳವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೬-೧೦). [ಸಂ. ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿನ್]

ಅವಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದದ; ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ. (ನಾ). ೨. = ಅವಿಮುಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಭೂರಿ ದುರಿತಂಗಳಂ ಕಂಡಮಾತ್ರದೊಳೆ ಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಳ್ಪ ನಿಖಿಳ ಪ್ರಳಯಬಾಧೆಗಳ್ ದೂರಮೆನಿಪವಿಮುಕ್ತ ಕಾಶಿಗೈತಂದು ವಿಶ್ವೇಶಂಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಾಶಿ; ವಾರಣಾಸಿ: ಶರಣ ಬಸವಣ್ಣನಿದ್ದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಅವಿಮುಕ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಐಮುಕ್ತಿ] ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಆನು ಬಸವಣ್ಣನ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿರ್ದೆನು (ಮಹಾದೇ. ೧೧೩-೨೫೭). [ಅವಿಮುಕ್ತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮುಕ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ : ಆತನ ಇರವೆ ವಾರಣಾಸಿ ಅವಿಮುಕ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ (ಬಸವ. ೮೫೩). [ಅವಿಮುಕ್ತಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟದಿರುವ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡದಿರುವ. 'ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ – ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಡದಂತಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅವಿಮೃಷ್ಟ + ವಿಧೇಯ + ಅಂಶ]

ಅವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಭುವನಹಿತಕೆರ್ದೆಗೊಟ್ಟು ಸಾಧಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯವಿವಿಧನಿರ್ವಹಣಂಗಳಂ ಬಲ್ಲನಿತನೆಂತೊ ಅವಿಯಿಪಂ ಗುಪ್ತಿಗೆಯ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೧-೧೦). [ಅವಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಿರತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ: ಯಾರು ಸತ್ತರೇನು, ಯಾರು ಇದ್ದರೇನು, ಜೀವನ ಸಾಗುವುದು ಅವಿರತವಾಗಿ (ಮುಕ್ತಿ. ೭). (ನಾ). ೨. ನಿವೃತ್ತನಲ್ಲದವನು ; ವಿರಕ್ತನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವಿರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದೊಳವಿರತಂ ನಿಶ್ಚರ್ಚಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೦ ವ); ಪಶುಗಳನಾರಯಿದು ಕಾಯ್ತು ಪ್ಪನನುದಿನವು ಸವಿನಯದೊಳೀ ಕಾಯಕೋದ್ಯೋಗವೆ ತನಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಜಂಗಮಕವಿರತಂ ಮಾಡುತ (ಬಸಪು. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಯತ್ನ; ಸಂತತವಾದ ಉದ್ಯೋಗ : ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಮಾನವನು ಕಾಮವಿಕಾರದಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವನು. (ಕನ್ನಸು. II, ೧೦). [ಅವಿರತ + ಪ್ರಯತ್ನ]

ಅವಿರತಿ (ನಾ). ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಆಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು : ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ ಅವಿರತಿ ಪ್ರಮಾದ ಕಷಾಯಯೋಗಗಳು ಬಂಧಹೇತುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲ, ಅವಿರಳ (ಗು). ೧. ವಿರಳವಲ್ಲದ; ದಟ್ಟವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ. ೨. ನಡುವೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಪರೂಪವಲ್ಲದ್ದು ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂಥದ್ದು. ೪. ನಿರ್ದೋಷವಾದದ್ದು ; ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ್ದು (?). ಅವಿರಳ : ೧. ಅವಿರಳ ಧೂಪಾಮೋದ ಸಂಸಂಗಿಭೃಂಗಾನ್ವಿತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೧೫೦). ೨. ಅವಿರಳ ವಾದ್ಯಸಮೇತಂ ಧವಳಪ್ರಾಸಾದಸಾರ ದೇವಾಗಾರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨೩); ಕವಿತಾಭಿಮಾನದಿಂ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ತೀ ಭವಹರಚರಿತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೬೩). ೪. ಅವಿರಳ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳಂ ಕವಿತೆಯ ಬಲ್ಮೆಯೊಳಮಿಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ ಕವಿಪಂಪನ ಕವಿಪೊನ್ನನ ಕವಿರತ್ನನ ದೊರೆಗಮೊರೆಗಮೇಂ ಬಂದಪರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲಿತ, ಅವಿರಳಿತ (ಗು). = ಅವಿರಲ ೧. ಅವಿರಳಿತ : ಅವಿರತಾಪಗತಾನತಾರ್ತಿಯವಿರಳಿತ ತೇಜಃಪ್ರಪೂರ್ತಿಸಮಸ್ತವಿಸ್ಫೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಳ 'ಅವಿರಲ' ನೋ.

ಅವಿರಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಕೊ ; ಕಲಸಿಕೊ : ಜಿನಮತವನಱಿವಂ ಮತ್ತಿನಾಗಮಂಗಳನು ನೋಡುವಂದವಿರಳಗೊಂಡಿನಿಸುಂ ನಿಶ್ಚಯಮಿಲ್ಲೆಂತೆನೆ ಮೆಚ್ಚದ ತೆಱದೆ ನುಡಿವರಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಸಮುಪ. ೩-೬೯). [ಅವಿರಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅವಿರಳವಿಸಾರಿ (ಗು). ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹರಡುವಂಥ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪ್ರಸರಿಸುವಂಥ : ಆ ರಮಣಿಯ ದೇಹದ್ಯುತಿವಾರಿಯಿನವಿರಳವಿಸಾರಿಯಿಂ ತೊಳೆದಂತಾಚಾರಮೆನಿತ್ತನಿತುಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿದುದು ವಿಮಲವೃತ್ತಿಯಿಂದನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೧೪). [ಸಂ. ಅವಿರಳವಿಸಾರಿನ್ (ಅವಿರಳ + ವಿಸಾರಿನ್)]

ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರಾನೀಕ ಡಾವರಿಸಿದವು ದಿಗುತಟವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೬). [ಅವಿರಳ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅವಿರಳಿತ 'ಅವಿರಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಹೊಂದುವಂತಹ; ಉಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ್ದು ; ಹೊಂದುವಂಥದು : ಮಾನಧನರಱಿದು ಪೇೞ್ಗನುಮಾನಕ್ಕವಿರುದ್ಧಮಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧ (ಗು). ೧. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ; ವಿರೋಧವಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆ ಮಹನೀಯರು ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧಿ (ಗು). ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದಿರುವ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ; ಹೊಂದುವಂಥ: ಸಾಧನಮಂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕವಿರೋಧಿಯನಱಿದೂಹೆಗೆಯ್ವು ದನುಮಿತಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೪). [ಸಂ. ಅವಿರೋಧಿನ್]

ಅವಿಲಂಬ (ನಾ). ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಂ, ಅವಿಳಂಬಂ (ಅ). ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ; ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲ ದಂತೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ. **ಅವಿಳಂಬಂ**: ಮುಂಡಮಂ ಶಿ[ಸೀ]ಳ್ದ ವಿಳಂಬಂ ಮಾಂಸಖಂಡಂದೆಗೆದು ಸಲಿಲದಿಂ ಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ವುತಾಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೪೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬನ (ನಾ). ತಡಮಾಡದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಿತಂ (ಅ). ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಲೋಕಾಯತ ಶಾಕ್ಯ ಮತಾವಲಂಬಿಯನವಿಲಂಬಿತಂ ಗೆಲ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣದ ಮೊಳೆ; ಕಡಿವಾಣದ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು: "ಅವಿಲಣಮಾಳಭೇದಮಧಮಂ ನೆರೆ ಕೀಳ್ವುದು ಕೀಲ್ೆ[ಳೆ]ನಿಕ್ಕು" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೫೦); ಘುರುಘುರುಸ್ವನದವಿಲಣದ ಕಿಱುನೊರೆಯ ಕಬ್ಬಿಯ ಘಣಘಣತ್ಕಾರದ ಗಡಾವಣೆಯ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೩). [?]

ಅವಿಲು (ನಾ). ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ: "ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಪದಾರ್ಥಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ "ಅವಿಲು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೬೨); ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಅವಿಲಿನಂತಾಯಿತು (ಅಳನಿ. ೧೦೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿಯಲ್]

ಅವಿವಕ್ಷಿತ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸದ: ಅವಿವಕ್ಷಿತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತದ್ಗುಣಯೋಗದಿನನ್ಯತ್ವಾರೋಪಮುಪ್ಪುದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಚ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊರಡುವ "ಅವಿವಕ್ಷಿತ ವಾಚ್ಯಧ್ವನಿ" ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಭಾರವಿಾ. ೨೭೬); 'ಧ್ವನಿ' ಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅದನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದರೆ 'ಅವಿವಕ್ಷಿತ – ವಾಚ್ಯ' ಮತ್ತು 'ವಿವಕ್ಷಿತಾನ್ಯಪರ – ವಾಚ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೯).
[ಅವಿವಕ್ಷಿತ + ವಾಚ್ಯ]

ಅವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆಗೆಟ್ಟವನು; ದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ: "ಅವಿವೃತ್ತನೆನೆ ಪೋಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕ (ನಾ). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲ ದಿರುವುದು: ಅವಿವೇಕಮೆ ಸುಖಘಾತಕಮಱಿವೊಂದೆ ದೇಹಿಗಪ್ಪುದು ಸುಖದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೧೫೩). ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಅಧ್ಯಾಸ; ಭ್ರಾಂತಿ; ಅವಿದ್ಯೆ: ಅವಿವೇಕ ಪದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸ, ಭ್ರಾಂತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಯಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು ವುದು; ಅವಿವೇಕಿತನ: ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆಯಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದಾಂ ದಿಙ್ಮೂಢನಾಗಿರ್ದೆನಿನ್ನೆವರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೫).
[ಸಂ. ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತಾ]

ಅವಿವೇಕಿ (ಗು). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದ: ಅವಿವೇಕಿ ದಶಮುಖಂ ದೃಷ್ಟಿವಿಷಾಹಿಯ ಪೆಡೆಯ ಮಣಿಶಲಾಕೆಗೆ ಕೈನೀಡುವ ಗಾಂಪ ನಂತೆ ರಘುವೀರವಧೂಜನಕಜೆಗೆ ಮನದೊಳಳಿಪಂ ತಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೮). (ನಾ). ೨. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅವಿವೇಕಿನ್]

ಅವಿವೇಕಿತನ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕಿ ತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫). [ಅವಿವೇಕಿ + –ತನ]

ಅವಿಶಾಲ (ಗು). ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರ ವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯಂ... ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿ (ಗು). ೧. ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೨. ಕಂಬಳಿ ಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ವಿಶಾಲಪರಿಧಿ ಯಾಗಿಯುಂ ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯೆನಿಸಿ ಗೃಹಮಹತ್ತರಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸಮೆದುದಂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಯಥೋಚಿತ ಪ್ರಸಂಗದಿ ನಂದಿನ ದಿವಸಮಂ ಕಳಿಪಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅ– + ವಿಶಾಲ + ಪರಿಧಿ, ಅವಿ + ಶಾಲ + ಪರಿಧಿ)]

ಅವಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. ೨. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು; ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವ ಮಾರ್ಪಾಡೂ ಇಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವುದು: ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ ವಚನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದೊಂದಿ ಗುಂ ಕುಮಾದೇಶಂಗಳ್ ಬವರಿಸುಗುಂ ಸಂಪ್ರತಿಗಂ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥದೊಳಮನ್ಯವಚನೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೭).
[ಅವಿಶಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಅವಿಶೇಷ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಧಾರಣ ವಾಗಿರುವುದು; ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮಾನತೆ: ಅವಿಶೇಷದಿನುಸಿರ್ವ ರೂಢಿಯನಿತಿನಿತೆನಿತೆಲ್ಲವು ಕೆಲವು ಪಲವು ತಾಮಂತ್ಯ ವರ್ಣಲೋಪಮನೆ ವತ್ವಮೊದವಿರೆ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೦೦); ಅವಿಶೇಷ ದಿನಾ ದೀರ್ಘವ್ಯವಹೃತಿ ಶಬ್ದಾಂತರಾಳದೊಳ್ ಪಕ್ಷದಿ ಸುದ್ಭವಿಕುಂ (ಶಮುದ. ೧೧೮). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಕಾರನ ಪ್ರಕಾರ) ವರ್ಣ್ಯಾವರ್ಣ್ಯಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಒಂದೇ ರೂಪ ವಾಗಿದ್ದು ಉದಾರವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ತೋರುವ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಱೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ. ಉದಾ:—ಅವಿಶೇಷಕ್ಕೆ: ಗುರುಪರಿಣಾಹಂಗಳ್ ಪೀವರಂಗಳುನ್ನತಿಯುತಂಗಳುರ್ವರೆಗೆ ಮನೋ ಹರಕುಚಮಂಡಳದಂತಿರೆ ಕರಮೆಸೆವುವು ವಿಮಳ ದರ್ದುರಾದ್ರಿಗಳೆರಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೨, ೭೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಶೇಷಣ (ಗು). ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಂತವಿಶ್ರಾಂತಶ್ರೀಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೨೩ ವ). ೨. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದದ. (ನಾ). ೩. ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ.
ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ = ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಆ ಮಹನೀಯರು ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ದುಡಿದವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ, ಸಭಾಪತಿ ಮುಂತಾದ ಅಧಿ ಕಾರಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಾಗಲಿ ತಮಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಸಾಲದೆಂದು ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ: ಪುರಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಪುರಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೇಲೆ ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಂದರು (ರೂಢಿ).
[ಅವಿಶ್ವಾಸ + ನಿರ್ಣಯ]

ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದವಳು ; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು : 'ಬನ್ನಿ ನಾನು ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡ ಬಹುದು' (ಕಪಾಕುಂ. ೯೭). [ಸಂ. ಅವಿಶ್ವಾಸಿನೀ]

ಅವಿಷಮ (ಗು). ವಿಷಮವಲ್ಲದ; ಸಮವಾದ; ಏರುಪೇರಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾದ : ಸಮಮುಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟವಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಱು ತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಷಯ (ಗು). ೧. ವಿಷಯವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; (ಇಂದ್ರಿಯ) ಗೋಚರವಲ್ಲದ : ಮಾಂಸನಯನಾವಿಷಯಮೆಲ್ಲ ಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೆಂಬೀ ಜಡವಾದಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧ ವ). ೨. ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ; ಅಪಾತ್ರವಾದ; ಗುರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ ... ಅವಿಷಯ ... ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಸಂಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಪ್ರೇಮ: "ಅಭಿಷ್ವಂಗ – ಅವಿಸಂಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಭಿಷ್ವಂಗ]

ಅವಿಸಂವಾದ (ಗು). ವಿರೋಧವಲ್ಲದ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗದ; ಅಸಾಂಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ : ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂಗಮಾರ್ದ್ರಮತಿಯಂ ತ್ವನ್ಮೂರ್ತಿ ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಮಾಲೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ]ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿ ಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಿಚು : ಇದನಾಂ ಕೈಯೊಳವಿಸಿರ್ಪೆಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೭); ಅವಳನಂತವುರದೊಳೇ ಅವಿಸಿದಳ್ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೫೧); ಅಂಸದೊಳುಗುರ್ವೊಯ್ಯಲ್ಲವಿಸಿ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಕೂಡುವಿನಂ (ಮಸ್ಮವಿ. ೬-೨೪). [ಅವಿ₁ + -ಇಸು₁]

ಅವಿಸೋಢ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಾಲು : "ಅವಿಸೋಢಂ, ಅವಿಮರೀಸಂ, ಅವಿದೂಸಂ – ಈ ೩ ಕುಱಿಯ ಪಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಕಾದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದ. ೨. ವಿಹಿತವಲ್ಲದ. 'ಅವಿಹಿತವೇಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತವೇಗ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ ವೇಗ; ತಕ್ಕ ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವಿಹಿತವೇಗಮೊಟ್ಟಿಗ್ಗಿಯ ಜವಂ ವ್ರಣಮಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಮೆ ಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀೞ್ವ ಗಜಧ್ವಜಮುಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಕುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದಣೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಜಗಣಟ್ಟುವ ಜಟ್ಟರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೦). [ಅವಿಹಿತ + ವೇಗ]

ಅವಿಹಿತಸಂಹಿತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಸಂಧಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಮಾಡದೆ) ಅನುಚಿತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು; ವಿಸಂಧಿ : ಅವಿಹಿತ ಸಂಹಿತೆ ಮೇಣ್ ಸಂಧಿವಿರೂಪಂ ಬಗೆಯೆ ತಾಂ ವಿಸಂಧಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ ಉದಾ: ಆಸಿಯ ಒಱೆ ಬೆಸದ ಪೆಟ್ಟಗೆ ಮಿಸುಗುವ ಆರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೯, ೪೪೦). [ಅವಿಹಿತ + ಸಂಹಿತೆ]

ಅವಿಳಂಬಂ 'ಅವಿಲಂಬಂ' ನೋ.

ಅವೀಚಿ (ಗು). ೧. ತೆರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮನಳಿದಾತಂ ಅವೀಚಿ ಮೊದಲಾಗೆರ್ಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ನರಕದೊಳೊಳ್ಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೪೩ ; 897). [ಸಂ.]

ಅವೀರೆ (ನಾ). ಗಂಡನೂ ಮಗನೂ ಇಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅವೀರಾ]

ಅವು₁ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕುಟ್ಟು ; ಇಡಿ : "ಅವು – ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ. ಸ) ; ಅವು ತವು ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೩). 'ಅವಲ್', 'ಅವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಅವು₂ 'ಅದು₁' ಪರಾ.

-ಅವು₃ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಮೆಚ್ಚನಾಸೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆನ್ನುದ ಸನ್ಯಾಸನಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೪-೩ ; 700). [ಇರ್ + -ಅವು = ಇರವು] ; ರಿಸಿಯರ್ಕಳ ಬರವಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦-೧೯). [ಬರ್ + -ಅವು = ಬರವು] ಒಲವೆಂಬುದಿಂತುಟಾಗದೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೧). [ಒಲ್ + -ಅವು = ಒಲವು] ; ಚೆಲ್ವಾದ ತೊಡವುಗಳೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೭ ವ). [ತೊಡು + -ಅವು = ತೊಡವು].

ಅವುಂಕಿಸು, ಅವುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆಮಾಡು ; ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು : ಎಡೆಯಾಗದ ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುವೊಲ್ಲ[ಮೊಲ್ಲ]ದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ) ; ಧೃತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ತೆರಳ್ದಪೆನೆನುತವುಂಕಿಸಲೊಡನೆ ಹುಲಿಗೆಱೆಯರಸನಾಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಹರಿತಂದು (ಬಸವು. ೪೪-೭). **ಅವುಕಿಸು** (೬). [ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + -ಇಸು₁]

ಅವುಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಂಕುಹ, ಔಂಕುಹ (ನಾ). ಅಮುಕುವಿಕೆ : ಬದ್ದಿಸಂ (ಬಡ್ಡಿಸಂ)= ಅವುಂಕುಹಂ (ಶಸುದ. ಪರಿ. ೧). **ಔಂಕುಹ** : "ಬದ್ದಿಸುಯೆಂದೊಡೌಂಕುಹಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೮೪). [ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + -ಹ₃ (< -ಪ₂)]

ಅವುಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು ; ಅಂಗರಬೇರು ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ : ಸವಳದೆ ಸಿತಘೃತ ಮಿಶ್ರಿತಮವುಂಗುರುಂ ಸೂಸಲೆಂಬಿವಂ ಸೇವಿಸೆ ಪುಷ್ಟಿವಿವರ್ಧನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭). [< ಅಂಗುರ್]

ಅವುಂಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಅವುಂಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಕೆ, ಅವುಡಲಕ್ಕೆ, ಅವುಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಿಕೆ, ಆವುಂಡಲಗೆ, ಆವುಂಡಲಿಗೆ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ: ಅವುಂಡಲಗೆಯ ಬಿತ್ತಿನಂತೆ ಬಂಧಮಿಲ್ಲಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೯೯-೭). **ಅವುಡಲಕೆ** : ಏರಂಡ, ವ್ಯಾಡಂಬಕ, ವರ್ಧಮಾನ ... ಅವುಡಲಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಅವುಡಲಕ್ಕೆ** : ಆನೆಯನಿಟ್ಟವುಡಲಕ್ಕೆಯಂ ಮುಱಿಗೊಂಡರೆಂಬಂತೋಡಿಪೋಗಿ ಕೋಂಟಿಯಂ ಮುಱಿಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೨೯ ವ). **ಅವುಡಲಗೆ** : ತುಲಸಿಯ ನುಗ್ಗಿಯ ತಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆದಾವುಡಲದಗೆ[ಲಗೆ]ಯ ಕೆಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಯ ಪತ್ರಂಗಳೊಡನೆ ತೆಗಪಿಕೊಂಡದಱೊಳು ಸೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ ಪತ್ರಸೇಕಂ ದಿವ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨೧). **ಅವುಡಲಿಕೆ** : ಪಾರ್ವಂ ಪೋಗಿ ಎಳೆಯುನ್ಮತ್ತದೆಲೆ ಪಣ್ಣೆಕ್ಕೆಯೆಲೆಯವುಡಲಿಕೆಯೆಲೆಗಳನು ... ತಂದೀಶ್ವರ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಪೂಸಿ (ಬಸವು. ೧೬-೭) ; ಅವುಡಲಿಕೆಯಾ ಮುಱಿಗೊಳ್ಳಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೨೬-೫೬). **ಆವುಂಡಲಗೆ** : ಸಲೆ ಪಂದಿಯ ನೆಣನುಮನಂಕೊಲೆಯ ಕಷಾಯಮುಮನೆಱೆಗೆ ಮೂಲದೊಳಾವುಂಡಲಗಿದಚ್ಚರಿಯೆನೆ ಪಾಗಲಕಾಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೫೪). **ಆವುಂಡಲಿಗೆ** : ಬರಿವದಣೆ ಸುಣ್ಣಗಂದಿಗೆ ... ತವಸಿ ಆವುಂಡಲಿಗೆಯುಮಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦೨-೬೦). [ಅವುಂಡಲ + -ಗೆ]

ಅವುಂಡಿ (ನಾ). (?): ಇಂತು ಧರೆಯೊಳುಳ್ಳ ಹದಿನೆಂಟು ನಗರವು ಸಂತತ ಅವುಂಡಿಯ ಪರವೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೩೪). [?]

ಅವುಂಡು, ಅವುಡು$_2$, ಔಂಡು$_2$, ಔಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ದವಡೆ. ೨. ಕೆಳ ತುಟಿ: "ವಕಾರಡೌತ್ವಕ್ಕೆ: ಕವುಂಗು – ಕೌಂಗು, ಅವುಂಡು – ಔಂಡು" (ಶಮುದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ಅವುಡು$_2$** ೨: ಅಸುರತರಮಾಗೆ ಕರ್ಚಿದವುಡುಂ ಬೆರಸು (ಗದಾಯು. ೪-೫೩); ಕರ್ಚಿದೀಯವುಡ ಪಾಂಗು (ಬಂಹರಿ. ೩-೧೨); ಬಡವನ ಕೋಪ ಅವುಡಿಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). **ಔಂಡು$_2$**: ೨. "ಅವುಂಡು – ಔಂಡು" (ಶಮುದ. ೧೫೬ ಪ್ರಯೋ). **ಔಡು$_2$**: ೨. ಕರ್ಚಿದೌಡುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ ಇಱಿಯಲನುಗೆಯ್ದ ಕೈ (ಗದಾಯು. ೪-೨೬); ಔಡಂ ಕರ್ಚಿ ಮಹಾ ರೌದ್ರಭಾವದಿಂದಂ ಕೆಡೆದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೪೩); ಹುಬ್ಬುಗಳನುಱೆ ಬಿಗಿದೌಡನೊಡೆಯೊತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೩).

ಔಡುಕಡಿ, ಔಡಗಿ = ಕೋಪದಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿ, —ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅವುಡು, ಔಡು]

ಅವುಂಡುಗರ್ಚು, ಅವುಡುಗಚ್ಚು$_1$, ಅವುಡುಗರ್ಚು, ಔಂಡುಗರ್ಚು, ಔಡುಗಚ್ಚು$_1$, ಔಡುಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ) ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲುಮುಡಿ ಕಚ್ಚು: ಕರಿಪೋತಮವುಂಡುಗರ್ಚಿ ಕೇಸರಿಣಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೦). **ಅವುಡುಗಚ್ಚು$_1$**: ಅವುಡುಗಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೧); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವುಡುಗಚ್ಚಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೪೯). **ಅವುಡುಗರ್ಚು**: ಪುರ್ವುಗಳ್ ಬಿಗಿದವುಡುಗರ್ಚಿ ಮುಂಡಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೪೦-೯). **ಔಂಡುಗರ್ಚು**: ತೊಡೆಯಿಂದಿ ಜುಂಕದಿರು . . . ಔಂಡುಗರ್ಚದಿರ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೦); ಹುಂಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುತುವೌಂಡುಗರ್ಚಿ ಕಿಸುಗಣ್ಬಿಟ್ಟಚ್ಯುತಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೦). **ಔಡುಗಚ್ಚು$_1$**: ಆಲಿಯಲಿ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲುದಿರುಹುತಲೌಡುಗಚ್ಚಿ . . . ಪಾರ್ಥನಿದಿರಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೩); ಕೇಳುತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಮಾಗಧನು ಮೈತೊಳೆದೆದ್ದೌಡುಗಚ್ಚಿದನು (ಭರಜ. ೨೪-೪೪). **ಔಡುಗರ್ಚು**: ಬಿಡಪೌಡುಗರ್ಚಿ ನೋವಿಂದಡಿಗಡಿಗಹಹಾಯೆನುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೩). [ಅವುಂಡು + ಕರ್ಚು$_1$]

ಅವುಕಾಟ, ಔಕಾಟ (ನಾ). ಒತ್ತಡ; ಅನುಕುವಿಕೆ; ಅದುಮುವುದು. **ಔಕಾಟ**: ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ದಟ್ಟವಾದ ಬಂಡೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಕೆಳಗಡೆ ಎಣ್ಣೆಯೂ ಅನಿಲವೂ ಸೇರುತ್ತ ಸೇರುತ್ತ ಎಣ್ಣೆಯ ಮೇಲಿನ ಔಕಾಟವು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೧೮೩).

[ಅವುಕು (< ಅಮುಂಕು) + -ಆಟ$_2$]

ಅವುಕಿಸು 'ಅವುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಅವುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಅವುಕುಳಿ, ತಪ್ಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅವು$_1$ + -ಕುಳಿ$_2$]

ಅವುಗು, ಔಗು$_2$ (ನಾ). "ಹಾಲುಖೋವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಹಾಲಲವುಗು ಹಾಲವುಂಡೆ ಹಾಲಮಂಡಿಗೆಗಳನಟ್ಟು (ವೈಜರ. ೯೨-೨೪); ಫೇಣಿ ಗಾರಿಗೆ ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಱಿಸೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮೫); ಎಳ್ಳಕಚ್ಚರಿ ತುಪ್ಪ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಅವುಗು . . . ಬಲಿಯಂ ಕೊಡಲು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೨-೨); ಪತ್ನಿಯು ಇವನ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಅವುಗನ್ನಿಟ್ಟು ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅಣ್ಣೆವಾಲನ್ನು ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೫). **ಔಗು$_2$**: ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಪಿಟ್ಟೆಂದು ಕಾವಲಿಯೊಳೆಱೆದೌಗ ನಡುವೆನೆಂಬನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೫); ಆ ಔಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅವುಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಟು$_1$ (ನಾ). "ಮೂರುವರೆ" (ಬಸಪು. ಕೋಶ): ನಿಮ್ಮ ಸೋಟವನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ ಅವುಟುಕೋಟಿ ರೋಮಂಗಳೂ ಕಂಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಬಸವ. ೪೯೧). [?]

ಅವುಟು$_2$ (ನಾ). ಸಿಡಿಮದ್ದನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಫಿರಂಗಿ. 'ಅವುಟುಗುಂಡು' ಪರಾ. [?]

ಅವುಟು$_3$ (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಭ; ಆಡಂಬರ (?): ಸೌಟು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವುಟು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಬಂತು (ಗಾದೆ); ಅವುಟು ಇದ್ದವನಿಗೆ ಸೌಟನಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತೋರಿಕೆಯ ಮಾತು; ದಿಟವಲ್ಲದ ನುಡಿ; ಸೋಗಿನಮಾತು: ಏನು ಅವುಟು ಹೊಡೆಯುತ್ತೀಯಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [< ಅವುಟ ?]

ಅವುಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಫಿರಂಗಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಸಿಡಿಮದ್ದಿನ ಗುಂಡು (ಕಿ). [ಅವುಟು$_2$ + ಗುಂಡು]

ಅವುತಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಿಲುಗಡೆ (?): ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನವವಱೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘಚಾಳನವೊಡನೆಯವುತಾಣಮಾನಿತಂ ನವತಾಣಮುಂ . . . ಅಮರ್ದಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೯-೮). 'ಅವತಾಣ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ]

ಅವುಡಲ, ಅವುಂಡಲ, ಔಡಲ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಹರಳು; ಏರಂಡ: "ಗ್ರಾಮರುಹಮೇರಂಡಮೆಂದೊಡವುಡಲಮದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪); ಬೂದಿಗುಂಬಳದ ಬೇರು, ಅವುಡಲದ ಬೇರು, ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು, ಈ ಮೂರನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಐದುವರಹ ತೂಕವನು ಎರಡು ಮಾನ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಚತುರ್ಭಾಗಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಶೂಲೆ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೬೬-೩೪೬ ಟೀಕೆ). **ಅವುಂಡಲ** (ಕಿ). **ಔಡಲ**: ಕೋಂಟೆಯಂ ಕೆಡಪಿಸಿ ಔಡಲಮಂ ಬಿತ್ತಿಸಿ ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳ್ಗಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೨-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಮಣ್ಣವಱ್, ಆಡವಱ್, ಆಟಲೈ, ಆಮಣಕ್ಕು; ಮಲ. ಆವಣಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲುಂಬುಡ, ಅಲುಂಬುಡೆ; ಕೊಡ. ಅಣಕೆ; ತೆಲು. ಆಮುದ; ಕೊಲಾ. ಆಮೆದ್ದಾ, ಅಮೆದ. / ಸಂ. ಆಮಂಡ, ಆಮಂಡಕ, ಏರಂಡ]

ಅವುಡಲಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಕ್ಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಿಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡು$_1$, ಔಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು, —ಅಗಿ: ಉರಗನವುಡಿದೊಡದಱ ವದನದೊಳಿರದೆ ಮೇಣಾ ದಷ್ಟದೇಹದೊಳಿರದೆ ರುಧಿರವು ಹರೆವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬ರಿ೩. ೩-೧೩). **ಔಡು$_1$**: ೧. "ಔಡು – ದಂತಚರ್ವಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಕಂಗೆಟ್ಟು ಡೆಂಡೆಣಿಸಿ ಸರಳಿಸುವ ಹರಿಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಮುಱಿವೌಡಿ ಕೆಡಹಿದವು ದೀಹದ ಹುಲಿಗಳು (ಸೋಮಚ. ಪರಿ. ೩೨); ಪೊಟಿಲೊಳಗಿರ್ದ ದುಷ್ಟವ್ಯಾಳಂ ಮುಳಿದೆನ್ನ ಕೈಯನೌಡಲ್ (ದಶಕು. ೭-೧೦೧); ಸರ್ಪನೌಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿದ] ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ (ಲಶಿಚಂ. ೨೧-೧೮). ೨. "ಮೆಲಕಾಡಿಸು" (ಗಂಗಾಮು. ೬೧). [?]

ಅವುಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಅವುಡು$_3$, ಔಡು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು; ಅಗುಳು (ಕಿ). **ಔಡು$_3$** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಒರಟಾದದ್ದು; ನುರಿಯದ್ದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅವುಡುಗಚ್ಚು$_1$ 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡುಗಚ್ಚು₃, ಔಡುಗಚ್ಚು₃ (ನಾ). ತುಟಿಯನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಿಯುವುದು. **ಔಡುಗಚ್ಚು₃** : ಒಳಗೊಳಗೆ ಸನ್ನೆಗಳೋರೆ ಗೊರಳುಗಳಾಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೦); ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮುರಿದ ಮೀಸೆಯಲೌಡುಗಚ್ಚಿನ ಕುರುಕುಲಾಂತಕ ಭೀಮ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂಠಿಯಲಿ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೩೫).
[ಅವುಡ್ಡು (< ಅವುಂಡು) + ಕಚ್ಚು (< ಕರ್ಚ್ಚು₃)]

ಅವುಡುಗಡಿ, ಔಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಅವುಂಡುಗರ್ಚು. **ಔಡುಗಡಿ** : ಹೋಗೆನುತ್ತೌಡುಗಡಿದು ಪಲ್ಲಿಂದು ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಮರಳಿದನು ಛಲದಂಕ ಭೀಮಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೩೦). [ಅವುಡ್ಡು (< ಅವುಂಡು) + ಕಡಿ₁]

ಅವುಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡೂಱು (ಕ್ರಿ). ದವಡೆಯನ್ನು ಊರು (?) : ಅಖಿಳದಿಗ್ಗಜರಾಜಿಯವುಡೂಱಿ ಮಣ್ಣಚ್ಚಿದವು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೨೨).
[ಅವುಡ್ಡು (< ಅವುಂಡು) + ಊಱು₁]

ಅವುತ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಫಿ (?) : ಲೋಕಯ್ಯಂತು × × × ಗಾಮುಣ್ಣಗೆ ಅವುತಮ(ಂ)ಬ್ಬಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೫–೬; 904). [?]

ಅವುತಣ, ಅವುತನ, ಔತಣ, ಔತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವೂ ರಸಭರಿತವೂ ಆದ ಊಟಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ. ೨. ರಸಭರಿತವಾದ ಹಬ್ಬದೂಟದಂಥ ಊಟ : ನಾನಾವಿಧವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನೂ . . . ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಜನಗಳಿಗೂ ಅವುತಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೧); ನೀಡವುತಣ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಹಾಲ (ಹಬ್ಬರ. ೩೮). **ಅವುತನ** : ೨. ಈ ಅವುತನದಿಂದ ಹೈಮವತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲಿ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸಿ. ೭೪). **ಔತಣ** : ೨. ಇಲ್ಲಿಯೆಮಗೋರ್ವ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲೌತಣಂ (ಅನೇರ. ೩೯–೧); ಆತನೆಲ್ಲಾ ಸುರಗಗೌತಣಮಂ ಪೇೞಿದ್ದಿಲ್ಲರಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಧರ್ಮಪ. ೩–೧೧೬ ವ); ನಾಳೆ ಹೆಣದೌತಣದಲುಣಬಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಕಕಾಕಸಂತತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೮); ವಿನಮಿರಾಜಗೆ ಖೇಚರರಿಗೆ ಭೂವರನರಮನೆಯೊಳೌತಣವ ಮಾಡಿಸಿದ (ಭರಚ. ೩೨–೨). **ಔತನ** : ೨. ಕೃತಾಂತನ ತೆತ್ತಿಗರಿಗೌತನವ ಹೇಳಿಸಿದನು ಶರೌಘದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೮).
[ಪ್ರಾ. ಓದಣ, ಓದಣ (< ಸಂ. ಓದನ, ಓದನ)]

ಅವುತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಅವುತವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆ ನಾಗರ ಖಣ್ಡಮೆಪ್ಪತ್ತರ್ಕ್ಕ ಅವುತವೂರೊಳಾದ ನಾಟ್ಗಾವುಣ್ಡವಾಗಮುಂ ಬಿಸುಟೋಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೧೫; 918).
[ಅವುತ ? + ಊರ್]

ಅವುತಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ಹೇಳಲರುಹಿತರಾರು ಲೋಗರ ಹೇಳಿಕೆಯೊಳೇನಹುದು ಮನವವುತಾಳಿಸದೆ ನಿಂದಿರಿಸಿ ಯೋಚಿಸು ಕಾರ್ಯಸಂಗತಿಯ (ಅನಂರಾ. ೬–೧೦–೨).
[ಅವುತಾಳ್ಯ (< ಸಂ. ಅವತಾರ) + –ಇಸು₃]

ಅವುತಿ 'ಅವುತೆ₁' ನೋ.

ಅವುತೆ₁, ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ (ನಾ). ಜೀವರಕ್ಷಣೆಯ ಕವಚ; ಕವಚ : "ಅವುತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ] ಯೆಂದು ಕವಚಂ" (ಶಮುದ. ಪಂ.೨); ಜೀವರಕ್ಕೆ ರಕ್ಕಸನ ಕಯ್ಯ ಕೋಲುಂ, ಮೆಯ್ಯವುತೆಯುಂ . . . ಕಡಿವಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩–೨೬). **ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅವುತೆ₂ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರೆಯುವುದು (?); "ಕರೆದುದು" (ಚತುಃ. I, ೪೮ ಕ). [< ಅವ್ವಿ + –ತೆ]

ಅವುದುಂಬರ (ನಾ). = ಔದುಂಬರ : ಅವುದುಂಬರಾಹ್ವಯದ ವೃಕ್ಷಕಿಡಿದಿಹ ಫಲಗಳನಲಘುಮೋಕ್ಷಣನಲೊಗೆದಿಹವು (ಗಗತಾ. ೧೨–೭೫).
[ಸಂ. ಔದುಂಬರ]

ಅವುಪಾಸನ (ನಾ). = ಔಪಾಸನ : ಅವುಪಾಸನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ್ವಿಜಗುರುದೇವತಾಪೂಜಾತತ್ಪರರುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೬–೨೮; 1307).
[ಸಂ. ಔಪಾಸನ]

ಅವುಸು (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಚೊಕ್ಕತನ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವುಚು]

ಅವುಸೆ 'ಅವುತೆ₁' ನೋ.

ಅವುೞ್ (ನಾ). = ಅಗುೞ್₄ : ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತನುಣಿಸಿನೊಳೊಂದವುೞಿಪ್ಪಿನೆಗಮಿೞಿಪಿ ಮತ್ತೇೞುಪುದೆಂಬಂದದೆರಡನೆಯ ತಪಮೇಂ ಸಂದುದೊ ಮುನಿಪತಿಗೆ ವರ್ಯಮವಮೋದರ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೯); ಸ್ಥಿರತರಮಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಸಂಚಳಿಪಾಸನ ಮುಣ್ಮೆ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಸುರಿವುದುಮುಣ್ಬುದೊಂದ(ಗು)ವುೞಿನೊಯ್ಯನೆ ನುಂಗುತುಮೊಂದನೇನದಿಂದಿರದುಗುಬುತ್ತರೋಚಕದ ಮಾೞ್ಕೆಯಿನುಣ್ಬುದಿದೊಳ್ಳಿತಲ್ತು (ಜೀವಸಂ. ೧೧೦–೬೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿೞ್]

ಅವೆ (ಅ). ಇವೆ, ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ನಿನ್ನ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹುಡುಗರು ಅವೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೧); ಅವು ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಅವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೯); ಹಳೇಗನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳ ಅವೆ (ವಚಶಾ. ೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಕಭಾಗ. ೨); ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಬಹುಶಃ ರಮ್ಯವಾಗೇ ಅವೆ (ಉರಾಚ. ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅಹವು (< ಆಗು₁) + –ಎ₃]

ಅವೆಕೊ (ಅ). = ಅದೆಕೊಳ್ : ಎನ್ನ ಮಹಾನುಭಾವರ ಬಡತನದಿರವನೀಗ ತೋಱುವೆನು ಅವೆಕೊ ಎನುತುಂ ಚೆಲ್ಲಲೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೫, ೫೬). [ಅವೆ + ಕೊಳ್]

ಅವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ. [ಸಂ.]

ಅವೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅವೇಕ್ಷಣ ೧ : ಟೈಕೊ ಬ್ರಾಹೆಯು ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಅವೇಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು (Observations) ಮಾಡಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದನು (ಗಣಿಚ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅವೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಗಮನಕೊಡುವುದು; ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿಕೆ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ಎಚ್ಚರು : "ಅವೇಕ್ಷಾ, ಪ್ರತಿಜಾಗರ — ಈ ೨ ಎಚ್ಚತ್ತಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೬).
[ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಾ]

ಅವೇದಿ (ನಾ). ತಿಳಿಯದವನು : ವೇದಾನುವಾದದಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂನಪುಂಸಕವೇದಿಗಳ್ಗಂ ಅವೇದಿಗಳ್ಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೬).
[ಸಂ. ಅವೇದಿನ್]

ಅವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ. ೨. ತಿಳಿಯಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅವೇಳೆ (ನಾ). ವೇಳೆಯಲ್ಲದ ವೇಳೆ; ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಅಕಾಲ : ಅವಳನ್ನು ಅವೇಳೆಯಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಜಗತ್ಸೇಟನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮು. ೨೦೫); ಒಳ್ಳೆಯ ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವೇಲಾ]

ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ (ಗು). ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಲ್ಲದ; ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ : ಐದು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪುರಾತನವಾದ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಒಲೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದುಡಿದ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ? (ಅಡುಸಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅವೈದಿಕ (ಗು). ೧. ವೈದಿಕವಲ್ಲದ; ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರದ, —ಹೊಂದದ: ಈಗಿನಂತೆ ಉಪನಯನಕರ್ಮವನ್ನು ಹದಿನಾರು ವಯಸ್ಸು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನಡಸುವುದೆ ಅವೈದಿಕ ಕ್ರಮ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ವೈದಿಕನಲ್ಲದವನು; ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯದವನು: ಎಷ್ಟೋ ಕರ್ಮಗಳು ಈಗ ಅವೈದಿಕರಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ವೈರಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅವೈರಾಗ್ಯ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಂಡಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಕ್ತವಾಗದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗದ: ತ್ರಿಗುಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂದೂ ಜಡವಾದುದರಿಂದ ತಮಸ್ಸೆಂದೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೬). (ನಾ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ; ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಕಾಮ. ೫. ಮೂರ್ಖ: "ಅವ್ಯಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಮೂರ್ಖೇ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೯–೫೩); "ಪರಮಾತ್ಮನಲಿ ಮೂರ್ಖನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟದೊಳು ಸ್ಫುರಿತವವ್ಯಕ್ತವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೨೬). ೬. ಯುಗಭೇದ. ೭. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಆತ್ಮಯುಗಭೇದಂ ಮೂರ್ಖಮುಸ್ಪಷ್ಟಕಾಂಚನಮುವ್ಯಕ್ತ ಸಮಾಖ್ಯಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೮. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಬೀಜವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ; ತ್ರಿಗುಣ; ಮಾಯೆ: ತನಯ ಕೇಳವ್ಯಕ್ತಮಾವುದದೆನಲನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯೆಯೆ (ಅಮೃತ. ೪–೧೨). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅವ್ಯಕ್ತ– ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಜಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಕ್ತತೆ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದು; ವ್ಯಕ್ತವಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅವ್ಯಕ್ತತಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಫುಟವಾದ ಧ್ವನಿ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: "ಜಿನುಗು, ಜಿನುಂಗು – ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನೌ, ವರ್ಷಭೇದೇಚ" (ಶಮಥಾ). [ಅವ್ಯಕ್ತ + ಧ್ವನಿ]

ಅವ್ಯಕ್ತರವ (ನಾ). = ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ. [ಅವ್ಯಕ್ತ + ರವ]

ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣ (ಗು). ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದ; ಸ್ವರೂಪವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣನನಾ ಹಂಸನಂ ಮಹಾಸೇವ್ಯನಂ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ ಬಳಸಿರೆ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೩೩). [ಅವ್ಯಕ್ತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅವ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಡದ; ಏಕಾಗ್ರವಾದ: ಅವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಬೇರೆಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತತೆ: ಉಗ್ರವಾವುದು ದೈವದೊಳಗೆ ಸಮುಗ್ರವಾವುದು ಧರ್ಮದೊಳಗವ್ಯಗ್ರದಿಂದುಪದೇಶಿಸಲುಬೇಕೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೩೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅವ್ಯಗ್ರ ೩: ಅಗ್ರಮಹಿಷೀ ಪದಕ್ಕಮುದಗ್ರಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಕ್ಕಮವರಿರೆ ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನಿತಜ ವನಿತೆಯರಾಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩); ಆತನೋರೊರ್ಮೆ ತನಗೆ ಸಹಜಮಾವಣಿಮಾಣು ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂ ನೆಲನನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ ನಾಗಭವನದ ಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಯಾತ್ರೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರತಾ]

ಅವ್ಯಗ್ರಮನ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ತಿರುಗದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ಕೇಳ್ದಂ ದನುಜಂ ಜಪಿಯಿಸುತುಮಿರ್ದನವ್ಯಗ್ರಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೯೦). [ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರಮನಸ್ (ಅವ್ಯಗ್ರ + ಮನಸ್)]

ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದವಳು; ಒಂದೇ ಆದವಳು: ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೫). [ಸಂ. ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ]

ಅವ್ಯಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ; ಅದರ ಗಿಡ. ೪. ಕಂಪಿಲ್ಯದ ಗಿಡ; ರೋಚನೀ ಎಂಬ ಔಷಧಿ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಥಾ]

ಅವ್ಯಪಗಮ (ನಾ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವುದು: ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದ್ದ ಭಾರಾವ್ಯಪಗಮ ವಿವಶಂ ಭೋಗಮಂ ಕಾಣೆನೆಂದುಂ ನಿರುತಂ ಭೋಗೀಶನೆನ್ದುಂ ತಱಿದುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೨೧ ; 1129). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಭಾವನೆ: ಶಾಂತ ಉದಿತ ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಇದರಲ್ಲೇ ವಿವೇಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವ; ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ; ಕೂಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮಾನವಾದ ಆನುಪೂರ್ವಿಯುಳ್ಳ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಯಮಕ; ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳ ಜತೆಗೇ ಕೂಡಿಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ:– ಸರಂಸರಂ ಕಂತುವ ಮನ್ಮಥಾಂಬುಜಾಕರಂಕರಂ ನೋಡೆ ಮೊಗಂ ವಳಿತ್ರಯಾಂತರಂ ತರಂಗಂ ಸ್ಮರಸಿಂಧುಗಾಲತಾಂಕುರಂ ಕುರಂಗಾಕ್ಷಿಯ ಕಣ್ ಮನೋಜನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೧). 'ವ್ಯವಹಿತಯಮಕ' ಪರಾ. [ಅವ್ಯಪೇತ + ಯಮಕ]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: 'ಯತ್ರಾಕೃತಿಸ್ತತ್ರ ಗುಣಾವಸಂತಿ' ಎಂಬೊಂದು ಸುಭಾಷಿತಾರ್ಥಮವ್ಯಭಿಚಾರಮೆಂದಮಿತಂಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೭ ವ); ಇವೆಲ್ಲಂ ಪುರುಷಂಗಕ್ಕುಮೆಂದು ಕೆಲರ್ ಕಲ್ಪಿಸುವರ್ ಅದು ಕಾರಣಂ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾರ್ಥಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ರದ್ಧಾನಮೆಂದು ಉಭಯೋ ಪಾದಾನಂ ತಕ್ಕುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ (ಗು). ದೃಢವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. 'ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿನ್]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಥಿರನಾದ ಸ್ನೇಹಿತ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವಾನುಜನವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರಾನುಕಾರಿಯಪ್ಪ ಬಿಲ್ಲನದಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೦ ವ). [ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅವ್ಯಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಯವಿಲ್ಲದ; ನಷ್ಟಹೊಂದದ; ವಿಕಾರವಾಗದ; ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವಂಥ: ಅಮೇಯಂ ಅವ್ಯಯಂ ದೇವರದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಳಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ದಪಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೨); ಸರ್ವಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳ ಕಾರಣನಾದರೂ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಲಿಪ್ತನೂ ಅವ್ಯಯನೂ ಇದ್ದವನವನು (ವಚರ. ೯). (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವಚನ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ:

"'ಅವ್ಯಯ' ಎಂದರೆ (ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಂತೆ) ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨) ; ಧಿಗಿಲನೆ ಭುಗಿಲನೆ ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ ಬರೆಯುಂ ಅದು ಅನೆ ಎಂಬಿವು ಪದಾಂತ್ಯದೊಳಿರೆಯುಂ ಅವ್ಯಯಪದಂಗಳಪ್ಪುವು (ಶಮುದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ) ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವ್ಯಯ ಎಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಮಧ್ಯಮ. ೮). ೩. ಮೋಕ್ಷ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸ್ವಾರ್ಜಿತತಪೋಬಲದ ಮಿಗಿಲಾದ ತೇಜದಿಂದ್ಯೆದು ಸಶರೀರದಿಂದವ್ಯಯವನೆನೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೮-೨೫). ೪. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಯಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ಲಿಂಗ, ವಚನ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಂಟು, ಇಲ್ಲ, ಬೇಕು, ಬೇಡ ಇತ್ಯಾದಿ (ದಕ. ೬). [ಅವ್ಯಯ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅವ್ಯಯಪದ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ. ೨. = ಅವ್ಯಯ ೨: ಅತಿಶಯತರಾರ್ಥ ವೀಪ್ಸಾನ್ವಿತ ನಾಂತಾವ್ಯಯಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಪದಕಂ ಕೃತಮುಂತ್ಯಲೋಪಂ (ಶಮುದ. ೧೯೩). [ಅವ್ಯಯ + ಪದ]

ಅವ್ಯಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ: ದೊರೆವಡೆದವವ್ಯಯಲಿಂಗಂ ಸರಿ ಸರ್ವವಿಭಕ್ತಿಗಂ ತ್ರಿಲಿಂಗಕ್ಕಂ ತಾಂ ಸರಿ ವಚನತ್ರಿತಯಕ್ಕಂ ಸರಿ (ಶಮುದ. ೯೦); ಅವ್ಯಯಲಿಂಗಕ್ಕೆ – ಕಂಮಿದಂ, ಕಂಮಿದಳ್, ಕಂಮಿತು ; ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಳ್, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದುದು (ಶಮುದ. ೮೮ ವೃತ್ತಿ). [ಅವ್ಯಯ + ಲಿಂಗ]

ಅವ್ಯಯಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ; ಮೋಕ್ಷಲೋಕ: ಭವ್ಯರಿಪ್ಪಾರ್ಥಕಿಲ್ಲಿರುತಿರ್ದಪನು ನಾಳೆ ಅವ್ಯಯಲೋಕಕೆಯ್ದುವನು (ಭರಜ. ೬೬-೧೧೧). [ಅವ್ಯಯ + ಲೋಕ]

ಅವ್ಯಯೀಭಾವ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಮಾಸ: ಅವ್ಯಯೀಭಾವಮಾದಿಪದ ಮುಖ್ಯತೆಯಿಂ (ಶಮುದ. ೧೬೫). ☞ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಶಿಸಮಾಸವೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ನಿರಂತರವಾದ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ: ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ಮಧುಪಾಶ್ರಯಂ ಧರೆಗವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ವಿಬುಧಾಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭) ; ಎನ್ನ ವಂಶಂ ಕುಲನದಿಯವೊಲಾಯ್ತವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಮೀಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೨) ; ನಿಮಗೆ ದಮಿತಾರಿಯೊಳವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರೀತಿಯಿಂ ದಮಿತಾರಿಗಂ ನಿಮಗವಿನ್ನಖಮಾಂಸ ಪ್ರೀತಿಯುಮಂ ನೀರಕ್ಷೀರ ನ್ಯಾಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಧಾನ (ಗು). ೧. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮರೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂತತವಾಗಿರುವುದು ; ಎಡೆಬಿಡದಂಥದು: ಭ್ರಾಂತಿವಶದಿಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಸಂವೇದನಾಕಾರತ್ರಯಾಕ್ರಾಂತಂಗಳ್ ವಿಜಾತೀಯಾವ್ಯವಧಾನ ಲಘೂತ್ಪತ್ತಿ ಸದೃಶಾಪರಾಪರೋತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬಿವಜಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). ೩. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜಾಗರೂಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದಿರುವುದು ; ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ : ಬುಡವಾಗಲಿ ತಳಹದಿಯಾಗಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಮರವಾಗಲಿ ಕಟ್ಟಡವಾಗಲಿ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೪೦). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ – ಗಾನಪದ್ಧತಿ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏರ್ಪಾಡು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಹಿಂದೂಚೀಣದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಸ. ೧, ೨ : ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜಡಾಶ್ರಯದೊಳ್ ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಅ + ವ್ಯವಸ್ಥೆ)]

ಅವ್ಯವಹಾರ (ಗು). ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದ ; ಅಕ್ರಮವಾದ : ಗಂಡನ ಈ ವೆಚ್ಚ ಅವ್ಯವಹಾರವೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಅನ್ನಿಸತೊಡಗಿತು (ರಂಗಕೋ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತ (ಗು). ಅಗಲದಿರುವ; ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ; ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವಕಾಲ (ನಾ). ಆಗತಾನೆ ಕಳೆದ ಕಾಲ; ಪ್ರಸಕ್ತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ. [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಪೂರ್ವಕಾಲ]

ಅವ್ಯವಹಿತಭ್ರಾತೃ (ನಾ). ತನಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದ (ಅಥವಾ ಕಿರಿಯನಾದ ಮಧ್ಯೆ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಸಹೋದರ) ಅಣ್ಣ (೬). [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಭ್ರಾತೃ]

ಅವ್ಯಸನಿ (ಗು). ದುರಭ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಗಳು ಇಲ್ಲದ; ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳಿಂದ ದೂರನಾದ: ಅವ್ಯಸನಿಯಂ ಶಿವನಂ ಮನೋವಾಗ್ವ್ಯಾಪ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವು. ೩೯-೧೧). [ಸಂ. ಅವ್ಯಸನಿನ್]

ಅವ್ಯಾಕುಲ, ಅವ್ಯಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಶಾಂತವಾದ; ನೆಮ್ಮದಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಂತ; ನಿಶ್ಚಿಂತ: ಶ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾಮುದ್ರೆಯಿನೆಮಗವ್ಯಾಕುಲರೆನಿಸಲೆಱಿದುತಿಳಿವಿನ ಸೊದೆಯುಂ ಭವ್ಯತೆಯಸೀವ ದೇವನ ದಿವ್ಯಾಭಯಹಸ್ತಮೆಮ್ಮ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೨). ೩. ನೆಮ್ಮದಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ; ಶಾಂತಿ: ಅವ್ಯಾಕುಲದೊಳಚ್ಯುತಧ್ಯಾನದಿಂದೆ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದವನಿಯುಂ ತಾಳ್ದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೫). **ಅವ್ಯಾಕುಳ**: ೧. ಉಚಿತಪದಂ ಶ್ರವ್ಯಮವ್ಯಾಕುಳಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಕಳವಳವಿಲ್ಲದೆ: ಸಮವಾಯಂ ಮನುಜತ್ವಮಾದೊಡಮಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ ನೀಚಗೋತ್ರಮುಮಾಕ್ರಂದನಮುಂ . . . ಆತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಶಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಅಭಿಭವಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಭವಿಯೆನಿಸಿರ್ದನಾಸನ್ನಭವ್ಯನವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕಂನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಳ 'ಅವ್ಯಾಕುಲ' ನೋ.

ಅವ್ಯಾಕೃತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ; ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾಮರೂಪ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದದ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ: ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯು. ಅದು ಅನೇಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೨೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಜ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ಸರಳವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸರಳತೆ; ಸೌಲಭ್ಯ: ಗಣನಾಯಕರ್ಸಮಜಿಕ್ ಭವ್ಯಶ್ರೇಣಿಗವ್ಯಾಜದಿಂದಜಿಯಲ್ ನಾಲ್ಕನುಯೋಗಮಾಡುದು (ಆದಿಪು. ೧–೩೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಜಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮ: ದೇವತಾರ್ಚನೆಯು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾನವಜಾತಿಗೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಆವ್ಯಾಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭). [ಅವ್ಯಾಜ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅವ್ಯಾಪಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರುದ್ಯೋಗ. ೩. ತನಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದ ಕೆಲಸ: ಅಂಕಗಣಿತ ಅಸಹ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಅಸಂಭಾವ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಆ ಬಕ ಮಹನೀಯರ ಅವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೆ ನೋಡಿರಿ (ಗಾಳಿಪ. ೧೮೭). ೪. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಮಗನ ಅವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅವರ ಕಡುತರ ಮಾರುತ್ತರ ಇದು (ವೈನಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಪಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು: ನಾವೀ ರಾಜಕಾರ್ಯದೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ಪರ್ಯಾಲೋಚನಾ ಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಳೇನಪ್ಪುದು ಎಂತುಂ ಅವ್ಯಾಪಾರವೃತ್ತಿಯಾವುದುಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಪಂಚತಂ. ೨೯–೭). [ಅವ್ಯಾಪಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೩. [ತರ್ಕಶಾ] ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವು ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬ ರಚನಾದೋಷ; ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದು ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯೂನತೆ. ಉದಾ—ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತವುಳ್ಳವನು ದ್ವಿಜ— ಎಂದರೆ ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಹೊಂದದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಸುರರೆಲ್ಲರೂ ದುಷ್ಟರು—ಎಂದರೆ ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಪ್ಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಬಾರದ. ೩. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸದ; ಎಲ್ಲ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸದ. ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ; ವಿಚಿತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಬಾಧ (ಗು). ೧. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ: ಅವ್ಯಾಬಾಧ ಸುಖಸಂಯುಕ್ತಾತ್ಯಂತಿಕಾವಸ್ಥಾಂತರಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧); ಅವ್ಯಾಬಾಧನುಮನಂತಸುಖಾಂಬುಧಿ ನಿಳಯನುಮಾಗಿ ನೆಲಸಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೧ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಕುಂದದ ಹೆಚ್ಚದ ಅನಂತಸುಖತ್ವ: ಪರಮ ಪದಮನೆಮನದೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾನಂತವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುರುಲಘುತ್ವಾವಗಾಹಾವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂಗಳಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧದ ಪಂಗಡ: ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾಂತವಾಸಿಗಳುಮಪ್ಪ ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯವಹ್ನ್ಯರುಣಗರ್ದತೋಯ ತುಷಿತಾವ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬೆಣ್ಬರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯–೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕ (ಗು). ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರಲಾಗದ: ಕಾತ್ಯೂಷಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ... ತನ್ನ ಇತ್ತೀಚಿನ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅವ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ ಕನಸುಗಳೆಂದು ಅವನು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೪೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ತೊಡಕಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ: ನಿರ್ಮೋಹದಿನಿರೆ ಯತಿಪತಿ ಗವ್ಯಾಹತಮಳವಟ್ಟುದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೪೮); ಭುಜಂಗರಾಯರ ಓದೂ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತು (ಸಮಜೀ. ೧೨೫೭); ಇದೇ ರೀತಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡಕಾಣಿಕೆಯೇ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಕುಶೀರದ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳೆಷ್ಟೋ ಸುಲಭವಾಗಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಚಿತಸ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಕವಿಶಕ್ತಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಗೊಳಿಸುವುದು (ಭಾರಮೀ. ೧೯೪ ಅಡಿಟಿ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ]: "ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು" (ಭಾರಮೀ. ೧೯೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು: ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಚ್ಚು ಪಿತೃವ್ಯನ ಕೈವಿಡಿವ ವಿಜಯವಧುವಂ ಕೈಕೊಂಡವ್ಯಾಜಶೌರ್ಯನಂಕುಶನವ್ಯುತ್ಪನ್ನನವೊಲಿಂತು ಮೋಜಿದಪ್ಪುವನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬–೧೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ರತ (ಗು). ೧. ವ್ರತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವ್ರತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಕೆಲಸ: ಕಷಾಯ – ಕ್ರೋಧಾದಿ ಕಷಾಯಂಗಳುಂ, ಅವ್ರತ – ಹಿಂಸಾದ್ಯವ್ರತಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). ೩. ವ್ರತವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವ್ರತಯೋಗ (ನಾ). ೧. ವ್ರತಾಚರಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆಮೆಯಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಮಾಡುವುದು. ೧, ೨: ಅವ್ರತಯೋಗಂ ಜಳಪಕ್ಷಿಗಲ್ಲದೆ ಜನಕ್ಕಿಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೯). [ಸಂ. (ಅ– + ವ್ರತಯೋಗ; ಅ + ವ್ರತ + ಯೋಗ)]

ಅವ್ರತಿಕ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವನು: ವ್ರತಿಕಂಗಂ ಭಾವಿಪದವ್ರತಿಕಂಗಮದಾವುದಂತರಂ (ಕಗವಿ. ೭೩ ಪುನ್ನಾಪ್ರ). [ಸಂ.]

ಅವ್ವ[1] 'ಅವ್ವೆ' ನೋ.

ಅವ್ವ[2] (ಅ) = ಅಮ್ಮ[3]. 'ಅವ್ವಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಅಮ್ಮ[3]]

ಅವ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (ಉಕ. ೩). [ಅವ್ವ[1] (< ಅವ್ವೆ) + ಅಕ್ಕ[1]]

ಅವ್ವಡಿಸು 'ಅವ್ವಳಿಸು' ನೋ.

ಅವ್ವಣಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಳ್ವ ಮೂನೂರ್ವರು ಅವ್ವಣಿಯೂರ್ ಬೋಗಾದಿಯರುಮ್ (ಮೈಎರಿ. ೧೯ ೨೪; ೪೬–೪; 800 ?). [ಅವ್ವಣ್ಣಿ + ಊರ್]

ಅವ್ವಪ್ಪ (ಅ). = ಅವ್ವಯ್ಯ. [ಅವ್ವ[2] + ಅಪ್ಪ[3]]

ಅವ್ವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯಗೊನ್ದು ಮನುಕಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವಬ್ಬೆಗಂ ಒನ್ದು ಭಾಗಂ ಸಲ್ಲುಪು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೧೬; 925). [ಅವ್ವ[1] (< ಅವ್ವೆ) + ಅಬ್ಬೆ[1]]

ಅವ್ವಯ್ಯ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕ ಶಬ್ದ: ಅವ್ವಯ್ಯ ಒಲೆಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಾವು ಮಲಗಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡಳು (ರೂಢಿ). [ಅವ್ವ[2] + ಅಯ್ಯ[3] (< ಅಯ್ಯೋ)]

ಅವ್ವರಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಚಿತ್ರಫಲಾನ್ವಿತಾ – ಅವ್ವರಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೩). [?]

ಅವ್ವಲ್, ಅವಲ್$_3$, ಅವಲು$_3$ (ಗು). ೧. ಹಸನಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಮೊದಲನೆಯ ದರ್ಜೆಯ: ಆಗ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ರವರು . . . ಕರ್ನಲ್ ಜಾನ್‌ಬ್ರಿಗ್ಸ್ ಎಂಬ ಸರದಾರರನ್ನು ಸೀನಿಯರ್ (Senior) ಎಂದರೆ ಅವ್ವಲ್ ಕಮಿಷನರ್ ಎಂದೂ . . . ನೇಮಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 98) ; ಅವ್ವಲ್ ಗೋವಾ ಸಾರಾಯಿ ಇದೆ ಕೊಡಲೋ ? (ಅನಾಥೆ. ೧೩೮). ೨. ನೇರವಾದ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. **ಅವಲ್$_3$** : 'ಅವಲ್‌ಪುಡಿ' ಪರಾ. **ಅವಲು$_3$** : 'ಅವಲುತರ', 'ಅವಲುಭೂಮಿ' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅವ್ವಲ್; ಮರಾ. ಅವಲ್, ಅವ್ವಲ್]

ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ (ನಾ). ಹಸನಾದ (ನಶ್ಯದ) ಪುಡಿ: ಒಂದು ಚಿಟಿಕೆ ಏರಿಸಿ 'ಅವ್ವಲ್! ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ! ಉಡುಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಕರಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ . . .' (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦). [ಅವ್ವಲ್ + ಪುಡಿ]

ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಬು (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಬು ಅಂದರೆ ಗೋಧಿ, ರೊಟ್ಟಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಾಲು, ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಪಡಕೊಂಡು . . . ಮಹಾಬಲವಂತರಾಗಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨-೧).

[ಅವ್ವಲ್ + ರಾತೀಬು]

ಅವ್ವಲ್‌ಲವಾಜಮಾ (ನಾ). ಪಾಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಪದಾರ್ಥವರ್ಗ: ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೂರಾರು ಜನರಿಗಾಗುವ ಅವ್ವಲ್‌ಲವಾಜಮಾ ಮೋತಿಖಾನೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕು (ಕಭವಿ. ೬೪೧). [ಅವ್ವಲ್ + ಲವಾಜಮಾ]

ಅವ್ವಳಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹಾಯುವಿಕೆ (?): ನಿಲ್ಲೆ, ನಲ್ಮೆ, ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಂತಸ್ಥಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಅವ್ವಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅವ್ವಳಿಸು, ಅವಳಿಸು, ಅವ್ವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: "ಅವ್ವಳಿಸಿತೆಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೯-೭೨೭); ಮಹೀಭುಜರೆತ್ತಮೆಚ್ಚ ಕಿತ್ತಂಬುಗಳೆತ್ತಮವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೨); ಒಲೆದು ಕೇಸರಿ ಹೊಯ್ವವೋಲವ್ವಳಿಸಿ ಕರ್ಣನ ಹಯರಥವನಪ್ಪಳಿಸಿ ಮರಳುವ ಲಾಗಿನಲಿ ಖಂಡೆಯವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೦); ತೆಕ್ಕೆವರಿದೇಳ್ವ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಹೊರಳಿಗಳ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನವ್ವಳಿಪ ಕೇಸುರಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೨). ೨. ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ಉರವಣಿಸು; "ಆತುರಿಸು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ); ಅವ್ವಳಿಸುವ ಮುಳಿಸಿನ ದಳ್ಳುರಿಗಳ ನುಗುಬ್ಬುವೊಲುಗುಬ್ಬಿನಸುರನುರಿವ ಪಟಿಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೯); ಬಳ್ಳಿವಾಲುಮನೆಳನಾಗರೆಂದು ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಕಡಿದೀಡಾಡಲವ್ವಳಿಸುವ ಮುದಿಮುಂಗುಲಿಗಳು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೪); ಆ ಸಿತಾಶ್ವನ ಬಿಲ್ಲನೊದೆದಾಕಾಶಕವ್ವಳಿಸುವ ಶರೌಘಕೆ ಮಾಸಲಜಿಯಾ ಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡಲೆಂದನಾ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೪); ಅಲರ ಸೊಗಸಿಗವ್ವಳಿಪಳಿಗಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೧೭). ೩. ಮೀರಿಸು; ಮೀರು: ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ನುಡು ಕಳಶಮನವ್ವಳಿಪ ಮೊಲೆ ಪೊದಳ್ದೆಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ ಮಿಳಿರ್ವ ಕುರುಳ್ ನಳಿಮೊಗಮೆನೆ ಸೊಬಗಿವಳ್ಗೆ ನಾಟ್ಯವರ್ತನಮೇ (ಆದಿಪು. ೪-೪೪). ೪. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಜುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಕೀಜಿ ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ ಶೀಸಿಗೆ ಮೊಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ಸಿನ್ನನೆ ಓಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ಮೆಗಿದು ತಕ್ಕುದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೫). ೫. ಹಿಂದೆಗೆ; ಕುಗ್ಗು: ಗಿಳಿಯ ಮುಜುಕಕೆ ಗಿಡುಗನಗಿದವ್ವಳಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೭); ಒದಜಿ ಬಲನೊಡನೊಡನೆ ಹಳಚಿ ಧೊಡದಿರೆ ನೆಲನವ್ವಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕರಿ ಮುದವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪). **ಅವಳಿಸು** ೧: ಕೈಯಿಂದಜಿಯಲ್ಕತ್ತವಳಿಪ ಸುತನ ಪರಿಯನೆಂದೀಕ್ಷಿಪೆನೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾದ 'ಅತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುವಿಭಜನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ. **ಅವ್ವಡಿಸು** : ೧. ಎಡ ಬಲದೊಳವ್ವಡಿಪ ನಾಯ್ಗಳ ಗಡಣವನು ನೆಜಿಪೊಡೆದುದವುಂಕಿದುದಡಸಿ . . . ಒತ್ತಿ ಸಜ್ಜನೆ ಸೀಳಿ ತಿಕ್ಕೆಲಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೪). [ಅವ್ವಳಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅವ್ವಾಣಿ 'ಅವ್ವಾಳಿ' ನೋ.

ಅವ್ವಾಳಿ, ಅವ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಗದವನು; ಅಶಕ್ತ (ಉಕ): ಮಗನ ನೀ ಎಂಥಾ ಅವ್ವಾಳಿ, ಒಂದು ಹೆಣ್ತೀನ್ನ ಸಂಬಾಳಸೋದು ಆಗೋದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಕಡಿಂದ (ಬಾಂಡಾಯ. ೯೯); "ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ತುಂಟನ ಮಾತಿಗೆ ಬಂಟರ ಕೂಡೂ ಹೀಗೆ ಬೆದರಿದರೆ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಪಾಡೇನು?" (ಜೀವಪ್ರ. ೯೮); ಶಿಕ್ಷಣವು ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಕೈಯಿಂದಲೂ . . . ದೇಶೋನ್ನತಿಯಂಥ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವು ಕೊನೆಗಾಣುವುದೆಂದು ಆಶಿಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಅಮೇವಿ. ೧). **ಅವ್ವಾಣಿ** (ಕ). [?]

ಅವ್ವಾಳಿತನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗತನ; ಅಶಕ್ತತೆ: ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಉನ್ಮತ್ತ ಪಠಾಣನು ಊರನ್ನು ಸೇರಿ . . . ಓಡಿಸುವಾಗ ಕುರಿಯಂತೆ ಒದರಿ, ಒದರಿ ಮುರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವ್ವಾಳಿತನವು ಮತ್ತಾವುದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೧೯). [ಅವ್ವಾಳಿ + -ತನ]

ಅವ್ವೆ, ಅವ್ವ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಹೆತ್ತಾಕೆ: ಇನ್ನೇವೇಟ್ಟಪೆಂ ಪ್ರಸೂತ್ಯುದ್ಭಾವದಿನೆಮ್ಮವ್ವೆ ಕಟಿದಳಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೩); ಹೊಲಗೆಟ್ಟವ್ವೆಗತ್ತನ್ಯಳಂ ಕಂಡ ಶಿಶುವ ಪೋಲ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೬); ಎಮ್ಮವ್ವೆಗೆ ಪೇಟಿಪ್ಪೊಲವಿಂ (ದಶಕು. ೯-೯೫); ಸೋದರಿಯಲಾ ಕೃಷ್ಣನವ್ವೆ ವಿವಾದವೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೧೮); ಮನಸಿಜನಳಿಯನವ್ವೆಯ ಭಾವನ ಕೂಡೆ ಜನಿಸಿದವಳ ವಲ್ಲಭನ (ಕಂಸವಿ. ೮-೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಾರ್ಹರಾದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಶ್ರೀ ನವಿಲೂರ್ಸಂಘದಾ ಗುಣವತಿ ಅವ್ವೆಗಳಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೧೨; 700); ಗೆರಸೊಪ್ಪೆಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಅವ್ವೆಗಳು ಸಮಸ್ತರು ಗೋಷ್ಠಿಯ ಕೊಟು (ಎಕ. II, ೩೪೩; 1419 ?). ೩. ಅರಮನೆಯ ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಗಾಗಿರುವ ಗೌಡಿ ಅಥವಾ ಸೇವಕಿ: ಅರಮನೆಯ ಅವ್ವೆಯರ ಗೊತ್ತುಗಾತಿ ಒಳಗೆ ಬಂದು ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೪); ರಣಧೀರನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜಮಾತೆ ತಮ್ಮ ಅವ್ವೆಯರೊಡನೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೭). **ಅವ್ವ$_1$** : ೧. ಅವ್ವಂ, ಅಮ್ಮಂ ಎಂಬಿವರ್ಕಮಿಂತಜಿವುದು (ಶಮದ. ಸ. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಳು, ನಾಳೆ ಗೌರಿಹಬ್ಬ (ಕಪಪು. ೧-೩೦); ಅರಸು ಯಾರಿಗೆ ಅಪ್ಪ, ಸೂಳೆ ಯಾರಿಗೆ ಅವ್ವ (ಗಾದೆ). 'ಪಿರಿಯವ್ವ' ಪರಾ. ೨. ಪದೆಪಿಂದಂ ಬಂದು ಮೇನಾಸತಿ ನಿಜಸುತೆಯಂ ನೋಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ದೇವೀ . . . ತಾಯೇ ಪದುಳಂ ಪೋಗವ್ವ ಪೋಗೆಂದತಿಭಯರಸದಿಂ ಬುದ್ಧಿವೇಳುತ್ತುಮಿರ್ದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೧೨); ದ್ವಿಜನಿದ ಕೇಳಿ ಫಲವೇನವ್ವ ಎಂದನು ಸುಯ್ದು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೯); ಚಂದನಗಂಧಿ ನಿನ್ನಾಳ್ದ ಚಿತ್ರಜನಾದನೆಂದಳವಳಿಯದಿರವ್ವಾ (ಮೋಹತ. ೮-೪೭); ಅವ್ವನವರೇ ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿದ್ದೀರೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವ್ವೈ; ತುಳು. ಅಬ್ಬೆ; ಕೊಡ. ಅವ್ವೆ; ತೆಲು. ಅವ್ವ; ಗೊಂಡಿ. ಅವ್ವಾರಿ. / ಮರಾ. ಆಯಿ]

ಅನ್ವೆಯಕೆಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅವ್ವೆಯಕೆಱಿ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಬೆದಲೆ ಕಂಬ ೫೦ (ಎಕ. VI, ಶಿವಮೊ. ೪೪–೧೫ ; 1177).
[ಅವ್ವೆ + ಕೆಱಿ]

ಅವ್ವೋರ್ (ಸ). ಅವರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅವ್ವೋರಯ್ಯದಿರ್ವಕ್ಕ ಪದಿರ್ಖಂಡುಗ ನಲ್ವತ್ತು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦–೬ ; ಸು. 480).
[< ಅದ್ಮು. / ತಮಿ. ಅವ್ವೋರ್]

ಅಶಂಕರತ್ವ (ನಾ). ಶಂಕರತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಶುಭವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು : ಶಂಕರಂಗೆ ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿಗ ಶಂಕರತ್ವದ ಕಿಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಳ್ಳದ ; ಹೆದರದ : ಕಣ್ಬಿರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡಶಂಕಿತರ್ . . . ಉಪಸರ್ಗಸಹಿಷ್ಣುಗಳಿರ್ದರಿರ್ವರುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೩). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮರ್ಥವಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಕ್ತಿಹೀನನಾದವನು ; ಬಲಹೀನ : ಅಶಕ್ತರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಎಲ್ಲಕಡೆಯೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತತನ (ನಾ). = ಅಶಕ್ತತೆ : ಆದರೆ ಬಹಳ ಅಶಕ್ತತನ ಬಂದಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೦೫). [ಅಶಕ್ತ + -ತನ]

ಅಶಕ್ತತೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ.
[ಸಂ. ಅಶಕ್ತತಾ]

ಅಶಕ್ತಯಾನ (ನಾ). ಅಶಕ್ತರನ್ನೂ ರೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಒಯ್ಯುವ ವಾಹನ ; ಅಶಕ್ತಯಾನ (Ambulance. ಇಂಕನಿ).
[ಅಶಕ್ತ + ಯಾನ]

ಅಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದುರ್ಬಲತೆ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ಯ (ಗು). ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಸದಳವಾದ : ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನಿಂತೆಂದವನೆಣಿಸಲಶಕ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೯೯). [ಸಂ.]

ಅಶತ್ರು (ಗು). ೧. ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಸ್ನೇಹಿತ. ೪. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಅನ್ನ ; ಆಹಾರ : ಬದರಾಕ್ಷಾಮಲಕಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೪) ; ಅಶನವಸನ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಸನವ್ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಶನಘಾತಕ (ನಾ). = ಅನ್ನಕಂಟಕ (ದಕ. ೩). [ಅಶನ + ಘಾತಕ]

ಅಶನಪರ್ಣಿ 'ಅಸನಪರ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ರಾಂತಿವೇತನ; ವಿರಾಮವೇತನ; ವರ್ಷಾಶನ: ಪ್ರತಿವರುಷಕ್ಕೆ ೩೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳ ಅಶನವೃತ್ತಿಯನ್ನು (Pension) ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಂಗ್ಲಇ. II, ೩೨). [ಅಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಶನಾಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಹಾಗು ಬಟ್ಟೆ : ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ ಛಾತ್ರವರ್ಗಮುಶನಾಛಾ[ಚ್ಛಾ]ದನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೯–೩೭ ; 1064) ; ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ವ ತಪೋಧನರಶನಾಚ್ಛಾದನಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೩–೨೧ ; 1123).
[ಅಶನ + ಆಚ್ಛಾದನ]

ಅಶನಾಯಿತ (ನಾ). ಹಸಿದವನು ; ಕ್ಷುಧಿತ. [ಸಂ.]

ಅಶನಾಯೆ (ನಾ). ಹಸಿವು ; ಕ್ಷುಧೆ. [ಸಂ. ಅಶನಾಯಾ]

ಅಶನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಅನ್ನಾಪೇಕ್ಷಿ.
[ಸಂ. ಅಶನಾರ್ಥಿನ್ (ಅಶನ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅಶನಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿಲು : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಱುಪ್ಪವ ನಂಜಿನ ದೊರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧ : ಶ್ರೀಪುಷ್ಪನರಾತಿಧ್ವ[ಜ]ನೀ ಸಮಸ್ತ ಮದಸಾಮಜಕುಲ ನಗಕುಲಕೆ ಶನಿಯುಮಶನಿಯುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೪). ೩. ಗೋಲಂದಾಜು ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ (?) : ಮೂಱು ಕೋಟಿಯಸುರರು ಸಱಿಗಳಲಿಟ್ಟ ರಶನಿಯ ಶರದಲೆಡೆಯಲಿ ತಱುಬಿದರು ಕೈಸೋತುವೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೯). [ಸಂ.]

ಅಶನಿಪಾತ (ನಾ). ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆಯುವುದು ; ಸಿಡಿಲು ಎರಗುವಿಕೆ.
[ಅಶನಿ + ಪಾತ]

ಅಶನಿಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಗೋಲಂದಾಜ (?) : ಎರಡುಂ ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಸುತ್ತಣೆಯರಶನಿಸಂನ್ನಾಹದಿಂ . . . ತೋರ್ಕ್ಕೆವೆತ್ತೆಯ್ತರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೩೧ ; 1224).
[ಅಶನಿ + ಸನ್ನಾಹ]

ಅಶರಣ (ಗು). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಗತಿಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು, ರೋಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಭಯದಿಂದ ಯಾರೂ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರರೆಂದೂ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮವೇ ಶರಣೆಂದೂ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ : ನಿಶ್ಚಲಾನುಭೂತಿ ರೂಪಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮಮೆ ಶರಣಂ, ಪೆಱರಾರುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೭).
[ಅಶರಣ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶರೀರ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ; ದೇಹರಹಿತವಾದ : ತುಂಬಿದತ್ತ ಶರೀರಗಂಧರ್ವಗಾಯನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬–೪೨೪). (ನಾ). ೨. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೩. ಆಕಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಶರೀರತ್ವ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮವು ಬೇಕಾಗದೆ ಹೋಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? – ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಅಶರೀರಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಅಶರೀರಧ್ವನಿಯಂತೆ ನಾರದನ ಪೇಱ್ದುದ್ದೇಶಮಿಂದಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩–೯೯). [ಅಶರೀರ + ಧ್ವನಿ]

ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರವು ಕಾಣದೆ ಕೇಳಿಬರುವ ಮಾತು ; ಆಕಾಶವಾಣಿ : ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ನುಡಿದುದಶರೀರವಾಕ್ಯಮಾಕಾಶದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೫). [ಅಶರೀರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಶರೀರವಾಣಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಹೋಮಶಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತಂದೆಗೆ ಛಂದೋಮಯವಾದ ಅಶರೀರವಾಣಿಯು (ಶಾಕುಂತ. ೪೯–೬). [ಅಶರೀರ + ವಾಣಿ]

ಅಶರೀರಿ (ಗು). ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ; ವಸ್ತುವಲ್ಲದ. [ಸಂ. ಅಶರೀರಿನ್]

ಅಶಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಯುಧರಹಿತವಾದ ; ನಿರಾಯುಧವಾದ : ಶಲ್ಯನನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೊಲೇಳಿದಂ ಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಱಿಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೧) ; ಅನವರನಶಲ್ಯರೆಂದುಜದೆ ಕಾದಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾರ್ಯಹಾನಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೮೧). 'ನಿಶ್ಶಲ್ಯ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದ. 'ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದವಳು : ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಭಾವಮುಚಾಲ್ಯಮಶಲ್ಯಭಾವೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೬). [ಸಂ. ಅಶಲ್ಯಭಾವಾ]

ಅಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಕದಡಿದ. (ನಾ). ೩. ರೇಗಿದವನು ; ಕೋಪಿಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಂತಮತಿ (ಗು). ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಕದಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ; ಸ್ಥೈರಣೆಯಿಲ್ಲದ : ತಜ್ಜಲಿ ಪಲವು ಯೋನಿಯೊಳ್ ನಿಂದಶಾಂತಮತಿ ಚಂಡರುಚಿ ನಿಶಾಚರನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೮೮).
[ಅಶಾಂತ + ಮತಿ]

ಅಶಾಸ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವನ ಆಚರಣೆ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯದ ; ತರಬೇತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು ; ಅವಿಧೇಯ : ಅವರ ಮನೆಯ ಹುಡುಗ ತುಂಬ ಅಶಿಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಯಾರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಶಿಕ್ಷಿತ ೨ : ಹುಡುಗ ಬಹಳ ಅಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶಿಕ್ಷಾ]

ಅಶಿತ (ಗು). ತಿಂದ ; ಅಗಿದ ; ನುಂಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಥಿಲ (ಗು). ಶಿಥಿಲವಲ್ಲದ ; ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳದ ; ಭದ್ರವಾದ ; ಬಿಗಿಯಾದ : ಅಶಿಥಿಲಪದಚಯರಚನಾತಿಶಯಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟವೆಂಬುದಕ್ಕು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೫). [ಸಂ.]

ಅಶಿರ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿ. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಗಾಳಿ. ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. ೫. ವಜ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶಿವ (ಗು). ಅಶುಭವಾದ; ಅಮಂಗಳವಾದ. 'ಅಶಿವರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿವರವ (ನಾ). ಅಮಂಗಳವಾದ ಧ್ವನಿ : ಪಾಂಡುಗೆ ಪುಟ್ಟಯುಂ. . . ಈ ಮರದಡಿಯೊಳ್ ಶಿವಾಶಿವರವಂಗಳಿನೆಟ್ಟುಜುವಂತುಟಾದುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೧). [ಅಶಿವ + ರವ]

ಅಶಿಶಿರ (ಗು). ಶಿಶಿರವಲ್ಲದ ; ತಂಪಿಲ್ಲದ ; ಉಷ್ಣವಾದ. 'ಅಶಿಶಿರಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಶಿರಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಕಿರಣ ; ಸೂರ್ಯ : ಅಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ ಖುರ ಶಿಖರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ).
[ಅಶಿಶಿರ + ಕರ$_4$]

ಅಶಿಶಿರಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಶಿಶಿರಕರ : ಶಿಶಿರಕರನೆಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡಮಶಿಶಿರಕಿರಣಾದಿಗಳ್ ನಿರೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಫಲಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೧೫).
[ಅಶಿಶಿರ + ಕಿರಣ]

ಅಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಶಿಷ್ಟವಲ್ಲದ ; ಒರಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ ; ತಪ್ಪುದಾರಿ : ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾಗೃಹಮುಂ ಪೊಕ್ಕು . . . ಶಿಷ್ಟರಶಿಷ್ಟಮೆನೆ . . . ಪಾಸಜಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ, ೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು. 'ಅಶೀತಿಯೋಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿಯೋಜನ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು ಯೋಜನ : ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗಶೀತಿಯೋಜನಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೯ ವ).
[ಅಶೀತಿ + ಯೋಜನ]

ಅಶೀಲ (ಗು). ೧. ಶೀಲವಿಲ್ಲದ ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ ; ನೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿ (ಗು). ಶುಚಿಯಲ್ಲದ ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಶುದ್ಧತೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಹೊಲೆ : ಒಡಲಶುಚಿತ್ವಮಂ ಗತಿಚತುಷ್ಟಯದೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ವನಿಷ್ಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮೭). [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಶುಚಿಯೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು : "ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದೊಳ್ ಒಂದಪ್ಪೊಡಂ ಶುಚಿಯುಂ ಪವಿತ್ರಮುಂ ಇಲ್ಲದಱಿಂ ಜಲಾದಿಗಳಿಂ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯವ್ಯವಹಾರಾದಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳ್ ಜೀವಕ್ಕತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧಿಕಾರಣಂಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). [ಅಶುಚಿತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಲ್ಲದವನು ; ಅಪವಿತ್ರನು : ಕಱಿಯ ಬಹುದೆ ಕಾಮಧೇನುವ ಶುದ್ಧಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೭೭). ೩. [ಶೈವ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ, ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡುಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅಶುದ್ಧಿ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು ; ಮೈಲಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಭ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ ; ಅನಿಷ್ಟಕರವಾದ. (ನಾ). ೨. ದುರದೃಷ್ಟ ; ಕೇಡು. ೩. ಪಾಪ : "ವೃಜಿನಂ . . . ಅಶುಭಂ, ಪಾಪಂ . . . ಈ ೧೪ ಪಾಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೫). [ಸಂ.]

ಅಶುಭಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕಾರ್ಯ ; ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕರ್ಮವು ಅಶುಭಕರ್ಮ, ಶುಭಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ, ಪ್ರಸಾದಕರ್ಮವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೩೧). [ಅಶುಭ + ಕರ್ಮ]

ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪಾಪಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಿಕೆ : ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮಜನ್ಮವೂ ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಮಜನ್ಮವೂ ಬರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೨). [ಅಶುಭ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಲೇಪದಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶುಭವಾದ ಬಣ್ಣ : ಮೊದಲಿನ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಾಪೋತ, ಲೇಶ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರು – ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆ – ನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವರು (ಜೈನಧ. ೩೦೨).
[ಸಂ. ಅಶುಭಲೇಶ್ಯಾ (ಅಶುಭ + ಲೇಶ್ಯಾ)]

ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ : ಜೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭೌಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು . . . ಚಿತ್ತವಿಸಿಯೆನೆ ಜೋಯಿಸರ ಜವಿವಲೆಗೆ ಸಿಲುಕೆನೆನುತ್ತ ಹೋಜವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪).
[ಸಂ. ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿನ್ (ಅಶುಭ + ಸ್ಥಾಯಿನ್)]

ಅಶೇಷ (ಗು). ಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಸಮಸ್ತವಾದ : ಕುಱಿತಂತೆ ಪೇೞ್ದ ಪದದೊಳ್ಮೆಱೆಯದೊಡೆಲ್ಲಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೦) ; ಅವುದಶೇಷಲೋಕವಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೪). [ಸಂ.]

ಅಶೇಷನಕರ (ನಾ). ನಕರ ಎಂಬ ವರ್ತಕರ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಸೇರಿದವರೆಲ್ಲರು : ದೀವಿಗೆಗೆ ಗಾಣ ಒಂದು ಅಶೇಷನಕರ ಹೊನ್ನವಣ ಹೇಱಿಂಗೆ ೧೦೦ ಎಲೆಯುಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಇಅ. ೪೩-೧೭ ; 1100 ?). 'ನಕರ' ಪರಾ.
[ಅಶೇಷ + ನಕರ]

ಅಶೇಷಭರಣಕರ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವ. ೨. ಶೇಷನೆಂಬ ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು ಕೈಗೆ ಭೂಷಣವಾಗಿ ಹೊಂದದ. ೧, ೨ : ಅತನುವಿಭೂತಿವಿಳಸಿತನಾಗಿಯುಮಶೇಷ [ಪಾಠಾಂ. ಷಾ]ಭರಣ ಕರನೆನಿಸಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ). [ಸಂ. (ಅಶೇಷ + ಭರಣಕರ ; ಅ- + ಶೇಷ + ಭರಣ + ಕರ್ತೃ)]

ಅಶೇಷಮಹಾಜನ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಮಹಾಜನಗಳು : ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ದೇವ ಪಾದಪಂಕಜಭ್ರಮರರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಸೇಡಿಂಬದ ಅಶೇಷಮಹಾಜನ ಮುನ್ನೂರ್ವರ್ರುಂ (ಕಇಎ. ೯೪-೩-೨೯ ; 1124). 'ಮಹಾಜನ' ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಮಹಾಜನ]

ಅಶೇಷಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯ ; ಎಲ್ಲಾಕಾಲ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ಮತಧರ್ಮ ; ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯ.

ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು = ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು; ಎಲ್ಲಾ ಸಮುಯದವರು : ಕೇಸವಸೆಟ್ಟಿ ನಾವಿಸೆಟ್ಟಿ ಸಮಸ್ತ ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರುಂ ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಾವಣ ಹೆಗ್ಗ್ [ಡೆ]ಯ ಸನ್ನಿಧಾನದಲಾ (ಕಇಎ. ೩೪-೫೧-೧೨ ; 1091). ☞ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಸಮಯ' ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಸಮಯ]

ಅಶೋಕ (ಗು). ೧. ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ. ೩. ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಸಂಯಮಿ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಕುಭಾಶೋಕಕದಂಬ ಲುಂಗಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೦). ೫. ಅಶೋಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಮೌರ್ಯ ವಂಶದರಾಜ : "ಸುರರುಂ ವೃಕ್ಷವಿಭೇದ ಸಂಯಮಿಗಳಿಂತೀ ಮೂರ ಶೋಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕಪಾದಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಅಶೋಕವೆಂಬ ಮರ : ಪದ್ಮರಾಗಾರುಣಲಸದಶೋಕಪಾದಪಮುಂ . . . ಕರಮೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೯ ವ). [ಅಶೋಕ + ಪಾದಪ]

ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಶೋಕರೋಹಿಣೀ]

ಅಶೋಕಲತಿಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕದ ಬಳ್ಳಿ: ಹಿರಣ್ಮಯವೇದಿಕಾವಳಯಿತ ಮುಮಶೋಕಲತಿಕಾಪ್ರತಾನ . . . ಸಮಭಿರಾಮಮುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೫ ವ). [ಸಂ. ಅಶೋಕಲತಿಕಾ]

ಅಶೋಕವನ (ನಾ). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳ ತೋಟ. ೨. ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಸೆರೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ತೋಟದ ಹೆಸರು : ಅಶೋಕವನವಿರ್ಪ ತಾಣವನರಸಿ ತೊಳತೊಳಲಿ ಚರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೪-೧). [ಅಶೋಕ + ವನ]

ಅಶೋಕವನಿಕೆ (ನಾ). = ಅಶೋಕವನ ೨ : ಏರ್ದನ್ . . . ಕೆಮ್ಮಣ್ ವೆಟ್ಟಮುಂ, ಅಶೋಕವನಿಕಾ ಮಧ್ಯೆ ಕಡಲದಡಕನತಿದೂರಸ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೫-೨೬). [ಸಂ. ಅಶೋಕವನಿಕಾ]

ಅಶೋಕವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಬಳ್ಳಿ : ಇದಿರೆ ಮಂಜಿನೊಳ್ ತುಜುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕ ವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫). [ಅಶೋಕ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಶೋಕವೃತ್ತ (ನಾ). ಶೋಕಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು : ಅಗಲ್ದು ಪೋದಂ . . . ಅಶೋಕವೃತ್ತನಭಯಾತ್ಮಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೯-೯೩). [ಅಶೋಕ + ವೃತ್ತ]

ಅಶೋಕಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಶೋಕದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ತತತಾಪಸ ಸಮುಚ್ಚಯಮಾಗಿಯುಮಶೋಕಸಂಗತಮೆನಿಸಿರ್ದುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಅಶೋಕ + ಸಂಗತ]

ಅಶೋಕಿ (ನಾ). ಶೋಕವಿಲ್ಲದವನು : ಅಶೋಕಿಯಾಗಿಹುದೆಂದೆನಗೆ ನೀಹೇಳಶೋಕಿಯೆ (ಬಸವು. ೪೫-೩೫). [ಸಂ. ಅಶೋಕಿನ್]

ಅಶೋಕಿತ (ಗು). ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ : ಉಂಡರೇನೋ? ಉಣ್ಣದಿದ್ದರೇನೋ? ಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಅಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಸತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೨೬-೫೭೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಶೋಕಲತಿಕೆ : ಲಲಿತೆಯ ಶ್ರೀಪದತಳಗಳಶೋಕೆಯ ತಳಿರಂ ಪೋಲ್ತುವು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). ೨. = ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ. ೩. ಶೋಕವಿಲ್ಲದವಳು : ಮಾವನನು ಕೊಲಲೆಂದು ದೇವರದೇವ ಬಂದನಶೋಕೆಯಾದಳು ದೇವಕೀವಧು (ಅಕ್ರೂಜ. ೬-೧೦). [ಸಂ. ಅಶೋಕಾ]

ಅಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಶೋಧಿಸಲ್ಪಡದ ; ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸದ. ೨. ಹುಡುಕದ. ೩. ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದದ. [ಸಂ.]

ಅಶೋಭಿತ (ಗು). ಶೋಭೆಗೊಳಿಸದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಶೌಚವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕೊಳೆ : ಅನೃತವು ಲೋಭವು ಮಾಯೆಯಶೌಚವು . . . ಸಹಜಮಾಗಿಹವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೫-೬೪). ೨. ಸೂತಕ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚಿ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ ಅಶೌಚಿ ಮುನಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಶೌಚಿನ್]

ಅಶ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು. ೨. ಮೇಘ. [ಸಂ. ಅಶ್ಮನ್]

ಅಶ್ಮಂತ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಂತಕ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಂತ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಕಾರ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ : "ಅಶ್ಮಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಶ್ಮಕಾರಕಂ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಕಾರಕ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಕಾರ. 'ಅಶ್ಮಕಾರ' ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಗರ್ಭ (ನಾ). ಪಚ್ಚೆ; ಮರಕತಮಣಿ : "ಅಶ್ಮಗರ್ಭಂ, ಮರ(ಕತಂ)ತಕಂ, ಹರಿನ್ಮಣಿಃ—ಈ ೩ ಪಚ್ಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೧). [ಅಶ್ಮ + ಗರ್ಭ]

ಅಶ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಕಲ್ಲು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. ೩. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಹೂವು : ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ವೃದ್ಧಂ ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪಂ ಶೀತಶಿವಂ ಶೈಲೇಯಂ ೫ ಕಲ್ಲುಹುವ್ವಿನ ಪೆಸರು, ಶಿಲಾಪುಷ್ಪ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). [ಅಶ್ಮ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಶ್ಮಯುಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಯುಗ; ಶಿಲಾಯುಗ : ಅಶ್ಮಯುಗದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ೩೪ ಆಯುಧಗಳೂ, ಉಪಕರಣಗಳೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ (ಕರ್ನಾಪೂ. ೯೨). [ಅಶ್ಮ + ಯುಗ]

ಅಶ್ಮಯೋನಿ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಗರ್ಭ (+). [ಅಶ್ಮ + ಯೋನಿ]

ಅಶ್ಮರಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ; ಶಿಲಾಮೇಹ : ಶುಕ್ಲವು ವಾತದೋಷದಿಂದ ವಸ್ತಿ – ಸ್ಥಾನವನ್ನೆದಿ ಅಶ್ಮರಿಯಹುದು. ಅಶ್ಮರಿಯನೇ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂಬರು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮವಾದರೂ ವಸ್ತಿಸ್ಥಾನವ ಐದಿ ಅಶ್ಮರಿಯಹುದು ತೀವ್ರವಾದ ವೇದನೆಯಹುದು ; ಮೂತ್ರನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ

ಉಂಟಾಗಿಹುದು; ಅದು ಅಶ್ಮರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೫೨–೮ ಟೀಕೆ); ಬೂರುಗದ ಮೂಡು ಹರಿದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಈಚಲ ಎಲೆ, ಸುಳಿ, ಕಲ್ನಾರು, ಹರಿವಾಣ ಇವ ಮೊಸರೊಳು ತಳಿದು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡುಆಕಳಮೊಸರು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಶ್ಮರಿ ಮಾಂಬುದು (ವಿನ್ಯೆವಿ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಅಶ್ಮರೀ]

ಅಶ್ಮರೀಹಾರಕ (ನಾ). ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಔಷಧಿ: ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕೂಡದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಡಿದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕರಗಿಸುವ (ಮದ್ದು); ಅಶ್ಮರೀಹಾರಕ (Antilithic. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. (ಅಶ್ಮರೀ + ಹಾರಕ)]

ಅಶ್ಮಸಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ: ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕರಗಿ ಹರಿವಶ್ಮಸಾರಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿರ್ಝರಂಗೆತ್ತೀಂ ಚುಂಬಿಸಿ ಚಂಚು ಬೇಯೆ ತಲೆ ಬಿದಿರ್ದಸುವರೆಯಾದುದೊ ತೃಷಾರ್ತನೊಂದು ಮಯೂರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೭೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಾತಕ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಶ್ಮಾತಕವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಯಡದ ಭಾಗದೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಾರೋಪಣ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ; ವರನು ವಧುವಿನ ಬಲಗಾಲಿನ ಪಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಕರ್ಮ (ದಕ. ೩). [ಅಶ್ಮ + ಆರೋಪಣ]

ಅಶ್ಮೀರ (ನಾ). = ಅಶ್ಮರಿ (೩). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರ (ನಾ). = ಅಸ್ರ ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪನಂಬಿಕೆ: ತಮ್ಮ ಅಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಕಾರಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾನಿಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಖಚಿತವಾದಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅವನ ಮೇಲೆ ಹೇಸಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬). [ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಶ್ರಮ (ಗು). ೧. ದಣಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಅಂತು ನಾಗಪಾಶಮುಮನಶ್ರಮದೊಳ್ ಪಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೧ ವ); ಅಶ್ರಮದಿಂ ಧರೆಯಂ ಸತ್ಕಾಶ್ರಯ ನಾಳ್ದಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೧೯; 1058). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ದಣಿವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಿಲುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಶ್ರಾಂತರಾಗದಿಂ ಸಂಭೋಗಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೨–೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ದಣಿವಿಲ್ಲದೆ: ಅಶ್ರಾಂತಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಂ ಮಂಜುಳಗುಣಗಣಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಂ ಮಹೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೯). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದ; ಕೇಳಲು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದ: ಛಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವ ರಸಮೊಂದಿ ಕಳೆವೆತ್ತ ಸತ್ಕೃತಿಯುಕ್ತಮೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯಮಶ್ರಾವ್ಯಮಹುದೆಂದಱಿಯದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೬). (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದು; ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಕೇಳಿಸದ್ದು; ಸ್ವಗತ: "(ನಾಟ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ) ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಅಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:– ... ಸ್ವಗತಂ – ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳದ್ದು (ಅಶ್ರಾವ್ಯ)" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ. ೨. ಏಣು; ಅಂಚು; ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ: "ಆಣಿಃ; ಅಶ್ರಿಃ; ಕೋಟಿಃ; ಅಶ್ರಃ; ಕೋಣಃ – ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರೀಕ (ಗು). ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದ; ಸೌಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಾಲೋಕಾವಿತತವಿಲೋಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಮೂರ್ಜಿತಾವದ್ಯವಿದಶ್ರೀಕಂ ಚರಿತ್ರಮಱಿ ಪರಲೋಕಮುಮೀ ಲೋಕಮುಂ ತದಾಯತ್ತಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಶ್ರುವಂ ಪೇಱುವ ಕಣ್ಮಲರ್...ಇವಱಿಂದು ದೊಂದು ಚೆಲ್ವೆಱಿರೆ ಭೋಗಿ ಭಾಮಿನಿಯರಾ ಮಡುವಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟರಟ್ಟಿಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೬–೧೧೧); ಬನದ ತೊರೆ ಸೋರ್ವುದೆನೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದೆವೆಗಳಿಂ ಸ್ರವಿಸಿದತ್ತಶ್ರು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬–೪೦೧). 'ಅಶ್ರುಕಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುಕಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿ: ಸುರಿವ ನಿರಂಜನಾಶ್ರುಕಣದಿಂ ಕುಚದೊಳ್ ಪೊಸಮುತ್ತಿನಾರಮಂ...ನಿಯೋಜಿಪ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೫೪). [ಅಶ್ರು + ಕಣ]

ಅಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಂಡಾಗಳಶ್ರುಜಲಂಗಳು ಸುರಿಯದಿದ್ದರೆ, ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಗದ್ಗದಂಗಳು ಹೊಱಹೊಮ್ಮದಿದ್ದರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರ ಭಕ್ತಿಗಿದು ಚಿಹ್ನ ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಆನು ಡಂಭಕ ಕಾಣಿರೇ (ಬಸವ. ೩೭೪). [ಅಶ್ರು + ಜಲ]

ಅಶ್ರುತ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳದ; ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ದುರ್ಗತಿ ಬಂಧನಮೆಂಬೀ ದಿವ್ಯಭಾಷೆ ನಿನಗಶ್ರುತಮೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೫೯). (ನಾ). ೨. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಆ ಮಹಿಯುತ್ಸವಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯಮದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧); ಈತನ ಮಾತು ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವಮಿಾ ಚೋದ್ಯಮಂ ನೋಡುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿಜನ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ: ಗುಣಮಿದು ದೋಷಮಿದೆಂದೀ ಗಣಿದಮನೆತ್ತಱಿಗುಮಶ್ರುತಪ್ರಕೃ(ತಿ) ಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮). [ಅಶ್ರುತ + ಪ್ರಕೃತಿ + ಜನ]

ಅಶ್ರುಭರ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಆಧಿಕ್ಯ; ಬಹಳವಾದ ಕಣ್ಣೀರು: ಶಕುಂತಳೆ ಪೋದಪಳೆಂದು ಕಂಠಮುಮ್ಮಳಿಸುವುದೊತ್ತುವಶ್ರುಭರದಿಂ ಜಡಮಾದುದು ದೃಷ್ಟಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೨). [ಅಶ್ರು + ಭರ]

ಅಶ್ರುರಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಣ್ಪಾವರೆಯೊಳಶ್ರುರಸಮುಗುವನ್ನೆಗಂ ರೋಮಹರ್ಷಂದಾಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧–೨). [ಅಶ್ರು + ರಸ]

ಅಶ್ರುವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಱಿಪಿದೊಡೆನ್ನ ಪೋಗನಿನಿಯಳ್ಗೆ ಮನಂ ಮಱುಕಕ್ಕೆ ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಣೊಱಿದುಗುವಶ್ರುವಾರಿಗೆ ತೊದಲ್ನುಡಿ ಲಲ್ಲೆಗೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೨). [ಅಶ್ರು + ವಾರಿ]

ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ವರ್ಷ: ಕಂಡವರು ಮಾಡಿದರು ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿಯನು (ನಾದಲೀ. ೩೯–೧೪). [ಅಶ್ರು + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಶ್ರುಸ್ನಾತ (ಗು). ಕಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ; ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ತೊಯ್ದು: ಸ್ತನಯುಗಮಶ್ರುಸ್ನಾತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦). [ಅಶ್ರು + ಸ್ನಾತ]

ಅಶ್ರುಸ್ರವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವವಳು: ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ಗದ ಕಂಠೆ ವಾಮಕರ ಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿ ನಖಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ...ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೨ ವ). [ಸಂ. ಅಶ್ರುಸ್ರವಾ]

ಅಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನ ದಿವಸಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯವನುದ್ಯೋಗಜನಾಘವಸ್ತದವಸ್ಮೇರಾಬ್ಜವಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ ಕೈರವಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲಾಘೆ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ತೆಗಳಿಕೆ: ಪಿರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವರ್ಕಳಿನೆನೆಯುಮದೇಂ ವಿಷ್ಣುಗಶ್ಲಾಘೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೧-೯೯). [ಸಂ. ಅಶ್ಲಾಘಾ]

ಅಶ್ಲಾಘ್ಯ (ಗು). ಶ್ಲಾಘ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ: ವಿಭುಗಪರಿಮಿತಾಳಾಪಮಶ್ಲಾಘ್ಯಮಲ್ತೇ (ಜಗನ್ನಿ. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). (ಒಂದನ್ನೊಂದು) ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ; ಸೇರಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ಖುರಿತಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯನಶ್ಲಿಷ್ಟಕೋಕವಯೂನಾಥ್ವಗವಸ್ವರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದಿಭ್ರಾಗಮುಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೀಲ (ಗು). ೧. ಅಸಭ್ಯವಾದ; ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಶ್ಲೀಲ = ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದು ಮೂರು ವಿಧ:—(೧) ನಾಚಿಕೆಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ, (೨) ಜುಗುಪ್ಸೆ ಅಥವಾ ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ, (೩) ಅಮಂಗಲ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಪುರುಷಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಶವೃಷಅಶ್ವರೆಂದು ಮೂರು ಪುರುಷಜಾತಿಯಿರುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩-೬). ೩. ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: "ಕಚ್ಛಃ ಕಾಂತಲಕಃ ನಂದಿವೃಕ್ಷಃ . . . ಈ ಆಜು ಅಶ್ವವೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ (ನಾ). ಮತ್ತೀಮರ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ: "ಅಂಗುರಮಶ್ವಗಂಧಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗಂಧಿ (ನಾ). ಹಿರೀಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಂಗುರದ ಗಿಡ, —ಬೇರು (ವೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೧೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧೆ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ (೬). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆ, —ಓಟ: "ತರುಭೇದಂ ಘೃತಶಾಖಿಮಶ್ವಗತಿಯುಂ ತೂರ್ಣಂ ಮಖಾಂತ್ಯಂ ಛದಂ ನಿರುತಂ ವಾಜಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೫). [ಅಶ್ವ + ಗತಿ]

ಅಶ್ವಗ್ರೀವ (ಗು). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. ೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾಧರನ ಹೆಸರು: ಅಶ್ವಗ್ರೀವನಭಶ್ಚರನಲ್ತೆ ಪುರಾತನವೈರದಿನಟ್ಟಿದನಾ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠನ ಕೈಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೪). 'ಹಯಗ್ರೀವ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಶ್ವ + ಗ್ರೀವಾ + -)]

ಅಶ್ವಜಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು, ನೃಜಿತನು, ಉರ್ವರಾಜಿತನು, ಅಶ್ವಜಿತನು, ಗೋಜಿತನು, ಸ್ವರ್ಜಿತನು . . . ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ. ಅಶ್ವಜಿತ್]

ಅಶ್ವತರ (ನಾ). ೧. ಹೇಸರಕತ್ತೆ: ತುರಗಗತಿಯನಶ್ವತರ ವರಿಸಲಕ್ಕುಮೇ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೬೪-೧). ೨. ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಗಾಯಕ: ಆಡುತಹಿನಿಕರವೋಲೈಪಂತೆ . . . ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರರ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಧರನ ನಡೆಗೆ ತಡೆಯಿಟ್ಟಳು (ಭಿಕ್ಷಾಟ. ೨-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹೇಸರಕತ್ತೆ. [ಸಂ. ಅಶ್ವತರೀ]

ಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಅರಳೀಮರ: "ತೂದಃ, ಯೂಪಃ, ಕ್ರಮುಕಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮದಾರುಃ, ತೂಲಂ— ಈ ೬ ಅಶ್ವತ್ಥಾಕಾರಮಪ್ಪ ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೭); ಪಾಲಾಶ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಶಮಿಾ, ಓದುಂಬರಾದಿ ಸವಿತ್ಪಾತ್ರಪರ್ಣಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ, —ವೇಗ. ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಮಗ: ೧, ೨. ದಿವಿಜಾಶ್ವತ್ಥಾಮದೊಳೀ ಭುವನಂಗಳ್ ನಡುಗೆ ಶಿಶು ಸರಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ನಕ್ಕವಯವದೆ ಕುಂಭಸಂಭವನಿವನಶ್ವತ್ಥಾಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೪). ೩. ಭಾರತ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಿಂದ ಹತವಾದ ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಮಜಮಶ್ವತ್ಥಾಮಮಂ ನಾಮದಿನೊಂದಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೭). [ಸಂ. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್]

ಅಶ್ವಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ತಂದೆಯಾದ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ವರಹದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೩. ಅಶ್ವಪತಿ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). [ಅಶ್ವ + ಪತಿ]

ಅಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವುದು: ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ. ಗಜಾಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸೆ ಬಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನ ರತ್ನತ್ರಯರೂಪನಾತ್ಮನೆಂದಱಿವುದು ನೂತ್ನಾಂತರಂಗ ವಿಜ್ಞಾನ (ಭರಜ. ೨-೯೯). [ಅಶ್ವ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮೇಯಿಸಿ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ರಾಜ. (೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ, ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ. **ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು**: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಮರದೆಳದಳಿರಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ತಡರೆ . . . ಇರ್ಕುಂ-ಇದು ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೪೯). [ಅಶ್ವ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು 'ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ' ನೋ.

ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (Hippophil(e). ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿನ್]

ಅಶ್ವಬಲ (ನಾ). ೧. = ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ; ರಾವುತರ ಸೈನ್ಯ: ಅಳ್ವಲಮುಳ್ಳಡಶ್ವಬಲಮಿಲ್ಲ ಭಟಾಶ್ವಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ ತೋಟ್ಬಲಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬; 1068). [ಅಶ್ವ + ಬಲ]

ಅಶ್ವಮಹಿಷನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೂ ಕೋಣನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಹಗೆತನ, —ವೈರ: ಆಯೆಡೆಗೆ ನೀರು ಇಲ್ಲರೆ ಜಾಯಿಲಮರಸನ ಪಸಾಯಿತಂ ಕೋಡೆರಡುಂ ಕೋಯೆ ಸೆಳೆದಶ್ವಮಹಿಷನ್ಯಾಯಂ ನಿಲೆ ಕೊಂದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೬೭). ▯ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೆಡೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದರ ಎಂಜಲನ್ನು ಒಂದು ತಿಂದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಾಯುವುದೆಂದು ಅನುಭವಶಾಲಿಗಳು ಹೇಳುವರು. [ಅಶ್ವ + ಮಹಿಷ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಶ್ವಮಾರ (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲೆಯ ಗಿಡ: "ಕರವೀರಮಶ್ವಮಾರಂ ಕಣಿಗಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧). 'ಹಯಮಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಕಿನ್ನರ. ೨. ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. [ಅಶ್ವ + ಮುಖ]

ಅಶ್ವಮೇಧ (ನಾ). ಒಂದು ಯಜ್ಞ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಶುವನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಯಾಗ: ಮರುತನೆಂಬಾ ಯುಗದ ನೃಪನಶ್ವಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹುಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗೆ ಈಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ: ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವಂತಿರಲಿ ಅಜಪೆಯುಪದೇಶಸಮಾಧಿಯಂತಿರಲಿ (ಬಸವ. ೬೧೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು . . . ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಸ. ೧೦೦). [ಅಶ್ವಮೇಧ + ಯಾಗ]

ಅಶ್ವಮೇಧೀಯ (ಗು). ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಯಜ್ಞ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ: ವಾತಾಪಿಪುರವರೇಶ್ವರ[ನಶ್ವ]ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತಂ ಪೊಲಿಕೇಸಿವಲ್ಲಭಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೦; 1015). [ಅಶ್ವ + ಯಜ್ಞ]

ಅಶ್ವರಥ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥ (ದಕ. ೩). [ಅಶ್ವ + ರಥ]

ಅಶ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ; ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ (ದಕ. ೩). ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜ. [ಅಶ್ವ + ರಾಜ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಕುದುರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕ ಕುರುಹು: ನೀನಶ್ವಲಕ್ಷಣದ ಹೊಲಬ ಬಲ್ಲೈ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೦). [ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಅಶ್ವರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಆನೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲೆ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ. 'ಗೋವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಶ್ವ + ವೈದ್ಯ]

ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ; ಕುದುರೆಯ ಬಲವಷ್ಟು ಬಲ: ನಮ್ಮ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಸೂರ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಭಾಗಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಪಾಲಿಗೆ ೧,೬೦,೦೦೦ ಅಶ್ವಶಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೪). [ಅಶ್ವ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಶ್ವಶಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಾಯ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಲೆ]

ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಶಕ್ತಿ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಪೇತುಮಾಡುವವನು; ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು. [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಪೇತುಮಾಡುವುದು: ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣದಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ . . . ಪುರಬಾಹಿರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಸ್ತನ (ನಾ). ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಊಟಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದವನು; ನಾಳೆಗೆಂದು ಇಡದವನು: ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ರ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ನಾಳೆಗೂ ಸಹ ಇಡದಹಾಗೆ ಆಯಾ ದಿವಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಇರುವವನು ಅಶ್ವಸ್ತನನು (ಅಶ್ವಸ್ತನಿಕನು) (ಆರ್ಯಧ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಇಂಗಿತ, —ಸ್ವಭಾವ: ನಳನು ಬಲ್ಲವನಶ್ವಹೃದಯವನಿಳೆಯೊಳ್ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೦); ಆ ನರೇಂದ್ರಂಗಶ್ವಹೃದಯವ ತಾನಱುಹಿ ಆತನಲಿ ಪಡೆದನು ಸಾನುರಾಗದಿ ಭೂರುಹದ ಹೃದಯವನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಳಚ. ೮-೩೭). ೨. ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ. [ಅಶ್ವ + ಹೃದಯ]

ಅಶ್ವಾರೂಢ (ಗು). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದ: ಮಹಾಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಮಂದಾರಣ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ದುರ್ಗೇಶ. ೧). [ಅಶ್ವ + ಆರೂಢ]

ಅಶ್ವಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರುವುದು. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ. [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨: ದುರ್ಧರಾಶ್ವಾರೋಹಕ ತುರಂಗಬಲಾವಗಾಢಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ನಿಜ (ಬ)ಲಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೩ ವ). [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಕ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೧. [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಣ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಿ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨: ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ತಂಡವೊಂದು ಅರಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಾರೋಹಿನ್]

ಅಶ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮುಖ ೧: "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆ ಮಯೂರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೭). [ಅಶ್ವ + ಆಸ್ಯ]

ಅಶ್ವಿನಿ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ. ೨. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ೩. ಪರಿಮಾಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಹರಿಣಿ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯).

ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು = ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಯ ಅವಳಿಮಕ್ಕಳು. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು; ದೇವಲೋಕದ ವೈದ್ಯರು. ಅಶ್ವಿನೀಸುತರ್ = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು. [ಸಂ. ಅಶ್ವಿನೀ]

ಅಶ್ವೀಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು: ಅಶ್ವೀಯಬಹಳಮುಂ ಹಾಸ್ತಿಕಸಾಧನಮುಮಪ್ಪ ತಮ್ಮ ಬಲಮನೊಂದು ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೭ ವ); ನಡೆದುದು ವಿತತಾಶ್ವೀಯಮುರ್ವೀಶ್ವರೀಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ [ಸಂ. ಅಶ್ವಾ]

ಅಷಡಕ್ಷೀಣ (ನಾ). ೧. ಆರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಣಲಾಗದ್ದು – ಎಂದರೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾದದ್ದು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ. ೨. (ಆಲಂ) ಗಂಭೀರ. ೧, ೨: ಬುಧನನ್ನಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಶಾಲ ವಿಲಸದಷಡಕ್ಷೀಣಂ ಮಧುಸಖನಂತಸಮಾಸ್ತ್ರಂ ಸುಧಾಂಶುಧರನಂತು ಮಾಧವಂ ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೧೩; 1219). [ಸಂ.]

ಅಷಡ್ಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಷಡ್ಢಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಷರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ಮೊಹರು. [← ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫೀ]

ಅಷರಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (ಸರದಾರ್ ಎಂಬಂತೆ). ಅಷರಾಫ್: ಅಷರು ಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್, ಗವರ್‌ನರ್ ಜನರಲ್ ಸಾಹೇಬ್ ಬಹಾದ್ದರ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).

[<- ಅರ. ಹಿಂ. ಅಷ್‌ರಾಫ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಗೌರವಾನ್ವಿತ, ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥ, ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತ]

ಅಷರಾಫ್ 'ಅಷರಫುಲ್' ನೋ.

ಅಷಾಢ (ನಾ). ೧. = ಆಷಾಢಮಾಸ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಅಥವಾ ಯತಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಮುತ್ತುಗದ ದಂಡ. ೩. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರ. ೨, ೩: ವಳಯಿಭೂತ ತಮಸ್ತಮಾಳಗಹನಂ ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಳಸಂಪೂತಮರುಂಧತೀಸ್ಥಿತಿನುತಂ ಮೂಲಾನ್ವಿತಂ ವ್ಯೋಮಮಂಡಳಮಾಯ್ತಾಶ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೩). ೪. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೫. ಮಲಯಪರ್ವತ. 'ಆಷಾಢ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಷಾಢ, ಅಷಾಢಾ]

ಅಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಟು: ನಗಮುಷ್ಟಂ ನವಮರ್ಕದಿಙ್ಮನುದಿನಾಂಭೋರಾಶಿ (ಕವಿಜ. I, ೧೨೩); ಏಕ, ದ್ವಿ, ತ್ರಿ, ಚತುರ್, ಪಂಚ, ಷಟ್, ಸಪ್ತ, ಅಷ್ಟ, ನವ, ದಶ – ಎಂಬಿವು ಸಹಜದಿಂ ಲಿಂಗಮಾಗವು (ಶಮುದ. ೬೨ ವೃತ್ತಿ).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟನ್]

ಅಷ್ಟಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಿ, ಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿ, ವಿಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿ, ತಪೋಶುದ್ಧಿ, ಬಲಶುದ್ಧಿ, ಔಷಧಶುದ್ಧಿ, ರಸಶುದ್ಧಿ, ಅಕ್ಷೀಣಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು: ಏಂ ಸಮನಿಸಿದುದೊ ಸನ್ಮುನಿತಮತಿಗಷ್ಟಶುದ್ಧಿಗಳ್ ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪–೩೦). [ಅಷ್ಟ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳ ಎಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು. ೩. ಋಗ್ವೇದದ ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಎಂಟು ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿತಾರಚನೆ. ಉದಾ: ಗಂಗಾಷ್ಟಕ, ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕ, ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾಷ್ಟಕ. ೫. ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಕರಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಆನೆಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು. [ಅಷ್ಟ+ಕರಿ]

ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಎಂಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ; ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಕರ್ತೃತ್ವ: ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ – ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ನಾಶ, (ಪ್ರಳಯ) ಮತ್ತು ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಇವು ಐದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಟು ವಿಧ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ – ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು . . . ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಹಸಾರ. ೧–೧ ಟೀಕೆ). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ತೃತ್ವ]

ಅಷ್ಟಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ, ದರ್ಶನಾವರಣೀಯ, ಅಂತರಾಯ, ಮೋಹನೀಯ, ಆಯುಃಕರ್ಮ, ನಾಮಕರ್ಮ, ಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ವೇದನೀಯ ಕರ್ಮ – ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು: ಅಷ್ಟಕರ್ಮಾಗ್ನಿ ಪರಿಪ್ಲುಷ್ಟಂ . . . ನಿಕೃಷ್ಟಮಿಾ ಸಂಸಾರಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೭೪). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ಮ]

ಅಷ್ಟಕವರ್ಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳುಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಲಗ್ನ ಈ ಎಂಟು ಯಾವಯಾವ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವುವೋ ಆ ರಾಶಿಯಿಂದ ತಾವು ಶುಭಾಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬಿಂದುಗಳ ಸಮೂಹ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩); ದಿವಸಕರಾದಿಗಳೊಳಭೀಷ್ಟವೆನಿಪ್ಪ ಗ್ರಹಮದೊಂದು ಶೇಷಗ್ರಹಮಾಜು ವಿಲಗ್ನಭವನವೊಂದಿಂತಿವಜು ಶುಭಾಶುಭಮನಣಿವುದಷ್ಟಕವರ್ಗಂ (ಜಾತಕ. ೧೦–೧).

[ಅಷ್ಟಕ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಎಂಟು ತೊಂದರೆಗಳು; ಅನವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರವಾಸ, ಹೆಂಡತಿಯ ಅಗಲಿಕೆ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಭಾರವಾಗುವಂತೆ ನೆಲಸುವುದು, ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುದರಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, ಹೆರವರು ಕೊಡುವ ಕೂಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕಾಗುವುದು, ತಿಳಿದವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು, ಬಡತನ. ೨. ಬಹಳವಾದ ಕ್ಲೇಶ (ಉಕ. ೬).

[ಅಷ್ಟ + ಕಷ್ಟ]

ಅಷ್ಟಕಾಂಗ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು (೬).

[ಅಷ್ಟಕ + ಅಂಗ]

ಅಷ್ಟಕೋಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಆಕೃತಿ: ವರ್ತುಳದೊಳಗಿನ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವ ಅಷ್ಟಕೋಣದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಆ ವರ್ತುಳದ ಒಳಗಿನ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಚೌಕದ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಕಾಟಕೋಣ ಚೌಕೋಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿದೆ (ಭೂಮಿಆ. ೫೨). [ಅಷ್ಟ + ಕೋಣ]

ಅಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ಚಂದನ, ದೇವದಾರು, ಚಂಗಲ್‌ಕೋಷ್ಠ, ಕೇಸರಿ, ಕಲ್ಲುಹೂ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಗೋರೋಚನ, ಅಗಿಲು ಎಂಬ ಎಂಟು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು. ☞ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ: ಚಂದನಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಪೂರಕೇಸರ ಕಜೋರ ಲಾವಂಚ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಗಂಧಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅಷ್ಟ + ಗಂಧ]

ಅಷ್ಟಗುಣ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ೨. = ಅಷ್ಟಭೋಗ ೨: ಉಡುಪ ಭಟ್ಟ ಕೊಂಮೆಭಟ್ಟರ ಮೂಲಮಾದ ಸೆಟಿ ಅಷ್ಟಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗದೆ ಮುಽ ಕೆಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ಮುರ್ ಮತ್ತಂ ಆಯಿದುವರೆ ತಾರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೧–೪೪; 1482). ೩. ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ; ಅಣಿಮೆ, ಮಹಿಮೆ, ಗರಿಮೆ, ಲಘಿಮೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶತ್ವ, ವಶಿತ್ವ ಎಂಬ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು: ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣಮಣಿನಿಧಾನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೩೩ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಪಡೆದ ಜೀವನ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು; ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ವೀರ್ಯ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ, ಅವಗಾಹನ, ಅಗುರುಲಘು, ಅವ್ಯಾಬಾಧ.

[ಅಷ್ಟ + ಗುಣ]

ಅಷ್ಟಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಷ್ಟಕಾ ಎಂಬ ಮಹಾಲಯ ಪಕ್ಷಶ್ರಾದ್ಧ.

[< ಸಂ. ಅಷ್ಟಕಾ]

ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಪ್ರಾಂತ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಐಬುನೂಱಯ್ಪತ್ತು ಧನುರ್ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧಮುಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೧೪೭).

[ಅಷ್ಟ + ಚಾಪ + ಉತ್ಸೇಧ]

ಅಷ್ಟತನು (ನಾ). (?): ಮುದದಿಂದಲೆಂಟು ತಿಂಗಳಿಗಷ್ಟತನುಗಳು ವಡಗಿ ತನ್ಮೂರ್ತಿಗೊಂಬನವು (ನವಮೋ. ೧೪–೫೧). [ಅಷ್ಟ + ತನು]

ಅಷ್ಟತಾಲ, ಅಷ್ಟತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟತಾಳ. ೨. ಅಷ್ಟಕೋಣ (ಕಿ). **ಅಷ್ಟತಾಳ** ೧ : ಅಷ್ಟತಾಳ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೬೮). [ಅಷ್ಟ + ತಾಲ]

ಅಷ್ಟತಾಳ 'ಅಷ್ಟತಾಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು ; ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ಝಲ್ಲರಿ, ಕಹಳೆ, ಶಂಖ, ಕೊಳಲು, ವೀಣೆ ಮತ್ತು ತುಣವ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾದ್ಯಗಳು. 'ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ತೂರ್ಯ]

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ : ಘೋರ್ಗರೆವಷ್ಟತೂರ್ಯರವಮಾರ್ಗೆ ಜಯಧ್ವನಿಯಾರ್ಗೆ ಪೇಟಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೫). [ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ + ರವ]

ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ : ಅವರೇನೋ ಕುಬೇರನ ಹಾಗಿರಬಹುದು ; ನಾನು ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ದರಿದ್ರ]

ಅಷ್ಟದಲ, ಅಷ್ಟದಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ದಳ. ೨. ಎಂಟು ಎಸಳುಗಳುಳ್ಳದು ; ಎಂಟು ವಿಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. **ಅಷ್ಟದಳ** : ೨. ಅಷ್ಟದಳಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಕೃತಿ ಭಜನೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೦–೮೧). ೩. ಒಂದು ಒಡವೆ ; ಆಭರಣ : ದಾಡಿವಿಾದಳದಷ್ಟದಳಮುಮಂ, ಕೇಸರದ ಕೇಯೂರಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೧೮ ವ). [ಅಷ್ಟ + ದಲ]

ಅಷ್ಟದಳ 'ಅಷ್ಟದಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳು ; ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣ, ಉತ್ತರ, ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ, ವಾಯುವ್ಯ, ಆಗ್ನೇಯ. [ಅಷ್ಟ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಒಡೆಯರು ; ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಯಮ, ನಿರುತಿ, ವರುಣ, ವಾಯು, ಕುಬೇರ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ದಿಕ್ಪತಿಗಳು : ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲರು ಬಂದು ವಂಚಿಸಿದರು ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದಿರುವಂಥ ಸತಿಯು ಭ್ರಷ್ಟಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೦–೪೮). **ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ** : ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳರು ತಮ್ಮಯ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ಗಟ್ಟೆಳಿಯಾಗೆ ರಕ್ಕಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟಸಕೆದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨–೬೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲಕ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ 'ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ' ನೋ

ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು ; ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ, ವಾಮನ, ಕುಮುದ, ಅಂಜನ, ಪುಷ್ಪದಂತ, ಸಾರ್ವಭೌಮ, ಸುಪ್ರತೀಕ ಎಂಬ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕರಿಗಳು. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಗಜ)]

ಅಷ್ಟದಿಗ್ವಿಜಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಗೆಲವು ; ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಅಷ್ಟದಿಗ್ವಿಜಯೋಪಾರ್ಜಿತಯಶನುಂ ದಶಾಂಗಭೋಗ ಸಂಗತನುಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೫ ವ). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಜಯ)]

ಅಷ್ಟದೇಹಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ : ಅಹೊಯ್ದನಾಹೊಯ್ದನೆಲೆಲೆ ಶಿವ ಶಿವ ಅಷ್ಟದೇಹಿ ನೀನೆ [ಪಾಠಾಂ. ತನ್ನ ನೇಹಿನಿಯನೆನೆ] ಶರಣು ರಕ್ಷಿಸಬಲೆಯನು (ಹಜಕಾ. ೧೩–೧೩). [ಸಂ. ಅಷ್ಟದೇಹಿನ್ (ಅಷ್ಟ + ದೇಹಿನ್)]

ಅಷ್ಟದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ). ಗಣಪತಿಯ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೆಲ್ಲ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಕಬ್ಬು, ಎಳ್ಳು, ಅರಳು, ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಅವಲಕ್ಕಿ—ಈ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಒಟ್ಟು. ೨. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಎಂಟು ಹೋಮದ್ರವ್ಯಗಳು ; ಅರಳಿ, ಅತ್ತಿ, ಆಲ, ಬಸರಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಿತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ, ಪಾಯಸ, ಎಳ್ಳು, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಷ್ಟನವತಿ (ನಾ). ತೊಂಬತ್ತೆಂಟು : ಅಷ್ಟನವತಿಯ ಪದ್ಯದೊಳಗಿದನು ಪುದುಗೊಳಿಸಿದಷ್ಟರತ್ನಂಗಳಿಗೆ ಪೇಳ್ದೆ ನಾಂ ಕನ್ನಡದಿ (ರತ್ನಶಾ. ೨೪–೧೧). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ನವತಿ)]

ಅಷ್ಟನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಆನೆಗಳು. ೨. ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು. 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ನಾಗ]

ಅಷ್ಟಪತ್ರ (ನಾ). "ದೊಡ್ಡ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಲ (ಅಥವಾ ೮ ಎಲೆಗಳಾಗುವಂತೆ) ಮಡಿಸುವುದರಿಂದಾದ ಪುಟ (ದ ಅಥವಾ ಪುಸ್ತಕದ ಆಕಾರ) : ಅಷ್ಟಪತ್ರ" (Octavo. ಇಂಕನಿ); ಕ್ರೌನ್ ಕಾಗದವನ್ನು ಮಡಿಚಿ ಎಂಟಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಕ್ರೌನ್ ಅಷ್ಟಪತ್ರವೆನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ಪತ್ರ]

ಅಷ್ಟಪದಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಆಕ್ಟೋಪಸ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ : ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನಂತಿರುವ "ಅಷ್ಟಪದಿ" (Octopus) ಯೂ ಬಲಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ४೯೦). ೨. [ಛಂದ] ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ : ಷಟ್ಪದಿ ಅಷ್ಟಪದಿ ಗಣನಿಯಮ ಕಂದ ಶಂಖಾವೃತ್ತ ತಾಳವೃತ್ತ ಆದಿ ಜಾತಿಗಳ್ ಉಂಟು (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಪದೀ]

ಅಷ್ಟಪಾದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಜೇಡರ ಹುಳು. ೩. ಶರಭ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಷ್ಟ + ಪಾದ]

ಅಷ್ಟಪಾದಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಪದಿ (Octopus. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಪಾದಿನ್]

ಅಷ್ಟಪಾಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಬರುವ ಎಂಟು ಪಾಶಗಳು ; ಭಯ, ಶಂಕೆ, ಶೀಲ, ಕುಲ, ಜಾತಿ, ಕರುಣ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಎಂಬ ಎಂಟು : "ತರುಣ ಕೇಳ್ ಭಯ ಶಂಕೆ ವರಶೀಲ ಕುಲ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ರತ] ಜಾತಿ ಕರುಣೆ ಲಜ್ಜಾಜುಗುಪ್ಸಂಗಳೆಂಟು ಪರಿಕಿಸಲ್ ಜೀವಗಿವು ನೆರದಷ್ಟಪಾಶವೆಂಬರು ಪೂರ್ವಿಗರ್ (ಮನೋವಿ. ೫–೩೯); ಅಷ್ಟಪಾಶವ ಹರಿದು, ಕ್ಲೇಶಗಳಿಟ್ಟಣಿಯ ನೆರೆ ಮುರಿದು (ಅಮೃತ. ೧–೨೨) ; "ಅಷ್ಟಪಾಶಗಳು—ಘೃಣಾ, ಶಂಕಾ, ಭಯಂ, ಲಜ್ಜಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ (ಚೇತಿ ಪಂಚಮೀ), ಕುಲಂ, ಶೀಲಂ, (ತಥಾ) ಜಾತಿ (ರಷ್ಟೌ ಪಾಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ) " (ಅಮೃತ. ೧–೨೨ ಅಡಿಟಿ). 'ಅಷ್ಟಮಲ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಪಾಶ]

ಅಷ್ಟಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಕೇಶವನ ಈಗಿನ ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ ಎಂಟು ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಉಂಗುರಗಳು (ಸಮಜೀ. ೪೩). ೨. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಉಂಗುರ : ಬಲಗೈಯ ಅನಾಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಜೋಡಿ (ತಿಡುಗು. ೬೫). [← ಮರಾ. ಅಷ್ಟಪೈಲೂ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ರಸತೋಯಂ ಭಾವಗಂಧಂ ಪದಸದಕಚಯಂ ಕಾವ್ಯಪುಷ್ಪಂ ಗುಣಾನ್ನಪ್ರಸರಂ ವೃತ್ತಪ್ರದೀಪಂ ವಚನರುಚಿರಧೂಪಂ ಜಿನಶ್ರೀಫಲಂ ನಿಪ್ಪೊಸತಾಯ್ತಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆಯೆನಿಸಿದಪೆಂ ಸಲ್ಲನಂತಂಗೆ ಮತ್ಕಾವ್ಯಸಪರ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧–೬೪). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕಾರ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು : ಭೂಮಿ . . . ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿಯಿಂ ವಿಕಾರಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಉಪಮಾನ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ . . . ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೮). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಷ್ಟಫಣಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು; ಅನಂತ, ತಕ್ಷಕ, ವಾಸುಕಿ, ಶಂಖಪಾಲ, ಪದ್ಮ, ಕಾರ್ಕೋಟಕ, ಕ್ರೋಡ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ಹಾವುಗಳು: ಪನ್ನಗಂಗಳು ಸಾವಿರವಜಃಕೊಳಗುನ್ನತಾಷ್ಟಫಣಿಗಳೆನಲ್ಕೆ . . . ಎಂಟು ಪಾವುಗಳಿಗೆ ಪತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೭). ℙ ಕ್ರೋಡ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಎಂಬ ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಹಾಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಳಿಕ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಎರಡು ಹೆಸರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣಿ]

ಅಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಫಣಿ: ಕಚ್ಚುವ ಮಹಾಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರಾಂಶದ ಪವನಭಕ್ಷಣರಾಜಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೩೦). 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣೀಶ್ವರ]

ಅಷ್ಟಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟರ ತಂಡ, —ಗುಂಪು; ಅಷ್ಟಕ. ೨. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಭದ್ರಗೊಳಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಸಾಧನ, —ನೆಲೆಗಟ್ಟು: ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಅಷ್ಟಬಂಧನವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ದೊರೆಗಳು ಅಷ್ಟಬಂಧನವನ್ನು . . . ಮಾಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). [ಅಷ್ಟ + ಬಂಧನ]

ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಮುಮಂ . . . ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿಯನುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಟರಂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೬-೨). 'ಅಷ್ಟವಿಧ ಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಸಂಪತ್ತು; ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರ, ಚಾಮರ, ಆಂದೋಲನ ಎಂಬ ಎಂಟು (ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಭಾಗ್ಯ]

ಅಷ್ಟಭುಜ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಏಕಾಂಗ . . . ಅಷ್ಟಭುಜ, ನವನಿಧಿ, ದಶವ್ಯಾಕರಣ . . . ಎಂದು ಸಮಾಸಮಾಗಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳ ಆಕೃತಿ. [ಅಷ್ಟ + ಭುಜ]

ಅಷ್ಟಭೈರವ (ನಾ). ಶಿವನ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಭಯಂಕರ ರೂಪಗಳು. ℙ ಸಿತಾಂಗ, ರುರು, ಚಂಡ, ಕ್ರೋಧ, ಉನ್ಮತ್ತ, ಕಪಾಲ, ಭೀಷಣ, ಸಂಹಾರ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಭೈರವ]

ಅಷ್ಟಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಮನೆ, ಹಾಸುಗೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ, ಸ್ತ್ರೀ, ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ತಾಂಬೂಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು. ℙ ಅನ್ನ, ಉದಕ, ತಾಂಬೂಲ, ಪುಷ್ಪ, ಚಂದನ, ವಸ್ತ್ರ, ಶಯ್ಯೆ, ಅಲಂಕಾರ. ೨. ನಿಧಿ, ನಿಕ್ಷೇಪ, ಅಕ್ಷೀಣ, ಆಗಾಮಿ, ಸಂಚಿತ, ಜಲ, ಪಾಷಾಣ, ತರು ಎಂಬ ಎಂಟು ವಿಧದ ಸ್ವಾಮ್ಯ: ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕಇ. II, ೨೬-೧೯; 1173); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗುಳ್ಳ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೨೮-೨೪; 1509); ಛತ್ರಚಾಮರಾಂದೋಳಿಕಾದಿ ಅಷ್ಟಭೋಗಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೩-೨೭; 1532); ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಪಾಷಾಣಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಜಲಾನ್ವಿತಂ ಅಕ್ಷೀಣ್ಯಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಂ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಮನ್ವಿತಂ (ಎಇ. XIII, ೩೪-೧; ?). ೩. ಮನೆ, ತರಿ, ಬೆದ್ದಲು ಭೂಮಿಗಳು, ದನದ ರೊಪ್ಪಗಳು, ಅರಣ್ಯ, ಪಾಳುಭೂಮಿ, ಕಾಡುಮೃಗಗಳ ಸ್ಥಾನ, ನದಿಯ ಬಯಲು, ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲಿನ ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಎಂಟು; "ಅಷ್ಟಭೋಗವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸ್ವತ್ತಿನ ಭೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾಸಿ. ೨೦೨): ಮಂದಿರಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಚ ವನಮೇವ ಚ ಖಿಲೀಭೂತಂ ಚ ಯತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮೃಗವಾಸಸ್ತಥೈವಚ ನದೀಪರ್ವತ ಭೋಗಾಶ್ಚ ಅಷ್ಟಭೋಗಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೫-೧೪೮; 1403). [ಅಷ್ಟ + ಭೋಗ]

ಅಷ್ಟಮ (ಗು). ೧. ಎಂಟನೆಯ: ಗ್ರಹಂ ಗ್ರಹದಿಂದಂ . . . ತುರ್ಯಾಷ್ಟಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಗ್ರಹದಿಂ ಕೂಡೆ ಪರಸ್ಪರಂ ಸ್ವಗುಣದಿಂದಾಳ್ಗುಂ ಚತುರ್ಥಾಂಶಮಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೯). (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಅವನಿಗೆ ಅಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಶನಿಯಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಮಂಗಲ, ಅಷ್ಟಮಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುಭದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು; ಧ್ವಜ, ಕನ್ನಡಿ, ಚಾಮರ, ರತ್ನ, ಭೃಂಗಾರ (ಗಿಂಡಿ); ಬೀಸಣಿಗೆ, ಕಲಶ, ಛತ್ರಿ. ೨. (ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ) ಸಿಂಹ, ವೃಷಭ, ಆನೆ, ಜಲಪೂರ್ಣ ಕಲಶ, ಬೀಸಣಿಗೆ, ಧ್ವಜ, ಭೇರಿ ಅಥವಾ ತುತೂರಿ, ದೀಪ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಷ್ಟಮಂಗಲವೆಲ್ಲ ನವರತ್ನಗಳೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೫-೨೧). ಅಷ್ಟಮಂಗಳೆ: ೧. ಧ್ವಜದರ್ಪಣ ಚಂಚಚ್ಚಮರಜಮಣಿಭೃಂಗಾರ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಾಳವ್ಯಜನ ಕಳಶಾತಪತ್ರಂ ತ್ರಿಜಗತ್ಪತಿಗಷ್ಟಮಂಗಳಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೪೧). ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿದಾದ ಮುಖ, ಬಾಲ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕೂದಲು, ಎದೆ ಕಾಲ್ಗೊರಸುಗಳೂ ಉಳ್ಳ ಕುದುರೆ (ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಮಂಗಲ]

ಅಷ್ಟಮಂಗಳೆ 'ಅಷ್ಟಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟಮಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮಲಗ್ನದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು ೨. (ಆಲಂ) ಕೇಡು: ಅಮರಾಧ್ವದೊಳೊಂದ ಶರೀರ ಮಹಾಧ್ವನಿ ಕಂಸ ಕಂಸ ಕೇಳ್ ದೇವಕಿಯಷ್ಟಮಗರ್ಭವಾತನಿಂದಷ್ಟಮಚಂದ್ರಂ ನಿನಗೆ ನೆರೆಗುಮೆಂದುದಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೭). [ಅಷ್ಟಮ + ಚಂದ್ರ]

ಅಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ತೀರ್ಥಂಕರ: ಪ್ರಿಯದಿಂದಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥನಿರದಿಂದೆನ್ನಲ್ಲಿಗೇ ಮಾತೊ ನಿರ್ವ್ಯಾಜ ಸೌಖ್ಯೋನ್ಮುಖನೆಂದು ತನ್ನಗರಿ ತಾಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭೪). [ಅಷ್ಟಮ + ತೀರ್ಥನಾಥ]

ಅಷ್ಟಮದ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಮದಗಳು; ಧನಮದ, ಕುಲಮದ, ವಿದ್ಯಾಮದ, ರೂಪಮದ, ಯೌವನಮದ, ಬಲಮದ, ಪರಿವಾರಮದ, ಅಧಿಕಾರಮದ: ಅಷ್ಟಮದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫); ಕುಲಬಲಧನರೂಪಯೌವನ ವಿದ್ಯಾರಾಜ್ಯ ತಪದೇಳ್ಗೆಯೆಂಬಷ್ಟಮದದಿಂ ಮದಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಮದ]

ಅಷ್ಟಮಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳು; ಶಂಕೆ, ಘೃಣೆ, ಭಯ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಕುಲ, ಶೀಲ, ಜಾತಿ ಇವುಗಳ ಭಾವನೆ: ಶಂಕಾದ್ಯಷ್ಟಮಲಂಗಳುಮೆಂಟುಂ ಮದಂಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೧); ಸಪ್ತರ್ಧಿಸಂಪನ್ನನುಂ ಅಷ್ಟಮಲವ್ಯಪೇತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧ ವ). 'ಅಷ್ಟಪಾಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಮಲ]

ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಎಂಟು ಮಂಗಳ ಲಾಂಛನಗಳು : ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳುಮನಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ಪೆಸರ್ಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೩-೪೦ ವ); "ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ-(೧) ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, (೨)ಸುರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ, (೩) ದಿವ್ಯಧ್ವನಿ, (೪) ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಚಾಮರ, (೫) ರತ್ನಜಡಿತ ಸುವರ್ಣ ಸಿಂಹಾಸನ, (೬) ಪ್ರಭಾವಲಯ, (೭) ದೇವದುಂದುಭಿ, (೮) ಛತ್ರತ್ರಯ" (ಆದಿಪು. ಅನು. ೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ಮಹಾ + ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ)]

ಅಷ್ಟಮಹಿಷೀಪತಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಜನ ಪ್ರಧಾನಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗಂಡ; ಎಂಟು ಹೆಂಡಿರುಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ಮಹಿಷೀ + ಪತಿ)]

ಅಷ್ಟಮಾಂಶ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು. [ಅಷ್ಟಮ + ಅಂಶ]

ಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಥಿ: ಪಂಚಾಕ್ಷರಾದಿಯಲಿರುವಖಿಳ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪ . . . ಅಶುಭ ಷಷ್ಠಿ ಅಷ್ಟಮಿ (ಗಗತಾ. ೪-೬೭). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಮೀ]

ಅಷ್ಟಮೀಂದು (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರ: ಅಷ್ಟಮೀಂದುನಿಟಿಳಂ ಶೇಷೋಲ್ಲಸದ್ಬಾಹು . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೭). [ಅಷ್ಟಮಿ + ಇಂದು]

ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ; ಮಹಾದೇವ; ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು, ಅಥವಾ ಪಂಚಭೂತಗಳು – ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಾಗ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಎಂಟು ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳವನು : ವಿವರಿಸೆ ಯಥಾಶಿವಮಯಂ ವಿಷ್ಣುವೆನಿಪಾ ನುಡಿಗಳು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿವು ಶಿವನೆ ಎಂಬಾ ದುರುಕ್ತಿಗಳಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳು ಶಿವನೆ ಎಂಬ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳು (ಬಸವು. ೫೪-೭೯). [ಅಷ್ಟ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಯೋಗ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ : ಯಮನಿಯಮವಾಸನಂ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಚಿರಯಾಮವಾಪ್ರೀತಿಯಾಹಾರ [ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ] ತದ್ಧ್ಯಾನ ಕರಧಾರಣಾಧಿಕ ಸಮಾಧ್ಯಷ್ಟಯೋಗದಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೭-೩-೪೪). [ಅಷ್ಟ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟರಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶೃಂಗಾರ, ವೀರ, ಕರುಣ, ಅದ್ಭುತ, ಹಾಸ್ಯ, ಭಯಾನಕ, ಬೀಭತ್ಸ, ರೌದ್ರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಕಾವ್ಯರಸಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಷ್ಟರು 'ಅಷ್ಟು' ಪರಾ.

ಅಷ್ಟಲೋಕ (ನಾ). ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಲೋಕಗಳು (?). 'ಅಷ್ಟಲೋಕೇಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಲೋಕ]

ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ (ನಾ). ಎಂಟುಲೋಕಗಳ ಒಡೆಯರು : ಪ್ರಕೃಷ್ಟಾಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ ಪರಿಪಾಲಿತ ಸಾಹಸನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). [ಅಷ್ಟಲೋಕ + ಪಾಲ]

ಅಷ್ಟಲೋಕೇಶ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ : ಪುರಹರಂ ಕರುಣಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದು ನೆರೆಯಿತದನೇನೆಂಬೆನಮಮ ಹರಹರ ಗಣೇಶ್ವರರಷ್ಟಲೋಕೇಶರಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳಷ್ಟವಸುಗಳು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧). [ಅಷ್ಟಲೋಕ + ಈಶ]

ಅಷ್ಟವರ್ಗ (ನಾ). ೧. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಮುಖ್ಯವೂ ಸಂಜೀವಕವೂ ಆದ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಋಷಭ, ಜೀವಕ, ಮೇದೆ, ಮಹಾಮೇದ, ಋದ್ಧಿ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ವರ್ಗ. ೨. ಎಂಟು ವರ್ಗ; ಎಂಟು ಗುಂಪು: ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಅಷ್ಟವರ್ಗವೆಂಬ ಮಕ್ಕಳು ಮುಟ್ಟದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೬೭-೧೨೭೦). [ಅಷ್ಟ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟವರ್ಗಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು (?): ಧೃತಖಚ್ಚಿರಷ್ಟವರ್ಗಿಗಳತಿಚಟುಳರುಮೊಳಗಜೆರಡು ಕೆಲದೊಳ್ ಬರೆ ಭೂಪತಿ ಪೋಲ್ತನುರಗಶಾಖಾವೃತ ಜಂಗಮ ಸಾಂದ್ರರುಂದ್ರಚಂದನತರುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೪). [ಸಂ. ಅಷ್ಟವರ್ಗಿನ್]

ಅಷ್ಟವಸು (ನಾ). ಆಪ, ಧ್ರುವ, ಸೋಮ, ಧವ, ಅನಿಲ, ಅನಲ, ಪ್ರತ್ಯೂಷ, ಪ್ರಭಾಸ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ವಸುಗಳು : ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರನಷ್ಟವಸುಗಳಂ ನೆಚ್ಚಿ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೯೯). ℙ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಕಲ್ಪಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. [ಅಷ್ಟ + ವಸು]

ಅಷ್ಟವಿಂಶತಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು : ಶರ್ಕರಾಪ್ರಭೆಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ನರಕಮಲ್ಲಿಂ ಕೆಳಗೇಕರಜ್ಜ್ವಂತರದೊಳಷ್ಟವಿಂಶತಿ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವ ಮಾಡುತಿರಲಂದಷ್ಟವಿಂಶತಿ ದಿವಸಪರಿಯಂತಿಷ್ಟಬಕುತನ ಕೂಡೆ ಲೀಲೆಯಲಾಡುವಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೧೫). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧ (ಗು). ಎಂಟು ಬಗೆಯ. [ಅಷ್ಟ + ವಿಧ]

ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪೂಜೆ; ಅಕ್ಷತೆ, ಜಲ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ನೈವೇದ್ಯ, ತಾಂಬೂಲ, ಅಥವಾ ಫಲ – ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ : ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆಷ್ಟನಿಷ್ಟಾತುಷ್ಟಮಾನಸಕಷ್ಟಸಂಪ್ರುತಿನಷ್ಟದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗುಣವಿಸ್ಪಷ್ಟ ಬಸವೇಶ (ಬಸವು. ೪೮-೩೩). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಪೂಜೆ]

ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು; ಸ್ಮರಣ, ಕೀರ್ತನ, ವಂದನ, ಪಾದಸೇವನ, ಅರ್ಚನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ, ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ಈ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಭಕ್ತಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ : ಬುದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯಾದ್ಯಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಚ್ಛನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೬ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ರಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ : ವೃಷಭಸೇನಂ . . . ಅಷ್ಟವಿಧರ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಥಮಗಣಧರನಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾರ್ಯಶುದ್ಧಿ; ಭಾವಶುದ್ಧಿ, ಈರ್ಯಾಪಥ ಶುದ್ಧಿ, ಭಿಕ್ಷಾಶುದ್ಧಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಶುದ್ಧಿ, ಶಯನಾಸನಶುದ್ಧಿ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು: ಕಾಯಶುದ್ಧಿವಿನೇಯ ಶುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಚ್ಛನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೬ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧಸಮಾಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ಈ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಸಮಾಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆ : ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖರಂಗಪ್ಪಾಂಗಮೆಜಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೪ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ವಿಭೂತಿ]

ಅಷ್ಟವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಮದುವೆಯ ಕ್ರಮ; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ, ಆರ್ಷ, ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ, ಆಸುರ, ಗಾಂಧರ್ವ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪೈಶಾಚ—ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹ. [ಅಷ್ಟ + ವಿವಾಹ]

ಅಷ್ಟವೆ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿತಿಥಿ: "ಅಷ್ಟವೆಯೆನಲ್ಕಕ್ಕದಷ್ಟಮಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೫). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟಮೀ]

ಅಷ್ಟಶೋಭೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಸೂಚಕವಾದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು ; ಸುಣ್ಣಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚುವುದು, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾರಣೆ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ತಳಿರುತೋರಣ, ಧ್ವಜವನ್ನು ಏರಿಸುವುದು, ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವುದು, ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವುದು, ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವುದು : ಕತ್ತುರಿಯ ಸಗಣನೀರ್ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿ ಮಿಳಿರ್ವ ದುಗುಲದ ಗುಡಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಿತ್ತರದೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಂಡವಿಗೆ ಪೊಬಿಲ ಮನೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ॥ ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳೆಯೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪೊಬಿಲೊಳಷ್ಟಶೋಭೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨ ವ) ; ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಱಲೊಡಮಷ್ಟಶೋಭೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ಮಹಾದಾನಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭–೫). [ಅಷ್ಟ + ಶೋಭೆ$_1$]

ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಎಂಟು ಸಾಲುಗಳ ಒಂದು ಅಂಶವೂ ಆನೇಲೆ ಆರು ಸಾಲುಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಬರುವ ಒಟ್ಟು) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಯಜಾತಿ ; ಸಾನೆಟ್ : ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯ ಶಿಲ್ಪಸಮರಚನೆ ಅದರ ಭಾವಬಂಧುರತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೩೦೩) ; ಭಾವಗೀತ, ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ . . . ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪); ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತಿದೆ ಕೌತುಕದ ಬಗೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩). [ಅಷ್ಟ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಅಷ್ಟಷಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು : ನೆರೆದ ಶಿವಭವನಂಗಳಷ್ಟಷಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರ ನಿರುತವೆಂದೆತ್ತಿದೆನು ಕಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೮). [ಅಷ್ಟ + ಷಷ್ಟಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಷ್ಟಷಷ್ಟಿತೀರ್ಥ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥಗಳು : ಅಷ್ಟ ಷಷ್ಟಿತೀರ್ಥಂಗಳುಂಗುಷ್ಟದೊಳಗಿರೆ (ವೀಶೈಪು. ೧–೧–೩). [ಅಷ್ಟ + ಷಷ್ಟಿ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಸಹಿತಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು : ಒಂದೊಂದಱೊಳಕ್ಕುಂ . . . ವರಜಿನಬಿಂಬಂಗಳಷ್ಟಸಹಿತಶತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೧). [ಅಷ್ಟ + ಸಹಿತ + ಶತ]

ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩ : ಇಂತಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್ . . . ಅನ್ವಿತಂ (ಮನೋವಿ. ೧–೩೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಅಣಿಮಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಬಗ್ಗೆ . . . ವ್ಯಥೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು : ನಿಮ್ಮ ಶರಣಂಬೊಕ್ಕೆ ವೆನುತಂ ಬಿಮ್ಮಗೆಟ್ಟಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ಪೊಡವಡುತ ನಸು ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೫೫–೪೩). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ' ಪರಾ. ೨. [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಯೋಗವು ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಅಂಗ$_2$]

ಅಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ : ಭಕ್ತ ಗಣಂಗಳಿಗೆ ಧರಣೀತಳದೊಳಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮುವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೬–೫೭). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ದಂಡ + ಪ್ರಣಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಸ್ವಪ್ನ, ಶರೀರ, ಸ್ವರ, ಉತ್ಪಾತ, ಆಕಾಶ, ಲಕ್ಷಣ, ವ್ಯಂಜನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ : ಶಿವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯರಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ಬಲ್ಲೋರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೪) ; ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಮನಱಿವ ಮಹಾಮುನಿಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೬೩) ; ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೫೮). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಟ (ಗು). ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಣೆಗೊಂಡ : ಬಳೆದ ದೇಹಂಗೊಂಡಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಟನಾಗಿ . . . ಕೈಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೧). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪುಷ್ಟ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ (ನಾ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ; ಅಷ್ಟಾಂಗ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ ; ಎದೆ, ತಲೆ, ಕಾಲುಗಳೆರಡು, ಮೊಣಕಾಲು, ದೃಷ್ಟಿ, ಕೈಗಳೆರಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ಸೋಕುವಂತೆಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೂ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನೆಂದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಲೂ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ : ಕಂಡಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಂಬೆರಸು ಹರಿಸದಿಂ ನಾರದಂ . . . ಶರಣೆನುತಂ ಸ್ತೋತ್ರಮಂ ಮಾಡುತಿರ್ದಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೪೫). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮಯ ಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕ್ರಮಗಳಿವೆ. [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪ್ರಣಾಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ : ನೈಜದಿಂದಷ್ಟಾಂಗ ಭಕ್ತಿಯೊಳೊಲಿದೊಲಿಸಿಯೊಲಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬–೩೦). 'ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗು, ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡು: ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖರಂಗಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೪ ವ). **ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು** : ಲಿಂಗಭಕ್ತಾಂಘ್ರಿಗಳ ಮೇಲಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ನಮಿಸಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬–೨೪). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಎಱಗು]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಯೋಗ ; ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಸಮಾಧಿ : ಸ್ವಾನುಭವದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಾನೂನಭಕ್ತಿಯೊಳಿಂತು ತನ್ನೊಳು ತಾನೆ ಮಱಹಿಂದಿಪ್ಪ ವೇಳೆಯೊ (ಬಸಪು. ೩೪–೨೦). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿಗಳಗುರ್ವಗ್ರಗಣ್ಯ ಮೇಲಣ ಗವಿಯ ಶಾಂತನಂಜೇಶ ರಕ್ಷಿಸು (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೭–೨). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿನ್]

ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು 'ಅಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗು' ನೋ.

ಅಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆತ್ಮಗಳು : ಜೀವಾತ್ಮನಂತರಾತ್ಮಂ ಪರಾತ್ಮಂ ನಿರ್ಮಲಾವಿಶೇಷಾತ್ಮ ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಸುಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ನೋವಲು ಮಹಾತ್ಮ ಭೂತಾತ್ಮನಿಂತಷ್ಟಾತ್ಮರಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೭–೩–೨೦). [ಅಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಅಷ್ಟಾದಶ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು : ಅಸದರ್ಥಂ . . . ಇನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೪೦). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶನ್]

ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಲಿಂಗವಂತ, ಬಣಜಿಗ, ಗಂಗಡಿಕಾರವೊಕ್ಕಲಿಗ, ಮಡಿವಾಳಿ (ಅಗಸ), ಕೆಲಸಿಗ, ಕುರುಬ, ಕುಂಬಾರ, ಕಟುಕ, ಬಡಗಿ (ಓಜ), ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ತೊರೆಯ, ಉಪ್ಪಾರ, ಬೆಸ್ತ, ಹೊಲೆಯ, ಮಾದಿಗ (+) : ಜಾತಿ ಅಜಾತಿಯೆಂದು ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿಯೊಳಗೆ ಇಕ್ಕಲಾಗದು ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳೊಳಗೆಂದೂ ಭಾವಿಸಲಾಗದು (ಗಣಭಾ. ೨೪೯–೫). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಜಾತಿ]

ಅಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು; ಮಂತ್ರಿ, ಪುರೋಹಿತ, ಯುವರಾಜ, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ, ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ, ನಗರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ, ಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದುರ್ಗಪಾಲಕ, ಅರಣ್ಯಪಾಲಕ, ಸೀಮಾಪಾಲಕ, ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ, ದಂಡಪಾಲ (ಕೊತ್ವಾಲ), ಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ: ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಚರರಂ ದ್ವಿಷನ್ನೃಪಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥದೊಳ್ನಡೆಯಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೨); ಸಹಜ ಕೃತ್ರಿಮವಿದ್ವಿಷ್ಟಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ವಿವಿಧವೇಷ ವಿಷ್ಯಾವಿಶಾರದ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಪ್ರಣಿಧಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೭೦ ವ). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಾದಶದೋಷ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳು. ℙ ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಂ ನೀರಸಮಪ್ರಾರ್ಥತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ ದುಸ್ಸಂಧಿ ವಿಶ್ಲೇಷ ನಷ್ಟಸಮಾಸಂ ನಯನಾಶ ರೀತಿವಿಫಲಂ ದುರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಹಾಸ್ಯ ವಾಗ್ವಿಷಮಾ ಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧-೪೦). ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೋಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ವಿವರಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವಿಗೆ ಅಂಟುವ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳು; "ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ರಾಗ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ಜರೆ, ರೋಗ, ಮೃತ್ಯು, ಖೇದ, ಸ್ವೇದ, ಮದ, ಅರತಿ, ವಿಸ್ಮಯ, ಜನ್ಮ, ನಿದ್ರೆ, ವಿಷಾದ" (ಜೈನಪ. ೫೦೪); ವಿಗತಾಷ್ಟಾದಶದೋಷರಪ್ಪ ಜಿನರುಂ ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಗಣಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೪). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ದೋಷ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪರ್ವ (ನಾ). ಮಹಾಭಾರತದ ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಗಳು; ಆದಿ, ಸಭಾ, ಅರಣ್ಯ, ವಿರಾಟ, ಉದ್ಯೋಗ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣ, ಶಲ್ಯ, ಗದಾ, ಸ್ತ್ರೀ, ಸೌಪ್ತಿಕ, ಶಾಂತಿ, ಆನುಶಾಸನಿಕ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ಆಶ್ರಮವಾಸ, ಮೌಸಲ, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ. [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪರ್ವ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಪಾದ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಶೈವ, ಭಾಗವತ, ನಾರದೀಯ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ, ಆಗ್ನೇಯ, ಭವಿಷ್ಯತ್, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ, ಲೈಂಗ್ಯ, ವರಾಹ, ಸ್ಕಾಂದ, ವಾಮನ, ಕೂರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಗರುಡ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪುರಾಣ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಜೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಜೆಗಳು: ಶ್ರೀ ಹು[ಲಿ]ಗೆಜೆಯ ನಾಡಗಉಡ ಪ್ರಜೆಗ[ಳು ಸೆಟ್ಟ] . . . ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಜೆಗಳು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೪-೧೧; 1547). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪ್ರಜೆ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ರಾಜನ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು; ಪೌರೋಹಿತ, ದಂಡನಾಥ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಮಂತ್ರಿ, ಪ್ರಧಾನಿ, ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ, ಭಂಡಾರಿ, ಸೇನಾನಾಯಕ, ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ, ಪ್ರತಿಹಾರಿ, ಅಂತಸ್ಥಿತ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಕರಣಿಕ, ದಂಡಪಾಣಿ, ಕೊಠಾರಿ, ಯುವರಾಜ, ತಳವಾರ. ℙ ಪೌರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ ಭಂಡಾರಿ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ ದ್ವಾರಪಾಲಂ ಕರಣಿಕಂ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೊಠಾರಿ ಯುವರಾಜನಾ ತಳವಾರನೆಂಬಿವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೆಣ್ಬರ್ ಪ್ರಧಾನರೆನಿಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೧೧). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಹದಿನೆಂಟು ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆ; ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತ, ಪಟ್ಟಣ, ರಾಜ, ವಿವಾಹ, ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯ, ಚಂದ್ರೋದಯ, ಋತು, ಉದ್ಯಾನವನ, ಜಲಕ್ರೀಡೆ, ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿ, ಸುರತ, ವಿರಹ, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ, ದೂತಪ್ರೇಷಣ, ಯುದ್ಧ, ಪ್ರಯಾಣ: ℙ ಉದಧಿ ಪುರಾಧಿಪಸುತ ಮಂತ್ರ ದೂತಗಮನಾಜಿ ವಿರಹ ಪರಿಣಯ ಸುರತರ್ತು ದಿನೇಶ ಚಂದ್ರ ಮಧು ಕುಭೃದುದಕ ವನಸ್ಪತಿಯೆ ಕೃತಿಗೆ ಪದಿನೆಂಟಂಗಂ (ಉದಯಾ. ೧-೧೩). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ವರ್ಣನೆ]

ಅಷ್ಟಾದಶಾಮಾತ್ಯ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಧಾನ: "ಮಂತ್ರಿ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಾದಶಾಮಾತ್ಯರುಂ ಮುನಿ ಕೂಪಂ ಭಗ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಿನಿತುಂ ತೀರ್ಥಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೯). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಅಮಾತ್ಯ]

ಅಷ್ಟಾಪದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಶರಭ: ಭ್ರಮಿತಾಷ್ಟಾಪದಮುಗ್ರಖಡ್ಗಮೃಗಸಂಭಿನ್ನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೨). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ೩. ಚಿನ್ನ. ೧, ೩: ಇದು ದೇಹಾರದ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಣೀರಮ್ಯಂ ಗ್ರಹಗ್ರಾಮದಂತುದಿತಕ್ರೋಡವಿಭಾಸಿ ಕೋಶಗೃಹದಂತಷ್ಟಾಪದಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೮); ಶಿಖಿನಿವಾಸಸ್ಥಾನಮಾಗಿ ದಿಗ್ಭಾಗಮಲ್ಲಷ್ಟಾಪದೋದ್ಭಾಸಮಾಗಿ ಸೈಪಥ್ಯ ಮಲ್ಲ (ಜೈನಿಭಾ. ೧೦-೬). ೪. ಚದುರಂಗದ ಅಥವಾ ಪಗಡೆಯ ಮಣೆ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬. ಕೀಲು; ಕಡಾಣಿ. ೭. ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾಪದಮಯ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು; ಸುವರ್ಣಮಯವಾದದ್ದು: ಅಷ್ಟಾಪದಮಯವಹ ಜಿನಸದನವ ಸೃಷ್ಟಿಪಾಲಕ ನರ್ಥಿಯಲಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. ೨. ಸಿಂಹ. 'ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಪದ + ರಿಪು]

ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಆಕೃತಿಯ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವನು: ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠಂಗಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳೆಸೆಯೆ ಪದೆದರ್ಚಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೫೫). [ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪು + ಪೀಠ]

ಅಷ್ಟಾಪದವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ಸುವರ್ಣಪೀಠ: ರಾಜಪುತ್ರಸಮಾಜಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಿಷ್ಟಪ್ರಾಷ್ಟಾಪದವಿಷ್ಟರೋಪವಿಷ್ಟನಜಿತಸೇನಚಕ್ರಧರನಿರೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೩ ವ). [ಅಷ್ಟಾಪದ + ವಿಷ್ಟರ]

ಅಷ್ಟಾರ್ಘ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಲ, ಅಕ್ಷತೆ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು, ಫಲ ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ, —ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪೂಜೆ: ದೊರೆವೆತ್ತಷ್ಟಾರ್ಘ್ಯಮುಮಂ ಮಾಡಿದುದಡಿಮೊದಲೊಳಂ ಮಂದಹಾಸಂ ಜಳಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಶ್ವಾಸಗಂಧಂ . . . ಬಿಂಬೋಷ್ಠ ಫಳಂ ತಾನೆಸಿಸಿ ಜಿನನ ತಾಯ್ಗಿಂದ್ರಕಾಂತಾಕದಂಬಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೬೧). ℙ ವೈದಿಕಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಷ್ಟಾರ್ಘ್ಯವೆಂದರೆ ನೀರು, ಹಾಲು, ದರ್ಭೆ, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಅಕ್ಷತೆ, ಯವ, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಘ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಅರ್ಘ್ಯ]

ಅಷ್ಟಾವಂಕ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ ೧: ಅಮೃತಮತಿಯೆತ್ತ ರೂಪಾಧಮನಷ್ಟಾವಂಕನೆತ್ತ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೪). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ]

ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ವಿಕಾರವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨. (ಎಂಟು ಅವಯವಗಳು ವಕ್ರವಾದ) ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಬಹಳ ವಿಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು: ಹೀಗೆಯೇ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಅಷ್ಟಾವಕ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನ ಕೊಡುವುದು : ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ಗಣ್ಯವೆ ನೂಱುಸಾವಿರ ಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಾವಧಾನಗಳಾ ದೃಷ್ಟಿಯೆ ತನು ಸುಬುದ್ಧಿಯೆ ಮುಖವಾದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ತೋಱುವರವರು (ಭರಜ. ೬೪–೬೪) ; ಈ ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ತಮ್ಮಿಂದ ನೀಗೀತೇ (ಗಂಪಮಾಯಿ. ೧೦೮). ೨. ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸೇವೆಗಳ ಸಮರ್ಪಣ ; ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳ ಋಕ್ಕುಗಳ ಪಠನ, ಪುರಾಣಶ್ಲೋಕವಾಚನ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠ, ಪಂಚಾಂಗ ಶ್ರವಣ, ಸಂಗೀತ (ಗಾಯನ). [ಅಷ್ಟ + ಅವಧಾನ]

ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಧಾನ ಕೊಡಬಲ್ಲ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿಯಂತೆ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಎಂಟೂಜನಕ್ಕೆ ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೬೦).
[ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿನ್]

ಅಷ್ಟಾವರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಎಂಟು ಆವರಣಗಳು : "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ, ಪಾದೋದಕ, ಪ್ರಸಾದ, ಭಸ್ಮ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಮಂತ್ರ ಇವುಗಳೇ ಅಷ್ಟಾವರಣಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು" (ಅಷ್ಟಾವಿ.೧); ಅಷ್ಟಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಿಬ್ಬೆಱಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಸಾಡುವುದೇ ಚಂದ (ವಚಸಂ. ೨೧೮–೬೧). [ಅಷ್ಟ + ಆವರಣ]

ಅಷ್ಟಾವಶೇಷ (ನಾ). ಎಂಟು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಒಂದು ಅಂಶ ; ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು ಉಳಿಯುವುದು : ಆವಗಂ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಷ್ಟಾವಶೇಷದ ಪಾಕಮಾಗಿರೆ ತೀವಿ ಕಬ್ಬಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪುಡಿಯೊಂದು ಸೇರೆಯನು ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೧೧–೨೮) ; ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಹೊಂಗೆತೊಕ್ಕು, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಇಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿಕೊಡಲು ಆಮಾತಿಸಾರ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯಗಳು ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೬).
[ಅಷ್ಟ + ಅವಶೇಷ]

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತೆಂಟು : ಒರ್ವ ಚಂದ್ರನ ಪರಿವಾರಂ ಒರ್ವಾದಿತ್ಯನುಂ ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಗ್ರಹಜಯಮುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೩) ; ಷಡುರಸಾನ್ನದಲಾದರಣೆಯಿಂದುಡುಗೆಯಿಂದವೆ ತುಷ್ಟಿಬಡಿಸಿದ ಪೊಡವಿಪಾಲಕ ಮುನಿಗಳಷ್ಟಾಶೀತಿ ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೬).
[ಅಷ್ಟ + ಅಶೀತಿ]

ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಜಿನಪೂಜೆ. ℙ ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯವರೆಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ : ಸಮಸ್ತ ಭವ್ಯಜನನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮಾನಾಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩) ; ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮೆಂಬುದು ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕಜನಂಗಳ್ ಮಾಳ್ಪ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ ವ). [ಅಷ್ಟ + ಅಹ್ನಿಕ]

ಅಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ಅಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಪದಿನಾಱಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೬೫, ೫೩೬ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟು, ಅಯಿಸ್ಟು, ಅಯಿಾಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ ; ಆ ಅಳತೆ : ಸಲುವಷ್ಟನೆ ಅರ್ಪಿತಮಾಡಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೪೪) ; ದೃಷ್ಟಿವಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೯–೧) ; ಕಡಲೇಳಂ ಮುಗುಚಿಟ್ಟೊಡಂ ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಂಗಳಂ ಪಡೆದಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮) ; ಕಣ್ಣಿನಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲ, ಮಣ್ಣಿನಷ್ಟು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಯಿಷ್ಟು** : ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಕೂಱಿಗೇಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಅಯಿಷ್ಟು ಭೂಮಿ ಯಿಷ್ಟನೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಸಲುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೬–೨೦ ; 1387). **ಅಯಿಾಷ್ಟು** : ಯಿಾ ಧಂರ್ಮ್ಮಉೂ ಸೂರ್ಯ್ಯಚಂದ್ರಮಸ್ಸುಗಳು ಉಳ್ಳ ಆಯಿಾಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ನಡವುದು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೬–೨೧ ; 1387).

ಅಷ್ಟನೆಯ = ಆ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ = ೧. ಆ ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಗೆ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. ೨. ಆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ. ಅಷ್ಟರವಂ = (ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕವನು. ಅಷ್ಟರು = ಅನಿಬರು ; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ : ಸಂತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದನಖಿಳ ಸತ್ಕಲಾಪರಿಣತರನುಚಿತ ಸನ್ಮಾನದಿಂದೆ ಅಷ್ಟರುಂ ಸಂತೃಪ್ತಿಯಿಂದ್ಯೆದೆ (ಭರಜ. ೨–೧೦) ; ಪಟ್ಟಣದ ಜನವಷ್ಟು ಬಿನ್ನೈಸಿ ಧರಣಿಪತಿಯಷ್ಟರಂ ಸಂತವಿಟ್ಟಂ (ತುರಂಗ. ೩೦–೩೬). ಅಷ್ಟೆ, ಅಷ್ಟೇ = ೧. ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರ : ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ ನಡೆದ ವಿಚಾರ ಅಷ್ಟೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಲವೆ : ನೀನು ಆ ದಿನ ಬಂದಿದ್ದೆಯಷ್ಟೆ ಅಂದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ ; ಒಂದೇ ಸಮ : ನೀನು ನನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಸಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಷ್ಟೇ, ನನಗೆ ನಿದ್ದೆ ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧) ; ನೀನು ಬಂದರೂ ಅಷ್ಟೆ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಷ್ಟೆ, ನಡೆಯುವುದು ಬೇರೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಷ್ಟೇ ಒಂದು = ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇಒಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೭). ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ = ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ : ನಾವು ಹೊರಡುವಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು ಬಂದನು (ರೂಢಿ). ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇ ಏಳು = ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಏಳು. ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ = ಸಾಧಾರಣ ; ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹವಲ್ಲ ; ಅತೃಪ್ತಿಕರ : ಆವಾಗಿನ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ (ಸಮಜೀ. ೬ ಪೀ).
[ಆಸ್ತು + –ಟು ? ; ಆ + ಇಷ್ಟು]

ಅಷ್ಟುಪಾಸ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸ : ಇನಿತುಂ ಬಾಧಾವಿರಹಿತಮೆನಿಸಿರೆ ಬೇಹೂರ ವಿಪ್ರಮುಖ್ಯರ್ಕೊಟ್ಟರ್ಜ್ಜಿನಪೂಜೆಗಷ್ಟುಪಾಸದ ಮುನಿಗೆ ಮಹಾಗುಣಗೆ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರೆಗಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೩೧ ; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸ]

ಅಷ್ಟುಪಾಸಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ : ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಸಾಹಸನಿಳಯಂ . . . ದೇಹಾರಮನಷ್ಟುಪಾಸಿಮುನಿಪತಿಗಿತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೫೪ ; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩. ೨. ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರ, ಚಾಮರ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರಗಳು ; "ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ೧. ಬೇಕಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಸುಂಕವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು. ೩. ದಂಡವನ್ನು ಅಂದರೆ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು. ೪. ಮೊಹರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು. ೫. ಗಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. ೬. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಕಾಪಾಡುವುದು. ೭. ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೮. ಬೇಕಾದ ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಂಭಾನೆ. ೨೦೧). [ಅಷ್ಟ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ನೂರೆಂಟು ನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ನಡೆಸುವ ದೇವತಾರ್ಚನೆ: ಗೋಪಾಳರಾಯರು ರಾಯರ ಭಕ್ತರು. ಗುರುವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರವಾಗಬೇಕು, ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ವೈನಿ. ೬೧). ೨. ನೂರೆಂಟು ನಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದೇವತಾ ಸ್ತೋತ್ರ: ಬಸವ ಲಿಂಗನಾಮಾಷ್ಟೋತ್ತರ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೪). ೩. ಒಂದೇ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಥವಾ ನಾಮವನ್ನು ನೂರೆಂಟು ಬಾರಿ ಪಠಿಸುವುದು. ೪. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಬೈಗಳು: ಆಯಿತಪ್ಪ ನನಗೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ರಾಥ). [ಸಂ. P ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು: ಅಮರದೌವಾರಿಕ ಪರಿಪಾಳಿತ ಬಹಿರಂತರ್ಜಗತೀದ್ವಯ ನಿಹಿತ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತಾಷ್ಟಮಂಗಳ ನವನಿಧಿ ಸಮನ್ವಿತ ಜಾತರೂಪ ಗೋಪುರಾಭ್ಯಂತರ ಮಹಾವೀಧೀ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೨ ವ). [ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಶತ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಸಹಸ್ರ (ನಾ). ಸಾವಿರದ ಎಂಟು: ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಸಹಸ್ರ ನಾಮಾಂಕಿತ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೧ ವ). [ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಸಹಸ್ರ]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಮೇಘನನ್ದಿಭಟ್ಟಾರಕರ ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕೇಶವನನ್ದಿ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ ಭಳಾರರ ಬಸದಿಗೆ ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦–೧೪; 1048); ಆದಿವಾರ × ದು ದೇಸಿಗಣದ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಭಳರರ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೨೬; ~1054). [ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು: ಭೇರುಣ್ಡಗೆಳೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಗಜ್ಜಿ ಮತ್ತರಯ್ದು ಅದಱ ಸೀಮೆ ಬಡಗ ಟಾಣಗುನ್ದೂರ ಸೀಮೆಯ ಪಳ್ಳಂ ಮೂಡ ಪಾಸಱೆಗಲ್ಲು ತೆಂಕ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು ಪಡುವ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೪; 1048). [ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಷ್ಠಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಬೀಜ ಅಥವಾ ಓಟೆ; ಗೊರಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಠೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಗೆ ವಾತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು, —ಊತ: ಸ(ಪ)ವಳದೆ ಕೊಗ್ಗಿಯನಕ್ಕಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೇರನಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸೆ ತನ್ಮೂಲವನರೆದಂಬಲಿಯುಟ್ಟೊಡೆ ವಿವಿಧಾಷ್ಠೀಲಾದಿ ಜಠರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೪). [ಸಂ. ಅಷ್ಠೀಲಾ]

ಅಸ$_1$ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಬಲತೆ. 'ಅಸಮಸೆ' ಪರಾ.

ಅಸವಲ್ಲದ = ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಪಸವೀಗಿ ಹಾಲ್ಕೊಟ್ಟು ಶಿಶುವೀಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಟ್ಟು ಬಿಸಿಲಿಗಿ ನಿಂತವರ ನೆರಳೀಗಿ ಕರದರ ಅಸವಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯ ಮಗನೀಗಿ (ಗರತಿ. ೬೯). ಅಸವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಅಸವಲ್ಲದ ದೆವ್ವ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ದೆವ್ವ. ಅಸವಲ್ಲದ ರೋಗ = ಬಲವಾದ ರೋಗ; ಮಹತ್ತರವಾದ ವ್ಯಾಧಿ. ಅಸವಲ್ಲದವ = ಶಕ್ತ; ಬಲಿಷ್ಠ; ಸಮರ್ಥ: ಅಸವಲ್ಲದವನ ಕೂಡೆ ಆರಂಬಾ ಮಾಡಿ ಹಸೀ ಅವರೆಕಾಯಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಗಾದೆ).

[< ಅಸಿದು. / ತಮಿ. ಅಚು = ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ನಾಜೂಕು, ಅಲ್ಪತೆ; ಮಲ. ಅಚು = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ಕೋಮಲ; ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ತೆಳ್ಳಗೆ, ದುರ್ಬಲ, ಕೃಶ; ತೆಲು. ಅಸದು, ಅಸಿ = ಚಿಕ್ಕದು; ಕುರುಖ್. ಅಚಾ = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿದ, ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ]

ಅಸ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಕ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಕಮ್ಮಯ್ಯರ ಸಂಗಮನೂನ ವಿದಿತ ಗುಣಗಣ ಶಿಲಾಭರಣಭೂಷಿತ ಸಗರಬ್ಬರಸಿಗಮಸಮೆಸೆಯ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪುಲಿಕಾಲ (ಎಇ. III, ೨೩೩–೨೩; 1070). [< ಸಂ. ಯಶಸ್?]

ಅಸ$_3$ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ವೇಗ. 'ಅಸಕಟು', 'ಅಸದಳ', 'ಅಸವಸ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಶು]

ಅಸ$_4$ (ನಾ). ಹಸನುಮಾಡುವುದು. 'ಅಸಗೆಡಿಸು', 'ಅಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಹಸ? < ಹದ < ಪದ]

ಅಸ$_5$ (ನಾ). ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಸಗ'ಶಬ್ದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅಸಬಡಿ', 'ಅಸವನೆ' ಪರಾ. [< ಅಸಗ]

ಅಸ$_6$ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ; ಚೈತನ್ಯ. 'ಅಸವಳಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸು]

ಅಸ$_7$ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ. 'ಅಸಕೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಸದ ಮದಗಜವೇಱಿ ವಿಧಿಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ ನೀವು ಹೋದಿರಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೪೯). [< ಸಂ. ವಶ]

ಅಸಂಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿಹೋಗದ; ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳದ; ಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ಸರಳವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕ್ಲೃಪ್ತವಿಲ್ಲದ; ನಿಯಮಿತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. P ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬೇಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮಾಧೂಕರ ಅಸಂಕ್ಲೃಪ್ತ ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಣೀತ ಅಯಾಚಿತ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧಭಿಕ್ಷಂಗಳನಾದೊಡಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯ (ಗು). ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಖ್ಯಪಂಗಡಗಳಿವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾಕ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. = ಅಸಂಖ್ಯ: ದ್ವೀಪಾಬ್ಧಿವರ್ಗಕ್ರಮಮುದುಮಸಂಖ್ಯಾತಮಾ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೪೪); ಪೂತುರೇ ಕುರುಸೈನಿಕವಸಂಖ್ಯಾತವೆಂದಿಗೆ ಸವೆವುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೭). (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವಶರಣ: ಎಲೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಿರ ಹುಯ್ಯಲನವಧರಿಸಲಹಿ (ಬಸಪು. ೪೪–೪೮). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತಕ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ: ಧರಾಬ್ಧಿಗಳಸಂಖ್ಯಾ(ತ)ಕಂಗಳಂ ಸುತ್ತಿ (ಜೀವಸಂ. ೨–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಆತನಿಂಬೞಿಯಮಸಂಖ್ಯೇಯವರ್ಷಪ್ರಮಿತಮನ್ವಂತರಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗ (ಗು). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದ; ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಂಗ: ಲಿಂಗಸುಖಕೇಳೀವಿಲೋಲಾಸಂಗ ತತ್ಪರಯುಕ್ತ (ಬಸಪು. ೭–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಸೇರದ; ಕೂಡದ; ಹೊಂದದ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದುದು: ಹೇಳುತಿದ್ದರಸಂಗತವನಿದು ಹೋಲುವುವಲೇ ಮುನಿಕುಮಾರರು ಕಾಳೆಗವನೇಗುವರು ಬಳಿಕೇನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೪); ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲೇಖಕರು ... ಅದು ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಪೈಗಂಬ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಕ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಬದ್ಧತೆ. ೨. ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅನೌಚಿತ್ಯ ; ಅಕ್ರಮ : ಪ್ರಸಂಗ ಕೇಳಿದರೂ ಅಸಂಗತಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : "ಕಾರಣಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅದರ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಮಾದ ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಕಾರ್ಯಮಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ಯದು ಅಸಂಗತ್ಯಲಂಕಾರಂ" ಎಂತೆನೆ:— ಕಾನಂಗೆ ಗುಂಡುತಾಕಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲಿಂದೆ ಚೆನ್ನಬಸವಂ ಬಿೞ್ದಂ ತಾನ್ಯೆಗೂರವನಱಿದನಿದೇನಚ್ಚರಿ ತಿಳಿಯದೆಮಗೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೯೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಈಶ್ವರ : ಮತ್ತಮಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ . . . ನಿರಂಜನ ಅಸಂಗಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೭). [ಸಂ. ಅಸಂಗಿನ್]

ಅಸಂಚಲಿತ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಚಲಿಸದ ; ಅಳ್ಳಾಡದ ; ದೃಢವಾದ : ಅಸಂಚಲಿತ ಘೋರಾಕಾರನಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರತಾಪದಲಿ . . . ಹರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಚಿತ (ಗು). ಕೂಡಿಡದ ; ಸಂಪಾದನೆಮಾಡದ ; ಶೇಖರಿಸದ. ಅಸಂಚಿತ ಸುಕೃತ = ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡದವನು: ಉತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಲ್ಲದಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಜ್ಞಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆಹಾರ, ಮೈಥುನ, ಭಯ, ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಲ್ಲದ ಜೀವಿ ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮುಂ ಸಂಜ್ಞಿಯಸಂಜ್ಞಿಯೆಂಬ ಭೇದದಿಂದಿತ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬ ವ) ; "ಸಂಜ್ಞಿಗಳು ಆಹಾರ, ಭಯ, ಮೈಥುನ, ಪರಿಗ್ರಹಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಇಂಥ ಸಂಜ್ಞೆಗಳುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳು 'ಸಂಜ್ಞಿ' ಎಂದೂ, ಇಲ್ಲದುವುಗಳು 'ಅಸಂಜ್ಞಿ' ಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ" (ಜೈನಸಪ. ೩೦೦). [ಸಂ. ಅಸಂಜ್ಞಿನ್]

ಅಸಂತಾಯ (ನಾ). 'ಅಸತು' ಎಂಬ ಸುಂಕದಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ತೆಜುಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತಾವಪೊಸಗೆ ಅಸಂತಾಯ ಅಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ ಆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ವರಡಸರಡ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕಇ. III-i, ೯-೬೨ ; 1538). [ಅಸತು + ಆಯ]

ಅಸಂತುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ. ೨. ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ. 'ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಅತೃಪ್ತ ; ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದವನು : ಮಹಾಲೋಭಾಭಿಭೂತನಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತನಿವನಂ ಕೊಲ್ಲಿಮೆಂದು ತಳಾಱಂಗೆ ಬೆಸವೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨-೧೫). [ಅಸಂತುಷ್ಟ + ಚಿತ್ತ]

ಅಸಂತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅತೃಪ್ತಿ. ೨. ಅಸಂತೋಷ : ಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವು, ಅಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು (ಆರ್ಯಧ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೃಪ್ತ (ಗು). = ಅಸಂತುಷ್ಟ ೨ : ರೈತರು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮುಖದಲ್ಲವನು ಅಸಂತೃಪ್ತಭಾವನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೋಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಮಾಧಾನ : ಪಾಟಣಕರನು ಪ್ರಮೀಲೆಯ ವಿರುದ್ಧ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಕೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಅಸಂತೋಷವು ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತ್ತು (ಸಮುಜೀ. ೪೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂದರ್ಭ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ ಸಮಯ ; ಅಸೌಕರ್ಯ ; ಅಡಚಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಂದಿಗ್ಧ (ಗು). ಸಂದಿಗ್ಧವಲ್ಲದ ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ : ಎನಿತೊಳವು ಮನದ ಸಂದೆಯಮನಿತುಮಸಂದಿಗ್ಧಮೆನಿಸುಗುಂ ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪನುರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇೞ್ದಜಿತಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಧೇಯ (ಗು). ೧. ಸಂಧಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಮಂತ್ರೋಪಧಾಸಿದ್ಧಿ ಗುಣಶಕ್ತಿಗಳ್ಗಸಂಧೇಯನುಮಸಾಧ್ಯನುಮಾದಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೯-೧೧೭ ವ). ೨. ಬೆಸೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಕೂಡಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ : ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧ (ಗು). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಸೇರುವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಈಶ್ವರ : ಅಸಂಬಂಧ ಸಂಬಂಧವಾಯಿತ್ತು ಲಿಂಗಸಾರಾಯರ ಸನುಮತದಿಂದ, ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮವ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ಏಕೋ ಸತಿಪತಿ ಗುಣದಿಂದ (ಬಸವ. ೪೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ ; ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು: "ಸಂಬಂಧಮಿರ್ದೊಡಮಿಲ್ಲೆಂದು ಪೇೞ್ವುದು ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು" ಎಂತೆನೆ:- ಅರಯೆ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರನ ಭೂರಿದಯಾಮೃತವನೀಂಟಿ ತಣಿದೀ ವಿಬುಧರ್ ತಾರರ್ ತಮ್ಮೆಣಿಕೆಗೆ ಮುನ್ನೀರೊಳ್ಬಿಸದೊಡನೆ ಸಮೆದ ಕಟ್ಟುಪ್ಪಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೪೫).
[ಅಸಂಬಂಧ + ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅಸಂಬದ್ಧ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಈಗಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೭) ; ಅವಳ ನೃತ್ಯವು ಶುದ್ಧ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬದ್ಧತನ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳೊಳಗೆ ಅಸಂಬದ್ಧತನವೂ ಗೋಪನ ಗೌಪ್ಯವೂ ನಮಗೆ ತೋರಿಬರುವುವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕ. ೪೪).
[ಅಸಂಬದ್ಧ + -ತನ]

ಅಸಂಬದ್ಧತೆ (ನಾ). = ಅಸಂಬದ್ಧತನ : ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳು ಮಂಡಿಸಿರುವ ಉತ್ತರ ಅಸಂಬದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಪುನರು. ೨೦೪).
[ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧತಾ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಮಾತು ; ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ, ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು : ಇಂತಹ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಗಳು ಹೇರಳ (ಕೆಲರೋ. ೨) ; ಹರಪ್ಪಲಿಪಿಯನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮರೆತರೂ ಶೈವಮತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಭಾರಸಂ. ೧೮). [ಅಸಂಬದ್ಧ + ಪ್ರಲಾಪ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವನು ; ಗೊತ್ತುಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವವನು : ಈ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿನ್]

ಅಸಂಬಳ 'ಅಯ್ಸಂಬರ' ನೋ.

ಅಸಂಬಾಧ (ಗು). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ವಿಶಾಲವಾದ. ೨. ಜನಸಂಮರ್ದವಿಲ್ಲದ; ನಿಬಿಡವಲ್ಲದ; ವಿವಿಕ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾಗಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಘಟಿಸಲಾರದ: ಅಸಮಬಲ ಭವದ್ವಿಕ್ರಮಮಸಂಭವಂ ಪೆಱಗೆ (ಗದಾಯು. ೪–೫೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಪಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಪೆಸರೊಳಸಂಭವಮೆನಿಸುಗುಮಸಂಭವಂ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ ಪೃಥಗರ್ಥಂ ಪೊಸೆಯಿಸೆ . . . ಲಕ್ಷ್ಯಂ॥ ಅಸಂಭವಕ್ಕೆ॥ ಅವೃಷಚ್ಛೇದನನತಿಧವಳ ವರ್ಣನುತ್ಸಾರಿತಾರಿ ಬೇಱೊರ್ವಂ ದಾನವಮಥನನೀತನೆನಿಸಿದನವನಿಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾನುಭಾವಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೫, ೭೬೬); ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಕಜ್ಜಮಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇೞ್ಯುದು ಅಸಂಭವಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವನೀಯ (ಗು). = ಅಸಂಭವ ೧: ಅಸಂಭವನೀಯ (Improbable)ವಾದುದನ್ನು ಆದು ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ . . . ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು (ಅರಿಕಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಹರಿಣಧರನೊಳ್ ವಿಷಂ ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾರ್ಚಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಮಿದಿಂತಸಂಭವೋಪಮಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೯). [ಅಸಂಭವ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಂಭಾವಿತ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಭಾವಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲಾಗದ: ಎಂತೀ ಮಾತಸಂಭಾವಿತದವೊಲೆನಗಾದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬೯); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನು ಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಂಭಾವಿತನಲ್ಲದವನು; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭಾವ್ಯ (ಗು). ಭಾವಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಊಹೆಗೆ ಸಿಲುಕದ: ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೈಸಾರದುದಂ ತೋಱುತ್ತಮಿರ್ದತ್ತೆನಗೆ ಪಿರಿದುಮೀ ಚಿತ್ತದೊಂದಾಸೆ ದಲ್ಮಾಯದ ಕುಂಜಂಬೋಲಸಂಭಾವ್ಯಮನೆ ದಿಟಮೆನಲ್ತೋಱುತ್ತಿರ್ದಪ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತ (ಗು). ೧. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ: ಈ ಕತೆಯ ದುರ್ಬಲತೆಯೆಂದರೆ ಅದರ ಅಸಂಯತವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೨). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ಆಚರಣೆ ಭಾವನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು: ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧನಾಗಿಯುಂ ಶೀಲವ್ರತಭಾವನಾರಹಿತನಸಂಯತಂ ಜಘನ್ಯಪಾತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ: ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾಗೇಕಾದಶೋಪಾಸಕದೇಶಸ್ಥಾನಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಂ ಪೇೞ್ದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೨೮). [ಅಸಂಯತ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಸಂಯಮ (ನಾ). ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಸಾಮಾಯಿಕ . . . ಸಂಯಮ ಅಸಂಯಮ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಂಯಮಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಸಂವೇದ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಅರಿಯಲಾಗದ: ಕಾಮಜೀವನದ ಗಂಧವನ್ನರಿಯದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆಗೆ ಲೈಂಗಿಕಪ್ರೇಮವೆಂಬುದು ಅಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ೪೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಂಶಯ (ಗು). ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲದವನು: ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಶಿವನಸಂಸಾರಿ (ಬಸಪು. ೫೦–೨೮). [ಸಂ. ಅಸಂಸಾರಿನ್]

ಅಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದವನು; ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದವನು. ೩. [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಅಸಂಸ್ಕಾರರಚಿತ ಪಾಕಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸೆನೇ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲದ. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಸಂಸ್ಕಾರಹೊಂದದ. ೩. ನಯಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟದ. (ನಾ). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ನಯ ನಾಜೂಕುಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನು ಶುದ್ಧ ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಹತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರದ; ಸಡಿಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ. [ಸಂ.]

ಅಸಕೞ್$_1$ 'ಅಸಕೆಱಿ' ನೋ.

ಅಸಕೞ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ವಶತಪ್ಪು: ಸುಗಿದು ಸುರುಂಟಿ ಮುರುಂಟಿ ಮರವಟ್ಟು ಮೂಗುವಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟಸಕೞಿದರೆಲ್ಲರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೨೯). [ಅಸ$_7$ + ಕೞ್$_1$ (< ಕಱಿ$_1$)]

ಅಸಕೆಱಿ, ಅಸಕೞ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: "ಅಸಕಱಿ – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಬೆಳಗುವ ಮಣಿಮುಕುರಂಗಳುಂ ಅವರ್ಕೆ ತಾಂಗಾಗಿ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸಲೆಯ ಪಸುರನಸಕಱಿದು ನಿಮಿರ್ದ ನೆಲೆವಡಲಗೆಯ ಜಾಗಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೧೫ವ); ಪೊನ್ನ ಪುತ್ತಳಿಗೆಯ ವಿಳಾಸಮನಸಕಱಿದು . . . ಮನಸಿಜಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದ ರತಿಯಂತೆ ನಿರತಿಶಯಮಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೫೭ ವ); ತತ್ಪಾರ್ಥಿವಂಗಂ ಸಿರಿಯುಂ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪೆಂಪಿನೊಳಸಕಱಿವಾ ಕಾಂತೆಗಂ ಲೋಕಚೇತೋಹರ ಬಾಣಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೯೩); ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸಕಱಿದು . . . ದೇವಾದಿದೇವನಂ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಂ ಪ್ರಿಯಶಂಕೆಯಂ ತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೧೮ ರ); ಅಂಜೆಯ ನಸಕಱಿದಮರ್ದಂ ಬಂಚಿಸಿ ಮುಂಜಂಮರಳ್ಚಿಬಂದವಿಚಳಿತಂ ಚಂಚಚ್ಚಳಲಕ್ಷ್ಮಿಯದೇಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭನ ತನುವಿನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫–೧೦೦); ಮಣಿಘಂಟಾಗಣದ ಮಸಕಮಸಕಱಿದ ರವಂಗಳಿನಂದೆಸೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೪೪ ರ). ೨. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಳತೆ ಮೀರು: ಅಸಕಱಿದಱಲುಂ ಬಸಿಱೊಳ್ ಕುಸುಂಬೆವುರಿಯುರಿಯೆ ಸತ್ತಳತ್ತಳ್ ಬಸಿಱಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೭–೩೫); ಅಂತಳವಿಗಱಿದ ಲೀಲಾವತಿಯ ವಿರಹಮುಮನಸಕಱಿದ ವಸಂತಸಮಯಮುಮಂ ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೯–೧೩೪ ವ); ಅಸಕಱಿದ ತಾಪಮಂ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಸಾವ ಬವಸೆಯಿಂ ಪೊರ್ದುವಳರ್ಬಿಸುವ ಪುಲಿಯೆಂದು ಮಧುಪಪ್ರಸೂನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಕರ್ಣಿಕಾರದ್ರುಮಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೬೮); ನಿನಗೆ ನೀನ್ ಕಾಣಲ್ಕೆ ಅಱಿಯಯತ್ ಅಸಕಱಿದು ಪೊರಳ್ವ ನಾಲಗೆಗೆ ತೆಱುವಂತಪ್ಪ ತೆಱೆಯನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮–೩೭೩).

೩. ನಿವಾರಿಸು ; ತಪ್ಪಿಸು : ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಸಕಱಿಯಲುಪಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ನಾಗಿಸಲುಮಾಗದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೨೧). **ಅಸಕೞಿ$_1$: ೧.** "ಕೈಗೞಿದು ದಸಕೞಿದುದೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧) ; "ಅಸಕೞಿದುದೆಂದು ಕೈ ಮೀರಿದುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೪) ; "ಅಸಕೞಿದುದೆನಲ್ ಸ್ವಾಧೀನತಪ್ಪಿದ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೬) ; ಇದಿರಾಂಪರಳವನಸಕೞಿದು (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೪) ; ಚಿಕ್ಕದೇವನೃಪಾಲನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ವಸುಮತಿಚಕ್ರಿ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂ ನಡೆವಾದಿಭುಜಂಗರಾಯನೆಂದಸಕೞಿದಷ್ಟದಿಕ್ಕರಿಗಳಷ್ಟಮದಾನ್ವಿತರೆಂದು . . . ಪೊರ್ದಿದಳ್ (ಕಮಮಾ. ೧–೧೮೯). **ಅಸಗೞಿ** : ವೇದವ ನಿಂದಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಪೞಿದನುವಾದ ದ್ವಿಜರನಸಗೞಿದು ವಾದಿಸುವರ್ಗೆಲ್ಲ ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನೀ ದಿಟ್ಟನಲ್ತೆ (ಶತಸಾಂ. ೧೨–೭೦).

ಅಸಕಱಿದಂ = ಕೈಮೀರಿದವನು : "ಅಸಕಱಿದನೆಂದು ಕೈಮೀಱಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅಸಕಱಿದನೆನೆ ಕೈಮೀಱಿದಂ" (ಸಂಜೀವ. ೪). ಅಸಕಱಿದುದು = ಕೈಮೀರಿದುದು : "ಕೈಮೀಱಿದುದಕ್ಕಸಕಱಿದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫). [ಅಸ$_4$ + ಕಱಿ$_1$]

ಅಸಕಱಿಹ (ನಾ). ಕೈಮೀರುವುದು ; ಕೈವಶತಪ್ಪುವುದು : "ಅಸಕಱಿಹಮೆಂದು ಕೈಮೀಱುಹಂ" (ಶಮುದ. ಸ. ಪರಿ. ೨).
[ಅಸಕಱಿ + –ಪ$_3$]

ಅಸಕೊಳ್ಳು 'ಅಸಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಏನನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಸಗ, ಅಗಸ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಮಡಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು ; ಮಡಿವಾಳ : "ಅಸಗಂ ತಾಂ ಸ್ವೀಕೃತ ನಿರ್ಣೇಜಕಾಭಿಧಾನಂ ರಜಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೭೯) ; "ಅಸಗಂ ರಜಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩) ; ಅಸಗ ಗಜ್ಜಯನ ಮಗಂ ಪಿಜ್ಜುವಿಗಜ್ಜಂ ಭಿಟಿ ಸ್ತಿತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦–೧ ; ೮ನೆಯ ಶತ) ; ಆಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದಸಗಂಬೋಲ್ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆಯೆಂಬ ಕೊಳಕ್ಕುಯ್ದ[ಲಸದಲೆದು ಸೆಲೆಯೊಳ್] ಪೊಯ್ದಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕವಿಚೀವರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೩) ; ಈಯಸಗನೂರಸೀರೆಯ ನೆಲ್ಲಮನೆನ್ನ ಬೆನ್ನೊಳೊಟ್ಟಕೊಂಡುಮುತ್ತಲಿತ್ತಲುಮಾಹಾರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪೋಗಲೀಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨–೨೩) ; ಊರಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಿಹಡೆದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೦೯) ; ಅಸಗ ನೀರಡಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨–೨೮೫); ಹೊದ್ದಿ ಸೊಸೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಳ್ವತ್ತೆಯಸಗನೊಳಿದ್ದಂತೆ (ನಾಗಕು. ೯–೮೭). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ : ಮರಕುಟಿಗ ಚಂಬೋತ ಶುಕ ಜಾಗರಿಗ ನರಳಿಗನಸಗ ಸಾಳುವ. . .ಮೇಳಗಳಿತ್ತಲಿವೆಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೩೨); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗನು ಚೆಲುವೆ ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳೆ ಹೊಜಸು ಹೊಡೆ . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳವರೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೧). 'ಅಸಗವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂಗನ್ನೂರ್ಮಡಿರೇಖೆಗಗ್ಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೧) ; ಗಜಗನ ಗುಣನಂದಿಯ ಮನಸಿಜನಸಗನ . . . ಸುಮಾರ್ಗಮಿದಱೊಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ (ಶಮುದ. ೫). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಒಗೆದ[ಂ] ತತ್ಕುಲದೊಳು ಜಸಮೊಗೆದಿರೆ ತತ್ಕುಲದೊಳಸಮ ಬಳನಸಗಂ (ಕಇಅ. ೭೪–೧೨–೬ ; 1170). **ಅಗಸ$_1$** : ೧. ಬಡಗಿಯಂತೆ ಕೆತ್ತುವರ್ ಅಗಸನಂತೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕುಂಬಾಜ ಅಗಸ ನಾವಿಂದ ಜೇಡ ಬೇಡನೆಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿಪ್ಪರು(ಗಣಭಾ. ೨೪೭–೪); ಆನೆಯ ಮಡುಹಿದ ಅಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ.೨–೭೬–೧೧) ; ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಅಗಸರ ಮಾಳಿಯೇ ಮುತ್ತೈದೆ (ಗಾದೆ).

ಅಸಗನ ಕಟ್ಟೆ = ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಹೆಸರು : ಅಲಿಂದಂ ಪಡುವಲಾಗಿ ನಡದು ಯಾರೆಯೂರ ಅಸಗನ ಕಟ್ಟೆಯ ಯೇರಿಯ ಪಡುವಲು ಸಲುವುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೭–೧೭ ; 1879). [?]

ಅಸಗಗಾರಕೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಯೀ ಮಠಕ್ಕೆ ಉತ್ತಾರವಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಯೀ ಹವಕಲುಗಳಿಂದ ಬಾಹಕಾರಕದಿಂದ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆ ಆನುಪಿನಕಟ್ಟೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹಟಿಕಾರ ಮಗ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೧ ॥ ೨ ಹುಡಿಕೆಕಾರಕದಿಂದ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ॥ ೨ ಹಂಬುಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೧ಲ್ ೩ ಅಸಗಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ೧ಕೆ ಗ ॥ ೩ ಅಂತ್ತು ಗ ೪ ॥ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೫–೬೧ ; 1709).
[ಅಸಗ + ಕಾರಕ]

ಅಸಗಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಾಳವಾರನುಂ ಕಾಕಂಬಾಟಿ ಕಂಬಯ್ಯನುಂ ಅಸಗಗೋಡ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫–೨೩ ; 941) ; ಅಸಗಗೋಡಗಾಮುಣ್ಡ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೫–೧ ; 1010). [ಅಸಗ + ಕೋಡು$_2$]

ಅಸಗಪೊಱೆ 'ಅಸಗವೊಱೆ' ನೋ.

ಅಸಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಣರವಾಡಿಯ ರಟ್ಟಗುಡ ನಣ್ಣಪಯ್ಯಕ ಮಗ ಅಸಗಯ್ಯ (ಎಕ. V. ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭–೧೩ ; 971).
[ಅಸಗ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಸಗವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ : ಪಯಣದೊಳಶೇಷಶಕುನಂ ನಯಮಂ ಕುಡೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಸಮವಾಯಂ ದುರ್ನಯಮಾದೊಡಸಗವಕ್ಕಿಯ ನಯದಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮಮೋಘಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೫) ; ಪೆಣ್ಗಾಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗರಗಂ ಮುಂಗುರಿ ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ . . . ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೯) ; ಸಾಳ್ವನರಳಿಗನಸಗವಕ್ಕಿಗಳ ಸಂಘಮೊಪ್ಪಿರ್ದುವಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೫).
[ಅಸಗ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಸಗವನೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ಮನೆ ; ರಜಕಗೃಹ : ನೀರ ಪೊಱೆ ಪಾಡುವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚೌಪಟಮೆಸೆದಿರ್ಪಾರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತವೋಸಱಿಗೇಟಿಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೫೩).
[ಅಸಗ + ಮನೆ]

ಅಸಗವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದಗಡಣೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟಸವಗಲಿ] ಹರಿಹಲಗೆ . . . ವಿನೋದದವಲಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೨). [ಅಸಗ + ಪರಿ$_3$]

ಅಸಗವೊಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತ; ಮಡಿವಾಳನ ಬಡಿತ : ಎಲ್ವಡಗಪ್ಪನ್ನೆಗಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಸಗವೊ[ಯ್ವೊ]ಯ್ಲೊಳ್ ತಡಂಬೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೪) ; ಶಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ ಭೀಮಾಟೋಪದಿಂ ಕೋಪದಿಂ ದಂದತ್ಯದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಸಗವೊಯ್ವೊಯ್ದಂ ಮಿದುಳ್ ಸೂಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೪೮). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್$_3$]

ಅಸಗವೊಯಲ್ 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯಿಲು 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯ್ಲು, ಅಗಸವೊಯ್ಲು, ಅಸಗವೊಯಲ್, ಅಸಗವೊಯಿಲು, ಅಸಗಹೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಅಸಗವೊಯ್ : ಎರಡುಂ ಕರಪರಿಘದಿನಡಸಿ ಗುರ್ದಿ ಪೆಱಪಿಂಗುವಿನಂ ಮುರಿದಡಸಿ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿರಿಯಱೆಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದನಸಗವೊಯ್ಲಂ ಭೀಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೦) ; ಸಿಲೆಯೊಳಸಗವೊಯ್ಲಂ ಪೊಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೭). **ಅಗಸವೊಯ್ಲು** : ಊರಸೀರೆಗಗಸಂ ಬಡಿವೆತ್ತನೆನಿಪ್ಪ ಜನದ ನಾಣ್ನುಡಿ

ನಿನಗಾಗಲ್ಕಗಸವೊಯ್ಲ್ಲ ಸವಿಯಂ ತೋರ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೬-೭). **ಅಸಗವೊಯಲ್**: 'ಅಸಗವೊಯಲ್ವೊಯ್' ಪರಾ. **ಅಸಗವೊಯಿಲು**: ಶಿಶುಗಳನು ಖಳದುರಾತ್ಮಕ ಕಂಸ ಕೊಂಡತ್ತಲತಿಮುಳಿದು ಶಿಲೆಯೊಳಸಗವೊಯಿಲನು ಹೊಯಿದು ಕೊಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩). **ಅಸಗಹೊಯ್ಲ್ಲ**: ಮಸಕದಿನಾ ಹರಿಯಾ ಕಂಸನನೆತ್ತಿಯಸಗಹೊಯ್ಲಿಂ ಕೊಂದನಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೪೪). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಸಗವೊಯಲ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಹೊಡೆ: ಅಸಗವೊಯಲ್ವೊಯ್ಯೆಯುಂ ಚಿತ್ರವಧಂಗೆಯ್ಯೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ). [ಅಸಗವೊಯಲ್ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಸಗವೊೞೆ, ಅಸಗಪೊೞೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಳೆ, —ನದಿ: ಅಸಗವೊೞೆಯೊಳೊರ್ವಳಸಗನ ಪೆಂಡತಿ ಕುರುಡಪ್ಪಸಗಂಗೆ ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನೆಂದು ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೫). **ಅಸಗಪೊೞೆ**: ಮೂಡಮೊಗದೆ ತಣ್ಡಲಗದಪು ತೆಂಕಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಅಸಗಪೊೞೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೯; IIನೆಯ ಶತ). [ಅಸಗ + ಪೊೞೆ$_1$]

ಅಸಗಹೊಯ್ಲ್ಲ 'ಅಸಗವೊಯ್ಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಸಗೞಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು: ಮಸಗಿ ಮಹಿಶೂರವರ್ತಗುಳ್ದಸಗೞಿದರ್ ನಾಡಪೀಡೆಯೊಡನಾರೆಯರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೬೪).

[ಅಸಗು$_0$ + ಅೞಿ$_1$. P ತಮಿ. ಅಶಙ್ಗು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಸಗಿತಿ, ಅಗಸತಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೆಂಡತಿ; ಮಡಿವಾಳಿತಿ: ಗಾಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಗಸತಿ**: ಕೀಳುಕೋಟಿಯೊಳೊಬ್ಬ ಆಗಸಾಲ ಸತ್ತರೆ ಮೇಲುಕೋಟಿಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸತಿ ಅಳುವಳು (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೩). [ಅಸಗ + -ಇತಿ]

ಅಸಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸಗೆಡಿಪರು ರಾಜಕಾರ್ಯವ ರಾಜ[ಜ್ಯ]ದಾವಸಗೆ ಮಸುಳಿಪ ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೧೩-೭೫). [ಅಸ$_4$ (< ಹಸ) + ಕೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು: ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ನೇಜಿಸುವ ಬಂಡಬಸಂತನನಾಸೆಮಾಡುವಿಂಮಾವಿನರಲ್ಗಳಂಬನಸಗೆಯ್ವಳದಿಂಗಳ ಪಂಗುಗೊಳ್ವ ಬಲ್ಪೇಉದೆನುತ್ತ ಚಿತ್ರಭವನಾವನ ಮೆಯಿವಳಿಗೊಂಡು ಕಂಡ ಕಾಂತಾವಳಿಯಂ ಮರಳ್ಚುವನೆನಲ್ವೊಬಗೆಂತುಟೊ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಂಕನಾ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೫೬; 1130).

[ಅಸ$_4$ (< ಹಸ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಸಗೊಳ್ಳು, ಅಸಕೊಳ್ಳು, ಅಸುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ದಕ್ಕು: ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೫೨); ಎಂಟು ಜನಾ . . . ಬಂದರ ಅಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲರಿ ಅಂವಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೦). **ಅಸಕೊಳ್ಳು**: ಟೀಪುವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಬೇಲಿಯು ಅವನಿಗೆ ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೫೨); ಬೇಲಿಯಂತೂ ಯಾತಕ್ಕೂ ಅಸಕೊಳ್ಳದಹಾಗಾಗಿ ಕಳ್ಳದನಗಳಿಗೂ . . . ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೪); ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅದು (ಕುದುರೆ) ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೧-೩). **ಅಸುಗೊಳ್ಳು**: ಎತ್ತುಗಳು ಅಸುಗೊಳ್ಳದೆ ಅವರನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಒಗೆದು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದವು (ಬೆಳಭಾ. ೧೪೫). [ಅಸ$_7$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಸಜ್ಜನ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಜನ; ಕೆಟ್ಟಜನ. ೨. ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲದವಳು: ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ ಅಸಜ್ಜನಭಾವದಿಂ ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯಾಗಿರುತಿರ್ಪಳ್ (ಪದಗೋ. ೩೮-೭). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಜನ)]

ಅಸಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ$_2$' ನೋ.

ಅಸಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$, ಅಷಡ್ಡಾಳ, ಅಷಡ್ಢಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಕಿಡಿಕಿಗಳು ಕಿರಿದಾಗಿ ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿದ್ದಾವು ಬಿದಿರಿನ ಚಪ್ಪರ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವು ಎಂದು ಅವಳು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೭೮). ೨. ಕುರೂಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ: ಏನು ಎತ್ತರ, ಏನು ದಪ್ಪ, ಏನು ಅಸಡ್ಡಾಳ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೩೬). **ಅಷಡ್ಡಾಳ**: ೧. ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಷಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). **ಅಷಡ್ಢಾಳ**: ೧. ಅಷಡ್ಢಾಳ ಸಾವಿರ ಇರಲಿ, ಆಡಂಬರ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರ್‍ರಿ ಅಂದಾರು, ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡ್ಯಾರು (ವಾಕೂಟ. ೧೦೭). **ಅಸಡ್ಡಾಳು**: ೨. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಕರಡಿಯ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲ ಅಸಡ್ಡಾಳಾಗಿ ಬಲವುಳ್ಳವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳ$_2$, ಅಸಡಾಳ, ಅಸಡ್ಢಾಳ (ಗು). ೧. ಕುರೂಪವಾದ; ಅವಲಕ್ಷಣವಾದ: ಆವನಂತಹ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಮುಸುಡಿಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು . . . ಈ ಮೊದಲಾದರೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯). ೨. ಕ್ಷುದ್ರವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ. **ಅಸಡಾಳ**: ೨. ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯಪರಮೇಶಂಗನೀಶರು ಸರಿಯೆ ಸೊಡ್ಡಳ ಲಿಂಗದೇವನ ಸದೃಶವೇ ಅಸಡಾಳ ದೈವಗಳು (ಬಸವು. ೫೩-೨೭). **ಅಸಡ್ಢಾಳ**: ೧. ಜಟ್ಟಿಗಳು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಡ್ಢಾಳವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಚಿತ್ರ ಚಂದವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೬೪). ೨. ಎಂಥಾ ಅಸಡ್ಡಾಳ ನಾಟಕದೊಳಗೂ ಹೀಂಗ ಚಟಕ್ಕನ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೩೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳತನ (ನಾ). ಅಶ್ರದ್ಧೆ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂಗ್ಲಂಡದವರೆಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಅಸಡ್ಡಾಳತನ ತೋರಿಸಬೇಕೆ? (ಶ್ರೀರಂಗ. ೬೭).

[ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$ + -ತನ]

ಅಸಡ್ಡಾಳು 'ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ಭೂತಕಾಲವನ್ನು ಅಸಡ್ಡಿಸುವ ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನಸು. ೧-೧೫೩). [ಅಸಡ್ಡೆ + -ಇಸು$_3$]

ಅಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ತಿಳುಹಿದಾಗ್ಯೂ ನೀವು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕುಳಿತಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬಂದುದರಿಂದ . . . ನಿಮಗೆ ಎಚ್ಚರಕೊಡೋಣಾಗುತ್ತದೆ (ಕುರುಕಾ. ೫); ಸತ್ಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮದೊಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇದ್ದಂತೆ ಆವೇಶ ತಾಳಿ ಉಳಿದವರನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩).

ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಅವರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಘೋರ ಪಾಪಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೬೧); ನೀನು ಇಲ್ಲದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೋರಿ ಅವನನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದಿ (ತೇಮೋಡ. ೯೯); ನನ್ನ ವರ್ತನೆ ಅಂಥ ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡುವಂಥದೇನಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೧೩).

[< ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಸಡ್ಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅಸಡ್ಡಿಸು: ನೀವು ನಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಗೈದ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩).

[ಅಸಡ್ಡೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಸಡ್ಢಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ$_2$' ನೋ.

ಅಸತಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಜಾರೆ : ಅಸತೀಸಂಕುಲದೂರನಂ ಮನುಮುನೀಂದ್ರಾಚಾರನಂ (ಮದತಿ. ೧–೪೬) ; ಹಠಾತ್ತನೆ ಬಂದೆರೆಯುನಿಗೆಯೆ ಜಾರನನಿತ್ತಳು ಅಸತಿ (ಗಾಥಾಸ. ೩–೯೭). [ಸಂ. ಅಸತೀ]

ಅಸತಿವಸಥ (ನಾ). ಜಾರೆಯ ಮನೆ : "ಪಾದರದ ಮನೆಯಸತಿವಸಥಂ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಂ] " (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೧). [ಸಂ. ಅಸತೀವಸಥ]

ಅಸತೀಕೇಳಿ (ನಾ). ಜಾರೆಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವುದು : ಸ್ಮರರಾಗಾಂಧತ್ವದಿಂದಂ ಪಗಲೊಳಮಸತೀಕೇಳಿ ಪೊಣ್ಮಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೦).
[ಸಂ. ಅಸತೀಕೇಲಿ]

ಅಸತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳಭೋಗಮುಸತು ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೭೪ ; 1007) ; ತಳಾಜಗೂಲಿ ಅಸತನ್ಮಾಯುವಿಂತಿನಿತುಮಂ(ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೇವಾ. ೧೦೩–೪೪ ; 1165). 'ಅಸತುದೆಜಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಸತುದೆಜಿ (ನಾ). 'ಅಸತು' ಎಂಬ ಸುಂಕ : ಒಸೆದಿತ್ತಮ್ಮಾರ್ಜನಮಿಾ ಬಸದಿಯ ಸೂಳೆಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂ ಪರಿಯುರವ್ಮೈಂದಸತುದೆಜಿವ್ಮೈಂದಿ ಕರವಡ ವಿಸಿವಾಕೊಳ್ಕಾಳ[ಗ್ಗೈ]ಯ್ದು ತಳಭೋಗವಿವ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೭೭ ; 1007). [ಅಸತು + ತೆಜ್ಜು]

ಅಸತ್ಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಥೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟವರ ವಿಷಯದ ಮಾತುಕಥೆ ; ಕೆಟ್ಟವರ ಚರಿತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಸತ್ಕಥಾ]

ಅಸತ್ಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ : ಅಸತ್ಕರ್ಮಬಂಧಮಶುಭಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫ ವ). [ಸಂ. ಅಸತ್ಕರ್ಮನ್]

ಅಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕರಿಸದಿರುವುದು ; ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸತ್ವಹೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ೧, ೨ : ಅಸತ್ಕಾರಂ ನೀರಸಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಸತ್ಕರ್ಮ : ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೯೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸತ್ಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕಾವ್ಯ ; ದುಷ್ಕಾವ್ಯ. ೩. ಆದರಿಸದಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕೃತಿ)]

ಅಸತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅಸತ್ತು ಅಚಿತ್ತು ಅನಾನಂದಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೧); ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ ಹುಟ್ಟಲಾರದು, ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವ ಹೊರಡದು. ಈ ಸತ್ ಅಸತ್ತೂ ಆಗಲಾರದು. ಶೂನ್ಯದಿಂದ ವಸ್ತುವಾಗಲಾರದು (ಖುಕ್ಸಾರ. ಪೀ. ೯). ೨. ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಕೆಟ್ಟದ್ದು ; ಹೇಯವಾದದ್ದು : ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತ್ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಾಟಗಾತಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ವಶವಾಗಿ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೈವರ್ತಿಸುವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ನಿಜವಾದ ಸಂದಿಗ್ಧಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೨೧೨).
[ಸಂ. ಅಸತ್]

ಅಸತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಸುಳ್ಳು : "ಅಳೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನೃತಂ – ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩) ; ಯಮವೆಂದರೆ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಅದು ಹಿಂಸೆ ಅಸತ್ಯ ಸ್ತೇಯ ದುರಾಚಾರ ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರ : ಧರಣೀಪುತ್ರನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರನದ್ರವ್ಯನಸತ್ಯವಾದಿ . . . ಎನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೨). [ಸಂ. ಅಸತ್ಯವಾದಿನ್]

ಅಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಭಾವ : ಅಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸದನುಶಾಸನ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ : ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೩) ; ಅಸದನುಶಾಸನಂ ರಘುಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಲವ್ರತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅನುಶಾಸನ)]

ಅಸದರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ; ತಪ್ಪು ವಿವರಣೆ. ೨. ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ದ್ರವ್ಯ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ಉದ್ದೇಶ ; ತಪ್ಪಾದ ಗುರಿ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ ; ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆ . . . ಇನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧–೪೦).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸದರ್ಥಬೋಧನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನೊಳಿರ್ಪುದೊಂದು ಕಾರ್ಯಂ ಲೋಗರ್ಗೆ ಪೊಲ್ಲದ ಕಜ್ಜಮಂ ತಿಳಿಪುವಂತಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ದ (೩) ಅಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದುಂ ; ನಲ್ಗೆಯ್ತಮಂ ತಿಳಿಪುವಂತಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ದ (೪) ಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದುಂ, ಎರಡುಂ ನಿದರ್ಶನೆಯೆನಿಪುದು. ಎಂತೆನೆ :— ಆಱುಕಲ್ಪೂಡಂ ಕೊಂಡವರುೞುಬಿದೊಡಿದಿರಾಂಪುದರಿದು ಬಿದಿರೂರವರೆಂದೞಿಯುತೆ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ತೞಿತೞಿದಿರ್ಕೇರಿಯವರ ಸೊರ್ಕಂ ಮುೞಿದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೬೦ ವೃತ್ತಿ, ೬೧).
[ಅಸದರ್ಥ + ಬೋಧನ]

ಅಸದಳ (ನಾ). ಅಸಾಧ್ಯ ; ಅಶಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : "ಅಸದಳಮೆಂದು ಅಸಾಧ್ಯಂ" (ಕ ಶ ಸಾ. ೩೧–೬೬೩) ; ಹುಸಿಮುಸುಕಿದ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯೆಂಬುದು ಅಸದಳದಖಿಳ ನರಕಂಗಳನುಂಬುದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೯೯–೧೩); ಮೊಗಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪುವ ಬಿಂಕದ ಸಂಕದೋಲೆಕರ್ಪಸದಳಮಾದ ಸಣ್ಣವಳೆ (ಚಂದ್ರಪು.೮–೫೧); ಕಂದ ವೈರಿವ್ಯೂಹವಸದಳವೆಂದೆನಿಪುದು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೦) ; ಆರು ಗೆಲಬಹುದರಸ ಕೇಳ್ ಕಾಮಾರಿಗಸದಳವಬಲೆಯರ ಕಣ್ಣೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟಕಳುಕದರುಂಟೆ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೨) ; ನನ್ನಿಂದ ಯಾವ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡಲು ಅಸದಳ (ಧೂಮಮ. ೫೭). [?]

ಅಸದಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸೆಯೆ ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸ ಸುಸಿಲ ಮುಸಕದ ಬಸದೊಳ್ ಬಸದಾಗಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೧೨ ವ) ; ಅಸದಳಮಾಗಿಯು[ಮಿಾ] ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಮಿಂತೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ಸೆಣಸಿ ಖಳವ್ಯಸನದೊಳೆ ಕೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೨) ; ಇಸುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸೆ ಪೊಸ ಮುಸೆಯೆಂಬಸದಳಮೊಡನೆಜಗಿ ತುಱುಗಿ ಪಾಯ್ದುವು ಕೆಲವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬೦); ಶ್ರೀ ಮ ಜ್ಜಿ ನ ಮ ಜ್ಜ ನ ದ ಮಹಾಮಹಿಮಾತಿಶಯಮಸದಳಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೧) ; ಜಯಮಂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ್ಮಾನ್ವಯಮನಸದಳಂ ಸಾಧುವರ್ಗ್ಗಕ್ಕೆ(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೦; 1068); ಪೂರ್ವಾನುರಾಗಮಂ ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸುವ ನೆವದಿಂ ಶ್ರವಣನಾಳದೊಳ್ ಸುಖಸುಧಾರಸಮನಸದಳಂ ತಳಿಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೨ ವ). [< ಅಸದಳ]

ಅಸದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಅಸದಳಿಸಿ ಮಾರ್ಮಲೆತು ಮುತ್ತಿದ ವಿಷಮವೀರರನದ್ರಿಕುಜಸಹಿತುಸುರಗಾಳಿಯ ಲೂದಿ ಹಾಱಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೧೦) ; ಶ್ವಸನಸುತ ಸುಗ್ರೀವ ವಿಪಿನೌಕಸರ ಸೇನಾನಾಥ ವಾಲಿಜರಸದಳಿಸಿದರು ನಿಜಪತಿಯ ಸೇವಾಭಿಮಾನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೨೫).
[ಅಸದಳ + -ಇಸು]

ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ವರ್ಣನಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಕವಿಸಮಯ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಂಟೆನ್ನುವುದು: "ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೩); ಆತತ ಸತ್ಕವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೀತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೫); ಉದಾ:—ಸಲಿಲಾಶ್ರಯಮಾತ್ರದೊಳಂ ಕಲಹಂಸಪ್ರಭೃತಿ ನದಿಗಳೊಳ್ ಕಮಲ ಸಿತೋತ್ಪಲ ಕುವಲಯಾದಿ ಶೈಲಾವಲಿಯೊಳ್ ರತ್ನಾದಿಯುಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೬). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಆಖ್ಯಾತಿ)]

ಅಸದಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಹಟ; ಅನುಚಿತವಾದ ಆಗ್ರಹ: ಬಿಸುಡುವುದಸದಾಗ್ರಹಮಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರಚಿತ್ತದಿಂದಿದನವಧಾರಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೪); ಈವುದು ಜಾನಕಿಯನುೞಿವುದಸದಾಗ್ರಹಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಆಗ್ರಹ)]

ಅಸದೃಶ (ಗು). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ: ವಿರಹಿತೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮಿಯಸದೃಶ ಪರಮಲಿಂಗ ಸಧರ್ಮಿ ಕರುಣಾಭರಿತ (ಬಸಪು. ೬–೩೭). ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಅನುರೂಪವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಸದ್ವ್ಯಯ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ವೆಚ್ಚ; ಅನುಚಿತವಾದ ಖರ್ಚು: ಎಂತಾನುಂ ಪಡೆದ ಧನಮನಸದ್ವ್ಯಯಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ಬಡತನಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೧–೨); ತ್ಯಾಗ ಭೋಗೋಪಭೋಗಾದಿ ವ್ಯಸನಕ್ಕಸದ್ವ್ಯಯಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೨ ವ).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವ್ಯಯ)]

ಅಸದ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಚರ್ಚೆ; ಅನುಚಿತವಾದ ವಾದ: ಕುಟಿಲನುನ್ನತಂ ಪಿರಿದಸದ್ವಾದಕುಶಲಂ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇತರಂ ನಿಕೃಷ್ಟಂ (ಆರಾಜ. ೧–೪). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾದ: "ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು. ಈ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಸದ್ವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೪೬).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಾದ$_3$)]

ಅಸದ್ವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯ. ೨. ಸಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ, —ವಿಷಯಸುಖ: ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲ್ಪೊರ್ದದಂತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಿಷಯ)]

ಅಸನ$_1$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ: ಹಸಿದು ಹಲವೂರೊಳಗೆ ತಿರಿತಂದಸನದೊಳಗುಂಬಾಗ ನಾಯ್ದಿಟ್ಟಸಿದವೊಲಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೫–೩–೨೭); ಹಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾಮೆಯೊಳಸನಮಂ ಪಡೆದುಣುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೮–೩೮); ಪಶುಪತಿಯ ಪದವ ಪಡೆಯುವಡೆ ಹಸಿದರಿಗೆ ಅಸನವನು ಇಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೨). [< ಸಂ. ಅಶನ]

ಅಸನ$_2$ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯಮರ: "ಅಸನಂ ಪೀತಸಾರಮೆನೆ ಹೊನ್ನೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೨). [ಸಂ.]

ಅಸನಪರ್ಣಿ, ಅಶನಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯ ಮರ. **ಅಶನಪರ್ಣಿ**: ಉಪರಾಜಿತೆ ಅಶನಪರ್ಣಿ (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಸಂ. ಅಶನಪರ್ಣಿಸ್]

ಅಸನಬೆಸನ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚಿಂತೆ; ಅನ್ನದ ವ್ಯಸನ: ಕಲಿದೇವ ಮುನಿಪನಾತ್ಮಜ ಸಲೆ ಮೂಜಗದೊಳಗೆ ಮೆಱೆವ ಮಾನವದೇವಂ ಗೆಲಿದಂ ಅಸನಬೆಸನವ ಛಲರಧಿಕಂ ಹಾಲಬಸವಿದೇವ ಮುನೀಸಂ (ಎಇ. XXI, ೨–೩೮; 1260). [ಅಸನ$_1$ + ಬೆಸನ$_3$]

ಅಸನರಿ$_1$ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರ: ಅವನೇನು ಅಸನರಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಸನರಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ). ದುರ್ಬಲ; ಅಶಕ್ತ: ಹುಡುಗಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದ್ದಾಳ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ? ಸ್ವಭಾವ ಹ್ಯಾಂಗ ಅದ? ಅಸನರಿ ಇದ್ರ ಮತ್ತ ಇವರ ತಿರಗಿದ್ದಾಂಗ (ದೀಪನಿ. ೩೯). [?]

ಅಸನಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಅಶನಿ – ಅಸನಿ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಶನಿ]

ಅಸನೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಕರಡಿಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತರು ೧ ಅಸನೆಗಭೂಮಿ ಮತ್ತರುಂ × × × ಗವಿಸು × × ಮತ್ತರು ೧। ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬–೨೭; 1173). [?]

ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿಯ ಉದ್ಯೋಗ (?): ಟೀಪು ಸುಲ್ತಾನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫೌಜುದಾರಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದ ಅರುಣಾಚಲ ಪಂಡಿತ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ]

ಅಸಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ಬಲುರಥವನಸಬಡಿದು ಸೂತನಸಿಳುಹಿ ಹಯವೋಡಿದುವು ಮುಮ್ಮಳಿಸಿ ತನಿಗುದಿಗುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡುದರಿಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೬); ಅಸಬಡಿವುತಸುರೇಂದ್ರನತಿಸರಭಸದ ಸೌರಂಭದಲಿ ಬರೆ ಕಂಡಸುರಹರ ಮೂಗಿನಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟೊಲೆದನವಯವವ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೫೦); ಕೈಕಾಲುಗಳನಸಬಡಿದು ಕೆಡವುತೇಳುತ ಕೊಡೆಮೈ ನಡನಡುಗಿ ಬೆವರುತ ... ಒಜಲಿದಳು ಖೇಚರಿ ಬೆಟ್ಟ ಬಿರಿವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫–೪೦). [ಅಸ$_5$ + ಬಡಿ$_1$]

ಅಸಬಳ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛ; ನಿರ್ಮಲ (?): ಬಿಸಿಲತೊಱೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪ ಪುಸಿಜಲದೊಳು ಎಸೆಯವೇ ತೆರೆನೊರೆಗಳಸಬಳದೊಳಾ ಪರಿಯ ಪುಸಿರೂಪ ಮನವೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಂತು (ಮನೋವಿ. ೪–೧೯).
[ಪ್ರಾ. ಅಸಬಲ = ಅಮಿಶ್ರಿತ, ನಿರ್ದೋಷ, ಪವಿತ್ರ < ಸಂ. ಅಶಬಲ = ನಿರ್ಮಲ, ಶುಭ್ರ]

ಅಸಭ್ಯ (ಗು). ಸಭ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ... ಅಸಭ್ಯವೆನ್ನಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಶಿಸ್ತುಭಂಗದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೫). [ಸಂ.]

ಅಸಭ್ಯತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಭ್ಯತನದ ದೋಷವು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಮಂಜುಕ. ೩೩). [ಅಸಭ್ಯ + -ತನ]

ಅಸಮ (ಗು). ೧. ಸಮವಲ್ಲದ: ಅತಿರಥರಸಮಸಂಗರವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪). ೨. ಸಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಸದೃಶವಾದ: ಸ್ಮರನನುರಿಪಿಯುಂ ಕಾಮಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ ಮತ್ತಸಮಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೩). ೩. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ; ವಿಷಮವಾದ. 'ಅಸಮನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಂಜಸ (ಗು). ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ; ಅನುಚಿತವಾದ: ಗಡಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪುನರ್‌ಪರಿಶೀಲನೆ ಅಸಮಂಜಸವಾದುದು (ತಾಯಿನಾ. ೧–೪; 4–2–1965). [ಸಂ.]

ಅಸಮಚ್ಛದ (ನಾ). ಏಳು ಎಲೆಗಳಿರುವ ಬಾಳೆ: "ಅಸಮಚ್ಛದಂ ಸಪ್ತವರ್ಣಮೆನಲೇಳೆಲೆಯ ಬಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯).
[ಅಸಮ + ಛದ]

ಅಸಮುಜಸೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಆ ವಸುವಸುಮತಿಯಸು ನಿಸುಗಳನಸಮುಜಸೆ ಕಾಳಿಕಾಂಬೆ ಕುಂದಿಸುತಿರ್ಪ್ಪಳು (ಶಾಸಪ. ೮೯; 1179). [ಅಸಮ + ಜಸ + -ಎ$_2$]

ಅಸಮುತೋಲ (ನಾ). ತೂಕವು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಏರುಪೇರು : ಇವತ್ತಿನ ಪ್ರಸಂಗಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಈ ಅಸಮುತೋಲದ ದೋಷ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦೫). [ಅಸಮು + ತೋಲ]

ಅಸಮುನಯನ (ನಾ). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಇಳೆಯೊಳಗತಿದಯಾಪರರಸಮುನಯನನ ಭಕ್ತರೆಂಬರು (ಬಸಪು. ೨೭–೩೦). [ಅಸಮು + ನಯನ]

ಅಸಮುನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಸಮುನಯನ: ಅಸಮುನೇತ್ರನೆ ಬಸವನಾಮದಿ ನೆಸೆದನಲ್ಲದೆ ಬಸವನಿಳೆಗುದಯಿಸಿದ ಮಾತ್ರದೊಳಾತನಂ ನರಜಾತನೆನಬಹುದೆ (ಬಸಪು. ೧–೨೮) ; ಅಸಮುನೇತ್ರನ ಭಕ್ತರಂ ನಿಂದಿಸುವವಂದಿರ ತಲೆಗಳಂ ಖಂಡಿಸುತವಿರು (ಬಸಪು. ೪–೬೭). [ಅಸಮು + ನೇತ್ರ]

ಅಸಮುಬಲ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಅಸಮುಬಲ ಭವದ್ವಿಕ್ರಮುಮಸಂಭವಂ ಪೆಜರ್ಗೆ (ಗದಾಯು. ೪–೫೬). [ಅಸಮು + ಬಲ]

ಅಸಮಯ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ ; ಅಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಯಕೃತ (ಗು). ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ : ತ್ರೈಕಾಲ್ಯಯೋಗಿ ಬಂದುದನೀ ಕುಸುಮಫಳಂಗಳಿಂದ ಮಸಮಯಕೃತ ಭೃಂಗೀಕೀರಕೇಕಿಕೋಕಿಳ ಕಾಕಳಿಯಿಂದಜಿದು ಬನದೊಳಜಸಿದೆನಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೮೧). [ಅಸಮಯ + ಕೃತ]

ಅಸಮರ್ಥ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಗದ: ಭಕ್ತರೆ ಸಮರ್ಥರು ಅಸಮರ್ಥರೆನಲುಂಟೆ (ಬಸವ. ೬೮೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ]=ಅಸಮರ್ಥಪದ : ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮುಜ್ಞರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸಮರ್ಥಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉದ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸದ ಪದ: “ತೆಜದಿರೆ ತದ್ವಾಚಕತೆಯನಜಿಪಲ್ ನೆಜೆಯದುದೆ ಕೃತಿಯೊಳಸಮರ್ಥಪದಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೬). ಉದಾ:— ಉರಗಾಳಿ ನಂದನಾವಳಿ ತರತರದಿಂದೆಜಗಿ ಜಳಭೃದಂತಿಕದೊಳ್ ಮಾಣ್ದರದೆ ಕುಡಿದುಪ್ಪುನೀರಂ ಧರೆಗಿನಿದಂ ಕಜೆವುದಿಂತಿದೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೭). [ಅಸಮರ್ಥ + ಪದ]

ಅಸಮರ್ಪಕ (ಗು). ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲದ : ಬಹಳ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಹೊಗೆನಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ಅವು ಹೊಗೆ ಹರಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ (ಅಡುಸಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಮುಲೋಚನ (ನಾ). = ಅಸಮುನಯನ : ವಸುಧೆಯೊಳ್ ಕಾಮಿತ ಫಲಂಗಳನಸಮುಲೋಚನನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸುವನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಭಾವದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೮–೭೭). [ಅಸಮು + ಲೋಚನ]

ಅಸಮುವಗೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶತ್ರು, —ವೈರಿ : ಮಗುವ ಹಿಡಿತಕ್ಕಿನಿತು ಬಲಮ್ಯಾಕೆಯಮ್ಮ ಬಿಡಬೇಕಸಮುವಗೆಯ ಮ್ಯಾಲೇ (ನವಮೋ. ೧೨–೪೨). [ಅಸಮು + ಪಗೆ]

ಅಸಮುವಿಭೂತಿ (ನಾ). ಅಸಮವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಅಸದೃಶ ಸಂಪತ್ತು : ಅಸಮುವಿಭೂತಿಗಳನುಪಾರ್ಜಿಸುವೊಡೆ ಜನಮಂ ಸ್ವಕೀಯಮುಂ ಮಾಬ್ಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೧). [ಅಸಮು + ವಿಭೂತಿ]

ಅಸಮುಶರ (ನಾ). ವಿಷಮುಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಂಚಶರ; ಮನ್ಮಥ: ಆ ಪುರದುಪವನದೊಳಸಮುಶರ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿ ಗಜಜಿಗರ್ಜಿಸದ ಕೃತಕಗಿರಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೧೦೭ ವ). [ಅಸಮು + ಶರ]

ಅಸಮುಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವಿಷಮುಸಂಖ್ಯೆ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ :—೧, ೩, ೫, ೭, ೯ : ಸಂಖ್ಯಾಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಅಸಮು (odd) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಘನಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವು ನಿಕೊಮಾಕಸ್ಸನಿಂದ ಬಂದುದು (ಗಣಿಚ. ೪೬). [ಅಸಮು + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಅಸಮುಸೆ, ಅಸವಸ್ಸೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಗಾಯ ; ಸಣ್ಣಗಾಯ : ಅಸಮು[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸೆಗೆ ಮೈಯಳುಕದೆಜಗುವ ಹುಸಿವ ಜಾಱುವ ಹೊಳೆವ ಹಣುಗುವ ಬೆಸುವ ಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೫) ; ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಹರಿದಖಿಳ ದೇವಪ್ರಸರವನು ನೀವ್ ನೆರಹಿ ಮೇಲಿನ್ನಸಮುಸೆಗೆ ಹೆದಜದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೨೪); ಎಸೆವರಿಜಿವರ್ ಪೊಯ್ವುರುಬ್ಬುವರ್ . . . ಅಸಮುಸೆಯನುಳಿದು ಕೈದುಡುಕುವರ್ ಕುಸುರಿದಜಿದಡಗನಿರದೊಟ್ಟುವರ್ ಮೆಟ್ಟುವರ್ (ಚಬಪು. ೩೮–೩೬). ಅಸವಸ್ಸೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಸ$_1$ + ಮುಸ್ಸೆ$_2$]

ಅಸಮುಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ಣವಾದ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಮಾಡದ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸದ; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಸಮುನಯನ : ನಂಬಿದರುಂಟೆ ನಿನ್ನಂತೆ ಲೋಕದೊಳಸಮಾಂಬಕ ಶರಣರನು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೯–೧೫). [ಅಸಮು + ಅಂಬಕ]

ಅಸಮಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಅಸಮುನಯನ: ಅಸಮಾಕ್ಷಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅನ್ಯದೈವವ ಸರಿಯೆಂಬನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮುಸೆದ ಕೂರಲಗನಿಕ್ಕದೆ ಮಾಣ್ಬನೇ (ಬಸವ. ೫೬೭) ; ಅಶನಕ್ಕೆ ಹರಿಯದಿರು ಅಸಮಾಕ್ಷನಡಿಯ ಬಿಡದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೊಂಗಾಗೆ; ಹಂಗ: “ಅಸಮಾಕ್ಷಮೆನೆ ಹಂಗಮುಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೮). [ಸಂ. (ಅಸಮು + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಸಮಾಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದದ್ದು ; ಹೇಳದ್ದು : ಜನರಿಗಹುದೇ ನಿನಗೆಯಲ್ಲದೆ ವಿನುತಿಸಲು ಲಿಂಗದ್ವಯಮೆನಲವನಿಯೊಳಸಮಾಖ್ಯಾತವೆನಲನ್ಯರಿಗದೇಕಹುದು (ಬಸಪು. ೩೮–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಧಾನ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅತೃಪ್ತಿ ; ಅಶಾಂತಿ ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಶಾಲೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕಾವೇರಿ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ : ಅಸಮಾನಮೆನ್ನೊಳಿರ್ಪರ ಪಸಾಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೧). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಂಪಿತ . . . ಅಸಮಾನ ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಜದು (ವಿವೇಕ.೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶನಾದವನು : ಕುಸುಮಾಲನದೀಂ ಹೊಸ್ಮಾತೀನ್ಪಾಣ್ಪೇಗ ಅಸಮಾನಗಾರಾ ವ್ಯೆದಾರಸೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೦೧). ೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸ್ಸಿನವನು (ದಕ). [ಅಸಮಾನ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಸಮಾನಗಿರಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಛಾವಣಿಯ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ; ವಿತಾನ. ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಕುಂಚ (ದಕ. ೬). [← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನ್‌ಗಿರೀ]

ಅಸಮಾನತೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅಸಮಾನತಾ]

ಅಸಮಾಪ್ತ (ಗು). ಮುಗಿಯದಿರುವ; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಯುಧ (ನಾ). = ಅಸಮಶರ : ವಿಲಾಸದಿಂ ಜೋಡಿಸಿದನಾತನೀತನಸಮಾಯುಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೧); ಲತಾಂಗಿ ಪೋಲ್ತಳಸಮಾಯುಧ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭).
[ಅಸಮ + ಆಯುಧ]

ಅಸಮಾಸತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಭಿನ್ನ ಪದವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ರೂಢಾನ್ವರ್ಥಾಂಕಿತಮೆಂದಾ ನಾಮಮಜಿಗೆ ಮೂದೆಜನಸಮಾಸತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಮಂ (ಶಮದ. ೬೬). [ಸಂ. ಅಸಮಾಸತಾ]

ಅಸಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ. ೨. = ಅಸಮಶರ : ಕಡುಪಿಂ ತಗುಳ್ದು ನಟ್ಟಲೆವಸಮಾಸ್ತ್ರವಕ್ರತೆಯೊ ದೈವಿಕವೋ ನಿನಗೇನ ನೆಂಬೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧). [ಅಸಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಸಮಾಸ್ತ್ರತೆ (ನಾ). ಸಮವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣಗಳಿರುವುದು : ಅಖಿಳಲೋಕಗುರುವಂ ಭರದಿಂದಸಮಾಕ್ಷನನಿರದಾರ್ದಿಸುವಸಮಾಸ್ತ್ರತೆ ಜಲಧಿಶಯನ ವಸುಧೆಯೊಳುಂಟೇ (ಗಿರಿಕ. ೭-೨೯).
[ಸಂ. ಅಸಮಾಸ್ತ್ರತಾ]

ಅಸಮಿಸಿ ‘ಅಸಿಮಿಸಿ’ ನೋ.

ಅಸಮೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡದಿರುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅಸಮೀಕ್ಷಾ]

ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು : “ಜಾಲ್ಮ೩, ಅಸಮೀಕ್ಷಕಾರೀ – ೨ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಆತುರಗಾರ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೧).
[ಸಂ. ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿನ್]

ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು; ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸಮೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮೇಕ್ಷಣಂ ವಿಷವಂ ಧರಿಸಿ ತನುವಕ್ಷಯದೊಳಿರೆ ಗಂಡುಡುಗಿ ಪೆಣ್ಣಾಗನೇ ಶೌರಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೩೭).
[ಅಸಮ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಸಮ್ಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ವಾಕ್ಯದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕಠೋರ . . . ಅಸಮ್ಮತ, ಅಪಛಂದಸ್ಸು, ಮತಿಭ್ರಷ್ಟ, ದುಷ್ಟ, ಅಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ವಾಕ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮ್ಮತಿ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸದಿರುವುದು; ಒಪ್ಪದಿರುವುದು; ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ‘ತನ್ನ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಲೆಂದೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ವೈದ್ಯರಾಗರು’ ಎಂದನು (ಮಣಿಸ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಸರಂತ$_1$ (ಗು). (ಉಕ) ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ : ಮೈಯಮಲೆಯ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಸರಂತ ದೇವಲೀಲೆ (ಕಮೇಘ. ೧೧-೧೩); “ನನ್ನೊಡನೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರದೂ ಅಸರಂತ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿದೆಯೇನೋ” (ಅರಗಿ. ೯೩). [< ಸಂ. ಅಶ್ರಾಂತ]

ಅಸರಂತ$_2$ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ : ಅಸರಂತಾ ಈ ಬಡವರ ಕೇಳಿ ಕೇಳೀ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯೯-೮). [< ಅಸರಂತ$_1$]

ಅಸರಣಿ (ನಾ). ಸರಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?) : ಆದುದೆಮಗಂದೆ ಬೇಡಿತ್ತು ಬಂದುದು ಎಂದು ಉಸುರೆ ಕೇಳಿಹಪಗೆಯರೇನೆಂಬ ಪರಿಯೆನಲು ಅಸರಣಿಯ ಮಾತನೆಮಗಜಿಪುವುದು ನೀವೆನೆಲು (ಇಹರ. ೩೮-೨೪). [?]

ಅಸರಪಸರ (ನಾ). ಅವಕಾಶ; ಆಸರೆ; ಸಲಿಗೆ : ಅನಿಂದ್ಯರಾಜಭವನ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದು ನಡೆದೆರೆದರ(ದ) ನರೆನಿಸಿ ಲೋಭಕ್ಕಸರಪಸರಮಿಲ್ಲದಿರ್ದ ಬಚ್ಚರ ಪಸರಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೫ ವ).
[ಅಸರ್$_0$ (< ಅವಸರ) + ಪಸರ]

ಅಸರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ, —ಮೊಹರು : ನಾನು ನಿಮಗೆ ಇವುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಅಸರಫಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ (ವಿಕಾಶ. ೩). ‘ಅಷರಫಿ’ ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫೀ]

ಅಸಲ್, ಅಸಲು, ಅಸ್ಸಲ್ (ಗು). ೧. ಮೂಲವಾದ; ಮೊದಲಿನ; ಮುಖ್ಯವಾದ. ೨. ಚೊಕ್ಕವಾದ; ಅಪ್ಪಟವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಘನವಾದ : ನಿಂ ಚಥಾಯಿ ಮಾಡುವ ನೀತಿ ಅಸಲ್ ನಿರ್ಭೀತಿ ಹೇಳಿಕೇಳಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೦-೧೧). (ನಾ). ೩. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ; ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ಹಣ. **ಅಸಲು** : ೩. ಕೊಟ್ಟ ಅಸಲು ಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಯಮಪ್ರಕಾರ ಕೂಡಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹಣಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರುಕಾ. ೩೩); ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಳೆದು ಮೇಲೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಬಂದರೆ ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಮಗಮಾಂ. ೮೨); ಆತನ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸವೆಸಿದರೂ ಬಡ್ಡಿಯ ಹೊರೆಯೇ ಇಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೆ ಅಸಲಿನ ಮಾತು ತೆಗೆಯುವುದೇ ಬೇಡ (ಚಿಗುಬ. ೭); ಅಸಲುಯಿಲ್ಲದೆ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ, ಮೊಸರುಯಿಲ್ಲದೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಅಸಲಿಗೆ ಮೋಸ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಗುದ್ದಾಟ (ಗಾದೆ). **ಅಸ್ಸಲ್** : ೩. ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಕಚೇರಿ . . . ನಾಮರ್ದ, ಅಸ್ಸಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

ಅಸಲ್ಅಧಿಕಾರ = ಒಂದು ಹುದ್ದೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಅಧಿಕಾರ : ಚೀಫ್ ಕೋರ್ಟನವರು ಅಸಲ್ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸುವಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭೪). **ಅಸಲ್ ಮಾಲು**=ಶುದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು: ನಮ್ಮ ಕಂಪೆನಿ ಅಸಲ್ ಮಾಲು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ – ಹತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗೂಕೆ ನಾವು ನಿಮ್ಗೆ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೀವಿ (ಮಾಮನೆ. ೯೨).
[← ಹಿಂ. ಅಸಲ್, ಅಸಲು; ಮರಾ. ಅಸಲ್; ಅರ. ಅಸ್, ಅಸ್ಸಲ್]

ಅಸಲಸನದು ‘ಅಸಲುಸನದು’ ನೋ.

ಅಸಲು ‘ಅಸಲ್’ ನೋ.

ಅಸಲುಕ್ರಯ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಬೆಲೆ; ಮೂಲಬೆಲೆ; ಒಬ್ಬರು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ಬೆಲೆ : ಈ ಮನೆಯ ಅಸಲುಕ್ರಯವೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ).
[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಕ್ರಯ]

ಅಸಲುಖರೀದಿ (ನಾ). = ಅಸಲುಕ್ರಯ : ಈ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅಸಲು ಖರೀದಿಗೇ ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್)+ಖರೀದಿ]

ಅಸಲುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಮೂಲಪ್ರತಿ : ಈ ದಾಖಲೆಯ ಅಸಲುಪ್ರತಿ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಪ್ರತಿ$_2$]

ಅಸಲುಸನದು, ಅಸಲಸನದು (ನಾ). ಮೂಲಪತ್ರ : ಅಸಲುಸನದು ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠಕೆ ವಾಪಸು ಕೊಡುವುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೫; 1812). **ಅಸಲಸನದು** : ಯಿ ಸನದ್ನಿ ನಕಲಂನೂ ಶಿರಸ್ತೇದಾರರ ದಪ್ತರಕೆ ಬರಸಿಕೊಂಡು ಅಸಲಸನದಂನು ಹೆಚೆ ತಿಂಮಯನ ವಶಕೆ ಕೊಡುವದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೫೧; 1811).
[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಸನದು. / ಅರ. ಅಸ್ಲ್‌ಸನದ್ = ಮೂಲ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ]

ಅಸಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ : ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಹಸಲೀ, ಹಸಳೀ ; ಹಿಂ. ಹಸಲೀ. / ಸಂ. ಅಂಸಲೀ]

ಅಸಲೆ (ನಾ). ಆಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಸಲೆ ಮಳೆಗೆ ಸಸ್ಲೆ ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ನೆಗೀತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಆಶ್ಲೇಷಾ]

ಅಸಲೇಕಾರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕರ್ತ : ಯಿಾ ಹಣಕ್ಕೆ ಪಟಣದಿಂದ ಅಸಲೇಕಾರ ನಜರಾಣೆ ಮೋಮುಲಕಿ ಅರವಾಸಿಗೆ ಬಹದರು ಜಾಮಿಾನಾಗಿ(ಹೈದರ. ೧೦೧). [< ಅಸಲ್ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಸವನೆ (ನಾ). = ಅಸಗವನೆ : ಅಸವನೆಗೆ ಕೆಯ್ಗೆ ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಂಹದ್ವಾರಗೃಹಕೆ ಪೊಲೆವನೆಗಾಳ್ಗಾಂ ಬೆಸವೋದೆನೆಂದು ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಸುಶೀಲೆ ಪೋಕುಂ (ಮದತಿ. ೮-೪೯) ; ಅಸವನೆಗಂಗಳಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲೆಜಿಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗೆ ಬಾಡಿನ ಸಂತೆಗೆ ಬಾಯಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೪೩ ; 1228). [ಅಸ್ಕ + ಮನೆ]

ಅಸವರ (ನಾ). ಅವಸರ (?) : ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹಿರಿಯ ಹೆಡೆಯ ಅಸವರ ಮಾರಯ್ಯಂಗಳ ಸಂನ್ನಿಧಾನದಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಮೊ. ೬೫-೨ ; 1204). [< ಸಂ. ಅವಸರ]

ಅಸವರ್ಣ (ಗು). ಸವರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಬೇರೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ; ವಿಜಾತೀಯ. 'ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಸವರ್ಣಳಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು ; ವಿಜಾತೀಯ ಸ್ತ್ರೀ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಈಕೆ ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರಬಹುದೆ ? ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇತಕ್ಕೆ ? (ಶಾಕುಂತ. ೧೦-೨೫). [ಅಸವರ್ಣ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಸವಸ, ಅಸವಸ್ಸೆ, ಅಸಿವಸಿ (ನಾ). ೧. ತ್ವರೆ; ಆತುರ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಅಸವಸವವಸರವೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨) ; "ಅಸವಸವೆಂದೊಡವಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೪) ; ಅಸವಸದೊಳಾದ ಮನವೆಜಕದಿನೆಜಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಆದಿಪು.೩-೬೭ವ) ; ಅಸವಸದಿಂ ಪಟಿಗೆಯ್ಯಂ ಕಸಮುಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೪) ; ಬರೆ ತನ್ನುನಿ ಪೊರೆಗೆ ವನೇಚರನಸವಸದೆಜಗಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೩೩) ; ಅಸವಸದಿನಬಲೆಯರ ನೆಚ್ಚಿಸನೆ ಕುಮಾರನನಿದೇನೊ ಮಾರನ ಬಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೭) ; ನಿದ್ರಾತುರಣಿಯನಾ ಧರಣಿಪಾಲಕನು ಅಸಿಯಳದೊರ್ವಳ್ ದೊರಕಲ್ಕಾಣುತ್ತಸವಸದಿಂ ಪೊಜಮಡಿಸಿದನು (ಜಯಕಾ. ೮-೬೩). ೨. ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದಿರುವುದು ; ದುಡುಕುವುದು : ಬಸದಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮಮನೊಸದು ಕರಂ ಸಲಿಸುತಿರ್ದರ್ಗಕ್ಕುಂ ಪುಣ್ಯಂ ಅಸವಸದಿ ಕೆಡಿಸಿದವರ್ಗಳು ಪಸುವುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೊಂದ ವಧೆ ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೩೪-೧೭ ; 1121) ; ವೃಥಾಳಾಪದಿನಸವಸದಿಂ ಕಾಮದಿಂ ಕೋಪದಿಂ... ಎಲ್ಲಂದದಿಂ ದೇವ ನಿಮ್ಮಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ್ಪಂತಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೭೦) ; ದಳ್ಳುರಿಯೊಳಡಗು ಹೋಗೆಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ನಾನಾಜಿನೆನಬಾರದೆಂಬಾಗಳಸವಸದೊಳಿವಕಲಸಿ ಸೆಡೆದೆನಾದಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಸನ ನಡಸುವೆನೆಂಬ ನುಡಿ ಸಡಿಲವಾಗದೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೪) ; ಅವಿವೇಕಿಗಳಸವಸದಿಂದವಧೀರಣೆಗೈದು ಪಟಿಯೆ... ಸ್ಮೈರಿಪುದು ಗುಣದೊಳಗ್ಗಳಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೧೧) ; ಅಸವಸದಿಂದ ಕೊಟ್ಟು ಮಿಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿಚಾರಿಸಿ, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸತ್ಪಾತ್ರದಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಲೇಸು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೩೭). ೩. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ; ತಾರುಮಾರು : "ತಾಜಿವರ್ಣಮಾಜಾದುದಸವಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೩). ೪. ಅವಶ್ಯ : "ಅಸವಸಮೆಂದವಶ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೪೯೭). ಅಸವಸ್ಸೆ₁ : ೩. "ಅಸವಸಿಯೆಂದೆನಲವಶ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦). ಅಸಿವಸಿ : ೧. ತತ್ತಿಯನ್ನೊಡೆದು ಮರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಾಡುವ ಅಸಿವಸಿಯ ಅವಿವೇಕವು ಅವಳಿಗೆ ಹೊರೆತು (ನಿರಾಥ. ೨೯-೧೭) ; ಹುಸಿಯೆ ಅಸಿವಸಿ ಸಾಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೯-೮) ; ಅದಕ್ಕೆ ದೊರೆತಷ್ಟೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಸಿವಸಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕಟ್ಟಲು ಹೆಣಗಾಡುವದು (ಜೆಳಗು. ೧೯).

ಅಸವಸಬಡು = ಆತುರಪಡು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು : ಸನ್ನಹವೆಸಗು ರಣಕೈತರುವರಾಗಸವಸಬಡದಿರು ಪೋಪೆ ದ್ವಾರಕಿಗೆಂದನಾ ವಿಷ್ಣು (ಜಿನಭಾ. ೬೪-೨). [ಅಸ್ಕ + ವಶ]

ಅಸವಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತುರಪಡು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು. ೨. ಬಾಡು; ಕಂದು : ಬಸವಳಿದನಕಟಕಟ ಹಾಯೆಂದು ರಾಮನಾಲಿಸಿದೊಡನದಂ ಸಿಡಿಲ ಧಗೆ ತಟ್ಟಿದವನವೋಲಸವಸಂಗೊಂಡು ಶೀತೋಪಚಾರಂಗೈದು ಸಂತವಿಸಲಾ ಚಾರರು ನಸುತೆರೆದು ಮುಚ್ಚಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳಂ (ಶೀಪರಾ. ೩-೪೪). [ಅಸವಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸವಸ್ಸೆ₁ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸವಸ್ಸೆ₂ 'ಅಸಮುಸೆ' ನೋ.

ಅಸವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ಬಳಲು : ವಸುಧೆ ಬಾಯ್ಬಿಡೆ ದೆಸೆಗಳಸವಳಿದು ಮುಜುಗೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೧೧) ; ಮಗನ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೆನಿನ್ನೇವೆನೆಂದು ಅಸವಳಿದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೧೫) ; ಅತಿವಿಷಯ ಕಾಳೋರಗ ಕಡಿವುತಿರಲಸವಳಿಯೆ ಪಾಲಿಸುವನಚ್ಯುತನಲ್ಲ ದಾರುಂಟು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೨೪) ; ವಿಕಸಿತ ಸುಖದೊಳದ್ದ ಮನವೆದ್ದ ರೋಮಾಂಚಮಸವಳಿದ ಕೈ ಮುಸುಳ್ದ ಮಕರಪತ್ರದ ಕದಪು... ಅಳಿದ ತಿಲಕಂ ಪರಿದ ಕುರುಳ್ ಸೊಪ್ಪಾದಧರವೊಪ್ಪಿತಾ ಕಾಂತೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೫) ; ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಯೊಳಸವಳಿದು ಬೀಳುತ್ತ ಬರಲು (ಗಣೇಶ. ೮೪-೧೨). [ಅಸ್ಕ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಚಿ$_1$)]

ಅಸವೆ (ನಾ). ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (?):"ಅಸವೆ-ಅಸಮು"(ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ವಾರಗೇರಿಯೊಳೀಜುಂಜೌವನದ ನೀಜಿಯರ... ಕೈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಡಿದುಂ, ಕಂದಿನೊಳ್ ಕುಂದಿಯುಂ ಅಸವೆಯೊಳಸಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೧). [?]

ಅಸಹ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. ಹಗೆ ; ಶತ್ರು (?) : ನಡೆದ ನೆಲಂ ರಣೋರ್ವ್ವರೆಯೊಳಂತನಿತುಂ ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲೆಂಬನಸಿಗನ್ನನೃಪಾಳರನಿಕ್ಕದುಂತೆ ಕಿಚ್ಚಿಡೆ ಕಡುದೋಸವೆಂಬ ನಸಹಂ ಮಿಗೆ ಬೆಂಗುಡೆ ಪತ್ತೆ ತಾನೆ ಬೆಂಗುಡುವವೊಲೆಂಬನೇನದಟನೋ ಕಲಿ ರೇಚಣದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೩೩ ; 1181). [< ಸಂ. ಅಸಹನ]

ಅಸಹಕಾರ (ನಾ). ಸಹಕರಿಸದೆ ಇರುವುದು : ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಆಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅಸಹಕಾರ (ರಾಮರಾ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಹನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕೋಪ. ೨. ಶತ್ರು ; ಹಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯ (ಗು). ೧. ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದುಃಖ ನನಗೆ ಅಸಹನೀಯವಾಗಿತ್ತು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮). ೨. ಸಹಿಸಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯತೆ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಅದೇ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕನು. ಅದರ ಅಸಹನೀಯತೆಯನ್ನು ವಾಸುವಿಗೆ ತಡೆಯಲು ತುಂಬ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಪಾಡಿಬ. ೬೧). [ಸಂ. ಅಸಹನೀಯತಾ]

ಅಸಹನೆ (ನಾ). = ಅಸಹನ ೧, ೨ : ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ ಭಾವನೆಗಳು ವಿಕಾರದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿವಾಗ ಅಸಹನೆಯನ್ನು ತೋರಿ ಮಗನನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಅಸಹನ]

ಅಸಹಾಯ (ಗು). ೧. ಸಹಾಯಕನಿಲ್ಲದ : ಅಸಹಾಯ ಸಾಹಸ ವಿನೋದಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೯). ೨. ಇತರರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ; ಸ್ವಯಂಸಮರ್ಥನಾದ : ಅಸಹಾಯ ಕವೀಶ್ವರಂ ಕುರುಳ್ಗಳಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೫). [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕ (ಗು). ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ. 'ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ತನ್ನ ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇನೂ ಮಾಡಲಾಗದೆ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಎದೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿಯುವಂತೆ . . . ತೋರುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಿತೆಸ. ೧೦೩). [ಅಸಹಾಯಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಸಹಾಯತನ (ನಾ). ನೆರವು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಒಂಟಿಗತನ; ಏಕಾಂಗವೀರತೆ : ಧಾನ್ಯದೊಳಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳ್ ತನಿವಾಲ್ ತುಪ್ಪದೊಳ್ ಬೆರಸದುದು ಬಂಟರೊಳ್ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ . . . ಕುಲದೊಳಗ್ಗಳಿಕೆ ರಾಜ್ಯದೊಳಸಹಾಯತನಮುಮುಪ್ಪ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಮನೆ ಜನಂ ಬಯಸುವುದಱಿಂದಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮). [ಅಸಹಾಯಕ + -ತನ]

ಅಸಹಾಯಶೂರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗವೀರ : ಉರಿಯಕೋಟೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತವ ತಿರುಗಿ ಸೇನೆಯನೊಬ್ಬ ತುಳಿದನು ಮರಳಿಸಿದನಸಹಾಯಶೂರನು ಮೂರು ಯೋಜನಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೩೫). ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಲಪರೊಳು ಗಂಡನಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೯–೧೧ ; 1209). [ಅಸಹಾಯ + ಶೂರ]

ಅಸಹಾಯಸಿಂಹ (ನಾ). ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದ ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿತ್ರಯ ಸಂಪನ್ನನಸಹಾಯಸಿಂಹಂ ತಗುಬ್ಬುಳ್ದ ಬಡಿವಂ ದುಷ್ಟಮನ್ನೆಯ ಪ್ರಳಯಕಾಳಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಮಾದಿ [ಮ]ಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫–೬ ; 1034). [ಅಸಹಾಯ + ಸಿಂಹ]

ಅಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಸಹಿಷ್ಣುವಧ್ವಗಮನವ್ಯಸನಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೧) ; ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಕಲಿಯುಸಹಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರರಹಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೯). [ಸಂ.]

ಅಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು (*). [ಅಸಹನ + -ಇಸು₃]

ಅಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಹಿಸಲಾಗದ : ಅಸಹ್ಯ ಪರಿಭವಾನಲದಂದಹ್ಯಮಾನಗಾತ್ರೆಯುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫ ವ). ೨. ಜುಗುಪ್ಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ಥೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು : ಇರೆ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥದೊಳ್ ಹಿಮಕರಂ . . . ಕೂಡಿರೆ ತತ್ಸಪ್ತಮದೊಳ್ ಮದಾರ್ದಿತನಸಹ್ಯಂ ತದ್ವಿಲಗ್ನೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೭).

ಅಸಹ್ಯವಾಗು = ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು : ಘೋರಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಭಯವಾಯಿತು ಅಸಹ್ಯವಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು : ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಗುಜಗುಜಗುಟ್ಟುತಂ ನಡೆತಂದಸಹ್ಯಂಬಟ್ಟು ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನೊಡನಿಂತೆಂದು (ಬಸಪು. ೫೪–೩). [ಅಸಹ್ಯ + ಪಡು₁]

ಅಸಹ್ಯತನ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ. [ಅಸಹ್ಯ + -ತನ]

ಅಸಹ್ಯಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ (*). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆಯಿಂದವದಿರು ಮತ್ತೆಯುಂ ಪಾಪಿಷ್ಠರಾಗಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೫೯–೨೦). [ಅಸಹ್ಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸಹ್ಯಮಾನ (ಗು). ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದ[ಂ]ದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನಸನುಮಸಹ್ಯಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದ ನಡತೆ ; ಜಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ : ವಿಷಯದೊಳೊಂದಿದಸಹ್ಯವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತಾಂ ಬಹುತ್ವಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮುದ. ೧೦೨). [ಅಸಹ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಸಹ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ : ಅಸಹ್ಯಾಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸದೆ ಶಿವೈಕ್ಯಗೆ ಭೂವರಂ ಪ್ರಾತಾಪನಾರಾಯಣ ಪುರದ ನಡುವೆ (ಬಸಪು. ೫೨–೩೧). [< ಸಂ. ಅಸಹ್ಯಭಾವ]

ಅಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ತರುವ ನುಡಿ : ಪದಯುಗದ ಸಂಧಿಯಂ ಬೇಱದೊಂದಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ ಪುಟ್ಟಿ ಮಾಡುವುದಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳ ಸಂಧಿಯಂ ಕಿಡಿಪುದುಮಾಗದು (ಶಮುದ. ೬೭). [ಅಸಹ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಸಳೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ ; ಶಕ್ತಿಹೀನ : ನದೀಜಲಂ ಚಂಚಲಂ ತಿಳಿದಸಳೆ ಪಸಿಯಳಗೆಯಂತೆ ಜಗಂ (ಸಾನಂದ. ೮–೬೨). [← ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ನಯವಾದ ; ತೆಳುವಾದ]

ಅಸಾಂಗತ್ಯ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದೆ ಅಸಾಂಗತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆಪಾದನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಕೋಪ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಕಲ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಸಮಗ್ರತೆ ; ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ ; ಅರಕೆಯಸ್ಥಿತಿ (*). [ಸಂ.]

ಅಸಾಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಾದೃಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವೈಷಮ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮಾದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಉದಾ :- ಅಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ : ದಾನಾಂಬುಚುಂಬಿತಕಪೋಲತಲಂ ಮದೇಭಂ ತಾನೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ನೋಡೆ ಪೀನಂ ನಾನಾರುಚಿಪ್ರಚುರ ಚಾಪಕಳಾಪಕಾಂತಂ ಸಾನುಪ್ರದೇಶದೊಳುಪಾಗತಮೀ ಮಯೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದ ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ; ಗಮನಾರ್ಹವಾದ : ಇನಿವಿರಿದು ಸತ್ಕಾರಮಂ ಪೆರ್ಗಡೆತನಂ ಬಂದನಾವನುಂ ದೇವರ ದೊರೆಯ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೊಳ್ ಪಡೆಯನೌದಾರ್ಯಮಸಾಧಾರಣಮಿದೆಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಪ್ಪ . . . ಅನುರಾಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಹರಿಣಧರ ಸರಸಿಜಂಗಳ್ ದೊರೆಯಲ್ಲಿವು ತನಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ ನಿರುಪಮಮೆಂಬುದನಱಿವುದು ನಿರುತಮಸಾಧಾರಣೋಪಮೋದಯವಿಧಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೭). [ಅಸಾಧಾರಣ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಾಧು (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ಉಗ್ರವಾಗಿ ಬೈಯುವುದು ಅಸಾಧುವೆನಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). (ನಾ). ೨. ಸಾಧುವಲ್ಲದವನು ; ದುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧುಜನ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಜನ ; ಕೆಟ್ಟ ಜನ : ತೊಱವುದು ತೊಱವಂತಸಾಧುಜನ ಸಂಗತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೬). [ಅಸಾಧು + ಜನ]

ಅಸಾಧುಪದ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಪದ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಶಬ್ದ: ಶಿಷ್ಟರು ಅಸಾಧುಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅಸಾಧು + ಪದ$_3$]

ಅಸಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಿಸಲಾಗದ: "ಅಸದಳಮೆನಲ ಸಾಧ್ಯ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಲುಬ್ಧಕರಾಜನುಗ್ರಬಲಸಂಪನ್ನಂ ತಗುಳ್ದೀವನಪ್ರದೇಶದ ನಾಡೆಲ್ಲಮನೊತ್ತಿ ಪೀಡಿಸುತುಮನ್ಯಾಸಾಧ್ಯನಾಗಿರ್ದು ಪೊರ್ದಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೧); ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಗ; ಶೂರ: ಅವನೊಬ್ಬ ಅಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ (?): ಅರಮನೆಗೆ ಸಲುವ ಕುಳಪ್ರಮಾಣದ ಹೊನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಅಸಾಧ್ಯ ಪಾರುಪತ್ಯ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಹವಾಗಿ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಬಾಳುವಂತಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಾಳಿಯೆಂದು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೯–೧೩ ; 1501). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಲಿಂಗ; ಇಂತೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗ: ವೇದ ವೇಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗನೆಂದು ನಡನಡುಗಿತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಲಿಂಗವೆಂದು ಸಾಱುತ್ತೈದಾವೆ (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಸಾಧ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯ (ನಾ). ಸಮಂಜಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಮಂಜಸತೆ: ಜೊತೆಗೆ ಯಾವ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯೇ ಅವಳು ಚರ್ಚ್ ವಿಧಾಯಕಮಾಡಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾಜಿಕ (ಗು). ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಅಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ದೂರ ಉಳಿಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). = ಅಸಾಧಾರಣ: ಅಂದಾ ಮಹಿಯುತ್ಸವಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯಮದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧); ಲೀಲಾ ಗಂಡನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಿ 'ಆಸಾಮಿ' ನೋ.

ಅಸಾರ (ಗು). ಸಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ: ಅಸಾರಮಪ್ಪುದಂ ಸಾರವಿದೆಂದು ನಂಬಿ (ಅಜಿಪು. ೨–೫೬); ಅಸಾರಂ ಸಂಸಾರಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೨೪–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸಾರಚೇತನ (ನಾ). ಸತ್ವಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಲೆಪ್ಪದ ರಸಂ ಕೊಲವೇಟ್ಟನಸಾರಚೇತನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೨೮).
[ಸಂ. (ಅಸಾರ + ಚೇತನಾ + –)]

ಅಸಾರ್ದ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ದ್ರವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಶುಷ್ಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ; ನೀರಸತ್ವ. ೨. ದಯೆ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆ ಘನ ಸಮಯಂ . . . ಅತಿಪರುಷ ಘನನಿನದಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಂ ಅಸಾರ್ದ್ರತಾನುವಿದ್ಧಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೨ ವ). [ಸಂ. ಅಸಾರ್ದ್ರತಾ]

ಅಸಾವಧಾನತೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿರುವುದು; ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಪಂತನು ಆತನ ಆ ಅಸಾವಧಾನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವನ ಕೈಯೊಳಗಿನ ನಿಡಿದಾದ ಚೂರಿಯನ್ನು ಕಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೫೫).
[ಸಂ. ಅಸಾವಧಾನತಾ]

ಅಸಾವೇರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಅಸಾವೇರಿ ಪ್ರಾಚೀನ-ರಾಗ, ೪ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ ಹನುಮತೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ ಕರುಣಾರಸ ಪ್ರಧಾನರಾಗ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಕ್ತಿರಾಗ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೩೫). [?]

ಅಸಾಸೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು . . . ಡಮರುಗ, ಪಂಚಘಂಟೆ, ಅಸಾಸೋಟಿ, ಜಮದಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುದ. ೧೦). [?]

ಅಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಈಡಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: "ಅಸಿದಂ = ಈಡಾಡಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಅಸಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಕರತಲಮಸಿದು ಬಳ್ಕೆ ಅಂಕದೊಳಿಟ್ಟು ಮಂಕಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನೆಲನೊಳ್ ಧರಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೪); ಪಱಮೆವಱಿಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಸಿದು ಕಿಸಿದು ಪಿಸಿದೆಸಱ ತಸಿಗಂಪಿಂ ಪೊರೆದ ಕಿಱುಗಾಳಿಯ ತೀಟಕ್ಕೆ ಕದಡುಗೊಂಡ ತಣ್ಗೊಳದೊತ್ತಿನೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬–೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶೈ]

ಅಸಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು; ಬತ್ತು; ಕೃಶವಾಗು: ಅಸಿದು ಮರಿವ ಪೆರ್ವಳ್ಳದಿರ್ವಕ್ಕದೊಳ್ ನಿಲ್ತೊಸೆದೊಂದಂ ಜಾನಿಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಚಳಶಫರೀ ಕಾಳಕೂಟಂ ಬಕೋಟಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶೈ; ಕುರುಖ್. ಆಸಾ, ಆಸ್ನಾ]

ಅಸಿ$_4$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸಿ$_5$ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿ$_6$, ಅಸೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲುಗಿಡ: "ಅಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಯೆನಲು ಬಾಳುಬುಲು ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಬಂದಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮). ಅಸೆ$_2$: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅಸಿ$_7$, ಅಸ್ಸಿ (ಅ). ಬೇಸರವನ್ನಾಗಲಿ, ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಸಿ! ಬಸಪ್ಪನ್ನ ಕಾಣ್ಯಾ? ನಾಟಕಗೀಟಕ ಬರದವ್ನೆ ನೋಡು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೨೭). ಅಸ್ಸಿ: ಅಸ್ಸಿ! ಏನೆಂದಾರು ಜನ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಸಿ$_8$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಅಸಿ ಮಷಿ ಕೃಷಿ ವಣಿಗ್ವಿದ್ಯಾ ಶಿಲ್ಪ ಕರ್ಮಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ); ಅಸಿ ಮಷಿ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯಾದ್ಯ ಸದುದ್ಯೋಗಂಗಳಿಂದ ಪಾಪಾಯಾಸ ಪ್ರಸರಮುದಕ್ಕುಂ (ಉಸಾರ. ೧೦). ೨. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇತರರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಭಟನಾಗಿ ಜೀವಿಸುವುದು: "ಅಸಿಯೆಂಬುದು ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿದೋಲಗಿಸುವುದು" (ಪಸಾರ. ೬೯೮–೫). [ಸಂ.]

ಅಸಿಉನ್ನತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅಸಿಉನ್ನತನ್ ಎನ್ಬೊಬ್ಬನ್ ಕೆಳೆ ಇನಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫–೮ ; 780). [?]

ಅಸಿಂಬಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಮಣಿಯ ಟಗುರೆ ಅಸಿಂಬಾಲ ನಂದಿ ಅಲಾದ್ಯನೇಕ ಮಹಾಮನುಷ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಪ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೭೯–೩೬ ; ?). [?]

ಅಸಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಕೃಶ: ಕರಿಕಂ, ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + –ಕ$_2$]

ಅಸಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಲೋಭಮೆಂಬ ಸವಗಮಿಕ್ಕಿ ಮೋಹಮೆಂಬಸಿಕಮನಿಕ್ಕಿ . . . ನಿಷ್ಕಾರುಣನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಲೆಗಳಂ ಕೊಲ್ವಾತನಂ ಕಂಡು ಬೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೮೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಿಕಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ: ಕೃಷಿಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಫಲವ ಕಾಂಬಂತೆ ಅಸಿಕಲೆಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಅರಿಬಲವ ಗೆಲುವಂತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೩೯).
[ಅಸಿ$_8$ + ಕಲೆ]

ಅಸಿಕಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿಕಾಯ (ನಾ). ಬಡವಾದ ಶರೀರ; ದೇಹ: ಅವರ ಬದಲಿಗೆ . . . ಉದ್ದನೆಯ ಅಸಿಕಾಯದ ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳದ ಕೇಪ್ಟನ್ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಕಾಯ]

ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಅಡಕೆ: ಮೊದಲು ನೆಲ ಪೊಳ್ಳುಮಾಡಿ ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುಮೇಲು ಮಾಡಿ ಹುಗಿದು ಮೇಲೆ ಬಾಳೆಯೆಲೆಯ ನೆರಳು ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿದಿವಸ ನೀರುಹಾಕುತ್ತ ಹೋಗುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೭೪). [ಅಸಿಕೆ$_1$ + ಅಡಿಕೆ]

ಅಸಿಕ್ನಿ (ನಾ). ರಾಜಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸೇವಕಳಾಗಿ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಸೇವಕಿ: "ಅಸಿಕ್ನಿ ಎಂಬುದು ಲೆಂಕಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಕ್ನೀ]

ಅಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವಳು: ಆಕೆಯುಮಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತೆಯಾಗಿ ವಿಭೀಷಣಮಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦–೧೧); ಅಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತೆ ತೊಳ್ದಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬).

[ಸಂ. ಅಸಿಖೇಟಕಹಸ್ತಾ (ಅಸಿ + ಖೇಟಕ + ಹಸ್ತ + –)]

ಅಸಿಗಲೆ (ಕ್ರಿ). (?): "ನಡುಗು" (ಸೋಮುಚ. ಕೋಶ); ನಿಜಿಯ ನಡಿಗಡಿಗೆ ಕಳೆದುಡುವ ನೆವದಿಂ ಮನವನಜಿವ ಪದುರುನುಡಿಸಿದೊಡೆ ನಸುನಗುವೆ ಕೆಲದೆಗೆದು ಮುಖವ ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೆಜಿವುತ್ತ ದೊರೆವಸಿಗಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೀಗುರಿ]ಯ ತುಟಿಗೆ ಹದಕೊಡುವ ನಾಲಗೆಯ ಸುದತಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಸೋಮುಚ. ೧–೧೧೩). [?]

ಅಸಿಗಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿತ$_1$ (ನಾ). ಆಹಾರ: ಕಾಕಪಿಶಿತಮಸಿತಮಾಗೆ ಬೇಗದಿಂ ರೋಗಮುಂ ನೀಗಿ ರಾಗದಿಂ ಬಾಟ್ವೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೭–೬೦ ವ). [ಸಂ. ಅಶಿತ ?]

ಅಸಿತ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಿಳುಪಲ್ಲದ; ಕಪ್ಪಾದ: ಶ್ವೇತಂ ಹಾಸ್ಯಂ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಧೂಮ್ರಮುಸಿತಮುಜಿದುವನೆರಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೩೭). (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ(ಃ) . . . ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೪೯). ೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: "ಬಹುಲಃ, ಅಸಿತಃ – ಈ ೨ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ" (ಹಲಾಯು. ೯–೫೦). ೪. ಶನಿ: "ಅಸಿತಃ, ಕ್ರೋಡಃ . . . ಶೌರಿಃ – ಈ ೬ ಶನಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೯–೪೯). ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ನಿಮಗೆ ಅಸಿತವಾರ್ಷಗಣ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವಾಗಿರುವ . . . 'ಮಂಥಕರ್ಮ'ವನ್ನು ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ (ಬಿತಂಬಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಸಿತಕಂಠ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಘನ ಕವೀಶ್ವರ ರಾಜಧಾನಿಗಳೆನಸಿತಕಂಠನ ನಗರಿಗಳೆನಹಿತ ವಿಧು ರಾಹು ವೆನಿಪ ಬಿರುದಿನ ಕೇತುಮಯ ಪತ್ತನಂಗಳಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪).

[ಅಸಿತ$_2$ + ಕಂಠ]

ಅಸಿತಕಂಧರ (ನಾ).= ಅಸಿತಕಂಠ: ವನಜಲೋಚನಯುಗಳೆ ಬಂದಳು ಕನದಸಿತಕಂಧರನ ಬಳಿಯಿಂ (ಬಸವು. ೪೯–೧೧). [ಅಸಿತ$_2$ + ಕಂಧರ]

ಅಸಿತಖಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಅಸಿತಖಗಮೆನೆ ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೮). [ಅಸಿತ$_2$ + ಖಗ]

ಅಸಿತಗಲ, ಅಸಿತಗಳ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ. **ಅಸಿತಗಳ**: ಅಪ್ರತಿಮನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಗಮುಸುಪ್ರಸಾದಿಯನರಿಸಮರಸರಸಿಪ್ರಹಾರಿಯನಸಿತಗಳಗಣನಾಥನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸವು. ೫೮–೩೪); ಅಸಿತಗಳನವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸಮೆಯದಿಹ ಸಮುಸ್ತವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಸೌಂದಪು. ೬–೨೩).

[ಅಸಿತ$_2$ + ಗಲ್$_2$]

ಅಸಿತಗಳ 'ಅಸಿತಗಲ' ನೋ.

ಅಸಿತಗ್ರೀವ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ: ಸಿತಕಿರಣಜೂಟನಸಿತಗ್ರೀವನ ಭಯಕರಯುತ ಜಗತ್ಕುಕ್ಷಿ ಹರಿನೇತ್ರಾಂಘ್ರಿಯಭವನಣುಗರ್ಗುಂಟೆ ತನ್ನ ನರ್ಗಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೨೨). [ಸಂ. (ಅಸಿತ + ಗ್ರೀವಾ + –)]

ಅಸಿತತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೀಲಿಮೆ. 'ಅಸಿತತೆವಡೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಸಿತತಾ]

ಅಸಿತತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು: ಪೊಡರ್ವ ಕಜ್ಜಲವೆಚ್ಚದಸಿತತೆವಡೆದ ದಿಟ್ಟಗಳೊಪ್ಪೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೧೭). [ಅಸಿತತೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಸಿತಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ಅಸಿತಪಕ್ಷಾಷ್ಟಮಿಯದಿನ ಸಂಧಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೪–೩೭). [ಅಸಿತ$_2$ + ಪಕ್ಷ]

ಅಸಿತಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರೆಯರತಿಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೮).

[ಅಸಿತ$_2$ + ಪಯೋಜ]

ಅಸಿತಪಯೋಧರ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲು.

[ಅಸಿತ$_2$ + ಪಯೋಧರ]

ಅಸಿತರಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಕಪ್ಪಾದ ರಕ್ತ. ೩. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಬಹುರೂಪಮತಿ ರಕ್ತಮಸಿತರಕ್ತಂ ಸದಂಶು ಹಿರಣ್ಯಾಮಾ ಕನಕಮರ್ಚಿಯೆನಲಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಹವೇಳು ನಾಲಗೆಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೭). [ಅಸಿತ$_2$ + ರಕ್ತ]

ಅಸಿತರಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಎರೆಯ ಭೂಮಿ: "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ಕೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩). [ಅಸಿತ$_2$+ ರಸೆ]

ಅಸಿತರುಚಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, —ಕಾಂತಿ: ಪಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತವರ್ಣಮಭಿವರ್ಣಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [ಅಸಿತ$_2$ + ರುಚಿ]

ಅಸಿತವಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಟ್ಟೆ; ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ: ತಂದೆ ಕಾಲಾಯಸಾಸನದೊಳಸಿತವಸನವನಾಂತು, ರಕ್ತವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ಧರಿಸಿ . . . ಕಳ್ತೆಯನಡರಿ ತೆಂಕಮೊಗಮಾಗಿ ಪೋಗುತಿರ್ದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪–೧೨೧). [ಅಸಿತ$_2$ + ವಸನ]

ಅಸಿತಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ. ೨. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವನು; ಬಲರಾಮ: "ಅಸಿತಾಂಬರಂ ದನುಜರೂಪುವಿಹಾಯುಸವಾರಿ ದೊಡ್ಡಿತೆಂಬೆಸೆವಿವರೊಳ್ಬಲಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [ಅಸಿತ$_2$ + ಅಂಬರ]

ಅಸಿತಾಶ್ಮ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು; ನೀಲಶಿಲೆ; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: "ಹರಿಕಾಂತಮಸಿತಾಶ್ಮವೆನೆ ನೀಲಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬).

[ಅಸಿತ$_2$ + ಅಶ್ಮ]

ಅಸಿತಾಹಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವು ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಅಗರುವ ಧೂಪಧೂಮಲತೆಯೆಂದಸಿತಾಹಿಗೆ ಸಾರ್ವ . . . ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆಜಿವೆಗ್ಗನಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೭). [ಅಸಿತ$_2$ + ಅಹಿ]

ಅಸಿತಾಹಿದಂಶ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಕಡಿತ: ಪಿರಿದಪ್ಪ ನಂಜು ಪುಗುಲುರ್ಬಿದವಂಗಸಿತಾಹಿದಂಶಮಾದುದು ದಿಟಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೩).

[ಅಸಿತಾಹಿ + ದಂಶ]

ಅಸಿತಾಳವನ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕ: ಮತ್ತಂ ಅಸಿತಾಳವನ . . . ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರಸಂಮರ್ದನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦).

[ಅಸಿ$_8$ + ತಾಳ (= ತಾಲ) + ವನ]

ಅಸಿತೇಂದೀವರ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ: ಅಸಿತೇಂದೀವರಲೋಲಲೋಚನೆಯನಂದಂತಾ ಸಭಾಮಧ್ಯದೊಳ್ ಪಸುವಂ ಮೋದುವವೊಲೆ ಮೋದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೮). [ಅಸಿತ$_2$ + ಇಂದೀವರ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ: ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನಸಿತೋತ್ಪಲವರ್ಣ್ಣನವನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩–೩; 500).

[ಅಸಿತ$_2$ + ಉತ್ಪಲ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. = ಅಸಿತ ಪಯೋಜ : ಕಿಸುಸಂಜೆಯೊಳ್ ಬಿಸಿಲ್ವೊರೆದಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿಯವೊಲಾಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯). [ಅಸಿತ$_3$ + ಉತ್ಪಲಿನಿ]

ಅಸಿದನಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಧ್ವನಿ ; ಕಿರುದನಿ : ಸೆರೆಬಿಗಿದ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ ಅಸಿದನಿಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೭–೫). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು)+ದನಿ$_1$]

ಅಸಿದು, ಅಸಿ$_5$, ಅಸಿಯ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ; ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ : ಪೆಜಗಸಿದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದ ಜಿಂದೆ. . .ಪೋಲ್ತುದು ಮಹಾನದಿ ರುಂದ್ರಫಣೀಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೊಡರ್ವ ಪಗೆವರೊಡನೆ ಕರಮಸಿದಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಮುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ) ; ಕರಮಸಿದಾದ ಜಂಘೆ ಚಿಟುಕೆಂದು ಪಳಂಚುವ ಜಾನು (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೨). ಅಸಿ$_5$: ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಅಸಿನಡು', 'ಅಸಿಮೊಗ' ಪರಾ. **ಅಸಿಯ** : ೧. ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬ ವ). ೨. ಕೃಶವಾದ : ನೋಡಿದರ್ ಭಾವಿಸಿ ಸಗರನನಸಿಯ ಪಸಿಯ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರ್ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೬). ℙ ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಅಸಿದುಗೊಳ್ = ಸಣ್ಣಗಾಗು ; ತೆಳ್ಳಗಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು : ಬಳವಳಿದು ಬಡವಾಗಿ ಬಾಗಿ ಕದಪಿನ ಬಳಿಯೊಳಿಳಿದಸಿದುಗೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಸುಳಿ ಹೋಗಲಿಸ ತೆಳುಗತ್ತಲೆಯ ಮಱಿಗಳೊಯೆನಿಪ್ಪಂತೆಸೆದವೀಶನ ಭ್ರೂಲತೆಗಳು (ಸೋಮಚ. ೪–೭೫). ಅಸಿಯದು = ಸಣ್ಣದು ; ಚಿಕ್ಕದು (?) : ಅಸಿಯದಱಿಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬುತೆಸೆದುವಿದಿರ್ದಾರ್ದುರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೬). ಅಸಿಯನ್ = ಸಣ್ಣವನು ; ಕೃಶವಾದವನು: ನಾರಾಚದಂತಸಿಯನುಂ ಕೂರಿದನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೬ ವ); ಕರಮಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಱಿ]ಯನಾದ ದೆವಸಂ ಹರಿಣಧರಂ ದಿನಪನಲ್ಲಿ ಗಾಸೆಯೊಳಂದಂತಿರೆ ತಾಂ ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೨–೯). ಅಸಿಯನಾಗಿಸು= ಸಣ್ಣನಾಗಿಸು : ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯ್ಯುಮಾವಂದದೊಳ್ ಕನಲ್ದಾದ ಮೆಯ್ಯನಸಿಯನಾಗಿಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭). ಅಸಿಯಲ್ತು = ಕೃಶವಲ್ಲ ; ದೊಡ್ಡದು : ನಿನಗೇನಸಿಯಲ್ತು ನನ್ನ ಬಗೆಯುಬ್ಬೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨–೨೯). ಅಸಿಯಳ್, ಅಸಿಯವಳ್ = ತೆಳುವೈಯವಳು ; ಕೃಶಾಂಗಿ : ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸಸುಸಿಲ ಮುಸಕದ ಬಸದೊಳೆ ಬಸದಾಗಿಯುಮಸಿಯಳೆನಗಸವಸದೊಳ್ ಬೆಸೆದು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೪–೧೨ ವ) ; ಹಾರ ಮರೀಚಿಪ್ರಸರಂ ಬಳಸುತ್ತಿರೆ ಬರ್ಪಸಿಯಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳೆಸೆವ ಸಿರಿಯಂ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೮) ; ಅನುರಕ್ತೆ ನಚ್ಚಿನಸಿಯವಳನುಪಮ ವಿಗ್ರಹವಿಳಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೪೨). ಅಸಿಯರ್ (ಬಹುವ) = ಕೃಶರು : ನಕುಳನುಂ ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯ ಮಲೆಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರನಸಿಯರಾಗೆ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೨ ವ). ಅಸಿಯವು = ಸಣ್ಣವು ; ಚಿಕ್ಕವು : ಮೊಜಸಿಯವು ಮೂಜು ದೊಡ್ಡಿದುವು ಮೂಜಿಡೆ ತೆಳ್ಳಿದುವಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೨). ಅಸಿಯಾಗು = ಸಣ್ಣಗಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗು : ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳೊತ್ತದೆ ನಿಱಿವಿಡಿದ ಕುರುಳಡಸಿ ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿಡಿಯ ಪುರ್ವುಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶು ; ಮಲ. ಅಸು ; ತೆಲು. ಅಸದು, ಅಸಿ ; ಕುರುಖ್. ಅಸಾ]

ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಂತೆ (ಅಥವಾ ಕುಳ್ಳಿರುವಂತೆ) ಆಚರಿಸಲು ಬಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ವ್ರತ : ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತದಿಂದೆ ಪೆಂಪೆಸೆವಿನಂ ಮುಳ್ಗುಂಡದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಸಂನ್ಯಸನಕ್ಕೆಯ್ದೆ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೩–೧೫). ೨. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು. ೩. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವ್ರತ : ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಜಯವಧುವಾಣಿ ಬಾಣ ಮುಖಮಂ ಸಲೆ ಸಾಧಿಸಿ ಬಂದು ಭುಜದೊಳಾಸ್ಯದೊಳೆಸೆದಿರ್ಪಳ್ ವೀರ ಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಪಾಳಕನಾ (ಎಇ. XVI, ೪೦–೪೯ ; 1152). 'ಅಸಿಪತ್ರವ್ರತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಸಿ$_8$ + ಧಾರಾ + ವ್ರತ)]

ಅಸಿಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ಅಸಿಧಾರೆ ಮೊಗದಲಿ ಮಿಂಚಿದುವು ಮುತ್ತಿದುವು ಕಳಶಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೫) ; ಲೇಪಿಸಿದ ಜೇನಿನಾಸೆಗಸಿಧಾರೆಯಂ ನೆಕ್ಕಲೆಳಸುತಿಹೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫–೪೮೨).
[ಅಸಿ$_8$ + ಧಾರೆ]

ಅಸಿಧಾವಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವವನು (ಶ).
[ಅಸಿ$_8$ + ಧಾವಕ]

ಅಸಿಧೇನು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ ; ಕಿಗ್ಗತ್ತಿ: ಸಿಂಗಬಲನೆಂಬಗುರ್ವಿನ ಸಿಂಗಮನಸಿಧೇನು ಕಿರಣ ಕೇಸರಮಾಲಾಸಂಗತಮನಡಸಿ ಸುಂಗಲ್ ಸಂಗತ ಬಲನೊಂದು ಶರಭನಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೪). [ಅಸಿ$_8$+ಧೇನು]

ಅಸಿಧೇನುಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು : ಕಟೀತಟಪ್ರಬದ್ಧಾಸಿಧೇನುಕನುಮೆಂಬ ಧೇನುಕನುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ).
[ಅಸಿ$_8$ + ಧೇನುಕೆ]

ಅಸಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡು ; ಬಡನಡು : ಅಸಿನಡುವಿನೊಳ್ವೊಳೆವ ಗರ್ಭಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೩೫) ; ಅಸಿನಡು ಬಳೆದುದು . . . ಭೂಪನ ಶಶಿಮುಖಿ ಗರ್ಭವ ಧರಿಸೆ (ಕಂನವಿ. ೪–೫೯).
[ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ನಡು$_2$]

ಅಸಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ನಿಶಿತಾಸಿಪತ್ರ ಪತಿತ ಪ್ರಚಂಡ ಸುಭಟಮಸ್ತಕೋಚ್ಚಳಿತ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೧ ವ). ೨. = ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ ೧ : ಇಂತಾ ಹಯಂ ತಾನೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೊಂದು ವರ್ಷಂ ತಿರುಗಿ ತನ್ನಿಳೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವಲ್ಲಿಪರಿಯಂತಮಸಿಪತ್ರಮೆಂಬುರುತರವ್ರತವನಾಚರಿಸುತಿರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೦). ೩. ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ ; ಒರೆ. ೪. ಕತ್ತಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ. ೫. ಒಂದು ನರಕ. 'ಅಸಿತಾಳವನ' ಪರಾ. ೬. ಕಬ್ಬು. [ಅಸಿ$_8$ + ಪತ್ರ]

ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರಗಳ ತೋಟ : ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಟ್ಟಿಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೮). [ಅಸಿಪತ್ರ + ನಂದನ]

ಅಸಿಪತ್ರವನ (ನಾ). = ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ : ಮತ್ತಮಸಿಪತ್ರವನನಿಕರ್ತದೊಳಂ ತಪ್ತಾಯಃಪುತ್ರಿಕಾಲಿಂಗನದೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ) ; ಸಂಧಿ ಸಂಧಿಗಳಂ ಗಂಟುಗಡಿವುದುಂ ತಡಂಗಡಿವುದುಂ ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೂಳಿಕ್ಕಿಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೭ ವ). [ಅಸಿಪತ್ರ + ವನ]

ಅಸಿಪತ್ರವ್ರತ (ನಾ). = ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ ೨ : ಶ್ಲಾಘ್ಯದಿಂದಾದ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನದ ಸವಾರೋಗ್ಯದಿಂ ತಾಂಬೂಲ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣದ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಕುಸುಮಪರಿಮಳಲೇಪನಂಗಳಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೇಕಾಂತಕೆ ಯೋಗ್ಯವಹ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗಿರ್ವರುಂ ದಿವ್ಯಭೋಗ್ಯಮೆನಿಪೊಂದು ಮಂಚದೊಳೊಜಗಿ ಕಾಮವೈರಾಗ್ಯಮಾಗಿರ್ಪುದಸಿಪತ್ರವ್ರತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೯).
[ಅಸಿಪತ್ರ + ವ್ರತ]

ಅಸಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣಿಗಲೆ ಗಿಡ: "ಪ ಗ ರ ಣ ಗಿ ಗಿ ಲ ಸಿ ಪ ರ್ಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಪರ್ಣಿನ್]

ಅಸಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು. [ಅಸಿ$_8$ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಸಿಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು : "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನುಃ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಿಕಾ - ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೯೮). [ಅಸಿ$_8$ + ಪುತ್ರಿಕೆ]

ಅಸಿಮಸೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಏಟಿನಿಂದಾದ ಗಾಯ : ಪೊಸಕಾಲನೆಂಬಂತೆ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕಸಿಮಸೆಯನೆಸಗಿ ಕಪಿಸಂತತಿಯ ಭಕ್ಷಿಸುತ ಮೆಸೆದಂ (ವೆಂಕರಾ. ೬-೨೯-೨). [ಅಸಿ$_8$ + ಮಸ್ಸೆ$_1$]

ಅಸಿಮಿಸಿ, ಅಸಮಿಸಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು ; ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡುವುದು : "ನಾಚಿಕೆ, ಹೇಸಿಕೆ, ಸಂಕೋಚ, ಅಸಿಮಿಸಿ"(ಕಂಸುಹು. ೮೬) ; ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಮಯವು ಒದಗಿರುತ್ತದೆ ಅಂದ ಬಳಿಕ ಅಸಿಮಿಸಿಯೇಕೆ? (ಮಾಧವ. ೨೭). **ಅಸಮಿಸಿ** : ಏನಿಹನೋ ಅದೆ ಮಾಡಿರಿ ಜನನೀ ನಾನಿದಕಸಮಿಸಿಗೊಳ್ಳೆನು ಕರುಣೀ (ನನಲ್ಲ. ೯೬).

ಅಸಿಮಿಸಿ ಅನ್ನು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ತಕರಾರುಮಾಡು ; ಹಿಂದೆಗೆ: ಹುಡುಗೀ ಇನ್ನಮ್ಯಾಲೆ ಅಸಿಮಿಸಿ ಅಂಬೂಹಾಂಗಿಲ್ಲಾ, ಹಾಂಗ ಹಾಕೇನಿ ಒಂಟೀ ಹಿಡತಾ (ಮಿಂಚಿಹು. ೮೯). **ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡು**=ಸಂದೇಹಪಡು ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಈ ಪಿಂಡ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆ, ರಾಧಾಕಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದರೆಂದು ಅವಳು ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡದೆ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಬಿ ಳಿ ಯ ಪೊರೆಯನ್ನು ನಖಾಗ್ರದಿಂದ ಸಲೀಲವಾಗಿ ಹರಿದು ಅರ್ಭಕ ಜೀವಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದಳು (ದೀಪಹ. ೩). [?]

ಅಸಿಮೊಗ (ನಾ). (ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ) ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವ ಮುಖ ; ಸಣ್ಣ ಮುಖ : ಕಿಱುಗಿವಿ ದೇಸೆವೆತ್ತಸಿಮೊಗಂ ಸಘುರುಸ್ವನನಾಸಿಕಾಪುಟಂ . . . ಘನವಾಜಿಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೨-೯೫). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಮೊಗ$_2$]

ಅಸಿಯ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿಯಜಂಘೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೀನಖಂಡ : ಅಸಿಯಜಂಘೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯ . . . ಗುಜ್ಜರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫೪). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಜಂಘೆ]

ಅಸಿಯಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಪಾದ ; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ : ತಳಿರಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಯ ತಾವರೆಗಳಡಿಯ ಥಳಥಳಿಪ ಚೆನ್ನಡಿಗಳಸಿಯಡಿಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೧). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಅಡಿ$_1$]

ಅಸಿಯದು 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನಡು (ನಾ). = ಅಸಿನಡು : ಅಸಿಯ ನಡು, ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಂ, ಬಿಳಿಯ ಕರ್ಬುರ, ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆ (ಶಮುದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಹರಿಣಧರನ ಪೋಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯನಡುವಿಂದಸಿಯನಡುಗಳ ಸು ರ ನ ದಿ ಯ ಸುಳಿಗಳಿಗೆಸೆವ ಗಂಭೀರನಾಭಿಗಳ (ಬಸಪು. ೫-೨೪). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನಡು$_2$]

ಅಸಿಯನೂಲ್ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ದಾರ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ದಾರ: ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋ ೀ ದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ ವ). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನೂಲ್$_2$]

ಅಸಿಯಪುರ್ವು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಹುಬ್ಬು ; ಸಣ್ಣದಾದ ಹುಬ್ಬು : ಸಮುಜದೆ ಕೊಂಕಿ ನೀಳ್ದಸಿಯಪುರ್ವುಗಳೆಚ್ಚದೆ ನಾಡೆಯುಂ ಬೆಡಂಗಮರ್ದಸಿತಾಕ್ಷಿಯುಗ್ಮಮುಡಿಯೂಡದೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೩೭). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಪುರ್ವು]

ಅಸಿಯರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗುವಂತೆ ಅರೆ ; ನಯವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸು ; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು : ಕಡುಮುನಿದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಜರನಡಗೆಡಹಿದನು ಧುರದ ಗೆ ಲ ವಿ ಗೆ ಮಿಡುಕುವರನಸಿಯರೆದು ನೆಗ್ಗಿದನೇನನುಸುರುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩) ; ಪರಶುವಿನಿಂದೆ ಮುಸುಕಿ ಮುದ್ಗರದಿಂದಲಸಿಯರೆದು ಬಾಣಂಗಳಿಂದೆಚ್ಚು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೩೨). [ಅಸಿ$_3$ + ಅರೆ$_1$]

ಅಸಿಯಳ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಡು : ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಜ ಕ ಗೌ ಷ ಧ ವ ರೆ ವ ಪೊ ಲು ರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಭ ಬರಿಕೈಯ ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦). [ಅಸಿ$_4$ (< ಅಸುವೆ) + ಇಡು]

ಅಸಿಯೇಱು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಗಾಯ. ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ. ೩. ವಂಚನೆ ; ಮೋಸ : "ಅಭಿಚಾರೇಣ = ಬೇಳುವೆಯಸಿಯೇ[ಱ]ಜು ಮೊದಲಾದುವಱಿಂ (ಕಪಟದಿಂದ)" (ನೀತಿವಾ. ೨೫-೩೩) ; ಮುನದೊಳ್ ನೀಂ ಮುಳಿದರನಱಿವನೊಸೆದರಂ ಕಾವನೆಂಬ ನಚ್ಚಿನ ಜವನುಂ ನಿನಗಮಸಿಯೇಱಿನವನಾದನೆ ತ ಮ್ಮ ನೆ ಪಿಡಿದ ಕೆಯ್ದುವುಂ ಪಾವಾಯ್ತೇ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೨). [ಅಸಿ$_8$ + ಏಱು$_1$]

ಅಸಿಯೇಱುಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ವೇಷಧಾರಿ ; ವಂಚಕ ; ಮೋಸಗಾರ : "ಗೂಢಪುರುಷ = ಅಸಿಯೇ[ಱ]ಜುಕಾಱಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೪-೧೯೧). [ಅಸಿಯೇಱು + -ಕಾಱ]

ಅಸಿಯೊಱೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ ; ಒರೆ. 'ಅಸಿಯೊಱೆದೆಗೆ' ಪರಾ. [ಅಸಿ$_8$ + ಒಱೆ$_3$]

ಅಸಿಯೊಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯನ್ನು ಕಳಚು ; ಒರೆಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ : ಆ ವಧುವಿನ ಗೃಹಕೆಯ್ದಿ ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರವುಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಱೆದೆಗೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೨). [ಅಸಿಯೊಱೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಸಿರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ : ಅಸಿರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿ ಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ದುವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದೆಂ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಪಂ ರಾ ನಾ. ೯-೧೭೭). [ಅಸಿ$_8$ + ರತ್ನ]

ಅಸಿಲತಾಧಾರೆ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕುವ ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ವೈರಿಭೂಪಾಳಕಜಾಳಸ್ವಾಂತಚಿಂತಾಭರಮನಸಿಲತಾಧಾರೆಯಿಂ. . . ಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೪). [ಸಂ. ಅಸಿಲತಾಧಾರಾ]

ಅಸಿವಲಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಂಬ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿ,—ಧರಿಸು : ಪಲ್ಮೊರೆಯುತಸಿವಲಗೆವಿಡಿದವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೩). [ಅಸಿ$_8$ + ಪಲಗೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಸಿವಸಿ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸಿವೆರಲ್ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಬೆರಳು ; ಕೋಮಲವಾದ ಬೆರಳು : ಅಸಿವೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪುವುಗುರ್ಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೯). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಬೆರಲ್]

ಅಸಿಹೇತಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ (ಶ). [ಅಸಿ$_8$ + ಹೇತಿ]

ಅಸೀಮ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ : ಒಂದು ತತ್ತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಅಸೀಮ ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಿರ್ಗತಿಕರಾದ ನೂರಾರು ಆಪ್ತಬಾಂಧವರ ಚಿತ್ರವು (ಕರವೀ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸು$_1$ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿ ತ್ತು ಕೊಂ ಡ ದ್ದು : "ಅಸುವೆಂದೊಡಂ ಸಲಂಗೊಂಡುದೆಂದೆನಿಸಲ್ಕೆಯಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡುದಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೭). [?]

ಅಸು$_2$ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ಬೇಗ: "ಅಸು [ಪಾಠಾಂ. ಆಸು]ವೆಂದು ಶೀಘ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [< ಸಂ. ಆಶು]

-ಅಸು$_3$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಏಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳ ಮುಂದೆ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಕರಸು, ನಡಸು.

-ಅಸು$_4$ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಳೆಬೆಳೆತೋರ ವ್ಯಸೂ . . . ಬೆಳಸು, ಬೆಳಸುಗಳ್" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೩ ಪ್ರಯೋ); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೪); ಓರಂತಿರೆ ಬೆಳಪ ಬೆಳಸು ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧); ಬೆಳೆಯೆಂಬ ಧಾತುವಿನ ಭಾವವಚನಂ ಬೆಳೆಯೆಂದುಂ ಬೆಳಸೆಂದುಮಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೨೧೮ ವೃತ್ತಿ).

ಅಸು$_5$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣ; ಜೀವ; ಉಸಿರು: "ಜೀವಿತವಸು ಪ್ರಾಣ ಜೀವವೆನೆ ಪ್ರಾಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯-೨೯); ಮೆಯ್ಗಳೆರಡಾದೊಡಮೇನಸುವೊಂದೆ (ಆದಿಪು. ೩-೫). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ.

ಅಸುವಱೆಯಾಗು = ಜೀವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಸತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಆದಿವರಾಹನೆತ್ತುವಂದಸುವಱೆಯಾದ ಸೇದೆ ತನಗಾಱಿದುದೆಂಬಿನಮೀಗಳೆಟ್ಟಪಳ್ ವಸುಮತಿ ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ಭೂಪನ ಭೂರಿಭುಜಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೪೩-೨೮; 1112); ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೊಗಸಿಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟೆವೆಸದಿನಸುವಱೆಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾಶಯ್ಯೆಯಿಂದುಱೆ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ); ನೀಡುಮೆಸಗಿಯಸುವಱೆಯಾಗಿ ನಿರರ್ಥಕ ಪ್ರಯಾಸಂಬೆತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೯ ವ). ಅಸುವೊಱೆಯಾಗು = ಜೀವಹೋಗು: ರೋಗದಿಂ ಪತ್ತೆಂಟುದಿವಸಕಸುವೊಱೆಯಾಗಿ ಬೇಗದಿಂ ರಜತಗಿರಿಗೈದಿದಂ (ಬಸರ. ೫-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಸು$_6$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸುಂಗೊಳ್, ಅಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕೊಲ್ಲು: "ಅಸುಂಗೊಳ್ - ಪ್ರಾಣಾಪಹರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಇಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೇಮಱುಕಮನೆಂಬುದೇ ನಿರಿದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಅಪ್ರತಿಮಂ ಕೃತಾಂತ ಸದೃಶಂ ರಿಪುಸೇನೆಯನೊಟ್ಟಿಸುತ್ತು ನಿನ್ನೊಪ್ಪಭಟರ್ಕಳನ್ನಿಱಿದಸುಂಗೊಳೆ ಪೊಂದಿದ ಕೇಸವಯ್ಯನ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮-೧೭; 900); ಪೊಗೞದಿರ್ಪವೆ ಮೆಚ್ಚಿದಾಂತ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಬಗಿದಸುಂಗೊಳೆ ಸುಯ್ದುಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಣ ಬಾಯ್ಗಳೆ ಬೀರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫); ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ, ನಿನ್ನಸುಂಗೊಂಡೊಡೆ ದೋಷಮಾದುದೆ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ ಸುರತ ಮಕರಧ್ವಜನ ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿರಹಪರಿತಾಪಮುಂ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡಸುಂಗೊಂಡಗಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೮ ವ); ನಭಸ್ಥಳದೊಳಾದುದುಳ್ಕಾಪಾತಂ, ಅದಂ ಕಂಡು ಅಸುಂಗೊಂಡು (ಅಜಿಪು. ೬-೪೬ ವ); ರಿಪುಭೂಪರೀ ನಿಕಟಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಸಾಹಸತುಂಗನಾ ಪುರಮಸುಂಗೊಳೆ ಬಿಟ್ಟರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೨೮). ೩. ಬೆರಗಾಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು: ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮತುರಂಗಮಮಂ ಮಿಸಿಸಿ ನೆಗೞ್ದ ಡಾಳಪ್ರಿಯನೊಳ್ ಸಂಗತ ಗುಣನಸಿಲತೆಯನಸುಂಗೊಳೆ ಭುಜವಿಜಯ ಗರ್ವದಿಂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೮); "ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯಂ ಜಗಮಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಂಡ ನೆಗೞ್ತೆ (ಎಇ. V, ೧೭೮-೯೪; 1088); ಭುವನೈಕಮಲ್ಲನಂ ಭೂಭುವನಮಸುಂಗೊಳೆ ಮುರಳ್ಚಿ ರಾಜ್ಯಮನಧಿಕೋತ್ಸವದಿಂ ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲಂಗವಯವದಿಂ ಕೊಣ್ಡು ಕೊಟ್ಟ ಗಣ್ಡಂ ಪಾಣ್ಡ್ಯ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೪೪; 1100). "ಅಸುಂಗೊಳೆ = ಬೆರಗಾಗಲು" (ಶಾಪಮುಂ. ಕೋಶ). ಅಸುಗೊಳ್: ೧. ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಈ ದುರುಳ ನೈಶಾಟರಸುಗೊಳಲೈದಿಬರುತಿಹರೆಂದು ಬಹಮಾಯಾದುರಾತ್ಮನ ಕಂಡು ಮುನಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೯). ೪. ಮನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು, —ಕದಿ: ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣಿಗೆ ಪೇಳಿದಳು ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೆದ್ದು ಪೋಪನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ನಿನ್ನಸುಗೊಂಡು ಪೋದಾಳ್ವನ ತರದಿದ್ದು ಮಾಡುವುದೇನು ಮಗಳೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩). [ಅಸು$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸುಂಗೊಳಿಸು, ಅಸುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸು; ಕೊಲ್ಲಿಸು. ೨. ಹೆದರಿ ನಡುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭಯಪಡಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು: ಅಂತಾ ಕೂಸುಗಳ್ ನಿಜಜನನೀಜನಕರ ಮನಮನಿಟ್ಕುಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಮರಾತಿಜನಂಗಳ ಮನಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ ಬಳೆಯೆ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೧ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮಸುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ಯಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೮). ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು; ಬೆರಗಾಗಿಸು: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮುಮರ್ದ ಕೋದಂಡಮಸುಂಗೊಳಿಸೆ ಭಯಂಗೊಳಿಸೆ ಸಭಾಸದರನುಜದೆ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೮); ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). ಅಸುಗೊಳಿಸು: ೧. ಖಳರ ಶೀಲಾಚಾರವ ನಂಬಿ ಮೆಯ್ಮಱೆದೊಳಗಾಗೆ ಕೇಡಾಗದಿರದು ಹುಲಿಯುಪವಾಸ ಪಶುಗಳ ನೆರವಿಯಸುಗೊಳಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೬).
[ಅಸುಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಸುಂದೊಱೆ, ಅಸುದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು; ಜೀವವನ್ನು ತೊರೆ: ಮುಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಱೆದರಱೆದರ್ ಕೊಂದರಂದಗೆಡಿಸಿದರಸುಂದೊಱೆವಿನಂ ಬಾಯ್ಗಳಂ ತೆಱೆವಿನಂ ಮೆಯ್ಗಳಂ ಮಱೆವಿನಂ ಸುರರಸುರರ (ಚೆಬಪು. ೨೧-೨೦). ಅಸುದೊಱೆ: ತಂದೆಗೋಸುಗ ಮಾಳ್ಪನವಸರಕೆ ಗೋನಿಮಿತ್ತಂ ದೇವವಿಪ್ರಾರ್ಥಕಸುದೊಱೆದೊಡಾತಂಗೆ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಾದಪುದು ಗಡ ಕೈವಲ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೧೧).
[ಅಸು$_5$ + ತೊಱೆ$_1$]

ಅಸುಂಬು, ಅಸುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಅಸುಂಬು - ಸಂಚಾಲನೇ (ಅಲ್ಲಾಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ - ಬೆಡಂಗು . . . ಅಸುಂಬಿದಂ, ಕರಂಡಗೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಅಸುಬು: ಭರವಸದಿಂದ ಸಂಜೀವಿನಿಯ ತಂದು ಅಸುಬಿ ವಾನರರಿಗೋಸುಗ ಗಿರಿಯನೆತ್ತಿ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ನೆಲಕೆ ನಿಲಿಸಿದನೀ ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೭-೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶಙ್ಕು, ಅಶಕ್ಕು, ಅಯುಕ್ಕು; ಮಲ. ಆಯುಕ, ಆಯೆಕ = ಕಳಿಸು, ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು, ಸಡಿಲಮಾಡು; ಕೊಡ. ಆಯರ್ = ಕಳಿಸು; ತೆಲು. ಅಸಿಯಾಡು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ನೇತಾಡು; ಕುರುಖ್. ಅಸ್ರ್ನಾ = ನಡುಗು]

ಅಸುಕೆ 'ಅಸುಗೆ' ನೋ.

ಅಸುಖ (ಗು). ೧. ಸುಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಸುಖಕರ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಅಹಿತ; ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೋಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಿ (ನಾ). ದುರ್ಗತಿ; ಕೀಳುಗತಿ: ಪಾವನವಾದುದನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಆಚಾರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿ ಅಸು[ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋ]ಗತಿಗಿಳಿಯದಿರಿ (ಬಸವ. ೬೩೦). [ಸಂ.]

ಅಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೀವಬಿಡು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡು : ತನ್ನನುವಿಂಗೆ ಕೊರತೆಬರೆಯಸುಗಳೆವೆನೆಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯನಾಂತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೭); ಪೊರೆಯೊಳಸುಗಳೆದಿರ್ದ ವೇಶ್ಯೆಗಂ ಪರಣಮ್ಯೆತಂದುದು (ಚ ಬ ಪು. ೬-೩೩). [ಅಸು$_5$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಸುಗಾವಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಕಾಯುವುದು (ಕ). [ಅಸು$_5$ + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅಸುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೀರು; ಸಾಯಿಸು : ಪಿಡಿವ ಪುಲಿ ಕರಡಿ ಬಾಯ್ವಿಡುವ ಭೂತಂಗಳಸುಗುಡಿವ ಪಾವುಗಳಟ್ಟಿಸುಡುವ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩). [ಅಸು$_5$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಅಸುಗೆ, ಅಸುಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ: "ಅಸುಗೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ತಾನಶೋಕಾಹ್ವಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧); ಪುಗಲೆನ್ನದೆ ದಲ್ ಪುಗಿಮೆಂದು ಮೆಲ್ಪುಗುಂದದ ದನಿಯಿಂ ತಳಿರ್ತಸುಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದ ಪಿಕಾಳಿ ಮೆಲ್ಲನೂಳ್ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೨); ಕಿಸಲಯದಿನಸುಗೆಯಸದಳ ಮೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೦); ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳಿರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮). **ಅಸುಕೆ**: ಅಸುಕೆಯ ಕೆಂಪು ಪಾದರಿಯ ಕಂಪು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೮); ಕುಸುಮಕಿಸಲಯಮೆ ಲೋಕಕ್ಕೆಸೆವುತ್ತಂ ಸಾವತಂಸಮೆನೆ ಸಾಲದೆ ಸಂದಸುಕೆಗೆ ನಿಸ್ಸಾರಫಲಪ್ರಸೂತಿ ಮತ್ತಂತವಾದೊಡೇನಾಗದೊಡೇಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೭೦); ಹೀಲಿಗಳನೊಲಿದುಟ್ಟು ತಳಿರಿನ ಮೇಲುದಿಟ್ಟು ಸುಕೆಗಳ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮಾಲೆಗಳ ತಲೆಸೂಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೮).
[< ಸಂ. ಅಶೋಕ]

ಅಸುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ತ್ವಕುಗ್ಗು : ಮಸೆದಸಿಯ ಪಂಜರದೊಳಿನ್ನೆಗ ಮುಸುಗೆಡುತಮಿರ್ದುಗ್ರಸೇನನನೆಸೆವ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಬಂಧನವನು ಕಳೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೮). [ಅಸು$_5$ + ಕೆಡು]

ಅಸುಗೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಚಿಗುರು : ಬಾಸುಟಿ ತಳ್ಪ ಶೋಕಶಿಖಿಯಂ ಕಟಿಲ್ಚಲೆಂದೊಟ್ಟದಸುಗೆದಳಿರಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೧); ಘುಸೃಣರಸದಿನಸುಗೆದಳಿರಂ ತೊಯ್ವಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩ ವ); ಸುರಯಿಯರಲ ಪರಾಗದ ಪೊಂಜಗಲಿಯ ಮೇಲಣಸುಗೆದಳಿರಲರ್ವಾಸಿನೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ). [ಅಸುಗೆ + ತಳಿರ್$_2$]

ಅಸುಗೆನನೆ (ನಾ). ಅಶೋಕೆಯ ಮೊಗ್ಗು, —ಹೂವು : ಅಸುಗೆನನೆಗಳ ನಿಮಿರ್ದು ಬಳಸಿದೆಳವಳ್ಳಿಗಳಿವೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಸೆಸೆಯಲ್ ಪಸುರ್ವಣಿಯುಂಗ[ಗು]ರಗಳನೊಲ್ದಸಿಯಳ ಕರಶಾಖೆಗಳ್ಗಮರ್ಚಿದಳೊರ್ವಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೩೭). [ಅಸುಗೆ + ನನೆ$_3$]

ಅಸುಗೊಳ್ 'ಅಸುಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳಿಸು 'ಅಸುಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳ್ಳು 'ಅಸಗ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸುತ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು : ಇನಜಂ . . . ಒಂದಿ ನಿಲೆ ಸೌಮ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ದುಃಖಿತಂ ಧನಹೀನಂ ಸ್ಖಲಿತಾಂತರಂಗನಸುತಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಕಂ ರಕ್ಷಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಸುಂಗೊಳ್ ೧ : ಪರರಸುದೆಗೆವುದೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾಗಿರಲವನಿಗಿನ್ನುಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭-೭೧). [ಅಸು$_5$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಸುದೊಱಿ 'ಅಸುಂದೊಱಿ' ನೋ.

ಅಸುಧಾರಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು; ಬದುಕುವುದು. [ಅಸು$_5$ + ಧಾರಣೆ]

ಅಸುನೆಱಿ (ನಾ). ನಯವಾದ ಅಥವಾ ಕೋಮಲವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು (?): ಬಾಳಂ ಬಾಳಮೃಣಾಳದಂತಸುನೆಱಂ ದುಗ್ಧಪ್ಲವಂ ಸ್ಫಾಳ ಕಲ್ಲೋಳಾಸ್ಫಾಳಿತ ಹೇಮಶೈಲಮಿದನಿನ್ನೇವಣ್ಣಿದಂ ಶಕ್ರನೆಂಬಾಳೋಚಂಬೆರಸಿರ್ಪ ದೇವಗಣಮಂ (ಆದಿಪು. ೭-೯೧). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಿನೆಱಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?
[ಅಸಿ$_5$? + ನೆಜ. ℙ ತಮಿ. ನಿಜಂ = ಶರೀರ]

ಅಸುಬು 'ಅಸುಂಬು' ನೋ.

ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹ; ಜೀವಕೋಟಿ : ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೀಮಾಗಳುಂ ಕಾರುಣ್ಯಾನ್ವಿತಚಿತ್ತರಾಗಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೩೪). [ಸಂ. (ಅಸು$_5$ + ಭೃತ್ + ವರ್ಗ)]

ಅಸುಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಿಯೋಗ; ಸಾವು : ಕೆಳೆಯಂಗಾಯ್ತಸುಮೋಕ್ಷಮಾಗದೆನಗಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಮೋಕ್ಷಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೧).
[ಅಸು$_5$ + ಮೋಕ್ಷ]

ಅಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗು; ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು : "ಅಸುರ್ – ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶರ್, ಅಯರ್ = ಬಳಲು; ಮಲ. ಅಯರ್ = ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪು]

ಅಸುರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ : "ಅಸುರಃ, ದಾನವಃ . . . –ಈ ೮ ಅಸುರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೫); "ಚುಕ್ಕಿಗುವರರು ರಕ್ಕಸರು ಮುಬ್ಬಿಗರುಯೆನಲ್ಕೆ ಅಸುರಾಭಿಧಾನದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಸುರಗುರು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಗುರು; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ : "ಅಸುರಗುರುವೆಂದೆನಲು ಶುಕ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬); "ರಕ್ಕಸರೋಜ ಚುಕ್ಕಿಯೆನಲೂ ಕಂಗೊಳಿಕುಮಸುರಗುರುವಿನೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮).
[ಅಸುರ + ಗುರು]

ಅಸುರಧೂಳೀಪಟ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ : ಘನಮೋಹರದ ಮಧ್ಯದೊಳಸುರಧೂಳೀಪಟನು ಹೊಱವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೩೭).
[ಅಸುರ + ಧೂಳೀಪಟ (= ಧೂಲೀಪಟ)]

ಅಸುರಬಲಿ (ನಾ). ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಆಹಾರ : ಮತಿಯುಳ್ಳೊಡಿವನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮುಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮). [ಅಸುರ + ಬಲಿ$_2$]

ಅಸುರರಿಪು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಶತ್ರು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ : ಪರಮಾರ್ಥಂ ನಿಮ್ಮ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರತರ ನಿಜಮಂ ಭಾವಿಸಲ್ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ತಾಮರಸೋದ್ಭೂತಂಗೆ ಶಕ್ರಂಗಸುರರಿಪುಗೆ ವೇದಕ್ಕ ತರ್ಕ್ಕಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೨); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳಿ ಗಱಿಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫).
[ಅಸುರ + ರಿಪು]

ಅಸುರವಿಜಯಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನೀಚಸ್ವಭಾವದ ಅರಸು : ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯುಮಸುರವಿಜಯಿಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ ಮೂವರಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೮-೧೯ ಚಾವುಂಪು). [ಸಂ. ಅಸುರವಿಜಯಿನ್]

ಅಸುರವಿರೋಧಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಕುಂತೀಸೂನುವನು ಬೆಸಗೊಂಡನಸುರವಿರೋಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೩). [ಸಂ. ಅಸುರವಿರೋಧಿನ್]

ಅಸುರವೈರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮). [ಅಸುರ + ವೈರಿ]

ಅಸುರಹರ (ನಾ). ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಅಸುರ + ಹರ$_3$]

ಅಸುರಾಂತಕ (ನಾ). = ಅಸುರಹರ : ಅಸುರಾಂತಕನಾಮಮುದಂದು ಸಾರ್ಥಕಂ (ಜಗವಿ. ೧-೭೩) ; ಆ ಶಿರವನಸುರಾಂತಕಂ ಮೈದುನಂಗುಚಿ ತೋಱ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮುಂದಕಿಡಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೨). [ಅಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಸುರಾಮಾತ್ಯ (ನಾ). ದೈತ್ಯರ ಮಂತ್ರಿ ; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ : ಹಿಮಧಾಮಂ . . . ಅಸುರಾಮಾತ್ಯನಿಂದಂ ಚತುಸ್ಸಪ್ತಮ ಕರ್ಮಾಯ ತ್ರಿಧರ್ಮಾತ್ಮಜನೊಳ್ . . . ಅತಿಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೪). [ಅಸುರ + ಅಮಾತ್ಯ]

ಅಸುರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಆನೆಯಿಂದಿಳಿಗಿಳಿದು ಬಿಜಯಂಗೈದನಸುರಾರಾತಿ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೫೧). [ಅಸುರ + ಅರಾತಿ]

ಅಸುರಾರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ನಿಖಿಳಯಾದವಜಾಲ ಪಯಣವ ಮಾಡಲೆಂದಸುರಾರಿ ನೇಮಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೨). [ಅಸುರ + ಅರಿ$_6$]

ಅಸುರಾವಾಸ (ನಾ). ಅಸುರರ ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ದೈತ್ಯರ ನೆಲೆ : ಪಂಚಾಣೂತ್ತರೆಯಿಂದಮಿತ್ತಲಸುರಾವಾಸಂಬರಂ ಹೀನಮಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೨). [ಅಸುರ + ಆವಾಸ]

ಅಸುರಿ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ ; ದೈತ್ಯರ ಹೆಂಗಸು. ೨. "ಕರಿಸಾಸವೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರುಸುರು (ನಾ). ದಣಿವಿನಿಂದಾಗುವ ಉಸುರು ; ಆಯಾಸ; ನಿಶ್ಶಕ್ತಿ. 'ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಆಸುರುಸುರು]

ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ದಣಿವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಶ್ರಮದಿಂದ ಏದು : ಜಾಂಬವನ ಕಾಣ್ಬೆನೆಂಬಾ ಎಸಕದಿಂ ದೈತರಲ್ಕಡಿದುಡಿದ ಪದಗಳಿಂ ಮುಸುಕಿದಂಬಿನ ಸಮುದಯಂಗಳೊಳ್ಪಕ್ಕಿಯಂತಸುರುಸುರುಗೊಳುತ ಕಂಗೊಂಡುದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೪-೪೪). [ಅಸುರುಸುರು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸುರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ : ಹೇವರಿಸದಸುರೆಯುಸುವೀಂಟಿದವರಾರೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೧). ೨. ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಿಡ ; ಹಾಲ್ಗಂಚಿ ಗಿಡ : "ಕೋಳಿಕುಟುಂಬಮೆಂದೆನಕ್ಕ[ಲ್ಕ]ಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಲ್ಕಂಚಿ, ಪಾಲಂಜಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೪೦-೩೦). [ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ; ರಾಕ್ಷಸರ ಅಧಿಪತಿ,—ಒಡೆಯ : ಅಸುರೇಂದ್ರನಳ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕುತ್ತಿರದೆ . . . ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೨). [ಅಸುರ + ಇಂದ್ರ]

ಅಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಡೆ ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ರಾಮನ ಕಟಕ ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿಯಲಸುವಡೆದ ಬಳಿಕ ವಿಭಾವರಿಯೊಳಂದಾಯ್ತು ಲಂಕಾಪುರ ಪುನರ್ದಹನ (ತೊರರಾ. ೬-೩೭ ಸೂ). [ಅಸು$_5$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಸುವಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಪಿರಿಯ ಪಾಗವಡ್ಡಿಯೊಳಸುವಡ್ಡಿಯೂರಿಂಗೆ ಕದ ×× ಣ ಗದ್ಯಾಣಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಅಂಕದೊಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧-೨೩ ; 1059). [?]

ಅಸುವಳಿ 'ಅಸುವಱ' ನೋ.

ಅಸುವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗಿಸು ; ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಅಸಿಯಳಿಸಿಯ ಬೆಳ್ಪಾಂತಿರ್ಪ ಮೈಗೊಂಚಲಿಂ ಛೇದಿಸಿದ ಕಿಸಲಯಂಬೊಲ್ ಕೋಮಲಂ ಬಾಡುತಿರ್ಕುಂ ಅಸುವಳಿಸುವಳಲ್ಗತ್ಯುಗ್ರಕಂ ಮಾಗಿ ನೇಸರ್ ಬಿಸಿಗೆ ಬಳಲುವಂತಾ ಕೇತಕೀಗರ್ಭಪತ್ರಂ (ಉರಾಚ. ೪೪). [ಅಸುವಳಿ (< ಅಸುವಱ) + -ಇಸು$_3$]

ಅಸುವಱ, ಅಸುವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗು ; ಜೀವಬಿಡು : "ಅಸುವಱದುದರ್ಕೆಯುಂ ಸೊಪ್ಪಾದುದರ್ಕೆಯುಂ ಪೆಸರಱ್ಗಿತೆನಿಸುಗುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೨). **ಅಸುವಳಿ** : ಸೆಣಸಿ ಷಡುರಥರೊಡನೆ ಹೊಯ್ದಾಡಲು ಆಳಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುತಸುವಳಿದು ಪೋಪಾಗ ತ್ರಿನಯನಸಖ ಪಾರ್ಥನಿದ್ದೇನ ಮಾಡಿದರು (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೯) ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಮಾಲೆಯ ನೋಡಲು ಪೊತ್ತಿ ಮಾಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಸು ಓರಿ ಓರಿ ಅಸುವಳಿವಂತೆ ಪೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೧). [ಅಸು$_5$ + ಅಱ$_1$]

ಅಸುವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ಯಮದೂತ. ೨. ಜೀವಧಾರಿ ; ಆತ್ಮ : ಅಲ್ಲಿಯೆ ಅಡಗಿತ್ತು ಬಂಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವ ಅಱವ ಅಸುವಾಹಕಂಗೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೪). [ಅಸು$_5$ + ವಾಹಕ]

ಅಸುವಿಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು ; ಬದುಕಿರು ; ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ ಮಾಡು : ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಂಡಸು ಕಾಲನಸುವಿಡಿದಿದ್ದವರನಾ ಕಾಣೆ ತೊಡಕಿದ ವೈರಿಬಲದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫) ; ಆಲಸಿ ಬಳಿಕಸುವಿಡಿಯಲೊಲ್ಲದೆ ಸುತವಿಯೋಗದಲಿ . . . ನಳಿನಜನಿಳಯಕಭಿಮುಖರಾದರನಿಬರು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೭). [ಅಸು$_5$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಸುವಿಡಿ$_2$ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಎದುರು ಜಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಕಕ್ಷವಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ ಸಂದಸುವಿಡಿವಟ್ಟಸಂಗುಣವಳುಂಬಗೆ ಪಾಸಗೆವನ್ನಿ ಮುಟ್ಟೆ ಜಟ್ಟಿ ಸಿರಣವಟ್ಟ ಬಾಹುದಣೆ . . . ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮). [ಅಸು$_2$ + ಪಿಡಿ$_2$]

ಅಸುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡು ; ಜೀವಕೊಡು : ಋಷಿಛಂದಮುಖ್ಯಾದಿ ದೇವತಾವರಣದಿಂ ವಸುರಜತಸ್ಫಟಿಕ ಶಿಲಾಮಯಲಿಂಗ ವಸುವಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತೆ (ನವಮೋ. ೨-೩೬). [ಅಸು$_5$ + ಇಡು]

ಅಸುವೆ, ಅಸಿ$_4$, ಅಸು$_6$, ಅಸೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ವಿಶಾಲ ವಜ್ರದಸುವೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣನಾಗರೆವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೧೦ ವ) ; ಪೊಸತೆನಿಪ ಸಿಂಧುವಾರದ ರಸದಿಂ ದರಿದಾಳ ಕೋಷ್ಠಶಿಲೆಯೆಂಬಿವನಿಂತಸುವೆಯೊಳರೆದೀಂಟಲೊಡಂ ವಸುಧೆಯ ಮೂಷಿಕ ವಿಷಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೧೨) ; ಅಸುವೆಯೊಳೊತ್ತೊತ್ತಿ ಪನಿನೀರನೆಱದೆಱದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೪). **ಅಸಿ$_4$** : ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಜಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲು ರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಭಬರಿಕೈಯ ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಗೆಯ ಸರಿಸಗುಂಡಿನೊಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦). **ಅಸು$_6$** : "ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟಮೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯). **ಅಸೆ$_1$** : 'ಅಸೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯುಗುಂಡು = ಅಸಿಯಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು : ಸ್ಮರನಂ ನೋಡದ ಮುನಿಜನದಾ ಉರುಧೈರ್ಯವನರೆಯಲ್ಕೆನುತುಂ ರತಿ ಕರದೊಳು ಧರಿಸಿದಸಿಯುಗುಂಡೋ ಎನೆ ತರುಣೀರತ್ನದ ಕಿಱುದೊಡೆ ಕಣ್ಗೆ ಕರಂ ಚೆಲ್ವೆನಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೯). [?]

ಅಸುವೆಕಲ್ಲು, ಅಸಿಕಲ್ಲು, ಅಸಿಗಲ್ಲು, ಅಸೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : ತೊಳಲಿಕಲ್ಲಸುವೆಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ (ಪಸಾರ. ೬೨೭-೧೪). **ಅಸಿಕಲ್ಲು** : ೨. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಅತ್ತೆಗೆ ಅಸಿಕಲ್ಲು ಸೊಸೆಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು (ಗಾದೆ). **ಅಸಿಗಲ್ಲು** : ಅದನ್ನೇ ಗೋರಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಕತ್ತಿ ಮಸೆಯಲು ಅಸಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದರು (ನಡೆವಾ. II, ೮೮೮). **ಅಸೆಕಲ್ಲು** : ಅಸೆಕಲ್ಲಿಗೂ ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟಿಗೂ ನಂಟು (ರೂಢಿ).

ಅಸಿಯುಕಲ್, ಅಸಿಯುಕಲ್ಲು, ಅಸುವೆಯುಕಲ್, ಅಸೇಕಲ್ಲು = ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : "ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟಮೆನಲಸಿಯುಕಲ್‌ಗುಂಡಿಂಗೆ ಪೆಸರು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯) ; ಅಸಿಯುಕಲ್ಲಂ ಮಡಗಿಕೊಂಡೊಡೆ ಮದುವೆ ಕೆಡುವುದೆ (ಅರಾಚ. ೮-೪೧) ; ಅಸುವೆಯುಕಲ್ಗಳಂ ತೊಳೆದು ಚಂದನಮಂ ಪನಿನೀರ್ಗಳಿಂದೆ ಚಾರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೯) ; ಈ ಒಲೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಅಸೇಕಲ್ಲು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೬೭).
[ಅಸುವೆ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_3$)]

ಅಸುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣತೆಗೆ; ಜೀವವನ್ನು ಸೆಳೆ : ತುಂಗಹಯಂಗಳ ಸಾರಥಿಯನೆಚ್ಚಂಗದಿಂದಸುವೆಳೆದು ವಹಿಲದಿ ಸಿಂಗರಥವನು ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೧೯). [ಅಸು$_5$ + ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞೆ$_1$)]

ಅಸುವೊಸರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೀವ ಹೋಗು ; ಪ್ರಾಣ ಸೋರಿಹೋಗು ; ಸಾಯು : ನೀನಿನಿತಂ ಕೇಳ್ ಯಮನಂದನ [ಅಸು]ವೊಸರ್ದರಸು ಮಕ್ಕಳಂ ಕುಡುವುದವರ ವನಿತೆಯರ್ಗೀಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೭).
[ಅಸು$_5$ + ಒಸರ್$_1$]

ಅಸುಹೃತ್ತು (ನಾ). ಸುಹೃತ್ತಲ್ಲದವನು ; ಶತ್ರು: ಅಸುಹೃದ್ವೇಷಾಂಕುರಮುದಯಿಸಿದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨). [ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವನೊರ್ವನೆ ಗಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦). [ಸಂ. ಅಸುಹೃತ್ಸೇನಾ]

ಅಸುಹೃದ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ತು : "ರಿಪುಶತ್ರುಸಪತ್ನನಸುಹೃದಂ . . . ಪರಿಪಂಥಿಯೆನಲು ಹಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೨೯).
[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆ : ರಾವಣಂ ನಡೆದನಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನಿಯನೋಡಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೮೧).
[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನೀ]

ಅಸುಳೆ (ನಾ). ಮಗು ; ಕಂದ (?) : ಅಸಮದೆ ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಸಲ್ಲಸಿತ ಜಾಯಂತೇ ಎನಿಪ ವೇದಕ್ಕೆ ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿ ಯಾವುದೆನೆ ತಜ್ಜಗತ್ತೆಂದೆಂಬುದೂ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೪-೧೦).
[< ಹಸುಳೆ ?]

ಅಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ; ಮತ್ಸರ; ಕರುಬು : "ಕಱು ಬಕ್ಕಜಮಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬) ; ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾಯತಿಕೆ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೭). ೨. ದ್ವೇಷ; ಹಗೆತನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ . . . ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಥೆ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭) ; ಅಸಹನೆಯೇ ಅಸೂಯೆ (ಭಾರವಿಾ. ೩೨೦). [ಸಂ. ಅಸೂಯಾ]

ಅಸೂಯೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು. ೨. ಅಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು : ಆಯುವಱಿತು ತರಲಱಿಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುೞಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೭). [ಅಸೂಯೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸೃಕ್ಕಣ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಬಿಂದು ; ನೆತ್ತರ ಹನಿ : ತನ್ಮೌಕ್ತಿಕಾಸೃಕ್ಕಣೋತ್ಕರಮೆತ್ತಂ ಸುರಿವಂತೆ ಸೂಸಿತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೪೯).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಕಣ$_1$)]

ಅಸೃಕ್ಕು (ನಾ). ರಕ್ತ ; ನೆತ್ತರು. [ಸಂ. ಅಸೃಜ್]

ಅಸೃಙ್ನದಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನದಿ : ನೃಪಚಾಪಮುಕ್ತಬಾಣಂಗಳ ಪಾತದಿಂ ಸುರಿಪಸೃಙ್ನದಿಯೊಳ್ಪರಿದೆಯ್ದಿ ಕೂಡೆ ರತ್ನಂಗಳವಂಗೆ ಮೇಣ್ಪೊರೆದುವಲ್ಲದೊಡಬ್ಧಿಗವೆಂತು ಸಾರ್ದುವೋ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦೬). [ಸಂ. ಅಸೃಙ್ನದೀ]

ಅಸೃಕ್ತೋಯಧಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಸಮುದ್ರ ; ನೆತ್ತರ ಕಡಲು : ಶ್ರೀಯನರಾತಿಬಳಾಸೃಕ್ತೋಯಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದ ವೀರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ತೋಯಧಿ)]

ಅಸೃಕ್ಪಂಕ (ನಾ). ನೆತ್ತರ ಕೆಸರು ; ರಕ್ತದ ಕೆಸರು : ಘನಮಾರ್ಗಂ ನಖಟಂಕಭಿನ್ನದಿತಿಜಾಸೃಕ್ಪಂಕದಿಂ ಕೆಂಕಮಾಗಿ ನಿಲಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೫೮).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಪಂಕ)]

ಅಸೃಕ್ಪೂರ (ನಾ). ರಕ್ತಪ್ರವಾಹ ; ನೆತ್ತರ ತೊರೆ : ಕರವಾಳಾಹತ ವಿದ್ವಿಷಂ ದ್ವಿಶದಸೃಕ್ಪೂರಪ್ಲುತೇಭಂ ಪ್ಲುತೇಭಂ ರಥಾಲಂಬಿತ ಖಳ್ಗಿ . . . ಭರತಶ್ರೀಮಚ್ಚಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧-೯೪ ; 1137).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಪೂರ)]

ಅಸೃಗಾಲಿಪ್ತ (ಗು). ರಕ್ತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೇಪಿತವಾದ ; ನೆತ್ತರು ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ: ಪರಕಂಧರಾಸೃಗಾಲಿಪ್ತ ಮಹಾಬಾಣಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೩೦). [ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಆಲಿಪ್ತ)]

ಅಸೃಗ್ಜಲ, ಅಸೃಗ್ಜಳ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನೀರು : ತಲೆ ಪಱಿದು ಪಾಱಿ ಪಾಱುವ ತಲೆವರಮೆಡೆವಱಿಯದಟ್ಟೆಯಿಂದುಣ್ಮುವಸೃಗ್ಜಲಧಾರೆ ನಾಳಮೆನೆ ಪಂದಲೆ ಪೋಲ್ತುದು ನಭದೊಳಲರ್ದ ಕೆಂದಾವರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೪). **ಅಸೃಗ್ಜಳ** : ಉರಮಂ ಬಿರಿಯೆಚ್ಚೊಡೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವಸೃಗ್ಜಳಮವನುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿ ತಳ್ತಳುರ್ವಂತೆವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೫).
[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಜಲ)]

ಅಸೃಗ್ಜಳ 'ಅಸೃಗ್ಜಲ' ನೋ.

ಅಸೃಗ್ದರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ರಕ್ತಸ್ರಾವ ರೋಗ; ಪ್ರದರ; ಸೀರೆ ರೋಗ; ಹೆನ್ನೆತ್ತರು: ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳ ಯೋನಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ ಅಸೃಗ್ದರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸೃಗ್ಧರ (ನಾ). ಚರ್ಮ; ತೊಗಲು : "ಅಸೃಗ್ಧರಃ, ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿಃ, ತ್ವಕ್ – ಈ ೫ ತೊವಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮).
[ಸಂ. ಅಸೃಗ್ಧರಾ]

ಅಸೃಗ್ಧರೆ (ನಾ). = ಅಸೃಗ್ಧರ : "ಚರ್ಮ ತ್ವಚಂ ಕೃತ್ತಿ ಅಜಿನವದಸೃಗ್ಧರೆಯೆನಲು ತೊಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩). [ಸಂ. ಅಸೃಗ್ಧರಾ]

ಅಸೃಜ್ಯ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡದ : ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳು ಜೀವರುಗಳಿಪ್ಪರು ಸಂತತ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ವಿಲಿಂಗ ಸಲಿಂಗ ಸೃಜ್ಯಾಸೃಜ್ಯ ಭೇದದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಸೃತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ (ಕಿ). ೨. ಸುಳ್ಳು : "ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕು] ಸೃತಿ ಮಿಥ್ಯೆ ಯೆನಲು ಸಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಸೆ$_1$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸೆ$_2$ 'ಅಸ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಸೆ$_3$ (ನಾ). ಮುಖ. 'ಅಸೆಯಿಱಿ', 'ಅಸೆವಿರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಸ್ಯ]

ಅಸೆಕಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ

ಅಸೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ (?) : ಎನಿತಡಗನೂಡೆಯುಂ ಬಾಯಾಡಿ ನಲಿಯದೆ ತಿಂಬಡಗಂ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಕಾಡುವ ಕೂಸಂ ದಸಿಯೊಳಸೆಯಿಱಿದು ಬಿಸಿಯಡಗಂ ಬಾಯೊಳ್ಗಿಡಿದು ತಿನ್ನು ತಿನ್ನೆಂದವುಡಂ ತಿಂಬ ತಾಯಿರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೧ ವ).
[ಅಸೆ$_3$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಸೆವಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಖ ಬಿರಿದುಹೋಗು (?) : ಅಸೆವಿಱಿ[ರಿ]ವಂತೆ ನಟ್ಟುಗಿವ ಕೋಡೊಡಸುಣ್ಮುವಸೃಗ್ನಿಷೇಕಮಾಱಿಸೆ . . . ಮಸಗಿ ಪೋರ್ದುವೆರಟ್ಟಲದಂಕದಾನೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೪). [ಅಸೆ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಅಸೇಚಕ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೨ : "ಮಿಾಜಿ ತಣಿವಿಲ್ಲದನಸೇಚಕ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೇಚ, ಅಸೇಚನ] ನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೧. [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನಕ (ಗು). ೧. ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : "ಅಸೇಚನಕವೆಂಬುದು ತಣಿವಿಲ್ಲದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅಸೇಧ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ನಿರೋಧ; ಪ್ರತಿಬಂಧ: ಯೀ ಮೂಜು ಕೆಯ್ಯನು ಹೇಮದೇವಾಚಾರ್ಯ್ಯರವರು ಅಸೇಧವನು ಮಾಡುತಿರಲಾಗಿ ಆ ಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಆ ಸಿವರಾಮಯ್ಯಗಳವರು ಭೋಗಿಸುತಂ ಯಿದ್ದಾರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೨–೪೪ ; 1412). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೇವಿಸಬಾರದ; ಮಾಡಬಾರದ; ಅನುಸರಿಸಬಾರದ : ಸೇವ್ಯರಸೇವ್ಯಮೆನೆ . . . ಪಾಸಜೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩). (ನಾ). ೨. ಸೇವಿಸಬಾರದವನು; ಸೇವೆಗೆ ಅನರ್ಹ : ವಿಯಚ್ಚರಪತಿಯಪ್ಪ ರಾವಣನಿರಲ್ ಕರಮೇಳಿದರಪ್ಪ ಭೂಮಿಗೋಚರರೊಳಸೇವ್ಯರೊಳ್ ತನಗೆ ಕಿಂಕರಭಾವಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯವರ್ಣನ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಅಥವಾ ಸಹಿಸಲಾಗದ ವರ್ಣನೆ : ಕೋಟಲೆಗೊಳಗಾಗಿ ಪಂದಿ ನಮೆವಂದಮುದಾರ್ಗಮಸೇವ್ಯವರ್ಣನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೮). [ಅಸೇವ್ಯ + ವರ್ಣನ]

ಅಸೌಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶಧ್ವನಿ. [ಅಸೌಮ್ಯ + ಸ್ವರ]

ಅಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಬುಗುರಿ ಗಿಡ : "ಅಸ್ಕಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ಮಂಡೆ] ಮೆನಲಾ ಬುಗರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದ; ಜಗ್ಗದ; ಭದ್ರವಾದ. 'ಅಸ್ಖಲಿತ ಗತಿ' ಪರಾ. ೨. ಜಾರದ; ಬೀಳದ. ೩. ತಪ್ಪದ; ಚ್ಯುತವಾಗದ: ಈ ಹಸುಗೆಯಸ್ಖಲಿತವಿದಜಲಿ ರಾಮನೀ ಕುರುಬಲವ ಬಿಟ್ಟನದೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೭) ; ಭಯಂ ತ್ಯಜತಭದ್ರಂ ಎಂಬ ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯಸ್ಖಲಿತಂ ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮೀ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೪–೧೦೫) ; ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಖಲಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲ ತನಗೆ ಇಂದು ಮಾತೇಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷ್. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತಂ, ಅಸ್ಖಳಿತಂ (ಅ). ತಪ್ಪದಂತೆ; ತೊದಲದಂತೆ; ಎಡವದಂತೆ : ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಅಸ್ಖಲಿತಮಾರಾಧಿಸಿ . . . ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೨೯) ; ವರ್ಣಮಾತ್ರಾಸ್ವರರುಚಿರಮುಮಾದಾರ್ಯೆಯಂ ವ್ಯಕ್ತದಿಂದಸ್ಖಲಿತಂ ತಾನೆನ್ನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಸುಲಲಿತವೆಂಬಂದದಿಂದೋದಿ ತೋರ್ದೀ ಗಿಳಿಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩). **ಅಸ್ಖಳಿತಂ** : ಕನಕಲತೆಯುಂ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮನಸ್ಖಳಿತಮಾರಾಧಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಗಮನ. ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು : ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿಯಪ್ಪ ಚಕ್ರರತ್ನಸ್ಖಲನಕ್ಕೆ . . . ಚಕ್ರಿ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೪–೬ ವ). [ಅಸ್ಖಲಿತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ಖಲಿತವಾಣಿ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರರ್ಗಳವಾದ ನುಡಿ : ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಸ್ಖಲಿತವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು . . . ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೮). [ಅಸ್ಖಲಿತ + ವಾಣಿ]

ಅಸ್ಖಳಿತಂ 'ಅಸ್ಖಲಿತಂ' ನೋ.

ಅಸ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ನಿವಾರಿಸಿದ; ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ. ೪. ಮರೆಯಾದ; ಕಳೆದುಹೋದ. (ನಾ). ೫. ಪಶ್ಚಿಮಪರ್ವತ; ಸೂರ್ಯನು ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ತೋರುವ ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಮರೆ; ಕೊನೆ; ಸಾವು. ೭. (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಮಯ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ತುಷಾರಕರನಿಂದ . . . ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗತ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗಿದವನು; ಮರೆಯಾದವನು : ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ದಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದನಂತೆ ನಿಯತಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕಟಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ವ್ಯಾಪಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೦). ೨. ಕಾಲವಾದವನು; ನಷ್ಟವಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು; ಮರೆಯಾಗು : ಭಾನುವಸ್ತಂಗಿಸಲು ನಯನಕ್ಕೇನುವನು ಕಾಣಿಸಲಜಿಯದದು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೪–೨೮). [ಅಸ್ತಂಗಮನ ? + –ಇಸು$_3$]

ಅಸ್ತಗತಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಮುಳುಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಪ್ರತ್ಯಗ್ಭೂಧರವಾತ್ಮಾಧಿತ್ಯಕದೊಳ್ ತಳೆದುದಸ್ತಗತಿಯಿಂ ಬೀಟ್ವಾದಿತ್ಯನನೆಂದುಮುದಾರ್ಗಂ ನಿತ್ಯಪರಾರ್ಥೈಕವೃತ್ತನಕ್ಕುಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೩). [ಅಸ್ತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ತಗಾಮಿ (ಗು). ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ : ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಗಾಮಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಮಣಿಯ ಮೃದುಲವಾದ ಕಿರಣದಲ್ಲಿ ನೀಲವಾದ ಜಲರಾಶಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವು . . . ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ತಗಾಮಿನ್]

ಅಸ್ತಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ತೋರುವ ಪರ್ವತ; ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ : ಅಸ್ತಗಿರಿಯನು ಸೂರ್ಯ ಮಜಿಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೪೮) ; ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣಮೆನಲಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೯–೨). [ಅಸ್ತ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಸ್ತಗೃಹ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಮನೆ, —ಸ್ಥಾನ : ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂದಖಿಲ್ಯಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ ನೆಲಸಿರ್ದೊಡಸ್ತಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀದೋಷದಿಂದಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೩). [ಅಸ್ತ + ಗೃಹ]

ಅಸ್ತದವ (ಗು). ಅಡಗಿದ ಅಥವಾ ನಂದಿದ ಕಾಡುಕಿಚ್ಚುಳ್ಳ : ಅನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ತದವವಸ್ಮೇರಾಬ್ಧಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಅಸ್ತ + ದವ]

ಅಸ್ತನಗ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಪಡೆಮಾತೇನುದಯಾಚಲಾಸ್ತನಗಹೈಮಾದ್ರೀಂದ್ರ ತತ್ಸೇತುವಾ ಕಡೆಗಳ್ . . . ಪರ್ವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ. I, ೫). [ಅಸ್ತ + ನಗ]

ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮುಳುಗುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು : ಇನಂ . . . ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ ಸಾರ್ವುದುಂ ಇನಿತಾಯುತ್ತುತ್ಸವಮುತ್ಪಲಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೧). [ಅಸ್ತ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಅಸ್ತಬೆಸ್ತ (ನಾ). = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ : ಅಱಿಯಲೆ ಚಿತ್ತವಿಾಯದಘಸಂತತಿಯಾತ್ಮನನೆತ್ತಲಾನುವೊಲ್ದಱಿದೊಡೆಯಸ್ತಬೆಸ್ತವನೆ ಮಾಡುವುದು (ಅಪಶ. ೬೪). [< ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಅಸ್ತಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ‘ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ಕಾಲ; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ: ಮುಂದಾಗಿ ದಿನಪನುದಯಾನಂದದೊಳಸ್ತಮಯ ಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುೞಿದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ); ತೊಳತೊಳಗಿದನಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೦). [ಅಸ್ತಮಯ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಮಾನ (ನಾ). = ಅಸ್ತಮಯ : ಉದಯಾಸ್ತಮಾನದಲ್ಲೀವುದು ಕೃತ್ರಿಮಜನ್ಯವಿಷದ ನೀರ್ಗುಂದಲ್ (ಖಮದ. ೧೪–೮೯) ; ಹೊತ್ತಾಱೆ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ ಆನು ಭಕ್ತಿಯ ಬಯಸಿದರಹುದೆ (ಬಸವ. ೨೯೨). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿದ; ಮರೆಯಾದ. ೨. ಕಳೆದುಹೋದ: ಸಿಂಹಪೀಠದಿನಿರದೆೞ್ದನಸ್ತಮಿತಪುಣ್ಯದಶಾನನನಾ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೭೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತಶಠ (ನಾ). ಶಠತ್ವ (ಮಾಯೆ) ತೊಲಗಿಹೋದವನು ; ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ: ಭವತ್ಪದಯುಗಮಂ ಚಿಂತಿಸುವಂಗೆಲ್ಲಮುಕ್ಕುಮಸ್ತಮಿತಶಠಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೨–೧೨). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಶಠ]

ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು ; ಹರ್ಷಗೆಟ್ಟವನು : ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷನು ನಿಂದು ನೆನೆದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೪). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಹರುಷ]

ಅಸ್ತಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಮರೆಯಾಗು : ಉದಯಿಸಿ ನಡುವಗಲಪ್ಪುದುಮುದಿತೋದಿತನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನಸ್ತಮಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೮೪); ನಂದಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳ ಕಿಚ್ಚು ಪಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರಮನಸ್ತಮಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೪). ೨. ಸಾಯು : ಗಗನದ ಮುಗಿಲ ಮೋಹರದ ಥಾಳಿಯಲಿಯಱಿಯಟ್ಟ ಸುಂಟರುಗಾಳಿಯುರವಣೆ ನಿಂದವೊಲು ಸುರಪಾಲತನಯನ ತನಯನಸ್ತಮಿಸಿದನು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೬೦). [ಅಸ್ತಮನ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಸ್ತರ ‘ಅಸ್ತರು’ ನೋ.

ಅಸ್ತರಾಗ (ನಾ). ಅಸ್ತಮಯ ಸಮಯದ ಕೆಂಪು; ಸಂಜೆಗೆಂಪು : “ಅಸ್ತರಾಗಮುಂ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮುಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಅಸ್ತ + ರಾಗ]

ಅಸ್ತರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ರಾಶಿ : ಪುರುಷಸ್ತ್ರೀಜಾತಕಫಲಮೆರಡುಂ ಸಮಂ. . . ಅಸ್ತರಾಶಿಬಲದಿಂದಮಱಿವುದಾಕೆಯ ಸೊಬಗಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೧). [ಅಸ್ತ + ರಾಶಿ]

ಅಸ್ತರು, ಅಸ್ತರ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕವಚ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಲೈನಿಂಗು (ಇ). ಅಸ್ತರ: “ಒಳ ಅರಿವೆ” (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಸ್ತರ್]

ಅಸ್ತವಿಳಾಸ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು; ಹರುಷಗೆಟ್ಟವನು ; ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗಾಗಿರ್ದಂ ರತೀಶನಸ್ತವಿಳಾಸಂ (ಗಿರಿಕ. ೮–೩೭). [ಅಸ್ತ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವಾಗಿರುವುದು ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು ; ಅಸಂಬದ್ಧ : ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿ ತಾಱಿಗ ಬೀಱಿಗ ವೆತ್ತಱ ತತ್ತಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೩) ; ಮನೆಯಾಕೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಮನೆ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೭) ; ಜಾನಕೀಬಾಯರು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಥಾಬಳಿ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀ); ಆದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಯಾರೂ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ತೇಮೋಡ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಆ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾ]

ಅಸ್ತಶೈಲ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಸರೋಜಸಖನೊಯ್ಯನೆ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೪). [ಅಸ್ತ + ಶೈಲ]

ಅಸ್ತಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ ; ಸೂರ್ಯ ಮರೆಯಾಗುವ ಸಮಯ : ದಿನಪಾಸ್ತಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪನ ಪಿಂಬಡಿನೊಳ್ ಕೋಮಳೆಯ ಮೊಗಂಗಿಡುವಂತಿರೆ ಕಿಡುವುದರಿದೆ ಕಮಳ ವಿಳಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೨). [ಅಸ್ತ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಾಂತರಗತ (ನಾ). ಅಸ್ತಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಸೇರಿದವನು : ಸರಸಿಜಬಾಂಧವನಸ್ತಾಂತರಗತನಾಗಿರೆ ಸರೋಜಿನೀವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಮಿಾಶ್ವರ ವಿರಹದೆ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೧). [ಅಸ್ತ + ಅಂತರ + ಗತ]

ಅಸ್ತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಲೋಪವುಳ್ಳದ್ದು : ಕರಮಸ್ತಾಕ್ಷರ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ಥಾಕ್ಷರ] ಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮವಲಂಬಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇೞಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೭. ೧–೩). [ಅಸ್ತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ತಾಗಾರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅಸ್ತಗೃಹ : ಕ್ರೂರರ್ ನಿಲೆ ಲಗ್ನಾಸ್ತಾಗಾರಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೬–೨). [ಅಸ್ತ + ಅಗಾರ]

ಅಸ್ತಾಚಲ, ಅಸ್ತಾಚಳ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ. **ಅಸ್ತಾಚಳ** : ಬಸುಱೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜವಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುವಸ್ತಾಚಲದ ಗೌರವ ವೆಸಿತು (ಬಸಪು. ೧೯–೨೮). [ಅಸ್ತ + ಅಚಲ]

ಅಸ್ತಾಚಳ ‘ಅಸ್ತಾಚಲ’ ನೋ.

ಅಸ್ತಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ಪಂತಿರೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದರ್ . . . ಭೀಮಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮–೬) ; ಅಸ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಾರುತಿಹ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೮). [ಅಸ್ತ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ಸಮುದ್ರ; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ: ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೫). [ಅಸ್ತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ; ತುಂಬ ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ : ನಾಯಕನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆಗಿಟ್ಟಿತು (ಕಭವಿ. I, ೨೪೮). [ಅಸ್ತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು. ೨. [ವೀಶೈ] ನಾದ: ಕಂದ ಕೇಳಸ್ತಿಯೆಂಬಂದವೇ ನಾದ (ಮನೋವಿ. ೨–೩೨) ; ಸುವಿವೇಕ ಅಸ್ತಿಯೆಂದೊಡೆ ನಾದಮೆನಿಸುಗುಂ (ಮನೋವಿ. ೨–೩೨ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಜೀವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದರೆ ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧) ; ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶಗಳು ಸತ್ತಾಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಬಹಳ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಪ. ೪೨೩). [ಅಸ್ತಿ + ಕಾಯ]

ಅಸ್ತಿತೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ ; ಉಂಟೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ : ಇವು ತಿಳಿಯೆ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಗಳ್ ಜಾಯತೆಯೆ ತವೆ ಜನನಿಯುದರದಿಂ ಬರ್ಪುದಸ್ತಿತೆಯುಂಟು (ಚೆಬಪು. ೫೮-೪೨). [ಸಂ. ಅಸ್ತಿತಾ]

ಅಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ : ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾಸ್ತಿತ್ವಮುನವಧಾರಿಸಿ ಸಕಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಚಿವಪ್ರವರಂ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಭಾರ 'ಅಸ್ತಿವಾರ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ 'ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಾರ, ಅಸ್ತಿಭಾರ (ನಾ). ತಳಹದಿ ; ಬುನಾದಿ : ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ನೀತಿಗಳ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಅಸ್ತಿವಾರದ ಬೆಂಬಲವೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ (ರಾಜವ. ೭೭). **ಅಸ್ತಿಭಾರ** : ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವೇ ಅಸ್ತಿಭಾರ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಸ್ತಿಪಾರ, ಅಸ್ತಿವಾರ ; ಮಲ. ತುಳು. ಅಸ್ತಿವಾರ ; ತೆಲು. ಅಸ್ತಿಭಾರ]

ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆ (ನಾ). ತಳಹದಿಯ ಕಲ್ಲು ; ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೪೯). [ಅಸ್ತಿವಾರ + ಶಿಲೆ]

ಅಸ್ತು (ಅ). ಆಗಲಿ ; ಹಾಗಾಗಲಿ ; ಉಂಟಾಗಲಿ : ತಾಪಸವರಂ ಶಿವಮಸ್ತು ಶಿವಮಸ್ತೆಂದು ಪರಸಲ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳು ; ಹಾಗಾಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ನಮ್ಮಣಿಕೆ, ಆ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟ ಲೊಲ್ಲದು (ನಾಡೋಜ. ೩೭೦). [ಅಸ್ತು + ಕುಟ್ಟು]

ಅಸ್ತುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ನಾನು ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಅಸ್ತುಗೊಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸ್ತು + ಕೊಡು]

ಅಸ್ತುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಡಂಬಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಬೆಸ್ತನಾ ಬಹುಜನರು ಪೇಳ್ವುದಕಸ್ತುಬಡದಲೆ ಹಾಸಿಯನೆ ಘಳಿಸಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೬೬-೧೩).

[ಅಸ್ತು + ಪಡು]

ಅಸ್ತೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದಿಯದಿರುವುದು ; ಅಪಹರಿಸದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಾಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕದಿಯದಿರುವ ವ್ರತ : "ಅಸ್ತೇಯವೆಂದರೆ ಪರಕೀಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕದಿಯದಿರುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮) ; ಹೀನಾಧಿಕ ವಿನಿಮಾನಸ್ತೇನಾ[ಹೃತ] ದಾನಸದೃಶಮಿಶ್ರ ವಿಲೋಪಸ್ತೇನ ಪ್ರಯೋಗವೆಂದಿವು ತಾನಸ್ತೇಯವ್ರತಕ್ಕತಿಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು : ಪರದ್ರವ್ಯಾನಭಿಲಾಷೆಯೆಂಬ ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ ನಿಂತರೆ ಸರ್ವಧನಿಯಾಗುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಅಸ್ತೇಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸ್ತೋಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಲ್ಲದ ; ಅಧಿಕವಾದ ; ಮಹತ್ತಾದ : ಆಕೆವಾಳರಿಗಜುಹಿ ನೀವಸ್ತೋಕ ಪುಣ್ಯರು ತಿಳುಹಿ ವಿಗಳಿತಶೋಕರೆನಿಸುವುದಂಥನೃಪ ಗಾಂಧಾರಿದೇವಿಯರ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೧೧). (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಮಹತ್ವ : ಅಸ್ತೋಕದಿಂ ರುದ್ರಯೆನುತಾರಾಧನಯೆನುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ. ೨. ಆಯುಧ : "ಹೇತಿಃ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ—ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೩೦೮) ; ಅಸಿ ಮುಸಲ . . . ತೋಮರ ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳೆಚ್ಚುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ : ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಯ್ಯುಂಬೇಜಿನದಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೮). [ಅಸ್ತ್ರ + ಕದಂಬಕ]

ಅಸ್ತ್ರಗ್ರಾಮ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ : ಆ ತಪೋಧನ ಬೇಗನಿತ್ತನಸ್ತ್ರ ಗ್ರಾಮಮುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೨-೫೬). [ಅಸ್ತ್ರ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಸ್ತ್ರಜಾಳ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ : ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಳಂಗಳಿಂತವೆನೇರ್ದಾರ್ದನನಂತವೀರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ಜಾಳ (= ಜಾಲ)]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಯೋಧ ; ಸೈನಿಕ. ೨. ಬೇಡರವನು (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಜೀವ. [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿನ್]

ಅಸ್ತ್ರತತಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ : ಬೇಚರರಾಜನಸ್ತ್ರತತಿಯಂ ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಳಂಗಳಿಂ ತವೆ ನೇರ್ದಾರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ತತಿ]

ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಅಥವಾ ಬಾಣದ ಅಭಿಮಾನ ದೇವತೆ : ನೇಪಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆಗಳು ಸೀತೆಯಂ ಕುರಿತು . . . ಎಂದರು (ಕಗವಿ. ೧೨೭ ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ದೇವತೆ]

ಅಸ್ತ್ರರುಚಿ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಕಾಂತಿ ; ಬಾಣಗಳ ಹೊಳಪು : ಮಿಂಚಿನಂಗಿಯ ಪೊಳಪಂ ಭಟಾಸ್ತ್ರರುಚಿಯೆಂದಿರದಂಗಜರಾಜ ಸೈನ್ಯಭೀತಿಯನೊಳಕೆಯ್ವುದಬ್ದಸಮಯೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೯). [ಅಸ್ತ್ರ + ರುಚಿ]

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ : ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಯತಮತಿ ಮೋಹರಿಸಿ ಸಮರಕೆ ದ್ರೋಣನನುವಾದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯ ಸೂ).

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನ = ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮರಳಿದಡಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೯). **ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗ**= ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತ : ಹಾರುವರು ನಾವಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗರು ನಾವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೨). [ಅಸ್ತ್ರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಸ್ತ್ರಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರ : ಬಂದುದಿಂದು ವಿಯಚ್ಚಕ್ರದಿನಸ್ತ್ರಶಾಲೆಗೆ ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೧೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಶಾಲೆ]

ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಕ್ರಮ : ಈ ಕುಮಾರರಲ್ಲವೆ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವುಳ್ಳವರು (ಕಗವಿ. ೧೨೮. ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಅಸ್ತ್ರಾಳಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ ; ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಲು : ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದಿಡೆ ಲಯಕಾಲೋರಗನಂತೆ ಬರ್ಪುದಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಸ್ತ್ರಾಳಿಗಳಿಂ ಖಂಡಖಂಡಮಾಗಿರೆ ಕಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಆಳಿ]

ಅಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಧಾರಿ ; ಬಿಲ್ಗಾರ : "ಬಿಲ್ಗಾರನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಿನ್]

ಅಸ್ಥಾಗ (ನಾ). ಆಳವಾದುದು ; ಅಗಾಧ : "ಅತ(ಳಾ)ಳಃ, ಅಸ್ಪರ್ಶಂ, ಅಗಾಧಃ, ಗಂಭೀರಂ, ಗಭೀರಂ, ಅಸ್ಥಾಗಂ—ಈ ೫ ಗುಂಡಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಲ್ಲದ್ದು ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ : ಇದು ಮೂಲೋಕಕ್ಕಮೊಂದಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿದುದಸ್ಥಾನದೊಳ್ ರೂಪಮಂ ಮಾಡಿದ ವಾಣೀಶಪ್ರಯತ್ನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : "ಅಸ್ಥಾನಪದ – ಪದಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಇರುವುದು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨೪). [ಅಸ್ಥಾನ + ಪದ]

ಅಸ್ಥಿ (ನಾ). ಮೂಳೆ; ಎಲುಬು: "ಮೂಳೆಯೆನಲೆಲುವೆನಲ್ಕಸ್ಥಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ನೆರೆದ ಪಲವಂಗದಸ್ಥಿಗಳನಾರೈಯುತ್ತ ಪೊಕ್ಕನಾ ಸುಡುಗಾಡನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿಗತ (ಗು). ಮೂಳೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ; ಎಲುಬನ್ನು ಸೇರಿದ; ಮೂಳೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಇರುವ: ರಾ ಎಂದ ಮಾತ್ರದೊಳು ರಕ್ತಮಾಂಸದೊಳಿದ್ದ ಆಯಸ್ಥಿಗತವಾದ ಅತಿಪಾಪವನ್ನು ಮಾಯವನು ಮಾಡಿ ಮಹರಾಯ ಮುಕ್ತಿಯ ಕೊಡುವ ದಾಯವನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿರಾಯ ಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫–೫೧–೧); ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಅಸ್ಥಿಗತವಾದ ಗುಣಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು (ನಿಬಂಧ. I, ೧೦). [ಅಸ್ಥಿ + ಗತ]

ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ (ನಾ). ಮೂಳೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಜ್ವರ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಎಲುವನ ಸಂದಿಬೇರು, ಶುಂಠಿ, ಪಾಪಟಿಬೇರು, ಪರ್ಪಾಟಕ ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸೆ ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮). [ಅಸ್ಥಿಗತ + ಜ್ವರ]

ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ನಾ). ಎಲುಬುಗೂಡು; (ಶರೀರದ) ಮೂಳೆಗಳ ರಚನೆ: "ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಂ ಕಂಕಾಳವೆಂನಲೊಡಲಯೆಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೬); ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದಂತೆವೋಲಸ್ಥಿರ ಸ್ಥವಿರೆಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳ್ ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧–೫೫೩). [ಅಸ್ಥಿ + ಪಂಜರ$_1$]

ಅಸ್ಥಿಭಂಗ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಮುರಿಯುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಭಂಗ]

ಅಸ್ಥಿರ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವ; ಚಂಚಲವಾದ: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರದುಸ್ವರ . . . ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). ೨. ಭದ್ರವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿರಚರಿತೆ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನುಚಿತೆಯರಸ್ಥಿರಚರಿತೆಯರು ನಿಗಡೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೩). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರಚರಿತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತೆ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿರತ್ವ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಚಂಚಲತೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ, ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮಂಗರವಳ್ಳಿ ಗಿಡ; ನರಳೆಕುಡಿ; ವಜ್ರವಲ್ಲಿಗಿಡ: "ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ, ಯಸ್ತಿಮಲ್ಲಿ] ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿವಲ್ಲೀ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ (ನಾ). ಹೆಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಗ್ರಹ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಚಯ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಚಯ]

ಅಸ್ಥಿಸಾರ (ನಾ). ಮಜ್ಜೆಯೆಂಬ ಧಾತು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಾರ$_2$]

ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಕರಗಿ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಶ್ವೇತಸ್ರಾವ; ಸೋಮರೋಗ; ಬಿಳಿಸೆರಗು: ಘೃತಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳುಹಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಗೆ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು, ಅಸೃಗ್ದರ, ಪ್ರದರ, ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ ಇಷ್ಟೂ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೨ ಟೀಕೆ). [ಅಸ್ಥಿ + ಸ್ರಾವ]

ಅಸ್ನಾತ (ಗು). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದವಳು: ಅಸ್ನಾತೆಯಾಗಿಯೆ ಪೂಜ್ಯೆ ತೆರಳಲ್ಕೆ ಬಯಸುವಳ್, ತಂದೆ, ಪತಿ ಪಾದದರ್ಶನಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೩೪–೨೧೧). [ಸಂ. ಅಸ್ನಾತಾ]

ಅಸ್ನಿಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಜಿಡ್ಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ; ಕ್ರೂರವಾದ: "ಅಸ್ನಿಗ್ಧಮೆನೆ ಬೆಟ್ಟಿತು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ನೇಹಿ (ನಾ). ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಎಂಥವನನ್ನು ಅಸ್ನೇಹಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೋ ಅಂಥವನೂ ಸಹ ಸಮಾಜ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೭). [ಸಂ. ಅಸ್ನೇಹಿನ್]

ಅಸ್ಪಂದತೆ (ನಾ). ಅಲುಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಚತುರ್ದಶಿಯಾಯ್ತು ದಱಿಂದಂ ತದ್ವಿದ್ಯೆಯಂ ಮನೋಮುದದಿಂ ದಸ್ಪಂದತೆಯಿನಿರ್ದು ಸಾಧಿಪೊಡೊಂದಿದ ಮಿತ್ರರ್ಕಳಿಲ್ಲದುಬ್ಬೆಗಮುತ್ತಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೫೪). [ಸಂ. ಅಸ್ಪಂದತಾ]

ಅಸ್ಪರ್ಶ (ಗು). ೧. ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] (ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ) ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣದ; ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ: ನುಡಿ ಮುನ್ನಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಗಿರ್ದುದು ಬಱಿಕಮಿದಸ್ಪಷ್ಟಮಾಯ್ತು ಗ್ನಿ ಶಾಪಂಗುಡಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪಷ್ಟಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ) ಒಂದು ಬಂಧ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾಮಱಿಯುದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿದಾಱುಮುಱಿಯುದದಱ ಪೆಸರೊಳುಟ್ಟುದಂ ಪೇೞ್ ಕೇಳ್ದೆನೆಂದಱಿಯೆಂ—ಇದು ಅಸ್ಪಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫). [ಅಸ್ಪಷ್ಟ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಟ್ಟಬಾರದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಾಗದ: ಬೀಱುಡೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಮಿವಸ್ಪೃಶ್ಯಂಗಳೇನಲ್ಲಮೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೧). (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟಬಾರದವನು; ಹೊಲೆಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರು (ನಾ). ಚಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸುಬುದಾರರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಂಗಡ: ಸ್ಪೃಶ್ಯಾಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರುಗಳುಮೆಂದಿರ್ತೆಱದ ಶೂದ್ರಸಂತತಿಗೆ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮–೬೪ ವ). [ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಕಾರು$_5$]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡದ; ಮುಟ್ಟದ. 'ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು (ನಾ). ಧೂಳು ಸೋಕದವನು; ಧೂಳಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದವನು: ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶುವಾದೊಡಂ ಶಾಂತಿಧಾರಾರ್ಥಮಾಗಿ ಶ್ರೀಪದಮಂ ಹರ್ಷಾಶ್ರುವ್ಯಾಪಿತ ಜಳದಿಂದೆ ತೊಳೆದು ತಲೆಯೊಳ್ ತಳಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೨೨ ವ, ೨೩). [ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ + ಪಾಂಶು]

ಅಸ್ಫುಟ (ಗು). ಸ್ಫುಟವಲ್ಲದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತೋರದ: ಮುಗ್ನಮೆಂಬವೋಲಸ್ಫುಟಂ ಸುಸ್ಥಿರಮುಪುಷ್ಪವನರಾಜಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಫುಟವಚನ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ನೆಗೞ್ದರ್ಧಮಾಗಧೀಯಂ ನೆಗೞ್ದಜಿತಾನನದೊಳಾಗಳಸ್ಫುಟವಚನಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬೫). [ಅಸ್ಫುಟ + ವಚನ]

ಅಸ್ಫುರಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸದ; ಹೊಳೆಯದ: ಅಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವವಕ್ರೀಡಿತ ಹಂಸವಸ್ಫುರಿತ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮತ್ಕಾರ್ಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ: ಅರಿಪುರತ್ರಯ ದಹನ ಕರ್ಮಸ್ಫುರಣವಸ್ಮತ್ಕಾರ್ಯವದು ಗೋಚರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪಿತೃ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ತಂದೆ : ಅಸ್ಮತ್ಪಿತೃವೆನ್ನ ತಂಗೆಯಂ ಮದುವೆಮಾಳ್ಪುತ್ಸಾಹದಿಂದಟ್ಟಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪಿತೃ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪುತ್ರ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮಗ : ಎಂತಸ್ಮತ್ಪುತ್ರನಂ ಸಂಗರದೊಳಟಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೧) ; ನೀಂ ರಕ್ಷಿಸು ರೌಹಿಣೇಯನೆನಿಪಸ್ಮತ್ಪುತ್ರನಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೬-೨೩). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪುತ್ರ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪುರೋಭಾಗ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮುಂಭಾಗ, —ಎದುರುಗಡೆ : ಇದಾರಸ್ಮತ್ಪುರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇವಾಮಧುರವಚನವಿಳಾಸಪರರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪುರೋಭಾಗ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಭು (ನಾ). (ನನ್ನೊಡೆಯ) ನಮ್ಮೊಡೆಯ : ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಭು ಕೂಸಿಂದಿರ್ದನಿಲ್ಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೨). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪ್ರಭು)]

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ: ಇನನಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೧). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪ್ರಿಯ)]

ಅಸ್ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥ (ಗು). (ನನ್ನನ್ನು) ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಕಿರಾತವ್ಯವಹರಣೆಯಲಿ ಸುಳಿದುದಸ್ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೫೦). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಅನುಗ್ರಹ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸ್ಮದಾದ್ಯ (ನಾ). ನಾನೇ ಮುಂತಾದವರು ; (ನನ್ನಂಥ) ನಮ್ಮಂಥವರು : ಅಂಘ್ರಿಯ ಪರುಶನದ ಫಲಭೋಗ ಸಾರಿದುದಸ್ಮದಾದ್ಯರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫೭). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಆದ್ಯ)]

ಅಸ್ಮದಾರಾಧನ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪೂಜೆ : ಸಮೋಸಣಿವಂದಲಸ್ಮದಾರಾಧನ ವಿಘ್ನಕಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಆರಾಧನ)]

ಅಸ್ಮದೀಯ (ಗು). ೧. (ನನಗೆ) ನಮಗೆ ಸೇರಿದ ; ನಮ್ಮದಾದ : ಪೋದೆಡೆಯೊಳಸ್ಮದೀಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಲ್ವೇಡ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೭ ವ) ; ಇನ್ನಸ್ಮದೀಯ ಸಹಜಾತನಂ ಪುರಾಭ್ಯಂತರದೊಳೆಂತು ವಿಹಾರಿಸಲೀವೆನಲ್ಲೆಂ ನೀಮೆಲ್ಲಮನುರಾಗದೆ ಪೋಗಿಂ ಎಂದು ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ ಬೆಸಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೩೬ ವ). (ನಾ). ೨. (ನನ್ನದು) ನಮ್ಮದು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮದ್ಗುಣ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುಣ : ತಾನೊಂದುಪಚಾರಧರನಾಗಿಯುಮಸ್ಮದ್ಗುಣಚ್ಛೇದಕಸಮರ್ಥಕನಾಗಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಗುಣ)]

ಅಸ್ಮದ್ಗುರು (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುರು : ಅಸ್ಮದ್ಗುರುಗಳುಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಗುರುಗಳುಮಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿಧರ ಗುರುಗಳ ಸಭಾಮಂಡಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಗುರು)]

ಅಸ್ಮದ್ಧರಣೀಶ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ನೆಲದೊಡೆಯ ; ನಮ್ಮ ರಾಜ : ತುರಗಾರೂಢನೀಬರ್ಪನಸ್ಮದ್ಧರಣೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೯). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಧರಣೀಶ)]

ಅಸ್ಮರಣ (ನಾ). ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಿಸ್ಮೃತಿ : ಪರಿಕಿಪೊಡಸ್ಮರಣಮನಾದರಂ . . . ಸಾಮಯಿಕವ್ರತಕ್ಕತಿಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮಾನಿ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಮೇಘವರ್ಣ: ಜನೆದರಿಂದ ಅಸ್ಮಾನೀ ಬಣ್ಣದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೫೧) ; "ನನ್ನ ಆಸ್ಮಾನೀಪತ್ತಲ ಮೊನ್ನೆ ಗಂಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲ ? ಇನ್ನು ನಾನು ಯಾವುದು ಉಡಬೇಕು" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೩೪). [← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನೀ ; ಹಿಂ. ಅಸ್‌ಮಾನೀ = ಆಕಾಶನೀಲಿ]

ಅಸ್ಮಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮಂದಹಾಸವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು, ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ; ಅಹಂಕಾರ : ಕ್ಲೇಶಗಳು – ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶ ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಅಮೃತ. ೧-೨೨ ಟೀಕು) ; ಸ್ಮಿತವೆ ವಿಸ್ಮಿತವಾಯ್ತು ಅಸ್ಪರ್ಶ ಸ್ಪರ್ಶದಲಿ ಅಸ್ಮಿತೆಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿಸಿತ್ತು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೯-೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ಮಿತಾ]

ಅಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸದ ; ನೆನೆಯದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದವನು : ವಿಂಶತಿ ಸಹಸ್ರವರ್ಷಪರ್ಯಂತ[ಮ]ಸ್ಮೃತಾಹಾರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೭ ವ). [ಅಸ್ಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಮರೆವು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮೇರ (ಗು). ೧. ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಅರಳದ ; ಬಿರಿಯದ: ಅಸ್ಮೇರಾಬ್ಜವಲ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣೀರು : "ಅಶ್ರು . . . ನಯನಜಳಂ, ಅಸ್ರಃ —ಈ ೫ ಕಣ್ಣನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೬೬೫). ೨. ರಕ್ತ: "ಕ್ಷತಜಂ, ಲೋಹಿತಂ, ಅಸ್ರಂ, ರುಧಿರಂ, ಅಸೃಕ್, ಶೋಣಿತಂ, ರಕ್ತಂ—ಈ ೭ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦) ; ಅತಿವಿಶದ ವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱದನಿತು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತದೊಡನೆಟ್ಟಱಿಸಿದುದುತ್ಥಿತಮಾವಂದಸ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೫). ೩. ಕೂದಲು ; ತಲೆಕೂದಲು. ೪. ರಾಗದ್ವೇಷದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು : "ವಿಲೋಚನಜಲ ರಕ್ತ ಕೇಶಲಮೆಂಬಿವುಮಸ್ರವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೫. ಮೂಲೆ ; ಕೊನೆ. 'ಚತುರಸ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ರಪ (ನಾ). ರಕ್ತ ಕುಡಿಯುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ ; ದೈತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು (ಕ). [ಸಂ. ಅಶ್ರು]

ಅಸ್ವ (ನಾ). ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು ; ತನ್ನದಾಗಿ ಯಾವ ಸ್ವತ್ತೂ ಇಲ್ಲದವನು : ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವ ಕಲಕಿ . . . ಅಸ್ವನ ಚಿತ್ತವ ಕಿತ್ತು ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಆಡುವಾತನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೪೦-೬೯) ; ರವಿ . . . ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ದೇಹೋದ್ಭವ ಭಾಗ್ಯೋತ್ಸೃಷ್ಟನಸ್ವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಚ್ಛ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛವಲ್ಲದ ; ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ : ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಪರಾಧೀನ ; ಅಸ್ವತಂತ್ರ ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯಲಾರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಾಧೀನ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವತಂತ್ರತೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ಮಾಯೆಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಪ್ಪುದಱಿಂ ಸದ್ರೂಪಚೈತನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ತೋಱದಿಹುದೇ ಅಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೯). [ಸಂ. ಅಸ್ವತಂತ್ರತಾ]

ಅಸ್ವಪ್ನ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ : "ನಿರ್ಜರಃ, ಅಸ್ವಪ್ನಃ . . . ದೈವತಂ – ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೪) ; ಅವನಿಯಂ ಧರಣಿಯಸ್ವಪ್ನರಿಂಗರ್ಪಿಸಿದ ಕಾರಣಂ ಕೇಳುವೆಂ (ಪರಶು. ೪೦-೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಪ್ನಾದ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪರ್ವತ ; ಮೇರುಪರ್ವತ : ಅಬ್ಧಿಗಳೊಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಅದ್ರಿಸಂಕುಲದೊಳಸ್ವಪ್ನಾದ್ರಿ . . . ಹೊಯ್ಸಳೋರ್ವೀಶಮಂತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಕೇಶವದಂಡನಾಯಕನನೂನ ಶ್ರೀಗಧಿಪ್ರಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೪-೨೧ ; 1209). [ಅಸ್ವಪ್ನ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ವಪ್ನಾನಕ (ನಾ). ದೇವ ದುಂದುಭಿ; ದೇವತೆಗಳ ಭೇರಿ: ದಿವಿಜ ಜಯಧ್ವಾನಮುಂ ಕಿನ್ನರೀಗೇಯಮುಮಸ್ವಪ್ನಾನಕಧ್ವಾನಮುಮೆಸೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೮–೧೧೦). [ಅಸ್ವಪ್ನ + ಆನಕ]

ಅಸ್ವಭಾವಿಕ (ನಾ). = ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ: ಅಸ್ವಭಾವಿಕವಲ್ಲ ನೈಜವಿದು ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭–೨೦). [< ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ]

ಅಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಸ್ವರವಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ವರವಿಲ್ಲದ; ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ವ ರಾನ್ಮಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುವಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ್ದು; ವ್ಯಂಜನ: ನಿನಗೆ ಯೆನಗೆ ತನಗೆಂದು ಚತುರ್ಥೀ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಿತರ ಸ್ಥಾನಕಕ್ಕಸ್ವರದಿನಿರ್ಪ ನಿನ್ ಎನ್ ತ ಂ ಗ ಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ ನಿಯಮ; ವ್ಯಂಜನವಿಧಿ: ಯರಲಣಜಬವರ್ಗೋತ್ಕರಮೆ ವಲಂ ಪದದ ಕಡೆಯೊಳಸ್ವರವಿಧಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ತಾಳ್ದುಗುಂ (ಶಮದ. ೪೮). [ಅಸ್ವರ + ವಿಧಿ]

ಅಸ್ವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲದವಳು: ಮತ್ಪ್ರಾಣಸಮಾನೆಯಾಕೆ ನಿಜದಿಂದಸ್ವಸ್ಥೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೧). [ಸಂ. ಅಸ್ವಸ್ಥಾ]

ಅಸ್ವಾಧೀನ (ಗು). ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ; ಪರತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವೇದಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು: "ಅಸ್ವಾ ಧ್ಯಾಯಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ – ಈ ೨ ವೇದವಿಲ್ಲದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೫೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಸಹಜವಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ (ನಾ). ನೈಜವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕತೆ: ಅವರ ಭಾವ ಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆಯು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೆಲಕ. ೫೦). [ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತಾ]

ಅಸ್ವಾಮಿವಿಕ್ರಯ (ನಾ). (ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾರು ವುದು; ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ವಿಕ್ರಯಮಾಡುವುದು: ವ್ಯವಹಾರವು (೧) ಋಣಾದಾನ (Debt) (೨) ನಿಕ್ಷೇಪ (Bailment) (೩) ಅಸ್ವಾಮಿ ವಿಕ್ರಯ (Selling Property which is not one's own) . . . ಎಂದು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬). [ಅಸ್ವಾಮಿನ್ + ವಿಕ್ರಯ]

ಅಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗುರುನದೀಸುತರಳಿದ ಬಳಿಕೀ ಧರೆಗೆ ನಿನಗಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೊಗಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೀರಸ; ಸಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅನಾರೋಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವೈರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಜಾರೆಯಲ್ಲದವಳು. ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ನಡೆಯದವಳು. [ಸಂ. ಅಸ್ವೈರಿಣೀ]

ಅಸ್ಸಲ್ 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಹ₁ 'ಆಗು₁' ಪರಾ.

ಅಹ₂ 'ಅಹಹ' ನೋ.

ಅಹ₃ (ನಾ). = ಅಹಂ ೨: ಇಂದು ಪವನಜನಹವ ಮುಱಿವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೮೨); ಇವನಹವ ಮುರಿಯಲು ನಿಮ್ಮ ಮಾನಕೆ ನಿಮಿಷ ತಾನಿಲ್ಲ (ಕೋಗಯು. ೯–೮೬). [ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹಂ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ: ಮನ ಮುಗ್ಧವಾದಡೇನಯ್ಯ, ಅಹಮೆಂಬುದ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ? (ಲಿಂಗವ. ೪). ೨. ಗರ್ವ: ಅವನಿಗೆ ಈಚೆಗೆ ತುಂಬ ಅಹಂ, ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಣ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಸು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು: ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೪); ವೃಥಾ ನೀವೇಕಹಂಕರಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೩೧); ಹಗೆ ಬಡವೆಂದ ಹಂಕರಿಸುವರೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೨–೧೩). [ಅಹಂಕರಣ + –ಇಸು]

ಅಹಂಕರಿಸುಹ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಪಡುವುದು; ಗರ್ವಿಸುವುದು: "ಅಹಮಹಮಿಕೆ ನಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಹಂಕರಿಸು + –ಹ್ವ (< –ಪ್ವ)]

ಅಹಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವ; ಹಮ್ಮು: ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆವೇಶ ಬಂದಾಗ ಇರುವಷ್ಟು 'ಅಹಂ'ಕಾರವು ಮತ್ತಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೪); ಅಹಂಕಾರಕೆ ಉದಾಸೀನವೆ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯ ಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಆ ಬುದ್ಧಿ ಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳೆಗಳಂತೆ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ತತ್ತ್ವವು ಹೊರಬೀಳುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). ೩. ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಮೂರು ಅಂತಃಕರಣ ಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕಾರಕಾಯ (ನಾ). 'ಅಹಂ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜೀವವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಪಡೆದ ವನು: ಸ್ವಾಮಿಯೆಯಹಂಕಾರಕಾಯ ಲಸದೀಶಾಯತೇ . . . ನಿನಗೋ ಸ್ಕರಂ ನಮಸ್ಕಾರ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೪೫). [ಅಹಂಕಾರ + ಕಾಯ]

ಅಹಂಕಾರಗರಿಮ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನುಳ್ಳುದು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಂಥದು: ಅಹಂಕಾರಗರಿಮಂ ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೨). [ಅಹಂಕಾರ + ಗರಿಮ]

ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. [ಸಾಂಖ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧ ಪ್ರಧಾನ, ೧ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ೧ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ, ೫ ಭೂತತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ೫ ಮಹಾಭೂತಗಳು, ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ೧ ಪುರುಷ, ಈ ೨೫ ಸಾಂಖ್ಯರ ಎಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೩–೧೫೦ ಟೀಕೆ); ತದನಂ ತರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ವೈಕಾರಿಕ ತೈಜಸ ತಾಮಸವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹಸಾರ. ೩–೧ ಟೀಕು). ೨. [ಅದ್ವೈತ] "ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಪ್ರಥಮಜೀವನ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ನಮ್ಮಗಳ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. [ದ್ವೈತ] ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರವ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುಣತ್ರಯ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ . . . ವಾಸನಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫). [ಅಹಂಕಾರ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಹಂಕಾರತನ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರಭಾವ: ತಮ್ಮಯ ಹೆಚ್ಚುಕುಂದಿನ ಜೀವಕಳೆಯಜಿಱಿಯದ ನಿರರ್ಥಕ ಜೀವಿಗಳಹಂಕಾರತನಕೇನೆಂಬುದಿದಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೭). [ಅಹಂಕಾರ + –ತನ]

ಅಹಂಕಾರಭಾವ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ತಾನೇ ಮೇಲು ಎಂಬ ಎಣಿಕೆ ಬೆರೆತಿರುವುದು: "ಬೆಜಿ – ಅಹಂಕಾರಭಾವೇ (ಗರ್ವಪಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಅಹಂಕಾರ + ಭಾವ]

ಅಹಂಕಾರವಂತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ. [ಸಂ. ಅಹಂಕಾರವತ್]

ಅಹಂಕಾರವಂತೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ. [ಅಹಂಕಾರವಂತ + -ಎ]

ಅಹಂಕಾರಾವಲಂಬನ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು : ಜೀವಜಾತಕ್ಕೊಡೆಯನಾ ರಾಜೀವನಾಭನು ಬರಿಯ ಹಂಕಾರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಕೆಡುತಿಹುದಖಿಳಜಗವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೧). [ಅಹಂಕಾರ + ಅವಲಂಬನ]

ಅಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ತಾನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂಬ ಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ : "ಅಹಂಕಾರಿಯೆನೆ ಹೆಜರಿಂದ ಮೇಲೆಂಬನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೯). [ಸಂ. ಅಹಂಕಾರಿನ್]

ಅಹಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ ೧ : ಇನಿತ ಹಂಕೃತಿ ಭಕ್ತಿಯದು ವರ್ಧನವಹುದೆ ಹೇಳಯ್ಯ (ಬಸವು. ೨೫-೩೨) ; ತನಗಹಂಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ವೈರೋಚನಿಯ ಪಡಿಹಾಱಿಕೆ ಕಿರೀಟಿಯ ಮನೆಯ ಬಂಡಿಯ ಬೋವ ನಾದನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ ೧ : "ಸೊಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೦). [ಅಹಂ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಹಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಂತವ್ಯ (ಗು). ಕೊಲ್ಲಬಾರದ : ನರಜೀವಿಗಳಿಗಹುದೇನಹಂತವ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನತೆಯು (ಬಸವು. ೬೮-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂತೆ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಸೊಕ್ಕು : ತತ್ತುಭಯಕರ್ಮಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ಪಹಂತೆಯಂ ಚಿತ್ರಂಬ ಕತ್ತರಿಯೊಳು ಱದೆ ಕತ್ತರಿಪಂತೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೮-೨೦೩). [ಸಂ. ಅಹಂತಾ]

ಅಹಂಪೂರ್ವಂ (ಅ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು : ಚಾರುತರ ಷಡ್ರಸೋಪೇತ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಮನೋರಂತಹಂಪೂರ್ವಮೆನೆ ಸೂದರೆಡೆಮಾಡುತ (ಸಂಕರಾ. ೨-೬-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ನಡಸುವ ಕೆಲಸ; ಯುದ್ಧಸೇವೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಮುಂದಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ : ಆಸ್ಥಾನದ ಉಪ್ಪಿನಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಟ ಧನ್ಯರಾಗುತ್ತಿರುವ ಸೌಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಸೇವಾನುಸಂಧಾನೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದ ಸೌಹಾರ್ದದ ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆಯ ಕೋಲಾಹಲನ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪-೨೨). [ಸಂ. ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಮೆರೆಯುವುದು; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವ (ನಾ). ತಾನೇ ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ : ಅಹಂಭಾವ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಕಾರಣವೇ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರದೆ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವುದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಕಠೋರಮತಿಗಳು ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತರು (ಕಜಸಾ. ೪ ಪೀ). [ಅಹಂಭಾವ + ಲಾಂಛಿತ]

ಅಹಂಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಮ್ಮೆ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿ; ದೇಹಾತ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಹಂ + ಮತಿ]

ಅಹಂಮದಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನ. 'ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಅಹ್ಮದ್]

ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅಧಿಕಾರ : ಸರಕಾರದ ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಖದಲ್ಲಿ ಯಿರೋದು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨-೪ ; 1786). [ಅಹಂಮದಿ + ದವಲತ್ತು (< ದೌಲತ್)]

ಅಹಂಮನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ತಿಳಿದವನು. ೨. ತಾನು ದೇವರ ಅಂಶವೆಂದು ತಿಳಿದವನು : ನಿನಗೆ ನೀನನ್ಯನೆನಲೊ ? ನನಗೆ ನಾನನ್ಯ ? ಅಹಂಮನ್ಯ ವಿಶ್ವಜನ್ಯ ಹೇಳು ಸ್ವಯಂಧನ್ಯ ! (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦೪-೭). [ಸಂ.]

ಅಹಂಮನ್ಯತೆ (ನಾ). = ಅಹಂಭಾವ : ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಲ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿ ಅಹಂಮನ್ಯತೆಯಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಮೆರೆಯುವ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜ (ಅಲ್ಪವಿ. ೬೫). [ಸಂ. ಅಹಂಮನ್ಯತಾ]

ಅಹಂಮಮತೆ (ನಾ). ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವ : ಬಿಡು ಸಂದೇಹವನಹಂಮಮತೆಗಳ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೭) ; ಬ್ರಹ್ಮವನು ನೆರೆ ತಿಳಿಯಲರಿಯದಹಂಮಮತೆಯಿಂದ (ಅಮೃತ. ೬-೬). [ಸಂ. ಅಹಂಮಮತಾ]

ಅಹಂಮಮತ್ವ (ನಾ). = ಅಹಂಮಮತೆ : ಶಾಪಭೀತರಹಂಮಮತ್ವ ಕೃತಾಪರಾಧರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೩) ; ಭರತನ ಪ್ರೇಮವು ಅಹಂಮಮತ್ವಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಅತರ್ಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ತುಳಸಿ. ೧೭೯). [ಸಂ. (ಅಹಂ + ಮಮತ್ವ)]

ಅಹಂವಾದಿ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಹಂವಾದಿನ್]

ಅಹಃಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ ; ಸೂರ್ಯ : ರುದ್ರಭಟ್ಟಕೃತಿ ವೈಷ್ಣವಕಾವ್ಯರಸಾರ್ಣವಂ ತುಳುಂಕಾಡುಗೆ ಭೂಮಿ ನಿಲ್ವಿನಮಹಃಪತಿ ನಿಲ್ವಿನಮಿಂದು ನಿಲ್ವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೩) ; ಕೋಂಟೆಯಂ ನುಗುಳ್ದು ಪೋಗಲಹಃಪತಿ ಬೇಱಿ ಬಟ್ಟಗಾಣದೆ ತಡೆದಿರ್ಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಃಪತಿಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಯಮ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ೫. ಕರ್ಣ : ಕುರುಕುಲದರ್ಪಣ ಮಱಿವುದಿನ್ನಹಃಪತಿಸುತನಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೨). [ಅಹಃಪತಿ + ಸುತ]

ಅಹಗೆ, ಅಹಂಗೆ, ಅಹಾಂಗೆ, ಆಹಂಗೆ, ಹಾಂಗೆ, ಹಾಗೆ (ಅ). ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಆ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ : ಅಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಗೆಂದೊಡೆ, ಕಱದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭-೧೫) ; ತಿಬ್ಬನೆಹಗಹುದಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ . . . ದೋಷರಹಿತಂ ಎಹಗಹುದಹಗೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಶಮುದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾವೆಹಗೆ ಹೇಳಿದರಹಗೆ ತಪ್ಪದು (ಸದ್ಗುರು. ೬-೧೭). **ಅಹಂಗೆ** : ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗದ ಅಹಂಗೆ ಪೊಡಂಬಡ್ಸಿ ಕಟ್ಟುವರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೨-೧೨ ; 1263). **ಅಹಾಂಗೆ** : ಹೇಗೆ ಮನ ಅಹಾಂಗೆ ವಚನ ತಪ್ಪದು (ಪದಗೋ. ೧೧೨-೨೩೦). **ಆಹಂಗೆ** : ಪಂಚಭೂತ ಪ್ರಾಣ ಬಂದು ಸೊಂಕಿದಡೆ ಎಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತು ಆಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತಾಗಿ ಇದನೇನೆಂದಱಿಯೆ (ಅವಚಂ. ೯೧-೮೬೦). **ಹಾಂಗೆ** : ನಿರ್ಮಲ ಜಲ ಪಂಕವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ಸಾರವೆಂದ ಕೆಸಱಹ ಹಾಂಗೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೨) ; ಸರಸ ಖಾದ್ಯಸುವಸ್ತುಗಳಿರ್ದ ಹಾಂಗೆ ಮಣ್ಣಿನ್ನವೆ ಸ್ವೈರಿಸಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೭೬) ; ತಂಗಿ ಕೇಳಾ ನಾವು ಬೆಸಸಿದ ಹಾಂಗೆ ಸುತನಂ ಕರೆಯಲಾಗದೆ (ಬಸವು. ೨೪-೩೫) ; ಆ ಮುನೀಶ್ವರರ್ ಹಾಂಗೆ ಬಿಸುಡುವವರಲ್ಲೆನೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೬ ವ) ; ಹಾಂಗೆನಗೆ ಸತ್ಪ್ರಭುವನಂ (ವೀಶೈಪು. ೧-೨-೨೯). **ಹಾಗೆ** : ತಾನೆ ಶಿವನೆಂದು ಕುಱುಹ ತೋಱುವಹಾಗೆ ಮರ್ತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದನಲ್ಲದೆ (ಆದವ. ೧೨೩) ; ಈ ಕೃತಿ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಯ ಹಾಗೆ ತರುಗಿರಿಖಗಮೃಗಾದಿ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾವರ್ಣನೆಯ ಪೊಗಳಿ ಕರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೊಗಸ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಲ್ಲ (ಸಾನಂಚ. ೩ ವ) ; ಹಾಗೆಂದ ಮೇಲೀಕಥೆಗಿಚ್ಛಾಮಿಯೆನ್ನಿ ಜಿನ್ನಾಗಿನ್ನು ಕೇಳಿ (ಭರಚ. ೧-೧೪).

ಅಹಗಿಹಗೆ = ಹಾಗೆ ಹೀಗೆ: ಭಕ್ತರ ಕುಲಂಗಳನಹಗಿಹಗೆಯೆಂದಜಸದದು ತುದಿಪದವಲಾ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೪-೬೩).
[ಆ$_3$ + ಪಾಂಗು + -ಎ$_3$]

ಅಹಣ (ನಾ). ಆಗುವುದು; ಆಗುವಿಕೆ: ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯವೆರಡು ಸುಯ್ಲುದು ಮೂಜು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯುಹಣವೈದೂಟ ಬಿಡುವುದಾಜು (ಜೀವಂಜ. ೧೭-೪೭). [< ಆಗು$_1$]

ಅಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಒಗೆಯದ. ೩. ನಷ್ಟವಾಗದ; ಕುಗ್ಗದ: ಅಹತಪರಿತೋಷದಲಿ ಮುನಿವರನಹಿಮಕರಕುಲಕೀರ್ತಿಕರನಂದನರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೭). (ನಾ). ೪. ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ; ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. ೫. ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಚಲನಶೋಕನವ್ಯಯನಮಲನಭವನಲೋಕನಿಸ್ಪೃಹನಮಿತ ಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಹನಿ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ.
ಅಹನ್ಯಹನಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹನ್ಯಹನಿಯ ಹಾಹಾಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೩). ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ = ಪ್ರತಿದಿನವನ್ನೂ ಹೇಗೋ ತಳ್ಳುವದು: ಬೇರಾವ ವರಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಸಂಸಾರ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೬); ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೆ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಬಡತನದಲ್ಲೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಗುಣಸಾ. ೨೩).
[< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹನೀಸರಂಜಾಮು (ನಾ). ಉಳಿ, ಕತ್ತರಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸದ ಸಾಧನ; ಆಯುಧಸಾಮಗ್ರಿ (ಕ).
[← ಹಿಂ. ಆಹನೀ (= ಕಬ್ಬಿಣ) + ಸರಂಜಾಮು]

ಅಹನು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹನೆ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಪ್ಪ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಮುಹಮಿಕ 'ಅಹಮುಹಮಿಕೆ' ನೋ.

ಅಹಮುಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಹಮುಹಮಿಕೆಯ ಭಾವ: ದೈತ್ಯೋತ್ತಮರ ಸಂತೆ ಭುಲ್ಲವಿಸುತಹಮುಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಸಮರಕೆ ಪೊರಡುವಾ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೦-೪೯).
[ಸಂ. (ಅಹಮುಹಮಿಕಾ + ಬುದ್ಧಿ)]

ಅಹಮುಹಮಿಕೆ, ಅಹಮುಹಮಿಕ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗುವುದು: "ಒಂದೊರ್ವರೊಡನ(ಹಂ)ಕೃತಿಯಿಂದಂ ಮಾಡುವುದು ತಾನ(ದ)ಹಮುಹಮಿಕೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೨); ಚಂದ್ರೋದಯಕ್ಷುಭಿತ ಸಾಗರದಂತೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಘೂರ್ಣಿಸುತಿರ್ದಂ ರಾಜಲೋಕಮಹಮುಹಮಿಕೆಯಿಂ ಪ್ರಣಾಮಲಾಲಸರಾಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೮); ಗುಹಗಹನದ ಬಹುಮಹಿಮೆಯನಹಮುಹಮಿಕೆಯಿಂದಹೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೆಗಳೊಳಗಾಗಹಹೆಣಿಸಲೆಯ್ದುವೆಂದಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦-೨೫; 1275); ತಮತಮಗಹಮುಹಮಿಕೆಯಿಂದಮೃತಪದಕ್ಕೊಗೆದೊಡಿಂದೆ ಪಾಳೆನಿಸುಗುಮಕ್ರಮದೆ ಜಗಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೬). ೨. ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ: ಯಾರ ಅಹಮುಹಮಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೫೬೨). **ಅಹಮುಹಮಿಕ**: ೧. "ಅಹಮುಹಮಿಕಮದೊರ್ವರೊರ್ವರಿಗೆ ಮುಂಚುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೨).
[ಸಂ. ಅಹಮುಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮಿಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಸ್ವರ್ಗಗಳೂ ಅಣೂತ್ತರಗಳೂ ಆದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಗ್ರೈವೇಯಕವೆಂಬ ಲೋಕಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವ: ನಿಜ ಜೀವಿತಾವಸಾನದೊಳ್ ಸೌಮನಸವೆಂಬೂರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಮದ ನವಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳ್ ಅಹಮಿಂದ್ರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೭೮ ವ); ನಿನಗಹಮಿಂದ್ರರುಮಿಂದ್ರರುಮನಿಬರುಮೀಲೋಕಪಾಲರುಂ . . . ಎಱಗುವರ್ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಮಿಂದ್ರತನ. [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರಪದವಿ (ನಾ). ಅಹಮಿಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನ, —ಪದವಿ: ಸುಕುಮಾರ ಮಹಾಮುನೀಂದ್ರನಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೩). [ಅಹಮಿಂದ್ರ + ಪದವಿ]

ಅಹಮಿಕೆ (ನಾ). = ಅಹಮುಹಮಿಕೆ ೧: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಜಪನೃಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳೆ ಕುಟ್ಟಿಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿರ್ಪ ನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೧); ತನತನಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಸಂಗರವೆನಗೆ ತನಗೆಂಬಖಿಳವೀರಾವನಿಪರಹಮಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಯ್ದರು ಪವನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೨).
[ಸಂ. ಅಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: ದ್ರುಪದಾದಿ ನಾಯಕರ ಕಣೆ ಚಿಮ್ಮಿದವು-ಕರಿಘಟಿ ತುರಂಗದೊಳ್ಕಾಲಾಳ ಹಮ್ಮಿಸಿತು ಘೂರ್ಮಿಸಿತು ದಿಕ್ತಟವನಳ್ಳಿರಿದು ಪಾಂಡವ ಮಹಾರಥರ (ತುರಂಗ. ೪೯-೧೯). [ಅಹಮ್ಮು + -ಇಸು$_3$]

ಅಹಮ್ಮು, ಹಮ್ಮು (ನಾ). ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ; ತಾನು ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬ ಭಾವನೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಕಾಡಿ ಕಾಡಿ ಕೆಡಿಸಿಹುವೆನ್ನ . . . ಅಹಮ್ಮೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವೆನ್ನ (ಬಸವ. ೨೫೨). **ಹಮ್ಮು**: "ಬಿಂಕಂ . . . ಹಮ್ಮು, ಗಬ್ಬಂ, ಅದಟು – ಈ ೭ ಗರ್ವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೩೧); ಜಂಗಮಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಹಮ್ಮಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨); ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಭೃತ್ಯಗೆ ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ರಾಜಗೆ ಹಮ್ಮು ಸಲ್ಲ (ಭರಚ. ೩-೧೧). [< ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹರಹ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ; ದಿನದಿನ: ದಹನಸಂಚಯನ ವಾಸೋದಕ ತಿಲೋದಕವನಹರಹದೊಳಿತ್ತುವೇದೋಕ್ತಶಾಂತಿಯನೆಸಗಿ (ಭರಚ. ೪-೯೭).
ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಈ ಶಬ್ದ ಅಪವಾದ. [< ಸಂ. ಅಹರಹರ್]

ಅಹರು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹರ್ನಿಶ 'ಅಹರ್ನಿಶಂ' ನೋ.

ಅಹರ್ನಿಶಂ, ಅಹರ್ನಿಶ (ಅ). ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಯೂ; ಹಗಲಿರುಳೂ: ಪಡೆದತ್ತಹರ್ನಿಶಂ ಪೆರ್ಚನಂಗಕ್ಕೆನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೫); ಅಹರ್ನಿಶಮದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕಾರಣಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೫ ವ). **ಅಹರ್ನಿಶ**: ಈತನೇ ಗುಣವಂತಜಾತನೆನಲ್ಕೆ ಬದುಕಿದೆ ನಾನಹರ್ನಿಶವು (ಬಸಪು. ೪೧-೧೩); ಹಿಂಸಾಪರನಹರ್ನಿಶವಾ ದುರಾತ್ಮನ ವರಿಸಿದರು ದೇವಾಂಗನೆಯರೀ ಕಥೆಯ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಹರ್ನಿಶಿ (ಅ). = ಅಹರ್ನಿಶಂ: ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಹರ್ನಿಶಿ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿದ ಹುತಾತ್ಮರ ಪವಿತ್ರ ನೆನಪು ನಮ್ಮ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತದೆ (ಅನ್ನಾವ. ೧೯). [< ಸಂ. ಅಹರ್ನಿಶಂ]

ಅಹರ್ಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ನಿನಗಮ್ಮನಹರ್ಪ[ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಪ]ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹರ್ಮುಖ (ನಾ). ಮುಂಜಾವು; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: "ಪ್ರಾತಃಕಾಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಮುಖ)]

ಅಹಲೆಕಾರ, ಅಹಲೇಕಾರ, ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ,—ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಮಸ್ತ ಜಿಲ್ಲೊ, ಅರಸುಗಳು, ಅಹಲೆಕಾರರು ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೮೩). **ಅಹಲೇಕಾರ**: ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಅಹಲೇಕಾರರೂ ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೫೧); ಅರಮನೆಯ ಅಹಲೇಕಾರರು, ಕಚೇರಿಯ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರು, ಸಮ್ಮುಖದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲಾ ಔತಣ ಹೇಳಿದ್ದರು (ಮಾಮುರಾ. ೬೫). **ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ**: ಆದರೂ ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಹಲ್ಲೆಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳುಕೊಳ್ಳುವ ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯನ್ನು . . . ಬಿಡುವವನಲ್ಲ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೭೩).
[← ಹಿಂ. ಅಹಲಕಾರ್=ಕಾರ್ಯಕರ್ತ, ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ, ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅಹಲೇಕಾರ 'ಅಹಲೆಕಾರ' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: ಆದೊಡಾಂ ಶಿವಭಕ್ತರಣುಗನ ಹೆನೆನುತಹಲ್ಲಾದದಿಂದವನ ಬಾಯೆಳ್ವನೀತಂ ಮೆಲಲ್ಕೆ (ಚೆಬಪು. ೫೫-೨೯).
[< ಸಂ. ಆಹ್ಲಾದ]

ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು 'ಆಹ್ಲಾದಿಸು' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ 'ಅಹಲೆಕಾರ' ನೋ.

ಅಹವಾಲ್ 'ಅಹವಾಲು' ನೋ.

ಅಹವಾಲು, ಅಹವಾಲ್ (ನಾ). ೧. ತಮಗಿರುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮನವಿ; ವಿನಂತಿ: ದಾಸಪನಹಳಿಯಂನು ಆ ಸ್ತಳದ ಗೌಡುಗಳು ನಂಮಹವಾಲಿಗೆ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂಪರೆಯಲು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಳುವಂತೆ ಯೀಸ್ತಳದ ಗೌಡಿಕೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೨-೮; 1591). ೨. (ಉಕ) ವರದಿ. ೩. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಆದರೂ ಕಕ್ಷಿಗಾರನೇನಾದರೂ ಅವರ ಅಹವಾಲನ್ನು ಮಹಾರಾಜರವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಖಾವಂದರು . . . ಸಮಜಾಯಿಷಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೫); ಯಾವ ಮುಸ್ಲಿಂಮನೇ ಆಗಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಕಲಿಫನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ 'ಅಹವಾಲನ್ನು' ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೩೯). **ಅಹವಾಲ್** (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೧).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಹವಾಲ್]

ಅಹವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಷಾಮ್ (ನಾ). ೧. ಅನುಯಾಯಿಗಳು; ಸೇವಕರು. ೨. ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು; ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳಾದ ಪೋಲೀಸಿನವರು: ಸಾದ್ರಿ ಬೆಹಾರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದ್ದರಿಂದಾ ಅವನು ಕೆಲವು ಬಾಡು ಅಹಷಾಮ್ ಜನ ಮಾಪಿಳ್ಳೆರ ಸಹ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ–ಇಲ್ಲಿ ಸವಾರರು, ಬಾರಿನವರು, ಬಾರಿಗಿರಿಯವರು ಅಹಷಾಂ . . . ಮುಂತಾದವರ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬರೆವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 147). [← ಅರ. ಅಹಷಾಮ್]

ಅಹಸ್ಕರ (ನಾ). = ಅಹರ್ಪತಿ: ದಟ್ಟೈಸಿ ಬೆಳೆದ ತಮವನು ಅಹಸ್ಕರ ನಟ್ಟುವೊಲ್ (ಷತಿಲ. ೪-೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಹಸ್ಪತಿ (ನಾ). = ಅಹರ್ಪತಿ: "ದಿವಾಕರನಹಸ್ಪತಿ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ. . . ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೧); ಸತಿಯ ಕುಚಕೋಕಮಂ ಮುಖಶತಪತ್ರಮನೊಲ್ದಲರ್ಚಲೆಯ್ತಂದನಹಸ್ಪತಿ ಬಿಸುಪನುೞಿದು ಕೆಲಕೆನೆ ಶತಮುಖವಧು ಪಿಡಿದಳೊಪ್ಪೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೬೩). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಸ್ಸು (ನಾ). ಹಗಲು: ಅದು ತ್ರಿಂಶದ್ಗುಣಮಾದೊಡಾದಪುದು ಅಹಸ್ಸು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧೨೦). [ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹಹ, ಅಹ್ವ (ಅ). ವಿಸ್ಮಯ, ಭಯ, ವೇದನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ವೇದನೆಯೊಳಹಹವೆಂಬುದು . . . ಅಹಹಂ ಎಂಬವ್ಯಯಂ ನೋವಂ ಸೂಚಿಪಲ್ಲಿ ಪೇೞಲ್ಪಡುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೦೮ ವೃತ್ತಿ); "ಅಹಹ – ಉಕ್ತಾರ್ಥ, ಆಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); "ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಗಳು – ಇವು ಭಯ ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಹಹ (ನೋವು)" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (i) ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ: ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ಬಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಡೆಯ ಕುಸುಕುಜು ಧರ್ಮಮನದೆಂತು ನಂಬಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೪); ಆರು ಮೆಚ್ಚುವರಿದನಹಹ ಲೇಸಾಯ್ತು ಹರಹರ ಚದುರನಹೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೨೦); ಅಹಹ ಕಾಲದೋಷಮಿದಲ್ತೇ? ಅಹಹ ಗಗನಮಂ ನೀಳ್ದು ನಿಂದಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii) ಭಯಕ್ಕೆ: ಅಹಹ ಕೈತಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಭವನು ನೊಂದನು ಶಿವಾ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧). (iii) ವೇದನೆಗೆ: "ಅಹಹಮೆನಲ್ ನೋವಿನ ನುಡಿ" (ಭಾರಸಿ. ೨೧). **ಅಹ್ವ**: (i) ಅಹ, ಆಹಹ. ಆಹನೆ ಗಹಗಹಿಸಿತೆಲ್ಲೊ ದೂರದ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧); ಆಹ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಈ ಗಿಳಿ (ರೂಢಿ).

ಅಹಳ್ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಾ 'ಆಹಾ' ನೋ.

ಅಹಾಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಾದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪಹರಿಸಲು ಅಥವಾ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಆಗದ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದ. (ನಾ) ೨. ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಹಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವು: ವೈರಮನೆ ಬಗೆಯದಹಿನಕುಲಂಗಳ್ ಹರಿಣ ಚಮೂರಂಗಳ್ ಶಾಂತರೂಪದಿಂದಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೭-೬). ೨. ವೃತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. ೩. ರಾಹು. ೪. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಆಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ. ೭. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವ ಧರ್ಮ; ಜೈನಧರ್ಮ: ಪ್ರಾಣಿಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಪೀಡನವು ಕೂಡದೆಂದು ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಧರ್ಮ)]

ಅಹಿಂಸಾರತ (ನಾ). ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ; ಅಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು: ವೇದಪ್ರಯುತಶ್ರೋತ್ರಿಯನಹಿಂಸಾರತನುಮಹಪುರುಷನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೧). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡೆನೆಂಬ ನಿಯಮ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೋತೃವಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಹಿಂಸಾವ್ರತಮೆಂಬುದು ಆರಂಭರಹಿತಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭-೧೨). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ವ್ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಂ ದೇವತಾರ್ಥಮುಂ ಔಷಧಾರ್ಥಮುಂ ಸ್ವಬೋಧಾರ್ಥಮುಮಾಗಿ ಕೊಲ್ಲದುದಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧).
[ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ವ್ರತವು ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಈ ಯಮ ನಿಯಮಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾದರೆ ಆ ಯೋಗಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಐದು ಅಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಲೂ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ನಾವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಅಹಿಂಸೆಯು (ಅರ್ಯಧ. ೭೨). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವ್ರತ: ಅಹಿಂಸೆ, ಸೂನೃತ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದು ಅಯ್ದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮); ಅಹಿಂಸೆ . . . ಶೌಚವೆಂಬ ಯಮಾಂಗದಶಕಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಹಿಂಸಾ]

ಅಹಿಕ₁ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಐಹಿಕವಾದುದು : ಎನ್ನಾಶೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿ ಉತ್ತಮರ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಕೋಶಭಂಡಾರಾದಿ ಅಹಿಕ ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ ಸಾಸಿರಕೆ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಿ (ವಿಪ್ರಸು. ೨೪-೪). [< ಸಂ. ಐಹಿಕ]

ಅಹಿಕ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಡು ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಹಿಕಟಕ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪವನ್ನು ಕೈಕಡಗವಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ : ಸಂದಹಿಕಟಕಪ್ರಸಾದದೆ ಮನೋಜನುಮಂ ಗೆಲೆವಂದನಾಗಳುಂ ಸಹಜಮನೋಜನೋಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪); ಮಹಾಹಿಕಟಕಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಸುದೇಹನಂ ಮಾಡಿ ಪ್ರಿಯದೊಳಡಿಗಡಿಗೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಬಸವು. ೪೪-೩೧). ೨. ಹಾವುಗಳ ಗುಂಪು. (ಶ). [ಅಹಿ + ಕಟಕ₂]

ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತು. [ಅಹಿಕ₁ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಹಿಕಸುಖ (ನಾ). ಐಹಿಕಸುಖ : ವೇಣುಗಾನಪ್ರಿಯನ ಅಹಿಕಸುಖಾನುಭವ ಬೇಡದಲೆ (ಹಸಾರ. ೧೯-೨೧) ; ವೈದಿಕ ಪದವಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನಿಗೆ ಅಹಿಕಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಮಹಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ? ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು ಸುಖದಾಸಂಗೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ವಿಜಯು. ೧೪೯). [ಅಹಿಕ₁ + ಸುಖ]

ಅಹಿಕಾಂತ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಶೇಷ; ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ಕಾಂತ]

ಅಹಿಕಾಂತಕಟಕ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೧ : ಪುರತ್ರಯವನಹಿಕಾಂತಕಟಕನು ಬೇಗೆಯುಂ ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟನಲಾ (ಬಸವು. ೫೪-೫೪). [ಅಹಿಕಾಂತ + ಕಟಕ₂]

ಅಹಿಕಾಯ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ದೇಹ; ಹಾವಿನ ಮೈ : "ಅಹಿಕಾಯದೊಳ್ . . . ಭೋಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೦). [ಅಹಿ + ಕಾಯ]

ಅಹಿಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಕರ್ಣಾಭರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ : ಅಮಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಅಂದದಹಿಕುಂಡಲ ಚತುರ್ಭುಜ ನಂದಿವಾಹನ ಗೌರಿಸಹಿತಂ ಮುಂದೆ ನಿಂದು (ಬಸವು. ೨೭-೨೬). [ಅಹಿ + ಕುಂಡಲ]

ಅಹಿಕುಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸಮೂಹ : ಸೌಪರ್ಣನಹಿಕುಲಕೆ ಮುನಿದೆಜಗಿ ಕೊಲುವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೧೩). [ಅಹಿ + ಕುಲ]

ಅಹಿಕೇತನ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಬಾವುಟದ ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಸರ್ಪಧ್ವಜ ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಭೀಷ್ಮ ಶರಾಚಾರ್ಯರ ನುಡಿ ತಪ್ಪು ಗಡಮನಾರ್ಯಂಗಹಿಕೇತನಂಗೆ ವಿಧಿವಿಳಸನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೭). [ಅಹಿ + ಕೇತನ]

ಅಹಿಗರಳ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷ. 'ಅಹಿಗರಳಹರ' ಪರಾ. [ಅಹಿ + ಗರಳ (= ಗರಲ)]

ಅಹಿಗರಳಹರ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕವನು ; ಗರುಡ : ಜವನೆಂಬ ಬಜಸಿಡಿಲೆಜಗಿದುದೆಜಗುವವೊಲಹಿಯನಹಿಗರಳಹರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೧). [ಅಹಿಗರಳ + ಹರ₂]

ಅಹಿಗೃಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ನೆಲೆ, —ಹುತ್ತ : ಅಹಿಗೃಹಮಂ ಘನಕುಜರಜನೀಚರಮದೊಳ್ ಜಿನಾಂಬಿಕೆ ಕಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೭); ಅಹಿಯ ವಿಷವಹ್ನಿ ನೆಗೆದಹಿಗೃಹಮಂ ಪೀರ್ದುರ್ಚುವಚ್ಚಭಲ್ಲನ ಬಾಯಂ ದಹಿಯಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೮೫). [ಅಹಿ + ಗೃಹ]

ಅಹಿತ (ಗು). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ; ವಿರೋಧವಾದ: ಆ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಿಷಯ ಅವನಿಗೆ ಅಹಿತವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಪುಸರು. ೩೬೬). (ನಾ). ೨. ಶತ್ರು : "ಅಭಿಯಾತಿಃ . . . ಅರಿಃ, ಅಹಿತಃ . . . -ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೩೦೧) ; ನರಮಹಿತಾ ನಿನಗೇನಹಿತರು ಮೊಳರೇ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೨) ; ಅಹಿತನಂ ಕಡಿವಾಗಳೆ ಮಿಂದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕರ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ; ಹಿತವಲ್ಲದ : ಅಹಿತಕರವಾಯು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕಾರ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು : ಶಿವಗಣದೂಷಣಾಹಿತಕಾರ ಜಂಗಮತೋಷಣಾಚಾರ (ಬಸವು. ೧೯-೩೮). [ಅಹಿತ + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಹಿತಕುಲ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಅಹಿತಕುಲವನು ಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಶರಣಾಗತರ ಪಾಲಿಸುತಿಹದವನು ಮಗನೆನಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೮೨). [ಅಹಿತ + ಕುಲ]

ಅಹಿತಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಶತ್ರುನಾಶ : ಪತಿಕರಿಸಿದ್ದೆ ವೀರಸುಭಟಪ್ರತತಿ ಮಧ್ಯದಲೆಮ್ಮನಹಿತಚ್ಯುತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ನಿಜಸೇನಾಧಿಪತ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೨೭). [ಅಹಿತ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಹಿತತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ತತ್ತ್ವ. ೨. ಹಗೆತನ; ಶತ್ರುತ್ವ: ೧, ೨ : ಗಾರುಡದೊಳಹಿತತ್ವಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ . . . ಉಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೮). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತತ್ತ್ವ ; ಅಹಿತ + -ತ್ವ)]

ಅಹಿತನಿಷೂದನ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು ; ಶತ್ರುನಾಶಕ : ತೋಱಿದಳಿಂದೂದಯಕಾಂತನನಹಿತನಿಷೂದನನಂ ದಿವಿಜರಾಜ ಲೀಲಾಸ್ಪದನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೭). [ಅಹಿತ + ನಿಷೂದನ]

ಅಹಿತವರ್ಗ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಗುಂಪು ; ವೈರಿಸಮೂಹ : ಅನಯುವದಿಂದಿಟೀಗುಂ ಪಂಚವಿಧಾಹಿತವರ್ಗ ದುರ್ಗಪಂಚಕಮಂ . . . ತತ್ಪ್ರಭುಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೭). [ಅಹಿತ + ವರ್ಗ]

ಅಹಿತವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು : ಭೀತನಾದನು ಭೀಮನಹಿತವಿಘಾತಿ ಮಾಗಧರಾಯಮಲ್ಲವ್ರಾತಕುಲಗಿರಿವಜ್ರನೆಂದುದು ಮಗಧಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೨). [ಸಂ. ಅಹಿತವಿಘಾತಿನ್]

ಅಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕ (ನಾ). = ಅಹಿತವಿಘಾತಿ : ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತ ವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವೃಕ್ಷರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೪೩ ; 1108). [ಅಹಿತ + ವಿಧ್ವಂಸಕ]

ಅಹಿತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಹಗೆಯ ಬಲ ; ಶತ್ರುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಚಾರ್ವಾಕೋಕ್ತಿಯನಹಿತಶಕ್ತಿಯಂ ಭೇದಿಸುವಂತೇಕಕ್ಷಣದೊಳೆ . . . ಭೇದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೫), [ಅಹಿತ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಹಿತಶಿರ (ನಾ). ಹಗೆಯ ತಲೆ ; ಶತ್ರುವಿನ ಶಿರ : ಕಲಿಭೀಮ ಮಾಡಿದ ರಹವನದನೇನೆಂಬೆನ್ನೆ ಕೂರಿಹ ಕಠಾರಿಯ ಹಣೆಗೆಯಲಿ ಬಾಚಿದನು ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಅಹಿತಶಿರವಿದಲಾಯೆನುತ ಗೃಹಮುಹಿಳೆಯರು ವಿಹಿತಾಂಗುಲಿಯ ಸಂಪ್ರಹರಣದಿ ಪರಿಭವಿಸಿದರು ಘೊಳ್ಳೆನಲು ನಿಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨-೪೧). [ಅಹಿತ + ಶಿರ]

ಅಹಿತಾನೀಕ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಹಗೆಯ ಗುಂಪು : ಗೆಲಿದನಹಿತಾನೀಕವನು ರಿಪುಬಲದಿಶಾಪಟ ಭೀಷ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೪). [ಅಹಿತ + ಅನೀಕ]

ಅಹಿತಾನ್ನ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ ಆಹಾರ. ೨. ಶತ್ರು ನೀಡುವ ಆಹಾರ. ೧,೨ : ಅನ್ನವೇ ಅಹಿತವಾದರೂ ಅಹಿತರಿಟ್ಟನ್ನವಾದರೂ ಅಹಿತಾನ್ನವು (ಆರ್ಯಧ. ೨೧೮). [ಅಹಿತ + ಅನ್ನ$_3$]

ಅಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). = ಅಹಿತಕುಲ : ಸುಡುವೆನಹಿತಾನ್ವಯವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೫). [ಅಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಹಿತಾವನೀಶ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಕೌರವನ ಛಲ ಸಂದುದಿನ್ನಹಿತಾವನೀಶರಿಗಾಯ್ತು ಪರಿತೋಷ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೩೩). [ಅಹಿತ + ಅವನೀಶ]

ಅಹಿತುಂಡ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮುಖ : "ಅಹಿತುಂಡ–ಹಾವಿನ ಮುಖ" (ನಾನಾರ. ೨೮ ಟೀಕು). [ಅಹಿ + ತುಂಡ$_3$]

ಅಹಿತುಂಡಿಕ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ : ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಲೋಲುಪಂಗಳುಂ ಔಷಧಗಂಧಲುಬ್ಧಂಗಳುಂ ಅಪ್ಪ ವಿಷಧರಂಗಳ್ ಅಹಿತುಂಡಿಕನ ದೆಸೆಯಿಂ ವಿನಾಶಮನೆಯ್ದುವುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೦) ; "ಎಲೈ ಆ ಅಹಿತುಂಡಿಕನಂ ಒಳಗೆ ಬರಹೇಳು" ಎಂದನು. ದೂತನು ಆ ಹಾವಾಡಿಗನನ್ನು ಕರೆತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೪). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತುಂಡಿಕ)]

ಅಹಿತೆ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದವಳು : ಲಲನೆ ಪತಿಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪುದನೆಳಪುದವಂಗಹಿತೆಯಾದೊಡಂ ಬಂಧುಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೬–೧೧೭). [ಸಂ. ಅಹಿತಾ]

ಅಹಿಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಅಹಿಧರಂ ನುಡಿವುತಿರ್ದಂ ವೇದಮಂತ್ರಸನ್ನಿಹಿತೋಪದೇಶವುಳ್ಳವನೆ ಸದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ (ವೀಶೈಪು. ೮–೧೬–೫೭). [ಸಂ.]

ಅಹಿಧಾಮ (ನಾ). ಸರ್ಪಾಶ್ರಯ ; ಶಿವ : ಶಾತ್ರವಭೀಮಾ ಶಾಶ್ವತನಾಮಾ ಕನದಹಿಧಾಮಾ . . . ಸಲಹು (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩೫). [ಅಹಿ + ಧಾಮ]

ಅಹಿಧ್ವಜ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ : ನಿಜಮತಮನೆನಗೆ ಮಿಾಜಲ್ಕಜಾತದೊರೆಯಲ್ಲವಲ್ಲದಿರ್ದೊಡಮೆನ್ನಿಂ[ದ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುವಹಿಧ್ವಜನೋವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ದ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧) ; ಕೆಳೆಗೊಣ್ಡನರಂಗೆ[ಬೆನ್ನಲಂ]ಪಿಡಿದ ಚಲಕ್ಕಹಿಧ್ವಜನುದಾರತೆಯೊಳ್ಸಿಬಿ ಚಾರುದತ್ತನೆನ್ಪಡೆ ಸಲೆ[ಮೆಚ್ಚಿ] ಬಣ್ಣಿಸುವರಾಗ್ರ್ಗಳ ರಾಜಿತ ರಾಜಪೂಜ್ಯನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧–೧೪ ; 1044). [ಅಹಿ + ಧ್ವಜ]

ಅಹಿನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ ; ಆದಿಶೇಷ : ಅಹಿನಾಯಕನಱಿಯಂ ಪೇೞಲುೞಿದನದನೆತ್ತಱಿವೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೩). ೨. ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ನಾಯಕ]

ಅಹಿನಿಕರ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೨ : ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೨). [ಅಹಿ + ನಿಕರ$_1$]

ಅಹಿಪ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ನವರತ್ನದ ವೇದಿಕೆಯಿಂದಲಳವಟ್ಟ ಭವನದ ಬಹುರಚನೆಯನು ವಿವರಿಪಡಹಿಪಗಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಕವಿಗಳ ನಿವಹಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೭–೭೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿಪಕಂಕಣ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೧ : ಶಂಕರನಹಿಪಕಂಕಣನಭವನಕ್ಷರನು (ಬಸಪು. ೪೫–೩೩). [ಅಹಿಪ + ಕಂಕಣ$_2$]

ಅಹಿಪತಲ್ಪ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ನವಗಾದೀ ಖೇದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪವಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೧–೩೫). [ಅಹಿಪ + ತಲ್ಪ]

ಅಹಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಅಹಿಪತಿ ಪೆಡೆಯಂ ಬಿರ್ಚಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೪) ; ಕೂಡೆ ಸೂಟಿಯೊಳಟ್ಟಲಿಳೆಯಲ್ಲಾಡಲಹಿಪತಿ ಹೆದಱಿಲಿತ್ತಲು ನೋಡಿ ಕೌರವಸೇನೆ ಕೆಡೆದುದು ನಗೆಯ ಕಡಲೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೩). [ಅಹಿ + ಪತಿ$_2$]

ಅಹಿಪತಿತಳಪ (ನಾ). = ಅಹಿಪತಲ್ಪ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲವನು ವಟತರು ತಳಿರಲೊರಗುವನೆಂಬರಹಿಪತಿತಳಪನೆಂಬರು ಕೆಲರು ಪಾಲ್ಗಡಲರಸನೆಂಬರಲಾ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭–೫). [ಅಹಿಪತಿ + ತಳಪ$_2$]

ಅಹಿಭಯ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ದೆಸೆಯಿಂದಾದ ಹೆದರಿಕೆ. ೨. ಸ್ವಪಕ್ಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯ. [ಅಹಿ + ಭಯ]

ಅಹಿಭುಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನವಿಲು. ೩. ಗರುಡ. ೪. ಮುಂಗುಸಿ. [ಸಂ. ಅಹಿಭುಜ್]

ಅಹಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ (+). [ಅಹಿ + ಭೂಷಣ]

ಅಹಿಮ (ಗು). ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಬಿಸಿಯಾದ. 'ಅಹಿಮಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಮಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣಕಿರಣ ; ಸೂರ್ಯ : ಅಹಿಮಕರಸಮಸ್ಪರ್ಧಿಯಾದತ್ತು ತೇಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫–೧೮ ; 1157) ; ಸೂರ್ಯನಂತಹಿಮಕರಪ್ರಭಾವಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೨೯ ; 1170). [ಅಹಿಮ + ಕರ$_4$]

ಅಹಿಮಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಹಿಮಕರ : ಮಂಜಿನ ಮಱೆಯನಹಿಮಕಿರಣನಾತ್ಮಕಿರಣಂಗಳಿಂ ಕಿಡಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೪ ವ). [ಅಹಿಮ + ಕಿರಣ]

ಅಹಿಮರುಚಿ (ನಾ). ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಬಿಸಿಯಾದ ಪ್ರಭೆ : [ಸುತ್ತಂ] ಸೂಸಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದ ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಗೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಮರುಙ್ಮೌಲಿಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೨.೭೪). [ಅಹಿಮ + ರುಚಿ]

ಅಹಿಮಹಿಲೆ (ನಾ). ನಾಗಕುಲದ ಹೆಣ್ಣು ; ನಾಗಕನ್ನಿಕೆ (+). [ಸಂ. ಅಹಿಮಹಿಲಾ]

ಅಹಿರಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು ; ಇರ್ತಲೆಗ : "ದ್ವಿಮುಖಮಹಿರಣಿಯೆನಲ್ಕಿರ್ತಲೆಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೩). [ಸಂ. ಅಹೀರಣಿ]

ಅಹಿರಾಜ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಪೊಗೞಲ್ಕದನಹಿರಾಜಂಗಮರಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬ ರ) ; ಅಹಿರಾಜಂ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಜಿಹ್ವನಱಿಯಂ ವ್ಯಾವರ್ಣಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೩೭). [ಅಹಿ + ರಾಜ]

ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ[ನು]ಜೆ (ನಾ). ವಾಸುಕಿಯ ತಂಗಿ; ಜರತ್ಕಾರು : ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ[ನು]ಜೆ ಮಂತ್ರತಂತ್ರವಱಿದಾಣ್ಮಂ ಪೋಗೆ ತಾಂ ತಂದಳೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೨). [ಅಹಿರಾಜ + ಅನುಜೆ]

ಅಹಿರಿ 'ಅಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರ ; ಶಿವ : "ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಃ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷಃ . . . ನೀಲಲೋಹಿತಃ – ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಹಿವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು ; ಗರುಡ. ೨. ವೃತ್ರಾಸುರನ ಶತ್ರು ; ಇಂದ್ರ. 'ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ' ಪರಾ. [ಅಹಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಜಿತು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ನಾಗಾರಿಭೀಕರ ಸಾಮಂತನಿಕಾಯ ದೈತ್ಯಬಳವತ್ಕಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರರಂಗಕ್ಕಹಿವೈರಿವೈರಿಯೆನಿಪಂ ಸಾಮಂತ ನಾಗಾರ್ಜುನಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೪೦ ; 1205). [ಅಹಿವೈರಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಹಾವಿನ ತಲೆ; ಹೆಡೆ : ಉತ್ಕಟತಟತ್ತತಿಯುತ್ಫಣಿತಾಹಿಶೀರ್ಷರತ್ನಜ ಘೃಣಿಮಾಲೆ ಘಾಲಶಿಖಿ ಮೇಘಶಿಖಾವಹನಾಗೆ ನರ್ತಿಪಂ ಗಜರಿಪುವೋಲ್ ಘನಾಗಮುಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ನೋಟಕರ್ಕಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೭). [ಅಹಿ + ಶೀರ್ಷ]

ಅಹಿಸಾಯಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಬಾಣ; ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ : ವೃಥಾ ರಾಧೇಯ ಮದವೇಕಿನ್ನು ನಿನಗಹಿಸಾಯಕದ ಸಾವಿನಲಿ ನೀರಿಳಿಸುವೆನು ನೆತ್ತರಲಿ . . . ಎನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೭).
[ಅಹಿ + ಸಾಯಕ]

ಅಹಿಹಯ (ನಾ). ಹೈಹಯವೆಂಬ ಕುಲ : ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರವರೇಶ್ವರನಹಿಹಯಕುಳಕಮಳ ಮಾರ್ತಣ್ಡಂ (ಕ ಇ ಅ. ೩-೭-೨೫೭ ; 1062) ; ಇತರ ರಾಜಪುತ್ರ ಕುಲಗಳೊಡನೆ ಹೆಣಗಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಅಹಿಹಯ (ಹೈಹಯ) ಅಥವಾ ಕಲಚೂರ್ಯಕುಲದವರು ಈ ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೩೨೫). [< ಸಂ. ಹೈಹಯ]

ಅಹೀಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಹಿನಾಯಕ : ೧. ತಳಮನಹೀಂದ್ರರುಂದ್ರಫಣಮೆಂದು . . . ಧರಿತ್ರಿ ಬಂದು ನಿಶ್ಚಳತೆಯಿನಿರ್ಪಳಲ್ತೆ ಭುಜಮಂಡಳದೊಳ್ ವಸುಧಾಧಿನಾಥನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೧). ೨. [ಜೈನ] ನಾಗರಾಜ : ಸಿಡಿಲಿಂ ಮಿಂಚಿಂ ಮೊಬಿಗಿಂ ಪಡೆಗುಳ್ಕಂ ಪಡೆವಹೀಂದ್ರರೆರ್ದೆಗಿಡುವಿನೆಗಂ ಸಿಡಿಲಂ ಮಿಂಚಂ ಮೊಬಿಗುಮನೊಡನೆ ತೆರಳ್ಚಿದುವು ಜಯನ ಶರನಿಕರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೨) ; ನತದಿವಿಜೇಂದ್ರಾಹೀಂದ್ರ ವಾಸುಪೂಜ್ಯಜಿನೇಂದ್ರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೯). [ಅಹಿ + ಇಂದ್ರ]

ಅಹೀಂದ್ರಕೇತನ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ : ಪಗೆ ಪೊಲ್ಲ ಪಾಂಡುನಂದನರೊಳಹೀಂದ್ರಕೇತನನ ಜೂದಿನ ಗೆಲ್ಲಮದೆಂತುಟಿನ್ನ ನಂಜಿನ ಸವಿಯಂತುಟಿಂದೊಡನಿಸಂತದೊಳಂತಕನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೫).
[ಅಹೀಂದ್ರ + ಕೇತನ]

ಅಹೀಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ನಾಗರಾಜನ ಲೋಕ; ನಾಗಲೋಕ : ಅಲ್ಲಿಯ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ ಮಿಗುವರಹೀಂದ್ರಲೋಕದೆಳವೆಂಡಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭೧). [ಅಹೀಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಅಹೀನ (ಗು). ೧. ಹೀನವಲ್ಲದ; ಉತ್ತಮವಾದ : ಮಹಿಪತಿಭೋಗಪ್ರಕರಮನಹಿಪತಿ ಭೋಗೋಪಮಾನಮೆಂದಜಿದಂತರ್ಬಹಿರರ್ಥನಿಚಯಮುಂ ತೊಜೆದಹೀನ ಜೈನೇಂದ್ರರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೭) ; ವಸುಧೆಗೆ ಸಂದಹೀನರಿಪುವರ್ಗಮನೋಡಿಸಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪). (ನಾ). ೨. ಸರ್ಪರಾಜ; ವಾಸುಕಿ. ೧,೨ : ಉಲ್ಲಸದಹೀನಾಲಂಕೃತಂಮೂರ್ತಿ . . . ದೇವಗಣಪಂ ರಕ್ಷಿಕ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧-೫).
[ಸಂ. (ನ- + ಹೀನ; ಅಹಿ + ಇನ)]

ಅಹೀನತಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ೨. ಹೀನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ತಮಗುಣದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನು. ೧,೨ : ಅಹೀನತಾನ್ವಿತನಾಗಿಯುಂ ಅನುಕ್ರಮಸಮೇತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅಹಿ + ಇನತಾ + ಅನ್ವಿತ; ನ- + ಹೀನತಾ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಹೀರಣಿ (ನಾ). = ಅಹಿರಣಿ : "ಅಹೀರಣಿಯೆಂಬುದು ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. [ಜೈನ] = ಅಹೀಂದ್ರ ೨ : ಅಹೀಶ್ವರಂ ವಿಭವವರ್ಣನೆಯಿಂದೆ ಧನೇಶ್ವರಂ ವಿನೂತನ ಧನದಾನದಿಂ ನೆರೆದರೇಂ ಸಲೆ ಮೇಘರಥಂ ಸಪುಣ್ಯನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೩).
[ಅಹಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅಹುದು$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹುದು$_2$, ಹವುದು, ಹೌದು (ಅ). ಇತರರು ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉಂಟು, ದಿಟ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ : ಅಹುದು ಸಂಜಯ ಶೋಕಶಿಖಿ ನೆಜೆ ದಹಿಸಿತೆನ್ನನು ಬೆಂದ ವಸ್ತುಗೆ ದಹನವುಂಟೇ ಎಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ ನಮ್ಮೊಳಾದುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೬) ; ಅಹುದು ಮತ್ತೇನಿಳೆಯ ಜನ ನಿಗ್ರಹವದಾರವರಿಂದ ಬಳಿಕೀ ಮಹಿಗೆ ಬಂದ ವಿರೋಧವಾವುದು ಹೇಳಬೇಕೆನಲು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೬) ; ಅಹುದು ಸ್ವಾಮಿ, ಅದೊಂದನ್ನೇ ಒಯಿದಿದ್ದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೨). **ಹವುದು** : ಹವುದೆಂದರೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಹೌದು** : ಹೌದು ಹೌದು ಅವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಆರ್ಯಕ. ೧೧) ; ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ, ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ಗಾದೆ). ℙ ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.

ಅಹುದಹುದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ದೇವನಕ್ಕಟ ವೀರನಹುದಹುದೀ ವಿಪಿನದೊಳಗೊಬ್ಬನುಂ ಬಿಡದಾವಗಂ ತಾನಿಪ್ಪನಾಗಿ ವಿಚಾರಮುಮನುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೬-೭) ; ನೋಡಿ ಭುಗಿಭುಗಿಲೆಂಬ ಕೋಪಂ ಮೂಡಿಯಹುದಹುದಾ ಉಮಾಪತಿ ಬೇಡಿದನೆ ಮಾಂಸವನು ತನುಜನನಿಕ್ಕಿದನೆ ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೧). ಅಹುದಾಗು = ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು : ಅಹುದಾದರಹುದೆನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವೆನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). ಅಹುದೆನಿಸು = ಮೆಚ್ಚಿಸು : ಬವರವಾದರೆ ಹರನ ವದನಕೆ ಬೆವರ ತಹೆನವಗಡಿಸಿದರೆ ವಾಸವನ ಸದೆವೆನು ಹೊಕ್ಕಡಹುದೆನಿಸುವೆನು ಭಾರ್ಗವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೬) ; ಸಂತಸವು ಜನಿಸಿ ದೇವಕಿ ಪುತ್ರನನು ತಾನನುನಯದಿ ನೋಳ್ಪುಜ್ಜುಗವನೋಪನೊಳೊಡಂಬಡೆ ಪೇಳ್ದಳಹುದೆನಿಸಿದಳು ಹಲಧರನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೨). ಅಹುದೆನ್ನು = ಒಪ್ಪು ; ಮೆಚ್ಚು : ಅಹುದಾದರಹುದೆನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವೆನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). [<ಅಪ್ಪುದು (<ಆಗು$_1$)]

ಅಹುಬಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವೀರ ಥಡಿ ಅಹುಬಲನಾರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಶಾಸನದ ವಿವರ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪-೨ ; 1698). ℙ ಈಗಿನ ಅಹೋಬಲ ಎಂಬ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅಹೆವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹೇತು (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಲ್ಲದ. ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅತಿಶಯವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ : ವಿರೋಧಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ವಿಭಾವನಾಹ್ವಯಂ ತಿರೋಹಿತಂ ಪೂರ್ವಮಹೇತು ತದ್ಗುಣಂ ಪರಸ್ಪರಾಸಂಗತಿಕಂ ವಿಶೇಷಮುಂ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣಾತಿಶಯಪ್ರಭೇದಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೬). 'ಅಹೇತುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹೇತುಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ. ೨. = ಅಹೇತು ೩ : ಸ್ವನಿಮಿತ್ತದೊಳಂ ಕಾರ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸದಿರ್ಪಿರವಹೇತುಕಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೧) ; ಅಹೇತುಕಕ್ಕೆ॥ ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಪಟಿಯದ ನಡು ಮುತ್ತುಂ ಬೀಟಿದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ವೊತ್ತರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ಪರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು$_1$ (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗಿಡ; ಆಷಾಢಿಬೇರು. "ಪಿಲ್ಲಪಿಚ್ಚರ, ಆಸಡಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು$_2$ (ನಾ). ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ.
[← ಮರಾ. ಅಹೇರ್]

ಅಹೋ, ಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವೇದನೆ, ಸಂಬೋಧನೆ, ನಿವಾರಣೆ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : "ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ – ವೇದನಾ ನಿವಾರಣಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಸುರಭೇರೀನಿನದಂ ದಿವಿಜರಹೋ ದಾನಶ್ರುತಿ ನೆಗೞೆ ನೆಗೞ್ದ ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೨) ; ಹದಿರಿಂದ ಕೂಗಿತ್ತಹೋ ಗಂಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೧–೧೬). (ii) ವೇದನೆಗೆ : ಅಹೋ . . . ಮನುಷ್ಯ ಭವದ ಸುಖಮೆಂಬ ಪುಲ್ಸನಿಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಶಿವಸುಖವನೆಯ್ದಿಸುವ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರದಿಂ ಬೞ್ಚಿದೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೮–೧೫) ; ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಮೆಂದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಭಟ್ಟಾರರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮–೨೪) ; ಹರನ ಭಕ್ತನನೊರ್ವ ಪೞಿದವಂ ಯುಗಕೋಟಿ ವರಮಹೋವಿಷ್ಟೆಯೊಳ್ ಕ್ರಿಮಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೧೧). (iii) ಸಂಬೋಧನೆಗೆ : "ಬೇಹವಚನವಾಸರಂ ಕರೆಹಮೆಂಬಿವಹೋಯೆ ನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೦). **ಹೋ** : (i) ಸುರವಂದಿಗಳಿಂ ಹೋ ಹೋಯಿರೆ ಯೆನಿಸಿದುದಾಟಮಿಂತು ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೯–೩೯). (iv) ನಿವಾರಣೆಗೆ : "ಸವನಿಪುನೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೯) ; ದೇವನೀಂ ಬೆಸಸಿದರ್ಕಾವಾವೆ ಹೋ ಸಾಲ್ವೆವೆಂದು . . . ಇಳೇಶರ್ ಗರ್ಜಿಸಲ್ (ಜಗನಿ. ೭–೪೬) ; ಈತನಾರರ್ಜುನನೆ ಹೋ ಹೋ ಮಾತು ಮಾಣಲಿ ಮಾಣಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೩೯). (v) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ : ಆರೆ ಹೋಯಜ ಬಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೦) ; ಬಸವಣ್ಣನ ಬಿಂಕದ ಭಾಷೆ ಭಾಷೆ ಹೋ ಬಸವನ ನಿಷ್ಠೆ ನಿಷ್ಠೆ (ಬಸರ. ೮–೧). [ಸಂ.]

ಅಹೋಧ್ವಾನ (ನಾ). ಅಹೋ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ, —ಕೂಗು : ದೇವರಾರ್ವಹೋಧ್ವಾನನಿನಾದಮೊಪ್ಪಿದುದು ರಾಜಿತ ರಾಜಗೃಹಾಂತರಾಳ ದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೪). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ : "ಘಳಿಗೆ ಷಷ್ಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಗೆಯಹೋರಾತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯–೫). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರಂ (ಅ). ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ : ನಚ್ಚಿನ ನಾಕಿನಿಕಾಯಮು ಮಗಲದಹೋರಾತ್ರಮೋಲಗಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೮೭) ; ಮೞೆ ಭೋರ್ಭೋರೆಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಗದೆ ಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೯). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರಿ, ಅಹೋರಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಅಹೋರಾತ್ರ : ಅಹೋರಾತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೮೦). **ಅಹೋರಾತ್ರೆ** : "ಅಱುವತ್ತು ಗಳಿಗೆಗಳ್ ತಾಂ ನೆಱೆ ದೊಡಹೋರಾತ್ರೆ" (ವ್ಯವಹಾ. ೫–೨೭). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರೆ 'ಅಹೋರಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಅಹ್ನ (ನಾ). ಹಗಲು ವೇಳೆ : "ಅಹ್ನವೆಂದೊಡದು ವೇಳೆಗಭಿಧಾನ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦–೭). [< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹ್ರಿಮನ್ (ನಾ). ಅಸುರತತ್ತ್ವದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಅಹಿ, ವೃತ್ರ, ಮಾರ, ಕಲಿ, ಅಹ್ರಿಮನ್, ಸೈತಾನ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೭–೨೩). [← ಪಾರ. ಅಹ್ರಿಮನ್]

ಅಳ್$_1$ 'ಅೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಳ್$_2$ 'ಅೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಳ್$_3$ (ಗು). ಕೋಮಲವಾದ ; ಮೃದುವಾದ ; ತೆಳುವಾದ. 'ಅಳ್ನೆತ್ತಿ', 'ಅಳ್ಮಿದುಳ್' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್$_4$ (ಗು). ಮಂದವಾದ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. 'ಅಳ್ಗಡಿ', 'ಅಳ್ಗೆಸರ್', 'ಅಳ್ಮರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳ್, ಅಳ್ಳು = ದಟ್ಟವಾಗು]

-ಅಳ್$_5$, -ಅಳ್ಳು$_1$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಕಂಡೊಸೆದಂ ಬನದೊಳಗೆ ಜನಕತನಯಳನಣುಪಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೩೮) ; ಮಲಯಜ ಚರ್ಚಿತೆಯಂ ಕೇವಲ ಧವಳಾಭರಣೆಯಂ ದುಕೂಲಾಂಬರೆಯಂ ಕೆಲ ದೊಳ್ ನಿಲೆಯುಂ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವಿಲಾಸದೊಳ್ ಬಗೆದೆನಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳನಿನಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೩) ; ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಸೌಂದರಿಯೆಂಬಳ್ . . . ಸುನಂದೆ ಗಂದು ನಂದನೆಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪) ; ಮಱುಗುವೆ ನಾನಿವಳ್ಗಿವ ಳವಂಗೆರಡಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೦) ; ಪೆಱೆನೊಸಲಳನಗಲದಿರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೬–೨೪) ; ಇನಿಯಳ್, ಕಿಱಿಯಳ್, ಅಸಿಯಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ) ; ತಮತಮಗರುಂಧತಿಯಳನಸೂಯಳಾದಿಯಾದಮಳ ರುಷಿಪತ್ನಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೫–೩೬) ; ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್, ಸಿಡುವಣೆಯಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫) ; ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್, ತೆಂಕಣಳ್, ಮೂಡಣಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫). **–ಅಳ್ಳು$_1$** : ಕೂಸಿನ ರೂಪದಿ ಮೋಸವ ಮಾಡಿದಗೆ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಬೇಕೆ (ವಾದಕೀ. ೧–೭೭–೫).

ಅಳೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಗಳುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಹುರಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಯುವ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ ; ಅಡ್ಡಗಳೆ : ಗಳ ಸರಿಯದೆ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅಳೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಇರ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳಂಕರಣ 'ಅಲಂಕರಣ' ನೋ.

ಅಳಂಕರಣಗೃಹ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ : ಬಂದ ಳಂದಳಂಕರಣಗೃಹಕ್ಕೆ . . . ದೇವಿ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೭). [ಅಳಂಕರಣ (= ಅಲಂಕರಣ) + ಗೃಹ]

ಅಳಂಕರಿಸು 'ಅಲಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಳಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು (?) : ಎರೆವ ಮರಲ್ವ ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂಕರಣ ವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಱೆವ ಮೇಳಿಸುವಂದಿನ ರೂಪು ಶಾಸನಂ ಬರೆದುದು ಬರ್ಚಿಸಿತ್ತ ಮರ್ದುದಬ್ದುವಳಂಕಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ಆಡಂಗಿದುದು]ರ್ಚಿ ಪೊಕ್ಕು ಬೇರ್ವರಿದುದು ಬೆಚ್ಚುದಚ್ಚಿಱಿದುದೆನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಾ (ಆದಿಪು. ೩–೪೩). ೨. ಒತ್ತಾಗು ; ಅಂಟು : ವಸಂತ ವಲ್ಲಭನ ತೇಜ ದೋಜೆಯಂತೆ ಕೆಂದಳಿರಳಂಕಿದ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಕುಸುಂಕುಱುಗಳ (ಅನಂಪು. ೧–೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಆಲೇಖ್ಯ]

ಅಳಂಕು$_2$ 'ಅಳುಂಕು' ನೋ.

ಅಳಂಕು$_3$ (ನಾ). "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಚಿಪ್ಪುಹಂದಿ" (ಸಿರಿಕೋ). [?]

ಅಳಂಕೃತಿ 'ಅಲಂಕೃತಿ' ನೋ.

ಅಳಂಕೆ$_1$ (ನಾ). ಜೋಡಣೆ ; ಸೇರುವೆ ; ಅಳವಡಿಕೆ (?) : ಕಾಂತಿಯಿಂ ತಳತಳಿಸುವ ಕಾಂಚಿ ಕಿಂಕಿಣಿಯುಳಂಕೆಯೊಳೇಂ ಕರಮೊಪ್ಪುತಿರ್ದುದೋ (ನಳಚಂ. ೩೧೬). [< ಅಳಂಕು$_1$?]

ಅಳಂಕೆ$_2$, ಅಳಕೆ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲು : ಹಳದಿಯನುಟ್ಟು ವೇಣಿಯುನಳಂಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ . . . ಓಕುಳಿಗನುವಾದರಂಗನೆಯರಂಗಜಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವೆಂಬಿನಂ (ನಳಚಂ ೪೭೩). **ಅಳಕೆ$_2$** : ಅಳಕಕ್ಕಳಕೆ ಎಂದು ಎದಂತ ದೊಳಿರ್ದುಂ ಲಿಂಗಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಲಕ]

ಅಳಂಕೆಗೆಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ತೊಡವನಳಂಕೆಗೆಯ್ವ ಜನವಶ್ಯವಿಭೂತಿಯನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ವ ಕನ್ನಡಿಗಳನೊಪ್ಪಿ ನೋೞ್ಪ . . . ಉಜ್ಜುಗದೊಳಿರ್ದುದು ಚಾಪಳ ಭೂಪಸಂಕುಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೧೦). [ಅಳಂಕೆ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಳಂಕೆಗೆಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಹಾಸಮಾಡು (?) : ನಿಜಿ ಸೊಪ್ಪಾದುದು ಕೋಡಗಂ ಸೆಳೆದುವೇ ಮೈಬಾಸುಱೆಟ್ಟಿನ್ನೆಗಂ ಪಱಿದತ್ತಕ್ಕಟ ಪೊಕ್ಕು ಕೇದಗೆಯ ಪೂಗೊಯ್ಯಲ್ಕೆ ಘರ್ಮಾಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಲ್ಗೊಂಡವು ತಂಗೆ ಬಲ್ಲಿತೆ ಬಿಸಿಲ್ ಪೂವೋಂಟಿದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆಂದಱಿದುತ್ಸಾಹಿಯಳಂಕೆ ಗೆಯ್ದು ಸಖಿಯುಂ ತನ್ನಂಗಿ ಕಣ್ಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಬೇ] ಱಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೬೨). [ಅಳಂಕೆ ? + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಳಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿರು ; ಸೇರಿರು ; ಅಳವಟ್ಟಿರು : ತುದಿ ಯೆಯ್ದಿತ್ತೆನಗೆನ್ನ ಪೂಣ್ಕೆ ನಿನಗಂ ಪುಣ್ಯೋದಯಂ ಸಾರ್ಚಿಬಂದುದು ಧಾತ್ರಂಗಮುಳಂಕೆಗೊಂಡು ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಾಂತರಂ ಪೋಯ್ತು ಕೂಡಿ ಮುದಾ ಶ್ರೀಮತಿಗಂ ಮನೋರಥಫಲಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೮) ; ನೀರ್ವಟ್ಟಾ ನರನಾಥನ ಕೂರ್ವಾಳೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡ ಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಬೀರ್ವರಿದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೦) ; ವಿಗ್ರಹೋಜ್ಝನದೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡು ಸಲೆ ಸದ್ರುತಿ ಯೊಳ್ ನೆರೆದು . . . ಸಮಸ್ತ ಭೂಜನದ ಮನಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳನುರಾಗಮು ನಾವಗಮುಂಟುಮಾಡುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೬) ; ಸ್ವರದೊಳ್ ಪದ ದೊಳ್ ತಾಳದೊಳಿರದವಧಾನದೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡಿರೆ ರಾಗೋಚ್ಚರಣಲಯ ಗೀತಮಾಯ್ತುಚ್ಚರಿ ತದ್ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸುರಸುಂದರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೦) ; ಕಣ್ಗಳಂತೆ ಬೆಳ್ಪೆಳಗನಳಂಕೆಗೊಂಡುವು (ಅನಂಪು. ೧೨-೭೭) ; ನೊಸಲೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡಿರೆ ಮನಂ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ವಾಯುಪಂಚಕಂ ಮಿಸುಕದಡಂಗೆ ಕಣ್ಗಳರೆ ಮುಚ್ಚಿದವೊಲಿರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೧-೫೨ ; 1300). ೨. ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ; ಉಂಟಾಗು : ಇದು ನೆಲನಾಗಸಂ ದೆಸೆಯಿರುಳ್ಪಗಲೆಂಬ ವಿಕಲ್ಪಮಾರ ಚಿತ್ತದೊಳಮುಳಂಕೆಗೊಳ್ಳವಿಷುಜಾಲ ಮುಯಂ ಬಗೆವಂದು ವಿಶ್ವಮೆಂಬಿದೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೮) ; ಆಶ್ಚರ್ಯಮುಳಂಕೆಗೊಳ್ಪಿನಮುಳಂಕರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೪೮ ವ). ೩. ಚಿತ್ರಿತವಾಗು: ಪರಿಯಂ ವರ್ಣಮುಳಂಕೆಗೊಂಡ ನಯವತ್ತಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವೊಂದಿರೆ ಭೇದಂ ಲವಮಿಲ್ಲದಾತ್ಮಜೆಯೆ ದಲ್ ತಾನಿಂತಿದೆಂ ಬಂತೆ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ತದೀಯ ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೭೦). [ಅಳಂಕೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು, ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಅರಿಬಳಪ್ರಹರಣ ನಿವಾರಂಗಳಪ್ಪಾಳ್ವಱೆಯ ತುಱುಗಲಂ ತುಱುಂಬುಗೊಳಿಸಿಯುಂ . . . ಅಂಕುಶಂಗಳನಳಂಕೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ). ೨. ದೊರೆಕೊಳಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಲಾವಣ್ಯರಸದಿಂದ ನುಣ್ಣಿಸಿದಂತೆ ಮಂದಗಮನೆಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಮಾಶ್ಚರ್ಯಮನಳಂಕೆಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೫೪ ವ). **ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು:** ೧. ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ವಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮನಮನಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು ಮದಕರಿಯ ಮೇಗಣ ಬದಗನಂತೆ ಮೆಯ್ಯ್ವಱೆಗೆ ಸಂದಳಕೆಗೊಳಿಸುವನಂತೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೆ ತಂದು ಮತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗಿಡಲೀಯದೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೧ ವ). [ಅಳಂಕೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಳಂಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು ; ಕೂಡಿರು ; ಸೇರಿರು ; "ಅಳಂಕೆವೆತ್ತಿರು=ಚಿತ್ರಿತವಾಗು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ) : ಕಳಿಕೆಗಳಿಂ ಪೂದುಱುಗಲಿನಳಂಕೆವೆತ್ತಿರೆ ಬಸಂತದೊಳ್ ಶೋಭಿ ಸುವಂದೆಳಮಾವಿನ ತೆಱದಿನದೇಂ ವಿಲಾಸ ಯೌವನ ವಿಭೂತಿಯಂ ತಾಳ್ದಿ ದನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೨) ; ಚಂಡಗಜಾರೋಹಕರುದ್ದಂಡವೇದಂಡಂ ಗಳನಳಂಕೆವೆತ್ತಂಕುಶಮುಸಿಕ್ಕಿ ಜಂಕಿಸಿ ಭೋಂಕನಣೆದಾರ್ದು ಸಾದ್ಧಾಂಕಿ ಕೊಂಕಿ ನೂಂಕಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೯ ವ). [ಅಳಂಕೆ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ 'ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ' ನೋ.

ಅಳಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೆಮ್ಮರ (ಕ). [?]

ಅಳಂಪೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಳಂಪೂರ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗ (ಕಇಅ. ೧೦೫-೧೧-೨೫ ; 1067). [ಅಳಂಪು$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಅಳಂಬೆ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಳಕ$_1$ 'ಅಳ್ಳಕ' ನೋ.

ಅಳಕ$_2$, ಅಳಕೆ$_4$ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಗಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಲೇಖನಕ್ಕಾಗಲಿ ಬಳಸುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಲೇಖನ ವಸ್ತು : "ಆಲೇಖ - ಆಳಕ" (ಶಮದ. ೨೭೪ ಪ್ರಯೋ) ; "ಓರಂತಿರಲೇಖಮೊನ್ನಲಳಕಮುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨) ; ಲಲಿತಪದಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಕವಿತಾಗುಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ದು ಪೇೞ್ದ ಬೆಳ್ಗಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆಹಕಾಱರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು ನುಣ್ಣ ನಪ್ಪಳಕದ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨). **ಅಳಕೆ$_4$** : "ಅಲೇಖ, ಆಳಕೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಆಲೇಖ]

ಅಳಕ$_3$ 'ಅಲಕ' ನೋ.

ಅಳಕಗುಚ್ಛ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೆರಳಿನಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ ಅಳಕಗುಚ್ಛಗಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೪). [ಅಳಕ$_3$ (= ಅಲಕ) + ಗುಚ್ಛ]

ಅಳಕಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಾಲು : ಷಡಯುನಕುಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಪಿಡಿದೊಪ್ಪುವುದರ್ಹ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಱಗಿದಮರ ಸವಿತಿಯ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಳಕಪಂಕ್ತಿ ಸಹಜವಿಳಾಸಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೩೨-೩೨). [ಅಳಕ$_3$ (= ಅಲಕ) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಳಕಲು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದುದು ; ತೆಳುವಾದುದು : ಮರದಳ ಕಲಿನ ಎಳಬಿಸಿಲು ಆವನ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲೂ ಬಲೆ ನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೫೬). 'ಹೆದ್ದಳಕಲು' ಪರಾ. [ಅಳಕ$_1$ (< ಅಳ್ಳಕ) + -ಅಲು]

ಅಳಕಾನೀಕ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಮೂಹ; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲಿನ ರಾಶಿ : ಅಳಕಾನೀಕಮನಿಂದ್ರನೀಳಮುಗುರಂ ವಜ್ರಂ . . . ಆರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವೆಂದಿರದೆ ಪೇೞ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೪). [ಅಳಕ$_3$ (= ಅಲಕ) + ಅನೀಕ]

ಅಳಕಾಳಿ (ನಾ). = ಅಳಕಾನೀಕ : ಅಳಿಕುಲದವೋಲ್ ವಿನೀಲಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧) ; ಸಂಚಳದಳಕಾಳಿಗಳ್ ಮಿಳಿರ್ದು ನರ್ತಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೧). [ಅಳಕ$_3$ (= ಅಲಕ) + ಆಳಿ$_3$(= ಆಲಿ$_5$)]

ಅಳಕಿಸು 'ಅಳ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಳಕೆ$_1$ 'ಅಡಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಕೆ$_2$ 'ಅಳಂಕೆ$_2$' ನೋ.

ಅಳಕೆ$_3$ 'ಅಲಕೆ' ನೋ.

ಅಳಕೆ$_4$ 'ಅಳಕ$_2$' ನೋ.

ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು 'ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಳಕೋದ್ಭಾಸಿ (ಗು). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ; ಮುಂಗುರುಳಿನ ಹೊಳಪುಳ್ಳ. ೨. ಅಳಕಾನಗರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ. ೧, ೨ : [ಅಲೇಖ್ಯಗತೆ]ಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ . . . ಯಕ್ಷಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಅಳಕೋದ್ಭಾಸಿಯೆನಿಸಿದೀಱುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಲಕೋದ್ಭಾಸಿನ್]

ಅಳಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹವಳ. ೨. ಹವಳದ ಬಣ್ಣದ ಹಸು, ಕುದುರೆ, ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ಶ್ವೇತ ಪೀತ ಹರಿತ ಕಪೋತ ಕೃಷ್ಣ ಗೌರವ ಮಾಂಜಿಷ್ಟ ಕಪಿಲ ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಇಂತೀ ದಶ

ವರ್ಣದ ಪಶುನಾಮುದ ಅನುವನಱಿತು (ತುಱುಗಾ. ೧೨); ಅಳಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿಗ] ನನಾಳಿಗೊಂಡು ಸಲೆ ಜಾಯಿಲನಂ ನಲವಿಂದೆ ವಿೞಾಱಿ ಪುತ್ತಳಿಯನೆ ದಾಂಟೆ . . . ಚಂದ್ರನ ಮೊಲಕ್ಕೆ ಣೆಯಪ್ಪಿನ ವಿೞಾಱಿ ಪೋಯ್ತು . . . ಪೆರ್ವೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೨೨); ಜನ್ನನಂ ನೀಲ ವನಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳಮೌವ್ವಳಿಗನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಬನ ನಾಕಯಿರನಂ ತನ್ನಿ ಜೇರನನು ತನ್ನಿ . . . ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦); ಪೊಳೆವಳಗ ತಿಳಗ ಕೊಂಗ ಸವಳ ಬಿಂಬೆಯ ನೀಲ ಜನ್ನ ಜಂಬ ಮಹುವ ಕತ್ತಳ ಸಾರಂಗವೆನಿಪ್ಪಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೨೯೪); ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ ಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡುತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರಬ್ಬಾಕ್ಷಿ (ರಾಮವಿ. ೧೫–೬೮).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಅಲಯ = ವಿದ್ರುಮ, ಪ್ರವಾಳ]

ಅಳಗ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳವಾದ್ಯ ಬಾಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಜತಿಯ ಭೇದ (?): ಅಳಗಂ ಸುೞಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಗ ವೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಜಕತ್ತರಮುಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾ ಭೇದಂಗಳ ಪಹರಣೆ ತುಡುಕುವಹೌರಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೋರಿ]ಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩). [?]

ಅಳಗ$_3$ (ನಾ). ಸುಂದರ; ಚೆಲುವ. 'ಅಳಗಪೆರುಮಾಳೆ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಅೞಗನ್]

ಅಳಗ$_4$ (ನಾ). ಹಣೆ: ಅಳಗಲ್ಲಿ ಮಾಗಾಯಿ ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನುಂಗ್ರ ಅರಳೀಯ ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಆಡುವ ತರಳ ನೀನಾರ ಮಗನಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೦). [< ಸಂ. ಅಲಿಕ]

ಅಳಗಪೆರ[ರು]ಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತ್ರೇಯ ಗೋತ್ರದ ಅಳಗಪೆರ[ರು]ಮಾಳೆಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೧–೩೧; 1392).

[ಅಳಗ$_3$ + ಪೆರುಮಾಳೆ]

ಅಳಗಾರ (ನಾ). = ಅಳಗ$_3$: ಅಂಬಾಡೀ ಮಾವೂ ಕಿರನೆಲ್ಲಿ ತಾಳಡಿಯ ಅಳಗಾರ ಚಲ್ವಯ್ಗೆ ಕುಯ್ದಾರೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೦).

[ಅಳಗ$_3$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಳಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ. ೨. ಸುಂದರನಾದ ವರ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ಪ್ರಾಕಾರಭ್ಯ ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ ರಾಮಾನುಜಜಿಯ್ಯರವರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೪೪; 1724).

[← ತಮಿ. ಅೞಗಿಯಮನವಾಳನ್]

ಅಳಗೆ$_1$, ಅಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ; ಗುಡಾಣ: ನೆಱೆ ಕಾಸಿದಾ ಅಳಗೆಯೊಳಟ್ಟ ಪಳಿದ್ಯದೊಳು ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿ ಯಿಳುಪಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೦); ಅಳಗೆಯೊಳಗೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ವಗ್ಗರಿಸಿಯುದ ಮುಕ್ಕುದಿಯ ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೩೨); ಗೋಧಿಯನ್ನು ಅಳಗೆಗೂ, ಭತ್ತವನ್ನು ಕಣಜಗಳಿಗೂ, ರಾಗಿಯನ್ನು ಗುಳಿಗಳಿಗೂ ತುಂಬಿದನು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೬೩); ಕೊಳಗ ಭತ್ತ ಕೊಟ್ಟು ಅಳಗೆ ತಂದೆ (ರೂಢಿ). **ಅಳಿಗೆ**: ಒಟ್ಟದಳಿಗೆಯ ಚಿನ್ನತಿಗೋಲ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟುವನಂತೆ . . . ನೃಪ ಹೋಳುಗುಟ್ಟಬಿಟ್ಟನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ಭರಚ. ೨೯–೭೨); ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿದವ ಅಳಿಗೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದಾನೆ (ಗಾದೆ); ಅಳ್ಳುವ ಕಂದನಿಗೆ ಅಳಿಗೆ ಅಂಬಲಿ (ಗಾದೆ). [?]

ಅಳಗೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಾಚಗೊಂಡ ಪಂಡಿತ್ತರ ಅಳಗೆಯ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಶ್ರೀಮನುಮಹಾವಡ್ಡಬ್ಯವಹಾರಿ ಕೆಂಚಗಾಜಸೆಟ್ಟ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೫೬–೮; 1142) [?]

ಅಳಗೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ: ಒಂದೆರಡು ಕುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿ]ಗೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊಂದಳಗೆದೆಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ದು ಒಂದು ಹದನಾಗಿ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದಿಹ ದೀಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನೊಂದಂದದೊಳು ಸಟ್ಟುಗೆವಿಡಿದು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨). [ಅಳಗೆ$_1$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಅಳಘಿ (ನಾ). ಸುಂದರಿ; ಚೆಲುವೆ: ಎನ್ನೆಂ ಯೆನ್ನೆಂ ಅಳಘಿಯ ಜಾಲೀ ಎನ್ನೆಂ ಯೆನ್ನೆಂ ಶಿವಂಥಕಾಲೀ (ತಿರುನಾ. ೨೨೪–೨೩).

[← ತಮಿ. ಅೞಗಿ]

ಅಳತೆ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ: "ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳಮಂ ಪ್ರಸ್ಥಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೮); ಮಿಾಂಗಳಳತೆ ಯೋಜನದಗಲಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩); ನಳಿನನಾಭನ ಕರುಣದಳತೆಯ ತಿಳಿದು ಪೊಂಪುಳಿಯಾಗಿ . . . ಧೌಮ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೭–೧೫); ಐವತ್ತುಕೋಟಿ ಯೋಜನದಳತೆಯೊಳ್ (ಚಬಪು. ೨–೨); ನಮ್ಮ ಊಟದ ಅಳತೆ ನಮಗಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩).

ಅಳತೆಬದ್ದು = ಅವಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: ನಾವು ದುಡಿಯಾಕೇನರ ಅಳತಿ[ತೆ]ಬದ್ದು ಐತಿಲ್ರಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೩೯).

[ಅಳ$_1$ + –ತೆ. / ಮಲ. ಅಳತ್ತ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಳತೆ]

ಅಳತೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ಪುಟದ ನಕಾಶೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ಅಳತೆಕಡ್ಡಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪುಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಉದ್ದವಿರುವಂತೆ ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡಿ (ಮುದ್ರಕ. ೩೮). [ಅಳತೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಅಳತೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮಿಾರು: ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಭೋಜನ ಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೨೨); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದಿಗೂ ಸರಾಯ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೦). [ಅಳತೆ + ಕೆಡು]

ಅಳತೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಮಾನದಂಡ: ಪಾವನ ಸುಮೇರು ಪರ್ವತವಿಹುದು ಕಮಲಜಾಂಡಾವಳಿಯನಳೆವಳತೆಗೋಲಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧–೨೫); ಜನರ ಆರೋಗ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವರ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಅಳತೆಗೋಲು (ಅಡುಸಾ. ೨೦); ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾದರೂ ಇದೇ ಅಳತೆಗೋಲಿಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೮).

[ಅಳತೆ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಳತೆಮಾಪು (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ತನ್ನ ಭಾವಬುದ್ಧಿಯ ಅಳತೆ ಮಾಪಿನಂತೆ 'ಪ್ರತಿಮಾ' ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೮). [ಅಳತೆ + ಮಾಪು]

ಅಳತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಿತವಾಗು; ಅಳತೆಗೆ ಬರು, —ಸಿಕ್ಕು: ಬುವಿಗೆ ಪ್ರಭೆ ಪ್ರತಾಪಂ ರವಿಬಿಂಬದಿನಳತೆವಟ್ಟು ಬರ್ಪಸಕಂಬೋಲ್ (ಸಂಸಪ. ೪೫–೮೩). [ಅಳತೆ + ಪಡು$_1$]

ಅಳದಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ: ಅಕ್ಕೊನ ಸುಖ–ದುಃಖದ ಅಳದಕ್ಕಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳಿಕ್ಕೆ ನಾ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಜೂಜು. ೪೪); ನನ್ನ ಅಳದಕ್ಕಿಯನ್ನು ನಾನು ನಿಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮೭).

ಅಳದಕ್ಕೀತನ = ಗೋಳಾಡುವಿಕೆ: "ಊರ್ವಸಿ ಅಂಥಾ ಹುಡುಗೀನ ತಂದೇನಿ, ಇನ್ನ ಯಾಕೆ ಈ ಅಳದಕ್ಕೀತನಾ ಎಂದು ತಿಪ್ಪನನ್ನು ರಮಿಸಿದರು" (ಸಮಜೀ. ೫೨೩). [< ಅಳು$_1$ (< ಅೞ್$_1$) + ಅೞ್ಕೆ ?]

ಅಳಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬಟರಿಕುಲಾಮಲ ವ್ಯೋಮತಾರಾದಿನಾಥನ್ನಳಪಗಣಪಶುಪತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೬–೫; 450). 'ಆಳುಪ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಸತ್ತ್ವ: ಫಲುಗುಣನ ಕಣೆಗಿಣೆಯ ಪವನಜನಳಬಳವ ಕೈಕೊಂಬ ಕರ್ಣನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೦); ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡನನು ಕರೆತನ್ನಿ ನೋಡುವೆವಾತನಳಬಳವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೩). ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿ; ಸ್ವರೂಪ: ಫಲುಗುಣನಳಬಳವ ತಿಳಿವಲ್ಲವೆನ್ನಸು ಸೈರಿಸದು ತನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೩); ಪೊಸಬರೀ ದೇಶವಳಬಳವನಱಿಯಿರಿ ಹಾರಿಸುವ ಮನುಜರೊಳು ಪರಿಚರಿಯವಿಲ್ಲೆಂದು (ಸೌಂದಪು. ೮–೬೭); ತೊಲಗುವುದು ಸಿನಗಪಯಶವು ನಿರ್ಮಲನು ನೀನಹೆ ಲೋಕದಲಿ ನಿನ್ನಳ ಬಳವದೇನೆಲವೊ ಬೇಗದಲು ಸುರು ತನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೦–೧೪); ಎಲೆ ಮುನಿಪೋತ್ತಮನೆ ಗಯ ಜಳಜನಾಭ ಗದೇನ ಮಾಡಿದನಳಬಳವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳು (ಕೋಗಯ. ೨–೧೯). ೩. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಮಲಗ ನೆಮ್ಮುತ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೊಲಿದು ಕುಳ್ಳಿತು ತನ್ನ ಮನದಳಬಳವನೊಪ್ಪದೆ ಸೂಚಿಸುವೆನಿನ್ನೋಜೆಯಿಂದೆನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೨೨).
[ಅಳವು + ಬಳ್$_3$ (= ಬಲ)]

ಅಳರಿ 'ಅರಳಿ$_1$' ನೋ.

ಆಳರು 'ಅಳಜ಼್$_1$' ನೋ.

ಅಳರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಳರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು: ಘೋರಾಕಾರಮಾಗಿ ಮುಳ್ವಂದಿಯ ರೂಪಮನಾಂತು ಪಡಲ್ವಟ್ಟಿರ್ದ ಅಳರ್ಕಮೆಂಬ ಪೆಸರ ಪುಳುವಂ ಕಂಡು (ಭಾರತಾಂ. ೩–೧೩).
[< ಸಂ. ಅಲರ್ಕ ?]

ಅಳರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆರಗು: "ಆಳರ್ಪಿನಲು ಬೆರಗು" (ಕಶರ. ೮). ೨. ಮನೋವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ; ಆತಂಕ (÷).
[ಅಳಜ಼್$_3$ + -ಪು$_3$]

ಅಳಲ್$_1$ 'ಅಟಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಳಲ್$_3$ 'ಅಟಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಅಳಲಿಕೆ 'ಅಳಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಳಲಿಗ 'ಅಟಲಿಗ' ನೋ.

ಅಳಲಿಸು 'ಅಟಲಿಸು' ನೋ.

ಅಳಲು$_1$ 'ಅಟಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಳಲು$_3$ 'ಅಟಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು 'ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿತಿ (ನಾ). ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವಳು: ಹೊಳದು ಹೋದಳು ಹೋದಳೇ ನಮ್ಮಳಲುಗಿತಿ ತಪ್ಪೇನು ತಪ್ಪೇನೊಳಗುಮಾಡಿದ ಕುಹಕಿಗಳನೆಂದುದು ಖಳವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೦–೨).
[ಅಳಲಿಗ (< ಅಟಲಿಗ) + -ಇತಿ]

ಅಳಲುನಗೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ಶೋಕಯುಕ್ತವಾದ ನಗೆ: ಜಡೆಗಳೊಡೆಯಗೆ ನಿನಗೆ ಕಚ್ಚುಟ ಆಡವಿಯರ ಮನೆಲೆಕ್ಕ ಸರಿಯಾಯ್ತೊಡೆಯ ಬಂಟರಿಗೆನುತ ರಕ್ಕಸನಳಲುನಗೆ ನಕ್ಕ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೨–೧೪). [ಅಳಲು$_3$ (< ಅಟಿಲ್$_2$) + ನಗೆ]

ಅಳಲುಪಾಡು 'ಅಟಿಲ್‌ಪಾಡು' ನೋ.

ಅಳಲುರಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ಬೇಗೆ; ಅಳಲ ಬೆಂಕಿ: ಅಕಟ ಭಂಗಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೆನೆಂದಾತ್ಮಗತಾರ್ವಾಗ್ನಿ ಜ್ವಲಂಬೆತ್ತಳಲುರಿಯೊಳಕೊಂಡಂತೆ ತೋರ್ಕುಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೩೨).
[ಅಳಲು$_2$ (< ಅಟಿಲ್$_2$) + ಉರಿ$_2$]

ಅಳಲೆ 'ಅಣಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಲ್ಕೆ, ಅಳಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ: ತಿರಸ್ಕರಿಸದಿರ್; ವೀರವರ, ಪೆಣ್ಣೆದೆಯುಳಲ್ಕೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಪಾ. ೪೫೨–೨೦೨). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಆಯಾಸ: ಪರಿದೋಡಿಬಂದಳಲ್ಕೆಯುಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತಂ (ವೃಷವಿ. ೧೬–೧೮ ವ). **ಅಳಲಿಕೆ:** ೧. ಚಲುವ ಲಕುಮಿ ನಲ್ಲ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲ ಎನ್ನ ಬಳಲಿಕೆ ಪರಿಹರಿಸೊ ಆಳಲಿಕೆ ಪುಟ್ಟದಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೨).
[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಿಲ್$_2$) + -ಇಕೆ]

ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚು, ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಈ ಆಳಲ್ಗಿಚ್ಚಿಂದೆ ಸುಡದಿರೆನ್ನೆದೆಯ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮರದ ಬೇರ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಪಾ. ೭೩೫–೩೫). **ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು:** ದನುಜೇಂದ್ರನನುಜನು ಸತ್ತಳಲುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಚ್ಚಿನಲಿ ತಾಯೆದೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆಯಲು (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೧೩).
[ಆಳಲ್$_3$ (< ಅಟಿಲ್$_3$) + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅಳಲ್ನುಡಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ನುಡಿ; ಸಂಕಟದ ಮಾತು: [ಅ]ಸ್ವಾಧೀನದಿಂದಳಲ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿವ ಮಗನಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕಳುಪಿದಪೆಂ . . . ಕಂಪಾ ನಡೆಯೆನುತ್ತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೬–೭೭).
[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಿಲ್$_2$) + ನುಡಿ$_2$]

ಅಳಲ್ವೆಂಕೆ (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಗುರುವರೇಣ್ಯರ ನುಡಿಗೆ ದೊರೆಯೆರ್ದೆಯಳಲ್‌ವೆಂಕೆ ನೂರ್ಮಡಿಸುತುಕ್ಕಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಪಾ. ೧೦೧–೪೬).
[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಿಲ್$_3$) + ಬೆಂಕೆ]

ಅಳವಡಿಕೆ, ಅಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ: ಮಂದಾರಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂ ವಿಳಸಿತಮೆನಲಳವಡಿಕೆವಡೆದುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಂ ಸೊಗಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೬೮ ವ); ಇಂತತಿವಿಲಾಸದಿಂದಂ ಸೌಂದರವತಿವೆರಸು ನೀರಾಟಮಂ ನೆಗಟ್ಟುವೆಳವೆಣ್ಗಳೊಳಳವಡಿಕೆಯುಂ ಕಂಡುದ್ಭಟರಾಜೇಂದ್ರಂ ಸಂತಸಮಂ ತಳೆದು (ಉಪ್ಪಟ. ೯–೧೨೭ ವ); ಹೊಳೆವ ಕಣೆಗಳ ಮಂಚ ತಲೆಗಿಂಬಳವಡಿಕೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಸುಖದಲಿ ಮಲಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೩). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಕೆಲರು ವಿಭೂತಿಯಂ ಗಾಳಿಸುತ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಳಿರಪತ್ರೆಗಳನಳವಡಿಕೆಯಿಂ ಶೋಧಿಸುವ . . . ಸದ್ಭಕ್ತರಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧–೧೩); ಫಡ ಜಯದ್ರಥ ಹೋಗು ಹೋಗಳವಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದು ಸಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೬೦); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಸನ್ನೆಗಳ ಮೈವಳಿಯ ಮಾತಿಂಗೇಳ್ವ ಕುಳ್ಳಿರುವಳವಡಿಕೆ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಬೆಜಗೇನಲ್ಲವೇಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೫); ಬಳಿಕ ಹಂಸಧ್ವಜಂಗಾ ಬಭ್ರುವಾಹನಂಗಳವಿಯೊಳ್ಕಾಳಿಗಂ ಪೂಣ್ದುದು ಕಠೋರಮೆನೆ ದಳಕೆ ದಳಮುಗ್ಗಳಿಕೆಗಗ್ಗಳಿಕೆ ಧೃತಿಗೆ ಧೃತಿ ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ ಕೋಲ್ಗೆ ಕೋಲು . . . ಅಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆಗಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆ ಸಮಮಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೪೭). ೩. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ: ಅಂತಿಱುಂಬಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳಿನಡವಿಯುಂ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲಳವಡಿಕೆಯುಪ್ಪಂತೊಡರಿಸೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೬೨ ವ); ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲರ್ ತಂತಮ್ಮಳವಡಿಕೆಯ ತಾವಿನಲ್ಲಿ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮೆಱೆದಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮–೨೯೮); ನಿನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಳವಡಿಕೆಯೆಹಗಹಗೆ ಮಾಡುವೆನಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೩). **ಅಳವಳಿಕೆ:** ೨. ಸಱಿಯುನಿಟ್ಟಳವಳಿಕೆ ರೇಖೆಯ ನಿಱಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಜಾತಿ ಭಾವದ ನೆಜವಣಿಗೆಯಿಂ ಬಲಿದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಮುರಾ. ೩–೫೧). [ಅಳವಡು + -ಇಕೆ]

ಅಳವಡಿಸು, ಅಳವಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳುಡೆಯನೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯೆ ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೯–೩೬); ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೬ ವ); ಮನಮನಳವಡಿಸಿ

ಗರುಡನಮನಿಲನುಮಂ ಜವಮನುಱಿಯಿಮೆಂಬಂತೆ ನಭೋವನನಿಧಿಯೊಳ್ ಪರಿಪುದು ಪರಿವ ನಾವೆಯಂತಿರೆ ವಿಭಾಸಮಾನ ವಿಮಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೩) ; ಅಳವಡಿಸುವಂತೆ ಮಣಿಕುಂಡಳಮುಂ ನಸುಮುರಿದು ಜನಕಸುತೆಯ ಕಪೋಲಸ್ಥಳಮುಂ ಮೃಗಮದ ಪತ್ರಾವಳಿ ವಿಳಸಿತಮುಂ ಮುರುಳ್ದು ನೋಡಿದನೊರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೬೦) ; ವಿಷಮ ವಿಷವಿಟಂಕ ದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರದಂತಗುರ್ವಿಸುವ ವಿಷಲತಾಗುಲ್ಮಕಂಟಕಂಗಳಂ ಗಾಡಿಯಿನಳವಡಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ) ; ಸುದತಿಯನೆರ್ದೆಯೊಳಳವಡಿಸಿ ತದ್ವಿರಹೋದ್ರೇಕದಿಂದಂ ರಣರಣಕಮುಂ ತಾಳ್ದು (ಉದ್ಭಟ. ೭-೯ ವ) . ತೋಳಬಂದಿಗೆ ಪೆಡೆವಣಿಯ ಮಱಿವಾವುಗಳನಳವಡಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೧೨) ; ಜಲವನಿಂದ್ರಿಯಗೂಡಿ ತೃಷೆಗವ್ವಳಿಸಿ ಬಂದು ಕುರಂಗಿ ಜಠರದೊಳಳವಡಿಸಿದುದು ಬೆಳೆದುದದಱುದರದಲಿ ಮ: ಸಿವೀರ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೩) ; ಸಡಿಲಿಸಿದಳು ದುಕೂಲವನು ಹೊಂದೊಡವುಗಳ ಮಲಿನಾಂಬರವನಳವಡಿಸಿದಳು ಬಿಚ್ಚಿದಳು ಸೌಗಂಧಿಕದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೪೧) ; ಅಸುಗೆಯ ತಳಿರೊಳ್ಮಲಗಿಸಿ ಪಕ್ಷದ ಪದಱೊಳಗಳವಡಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೯) ; ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆಮರಿಡಲು ಕೊರಳಿನ ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರವಲ್ಲಾಡಲು ಸೆಜಗನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಳಚ. ೨-೩೪) ; ಪೂಸರವ ಮಿಗೆ ಶಿಬೆಗಮುಂಸಿ ದೂವಟಿ ರುಮ್ಮಾಲ ಬಿಗಿದಳವಡಿಸಿದನಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೧೮). ೨. ವಶಪಡಿಸು ; ಪಳಗಿಸು : ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಪರ್ವ ಮೃಗಸಂಕುಳಂಗಳಂದನಿತುಮೊಡನೆ ಕೋಟ್ಮಸಗಿ ದೊಪಾಕುಳರಾದಾರ್ಯಜನಕ್ಕವನಳವಡಿಸುವ ಬಗೆಯನಾ ಮಹಾತ್ಮಂ ಪೇಟ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬). ೩. ಶಮನಮಾಡು ; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು ; ತಗ್ಗಿಸು ; ಕಳೆ ; ನೀಗು: ಅತ್ತ ಕನಕಶ್ರೀ . . . ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತಮಿರಲ್ ತತ್ತ್ವಪ್ರಾಯಮಜನಂಗಳಿನಚಲನಳವಡಿಸಿ ಜೈನಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ . . . ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭) ; ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ ಹಿಮಶೀಕರಂಗಳೊಳ್ ಪುದಿದ ಮಂದಮರುತಂ ಮಲಯೋಜ್ಜ್ವರಪವನಂ ಸೊಗಯಿಪ ಚಮರರುಹಾನಿಲನೊಗೆದ ಬೆಮರನಳವಡಿಸುವಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೯) ; ಗಜಪುರದೊಳೊಂದು ಮದಗಜಂ ಇರುಳ್ ವಿಸಟಂಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಕ್ರೀಡೆಗಳೊಳಳವಡಿಸಿ ವಶಂಮಾಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೭-೨೬). ೪. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒದಗಿಸು ; ಅಣಿಮಾಡು ; ಏರ್ಪಡಿಸು : ರಕ್ತಾಂಬುಜದ ಚೆಲ್ವನಭಯಂಕರಾಂಬುಜಮಳವಡಿಸೆ ನಾಭಿರಾಜಂ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೬) ; ಬಳಿಕ ತತ್ತ್ವವಿವೇಕವೆಲ್ಲವನಳವಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೈಕ್ಯಭಾವಸ್ಥಳವ ಕಾಣಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೪೦) ; ಕುಲವಿಹಿತ ಚೌಲೋಪನಯನವನವರಿಗಳವಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬ರಿ೩. ೧೪-೨೦) ; ಆ ಮಹಾಋಷಿಕುಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮವನಾತಗಳವಡಿಸಿ ಕಾಮಧೇನುವನಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬ರಿ೩. ೨೫-೫೩) ; ತವೆ ಮಿಸುನಿಯ ಹರಿವಾಣ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಯುವತಿಯರಳವಡಿಸಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೩). ೫. ಆವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಸುತ್ತಿಕೊ : ಸುತ್ತಲುಂ ಸಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂದಂಚೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ . . . ಪಿರಿದು ತೊಡರ್ಪಾದುದಿನ್ನೆತ್ತ ಪೋಪ್ಪೆ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧). ೬. ಜೊತೆಗೊಳ್ಳು ; ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಭಾಸ್ಕರನ ಕುಜನ ಮಂತ್ರಿಯ ವಿಳಸದ್ಬುಧನಳವಡಿಸೆ . . . ಮಱಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಸು. ೭-೩೮). ೭. (ಬೇರೊಂದು ರೂಪವನ್ನು) ಧರಿಸು ; ತಾಳು : ದೇವನನುರೂಪದಲಿ ನಿಂದರು ದೇವಿಯರು ಗುಹಗಣಪತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ವಿನೋದವ ನೋಡಲಳವಡಿಸಿದರು ಶಾಬರವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೩೦) ; ಆತ ಬಳಿಕಳವಡಿಸಿದನು ಶಬರಾತಿಶಯದಂಗವನು ಪಾರ್ಥಿವರೀತಿಯನು ಮಱಿಮಾಡಿ ಕೂಡಿದನಾ ಪುಳಿಂದಕರ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೮).

ಅಳವಳಿಸು$_1$: ೧. ರೂಢಿಯಾವುದಿಗಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಕಾಂತಿಯ ಸೊಂಪಿನಿಂ ಶೋಭೆವಡೆದಾವುಜಮನಳವಳಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಾಜಿಸುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೯೩ ವ) ; ಬಳಿಕ ನಿಯಮ ಸಮಾಪ್ತಿಯನು ಕೈಕೊಳಿಸಿ ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳನಳವಳಿಸಿ ಕಱು ತುಱು ಬಾಲವನಿತಾ ವೃದ್ಧಜನ ಸಹಿತ . . . ಬಂದರಾ ಗೋಕುಲಕೆ ಗೋಪರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೨೪) ; ರಾಜವದನೆಯರ್ . . . ದೂರ್ವಾಕ್ಷತೆಗಳ ರಾಜಿಗಳನಳವಳಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೧೭).

ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಜೋಡಿಸಿಕೊ ; ಹೊಂದಿಸಿಕೊ : ಗದಾದಂಡಮುಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೦ ವ). ೨. ತುಂಬಿಕೊ ; ಮೊಗೆದುಕೊ : ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಪೊನ್ನಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪುದುಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಾ . . . ಶಿವಾಲಯಮನೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೬). ೩. ಬಳಕೆಗೆ ತಂದುಕೊ ; ಅನುಸರಿಸು ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆತರು : ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಕಲೆಯನ್ನು ನಾವು ಚನ್ನಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ತಪನಿ. ೧೮) ; ಕಾಲದೇಶಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಮರ್ಪಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು (ಅನಾಮಿ. ೫೪) ; ಜಲ್ಹಾಮರ್ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿನಂತೆ ಗೊಂಡರು ಹಲವಾರು ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೧). ೪. ಪಡೆ ; ಹೊಂದಿರು : ಅವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ಸಸ್ಯಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದು ತರಹದ ಮನೋವಿಕಾರವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೮). ೫. ಪಾತ್ರವಾಗಿಸು ; ವಿಷಯವಾಗಿಸು : ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕಳೇಬರವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪತಿಯ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೭). [ಅಳವಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಳವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶವಾಗು ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು : ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವವ್ಯಾಳಿಯುಮನತಿವರ್ತಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದಱಿಂ ಪಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ) ; ನಳನೃಪನ ಬಯಸುವಡೆ ನಿನಗವನಳವಡನು (ನಳಚ. ೩-೪೦). ೨. ದೃಢವಾಗು ; ಬಿಗಿಯಾಗು : ಶೀತಳಜಳಮಿಶ್ರಿತ ವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟಿರೆ ಸುತ್ತಲಿನಿಸು ಬೇನೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೬) ; ಉಮ್ಮಳಿಸುವರೇಕೆ ದುರ್ಮತಿಗಳಾಗದುವಾಗ ದಪ್ಪುದಪ್ಪುದೆಂದಳವಡೆ ಚಿತ್ತಮುಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲದೆ ತಲ್ಲಣದಿಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ದಶಕು. ೮-೨೬) ; ತುಱುಬ ಬಲಿದೊಳಗೌಕಿ ಮೊನೆ ಮುಂಜೆಜಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೯). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಶಕ್ಯವಾಗು : ತಂದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಸೆಱೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಳವಟ್ಟ ಸಾರಧನಮುಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿತ್ತಂತರಿಗಂಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ಭಯದಿಂ ಗ್ರಾಮಂ ಕುಳಂ ರಾಜಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦) ; ಇದೆಮಗವಶಕುನಂ ಈ ಬಾರಿಯ ಮದುವೆಯಳವಡದು (ಸಂಬಿರ. ೬-೧೨೦) ; ನಿರ್ಮಳ ನಕ್ಷತ್ರಸಮಾಜಮುಂ ನೆಗಟ್ದಲಂಪಿಂ ರಾಸಿಗೈದಂತೆ ಕಣ್ಗಳವಟ್ಟಂತುರುಕಾಂತಿಯುಂ ಪರಪುತಂ ಪ್ರೋತ್ತುಂಗ ತಾರಾಚಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೧೯) ; ನೂಕಬೇಹುದು ನುಡಿದ ವತ್ಸರವ ಗುಪಿತವೆಂತಳವಡುವುದಾಶ್ರಯದಪದಶೆಯನೆಂತಾನುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೫) ; ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಬಾಯ ಹವಣೆಂಗಳವಡದ ಬಲುದುತ್ತನಂಗ್ಯೆಗಳಲಿ ಧರಿಸಿದೆ ಪಾಪಿ ಕೆಡಿಸಿದೆ ಕರ್ಬುರಾನ್ವಯವ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೬) ; ಜಡರೆನಿಪ ಮಾನವರ ಮತಿಗಳವಡುವವೊಲು ಶ್ರುತಿಗಳನು ಶಾಖೆಯ ಕಡಿದು ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೧೦) ; ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ನಾಲಗೆಗಳವಡದೆ ಮತ್ತಾ ಮರಾಮರವೆಂದರವಗೆ ಪ್ರೇಮದೊಳೊಲಿದು ಸದ್ಗತಿಯ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ವಿಭೀಷಣವರದ (ನೋಹತ. ೪೧-೨೨). ೪. ಒಪ್ಪು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು ;

ಅನುರೂಪವೆನಿಸು : ಮಿಂಚುವೆತ್ತ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳಳವಟ್ಟ ದುಕೂಲವೊಪ್ಪೆ ಬೆಳ್ವಸದನಮುಂತವೇನೆಸೆದುವೊ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಶುವಕ್ತ್ರೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೪) ; ತರಿಸಿ ತೀರ್ಥಕರ ಜನನೀಜನಕರಂ ನಿಜನಿರ್ಮಿತ ಮಣಿಮುಂಟಪನೊಳಳವಟ್ಟ ಕಳಧೌತಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿ(ನೇಮಿಪು. ೮-೮೦ ವ); ಅನುನಯಮುಪ್ಪ ಜೆಲ್ವ ಹರೆಯಂ ಹರೆಯಕ್ಕಳವಟ್ಟ ರೂಪು ರೂಪಿನ ಪೊಸ ದೇಸೆಗೊಪ್ಪುವ ಗುಣಂ (ದಶಕು. ೬-೯೦) ; ತನುಗಳವಟ್ಟ ರೂಪು ಘನ ರೂಪನಲಂಕರಿಪಚ್ಚಜೌವನಂ ಮನಕಿನಿದಾದ ಜೌವನಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಳಾಸತೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೯). ೫. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಕುಂದದ ರುಚಿ ತನುಗಳವಡೆ ಕುಂದದ ನವನಿಧಿ ಗೃಹಾಳಿ ಸಿರಿಯಂ ನೋಡಲ್ ಬಂದ ಮರ್ದಿನತಾಯ್ಗಡಲೆಂಬಂದಮನುಕ್ಕಂದವಾಗಿ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೧) ; ಅಂಗಸುಖಿಗೆ ಲಿಂಗಸುಖವಳವಡದು ಲಿಂಗಸುಖಿಗೆ ಅಂಗಸುಖ ವಳವಡದು (ಆದವ. ೯೩) ; ಈ ಮಹಾತ್ಮಂ ಮದುವೆನಿಲಲ್ವೇೞ್ಕುಮಂತು ನಿಂದೊಡೆ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯ ಮಳವಡುಗುಮಳವಡೆ ಪದುಳಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಸಂತತಿ ನಿಲ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೯೧). ೬. ಕೂಡು ; ಸೇರು ; ಜೊತೆಯಾಗು : ಶಾಸ್ತ್ರದಾನಮುಮುಳವಟ್ಟವೊ ಕಾಡಿಯೂರೊಳಾರ್ ನೋಡುವೊಡಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೧ ; 929) ; ಚೈತನ್ಯದೊಳಳವಡೆ ಸರ್ವಾಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿತ್ತನಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೯) ; ಅಳವಟ್ಟದಟುಂ ಸೊರ್ಕುಂ ಬಳಮುಂ ಜವ್ವನಮು ಮೊದವೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಸಂಚಳಮತಿ ಬಿಡದಾರುಮನೊಬ್ಬಳ ತವುಡಿಂಗಾಗದಂತಾ ಬಯ್ಸಂ ಪೊಯ್ಸಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬) ; ವೊಲೆವಾಲನೂಡಿ ತೊದಳಿಂದವೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹಾಡಿ ಕಂಪದಿಂದಳವಡೆ ತೂಗಿಯಚ್ಚಸುಖನಿದ್ರೆಯನಂದಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಪಂಪಾಶ. ೩) ; ಇದು ಕೃತಾಂತನ ಸೀಮೆಗಳವಟ್ಟುದು ಸುಯೋಧನ ನೃಪತಿ ವಿಗತಾಭ್ಯುದಯನಾದಂ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೦) ; ತಳುವದೆ ತಳತಂತ್ರಗೂಡಿ ಸನ್ನಾಹ ದೊಳಳವಟ್ಟು ನಡೆದನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೦). [ಅಳವು + ಪಡು$_1$]

ಅಳವರಿ 'ಅಳವಱಿ' ನೋ.

ಅಳವಳ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ : ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನ ಶರಾನೀಕಮೊಯ್ಕನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ ಹೃದಯಮನಳವಳವಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳವಳಲಿಂ, ಅ[ಟಿಲ]ಳವಿಂ]ದುಱೆ ವಿದಾರಿಸುವುದಿಂತು ಕುಸುಮ ಮಯಮುಲ್ತದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೦) ; ಒಂದು ಬೇವಿನ ಬುಡಕೆ ನಿಂದು ಆಳವಳದಿಂದ, "ಎಂದಿಗೂ ಸಿಗಲಾರೆಯಾ ಜೇನಿನರಸಿಯೇ !" ಮನದೆ ಕಡುನೊಂದು ಎಂದೆ (ಸಮೀಗೀ. ೬೩-೬). [?]

ಅಳವಳಿ 'ಅಳವೞಿ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಕೆ 'ಅಳವಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು$_1$ 'ಅಳವೞಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು$_2$ 'ಅಳವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಸಲ್ಲಾಪಮಾಡು (?) : ಪೊಸತಲರ್ದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಱುಗುವಿನಮೆಱಗಿ ಗಂಧಮನಾಘ್ರಾಣಿಸುತುಮಳವಳಿಸುವಳಿಗಳ ಪಸವೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ರಜನಿಸಮಯಾತ್ಯಯದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೬).

[ಅಳವಳ ? + -ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಅಳವಳಾವು = ಸೇರಿ ಮಾತಾಡು, ಕೂಡಿ ಮಾತಾಡು]

ಅಳವಳ್ಳ (ನಾ). (ಉಕ) ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ; ಪೆದ್ದ : ಗುರುವಾರ ದಿನ ತಯಾರ ಆಗಿ ಕೂತುಕೋ ಅಳವಳ್ಳನಂಗ ಏನಾರ ಮಾತಾಡತಾನ ಆತು (ಮುಗಿಸು. ೯೨) ; ಅವನು ಬಹಳ ಅಳವಳ್ಳನಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳವಱಿ, ಅಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಅಳತೆಯನ್ನರಿ : ಸೂರ್ಯಕಾಂತದ ಧೂಪಗುಂಡಿಗೆಯೊಳಳವಱಿಯದೆ ಸೆಜ್ಜೆವಳನಿಕ್ಕಿದ ಕೇಶಸಂಸ್ಕಾರ ಕಾಳಾಗರುಧೂಪಂ . . . ದಂಪತಿಯಂ . . . ಕೊಂದುದು (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ, ೨೩) ; ಆಳವಱಿಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಳೆವಿನೆಗಂ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಱಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪೞಿಯುಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೊ ಭೂಪರಿನಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬). ೨. ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿ : ಆಳವಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಳವಱಿ]ಯದ ಭಾಷೆ, ಬಹುಕುಳವಾದ ನುಡಿ, ಇಂತೆರಡರ ನುಡಿ ಹುಸಿಯಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೩೧-೧೩೦) ; ತಪ್ಪಲದಿನರಾತಿಯಳವಱಿದು ಬೞಿಯಮೆನ್ನ ಕೂರ್ಪಂ ತೋರ್ಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೪ ವ) ; ತನ್ನ ಪಡೆಯೆಲ್ಲಮನಳವಱಿದು ಮನ್ನಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೩). **ಅಳವರಿ** : ೧. ಕಲೆಯೆನ್ನುವುದು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ಆಳವರಿಯಲಾಗದ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ (ಸಾಹಿಜೀ. ೭). [ಅಳವು + ಅಱಿ]

ಅಳವೞಿ, ಅಳವಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು : ಗೋವುಗಾದಳವೞಿದಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣನೊಡನಿರ್ದುದಱಿಂದವೆ ಗೋವಿಯಾದೆ (ಗದಾಯು. ೯-೫). ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಕಂಬುದ್ವೀಪದೊಳಳವೞಿದಂಬರಚರನೆಱಕೆಮುಱಿದ ಪಕ್ಕಿವೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೭) ; ಸೂಳೆಯರ್ ಗಾಳದ ಮೀನಂತಳವೞಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯). **ಅಳವಳಿ** : ೨. ಚೋಳನಳವಳಿದು ಪುರಮಂ ಪಾಳಿಕ್ಕಿ ಭಯಕ್ಕೆ ಮೊತ್ತಂ ಮೊದಲಿಗನೆನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬-೨೦ ; 1080) ; ಗಂಗಿಮಯ್ಯ ಬೆಳಗವರ್ತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಥಾಳಿಯನಿಟ್ಟಳೆ[ಳ]ವಳಿದು ಪಲರಳಿವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಮೊ. ೫೬-೨೫; 1125) ; ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂನಾಥಯೆಂದಳವಳಿದು ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಕೈ ಮುಗಿದು ನುಡಿದರ್ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೫) ; ಅಳಿದುದು ಬಲವೆಂದು ಕಾಟಣ್ಣನೇನಳವಳಿದನೆ ನೆರವ ಹಾರಿದನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೧). ೩. ಗೋಳಾಡು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ಭಕ್ತಜನಪಾಲನೆಂಬೀ ಬಿರುದನುಳಿದನೋ ಹರನೆನುತ ಭುವನಜನಮುಳವಳಿದುದು (ಚೆಬಪು. ೧೬-೨೬). [ಅಳವು + ಅೞಿ$_1$]

ಅಳವೞಿಸು, ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಅಳವಳಿಸಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಂ ಕಳವಳಿಸಂ ಕನಲನೊನಲನಳ್ಕಂ ಬಳ್ಕಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯೦) ; ಕಳಕಳಿಪ ಹೆಪ್ಪಳಿಪ ಶೋಕಿಪ ಪಳವಿಸುವ ಬಾಷ್ಪಂಗಳಲ್ಲುಗೆ ಅಳುವ ನಿಜಕರ್ಮಂಗಳಂ ಬಯ್ದಳವೞಿಪ ಸೆಡೆವ (ಸಾನಂಚ. ೮-೧೬). **ಅಳವಳಿಸು** : ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಬಳಲಿಸು : ವರದುಗ್ಧಾಂಬುಧಿಯನುಱೆ ಮಥಿಸಲಾಕ್ಷಣಂ ನವಚಂದ್ರಬಿಂಬಮುದಿಸಿದುದು ಶೀತಪ್ರಭೆಯೊಳಖಿಳ ದೇವಾಸುರರನಳವಳಿಸುತೆ (ಚೆಬಪು. ೨೨-೩೨) ; ಪರದಳವನೊಳವೊಕ್ಕು ಸುಭಟರಂ ಸದೆದು ಸೊಪ್ಪರೆದಳವಳಿಸಲಾಗ ಭೀತಿಯಿಂದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರೆದಳವಡಿಸಿದರ್ಪಲಾಯನವನತಿಬಲರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೫). [ಅಳವಳಿ (< ಅಳವೞಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಅಳವಾನು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಆಳವಾಂತು ಗರುಡ ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಂಡು ತೆರಳಲ್ಕೆ ವಳಯದೆ ಪುಣ್ಯಮೂರುತಿಯ ನೆಳಲಾದ ಸ್ವಸ್ಥಾನದೆ ಬಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಪೊಳಲವರ್ ಪುಣ್ಯವೆಯ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೧೦). [ಅಳವು + ಆನು (< ಆನ್$_1$)]

ಅಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತ ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಆಟ (?) : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋಜೋ ಅಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ವಿಸ್ಮೋಸು. ೧೯-೩).

[ಅಳವಾಳ$_0$ (< ಸಂ. ಅಲವಾಲ) + ಗೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಳವಿ (ನಾ). ೧. ಅಳತೆ; ಪರಿಮಾಣ : ಉಪಮಾರಹಿತಮಪ್ಪುದನಳವಿಯಿಲ್ಲದುದನಾವ ಕಾಲಮುಂ ಕಿಡದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯–೮) ; ನೆಱೆಯಲ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟುವುದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿಕ್ರಮುವೆನ್ತುವೆನ್ದೊಡೆ ಒನ್ದರಣಿಯ ನೀರ ಬಯಗಿದ ವರಿಸ ಪತ್ತೊನ್ದಿ ಎರಡನೆಯ ವರಿಷಮೆಟಳವಿ ಮೂಱನೆಯ ವರಿಷದನ್ದಿಗೆ ಅಯ್ದಳವಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಎಲ್ಲಿಬ್ಬುಟಿಲು ಸಲ್ಗುಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೮ ; 904) ; ಕನಲ್ಪುದರ್ಕಳವಿಯುಮಂತುಮಿಲ್ಲ ಸನಿಯನ್ನಳಿ ಕುಂಟಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೮) ; ವರನ ಕೊರಲಳವಿಗೆತ್ತಿರ್ದ ರತ್ನನವಮಾಲೆ ನೀಲೆ ನೆಲನಂ ನೋಡುತ್ತಿರೆ ಕನ್ನಿಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೧); ಸತ್ತವರೇಟ್ಟರೆ ಪೇೞೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಟಲಿನಳವಿಯಂ ಮಟ್ಗಿಸಲೆಂ ದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ಸ್ತತ್ತವರವರ್ಗಾವ ಹಿತಮನಾಚರಿಸುವರೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧) ; ಬಳಿಕ ಹಸಾದವೆನುತ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ಸಲೆ ಗಡಿಗಳ ಮನ್ನೆಯರ ತಳುವದೆ ಮಾರ್ಬಲ ಸಹಿತ ಕರಸಿ ಕಾರ್ಯದಳವಿಯ ಪೇಳ್ದ ನಿಂತೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೧೩–೫೧). ೨. (ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುವಷ್ಟು) ಹತ್ತಿರ, —ಸಮೀಪ : ಬಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಗಳುಮಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೇಟ್ಟು ಬೇಂಟೆವಸದನಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ) ; ನೀಡಿ ಕರಾಗ್ರದಿಂದಳವಿಗೊಯ್ಯನೆ ಬಾರದೆ ಪೂದುಱುಂಗಲಿಂ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪ ಸೆಳೆಗೊಂಬೆಲರಿಂ ತೊನೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೫–೧೧೧) ; ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿಯಲಿ ಕಂಡಿದಿರುವಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೮೬) ; ಕಾದಿ ದಂದುಗಬಡದ ಮುನ್ನಮೇ ತನ್ನಳವಿಗೈದಿದಂಕದ ಭಟರ ತೇರ್ಗಳಂ ತೆಗೆದಿಳೆಗೆ ಮೋದಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೪೭). ೩. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಘನತೆ: ಕರಮ[ನ]ಯದೆ ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಱಿಯದೆ ನೆಗೞ್ದೈ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೨) ; ಪರಿಜನಮನಳವಿಯಱಿದಾಳರಸೆಂಬುದನಱಿಯಲಾಗದಂತಿರೆ ಪೊರೆವಾ ನರಪತಿಯ ಗುಣಾಗುಣದಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೯) ; ಅರಮನೆ ನೆರೆಮನೆ ನಂಟಂ ನರಪತಿ ತನಗಾಪ್ತಪರಿಜನಂ ಸಚಿವರೆನಲ್ ದೊರೆವಡೆದಂ ಬಲ್ಲಾಳನ ಪುರದಳವಿಗೆ ಕುವರ ಲಕ್ಷ್ಮದಂಡಾಧೀಶಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೪೦ ; 1220). ೪. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಕಡು ಮನವ ಕಾಲಾಳು ಕಱೆದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನೀತನಳವಿಯ ಕೆಡಿಸಿ ತಲೆಯೊತ್ತಿದರು ಭೂಪನ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೯). ೫. ವಶ; ಅಧೀನತೆ; ಹಿಡಿತ : ಈ ಮುಗ್ಧಬಾಳಕಿಯರಳವಿಗೊಳಗಾದವಿನ್ನಿವರನೆನ್ನ ಬಿನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದೀವಮುಂ ಮಾೞ್ಪೆಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ) ; ಮೊಳೆತುವಾಕ್ಷಣ ಕಾಮಬಾಣದ ಹಿಳುಕುಗಳು ಹಿರಿದಾಗಿ ಚಿತ್ತಜನಳವಿಯಲಿ ಸಿಲ್ಕಿದಳು ಮಾಯೆ ಮಹಾನುರಾಗದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೧೧). ೬. ಶಕ್ಯ; ಸಾಧ್ಯ : ಅವರನಿಂತುಗ್ಗಡಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸಲೆಮ್ಮಳವಿಯೇ (ಬಸಪು. ೨೯–೨೮) ; ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯನಳವಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬–೪೯). ೭. ವಿಶ್ವಾಸ; ನಂಬಿಕೆ (ಕ). ೮. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : ಕುಂಭಕರ್ಣನನಗಿವ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಳವಿಗಳುಕದ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಹೊಕ್ಕರುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೩೯) ; ಎನ್ನ ನೀಂ ಪಳಿದೆಲಾ ಕಾಣಬಹುದಿನ್ನೇಕೆ ನೋಡು ತತ್ತಳವಿಯೊಳ್ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಲು ಗೆಲವುಗಳ (ಚೆಬಪು. ೧೬–೭) ; ಪಟುಭಟರಳವಿಗೊಟ್ಟಾಗಿ ಸಲೆ ಸರಳಗಾಯದಿಂ ಮಡಿವುತಿರ್ದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೫೫). ೯. ಯುದ್ಧಭೂಮಿ : ತೇರ್ಮುಗುಳ್ದಳವಿಯಿಂ ತೊಲಗಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾನೂರ್ಮ್ಮೊಳಂ ಪೋಗಲ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಿ ಮುರಹರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೨).

[ಅಳ್$_1$ + -ವಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳವು; ತೆಲು. ಅಲವಿ, ಅಲವು; ಕೊಲಾ. ಲಾವ್]

ಅಳವಿಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ : ಪ್ರಜೆಗಳ್ ವೀರರೆನಿಸಿಯುಂ ವಿನಯವಂತರುಂ ನಲ್ವಾತುಗರಾಗಿಯುಂ ಸನ್ನಿಗರುಂ . . . ಅಳವಿಗರಾಗಿಯುಂ ಪಾಪಭೀರುಗಳೆನಿಸಿರ್ಪರ್ (ಚಿಕಪಂ. ೧೪೨–೨೦) ; ಬಲ ಮುರಿದು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳುಗಳ್ತೆರಳಲಳವಿಗನು ಸುಡು ಸುಡೀ ಬಣಗುಗಳು ಕ್ಷಾತ್ರಿಯರ ಕುಲದಲುಂಟಾಗಿ ಮುರಿದೋಡಿದರೆನುತ್ತಿರ್ದನಾ ಭೀಮ ಮೋಹರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೪–೩೩). [ಅಳವಿ + -ಗ$_2$]

ಅಳವಿಗಳಿ 'ಅಳವಿಗೞ' ನೋ.

ಅಳವಿಗೞ, ಅಳವಿಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಆಶಾವಳಯಿತ ಲೋಕಾಕಾಶಮಿದೇನತಿ ವಿಶಾಲಮೋ ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದುದ್ಯುತಿಯ ನಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಗುಮಳವಿಗೞದಿರ್ದುದುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೪) ; ಆ ಮಹಾರೌದ್ರ ಭದ್ರಾಕಾರನ ಪೊಡರ್ಪಿನಾರ್ಪಿನಳವಿಗೞದ ದರ್ಪಮಂ ಪೇೞ್ವೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೧೮) ; ಆಳವಿಗೞದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆದ] ಸಿರಿಯೊಳಮುಪಮೆಗಳೆದ ಭೋಗದೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೨) ; ಅವಳಳವಿಗೞದಂಗಜಜ್ವಳನ ಸಂಜ್ವರೋದ್ರೇಕಮುಂ ಪೇೞ್ವೊಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೭ ವ). **ಅಳವಿಗಳಿ** : ಕಳಿದ ಪೂಗಳ ತೆಱದಿ ರೇಚಕದೆಲರಿನಿಂದುದುರಿದುವು ತಾರೆಗಳಳವಿಗಳಿದಾ ತೋಳ್ಗಳುಬ್ಬೆಗೆ ದಿಗ್ಗಜವ್ರಜವು ಪೆಳಱಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೦೪) ; ಆಳವಿಗಳಿಯದೈತರೆ ನೆಗೆದೆಱಗಿ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಕುಂಭಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ಕೊರುಗುರ್ಗಳಿಂ ಸೀಳ್ದು ಸಿಱುಂಬಳಾಡಿ ಸಿಡಿಲ್ಸಿಡಿವಂತೆ ನಗಾಧಿತ್ಯಕಕ್ಕೆ ನೆಗೆವ ಮೃಗೇಂದ್ರಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ಆಳವಿಗಳಿದ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೪–೨೨). [ಅಳವಿ + ಕೞ$_1$]

ಅಳವಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಮಾನಭಂಗಮಂ ಮಾಡೆ ಮನಃಕ್ಷತಕ್ಕಳವಿಗಾಣೆವು ನೋಡಿರೆ ಪಾಂಡುರಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೬). [ಅಳವಿ + ಕಾಣ್]

ಅಳವಿಗಿಡು 'ಅಳವಿಗೆಡು' ನೋ.

ಅಳವಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ವಗುಂದಿಸು ; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಉರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗೆಯ್ದಳವಿಗೆಡಿಸಿ ಪೊಳೆದು ಪೊಗರೇರ್ಪ ದಳಮುಂ ಕಂಡು (ಹವಿಮ್ಮರ. ೩–೩೫ ವ).
[ಅಳವಿಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಳವಿಗೆಡು, ಅಳವಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಆಳವಿಗೆಡೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ರಥದವರಿಳಿಯಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯನಿಳಿದು ರಾವ್ತರು ಕರವ ಮುಗಿದರು ಕೊರಳ ಸಲಹೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೪). **ಅಳವಿಗಿಡು** : ೨. ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು ; ಘನತೆ ಹಾಳಾಗು : ಪೆಱನಿಕ್ಕುಂಗೂೞೊಳಂ ಕೀೞೊಲೊಳಮಳವಿಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೧). [ಅಳವಿ + ಕೆಡು]

ಅಳವಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಾಗು ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು : ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನಾಜ್ಞೆಯೊಳಳವಿಗೊಟ್ಟುದು ಸೇನೆ . . . ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೬೪) ; ಎಲವೆಲವೊ ಹೆಂಗಳ್ಳ ಹೋಗದಿರಳವಿಗೊಡು ಸಂಗರಕೆ ನಿಜ ಭುಜಬಲವ ತೋಱು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೦–೧೮) ; ತೊಳಪ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಯ ತಣುನೆಳಲೊಳೀ ಗಜಕಂಧರದೊಳಿದ್ದಳವಿಗೊಡುವವನಾರು ಬಲ್ಲಡೆ ಸೂತ ಹೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೫). [ಅಳವಿ + ಕೊಡು]

ಅಳವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು (?) : ಝೂಡಿಸಿದ ಝುಲ್ಲರಿಯ ಬಳಗವತ್ತೆಸೆದವು ಜಯದ್ರಥನಳವಿಗೊಂಡಾ ನಿಶಾಂಧಕಾರದ (?) ಸುಳಿವು ತಾನೆನೆ ಮೆಱೆದುದಖಿಳವ್ಯೂಹ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೨೫. ಪರಿ. ೨೮೭). [ಅಳವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳವಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅಳವಿದಪ್ಪಿದಾ ಕುಳತೆಯಿಂ ಬಂಧುಜನಂಗಳ್ ಕೆದಱೆ ಮಂಜಿನಂತೆ ಪಸರಿಸುವಭಿಷೇಕದ ಪುಡಿಯ ಪೊರೆಪದೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ಪ). ೨. ಗುರಿತಪ್ಪು : ಮುಂವಣ ಮಿಗಮುಂ ಕಳಿಪದೆ ಸಂದಿಸಿ ಬೞಿಗೊಳ್ವ ಮಿಗಮುಮಂ ಕಳಿಪದೆ ತಾನೊಂದಳವಿದಪ್ಪದೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮) ; ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ದಂತಿಘಟೆಗಳನಳುಕದೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿಶ. ಪು. ೨೪೯). ೩. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ದ್ರೋಣನ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಗೆ ದಂಡೆಯನೊಡ್ಡಿ ದಳವುಳಿಸಿ ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ಕೆಲದ ಖಡ್ಗವ ಸೆಳೆದು ಗುರುವಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೈಯಲಿ ಕಳೆದು ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೨).
[ಅಳವಿ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಅಳವಿಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ದೂರವನ್ನು ತಿಳಿ : ಅಳವಿಯಱಿದು ಘುಳುಘುಳಿಸಿ ಪರಿತಂದು ಉಂಗುಟದಿಂ ಭಾಳಾಗ್ರಂಬರಂ ಪೋಳ್ದೆತ್ತಿ (ನಂಪಿರ. ೧೮-೧೭). [ಅಳವಿ + ಅಱಿ$_1$]

ಅಳವು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : "ಅಳವೆಂದೆನೆ ಸತ್ತ್ವಮುಂ ಸಮೀಪಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೩೮) ; ನೃಪತುಂಗ ನೆಂಬಳವನೊಲ್ದಂಗೀಕೃತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೨೯-೪ ; 929) ; ಅಂತು ವಜ್ರನಾಭಿ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ನಾಭಿಯುಂ ವಿಳಾಸಕ್ಕಾವಾಸಮುಂ ಅಳವಿಂಗೆ ದಳಮುಂ ಅಱಿವಿಂಗೆ ಗುಱಿಯುಂ ಕಳೆಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಡರ್ಪುಮಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ಪ) ; ಪಾಂಡುನಂದನರಳವಿನುಬ್ಬಟೆ ಬಿಸಿಲು ಪಸರಿಸಿತು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೪-೪) ; ಮಲೆತರಾದರೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಳವ ಮುಱಿವೆವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೧೦). ೨. ಶಕ್ಯವಾದುದು ; ಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಇದೆನ್ನಳವೆ ಗಣಧರೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೪) ; ನೆಱೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಬ್ಜಭವಂ ನೆಱೆಯಂ ಪೆಱರಳವೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೦) ; ಕೊಱೆಯುಂ ಬಿಣ್ಪುಂ ಲೋಳೆಯುಮಳವಲ್ಲದ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬) ; ಮೀಱಲಳವೆ ಶಿವನಾ ಮಾಯಿಕವನು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬). ೩. ಅಳತೆ ; ಪರಿಮಾಣ ; ಮಿತಿ : ಗರ್ಭದ ಕೂಸಿನ ಬಳೆದಳವಿಯಳವನಳೆವರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೬) ; ಈಗಳಾತನ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪುರುಳುಂ ಶಕ್ತಿಯಳವುಂ ಕಲಿತನದ ಗುಣ್ಪುಂ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಿಣ್ಪುಂ ಕರತಳಾಮಳಕಮಾಗಿರ್ದಪ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೨೧) ; ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗೆ ಅಳವಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦). ೪. (ಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು) ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ : ತೋಳನಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತೋ ಮೃಗಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೪) ; ಅವು ತಮ್ಮ ಅಳವಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಹಾರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಪ್ಪನೆ ಹಿಡಿಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೧). ೫. ವಿವೇಕ ; ಜ್ಞಾನ : ಇಳೆಯುಂ ಘಾತಿಸಿ ತಕ್ಕರಂ ಕಪರ್ದುಕೊಂಡಾದರ್ಥಮುಂ ಪೂಱ್ದು ಮಿಳ್ಮಿಳ ನೋಡುತ್ತುಮುದಗ್ರಲೋಭವಶದಿಂ ತನ್ನುಂಡುದುಂ ತಪ್ಪುದೆಂದಳವಂ ಮಾಣಿಸಿ ಸತ್ತು ದಂಡಕನೃಪಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೫).

ಅಳವಾರು=ಸತ್ತ್ವ ಅಧಿಕವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗೂಡು : ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯಳವಾರಿದ ತೋಳ ತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮುಂ ಸವಿವ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳವು, ಅಳವೈ ; ಮಲ. ಅಳವು ; ತೆಲು. ಅಳವಿ]

ಅಳವುಗಿಡಿಸು 'ಅಳವುಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವುಗಿಡು 'ಅಳವುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಳವುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು ; ಬಳಲು : ಇನಿಯನನಗಲಿ ತಾನಿರವುಗಾಣದೆ ಮಿಗೆಯನುಗೆಡುತಳವುಗುಂದುವಳು (ಹದಿಬ. ೭-೨೮).
[ಅಳವು + ಕುಂದು$_1$]

ಅಳವುಗೆಡಿಸು, ಅಳವುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಎಳವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರ ನೆಳನೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩).
ಅಳವುಗಿಡಿಸು : ಭೂತಳರಾಜ್ಯ ವಿಮೋಹಮುಚಿರರುಚಿಸಂಚಳಮಿಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲ ತಿಳಕನುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೧).
[ಅಳವುಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಳವುಗೆಡು, ಅಳವುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಪಥಿಕರಂಗಜಾಗ್ನಿಯಿಂದಳವುಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೪೬).
ಅಳವುಗಿಡು : ಬಳೆಗಾರರಳವುಗೆಟ್ಟ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಿಲೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯) ; ತುಳುವನಳವುಗೆಟ್ಟೋಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೯ ; 1177). [ಅಳವು + ಕೆಡು]

ಅಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಪರಿಮಿತವಾಗು : ಅಳವುಗೊಡದಾನಂದಮುಯವಹ ಜಲಧಿಯೆಂಬುದೆ ಪಾದ್ಯಮೆಂಬುಪಚಾರ (ಅಮೃತ. ೧೧-೧೨). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬೆಳ್ಗೊಳದ ಗುರು ಸಂಸ್ಥಾನದವರು ಅಳವುಗೊಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಸ್ಥಾನದ ಕರಣಿಕರು ಪರಿಶೋಧಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೦-೧೮). [ಅಳವು + ಕೊಡು]

ಅಳವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಳಿಕ ಬಂದರು ಶಿಶುಪಾಲ ಜರಾಸಂಧರು . . . ದಳದುಳ ಕಾಜನೆಸಿಪ ದಂತವಕ್ರನುಮುಳವುಗೊಂಡಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿದನು (ಕರ್ಣಾಮೃ. ೫-೫).
[ಅಳವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳವುಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಗೋಲು (ದಕ. ಕ).
[ಅಳವು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$). / ತಮಿ. ಅಳವುಕೋಲ್]

ಅಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಳವೂರಗ್ರಾಮೇ ಚತುರ್ಥವರ್ತ್ತನೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧-೫ ; 500). [ಅಳ ? + ಊರ್]

ಅಳವೆ$_1$ (ನಾ). ರೈತರಿಗೆ ಸಾಗುವಳಿ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಕರಾರು (ದಕ. ಕ). [?]

ಅಳವೆ$_2$ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳವೆ$_3$ (ನಾ). ನೀರಿನ ಬಿಡುಗಂಡಿ ; ತೂಬು : ಸಾರಸಹಕಾರಧಾರಾಸಾರಂ ಕೊಳದಳವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳವಿ, ಟಿವೆ]ಯಂತೆ ಸುರಿತರೆ ಪಲವುಂ ಧಾರಾಗೃಹಂಗಳತನುವಿಕಾರಮನೊದವಿದಪುದು ದೇವದಂಪತಿಗದೞಿೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯೫). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲುವು = ಜಲನಿರ್ಗಮನ ಮಾರ್ಗ]

ಅಳಸಂದೆ 'ಅಲಸಂದೆ' ನೋ.

ಅಳಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಕುಚಭಾರಾಳಸಗಾಮಿನೀ ಪರಿವೃತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಳಸಬಂಧಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಳಸಬಂಧಿಯ ಮಗ ಪುಲಿಮದ್ದನಡ ರಾಜೇನ್ದ್ರ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೭ ; 1230). [?]

ಅಳಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರತಧ್ವನಿಮಾಡು : ಅಳಸುವ ಬಯ್ವ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬತ್ತುವ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೊಳ್ವ ನುಂಗುವವ್ವಳಿಸುವ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ವ . . . ಜಬ್ಬರ್ವ ಪುರ್ಬೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೫೬) ; ಅಳಸುವ ದನಿ ಬಳಸುವ ಮುದೆಕೊಳಿಸುವ ಕೋಡೆಱೆಕೆ ಮೆಱೆಯೆ ತಳಿಗೊರ್ಂಬುಗಳೊಳ್ ಗಿಳಿ ಮರಳ್ವರಗಿಳಿ ಪೆಣ್ಗಳಿನೆಳಮಾವಿಳಿಸಿದುದು ರತಿಯ ಜಕ್ಕನ್ನೊಬಿವಂ (ಆಸಂಪು. ೬-೮೦). ೨. ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನುಡಿ (?) : ಮರಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೊಳೆರಡಱಿಯದೆ ಕೂರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸೆ ಗಿಳಿಯುಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸುವುವು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [?]

ಅಳಸು$_2$ 'ಅಳೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಸು$_3$ (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ : "ಅಳಸು – ಸುರತಧ್ವನಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಮುಗ್ಧಾಕ್ಷಿ ಚಿಂತಾಂತರಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿರ್ಪಿನಮೆರ್ದೆಱೆಂಕೆಯೆಲರಿಂದುದ್ಬುದ್ಧಪಾರಾವತಂ ಸೊಡರಂ ಪೊಯ್ವುದು ಕೇಳಲಾಕೆಯಳಸಂ ತಾನಱಿವಟ್ಟಂತೆವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೯) ; ಅಳಸುಱೆ ರಿಗ್ಗವಣೆಯ ಪಱೆಗಳ ನಿನದಂ ಬೀಣೆಯಿಂಚರಂ ತಾನಾಗಲ್ ಕೆಳದಿಯುಪರಿರತದಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದಳಾ ಸಮಯದೊಳ್ಕಣಿವ ನಚ್ಚಣಿವೋಲ್ (ವೀರವ. ೬–೮೦). [< ಅಳಸು$_1$]

ಅಳಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಕರವೊಪ್ಪೆ ಸಮೆದ ಓಗರದ ರಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಾರಿಗೆಯ ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತಱುಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡುಗೆಯ ಬೆಟ್ಟಂಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭–೯). [?]

ಅಳಸುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಲಿಸು : ಮರಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೊಳೆರಡಱಿಯದೆ ಕೂರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸೆ ಗಿಳಿಯುಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸುವುವು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [ಅಳಸು$_1$ + ಕಲಿಸು]

ಅಳಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಡಬಳಿಯ ಬಾಡದ ಆಳಹೂರನಿಱಿದು ಪೆಂಡಿರ ಉಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಹಲ್ಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೧–೪ ; 1170). [?]

ಅಳಱ್$_1$, ಅಳರು, ಅಳಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು ; ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ಬಲಮೆಲ್ಲಮನಳಱೆ ಪೆಳಱೆ ಕಿವುಱಿ ದುಱಿದು ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦ ವ) ; ಬಲಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲರುಮಡ್ಡಂಬಂದು ತನ್ನ ಬಲಮನಳಱೆ ಕಾಡುತ್ತುಮಿರೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನತಿ ಕುಪಿತನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೩೨ ವ) ; ದೈವಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕುದೈವಮುಮನೞರ್ತಾರಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಸುದೈವಮನಾರಾಧಿಸಿ ಪಡೆದ ಲಾಭಮಂ ಪೋಲಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೯) ; ಕೇಳ್ದವರ ಪಕ್ಕದೆ ಧರ್ಮಮನಾಗಳಂತವರ್ ಮುಂಡಿತಚಿತ್ತರಾತ್ಮಕೃತ ದುಶ್ಚರಿತಕ್ಕಳರ್ದಂದುಸಂತತಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೭೯) ; ಕಡುಕೆಯ್ದಾಂತನ್ಯಸೈನ್ಯಂಗಳನಳಱೆ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಸಿನ್ಮೊಂದೆಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೭). ೨. ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಧರಾತಳಮುಳಱೆ ರಥದ ಗಾಲಿಯಂ ಕಿೞ್ತು ಮತ್ತಂ ರಥಮನಪ್ರತಿರಥನೇಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೮ ವ). **ಅಳರು :** ೧. ಕಾಲನ ಭಟರು ಕರೆಯೆ ಮನಸಿನೊಳು ನೀನುಮಳರದಿರು (ಪ್ರಭುಪು. ೩–೯೫) ; ಇಕ್ಕೈಯ್ಯ ಮುಗಿಯಲಂಬಿಕೆ ಮಾಯೆಯಂ ಮೊಗದ ಕಂದ ಕಂಡಳರೆಯವಳು (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೪). **ಅಳಱು$_1$:** ೧. "ಅಳಱು – ಭಯೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಪರವಾದಿ ನೃಪರು ಸಿಸಗಳಱಿ ಕೆಟ್ಟೋಡೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೯–೨) ; ನಾನಿನ್ನಪಟಂ ಕೇಳ್ದಯ್ತಂದೆಂ ಪುಟ್ಟುವ ಸಾವಳಱಿಂಗಳಱಿ ವಿದಿತ ಕೃಪಾಕರ ಶಂಕರ . . . ಸಲಹೆನ್ನಂ (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೨೬) ; ಆಳಱಿ ಡೆಡಗೈಯಿಂದದಱಿ ಮಿಸೆವಿಡಿದು ನೆಱೆ ಬಲಗೈಯೊಳದಱಿ ದಾಡೆಯ ಪಿಡಿದವುಂಕಿ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೮೦) ; ಕೊರೆವ ಸಬುದಮುಂ ಸಿಂಗದ ಗರ್ಜನೆ ಗೆತ್ತು ಗಜಂಗಳಳಱೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦–೨೭). ೨. ಭರದಿಂದಂ ಪಂಡದೊಳ್ ತಾಟಿಸಿದೊಡೆ ವಿಜಯಾರ್ಧಾಚಳಂ ತೊಟ್ಟನಾಗಳ್ ಬಿರಿದತ್ತೆಂಬಂತುಮಾ ಪರ್ವತಮುಳಱಿದುದೆಂಬಂತುಂ . . . ಪೆರ್ಚಿತ್ತುಗ್ರಘೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೬) ; ನೆಲಸಿರ್ದ ವಜ್ರಪಂಜರಮುಳಱುವಿನಂ ಪಾಯ್ದ ಸಿಂಧುರಾರಾತಿಯಂ . . . ಚಮೂಪತಿ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೫). [?]

ಅಳಱ್$_2$, ಅಳಱು$_3$ (ನಾ). ೧. ಭಯ ; ಅಂಜಿಕೆ : ತೊದಳಂ ನುಡಿಯನ್ತೊಡರ್ದು ಮಾಣನಳಱಿನ್ದಮಿದೇನುನ್ನತಿವಡೆದುದೊ ಚಾಗದ ನನ್ನಿಯ ಬೀರದ ನೆಗೞ್ತೆ ಚಲದಗ್ಗಳಿಯಾ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೫೯ ; 982). ೨. ಸಂಕಟ; ಬೇಗುದಿ; ಅಳಲು; ಮನೋವ್ಯಥೆ (ದಕ. ೬).

ಅಳಱು$_3$: ೧. "ಅಳಱು ಭಯಂ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೭೦) ; "ಆಗುರ್ವು . . . ಅಳಱು, ಪೆಳಱು, ಮಲ್ಲಱಿ, ತಲ್ಲಣಂ, ಅದಿರ್ಪು – ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೩) ; ಮೊಗದಿಂದ ಸಿಂಗರಂ . . . ಸೊಗಯಿಪ್ಪ ಸೆಳೆನಡುವಿನಿಂದಳಱ ಬಗೆ . . . ಈ ನವರಸವೆ ರೂಪೆಸಿಸಲೆಸೆದಿರ್ದಳು (ಉದ್ಭವೇ. ೨–೫೭) ; ಮುರುಳತ್ತಣಿಂದಳಱು ಮುರುಳಳಱು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಆಳಱು ಪೆರ್ಚಿತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಭೀಕರತೆ : ಬಾಣ ಬಾಣಂ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗೆದಱುವಳಱಿಂದೆ ತೊಡಗಿತಂತಾ ಕಾಳಗಂ (ಜೇರಮ ೪–೧೪). [< ಅಳಱ್$_1$]

ಅಳಱಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು ; ಅಂಜಿಸು ; ಭಯಪಡಿಸು : ದಿಗ್ಗಜಮನಳಱಿಸಲ್ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಶೋಷಿಸಲ್ಕೇಂ ಚಳಮೊ ಪೇೞ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧–೨೭ ; 1074) ; ಮನೋಜನಯ್ದುಂ ಸರಲ್ಗಂ ತೊಳಗುವಲಗಾಗೆ ವಿರಹಿಯನಳಱಿಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ವೃಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೪೨) ; ನೆಲದೊಳ್ ಪಗೆ ಪುಗೆ ಫಣಿಯುವೊಲೊಳಪೊಕ್ಕಳಱಿಸಿದನೆಂಬ ನಿಯಮಮಂ ದೂಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಲೋಕವನಳಱಿಸುವ ದನಿ ಮಾಯವಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೬೫) ; ದಾೞಿಯೊಳರಿಗಳನಳಱಿಸಿ ಪಾೞಿಯೊಳಳವಡಿಸಿ ನೆಲನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಂತುವನೆಂತಳಱಿಸಿದೆ ಕೃತಾಂತನನುಜದೆಂತು ಗೆಲ್ದೆ. . . ಪೇೞೆನಗರ್ಹಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಱ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳಱಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ಸುದತಿ ವಾಗುರೆಯೆಂಬೊಳ್ ಬೞಿಸಂದಿರೆ ವಿಂಧ್ಯಕನತಿಬಳನಳಱಿಪನೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದು ಮೃಗರಿಪುತತಿಯಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೭೪) ; ಉದ್ಧುರಯೋಗದಿನಳಱಿಸಿದಂ ದುರಘಂಗಳೆಸಿಪ್ಪ ಘಾತಿತತಿಯಂ ಕ್ಷಿತಿಪಾ (ನೇಮಿಪು. ೩–೮೦); ವಿಶ್ವನಂದಿಗಳನಿಂದಿತ ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷಾಕೌಕ್ಷೇಯಕದಕ್ಷರಾಗಿ ಕರ್ಮಾರಿಬಳಮನಳಱಿಸಲ್ ನಡೆದಿಂಬೞಿಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೧ವ); ಭೂಪೋತ್ತಮ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನೊಲ್ದೆತ್ತೆ ಬಳಾತಪದ ಬಾಧೆಯುಮನಳಱಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೩) ; ನಯ ಪ್ರಮಾಣ ಪಾರಾವಾರೋದ್ಗತ ಯುಕ್ತ್ಯಮೃತಂ ವಿಬುಧ ಪ್ರತತಿಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೃತಿಯನಳಱಿಪುದರಿದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೬) ; ತರುಣಾಂಶುಬಿಂಬಮೆಂಬಂತರುಣಾಂಶುವಿನೆಸೆದು ತಮಮುನಳಱಿಪ ಮಣಿಭಾಸುರ ದೀಪಕದಂಬಕದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೬) ; ಶೀತತೋಯದಿಂ ರಂಜಿಪ ಪುತ್ರಜೀವಿಯನೆ ನಿಷ್ಕಸಮಾನಮನಿತ್ತೊಡಂತೆ ತಾನಂಜನನಶ್ಯದಿಂದಳಱಿಕುಂ (ಖಮುದ. ೨–೧೮) ; ಸಕಲಜನಾಂತಸ್ಥಲ ತಮಮಂ ತನ್ಮುದಯದೊಳಳಱಿಸಿದರೆ ರವಿಗಳೆಮಗೆ ಕವಿಗಳೆ ವಂದ್ಯರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೩೩) ; ವರ ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷಾ ದೀಪದಿಂದೆ ಸಂಸೃತಿ ತಮಮನಳಱಿಸುತ್ತೆ (ಅರಾಜ. ೧–೯೮).
[ಅಳಱು$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳಱು$_1$ 'ಅಳಱ್$_1$' ನೋ.

ಅಳಱು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚದರು ; ತೊಲಗು ; ನಾಶವಾಗು : ತಮ್ಮಂ ಕಂಡ ಸಿತಱೆಯೊಳೆ ತೆರಳ್ದೆನ್ನಾ ಮನೋಗತಧ್ವಾಂತ ಬಂಧಮುಳಱಿತ್ತೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೭) ; ಅಳಱೆ ಕಿಡೆ ಘಾತಿಗಳ್ . . . ಕೈವಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪) ; ಅಲಘು ಸಿತಂಬದ ಪೊಯ್ಗೊಳ್ ನೆಲೆನೊಲೆಯಳ್ಳೇಱಿನೊಳ್ ತರಂಗಂಗಳ್ ತೂಳ್ದಲಱುಗುಮವಱಳ್ಳೇಱಿನೊಳಲಱುಗುಮೆರ್ದೆ ತೆರೆಗಳೞಱೆ ತೂಳ್ವುದು ಪಿರಿದೇ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೪೬) ; ಸಕಲ ಭುವನಮೊಂದೊಂದಱೊಳ್ ಕೇಣಿಗೊಂಡುಚ್ಚಳಿಸಲ್ ಸೂಸಲ್ ಪಳಂಚಲ್ ಸಿಡಿದೊಡೆದಳಱಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೫) ; ಕರಿಮಕರಾಹತಹತಿಯಿಂ ಬಿರಿದಳಱುವ ಛೈತ್ರದಂತೆ . . . ಅಳಱಿದುವಾ ಸಂಗರಜಳನಿಧಿಯೊಳ್ ವರೂಥ ಕರಿನಿಕರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೫).

೨. ಚೆದರಿಸು ; ದೂರಮಾಡು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ವನಜಾಯತನಯನೆ ನಿನ್ನ ಕಾರಣದಿಂದಾನಿನಿತುಂ ಕಾಲಂ ಕರ್ಮಾರಿ ನಿಕಾಯಮನಳಱಿದಿರ್ದೆನುಂತಿರ್ದಪೆನೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೬೫) ; ಧುರದೊಳ್ ತಾನೆಚ್ಚ ಸಮ್ಮೋಹನಶರವಹಿತಾಷ್ಟಾದಶಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ವೀರರುಮಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೋರಂತಳಱೆ ಸುೞಿಯೆ (ಜಗವಿ. ೮–೬೦) ; ಸುಚತುರ ಕವಿರವಿಗಳಖಿಳ ಚೇತೋಗಗನ ಪ್ರಚುರ ತಮಸ್ತಿಮಿರಮನಳಱೆ ಚಳಿಯಿಸಲ್ ನೆಱೆಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೧೯) ; ಬನದ ಕುಂಜದೊಳ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಱ್ತಲೆಯ ಪೊಱ್ತಿನ ಬಲದಿನಿನಕರಾನೀಕಮನವುಂಕಿ ಬೆಂಕೊಂಡಳಱೆ ಸೂಱೆಪ ಸಣ್ಣಗಾಳಿಯುಲಿಯೆನಿಸಿ . . . ಉಲಿವ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕಳಕಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ). [< ಅಲಱು]

ಅಳೆಱು$_3$ 'ಅಳಱ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_1$ 'ಅೞಿ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿ$_2$ 'ಅೞಿ$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_3$ 'ಅೞಿ$_3$' ನೋ.

ಅಳಿ$_4$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ. 'ಅಳಿಚಿನ್ನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿ$_5$ 'ಅಲಿ$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕುಲ (?) : ಆಳಿನೋಡಿ ಹೆಣ್ಣು ತತ್ತಾ, ತಳಿ ನೋಡಿ ದನ ತತ್ತಾ (ಗಾದೆ). [?]

ಅಳಿ$_7$ (ನಾ). ಬಲಿಯದ್ದು ; ಎಳೆಯದು. 'ಅಳಿಕೂಸು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಅಳಿ = ಕಾಯಿ]

ಅಳಿ$_8$ (ನಾ). ಮದ್ಯ. 'ಅಳಿಪಾಕ', 'ಅಳಿಪಾತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಲಿ]

ಅಳಿಂದ 'ಅಲಿಂದ' ನೋ.

ಅಳಿಂದಕ 'ಅಲಿಂದಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕ$_1$ (ನಾ). ಹೇಡಿ ; ಅಂಜುಬುರುಕ (?) : ರಿಪುಶರಾಹತಿಗೆ ಭಯಂಬಟ್ಟಳಿಕನೋಡುವಂತಿರೆ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಣೆಯೆನಿಪ್ಪನೇನೋಡುಗುಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೮) : ಪಿಡಿವಡೆ ಬಲ್ಪಿಂ ಪಾವಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿವುದಳಿಕನಾದಡೆ ತನ್ನಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಮಾಣದುವದಱಿಂ ಪಡೆಮಾತೇ ನಕಟಯೆತ್ತಿದುದನಿಳಿಪುವುದೇ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೬೦). [< ಅಳ್ಕು ?]

ಅಳಿಕ$_2$ 'ಅಲಿಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕನೇತ್ರ 'ಅಲಿಕನೇತ್ರ' ನೋ.

ಅಳಿಕಲಭ (ನಾ). ಮರಿದುಂಬಿ : ಕುಸುಮಿತ ಚಂಪಕಾನೋಕಹಮಂ ಕಂಡಳಿಕಲಭದಂತೆ ಮೊಗಂದಿರಿಪೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೩೦ ವ). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕಲಭ]

ಅಳಿಕಲೋಚನ 'ಅಲಿಕಲೋಚನ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಕ್ಷ 'ಅಲಿಕಾಕ್ಷ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಆಭರಣ ; ಬಾಸಿಂಗ: "ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ– ಅಳಿಕಾಬಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಬದ್ಧಂ] ಅೞಿಗೆವದ್ದಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಲಿಕಾಬಂಧ]

ಅಳಿಕುಂತಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು : ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೭೭). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಅಳಿಕುಂತಳೆ 'ಅಲಿಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಕುಲ, ಅಳಿಕುಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ಅಳಿಕುಳ : ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಸವ ಜನಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೬). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುಲ]

ಅಳಿಕುಲಾಳಕಿ, ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಹೋಲುವ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು : ತಿಲೋತ್ತಮಾಪ್ಸರಿಯದಳಿಕುಲಾಳಕಿಗಬುಜಭವ ನೇಮಿಸಿದನೀ ಪದನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮–೩೮). ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ : ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕೆ] ಯುಟ್ಟ ಸೀರೆಯನೂರುಮಧ್ಯದಲಿ ಸುಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೨). [ಸಂ. ಅಲಿಕುಲಾಲಕಾ]

ಅಳಿಕುಳ 'ಅಳಿಕುಲ' ನೋ.

ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ 'ಅಳಿಕುಲಾಳಕಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕೂಸು, ಅಳುಗೂಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಬಲಿಯದ ಮಗು: "ಅಳಿಕೂಸು – ದಿನ ತುಂಬದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೫). ಅಳುಗೂಸು$_2$: ನೀನು ನೆನ್ನೆ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟ ಅಳುಗೂಸು (ದೇವೀಚಾ. ೧೪೦). [ಅಳಿ$_7$ + ಕೂಸು]

ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ 'ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗೋಸುಂಬೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ (?). 'ಕಂಬಳಿಯಳಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಗಂಡು 'ಅೞಿಗಂಡು' ನೋ.

ಅಳಿಗಂಡುತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮ ; ಹೀನವಾದ ಶೌರ್ಯ: ಅಳಿಗಂಡುತನವನೆಯ್ದುಳಿದು ಭರತೇಶ್ವರನ ಚರಣನಳಿನಕ್ಕೆಜಗು ಬಂದೀಗಳ್ (ಕುಮುರಾ. ೭–೩೪). [ಅಳಿಗಂಡು (< ಅೞಿಗಂಡು) + –ತನ]

ಅಳಿಗಂಪು (ನಾ). ಅಲ್ಪ ವಾಸನೆ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪು : ಹೊಂಪುಳಿಯ ಘನಸೌಖ್ಯ ಮಿಕ್ಕಳಿಗಂಪುಗಳಲಿಲ್ಲೆನುತ ತನ್ನೊಳು ಜೊಂಪಿಸುವ ಮನವೆಂಬ ತುಂಬಿಯ ಭಾವ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿ ಸಂಪಗೆಯ ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭–೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಕಂಪು]

ಅಳಿಗಜ್ಜ 'ಅೞಿಗಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ 'ಅೞಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣ 'ಅೞಿಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣು 'ಅೞಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ; ಅತಿಕಪ್ಪು : ತಲೆದೋಱಿತ್ತಳಿಗಪ್ಪು ಬಾಸೆಯೊಳುದಗ್ರಂ ತತ್ಕಚಾಗ್ರಂಗಳೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೯). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕಪ್ಪು$_{\text{ವ}3}$ (< ಕರ್ಪು$_3$)]

ಅಳಿಗಬ್ಬ 'ಅೞಿಗಬ್ಬ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ 'ಅೞಿಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.

ಅಳಿಗರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಿರಿಮೆ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಗೌರವ: ಬರಡು ಗುಣ್ಪಿನ ಅಳಿಗರುವಿಕೆಯ ಕರುಬಿನಿಂದ ಅವರ ಅಧಿಕಾರರಂಗವನ್ನು . . . ಕಿರಿದುಗೆಯ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯–೧೯). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಗರುವಿಕೆ]

ಅಳಿಗವಿ 'ಅೞಿಗವಿ' ನೋ.

ಅಳಿಗಾಲ 'ಅೞಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅಳಿಗುರುಳ್, ಅಳಿಗುರುಳು (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು. ಅಳಿಗುರುಳು : ಅಳಿಗುರುಳುಗಳ ನೇವರಿಸಿ ಕಮಲದಳಾಕ್ಷಿಗಿಂತೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೮–೫೬) ; ಅಳಿಗುರುಳೋಳಿಯಸಿಯಳ ಮೊಗದೆ ಸೂಸಿಹುದು (ವರ್ಧಚ. ೫–೨೦) ; ಅಳಿಗುರುಳಬಲೆಯರ್ ಸುಳಿಯೆ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೧೦೬). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುರುಳ್$_1$]

ಅಳಿಗುರುಳು 'ಅಳಿಗುರುಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಗೆ 'ಅಳಗೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಗೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೆರೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಪೊಳೆ ಅಳಿಗೆರೆಗಳಲಿ ಸೀರು ಸಿಲ್ಲುವಂಥಾ ಸೀಮೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಸಹ ಕಾಲುವೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೫ ; 1424). [ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$) + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಅಳಿಚೆನ್ನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಚೆಲುವ (?) : ಅಳಿಚೆನ್ನಂ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಿ$_4$ + ಚೆನ್ನ]

ಅಳಿಜಸ 'ಅೞಜಸ' ನೋ.

ಅಳಿಜೀವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಜಂತು ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ತಮ್ಮಳಿಪೊಡಲ ದುಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಯದಾ ತಮ್ಮಂದದಳಿಜೀವಿಗಳೆನಿಪ ಸತಿಸುತ ಕಳತ್ರಾದಿಗಳೆನಿಪವರಲಾವುದೋ ಸುಖವೀ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೭). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಜೀವಿ]

ಅಳಿಜುಳುಕು (ನಾ). ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು,—ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು: ಇಭ ಹಯ ರಥಾವಳಿಯ ನಿಲಿಸು ರಣಮುಖಕ್ಕಿನ್ನದೇಕಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಣಿ, ಅಳು] ಜುಳುಕು ಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೬೪). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಜುಳುಕು]

ಅಳಿತೇಜಸ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ತೇಜಗೆಟ್ಟವನು ; ಕಾಂತಿಹೀನ: ಸಾಂದ್ರಭಸ್ಮಾಚ್ಛನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲ ಧರಾವಲ್ಲಭಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧–೩೫೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ತೇಜಸ]

ಅಳಿನಿ 'ಅಲಿನಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೀನಿನದ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ತುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿ; ಭ್ರಮರಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ: ಸುರನಂದನಾಳಿನೀನಿನದನಿದೆಂಬಿನಂ ಪಸರಿಸಿತ್ತಮರೀ ಮೃದುಗೇಯನಿಸ್ವನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೩). [ಸಂ. ಅಲಿನೀನಿನದ]

ಅಳಿನೀಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು ; ಭ್ರಮರಿಗಳ ಪಂಕ್ತಿ: ಬೆಳರ್ತಂಗಲೇಖೆ ಕರ್ಪಡರ್ದ ಬಾಸೆಯಂ ತಳೆದೆಸೆದತ್ತಳಿನೀಮಾಲೆಯು ತಿರುವಂ ತಳೆದಂಗಜಪುಷ್ಪಚಾಪಮೆನೆ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨–೯೦). [ಸಂ. ಅಲಿನೀಮಾಲಾ]

ಅಳಿನೀರುತಿ (ನಾ). = ಅಳಿನೀನಿನದ: ಪಾಸಱೆ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ ಮಂಗಳಗೀತಿ ಭೂತಳಂ ಪಾಸು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯). [ಸಂ. ಅಲಿನೀರುತಿ]

ಅಳಿನೀಸಂಕುಳ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ತುಂಬಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅಳಿನೀಸಂಕುಳವೇಷ್ಟಿತ ಪ್ರವಿಳಸನ್ಮಲ್ಲೀವನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮–೨೦). [ಸಂ. ಅಲಿನೀಸಂಕುಲ]

ಅಳಿನುಡಿ 'ಅೞನುಡಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೆತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬರೆಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಣೆ; ದುರದೃಷ್ಟ: ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಚನ್ನಬಸವಂ ಸೊಲ್ಲಿಸಿಯಳಿನೆತ್ತಿ ತನ್ನದೆಂದಳವೞಿದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೮–೩೩). [ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$) + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳಿನೆತ್ತಿ$_2$ 'ಅಳ್ನೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಳಿಪ$_1$, ಅಳುಪ (ನಾ). ಬಯಸುವವನು; ಆಸೆಗಾರ: ಪಡೆದರ್ತ್ಥಂ ಕಳ್ಳರಿಂ ದಾಯಿಗರಿನಳಿಪರಿಂ ಭೂಪರಿಂ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೦–೩೮ ; 1228). **ಅಳುಪ**: ವನಿತೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪೆಱರ್ಗಿತ್ತನಿತ ಱೊಳಱಿದಱಿದುಮಳುಪನಾದಶ್ವಗ್ರೀವನ ಮಿೞ್ತು ಪೊೞ್ತುವಾರ್ದಪುದೆನಗೇಂ ತಡಮೆಂಬ ತೆಱದಿನಿನನುದಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೫೦). [ಅಳಿಪು$_3$ + –ಅ$_7$]

ಅಳಿಪ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ (?) : ಹೀನಧ್ರುವನುಂ ಪ್ರೋಥಸ್ಥಾನವಳಿತ್ರಯನುಮಳಿಪನುಂ ಪಡಪೆಯು . . . ಆಱು ವರ್ಷದೊಳೞಿಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭). [?]

ಅಳಿಪಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೂರು ; ತುಚ್ಛವಾದ ನಿಂದೆ. 'ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು' ಪರಾ. [ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಪಳಿ$_2$ (< ಪೞಿ$_2$)]

ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲದ ದೂರನ್ನೂ ಹೊರಿಸಿ ನುಡಿ (?) : ಅಳಿಪಿ ಕಿಱಿದಕ್ಕೆ ಕಿಮ್ಮನೆ ಗಳಗಳಿಸುತ್ತೇಳಿದರ್ಕಳೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಗುಳ್ದಳಿಪಳಿಯಾಡುವನಂತುಳಿಯಕ್ಕುಂ ತುಳಿಲ ಸಾಂದನಕ್ಕುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೧). [ಅಳಿಪಳಿ + ಆಡು$_1$]

ಅಳಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಜಳಿಯೊಳಳವಟ್ಟು ತೊಳಪ್ಪಳಿಪಾತ್ರೆಗಭಿವಂದಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೬೯ ವ). [ಅಳಿ$_8$ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಳಿಪಾನ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನ: ಎಳವೆಣ್ಗಳಳಿಪಾನಂ ಮಾಡಿ ಸೊರ್ಕಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ದರು (ಉದ್ಭಟ. ೫–೭೯ ವ). [ಅಳಿ$_8$ + ಪಾನ]

ಅಳಿಪು$_1$ 'ಅೞಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಪು$_2$, ಅಳಿಹು$_2$, ಅಳುಪು$_2$, ಅಳುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು; ಆಸೆಪಡು: "ಅಳಿಪು – ಲೋಲತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಏಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇೞ್ದ ಧನದತ್ತನೊಳ್ಪಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪–೨೩) ; ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟಳಿಪಿ ಬೇೞ್ಪುದು ನಿನ್ನಯ ಕಲ್ತ ವಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೬) ; ಪುಸಿವುದೆ ತಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟಳಿಪಿ ಕೊಳ್ಪುದೆ ಮನ್ತಣ ಮನ್ಯನಾರಿಗಾಟಿಸುವುದೆ ಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೪೫ ; 982) ; ತಾಯ್ಗಂ ತಂಗೆಗಮಳಿಪಿದವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೨೬ ; 1050) ; ನಂಬಿಯ ನಳಿಪಿ ತೊಳ್ತುಗೊಂಡವಂಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೮). **ಅಳಿಹು$_2$**: ಆಚಾರ್ಯ್ಯರಿಗೆ ಕವುಟಲ್ಯಬುದ್ಧಿಯಂ ಕಲಿಸಿ ಒಂದಕೊಂದ ನೆನೆದು ತೊಳಸಾಟವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಗಬೆಳೆಯನಳಿಹಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಿಯೆಂದು ಆಚಾರ್ಯ್ಯರಿಗೆ ಮನಂಗೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. II, ೩೩೩–೨೧ ; 1206) ; ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಹಿ ಕೊಂಡವ ಗೋ[ಚ]ತುರ್ವೇದ ಬಹ ಬ್ರಹ್ಮಣನ ಕೊಂನ್ದಇಸು ದೋಷ (ಕಇ. IV, ೨–೨೮ ; 1241). **ಅಳುಪು$_2$**: ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ ಬಂದು ಮನೋರಮೆಗಳುಪಿದನುಪೇಂದ್ರನತಿರಕ್ತರನಾರ್ ಬಾರಿಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೬) ; ಧರೆಯ ವೈಭವಕಳುಪಿ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನ ಕಂದನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೧೭) ; ಮುಂದಕೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಲೋಗರ ಮಡದಿಗಳುಪಿದ ಕಥನದಿಂ ಬಯಲಾಯ್ತು ನಿನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೭೩) ; ದಳವಾಯಿ ರಾಮರಾಜಂ ಬೞಿಕೞಜಸದೊಡನೆವೆರಸಿಯಾಳ್ದನ ಸಿರಿಗಂದಳುಪಿಯಳಿಯನೆನಿಸಿಯುಮೊಡನೞಿದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೬). **ಅಳುಹು$_1$**: ಕಾಲಪಾಶವ ಬಳಿಚಬೇಕೆಂಬವರು ವಿಷಯಕ್ಕಳುಹದಾಶ್ರಯಿಸೂದು ಹರಿಗುರು ಚರಣಪಂಕಜವ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೨–೨೫) ; ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದಡೆ ಕಳ್ತಿಯ . . . ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭–೧೦ ; 1688) ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ತಾಯಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳಿಗೆ ಮಗಳಿಗೆ ಅಳುಹಿ ಕೆಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೯೪–೧೩).

ಅಳಿಪಿೞಿವೋಗು = ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಇಳಿದು ಹೋಗು: ಎನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಲಲ್ಲೆಯಿನಳಿಪಂ ತೋಱೆ ಬಾಯೞಿದು ತನ್ನ ನುಡಿಗಳಳಿಪಿೞಿವೋಗೆ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಪಿಡಿವುದುಂ ಪಾಂಚಾಲರಾಜ ತನೂಜೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೯ ವ). [ಅಳಿ$_4$ + –ಪು]

ಅಳಿಪು$_3$, ಅಳಿಹು$_3$, ಅಳುಪು$_3$ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ಬಯಕೆ; ವ್ಯಾಮೋಹ: ಅನ್ಯಾಯವರ್ಜ್ಜಿತನಳಿಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪–೩ ; 902) ; ಎನಿತಾನುಂ ತೆಱದೊಳೞಿ[ಳಿ]ಪಿನ ಲಲ್ಲೆಯ ಚಿಲ್ಲದ . . . ಪಡೆಮಾತುಗಳಂ ನುಡಿದುಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪ ವ) ; ಅಳಿಪಿನೊದವಿಂ ನೀಡುಂ ಪೀರ್ವಂದದಿಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸಂಗಳಿಸೆ ನಿಡುಸುಯ್ ರೋಮಾಂಚಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೭) ; ಚಲದೋಜನಳಿಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯–೨೦ ; 1010) ; ಇನ್ನಳಿಪಿಂದಂ ಪಿಡಿಯೆಂ

ಖಳಸಂಸೃತಿಯಂ ಬಿಡುವೆಂ ಪಿಡಿವೆಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೩೬) ; ಲಲನೆಯ ವಕ್ತ್ರಶೋಭೆಯನೆ ನೋಟ್ಪಳಿಪಿಂದ ಮಳೆಂದು ದರ್ಪಣಚ್ಛಲದೊಳೆ ಕೈಗೆವಂದನೆನೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೩) ; ಆಳಿಪಿಂ ತನ್ನಯ ರಾಣಿವಾಸದವರೊಳ್ ಮಾತಾಡುವಾಗಳ್ ಪೆಸರ್ತಳೆಯಲ್ ಪಲ್ಲಟಮಂ ಸಮಂತೊಗೆದ ನಾಣಿಂ ಸುಮ್ಮನಿರ್ಪಂ ನೃಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೩೬). ಅಳಿಹ್ಯು$_{3}$: ಪಾಪಕರ್ಮ್ಮನಳಿಹಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕಿಡಿಸಿದನವಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೫-೪೧ ; ?). ಅಳುಪ್ಪು$_{3}$: ಮದನನಲೆದಪಂ ಕಾಯೆನ್ನನೆಂಬಂತೆ ಶರಣ್ಬುಗುವೆನೆಂಬಂತೆ ಮನದೊಳೆಡೆಗುಡೆಂದಳುಪಂ ತೋಱುವಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೬) ; ಬಿಟ್ಟೆರಾ ಬಿಟ್ಟೆವಳುಪಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲೆನಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೬); ಅಳುಪ ಕಾಣೆವು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೫).

[< ಅಳಿಪ್ಪು$_{3}$]

ಅಳಿಪ್ಪು$_{4}$, ಅಳಿವ್ಪು$_{2}$, ಅಳುಹ್ಯು$_{3}$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಆನಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಮೊದಲಾಗಿ ಗದ್ಯಾಣ ಮೂವತ್ತೆರಡ ತೆಱುವರು ಆಲಿಂಮೇಲೆ ಆಳಿಪು ಆಂನ್ಯಾಯುವ ತೆಱುವರು (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೪೨-೨೦ ; 1251). ಅಳಿವ್ಪು$_{2}$: ಈ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃಸ್ವಾಂಮ್ಯ ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಆಳಿವು ಅನ್ಯಾಯ ಕಿಱುಕುಳ ತಪ್ಪುತೌಡಿವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಬಳಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೮-೨೩ ; 1318) ; ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ ಅಳಿವಂನ್ಯಾಯ ಸುಂಕ ಹುಟ್ಟ[ವೆರೆ] ತಪ್ಪು ತೌವಡಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೨ ; 1355). ಅಳುಹ್ಯು$_{3}$: ಯಿಂಪುರಿ ಅಳುಹು ಆಂನ್ಯಾಯ ಆವುದು ಯಿಲ ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೬೨-೭೯ ; 1100). 'ಅಳ್ಳು$_{3}$' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಪ್ಪು$_{5}$ (ನಾ). = ಅಳಸ್ಸು$_{3}$: "ಆಳಿಪೆಂದು ಸ್ಮರಕೇಳಿ ಶಬ್ದನಿಚಯಂ" (ಕರ್ನಾನಿ. ೪೫). [< ಅಳಸ್ಸು$_{3}$?]

ಅಳಿಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬೀರಗಲನು ಯೆತ್ತಿಸಿದರು ಮಾಡಿದ ಆಚಾರಿ ಆಳಿಬನೂ ಆಲಿಂದಂಯಿಲಿ ರಂಗಗವುಡನ ಮಗ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೮೫-೪ ; 1242). [?]

ಅಳಿಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಸೈನ್ಯ ; ಅಲ್ಪ ಸೈನ್ಯ : ಎಲವೊ ದುಷ್ಟಗ್ರಹದ ಬಾಧೆಯ ನಿಲಿಸಲಱಿಯರೆ ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳಳಿಬಲವನಂಜಿಸಿದ ಕೊಬ್ಬುಗಳಕಟ ನವ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೦). ೨. ಬಲಹೀನ ; ದುರ್ಬಲ : ಆಳಿಬಲರು ನರರೆಂದು ಸಮ್ಮುಖದಲಿ ಸಮಿಾಕವನೆಸಗದಿರು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೨೩) ; ಆಳಿಬಲರ ಕಣುಮುಱಿಸಿ ಧನವನು ಕೊಂಬ ತೆಱನಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೪೯).

[ಅಳ್ಳಿ$_{2}$ (< ಅಱ್ಱಿ$_{2}$) + ಬಲ]

ಅಳಿಬಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಬಾಳು ; ಅಲ್ಪತನದಿಂದ ಬದುಕು : ಆವುದು ಮಾದೊಡೆ ಸಾವುದು ಮಾಣದು ಜೀವ ಚಿರವೆ ಪಲಪಗಲು ಭಾವಕಿ ಕೇಳದಱಿಂದಳಿಬಾಳ್ವುದು ಗಾವಿಲತನ ನೃಪವರರ್ಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೧೦೬).

[ಅಳ್ಳಿ$_{2}$ (< ಅಱ್ಱಿ$_{2}$) + ಬಾಳ್$_{1}$ (< ಬಾೞ್$_{1}$)]

ಅಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡುವಾಗ ತುಂಬಿ ಸುರಿ : ಎಣ್ಣೆ ಆಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಅಳೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಅಳ್ಳಿ$_{3}$ (< ಅಱ್ಱಿ$_{3}$) + ಬೀಳು$_{1}$ (< ಬೀೞ್$_{1}$)]

ಅಳಿಬೇನೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವು : ಅಂದಿಂಗೆ ನವಮಾಸಸಂಪೂರ್ಣಮಾಗಲಾ ಕಂದರ್ಪನಂಗನೆಗೆಯಳಿಬ್ಯಾ[ಬೇ]ನೆ ಸೂಚಿಸಲು (ನವಮೋ. ೧೫-೧೩). ೨. ಕೆಟ್ಟ ರೋಗ. [ಅಳ್ಳಿ$_{2}$ (< ಅಱ್ಱಿ$_{2}$) + ಬೇನೆ]

ಅಳಿಮನ$_{1}$ 'ಅಱಿಮನ' ನೋ.

ಅಳಿಮನ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಮನಸ್ಸು ; ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು. ೧, ೨ : ಆಳಿಮನದ ಪರಿಯೆಂದು ಬಗೆಯದಿರು ನೀನೆನುತೆ (ಪುಷ್ಪರ. ೩೫-೧೧).

[ಅಳ್ಳಿ$_{5}$ (= ಅಲ್ಲಿ$_{2}$) + ಮನ ; ಅಳ್ಳಿ$_{2}$ (< ಅಱ್ಱಿ$_{2}$) + ಮನ]

ಅಳಿಮಾಲೆ, ಅಳಿಮಾಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು : ಪೂವಲಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನುಗುತಿರ್ದುದು ಬಲವಂದಳಿಮಾಲೆ ಮಧುರ ಮಂದ್ರಧ್ವನಿಯಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೧). ಅಳಿಮಾಳೆ : ರಸಮಂ ನಾಲಗೆ ಕವಿತಾ ರಸಮಂ ಕವಿ ಕುಸುಮರಸಮನಳಿಮಾಳೆ ಸುಧಾರಸಮಂ ಸುರರಕ್ಷೆಯಸುಖರಸಮಂ ಪರಮಾತ್ಮನಱಿವನುಱಿದವರಱಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೨೮).

[ಅಳ್ಳಿ$_{5}$ (= ಅಲ್ಲಿ$_{2}$) + ಮಾಲೆ]

ಅಳಿಮಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ದುರ್ಮಾಂಸ : ಬಾಯಿ ಹುಣ್ಣಾಗಿ ಆಳಿಮಾಳು (Gangrene) ಉಂಟಾಗಬಹುದು (ಕೆಲರೋ. ೬೭). [?]

ಅಳಿಮಾಳೆ 'ಅಳಿಮಾಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಯ (ನಾ). ೧. ಮಗಳ ಗಂಡ : ಬನವಾಸಿಯ ಆನೆಸೆಟಿಯ ಆಳಿಯ ಬಸನ್ತಕುಮರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೬೧-೨೭ ; 692) ; ದ್ರುಪದಂ ಬಂದವರ್ ಪಾಂಡವರಪ್ಪುದುಮಂ ತನ್ನಳಿಯಂ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಪ್ಪುದುಮಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೩ ಪ) ; ಮಲೆತವರ್ಗಳ ನಿರದಳಿವಂ ನೆಱೆ ನಿನ್ನಳಿಯನೆನೆ (ವೀರೇಜ. ೧-೪೮) ; ಮನೆಯಳಿಯನ ಕೂಡೆ ಮಚ್ಚರವೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೮) ; ಅಳಿಯನೆಂದೊಡೆ ಆಳಿಯನೇ ಚಲವಳಿಯ ಚಾಗವನಳಿಯ ಪಾಳಿಯನಳಿಯ ಪಂಥವನಳಿಯ ಪೆರ್ಮೆಯನಳಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೩೧) ; ಆಳಿಯನ ಕುರುಡು ಬೆಳಗಾದರೆ ಕಂಡೀತು (ಗಾದೆ) ; ಆಳಿಯನ ಹಿಂದೆ ಗೆಳೆಯ (ಗಾದೆ). ೨. ಸೋದರಳಿಯ : ಮದ್ರರಾಜನಳಿಯನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೊಸೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೭) ; ಆಳಿಯನಳಿವನು ಹೇಳಬಾರದು ತಿಳಿಯಲಿದನಿನ್ನೆನುತ ಚಿಂತಿಸಿ ನಳಿನಲೋಚನ ಬರುತ ಕಂಡನು ವರಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨).

[ಅಳಿದು$_{0}$ + -ಅನ್. / ತಮಿ. ತುಳು. ಆಳಿಯ ; ತೆಲು. ಆಲ್ಲುಡು, ಆಲ್ಲುಂಡು, ಅಲ್ಲುವಾಂಡು]

ಅಳಿಯಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) ಚರ ಸ್ಥಿರ ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಬರುವ ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. 'ಅಳಿಯ ಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಆಳಿಯಕಟ್ಟು]

ಅಳಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಅನುಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ (ಸಲ್ಲದ) ಅಕ್ಷರ : ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಿಗ ಬೀಱಿಗ ವೆತ್ತಱತತ್ತಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಅಳ್ಳಿ$_{2}$ (< ಅಱ್ಱಿ$_{2}$) + ಅಕ್ಕರ$_{2}$]

ಅಳಿಯಡಕೆ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಎಳೆಯದಾದ ಅಡಕೆಯ ಸಸಿ : ದೇವರ ಕೆಯ್ಯಿಂ ಪಡುವಲು ಮತ್ತರು ೨ ಮತ್ತಂ ಕೊಳಗದಾಯಮಳಿಯಡಕೆಯಂ ನಡುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೩-೬೧ ; 1083). [ಅಳ್ಳಿ$_{7}$ + ಅಡಕೆ$_{1}$]

ಅಳಿಯತನ (ನಾ). ೧. ಅಳಿಯನ ಭಾವ ; ಅಳಿಯನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಮದುವೆಯಾದ ಮೊದಲ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆದರೋಪಚಾರ : ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಳಿಯತನ ಸರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆಳಿಯ + -ತನ]

ಅಳಿಯದೇವರು (ನಾ). ಅಳಿಯನನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು : ಆಳಿಯದೇವರುಗಳು ಮಾವನ ಮನೆ ಬಿಡದೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೆಂಡಂದಿರ ಜೊತೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರು (ಮಾಮನೆ. ೨೧೧).

[ಆಳಿಯ + ದೇವರು]

ಅಳಿಯನಗಿಡ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ವಿಷಪ್ರಹರಿ ಗಿಡ (?). [ಅಳಿಯು$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯನಮಾವನಗಿಡ (ನಾ). = ಅಳಿಯನಗಿಡ (+).
[ಅಳಿಯ + ಮಾವ$_1$ + ಗಿಡ'(< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯಮ್ಮೆಯ (ನಾ). = ಅಳಿಯ ೧ : (ಕುಣಿತ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಳಿಯನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿಸಿ) ಚೆಂದಾಗಿ ಕುಣೀತೀ ಅಳಿಯ ಮ್ಮೆಯ (ತಿರುಪಾ. ೧೪). [ಅಳಿಯಮ್ಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಳಿಯಮ್ಮ (ನಾ). = ಅಳಿಯ ೧ : ಜೋ ಸೀಂ ಮಗನೇ ತಮ್ಮನೆ ಜೋ ಸೀನಳಿಯಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಂಮ]ಮೆಯ್ದುನಾ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಾ (ಜೀವಸಂ. ೯೦-೩೩). [ಅಳಿಯ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಅಳಿಯಸಂತಾನ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಮನೆತನದ ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುನಿಯಮ. 'ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಅಳಿಯ + ಸಂತಾನ]

ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಳಿಯಕಟ್ಟು: ತೌಳವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ—(೧) ಭೂತಾಳ ಪಾಂಡ್ಯನ ಅಳಿಯ ಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ತುಳುನಾ. ೨೪೭). [ಅಳಿಯಸಂತಾನ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಳಿಯಾಸೆ$_1$ 'ಅೞಿಯಾಸೆ' ನೋ.

ಅಳಿಯಾಸೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಬಯಕೆ. ೨. ದುರಾಸೆ : ಕುಂದು ಪೆಚ್ಚುಂಟೆಂಬುದಬ್ಧಿಯೊಳಿಂದುವಿನೊಳಳಿಯಾಸೆ ನ ವ ಮ ಕ ರಂ ದ ದ ಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೨-೧೧).
[ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಆಸೆ ; ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಆಸೆ]

ಅಳಿಯಾಳು 'ಅೞಿಯಾಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಯಿಸು 'ಅೞಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಯೂಟ (ನಾ). ಅಳಿಯನಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಊಟ : ಹುಡುಗ ಕೆಲದಿನ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಅತ್ತೇಮನೇಲಿ ಅಳಿಯೂಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿ (ಬೆಳುಮ. ೨೧೦). [ಅಳಿಯ + ಊಟ]

ಅಳಿಯೂರು 'ಅೞಿಯೂರು' ನೋ.

ಅಳಿರ್ವಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು (?): ಬಳವದರಾತಿಸೇನೆ ಕಿಡೆ ವಾಜಿ ಬಳಂ ಪೆಱಪಿಂಗೆ ಹಸ್ತಿಸಂಕುಳಮಳಿರ್ವಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೮ ; 1033). [ಅಳಿಜ್ + ಬಳ್ಕು. P ತಮಿ. ವೞುಕ್ಕು = ಜಾರು]

ಅಳಿಲು$_1$ 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಳಿಲು$_2$ (ನಾ). ಸಡಿಲವಾದುದು ; ಜಾರುವುದು : ಅಳಿಲಾದ ನಿೞಿಯ ಬಳಲಿದ ಮುಡಿಯ ಸೊಪ್ಪಾದ ತಿಲಕದ ಕೆದರ್ದ ಕಾಡಿಗೆಯ . . . ಕೋಮಲೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೦) ; "ಅಳಿಲಾದ=ಜಾರಿಹೋದ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ). [ಅಳ್ ? + -ಇಲು$_2$ (< -ಇಲ್$_3$)]

ಅಳಿಲುಳಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂಬತ್ತು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಲ್ಲಣಮಂ ಕಟ್ಟಿಯೇಱಿ ಈಶ್ವರನಧ್ಯಕ್ಷತನಮಂ ತನ್ನೊಳಳವಡಿಸಿ ದಾಟು ದೀಟು ಹೊಳಹು ಹೊಮ್ಮಚ್ಚುವಡೆ ಮೋಡಿ ಭವರಿ ಭಂಜನೆ ಅಳಿಲುಳಿತವರ ತರಹವೆಂಬ ನವಗತಿಗಳೊಳು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೫೪ ವ). [ಅಳಿ ?+ ಉಳಿ ?]

ಅಳಿಲೆ 'ಅಣಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಲೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ : ಅಡಕೆಯ ತೆಗೆದು ವೀಳೆಯಂ ಗೊಳಲ್ಕೊೞ್ಪಲ್ಲಿ ಹಡಪದೊಳ್ ಅಳಿಲೆಗಾಯಾಗಿರ್ದುವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೨೭). [ಅಳಿಲೆ (< ಅಣಿಲೆ$_1$) + ಕಾಯ್$_2$]

ಅಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಹೊಂದು ; ನಷ್ಟವಾಗು : ಮೂಗುಬಾಯಿಗಳಿಂದ ನೊರೆನೆತ್ತರನು ಕಾ ಱು ತ ಸಂದನಂತರ್ಧಾನದೆಡೆಗೆ ದುರಾತ್ಮನಳಿವಡೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೨-೩೨). [ಅಳಿವು$_1$ (< ಅೞಿವು) + ಪಡೆ$_1$]

ಅಳಿವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ಹಣ : ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆ ಯೆಂದರಸರ ಕಾ ಣಿ ಕೆ ಯೆಂ ದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಱಿಯೆಂದರುವಣ ವೆಂದಳಿವಣವೆಂದರೆ ಕಾಣಿಯುಕೊಂಡವರ್ ಚಾಂಡಾಳರು (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೨೩-೧೩೨ ; 1167). [< ಅಳಿವು$_2$ (< ಅಳಿಪು$_4$) + ಪಣ$_1$]

ಅಳಿವಣಿಗೆ (ನಾ). ಅವನತಿ ; ಕೀಳುದೆಸೆ : ಈಗಿನ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಳಿ ವಣಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಯ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಹಣದ ಗಳಿಕೆ ತೆಳುವಾ ಗಿತ್ತು (ಸಕತೆ. ೩೫). [ಅಳಿ$_3$ (< ಅೞಿ$_2$) + -ವಣಿಗೆ]

ಅಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣ : ಅಳಿವಣ್ಣದಾಕಾಶ ಗಿಳಿವಣ್ಣದ ಮುಗಿಲು ಅಳಿದಳಿದುಮರ್ಕನುದಯಿಸಲು ಮಳೆಯು ತಾ ತಳುವದೇ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೭).
[ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಅಳಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಣ್ಣು ; ಸಣ್ಣ ಹಣ್ಣು : ಅೞಿವಡಳಿ ವಣ್ಣಂಗೆ ಕೊಂಬರೆ ಕರಗಸವನೊಣವುಲ್ಲ ಸುಡುವರೆ ಹರನ ಹಣೆಗಿಚ್ಚೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೨೧). [ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$) + ಪಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_2$)]

ಅಳಿವರೆಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಿಪಿ; ಹೀನವಾದ ಬರೆಹ: ಪರಮೇಷ್ಠಿ ತಮ್ಮ ಪಣೆಯೊಳ್ ಬರೆದಳಿವರೆಪಂಗಳಿರವನನುಗೆಯ್ಯಲ್ಕೆಂದರಿಸ್ನಪತಿಗ ಳಪ್ರತಿಮನ ಸಿರಿಯಡಿಯುಂಗುಟದೊಳೊರಸಿ ಪಿಂ ಸೊ ಗ ವಾ ಳ್ದ ರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೧-೧೯). [ಅಳಿ$_3$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಬರೆಪ]

ಅಳಿವೞಿ (ನಾ). ತು ಂ ಬಿ ಯ ಮರಿ : ಸಿರಿಗಂಪು ಸುಯ್ಗುಂಪಿಗೆಡೆ ಯಾಡುವಳಿವೞಿ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೧).
[ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಮೞಿ]

ಅಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡು; ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಪು: ಬಲ್ಡಡಿಗ ಮರುಳಿಂ ಕಿರ್ಚಿಂ ಕಾಡಾನೆಯಿಂದಳಿವಿಂಡಿನಿಂ ಜಡಿದು ಕರದಿಂ ಪೊ ಪೋ ಪೋಗೆಂದು ನೂಂಕುವ ಬೇಡರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೯, ೨೩೦) ; ಕುರುಳಳಿವಿಂಡಕ್ಷಿಮಿಾನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೪೨) ; ಕಮಲಕೆಱಗುವ ಅಳಿವಿಂಡುಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೧). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಪಿಂಡು$_2$]

ಅಳಿವು$_1$ 'ಅೞಿವು' ನೋ.

ಅಳಿವು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_4$' ನೋ.

ಅಳಿವೆ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳಿವೆಣ್ 'ಅೞಿವೆಣ್' ನೋ.

ಅಳಿವೆದೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ತುಂಬಿಯ ಹೆದೆ: ಅಳಿವೆದೆ ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೆಸಱಿನೊಳು ಬೆಳೆದ ತಾವರೆ ಜೊನ್ನದೊಳಗೆ ಬಳಲಿ ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ನೆಯ್ದಿಲ ನೆಚ್ಚಿ ಕಾಳಗಕೆಳಸಿದೆ ಮರುಳು ಮನ್ಮಥನೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೨-೨೧) ; ಅಭವನಂ ನೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿವಿಲ್ಲಿ ಗಳಿವೆದೆಯ ಸೇರಿಸಿಡನು (ಚ ಬ ಪು . ೩೫-೨೧) ; ಅಳಿವೆದೆಯುಂ ಸಡಿಲ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದತನುಚಾಪಲತೆಯಂತೆ ತ ನು ಲ ತೆ ನಿಡುಜೆಡೆಯಿಂ ಕಡುಬೆಡಂಗು ವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಪೆದೆ$_2$]

ಅಳಿವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಆ ಅರಸುಮಕ್ಕ ಳೆಲ್ಲರುಮಳಿದರಳಿಸಾವನ್ ಅಳಿವೆಸರನುಳಿಸಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೭-೧೩).
[ಅಳಿ$_2$ (< ಅೞಿ$_2$) + ಪೆಸರ್]

ಅಳಿಸಾವಿರ (ನಾ). ಅಳಿಯ ಸಂತಾನದ ಸಾವಿರ ಜನ, —ಮಂದಿ (?) : ಶ್ರೀಮತು ಪುತ್ತಿಗೆಯುಲು ಬಾಳುವ ತುಳುವರಸರಾದ ಚೌಟರು ಅಳಿಸಾವಿರ ಬಳಿಸಾವಿರದವರು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೭-೪ ; 1450). [< ಅಳಿಯ ? + ಸಾವಿರ]

ಅಳಿಸು$_1$ 'ಅೞಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸು$_2$ 'ಅೞಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸುವಿಕೆ (ನಾ). ನಾಶಮಾಡುವುದು ; ಒರಸುವುದು : ನಿರ್ವಾಣ ವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಳಿಯುವಿಕೆಯಲ್ಲ ; ಅಳಿಸುವಿಕೆಯುಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೭).
[ಅಳಿಸು$_1$ (< ಅೞಿಸು$_1$) + -ಇಕೆ]

ಅಳಿಹು$_1$ 'ಅೞಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಹು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಹು$_3$ 'ಅಳಿಪು$_3$' ನೋ.

ಅಳಿಱ್, ಅರಲು$_3$, ಅಲರ್, ಅಱಲು, ಅಱಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ಬದಿ : ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮೆನುತ ಸವಂಗಂಬುಗುವ ಕ ಟ ಕಿ ಗ ರ ನ ಳಿ ಱ ಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗ ದಂಡಾಧಿಪನ (ಎಕ. II, ೭೩-೨೩ ; 1118) ; ಸಂದುಗ್ರಾಹಿತ ರ ಕ್ತ ದಿ ಂ ದವಳಿಱಾದತ್ರೀ ಮಹೀಚಕ್ರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೨೯ ; 1224) ; ಪ್ರ ಕೃ ತಿ ರೂ ಪ ಂ ಗ ಳ್ ಱಾಂತಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು : ಅಳಿಱ್, ಕೆಸಱ್, ಬಸಿಱ್, ಪೆಸಱ್, ಹಗಱ್ (ಶಮುದ. ೪೩ ಅಡಿಟಿ) ; ದ್ರೋಹನ್, ದುರ್ದೈವನ್, ಪೞಿಯಳಿಱೊಳಟ್ಟಿದ್ದಿನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೬). **ಅರಲು$_3$** : ಅರಲು ತುಳಿಯುತ ಮಿದ್ದಿ ಹದಗೊಳಿಪ ಕುಂಬಾರ (ಭಾವಜೀ. ೭) ; ಹೆಜ್ಜೆ ಗಳನ್ನು ಅರಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅಳತೆಗಳಿಗೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಪಾದಗಳ ಅಳತೆಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಿಸಿ ತೋರಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೪೬). **ಅಲರ್** : ಕು ಂ ಬಾ ರ ರು ಕೊಪ್ಪದ ಕೆರೆಯಿಂದಲೂ ಅತ್ತಿಕೊಳ್ಳ ದಿಂದಲೂ ಅಲರ್ ತಂದು ಯೆರಡೂ ಕೂಡಿಸಿ ಹ ದ ಮಾ ಡಿ ಗಡಗಿ . . . ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೪೫೩) ; ಮೂರ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂ ದಲ್ಲ ; ಅದಕ್ಕೆ ಅಲರ್ಬೇಕು. ಸುಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸು ಅಲರ್ನಂತೆ ಇರುವುದು (ಉದವೈ. ೫೫) ; ಒಂದು ದಿನ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಳುಮಕ್ಕಳು ಬಂದು ಅಲರ್ಕಲಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಸಮಜೀ. ೪೮೨). **ಅಱಲು** : ಬಿಸಿಲ ಲಿರ್ದಱಲು ಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿ ಸು ಸು ಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ (ಸಾ ನ ಂ ಚ. ೩-೬೯). **ಅಱಲ್** : "ಅಱಲೆಂದು ಪಂಕಂ" (ಕ ಶ ಸಾ . ೮-೧೬೩) ; "ಅಱಲೆಂದೆನೆ ಪಂಕಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೨) ; ತಾ ಱು ವ ತಾ ಳ್ಗ ಳು ಮ ಗು ವಿ ರ್ ಸ ಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಱಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೮) ; ರುಧಿರದ ಬಿಱುವೊನಲ ಬಲುಗೆಸಱ ನೆಣವಸೆಯಱಲ ನೆಲದಲಿ ಧೂಳಿ ಯೆದ್ದುದು ದಳದ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೬) ; ಎ ಡೆ ತೊ ಱೆ ಗ ಳ ಮುಂದೆ ನಡೆವವರ್ ಕುಡಿದರು ನಡುವೆ ಪೋಪರಿಗಱಲಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಅರಿದಾಯ್ತು] (ಭರಚ. ೨೩-೫೬).

ಅಲರ್ಗಷ್ಟ = ಮಣ್ಣುಗೆಲಸ ; ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಅಲರ್ಗಷ್ಟ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗೆಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳಱು = ಕೆಸರು, ಬದಿ]

ಅಳೀಕ 'ಅಲೀಕ' ನೋ.

ಅಳೀಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಕಪಟಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಪರಿಭಾವಿಸದೊಳ್ಪ ನ ಟ್ಕ ಱ ಂ ಮನದೊಳಗಣಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ನಿಸ್ಪೃಹತಾತ್ಮಕನೆಂಬಳೀಕ ಭಕ್ತನುಮುಪಚಾರಶೀಲನುಮೆನಿಪ್ಪಿನೆಗಂ ನು ಡಿ ವೊ ಂ ದು ಮಾಟವೊಂ ದೆಸಿಸಿದ ಮಾನವಂಗೆನಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೧).
[ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಭಕ್ತ]

ಅಳೀಕಭ್ರುಕುಟಿ (ನಾ). ಹುಸಿಹುಬ್ಬುಗಂಟು ; ತೋರಿಕೆಯ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟು : ಉದಾರ ವೀರಚರಿತನಿರತ ಕದನಕರ್ಕಶ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ವಿಪಕ್ಷ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಾಕ್ರಮಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣಕ್ರೋಧದೊಳಳೀಕಭ್ರುಕುಟಿಯು ಮನರ್ಥಕಲಲಾಟತ್ರಿಪತಾಕೆಯುಂ ಅಪಾರ್ಥವಿಲೋಹಿತವಿಲೋಚನ ರುಚಿಯುಂ . . . ತಕ್ಕುದಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೧ ವ).
[ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಭ್ರುಕುಟಿ]

ಅಳೀಕಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಸ್ನೇಹಿತ ; ತೋರಿಕೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ : ಜನಿ ಯಿಸಿದಂದುತೊಟ್ಟುಗಲದಾತನನಿಂತಿರಗಲ್ದು ಪಾಪಕರ್ಮನನವಿವೇಕಿಯಂ ಗುಣವಿಹೀನನನೆನ್ನನಳೀಕಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ ನಿಂದೊಡಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೨). [ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಮಿತ್ರ]

ಅಳೀಕಸೊಬಗು (ನಾ). ಹುಸಿ ಸೊಗಸು ; ಮಿಥ್ಯಾಸೌಂದರ್ಯ : ಬೆಸನಕ್ಕಾಗರಮಾದಳೀಕ ಸೊಬಗಿಂ ಕೂರ್ತಂದದಿಂ ಮತ್ತೆ ಪತ್ತಿಸಲೆಂ ದಾಟಿಸಿ ಬಂದಪಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೨). [ಅಳೀಕ (=ಅಲೀಕ) + ಸೊಬಗು]

ಅಳು$_1$ 'ಅೞ್$_1$' ನೋ.

ಅಳು$_2$ 'ಅೞ್$_2$' ನೋ.

ಅಳು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ ಅಳುಯನ್ಯಾಯ ಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮-೩ ; 1313) ; ಆ ಮನೆಗೆ ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅಳು ಅಂನ್ಯಾಯ ಏನು ಬಂದಡೆಯು ಆ ಊರ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗೌಡುಗಳು ತೆಱುವರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩ ; ೧೪-೧೫ ; 1318). 'ಅಳಿಪು$_4$' ಪರಾ.
[< ಅಳಿಪು$_4$]

-ಅಳು$_4$ '-ಅಳ್$_5$' ನೋ.

ಅಳುಂಕು, ಅಳಂಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು ; ಚಂಚಲವಾಗು : ನಿಮಿ ರ್ದುವು ಪೊಳೆದುವಳುಂಕಿದುವಮರ್ದುವು ಚುಂಬಿಸಿದುವಪ್ಪಿದುವು ಸಂಭ್ರ ಮದಿಂ ಸಮುದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಲ್ಕಿದುವೆಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ಮಱೆದುವವಳ ಧವಳ ಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮುದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಂಕು$_2$** : ಕೊಡದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ನೀರಿದ್ದರೆ ನೀರು ಅಳಂಕಿ ಚೆಲ್ಲಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಲುಂಗು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಳಂಕು]

ಅಳುಂದಾರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಧಾರೆ ; ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹ : ಅಳುವು ಬಂದು ಅಳುಂದಾರೆಯು ಹರಿಯಿತು (ದೇವೀಚಾ. ೧೪೮).
[ಅಳು$_2$ (< ಅೞ್$_2$) + ದಾರೆ$_2$]

ಅಳುಂಬ, ಅಳುಂಬು (ನಾ). ೧. ವೆಗ್ಗಳ ; ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಅಸಾಧ್ಯ ; ಅಶಕ್ಯ : "ಯಥೇಷ್ಟಮಳುಂಬಂ" (ಕ ರ್ಣಾ ನಿ. ೩೫) ; "ಆಗುಂದಲೆಯಣಿಯರಮಳುಂಬವೆಂಬಿವುಗಳಕ್ಕಧಿಕ ಭಾ ವ ದೊ ಳ ಗೆ" (ಕಶರ. ೬) ; ಪೊಗೞಲ್ಕಳುಂಬಮುಪ್ಪೊಳ್ಪುಗಳನೆ ತನಗವನೆ ಸಾ(ಶಾ) ಶ್ವತಂ ಮಾಡಿ (ಇಆ. XX, ೬೯-೭ ; ಸು. 900) ; ಪೊಗರ್ತೆಗಳುಂಬಂ (ಎಇ. XII, ೩೩೧-೩೧ ; 929) ; ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ ಭುವನಜನಕ್ಕಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನಿಸಿ ದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೩) ; ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲ ಲ್ಕಳುಂಬವೆಂಬಿನಿತುವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಣ್ಬನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೮) ; ಅಳುಂಬಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪) ; ಒಪ್ಪುವೊಳ್ಪಿಡಿಯೆ ತೀ ವಿ ಪೊಗೞ್ತೆಗಾದಮ ಳುಂಬಮಾಗಿಯುಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ . ೬೦) ; ಮುನೀಶ್ವರನ ಮಹತ್ವಮಂ ಗಣಿಯಿಸಲ್ ಫಣಿಫಂಗಳುಂಬಮಲ್ಲವೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೩೫) ; ಪಾಟಳಿ ಗಳೆಸಕದಿಂ ನಿಂಬೆಗಳಳುಂಬದಿಂ ಮಿಾ ಟು ವ ಡೆ ದೆ ಸೆ ವ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಕದಂಬದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೩) ; ಆಕೆಯ ಮೆಯ್ಬಿಸುಪೇನಳುಂಬಮೋ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩) ; ಇಂತು ನೆಗೞ್ತೆಗಂ ಪೊಗೞ್ತೆಗಮುಳುಂಬಮಪ್ಪ ಧರ್ಮ ತತ್ಪರತೆಯಿಂ (ಪು ಷ್ಪ ಪು . ೩-೧೧೪ ವ) ; ಥೀಬ್ಸಿನರಸು ಅರಿಯೊಮರ್ದ ಚೌಗುಗಳೆಡೆಪಡಗು ಪ ಳ ಕೆ ಯಾ ಳ ನೆರವಿ ಎಣಿಕೆಗಳುಂಬ (ಪಾರಸಿ. ೩-೭೦). ೨. ಮನೋಹರವಾದುದು : "ಪೆ ಂ ಪೆ ಯ್ದೆ ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ ಸೊಂಪಂದಮಳುಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕ ವಿ ಕ ಂ. ೧೧೯) ; ಚಿತ್ರಪತ್ರಂಗಳ ಳುಂಬಮಾದ ಪೊಂಬಾೞಿಯ ಕಂಬಂಗಳ್ (ಚ ಂ ದ್ರ ಪು . ೭-೯೫ ವ).

೩. ಆಶ್ರಯ; ಆಸ್ಪದ: ಮಹಿಮೆಗಳುಂಬಮಾದ ಒಂದು ಮಾಮರನ ನೆಬಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿ (ದಶಕು. ೬-೨೬ ಪ). (ಗು). ೪. ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ: ನೆರೆದ ಕನ್ಯಾಕದಂಬದೊಳಳುಂಬವಿಭವದಿಂ ನಿಜತನೂಜಂಗತಿ ಮುದದಿಂ ಪರಿಣಯನಂ ಮಾಳ್ಪುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೮೨ ಪ); ಇತ್ತಲಳುಂಬ ಭಟಕೋಳಾಹಳದಿ ಮರಳಿದರು ಪುರಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೨೪). **ಅಳುಂಬು**: ೧. ಸೊಗಯಿಪುದು ಪರಿಸ್ಫುರಿತ ವರಭರ್ಮಹರ್ಮ್ಯೋತ್ಕರದಿಂ ಭೋಗಪುರಮೆಂಬುದಿಂಬಿನಳುಂಬಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೪೧).

ಅಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾಗು = ಅಧಿಕವೂ ಪೂರ್ಣವೂ ಆಗು: ಬಿಳಿಯ ಕಂಜದ ಬಣ್ಣಮುಮೊಂದಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾಗೆ ತಿಂಬಿದುದು ಕಟ್ಟಲೆಗಂ ಶಶಿಕಾಂತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೬೨); ಪೊಗಜ್ತಿಗಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾದ ಮಜ್ಜನಮುಂಡಪದ ತೋರಣದ್ವಾರೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೫೩ ಪ).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅಟುಂವಂ = ಆಧಿಕ್ಯ, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುಂಬಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಆದುದಳುಂಬಂ ಮನದೊಸಗೆ ಕೊಂತಿಗಂ ತತ್ಪತಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨); ಇನಬಿಂಬಂ ಕಣ್ಗಳುಂಬಂ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೪); ಉರಿಯುಂ ಪೊಗೆಯುಂ ನೆಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಸುಯ್ಯೊಳೆ ಕೂಡೆ ಭೀಕರೋರಗಚಯಮುಂಬರದೊಳಳುಂಬಂ ಪರ್ವುತ್ತಿರೆ ಬರೆ ದರ್ವೀಕರೋಗ್ರಬಾಣಂ ನಭಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೪೫); ತುಂಬಿ ತಾವರೆಗೆಜಗುವಂತಿರಳುಂಬವೆಜಗಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಮುನಿಪಾದಾಂಬುಜದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ವೈಯಿಕ್ಕಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೧); ಕುಸುಮವಿಸರದಿಂದೆ ದಂಡೆಗಳನಳುಂಬಮಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವೃಷಪು. ೨೯-೬೧ ವ).

[< ಅಳುಂಬ]

ಅಳುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಳದೊರ್ಡೆ ಸಿಂಗದಬ್ಬರಮರಲ್ದೊಡೆ ಮಾರಿಯ ಮೂರಿ ಕೋಪದಿಂದಳುರ್ದೊಡೆ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಮೊಗಂ ಬಟಿಸಂದೊಡೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಬಗುಲ್ದೊಡರ್ಣವನಿನಾದಮುಳುಂಬಿಸಿ ನೀಳ್ದು ಗಂಟಲಿಂದೊಳರ್ದೊಡೆ ರಾಹುವಿಂದೊಗರನೆಕ್ಕಲವಂದಿಗೆ ತಕ್ಕುದುರ್ವಿಪಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೯೯).

[ಅಳುಂಬ + -ಇಸು₃]

ಅಳುಂಬು 'ಅಳುಂಬ' ನೋ.

ಅಳುಕಿಸು 'ಅಳ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಳುಕು₁ 'ಅಳ್ಕು₁' ನೋ.

ಅಳುಕು₂ (ಕ್ರಿ). ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿ ಮಿಡಿ, —ದುಡಿ, —ನೋಯು: ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟು ಅಳುಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳುಕು₃ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಅಳಿಸು; ಒರೆಸು: ನೀರು ಬಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಗಳೆಲ್ಲ ಅಳುಕಿಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತೆಲು. ಅಲುಕು = ಸಾರಿಸು]

ಅಳುಕು₄ 'ಅಳ್ಕು₂' ನೋ.

ಅಳುಕು₅ (ನಾ). ಚುಚ್ಚಿದ ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮಿಡಿತ, —ನೋವು (ಕ). [< ಅಳುಕು₂]

ಅಳುಕು₆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ಕಳವಳದ ನೆಲೆ ಭಯದ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ವಿಷಾದದ ಪೇಟೆ ಖಾತಿಯ ನಿಳಯ ಖೋಡಿಯ ಕಟಕ ಭಂಗದ ಸಂಭವಸ್ಥಾನ ಅಳುಕಿನಂಗಡಿ ಹಳುವಿನಾಡುಂಬೊಲ ನಿರೋಧದ ಶಾಲೆ ದುಗುಡದ ಕಳನೆನಿಸಿತೀ ನಗರಿ ಈಗಲು ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೨-೫); ವಿನತಾದೇವಿಯರ ತಾನಳುಕಿನಲಿ ಸೋಲಿಸಿಯೆ ಸವತಿಯ ನೊಲಿದು ತೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭಪ. ೫-೫೧).

[< ಸಂ. ಅಲೀಕ]

ಅಳುಗಜಗುಳು (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?); "ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹರಟೆ" (ಸಮ್ಯಕಾ. ಕೋಶ); ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನಃಳಿವುತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದೆನೆಸುತಿರಲು ಮಜುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ ಕಳ್ಳರಂ ತರ್ಪುದರ್ಕೆ ಅಳುಗಜಗುಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳುಗುಜಳುಗಂ]ಮಾಡಿಕೊಂಡೆಯಲ್ಲಾ ಎನಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨-೪೯).

[ಅಳುಗ₀ + ಜಗುಳು]

ಅಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿನುಗು; ತೊಳಗು (?): ಘನಮಾಯದಿಂ ಸಿಶಿಯು ಅವನಿಯನು ಮುಸುಕಿ ತಾರೆಗಳುಯಳುಗಿದವು ಪಾರೆಯಾದವು ಪಕ್ಷಿ ಜಾರ ಚೋರರುಯಲ್ಲಿ ಮಿಾರಿ ತಾ ನಡಿಯೆ (ಮನಸ. ೬೧). [?]

ಅಳುಗುನ್ನಿ (ನಾ).=ಅಳುಗೂಸು₁: ಈ ಅಳುಗುನ್ನಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + ಕುನ್ನಿ]

ಅಳುಗುಳಿ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಶೋಕವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿದ ಅಳುಗುಳಿ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕರೆತಂದನು (ಪುಸರು. ೩೪೫). [ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + -ಕುಳಿ₃]

ಅಳುಗೂಸು₁ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ಕೂಸು; ಅಳುವ ಮಗು: ಅಯೆಂದು ಅಳುಗೂಸು ಜೋಯೆಂದು ತೂಗಿದರೆ ತಾಯ ಹಂಬಲವ ಮಜೆಸುವುದು ಶಿಶು ಗಾನದಾಯತವ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). [ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + ಕೂಸು]

ಅಳುಗೂಸು₂ 'ಅಳಿಕೂಸು' ನೋ.

ಅಳುತ್ವ (ನಾ). ಹರಹು; ವಿಸ್ತಾರ (?): ಮುಡಲು ಅ[ಜೆ]ಯ ಗದ್ದೆ ತೆಂಕಲು ದಾಷವ ಶ[ಟ]ಯ ಅಳುತ್ವ ಹಿತ್ತಿಲುಗಡಿ ಪಡುವಲು ಜೀಲೆ ಬಡಗಲು ಅಗ್ರದ ಹಿತ್ತಿಲು ಇಂತೀ ನಾಲುಕು ಗಡಿಯಿಂದ ಒಳಗುಳ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೫೫-೧೪; 1433).

[?. / ತಮಿ. ಅಟುವಂ = ಹರಹು, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುದನಿ (ನಾ). ಅಳುವ ಧ್ವನಿ; ನೋವಿನ ಧ್ವನಿ: ನನ್ನಿಂದಾಗದು ನನ್ನಿಂದಾಗದು (ಅಳುದನಿಯಿಂದ) ಹಾಳು ಮಂತ್ರಿಯ ಸೇವೆ ಸಾಕೆಂದಿಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೫). [ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + ದನಿ]

ಅಳುಪ 'ಅಳಿಪ' ನೋ.

ಅಳುಪು₁ 'ಅಟುಪು₁' ನೋ.

ಅಳುಪು₂ 'ಅಳಿಪು₁' ನೋ.

ಅಳುಪು₃ 'ಅಳಿಪು₂' ನೋ.

ಅಳುಬುರಕೆ 'ಅಳುಬುರುಕ' ನೋ.

ಅಳುಬುರುಕ, ಅಳುಬುರಕ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಗೋಳುಕರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಳುಬುರುಕ ಮಡಿವಂತರ ಗೊಡವೆ ತಿಂಮನಿಗಿಲ್ಲ (ತಿಂಮತ. ೮); ಬೆದರಿಕೆಯು ಅವರನ್ನು ಅಳುಬುರುಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಮಣಿಸ. ೫೩); ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಅಳುಬುರುಕ ವೇದಾಂತ ಕಲಿತಿರಿ (ಕೃತಕೈ. ೧೫೧). **ಅಳುಬುರಕೆ**: ಅಳುವವರನ್ನೂ ಅಳುಬುರಕರನ್ನೂ ಕಂಡರೂ ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು (ಮೇಧಿಮು. ೩). [ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + -ಪುರುಕ]

ಅಳುಬೇನೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹೆರಿಗೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೋವು. ೨. ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ. [ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + ಬೇನೆ]

ಅಳುಮುಖ (ನಾ). ಅಳುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಳುಮುಖ ನೋಡಲಾರದೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆಗೆ ತಿರುಗಾಡ ಹತ್ತಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮); "ಹ್ವೂ ಏನಿಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೇ ಸುಳ್ಳು" ಎಂದು ಅಳುಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೭).

[ಅಳು₃ (< ಅಱ್₂) + ಮುಖ]

ಅಳುವೊಗ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಎಣ್ಣೆ ಕಾಣದ ಕೂದಲು, ಅಳುವೊಗ, ವೇದನಾಯುಕ್ತ ಹೃದಯ—ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ! (ಮುಂಗಾಮು. ೩೧). [ಅಳು$_3$ (< ಅೞ್$_3$) + ವೊಗ]

ಅಳುಮೋರೆ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯು ನಷ್ಟವಾಗಿ, ಅದು ಸೌಂದರ್ಯಹೀನವಾಗಿಯೂ ದುಃಖಿಯಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಅಳುಮೋರೆಯಾಗಿಯೂ ತೋರಪತ್ತುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೮); ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅಳುಮೋರೆಯನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ಪ. ೭೧); ಆವಳ ಹಿಂದುಗಡೆ . . . ಅಳುಮೋರೆಯ ಸಣಕಲು ಮೆಯ್ಯ ಬಸರಿಯೊಬ್ಬಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೨).
[ಅಳು$_3$ (< ಅೞ್$_3$) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಅಳುರ್$_1$, ಅಳುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : "ಅಳುರ್ - ಆವರಣೇ (ಮುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮುಧಾ); ಬಳೆದ ತಮಮೆಂಬ ಕರಡಮನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿಡಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ತಳ್ತೊಡನಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯವೊಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಶೂದ್ರಕ); ಒಡನಳುರ್ವ ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುೞೆ ಮುಳಿದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೮೭); ಮುನಿನಿವಹಮಾಜಿಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರಕಾಷಾಯವಲ್ಕವಸನಂಗಳನಂದೆನಸುಂ ತಾಳ್ದಿದುವೆನೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಬಿಸಿಲಳುರಲೆಸೆದುವಾಶ್ರಮ ತರುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫); ಒಡನಳುರ್ವ ಮಾಗೆಯ ಹಿಮಕ್ಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೨); ದುಂದುಭಿ ಕಹಳಾಬಹುಳರವಂ ದೆಸೆಗಳನಳುರೆ (ದಮುಸ್ವ. ೪–೨); ತನುವನಳುರಲ್ಕೆ ಜುಮ್ಮನೆ ಸಾಂದ್ರಪುಳಕಾವಳಿ (ಶೀಸರಾ. ೭–೫೨). ೨. ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಜ್ಞಾನಮಯಂ ತೇಜೋನಿಧಿ ತಾನಿರ್ದುಂ ತಾಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಪೀಡೆಯನಂತೇನಂ ಮಾಡಿದನಿಲ್ಲ ಕೃಶಾನುವ ನೆೞಲಳುರದಂತೆವೊಲ್ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೭–೩೨); ಅಳುರದು ಕಿರ್ಚು ಮುಟ್ಟದು ವಿಷಾಹಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೭೬). **ಅಳುರು** : ೩. ಚದುರಿಹೋಗು : ಆಶೇಷ ಖಚರನಿಕರಂ ನಿನ್ನಭ್ಯುದಯದಿನಱಗುಂ ಚಂದ್ರಮನುದಯದಿನಳುರುವವೊಲತುಳ ತಿಮಿರಪ್ರಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೮). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಳುರ್$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; ವಿಸ್ತಾರ : ಬೆಳರ್ತ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ ಕರಂ ಪೊಳೆವಪಾಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಂದಳುರ್ತಳುಂಕೆ ನಿಡುವುರ್ಗಳ್ ಪೊಡರೆ . . . ಪಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟುವಳ್ ನೋೞ್ಪರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೯). [< ಅಳುರ್$_1$]

ಅಳುರು 'ಅಳುರ್$_1$' ನೋ.

ಅಳುರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆವರಿಸುವುದು ; ಹರಡುವುದು; ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು : "ಅಳುರ್ಕೆಯೆಂದುಂ ದಳ್ಳಿಸಿತೆಂದುಂ ಆವರಿಸಿದುದುಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೮೭); ಮಿೞ್ತುದೇವತೆಯನಟ್ಟಿಜಳುರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮); ಭೀಷಣಮತಿರೌದ್ರಮದ್ಭುತಮುಗುರ್ವಿನ ತೇಜದಳುರ್ಕೆ ಥಲ್ಲನ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೦ ; 1007); ಈತನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕೆಯಂ ಪೇೞಿಸ್ಟೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೦೩); ಕೋಪದಳುರ್ಕೆಯೇ ತನಗೆ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ನಳಚಂ. ೩೭೮). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ (?) : ಬಿಡ್ದಡಟನಳುರ್ಕ್ಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ತಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೪ ; 940); ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ದೆಯುರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೦); ವಿದಗ್ಧೆಯರೊಲ್ದು ಪೊನ್ನ ಚಾಮರಮನಳುರ್ಕೆಯಿಂ ಮುದದಿನಿಕ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಮ. ೧೧–೧೯೫); ವಾಗ್ವಧುಗಾಯುತಿ ಲೀಲೆಗಾಸ್ಪದಮಳುರ್ಕೆಗೆ ತಾಯ್...ತಾನಾ ಕಾಮಿನಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೪). ೩. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಎಱೆಯನಳುರ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೭೧–೩೨ ; 929); ಉಗ್ರದೈತ್ಯರನಳುರ್ಕೆಯಿನಿಕ್ಕಿದೆನಿಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೮); ತದೀಯಸೂನು ದೋರ್ದಂಡದಳುರ್ಕೆಯಿಂ ಸುರರನಂದಲೆದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೪೨); ಕೇಸರಿ ಹಿಮಸಂಗಮಕ್ಕಗಿದಳುರ್ಕೆಯನೊಕ್ಕು ಕರೀಂದ್ರಪಾರ್ಶ್ವಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿತಂಬಮೆಂದು ಗಡ ಸಾರ್ದು ನಿಕುಂಚಿತಗಾತ್ರಮಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೦). [ಅಳುರ್$_1$ + -ಕೆ$_2$]

ಅಳುರ್ಕೆಗೞ್ತಲೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕತ್ತಲೆ : ತುಡುಗೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಪಸುಳೆವಿಸಿಲೊಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವೆಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಳುರ್ಕೆಗೞ್ತಲೆಯೊಳಂ ಮನಸಿಜ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವೆಂಬ ಲೀಲೆಗಾಲಂಬನಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦ ವ).
[ಅಳುರ್ಕೆ + ಕೞ್ತಲೆ]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಭವಪಾಶಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸಿ ವಿಮೋಹಮನಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸಿ ನರೇಂದ್ರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೭೫).
[ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗೆಡು ; ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ : ಕೆಡೆದಂ ಪದ್ಮಜನಾಸನಾಂಬುರುಹದಿಂ ಪಾಗಳ್ ಸುರೇಂದ್ರಾಚಳಂ ನಡುಗಿತ್ತರ್ಕನಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ನಭದಿಂ ತೂಳ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೬); ಬಳಕೋಳಾಹಳದಿಂ ವಿಯಚ್ಚರಗಣಂ . . . ಅಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ಕಿವಿ ಶಬ್ದಂಗೆಟ್ಟು ನಿಲ್ವನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೭–೪೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಳುರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಕುಗ್ಗು : ಕರಣಗ್ರಾಮಮಳುರ್ಕೆಗುಂದಿರೆ ಮನಂ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದೊಳ್ ಸಯ್ತು ತಳ್ತಿರೆ . . . ಏಂ ಕರವೊಪ್ಪಿರ್ದನೊ ಪುಷ್ಪದಂತಮುನಿಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೩೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಳುರ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು ; ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಜಲಜಲನೊೞ್ಕುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ ಪರಿಕಾಲೊಳಳುರ್ಕೆಗೊಂಡ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೊಸ ಪೂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳುರ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುರ್ಕೆವೆತ್ತದಟಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೭). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆಖಂಡಳಂ ಸಹಸ್ರಮಯೂಖನ ತೆಱದಿಂ ಪ್ರಕೀರ್ಣಪಾದನ್ಯಾಸಂ ವ್ಯಾಖಂಡಿತಮೆನಿಸಿದ ವೈಶಾಖಸ್ಥಾನದೊಳಳುರ್ಕೆವೆತ್ತೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೨೯).
[ಅಳುರ್ಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಳುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಹರಡು : ಜಯಮಂ ಬಯಸುವಡರಿಮಾರಿಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಮಳುರ್ಚಿಯೆ ನಿನ್ನೊಳೆಡೞೆ ತನಗೞೆಕೆಯ ಮಿೞ್ತುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುವೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೨). [ಅಳುರ್$_1$ + -ಚು$_2$]

ಅಳುವೆ, ಅಳವೆ$_2$, ಅಳಿವೆ (ನಾ). ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಪ್ರದೇಶ ; ನದಿಯ ಮುಖ : ಬಸಱೂರ ಅಳುವೆಯ × × × ಹಸರಕೆ × × × ಯ ಒಳಗಿಂದ ಹೋಹಂಥಾ ಸರಕಿಗೂ ಒಬ್ಬ ತಳದ ಸೇನಬೋವನ ಮರಿಯಾದೆಯ ಸರಿತೆಯಲೂ ಯಿಾಹೊಂನನು ಯೆತ್ತಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೯–೨೨ ; 1465); ಜಲನಿಧಿಯ ತೀರದಳುವೆಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಗೋಮಟೇ. ೧೦–೬೧); ರಾಮಐತಾಳರ ಮನೆ ಇರುವುದು ಆಳುವೆಬಾಗಿಲಿಂದ ಬಡಗುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಮರಮ. ೮). **ಅಳವೆ** : ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಮುಮ್ಮೂಲೆಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಳವೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಧಾನ್ಯವೆಂದರೆ ಭತ್ತ (ದಭಾಇ. ೭). **ಅಳಿವೆ** : ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನೀಳವಾದ ಮರಳಿನ ದಂಡೆಯಿದೆ ನದಿ ಅದನ್ನೇ ಕಡಿದು ಅಳಿವೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಡಲನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೦೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುವಿ, ಅೞಿ, ಅೞಿವಾಯ್, ಅೞಿವಿ, ಅೞಿವು; ಮಲ. ಅೞಿ ; ತುಳು. ಅರುವೆ, ಅಳುವೆ]

ಅಳುಹು$_1$ ‘ಅೞಿಪ್ಪು$_1$’ ನೋ.

ಅಳುಹು$_2$ ‘ಅೞಿಪ್ಪು$_2$’ ನೋ.

ಅಳುಹು$_3$ ‘ಅಳಿಪ್ಪು$_4$’ ನೋ.

ಅಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡು ; ಪ್ರಮಾಣ ಅಥವಾ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ : “ಅಳೆ – ಪರಿಮಾಣೇ, ತಕ್ರೇಚ” (ಶಮಧಾ) ; ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಅರಸಿಯ ಬೆಸತಿ ಪೆವೊಗೆಯನ್ ಅಳೆದೊ ವದುವಿನ ಈೞ್ತ್ತಲೆ ಪತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುನ. ೨೩೪–೬ ; ೮ನೆಯ ಶತ) ; ಗೞ್ದೆಯನಳ[ಳೆ]ದು ದಯೆಗೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೩ ; 800) ; ಅಱುವತ್ತು ಬಳ್ಳಮುನಿ[ಪ್ಪರ್]ತ್ತು ಬಳ್ಳಮೊಂದಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೦–೧೧) ; ಅಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫) ; ಅಂದಿಳೆಯನಳೆದಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಂದಕಿಮ್ಮಡಿಯೆನಲು ಬೆಳೆದನು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೨೬) ; ತನಯನಾಗಿ ಧರೆ ಅಳೆದನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೫೪–೨) ; ನಾರಾಯಣನಳೆವಾಗಳ್ ಧಾರುಣಿಯಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩–೧೭) ; ಆಸೆಗಳ ತೊರೆದಿಹೆನು ಮೋಸಗಳನರಿಯೆನು ದೇಶದೇಶದ ಜನರ ಸೌಖ್ಯವಳೆದಿಹೆನು (ವಿಸೀಗೀ. ೨೦–೬).

ಅಳೆದುಸುರಿ, ಅಳೆದುಹೊಯ್ = ವಿಚಾರಿಸು : ಆತನು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಅಳೆದೂ ಸುರಿದೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ) ; ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೇದೇನೂ ಬೇಕೊಂತಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಅಳೆದುಹೊಯ್ದು ಕೇಳುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿ ಎನ್ನುತ್ತಿತ್ತಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಅಳ ; ತುಳು. ಅಳ = ಅಳತೆ ; ತೆಲು. ಅಲವಿ = ಅಳತೆ]

ಅಳೆ$_2$ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ : “ಅಳೆ – ಪರಿಮಾಣೇ, ತಕ್ರೇಚ” (ಶಮಧಾ) ; “ಅಳೆ ತಕ್ರಮುಹುದು” (ಕವಿಕಂ. ೮೭) ; ತಱಿಸಂದಾ ಸಕ್ಕದಮುಮನಱಿಯದೆ ಕನ್ನಡಮುಮಂ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕುಱಿತು ಬೆರಸಿದೊಡೆ ವಿರಸಂ ಮಱುಗುವ ಪಾಲ್ಗಳೆಯ ಪನಿಗಳಂ ಬೆರಸಿದವೋಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೭) ; ಪಾಲ್ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಮಾದೊಡಳೆಯ ಸವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೪) ; ನಿಚ್ಚವಳವೋರ್ವ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ . . . ತುಪ್ಪ ಸೊಳಸಿಗೆ ೨ ಮೊಸರು ಬ[ಅಳೆ ಬ]ಅಡಿಕೆ ೨ ಎಲೆ ೪ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೪೫–೩೪ ; 1146) ; ಅಳೆಯುಂಬಕಳಕೆ ಮನವೆಳಸಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧) ; ಅಳೆಯ ಪಳಿದ್ಯಗಳು (ಭೀಮಸೂ. ೩೫–೨೭) ; ರನ್ನಮನಳೆಗಿತ್ತರೆಂಬ ನಾಣ್ಣಾತಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೮–೧೨೫) ; ಓಗರಮುಂಟು ಅಳೆಯುಂಟು ಈಗಳೆ ಇಕ್ಕುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩–೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳೈ ; ತುಳು. ಅಲೆ, ಅಳೆ ; ತೆಲು. ಚಲ್ಲ ; ಕೊಲಾ. ಸಲ್ಲ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಸಳ ; ಪರ್ಜಿ. ಚಲ್ಲ]

ಅಳೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೀಱು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ರತಿಯ ರೂಪಮನಳೆಗಳೆವ ನಿಜಸುತೆಯ ಬಲರಹಿತಾತ್ಮಕುಲವಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳ್ ತಿನ್ನುತ್ತ ನೀರಿನೊಳ್ ಮುಳುಗಿ ಚರಿಸುತ್ತ ಅತಿ ಚಪಲ ಮತ್ಸ್ಯನಿಗೆ ಮದುವೆಯನತಿಶಯದಿ ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೭–೪೮). [ಅಳೆ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ : ವರರತ್ನಂಗಳನಿತ್ತು ಮುತ್ತೆರದ ಪಣ್ಣಂ ಕೊಳ್ವವೋಲ್ ಶುದ್ಧಸಿದ್ಧರಸಂಗೊಟ್ಟಳೆಗೊಳ್ವವೋಲ್ ಸುಮತಿವೆತ್ತುಂ ಮರ್ತ್ಯರಂ ವರ್ಣಿಪೀ ಮರುಳಾಟಂದರಘಾಶ್ರಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೫೩). [ಅಳೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಯ ಕೋಲು ; ಮಾನದಂಡ : ಸಿಕ್ಕ ಅಳೆಗೋಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಂತೆ ಅಳೆದು (ಸಾಹಿಶೋ. ೭೯). [ಅಳೆ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಳೆತ (ನಾ). ಅಳೆಯುವುದು ; ಅಳತೆ. [ಅಳೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಅಳೆಬೀಯ (ನಾ). ದಿನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೆಂದು ಕ್ಲುಪ್ತವಾಗಿ ಅಳತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಪಡಿ : ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಡೆಸಿಕೊಡುವಳೆಬೀಯದಿಂ ಒಡಲವೊರೆವುದಂ ಕಾಣಲಾರೆ (ತುರಂಗ. ೪೧–೨೧). [ಅಳೆ$_1$ + ಬೀಯ$_1$]

ಅಳೆಮಾಱು (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರು, —ವಿಕ್ರಯಿಸು : ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಲಬಲದೊಗೆರ್ ಪೋಗಿಯಳೆಮಾಱಿ ಮಗುೞ್ತ್ತರುತಿರ್ಪ ಗೋಪಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೧೬). [ಅಳೆ$_2$ + ಮಾಱು$_1$]

ಅಳೆಯಿಸು, ಅಳಸು$_2$, ಅಳೆಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡಿಸು ; ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. **ಅಳಸು$_2$** (〃). **ಅಳೆಸು** (〃). [ಅಳೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳೆಸು ‘ಅಳೆಯಿಸು’ ನೋ.

ಅಳ್ಕಜ ‘ಅೞ್ಕಜ’$_1$ ನೋ.

ಅಳ್ಕಜಂಬಡು ‘ಅೞ್ಕಜಂಬಡು’ ನೋ.

ಅಳ್ಕಜಕಾಱ, ಅಳ್ಕಜಗಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡುವವನು ; ಅಸೂಯೆಗಾರ : ಕಬ್ಬಿಗರೇಕೆ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿಪರೊ ಬೇಱೆನುತ್ತೆ ನುಡಿವಳ್ಕಜಕಾಱನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದಮೆ ದಲೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೫). **ಅಳ್ಕಜಗಾರ** : “ಅಳ್ಕಜಗಾರ–ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು” (ಗುಪಿಮೋ. ೧೨). [ಅಳ್ಕಜ (< ಅೞ್ಕಜ$_1$) + –ಕಾಱ]

ಅಳ್ಕಜಗಾರ ‘ಅಳ್ಕಜಕಾಱ’ ನೋ.

ಅಳ್ಕನೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ; ಥಟ್ಟನೆ : ಬಗೆದಳ್ಕನೆ ಬೆರಳಸಿತ್ತಡೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೬–೯). [ಅಳ್ಕು$_2$ + –ಅನೆ]

ಅಳ್ಕಮೆ ‘ಅೞ್ಕಮೆ’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರು$_1$ ‘ಅೞ್ಕಱ್$_1$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರು$_2$ ‘ಅೞ್ಕಱ್$_2$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರೆ ‘ಅೞ್ಕಱ್$_2$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕರೆವೊಗಳ್ಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಆದರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಂಡಾಟ : ಅಳ್ಕರೆವೊಗಳ್ಕೆಗೆರ್ದೆಯುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦–೧೦೪೧). [ಅಳ್ಕರೆ (< ಅೞ್ಕಱ್$_2$) + ಪೊಗಳ್ಕೆ (< ಪೊಗೞ್ಕೆ)]

ಅಳ್ಕಱು ‘ಅೞ್ಕಱ್$_2$’ ನೋ.

ಅಳ್ಕಱುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು : ಕುಲಸತಿಯಳ್ಕಱುಗೂಡಿ ನಲವಿಂದವನಿಗನ್ನವನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹವಿಬ. ೨–೩೭). [ಅಳ್ಕಱು (< ಅೞ್ಕಱ್$_2$) + ಕೂಡು$_1$]

ಅಳ್ಕಾಟ (ನಾ). ಕಂಪನ ; ನಡುಕ ; ಹೆದರಿಕೆ ; ಬೆದರುವಿಕೆ : ಆಟಂ ಮನಸಿಜನಂಬೆದಾರ್ಟಂ ನಡೆನೋೞ್ಪ ಜನದ ಮನದಳ್ಕಾಟಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೪೪) ; ಬಲವದ್ವಜ್ರಮಹಾಕವಾಟಮುರ್ದೆಗಳ್ಕಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೬). [ಅಳ್ಕು$_1$ + ಆಟ]

ಅಳ್ಕಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯದಿಂದ ನಡುಗು ; ಹೆದರು : ನೆಲಂ ಮೊೞಗಿದುದೊಂಭತ್ತುಂ ಗ್ರಹಂಗಳಳ್ಕಾಡುತ್ತಿರ್ದುವು ಬಿದ್ದುವಳ್ಕಿ ಪಗಲುಳ್ಕಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೩) ; ಸುರರೞ್ಕಾ[ಳ್ಕಾ]ಡುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸುವೆನ್ನೀಶೌರ್ಯಮುಂ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಹರಿಯೊಳ್ ಕಾದಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೮) ; ಆಡಿನ ಬೆನ್ನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಮನದೊಳಳ್ಕಾಡದೆ ಪೋಗಲು ಬೇಕು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೨೫೮). ೨. ಬಳಲು ; ಶಿಥಿಲವಾಗು : ಕುಜಚ್ಛದಂಗಳಿಱುಬಂ [ಮಿಗೆ]ಪೊಕ್ಕಮಿತ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯಳ್ಕಾಡೆ ತೊೞಲ್ಚಿ ತೂಳ್ದು ಕಡುಪಿಂ ಕೆದಱಟ್ಟೆ ಮಹಾಂಧಕಾರಮುಂ ಕೂಡೆ ಗುಹಾಳಿಯಂ ಪುಗಿಸುತಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರಶೋಭೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೩). [ಅಳ್ಕು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಳ್ಕಾಡು$_2$ 'ಅೞ್ಕಾಡು$_1$' ನೋ.

ಅಳ್ಕಿಸು, ಅಳುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ಹೆದರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆದರಿಸು: ದಿಗುಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಳರನಳ್ಕಿಸಿತ್ತಿದಿರಲಾಂಪವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಘದೇವನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧೮; 1019); ಪುಡಿವಂ ಚಕ್ರವನಳ್ಕಿಪಂ ಜವನನಾ ದಿದ್ವ(ಗ್ದ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೀಳ್ಪಿಡಿಪಂ (ಕಇ. IV, ೧–೬೫; 1204); ಸಿದ್ಧರಂ ಬಗೆಗೆಡಿಸುತ್ತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನಳ್ಕಿಸಿ ನೇತ್ರಮನಿತ್ತು ತೆಲ್ಲಿಗಂಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೫೪). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: "ತಳ್ವೊಯರ್ . . . ಅಳ್ಕಿಸು – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬). ೩. ಹಿಂಸಿಸು. ೪. ಮೀಱು: "ಅಳ್ಕಿಸಿದುದುಮೋರಂಡಲ ಮಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದಂ ಪೊಡೆದುದ್ವೈದೆ ಮೀಱಿದುವೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). **ಅಳುಕಿಸು**: ೧. ಹಲವು ಪರಿಯಲಳುಕಿಸಿದಡಾನಳುಕೆ ಮುದ್ಗುರುವೆ ನಿಲುವೆನಂಜದೆ ಭಕ್ತಿಬಲದಿಂದ ಸದ್ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫–೨೨); ಬೊಬ್ಬೆಯ ಕುಲಿಶರವವಳುಕಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಳುಹಿಸಿತು] ಭವಬ್ರಹ್ಮಾಮರೇಶ್ವರರ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧೩).

[ಅಳ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಳ್ಕು$_1$, ಅಳುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: "ಅಳ್ಕು – ಭಯೇ, ಅಶಕ್ತೌ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಕೇಳ್ದರೆಂದುಮಾಶಾಂತರಂಗಳಳ್ಕಿದುವೆಂದುಂ ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೪೯); ಪರಸೈನ್ಯ ಭೈರವನ ಬರವಿಂಗಳ್ಕಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡನಡ ನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೧ ವ); ಅಳ್ಕದಾನ್ತಿಱಿವಣ್ಮಂ ಪಿರಿದೀವ ಪೆಂಪುಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿರ್ದಪ್ಪುವು (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೭; 982); ಕಂತುಶರಭೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಕಿದಂತೆ ಕಣ್ಣರೆಮುಗುಳ್ದಿರ್ದವಾಂ ಬೞಿಸಲಲ್ಕದೆ ನೋಡಲಿಕಾರ್ತೆನಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೨); ಅಳ್ಕದೆ ಬೆಚ್ಚದೆ ಬೆದಱದೆ ಬೆಳ್ಕುತ್ತಡಹಡಿಸಿ ಕುಸಿದು ಕುಂದಿರವೆ . . . ದಿಗಂಬರನಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೦); ಸೆರಗಂ ಪಾರದೆ ಬೆಚ್ಚದಳ್ಕದೆ ಭಯಂಗೊಂಡೋಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೯೩); ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಳಿಂದಿಯಿರೆ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಬಂದೊಡಮಂಜನಳ್ಕನೋಡಂ ನೋಡಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೭); ಉದಿತಾತ್ಮೋಗ್ರಭುಜಪ್ರತಾಪದ ಪೊಡರ್ಪಂ ಕಂಡು ಸಿಂಗ ××× ರಾರ್ಪೆಳುಕುಱರಾರ್ಪೊಡರ್ಪುಡುಗರಾರಾನ್ತೋಡಿ ಬೋಡಾಗಿ ಪೋಗದರಾರೞು [ಳು] ಕದರಾರ್ಮನಂಗಿಡದರಾರ್ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ತೆತ್ತು (ಎಇ. XX, ೧೨–೮; 1187); ದಿಕ್ಪಾಲಕರ್ ಸೆಡೆಯಲ್ ದಿಕ್ಕರಿವೃಂದಮಳ್ಕೆ ಭಗಣಂ ಪಾಯ್ದುಳ್ಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧). ೨. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಸಂಕೋಚಪಡು: ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ದ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡಳ್ಕನೋ (ಆದಿಪು. ೨–೪೫); ಒರ್ಬರ್ಸಕಳ್ಕುವ ಜೋಳಗಳ್ಳರಂ ಪೞಿಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಪಲೆಯುತಿರ್ಪುದುಮಾವನಗನ್ಧಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೩೧; 982); ಮನಮಱಿಗುಂ ನರೇಂದ್ರಸುತನೆಂದಿನಿಸಳ್ಕನೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸಖೀಜನ ಮಿರೆಯುಂ ವಿಚಾರಿಸನೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬). ೩. ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ದುರ್ಬಲವಾಗು: "ಅಳ್ಕು – ಭಯೇ, ಅಶಕ್ತೌ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಶ್ರೀ ಭದ್ರವಾಹು ಸಚನ್ದ್ರ ಗುಪ್ತಮುನೀನ್ದ್ರ ಯುಗ್ಮದಿನೊಪ್ಪೆವಲ್ ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮ್ಮಮನ್ದು ವೞಿಕ್ಕೆವನ್ದಿನಿಸಳ್ಕಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧–೨; 650); ತಡಕುಂ ಪಿಟ್ಟೆಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಂ ಬಳ್ಕುತ್ತುಮಳ್ಕುತ್ತು ಮೋರಡಿಗೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಕುಳುತ್ತುಮೇೞುತಿರೆ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೯); ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಳ್ಕಿರ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩); ಮಱುಗೆ ಶರೀರಂ ಕಣ್ಗಳ್ ಪೊಱಮಡೆ ಮೇಲ್ಸ್ವಾಸಮೆತ್ತೆ ಸೆಡೆದಳ್ಕಿ ಬಲಂ ಪಱಿವಡೆ ಜೊಮ್ಮನೆ ಜೋಲ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೬೨); ಕೋಪದಿಂದಳ್ಕಿದೆನತಿಮುದದಿಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಿರ್ದಪೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೪). ೪. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಚಂಚಲವಾಗು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಕಿಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಱದಳ್ಕಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಧರಾತಳಮೆಂಬ ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸಕಂಚುಳಿಕೆಯ ಸೀರ್ಮುತ್ತಿನಂದ ಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಆದಿರದ ಚಿತ್ತಮಳ್ಕದ ಮನಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೯); ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ ಕಾಟಕ್ಕಮಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨); ಪೆಣನೆ ಗೆತ್ತು ಖಳಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕಿರ್ಚಿನಿಂದನ್ನೆಱಿ ಸುಟ್ಟೊಡಂ ಮನದೊಳಳ್ಕದೆ ಬಳ್ಕದೆ ಮುಂದರಕ್ಷಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೪೫). **ಅಳುಕು$_1$**: ೧. ಭೀತಿಯಿಂದನ್ನಡುಗುತ್ತುಮುಳ್ಳಳುಕಿಕಾದುವ ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೨); ಒಂದಕ್ಕಂಜುವೆ ಒಂದಕ್ಕಳುಕುವೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪರಧನವೆಂಬೀ ಜೂಬಿಂಗಂಜುವೆ (ಬಸವ. ೪೪೬); ಅಂಜದರನಂಜಿಸುವಂ ಸುಭಟತ್ರಿಣೇತ್ರನಳುಕದ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೨೯; 1773); ಆಳವಿಗಳುಕುವುದಾಳುತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೯); ಕಟ್ಟಿಱುಹೆ ಕಚ್ಚಿದರೆ ದಿಗ್ಗಜವಳುಕಿ ನೊಂದಪುದೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೪); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಸುವರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿಗಂಜುವರುಂಟೆ (ಕಂಸವಿ. ೧–೧೪). ೨. ಎಲವೊ ನೀ ದಿಟರಾಯನಾದೊಡಳುಕದೆ ಬಂದು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೩); ಕೊಲುವಡವ್ವೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಂಗಳುಕುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೬೧); ಕೊಲೆಗೆ ಬೇಸಱರಿವರು ಸಾವುದಕಳುಕದವದಿರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೭). ೪. ಅಳುಕುವ ನಡು ಘನಕುಚಯುಗದೊಳು ನಸುಸೆಳೆಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಿನಂ . . . ಸೀಡುಂ ಪರಿತಂದೊರ್ವಳ್ ನೋಡಿದಳೊಲ್ದು ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೩); ನೆಲನಳುಕೆ ನಡೆದವು ದಂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೮). ೫. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ಪರುಷ ಕಲ್ಲೆಂದಳುಕಿ ಸುರತರು ಮರನು ತೆಗೆಯೆಂದಮರ ಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಱಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಹರಳುಟಿಕ್ಕೆಯಿದೆಂಬ ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರು ನಾನಾದೆನೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೯).

ಅಳ್ಕಿಬಳ್ಕು = ಬೆದರಿ ನಡುಗು; ಭಯದಿಂದ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಇದಿರಾದ ನ್ರಿಪಾಳಕರಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಕಂಡಿತ್ತ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳನಾಳುತನಮಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೪೮; 1131); ನಡೆದರಡಂಗಿದರ್ ಮಡಿದರೋಡಿದರಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿದರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೪–೪೫; 1160).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲ್ಕು, ಅಳ್ಕು; ತೆಲು. ಅಲುಕು, ಅಳುಕು]

ಅಳ್ಕು$_2$, ಅಳುಕು$_4$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: "ಅಳ್ಕೆಂದು ಭಯಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); ಎನ್ನವೊಲಾಗಲಳ್ಕಿನಿಂ ಪರವಶೆಯಾಗಿ ನಿಂದು . . . ಉಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೪); ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂದಳ್ಕು, ಪುಲಿಯಳ್ಕು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳುಕು$_4$**: ಅವನಿಗೇನೋ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಳುಕು (ರೂಢಿ). [< ಅಳ್ಕು$_1$]

ಅಳ್ಕುಱು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಭಯಪಡು: ಕರಿ ನೊಂದು ಕೋಪದಿಂ ಪಿಡಿದೆಱಗಿತ್ತು ಭೀಮನನಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಂಡವಸೈನ್ಯಮಳ್ಕುಱಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೪); ಕೋಪವಹ್ನಿದುರ್ಧರತರಮೆಂದೊಡಳ್ಕುಱದೆ ಕಾದುವರಾರೆಱೆಯಂಗದೇವನ (ಎಕ. II, ೧೩೨–೧೮; 1123); ನೆಱೆ ಮುನ್ನಂ ಸಮಣೋ ಅಮೋಘವಯಣೋಯೆಂಬುಕ್ತಿಯಿಂ ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಱಿದಿರ್ದೆಂ ಮಱೆದಿರ್ದೆನಿಲ್ಲೆನನಿತಂ ಕಂಡಿರ್ದುಮುಂಡಿರ್ದುಮಳ್ಕುಱದಾಂ ಮೆಯ್ಮಱೆದಿರ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೪೨); ಮುಸಲಂ ಗಗನದಿನೆೞ್ತಂದರಿಸೇನೆಗಳೞ್ಕ[ಳ್ಕ]ಱೆ ನೆಲಸಿದತ್ತನಂತನ ಕರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೬೫). [ಅಳ್ಕು$_2$ + ಉಱು]

ಅಳ್ಕೆ$_1$ 'ಅಟ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗುವಿಕೆ ; ಸಂಮರ್ದ (?) : ಚಕ್ರಂ ಪ್ರಸನ್ನ ದಶದಿಕ್ಚಕ್ರಂ ಮುಂದಾಗಿ ನಡೆಯೆ ನಭದೊಳ್ ರಥಚಕ್ರಾಕ್ರಮಣಕ್ಕಖಿಳ ವಸುಧಾಚಕ್ರಂ ಪಡೆಗಳ್ಕೆಯಾಗಿ ನಡುಗೆ ಸುರರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೨); ಮದನಹರಂ ತಪೋಗ್ರಹಣದಿಂದೆ ತಗುಳ್ದಿಡೆಮಾಡದಂತೆ ನಿಂದುದಜಿನ(ನ)ಲ್ಪಕಾಲಕೃತಯೋಗವಿದಿರ್ಚೆ ನಿವಿರ್ಚೆ ಮುಯ್ಪಿನೊಳ್ ಪುದಿದ ಕುರುಳ್ ಸವಿಾರಣ ಸವಿಾರಿತಮಳ್ಕೆಯ ಪೂತ ಕಿಂಕಿರಾತದೊಳೆಜಿಗುತ್ತು ಮಿರ್ಪಳಿಯ ಗಾವಳಿಯಂದದಿನೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ(ಶಾಂತಿಪು.೧೧-೧೯).
[ಅಳ್$_4$ + -ಕೆ$_1$]

ಅಳ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು : ಅಳಿಪಾರಾರಾಯುಮಂ ಕಂದಿಸದು ಕದಡದಾರಾರ ಗುಣ್ಪಳ್ಳ ಧೈರ್ಯಂಗಳನಾರಾರೊಳ್ಪನಳ್ಕೈಸದು ಮಸುಳಿಸದಾರಾರ ಪೆರ್ಚಿರ್ದ ತೇಜಂಗಳಂ (ಕವಿಚ. II, 170 ಅರ್ಥೇಂದು).
[ಅಳ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಳ್ಗರುಳ್ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕರುಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಕರುಳು : ನೆತ್ತರಿಂ ನೆಣದಿನಳ್ಗರುಳಿಂದವೆ ಭೂತಕೋಟಿಯಂ ತಣಿಪ ನೆಗಟ್ತೆಯಂ ಪಡೆದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೧ ; 1042) ; ಅರಿಭಟರಳ್ಗರುಳ್ಪಿಣಿಲ ಬಾಸಿಗದಿಂ ನೊರೆ ನೆತ್ತರೆಂಬ ಬನ್ಧುರತರ ಕುಂಕುಮ ದ್ರವದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೮-೧೮ ; 1103) ; ನಡುಬೆನ್ನೊಳಳ್ಗರುಳನೊಮ್ಮೆಯೆ ನೆಯ್ದಲ ಕಾವನುರ್ಚುವನ್ತನಿತುಮನುರ್ಚದಿರ್ಪನೆ ರಣಾಗ್ರಣಿ ಬಿಜ್ಜಲದೇವ ಭೂಭುಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೩೬ ; 1162).
[ಅಳ್$_3$ + ಕರುಳ್]

ಅಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಿಡಿ ; "ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) ; ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ ಸಿಡಿಲಳ್ಗಿಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವೊಳ್ಗಿಡಿ]ಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೫೯). [ಅಳ್$_4$ + ಕಿಡಿ]

ಅಳ್ಗಿಸು 'ಅಟ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಗು 'ಅಟ್ಗು' ನೋ.

ಅಳ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕುಡಿ : ಒಂದೆಲೆವೋದಶೋಕೆಯೆರಡಳ್ಗುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಲ್ಗುಡಿ] ಬಾಲತಮಾಲಷಂಡದೊಳ್ ಮಂದಸಮಿೀರನಿಂ ಪೊಳೆವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೮೮). [ಅಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅಳ್ಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೆಸರು : ಪಣೆ ವರುಡಲ್ಕೆ ಪರ್ವಿದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದಳ್ಗೆಸಱಿಂ ವೃಷಂಗಳೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು (ಅರ್ಥಸೇ. ೪-೧೨೨) ; ತೆರೆಗೊನೆಯೊಳ್ ತೆರಳ್ದು ನಿಜಿಗಟ್ಟಿದ ಕತ್ತುರಿಯಳ್ಗೆಸಱ್ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳ್ಗೆಸಱ್] (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೩).
[ಅಳ್$_4$ + ಕೆಸಱ್]

ಅಳ್ತಿ 'ಅಟ್ತಿ' ನೋ.

ಅಳ್ತಿಕಾಱ$_1$ 'ಅಟ್ತಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಳ್ತಿಕಾಱ$_2$ (ನಾ). ಯಾಚಕ ; ಬೇಡುವವನು : ಬಂದುದಾಸೀನದಿಂ ಬೇಡಿವಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪೋಪುದಿದು ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಸಂದಳ್ತಿಕಾಱರೊಳಗುಂಟೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೫೧). [ಅಳ್ತಿ$_0$ (< ಸಂ. ಅರ್ಥಿ) + -ಕಾಱ]

ಅಳ್ತಿಗಾಳಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಮಾಸಾಳು ಮಲ್ಲರು ಮೊದಲಾದ ಮೇಳಯದಳ್ತಿಗಾಳಗದೊಳಗಾ ನೃಪಬಾಲಕರ್ ದಿನವ ನೂಂಕುವರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೮).
[ಅಳ್ತಿ (< ಅಟ್ತಿ) + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ)]

ಅಳ್ತಿವಂದಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ : ಕಳುಪಿಪ ತನ್ನೊಡವಂದರ ಮಕ್ಕಳ ಕಳುಪಿದನಳ್ತಿವಂದಿಗಳಾ. . . ಪೊಕ್ಕನು ತನ್ನ ನಿಳಯವನಾ ರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಮಕಾ. ೧-೧೩೫). [ಅಳ್ತಿ (<ಅಟ್ತಿ) + ವಂದಿ]

ಅಳ್ತಿವಡು 'ಅಟ್ತಿವಡು' ನೋ.

ಅಳ್ದರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗುಹೆ, —ಕಣಿವೆ : ಆ ಕಾಲದೊಳ್ ದರಿಯುಮಳ್ದರಿಯುಂ ಕುಱಿಯುಂ ಕುತ್ತುಱುಂ. . . ಉಪನದಿಯುಮುಪಸಮುದ್ರಮುಂ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೧ ವ).
[ಅಳ್ ? + ದರಿ$_1$]

ಅಳ್ನೀರ್ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾಂತಿ (?) : ಚಾಳುಕ್ಯಮಹೀಶನ ಕೊಬ್ಬಾರ್ಗಳಳ್ನೀ[ಪಾಠಾಂ.ಟ್ನೀ]ರೊಳಗೆ ನೋಡೆ ಪೊಳೆವುತ್ತಿರ್ಪ್ಪ ಬಾಳೆಗೆರೆಯೋಡುವರಿ ನರಪಾಳರ ಗಜಘಟೆಗಳೇನಿದೊಂದಚ್ಚರಿಯೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೨೦ ; 1114). [ಅಳ್$_3$ + ನೀರ್$_2$]

ಅಳ್ನೆತ್ತಿ, ಅಳಿನೆತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ) ಮೃದುವಾದ ನೆತ್ತಿ ; ಕೋಮಲವಾದ ನೆತ್ತಿ. ೨. ಆಮಶಂಕೆ (ದಕ). ಅಳಿನೆತ್ತಿ : ೧. "ಅಳಿನೆತ್ತಿ – ಕೂಸಿನ ನೆತ್ತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೫) ; ಭ್ರೂಣದ ಮತ್ತು ಎಳೆಮಗುವಿನ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಗೋಡೆಮೂಳೆಗಳ ಪಕ್ಕಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚರ್ಮಾವರಣವುಳ್ಳ ಅವಕಾಶ; ಅಳಿನೆತ್ತಿ; ಸುಳಿನೆತ್ತಿ (Fontanelle. ಇಂಕನಿ). [ಅಳ್$_3$ + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳ್ನೆಲ (ನಾ). ಜೌಗುನೆಲ ; ಜವಳು ನೆಲ (ದಕ. ÷).
[ಅಳ್$_3$ + ನೆಲ]

ಅಳ್ಪು$_1$ (ನಾ). = ಅಪ್ಪು$_2$: "ತಾಳ್ಪಿನಲಳ್ಪಿಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಚತುನಿ. ೫೬).
[< ಅಪ್ಪು$_2$?]

ಅಳ್ಪು$_2$ 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಳ್ಪು$_3$ 'ಅಟಿಪು' ನೋ.

ಅಳ್ಮದ (ನಾ). ಮಂದವಾಗಿ ಸ್ಫುರಿಯುವ ಮದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮದ : ಇನಿಸನಡತ್ತುರ್ದ ನಿಂದುಜದೆ ಕಾದದೆ ಗೆಯ್ಯದೆ ಧಾರೆ ಪೇಳ್ದ ದಂಡಿನ ಘಟೆಯಾನೆಯಳ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಮ]ದದ ಧಾರೆಯೊಳದ್ದುರ್ದದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೧೮ ; 1114). [ಅಳ್$_4$ + ಮದ]

ಅಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮಿದುಳು : ಪರಿವಡಿಯಂಕದಂತೆ ಪೊಜಮಟ್ಟದೆ ಸೂಳೆಱಿವ [ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ಳ್ಮಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲ್ತರೆ ಪೆಜಸಾರ್ದು ಸನ್ನದಗರಂದದೆ ತಾಗುವ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೭) ; ಮಾಳವನಳ್ಮಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳುಮಿ]ದುಳುಗೆ ಖಚನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನ ಸೂಂಟಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೭ ; 1162); ಬೀರರಳಿಮಿ[ಳ್ಮಿ]ದುಳುದಿರ್ಪ್ಪನ್ನವಪ್ಪಳಿಸಿ ಸಂಗರದೊಳು ಚಲದಂಕರಾಮನಗ್ಗದ ಹನ್ಮನ ನಾಂತಿಱಿದನಾಜಿನಾಜಿಭಯಂಕರನಪ್ಪ ಸಂಕರನು (ಸೌಇಇ.XX, ೧೨೬-೯ ; 1186). [ಅಳ್$_3$ + ಮಿದುಳ್]

ಅಳ್ವು 'ಅಟ್ವು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಂಕ (ನಾ). ದಿಗಿಲು ; ಭಯ (?). 'ಅಳ್ಳಂಕಗೊಳ್' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್ಳಂಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಿಗಿಲುಗೊಳ್ಳು ; ಭಯಹೊಂದು (?) : ಘಳ್ಳಿಡುವ ನಾಯಿ ಸುತ್ತಲು ಪರಿಯೆ ಗಾಳಿವಿಡಿದಳ್ಳಂಕಗೊಂಡು ಹೋಗಲ್ಬಾರದಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳೆಡಬಲನನಾರಯ್ಯುತ. . . ಹಿಂದೆ ಮರಳ್ದಿಕ್ಕಲನಂ (ಹಚಕಾ. ೬-೧೧). [ಅಳ್ಳಂಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳ್ಳಕ, ಅಳಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು : ಅವರು ಕನ್ನಡಕ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅಳ್ಳಕವಾಗಿ ಕೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಶಾಲೆಮ. ೩೩). ೨. ನಿರ್ಬಂಧ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಡಿಲವಾದ ಕಟ್ಟು : ಧರ್ಮವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಮಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟೂ ಉಂಟು ಅಳ್ಳಕವೂ ಉಂಟು, ಪದ್ದುಬಸ್ತೂ ಉಂಟು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೦೦). ಅಳಕ$_1$: ೧. ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಅಳಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಅಳ್ಳಕಮಾಡು = ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; "ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೃಶ ಮಾಡು; ವಿರಳಮಾಡು; ಅಳ್ಳಕಮಾಡು . . ." (Attenuate. ಇಂಕನಿ). ಅಳ್ಳಕವಾಗು=ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರು; ನೀರಾಗಿರು: ದೋಸೆಹಿಟ್ಟು ತುಂಬಾ ಅಳ್ಳಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ ‖ ತಮಿ. ಆಳಕಂ = ನೀರು]

ಅಳ್ಳಗೆ (ಅ). ಉದುರಾಗಿ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ: ಅನ್ನವನ್ನು ತುಸು ಅಳ್ಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೊಡ್ಡುಸಾರು ಮಳ್ಳಿಸುತ್ತೇನೆ (ಜನನಾ. ೪೨).
[< ಅಳ್ಳಕ]

ಅಳ್ಳಬರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬರು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು (?): ಸುರ ಮಥನ ನೀನಳ್ಳಬಾರದಿರರೆಗಳಿಗೆಯೊಳಗೀಗ ಗರಳದಲುರುಹಿ ತೋಱುವೆ ವೆನುತ ಪರಿದರು ಬಾಣಸಿಗರಂದು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೭೮).
[ಅಳ್ಳ ? + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಳ್ಳಮ್ಮಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಳ್ಳಮ್ಮಗವುಣ್ಡರ ಮಗ ಜೋಳನಿಲ್ದ ಜಿತೇನಲಭ್ಯತೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೪-೪; 970).
[ಅಳ್ಳಮ್ಮ$_{0}$ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಳ್ಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು: ತಲೆ ಎಲುವು ಶೀರಾ ಅಳ್ಳಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೫). [ಅಳ್ಳು ? + ಆಗು$_{1}$]

ಅಳ್ಳಾಟ 'ಅಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಡಿಸು 'ಅಲ್ಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಡು 'ಅಲ್ಲಾಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಕುಂಚ (ನಾ). ಅಣಿಲು; ಅಳಿಲು: ಅಳ್ಳಿಕುಂಚಗಳು ಮರದಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಳ್ಳಿ$_{0}$ + ಕುಂಚ ?]

ಅಳ್ಳಿಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರಿಬಲೆ.
[ಅಳ್ಳಿ$_{0}$ + ಬಲೆ]

ಅಳ್ಳಿರಿ 'ಅಳ್ಳಿಱಿ$_{1}$' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳಿಸು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು; ಉಬ್ಬಿಸು: ಬಸುಱಂ ಕಣ್ಣನಳ್ಳಿಸುತೆ ಮೆಳ್ಳಿಸುತಲಂತಕಾಂತಕನ ನಗಿಸುತೆ ಸೊಗಸುತಂ ಭೃಂಗಿ ನಟಿಸಿದ ನವನಾಟ್ಯವ (ಮಪೇಪು. ೧-೩೭). [< ಅರಳಿಸು < ಅಲರಿಸು]

ಅಳ್ಳಿಱಿ$_{1}$, ಅಳ್ಳಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಪಂದಿಸು; ಅದುರು: "ಅಳ್ಳಿಱಿ – ಸ್ಪಂದನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಹರಿಕೇತು ನಭದೊಳ್ ಮಿಱುಗುವ ಚೆಂಬೊನ್ನರಥದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೭); ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱಿವುತಳ್ಳಿಱಿದು ತಪ್ಪಿ ತಡಬಡಿಸುತಂ (ಹಲಾರ. ೯೦-೧೫); ಎಮ್ಮೊಡಲೊಳಳ್ಳಿಱಿವುತಿಪ್ಪಳಲ ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯುರಿ ನಿನ್ನನಿಱಿಯದೇ (ಹಚಕಾ. ೯-೭); ಒಡನೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಱಿಯೆ ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೧). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಕಟ್ಟಲೆಯ ನಲೆವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು ಬನದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದು ಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೭); ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗಮ ರೇಂದ್ರನನಳ್ಳಿಱಿವಂತೆ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿನ ಗಱಿಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಿಗಸಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೫). ೩. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ: ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಡೆವಿಡದುಗುರ ಮೊನೆಯೊಳಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಸುರಿವ ಸಹಕಾರ ಫಲ ರಸದ ಸೋನೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೦); ಜಯಪತಾಕೆ ನಭಮನಳ್ಳಿಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೦ ವ); ನಗರನಗರಿಯೊಳೆಸೆವ ದೇವಾಲಯಂಗಳಿಂ ಮುಗಿಲನಳ್ಳಿಱಿವ ಘನಮಾಡ ಕೂಟಂಗಳಿಂ (ಮಲರ. ೮-೧೬); ಅಳ್ಳಿಱಿದುದು ಮಾನಸಮುಂ ತಳ್ಳಂಕಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೯೦). ೪. ಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ಗರ್ಜಿಸು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಸೂಳುಮಿಗಲಳ್ಳಿಱಿವ ನಿಸ್ಸಾಳೋಳಿಗಳ ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೯); ಅಳ್ಳಿಱಿವ ವಾದ್ಯರವಮೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮುಂ ಶೀವ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಚೆಬಪು. ೩೨-೪೩); ಸೊರ್ಕಿನಿಂದಳ್ಳಿಱಿವಾ ಶಿವಾಜಿಸುತ ಶಂಭುಜಿಯೇೞ್ಗೆಯನುರ್ಬುರ್ ಕೊರ್ಬುಮಂ ತೆಳ್ಳನೆಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕಬಿ. ೫). ಅಳ್ಳಿರಿ: ೨. ಆ ಗಡಿಯೊಳಿರ್ಪ ಸೈನಿಕರಾಗಿಸಿದುದ್ಭಟ ಶತಘ್ನಿಗಳ ಗಾವರದುರ್ಬಾಗಳ್ ಜಯನಿರ್ಘೋಷದ ಯೋಗಂ ಬಡೆದಾದಮಳ್ಳಿರಿದು ದೆಣ್ದೆಸೆಯಂ (ಮರಾಚ. ೬-೯೫).

ಅಳ್ಳಿಱಿದಾಡು = ಸಂಚರಿಸು; ಅಲೆದಾಡು; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಓಡಾಡು: ನೀಡನಿಕಾಯದತ್ತಲಾದಂ ಮನಮಿತ್ತುವೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳಳ್ಳಿಱಿದಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೧೧-೨); ಈ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೇಲಿವಳ್ಳಿಯೊಳಗಳ್ಳಿಱಿದಾಡುತೆ ಜಳ್ಳವೋದೆವು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪-೩೮).
[ಆಳ್$_{0}$ + ಇಱಿ$_{1}$]

ಅಳ್ಳಿಱಿ$_{2}$ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ; ಸದ್ದು: ನರನ ನಿಷ್ಠುರ ಸಿಂಹರವವಿದೆ ತುರಗದಳ್ಳಿಱಿ ಸಾಱುತಿದೆ ಸಂಗರಕೆ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಮೊಳಗಿದನೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೧೪). [< ಅಳ್ಳಿಱಿ$_{1}$]

ಅಳ್ಳಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಂದನಗೊಳಿಸು; "ಬಾರಿಸು" (ಚತುನಿ. ೮೭ ಕ); ಆ ತನೂದರಿಯರಾನಾಭೀಯನ ಮನಸ್ಸರಸ್ತಟಮುಂ ತಮ್ಮ ವಳಿತ್ರಯ ತರಂಗಂಗಳಿಂದ ಮಳ್ಳಿಱಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ). [ಅಳ್ಳಿಱಿ$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅಳ್ಳು$_{1}$ 'ಅಲ್ಲು$_{2}$' ನೋ.

ಅಳ್ಳು$_{2}$ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ ಸಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಳ್ಳು ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೯; 1530).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳೂನು (ನಾ). ಅಣಿಲು; ಅಳಿಲು; ಇಣಚಿ (ದಕ. ೬). [?]

ಅಳ್ಳೆ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕ; ಪಕ್ಕೆ: ಮುಡಕಾಲ್ ಕರ್ಕಿವಿ ಮೂಗು ಬಾಯ್ ಬಸಿಱುಗುರ್ ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್ ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಸಾಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಅಳ್ಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳ್ಳೆ]ಯುಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿರ್ಕುಳೊಳೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಉಗಿದು ಹಾಯ್ಕುವ ಖಳನ ನಿಡುದೋಳುಗಳು ಬಳಲಿದವಳ್ಳೆಹೊಯ್ದವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨); ಕಿಡಿಗೆದಱುವ ಬಾಯಿ ಮಿಂಚೇಳ್ವ ಕಣ್ಣುಸುಮಿಡಿವಳ್ಳೆ ನಸುಹೆಚ್ಚಿದುಸುರು (ಭರಚ. ೧೪-೧೨).
[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಅಳ್ಳೆ; ತುಳು. ಅಳ್ಳೆ, ಅಲ್ಲೆ]

ಅಳ್ಳೆ$_{2}$ (ನಾ). ಪೊಳ್ಳಾಗಿರುವಂಥದು; ಸಡಿಲ; ಶಿಥಿಲ; ದುರ್ಬಲ. 'ಅಳ್ಳೆಗೊಂಬು', 'ಅಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆತನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್ಳೆ$_{3}$ (ನಾ). ಏಡಿ: ಈ ಬಾಣಗಳೂ . . . ನನ್ನ ಕವಚವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಳ್ಳೆಯ ಬಸುರುಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಡುವ ಮರಿಗಳ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತವೆ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೮೮). [?]

ಅಳ್ಳೆಕುಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ಕಡೆ; ಅಳ್ಳೆಯ ತುದಿ (ದಕ. ೬).
[ಅಳ್ಳೆ$_{1}$ + ಕುಡಿ$_{3}$]

ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯನ್ನು ತಿವಿಯುವುದು: ಭಾವ ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಸಭೆಯ ವಿಭಾವರೀಚರರುಬ್ಬಿ ನಗೆಯಲಿ ಪಾವಮಾನಿಯ ಮುಕ್ಕುಱಿಕ್ಕಿದರಳ್ಳೆಗುಕ್ಕಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗುತ್ತಿನಲಿ] (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೬).
[ಅಳ್ಳೆ$_{1}$ + ಕುಕ್ಕು$_{2}$]

ಅಳ್ಳೆಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು. 'ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಳ್ಳೆ$_{1}$ + ಕುತ್ತು$_{2}$]

ಅಳ್ಳೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ ; ತೂರಲು ಕೊಂಬೆ ; ರೆಂಬೆ : ತೆಱಂದಿಱಿದಳ್ಳೆಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಪಾಯ್ವುದುವೊಂದೆ ಪಣ್ಣ ರಸಮಂ ಸವಿವಾಱದೆ ಚಂಚುವಂ ಕೆಲಕ್ಕುಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩) ; ಮಾಮರನಳ್ಳೆಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ವೆಳವಳ್ಳಿಬಾಲಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಪು. ೬-೨೩) ; ತಳ್ತ ನಾನಾವಿಧದಳ್ಳೆ ಗೊಂಬು ಸೆಳೆಗೊಂಬೆಳೆಗೊಂಬುಗಳಿಂದವೊಪ್ಪುವಿಮ್ಮಾವಿನ . . . ಸೊಂಪೆಸೆಗುಂ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨೬) ; ನಡೆಗಳೊಳಂಚೆ ಸುಣ್ಣುರುಳೊಳಾಱಡಿ ತೋಳ್ಗಳೊಳಳ್ಳೆಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೨).
[ಅಳ್ಳೆ$_2$ + ಕೊಂಬು$_3$]

ಅಳ್ಳೆಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು ; ಮೈಕೊಬ್ಬು (?) : ಕೊಳ್ಳದೀ ಧನುವೀತನುಬ್ಬಿನೊಳಳ್ಳೆಗೊಬ್ಬಿನೊಳಾಂಕಿ . . . ಬಿಲ್ಲ ಬಿಡದವನಿಯಲಿ ಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೦-೨೩). [ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಅಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿರುವುದು : ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ದ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡಳ್ಕನೋ ಕೂಡೆ ಜೋಲ್ದು ಸಡಿಲ್ದಿರ್ದೊಡಲಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆತನಮುಂ ಮೇಣ್ಕಾಣನೋ (ಆದಿಪು. ೨-೪೫).
[ಅಳ್ಳೆ$_2$ + ಜೊಳ್ಳೆ + -ತನ]

ಅಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆಯ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು ; ಅಶಕ್ತ : ಆಧಿಗಳುಮನೇಕವಿಧವ್ಯಾಧಿಗಳುಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ನರಜನ್ಮಾಂಭೋಧಿಯೊಳಗರ್ದು ದುರಿತವಿರೋಧಿಗಳಳ್ಳೇಱೊಳಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆಯನಾದೆಂ (ಅಜಪು. ೨-೮೩). ‘ಅಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆತನ’ ಪರಾ. [ಅಳ್ಳೆ$_3$ + ಜೊಳ್ಳೆ + -ಅ$_7$]

ಅಳ್ಳೆದೆ ‘ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ’ ನೋ.

ಅಳ್ಳೆದೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆಡು ; ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಧೃತಿಯಿಲ್ಲವಾಗು : ಒದಱಿಸುವ ರಣವಾದ್ಯಚಯವಳ್ಳೆದೆಗೊಳಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೧೩).
[ಅಳ್ಳೆದೆ (< ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಳ್ಳೆಬಾಱು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕೆಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಕಂಪಿಸು : ಕ್ರತುಗಳಡಗಿದವಖಿಳ ಸುರರಾಹುತಿಗಳಕ್ಕುಡಿಸಿದವು ಕವ್ಯಸ್ಥಿತಿಗಳೋಸರಿಸಿದವು ಧಾರ್ಮಿಕರಳ್ಳೆಬಾಱಿದವು [ಪಾಠಾಂ. ಅಳ್ಳಬಾಱಿದರು] (ತೊರರಾ. ೧-೮-೪೩). [ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ, ಅಳ್ಳೆದೆ (ನಾ). ೧. ನಡುಗುವ ಎದೆ : ದೇಸೆಯನಾಂತು ವಿಳಾಸದಿಂದಿಱುಂಕಿದ ಸಿಱಿ ಗಂಡರಳ್ಳೆರ್ದೆಗಳಂ ತುಱಿವೋಱೆಯನುಂಟುಮಾಡುವಂದದೆ ಸಿಡುಗಣ್ಗಳೊಳ್ ನಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫) ; ಪೌರವನಂಗಳೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭ ಸಾರಸಮಾರ ಮಂದಸಂಚಾರಮೆ ಪಾಂಥರಳ್ಳೆರ್ದೆಯನಾರ್ದಿಸುವಂಗಜಬಾಣಮೋಕ್ಷ ಹುಂಕಾರಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೦೮) ; ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ ಡಕ್ಕೆವಾಯ್ (ಅನಂಪು. ೨-೪೮) ; ಎಕ್ಕೆವಾಱುವಳ್ಳೆರ್ದೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬). ೨. ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಅಬಲೆಯರಳ್ಳೆರ್ದೆಗಳ್ ಪುರುಷಗುಣಮನಱಿದೆಱಗುಗುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೭) ; ಆನಂದವಾರಾಶಿಯೊಳ್ ಮುೞುಗಿರ್ದಳ್ಳೆರ್ದೆ ಮೂಡದಂತು ಕುವರಂ ಕೂಡಿರ್ದನಬ್ಜಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೭). ೩. ಹೆದರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಭಯಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ, ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಉದಾ). ‘ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆ’ ಪರಾ. **ಅಳ್ಳೆದೆ** : ೧. ಅಳ್ಳೆದೆಯ ಮನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗಿನ ಡೊಳ್ಳುಗರ ಕಟವಾಯ ಕೊಯ್ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೦) ; ಅಳ್ಳೆದೆಯುವಳು ರೂಪಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆಱಗಿದಳು (ಭರಚ. ೧೪-೯೬) ; ಅಂತಹ ಧೀರ ದಳಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂತಹ ಅಳ್ಳೆದೆಯ ಸೈನಿಕನಾದರೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸವಶಿ. ೫೨).

ಅಳ್ಳೆದೆಯಾಗು = ಭಯವುಂಟಾಗು : ಸುರಪುರಕೆ ಸಂಧಾನವೋ ನಾನಱಿಯನಳ್ಳೆದೆಯಾದುದೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೧).
[ಅಳ್$_3$ + ಎರ್ದೆ]

ಅಳ್ಳೆರ್ದೆತನ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಅಧೈರ್ಯ : ಅಳ್ಳೆರ್ದೆತನವ ಕಾಣಿಸದೊಯ್ಯನೆ ತನಗುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾಕಲೆಗಳನು ಒಳ್ಳಿದಳಂತೆ ತೋಱಿಸಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮) ; ಆತ್ಮನೋಳಿರ್ದ ಮಲೀಮಸಂಗಳಂ ಶೋಧಿಪೆನೆಂಬೆನಳ್ಳೆರ್ದೆತನಂ ಬಿಡದಾಯ್ತು (ಅಪರಾ. ೨೩). [ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ + -ತನ]

ಅಳ್ಳೆರ್ದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೆದರು : ಆಯತಿಗೆಟ್ಟಳ್ಳೆರ್ದೆವಡೆದಱಿವಿನ ಬೀಯದೆ ಮಱಿದೊಱಗಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). [ಅಳ್ಳೆರ್ದೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆ (ನಾ). ಚದರಿಹೋಗುವುದು ; ಹರಿಹಂಚಾಗುವುದು.
ಅಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗು = ೧. ಚದರಿಹೋಗು ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ಅಂಬರಂಬರಂ ಬಗಿದು ನಿಮಿರ್ವ ತೆರೆಗಳೆಂಬ ಗಿರಿಗಳ ಮೇಗೆ ಕೃತಕಗಿರಿಗಳಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ವೀಣಾಧರ ಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾಮರರುಮನೋಳಿವಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಶಂಖದ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿಗಳುಮನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪೋಗಲೀಯದೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭೯ ವ) ; ಪಗಲಿನನುವರದೊಳಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾದ ಪಾಂಡವರನಿರುಳೊಳ್ ಗೆಲ್ವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪ ವ) ; ಬಲವದ್ವಿಪಕ್ಷ ತ್ರಿಂಶದಕ್ಷೌಹಿಣೀಬಲ ಪುನಃಪುನರಾಗಮನ ಸಂಘಟ್ಟದಿಂದಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾದ ಯಾದವದೇಶದ ಜನಕ್ಲೇಶಮಂ (ಜಗವಿ. ೮-೩ ವ). ೨. ಅತ್ಯಾಯಾಸ ಹೊಂದು : ಪಯಣದೊಳಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಬಂಬಲ ಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೦ ವ). [ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ವಿಳ್ಳೆ. / ತಮಿ. ವಿಳಲ್ = ಬೇರ್ಪಡು]

ಅಳ್ಳೆವೊಯ್, ಅಳ್ಳೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳ್ಳೆಬಡಿದುಕೊ ; ಪಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದುಕೊ : ಶಿಲೆ ಮುಂದಿರೆ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡು ಮಿಂಡರುತ್ಪಾಟಿಪೆವೆಂದು ಪೂಣ್ದಖಿಳಶಕ್ತಿಯಿನೆತ್ತುತುಮಳ್ಳೆವೊಯ್ಯೆ ನಿಃಪಾಟವರಾಗಿ ಪಿಂಗೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೫) ; ಬಸವಳಿದಳ್ಳೆವೊಯ್ದೆದೆಯಾಱಿ ಮೈ ಸುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗಿ ಜಡರು ಕೂಡುವರು (ಭರಚ. ೧೧-೧೨೬). **ಅಳ್ಳೆಹೊಯ್** : ಬಡವರಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲವೆಂದಳ್ಳೆಹೊಯ್ವಂತೆ ತೆರೆಹೊಯ್ಲಿನಿಂ ಮೆರೆದುದು (ನವಮೋ. ೨-೯). [ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಳ್ಳೆಹೊಯ್ ‘ಅಳ್ಳೆವೊಯ್’ ನೋ.

ಅಳ್ಳೆಹೊಯ್ಕ (ನಾ). ಹೆದರಿ ಅಳ್ಳೆಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಹೇಡಿ : ಕೊಲ್ಲದಿರು ಕೋಡಗಗಳನು . . . ಇದಿರಾಗುತ್ತ ಕೈದೋರು ಅಳ್ಳೆಹೊಯ್ಕರ ಹೊಯ್ದು ಫಲವೇನುಳ್ಳ ಸತ್ವರ ತೋರು (ಮೂಲರಾ. ೩-೧೭). [ಅಳ್ಳೆಹೊಯ್ (< ಅಳ್ಳೆವೊಯ್) + -ಕ$_2$]

ಅಳ್ಳೇಱು (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?) : ತಾರಕಾಸಂಕುಲಂ ತೋಳ್ಗಳದೊಂದಳ್ಳೇಱಿನೊಳ್ ಪೂವಲಿವೊಲುದುರ್ವಿನಂ . . . ಎಸೆದತ್ತಿಂದ್ರನಾನಂದನೃತ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೦) ; ಅಳ್ವಾಡೆ ನರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಳ್ಳೇಱಿಂಗಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಕುರುಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪). [ಅಳ್$_4$ + ಏಱು$_4$]

ಅಳ್ಳೊಳ್ಳೆಬಾವಾ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೇಷಧಾರಿ (?): ದೇವರುಗಳಂತೂ ಧೂಳ ಪತ್ತಿ ಅಳ್ಳೊಳ್ಳೆಬಾವಾ ಆದವು (ಶಿಭ್ರಮ. ೪೯). [ಅಳ್ಳೊಳ್ಳೆ$_0$ + ಬಾವಾ]

ಅಳ್ಳೊಱತೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ನೀರು ಉಕ್ಕುವ ಚಿಲುಮೆ ; ನೀರಿನ ಸಣ್ಣ ಒರತೆ, —ಬುಗ್ಗೆ : ಅಂತು ಪೋಪಿನಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಿಡಿದ ಮಱಲೇರಿಗೊಂಡು ಬಳಸಿ ತಳಿದಳ್ಳೊಱತೆಯೊಳ್ . . . ನೀರನುಂಬೆರಲೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ನೋಡಿದಂ ನೃಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೫, ೫೬).
[ಅಳ್$_3$ + ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ)]

ಅಱ₁, ಅರ್₃ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆ ಬೆಳೆಗಳಿಲ್ಲದುದು ; ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಆಭಾವ : ಆತಗಳ ವಿಮಲಾಂಶವಲಿ ಸಂಜಾತನಾದನಿಗವನಿಸುರ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಱವೇ ಸಹಜವಿನಯವಿಶಾಲ ನೀನೆಂದ (ನಿಘಾಗ. ೮-೧೬-೫). **ಅರ್₃** : ಆರನಿಲ್ಲ ಬರನಿಲ್ಲ ಸೂರೆಧಾಳಿಗಳಿಲ್ಲ (ಜಿನರಾ. ೧-೪೨) ; ಆತ ಆರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ ಬರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ(ಗಾದೆ); ಅಕ್ಷಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಆರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ಸತ್ತರು (ರೂಢಿ). [< ಅಱು₁]

ಅಱ₂, ಅರ್₂ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮ ; ನ್ಯಾಯ : ಭೋಗಿಪೆನೆನ್ನ ಜವ್ವನ ಮುಮೀ ಧನಮುಂ ತವುವನ್ನೆಗಂ . . . ಅನ್ನೆಗಮುತ್ತಱನಂ ತಗುಳ್ವೆನೆಂ ತಾಗಿಯುಮೆಂಬ ನಿನ್ನ ಮೊಲಗಟ್ಟಲೆಗಾಂ ಬೆಱಗಾದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩-೬೩) ; ಮಾರ್ಗಂದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಱದ ಬಟ್ಟೆಗುಯ್ವರೆ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೧) ; ಅಱನಲ್ಲದೆ ಬಱನಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಚಲ್ಲದೆ ಪೆರ್ಚಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧ ವ) ; ಅಱನಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಥನೀ. ೧-೫೮) ; ಕೊಲ್ಲದುದೆ ದಿಟದಿನಱಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೩). ೨. ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ : ವಾಱಿಯೊಳರಿಗಳನಳಱಿಸಿ ಪಾಱಿಯೊಳಳವಡಿಸಿ ನೆಲನನಱನಂ ಕಱೆವಾ ಕೇಱಿಯೊಳೆ ನಲಿದು ತನ್ನಯ ಪೀಱಿಗೆಯಂ ನೆಱೆಯೆ ನಿಱಿಸಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ವಱಂ ಪಳಿಕುಂ ಗೈಮೆ ಮುಡಲ್ಗುವೊಳ್ವಸಮಱಂ ಪೆಂಪೇಱುಗುಂ . . . ತಳಿರ್ವನ್ನಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನ ದಯಾಂಕೂರಂ ಕಟಾಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦೬). ೩. ಯಮಧರ್ಮರಾಜ : "ಅಱ . . . ಜವಂ, ಜಗುನೆಯ ಪಿರಿಯಂ — ಈ ೫ ಯಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೩೫) ; ಅಱನ ಮಗಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ಬಾಂದೊಱೆಯ ಮಗಂ ಮಾಡೆ ಸಂಧಿಯಾದಪುದೆನುತುಂ ಮಱುಗುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೨). **ಅರ್₂** : ೩. ಇರದೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ದಾವಾಗ್ನಿಯಂ ಮಾಳ್ಪರರನನೊಡೆದುಳಿದು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲ ಮೆಟ್ಟ ದಾಡೆಯಂ ಕೀಳ್ವ ಧಟರು (ಗುರುಚಾ. ೨-೭೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱ]

ಅಱಂಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱಂಬುಗಱೆ, ಅಱಬುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಪಾತವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಗೋವಿನಿಂದ ಹಾಲುಕರೆ (?) : ತ್ರಿವಿಧೋತ್ಪಾತದೊಳುರ್ವಿ ನಾಭಸವಿಕಾರಂ . . . ಮಹೀದಾನಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಮುವನೀಶಾನ್ಯದೊಳೊಯ್ದು ಱಂಬುಗಱೆದಂದಾ ದೋಷಮುಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪) ; ನಾಳೆ ನೀವೆಲ್ಲಂ ನೋಂಪಿಗೆ ಬರ್ಪು ದಲ್ಲಿರ್ದಱಂಬುಗಱೆವುದರ್ಚಿಸುವುದೆಂದು ಪೇೞ್ದು (ಬಂಹರಿ. ೬-೨೩ ವ). **ಅಱಬುಗಱೆ** : ಅನಂತರಂ ಸಮಸ್ತ ಗೋಕುಳ ಸಮೇತಂ ಗೋಪನಿಕರಮಂ ತತ್ಕುಟುಂಬಿನೀಸಹಿತಂ ನೆರಪಿಕೊಂಡು ನಂದಂ ಸ್ವಕೀಯ ದಾರದಾರಕೋಪೇತನಾಗಿ ಬಂದಾಯಕ್ಷಿಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳಱಬುಗಱೆ ದರ್ಚಿಸಿರ್ದನಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೪ ವ). [ಅಱಂಬು (< ಅಱುಂಬು) + ಕಱೆ₁]

ಅಱಂಬೆ 'ಅಱಮೆ' ನೋ.

ಅಱಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅರಸುವುದು ; ಹುಡುಕುವುದು : ಮುರಹರ ಸರಸಿಜಾಂಬಕ ರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು ತರಳನಲಿ ಗುಣದೋಷದಱಕೆಯ ದೇವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೭) ; ಮುಸಗಿದುದು ಪರಿವಾರ ಕೌರವವಸುಮತೀಶ್ವರ ನಱಕೆಯಲಿ ದಳ ಪಸರಿಸಿತು ಬಿಡದಱಸಿ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೧) ; ಭೂತವೇತಾಳಸಂಕುಲದಡಗಿನಱಕೆಗಳ ಸುಡುಗಾಡೊಳಾ ಮಂತ್ರಿ ಚಂಡಿ ಕಾಲಯದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೫೫). ೨. ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ ; ತೃಷ್ಣೆ : "ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ರತಾರ್ಥಿನೀ – ಈ ೨ ಸುರತದಱಕೆಯವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೧) ; ಎಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಮನದಱಕೆಯುಂ ಫಲಿಸಿತೇ ಫಲಿಸಿದತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧೫) ; ಬಸುಱ ಬಱನ ಕಳೆಯೆಂದೆಂಬ ಕನ್ನೆಯಂ ನೋಡಿ ನಸುನಗುತಾವುದಱಕೆಯೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩) ; ಮಾರಿಯಱಕೆಗಳಡಗಿದಂತಕನೂರು ತುಂಬದೆ . . . ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೨-೧೦). [ಅಱಸು₁ + -ಕೆ₁]

ಅಱಕೆ₂ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ ; ತೃಷೆ : ನೀರಱಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಾಣ್ದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೩೭) ; ಅಱಕೆಯಿಂ ವಾರ್ಧಾರೆಯ ಪೀರಿ ಚಾತಕ ಮೆಱೆದುವು ಹರುಷದುಬ್ಬಿನೊಳು (ಅನಂಚ. ೧೨-೨೨). ೨. ಎಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಡಗದ ಒಂದು ರೋಗ : ಮೃತ್ಯುವಿನಱಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦). [ಅಱು₁ (< ಅಱು₁) + -ಕೆ₁]

ಅಱಕೆ₃ (ನಾ). ಕೊರತೆ ; ಕಡಮೆ. 'ಅರಕೆ', 'ಅಱಕೆಗೆಡು' ಪರಾ. [ಅಱೆ₁ + -ಕೆ₁]

ಅಱಕೆಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವವನು ; ಅನ್ವೇಷಕ : "ಅನ್ವೇಷ್ಟಾ, ಅನುಪದೀ– ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). ೨. ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನು ; ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು : ಉಱುಬಿನುಸುರಳ್ಳಿಗಳ ಮಿಗೆ ತೂಪಿಱಿವ ರಕುತದ ರಣದ ನಾಟಕದಱಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಱಿಕೆ, ದಿಱಿತ] ಕಾಱರು ತಾವುರಿಯಲೊದಗಿದರು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೨೨). [ಅಱಕೆ₁ + -ಕಾಱ]

ಅಱಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆ ತಪ್ಪು : ಅಱಿವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಚಾರವಿಪ್ಪರೆ ಅಱಕೆಗೆಟ್ಟು ಸುಖವೆಂದಪ್ಪುದಯ್ಯ (ಮದಾದೇ. ೫೬-೧೩೯). [ಅಱಕೆ₃ + ಕೆಡು]

ಅಱಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು ; ಶುಷ್ಕವಾಗು : ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು ನೀರು ಬಾಯಾಱಿ ನೀರಡಸಿ ಅಱಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಆದಸ. ೧೦೪). [ಅಱಕೆ₂ + ಕೊಳ್₁]

ಅಱಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಆಸೆಪಡು : ಕಱೆಗೊರಲ ಮೃಡನು ನೆಱೆಗೋನಿಕರ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಅಱಕೆವಟ್ಟಾನಂದ ಮಯನಂತದಂ ಕಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೭೮-೨೪) ; ಅಱಕೆವಟ್ಟುಳ್ಳರಲೆ ನೀಳ ನೈದಿಲ್ . . . ಮಿಱುಗುತ್ತೆ ಮೂಡಿದುದು ನಾಡೆ ಜೋಡೆಯರ ಕಯ್ಸೆಱೆವನೆ ಚಕೋರಿಯೆರ್ದೆಯೊರಲಿತ್ತು ಬಿರಯಿಗಸುವೊರೆ ಜೊನ್ನದೊಱೆ ನೆಱೆವೆಱೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೧). [ಅಱಕೆ₁ + ಪಡು₁]

ಅಱಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಱಕೆಱೆ ಹುಯಿ[ಲೊ]ಳು ಸತ್ತನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೯೦-೩ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಱ ? + ಕೆಱೆ]

ಅಱಗಂಜಿ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಗಂಜಿ : ಕೂೞಿರ್ದಂತಱಗಂಜಿಯಂ ಕುಡಿವ ಪೊನ್ನಿರ್ದಂತೆ ಕರ್ಗಲ್ಲನತ್ಯಾಳಾಪಂ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ಕೊಳ್ವ ಧರಣೀಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿರ್ದಂತೆ ಬಂದಾಳಾಗಿರ್ಪ ವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಸುಟು ಭೈಕ್ಷಂಗೊಂಡು ತಾನುಣ್ಬ ಬೆಳ್ಳಾಳಂ ಪೋಲನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೮). [ಅಱ₂ + ಗಂಜಿ]

ಅಱಗಂಡಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ನುಸುಳಿತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶ (?) : ಮನದೊಳೆನಸುಂ ಪೆಂಪಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದೇಳಿದರಪ್ಪ ದುರ್ಮನುಜರಿಱಿಯಲ್ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಿರ್ದೊಡೇನಱ[ಪಾಠಾಂ. ನಱಿ] ಗಂಡಿಯಾಯ್ತೆನೆ ಸುಖವಿರಲಿಂ ಪೋಗಿಂ (?) ನಿರಾಕುಳಮೆಂದು ಘೋಷನೆವಿಡಿಸುತಂ ಬಂದಂ ಶಲ್ಯಂ ಮಹಾಬಲಗರ್ವಿತಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೩). 'ನುಸುಳುಗಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅಱ₂ + ಕಂಡಿ₁]

ಅಱಗಡಲ್ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ : ಅಱಗಡಲೆನಿಸಿದ ಸುಗುಣನ ಮೆಱೆವ ಪದದ್ವಂದ್ವಮೆಂಬ ಪಾಱಂ ಕಟ್ಟಟ್ಕಱಿನೆಯ್ದಿದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಡಲಂ ದಾಂಟಲಾರ್ಗಮರಿದೇಗೆಯ್ದುಂ (ನೀತಿಮಂ. ೮). [ಅಱ₂ + ಕಡಲ್₂]

ಅಱಗುಲಿ, ಅರಗುಲಿ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿ: ತೆಱಪನೆ ಪಾರ್ದಿರ್ಪರ್ ಮಾಯ್ದುಱ [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗುಲಿ ಜವಂ (ಆದಿಪು. ೪–೭೬); ಎಯ್ದಿದನಱು[ಱ]ಗುಲಿ ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊಟಲಿಂಗಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೩); ಅಱಿಯದೆ ಪೊಱಲಂ ಪುಗೆ ಕೆಲರಱ[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗುಲಿ ಋಷಿಯರ್ಗೆ ಮುನಿದು ಕೊಂದು ಪಾತಕಿ ತೆಱೆದಂ ಪುಗಲೆಂದು ನಿರಯದರರೀಪುಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧); ಇದಿರ್ಚಿದ ಮಿಟ್ಟುವಟ್ಟತಿಸ್ಪಱಗುಲಿ ಮಾರಿಯೆಂ ಬರರಿಕುಮಾರಕರಾಚಿದೇವನಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೨೨; 1162); ಆ ಗುಣವತಿಯನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನಗೆ ಬಸಮಾಗಿಸಲ್ಕೆಱೆಯದಱಗುಲಿ ಮಱುಗಿ ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೪೯ ವ); ಕಱುಗೋವಳರ ಕಳ್ಳರನು ತೋಱೆನುತ ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿಯನೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕಂಗಳು ಹೊಱಗೆ ಹಾಯ್ದುವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೨–೪೯); ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನು ತೇಱಗೆಡಿಸಿ ಕಳೆವಂತೆ ರಾಜರತ್ನವ ನೂಂಕಿದ ಶ್ರೀಧರಗಾಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರನೇನಱು[ಱ]ಗುಲಿಯೊ (ನಾಗಕು. ೧೧–೪೯). ೨. ಬೇಡರವನು; ಬೇಟೆಗಾರ. (?). ೩. "ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೊಲುವವ" (ಶಮದ. ಸ. ೧೯೭ ಅಡಿಟಿ). **ಅರಗುಲಿ :** ೧. ಯಾವ ಅರಗುಲಿ ಬೇಡ ಬೇಟೆಯ ಕಾಳರಕ್ಕಸತನವಿದೋ (ದ್ರಾಕ್ಷಿಪಾ. ೩೭–೧೪); ನಿಪುಣೆಯರ್ ಮೂಳೆಯರರಗುಲಿಗಳ್ ಪೆಣ್ಗಳ್ ಕಿಡುನಡೆಯರ್ (ಸೌನಂದ. ೮–೩೩).

[ಅಱ್$_2$ + -ಕುಲಿ]

ಅಱಗುಲಿಗ (ನಾ). = ಅಱಗುಲಿ ೧: ಅಱಗುಲಿಗ ಹಾರುವ ನೆರವಿಗೀಶಾಲಯದ ಕದವಂ ತೆಱೆವನೆ ಫಡ (ಸಾನಂಚ. ೯–೩೯).

[ಅಱಗುಲಿ + -ಗ$_3$]

ಅಱಗುಲಿತನ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಧರ್ಮದ್ರೋಹ: ಶಿಶುಗಳ ಕೊರಲುಗಳ ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿತನದಿ ಮಱೆಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೬೭). [ಅಱಗುಲಿ + -ತನ]

ಅಱಗೆಱೆ (ನಾ). ಆರದ ಕೆರೆ; ಬತ್ತಿಹೋಗದ ಕೆರೆ; ತುಂಬಿದ ಕೆರೆ: ಅಱಗೆಱೆ ಮುಡು ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಬಱಬಱ ಬತ್ತುವೊಡೆ . . . ತಡೆಯದಾ ಪುರಂ ಪಾಱಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೪೬).

[ಅಱ್$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅಱಗೇಡು (ನಾ). ಸ್ವರೂಪದ ಹಾನಿ: ಕಿಱಿಯಂದು ಲೋಕಮೆಱಗುವ ನೆ[ಱೆ]ದಡೆ ವಿಬುಧಾಳಿ ತುಷ್ಟಿವಡುವಮೃತಕರಂಗಱಗೇಡಾದುದನಱಿ ದಱಿದೆಱಗುವರೇಕಕಟ ರಾಜಪದವಿಗೆ ಮನುಜರ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫–೮೪).

[ಅಱೆ$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಱಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.

ಅಱದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಣ್ಣಗೂರ ಕವ್ವೊಲೆ ಪಾಣಸಾಮಿ ಮಗನ್ ಪುರೆ ಕಾಮನ್ ನೂಱು ಮಾನಸದಿಂದ ಪೋಗುತಿರೆ ಅಱದಿಯೊಳ್ ಸತ್ತೋನ್ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೪೫–೧೦; 880). [?]

ಅಱದೊಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಪಾನುಙ್ಗಲ್‌ವಿಷಯೇ ಅಱದೊಱೆನದೀ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೩–೬೭; 757).

[ಅಱ್$_2$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಅಱಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱಬುಗಱೆ 'ಅಱುಂಬುಗಱೆ' ನೋ.

ಅಱಬೆ 'ಅಱವೆ' ನೋ.

ಅಱಮುಂಟವೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಸತ್ರ; ಧರ್ಮಮಂಟಪ (?): ಕನ್ಯಾದಾನ ಅಱಮಣ್ಟವೆ ಅಗ್ಗಿ × × × ಅಲ್ಗಳ್ ಒಕ್ಕಲು . . . ಇತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೧–೧೬; 700). [ಅಱ್$_2$ + ಮಂಟವೆ]

ಅಱಮಂಡವೆಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗಮಾರ ಕೋಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಣುಗಬ್ಬೆದೆ ಮಱ್ಕೊಟ್ಟರ್ ಅಱಮಣ್ಡ ವೆಗಾಲುಮಗೊಕೆಮೊಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ಕಿಸ್ದಮ್ಮಗಳಱು ಗಣ್ಣುಗ ಬೆದೆನ್ನೆಲ್ಮಱ್ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮–೩; 825). [?]

ಅಱಮಗ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಅಱಮಗನ ಪವನತನಯನ ನೆಱೆದಾಶೀರ್ವಚನಶತಮನಾಂತು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩); ಅಱಮಗನಿರ್ಕರ್ಜುನನಿರ್ಕಱೆಕೆಯ ಮಾದ್ರೀಸುತರ್ಕಳಿರ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೭–೬೧); ಅನಿಲನಂದನನಂ . . . ಪಿಡಿದ ನಹುಷನಱಮಗನಂ ಕರಮೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಿಡುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೭–೩೯). [ಅಱ್$_2$ + ಮಗ]

ಅಱಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ; ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಮಠಕ್ಕೆ ಅಱಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟಿದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೬–೮; 1472). [ಅಱ್$_2$ + ಮಾನ್ಯ]

ಅಱಮುವರದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಎಣ್ಬನೂಱಯ್ವತ್ತೊಮ್ಬತ್ತನೆಯ ವರಿಷದನ್ದು ಸೆಪಾಯಿಯೊಳಱಮುವರದೇವನು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೫–೫; 936). [?]

ಅಱವೆ, ಅಱಂಬೆ, ಅಱಬೆ, ಅಱವೆ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ; ಆಹಾರವು ಅರಗದಿರುವುದು: "ಅಟ್ಕಮೆ = ಅಱವೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಅಱಂಬೆ :** ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುಗೆ—ಅಱಂಬೆ, ಅಱಬೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); "ಅಟ್ಕಮೆಯೆಂದುಂ, ಅಱಂಬೆಯೆಂದು, ಅಜೀರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨–೪೬೬). **ಅಱಬೆ :** ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುವಿಗೆ—ಅಱಂಬೆ, ಅಱಬೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅಱವೆ :** "ಅಱವೆಯುಳ್ಕಮೆಯೆಂಬ ನುಡಿಯಜೀರ್ಣದ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); ಭೂತಕೋಟ ಪೆಣನಂ ನೆಣನಂ ಬರಿತೀವಿ ತಿಂದು ಕಟ್ಟಱವೆಯನಾನುವೆಂತಮಿತನಂ ಪೊಗಳ್ವಿಂ ಪಗೆಮೆಚ್ಚೆಗಣ್ಡನಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೭; 1226); ಅಱವೆಯನುಪವಾಸಕೇಱಿಸುವಂತಿಂದ್ರನಱಿಕೆಯಿಂ ಬಂದಳನೆನ್ನ ನೆಱೆ ಭೀತಿಯಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಧುವನೆಂಬೀ ಕುಱಿಗೇತಕೆ ಮಾನಗರ್ವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೧೧೩).

[ದೇ.॥ ತುಳು. ಅರ್ಕಮೆ; ತೆಲು. ಅಱಕ, ಅಱುಕು = ಅಜೀರ್ಣ]

ಅಱಲ್, ಅಱಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಆರಿಹೋಗುವುದು; ಬತ್ತಿಹೋಗುವುದು; ಒಣಗುವುದು: ನೀರಱಲಿಂ ಸರಸ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸಱ ಮೀನವೊಲಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೭೯). ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ಗಂಟಲೊಣಗುವುದು. 'ಅಱಲ್ಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಱಲು$_1$:** ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮನಂ ಸುಖದಱಲು ಪತ್ತಿ ಅಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದ ಕಡುವಿರಹದಿಂ (ಸಂಬಿರ. ೧೪–೫೫); ಬಿಸಿಲಲಿರ್ದಱಲುಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಮೊಸೆದೆದ್ದು ಕಣ್ಣಪನ ದೆಸೆಯನು (ಸಾನಂಚ. ೩–೬೯).

[ಅಱು$_1$ (< ಅಱು$_1$) + -ಅಲ್$_3$]

ಅಱಲು$_1$ 'ಅಱಲ್' ನೋ.

ಅಱಲು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಅಱಲು ಮೂನೂಱಕ್ಕೆ ತಿಲಕವಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ಅಗ್ರಹಾರಂ ನಾಗವಾವಿಯೊಳ್ (ಹೈಆರಿ. VIII, ೧೫–೧೬೬; 1058). [?]

ಅಱಲು$_3$ 'ಅಳಿಱ್' ನೋ.

ಅಱಲುಗೊಳ್ 'ಅಱಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಱಲ್ಗೊಳ್, ಅಱಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಡಿಕೆಯಾಗು; ಬಾಯಾರು; ಗಂಟಲೊಣಗು: ಮಣಲ್ದಾಣಂಗಳುಮಂ ಪಥಿಕರಱಲ್ಗೊಂಡು ತೋಡಿದಱುಂಬುಸೀರ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೬). **ಅಱಲುಗೊಳ್ :** ೧. ಉಷ್ಣತೃಷೆ ಘನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಸಿದಾತ ಅಱಲುಗೊಂಡು ಬೆಱಗಾದ (ಅವಚಂ. ೬–೧೮);

ಅಱಲುಗೊಂಡಂಗೆ ಸುರನದಿಯಿರ್ಪಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೫೦). ೨. ಒಣಗು; ಆರಿಹೋಗು: ಅಱಲುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಅಱಿಲುಗೊಂಡ]ಕೆಱೆಗೆ ತೊಱೆ ಬಂದು ಹಾಯ್ದಂತೆ ಬಱಲುಗೊಂಡ ಸಸಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೧೩–೨). ೩. (?): ಮೈಮಱೆದರದ್ದರು ಶೋಕಜಲಧಿಯೊಳಱಲು [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಕು]ಗೊಂಡರು ತಳ್ಳಬಾಱಿದರವರು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೫೭). [ಅಱಲ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಗ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟಿಕೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟ್ಟಿಗ, ಅಱವಂಟಿಗ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಡಸುವವನು. (ಉಕ. ÷). **ಅಱವಂಟಿಗ** (÷). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + -ಅ$_7$?]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ, ಅರವಂಟಿಗೆ, ಅರವಟಿಗೆ, ಅರವಟ್ಟಿಗೆ, ಅಱವಂಟಿಗೆ, ಅಱವಂಟಿಗೆ, ಅಱವಟಿಕೆ, ಅಱವಟಿಗೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ (ನೀರು, ಪಾನಕ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ, ಎಳನೀರು ಮುಂತಾದ) ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ದಾರಿಹೋಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: "ಪ್ರಪಾ, ಪಾನೀಯಶಾಲಾ— ಈ ೨ ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೨); ಕೆಱೆ ಬಾವಿ ಬಸದಿ ದೇಗುಲಮರ[ಱ]ವಟ್ಟಿಗೆ ಸತ್ರಮೆಂಬ ಧರ್ಮಮನಿಸಿತುಂ ನೆಱೆದವು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೭–೧೬ ; 1047); ಕೆಱೆಯಂ ದೇವಾಲ್ಯಂಗಳನಱವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನದಾನ ಪರಹಿತಮೆಂಬೀಯಱಿಕೆಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮನುಱೆ ಮೆಱೆದಪನೊದ್ದಿರಾಜ ವಿಪ್ರತನೂಜಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೩೫–೬೪ ; 1136); ನಗಧರನ ನಿಶಿತನಾರಾಚಗಣಂ ನಡೆ ಪಾಯ್ವ ರಿಪುಭಟಾರುಣಜಲಧಾರೆಗಳಂ ಜವನಿಟ್ಟಱವಟ್ಟಿಗೆಯೆನೆ ಪೂತನಿಯರಾಂತು ಕುಡಿದರ್ ಧುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೮೨); ಪವಳದ ಕೆಯ್ ಮುಗಿಲ್ಗಳಱವಟ್ಟಿಗೆ ನೀರ್ಗಳ ಗೊತ್ತು . . . ಮಹಾರ್ಣವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೮); ಸಾಗರವನಱವಟ್ಟಿಗೆಯನಿಟ್ಟರೆ ವಡಬನಲ್ಲಾ ನೀರ ಕುಡಿವವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫); ಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಳಿರ್ವೆರಸಿದಱವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸದನಂಗಳಿಂದೆ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಲಶಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆವ ಕಾಮಿನಿಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೯).

ಅರವಂಟಿಗೆ: ಹಿಂಗದರವಂಟಿಗೆಯ ಮುಂದಿ ಸಾಗಿದಂತೆ ಸಂಗಾತದವರು ತನ್ನ ಕೂಡಲಿದ್ದರು (ವಿಸಾಸು. ೧೫–೩). **ಅರವಟಿಗೆ**: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಛತ್ರ ಅರವಟಗೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಕಲಧಾನ್ಯದ ಬೆಳೆಯು ಸೊಂಪಿನಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೭–೪). **ಅರವಟ್ಟಿಗೆ**: ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನದಾನಂಗಳಿಂದಾ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨–೧೧); ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸೇರಿ ತಂಪು ತೋರಿ (ಸೌಪರಿ. ೯–೭೬); ದಾರಿಗರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ಕೊಡುವ ತನಿವಣ್ಣ ಎಳನೀರ ಕಬ್ಬಿನರಸದ ಪನಿವಾರಗಳ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೨).

ಅಱವಂಟಿಗೆ: ಸಲಿಸದ ದೇವಾಲಯಮಿಢದಱವಂಟಿಗೆಗಳೊಳವೆ ಮಧುಸೂದನನಾ (ಹೈಆರಿ. VIII, ೧೮–೧೪೦ ; 1058); ಅಱವಂಟಿಗೆಗನ್ನದಾನದೆಡೆಗೀ ಜಗದೊಳ್ಪವಣಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೫ ; 1085); ಅಱವಂಟಿಗೆಯ ಉದಕದಾನಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೩೦ ; 1214).

ಅಱವಂಟಿಗೆ: ಅಱವಣ್ಟಿಗೆಗೆ ಚಕ್ರಸೆಟ್ಟಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೭೫–೩೧ ; 1107); ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಱವಣ್ಟಿಗೆಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೩–೪೪ ; 1127); ನಂಜಯ ನಾಯ್ಕ ಅಱವಂಟಿಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೨–೨ ; ?). **ಅಱವಟಿಕೆ**: ಹೆಸರ ಕೆಱೆಯಱವಟಿಕೆಯಾಱವೆಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮಲುರ. ೧೧೫–೮).

ಅಱವಟಿಗೆ: ಒಱತೆಗಳ ಕಂಡಿಂತು ಕೆಲರು ಬಾವಿಯ ತೋಡೆಂಬರು ಅಱವಟಿಗೆ ಛತ್ರವು ತಮ್ಮದೆಂಬರು (ದೇವಾವ. ೪೦–೭೮); ವಿದ್ಯಾಧರಾಳಿಗೆ ವಸಂತನಿಟ್ಟಱವಟಿಗೆಯೋ (ಹಱಕಾ. ೩–೨೮); ಪಾನಮುಂ ಪನಿನೀರ ತಿಳಿನೀರ ತುಂಬಿದಿಂದೂಪಲದ ಭಾಂಡಂಗಳಿಂದಱವಟಿಗೆಗಳೆಸೆಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೮); ಕೃತಾಂತನ ಭಟರ ಪದಗಳಿಗಿಟ್ಟಱವಟಿಗೆಯೊ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೨೧); ಅಱವಟಿಗೆಯುದಕವನು ಪರರ ಕೈಯನ್ನವನು ಪರನಿಂದೆ ಹಿಂಸೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನು ಬಿಟ್ಟಾತ ವರಯೋಗಿ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೪); ಚಿನ್ನದ ಕುಂಭದಲಿ ಕಂಪಿಂಪು ತಂಪೆಸೆವಂಬುವೆಱೆವರು ಪಥಿಕರಿಗೆ ಅಱವಟಿಗೆಸತಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೩); ಓ! ಇದೆ! ಇದೆ! ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುದಱವಟಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೧೩).

[ಅಱ$_2$ + ವಟ್ಟಗೆ$_0$ (< ಸಂ. ವಾಟಿಕಾ)]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆದಾಣ (ನಾ). ಅಱವಟ್ಟಿಗೆಯಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ: ಆಲ್ಲಿಯ ಬನಂ ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡಿ ಬೞಲ್ದ ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ್ಕಳಱವಟ್ಟಿಗೆದಾಣಮೆಂಬಂತೆಸೆವೆಳನೀರ್ಗಳಂ ಪೊತ್ತು. . . ಚೆಂದೆಂಗಿನ ಮರಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + ತಾಣ$_2$]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆವಾರ್ವ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ಹಾರುವ: ಎಱಗುವ ಕೈಗರಗಂಗಳೊಳೆಱೆಯುತ್ತೆಳನೀರ್ಗಳಂ ಕುಱಾಳಿಗೆ ಜಗಮುಂ ಮೞುಗಿಸಿ ಮನೋಜನಱಕಿಟ್ಟಱವಟ್ಟಿಗೆವಾರ್ವರಂತೆ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೧೬). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + ಪಾರ್ವ]

ಅಱವಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ: ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುಮರ[ಱ]ವಟ್ಟಿಸೆದೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಟ್ಟಾರವೆ ಪೇಳವೆ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವೆಯ್ದೆ ಮೋಟಗೌಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೧–೬೮ ; 1233). [ಅಱ$_2$ + ಪಟ್ಟು ?]

ಅಱವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ. 'ಅಱವಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ.
[ಅಱ$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಱವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅರುಹಂತಂ ನಲ್ಮೆಯಿಂ ಮಾಱ್ಕೆ ಬೇಡಿದುದಂ ತನ್ನಱವಟ್ಟೆಗರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯). [ಅಱವಟ್ಟೆ + -ಗ$_2$]

ಅಱವಣ 'ಅಱುವಣ' ನೋ.

ಅಱವಱಗು (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗು.

ಅಱವಱಗಾಗು = ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗಿಹೋಗು: ಅಂತು ನಿಶಾಚರಬಲಮಱವಱಗಾದ ಕಾಡನಳುರ್ವ ಬೇಗೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯಂತೆ ದಳ್ಳಿಸಿಕೊಳ್ಳೆಂದರಾತಿಬಲಮನಳುರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭ ವ).
[ಅಱ$_1$ + ಬಱಗು]

ಅಱವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ದಾನಮಾಡು: ಉರಾ ಆಯ್ಯದೇವ ಪರವಿಟ್ಟ ತೊಡಿಕೆ ಅಱವಿಟ್ಟೋರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೨–೬ ; ೧೦ನೆಯ ಶತ). [ಅಱ$_2$ + ಬಿಡು$_1$]

ಅಱವುಳ್ಳಿ 'ಅಱುವುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಱವೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅಱಸಿಲ್ (ನಾ). (?). 'ಅಱಸಿಲ್ಗಱಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಱಸಿಲ್ಗಱಿ (ನಾ). (?): ತರುಣಿ ಪರಿಪರಿದು ಕುಸುಮಾಕರಂಗಳಂ ತಿಱಿದು ಮುಱಿದು ತರುತಿರ್ದೆಂ ತಣ್ಣೆರಲಱಸಿಲ್ಗಱಿಯಂ ನಾಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣೆರಲಱಸಿ(ಸಲ್)ಗಱಿಯಂ ನಾಂ ; ಣ್ಣೆಲರಱಿದರಿಸಿಲ್ನುಱಿಯಂ] ಹರಿಚಂದನರಸದೊಳರ್ದಿ ಬೀಸುತ್ತಿರ್ದೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೨೪). ℙ ಇದು 'ಇಱಿಸಲ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದೆ?
[ಅಱಸಿಲ್ ? + ಗಱಿ]

ಅಱಸು$_1$, ಅರಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು ; ಬೆದಕು ; ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡು ; ಅಱಿಪ(ಭವಿಕೃ) : "ಅಱಸು–ಅನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; "ಅಱಸುವಲ್ಲಿ ನಖಘಾತದಲ್ಲಿ ಬೆದಕಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦) ; "ಪುಡುಕೆಂದೆನಲಱಸು ವರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೩) ; ತಲೆಯತ್ತಿಡಲ್ಕಱಸಿಯೇನುಮಂ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೨೬); ನೆಱೆದಾಯುಷ್ಯಮೆ ಮಿಱುವನಱಸುವ ತೆಱದಿಂದ ಮವರ ಪೋಬಱಿಯನೆ ಬಂದಱಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೪) ; ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಯಱಸಿ ನೊಲಂ ಪೊಕ್ಕಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೭–೨೨) ; ಅಱಸಿತಿಂಬ ದೈವಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಪಾಟಿಂಬಿಡುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೪೪) ; ಅಱಸಲೇತಕೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವನಱಸುವರೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನು ನೀನಱಸಲೇಕರ್ಜುನನನಿೀಗಳೆ ತೋಱಿಸುವೆನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೪) ; ಒಱೆಯುಗಿದ ಕೂರಸಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದಱಸಿಯುಂಬುದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಗುಣ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧). **ಅರಸು$_1$:** ಸೂರ್ಯನು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಪತ್ನಿಯಂ ಸ್ಮರಿಸಿ ಅರಸಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೭೭–೩೩) ; ಯಾವ ಉದ್ಯೋಗಿಯಾಗಲಿ ನಿರಂತರವೂ ಹೊಸ ಹೊಸಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರಸುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫).

ಅಱಸಿಕೊಳ್ = ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳು : ಇನ್ನುಮುಸಿರದಿರ್ದೊಡೆ ಪೆಱತೊಂದು ಬಿಲನನಱಸಿಕೊಳ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೮–೧೪) ; ಎನ್ನ ವಂಶ ವಂಶದಪ್ಪದೆ ಅಱಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆಯಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೨–೩).

[ಅಱ್$_0$ + –ಸು$_1$]

ಅಱಸು$_2$ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಬೆದಕುವುದು. "ಪರ್ಯೇಷಣೆ, ಅನ್ವೇಷಣೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [< ಅಱಸು$_1$]

ಅಱಿ, ಅರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿ ; ಕಲಿ ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು ; ಅಱಿತು, ಅಱಿದು (ಭೂತಕೃ) : "ಅಱಿ–ಜ್ಞಾನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತನಗೆ ಮೃತ್ಯುವರವಾನಱಿದೆನ್ಸು ಸುಪಣ್ಡಿತನ್ . . . ತಾನ್ದಿವಮೇಱಿದಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೧೩–೧ ; 700) ; ಜಾಣರ್ಕಳಲ್ಲದವರುಂ ಪೂಣಿಗರಱಿಯದೆಯುಮಱಿವ ವೋಲವಗುಣದಾ ತಾಣಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೦) ; ಗಿರಿವರಮಿದು ಕರಿವರಮೆಂದರಿದಱಿಯಲ್ ಗಹನದೊಳಗೆ ಗಿರಿಯಂ ಕರಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೫೭ ಶೂಪ್ರಕ) ; ಸಿರಿಮೆಯ್ಯೊಳಗಂದಱಿವಿರೆ ನೆರವಿಯೊಳಾರಱಿವರೊರ್ಮೆ ಕಂಡರನಱಿಯಲ್ಕರಿದೆಮ್ಮಂ ಬಡ ಪಾರ್ವರನರಸರೆ ನೀವಿಗಳಱಿವಿರಱಿಯಿರೊ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೩); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯೆಯಾದುದನಱಿತು (ಚಾವುಂಪು. ೭೮–೧೪) ; ಎನ್ನನಱಿತಱಿಯದಂತೆ ನಕ್ಕುದಱ ದೆಸೆಯಿಂದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೫) ; ಕೆಲವಂ ಸಜ್ಜನಸಂಗದಿಂದಲಱಿಯಲ್ ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪಂ ನರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧) ; ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕವಱಿತಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೭–೧೨) ; ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನಱಿವ ಬಯಕೆ ಶಿವನುಮಂ ಶಿವಭಕ್ತರಂ ತಣಿವೊಲರ್ಚಿಸುವ ಬಯಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೩೯) ; ಆ ಪರಾಪರವಸ್ತುವಿನ ನಿಜರೂಪು ನಾಮದ ಗಾಢತರ ಮಹಿಮಾಪಯೋಧಿಯ ನೆಲೆಯನಱಿವವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೨–೮) ; ಅಲ್ಲಮನೊಳಱಿವನಱಿಯಲ್ಕಾಗ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯಂಶವೆ ಬಂದು ಧರೆಯೊಳಗೆ (ಚಬಪು. ೧–೧೫). **ಅರಿ$_2$:** ದೇವರೆಂಬುದದೇನು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಗವಿಯೆ ? ನಾವರಿಯಲಾರದೆಲ್ಲದರೊಟ್ಟು ಹೆಸರೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೫) ; ಅರಿತರೆ ಶರಣ ಮರೆತರೆ ಮಾನವ (ಗಾದೆ) ; ಅರಿಯನೆಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ).

ಅಱಿಮಿ = ತಿಳಿಯಿರಿ : ಉಱಿಪಿದ ಆಚಾರಿಯ ಪೆಸರಿವನಱಿಮಿ (ಇಆ. X, ೧೬೫–೭ ; ೭ನೆಯ ಶತ). ℙ ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನ ರೂಪ.

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱಿ ; ತೆಲು. ಎಱುಗು]

ಅಱಿಕೆ, ಅರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ಅರಿವು ; ಜ್ಞಾನ : ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಿಡದಿರಲ್ ಅಱಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨) ; ಘನಭುಜಮದದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಱಿಕೆಗಳ ಭರಮದದ ಮರ್ಕಟವಿಲಾಸರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೮) ; ಅರಳಿದುದು ಮನದಱಿಕೆ ಘೋಂಕನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೨೨). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಕೀರ್ತಿ : ಅಱಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನೆಂಬಱಿಕೆಯ ಪಗೆವಂಗದೆಂತು ಪಂಗಿಗನಪ್ಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೪–೭೭) ; ಅದಂ ಕಂಡು ಸುಮಾಲಿ ಮಾಲ್ಯವಂತರುಂ ಋಕ್ಷಜ ಸೂರ್ಯಜರುಂ ಪೆಱರುಮಱಿಕೆಯ ನಾಯಕರುಂ ಬಿಱಿತೋಡಿ ಪೋಗಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೩೬ ವ) ; ಅಱಿಕೆಯ ಪದಿನೆಣ್ಬಾಸಿರ್ವರರಸುಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೨೮೧) ; ಅಱಿಕೆಯ ಖಾನರೆಲ್ಲರ ಕೊಂದು ದಾಳಿಯ ಮುಱಿಯಲಿಱಿದು ಮುಂದುಗೆಡಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೧೫೨). ೩. ಬಳಕೆ ; ರೂಢಿ : ಮಱುದಿನಮಾ ಪೊತ್ತಪ್ಪಿನಮಱಿಕೆಯ ನೀರೂಟತಂಬುಲಂಗಳ ಮಾತಂ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೩) ; ಜನದಱಿಕೆಯಿಂದೆ ವಾರುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಪ ಮಹಾತ್ಮನ ತೇಜಮಿರ್ದಪುದೆ (ಚಬಪು. ೯–೨). ೪. ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ : ಕಲ್ಯಾಣಕರಾಮೃತಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸುವೆನೆಂಬಱಿಕೆಯುಳ್ಳೊಡಂ ಮೃದುಶಯ್ಯಾತಲದೊಳೊಱಗುವೆನೆಂಬಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೬) ; ಗುರುಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಅಱಸುವ ಅಱಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಆದಪ. ೧೨) ; ಉಱುವ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸುವಱಿಕೆಯಾವುದು ಹೇಳಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೨೯) ; ಮದನಮೋಹಿನಿ ಕೇಳು ನಿನ್ನಱಿಕೆಯನಾ ಮುದದಿ ಸಲಿಸುವೆ ನಂಜದಿರು (ಕಂಸಪಿ. ೯–೧೪೯). **ಅರಿಕೆ :** ೫. ಬಿನ್ನಹ ; ವಿಜ್ಞಾಪನೆ : ಈ ರತ್ನಮೃಷ್ಟಾನ್ನಶಾಕವಂ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಋಷಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಇಪ್ಪಾರೆ—ಎಂದು ಅರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಬತ್ತೀಪು. ೧೮) ; ಗಂಗವ್ವ ಕಾಶಿಗೆ ಹೊರಟಳು ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೮).

ಅರಿಕೆಮಾಡು = ತಿಳಿಸು ; ಬಿನ್ನವಿಸು : ಆ ಪಂಕಜನೇತ್ರೆ ಭೂನಾಥನಂ ಕುರಿತು ಅರಿಕೆಮಾಡುವೆನೆಂಬಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೮೨–೬) ; ರಾಯ ಭಾರಿ . . . ಮೈಸೂರಿನ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೦). [ಅಱಿ + –ಕೆ$_1$]

ಅಱಿಕೆಗಾಳಗ 'ಅಱಿಕೆಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಅಱಿಕೆಗಾಳೆಗ, ಅಱಿಕೆಗಾಳಗ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯುದ್ಧ : ವಿಕ್ರಮುಮಂ ಸೊಲ್ವಿನಮಾವರ್ಜಿಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆರಡಱಿಕೆಗಾಳೆಗಂಗಳೊಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೫). **ಅಱಿಕೆಗಾಳಗ :** ಕೂರಾಳ್ಗಳ ಗಂಡನಾದ ನರಸರಾಜನಱಿಕೆಗಾಳಗಂಗೊಳಲ್ ಬಂದಂ (ಚಿಕನಂ. ೪೬–೨೧).

[ಅಱಿಕೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಱಿಕೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರು ; ಮೈಮರವಿಲ್ಲದಿರು : ನಡದುಗುರ್ ಕರಗದೆರ್ದೆ ಪೊಯ್ಗುಳುಣ್ಮದ ಸರಸಮಱಿಕೆಗೂಡಿದ ಪರವಶಂ ಜಾರರೊಳ್ ಮೆಱೆದುದು (ಚಬಪು. ೯–೧೫). [ಅಱಿಕೆ + ಕೂಡು$_1$]

ಅಱಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಬಿನ್ನವಿಸು ; ತಿಳಿಸು : ಆತನಂ ಬಾಲ್ದಲೆವಿಡಿವೊಡೀಗಳೆಮ್ಮಾ ಕಾವರಾಯಂ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರ್ಕುಮಂತದಱಿನೀಯೊಸಗೆಯುಂ ನಿಮ್ಮೊಳಾಡುವುದೆಂದೆನ್ನಂ ಕಳಿಪಿದನೆಂದಱಿಕೆಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭–೬).

[ಅಱಿಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಱಿಕೆದಾಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ವಂದಿಸುತುಂ ವಂದ್ಯರನಭಿವಂದಿಸುತುಂ ಬುಧರನಱಿಕೆದಾಣದೊಳೆಸೆವಂ ತೊಂದಿಸುತುಂ ವಿಜಯಧ್ವಜವೃಂದಮನುತ್ತರದಿಗಂತಮಂ ಸಾರ್ತಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೨೯). [ಅಱಿಕೆ + ತಾಣ$_2$]

ಅಱಿಕೆನಾಯಕ, ಅರಿಕೆನಾಯಕ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮುಖಂಡ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ — ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊಗರಾಗಂ, ಅಱಿಕೆನಾಯಕಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅರಿಕೆನಾಯಕ** : ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬಾತನು ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಿಕೆನಾಯಕ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೨–೧೦). [ಅಱಿಕೆ + ನಾಯಕ]

ಅಱಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ತಿಳಿ : ಮಡದಿಯ ಬಡನಡುವೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಬಿಡದಿರ್ದದಱಭಿಧೇಯಂ ತಾನಾವೆಡೆಯೊಳಡಂಗಿರ್ದಪುದೋ ಅದನಾನಱಿಕೆವಡೆದುದಿಲ್ಲ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೩).
[ಅಱಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಱಿಕೆವೆಸರು (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರು : ಬೆಱಗುವಟ್ಟಂಗದ ಬೆವಱುವೆದೆಯ ಬೆಮರೊಱೆವ ಮೊಗದ ಮಲ್ಲುಕರ ಮಱೆಯಿಂದ ಮೊಗದೋಱಿದನು ಬಾದುರನೆಂಬಱಿಕೆವೆಸರ ಖಾನನೊರ್ವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೭೪). [ಅಱಿಕೆ + ಪೆಸರು (< ಪೆಸರ್)]

ಅಱಿಗದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ : ಅತ್ತಿವಟಿಲು ಪರ್ವಯನ ಅಱಿಗದೆ ಖ॥ಂ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪–೬೧ ; 1513).
[ಅಱಿ$_0$ (< ಅಱಿಲ್$_3$) + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಅಱಿಗುಱಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕುರಿಯಂತಿರುವವನು; ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ : ಇಂತೀ ಅಱಿವ ಮಱೆದು ನರಗುಱಿಗಳ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂದು ತಡೆಯಿಸಿಕೊಂಬ ಅಱಿಗುಱಿಗೇಕಱಿವಿನ ಮಾತು (ಮೆಱೆವಿಂ. ೩೪); ಕೊಱಸಿಕೊಂಬರು ಕೊರಳನಂತಂತಱಿಗುಱಿಗಳಕಟಾ ಕೃತಾಂತನ ಕುಱಿಗಳೇ ಪಾಪಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೨). [ಅಱಿ + ಕುಱಿ$_3$]

ಅಱಿಗುಱುಪು (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದ ಗುರುತು : ಕಟ್ಟದಿರ ಸುಖಮನಿನಿತಂ ಬಿಟ್ಟೇಗಳೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಬರೆದಱಿಗುಱುಪಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಲೋಕದೋಲೆಯನಟ್ಟದರಾರಾರ ಪಿತೃಪಿತಾಮಹರರಸಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೧೩). [ಅಱಿ + ಕುಱುಪು (< ಕುಱಿಪು)]

ಅಱಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಱಿಗೇರಿಯ ನಾೞ್ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೨–೩ ; 993). [ಅಱಿ$_0$ + ಕೇರಿ]

ಅಱಿಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.

ಅಱಿತ, ಅರಿತ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ : "ಜ್ಞಾನಂ—ಅಱಿತಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೦); "ಅಱಿತವಲ್ಲಿಯಂ ವೇದನಾಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೩೨); ಇವಱೊಳಾದಮಾನುಮಱಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಂ ಆಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೦); ಆಮಳಾಗಮದೋಱೆ ಮಿಕ್ಕು ತೋರ್ಪಱಿತದಳುರ್ಕೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೫೬; 929); ಮುನ್ನಿನ ಭವಮಂ ಬಂಧುಗಳನ್ನೆಱೆ ತಿಳಿವಱಿತಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆಯಿಂದಾದೊಡಮೇಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೯೪); ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಱಿತಮಂ ಮಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧); ಚಾಪವಿದ್ಯದೊಳಱಿತವುಂಟೋ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೩೪); ಹೊಸಹರೆಯದ ಲಲನೆಯರ ವಿಲಾಸಂ ನೃಪನಱಿತಮನೆಳಕುಳಿಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨–೩). **ಅರಿತ** : ತಾಯ್ಮಳಲಡಿಯ ತಳದಾಳದರಿತದಿಂ (ಸಂಸಪ. ೨೫–೧೨). [ಅಱಿ + –ತ$_3$]

ಅಱಿಪ, ಅಱಿಹ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯುವುದು ; ಅರಿಯುವುದು. ೨. ವಿಜ್ಞಾಪನೆ; ಬಿನ್ನಹ : ಇಂತು ವಿರಾಜಿಪ ರಾಜಾಸ್ಥಾನಕೆ ಸಂತಸದಿಂ ಪಡಿಯಱನಱಿಪದಿನತ್ಯಂತ ಚತುರ ಚಿತ್ರಿಕನೊರ್ವಂ ಬಿಂಕಂಬಡೆದೈತಂದು (ಜಯಕಾ. ೩–೪). **ಅಱಿಹ** : ೨. ಪ್ರಮಿತಿಪ್ರಮೆ–ಸಮ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಱಿಹ (ನಾಚಿರಾ. ೯); ಪರಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದೆ ಅಱಿಹಂ (ನಾಚಿರಾ. ೯).
[ಅಱಿ + –ಪ$_2$]

ಅಱಿಪು, ಅರಿಪು, ಅರುಪು, ಅರುಹು$_1$, ಅಱಿಹು$_1$, ಅಱುಪು, ಅಱುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಸು ; ಬಿನ್ನವಿಸು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕುಱಿತಂತು ಪೆಱರ ಬಗೆಯಂ ತೆಱೆದಿರೆ ಪೆಱಗರ್ಗಱಿಪಲಾರ್ಪವಂ ಮಾತಱಿವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೫); ಇನಿಸಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನಮುಂಟೆಂದಱಿಪಿದುದುಮನಿನ್ನಱಿಪುವೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೫); ಈತಂಗಱಿಪದ ಕಜ್ಜಮುಂ ವೈದ್ಯಂಗಱಿಪದ ಕುತ್ತಮುಂ ತೀರಲಱಿಯದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೩); **ಅರಿಪು** : ಭಕ್ತರಿಗರಿಪೆನು ಮೋಸವನು (ಕವಿಸೋ. ೫೧–೨). **ಅರುಪು** : ತಮ್ಮ ಆಗಮನಮಂ ರಾಜಸನ್ನಿಧಿಯೊಳರುಪೆಂದು ಪೇಳಲು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨). **ಅರುಹು$_1$** : ನಂಜಮನಿಗೆ ಬಂದು ಆಡಿಹೋದ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಸಂಗನು ಅರುಹಿದನು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೦); ಸ್ತ್ರೀ ಸುಲಭವಾದ ಬಿಂಕದಿಂದ ನನ್ನೊಡನೆ ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಅರುಹದಿರಬಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೫೦). **ಅಱಿಹು$_1$** : ಬಸವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನಱಿಹಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪವಾಡಮಂ ಗೆಲ್ದು (ಚೆಬಪು. ೬ ಸೂ). **ಅಱುಪು** : ಕಿವಿಯುತ್ತಲ್ ಸಾರ್ದು ಮೆಲ್ಲನಱುಪಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೫); ಜಗಕ್ಕಱಿಪಿದನೋಱೆಯಿಂದ ಮಾದಿಬ್ರಹ್ಮಂ (ಸಮುಪ. ೨–೧೪); ಬೇಕಾದರೆಮ್ಮನು ನೀನು ಕರೆಸುವುದಱುಪುವುದು . . . ಸಂಗತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೮); ಹಾವ ಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯನು ಜೀವಿಕಗೆ ಅಱಿಪುವೆನೆಂದೆಯ್ತುಹ ಭಾರತಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪–೪೩); ಎನ್ನ ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷೆಗಳ್ಗೆ ಕರ್ತಂ ಮಹೇಶ್ವರನೆಂದು ನೆಟ್ಟನಱುಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫); ಸ್ಥಳಮಹಾತ್ಮೆಯನೆನಗಱುಪೆನೆ ಮುನಿಕುಳ ನುಡಿದುದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೫–೨೬). **ಅಱುಹು$_1$** : ಬೊಪ್ಪಂಗಱುಹಿ ನಿನಗೆ ಎನಗಂ ಮತ್ತೆ ಸಂಪಾದ (ಬಸಪು. ೧೪–೨೨); ಭಾಸುರಾನುಗ್ರಹರಹಸ್ಯವನಱುಹಬೇಕೆಂದು (ತೊರರಾ. ೧–೨–೬); ಏವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮಹದಾನಂದವನಾವ ಬಗೆಯೊಳಱುಹುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೪೩).

ಅಱಿಪವೇೞ್ = ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು : ಈಗಳ್ ತಕ್ಕಂದದೆ ದೇವಿಯರ್ಗಾಂ ಪ್ರತಿಸಂದೇಶಮನೇನನಱಿಪವೇೞ್ವಿಂ ನಿನ್ನಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೯೮). ಅಱುಹಿಕೊಡು = ತಿಳಿಯಹೇಳು : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಱುಹಿಕೊಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧–೧೩). [ಅಱಿ + –ಪು$_1$]

ಅಱಿಮರುಳ್, ಅಱಿವರುಳ್ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾಗುವುದು ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆ : ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮನಂಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯಱಿದಱಿಮರುಳಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೧೦೦ ವ); ಅಱಿಮರುಳಾಗಿ ಹೋದರಯ್ಯಾ (ಲಿಂಗವ. ೧೩–೫೦). **ಅಱಿವರುಳ್** : ಬಹ್ವಾರಂಭದೊಳ್ . . . ಅಱಿದುಂ ತೊಡರ್ದೊಡೆ ನಾಡೆಯುಮಱು [ಱಿ] ವರುಳೆಂದಱಿವರೆನ್ನನುೞಿವರ್ ಬೞಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೫೯). [< ಅಱಿವು + ಮರುಳ್]

ಅಱಿಮರುಳ, ಅಱಿಮರುಳು, ಅಱಿವರುಳ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾದವನು ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯಾದವನು : ಕಿಱಿದುಂ ಬೇಗಮಱಿಮರುಳಂತು ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೪ ವ); ಎಲ್ಲಿತ್ತೋ ಸಗ್ಗಮಱಿವೊಡದೆಲ್ಲಿತ್ತೋ ನರಕವಕಟ ಅಱಿದಱಿಮರುಳಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೇೞ್ವುದೆ ಗೆಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೧೫); ಅಱಿಯದಱಿತವೆನಿಸುವ ಅಱಿಮರುಳಗೆ ನಗೆ ನಲ್ಲಱಿವನನುಗೊಳಿಸು (ಗೀತಗೋ. ೮೨–೧೬). **ಅಱಿಮರುಳು** : ಈ ಸಾವನಱಿಯದ ಅಱಿಮರುಳುಗಳ ಅಱಿವು ಮಾನಹಾನಿ ಕಾಣಾ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಆವಚಂ. ೧೧೧–೫೦೨). **ಅಱಿವರುಳ** : ಅಱಿವರುಳರಾದ ವಾದಿಗಳೆಂದರೇಂ ಪುಸಿಯೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೨೩). [ಅಱಿಮರುಳ್ + –ಅ$_7$]

ಅಱಿಮರುಳು 'ಅಱಿಮರುಳ' ನೋ.

ಅಱಿಮರುಳುತನ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಅಱಿಯದಿದನಜ್ಞಾನಮದ ಮತ್ಸರ ಮಹಾಮೋಹಾಂಧಕಾರದಲಱಿಮರುಳುತನದಿಂದ ಮಾಯಾ ಮೂಢಬುದ್ಧಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೯–೭–೪೭).
[ಅಱಿಮರುಳು (< ಅಱಿಮರುಳ) + –ತನ]

ಅಱಿಮಿ 'ಅಱು' ಪರಾ.

ಅಱಿಯಮಿಕೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಱಿಯದಿದಂ ಮಾಡಿದೆನೆನ್ನಱಿಯಮಿಕೆಗೆ ಸೈರಿಸೆಂದು ನೀಂ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೆಱಗೆಱಗು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೮). [ಅಱಿಯಮೆ + –ಇಕೆ]

ಅಱಿಯಮೆ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ: ನಿನ್ನಱಿಯಮೆಯೆ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮಱುಗಿಸಿದುದು ಪಾಪಕರ್ಮ (ಆದಿಪು. ೫–೯೫); ಮುನ್ನಮೆನ್ನಱಿಯಮೆಯಿಂದಿನ್ನೆವರಮನ್ನೆಯಮನಾಚರಿಸಿದೆಂ (ಪಂರಾನೂ. ೭–೧೧೬ ವ); ಕಿಡುತಂದುದು ಮನದಱಿಯಮೆ ನುಡಿಯ ತೊದಲ್ ಪಿಂಗಿಪೋಯ್ತು. . .ಶೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಚಂಪ್ರಪು. ೪–೨). ೨. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ; ದೋಷ: ಎಱಗಿದನಿತಱೊಳೆ ಮಱೆವಂ ಪೆಱರಱಿಯಮೆಗಳನೆನಿತ್ತನಾದೊಡಮದಱಿಂದೆಱಗಿ ಪತಿಗಾತ್ಮಪದದೊಳ್ ಮೆಱೆದಿರು ನೃಪರೊಳಗೆ ಧರ್ಮವಿಜಯಮದೀಶಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೫೭). [ಅಱಿ + –ಅಮೆ₂. / ತಮಿ. ಅಱಿಯಾಮೈ]

ಅಱಿಯಿಸು, ಅರಿಯಿಸು₂, ಅರಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿಳಿಸು: ಅದು ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಮಾಗಿಯುಂ . . . ಕಿವಿವೊಕ್ಕುಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತೆಯ್ದೆ ಪೊಕ್ಕುದನುದ್ಯತ್ಪುಳಕಂಗಳಿಂದಱಿಯಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೯); ತವರೂರ ಮಱೆಯಿಸಿ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಱೆಯಿಸಿ ಸವಿಗಳನಱಿಯಿಸಿ ನಮ್ಮ ದಿವರಾತ್ರಿಯೆನ್ನದೆ ಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿಸುವ ಗಡ (ಭರಚ. ೬–೩೯); ಅಱಿಯಿಸದಱಿಪುದು ಗುಣಮುಂ (ಚಕವಿ. ೧–೪೦). **ಅರಿಯಿಸು₂**: "ಅದನ್ನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರಿಗೆ ಅರಿಯಿಸಬೇಕು" ಎಂದಳು (ಚಕರಾ. ೩೯೬); ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಿಯಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿ ನನ್ನನ್ನು ಇಷ್ಟು ದೂರ ನಡಯಿಸಿ ತಂದೆ (ಶಿವಧ. ೩೮); ಇನ್ನಾರುಮರಿಯದಿಹ ಅರಿಯಿಸಲುಮಾಗದಿಹ ಜೀವಾತ್ಮಸಂಸ್ಥೆಯಿದು (ಮಲೆದೇ. ೨೭–೧). **ಅರಿಸು₃**: ನಮ್ಮ ನಿಜ ಮಾತೆಗಂ ಮಗನೆನುತ್ತರಿಸುತಿದೆ ದೇವ (ತುರಂಗ. ೭೦–೨೭); ಮುನಿಗಳ ಭಾವಕ್ಕೆ ಅರಿಸದ ಶಾಸ್ತ್ರಕೆ ಸಿಲುಕದ ವೇದಕೆ ಕುರುಪಿಡಲರಿಯದ ಚರಿತನನು (ಸುಸಾರ. ೧೧೦–೫). [ಅಱಿ + –ಇಸು₃]

ಅಱಿಲ್₁, ಅರಿಲ್, ಆಱಿಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕಿ; ತಾರೆ: "ಅಱಿಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೯); "ಅಱಿಲ್—ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಮೀನ್, ತಾರಗೆ, ಅಱಿಲ್—ಇ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ. ೪–೪೩); ಎಸೆದುದು . . . ಮಿಸುಪಱಿಲೆಂಬರಲ್ಗಣೆಗಮಳ್ಕದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆವೆಣ್ಗಳೊಡ್ಡನಾರ್ದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬–೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಱಿಲಗೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೧೪). **ಅರಿಲ್**: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡನುದಯಿಸಿದರಿಲ್ಗಳಿಂ ಗಗನಚಕ್ರಮೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ (ಮರಾಚ. ೫–೮೮); ಅರಿಲ ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೬); ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು (ದೀಪಸು. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಗದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೬). **ಆಱಿಲ್**: ವಿಯತ್ತಳೋದರದಿನೊತ್ತಿದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಱಿಲನೆಯ್ದೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರನಿಸ್ವನಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೪–೧೦೫); ಏೞುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ ತಳ್ತಾಱಿಲಂ ಪೊಯ್ವೆಂ ತೂಱುವೆನೈದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಱಿಲ್₂ 'ಅಳಿಱ್' ನೋ.

ಅಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ, ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: "ಪೆಸರಪ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನಲರ್ವಟ್ಟೆಯಾಗಸವಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ ಸಗ್ಗಿಗವಟ್ಟೆಯೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). **ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ**: "ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೆನಲಾಕಾಶವು" (ಕಶರ. ೫); ಪಗೆದಲೆಗಳರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಚ್ಚಣಿಸುತಿರ್ಪನಂ (ನರಚ. ೧೦೪ ವೃತ್ತಿ); ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯಂ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿದನರಿಯೆ ಪೊಳ್ತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯–೧೮).
[ಅಱಿಲ್₁ + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಅಱಿವಗೆ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವೈರಿ; ದಡ್ಡ: ಜೋಗಗೆಳೆಯರೆಣ್ಬರೇಱಿ ವರ್ಮನ್ನಮಱಿವಗೆಗಳಿೞಿವೋದ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೆಂಬಂತಿರಿರ್ಬದಿಯೊಳಮೆಲ್ಗಳ ಸಾಲ್ಗಳ್ ತೋಱೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦–೨೬).
[ಅಱಿ + ಪಗೆ₂]

ಅಱಿವಣ (ನಾ). ತಿಳಿಯುವುದು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸರ್ವಭವದಲ್ಲಿ ಬಂದಾ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲಾಯೆಂದು ಮತ್ತಿನ್ನೇನಱಿವಣ (ಅಱಿಮಾ. ೧೮೦). [ಅಱಿ + –ವಣ]

ಅಱಿವರುಳ್ 'ಅಱಿಮರುಳ್' ನೋ.

ಅಱಿವರುಳ 'ಅಱಿಮರುಳ' ನೋ.

ಅಱಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ಮತ್ತಂ ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ . . . ಜಾತ್ಯಶ್ವದಂತೆ ಬೇಗಮಾಗಿ ಕೋೞಿಕಾಳಿಕಾಱನಂತೆ ಬೞಿಯಱಿವಿಡಿದು ತುಂಬಿನ ನೀರನುರ್ಚಿವಾಗಳಡೆ ಪರಿದು ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯುಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ); ಮುನಿಪದಪದ್ಮಕ್ಕೆಱಗಿ ಜಿನರೂಪಮೆಂಬೊಂದಱಿವಿಡಿದಘಬಲಮನಲೆದು ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೫೧). [ಅಱಿ + ಪಿಡಿ₁]

ಅಱಿವು, ಅರಿವು, ಅರುವು, ಅರುಹು₂, ಅಱುಹು₂ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ: ಅಱಿವು ಧರ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕ ನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೧; 800); ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಱಿವ ತೋಱಿದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು (ಮಹಾದೇ. ೨೦–೨); ಅಱಿವು ಮಱವೆಗಳೆನಿಪ್ಪೆರಡಱ ಮಧ್ಯಾವಸ್ಥೆಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೧೮೯); ಅಱಿವನಱಿದಡೆ ಜೀವ ನೆಱೆ ಸದಾಶಿವನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೦). **ಅರಿವು**: ಪುಸ್ತಕದಿ ದೊರೆತರಿವು ಮಸ್ತಕದಿ ತಳೆದ ಮಣಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೦); ದೇವಾ ನನ್ನ ನಿನ್ನರಿವು ಮುಗುದೆಯ ಕಡು ನೇಹದಂತೆ (ಪ್ರಣಸ. ೪). **ಅರುವು**: ಬೆಳಗಾಗುವಷ್ಟರೊಳಗೆ ಗಂಡ ಸತ್ತುಹೋದನು ಹೆಂಡತಿಯು ಅರುವು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೫೩); ಶ್ರೀ ಗುರುವೆ ಅರುವೆ, ಶರಣಾಗಿ ಬರುವೆ (ಅರಳು. ೩); ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತರೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅರುವು ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೦೨). **ಅರುಹು₂**: ಆಳಿಯಿಂದರುಹಾಗಲಾಕೆ ಕೇಳಿದಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೦–೩೯); ಅರುಹಂ ತೊರೆಯ ಬೇಡೈ ಬಲವೇ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೧–೧೪). **ಅಱುಹು₂**: ನಿಜವ ನೆಮ್ಮಿ ಅಱುಹ ಕಂಡೆ ಅಱುಹಿಂದ ಆಚಾರವ ಕಂಡೆ (ಲಿಂಗವ. ೧೧–೪೦); ಅಖಿಳ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಱುಹನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೧–೨೬); ಅಱುಹನೊಳಕೊಂಬಱುಹಿಂಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ವಿವೇಕ. ೫೦).

ಅಱಿವು ಮರುಳಾಗು = ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗು: ಈ ಎರೞ್ ಮಕ್ಕಳುಮ್ ನಾನೆಣಪೆನ್, ಅಱಿವುಮರುಳಾದರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೩೯). ಅಱಿವಿಂಗೋಜ = ವಿದ್ಯೆಗೆ ಗುರು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪುಟ್ಟಿದನುದಾತ್ತಸತ್ವಂ ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಬುಧೇಂದ್ರವಂದ್ಯನಱಿವಿಂಗೋಜಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೮; 915).

[ಅಱಿ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱಿವು; ಕೊಡ. ಅರಿವ್; ತುಳು. ಅರುಪು, ಅರುಹು; ತೆಲು. ಎಱುಕ, ಎಱುಗು]

ಅಱಿವುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಅಱಿವುಗೆಡಿಸುತ್ತುಮಲ್ಲಾತೆಱದಿಂ ವೆಸೆಗೆಡಿಸದಿರದು ವಿಷಯಸಮೂಹಕ್ಕೆಱಗಿ ಬಿಡದಂತೆ ಪತ್ತುವ ಮಱುಕಂ ದಿಙ್ಮೋಹದಂದ [ದಿಂ ಮಾನಿ]ಸರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮). [ಅಱಿವುಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅಱಿವುಗೆಡು, ಅಱುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲವಾಗು ; ವಿವೇಕತಪ್ಪು : ಇಂತೀಲೋಕದೊಳ್ ರೂಪುಗಾಣಲೊಡಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟಱಿವುಗೆಟ್ಟೆನ್ನಂತೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಪೇಱೊಲವಿಂದಿಂತೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟರಾರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೧). **ಅಱುಹುಗೆಡು** : ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಜೆಗೆಟ್ಟಱುಹುಗೆಟ್ಟತಿಲಲ್ಲೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೫೫). [ಅಱಿವು + ಕೆಡು]

ಅಱಿವುಮಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯವಾಗು ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಮರೆ; ಮೈಮರೆ : ಅಱಿವುಮಱೆದಪಕೀರ್ತಿನಾರಿಯ ಸೆಱಗ ಹಿಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೭). [ಅಱಿವು + ಮಱೆ$_1$]

ಅಱಿವೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅಱಿಸೆಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಆದಱ ತದನನ್ತರ ಸಿರಿಪಲ್ಲಿಪಾಲೆ ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಪಡುವಣ ದಿಸಾಭಾಗದ ಕೆಳಗೆ ಅಱಿಸೆಣೆ ಅದರ ತದನಾನ್ತರ ಎಣೆತೊಣೆಯ ಮಟ್ಟಱಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೭ ; ೧೧ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಱಿಹ 'ಅಱಿಪ' ನೋ.

ಅಱಿಹಿಸು, ಅಱುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ತಿಳಿಸು : ನಿಮ್ಮಿನಿಬರ್ಗೆ ಮೊದಲಾತನೇ ತಾನೆಂದಱಿಹಿಸಲ್ಕೆ ನಾಣ್ಚಿ . . . ಮಹಾದೇವನಱಿಹಿಸೆಯಱಿದು ಮಱಹಿಸೆ ಮಱೆವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೮೦). **ಅಱುಹಿಸು** : ತತ್ತನಯನಾಸ್ಥಿತಿಯನಱುಹಿಸೆ ಕೇಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೬) ; ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲ ಮುಱಿದು ಮೈಯಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯುರು] ಹಿಸಿ ಯುಧಾಮನ್ಯುವ ವಿದಾರಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೨) ; ನಮ್ಮಯ ಬರವ ನಿಮ್ಮವಗಱುಹಿಸುವುದು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೪೫).

ಅಱುಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ತನಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಜ್ಞಾತೃ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಅಱಿವುದೇನು ? ಅಱುಹಿಸಿಕೊಂಬುದೇನು ? (ಆದವ. ೯೨).

[ಅಱಿಹು$_2$ (< ಅಱಿವು) + -ಇಸು$_3$]

ಅಱಿಹು$_1$ 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅಱಿಹು$_2$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱು$_1$ 'ಆಱು$_1$' ನೋ.

ಅಱು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ. 'ಅಱುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[? . / ತಮಿ. ಅಱು = ಸ್ನೇಹ ; ಪ್ರೀತಿ]

ಅಱು$_3$ (ನಾ). ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪತೆಯಿಂದ ಒದಗುವ ರೂಪ. 'ಅಱುಗಂಡುಗ', 'ಅಱುದಿಂಗಳ್' ಪರಾ. [< ಆಱು$_3$]

ಅಱುಂಬು, ಅರಪು, ಅರಬು, ಅರುಬು$_2$, ಅಱಿಂಬು, ಅಱಬು, ಅಱುಬು (ನಾ). ೧. ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ : 'ಅಱುಂಬುನೀರ್' ಪರಾ. **ಅರಪು** : 'ಅರಪುಕತ್ತೆ' ಪರಾ. **ಅರಬು** : ಈ ಏಕಾಗ್ರತೆಯು ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಚಾರದ ಬರವೂ ಅರಬೂ ಬೀಳುವುದು (ವಿಚಾಪ್ರಂ. ೫೮). **ಅರುಬು$_2$** : ೧. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೀನೀರಿನ ಅರುಬು ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಸು. I, ೧೮೫). **ಅಱಿಂಬು** : ೨. ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಗುಣಿ, —ಕಾಲುವೆ : ದಿವಸಕರಾಪಸಾರಣದೊಳ್ಪೆದಿಸಿ ಬೆನ್ನನೆ ಬರ್ಪ ಪೆರ್ವಲಕ್ಕವತಮಸಪ್ರಚಂಡಚರರಿಕ್ಕಿದ ಸೊಪ್ಪೆನೆ ಬೆಂದಱಂಬಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುಱಿಂಬಿ]ನೊಳ್ ಕವಿಲ ಬಿಸಿಲ್ಗಳೇಂ ಮಱಸಲಾರ್ತುವೊ ತೀವ್ರಕರಾಭಿಘಾತದಿಂದವನಿಯ ಬೆಂದ ಪುಣ್ಗಲೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಕೆಂಗಲೆಗಟ್ಟಿದಂದಮಂ (ಅನಂಪು. ೭-೬೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨ ನೋ). **ಅಱಬು** : ೧. ಇಂದುವಿನೊಳುರಿಯುಂಟೆ ಸಿಂಧುವಿನೊಳಱಬುಂಟೆ ಸಂದ ನೀರನೊಳು ಭಯವುಂಟೆ ಭಕ್ತಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೬). ೩. ಉತ್ಪಾತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದೋಷಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಕುಳಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕರೆದು ತಂಪು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ; ದೋಹನ ಕ್ರಿಯೆ : ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಗೋಬೃಂದವನಿಲ್ಲಿ ತಂದು ಮುದದಿಂದಱಬಂ ಕಱೆ ಎಂದೊಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೦) ; ತುಱುವನೆಲ್ಲವ ತರಿಸುಯಿಲ್ಲಿಯೆ ಅಱಬ್ಬ[ಬ] ಕಱೆಯಲು ಬೇಹುದೆನೆ ತಾನೆಱಗಿ ಜೀಯೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪). **ಅಱುಬು** : ೩. ಮೆಱೆವ ಯಕ್ಷಿಯ ಮುಂದೆ ಅಱುಬನು ಕಱೆದರಾನಂದಾಶ್ರು ಕಣ್ಣಿಂ ಕಱೆಯೆ ದೇವಕಿಗಾಗ ಗೋಪಕುಮಾರಕರುವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭).

[< ಆಱು$_1$ + -ಬು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱುಪ್ಪು = ಬರ, ಕ್ಷಾಮ, ಕೊರತೆ ; ಅಱುವು = ನೀರುಬತ್ತಿ ಹೋದ ಕಾಲುವೆ]

ಅಱುಂಬುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ತೋಡಿದಾಗ ಬರುವ ನೀರು : ಪಥಿಕರಱಲ್ಗೊಂಡು ತೋಡಿದಱುಂಬುನೀರ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬). [ಅಱುಂಬು + ನೀರ್$_1$]

ಅಱುಕಾಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲಾಳು ; ಕಟಾವುಮಾಡುವವನು : ಯಾಸ್ಥಳದೊಳಗೆ ಬಂದ ದೇವದವಸಯಱುಕಾಱರಲ್ಲಿ ಯಾದೇವರ ದೇವಕಾರ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟ ವೊಟ್ಟಲಿಂಗೆ ಭತ್ತ ಬಳ್ಳವೊಂದು (ಕಇ. I, ೨೫-೮೮ ; 1186). [ಅಱು ? + -ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಅಱು = ಕೊಯ್ಯು, ಕತ್ತರಿಸು]

ಅಱುಕುಳಿ (ನಾ). ಆರಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು ; ಒಣಗುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದುದು (?) : ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಪೋರ್ಕುಳಿ . . . ಅಱು [ಪಾಠಾಂ. ಮಱು, ಕುಱು] ಕುಳಿ, ಪೆಂಕುಳಿ, ಇಱುಕುಳಿ, ಆಯ್ಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + -ಕುಳಿ$_3$]

ಅಱುಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ : ಕೞನಿ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯಾ ಕೆೞಗೆ ಆ[ಅ]ಱುಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮ ; 776) ; ಮುಂಗಾರಗೆಱೆಯ ಕೆೞಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಕೞನಿ ಕೆರ್ಗೆಱೆಯ ಕೆೞಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಕೞನಿ ಈ ಎನೆತ್ತುಂ ಜಡಿಯಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೋದು (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೦-೧೨೫ ; 797) ; ಕೋಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಬ್ಬೆದೆ ಮಣ್ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮-೨ ; 825) ; ತ್ರೈಲೋಕವೊೞಲ ದೊಮ್ಬಬ್ಬೆ ಆಳುತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಱುಗಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೫ ; 900). [ಆಱು$_3$ + ಖಂಡುಗ]

ಅಱುಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಆರುಗದ್ಯಾಣ : ಅಱುಗದ್ಯಾಣ ರಾಣಿ (?)ದೆ ಪನ್ನೆರಡುಗದ್ಯಾಣ ದಣ್ಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೭-೧೯ ; 790).

[ಆಱು$_3$ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಱುಗಯ್ (ನಾ). ಆರು ಕೈಗಳಷ್ಟು ; ಆರು ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕೊಟ್ಟ ವೃಂದಾವನದ ಹೂದೋಂಟ ದೇವಾಲ್ಯದಿಂ ಬಡಗಲು ಅಱುಗಯ್ಯಗಲ ಹನ್ನೆರಡು ನೀಳದ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೩೩-೨೯ ; 1240). [ಆಱು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಅಱುಗಳೆ (ನಾ). ಆರುಕೊಳಗ (?) : ಆಱುವತ್ತು ಖಂಡುಗದೀರಱುಗಳಮದು ಪೊಂಗಳಯ್ದು ಪಣಮಯ್ದುಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೬-೭) ; ಯಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಪಡುವಗೆಱೆಯಲಿ ಅಱುಗಳ ಗದ್ದೆ ಅಱುಗಳ ಹೊಲಯಿಷ್ಟನು ನಡೆಸಬಹೆವು (ಎಕ. IX, (S) ಕಾನಕಾ. ೪೯-೮ ; 1368).

[ಆಱು$_3$ + ಗಳ$_0$ (< ಕೊಳಗ)]

ಅಱುಗಾವುದ (ನಾ). ಆರುಗಾವುದ ದೂರ: "ಆಱುಗಾವುದಂ, ಆಱುಗಾವುದಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). [ಆಱು$_3$ + ಗಾವುದ]

ಅಱುಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಗದ್ದೆ; ನೀರು ಇಂಗಿದ ಗದ್ದೆ: ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲ ನಖರೇಖೆಯಂತಿರಱುಗೆಯ್ಗಳೊಳಾದುವು ಕೂಡೆ ಬೀಡೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಱುಗೆಱೆ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಕೆರೆ; ಒಣಗಿದ ಕೆರೆ; ನೀರು ಇಂಗಿಹೋದ ಕೆರೆ: ಕಂಪಲ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ ಬೀಡೆವೊಗಿರ್ದ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೨); ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಱಿಡುಗೊಱೆಯುಂ ಮಾಱು . . . ತುಡುಜೊಡರಱುಗೆಱೆಯೆಂಬಿವು ಪಡೆಯವು ಬಿಂದುವನುದಂತವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ದುಂ (ಶಮುದ. ೧೭೧). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಅಱುಗೇಣ್ (ನಾ). ಆರುಗೇಣು: ಆಱುವೆರಲ್, ಅಱುಗೇಣ್, ಆಱುವತ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ). [ಆಱು$_3$ + ಗೇಣ್]

ಅಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ವಿದ್ದೆಯಂ ಗುಣಕಱುಗೊಂಡು ಕೊಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸಮುಪ್ಪಿನಮೀವ ನಿನ್ನ ದಕ್ಷಿಣೆಯದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧); ಗುಣಕಱುಗೊಂಡಂ (ಶಮುದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱುಚು, ಅರಚು, ಅಱಚು, ಅಱಿಚು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಒರಲು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಕಿರುಚು; ಒರಲು: "ಅಱುಚು – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ); ಅಱುಚದೆ ಪೋ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭೨). **ಅರಚು**: ರಾವುತ ಬಿದ್ದನೆಂದರಚಿ ಮಾವುತ ಪಿಡಿದೀವುತ ಅಂಕುಶದೊಳಗೆ ಕೋಯೆನುತಿಟ್ಟ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೬೪); ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ಹೆಣ್ಣುದನಿಯೊಂದು ಛಿಟಾರೆಂದು ಅರಚಿ ಮೌನವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿತು (ಮಹಾಲ. ೧೧೨). **ಅಱಚು**: ನಿನದಂಗೆಯ್ದಱಚುತ್ತುಮೆಯ್ದೆ ಪರಿತಂದಾನಂದದಿಂದೊಂದನೊಂದನಲಂಪಿಂದಮುರ್ದಪ್ಪಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೮); ಕಾಗೆ ಸಾಕಿದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿ ಕೂಗುವುದು ಸುಸ್ವರದೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಕಾವು ಕಾವೆಂದಱಚುವುದೆ ಹೇಳು (ಬಸವಪು. ೩-೭೯); ಹರಿಯೊಡನೆ ಜಂಬುಕನಱಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊರಲಿ]ದರೆ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೬). **ಅಱಿಚು**: ಕಾಗೆಗಳಂತಱಿಚಿ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲುಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂತೊಱಲಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೦); ತರಣಿ ಸಮುಂತು ನಮ್ಮಧಿಪನಾಗಿಯುಮಿಂತೞೆಕಾಯ್ದನೆಂದು ತತ್ಸರಸಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆಯ್ದಱಿಚುತಿರ್ದಪುದೆಂಬಿನಮಾ ನಿದಾಘ ಭೀಕರತರ ತಾಪವೇೞ್ಗೆಗೆನಸುಂ ನಿಲಲಾಱದೆ ಚೀಱುತುಂ . . . ಇರ್ದುದು ಕೋಕಸಂಕುಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೨೯); ಘುಮ್ಮಿಕ್ಕೆ ಕೂರುಮನಱಿಚೆ ದಿಕ್ಕು ವಿದಿಕ್ಕು ಧಿಗ್ಗೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೭); ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯ ವೊಲಱಿಚುವಂ ವಾಚಕನೇ (ನೀತಿಸಾ. ೩೪). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಱಚು]

ಅಱುತು 'ಆಱು$_1$' ಪರಾ.

ಅಱುತೆಱ (ನಾ). ಆರುಬಗೆ, —ವಿಧ: ಸಂಪಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರಸುವರ್ತಕನೆಂದೆಂಬಱುತೆಱದಣ್ಪು ಕರಂ ಮನಸಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೫). [ಆಱು$_3$ + ತೆಱ$_1$]

ಅಱುದಿಂಗಳ್, ಅರುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಆರುತಿಂಗಳು; ಅರ್ಧವರುಷ: ಆಱುದಿಂಗಳೊಳಾ ಆಯ್ನೂಱು ರಥಮಂ ಸಮೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೭-೫); ಪೂಣ್ದತೆಱ [ದೊಂ] ದಱುದಿಂಗಳೊಳೊಂದು ಮೂಱು ತಿಂಗಳೊಳೆ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೦); ಆಱುದಿಂಗಳ್ವರ ಜಿನಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫-೫); ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಗೊಂದು ದಿನದಂದದಿಂದಮಱುದಿಂಗಳ್ ನೆಱೆಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೬ ವ); ಅಱುದಿಂಗಳನಿತಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಗಲ್ (ರೇವಣ. ೧೦೧-೫೭). **ಅರುದಿಂಗಳು**: ಜಲ್ಪಿಸಲು ಅರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಪ ನವಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರುಸಂಜೆಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯-೩೬). [ಆಱು$_3$ + ತಿಂಗಳ್]

ಅಱುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ನೀರು; ಇಂಗಿಹೋದ ಜಲ: ಮಱುಗಿದಱುನೀರ ಮೀಂಗಳ್ವೊಲಾದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೭-೧೨); ಆಱುನೀರಾಗಿರೆ ತಾಯ್ಮೞಲ್ವರಿಗವಿಾ ವಾರಾಶಿಯುಂ ತುಳ್ಕಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೩); ಬಱುಗೊಳದವೊಲಾಯ್ತಕ್ಷಿ ಮಱುಗಿದುದಱುನೀರ ಮಿಾಂಬೊಲಿಂದೆನ್ನ ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೬); ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಡಗೊಂಡೆ ಬಂದು ತಾಂ ಪದೆಪದಱುನೀರನೆಯ್ದದೆಯುಮಲ್ಲಿಯ ಕೊಱಕ್ಕೆಸಱಲ್ಲಿ ಬೀೞ್ವವೋಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ನೀರ್$_1$]

ಅಱುನೀರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಹಳ್ಳ; ಒಣಗಿಹೋದ ಹಳ್ಳ: ಅಱುನೀರ್ವಳ್ಳಂ ನೆೞಲ್ಗುಂದಿದ ತರುನಿಚಯಂ (ದಶಕು. ೩-೧೨). [ಅಱುನೀರ್ + ಪಳ್ಳ]

ಅಱುನೂಱು, ಅರುನೂರು (ನಾ). ೧. ಆರುನೂರು: ಕಲಿದೇವರಿಗೆ ಆಱುನೂಱು ಮರದ ತೋಣ್ಟ (ಇಎ. ೧೯೪೭. ಹಾನಗಲ್. ೨೮೬-೧೪; 974); ಐಸಾಸಿರದಱುನೂಱವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ). ೨. ಆರುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?): ಚೋಳಧನಞ್ಜಯನೆ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಆಱುನೂಱು ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೨-೧; 750); ಈ ಅಱುನೂಱು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮುಂ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೭; ೮ನೆಯ ಶತ); ಕನ್ನಡಮೆರಡಱುನೂಱಱ ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೨). **ಅರುನೂರು**: ೧. ಸಾವಿರದ ಅರುನೂರ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯಾ ವೊರುಶಯಿಾಶ್ವರನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾಘ ಶುಧ ೫ಲ್ಲು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪-೬; 1688). [ಆಱು$_3$ + ನೂಱು]

ಅಱುಪು 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅಱುಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱುಬೋನ (ನಾ). "ಆರುಬಗೆಯ ಅನ್ನ" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ); ತಱಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಹೂಸಣಂಬ ಹೂರಿಗೆಗಳಂ ಆಱುಬೋನ ಫೇಣಿ ಗಾರಿಗೆ ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಱುಸೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮೫). [ಆಱು$_3$ + ಬೋನ]

ಅಱುಮೆ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಲಲ್ಲೆ; ಮುದ್ದು: "ಅಱುಮೆಯುಂ ತಾಂ ಲಲ್ಲೆಯೆನ್ನಲಿವು ಮುದ್ದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೦). [ಅಱು$_2$ + -ಮೆ$_1$]

ಅಱುಮೆ$_2$ (ನಾ). ಆರುಬಾರಿ, —ಸಲ: ಅಱುಮೆ . . . ಆಱುವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೫). [ಆಱು$_3$ + -ಮೆ$_2$]

ಅಱುಮೊಗ (ನಾ). ಆರುಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಷಣ್ಮುಖ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ: "ನವಿಲ್ದೇರಂ ಬಗೆಯಲಱುಮೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲ್ . . . ಷಣ್ಮುಖಂಗಮುರ್ವವು ನಿರುತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧); ಮಾದೇವಿಯೆಱಕದಱುಮೊಗನೊಡನೆ ಕಱೆಗೊರಲನೊಪ್ಪಿರ್ದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೬). [ಆಱು$_3$ + ಮೊಗ. / ತಮಿ. ಆರ್ಮೊಗಂ]

ಅಱುಮೊೞ (ನಾ). ಆರುಮೊಳ: "ಆಱುಮೊೞಂ, ಆಱುಮೊೞಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಆಱು$_3$ + ಮೊೞ]

ಅಱುಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ (÷). [ಅಱುಲು$_0$ (< ಆಳಿಱ್) + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಅಱುವಗೆ (ನಾ). ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ; ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು: ಆಱುವಗೆಯಂ ತೊಱೆದು ಪರಿಯೊಳಿರೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೧೫). [ಆಱು$_3$ + ಪಗೆ]

ಅಱುವಡಿ, ಅರುವಡಿ (ನಾ). ೧. ಆರುಮಡಿ; ಆರರಷ್ಟು: ಆಱಕ್ಕೆ-ಅಱುವಡಿ, ಅಱುವತ್ತು (ಶಬ್ದಮ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ). **ಅರುವಡಿ** : ೨. ಆರನೆಯ: ಆಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಆರುವಡಿ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯ ಮಹಾಸನ್ನಿಧಾನದ ಕಯ್ಯುಮ್ರೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೫೪-೪).

[ಅಱು₃ + ಮಡಿ₃]

ಅಱುವಣ, ಅಜವಣ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರದಕ್ಕಱುವಣಗದ್ಯಾಣವಿಪ್ಪತ್ತು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೮; 1007); ಎರಡಱುವತ್ತು ಪೊನ್ನಱುವಣಂ ಸಮಕಟ್ಟಿನೆ ಮಾಡಿ (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೩೯; 1071); ಅಱುವಣ ಪಣ ವೊಂದು (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೪-೩೭; 1097); ಸೋವರ ಸೋಮಗೌಡ ಹಿಟ್ಟುಕಾಱರಿಗೆ ಅಱುವಣ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಹಂನೆರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ ಕೋಲುಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೬೦; 1265); ಕೆಱೆಯ ತೋಂಟವಱುವಣದಿಂ ಕೆಱೆಗೆ ತೆರುವ ಗದ್ಯಾಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩; ಹಾವೇರಿ. ೭೦-೨೭; ?). **ಅಜವಣ** : ತ್ರಿಲೋಚನ ಪಂಡಿತರ್ಗೆ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಅಜವಣದ ಮತ್ತರ್ ಮೂವತ್ತು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೧-೩೮; 1060).

ಅಱುವಣದ ಗೌಡು = ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ರಿಯಾಯಿತಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವಾತ: ಸಮಸ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯ ನಗರಂಗಳು ಕಬ್ಬಾಹುನಾಥ ಅಱುವಣದ ಗೌಡುಪ್ರಜೆಗಳು ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೪೭-೩೭; 1296). [ಅಱು₃ + ಪಣ₃]

ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ 'ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಅಱುವತ್ತಿಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತಿದ ಅರುವತ್ತು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬೆಳೆ ಬರುವ ಭತ್ತ; ಎರಡೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಕೊಡುವ ನೆಲ್ಲು: "ಷಷ್ಟಿಕ - ಅಱುವತ್ತಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩); "ಮಾಸದ್ವಯೋದ್ಭವ — ಅಱುವತ್ತಿಗನ ನೆಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೫). [ಅಱುವತ್ತು + -ಇಗ]

ಅಱುವತ್ತು, ಅರವತ್ತು, ಅರುವತ್ತು (ನಾ). ಆರನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ಲಬ್ಧ; ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಅಱುವತ್ತು ಬಾಡಮು ನಾಱುತ್ತಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೪೫-೧೧); ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಱುವತ್ತು ಯೋಜನ ಮೊೞಂಪ್ರಪ್ರಸ್ಥಮೆಂಬುದು ಪೊೞಲ್ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮ ವ); ಅಱುವತ್ತು ತುಂಬಿದೊಡೆ ಮಱುವಾತುಬೇಡೆಂದು ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). **ಅರವತ್ತು** : ಅರಿಯೆ ಅಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಅರುವತ್ತು** : ಅರುವತ್ತು ಮೂವರ ತ್ರಿಪದಿ (ಕವಿಜ. II, ೧೫೩).

ಅಱುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆ = ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳು: ಗುತ್ತಿಗೆವಿಡಿದಂತೆ ನೆಱೆ ಸಾಧಿಸಿದಱುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆಗುಱುಹ ವೃತ್ತ ಕುಚಾನ್ವಿತೆಯರ ಪರಿಕೆಯ ನೋಡು ಚಿತ್ತಯಿಸೆಂದರಂಗಜನ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೧). ಅಱುವತ್ತುಮೂವರು = ತಮಿಳು ಶೈವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅರವತ್ತುಮೂರು ಮಂದಿ ಪುರಾತನ ಭಕ್ತರು: ಅಭವನಂಗೇಱಿ ದುತ್ತಮಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳಱುವತ್ತುಮೂವಱೊಳು (ಬಸವು. ೧೧-೮); ಧರೆ ಬೆರಲೆತ್ತಿ ಬಣ್ಣಿಸುತಿರಲ್ ಪೊಗಳ್ವಂ ಘನಭಕ್ತಿಯಿಂ . . . ಶರಣೆನೆ ಕಾವರಂ ಸುಕೃತಜೀವರನೊಲ್ದಱುವತ್ತುಮೂವರಂ (ತ್ರಿಷುವಿ. ೧-೪೩).

[ಅಱು₃ + ಪತ್ತು₃. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱುಪತು; ತುಳು. ಅಜಿಪ, ಅಜಿಪ್ಪ, ಅಜಿಪ; ಕೊಡ. ಅರುವದಿ; ತೆಲು. ಅಱುವದಿ, ಅರುವೈ, ಅರವೈ]

ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲ್, ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಅರುವತ್ತು ಮನೆ, —ಕುಟುಂಬ: ಗಾವುಂಡುಗಳುಮಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಂ ತೋಂಟದಲೊಂದು ಬಳ್ಳಿಯುಂ ನಡೆಯಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೨೦; 1005); ಧಾರಕ್ಕಮಂ ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಒಕ್ಕಲ[ಲ್ಲಿ]ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಾ [ಗೌ]ಡಿಗೆ ೧ (ಇಇ. XI, ೨೭೪-೩೩; 1080); ದೇವಂಗೇರಿಯ ಸಾಯಿರ ಪರಿವಾರಂ ಅಱುವತ್ತು(ತ್ತೊ)ಕ್ಕಲುಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೫-೩೨; 1210). **ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್** : ಭೂಸುತರಪ್ಪಱುವತೊಕ್ಕಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೧೭-೩೯; 1196). [ಅಱುವತ್ತು + ಒಕ್ಕಲ್₃]

ಅಱುವದಿಂಬರ್ (ನಾ). ಅರುವತ್ತು ಮಂದಿ, —ಜನ: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಕ್ರಾನ್ತಿಯ ನ್ದು ಗಾವುಣ್ಡನಾ[ಗಿ]ಯಮ್ಮಗಮಱುವದಿಂಬರ್ಗ್ಗಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೩-೧೭; 970); ನಾಲ್ವತ್ತೆಣ್ಬರುಮಱುವದಿಂಬರುಮೆಪ್ಪತ್ತಿರ್ವರುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೩೩೩).

[ಅಱು₃ + ಪದಿಂಬರ್]

ಅಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಆಱೆತ್ತೋನ್ ಪಜ್ಜು ಮಹಾಪಾಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲ್ಕೊರಿ ಪೋಗುಗೆ ಈ ಪಟ್ಟಂ ಅಱುವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುನು. ೧೫೧-೧೦; ?).

[?. / ತಮಿ. ಅಱುವಿಡು = ಬಾಕಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ವಸೂಲುಮಾಡು]

ಅಱುವುಳ್ಳಿ, ಅಜವುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸೌದೆ, —ಪುಳ್ಳೆ: ನಿಱುಗುವ ಶಿವಧ್ಯಾನಮುಂ ಕೆಡಿಸೆವೆಂದು ಬಗೆದಱುವುಳ್ಳಿವೊತ್ತವನ ಮೇಲಡಿಕಿಚ್ಚಿಡಲ್ಕಱೆದನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೫೪). **ಅಜವುಳ್ಳಿ** : ನೆಱೆ ಚತುರ್ಭುಜನ ಹೆಣಿಕೆಱೆಯರಿಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಥನಜವುಳ್ಳಿವೊತ್ತ ಕಥೆಗಳನವಱೊಳೆ (ಸಾಸಂಚ. ೨-೧೯). [ಅಱು₁ (< ಅಱು₁) + ಪುಳ್ಳಿ]

ಅಱುವೆ, ಅರಿವೆ, ಅರುಬೆ, ಅಜಿವೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ಪಂಜೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಆಱುವೆಯನೊಂದೊಜಲೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಆಕಾಶವನುಡುಮೋಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಅನಚಂ. ೧೩೨-೬೦೨); ಉಟ್ಟಱುವೆಯುಂ ಉರದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೬); ಒಂದಱುವೆಯಂ ದಿಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಯುಪವಾಸಮಂ ಕೊಂಡನೆಲ್ಲವರುಮ್ಮಳಿಸುವಂದದಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೪೬); ಮಿಸುಪ ರನ್ನಮಂ ಮುಸಿಯಱುವೆಯಿಂದೆ ಬಾಸಣಿಸುವಂದದಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೬-೨೩). **ಅರಿವೆ**: ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಮುಸಿ ಅರಿವೇಲಿ ಕಟ್ಟಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅರುಬೆ**: ನುಡಿದ ಗುರು ತರಿಸೆಣ್ಣೆಯಂನರುಬೆಯಂನದ್ದಿ ಶೀಘ್ರದಲಿ ಬರಲಿ (ತುರಂಗ. ೫೬-೧); ಹಾದಿಯ ಅರುಬೆಯ ಜೋಡಿಸಿ ಆಯೋರು . . . ಆಯ್ದು ಅರುಬೆ ಹಸ್ರೂ ಸಕ್ಲಾತಿ ಕಾಣೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೮). **ಅಜಿವೆ** : ತೊಯ್ದಱೆ (ಱು)ವೆಯನೆ ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಕಂಗೆಯೆ (ಖಿಸುದ. ೬-೨೧); ಅಜಿವು ಎಂಬ ಅಜಿವೆಹಾಸಿ ಹರವಿ ಹಾಲ ಮೊಸರ ತಳಿದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೮-೪); ತೈಲದೊಳಗೆ ಅಜಿವೆಯೆದ್ದನ್ನೈಗೆ ಉರಿಯ ಸುತ್ತಲಿಕ್ಕೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೧೧೬-೩).

ಅಜಿವೆಯಂಚಟಿ = ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ : ಅಜಿವೆಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಹಂ] ಚಟಿಗಳಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸಮೀರ ಬಾಂಧವನ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಱುವೈ; ತುಳು. ಅರ್ವೆ; ತೆಲು. ಅಜ = ಚಿಂದಿ, ಜೂಲುಬಟ್ಟೆ]

ಅಱುವೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕೊಳಕೂ ಹರಕೂ ಆದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ (?): ಅಱುವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯಿರಲ್ಕಂಡು ಮಱುಗಿ ಮುದವಳಿದು (ಪಿಂಡೋಶ. ೨-೩); ಮೊಗ ಕಂದಿ ಕೆಳೆಗುಂದಿಯಱುವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ರಾಗವಳಿದೊಪ್ಪಗೆಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೮-೬೨). [ಅಱುವೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುವೆರಳು (ನಾ). ಆರುಬೆರಳು: ಅಱುದಿಂಗಳ್, ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುಗೇಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ); ಎನಗಱಿಯೆ ಕೌತುಕಂ ಮುನ್ನಿನ ನಿನ್ನಱುವೆರಲ ಮೆಯ್ಯೊಳೀ ವರದಕರಂ ಎನಿತುಂ ಕಿಱಿದಾಗಿರ್ದುದೊ (ವಸ್ತಪಂ. ೪-೩೦). **ಅಱುವೆರಳು** : ಎಡದಂಘ್ರಿಗಱುವೆರಳಾಗಿ ದಿವದೊಳುತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿಷ್ಟಾಂಶದೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪). [ಅಱು₃ + ಬೆರಲ್]

ಅಱುವೆರಳು 'ಅಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಅಱುಸಾಸಿರ (ನಾ). ೧. ಆರುಸಾವಿರ, —ಸಹಸ್ರ : ಅಱುಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲಿಡಿಯವಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ) ; ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮಱುಸಾಸಿರಂ ಬರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೩). ೨. ಆರುಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಪುನ್ನಾಡಱುಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ಎಱೆಯರ್ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೨೬–೨ ; 810) ; ಶ್ರೀನೊಳಮ್ಬಾಧಿರಾಜಂ ಗಙ್ಗಱುಸಾಸಿರವುಮಾನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೯–೭ ; 890).

ಅಱುಸಾಸಿರ್ಬರ್ = ಆರುಸಾವಿರ ಮಂದಿ : ತೊಂಭತ್ತಱುಸಾಸಿರ್ಬರು (ಇಆ. VI, ೧೦೨–೬ ; 887). [ಅಱು$_3$ + ಸಾಸಿರ]

ಅಱುಹಿಗ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ; "ಬಲ್ಲವನು ; ಜ್ಞಾನಿ" (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ. ೫೧೦). [ಅಱುಹು$_2$ (< ಅಱಿವು) + –ಇಗ]

ಅಱುಹಿರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ಕೊಂಕಣ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪಿ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು . . . ಅಱುಹಿರಿಯರ ತಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಅರಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೮೨–೩೭೧) ; ಎರಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ನುಲಿಕೆಯ ಬಳಸಿನಲ್ಲಿ ಅಱುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತೈದಾರೆ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫–೬೦) ; ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಿನಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿಹರೆಂಬುದೀಗ ಅಱುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತೈದಾರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫–೬೦ ಟೀಕು). [ಅಱು$_0$ + ಹಿರಿಯ (< ಪಿರಿಯ)]

ಅಱುಹಿರಿಯತನ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮೇಲಾಗಿರುವೆನೆಂಬ ಭಾವ : ಅಱಿಕೆಯಾದೆನೆಂಬ ಅಱುಹಿರಿಯತನ ಬೇಡ (ಅಂಬಿವ. ೯೧).
[ಅಱುಹಿರಿಯ + –ತನ]

ಅಱುಹಿಸು 'ಅಱಿಹಿಸು' ನೋ.

ಅಱುಹು$_1$ 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅಱುಹು$_2$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱುಹುಗೆಡು 'ಅಱಿವುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಱ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತು ; ಇಮರು ; ಒಣಗು ; ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು ; ರೂಪಗೆಡು ; ಶೋಷಿಸು ; ಅಱತು, ಅಱ್ತು (ಭೂತಕೃ); "ಅಱ್– ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ಒಱ್ ಅಱ್ ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೮) ; ನೀರೆಲ್ಲ ಮಱತು ಪೋಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೧–೨೪) ; ಆದಿವರಾಹನೆತ್ತುವಂದಸುವಱ್ಯಾದ ಸೇದೆತನಗಾಱಿದುದೆಂಬಿನಮೀಗಳಿರ್ದಪಳ್ (ಎಇ. XIII, ೪೨–೨೮ ; 1112) ; ಹಸಿವಱತಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲ ತೃಷೆಯಱತಲ್ಲದೆ ಪಾದೋದಕಿಯಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯಱತಲ್ಲದೆ ಭಾವನಿರಹಿತನಲ್ಲ (ಅನಚಂ. ೧೨೪–೫೬೫) ; ಆಸೆಯಱತು ನೋಟಂ ಬಱತು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯೆತ್ತಿ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೯ ವ) ; ತೊಱೆಗಳುರ್ಕುಗೆಟ್ಟಱತು ಬಯಲ್ದೊಱೆಯಾದುವು (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೪) ; ಆಱೆಯುದ ಕೆಱೆಗಳ ಕುಂದದ ಬೆಳಸೆಂದುಂ ಆ ನಾಡೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨–೪೪) ; ಬಿಱುಗಾಳಿ ಬಡಿದಾರ್ದು ಕಡೆಗೆ ಕಡಲನ್ ತಣಿಪಿ ಎತ್ತಲೋ ಅಱ್ಗುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭–೨೫). [?]

ಅಱ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಹೊಡೆ : ಕೆಲರಂ ದೆಸೆವಲಿಗೆಯ್ದು ಕೆಲರಂ ಭುಜಬಲದಿನಱ್ದು ಶಿಲೆಯೊಳ್ಪೊಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೦).

ಅಱ್ಯೊತ್ತು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಒತ್ತು : ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಱ್ದೆಱ್ದಿನಿಸಱ್ಯೊತ್ತಿ ಬಱಿಕ್ಕಱಿಯೆ ಪೊಸೆದು ಜಡೆಗೊಂಡಿರ್ದುದ್ವೃತ್ತ ಕುಚಯುಗೆಯ ಕೇಶಮನೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿದನೆಯ್ದೆ ಪಸರಿಸಿದದಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱೈ ; ಮಲ. ಅಱ ; ಕುರುಖ್, ಅಸ್ನಾ]

ಅಱ್$_3$ (ನಾ). ಹೊಡೆತ ; ಬಡಿತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಕಳ್ಪರಾಯಿಲಮಱ್ಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿಟ್ಟು ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧–೫೨) ; ಅಱ್ಮಱ್ಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱೈ ; ಮಲ. ಅಱ]

ಅಱ್$_4$, ಅರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ ; ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡು : "ಅಱ್—ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಪೂರ್ವತಃ ಕೆಯುವನ್ ಅಱ್ (ಪ್ರೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೦–೧೩ ; 729) ; ದಾಡೆಗಳನಱ್ಯೊಳಿಂಬಿಂ ತೀಡುತ್ತುಂ ತೀವ್ರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೮) ; ಅಱ್ಯುಂ ಸೀಳುವೊಡಾನೆ ಮೆಟ್ಟಲಹುದೇ ಚಾಣಂಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ; ಮುಸುಕಿರ್ದ ಮೇಘಮುಂ ಜಡಿಯೆಂಬರುರು ಶಿಲೆಯನಱ್ಯೆಂಬರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೯) ; ಪಳಿಕುಗಮ್ಮರಿ ಪಚ್ಚೆಯಱ್ ನೀಲದಗವಿ ಕುಲಿಶದ ಡೊಣೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೩೮) ; ನೀಲದಱ್ಯ ಮೇಲ್ಪೊದಕೆ ಪವಳದ ಲೋವೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೩೫). ಅರೆ$_2$: ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನೆ ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಆರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೭೮) ; ನೀನು ಒಡೆದಿರುವ ಆರೆಯ ಒಂದು ತುಂಡು ಚೂಪಾಗಿಯೂ ಒರಟಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆ (ಮತಂಚ. ೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱೈ ; ತೆಲು. ಱಾಯಿ, ರಾಯಿ]

ಅಱ್ಗಲ್, ಅಱ್ಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಱ್$_4$: ಒಡೆದು ತಲೆಹುಡಿಗುಟ್ಟುವಱ್ಗಲ್ಲ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೪–೧೪೭ ವ) ; ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ದಡ್ಡಿನೊಳೆ ಮಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮೆತ್ತಿರ್ದಡರ್ಗಿನ್ನಱ್ಗಲ್ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟಿಪ ತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಯದಿಂ . . . ಎಬ್ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೩) ; ಮಡುವೆಲ್ಲಂ ತೀರ್ಥಂಗಳ್ ಗಿಡುವೆಲ್ಲಂ ಮರುಜೆವಣಿಗಳಱ್ಗಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಡುಮಿಸುಪ ಸಿದ್ಧಪೀಠಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೬೧); ಮಱಿಮೀನ್ಗಳಿಂ ಪೊಳೆವಱ್ಗಲ್ಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಮೆಱ್ದುದಾ ನದಿ ನಲವಿಂದ (ಮೋಳಿಪು. ೧–೨೯). **ಅಱ್ಗಲ್ಲು** : ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಱುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಱ್ಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕಲ್ಲು ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಱುವ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆಱ್ದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೩೫) ; ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಗುಂಡುಗಲ್ಲುಗಳಱ್ಗಲ್ಲುಗಳ್ ಘನವಾದಪರಳುಗಲ್ಲುಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೪೪). **ಅರೆಗಲ್ಲು** : ಯೀ ಊರಿಗೆ ವಾಯುವ್ಯ ಮೂಲೆ ಅರೆಗಲ್ಲು ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟುಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪–೧೪೦ ; 1686).
[ಅಱ್$_4$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಱ್ಗಲ್ಲು 'ಅಱ್ಗಲ್' ನೋ.

ಅಱ್ಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಱ್$_4$: ಪರುಷದಱ್ಗುಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ದೆಡೆಗೊಂಡ] ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮೊಱಡಿಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೬).
[ಅಱ್$_4$ + ಗುಂಡು]

ಅಱ್ಗೇಡು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ನಾಶ; ಕೇಡು : ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗುಮುಱಿಯದೆ ಮಾಣದಱ್ಗೇಡಾಯ್ತು ನಿಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೮). [ಅಱ್$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಱ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದು ಸಾಯಿಸುವುದು ; ಕೊಲೆ : ಹೊಱಗೆ ಸರ್ವವ ಬಿಡಬಹುದು ಚಿತ್ತದೊಳಿದ್ದ ಕಱ್ಯನೊಂದನು ಬಿಡಲರಿದು ಅಱುವೆಯ ಬಿಸುಟರೆ ತಪಸಿಯೆ ಹೆರೆಬಿಟ್ಟರಱ್ಗೋ[ಗೊ]ಲೆ ವಿಷ ಹೋಯ್ತೆ ಫಣಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೪–೧೯). [ಅಱ್$_2$ + ಕೊಲೆ]

ಅಱ್ಬರಿ (ನಾ). ಬಂಡೆಯ ಪಕ್ಕ : ಪೊಯ್ಲಿಂದೆ ಪೋಲ್ವನ್ ಮೇಣದಱ ರೂಕ್ಷಮಯ ಅಱ್ಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟಪನ್ ಬಯ್ತೊಡಲ್ ನಿನತನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪–೧೧೭೯). [ಅಱ್$_4$ + ಬರಿ$_1$]

ಅಱೆಯಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಗಿರಿದುರ್ಗ ವೃಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಅಱೆಯಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ನೀರ್ಮಣ್ಣು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೫–೨೨ ; 1146). [ಅಱೆ$_4$? + ಕೆಱೆ]

ಅಱೆಯಟ್ಟು, ಅರೆಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗು : "ಅಱೆಯಟ್ಟು–ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಎಬ್ಬಟ್ಟು ಅಱೆಯಟ್ಟುವುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೫) ; ಒಂದನೆ ನಂಬಿದೆನ್ನಱುಗದಮ್ಮನನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ಚಿ ಕೊಂದಂದಱೆಯಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಡಿತಂದು (ಗದಾಯು. ೧–೧೯) ; ಮರದೆಲೆಯೆಲ್ಲಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ತೇೞರೂಪಿಂದಱೆಯಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕಡಿವುವು ಮುಳಿಸಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೮೫) ; ಬಿಟ್ಟಿ ಮುಡಿಯ ಬೆಡಗಿನ ಕುಡಿನೋಟದ ಬಟ್ಟಮೊಲೆಯ ಭಾರಕಿರದೆ ದಟ್ಟಡಿಯಿಡುತ ಶುಕವನಱೆಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟೆಯರಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೨–೧೦೪). ೨. ಹೊಡೆದೋಡಿಸು : ಸಡೆಯನಱೆಯಟ್ಟಿದೊಡೆ ಕಾಳಗದೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೮೬–೧೨ ; 918) ; ಪೊಯ್ಸಳಂ ತಳ್ತಱೆಯಟ್ಟಿ ವಿರೋಧಿ ಭೂಪರಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪–೭ ; 1135) ; ಪೊಱಮಡುತ ದೇಗುಲದ ಹಿಂದಕೆಱಗೆಱಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಪೋಗುತ್ತಱಿದು ಭಕ್ತರು ತನ್ನನಿಂತಱೆಯಟ್ಟುವರೊ ಬಳಿಕ (ಬಸಪು. ೨೬–೨೯) ; ಬಱನಱೆಯಟ್ಟಲೊರ್ಬರನೊರ್ಬರ್ ತಿನುತ್ತಿರೆ (ದಶಕು. ೧೨–೬೯ ವ) ; ತರಳನಱೆಯಟ್ಟಿದನು ಧುರದಲಿ ದುರುಳ ದುರಿಯೋಧನನ ಮಕ್ಕಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೭). **ಅರೆಯಟ್ಟು**: ೧. ವಿಲಯದ ಭೈರವನ ಬಲದಂತೆಯೊಂದೇಬಾರಿ ಮುಳಿದರೆಯಟ್ಟಿ ಸದೆದರು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಗಳ (ಕೋಗಯು. ೨೩–೪೮) ; ಇರದೆ ಕೂಗುತ್ತಡವಿಶಬರಿಯರು ಪುರುಷಮಿಗಮರೆಯಟ್ಟಿ ಸರಳ್ಗರೆವ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ನವಮೋ. ೧೦–೬೨). [ಅಱೆ$_2$ + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅಱೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ತಾಯ್ ಪೆಂಪಳಂಕರಿಸುತ್ತಿರ್ದ್ದಱೆಯಬ್ಬೆಯೇ ನಗುಳಭೂಪಾಳಂ ಮಹಾಧನ್ಯನೊ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೬೬ ; 1053). [ಅಱೆ$_4$? + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಱೆಯಮಾಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಬೆಟ್ಟ; ಮೊರಡಿ : ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನ ಮಾನಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಅಱೆಯಮಾಲಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಕುದುರೆಗುಂಡಿಯ ಹರಿದ ಹೊಳೆಯಿಂದಂ ಮುಡಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೩೦ ; 1482).
[ಅಱೆ$_4$ + ಮಾಲ್. P ತಮಿ. ಮಾಲ್ = ಬೆಟ್ಟ]

ಅಱೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಭಟ್ಟರುಗಳಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೂರು ಅಱೆಯಹಳ್ಳಿ ಕೆಳೆಯಬೆಯಹಳ್ಳಿ ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೫೫ ; 1117). [ಅಱೆ$_4$? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಱೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೀಳೂರು ಅಱೆಯೂರು ಹಱಿಗೆ ಗಾವುಣ್ಡವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೧ ; 1085). [ಅಱೆ$_4$? + ಊರು$_2$ (< ಊರ್$_2$)]

ಅಱೆವಳೆ, ಅರೆವಳೆ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಳೆ; ಚಚ್ಚುಮಳೆ: ಬಿಱುಗಾಳಿಯಂ ಬೀಸಲಮ್ಮನನಿಲಂ ಸುರಪನಱೆವಳೆಗಳಂ ಕಱೆಯಲಮ್ಮಂ (ಹಚಕಾ. ೮–೫). **ಅರೆವಳೆ** : "ಅರೆವಳೆ – ಬಿರುಮಳೆ, ಚಚ್ಚುಮಳೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೨೨). [ಅಱೆ$_2$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅಱೆವೆಣ (ನಾ). ರೂಪಗೆಟ್ಟ ಹೆಣ (?) : ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದನ ಕೊಂದ ಸತ್ತ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಎತ್ತುವರಿಲ್ಲದೆ ಅಱೆವೆಣನಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨೦). [ಅಱೆ$_1$ + ಪೆಣ]

ಅಱೆವೊನಲು (ನಾ). ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಹೊಳೆ: ತೆಗೆದು ದುಬ್ಬಿದ ಧೂಳಿ ಹೆಣಸಾಲುಗಳು ಹರೆದವು ರಕುತದಱೆವೊನಲುಗಳು ಹರಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೦).
[ಅಱೆ$_2$ + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಅಱೆವೊಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ: ಬಱಸಿಡಿಲಂ ಬಱಸಿಡಿಲುಱೆ ಕಱುತ್ತು ಮಾರ್ತಾಗುವಂತಿರೋರೊರ್ವರನಂದಱೆವೊಯ್ದು ಪೊಯ್ಮೆ ಭೋಂಕೆನೆ ನೆಱೆದೊಡನೊಡನಾಂತು ಕಳೆದು ತಾಗಿದರಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೯೫). [ಅಱೆ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಱೆವೊಯ್$_2$ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಹೊಡೆತ; ರಭಸದ ಹೊಡೆತ: ಆಹವದೋಹಳಂ ತಮಗೆ ಕೈಮಿಗೆ ಬಾಳಱೆವೊಯ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಱವೊಯ್ಲು] ಬೆರ್ಚದುತ್ಸಾಹಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದ್ದಱಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೫).
[ಅಱೆ$_2$ + ಪೊಯ್$_2$]

ಅಱೆವೊಱೆ (ನಾ). ಬಂಡೆಯಂತಹ ಭಾರದ ಹೊರೆ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡಿನ ಹೊರೆ : ನೋವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ದಡದಡನೆ ನಡೆವೆನೆಂಬಡೆ ಬೆಂದ ದೈವವಱೆವೊಱೆ ಹೊಱಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಮಱೆದುಱೆ ಹೊಱಿಸಿದ] (ಹಚಕಾ. ೯–೨೮). [ಅಱೆ$_4$ + ಪೊಱೆ$_2$]

ಅಱೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ . . . ಅಱೆಹಳ್ಳಿಯ ವೊಳಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಮುದ್ರದ ಗ್ರಾಮುಕ್ಕಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೭೮–೬ ; 1422). [ಅಱೆ$_4$? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅೞ್$_1$, ಅಳ್$_1$, ಅಳು$_1$, ಅೞು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೋದಿಸು ; ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸು ; ದುಃಖಿಸು ; ಅೞ್ತು, ಅಳ್ತು, ಅತ್ತು (ಭೂತಕೃ) ; ಅೞ್ವ (ವರ್ತಕೃ) : "ಅೞ್ – ರೋದನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಮುಳಿವಳೞಿಪ್ಪಳೞ್ವಳೆರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೊಳ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ನಿಂದುರಿದುವು ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೞ್ತುವು ವೈರಿನರೇಂದ್ರ ಗೇಹದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೯) ; ಅನವರತಮೞ್ತು ಬಾತ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯ ವ) ; ವಿದೂಷಕಂ ಅೞುತ್ತುಂ ಬಂದ ತನ್ನಂ ನಗುತ್ತುಂ ಪೋಪಂತೆ ಸಂತೋಷಂ ಮಾಡಿಸಿದುದರ್ಕೊಡಂಬಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೨–೧೦ ವ) ; ನೊಂದು ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟೞ್ತಳ್ ನೆನೆದು ನೆನೆದು ಕನ್ನೆಯ ಗುಣಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೩–೨೩೪) ; ಎಲರಿಂದೆೞ್ಚತ್ತು ಲೀಲಾವತಿ ನಿಜಪತಿಯಂ ಮಂಚದೊಳ್ ಕಾಣದಾಗಳ್ . . . ಕಳವಳಿಸಿದಳಾಸತ್ತಳೞ್ತಳ್ ಬೆಮರ್ತಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೬೬). **ಅಳ್$_1$** : ನೀಂ ಕುಡಿಯೆಮ್ಮವ್ವೆ ದಿಟಂ ಕರಂ ಬಡಿವಳೆಂದಳ್ತಳ್ತು ಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿಂ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬೭). **ಅಳು$_1$** : ಅಳುವುದ್ಯಾತಕೊ ರಂಗ ಅತ್ತರಂಜಿಪ ಗುಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೩–೧೦–೧) ; ಅತ್ತನೆ ಶಿವ ಶಿವ ದೇಶಿಗನಾದನೆಂದತ್ತರ್ವರು ದುಗುಡದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೩) ; ಅಳುವ ಹೆಂಗಸನ್ನೂ ನಗುವ ಗಂಡಸನ್ನೂ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ) ; ನಿತ್ಯ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಅಳುವವರು ಯಾರು (ಗಾದೆ). **ಅೞು$_1$** : ಅೞುವೆನ್ನಂ ತರಳಿಕೆ ಮೆಯ್ವೞಿಯಿಂ ಪಿಡಿದೊಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಡಿಗಾಗಿೞ್ತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅೞು ; ತೆಲು. ಏಡುಚು ; ಕೊಲಾ. ಅರ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಅಳ್]

ಅೞ್$_2$, ಅೞು$_2$ (ನಾ). ಅಳುವಿಕೆ ; ರೋದನ (ಕ). **ಅೞು$_2$** (ಕ).
[< ಅೞ್$_1$]

ಅೞಲ್$_1$, ಅಳಲ್$_1$, ಅಳಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು ; ಶೋಕಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅೞಿಪಿದವರುಂ ವಿಭೀತರುಮೞಲ್ದರುಂ ಸಲೆ ವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನದಿಂ ಕೞಿಯೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೨೫) ; ಒಡನಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮನೞಲ್ದೞವೇಡ ನೀಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೫) ; ಬನ್ನಮನಾತನೊಳ್ ನೆಱಪಲಾಱದನಾಥೆಯೆನೆಂದೞಲ್ದು ನೀನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೀವ್ರತಾಪಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೭) ; ಬಾಯ್ಗೆಬಂದುದಂ ನುಡಿದೊಡೞಲ್ದು ಸೋಲ್ತು ಪದದೊಳ್ ದೆಸೆಗಾಣದೆ (ಸಮುಪ. ೬–೫೧) ; ಕೞಲನೞಲಂ ಬಾಡಂ ಕೋಡಂ ಹಿಮಾತಪಬಾಧೆಯಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೮೩).

ಅಳಲ್₁ : ಪರಮಪತಿವ್ರತಾಸತಿ ನಿಜಪ್ರಿಯವಲ್ಲಭನೊಲ್ಲದಿರ್ದೊಡತ್ಯುರು ತರದುಃಖಭಾವದಿನಳಲ್ವ ಬಳಲ್ವ ಕೆರಳ್ವ ಬೈವವೊಲ್ (ಶತಕ. ೨೨೮-೨೪). **ಅಳಲು₁** : ಆಳಲುಗೆ ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೧) ; ಓಡಿದುದ ಹಂಕಾರಮುಳಲಿದುದು ಚಿತ್ತಂ (ಚೆಬಪು. ೨೨-೨೬) ; ಅಳಲಿದುರಗನ ನೆರವಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಗಳೆದ ಸಾಳ್ವನ ಹಿಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೬) ; ಆಳಲಿದರು ಬಳಿ ಕೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅೞಲ್ = ಸುಡು ; ಮಲ. ಅೞಲು = ಪರಿತಪಿಸು, ಮತ್ಸರಿಸು ; ಅೞಲ್ = ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ತಿಂದವರಂತೆ ಉರಿಹತ್ತು, ಕಷ್ಟ ಪಡು ; ತುಳು. ಆಲ್ಲುರ್ = ಸುಡು, ಬೇಗೆಯುಂಟಾಗು ; ತೆಲು. ಆಡಲು = ದುಃಖಿಸು]

ಅೞಲ್₂, ಅಳಲ್₂, ಅಳಲು₂ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಶೋಕ; ಪ್ರಲಾಪ: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚಮನೞಲಂ ಚಕ್ರವಾಕದೊಳ್ ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖೇಂದುಬಿಂಬಮಿಂದುಗೆ ಸಮನೆಂಬುದು ಮಿಗೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯) ; ಮಗನೞಲೊಂದು ಭೂಪತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದೞಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಮೊಗದಿಂದೆ ಕುಂದಿ ಫಣಿಕೇತನನಿರ್ದೞಲೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೦) ; ಅರ್ಥದೞಲಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಮತ್ತಂ ಸತ್ವಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧-೧). **೨. ಭಯ** : "ಬೆಗಳ್ ಪೆಳಱೞಲೆಂದಲ್ಲಿಯು . . . ಭಯನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮). **ಅಳಲ್₂** : ತಿಳಿಯಪಂತೆಯೆ ಕಾಣದಂತೆಯೆ ಆಳಲ್ವ ಬಂಧುಗಳಿಲ್ಲದೆ (ಕವಪು. ೪೧). **ಅಳಲು₂** : **೧.** ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು ಆಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫) ; ಅಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ ಲಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೦೭) ; ಹರಿಗೆ ಬಲು ಹಗ್ಗಿಗಳಲುರಿ ಯಮುಂಗುಬ್ಬಸಂ ನಿರುತಿಗತಿಸಂಕಟ (ಚೆಬಪು. ೨೪-೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅೞಲ್ = ಬೆಂಕಿ, ಜ್ವಾಲೆ ; ಮಲ. ಅೞಲ್ = ಶಾಖ, ಬೆಂಕಿ ; ತೆಲು. ಆಡಲು = ದುಃಖ]

ಅೞಲ್ಪಾಡು, ಅಳಲುಪಾಡು (ನಾ). ದುಃಖದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅೞಲ್ ಪಾಡಿನತ್ತಣಿನ್ ತೆಱಪುಗೊಳ್ಳನಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೭೦). **ಅಳಲು ಪಾಡು** : ಒಳಿತನ್ನು ಎಸಗಲು ಹೋಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಅಳಲುಪಾಡನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹೇಳಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XIV ಪೀ). [ಅೞಲ್₂ + ಪಾಡು₂]

ಅೞಲಿಗ, ಅಳಲಿಗ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ಸಂಕಟಗೊಂಡವನು. ೨. ಪ್ರಿಯ ; ಆಪ್ತ ; ಆಸಕ್ತ: ಬಲ್ಗಾಳೆಗಮೆನಿಪ ಬಿಲ್ಗಾಳೆಗಮಂ ನೀಡುಂ ಕಾದುವನ್ನೆಗಂ ಅೞಲಿಗರುಂ ವೇಗಾಯ್ಲರುಮಪ್ಪನ್ನಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ). **ಅಳಲಿಗ** : **೧.** ನೊಂದ ಜವನೋ ಜಗವನುರುಹಲು ಬಂದ ಶಿವನೋ . . . ತಂದೆಯಳಲಿಗನಿರವು ವಿಶ್ವವನೊಂದು ನಿಮಿಷಕೆ ಸುಡುವುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೨) ; ಆರಿಗಾರೈ ಸುಖವ ಮಾಳ್ಪವರಾರಿಗಾರೈಯಳಲಿಗರು ಸಂಸಾರವೀಶ್ವರ ತಂತ್ರವಲ್ಲೈ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೪-೬). **೨.** ರಾಯನಳಲಿಗರಿವರಘಾಟದ ನಾಯಕರು ಕಾಣಿರೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೩) ; ಮುಱಿದುದುರವಣೆಗವನ ಸೇನೆ ಬಳಿಕಳಲಿಗರ್ ತರಹರಿಸಿ ಸುತ ಸಹೋದರ ಮಂತ್ರಿ ಬಾಂಧವರು ಧುರದೊಳಾಂತಳಿದರರ್ಜುನನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೬). [ಅೞಲ್₂ + -ಇಗ]

ಅೞಲಿಸು, ಅಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಆಯಾಸಪಡಿಸು: ವಿಷಯಲೋಭದಿನೇನಸ್ವಂತಾನಮನ್ನನೇನೞಲಿಸದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೮) ; ಮನ್ನಿಸದೆ ತಂದೆಯಂ ಪೊೞಲಂ ನೆಱೆ ಕಾಡುತ್ತುಮೞಲಿಸುತ್ತುಂ ದೂರ್ತಿಂದಂ ನೃಪಸುತನಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೩). **ಅಳಲಿಸು** : ನಿಮ್ಮುವನಳಲಿಸಿದೆನೆನ್ನಿಂದ ಪಾಪಿಗಳೊಳರೆ ಭುವನದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೮) ; ಧರೆಯೊಳದಱೆನೊಳ್ಳಿದರ್ಗೆಣೆ ತಾಮೆಂಬರನಘಮಳಲಿಸದೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೪) ; ಆರನಳಲಿಸಿದೆನೊ ತಪೋವ್ರತರಾರ ಜಱೆದೆನೊ ತನ್ನ ನಿಜಸಂಸಾರವೀ ತೆಱನಾಯ್ತು (ನಳಚ. ೮-೫).

[ಅೞಲ್₂ + -ಇಸು₃]

ಅೞಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅೞಲಿಸು : "ಅೞಲ್ಚು - ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಅೞಲ್₂ + -ಚು]

ಅೞಲ್ವೆ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ; ರೋದನ: ಬಡಿಹದ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅೞಲ್ವೆಯೊಳಂ ನೀರ್ ಮುಟ್ಟದ ಕೆಂಡದಂತುಪಶಮನದೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫). [ಅೞಲ್₂ + -ವೆ]

ಅೞಿ₁, ಅಳಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಡು ; ನಾಶವಾಗು ; ಸಾಯಿ : "ಅೞಿ— ವಿನಾಶೇ, ಮಾನಶೇಷ ರಸೇ ಚ (ಆಳೆಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ), ಭ್ರಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಳಂ (ಅಳಿ)" (ಶಮಧಾ) ; ಕೇಡಡಸಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಡದು ಕೂಡಿದುದುಮೞಿದು ವಿಪರೀತಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೩) ; ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬೞಿಯದೆ ತಳ್ತ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅಂಗಜೋತ್ಪತ್ತಿಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲಲೞಿಗುಂ ಪುರುಷವ್ರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫) ; ಮೋಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮೞಿವುದು ಜೀವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೧). **೨. ಮರೆಯಾಗು** : ತಾರಗೆಗಳೞಿಯೆ ನೆಯ್ದಿಲ್ ನೀರಂ ಪುಗೆ ಕೂಡೆ ಮರ್ಬು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೯). **೩. ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು ; ಕೊಲ್ಲು** : ಅದಾನ್ ಅೞಿವೊನ್ಗೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಪೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೫ ; 450) ; ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅೞಿವೊನ್ (ಎಇ. III, ೩೬೦-೮ ; 740) ; ದೇವಸ್ವಮನೞಿವನಿಂ ನಿಕೃಷ್ಟರುಮೊಳರೇ (ಎಇ. XVI, ೫-೬೩ ; 978) ; ಕವಿಲೆಯುಮನೞಿದ ಪಾತಕಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯-೧೫ ; 1037) ; ಈ ಧರ್ಮಮನೞಿದಾತಂ (ಕಇ. II, ೯-೩೩ ; 1075). **ಅಳಿ₁** : **೧.** ಲಿಂಗೈಕ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಗುಣವಳಿಯದವರ ಸಂಗವೇ ಭಂಗ (ಮಹಾದೇ. ೨೫-೧೦) ; ಓವೊ ಗಣಿಕಾನಾಮ ದೋಷವಳಿವುದು ಶಿವಂಗಾವು ಸಲಲೆಂದು ಬಹುಮುಖದಿನಲರ್ದಂತಿರ್ಪ ಸೇವಂತಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೫೪) ; ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತುನವಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೮). **೩.** ಅಳಿವೆನೋ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವ ಹರಿಯಜಭವಾದ್ಯರ ತಳಿವೆನೋ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೪).

ಅಳಿವೊಡಲ್ = ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ : ಜಗುಳುವಾತನು ಜಾಱುವಾತನ ಹೆಗಲ ಹಿಡಿದವೊಲಂತಕನ ತಾಳಿಗೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿರ್ದ ತಮ್ಮಳಿವೊಡಲ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಯದೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೭). **ಅೞಿತೊಂ, ಅೞಿತ್ತೋನ್ = ಕೆಡಿಸಿದವನು ; ಹಾಳುಮಾಡಿದವನು** : ಈ ಧರ್ಮ ಮನೞಿತೊಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೧೦ ; 750) ; ಇದಾನೞಿತ್ತೋನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೪ ; 700). **ಅೞಿದುಕೊಳ್ = ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊ ; ನಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊ** : ಈಗಳಾತನೆನ್ನನೞಿದು ತನ್ನ ಜಸಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನೞಿದುಕೊಳಲ್ಬಗೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮-೧೧). **ಅೞಿಪ್ಪಾನ್, ಅೞಿಪ್ಪೊನ್ = ಕೆಡಿಸುವವನು ; ಹಾಳುಮಾಡುವವನು** : ಅದಾನೞಿಪ್ಪಾನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೋನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೮-೪; 800) ; ಅೞಿಪ್ಪೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫-೪; 750). **ಅೞಿಮಿನ್ = ನಾಶಮಾಡಿರಿ** : ಅೞಿಮಿನೆನ್ದುಪಾದೇಶಂ ಕೊಡುವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೯ ; 675). **ಅೞಿವಲ್ = ನಾಶಮಾಡಲು** : ಅದಾನೞಿವೋರುಂ ಅೞಿವಲ್ಪಚ್ಚಿದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೮ ; 675).

ಅೞಿವೊನ್ = ಅೞಿಪ್ಪಾನ್ : ಅದಕ್ಕೞಿವೊನ್ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕನಕುವನ್ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬–೭ ; 700). ಅೞುತ್ತು = ಹಾಳು ಮಾಡಿ; ಕೆಡಿಸಿ : ಇವಾನೞುತ್ತು ಕೆಡಿಪಿದನೊಕ್ಕಲ್ ಕೆಡುಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೩೮–೫ ; 825).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅೞಿ ; ತುಳು. ಅಲಿ, ಅಳಿ]

ಅೞಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಾಶ; ಕೇಡು. ೨. ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನತನ : ಅೞಿಯೊಳೆ ಜಾನಕಿಯಂ ತಂದೞಿಗಂಡನೆ ನಿನ್ನ ಪೆಂಡಿರಂ ನೀಂ ನೋೞ್ಪಂತೆೞೆನುಯ್ದಪೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೦೨).

[< ಅೞಿ$_1$. / ತಮಿ. ಅೞಿ ; ತುಳು. ಅಳಿಕಟ್ಟ್, ಅಳಿಯಂತರ]

ಅೞಿ$_3$, ಅಳಿ$_3$ (ನಾ). ಅಳತೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ದ್ರವ: "ಅೞಿ—ವಿನಾಶೇ, ಮಾನಶೇಷ ರಸೇ ಚ (ಅಳೆಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ) ಭ್ರಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಳಂ (ಅಳಿ)" (ಶಮುಧಾ); "ಅೞಿಯೆಂದು ಬಳ್ಳದೞಿಯೊಳಂ ವಿಧಿಕ್ರಿಯೆಯೊಳಂ ಜೞಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಅಳಿ$_3$** : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬೀಳುವ ಹಾಗೆ ಅಳೆ (ರೂಢಿ).

ಅಳಿಬಿಡು = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ ಅಳೆ : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). **ಅಳಿಬೀಳು** = ಅಳಿಬಿಡು : ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಈ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ (ರೂಢಿ). **ಅಳೀಮಟ** = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಮಟ್ಟ ; ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಯ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಳಿಸಬೇಕೆಂದರೆ 'ಅಳೀಮಟ' ತುಂಬಿದ ಆ ಚಹದ 'ಗುಂಡಿ'ಗೆ ಕುತ್ತಿಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ನಡೆವಾ. I, ೧೨೬೫). [?]

ಅೞಿಕ (ನಾ). ನೀಚ; ಹೀನ; ಕೆಡುಕ: ಕಿಡುಕಂ ಅೞಿಕಂ ಬೆಳುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ.). [ಅೞಿ$_2$ + -ಕ$_2$]

ಅೞಿಗಂಡ (ನಾ). ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದವನು; ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ನಿನಗುಱದೇನುಮಲ್ಲದೞಿಗಂಡರಿದಿರ್ಚುವರಲ್ಲರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೬) ; ಪೊಚ್ಚಱಿ ನುಡಿವೞಿಗಣ್ಡರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಱೆ 'ಮಾವನಗನ್ಧಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೪ ; 982) ; ಬಸಂತನಾಣೆಗಡ ಬಲ್ಲೊಡವಾನೞಿಗಂಡರೆಂಬುದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೫೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಗಂಡ$_1$]

ಅೞಿಗಂಡು, ಅಳಿಗಂಡು (ನಾ). ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯ ; ಹೀನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಅೞಿಗಂಡಿನೊಳೇಂ ಕೈದುವನುೞಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೮೨); ಪಱಿಯಾಳ್ತನದೞಿಗಂಡಿಂದಱಿಯದೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿಪೋಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೩). **ಅಳಿಗಂಡು** : 'ಅಳಿಗಂಡುತನ' ಪರಾ. [ಅೞಿ$_2$ + ಗಂಡು]

ಅೞಿಗಚ್ಚು (ನಾ). (?) : ಮಾನಧನನಂ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನನೊಂದೞಿಗಚ್ಚಾದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೋಷಕ್ಕಾ] ನರಪತಿ ಕೆಡಿಸದೆ ಕಣ್ಬೇನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ವನಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ಗುಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩೨೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೬೩ ನೋ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅೞಿಗಟ್ಟು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[?. / ತಮಿ. ಅೞಿಗಟ್ಟು = ಸುಳ್ಳುದೂರು, ಸುಳ್ಳುನಿಂದೆ]

ಅೞಿಗಜ್ಜ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ: ಮುನ್ನಂ ನೀಂ ಬಾರಿಸೆಯುಮುದನ್ನಯಮಪ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿದೞಿಗಜ್ಜಂ ಪೇೞಿನ್ನೆಂತು ಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೮–೨೧); ಮುನ್ನೞಿಗಜ್ಜಮದೆನಿತೆನಿತುನ್ನೆಗೆೞ್ಗೆ ನೆಲೆಯನುೞಿದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆಂಬನ್ನೆಗಮಡಿಗೆಱಗಿದರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಸಲಪುವರುಪೇಂದ್ರ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೫–೯). [ಅೞಿ$_2$ + ಕಜ್ಜ]

ಅೞಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣು : ಅೞಿಗಣ್ಣವರಂತೆ ಕೊೞೆಗಣ್ಗಳುಂ ಮಾಗಿಯ ದೇಸಿಗನಂತೆ ಬೂದಿವೆರಸಿರ್ದೊಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೫ ವ) ; ಪೞದಲೆ ಕುೞಿನೊಸಲೞಿಗಣ್ಣೊಱೆವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುಱುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೦). **ಅಳಿಗಣ್** : ಅಳಿಗಣ್ಣೊ ಪೊಸನೀಲಿಗಣ್ಣೋ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). **ಅಳಿಗಣ್ಣು** : ಅಲಿ ನೊಂದುದೊ ಕಣ್ಣಬೇನೆಯೊ ಮೈಲಿಗೆಯೊ ಹೂ ಹುಟ್ಟಿಹುದೊ ಕಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿಗಣ್ಣೊ ತಿಮಿರವೊ (ಬಸಪು. ೧೮–೬೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಕಣ್]

ಅೞಿಗಣ್ಣ, ಅಳಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಅೞಿಗಣ್ಣರಂತೆ ಮಿಳಮಿಳನೆ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭–೧೮). **ಅಳಿಗಣ್ಣ** : ಈ ಅಳಿಗಣ್ಣನಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವರು (ರೂಢಿ).

[ಅೞಿಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅೞಿಗಬ್ಬ, ಅಳಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಕಾವ್ಯ; ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪೞಗನ್ನಡಂ, ಅೞಿಗಬ್ಬಂ, ಕೆಂದಳಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೮ ಉದಾ). ೨. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ಗರ್ಭ; ಅಳಿದು ಹೋಗುವ ಗರ್ಭ: ೧, ೨ : ಅೞಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨೪). **ಅಳಿಗಬ್ಬ** : ೧. ಅಂತುಮಿಂತುಮಳಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲುರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಕವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೨೩). [ಅೞಿ$_2$ + ಕಬ್ಬ$_1$; ಅೞಿ$_2$ + ಗಬ್ಬ$_2$]

ಅೞಿಗವಿ, ಅಳಿಗವಿ (ನಾ). ಅಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ; ಕುಕವಿ: ಮುತ್ತಂ ಮೆೞಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ವೞಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರ ನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫) ; ಒಳ್ಗವಿ, ಬೆಳ್ಗವಿ, ಅೞಿಗವಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). **ಅಳಿಗವಿ** : ಪೆಳವನ ಕಣ್ಗಳಂಧಕನ ಕಾಲ್ಗಳಿವಿಂತೊಡಗೂಡಿ ಗಾವುದಂ ತಳರ್ದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದಂ ನಡೆದ ಮಾಳ್ಕೆಯೆನಿಪ್ಪುದೆ ಬೇಡ ಮಾಣೆಲೇ ಅಳಿಗವಿ ನಿನ್ನ ತನ್ನೆರವಿನೋದಿನ ಕಬ್ಬಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೪). [ಅೞಿ$_2$ + ಕವಿ$_2$]

ಅೞಿಗಾಲ, ಅಳಿಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾಲ. ೨. ವಿನಾಶಕಾಲ (ಕಿ). **ಅಳಿಗಾಲ** : ೨. ಅಳಿಗಾಲವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೩೧).

[ಅೞಿ$_2$ + ಕಾಲ. / ತಮಿ. ಅೞಿವುಕಾಲಂ = ಕೆಟ್ಟಕಾಲ]

ಅೞಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕದನ; ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ : ಪರಿವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೆಲ್ಲಮೞಿಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೪ ವ).

[ಅೞಿ$_2$ + ಕಾಳೆಗ]

ಅೞಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಕೆಲಸ; ತುಚ್ಛವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಆಗಳವನಳಿಪಿನೞಿಗೆಯ್ತಕ್ಕೆ ಸೀತೆ ಸೈರಿಸದೆ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ನಾಲಗೆಗಿೞ್ತು ಸಾವೆನೆಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೪೮ ವ).

[ಅೞಿ$_2$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅೞಿಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ : ಕರ್ಕಶರೞಿಗೆಯ್ಮೆವಟ್ಟೆಗೊಡನಡಿಯಿಟ್ಟರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೦). [ಅೞಿ$_2$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅೞಿಗೆವದ್ದ (ನಾ). = ಅಳಿಕಾಬಂಧ : ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ—ತಾಳಂ = ತಾೞ್ . . . ಅಳಿಕಾ ಬದ್ಧಂ = ಅೞಿಗೆವದ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಳಿಕಾಬದ್ಧ]

ಅೞಿಚಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಲೇಪನವಸ್ತು (?) : ಅೞಿಚಟ್ಟಂ ತಲೆ ಬುಗುಂಟುವೋದುದೆಂಬ ನಾೞ್ನುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಚಟ್ಟು$_1$]

ಅೞಿಚಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಶಿಷ್ಯತನ. [ಅೞಿ$_2$ + ಚಟ್ಟು$_2$]

ಅೞಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ತ್ಯಾಗಿ: ದೀಪವರ್ತಿಯಂತೆ ಪೊಂಗೆಱಗದೆ ಅೞಿಚಾಗಿಯಂತೆ ಪೊಗೞ್ತೆಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೬).

[ಅೞಿ$_2$ + ಚಾಗಿ]

ಅೞಿಜಗಳ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಜಗಳ; ತುಚ್ಛವಾದ ಜಗಳ: ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಪೇಸುಗೆಗೆಟ್ಟೀ ನಾಣ ಪುತ್ತಪ್ಪೞಿಜಗಳದೊಳೇನಮ್ಮ ತರ್ಕ್ಕೊರ್ಮೆಯುಂಟೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭). [ಅೞಿ$_2$ + ಜಗಳ]

ಅೞಿಜಪ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜಪ; ಫಲವಿಲ್ಲದ ಜಪ: ಅೞಿಯೊಳೆ ಜಾನಕಿಯುಂ ತಂದೞಿಗಂಡನೆ... ಉೞಿದೞಿಜಪಮಂ ದನುಜ ತೋರ್ಪುದೆನ್ನೊಳ್ ಕೂರ್ಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೨). [ಅೞಿ$_2$ + ಜಪ]

ಅೞಿಜಸ, ಅಳಿಜಸ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು: ಅೞಿಜಸಂ, ತುರಗದೞಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಿಜಸ**: ಅಳಿವುದೊಡಲು ಜಸವಳಿಜಸವೆರಡಿವು ಬಳಿಯೊಕ್ಕಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೨೦); ಪೊರೆದ ವಾತಾರಗಿನ್ನೆರಡನೆಣಿಸೆಯಳಿಜಸ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನ್ನ ವರ್ತಿಪುದು ಸತ್ಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫-೪-೨೭); ಅಳಿಜಸ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮುಂದೈದುವುದ ನೞಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಕೆಣಕಿದನೆಂದವನೀಶ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೨೮). [ಅೞಿ$_2$ + ಜಸ]

ಅೞಿತೊಂ 'ಅೞಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅೞಿತ್ತೋನ್ 'ಅೞಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅೞಿದೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೆರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಅಲೆ: ಎಸಗುವ ಮಂದಾನಿಲನಿಂ ಕುಸುಮರಜಂಬೊರೆದು ಪೊಣ್ಮುವೞಿದೆರೆಗಳಿನೇನೆಸೆದುವೊ . . . ಸರೋವರಮಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೭). [ಅೞಿ$_2$ + ತೆರೆ$_2$]

ಅೞಿದೆಸೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಸೆ: ನೀನುಮೆನ್ನೞಿದೆಸೆಯ ನೆಱೆ ನೋಡಿ ಆರಯಲ್ ಬಂದೆಯೇನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೭-೩೫೦). [ಅೞಿ$_2$+ದೆಸೆ]

ಅೞಿದೋಷ (ನಾ). ಅಲ್ಪದೋಷ; ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು: ಮಾನಧನನಂ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನನೊಂದೞಿದೋಷ[ಪಾಠಾಂ. ಗಚ್ಚು]ಕ್ಕಾ ನರಪತಿ ಕೆಡಿಪೊಡೆ ಕಣ್ಬೇನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ವನಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೬೩; ನೀತಿಸಾ. ೩೨೦ ನೋ). [ಅೞಿ$_2$ + ದೋಷ]

ಅೞಿನಿಷಾದ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಬೇಡ; ನೀಚನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಬಹುಜನರೊಳ್ ಧರ್ಮದಯಾರಹಿತರೊಳವನಿಪರೊಳೞಿನಿಷಾದರೊಳಕ್ಕುಂ ಬಹುವಿಧ ವೈರಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೨೮). [ಅೞಿ$_2$ + ನಿಷಾದ]

ಅೞಿನೀರ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವ ನೀರು: ಕುದಿಯಿಸುವಿಂದ್ರಿಯಂಗಳಿನೞಲ್ದು ಬೞಲ್ದು . . . ಬರ್ದಿವೆಯೞಿನೀರ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಲೆನೀರ್ಗೆ] ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦). [ಅೞಿ$_2$ + ನೀರ್$_1$]

ಅೞಿನುಡಿ, ಅಳಿನುಡಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲದಮಾತು: ಅೞಿಪಿದೆಯಂತುಮಲ್ಲದೆ ನಿಶಾಚರಿಯ್ಕೆ ನಿನಗಪ್ಪುದಪ್ಪುದೀಯೞಿನುಡಿ ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬). **ಅಳಿನುಡಿ**: ಬಿಡು ಕರ್ಮಂ ದೈವಮೆಂದೆಂಬವರಳಿನುಡಿಯಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬೫). [ಅೞಿ$_2$ + ನುಡಿ$_3$]

ಅೞಿನೆಗೞ್ತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ದುಶ್ಶಂಕಿತಮೆಂಬ ಕಳ್ಳರಂ ಪೊರ್ದಲೀಯದೆ ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ತೆರೆಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿ ಅೞಿನೆಗೞ್ತೆಯೆಂಬ ಮೊಸಳೆಯಂ ತೊಲಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೧). [ಅೞಿ$_2$ + ನೆಗೞ್ತೆ]

ಅೞಿಪ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: "ಅೞಿಪನೆಂದು ಅೞಿಪುವನುಂ ಅೞಿಪಿದವನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೬. ೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅೞಿಪಂ = ಅೞಿಪುವಂ; ಅೞಿಪಿದವಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಬೞಿವೞಿಯೆಂಬುದು ಬಡವಂಗೞಿಪಂಗೇಂ ಮುಟ್ಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೦). ೨. ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅೞಿಪರಪ್ಪ ರಿಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗಿಯುಸಿರದೆಮ್ಮ ಪೇೞ್ದಂತೆ ಮೋನದಿಂದುಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೪). [ಅೞಿ$_1$ + -ಪ$_2$. / ತಮಿ. ಅೞಿಪ್ಪನ್]

ಅೞಿಪಾಡು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಪಾಡು; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಮಱೆಯದಿರ್ ಇಂತಪ್ಪ ಸೊರ್ಕೆ ನಿನ್ನನೀ ಅೞಿಪಾಡಿಗಿೞಿಪಿದುದು ಎಂಬುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೧-೧೧೧೧). [ಅೞಿ$_2$ + ಪಾಡು$_2$]

ಅೞಿಪಾಲು (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಅಂತಲ್ಲದೀಗಳಿನ ಅೞಿಪಾಲ ಪೊಱೆಗೆ ಮತ್ತಿನಿತು ಪೊಸವಡಕುವಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೭೫). [ಅೞಿ$_2$ + ಪಾಲು$_2$]

ಅೞಿಪು$_1$, ಅಲುಪು$_1$, ಅಳಿಪು$_1$, ಅಳಿಹು$_1$, ಅಳ್ಪು$_3$ (ಕ್ರಿ). ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು. **ಅಲುಪು$_1$**: ಎನಿತು ವಿಪರೀತಗಳನೆಸಗಿದರು ಕರವಿಡಿದು ಜನಪತಿಯು ಕೋಪಿಸಂ ಮತ್ತಾವನಲುಪಿದರು ಮನದಲಿಡನಿದು ತಥ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೮-೩೭). **ಅಳಿಪು$_1$**: ಪೊರೆಯಲ್ ಸಾಧುಗಳಂ ನೆರೆ ದುರುಳರನಳಿಪಲ್ಕೆ ಧರ್ಮಮಂ ನೆರೆಗೊಳಿಸಲ್ (ಪುರಾಚ. ೨-೧). **ಅಳಿಹು$_1$**: ಇ ಧರ್ಮವ ಅಳಿಹಿದವನು ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬-೮೪; 1201); ಯಿದನು ಆರು ಅಳಿಹಿದಡೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೬೫-೧೬; 1174); ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಹಿದವರು ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲಿ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದಪಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಹರು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೦-೧೦; ?). **ಅಳ್ಪು$_3$**: ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮವನು ಆರು ಅಳ್ಪಿದಡಂ ವಾರಣಾಸಿಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೋಟಿಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದ[ಲಿ] ಹೋಹರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೧-೩೩; 1256). [ಅೞಿ$_1$ + -ಪು$_3$. / ತಮಿ. ಅೞಿಪು, ಅೞಿಪ್ಪು]

ಅೞಿಪು$_2$ (ನಾ). ಭಂಗ; ಕೇಡು: ಇೞಿಯದೆಯುಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯೞಿಯದೆಯುಂ ಕಾಲೊಳೊತ್ತೆ ಮಾರ್ದನಿವೆರಸಂದೞಿಪಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುೞಿಯಾದುದು ಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ತಾಱಿಲೊಳಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೨). [ಅೞಿ$_2$ + -ಪು$_2$]

ಅೞಿಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಧಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪೂಜೆ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾರ್ಗದ ಪೂಜೆ: ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ ವ್ಯಂತರನಂತೞಿಪೂಜೆಗೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). [ಅೞಿ$_2$ + ಪೂಜೆ]

ಅೞಿಪ್ಪಾನ್ 'ಅೞಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅೞಿಪ್ಪೋನ್ 'ಅೞಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅೞಿಬಂಟು (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪವಾದ ಶೌರ್ಯ: ಅೞಿಚಟ್ಟಂ ತಲೆಬುಗುಂಟುವೋದುದೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯಂತೞಿಬಂಟಂ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕೆನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾಪಿನವರ ಕಯ್ಯ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). [ಅೞಿ$_2$ + ಬಂಟು]

ಅೞಿಬರ್ದ (ನಾ). ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಸಾಲದವನು; ಅಲ್ಪ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಬೞಿಕೀಶ್ವರನರಸಮುಖರ್ ತುೞಿಲಾಳ್ಗಳ್ ದೊರೆಗಳೆನಿಸಿ ತೊಲಗಿದರೈವರ್ ತುೞಿವರ್ ಸದಾಶಿವಾಭಿಧನೞಿಬರ್ದಂ ಪೊರೆಯುತಿರ್ದನೆಳಮೆಯೊಳಿಳೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೪). [ಅೞಿ$_2$ + ಬರ್ದ + -ಅ$_7$]

ಅೞಿಬಳಿ (ನಾ). ಮೇರೆಮೀರುವುದು; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗುವುದು (?): ತೀವಿದ ಯೌವನ ಭರಮುಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತುಳುಂಕೆ ನಯಮೞಿಬಳಿವೊಂದಾವುದುವೆಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಭಾವಿಸಿದ ಸುಧಾಂಶುಕೇಳಿಯಂ ಮಱೆಯಿಸಿದಳ್ (ಅಸಂಪು. ೬-೨೯); ಅಂತು ನಿರ್ಮೇಘಂ ಸುರಿವಮೋಘದಿವ್ಯವಚನವರ್ಷಾಗಮದೊಳ್. . . ದಯಾರಸನೀರತಟಾಕಂ ತೀವಿ ತುಳುಂಕಿ ಕೋಡಿ ಮುರಳೆಯುಂ ದಾನ ತೀರ್ಥಸರೋವರಂಗಳೞಿಬಳಿವೋಗೆಯುಂ (ಅಸಂಪು. ೧೪-೪೭ ವ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳಬೞಿ' (ಅಳಬು + ಅೞಿ) ಎಂದಿರಬಹುದು. [< ಅಳಬು$_0$ (< ಅಳವು) + ಅಳಿ$_3$ (< ಅೞಿ$_3$)]

ಅೞಿಬು 'ಅೞಿವು' ನೋ.

ಅೞಿಭವ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜನ್ಮ; ನೀಚಜನ್ಮ: ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುೞೆ ಕೊಂಡೞಿಭವಮುಂ ಸಿರಿದಂ ಕಿಱಿದಕ್ಕೀವಂತಿರೆ ಖಚರಸುಖಕ್ಕೆ ಸೀಂ ನಿಪಾನಂಗೆಯ್ದುಯ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೯). [ಅೞ್$_{3}$ + ಭವ]

ಅೞಿಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರ. ೨. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: ತಂತ್ರಂ ಬಹುವಿಧಮಪ್ಪೞಿಮಂತ್ರಂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಿರ್ಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಂ ಕೇಡಡಸಿದೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ಕಳಚಿದಂತೆ ಕಳಕುಳಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩–೫೮). [ಅೞ್$_{3}$+ ಮಂತ್ರ]

ಅೞಿಮನ, ಅಳಿಮನ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು; ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಪೊನ್ನೆಂದೊಡೆ ಸುವ್ರತಸಂಪನ್ನರ ಮನಮುಂ ಮರಂಗಳುಂ ಸೊಡಗರ್ಗುಡಿಯುಂ ತಾನ್ನಿರುತಮೆಱಗುಗುಂ ಪೇೞಿನ್ನುೞಿದೞಿಮನದ ಮನುಜರೆಱಗದರೊಳರೇ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೨೨). **ಅಳಿಮನ$_{1}$**: ೧. ಅಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಬಲ್ಲೆನ್ನೈಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೧); ಹಿಳಿದ ಫಲದ ವಿಡಾಯಿ ಧೈರ್ಯದ ತಳಿತ ಭೀತಿಗೆ ಕಾಲುವೊಳೆಯಾದಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೯). ೨. ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು: ಹಳಿವಿನಬ್ಬರಕಂಜದಿರಿ ನಿಜಗಳದ ಹಸುಗೆಯ ಹಾರದಿರಿಯೆಂದಳಿಮನರು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಹೊಕ್ಕುದು ಕಳಶಜನ ಮಱೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೦); ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದು ಜಾಱೆ ಜಾಱದರಳಿಮನರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೨೫). [ಅೞ್$_{3}$ + ಮನ]

ಅೞಿಮಾನಸ, ಅಳಿಮಾನಿಸ, ಅೞಿಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಸಾದುಗೆತ್ತು ಬಗೆಯಾದವನಾನೋಡಲಟ್ಟದೇನಾದ ಮಾನುಮೞಿಮಾನಸನಾಗದೆ ಮಾಳದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೭). **ಅಳಿಮಾನಿಸ**: ಮದಿಸಿದ ಹಂಹಗೆಯ್ತುದಳಿಮಾನಿಸ (ಸಂಸಪ. ೩೯–೯). **ಅೞಿಮಾನಿಸ**: ರಾಯನೆಂಬೊಂದು ಪೆಸರ್ ತೊಡಂಕಿದೞಿಮಾನಿಸನಂ ಕರೆತಂದು (ಚಿಕವಿ. ೫–೪೫). [ಅೞ್$_{2}$ + ಮಾನಸ$_{2}$]

ಅೞಿಮಿನ್ ‘ಅೞ್$_{1}$’ ಪರಾ.

ಅೞಿಮಿಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಗ್ಗ (?): ಅರ್ತ ಕದಂಪು ಬತ್ತಿದ ಕಾಲುಂ ಹುರಿಯೞಿದೞಿಮಿಳಿಯೆಸದ ಸೆರೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಹುರಿರಯಳಿದಳಿಮಿಳಿರ್ವೆಸಕದ ಕಯ್ಸೆರೆಯುಂ] (ಶಮದ. ೨೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅೞ್$_{3}$+ಮಿಳಿ]

ಅೞಿಮೆಯ್ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ದೇಹ; ಹೀನವಾದ ಶರೀರ: ಎನ್ನೀ ಅೞಿಮೆಯ್ಯಂ ಬಾವಿ ದಾವುಗಳ್ಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨–೧). [ಅೞ್$_{2}$ + ಮೆಯ್]

ಅೞಿಮೋಹ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ ಮೋಹ, —ಭ್ರಮೆ: ಎಳಸದೆ ಮೈಸುಖಕ್ಕೆ ಪೆಱತೊಂದೞಿಮೋಹಮನುಂಟುಮಾಡಿ ಸಂಚಲಿಸಿ ವಿಭೂತಿಯಂ ನೆನೆಯದೊರ್ಮೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೮–೧೦೦); ತನಗೆ ಕಡಂಗಿ ಮಿತ್ರ್ಗ ಬರೆ ಮಾನಸರುಂ ಕುಱಿಯಂ ಬಳಾರಿಗಾರ್ಪನಿತನೆ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವಿಸುವೆನೆಂಬೞಿಮೋಹದೆ ಕೊಲ್ವ ಪಾಪಕರ್ಮನೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧಮಂ ಬರ್ದುಕನಾಗಳೆ ಸಾವಂ (ಸಮಪ. ೫–೨೦). [ಅೞ್$_{3}$ + ಮೋಹ]

ಅೞಿಯಾಸೆ, ಅಳಿಯಾಸೆ$_{1}$ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಆಸೆ; ತುಚ್ಛವಾದ ಬಯಕೆ; ಬಯಲಾಸೆ: ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್ ಪೆಸರ ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ ಬಾೞ್ವೆನೆಂಬೆನ್ನೞಿಯಾಸೆಯುಂ ಬಿಸುಡಿಂ (ಗದಾಯು. ೪–೯); ಆ ದ್ವಿಜಕುಮಾರಂ . . . ಎನ್ನನಪ್ಪುವೞಿಯಾಸೆಯಿಂ ದೂರದೊಳ್ ನಿಮಿರ್ವ ನಿಡುತೋಳ್ಗಳುಂ ತನ್ನೊಳ್ ತೋಱೆ . . . ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಪಿಂತೆಗೆದು ಉನ್ಮತ್ತನಂತಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತಿರ್ದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ಕಂಡು ಭಯಂಗೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭). **ಅಳಿಯಾಸೆ$_{1}$**: ೧. ಅಳಿಯಾಸೆ ಬೇಡ ನಿಮುಗಿಲ್ಲಿ ಸೋಲುವರಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪರ. ೩೯–೧೩೯); ನಿಜವೞಿಯದಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಯಲಿ ಭೂಭುಜರು ಬರುತಿರ್ದರು (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೭); ಅಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಯಲಿ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ರಾಮ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫೪). [ಅೞ್$_{2}$ + ಆಸೆ]

ಅೞಿಯಾಳ್, ಅಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಹೀನಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಯೋಗ್ಯ: ಬಳನಂ ನಚ್ಚುವೊಡೀ ಕೃಷೀವಲನುಮಾ ಜೂಪಾಳಿಯುಂ ಗಾಳಿಗಾದೞಿಯಾಳೀ ಬಳೆದೊಟ್ಟ ನಟ್ಟುವನುಮಾ ಗೋಪಾಳರಪ್ಪೀ ಯಮಳ್ಗಳೆ ದಲ್ ಚಂಡಭುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೦೦). **ಅಳಿಯಾಳು**: ಈಯುದನ್ನೈಶ್ವರಿ ಮರೆಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಮಾಳ್ದ ನಳಿವಿನ ಪದದೊಳ್ ಸಾಯದಳಿಯಾಳಿಸಿರವುಂ ಛೀಯೆನಿಸಿಯೆಕೊಳ್ಳದಿಹುದೆ ಚೂಡಾರತ್ನ (ನೀತಿಸಾ. ೧೯೦). [ಅೞ್$_{2}$ + ಆಳ್$_{2}$]

ಅೞಿಯಿಸು, ಅಳಿಯಿಸು, ಅಳಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಒರಸು: “ಅೞಿಯಿಸು – ಲಯೇ” (ಶಮಧಾ); ಪೆಸರ್ಗೊಳೆ ಪಾಪಮನುಱೆಯೞಿಯಿಸುಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩–೧೩). **ಅಳಿಯಿಸು**: ಕುತ್ತಮೆಲ್ಲಮನಳಿಯಿಪ ಮದ್ದುಗಿಡುಗಳಿಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧–೫); ಈ ಜಗವನಳಿಯಿಸಿ ಹೂವ ಸೌರಭ್ಯವುಳಿಯಿಸಿ (ಬಾಸಿಗ.೧೬–೫). **ಅಳಿಸು$_{2}$**: ಹಣೆಯೊಳು ಬರೆದುದನಳಿಸಲಶಕ್ತರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫–೧೨).

ಅಳಿಸಿಹೋಗು = ಒರಸಿಹೋಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಗಂಟಲಿನಿಂದ ರೋಗಾಣುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗುವವರೆಗೆ ರೋಗಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟರಬೇಕು (ಕೆಲರೋ. ೨೪). [ಅೞ್$_{2}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಅೞಿಯೂರ್, ಅಳಿಯೂರು (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಸರ್ವನಿವೇದಕಮೆಂಬ ಯಜ್ಞಮಂ ಕ್ಷಿತಿ ಪೊಗೞ್ವನ್ನಮಿತ್ತು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿರೆ ಕಶ್ಯಪಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಸಮುದ್ರಮುದ್ರಿತ ಧರಿತ್ರಿಯನೊಂದೞಿಯೂರನೀವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫); ಚಲಮನೆ ಪೇೞ್ವೊಡಯ್ವರುಮನಯ್ದುೞಿಯೂರೊಳೆ ಬಾೞಸೆಂದು ಮುಂಬಲಿಬಲಸೂದನಂ ನುಡಿಯೆಯುಂ ಕುಡದಿರ್ದುದೆ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೮). **ಅಳಿಯೂರು**: ಅಳಿಯೂರ ತಳವಾರ ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಸೂಳೆಯು ಹೊಳಲಸುಂಕಿಗನು ಹಳೆನಾಯಿ ಯಾಚಕನು ತೊಲಗುವವರಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೧೩). [ಅೞ್$_{3}$+ ಊರ್$_{2}$]

ಅೞಿಯೊಡಲ್ (ನಾ). ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ: ಅೞಿಯೊಡಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿಗೆಯೞಿಸೊಗಮಂ ಪಗೆಯು ಕಂಡ ತೆಱದಿಂ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩–೨೭೮); ಅೞಿಯೊಡಲೆಂಬ ಮಣ್ಣಮಱೆಗೋಟೆಯೊಳಿಂದ್ರಿಯ ದುಃಪರಿಗ್ರಹಂಗಳನೊಳಕೊಂಡು (ಸಮಪ. ೧೫–೨೬). [ಅೞ್$_{3}$ + ಒಡಲ್]

ಅೞಿಯೋಲೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಪತ್ರ: ನಿಜಾಜ್ಞೆಯನಾಂತೊಂದೞಿಯೋಲೆಗೇದೊರೆಯರುಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨). [ಅೞ್$_{2}$ + ಓಲೆ]

ಅೞಿರಕ್ಕಸ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ರಾಕ್ಷಸ: ಕೇಳಾ ಅೞಿರಕ್ಕಸರ ಪುಟ್ಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨–೨೫). [ಅೞ್$_{3}$ + ರಕ್ಕಸ]

ಅೞಿವಗೆ$_{1}$ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ಶತ್ರು: ಅಱಮಗನಿರ್ಕರ್ಜುನನಿರ್ಕೞಿಕೆಯ ಮಾದ್ರೀಸುತರ್ಕಳಿರ್ಕೞಿವಗೆಯಂ ಪಱಿಪಡಿಸಲ್ಕೆ ಹಲಾಯುಧ ನೆಱೆದಿರ್ದಪೆನೆನಗೆ ತೋಱೆ ಬಿಡು ಕೌರವನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೬೧). [ಅೞ್$_{2}$ + ಪಗೆ$_{2}$]

ಅೞಿವಗೆ$_{2}$ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಯೋಚನೆ; ಅಲ್ಪವಾದ ಬಗೆ: ಇನ್ನಾದೊಡಂ ಸರಂದೋಱೆ ನರಿಯಂ ಬರಿಸಿ ತಿಂಬೆನೆಂಬೞಿವಗೆಯಂ ಬೇಡರಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೩೮–೧೮). [ಅೞ್$_{3}$ + ಬಗೆ$_{2}$]

ಅಱಿವಗ್ಗು (ನಾ). ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟ: ತುರಿಪಡೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು ಪಯಮುಂ ತಾರದುಱಿದೆನಾದೊಡೆ ಶ್ರೀರಾಮರಂ ಮೊಕ್ಕಳಂ ತನ್ನೊಂದು ಪಂಪದಱಿವಗ್ಗಿನ ಬೆಸಗೆಯ್ಮೆಯಿಂ ತೆಗೞ್ವ ಕೀೞಿನ ದುರ್ಗತಿ ಗಿಱಿವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೮). [ಅಱ್$_2$ + ಬಗ್ಗು$_1$]

ಅಱಿವಡೆ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಪಡೆ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಸೈನ್ಯ: ನಡೆ ಮಾಡಮುನಡದುರ್ ಪಯಮುನುಯ್ವ ಮರ್ಬಿಗನಂ ತಱುಬಿ ಅಱಿವಡೆಯಂ ಬಱಿಕೆಯ್ವ ಪವಣರಾಯನ ಕಟ್ವಾಣತಿಯಂ ಪಾರುತಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೦-೧೮). [ಅಱ್$_2$ + ಪಡೆ$_4$]

ಅಱಿವಡೆಮಾತು (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತು; ಹೀನ ವೃತ್ತಾಂತ: ಜಸಮುದೊಂದೆ ಕಿಡದದನಾಂ ಬಲ್ವಿಡಿವಿಡಿದು ನೆಗೞ್ದನುೞಿ ವಱಿವಡೆ ಮಾತಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿವಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೧). [ಅಱ್$_2$ + ಪಡೆಮಾತು]

ಅಱಿವಲ್ 'ಅಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಿವಾಡ (ನಾ). = ಅಱಿಯೂರ್: ಅಯ್ದುಱಿವಾಡದೊಳಯ್ವರುಮಂ ನೀಂ ಕೂರ್ತಿರಿಸೆಂದೊಡಮೆಂತುಮೇಗೆಯ್ದುಮುದೊಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಂ ನೋಡಿನಿತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬). [ಅಱ್$_2$ + ಬಾಡ]

ಅಱಿವಾದ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಮೀರಿನಡೆಯುವುದು: ಅತಿಪಾತಂ, ಅಱಿವಾದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ೩. ಸಂಭವಿಸುವುದು. ೪. ಸುರಿಯುವುದು. [< ಸಂ. ಅತಿಪಾತ]

ಅಱಿವಾನಿಸ 'ಅಱಿಮಾನಸ' ನೋ.

ಅಱಿವಿಧಿ (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಗಾಂಪು ಪಡಿಕುಮಱಿ ವಿಧಿಯಱಿವನಗಲ್ಕುಗುಂ (ಕುಜಳ್. ೧-೩೮-೨). [ಅಱ್$_2$ + ವಿಧಿ]

ಅಱಿವು, ಅಳಿವು$_1$, ಅಱುಬು (ನಾ). ೧. ವಿನಾಶ; ಕೇಡು: ಊರೞಿವಿನೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೧-೯; 896); ಪೞಿಯ ಧರಾತಳಮಂ ಗುಣದಱಿವನೊಡಂಬಡದ ಕಾಮದಂಗೀಯದದರ್ಕಳಿಪೆ ದೆಸೆಗಳ್ಗೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಮೊೞಗುವಿರೇಂ ಮೊೞಗಿದಂತೆ ಕೊಳ್ವುವೆ ಮುಱಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೭ ಶೂದ್ರಕ). ೨. ಸಾವು: ಎನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ವಸಾಮಿಗಮಱಿವಾಗೆ ಶೋಕರಸಮಿರ್ಮಡಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬); ಏಪಡೆಮೂತೀ ಜಗದೊಳ್ ಕೋಪನನಂ ಪಾಪರೂಪನಂ ನಂಬಿದವಂಗಾಪತ್ತಱಿವವಿವೇಕ ಮನಸ್ತಾಪ ಪರಂಪರೆಗಳೆಂಬಿವಕ್ಕುಮಮೋಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪-೧೦). **ಅಳಿವು$_1$**: ೧. ಹಿಸುಣು ಧರ್ಮದ್ರೋಹ ರುಜೆ ಕೈಮುಸಕವಳಿವನ್ಯಾಯವೆಂಬಿವಱಿಸಕ ಹೊದ್ದದಯೋಧಿಪನ ಧರಣೀತಳಾಗ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೭). ೨. ಬೆಳಗವರ್ತ್ತಿಯದಾ . . . ಮೇಲೆ ಥಾಳಿಯನಿಟ್ಟಳೆವರಿದು ಪಲರಳಿವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬-೨೫; 1125); ದುಷ್ಟಚಮೂರು ಚಪ್ಪರಿಸಿದುದೊ ಕೆಡೆದನೊ ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳದಲಿ ನೀರೊಳಗೆ ಜಾಱಿದನೊ ಮೇಣುಗ್ರೋರಗನೊಳಳಿವಾಯ್ತೊ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೧). ೩. ಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಶೈಥಿಲ್ಯ: ಹೊಸಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬ ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯುಂ ತಿೞ್ದಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ ಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನಿಕ್ಕಿಸಲ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೧; 1047). **ಅೞಿಬು**: ೧. ನಿಸ್ದಿಯಕೊರಸ್ತ್ರಿಯರಸರ ಮಕ್ಕಳ್ನಾಲ್ನಾರ್ವರು ನೆಲದಱಿಬಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತ(ರ್) (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೦; 930). [ಅಱ್$_2$ + -ವು./ತಮಿ. ಅಱಿವು = ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ; ತುಳು. ಅಲಿವು]

ಅಱಿವೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತನಾದ ವೈದ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದ ವೈದ್ಯ: ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತಂ . . . ಪೋಗುಗುಂ ಕಫಮುದಱಿವೆಜ್ಜರ ಪೇೞ್ದ ಶುಂಠಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೆಣಸೇಂ ತ್ರಿದೋಷಹರಣಕ್ಕಬಲಾಜನ ಸೇವೆ ಸಾಲದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪). [ಅಱ್$_2$ + ಬೆಜ್ಜ]

ಅಱಿವೆಣ್, ಅಳಿವೆಣ್ (ನಾ). ಹೀನಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚಸ್ತ್ರೀ: "ಅಱಿವೆಣ್ಣೆಂದು ಅಲ್ಪಸ್ತ್ರೀ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೭೦); ಅಱಿವೆಣ್ಣಾದೊಡ ಮೊಂದೆರಡ್ದಿವಸವೊಂದಾಗಿರ್ದವಂ ಕಱಿದಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೬೯). **ಅಳಿವೆಣ್**: "ಅಳಿವೆಣ್ಣೆನಲ್ ಕುತ್ಸಿತಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೮).
ಅಱಿವೆಂಡಿರ್ = ಕೆಟ್ಟಹೆಂಗಸರು; ದುಷ್ಟಸ್ತ್ರೀಯರು: ಕಸವರ ದಾಸೆಯಿಂ ಪದಪುದೋರ್ಪಱಿವೆಂಡಿರ ನಲ್ಮೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿರು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪); ನಾನೆಂದುಮಪ್, ಅಱಿವೆಂಡಿರನ್ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ತಾಳೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪೭). [ಅಱ್$_2$ + ಪೆಣ್]

ಅಱಿವೆಸನ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಪೆಸರೊಳ್ ಸೈರಂಧ್ರಿಯೆನಱಿವೆ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸನದ ದೆಸೆಯಱಿಯೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೭). [ಅಱ್$_2$ + ಬೆಸನ]

ಅಱಿವೊಡಲ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಹೀನ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಪೆತ್ತ ಕೊಡಗೂಸಂ ಪಣಕೆ ಮಾಱಾಡಿ ಒಡಲಂ ಪೊರೆವಱಿವೊಡಲಿ[ಲ]ಂಗೆ . . . ಬೊಮ್ಮವೊಲೆಯಂಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೩). [ಅಱ್$_2$ + ಒಡಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಱಿವೊನ್ 'ಅಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಿಸು, ಅಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ದುಃಖಪಡಿಸು: ಅಶ್ವಕಂಠಮಥನಾಂಕಿತ ಸೂಕ್ತಿಯನಾರ ಮುಂತೆ ಕೇಳಿಸಿದಪಿರಿನ್ನೆನುತ್ತಱಿಸಿದಂ ಪರಿಪಾಠಕ ಕೀರಜಾಳಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೯). **ಅಳಿಸು$_1$**: ಶೋಕಂ ದಳವೇಱುತೆ ಮೀಱುತೆ ಸಂದಣಿಸುತ್ತಳಿಸಿತಸ್ತ್ರರತಿಯಂ ರತಿಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೬); ಅಳುವವರ ನಗಿಸುವುದು ನಗುವವರನಳಿಸುವುದು ಗೆಲಿದವರ ಸೋಲಿಸಿ ಗೆಲಿಸುವುದು ಸೋತವರನೀ ವಿಪರೀತ ಗತಿ ವಿಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩). [ಅೞ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಱಿಸುಖ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಸುಖ; ಅಲ್ಪಸುಖ: ಪೆಱವರೞಿ ಸುಖಮುಂ ಮನದೊಳ್ ಮಱೆದುಂ ಚಿಂತಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೭೪). [ಅಱ್$_2$ + ಸುಖ]

ಅಱಿಸೊಗ (ನಾ). = ಅಱಿಸುಖ: ಅಱಿಯೊಡಲಂ ಸಂಬದೆ ಮಿಗೆ ಯಱಿಸೊಗಮುಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡ ತೆಱದಿಂ ಕಾಣುತ್ತ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೭೮). [ಅಱ್$_2$ + ಸೊಗ]

ಅೞು$_1$ 'ಅೞ್$_1$' ನೋ.

ಅೞು$_2$ 'ಅೞ್$_2$' ನೋ.

ಅೞುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಾಲ್ಕುಂ ಸೀಮೆಯ ಸ್ಥಳದ ಮುಗಿಲೊಳಗೆ ಅೞುಗಯಿವರ ಮನೆ ಮುಗಿಲಹೊಱಗೆ ಇಕ್ಕೈಯ್ಯಿ ಮನೆ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆ ಗಾಮಿ ಸಹಿತ . . . ಅಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕ್ರಯದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಕುಲ. ೪೧೦-೭೧; 1198). [?]

ಅೞುಗು 'ಅೞ್ಗ' ನೋ.

ಅೞುಹ (ನಾ). ರೋದನ; ಅಳುವಿಕೆ: ಅರಣ್ಯರುದಿತಂ – ಅಡವಿಯೊಳೞುಹವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೮); ನೀರೊಳಗಣ ಪ್ರತಿರೂಪುಗಳ್ ನುಡಿಹ ಅಲ್ಲಾ ಅದಱಲ್ಲಿ ಒಱಲುಹ ಹಾರೈಸಿ ಪಾಡುಹ ಅೞುಹ ಈ ವಿಕಾರಂಗಳಿಂದೆ ಆದೇಶಮುಂ ಮಾರಿಯಟ್ಟ ಅಲೆದು ಕಿಡಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೦ ಟೀಕೆ). [ಅೞು$_1$ (< ಅೞ್$_1$) + -ಹ$_3$ (<-ಪ$_2$)]

ಅೞೆ (ನಾ). = ಅಣೆ (?): ದೋ[ದೊ]ಣೆಯ ಅೞೆ ಅಲುಕುರ ಕೆಱೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೬೦; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅೞ್ಕಜ$_1$, ಅಕ್ಕಜ$_1$, ಅಳ್ಕಜ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆ: "ಅೞ್ಕಜಮೆಂದುಂ ಕಱುಂಬೆಂದುಂ ಅಸೂಯೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೩೭): ಅೞ್ಕಜದಿಂದೆ ಪುಟ್ಟುವುದದವೞಲ್ (ನೀತಿಮಂ. ೭-೧೨೪).

ಅಕ್ಕಜ : "ಕೇಣಂ, ಮಚ್ಚರಂ—ಈ ೨ ಮತ್ಸರಂ, ಅಕ್ಕಜ [ಪಾಠಾಂ. ಟಾ]ಮೆಂದು ಅದಱ ಭೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೭, ೪೫೮); "ಕಱುಬಕ್ಕಜಮೆಂದಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಅಂಬುಜದಳಲೋಲಲೋಚನೆಯರೆಂಬೆಳವಳ್ಳಿಗಳಂ ಕಡಂಗಿಯಕ್ಕಜದಿನಡಂಗಿಸುತ್ತೆ ಮುನಿಶಾಂತಿಜಳೌಘಮನೀಂಟುತ್ತೈದೆ ಋತ್ವಿಜರೆರ್ದೆಬೆಂಚೆಯಿಂ ಮಿಗೆ ಕಲಂಕುತೆ ಬಂದುದು ದೈತ್ಯಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೪); ಜೂಜಿನಲಕ್ಕಜವಮೂಡಿದೆಯಲಾ ಮೂಸಿನಿಯ ಮುಡಿವಿಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೫೦). **ಅಳ್ಕಜ** : ಒಂದಱಮೇಲೊಂದಳ್ಕಜಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪುವು (ಅದ್ಭುತ. ೮-೨೩); ಭುಜಬಲಮುಂಟೆನುಗೆಂದಳ್ಕಜದಿಂ ನೃಪನೀತಿದಪ್ಪಿ ತೊಡರ್ದೊಡೆ ಸಖರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೯೫).

[? / ತಮಿ. ಅೞಿಜ್ಚಿ = ಕೋಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅೞುಕ್ಕಱು, ಅೞುಕ್ಕಾಱು = ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು]

ಅೞ್ಕಜ₂, ಅಕ್ಕಜ₂, ಅಕ್ಕದ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಬೆರಗು : ತನ್ನ ತೊಡಂಕದ್ದೈದೆ ನೂರ್ಮಡಿ ಮನದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಡಕ್ಕೆಯೊಳೞ್ಕಜವಾಗೆಯಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦). **ಅಕ್ಕಜ₂** : ೫೬ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಕ್ಕದ** : ಅಜೇಯರತುಳ ವಿಕ್ರಮಿಗಳ್ . . . ಆಯೆರಡುಂ ಬಲಮದಿರಲ್ ವಿದ್ಯಾಸಾಯಕಮಂ ತೊಟ್ಟೆಚ್ಚಾಡುವೆನೆನುತಾಯತಮಾದರ್ ಮೇಲಣ ಸುರತತಿಯಕ್ಕದಗೊಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೩).

[? / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜ; ಕುಇ. ಅಕಜಕ ಆವ = ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅೞ್ಕಜಂಬಡು, ಅಳ್ಕಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಪಡು; ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು : "ಅೞ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕ] ಜಂಬಡು – ಅಸೂಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). **ಅಳ್ಕಜಂಬಡು** : ವಸಿಷ್ಠಮುನಿವರನನುಳಿದೆನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಂದನೆಂದಳ್ಕಜಂಬಟ್ಟು ಕೇಳ್ ಶಕ್ರಪದಮಂ ಭರದಿಂದೆ ಕುಡುವುದೇ ನಚ್ಚರಿ . . . ಬಾರೆನುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೦); ಅಂತಿಯ್ಯಲೊಡಮಳ್ಕಜಂಬಟ್ಟು ಕರಿಯ ಕೇಶವಂ ತಾಳಿ . . . ನಿಂದೆಱಗಿ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವೃಷವಿ. ೮-೩ ವ). [ಅೞ್ಕಜ₁ + ಪಡು₁]

ಅೞ್ಕಮೆ, ಅಕ್ಕಮೆ, ಅಕ್ಕವೆ₁, ಅರ್ಕಮೆ, ಅಳ್ಕಮೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : "ಅೞ್ಕಮೆ = ಅಜಿಮೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); "ಅಜವೆಯೞ್ಕಮೆಯಜೀರ್ಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಇನಿದುಣಲೞ್ಕಮೆಯಕ್ಕುಮೆ ತನುವಿಂಗೆ ವಿರುದ್ಧಮುಂಡೊಡೞ್ಕಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೨-೨೧); ಗೞ್ಕನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಪಿನೊಳೞ್ಕಮೆಗೊಳಗಪ್ಪೆವೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೧೪); ತೀರಮೆ, ಅೞ್ಕಮೆ (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಅಕ್ಕಮೆ** : ಅಕ್ಕಮೆಯಕ್ಕುಮೆಂಬಂಜಿಕೆಯಿಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೧೨೧). **ಅಕ್ಕವೆ₁** : ಅನುಭಾವವಕ್ಕವೆಯಾಗದೆ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಱೆತೆನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯೯). **ಅರ್ಕಮೆ** : 'ಅರ್ಕಮೆವಡು' ಪರಾ. **ಅಳ್ಕಮೆ** : ಅಜತಬ್ದಸಂಕುಳಂ ನೀರ ಪರಾಗಮಂ ಕುಡಿದು ಬಂದುಜೆಯಳ್ಕಮೆಯಾಗೆ ನಾಡೆಯುದ್ಗಾರಿಸುವಲ್ಲಿ (ವೀರವಿ. ೬-೮). [ಅೞ್ಕು₁ + -ಅಮೆ₂]

ಅೞ್ಕಮೆವಡು, ಅರ್ಕಮೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣವಾಗು : ಅೞ್ಕಮೆವಡುವುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣ ರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೬); ಜವನೇನೞ್ಕಮೆವಟ್ಟನೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೬). **ಅರ್ಕಮೆವಡು** : ಆ ವಿಪ್ರಕುಲಲಲಾಮಂ ದೇವಪಿತೃಪ್ರತತಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳನುಣ್ಣಾವಗಮರ್ಕಮೆವಡುವಿನಮಾಪೊತ್ತುರ್ಗಂ ತತ್ಸಮಾಜಯುಜಸ್ಸೈಕರತಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೦-೧೪೯; 1077). [ಅೞ್ಕಮೆ + ಪಡು₁]

ಅೞ್ಕಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅೞ್ಕಮೆವಡು : ಒಂದೆ ಕೋರಕದೊಳೞ್ಕಮೆವೆತ್ತವಚತ್ತು ಲಂಘನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾದುದಾ ಮಧುಪಕೀರಪಿಕಾಳಿಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩). [ಅೞ್ಕಮೆ + ಪೆಱು₁]

ಅೞ್ಕವೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ : "ಅೞ್ಕವೆಯೆನಲ್ಕೆ ತಾನಳವಿಯೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೭೫). [?]

ಅೞ್ಕಱ್₁, ಅಕ್ಕಱು₁, ಅಳ್ಕರು₁ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ವಿಶ್ವಾಸತೋರು; ಅೞ್ಕಱಿದು, ಅೞ್ಕರ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ಕೊಂಗನಾಡೆೞ್ಪತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದನೞ್ಕಱಿದು ಕಲ್ನಾಟನ್ದುಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೧೦; 900); ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ಅೞ್ಕರ್ತುಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೧೬; ?); ರಾಜತಾದ್ರೀಂದ್ರ ಶೋಭಾವಿಭವಕ್ಕೞ್ಕರ್ತು ತತ್ಪರ್ವತನಿಕಟವನೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೮); ನಾಡವರೆಲ್ಲಂ ನೆಱೆದುಂ ನೀಡಿರದೞ್ಕರ್ತು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿಂ ಕೊಂಡಾಡೆ ಗುರುವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೯೨). **ಅಕ್ಕಱು₁** : ಆಱಿಯರೇ ಮುನಿಮುಖ್ಯರೆಲ್ಲವ ತೊಱದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆನುತ್ತಕ್ಕಱಿತು ಹೃದಯಸರೋಜದಲಿ ನಿಜಪಾದಪಂಕಜವ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ಮಱೆವರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೪೩). **ಅಳ್ಕರು₁** : ಆಳ್ಕರದ ನೀಂ ಬರ್ದುಂಕಿದೊಡೇಂ ಸತ್ತೊಡೇಂ (ಸಂಸಪ. ೨೯-೧).

ಅೞ್ಕರ್ತಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು : "ಅೞ್ಕರ್ತಂ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟನ್" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೭೫). ಅೞ್ಕರ್ತಳ್ = ಪ್ರೀತಿಪಟ್ಟವಳು; ಒಲಿದವಳು : "ಅೞ್ಕರ್ತಳ್ ಗುಣಕಱುಗೊಂಡಳ್ ಸಲೆಕೂರ್ತಳ್ . . . ಒಲಿದವಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೦); "ಅೞ್ಕರ್ತಳೆಂದೊಡೆ ಮೇಣೊರಲ್ದಳೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ಕೂರ್ತಳ್ಗೆ ತಾನೆಸಿಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೭೦).

[ಅೞ್ಕು ? + ಅಱ್ ?]

ಅೞ್ಕಱ್₂, ಅಕ್ಕರ್, ಅಕ್ಕರ₁, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ₁, ಅಕ್ಕಱ್, ಅಕ್ಕಱ, ಅಕ್ಕಱು₂, ಅಕ್ಕಱೆ, ಅರ್ಕಱು, ಅಳ್ಕರು₂, ಅಳ್ಕರೆ, ಅಳ್ಕಱು, ಅೞ್ಕಱು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ : "ಅೞ್ಕಱು – ಪ್ರೇಮ್ಣಿ" (ಶಮುಧಾ. ಸ); ಸಯ್ಪಿದೇಂ ಸಂಭವಿಸಿತೊ ನಮಗಪ್ಪೞ್ಕಱಿಂ ಗಂಗೆ ತೆಂಕಣ್ಣದಿರಂ ಬನ್ದಿಱ್ದದೆಂಬನ್ತಿ ಬಹಳ ಜಳನ್ದೀವಳಬ್ಬಾಸಮುದ್ರಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೨೪; 890); ಅೞ್ಕಱೊಳ್ ನೋಡೆ ಮೈಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ದಿಟ್ಟಿಗಳಾದೊಡಿಂದ್ರನೆನಿಸಲ್ಕಾರ್ತಂ ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೫೧ ಶೂದ್ರಕ); ಧನುರ್ದಂಡ ಟಂಕಾರಮಂ ಕೇಳಲುಮೞ್ಕರ್ಪೆರ್ದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೭); ಅೞ್ಕಱಿನಿಂ ಕೈಕೊಳ್ವುದೆಂದಾತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿನಿಂದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೦); **ಅಕ್ಕರ್** : ಅಕ್ಕರಿಂದೆನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡರೇನರಿಪುವೆಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೫-೧೩). **ಅಕ್ಕರ₁** : ತೌರುಮನೆಯ ಆದರ ಅಕ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿತ್ತು (ಜೀವನ. ೧೩). **ಅಕ್ಕರು** : ಉಕ್ಕಿಹರಿಯುವ ಕರುಣೆಯೊರತೆಯನ್ನು ಅಕ್ಕರನು ಸ್ನೇಹವನು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೦೮). **ಅಕ್ಕರೆ₁** : "ಅಕ್ಕರೆಯೆನಲ್ ಪ್ರೀತಿ" (ಕಶರ. ೬); ವೆಂಕಜ್ಜಿಗೆ ಮಕ್ಕಳೆಂದರೆ ಬಲು ಅಕ್ಕರೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೭೬); ಹೆರವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮುದ್ದಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಧನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೮); ಅಕ್ಕರೆ ಬೆರೆತ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೨). **ಅಕ್ಕಱ್** : ಎನ್ನ ಮನನಿವನೊಳಕ್ಕರ್ವೆರಸುತಿದೆ ರೂಪನುನ್ನಿಸುವೊಡನುಱೆಗೀತಂಗೆ ಪಾಸಟಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೫೨). **ಅಕ್ಕಱ** : ಅಕ್ಕಱದಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರವ ನೀಡುತ ಪಿಡಿದನಂಜೆಯನು (ನಳಚ. ೨-೧೬); ನಿನಗೆ ನಾನಣ್ಣನೆಂಬಕ್ಕಱವಿಲ್ಲ ನೀನನುಜನೆಂಬಕ್ಕಱುಂಟಪ್ಪ (ಭರಚ. ೫೧-೧೦೭); ರೊಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಬಾಳ್ವೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಅಕ್ಕಱವಿರದ ತವರೂರು ಇವು ಮೂರು ದುಕ್ಕ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೨).

ಅಕ್ಕಱು : ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನ ಅಕ್ಕಱು ಸತ್ಯಕ್ಕನ ಯುಕ್ತಿ (ಆದವ. ೬೯); ಕಱಿಗೊರಳನಕ್ಕಱಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೮೭); ಜಿನಮತದೊಳಗುಳ್ಳ ಜಿನಮುನಿಗಳಿಗೆನ್ನಯ ಮನದಕ್ಕಱು ತವಿಪಂತೆ ಮನಮೊಲಿದಾನು ವಂದಿಸುವೆ (ಅಂಜಚ. ೧-೬೭). **ಅಕ್ಕಱೆ** : ಅಜಾಮಿಳ ನಿನ್ನಕ್ಕಱೆ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨). **ಅರ್ಕಱು** : ತಮ್ಮದೊಂದರ್ಕ್ಕಱಿಂದಂ ಪೊಗಳಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೮; 929); ಜಯಸಿಂಘದೇವ ನರಪಂ ಕೊಟ್ಟರ್ಕಱಿಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೫-೩೩; 1042); ಬಂಣ್ಣಿಸುತಿಪ್ಪರ್ದೀ ವಸುಂಧರೆ ಪಿರಿದರ್ಕಱಿಂ ಪ್ರಿಥ್ವಿ(ಥಿವಿ) ಸೆಟ್ಟಿಯನ್ (ಕಇ. IV, ೧-೪೯; 1204); ಶ್ರೀಕಾಂತಾ ಕಾಂತನಾತ್ಮೋದರಭುವನದೊಳೊಂದರ್ಕ್ಕಱಿಂ ಬಯ್ತು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮-೪; ?). **ಅೞ್ಕರು$_2$** : "ಅೞ್ಕರೆನೆ ಪ್ರಿತಿ" (ಕಶರ. ೧೧೭). **ಅೞ್ಕರೆ** : ಅೞ್ಕರೆವೊಗಳ್ಕೆಗೆರ್ದೆಯುರ್ಕಿಸೊರ್ಕುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦-೧೦೪೧). **ಅೞ್ಕಱು** : ಜೀಳ್ ಚಿಕ್ಕದೆಂದೞ್ಕಱಿಂ ತೆಗೆಯಲ್ ಕಚ್ಚದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೧); ತಂದೆ ತಾಯ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ತನಿವಾಲ ತಂಪೞ್ಕಱಿಂದೆಱೆವ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಚಿಬಪು. ೩-೨೪). **ಅೞ್ಕಱು** : "ತಕ್ಕು, ಅೞ್ಕಱು . . . -ಈ ಆ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); "ಎಱಕಂ ತಕ್ಕೞ್ಕಱು ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩); ಕಾಣಿಕೆಯಂ ಕೈಕೊಳ್ವೆಂದೞ್ಕಱುವಿಗೆ ನಲವಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೭-೧೧೩).
[ದೇ॥ ಮಲ. ಅಱಿವು; ತುಳು. ಅರ್ಕಮೆ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಱ]

ಅೞ್ಕಱು 'ಅೞ್ಕಱು$_2$' ನೋ.

ಅೞ್ಕಾಡಿಸು, ಅಕ್ಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಗೊಳಿಸು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಈ ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಯಂ ತತ್ಸೂರ್ಯಹಾಸಾಸಿಯಿಂದಿಱಿದೞ್ಕಾಡಿಸಲುಂ ದ್ವಿಷನ್ನೃಪರನೇಕಾಕನ್ನಹಿಣೀಸೇನೆಯಾ ನೆಱೆವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೩); ಅಂಗಜದಹನಪರಿತಾಪದುಜ್ಜುಗಂ ಲಜ್ಜಾರಸಮನೞ್ಕಾಡಿಸೆ ಕನ್ನೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೧ ವ); ಎನ್ನ ಲೇಸನೞ್ಕಾಡಿಪುದರ್ಥಿಯೇ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭). **ಅಕ್ಕಾಡಿಸು** : ಸೊಕ್ಕಿದ ಮದಾಂಧ ಭೂಪರನಕ್ಕಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ದಿಗ್ವಧುಗಳ್ತರ್ಕ್ಕಯ್ಸುವಿನೆಗವೆಸೆದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೬೦; 1100); ಗೋವ್ರಜಂಗಳನಿರದಕ್ಕಾಡಿಸಿ ವಿಗ್ರಹಶೀಲಂ ಬೇಡಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೪೦); ವನಿತೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟದಂಬಿನ ಹೊಗರಮೊನೆಯೊಳಕ್ಕಾಡಿಸುವೆಂ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೨೬). [ಅೞ್ಕಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಅೞ್ಕಾಡು, ಅಕ್ಕಾಡು, ಅರ್ಕಾಡು, ಅಳ್ಕಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ನಷ್ಟವಾಗು: "ಅೞ್ಕಾಡು (ಅೞ್ಕು + ಆಡು) - ನಿರವಶೇಷೇ (ಜೀರ್ಣವಾಗು)" (ಶಮುಧಾ); ತುರಗಂ ಪತ್ತೆಂಟುಲಕ್ಕಂ ಪಡಲ್ವಟ್ಟೞ್ಕಾಡಿದುವೊಂದೆ ಬಿಲ್ಗನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೭); ಇದಱೊಳ್ ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರಸ್ಥಗಿತದಶದಿಶಾಮಂಡಲಂ ರಾಜಚಕ್ರಂ ಪುದಿದೞ್ಕಾಡಿತ್ತಡಂಗಿತ್ತಿದಱೊಳೆ ಕುರುರಾಜಾನ್ವಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೭); ಆಗಳಾ ಶೈಲರಾಜನ ಶೃಂಗಾರರಸಮೆ ಕುದಿದೞ್ಕಾಡುವಂತೞ್ಕಾಡುವ ನಿರ್ಝರ ಜಲಂಗಳುಮಂ (ಜಗವಿ. ೮-೩೫ ವ). ೨. ನಿಶ್ಶೇಷಗೊಳಿಸು; ಲಯಗೊಳಿಸು: ಉರ್ಕಿಬಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದ ಮಾರ್ವಲಂಗಳಂ ತನ್ನ ಬಾಳ ಬಾಯೊಳೞ್ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕಾ, ಕ್ಕಾ]ಡಿದುದಱಿಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). **ಅಕ್ಕಾಡು** : ೧. ಜಗಮೇಕಚ್ಛತ್ರಮಾಯ್ತುರ್ಕಿದ ಧರಣೀಧರದ್ರೋಹರಕ್ಕಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೧೧; 1073); ಅರ್ಚನೆ ಅವರಿಸಿತ್ತಯ್ಯಾ . . '. ಅಱಪೆ ಅಕ್ಕಾಡಿತ್ತು ಸಮತೆ ಪರಿಣಾಮಿಸಿತ್ತು (ಪದಗೋ. ೬-೧೯೫); ಜೋಡಿನ ಸರಪಳಿಯಲಕ್ಕಾಡಿದವು ಕಲಿ ಭೀಷ್ಮನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೩); ಬೀಳುತಿರ್ದವು ಬಹಳ ರಭಸದಲೀಳೆಗಳು ಫಲಭಾರದಲಿ ಕಿತ್ತೀಳೆ ಬಾಳೆಯು ವನಗಳಕ್ಕಾಡಿದುವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೩-೨೫).

ಅರ್ಕಾಡು : ೧. ಜನಕೆಲ್ಲಂ ತಾನೆ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನಿಸಿ ತನ್ನಿಂ ರಿಪುಕ್ಷತ್ರ ನಕ್ಷತ್ರ ನಿಕಾಯಂ ನಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಂ ಮಸುಳೆ ಕಳಿಮಳಧ್ವಾಂತಮರ್ಕಾಡೆ ವಿಶ್ವಾವನಿಯಂ ಮಿಕ್ಕೇಳ್ಗೆಯಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೦; 1077); ಸಮಪಾದಂ ಪೊರ್ದೆ ಬಲ್ಪಂ ಕರಣ ಸಮುದಯಂ ತನ್ನೊಳರ್ಕಾಡೆ ಕಣ್ಗಳ್ ನಿಮಿಷ ವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೭). **ಅಳ್ಕಾಡು$_2$**: ನೆಱೆಸೋಂಕದ ದೇಹಮದೇಕೆ ಕೂಡಿಯಳ್ಕಾಡದ ಚಿತ್ತವೇಕೆನಗೆ ಹಂಪೆಯ ಲಿಂಗವೆ (ಪಂಪಾಶ. ೮). [ಅೞ್ಕು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅೞ್ಕಿಸು, ಅಕ್ಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರಗಿಸಿಕೊ; ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊ: ಕಣ್ಣನೀರಿೞಿದುವು ಬಾಳೆನಿಾನ್ ಜಲಮನೞ್ಕಿಸಲಾಱದೆ ಕಾಱುವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಖಳದುಶ್ಶಾಸನ ಲೋಹಿತಜಳಮಂ ಕುಡಿದೆನಸುಮೞ್ಕಿಸಲ್ಕಾಱದೆ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಱುವಂತೆ ಕೌರವಕುಳಾಂತಕಂ ತರಳತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೫); ನೆಗೆವ ಪೊಗೆ ಗುಡಿಗಳಿಂದೇಂ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ದಪುವೊ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೞ್ತಲೆಯಂ ಮಿಗೆ ಕುಡಿದೞ್ಕಿಸಲಾಱದೆ ಮಗುೞ್ದವೆ ಕಾಱಿದಪುವೆನಿಸಿ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫-೮). **ಅಕ್ಕಿಸು$_1$** : ಇಱಿದ ರಣಂಗಳಿಂ ತಣಿದರೋಚಕಮಾಯ್ತು ಜವಂಗೆ . . . ಬಿಸುನೆತ್ತರನಕ್ಕಿಸಲು ನೆಲಂ ನೆಱೆಯದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೨೭; 1226); ಗರಳವನು ಕುಡಿದಕ್ಕಿಸಲು ಬಹುದುರಿಯ ಸುಂಗಲು ಬಹುದು . . . ಉತ್ತರಿಸಬಾರದು ಸೇವೆಯೆಂಬುದನು (ತೊರರಾ. ೬-೪೮-೩೫); ಪುರವನಿತೆಯರ ಮೈಗಂಪನುಂಡಕ್ಕಿಸಲರಿದೆಮಗಕ್ಕಾಷಧಿಯ ಇರದೀವುದೆಂಬಂತೆ ಗಂದಿಗವಸರದಿ ಮೊರೆವಳಿನಿವಹ ರಾಜಿಪುದು (ನಾಗಕು. ೨-೫೭). [ಅೞ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅೞ್ಕು$_1$, ಅಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣಿಸು; ಲಯವಾಗು; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗು: "ಅೞ್ಕು - ಜೀರ್ಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ರಘುಕುಲದಹನೋಗ್ರೇಷುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಣ್ಣಂ ಕುದಿಗೊಂಡೞ್ಕಿತ್ತಗಸ್ತ್ಯಂ ಕುಡಿಯುತುಗುೞ್ದನಿಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟುೞ್ದುದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೩; 890); ಭವಲಲಾಟವಿಲೋಚನಾಗ್ನಿಶಿಖೆಯಿಂ ಬೆಂದೞ್ಕಿ ಮತ್ತಂ ಮನೋಭವನೆೞ್ಚತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪); ಅರಗಿನ ಮಾಡದೊಳಾವಿಭುವುರಿದೞ್ಕಿದ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಕಿದ]ನೆಂದೊಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೯-೪೮); ತುಂಬಿಗೞ್ಕದ ನಱುಗಂಪು ಪೊಂಪುಱಿಸೆ ಪೆಂಪೆಸೆದಿರ್ದುದು ಚಂಪಕವ್ರಜಂ (ದಶಕು. ೧-೫೨). **ಅಕ್ಕು$_2$** : ಮತ್ಸ್ಯ ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ಕೆಱೆಯ ತಪ್ಪಲ ನೀರಿಗಾಱದೆ ಸತ್ತಿತ್ತು ನೀರಕ್ಕದೆ (ಮನುಗುಂ. ೮); ಆದುದುತ್ಸವ ಕರ್ಣಮರಣದ ಖೇದವಕ್ಕಿತು ಹಗೆಗೆ . . . ಬೀದಿವರಿದುದು ಬಿಂಕ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೨೫); ಜಾರ ಚೋರರ ಕಜ್ಜವಕ್ಕಿತು ಸೂರ್ಯನುದಯದಲಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೨-೩). [ದೇ ?. / ತಮಿ. ಅಱು; ತೆಲು. ಅಱುಗು]

ಅೞ್ಕು$_2$, ಅಕ್ಕು$_4$ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕರಗಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ: (ಕ). **ಅಕ್ಕು$_4$** : ಎದ್ದನಾ ಗಜಸಿಂಗ ಬಾಣಸಿದೊದ್ದೆಗೂಳಿನ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಲು ಬಿದ್ದಿನಕ್ಕಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿದ್ದನಿಕ್ಕುವ] ಭೂತಪವಮಾನಜನ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಗುದ್ದಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಕಿ. ೨-೫೮; ಓರಿಇ. ೪-೬೦). [< ಅೞ್ಕು$_1$]

ಅೞ್ಕೆ, ಅಕ್ಕೆ$_1$, ಅರ್ಕೆ, ಅಳ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಅಳುವಿಕೆ; ರೋದನ; ವಿಲಾಪ: "ಅೞ್ಕೆ - ರೋದನಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಆನೊರ್ವರ ರಸಿಯೞ್ಕೆಯಂ ಮೞ್ಗಿಸಿ ದುಃಖಮಂ ಮಱಿಯಿಸುವೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೨); ತನುಗೆ ಪೊಱೆ ತುಡುಗೆ ನವಲೇಪನಮೆ ಮುಳಂ ಗೀತಮೞ್ಕೆ ನೃತ್ಯಂ ಬಗೆಯಲ್ಕೆನಗೆ ದಲುನ್ಮತ್ತವಿಳಾಸನಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೫); ಆ ಶಿಶುವಿನೞ್ಕೆ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿತ್ತನಿತುಂ ದಿಕ್ತಟಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೨). **ಅಕ್ಕೆ$_1$** : ಅಕ್ಕೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಶೋಕಮುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೫೪); ಅಯ್ಯಯ್ಯ ನೀ ಹೋಹಾಗಳಕ್ಕೆ ನೀ ಬಾಹಾಗಳಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕೆಬಾರದಮುನ್ನ ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೩೭);

ಬಿರಿವೆವೆ ಬಿಕ್ಕುವಳ್ಳೆ ಕಣ್ಣೊಳಗೊಱತ ಜಲ ಸೆರೆಗಳೊದೆದುಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದ ಗಂಟಲಿನ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಕ್ಕೆಗಳೆಸೆವ ಸತಿಯಳಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೩); ಯುವತಿಯಕ್ಕೆಯ ಸೈರಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೩೧); ಕೂಸಂ ಶ್ರೀಮುಖಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡೆ . . . ಹಲವು ಪರಿಯ ಅಕ್ಕೆಯಿಂದಳುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೪೨-೯). ಅರ್ಕೆ (೬). ಅಳ್ಕೆ$_1$: ತರಳೆಯ ಕಕ್ಕಿನಳ್ಕೆಯೆಯೆಂದು ನೆನೆವ ತನ್ನರಸಿಯು ಬೆಚಗಾಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯-೬೯).

[ಅೞ್$_1$ + -ಕೆ]

ಅೞ್ಗಿಸು, ಅಗ್ಗಿಸ್ಸು$_1$, ಅಳ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಮಿಸುಗುವ ಕಾಂಚನಾಚಲದ ಕಾಂತಿಕಳಾಪಮನೆಯ್ದೆ ಪೀರ್ದು ತನ್ನೆಸಕದ ತೇಜದುಗ್ರತೆಯಿನಾ ತಪನಂ ತಪನೀಯದೀಧಿತಿಪ್ರಸರಮನೞ್ಗಿಸಲ್ (ಕುಸುಮಾ.೪-೮). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನೀಗು; ಅಡಗಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಒರ್ವನನೞ್ಗಿಪರೊರ್ವನ ಮುನ್ನಂ ಬೞಾಕ್ಕವನೊಳ್ಗುಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಸೈರಿಸದೆ ಪುರುಡಿಪಂತಿರೆ ಪೊರೆವರ್ . . . ಅರಸುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೧೦೫); ಕಾಯಕ್ಲೇಶಮನೞ್ಗಿಸಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪೬); ಅದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನೞ್ಗಿಸಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಗಳಿಂ ಸದೆದೆರೆವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೫). ಅಗ್ಗಿಸ್ಸು$_1$: ೧. ತಮದೊತ್ತರಂ ತರಣಿಪ್ರಭಾತಕವನಗ್ಗಿಪುದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೯-೬೧). ೨. ಸುರನಾಥನಾಥನಂ ವಿದ್ಯಾಗಣಯೂಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದು ಮನಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚಿರ. ೧೭೬-೧೩); ಪರಿಚಯದಬಲೆಯರನಗ್ಗಿಸುವಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೪). ಅಳ್ಗಿಸು: ೧. ಅಂತರನಂತಕಾನನದೊಳಳ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತಮಿದೋಡಿದವನ್ನಭೂಕಾಂತರನನ್ತಕಾನನದೊಳಳ್ಗಿರೆ ಶಾಸಿಸಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೨೧; 1162); ಏತಾದೃಶದುರ್ಜನಸಂಘಾತಮನಳ್ಗಿಸಲೊಡರ್ಚಿದೆಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೮೧). [ಅೞ್ಗು + -ಇಸ್ಸು]

ಅೞ್ಗು, ಅಗ್ಗು, ಅಳ್ಗು, ಅೞುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಯವಾಗು: "ಅೞ್ಗು–ಲಯೇ, ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದೞ್ಗಿದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭); ಖಳಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಗರ್ವತಮಮೞ್ಗೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೫); ಹಿಮಾಹಿಮ ಭೇದಮೞ್ಗಿಪೋಯ್ತು (ಕುಸುಮಾ.೭-೭); ಕಲುಷಂ ಪುಣ್ಯಮುಮೞ್ಗಿದಲ್ಲದೆ ಮಹಾಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮೆಂತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೩೧). ೨. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆಯಿಂ ಶಿಲೋಚ್ಚಯಕುಲಂ ಸುರ್ಗಾಗೆ ಸೇನಾಸುಭಾರದಿನುರ್ವೀತಳಮೞ್ಗೆ (ದಶಕು. ೧-೭೨); ತೊದಳುತ್ತುಗ್ಗುತೆಯುೞ್ಗುತಂತು ನಗುತಂ ಪೊಂಗುತ್ತೆ (ಮೈಸೂಮ. ೪-೫೭). ಅಗ್ಗು: ೧. ಅಗ್ಗಿತಾ ಮಾತೇಕೆ ರಣದಲಿ ಸುಗ್ಗುಸುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗು ಮುಱಯದೆ ಮಾಣದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೮). ಅಳ್ಗು: ೨. ಪೊಱಪೊಣ್ಮಿದೆಲ್ಗಳಿಂದಳ್ಗಿದ ಕಣ್ಗಳಿಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೧೧೦). ಅೞುಗು: ೧. ಅೞುಗಿವೆಳೆಯಂೞ್ಬುನೆಱಗಿ ಕಟ್ಟದೆ ತಳ್ತುಮಱುವಕ್ಕಮಾದ ನೃಪರ್ಕ್ಕಳಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೯; 800).

ಅೞ್ಗಿತೞ್ಗು = ಕುಸಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅನಿತಿನಿತೆನ್ನದಾಂತ ಸುರಪನ್ನಗ ಕಿನ್ನರಸೈನ್ಯಮೆಲ್ಲಮಂಬಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಪಡಲ್ಪಡೆಲತಾಭವನಂ ಕೃತಕಾಚಳಂಗಳೆಂಬಿನಿತುಮವೞ್ಗಿತೞ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೪). ಅೞ್ಗಿಮೞ್ಗು = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಹೊಂದು: ಮಹೀಭುಜರ್ ಧುರದೊಳೆನ್ನಯ ದೂಸಱನೞ್ಗುಮೞ್ಗಿದಂತಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅೞುೞ್ಗು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು, ಗಾಯಗೊಳ್ಳು, ರೂಪುಗೆಡು; ಮಲ. ಅೞುಕು]

ಅೞ್ಗೆ 'ಅಡುಗೆ' ನೋ.

ಅೞ್ತಿ, ಅತ್ತಿ$_3$, ಅರ್ತಿ$_1$, ಅರ್ಥಿ$_1$, ಅಳ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ: "ಅೞ್ತಿಯೆಂದು ಪ್ರೀತಿ. ಅದನ್ನರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತಿ]ಯೆಂದು ಪೇೞಲಾಗದು" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಪನ್ನಿರ್ಮರ್ತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯುಂ . . . ತನ್ನೞ್ತಿಯೆಕೊಟ್ಟು ಕೆಱೆಗೆ ಯಶಮುಂ ಪಡೆದರ್ (ಇಆ. XIX, ೨೨೩-೬; 929); ಈವೞ್ತಿಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦); ಕರತಳಂಗಳಿನೞ್ತಿಯೊಳೆತ್ತಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೩). ೨. ಹರ್ಷ; ಸಂತೋಷ: ತ್ರಿದಶಸುರಲೋಕವಾಸಾಸ್ಪದಮಂ ಪೆಱುಗುಂ ಮನುಷ್ಯ ಮನುಜಂ ನಿನ್ನಾ ಪದಚರಣಯುಗದ್ವಯಮಂ ಮುದದೞ್ತಿಯೆ ಬಗೆದು ನೆನೆವನನುದಿನಮೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೪); ಅೞ್ಕಱಿಂದರಮರ್ದಿನೊಳ್ ತಾನೞ್ತಿಯಿಂ ತೊಯ್ದು . . . ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ ೪-೭೫); ಆ ಸಾಹಸಕೇಳಿ ಪಿರಿದುಮೞ್ತಿಯನೀಗುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೩೧). ಅತ್ತಿ$_3$: ೨. ರಾಯರನೆ ಬಡಿಮೊಲಂಗೊಣ್ದು ತಂದತ್ತಿಯಿಂ ದೀವದ ರಾಯರ್ ಮಾಡಿ ಕಾರಾಗೃಹದೊಳಿರಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨, ೬೫-೧೯; 1081). ಅರ್ತಿ$_1$: ೧. ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆಡಂಬಡಂಮಾೞ್ಕುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೬). ೨. ಒಲ್ದು ಮಾಡು ಮುನಿಸಂದೋಹಕ್ಕೆ ಸೀನರ್ತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭೦); ನಿನ್ನ ಶೃಂಗಾರ ಅವರ ಕಣ್ಣಿನ ಅರ್ತಿ (ಪಾಮುಲ್ಲಿ. ೨೯). ೩. ಇಷ್ಟ: ಈ ವಸಂತಸಮಯದೊಳ್ ತವ್ಮೊಡನೆ ವನವಿಹಾರಂಗೆಯ್ಯಲರ್ತಿಯಾದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೦); ಕೆನೆಮೊಸರ್ ನಿನಗರ್ತಿ ದಮ್ಮಯ್ಯ ಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಬಸರ. ೭-೧೩೫); ಧೂಪದೀಪ ನೈವೇದ್ಯಂಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ದಳರ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨೦). ೪. ಸೊಗಸು; ಶೀವಿ: ವರಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯಿಂದಲರಮನೆ ಮೆಱೆವುದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨-೬೯). ಅರ್ಥಿ$_1$: ೧. ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ದೇಗುಲಮನರ್ತಿ [ರ್ಥಿ]ಯಿಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩-೨೦; 1079); ಹಳೆಯೆತ್ತನಿದಿರಾಗೆಱೆ ಹರನೈತ ಹುದನೀಕ್ಷಿಸುವರ್ಥಿ ನಿನಗಾಯ್ತೇ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೪೩). ಅಳ್ತಿ: ೧. ದೇವಸಂಗಯ್ಯ ಸಲಿಸೆನ್ನ ಮನದಳ್ತಿಯಂ (ಬಸರ. ೫-೧೪೩); ವಿಳಾಸಿನಿಯರಳ್ತಿಯಿಂದಾ ಕುಮಾರನನು ಮಜ್ಜನಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೪-೨೧). ೨. ಈ ನಗದ ತಪ್ಪಲೊಳಗತುಳಸುರತರುವನಮನೇ ನಿನ್ನ ಮನಕಳ್ತಿಯಪ್ಪಂತೆ ಗೈದನಲೆ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೪).

[ಅೞ್ + -ತಿ. / ಮಲ. ಅೞಿವು; ತುಳು. ಅರ್ಕಮೆ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕರ]

ಅೞ್ತಿಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯೆ: ತಾವೆ ತಮಗೇನೆರವಪ್ಪರೊ ಚಿತ್ತಜಂಗೆ ಬಾೞ್ಬೊಡಲೆನಿಪೞ್ತಿಕಾರ್ತಿಯರಟಲ್ದು ನೃಪಾಲಮನೋಜನಿಂತು ನೋಡಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣಕಾಂತಿಲತಿಕಾಸುಮನಶ್ವರ ಮೋಹಪಾಶದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೨-೪). [ಅೞ್ತಿಕಾಱ + -ತಿ$_1$]

ಅೞ್ತಿಕಾಱ, ಅರ್ತಿಕಾಱ, ಅರ್ತಿಗಾಱ, ಅರ್ಥಿಕಾಱ, ಅಳ್ತಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸುವವನು: ಮನೆಗೆಲ್ಲಂ ಪಗೆಯಾದೆಂ . . . ನಿನ್ನ ಕತದಿಂ ಕೇಳೞ್ತಿಕಾಱಂಗೆ ಕೂರ್ತೆನಗಿಲ್ಲಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಮೆಂದು ಸುರಿದಳ್ ಭೋರೆಂದು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೧). ಅರ್ತಿಕಾಱ: ೨. ಆಸೆಗಾರ; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಇಂತೀ ಅರ್ತಿಕಾಱರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪-೫೩); ಒಂದು ತಗರನು ಕಟ್ಟಕೊಂಡು ಮುಕುಂದನಯ್ಯನ ಕಂಡೆಱಗಿ ಜೀಯೆಂದು ತಗರನು ಬಿಡಿಸಿ ನೀವಿದಕರ್ತಿಕಾಱರಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೩೯); ನೆರೆದುದಾನಗರಿಯೊಳುಳ್ಳರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತಿ]ಕಾಱರ ನೆರವಿಯು ಚಿಂದಾಟದೆಡೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೮). ಅರ್ಥಿಕಾಱ: ೨. ಏಸನುಸುರಿದೊಡರ್ಥಿಕಾಱನು ದೋಷಮಂ ತಾನಱಯನು (ಬಸಪು. ೪೦-೪೭); ಮಿಂಡುದುಂಡಿಗಳರ್ಥಿಕಾಱರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು ರಣದುದ್ದಂಡರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೪).

ಅರ್ತಿಗಾಱಿ: 'ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ' ಪರಾ. **ಅಳ್ತಿಕಾಱಿ** : ೧. ಆಳ್ತಿಕಾಱಂ ಲೆಕ್ಕಿಸುವನೇ ದೋಷವೆಂಬವೊಲಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಬಸವನಂ ಕೀರ್ತಿಸುವಡೆನ್ನಳವೆ (ಬಸವು. ೧-೩೪) ; ಮೇಳದವರು ಮನ್ನೆಯರು ಮೇಲಾಳು ಕಾಲಾಳಳ್ತಿ ಕಾಱರೆಯ್ತಂದು ಆಳುತನದ ಬಲು ಮಚ್ಚರದಿಂದಾಟಕಾಳಾಗಿ ನಿಂದರತ್ತಿತ್ತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೬೧). [ಅೞ್ತಿ + -ಕಾಱ]

ಅೞ್ತಿಗ, ಅರ್ತಿಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಬಯಸುವವನು. ೨. ಆಸಕ್ತ : ಶೌರ್ಯಾಲಂಬಂ ರಾಮಂ ರಣಕ್ಕೞ್ತಿಗನೆನೆ ಬೆಸನಂ ತಂದೆಯಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡಂ (ಪಂರಾಪು. ೪-೫೦) ; ದಯಾಪರನಪ್ಪು ದೊಳ್ಪಿನಭ್ಯಾಸದೊಳಿರ್ಪುದೊಳ್ತಪದೊಳೞ್ತಿಗನಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೫೧-೨೬). **ಅರ್ತಿಗ** : ೧. ಮನುಮುನಿಮಾರ್ಗನೇಮ ಜಿನಪೂಜೆಯೊಳರ್ತಿಗನೆಂದು ದಾನಿಯೆಂದು . . . ಬಣ್ಣಿಸುಗುಂ . . . ರಾಜನಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧-೩೮ ; 1081) ; ಶೃಂಗಾರಕರ್ತಿಗನಪ್ಪ ಬಡವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೆಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೮೯) ; ಅರುಹನಾಗಮದೊಳರ್ತಿಗನಾತ್ಮಕಲೆಯೊಳು ಸರಸನಾಗಿರಬೇಕು ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೨-೧೩). [ಅೞ್ತಿ + -ಗ$_2$]

ಅೞ್ತಿಗುಂದು, ಅರ್ತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಗುಂದು : ಪಂಕೇರುಹ ರಾಜಿ ಕಂದೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕಣ್ಬೊಣ[ರೞ್ತಿ]ಗುಂದೆ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದು ದುಜ್ವಲದಿಕ್ಪ್ರಕರಂ ಸುಧಾಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೯೫). **ಅರ್ತಿಗುಂದು**: ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಗೆಡು; ಉತ್ಸಾಹಕುಗ್ಗು ; ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು : ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿಸಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೫೪). [ಅೞ್ತಿ$_1$+ಕುಂದು$_1$]

ಅೞ್ತಿಗೆ, ಅತ್ತಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು : ಗುರುಜನರಲ್ಲಿ ಮಾಡಧಿಕಭಕ್ತಿಯನರ್ಚಿಸು ದೇವರಂ ಮುನೀಶ್ವರಪರಿಚರ್ಯೆಯೊಳ್ ಪಿರಿದುಮೞ್ತಿಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾದೃತೆ, ಮರ್ತಿತೆ]ಯಾಗು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೮) ; ಜಿನಧರ್ಮಾತಿಶಯಮುಮಂ ಜಿನದತ್ತಾದೇವಿ ಕೇಳಲೞ್ತಿಗೆಯಾದಳ್ (ಅರ್ಹನೇ. ೨-೨೬). **ಅತ್ತಿಗ್ಗೆ**: ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು ; ನಲ್ಲೆ: ಪುರುಷವ್ರತವಿಾಗಳಬ್ಬೆಯೆಂದತ್ತಿಗೆಯೆಂಬ ಮಾತನೆನಗೇನೆನಲಕ್ಕುಮೊ ಪಂಕಜಾನನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫). [ಅೞ್ತಿ + -ಗೆ]

ಅೞ್ತಿವಡು, ಅರ್ತಿಬಡು, ಅರ್ತಿವಡು, ಅರ್ಥಿಬಡು ; ಅರ್ಥಿವಡು, ಅಳ್ತಿವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಬಯಸು : ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳುಮನೞ್ತಿವಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೦ ವ) ; ಆದಱಿ ಚೆಲ್ವಂ ಕಂಡಾಕೆಯೞ್ತಿವಟ್ಟುದನಱಿದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೫-೨೨). ೨. ಸಂತೋಷಿಸು : ತನ್ನೊಳಿರ್ಪ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ನೆಲೆವಾೞ್ತಿಯೊಳೞ್ತಿವಡುತ್ತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೧-೫೯ ವ). **ಅರ್ತಿಬಡು** : ೧. ಧೀರ ಚೋರವಿಟಾದಿ ಕಥೆಗಳು ಸಾರಕಥೆಗಳೆ ಪೇಳ್ದ ಕವಿಯಘುಭೀರುವೇಯದನರ್ತಿಬಡುವರ ಬಗೆಗೆ ಬೆಱಗಾದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೩೭). **ಅರ್ತಿವಡು** : ೧. ಎಳಲತೆಯಿನೆ ಬಿದಿ ಲೋಕಮನಳಲಿಸಲೆಂದರ್ತಿವಟ್ಟು ವನಿತಾರೂಪಂ ಗಳಿಯಿಸಿದ ನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೪೦) ; ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವ ಮುಟ್ಟ ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಪಿಗಳನಾತ್ಮನೊಳರ್ತಿವಟ್ಟೆರಿಸು (ಭರಚ. ೩೬-೮೬). **ಅರ್ಥಿಬಡು** : ೧. ವನಜನಾಭನು ಬಂದನಾದೊಡೆ ತನುಜನನು ತಾನೆತ್ತಿ ತಂದಾತನಿಗೆ ಪೊಡಮಡಿಸುವೆನೆನುತ ಮೊದಲರ್ಥಿಬಡುತಿಹೆನು (ತಿಮ್ಮಅ. ೪-೪-೫೮). **ಅರ್ಥಿವಡು** : ೧. ಪುರಶ್ರೀಯನರ್ಥಿವಟ್ಟು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚುತುಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೩ ವ). **ಅಳ್ತಿವಡು** : ೧. ಜನವೊಲ್ದಾಲಿಪುದೞ್ತಿವಟ್ಟು (ಹಸ್ತಿಮಾ. ೧-೧೯). ೨. ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಮುಟ್ಟದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಮಳ್ತಿವಟ್ಟರಚ್ಚರಿಯರು (ಚೆಬಪು. ೬-೫೨). [ಅೞ್ತಿ + ಪಡು$_1$]

ಅೞ್ತಿವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂದೇಶ ಬರು : ನಲ್ಲರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮೞ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥಿ] ವರೆ ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ . . . ಬಂದೊಡ ಮೊಱಲ್ಪೆದೆಯಾಱುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೧). [ಅೞ್ತಿ + ಬರ್]

ಅೞ್ತಿಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀದೇಕಬ್ಬೆ ಮಹಾದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೊಂಬೊಲಂ. . . ನಿರ್ಮಾಣಮೞ್ತಿಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಣಕಡೆಯಲ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೩೩ ; 1087). [ಅೞ್ತಿ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಅೞ್ದು, ಅಜ್ಜು$_1$, ಅದ್ದು, ಅರ್ದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗಿಸು; ನೆನೆಯಿಸು: "ಅೞ್ದು – ಜಲನಿಮಗ್ನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಡುವಿನೊಳೞ್ದ ದರಾವರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲಮನಡಿಗೞ್ದುವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨) ; ಸೂತ್ನಪ್ರವಾಳಲತಾಸಾರದೊಳೞ್ದಂತೆಸೆದುದಾ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಕನ್ನೆಯಾ (ವಶಕು. ೧೨-೧೧೭). **ಅಜ್ಜು$_1$** : ೧. ಆಕಾಶವೆಂಬ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯು ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಯಂ ಸಂಜೆಕೆಂಪೆನಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯೊಳ್ ಕಾಸಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನೊಳ್ ಅಜ್ಜಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬-೧೦). **ಅದ್ದು** : ೧. ಸೀರೆಯನೆಣ್ಣೆಯೊಳದ್ದಿ ಪಾದದಿಂ ತಲೆವರಂ ಸುತ್ತಿ ಕಿಚ್ಚಂ ತಗುಳ್ಚುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೨೯) ; ಕಪಿಲಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿನಾಥಯ್ಯ ಹಾಲಲದ್ದು ನೀರಲದ್ದು ನೀನೆ ಗತಿಮತಿ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೫-೧೯೬) ; ನೀರನು ಬಿಟ್ಟರಲಪ್ಪುದೆ ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರ ನೀನೆಂದು ನೀಱೆಯರು ರಾರಾಜಿಸುತಿಪ್ಪ ಕುಂಕುಮ ಜಲದೊಳು ನಾರಾಯಣನನದ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೪). ೨. ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಮಾತ ನೀ ಮನ್ನಿಸದೆ ಕೌರವ ಕುಲವನದ್ದಿದೆ ಸುಸಿಗಳೆವದಿರು ಮುನಿದು ಪಾರ್ಥನನೇನಮಾಡುವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೩). **ಅರ್ದು** : ೧. ಕುಂಕುಮದೊಳರ್ದಿದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ (ಆದಿಪು ೧೨-೨೫) ; ದುಶ್ಚರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಮಂ ನೀಂ ನೀರೊಳಿಂತರ್ದುವೋ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೭).

ಅೞ್ದಿದಂ = ೧. ಸೊಪ್ಪಾದವನು. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದವನು ; ಸತ್ತುಹೋದವನು: "ಅೞ್ದಿದನೆಂದು ಸತ್ತನುಂ ಸೊಪ್ಪಾದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; "ಅೞ್ದಿದಂ ಕೆಟ್ಟನೊಳುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೬).

[ಅೞ್ + -ದು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅೞುತ್ತು ; ತುಳು. ಅರ್ದು=ತೊಳೆ, ಚೆಲುವೆಮಾಡು ; ತೆಲು. ಅದ್ದು]

ಅೞ್ಮೆ$_1$ 'ಅಣ್ಮೆ$_1$' ನೋ.

ಅೞ್ಮೆ$_2$ 'ಆಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಅೞ್ವು$_1$, ಅರ್ವು$_1$, ಅಳ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಡು ; ದಹಿಸು : ಪಾವಕನೞ್ವಿ ಖಾಂಡವಮನುಂಡಪನರ್ಜುನನೂಡಿದಪ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೮) ; ಸೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯಾಂಶುಗಳೞ್ವುತ್ತುಮಿರೆ ನಿಯಮ ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳಂದು ಕಲ್ನೆಲೆ ನಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪) ; ಬಡಬಾನಳನೞ್ವಿ ಕಾಯ್ವುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೧೧). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : "ಅೞ್ವು —ದಹನಾತಿಕ್ರಮಣೇ (ಮಿತಿಮೀರಿ ಉರಿಯು)" (ಶಮಧಾ) ; ಆಗಳಾಗಡೆ ಪಸಿವಟ್ವ ನೀಳ್ದ ಪೊಗೆಯುಂ ಕಿಡಿಯುಂ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದೊಡನುಣ್ಮಿ (ಆದಿಪು. ೨-೪೦) ; ಕವಿವ ಶರಾಳಿಯಂ ನಿಜಶರಾಳಿಗಳೞ್ವಿ ತೆರಳ್ದಿ ತೂಳ್ದಿ ಮಾರ್ಕವಿದು ಪಳಂಚಿ ಪಾಯ್ದೊರಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೦). **ಅರ್ವು$_1$** : 'ಅರ್ವಿಸು' ಪರಾ. **ಅಳ್ವು** : ೧. ಇನ್ದೆತ್ತಲ್ ಪರಿಯಿತ್ತು ಸುಟ್ಟನೊದಗಿಲ್ಲೆಂದಳ್ವಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕಾಯ್ದಿಂದಾರಂ ಗಡ ತೂಂತಿದಂ ಜವನ ಬಾಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩೫೮-೩೯ ; 1081) ; ಏನಳ್ವಿತೋ ಸೇವುಣಬಳವನಮಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಕೋಪೋದ್ಧುರದಾವೋಗ್ರಾನಳಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨-೨೬ ; 1205).

[ಅೞ್ + -ವು ? . / ತಮಿ. ಅೞಲ್ ; ಮಲ. ಅೞಲು ; ತುಳು. ಅರ್ಲು ; ತೆಲು. ಅಡರು]

ಅೞ್ವು$_2$ (ನಾ). ಬಯಲು ; ಕಾಡು (?) : ಬೆಟ್ಟದ ಕೆೞಗಣ ಪೇರೞ್ವಿನ ತೆಂಕಣ (ಎಇ. X, ೬೬-೫೭ ; 892).

[?. / ತಮಿ. ಅೞುವಂ = ಹರಹು, ಕಾಡು]

ಆ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ ; ಆಕಾರ : ಅಆ . . . ಒ ಔ—ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೭ ಪ್ರಯೋ).

ಆ₂ 'ಅದು₁' ನೋ.

ಆ₃ 'ಆನ್₃' ನೋ.

–ಆ₄ '–ಅ₃' ನೋ.

ಆ₅ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಸಂತೋಷ, ಗಡಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ನಿನ್ನಯ ಪರಿಯನಜಂದೆನಲಾಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯–೧೨); ಬಲ್ಲೆಡಕುಗಾರ್ತಿ ಕಣಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೭–೨೬). (ii) ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆಗೆ : ತಿಮಿಮಿಂಗಳನುಮನಾ ತಿಮಿಂಗಿಳಗಿಳಂಗಳೆ ನುಂಗಿದುವೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಆದಿಪು ೨–೪೦ ವ); ಇದು ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹದಾಹಕ್ಕಿದು ವಿಷಮ ವಿಷಾನ್ನಕ್ಕಿದಾ ನಾಡ ಜೂದಿಂಗೆ (ಗದಾಯು. ೮–೧೯); ಜಗತ್ಪ್ರಪಂಚವ ಮಾಡಿ ಆ ಜಗದಲ್ಲಿ ಜೀವರೂಪಿಂದ ಬಳಿಸಂದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಂತಿರಲಿ (ಆದವ. ೧೦). (iii) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ : ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ಪ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೬); ಆ ಮೈಸೂರನು ಬಳಸಿದುವ್ಯಾನವು (ಕಂನವಿ. ೨–೭೯). (iv) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ : ಆಯೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ವಿಪ್ರನಿಕಾಯ ಕುಣಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೩೦). (v) ಗಡಾರ್ಥಕ್ಕೆ : ಪಾಲಾ ಆಮರ್ದಾ ಇನಿದು ಗಡಾ ; ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಟ್ಟು ದುರಿಯಾ ಇರ್ಬಗೆರ್ಗೆರಟ್ಟ್ಯ್ದುವಾ (ಶಮುದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).

–ಆ₆ '–ಅ₃' ನೋ.

–ಆ₇ '–ಅ₄' ನೋ.

ಆ₈ (ಅ). ಅದೋ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : ಪಿಡಿದಪನೀಗಳಾ ಪಿಡಿಯಲೆಯ್ದಿದನಾ ಪಿಡಿದಪ್ಪನೀಗಳಾ ಪಿಡಿದನೆ ಕಿನ್ನರದ್ವಯಮನೆಂಬಿನೆಗಂ ಬಟಂಸಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦); ಭಯದಿಂದೀ ಬಂದನಾ ಬಂದನೆಂದುಬ್ಬಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬–೩೦ ; 1171); ಆ ತೋರ್ಪುದಾ ತೋರ್ಪುದೆ ಬಾನೊಳ್ ಧ್ವಜಪಟಂ (ಶಮುದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ).

ಆಂ 'ಆನ್₃' ನೋ.

ಆಂಕರ, ಹಂಕಾರ, ಹಾಂಕಾರ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ ; ಗರ್ವ : ನಾಂ ಧನಾಢ್ಯನೆಂದೊಳ್ಪಿದನೆಂಬಾಂಕರಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಪಂ (ಪರಮಾ. ೫–೧೪). **ಹಂಕಾರ :** ಹಮ್ಮು ಹಂಕಾರ ಎಲ್ಲ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಹೆಣ್ಣೆ (ಜಿಂಗುಲಿ. ೧೯೩); ಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ). **ಹಾಂಕಾರ :** ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಹಾಂಕಾರಶಿಖಿಯನು ಆತಗೆಯು ಹಾಕಿದಳು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೪–೧೩); ನಾವು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಮಲಗಿದರೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಂಕಾರ ಮುರಿಯುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೬೦).
[< ಸಂ. ಅಹಂಕಾರ]

ಆಂಕರು (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ ; ದುರಾಸೆ : ಜನಗಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡಿನ ಆಂಕರು ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಚಾರುಪಾ. ೨೭). [< ಆಟ್ಕಜು ?]

ಆಂಕಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಲಾಂಛನ ; ಅಂಕುಶ (?) : ಆನ್ಕಿಜಸುಲದಿ ಕಂಬುಕಂಟ ಕುಲಿಶಾವನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ನುಡಿಗೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪–೨೦ ; 1672). [?]

ಆಂಕೆ, ಆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರಿಸುವಿಕೆ ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಂಕೆಯಮೆಯ್ದಂಶವೆಯನು (ಕವಿಜ. I, ೩೪೫ ಮಹಾನೀ); ಆಂಕೆಯ ಗಂಡನಾವನುಜದೀ ನಡೆತಂದನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೩೦). ೨. ಊರೆ ; ಆಸರೆ ; ಒತ್ತಾಸೆ : ಚೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮುಱಿದ ಕೂರಸಿಯಾಯಗವಾಂಕೆಯಾಗೆ (ಕಇ. IV, ೧–೨೦ ; 1204); ನೂಂಕುವವುಂಕುವ . . . ಕೀಳ್ವಱಿಗಳಾಂಕೆಯೆನಲ್ ಭರದಿ ಲೌಡಿಕಾಱರ್ ಪೊಯ್ದರ್ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೩೪); ಇಱಿವಾಳ್ಗಳಾಂಕೆಯೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿ ಕಾದುತಿರ್ದುದು ಮಹೇಂದ್ರಪತಾಕಿನಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೬); ಹೊಗಲಿ ಸಮರಕೆ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ತೆಗೆಯಬೇಡೋ ಬೆನ್ನಲಾಂಕೆಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಂಕೆಗೆ, ಲೈದನೆ] (ಕುವ್ಯಾಶ. ೭–೨೬ ; ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೯ ; ನಾಗಕು. ೧೨–೭೩; ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೭ ; ರಾಜಶೇ. ೭–೯೨ ವ ; ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪–೧೧ ನೋ). **ಆಕ್ಕೆ :** ೧. ನೂಕಿದರು ಮುಂಗುಡಿಯವರು ಬನವಾಕೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪೮೫. ೨೦–೪).
[ಆನ್₁ + –ಕೆ₁]

ಆಂಕೆಗಂಭ (ನಾ). ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಬ ; ಆಸರೆಯ ಕಂಬ : ಸುರಲೋಕ ಪಳತಾಗಿ ಸಡಿಲ್ದೊಡೆ ತಾಳ್ಗುಮೆ ನರಲೋಕಮೆಂದು ಜೋಕೆಯೊಳು ಸರಸಿಜಸಂಭವ ಕೊಟ್ಟಾಂಕೆಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಮಹಾಮೇರು (ನಾಗಕು. ೨–೧೨); ಇಳೆಗೆ ಭರದಿ ಬಿದ್ದಪುದಿದೆಂದಿಟ್ಟಾಂಕೆಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಹೇಮಾದ್ರಿ (ರಾಮುವಿ. ೨–೧೩).
[ಆಂಕೆ + ಕಂಭ]

ಆಂಕೆಗುಡು 'ಆಂಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಆಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಆ ಪಾವನಶಕ್ತಿಯಾವನಡಿಗಾತ್ಮ ಶಿರಸ್ಕಮನಾಂಕೆಗೆಯ್ವಳಾ ದೇವನೊಳಾಂದಿಟಂ ಶಿವಶಿವಾ ಮುಳಿಸಿಂ ಸೆಣಸಲ್ಕಸಮರ್ಥನೆ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೩೪).
[ಆಂಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಂಕೆಗೊಡು, ಆಂಕೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆ ಕೊಡು ; ಆಸರೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಮೂಗಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೀಕೊಜ್ಜತಾಗಿ ನುಡಿವೆಯೆಂದ ರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೨–೨೨). **ಆಂಕೆಗುಡು:** ಮೊಲೆವಿಣ್ಪಂ ಮುಱಿದಪುದೀ ಲಲನೆಯ ಬಡನಡುವಿದೆಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಕೈವಲವಾಂಕೆಗೊಟ್ಟ ನೀಲದ ಸಲಿಗೆಯಿದೆನೆ ರೋಮರಾಜಿ ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೧–೭೪); ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ವಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮನಮನಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೨ ವ); ವಿಕಸಿತ ಪ್ರಶಸ್ತ ಹಸ್ತತಳಮಂ ಕಪೋಳಮೂಳಕ್ಕಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು (ಬಾಧಪು. ೩–೧ ವ).
[ಆಂಕೆ + ಕೊಡು]

ಆಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಪರಿದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜಮೇಱದವಂ ಭಗದತ್ತನಾ ಮದದ್ವಿರದಮನಾಂಕೆಗೊಂಡು ಪೆಣವಂ ಪವನಾತ್ಮಜನೀಗಳಾಹವಂ ಪಿರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೬); ನಿನಗಿಂದ್ರಂ ದೊರೆ ಸಂಗರಕ್ಕೆ ದೊರೆ ನೀನಿಂದ್ರಂಗೆ ಮತ್ತೊರ್ವರಾತನನೇನಾಂಕೆಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಥರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೨೦೫); ಆ ನೆಗಟ್ಟಿಂದ್ರ ನೆಕ್ಕತುಳದೊಳ್ ಧುರದೊಳ್ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ . . . ಮುರಾಂತಕಂಗಾನತನಾಗಿ ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ (ಜಗವಿ. ೩–೨೦). [ಆಂಕೆ + ಕೊಳ್₁]

ಅಂಕೆಮಾಡು (ನಾ). ಎದುರಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಎತ್ತಿದ ಕುದುರೆಯ ದಳಮಂ ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲಾಳನಾಂಕೆಮಾಡಿಜಿ‍ದೆಡೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೮–೧೬ ; 1143). [ಅಂಕೆ + ಮಾಡು₁]

ಅಂಕೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಭಟ ; ಎದುರಿಸುವ ಸೈನಿಕ : ಪೊಜಮುಟ್ಟೆಜಿ‍ವಾಳ್ಗಮಾಙ್ಕೆಯಾಳ್ ಗಡಣಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೬). [ಅಂಕೆ + ಆಳ್₂]

ಅಂಗಿಕೆ (ಗು). ೧. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳ ಚಲನವಲನಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವ ಅಭಿನಯ ; ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳೆಸೆವಾಂಗಿಕಮುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೮) ; ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯) ; ಅಭಿನಯವು 'ಆಂಗಿಕ' (ಅಂಗ ಚಲನೆಗಳು) 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು) 'ಆಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ) 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಂಗಿರ (ನಾ). = ಅಂಗಿರಸ ೨ : ಅಬ್ಜಪ್ರಿಯಸೂನುಗಾಂಗಿರಸುದಾಸೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೫) ; ಅಂಗಿರಸ – ಅಂಗಿರ (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಂಗಿರಸ]

ಅಂಗಿರಸ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಿರಸ್ ವಂಶದವನು. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ : "ಅಂಗಿರಸನಮರಗುರು ವಾಕ್ಪತಿ ಗುರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೬). ೩. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀರಸ (ನಾ). = ಅಂಗಿರಸ ೩ : ಮತ್ತಮಾ ವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ ವಿಭವ ಶುಕ್ಲ ಪ್ರಮೋದೂತ ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಅಂಗೀರಸ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಜುವತ್ತು ತೆಜಿನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩.೨೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿ (ನಾ). ಹಸುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು : ಮುನಿಗಳ್ ಅಂಗುಲಿಗೆಂತಂತು ಮುನಿದು ತಿರೆಯೊಳ್ ರಕ್ಕಸನಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆಂದು ಬಯ್ದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭–೨೨). [ಆವು₁ + –ಕುಲಿ₁]

ಅಂಗೊಳೆ 'ಅಂಗೊಳಗು' ನೋ.

ಅಂಗೊಳಗು, ಅಂಗೊಳೆ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು : "ಅಂಗೊಳಗೆಂದು ಆವಿನ ಕೊಳಗು" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೩) ; "ಆವಿನ ಕೊಳಗುಮುವಾಂಗೊಳಗೆನಿಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭) ; ಜಲಧಿಯ ನೀರನದೊಂದಾಂಗೊಳಗಿನ ನೀರೆಂದು ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೪) ; ಆ ಜಳಧಿಯಾಂಗೊಳಗೆಂದೆನೆ ದಾಂಟಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೨೦) ; ಇನಿತೊಂದು ಮಾಚಿಕ್ಕೆಯಿಂ ಮಡಿದಾಂಗೊಳಗೆಂತಂತು ಪೋಬ್ಬು(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೧೧). ಅಂಗೊಳೆ: ಅಂಗೊಳಗು = ಅಂಗೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಆವು₁ + ಕೊಳಗು]

ಅಂಗ್ರವಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆ (?) : ಕರಣೀಕರ ಆಕವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ ಅಂಗ್ರವಂಕ್ಕೆ ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೬ ; 1430). [?]

ಆಂಗ್ಲ (ಗು). ೧. ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಇಂಗ್ಲೀಷರ : ಕುಮಾರಿಯು ಇನ್ನೂ ಆಂಗ್ಲತರುಣಿಯೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಸಮಜೀ. ೫೮೪). (ನಾ). ೨. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನಾಂಗದವನು : ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದ ಆ ಆಂಗ್ಲನೊಬ್ಬನನ್ನು ನೀನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆ (ಸಮಜೀ. ೫೭೭). [← ಇಂ. Anglo]

ಆಂಗ್ಲಭಾರತೀಯ (ನಾ). "ಆಂಗ್ಲ–ಭಾರತೀಯ" ಎಂದರೆ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ತಂದೆಯಾಗಲಿ, ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಇತರ ಪೂರ್ವಜ ಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಯೂರೋಪೀಯ ಸಂತತಿಯವನಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಗಿದ್ದು, ಯಾವಾತನು ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಅಧಿವಾಸಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನೆಲಸಿರದೆ ರೂಢಿಯಾಗಿ ನಿವಾಸಮಾಡುವ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಂದ ಅಂಥ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೋ ಅಥವಾ ಪಡೆದನೋ ಅಂಥ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾಭಾಸ. ೨೧೭). [ಆಂಗ್ಲ + ಭಾರತೀಯ]

ಆಂಗ್ಲೇಯ (ಗು). ೧. = ಆಂಗ್ಲ ೧ : ಇದು . . . ಆಂಗ್ಲೇಯ ಭಾಷೆಯ Mind ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೮). ೨. = ಆಂಗ್ಲ ೨ : ಒಬ್ಬ ಆಂಗ್ಲೇಯನು ರಸ್ತೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [< ಆಂಗ್ಲ]

ಅಂಡ (ನಾ). ಶಿವಭಕ್ತ. 'ಇಹಃಪರಗೆಯಾಂಡ' ಪರಾ. [< ಆಣ್ಡ]

ಅಂಡನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಳ್ವಭುವಾಂಡನೂರ ಚಿಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩–೨೩ ; 1205). [?]

ಅಂಡಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕುಂಡಿನಗೋತ್ರದ ಶಿಡುಕೆಯ ಆಚಿಹಿಯ ಮಣವಾಳರಿಗಂ ಅಣ್ಡಮ್ಮೆಗಂ ಕುಲದೀಪಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಸುಪುತ್ರ ಪೆರಿಯಾಳುವ ಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೮–೩೮ ; 1162). [ಅಂಡ₀ + ಅಮ್ಮೆ]

ಅಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜವಯ್ಯನುವರ್ ಅಣ್ಡಯ್ಯನುವರ್ ಬಾಳುಗಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿ ಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೯೬–೨ ; ?). ೨. 'ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು : ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧). [ಅಂಡ₀+ ಅಯ್ಯ₁]

ಅಂಡಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭಕ್ತ ; ಶರಣ; ದೈವಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನು : ಶೈವಭಕ್ತಿ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅಂಡಾರಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು (ಭಕ್ತಿಬ. ೧೧೬). ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ ಹೆಸರು : ತರುಣಿ ಪೇಳಿದ ದೋಷಮಂ ಕೇಳ್ದೆರಡು ಕಣ್ಣಂ ಕಳೆದುಹಾಯ್ಕಲು ಮರಳಿ ಪಡೆದನು ಗುರುತನಯನಾಂಡಾರಿಯಕ್ಷಿಗಳ (ಬಸವು. ೪೫ ಸೂ). [← ತಮಿ. ಅಂಡಾರ್]

ಆಂಡಿ (ನಾ). ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಜಂಗಮ : ಕೊಡಲಿಯಿಂದೀಯಾಂಡಿ ತಲೆಯನರಿದಂ ದೇವ (ಇಚಿರ. ೪೨–೯) ; ಚೊಲ್ಲದಿನಾಚಿ ಬರುತಲಾ ಹರನ ಪೂಜೆಯ ಪೂವನೊಂದ ವಾಸಿಸೆ ಕಂಡು ತೋಜೆಯಾಂಡಿ ಮೂಗರಿಯಲು (ಚಿಬಪು. ೫೫–೧೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಣ್ಡಿ]

ಅಂಡು 'ಅಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ್ ಅಣ್ಡುಗಿಯರಟ್ಟಗನ್ ಬೆದೆಮೆಟ್ಟೆಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೩ ; 800). [?]

ಅಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಎಡೆಯಾಂಡೆಯ ಮುಕ್ಕಳು ಮಾದೆಯಾಂಡೆ ಪಂಡಿತಾಂಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೩–೧೬ ; 1189). [?]

ಅಂತ 'ಅನ್₁' ಪರಾ.

ಅಂತರ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ; ಮಧ್ಯದ : "ಹೀಗೆ ಭಾಷಾವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಅಂತರ ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೫). [ಸಂ.]

ಆಂತರಗಭೀರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳ; ಅಂತರಂಗದ ರಹಸ್ಯ : ಆಂತರಂಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಪನಾರು ಆಂತರಗಭೀರಗಳ ತಾನೆ ಕಂಡವರಾರ್ (ಮುಂಕುಕ. ೧೯೪). [ಆಂತರ + ಗಭೀರ]

ಆಂತರದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೀಕ್ಷೆ,— ವ್ರತ: ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಆಂತರದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ (ಹಸಾರ. ೧೬–೧೮ ಟೀಕು). [ಆಂತರ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಆಂತರವಸ್ತು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತು : ಚಾರ್ವಾಕರು ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು. ಯೋಗಾಚಾರರು ಆಂತರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಆಂತರ + ವಸ್ತು]

ಆಂತರಸುಖ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ; ಅಂತರಂಗದ ಸೌಖ್ಯ: "ಒಳ್ಳೆಯ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ . . . ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿದರೆ ತೊಡಕಾದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರೆ . . . ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಆಂತರಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೯). [ಆಂತರ + ಸುಖ]

ಆಂತರಾಳಿಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನದು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು; ನಡುವಿನದು : ತನಗಂ[ಗಾಂ]ತರಾಳಿಕವಾದ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯ ಘನತೆ ಮಂ[ಮುಂ]ದಾದರ್ಶೈದುವದೇ (ಅರಸಾ. ೫–೨೨೫). [ಸಂ.]

ಆಂತರಿಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ : ಆಂತರಿಕವಾದ ದೋಷದಿಂದ ಧರ್ಮವು ಶಿಥಿಲವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರರು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಬುಕ್ಸಾರ. ಪೀ. ೧೦೬); ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಳವಾದ ಹಾಗೂ ಆಂತರಿಕವಾದ (Intrinsic) ಆನಂದ ಹಾಗೂ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಆಂತರಿಕಕಾರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಿಮಿತ್ತ; ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಒದಗುವ ಕಾರಣ; ಪ್ರಕೃತಿಸಹಜವಾದ ಕಾರಣ: ಭಾಷೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಭೇದದಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕಕಾರಣವೇ ಸಾಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೫). [ಆಂತರಿಕ + ಕಾರಣ]

ಆಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತರಂಗದ ಕ್ರಿಯೆ: ಮಾನವನ ಆಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸ ತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಅವರ ನಂಬಿಕೆ (ಬುಕ್ಸಾರ. ೨೯ ಪೀ). [ಆಂತರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಡೆ; ಅಂತರಂಗದ ಶೀಲ: ಜೀವನದೊಳಗಿನ ವೈಷಮ್ಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಚಾರಿತ್ರದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ . . . ಆಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಭಾವಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೧೧). [ಆಂತರಿಕ + ಚಾರಿತ್ರ]

ಆಂತರಿಕತೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಮುಖತೆ: ನರಹರಿಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಆಂತರಿಕತೆಯೊಂದು ಅವನಲ್ಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಸಮುಜೀ. ೯೭೭). [ಸಂ. ಆಂತರಿಕತಾ]

ಆಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಕೂಡಲೇ ಆಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೮೯). [ಆಂತರಿಕ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಆಂತರಿಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣ, —ಆಧಾರ: ಇನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಡೆಗೆ ನಾವು ಹೊರಳಬಹುದು (ಸಾಹಿಸ. ೧೫೨). [ಆಂತರಿಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಂತರಿಕವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಒಳವಿಭಾಗ: ಮುಖ್ಯವಿಷಯ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಆಂತರಿಕ ವಿಭಜನೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೩). [ಆಂತರಿಕ + ವಿಭಜನೆ]

ಆಂತರಿಕಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿ,— ಬಲ: ಒಳಿತಿಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಯೋಗ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೂ ಆಂತರಿಕಶಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಸಮಾಧಾನಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XVII). [ಆಂತರಿಕ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಳಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬರಿಪೆ ಬಯ್ಪುದೆ ತಂದೆಯಂ ತಿಳಿಯದಾಂತರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧–೮೮). ೨. ಸಮೀಪ ಬಂಧುತ್ವ; ತುಂಬ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗದ ಸ್ನೇಹ. ೩. ಮನಸ್ಸು: ಪುರುಷರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲೆಂದೆಲ್ಲರು ಬಯಸುವರಾಂತರ್ಯದೊಳಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಆಂತರ್ಯಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಆತ್ಮೀಯತೆ: ನನಗೆ ನೀನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೀಣೆಯ ನೆನಪು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಮುದಾ . . . ಅದರೊಡನೆ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಸರಸವಾಗಿ, ಎಷ್ಟು ಆಂತರ್ಯಕವಾಗಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮). [ಸಂ.]

ಆಂತರ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದು: ಆದರೆ ಅದೇ ಮೌನ ಶೆಟ್ಟರಿಗೆ ಅವನ ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅವನ ಆಂತರ್ಯದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಆಂತರ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಆಂತರ್ಯವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವಿವೇಚನೆ; ಅಂತರಂಗದ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ವಿಷಯ; ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿಚಾರ. [ಆಂತರ್ಯ + ವಿಚಾರ]

ಆಂತು 'ಆನ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಂತುಕ್ಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಆನ್ತುಕ್ಕೂರಗ್ರಾಮಕ್ಕ (ಇಅ. IX, ೧೦೩–೮ ; ?). 'ಆತುಕೂರ್' ಪರಾ. [?]

ಆಂತ್ರ (ಗು). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಳು; ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು: "ಆಂತ್ರಂ, ಪುರೀತತ್—ಈ ೨ ಕರುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೧೩); ಹತಾಶ್ವೌಘಜರ್ಜರಿತಾಂತ್ರೌಘ ವಿಕರ್ಷಿ ಘೇರವರವ ವ್ಯಾಜೃಂಭಿತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧–೯೬ ; 1137). [ಸಂ.]

ಆಂತ್ರರಸ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ರಸ; ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ರಸ: ಲಾಲಾರಸ ಜಠರರಸ . . . ಆಂತ್ರರಸಗಳು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದೋ (ಸಾಹಿವಿ. ೮೯). [ಆಂತ್ರ + ರಸ]

ಆಂತ್ರವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಯು (ರೋಗ). ೨. ಆಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ಕ). [ಆಂತ್ರ + ವಾಯು]

ಆಂತ್ರಸ್ರಜ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ಮಾಲೆ: ಮಹಾಂತ್ರಸ್ರಜಮಂ ತಾಳ್ದಾತನಸುವನಾಗಳ್ ಬೀಳ್ದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨–೨೫೧). [ಆಂತ್ರ + ಸ್ರಜ]

ಆಂದಿ (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಜಾಮೀನು: ನೀನರಮನೆಯೊಳಿನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಆಂದಿಯಾದರೆ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆನ್$_1$ + -ದಿ]

ಆಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೊಣೆಗಾರ; ಜಾಮೀನುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೋಜುಗಾರ; ಸೆಡಕಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಂದಿ + -ಗ$_2$]

ಆಂದಿಗಲ್ ಆಂದುಗಲ್ ನೋ.

ಆಂದುಗಲ್, ಆಂದಿಗಲ್ (ನಾ). ೧. ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೀಸುವಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಆಂದುಗಲ್ಲು ಕೊಳ್ಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೪). **ಆಂದಿಗಲ್** : ೨. "ಆಂದಿಗಲ್ - ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಂದಿ + ಕಲ್$_3$]

ಅಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?) : ಕುಜುಕುಂದಿಯ ಗ್ರಾಮದ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂದು ಪಂನು ಬಿಟ ಬಿರಾಡವನೂ ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದಾತ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೧೫–೯ ; 1545). [?]

ಅಂದೆ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ : ಹಂಸೆ ಕುರ್ಕುಗಿಳಿ ಪುರುಳಿಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮಾಂದೆ ಮೊದಲಾ ಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೮) ; ಆ ರಾಜಹಂಸಂಗಂ ಕನಕಾಕ್ಷ ನೆಂಬೊಂದಾಂದೆಗಂ ಪರಮಮಿತ್ರತ್ವಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೪–೧೬) ; ಎಲೆ ದೇವರೆ ಪುತ್ತುಂ ಬತ್ತಲೆಯುಂ ಬಜಿದಿಲ್ಲದೆಂಬರದು ಕಾರಣದಿಂ ನೆಲೆ ಯಾಂದೆಯನಚ್ಚಿದವೋಲೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನೆನೆಯುತಿರ್ದಿರೇನಂ ಮನದೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೪–೧೫) ; ಕಾಳಾಯಸ ಕಳಾಪುರುಷಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಸುಱಿಯೆ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದೆಗಳ್ಪಱಯೆ ರಣರಸೋದ್ರೇಕಾಂಧಂ ಜರಾಸಂಧನವಂ ಬಗೆಯದೆ (ನುಹಾನೇ. ೧೧–೭೭ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆನ್ಡೈ = ಗೂಬೆ, ಚುಕ್ಕಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣಗೂಬೆ ; ಮಲ. ಅನ್ತ = ದುಶ್ಶಕುನದ ಪ್ರಾಣಿ]

ಅಂದೆಗ (ನಾ). = ಅಂದೆ (೬). [ಅಂದೆ + -ಗ್ಗ]

ಅಂದೆಗೀರ (ನಾ). = ಅಂದೆ : ಅಂತಾ ಪಿಂಗಲಿಯೆಂಬ ಅಂದೆಗೀರನಾ ಹಂಸೆಗೆ ಕಾಮುಪುರುಷನಂತೆ ತನಗಿಲ್ಲದ ಮೈಮೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ನುಡಿ ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೦). [ಅಂದೆ + ಕೀರ]

ಅಂದೋಲ, ಆಂದೋಳ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವುದು (೬). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಮೇನ ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **ಆಂದೋಳ :** ೧. ಕಜ್ಗೊ ಳಿಸಿತ್ತಬ್ಬಾಕರಂ ತಂಪಲೆಪ ಮಲಯಮಂದಾನಿಲಾಂದೋಳದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೦). ೨. "ದೋಳಾಂದೋಳಮುಯ್ಯಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೭) ; ಕರ್ಣಾಟೀಕರ್ಣಪೂರನ ಪಾಲೆಗಳುಂ ಸರಸ್ವತಿಯಾಡುವ ಲೀಲಾಂದೋಳದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ). ೩. "ನೃಪರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂದಪಾಂದೋಳಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೧) ; ಶಿಬಿಕಾಂ ದೋಳಾದಿ ಯಾನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪ ವ). ೪. ಚಂಚಲತೆ ; ಅನಿಶ್ಚಿತಭಾವ : ಬಿಡು ಮನವಾಂದೋಳವ ಪಂಪಾಂಬೆಯ ಕಡು ಕೃಪೆ ಯಾಯಿತು ನಿನಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೬೩). [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಕ (ನಾ). ೧. = ಆಂದೋಲನ. ೨. ಗಡಿಯಾರದ ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಚಲಿಸುವ ಲೋಲಕದಂಡ : ಗಡಿಯಾರವ ಆಂದೋಲಕಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೩). [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಕೇಲಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ : ಪರಮೋಲ್ಲಾಸದಿಂಗಡ ಲೊಳರಸಂಚಿಯಂತಿರಾಂದೋಲಕೇಲಿಯನೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೩೧).

[ಆಂದೋಲ + ಕೇಲಿ]

ಆಂದೋಲಛತ್ರಿಕೆ, ಆಂದೋಳಛತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಛತ್ರಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಛತ್ರಿ. **ಆಂದೋಳಛತ್ರಿಕೆ :** ೧. ಎರಡುಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ – ಆಂದೋಳಛತ್ರಿಕಾ, ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಆಂದೋಲ + ಛತ್ರಿಕೆ]

ಆಂದೋಲನ, ಆಂದೋಳನ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವಿಕೆ : ಅನುಕೂಲ ಮಾರುತಾಂದೋಲನದಿಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ವವೋಲ್ ಗಿರಿಶಿಖರಾವನಿಯೊಳ್ ಮಿಳ್ಳಿಸಿದುದು ಕೇತನಪಲ್ಲವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೪೯) ; ಅದರೆ ಗಡಿ ಯಾಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿ, ಆ ಆಂದೋಲನಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೩). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೪. ಚಳವಳಿ ; ಕ್ರಾಂತಿ : ಶೀನು ಕುಸುಮಾವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಅವನ ಅಂತರಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಂದೋಲನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಸನಜೀ. ೩೭೬) ; ಆಂದೋಲನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ – ಪ್ರತಿಭಟನೆಗಿಂತ ಅನಾದರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಸ್ತ್ರ (ಗೂಂಡಾರ. ೧೧) ; ಪ್ರಚಂಡಾಂದೋಲನವು ರಾಷ್ಟ್ರದಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೩.೨).

ಆಂದೋಳನ : ೧. ಮಂದಾನಿಳಾಂದೋಳನಾಕುಳಿತಾರಾಮ ಫಲಾಮ್ರ ತೋಪಮು ರಸಸ್ರೋತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೪) ; ಸ್ಮರಮಂತ್ರದೇವತೆ ಯವೋಲ್ ಬಾಹಾಲತಾಂದೋಳನಂ ಬಗೆಯಂ ಬಲ್ಸೆಱೆಗೆಯ್ಕೆ ಬಾಲೆ ಮೆಱೆದಳ್ ಲೀಲಾಪದನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ ೫–೪೨). ೩. ರಸಚಿತ್ರಂ ರತ್ನಭೂಷಾವಳಿಮ್ಮದುವಸನಶ್ರೇಣಿ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟಲ್ ಕನಕಕಳಶ ಮಾದರ್ಶಮಾಂದೋಳನಂ ದಂತಿಸಮೂಹಂ ವಾಜಿವ್ರಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೪೦). ೪. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಆಂದೋಳನವೆದ್ದಂತಾ ಯಿತು (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಪರಿಯಂಕೆ, ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕ (ನಾ). ತೂಗು ಮಂಚ (೬). **ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕೆ :** "ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕಮೆನೆ ತೂಗುಮಂಚಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೭).

[ಆಂದೋಲ + ಪರಿಯಂಕ]

ಆಂದೋಲಾಯಮಾನ, ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಯಂತೆ ಆಡುವ ; ತೂಗಾಡುವ : ಅನುಕೂಲಾನಿಲಾಂದೋಲಾ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಯಮಾನ ರಾಜಕುಂಜರ ವಿಜಯ ಕದಲಿಕಾ ತರಂಗಿತ ಗಗನಾಂಗಣಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧ ವ). **ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಿಕೆ, ಆಂದೋಳಿಕ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (೬). **ಆಂದೋ ಳಿಕೆ :** ೨. [ಸಂಗೀತ] "ದೀರ್ಘಕಾಲ ಒಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿದ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ತಂತಿ ಎಳೆಯುವುದು" (ಸಂಗೀಜಂ. ೨೬). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಿಕಾ]

ಆಂದೋಲಿತ, ಆಂದೋಳಿತ (ಗು). ೧. ತೂಗಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ತೂಗಾಟ ; ಅಲ್ಲಾಟ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ತೋಳಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಲನಕ್ರಮ : ಊರ್ಧ್ವ . . . ಆಂದೋಲಿತ, ಉತ್ಸಾರಿತ – ಈ ಹದಿನಾರು ತೋಳ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ.೨–೧೨೨ ವ). ೪. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇಶೀಗಮಕ. **ಆಂದೋ ಳಿತ :** ೧. ಮುಹುರ್ಮುಹುರಾಂದೋಳಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾಗಿ (ಗದಾಯು ೫–೫೫ ವ) ; ಮರುದಾಂದೋಳಿತ ನಂದನಪರಿವೃತಮುಜ್ಜಯಿನಿಯೆಂಬ ಪೊಱಲುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೧–೧೫). ೩. ದಳಿತ ತರುಣಾಂಬುರುಹ ಮುಚ್ಚಳಿತ ತರಂಗಪ್ರಪಾತದಿಂ ಚಲಿಯಿಪ ಪಾಂಗಳನಡೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಾ ವಿಳಮಾಂದೋಳಿತದಿನೆಸೆದುದಾಸ್ಯಂ ನಟಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೭೪). ೪. ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ . . . ಆಂದೋಳಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಂಗಳಿಂ ಮಧುರ ನಾಗೆ ಮೆಚ್ಚನಚ್ಚೊತ್ತಿದಳ್ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). ೫. ಕಂಪಿತ ಸ್ಫುರಿತ . . . ಆಂದೋಳಿತ . . . ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳೆಂತಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೨).

[ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಿಸು, ಆಂದೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು ; ಕಂಪಿಸು ; ತೂಗಾಡು : ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ . . . ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಆಂದೋಲಿಸುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಆಭಾನ್ಯ. ೧೨೪). **ಆಂದೋಳಿಸು :** ಬೆರಳಲುಕದೊಳಾಂದೋಳಿಪ ಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೭೪).

[ಆಂದೋಲನ + –ಇಸು]

ಆಂದೋಳ 'ಆಂದೋಲ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಛತ್ರಿಕೆ 'ಆಂದೋಲಛತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಆಂದೋಳನ 'ಆಂದೋಲನ' ನೋ.
ಆಂದೋಳನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡಿಸು: ಮುಹುರ್ಮುಹು ಶ್ರೀಕ್ಷಾಂದೋಳನಂಗೆಯ್ವುತ್ತುಮಂತಃಪುರಕ್ಕೆವರ್ಪಾಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೭೭ ವ). [ಆಂದೋಳನ (=ಆಂದೋಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]
ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕ 'ಆಂದೋಲಪರಿಯಂಕ' ನೋ.
ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ 'ಆಂದೋಲಾಯಮಾನ' ನೋ.
ಆಂದೋಳಾಯಿತ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಆದ; ತೂಗಾಡುವ: ಆಯನಲೀಲಾಂದೋಳಾಯಿತ ರತ್ನವಳಯೋನ್ಮುಖಮಯೂಖಲತಿಕಾ ಪ್ರತಾನಪರಿವೇಷ್ಟಿತ ಭುಜಾದಂಡ ಪಾರಿಜಾತಕಾಂಡನುಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಾಯಿತ]
ಆಂದೋಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಕೌಶಿಕಿ . . . ಆಂದೋಳಿ ಗೌಡಿ . . . ಎಂಬ ೪೪ ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [?]
ಆಂದೋಳಿಕ 'ಆಂದೋಲಿಕ' ನೋ.
ಆಂದೋಳಿಕೆ (ನಾ). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನ: ರತ್ನಮುತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆಂದೋಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಬಂದರು (ಕಥವಿ. I, ೧೯೫). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಿಕಾ]
ಆಂದೋಳಿತ 'ಆಂದೋಲಿತ' ನೋ.
ಆಂದೋಳಿಸು 'ಆಂದೋಲಿಸು' ನೋ.
ಆಂಧಸಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]
ಆಂಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡುತನ; ಕುರುಡು: ಆದರ ರಚನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ನಿನಗೆ ಆಂಧ್ಯವಿಲ್ಲವು (ಭಾಮೃತ. ೫೫). ೨. ಕತ್ತಲು: ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸಮುದ್ರಮಿತ್ತಲ್ ಭೂತಲದಾಂಧ್ಯದ ನಿವಾಸಮತ್ತಲ್ (ನಿವೇದ. ೨೭-೧). [ಸಂ.]
ಆಂಧ್ರ (ನಾ). ೧. ತೆಲುಗು ಭಾಷೆ. ೨. ತೆಲುಗು ದೇಶ: ಪುಟ್ಟುವ ದ್ರವಿಡಾಂಧ್ರಕರ್ಣಾಟಕಾದಿ ಷಟ್ಪಂಚಾಶತ್ ಸರ್ವವಿಷಯ ಭಾಷಾ ಜಾತಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೬೭). ೩. ತೆಲುಗು ದೇಶದವನು: "ತೆಲುಗನಾಂಧ್ರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭); ನೆಜಿಯಾಂಧ್ರ ಮನ್ನೆಯ ದಳವುಳಕಾಜನೆಂದಿರದೆ ಪಾಡಿದ ರಂಗನ ಯರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೭೬); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಆಂಧ್ರನಲ್ಲವೇ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೭). [ಸಂ.]
ಆಂಧ್ರಕ (ನಾ). ಆಂಧ್ರ ದೇಶದವನು; ತೆಲುಗುದೇಶದವನು: ಆ ಖಚರಕನ್ಯಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ . . . ಕಪಿಕೇತುಗಳಪ್ಪ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂಧ್ರಕರುಂ ಲಂಕಾಧಿಪನಪ್ಪ ಸುಕೇಶನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೩ ವ). [ಸಂ.]
ಆಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಆಂಧ್ರದೇಶದ ಹೆಂಗಸು: ಆಂಧ್ರೀನೀರಂಧ್ರ ಬಂಧುರಸ್ತನಹಾರನುದಾರಂ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಭಿನ್ನವಾದ ಗಾನಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಿ, ದ್ರಾವಿಡಿ, ಸೌವೀರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಾತಿ ರಾಗಗಳ ಹೆಸರುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾನಕ. ೪೬). [ಸಂ. ಆಂಧ್ರೀ]
ಆಂಬರ 'ಆಮ್ರ$_1$' ನೋ.
ಆಂಬಡೆ 'ಆಂಬೊಡೆ' ನೋ.
ಆಂಬೊಡೆ, ಆಂಬಡೆ, ಆಮವಡೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತುರಿ ಮತ್ತು ಮಸಾಲೆಯೊಡನೆ ಒರಳಲ್ಲಿ ರುಬ್ಬಿ, ಬಿಲ್ಲೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿ, ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ: ಪರಮ ಮಂಗಳ ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಹರುಷದಿಂದಲಿಯಿಟ್ಟ ಹೊಸತುಪ್ಪವೊಬಡೆಯುಂ[ಯಾಂ] ಬೊಡೆ ವಡೆವಡೆಯು ತಿಂಥಿಣಿ ಒಡೆಯ ಎಡೆಗೆ ಒಡನೆ ಬಡಿಸಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೭-೩); ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದ ದೋಸೆ, ಬೋಂಡ . . . ಆಂಬೊಡೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೬೨). **ಆಂಬಡೆ**: ಬೊಂಡಾ (ಆಂಬಡೆ) ಟೋಪಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೧೫). **ಆಮವಡೆ** (೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಮವಡೈ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಆಮವಡೆ]
ಆಂಬ್ರ 'ಆಮ್ರ$_1$' ನೋ.
ಆಂಶಿಕ (ಗು). ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]
ಆಂಹತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ (?): ಹತ್ತುನೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ ಆಂಹತಿ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಟೆಲಿಗ್ರಾಮಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದನ್ನು ರಾಜ ಕಂಡುಕೊಂಡ (ನಟಸಾ. ೫೧೮). [?]
ಆಃ 'ಅಃ' ನೋ.
ಆಕಂಠ (ಅ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು: ಭಾವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಕಂಠ ಭೋಗಿಸಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೫) [ಸಂ. ಆಕಂಠಂ]
ಆಕಂಠಪೂರ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೂ ತುಂಬುವಷ್ಟು: ಈ ಕರಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತಂದೊಡೆ ಸಾಕಲಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷದೇವಂಗೇಕಣಕವಜ್ಜಯ್ಯ ನಿನಗಾಕಂಠಪೂರವಲ (ಬಸಪು. ೫೯-೪). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ]
ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೀಯುತ್ತಲೇ ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನಮಾಡಿದನು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೧೮). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]
ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ: ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬರೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೨). [ಆಕಂಠ + ಪ್ರಮಾಣ]
ಆಕಂಠೋಷ್ಠಂಬರಂ (ಅ). ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿಯವರೆಗೆ: ಇಂಬಾಗಿರೆ ಮುದದಿಂ ಪಲವುಂಬಣ್ಣದ ಭಕ್ಷ್ಯರಾಶಿನೆರೆಸಾಕಂಠೋಷ್ಠಂ ಬರಮುಂಡೊಯ್ಯನೆ ಪಾರ್ವಂ ಬಂದಾ ಕೊಡನ ಕೆಳಗೆ ಪಟ್ಟಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೫-೨೫). [ಆಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + -ಬರಂ]
ಆಕಂಪನ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲ್ಲಾಟ. 'ಆಕಂಪನಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಆಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕಗೊಳ್ಳು: ಕಂಪಿಸು: ಕಾಮದೇವನ ಕೊರಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಗಾಕಂಪನಗೊಳುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೨೦ ವ). [ಆಕಂಪನ + ಕೊಳ್$_1$]
ಆಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]
ಆಕಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುರು; ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಮುಡಿ ಸೊಪ್ಪಾಗದು ನೀವಿ ಪಿರ್ಚದಧರಂ ಬೆಳ್ಪೇಜದೂರುದ್ವಯಂ ಪೊಡರ್ವಾಕಂಪಿಸದಕ್ಷಿ ಕೆಂಪಡಸದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೨೬). [ಆಕಂಪನ + -ಇಸು$_1$]
ಆಕಟ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಣಕ (?): ಆ ಹೆಂಗಸು ಅವ ನಗುವಿನಿಂದಾ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಳೋ ಆದರಿಂದದು ಆಕಟವೆಂದು ಹೊರ್ತು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಕಪಾಕುಂ. ೪೬). [?]
ಆಕಡೆ (ನಾ). ಅತ್ತಕಡೆ; ಆಚೆಯ ಕಡೆ: ಈಕಡೆಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನಾ ಶಿಶು (ಬಸಪು. ೪೮-೨೫); ಅವನು ಆಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). [ಆ$_3$ (< ಅದು$_1$) + ಕಡೆ$_1$]
ಆಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಲು ಸಂಜೆ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಆವಳಿಗಡಿ ಬಡಗಲು ಸಂಜೆಮನಾಯ್ಕ (ಕಇ. I, ೪೧-೪೭; 1417). 'ಅಕಯ್ಯ' ಪರಾ. [?]

ಆಕರ$_1$ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ನೀರಡಿಕೆ: ಅಯ್ಯಾ ಬಹಳ ಆಕರ ಆಗ್ತದೆ, ಒಂದೀಟು ನೀರು ಕುಡುಕೊಂಡು ಬತ್ತೀನಿ (ಕಾನೂರು. ೬೧೩). [?]

ಆಕರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಯೀ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಖಿಡ್ನಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾದ ಮುಂತಾಜು . . . ಬಾತ್ತರಂಗಳು ಇಲ್ಲದೆ (ಕಇ. III-i, ೧೫-೨೪ ; 1550). 'ಆಕಾರ$_3$' ಪರಾ. [?]

ಆಕರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಆಧಾರ: ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೩. ಗಣಿ; ಖನಿ. ೪. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: ಅಲ್ಲಿ ಪುರ ಆಕರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟ ಖರ್ವಟ ಪಟ್ಟಣಾದಿಗಳ ರಚನೆಗಳಂ ನೋಡುತ (ಪುರುಚ. ೧೫೭). ೫. ಅವಕಾಶ; ಕಾರಣ: ಇವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆಕರವಾಯಿತು (ಪಾಳಿಗಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆಕರ$_4$ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೈರಿಗೆ: ಪಾರಿಗೆ ಆಕರದಿಂದ ವೆಜ್ಜ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಇಂ. Auger]

ಆಕರಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಮೂಲಗ್ರಂಥ: ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳೇ . . . ಎಷ್ಟೋ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೭ ಪ್ರಸ್ತಾ.). [ಆಕರ$_3$ + ಗ್ರಂಥ]

ಆಕರಣ (ನಾ). = ಆಕರಣೆ$_1$ (೫). [ಸಂ.]

ಆಕರಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಹ್ವಾನ: ಓಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು ಲೋಕದಿಂ ಹೊಡಗೆಂದು ಯಮುಗಿಮರಾಕರಣೆಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಯಮುನ ನಿರಾಕರಣೆಗಳ] ಜೀವಜಾತಿಯೊಳಲ್ಲ ನೀನೆಂದು ಲೋಕದಲಿ ಡಂಗುರವ ಹೊಯ್ಸಿದನೀ ಕಮಲನಾಭನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಪರಿಶಿ. ೧೫-೧೯); ಛಲದ ಬಲುಹನು ಬಿಡು ವೃಥಾ ಯಮುನಾಕರಣೆಗೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೫೪). ೨. ವಸೂಲಿ; ಶೇಖರಣೆ: ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕರಾಕರಣೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟು . . . ರೂ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೫೯). ೩. ಕಂದಾಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಸ್ತಿಯ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವುದು: ಪೇಟೆಗೆ ಒಯ್ದು ಮಾರಲು ಯಾವ ವೆಚ್ಚ ತಗಲಬಹುದೋ ಆ ಮಾನದಿಂದಲೇ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯ ಬೆಲೆಯ ಆಕರಣೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೧೪೯).
[ಸಂ. ಆಕಾರಣ]

ಆಕರಣೆ$_2$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಷ್ಟ (?): ಶೋಕ ರೋಗ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರಣೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೪೮); ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯೂ ಆಕರಣೆಯಿಲ್ಲ (ವೀಶೈಪು. ೧-೩-೧೮); ಓಕರಣೆ ಬಹ ತುತ್ತ ನಜಿಡಜಿವಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೫೦). [?]

ಆಕರಮಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಮದನಮಹೇಶ್ವರ ಆಕರಮಂಡಳಿಕಾ ಚಾಗುರು ಪಂಚಪಾಂಡವ ರಮೆಯೆ ದೇವನು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೬-೬ ; 1279). [ಆಕರ$_2$ + ಮಂಡಳಿಕ]

ಆಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆ: ಆತನಿಗೆ ಹಣದ ಆಕರಿಕೆ ಬಹಳ (ರೂಢಿ).
[ಆಕರ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಆಕರಿಸಣ 'ಆಕರುಷಣ' ನೋ.

ಆಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಹೊಂದು: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ ವಿಶೇಷಣಮುಖದಿಂದಾ ಕಾರಕಮೇಕತ್ವಮನೇಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೧೩೪); "ಆಕರಿಸದು-ಅಂಗೀಕರಿಸದು" (ಶಮದ. ೧೩೪ ಟೀಕೆ); ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಃ ಶಬ್ದಾಕೃತಿಗೆಕ್ಕ ದು ತಿ ಚೌಗಳಾದೇಶಂಗಳ್ ಸ್ವೀಕೃತ ಸಮಾಸಪೂರ್ವದೊಳಾಕರಿಸರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತದೊಳಮಿ ವಿಧಿಯುಂ (ಶಮದ. ೨೮೦). ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಕರೆಸಿಕೊ: ಸಹ್ಯಾಚಲದ ಕೊಳ್ಳದ ಕುತ್ತಿರಿನ ಭೂಪರ ವಿಭಾಡಿಸಿ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಾಕರಿಸಿದನು ತದ್ಗಿರಿನಿವಾಸಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೧೯); ಆಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರನೇಕ ನೃಪರನು ಬೀಹು ಹರಿದುದು ನಾಕುಮೈಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೧೦). ೩. ವಸೂಲ್ಮಾಡು; ತೆಗೆದುಕೊ: ನಿರುತಿಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲಲ್ಲಿಂದ ನಡೆವಾಕರಿಸಿದನು ಧನವ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೫); ಬೆಲೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಆತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಆಕರಿಸಬಲ್ಲನು (ಮಾವಾದ. ೧೪೦); ೧೨ ಲಕ್ಷ ರೂಗಳಷ್ಟು ವೆಚ್ಚದ ಕರವನ್ನು ಆಕರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೫೯). [ಆಕರಣ + -ಇಸು$_1$]

ಆಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಗೊಳ್ಳು; ನಡುಗು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಖತ್ತಿಜರುಬ್ಬೆಗಂಗೊಳೆ ಹೋತ್ಯಗಳಾಕರಿಸೆ ಸಾಮಾಜಿಕರ್ ಸಂಕ್ಲೇಶಂಬಡೆಯೆ ಆಚಾರ್ಯರಡಂಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೩ ವ); ಪರಮ ಪಾತಕಿಯಾದೆ ವೈಜೀ ಗೊರವನೆಲ್ಲಿಗೆ ಸರಿದನೋ ಆಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ತೋಜು (ಬಸಪು. ೫೨-೭); ಜನಿಸಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದದೇವಗೆ ತನುಜ ವೈರೋಚನನು . . . ಲೋಕವಾಕರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯-೧೮); ಭೀಕಂ ಘೂಕಂ ಶಲಭಂ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಮುನೀಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಂ ಜಜಿಡೊಡೆ ತಾನಾಕರಿಸಿ ಘನತೆ ಪೋಕುಮೆ ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಜಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ ಮೇಣ್ (ಹವ್ಯಾರ. ೧-೧೯); ನಾರಿಯರು ನಡನಡುಗಿ ಆಕರಿಸಿ ಹೀಕರಿಸಿ ಶೋಕಮಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ (ಜೆಸಮು. ೧೫-೪೩); ಆಕರಿಸುತಿಹರೆಲ್ಲರಳಲಳಲಿ ಬಳಬಳಲಿ (ಜೆನಮು. ೨೪-೨೩). ೨. ಮೆಟ್ಟು; ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯ ನೊದೆವಾಕರಿಸಿ ತಾಟಿಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ (ಬಸಪು. ೪೭-೧); ಹಿಡಿವಾಕರಿಸಿ ಮಾದಿಗದುರುಳನಂ . . . ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹಿ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೭); ದುರುಳ ದುರ್ಜನ ನೃಪರ ಹಿಡಿವಾಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨); ನಾಕವನಿತೆಯ ನಯನ ಕಾಂತಿ ನಿರಾಕುಳಿಸೆ ಹರಿಣೀಕುಳವನಿಂತಾಕರಿಸಿದಳು ಚಾರುವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಚಪಲಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೭); ಆಕರಿಸಿತೇ ಮಾಯೆ ತನ್ನ ವಿವೇಕವನು ವಿಧಿಕೃತವ ಮೀಜುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೧೪); ಆಕರಿಸಿ ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯವನಂದೇಕಚಿತ್ತದ ಲಾಂತ್ರಮಾಲಾಂಗೀಕೃತಾಂಗದಲಚ್ಯುತಾಂಘ್ರಿಧ್ಯಾನಪರನಾದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೩೫); ಖಡ್ಗದಿಂ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಕರಿಸಿ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಂ ತಲೆಗಳಂ ಹಾರಿಸಿದ ಸಂಗರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೫೨-೩೪); ಸಕಲ ರಿಪುಬಲಗಳನಾಕರಿಸಿ ಸಬಳಮೊಳ್ . . . ಪೊಯ್ದೊರಸಿದರ್ (ತುರಂಗ. ೫೯-೧೮); ಅವನಿಯೆಲ್ಲವನಾಕರಿಸುವಂತಧಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಸಾಕಲಿಲ್ಲವೆ ಧರ್ಮಸುತ ನೀನೆಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ (ಜೆನಭಾ. ೬೨-೩೦). ೩. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಆಕರಿಸದು ದುರ್ಗುಣಮಂ ಪೋಕರಿಸದು ವಿಷಯ ಸುಖಕೆ ಮನ ಮಚ್ಚರಮಂ ನೀಕರಿಸದು ನಿನ್ಮೊಳಗೇಕೀಕರಿಸದಲಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧೯). [ಆಕರಣೆ$_2$? + -ಇಸು$_1$]

ಆಕರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಧರಿಸು: ಲೋಕವ ತಾಳ್ದನ ಮನೆಯಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಶೋಕದ ನುಡಿಗಳ ಕದ್ದವನನಾಕರಿಸಲು ನಮಗೆ ಗೋಪರೂಪದಿಂದ ಆಕರಿಸಿದನ ಕುಣಿಸಿದರಯ್ಯ ಹರಿಯೇ ಕುಣಿಯೆನುತ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೧-೪). [ಆಕಾರ$_3$ + -ಇಸು$_1$]

ಆಕರಿಸು$_4$ (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಬಯಸು: ಅವನು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಆಕರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಕರ$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಆಕರು (ನಾ). ಭರ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ (?): ನಿಮ್ಮ ತುದಿ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಮಾತಿನ ಆಕರಿನಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು ಮರೆತು (ಚಿಟ್ಟಜೀ. ೪೭). [?]

ಆಕೆರುಷಣ, ಆಕರಿಸಣ, ಆಕರುಸನ (ನಾ). ಸೆಳೆತ; ಎಳೆತ; ಆಕರ್ಷಣೆ: ಮೆಚ್ಚದರಾರು ಸತ್ಕವಿತಾವಿಲಾಸದ ಸೂರಿಗಳ ಹೃದಯಾಕರುಷಣಕಥಾಕುತೂಹಲವ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೯). **ಆಕೆರಿಸಣ** (೬). **ಆಕೆರುಸನ**: "ಆಕರ್ಷಣ - ಆಕರುಸನ" (ಶಮುದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಆಕರ್ಷಣ]

ಆಕೆರುಷಿಸು 'ಆಕರ್ಷಿಸು' ನೋ.

ಆಕೆರುಸನ 'ಆಕರುಷಣ' ನೋ.

ಆಕರ್ಣಕ (ನಾ). "ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಡಿತದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ; ಆಕರ್ಣಕ" (Stethoscope. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ,—ಎಳೆದ: ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟೋತ್ಸೃಷ್ಟ ನಿಜ ವಿಕೀರ್ಣಟಂಕಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೩ ವ).
[ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಕೃಷ್ಟ)]

ಆಕರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದು; ಆಲಿಸುವುದು: ಇತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣ ರೋಷಹಯ ಹೂಂಕಾರ ನಿಷ್ಠುರ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫ ವ); ಶೈವಪುರಾತನವ್ರಜ ಪುರಾಣಾಕರ್ಣನೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣನೀಯ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಆಲಿಸಬೇಕಾದ: ದ್ವಿರೇಫೋದಿತನಾದಾಕರ್ಣನೀಯಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಮೊದವಂ ನಂದನಂ ಮಾಳ್ಪುದೆಂದುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು: ಸುರುಚಿರ ಚಕೋರನೇತ್ರೆಯರುಯಾಕರ್ಣನೇತ್ರೆಯರು ಬೆಳ್ನೇತ್ರದವರು (ನವಮೋ. ೧೫-೧೭).
[ಸಂ. ಆಕರ್ಣನೇತ್ರಾ (ಆಕರ್ಣಂ + ನೇತ್ರ + -)]

ಆಕರ್ಣಪೂರ (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯನ್ನು) ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವುದು: ಅಸಮುಬಲನಾಕರ್ಣಪೂರದಿನೆಸೆ ವಿರಾಟಕುಮಾರನಸು ಲಂಘಿಸಿತು ಕಾಯವನೊದೆದು ಖಚರೀಜನದ ಕುಚಯುಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೬).
[ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಪೂರ)]

ಆಕರ್ಣಾಂತ (ಅ). = ಆಕರ್ಣಾಂತಂ: "ತೆಗೆನೆಜಿ—ಆಕರ್ಣಾಂತೇ (ಪೂರಾ ಎಳೆ)" (ಶಮುಧಾ); ಜಗತೀನಾಥನನಾಕುಮಾರನೊಸೆದಾಕರ್ಣಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮಿಪ್ಪೊವರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨). [ಸಂ. ಆಕರ್ಣಾಂತಂ]

ಆಕರ್ಣಾಂತಂ (ಅ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ: ಆನೀವ ಕೋಲಂ ಬಿಲ್ಗೆ ಜೋಡಿಸುತೆ ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ಸೆಳೆದಿಸುವುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೩-೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ (ಅ). = ಆಕರ್ಣಾಂತಂ: ಧನಂಜಯನಾಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ ತೆಗೆದಾ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಮಾಡಲ್ ಬಗೆದು ಕಂಧರಸಂಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೨ ವ).
[ಆಕರ್ಣಾಂತಂ + -ಬರಂ]

ಆಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಾಯಕವ ತಿರುಹುತ್ತಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕನೆಡಬಲದ ಕುರುರಾಯನನುಜರ ಮೇಳದಲಿ ಹೊಜವಂಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೭-೪೭). [ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಂಬಕ)]

ಆಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವವನು: ರಾಯನಾತನ ಬಳಿಯಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರರು ಕಾರ್ಮುಕಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸಿದ್ಧರು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಕುಟವರ್ಧನರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೯). [ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಆಕರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು; ಆಲಿಸು: ದಮನಕನ ಮಾತನಾಕರ್ಣಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮-೧೬); ಕನ್ಯಾಗುಣಕೀರ್ತನಮುನಾಕರ್ಣಿಸುತ್ತುಂ ಮನ್ಮಥವಿಕಾರದಿಂ ಕುಮಾರಕಂಠೀರವನಿರೆ (ಸಂಬಿರ. ೪-೯೯); ಸವಿಗೊರಲನಾಕರ್ಣಿಸಲ್ ಕಿವಿಯನಿತ್ತವಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೩).
[ಆಕರ್ಣನ + -ಇಸು₃]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದು, —ಎಳೆಯುವುದು. ೨. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸೆಳೆಯುವುದು. ೩. ಬಿಲ್ಲು. ೪. ಮನಸ್ಸು ಪರವಶವಾಗುವುದು; ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವುದು. ೫. ಪಗಡೆಯಾಡುವುದು; ಪಗಡೆಯಾಟ. ೬. ಪಗಡೆಯ ದಾಳ. ೭. ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು; ಹಾಸಂಗಿ: "ಹಾಸಂಗಿಯಲಿ ಮತ್ತದಾಕರ್ಷಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೨೮). ೮. ಪಗಡೆ ಅಥವಾ ಚದುರಂಗದ ಕಾಯಿ. ೯. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೦. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. ೧೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷವೃಕ್ಷ. ೧೨. ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಕೈ: "ಬಿಲುವಿಡಿದು ನೂಂಕುವಂ ಕರದಂಡೆಯಕ್ಕು ಬರೆಸೆಳೆವ ಕೈಯಾಕರ್ಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೫೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಆಕರ್ಷಿಸುವ; ಸೆಳೆಯುವ: ಸೀರೆ ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಪ. ೨೧೧). (ನಾ). ೨. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವುದು; ಎಳೆತ; ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವುದು: ಒಂದು ಲೋಹಚುಂಬಕದ ದಕ್ಷಿಣ ತುದಿಯನ್ನು ಎರಡನೇದರ ಉತ್ತರ ತುದಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ದರೆ, ಅವೆರಡು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಹಚುಂಬಕಗಳ ಆಕರ್ಷಣವೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೯); ಸಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ನಿರಸನವನ್ನೂ (Repulsion) ವಿಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ಆಕರ್ಷಣವನ್ನೂ (Attraction) ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುವು (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). ೨. ಸುಳಿಗೆ: "ಸುಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯು ಆಕರ್ಷಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆತದ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.
[ಆಕರ್ಷಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ; ಮನೋಹರವಾದ: ಅವರ ಆ ಕುಣಿತ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೦); ಅವಳ ಮುಖ . . . ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಆಕರ್ಷಣ ೧: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮); ಪ್ರಪಂಚ ಸುಳ್ಳಾದರೂ ಅದರ ಆಕರ್ಷಣೆ ಅವನನ್ನು ಸೆಳೆಯದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಶಕ್ತಿನಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಆಕರ್ಷಣ]

ಆಕರ್ಷಿ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಏತ: "ಆಕರ್ಷಿಯೇತ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೯).
[ಸಂ. ಆಕರ್ಷಿನ್]

ಆಕರ್ಷಿತ (ಗು). ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನ, ಕೈತುಂಬ ದಕ್ಷಿಣೆ, ಮೇಲಾಗಿ ಅಮ್ಮನವರ ಯಶಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಿಸು, ಆಕರುಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊ: ವಿಷಯೋಪಭೋಗವು ದೇಹವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೮೮); ಅವಳ ಅಪೂರ್ವಪ್ರೇಮ, ವಿಶ್ವಾಸ—ಆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ಆಕರ್ಷಿಸಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೬೯). **ಆಕರುಷಿಸು**: ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷ ಜನನಸ್ಥಳವಿದೆನಲಾಕರುಷಿಸಿತು ಜನಮನವನನುಪಮ ಪರಿಣಯಸ್ಥಾನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೪೧). [ಆಕರ್ಷಣ + -ಇಸು₃]

ಆಕರ್ಷೆ (ನಾ). = ಆಕರ್ಷಣ ೧ : ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪರಮುದಾಕರ್ಷೆಯದು (ಮುಂಕುಕ. ೪೯೪). [ಸಂ. ಆಕರ್ಷ]

ಆಕಲಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಆಕಲನ (ನಾ). ೧. ಶೇಖರಿಸುವುದು ; ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪ್ರಾಕಟಪ್ರಿಯ ವಿನಯಪೂರ್ವ ಸ್ವೀಕರಣ ಸತ್ಕಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಕಲನನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೫-೧೭). ೨. ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಆದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದ ಆಕಲನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೩). ೩. ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡುವುದು : ಮಾಯಾಮೋಹ ಹಾಗು ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ, ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಕಲನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾಮೃತ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆಕಲನಶಕ್ತಿ (ನಾ). ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ : ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆದು, ಮನಸ್ಸು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ, ಆದರಲ್ಲಿ ಆಕಲನಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೬). [ಆಕಲನ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಕಲನೆ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ವಿಚಾರವು ಬೇರೆ ವಿಚಾರಿಗಳ ಮನಸಕ್ಕೆ ಆಕಲನೆಗೆ ನಿಲುಕದೆ ಹೋದರೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೧). [ಸಂ. ಆಕಲನ]

ಆಕಲಿತ, ಆಕಳಿತ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ ; ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ; ಬೆರಸಿದ : ಝಣಝಣಿತ ಮೇಖಲಾಕಲಿತ ಹಾರಕೇಯೂರ ಭೂಷಣ ಪ್ರಭೆ ದಿಗಂತಮಂ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೬೮) ; ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಃ ಪಂಚಾ ಕಲಿತಾರ್ಥಂಗಳಾಗಿ ಜಟನೊಳವು ನಿಸರ್ಗಾಕೃತಿಯಿಂದೆ (ಶಮುದ. ೨೩). ೨. ಗ್ರಹಿಸಿದ ; ಹಿಡಿದ. ೩. ಗಣಿಸಿದ ; ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ. **ಆಕಳಿತ** : ೧. ಸೊಗಯಿಸಿತಾಕಳಿತಪದಾಂಶು ಹರಿತಮಣಿಸೋಪಾನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಆಕಲಿಸು, ಆಕಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು : ವಿಶ್ವದ ಗತಿಶೀಲತೆ ನವೀನತೆ ಕಾಲದ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಾಹ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಕಲಿಸಿ ನಾವು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೆ ಜೀವನವೆಲ್ಲ, ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕೇವಲ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆ (ಯಾತ್ರಿಕ. ೪೨). **ಆಕಳಿಸು**$_3$: ೨. ಹಿಡಿ : ನಳಿನಿಯ ನಳಿನಮನಿನನಾಕಳಿಪಂತಿರೆ ಕರಟೆ ವಧುವ ಕರಮಂ ಕರದಿಂ ತಳೆದಂ ಕುಮಾರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೭೪). [ಆಕಲನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಕಲ್ಪ$_1$ (ನಾ). ಒಡವೆ ; ಆಭರಣ ; ಅಲಂಕಾರ : ಬಂದತ್ತು ನಾಗಾರಿ ಹಸ್ತದೊಳುದ್ಭಾಸಿತ ದಿವ್ಯಕುಂಡಲ ಕಿರೀಟಾಕಲ್ಪವಾಕಾಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೮-೨೮) ; ಆಸ್ಥಾನರಂಗಕ್ಕೆ ರತ್ನಮಯಾಕಲ್ಪಮೆನಿಸಿಪ್ಪಿಸಂ . . . ಅಮಾತ್ಯನಾದನಧಿಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೫೫ ; 1224). [ಸಂ.]

ಆಕಲ್ಪ$_2$ (ಅ). ಕಲ್ಪದ ವರೆಗೆ : ತನುಗಂತಿರ್ಪೆಡೆಗಳ್ದೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿಮಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೭೫). [ಸಂ. ಆಕಲ್ಪಂ]

ಆಕಲ್ಯ (ನಾ). ರೋಗ : "ಆಕಲ್ಯಂ . . . ರುಜಾ — ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). [ಸಂ.]

ಆಕಸ 'ಆಗಸ' ನೋ.

ಆಕಸ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ; ಆಕ್ಷಣವೇ, ಅಲ್ಲೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಂಟಾದ ; ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ : ನರಕ ನಗರ ಲಗ್ನಾಕಸ್ಮಿಕಾಗ್ನಿಸ್ಫುಲಿಂಗಸ್ಫುರದವಿರಳ ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹಪೂರಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೯) ; ಸುಭಟರಿಗಜುಹಿತಾಕಸ್ಮಿಕದ ಭಯವವನೀಶ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೫). (ನಾ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಘಟನೆ : ನಾಳೆ ನಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಹೊತ್ತು ಏನಾದರೂ ಆಕಸ್ಮಿಕ ನಡೆದರೆ ಆಗ ನಿನಗೇ ನಾಗುತ್ತದೆ ಹೇಳು (ದೇವನಹಂ. ೬೭). ೩. ಅಪಘಾತ; ಅವಘಡ. [ಸಂ.]

ಆಕಸ್ಮಿಕಂ (ಅ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ : ಸತಿಪತಿಗಳ್ ಸುಖದಿಂ ಪರ್ಯಂಕಾಗ್ರದೊಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಾಗಳಾಕಸ್ಮಿಕಮಾಗಿ ಪ್ರಣವವೇ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಂಗಳಂ ಧರಿಸಿರ್ಬರ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಲಗಿರಲೊಡನೆ (ಹವಿಸ್ಮಾರ. ೨-೧೬ ವ) [ಸಂ.]

ಆಕಸ್ಮಿಕತೆ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ]

ಆಕಸ್ಮೀಕ (ಗು). = ಆಕಸ್ಮಿಕ : "ಆಕ್ಷಣ ವಿಶೂನ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಮೂರಿವಾಕಸ್ಮೀಕಾಹ್ವಯಮುಂ" (ನಾಸಾರ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕ]

ಆಕಳ್, ಆಕಳ, ಆಕಳು (ನಾ). ೧. ಹಸು ; ಗೋವು : "ಆಕಳೆಂದು ಪಶು" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೨೯) ; ಆಕಳ್ಗಳಿಲ್ಲದೆಯುಮಾ ಕಳ್ಗಳ ಸೊರ್ಕು ನಿಂದುದಜಿಂದೆ (ಲೀಲಾವ ೫-೧೧೮); ಕಾಮಧೇನಿರ್ದುಮೂಟಿಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩). ೨. ದನಕರು ; ಗೋಸಮುದಾಯ : "ಗೋಸಮುದಾಯವಾಕಳೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫) ; "ತುಱುಗಳೆನಲ್ಕಾಕಳೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೪೬). **ಆಕಳೆ** : "ಗೋ— ಆಕಳ" (ಗಂಗಾವು. ೧೨೧) ; ಆಕಳದ ಮೇಲೆ ನಿಬಂಧ ಬರೆದರೆ ಮೊದಲು ಆದರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಆಮೇಲೆ ಆದರ ಅವಯವಗಳು, ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಆಕಳದ ಸದುಪಯೋಗ (ಮುಂಗಾವು. ೫). **ಆಕಳು** : ಆಕಳಿಗೆನ್ಮೆಯುಂ ಯಮೆಗೆ ಗೋಘುಮೆಯುಂ ತುರಗಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯುಂ . . . ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನೊರ್ವಜೀಯನೆಂದೇಕೆಯೊ ಮೂಢರೊಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೭) ; ಜೀವಂ ಪೋದೊಡಲಿನಂತೆ ಪಾಳುಮನೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ಬತ್ತಿದಾಕಳಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩) ; ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಆಕಳಿಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೮) ; ಆಕಳು ಕಪ್ಪಾದರೆ ಹಾಲು ಕಪ್ಪೇ (ಗಾದೆ).
[ಆವು$_1$ + -ಕಳ್$_2$]

ಆಕಳೆ 'ಆಕಳ್' ನೋ.

ಆಕಳಾಸ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ (ದಕ. ೬). [?]

ಆಕಳಿ 'ಆಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಕಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕಳಿತ 'ಆಕಲಿತ' ನೋ.

ಆಕಳಿಸು$_1$ 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಕಳಿಸು$_2$ 'ಆಕಲಿಸು' ನೋ.

ಆಕಳು 'ಆಕಳ್' ನೋ.

ಆಕಳುಮಂದೆ (ನಾ). ೧. ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹ ; ಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಂದೆ (೬).
[ಆಕಳು (< ಆಕಳ್) + ಮಂದೆ]

ಆಕಳೇರು (ನಾ). ಗೋರೋಚನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆಕಳ್ + ಏರು$_0$ (< ಈರು)]

ಆಕಾಂಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ೧ : ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಕೋಕನದಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮದಜಿತೊಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೭). [ಸಂ.]

ಆಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಿದ : ಲೋಕಮುದೂರ್ಧ್ವಾಧೋಮಧ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತ ಭೇದರೂಪದಿಂ ಮೂಱಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೮).
[ಸಂ.]

ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಆಶಿಸು : ತತ್ತ್ವಾಲೋಕದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಪ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೧೦); ಎಹಗೆ ಮನವಾಕಾಂಕ್ಷಿಸುವುದೊಡಲಹಗೆ ಬೆಳೆದಪುದಶನದಿಚ್ಛೆಗೆಯಹಗೆ ಮನವಾಂಕಾಕ್ಷೆ ಕುಂದುವುದಶನದಿಚ್ಛೆಯುದು ಅಹಗೆ ಕುಂದುವುದು (ಬಸಪು. ೪೩-೫೭).
[ಆಕಾಂಕ್ಷಣ + -ಇಸು$_3$]

ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ : ಮನವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆನ್ನಪ್ಪನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪಂ (ಬಸವು. ೪೭-೪೨); ಬಾಲನಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಚ್ಚರಿಪಡುತೆ ಮೌನಮಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೩೮). ೨. [ವ್ಯಾಕ] "ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯ; ಪದಗಳು ಅದರ ಅವಯವಗಳು . . . ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ವಿಚಾರ ನಡಸಿ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಸನ್ನಿಧಿ (ಅಥವಾ ಆಸತ್ತಿ), ಯೋಗ್ಯತೆ—ಈ ಮೂರನ್ನುಳ್ಳ ಪದಸಮುದಾಯವೇ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳು ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಕೋರುವುದೇ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಭಾರವಿಾ. ೨೫೦).
[ಸಂ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಆಕಾರ್‌ಬಂದ್ (ನಾ). ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ಸರ್ವೇನಂಬರಿನ ವಿಸ್ತಾರ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಂದಾಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೧). [← ಮರಾ. ಆಕಾರ್‌ಬಂದ್]

ಆಕಾರ$_1$ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಆ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ರೂಪ; ಆಕೃತಿ : ಆಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩); ಗುರುಗಳೇ ಪೃಥ್ವಿಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ತಮಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೪). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವ ಮುಖಚರ್ಯೆ, ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವು. ೩. ಸೂಚನೆ; ಚಿಹ್ನೆ; ಗುರುತು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರ. ೨. ಜಮೀನಿನ ಕಂದಾಯ ಅಥವಾ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ : ರೆವಿನ್ಯೂ ಸರ್ವೇನಂಬರ . . . ೨೦ ಎಕರೆ ೨೪ ಗುಂಟೆ ಕ್ಷೇತ್ರದ ೧೩ ರೂ. ಆಕಾರದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ೨೦೦ ರೂ. ಗಳಿಗೆ . . . ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೩); ಖಾತೇದಾರರು ಅದರ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಕಾರ (ಚಾರ್ಜು) ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕೈ. ೬೮); ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಎರಡು ಎಕರೆ ಆಕಾರ ಆರು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಅದರ (ಎಲೆಯ ತೋಟದ) ಆರೈಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯದ ಆಕಾರಕ್ಕೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೩). [ಸಂ. ?]

ಆಕಾರಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗೆಡು : ಈ ಕಷ್ಟನಂದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಾಕಾರಂಗೆಟ್ಟು ನಮೆವರಂ ಕಂಡಜೀಯೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯೦).
[ಆಕಾರ$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು : ಲೋಕಂ ಡಮರುಗಮಂ ಡಮರುಗದೊಳ್ ಮಗುಚಿಟ್ಟಂತೆ ಆಕಾರಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೮). [ಆಕಾರ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದಂತೆ ಮರಸಿಡುವುದು; ಅವಹಿತ್ಥ.
[ಆಕಾರ$_2$ + ಗುಪ್ತಿ]

ಆಕಾರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗು : ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅವನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).
[ಆಕಾರ$_2$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಕಾರಗೋಪನ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧.
[ಆಕಾರ$_2$ + ಗೋಪನ]

ಆಕಾರಣ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸವಾಲು ಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರಣೆ (ನಾ). ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಪೆಜ್ಜುಂಕದ ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕರಣಂಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಾಉದೆಂದಡೆ ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾಕಾರಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೨-೪೬; 1121). [?]

ಆಕಾರಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ; ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ (ಕ).
[ಆಕಾರ$_2$ + ಪೂಜೆ]

ಆಕಾರರಚನೆ (ನಾ). ಆಕಾರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದು : ಈ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೋದ್ದಿಶ್ಯವಾದ ಆಕಾರ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೩). [ಆಕಾರ$_2$ + ರಚನೆ]

ಆಕಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ರೂಪದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವಳದು ನೀಳವಾದ, ಹಾಳಿತವಾದ ಆಕಾರಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಂಥ ದೇಹ (ಒಂಟಿದ. ೩೫). [ಆಕಾರ$_2$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಕಾರಸಂವರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ನಿಖಿಲ ಮೃಗಗಣಪರಿವೃತನುಮಾಗಿಯಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೩); ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೯). ೨. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೨ : "ಅವಹಿತ್ಥಮೆಂಬುದು ಆಕಾರಸಂವರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೭). [ಆಕಾರ$_2$ + ಸಂವರಣೆ]

ಆಕಾರಹಕ್ಕ (ನಾ). (?) : ಅಂತಾಕಾರಹಕ್ಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬರ್ಮಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೯-೨೬; 1121). [?]

ಆಕಾಲಿಕಿ, ಆಕಾಳಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ್ದು. ೨. ಮಿಂಚು. ಆಕಾಳಿಕಿ : ೨. ಆಖಂಡಲ ಲಲಿತಧನುರ್ಲೀಲಮಾಕಾಳಿಕೀಸಂಚಲಮಾ ಸೌಂದರ್ಯಮಿಂತೀ ನವರಸಚಯಮೀ ದೇಹಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೦).
[ಸಂ. ಆಕಾಲಿಕೀ]

ಆಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗಗನ; ಅಂತರಿಕ್ಷ : "ತೂಗುವ ಮುಗಿಲ್ವಟ್ಟೆ ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಯೆನಲ್ಕಂದಾಗಲಾಕಾಶವೆಸರದು" (ಕವಿಕಂ. ೪೬); ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶಮಾಕಾಶಮಂಡಳಮಂ ಪರ್ವಿದ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೧೯೭-೧); ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲ, ಭೂಮಿಗಿಂತ ಅಗಲವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಯಲು; ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ. ೩. [ಛಂದ] ತಗಣ (– – ∪) ಎಂಬ ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ : ದಿವಾಕರಾಕಾಶ ದಿನೇಶ ಪಾವಕರ್ ಸುವಿಶ್ರಮಂ ಬಂದಿರೆ ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ . . . ವಂಶಸ್ಥಮೆನಿಪ್ಪ ನಾಮದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೮). ೪. [ಜೈನ] ಆರುಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಿಂದು; ಸೊನ್ನೆ : ಗಗನಂ ಶೂನ್ಯಾಂಬರ ಖಂಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ . . . ನಭಮುಂ ಸೊಗಯಿಪ ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಸಮೇತಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಕೇಶ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ತಲೆಗೂದಲಾಗುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಕೀನಾಶ ಮದನಾಶ ಪುರನಾಶ ಪರಮೇಶ ಆಕಾಶಕೇಶಾ (ನವಮೋ. ೨೦-೩೨). [ಆಕಾಶ + ಕೇಶ]

ಆಕಾಶಕೊಳವೆ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಾಣ ೧. (ದಕ).
[ಆಕಾಶ + ಕೊಳವೆ]

ಆಕಾಶಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ದೇವಗಂಗಾನದಿ; ಬಾಂದೊರೆ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯಕವೇ ಸೆಜ್ಜೆ, ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನ ಹೂವಿಲ್ಲದ ಪರಿಮಳದ ಪೂಜೆ, ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದ (ಅವಚಂ. ೪೬-೧೯೮). ೨. ತಿರುಪತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಲಪ್ರಪಾತದ ಹೆಸರು. [ಆಕಾಶ + ಗಂಗೆ]

ಆಕಾಶಗಂಟೆ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗಂಟೆ (?): ಜಗದಂತಂಬರಮಂ ಧರಾತಳಮುಮಂ ಪೋಲ್ವುಗ್ರಪ್ರಾತಾಳಸೂಜಿಗಳಂ ಗರ್ಜಿಪ ಭೇರಿ ಕಾಟಕಿಯರಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದಾಕಾಶಗಂಟೆಗಳಂ ವಿಸ್ಮಯಮಾಗೆ ಬಂಚಿಪ ಕೃತಾಕೃತ್ಯಕೃತ್ಯದಿಂ ಸಂದಾಳುಗಳಂ ಕುಂಟಣಿಯರ್ಕಳಂ ಪಲರುಮಂ ಕಂಡರ್ವಣಿಜ್ಞಂದನಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೩೩). [ಆಕಾಶ + ಗಂಟೆ]

ಆಕಾಶಗರುಡಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗಿಣಿಮೂಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆ ಗಿಡ (೬).
[ಆಕಾಶ + ಗರುಡ + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರ; ದೇವತೆ: ಆತನಾಕಾಶಗಾಮಿ ನೀಮೆಂತು ಕೊಲ್ವಿರೆನೆ (ಪಡ್ಡಾ.ರಾ. ೫೯-೨೩).
[ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನ್]

ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು : ಪದವಿನ್ಯಾಸಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ : ಬಿಲ್ಲು ಕೀರು . . . ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ. . .ಪೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಧಿ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನೀ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ : ಸೀತೆಯ ಕೋಮಳಾಂಗಸ್ಪರ್ಶನದಿನಾಕಾಶಗಾಮಿನಿ ವಿದ್ಯಾವಿನಾಶಮುಕ್ಕುಮೆಂಬ ಭಯದಿಂ ಮುಟ್ಟಲಂಜಿ (ಕ ಗ ವಿ. ೪೪ ಜಾವುಂಪು). [ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಕಾಶಗೂಡು (ನಾ). = ಆಕಾಶದೀಪ (೬). [ಆಕಾಶ + ಗೂಡು]

ಆಕಾಶದೀಪ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಬ್ಬದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಕಂಬದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿಡುವ ದೀಪ; ಗೂಡುದೀಪ. [ಆಕಾಶ + ದೀಪ$_1$]

ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಈ ಭೌತಿಕ ಜಗತ್ತು ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಜೀವ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳು. ಅಜೀವದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ" (ಜೈನಪ. ೪೩೧) ; ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಗಳೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಗುಣಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೫೯ ವ). [ಆಕಾಶ + ದ್ರವ್ಯ]

ಆಕಾಶಪುರಾಣ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಕಥೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ಕಟ್ಟೇಪುರಾಣ : ಕಾಗೆ ಗೂಗೆಗಳ ಕತೆಯಾಗಿ ಆಕಾಶಪುರಾಣವಾಗಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೪). [ಆಕಾಶ + ಪುರಾಣ]

ಆಕಾಶಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು; ಗಗನಕುಸುಮ : ಆಕಾಶಪುಷ್ಪವು ಅರಳಿತ್ತು ಹೊರಳಿತ್ತು ತೆರಳಿದ ದಿಟ್ಟವು ಒಂದು ಕಡೆ (ಸರ್ವಗೀ. ೧೭-೫೯). [ಆಕಾಶ + ಪುಷ್ಪ]

ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ದುರಾಂಟಾ ಎಂಬ ಬೇಲಿಯಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ಹರಡಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಮಂಗನಬಳ್ಳಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೧೯).
[ಆಕಾಶ + ಬಳ್ಳಿ. / ಮಲ. ಆಕಾಶವಳ್ಳಿ ; ಹಿಂ. ಆಕಾಶಬೇಲ್]

ಆಕಾಶಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ. ೨. "ಬಾಣಬಿರುಸು, ಸಂಕೇತಸೂಚನೆ, ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಡಗಿಗೆ ಹಗ್ಗವೆಸೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಒಳಗಿನ ಮದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೊ ದೂರಕ್ಕೊ ಹಾರಬಲ್ಲ, ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಕಾಗದದ ಉರುಳೆಯಾಕಾರದ ಕೋಶ; ಆಕಾಶಬಾಣ" (Rocket. ಇಂಕನಿ).
[ಆಕಾಶ + ಬಾಣ]

ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು : "ಇಂದ್ರಾಯುಧ— ಅಂದರೆ ಸುರಚಾಪವೆಂಬ ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪).
[ಆಕಾಶ + ಬಿಲ್ಲು$_1$ (< ಬಿಲ್$_2$)]

ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾಶದೀಪ. ೨. "ಸರಿಸುಮಾರಾಗಿ ಗುಂಡಾಗಿರುವ, ಗಾಳಿ ತೂರದ ಪಟ್ಟಿಯ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ಹಗುರವಾದ ಅನಿಲವನ್ನು ತುಂಬಿ, ತಾನಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (Balloon ಇಂಕನಿ) ; ಇಡಿಯ ವರುಷದ ಹರುಷ ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿಯಲಿ ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವ ಕಂದ (ನೆಲಮು. ೬೨). [ಆಕಾಶ + ಬುಟ್ಟಿ]

ಆಕಾಶಭಾಷಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಯಾವ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ, ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಂತೆ ನಟಿಸಿ . . . ಉತ್ತರ ಕೊಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಆಕಾಶ + ಭಾಷಿತ]

ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು : ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ ಮನ್ಮಥಕಳಾಬೋಧ್ಯೆ (ನವಮೋ. ೧-೧).
[ಸಂ. ಆಕಾಶಮಧ್ಯಾ (ಆಕಾಶ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಆಕಾಶಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ತಿಲಕಪುಷ್ಪ.
[ಆಕಾಶ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆಕಾಶಯಾನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಸಾಧನ.
[ಆಕಾಶ + ಯಾನ]

ಆಕಾಶಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಯಲೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗ: ಕಾಂಚೀಪುರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಲಿಂಗ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಅಪ್ ಲಿಂಗ, ತಿರುವಣ್ಣಾಮಲೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಲಿಂಗ, ಕಾಳಹಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಯುಲಿಂಗ, ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಲಿಂಗ – ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪಂಚಭೂತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳೆನಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೬). [ಆಕಾಶ + ಲಿಂಗ]

ಆಕಾಶವಚನ (ನಾ). ಅಶರೀರವಾಣಿ : ಸುತನ ಶೋಕದ ಮಜುಕವಾಕಾಶವಚನದೊಳಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೮-೫). [ಆಕಾಶ + ವಚನ]

ಆಕಾಶವಲೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಬಲೆ : ಪೆಂಪಿನಾಕಾಶವಲೆ ಸುತ್ತುವಲೆ ಸುಲಭವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೧-೧೯). [ಆಕಾಶ + ಬಲೆ]

ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ : ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ಕಳ್ಳಿಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೫).
[ಆಕಾಶ + ವಲ್ಲಿ$_1$]

ಆಕಾಶವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಶಬ್ದ; ಅಶರೀರವಾಣಿ : ಬಂದದ್ದೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಾಗದು (ಅರಳು. ೨೫೩-೧೧). ೨. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ ಮುಂತಾದುವು: ಸದ್ದು ಹೊರಡುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಆಕಾಶವಾಣಿಗಳನ್ನು (Wireless) ಕಳುಹುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೫೪) ; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿಯುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಅವರ ವಿಮಾನದ 'ಆಕಾಶವಾಣಿ' ಉಪಕರಣವು ಹಾಳಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೦). ೩. ರೇಡಿಯೋ ; ಬಾನುಲಿ : ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಹವೆಯ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ಕೇಳಿಯೆ ಬೆಚ್ಚುವರೇನೆ (ಚಂಪ್ರವೀ. ೧೩೧-೨೩). [ಆಕಾಶ + ವಾಣಿ]

ಆಕಾಶವಿಮಾನ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಾಹನ; ಆಕಾಶಯಾನ; ಏರೋಪ್ಲೇನ್: ಆಕಾಶವಿಮಾನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಇದರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭೂವಿಪ. ೧೯೭).
[ಆಕಾಶ + ವಿಮಾನ]

ಆಕಾಶವೀಣೆ (ನಾ). ತಂತಿಯ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ವಿಪಂಚಿಕೆ. . . ಆಕಾಶವೀಣೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬) ; ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಕಿನ್ನರಿ, ಪಿನಾಕಿ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಆಕಾಶವೀಣೆ . . . ಮುಂತಾಗಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ವೀಣೆಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೧೦). [ಆಕಾಶ + ವೀಣೆ]

ಆಕಾಶಸ್ವರ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರದ ಮತ್ತು ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಮೂಲಕ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸಗಳು ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲಕ್ಲುಪ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸ್ವರಭೇದದಿಂ ಆಯುಃಪರಿಮಾಣವನಱಿವ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೊಡೆ ನಾಸಿಕಾರಂಧ್ರದಿಂ ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆರಡು ನಾಳಗಳಿಹವು ಅವುಗಳೊಂದೊಂದು ನಾಳದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ ಅಪ್ಪುಸ್ವರ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸ್ವರ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಆಕಾಶಸ್ವರ ಇಂತೀ ಪಂಚಸ್ವರ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂ ತಾಳಿ ಕಾಲಕ್ಲುಪ್ತಿಯಿಂ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸವಾಯುವೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೭). [ಆಕಾಶ + ಸ್ವರ]

ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಪುದ್ಗಲಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯನಿಕಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೬ ವ).
[ಆಕಾಶ + ಅಸ್ತಿಕಾಯ]

ಆಕಾಸ 'ಆಗಸ' ನೋ.

ಆಕಾಸವನಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಹನಿ: ಚಾದಗೆಯಂತಾಕಾಸವನಿಗೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೦).
[ಆಕಾಸ (< ಆಗಸ) + ಪನಿ]

ಆಕಾಳಿಕಿ 'ಆಕಾಲಿಕಿ' ನೋ.

ಆಕಿಂಚನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಡತನ: ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ದವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತ ದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ); ದೇಹಸುಖಹೇತುಗಳುಮಂ ದೇಹಮುಮಂ ತನ್ನವೆಂದು ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ಮೋಹದಿನಿರುತಿರೆ ಯತಿಪತಿಗವ್ಯಾಹತಮುಳವಟ್ಟುದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೪೮). ೨. ತುಂಬ ಬಡತನ; ನಿರ್ಗತಿಕತೆ. [ಸಂ.]

ಆಕಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೊ[ಟ್ಟಿರ್ದು] ತಂಬು . . . ಸೂಱುಗುಬ್ಬಿ ಆಕಿಮಾರಿವೆಚ್ಚ [ಡೆ] (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೧೧-೨೪ ; 865). [?]

ಆಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹರಡಿದ; ತುಂಬಿದ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾಚಲದಂಬರಮೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪ ದ್ವೀಪಸಮುದ್ರಂಗಳ್ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನಾಕೀರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೪ ವ); ಮಣಿಮುಕುರಮಧ್ಯಬಿಂಬಿತವದನನತುಳಬುಧಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಶೇಷಾಕ್ಷತಾಕೀರ್ಣ ಜಯಮಸ್ತಕ (ಹಚಕಾ. ೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತದ ಐದು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಳೆದಿರೆ ನಿಕುಂಚಮೇಗಯ್ಯಾಳವಟ್ಟೊಳಕಯ್ಯಾಕಳೆಯಲಾಕುಂಚಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚನ (ನಾ). ಮುದುರುವುದು; ಬಾಗುವುದು; ಮಡಿಸುವುದು; ಕುಗ್ಗುವುದು: ಕಮಲವುವಯದೊಳರಳಿ ಸಂಜೆಯಲಿ ಮುಗುಳಾಗಿ ಸುಮವಪ್ಪುದಂತೆ ಮರುವಗಲು ಮುಗುಳ್ಪಂತು ಅಮಿತಪ್ರಪಂಚನಾಕುಂಚನಾವರ್ತನಕ್ರಮವೆ ವಿಶ್ವಚರಿತ್ರೆ (ಮುಂಕುಕ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು (?): ಪೋದದಿಂಪಾಕುಂಚನಂಗೆಯ್ವಾದಿಶಕ್ತಿಯನಾಂತು ಮೆಟ್ಟಿ ಪ್ಪಾದಶಾತ್ಮನನಮೃತಕರನಂ ಕಟ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸಪು. ೫೫-೪೯).
[ಆಕುಂಚನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಕುಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಮುದುರಿದ: ಅಂತಃಪುರದಾಸೇರಕನನೇಱಿ ಕಿಂಚಿದಾಕುಂಚಿತಾಗ್ರತರ್ಜನೀ ನಿಶಿತಾಂಕುಶನಂತಃಪುರ ಪ್ರಮದವನ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). (ನಾ). ೨. (ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಹೊಡೆತ: ವಿಳಂಬಿತಮಾಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಎಂಬೆಂಟುಂ ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಸಮಮಾಕುಂಚಿತ . . . ಎಸವುತಿರ್ಪ ವಿವರ್ತಂ ರಮಣೀ ಕೇಳುದ್ವಾಹಿತಮುಮುಮಂ ನತಮಿಂತಿವಾಱು ಸುಪ್ತಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೧೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕುಗ್ಗಿಸು, ಸಂಕೋಚಮಾಡು, ಕಿರಿದಾಗು, ಕಿರಿದುಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಕುಂಚನ + -ಇಸು]

ಆಕುಲ, ಆಕುಳ (ಗು). ೧. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ; ಕದಡಿದ; ಕೆದರಿದ. ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವ್ಯಾಕುಲವುಳ್ಳ; ಕೊರಗುವ: ಎನ್ನನಶ್ರುಪಿಹಿತಾಕುಲದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೩೬೮). ೩. ತುಂಬಿದ; ಆವೃತವಾದ: ಧವಳಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮವಿಕಳಮಂಬರತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೧). (ನಾ). ೪. ವ್ಯಾಕುಲ; ಕಳವಳ; ಕ್ಲೇಶ: ಈ ಕಲಹದೊಳಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಮಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧). **ಆಕುಳ**: ೪. ಆಕುಳಮಿಲ್ಲದೆ ವಿಬುಧರಱಿಗೆ ಧರ್ಮೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧); ಏಕಿನಿತಾಕುಳಂ ಪ್ರಭುಗಿದಾದುದೊ (ಆದಿಪು. ೩-೪೯); ಮನದಾಕುಳದ ಬೇಗೆಯ ಬೆಳಸಿನಸುರಾಧೀಶ ನಿಂದಿರೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕುಲಕ, ಆಕುಳಕ (ನಾ). = ಆಕುಲ ೪. **ಆಕುಳಕ**: "ಆಕುಳಕಂ . . . ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕುಲತ್ತೆ (ನಾ). = ಆಕುಲೆ: ಪರಿಜನಂಬೆರಸು ಬಂದಾಕುಲತ್ತೆಯರಾಗಿ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸುವುದುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೮). [ಸಂ. ಆಕುಲಾರ್ತಾ]

ಆಕುಲಿತ, ಆಕುಳಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ; ತುಂಬಿದ: ನಿಸ್ಸೀಮಶೋಕಂ ಭಯಾಕುಲಿತಂ . . . ಬಿಬ್ಬಂ ಧರಾತಲದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೯). ೨. ಕಲಕಿದ; ಕದಡಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: "ಉತ್ಪಿಂಜನಂ, ಆಕುಳಿ[ಲಿ]ತಂ — ಈ ೨ ಕಳವಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬). **ಆಕುಳಿತ**: ೨. ಮಂದಾನಿಳಾಂದೋಳನಾಕುಳಿತಾರಾಮಫಲಾಮೃತೋಪಮ ರಸಸ್ರೋತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಆಕುಲಿತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಥೆ; ಕೊರಗು: ಆಕೆಯರಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಾಗದವರೊಲಿವರಲ್ಲಾಕುಲಿತೆಬ್ಯಾಡವೇನರೆಯುಂಟು (ಜಿನಮು. ೨೩-೨೮).
[ಸಂ. ಆಕುಲತಾ]

ಆಕುಲೆ, ಆಕುಳೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡಾದವಳು: ವಸಂತಂ ಬರಲೊಡನೊರ್ಮೆಯೆ ಗಂಧರ್ವರಾಜಸುತೆ ಮನದೊಳಾಕುಲೆಯಾದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೨); ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾ ಕೇಕಯ ಕುಲೀನೆಯಾಕುಲೆಯಾದಳೆದೆಗರಗಿ :(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧-೪೭೧).

ಆಕುಳೆ : ಶರಪಾಶಂಗಳ ನಡುವಣ ಹರಿಣಿಯವೋಲ್ ಮನದೊಳಾಗಳಾಕುಳೆಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೫೦).

ಆಕುಲೆಯಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗು : ವೈಭವಗಳಿನೇಳ್ಗೆವೆತ್ತಿನನಕೃತ್ಯದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುತಾವಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೯೭). [ಸಂ. ಆಕುಲಾ]

ಆಕುಳ 'ಆಕುಲ' ನೋ.

ಆಕುಳಕ 'ಆಕುಲಕ' ನೋ.

ಆಕುಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಮಟೆ; ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಾದ್ಯಸೇವೆ (?) : ಸಂಬುಮುಡಕೆಗೆ ಗ ೧ ಚಯಿತ್ರಮಾಸದ ದವನ ವುಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ ಪ ೬ ಆಕುಳಿಗೆ ಪ ೪ ಕಾರ ಪರ್ಬದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರ ದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭ ; 1291). [?. / ತಮಿ. ಆಕುಳಿ]

ಆಕುಳಿ$_2$ 'ಆಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಆಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಕುಳಿತ 'ಆಕುಲಿತ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಸು 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಕುಳೀಕೃತ (ಗು). ಆಕುಳಿತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಧ್ವನದಳಿಕುಳಾಕುಳೀಕೃತವನಂಗಳಿಂದೆಸೆ[ವ ಪದ್ಮಷಂಡಂ]ಗಳ ಚೆಲ್ವಿನೊಳಂ ಕಣ್ಣಂ ಮುನಮುಮುನನುನಿಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨). [ಸಂ.]

ಆಕುಳೆ 'ಆಕುಲೆ' ನೋ.

ಆಕೂತ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಶಯ; ಇಂಗಿತ : "ಆಕೂತಂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ—ಈ ೨ ಬಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೭); ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕೂತನಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ); ಈ ತರುಣರನೆಂತಟ್ಟು ವೆವಾತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಕಂಸನಲ್ಲಿಗೆಂಬೊಂದು ಭಯಾಕೂತಂ ಬೇಡ . . . ಈತಂಗಳನಾದಿಮಧ್ಯನಿಧನರನೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೫-೮೭). [ಸಂ.]

ಆಕೂತಿ (ನಾ). = ಆಕೂತ : ಮೇರುದಂಡವು ಚಿಗಿತು ಹೂತಹಾಗೆ ಹೃದಯದಾಕೂತಿಗಿದೆ ಕಣ್ಣುಮೇಗೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧-೧೨); ಅಖಂಡಿತವಾಗಿ ಆದಿಪುರುಷನ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಬಾಳಲಿ — ಇದು ಜ್ಞಾನದೇವನ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದ ಆಕೂತಿ (ಮಸಾಹಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಆಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರ; ರೂಪ : ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೧); ಬೆಳೆದುದು ಕೂಸು . . . ಜನರ ಕಣ್ಗೆ ಹೇಸಿನಾಕೃತಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೦). ೨. ದೇಹ; ಶರೀರ. ೩. ಬುಡಕಟ್ಟು; ಪಂಗಡ. ೪. [ಛಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು : ಆಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳಿಪ್ಪತ್ತೆರಡಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ . . . ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೪). ೫. ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆಕೃತಿ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಆಕೃತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗೆಡು; ಆಕಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಪುದಿಯೆ ಘನಾಧ್ವಮಂ ಸರಳಪಂಜರದಿಂ . . . ರೂಪುಗೆಟ್ಟುದು ದೆಸೆ ತೋರ್ಕೆಗೆಟ್ಟುದಿನಮಂಡಲಮಾಕೃತಿಗೆಟ್ಟುದಾಗಸಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೦).
[ಆಕೃತಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕೃತಿದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸು; ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು : ಕಪಟನಾಟಕ ಲೀಲಾಲಸಚಿತ್ತಂ ಬಿನದದಿಂ ಭೈರವಾಕೃತಿವಾಳ್ದನದೆಂತೆನೆ (ನೃಪವಿ. ೧೪-೨೮ ವ). [ಆಕೃತಿ + ತಾಳ್$_1$]

ಆಕೃತಿವಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ರೂಪವಂತ : ಏರ್ವನಪೂರ್ವಂ . . . ಅವಗತಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರನಾಕೃತಿವಂತನುದಾತ್ತೋದಂತ ಸಂಭಾಷಣಸಮುತ್ಪಾದಿತತೋಷಣಂ . . . ಪೇಚರಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೮ ವ). [ಸಂ. ಆಕೃತಿಮತ್]

ಆಕೃತಿಸಂವೃತಿ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ಆ ದೇವನ ತಪೋಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ನಿಜಾಕೃತಿಸಂವೃತಿಯಿಂ ತ್ರಿಃಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೦ ವ). [ಆಕೃತಿ + ಸಂವೃತಿ]

ಆಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿದೀಪ್ತಿಪ್ರತಾಪವಿಧಾನನಿರತನುಮಾಕೃಷ್ಟಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷ ವಿಕ್ಷೇಪನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ); ದೋಸೆಯ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಆಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಅಂತಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದ (ಮಲೆಮ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಆಕೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ : ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಪ್ರಧಾನನಿಹಿತಹಿತನೆನಿಸಿದ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨ ವ); ಬುಧಹರ್ಷಾಕೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ ವಿದ್ಯಾನಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಸುಪಾಕೃಷ್ಟಿ ವಿಕೃಷ್ಟಂ . . . ತರ್ಜನಾಖ್ಯಂಗಳಿಂದೆ ತೋಜುವ ಭೇದಂ ಸತಿ ಕೇಳ್ ಕರಕರ್ಮಂಗಳ್ ಸತತಿಪ್ಪತ್ತೆಂಬ ಭಾವದಿಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೨, ೧೩). [ಸಂ.]

ಆಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರ (ನಾ). ಆಕರ್ಷಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂತ್ರ : ಶ್ರೀಗಂ ವಿದ್ವಿಡ್ವಿಜಯಶ್ರೀಗಮಿದಾಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರಮೆನಿಸಿದ ಮಂತ್ರೋದ್ಯೋಗದಿನಿರ್ದಂ ನೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೧). [ಆಕೃಷ್ಟಿ + ಮಂತ್ರ]

ಆಕೆ$_1$ 'ಅಂಕೆ' ನೋ.

ಆಕೆ$_2$ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಆಕೆಯವಾಳ 'ಆಕೆವಾಳ' ನೋ.

ಆಕೆವಾಳ, ಆಕೆಯವಾಳ (ನಾ). ಶೂರ; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : "ಆಕೆವಾಳನೆ ಶೂರಂ" (ಭಾರತಿ. ೭); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಿಲ ಆದಿತ್ಯನ್ ದಿಶಾಮ್ ಭರ್ಗ್ಗನ್ ಆಕೆವಾಳನ್ ಅಗ್ಗಳ ಕಣ್ಣಕನ್ ಪೇರಾಳ್ಕೆವರೆ (ಮೈಆರಿ.೧೯೨೩, ೭೨-೧ ; 700); ನೂಕಿದರು ಶಲ್ಯಂಗೆ ಪಡಿಬಲದಾಕೆವಾಳರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೫೨); ಅಂ ತಾನೆಂಬಾಕೆವಾಳರ ಗಲ್ಲಜೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿಯಂ ಮಾಣಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೬). ಆಕೆಯವಾಳ : ನೂಕಿರೊ ಬಡಿಬಡಿವಾಯ್ಕಿರೊ ಪರಬಲದಾಕೆಯವಾಳರನು ಪೋಕರಿಸಿದಿರೆನುತ್ತೆ (ರಾವವಿ. ೧೩).
[ಆಕೆ$_1$ (< ಅಂಕೆ) + -ವಾಳ]

ಆಕೆವಾಳತನ (ನಾ). ಶೂರತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ : ಮಹಾಸತಿಯಾಕೆವಾಳತನಕ್ಕೆ ನಮಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩-೪೦); ಅಣಿಯೊಳೆಸೆದ ನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು ರಣದಾಕೆವಾಳತನದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೩೫); ಆಕೆವಾ[ಳ]ತನಕ್ಕೆ ಮುಡಿದಡೆ ನಾಕವನು ಸಾರುವರು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೧-೫೫). [ಆಕೆವಾಳ + -ತನ]

ಆಕೆವಾಳತೆ (ನಾ). = ಆಕೆವಾಳತನ : ಸಕಲ ಭೂಮಿಪರೂ ಆಕೆವಾಳತೆ ಮೆಜೆದು ಘೋರಸಮರಾಕದೊಳು ಮಿಗೆ ಮಡಿದು ಶಾಶ್ವತ ನಾಕದಭಿಳವ ಸೂಜೆಗೊಂಡರು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩-೭). [ಆಕೆವಾಳ + -ತೆ]

ಆಕೆವಾಳಿಕೆ (ನಾ). = ಆಕೆವಾಳತನ : ನಿನಗಾಕೆವಾಳಿಕೆಯ ಧೀರತ್ವಮುಂ ಟಾದೊಡದು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೪). [ಆಕೆವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಆಕೇಕರ (ನಾ). ೧. ಅರೆತೆರೆದ ಕಡೆಗಣ್ಣು : ಆಕೇಕರಾಲೋಕಮುಖಂ ನೋಡುತ್ತವೇಜಲ್ ಕರೆವ ತೆಜದೆ ಹೇಷಾರವಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ದೃಷ್ಟಿಚಲನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಿಳಿರ್ವಾಲಿ ಪಲವು ಸೂಳಂ ಕೆಳೆಗೊಳಲಾಕೇಕರಾಖ್ಯದೃಷ್ಟಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕೈರು 'ಅಜ್ಜೈರು' ನೋ.

ಅಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಈ ಕಲ್ಲ ಪೊಯ್ದ ಕಲ್ಕುಟಿಗ ಅಕೋಜ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧೯-೯ ; 1108). [ಅಕ್ಕ$_{0}$ + ಓಜ$_{1}$]

ಅಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ವಚ್ಚಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನುಂ ಮದುಕಮ್ಮಯ್ಯನುಂ ಅಕ್ಕನುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೯ ; 925). [?]

ಅಕ್ಕೈಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪ್ರಿ(ಥಿ)ವೀ ರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಅಕ್ಕೈಲೂರ ಮಕನ್ದಿರ್ ಮಾದಪನ್ನಂ ಅರಿಉರದ ಅಗ್ಗಿರ ವೇರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನ ಕೆಯೆ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೭೮-೨ ; 750).
[ಅಕ್ಕೈಲ್$_{0}$ + ಊರ್$_{2}$]

ಅಕ್ಕಾ 'ಅಗು$_{1}$' ಪರಾ.

ಅಕ್ಕಿ 'ಅಗು$_{1}$' ಪರಾ.

ಅಕ್ಕು 'ಅಗು$_{1}$' ಪರಾ.

ಅಕ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (?) : ಅಕ್ಯವೆನದಹುದೆನ್ನ ಸಾಹಸವು ನಿಮ್ಮೊಳಗಯಿಕ್ಕವಿಲ್ಲಸುರಾರಿಗುಂಟು (ಜನಮು. ೨೦-೩).
[< ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಅಕ್ರಂದ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ: "ಧುರಂ, ವಿಗ್ರಹಂ . . . ಆಯೋಧನಂ . . . ಅಕ್ರಂದಂ ಎನಲು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಂದತ್ಸ್ವರ (ನಾ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಧ್ವನಿ : ನಿಮಿಷಳನ್ನೇತ್ರ ಸೀದದ್ಗಾತ್ರಮುಹ್ಯನ್ಮಾನಸಾಕ್ರಂದತ್ಸ್ವರ ಪರಿಗತರ್ ಸ್ವೈರಿಸಲಾಜದೆ ತಡತಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೫-೮೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅಕ್ರಂದತ್ + ಸ್ವರ)]

ಅಕ್ರಂದನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು; ರೋದನ: ಸಾಕೆಯೊಳಟ್ಟ ಮಹಾದ್ವಿಜನಾರಿಯ . . . ಕಾರುಣ್ಯಾಕ್ರಂದನಮನಿವಾರಿತಮೊರ್ಮೊದಲೆ ಬಂದು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ವ) ; ಪ್ರಭುಗಳ ಸಂಕಟ ಈ ಆಕ್ರಂದನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗೋಳಿಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳು : ಪೋದೆಂ ಬಱಿಕಾತನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ಯುತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪).
[ಅಕ್ರಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಅಕ್ರಂದನಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಸ್ವರ; ದುಃಖಧ್ವನಿ : ಮೊರೆಯಿಡೆ ಕೇಳಿದನು ಕಲಿಭೀಮ ಸತಿಯಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೪೯) ; ಅಜಿಯೆನುಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಳಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩).
[ಅಕ್ರಂದನ + ಧ್ವನಿ]

ಅಕ್ರಂದಿತ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಕೂಗು ; ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ : ಉಗ್ರಶೋಕದಿನಾಕ್ರಂದಿಸಿದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩-೫೨) ; ಭಯವಶದಿನಿರದಾಕ್ರಂದಿಸುವಂತೆಸೆಯೆ ಬೇಱಿ ಶಂಬರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೧). [ಅಕ್ರಂದನ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುವುದು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದಾಳಿನಡೆಸುವುದು ; ದಂಡಯಾತ್ರೆ. ೩. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ; ಮೀರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮಣಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ : "ಜರ್ಬುರ್ - ಅಕ್ರಮಣ ಧ್ವನೌ (ಅಗ್ರಹಧ್ವನೌ) (ಗದರಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಅಕ್ರಮಣ + ಧ್ವನಿ]

ಅಕ್ರಮಣೆ (ನಾ). = ಅಕ್ರಮಣ ೧ : ಅಕ್ರಮದೊಳೊಮ್ಮೆ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅಕ್ರಮಣೆಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕರಗುತ್ತಲೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ತಿರುರ. ೫-೮). [ಸಂ. ಅಕ್ರಮಣ]

ಅಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು : ಪಿಂದೆ ಪರಭೂಮಿಯನಾಕ್ರಮಿಸಲ್ಕೆ ಸಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂಬು. ೪೪೭) ; ಶಕ್ರನ ಮಱಿವೊಕ್ಕಡವ ಕಾಯಲರಿದೆಂದಾಕ್ರಮಿಸುತಲಿಟ್ಟನವನಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೩೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : ಸೇನೆಯಂ ನೆಱಿಯಿಸಿ ಬಳಸುತ ಸಮಾನವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ಪಂಚಮಹಾನಿನದವಾಕ್ರಮಿಸುತಿರೆ ಬಲು ದುರ್ಗವಂ ಬಲಿದು (ಬಸವು. ೧೭-೧೪) ; ಜಂಗಮಾವಳಿಯಾಸುರದ ಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನಂಗಳಾಕ್ರಮಿಸೆ (ಬಸವು. ೩೭-೨೧). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಚಕ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವರ ಮೈಗಳುದ್ದ ಯಥಾಕ್ರಮವೈನೂಱು ಮಾರು ನಕ್ರಕೇತನಿಗೊಬ್ಬಗಂದಿಪ್ಪತ್ತೈದುಮಾರಾಕ್ರಮಿಸಿತು ಚಿತ್ರವೆನಿಸಿ (ಭರಚ. ೫೧-೬೩). ೪. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು : ಅಕ್ರಮಿಪೆಡೆಯೊಳ್ ಮೂಱುಂ ವಿಕ್ರಮದಾಯಾಸಮಾಯ್ತು ಮುಂ ಚಕ್ರಿಗೆನುತ್ತಾಕ್ರಾಂತ ಸಮಸ್ತ ಜಗಚ್ಚಕ್ರಂ ನೃಪನೊಂದೆ ವಿಕ್ರಮಂ ನಗುತಿರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯). [ಅಕ್ರಮಣ + -ಇಸು$_{3}$]

ಅಕ್ರಮ್ಯ (ಗು). ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಅರ್ಹವಾದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಅಕ್ರಾಂತಸಿ (ಸು) ಕೈಲಸಾಗರಧರಾಶಾಚಕ್ರವಾಳಾಂಬರಂ . . . ಪರಮಾನಂದಿತಲೋಕಮೊಪ್ಪೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಗಾಚಂದ್ರತಾರಂಬರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೭) ; ಆ ದ್ವಿಜನ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ರಾಂತಸ್ವಾಂತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೭ ವ). (ನಾ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಅಕ್ರಾಂತಮಾಸ್ಥಿತಮೆನಲ್ ಕೆಯ್ಕೊಳುಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೭). ೩. ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ; ದಾಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ರಮಣ ೧ : ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ ನಮ್ಮಾ ಭರಾಕ್ರಾಂತಿನಿರೋಧಂ ಮಾಣ್ದುದಿನ್ನು (ಜಗವಿ. ೩-೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು : ಅಂತೆನಿಪ ವೆಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಕಾಂತೆ ಗುಣಾಕ್ರಾಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಣವ್ರಾತೆ] ಧರಣಿಸುತೆಗಂ ಮಿಗಿಲ್ (ಭಂದೋಂಬು. ೬. ೧-೧೩). [ಸಂ. ಅಕ್ರಾಂತಾ]

ಅಕ್ರೀಡ (ನಾ). ೧. ಆಟ ; ವಿನೋದ. ೨. ರಾಜೋದ್ಯಾನ. "ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕ). ೩. ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗಾಗಿ ರಾಜನಿಂದ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಅಕ್ರೀಡ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಕ್ರೀಡ]

ಅಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಅರಚುವುದು. ೨. ಶಾಪ ; ಬೈಗಳು : "ಶಾಪಃ, ಆಕ್ರೋಶಃ, ಆಕ್ಷೇಪಃ, ಕ್ಷಾರಣಾ, ವಿರೂಕ್ಷಣಾ – ಈ ೫ ಬಯ್ಗುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೪) ; ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ ಅಕ್ರೋಶಂ ಪಥಪ್ರಮಾಣಂಗಳೊಳ್ . . . ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ . . . ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). ೩. ರೋಷ ; ಸಿಟ್ಟು : ಕಲ್ಪಾಂತರುದ್ರನ ತೆರದಿ ಕೋಪಿಸುವ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂತರಂಗಾಕ್ರೋಶಮಂ ತಿಳಿದು (ವೆಂಕರಾ. ೨-೯-೧೪) ; ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೩೨೫).

ಆಕ್ರೋಶಮಾಡು = ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಅಳು; ಒರಲು: ಅವ್ವಾ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟೆಯಾ ಅವ್ವಾ ಎಂದು ಗೋದಾವರಿ ತಾಯಿಯ ಶವದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಕ್ರೋಶಮಾಡತೊಡಗಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೨೩೯). ೨. ಕೋಪದಿಂದ ರೇಗಾಡು; ರೇಗು; ಗದ್ದರಿಸು: ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತುಂಬಾ ಆಕ್ರೋಶಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೋಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಪಡು; ಶೋಕಿಸು: "ಪ್ರಿಯೆ, ನನಗೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಮಾಗಿದೆ ವನವ್ರತಂ. ಬೆದರಿದರ್ ಧೀರರಾಜರ್ಷಿ ಸುತೆ. ಸದ್ವಂಶಸಂಜಾತೆ, ಸೀತೆ, ನೀನಾಕ್ರೋಶಗೊಳ್ಳದಿರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬–೨೩೩). [ಆಕ್ರೋಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೂಗು; ರೋದನಧ್ವನಿ. ೨. ರೇಗಾಟದ ಧ್ವನಿ; ಕೂಗಾಡುತ್ತಾ ಬಯ್ಯುವ ಶಬ್ದ: "ಕೊರಲ್ಚು–ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ). [ಆಕ್ರೋಶ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ರೋಶನ (ನಾ). = ಆಕ್ರೋಶ. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೋಷದಿಂದ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು: ಇಷ್ಟು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇರದ ಸ್ಥಳ ಈ ಪಿಶಾಚಿಗೆ ಎಂದು ಮುದುಕ ಆಕ್ರೋಶಿಸಿದ (ಕಣ್ಮಣಿ. ೯೨). [ಆಕ್ರೋಶನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕ್ಷಾರ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಆಕ್ಷಾರಕ್ಕೆ – ಸಿರಿಹುಡೆ . . . ಬಂಜೆವಾಗಲದ ಬೇರಂ ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ನಾಲಿಗೆಗೆ ತೊಡೆದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳಲು ಆಕ್ಷಾರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುತ್ರಂ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೪). ೩. ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೪. ಹಾಸ್ಯ; ಪರಿಹಾಸ: ಶಿಖಿಯಹುದೆ ನೋಡೆನಲ್ಕೆ ದೃಪ್ತಭಾವದೊಳಾಕೆ ನಡೆತಂದು ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ತಪ್ತಮಾದುದು ಮೇಲುದಿನ ವಸನಮಾಗಳಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಿರ್ದನಾ ಭೂವರಂ ಸಭೆಯೊಳ್ಪಿನೋದದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೯). ೫. ಕೆಟ್ಟವನು: "ಆಕ್ಷಿಪ್ತಃ, ಹತಕಃ – ಈ ೨ ಕೆಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೩). ೬. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ . . . ಎಂಟೆಂಟು ತೆಜದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧೨). ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಮಲಾತಂ ಕೇಳಾಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನಿಪ್ಪ ಮೂಜುಕರಣಮನತ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನಿಮ್ಮಡಿಮಾಡಲ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರನಾಂತೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೨೩). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸಾಡುವುದು. ೨. ನಡುಕ; ಕಂಪನ; ಮಿಡಿತ (ಕ). ೩. ಮೂದಲಿಸುವುದು; ಗದ್ದರಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ಬೈಯುವುದು: "ಆಕ್ಷೇಪಮೆನೆ ಬೈಗುಳೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೫); ಬೇಡದುದ್ವೃತ್ತನೊಳಿನ್ನೇನ್ . . . ಎಸಗುವಾಕ್ಷೇಪಮುಂ ಮಾಣ ನೀಂ ಕ್ರೋಧನನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೆಜಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೮೪). ೪. ಸಂಶಯ. ೫. ವಿರೋಧ; ಅಡ್ಡಿ: ಸಂದಾದ್ರೀಸ ಪೋಗಗ್ಗಣಿಗೆನುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೧೫; 1218). ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವಿದಿತಾರ್ಥ ವಿಪರ್ಯಾಸಾಸ್ಪದಮೆ ದಲಾಕ್ಷೇಪಮೆಂಬಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೦; ಉದಯಾ. ೮ ನೋ).

ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೨೭ ಕ). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಎಂದು ನುಡಿದ ತಾರಾಪೀಡನರೇಂದ್ರನನಾಕ್ಷೇಪಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭). [ಆಕ್ಷೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಕ್ಷೇಪಕ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಬರುವ. ೨. ಎಸೆಯುವ; ಬಿಸಾಡುವ. ೩. ನಿಂದಿಸುವ; ಬೈಯುವ. (ನಾ). ೪. ಬೈಯುವುದು; ದೂಷಿಸುವುದು: "ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಾಕ್ಷೇಪಕದೊಳ್ ಬೆಚ್ಚೋವ ಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥದೆಮುಶಬ್ದಂ" (ಶಮದ. ೫೭). ೫. ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವವನು: ಅದೊಂದು ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಲಾಪವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೨). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಯುರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಎಳೆವು; ಸೆಳೆತ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರವ ಮುರಿದು ಹಿಂಡುವುದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೫). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೇಪ (ದಕ. ಕ). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣೀಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮಕಥೆಯೆಂಬುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ವಿಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ಸಂವೇದನೀಯಂ ನಿರ್ವೇದನೀಯಮೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಮವಜೊಳ್ ಆವುದೊಂದಜೊಳ್ ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ ನವಭಾಗಂಗಳಂ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಪ್ರರೂಪಣಂಗೆಯ್ವುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಮೆಂಬುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೫–೧೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ನಿಂದೆ: ". . . ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಭೌತನು ಅವನಲ್ಲಿ ಭೌತತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನು ಏನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ" ಯೆಂದು ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೧). [ಸಂ. ಆಕ್ಷೇಪಣ]

ಆಕ್ಷೇಪವಾಚಕ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಮಾತು: ಧನದ ಪವಣಜಿಯರೆನಿಸಿದ ಧನಪತಿಗಳೆ ಪುರದ ಪರದರವರಂ ನೋಡಲ್ ಧನಪತಿ ನಿರ್ಧನನದಜಿಂ ಧನಪತಿಗಾಕ್ಷೇಪವಾಚಕಂ ತನ್ನಾಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೧). [ಆಕ್ಷೇಪ + ವಾಚಕ]

ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೇಪ ೬: "ಮೊದಲು ಏನಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆಮೇಲೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು—ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೭). [ಆಕ್ಷೇಪ + ಅಲಂಕಾರ]

ಆಕ್ಷೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ನಿಂದಿಸು: ಹೊಸ ಮಡಕೆಯಂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ರಭಸದಿ ಹೋಗಲು ಕಾಣುತಾಕ್ಷೇಪಿಸುತ ನೋಡಾ ಕೊಬ್ಬಿದಳು ಮೂಸಂಡಿ ದೊತ್ತಿವಳು (ಬಸವು. ೫೫–೨೯); ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ಅವಳ ಭಾವೀ ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರು ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಭಾರಜಾ. ೧೧೯); ಕನಕಮ್ಮನವರು ಅಷ್ಟು ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಾರದಿತ್ತು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಮೂಲಾನ. ೩೭). [ಆಕ್ಷೇಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಕ್ಷೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು: "ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೋಟ, ಕಂದರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗಳ್ಗು" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). "ಬೆಟ್ಟದ ಗೋನುಮರ, ಬೆಟ್ಟಗೋಣೀ ಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೋಟ: ಬೃಹಚ್ಛದಃ – ಆಕ್ಷೋಡಃ (ಓಷಧಿ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೋಟಿ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೋಟ: "ಆಕ್ಷೋಟಂ – ಆಕ್ಷೋಟಿಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಆಕ್ಷೋಟ]

ಆಖಂಡಲ, ಆಖಂಡಳ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರಃ . . . ಆಖಂಡಲಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ —ಈ ೩೯ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೩) ; ಕಂಡೆಂ ಗ್ರಹಣಮನದನಾಖಂಡಲ ದಿಜ್ಮುಖದೆ (ಗದಾಯು. ೧-೨೬) ; ಆಗಳಾಖಂಡಲನ ಬೆಸದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೯ ವ). **ಆಖಂಡಳ** : ಮುದುಪಾರ್ವನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ವಾಖಂಡಳನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨) ; ಕಣ್ಗೊಂಡನಾಖಂಡಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೩೭). [ಸಂ.]

ಆಖಂಡಲದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಭಕ್ತಜನಕಾಖಂಡಲದ್ರುಮವೆಂದು ತಕ್ಕೈಸಿದನು ಹರಿಪದವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ३-೨). [ಆಖಂಡಲ+ದ್ರುಮ]

ಆಖಂಡಳ 'ಆಖಂಡಲ' ನೋ.

ಆಖಂಡಳತನಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ವಾಲಿ. ೩. ಅರ್ಜುನ : ನೆಗೆದು ಪಾಜುವಾಗಳದನೆರಬ್ಬಂಡಮುಪ್ಪಿನಮಾಖಂಡಳತನಯನಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ೪. ಜಯಂತ
[ಆಖಂಡಳ (= ಆಖಂಡಲ) + ತನಯ]

ಆಖಂಡಳಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಆಖಂಡಳತನಯ ೩ : ಮರಳಿತು ಸರ್ಪಶರವಾಖಂಡಳಾತ್ಮಜನತ್ತ ಹಾಳಾಹಳದ ಚೂಣಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪೩).
[ಆಖಂಡಳ (= ಆಖಂಡಲ) + ಆತ್ಮಜ]

ಆಖರಿ, ಆಖರು (ನಾ). = ಆಖೈರು : ತಿಂಗಳಿನ ಆಖರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ದಕ. ೬). **ಆಖರು** (೬).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆಖಿರ್, ಆಖಿರೀ ; ಮರಾ. ಆಖರೀ]

ಆಖರು 'ಆಖರಿ' ನೋ.

ಆಖಾತ (ನಾ). ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ; ಕೊಲ್ಲಿ : ಕಾರನಾಡ ಬೇಲಿಕೆರಿಯೆಂಬೆರಡು ಸಣ್ಣ ಆಖಾತಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧-೪) ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹಿರಣ್ಮಯಿ ಹಡಗವು ಬಂಗಾಲ ಆಖಾತದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾ ಇದೆ (ಭಾರತೀ. ೯೦) ; ಅಲ್ಲಿಯ ಆಖಾತವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಸಮುದ್ರ. ೯೯೩). [ಸಂ.]

ಆಖು (ನಾ). ಇಲಿ : "ಆಖುಃ, ವೃಷಃ, ಮೂಷಕಃ —ಈ ೩ ಇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ३೯-೮೨) ; ಬಡ ಬಿಡಾಲನು ಹೇಡಿ ಆಖುಗಳ್ ಭೀತಿಸುವ ಬಿಡಯ ಕಡುಗೊಳದು (ಜಿನಮು. ೧೯-೪೬). [ಸಂ.]

ಆಖುಗ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವವನು; ಗಣೇಶ. [ಸಂ.]

ಆಖುದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಹಗೆ; ಬೆಕ್ಕು : "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲಮಾಖುದ್ವಿಷಂ . . . ಬೆಕ್ಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧).
[ಸಂ. ಆಖುದ್ವಿಟ್]

ಆಖುಭುಜ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು.
[ಸಂ. ಆಖುಭುಜ್]

ಆಖುರಥ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ರಥವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಗಣಪತಿ : "ಹೇರಂಬಃ , . . ಆಖುರಥಃ . . . ವಿನಾಯಕಃ —ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯). [ಆಖು + ರಥ]

ಆಖುವಾಹನ (ನಾ). = ಆಖುರಥ. [ಆಖು + ವಾಹನ]

ಆಖುಶಾಬ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮರಿ : ಮಾರ್ಜಾರಂಗಳ್ ತರುಣಾಖುಶಾಬಶತಕಂಧರಮುಂ ನಖಮುಖದಿನುಜೀಸಿ ತುಜೀಸಿದುವೊಲವಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೯). [ಆಖು + ಶಾಬ]

ಆಖೇಟ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ : ಕರೆದೊಡೆ ಜೂದಿಂಗಂ ಧುರಭರಕಾಖೇಟಕ್ಕೆ ಭೂಭುಜಂಗಾಗದು ಮೆಯ್ಗುರೆದಿರಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧). ೨. ಭಯ ; ಅಂಜಿಕೆ ; ಗಾಬರಿ (೬). [ಸಂ.]

ಆಖೇಟಕ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ : "ಆಚ್ಛೋಟನಂ, . . . ಆಖೇಟಕಂ— ಈ ೬ ಬೇಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೧). ೨. ಬೇಟೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಆಖೈರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯ ; ಕಡೆಯ : ಪದ್ದಿ ತನ್ನ ಆಖೈರಿ ತೀರ್ಮಾನ ಹೇಳಿದಳು (ಚಿಗುಬ. ೮೪) ; ಆಖೈರಿ ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ಅನ್ನಾವ ೪೨). [←ಹಿಂ. ಆಖಿರೀ]

ಆಖೈರು, ಆಕೈರು (ನಾ). ಕಡೆ ; ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ : ಸಸಿ ಹಾಕುವುದು ಆಖೈರಾಯಿತೆಂದು ಬೈಲುಕೊಡಿಗೆಯಿಂಡ ಸಸಿ ತಂದೆವಲ್ಲ ಅದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುವೇ ? (ಗಂಗಾಳ. ೧೧೮) ; ಅವರ ಅಪ್ರಮಾಣಸವೇ ಆಖೈರಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೬೦). **ಆಕೈರು** : ಗುರುವಾರಕ್ಕೆ ಆಕೈರು ಆಗಿ ಇದೆ (ಎಕ. I, ೧೨-೧೬ ; 1782). [< ಆಖರಿ]

ಆಖೈರುಸಾಲು (ನಾ). ವರ್ಷದ ಕೊನೆ : ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಖೈರು ಸಾಲಿಗೆ ಐವಜು ವಸೂಲಾಗಿ ಬರುವಹಾಗೆ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿತಬಾರಿ ಐವಜದಾರ ಬರೆಸಿಕೊಡುವುದು (ಮಹಾಮಂ. II, ೭೧). [ಆಖೈರು + ಸಾಲು₃]

ಆಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೩.[ವ್ಯಾಕ] ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ; ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿಗೆ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಪುರುಷಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಸಂಧಿ ನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ತದ್ಧಿತಂ ಪೊದಚ್ದಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತಧಾತುಮಪಭ್ರಂಶಮವ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ.೮). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಕ (ನಾ). = ಆಖ್ಯಾತ ೪ : ಚರಮಸ್ವರಕ್ಕೆ ಚರಮಾಕ್ಷರಕಕ್ಕುಂ ಲೋಪಮುಗ್ರದೊಳ್ ತದ್ಧಿತಮೊಂದಿರೆ ತನ್ನೊಳಾಸಮಾಸಾಂತರದಾಖ್ಯಾತಕದ ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯವಹರಿಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಪದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಧಾತುವಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಪದ : ನುಡಿ ನೋಡು ಎಂಬ ಧಾತುವನಿಜೀಸಿ ಅಮ್ ಎಂಬ (ಆಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕುಡೆ ನುಡಿದಂ, ನೋಡಿದಂ ಎಂದು (ಆಖ್ಯಾತ) ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ३೫ ವೃತ್ತಿ).
[ಆಖ್ಯಾತ + ಪದ₂]

ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ, ಎಂದರೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ, ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೨) ; "ಪುರುಷ, ವಚನ, ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೭೮). ℙ ಗುಣವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮಗಳಿಗೆ ಪುರುಷವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಾಗುವುದೂ ಉಂಟು : ವಿನುತಗುಣವಚನದೊಳ್ ಸರ್ವನಾಮದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ ಪ್ರವರ್ತಿಪುವಾಖ್ಯಾತ ನಿಯುಕ್ತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿವು ಘನತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗುಣೋಕ್ತಿಯೊಳಮಮರ್ದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೯).
[ಆಖ್ಯಾತ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಆಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು ; ನಿರೂಪಣೆ; ವಿವರಣೆ. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕೀರ್ತಿ ; ಯಶಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ವಿವರಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : ಮಾತೆ ಮೇಧಾವಿನಿಗೆ ಬಂದು ನಿರ್ಗಮವನಾಖ್ಯಾತಿಸಿ ಪದಾಂಬುಜಕೆ ಪಣೆಯಿಟ್ಟನಾ ಚಂದ್ರಹಾಸ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೦).
[ಆಖ್ಯಾತ + -ಇಸು₃]

ಆಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ: ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕಂ ಲೋಕಾಕಾರಕಥನಮುಂ ದೇಶನಿವೇಶೋಪದೇಶನಮುಂ ನಗರಸಂಪತ್ಪರಿವರ್ಣನಮುಂ ರಾಜ್ಯರಮಣೀಯಕಾಖ್ಯಾನಮುಂ . . . ಎಂದಿಂತವಯವಂಗಳೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೨ ವ). ೨. ಹೆಸರು. ೩. ಕಥೆ, ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೃತ್ತಾಂತ ವಿಶೇಷಗಳು: ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಂ ತನ್ನ ಪೇರುರದೊಳ್ ತಾಳ್ದೆ ಬುಧಾಳಿಯೇಂ ಪೊಗಳದೋ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಾಖ್ಯಾನಮಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ३೭-೭೬; 1147); ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಖ್ಯಾನವೇ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾನಕ (ನಾ). = ಆಖ್ಯಾನ ೩: ಬರೆಪಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಡಯುಕ್ತಿಗಣಿತಂ ಗಂಧರ್ವಮಾಖ್ಯಾನಕಂ ಭರತಾಭ್ಯಾಸಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾನಜಾತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗಳ ಗುಂಪು,—ವರ್ಗ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ಇವುಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದೂ ತೋರಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ "ಆಖ್ಯಾನಜಾತಿ"ಗಳೆಲ್ಲಾ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುವುವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦). [ಆಖ್ಯಾನ + ಜಾತಿ]

ಆಖ್ಯಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವವನು; ನಿರೂಪಿಸುವವನು. ೨. ಓಲೆಕಾರ; ದೂತ. [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಥೆ; ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗದ್ಯಮಯಂ ಪದ್ಯಮಯಂ ತದ್ಯಮುಳಮಿಶ್ರಮೆಂದು ಕೃತಿ ಮೂಱು ತೆಱಂ ಗದ್ಯದೊಳೆಸಮೆದುಮಂತವು ಪೃದ್ಯವಚಃಪ್ರೌಢಿಗಳ್ ಕಥಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೯); ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ—ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦); ಅವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ತಪನಿ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ]

ಆಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟಭಾಷೆಯೊಳ್ . . . ಅನುನಾಸಿಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫). ೨. ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಆಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕಾದ; ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ; ಹೇಳಲು ಅರ್ಹವಾದ: ಆಖ್ಯಾತ ಆಖ್ಯೇಯ ಸಂಬಂಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣುವೆವು (ಪರಪ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಆಗ$_1$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ$_2$ (ನಾ). ಪಾಪ; ಅಪರಾಧ: "ಅಗ-ಅಗಸ್ = ಪಾಪ" (ತದ್ಭಕೋ. ೩); ಆಗಕ್ಕೆ ಭೋಗವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗ$_3$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗಂ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಂತು (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಥಿ; ಅಭ್ಯಾಗತ; ಔತಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದವನು: "ಆವೇಶಿಕಃ, ಪ್ರಾ (ಘು) ಹುಣಿಕಃ, ಆಗಂತುಃ, ಅತಿಥಿಃ—ಈ ೪ ಬಿರ್ದಿನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩). [ಸಂ.]

ಆಗಂತುಕ (ಗು). ೧. = ಆಗಂತು ೧: ಸಮನಿಸುವ ಸಹಜ ಶಾರೀರ ಮಾನಸಾಗಂತುಕ ಪ್ರಕರಮೆನಿಸಿದ ನಾಲ್ಕುಮುದಗ್ರ ಪೀಡೆಗೆಡೆಯಾದ ಮಾನವಂಗಾವ ಭವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೨); ಸತತಾಗಂತುಕ ಮಾನಸದುಃಖವರ್ಜಿತರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೯೭); ದುಃಖ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ಪರ್ಯಾಯಗಳು ಆಗಂತುಕಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೩); ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದು ಆಗಂತುಕ (ಆರ್ಯಧ. ೯೭). (ನಾ). ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಅಪರಿಚಿತ: ಆಗಂತುಕರು, ತಾಯಿ! ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾವು ಓಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೩೦); ಯಾವ ಆಗಂತುಕ ಆ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೂತಾನು (ಕಂಬಹು. ೧). ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದವನು; ತಾನಾಗಿ ಬಂದವನು: ಆಗಂತುಕರಾಗಿ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಂಡು ಜರಾಸಂಧನು ಎದ್ದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನ ಮಾಡಿದನು (ರಾಜಸೂ. ೧೭); ದೊರೆಯು ಆಗಂತುಕರನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಳೆಯ ಮುತವನ್ನು ಅವರು ಬಿಟ್ಟುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣವೆಂದು ಕೇಳಿದನು (ಪೈಮುಹ. ೨೫). ೪. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಸುಂಕದ ರೂಪದ ಆದಾಯ: ಸುಂಕ ಆಗಂತುಕ ಸಹ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೫, ೧೬-೨೯; 1132). [ಸಂ.]

ಆಗಗಾಡಿ (ನಾ). ಉಗಿಬಂಡಿ; ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಆಗಗಾಡಿಯ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಬೆಳುಮ. ೪) [← ಹಿಂ. ಆಗ್‌ಗಾಡೀ]

ಆಗಡ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟೆ: ಆಗಡವ ಮಾಡಿ ಮಾಗುಡವ ಮಿಂದರೆ ತಾ ಕೊಡಬಲ್ಲನೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೬೪೫); ಏಳುನೂಱೆಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ ಲಾವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಆಗಡವೇಕಯ್ಯಾ (ಪೋಳಿಮಾ. ೨೦೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಗಡಿಯ; ತೆಲು. ಆಗಡಮು]

ಆಗಡ$_2$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಡಕಾಱ (ನಾ). ಹಿಂಸಿಸುವವನು; ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು; ಅಯೋಗ್ಯಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು (೬).
[ಆಗಡ$_1$ + -ಕಾಱ. / ತೆಲು. ಆಗಡಕಾಡು]

ಆಗಡಿಗ (ನಾ). = ಆಗಡಕಾಱ: ಕಲ್ಲು ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸುವರು ಆಗದು ಕಾಣಿರೋ ಆಗಡಿಗರಾದಿರಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೪೯-೨೧೦); ಆಗಡಿಗರಿವರಮರವಧುಗಳು ನಾಗರಿಗರಿವರೆತ್ತ ಭಾರತ ಭೂಗತರು ತಾವೆತ್ತಲಿದು ಘಟಿಸಿದುದು ವಿಧಿಯೆಂದ (ಕುಮ್ಮಾಅ. ೯-೪೪). [ಆಗಡ$_1$ + -ಇಗ]

ಆಗಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೇಡಿತನ; ಹೊಲ್ಲತನ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತರುವ ನಡತೆ: ನುಡಿದ ದಿವಸಕೆ ಬಾರದಿದ್ದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಹುದವ] ಗಡಿಗತನವದು ಜೀಯ ನಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ನೆರಹಲು ಸರಿದವವಧಿಗೆ ದಿವಸ ಹನ್ನೆರಡು (ತೊರರಾ. ४-೬-೨೯). [ಆಗಡಿಗ + -ತನ]

ಆಗಡು, ಆಗ$_1$, ಆಗಂ, ಆಗಡ$_2$, ಆಗಲ್$_1$, ಆಗಲು$_1$, ಆಗವೆ, ಆಗಳ್, ಆಗಳು, ಆಗ್ಗೆ, ಆಗ್ಯೆ, (ಅ). ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ: "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಳೆಂಬಾಗಡೀಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೨೧); ಬಡಗಮೊಗದಿರ್ದು ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಱಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗಡೆ ಪಱಿದು ತಪಂಗೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೪); ಪಡೆಯಂ ಸಾಱಲ್ವೇೞ್ದಾಗಡೆ ಪುತ್ರ ಕಳತ್ರ ಮಿತ್ರ ಸಹಿತಂ ಮಹಿಪಂ ನಡೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೪); ಅಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೋಱಮುಡಲಾಗಡೆ ಪೋಱಮುಟ್ಟುವದೊರ್ವಳ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ಸಮೀರನೊಡನೆ ಜೀವಸಮೀರಂ (ಜಗವಿ. ೫-೯೪). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲೂ: ವಿನೇಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪ ಪಾಠ್ಯಾಯರಾಗಡುಮೆಮ್ಮಂ ಮನಮೊಲ್ದು ಕಲ್ಪಿಸುಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪); ಆಗಡುಂ ಪಿಂಗದೆ ಕರ್ಣನೀವಗುಣವಿಂದ್ರನ ಲೀಳೆ ಭುಜಂಗರಾಜನೊಳು ಸಂಗಳಿಸಿರ್ದ್ದಪೆಮ್ಮೆ ಸುರಶೈಳದ ಬಿಣ್ಪು ಪೊಱಲ್ದು ನಿಂದುವೀ ಗಂಗನ ಪುತ್ರನೊಳ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೧೩; 1160).

ಆಗ$_1$: ೧. ಮುಂತೆ ಕಿನ್ನರರು ನವರಸದಿ ಪಾಡಲ್ಕಾಗ ನಂತರಂ ಭೃಂಗೀಶ ನರ್ತನಕೆ ನಿಂದಾಗ (ಬಸರ. ೧–೨೪) ; ಆಗ ನಳನೃಪನೊಡಲ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳದಿರಿದುವು (ನಳಚ. ೨–೪೩) ; ಬಿನ್ನಹ ಗುರುವೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ಬೇಸಱಾದಾಗ ನಿನ್ನನಾದಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನು (ಭರಚ. ೧–೫). ೩. ಯಾವಾಗ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಈ ರುಚಿರಕೋಮಲ ಶರೀರನಂಗದ ರುಧಿರವಾರಿಯಿನ್ನಾವ ರುಚಿಯೋ ಆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಯೋ ಆವಗ, ಯೋವಾಗ] ಸವಿವೆನೋ ತೀರಲೆಂದೆಳಸಿ ಲವಲವಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨). **ಆಗಂ** : ೧. ಇಂತಾ ಗಂಗೆಯು ಕಾಣುತ ಕಾಂತೆಯು ಮನದಲ್ಲಿ ಹರುಷವನು ತಾಳ್ದಾಗಂ ನಿಂತಲ್ಲಿಹ ನಾವಿಕರೊಡನಿಂತೊರೆದಳು (ನೀಲಧ್ವ. ೪೫) ; ಸಾರಿದವು ತಾಮ್ರಚೂಡವು ಧೀರನೆ ಬೆಳಗರೆಯಿತೆಂದು ಬನದೊಳಗಾಗಂ (ಹಮುಚ. ೬೩). **ಆಗಡ**$_3$: ೧. ಆಗಡ, ಈಗಡ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಉದಾ). **ಆಗಲ್**$_1$: ೧. ಆಗಲಟ್ಟಿದೊಡಾ ಪುರಾರಿಯ ದೇಗುಲಕ್ಕವರೆಯ್ದಿ (ಬಸಪು. ೨೮–೩೭) ; ಬಳಿಕ ತಿರುವಿಟ್ಟಾಗಲಸ್ತ್ರವ ಸೆಳೆದು ಬಿಲುವಿದ್ಯಾಚಮತ್ಕೃತಿಯಳವ ತೋಱಿದಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೯) ; ಆಗಲವನ ಪಡೆದಂತಿರವಳಿಗನುರಾಗ ಕೈಮಿಾಱೆ ಮನದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೧೬೪). **ಆಗಲು**$_1$: ೧. ಹೊಗೆಯನಾಗಲು ಕಾಣುತೆದೆಗಳು ಧಿಗಿಲು ಧಿಗಿಲೆನೆ(ಬಸಪು. ೫೮–೬೧). ೨. ಕೆಲಸವಾಗಲು [ಪಾಠಾಂ.ಳು] ಮಾಡಲಾಱದೆ ಬಳಲುತೆನ್ನಂ ತೋಱಿದು (ಬಸಪು. ೧೮–೫೫) ; ಸಂತೆ ಸಾಲಕೆ ಹೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಡೊಂಕಲು ಹೊಲ್ಲ ಬೊಂತೆ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದೆ ಹೊಲ್ಲ ಆಗಲು ಚಿಂತೆಯೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೨) ; ಸೋಗೆಯ ರಸ ಹೊಲ್ಲ ಮಾಗಿಯ ಚಳಿ ಹೊಲ್ಲ ಆಗಲುಂ ಉರಿವ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಯೋಗವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೭). **ಆಗವೆ** : ೧. ಗುರುವಿಂಗೆ ತನುವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮನವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಲೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಧನವ ಕೊಟಾಗವೆ ರುದ್ರನ ಬಲೆ ಇಂತಿವು ಇದಿರಿಟ್ಟ ಭೇದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ ಈ ಮೂಱೂ ಮೂಱಕ್ಕೊಡಲಾದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೆ ಇದ ಸಾರಲೇತಕ್ಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮–೧೧೭). **ಆಗಳ್** : ೧. ಪರದಗ್ರ್ಯ ಪಾರ್ವಗ್ರ್ಯಯುತ್ತ ರಸಗ್ರ್ಯ ಕುಡಿಯುರಪ್ಪ ನಾಲ್ವಗ್ರ್ಯಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫) ; ಭೂಷಣವ ನೆಲ್ಲವನಾಗಳ್ ಕಳೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮). ೨. ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ಮಧುಪಾಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭) ; ನಿಗರ್ವರಾಗಿ ಪಂಪನ ಗೀರ್ಗುಂಫದ ಪೆಂಪನಾಗಳುಂ ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫–೨೦) ; ನಿನ್ನ ರೂಪನೆ ನೋಡಿ ಬಾೞುವೆನಾಗಳುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೧). **ಆಗಳು** : ೧. ನಾವು ಆಗಳು ತೊಡಗಿ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಾವಳಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು ನಿಮ್ಮಯ ಹಿಂದೆ ಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೮–೨೦). ೨. ಮೆಲುನುಡಿಗಳಿನಿದಂ ನೆನೆವನಾಗಳು ಸಮೇಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨–೨೫). **ಆಗ್ಗೆ** : ೧. ಆಗ್ಗೆ ಈ ಊರಿನ ಪರಿಚಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಆಗ್ಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯಗಳು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದುವು (ರೂಢಿ). ೪. ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ: ಆಗ್ಗೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೆ ಗೊತ್ತೆ ? (ರೂಢಿ). **ಆಗ್ಯೆ** : ೧. ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ್ಯೆ . . . ದಾರೀಹಿಡಕೊಂಡು ನೋಡುವಾಗ್ಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮–೩೨, ೩೫ ; 1402) ; ಬರೋವಾಗ್ಯೆಯೇನು ತಂದಿ ಬರುತಲೆ ಎಲ್ಲಾನು ನನ್ನದೆಂದಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೪–೨) ; ಆಕಾಶ ಹರಿದು ಬೀಳುವಾಗ್ಯೆ ಅಂಗ್ಯೆ ಒಡ್ಡಿದರೆ ನಿಂತೀತೆ (ಗಾದೆ).

ಆಗಾಗ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫–೧೪). ಆಗಳಂತೆ = ಕೂಡಲೇ ; ಆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ; ತಕ್ಷಣವೇ ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ : "ತಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ— ಈ ೪ ಆಗಳಂತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೭) ; ತತ್ಪ್ರಪಂಚಮೆಲ್ಲಮಂ ತಿಳಿಯೆ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಕಮಳೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ನಿರ್ವೇಗದಿಂದಮಾಗಳಂತೆ ತೋಱಿವೆನೆಂದೊಡೀಗಳ್ ಬೇಡ (ಜೀವಸಂ. ೮೯–೩೧ ಪ) ; ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಮಾಗಳಂತೆ ಪಳ್ಪುರಿ ತಗುಳ್ದಂದದಿಂ ಕರಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩). [?]

ಆಗತ (ಗು). ೧. ಬಂದ ; ಸೇರಿದ. ೨. ಉಂಟಾದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಗತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಸೇರುವುದು. ೨. ಲಾಭ ; ಆದಾಯ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದುದು ; ಎಣಿಸಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಆಗತೆ (ನಾ). = ಆಗತಿ ೨ : ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಆಳಿಕೆಗಳ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾರಾಬಲೂತಿ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಮಿರಾಸಿ ಮೊದಲಾದ ಆಗತೆಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮). [ಸಂ. ಆಗತಿ]

ಆಗತ್ಯ 'ಆಗಾತ್ಯ' ನೋ.

ಆಗಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಲೋಕಯ್ಯನ ಪರೋಕ್ಷದ ಗೋಶಸಿ ಭೂಮಿ ೫ ಆಗಬೆಯುಂ ಕೇತಯ್ಯನುಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೧೨ ; 1021). [?]

ಆಗಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗಭೋಗ (?) : ಆಗಭೋಗಗಳಿವೆ ಅನುಭೋಗಗಳಿವೆ ಈಗಲೆ ಕೊಡೆನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನು (ಪುರಂದ. ೩–೮೩–೩) ; ವಾಸುವಿನ ಜತೆಯವನಾದ ಪುಟ್ಟನಿಗೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಆಗಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದರೂ ವಾಸುವಿಗೆ ಆಗದೇ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಬಾಡಿಬ. ೧೯) ; ಆಗಭೋಗಕ್ಕೆ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸತ್ಯಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಂಗಭೋಗ ?]

ಆಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಸೇರುವುದು : ಒಪ್ಪಿದುದು ನೀರದ ಶಾರದ ನಿರ್ಗಮಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೮) ; ಚೈತ್ರನಾಗಮವಾಯ್ತು ಮಂಥರೆಯ ಶಿಶಿರಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩–೬೦೮). ೨. ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗ್ರಂಥ, —ಶಾಸ್ತ್ರ : ಆಪ್ತನೆ ಪೇೞ್ವುದಾಗಮಮಾಗಮದರ್ಥಮಾವುದದುವೆ ಪದಾರ್ಥಂ (ಆದಿಪು. ೫–೫೪) ; ಡಂಬಿಸಿ ಪೆಱರೊಡವೆಗಳಂ ತಿಂಬುದು ಪೊಲ್ಲೆಂದು ಪೇೞ್ವ ನಿನ್ನಾಗಮಮುಂ ನಂಬದೆ ಜಿನಪತಿ ಪೆಱತಂ ನಂಬಿದವರ್ಗೀಗಮಕ್ಕು ತುದಿಯೊಳ್ ಗಾಢಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೪). ಜಿನಾಗಮ, ಶೈವಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ದೇವಪೂಜಾ ತಂತ್ರ ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ವೈಖಾನಸಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಒಂದು ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವು ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದು : ಇರ್ದುದಂಕೆಡಿಸದೆ ಪತ್ತುವುದಾಗಮಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಮನಿಸುಗುಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಾದಂಗಳಾಗಮಂ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮುದಾಗೆ (ಶಮದ. ೧೦೫). ೫. ಜ್ಞಾನ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ. ೬. ಸನ್ನದು ; ಹಕ್ಕಿನ ದಸ್ತಾವೇಜು ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಗಮಕುಳ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಮೂಹ ; ಶಾಸ್ತ್ರರಾಶಿ : ಆಗಮಕುಳದ ವಾದ ಭೋಗಿ ತಾನಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೮೪–೩) ; ಗೀತಂ ಸಕಳಾಗಮಕುಳಜಾತಂ ಗೀತಂ ಪರಾಪರೈಕ ಸಮೇತಂ (ಬಸರ. ೧೦–೩). [ಆಗಮ + ಕುಳ$_3$ (= ಕುಲ)]

ಆಗಮಕೋವಿದ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು : ಆಗಮಕೋವಿದ ನಿಗದಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೧) ; ಯೋಗ ಪಂಕರುಹ ದಿನೇಶರೆಂದು ಸಕಳಾಗಮಕೋವಿದರೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೫೮ ; 1076 ?). [ಆಗಮ + ಕೋವಿದ]

ಆಗಮಜ್ಞ (ನಾ). ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಅಸಿತಾಗಮಜ್ಞರಾರನಿತು ವಿನೇಯ ಲೋಕಹಿತರಾರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩–೧೭). [ಸಂ.]

ಆಗಮತತಿ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಮುದಾಯ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗುಂಪು "ಆಗಮತತಿ—ವೇದಸಮೂಹ" (ನಾನಾರ. ೮೦ ಟೀಕು). [ಆಗಮ + ತತಿ$_1$]

ಆಗಮನ (ನಾ). ಬರುವುದು ; ಬರವು : ಕಲಕಂಠನುಲಿ ಘೋಷಿಸಿತು ಜಗಕೆ ರಾಮಾಗಮನವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಆಗಮಭಾವನೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆಲೋಚನೆ, —ವಿಚಾರ : ತಪೋನುಷ್ಠಾನ ಕ್ರಮದಿಂದಿಂದ್ರಿಯ ದರ್ಪಸಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಆಗಮಭಾವನೆಯಿಂ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೧-೯ ವ). [ಆಗಮ + ಭಾವನೆ]

ಆಗಮಭಾಷೆ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಮಾತು ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯ : ಪೆಱವುಱಿವುಳ್ಳುವಿಲ್ಲಿಯೊಳವಾಗಮಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯುಳ್ಳವಂ ಪೆಱವುಱಿ ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಆಗಮ + ಭಾಷೆ]

ಆಗಮವಿತ್ತ್ವ (ನಾ). ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ ; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ : ಅನ್ವಿತಚತುರಾನನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ತ್ವಂ . . . ಏಂ ಜಿನನೊಳ್ ಪೊದಬ್ದುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೦-೪೨). [ಸಂ.]

ಆಗಮವಿದ (ನಾ). = ಆಗಮಜ್ಞ [ಸಂ. ಆಗಮವಿದ್]

ಆಗಮವಿದೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವಳು : ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿ ನಾನಾಗಮವಿದೆ ಸದಲಂಕಾರೆ ಸಾರಾಂಗಿ ವಿಶ್ವೋದರೆಯೆನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸು (ಗಿರಿಕ. ೮-೧೪). [ಸಂ. ಆಗಮವಿದಾ]

ಆಗಮವೇದಿ (ನಾ). = ಆಗಮಜ್ಞ : ಎಯ್ದೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ದೆಱೆಯೆ ನೆಗೞ್ಚಿದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಸಂ. ಆಗಮವೇದಿನ್]

ಆಗಮಸಂಧಿ (ನಾ). = ಆಗಮ ೪ : "ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಒಂದು ವರ್ಣವು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಆಗಮವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಗೆ ಆಗಮಸಂಧಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮). [ಆಗಮ + ಸಂಧಿ]

ಆಗಮಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಮಾರ್ಗ : ವೇದವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಆಗಮಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೪). [ಆಗಮ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಆಗಮಸಮಯ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ನಿಯಮ : ಆಗಮಸಮಯ ನ್ಯಾಯವಿಭಾಗ ಕಳಾಕಾಲಲೋಕದೇಶವಿರುದ್ಧಂ ಭೋಗಿವಿಷಂಬೊಲ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮನಾಗಿಸುಗುಮಮಳಕೃತಿವಧುಗಿನಿತುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೯). [ಆಗಮ + ಸಮಯ]

ಆಗಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಅಲ್ಲಿಗೆಂದಿನಂದದೊಳ್ ಆಗಮಸ್ಥಾನದೊಳಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಗಿಟ್ಟ] ವಿಭೂತಿಯ ತೊಟ್ಟ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಹೊದೆದ ಧವಳೋತ್ತರೀಯದ . . . ಸೋಮಾಸಿಮಾರರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಭದ್ರದ ಮೇ[ಗೆ] ಬಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೬-೧೦೩). [ಆಗಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಗಮಿ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು : ಪೂರ್ವದ ಹೂಣರಿಗೂ ಈ ನವೀನ ಆಗಮಿಗಳಿಗೂ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕವಾಗತೊಡಗಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೯೫). [ಸಂ. ಆಗಮಿನ್]

ಆಗಮಿಕ (ನಾ). ೧. ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಪೇಱೋಜೆಗೆ ಸಮನಿಲ್ಲ ಧನಂಜಯಂಗೆ ಕವಿತಾಗಮಿಕರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೬) ; ಆಗಮಿಕರೆದೆಶೂಲ ಗರ್ವಿತ ಗೂಗೆಗಳ ನಖಸಾಳವಗ್ಗದ ಭೋಗಿಗಳ ಕುಲದೈವವೆಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೬). ೨. ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾರಿ : ಪಂಡಿತರೂ ಆಗಮಿಕರೂ ಸೇರಿ . . . ಶುಭಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೮). ೩. ಆಗಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು : ಆದಿಪುರಾಣವೆಂದರೆ ಆಗಮಿಕ ಅಥವಾ ಅಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ನಾಡೋಜ. ೬೨) ; 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ವು ರನ್ನನ 'ಕೃತಿರತ್ನ'. 'ಅಜಿತಪುರಾಣ'ವು ಆಗಮಿಕವಾದರೆ ಇದು ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ಕಸಾಜ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಆಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬರು ; ಬಂದು ಸೇರು : ನನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯಾಕೆಗೆ ೧೨ ಜನರ ಗುಂಪೊಂದು ಬೀಗರಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೧೬) ; ದುಷ್ಯಂತನು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೮). [ಆಗಮನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಗಮೀಕ (ನಾ). = ಆಗಮಿಕ ೧ : ಆಗಮೀಕರ ಮನೆಯು ಕರಿಕರಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆಯಿತು (ಬಸಪು. ೫೬-೩೫) ; ಒಡನಂತಾಗಮೀಕನು ನಗುತಲೆಂದನು (ಬಸಪು. ೫೭-೨). [ಸಂ. ಆಗಮಿಕ]

ಆಗಮೆ$_1$ (ನಾ). ಆರಂಬ ; ವ್ಯವಸಾಯ ; ಕೃಷಿ : ಅವರು ಆಗಮೆ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ (ಮರಮ. ೪೧೧). [?]

ಆಗಮೆ$_2$ (ಅ). ಆಗಲೆ; ಆ ಕೂಡಲೇ ; ಅವನಾನೊರ್ವನಂ ಮುಳಿದು ನೋಳ್ಪರ್ನೋಡಿದಾಗಮೆ ಸಾವುದು (ತಸೂವ್ಯ. ೧೨೦). [ಆಗಂ (< ಆಗಡು) + -ಎ$_2$]

ಆಗಮೋಕ್ತ (ಗು). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ: ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಱುವೆಂ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೨) ; ಅವರು ಆಗಮೋಕ್ತಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆಗಮ + ಉಕ್ತ]

ಆಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಮಾತು.

ಆಗಮೋಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯ = ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ : ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನನು(ವಿನಂ)ತು ಪೇೞೆ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಪ್ಯಯಮಕ್ಕುಮಾಗಮೋಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯದಿಂ ವ್ಯತಿರೇಕಮಕ್ಕುಮಲ್ಲದುವೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೬). [ಆಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಆಗರ$_1$ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ ; ಗಣಿ : "ಆಕರ–ಆಗರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; "ಆಗರಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೦೦) ; ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿಸಿ ಬೀರಕ್ಕಾಗರಮಾದ ನದೀಜನೇದೊರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೫) ; ಇದು ಪೆಂಪಿಗೆ ತವರ್ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾಗರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೮) ; ಆಱಿವಿಂಗಾಗರಮೊಳ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೫) ; ಮಣಿಗಳಾಗರಮಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೩೭) ; ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಗೇಣಿಯಂ ವರುಷ ೧ಕ್ಕಂ ಬಹ ರೊಕ್ಕ ೧೬ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦೯–೨೨ ; 1365). [ಸಂ. ಆಕರ]

ಆಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಒಡಲಪ್ಪೊಡಶುಚಿ ನಿಲ್ಲದು ಪಡಿಕೆಕರಂ ಜಂತಿನಾಗರಂ ಪೆರ್ವೇಲಿರ್ಪೆಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೩೯) ; ದೇವರ ಆಗರದ ಕಜುಕೆಯ ತೆಂಕ ಕಡೆಯ ಹೊಸಮಂಟಪದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೯–೨೧; 1365); ಶೃಂಗಾರದಾಗರ ಸುಖಮಯಸಾಗರ ಮಂಗಲಾರ್ಥಕೆ ನೆಲೆವೀಡು (ಕಂಸವಿ. ೭-೩೮). ೨. ಸ್ಥಳ (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). ೩. ತೋಟ : ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಱೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲ್ಗಳೊಡೆದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨-೪೮) ; ಗರವ ಆಕಂಡರಸುಗಿಳಿಯೊಲು ಮೇಘಮಂ ಕಂಡಾಪ್ತ ನವಿಲೊಲು (ಶಂಕವಾ. ೬-೪೮). ೪. ಉಪ್ಪಿನ ಮಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಆಗಾರ]

ಆಗರಡಕಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಹಿ[ರಿ]ಯ ಮನೆಯ ಕಳಗಡಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಆಗರಡಕಂತದಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಮೂಡಕರೆಯ ಗಡಿಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೪೮ ; 1401). [?]

ಆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಆ' ಎಂದು ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಗೋಕುಲಂ ಸಾರುತಂ ಬಪ್ಪವೆನೆ ತಮತಮಗೆ ವತ್ಸಂಗಳಾಧ್ಯಾಸದಿಂದಾಗರ[ರೆ]ವುತಡಿಗಡಿಗೆ ಧೂಳಿಯಂ ಸಾನುರಾಗದೊಳಭ್ರಕುಪ್ಪರಿಸುವಂತೆ (ಪರಶು. ೩೩–೪). [ಆ$_1$ + ಕರೆ$_1$]

ಆಗರ್ಭ (ಅ). ಗರ್ಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಗರ್ಭದಿಂದಲೇ.
[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಂ]

ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಂತ; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ : ಪಂಡಿತ ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರು ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತರು (ರೂಢಿ).
[ಆಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ]

ಆಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು.
[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಸುಖಿನ್]

ಆಗಲ್$_1$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಲ್$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗಲ್$_3$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗಲೀಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗಗೊಡು ; ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಇರಲು ಅಥವಾ ಬದುಕಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಯಾಗದ ನೆಪದಿಂದ ಕೂಗಿ ತಿಂಬರು ಆಡ ಯಾಗದಲಿ ಬಂದು ದಿಟವಿರಲು ಹೋತುಗಳನಾಗಲೀಸುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೩). [ಆಗಲ್$_3$ (< ಆಗು$_1$) + –ಈಸು ?]

ಆಗಲು$_1$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಲು$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗವೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಸ, ಆಕಸ, ಆಕಾಸ (ನಾ). ಆಕಾಶ ; ಗಗನ : ಆಗಸದೊಳಗೊಂದು ಮಹೀಭಾಗದೊಳಿನ್ನೊಂದು ಪಾಡೆಯಾಗಿರೆ ಮನದಿಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಳದಿಟ್ಟಿಗಳಾಗಳೆ ಪತ್ತಿದುವು ಗೆಂಟಱೊಳ್ ಮಾರುತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೩) ; ಆಗಸಮೆಲ್ಲಂ ಸುಧೆಯಿಂದೆ ಲೇಪಿಸಿದುದು . . . ಎಂಬಿನಮೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಳಗು ಪರ್ವಿತ್ತೆಯ್ದೆ ರೋದೋಂತಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೩); ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಪಳಯಿಗೆಗಳಾಗಸವ ತುಂಬಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೭೯). **ಆಕಸ** : ಆಕಸವ ದರ್ಪಣದ ಬಕ ರತ್ನಾಕರನಲೊಂದೊಂದು ಗುಣವಿರಬೇಕು ನೃಪರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೫೪) ; ಆಕಸಕೆ ನೆಗೆದಸುರನಂ ಪಿಡಿವೌಕಿ ರೆಕ್ಕೆಯ ಮುರಿದು (ಅನಂರಾ. ೫–೪–೧೧). **ಆಕಾಸ** : "ಆಕಾಶಂ–ಅಕಾಸ, ಆಗಸ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಪಸುರ್ಗರ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಿಲಿಪ ಪಸಲೆಯಾಕಾಸಮಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೬).

ಆಗಸದಬ್ಬೆ = ಒಂದು ದೇವತೆ : ಪಸಕಾಲದೊಳೆಱೆಯಪನಾಗಸದಬ್ಬೆ ಬಳಾರಿ ಭೈರವಂ ಮೈಲಾರಂ ಮಸಣಿ ಮಾರಬ್ಬೆಯೆಂದಿಂತು ಸತ್ತರಾ ಭಕ್ತರೇಕೆಯೋ ಕೊಂಡಾಡರ್ (ಸಮಪ. ೯–೧೦೫).
[< ಸಂ. ಆಕಾಶ]

ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ 'ಆಗಸವೊಚ್ಚ' ನೋ.

ಆಗಸಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮತ್ತವವರೊಳಗೆ ತಿಪ್ಪಗಾವುಂಡನ ಸಾತಿಗಾವುಂಡಂ ಆಗಸಗೆಱೆಯ ತಂನ ವೀಸಂ ಕಾಣಿಯ ಬಳದೊಳಗೆ ಗೂಗೆಯ ಬಾಗಿಂ ಪಡುವಣ (ಕಇ. I, ೨೫–೮೧ ; 1186).
[ಆಗಸ + ಕೆಱೆ]

ಆಗಸದೊಱೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ನದಿ ; ದೇವಗಂಗೆ : ಆಗಸದೊಱೆ ಪೆಱೆಯ ನಾಂತ ಗಗನಕೇಶಾ (ಸಾನಂಚ. ೧–೭೫) ; ಆಗಸದೊಱೆ ಮೇಲ್ಮಿನುಪೊಳ್ದೊಱೆಯೊಳಗಾಳ್ದಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ದಾವರೆಗೆಯ್ದಿ (ಉದ್ಭವೇ. ೨–೬೭). [ಆಗಸ + ತೊಱೆ$_2$]

ಆಗಸಮಣಿ 'ಆಗಸವಣಿ' ನೋ.

ಆಗಸವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : "ಬಾನಡಿ ಟಿಟ್ಟಿಭ ಟೀವಂ ತಾನಾಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಜರೀಟಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨) ; "ಟೀವಮೆಂದುಂ ಆಗಸವಕ್ಕಿಯೆಂದುಂ ಖಂಜರೀಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೬–೯೮). [ಆಗಸ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಆಗಸವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಗನಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ : ನವರತ್ನ ಖಚಿತ ಪುಷ್ಪಕಮೆಂಟು ಕನಕಮಯ ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಂಗಳಿಂ . . . ನೆಗೆದುವಾಗಸವಟ್ಟೆಗೆ (ಭಾಪಚಿಂ. ೯–೫೩) ; ತ್ರಿಜಗವು ನೆಱೆದು ಬಂದುದು ನಿಮಿಷಕಾಗಸವಟ್ಟೆಯಲಿ ನಿಂದು ಸುರಪತಿಯ ಬಹ ಬರವ ಸಾಱುತ್ತಿರಲ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೨). [ಆಗಸ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಆಗಸವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರ; ದೇವತೆ : "ಎಸೆವ ಬಿಡುಗಣ್ಣವರ್ ಬೋಳೆಯರ್ ತಿಳಿಯಲಾಗಸವಟ್ಟೆಗರು ಸಗ್ಗಿಗರು ಬರ್ದಿಲರ್ಕ್ಕೆದೆಯಿಾ ಪೆಸರು ಸಲ್ವುದು ಸುರರ್ಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦) ; ಆಗಸವಟ್ಟೆಗರಾಯನಣುಗನುಂ ಸೋಗೆಮುಡಿಯ ಕಾಂತಾವತಿಯುಂ ಸಹವಾಗಿಯುದಯಗಿರಿಯೋಱಿದ ಶಶಿರೋಹಿಣಿಯಂತೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೧೩–೨೩) ; ಆ ಘಳಿಗೆಯೊಳಾಗಸವೇಗನೆಂದೆಂಬಾಗಸವಟ್ಟೆಗನಿಳಿದು . . . ಈ ಗರುವೆಯನು ಕಂಡನವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೧೮).
[ಆಗಸವಟ್ಟೆ + –ಗ$_2$]

ಆಗಸವಟ್ಟೆವೆಣ್ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು : ಖೇಚರಿ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಳೆದಾಡುತಿರ್ಪಾಗಸವಟ್ಟೆವೆಣ್ಗಳ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ ೧–೭೧). [ಆಗಸವಟ್ಟೆ + ಪೆಣ್]

ಆಗಸವಣಿ, ಆಗಸಮಣಿ (ನಾ). ಗಗನಮಣಿ ; ಸೂರ್ಯ : "ಪೊಳ್ತು ನೇಸಱಾಗಸವಣಿ ಸೆಗಳಿಗದಿರ . . . ಎನೆ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). **ಆಗಸಮಣಿ** : "ಆದಿತ್ಯನೊಳಾಗಸಮಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೨). [ಆಗಸ + ಮಣಿ$_1$]

ಆಗಸವಳಯ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶವಲಯ : ಕಿಱುವಾಳ್ಗಳ ಗೊಂದಣ ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮೆಲ್ಲಂ ಕುವಳಯಿತಮಾಗೆ ಬಂದು ತಾಗುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೬ ವ).
[ಆಗಸ + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಆಗಸವೊಚ್ಚ, ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ (ನಾ). = ಆಗಸದೊಱೆ : ಬೆಟ್ಟುಂಗಾಡು, ಬೆಟ್ಟುಗಾಡು ; ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚಂ, ಆಗಸವೊಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಆಗಸ + ಪೊಚ್ಚ$_2$]

ಆಗಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧಿ; ದೋಷಿ : ಲೋಗರ್ ಪೊಲ್ಲಮೆಗೆಯ್ದೊಡಮಾಗಸ್ಕರನಲ್ಲದಿರ್ಪ ತನ್ನೊಳ್ ಕೇಡಂ ಯೋಗಿಯವಗ್ರ್ಗಡರಿಸಿದೊಡೆ ನೀಗಲ್ಕರಿದಪ್ಪ ದುಃಖಿಕಿರಲೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೨೬೩). ೨. ಪಾಪಮಾಡಿದವನು : ತದಾಗಸ್ಕರಂ ಕೋಟಿಪಾಪೌಘವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ಪಡೆಯನೆ ಸುಕೃತಕ್ಕಾದ ಬಲ್ಪೇನಘಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಆಗಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಆಚರಣೆ : "ವಿಪ್ರಿಯಂ ಮಂತುವಾಗಸ್ಸುವಾವೇಳಿಕಮುದಪರಾಧಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೭). ೨. ಪಾಪ. [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗಳ್ ‘ಆಗಡು’ ನೋ.
ಆಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗಮಾರೆಜಂ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂ ನೂ ಱು ೦ ಗಂಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕಞ್ಚಿಅಬ್ಬೆ ಆಗಳಿ ಆಳೆ ಮದುರೆಗಿಱಾವೆಲ್ಲ ಸಮ್ಮಂಗೆ ಕೊಟ್ಟೋದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೩ ; 762). [?]
ಆಗಳಿಕೆ ‘ಆಗುಳಿಕೆ’ ನೋ.
ಆಗಳಿಸು ‘ಆಗುಳಿಸು’ ನೋ.
ಆಗಳು ‘ಆಗಡು’ ನೋ.
ಆಗಾಂತರ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ವಾರ್ತೆ, —ಸಮಾಚಾರ (?): ಎಂದಿಂತು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂದತಿಕರುಣದಿಂದಾಗ ಸಿ ದ್ಧ ರಾ ಮೇ ಶ ಂ ಗೆ ಪೇಳ್ದನಿದು ಮುಂದಣಾಗಾಂತರದ ಸುದ್ದಿ ನೀಂ ಸೊನ್ನಲಾಪುರದೊಳೈಕ್ಯ ಸ್ಥಲದಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಸುಖ ಸಮಾಧಿಯೊಳಿರೆನೆ (ಚೆಬಪು. ೬೩–೭೫). [?]
ಆಗಾಂತುಕ (ನಾ). = ಆಗಂತುಕ ೩ : ಸಿದ್ದಾಯ ಕಿಱುಕುಳ ಆಗಾಂತುಕವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಾಯಮನಾ ದೇ ವ ರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೮–೩೯ ; 1185). [< ಸಂ. ಆಗಂತುಕ]
ಆಗಾಡ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ; ಸೀಮೆ ; ಮೇರೆ : ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಸಮಸ್ತಾಗಾಡದ ಪನ್ನಾಯದ ಗುಗ್ಗರಿಯ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಚಟ್ಟಯ್ಯನಾಯಕನುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೪೯–೩ ; 1081).
[< ಸಂ. ಆಘಾಟ]
ಆಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಗುರುತಂಮಣ್ಣನು ಆ ಗಾ ಣಿ ಯ ಬಯಿರವಗಉಡಗೆ ಕೊಟ ನೆತ್ತರಗೊಡಗಿಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೭–೩ ; 1540). [?]
ಆಗಾತ್ಯ, ಆಗತ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ನೋ ವು, ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆಗಳುಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಟಿಸುವುದು ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಕ ಷ್ಟ ವ ನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದೆಂದು ಕೂ ಗಿ ಕೊ ಂ ಡು ಅವಾಂತರ ಮಾಡುವುದು ; ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೆದರಿಸುವುದು (÷) : ಮೈ ಬೆಚ್ಚಗಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಭಾರಿ ಜ್ವರ ಬಂದವರಂತೆ ಆಗಾತ್ಯಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಆಗತ್ಯ** : ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಆಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು, ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರ ಬಂದರೆ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).
[?. / ತಮಿ. ಆಗಾತ್ತಿ ; ತೆಲು. ಆಗಾತ್ಯ, ಆಕಾತ್ಯ, ಆಗಾಯಿತ್ತು, ಆಗಾಯಿತ್ಯ, ಆಘಾತ್ಯ, ಓ ಗಾ ತ್ಯ , ಓಗಾಯಿತ್ಯ = ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವ, ಮೊಂಡುತನ, ಕೀಳುತನ]
ಆಗಾತ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಆಗಾತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : ಆಗಾತ್ಯಗಾರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಗಾರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ).
[ಆಗಾತ್ಯ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]
ಆಗಾಧ (ನಾ). = ಅಗಾಧ (ದಕ. ÷). [ಸಂ.]
ಆಗಾಧಜಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಳವಾದ ನೀರುಳ್ಳ ಮಡು, —ಸರೋವರ. [ಆಗಾಧ + ಜಲ]
ಆಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬರಲಿರುವ ; ಮುಂದಿನ ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ : ಪರಶುರಾಮನಾಗಾಮಿಕಾರ್ಯಮನಱಿಪಿ ಕಳುಪಿದಂ (ಜ ಗ ವಿ . ೮–೨೧) ; ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಗಳ ಕರ್ಮ ವಿರಿಂಚಿಜನಕನ ಭಜಿಸೆ ಕೆಡುವುವು (ಹಸಾರ. ೧೯–೧೬). (ನಾ). ೨. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ : “ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಚಿತವೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗಾಮಿಯೆಂತಲೂ ಹೆಸರು” (ಹಸಾರ. ೩–೪ ಟೀಕು) ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಈ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಗಾಮಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೬). [ಸಂ. ಆಗಾಮಿನ್]
ಆಗಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ : ಅಂತು ಭಾರದ್ವಾಜನಾಗಾಮಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಸಮೆಯಿಸುವ ಸೂ ತ್ರ ಧಾ ರ ನ ಂ ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೯ ವ). (ನಾ). ೨. ಮುಂದೆ ಬರಬಹುದಾದ ಆದಾಯ : ಪಲಗೂರ ಸುಂಕ ಆಗಾಮಿಕ ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಇವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೫, ೧೭–೯ ; ?). [ಸಂ.]
ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಕರ್ಮ : ಹೆಣ್ಣಿನಾಸೆ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ ಬಿಡದು (ಅಬಂಸೇ. ೧೩೪–೧೧೧); ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷ ಅಣಗಿರೋಪಾದೇಲಿ . . . ಆಗಾಮಿಕರ್ಮಯಿರುತ್ತದೆ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೩). [ಆಗಾಮಿ + ಕರ್ಮ]
ಆಗಾಮಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಬರಲಿರುವ ಕೆಲಸ; ಭ ವಿ ಷ್ಯ ತ್ತಿ ನ ಕಾರ್ಯ : ಪುರೋಹಿತಂ . . . ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮವನಿಟ್ಟು ಆಗಾಮಿಕಾರ್ಯವನಱಿಪಿ ಪರಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೬ ವ). [ಆಗಾಮಿ + ಕಾರ್ಯ]
ಆಗಾರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಜಿನನಾಥಾಗಾರದೊಳರ್ಚನೆಯಿಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಜಿನಪನಂ ಪೂಜಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೭–೪೩) ; ಭೂರಮಣಿಯ ಶೃಂಗಾರಾಗಾರಮಿದೆನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೨). ೨. “ಸ್ಥಳ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). [ಸಂ.]
ಆಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉಂಟುಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಶ್ರೀವಿಜಯ ಪ್ರಭೂತ ಮುದಮಂ ತನಗಾಗಿಸಿದೊಂ ಕವೀಶ್ವರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೫) ; ಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು (ಪಂಪಭಾ.೨–೧); ವಿನಯಮನಾಗಿಸಲ್ಕೆಱಿಯದನ್ವಯಮುಂ ಶ್ರುತಮುಂ . . . ಅಂತುಟೆ ನಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೧) ; ಆಗುಳಿಕೆ ಸೀನು ತೇಗಿದನಾಗಿಸುಗುಂ ಗಳದೊಳಿರ್ದಾನವ್ಯಾನಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೨–೧೭) ; ದೇವಾಧೀಶನೆ ಕಲ್ಲು ನಿನ್ನ ಹೃದಯಂ ತಾನೆಂಬುದಂ ರಾಕ್ಷಸರ್ ಭಾವಕ್ಕಾಗಿಸಿದರ್ ಗಡಾ ಖಡುಗದಿಂ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ಮೈಸೂಮ. ೨–೬೩). ೨. ಮಾಡು ; ರಚಿಸು : ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಱೀರೆಳೆಯೇಱಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೭).
[ಆಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]
ಆಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) ಅಕುಂ, ಅಕ್ಕು, ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಅಪ್ಪಂ, ಅಪ್ಪಳ್, ಅಪ್ಪುದು, ಅಪ್ಪೊಂ, ಅಪ್ಪೊನ್, ಅಪ್ಪೋನ್, ಅಪ್ಪೋರ್, ಅಹನು, ಅಹನೆ, ಅಹಳ್, ಆಹಾದು, ಆಹಿರಿ, ಅಹುದು$_1$, ಆಕ್ಕು, ಆಗುಗುಂ, ಆಗುಗುಗುಂ, ಆದತ್ತು, ಆಯಿತು, ಆಯಿತ್ತು, ಆಯ್ತು, ಆಹುದು, ಆಹೋದು. (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪ$_1$, ಅಹ$_1$, ಅಹಪ್ಪ, ಆಕ್ಕಿ, ಆಗಿ, ಆದ, ಆಹ$_1$. (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) ಆಗ$_3$, ಆಗದು, ಆಗಲ್$_1$. (ಸತಿಸಪ್ತಮಿ ರೂಪಗಳು) ಆಗಲ್$_3$, ಆಗಲು$_3$, ಆಗೆ. (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪಡೆ, ಅಪ್ಪೊಡೆ, ಅಹರೆ, ಆದಡೆ$_3$, ಆದರೆ$_3$, ಆದೊಡೆ$_3$, ಆದ್ರೆ$_1$. (ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಕ್ಕೆ, ಆಕ್ಕಾ, ಆಗುಗೆ. (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) ಆದುದು. (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು ℗ ಇವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) ಆದಾತು, ಆದಾನು, ಆದಾರು, ಆದಾವು, ಆದಾಳು, ಆದೀತು, ಆದೀಯೆ, ಆದೀರಿ, ಆದೇನು, ಆದೇವು. ೧. ಹುಟ್ಟು ; ಉಂಟಾಗು ; ಸಂಭವಿಸು : “ಆಗು — ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ವಿದ್ರುಮಾಧರ ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಆ ದ್ರಿ ಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಱೆ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧–೩ ; 650) ; ದುಷ್ಟನೊರ್ವನದಱ ಫಲಮಂ ತಿಂಬವಂ . . . ಕುಲಕ್ಷಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೯೦–೧೫ ; 897) ; ರಾಗಮಗುಂದಲೆಯುಂ ಪೊಂಪುಱಿಯುಮಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪) ;

ಜಾಬಯ್ಯಗೆ ತಾವೂದರ್ ತನಯರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೯–೪; 950); ನೀತಿಯೆ ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕಾಗಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದ ಸೋಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨); ಪುಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸವಲವತರಿಸಿದನು ತನ್ಮುನಿಪಗಾದನು ವಿಶ್ರವಸು ಬಳಿಕ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೩). ೨. ಜರುಗು; ನಡೆ; ಪ್ರವರ್ತಿಸು: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೬–೫೧ ವ); ಆವಾವನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪಿ ಬಂದವನಾದ್ರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೮–೩೫; 1364); ಅಶ್ರುತಾಯುಧ ಮಡಿದನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸುರದ ರಣವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೫); ಮೂವರು ಕಾಂತೆಯರಿಗಾದುದು ಕಣಾ ಸೀಮಂತ ಸೌರಂಭಾತಿಶಯದುಬ್ಬರದ ವಿಭವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫); ಜನರೇನು ಬಲ್ಲರು ಒಳಗಾಗೋ ಕೃತ್ಯವ (ಕೈಕಪ. ೬೩–೩). ೩. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಆದ ಮುಳಿಸಿಂದಮೆಲ್ಲಂ ತೇದುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪಗೆವನ ರುಧಿರಾಪ್ಲೋದಮನೆ ಕುಡಿದು ಮೂಣ್ಡ ವೃಕೋದರನೇನಾವ ತೇಜದೊಳಂ ದೋಷಿಗನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೯); ದಿನದಿನಕಾದುದಖಿಳೈಶ್ವರ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೯); ನನ್ನಹಾಗೆ ಆಗು ಮಗಳೇ (ಗಾದೆ). ೪. ಪಾಲಿಗೆ ಬರು; ಒದಗಿ ಬರು: ಎನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕೆತದಿಂದಮಿಾ ನಿಮಗಮಿಾಯಿರವಾದುದೆ ಸಿಂಧುನಂದನಾ (ಗದಾಯು. ೫–೪೦); ಭಾಗನಾಲ್ಕರಲೆರಡು ಭಾಗಂಗಳು ಸುಮಿತ್ರಾ ತರುಣಿಗಾದವು (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೮); ಕೋರ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಆ ಹೊಲ ನನಗಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೫. ಪರಿಣಮಿಸು; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದು: ಅಂಕದಶ್ವಗೋಪಾಳಕರೆಂಬರಾ ನಕುಳನುಂ ಸಹದೇವನುಮಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ . . . ತಪದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಿ ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೯–೧೩); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರುಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ಫಲಂತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬). ೬. ಇರು; ವರ್ತಿಸು: ಈ ದೊರೆಯ ಮಹಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿ ಪೋದರೊಳಿಲ್ಲಾದರೊಳಿಲ್ಲಪ್ಪರೊಳಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೩); ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಬ್ಬಿಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗಬ್ದಿ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೦); ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನಿಮ್ಮ ಕಿಱಿಯಣ್ಣ . . . ಎಮ್ಮ ಪುರಕೆ ಬಂದಹನೆಯೆಂಬಾ ನುಡಿಯನು ಕೇಳಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩–೧೨೯); ಅವಳೀಗ ನಿನ್ನ ಮನವ ಸೂಱೆಗೊಳುವಂತೆ ರಂಜಿಸುತಹಳೆ (ಭರಜ. ೩೭–೯೩). ೭. ನೆರವೇರು; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಈಡೇರು; ಮುಗಿ: ಸಯ್ತಾಯ್ತುಜ್ಜನ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಪಡೆಯುಂ ಕಾವರಿನ್ನಾರೊ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೨); ರಾಜಕೀರನೆ ನೀಂ ಬಲ್ಲೈದಿದ ಕಜ್ಜಮಾದುದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೧೧೬). ೮. ಒಳಹೊಗು; ಹಿಡಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ನೀನು ಚಿಕ್ಕವನಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಅಂಗಿ ನನಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೯. ಒಪ್ಪು; ಸರಿಯಾಗು; ತಕ್ಕುದೆನಿಸು: ಎನಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯುಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಿಮೆನೆ ಭಟಾರರೆಂದರೆಮಗಂತು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡಲಾಗ'ಮಗನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೨); ಆಗದು ಸಮರಂ ಗುಣಯುತನಾಗು (ಗದಾಯು. ೭–೪೩); ನೀಂ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣ ಪಾಪೆಯನುನ್ನತಿಯಿಂದಱಿಯದನಿತಱಿಂ ಪಾಪೆಗಳಿಲ್ಲೆನ್ನಲ್ಕಕ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೮೭); ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು ಸಂದುಂ ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು ಯಮಕವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗವು (ಶಮದ. ೧೯); ತಲೆಗೆ ಕೊಂಡೆವು ಹಣವನಿನ್ನುಳುಹಿಕೊಂಡಿರಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೯). ೧೦. ಪ್ರೀತಿಯಿರು; ಬೇಕಾಗಿರು: ಅರ್ಚಿಸಿ ರಕ್ಷೆಯುಂ ಕಟ್ಟಲ್ ಆಗದ ರಹಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುಟಲಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೪–೬೬ ವ); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸುವರ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಬೇಕು ಕಂಡರಾಗದವನ ಹೊಗಳಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨–೭೭–೮); ಆಗದರ ಮನಮುನಱಿದೊಡೆ ಬೇಗದೆ ತೊಲಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಡರಾಗದವರು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಉಂಡರಂತೆ (ಗಾದೆ). ೧೧. ತೀರು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ನುಡಿಯಲಕ್ಕುಮೆ ಪೂಗಳ ಲೆಕ್ಕಮನೆಂದೆಯ್ದೆ ಕಾಮನೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳ್ ಮುಡಿಗೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಪೊಗಬ್ಬಂ ತಣಿಯನೆ ಮದನನುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೦೯); ಪುಲಿಯ ಮಿಾಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಾಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೯); ಯೋಗವೈದ್ಯರು ಬಂದು ಮಂತ್ರಿಸಿ ನಾಗವಿಷದಿಂ ಮಡಿದ ರಾಯನನಾಗದಯ್ಯೋ ನಮ್ಮ ಕೈಯಲೆನುತ್ತ ತೊಲಗಿದರು (ಬಸಪು. ೪೬–೨೩); ಸಾರಿದುದು ಸರಸಿಜಭವನ ನಾತನಿನಾಗದಿರೆ ಮುರಿದು ಮದನಮದಮರ್ದನನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕುದು (ತೊರರಾ. ೨–೭–೧೧); ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಾಗದ್ದು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹರಕೊಂಡಿತು (ಗಾದೆ). ೧೨. ಸೇರಿರು; ಸಂಬಂಧವಿರು: ಆ ಕೂಸೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ವಾಯುಭೂತಿಯಪ್ಪ ಜೀವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦–೧); ಈತಂ ನಿನಗೇನಪ್ಪನದೇತಕ್ಕೀ ಬನಕೆ ಬಂದಿರೀರ್ವರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೨೫); ಬೆಳತನಕ ರಾಮಾಯಣ ಕೇಳಿ ಬೆಳಗಾಗ ರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆ ಏನಾಗಬೇಕು ಎಂದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೧೩. (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಏೞನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುಟು ಆಕು(ಕ್ಕು)ಂ (ಇಅ. X, ೯೦–೪; 570); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೧೨; 675); ಇದೊನ್ ಕೆಡಿಸಿದೊನ್ ಪಜ್ಞುಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫–೨೦; 740); ಬಾರಣಾಸಿಯಾ ಅಱಿದಾನಾಕ್ಕು ಸ್ವಾಸ್ತಿ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್, ೮೯–೧೫; 820); ಸಿಂಧುಕ್ಷಿತಿಪಂ ತಾನೇನನಾದಂರಣದೊಳದನೆ ಪೋಗಾನುಮಪ್ಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೬); ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಕ್ಕವಳಂಬನ ಮಾದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೧); ಧರಣಿಪತಿ ಮಱುಗಿದನು ಮಗನೇನಾದನೋ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೬೨). ೧೪. ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಸರಸ್ವತಿಯುಂ ಸಾಧಿಸೆ ಸಂದ ಸಯ್ಪು ಸವಣಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮); ಪುರೋಹಿತರ್ಗೆಂಟುತಿಂಗಳೊಳಗ ಪಾಯಮಕ್ಕುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೬); ತಾನವಿವೇಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಕೃತ ಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩); ಆದನು ರಾಮ ನಿನಗೆ ಮಾತಿವು ಚೆನ್ನಾದವಿನ್ನೇನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೯೬); ಸಂತತಿ ಆಹೋದು ರಾಮಾಯಣವ ಕೇಳಲು (ಪುರಂದ. ೫–೧೩ ಉ); ಹೊದ್ದಿ ಪಾಂಡವರನೋಲೈಸಲಾದುದು ಭಾಗ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೭); ಗುರುಪಾದ ಕೆಱಗಿದರೆ ಶಿರಸು ತಾ ಮಣಿಯಕ್ಕು ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು ಕೈಲಾಸ ನೆರೆಮನೆಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨); ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಮಾಡಲು ಮಹಫಲವಾಹುದು (ಮೋಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೮–೨೧). ೧೫. ನೆರವಾಗು; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು: ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ಈತನೆ ಕಾದಿ ಕೊಂದನೆಡರ್ಗೀತನೆ ತಾಂ ನಮಗಾದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯–೪೨); ಆ ದೇವರ ದೇವ ಭುವನದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾದವನೆ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦); ನಿನಗಾದುದಿಲ್ಲ ನಾ ನೀನೆನಗಾದೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫); ನೀನಾರಿಗಾದೆಯೋ ಎಲೆ ಮಾನವಾ (ಕಪಪು. ೪–೩೧). ೧೬. ನಿರ್ಮಾಣವಾಗು; ರಚಿತವಾಗು: "ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ—ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೬); "ಇಟ್ಟಿಗೆಯಲಾದ ಮನೆ ಪ್ರಾಸಾದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೫); ಮಣ್ಣಿಂದ ಮತ್ತು ಏನೇನು ಆಗುತ್ತವೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧). ೧೭. ದಕ್ಕು; ಉಳಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪುರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ ನಿಂದುದಿಲ್ಲ ದಶಕಂಠಂಗಾಯಿತೇ ಲಂಕೆ . . . ಭಿಲ್ಲಗಾದುದೇ ಗೋಪುರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಗು; ತುಳು. ಆಪಿ; ಕೊಡ. ಆಗ್; ತೆಲು. ಆಗು, ಅವು; ಕೊಲಾ. ಅನ್, ಆನ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂದ್; ಕುಇ. ಆವ; ಕುವಿ. ಅಯ್‌ಯಲಿ, ಆನ್ಯೆ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಅನ್ಘ್, ಅನ್ನಿಂಗ್]

ಆಗು$_3$ (ನಾ). ೧. ಆಗುವಿಕೆ; ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಎನ್ನತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವೇ ಎನ್ನತಿಶಯಗುರುವೇ ಎನ್ನ ಚೈತನ್ಯದಾಗೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ ಪಂಪಾಪುರದರಸ (ರಕ್ಷಾಶ. ೯೬); ಶರಣತತಿ ಹೋಹುದೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಹೋಗು ಶರಣರ ಬರವೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಬರವಿನಾಗು (ಬಸರ. ೯–೧೮೪); ಜ್ಞಾನವಹ್ನಿಯ ಬಾಗು ಸಾರಾನೂನಭಕ್ತಿತ್ರಿತಯದಾಗು . . . ಶೈವಾಚಾರಸಂಪ್ರೀತಿ (ಬಸಪು. ೬–೯). ೨. ಲಾಭ; ಜಯ: ಹಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಗಳಿಸಿ ಆಗಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಣಲೊಲ್ಲದಿಪ್ಪ ಮರುಳೇ ಕೇಳು (ಪಚಶಾ. I, ೧೫೧); ಭಕ್ತಂಗೆ ಆಗೂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಗೆಯು] ಇಲ್ಲ ಚಾಗೆಯು ಇಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೦೪–೨). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನುಡಿಯ ಆಗು ಸಾಗಿಗೆ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮೂರ್ಛೆಯೊದಗ ಬಹುದು (ಕನ್ನಸು. I, ೧೫೦).

ಆಗುಮಾಡಿಸು=ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದನ್ನು ಆಗುಮಾಡಿಸಿ ನನ್ನ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ . . . ಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ಚಿರಋಣಿ (ಗೋಪುರ. ೪ ಮುನ್ನು). ಆಗುಮಾಡು = ೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಪರಶಿವನು ತನ್ನ ಲೀಲಾವಿನೋದಕ್ಕೆ ಸಕಲವೆಲ್ಲವನು ರೂಪಿಸಿ ಆಗುಮಾಡಿ ತೋಜಲು ಎಲ್ಲವು ಎನ್ನಿಂದಾಯಿತ್ತು ನಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದುಲಿವ ದೇಹಿಯನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೦–೧೦); ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೂಡಲ್ಕನು ವಿಸುತಿರ್ದಪನೀಗಳ್ ಬಿನದಮನೇನೆಂದು ಪೇೞ್ವೆನಬ್ಜೋದ್ಭವನಾ (ಲೀಲಾವ. ೭–೯೮); ದೇವಿಯುರಟ್ಟಿಯಂ ಸಲಿಸಲಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನಾಗು ಮಾಡಿ ನೀವಿೞ್ವೊಲವಿಂದೆ ಪೂಣ್ದಿರೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೩–೨೦); ಆಗುಮಾಡಿದ ಸುಕೃತವಂ ನೆಱೆ ಚೀಗೆಯಾಗಲು ಬಗೆದೆ ಶಿವಶಿವ (ಬಸಪು. ೨೪–೨೫). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ರಾಗ ಮಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯನಾಗು ಮಾಡುವನಲಸಿದರೆ ಮುನಿದಾಗ ನುಂಗುವುದೊಂದು ಲೀಲೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೮). ೩. ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಹತ್ತಿಯ ಸುಂಕ ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೩; 1488); ನಿಮಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ . . . ಏನುಂಟಾದ ಸರ್ವ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ನೀಉ ತೆಱುವ ಸುತ್ರಿ ಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೯–೧೨; 1530); ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವತಾಸೇವೆ ಸತ್ರ ಧರ್ಮವನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೧೩೭; 1646). ೪. ನೆರ ವೇರಿಸು; ಕೈಗೂಡಿಸು; ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿಗಳಂ ಆಗುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩–೧); ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[< ಆಗು$_1$]

ಆಗುಂಚೇಗಿ 'ಆಗುಚೇಗೆ' ನೋ.

ಆಗುಚೇಗೆ, ಆಗುಂಚೇಗಿ, ಆಗುಛೇಗೆ (ನಾ). ಆಗುಹೋಗು; ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅವಸಾನ (?); "(೧) ಆದಿಅಂತ್ಯ, (೨) ಸುಖದುಃಖ, (೩) ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಜಗದ ಆಗುಚೇಗೆ ಯಲ್ಲಿ ಲೋಲನಾಗದೆ ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು ಜೀವಗುಣವ ಅಱಿವಿನಿಂದ ಮಱೆದು ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾದಲ್ಲಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ತಾನು ತಾನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨–೨). **ಆಗುಂಚೇಗಿ**: ಏಗೆಯ್ದೊಡ ಮೆಲ್ಲಿದರ್ೊಡಮೇಗಳ್ ಸಾಹಸಮನೆಸಗಿದೊಡಮಧಿಕಮೆನಿಪ್ಪಾಗುಂಚೇಗಿ ಯುಮೆಂಬಿವು ಭೋಗಾದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿಯೆಂಬುದು ಪುಸಿಯೇ (ದಶಕು. ೭–೧೧೫). **ಆಗುಛೇಗೆ**: ಕುಟಿಲದ ರಸವಾದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯೇಕೆ ಆಗುಛೇಗೆಯನಱಿದು ಬೋಧಿಸಲೇಕೆ (ಮನುಗುಂ. ೭೫); ಬೀಜವಳಿದು ಬೆಳೆದು ಪುನರಪಿ ಬೀಜವಾದಂತೆ ಆದಱ ಆಗುಛೇಗೆಯನಱಿದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಯೋಗ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ಶಿವಮಂ. ೬೩); ಆಗುಛೇಗೆಯನಱಿಯದ ಹೋರಾಟ (ಪ್ರಭೋಗ. ೭೦); ನಡೆ ನುಡಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಗೆ ಆಗುಛೇಗೆ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ವಂದನೆ ನಿಂದೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ತನುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಿದಲ್ಲಿ (ಅವರೇ. ೩೬). [ಆಗು$_2$ + ಚೇಗೆ]

ಆಗುಛೇಗೆ 'ಆಗುಚೇಗೆ' ನೋ.

ಆಗುನುಡಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ (?): "ಆಗುನುಡಿ ಭಗವತ್ತು ಭವತೆನಿಕು ಪೆಸರ ಕಡೆಯಾಗುನುಡಿ ದೇವಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭–೭). [ಆಗು$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಆಗುವಳಿ (ನಾ). "(ಕೈಗಾರಿಕೆ, ಗಣಿಕೆಲಸ, ದುಡಿತ ಮೊದಲಾದು ವುಗಳಿಂದ ಬಂದ) ಉತ್ಪನ್ನ, ಹುಟ್ಟುವಳಿ, ಆಗುವಳಿ" (Output. ಇಂಕನಿ). [ಆಗು$_1$ + –ವಳಿ$_1$]

ಆಗುವೆ (ನಾ). ಬಳಕೆ; ಉಪಯೋಗ (?): ಹೇಮ ಬಣ್ಣವ ಕೂಡಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮರ್ತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಆಗುವೆಗಳಿಗೆ ಈಡಾಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೦). [ಆಗು$_1$ + –ವೆ]

ಆಗುಹ (ನಾ). ಆಗುವಿಕೆ; ಆಗುವುದು: ವಿಪರೀತಂ, ಪರಾಚೀನಂ – ಈ ೨ ಹಿಂದುಮುಂದಾಗುಹಂ (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೭೨); ತಳಮುಳಗೆಂದು ಬೆಜಗಾಗುಹಂ (ಶಮುದ. ಸ. ಪರಿ. ೨). [ಆಗು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಆಗುಹೋಗು (ನಾ). ೧. ಲಾಭ ನಷ್ಟ; ಜಯಾಪಜಯ: ಕಾಯದ ಮಾಯದ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ ಎನ್ನ ಆಗುಹೋಗು ನಿಮ್ಮ ಲೀಲಾ ವಿನೋದ (ಬಸಹೆ. ೨೮೬); ಆಗಲದು ತಪ್ಪೇನು ಧರ್ಮಜನಾಗು ಹೋಗರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೧೨); ಕೌರವನ ನೀಗಿದಳೆ ಜಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಾಂಡವರಾಗುಹೋಗೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೨೧). ೨. ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿ: ಆಗುಹೋಗುಗಳು ನೆಱೆ ರಾಗ ಭೋಗಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿಕ್ಕು ಶಿವನೊಲಿದಡಲ್ಲದಿರೆ ಹೋಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೬); ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆಗುಹೋಗು ಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೆ? (ಗಾಳಿಗು. ೨೭). ೩. ಹುಟ್ಟು ಸಾವು: ಆಗುಹೋಗೆಂಬುವಿಲ್ಲದ ಗುರುವೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೧). ೪. ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯತೆ: ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆಗು$_2$+ ಹೋಗು$_2$ (< ಪೋಗು$_2$)]

ಆಗುಳ್, ಆಗುಳಿ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆ, ನಿದ್ರೆ, ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ, ಬೇಸರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಆ' ಎಂದು ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಮತ್ತೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಯೆ; ಆಗುಳಿಸು ವುದು: ವನಿತಾಸೇವನೆ ರೂಕ್ಷಮುಕ್ಕೆ ಪಸಿವಾಗುೞ್[ಳ್] ಚಿಂತೆ ವಿಣ್ಮೂತ್ರ ವೇಗ ನಿರೋಧಂ ಶ್ರಮಮತ್ಯಜೀರ್ಣಮಿವಱಿಂ ಕಾರ್ಗಾಲದೊಳ್ ಮಾರುತಂ ಜನಿಯಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೪). **ಆಗುಳಿ**: ವಿಭೂಷಣಂ ಗಳೊಳ್ ತೀಡುವ ರಶ್ಮಿಗಳ್ ಮಸುಳ್ದುವಾಗುಳಿಯಾಯ್ತುನಿತುಬ್ಬೆಗಂ ಮೊಗಂ ಬಾಡಿ ತಗುಳ್ದು ಸೂಚಿಸಿದುದಾ ದಿವಿಜಂಗವಸಾನಕಾಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩); ನಳಿನದಳನಯನೆ ತನಗಾಗುಳಿವರೆ ಕರತಳದೆ ವದನಮಂ ಮುಚ್ಚುತುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೮); ತನು ಬಡವಪ್ಪ ತೂಂಕಡಿಸುವಾಗುಳಿ ಪುಟ್ಟೆ ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಸುಯ್ ಜನಿಯಿಸುವಂಘ್ರಿ ಘೊಮ್ಮೆಡರ್ವ ಪೊಂಗಿ ಬಸಿಱ್ ಬಿಗಿದನ್ಯಗರ್ಭಿಣೀಜನದ ವಿಕಾರಮಾ ಸತಿಯೊಳಾಗವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆವಿ; ತುಳು. ಆವಲು; ತೆಲು. ಆವಲಿಂತ; ಪರ್ಜಿ. ಅಂಕುಡ್, ಅವ್ಕುಡ್, ಅಕುಬ್]

ಆಗುಳ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ನೆಲ (?) : ಶ್ರೀಮನು ಪರವೇಶಿ ಆರಾಧ್ಯರ ಮಾನ್ಯದ ಹೊಲ ಆಗುಳಯಿ × ಯಿಾ ಧರ್ಮವ ಆರು ನಡೆಸಿದ × × × ಯಿನ್ತೀ ಶಿವಗೋದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೩೨–೨ ; ?). [< ಆಯ್ಗುಳ ?]

ಆಗುಳದು (ನಾ). ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬಿಳಿಯ ಸಾಸವೆ ತಗರ ಕೋಡು ಆನೆಯ ದಂತ ತಲೆಯ ನವಿರುಂ ಬೇವಿನಯೆಲೆ ಕಹಿ ಆಗುಳದು ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಂಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬). [?]

ಆಗುಳಿ 'ಆಗುಳ್' ನೋ.

ಆಗುಳಿಕೆ, ಆಕಳಿಕೆ, ಆಕುಳಿಕೆ, ಆಗಳಿಕೆ, ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ, ಆಗುಳಿರ್ಕೆ (ನಾ). = ಆಗುಳ್ : "ಜೃಂಭಃ, ಜೃಂಭಣಃ — ಈ ೨ ಆಗುಳಿಕೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೯೮) ; ಆಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದುದು ಕಣ್ಮಲರ್ ಮರಲ್ದೆ ಸೆದುವೊದವಿತಾಗುಳಿಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧) ; ಆಗುಳಿಕೆ ತೇಗು ಸೀನಿದ ನಾಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೧೬) ; ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುವ ನಿಂತೆಂದು ತೋರ್ಪಂದದಿಂ ಪರಿಣಾಕ್ಷಿಗಾಗುಳಿಕೆಯಾದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೪೧). **ಆಕಳಿಕೆ** : ಸುತನ ಬರವಿಗೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆವ ತೆಱದಿ ಪರಮಸತಿ ಗಾಕಳಿಕೆ ಬಂದುದು (ಬಸಪು. ೩–೨) ; ಹೆದರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ ಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ, ಆಕಳಿಕೆಗೂಡಿ ಮೈ ಹುರುಕುಳಿಸಿ . . . ಧ್ವನಿ ಭಾರವಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೬೨) ; ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಆಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ). **ಆಕುಳಿಕೆ** : ಗಗನವ ತುಡುಕುವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ ಮೊರಹಿನ ಮಿಡುಕುಗಳ ನಾಯ್ ನೂಕಿದುವು ಹಾಸದ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೨೦); ಬಿಗಿದ ನಿದ್ರೆಯ ವದನದಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೪). **ಆಗಳಿಕೆ** : ತೇಗು ಬಿಕ್ಕಳು ಸೀನು ಉದುಗರವಾಗಳಿಕೆ ಯಾಲಸ್ಯ ಕೆಮ್ಮುಗಳೋಗಡಿಕೆ ಮದ ನಿದ್ರೆ ತೂಕಡು ಕನಸು ಕಳವಳಿಕೆ ಆಗುಹೋಗೆಂದೆಂಬ ಗೊಡವೆಯ ನೀಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೭). **ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ** : ಆಗಳುಂ ಮಿಾರ್ದ ಕಣ್ಬಿಡುನೀರ್ ಮೆಯ್ಮುರಿವಾಗುಳಿಕ್ಕೆಗಳಿವೇ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಬಂಧಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೩). **ಆಗುಳಿರ್ಕೆ** : ಆಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕೆಳದಿ ಯಂತಿರೆ ಪೊರ್ದಿದುದಾಗುಳಿರ್ಕೆಯುಂ ತೊಲಗದು (ಬಾಧಪು. ೪–೨೯).

[ಆಗುಳ್ + –ಇಕೆ]

ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗುಳಿರ್ಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗುಳಿಸು, ಆಕಳಿಸು$_1$, ಆಕುಳಿಸು, ಆಗಳಿಸು, ಆವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದಲೋ ಬೇಸರದಿಂದಲೋ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಂದಲೋ 'ಆ' ಯೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಡು : ಮಾತಾಪಿತೃಯುಗಳಂಗಳ್ ಸೀಂತುಮಾಗುಳಿ ಸಿಯುಂ ಪರಾಸುಗಳಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ) ; ಯುಗಳಂಗಳ್ಪುಟ್ಟಿ ಸೀಂತಾಗುಳಿಸಿ ಪಿತೃಯುಗಂ ಸತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೭) ; ಐವಾಯ ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫–೪೭೯) ; ಬಂದುದು ಮೂರಿ ವಿಡುತುಂ ತಿರುಗುತ್ತುವಾಗುಳಿಸುತುಂ ರೌದ್ರಜ್ವರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧೩) ; ಕೃತವರ್ಮನೊಲೆದಾಗುಳಿಸಿ ತೂಕಡಿಸಿದನು ತೆಗೆದುದು ನಿದ್ರೆ ತನುಮನವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩). **ಆಕಳಿಸು$_1$** : ಎರಡು ಬಾರಿ ಯಶೋದೆ ಆಕಳಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭); ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಆಕಳಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನಾವೂ ಆಕಳಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩). **ಆಕುಳಿಸು** : ಭರದ ನಿದ್ರೆಯಲಾಕು[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಸಿ ಮೈಮುರಿದು ಕೈಕಾಲುಗಳ ನಿಗುರಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೯). **ಆಗಳಿಸು** : ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳಚ್ಯುತನಾಗಳಿಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೫–೨೦ ವ) ; ಆಗಳಿಸುತ ಕಣ್ಣ ತೀಡಿಕೊಳುತ (ಭರಚ. ೧೦–೮೮) ; ನೀಡಿ ನಗುವ ತಲೆ ಯಾಗಳಿಸುವ ತಲೆ ಕೂಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಡುವ ತಲೆಗಳು (ಮೋಳಿಪು. ೪–೧೬೩). **ಆವಳಿಸು** : ಆವಳಿಸುವಾಗ ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ ದೇವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಭುವನವೆಲ್ಲವ ತೋಱಿದುದಿಲ್ಲವೇ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೪೩).

[ಆಗುಳ್ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಆವಲಿಂಚು, ಆವುಲಿಂಚು]

ಆಗೇರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವನು ; ಉಪ್ಪಲಿಗ ; ಉಪ್ಪಾರ : ಆಗರವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಣ ; ಇದರಿಂದ ಆಗೇರರೆಂದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವರು. ಜತೆಗೆ ತಾಡವೋಲೆಯ ಛತ್ತರಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವರು (ಕಭಾಗ. ೨೨೧) ; ಇದಿರಿನ ಹಿತ್ತಲದಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಆಗೇರ ಎಂಕೂನ ಗಾಡಿಗತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಗರೀ]

ಆಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆರಟ್ಟಿಗತಳರ ಕೂಡಲೂರ ವೃತ್ತಿನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳೆ ಆಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆಸ್ವಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೭ ; ಸು. 770). [?]

ಆಗ್ಗೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ್ನೀಧ್ರ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸಿ ಅದು ಆರಿಹೋಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು : ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಭಾರದ್ವಾಜ ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ವರ್ಯ್ವಾಗ್ನೀಧ್ರ ಮೈತ್ರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ರಹ್ಮಧ್ವೈರ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ] ವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕೋದ್ಗಾತೃ ನೇತೃ ಹೋತೃ ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ ಪೇಳ ಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೊಳಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಆಗ್ನೇಯ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ ದಿಕ್ಕು ; ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು : ರಾಜ ಗೃಹಂಗಳಂ ಕಟ್ಟುವೊಡೆ ಮೂಡಲಾದಿಯಾಗಿ ಮೂಡಲ್ ಮಜ್ಜನದ ಮನೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೧೮ ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸ್ನಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ನಾನ: ದಿವ್ಯಸ್ನಾನ ವಾರುಣಸ್ನಾನ ವಾಯುವ್ಯಸ್ನಾನ ಮಾನಸಸ್ನಾನ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಪಂಚವಿಧ ಸ್ನಾನಂಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೫) ; ಭಸ್ಮಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಲು ಅದು ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೮೨–೩) ; ಜಲಾದಿಸ್ನಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಸ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ನಾನವೇ ಉತ್ತಮವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪).

[ಆಗ್ನೇಯ + ಸ್ನಾನ]

ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದುಗಿದು ಹೂಡಿ ವಿಯತ್ತಳಕೆ ಹಾಯ್ಸಿದನು ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುಳಿದುದಾಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರಧಾರೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೪೩). [ಆಗ್ನೇಯ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಆಗ್ನೇಯಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ ; ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ: "ಆಗ್ನೇಯೀ, ಸ್ವಾಹಾ (ಕಥ್ಯತೇ) – ಈ ೨ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ತ್ರೀ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೬). ೨. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. ೩. ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲ ತಿಥಿ ; ಪಾಡ್ಯಮಿ.

[ಸಂ. ಆಗ್ನೇಯೀ]

ಆಗ್ಗೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ. 'ಒಳಾಗ್ರ' ಪರಾ. (೬). ೨. ಸುತ್ತು ಮುತ್ತಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಜಾನಕಮ್ಮನ ಮದುವೆ ವಿಜೃಂಭಣೆ ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಬಾಯಿ ಸಾಲದು. ಇನ್ನೂ ಇಷ್ಟು ವರುಷಗಳಾದರೂ ಈ ಆಗ್ರದ ಜನವೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾ ಇದೆ (ಅದೂಟ. ೪೭). [?]

ಅಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಂತು ಶರಭವ[ನ]ನಾ ಪ್ರಿಯಕಾಂತಾ ಭ್ರೂವಿಭ್ರಮುಗ್ರಹಾಗ್ರಹವಶದಿಂ ಭ್ರಾಂತಿ ಸದುಪಶಾಂತಮನಂ ಶಂತನುಗಿತ್ತಂ ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೬). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳುವುದು ; ಆ ಕ್ರ ಮ ಣ . ೩. ಹಟ; ಒತ್ತಾಯ : ನಿಮ್ಮಾಗ್ರಹದಿಂದಂ ನಿಜಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಂ ಸುಖ ದುಃಖ ಹ ರ್ಷ ವಿಷಾದಂಗಳೊಳಾದುದೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನಸಂತಾನಮಾದುದಲ್ಲದೆ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜೀವನೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). ೪. ಆಸಕ್ತಿ ; ವಿಶ್ವಾಸ : ಇವರ್ ನಮ್ಮನತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಸಾ ಕ್ಷ ರಿ ಕ ರ ೦ ಮಾಡಿಪ್ಪೊಡೆ ನಮ್ಮೊಲ್ಲದುದಾವುದೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ) ; ಒಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳರಸಂ ನೊಳಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ನೋಟ್ಟಿಪ್ಪತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ವನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೮-೨೭ ; 1065). ೫. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಧೈರ್ಯ. ೬. ಕೋಪ ; ಸಿಟ್ಟು : ಉತ್ತರ ಗೋಗ್ರಹಂ ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಮಂ ಮನದೊಳ್ ತಗುಳ್ಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨) ; ಕಕ್ಕಯ್ಯಂಗಳಾಗ್ರಹವಡಸಿ ತದ್ದ್ರೋಹಿಯನುಜದೆ ಸಬಳದಿನಿಜಿದು ತೆಗೆದು (ಬಸಪು. ೫೭-೨೯).

ಅಗ್ರಹಂಬೆರಸು = ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಂಬೆರಸು ಗೋಗ್ರಹಣಪ್ರಪಂಚಮನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೯ ವ). ಅಗ್ರಹಮಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು ; ಆ ಸೆ ಯಾ ಗು : ಭವತ್ಪ್ರತಾಪ ಕಥೆಯಂ . . . ಕೇಳ್ವಾಗ್ರಹಮಾಯ್ತನುಗ್ರಹಿಪುದೆನ್ನಂ ದೇವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಯಮಾಡು ; ಬ ಲಾ ತ್ಕ ರಿ ಸು : ನಿಮ್ಮರಸಂಗಾಳಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಮೆಂದೆನ್ನ ನೀನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದಪೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೨) ; ಎನಿತೆನ್ನನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದೊಡಂ ಬಿ ಸು ಡ ಲೊ ಲ್ಲೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೧). [ಆಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಗ್ರಹಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗ್ರಹಂಗೆಯ್ : ಆ ಆರಿವೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಕುಮಾರಿಕೆಯದಹುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಹೇಳ ಬಲ್ಲೆವು ಎಂದು ಬಲವಂತಾದಿ ಜನರು ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨).

[ಆಗ್ರಹ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಬಲವಂತ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಟಳಕರಿಗೆ ಪೇಂಡಸೆಯವರಿಂದ ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ ವಾದ ಆಮಂತ್ರಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೯೦). [ಆಗ್ರಹ + ಪೂರ್ವಕ]

ಅಗ್ರಹಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಗ್ರಹಂಗೆಯ್ : ಸೀತಕ್ಕ ಅವನನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಆಗ್ರಹಮಾಡಿದರು (ಬಾಡಿಬ. ೩೮).

[ಆಗ್ರಹ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗ್ರಹಾಯಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಸಂ. ಆಗ್ರಹಾಯಣೀ]

ಅಗ್ರಹಾಯಣಿಕ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಮತ್ತಂ ಬರವಿಂಗಾಗ್ರಹಿಸಲಿಂನುಡಿಯದಿರಿಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಳ್ ನೆರೆವ ಪುಣ್ಯ ಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೮) ; ಅಹುದಲ್ಲವೆನ್ನದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪೆಯೆಲೆ ವಿಹಗ ಪೇಳ್ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಹವೊ ಬಾರವೊ ನನ್ನ ನುಡಿಗಳೆಂದಸಿಯ ಳಾಗ್ರಹಿಸಿ ಕೇಳಿದಳು (ಭರಚ. ೬-೯೮). ೨. ಕೋಪಿಸು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು : ಮೂಱು ನಾಲ್ಕು ದಿ ವ ಸ ದೊ ಳ್ ೯ ಪೊನ್ನನಾವಪ್ರಕಾರದೊಳಮಾಗಿಯು ಮಾರಯ್ದು ತಂದುಕುಡುವುದಲ್ಲದೊಡೆ ಕ ಳ್ಳಂ ಗೆ ಮಾಟ್ಪ ನಿಗ್ರಹಮಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂದರಸನಾಗ್ರಹಿಸಿ ನುಡಿವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮ ವ).

[ಆಗ್ರಹ + -ಇಸು$_3$]

ಅಘಟಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ ; ಜೋಡಿಸಿದ; ಕೂಡಿದ : ಶರಣಪದಾಂಬು ಜಂಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಸಲು ಭಾಳಸ್ಥಳಂಗಳಮಂದಭಕ್ತಿಯೊಳವರ ಸುಪದರ ವಿಂದ ಸಂಘಟರೇಣುಪಟಳಾಘಟಿತಶಿರರಾಗಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೭). [ಸಂ.]

ಅಘಾಟ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ ; ಮೇರೆ : "ಅವಧಿಃ, ಮರ್ಯಾದಾ, ಆಘಾಟಃ, ಸೀಮ, ಸೀಮಾ— ಈ ೫ ಹೊಲಮೇರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೪) ; ನೆಲ ನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತಲಿಲ್ಲೆಂಬಿನಮಿನಿತೆ ದಿಶಾಘಾಟಮೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲೆ ಚಂದ್ರಾ ದಿತ್ಯತೇಜಕ್ಕದಿರದಿದಿರನೊಡ್ಡಿರ್ದುದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕ ಟ್ಟ ಲಿ ಸು ತ್ತಿ ರ್ದ ತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೩) ; ರಾಮನಾಥದೇವರ ಭೂಮಿಯಿಂ ಪಡುವಲು ಚತುರಾಘಾಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಸೀಮೆಯಿಂದೊಳಗೆ (ಕಇ. IV, ೧-೧೦೦ ; 1204). ೨. ಉತ್ತರಣೆಯ ಗಿಡ ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಘಾಟಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯ ; ಗಡಿಯ ಅಥವಾ ಮೇರೆಯ ನಿಶ್ಚಯ : ಆಜನೆಯ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟೆ ಮರ್ಯಾದಾವಿಪ್ರತಿ ಪತ್ತಿಯಿಂದಮುಬ್ಬಾರ್ಯಜನಕ್ಕಾಘಾಟಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಸೀಮಂಧರ ನೆಂಬನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೭ ವ) ; ಆತನಿಂ ಬಜಿಯಂ ಸೀಮಂಧರ ನೆಂಬೊಂ ಆ ಜ ನೆ ಯ ಕುಲಧರಂ . . . ಸೀಮೆಗಳ್ಗಾಘಾಟಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಆಘಾಟ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು ; ಹೊಡೆತ : ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ ನೂಪುರಾರವ ಝುಂಕಾರಿತ ಚಾರುವಾಮಚರಣಾ ಘಾತಂ . . . ಚಕ್ರಿಗಿತ್ತುವಲಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೮) ; ತುಂಗವನ್ಯ ಮತಂಗಜದಂತಾಘಾತನಿಪಾತಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಭಂಗಮಂ . . . ಶತಶೃಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫). ೨. ಹಾನಿ ; ಕೇಡು : ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೀತಿವರ್ತನೆಗೆ ಆಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ . . . ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ . . . ವಿಧಿಯ ಅಮಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಘಾಸ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಘಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸುವುದು,—ಸುರಿಯುವುದು ; ಹೋಮಹವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ೨. ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ. 'ಅಭಿಘಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಘೂರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಾಗು ; ಮೊ ಳ ಗು : ತವತವಗೆ ಜಯ ಜಯಯೆನಿಪ ರವವಾಘೂರ್ಮಿಸಲಖಿಳಮಾನವರು ನ ಮಿ ಸ ಲು ಬಹಳ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳಗ್ಗಳಿಸೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೪೧). [ಆಘೂರ್ಮಣ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು. [ಸಂ.]

ಅಘೋಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಸಾ ರು ವು ದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಭದ್ರವೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕವೆಂಬ ನಗಾರಿ ಭೀಷಣವೆಂಬ ತ್ರಾಸಾಘೋಷಣವೆಂಬ ಹುಡುಕ್ಕಾ ಡಿಂಡಿಮವೆಂಬ ಡಿಕ್ಕಿ . . . ಇತ್ತೆಜದ ದಶವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾ ರಿ ಸ ಲು ಳ್ಳ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಸಾರು : ಹರಸಿದನು ಚತುರಾಸ್ಯನಮರರ ತ ರು ಣಿ ಯ ರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯ ಸುರಮುನಿಗ ಳಾಘೋಷಿಸಿದರುಬ್ಬಿದರು ದಿಗಧಿಪರು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೬) ; ಆ ಜನಾ ವಳಿಯಲಾಘೋಷಿಸಿದನಾ ನಂದನಡಿಗಡಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೩).

[ಆಘೋಷಣ + -ಇಸು$_3$]

ಅಘ್ರಾಣ (ನಾ). ವಾಸನೆ ನೋಡುವುದು ; ಮೂಸಿನೋಡುವುದು : ಮತ್ಪ್ರಾಣವೆ . . . ಎನುತುಂ ಮೂರ್ಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧ್ರಾ್ನ] ಘ್ರಾಣಂಬೆರಸ ಗಲದಪ್ಪಿದಂ ಗಿರಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಘ್ರಾಣಿತ (ಗು). = ಆಘ್ರಾತ (÷). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಸಿನೋಡು; ವಾಸನೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧಮನೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಮಸಕದಿಂದೆ ಪಾಯಲ್ಕದಿರ್ಪುಗೆಯ್ವುವುದು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು.೧೧–೬೪); ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯಾ ಆಘ್ರಾಣಿಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬–೧೪); ಪರಸುತಿರೆ ಗುರುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರುಂ ಶಿರವನಾಘ್ರಾಣಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧–೮೩).
[ಆಘ್ರಾಣ + –ಇಸು₃]

ಆಘ್ರಾತ (ಗು). ವಾಸನೆ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೂಸಿನೋಡಿದ; ಮೂಸಿದ: ಸವಿಶೇಷ ಶೇಷಮಂ ಜಂಗಮಾಘ್ರಾತಮಂ ತವೆಪಿಡಿದುದಂ ನೋಡಿತಂ ಕೊಡುವುದೈ ಕೂರ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೧–೩–೪೫). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಘ್ರಾಣಿಸು: ಜಿನಾಂಘ್ರಿಸ್ಪರ್ಶದಮೃತಾಬ್ಧಮನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರನಾ ಸಹಾಯ ಸಮೇತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೧).
[< ಆಘ್ರಾಣಿಸು]

ಆಚ₁ (ನಾ). ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ: ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯಾಚ ಕೆತ್ತರಿಮಡುವಾಗಲ್ ನೆಲ್ಲಿ ಗೋಣಿ ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿಯ ಚೆಲ್ವೊಡರಿಸಿದೆಲೆಯಂ ಕೋಲದ ಗಿಡುದೆಳಿರುಪನಾಹಮುಱಿ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬–೭೭); ಎಲವಂ ಸಂಪಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೭). [?]

ಆಚ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಹೊನ್ನಂಗಿಯ ಬಸದಿಯರುಂ ಆಚಂಗೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೧೨–೭ ; 1172). 'ಆಚಬ್ಬೆ', 'ಆಚಯ್ಯ' ಪರಾ.
[< ಪ್ರಾ. ಆಇಚ್ಚ (< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ)]

ಆಚಂದ್ರತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ: ಪಾಟಿ ನಿಲೆ ನೆಗೞಿ ಬಾೞ್ವುದು ಬಾೞಿಂಬುದು ನಿಕ್ಕುವಂ ಗುಣಗ್ರಾಮಣಿಗಳ್ ಪಾೞಾಗೆ ತೆಗೞಿ ಬಾೞ್ವಾಬಾೞೇನಾಚಂದ್ರತಾರಮೋ ಮಾನಸರಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೭); ಕಾದಂಬರಿ ಪಸರಿಸಿ ರಾಜೇಂದ್ರಪಚಂದ್ರಾಂಕನೊಳ್ ಸಂಗತಿವೆತ್ತಾದಂ ತ್ರಿಲೋಕೀಸಹಚರಿಯೆನೆ ತಾಂ ಸಂದುದಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೪); ಮಹೇಶಂ . . . ಶುಭಮನನುದಿನಂ ಮಾಡುಗಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮–೪ ; 1147). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರತಾರಕಂ (ಅ). = ಆಚಂದ್ರತಾರಂ: ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಪೊಜಿಲ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗುರ್೧ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪಟೂರಾ ಸಾಸಿರ್ವರ್ಗ್ಗುರ್೧ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ತದ ಮೂರಾಸಾಸಿರ್ವರ್ಗ್ಗುರ್೧ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂಮಿಟ್ಟಸೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೯ ; 890); ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೀ ಮಾನಮಾಚಂದ್ರತಾರಕಮಿದೆಂದೆನುತಿರಲ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೪೮). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿರುವವರೆಗೂ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣಮನಾಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡಸುತ್ತುಂ ಬರ್ಪರ್ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫–೫೫ ; 1106).
[ಸಂ. ಆಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಆಚಂದ್ರಾಯತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಿರುವಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಇರುವಂಥದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಬೀಯವಾಗಲಿ ದೇಹವಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೯೧); ಸಾಯಲಾಗದೆ ಸುಭಟರಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ ತನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೧೪). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಂ (ಅ). ಚಂದ್ರನೂ ಸೂರ್ಯನೂ ಇರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ . . . ಎನಗಿದಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೇ ದೇವ (ಆದಿಪು. ೪–೭೮); ಜೀವನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೪–೭೯); ಮಱಿಪೊಕ್ಕವಂ ಜಗದೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮಾಗಿ ಬಾಳ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೪೩). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯಂ. . . ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೪–೪ ; 981); ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇಅ. ೭–೩–೨೪೩ ; 1062); ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩–೭ ; 1079). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ: ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮಾಚನ್ದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬–೨ ; 937); ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ . . . ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೪–೩ ; 1083); ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಧರೆಯೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಾ[ರಂ]ಬರಂ ನಡೆವುತಿರಲು ಧರ್ಮಕ್ಕೆಂದು ನಂದಿಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ಪಿರಿಯ ನೂಱೊಂದಗ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಿತಿಯ ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೩೩–೧೬).
[ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ + –ಬರಂ]

ಆಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಹಬ್ಬೆಯ ನಾಯಕರು ಆಚಗಾವುಂಡನ ಮಗ ತೇಜಿಯ ಚಟ್ಟಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳುಂ (ಕಇ. I, ೨೫–೭೪ ; 1186).
[ಆಚ₂ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆಚಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಮಿ ಕಟಿತ್ತಿಯಮ್ಮನುಂ ಆಚಪಯ್ಯನುಂ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಇಆ. XII, ೨೫೭–೧೨ ; 951).
[ಆಚ₂ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಚೊಕ್ಕಯ್ಯಜ್ಗಂ ಆಚಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೫–೫ ; 948). [ಆಚ₂ + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಆಚಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [ಈ] ××× ಯ್ಯಗರಾಳೆ ಆಚಮಗೆ[ಱಿ]ಯಱದ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿಜ್ಚು (ಸೌಇಇ. XX, ೮–೨ ; 8ನೆಯ ಶತ).
[ಆಚ₂ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ₁)]

ಆಚಮನ (ನಾ). ೧. (ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ಊಟದ ತರುವಾಯ ಮುಂತಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಅಂಗೈಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಆಚಮನಂ, ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ–ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೪); ಸಸಿನೆಯಾಚಮನಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಸಲಱಿಯದೀ ಕರ್ಮಗಳ ಸೈರಸದ ಬದ್ಧರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೇಳುವರೆ ಭೂನಾಥಾ (ಬಸಪು. ೫೭–೫೭); ಅಧಿಕಾರಿಯು ಆಚಮನವನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕಪಾಕುಂ. ೩೧). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. ೩. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ನೀರು. [ಸಂ.]

ಆಚಮನಕ (ನಾ). ೧. ಆಚಮನದ ನೀರು. ೨. ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ. [ಸಂ.]

ಆಚಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಆಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ: ಫಲ ಕಠೋರ ಕರ್ಪೂರ ಕೋಷ್ಟ ಕುಂಕುಮಯಾಲಕ್ಕಿಯೆಂಬಾಱು ಆಚಮನೀಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). (ನಾ). ೨. ಆಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಸ್ತು: ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೆ ಇದಿರುಗೊಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಆಚಮನೀಯಗಳನ್ನಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ಆಚಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚಮನ ಮಾಡು: ಪೊಸವಾವುಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನಕಸ[ಂವ್ಯಾನ]ಸೂತ್ರನಾಚಮಿಸಿ ಕನಕಕಮಳಂಗಳಿಂ ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧವಂಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ಪ). [ಆಚಮನ + -ಇಸು₁]

ಆಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತು ತೊಱೆಕಾರಾಟ್ಟಿಯ ಆಚಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೇಸವಭಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೦ ; 1049). [ಆಚ್ಚ + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಚರಣ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಿಸುವುದು ; ನಡೆಯುವುದು ; ನಡೆ : ಎರಡೆ ವಲಂ ಕುಲವಧುಗಾಚರಿಸಲ್ ಪತಿಯಿಂ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ ಜಿನದೀಕ್ಷಾಚರಣಂ ಮೇಣ್ ಶುಭಚರಿತವೆ ಮರಣಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ರೂಢಿ ; ಬಳಕೆ. [ಸಂ.]

ಆಚರಣೆ (ನಾ). = ಆಚರಣ ೧ : ವಾನರನಱಿವುದೇ ಗರುವಿಕೆಯನಾಚರಣೆಯುಂ ಗಾರ್ದಭನಱಿವುದೇ (ಬಸವು. ೬೦-೪೨) ; ನರರಾಚರಣೆಗಳ ನಾಟಕವ ತಾನೇ ನಟಿಸಿ ತೋಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೭).

[ಸಂ. ಆಚರಣ]

ಆಚರಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಚನ: ಓಜೆಯುಂ ಮಱೆಯದೆ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ಮಱೆಯದೆ ಆಚರಣೋಕ್ತಿಯನುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಮಂ ಮಱೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೪). [ಆಚರಣ + ಉಕ್ತಿ]

ಆಚರಸ, ಆಚರ್ಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಲಕಲಾಪುಂಜನುಮಪ್ಪ ಆಚರಸರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೭೮-೮ ; 1060). **ಆಚರ್ಸ** : ಆಚರ್ಸರ ಅಧಿಕಾರದಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪-೬ ; 1368).

[ಆಚ್ಚ + ಅರಸ₁]

ಆಚರಿತ (ನಾ). = ಆಚರಣ ೧ : ಲಿಂಗಕೆ ಸಾರ್ಥರಾದವರ ಆಚರಿತಕೊಡಬಡುವನೊಲದರನ್ಯಾಚಕರಿಗತ್ತತ್ತ ನಿಲಿಸಿದ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೭-೧೮). [ಸಂ.]

ಆಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಚತುರ್ವಿಧ ರಾಜವೃತ್ತಮನುದಾತ್ತಮಪ್ಪಂತಾಚರಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೭ ಪ) ; ಅಭಿಲಷಿತಸಿದ್ಧಿಗೆಂದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವ್ರತಮನಾಚರಿಸುತ್ತಿರ್ದಿರದನೇ ನೀವನು ಬಂಧಿಸುವುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೨೫) ; ಕೋಮಲತುರಂಗಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಮಹಾಕ್ರತುವನಾಚರಿಪೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೨೬). ೨. ನಡೆ ; ವರ್ತಿಸು : ವರುಷತನಕ ನಪುಂಸಕದಲಾಚರಿಸಬಲ್ಲೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯-೪೨) ; ಧರ್ಮವೇತಜದೆಂದು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ ಕರ್ಮಿಗಳಾಚರಿಸುವರು (ಭರತೇ. ೨-೧೦). ೩. ತಿನ್ನು ; ಉಣ್ಣು : ಇನ್ನಿನಗೆ ಜಾತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತಾಹಾರಮನಾಚರಿಸೆ ದೋಷಮಿಲ್ಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೭). ೪. ಮಾಡು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪೊಲ್ಲದನೇನನಾಚರಿಸಿದಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ಮಹಾಶ್ವೇತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೦) ; ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ವನ ಮಱಿದತಿವಿಳಂಬವನಾಚರಿಸೆ ಸತಿಯುರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನಱಿಯದೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಮುನಿಗಳಪಿದನು (ಹದಿಬ. ೨-೩೯). ೫. ಓಡಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಮಬ್ಬಿನೊಳಗಾಚರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಲಿಸಿ] ಕೆಡೆವರಿಂ ಮಡಿವರಿಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಧರೆಗೆ ಬೀಳ್ವಳ್ವರಿಂ ತೊಳಲ್ವರಿಂ (ಚಬಪು. ೪೬-೨೦). ೬. ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು (?) : ಮುಳುಗಿಸಿದುದಾ ಖಳನ ಮೈಗತ್ತಲೆ ದಿವಾಕರಬಿಂಬವನು . . . ಕುಲಿಶದಂಷ್ಟ್ರದ ವಿಕೃತವಕ್ತ್ರದ ವಿಲಯಭೈರವನಂತೆ ಮುಂದಕೆ ಸುಳಿಯಲಾಚರಿಸಿದಳು ಕಂಡು ಕುಮಾರಿ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧-೮). [ಆಚರಣ + -ಇಸು₁]

ಆಚರ್ಸ 'ಆಚರಸ' ನೋ.

ಆಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತು ಪಿರಿಯ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಯಾಚಲದೇವಿಯನ್ನಯವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೪೫ ; 1181). [ಆಚಲ₀ + ದೇವಿ]

ಆಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ಪೈಶಿಗಿ. ೧೨-೨೧೨). [?]

ಆಚಲೆ (ನಾ). = ಆಚಲದೇವಿ: ಗೌರಿ ತಪಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ದು ತಾಂ ನೆರೆದಳ್ಗಡ ಚಂದ್ರಮೌಳಿಯೊಳ್ . . . ಆಚಲೆವೋಲ್ ಸೊಬಗಿಂಗೆ ಸೋನ್ತರಾರ್ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೨ ; 1181). [?]

ಆಚಾಂತ (ಗು). ಆಚಮನವ ಮಾಡಿದ : ಆರೋಗಿಸಿದಿಂಬಱಿಯಿಂ ಆಚಾಂತಚಂದ್ರಕಾಂತದ್ರವ ಸುರಭಿಸಲಿಲನುಂ ಘನಸಾರ ಚಂದನಸಾರಪ್ರಮೃಷ್ಟಕರತಳನುಮಂಗೀಕೃತ ಕಸ್ತೂರಿಕಾ ವಿಲೇಪನನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೭ ಪ). [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ (ನಾ). ೧. = ಆಚಮನ. ೨. ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ ; ಅನ್ನದಮೇಲಿನ ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ್ಲ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಒಣಗಿದ ಅನ್ನ ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಒಂದು ಉಪವಾಸವ್ರತ : ಧರ್ಮವೃಷ್ಟಿಯನು ಕರೆವುತಾಚಾಮ್ಲಚಾಂದ್ರಾಯಣಧರ್ಮದಿ ವರಚಕ್ರ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ (ಜ್ಞಾಸಚ. ೨೪-೬೪). [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ : ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೋಂತು ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂ ಮುಡಿಪೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೧೭) ; ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮಂ ತಪ್ಪದೆ ನೋಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೪) ; ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನವೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ನೋಸಲುದ್ಯುಕ್ತೆಯಾದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦ ಪ). [ಆಚಾಮ್ಲ + ವರ್ಧನ]

ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪ (ನಾ). = ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ : ಅಭಿನಂದನಗುರುಗಳಂ ಸಾರ್ದು ಶಾಶ್ವತಸೌಖ್ಯವರ್ಧನಕರಮಪ್ಪಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದು ಪರಮಪದವನೆಯ್ದಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೬೫ ಪ) ; ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪದಿಂ ನೆಗೞ್ದು ಜಯವರ್ಮಂ ಪರಮಪದಮನೈದಿದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೩-೨೩). [ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ + ತಪ]

ಆಚಾರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮತ ಸಂಬಂಧವಾದ) ಕಟ್ಟುಪಾಡು ; ನಿಯಮ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಭವನ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂದ ಕಾಹು ಸೋಪಾ ಪುರಕೆ ಗುಣ್ಪಱಿಯಬಾರದಾಚಾರದಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨-೫). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ : ಸತ್ಯವ ನುಡಿವುದೆ ದೇವಲೋಕ ; ಮಿಥ್ಯವ ನುಡಿವುದೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕ ! ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ, ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೯) ; ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇ ಚೆಲುವು (ಅಖಂಡೇ. ೨೧೦-೫೪) ; ಹಬ್ಬಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೂ ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫).

ಆಚಾರವಿಚಾರ = ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳು : ಆತನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಚಾರಕಲಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ ; ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಶೂರ: ಆಚಾರಕಲಿಗಳಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಯ್ಯನ್ನೂರ್ವರ್ ಸ್ವಾಮಿಗಳುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೮-೮; 1099). [ಆಚಾರ + ಕಲಿ₂]

ಆಚಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸಬಿನವರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ತೆರಿಗೆ : ಉಪ್ಪಿನ ಪೋಳಿ ಆಚಾರಗಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಸೇರಿದ್ದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪ ಉಪೋ.). [ಆಚಾರ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಆಚಾರಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಳೆಮಾಡಿಸು ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಲಿಂಗವನು ಬಿಟ್ಟರ ಮೋರೆ ನೋಡದ ರೀತಿಯೊಳು ಆಚಾರಗೈಸಿದ ವೀರ ಶೈವರಿಗೆಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೯–೫೫).
[ಆಚಾರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$) + -ಸು$_1$]

ಆಚಾರತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಆಚಾರಗಳು : "ಆಚಾರತ್ರಯ—ಸದಾಚಾರ ನಿಯತಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂದು ಆಚಾರ ಲಿಂಗ ತ್ರಿವಿಧವು" (ವಿವೇಕ. ೧೨೨). 'ಪಂಚಾಚಾರ' ಪರಾ.
[ಆಚಾರ + ತ್ರಯ]

ಆಚಾರದೂರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವನು ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು ; ದುರಾಚಾರಿ : ಅಸ್ಥಿರವಚನನಾಚಾರದೂರನು ಪಾತಕಿಯು ಖಳನು (ಬಸವು. ೪–೫೫). [ಆಚಾರ + ದೂರ]

ಆಚಾರದ್ರೋಹ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು : ಗುರುದ್ರೋಹ, ಲಿಂಗ ದ್ರೋಹ, ಜಂಗಮದ್ರೋಹ, ಆಚಾರದ್ರೋಹ, ಪ್ರಸಾದದ್ರೋಹ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂಗಳು ಭಕ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಭವಿಗೆಲ್ಲಿಯದೊ (ಬಸವ. ೭೬೭).
[ಆಚಾರ + ದ್ರೋಹ]

ಆಚಾರಬಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ; ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ : ಆಚಾರಬಾಬು ಶಿವಾಯಿಬಾಬುಗಳೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ಪ್ರಕಾರ ಕಲಹಗಳ (ವ್ಯಾಜ್ಯ) ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿ (ಗುರುದ. ೧೯). [ಆಚಾರ + ಬಾಬು]

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ನಡತೆಗೆಟ್ಟ ; ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ.
[ಆಚಾರ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವುದು ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟಿರುವುದು. [ಸಂ. ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತಾ]

ಆಚಾರಲಾಜ (ನಾ). (ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಎರಚುವ ಬತ್ತದ ಅರಳು : ಮಾನಿನಿಯರಾಚಾರಲಾಜಗಳ ಸೂಸುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೭–೫೮). [ಆಚಾರ + ಲಾಜ]

ಆಚಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಆರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಕ್ತನ ಕುರಿತು ಬಿಂದುವೆ ಆಚಾರಲಿಂಗವೆನಿಸಿದುದು" (ಮನೋವಿ. ೨–೮೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಗುರುಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ : "ಕರ್ಮಾತ್ಮಕ, ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಾಶ್ರಯ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗೀನ್ಮುಖ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿ, ಚಿತ್ತಗಮ್ಯವಾದುದೇ ಆಚಾರಲಿಂಗವು" (ಶಿವಾಸೂ. ೪೨–೩೩) ; ಆಚಾರಲಿಂಗವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೧೬೮–೭೫೭) ; ಆಚಾರಲಿಂಗ ಪ್ರಸಾದಿಯಾದರೆ ಜಿಹ್ವೆಲಂಪಟ ವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು ಆಚಾರಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದಡೆ ಭಕ್ತಕಾಯ ಮಮಕಾಯ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಅದವ. ೧೯೮–೩೫೧). [ಆಚಾರ + ಲಿಂಗ]

ಆಚಾರವಂಚಕ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು : ಆಚಾರ ವಂಚಕರ ಎನಗೆ ತೋಱದಿರು (ಬಸವ. ೭೬೨). [ಆಚಾರ + ವಂಚಕ]

ಆಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು ; ನಿಷ್ಠಾವಂತ : ನಾರಿ ವಾರಿಯನೆಱೆಯೆ ತೊಳೆದಾಚಾರವಂತನು ಸೆಟ್ಟಿ ತತ್ಚರಣಾರವಿಂ ದಾಂಬುಗಳನೀಂಟಿ (ಬಸವು. ೨೪–೨೨) ; ಜೀವಮಾನದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಬಹಳ ಆಚಾರವಂತನಾಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೧). [ಸಂ. ಆಚಾರವತ್]

ಆಚಾರವತಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನುಳ್ಳವಳು ; ನಿಷ್ಠಾವಂತೆ : ಸುಖಮ ನೆಂತುಂ ಬಯಸುವೆಯಪ್ಪೊಡಾಚಾರವತಿಯಾದಂದಾರುಂ ಪರಿಭವಿಸು ವರುಂ ನರಕದುಃಖಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೩–೧೧ ಚಾವುಂಪು).
[ಸಂ. ಆಚಾರವತೀ]

ಆಚಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡೆನುಡಿಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಆಚಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಆಚಾರಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಆಚಾರವಂತ. ೨. ಆಚಾರಯುಕ್ತವಾದ ಚಾರಿತ್ರ : ಆ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಾಚಾರಶೀಲಸರಃಪದ್ಮಿನಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥಜಿನನಂ ಪೆತ್ತಳ್ ಜಗನ್ನಾಥನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೧೩೬). [ಆಚಾರ + ಶೀಲ]

ಆಚಾರಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಗ್ರಂಥ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೭೯).
[ಆಚಾರ + ಅಂಗ$_1$]

ಆಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಣೆ : "ಆಚಾರಾಧಿ ಕ್ರಮಃ ಕ್ರಿಯಾ –ಈ ೨ ನೆಗಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೯೮).
[ಆಚಾರ + ಅಧಿಕ್ರಮ]

ಆಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು : ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾಚಾರಿಗೀಯದೆ ಮತ್ತುಸೆತೆಯನಿನ್ನಾರಿಗೀವೆನು (ಬಸವು. ೪–೧). ೨. ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಾರರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಕೊನಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೩೫ ; 550) ; ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ II, ೨೧–೫ ; 750).
[ಸಂ. ಆಚಾರಿನ್]

ಆಚಾರಿಗ (ನಾ). = ಆಚಾರಿ ೨ : ಶ್ರೀಮತ್ ಕಮ್ಮಟಚನ್ದ ಆಚಾರಿಗ (ಎಕ. II, ೪೩೦ ; 1000). [ಆಚಾರ + –ಇಗ]

ಆಚಾರಿಯ, ಆಚಾರ್ಜ್ಯ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯ ೧ : ದುರ್ವ್ಯಸನ ಲಂಪಟರಿಗಾಚಾರಿಯರು ಖಳರಿಗೆ ನಿಮ್ನೋಳುಪದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೨) ; ತಪ್ಪದಾಚಾರಿಯನ ನುಡಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೧೨) ; ವಾದಿಗಳಾಚಾರಿಯನಾಗಿ ಹರನೊಳು ಕಾದಿ ಬೂದಿಯನೆಯ್ದಿದೆಯಾ (ಮೋಹತ. ೮–೨೦).
ಆಚಾರ್ಜ್ಯ : ಅಟ್ಟುಮೊಂಗಂ ಕುಡಲಪ್ಪೊಂಗಂ ಒಬ್ಬನೊ ಆಚಾರ್ಜ್ಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೮ ; 885). [< ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯ]

ಆಚಾರ್ಜ್ಯ 'ಆಚಾರಿಯ' ನೋ.

ಆಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷ : ಅಟ್ಟಮೆಚ್ಚ ನಾಳ್ಗಣ್ಣನ್ ಆಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ ಇಱಿದು ಬಸಮಱಿಯದೆ ಬೀೞ್ಪೊರನ್ ತೆಜನ ಮೆಚ್ಚದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೦ ; 885).
[ಆಚಾರ್ಜ್ಯ (<ಆಚಾರಿಯ) + ಪುರುಷ]

ಆಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರು : ಓಲಗಿಸಲಾ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲಕೆ ಮೇಲೆನಿಪ ಗುರುವೊಬ್ಬನಾಭೂಪಾಲಕಂಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜಿನಪ್ರಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಬಸವು. ೫೧–೧). ೨. ಪುರೋಹಿತ. ೩. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮತಪ್ರವರ್ತಕರು ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಉದಾ— ಪೂಜ್ಯಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಮಧ್ವಾ ಚಾರ್ಯ, ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ. ೪. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಕಾರ್ಯಮೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವಪದ ಪರ್ಯಂತಂಬರಮಮೋಘಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹತ್ಸಿದ್ಧಾ ಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೧–೬) ; ತಪದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ವರ್ಯರಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರ್ ನಮಗೀವರಕ್ಕೆ ದಯೆಯಿಂದಾ ಚಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಆಚಾರ್ಯತೆ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಭಿಲ್ಲರಿಗೆ ವಿಪ್ರರಾಚಾ ರ್ಯತೆಯ ಸಮಾಜವೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರಲಾ ಸಮಾಜಾಂಗ ವಾದ ನಾನುಲ್ಲಂಘಿಸಲೆ ? (ಹಚ್ಚರ. ೧೧–೧೭). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯತಾ]

ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ತಾನು ಪಶು ಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ಎಂಬ ಭಾವ: ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಾ, ಉಕ್ತಿನಿಷ್ಠಾ. ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠಾ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಪಶುಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಶಿಷ್ಯನು ಆತ್ಮೀಯನಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದೇ ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೨), [ಆಚಾರ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷ; ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕ: ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷರಂತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆಚಾರ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಆಚಾರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆಚಾರ್ಯರೂ ಶ್ರಾವಕರೂ ಅನುಸರಿಸುವ ಆರು ಕರ್ಮಗಳು: ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬೀ ಆಚಾರ್ಯ ಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಶ್ರಾವಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೮). [ಆಚಾರ್ಯ + ಷಟ್ಕರ್ಮ]

ಆಚಾರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯನ ಪತ್ನಿ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನೀ ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾನೀ]

ಆಚಾರ್ಯಾನಿ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯಾಣಿ (ಕ). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾನೀ]

ಆಚಾರ್ಯಾತಿಶಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಚಾರ್ಯ: ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು ವಿಖ್ಯಾತ ಋತ್ವಿಜನೀತನಾಚಾರ್ಯಾತಿಶಯನೀತನು ಮಹಾ ಪ್ರಿಯನೀತ ನೃಪನೀತ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೫೨). [ಆಚಾರ್ಯ + ಅತಿಶಯ]

ಆಚಾರ್ಯೆ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ ಹೆಂಗಸು; ಉಪದೇಶಕಳು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಕ). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾ]

ಆಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಶೇಖರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಗಾಡಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಹತ್ತು ಭಾರಗಳ ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಆಚಿಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಚಿಭಟ್ಟೋ ಭರದ್ವಾಜಗೋತ್ರಜೋ ಯಾಜುಷುಸುಧೀ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೮-೨೩; 1109). [ಆಚ್ಚಿ$_0$ + ಭಟ್ಟ]

ಆಚಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾರಣದೇವನುಂ ಮುದಯ ನಾಯಕನುಂ ಆಚಿಮಯ್ಯನು (ಕಇ. IV, ೩೪-೨೩; 1109). [ಆಚಿಮ್ಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಆಚಿಯಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ವಧುವೀ ಶ್ರೀ ಆಚಿಯಕ್ಕಂ ಜಗಜ್ಜನಸಂಸ್ತುತ್ಯೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೪೪; 1181). [ಆಚ್ಚಿ$_0$ + ಅಕ್ಕ$_1$]

ಆಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಅವಶ್ಯಕತೆ; ಅಗತ್ಯ; ಸಮಯ; ಕಷ್ಟಕಾಲ; ದರದು: ತಿಗುರಿ ತಿರುಗಿದರೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಆಚು ಕುಂಬಾರನದು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೭); ನಿಮ್ಮ ಧಣಿಯರಿಗೆ ನನ್ನ ಆಚನ್ನಷ್ಟು ತಿಳಿಸಿಹೇಳು (ಜನನಾ. ೫೭); ನಮ್ಮ ಆಚಿನಾಗ ನಿಮ್ಮಹಾಂಗ ನೆರವಿಗೆ ಬರೂಮಂದಿ ಕಡಮಿಾರಿ (ತಿಡುಗು. ೫೧); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಸಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಆಚಿದ್ದವರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಚ್]

ಆಚುಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನುಪಮವೈರಿ ಮಣ್ಡಳಿಕನಾಚುಗಿ ತತ್ಸಹಜಾತರಪ್ಪ ನಾಕನೃಪ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪-೧೯; 1178). [?]

ಆಚುಪೇಚು (ನಾ). ತೊಡಕು; ತೊಂದರೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ನಿಮಗೆ ವ್ಯವಹಾರದ ಆಚುಪೇಚು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಎತ್ತಿಕೈ. ೭೬). [ಆಚು + ಪೇಚು]

ಆಚೆ (ಅ). ೧. ಅತ್ತಕಡೆ; ಆಕಡೆ: ಆ ಪುರದ ತೆಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಧರೆಯವರು ಹೋಗಿ ಆಚೆಯ ಧರೆಯ ಬೆವಹಾರವ ತಂದು (ಪೋಳಪಾ. ೪೮); ನೆರೆದ ದೈವದ ಹಿಂದಸಿರದೆಯಾಚೆಗೆ ನೂಂಕಿ (ಸಾಸಂಜ. ೨-೨೧೧); ತೆಗೆದು ದಾಚೆಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೭); ವಾದ್ಯಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಲಳಿ ಮಸಗಿತಾಚೆಯಲರಸು ಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೨); ಹೋಗಿಬಾರ್ಯೆ ಎಂದಾಚೆಗೆಳೆದರೂ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಓಗರಕೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೩); ಪಾಡಜೋಲಗಗೊಟ್ಬಾಚೆ ಶಿರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತಿಹನು ನೋಳ್ಪವರಾ (ಭರಜ. ೧-೩೭); ಆಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಾದರೆ ಈಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನಂತರ; ಆಮೇಲೆ: ಆಚೇನಾಡದ ಶುಕ್ರವಾರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭). ೩. ಹೊರಗಡೆ; ಹೊರಗೆ (ದಕ): ಅವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಆಚೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಆಚೀಚೆ = ಆಕಡೆ ಮತ್ತು ಈಕಡೆ: ಕಾವಲುಗಾರರು ಆಚೀಚೆ ಹೋದರೆ ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮಾರ್ಗದ. ೨೩೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಂಚಿ, ಆಪೆ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಟ, ಅಚ್ಚಟು, ಅಚ್ಚೋಟು, ಆಡ = ಅಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಥಳ]

ಆಚೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಈಶ್ವರಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು: ಕೇಶವ ದೇವರು ಆಚೇಶ್ವರ ಗವಜೇಶ್ವರ ಗಂಗೇಶ್ವರ ಚಿತ್ರೇಶ್ವರ ತೆಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೦-೫೨; 1249). [ಆಚ್ಚ$_2$ + ಈಶ್ವರ]

ಆಚ್ಛನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಿದ: ಸಾಂದ್ರಭಸ್ಮಾಚ್ಛನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲಧರಾವಲ್ಲಭಂ ಮಗನನಪ್ಪಲ್ಕೆಳಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೩). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆಮಾಡುವುದು: ಆದಿತ್ಯನು . . . ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನಮಾಡುತ್ತಾ (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೭೪). ೨. ಹೊದಿಕೆ; ಬಟ್ಟೆ: ಚೇಲಂ . . . ಆಚ್ಛಾದನಂ, ಅಂಬರಂ . . . ಪಟಃ –ಈ ೧೦ ಸೀರೆ” (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೪). ೩. ಗೌಸು; ಚೀಲ; ಒರೆ. ೪. ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ: “ಆಚ್ಛಾದನಂ, ವಲಭಿಃ –ಈ ೨ ಮನೆಯ ಹೊ(ದಿ)ದಕೆ” (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದಿತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಿದ: ಆಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಆಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೧೨೬); ಮೇಘಾಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರುಣಚ್ಛಾಯೆಯೆಂತು? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೫೮); ಬೆಟ್ಟಗಳು ಗಿಡಗಂಟೆ ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದು . . . ಒಪ್ಪುವುವು (ಹೇಮಂತ. ೧). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಹೊದಿಸು; ಮರೆಮಾಡು: ಸಲೆ ಮಾಯಾಮೋಹವಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ನೆಜೆಧೃತಿಗೆಟ್ಟಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೩); ಉಗುರಿಂದಂಟ ಬೆರಂಟಿಯಂಜನಮುದಕ್ಕುಂ ಚೌಕಮುಂ ಕೀಜುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಳಪಟಮುಕ್ಕುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೭೬). [ಆಚ್ಛಾದನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಚ್ಛಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉಪಪಾದ ಭವನತಳ್ಪದೊಳುಪಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದ್ಯತಳದೊಳನವದ್ಯದೊಳಗ್ಲಪಿತನಿರೆ ಪಾಸಿನೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩). (ನಾ). ೨. ಹೊದಿಕೆ; ಉಡಿಗೆ: ಚಾಮರೋದ್ದಾಮ ಚೀನಾಂಬರಾಚ್ಛಾದ್ಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಅಳವಟ್ಟು ಮದನ ಮಂಗಳಾಗಾರದ್ವಾರ ಮಕರತೋರಣದಂತಿರ್ದ ನವಿಲುಯ್ಯಲ ಕೆಲಕ್ಕೆವಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೫ ವ). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ : ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ಗದಕಂಠೆ ವಾಮಕರಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿನಖಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತಾಚ್ಛಾದ್ಯಮಾನ ಸ್ತನಾಂಶುಕೆಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛುರಿತ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿದ ; ಸೇರಿಸಿದ. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರಿದ. ೩. ಹೊದಿಸಿದ ; ಮುಚ್ಚಿದ (ನಾ). ೪. ಕೈಯುಗುರುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಜ್ಜಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು. ೫. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು ; ಒರಟು ನಗು. ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ ಪರ್ಯಸ್ತ . . . ಆಲೀಢ ಆಚ್ಛುರಿತ . . . ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೬ ವ) ; ವಿಲಸಿತ ನೂಪುರ ಭ್ರಮರ. . .ಅಗ್ಗದ ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ಸಲೆ ಪೆಸರಾದುವಾಚ್ಛುರಿತಮೆಂದೆನುತಂ ನೆಗಳ್ದಂಗಹಾರಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೩೦). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛುರಿತಕ (ನಾ). = ಆಚ್ಛುರಿತ ೫. [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಕೊಯ್ದುಹಾಕುವುದು. 'ನಿರಾಚ್ಛೇದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಆಚ್ಛೇದನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಚ್ಛೋಟನ (ನಾ). ಬೇಟೆ : "ಆಚ್ಛೋಟನಂ, ಮೃಗಯಾ, ಮೃಗವ್ಯಂ, ಪಾಪರ್ಧಿಃ, ಆಖೇಟಕಃ — ಈ ೬ ಬೇಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೧).
[ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೋದನ (ನಾ). = ಆಚ್ಛೋಟನ. [ಸಂ.]

ಆಜ (ಗು). ಆಡುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಆಡಿನ. [ಸಂ.]

ಆಜಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ: ಯೆಮ್ಮಾರ್ಗಳಆಜಂತಿಯಾದ ಮಾರಂಮವೆರ್ಗ್ಗಡೆಯುರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೬–೮ ; 1402). [?]

ಆಜಕ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಗುಂಪು ; ಮೇಕೆಯ ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಆಜಗ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ (?) : ಗಂಡಹೆಂಡಿರಾದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಸೌಹಾರ್ದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದುಃಖಮಯ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಜಗವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ದುಃಖ, ಕೊಟ್ಟರೆ ಕೆಟ್ಟತನದ ದುಃಖ (ಮುಸುಗ. ೧೩೭). [?]

ಆಜನ್ಮ (ಅ). ೧. ಜನನಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ. ೨. ಜನ್ಮವಿರುವವರೆಗೆ; ಜೀವಿತಾವಧಿಯವರೆಗೆ: ಈ ಮಹಾಮಂಗಳವನ್ನು ನೀನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆಯಾದರೆ ನಾನು ಆಜನ್ಮದುಃಖಿಯಾದೇನು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೩). [ಸಂ. ಆಜನ್ಮಂ]

ಆಜಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಬರಾ ಆಜಮ್ಮರಸ ಗೌತಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೦ ; 890). [ಆಜಮ್ಮ$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಆಜವಂಜವ (ನಾ). ಸಂಸಾರ ; ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಪರಂಪರೆ : ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೊಳಾತ್ಮೀಯ ಧರಾಭಾರಮಂ ನಿಱಿಸಿ . . . ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷೈಕ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪–೭೭ ವ) ; ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷೆಯ ಮಱೆವೊಕ್ಕಂ ಬೇಗಮಾಜವಂಜವಭಯದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮). [ಸಂ.]

ಆಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಆಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ಸಂತತವಾಗಿ : ಕರಿತುರಗರಥಪದಾತಿಯ ಚರಣಾಸಂಘಾತಜಾತರಜಮಾಜಸ್ರಂನೆರೆದಂಬರಕೊಗೆಯಲ್ ಬಳಭರದಿಂ ಥರೆಯೆಟ್ಟುಪಾಱುವಂತಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೮). [< ಸಂ. ಆಜಸ್ರಂ]

ಆಜಾನುಬಾಹು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿ ನಿಂತು ನೀಡಿದರೆ ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳು ; ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು : ಸ್ಥೂಲೋನ್ನತಾಜಾನುಬಾಹು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೨–೨೫) ; ರಂಗ ನಿನ್ನಾಜಾನುಬಾಹು ಬೆರಳುನಖಮಂಗಂಡವರು ಮಱುಹುಟ್ಟ ಮುಂಗುಱುಹಱಿಯರು (ಶತಸಾಂ. ೩–೧೩) ; ತಮ್ಮ ಆಜಾನುಬಾಹುಗಳಿಂದ . . . ಮಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫). ೨. ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳುಳ್ಳವನು : ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಗೂಳಿಯಂತಿದ್ದರು ; ಆಜಾನುಬಾಹುಗಳು ; ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳವರು (ಪಚಭಾ. ೫೮). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಮನುಷ್ಯ.
[ಸಂ. (ಆಜಾನು + ಬಾಹು$_2$)]

ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿತ (ಗು). ಮಂಡಿಯವರೆಗೂ ನೀಡಿದ,—ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ,—ನೇತುಬಿದ್ದಿರುವ : ನನ್ನ ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿತ ಕೇಶರಾಶಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ಪುನಃಪುನಃ ಆವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮೈಗೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಸಂ. (ಆಜಾನು + ವಿಲಂಬಿತ)]

ಆಜಾನುವಿಳಂಬಿ (ನಾ). ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ನೀಳವಾದದ್ದು : ಬಾಹುಗಳಾಜಾನುವಿಳಂಬಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೭೪).
[ಸಂ. ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿನ್]

ಆಜಾನೇಯ (ಗು). ೧. (ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ) ಒಳ್ಳೆಯ ತಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ : ಆಜಾನೇಯಾಶ್ವೋತ್ಕರಂ ಬಾಚಿತ್ತಿಯೊಮಣಿನಿಚಯಂ ಬಾಚಿತ್ತಿಯೋ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೦) ; ಆಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜ ಭೂಮಿಜಂಗಳಪ್ಪ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ : ರಾಜನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಅಲಂಕೃತರಾದ ನಾರಿಯರನ್ನೂ ಆಜಾನೇಯಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಸೊಗಸಾದ ರಥವನ್ನೂ (ಶೀರ್ಷಕ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಆಜಾರಿ (ನಾ). ರೋಗ : ಇದಲ್ಲದೆ ದಂಡಿನಲ್ಲೂ ಕಾಯಿಲೆ ಆಜಾರಿ ಆದಂಥಾ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಯಾಟೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೭). [←ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಆಜಾರೀ = ರೋಗಿ]

ಆಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ ; ಕದನ : ನಿನ್ನನುೞುಗಿಸಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೩) ; ವೀರನೆಂದಱಿದುದಿಲ್ಲೇಕಾಕಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂದನಿತುಂ ರಾಜಸಮಾಜಮಾಜಿಗೞಿದೆಯ್ತಂದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೪೮). ೨. ಯುದ್ಧರಂಗ : ಈ ಮಾಳ್ಕೆಯಿನಾಜಿಯೊಳೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ . . . ಜುದ್ಧಂ ಪೆರ್ಚಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೧೨). ೩. ಪಣಕಟ್ಟಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಓಡುವುದು ; ಓಟದ ಜೂಜು. ೪. ಬೈಗಳು. [ಸಂ.]

ಆಜಿ$_2$ (ನಾ). ಅಜ್ಜಿ : ಪ್ರಿಯಂವದೆ ಅಜ್ಜಿಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಶಕುಂತಲೆಗೆ, ". . . ನೀನು ಬರುವವರೆಗೆ ಮುದುಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಆಜಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ಹುಡುಗಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರು," ಎಂದಳು. ಅನಸೂಯೆ "ಆಜಿಯನ್ನು ಮುದುಕಿಯೆಂತ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು . . ." ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೧೭). [←ಹಿಂ. ಆಜೀ]

-ಆಜಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಪ್ರೀತಿ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಅಕಾರಾಂತ ಪದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ : ಕುಸುಮವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಮಧುವ್ರತ ಹೋಹಂತೆ ಕುಸುಮಾಜಿಯರಮನೆಗಾಗಿ (ಭರಚ. ೯–೨೮) ; ಕ್ಷೇಮವೆ ಭಾವಾಜಿ ಮತ್ತು ನಿಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಹೇಳು ಭಾವಾಜಿ (ಭರಚ. ೯–೩೭) ; ಎಲ್ಲರೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಕ್ಕಾಜಿ ತಾನೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩೨). [?]

ಆಜಿಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧಜಯ : ಆಜಿಜಯೋಪಾರಸಾರಸುತನಿಲ್ಲದೆ . . . ಶಿವನ್ನೈಜೋನ್ನತ ಭಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಗೆಂತೆನುತಿರ್ದಂ (ಹಮ್ನಿರ. ೨–೨). [ಆಜಿ$_1$ + ಜಯ]

ಆಜಿರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ ; ರಣರಂಗ : ಭವದೂರುಯುಗಂಗಳ ನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಗಿಜಿಗಿಜಿಮಾಡಲೆಂದವನ ಪೂಣ್ದುದು ನಿಕ್ಕುವಮಾಗ ದಿರ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨); ವಾಹಕರಟ್ಟೆಯುಂ ತುರಗದಟ್ಟೆಯುಮಾ ಡಿದುವಾಜಿರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೫). [ಆಜಿ$_1$ + ರಂಗ]

ಆಜಿರಖೊಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಜಿರಖೊಲ್ಲಾನುಗತ (ಎಇ. III, ೨೧೦–೧೮ ; 1143). 'ಆಜಿರಗೋಳ' ಪರಾ. [ಆಜಿರ$_0$ + ಖೊಲ್ಲ ?]

ಆಜಿರಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಜಗೆಲೆ ಜಟ್ಟಹಳ್ಳಿ ನೆಗಟ್ಟಾಜಿರಗೋಳಮೆನಿಪ್ಪಗುರ್ವುವೆತ್ತಜಿಕೆಯ ಬೇಡವಟ್ಟುಗಳ ಬೂತುಗ ಬೀರುಗಗೋಯೆಯರ್ಕಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೨). 'ಆಜಿರಖೊಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಆಜಿರ$_0$ + ಗೋಳ ?]

ಆಜಿಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಚಳಿಯಿ ಸಲಮುರಾಚಲಮಂ . . . ದಿನಕೃನ್ಮಂಡಳಮುಸಿಳೆಗಿಱಿಪಲೆಂದಾಜಿಲಂಪಟಂ ದೆಸೆಗೆ ಮುಸಗಿದಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೩೩). [ಆಜಿ$_1$ + ಲಂಪಟ]

ಆಜಿಶ್ರಾಂತ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಆಯಾಸಗೊಂಡವನು : ಆಜಿಶ್ರಾಂತನಂ ಯಶೋಧನನಿಜಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೧). [ಆಜಿ$_1$ + ಶ್ರಾಂತ]

ಆಜೀವ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೀವಿಕೆ; ವೃತ್ತಿ ; ಜೀವನೋಪಾಯ : "ಜೀವನಂ, ವೃತ್ತಿಃ, ಆಜೀವಃ, ವಾರ್ತಾ—ಈ ೪ ಬಾಚಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಸಾಧು; ಶ್ರವಣ : "ನಗ್ನಾಟಃ, . . . ಆಜೀವಃ, ಮಲಧಾರೀ, ನಿರ್ಗ್ರಂಥಃ, ಸಾಧುಃ—ಈ ೧೦ ಸವಣನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೮೯). [ಸಂ.]

ಆಜೀವ$_2$ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ ; ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ : ಆಜೀವವೂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು (ಪ್ರೈಮುಹ. ೧೨೭) ; ಆಜೀವವೂ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಸ್ನೇಹಬಾಂಧವ್ಯಗಳು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೦). [ಸಂ. ಆಜೀವಂ]

ಆಜೀವಕ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಭಿಕ್ಷುಕ. ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವ ಪರಿವ್ರಾಜಕ : ಆಜೀವಕನೆಂದರೆ ಬೆತ್ತಲೆಪರಿವ್ರಾಜಕ ಎಂದು ಬುದ್ಧಘೋಷನು 'ಮನೋ ರಥಪೂರಣಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ತೀರ್ಥಕ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಆಜೀವಪರ್ಯಂತ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ : ಆಜೀವಪರ್ಯಂತ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರುವುದಾಗಿ ನಾನು ಈ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ (ಪುನರು. ೩೧೫). [ಆಜೀವ$_2$ + ಪರ್ಯಂತ]

ಆಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ನಡೆಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತ : ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಅಥವಾ ಆಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವಿದೆ (ಬಂಕಿಮು. ೨೮೩). [ಆಜೀವ$_2$ + ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ]

ಆಜೀವಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವವನು: ಅವರು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜೀವಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆಜೀವ$_2$ + ಸದಸ್ಯ]

ಆಜೀವಸದಸ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜೀವ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಹಣ ಒಂದುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಆಜೀವ$_2$ + ಸದಸ್ಯತ್ವ]

ಆಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ಜೀವನೋಪಾಯ ; ವೃತ್ತಿ ; ಉದ್ಯೋಗ : ವೃತ್ತಿ ಗಳ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ, ಆಜೀವಿಕಾಗಳ ಅಥವಾ ನೌಕರಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ . . . ಅಮಾನ್ಯವಾಗತಕ್ಕದಲ್ಲ (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಆಜೀವಿಕಾ]

ಆಜುಬಾಜು, ಆಜೂಬಾಜು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆ ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ : ಡೋಲಿಲ್ಲದೆ, ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆಜುಬಾಜು ಮನೆಯವರು ಎಚ್ಚರವಾಗದೆ, ಎಂಥ ಮೆರವಣಿಗೆಯೆಂದು ಅವರನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಆಡ್ವಾನ್ಸನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೦) ; ಆಜುಬಾಜಿನ ಮನೆಗಳ ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮದುಮಗನನ್ನು ನೋಡುವ ಆತುರದಿಂದ . . . ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಮೂರುವಾ. ೨೧೬). **ಆಜೂಬಾಜು** : ಆಜೂಬಾಜು ಇರು ವಂಥ ಭೂಮಿ (ಮಹಾಪಂ. II, ೬೦) ; ಪೋಲೀಸಿನವರ ವಾಸನೆ ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ ಆಜೂಬಾಜಿನಲ್ಲಿ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೬೫). [← ಮರಾ. ಆಜೂಬಾಜೂ]

ಆಜೂಜುವಾರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಣೆ ; ದೈನ್ಯವರ್ತನೆ : ನಮ್ಮಂಥ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ . . . ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಸಿಫಾರಸು, ಸರಬರಾಯಿ, ಆಜೂಜುವಾರಿ ಆಗಬೇಕು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೨) ; ಇವರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಮಂತ್ರಿ ವರ್ಯ, ಗುರುವರ್ಯರ ಆಜೂಜುವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮರ್ಯಾದೆ. ೧೩೭). [?]

ಆಜೂಬಾಜು 'ಆಜುಬಾಜು' ನೋ.

ಆಜ್ಞಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು : ಪಿರಿದುಂ ಕೊರ್ಪೆಯೊ ಕಾದಂಬರಿಗೇಂ ಪೋದಪ್ಪೆ ಮುಂದೆ ಪೇೞಿನಲಾಜ್ಞಾಕ್ಷರಮನೆ ಬೆಸಗೊ [ಳ್ವೆಂ] ದೇವರೆನ್ನನಿಂತೇಕೆ ಮಗುೞಿ ಬೆಸಗೊಂಡಪಿರಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೯೪). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಅಕ್ಷರ)]

ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಷಟ್ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಒಂದು ಚಕ್ರ : ಭ್ರೂಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರ, ಮನವೆಂಬ ಮಹಾಭೂತ, ತಮಂಥಾ ಕಾರ ದ್ವಿದಳಪದ್ಮ (ಅವಚಂ. ೪೪–೧೮೮). ೨. ಭೂಮಂಡಲ ಭಾಗ. ೩. ಆಜ್ಞೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಚಕ್ರ)]

ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯ ಬೇಕೆಂದು ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡುವ ವ್ರತ, —ದೀಕ್ಷೆ : ಶ್ರೀಗುರು ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವದೇ ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ ಎನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧೪) ; ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರವರ್ತಿಸ ಬೇಡವೆಂದುಪದೇಶಿಸುವುದೇ ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷಾ (ಆಜ್ಞಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಆಜ್ಞಾಧರ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ವನಿತೆ ಅನು ಕೂಲಿನಿಯೇ? ಮಗನು ಆಜ್ಞಾಧರನೆ? (ಕಎಪು. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆಯು ವವನು ; ವಿಧೇಯ : ತಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ ಸೇವಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೫ ಕ). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಿ (ನಾ). = ಆಜ್ಞಾಧರ : ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದೂ ಅವರ ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ? (ಬೆತಂಬಾ. ೨೨). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಧಾರಿನ್]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು : ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರೆ, ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿಯಾದ ಈಕೆಯನ್ನು ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ ದಿಂದ ಮದುವೆಯಾದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩–೧೪). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣೀ]

ಆಜ್ಞಾನಿಧಿ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವನು : ಬಹುಶ್ರುತನಾಜ್ಞಾನಿಧಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸದೃಶಂ... ಶ್ರೀಭೂಮಿದೇವೋತ್ತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೪). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ನಿಧಿ)]

ಆಜ್ಞಾನುರೂಪ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದು ; ಆಜ್ಞೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದು : ಈ ಪವನತನಯನಂ ಕಳುಹೆಂದು ನಯದೊಳಾ ತಾಪಸೋತ್ತಮನೊಡಂಬಡಿಸಿ ನುಡಿವಾಜ್ಞಾನುರೂಪದಿಂದರಸನಿತ್ತಂ... ಅನುಮತಿಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೪).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಅನುರೂಪ)]

ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು ; ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು : ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾದ ಸೇವಕರು (ಕವಿಕ. ೫೩). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿನ್]

ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ (ನಾ). ಶಾಸನಮಾಡಿ ಹೊರಡಿಸುವ ಪತ್ರ ; ಅಪ್ಪಣೆ ಚೀಟಿ : ರಾಜನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ "ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ"ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕಶಾಅ. ೪೫) ; ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಕಾಫಿ ಮುಗಿಸಿದನಂತರ ಆಜ್ಞಾಪತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ (ಪುನರು. ೨೦). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಪತ್ರ)]

ಆಜ್ಞಾಪನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡುವುದು ; ಆಜ್ಞೆಮಾಡುವುದು : ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿನೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲು (ಬಸವು. ೧೯–೩೦).
[ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಟನೆ : ಸಮುದಿತನಿಪಾಘಪತಂಗಪ್ರತಾಪಕ್ಕಂ ಪಿಂಡೀಭೂತ ದಂಡಧರಾಜ್ಞಾ ಪರಿಸ್ಫುರಣೆಗಂ ... ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ३–೪೯ ವ).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣ (ಆಜ್ಞಾ + ಪರಿಸ್ಫುರಣ)]

ಆಜ್ಞಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು : ನಿಶ್ಚಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನಿಜಸಮಾಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆಂದಭವನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿ ನಿರಾಕಾರಮಂ ತಳೆದನಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಚೆಬವು. ೧೭–೪) ; ವಿಭೀಷಣನು ... ಕೊಲೆಗಡುಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದಶರಥರೀರ್ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ಸಾಹಿಸ. ೮೬). ೨. (ದೊಡ್ಡವರು ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ) ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಗುಣಚರಿತ್ರೋದ್ದಾಮತೆಯ ನಾಜ್ಞಾಪಿಸೆಂದು ಸುಧಾಮರೀಚಿಧರಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ಗಿರಿಜಾತೆ (ತೊರರಾ. ೧–೨–೧೦) ; ಕೋಪವುಂಟಾದೊಡಾಜ್ಞಾಪಿಸು ಕಮನೀಯರೂಪ ನೀ ಕಣ್ದೆರೆದಿದೆನ್ನ ಆಪಾದಮಸ್ತಕಪರ್ಯಂತ ನೋಳ್ಪುದೆಂದೋಪಂಗೆ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೬). [ಆಜ್ಞಾಪನ + -ಇಸು]

ಆಜ್ಞಾಬದ್ಧ (ಗು). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ : ಏನುಮಾಡುವುದು? ತಾನು ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XLIV ಪೀ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಬದ್ಧ)]

ಆಜ್ಞಾಭಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರುವುದು : ಆಜ್ಞಾಭಂಗದಪರಾಧಿಯ ನುಡಿಗೇಳದೆ ಶೂಲಿ ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೪–೧೧೧).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಭಂಗ)]

ಆಜ್ಞಾಲಂಘನ (ನಾ). = ಆಜ್ಞಾಭಂಗ : ಲಂಘಿಸಿದೆಂ ನಿಮ್ಮಯ ಮಾತನೊರ್ಮೆಗಮಿದಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂ (ಗದಾಯು. ೬–೫) ; ಆ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಪೋಗದಿರೆಂದರಸನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂಗೆಯ್ದುದಲ್ಲದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೩ ವ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಲಂಘನ)]

ಆಜ್ಞಾವಚನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು : ಈ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಯ ಆಜ್ಞಾವಚನಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ (ಕಗವಿ. ೧೨೧ ಉರಾಕ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಚನ)]

ಆಜ್ಞಾವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಆಗಮಗಳ ಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆಮಾಡುವುದು : "ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅರ್ಥವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಆಜ್ಞಾವಿಚಯವು" (ಜೈನಪ. ೮೯) ; ಭಟಾರರಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಂಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫೪–೯) ; ಯಥಾಗಮಾರ್ಥದ್ರವ್ಯಂಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂದಜ್ಞಾವಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೮ ವ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಿಚಯ)]

ಆಜ್ಞಾವಿಧೇಯ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು : ವಿಜಯಾರ್ಧಕುಮಾರಂ ಸಾರವಸ್ತುಗಳನೋಲಗಿಸಿ ತನಗಾಜ್ಞಾವಿಧೇಯನಾಗಿ ಪೋದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೧೮ ವ).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಿಧೇಯ)]

ಆಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪನ್ನೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಬಂದವಳು : ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ ಲೋಕತ್ರಯಜನನಿ ಮದಾಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪನ್ನೆ (ಜಗವಿ. ೨–೫೮).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪನ್ನಾ (ಆಜ್ಞಾ + ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ)]

ಆಜ್ಞಾಹಸ್ತ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವ ಕೈ : ಕರುಣರಸದಲಿ ನನೆದು ನಗೆಯಂಕುರಿಸಲಾಜ್ಞಾಹಸ್ತದಲಿ ಶಂಕರನ ಹೂಂಕರಣೆಯಲಿ ತಳಿತುರಿ ತಗ್ಗಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೬). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಹಸ್ತ)]

ಆಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ; ನಿರ್ದೇಶ ; ನಿರೂಪ : ಅತಿಧಾರ್ಮಿಕಮಾಯ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೃಪಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಪ ರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮುನಿಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯೊಳೀಂ ಸುರೇಶ್ವರಂ ಕೇವಳಮೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೯ ; 1082) ; ಅನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಂದು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೬೦) ; ನಡೆವೆನಿದೊ ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪–೩೬೨). ೨. ಅವಕಾಶ ; ಅನುಮತಿ. ೩. ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಪು ; ವಿಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾ]

ಆಜ್ಞೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು : ತಂದೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೆನ್ನುವಂತೆ... ಆಜ್ಞೆಗೈವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೪೪). [ಆಜ್ಞೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಜ್ಞೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ (ದಕ. ಕಿ).
[ಆಜ್ಞೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಜ್ಞೆನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ತೀರ್ಪು ; ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ನಿರ್ಣಯ (ಕಿ). [ಆಜ್ಞೆ + ನಿರ್ಣಯ]

ಆಜ್ಞೆಪಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆ (ಕಿ). [ಆಜ್ಞೆ + ಪಾಲಿಸು]

ಆಜ್ಞೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞಾಪಿಸು. ೨. ಶಿಕ್ಷೆವಿಧಿಸು (ದಕ. ಕಿ).
[ಆಜ್ಞೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಜ್ಞೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆ ; ನಿಯಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಮುಂಬಯು. ೫–೨೭೮ ಕಿ).
[ಆಜ್ಞೆ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಆಜ್ಯಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಆಜ್ಯ (ನಾ). ತುಪ್ಪ : ಅಜೀರ್ಣಭಯದಿಂ ಪ್ರಾಜ್ಯಾಜ್ಯಮೇಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೫) ; ನೀರಡಸಿರ್ದಹೊತ್ತಾಜ್ಯ ದೊರಕಿ ಫಲವೇನು (ಹಚಕಾ. ೭–೮). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಯಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿ : ಸತ್ಕರಿಸಲು ತತ್ಕೋಮಲೆಯ ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂಬೊಯ್ದಗ್ಗಿಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [ಆಜ್ಯ + ಪೊಯ್$_3$]

ಆಜ್ಯಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು, —ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಪ್ರಸೂತಾಜ್ಯಗಟ್ಟಗಳೊಳು ಪೆಜು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೮).
[ಆಜ್ಯ + ಗಟ್ಟ]

ಆಜ್ಯದೀಪ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಉರಿಸುವ ದೀಪ; ತುಪ್ಪದ ದೀಪ : ಮಂತ್ರಪೂತ ಆಜ್ಯದೀಪದಾರತಿಯನು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡು (ಪೂಂದಳಿ. ೫೪).
[ಆಜ್ಯ + ದೀಪ]

ಆಜ್ಯಧಾರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆ; ಒಂದೇ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ತುಪ್ಪ : ಅನಿತು ಶರವನು ನುಂಗಿ ಮುಗುಳೆಚ್ಚನಿತನೊಳುಕೊಳುತಾಜ್ಯ ಧಾರೆಗೆ ನನೆದ ಹುತವಹನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ತೀವ್ರ ಫಣಿಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೨೪). [ಆಜ್ಯ + ಧಾರೆ]

ಆಜ್ಯಪ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ದೇವತೆ; ಹವಿರ್ಭುಜ : ಆ ನೃಪಾಲಕಂ . . . ಆಜ್ಯಪವರ್ಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿಪ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಪೊರೆಗೆ ಬಂದಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨೪). ೨. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಪಾತ್ರೆ : ಪರಿಸ್ತರಣಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ವಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ, ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭).
[ಆಜ್ಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಆಜ್ಯಭಾಂಡ (ನಾ). = ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ : ನವರಸಗಾನವನಾಲಿಸಿ ಶಿವಮಣಿ ಕಪಿಲಾಜ್ಯಭಾಂಡಮಂ ತರದಿಂದಂ ಅವನಿಪನೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಳಿಕಂ ತವೆ ಸುಖದಿಂದಿರೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨–೯೬). [ಆಜ್ಯ + ಭಾಂಡ]

ಆಜ್ಯಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). = ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ : ಚಮಸ ದರ್ವೀ ಆಜ್ಯಸ್ಥಾಲೀ ಪ್ರೋಕ್ಷಣಪಾತ್ರ . . . ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರವಿಶೇಷಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫).
[ಆಜ್ಯ + ಸ್ಥಾಲಿ]

ಆಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). (ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ತುಪ್ಪ ಎರೆಯುವುದು; ತುಪ್ಪದ ಅಭಿಷೇಕ : ಬನವಸೆಯ ನಾರಸಿಂಹ್ಯದೇವರಿಗೆ ಆಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೧–೯ ; 1547).
[ಆಜ್ಯ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಆಜ್ಯಾಹುತಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೋಮ; ಅಗ್ನಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು : ಅಗ್ನಿತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಘೃತತಿಳಾಜ್ಯಾಹುತಿಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ) ; ವಿಷಾದವಹ್ನಿಗಾಜ್ಯಾಹುತಿಗಳಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೯೨) ; ಅಗ್ನಿಗಾಜ್ಯಾಹುತಿಯನಿತ್ತದಂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪಡೆಯಲಾಸಿಪ ಗಾಂಪನಾದನಾ ರಾಕ್ಷಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೧–೪೧೪).
[ಆಜ್ಯ + ಆಹುತಿ]

ಆಟ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು; ಕ್ರೀಡೆ; ವಿನೋದ; ವಿಹಾರ : ರೆವಡಿಬದ್ದರಾಟದಾಳೆ ಕೊಮರಸಿಜ್ಜನ ದೇಗುಲದ (ಇಆ. VIII, ೨೪೬–೫೮ ; 732); ಆಟಪಾಟವಿನೋದಂಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮–೧೫) ; ವಿವಿಧ ದೇವಗೃಹದಾಟಪಾಟದಿಂ ಮಜುಗಿ ಬಟ್ಟೆಯರ ನೋಟ್ಟ ನೋಟದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೨) ; ಊಟದಿನಾಟದಿನೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿನಾಜಿಸುವ ತೀಟದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೧) ; ಮಗನ ವಿನೋದಮಂ ಮಗನ ಮುದ್ದುಗಳಂ ಮಗನಾಡುವಾಟಮಂ . . . ನೋಡುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೩) ; ಖೂಳತೆಗೆ ಹೆಜಿಸಾರು ಠಕ್ಕಿನ ಠೌಳಿಯಾಟವೆ ಕದನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೭). ೨. ಕುಣಿತ; ನೃತ್ಯ; ನಾಟಕ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ : ನೀಲಾಂಜನೆ ತನ್ನಾಟಮನೊಜಲ್ದು ನೋಡುವ ನೋಟಕರಂ ತವದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ಮೋಹಿಸಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೩೮) ; ತೋಜ಼ಿ ಸಂಗೀತಕಮಂ . . . ಧರಣೀಭೃನ್ಮುನಿ ಪೋಜಗಾಗುಟಿಃದರ ಕಣ್ಮನಮಂಬಿವನುಗಿವುದಮರಗಣಿಕೆಯರಾಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೩೩); ಕಲಾಪಿಗಳಾಟಮಂ ಮನಂಗೊಳೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಕುಣಿಯಲ್ಕೆಜಿಕಲ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೦); ಆಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷ, ವೇಷಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಭಾಷೆ (ಗಾದೆ) ; ಆಟದವನಿಗೆ ದೀವಟಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು (ಗಾದೆ) ; ಆಟವೂ ಮುಗಿಯಿತು ತಂತಿಯೂ ಹರಿಯಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ : ಪಾಣ್ಬರೊಳ್ ನೆರೆವ ಪಾಣ್ಬೆಯರಾಟಮನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಮನಂದಂದು (ಪಂಚತಂ. ೭೬–೬) ; ಅಂಗಡಿಗಳುಡುಗಿದವು ವೆವಹಾರಂಗಳಾಟಂ ಮಾದವು (ಬಸಪು. ೨೧–೧೬). ೪. ನಟನೆ; ತೋರಿಕೆ : ನೀನು ಯಾಕೆ ಈ ಆಟ ಹೂಡಿದ್ದೀಯಾ ಎಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಆಟಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನಾಲ್ಕಾರು ತೋಳಗಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದರೆ ಎತ್ತು ಕುದುರೆಗಳ ಆಟ ಸಹ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೮) ; ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಆಟ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಚಲನೆ; ಕ್ರಿಯೆ. 'ಅಲುಗಾಟ', 'ಹೊಡೆದಾಟ' ಪರಾ.

ಆಟವಾಡು=ಕ್ರೀಡಿಸು ; ವಿಹರಿಸು ; ವಿನೋದಪಡು : ಕೋಡಗದ ಆಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿ (ಬಸಪು. ೨೯–೭) ; ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮).

[< ಆಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಆಟ್ಟ, ಆಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಆಟ]

ಆಟಂಕ, ಆಟಂಕು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ಮಗಧನನಾಟಂಕಕೋಟಿಕನೆಗೂ . . . ಪಾಳಕರ ತಲೆಗಳಂ ಕಿತ್ತು ಸೆಣ್ಡಾಡಿದ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೭ ; 1050) ; ರಾಕ್ಷಸರಾಟಂಕವಿಲ್ಲದಾ ಮಿತ್ರರ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲಿ ಬಿಂಕದಿಂದಲಿ ನೀನು ಪೊಂಕದಿಂ ಪುರವ ಪೊಕ್ಕೆ (ಹನುಮ. ೩೭). **ಆಟಂಕು** : ಕೌರವಸೇನೆಯನಾಟಂಕುಬಡಿದದಡಿಗಂ ದಡಿಗ (ಎಕ. VIII, ಸಗರ. ೩೫–೨೬ ; 1077). [< ಸಂ. ಆತಂಕ]

ಆಟಂಕಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತಂಕವುಂಟುಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ತಡೆ. (ದಕ. ೬).
[ಆಟಂಕ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಟಂಕು 'ಆಟಂಕ' ನೋ.

ಆಟಂಗುಳಿ, ಆಟಕುಳಿ, ಆಟಗುಳಿ, ಆಟಗೂಳಿ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ : ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ– ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ (ಶಮುದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಆಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಕುಳಿ** : ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉವಾ). **ಆಟಗುಳಿ** : ಮಾತುಕತೆ ನಡತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಆಟಗುಳಿ ಹುಡುಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆಮ. ೭೪೫). **ಆಟಗೂಳಿ** : ನಿನ್ನೆ ಹಸುಳೆ ನಿದ್ದೆ ಇಂದು ಆಟಗೂಳಿ ಹುಡುಗನಾದೆ (ಚಿಂತನ. ೨೧).
[ಆಟ + –ಗುಳಿ$_3$ (< –ಕುಳಿ$_3$)]

ಆಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು; ಓಡು; "ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟನಾಗು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) ; ದಿಗಧೀಶರ್ ತಮ್ಮತಮ್ಮಿರ್ದೆಡೆಯೊಳಗಿಡಡಂಗಿಪ್ಪಿರ್ನಂ ಚೋಳಲಾಳಾದಿಗಳಾಟಂಗೊಂಡು ದುರ್ಗಾಶ್ರಯದೊಳೆ ಸಕಳತ್ರಂ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳುತ್ತಿರ್ಪ್ಪಿರ್ನಂ . . . ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಸೂಜಿಗೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೪೮ ; 1136).
[ಆಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಟೆಂದಲ್ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ (?) : ಬಂದು ಕುಲಾಧಿದೇವತೆ ವಸನ್ತಿಕಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜಮಂ ಕುಭೃನ್ನಂದನನರ್ಚಿಸುತ್ತಮಿರಲುದ್ಘನಖಾಸ್ತ್ರ ನಡುತ್ತುರ್ಪಾಯೆ ಸಿದ್ಧಂ ದಯೆಯಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸೆಳೆಯಿಂ ಪುಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಪೊಯ್ಸಳೆಂದೊಡಾಟೆಂದಲಿನಿತ್ತ ಹೊಯ್ಸಣ ಕುಳಾನ್ವಯರಾದರಿಳಾತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೯–೧೨ ; 1209). [?]

ಆಟೆಂದು 'ಆಟರ್' ಪರಾ.

ಆಟಕ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೯ ೬). ೨. ಆಡುವವನು; ಪಾತ್ರಧಾರಿ: ಆಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಿಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ನೋಟಕರುಮಾಟಕರೆ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೫೪).
[ಆಟ + –ಕ್ಕ$_3$]

ಆಟಕಟ್ಟು, **ಆಟಗಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು; ಬೂಟಾಟಿಕೆ ಮಾಡು: ಆತನು ಸುಮ್ಮನೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಆಟಕಟ್ಟಿ ಹಗರಣ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ). **ಆಟಗಟ್ಟು**: ಹೆಣವನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೊಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಆಟಗಟ್ಟಿದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ದಹನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ದುಸಾರ. ೩೫). [ಆಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಟಕಪಟ (ನಾ). ನಟನೆಯ ಮೋಸಗಾರ; ಸೋಗಿನ ವಂಚಕ; ಧೂರ್ತ; ಕೇಡಿಗ: ಕುಟಿಲನುಂ ವಂಚಕನುಮಾಟಕಪಟಿಗೆ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಭಾಗಕೆ ದಿಟಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಲಿಂಗಸಂಗದ ಮೊದಲ ಸೌಭಾಗ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೯–೧೮). [ಆಟ + ಕಪಟ]

ಆಟಕಾರ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಕಾರ್ತಿ, **ಆಟಗಾತಿ**, **ಆಟಗಾರ್ತಿ** (ನಾ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆಡುವವಳು; ನಟಿ. ೨. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು. **ಆಟಗಾತಿ**: ೨. ಸಿಂಹಳದ ನಂ. ೧ ಆಟಗಾತಿ . . . ಸೋಲಿಸಿದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧೦–೨–೬೫ ; ೩–೧); ನಗೆಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬಗೆಕಾರ್ತಿ, ಆಟಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟಕಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಗಾರ್ತಿ**: ೨. ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆಗಾರ್ತಿ, ಗೆಲ್ಲಗಾರ್ತಿ, ಆಟಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟಗಾಱ + –ತಿ$_1$]

ಆಟಕಾಱ, **ಆಟಕಾರ**, **ಆಟಗಾರ**, **ಆಟಗಾಱ** (ನಾ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆಡುವವನು: ಪೆಱರ ನುಡಿ ಪೆಱರ ಮಾರ್ಗಂ ಪೆಱರರ್ಥಂ ಪೆಱರ ದೇಸಿ ಪೆಱರೋಜೆಯೆನಲ್ ಪೆಱರ ಬೞಿಸಂದು ತನ್ನಂ ಮೆಱೆವಂ ಕವಿಯಲ್ಲ ವಾಟಕಾಱರ ಜೋಹಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೨); ನುಡಿಕಾಱಂ, ಆಟಕಾಱಂ, ಮೋಸಕಾಱಂ, ಮುಂಡುಕಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೩ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಕಾರ**: ೨. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವವನು; ನಟ: ಅಯಂ – ಈ, ಜೀವಃ – ಜೀವಂ, ಅಭಿನವಃ – ಅಪೂರ್ವಮಪ್ಪ, ನಟವತ್ – ಆಟಕಾರನಂತೆ, ಭ್ರಮತಿ – ತೊಳಲುಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೭ ಅಡಿಟ). **ಆಟಗಾರ**: ೧. ನೀನು ಹೀಗೆ ಆಡಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮುಂದೆ ನೀನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಆಟಗಾರನಾಗಬಹುದು (ಶಾಲೆಮ. ೭೨). ೩. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು; ಸೋಗುಹಾಕಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಟಗಾರ, ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಟಗಾಱ**: ೧. ಆಟಗಾಱಂ, ಗೆಲ್ಲಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟ + –ಕಾಱ]

ಆಟಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಿಕೆ; ನಟನೆ: ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟಕಾಱ + –ಇಕೆ]

ಆಟಕುಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟಕೂಟ (ನಾ). ೧. ನರ್ತನಗೋಷ್ಠಿ: ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನದಾನ ಪಾತ್ರ ಪಾವುಳ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕಮಾಟಕೂಟಕ್ಕವಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕುಕ್ಕನೂರ್ ಮೂವತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ಎಇ. XIII, ೪೮–೭೦ ; 1112). ೨. ಕ್ರೀಡಾಕೂಟ: ಗೆಳೆಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಆಟಕೂಟದಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತ ಕಡಮೆ ವರ್ಗದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೋಲು. ೫).
[ಆಟ + ಕೂಟ]

ಆಟಕೋಟಲೆ (ನಾ). (ಸೃಷ್ಟಿ) ಲೀಲಾರೂಪದ ಶ್ರಮ,—ಆಯಾಸ (?): ಕೂಟದಿಂದ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವಡೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಟಕೋಟಲೆಯೇಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಆಟದಿಂದ ನಡೆವಡೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭೂತಹಿತವೇಕಯ್ಯಾ ಘಾತಕದಿಂದ ಕೊಲುವರೆ ರುದ್ರನ ಆಸುರವೇತಕ್ಕೆ (ಮನುಗುಂ. ೧೭); ಆಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲದೊಳಗಣ ಆಟಕೋಟಲೆ ಆಡಗದೆ . . . ಮಾಟಕೂಟ ಜಪಕೋಟಲೆಯಿಂದ ನಟಿಸಿ (ಪಚಸಂ. ೩೧೩–೭೧).
[ಆಟ + ಕೋಟಲೆ]

ಆಟಗಟ್ಟು 'ಆಟಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಆಟಗಾತಿ 'ಆಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಆಟಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ (೬). ೨. ಆಟದ ಕಾಯಿಯ ಹಾಗೆ ಇತರರು ನಡೆಸಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು (೬). [ಆಟ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಆಟಗಾರ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಗಾರಿ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲೆ (ಉಕ. ೬) [ಆಟಗಾರ (< ಆಟಕಾಱ) + –ಇ$_3$]

ಆಟಗಾರ್ತಿ 'ಆಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಆಟಗಾಱ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಗೀತಿ 'ಆಟಗೀತೆ' ನೋ.

ಆಟಗೀತೆ, **ಆಟಗೀತಿ** (ನಾ). [ಛಂದ] ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಮತ್ತು ಎರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು, ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು ಬರುವ ಒಂದು ಹಾಡು; ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡು: ಆಟಗೀತೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫೨). **ಆಟಗೀತಿ**: ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಗೀತಿ—ಆಟಗೀತಿ, ತೇಟಗೀತಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫೧).
[ಆಟ + ಗೀತೆ]

ಆಟಗುಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತೆ: ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆಟಗುಳಿತನದಿಂದ ಇಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ (ಗೋಯಾತ್ರೆ. ೧೩). [ಆಟಗುಳಿ (< ಆಟಂಗುಳಿ) + –ತನ]

ಆಟಗೂಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಟತಾಳದ ವರ್ಣಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೯೭). [< ಅಟ್ಟತಾಳ]

ಆಟನಾಣಿ 'ಆಟಲಾಣಿ' ನೋ.

ಆಟಪಾಟ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು ಮತ್ತು ಹಾಡುವುದು; ವಿಹಾರ; ವಿನೋದ: ಮನದೊಳಲಂಪು ಪೊಣ್ಮೆ ನುಡಿದುಂ ನಡೆನೋಡಿಯುಮಾಟಪಾಟಮುಂ ಬಿನದಮುಮಾರುಮಂ ಮಱೆಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೪); ಅರಮನೆಗಳೊಳಂ ಆಟಪಾಟದೆಡೆಗಳೊಳಂ ಪರಿಚಯದಿಂ ಗೊಟ್ಟಿಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಬಂಹರಿ. ೩–೩೧ ವ); ತಿಂಡಿ ತೀರ್ಥ ಆಟಪಾಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೨). ೨. ಆಟ ಮತ್ತು ಹಾಡು: ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ: ಆಟಪಾಟಕೂಟಂಗಳ ಕೇಳಿಗೆಯ್ಬಿಸದು ಪೊಱ್ತು (ಶಮದ. ಸ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಆಟ + ಪಾಟ$_1$]

ಆಟಮಾಟ (ನಾ). ಆಟ ಮತ್ತು ಚೇಷ್ಟೆ: ತನ್ನಾಟಮಾಟಂಗಳಿಂ ನಗೆಯಿಪ್ಪಂ ಪೆಳವರ್ಕಳಂ ಕುಣಿಯಿಪಂ, ಮೂಕರ್ಗಳಿಂ ಪಾಡಿಪಂ . . . ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಸಂಸಪ. ೩೭–೧). [ಆಟ + ಮಾಟ$_1$]

ಆಟರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆಟಂದು (ಭೂತಕೃ), ಆಟರ್ಪರ್ (ಭವಿಕೃ): ಪಳಯಾಜಕೊಳ್ ದೇವನಾಟಂದಿಜಂದು ಮಡಿಸಿದೊಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೩೬; 937); ಲೋಭಮಕರಾನೀಕಂಗಳಾಟಂದು ನುಣ್ಣಗೆ ನುಂಗುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೬-೬೦); ನಲಿನಲಿದಾಟಂದು ಕೊಂದಪಂ ಯಮರಾಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೬); ರಣಾರಂಭಿಗೆ ಕಾಳಚಕ್ರಮುಜದಾಟರ್ಪ್ಪಂಗಗುರ್ಬ್ಬಿಪ್ಪ ದಳ್ಳುರಿ ಮಾರ್ಕ್ಕೊಳ್ವ ಭಟಂಗೆ ತಾಂ ಬಜಸಿದಿಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೪೩; 1047); ಸಂತತಂ ತಾನೆ ಕೊರ್ತಪ್ಪಿದಳಾಟಂದಕ್ಷಯ ಶ್ರೀಯೆನೆ ಸೊಬಗರವಾರ್ ನಿನ್ನವೊಲ್ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೬೫). ೨. ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು: ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರಪ್ರಮುಖಮ[ರ]ನಿಜದಾಟಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೮೯-೨೪; 1042); ದುಷ್ಕೃತಮೆಂಬಜವಗೆ ಬಿಡದವನಂ ಬೆಂಬಜವಿಡಿದಾಟಂದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಯೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೬೭). ೩. ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಜನಮಲ್ಲಂ ನುಡಿವುದು ದಂಡ ನೃತ್ಯಮುಂಟೆಂದು ಕಾಣಲಾಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ತಂ] ದುದು ಶಕ್ರನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ಚಿತ್ರನರ್ತನಂ ನೆಗಟ್ದು ಸುರಕಾಂತೆಯರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೨೧); ಭೃಂಗಾವಳಿಯ ಭಯದಿನುಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ತದ್ವಾರನಾರೀಗಣಮಾಟಂದಾವಗಂ ಸಂಪಗೆವಜಿಯ ನೆಜಲ್ದಂಪಿನೊಳ್ ಪೋಪುದೆತ್ತಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೧೧೬). ೪. ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ತೋಟಯೆಂಡಡೆ ಕೋಟಲಾಭವೆಂದುಲಿವರುಂ ಆಟಂದ ಬವರಕ್ಕೆ ನಾಟಕಂ ನಲಿವರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೨೩; 1176).

ಆಟಂದಲೆ = ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು; ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಪೀಡಿಸು: ಸ್ಮರತಾಪಂ ಪೆಜಪಿಂಗೆ ಸೂಳೆಯರೊಳಂಗಂಪೊಂದಿ ಕೂಡಿರ್ದ ಗಂಡರನಾಟಂದಲೆದಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ದು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೮); ವಿಕ್ರಮೋತ್ಕಂಠ ಕಂಠರನಾಟಂದಲೆಯುತ್ತುಮಾನತರಸೀಗಳ್ ಕಾಯುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೬೨). ಆಟಂದಿಕ್ಕು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಹೊಡೆ, —ಕೊಲ್ಲು: ಅದಟಂ ದುರ್ಕ್ಕಿದ ವೈರಿ ××× ಜರನಾಟಂದಿಕ್ಕಿ ಚಂಡಾಸಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೧-೧೧; 1283). ಆಟಂದಿಜು = ಆಟಂದಿಕ್ಕು: ವೈರಿನರೇಂದ್ರವ್ಯೂಹಮನಾಟಂದಿಜುದುತ್ಸಾಹ ಗುಣೋದಯದೆ ನೆಗಳ್ದನೀ ರಣವೀರಂ (ಶಾಸಪ. ೨೭-೨೦; 991). ಆಟಂದೆತ್ತು = ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸು: ಪೊಂದಾವರೆಯೆಸಜಪ್ಪೊರೆಯೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿ ಸಿಲ್ಕಿರ್ದ ಭೃಂಗಂಗಳನಾಟಂದೆತ್ತಿ . . . ತೀಡಿತ್ತಪಹೃತಜನತಾಸುಪ್ತಿಭಾರಂ ಸಮೀರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೩). ಆಟಂದೊತ್ತು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಉದ್ಧತಾರಿಗಳನಾಟಂದೊತ್ತಿ ಬೆಂಕೊಂಡು ದೋರ್ಬ್ಬಳದಿಂ ಪೂಣ್ದೆಪ್ಪಿನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೪೫; 1131). [?]

ಆಟರೂಷ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆ ಗಿಡ; ಅಡ್ಡಸರ. [ಸಂ.]

ಆಟರೂಷಕ (ನಾ). = ಆಟರೂಷ. [ಸಂ.]

ಆಟಲಾಣಿ, ಆಟನಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಾದ ಎಂಟನೆಯ ದಿವಸ ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ, ವಟುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇವತ್ತಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಎಂಟು ದಿನಗಳಾದವು. ಇಂದೇ ಆಟಲಾಣಿಯ ಹೋಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದಿದ್ದೇನೆ (ಧರ್ಮಸಿ. ೯೮). ಆಟನಾಣಿ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಆಠನಹಾಣ್, ಆಠನ್ಹಾಣ್ < ಸಂ. ಅಷ್ಟಸ್ನಾನ]

ಆಟಲೆ₁ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಮನವನೀಶ್ವರನಾಟಲೆಯೆ ಪೊಜಗಣರಿಗೆ ಜಯಾಂಗನೆ ಪಲ್ಮೊರೆದಳೆನೆ ಪರಿದುವು ಜೀರ್ಗರೆವುತ್ತುಂ ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷ ರಥಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೯); ರಾವಣನ ರೌದ್ರತೆವೆತ್ತವತಾರವೀತನೆಂಬೊಟ್ಟಜೆ ಲೋಕಪಾಲಕರನಾಟಲೆದಿರ್ಪ ಪೊಡರ್ಪಿನಿಂದೊಡಂಬಟ್ಟುದು ನೋಡಿಮೀತನೊಳೆನಲ್ ಶಿಶುಪಾಲನಿದಿರ್ಚೆ (ಜಗವಿ. ೭-೯೫).

[ಅಟ್ಟು + ಅಲೆ₁. P ತಮಿ. ಅಟ್ಟು = ಬೆನ್ನಟ್ಟು, ಹಿಂಸಿಸು]

ಆಟಲೆ₂ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ತರತರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೋಟಲೆಯ ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಿಡುಬಿಡುವಿನಿರವಿರವನಾರೈದು ಸೇರುವರ್ (ಜನಮು. ೪೯-೧೩). [< ಆಟಲೆ₁]

ಆಟವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವರ ತಾಯಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಅದನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗೇ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಆಟವಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಲೆಸು. ೧೧೬). [ಆಟವಾಡು + -ಇಸು₁]

ಆಟವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿಯೈತಂದಾ (ಬಸವು. ೨೯-೭); ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮). [ಆಟ + ಆಡು₁]

ಆಟವಿಕ₁ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ನಟ: ಆಟವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೯).

[ಆಟ + -ಇಕ]

ಆಟವಿಕ₂ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಕಿರಾತ; ಬೇಡ: ಕಪ್ಪಮಾಯದ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೨ ವ); ಅಂತಃಕಂಟಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ದುರ್ಗಾಧೀಶರಂ ಮುಷ್ಟ ಸಾಮಂತದ್ರೋಹರನುದ್ಧತಾಟವಿಕರಂ ನಿರ್ಮೂಳನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ಪರಿ. ೨೫೯-೧೧); ದೇವರ್ ದಿಗ್ವಿಜಯ ವ್ಯಸನಾವಷ್ಟಂಭದೊಳೆ ನಡೆಯವಾಟವಿಕರೊಳಾದೀ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಡೆವುದಿದಾವುದೊ ಜಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೪೭); ಅಲಜಿ ವಿರೋಧಿಸಂನ್ನಮಸಮಳ್ಕಿರೆಯಾಟವಿಕೋದ್ಧಕೈರವಂ ಸಲೆ ಪೊದಲ್ದೆಯ್ದೆ ಸಜ್ಜನ ಬಿಸಂ ಪ್ರವಿಕಾಸಮುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೪೬; 1204); ಆಟವಿಕರ ಮನ್ನಿಯ ಸಾಮಂತರ ಕೂಟವ ನೋಡಿ ಭೂವರನು ತೋಟಿಯ ಗೆಲಬಹುದಿನ್ನೆಂದು ಸಂದೇಹದಾಟವಾ ಪರಿಹರಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೭). ೨. ಧೂರ್ತ: "ಆಟವಿಕನೆನೆ ಧೂರ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೬೧); ಆಟವಿಕರಿವದಿರಲಿ ಬಲಿದೊಳತೋಟಿ ಬಜದೇ ಬಿಡದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಆಟವಿಕತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕೋಟಿ ಕಮಲಭವಾಂಡಗರ್ಭನೊಳಾಟವಿಕತನ ಸಲುವುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೫೧); ಕೋಟಿ ಕಾಲರ ತಜುವ ಮಹಿಮನೊಳಾಟವಿಕತನ ಕೊಂಬುದೇ (ಕೋಗಯ. ೧೮-೩೭). [ಆಟವಿಕ₂ + -ತನ]

ಆಟವಿಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಡುಜನದ ಬುದ್ಧಿ: ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಸುರರ ಪಜ್ತಿಯ ಗೋಟು ಸಾಕೆಮಗೆನುತ ಮೆಲ್ಲನೆಯಾಟವಿಕಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿದರವರು ವಿನಯದಲಿ (ಸಂಭಪು. ೫-೧೨೫).

[ಆಟವಿಕ₂ + ಬುದ್ಧಿ]

ಆಟವಿಕಭೂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಜನರ ಒಡೆಯ. ೨. ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ: ಆಟವಿಕಭೂಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯ ಕೂಟಣಿಗರೊಗ್ಗಾಯ್ತು ತೆಗೆ ಮರುಳಾಟವಿನ್ನೇಕೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ತಾಗಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೯). [ಆಟವಿಕ₂ + ಭೂಪತಿ]

ಆಟವಿಕೆ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಚಂದವಾಯಿತು ತಂಗಿ ನಿನ್ನಯ ರಮಣನಾಟವಿಕೆ ಎಂದಿನಂತಿರಲೀಗ ತಮ್ಮೆಡೆಗಿಂದು ನೂತನ ತೋಜುತಿದೆ (ಕೋಗಯ. ೧೪-೨೪). [ಆಟವಿಕ₂ + -ಎ₁]

ಆಟವಿಗ (ನಾ). = ಆಟವಿಕ₂: ಕಾಟಕೊಳಗಾಗದೆ ಕರಣಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಭ್ರಮೆಯ ಆಟವಿಗರೊಡನಾಟದಿಚ್ಛೆಯ ಕೋಟಲೆಗೆ ಮೈಗೊಡದೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೭). [ಸಂ. ಆಟವಿಕ]

ಆಟವಿಟ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನಾದ ಅಥವಾ ಕಪಟಿಯಾದ ಜಾರ, — ವಿಟ (?) : ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ಪಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಮೊಲ್ಲದಳ್ಗೆ ವಿಟನಾ[ಪಾಠಾಂ. ನೇ]ಟವಿಟಂ ಬರೆ ಕೂಟಮಿಂಪಪನೀಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪೪); ನಾಣಿಲಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರಂ ಸಿತಗ ನಾಟವಿಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಏಟವಿಟಂ]ತುದಿಗೋಡ ಪಾಜು ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡಾಗಡುಂ ನಿನಗೆ ಕೂರದರೊಳ್ ಬೆರಸಿರ್ಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೨೩).
[ಆಟ್ಟು$_0$ + ವಿಟ. P ಸಂ. ಚಾಟ = ಮೋಸಗಾರ, ಕಪಟ]

ಆಟವಿಟಂಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ಕಪಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸು : "ಗಾಯಗೊಳಿಸು" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ); "ಚಂಚಲಗೊಳಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನಾಟುವ ನನೆಗಣೆ ಚಿತ್ತಮನಾಟವಿಟಂಬರಿಸೆ ನೆನೆಪದಿಂ ಪೊಸ ವೇಟಂ ಕೋಟಲೆತೆಜನಾಗೆ ಕಾಮಿನಿ ಬೇಟದ ಕಥೆಗಳನೆ ಕೇಳಲಟ್ಟುಗೆ ಯಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯–೧೨೨); ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ತನ್ನ ನೊಲಿಸಿ ಮೈ ದೆಗೆದು ಬಲಿದು ಕಾಡುವ ವಿಟನ ಕಾಟಮಾಟವಿಟಂಬರಿಸೆ ಕೂಟ ಮೋಳಿರ್ವಾಕೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮–೧೬ ವ).
[ಆಟವಿಟ + ಬರ್ + –ಇಸು$_1$]

ಆಟಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಂತ್ರಹೂಡು ; ನಟನೆ ಮಾಡು : ಅವನಾದರೂ ಆದೆಷ್ಟು ಆಟಹೂಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಲೆಗೆ ಬೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕುಸುಸಂ. ೨೬೪).
[ಆಟ + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಆಟಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ). ತೃಪ್ತಿಯಾಗು ; ಸಾಕಾಗು : ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ ಆವನಿಗೆ ಆಟಾರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಆಟ್ಟು$_0$ + ಆರ್ಉ$_3$ (< ಆರ್$_3$). / ತೆಲು. ಆಟು = ಸಾಕಾಗು]

ಆಟಾಳಿ (ನಾ). = ಆಟಗುಳಿ. 'ಆಟಾಳಿತನ' ಪರಾ. [ಆಟ + –ಆಳ್$_4$]

ಆಟಾಳಿತನ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವುದು ; ಕ್ರೀಡಾ ಶೀಲತೆ : ನಿನಗೆ ಹುಚ್ಚಿದ್ದಂತೆ ಮಸಗುವ ಮನೋರಂಜನದ ಆಟಾಳಿ ತನಕ್ಕೆ, ನಿನ್ನ ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲಗಳಿಲ್ಲದ ದಾನಧರ್ಮಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪–೧೬).
[ಆಟಾಳಿ + –ತನ]

ಆಟಾಳು (ನಾ). ಶಕ್ತ ; ಸಮರ್ಥ : ಆಟಾಳದಾರು ಪೋಪರು ಕೇಳು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪೋಟಾಳುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವೇ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೮); ಆಟಾಳಿ ಗೊಂದು ಮೋಟಾಳು ಬೇಕೊ (ಗಾದೆ. ೩).
[ಆಟ್ಟು$_0$ + ಆಳ್ಉ$_2$ (< ಆಳ್$_2$). / ತಮಿ. ಆಟ್ಪಾಳಿ = ಶಕ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಶಕ್ತ]

ಆಟಿ$_1$ (ನಾ). (ಸೌರಮಾನದ) ಆಷಾಢಮಾಸ; ತಮಿಳಿನ ಆಡಿ ಮಾಸ; ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸ : ಆಟಿಯ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಬೀಸುವ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೪–೩೬); ತುಳುಜನರಲ್ಲಿ ವಧುವನ್ನು ಆಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತವರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಕಟ್ಟಳೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧).
[←ತಮಿ. ಆಡಿ ; ತುಳು. ಆಟ. < ಸಂ. ಆಷಾಢ]

ಆಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ ; ಸರಕುಟಹಕ್ಕಿ : "ಆಟಿಃ, ಶರಾರೀಃ, ಆತಿಃ —ಈ ೩ ಸರಕೂಟವಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೯೬). [ಸಂ.]

ಆಟಿಕೆ, ಆಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಸಾಮಾನು : ರಕ್ಕಸರು ಹಿಡಿದೊಯ್ದು ಸೆರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿದರು ಬಲು ಸಂಕಲೆಗಳನು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ ಮಾಡಿದನೊ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೧೯); ಭಟ್ಟನಿಯನ್ನು ನಾನು ರಾಜನೀತಿಯ ಆಟಿಕೆಯಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಣಳ. ೩೩೨); ಈ ಬಣ್ಣದ ಆಟಿಕೆ ಗಳನ್ನು ಎನ್ನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹರವಬೇಡ (ಅಂತರಾ. ೩೩). ೨. ಆಟ ; ಲೀಲೆ : ಮಕ್ಕಳಿರ ನಿಮಗೇಕೆ ರಣವಿದು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಾಯ್ತಲಾ (ಕುಮ್ಯಾಶ. ೨–೩೬); ಸೊಕ್ಕಿ ತನಗೊರ್ವ ಮಗನಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಿಂದೆ ದೇವತಾಲಯ ತಟಾಕಾರಾಮಕೊಡವೆಗಳನು ಇಕ್ಕಿ ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೨೭); ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಆಟಿಕೆ ಯಾಯ್ತು (ಕಂಸುಹು. ೧೪೬). **ಆಟಿಗೆ** : ೧. ದೈವವು ನನ್ನ ಬಾಳುವೆ ಯನ್ನು ತನ್ನ ಆಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೭); ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸಂಗಡ, ಆಡಿ ಹಾಡಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨); ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಆಟಿಗೆ ಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು . . . ಆ ತೆರದ ಆಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಆ ಮಗು ಮೊದಲೆಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸೆ. ೬). [ಆಟ + –ಇಕೆ]

ಆಟಿಕೊಡಂಜಿ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ವೇಷಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನ ನಾಟ ಕೊಡಂಜಿ ಮಾಡಿ ತಂಬಟೆಗೆ ನಾಂ ಚಪ್ಪಳಾಡಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೧).
[ಆಟಿ$_1$ + ಕೊಡಂಜಿ]

ಆಟಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಆಟಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲಳದ ಬೆಟಲಿ ಬೊ[ರಿ]ಗಳಿಂದ ಸರಳ ಆಟಿಗದ್ದೆ [ಜ] ಮು ೩ ಕಣಾರ ಪಾಡಲಿ ಕೆರೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೭೫–೨೭ ; ?)
[ಆಟಿ$_1$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಆಟಿಗೆ 'ಆಟಿಕೆ' ನೋ.

ಆಟಿಗೆಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಆಟದ ಗೊಂಬೆ : ಆವಳ ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಆಟಿಗೆಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು (ಎರಸೆ. ೬).
[ಆಟಿಗೆ (< ಆಟಿಕೆ) + ಗೊಂಬೆ]

ಆಟಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ) ತೂಗಿ ಬೀಸಿ ಎಸೆ : ಭಿಣ್ಣವಾಳ ಮೆತ್ತಿದ ಕರವಾಳಮಾಟಿಡುವ ಕರ್ಕಡೆ ಪಾಜುವ ಚಕ್ರಮೆಂದೊಡೆಂತೊದ ಜುವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೮ ; 1068).
[ಆಟು + ಇಡು]

ಆಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ನರಕಂಬುಗಲಾ ಟಸಿದಪ್ಪಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೨–೫); ಪೊಸಗೆಂಪಂ ಮಾಂಸಮೆಂದು ಮುಂ ಕರ್ದುಕಲ್ಕಾಟಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨೩); ಅನ್ಯಕಾಂತೆಗಾಟ ಸಿದ ದುರಾತ್ಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫); ತಕ್ಕುದನುಂಡನುದಿನ ಕಾಯಜ ಸುಖಕಾಟಿಸುತ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫–೪೧); ಪಿಡಿಯಂ ಕೆಚ್ಚಲ ಪಾಲ್ಗಮಾಟಿಸಿ ಕೆಲಂ ಸಾರ್ದೊತ್ತಿ ಕುಂಡಾಲದಿಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೧–೩೮).
[ಆಟ ? + –ಇಸು$_3$]

ಆಟಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು : ಮುಕ್ಕೊಡೆಯೊಳಿರ್ದ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಾಣಿಕಮಂ ನೋಡಿ . . . ಪೆಜರ್ಕೇಳ ದಂತಾಟಿಸಿ ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಬಲೀಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೦); ಮಿಾಟನ ಭಟರ ಮೇಳದೆ ತೇಜಿಯನಿರದಾಟ ಸುತಲಿ ಬಹನಾರೆ ಕೋಟಿಯ ತಿಮ್ಮೇಂದ್ರನಿವನೀಗ ವಿಜಯ ವಧೂಟೇಶ್ವರ ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೫–೪೯). [ಆಟು + –ಇಸು$_1$]

ಆಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು. 'ಆಟಿಡು', 'ಆಟಿಸು$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಟ್ಟು = ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ತೂಗು ; ಮಲ. ಆಟು]

ಆಟುಳಿಕ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು ; ಹಿಂಸಕ. 'ಆಟುಳಿಕತನ' ಪರಾ. [ಆಟುಳ್ಳಿ$_0$ (< ಆಟ್ಟುಳಿ) + –ಕ$_3$]

ಆಟುಳಿಕತನ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು : ಆಟುಳಿಕತನದಿನನ್ಯಾಯ ದಿಂದಾ ಪಲವು ಕೋಟಿ ಕಾಲ ಮೊದಲ್ನಡೆದ ಫಲದಿಂದ ಬಹು ಕೀಟಕಂ ಮೊದಲಾದ ಗತಿಗಳೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨–೨೩).
[ಆಟುಳಿಕ + –ತನ]

ಆಟೋಪ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಅಬ್ಬರ : ಸಮದ ಗಜಘಟಾಟೋಪಂಬೆರಸು ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ); ತತ್ತ್ವಂ ಸಪ್ತಭೇದಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ವಕ್ತ್ರಾಬ್ಜವಿನಿರ್ಗತಂ ಸಕಲ ಪಾಪಾಟೋಪತಾಪಾಪಹಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪); ಹೊಸತಾಯ್ತಲ್ಲಮ ನೂಟದಾಟೋಪ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೩೮); ಉಕ್ಕಿದುರಿಯಗ್ಗಳದ ಶೀತಳ ವಾಯ್ತು ಸಿಡಿಲಾಟೋಪ ನಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೧). ೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ ಜಱಿದು ಝುಂಕಿಸಿದನವನಿಪನನಾಮಿಕನನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೯); ಶರಭನಾಟೋಪವನು ನೋಡಾ ಕಾಂತೆಯರು ಬೆದಱುತವೆ (ಅಂಜಚ. ೧೦–೩೭); ಎಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಾಟೋಪ ಹಿಂದಣ ಹೊಳ್ಳುನುಡಿ ಹಾಱಿದವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೬೧); ನಡೆತರೆ ರಣಾಟೋಪದಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಆಟೋಪ$_{2}$ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಆಟೋಪಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಟೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪಡೆ : ಖೇಚರಚಯಮೆಱ್ದಾ ಪವನಪಥದಿನಾರ್ದಾಟೋಪಂಬೆತ್ತಂದು (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೯೦). [ಆಟೋಪ$_{1}$ + ಪೆಱು$_{1}$]

ಆಟೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ಇವರನ್ನು ಹೇಳಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಆಟೋಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಗುರುಗೆ. ೩೬). [ಆಟೋಪ$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಆಟೋಪು 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗೋಪುರ; ಶಿಖರ(?): ಮಾವಿ ಆಟ್ಟೆಗಳ್ × × × ಜಿಪ್ಪಿ ನಲ್ಸುರರ ಸೌಖ್ಯಮ ನಿರ್ಮ್ಮೊಡಗೊಣ್ಡರಾಟ್ಟೆಮುವರ್ (ಎಕ. II, ೧೦೭–೪; 700). [?]

ಆಟ್ಟೆತನ (ನಾ). ನರ್ತನ: ಆ ಸದ್ಗುರುವಪ್ಪ ನಂದೀಶನ ಶ್ರೀಚರಣಾರವಿಂದಧ್ಯಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಂಬರಂ ತಪಂಬಟ್ಟಾಟ್ಟೆತನಮಂ ಭವಿತನಮಂ ನೀಗಿಯಾ ನಂದೀಶ್ವರನಿಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆದು (ಸಾನಂಚ. ಪೀ. ೨೩ ವ). [ಆಟ್ಟೆ$_{0}$ + -ತನ. / ತಮಿ. ಆಟ್ಟು = ನರ್ತನ]

ಆಟ್ಟುವೆಣ್ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ: ಇದಾನಱಿತ್ತೊನ್ಸೃಙ್ಖ ಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಗಲುಣ್ಡು ಕೊಟ್ಟತೇದು ಆಟ್ಟುವೆಣ್ಣೆತ್ತಲ ಪೂಸುಪೋನಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲುಳ್ಪೊತ್ತಿ ಮಕ್ಕಳ್ಪುಟ್ಟದೆ ಕೆಡುಗ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬–೬; 810). [ಆಟ್ಟು$_{0}$ (< ಆಡು$_{1}$) + ಪೆಣ್]

ಆಟ್ಟೆಗಳವು (ನಾ). (?): ಕಬ್ಬಿಣಗಳ ಮಾಡುವಂತ್ಥವರು ವಂಮಳ ೧ಕ್ಕೆಲ್ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುದ್ದೆ ೧ ದವಣ ೧ಕ್ಕೆಲ್ ೧ ಆಟ್ಟೆಗಳವುದಿ ೧ಕ್ಕೆ ವರ್ತನೆಲೆಂ॥ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮–೨೬; 1589). [?]

ಆತವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಆತವಣೆಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಆಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು.

ಆಡನ ಮಣ್ = ಆಡ ಎಂಬಾತನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಥವಾ ಆತನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನು: ತಾವರೆಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಆಡನ ಮಣ್ಣಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭–೩೭; 1096). [?]

ಆಡಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (ಕ). [← ತೆಲು. ಆಡದಿ]

ಆಡಂಬರ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ಡಬಡ್ಡಾಳಿಕೆ; ಡಂಭ; ಮೆರೆತ; ಬಡಾಯಿ: ಸಂಬಂಧಾಕ್ಷರದೊಳೆಲ್ಲ ಮಾತ್ರೆಗಳುಂ ತಳ್ತಿಂಬಾಗೆ ಬೆರಸಿ ಶೋಭಾಡಂಬರಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೧ ಅಡಿಟ); ಅತಿದೀರ್ಘಸಮಾಸಾಂಚಿತಗತಿ ಶಬ್ದಾಡಂಬರಾನುವಿದ್ಧಂ ಕ್ರೋಧಾದ್ಭುತರೌದ್ರವೀರರಸಂಗತಮಂತದು ಗೌಡರೀತಿ ಪರುಷಪ್ರಾಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೮೬); ತ್ರ್ಯಂಬಕಾರ್ಚನೆಗೆಂದು . . . ಒಂದುದಿನವಾಡಂಬರದ ಮಳೆಯೊಳು ಕುಸುಮತತಿಯಂ ತಿರಿದುಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೧೦–೯); ಭೂಮಿಜರು ತಾವಱಿಯರಾಡಂಬರದ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೨೮); ಆಡಂಬರದ ಲಗ್ಗೆಯಲೊದಱಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೨೮); ಡೊಂಬಿನ ಚತುರ್ಬಲಮಿದೇಕೆ ಭೂಪಾಲರಾಡಂಬರದ ಛತ್ರ ಚಮರಂಗಳೇತಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೫೪); ಹೆಮ್ಮೆಯೊಡನೆ ಆಡಂಬರವೂ ಹೆಚ್ಚು (ಮಣಿಸ. ೫೨). ೨. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ; ಯುದ್ಧಭೇರಿ: ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವೀಣೆ . . . ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ಆಡಂಬರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). ೩. ಗುಡುಗು; ಮೇಘಗರ್ಜನೆ. ೪. ಆನೆಯ ಮರಿ. ೫. ಪ್ರಪಂಚ; ವಿಸ್ತಾರ: "ದ್ವಿಪದ ಮಱಿಯೊಳು ಪ್ರಪಂಚದೊಳು ಗರ್ಜಿತದೊಳಾಡಂಬರಾಖ್ಯಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೨೬); "ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತಮುಂ ಡಂಬ ಮತಂಗ ಪೋತಕಮಿವಿಂತಾಡಂಬರಾವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಆಡಂಬುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೨೪). [ಆಡಂಬು$_{0}$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಡನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಆಡನೂರನಭ್ಯನ್ತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦–೫; 964). [ಆಡ + ಊರು$_{3}$ (< ಊರ್)]

ಆಡನೆಲ್ಲಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ (ಕ). [ಆಡು$_{2}$ + ನೆಲ್ಲಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡಪಗಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡರುಮಾಲು: ಪರಸತಿಯರ ಬಯಸುವಗೆ ಪನ್ನಗಶಯನವೇಕೆ ಹರಿದಾಡುವನಿಗೇಕೆ ಆಡಪಗಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಆಡಪಡವಿಕೆ] (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೦–೩). [← ಮರಾ. ಆಡಪಗಡೀ ?]

ಆಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೨೪). [?]

ಆಡಲಬು (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ. (ಕ). [?]

ಆಡಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳು, —ಔಡಲ. 'ಆಡಲುಹರಳುಗಿಡ' ಪರಾ. [?]

ಆಡಲುಹರಳುಗಿಡ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಳು; ಅವುಡಲು (ಕ). [ಆಡಲು + ಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡವಲ (ನಾ). ಬಯಲು; ಸಾಗುವಳಿಮಾಡದ ನೆಲ (?): ಕೆಱೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೪ಂ ಆಡವಲಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧ ತಪ್ಪಿದಂ ಕವಿಲೆಯ ನಳಿದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೯–೧೨; 1070); ನೀರಗಾವುಣ್ಡನ ಕೆಯ್ಯಲ್ಪೊನ್ನಱಿಕೊಟ್ಟು ಮಣ್ಣಱಿಕೊಣ್ಡು ಪತ್ತುಖಣ್ಡುವೆಯ ಆಡವಲಂ ಕೊಟ್ಟಂ ತಪ್ಪಿದಂ ಕವಿಲೆಯನಳಿದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೫೦–೯, 1070). [< ಆಡುವೊಲ ?]

ಆಡಸೋಗೆ 'ಆಡುಸೋಗೆ' ನೋ.

ಆಡಳತೆ 'ಆಡಳಿತ' ನೋ.

ಆಡಳಿತ, ಆಡಳತೆ, ಆಡಳಿತೆ (ನಾ). ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು; ವ್ಯವಹಾರ; ಆಳಿಕೆ: ನಿಗರ್ವರಗ್ರದಮಣಿಯು ಪೇಳಿದನೂರ್ವಿಯಾಡಳಿತವನು ಲಾಲಿಪುದೊಲವಿನೊಳಗೆಂದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೬–೧೪); ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕೆಲಸ, ಆಡಳಿತ ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಅಲ್ಲ (ಚಿಕರಾ. ೨೩೨); ಗೋವಿಂದ ಮಾಸ್ತರರ ಬಿಗುವಿಲ್ಲದ ಆಡಳಿತವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಕಾವೇರಿ. ೧೦). 'ಆಡಳಿತಗಾರ', 'ಆಡಳಿತಮಂಡಳಿ' ಪರಾ. **ಆಡಳತೆ**: ದೇಶ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳತೆಗೆ ಬರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ (ರತ್ನಗೋ. ೧).

ಆಡಳಿತೆ: ನಿಮ್ಮ ಸಮಯವಿಡೀ ದೇಶೋದ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುವುದು (ದೇಶಭು. ೯೭); ಅವನು ನಾಡಿನ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೯). [?]

ಆಡಳಿತಗಾತಿ (ನಾ). ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವಳು (Administratrix. ಇಂಕನಿ). [ಆಡಳಿತಗಾರ + –ತಿ$_1$]

ಆಡಳಿತಗಾರ (ನಾ). ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವನು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ: ಶಕ್ತರಾದ ಆಡಳಿತಗಾರರೂ ಶೂರರೂ . . . ಆದ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೂ ಅವಶ್ಯಕ (ಕ್ರಿಪೂಶಿ. ೯೮). [ಆಡಳಿತ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆಡಳಿತಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಸ್ಥೆ: ಆಡಳಿತಮಂಡಲಿಯ ಸದಸ್ಯನೂ . . . ಆಗಿದ್ದುಕೊಂಡು . . . ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೪). [ಆಡಳಿತ + ಮಂಡಲಿ]

ಆಡಳಿತೆ 'ಆಡಳಿತ' ನೋ.

ಆಡಳಿತೆದಾರ (ನಾ). (ಉಕ) = ಆಡಳಿತಗಾರ: ಸಿದ್ದಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತೆದಾರನಾದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೯). [ಆಡಳಿತೆ (< ಆಡಳಿತ) + –ದಾರ$_1$]

–ಆಡಿ$_1$ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಉಂಡಾಡಿ, ಒಡನಾಡಿ, ಕಾಡಾಡಿ, ನಾಡಾಡಿ, ಬಾನಾಡಿ.

ಆಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಆಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ಹೇಳಿಕೆ: ಆಡಿಕೆ ಬೇಡಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಬೇಡಿದನಿತೋವಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಕಂಡು ನಾಡಿತ್ತು ನಸುಮುನಿಸೆನಗೆ ಜೋಡಿಯನೆಣಿಪುದುಚಿತವೆ ರಂಗಾಯೆಂಬಳಾಡಿಕೆಗೆಂದೊಲಿದಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೬–೯೨); ಈಗಲೂ ಇದೆ ಎಂದು ಜನದ ಆಡಿಕೆ (ಕೆಲಸಿ. ೧೮೦). ೨. ನಿಂದೆ; ದೂರು: ಜನರ ಆಡಿಕೆಗೂ ಮಗಳ ಬಾಳಿಕೆಗೂ ಸರಿಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ವಂಚನೆ; ನಟನೆ: ಆಡಲೇನದನಾ ಕುರಂಗವ ಬೇಡಿದಳು ನಮ್ಮರಸಿ ನಾವದಱಾಡಿಕೆಯಲೊಳಬೀಳಲಿತ್ತಲು ಸತಿಯ ಶಾಬರದ ಜೋಡಣೆಯ ಯತಿರೂಪದಲಿ . . . ಮಱೆಮಾಡಿ ರಾವಣ ಕೊಂಡುಹೋದನು (ತೊರರಾ. ೪–೨–೪). ೪. ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಸುಳಿದಾಟ: ನೋಡಿದನು ಸೌರಭ್ಯಶೈತ್ಯಸಗಾಢಣೆಯನಾ ಗಂಧವಾಹನನಾಡಿಕೆಯ ಸರಣಿಯನು ಕಂಡನು ಗಂಧವಾಹಸುತ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೧೧). [ಆಡು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಆಡಿಕೆಮಾತು (ನಾ). ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತು; ಅವರಿವರು ಆಡುವ ಮಾತು; ನಿಂದೆ: ಆಡಿಕೆ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಸಾರಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ (ನಿಂದನೆ. ೧೭). [ಆಡಿಕೆ + ಮಾತು$_1$]

–ಆಡಿಗ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಸ್ವಾಮಿಯೊಡನಾಡಿಗರು ಬೆರ್ಚಿ ತುದಿಯಿಂದ ಬಿರ್ದರಾ ಮರದ (ವರ್ಧಜ. ೧೧–೧೭). '–ಅಡಿಗ' ಪರಾ.

ಆಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ರಜೆ: ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಆಡಿಗೆ ದಿನ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು.]

ಆಡಿಟರ್, ಆಡಿಟರು (ನಾ). ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಹಣಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನು ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಲೆಕ್ಕಪರಿಶೋಧಕ: ಅಕೌಂಟೆಂಟ್ ಇಲಾಖೆಯ ಆಡಿಟರ್ ಅಥವಾ ಕಂಟ್ರೋಲರ್ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭). **ಆಡಿಟರು**: ಆದರಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಆಫೀಸಿನ ಆಡಿಟರಾಗಿದ್ದ ವಾಸುದೇವರಾಯರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ತಾಯಿಕ. ೨೨). [← ಇಂ. Auditor]

ಆಡಿಟರು 'ಆಡಿಟರ್' ನೋ.

ಆಡಿತ (ನಾ). ಆಡಿದ್ದು: ಆಯ್ಯನಾಡಿತಗಳನ್ ಮಿಱಿ ನಡೆವಾರ್ಪುಂಟೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩–೪೬). [ಆಡು$_1$ + –ತ$_3$]

ಆಡಿತು 'ಆಡಿತ್ತು' ನೋ.

ಆಡಿತ್ತು, ಆಡಿತು (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಿದುದು: ಗೊರವನಾಡಿತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಕಡೆಪರಿತನಕ ನಡೆಯಿತ್ತು ತಾವೊಡಲುವಿಡಿದು ಫಲವೇನು (ಸೋಮುಚ. ೬–೪೪). **ಆಡಿತು**: ೧. ನೋಡು ನೋಡಿಂದೆನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೨–೩೪). ೨. (ಗಾಣ) ಆಡಿದುದು: ಎಣ್ಣೆಯನು ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಲು ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆಯನು ಆಡಿತಕ್ಕೆ ಎಱೆವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೬–೨೭; 1219). [ಆಡು$_1$ + –ತು$_1$]

ಆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೈಯಂ ಕಾಲುಮನಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಸದೊಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುೞದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧–೧೨); ಬೆರಲನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಪುರ್ವಿಕ್ಕುತ್ತುಂ ಸೊಕ್ಕಿದರಂತೆ ಮರುಳ್ಗೊಂಡವರಂತೆ ದೆಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತುಂ . . . ಎಸಗುವಾತಂ ಮೂಜನೆಯ ಶ್ರಾವಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬). ೨. ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಣಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: "ಆಡಿಸು—ನರ್ತನವಿಧೌ" (ಶಮುಧಾ); ಮಾಣದಾಡಿಸಿದಾತನಂಗಜನೆಂಬ ನಟ್ಟುವಂ (ಆದಿಪು. ೪–೧೫); ವಿರಾಟನ ಮಗಳುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೫ ವ); ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಭವನಾಡಿಸಿ ದಂಪದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡೆರಳೆವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೩); ಆಡಿಸುತೆ ಪಾಡಿಸುತಮಿರ್ದನಾ ವನದೊಳಗೆ (ನಂಬಿರ. ೫–೧೧೦); ಈ ಹರಿಯಾಡಿಸಿದವೋಲಾಡಿ ಕೆಟ್ಟರಿ ಖಳರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೭). ೩. ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆನಿದನಱಿಯದೆ ದುಷ್ಟಕಷ್ಟರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೦); ಹಾಡಿಸಬೇಡ ನಾನಾ ವಾದ್ಯವ ದನಿಮಾಡಿಸಬೇಡೊರ್ವರೊಡನೆ ಆಡಿಸಬೇಡ ಸ್ವಸ್ಥದಿ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ವುದೆಂದಾಡಿದಳ್ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೩೬). ೪. (ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮುಂತಾದ) ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆ ಯಮನಂದನನಲ್ತೆ ನೆತ್ತದೊಳ್ ಬೆಸನಿಗನಾತನಂ ಬರಿಸಿ ನೆತ್ತಮನಾಡಿಸಿ ಗೆಲ್ದುಕೊಳ್ವಮೀ ವಸುಮತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೮); ಜಗದುದ್ಧಾರನ ಆಡಿಸಿದಳೆಶೋದೆ (ಪುರಂದ. ೪–೧೬೬ ಪ). ೫. ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೇಳಿಸು; ನುಡಿಸು: ಎನ್ನನಿವರಾಡಿಸಿದಡೇನನಾಡುವೆನೆಂದು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ತಾಂ ನೆನೆದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೩–೪); ಆ ಸರಸ್ವತಿಯನೊಲಿಸಿಯವಳಿಂ ಕಾಳಿದಾಸೋಽಹಮೆಂದಾಡಿಸಿದ ಭಾಸುರ ಸಕಲ ಕಲಾಕೋವಿದ ಕಾಳಿದಾಸನಡಿಗಳಿಗೆಱಗುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೦); ಆಡಿಸುವರಾಯೆಂದು ದಾಯೆಂದು ಬಾಯೆಂದು . . . ಕುವರನಂ (ಚಿಬಪು. ೫–೨೬). ೬. ಗಾಣದಲ್ಲಿ ನುರುಗಿಸು; ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ತಿರುವು: ಬಿಳಿದಾಗಿ ತೊಳೆದೆಳ್ಳ ಕಪ್ಪನೆಲ್ಲವ ತೆಗೆದು ... ಗಾಣವನು ಕಣೆಯದೊಳೆಳ್ಳ ಎಳೆನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೩); ಉದ್ದಿನಬೇಳೆಯನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಆಡಿಸಿದ ಹೊರತು ಇಡ್ಲಿ ಹದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಆಡಿಸ್ಯಾಡು = ೧. ಆಟವಾಡಿಸು: ಬೆಕ್ಕು ಇಲಿಗಳನ್ನು ಆಡಿಸ್ಯಾಡಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೧). ೨. ಗೇಲಿಮಾಡು: ರಾಮನು . . . ಆಕೆಯೊಂದಿಗೆ ನಕ್ಕು ನಗುತ್ತ ಆಡಿಸ್ಯಾಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಬನಸಿ. ೧೮೭). [ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ಚಲಿಸು: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನು ಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದ ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮೀನಂ ತ[ಳ್ತಾ]ದದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೩); ತೆಱೆದುಜು ಗಲ್ಗಾಳಿಯಿಂದಾಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೦); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೧೦೦); ಕಡೆಗಣ್ಣಾಡಿತಿವದಿರ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾ ಸ. ೧೬-೧೭). ೨. ಕುಣಿ; ನರ್ತಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: "ಆಡು–ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ"(ಶಮಧಾ); ಎನಿತಾನುಂ ರೂಪುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮುರಪೊಗಂಗಳನಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮುಂದೆ ಆಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ ನಗಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೬); ಮಿಾನಾವೆ ಪಂದಿಯೆಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಜನಾಗಿ ಡೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಱವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭); ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೬-೫೩); ಆಡಿದನಾಡಿದನಾಹಾ ಶಂಕರನಾಡಿದನಾ ಗುಂಡನ ಮುಂದೀಶ್ವರಂ (ಕುಂಬರ. ೬೬-೨೦); ಗಿಳಿಗಳು ಕೂಗೆ ನವಿಲುಗಳಾಡೆ (ನಳಚ. ೧-೩೭); ಆಟವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೯೯). ೩. ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು: ಒಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದೊಂದಜ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೨); ಸೆಱೆಯುಮೇಜುಂ ನೆತ್ತಮಾಡುವರೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929); ಮಧುವುಂ ಮನೋಭವನುಮುಜ್ಜಿಯೊಳಾಡುವ ಪೊನ್ನಬಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೮); ಪುಲಿಯ ಮಿಾಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೬); ಆಹಿಪನ ಫಣಾಮಂಡಳದೊಳಾಡಲುಬಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೭); ಚೆನ್ನಿಯರ್ ಪಾಜುಗುಪ್ಪೆಯನಾಡುವ ಮಣಲ್ದಿಣ್ಣೆಯ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೪); ಆಡಿಬಾ ನನ ಕಂದ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಗರತಿ. ೮೬-೧೩). ೪. ಪಗಡೆ, ಜೂಜು, ಬೇಟೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗು: ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯); ಆಡಿ ನಳ ಕೆಟ್ಟ ಮುತ್ತಾಡಿ ಧರ್ಮಜ ಕೆಟ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೨); ಆಡಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ ಕೂಡಿ ಮಗಳು ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ). ೫. ನುಡಿ; ಹೇಳು: ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಾಡಿದನರಸನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೫); ಆಡದಿರಸತ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೫); ಆಡದಲೆ ಮಾಡುವನು ರೂಢಿಯೊಳಗುತ್ತಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೯); ಮಾಡಿದವರ ಪಾಪ ಆಡಿದವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ). ೬. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡು; ಮಾತು ಕೊಡು: ಚಾಳುಕ್ಯವಂಶದೊಳಿಲ್ಲಿಯುಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನುಡಿದು ಪುಸಿವುದುಂ ಆಡಿ ಆಳುಪುವುದುಂ . . . ಇಲ್ಲಂ (ಗವಾಯು. ೨-೭ ವ); ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). ೭. ವ್ಯವಹರಿಸು: ಪುದಿದ ಸುತ ಮೋಹದಿಂದೋದಿದೊಡಂ ಮುನಿಜನದ ಸಾರೆ ಬಸದಿಯೊಳಿರ್ಪಾಡಿ ದೊಡವಿವನಲಸುಗೆಂದಾನಿದನಱಿಯದೆ ದುಷ್ಪಕಷ್ಪರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೦); ಮಂದಮಾರುತನೊಡಗೂಡಿ ಬಂದ ಸಹಕಾರ ಪರಾಗದೊಳಾಡಿದಂತೆ . . . ಗುಣವರ್ಮನ ಸೂಕ್ತಿಸಂಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೬); ಹಾಲ ಮುಂದಣ ಬೆಕ್ಕಾಡುವೊಲಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೭). ೮. ನಿಂದಿಸು; ತೆಗಳು: ಭಕ್ತರನಾಡಲೆಂತಹುದು (ಬಸವು. ೫೭-೩೦); ಯಾತರಿಂದಲಿ ಹೋದೀತೋ ಭೂತನಾಥನ ನಂಬಿದವರ ನಾಡಿದ ದೋಷ (ಚಿವಾವ. ೮೨-೩). ℙ ಈ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಧಾತುಗಳ ಅಥವಾ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಓಡಾಡು, ಓಲಾಡು, ಕುಣಿದಾಡು, ಕೊರಚಾಡು, ಹೊರಳಾಡು. ಆಡಗೊಡು = ಆಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೨ ಕ). ಆಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಮಾತಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸಿ ನುಡಿ: ಆಡಹೋದಲ್ಲೆ ಮಕ್ಕಳು ಆಡಿಕೊಂಬರು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯ ಪ); ಇದಂ ತಿಳಿಯದೆ ಮುಗ್ಧಜನರು ಮನಬಂದಂತೆ ಆಡಿಕೊಂಡಾರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೧); ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ. . .ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಕವನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಾಣೆಯಾ (ಆರ್ಯಕ. ೫೫). ೨. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಟ್ಟು ಕುದಿಯಲಿ ಬೇಡ ಕೊಟ್ಟಾಡಿಕೊಳಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಆಡು; ಕೊಡ. ಆಡ್; ಕೊಲಾ. ಆಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಆಡ್]

ಆಡು₂ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದು. 'ಆಡುಂಗಾಱ', 'ಆಡುಂಗುಳಿ' ಪರಾ. [< ಆಡು₁]

ಆಡು₃, ಆಂಡು (ನಾ). ಮೇಕೆ; ಅಜ: "ಆಡು–ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅವರೆಯುಮೆಣ್ಣೆಯುಮಾಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೬); ಸತ್ತುಗದ ಪುದಿಯಂ ಪತ್ತುಪಣವಿಂಗೆ ಮಾಱ ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೫); ಆಡು ಮುಟ್ಟದ ಗಿಡುವಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೪೨); ಆಡ ಮೊಲೆಯಂತೆ ನೇಲ್ದಲ್ಲಾಡುವ ಮೊಲೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೪೧); ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾದುದಿಲ್ಲವೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೩೩). **ಆಂಡು**: ಎಮ್ಮೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಆಂಡು ಕುಱಿ ಕಾಲುನಡೆ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೧೫; 1382).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಡು, ಯಾಡು; ಮಲ. ಆಡು; ತುಳು. ಏಡು; ತೆಲು. ಏಡಿಕ, ಏಟ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಕುಈ. ಓಡ; ಕುರುಖ್. ಏಡಾ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಮಲ್ತೊ. ಏಡೆ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಬ್ರಾಹೂ. ಹೇಟ್. / ಸಂ. ಏಡ, ಏಡಕ = ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ]

ಆಡುಂಗಾಯ್ತ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವವನು: "ಆಡುಂಗಾಯ್ತರೆನುತ್ತಂದಾಡಲ್ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟವದವರ್ಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ.೧೬೦). [< ಅಡಂಗಾಯ್ತ]

ಆಡುಂಗಾಱ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ವೇಷಧಾರಿ: ಆಡುಂಗಾಱನೆನಲ್ಕೆ ನುತ್ತೆ ಪದಿನಾಜುಂ ಸಾಸಿರಕ್ಕೊಲ್ದವಂ . . . ನೋಡಿಂ ಸರೋಜಾಕ್ಷನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೯-೬೯). [ಆಡು₂ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಆಡುಂಗುಳಿ, ಆಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಆಡುವ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು; ಆಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಆಡುಂಗುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಟಂಗುಳಿ] ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ಪ್ರಯೋ). **ಆಡುಕುಳಿ**: "ಆಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪). [ಆಡು₂ + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಆಡುಂದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ತೂಗಾಡುವ ತೊಲೆ, —ದಿಮ್ಮಿ; ಏತ: "ಆಡುಂದೊಲೆ ಎಂದು ಏತದ ಮರ" (ಶಮದ. ಸ. ೧೪೧ ಅಡಿಟಿ); ಎತ್ತುವೇತದಾಡುಂದೊಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದೇಱದಿಭಂ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನಾ (ಶಮದ. ಸ. ೧೪೧ ಪ್ರಯೋ); ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲ್, ಆಡುಂದೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಆಡು₁ + ತೊಲ್ಲೆ₁]

ಆಡುಂಬೊಲ, ಆಡುವೊಲ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಬಯಲು; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ: ಘೋರತರ ವನವಿದ್ದುದು . . . ಕಾಂತಾರಚರರಾಡುಂಬೊಲನು ತಾನಾಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩); ವಾಜಿದ್ಯೂತ ಚೆಂಡಿನಾಟದ ಮಹಾವಿಸ್ತಾರದಾಡುಂಬೊಲಂ (ಸೈಸೂಮೆ. ೪-೭೬). ೨. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: "ಆಡುಂಬೊಲಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೧೫-೨೯೦);

"ಆಡುಂಬೊಲನೆಂವಕ್ಕು ನೆಲ ತಾಣ ಗೊತ್ತುಂ . . . ಆಗರ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫) ; ಬೀಡು ಸುಕೃತಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಡುಂಬೊಲನಾಶ್ರಯಂ ಸುಖಕ್ಕೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೦೧) ; ಬಹು ಧರ್ಮಧೇನುನಿವಹಕ್ಕಾಡುಂಬೊಲಂ ಬೆಳ್ವಲಂ (ಎಇ. XIII, ೪೪–೩೪ ; 1112) ; ಪರಿಮಳದಾಡುಂಬೊಲನಿದು ವರವಿಟರ ವಿಶಾಲಲೋಲಲೀಲಾಸ್ಥಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೮೪). **ಆಡುವೊಲ :** ೧. ಚೆಲುವನು ತೋಜುತಿರ್ದಳು ಜಗದ ಜಂಗುಳಿಗಾಡುವೊಲನಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೋಜೆಯಲಿ] (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೩೧). ೨. ಅಲರಶರನ ಬೀಡಪ ರಂಜಿಮಿಗವಾಡುವೊಲ ಕಾಮುಪಶು ಮೇವ ಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೬೧).
[ಆಡು$_1$ + ಪೊಲ]

ಆಡುಕಿವಿಗ (ನಾ). ಆಡಿನ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ : "ಅಜಕರ್ಣಾ–ಆಡುಕಿವಿಗನು" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಆಡು$_3$ + ಕಿವಿ + –ಗ$_2$]

ಆಡುಕುಳಿ 'ಆಡುಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಡುಗಬ್ಬ (ನಾ). ನಾಟಕ; ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ : ಆಡುಗಬ್ಬವು ದೃಶ್ಯವು ಹಾಡುಗಬ್ಬವು ಶ್ರಾವ್ಯವು (ಸಾಹಿವಿ. ೪೨). [ಆಡು$_1$ + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಆಡುಗಾಡು (ನಾ). ಓಡಾಡುವ ಕಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶ, —ಅರಣ್ಯ : ಕುರುಪತಿಯ ಗಾಢದ ಸಗಾಢಿಕೆಯ ನೋಡಿ ನಸಿಯಲಿ ಪಾಂಡುಸುತರವರಾಡುಗಾಡಿನ ಹೊಲನ ಹೊರೆಯಲಿ ಕೂಡೆ ತನುಪರಿಮಳದಲರಮುನೆಯಂಗನಾನಿವಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೨೦). [ಆಡು$_1$ + ಕಾಡು$_2$]

ಆಡುದೆಱೆ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆ . . . ಆಡುದೆಱೆ ಆಲೆದೆಱೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೪೧ ; 1200) ; ಮದುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಜು ಆಲೆದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆಸುಂಕ ಯಿಷ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೦ ; 1402).
[ಆಡು$_3$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಆಡುನುಡಿ (ನಾ). ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಲ್ಲದ ಭಾಷೆ; ಬಳಕೆಯ ಮಾತು : ಹೊಸ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ . . . ಅವರು ಆಡುನುಡಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಷೆಯೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭೯). [ಆಡು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಆಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೬–೯೧೩).
[ಆಡು ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಚಾಲನೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಉರುಳಿಯ ಆಕಾರದ (ಉರುಟಾಗಿಯೂ ನಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ) ಉದ್ದವಾದ ಬೆಣೆ; ". . . ದುಂಡುಬಿಲ್ಲೆ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಯುದ್ದದ ಉರುಳೆ: ಆಡುಬೆಣೆ" (Piston. ಇಂಕನಿ) : ಉಗಿಯು ಉರುಳೆ ಕೋಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದರೊಳಗಿನ ಆಡುಬೆಣೆಯನ್ನು ಚಲಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೪೭). [ಆಡು$_1$ + ಬೆಣೆ]

ಆಡುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಆಡುನುಡಿ : ಬಡಗರ ಭಾಷೆ ಕೇವಲ ಆಡುಭಾಷೆ (ರೂಢಿ). [ಆಡು$_1$ + ಭಾಷೆ]

ಆಡುಮನೆ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಮನೆ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ರೊಪ್ಪ : ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಆಡುಮನೆ ಆಗಾಮಿ ತೋಟ ಮಡಿಕೆ ಆಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬೦–೯ ; 1611). 'ಆಡುಮನೆವಣ' ಪರಾ. [ಆಡು$_3$ + ಮನೆ]

ಆಡುಮನೆವಣ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಮನೆಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): ಗ್ರಾಮಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಆಡುಮನೆವಣ ವೊಳವಾಜು ಹೊಜವಾಜು ಮತೆನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು . . . ಕೊಟ ಷಿಲಾಷಸನ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೬–೮ ; ?).
[ಆಡುಮನೆ + ಪಣ$_1$]

ಆಡುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು; ವಾಗ್ದಾನ. ೨. ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತು : ಗದ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಡುಮಾತಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅದನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿದ್ದಿ (ನಿಬಂಧ. II, VIII ಮುನ್ನು). [ಆಡು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಆಡುಮುಟ್ಟದಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಕತ್ತೆಕಿವಿ ಗಿಡ : ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಗಿಡದ ಬೇರು, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆಯ ಬೇರು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಬೀಜ, ಚಂದನ . . . ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಕತ್ತೆಯ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳೂ ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, 218).
[ಆಡು$_3$ + ಮುಟ್ಟು$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡುಮೊಗ (ನಾ). ಆಡಿನಂತಹ ಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ: ಆಡುಮೊಗನ ಮಗಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೫). [ಆಡು$_3$ + ಮೊಗ]

ಆಡುರಿ (ನಾ). (ಮರಿ ಹಾಲು ಕುಡಿಯದಂತೆ) ಆಡಿನ ಕೆಚ್ಚಲಿಗೆ ಮರೆಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮). [ಆಡು$_3$ + ಉರಿ ?]

ಆಡುವಳ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವವನು; ಆಟಗಾರ: ಕಾಲ್ಚೆಂಡನಾಡಿದರ್ ಈ ಯುಗದ ಆಡುವಳರಿನ್ನು ಬರಲೇಬೇಕು ಚೆಂಡಾಟ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧೧).
[ಆಡು$_1$ + –ವಳ]

ಆಡುವೊಲ 'ಆಡುಂಬೊಲ' ನೋ.

ಆಡುಸೋಗೆ, ಅಡುಸೋಗೆ, ಆಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಸರದ ಗಿಡ; ಅಡಸಲಗಿಡ ; ಆಟರೂಷಕ ; ವಾಸಕ : "ಆಟರುಷ – ಆಡುಸೋಗೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ವಿಶ್ವಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲಮಾಡುಸೋಗೆ ಎಂಬಿವು ಕಲಸಿಟ್ಟ ಕಷಾಯದಿಂ ಕಫಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೩೩) ; ಗೂರುಬ್ಬಸ ಬಹಳ ಪ್ರಬಲತರದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಡುಸೋಗೆ ರಸದೊಡನೆ ಅರ್ಧ ಚುಟಿಕೆ ವಂಶಲೋಚನವನ್ನು ಮಸೆದು ಸೇರಿಸಿ ಜೇನುಸೇರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಬೇಗನೆ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೮). **ಅಡುಸೋಗೆ:** "ಯಾಯತ್ – ಅಡುಸೋಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೨). **ಆಡಸೋಗೆ:** "ವಾಸಾಟರೂಷಾಹ್ವಯಮಾಡಸೋಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯–೩೭); "ಆಟರೂಷಕ – ಆಡಸೋಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೮ ಪ್ರಯೋ); ಆಡಸೋಗೆಯು ಕಾಡ ಸುಗ್ಗೆಯು ರೂಢಿಯಿಂದಲಿ ಬೆಳೆವ ತಗ್ಗಿಯು (ಗೋಹಾಡು. ೨–೧೦) ; ಇಬ್ಬದಿಯ ಆಡಸೋಗೆ ನರ್ಮಲೀ ಗಿಡಗಳ ಬೇಲಿಗಳಿಂದ (ಮೂರುದಾ. ೯೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಡಾತೊಡೈ ; ಮಲ. ಆಡಲೋಡ ; ತುಳು. ಆಡಲೋಡು ; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು. / ಸಂ. ಆಟರೂಷ]

ಆಡುಹ (ನಾ). ಆಡುವುದು ; ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ ; ಅಲ್ಲಾಟ : ಗಜಿಯ ಆಡುಹ ತೊಲಗಿಸಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು (ಅಜಿವಾ. ೧೨೬).
[ಆಡು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಆಡುಳಿಚ (ನಾ). = ಆಡುಸೋಗೆ: ಸಿರಿಸಂ ಗೋದಿ(ಣಿ) ಪಟೋಳ ಮಾಡುಳಿಚಮಾ ಸಪ್ತಚ್ಛದಂ ಬೇವು ಛಿನ್ನರುಹಂ ಪುಲ್ಗಿಲೆನಿಪ್ಪಿವಂ ತೆಗಪಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೨೫) ; ಸೋಡವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋದಿಗೆ ಅವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂ]ದಾಡುಳಿಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಮಧುಕ ಚಿತ್ರಮೂಲಮುನಿಂಬಿಂದಾಡಿನ ಪಾಲೊಳ್ ಸೇವಿಸಲೋಡಿಸುಗುಂ ತದ್ವಿಷೋಗ್ರಮಂ ಗುಣನಿಳಯಾ (ಖಮದ. ೨–೧೬೭). [?]

ಆಡೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ; ಜಿಗಳೆ (ಕ). [< ಅಟ್ಟೆ$_3$]

ಆಢಕ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಸ್ಥಗಳ ಅಥವಾ ೧೯೨ ತೊಲೆಗಳ ಒಂದು ತೂಕ: ಷೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಆಢಕ ದ್ರೋಣಮಾನಿಖರಿಗಳಿವು ಚತುರ್ಗುಣಿತಂಗಳ್ ಇವು ಮೊದಲಾದುವು ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೮೯–೧೧) ; ಪ್ರಸ್ಥ ಎರಡಾಗೆ ವಾಹ ಅದೆರಡಾಗಲು ಒಂದು ಆಢಕ (ವಿವೇಕ. ೭). [ಸಂ.]

ಆಢಕಿ (ನಾ). ತೊಗರಿ: "ಆಢಕೀ, ತುವರೀ (ಸ್ತ್ರೀ)– ಈ ೨ ತೊಗರಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೦); ರಾಜಮಾಷಾಢಕೀ ನಿಷ್ಪಾವಚಣಕ ಕುಸುಂಭ . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ ವ).

[ಸಂ. ಆಢಕೀ]

ಆಢಕಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಆಢಕ ಬೀಜವರಿಯಷ್ಟು ಜಮಿನು. [ಸಂ.]

ಆಢಕೀನ (ನಾ). ೧. = ಆಢಕಿಕ (ಶ). ೨. ತೊಗರಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಆಢಾಪನ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಣ (?): ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಆಢಾಪನವಾಗಿ ಪೊಜಿಗ್ಗೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯–೧೪; ?). [?]

ಆಢಾವೆ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ನಿರೂಪಣೆ: ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ದಸರೆಯ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಲಾಭಹಾನಿಗಳ ಆಢಾವೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪಾವಕ. ೨೦). [← ಮರಾ. ಆಢಾವ್]

ಆಢ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿರುವ. 'ಗುಣಾಢ್ಯ', 'ಧನಾಢ್ಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಮಂತ; ಉಳ್ಳವನು: ಅನಘಾದಿ ತ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಕುಜನಿಂ . . . ನಿಪುಣನಾಢ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಿ ಮಾರ್ತಂಡನಂದನನಿಂದಂ ಬಹುಪೋಷಕಂ ಬಹುಗುಣಾರಂಭಾಢ್ಯನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪–೬); ಪೂಜ್ಯ ಸೋಣದಂಡನು ಆಢ್ಯನು, ಮಹಾಧನವಂತನು, ಮಹಾಭೋಗವಂತನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೧೫). ೩. ಸಮರ್ಥ; ಶಕ್ತ: ಪರಮಯೋಗೀಶರಿಂ ತದ್ವಾಸನಾಂಗರಿಂ ಭರಿತ ಸುಜ್ಞಾನರಿಂ ಹರಣಾರ್ಪಣಾಢ್ಯರಿಂ ಪರಮಾನುರಾಗಿಗಳಿನೆಸೆವ ಸಭೆಯಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆಯೆನೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೩೧). [ಸಂ.]

ಆಢ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಗಣ್ಯತೆ; ಸಂಪನ್ನತೆ: ಬಾಲತನದಿಂದೊಂದು ನಿಮಿಷ ಯೌವನದಿ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲನೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದರೆನಿಮಿಷ ಧನಧಾನ್ಯ ಜಾಲದಾಢ್ಯತೆವೆರೆದನೆಂದು ಪೇಳುವ ಹೆಮ್ಮೆಯೊಮ್ಮೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೨೦). ೨. ಠೀವಿ; ದರ್ಪ: ಸುರೇಂದ್ರರಾಯನನ್ನು ಎಳೆದು ತರುವುದು ಎಷ್ಟೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸ ಎಂದು ಗೋವಿಂದರಾಯನು ಆಢ್ಯತೆಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿದನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೪); ಅವರು ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಆಢ್ಯತೆಯಿಂದ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದರು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೭೧).

[ಸಂ. ಆಢ್ಯತಾ]

ಆಢ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಆಢ್ಯತೆ (ದಕ. ಶ). [ಸಂ.]

ಆಢ್ಯೆ (ನಾ). ಉಳ್ಳವಳು; ಸಂಪನ್ನಳು; ಹೊಂದಿದವಳು: ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕುಶಲೆ ಕಷ್ಟರೂಪೆ ಧೂರ್ತಕ್ರಿಯಾಢ್ಯೆ (ಮದತಿ. ೪–೪).

[ಸಂ. ಆಢ್ಯಾ]

ಆಣ್ 'ಆಳ್$_3$' ನೋ.

ಆಣ$_1$ 'ಆಣೆ$_3$' ನೋ.

ಆಣ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ). ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕ: ಗೋದಿ ಅಳ್ಳಿಟ್ಟಗಾಣವ ಕಾಸಿದ್ದೇನ ಕಡ್ಲ್ಯಂಡಿ ಕಟ್ಟ ಕೇರಿ ನೆಲಿನ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟಿದ್ದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೦೩). 'ಆಣವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಆಣ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಲೆಗಿಂತ ಪಾತ್ರೆಯು ಸಣ್ಣದಿರುವಾಗ ಪಾತ್ರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಒತ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹೆಂಚಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ತುಂಡು: ಇಷ್ಟು ಅಗಲದ ಬಾಯಿಯ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಆಣವಿಲ್ಲದೆ ಆ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಘಾಲ]

ಆಣ$_4$ 'ಆಣೆ$_5$' ನೋ.

ಆಣ$_5$ (ನಾ). (ದಕ). ನಪುಂಸಕ; ಷಂಡ: ಅಣನಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಕೆ (ರೂಢಿ). [ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + -ಅ$_7$]

ಆಣಂ 'ಅಣಂ' ನೋ.

ಆಣಂತಿ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಆಣನ್ದೂರು ಮೂನೂಱಱ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯಯ್ವತ್ತಱೊಳಗಣ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೪೪; 1114). [< ಆನಂದ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಆಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಣಂಬೆ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಣಕ (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; "ನೀಚ, ಕೀಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಆಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮೀಕಣೂರರು ಅಯಿರಣ ಕೀಚಿವರು ಆಣಗರು ಕಟಿತ್ತಿಯರು ಜಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೧೨; 900). [?]

ಆಣಗಜ್ಜಿ 'ಆನೆಗಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಆಣತಿ$_1$ 'ಆಳತಿ' ನೋ.

ಆಣತಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆಣತಿಯ ಲಕ್ಕರಸ ತಂದೆಗಳಾಣಬೆಯ ಚಂದಯ್ಯನೀಶನ ಬಾಣಸಿಗ ಭೀಮಯ್ಯ ಚಣಗನ ಬೊಮ್ಮ ತಂದೆಗಳು (ಸಾಸಂಚ. ೧೯–೭೫); ಆಣತಿಯ ತಿರುಮಲನಾಯಕನು (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೦೧–೬; 1608); ಆಣತಿ ಚೆಂನಣ × × ಪಟ್ಟದಹವಾಲಾಗಿಯಿದಲಿ ಆಣತಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೨೦೨–೧೦; 1651). [?]

ಆಣತಿ$_3$ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಡು; ಗಾನಮಾಡು: ಮರಲ್ದರಲ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫); ಸುಗಂಧಪುಜ್ಜಸಂಕುಳದೊಳು ಬಂಡನುಂಡು ಪೊರೆದಾಣತಿ[ಗೆ]ಯ್ವ ಮದಾಳಿಗೇಯದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೧–೧೧; 1258).

[ಆಣತಿ$_1$ (< ಆಳತಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣತಿಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಡಿಸು; ಗಾನಮಾಡಿಸು: ಎಸಳ್ವಡಿಗೆತ್ತ ತಾವರೆಗಳೋವರಿಯೊಳ್ ಸುಖನಿದ್ರೆಯಿಂದೆ ಜೋಂಪಿಸುವಳಿಯಂ ಪ್ರಭಾತಶುಭಗೀತಿಯನಾಣತಿಗೆಯ್ಸು[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಯು]ತುಂ . . . ಪ್ರಚಾರಿಸಿದುದು ಕಾಲಭೂಪನ ನಿಯೋಗದ ಸೂಳೆವಳಂಬೊಲೊಂದೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೩೩). [ಆಣತಿಗೆಯ್ + -ಸು$_1$]

ಆಣತಿಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳು, —ಪಾಲಿಸು: ನಿನ್ನಾಣತಿಗೇಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನೂಳಿಗಗಳನೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳೆನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆವಿಡದಿರ್ಪೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೩೭).

[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಆಣತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ದೊರೆ ಆಣತಿಗೈದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೧). ೨. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸು: ನಿನ್ನಾಣತಿಗೈವುದೆನ್ನ ಮನೋರಥವೆನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧–೩೨).

[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಅಡಿಗಳಿಗೆಱಗಿಯಾಣತಿಗೊಂಡು ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಹದಿಬ. ೮–೭).

[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣತಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾನಮಾಡು; ಹಾಡು: ಬಂಡನುರಂಬರಮುಂಡು ತಳ್ತೆಸಳ್ತೊರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಚರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮). [ಆಣತಿ$_1$ (< ಆಳತಿ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಣತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ವಿಧಿಸು : ಅಂತು ಋಷಿರೂಪನೂರಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾಣತಿಯಿಟ್ಟು ಪೊಜ ನುಡಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೫).

[ಅಣತ್ತಿ (< ಅಣತ್ತಿ) + ಇಡು]

ಅಣತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಣತಿಗೊಳ್ : ತುಂಬಿಗಳ ಹಂಬಲಿನ ಕಾವನಾಣತಿ ನಡೆದು ಏತಕೀ ಮದಗಜವು ಮಸಗುತಿಹುದು ? (ಕವಿಕಾ. ೬೯).

[ಅಣತ್ತಿ (< ಅಣತ್ತಿ) + ಪಡೆ]

ಅಣತ್ತಿ, ಅಣಂತಿ, ಅಣತ್ತಿ, ಅಣ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ: ಪರಮ ಕೂಳಮ್ಮರ್ಗನ್ವಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಆಗಪಳ್ಳಿಟ್ಟಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮು. ೧–೪ ; 726). **ಅಣಂತಿ** : ೨. [ಜೈನ] ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವವರೆಗೂ ಊಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ರತ : ದೆವಾಯಪಗಳಾಣಂತಿಯ ನೋಂಪಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೫೧–೧ ; 1200). **ಅಣತ್ತಿ** : ೧. ಪುಗಿಸೆ ಬನಮುಂ ಪುಗಲೆಂಬೊಂದನ್ನ ಭೃತಕ್ಕಾಣತಿವಂದಂತಾಯ್ತು ತನು ಬೆಸಸೆ ಕುಸುಮಾಮೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩) ; [ದೇವಿಯದ್ದೇವರಾಣತಿಯಿಂ] . . . ವೈಶಂಪಾಯನನಂ [ದೇವರಡಿಯೆಡೆಗೆ ದೌವಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕಳುಪಿದೆ ವೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದರೆನೆ] (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪) ; ಆತನಾಣತಿಯಿಂದಲಾಂ ತೊಡಗಿದೆಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೧೩) ; ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯಿನೆಂದಿನವೊಲ್ ಬಳೆದತ್ತೊ ಬಿಂಜಂ (ಗೀತಗೋ. ೪೧–೩) ; ಕವಿಯ ಗಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಣತಿಯಿಂದ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೩). ೨. ಉಂಬಲ್ಲಿ ನೀರಂ ಕುಡಿವಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಾಯಮಂ ಕೊಳುವಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಂಗೊಳುವಲ್ಲಿ ಅಣತಿಯಂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨–೧) ; ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳು ತಪ್ಪದೆ ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಪೌರ್ಣಿಮಿಯೊಳು ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರರಾಣತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨–೨). **ಆಣ್ತೆ** : ೧. ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ತಾಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆವ ಪದ್ಧತಿಯಂ ಬಸವನರೇಂದ್ರನಾಣ್ತೆಯಿಂ ವಿರಚಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೩೨). [< ಸಂ. ಆಜ್ಞಪ್ತಿ]

ಆಣವ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅಣುರೂಪವಾದ. (ನಾ). ೨.=ಆಣವಮಲ : ತಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಆಣವ ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩–೧೩೭) ; ಆಣವಾದಿಯೊಳಿರಲು ಹೂಣಿ ಲಿಂಗದಿ ಮನವ ಕೇಣವಿಡದಿಹನು ವಿರತಿಯಲಿ ದೇಹದಿಹ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ತಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೪). 'ಆಣವಮಲ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಆಣವಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಮಲತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; "ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವಭಾವನೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾಯೆ" (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೨) : ಆಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅವಚಂ. ೨೭೪–೧೨೫೫) ; ಆಣವಂ ಗರ್ಭಸಂಬಂಧಂ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ರೇತರಕ್ತದಿಂದುದಿಸಿದೆನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಮಲಭಾವವೇ ಆಣವಮಲವೆನಿಸುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೩೪).

[ಅಣವ + ಮಲ್ತ]

ಅಣವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಿಂದ ಕಲಸಿದ ಅವಲಕ್ಕಿ : ಅಣವಲಕ್ಕಿ ಅಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಅಣ್ತ + ಅವಲಕ್ಕಿ]

ಅಣವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪಿಸು : ಕ್ರಮದಿಂದಾಣವಿಸು ದೇವ ತಪ್ಪದೆ ನಡೆವೆಂ (ಬಾಲಭಾ. ೯–೫೭). [< ಆಜ್ಞಾಪಿಸು]

ಆಣವೀನ (ಗು). ಜೀರಿಗೆಸಂಬಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ. [ಸಂ.]

ಅಣಿ$_1$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಅಣಿಯಿಲ್ಲದ ಮುತ್ತು ಜಾಣಿಲ್ಲದಾ ಮಾತು ಮೇಣರ್ಥಮಿಲ್ಲದಿರುತಿಪ್ಪ × × × ನೀಕ್ಷೋಣಿಯೊಳೆಲೆಗೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೨) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱಿ ; ತೆಲು. ಅಣಿ]

ಅಣಿ$_2$ 'ಅಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳೆ ; ಕೀಲು ; ಗೂಟ : ಕತ್ತಿಯಿಂ ಕೆತ್ತುವಾಣಿಯಿಂ ಬೆಟ್ಟುವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೩) ; ಕೆಲಸಗಾರರು ಅವನ್ನು ಆಣಿಯಿಂದ ಜೋಡಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೭೭) ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಬೀಗದ ಗೊಂಚಲನ್ನು ಆಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತಾ (ನಾಚಿಕೆ. ೯). ೨. ಕಾಲಿನ ಮಂಡಿಯಿಂದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿನ ಭಾಗ ; ಮೊಳಕಾಲಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ. ೩. ಮನೆಯ ಮೂಲೆ. ೪. ಎಲ್ಲೆ ; ಗಡಿ. ೫. ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಅಲಗು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಆಣಿ. / ಸಂ. ಪಾಲಿ. ಆಣಿ]

ಅಣಿ$_4$, ಅನಿ, ಅನೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ಮುಂತಾದುವು ಹೊಕ್ಕಮೇಲೆ ಚರ್ಮ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೀತುಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಕೀವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆಣಿಯಿದ್ದವನಿಗೆ ನಡೆಯಲು ಚಪ್ಪಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಅನಿ** : (ಉಕ) ಕಾಲಲ್ಲಿ ಆನಿಬೆಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಬೇಗ ನಡೆಯಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅನೆ** : (ದಕ) ಅವನ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆನೆ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಣಿ = ಹುಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ ; ತೆಲು. ಆಣಿ = ಆಳವಾದ ಗಾಯ]

ಅಣಿ$_5$ (ನಾ). ಬಲೆಗಳ ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ : ಆಣಿಯಿಂದ (ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಸೇರಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆಗಳು) ಬಲೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೫) ; ಬಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿ ಅದರ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೂ 'ಆಣಿ' (ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಬಗ್ರಿ' ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆಚೆ ಈಚೆ ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿದರು (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೩). [?]

ಅಣಿಕಲ್ಲು$_1$ 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಕಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಲು ; ರತ್ನ : ಮಹಾಭಾರತದ ಆಣಿಕಲ್ಲೆಂದರೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧ (ಕಲಾವಿ. ೧೨೧).

[ಅಣಿ$_1$ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಣಿಕಲ್ಲು$_3$ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ಸುಣಪಾದದ ಕಲ್ಲು.

[ಅಣಿ$_3$ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಣಿಕಾರ 'ಅಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಣಿಕಾಱ, ಅಣಿಕಾರ, ಅಣಿಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ರತ್ನ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ ಬಣ್ಣ, ಯೋಗ್ಯತೆ, ಬೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ ; ಸುವರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ ; ರತ್ನಪರೀಕ್ಷಕ : ಮಾಣದಚ್ಚಜಲದೊಳೊಂದು ಆಣಿಯಾದ ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟಿ ಕೋಣೆಯೆಂಟಱೊಳಗೆ ತಾನೆ ತಿರುಗುವುದು ಆಣಿಕಾಱರು ಕಂಡು ಆ ಮುತ್ತ ಬೆಲೆಮಾಡಿ ಜಾಣತನದಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರದನು (ಶಿವಗೀ. ೭೮೨) ; ಶ್ರೀಮುದಕ್ಕಸಾಲದಚ್ಚಿನ ಕಮ್ಮಟದಲು ನ[ಡೆ]ವಯಾಣಿಕಾಱಂ ಬಂಡಿಯ ಬಸವಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೭೦–೩ ; 1186);

ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರ್ ಜೀವನ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗತಿಯನಜ್ಞಜನರೆಂತಱಿವರ್ ಕಲ್ಲಿನೊಳಿರ್ಪ ಸುವರ್ಣಮನೆಲ್ಲರುಮೆಂತಱಿವರಾಣಿಕಾಱನ ತೆಱದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಆಣಿಕಾಱರು ವೈದ್ಯದಲಿ ಬಿನ್ನಾಣಿಗರು ಜೋಯಿಸರು ಮಿಗೆ ಪೌರಾಣಿಕರು ಪ್ರುತಿಸಿದ್ಧರೋಲಗಕೈದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೭-೪೯); ತಂದೆಯೊಳಲ್ಲವೇ ಮುಱುಕಮೀಶನೊಳಲ್ಲದೆ ಬಾಚಿಕ್ಕೆ ಗಂಡನೊಳ್ ಪೊಂದವೆ ಕಾಮಪೂರ್ತಿ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಬಣ್ಣಗಳಾಣಿಕಾಱನೊಳ್ ನಿಂದಿಹ ಮುಟ್ಟವಾವೆಡೆಯೊಳೀಕ್ಷಿಸಲಪ್ಪುದು (ಕವಿಚ. III, ೧೨೫ ಸದಾಶ). ೨. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಸಮರ್ಥ; ನಿಪುಣ: ವೀರ ರಾಮನ ಭುಜದೊಳು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಿಗೆ ವಿಜಯಾಂಗನೆಗೆ ಹೋರಾಟ ತಪ್ಪದು ಸವತಿಮತ್ಸರದಿಂದ ಬಾರಿಪರಳವೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಂದಾಣಿಕಾಱರಲ್ಲಲ್ಲಿ ನುಡಿವುತಿರಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೫೨); ರಾಣಿಯರ ಪಂಚಶತ ವಾಮಕರಕಕ್ಷಗಳೊಳಾಣಿಕಾಱರ ದೇವ ತಾಳ್ದಿಳಿಸಿ ಭೂತಳಕೆ ಬಿಗಿದ (ಪರಶು. ೧೨-೩೧). **ಆಣಿಕಾರ**: ೧. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಲು ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೧ ಅಂತು ಗ ೨ ಆಣಿಕಾರ ಮಹದೇವಸೆ[ಟ್ಟಿ]ಹ ೨ ಆವನಾಗಿ × ಯುಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೧-೧೦ ; 1184); ಮತ್ತವಾ ಕಂಮಟದಲು ನಡೆವಾಣಿಕಾರ ಮಹಾದೇವ ಸೆ[ಟ್ಟಿ]ಯರು ಕೊಟ್ಟ ಹಣ ೨ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೨-೨ ; 1184); ಆಣಿಕಾರನ ಮನೆಯ ತೊತ್ತು ನಾಣ್ಯ ನೋಟವ ಬಲ್ಲಳೆ (ಗಾದೆ). **ಆಣಿಗಾಱ**: ೧. ಜಲಜನಾಭನ ಕೌಸ್ತುಭಕೆ ನೆಲೆಗಂಡು ಬೆಲೆಯ ಪೇಳುವ ಆಣಿಗಾಱರಾ ನೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುತಲಿಹರು (ಗೋಮಟೇ. ೧-೧೨೨).

[ಆಣಿ$_1$ + -ಕಾಱ. / ತೆಲು. ಆಣಿಕಾಡು = ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತ, ಮರ್ಮಜ್ಞ]

ಆಣಿಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಸುವರ್ಣ ಅಥವಾ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾಣದೆ ನಾ ತಿರುಗಿದೆ ಕಂಡುದುದಿಲ್ಲ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ರಾಶಿ ಅಡಿಗೆ ಕಂಗಳಯ್ಯನು ಹೋಗಿ ಆಣಿಕಾಱಿಕೆ ಮಾಡಿದಂಥ ಈ ಕುಯುಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೩-೭೨-೨); ಮಾಣಿಕಮೆಯ್ವಣ್ಣದ ಚಾಯವಿಾನ ಕಂಡಾಣಿಕಾಱಿಕೆ ಜಲಗಾರ ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರನಾಸ್ಥಾನಕೆ ತಂದು ಕೈಗಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೩೪). [ಆಣಿಕಾಱ + -ಇಕೆ]

ಆಣಿಕೆ, ಆನಿಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ವರ್ತಕನು ರೈತನಿಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವಂಥ ಹಣ; ವ್ಯಾಪಾರಗಾರ ರೈತನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಚಕಾರ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೮). **ಆನಿಕ್ಕೆ$_2$** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೮). [?]

ಆಣಿಗಣ್ಡಕ (ನಾ). (?): ಬಿರುದರಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಱಿವೊನ್ ಬಿದ್ಧ ಬಗದತ್ತಿ ಆಣಿಗಣ್ಡಕದ ಗಣಿ ಪೊಕ್ಕ ಅಬ್ಬಯ ಅಟ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗಣ್ಡನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೦ ; 885). [?]

ಆಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಿಡು (?): ರೇಣುಹತ್ತಿದ ರವಿಯ ಮಸೆಯಲು ಸಾಣೆಗಿಕ್ಕಿತೊ ಭಗಣರತ್ನವನಾಣಿಗಳೆಯಲು ಕಮಲಭವ ಸೃಜಿಸಿದ ಸಲಾಕೆಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೭). [ಆಣಿ ? + ಕಳೆ$_1$]

ಆಣಿಗಾಱ 'ಆಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಆಣಿಗೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ: ಎಂತಟವಿಯಂ ತೊಳಲ್ದಿರಿ ತಾತನಾಣಿಗೆಯೊಳೆಂತನಿಬರೊಳ್ ನೇಹಮಾಯ್ತು ಮೇಣಸುರರೊಡನೆಂತು ಕೈಗೈದಿರಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪-೩೮). 'ಆಣಿಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಆಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಸಂತವಿಟ್ಟಾಗಳಾಣಿಗೆಗೊಂಡು ಮಾತೆಯಿಂ ಕಾಂತೆಯೊಡನರಮನೆಗೆ . . . ಸಂತಸದೊಳೆಣೆವೆರಸು ಸರಸಿಗೈತರ್ಪಂಚೆಯಂತೆ ರಾಮಂ ಬಂದನು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೨೯).

[ಆಣಿಗೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ: ಆಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆಯೊಳು ಚೂಣಿ ಶೃಂಗಾರಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮಾತಿನೊಳು ಸುಪ್ಪಾಣಿ . . . ನಿಂದಿಹಳು ವಾಲಗದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೪೮). [ಆಣಿ$_1$ + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಆಣಿಡು 'ಆಣೆಯಿಡು' ನೋ.

ಆಣಿತೋರಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೋರಣ: ಆಣಿತೋರಣಕೇತನಾಳಿಗಳಿಂದ ಆರಿಸೇನೆ ಭೀಕರವಾಗಿ ತೇಜದಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩-೧೧).

[ಆಣಿ$_1$ + ತೋರಣ]

ಆಣಿಪೊನ್ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಿನ್ನ (ಕಿ).

[ಆಣಿ$_1$ + ಪೊನ್. / ತಮಿ. ಆಣಿಪ್ಪೊನ್; ಮಲ. ಆಣಿಪ್ಪೊನ್ನು]

ಆಣಿಮಣಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನ: ಲಲನೆಯರ ಮೊಗದ ಮೂಗುತಿಯಾಣಿಮಣಿಯಂತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೨೧೨); ನವರತ್ನದೊಳಾಣಿಮಣಿಯನಾಯ್ದಾಯ್ದು ಹಾರಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೆ (ಸಕವೈ. ೧೦).

[ಆಣಿ$_1$ + ಮಣಿ$_2$]

ಆಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಮುತ್ತು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತು: ಕಾಣುತ ವನಚರಿ ಮಾಣದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಆಣಿಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಗೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನುಡಿದಳು ಕಾಣೆ ಪಡಿಯ ನಿನಗೆಂದು (ಮೋಹತ. ೩-೨೬); ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಮಾಲೆ ಚೌಕುಳಿ ಪೊಸಮಾಣಿಕಗಳ ದಿವ್ಯಪದಕ ಜಾಣಶೇಖರನ ಸರ್ವಾಂಗದೆ ಮೆಱೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೮೧); ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦). [ಆಣಿ$_1$ + ಮುತ್ತು$_5$. / ತಮಿ. ಆಣಿಮುತ್ತು]

ಆಣಿಮೌಕ್ತಿಕ (ನಾ). = ಆಣಿಮುತ್ತು: ಆಣಿಮೌಕ್ತಿಕಜಾಲ ಲೋವೆಯ ಮಾಣಿಕದ ವೈಡೂರ್ಯವಜ್ರಶ್ರೇಣಿ (ಕೋಗಯ. ೩-೭).

[ಆಣಿ$_1$ + ಮೌಕ್ತಿಕ]

ಆಣಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಗುಹೆಯ ದಾಂಟಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೋಣೀಶ ಹಲವು ರೂಪದಲಿ ಆಣಿವೆತ್ತೊಂದು ರೂಪನೆ ತಾಳ್ದು ನಲವಿಂದ ಕಾಣುತಿದ್ದನು ಬಪ್ಪ ಪಡೆಯಾ (ಭರಚ. ೩೪-೨೮).

[ಆಣಿ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಬಿರುಕು ಬಿಡು; ಒಡೆ; ಸೀಳು: ಆಣಿಸಿದ ಟೆಂಗು ಅತಿಬಲವತ್ತಾಗಿರುವದು (ರೀವ್); ಹಸಿಗಡಿಗೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಆಣಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಣೆ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಣುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಆಣುಂಗರ ಕಾಟಯ್ಯ ತುಱುವಿಂಗಡ್ದಂ ಬನ್ದು ಇಱಿದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೧-೧೬ ; 1032). [?]

ಆಣುಂಗರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೀಱ್ವಲಿಯ ಮಮ್ಮ ಆಣುಙ್ಗರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಙ್ಗಂ ಆಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಕಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟಿಯೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೧ ; 919). [ಆಣುಂಗ + ಅರಸ$_1$]

ಆಣೆ$_1$ 'ಆಲಿ$_1$' ನೋ.

ಆಣೆ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಿರುಕು; ಸೀಳು. 'ಆಣೆಬಿಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಆಣಂಕೀಱುಕ = (ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಹೊಲವು) ಬಿರುಕುಬಿಡು, — ಸೀಳು]

ಆಣೆ$_3$, ಆಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿಯಮ; ವಿಧಿ: "ಆಜ್ಞಾ — ಆಣೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಜವನಾಣೆಗಮಾಜ್ಞೆಗಮುಂಟೆ ವಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭); ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ ಟಂಕ ಆಣೆಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೩ ; 1260); ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲಿ ಆಣೆಕುಡಿ ಊರಾಣೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧ ; ಕುಂದಾಪು. ೩೫೭-೧೩ ; 1379 ?); ನಾನಾ ಜಗದೊಳವನಾಣೆಯಾಜ್ಞೆ ಸಂದುದು (ಚೆಬಪು. ೪೭-೯).

೨. ತನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇರೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸೂಚಕ ಮಾತು: ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇೞಿಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ತನ್ನ ಮೇಗೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೨೪) ; ಪೋದೊಡೆ ಧೂರ್ಜಟಿಯಾಣೆ ಮೀಱಿ ಪೋದೊಡೆ ಕಲಿಭೀಮನಾಣೆಯೆನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೪೫) ; ಇತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪಾರ್ಥ ಹೋಗದಿರಿತ್ತಲಶ್ವತ್ಥಾಮನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೫). ೩. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಪ್ರಿಯವಾದ ಅಥವಾ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿನ್ನಾಣೆ ನೀನಿನ್ನುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂದೆನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಾತ್ಮಜೇ (ಕಾದಂಉ. ೬೨) ; ನೋವು ಮನದೊಳಗುಳ್ಳಡಾ ರಾಜೀವಲೋಚನನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೆ. ೧-೨೭) ; ಪಶುಪತಿಯ ಮೇಲಾಣೆ ಹುಸಿದಡೆ ಶಿಶುವಿನಾಣೆಯೆನುತ್ತ ಕೆಲಬಲಕೆಸವಳಿದು ಬಿಜುನಗೆಯ ಸೂಸಿದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೪೬) ; ಕೊರಲಾಣೆ ಉಂಗುರವಾಣೆ ಪೇೞ್ವಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೪). ಆಣ್$_1$: ೧. ಆವರಾಣದೆ ಪೋಗೆ ಇತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೧-೧೯ ; 700).

ಆಣೆಭಾಷೆ = ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಚನ; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಪಥ: ಕ್ಷಿತಿಪರನು ಕರೆಕರೆದು ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಸುಷೇಣ ಕಪೀಂದ್ರ ಸೀತಾಪತಿಯ ಹೆಸರಲಿ ಕೊಂಡನನಿಬರಲಾಣೆಭಾಷೆ [ಪಾಠಾಂ. ಭಾರ] ಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩) ; ನನ್ನನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡು ಮಾಡಲು ಆಣೆಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೫).

[< ಸಂ. ಆಜ್ಞಾ]

ಆಣೆ$_4$ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ: ಆಯತವಿಡುವು ಸುಸ್ವರ ಷಡ್ಜಪಂಚಮ ಸ್ಥಾಯಿ ಸಂಚರ ಠಾಯೆ ನೇಮ ಬಾಯಿದೆಱೆಯಿನಾಣೆಯಾಯ ತಪ್ಪದ ಗೀತ ಗಾಯಕಿಯರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೪). [?]

ಆಣೆ$_5$, ಆಣ್$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯ ಹದಿನಾರು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕವಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನು . . . ಒಂದು ಆಣೆಗೆ ಮಾರಿವೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೮-೪೪) ; ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹದಿನಾರು ಆಣೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ; ಗುಂಟೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. ೩. ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು. 'ಆಣೆವಾರಿ' ಪರಾ. ಆಣ್$_4$: (ದಕ. ಕ).

[← ಮರಾ. ಆಣಾ ; ಹಿಂ. ಆನಾ]

ಆಣೆಕಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣೆಗಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು : ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಿಷಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ದೊರೆಗಳು ಆಣೆಗೈದಿರುವರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೨೩).

[ಆಣೆ$_3$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣೆಗೋಸಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು : ಧರಣೀಶಂ ದಯೆಗೆಯ್ದುಮುಗ್ರಮಹಿಷೀಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಪ್ರೇಮನಿರ್ಭರ ನಿರ್ಬಂಧದಿನಾಣೆಗೋಸಣೆಯನಿತ್ತುಂ ಬಾೞ್ತಿಯೇ ಪುತ್ರಮೋಹರಸಾಸ್ವಾದನ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆನುತುಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯಿಂ ತಾಳ್ದಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೭) ; ಆಣೆಗೋಸನೆ[ಣೆ]ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೩ ; 1260) ; ಗಣಿದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕಿನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ ತನ್ನಾಣೆಗೋಸಣೆ ಸಲ್ಗುಂ ಸುಕವೀಂದ್ರವೃಂದ ಸಭೆಯೊಳ್ ತಾನೆಂದೊಡಮ್ಮಮ್ಮ ಧಾರಿಣಿಯೊಳ್ ಕೇಳ್ದಱಿಯಾ ಜಡಾ ಮಧುರನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೯). [ಆಣೆ$_3$ + ಗೋಸಣೆ]

ಆಣೆಘೋಷಣೆ (ನಾ). = ಆಣೆಗೋಸಣೆ: ಇಳೆಸಹಿತ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳೊಳಗದಾತನಯಾಣೆಘೋಷಣೆ ಬೆಳೆಯಿತ್ತೈ (ಸಂಭಪ. ೧೦-೨).

[ಆಣೆ$_3$ + ಘೋಷಣೆ]

ಆಣೆತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಆಣೆಯಿಡು ; ಶಪಥಮಾಡು ; ವಚನಕೊಡು : ಅವಳು ತನ್ನ ಮುದ್ದುಕಂದನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಆಣೆತಿಂದಿದ್ದಾಳೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೯೩).

ಆಣೆತಿನಿಸಿಕೊ = ಭಾಷೆ ತೆಗೆದುಕೊ ; ವಚನ ತೆಗೆದುಕೊ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾವ ಆಣೆತಿನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಳಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ಕಯಾತ್ರ. ೧೧).

[ಆಣೆ$_3$ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಆಣೆದೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆತಿನ್ನು : ನಿಮ್ಮ ಕುರಿತ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವೆನೆಂದು ಆಣೆದೊಟ್ಟಿರುವವಳು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೯).

[ಆಣೆ$_3$ + ತೊಡು]

ಆಣೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಪಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). [ಆಣೆ$_3$ + ಬಿಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಣೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು ; ಸೀಳಿಹೋಗು ; ಬಿರಿ (ಕ).

[ಆಣೆ$_3$ + ಬಿಡು$_1$]

ಆಣೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು; ಶಪಥಮಾಡಿಸು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡಿಸು: ಕುರಾಣವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಣೆ(ಯ)ಮಾಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೦).

[ಆಣೆಮಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಆಣೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು : ಶಪಥಮಾಡು ; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು : "ಅವನು ಕೊಂದಿಲ್ಲ ಸರಕಾರ! ಆಣೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆ" ಎಂದಳು (ಕೊಂದಯಾ. ೭೪) ; ಆಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದೂ ಸಾರಾಯಿ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಣೆಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩) ; ಹಗೆತನಮಾಡಿದವರು ಇದೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಾರಮ್ಮನ ಆಣೆಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಲ. ೮೩).

[ಆಣೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಣೆಮೀಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಆಜ್ಞೆಮೀರು : ಆಣೆಯಿಡುತ ಬಹೆಲು ಆಣೆಮೀಱಿ ಬಲಮೆಯಿಂದ ಸಿವರಾಮೈಯ್ಯಗಳವರು ಮಾಡುತ್ತ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೨-೩೧ ; 1412).

[ಆಣೆ$_3$ + ಮೀಱು]

ಆಣೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆಯಿಡು : ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಅವನು ಆಣೆಯಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಣೆ$_3$ + ಇಕ್ಕು]

ಆಣೆಯಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆಮಾಡಿಸು (ದಕ. ಕ).

[ಆಣೆಯಿಡು + –ಇಸು$_3$]

ಆಣೆಯಿಡು, ಆಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು : ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬೋದಲ್ಲಿ ರಥಮಾಣೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಮಾಣೆ ಕಂಡು ರಥಾಂಗಧರನುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೭ ಪ); ವಾತಾಪಿ ತನ್ನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡೆ ಮಾಣ್ದ್ದುರ್ಮದೆ ಮೇರು ಮತ್ಸರದೊಳಾದಂ ನೀಳ್ದ ವಿಂಧ್ಯಾಚಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩) ; ಬೆಲ್ಲವಂ ಮೆಲಿದೆನಾದೊಡೆಯಂ ದಧಿದೇವರಾಣೆ ಎಂದವನಿರದಾಣೆಯಿಟ್ಟು ತೊಱೆದಂ ಗುಡಮಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನೆಂಬವಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೮) ; ಕಾಣಿಸಿರುವಂತವನ ಕಾಣದೇಕಿರುವಿರೋ ಕಾಣಲು ಬಿಡಲು ಕರ್ಮಗಳು ನಿನ್ನಿರವನಾಣೆಯಿಟ್ಟಿಹವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೪೨). **ಆಣಿಡು** : ಸುರನರಖಚರೋರಗ ಸುಂದರಿಯರ್ಗ್ಗೆ ತರುಣಿಯಂಗಲತಿಕೆಯ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಪ್ರವಾಹಲವಮುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವೊಡೆ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಣಿಡಲಮ್ಮೆಂ (ಅನಂಪು. ೬-೨೮).

[ಆಣೆ$_3$ + ಇಡು]

ಆಣೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಚಟಿಕ್ಕರನ್ವಯಂ ನೆಗಳೆ ನೆಗಳ್ತೆಯಂ ತಳೆದು ತಂನಯ ತೇಜದೊಳಾಣೆಯೋಲೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲೆ ಸಾಧ್ಯವಾದ ನೆಲನಂ ತಳೆದಂ ನೃಪಮೇರು ತೈಲಪಂ (ಕಇಅ. ೯೫–೪–೧೦ ; 1100) ; ಕೋಶದೊಳಗಾದ ಆ ಆಣೆಯೋಲೆಯನ್ನೆಳೆದು ಲಿಂಗರಾಜನ ಸಜ್ಜೆನಂಜಲಿಗಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೭–೧೭). [ಆಣೆ$_3$ + ಓಲೆ]

ಆಣೆರಕ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಎರಕ. 'ಆಣೆರಕಗೊಳ್', 'ಆಣ್ಬರಿಜು' ಪರಾ. [ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + ಎರಕ$_2$]

ಆಣೆರಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುರೂಪಾಗು : ವಾಣಿಯ ಜಾಣೆ ಆಣೆರಕಗೊಂಡುದೆ ? ಗೆಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆ ಮೂಡಿತೆ ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೨–೧೦).
[ಆಣೆರಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣೆವಣಿ 'ಆಳವಿಣೆ' ನೋ.

ಆಣೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರಿಕೆ. ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರ : ಗದ್ದುಗೆಯಯಾಳಿಯ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಆಣೆವತ್ತಳೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೩–೧೦). 'ಬಿನ್ನವತ್ತಳೆ' ಪರಾ. [ಆಣೆ$_3$ + ಪತ್ತಳೆ$_2$]

ಆಣೆವಾರಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು : ಷೋತನು ಹೊಲಗಳ ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಣೇವಾರಿ ಮಾಡುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೧೧) ; ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ತಹಕೂಬ ಇಡಲು ಆಣೆವಾರಿಯನ್ವಯ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುವುದು (ಕರವಿ. ೯೩).
[← ಮರಾ. ಆಣೇವಾರೀ]

ಆಣೆಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು ; ಶಪಥಮಾಡಿಸು : ರಾಮಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಅತ್ತು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಮುಂದೆಂದೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡದಂತೆ ಆಣೆಹಾಕಿಸಬೇಕು ಎಂದೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೮೯). [ಆಣೆ$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು) + –ಇಸು$_3$]

ಆಣ್ತಿ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣ್ಬರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುವೇಷ ; ಪುರುಷನ ರೂಪ : ನಿನಗೀ ಜವ್ವನ ಮೇಕೆಯೋ ? ಆಣ್ಬರಿಜೇಕೆಯೋ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧–೨೩).
[ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + ಪರಿಜು]

ಆಣ್ಮ 'ಆಳ್ಮ' ನೋ.

ಆಣ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ್ ಮನದಾಣ್ಮೆಗೆ ಸೊಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮುಡಿಸಿದರು (ಕನಿಜ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಾ). [ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ) + –ಎ$_4$]

ಆಣ್ಮೆ$_2$ 'ಆಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಆತ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಆತಂಕ (ನಾ). ೧. ಭಯ ; ಹೆದರಿಕೆ : "ಆತಂಕಃ, ಭಯಂ, ಆಶಂಕಾ, ದರಃ, ತ್ರಾಸಃ, ಸಾಧ್ವಸಂ— ಈ ೬ ಭಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೦) ; ಜನನ ಮೃತಿ ಜರಾತಂಕ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದಾವನುಮಿಾ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಬೇಯದನೊಳನೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬) ; ಮೊರಟದ ಬಂಕಿದೇವನ ಲೆಂಕನೆನಗಾತಂಕವುಂಟೇ ವೀರಭಕ್ತಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೨–೩೫). ೨. ಚಿಂತೆ ; ವ್ಯಥೆ ; ಶಂಕೆ ; ಸಂದೇಹ : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯನ್ನು ನೋಡಿದುದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶಕುಂತಳೆ ಪರ್ಯುತ್ಸುಕಳಾಗಿರುವಂತಿದೆ. ಈಕೆಯ ಆತಂಕಕ್ಕೆ ಆತನೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರಬಹುದೋ ಏನೋ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪–೧೪) ; ನಾನು ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅವಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಆತಂಕ (ಪುನರು. ೪೨೩). ೩. ರೋಗ ; ವ್ಯಾಧಿ : "ರೋಗಃ, ರುಕ್, ವ್ಯಾಧಿಃ . . . ಆತಂಕಃ . . . –ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೬). ೪. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಪಂಚದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬೋಸರ ಹೆಸರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಯುಗಪುರುಷನೆಂದು ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಬರೆಯಲು ಆತಂಕವಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೩). ೫. ಅಧೀನ ; ವಶ ; ಹಿಡಿತ : ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರೇ ಜಡ್ಡಿನಿಂದ ಮಲಗಿದ ಬಳಿಕ, ಆ ಸೇವಕರನ್ನು ಆತಂಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವರಾರು ? (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨೨). ೬. ದೂತ. ೭. ಗಂಟೆ, ಮೃದಂಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ : "ದೂತಂ ಘಂಟೆ ಮೃದಂಗ ಡಿಂಡಿಮರವಂ ರೋಗಾವಳೀ ಭೀತಿಯಿಂತಾತಂಕಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೬೭). 'ನಿರಾತಂಕ' ಪರಾ.

ಆತಂಕಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಆ ಕದವು ಭೀಮಜಟ್ಟಿಯಂತೆ ಅಡ್ಡನಿಂತು ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಪಲಾಲಸೆಗೆ ಆತಂಕಮಾಡುತ್ತಲಿತ್ತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಆತಂಕಕಳಂಕ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ, ಭಯ, ಶಂಕೆ ಮುಂತಾದ ತೊಡಕು. ೨. ರೋಗಾದಿಗಳ ದೋಷ : ಅಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ . . . ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮುಂ ದುರ್ಭಗತ್ವಮುಮಾತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೬).
[ಆತಂಕ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಆತಂಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು ; ಶಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ತವಕಿಸು : ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಆತಂಕಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಆತಂಕ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆತಂಕಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ವಿಧಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವ ಜಾಣ್ಮೆ ತಾನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದೀತು ಎಂದು ಮೇಳದವರು ಆತಂಕಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXI ಪೀ). [ಆತಂಕ + ಪಡು$_1$]

ಆತಂಕಶರೀರಿ (ನಾ). ಭಯಸ್ಥ : "ನಪುಂಸಕಾತಂಕಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣರಿಂತಿವು ಕ್ಲೀಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಆತಂಕಶರೀರಿನ್]

ಆತಂಕಿತ (ಗು). ಭಯಗೊಂಡ ; ಶಂಕೆಗೊಳಗಾದ. 'ಆತಂಕಿತಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೊಳಗಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು : ನಿಗ್ರಹ ಶಂಕಾಭರಾತಂಕಿತ ಹೃದಯರಾದ ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಮಾಳವ ಚೋಳ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕರಸಮುಂ . . . ನೆಗಟುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೩೯ ವ). [ಆತಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಆತಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ಕ).
[ಆತಂಕ + –ಇಸು$_3$]

ಆತಂಚನ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕುವುದು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಡೆದ ಅಥವಾ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು. ೩. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು ; ಹೆಪ್ಪು. ೪. ವೇಗ. ೫. ತಂಪುಮಾಡುವುದು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೬. ಕರಗಿದ ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮಗೊಳಿಸಲು ಹಾಕುವ ಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು. ೭. ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆತತ (ಗು). ೧. ಹರಡಿದ ; ವಿಶಾಲವಾದ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಈ ತೇಜದ ಬುದ್ಧಿಯಾವಂಗಾತತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೬–೧೧೭). ೨. ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ. 'ಆತತಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಬಹಳ ಯಶೋವಂತ : ಸತ್ಪ್ರೀತಿಯಿನಾ ಮಹೀಪ್ರಭುಕುಮಾರಶಿಖಾಮಣಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಂಗಾತತಕೀರ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನುತ್ಸವದಿಂ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಮಂ (ಎಇ. XXVII, ೫–೧೯ ; 1082).
[ಆತತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಆತತಜ್ಯ (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ; (ಬಿಲ್ಲಿನ) ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ.

ಆತತಜ್ಯಂಮಾಡು = ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆಯೇರಿಸು: ಬಲಭದ್ರ ಭೀಮಸೇನ ಜರಾಸಂಧ ಶಲ್ಯಪ್ರಭೃತಿ ನಾಗಾಯುತ ಬಲಪ್ರಖ್ಯಾತರಾತತಜ್ಯಂ ಮಾಡಲಾಜವಾ ದಿವ್ಯಧನುವನೇಱಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫ ವ).

[ಸಂ. ಆತತಜ್ಯಾ]

ಆತತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಬಹಳ ಪುಣ್ಯಶಾಲಿ: ದೈತ್ಯೇಂದ್ರರೆಲ್ಲಮೆಜಗಿದರಾತತಪುಣ್ಯಂಗೆ (ಅಜಪು. ೫–೩).

[ಆತತ + ಪುಣ್ಯ]

ಆತತಮತಿ (ಗು). ಅಧಿಕ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ; ಮೇಧಾವಿಯಾದ: ಪುಟ್ಟಿದರಾತತಮತಿ ಭೃಗು ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಪುಲಹಕ್ರತುಗಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨–೪೬); ಇವರಿರ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತದ್ವಾದಶಮಾಸದೊಳಾತತಮತಿ ವಿಷ್ಣುಶಕ್ತಿಯನುಮತಿಯಿಂದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೮–೧೮೧). [ಆತತ + ಮತಿ]

ಆತತಾಯಿ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬರುವವನು; ಕೊಲೆಪಾತಕಿ. ℙ ಆರು ಬಗೆಯ ದೋಷಿಗಳಿಗೆ ಆತತಾಯಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು; ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚುವವನು, ವಿಷಹಾಕುವವನು, ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು, ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು, ಜಮೀನನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವವನು, ಪರರ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು: ಆತತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಪೇಳದಿರು ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೧೧–೨); ಈ ಆತತಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಪಾಪವೇ ಲಭಿಸುವುದು (ಉತ್ತರಾ. ೪–೨೦); ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಇರಿದ ಆತತಾಯಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ನಾನು ಈಗಲೇ ಕೇಳಿದುದು (ಪಿಶಾಪ. ೭). [ಸಂ. ಆತತಾಯಿನ್]

ಆತನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಆತನಿಯಮತ × × ಪನ × × × ಸ್ಥಿತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೮; 870). [?]

ಆತಪ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಲು: "ಆತಪಃ, ರೌದ್ರಃ—ಈ ೨ ಬಿಸಿಲು" (ಹಲಾಯು. ೮–೪೦); ಶೀತವಾತಾತಪವರ್ಷಾದಿ ಸರ್ವದ್ವಂದ್ವದೋಷರಹಿತಮಪ್ಪದೊಂದು ರತ್ನಶಿಲಾತಲದೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೩೧). ೨. ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ: ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಪಂ ನಾವ್ಯಮಂಜಳಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮೆನೆಯುಮಿಷ್ಟಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೩). 'ಚಂದ್ರಾತಪ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಆತಪತ್ರ (ನಾ). ಬಿಸಿಲಿನ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ; ಸತ್ತಿಗೆ: ಹಿಮಧವಳಾತಪತ್ರಮನೆ ಪೋಲೆಮುಪೇಂಪುವ ಬೆಳ್ಪು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦); ಆಕಾಶಮಾರ್ಗಶ್ರಮಂಗಳನೊಲ್ದಾಱಿಸಲುಷ್ಣರೋಚಿಗೆ ನಿಜೋತ್ಫೇನಾತಪತ್ರಂಗಳಂ ತಳೆವ (ಜಗವಿ. ೧–೪೩); ಕೊಡೆಯೆಂಬರಾತ ಪತ್ರವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೯). [ಸಂ.]

ಆತಪಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಮುಂಡುಮುಳುಕನ ಹಕ್ಕಿ: "ಚಿಲ್ಲಮಾತಪಪಕ್ಷಿಯೆನೆ ಮುಂಡುಮುಳುಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೫).

[ಆತಪ ? + ಪಕ್ಷಿ]

ಆತಪಯೋಗ (ನಾ). ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವುದು: ತಪನಾತಪದಿಂ ಜೀಷ್ಮಾಕ್ಷಪಣೆಯನೊಳಕೊಂಡು ಕೋಟಿಮಗಂ ಬೆಳ್ಮಿಗಮಾತ್ಮ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದೊಡಮುಪಶಮಿಸಿದುದೊಳ್ಪನೀಗುಮಾತಪಯೋಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೫); ಆತಪಯೋಗದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡೆ ಶರದಾಗಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿತ್ತು ಜಿನಾಗಮ ದಿವ್ಯಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೦೯). [ಆತಪ + ಯೋಗ]

ಆತಪವಾರಣ (ನಾ). = ಆತಪತ್ರ: ಇದು ದಿವ್ಯವಾತಪವಾರಣಂ ಅಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಧವಳವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೧೭); ವಸುಮತಿಗೊಳ್ಪುವೆತ್ತ ಧವಳಾತಪವಾರಣಮಾಗಿ ಕೀರ್ತಿ ನರ್ತಿಸುವುದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೬೩; 1177); ಕಟ್ಟರಸುತನಂ ಸ್ವಹಸ್ತಧೃತದಂಡ ಮಹಾತಪವಾರಣೋಪಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೨–೧೦೬). [ಆತಪ + ವಾರಣ]

ಆತಪಸ್ನಾತ (ಗು). ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ; ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡಿದ: ದೇವವಂದಿತ ಮೋಹನಾಕೃತಿಯ ರುಕ್ಮರಾಗಾತಪಸ್ನಾತ ಮಾನವಮೂರ್ತಿ(ಯಂ) ಕಂಡು (ಸಾಸಮಾ. ೧೧೭). [ಆತಪ + ಸ್ನಾತ]

ಆತಪ್ತ (ಗು). ಬೆಂದ; ಕಾದುಹೋದ; ಸುಟ್ಟ; ಕಾಯಿಸಿದ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಆತರ (ನಾ). ೧. ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವುದು. ೨. ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಸುವ ದೋಣಿ, ತೆಪ್ಪ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ, —ಬಾಡಿಗೆ: ತರಿಯ ತಾರದ ತೊರೆಯನೀಸಿ ಆತರ ತೆರುವೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೯–೧೫). ೩. ದೋಣಿ; ತೆಪ್ಪ; ಹಡಗು: ವಿದಿತಸಕಳತತ್ವನೆ ತೀರ್ಥಂಕರನೆ ಭವಜಲಧಿ ತರಣಾತರನಾದ್ಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೬೪). [ಸಂ.]

ಆತಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಮುಂಡುಮುಳುಕನ ಹಕ್ಕಿ. ೨. ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಅಂಗುಳಿಮಾಲನು...ಅಪ್ರಮತ್ತನಾಗಿ ಆತಾಪಿಯಾಗಿ ಮಮಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಹರಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬೦). [ಸಂ. ಆತಾಪಿನ್]

ಆತಾಮ್ರ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೆಂಪಾದ: ವಿಕಸಿತನಾಸಾಪುಟನತಿವಿಕಂಪಿತಾತಾಮ್ರ ದಶನವಸನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೪). [ಸಂ.]

ಆತಿಗುವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಆತಿಗುವಿಗೆ:—ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತಿಯಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೈಯ್ಯಂ ಪೂಸೆ ಆತಿಗುವಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈಪಿ. ೯೦). [?]

ಆತಿಥೇಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ; ಅತಿಥಿಗೆ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ. ೨. ಅತಿಥಿಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು: "ಆತಿಥೇಯಂ, ಆತಿಥ್ಯಂ, ಆತಿಥೇಯಿ–ಈ ೩ ಅತಿಥಿಯಂ ಪೂಜಿಮಾಡುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೪). [ಸಂ.]

ಆತಿಥೇಯಿ (ನಾ). = ಆತಿಥೇಯ ೨: "ಆತಿಥೇಯಂ, ಆತಿಥ್ಯಂ, ಆತಿಥೇಯಿ– ಈ ೩ ಅತಿಥಿಯಂ ಪೂಜಿಮಾಡುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೪).

[ಸಂ. ಆತಿಥೇಯಿಾ]

ಆತಿಥ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ: ಮಾಮರಕೆ ಕಾಮಂ ಕೊಟ್ಟನಾತಿಥ್ಯಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೮೦); ಋಷಿಗಳಾತಿಥ್ಯಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩–೧೩೮). ೨. ಅತಿಥಿಪೂಜೆ ಮಾಡುವವನು: "ಆತಿಥೇಯಂ, ಆತಿಥ್ಯಂ, ಆತಿಥೇಯಿ—ಈ ೩ ಅತಿಥಿಪೂಜೆ ಮಾಡುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೪). ೩. ಅತಿಥಿ. [ಸಂ.]

ಆತಿಥ್ಯಕಾರ (ನಾ). "(ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಅಥವಾ ಅನೇಕರಿಗೆ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಕೊಟ್ಟು ಸತ್ಕಾರಮಾಡುವವನು; ಆತಿಥ್ಯಮಾಡುವವನು; ಆತಿಥ್ಯಕಾರ; ಆತಿಥೇಯ" (Host. ಇಂಕನि). [ಸಂ.]

ಆತೀರ್ಣ (ಗು). ದಾಟಿದ; ಕಳೆದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಆತು 'ಆನ್$_1$' ಪರಾ.

ಆತುಕೂರ್, ಆತ್ಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅದಕ್ಕೆಯಾತುಕೂರೊಳ್ ಚಲ್ಲೇಶ್ವರದ ಮುನ್ದೆ ಕಲ್ಲನ್ನಡಿಸಿ . . . ಬೂತುಗನುಂ . . . ಆತುಕೂರ್ಪನ್ನೆರಡುಂ ಬೆಳ್ವೊಲದ ಕಾದಿಯೂರಮಂ ಬಾಳ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೨, ೨೨; 950). ಆತ್ಕೂರ್: ಆತ್ಕೂರ ಪೊಸಗೆಱೆಯಂ ಬೆಳತೂರ ಇನಿಬರ ಸನ್ಮಥ ಬರೆದೊಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೧೫; 907). [?]

ಆತುಮ (ನಾ). = ಆತ್ಮ₁ ೧ : ಗಿಡುವಿನ ಮೇಲಣ ತುಂಬಿ ಕೂಡೆ ವಿಕಸಿತ ವಾಯಿತ್ತು ತುಂಬಿ ನೋಡಾ ಆತುಮ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ನೋಡಾ ಪರ ಮಾತುಮ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೬೯–೩೦೩) ; ಆತುಮದ ಲಿಂಗವನು ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಅಜ಼ಿದಂಗೆ ಸೂತಕಗಳಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩) ; ರೇಖಾರಹಸ್ಯಗಳು ನಿನ್ನ ಹಣೆಯುವದಿರಲಿ . . . ತಾಕಿ ನಿನ್ನಾತುಮವ ನಾಕ ನರಕಂಗಳಂ ವಿಕವೆನಿಪುವು ನಿನಗೆ (ಮುಂಕುಕ. ೩೪೦). [< ಸಂ. ಆತ್ಮನ್]

ಆತುಮನಿವೇದ್ಯ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ : ಆತುಮನಿವೇದ್ಯವನು ಮಾಳ್ಪರು (ಸಿಭಾಗ. ೬–೧೫–೧೦). [ಆತುಮ + ನಿವೇದ್ಯ]

ಆತುಮವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ವವನು ; ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ : ಮಿಂಚುವೆಳಗಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಮನಮುಂಚಿ ನ್ಯಗೊಂಡಳಲುವಾತುಮವಂಚಕರು ನೀವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೨೭).
[ಆತುಮ + ವಂಚಕ]

ಆತುಮಸುಖಿ (ನಾ). ದೇಹಸುಖಿ ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ : ಕಂಡ ಕಂಡ ವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಡು ಕುಂಡೆಯ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪಾತ ಆತುಮಸುಖಿ ಯಯ್ಯ (ಘನವ. ೨೨–೯). [ಆತುಮ + ಸುಖಿ]

ಆತುರ (ನಾ). ೧. ದೈಹಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ಯಾತನೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು : ಮುನ್ನ ಶಾಪದಿಂದಂ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಿಂ ಬಿಡು ದುಃಖಾತುರನೆಂ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯಮಕ್ಕುಮುಗಣ್ಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೫). ೨. ಬಲವಾದ ಆಸೆ ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ಮನವಜ಼ಿಯದೆ ಮೆಯ್ಯ ಜ಼ಿಯದೆ ಬುದ್ಧಿಯಜ಼ಿಯದೆ . . . ಮದನಹರನಂ ಮಜ಼ಿದು ಮೂಜು ವರುಷವಾತುರದೊಳೀತೆಜದಿಂದಿರೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೪–೬೭) ; ಕಿಜ಼ಿದಾದ ಕೆಸರ್ವರ್ಸೀರೆಂ ಮಜ಼ಿಯಾನೆಯದೊಂದು ಕಂಡು ಕುದಿವಾತುರದಿಂ(ಬಾಹಪು. ೪–೮೫) ; ಆತನಂ ನೋಡಿದೊಡೆ ಸಾಕು ಪುನೀತಭಕ್ತಿಗುಣತ್ವವಹುದೆಂ ಬಾತುರದೊಳೆಯ್ತಪ್ಪವರ್ಗಳು (ಬಸವು. ೬–೧೩) ; ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾತುರ ದೊಳಿರಲಾತನಂಗನೆ (ಪಾಸೋವು. ೧೩–೩೨) ; ನನ್ನ ಚಕ್ಷುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಆತುರವಾಗಿವೆ (ಸೀತಾರ. ೧). ೩. ಅವಸರ ಪಡುವವನು : ಚರದೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಚಂದ್ರನರ್ಥಚಯಮುಂ ಸಿಲ್ಲದಸ್ಥಿರ ನಕ್ಕುಂ . . . ವಿತರ್ಕಮಾತುರನಲ್ಲಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪–೮). ೪. ಅವಸರ ; ತ್ವರೆ : ನೆರೆದು ನರರುಂ ಭೂಸುರರುಮುಚ್ಚರಿವದುತ್ತಂ ನಡನಡುಗಿಯಾ ತುರವಡಸಿಯಿಂತೆಂದರ್ (ಬಸವು. ೫೭–೪೯) ; ನಿಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಆತುರವೋ ನಮಗೂ ಹಾಗೆಯೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಆತುರಗಾರ (ನಾ). ಅವಸರಪಡುವವನು ; ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು ವವನು : ಆತುರಗಾರನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮಟ್ಟು (ಗಾದೆ) ; ಆತುರಗಾರನಿಗೆ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾದೆ).
[ಆತುರ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಆತುರತೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಆಸೆ ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ನಿತ್ಯಾರ್ಚ ನೋತ್ಸವದಿಂ ಸಂತಸದಿಂ ಸದಾತುರತೆಯಿಂ ಸಾನಂದದಿಂದಿರ್ಪನೆಂದು (ಗಿರಿಕ. ೫–೪೪) ; ವೈದ್ಯಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಆತುರತೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೫). [ಸಂ. ಆತುರತಾ]

ಆತುರಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಆಸೆಗೊಳ್ಳು ; ಹಾತೊರೆ ; ತವಕಿಸು : ನನ್ನ ಕತ್ತಿಯು ಇವನ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಆತುರ ಪಡುತ್ತಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೮). ೨. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು ; ಅವಸರಪಡು : ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ಆತುರಪಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮಣಿಸ. ೫).
[ಆತುರ + ಪಡು₁]

ಆತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆತುರಪಡು ೧ : ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಬರ್ಪ ಕೆಮ್ಮಿಂ ಬಿರಿ ಯಲ್ಪೆಟ್ಟಂಗಳಾ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಿನಿತಡಗುಂ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯಾರದೆಂಬಾತುರಿಸುತ್ತಂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆನ್ನಯ ಮರದಡಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೋರ್ವಂ ಪುಳಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೫) ; ಆತುರಿಸುವ ತುಂಬಿಗಳೌತಣದರಮನೆಯೆನೆ ಪುಷ್ಪ ವಿಕ್ರಯಸ್ಥಲಮೆಸಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೪೪) ; ಅನ್ನವನಾತುರಿಸಿ ಮಡಕೆಯಲಿ ವುಂಡವ ಭೃತಕನಹನು (ಸಿಭಾಗ. ೫–೧೨–೭) ; ಶೀತಾಂಶುಕಳೆಗೆ ಚಕೋರ ಗಳಹರ್ಪಿಸಂತಾತುರಿಸುವುವೆ ಕಾಗೆಗಳು (ಭರಚ. ೩೦–೬೩) ; ಭೀತಿಯಲಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಾತುರಿಸಿ ಜವಗುಂದಿ ಕಳವಳಿಸುತೆ ವಿಕಾರದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೭–೭೪). [ಆತುರ + -ಇಸು₁]

ಆತುಷ್ಟಿ₁ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಆತುಷ್ಟಿ₂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೆ ; ತೃಪ್ತಿ ಯುಂಟಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಆತೋದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುವ ; ಬಾಜಿಸುವ (೩). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : "ವಾದ್ಯಂ, ಆತೋದ್ಯಂ–ಈ ೨ ವಾದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೬–೯೩) ; ನೃತ್ಯವಾದ್ಯ ಗೀತಾತೋದ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಿಜ಼ಿದುಂ ಬೇಗನಿರ್ದೋಲಗಮುಂ ಪರೆಯಲ್ವೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧ ವ) ; ಮದೋನ್ಮತ್ತವಿಕಾರ ಕೀರಮುಖ ವಾದ್ಯಾತೋದ್ಯಮುಂ ಕೇಳ್ದು ಮೆಚ್ಚಿ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೪). [ಸಂ.]

ಆತೋದ್ಯಘೋಷ (ನಾ). ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ : ಎಸೆಯೆ ಪಸರಿಪಾತೋದ್ಯ ಘೋಷಂ ವಿದೂರಾವನಿಯೊಳ್ಪ್ಯದೂರ್ಯರತ್ನಂ ಜನಿಯಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೯೧). [ಆತೋದ್ಯ + ಘೋಷ]

ಆತೋದ್ಯನಾದ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ : ಅನೇಕಾತೋದ್ಯನಾ ದಂಗಳೊಳ್ ನಲಿಯುತ್ತುಂ ಕುಣಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ಗಣಿಕಾಸಂದೋಹದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೧೧೨). [ಆತೋದ್ಯ + ನಾದ]

ಆತೋದ್ಯರವ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ : ವಿವಿಧಾತೋದ್ಯರವಂ ಪೊದಜ್ದುಳಿ ದಿಕ್ಚಕ್ರಮುಂ ಕೂಡೆ (ಗದಾಯು. ೮–೬೭).
[ಆತೋದ್ಯ + ರವ₁]

ಆತೋದ್ಯಸ್ವನ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ : ರಸಗೇಯಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚ ದೇಕೆ ವಿತತಾತೋದ್ಯಸ್ವನಂ ಸೂಸದೇಕೆ ಸುಧಾಸಾರಮನೀಕ್ಷಣಾಮೃತ ಮುಯಂ ಲಾಸ್ಯಪ್ರಸಂಗಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸದೇಕೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯).
[ಆತೋದ್ಯ + ಸ್ವನ]

ಆತೋದ್ಯಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಬೇಡಿದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ವಸನಾಂಗಾ ತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ನಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗಾವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೩–೩೪). [ಆತೋದ್ಯ + ಅಂಗ₁]

ಆತ್ಕೂರ್ 'ಆತುಕೂರ್' ನೋ.

ಆತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿದ ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪಡೆದ ; ಅಂಗೀ ಕರಿಸಿದ ; ಉಂಟಾದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. ೩. ಕಳೆದುಕೊಂಡ ; ನಿವಾರಿಸಿದ. 'ಆತ್ತಸಂಗರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತ್ತಗರ್ವ (ಗು). ೧. ಅಪಮಾನಿತನಾದ. ೨. ಗರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. [ಆತ್ತ + ಗರ್ವ]

ಆತ್ತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ವನು : ಇದು ಪಿರಿದುಂ ಬುಧಾವಳಿಗೆ ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಾತ್ತಚಿತ್ತ ಸಮ್ಮದಜನಕಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಪ್ರಯತ್ನದೆ ಕೃತಿವೇಟ್ಟುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೯). [ಆತ್ತ + ಚಿತ್ತ]

ಆತ್ತಬಳ (ಗು). ಬಲವನ್ನು ಪಡೆದ: ಉತ್ತಮದ ಮೇರುವಿನ ಕೂಡೆ ಪುರುಷದ ಮಱಿ ನಗುತ್ತಾಡಹೋಹಂತೆ ಭೈರವನ ಸಂಗಡದೊಳಾತ್ತಬಳ ಚಿತ್ತಭವ ಮತ್ತಗಜಕಂಠೀರವಂ ಸಿದ್ಧಪತಿ ಹೋದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೭೩). [ಆತ್ತ + ಬಳ (= ಬಲ)]

ಆತ್ತಮನ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಆನಂದ ಪರವಶನಾದವನು: ಕುಮಾರಕಶ್ಯಪನು ಆತ್ತಮನನಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಭಾಷಿತಕ್ಕೆ ಅಭಿನಂದಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪); ಆ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಭಗವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ಆತ್ತಮನರಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು (ಬುದ್ಧಪ. ೨೦೪). [ಆತ್ತ + ಮನ]

ಆತ್ತರಕ್ತರುಚಿ (ನಾ). ಪಡೆದ ಅಥವಾ ಉಂಟಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ: ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯಾತ್ತರಕ್ತರುಚಿ ಪಿಂಗೆ ಬೞಿಕ್ಕುದಯಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಪದಂಗಾಸಿದ ಪೊನ್ನ ಪುಂಜಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕಣ್ಗೆ ಹಿಮಾಂಶುಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧). [ಆತ್ತ + ರಕ್ತ + ರುಚಿ]

ಆತ್ತಸಂಗರ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಯುದ್ಧ; ಕೈಗೊಂಡ ಕಾಳಗ: ಸೈರಿಸಬಾರದಾತ್ತಸಂಗರವಿಜಯೋರ್ಜಿತಪ್ರಮುಖರಿಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸೆ ವೀರ ತಾರಕಾಸುರನತುಳಪ್ರತಾಪನಿಧಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೧೩). [ಆತ್ತ + ಸಂಗರ]

ಆತ್ತೋದಯ (ನಾ). ಉಂಟಾದ (ಪಡೆದ) ಜನನ: ವಿವಾಹೋತ್ಸಾಹ ಸಾಕಲ್ಯಕಲ್ಪಂ ಪ್ರವರ ನೃಪಕುಮಾರಾತ್ತೋದಯಾವಿಪ್ರಮೋದಾಸವ ಸಮುದಿತಸೇವಾರಾತಿ ವೃತ್ತಾಂತವೃತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೨). [ಆತ್ತ + ಉದಯ]

ಆತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಜೀವ; ಚೇತನ; ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು "ನಾನು" ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವ: "ಸಂಸಾರಿ ಚೇತನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಪುರುಷನೆನಲಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯–೨೯); ಏದೊರೆಯನಾತ್ಮನೆಂದೊಡನಾದಿಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿನ್ಮಯ ನಿಃಪ್ರಾದೇಶಿಕನೆಂದಾತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯಶೋಚ. ४–೨೬). ೨. ಸ್ವಭಾವ; ಧರ್ಮ: "ಧರ್ಮಃ, ಸ್ವಭಾವಃ, ಆತ್ಮಾ—ಈ ೩ ಸ್ವಭಾವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೭). ೩. ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಧೃತಿ; ಧೈರ್ಯ. ೫. ಬುದ್ಧಿ; ಮನಸ್ಸು; ಅಂತರಂಗ: ಹಿರಿದು ಭಯಮಂ ತೋಱಿ ಭೀತಿಯನೊರೆದೊಡಿದಕಂಜುವೆನೆ ನಾನೀಹರೆಯವೇ ಕಿಱಿದಲ್ಲದೇ ಎನ್ನಾತ್ಮ ಕಿಱಿದಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೨೪–೧೩). ೬. ಶರೀರ. ೭. ಪರಬ್ರಹ್ಮ; ಈಶ್ವರ. ೮. ಗಾಳಿ; ವಾಯು. ೯. ಸೂರ್ಯ. ೧೦. ಅಗ್ನಿ. ೧೧. ಸ್ವಯಂ; ತಾನು. [ಸಂ. ಆತ್ಮನ್]

ಆತ್ಮಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಾನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದವನು: ನಾವು ಆತ್ಮಂಭರಿಗಳು, ಆತ್ಮವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಲು ನಮಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಡಿ (ನಿಬಂಧ. I, ೧೩). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಕಥೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ; ತಾನೇ ಬರೆದ ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ: ಆತ್ಮಕಥೆಯಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨–೪೨); ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ತುಂಬಾ ಆತುರನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಮಣಿಸ. ೨). [ಆತ್ಮ + ಕಥೆ]

ಆತ್ಮಕೃತ (ಗು). ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಾನು ಮಾಡಿದ: ಪೞಿ ಪೊರ್ದದಂತು ಪರಿಭಾವಿಪುದಾತ್ಮಕೃತೋಪಕಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೫). [ಆತ್ಮ + ಕೃತ]

ಆತ್ಮಕೃತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ; ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಆತ್ಮಕೃತ್ಯಪರಿಪಾಲನರಾ ದಮಿತಾರಿಯನ್ನರಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೨). [ಆತ್ಮ + ಕೃತ್ಯ]

ಆತ್ಮಕೃಷಿಕ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸಾಧಕ: ಕರಣಗಳ ಪಾತ್ರದೊಳು ರುದ್ರರಭಸದಿ ಹರಿದು ಬಲುಕೇಡುಗಳ ಬಳೆವ ಸಂಮೋದಧುನಿಯು ಬಾಳ ಜಡೆಯೊಳು ತಳೆದು ಪಳಗಿಸಿದ ದಾಂತರು ಆತ್ಮಕೃಷಿಕರು ಸೇರಿದರು ಬಂದ ಮನೆಯ (ಮಲೆದೇ. ೩೩–೮). [ಆತ್ಮ + ಕೃಷಿಕ]

ಆತ್ಮಕೌಶಲ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾಣತನ: ವರಕೃಷ್ಣ ಭೂಮಿಪಾಲಂ ನಿರವಿಸೆ ತಾಂ ಬಿಲ್ವವೃಕ್ಷ ಪೂಜಾವಿಧಿಯಂ ಸುರುಚಿರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯೊಳರಿದೆನೆ ವಿರಚಿಸಿದನಾತ್ಮಕೌಶಲದಿಂದಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫–೬ ಅಭ). [ಆತ್ಮ + ಕೌಶಲ]

ಆತ್ಮಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ,—ಸಂಕಟ,—ತೊಂದರೆ: ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಮನೆಯೇ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ . . . ಎಂದು ಆತ್ಮಕ್ಲೇಶವನ್ನೇ ಆತ್ಮಾನುಕಂಪವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿಕೊಂಡು (ಸಂಟರು. ೧೬). [ಆತ್ಮ + ಕ್ಲೇಶ]

ಆತ್ಮಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ,—ನೆಮ್ಮದಿ: ಆತ್ಮಕ್ಷೇಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದ್ದ (ಪುನರು. ೧೯೮). [ಆತ್ಮ + ಕ್ಷೇಮ]

ಆತ್ಮಗತ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ; ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ; ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ; ತನಗೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಅಂತಾತ್ಮಗತದೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೨–೪೫ ವ); ತಜ್ಜ್ವರದ್ವಾನರಂ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಚಿತ್ತನಾಗಿ ಆತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೯–೧೦). ೪. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವು ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಗತ: (ಆತ್ಮಗತಂ) ಎಲೆ ಮನಸ್ಸೆ, ಕಳವಳಿಸಬೇಡ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦–೧೩). [ಆತ್ಮ + ಗತ]

ಆತ್ಮಗುಣ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಅಥವಾ ಜೀವದ ಗುಣ, —ಸ್ವಭಾವ: ಪರಗುಣಾಸ್ತ(ಸ)ಹನನಲ್ಲದನಾತ್ಮಗುಣೋದಯಾಂತರ ಸರೂಪನಖಿಲಾಗಮಪಾರಪರಾಯಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೨). ೨. ತನ್ನ ಗುಣ ಅಥವಾ ಸ್ವಭಾವ: ಹಿರಿಯರು ಆತ್ಮಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ಗುಣ]

ಆತ್ಮಗುತ್ತೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ: "ನಸುಕುನ್ನಿ ಮರ್ಕಟಿಯಾತ್ಮಗುತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ತಿ]" (ಮಂಗರಾ. ४೩–४೩). [< ಸಂ. ಆತ್ಮಗುಪ್ತಾ]

ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿಗಿಡ, —ಬೀಜ. [ಸಂ. ಆತ್ಮಗುಪ್ತಾ]

ಆತ್ಮಗೌರವ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ: ಆತ್ಮಗೌರವ ಕುಂದಲಾಗದು ಇಂದಿನೀ ಸಮಯುಗದಲಿ (ವಿಜದ. ೧೧); ಕುಮುದಾ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಗೌರವವೇನಾಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩). [ಆತ್ಮ + ಗೌರವ]

ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಿಂತೆ: ಲೋಲಾ ತನಗೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಸ್ನೇಹಿತಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೂ ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿಯ ಕೆಲಸ (ಜಯಂತ. ೨೨೪). [ಆತ್ಮ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಆತ್ಮಘಾತ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ. ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಯಂತ್ರವಾದವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಬೆಳಸಿದರೆ ಮಾನವನ ಆತ್ಮಘಾತವಾಗುವುದು ಖಂಡಿತ (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೮ ಪೀ); ಯೌವನದ ಲಂಪಟತನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯ ಲಗಾಮು ಬೀಳದೆಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಹುಚ್ಚು ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಮಘಾತ ಅನಿವಾರ್ಯ (ದಾನಚಿಂ. ೩೮). [ಆತ್ಮ + ಘಾತ]

ಆತ್ಮಘಾತಕ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ; ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ದೋಷ: ವನದೊಳೇತಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳಲೀಯಾತ್ಮಘಾತಕವ (ಬಸಪು. ೪೪–೮); ಕೊಂದು ಕೊಂಬೆನೆ ಆತ್ಮಘಾತಕ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತದೆ ಮಾಣದೇಗುವೆನು (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೩–೩೧). ೨. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡುತಂದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಆತ್ಮ + ಘಾತಕ]

ಆತ್ಮಘಾತಕಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಸ). [ಸಂ. ಆತ್ಮಘಾತಕಿನ್]

ಆತ್ಮಘೋಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ. ೨. ಹುಂಜ. ೩. ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಆತ್ಮ + ಘೋಷ]

ಆತ್ಮಚರಿತೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಕಥೆ: ನನ್ನ ಆತ್ಮಚರಿತೆ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದೇ ನಾನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಬಾಣಆ. ೯). [ಆತ್ಮ + ಚರಿತೆ]

ಆತ್ಮಚರಿತ್ರೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಕಥೆ. [ಆತ್ಮ + ಚರಿತ್ರೆ]

ಆತ್ಮಚಿಂತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ; ಚೈತನ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಮಾಂಗಲಿಕ ಕರ್ಮಾಭಿಯೋಗ ಕುಲಾಂಗನಾರತಿಯಾತ್ಮಚಿಂತೆ ಪರಾಂಗನಾ ವೈಮುಖ್ಯವಿವು ಸದ್ಧರ್ಮಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫–೧೫). [ಆತ್ಮ + ಚಿಂತೆ]

ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ: ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯ ದೀಪಾಲಂಬನವೆ ಸುಖಪ್ರಭೆಯ ರೂಪಿಂದಹೋ ಮೇಲ ವಿಕ್ರಯದಾಗಿಯಿಕ್ಕುಮಂತಾಯಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸವಿಕಾರಿ ತಾನೂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೪–೨೫). [ಆತ್ಮ + ಚೈತನ್ಯ]

ಆತ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಮಗ: ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮುತ್ಸಾಹಮಂ ಪಡೆದಳಾತ್ಮಜರ ಬರವಿಂದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೨); ಮಱೆ ಚೇಡಾತ್ಮಜ ಸತ್ಕಳತ್ರ ಸಖರೊಳ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨). ೨. ತಲೆಯ ಕೂದಲು. ೩. ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ. ೪. ಮನ್ಮಥ. ೫. ಬುದ್ಧಿ. ೬. ವೇದ: "ಕಚಂ ರೇತಮನೋಜ ಬುದ್ಧಿ ನಿಗಮಂಗಳ್ ಆತ್ಮಜಾ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಜನ್ಮ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ ೧: ಗಂಗಾತ್ಮಜನ್ಮಂ ಜಯಶ್ರೀಲೋಲಂ ಜಮದಗ್ನಿರಾಮ ಮುನಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜನ್ಮನ್]

ಆತ್ಮಜಳ (ನಾ). ತನ್ನ ಮೂತ್ರ: ಪೊಸೆದಾತ್ಮಜಳದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಸದೆ] ಬೇಳೆಯ ರಸಮಂ ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಪಿೞಿಗೆ . . . ಸೂಱ್ಜ್ವರಮೞಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪); "ನರಮೂತ್ರ" (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪ ಟೀಕು). [ಆತ್ಮ + ಜಳ (= ಜಲ)]

ಆತ್ಮಜಾತ (ನಾ). ಮಗ: ದುರಾತ್ಮರಂ . . . ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೮). [ಆತ್ಮ + ಜಾತ]

ಆತ್ಮಜಾತೆ (ನಾ). ಮಗಳು (ಸ). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜಾತಾ]

ಆತ್ಮಜೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜಾತೆ: ಈ ಪೃಥ್ವೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ನನ್ನ ಆತ್ಮಜೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೯). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜಾ]

ಆತ್ಮಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಭೀಷ್ಮ, ವಿದುರ, ಕೃಪ, ಸಂಜಯ, ಎಲ್ಲರೂ ಶಮವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಆತ್ಮಜ್ಞರ ನಡತೆ (ವಚಭಾ. ೧೧೯). ೨. ಋಷಿ; ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ: ಎನಿತಿಷ್ಟ ಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖಮದಱಗಲ್ಕೆಯೊಳೆಂದಲ್ತೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೊಳೆಸೆವರ್ ಸಜ್ಜನರಾತ್ಮಜ್ಞತೆಗೆ ನೋಟ್ಪೊಡದು ಫಲಮೆ ವಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೮). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜ್ಞತಾ]

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು. [ಆತ್ಮ + ಜ್ಞಾನ]

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಸಿರಿಗುಬ್ಬ ನೆಡಱಿಗೆ ತಗ್ಗನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿ (ಭರಚ. ೨–೨೭). [ಸಂ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿನ್]

ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಪ್ರಕಾಶ: ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದದಿ ಮನಂ ಬೆರಸಿ ಬೇರಿಲ್ಲದೆ ತಪ್ತಕಾಂಚನಪ್ರಭಾಮಯಯಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯೊಡನೇ ಸ್ಥಿರ ಸುಚಿಜ್ಯೋತಿಯ ಕೂಡಿ ಬೆಳಗುತ್ತ (ನವಮೋ. ೬–೨೯). [ಆತ್ಮ + ಜ್ಯೋತಿ]

ಆತ್ಮಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ತೇಜಸ್ಸು: ಆತ್ಮಜ್ವಾಲೆಯ ದಳ್ಳುರಿ ಹೊತ್ತಿ ಭಯಾಕಾರದ ಜಿಹ್ವೆಯನೆತ್ತಿ ನಾಕದ ನೀಲವ ನೆಕ್ಕುತಿದೆ ಮಿಥ್ಯೆಯ ದಹಿಸುತ ಮುಕ್ಕುತಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೩) [ಆತ್ಮ + ಜ್ವಾಲೆ]

ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ: ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಮನಂ ಗಡಂ ಮುಗುಳ್ದು ಜಾನಿಪ ಕಣ್ಗಡಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವದೊಳ್ ಬಗೆ ಗಡಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೦). [ಆತ್ಮ + ತತ್ತ್ವ]

ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಂತೋಷ, —ತೃಪ್ತಿ: ಉದಾತ್ತವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವುದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧). [ಆತ್ಮ + ತುಷ್ಟಿ]

ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿ: ಆತ್ಮಸಂಯಮ ಆತ್ಮನಂಬಿಕೆ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯ ಸಿರಿಯಲಿ ತುಂಬುಯೌವನ ಬೆಳಗಲಿ (ವಿಜದ. ೧೫೦). [ಆತ್ಮ + ತೃಪ್ತಿ]

ಆತ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಆಸೆ: ತಿರೆಮಗಳ ಚೆಲುವಲರ ಬಂಡಿಡಿದ ಬಟ್ಟಲಂ ಪೀರ್ದನೆರ್ದೆತುಟಿಯಿಂದೆ ತಣಿವಿನಂ ತನ್ನಾತ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫–೩೧). [ಆತ್ಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಆತ್ಮತೇಜ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಪ್ರಭೆ; ಆತ್ಮದ ಜ್ಯೋತಿ: ಸಾಧನೆಗೈದರೆ ಸಹನೆಯ ನೀಗದೆ ಬೆಳಗದೆ ನಿನ್ನಾತ್ಮತೇಜ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೫–೬೨). ೨. ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ; ಸ್ವಾಭಿಮಾನ: ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯ, ಬಂಧುಭ್ರಮೆ, ಆತ್ಮತೇಜ, ಲೋಕದ ನಚ್ಚುಮುಚ್ಚು ಇಂತಿವ ಸುಟ್ಟು (ಘನವ. ೨೦–೧೭). [ಆತ್ಮ + ತೇಜ]

ಆತ್ಮತೇಜಸ್ಸು (ನಾ) = ಆತ್ಮತೇಜ. [ಆತ್ಮ + ತೇಜಸ್ಸು]

ಆತ್ಮತ್ರಯ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಆತ್ಮಗಳು: ಜೀವತ್ರಯಂಗಳ ಜೀರ್ಣೀಕರಿಸಿ ಆತ್ಮತ್ರಯಂಗಳ ಘಾತುಗೆಡಿಸಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೪–೧೪); ಆತ್ಮತ್ರಯವನು ಹೇಳ್ವೆನಾ ಜೀವಾತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಕೇಳ್ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನಿವು ಆತ್ಮತ್ರಯ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪–೧೦೦). [ಆತ್ಮ + ತ್ರಯ]

ಆತ್ಮದಂಡನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ದಂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ದೇಹದಂಡನೆ: ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ತಾವು ಹೀಗೆ ಆತ್ಮದಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೨). [ಆತ್ಮ + ದಂಡನೆ]

ಆತ್ಮದರ್ಶನ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಈ ಮಹಾಸ್ವಾತ್ಮಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಾತ್ಮದರ್ಶನೋತ್ಸುಕಜನಂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೨೦–೩೦); ಒರ್ದಿನಂ ತಾಂ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಾತ್ಮದರ್ಶನಕೇರ್ದ ರಸಸಮಾಧಿಯ ಮಹಿಮೆಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೯–೨೦೪). [ಆತ್ಮ + ದರ್ಶನ]

ಆತ್ಮದರ್ಶನಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ದ್ವೈತವೇನದ್ವೈತವೇನಾತ್ಮದರ್ಶನಿಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೦೯). [ಸಂ. ಆತ್ಮದರ್ಶನಿನ್]

ಆತ್ಮದರ್ಶಿ (ನಾ).= ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ರಾಜರ್ಷಿ ಜನಕ, ಆತ್ಮದರ್ಶಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ತ್ಯಾಗಮಯಿ ಮೈತ್ರೇಯಿ . . . ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಚಿರಪರಿಚಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೩೮). [ಸಂ. ಆತ್ಮದರ್ಶಿನ್]

ಆತ್ಮದಾರಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮಾರ್ಗ: ಮಾರುತನಂತೆ ಸಂಚಲಿಪ ಚಿತ್ತವನಾತ್ಮದಾರಿಯೊಳಗೆ ನಿಲಿಸಿದರೆ (ಭರತ. ೬೯–೧೦೫). [ಆತ್ಮ + ದಾರಿ$_1$]

ಆತ್ಮದ್ರೋಹ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ತಲೆಹಾಕಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ಆತ್ಮದ್ರೋಹವೇ ಸರಿ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ದ್ರೋಹ]

ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ. ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿನ್]

ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ತಮ್ಮ ದಣಿ ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದ (ಪುನರು. ೩೦೭). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಧಾರಿಣಿಯ ದಿವಿಜರಿಗೆ ಪರಮೋದಾರ ಬುದ್ಧಿಯಲಿತ್ತ ಫಲ ಕೈಸೇರುವುದು ನಿಮಿಷಾರ್ಧವಾತ್ಮಧ್ಯಾನನಿಷ್ಠರಿಗೆ (ಅಮೃತ. ೧–೧೧). [ಆತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಆತ್ಮನಾಥ (ನಾ). ತನ್ನ ಪ್ರಭು, —ಒಡೆಯ, —ಪತಿ: ಪೋದರಾತ್ಮನಾಥನ ಬೞಯಂ ಮಱುಕಮೊಯ್ಯೆ ಯಶಸ್ವತಿಯುಂ ಸುನಂದೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೭೬). [ಆತ್ಮ + ನಾಥ]

ಆತ್ಮನಿಂದೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮನಿಂದೆ, ಭಯ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ತಾಪತ್ರಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಂಡ ಆತ್ಮ (ಪುನರು. ೨೨೨). [ಆತ್ಮ + ನಿಂದೆ]

ಆತ್ಮನಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು; ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ. [ಆತ್ಮ + ನಿಕ್ಷೇಪ]

ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನಿರಾಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛ್ಯಾನುಸಂಧಾನ: ಅವರು ಆಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಆತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಐಸಾ. X ಪೀ). [ಆತ್ಮ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಆತ್ಮನಿರ್ಮಿತ (ಗು). ತಾನು ಮಾಡಿದ, —ನಿರ್ಮಿಸಿದ; ಸ್ವಯಂನಿರ್ಮಿತ: ನಿಮ್ಮಯ ಪುರದಲಿರಿ ನೀವಾತ್ಮನಿರ್ಮಿತ ರಾಜಧಾನಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೨೭). [ಆತ್ಮ + ನಿರ್ಮಿತ]

ಆತ್ಮನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೋಕ್ಷ: ಮೆಯ್ಯ ನಿರ್ವಾಣ ಮಾಳ್ಪುದು ದೇಹನಿರ್ವಾಣ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಿರ್ದ ಹಂಸನನು ಮೆಯ್ಯೆಂಬ ಹೊದಪಿಂದ ಬೇರ್ಮಾಡಿ ನೋಳ್ಪುದೆ ಮೆಯ್ಯಿಲ್ಲದಾತ್ಮನಿರ್ವಾಣಾ (ಭರತ. ೬೯–೬೨). [ಆತ್ಮ + ನಿರ್ವಾಣ]

ಆತ್ಮನಿವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಆತ್ಮನಿವಾಸಮಪ್ಪ ಹೇಮಕೂಟಾಚಲಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತಿರ್ದಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೪). [ಆತ್ಮ + ನಿವಾಸ]

ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ: "ಶ್ರವಣಂ, ಕೀರ್ತನಂ, ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ, ಪಾದಸೇವನಂ, ಅರ್ಚನಂ, ವಂದನಂ, ದಾಸ್ಯಂ, ಸಖ್ಯಂ, ಆತ್ಮನಿವೇದನಂ" ಎಂಬ ೯ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ (ಹಸಾರ. ೨೧–೫೧ ಟೀಕು). [ಆತ್ಮ + ನಿವೇದನ]

ಆತ್ಮನೇಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲ ಕರ್ತೃವಿಗೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮನಿವೇದನ: ಕರ್ಮಫಲವ ಕೂಡಿ ಕೂಡಲಸಂಗನು ದೇವಂಗೆ ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯವ ಮಾಡಿದವನೆ ಧನ್ಯ (ಬಸವ. ೭೭೩); ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ . . . ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದನಾ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ತಾನೇಂ ಸುಕೃತಿಯೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೭). [ಆತ್ಮ + ನೈವೇದ್ಯ]

ಆತ್ಮಪರ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವವನು: ಶಂಕರಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ಧರಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯನು ತಳೆದಾತ್ಮಪರನಾದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೫). [ಆತ್ಮ + ಪರ$_1$]

ಆತ್ಮಪರಾಭವ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲು; ತನಗೆ ಉಂಟಾದ ಪರಾಜಯ: ಎಂತೊ ಸೈರಿಸುವರಾತ್ಮಪರಾಭವಮಂ ಕುಲೋದ್ಭವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೭). [ಆತ್ಮ + ಪರಾಭವ]

ಆತ್ಮಪಾಲನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ: ಆತ್ಮಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಕಾರದೊಳಮಾತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮). [ಆತ್ಮ + ಪಾಲನ]

ಆತ್ಮಪುಣ್ಯ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ: ಕೂರ್ತಿಟ್ಟವರಾತ್ಮಪುಣ್ಯಮೆ . . . ಕಾಪು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೬). [ಆತ್ಮ + ಪುಣ್ಯ]

ಆತ್ಮಪುತ್ರಕ (ನಾ). ತನ್ನಮಗ: ಆತ್ಮಪುತ್ರಕವಿವಹನಪ್ರೀತಂ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುಕಿತಾಂಗಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೭). [ಆತ್ಮ + ಪುತ್ರಕ]

ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು: ಅತೀಂದ್ರಿಯದೊಂದು ದರ್ಶನಾನಂದದೊಳ್ ಮುಳುಗಿತಾತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಲಯಯೋಗಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೬–೫೦೭). ೨. ತನ್ನತನದ ಅರಿವು: ಆ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ದೇಶ ಮುಟ್ಟೆ ಎಂಟೆದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫೫–೧). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಗೌರವ, —ಘನತೆ: ಹಗಲುಗನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘ ಜೀವನಾಭಿಲಾಷೆ, ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಈ ಎರಡು ಹುಟ್ಟುಗುಣಗಳೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫೨). ೨. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಅವನದು ಬಹಳ ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ: ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾವರ್ತನೆ ಕುಡಿದು ಅಮಲೇರಿದಾಗ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೧). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಆತ್ಮಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಪ್ರಕಾಶ: ಈ ಆತ್ಮಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆವರಣವುಂಟು ಆದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾವರಣಕರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೬). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಭೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ 'ಪೂರ್ವ' ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ: ಈ ಪೂರ್ವಗಳು ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ೧ ಉತ್ಪಾದನಪೂರ್ವ . . . ೮ ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ (ಆತ್ಮದ ಪೂರ್ಣಕಲ್ಪನೆ) (ಜೈನಪ. ೪೯೯). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರವಾದ]

ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ: ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ ಸಜ್ಜನರ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಆತ್ಮಬಲ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮನ ಶಕ್ತಿ. ೨. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ: ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮಬಲವೇನೂ ಸಾಗದು (ರೂಢಿ). ೩. ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ: ಭೀತಪರಿಗ್ರಹಂ ಕೃಪಣನಾತ್ಮಬಲವ್ಯಸನಾತಿವಿಹ್ವಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧–೧೦). [ಆತ್ಮ + ಬಲ]

ಆತ್ಮಬೋಧ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: ಅಪನಿಂದಾಸ್ಪಿತರಾತ್ಮಬೋಧಕುಹಕರ್ ಸಾಮಿಪ್ಯಮಾತ್ರೇಪ್ಸರುಂ ನೃಪರೊಳ್ ಮಾನ್ಯರೆನಿಪ್ಪರೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯). [ಆತ್ಮ + ಬೋಧ]

ಆತ್ಮಭವ (ನಾ). ೧. ಮಗ: ಆ ಬದ್ದೆಗಂಗೆ . . . ಮುಗ್ಧಮಲ್ಲನಿಳಾಬಹು ವಿಧ [ರ]ಕ್ಷಣ ಪ್ರವೀಣ ಕೃಪಾಣಂ ಆತ್ಮಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೦, ೩೧); ಜಗದ ನವನಿಧಿಗೊಡೆಯನಾತ್ಮಭವನೆನಿಸಿ ಪುಟ್ಟಿಗೆಯ ಸುಂಕದ ಹಾಗ ವಿಲ್ಲಾಯ್ತೆ ಮಗನೇ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಜನ್ಮಪರಂಪರೆ: ಅಂಬರೇಚರ ಪುತ್ರರ್ ಬೆಸಗೊಂಡರಾತ್ಮಭವಮಂ ಧರ್ಮಶ್ರವಾನಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೦). [ಆತ್ಮ + ಭವ]

ಆತ್ಮಭವೆ (ನಾ). ಮಗಳು: ಸಿಂಹಳಂ . . . ಆತ್ಮಭವೆಯೆನಿಸುವ ಪೆಣ್ಮಣಿಯಂ ನೃಪಕುಳಚೂಡಾಮಣಿ ಯುವರಾಜಂಗೆ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿದಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೯); ಇನ್ನುಳಿದ ಗೃಹಸ್ಥರಾತ್ಮಭವೆಯಂ ಕಳುಪುತ್ತಕಟೆಂತಳಲ್ವರೋ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨-೮೪).

[ಸಂ. ಆತ್ಮಭವಾ]

ಆತ್ಮಭಾವಿ (ಗು). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ವೀರ್ಯ ಮನಂತವೀರ್ಯಮಜೀವಪ್ರತಿಮಂ ಸುಖಮಾತ್ಮಭಾವಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಮಮಾನುಷಂ ನಿನಗೆ ದೇವರ ದೇವ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೦).

[ಸಂ. ಆತ್ಮಭಾವಿನ್]

ಆತ್ಮಭೂ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ವಿಷ್ಣು: "ಅರವಿಂದನಾಭಂ . . . ಆತ್ಮಭೂನಾಮ ಗೋವಿಂದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೭). ೩. ಮನ್ಮಥ: "ಮನಸಿಜಂ . . . ಆತ್ಮಭೂ ಪಂಚೇಷು. . . ಮದನನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨).

[ಸಂ.]

ಆತ್ಮಮಲ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ದೋಷ: ಆವರಿಸಿದೆನ್ನಾತ್ಮಮಲಪಂಕಾವಳಿ ಯನೆಲ್ಲಂ ತೊಳೆದು ಕಳೆದೋವಿದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೩). [ಆತ್ಮ + ಮಲ$_3$]

ಆತ್ಮಯೋಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡುವ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆ, —ತಲ್ಲೀನತೆ: ಉಂಡು ತೇಗುವನಂತೆ ತಾನಾತ್ಮ ಯೋಗದೊಳುಂಡ ಸವಿಯ ಕೃತಿಮಾಳ್ಪಾ ಕಂಡುದ ತೋಜುವಂತೊಳಗೆ ತನ್ನಾತ್ಮನ ಕಂಡುದನುಸುರಿ ತೋಜುವನು (ಭರಚ. ೬೯-೩೪).

[ಆತ್ಮ + ಯೋಗ]

ಆತ್ಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಕಿಲುಬು ಜಾಜಿದರೆ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಣ್ಬ ತೆಜದಿ ನಿರ್ಮಲನಾತ್ಮಯೋಗಿ ಧ್ಯಾನದೊಳು ತೊಲಗಿಪನೊಂಭತ್ತು ಕರ್ಮವನಾಗ (ಭರಚ. ೭೨-೨೪).

[ಸಂ. ಆತ್ಮಯೋಗಿನ್]

ಆತ್ಮರಕ್ಷಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಂಗ ರಕ್ಷಕರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳು: ಮತ್ತಮನಲ್ಪಕಲ್ಪಾಮರರುಂ ಇಂದ್ರ ಪ್ರತೀಂದ್ರ ಸಾಮಾನಿಕತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶಪಾರಿಷದಾತ್ಮರಕ್ಷಕ ಲೋಕಪಾಲ ಕಿಲ್ಬಿಷಾಭಿಯೋಗ್ಯಭೇದದಿಂ ನವವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬ ವ).

[ಆತ್ಮ + ರಕ್ಷಕ]

ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಅಪಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗಿಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೩೮೮); ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಗಾಗಿ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಮಣಿಸ. ೮).

[ಆತ್ಮ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಆತ್ಮರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ. 'ಆತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್' ಪರಾ.

[ಆತ್ಮ + ರಕ್ಷೆ]

ಆತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊ; ಆತ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊ: ಆತ್ಮಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಕಾರದೊಳ ಮಾತ್ಮರಕ್ಷೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮).

[ಆತ್ಮರಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆತ್ಮರತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, —ಆಸಕ್ತಿ: ಈ ಭಾವರಸಾಯನವು ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ತದಂತೆ ಅಭಿಸರಣಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮರತಿಯ ಅನಿರುದ್ಧ ವಿದ್ಯುತ್‌ಪ್ರವಾಹವೇ ಬೇಕು (ವಿಚಾಮಂ. ೮೩). ೨. ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವವನು. [ಆತ್ಮ + ರತಿ$_1$]

ಆತ್ಮರಾಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅನುರಾಗ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿ: ದೂಜಿ ದತ್ತು ಕಂಪನಕೃತ ಕಂಕಣಸ್ವನಮುಮಾಸ್ಯವಿಕಾಸಮುಮಾತ್ಮರಾಗಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೭೪). [ಆತ್ಮ + ರಾಗ]

ಆತ್ಮರೂಪ (ನಾ). ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪ; ಚೇತನದ ನೈಜಸ್ವಭಾವ: ಮನಸ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರೂಪವನ್ನೂ ಅಹಂಕಾರತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮರೂಪ ವನ್ನೂ . . . ಚಿಂತಿಸಬೇಕು (ಹಸಾರ. ೬-೨೬ ಟೀಕೆ). [ಆತ್ಮ + ರೂಪ]

ಆತ್ಮಲಾಭ (ನಾ). ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಮೋಕ್ಷ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದಲೂ, ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಲಾಭ: ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ನರೇಂದ್ರನು ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಸುರೇಂದ್ರನು ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಚತುರ್ಮುಖನಾತ್ಮಲಾಭದಲಿ ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಮಹೇಶ್ವರ (ಸಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೬). [ಆತ್ಮ + ಲಾಭ]

ಆತ್ಮವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ: ಆತ್ಮನಂತು ಪೇಟಾತ್ಮವಂಚಕರ್ ಪೆಜರೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨-೩೫). [ಆತ್ಮ + ವಂಚಕ]

ಆತ್ಮವಂಚನೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮದ್ರೋಹ: ಈಗ ನನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಲಿ, ಹೇಗೆ ಆತ್ಮವಂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೧೩-೧೩). [ಆತ್ಮ + ವಂಚನೆ]

ಆತ್ಮವಂತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಪ್ರಾಜ್ಞರೂ ಶೂರರೂ ಉತ್ಸಾಹಿಗಳೂ ಆತ್ಮವಂತರೂ ಆದ ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೋ (ವಚಭಾ. ೨೫೪).

[ಸಂ. ಆತ್ಮವತ್]

ಆತ್ಮವಲ್ಲಭ (ನಾ). ತನ್ನ ಗಂಡ ಅಥವಾ ಪ್ರಭು: ಆತ್ಮವಲ್ಲಭಾಂತರಿತೆ ಯನೆನ್ನನಣ್ಣ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೪); ಆತ್ಮವಲ್ಲಭನ ಚಿತ್ತ ವಜಿತು ಸೇವೆಯೆಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತನ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೪-೩). [ಆತ್ಮ + ವಲ್ಲಭ]

ಆತ್ಮವಸ್ತು (ನಾ). ೧. ತನ್ನವಸ್ತು. ೨. ಜೀವತತ್ತ್ವ: ಆತ್ಮವಸ್ತು ಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೯). [ಆತ್ಮ + ವಸ್ತು]

ಆತ್ಮವಿಕಾಸ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಏಳಿಗೆ, —ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಈ ಸನ್ನಿವೇಶ ಆತ್ಮಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಾಧಕವೋ ಆತ್ಮವಿಕಾಸಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಧಕ (ಶುಕ್ಸಾರ. ೮೮). [ಆತ್ಮ + ವಿಕಾಸ]

ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು: ನಲ್ಲಳೊಲುಮೆ ಗಾಗಿ ಸಖಸಖಿ ದೂತಿಯರೆಲ್ಲರ ಮನ್ನಿಪನಂತೆ ಸಲ್ಲಲಿತಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥ ಕಾಗಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನ್ನಿಪೆಯಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೨-೪೫). [ಆತ್ಮ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಆತ್ಮವಿದ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ವ್ಯಾಸಮುನಿಪತಿ ಶುಕಮುನಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದಲಿ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆಯ ಲೇಸೆನಲು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪೇಳಿದನಾತ್ಮ ವಿದರೊಲಿಯೆ (ಅಮೃತ. ೧ ಸೂ). [ಸಂ. ಆತ್ಮವಿದ್]

ಆತ್ಮವಿದ್ಧ (ನಾ). ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಚಿತ್ರಿಸುವುದು: ರಸಚಿತ್ರ ಧೂಳೀಚಿತ್ರದೋಜೆಯುಮಂ ಶ್ರುತಿವಿದ್ಧಮಾತ್ಮವಿದ್ಧಂ ಪರವಿದ್ಧಮೆಂಬ ವಿದ್ಧಪದ್ಧತಿಯುಮಂ ಲಾಕ್ಷಾರಸರೇಖಾಶುದ್ಧಿಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೨). [ಆತ್ಮ + ವಿದ್ಧ]

ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅನುಭಾವವೆಂಬುದು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ವಚಸಂ. ೪–೮); ಅದುನಿಮಿತ್ತ ದಲಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಹೃದಯವಾದೀ ಗ್ರಂಥವನು ಪೇಳಿದೆನು (ಅನ್ಯತ. ೧–೧೬); ಈಗ ವೇದಾಂತವೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ಆತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆತ್ಮವಿಲಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ ವೈಭವ: ಭವದಾನನಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಾತ್ಮವಿಲಾಸಮನುಜಿದ ತೆಜದೆ ರುಚಿಗೆಟ್ಟು . . . ಉಡುಪನುಡುಪ ನಾದಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೮). [ಆತ್ಮ + ವಿಲಾಸ]

ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ನಂಬಿಕೆ; ತನ್ನಬಗ್ಗೆ ಭರವಸೆ ಇರುವುದು: ಅವನಿಗೂ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಆತ್ಮ + ವಿಶ್ವಾಸ]

ಆತ್ಮವೀರ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದ ಶೂರ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಸಾಕ್ರೆಟೀಸ ಆತ್ಮವೀರ ಕುಡಿದನಲ್ಲ ವಿಷದ ನೀರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦–೧೮). [ಆತ್ಮ + ವೀರ]

ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯ; ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ: ಅಘೋರ ತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೇನು? ಅಂತರಂಗ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರ ನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೧೬); ನೆಕ್ಲ ದೋವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವೇಳೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೩೩). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ, ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಶುದ್ಧಿಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಆತ್ಮ+ ಶುದ್ಧಿ]

ಆತ್ಮಶೋಧನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆ ವ್ಯಥೆ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿರಬಹುದೆ ಎಂದವನು ಆತ್ಮಶೋಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೨೯೮). [ಆತ್ಮ + ಶೋಧನೆ]

ಆತ್ಮಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ತಾನೇ ತನಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ತೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೨). [ಆತ್ಮ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ: ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ನೆಕ್ಲದೋವ್ ತನ್ನ ಮರುಕವನ್ನು ತಾನೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆಯ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೧೮). [ಆತ್ಮ + ಶ್ಲಾಘನೆ]

ಆತ್ಮಸಂಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೂಟ: ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಆತ್ಮಸಂಗ ಒಂದೇ ಅಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೫೮). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗ]

ಆತ್ಮಸಂಗತ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸಂಗ: ಅತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯರಿಗಲ್ಲದಾತ್ಮ ಸಂಗತ್ಯವೆಲ್ಲರಿಗೇಕೆ ಬಹುದು (ಭರಜ. ೨–೯೫). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗತ್ಯ]

ಆತ್ಮಸಂಗಾತ (ನಾ). ತನಗೆ ಜೊತೆ; ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಜೊತೆ: ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಆತ್ಮಸಂಗಾತಕ್ಕೆ ನೀನೆನಗುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೬೯–೧೯೯). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗಾತ]

ಆತ್ಮಸಂತೋಷ (ನಾ). ತನ್ನಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ತೃಪ್ತಿ: ನೀಲನದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿ ಆತ್ಮಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆದೆನು (ಮಣಿಸ. ೪೪). [ಆತ್ಮ + ಸಂತೋಷ]

ಆತ್ಮಸಂಧಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಆತ್ಮಯೋಗ: ನಾನಾ ಚಿಂತೆಯುಳಿದು ಮನವಾತ್ಮಸಂಧಾನದೊಳಿರಲದೆ ಧ್ಯಾನ (ಭರಜ. ೬೯–೨೩). [ಆತ್ಮ + ಸಂಧಾನ]

ಆತ್ಮಸಂಯಮ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ: ಆತ್ಮಸಂಯಮ, ಆತ್ಮನಂಬಿಕೆ, ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯ ಸಿರಿಯಲಿ ತುಂಬುಯೌವನ ಬೆಳಗಲಿ (ವಿಜದ. ೧೫–೩); ಅವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮಸಂಯಮವನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮). [ಆತ್ಮ + ಸಂಯಮ]

ಆತ್ಮಸಂವರಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೊದಲಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಅವನು ಆತ್ಮಸಂವರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಯ ಸುನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೪ ಮುನ್ನು). [ಆತ್ಮ + ಸಂವರಣ]

ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ವಿಕಾಸ: ಕನ್ನಡವನೆ ಓದಿ ಕನ್ನಡವನೆ ಬರೆದಾತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರವ ಪಡೆದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೬೯–೮೫). [ಆತ್ಮ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಆತ್ಮಸಮರ್ಥನ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದುದು ಸರಿ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು: ಅನೇಕರು ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಥನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಾನು . . . ನೋಡಿರುವೆನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೪೯). [ಆತ್ಮ + ಸಮರ್ಥನ]

ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು: ಇಂತಹ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣದ ಬಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ಎಂದು . . . ಅಭಿಜ್ಞನಂತೆ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೪೯). [ಆತ್ಮ + ಸಮರ್ಪಣ]

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ನಾ). ಆತ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಜೀವನೋದ್ದೇಶ ತಾನಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ಅನಿಕೇ. ೫೬–೫); ಅವುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸವೇರ್ಪಟ್ಟು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಆತ್ಮ + ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ]

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರೇರಣೆ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ: ಪುರೋಹಿತ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಟಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೦). [ಆತ್ಮ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಆತ್ಮಸಾಧಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆಮಾಡುವವನು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಶಿವದ ಸೋಪಾನವನ್ನೇರಿ ಹೊರಟ ಆತ್ಮಸಾಧಕರ ಮಿಂಚಿನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಗುರುತು (ಪರಿಶೀ. ೪೪). [ಆತ್ಮ + ಸಾಧಕ]

ಆತ್ಮಸಾಧನೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ. [ಆತ್ಮ + ಸಾಧನೆ]

ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಪಡೆಯುವ ಸಿದ್ಧಿ: ಮುನ್ನ ಕಟ್ಟಿದ ಕರ್ಮ ಸೋರುತಿಹುದು ನಿಚ್ಚಲಿನ್ನು ಬಪ್ಪುದನು ತಡೆದರೆ ತನ್ನಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಹುದಾವ ಬಿನ್ನಾಣವೆಲೆ ರವಿಕೀರ್ತಿ (ಭರಜ. ೬೮–೬೮). [ಆತ್ಮ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಆತ್ಮಸುಖ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸುಖ: ಲೋಕಹಿತಸಾಧನೆಗೆ, ಆತ್ಮಸುಖವನೆ ತೊರೆದು ನಿಶಿತ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆಯ ಮಾರ್ಗದಲಿ ನಡೆದು (ವಿಜದ. ೩೦–೧). ೨. ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನ ಸೌಖ್ಯ: ಕೈಕೊಳ್ವೊಡಾತ್ಮ ಸುಖಮನೆ ಕೈಕೊಳ್ವುದು ದೇಹಿ ನೆಗಱ್ಚೆ ಪರಹಿತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೬). [ಆತ್ಮ + ಸುಖ]

ಆತ್ಮಸುಖಿ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಂಡು) ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಸುಖಿಸುವವನು: ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತಾಂ ನಡೆತಂದನಾತ್ಮಸುಖಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧–೪). ೨. ದೇಹಸುಖಿ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ (?): ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಂಯೋಗವಱಿಯದೆ ಸದಾಚಾರದಲ್ಲಿ ತಿರಿದುಂಡು ಆತ್ಮಸುಖಿಯಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಫಲಭೋಗಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ಘನವ. ೩೬–೩೦). [ಸಂ. ಆತ್ಮಸುಖಿನ್]

ಆತ್ಮಸ್ತವ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ. [ಆತ್ಮ + ಸ್ತವ]

ಆತ್ಮಸ್ತಾವಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ನೀವು ಬಿನ್ನಹಮಾಡಬೇಹುದು ಮಾವ ರಣಸಂಗತಿಯಸಾತ್ಮಸ್ತಾವಕರು ನಾವಲ್ಲ ವೆಂದನು ಕೃಪಗೆ ಗುರುಸೂನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೫). [ಆತ್ಮ + ಸ್ತಾವಕ]

ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆ: ಅನುಭಾವನೆಲ್ಲಿಯುದೋ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರನಿಂದೆಯ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೬೫೫). [ಆತ್ಮ + ಸ್ತುತಿ]

ಆತ್ಮಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮನಾಥ: ಆತ್ಮಸ್ವಾಮಿ ಗುಣವರ್ಣನ ಮೆಮ್ಮಂದಿಗರ್ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ತಕ್ಕುದಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೭ ವ). [ಆತ್ಮ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಆತ್ಮಸ್ವೀಕೃತ (ನಾ). ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಅಥವಾ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು: ಇಂತು ಮೃಗಾಧಿರಾಜಪದನಿಯೊಳಾಧಿಪತ್ಯಮನಾತ್ಮಸ್ವೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೫–೧೨). [ಆತ್ಮ + ಸ್ವೀಕೃತ]

ಆತ್ಮಹತ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ: ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಯಲು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ಸೋಕ್ರಮ. ೪೯); ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಳಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೀನೆ ಆಹುತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಿಡು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೩). [ಸಂ. ಆತ್ಮಹತ್ಯಾ]

ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಆತ್ಮಹತ್ಯಾ]

ಆತ್ಮಹಿತ (ನಾ). ೧. ಜೀವ ಅಥವಾ ಚೇತನನಿಗೆ ಸುಖಕರವಾದದ್ದು; ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು: ಕೈಕೊಳ್ವೊಡೆ ಹಿತಮಾತ್ಮಹಿತಮೊಂದೆ ವಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೭). ೨. ಸ್ವಂತದ ಹಿತ; ತನಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು. [ಆತ್ಮ + ಹಿತ]

ಆತ್ಮಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆ: ಆತ್ಮಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಕಾದು ಮೇದಿನಿಯಂ ವಿಶ್ವಜಗ(ನ್ನು)ತಂ (ಕಇಅ. ೩–೨–೫೫; 1058). [ಆತ್ಮ + ಆಜ್ಞೆ]

ಆತ್ಮಾಧೀನ (ಗು). ತನಗೆ ವಶವಾದ; ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ: ಮಾನವನು ಪರಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೪). [ಆತ್ಮ + ಅಧೀನ]

ಆತ್ಮಾನಂದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆನಂದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷಯಾನಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ ... ವಿದ್ಯಾನಂದವೆಂಬವೇ ಆನಂದದಷ್ಟಭೇದಂಗಳ್... ಪ್ರಿಯವಾದ ವನಿತಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳು ತಾನೆ ಪ್ರಿಯತಮನೆಂದು ತೋರ್ಪುದೇ ಆತ್ಮಾನಂದಮೆನಿಪುದು (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಆತ್ಮ + ಆನಂದ]

ಆತ್ಮಾನುಭವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ೧. ತನ್ನ ಅನುಭವ. ೨. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುಖಪಡುವುದು; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನಸುಖ. [ಆತ್ಮ + ಅನುಭವ]

ಆತ್ಮಾನುಭೂತ (ನಾ). ತನಗೆ ಅನುಭವವಾದುದು; ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದುದು: ಒಲಿಸಿಯುಮೊಲ್ಲುಮಜೀವ ಚದುರನಾತ್ಮಾನುಭೂತಮನಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೧ ವ). [ಆತ್ಮ + ಅನುಭೂತ]

ಆತ್ಮಾನುಭೂತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮಾನುಭವ: ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಆತ್ಮಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಳೆದು ನೋಡುವ... ವಿಮರ್ಶನಾಶಕ್ತಿ ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಆರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೨೧). [ಆತ್ಮ + ಅನುಭೂತಿ]

ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಹಿರಿಯನೆಂಬ ಭಾವನೆ; ಗರ್ವ: ಚಿತ್ತವಿಶೇಷಪ್ರಭವಂಗಳ್ ಪ್ರಬಂಧದಿಂದಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುವವನಜೀಯದ ಲೋಕಕ್ಕಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). ೨. ಸ್ವಾಭಿಮಾನ: ಮರುಕ್ಷಣ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆದೇನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ ಅನ್ನಿಸಿತು (ಮೂರುಪಾ. ೧೧೫). [ಆತ್ಮ + ಅಭಿಮಾನ]

ಆತ್ಮಾಮಿಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಮಾಂಸ. ೨. [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತ ಬಲಂಬೆರಸು ವಿಜಿಗೀಷುವಂ ಕಾಣ್ಬುದುಂ ಆತ್ಮಾಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೧೯). [ಆತ್ಮ + ಆಮಿಷ]

ಆತ್ಮಾಯತ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಧೀನ ಅಥವಾ ವಶ.
ಆತ್ಮಾಯತ್ತಂ ಮಾಡು = ತನ್ನ ವಶಮಾಡಿಕೊ; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ: ಮಹಿಮಾತಿಶಯದಿಂ ಮಹೇಂಪ್ರಾದ್ರಿಸಾರಮನಾತ್ಮಾಯತ್ತಂ ಮಾಡಿದುರ್ವರಾಸ್ಮತಿಲಕನ ಸೈನಿಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೬೨ ವ). [ಆತ್ಮ + ಆಯತ್ತ]

ಆತ್ಮಾರಾಮ (ನಾ). ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವವನು: ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಏಕಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಆತ್ಮಾರಾಮನಾಗಿರುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪). [ಆತ್ಮ + ಆರಾಮ]

ಆತ್ಮಾರ್ಥ (ಅ). ೧. ತನಗಾಗಿ; ತನಗೋಸ್ಕರ: ಮಲಹರಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ ಮಾಗಿಹ ಜಲಚರವನಾತ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿದ ಕೊಳುವುದನುಚಿತವೆನುತ ಮನೆಗೆಯ್ತಂದು (ಬಸವು. ೨೭–೨೪). ೨. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೋಸ್ಕರ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ (ಗು). ತಾನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ. 'ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಾರ್ಥಕಸರ್ವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತಾನು ತಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು ... ಇವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೩೦). [ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ + ಸರ್ವನಾಮ]

ಆತ್ಮಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮನಿವೇದನ: ಪರಮ ಶ್ರೀಗುರುವರನೊಳಗೆ ಮನವೆರಕವಾಗಿಹುದದುವೆ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣವು (ಗಗತಾ. ೩–೫೯). ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು. ೩. ತನ್ನ ಬಲಿದಾನ; ತನ್ನನ್ನೆ ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದು. [ಆತ್ಮ + ಅರ್ಪಣ]

ಆತ್ಮಾರ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು: ಈ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಧಿನಿಯಮಿತಗೊಳಿಸಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ಭಾಧಾನ. ೧ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಆತ್ಮ + ಅರ್ಪಿತ]

ಆತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆ; ಆತ್ಮನು ಇರುವನೆಂಬ ಭಾವ: ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವ ಅಭಿನಿವೇಶದಿಂ ತನು ಧನ ನಿಧನಂ ಮಾಡಿ ಸೇದೆಗಿಡಲ್ವೇಡ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). [ಆತ್ಮ + ಅಸ್ತಿತ್ವ]

ಆತ್ಮಾಹುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದು; ತಾನು ಬಲಿಯಾಗುವುದು: ತನ್ನ ಆತ್ಮಾಹುತಿಯಿಂದ ಸಾವಿರ ಜನರಿಗೆ ನೀರು ಸಿಗುವಂತಾಗಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೩೫); ಪ್ರಭುಗಳು ಲೆಂಕನ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಾಹುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೯). [ಆತ್ಮ + ಆಹುತಿ]

ಆತ್ಮೀಕರಣ (ನಾ). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು. 'ಆತ್ಮೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು : ಮೆಚ್ಚಾವುದನಾತ್ಮೀಕರಿಪರೊ ದೇವಿಯರಿಂದೀಗಳಿವಜಿೞೊಳದುವೆ ಕೃತಾರ್ಥಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೬). ೨. ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಇದರ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನೂ ಅರಿತು ಆತ್ಮೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲತ್ರಯವನ್ನು ನಿಲುಕುವ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕುಂಚದಿಂದ ಪಂಪನು ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಜ. ೮೯). [ಆತ್ಮೀಕರಣ + -ಇಸು₃]

ಆತ್ಮೀಕೃತ (ಗು). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ: ಅಂತು . . . ನಳಕೂಬರ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕಂ ಆತ್ಮೀಕೃತ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ವಿಭವಕ್ಕಂ ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮೀಯತೆ ೧ : ದೇವೇಂದ್ರನುಮಾಗಳ್ ದೇಶಾವಧಿಯಿಂ[ಯಂ] ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ನಿಜಜನ್ಮಾವಳಿಸಮೇತಮಾತ್ಮೀಭಾವಮುನಱಿದಂ ವ್ಯತೀತಭವಸಂತತಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಯ (ಗು). ೧. ತನ್ನ ; ತನಗೆ ಸೇರಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಅವರ ವಚನದಿನಾತ್ಮೀಯ ಪಿತೃಮರಣಮುಮನಾತನ ನರಕಗತಿ ಗಮನಮುಮನಱಿದು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪ ವ) ; ಅಂತಾತ್ಮೀಯ ಸುಕೃತಾಸಾದಿತಮುಮಂ ಅನತಿಶಯಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೬). (ನಾ). ೨. ತನ್ನದು ; ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ೩. ಆಪ್ತ ; ಸ್ವಜನ ; ಬಂಧು : "ಆತ್ಮೀಯಃ, ಸ್ವಜನಃ, ಬಂಧುಃ, ಆಪ್ತಃ, ಜ್ಞಾತಿಃ, ಬಾಂಧವಃ— ಈ ೬ ನಂಟರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೫) ; ಆದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನನಾದನೆಂದು ಆತ್ಮೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕೊಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೪). ೪. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (ಕ).

ಆತ್ಮೀಯಂಮಾಡು = ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಷಟ್ಖಂಡ ಮಂಡಳಕ್ಷಿತಿಯುಮನಾತ್ಮೀಯಂ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ನಿಜಾಯತಿಯಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಯತೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದೆಂಬ ಭಾವನೆ ; ಸ್ವಕೀಯವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ : ದಿನಗಳು ಉರುಳಿದಂತೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಗೆಳೆತನ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮) ; ಗೋವಿಂದನೇ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಅವನು ನನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಕೇವಲ ನನ್ನ ಸದ್ಗುಣಕ್ಕಾಗಿರಬಹುದು (ನಿಶಿಉ. ೪೪). ೨. ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧ.
[ಸಂ. ಆತ್ಮೀಯತಾ]

ಆತ್ಮೀಯಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತ ; ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ : ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಭವದಂಘ್ರಿಸ್ಮರಣಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣರಾಗಿ ಬಂದೆವೆಂದಾತ್ಮೀಯಪ್ರಪಂಚಮನಱಿಪಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೮ ವ). [ಆತ್ಮೀಯ + ಪ್ರಪಂಚ]

ಆತ್ಮೀಯಬಲ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ ಸೈನ್ಯ ; ತನ್ನದಾದ ಪರಿವಾರ : ವಿಪುಳಾರ್ಥಮಂತ್ರಮುಂ ಯಾನಪಾತ್ರಮುಂ ಭಿನ್ನಮಾದೊಡಱಿವರ್ ವಸುಧಾಧಿಪಕರ್ಣಧಾರರಿರ್ವರುಮಪರಿಮಿತಾತ್ಮೀಯಬಲಸಮೇತಂ ಕ್ಷಣದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೩-೯). [ಆತ್ಮೀಯ + ಬಲ]

ಆತ್ಮೀಯಭಾವನೆ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ; ಮಮತೆ : ಎದೆಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ಕುಡಿಯುವ ಅನುಭವದಿಂದ ಒಂದು ಆತ್ಮೀಯಭಾವನೆ ಬೆಳೆದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸುಖ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೫). [ಆತ್ಮೀಯ + ಭಾವನೆ]

ಆತ್ಮೇಶ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮನಾಥ : ಕೊಡೆಯೆಲೆಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯಿಟ್ಟೆಡೆಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯನಿರುಳೆಗೆತ್ತಾತ್ಮೇಶಂ ತಡೆದೊಡೆ ನರೇಂದ್ರ, ನೋಡೀ ನಡುವಗಲೊಳ್ ಚಕ್ರವಾಕವಧು ವಿರಹಿಸುವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೩) ; ಇನ್ನುಳಿದೀ ಲೋಕದ ಪೆಂಡಿರೇನುಱಿವರೇ ತಳ್ತಪ್ಪದಾತ್ಮೇಶರಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೭). ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ ; ಪರಮಾತ್ಮ (ಕ). [ಆತ್ಮ + ಈಶ]

ಆತ್ಮೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಐಶ್ವರ್ಯ : ಆತ್ಮೈಶ್ವರ್ಯದಿಂ . . . ಏಂ ಪಿರಿಯಯೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಕ್ಷಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫).
[ಆತ್ಮ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಆತ್ಮೋದಯ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಏಳಿಗೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಉಜ್ವಳರುಂ ನಿಶ್ಚಳರುಂ ಪ್ರಣೂತ ಬಲರುಂ ತಾಮಾಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೊಳ್ ತೊಳಗುತ್ತಿರ್ಪ ವಿಶುದ್ಧಸಿದ್ಧರೆಮಗೀಗಾತ್ಮೋದಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೨-೨). ೨. ತನ್ನ ಏಳಿಗೆ,—ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಆತ್ಮ + ಉದಯ]

ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಉದ್ಧಾರ ; ಸಂಸಾರಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು : ನಿನ್ನ ಕುಮಾರನಾತ್ಮೋದ್ಧಾರಕೋಸುಗಮೆ ಹರಕೆಗೈ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪-೧೫೯). ೨. ತನ್ನ ಉದ್ಧಾರ : ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹುಚ್ಚನಿರಬಹುದೆ ? (ಚೆನ್ನಬೀ. ೧೩೪).
[ಆತ್ಮ + ಉದ್ಧಾರ]

ಆತ್ಮೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮನಸಿಜ ; ಮನ್ಮಥ : ಆತ್ಮೋದ್ಭವ ಮೂಲಚ್ಛೇದನೋಪಾಯವನೆಣಿಸದು ಮದ್ಬುದ್ಧಿಯಂ ಶಂಭುವೆ ಸಂತಂ ಮಾಡಿ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೫). ೨. ತನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಮಗ : ಅಂತಾದೊಡಾತ್ಮೋದ್ಭವನನೊಲಿವೆನದಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನೊಲ್ಲೆನೀ ವರವ (ಬಸವು. ೨-೩). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಭವ]

ಆತ್ಮೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಉದ್ಯೋಗ ; ತಾನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ . . . ಜನಕಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇೞ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೦). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಯೋಗ]

ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮೋದಯ : ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಗುರಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಆತನ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು (ನಿಶಿಉ. ೨೩೬) ; ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವಂಥ ಸತಿಯರಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದೇ ಹೊನ್ನಮ್ಮನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೧೯೪). [ಆತ್ಮ + ಉನ್ನತಿ]

ಆತ್ಮೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ ; ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದು : ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಇಂತಹ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಆತ್ಮೋಪಾಸನೆ ಎಂಬ ಸ್ವಾತ್ಮಶರೀರಕ ಪರಮಾತ್ಮೋಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೪).
[ಆತ್ಮ + ಉಪಾಸನೆ]

ಆತ್ಯಂತಿಕ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯದಾದ ; ಪರಮಾವಧಿಯ : ಈ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇೞ್ವ ಕೇಳ್ವರೊಳಜ್ಞಾನಭರಂ ಕಿಡಲ್ ಸುಖಭರಂ ಕೈಕೊಳ್ಗುಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಆತ್ಯಂತಿಕಸುಖ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸುಖ ; ಮೋಕ್ಷ : ಗಣನಾತೀತರಾಗಿರ್ದ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀನಾಥರ್ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಯಂತಿಕಸುಖಪದವೀ ಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾೞ್ಕೆ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨).
[ಆತ್ಯಂತಿಕ + ಸುಖ]

ಆತ್ರೇಯ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿ ಋಷಿಯ ಗೋತ್ರದವನು. ೨. ಅತ್ರಿಯ ಮಗನಾದ ದೂರ್ವಾಸ. ೩. ಚಂದ್ರ. 'ಆತ್ರೇಯಬಿಂಬ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಆತ್ರೇಯದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಆತ್ರೇಯದ್ಯುತಿಯುಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಕುಂದಚ್ಛಾಯೆಯುಂ ಮಿಕ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನೈದೆ ತೂಳ್ದಿ. . . ದಿಗ್ಧಾತ್ರಿವ್ಯೋಮವಿಭಾಗಗಾಮಿಯೆನಿಸಿತ್ತುಚ್ಛೃಂಖಳಂ ದಾಮನಂದಿ ತ್ರೈವಿದ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳಯಶಶ್ರೀಶುಭ್ರತಾವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೩೩).
[ಆತ್ರೇಯ + ದ್ಯುತಿ]

ಆತ್ರೇಯಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ; ಇಂದುಬಿಂಬ: ವಿಯನ್ನೀರಜಿನೀ ಮಧ್ಯೋಲ್ಲಸತ್ಪಾಂಡುರತರಶತಪತ್ರಂ ಬೆಡಂಗಾಯ್ತು ಯುಕ್ತಪ್ರಜಗರ್ವೋರ್ವೀಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನಸುಖಲತಾಸ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯಬಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೩೪). [ಆತ್ರೇಯ + ಬಿಂಬ]

ಆತ್ರೇಯಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೆಂಗಸು; ಬಹಿಷ್ಠೆ. [ಸಂ. ಆತ್ರೇಯೀ]

ಆತ್ರೇಯಿಕೆ (ನಾ). = ಆತ್ರೇಯಿ: "ಅವೀಃ, ಉದಕ್ಯಾ, ರಜಸ್ವಲಾ, ಆತ್ರೇಯಿಕಾ, ಪುಷ್ಪವತೀ—ಈ ೫ ಮುಟ್ಟವೆಗಂಡವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦–೩೩೪). [ಸಂ. ಆತ್ರೇಯಿಕಾ]

ಆತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಆ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; 'ಆ' ಕಾರ: ಆತ್ವದಿನಿವರ್ಣದಿಂ ಮತ್ತೋತ್ವದಿನೈತ್ವದಿನೆವರ್ಣದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಆಥರ್ವಣ (ಗು). ೧. ಅಥರ್ವಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಥರ್ವ ಋಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅಥರ್ವಣ ಮಂತ್ರಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆದ$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದ$_2$ 'ಆಯ್$_1$' ಪರಾ.

ಆದಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಆದಮತ್ಯರ್ಥೇ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪೨); "ಆದಮೆಯ್ದೆ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪); ನಿರುಪ್ಯಾರ್ಥಮೆಂಬುದಾದಂ ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೧); ಅಮರೀ ಮಧುರಗೀತನಿನಾದಕ್ಕಾದಮೊಲ್ದಿರ್ದ ಶಿರಃಕಂಪದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೯ ವ); ನಡೆತರ್ಪ ನೀಲಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆಯಂದದಿನಾದಮೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮); ಆದಮೆಡಬಲದಿರ್ದ ಚಮರೀರುಹಂಗಳಂ ಸೋದರರ್ ಬೀಸೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫–೫೬).

ಆದಮೆ, ಆದವೆ = ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೆ; ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೆ: ಅವಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪೞಿಯೆ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದಿಂತಿದರ್ಕೆ ಪದ್ಮೋದರ ನೀನೆ ಪೇೞು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೮); ಎನ್ನವೊಲಾದಮೆ ನೋಂತಳಾವಳಿನ್ನುಸುರ್ವುದು ನನ್ನಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೬); ಕೊಲೆಗಾದಮೆ ಪೇಸಿಯುಪವಾಸದಿಪ್ಪುದುಂ (ಸಮಪ. ೨–೬೯); ಸಂತಪ್ತನಾಗಿರ್ದನೊಳಾನುಂ ಕಾಯೆನೆಂದಾದವೆ ಕರುಣಿಸಿದಂತೆಯ್ದೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೪); ಪರದನ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾದವೆ ವಿಜಯಾರ್ಧಗಿರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೯–೧೧).

ಆದಕಾರಣ (ಅ). ಸಂಭವಿಸಿದುದರಿಂದ; ಉಂಟಾದುದರಿಂದ: ಮಂತ್ರಮೂರ್ತಿಯೆ ಗುರುವಾದಕಾರಣ ಷಡಕ್ಷರಿಯೆ ಷಡ್ರುಚಿಯಾಗಿ ತೋಱುವಾಗಿ (ಆದವ. ೧೩); ಅಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಯಾರೂ ಲಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ; ಆದಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಕೋಪ ಬಂದಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೨); ಆವನು ಹೇಗಾದರೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗುಮಾಸ್ತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನೇ ಇದ್ದನು. ಆದಕಾರಣ ಜಗನ್ನಾಥನನ್ನೇ. . . ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೦).
[ಆದ$_1$ (<ಆಗು$_1$) + ಕಾರಣ]

ಆದಡೆ$_1$ 'ಆದೊಡೆ' ನೋ.

ಆದಡೆ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದತ್ತು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದಮಾನುಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ: ಸಂಸಾರ ವೈರಾಗ್ಯಮಾದಮಾನುಂ ಪೆರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೨೮); ಮುನಿಪತಿ ನಿಜಚರಣಾಲೋಕನಮಾತ್ರದೆ ಮನದೊಳ್ ಆದಮಾನುಂ ಸ್ನೇಹಂ ಜನಿಯಿಸಿದಪುದೇಕಾರಣಮೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪೮). ℙ ಆದಂ ಆನುಂ ಎಂಬೆರಡು ಅವ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ. [ಆದಂ + ಆನುಂ]

ಆದಮಿ 'ಆದ್ಮಿ' ನೋ.

ಆದಮೆ 'ಆದಂ' ಪರಾ.

ಆದಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಡೆಪದ ಆದಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೨೬; 972). ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣ: ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಸೋಮನಾಥ ಶರಣೆನುತಿರ್ದನಾದಯ್ಯನೂ (ಸೋಮಜ. ೪–೧೬). [ಆದ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಆದರ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ: ಆದಿಬ್ರಹ್ಮಂ ತೀವ್ರಾಷ್ಟಾದಶವಿಧ ದೋಷರಹಿತನಾಪ್ತಂ ತಾನೆಂದಾದರದಿಂದೋಲಗಿಪುದು (ಸಮಪ. ೧–೨೧). ೨. ಆಸಕ್ತಿ: ಮರುದೇವಿಯೆಂಬಳಂಬರಚರನರಸುರಯುವತಿರೂಪಸರ್ವಸ್ವಮನಾದರದೆ ಬಿದಿ ನೆರಪಿ ಲಲನಾಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಱಿಸಿತೆನ್ನದಿನ್ನೇವೊಗಳ್ವೆಂ (ಆದಿಪು. ೬–೮೦); ಪಿರಿದಪ್ಪಾದರದಿಂದಂ ಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳ್ವರೆಲ್ಲರ್ (ಸಮಪ. ೬–೨೪). ೩. ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ: ಆದರದಿಂದೆ ಕೊಂಡನವಱೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟು ರತ್ನಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨೦); ಆದರಿಲ್ಲದ ಊಟ ಅಮೃತಾನ್ನವಿದ್ದೇನು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೯–೫). ೪. ಸತ್ಕಾರ; ಉಪಚಾರ: ಏನು ಆದರ ಅವರದು (ರೂಢಿ). 'ಆದರಿಸು' ಪರಾ. ೫. ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: ಭೇದಿಸಿ ಸಹದೇವಿಗೆ ಮಗನಾದುದನೊರ್ವಂ ಧನಾರ್ಥಿ ಮೆಚ್ಚಂ ಪಡೆವೊಂದಾದರದಿನಱಿಪೆ ಭೂಪತಿಗಾದುದು ಬಗೆತೀರ್ದುದೀಗಳೆಂಬನುರಾಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩೫). ೬. ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ: ಬಸವರಾಜಂ ಪುಸಿಯ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಪೋದುದಂ ಕಂಡಾದರಂಮಿಕ್ಕು ಸಂಸಾರದ ಭಾರವಿಳಿದು ನಲಿನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೨–೮). ೭. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ. 'ಆದರಣೀಯ' ಪರಾ.

ಆದರಮಾಡು = ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು: ದ್ರುಪದನು ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೌರವಿಸಿ ಆದರಮಾಡಿದನು (ವಚಭಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಆದರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚಾರಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ವುದೆ ವಲಮಿಳಿಕೆಯ್ವಂದಮೆಂದಾದರಂಗೆಯ್ವುದಹಂಕಾರಂ . . . ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದೆ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೨).
[ಆದರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆದರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ನಾಲ್ವರುಮನಾದರಂಗೊಂಡಾ ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗೆ ಬೆಸಸಿಂ ಬೆಳ್ಕುಱುವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೮).
[ಆದರ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆದರಣೀಯ (ಗು). ೧. ಆದರಿಸತಕ್ಕ; ಆದರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದು: ಕರಣೀಯಮಿಷ್ಟಕರಣಮಕರಣೀಯಮನಿಷ್ಟಕರಣಮೆಂಬೀ ನಯಮಾದರಣೀಯಮಲ್ಲದುದು ಪರಿಹರಣೀಯಂ ಭೂಮಿಪಂಗಿಳಾಧಿಪತಿಳಕಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೩). [ಸಂ.]

ಆದರಣೆ (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಸತ್ಕಾರ: ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಆದರಣೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೌನಮಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ನಿಮ್ಮನ್ನಗಲಲಾರದೆ . . . ಇದ್ದೇವೆ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). [ಸಂ. ಆದರಣ]

ಆದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೌರವಿಸು; ಮರ್ಯಾದೆಮಾಡು: ಗುರುಗಿದಿರೇಬ್ಬಿರೆ ಪೊಡವಡುವರೆ ದೇವರನರ್ಚಿಸುವರೆ ಪಾರ್ವರನಱಿದಾದರಿಪರೆ ಮಾನ್ಯರ ಮನ್ನಿಸುವರೆ ಪೂಜ್ಯರ ಪಿರಿದೆನಿಸುವ ಗರ್ವದೆ ಭೂಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೦); ನಿಜಾಗ್ರಜಂಗೆ ಮೊದಲಾಗಿಯುಮೇಜಲಿಕ್ಕದೆಯುಮಾದರಿಸದೆಯುಂ ಮೂಗಂ ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪ ವ); ವೈದಿಕಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಮನಾದರಿಸುವನಲ್ಲೆಂ (ಸಮಪ. ೪-೧೩೨); ಆ ಯುವತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆದರಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಅವನಿಗನಿಸಿತು (ಮಣಿಸ. ೭೬). ೨. ಪ್ರೀತಿಸು; ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಪರಮ ಜಿನೇಂದ್ರವಾಣಿಯೆ ಸರಸ್ವತಿ . . . ಆದುವೆ ಭಾವಿಸಿಯೋದುವ ಕೇಳ್ವ ಪೂಜಿಪಾದರಿಸುವ ಭವ್ಯಕೋಟಿಗೆ ನಿರಂತರಂ ಸೌಖ್ಯಮನೀವುದು (ಆದಿಪು. ೧-೯); ಮನುಜರ್ ಪ್ರಭುಗಳ್ದಯೆಯಿಂದೆ ತಮ್ಮನಾದರಿಸಿದೊಡಾಗಳಂತೆ ಗಟಿಪಲ್ಬಗೆದರ್ಪುದಿದಾವ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೬); ಇನ್ನಾದರೆಯು ಕೌಂತೇಯರನು ಕರೆದಾದರಿಸಿ ಕೊಡು ಧರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೩). ೩. ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು: ಅತಿಥಿಯನಾದರಿಪ್ಪ ಪಿತೃದೈವಮನರ್ಚಿಪ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೫); ಭರಿತ ಭೋಜನ ದಕ್ಷಿಣೆಯಲಾದರಿಸಿದನು ಗುರು ಬಂಧುಜನ ಭೂಸುರರ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೧). ೪. ಅಪೇಕ್ಷೆಪಡು; ಬಯಸು: ಚಾದಗೆ ನವೋದಬಿಂದುವನಾದರಿಪವೊಲುಱಿದ ಕೆಱೆಯ ತೊಱೆಯುದಕಮನೇನಾದರಿಕುಮೆ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೯); ನೃತ್ಯಕೇಳಿಯೊಳು ಸಂಗೀತಕೇಳಿಯೊಳು ಸಾಹಿತ್ಯಕೇಳಿಯೊಳಾತ್ಮಕಲೆಯಾ ಅತ್ಯಂತ ಮಮತೆಯೊಳಾದರಿಸುವ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾರರಸ ನಿನ್ನಂತೆ (ಭರಚ. ೨-೫೯). ೫. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದ ಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬). ೬. ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು: ಆದರಿಸಿ ಪರಿಚಾರಕರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಘೃತ ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿ ಸಂಭಾರೌಘವನುವಾಯಿತ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೨೨); ಪರಮಪುಣ್ಯಚರಿತ್ರವಿದನಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವ ನರರ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಘನತರ ದುರಿತವಳಿದು (ನಳಚ. ೧-೭). [ಆದರ + -ಇಸು$_3$]

ಆದರೆ$_1$ 'ಆದೊಡೆ' ನೋ.

ಆದರೆ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; "ಪ್ರತಿಭಟಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); "ಪೀಡಿಸು, ಪರಾಕ್ರಮಿಸು" (ಆಯ್ಯಾಶಾ): ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೆಣಸುಗುಂ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯನಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ರ್ಪಿಸುಗುಂ ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ ಕೀೞ್ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೫); ನೀರದಪಥಕ್ಕೆ ಭೋಂಕನೆ ನಾರದನೊಗೆದೆಯ್ದಿ ಲಂಕೆಯಂ ತನುರುಚಿ ನೀಹಾರಮನಾದರ್ಪಿಸೆ ಬಲನಾರಾಯಣದೇವರಿರ್ದ ಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೧೫); ಸಂಹರಿಪೆಂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನದಟಲೆವೆಂ ಲೋಭಮಂ ಕಾಮನಂ ಪೋ ಬರವೇೞೆಂದೆನ್ನನಾದ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ರ್ಪಿಸಿ ಪರಮತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವನಿರ್ದಂ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೩೦); ತಲೆದೋಱಲ್ ಮಿಱಲಾನಲ್ ಪೊಡಱಲೆಡಱಲಾದರ್ಪ್ಪಿಸಲ್ ಆರಾ ರಾಜಮ ನೃಪನಿದಿರೊಳ್ ಮಿಱಿ ಮಾಱಾಂಪಗಂಡರ್(ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೮-೧೪; 1121); ಯಶಸ್ಸಾಧನಂ ಸಾಧನಂ ಮುನ್ನೀರಂ ನೀರಂಧ್ರವಾದರ್ಪಿಸೆ ನಡೆದದಟಂ ದಾನವಂ ದಾನವಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೫೬); ಅವನ್ನಾಚರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗನಹರನ್ನೂ ಗೌರವಗಿಡಿಸಿ ಆದರ್ಪಿಸಿ . . . ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೮-೧). ೨. ನೋಯಿಸು; ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು (ಕಿ). [ಆದರ್ಪ ? + -ಇಸು$_3$]

ಆದರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ: ಕರಿಯಿಂ ಭದ್ರಯುತಂ . . . ಕನುಳಾಪ್ತನಿಂ ಪ್ರಬಲತೇಜೋಯುಕ್ತನಾದರ್ಶದಿಂ ಪರಸಂಪ್ರೀತಿದನಬ್ಧಿಯಿಂದತಿಗಂಭೀರಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೨೯). ೨. ಧ್ಯೇಯ; ಗುರಿ; ಮಾದರಿ: ಆದರ್ಶವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. = ಆದರ್ಶ ೧: "ಆದರ್ಶನಂ ದರ್ಪಣಂ ಮುಕುರಮೆಂದೆನಲ್ ಕನ್ನಡಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೮). ೨. ಪ್ರಕಟನೆ; ತೋರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಾದರಿ; ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ: ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯರಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶವಾದ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ: ಪ್ರತೀಕವಾದವೇ . . . ಆದರ್ಶವಾದ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ತಂದೆ ನನ್ನೆದುರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೪). [ಆದರ್ಶ + ವಾದ$_3$]

ಆದರ್ಶವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: ಆತನು ಆದರ್ಶವಾದಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು (ಪಂಜಪಂ. ೧೩೨); ಕೆಲವು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆದರ್ಶವಾದಿಯಾದ ಶೀನೂನ ಐ. ಸಿ. ಎಸ್. ಸ್ನೇಹಿತ ಎಂಡರಸನ್ (ಸಮಜೀ. ೧೪ ಪೀ). [ಸಂ. ಆದರ್ಶವಾದಿನ್]

ಆದರ್ಶೀಕರಣ (ನಾ). ಆದರ್ಶವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳು ಇವನಲ್ಲಿ ಮಿಲಿತವಾಗಿದ್ದು ದಂತಕಥೆಯ ಆದರ್ಶೀಕರಣವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಂತಿದೆ (ತನನಿ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆದಲಜ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಮಲೆಯಾಳರ್ಪ್ಪಾಳ್ಕೆ ಕಾಜರ್ ಕಡಗುವರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಹಯಾಧೀಶರಪ್ಪಾದಲಜರ್ ಸಾಮಂತ ದಂಡಾಧಿಪರೊದವಿ ಭರಂಗೆಯ್ದು ನಿಂದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮುಂ ಚಲಮುಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೫-೩೩; 1149). [?]

ಆದಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತ; ಅತ್ತಕಡೆ: ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಮೆಸೆದಿರ್ದಾ ಚೂಳಿಕಾಭಾಗದಾದಲೆಯೊಳ್ನಿಂದಪುದೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೦); ಆದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೆಂದೀದಲೆಯೊಳೆ ನಿಂದು ಸತಿಗೆ ಹರಿಗಂ ತೋಱುತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೨); ಜಳಧಿದ್ವೀಪಚಯಂಗಳುಂ ಪೆಱವುಮಂ ನೋಡುತ್ತದೇನಾವುದಾದಲೆಯಾ ತೋರ್ಪುದದಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡುತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಬಂಪರಿ. ೨-೫೩); ದೇವಕುಲಂಗಳಾದಲೆಯೊಳೊತ್ತುಂಗೊಂಡಿರ್ದ ಕಟ್ಟಲೆಗೆ ಮಿಟ್ಟುವಾಗಿಯುಂ . . . ಚಂದ್ರಾತಪದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೩ ವ); ಸಡಗರದಿನಾದಲೆಯೊಳ್ ಮನವೆಳಸಿ ಪರಸಿ ಸುಕುಮಾರಾಂಗಮನೆಳದಳಿಗೈಯಿಂದೆ ತಡವಿ ಕೊಂಡಾಡಿದಳಾ ದಂಪತಿಗಳನು (ಜಯಕಾ. ೯-೩೮). ೨. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ: ಕೆಲಕೆಲದೊಳ್ ರಾಜಸುತರ್ ಕೆಲಬರ್ ಬರೆ ರಾಜಚಿಹ್ನ ಪಾಳಿಧ್ವಜ ಸಂಕುಲಮುಂ ಭಟಕಟಕಮುಮಾದಲೆಯೊಳ್ ಬರೆ ವಜ್ರಬಾಹು ಪಯಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೨). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + -ತಲೆ$_2$)]

ಆದಲೆ$_2$ (ನಾ). ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಪಯೋರಸದಿಂ ಪಂಹಂಸಂಗುಪದೇಶಮಿಾವ ಗಾಂಪನುಮೊಳನೇ ಆದೊಡಮಱಿಪಿದಪೆಂ ನಯದಾದಲೆಯಂ ನಿನಗೆ ನಳಿನವಿಕಸನದೊಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯಕೆ ಸಹಾಯತ್ತ್ವಮನೂದುವ ತಣ್ಣೆಲರುಮಲಸದೇಂ ಪುದುವುಗದೇ (ಲೀಲಾವ. ೪-೩೮). [ಆ$_0$ (< ಆಗು$_1$) + -ದಲೆ]

ಆದವನಿ 'ಆದವಾನಿ' ನೋ.

ಆದವಾನಿ, ಆದವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೋರ ಸಮುದ್ರ ಗುತ್ತಿ ಪೆನಗುಂಡಿ ಆದವಾನಿ ಉದಯಗಿರಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೫೮ ; 1382). **ಆದವನಿ** : ಆದವನಿಯ ನರಹರಿ ಕಂಪರಾಯನ ಕಾದಲೆ ಕೇಳು ರತ್ನಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧–೮೨).

ಆದವಾನಿಹೊನ್ನು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ℙ ಮದಕರಿ ನಾಯಕನ ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೈದರನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಆದವಾನಿಹೊನ್ನು ತಾಡಪತ್ರೆಹೊನ್ನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). [?]

ಆದವೆ 'ಆದಂ' ಪರಾ.

ಆದಳಿಕೆ (ನಾ). ರವಿಕೆ ; ಕುಪ್ಪಸ ; ಜೋಲಿ : ಕನಕಮಣಿಗಳ ತೊಟ್ಟು ಜಾಜಿಯ ನನೆಯ ಆದಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಚುಳಿಕೆ, ಕಂಚುಕಿ] ಯಲಿ ಮದನನ ಮೊನೆಯ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಖಾತಿಯರೈದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೮೨).
[< ಸಂ. ಅರ್ಧೋರುಕ]

ಆದಾಗ್ಯೂ (ಅ). ಆದರೂ : ಯೀ ಗ್ರಾಮುಗಳಲ್ಲಿಯೆಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾದಾಗ್ಯೂ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨–೮೧ ; 1877) ; ಆದಾಗ್ಯೂ ಗತಿಯಾವುದಾಯುಧ ವಮಾಣಲ್ ತೀಕ್ಷ್ಣ ತೇಜಸ್ವಿಯಲ್ಲಾ (ಉರಾಜ. ೯೪).
[ಆದ$_1$ (< ಆಗು$_1$) + ಆಗ್ಗೆ (< ಆಗಡು) + –ಊ$_2$]

ಆದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಅನೇಕ ರೂಪಪರಾವರ್ತನ ರಸಾದಾನವರುಮೆಂಬ ದಾನವರುಮಂ . . . ಬೆಸಸಿದಂ (ಜಗನಿ. ೩–೨೨ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಾನಮುಂ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಧೃತಿಯುಂ . . . ಎಂದಾದಾನಾದಿ ನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಮುಪ್ಪಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಆದಾನನಮ್ರ (ನಾ). ಪರಿಗ್ರಹದ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಮ್ರವಾಗಿರುವುದು : ಹಣ್ಣಿನಿಂ ತರು ನಮ್ರ ಮೋಡ ಹನಿಯಿಂ ನಮ್ರ . . . ಎಲ್ಲರಹಮನು ಕಳೆದು ವೃದ್ಧಮಾದೀ ಗುಡಿಯು ಸಕಲ ಜನಕಾಯಿತಾದಾನನಮ್ರ (ಮಲೆದೇ. ೧೧–೮). [ಆದಾನ + ನಮ್ರ]

ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಿಂಛ, ಕಮಂಡಲು ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇಡುವುದು ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಜ್ಞಾನ ಸಂಯಮ ಶೌಚೋಪಕರಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಪ್ರತಿಲೇಖಿಸಿ ಕಳೆದು ಕೊಳ್ವುದು ಮಡಗುವುದು ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಾಸಮಿತಿಯೆಂಬಾಜನೆಯ ಮೂಲಗುಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೨–೧). [ಆದಾನ + ನಿಕ್ಷೇಪಣ]

ಆದಾನು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆದಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆನೂರ ಕಂಪಣದಲ್ಲು ಸಾಂಬಪುರೀ ವೃತ್ತಿ ೧೩ . . . ಆದಾಪುರ ವೃತ್ತಿ ೨ ನಾಗಮುದ್ರಾ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೯–೬೦ ; 1154). [? + ಪುರ]

ಆದಾಬು (ನಾ). ಗೌರವ ; ನಮಸ್ಕಾರ ; ಸಲಾಮು (ದಕ.೩).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್, ಆದಾಬ್]

ಆದಾಯ (ನಾ). ವರಮಾನ ; ಲಾಭ ; ಸಂಪಾದನೆ ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಸುಂಕ ವಿಶೇಷಆದಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೬–೧೨ ; 1524) ; ನನ್ನನ್ನು ಕೈದಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಆದಾಯ ಪಡೆಯಬೇಕೋ (ದೇವೀಚೌ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಆದಾಯಕರ$_1$ (ಗು). ಲಾಭಕರವಾದ ; ಗಳಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯವಾದ : ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಿಂತ ಆದಾಯಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆದಾಯಕರ$_2$ (ನಾ). ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆ ; ವರಮಾನ ತೆರಿಗೆ : ಹತ್ತಿಯ ಮೇಲಣ ಆದಾಯಕರ (ಹುಸಂಕ. ೧೩–೧೧–೫೯). [ಆದಾಯ + ಕರ$_1$]

ಆದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ದ್ವೇಷ ; ಹಗೆತನ ; ಆಗದಿರುವಿಕೆ : ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲಿನ ಆದಾವತಿಯಿಂದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಖಟ್ಲೆಹಾಕಿಸಿ . . . ಅನ್ನಾನ್ನ ಗತಿಕೆಮಾಡಿದ ಈ ಮೋಸಗಾರ (ನಾಘಾರಿ. ೧೦೩) ; ಅವರದು ನಮ್ಮದು ಆರುತಲೆ ಆದಾವತಿ (ನಡೆವಾ. I, ೨೭೧).

ಆದಾವತಿಜನ = ಆಗದವರು ; ಹಗೆಗಳು : ಆದಾವತಿ ಜನ ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಆರೋಪ ಮಾಡ್ಯಾರ (ಗ್ರಾಮಾಯು. ೧೨೫).
[← ಮರಾ. ಅರ. ಪಾರ. ಅದಾವತ್]

ಆದಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪೀಡೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ತೊಂದರೆ (?) : ಯೀ ಹೆಂಣಿಗೆ ಆದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿ ಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದಂನು ನಾನೆ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭–೧೧ ; 1808). ೨. ಚಿಂತೆ ; ಮನೋರೋಗ : ಆದಿ ಹಿಡಿದವನಿಗೆ ಅದೇ ಮುಪ್ಪು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಆಧಿ]

ಆದಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ; ಪ್ರಾರಂಭ. ೨. ಕಾರಣ ; ಮೂಲ. ೩. ಪೂರ್ವಕಾಲ. ೪. (ಸಮಾಸಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ) ಮುಂತಾದುದು: ಸ್ವಾಮ್ಯಾದಿಯೊಳಂ ಷಷ್ಠಿ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦) ; ಗೋಭೂಮಿ ಹೇಮವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಂ (ಎಇ. XXI, ೨–೧೫ ; 1266). ೫. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ ; ಆದಿತಾಳ : ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ರೂಪಕ (ದಾದರಾ), ಆದಿ (ತ್ರಿವಟ) . . . ಎಂಬ ಹಲವು ತಾಳ ಪದ್ಧತಿಗಳಿರುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, 1040) ; ಆದಿ, ದೇಶಾದಿರೂಪಕ . . . ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). ೬. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ : ಗುಣದಿಂ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ನಿರ್ಧಾರಣೆಯೊಳ್ ಸಪ್ತಮಿಯುಮಕ್ಕುಮಾದಿಯದಾಮಂತ್ರಣದೊಳ್ ನೆಗೞ್ಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೫).

ಆದಿತೊಡಗಿ = ಆರಂಭದಿಂದ ; ಮೊದಲಿನಿಂದ : ಆದಿತೊಡಗಿ ಬೇಟಗೊಂಡಿದ್ದು ಕೂಟದಿಂದಾದುದಿನ್ನೆಂತೊ ವಿಲಾಸ (ಭರಜ. ೪೧–೧೭೬).
[ಸಂ.]

ಆದಿಅಯನ (ನಾ). ಪ್ರಥಮಪೂಜೆ, —ಉತ್ಸವ : ಉಭಯಮಾರ್ಗದ ಹಾದಿ ದೇವಿಯ ಹಬ್ಬದ ಆದಿಅಯನಕೆ ಕುಱಿಯನು ಅಡಕೆಯ ಮರನು ಮೂಡಕೇರ್ರಿ ಹಲರು ಆ ಹಾದಿಯಲು ಮೆಱಸಿಕೊಂಡು ಹೋಹರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೭–೩೩ ; 1455). [ಆದಿ$_2$ + ಅಯನ]

ಆದಿಕಥೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಥೆ ; ಪುರಾಣ : "ಆದಿಕಥೆಯೊಳು . . . ಪುರಾಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೫). [ಆದಿ$_2$ + ಕಥೆ]

ಆದಿಕಮಠ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಆಮೆ ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕೂರ್ಮ : ಆದಿಕಮಠಂಬರಮೂಳಮನಾಳ್ವಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೪).
[ಆದಿ$_2$ + ಕಮಠ]

ಆದಿಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಆದಿ ಕರ್ಣಾಟಕರೂ ನಾಳೆ ಕೌನ್ಸಿಲರು, ದಿವಾನರು ಆಗುತ್ತಾರೆ (ರಂಗಕ. ೭೬).
[ಆದಿ$_2$ + ಕರ್ನಾಟಕ]

ಆದಿಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಮೊದಲಿನ ಶುಭಕಾರ್ಯ : ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಿಧಾನಂ ಆದಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಾನದೊಳಾದಿಕಲ್ಯಾಣಮೆಂದು . . . ಪೇಳ್ವರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩–೨). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. 'ಗರ್ಭಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. [ಆದಿ$_2$+ ಕಲ್ಯಾಣ]

ಆದಿಕವಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಕವಿ. ೨. (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ) ವಾಲ್ಮೀಕಿ: ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಆದಿಕವಿಯಾದ (ಸಾಹಿಸ. ೨೧). ೩. (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ) ಪಂಪ: ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ ವಿಲೋಮುದೆ ಪೆಸರಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳವನ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೬). [ಆದಿ₂ + ಕವಿ₁]

ಆದಿಕಾರಣ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣ; ಮೂಲಕಾರಣ: ಶ್ರೀಯುವತೀಶನಖಿಲಗುಣನಿಧಿ ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು (ಹದಿಬ. ೧-೧೨). [ಆದಿ₂ + ಕಾರಣ]

ಆದಿಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯ; ರಾಮಾಯಣ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವೇ 'ಆದಿಕಾವ್ಯ'ವೆಂದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೨). [ಆದಿ₂ + ಕಾವ್ಯ]

ಆದಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಿಕೆ: "ಆದಿಕೆ ವೇದಿಕೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೫). [?]

ಆದಿಕ್ರೋಡ (ನಾ). ಆದಿವರಾಹ: ಆದಿಕ್ರೋಡನಂತೆ ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟನಂತೆ ಕಾರಮೇಘದಂತೆ ಜವನ ಜಕ್ಕಂದೊಲಲಿಯಂತಿರ್ದ ಗಜಸಮಾಜದಿಂ (ಹವ್ಮಾರ. ೬-೩೩ ವ). [ಆದಿ₂ + ಕ್ರೋಡ]

ಆದಿಗ (ನಾ). ಮೊದಲಿಗ: ಭೇದಿಸಿ ಸತ್ಕಥನವನು ಕನ್ನಡಕೆ ತಾನಾದಿಗನೆನಿಸಿ ಲೋಕದೊಳು ಆದಿತೀರ್ಥೇಶನ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತರಮಾಡಿದಾದಿಪಂಪನ ಪೊಗಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧-೨೩). [ಆದಿ₂ + -ಗ₃]

ಆದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ತಾವಾದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರರಪ್ಪುದಱಿಂ ತಳರ್ದೆಡೆಯೆಡೆಯ ಮುರಂಗಳ ತೋಱಿಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಳಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ವ). [ಆದಿ₂ + ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಆದಿಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಬ ೧೫೦ ಆದಿಗಉ[ವು]ಡನ ಹಳಿಯ ಆದಿಗಉ[ವು]ಡನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೯-೪೪; 1117). [ಆದಿ₂ + ಗವುಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆದಿಗಿರಿ (ನಾ). ಉದಯಾದ್ರಿ; ಮೂಡಲಗಿರಿ: ಬಸವಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲರೆದ್ದೊಂದಿಸುವ ಸಮಯದೊಳರಸುಪೀಠದಿ ಸಸಿನವಾದಿನನಾದಿಗಿರಿ ಏರಿದನೊ ಎಂಬಂತೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೦-೨೦). [ಆದಿ₂ + ಗಿರಿ₁]

ಆದಿಚಕ್ರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಭರತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕಾಲದಿ ಆದಿಚಕ್ರಿಯೆ ಭರತರಾಜನಿಗಾದ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೫). [ಆದಿ₂ + ಚಕ್ರಿ]

ಆದಿಜ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅಮಳರಾದಿಜರಭವರವ್ಯಯರ್ (ಬಸಪು. ೮-೪೭). [ಸಂ.]

ಆದಿಜಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರ; ವೃಷಭ ದೇವ: ಅನತಿಶಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಿಶ್ವನಾಥನಾದಿಜಿನಂ . . . ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೫). [ಆದಿ₂ + ಜಿನ]

ಆದಿಜಿನೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ದೇವಾಸುರ ಮಕುಟಮಣಿದ್ಯುತಿ ಭಾಸುರ ಚರಣಾರವಿಂದನಾದಿಜಿನೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೮). [ಆದಿ₂ + ಜಿನೇಂದ್ರ]

ಆದಿಜಿನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ಆದಿಜಿನೇಶ್ವರಂ ಮೊದಲಚಕ್ರಿಗೆ . . . ಬೆಸಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೯). [ಆದಿಜಿನ + ಈಶ್ವರ]

ಆದಿತಾಳ (ನಾ). = ಆದಿ₂ ೫. [ಆದಿ₂ + ತಾಳ₄ (= ತಾಲ₄)]

ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕಾಲದಿ ಆದಿಚಕ್ರಿಯೆ ಭರತರಾಜನಿಗಾದ ಕುವರ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೫). [ಆದಿ₂ + ತೀರ್ಥಂಕರ]

ಆದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ಈ ಭವಕ್ಕೆಂಟನೆಯ ಭವದೊಳ್ ಭರತದೊಳ್ ನೀನಾದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕನಾದಂದೀ ಶ್ರೀಮತಿ ದಾನತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕಂ ಶ್ರೇಯಾಂಸನಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩ ವ). [ಆದಿ₂ + ತೀರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತಕ]

ಆದಿತೀರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: "ನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯ" ಎಂದಾದಿತೀರ್ಥೇಶರ್ ವಂದಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨) ; ಆದಿ ತೀರ್ಥೇಶನ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತರಮಾಡಿದಾದಿಪಂಪನ ಪೊಗಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧-೨೩). [ಆದಿ₂ + ತೀರ್ಥೇಶ]

ಆದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ವಾಗ್ವಧೂಮುದ್ರೆಯೊಳ್ ಮುದ್ರಿಸಿ ನಿಂದತ್ತಾದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರನ ಚರಿತದೊಳ್ ವಾಕ್ಯಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೯೯). [ಆದಿ₂ + ತೀರ್ಥೇಶ್ವರ]

ಆದಿತೇಯ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ; ಸುರ. [ಸಂ.]

ಆದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಆದಿತೇಯ: "ಆದಿತ್ಯಃ . . . ಅನಿಮಿಷಃ . . . ದೈವತಮ್–ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧-೧೪); ಆದಿತ್ಯನ ಪಿತೃ ಮಾತೃಗಳಾದಾ ಕಶ್ಯಪನುಮದಿತಿಯುಂ . . . ಯದುವಂಶಜರಾದರ್ (ಜಗನಿ. ೧-೭೫). ೨. ಸೂರ್ಯ: "ಆದಿತ್ಯಃ . . . ರವಿಃ . . . ತ್ರಯಿತನುಃ—ಈ ೪೭ ಆದಿತ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೭-೩೫); ನವಗ್ರಹದ ನಡುವೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ . . . ತೇಜದಿ (ಹಚಕಾ. ೨-೫); ಪುರದ ನೆಲೆವನೆಗಳಂ ದಾಂಟಲಾಜದಾದಿತ್ಯಂ ತೆಂಕು ಬಡಗು ಬಳಿಯೊಳೆ ಬಾನೊಳ್ ಪೋಪನಪ್ಪಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೨೩). ೩. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಜನ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವಹ್ನ್ಯರುಣಗರ್ದತೋಯ ತುಷಿತಾವ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬೆಣ್ಬರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯-೬೦ ವ). ೫. [ಛಂದ] ಜಗಣ (U-U) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಗಣ: ಆಶೀರ್ವಾದದೊಳುರ್ವಿಯುಂ . . . ಧೈರ್ಯಕನಲಂ ಭೀತಂಗಮಾದಿತ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧೀರೋನ್ನತಂಗಗ್ನಿ] . . . ಭಾಸ್ವದ್ದೇವಗಣಂಗಳೆಂದಱಿಪಿದಂ (ಛಂದೋ ೧೦ಬು. ೧-೩೬ ಕಿ). ೬. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು, —ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು.

ಆದಿತ್ಯನಕಲ್ = ಸೂರ್ಯನ ಚಿಹ್ನೆಯಿರುವ ಗಡಿಗಲ್ಲು: ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ ಆದಿತ್ಯನಕಲ್ (ಎಇ. XVI, ೫೬-೩೨; 1053). [ಸಂ.]

ಆದಿತ್ಯಪ್ರಭ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಬೆಸಸುವುದೆನಗಾದಿತ್ಯಪ್ರಭ ನಿಮ್ಮ ಬಂದ ಕಾರ್ಯಾಂತರಮಂ (ಜಗನಿ. ೨-೪೨). [ಸಂ. (ಆದಿತ್ಯ + ಪ್ರಭಾ + -)]

ಆದಿತ್ಯಬಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಲ: ಯಾದವ ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ತಾರಾಬಲಂ ಆಯಿಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆಯಾದಿತ್ಯಬಲಂ ಚತುರೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಬಲಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨-೧೦; 1244). [ಆದಿತ್ಯ + ಬಲ]

ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಮಂಡೂಕೀ—ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೫); ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತೆ—ಈ ಸಮೂಲವನ್ನು ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ಹೊಟ್ಟೆಗಟ್ಟು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಸ್ಯವಿ. ೧). [ಸಂ. ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತಾ]

ಆದಿತ್ಯವಾರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಹೆಸರಿನ ವಾರ; ಭಾನುವಾರ: ಸರ್ವ್ವಧಾರಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ತ್ರಯೋದಶಿ ಆದಿತ್ಯವಾರದನ್ದು (ಇಆ. IV, ೧೮೦-೧೩; 1048).

ಆದಿತ್ಯವಾರದವರು = ಆದಿತ್ಯವಾರದ ದಿನ ತಮ್ಮ ಕುಲದೈವವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು; ಹಾಲುಕುರುಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸವ್ಯೆ. I, ೪). [ಆದಿತ್ಯ + ವಾರ₁]

ಆದಿತ್ಯಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ಆದಿತ್ಯಸುತಸುತನ ಶೌರ್ಯಮಂ . . . ಏವೇಳ್ವೆನಾಹವದೊಳು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೮–೩೪). ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಯಮ. [ಆದಿತ್ಯ + ಸುತ]

ಆದಿತ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯದೇವಸ್ಥಾನ: ನೆಗೞ್ದುತ್ತುಂಗ ಶಿವಾಲಯ ಪ್ರತತಿಯಾದಿತ್ಯಾಲಯಂ ಸಾಲೆ ವಿಷ್ಣುಗೃಹಂ ಬುದ್ಧವಿಹಾರ ಮಹಾಭವನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೩೯ ; 1076). [ಆದಿತ್ಯ + ಆಲಯ]

ಆದಿದೇವ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ ಪ್ರಭು; ಪರಮ ಪ್ರಭು. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. = ಆದಿಜಿನ: ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವಂ ತಾಯ್ತು . . . ಇಂದ್ರಶ್ರೈಲಕ್ಕತಿಶಯಮಹಿಮಂ ಬಂದೊಡಂವಾದಿದೇವಂ (ಆದಿಪು. ೭–೬೦). [ಆದಿ$_2$ + ದೇವ]

ಆದಿದ್ರಾವಿಡ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು.
[ಆದಿ$_2$ + ದ್ರಾವಿಡ]

ಆದಿಧೌರ್ಯ (ನಾ). ಸಮರ್ಥರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ; ಅಗ್ರೇಸರ: ಮಾಯೆಯಂ ಕೋಳಾಹಳಂಗೆಯ್ದ ಹಲಗೆಯಾರ್ಯ ಶಂಭುಕಾರ್ಯವಿನುತಾದಿಧೌರ್ಯಂ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧೪–೩). [ಸಂ.]

ಆದಿನಾಥ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ.
ಆದಿನಾಥಮತ = ಜೈನಮತ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಮತ (?): ತತ್ತ್ವಮನಾದಿನಾಥಮತದಿಂ ಸಿರಿಯಂ ನೃಪರಿಂ ಮಹಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮನಗ್ಗದಕ್ಕರಿಗರಿಂ . . . ಪಡೆದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೮೦). [ಆದಿ$_2$ + ನಾಥ]

ಆದಿನಾರಾಯಣ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ನಾರಾಯಣ; ವಿಷ್ಣು: ಆದಿನಾರಾಯಣನಾ ಶೇಷನೊಡಗೂಡಿಯಾದರದಿಂದವತರಿಸೆ (ಹದಿಬ. ೧–೩). [ಆದಿ$_2$ + ನಾರಾಯಣ]

ಆದಿನಾರಾಯಣಿ (ನಾ). ಆದಿನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಆದಿನಾರಾಯಣಿ ಪರಾಯಣಿ ನಾದಮಯೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣಾಧಿದೇವತೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೬). [ಸಂ. ಆದಿನಾರಾಯಣೀ]

ಆದಿಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪರ್ವ: ಕರ್ಣಾಟ ಭಾರತ ಕಥಾಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಆದಿಪರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ತಮಾದುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೬೯ ವ). ೨. ಮೊದಲನೆಯ ಹಬ್ಬ; ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ (ದಕ. ೫). [ಆದಿ$_2$ + ಪರ್ವ]

ಆದಿಪುರಾಣ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸರು ಬರೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಪುರಾಣ. ೨. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ವೃಷಭದೇವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪುರಾಣ; ಪಂಪನು ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ: ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕಮಾಸ್ಪದಮಪ್ಪಾದಿಪುರಾಣ ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಪೇೞ್ವಂ . . . ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೭೮).
[ಆದಿ$_2$ + ಪುರಾಣ]

ಆದಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. = ಆದಿಜಿನ: ಪುರಮುಮಂತಃಪುರಮುಮಾದಿಪುರುಷಜನ್ಮೋತ್ಸವ ಸುಧಾಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ಮೂಡಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೧೪ ವ). ೨. = ಆದಿನಾರಾಯಣ: ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೀ ಚಳುಕ್ಯನಾರಾಯಣದೇವಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧); ದೇವರ ದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಲಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ದಪಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೨). ೩. ಶಿವ: ಆದಿಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಆದಿ$_2$ + ಪುರುಷ]

ಆದಿಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಚಿತ್ತದ ಐಕ್ಯದಿಂದ ಶಿವನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು: "ಚಿತ್ತದ ಕೂಟದಿಂದ ಶಿವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತಿಹನು ಅದೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಆವಾತಂಗೆ ಶಿವತತ್ತ್ವವುಂಟು ಆತನು ಆದಿಪ್ರಸಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು" (ಕೈವಟೀ. ೫೨). [ಆದಿ$_2$ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಆದಿಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಂಜನವಿರುವಂತಹ ರಚನೆ; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ: ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಉಂಟು (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೫).
[ಆದಿ$_2$ + ಪ್ರಾಸ]

ಆದಿಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ಶ್ರೀದೇವೇಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರವಂದಿತಗುಣವ್ರಾತಂ ಜಗತ್ಸ್ವಾಮಿ ಸಂಪಾದಿಬ್ರಹ್ಮನಗಾಧಬೋಧನಿಳಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧). [ಆದಿ$_2$ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ಆದಿಭಟ್ಟಾರಕ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ಇಂದ್ರನಂತೆನಗೆ ಸಾಲವಿನ್ನೆರಡೆ ಕೈಯೆರೞ್ಕಣ್ಗಳೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯುಮೊಂದೆ ಚಿಂತಿಸುವೆನಾದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೯). [ಆದಿ$_2$ + ಭಟ್ಟಾರಕ]

ಆದಿಭೈರವ (ನಾ). ರುದ್ರ: ಘೋರಂಕನೇಕಾರ್ಣವದೊಳಾಡುತಿಹ ಕೂರ್ಮಾಂಕನಂಕನದ್ವೇಗದಿಂ ತೆಗೆವಾದಿಭೈರವಂ ಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೧–೧೧). [ಆದಿ$_2$ + ಭೈರವ]

ಆದಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊದಲಿನ; ಮೂಲದ. (ನಾ). ೨. ಮೊದಲಿನವನು; ಪ್ರಥಮ: ಪ್ರೇಮಸ್ನೈರ್ಮಲ್ಯ ನಮ್ರತಾ ಸಂತೋಷ ಸಂಭೂತಮಿದು ಜೀವಾತ್ಮಸಂದೋಹ ಅಜಮನಸ್ಸಂಜಾತರಾದಿಮರ ತೆರವೆಸೆವುದು (ಮಲಿದೇ. ೩೬–೧೦). ೩. (?): ಕೃಷ್ಣನ ಭಾಗಿಯ ನವಗೆ ಆದಿಮ ಮಾಡಿದ ಬಾಳ ವಿವರ (ಕಇ. III-i, ೧೧–೩೯ ; 1542). [ಸಂ.]

ಆದಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನರ ಮಾರ್ಗ; ಹಿಂದಿನವರ ಮಾರ್ಗ; ಮೊದಲಿನ ಮಾರ್ಗ: ಮನಂ ಸಂತಸಂಬಡೆ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷ ಚಿತ್ರನಾಗಿಯಾದಿಮಾರ್ಗ ಪ್ರಹಿತಮತಿಯಾಗಿ ಪಾಂಡುಕಶಿಳಾತಳಮೆ ರಂಗಭೂಮಿಯಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬೦ ವ); ಕನ್ನಡಕ್ಕಂ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಂ ಸಮಾಸವಿಲ್ಲ ಆದಿಮಾರ್ಗದಿನೆಂತರ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಸಂಡುವನೞಿದಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೭೪ ವೃತ್ತಿ). [ಆದಿ$_2$ + ಮಾರ್ಗ]

ಆದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). [ಶೈವ] ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಪರಮಶಿವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ವೀತಮಲರಾದ ಪುರುಷರು ಪರಮಶಿವನ ಪರಮಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಾಶ್ವತ ಶಿವರಾಗಿರುವರು. ಆದರೆ ಇವರು ಆದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿ ಮುಕ್ತನು ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮಪದ ವಿಶೇಷಣವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧).
[ಆದಿ$_2$ + ಮುಕ್ತ]

ಆದಿಮುನಿಪತಿ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ಕಚ್ಛ ಮಹಾಕಚ್ಛ ಮರೀಚ್ಯಾದಿಗಳಾದಿಮುನಿಪತಿಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೯–೮೮ ವ).
[ಆದಿ$_2$ + ಮುನಿ$_2$ + ಪತಿ$_2$]

ಆದಿಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು; ಉಗಮಸ್ಥಾನ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ ಭಗವಂತ: ಕರಿರಾಜ ಕಷ್ಟದಲಿ ಆದಿಮೂಲ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಕ್ಷಣ ಬಂದು ಒದಗಿದೆಯೊ ನರಹರಿಯೆ (ಕನಕ. ೧೨೧–೧). [ಆದಿ$_2$ + ಮೂಲ]

ಆದಿಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ: ಮಂತಣಕಂ ಚದುರರ್ ಗಡ ಮಂತಣಕಂ ನೆಗೞ್ದ ಬಂದರೆನಿಸಿರ್ದುಂ ತಾಂ ಮಂತಣಮುಸಿರದೆ ಕೆಲರಾಮಂತಣ ಮುಂಡಂತೆ ಪೆಜರ ನಯದೊಳೆ ತಣಿವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೫).
[ಆದಿ$_2$ + ಯಮಕ]

ಆದಿಯುಗ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಯುಗ; ಕೃತಯುಗ: ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕಡಿಯೊಳುನ್ನತ ಧರ್ಮವು (ಬಸಪು. ೨–೫).
[ಆದಿ$_2$ + ಯುಗ]

ಆದಿರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ) ಮೊದಲನೆಯ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ರಂಗನಾಥ. ೨. ರಂಗನಾಥನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ (ದಕ. ೬). [ಆದಿ$_2$ + ರಂಗ]

ಆದಿರಾಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ರಾಜ : ನೀನಾದಿರಾಜನೈ ನಿನಗಾ ನಾಲ್ಕುಂ ರಾಜವಿದ್ಯೆ ಪುಟ್ಟಿದುದಱಿಂ ನೀನೆ ಬೆಸಸುವುದು ನಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦) ; ಆದಿರಾಜಪರಂಪರಾಪುತ್ರ ಪೌತ್ರನಕಳಂಕಾಚಾರ ಸಾರಂ ಸುಖದೊಳರಸುಗೆಯ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೧ ವ). ೨. ಮನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಆ ದಿನದೊಳು ಜಾತಕರ್ಮವ ಮಾಡಿಸಿ ದ್ವಾದಶದಿನದೊಳು ನೃಪತಿ ಆದಿಜಿನನ ಪೆಸರವನಾದಿರಾಜನೆಂದಾದರಮಿಗೆ ನಾಮವಿಟ್ಟ (ಭರಚ. ೨೫-೯೮). ೪. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ. ೨೫-೪೬೬).
[ಆದಿ$_2$ + ರಾಜ]

ಆದಿರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : "ಮನ್ಮಥಾನಂದಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು, ಮದನೇಚ್ಛಾಫಲಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು, ವನೇಜ್ಯಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು, ರಸಾಲಃ— ಆದಿರಾಜಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨ ; ೧೨೩ ; ೧೩೩ ; ೧೪೬). [ಆದಿರಾಜ + ಮಾವು]

ಆದಿರುದ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ : ಆದಿರುದ್ರನ ಮಗಳು ಆದಿಶಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೩೦).
[ಆದಿ$_2$ + ರುದ್ರ]

ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). = ಆದಿನಾರಾಯಣಿ : ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಡನೆಸೆದನು . . . ಕೌಸಲೆಯ ಗರ್ಭದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧). [ಸಂ. ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಆದಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಲಿಂಗ ; ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಆದಿ ಶಿವತತ್ತ್ವ ; ಮೂಲ ಲಿಂಗ : ಆದಿಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಬೇಱಿಲ್ಲ ಕಾಣಿರೊ . . . ಮುಂದಿರ್ದ ಘನವ ನೀವಱಿಯಿಂ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೨೮೨-೧೨೯೫).
[ಆದಿ$_2$ + ಲಿಂಗ]

ಆದಿವಸ್ತು (ನಾ). ಪರವಸ್ತು : ವೇದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪುರಾಣ ತರ್ಕಾಗಮ ದೋದಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಸಿಲ್ಕದನಾ ಆದಿಗನಾದಿಯಿಂದತ್ತತ್ತಲಱಿವೇಱಿವಾದಿ ವಸ್ತುವ ಕಂಡರವರು (ಭರಚ. ೬೭-೩೧). [ಆದಿ$_2$ + ವಸ್ತು]

ಆದಿವಾರ (ನಾ). ವಾರದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ; ಭಾನುವಾರ: ಪಂಚಮಿ ಆದಿವಾರ ಧಾರೇಸ್ವರ ದೇವರ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಕಲ್. ೩೪೨-೫ ; 1005) ; ವೈಶಾಖ ಸುಧ ಆದಿವಾರದಂದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪-೩ ; 1265).
[ಆದಿ$_2$ + ವಾರ$_3$]

ಆದಿವಾಸರ (ನಾ). = ಆದಿವಾರ : ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದೊಳ್ ಬಿದಿಗೆಯೊಳಾದಿ ವಾಸರದೊಳುತ್ತರೆಯೊಳ್ . . . ಆದುದು ಕವಿರತ್ನನಂದನನ ರಾಯನ ಜಾತಕಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೫೧). [ಆದಿ$_2$ + ವಾಸರ]

ಆದಿವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಮೂಲನಿವಾಸಿ : ಆದಿವಾಸಿಗಳಾದ ಬಡಗರು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಸಲುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೯೫). [ಸಂ. ಆದಿವಾಸಿನ್]

ಆದಿವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿ ; ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ : ಆದಿವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಸ್ವಾಮ್ಯಾದಿಯೊಳಂ ಷಷ್ಠಿ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦). [ಆದಿ$_2$ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಆದಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಮೂಲಶಕ್ತಿ ; ಮಹೇಶ್ವರಿ : ಮೋದದಿಂದಾಕುಂಚನಂಗೆಯ್ದಾದಿಶಕ್ತಿಯನಾಂತು (ಬಸವು. ೫೫-೪೯) ; ಆಂ ಮಹೇಶನಾಶ್ರಯಂಗೆಯ್ದಿರ್ಪವಳ್ ಎನ್ನಂ ಮಹೇಶ್ವರಿಯೆಂದುಂ ಆದಿಶಕ್ತಿಯೆಂದುಂ ಕರೆವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫೩-೧೭). [ಆದಿ$_2$ + ಶಕ್ತಿ]

ಆದಿಶೇಷ (ನಾ). ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆಯಾದ ಸರ್ಪರಾಜ.
[ಆದಿ$_2$ + ಶೇಷ]

ಆದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಿಶೈವವನನುಕರಿಸದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೬-೯೧) ; ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯) ; ಆ ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ . . . ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨). ೨. ಆದಿಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು : ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಪಂಚವಕ್ತ್ರದಿಂ ದೀಕ್ಷಿತರಾದ ಕೌಶಿಕಾದಿ ಋಷೀಶ್ವರರೇ ಆದಿಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಆದಿ$_2$ + ಶೈವ]

ಆದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶ ಹೊಂದಿದ ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾದ. [ಸಂ.]

ಆದಿಷ್ಟಣ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ : ಸೋವಂಣನು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮ ದೇವಲ್ಯದ ಮುಂದಣ ಆದಿಷ್ಟಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪-೫ ; 1355).
[< ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]

ಆದೀಕೆ (ನಾ). ಲಾಭ ; ಆದಾಯ : ಆದೀಕವಿದ್ದೋನು ಉಂಡು ಸಾಯಲಿಲ್ಲ, ಸಾಲವಿದ್ದೋನು ತೀರಿಸಿ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ್ಯ]

ಆದೀಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆದೀಕೆರೆ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೦೫ ; 1641).
[ಆದಿ$_2$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಆದೀನವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶ; ವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ. ೨. ದೋಷ: "ದೋಷಃ, ಆದೀನವಃ— ಈ ೨ ದೋಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೬). [ಸಂ.]

ಆದೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: ತ್ರಿಪುರವನು ಜಾತರೂಪನು ತಳೆವಾದೀಶ್ವರ ಸುಟ್ಟ ಕೌತುಕವನು ಪೇಳುವೆನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಆದು 'ಆಯ್$_1$' ಪರಾ.

ಆದುಣಿಗ 'ಆಯ್$_1$' ಪರಾ.

ಆದುದರಿಂದ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ; ಅದರಿಂದ ; ಆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ : ಆದರೆ, ಆದರೂ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಆದುದರಿಂದ) ಆದ ಕಾರಣ — ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಅವ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧). **ಆದ್ದರಿಂದ** : ನೀರು ನಿಂತ ಕಡೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೌಗುನೆಲದಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಬಾರದು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧). [< ಆಗು$_1$]

ಆದೃತ (ಗು). ೧. ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆದರವುಳ್ಳ ; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಆದೃಪ್ತ (ಗು). ಸೊಕ್ಕಿದ ; ಕೊಬ್ಬಿದ : ಮುದಿತ ಸುರಾನೀಕನಾದೃಪ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಮುದ್ವೃತ್ತ] ವಿಶ್ವಾವನಿಭೃದ್ಬಾಹಾಬಲೋನ್ಮೂಲನ ಪಟುತರ ದೋರ್ವಿಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೯). [ಸಂ.]

ಆದೆ$_1$ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ಕುಟುಕ ಕೊಂಬಾಗ ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆದಾಗ ಆದೆಯ ಹಕ್ಕಿ ಬಾಯ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು ಆದೆಯ ಹಕ್ಕಿ ಬಾಯಬಿಡುವಾಗ ಮಾದೇವ ಹೆಡೆಯ ಮಾದೇವನಾದ (ನಗಮಾ. ೭೮). [< ಅಂದೆ]

-ಆದೆ$_2$ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೫ ; 685) ; ತಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ತು (ಎಕ. II, ೨೭-೨ ; 700) ; ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲಾದೆ ಕಾದು (ಎಇ. IX, ೨೧-೧೩ ; 800). ℙ ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು.

ಆದೇಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆದೆಪ ಮುದಪ್ಪರಾ ಮಗನ ಎಚಿಕೇಸಿಗಳಾ ಪೆಣ್ಣರ್ ಮದಕೆ ಗೌತುಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೧ ; 890). [?]

ಆದೇಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಾದ ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ: ವಿವೇಕಿಗಮರತ್ವಂ ಹೇಯಮಾದೇಯಮೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೨). (ನಾ). ೨. ದಾನ (೬). ೩. [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮ : ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ . . . ಎಂಬೆಪ್ಪತ್ತೆರಡುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಆದೇಯನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಆದೇಯನಾಮಕರ್ಮ : ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯಿದು" (ಜೈನಪ. ೩೭೬). [ಆದೇಯ + ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಆದೇಯರೂಪ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು : ಆದೊಂದು ಗೃಹಮಂ ಪುಗುವುದುಂ ಆಗಳಾ ಗೃಹದ ವಿಪ್ರವಧು ಆದೇಯ ರೂಪರಂ ಕಂಡಾದರಿಸಿದಳೇಜಲಿಕ್ಕಿದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೫). [ಆದೇಯ + ರೂಪ]

ಆದೇಶ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ; ನಿರ್ದೇಶ : ಎಂಬುದುಂ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮೆಂದಾ ದ್ವಿತೀಯಮುನೀಶ್ವರನಗ್ರಮುನೀಶ್ವರಾದೇಶದಿಂ . . . ಜನ್ಮಾಂಧಕಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೫-೨೩ ವ) ; ಇಂದ್ವಿನರ್ ಬೆಳಪರಾರಾದೇಶದಿಂ ತದ್ರಮಾಸ್ಪದನೆನ್ನಂ ತಳೆದಿರ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೬). ೨. ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ : ಆ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿ ಆ ಸರಲ್ಗಳಿಂದೆ . . . ಜಂತ್ರದ ಮೀನನೆಚ್ಚನುಮಾಕೆಗೆ ಗಂಡನಕ್ಕುಮೆಂದಾದೇಶಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೩-೩೨ ವ); ದೇವನಿರ್ಮಿತಮಪ್ಪ ದ್ವಾರಾವತಿಯೆಂಬ ಪೊೞಲುಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದಂದಿಗೆ ದೀಪಾಯನಮುನಿಯಿಂದೆ ಕಳ್ಪಿಂದೞಗುಮೆಂಬಾದೇಶಂ ಕಾರಣಮಾಗಿಯಾ ದೇಶಮುಂ ಬಿಸುಟು ದೀಪಾಯನಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೨೧ ವ). ೩. ಉಪದೇಶ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವರ್ಣವು ಬರುವುದು : "ಪಗೆಯಂತಿರಿರ್ಪುದಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬರ್ಪುದದಾದೇಶಂ" (ಶ ಮ ದ. ೧೭೪); ಡಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಜಟಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಆದೇಶಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆಮಾಡು. ೨. ಭವಿಷ್ಯವನ್ನುಹೇಳು: ದಾಡೆವೆರಸು ಪುಟ್ಟಿದನೆಂಬುದಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಶ್ರಾವಕಂ ವಸಂತಕನೆಂಬೊಂ ಕೇಳ್ದಿಂತೆಂದಾದೇಶಂಗೆಯ್ದುಂ . . . ಎಂದಾದೇಶಂಗೆಯ್ದುದಂ ಚಾಣಾಕ್ಯನ ತಂದೆ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೧೦) ; ಮುನೀಶನಾದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪೋಗೆಂದು ಕಳುಪಿದೊಸಗೆಗೆ (ಜಗವಿ ೧೧-೨೯). [ಆದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆದೇಶತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ : ಪಿತೃಶಬ್ದದೆಡೆಗರಾದೇಶತೆ (ಶಮದ. ೮೫). [ಸಂ. ಆದೇಶತಾ]

ಆದೇಶತ್ವ (ನಾ). = ಆದೇಶತೆ : ಅರಾದೇಶತೆ= ಅರ ಎಂಬಾದೇಶತ್ವಂ (ಶಮದ. ೮೫ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆದೇಶನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು. ೨. "ಆದೇಶನ ಎಂದರೆ ಪರರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ತಿಳಿದು ತೋರಿಸುವುದು" (ತೀರ್ಥಕ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಆದೇಶಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ. ೨. ಕೋರಿಕೆ ಪತ್ರ : ಈ ವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ವಿವೇಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ . . . ಗ್ರಂಥಾಲಯಕ್ಕೆ ಪೂರೈಕೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಪತ್ರವನ್ನು (Order) ಕಳಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೩). [ಆದೇಶ + ಪತ್ರ]

ಆದೇಶಪುರುಷ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತತ್ಪುರದ ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೇಸಱ್ ಮೂಡಿದಾಗಳ್ ಆದೇಶಪುರುಷಂ ಬಂದನೆಂದು ಅಷ್ಟಶೋಭೆಯಿಂದಿದಿರ್ಗೊಳೆ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯-೧೩). [ಆದೇಶ + ಪುರುಷ]

ಆದೇಶವಚನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಾತು ; ಭವಿಷ್ಯದ ನುಡಿ : ಈ ವಚನಮಾದೇಶವಚನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೭ ವ). [ಆದೇಶ + ವಚನ]

ಆದೇಶಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಒಂದು ವ್ಯಂಜನದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಆದೇಶಸಂಧಿಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೨೦). [ಆದೇಶ + ಸಂಧಿ]

ಆದೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು. ೨. ಸೂಚನೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು ; ಸಲಹೆಗಾರ. ೩. ಜೋಯಿಸ ; ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು : "ಸಾಂವತ್ಸರಃ . . . ಆದೇಶೀ, ಗಣಕಃ– ಈ ೮ ಜೋಯಿಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೪೯). [ಸಂ. ಆದೇಶಿನ್]

ಆದೇಶಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಆಜ್ಞೆ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು . . . ಅವರ ಪದಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಯಾವುದೇ ನ್ಯಾಯಾಲಯದಿಂದ ಆದೇಶಿಕೆ ಹೊರಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾಸ. ೨೧೪). [ಸಂ. ಆದೇಶಿಕಾ]

ಆದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು : ನೀಂ ಪೊಣರ್ದೆಂತಾದೊಡಮೆನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನಾರ್ಪಿಂ ಕೊಂದೊಡೀ ರಾಜ್ಯ ಕುಲ್ಬಣಮಾಗಿರ್ಪೆಡರಳ್ಗಿ ಸೌಖ್ಯಮೊಗೆಗುಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲೆಂದು ತಕ್ಷಣಮಾದೇಶಿಸಿ (ವಿಸ್ಣುಪು. ೫-೧೭-೧೯) ; ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಿಂದ ಯವನರನ್ನಟ್ಟಿ ರಾಮಸೇತುವಿನ ಮೇಲೆ ವಿಜಯಸ್ತಂಭವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ಎಂದು ಆದೇಶಿಸುವಳು (ಸಂಕವ. ೫೧). [ಆದೇಶನ + –ಇಸು$_3$]

ಆದೇಷ್ಟೃ (ನಾ). ೧. ಆದೇಶಕೊಡತಕ್ಕವನು ; ನಿರ್ದೇಶಕ ; ಸಲಹೆಗಾರ. ೨. ಯಾಗಮಾಡುವವನು ; ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತ : "ಯಷ್ಟಾ, ಯಜಮಾನಃ, ಆದೇಷ್ಟಾ . . . ಯಾಸುತೀವಳಃ— ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ.]

ಆದೊಡೆ, ಆದಡೆ$_1$, ಆದರೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ ; ವಿರೋಧಸೂಚಕಾವ್ಯಯ : ಕತೆ ಪಿರಿದಾದೊಡಂ ಕತೆಯ ಮೆಯ್ಗಿಡಲೀಯದೆ ಮುಂ ಸಮಸ್ತಭಾರತಮನಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಸಲೆ ಪೇೞ್ದ ಕವೀಶ್ವರರಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧) ; ಕಱಿವುವು ಗೋಸಹಸ್ರಮೊಳವಾದೊಡದೊರ್ವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮೊಬ್ಬಳ] ಪಾಲ ಲೆಕ್ಕಮಂ ನೆಱೆದಿರೆ (ಸಮುಪ. ೫-೭೬) ; ಕಥಾನಾಯಕಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಯಾದೊಡಂ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಂದೆಂದು ದುರ್ನೀತನಾದೊಡಂ ನೀತಿವಿದನೆಂದಜ್ಞನಾದೊಡಂ ಸಲೆ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೧-೬). ೨. ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ; ಹಾಗಾದರೆ ; ಹಾಗೆ ನಡೆದರೆ : ಪವನಜನಿಂದೆ ಕೌರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟವೊಲಕ್ಕುಮಾದೊಡಿನ್ನವರವರಾರುಮಿಲ್ಲಣಮೆ ಸಂತತಿ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೩) ; ನಾವು ಪೊಸಲಾಂಛನಧಾರಿಗಳಪ್ಪುದಱಿಂ ನಿಮ್ಮೊಡನಿರ್ಪ ಜಾಯಿಲಂಗಳ್ ಕಂಡು ತಗುಳ್ದುಬಂದೆಮ್ಮಂ ಕಡಿದುವಾದೊಡಾದೋಷಂ ನಿಮಗಪ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦-೨). ೩. ಕೊನೆಯಪಕ್ಷ; ಕೂಡ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ : ಪತ್ತುವಿಧಮುಂಟು ಸುತರದಱೊಳ್ . . . ಒಂದು ತೆಱದ ಮಗನಾದೊಡಂ ಬೇಳಲಾ ಮಾನವರ್ಗೆ (ಜೈ ವಿ ಭಾ. ೨೮-೫೭).

ಆದಡೈ$_{1}$: ೨. ಭವಿಗಳು ಲಿಂಗವಂತರ ಹೊಸಮುಡಿಯ ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಸಂದಿಸಿದರಾದಡೆಯಿಱಿದು ಕೆಡಹುವೆನು (ಬಸಪು. ೨೧-೯). ೩. ಎಲವೊ ಕೇಳಿನ್ನಾದಡೆಯು ಬಿಡು ಛಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೧೪). ಆದರೈ$_{1}$: ೨. ಆದರಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕೈವಶವಾದವರನೆನಗಱುಹಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೭-೩೭); ಅರಸ ಕೇಳಾದರೆ ತಪೋಧನರರಸು ಕಶ್ಯಪ ಮುನಿಯ ಬಲ್ಲೈ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೧). [< ಆಗು$_{1}$ + -ಒಡೈ$_{3}$]

ಆದೊರೆತು (ನಾ). ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು ; ಅಂಥದು : ನಾನಾ ದೇಶ ನರೇಂದ್ರರುಂ ಘಟೋದ್ಭವನ ಧನುರ್ವೇದಮನೆ ಕಲಲ್ ಬಂದಾಳಾದರ್ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವಮಾದೊರೆತೆ ವಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೬).
[ಆ$_{2}$ (< ಅದು$_{1}$) + ದೊರೆತು$_{0}$ (< ದೊರೈ$_{3}$)]

ಆದೊರೆಯ (ನಾ). ೧. ಅಂಥವನು ; ಆ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಆದಿಕವೀಶ್ವರರ್ ನಡೆದ ಪದ್ಧತಿಯಿಂ ತನಗರ್ಥಶುದ್ಧಿವೆತ್ತಾದೊರೆಯಂಗಮೇಂ ನಡೆವುದಚ್ಚರಿಯೇ ಕವಿರಾಜವೀಥಿಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ ೧-೩೬). (ಗು). ೨. ಅಂತಹ ; ಅಂಥ : ಆ ದೊರೆಯ ವಿಭವದೊಳ್ ಪರಮಾದರದಿಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೧). [ಆ$_{2}$ (< ಅದು$_{1}$) + ದೊರೆಯ$_{0}$ (< ದೊರೈ$_{3}$)]

ಆದೋಹಳ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ ; ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಓಹಿಳನನನವರತ ಸುಗುಣಾದೋಹಳನನವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿಕುತೂಹಳನಂ (ಬಸಪು. ೪೪-೩೧).
[ಸಂ. ಆದೋಹಲ]

ಆದ್ದರಿಂ (ಅ). = ಆದುದರಿಂದ : ಸಿರಿಮೊಗದೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿತಾದ್ದರಿಂ ಪುಂಡರೀಕಮಿದೆಂಬ ಬೆಡಗಿನಿಂ (ಪರಶು. ೩-೪೭). [< ಆಗು$_{1}$]

ಆದ್ಮಿ, ಆದಮಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ. ಆದಮಿ : ಕುಪ್ಪಯ್ಯನಾದರೂ ಸಣ್ಣ ಆದಮಿಯಲ್ಲ (ಕೈಮಾಂಸ. ೬) ; ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ತಾರುಣ್ಯ ಉಕ್ಕೇರುವ ಆದಮಿಯೆಂದೇ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಟೀಕೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೪).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆದ್ಮೀ ; ಮರಾ. ಆದಮಿ]

ಆದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ; ಆದಿಯ : ವಿದ್ಯಾಪಾರಪರಾಯಣಮಾದ್ಯಂ ಸದ್ವೃತ್ತಿವೃತ್ತಜಾತ್ಯಾಯತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೦). (ನಾ). ೨. ಮೊದಲನೆಯವನು ; ಹಿಂದಿನವನು ; ಪೂರ್ವಿಕನು : ಆದ್ಯರದ್ಯತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇೞಿರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೩) ; ಆದ್ಯತನನಾಗಿಯುಂ ನೆಗೞ್ದಾದ್ಯರ ದೊರೆಯೆನಿಸಿ ನೆಱೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆಯಿನೆಸೆದನಾ . . . ನಾಗಚಂದ್ರಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨) ; ಆದ್ಯರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೭೧). ೩. (ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ, ಬಹುವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ) ಮುಂತಾದವರು ; ಮುಂತಾದುವು: ಶೃಂಗಾರಲಾವಣ್ಯಾದ್ಯ ರೂಪುಗುಣಾವಳಿಗಳಂ (ಬಸಪು. ೨೬-೭) ; ಹರಿಹರಾದ್ಯರ ಹವಣಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨-೪೩) ; ಗುರುವಸಿಷ್ಠಾದ್ಯರಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ತಿಳಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಆದ್ಯಂತ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ. ‘ಆದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ’ ಪರಾ. ೨. ಸಮಸ್ತ ; ಒಟ್ಟು ; ಸಮಗ್ರ : ದೇಹಮಂ ಕಡಿದೀಯೆಂದೆನೆ ಪಕ್ಕಿಗೀಯನೆ ನೃಪಂ ತನ್ನಂಗದಾದ್ಯಂತಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೪).
[ಆದಿ$_{2}$ + ಅಂತ$_{2}$]

ಆದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ : ಶ್ರೀಗೆ ಕುಳಸದನಮೆನೆ ತೊಳಪ ಮಣಿಭವನದೊಳ್ ರಾಗರಸಮೊದವೆ ಸರಸಿರುಹಸಮ ವದನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರ) ; ಸಂಗಮನ ಕರುಣವೇ ತನಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಸಂಗಮಧ್ಯಾನವೇ ತನಗೆ ಸಂಗಡವಾಗಿ (ಬಸರ. ೫-೫). [ಆದ್ಯಂತ + ಪ್ರಾಸ]

ಆದ್ಯಂತರಹಿತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಆತ್ಮ. [ಆದ್ಯಂತ + ರಹಿತ]

ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ : ತನ್ನ ವ್ಯಾಸಂಗ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶ ಏನಾಗಬಹುದೆಂಬ ವಿಚಾರ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೯೯). [ಆದ್ಯ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಆದ್ಯಕವಿ (ನಾ). = ಆದಿಕವಿ (ದಕ. ೫). [ಆದ್ಯ + ಕವಿ$_{6}$]

ಆದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಕಾವ್ಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯ : ಪರಮಶ್ರೀವಿಜಯ ಕವೀಶ್ವರ ಪಂಡಿತಚಂದ್ರ ಲೋಕಪಾಲಾದಿಗಳಾ ನಿರತಿಶಯ ವಸ್ತುವಿಸ್ತರ ವಿರಚನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತದಾದ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೩).
[ಆದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಆದ್ಯತೆ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಾನ ; ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ; ಪ್ರಮುಖತೆ : ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಶೀಲಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೮). [ಸಂ. ಆದ್ಯತಾ]

ಆದ್ಯನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅನುಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಪದ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಪ್ರಾಸ. ಉದಾ : ಸೋಡಂಬಾಡಂ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಂ ದಂತಿಗಳ್ಗಿತ್ತು ಮಿಂಚಂ ನೋಡಲ್ ನೀಡುಂ . . . ಕಾಡುಂ ಕೋಡುಂ . . . ವ್ರೀಡಾಪೀಡಂ ವಿರಹಿಜನ ಮಂದಳ್ಕಿಬೆಳ್ಕುತ್ತುದೆತ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೭). [ಆದಿ$_{2}$ + ಅನುಪ್ರಾಸ]

ಆದ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಆದಿಪುರುಷ ; ಭಗವಂತ. ೨. ಮೊದಲ ಮಾನವ ; ಆದಿಪ್ರವರ್ತಕ : ಬುದ್ಧಿಯ ಬಲವನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಆದ್ಯಪುರುಷ ಬುದ್ಧನೇ (ಭಾರದ. ೧೨೦). [ಆದ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಆದ್ಯಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಮನುಷ್ಯ : ಆದ್ಯಮನುಷ್ಯನಾದ ಆದಾಮನನ್ನು ದುರ್ಬೋಧಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೬-೧೮).
[ಆದ್ಯ + ಮನುಷ್ಯ]

ಆದ್ಯಮಾಷಕ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪರಿಮಾಣ ; ಐದು ಗುಂಜಿಗಳ ತೂಕ (೫). [ಆದ್ಯ + ಮಾಷಕ]

ಆದ್ಯೂನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ ; ಉದರಂಭರಿ : “ಆದ್ಯೂನಃ, ಔದರಿಕಃ — ಈ ೨ ತನ್ನ ಬಸಿಱ ಹೊರೆವವಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಆದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲಿನವಳು ; ಆದಿಶಕ್ತಿ ; ಪಾರ್ವತಿ (ದಕ. ೫). ೨. ಭೂಮಿ (೫). [ಸಂ. ಆದ್ಯಾ]

ಆದ್ಯೋತ (ನಾ). ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಕಾಶ ; ಪ್ರಭೆ. [ಸಂ.]

ಆದ್ಯೋಪಾಂತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗಿನದು ; ಎಲ್ಲಾ ; ಸಮಗ್ರ ; ಪೂರ್ಣ : ಶ್ರೀದೇವಿಯ ವಿವಾಹವಿಷಯಮಾತ್ರ ಆದ್ಯೋಪಾಂತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೭೦).
[ಆದ್ಯ + ಉಪಾಂತ]

ಆದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ‘ಆದ್ರಿಹೂ’ ಪರಾ. [?]

ಆದ್ರಿಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂ : ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಮುಖ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅಲ್ಲೇ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆದ್ರಿಹೂವಿನ ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಹಂಗೀತೆ. ೧೪೦). [ಆದ್ರಿ + ಹೂ$_{3}$ (< ಪೂ$_{3}$)]

ಆದ್ರೆ$_{1}$ ‘ಆರಿದ್ರೆ’ ನೋ.

ಆದ್ರೆ$_{2}$ ‘ಆಗು$_{1}$’ ಪರಾ.

ಆಧರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲನ್ನು ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು : “ತನ್ನ ಸೋಲವ ನುಡಿದುಕೊಂಬನಾಧರನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫). [?]

ಆಧರಣೆ (ನಾ). = ಆಧಾರ ೧ : ಪೃಥ್ವಿಯ ಪೃಥ್ವಿ ಎಲ್ಲಿಪ್ಪುದು ? ಅಪ್ಪುವಿನ ಅಪ್ಪು ಎಲ್ಲಿಪ್ಪುದು . . . ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನ ಪ್ರತಿರೂಪ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಇಂತಿವಕ್ಕೆ ಉಭಯನಾಮ ಉಂಟು ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಆಧರಣೆ ಒಂದೇ ಮಯ (ನೋಳಿಮಾ. ೮-೨೮). [ಸಂ. ಆಧರಣ]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಆವಾವ ಸ್ಥಳಂಗಳ ನಾಧರಿಸಿ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಆತ್ಮನಾಗಿ ಆಜೀವೇ ಕೈಯಾಗಿ... ತುಡುಕಿದಡೆ ಬಿಟ್ಟುದುಂಟೇ ಆ ಸಿಕ್ಕು ? (ಮೋ ೪ ಮಾ. ೯-೩೦) ; ಕಾಡಿನಿಂದೊಂದು ನೀಳವಾದ ಬಾಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಡೆಗೋಲನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬಂತು (ತಾಯಿ. ೬೦೩) ; ಆಸೆ ಭಯಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವರೆಕೆಗಳ ಆಯ್ತಾಯ್ತು ತೋರ್ವುದರೊಳೇ ನಿನ್ನ ನಿಲವೆ (ಮಲೆವೇ. ೬೧-೩). ೨. ಆಧಾರವಾಗು ; ಧರಿಸು : ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರಾಣಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ನೀರು ಆಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇಹವು ಮೆದುವಾಗಿಯೂ ಕೋಮಲವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧).
[ಆಧರಣ + -ಇಸು]

ಆಧಾನ (ನಾ). ೧. ಇಡುವುದು ; ಮಾಡುವುದು. ೨. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಶರಾಧಾನ ಸಂಧಾನ ಮೋಕ್ಷಂಗಳ ವೇಗಂ ಲೋಚನಾಗೋಚರಮೆನಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೨-೬೬). ೩. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೪. ಇಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ನ್ಯಾಸ: ಪುರಾಣದ ನಾಯಕಿಯಂತೆ ತಾನು ಈ ಮಗನನ್ನು ದೇವರಿಂದ ಆಧಾನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡೆನೆಂದೇ ? (ಸಣ್ಣಕ. ೮-೨೬). ೫. ಹೊಣೆ ; ಜಾಮೀನು. ೬. ನಿಯೋಗ ; ನಿಯಮಿಸುವುದು ; ನೇಮಕ. ೭. ಆಧಾರವಾದ ಪಾತ್ರೆ. ೮. ಧಾರಣೆ ; ಧರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಧಾರ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಸರೆ ; ನೆಲೆ : ಗಗನಕುಸುಮಂ ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಗಗನಮಿಲ್ಲದಲ್ಲದೆ ನಿಜಾಧಾರಾಧೇಯ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳಲ್ಲದಿರ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೪ ವ). ೨. ಅವಲಂಬನ; ಸಹಾಯ. ೩. ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ; ಸಾಧಕವಾದ ವಸ್ತು : ಈ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೩) ; ನಾಡನ್ನು ಕಟ್ಟಬಯಸಿ ದುಡಿಯುವವರಿಗೆ . . . ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯದ ಆಧಾರಗಳೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಕಜಿಸಾ. ೧೫೪). ೪. ತಳಹದಿ ; ಅಸ್ತಿಭಾರ. ೫. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲ (?) : ಸಚರಾಚರವೆಲ್ಲ ರಚನೆಗೆ ಬಾರದಂದು ಆಧಾರದೊಳಗಣ ವಿಭೂತಿಯನೆ ತೆಗೆದು ಭೂಮಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪಂಚಾಶತ್ಕೋಟಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಹರಿದವು ಸಪ್ತಸಾಗರಂಗಳು (ಅವಚಂ. ೨-೮) ; "ಆತ್ಮಾಂತರ್ಗತಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭುಪ. ಟೀಕು). ೬. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು : "ಆಧಾರವೆಂಬುದು ಹರಿಯುವುದು"(ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೯೯). ೭. ನೀರಿನ ಆಸರೆ ; ಕೆರೆ : "ಆಧಾರಃ, ತಟಾಕಃ— ಈ ೨ ಕೆಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪). ೮. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣ ವಿಭಕ್ತಿ ; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ : ಧೀರರಿನಾವುದು ತಾನಾಧಾರಮದಧಿಕರಣಮಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿ ತಿಳಿ (ಶಮುದ. ೧೩೬). ೯. [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ: ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಾಯತವಾದ... ಮಣಿಪೂರಕದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸ್ವಾಯತವಾದ (ಅವಚಂ. ೪೭-೨೦೧) ; ಆದಿಯನುಳ್ಳುದೆ ಆಧಾರ ಅನಾಹತವ ಕೂಡಿಪ್ಪುದೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಮಣಿಯ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿಪ್ಪುದೆ ಮಣಿಪೂರಕ (ಪದಗೋ. ೫೯). ೧೦. ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿಡುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುದು : ಭ್ರಮರೆಯು ಅವಳ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಆಧಾರಮಾಡುವವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಬಂಕಿಮ. ೭೨) ; ಸ್ಥಿರಸ್ವತ್ತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲಕೊಡುವುದು (ಯೋಧಪು. ೩೧). [ಸಂ.]

ಆಧಾರಕ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ ; ತಳಹದಿ ; ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು : ಮಿಸುನಿಮೇಲಣ ಮಣಿಯವೋಲ್ ರಾಜಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮನದಲಿ ಬಿಸಜಜಾಂಡಾಧಾರಕನು ಆಧೇಯನೆಂದೆನಿಸಿ (ಹಸಾರ. ೭-೧೩).
[ಸಂ.]

ಆಧಾರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡು ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪೀಠವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಜೋಧಾರ್ಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಾಶೀರ್ವಾದವನಾದರದಿಂ ಕುಡಲೊಡನೆ ಆಧಾರಗೆಯ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಗೊಟ್ಟು ಕೇಳ್ದ ರತೀಥವ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನು (ಪೋಹತ. ೫-೪೪).
[ಆಧಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಧಾರಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ : ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಚಕ್ರ (ಅವಚಂ. ೪೪-೧೮೪) ; ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುಲಿಂಗ, ಆಧಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಆಚಾರಲಿಂಗಗಳು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುವು (ಭಾರದ. ೨೫೬). [ಆಧಾರ + ಚಕ್ರ]

ಆಧಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಆಧಾರಮಾಡಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿಡುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಓಲೆ, —ಕಾಗದ. [ಆಧಾರ + ಪತ್ರ]

ಆಧಾರಭೂತ (ಗು). ಆಧಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಧಾರರಹಿತ (ಗು). ನಿರಾಧಾರವಾದ ; ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧಮಲ್ಲದಂದಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮುಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೪ ವ). [ಆಧಾರ + ರಹಿತ]

ಆಧಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆಧಾರಚಕ್ರಸ್ಥಾನ (?) : ಆಧಾರಲಿಂಗ ನಾಭಿ ಹೃದಯ ಕಂಠ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂದುದದೇನೋ . . . ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬುದದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೪೫-೧೯೦). [ಆಧಾರ + ಲಿಂಗ]

ಆಧಾರಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಆನಿಕೆಗಂಬ ; ಊರೆಗಂಬ : ಕಲ್ಯಾಣದ ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ರಸಾತಳಕ್ಕಿಳಿದಿತ್ತು. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೆಲಕಾಲ ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿ ನಿಂತ ಕಲಚೂರ್ಯರೂ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದರು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೪). [ಆಧಾರ + ಸ್ತಂಭ]

ಆಧಾರಸ್ಥ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಉಪಪತ್ತಿಯಿರುವವನು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಆಧಾರವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ : ಈ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ, ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಭಾವ, ಆಧಾರಾಧೇಯ ಭಾವ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೦).
[ಆಧಾರ + ಆಧೇಯ + ಭಾವ]

ಆಧಾರಿ (ನಾ). = ಆಧಾರಸ್ಥ (ದಕ.ಕಿ). [ಸಂ. ಆಧಾರಿನ್]

ಆಧಿ (ನಾ). ೧. ಮಾನಸಿಕವಾದ ತೊಂದರೆ, —ಪೀಡೆ ಅಥವಾ ಹಿಂಸೆ : "ಆಧಿಯೆಂಬುದು ಮನೋದುಃಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೮೧) ; ಆಧಿಗಳುಮನೇಕವಿಧ ವ್ಯಾಧಿಗಳುಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೮೩) ; ಆಧಿ ತೀರಲಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾವ್ಯಾಧಿಗಿದೆ ಮದ್ದೆನುತ ಪರಬಲಸಾಧಕನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನು ತೊಟ್ಟೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೫) ; ದೇಹವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಔಷಧಿಯಿಂದ ವಾಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಧಿಗಳನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ವಾಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ವಚಭಾ. ೩೨೨). ೨. ಆಸ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ, ಭೋಗ್ಯ ಮುಂತಾದ ಪರಾಧೀನತೆ: ಆಧಿಕ್ರಯ ದಾನಪರಿವರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಸಲಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಹಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೧-೪೦ ; 1660). 'ಪೂರ್ವಾಧಿ', 'ಭೋಗ್ಯಾಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಜೂಜು ಮುಂತಾದ ದುರ್ವ್ಯಸನ. ೪. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ]: "ಅಧಿಕಾರಿಕವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆ" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ . . . ವಿಕ್ರಮಾಧಿಕ್ಯಮುಂ ವಿವೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ). ೩. ಹಿರಿಯವನು; ಮೇಲಾದವನು: ಅದುಭುತಚರಿತ ನಮಿತೋದ್ಧಾರಿ ಜಂಗಮ ಭಕ್ತರೊಳಗಾಧಿಕ್ಯನೆನಲೊಪ್ಪಿ (ಬಸವು. ೩೧-೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವಿಕ (ನಾ). ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೈವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: "ಅಧಿದೈವಿಕವೆಂದರೆ ಯಕ್ಷ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪಿಶಾಚ, ಭೂತ, ಪ್ರೇತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಆವೇಶದಿಂದುಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ" (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬); ಅವರುಪೇಕ್ಷೆಯ ಉಳಿವಿನಲಿ ನಮ್ಮವರ ಬೇಹಿನ ಸುಳಿವಿನಲಿ ಮೇಣವರನಳುಕಿಸುವಾಧಿದೈವಿಕ ಕರ್ಮಗತಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಅಧಿಕಾರ: ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಪತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸವು. ೫-೧೯); ಅವೆಲ್ಲ ಅವಳ ಆಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರಣಸ. ೪). ೨. ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶ; ಅಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭಾಗ ಅಥವಾ ಸೀಮೆ: ಬೊಂಬಾಯಿ ಅಧಿಪತ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೌತಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ವಿಪತ್ತು,—ಅಪಘಾತ: "ಅಧಿಭೌತಿಕವೆಂದರೆ ಶತ್ರು, ವ್ಯಾಘ್ರ, ಸರ್ಪ, ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟ ಜಂತುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಹಿಂಸೆ" (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬). ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ,—ವಿಪತ್ತು: ಅಧಿಭೌತಿಕದಿಂದ ನೊಂದು ವಿರೋಧಿ ಷಡ್ವರ್ಗದ ವಿಕಾರವ್ಯಾಧಿಯಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ ಪದವಿ; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೇಲಾದ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಶ್ರೀರಮಣೀರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದನಾಧಿರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆ ಮತ್ತು ರೋಗ: ಎಲುವಿನ ಪಂಜರ . . . ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಯ ತವರುಮನೆ (ವಚಸಂ. ೪೫-೬೨ ಚಂದಿವ); ಎನ್ನ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೧೮೩-೬೯); ಜೀವನು ತನ್ನ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಮಯನಾಗುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೬೩). [ಅಧಿ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಪ್ರದ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಬಾಧೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥದು: ಸಾಧಿತಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಬೋಧಚರಿತ್ರಂಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮಮಿದವ್ಯಾಬಾಧಂ ಧರ್ಮಮಿದಲ್ಲದುದಾಧಿವ್ಯಾಧಿಪ್ರದಂ ಶರೀರಿಗಪಥ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಹರ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕುದು: ಇದು ಮಹಾಧಿವ್ಯಾಧಿ ಹರ ವಿಂತಿದನು ನೀಕೊಳ್ಳೆಂದರ್ಜುನಂಗೊರೆವುದು ರಹಸ್ಯದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಹೇತು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ದುಃಖದ ಕಾರಣ: ಸಮಸುಖದುಃಖಮಾದ ಜನವೀಕೆಯನೀಪರಿಯಿಂದ ಕೇಳಲೀ ರ್ಪೆಮಣಿಯಿವರ್ಗೆ ಪೇಳದಿರಲಾರ್ಪಳೆ ಮಾನಸದಾಧಿಹೇತುವಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೩). [ಅಧಿ + ಹೇತು]

ಅಧೀನ (ನಾ). ಅಧೀನ; ವಶ: ಆ ನಿಜಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲಿಯನುಮಾನವಿಲ್ಲವೆ ಫಲಿಸಿ ನಿನ್ನಾಧೀನವಾಯಿತ್ತೀಗಳೀ ದೇವೇಂದ್ರಪಟ್ಟವಿದು (ಬಸವು. ೪೧-೧೧); ಎನ್ನ ಪೊರೆದವರು ನಿನ್ನ ಸೇವಕರಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಬಳಿಕ ಎಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಆಧೀನವಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಚಿತ್ತ (ಗು). ವಶವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಆರ್ಹ[ದ್ಭೀ]ಜಮಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ ಯೋಗಸಮಾಧಾನಾಧೀನಚಿತ್ತರಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೨-೩೭; 1077). [ಅಧೀನ + ಚಿತ್ತ]

ಅಧುನಿಕ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ; ನವೀನ; ಇತ್ತೀಚಿನ: ಆಧುನಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಸಾಧಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿರತಕ್ಕವುಗಳನ್ನು ಭಾರತವು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅಧುನಿಕತೆ (ನಾ). ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವುದು; ನವೀನತೆ; ನವ್ಯತೆ: ಬೊಜ್ಜು ಬೆಳೆದು ವಿಕಾರಗೊಂಡಿದ್ದ ದೇಹದಲ್ಲೂ ಆಧುನಿಕತೆಯ ಬೆಡಗು ಬೇರೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಆಧುನಿಕತಾ]

ಅಧೂತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ; ಕುಲುಕಿದ; ಒದರಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಶಿರಸ್ಸಿನ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿರಮೊರ್ಮೆಯೆಡನು ಮಾಗುತ್ತಿರದೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆಯ್ದಲಂತದಾಧೂತಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧೃತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಯ (ಗು). ೧. ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಧಾರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. "ಆಶ್ರಯ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಚಲದ ಜಾಗದ ಕುಲದ ನನ್ನಿಯನಾವರ್ಜಿಸಿ ರಾಧೇಯನೊಳ್ಪಿಂಗಾಧೇಯಮಾಗಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೭ ವ); ಶರೀರವೆಂದರೆ ಶರೀರಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ವಿಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವು. ಆಧೇಯವೆಂದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲುವಂತಹುದಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೦). ೩. ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಜಮಾನು ಮುಂತಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಧೇಯವಚನ (ನಾ). ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾದವನು; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು; ವಶ್ಯವಾಣಿ: ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ನಿಪುಣನುಂ ಆಧೇಯವಚನನುಂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧನುಮಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ ಸನ್ಮಾನಪುರಸ್ಸರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೩ ವ). [ಆಧೇಯ + ವಚನ]

ಅಧೋರಣ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಸವಾರ; ಮಾವುತ; ಮಾವಟಿಗ: ರಾವಣಂ ನಿಜವಾರಣದಿನಿಂದ್ರನೈರಾವಣದ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದು ಮುಂದಣಾಧೋರಣನಂ ಚರಣಪ್ರಹಾರದಿಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೯ ವ). ೨. ಸಲಗ: "ಆಧೋರಣಮೆಂಬುದು ನಾಯಕವಪ್ಪಾನೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೬೨). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಮಾನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉದರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಧ್ವನಿಯುಂಟಾಗಿ ಬಹಳ ನೋವುಂಟಾಗಿ ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಯು ಅಧೋಮುಖ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹುದು ಅದನು ವೈದ್ಯರು ಆಧ್ಮಾನ [ಪಾಠಾಂ. ಆನಾಹ] ವೆಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೨೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊ: ಬಸಿಜಕೊದವಿ ತೊಟ್ಟನಾಧ್ಮಾನಿಸಿ ವಾಜಿಗೆ ಶೂಲೆ ತೋಜಿ ಪೆಜತೇಂ ತಿಳತೈಲ ಸಮನ್ವಿತದಿಂ ಬೊಮ್ಮಿಯ ರಸಮಂ ಕೊಟ್ಟಂತದಂದುಮುಪಶಮಮುಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೦). [ಅಧ್ಮಾನ + -ಇಸು]

ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ; ವೇದಾಂತದ: ಬ್ರಿಟಿಷರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕುಪಟ್ಟಿನ ನಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದೆ . . . ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ನಷ್ಟ (ರಾಮರಾ. ೩೭). (ನಾ). ೨. ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ರಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕವೆಂದು ಮೂರುವಿಧ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವಾತ ಪಿತ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ವರ ಜರೆ ಮರಣ ಮೊದಲಾದುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬) ; ದುಃಖತ್ರಯಂಗಳು (ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ಆಧಿಭೌತಿಕ,ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದಾಗುವ ಆಧಿದೈವಿಕ) (ಅಮೃತ. ೬–೮೮ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಆಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಮರಣೆ ; ವ್ಯಸನಕರವಾದ ನೆನಪು. ೨. ಕಳವಳ ; ಆತಂಕ. [ಸಂ.]

ಆನ್$_1$, ಆನು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಾಗು ; ಎದುರಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಅಡ್ಡಲಾಗು ; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು ; ಆಂತ, ಆಂತು, ಆತು (ಭೂತಕೃ); ಆಂಪ (ಭವಿಕೃ) : ಆನೆಯೊಳಾಂತಿಱಿದು (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; 900) ; ಕದನದೊಳಿದಿರಂ ಮೀಱಿ ಮಾಱಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭಸ್ಮಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಒರ್ವರಪ್ಪೊಡಮಿದಿರ್ಚುವ ಗಣ್ಡರನಾಮ್ಪೆವೆಂದು ಪೊಟ್ಟಳಿಸುವ, ಬೀರರಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಾಣೆಮೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೬ ; 950) ; ಆಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರಮೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೫) ; ಇದಿರಲಾಂಪವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಹದೇವನಾ (ಇಆ. V, ೧೬–೧೮ ; 1019) ; ರಿಪುಬಲಜಲಧಿವಡಬನೊಳಾಂತು ತಾಗಿದರಂದು ಷಡುರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೮). ೨. ಧರಿಸು ; ವಹಿಸು ; ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : "ಆನ್ – ಧಾರಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಲನೆಯನಾಂತು ವಕ್ಷಃಸ್ಥಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೧) ; ರಕ್ತಪಂಕರುಹಮನಾಂತ ಪಂಕಜಿನಿಯಂತೆ ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿಂದ್ರದಿಗ್ವನಿತೆಯಂತೆಸೆದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೊಂಗೊಡನಂ ತನಾಳಪಲ್ಲವದೊಳೆ ಮುಚ್ಚಿದಂದದೊಳೆ ಚೂಚುಕಮಾಂತುದು ಕರ್ಪನಾಕೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ.೧–೧೨೫) ; ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಂ ತಿಸುಳಂಗಳನಾಂತ ಕೈಗಳುಂ ನೋೞ್ಪರ ನಂಜಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪) ; ಶಪಥವನಾಂತೊಡಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆನು (ಬಸಪು. ೨೭–೬೪) ; ನಿನ್ನಡಿಯಾಣತಿಯನೆನ್ನ ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆನು ಮತ್ತೇನು (ಹದಿಬ. ೧–೪೪). ೩. ಹಿಡಿ ; ಒಡ್ಡು : ಪಲರುಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಕಿವಿಯನಾಂತು ಕೇಳುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨) ; ಆನೀವ ಧನಕ್ಕೀಂ ಕಯ್ಯಾನದೆಯುಂ ಕೊಳ್ಳದನಿಬರುಂ . . . ಪೋಗಲೇನಾರ್ಪಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೫–೧೮); ಕನಸಿನ ಛತ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಣಿಯಾಂಪರೆ ನೃಪತೀ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೦) ; ಮಧುಕರನಿಕರ ಪರೋಕ್ಷಹತಿಗಂ ಸುರಿವ ನವಮುಕರಂದಧಾರೆಗೆ ಶಿರವನಾನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೬–೪೪) ; ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರವೆರಡು ಸಂತತಿಯೆನಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ನೀನು ದುರಿಯೋಧನನ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೮). ೪. ತಡೆ ; ನಿಲ್ಲು ; ಸೈರಿಸು ; ತಡೆದುಕೊ ; ತಾಳು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಪಾಂಡವರ ಬಲವೆಂದು ಆತು ಮರಳಿದು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಪರೇತ ವಿಭವವಲಾ ಎನುತ ಛಲಚೇತನನು ಸಲೆ ಚಂಡಿಯಾದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೧೫) ; ಆನುತಾನುತ ಗಜ ಪೋಪಾಗ ಲೇಸೆಂದರಾನದೆ ಮುಂದೆಯ್ದುವಾಗ ಆನೆಗೆ ಮಂದಗಮನವೆಂಬರಿದು ಬೇಗದಾನೆ ಲೇಸಲ್ಲೆಂದರೊಡನೆ (ಭರಜ. ೩೭–೨೩) ; ಕಾಂತೆ ಕೇಳಿಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶಮೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂದಾಂತುದಿಲ್ಲಿಂದೆ ಸಂತತಿ ನಡೆಯದಿರ್ದೊಡೆ ಕುಲಾಂತಕಂ ತಾನಾದಪೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೧೬).

ಆನು$_1$: ೧. ತಿವಿಯೆ ಕಳಚುವ ಕಳಚಲೊತ್ತುವ ಕವಿದೊಡಾನುವ ನಿಂದಡೆತ್ತುವ . . . ನವಮದೇಭದ ಸಮರ ಸೋಲಿಸಿತಮರರಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭೬) ; ಕಾನನವ ಬಳಸಿದರು ಮೃಗತತಿಯಾನಲಾಪುದೆ ತೆಗೆದು ಹಾಯ್ದುದು ಭಟರ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ (ನಳಚ. ೨–೧೨) ; ಕುಂತ ನೇಜೆಯ ಕೈಯಿಟ್ಟಯಾಯುಧಗಳನಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಪಂಥದಿಂದಾನುವ ಕಾಲಾಳ ರಾವುತರ ತಿಂಥಿಣಿಯೊಪ್ಪಿತು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೨೧). ೨. ಕದಳಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ನಿರ್ವಾಣಪದವಿಯನಾಂತ ಮಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪದಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಚೆಬಪು. ೧–೧೫) ; ಅಗ್ರಜನ ನೇಮವನಾಂತು ನಮ್ಮಯ ಬಲದ ಮೇಲುಚ್ಚಳಿಸುತಿಹರು (ಕೋಗಯು. ೨೦–೧೨). ೩. ನಡೆವ ಕಾಲು ಆನುವ ಕೈ ಬೇಡುವ ಬಾಯಿ (ನಗೆಮಾ. ೧೩) ; ಮುಯ್ವನಾನುವುದವರ್ಗೆ ಭುವನವು ಬೈವುದೈ ನಿಮ್ಮನಿಬರನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೩). ೪. ಒಡೆಯರ ಮಂದಿಯನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೀಉ ಆತು ಬಂನಿಯೆಂದು ಮಂಗಪ್ಪ ದಣಾಯಕರೂ ನಿರೂಪವ ಕೊಟ್ಟು (ಕಇ. I, ೩೬–೫ ; 1398). ೫. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಊರೆಯಾಗು : ಮಂದರಗಿರಿಯನೇ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡುತ ಧರಣಿಗಾತಿಹ ಸರ್ಪವಾತನ ತಂದು ತೆಗೆನೇಣ (ಸಂಭಪ. ೫–೯೫). ೬. ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು ; ಒರಗು : ಆತನೋದದ ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮೇತವಾತನ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಗಾತು ಬೆಸನನು ಬೇಡುತಿಹವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬–೩೩) ; ಆನೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ತೇಜಿಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಶಿಬಿಕಾವಿಮಾನರಥಗಳೊಳೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆನುತೇಳುತ ಬಂದು ಹಲವು ಪಯಣದಲ್ಲಿ ಭೂನಾಥ ಸಾರ್ದನಾ ಗಿರಿಯಾ (ಭರಜ. ೩೬–೭೯) ; ಗಂಗವ್ವ ಬಿರಬಿರನೆ ನೀಟಾಗಿ ದೇಸಾಯರ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಕ್ಕೇ ಗೋಡೆಗೆ ಆತು ಕುಳಿತಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೦೮).

ಆತುಉಣ್ಣು = ತಡೆದು ಊಟಮಾಡು ; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಊಟಮಾಡು (ಕಿ). ಆತುಕೊ = ಕೈಯ್ಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಚೆಂಡನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತೇನೆ ಆತುಕೊ (ರೂಢಿ). ಆತುಕೊಳ್ಳು = ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ನಿಲ್ಲು : ಈತನೊಡ್ಡಿನ ಸಾರೆ ಸಂಗರಕಾತುಕೊಂಡದೆ ಕೃಪನ ದಳಸಂಘಾತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೨). ಆತುಹೋಗು = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು : (ಜಾನಕೋ. ೧೫). ಆತುಕುಡಿ = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಕುಡಿ : (ಏಕಲವ್ಯನಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸುತ್ತ) ಆತುಕುಡಿ ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೫–೧೧).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಆನಿ ; ತೆಲು. ಆನು ; ಕುರುಖ್. ಅನ್ನಾ = ಚರ್ಮಹಿಸುಕಿ ಕಾಡು ; ಮಲ್ತೊ. ಆನ್ರೆಟೆ = ದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ಒರಗು]

ಆನ್$_2$, ಆ$_3$, ಆಂ, ಆನು$_2$ (ಸ). ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ ; ಮಾತಾಡುವವನು ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು ; ನಾನು. ℙ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ; ಆನ್, ಎನ್ನಂ, ಎನ್ನಿಂ, ಎನಗೆ, ಎನ್ನತ್ತಣಿಂ, ಎನ್ನ, ಎನ್ನೊಳ್ ; (ಬಹುವ) ಆಮ್, ಎಮ್ಮಂ, ಎಮ್ಮಿಂ, ಎಮಗೆ, ಎಮ್ಮತ್ತಣಿಂ, ಎಮ್ಮ, ಎಮ್ಮೊಳ್ : ಎನ್ನಱಿವುದುಮಂ ತಱಿಸ[ಲೆ] ಬುಧಜನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೭) ; ವಿಜಯನನೆ ಮುನ್ನೆ ಕಂಡುದಱಿಂದಾನೆನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೨) ; ಆನಱಿವೆಂ ಪೃಥೆಯಱಿವಳ್ದಾನವರಿಪುವಱಿವನರ್ಕನಱಿವಂ (ಗದಾಯು. ೫–೧೮).
ಆ$_3$: ತಂದೆ ನಿಮಗಾ ಮುನಿಯಲಾಪೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೫೧) ; ಎನ್ನನು ಕರೆದು ಮಿಗೆ ಪತಿಕರಿಸೆ ಬಳಿಕಾ ಬಱಿದೆ ಹೋಹೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೯). ಆಂ : ನಿನ್ನನಾಮೊಡಗೊಂಡು ಬಂದುದರ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೫); ಆಂ ತನಗೆ ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಭೂಮಿಯೆನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೪–೨೧ವ); ಆಂ ಪೋಗದೆ ಬಾರಂ ವೈಶಂಪಾಯನಂ(ಕಾದಂಉ. ೪೯೦); ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವನೊಡೆಯಲಾಪವೆ ಎಮ್ಮಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೪–೮).

ಆನು$_3$: ಆನು ನೀನು ಇಲ್ಲದಂದು ಅಂದೇನೊ ಇಂದೇನೊ (ಆದವ. ೧) ; ಆನು ಗುರುವಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀಱುದಱಿಂದೆನಗೆ ಹಾನಿ ಹೊ ಗ ದಿ ರ ದು (ಹಜಕಾ. ೬-೪೭); ಹಿಂದೆ ಕಂಬದೊಳಾನು ಜನಿಸಿದ ಶುಭ ಮಾಸ (ಕಂನವಿ. ೪-೪೪). **ಆಮ್, ಆವು** (ಬಹುವ): ಚಿ ತ್ತ ಯ್ಯಂ ಗ ಳ ನಿಂ ದೆ ಮ ಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ವುದಾವು ನಿಱಿಸಿ ಪಾಸಿಗಟ್ಟಿ ಪುಣ್ಯಮುಂ ನೆರಪಿಕೊಳ್ವಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೯) ; ಆಮೆ ಬಂದು ಕಾಲ್ವಿಡಿದಪೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೩) ; ಆಮ ಕಣ್ಡೆವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೬ ; 950) ; ವಿಲಾಸ ದುರ್ಮೆಗಳೊಳಾವೆವಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಚೆನ್ನಿಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೬) ; ಸಂಜೀವಕನ ಗುಣಂಗಳುಮಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳಿನಾವಱಿದಿರ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೪-೨೦) ; ಕಾದುವವರಾವಲ್ಲ ಸಾರಥಿತನವೆ ಸಾಕೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩-೬೪) ; ನಗೆಯ ಸೂಸುವಡಾವು ಲೋಕದ ಹಗರಣಿಗರೇ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೩೦).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಯಾನ್, ನಾನ್ ; ಮಲ. ನಾನ್ ; ತುಳು. ಯಾನು, ಏನು ; ಕೊಡ. ನಾನಿ, ನಾ ; ತೆಲು. ಏನು, ನೇನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಆನ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅನಾ ; ಕುಇ. ಆನು ; ಕುವಿ. ನಾನು ; ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಎನ್ ; ಬ್ರಾಹೂ. ಐ]

ಆನ್$_3$ ‘ಆನುಂ’ ನೋ.

ಆನಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕುತ್ತಾ ಹೊರಟರೆ ಆನಂತ್ಯವೇ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೪) ; ಆನಂತ್ಯದೊಂದು ನವಜಲಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿಹುದು ನನ್ನ ನಾವೆ (ಅರಳು. ೧೮೪-೧). ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ಆನಂತ್ಯವೀ ಜಗಚ್ಚಕ್ರನಾಭಿಕ್ರಮತೆ ತಾನೊಂದೆ ಸತ್ವವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಆನಂದ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ. ೨. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸಂತೋಷ ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದ ; ರಸಾಸ್ವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದರ ಅರಿವೇ ಉಳಿಯದಂತೆ ಒದಗುವ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ : ಎಲ್ಲಾ ಕುಶಲಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವೇ ಮುಖ್ಯಫಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೫). ‘ಕಾವ್ಯಾನಂದ’, ‘ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ’ ಪರಾ. ೩. [ವೀಶೈ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟ). ‘ಆನಂದ ಭಕ್ತಿ’ ಪರಾ. ೪. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಭವ . . . ಆನಂದ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧).

ಆನಂದವಾಡು = ಸಂತೋಷಪಡು ; ನಲಿದಾಡು : ತೊಟ್ಟಿಲ ಚಪ್ಪರದಲಿ ಸುಮ್ಮಾನದ ಬಿಬ್ಬಿಯರೊಡನೆ ಆನಂದವಾಡುತ ಬರುವ ಖಾನರುಗಳನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನಚ್ಚರಿಯು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೧). ಆನಂದವಿಡಿ = ಸಂತೋಷ ತುಂಬು ; ಹರ್ಷಪೂರ್ಣವಾಗು : ಮಾನಿನಿಯಾಸ್ಯೇಂದು ಮಂಡಲವನು ಕಂಡಾನಂದವಿಡಿದು ನುಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೯-೮೯). [ಸಂ.]

ಆನಂದಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವು ನಾಶವಾಗು ; ಸುಖವು ಹಾಳಾಗು : ಕೊಬ್ಬಿಡೆಯದೆ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ ಲೋಗರಿಂದೊಂದಾನಂದಂಗೆಟ್ಟು ಚಿಂತಿಪ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೬).

[ಆನಂದ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆನಂದಂಬಡು, ಆನಂದಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು ; ಸುಖಪಡು : ಸರ್ವಜನವಾನಂದಂಬಡಲಾ ರಾಜ್ಯ ಜೇಂಗೊಡದೊಲ್ತುಂಬಿತುಳುಂಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬). **ಆನಂದಪಡು** : (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೧ ; ೪-೨೦೭ ೩). [ಆನಂದ + ಪಡು$_1$]

ಆನಂದಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆ : ಮರಕತಮಣಿಮಯ ದಂಡಮನತ್ಯಾನಂದಂಬೆತ್ತು ಅಮರಿ ಪಿಡಿಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೩).

[ಆನಂದ + ಪೆಱು$_1$]

ಆನಂದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ : ಅತುಳಿತಮಹಾದಾನಿ ಪಶುಪತಿ ಯತಿಜನಾನಂದಕರನಭವಂ (ಬಸಪು. ೧೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಆನಂದಕಾರಕ (ಗು). = ಆನಂದಕರ. [ಸಂ.]

ಆನಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ದಿನಕೊಂದು ಹೊಸ ಹೊಸ ಮೂಳೆಯನೆಸೆಯುತ ನಾಯಿಯನಾನಂದಗೊಳಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೦-೪೦).

[ಆನಂದ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆನಂದಜಲ, ಆನಂದಜಳ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕಣ್ಣೀರು ; ಆನಂದಬಾಷ್ಪ : “ಅಶ್ರು ಬಾಷ್ಪಂ ಅಕ್ಷಿಯಾನಂದಜಲಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨) ; ಆನಂದಜಲಪರಿಲುಳಿತ ನಯನಸ್ಪಂದ ಪರಿತೋಷದಲಿ ತೆಗೆದಪ್ಪಿದರವರು ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭-೩೦). **ಆನಂದಜಳ** : ಮಗನ ಮೊಗಮನಾನಂದಜಳಲುಳಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೮೫).

[ಆನಂದ + ಜಲ$_3$]

ಆನಂದಜಳ ‘ಆನಂದಜಲ’ ನೋ.

ಆನಂದತುಂದಿಲ (ಗು). ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ; ಸಂತೋಷ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವ : ಆನಂದತುಂದಿಲಸ್ವಾಂತರಾದಾ ದಂಪತಿಗಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೭) ; ತಾವು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆನಂದತುಂದಿಲರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೧). [ಆನಂದ + ತುಂದಿಲ]

ಆನಂದನ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ : ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಮಿತದಿಂ . . . ಅಕಾರಣಾನಂದನದಿಂಮುತ್ತಾನಶಯನದಿಂ ಹರಿಯಿಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮). ೩. ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರು, ಬಂಧುಗಳು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆನಂದನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಆಡುವ ನೃತ್ಯ ; ಹರ್ಷಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಆಡುವ ನೃತ್ಯ. ೨. ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಾಟಕ : ಆನಂದನಾಟಕಂ ಪರಮಾನಂದಮನಂದುಮಾಡೆ ದಿವಿಜಾಧೀಶರ್ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂದಮುದೇನೆಂಬುತ್ಸವಮನಟ್ಟಿಯಿಂ ಮಾಡಿದರೋ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೪).

[ಆನಂದ + ನಾಟಕ]

ಆನಂದನಾಡಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ತುಂಬಿರುವ ನಾಡಿ ; ಆನಂದವುಂಟಾದಾಗ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಾಡಿ : ಸ್ಪಂದಿಸುವುದು ಹೃದ್ಬಂಧ ತುಂಬಿದಾನಂದನಾಡಿಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೩-೧೨).

[ಆನಂದ + ನಾಡಿ]

ಆನಂದನೃತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತ : ಎಸೆದತ್ತಿಂದ್ರನಾನಂದನೃತ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೦) ; ಅಂತುಮೂವತ್ತಿರ್ವರಿಂದ್ರರುಮಾನಂದನೃತ್ಯಮನಾಡೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೭ವ) ;

[ಆನಂದ + ನೃತ್ಯ]

ಆನಂದಪಡು ‘ಆನಂದಂಬಡು’ ನೋ.

ಆನಂದಪುರ (ನಾ). ಆನಂದದ ಪಟ್ಟಣ ; ವೈಕುಂಠ : ನವಭಕುತಿ ಮನಗಂಡು ಸವೆಯದಾನಂದಪುರ ಪಥವನು ತೋರಿಸಿದಂಥ ಬಹು ಕೃಪಾಕರನಾ (ಪ್ರಸಕೀ. ೨-೪). [ಆನಂದ + ಪುರ$_1$]

ಆನಂದಬಾಷ್ಪ (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: ನೇತ್ರಯುಗದಿಂ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಝುಮ್ಮುಸುಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೨); ಕಣ್ಣರು ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಪ್ರವಾಹದಿಂದ . . . ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಮೀಪದಲ್ಲೆ ನಿಂತಿರು ವರು (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೯). [ಆನಂದ + ಬಾಷ್ಪ]

ಆನಂದಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆರುಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿಯೇ ಆನಂದಯೋಗದಿಂದ (ಶಿವಾನುಭವದಿಂದುಂಟಾದ ಅಂತರಾನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ) ಆನಂದಭಕ್ತಿ ಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ೭೮); ಈ ಆರು ಭಕ್ತಿಯ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳನ್ನೇ ವೀರಶೈವರು: (೧) ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ, (೨) ನಿಷ್ಠಾಭಕ್ತಿ, (೩) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ, (೪) ಅನುಭವಭಕ್ತಿ, (೫) ಆನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು (೬) ಸಮರಸಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಹಾಸಾ. ೫೨ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಆನಂದ + ಭಕ್ತಿ]

ಆನಂದಭೇರಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ರಾಜನು ಹೊಡೆ ಯಿಸುವ ಭೇರಿ,—ನಗಾರಿ: ಚರಾಚರ ಗುರುವಿರ್ದ ದೆಸೆಗೇಬಿಡಿಯಂ ನಡೆದೆಜಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟೆರಡೊಸಗೆಯೊಳಂ ಮುಖ್ಯಂ ಗುರುವೆಂಬುದಂ ಬಗೆದು ಆನಂದಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸಲ್ವೇಟ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೪ ವ); ಆನಂದದಿನಾನಂದಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪೭ವ). [ಆನಂದ + ಭೇರಿ]

ಆನಂದಭೈರವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಆ ಕಳಾವತಿಯರಾ ನಂದಭೈರವಿಯಂ ಆಲಾಪಿಸುತ ನಿಂತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩–೨); ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಆನಂದಭೈರವಿರಾಗಗಳೂ,ಆದಿ, ಅಟತಾಳ ಗಳೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಆನಂದಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ: ಮತ್ತಂ ತನ್ನಂ ಸೇವಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯಪ್ಪ ಆನಂದಮಣಿ . . . ಅಲ್ಲಿಯಣ ಶಿವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಕೃತಾನುರೂಪದಿಂದಾನಂದಕರಗಳಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಆನಂದ + ಮಣಿ₃]

ಆನಂದಮಯ (ಗು). ೧. ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ,—ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] = ಆನಂದಮಯ ಕೋಶ: ಐದು ಕೋಶಾ ತ್ಮಕ = ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೪–೧೬ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಆನಂದಮಯಕೋಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೇವಲ ಆನಂದವೇ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವಾದ ಕೋಶ: ವನಿತೆ ಮೊದಲಾಗಿರುವ ವಿಷಯದ ನೆನಹು ಪ್ರಿಯಮೋದವು ಪ್ರಮೋದಂ ದಳೆದು ಮೂರೊಂದಾದುದಾನಂದಮಯಕೋಶವದು (ಗಗತಾ.೧೮–೧೩); ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣ ಶರೀರವಾಗಿಯೂ ಕೋಶದಂತೆ ಆವರಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಆನಂದ ಪ್ರಚುರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆನಂದಮಯಕೋಶವಾಗಿರುವುದು (ಓಂದಸಾ. ೧೯೭). [ಆನಂದಮಯ + ಕೋಶ]

ಆನಂದಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಸ್ವರೂಪವಾದವನು: ಆನಂದ ಮೂರ್ತಿ . . . ನೀರಜನೇತ್ರನ ಬಾಲಕೇಳಿ ಬಣ್ಣಿಪರಳವೆ (ಜಗವಿ. ೩–೫೭). [ಆನಂದ + ಮೂರ್ತಿ]

ಆನಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆ; ಹರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ನೊಂದವರು ಸತ್ಸಂಗತಿಯಲಾನಂದವಡೆವುದೆನುತ್ತ ಮುನಿಪತಿ ಕಂದು ಮೋಜಿಯ ಮಹಿಪತಿಯ ನೆಗಹಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೨೧); ಅವಳಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಮನದೊಳಾನಂದವಡೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅಂದಿನ ದಿನವ ಕಳೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೯–೫೮). [ಆನಂದ + ಪಡೆ₁]

ಆನಂದವರಣ (ನಾ). ಆನಂದವನ್ನು ಆರಿಸುವುದು: ಆನಂದವರಣ ದೊಳು ಸುಖಯಜ್ಞಕಲ್ಪವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೨–೩). [ಆನಂದ + ವರಣ]

ಆನಂದವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ರಕ್ತದಿಂದ ಕೆಂಪಾದವಸ್ತ್ರ: ದೇವಕಿಯಾನಂದವಸ್ತ್ರಮಂ ಪಡಲಗೆಯೊಳ್ ಪಿಡಿದೊಸಗೆ ಮರುಳ್ಗೊಂ ಡಾಡುವ ಜೀವಂಜಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೫ ವ); ನಿಮ್ಮ ತಂಗೆಯುಡಲಟ್ಟಿದ ಳೆಂದೆತ್ತಿದಳವಂಗೆ ಮೊಗಮುರಿವುತ್ತಿರಲಾನಂದವಸ್ತ್ರಮಂ ದೇವಕಿಯಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೭). 'ರಕ್ತವಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಆನಂದ ? + ವಸ್ತ್ರ]

ಆನಂದವಾದ (ನಾ). ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಆನಂದೋ ನ್ಮುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಆತ್ಮದ ಈ ಆನಂದಮಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಕರುಣರಸ ಆಸ್ವಾದ್ಯವಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಧಾನ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಆನಂದವಾದವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿ ಸಿದೆ (ಶ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ. ೩೭). [ಆನಂದ + ವಾದ₃]

ಆನಂದವಾದಿ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದವನು: ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಆನಂದೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಆನಂದವಾದಿ (Hadonist) ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಶ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ. ೧೫). [ಸಂ. ಆನಂದವಾದಿನ್]

ಆನಂದವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ; ಅಸುಗೆಗಿಡ: "ಅಶೋಕಃ— ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, ಕೆಂಪುಚಿನ್ನದ ಎಲೇಗಿಡ, ಆನಂದವೃಕ್ಷ, ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಆನಂದ + ವೃಕ್ಷ]

ಆನಂದವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡರಾ ನಂದವೇಱುತಂ ತಂಡತಂಡದ ಪುಳಕವೃಂದಮಂ ಹೇಱುತಂ (ಇಹರ. ೩೦–೧೭). [ಆನಂದ + ಏಱು₁]

ಆನಂದಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತವನು: ಜಯ ಜಯಾನಂದಸ್ವರೂಪ (ಶತಸಾಂ. ೬೨–೮). [ಆನಂದ + ಸ್ವರೂಪ]

ಆನಂದಾಗರ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಆಶ್ರಯ,—ಸ್ಥಳ: ತನ್ನ ಜೀವನ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಆನಂದಾಗರವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭). [ಆನಂದ + ಆಗರ₃]

ಆನಂದಾಶ್ರು (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: ಕಣ್ಮಲರೊಳಾನಂದಾಶ್ರು . . . ಎಸೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೫). [ಆನಂದ + ಅಶ್ರು]

ಆನಂದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: ಶೋಕಬಾಷ್ಪಂಗಳುಮನಾ ನಂದಾಶ್ರುಜಲಂಗಳುಮಂ ತೊಳೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೦೪). [ಆನಂದಾಶ್ರು + ಜಲ₃]

ಆನಂದಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಸುಖಪಡು ವವನು: ಆನಂದಿಯಾಗಿರುವುದೇ ಕವಿಯ ಲಕ್ಷಣ (ಸಾಹಿವಿ. ೫). [ಸಂ. ಆನಂದಿನ್]

ಆನಂದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಹರ್ಷಹೊಂದಿದ: ಆನಂದಿತಾ ಮಳಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾನಂದಸರಸದೊಳಾಡುವಂತೆ (ಬಸಪು. ೧–೫೯). [ಸಂ.]

ಆನಂದಿನಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಥವಾ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಸಪ್ತಭೂಮಿಕೆಗಳನು ತಿಳಿ ಪರ ವಸ್ತುವನು ಹೊಂದುವೊಡೆ ಮನಸಿಗೆ ಸ್ವಸ್ಥವಹ ಸೋಪಾನವಾಗಿರ್ಪವನು ಕ್ರಮದಿಂದ . . . ಒದವಿದಾನಂದಿನಿಯೆ ಐದನೆಯದು (ಅಮೃತ. ೬–೫,೬); ಜೀವಪರಮೈಕ್ಯವನು ಪಡೆದವಗಾವ ಸಂಗವುಮಿಲ್ಲ ನೆಜ಼ೆ ಸದ್ಭಾವವೇ ಒಡ ಲಾಗಿ ನಿರ್ವಾಸನೆಯೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕೇವಲಾನಂದಾನುಭವವೇ ಸಾವಧಾನದಿ ಹೋಜಗೊಳಗೆ ನೆಜ಼ೆ ತೀವಿರುವುದದ ತಿಳಿಯಲಾನಂದಿನಿಯೆನಿಪ ಭೂಮಿ (ಅಮೃತ. ೬–೩೪). [ಸಂ. ಆನಂದಿನೀ]

ಆನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಸುಖಿಸು: ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆಯನಾನಂದಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೩); ಆಮೋದಕಾನಂದಿಸುತ ದುರ್ಗಂಧದ ಸೀಮೆಗೆಜಗದಳಿಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೫); ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನು ಮಂದಿರವ ನೃಪವೃಂದವಾನಂದಿಸಲು (ನಳಚ. ೩-೪೭). [ಆನಂದ + -ಇಸು₃]

ಆನಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆನನ್ದೂರ ಶ್ರೀಕೋಟ ಆಚ್ಚಾರಿ ಮಾಡಿದನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೯-೧೧; 800); ಶ್ರೀ ಆನನ್ದೂರ ಮೂದಾಚ್ಚಾರಿ ಮಾಡಿದನ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೧-೧೩; 870). [ಆನಂದ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಆನಂದೋನ್ಮತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಮಲೇರಿದವನು: ಕವಿ ಉನ್ಮತ್ತ, ಭಾವೋನ್ಮತ್ತ, ಆನಂದೋನ್ಮತ್ತ (ಅನಿಕೇ. ೪೯-೧೨). [ಆನಂದ + ಉನ್ಮತ್ತ]

ಆನಕ (ನಾ). ೧. ಭೇರಿ; ದುಂದುಭಿ; ನಗಾರಿ; ತಮಟೆ: "ಆನಕಃ, ಪಟಹಃ – ಈ ೨ ಪಡಡಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೯೭); ಕದನಾನಕ ರಾವ ಮುಗುರ್ವಿಸುರ್ವಿಪರ್ವುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨); ಲಕ್ಕ ತೆ ಜ ದಿಂ ದೆ ಪೊಯ್ವ ನಾನಾನಕ ಧ್ವನಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೯); ವಿವಿಧಾನಕಮೆಸೆದಿರೆ ಪುಂಸವನೋತ್ಸವಮೆನಗದೆಂದು ಸಮನಿಸಿದಪುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೧). ೨. ಗುಡುಗು; ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಆನಕದುಂದುಭಿ (ನಾ). ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವ: ಗೋಕುಲಮನಾನಕದುಂದುಭಿ ಪೊಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಆನಕಧ್ವನಿ (ನಾ). ಭೇರಿಯ ಧ್ವನಿ; ತಮಟೆ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ಸದ್ದು: ಆನಕಧ್ವನಿ ವಿಹಂಗಧ್ವಾನಮಂ ಪೋಲೆ ವಿಭ್ರಮದಿಂ ಬಂದನದೊಂದು ನಂದನವನಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಸಂಕ್ರಂದನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೪೫). [ಆನಕ + ಧ್ವನಿ]

ಆನಕಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಆನಕಧ್ವನಿ: ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಪ್ರಭವದಭವಗೇಹಾನಕಧ್ವಾನಮೆತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೮). [ಆನಕ + ಧ್ವಾನ]

ಆನಕರವ (ನಾ). = ಆನಕಧ್ವನಿ: ಅಗಳನೇಕಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಮಂಡಳಿಕಮಂಡಳೀಪರಿವೃತನಾಗಿ ಪದ್ಮರಾಜನಾ ರಾಜವಿದ್ಯಾವಿಳಾಸನಂ ಮಂಗಳಾನಕರವಂಗಳೆಸೆಯೆ ಕಮನೀಯ ಕಲ್ಯಾಣ ಪೀಠನಿಷ್ಠಿತನಂ ಮಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೮೦ ವ). [ಆನಕ + ರವ]

ಆನಗಳಿ 'ಆನೆಗಳಿ' ನೋ.

ಆನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿದ; ಬಾಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ; ವಿಧೇಯವಾದ: ಮಾನಿಯುಮುದಾರಚರಿತನುಮಾನತರಿಪುನಿಕರನುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೧); ಭಕ್ತಜನಪ್ರೇಮಿಯಾನತಕಲ್ಪಕುಜ (ಪ್ರಾ ಥ ರಾ . ೧-೧). (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು; ಶರಣಾಗತನಾದವನು; ವಿಧೇಯನಾದವನು: ಆನತರ ತೇಜೋಭಿಮಾನವ ನೀನೊಲಿದು ಸಲಹೆಂದು ಮುದದಲಿ ಭಾನುಮತಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದಳು ಮುರಹರನ ಚರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬೭); ಚರಣದ್ವಂದ್ವಕಾನತರಾಗಿ ಹರುಷದ ಸಂದಣಿಯ ಸೌರಂಭದಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡರಾ ಹರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೭). ೩. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪಗಳಂತೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪ; ಅರವತ್ತುಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆನತ ಪ್ರಾಣತ ಕಲ್ಪಮೆಂಬೆರಡಱೊಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೭); ಆನತಪ್ರಾಣತ ಆರಣಾಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪನಿವಾಸಿಗಳ್ಗೆ ದೈವರ್ದ್ಧಿದರ್ಶನಂ ಪೊಱಗಾಗಿ ಉಬ್ಬಿದ ಮೂಱುಮುಕ್ಕಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩). ೪. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ: ವನಿತೆ ಬಾಗಿರಲ್ಕೆ ಪುರುಷನನುಭವಿಸುವುದಾನತಾಖ್ಯಂ (ಜನವ. ೭-೭). [ಸಂ.]

ಆನತಜನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಶರಣಾಗತರಾದ ಜನ: ಆನತಜನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಮಾಡಿಕ್ಕಿ (ಗದಾಯು. ೧-೪); ಕಾವುದಾನತಜನವ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೧). [ಆನತ + ಜನ]

ಆನತಭುವನ (ನಾ). ಲೋಕದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಎಲ್ಲ ಜನರಿಂದಲೂ ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅಱಿಪಿದನುದ್ಯಾನಮುಹತ್ತರನರಸಂಗಾನತಭುವನನ ಸಮಾಗಮ ಪ್ರಸ್ತುತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೦೫). [ಆನತ + ಭುವನ]

ಆನತಮಸ್ತಕ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿದವನು; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದವನು: ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರಂ. . . ತಡೆದಿರದೆಬ್ಬಿ ವಿಷ್ಟರದಿನಾನತಮಸ್ತಕನಾಗಿ ಮೂಱುಸೂಱ್ ಪೊಡೆಮಡುವಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೫). [ಆನತ + ಮಸ್ತಕ]

ಆನತಮುಖಿ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು: ಮೇನಕೆಯುಂ ರಂಭೆಯುಮಿನಿಸಾನತಮುಖಿಯರ್ಕಳಾಗಿ ಬೆಱಗಾಗಿರ್ದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೧೬). [ಸಂ. ಆನತಮುಖೀ (ಆನತ + ಮುಖ + -)]

ಆನತಮೂರ್ಧ (ನಾ). = ಆನತಮಸ್ತಕ: ಇಂತೆಂದರ್ ಆನತಮೂರ್ಧರ್ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳ್ ದಯೆಯಿನಸ್ಮದ್ಗರ್ಭದೊಳ್ ಗೋಮಿನೀಪತಿ ನೀಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಧನ್ಯರೆಮ್ಮ ಪೊಲದಾರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೫). [ಸಂ. ಆನತಮೂರ್ಧನ್ (ಆನತ + ಮೂರ್ಧನ್)]

ಆನತವದನೆ (ನಾ). = ಆನತಮುಖಿ: ಮತ್ತಮಾಕಾಂತೆ ಲಜ್ಜಾನತವದನೆಯಾಗಿ . . . ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ವಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೯೦). [ಸಂ. ಆನತವದನಾ (ಆನತ + ವದನ + -)]

ಆನತಾರ್ತಿಹರ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು; ಶರಣಾಗತರಾದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು: ಆನತಾರ್ತಿಹರ ದೀಪ್ತಿರೂಪನ ವಿಶ್ವಕರ್ತನಂ . . . ಕೂರ್ತು ವಂದಿಸುವೆನು (ವೀಶೈಪು. ೭-೧-೩೭). [ಸಂ.]

ಆನತೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದವಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು: ಹಾ ಎಂದು ಆತನ ಪಾದಕಾನತೆಯಾದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ४२-४). [ಸಂ. ಆನತಾ]

ಆನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಲೆ ಮುಂತಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: "ಚರ್ಮವಂ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿಸುವ ಮುರಜಾದಿಕವೇ ಆನದ್ಧವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೨೩೭); ತತಗಳಾನದ್ಧಗಳು ಸುಷಿರಗಳು (ಸೌನಂದ. ೧೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಆನನ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾನನಾರವಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಣಾನಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೭ ವ); ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನಕಮಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫). ೨. ಬಾಯಿ: ಪೋದ ಭವಂಗಳೊಳ್ ನೆರಪಿದೊಂದು ತಪಂ ಫಲಮಾಯ್ತು ನಿನ್ನೊಳಿಂದಾ ದನುಜಾರಿ ಬಂದು ಭವದಾನನದೊಳ್ ಪುಗೆ (ಜಗವಿ. ೨-೮೪). [ಸಂ.]

ಆನನಾಗ್ರ (ನಾ). ಮುಖದ ತುದಿ: ಅದೊಂದು ಮಹೋರಗಮಾನನಾಗ್ರಮಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದರ್ದಲ್ಲಿ ನೇಲುತಿರೆ ಸುಂಡಿಲವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೯). [ಆನನ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಆನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯದಿಂದ ವಂದಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಪರಮ ಮಹೇಶ್ವರರು ನೀವೆಂದಾನಮಿಸೆ (ಬಸಪು. ४६-१०). [ಆನಮನ + -ಇಸು₃]

ಆನಮ್ರಾಮರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಆನಮ್ರಾಮರನಗ್ನಿಭೂತಿಮುನಿರಾಜೇಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪). [ಆನಮ್ರ + ಅಮರ₃]

ಆನಯ (ನಾ). = ಆನಯನ. [ಸಂ.]

ಆನಯನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು ; ತರಿಸುವುದು ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಂಕಲ್ಪಿತಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹಿಃಸ್ಥಿತವಸನಾದಿ ವಸ್ತುವಂ ತರಿಸುವಾನಯನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೨); ಹೀಗೆ ಪದಾರ್ಥ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆಗೆ ನಯನ, ಆನಯನ ಎಂದು . . . ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. ೨೦೧). [ಸಂ.]

ಆನರ್ತ (ನಾ). ೧. ರಂಗಸ್ಥಳ; ನಾಟ್ಯರಂಗ ಅಥವಾ ಶಾಲೆ: ವದನಂ ವಾಗ್ವನಿತಾವಿಳಾಸಸದನಂ ವಕ್ಷಂ ರಮಾನರ್ತ್ತಕೀವಿದಿತಾನರ್ತ್ತವುದಾರವರ್ತ್ತಿಜನತಾಸಂತರ್ಪ್ಪಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭–೨೭ ; 1219). ೨. ಯುದ್ಧ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೪. ಆನರ್ತದೇಶದವನು. [ಸಂ.]

ಆನರ್ಥಕ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆನವಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಗಲ್ಲ ಸರಡೆ ಆನವಂಗೆಱೆಯ ಉತ್ತರ ಶೃಂಘ(ಗ)ದ ಪಾಷಾಣ ಪ್ರಕೃತಿಎ(ಯೆ) (ಇಆ. VIII, ೫೪–೨೭ ; 10ನೆಯ ಶತ). [ಆನವ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಆನವು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ವ್ಯೈಡಿಗಿ. ೫೬–೧೧೨೩). [?]

ಆನವೇರಿ, ಆನುವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹಿಂದೆ ಆನವೇರಿ ಹನುಮಂತ ದೇವರು ಹೊರಟು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭–೨೩ ; 1576). **ಆನುವೇರಿ:** ಹೊಂನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ ಆನುವೇರಿ ಪಾಲಿಗೆ ಸಲುವ ಕನಸಿನಕಟೆ ಗ್ರಾಮುದಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೧೯ ; 1683). [?]

ಆನಾಯ (ನಾ). ಬಲೆ: "ಆನಾಯಃ, ಜಾಳಃ, ಕುವೇಣೀ, ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧಿನೀ—ಈ ೪ ಬಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭–೪೪೦). [ಸಂ.]

ಆನಾಯ್ಯ (ಗು). ೧. ತರಿಸಬೇಕಾದ ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿ : "ಗಾರ್ಹಪತ್ಯದ ದೆಶೆಯಿಂದ ತೆಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆನ್ನಾಯ್ಯ ಶಬ್ದವು ವರ್ತಿಸುವುದು" (ಗುರುಬಾ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಆನಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಬದ್ಧವಾಗುವುದು. ೨. ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೩. ಉದ್ದ : "ಆಯಾಮಃ, ಆನಾಯಃ —ಈ ೨ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೦೧). [ಸಂ.]

ಆನಿ 'ಆಣಿ$_4$' ನೋ.

ಆನಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ; ಎದುರಾಗುವುದು ; ಸೈನ್ಯವು ಒಡ್ಡಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ : ಆನಿಕೆಯ ಭಟರುಳ್ಳರಿಱಿತಕೆ ಜಾನಿಸದೆ ಕಳುಹೆಂದು ಜಱಿದನು ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೫–೫–೫). ೨. ಎದುರು; ಸಮಾನ: ಆನೆಯ ಬಲವೊಂದೆಸೆ ಕುದುರೆಯ ಪೌಜಿನಾನಿಕೆಯೊಂದೆಸೆಗಾಗೆ ಏನೆಂಬೆ ಕಾಲಾಳು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ದುಮ್ಮಾನದೆ ತೆಗೆದೋಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೭–೭೮) ; ಕೇಸರಿಗೆ ನರಿ ಪಾಸಟಿಯೆ ಸುರಭೂಧರಕೆ ಮೊಜಡಿಗಳಾನಿಕೆಯೆ ಭೂತ್ಕರಿಪ ಫಣಿಪತಿಗೆ ಸರಿಯೆ ನೀರೊಳ್ಳೆಗಳು (ಆನಂರಾ. ೬–೨–೭). ೩. ಧರಿಸುವುದು ; ಧಾರಣೆ : ಏನನೆನಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದಿರದಱಾನಿಕೆಯಲೇ ಹೋಗಿ ಕಂಡೆನು ಜಾನಕಿಯ ಬಳಿಕಿತ್ತೆನವರಿಗೆ ರಾಮಮುದ್ರಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೫–೯–೧೦). ೪. ಆಧಾರ ; ಆಸರೆ ; ಊರೆ ; ಒರಗು : ಪುರಪಾನಿಕೆಯುಳ್ಳದೀಪಂ (ಚೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ. ೨೯–೩೧; 996) ; ಧ್ಯಾನಪರನಾಗೈದೆ ಮಂಡಿಸಿರಲೆಡಬಲದೊಳಾನಿಕೆಯೊಳುಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠರ ಧ್ಯಾತ್ಮ (ಪರಶು. ೪೨–೪೪); ಮಾನವ ಜನಾಂಗದ ವಿಚಾರಕ್ರಾಂತಿಯ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಂಚಾಲನೆಯ ಸೊನ್ನೆಗೆ ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ನು ಒಂದು ಆನಿಕೆಯ ಬಿಂದುವಾದನು (ಮಾವಾದ. ೩೬). [ಆನ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಆನಿಕೆ$_3$ 'ಆಣಿಕೆ' ನೋ.

ಆನಿಕೆಗಂಭ (ನಾ). ಆಸರೆಯ ಕಂಬ ; ಊರೆಗಂಭ. [ಆನಿಕೆ$_1$+ ಕಂಭ]

ಆನಿಲ (ಗು). ೧. ಅನಿಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ [ಸಂ.]

ಆನಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಸುಂಡಿಲಿ ; ಮೂಗಿಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. "ಕಸ್ತೂರೀ ಮೃಗ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [?]

ಆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ನಟ್ಟಾನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಲ್ಗಳಿರೆ ಕಾಡಱದೇವರ [ಪಾಠಾಂ. ದೇವತೆ] ನೋಂಪಿಗಿಟ್ಟ ಮಣ್ಣಾನೆಯ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಿಂ ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು ದಂತಿ ನಿದಾಘಕಾಲದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೧೦೮) ; ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಂ ಲಲನೆಯ ಕಂಧರಕ್ಕೆ ಜಡಿದಾನಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೧೩–೧೩) ; ಹೆಡತಲೆಯಲಾನಿಸಿದ ಕಾಲನ ಖಡುಗ ವಿದೆಲಾ ಕಾಣರಾರಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೭–೬–೪) ; ಆನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತ ತಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡಹಿ ಬಾಗಿಲನು ಭೂನಾಥನ ದಳಪತಿ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತಾನೊಳಹೊಕ್ಕನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೬೦) ; ಕೈಯ ಕೋಲನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖವನ್ನು ಆನಿಸಿ ಕುಳಿತನು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೭೩). ೨. ಊರೆಕೊಡು ; ಒಡ್ಡು : ವಾನರ ಸಂಚಯಂ . . . ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಪತ್ತೆಸಾರ್ದದಜ ಸುತ್ತಲುಮೊಯ್ಕನೆ ಕುಳ್ಳಿದಿರ್ದು ಮತ್ತಾನಿಸಿ ಪೊಟ್ಟೆಯಂ ತುಱಿಸುತುಂ ಸಲೆ ಕಾಯ್ವುದು ಕಿಚ್ಚನಾಕ್ಷಣಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೭೪) ; ಇವನ ಮಸ್ತಕವನೊಯ್ವೆನೆನುತ ಖಂಡೆಯವ ಕೊರಳಿಗಾನಿಸು ವನಿತಱೊಳು (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೨೫).

ಆನಿಸಿಕೊಳ್ = ತಗುಲಿಸಿಕೊ; ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊ; ತಾಗಿಸಿಕೊ: ಅಳುಕದಂಜದೆ ತನ್ನ ಕೊರಲಿಂಗಲಗನಾನಿಸಿಕೊಳಲೊಡನೆ ಹಾ ನಿಲುನಿಲೆ ಸುತಾಗಳು. . . ಶಂಕರನು (ಬಸವು. ೧೭–೧೧). ಆನಿಸಿಡು = ಒರಗಿಸಿಡು : ಒಮ್ಮೆ ಗೋಡೆಗೆ ಆನಿಸಿಟ್ಟ ಸಣ್ಣ ನೀರಿನ ಡೋಣಿಯನ್ನು ಜೀಕ ಹೊಡೆದು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮೇದಿಮ. ೨). [ಆನ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆನೀಕ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯ. ೨. ಸಮೂಹ : "ಸಂಕುಳಂ ಪ್ರಕರಮಾನೀಕಂ ಗಣಂ ಸಮಿತಿ ಸಮುದಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧) ; ಇದನು ತ್ರಿಗುಣಿಸೆ ಪ್ರು[ಪೃ]ತನೆಯೆನಿಸಿಂತಿದನು ತ್ರಿಗುಣಿಸಲಕ್ಕು ಚಮುವಂತದನು ತ್ರಿಗುಣಿಸಲಾಹದಾನೀಕೆನಿಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೩೯–೧೭). 'ಆನೀಕಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನೀಕ]

ಆನೀಕಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶದಷ್ಟು ಸೈನ್ಯ ; ೨,೧೮೭ ಆನೆ, ೨,೧೮೭ ರಥ, ೬,೫೬೧ ಕುದುರೆ, ೧೦,೯೩೫ ಕಾಲಾಳು ಇರುವ ಸೈನದ ಪ್ರಮಾಣ : ತದಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಪ್ರಮಾಣಮೆಂತೆನೆ ಪತ್ತಿಯೆಂದುಂ ಸೇನೆಯೆಂದುಂ ಸೇನಾಮುಖಮೆಂದುಂ ಗುಲ್ಮಮೆಂದುಂ ವಾಹಿನಿಯೆಂದುಂ ಪೃತನೆಯೆಂದುಂ ಚಮುವೆಂದುಮಾನೀಕಿನಿಯೆಂದುಮಿಂತೆಂಟುತೆಱದಿಂ ಪಡೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ . . . ಈ ನೆಗಟ್ದ ಚಮೂತ್ರಿತಯಮದಾನೀಕಿನಿಯಕ್ಕುಮದು ಪದಿರ್ಮಡಿಸಲೊಡಂ ತಾನಕ್ಷೌಹಿಣಿಯಕ್ಕುಂ ಜೈನೋಕ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪ ವ, ೮). [ಸಂ. ಅನೀಕಿನೀ]

ಆನೀತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ ; ತಂದ. [ಸಂ.]

ಆನೀತಬಿರಾಡ (ನಾ). (?) : ರಾಜಪಾಲು ಕುಳಬಿರಾಡ ಆನೀತಬಿರಾಡ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೨–೧೮ ; 1551). [?]

ಆನೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಉದ್ದವಾಗು : ಅನತರಾಗದ ರಿಪುನೃಪರಾನನ ಸರಸೀರುಹನಾಳಮಂ ಖಂಡಿಸಲೆಂದಾನಿಳುಕುಮದಾನಿಳುಕುಮದಾನಿಳುಕುಮದೆಱಗ ನೃಪನ ಭುಜವಸಿಹಂಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧–೧೦ ; 1158). [ಆ$_8$ + ನೀಳ್]

ಅನು₁ ‘ಅನ್₁’ ನೋ.

ಅನು₂ ‘ಅನ್₂’ ನೋ.

ಅನು₃ ‘ಅನುಂ’ ನೋ.

ಅನುಂ, ಅನ್₃, ಅನು₃ (ಅ). ಅನಿಶ್ಚಿತತೆ, ಸಂಭಾವನೆ, ಆಯ್ಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ‘ಆದರೂ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮ, ಸ್ಥಾನವಾಚಕ, ಕಾಲವಾಚಕ, ದಿಗ್ವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಆನುಮೆನಿಪ್ಪವ್ಯಯಮುಂ ಸ್ಥಾನದಿಶಾಕಾಲ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳುಸಿರ್ವರ್, ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ, ದೆಸೆಗೆ – ಎತ್ತಾನುಂ, ಕಾಲಕ್ಕೆ – ಎಂದಾನುಂ, ಸಂಖ್ಯೆಗೆ– ಒಂದಾನುಂ, ಎರಡಾನುಂ, ಪತ್ತಾನುಂ, ನೂಱಾನುಂ (ಶಮುದ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ); ಆವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ವೊಡೆ (ಇಆ. VIII, ೨೪೭–೫; 732); ಇವಾನಾಡಾಳ್ವೊನಾನುಂ ಊರಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾ ಒಕ್ಕಲನುಂ ಅಟಿದೋರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೨–೬; 750); ಆವುವಾನುಂ ಮಾತುಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೯); ಆದಮಾನುಂ ಸಂತೋಸಂಬಟ್ಟಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೧೨); ಏನಾನುಮೊಂದು ಕಾರಣಮಂ ಕುಱಿತ್ತು ಪೋಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧). **ಅನ್₃**: ಆವುದಾನೊಂದು ಭಾವಮಂ ತಳೆದಿರ್ಪವನೊಳ್ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೦೫ ವೃತ್ತಿ). **ಅನು₃**: ಒಂದಾನೊಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವರ್ತಕನಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಅನುಂಪಾಸಱಿ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಲು: ಬಳ್ಳಿಮಾಡಂಗಳಲ್ಲಾನುಂಪಾಸಱಿ ನೆಮ್ಮಿ ಪಟ್ಟಬಲೆಯರ್ಗಾ ತೋಂಟಮೇ ಬೀಡೆನಲ್ಕೇನೆಂಬೆಂ ಮನೆನಾಱ್ತಿಯುಂ (ಮೈಸೂಮಿ. ೩–೪೫).

[ಅನು₁ (< ಅನ್₁) + ಪಾಸಱಿ]

ಅನುಕೂಲಿಕ (ಗು). ೧. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಅನುಕೂಲಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು: ಅನುಕೂಲಿಕನೆಂಬೊಂ ಹಿಂಸಾನೃತಸ್ತೇಯಾಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭ ದ್ವೇಷ ರಹಿತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ. ೨. ಹಿತವಾಗಿರುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಆ ದಂಪತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಆನುಕೂಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ ಆದರ್ಶವಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವ; ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ: ಅನುಗೂಡಿ ಬರದ; ಅನುಕ್ರಮಿಕವಲ್ಲದ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ (Inconsecutive. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣ್ಯ (ನಾ.) ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಗೋಲು (ನಾ). ಊರೆಗೋಲು: ಎಡಬಗಲ ಆನುಗೋಲ ಆಧರಿಸಿ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಆ ಭಾವಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಏರಿಸಲು ತಲ್ಲೀನನಾದ (ಜೆನ್ನುಹಂ. ೨೦); ಈಗ ಜೀವನಪಥಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಆನುಗೋಲು ದೊರೆತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕನ್ನಸು. XXI, ೧೨); ಅನುಗೋಲೇ ಇಲ್ಲದಾ ಹೆಳವ ಸಾಗಿದಂತೆಯೇ (ಪಯಣ. ೫೬–೨).

[ಅನು₁ (< ಅನ್₁) + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅನುಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಅನುಭೋಗ; ಅನುಭವ (?): ತಮ್ಮಬ್ಬರಾನುಚ್ಛಾಯೆಯ ವೃತ್ತಿಸ್ಥಲದೊಳಗೆ ಹಿರಿಯ ಕೋಲು ಮತ್ತರು (ಎಇ. V, ೨೫–೨೪; 1165); ಚಿಕ್ಕಗೋವಿಂದರಸ ಕೈಯಲವರಾನುಚ್ಛಾಯದ ಗುಡ್ಡೆಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ ಧಾರೆಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಕೈಯ್ಯ (ಸಾಇಇ. XV, ೧೧೧–೩೪; 1165). [?]

ಅನುಚ್ಛಾಯ (ನಾ). = ಅನುಚ್ಛಾಯೆ: ಆಯಣಾನುಚ್ಛಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಮೂಡಣಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ . . . ಆವರಾನುಚ್ಛಾಯದ ಮೂಡಣ ಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ (ಸಾಇಇ. XV, ೨೪–೩೪, ೩೮; 1165). [?]

ಅನುಪು ‘ಅನುಪ್ಪು’ ನೋ.

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ನಾ.) = ಅನುಪೂರ್ವಿ (೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ; ಪರಿಪಾಡಿ: ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಅಂದರೆ ಪದಗಳು ಯಾವ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶಾಬ್ದಬೋಧವಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಆನುಪೂರ್ವಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). ೨. ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂಬಂಧ: ಪೊಕದ್ದಮೆಯ ಸಂಗತಿಯೇನೋ ತೊಡಕಾದ್ದು. ಆದರೆ ಆನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ಮುಸುಗ. ೧೨೬).

[ಸಂ. ಆನುಪೂರ್ವೀ]

ಅನುಪೂರ್ವ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮತೆ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆಯುಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವ್ಯದ ಕರ್ಮ ಋಣಶೇಷವಿನಿತು (ಮಂಕುಕ. ೧೬೩). [ಸಂ.]

ಅನುಭವವೇದ (ನಾ). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ: ಮಾನುಷದ ಚರಿತೆ ಪರಸತ್ತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕವಿತೆ ಕಾಣಿಪುದಾತ್ಮಸ್ವಭಾವ ದುದ್ಗಮವ ಏನಾಶೆ! ಯೇನುಸಾಹಸವೇನು ಭಂಗಗಳು! ಅನುಭವ ವೇದವದು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೧). [ಅನುಭವ₀ + ವೇದ]

ಅನುಮಾನಿಕ (ಗು). ಅನುಮಾನಸೂಚಕ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ: ಅನುಮಾನಿಕವೂ ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನವೂ ಕೆಲವುಶಾಖೆಯವರ ಶಬ್ದ(ಪ್ರಮಾಣ)ವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ: ಸ್ನಿಗ್ಧಪೂರ್ವ ಶ್ವೇತಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಾರ್ಧಚಂದ್ರ ಸದೃಶ ಸುಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಾನುವಂಶವೃತ್ತಾಂತರ ವಿಂಶತಿನಖಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶಿಕ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ: ಆನುವಂಶಿಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶಿಕತೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆ: ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆನುವಂಶಿಕತೆ(Heredity)ಯಿಂದ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡೇ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಆನುವಂಶಿಕತಾ]

ಅನುವಂಶಿಕೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಆನುವಂಶಿಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಣ ಅಥವಾ ಕಾರಣ(ಸಸ್ಯಕ. ೩೦). [ಸಂ. ಆನುವಂಶಿಕ]

ಅನುವೇರಿ ‘ಅನವೇರಿ’ ನೋ.

ಅನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವನು; ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು: “ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರದೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವನೇ ಆನುಸ್ರಾ[ಶ್ರಾ]ವಿಕಕರ್ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು” (ಹಸಾರ. ೧೧–೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿನ್]

ಅನುಷಂಗಿಕ (ಗು). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒದಗಿ ಬರುವ; ಜತೆಗೆ ಒದಗುವ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ: ಸತ್ಯವಾದಿ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗೆ ತಚ್ಚರಿತಮಂ ಪೇಟ್ದಂಗೆ ಕೈಸಾರ್ಗುಮೈಹಿಕಮಾಮುತ್ರಿಕ ಮಾನುಷಂಗಿಕಮೆನಲ್ ನಿಶ್ರೇಯಸ ಶ್ರೀಪದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೪೮); ಅವುಗಳಿಗಿದ್ದ ಅರ್ಥವು ಆನುಷಂಗಿಕ(Incidental)ವಾದುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿಕಫಲ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟ ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಅದರ ಜತೆಗೆ ತಾನಾಗಿ ಒದಗುವ ಪ್ರಯೋಜನ: ಧರ್ಮಮೆ ವಲಂ ಪೊತ್ತೆತ್ತುಗುಂ ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾನು ಷಂಗಿಕಫಲಂ ಭೂಪೇಂದ್ರದೇವೇಂದ್ರರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭); "ಸರ್ವರಿಗೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ರಸಾಸ್ವಾದವೇ ಹೊರತು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಲ್ಲವಲ್ಲ ನಿಯೋಗ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ, ಈ ಮಿಕ್ಕವನ್ನು ಆನುಷಂಗಿಕ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿಯಾದರೂ ಗಣಿಸದಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಅವನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವಿಮಾ. ೭೩). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಫಲ]

ಅನುಷಂಗಿಕಲಾಭ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಲಾಭ; ಮೇಲಿನ ಸಂಪಾದನೆ: ಅನುಷಂಗಿಕಲಾಭ... ಮೇಲುಸಂಪಾದನೆ (Perquisite. ಇಂಕನಿ). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಲಾಭ]

ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ನೀರು ಹೇರಳವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಸೊಗಯಿಪಾನೂಪಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಕುಜಿಪಂ ನೋಡಿಯಗುಜ್ಜಿ ಬಾವಿಯಂ (ಅಟ್ಟಮು. ೧೧-೫೪). [ಸಂ. ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ]

ಆನೃಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಋಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅನೃಣತೆ: ಪಂಚನಿರ್ವಾಣ ಗಳು ಹೋದಮೇಲೆ ಆನೃಣ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣು ವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೩). ೨. ಋಣದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆನೃಶಂಸ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಪರತ್ವ: ಆನೃಶಂಸ್ಯವೇ (ದಯಾಶೀಲತೆಯೇ) ಪರಮಧರ್ಮ, ಪರಮಾರ್ಥ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ವಚಭಾ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಆನೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ, ಸೊಂಡಿ ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಜ; ಕರಿ: ಆನೆಗಳೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ನಿಂದುದಿದೆಂ ಬುದುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೮); ಆನೆಯ ಕೋಡು ಬಾಗದೆಂಬಂತೆ ದುರ್ಯೋಧನನುದ್ವೃತ್ತತೆಯುಮಂ... ಅರ್ಗಂ ಬಾರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ ವ); ತಾವರೆಗೊಳನಂ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫); ಆನೆಯ ನಡು ಬಡವೆ (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩೮); ಮಸಗಿ ಮದವಾನೆಗಳು ಸಿಂಹದ ಶಿಶುವ ಮುತ್ತುವವೋಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೨); ಆನೆ ಬೀದಿಲಿ ಬರಲು ಶ್ವಾನ ತಾ ಬೊಗಳುವದು ಶ್ವಾನನಂತಾನೆ ಬೊಗಳಿದರೆ ಆನೆಯ ಮಾನವೇ ಹಾನಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪೯); ಆನೆ ತಿಂಬೋದು ಸೊಪ್ಪುಇರುವೆ ತಿಂಬೋದು ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ); ಆನೆ ಮಲಗಿದರೆ ಆಡಿನಷ್ಟು ಉದ್ದವಿಲ್ಲವೇ (ಗಾದೆ). ೨. (ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ದೊಡ್ಡದು. 'ಆನೆಗಜ್ಜಿ' ಪರಾ. ೩. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಯಾನೈ, ಆನೈ; ಮಲ. ಆನ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಆನೆ; ತೆಲು. ಏನುಂಗು, ಏನಿಕ; ಕೊಲಾ. ಎನಾಗಿ, ಏನ್ಗಿ; ಪರ್ಜಿ. ಏನು; ಗಡ. ಏನಿಗ್; ಗೊಂಡಿ. ಏನಿ, ಏನಿ, ಎನ್]

ಆನೆ$_2$ 'ಆಣೆ$_2$' ನೋ.

-ಆನೆ$_3$ '-ಅನೆಯು$_3$' ನೋ.

ಆನೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಮ್ಮ ಭಟ್ಟರಾನೆ ಊರಾಳೆ ಆನೆಊರಬೆಟ್ಟಿನೊಳ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೪-೧; 900). [ಆನೆ$_1$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಆನೆಕಂಭ (ನಾ). ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಕಟ್ಟುವ ಈಡುಗಂಭ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೧). [ಆನೆ$_2$ (< ಆನ್$_1$) + ಕಂಭ]

ಆನೆಕತ್ತಾಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕತ್ತಾಳೆ ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗತ್ತಾಳೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೪-೩೫). [ಆನೆ$_1$ + ಕತ್ತಾಳೆ]

ಆನೆಕಲ್, ಆನೆಕಲ್ಲು$_1$**, ಆನೆಗಲ್ಲು** (ನಾ). = ಆಲಿಕಲ್: ಮಳೆಯೊಪ್ಪಿ ತಾನೆಕಲ್ಗೆರಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೪೨). **ಆನೆಕಲ್ಲು**$_1$: ಸಂಧಿಸುವ ಸಿಡಿಲಿನ ಸಡಿಲಿ ನೆಲಕೊಗುವಾನೆ [ಶಾಶಾಂ.ಆಲಿ]ಕಲ್ಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೬). **ಆನೆಗಲ್ಲು**: ಚಿದ್ಬಿಂದಾನೆಗಲ್ಲು ಸುರಿಯೆ (ಚಿವಾವ. ೧೫೪-೧೨). [< ಆಲಿಕಲ್]

ಆನೆಕಲ್ಲು$_1$ 'ಆನೆಕಲ್' ನೋ.

ಆನೆಕಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು; "ತಿಱುಕಲ್ಲು": ಅರಿಗಳಂ ಶಿರಗಳಂ ಪಂಪರಿಸಿ ಪರಶುರಾಮಂ ಆನೆಕಲ್ಲಾಡುತಂ (ಪರಶು. ೨೮-೧೧). [< ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$]

ಆನೆಕಾಲು (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕಾಲು ಆನೆಯ ಕಾಲಿನಂತೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: ನಮ್ಮ ಸೆರೆಕರೆಯವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಆನೆ ಕಾಲು (ಜಳಕು. ೭೯); ಆನೆಯ ಚರ್ಮದಂತೆ ಬಹಳ ದಪ್ಪವಾಗಿ ಊದುವ ಒಂದು ಚರ್ಮರೋಗ; ಆನೆಕಾಲುರೋಗ (Elephantiasis. ಇಂಕನಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಆನೆಕಾಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಶಿಗಿ. ೩೬-೬೪೧). [ಆನೆಕಾಲು ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಕಾಸು (ನಾ). ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ತಾಮ್ರದ ಕಾಸು (ಉಕ. ೩). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಸು$_1$]

ಆನೆಕಿವಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಮೊಗವಾಳೆ ಗಿಡ (ವೈಶಿಗಿ. ೧೨-೨೧೭). [ಆನೆ$_1$ + ಕಿವಿ]

ಆನೆಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆನೆಕೆರೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೦-೧; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಕೆರೆ$_3$ (< ಕೆಱೆ)]

ಆನೆಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ಬತ್ತದ ಧಾರಣೆ – ಆನೆ ಕೊಂಬು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ). [?. / ತೆಲು. ಏನುಂಗುಕೊಮ್ಮುಲು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ]

ಆನೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಗಜಾಖ್ಯೆಯಾನೆಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [?]

ಆನೆಗಂಬ, ಆನೆಗಂಭ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ; ಆಲಾನಸ್ತಂಭ: ದಂಡಿಗೆಗೆ ವೇಣುವನಂಗಳುಮಾನೆಗಂಬಕ್ಕೆ ಪೆರ್ಮ ರಂಗಳುಮಾ ಪಡೆಗೆ ನೆಱೆಯವೆನಿಸಿ(ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ). **ಆನೆಗಂಭ**: ಸಾಹಣಾಖಡೆಯೊಳ್ ನಿಚ್ಚಮೋಲಗಿಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟು ವಾನೆಗಂಭಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ವ). [ಆನೆ$_1$ + ಕಂಬ]

ಆನೆಗಂಭ 'ಆನೆಗಂಬ' ನೋ.

ಆನೆಗಜ್ಜಿ, ಆಣಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಕಜ್ಜಿ (ಕಿ). **ಆಣಗಜ್ಜಿ**: ಮೇಲೋಕದಿಂದಾವೆ ಇಳಿದರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಆಣಗಜ್ಜಿ ಸಣಗಜ್ಜಿ ಬೇಗ ದಲಿ ಎದ್ದವು (ನಾಪದ. ೧೬೦). [ಆನೆ$_1$ + ಕಜ್ಜಿ]

ಆನೆಗಜ್ಜಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಶಿಗಿ. ೭೬-೧೫೬೫). [ಆನೆಗಜ್ಜಿ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಗದಗು 'ಆನೆಗದುಗು' ನೋ.

ಆನೆಗದುಗ 'ಆನೆಗದುಗು' ನೋ.

ಆನೆಗದುಗು, ಆನೆಗದಗು, ಆನೆಗದುಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗಜ್ಜುಗದ ಗಿಡ: "ಏಡಗಜಾ–ಚಗತೆ, ಆನೆಗದುಗು" (ಓಷಧಿ. ೧೮). **ಆನೆಗದಗು**: "ಕಾಲಃ–ಎಲಹುರಿ, ಕೆಂಪಿನ ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಆನೆಗದಗು, ಚಗತೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). **ಆನೆಗದುಗ**: "ಮೇಷಾಕ್ಷಿ–ಕುಸುರು, ಆನೆಗದುಗ, ತಗಚೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯). [ಆನೆ$_1$ + ಗದುಗು]

ಆನೆಗದುಪು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಮೃಗರಾಜಂಗಗಿದೋಡುವಾನೆಗಡು[ದು]ಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಯೂಥಾಧಿಪಂ ಮುಗುಟ್ಟುಂ ಸಿಂಹದ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ತೇಜದಿಂ ಹೇಮಪ್ರಭಂ ರಾಜಸೂನುಗಳಂ ತನ್ನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು ಕಱಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೫೭); ಬಲಿದಳು ಬಲುರಾವುತರನವರು ನೊಂದು ತೊಲಗೆ ತೊಲಗದಾನೆಗದುಪ ನಿಲಿಸಿ ನಿಂದಳು ರಾಯಮೋಹರದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೩೩). [ಆನೆ$_1$ + ಕದುಪು]

ಆನೆಗಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ : ಮೂಡಾಯ್ನೋಡಿ ನೀರಿಱುವ ತಾಱಿಎ ತೆತಾವಿನ್ಕೊಲ್ಲಿಎ ಪೋಗಿ ಕುಣ್ಡು ಸೋಮೆಎ ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲಾಜದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್ ಕೊಟ್ಟಲೆಯೆ ಮುದುವುಣುಸೆಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೩ ; 733). [ಆನೆ$_1$ + ಕಲ್$_2$]

ಆನೆಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆನೆಗಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೇ ದ್ವಿವರ್ತ್ತನೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧–೬ ; 500). [ಆನೆ$_1$ + ಗಲ್ಲಿ ?]

ಆನೆಗಲ್ಲು ‘ಆನೆಕಲ್’ ನೋ.

ಆನೆಗವರ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಸೂರೆ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಸೂರೆ; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣ. ‘ಆನೆಗವರ್ತೆಗೊಳ್’ ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಕವರ್ತೆ]

ಆನೆಗವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾಗೆ ಹಿಡಿ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಸೂರೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣಮಾಡು : ಹೊಯ್ಸಳನನದಿರ್ಪ್ಪ ತೇಜದೆಸಕಂ ಮಿಗಲಾನೆಗವರ್ತೆಗೊಂಡನಾರಳವೊ ಭುಜಪ್ರತಾಪವಿಭವಂ ಜಗದೊಳ್ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಾ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫–೧೪ ; 1143). [ಆನೆಗವರ್ತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆನೆಗಳಿ, ಆನಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ನಂದಾಬೆಳಕಿಗೆ ಕೊಟದು ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯಕಳು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪–೪೫ ; 1401). **ಆನಗಳಿ** : ಯೀ ಮಠಕ್ಕೆ ಬರಸಿದ ಬಾಳು ಆನಗಳಿಯ ವೊಳಗೆ ಆ ಬಾಳು ಚತುಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೨–೧೦ ; 1450). [ಆನೆ$_1$ + ಗಳಿ ?]

ಆನೆಗಾಱ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ: ತುಳಿಯಿಸಬೇಕೆಂದೆಂಬಾನೆಗಾಱರ ಬಳಗದ ಬೊಬ್ಬೆ ಮಸಗಿತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮–೬೮) ; ಆನಂದದಿಂದೆಸಗುವರಾರಿಳೆಯೊಳಗೆಂದಾನೆಗಾಱರು ಪೊಗಳಿದರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦–೪೧).

[ಆನೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಆನೆಗುಂದಿ, ಆನೆಗೊಂದಿ, ಆನೆಯಗೊಂದಿ, ಆನೇಗೊಂದಿ (ನಾ). (ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲಿರುವ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನ : ಆತನು ತಿರುಗಿ ಆನೆಗುಂದಿಗೆ ಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೭). **ಆನೆಗೊಂದಿ** : ಆನೆಗೊಂದಿ ಯುದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೯೪). **ಆನೆಯಗೊಂದಿ** : ಅಂದೆಲ್ಲ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಪುರವೆಂಬರಾನೆಯಗೊಂದಿಯೆಂಬರು ಕಲಿಯುಗದಿ (ಭರಚ. ೫೫–೯) ; ಆನೆಯಗೊಂದಿಯಲ್ಲಿರುತೆ ಹರಿಹರನೃಪಾಲವಂಶೋದ್ಭವಂ . . . ವಿದ್ಯಾನಗರಿಯೆಂಬ ನಗರವ ರಚಿಪನಿತ್ತ (ಚೆಬಪು. ೬೩–೩). **ಆನೇಗೊಂದಿ** : ಶಾಂಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರಭೂರಾನೇಗೊಂದೀ ಗಂಗರಸಾತ್ಮಜಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೧೯೬ ; 1524).

[ಆನೆ$_1$ + ಕುಂದಿ (< ಕುಂದ$_1$)]

ಆನೆಗುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಮೂಡ ಆನೆಗುಣ್ಡು (ಎಇ. X, ೬೭–೮೮ ; 892). [ಆನೆ$_1$ + ಕುಂಡು$_3$ (< ಕುಂದ$_1$)]

ಆನೆಗುಲಗಂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ : ಇದರ ಆಕಾರವು ಆನೆಗುಲಗಂಜಿಯ ಹಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೪೩) ; ಮಂಜತ್ತಿ, ಮಂಜಡಿ, ಮಂಜಿಟ್ಟಿ, ದೊಡ್ಡಗುಲಗಂಜಿ, ಆನೆಗುಲಗಂಜಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩–೩೮). [ಆನೆ$_1$ + ಗುಲಗಂಜಿ]

ಆನೆಗುಲಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಿಂಹ : “ಆನೆಗುಲಿ, ಸಿಂಹಃ” (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆನೆ$_1$ + -ಕುಲಿ$_3$]

ಆನೆಗೈ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. ‘ಆನೆಗೈದೊಡೆ’ ಪರಾ.

[ಆನೆ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಆನೆಗೈದೊಡೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಂತಿರುವ ತೊಡೆ : ಪೊಳೆವ ಸುಣ್ಣೊಡೆಯ ಪೊಸ ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆಯಾನೆಗೈದೊಡೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಚೆಬಪು. ೩೭–೪೧). [ಆನೆಗೈ + ತೊಡೆ$_2$]

ಆನೆಗೊಂಡಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಸ ಕೇತಾತಿಯ ಮೊಂಮುಗ ಆನೆಗೊಂಡಗುಣಿಯ ಹಳಿಯ ಚಿಕ್ಕಕೇತಗೊಂಡನ ಮೊಂಮುಗ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೪–೬ ; 1112). [ಆನೆ$_1$ + ಕೊಂಡ + ಕುಣಿ$_2$]

ಆನೆಗೊಂದಿ ‘ಆನೆಗುಂದಿ’ ನೋ.

ಆನೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಆನೆ$_1$ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಆನೆಗೊಬ್ಬಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೧–೧೫).

[ಆನೆ$_1$ + ಗೊಬ್ಬಳಿ]

ಆನೆಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೊಲೆ; ಬಲ್ಗೊಲೆ; ಹೆಗ್ಗೊಲೆ : ಮನ್ಮಥಮಹೀಭುಜನೋವದೆ ತೋಱಿ ಕೊಟ್ಟುದೊಂದಾನೆಯೆ ತನ್ನನಾನೆಗೊಲೆಗೊಂದಪುದೆಂದು ಲತಾಂಗಿ ಬೆರ್ಚಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೮) ; ಈ ಪರಿಯಾನೆಗೊಲೆಯ ಕೊಲುತೆಯಿತಪ್ಪ ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯನನು ಕೋಪದಿನಂದು ತಾಗಿದನು ಪಾಂಚಾಳ ಮಹೀಪತಿಯತಿಭರದಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೧೩೯). [ಆನೆ$_1$ + ಕೊಲೆ]

ಆನೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). “ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಹೊಂಡ; ಕೆಪ್ಪುರ್” (ಮುಚ್ಚಿಮ). [ಆನೆ$_1$ + ಕೊಳ್ಳ]

ಆನೆಜಂತು (ನಾ). ಆನೆಯ ದಂತ : ತಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರೀಕೂದಲುಗಳೊಳಗೆ ಆನೆಜಂತಿನ ಬಿಳೀ ಹಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಿಗಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೦೦). [ಆನೆ$_1$ + ಜಂತು$_1$]

ಆನೆಜೊಂಡು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಜೊಂಡು (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೫೭).

[ಆನೆ$_1$ + ಜೊಂಡು]

ಆನೆತೂಬು (ನಾ). (ಕೆರೆಯ) ದೊಡ್ಡ ತೂಬು : ಕೊಂಡಪನು ಆನೆತೂಬಿನಲು ಹಾಕಿಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೬೧–೩೪ ; 1538).

[ಆನೆ$_1$ + ತೂಬು (< ತೂಂಬು)]

ಆನೆತೊಂಡ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೇರಿಕಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವೆನಿಸಿದ ‘ಆನೆತೊಂಡ’ ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಬ್ಬಾವಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೯). [ಆನೆ$_1$ + ತೊಂಡ$_3$]

ಆನೆದಲೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆ : ಆನೆದಲೆನುಣ್ಪಂ ಪೆಂಪನಾಳ್ದಂದು . . . ಬಣ್ಣಿಪ್ಪುದಾ ಕಾಂತೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೭೭) ; ಕೆಲದೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದಾನೆದಲೆಯ ನೆತ್ತರ್ಪುದಿದ ಮುತ್ತಂ ದಾಳಿಂಬದ ಬೀಜಂಗೆತ್ತೆತ್ತಿ . . . ಮುಕ್ಕಲೊಡನೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ) ; ಅಲರುವಿಲ್ಲಿನ ಮೂಡುವೆಟ್ಟದೊಲವನಾನೆದಲೆಯಂತಿರೆಸೆಗು ಚೆಲ್ಪಿಂದಾ (ವರ್ಧಚ. ೨–೨೩). [ಆನೆ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಆನೆದಲೆಗ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆಯಂತೆ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಗಜಮುಖ ; ವಿನಾಯಕ : ಇಕ್ಕಡಿವಡೆದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಾಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೯). [ಆನೆದಲೆ + -ಗ$_3$]

ಆನೆದಳೊಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?) : ಪಳಮ್ಬೇಪುಣುಸೆಯೇ ಆನೆದಳೊಗೆಱಿಏ ಪುಲ್ಪಡಿಯೇ ಎಱಗಲ್ಲೇ (ಇಆ. XII, ೧೬–೧೯ ; 735). [?]

ಆನೆದಿಂಬ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು : ಆನೆದಿಂಬಂಗಾಡಾವರಿ ದೆಂಬವೋಲ್ ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕಲ್ ಸಾಲನೇ ಶಾರ್ಙ್ಗಿ ನಮ್ಮಂ (ಜಗವಿ. ೮-೯೫). [ಆನೆದಿನ್ + -ಅ$_7$]

ಆನೆದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಆನೆ$_1$ + ದಿಡ್ಡಿ]

ಆನೆದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನು. 'ಆನೆದಿಂಬ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ತಿನ್]

ಆನೆದುಗ್ಗಾಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಗ್ಗಾಣಿಯ ನಾಣ್ಯ (ಕ). 'ದುಗ್ಗಾಣಿ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ದುಗ್ಗಾಣಿ]

ಆನೆದುಡ್ಡು, ಆನೇದುಡ್ಡು (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ) ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಡ್ಡಿನ ನಾಣ್ಯ (ಕ). **ಆನೇದುಡ್ಡು** : ಆನೇ[ನೇ]ದುಡ್ಡು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ನಾಣ್ಯವು. ಇದಾದರೂ ಗಟ್ಟಿ ದುಡ್ಡು ಎಂದೆಣಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ದುಡ್ಡಿಗೆ ಎರಡು ಕಾಸುಗಳೆಂಬ ನಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದುವು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೧) ; ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆನೇದುಡ್ಡಿನ ತೂಕವು ಒಂದು ತೊಲಿಯೆಂದು ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೮). 'ದುಡ್ಡು' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ದುಡ್ಡು]

ಆನೆನೂಂಕು (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಿಂದ ನೂಕಿಸುವುದು. ೨. ಬಲವಾಗಿ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡ ನೂಕಾಟ : ಆ ಕಾಣುವ ಮೂಡಲ ಗೋಡೆಯು . . . ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು ವರುಷಗಳ ಕಾಲ ಎಷ್ಟೋ ಆನೆನೂಂಕು ಫಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡುಗಳನ್ನಾದರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪುಟ ಹಾರಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಬಲ್ಲುದೆಂದು ತೋರಬಹುದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೮-೨). [ಆನೆ$_1$ + ನೂಂಕು$_2$]

ಆನೆನೆಗ್ಗಲು 'ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್, ಆನೆನೆಗ್ಗಲು, ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ನೆಗ್ಗಿಲು. **ಆನೆನೆಗ್ಗಲು** : "ವನಶೃಂಗಾಟ-ನೆಗ್ಗಲಮುಳ್ಳು, ಆನೆನೆಗ್ಗಲ ಮುಳ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೧). **ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು** : ತವಸದ ಎಲೆ ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೆ . . . ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಗುಲ್ಮಕ್ಕುಂ ಬಸುರಿಗುಂ ಉತ್ತಮಂ (ವಿವೈವಿ. ೨೧). [ಆನೆ$_1$ + ನೆಗ್ಗಿಲ್]

ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು 'ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ಆನೆಪಾದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ. ೧೨-೨೧೩). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾದ]

ಆನೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಆನೆ$_1$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್). / ತುಳು. ಆನೆಬಾಗಲು]

ಆನೆಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆ ಪಿ(ಹಿ)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಆನೆಬಾಳ ಪ್ರಜೆ ಪಿ(ಹಿ)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಇನ್ತಿವರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನೆಬಾಳ (ಆನೆಪೊಳಲ ?) ಗೌಡಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯ ಅಷ್ಟ ಭೋಗಕೆ (ಕಕುಲ. ೧೭-೧೭; 1050). [ಆನೆ$_1$ + ಬಾಳ್$_2$ (< ಬಾೞ್$_3$)]

ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಡ್ಡಿ 'ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಜ್ಜಿ, ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಜ್ಜಿ, ಆನೆವಿದ್ದಸಜ್ಜಿ, ಆನೇಬಿದ್ದಜಜ್ಜಿ (ನಾ). ಆನೆ ಬಿದ್ದ ಬಂಡೆ. ℙ ಈಗಿನ ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು : ದೇವಪ ದಂಣಾಯಕರ ಮಯಿದುನ ಬಿಮಳಪನವರು ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಜ್ಜಿಯೆ ಏಳುನಾಡನಾಥ ಮಾಹೆನಸಿಗೆಜ್ಜಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೭೯-೯, ೧೦ ; 1314). **ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಜ್ಜಿ** : ಪೆನುಗುಂಡೆಯ ರಾಜ್ಯದ ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಜ್ಜಿಯ ಸಿವಗಂಗೆಯ ಸ್ತಳದ ಬಿದರೆಯ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೫೯-೧೮ ; 1573). **ಆನೆವಿದ್ದಸಜ್ಜಿ** : ನಿಡುಗಲ್ಲು ಚಿಮುಂತನಕಲ್ಲು ತಜ್ಜಿಯಕಲ್ಲು ಆನೆವಿದ್ದಸಜ್ಜಿ ಕಲ್ಲೆಯ ತೆಲಕಲಂಬಿ ಸಿಂಗಪಟ್ಟಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೬೩; 1382). **ಆನೇಬಿದ್ದಜಜ್ಜಿ** : ಗೂಳೂರ ಸೀಮ್ನಿಜ ಆನೇಬಿದ್ದಜರಿ[ಜ್ಜಿ] ಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಮಧಿಕಾಂಶ್ರಿತಂ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೧೨೩ ; 1571). [ಆನೆ$_1$ + ಬಿದ್ದ$_0$ (< ಬೀೞ್$_1$) + ಸಜ್ಜಿ$_2$]

ಆನೆಬೇಲ (ನಾ). ತದುಕಿನ ಗಿಡ ; ಸಲ್ಲಕೀ (ಅಮರ. ೫೬೪). [ಆನೆ$_1$ + ಬೇಲ]

ಆನೆಬೊಬ್ಬುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ : ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಾಣಿಂಪ ತಂಡಸಿನಾಸಿನಾನೆಬೊಬ್ಬುಲಿಯರನೇಜ್ಜಿ ಲಂಕೊಲೆಯ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೬). [ಆನೆ$_1$ + ಬೊಬ್ಬುಲಿ]

ಆನೆಮುಯ್ಲಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೊಕ್ಕೆಯೇಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬು ; ದೊಡ್ಡಸಿಡುಬು (ಕ). [ಆನೆ$_1$ + ಮುಯ್ಲಿ]

ಆನೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. ℙ ಪಾಲಘಾಟ್ ಬಳಿ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು (ದಕ. ಕ). [ಆನೆ$_1$ + ಮಲೆ$_2$. / ತಮಿ. ಆನೈಮಲೈ]

ಆನೆಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. [ಆನೆ$_1$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆನೆಮುಜ್ಜಿ 'ಆನೆವಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಆನೆಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು : ಸರೋವರದಿಂದೊಂದಾನೆಯೆದ್ದುದು ಆ ವನಧಿಯಿಂದಾನೆಮೀನೊಂದೆದ್ದವೊಲು ಭರದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦). [ಆನೆ$_1$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_1$)]

ಆನೆಮುಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ದೊಡ್ಡ ನುಗ್ಗೆ ; ಆಳಂಗಿಮರ (?) (ವೈಔಗಿ. ೫೯-೧೧೮೩). [ಆನೆ$_1$ + ಮುಂಗು]

ಆನೆಮುಸುಡು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೂತಿ; ಆನೆಯ ಮುಖ.

ಆನೆಮುಸುಡಿನ ನೆಗಲು = ಉದ್ದವಾದ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊಸಳೆ : "ನಕ್ರ, ಕುಂಭೀರ — ಆನೆಮುಸುಡಿನ ನೆಗಲು" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [ಆನೆ$_1$ + ಮುಸುಡು]

ಆನೆಮೂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಆನೆಮೂಗ ಮದ ಲೆಂಬಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭-೯೧). [ಆನೆ$_1$ + ಮೂಗು + -ಅ$_7$]

ಆನೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ.

ಆನೆಮೆಟ್ಟನ ತಬಕು = ಆನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಆಕಾರದ ತಟ್ಟೆ (ದಕ. ಕ). [ಆನೆ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಆನೆಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ಗಜಮುಖ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಹಂದೆಗನಾನೆಮೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೫). [ಆನೆ$_1$ + ಮೊಗ]

ಆನೆಮೊಘೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆನೆಮೊಘೆಯ ಜೋಕಿ ಹೆಗಡೆಯ ಮಗ ಕೋಜಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪-೧ ; 1516). [ಆನೆ$_1$ + ಮೊಘೆ (< ಮೊಗ್ಗೆ$_3$)]

ಆನೆಮೊಸಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮೊಸಳೆ (?) : "ಕುಂಭಿ—ಆನೆಮೊಸಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೪). [ಆನೆ$_1$ + ಮೊಸಳೆ]

ಆನೆಯ (ನಾ). ೧. ಮಾವಟಿಗ : ಗೊಟ್ಟಿವಡ್ಡಿಯ ಗೋವುಣ್ಣುಗಳಂ ಸೆಲಾಂಭೈಯರುಂ ಆನೆಯರು ಕೂಡಿ ಗೋವುಣ್ಣುಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೮ ; 189 ?). ೨. "ಬಲೆ" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಆನೆಯಖೇಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವರಾಯಪುರದ ಗ್ರಾಮವನೂ ಆನೆಯಖೇಡೆಯ ನಂಜರಾಯಗಳು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮-೭ ; 1488). [ಆನೆಯ + ಖೇಡೆ]

ಆನೆಯಗೊಂದಿ 'ಆನೆಗುಂದಿ' ನೋ.

ಆನೆಯಪೊನ್ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುದ್ರೆಯ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ವರ್ಷಂ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಆನೆಯಪೊನ್ನಾಱುಗದ್ಯಾಣಮುಂ ಧರಣಪೊನ್ನ ಆದಿತ್ಯ ದೇವರ್ಗೆ ಇಕ್ಕುವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೫–೧೦ ; 987). [ಆನೆ$_1$ + ಪೊನ್]

ಆನೆಯಮದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಗಜಭಕ್ಷಃ — ಆನೆಯ ಮದ" (ಓಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಆನೆಯಸೇಸೆ (ನಾ). ಆನೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ತೊದಲು ಗ ಳ ಆನೆಯಸೆ[ೕಸೆ]ಗ ೬ ಪ ೧ ಹಾ ೨ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಗ ೫ ಪ ೯ ಹಾ ೩ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪–೬೪ ; 1230) ; ಕುಳುನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಆನೆಯಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗದೆಱೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗದೆಱೆ ಪಂಚಕಾರುಕ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೭ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಸೇಸೆ]

ಆನೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಆನೆಯ ಬಲವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ : ಗುರು ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿಗಳ್ಗೆ ಮಂತ್ರಿ ಹಿತಕಾರ್ಯಾಳೋಚನಕ್ಕಾಳ್ದನುರ್ವರೆಯುಂ ಕಾವಗುಣಕ್ಕೆ ನರ್ಮಸಚಿವಂ ಕ್ರೀಡಾರಸಕ್ಕಾನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಯಾಳ್ ಗುರುಭಾರಕ್ಕಿಱಿವಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೩೫). [ಆನೆ$_1$ + ಆಳ್$_2$]

ಆನೆಯುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುದ್ರೆ, —ಲಾಂಛನ : ಅಂತು ಶ್ರೀದತ್ತನಿಂದಿತ್ತಲಾನೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೭ ; 1122). [ಆನೆ$_1$ + ಉಂಡಿಗೆ$_3$]

ಆನೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಸನ್ನನ್ನಿ ಪೋಪಲ್ಲಿ ತನ್ನಾಳ್ ಪೊಪಲ್ಲೆ ವಿಸಸೆ ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಱಿದು ಆನೆಯ ಎಱಿದಟ್ಟೆ ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦–೧೧ ; 800) ; ದ್ವಿಸನ್ದಿ ಸತ್ತಿವಂಗಲದ ಆನೆಯೂರ್ ಉತ್ತರಸ್ಯಾಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೧–೧೨ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಊರ್]

ಆನೆರಕ್ಕಸ (ನಾ). "ಗಜಾಸುರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆನೆ$_1$ + ರಕ್ಕಸ]

ಆನೆರದ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು : ಮುತು ಹವಳ ಆನಿ[ನೆ]ರದ ಕೊಂಡು ಮಾಡಿದು ಧರ್ಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೮–೯ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ರದ]

ಆನೆಲೋಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡಲೋಳಿಸರದ ಗಿಡ (÷). [ಆನೆ$_1$ + ಲೋಳಿಸರ. / ತುಳು. ಆನೆಞೋಳಿಸರ]

ಆನೆವರಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ನುಗ್ಗಾಟ. 'ಆನೆವರಿವರಿ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಆನೆವರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಂಢರಾಪುರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರವಿರುವ ಆನೆವಳಿ (?) : ಮಹಾದೇವಗಿರೇಃ ಪೂರ್ವತ ಆನೇ[ಆನೆ]ವರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೧೭–೧೬ ; 516). [ಆನೆ$_1$ + ಪರಿ$_0$ (< ಪುರಿ ?)]

ಆನೆವರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ಕೂಡಲ ಸಂಗವದ ರಾಮ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಆನೆವರಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟರಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೫, ರಾಣಿಬೆ. ೨೭–೭ ; 970). [ಆನೆ$_1$ + ವರಿ$_1$]

ಆನೆವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಆನೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು : ವಿರೋಧಿ ಸೇನೆಯೊಳಾನೆವರಿವರಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩೨) ; ತಾಲಫಲಗಳನಲುಗಿ ಕೆಡಹಿದನಾನೆವರಿವರಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೫–೨೬). [ಆನೆವರಿ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಆನೆವಸದನ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಆನೆಯಂತೆ ಅಲಂಕಾರ. 'ಆನೆವಸದನಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಪಸದನ]

ಆನೆವಸದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊ, —ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊ : ಕುಮಾರಂ . . . ಗಜಮದದಿಂ ತಿಳಕವಿಕ್ಕಿ ಸಿಂದುರದ ಬಿರುಮುಗುಳಂ ಕಱುಂಬಿ ಕಮಳಪತ್ರಮುಂ ರಾಗವಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಕಾವುವೆರಸಿರ್ದ ಕರಿಯುನೆಯ್ದಿಲನಂಕುಶಂ ಮಾಡಿ ಪಿಡಿದು ವಿನೋದದಿನಾನೆವಸದನಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೧೧೧ ವ). [ಆನೆವಸದನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆನೆವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಮಹೀವಲ್ಲಭನ ಮೋಹದ ಭಂಟನಾಗಿ ಸಂ[ದ] ಆನೆವಳಿಯ ಸಿರಿಯಣ ನಾಯಕನು ತಂನ ಪುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಗೆ (ಕಇ. I, ೬೦–೭ ; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಪಳಿ$_0$ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆನೆವಱಿ, ಆನೆಮಱಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ : "ಚಿಲ್ವ ಪಲ್ಲಮಱಿಯೆನಲ್ಕಾನೆವಱಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೨). ಆನೆಮಱಿ : ಏನನೆಂಬೆನು ಬಸವ ನೀನೀವಾನೆಮಱಿಗಳು ಬಡಕುದುರೆಗಳು . . . ತಾನಿವೆಲ್ಲಂ ಶರಕೆ ಶರಣವಿತಾನಕಿತ್ತಲು ನೋಡು (ಬಸಪು. ೨೨–೫೫). [ಆನೆ$_1$ + ಮಱಿ]

ಆನೆವಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಆನೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿ: ಮೊಳಗಿದವಾನೆವಱೆ ಗಱಿದವು ಡೌಡೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೮). [ಆನೆ$_1$ + ಪಱೆ$_1$]

ಆನೆವಱೆಘೋಷಣ (ನಾ). 'ಆನೆವಱೆ'ಯ ಮೂಲಕ ಬಿರುದನ್ನು ಘೋಷಿಸುವವನು : ಚಮರೀ ಧ್ವಜವಿರಾಜಿತರಾನೆವಱೆಘೋಷಣರ್ ಸತ್ಯಮಣಿಭೂಷಣರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೪–೧೧ ; 1046). [ಆನೆವಱೆ + ಘೋಷಣ]

ಆನೆವಾಂಗು (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ; ಗಜವಿದ್ಯೆ: ಕಲ್ತಾನೆವಾಂಗು ಗೆಲೆ ಸಲೆ ಸೋಲ್ತಾನೆಗೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣಮೆನ್ನೊಳ್ ನಿಲ್ತಳವಳವಿಗಱಿಯಲೆ ಕವಲ್ತುದು ಬಿಡಿಸುವುದಿಭೇಂದ್ರಮುಂ ಕುಚರೇಂದ್ರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೪) ; ಇಕ್ಕೆಲದಾನೆವಾಂಗಿನ ನಿಶಾದಿಗಳಂ ದೊಡನೇಱಿ ಕಾದೆ ಕಾಲ್ವಕ್ಕದ ಕೊಂತಧಾರಿಣಿ ಕೃತಾಂತನ ಪೆರ್ವಡೆಯಂತೆ ಮಿಱಿ ಬಂದೆಕ್ಕತುಳಂಗಳಿಂದಿಱಿಯೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೭೬). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾಂಗು]

ಆನೆವಾರು (ನಾ). = ಆನೆವಾಂಗು (?) : ತಮ್ಮ ತಕ್ಕಿನ ಮೂಱುಂ ತಕ್ಕುಗಳುಮನಡರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದಾನೆವಾರು [ಪಾಠಾಂ. ದಾನೆವಾತು]ಗಳೊಳಮುಂಡಿಗೆವಾದರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜವಿಜಯಿಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೭ ವ). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾರು ?]

ಆನೆವಾಲು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಾಲು : ಆನೆವಾಲು, ಪನ್ನೀಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೬ ಉದಾ). [ಆನೆ$_1$ + ಪಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಆನೆವಿದ್ದಸಱಿ 'ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಱಿ' ನೋ.

ಆನೆವಿನ್ನಾಣಿ (ನಾ). ಗಜಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣ : ಕುಮಾರಂ ಕಂಡೀ ಕಟ್ಟಾನೆಯನೇಱಿದೊಡಾನೆಯಾನೆವಿನ್ನಾಣಿಯೆಂದು ಸರಂದೋಱಿದ ಸರದ ಬೞಿಯನೆ ಗೞಿವೞಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ . . . ಚಪ್ಪರಿಸಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೧೧೩ ವ) ; ಈ ನವಮದಮಾತಂಗಮನೇಱಿದೊಡಾನೆವಿನ್ನಾಣಿ ನಾನ ಹೆಸು (ನೇಮಿಪು. ೯–೯). [ಆನೆ$_1$ + ಬಿನ್ನಾಣಿ]

ಆನೆವೆಡಂಗ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಮೋಘವರಿಷದೇವ . . . ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರನಾನೆವೆಡಙ್ಗಂ ವನಗಜಮಲ್ಲಂ ಕಚ್ಚೆಗ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನರ ದೇವ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೩ ; 950) ; ಆನೆವೆಡೆ(ಡ)ಙ್ಗಂ ಮದಗಜಮಲ್ಲಂ (ಇಆ. XII, ೨೫೭–೧ ; 951) ; ಮದಗಜಮಲ್ಲನಾನೆವೆಡಂಗ ಶ್ರೀ ಕನ್ನರ ದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೬–೫ ; 991). [ಅನೆ$_1$ + ಬೆಡಂಗು + –ಅ$_7$]

ಆನೆವೇಣ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಣ : ಆನೆವೇಣಗಳು ತೇಲಿದವು ಕುದುರೆ ಯಟ್ಟೆ ಮಾನವ ಸಬದೊಡಗೂಡಿಯೇನೆಂಬೆ ರ ಕು ತ ದ ಪೆ ರ್ದೊ ರೆ ಜಡಿ ಪರಿಯಲು ತಾನೆದ್ದು ಕುಣಿದ ನಾರದನೂ (ವರ್ಧಜ. ೬–೧೨೦).
[ಆನೆ$_1$ + ಪೆಣ]

ಆನೆವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತು[ಜೊ]ಂಮಂಣ ಒಡೆಯರ ನಿರೂಪದಿಂ ದೇವರಾಯ ಒಡೆಯರ ಆನೆವೇರಿಯದ ಉಭಯ ಮಾರ್ಗ್ಗದ ಸುಂಕದ ಮಾಸಿಕಪ್ಪ ಮೂ ಗ ವಾ ಡಿ ಯ ಪು ರ ದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೮–೧೧ ; 1405) ; ಆ ರಾಯಂಣ ಒಡೆಯರು ಆಗರದ ರಾಜ್ಯ ಆನೆವೇರಿಯ ಹನಗವಾಡಿಯ ಭಾಗದ ನಾಡು ಹೊ ಳೆ ಯ ಹೊಂನೂರ ನಾಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೧೭ ; 1431). [ಆನೆ$_1$ + ಪೇರಿ ?]

ಆನೆಸತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಪಗಿ. ೨೮–೫೪೬).
[ಆನೆ$_1$ + ಸತ್ತೆ$_1$]

ಆನೆಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಆ ನೆ ಸ ವಾ ರಿ ತಾತೆಹುಳ್ —ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿಸುತ್ತಾ (ಮುನಿಮಾ. ೧೭೫). [ಆನೆ$_1$ + ಸವಾರಿ]

ಆನೆಸಾಲೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಗಜಶಾಲೆ : ಸೊದೆ ವಜ್ರದರಮನೆಯುಂ ಬಳಸಿದಾನೆಸಾಲೆಗಳೆಸೆಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು ೨–೬೫).
[ಆನೆ$_1$ + ಸಾಲೆ$_2$]

ಆನೆಸುಂಡೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಸು ಂ ಡೇ ಗಿ ಡ (ವೈಪಗಿ. ೭೦–೧೪೪೦). [ಆನೆ$_1$ + ಸುಂಡೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಸೂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಸೂಜಿ; ದಬ್ಬಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಆನೆ$_1$ + ಸೂಜಿ]

ಆನೆಸೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬನವಾಸಿಯ ಆನೆಸೆಟ್ಟೆ[ಟ್ಟಿ]ಯ ಆಳಿಯ ಬಸನ್ತಕುಮಾರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧–೨೭ ; 692).
[ಆನೆ$_1$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಆನೆಸೊಗಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ವೈಪಗಿ. ೧೯–೩೩೬).
[ಆನೆ$_1$ + ಸೊಗಟೆ]

ಆನೆಸೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸೊಳ್ಳೆ (ಕಿ). [ಆನೆ$_1$ + ಸೊಳ್ಳೆ]

ಆನೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು; ದಂತ.
[ಆನೆ$_1$ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್). / ತಮಿ. ಆನ್ನೈಪಲ್ ; ತೆಲು. ಏನುಗಪಲ್ಲು]

ಆನೆಹುಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಣಿಸೆ (ವೈಪಗಿ. ೩–೩೭). [ಆನೆ$_1$ + ಹುಣಿಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಆನೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಲ್ಲು : ಗಿನಿಹುಲ್ಲು, ಆನೆಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೃಷಿಕನು ಇತರ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೭೭೬). [ಆನೆ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಆನೆಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಪಾದ. ೨. ಆನೆಯು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹೆಜ್ಜೆ : ಆನೆಹೆಜ್ಜೆಯನಿಟ್ಟು ಹೊಸಕಿದೆಯ ಹೊರಳಿಸುತ ಪಾರಸಿಕ ಜನರನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೯–೯).
[ಆನೆ$_1$ + ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಆನೇಕಾಲಹರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಕೆ; ಆನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಎಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆಂದು ಮಾ ಡಿ ಕೊ ಳ್ಳು ವ ಹರಕೆ : ಕನ್ನಡ ರಮಣಿಯರು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಸಿಡಿ, ಸಹಗಮನ, ಆನೇಕಾಲ ಹರಕೆ, ಜೋಹಾರ ಮುಂತಾದ ಕಠೋರವಾದ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಅವರ ವೀರಜೀವನದ ಉಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಬೀ ರು ತ್ತ ವೆ (ಕಮಿಂಚಿ. ೨೯). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹರಕೆ (< ಪರಕೆ$_1$)]

ಆನೇಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಚೆಂನಿಗರಾಯಸ್ವಾಮಿ ಸೇವೆಗೆ ಆನೇಕೆರೆ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರದ . . . ಗಿರಿಯಪ್ಪ ಹೆಬ್ಬಾರ ಮಗ ವೆಂಕೈಯನು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೭–೩ ; 1767).
[ಆನೆ$_1$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಆನೇಗೊಂದಿ ‘ಆನೆಗುಂದಿ’ ನೋ.

ಆನೇದುಡ್ಡು ‘ಆನೆದುಡ್ಡು’ ನೋ.

ಆನೇಬಿದ್ದಜಱ ‘ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಸಜ್ಜು’ ನೋ.

ಆನ್ಮೆ (ನಾ). ಅಹಂಭಾವ; ತನ್ನತನ : ನನ್ನೆದೆಯಾನ್ಮೆಯ ಮಲ್ಲನ ತರಿಯದೆ (ಗಿಳಿನಿಂ. ೪೪–೬). [ಆನ್$_2$ + –ಮೆ$_1$]

ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕಿ (ನಾ). ತರ್ಕವಿದ್ಯೆ ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ : ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕಿಯೆಂದೂ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೧).
[ಸಂ. ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕೀ]

ಆಪ$_1$ ‘ಆಜ್’ ಪರಾ.

ಆಪ$_2$ (ನಾ). ನೀರು ; ಜಲ. [ಸಂ.]

ಆಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಅರ್ಧಪಕ್ವವಾದ, —ಬೆಂದ,—ಬಲಿತ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಹುರಿದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ದೋಸೆ; ರೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಗಾವಾರಿ (ನಾ). ನದಿಯ ನೀರು : ಅಂಜೋಧಿ ತೀರ್ಥಾಪಗಾವಾರಿ ವಿರಾಜಚ್ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲ ಕಲಶಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೦).
[ಸಂ. (ಆಪಗಾ + ವಾರಿ)]

ಆಪಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : ಆ ಪರಮ ಪುರುಷ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆ ಸಹಿತ ಬಳಿಕಾಪಗಾಸ್ನಾನಮಂ ರಚಿಸಿ ಸಂಧ್ಯಾ ಕೃತ್ಯಗಳ ಮಾಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೮–೧೮).
[ಸಂ. (ಆಪಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಆಪಗೆ (ನಾ). ನದಿ; ಹೊಳೆ : ಶುಭಕರದಾಪಗೆಗಳ್ ಮಹಿಮೆಯಿಂದೆ ಪರಿರಾಜಿರ್ಕುಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧–೫೪) ; ಒಗುಮಿಗೆಯ ಸೊಗದಗೆಯ ನಾಪಗೆಯ ತಾಳ್ದಿದನೊಸಗೆಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೪). ‘ಅಮರಾಪಗೆ’, ‘ದೇವಾಪಗೆ’, ‘ಸುರಾಪಗೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಪಗಾ]

ಆಪಡಿ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ ; ಹಾಗೆ : ಆ ಪುರದುತ್ತರಭಾಗದೊಳಾಪಡಿಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದಯೆಳೆಹಯೆಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿವ್ರಿ[ವೃ]ತನಗಸ್ತ್ರೇಶನುಮಾಪತಿ ದೇವಾಧಿ[ದೇವ]ನೆಸೆದಿಪ್ಪುದಱಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೪–೩೦ ; 1154).
[< ಅಪ್ಪಡಿ$_1$]

ಆಪಣ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ ; ಪೇಟೆ : “ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಆಪಣಃ, ವಿಪಣಿಃ –ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ” (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೪೧) ; ಧನದ ಭವನ ಮೆನಿಪ ಸಿರಿಯ ಬಜ್ಜರಾಪಣಂಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೮ ರ) ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೀ ಜೀವಿತಾಪಣದ ಸರಕೆಣಿಸೆ ಕಡೆಯೇನು (ಮುಂಕುಕ. ೫೯೪). [ಸಂ.]

ಆಪಣಿಕ (ಗು). ೧. ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿನ ; ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕ; ವ್ಯಾಪಾರಿ. [ಸಂ.]

ಆಪತು ‘ಆಪತ್ತು’ ನೋ.

ಆಪತ್ಕಾಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟದ ವೇಳೆ : ಭಯಂಕರ ವಾದ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಧೃತಿಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು . . . ವ್ಯಾಸರು ಗೀತೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದರು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೨೪ ಪೀ) ; ಆಪತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆದವನೇ ನೆಂಟ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಕಾಲ$_1$)]

ಆಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಷ್ಟ ; ಆಪತ್ತು. ೩. ಸಂಕೋಚ : ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಇಷ್ಟು ಆಪತ್ತಿಯೆ? ಮಡಿ ಮೈಲಿಗೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಆಪತ್ತಿಗ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವನು : ಪವನಜ ಪಾರ್ಥರುಬ್ಬಟೆಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೭) ; ನಿನ್ನಂತೆ ಕೇವಲಾಪತ್ತಿಗರು ಯಿನ್ನಾವ ಲೋಕದೊಳಗಿಹರು (ನವಮೋ. ೨೭-೫೬). [ಆಪತ್ತು + -ಇಗ]

ಆಪತ್ತು, ಆಪತು (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ಅಪಾಯ ; ತೊಂದರೆ ; ಬಾಧೆ : ಆಪತ್ಪಯೋಧಿಯೊಳಗತ್ಯಾಪತ್ತಿಂದುಳ್ಕಿಮುಚ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೧) ; ಅಂಜಿ ಕೆಲಸವನು ಮಾಡುತಿಪ್ಪ ವನಿತೆಗಾದಾಪತ್ತನಾಲಿಸದೆ . . . ಕೆಟ್ಟುದಿಟ್ಟಿಸುವರದನೇನೆಂಬೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೧) ; ಆಪತ್ತು ಸುಖವು ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಪಗೆ ಪಾಪವೆಲ್ಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೭೯). ಆಪತು : ಹಸಿವಿಗಾಪತಿಗುಳ್ಳಡದೆ ದೈವ (ಬಸವು. ೯-೯) ; ಆಪತಿಗೆ ಬಂದೊದಗಿದ್ದೆ ತಂದೈ ಪಣವ (ಬಸವು. ೨೩-೩೨). [ಸಂ. ಆಪದ್]

ಆಪತ್ತುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು ; ಪ್ರಯಾಸಪಡು ; ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊ : ಕುತ್ಸಿತನಪ್ಪೀ ನಿನಗೆನಿತಾಪತ್ತುವಟ್ಟೊಡಂ ದುಃಖಮೆ ಕೈಸಾರ್ಗುಮಲ್ಲದೆ ರತ್ನಂ ಕೈಸಾರಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾನೃ. ೬-೧೨೮) ; ಇಂತೀಕಾಪತ್ತುವಟ್ಟೆಯೆನೆ ಎನಗೊಂದೆಟ್ಟುಂಟು ಆದರ್ಕೆಣೆಯುಂ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಆಪತ್ತುವಟ್ಟಪೆಂ ಎಂದೊಡರಸಂ ಕರುಣಿಸಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೯-೩೧ ವ). [ಆಪತ್ತು + ಪಡು$_1$]

ಆಪತ್ಪ್ರತೀಕಾರ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ; ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಪರಿಹಾರ: ಎಮಗಾಪತ್ಪ್ರತೀಕಾರಮಾವುದೀಗಳೆ ಬೆಸಸಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೧). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಪ್ರತೀಕಾರ)]

ಆಪತ್ಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂನ್ಯಾಸ : ಆಪತ್ಸನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಕಾಲ ಮಿಾರಿತು (ಮಾಮರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಸಂನ್ಯಾಸ)]

ಆಪತ್ಸಖ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಗೆಳೆಯ : ಈತನೆ ಆಪತ್ಸಖಂ (ವಸ್ತವಂ. ೬-೩೯). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಸಖ)]

ಆಪದ (ನಾ). = ಆಪತ್ತು : ಆಪದ ಸುಖಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲಿಯುವು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೧-೪). [< ಸಂ. ಆಪದ್]

ಆಪದ್ಧನ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಕೂಡಿಡುವ ಧನ, —ಹಣ : ಆಪದ್ಧನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಬಯಕೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೨) ; ಉಳಿತಾಯವೇ ಆಪದ್ಧನ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಧನ)]

ಆಪದ್ಧರ್ಮ (ನಾ). (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದರೂ) ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮ : "... ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ ; ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಆಪದ್ಧರ್ಮವಾಗಿ ಎಣಿಸು. . ." ಎಂದು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು (ವಚಭಾ. ೭); ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು. ಆಪದ್ಧರ್ಮವೆಂಬುದೊಂದಂಥಾ ಪ್ರಯೋಗವು. ಅನಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವೇ ಆದರೂ ವಿಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದು ಆಪದ್ಧರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಧರ್ಮ)]

ಆಪದ್ಬಂಧು (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಸಹಾಯಕ: ಆಪದ್ಬಂಧುವೆಂದು ಈ ನಮ್ಮ ಪ್ರಮಿಾತ್ಯೂಸ್ ಏಕೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ಪೀ. XXXI). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಬಂಧು)]

ಆಪದ್ಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಆಪದ್ಬಂಧು : ಈ ಆಪದ್ಬಾಂಧವರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಈಗಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ಆರ್ಯಕೀ. ೫೫) ; ನಿನ್ನಂಥ ಆಪದ್ಬಾಂಧವ ಅವಳಿಗೆ ದೊರೆತದ್ದೇ ನನಗೆ ಪರಮಸಂತೋಷ (ಪುನರು. ೫೪೨). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಬಾಂಧವ)]

ಆಪದ್ವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಸುದ್ದಿ, —ಸಮಾಚಾರ : ನಿಮಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದಾಪದ್ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಬಂಧುಜಾಲಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು ನಿಮಗೆ ವಿಧಿಯಲ್ಲವೇನಮ್ಮಾ ? (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಆಪದ್ವಾರ್ತಾ (ಆಪದ್ + ವಾರ್ತಾ)]

ಆಪದ್ವಿನೀತ (ಗು). ಆಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿನಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ : ಆಪದ್ವಿನೀತನಂ ಧೃತಕೋಪನನಜ್ಞಾನಿಯಂ ಕೃತಘ್ನನನೆಂದುಂ . . . ಅಶೇಷ ದೋಷಾವಿಳನಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೪). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ವಿನೀತ)]

ಆಪನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಹೊಂದುವಿಕೆ. ೨. ಮುಟ್ಟುವುದು; ಸೇರುವುದು. ೩. ಮೆಣಸು. [ಸಂ.]

ಆಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಆಪತ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಶ್ರೀಪಾದಕಲ್ಪಪಾದಪಮಾಪನ್ನಾಶ್ರಿತಸುಖಪ್ರದಂ . . . ಎನೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧) ; ಆಪನ್ನರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳಂ ನಂಟರುಂ ನೇಹಿಗರುಂ ಚನ್ನಾಗಿ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆಯ್ದು (ಭಾರಶಾಂ. ೬೭-೪೧೧). ೨. ಪಡೆದ ; ಹೊಂದಿದ : ಆಕೆಯ ಕೆಳದಿ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯಾಪನ್ನಮಾನಸೆಯಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೮ ವ) ; ಕನ್ನಡದ ಕೃತಿಯೆಂದವಜ್ಞಾಪನ್ನರಾಗದಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೪). [ಸಂ.]

ಆಪನ್ನಸತ್ತ್ವೆ (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಬಸುರಿ : "ಆಪನ್ನಸತ್ವಾ, ಗುರ್ವಿಣೀ, ಅಂತರ್ವತ್ನೀ, ಗರ್ಭಿಣೀ – ಈ ೪ ಬಸಿಱಹೆಂಡಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೪). [ಸಂ. ಆಪನ್ನಸತ್ತ್ವಾ (ಆಪನ್ನ + ಸತ್ತ್ವ + -)]

ಆಪಮಿತ್ಯಕ (ಗು). ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಪಡೆದ; ಪರಸ್ಪರ ಬದಲಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಆಪರಾಹ್ಣಿಕ (ಗು). ಅಪರಾಹ್ಣದ ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೇಲಿನ. [ಸಂ.]

ಆಪರಾಹ್ಣಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಾಹ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ : ತತ್ಸಮಯದೊಳ್ ನಿರ್ವರ್ತಿತಾಪರಾಹ್ಣಿಕಕ್ರಿಯನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೪ ವ). [ಆಪರಾಹ್ಣಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಪಸಾತು, ಆಪ್ಸಾತು (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ. ೨. ಪರಸ್ಪರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರಾಜಿ : ಏನೊಂದೆರಡ ಕಿರಕೋಳ ಪಾಪಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ದಯಮಾಡಿ ಆಪಸಾತಿನ್ಯಾಗ ಬಗಿಹರಿಸಿಗೊಂಡ ಬಿಡ್ರಿ (ನಡುವು. ೧೪). ಆಪ್ಸಾತು : ೨. ಮುನಿಸಿಪಾಲಟಿಯೊಳಗ ರಿಜಸ್ಟ್ರೇಶನ್ ಇಲ್ಲದ ನಾಯೀ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಆಪ್ಸಾತಿನೊಳಗ ಬಗೀಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಡ್ರಿ (ಪ್ರೇಮುತ. ೨೭). [← ಮರಾ. ಆಪಸಾಂತ್]

ಆಪಸ್ತ (ನಾ). ಬಂಧು ; ನೆಂಟ : ಅದರ ವಳಗೆ ಆಪಸ್ತ ಆದವರ ಕಡೆಯಿಂಪಾ ಯೇನಾದರೂ ತಾಮಸ ವಿಘ್ನ ಬಂದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩). [← ಹಿಂ. ಆಪಸ್]

ಆಪಾಂಡು (ಗು). ೧. ನಸುಬಿಳುಪಾದ : ವನಿತಾ ಮಧುರಾಧರದಿಂಪನೆ ಬಯಸಿ ಬೆಳರ್ತುದೆನಿಪ ಬೆಳ್ಳಿಲೆ ಬಿಡದೇಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದೊ ತರುಣೀಜನ ಘನವಿರಹಾಪಾಂಡು ಗಂಡಮಂಡಳದಿರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೩). ೨. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ : ವರುಣಮಕರಹಸ್ತೋಚ್ಚೀಕರಾದ್ರ್ರಂ ಪ್ರತೀಚೀಶರಧಿ ವಿಮಳಫೇನಾಪಾಂಡುವಸ್ತ್ರಾದ್ರಿ . . . ತೀಡಿತ್ತಿರದೆ ಮುದಿತ ವಿಶ್ವಂ ನಾಭಸಂ ಮಾತರಿಶ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೨). [ಸಂ.]

ಆಪಾಂಡುರ (ನಾ). = ಆಪಾಂಡು. [ಸಂ.]

ಆಪಾಟ (ಗು). ೧. ಅಷ್ಟು. ೨. ಅಷ್ಟೊಂದು ; ತುಂಬ : ಅವನಿಗೆ ಆಪಾಟ ದಿಗಿಲಿಬೆಯಲ್ಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೨೪೨). [(ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಪಾಟ$_1$]

ಆಪಾತ (ನಾ). ೧. ನುಗ್ಗುವುದು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಸುಡುವುದು ; ಇಳಿಸುವುದು. ೩. ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಸಂಭವ. ೪. ಮೇಲ್ನೋಟ ; ಹೊರನೋಟ. [ಸಂ.]

ಆಪಾತತಃ (ಅ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ; ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ: ಇಲ್ಲಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ನಮಗೆ ಆಪಾತತಃ ತೋರುವಂತೆ ಕುಟಿಲೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ (ಭಾರವಿಾ. ೭೬); ಆದರೆ ಆಪಾತತಃ ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಆಪಾತಮಧುರ (ನಾ). ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮನೋಹರವಾದದ್ದು. [ಆಪಾತ + ಮಧುರ]

ಆಪಾತರಮಣೀಯ (ಗು). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ರಮ್ಯವಾಗಿರುವ; ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರುವ; ಅವಿಚಾರಿತ ರಮಣೀಯ: ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಪಾತರಮಣೀಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೂ ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಆಪಾತ + ರಮಣೀಯ]

ಆಪಾತರೂಪ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಕಾರ; ಮೇಲುರೂಪ. [ಆಪಾತ + ರೂಪ]

ಆಪಾದನೆ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು; ಆರೋಪಣೆ: ಈತನ ಮೇಲೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಆಪಾದನೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಉಕ). ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ. [ಸಂ. ಆಪಾದನ]

ಆಪಾದಮಸ್ತಕ (ಅ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತಲೆಯವರೆಗೆ; ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೆ: ಆಪಾದಮಸ್ತಕಾಂತವಯವಂಗಳಿಗೆ ವಸುದೀಪಿತದ ಮಣಿಖಚಿತದಾಭರಣಮಳವಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೩–೪೬); ಸರ್ವಜ್ಞನು ಭೋಜಕುಮಾರನನ್ನು ಆಪಾದಮಸ್ತಕವೂ ನೋಡಿ (ಕಲಾಧ. ೬೬). [ಸಂ. ಆಪಾದಮಸ್ತಕಂ]

ಆಪಾದಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ: ಶ್ರೀಕಾಳಿವಾಸ [ದಣ್ಡಾ]ಧಿಪನಾಪಾದಿತ ವಿಶುದ್ಧಯಶನುತ್ಪಾದಿತ ಚಾ[ಳು]ಕ್ಯರಾಜರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯಂ (ಕಇಆ. ೩–೨–೬೪; 1058). ೨. ತಂದುಕೊಂಡ. ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಆವನನ್ನು ಆಪಾದಿತನಂತೆ ನೋಡಿದಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಕೆಡಕು ಭಾವನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಆಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪನ್ನು ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಮಾಡು: ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದವಳು ನೀನೆ ಎಂದು ಮಗಳನ್ನು ಮುದುಕ ಆಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಕಮನೆ. ೧೦೦). [ಆಪಾದನ$_{1}$ + –ಇಸು$_{1}$]

ಆಪಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವುದು; ಪಾನಗೋಷ್ಠಿ: "ಆಪಾನಂ, ಪಾನಗೋಷ್ಠೀ – ಈ ೨ ಕಳ್ಳುಡಿವುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೩). ೨. ಮಿಾರಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಮಿಾಱಿಕುಡಿವುದಾಪಾನಂ ಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೮). ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಾಲಿ (ನಾ). ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಆಪಾಳಿತ (ಗು). ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ: ಅಖಿಳಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಮೌಳಿಮಣಿ ಕಿರಣಾಪಾಳಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಟಲ] ನಖಮಯೂಖ ರಂಜಿತಚರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೮). [ಸಂ. ಆಪಾಲಿತ]

ಆಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಣೆಹಾಕು; ಸಂದುಮುಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಪು$_{2}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಆಪೀಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವುದು. ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ: "ಆಪೀಡಃ, ಶೇಖರಃ – ಈ ೨ ಬಾಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೦); ಜನನಿಯ ವಕ್ತ್ರಾಬ್ಜದೊಳ್ ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಕ್ಕುದನಲ್ತೇ ಕಂಡೆ ನಾಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳೆನುತೆ ಮನಂಗೊಂಡು ತತ್ಸ್ವಪ್ನಸಾದೃಶ್ಯದೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೆಂಬೀ ಮೊದಲ ಪೆಸರನಿಟ್ಟಂ ತನೂಜಂಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೧). [ಸಂ.]

ಆಪೀನ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ದಪ್ಪನಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಚ್ಚಲು: "ಊಧಸ್, ಆಪೀನಂ – ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬). [ಸಂ.]

ಆಪು$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: ಜಲನಿಧಿಯ ತದ್ವಾರಿಶೀಕರಗಳು ಕವಿದವಿವರಳಿವಿಂಗವು ಮಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿತಾಪುಗಳಾಗಿ ಮುಸಲಗಳಂತೆ ಮೊನೆಯಾಗಿ (ತಿಮ್ಮಮೌ. ೧–೫೪); ಈ ಜಲ್ಲಿಯಂತಹ ವಸ್ತುಗಳನಂತರ ಸಮುದ್ರದ ಆಪು (sea-weeds), ಶಂಖದಮಿಾನು, ಏಡಿ ಮತ್ತು ಹುಳುಹುಪ್ಪಡಿಗಳು ತಲೆದೋರಿದುವು (ಮತಂಪ. ೧೮); ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಆಪಿನಿಂದ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಅವರು ಮಡಿಯಹತ್ತಿದರು (ಭಾಮೃತ. ೪೫೫). ೨. ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯ ಒಂದು ಎಸಳು (ದಕ. ೬). [?]

ಆಪು$_{2}$ (ನಾ). ಬೆಣೆ. 'ಆಪಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಆಯ್ಪು; ಮಲ. ಆಪ್ಪು; ತೆಲು. ಆಯ್ಪು]

ಆಪು$_{3}$ 'ಅರ್ಪು$_{1}$' ನೋ.

ಆಪೂಪಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿಗಳ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಆಪೂರ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬಿದ: ವೀರಶೈವಾಚಾರಧರ್ಮಾಪೂರ ಸಂಗತಸಾರ ಭಕ್ತಿವಿಚಾರಭಾವನೆ ನಿನಗೆ ತಾನವಿಚಾರಿಗೇಕಹುದು (ಬಸಪು. ೬೦–೬). (ನಾ). ೨. ಪ್ರವಾಹ: ಉರ್ವೀಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಸರಾಪೂರದೆ ತೇಂಕಿದತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಆಪೂರಿತ (ಗು). = ಆಪೂರ೧: ಚಾರುಗೌರವ ಲೈಂಗ್ಯಭಕ್ತ್ಯಾಪೂರಿತತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಸಾದಾಹಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಂಗ ಬಸವನಂ (ಬಸಪು. ೩೭–೩೬). [ಸಂ.]

ಆಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವುದು; ಭರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಪೃಚ್ಛನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ: "ಆಪೃಚ್ಛನಂ. . .ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಸನ್ಮಾನಗೊಳಿಸಿ ಸುಖಪಡಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಆಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಆಪ್ಪ]

ಆಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ಅಥಿಕಾ– ಆಪೆಯಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೪). [ಆಪೆ ? + ಸೊಪ್ಪು]

ಆಪೇಕ್ಷಿಕ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಬಯಸಿದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ; ಇದಿರುನೋಡಿದ. [ಸಂ.]

ಆಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). = ಆಪೇಕ್ಷಿಕ. [ಸಂ.]

ಆಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ: "ದಾವುರಮೆನಲಾಪೇಕ್ಷೆಯು" (ಭಾರನಿ. ೩೨); ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಕರ್ತೃಪದದೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಏನೆಂಬಾಪೇಕ್ಷೆಯ ಬಯಸುವುದು ಅದು ಸಕರ್ಮಕಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. ಆಪೇಕ್ಷಾ]

ಆಪೇಯ (ಗು). ಕುಡಿಯತಕ್ಕ; ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಪೊತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಆಪೊತ್ತುಂ 'ಆಪೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಆಪೊಟ್ಟು, ಆಪೊತ್ತು, ಆವತ್ತು, ಆವೊತ್ತು (ನಾ). ಆ ಸಮಯ; ಆ ಕಾಲ; ಆ ದಿನ: 'ಆಪೊಟ್ಟುಂ' ಪರಾ. ಆಪೊತ್ತು: 'ಆಪೊತ್ತುಂ' ಪರಾ. ಆವತ್ತು : ಅವತ್ತು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಆವೊತ್ತು : ಆವೊತ್ತು ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟುಬಂದಿತ್ತು (ಸುವಸಂ. ೨೧). [ಆ$_{3}$ (< ಅದು$_{1}$) + ಪೊಟ್ಟು]

ಆಪೊಟ್ಟುಂ, ಆಪೊತ್ತುಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಸದಾ: ತನ್ನ ಪೊಟಿಲ ಗೋಪುರದ್ವಾರದೊಳ್ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ತೀರ್ಥಂಕರರನಾಪೊಟ್ಟುಂ ಸ್ಮರಿಸಲೆಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೭೬-೧೯); ಆಪೊಟ್ಟುಂ ಕೋಕಿಲಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನದೊಳ್ (ಕ ವಿ ಚ. I, ೫೧); **ಆಪೊತ್ತುಂ**: ಆಪೊತ್ತುಂ ಮಣಿದೀಪಕಳಾಪೋದ್ಯಜ್ಜ್ಯೋತಿಗಳ್ ದಿಶಾಮಂಡಲಮಂ ವ್ಯಾಪಿಸುತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೫-೪೦); ಕಿವಿ ಮೂಗನರಿದು ಬಡಿದುಂ ಬಿಡಪಾಪೊತ್ತುಂ ಚಿತ್ತಕ್ಲೇಶಂಗೊಳ್ವ (ಸಮಪ. ೫-೧೧); ಸಂವೃದ್ಧಿಯನೊಲ್ದಾಪೊತ್ತುಂ ಮಾಡುವ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೯-೧೮ ; 1147).
[ಆಪೊಟ್ಟು + -ಉಂ₃]

ಆಪೋಕ್ಲೀಬ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಮೂರು, ಆರು, ಒಂಬತ್ತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: ಫಣ ಪರಮುದಜಿಪರಮುವಾಪೋಕ್ಲೀಬಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧-೩೬); ಸೌಮ್ಯೇತರರಾಪೋಕ್ಲೀಬದೊಳಿರೆ ಧರಣೀಶ್ವರನಕ್ಕುಮಾ ವಿಲಗ್ನಪ್ರಭವಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧೨-೧೦); (೩, ೧೨, ೯, ೬) ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಆಪೋಕ್ಲೀಬವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾತತಿ. ೧-೩೬ ಟೀಕೆ). [← ಗ್ರೀಕ್. ಅಪೊಕ್ಲಿಮ]

ಆಪೋಶನ (ನಾ). ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಊಟದ ನಂತರವೂ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗೈಯ ನೀರನ್ನು ಹೀರುವುದು; ಹಾಗೆ ಹೀರುವ ನೀರು: ಕಡಲಾಪೋಶನಮಾದುವಾ ಮುನಿಗೆನಲ್ಕೇನೆಂಬೆನಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩); ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ತನುಮುನಿ ಮುನಿವಾಪೋಶನಂಗೊಂಡೊಡೆತ್ತಂ ಪುಡಿವಿಟ್ಟತ್ತು. . . ಎಂದಗಟ್ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಕೀಟ್ಪುಡಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧೮).

ಆಪೋಶನ ಹಾಕು = ೧. ಆಪೋಶನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ನೀರನ್ನು ಅಂಗೈಗೆ ಉದ್ಧರಣೆಯಿಂದ ಹಾಕು: ಯಜಮಾನನು ಆಪೋಶನ ಹಾಕಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದನು (ಕ ಭ ವಿ. ೧೮೫). ೨. ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಹಾಕು: ನಾಲ್ಕು ಜನಕ್ಕೆ ಆಪೋಶನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಪೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪೋಶನಮಾಡು, —ತೆಗೆದುಕೊ: ಜೀವಮೇಜುತ್ತಿಟಿಯುತ್ತಿರೆ ನೀರೊಳಿರಿಸಿ ಜೀವಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕುಟಿದಿರ್ದ ಮಾಜನಂಗಳ್ ಕಟಿಯುಂಡಾಪೋಶಿಪಲ್ಲಿ ನೆನೆದುದು ತನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೯).
[ಆಪೋಶನ + -ಇಸು₃]

ಆಪೋಷಣ (ನಾ). = ಆಪೋಶನ: ಅನ್ನ ಉಂಡಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರೆಲ್ಲ ಆಪೋಷಣ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೮).
[ಸಂ. ಆಪೋಶನ]

ಆಪೋಸ (ನಾ). (ಗೋವಾದೇಶದ) ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಆಪೋಸ, ಮಾಲದೇಸ, ಫರ್ನಾದಿ ಎಂಬ ತರಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೬೨). [← ಮರಾ. ಆಪೂಸ್, ಆಪೋಸ್]

ಆಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. ೨. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೩. ನಂಬಿದ; ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು: ಹಲಗೆಕಾಜರನಾಪ್ತರಂ ದೇವಲಕರಂ ಪೂವಡಿಗರಂ ಬಾಗಿಲವರಂ (ಬಸಪು. ೧೬-೧೩). ೬. ಆತ್ಮೀಯ; ನಿಕಟವರ್ತಿ: ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಮಲಗುತ್ತಲೇ ನಿದ್ದೆಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಿ. ಆಗ ನಿನಗೊಂದು ದುರ್ಘಟನೆ ಅಥವಾ ಆಪ್ತರ ಮರಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೇನಾದರೂ ಕೇಳಿಬಂದರೆ ಆಗ ನಿನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಯೇನು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೮). ೭. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷರಹಿತನಾದವನು: ದೋಷವಿರಹಿತನಾಪ್ತಂ . . . ಕ್ರಮದಾಪ್ತನೆ ಪೇಟ್ದುದಾಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೫); ದೋಷೇತರನಾಪ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪); ಉದ್ಭಾಸಿತದೋಷಪ್ರಕರರಹಿತನೆನಿಪನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೯). ೮. [ವೀಶೈ] ಗುರುಸೇವೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ವೃತ್ತಿ: ಸಾಧನಸಂಪನ್ನನಾದಧಿಕಾರಿಯು ಮಾಳ್ಪ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯಾದೊಡೆ ಆಪ್ತ ಅಂಗ ಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿಹುದು ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೇ ಆಪ್ತವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತಚರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸೇವಕ: ಉಭಯಬಲಂಗಳು ಮಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಕಾದುವಾಗಳ್ ತಕ್ಷಕನೆಂಬಾಪ್ತಚರನಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩ ವ). [ಆಪ್ತ + ಚರ]

ಆಪ್ತತ್ವ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಬಂಧುತ್ವ: ಒಳಗಿನ ಆಪ್ತತ್ವ—ಹಿರಿಯರ ಉತ್ಪನ್ನಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಮಗಳಿಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸದ ವರನೆಂಬುದು ಹಿರಿಯರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಣಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತದವಾಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಏಟಾನ ವರ್ಷದುಳ್ ಪುಲಿ ಕಲ್ಲಡಿ ಆಪ್ತದವಾಕ್ಕಿಲುಳ್ ಸೆಗುಣ್ಣನೊಳ್ ಎಱಿದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೧-೨ ; 8ನೆಯ ಶತ). . [?]

ಆಪ್ತಬಂಧು (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿ: ಆಪ್ತಬಂಧುಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೊಡೆ ಸಕಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಯೆನಗುಂಟು (ಬಸಪು. ೪೦-೧೪); ಮತ್ತಿಬ್ಬರೀವೇಳೆಗೆ ಎನಗಿಲ್ಲವಾದರು ಪರಮಾಪ್ತಬಂಧುವಾದವರು (ಇಂಚಾಪ. ೪೧-೯೨). [ಆಪ್ತ + ಬಂಧು]

ಆಪ್ತವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತಚಿಂತಕನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತ್ಮೀಯನಾದವನು: ರಾಜರೊಳಂ . . . ಕ್ರಮಕರ್ತವ್ಯದಿಂ ನಯಮುಮನಾಪ್ತವರ್ತಿಯುಮನಾಸೆವಡುವರಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ).
[ಸಂ. ಆಪ್ತವರ್ತಿನ್]

ಆಪ್ತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಆಪ್ತರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಗುರುವಚನ; ವೇದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದವು: ಇದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಆಪ್ತರ ವಾಕ್ಯ ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯಗಳು (ಹಸಾರ. ೧-೧ ಟೀಕು); ಆಪ್ತವಾಕ್ಯಂಗೇಳ್ದು ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೮೦). [ಆಪ್ತ + ವಾಕ್ಯ]

ಆಪ್ತವಿಕೆ (ನಾ). = ಆಪ್ತತ್ವ: ಅಸಹಾಯನೀನೆರವಿರಿಸದಿವನಾಪ್ತವಿಕೆ ಬಯಸುವುದೆಂದ ಗಾಂಡೀವೀ (ಜಿನಭಾ. ೪೩-೧೦). [ಆಪ್ತ + -ಇಕೆ]

ಆಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ವೇದ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮೊದಲಿಂ ತುದಿವರಮುಚಿತಾಪ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥ ಸೂತ್ರ ಪ್ರಪಂಚಮಂ ಮುನಿ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩).
[ಆಪ್ತ + ಆಗಮ]

ಆಪ್ತಾಗಿರಿ, ಆಪ್ತಾಬಗಿರಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಡೆ, —ಛತ್ರಿ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಂದೆ ಆಪ್ತಾಗಿರಿ ಎತ್ತಿದವರೂ ಸಾಗುವರು (ಕಪಪು. ೬-೧೭). **ಆಪ್ತಾಬಗಿರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಮರಾ. ಅಫ್ತಾಬಗೀರ್, ಅಬದಾಗಿರ್, ಅಬದಾಗೀರ್; ಹಿಂ. ಆಫ್ತಾಬ್‌ಗಿರೀ]

ಆಪ್ತಾಬಗಿರಿ 'ಆಪ್ತಾಗಿರಿ' ನೋ.

ಆಪ್ತಾಲೋಚನೆ, ಆಪ್ತಾಳೋಚನೆ (ನಾ). ಆಪ್ತರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆಲೋಚನೆ: ಯಾರಾದರೂ ಆಪ್ತಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಕೇಳಬಂದರೆ . . . ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೪). **ಆಪ್ತಾಳೋಚನೆ**: ಮಹಾಪ್ರಧಾನಾವಳಿಯನಾಪ್ತಾಳೋಚನೆಯುಮಂ ಮಂತ್ರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪).
[ಆಪ್ತ + ಆಲೋಚನೆ]

ಆಪ್ತಾಳೋಚನೆ 'ಆಪ್ತಾಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಆಪ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವುದು: ಆಪ್ತನೆಂದರೆ ಆಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ. ಆಪ್ತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡದೇ ಇರುವವನು ಆಪ್ತನಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತಿಗ (ನಾ). ಆಪ್ತ ; ಹಿತೈಷಿ : ನೆಲದೊಡೆಯನಾಪ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಪತ್ತಿ] ಗರು ಬಗೆದರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೭); ಆಚಾರ್ಯ ನಳಿದನದಾರು ನಮಗಾಪ್ತಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿನಗಾಪತ್ತಿ] ದೊರೆಯಿನ್ನಾರು ಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೭೨) ; ಆವನ ಸೀಮೆಯೊಳು ನಾವಿದ್ದಿಂತು ನುಡಿವುದು ವಿವರವೆಯೆಂದರಾಪ್ತಿಗರು (ಭರಜ. ೩೭-೩೬).
[ಆಪ್ತ + -ಇಗ]

ಆಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆಪ್ಪರಸನ್ ಆಜನ್ಮಾ (ಕಇಅ. ೭೧-೪-೧ ; ಸು. 6ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಪ್ಪಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಯಜುಶಾಖೆ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರ ಆಪ್ಪಾರಯ್ಯ ಅಪ್ಪೊಯಗಳಿಗೆ ವೃತ್ತಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೯-೪೬ ; 1468). [?]

ಆಪ್ಯ1 (ಗು). ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಹೊಂದಬಹುದಾದ : ಮುಕ್ತಿಯು ಕರ್ಮದ ಫಲದಂತೆ ಉತ್ಪಾದ್ಯಾದಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಆಪ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈಗಲೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೨ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯ2 (ಗು). ೧. ನೀರಿನ ; ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; "ಕೊಳಂಜನ" (ಗಂಗಾವು. ೨೫). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣ; ಲಯ: ಉಂಡುದೇನಾಯಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿನ್ನನೀ ತಿಳಿದುನೋಡಾ ಉಂಡುದು ಆಗಳೆ ಆಪ್ಯಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೨೦೦).
[< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ]

ಆಪ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ತೃಪ್ತಿ ; ಹಿತ. ೨. ಹಸಿವು (?) : ಅಮೃತ ಸೇವನೆಯ ಮಾಡಿ ಆಪ್ಯಾನ [ಪಾಠಾಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ] ಘನವಾಯಿತ್ತು ಪರುಷವೇದಿಯ ಸಾಧಿಸ ಹೋದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೧-೪೫೬). [< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ]

ಆಪ್ಯಾಯ (ನಾ). ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ (?) : ಕಾಣದ ದುಃಖವ ಕಾಣಿಸಿ ಉಣ್ಣದ ಆಪ್ಯಾಯವನುಣಿಸಿ ಮಾರಾರಿ ವಿನೋದಿಸೆ (ಲಿಂಗಲೀ. ೫೮-೪).
[ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯನ (ಗು). ೧. ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಹಿತವಾದ ; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟುಮಾಡುವ ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಖ ; ತೃಪ್ತಿ ; ಹಿತ : ಅಮೃತವರ್ಷಿ ಕರಪರಿಷೇಕದಿಂದೆ ಪುತ್ರ ಸ್ಪರ್ಶನಮಾಪ್ಯಾಯನ ಕೋಟಿಯಾಗೆ ಪುಳಕಿತಗಾತ್ರರುಮಾನಂದ ಬಾಷ್ಪವಾರಿ ಧಾರಾಪರಿಕಲಿತ ನೇತ್ರರುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮ ವ) ; ಜಂಗಮವಾಪ್ಯಾಯನವಾದರೆ ಲಿಂಗಸಂತುಷ್ಟಿಯಹುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೯೭); ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಗಿಣಿ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಪ್ಯಾಯನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ತೃಪ್ತಿಪಡು : ಶರಹತಿಯಲುಜಿತ ನೊಂದು ಘೂಪಿಸಿ ತರಹರಿಸುವಶ್ವಾಳಿ ಕೃಷ್ಣನ ವಚನಾಮೃತರಸದಿನಾಪ್ಯಾಯನಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೨೯).
[ಆಪ್ಯಾಯನ + ಪಡೆ1]

ಆಪ್ಯಾಯನಕಾರಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಪಡುವಂಥದು ; ಹಿತಕರವಾದುದು : ಸಕಲಜಗತ್ಪಾವನಾಪ್ಯಾಯನಕಾರಿಯಪ್ಪ ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗುಡಿಯೆ ಪೋಗಿ (ಗದಾಯು. ೬-೩೭ ವ).
[ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನಕಾರಿನ್]

ಆಪ್ಯಾಯಮಾನ (ಗು). ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ; ಹಿತಕರವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ : ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು ಮತ್ತೇಜದಿಂ [ದಾಪ್ಯಾಯಮಾನಮಾಗೆ] . . . ಇರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪) ; ಅವಳ ಹೊಟ್ಟೆ ಚುರುಕ್ ಅನ್ನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಅದೇನೋ ಆಪ್ಯಾಯಮಾನ (ವೈದ್ಯವಿ. ೯೦). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯಿತ (ಗು). ಸುಖಗೊಂಡ ; ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದ: ಹರಿಕರಾಬ್ಜಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರ ಸ್ಫುರಣದಿಂದಾಪ್ಯಾಯಿತಾಂತಃಕರಣನಾದನು ನೆನದನುದ್ಗತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೦) ; ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ ಶರೀರವು ಆಪ್ಯಾಯಿತವಾಗುವುದು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಳು ; ಸುಖಪಡುವವಳು : ಅಂಗಸಂಗಿಯಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲ ಲಿಂಗದಾಪ್ಯಾಯಿನಿಯಾಗಿ ಇತರ ಸುಖಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಶಿವಗೀ. ೩೮೦). [ಸಂ.]

ಆಪ್ರಚ್ಛನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ಆಪ್ರಪದಂ (ಅ). ಪಾದದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ರಪದೀನ (ಗು). (ಉಡುಪಿನಂತೆ) ಪಾದದ ಬೆರಳ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ ; ಕಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಬಂದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ರೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು, —ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರುವುದು : ಪಂಚಾಕ್ಷರೀವರಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಕ್ಷಮಂ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷಾಪ್ರೇಕ್ಷಣಾಲೋಲ (ಬಸಪು. ೪೬-೩). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು ; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು : ಆಮೋದದ ಕೋಲಾಹಲದಾನಂದದ ಶೀಕರದಾಪ್ಲವಮಂ ಬೆನಕನ ಬಣ್ಣನೆಯೊಳು ಬೇಡಲವಂ (ಗಣೇಶ. ೧೪-೩೬೨). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲವನ (ನಾ). = ಆಪ್ಲವ (೧). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲವವ್ರತಿ (ನಾ). ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವ್ರತಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು ; ಸ್ನಾತಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.
[ಸಂ. ಆಪ್ಲವವ್ರತಿನ್]

ಆಪ್ಲಾವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು; ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು. ೨. ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲಾವಿತ (ಗು). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿದ ; ಮುಳುಗಿಸಿದ : ಆಪ್ಲಾವಿತೋಪಾಂತ ಶಾದ್ವಲಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲುತ (ಗು). = ಆಪ್ಲಾವಿತ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ಲುತವ್ರತಿ (ನಾ). = ಆಪ್ಲವವ್ರತಿ. [ಸಂ. ಆಪ್ಲುತವ್ರತಿನ್]

ಆಪ್ಸಾತು 'ಆಪಸಾತು' ನೋ.

ಆಫಾಲ (ಅ). ಹಣೆಯವರೆಗೆ. 'ಆಫಾಲಗುಲ್ಫಂ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಆಫಾಲಂ]

ಆಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅ). ಹಣೆಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮಡಿಯವರೆಗೂ : ವಜ್ರದ ಹರಳೊಳಡಕವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾಗ್ನಿಯಂತಾಫಾಲಗುಲ್ಫಮಾ ನಿಷ್ಪಟಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ದೀಧಿತಿಯ ನೋಡ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೪-೭); ಮುಂಡಿಸಿದರೆನಿಬರೋ ಪರ್ಯಂಕವಿದರೊಳಾ ವಿಷ್ಟ್ವಂಶ ಮಿನುಗೆ ಆಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅಮತಂ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಆಫೀಮು (ನಾ). ಅಪೀಮು (ಉಕ. ೬).
[< ಅಪೀಮು. / ತುಳು. ಆಫೀಮು]

ಅಫೀಸರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ: ಗ್ರಾಮದ ಅಫೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ ಶಾನುಭೋಗರು ವಗೈರೇರು) (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪). [← ಇಂ. Officer]

ಅಫುಖುದ್ದು (ಗು). ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [← ಹಿಂ. ಅಫ್‌ಖುದ್]

ಅಫ್ತಾಬು (ನಾ). ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಒಂದು ಎಲೆ; ಗಂಜೀಫಿನ ಒಂದು ಎಲೆ (ದಕ. ೩). [?]

ಅಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವುದು; ಸೇರಿಸುವುದು; ಕಟ್ಟು; ಗಂಟು. ೨. ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ನೊಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: "ಯೋಕ್ತ್ರಂ, ರಶ್ಮಿಃ, ಅಬಂಧಃ – ಈ ೩ ಹಗ್ಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೧). ೩. ಆಭರಣ; ಒಡವೆ. [ಸಂ.]

ಅಬಂಧನ (ನಾ). ಕಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಅಬಗ್ಗೆ (ಅ). ಆ ವಿಚಾರವಾಗಿ; ಅದನ್ನು ಕುರಿತು. [ಆ₃ (< ಅದು₁) + ಬಗ್ಗೆ]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ: ಅವನು ಯಾವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಅಬದ್ಧನಾಗಿ ಇದ್ದವನಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಅಬದ್ಧೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಬಂಧಿತೆ: ನಿತ್ಯಮಂಗಳೆಯು ಶ್ರೀ ಕುಮಾರನ ಬಾಹುಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಅಬದ್ಧೆಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೇ ಆನಂದಾಶ್ರುವನ್ನು ಸುರಿಸಿ (ಚನ್ನಬೀ. ೧೮೯). [ಸಂ. ಅಬದ್ಧಾ]

ಅಬರು, ಅಬರು, ಅಬರೂ, ಅಬ್ರು, ಆಬ್ರು (ನಾ). ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಮಾನ: ಬಹಳ ಸರಫರಾಜ ಅಬರು ಉಂಟಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೨). **ಅಬರು**: ಅವರ ಅಬರು ಹೋಗೂ ಆಟ ಬಂದೈತಿ (ನಡೆವಾ. I, ೨೭೮). **ಅಬರೂ**: ಅಬರೂದಿಂದ ಬಾಳುವ ಜನ ನೀವು (ಪ್ರಣಸ. ೪೯). **ಅಬ್ರು**: ನನ್ನ ಅಬ್ರು ಹೋತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಕೀನೂ ಹೋದ್ಲು (ಧನಂಜ.೫೩); ನಿಮ್ಮ ಮನಿತನದ ಅಬ್ರು ಉಳೀತದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೧೩). **ಆಬ್ರು**: ನಮಗೆ ಬಹಳ ಆಬ್ರು ಉಂಟಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪); ಆದು (ಕಿಲ್ಲತ್ತುಜೋಡಿ) ನಂಮ ಸರ್ವಾಂಗಕ್ಕೂ ಆಳವಟ್ಟದ್ದರಿಂದಾ ಬಹಳ ಆಬ್ರು ಆಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯೯). [← ಪಾರ. ಆಬರೂ; ಮರಾ. ಅಬ್ರು, ಆಬ್ರೂ]

ಅಬರುಗೇಡಿ, ಅಬರೂಗೇಡಿ, ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ (ನಾ). "ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದವನು" (ರಮಾಕಾಂ). **ಅಬರೂಗೇಡಿ**: ಆ ಅಬರೂಗೇಡಿ. . .ಮಗನ ಬೆನ್ನಹತ್ತಿ ಹಿಂಗಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ (ಪ್ರಣಸ. ೪೯). **ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ**: ನನ್ನನ್ನು ಜನದೊಳಗೆ ಅಬ್ರೂಗೇಡಿಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿಗೇನು ಬರುವುದು? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೬). [ಅಬರು + ಕೇಡಿ]

ಅಬಲ್ 'ಅವಲ್₁' ನೋ.

ಅಬಲು 'ಅವಲ್₁' ನೋ.

ಅಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಗೇಡಿ. ೨. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು (೩). [?]

ಅಬಾದು (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿ; ಸಾಗುವಳಿ: ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಗ್ರಾಮ ಅಬಾದು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೭೯); ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಅಬಾದು ಮಾಡುವ ರೈತರಿಗೂ . . . ಸಾಲ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೫). ೨. ಜನವಸತಿ. [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಬಾದ್]

ಅಬಾಧಿಕ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಲಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧಿಯೊಂದದು ಕೇಳು ಅಬಾಧಿಕವು ಯೆರಡದು ಪೇಳೆ ಚಿತ್ತಾಭಿಜ್ಞಸಿದ್ಧಿನಿಸುವುದು ಮೂರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು. [ಸಂ. ಆಬಾಧಾ]

ಅಬಾಲಗೋಪಾಲ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ: ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಭವದ ಪೆಸರಂ ನೆಗಟ್ದಿಯುಮಂ ಪೇೞ್ದುದುಮಾಬಾಲಗೋಪಾಲ ವೃದ್ಧಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೭ ವ); ಧರ್ಮ . . . ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಬಾಲಗೋಪಾಲರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೪೨). ☞ ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಾಮಪದವಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ. [ಸಂ. ಆಬಾಲಗೋಪಾಲಂ]

ಅಬಾಲವೃದ್ಧ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ: ಪತ್ತನ ಸಮಗ್ರಮಾಬಾಲವೃದ್ಧರ್ಪೆರಸಿ ಕಡೆದುದ್ಯೆರೋದನ ಸಮುದ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೧–೪೦). [ಸಂ. ಆಬಾಲವೃದ್ಧಂ]

ಅಬಾಸ, ಅಬಾಸು (ನಾ). = ಆಭಾಸ (ದಕ. ೩). **ಅಬಾಸು** (೩). [< ಸಂ. ಆಭಾಸ]

ಅಬಾಸು 'ಅಬಾಸ' ನೋ.

ಅಬುಕಾರಿ 'ಅಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬುತ್ತ (ನಾ). ಸೋದರಿಯ ಗಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಬೆ (ನಾ). ಆಕೆ (?): ಪಾರದ್ವಾರವ ಮಾಡಬಂದವ ಆಬೆಯ ಗಂಡಗೆ ಕೊಪನೇ (ಸಗಬೊ. ೫೫). [< ಅಬ್ಬೆ]

ಅಬ್ಕಾರಿ, ಅಬಕಾರಿ, ಅಬುಕಾರಿ, ಆಬ್ಕಾರಿ, ಆಬುಕಾರಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಮಾರಾಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ,—ತೆರಿಗೆ; ಎಕ್ಸೈಸ್: ಅಬ್ಕಾರಿ ಸರಕಾರದ ಈಚಲು, ಬಗನಿ, ತಾಳೆ, ತೆಂಗು ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೭). **ಅಬಕಾರಿ**: ಅದು ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಅಲ್ಲ ಅಬಕಾರಿ ಲೆಕ್ಕದ್ದು (ಹಹಸ. ೨೭). **ಅಬುಕಾರಿ** (೩). **ಆಬ್ಕಾರಿ** (ಕೈಸ್‌ಗಿ. ೫೪೧). **ಆಬುಕಾರಿ** (೩). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಬ್ಕಾರೀ]

ಅಬ್ದಿಕ (ಗು). ವಾರ್ಷಿಕ. 'ವರ್ಷಾಬ್ದಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ರು 'ಅಬರು' ನೋ.

ಅಭರಣ (ನಾ). ೧. ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡವೆ: ಚಿತ್ರಾಲ್ಲೀಸಶ್ರವಣಾಭರಣ ಭೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯); ಕೋಟೀರಾದ್ಯಾಭರಣ ಚಕ್ರಮುಖ್ಯಾಯುಧ . . . ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧). [ಸಂ.]

ಅಭರಿತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ; ತುಂಬಿದ; ಪೂರ್ಣವಾದ: ವಿಮಳತರ ಪ್ರಸಾದಾಭರಿತ ಸುಧೆಯಿಂ ತಣಿಸಿದಂ ನಿಜ ಶಿಷ್ಯನಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೬೯–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಭಾರ (ನಾ). (ಉಕ).ಉಪಕಾರ; ಔದಾರ್ಯ: ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಲೇಖಕರ ಆಭಾರವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವೆವು (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೫); ಮಧುರಚೆನ್ನರೇ ಎಲ್ಲರ ಆಭಾರ ಮನ್ನಿಸಿದರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೮). [ಸಂ.]

ಅಭಾರಮನ್ನಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ವಂದನಾರ್ಪಣೆ: ಲೇಖಕರು ಅನೇಕರ ಆಭಾರಮನ್ನಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಆ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ವಿವೇಚನೆಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಆಭಾರ + ಮನ್ನಣೆ]

ಅಭಾರಿ (ನಾ). ಉಪಕೃತ; ಋಣಿ: ಪೊಸಕೃತಿಗೆ ಮಹಿಮೆಗಳನನುಕೂಲಿಸಿದನೀತಗಾಭಾರಿಯಾಗಿರ್ಪೆನು (ಮಹಾಂತೇ. ೧–೧೨); ನಾನು ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಉಪಕಾರದ ಮುಂದೆ ಅವನ ಉಪಕಾರವೇ? (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೪೯); ಈ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಆಭಾರಿಯಿರುವೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧). [ಸಂ. ಆಭಾರಿನ್]

ಅಭಾರ್ಯ (ನಾ). = ಆಭರಣ ೨ : ಸಕಲಸಂಪದ್ವೈಭವಾಭಾರ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ವೈಶ್ವರ]ವೆ ದೇವಸಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿಂದೆ ಪಡೆದಂ (ಬಸರ. ೬-೧). [ಸಂ.]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವುದು; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. ಕೂಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಹೊರತೋರಿಕೆ; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು. 'ವಿರೋಧಾಭಾಸ' ಪರಾ. ೩. ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೪. ಉದ್ದೇಶ; ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಹುಡಿಗೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡುವುದು ಅವಶ್ಯ ಎಂಬ ಆಭಾಸ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಲೇ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೬೫). ೫. ಭ್ರಾಂತಿ; ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. ೬. ಭ್ರಾಂತಿಯ ವಿಷಯ; ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು : ಕಂತು ವಿನೋದಾರ್ಥ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಿತ ಪತಾಕಾಭಾಸಮೆಂಬಂತು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೪); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಷ್ಟೋ ಭಾಗ ಈ ಬಗೆಯ "ಆಭಾಸ"ದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾರವಿಮಾ. ೩೯). 'ಭಾವಾಭಾಸ', 'ರಸಾಭಾಸ' ಪರಾ.

ಆಭಾಸವಾಗು = ಎಡವಟ್ಟಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು. [ಸಂ.]

ಅಭಾಸಾಂಗ (ನಾ). (?); "ತಲ್ಲೀನ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಆಡುವಂಗೆ ಅವಧಾನ ಆಭಾಸಾಂಗವಲ್ಲದೆ ನೋಡುವಂಗೆ ಚೋದ್ಯವಪ್ಪಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೮-೩೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ; ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಕರ್ಣನತ್ತಲು ಕ್ರತುಗಳಾದೆಸೆಯಾಭಿಚಾರಕ್ರತುಗಳೀದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫). (ನಾ). ೨. ಮಾಟ; ಮೋಡಿ: ಆತನ ಪುರೋಹಿತಂ ಕನಕಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬಂ ಪಾಂಡವರ್ಗಾಭಿಚಾರಮಾಗೆ ಬೇಳ್ವ ಬೇಳ್ವೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರಕವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯೆ; ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಮಾಟದ ವಿದ್ಯೆ; ಮೋಡಿಯ ವಿದ್ಯೆ: ಸರಹಸ್ಯಯುಕ್ತಮಾದಾಭಿಚಾರಕವಿದ್ಯೆಯೊರೆದು ಭೃಗುಕುಲರನ್ನನಿಂತೆಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೩-೮). [ಅಭಿಚಾರಕ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಭಿಜಾತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕುಲೀನತೆ: ದೇವಿಯ ರಾಭಿಜಾತ್ಯಮುಮಂ ಮಹಾನುಭಾವತೆಯುಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೧); ಕೊಳುಗೊಡೆಗೆ ತಪ್ಪೇನು ವಸುವಿನ ಕುಲ ವಿರಾಟನು ಇಂದುವಂಶಾವಳಿಯವರು ನೀವಾಭಿಜಾತ್ಯದೊಳಿಲ್ಲ ಹಳಿವುಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ಸೌಧರ್ಮಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಕೃತಜೀವಿಗಳಿಗೆ ವಾಹನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರುವ ದಾಸತುಲ್ಯರಾದ ಸೇವಕದೇವತೆಗಳು : ಪ್ರಮುಖಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ ದೇವನಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯ ವ); ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಕೀರ್ಣ ಸಂಮಾನಿತಾಮರ ಪರಿಜನಪರೀತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭೀರ (ನಾ). ೧. ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲಕ; ಗೊಲ್ಲ : ಖಾನದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಮರಾಠಿಯ 'ಅಹಿರಾಣೀ' ಭಾಷಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಪರಕೀಯ 'ಆಭೀರ' ಅಥವಾ ಆಹಿರ ಗೌಳಿಗಳು (ಕರ್ನಾಟ. ೪೯೨). ೨. ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಅಭೀರಃ, ಮಹಾಶೂದ್ರಃ – ಈ ೨ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೩). [ಸಂ.]

ಅಭೀರಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಹಟ್ಟಿ (ಕಿ). [ಅಭೀರ + ಪಲ್ಲಿ]

ಆಭೀರಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹೆಂಗಸು; ಗೊಲ್ಲಿತಿ. [ಸಂ. ಆಭೀರೀ]

ಆಭೀಲ, ಆಭೀಳ (ಗು). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಭಯಂಕರವಾದ: ಶಾರ್ದೂಲಾಭೀಲವನಂಗಳೊಳ್ ತಿರಿಪಿದೀಯುರ್ಕೊಂಡೆ ಲೆಕ್ಕಂಗೊಳಲ್ ಕಾಲಂ ಸಾಲವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೨); ಮಾಲವ ಮಾಲವಾದಿಹರಣಂ . . . ಕಳಿಂಗನೆಂಬುದಾಭೀಳ ಪರಾಕ್ರಮು ಕ್ರಮುಮನೆಯ್ದೆ ಜಗಂ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಂ (ಎಕ. VIII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೨; 1158).

ಆಭೀಳೆ : ಶತ್ರುಪಕ್ಷಕ್ಷಯಕರ ಕರವಾಳ ದಂಷ್ಟ್ರಾಭೀಳ ಭುಜಂಗಮೂರ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦ ವ); ಸಮರಾಭೀಳ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿದನು ಪಯಪಾಡ ನಾಠ್ಯೆದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೪೨); ಸೇರ್ದರಾಭೀಳ ಘೋರದಾಕಾಂತಾರ ದಂತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೨-೬೩೪). [ಸಂ.]

ಆಭೀಳ 'ಆಭೀಲ' ನೋ.

ಆಭೀಳತೆ (ನಾ). ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ಉಗ್ರಸರ್ಪಂಗಳದ್ಭುತಕ್ಕಂ ಭೀಮರ[ಪಾಠಾಂ. ಅರಣ್ಯ]ದಾಭೀಳತೆಗಂ ಕೋಡದೆ ಕೊಂಕದೆ ಬಾಡದೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮ ವ). [ಸಂ. ಆಭೀಲತಾ]

ಆಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ : ಅರಿಕುಮುದಾಭೋಗ ವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮುಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪). ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ: "ಆಭೋಗಃ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ– ಈ ೨ ನೆಜೆವಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೭೦). ೩. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು : ಶರರೂಪದಿಂದಮುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಿಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ ಕೆಯ್ಗೆ ತಾಂ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಪಿಂಗಳಿತ ಭುವನ ಭವನಾಭೋ [ಪಾಠಾಂ. ಭಾ]ಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೧); ಪಲ್ಲವಾಧರಮಂ ಚುಂಬಿಸಿ ನೀವಿ ಜಾಜಿ ಜಘನಾಭೋಗಂ ಪೊದಳ್ದುರ್ವೆಸೌಂದರಿ ನಾನಾ ಕಳೆವೆತ್ತು ಸೋಂಕಿ ನೆರೆದಳ್ಕಾದಲ್ಮೆಯಿಂ ಕಾಂತನೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೨). ೪. ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ. ೫. ಪ್ರಯತ್ನ; ಶ್ರಮ. [ಸಂ.]

ಆಮ$_1$ (ನಾ). ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆ; ಆವಿಗೆ (ಕಿ). [ದೇ ‖ ತುಳು. ಆವೆ; ತೆಲು. ಆವ. / ಮರಾ. ಆವಾ, ಅವಾ; ಹಿಂ. ಆವಾ]

ಆಮ$_2$ (ಗು). ೧. ಬೇಯಿಸದ; ಪಕ್ವವಾಗದ; ಹಸಿಯ : ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲ, ದೇಶ, ಶಕ್ತಿ, ಶುದ್ಧಿ, ಅಶುದ್ಧಿ, ಸಹಾಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ, ಪದಾರ್ಥ, ಆಮ, ಪಕ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೨). ೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ; ಹಣ್ಣಾಗದ. ೩. ಮಲಬದ್ಧತೆ; ಅಜೀರ್ಣರೋಗ. ೪. ಆಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾಗದೆ ಜೀರ್ಣಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹುಳಿಯಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ: ಬೆನುರ್ಪೊಡಮುದರಂ ವಿಜೃಂಭಿಸುವೊಡಂ ಕರನಾಮಮುದೊಳೊಂದಿ ಲದ್ದಿ ಪೋಪೊಡಮದು ಶೂಲೆಯೆಂದಜೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೨೭); ಕೆರಕುಂ ತುರಿ ಕಷ್ಪಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕು ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೬-೯); ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಕಟ್ರಿಯಾಗಿ ಅಮಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಿವದ. ೧೫೨-೧). ೫. ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ : "ರೋಗಃ . . . ಆಮಃ, ಆಮಯಃ. . . –ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು ೯೮-೪೪೬). ೬. ಒಂದು ಗಿಡ: "ಗಜಪ್ರಿಯಾ–ತದುಕು, ಆಮ" (ಓಷಧಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಆಮುಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ. [?]

ಆಮುಂತಣ (ನಾ). = ಆಮಂತ್ರಣ : ಮುಂತಣಮು ಸಿರದೆ ಕೆಲರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಲರುಂ] ಮುಂತಣಮುಂಡಂತೆ ಪೆಜರ ನಯದೊಳೆ ತಣಿವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೫). [< ಸಂ. ಆಮಂತ್ರಣ]

ಆಮಂತ್ರಕ (ನಾ). "(ಸಭೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕರೆಯುವವನು, ಸೇರಿಸುವವನು" (Convener. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: ರೋಹಿಣಿ ರಂಗನ ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೯೫). ೨. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆ; ಕರೆಯೋಲೆ: ಮದುವೆಯ ಆಮಂತ್ರಣ (ರೂಢಿ). ೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಉಪಚಾರ; ಅಭಿವಂದನೆ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಬೋಧನ ವಿಭಕ್ತಿ: ಆಮಂತ್ರಣದೊಳಾದ ಗಳ್ಗಂ ಕಳ್ಗಂ 'ಇರ' ಎಂಬ ಆಗಮವುಂಟು (ಶಮದ. ೧೩೬ ವೃತ್ತಿ). ೫. ಔತಣ; ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನದ ಏರ್ಪಾಡು: "ಆಹ್ವಾನ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಮಾಮಂತ್ರಣ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೬). ೬. ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). ೭. ಸಂಭಾಷಣೆ. 'ನಿಮಂತ್ರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಮಂತ್ರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಮಾಡು: ಆತ್ಮಗತದೊಳ್ ಗರುತ್ಮಂತನನಾಮಂತ್ರಣಂಗೆಯ್ಯೆ (ಜಗವಿ. ೮-೭೯ ವ). [ಆಮಂತ್ರಣ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್₁)]

ಆಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಿಸು; ಕರೆ: ವಸುಧಾದೇವರನಾಮಂತ್ರಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ವಿಧಿಯಿಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೪-೨೦); ದೇಶದೇಶಾಂತರಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲ ಆಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕೆಲಸಿ. ೭); ಮುದುಕಿಗೆ ಚಹ ಕುಡಿಯಲು ಜೌಡಪ್ಪ ಆಮಂತ್ರಿಸಿದರು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [ಆಮಂತ್ರಣ + -ಇಸು₁]

ಆಮಗಂಧ (ನಾ). ಹಸಿಮಾಂಸದ ವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಹೇಮಕುಂಭದಿ ಕೊಳಚಿ ರೊಚ್ಚುನೀರ್ಗಳ ತುಂಬಿ ರಾಮಣೀಯಕದೊಳಿಟ್ಟಾಮಗಂಧವನು ... ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುತಿ. ೪೧೭). [ಆಮ₂ + ಗಂಧ]

ಆಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು; "ಅಪಕ್ವವಾದ, ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆಮಗಂಧಿಕ (ನಾ). = ಆಮಗಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಆಮಚ್ಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಆಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಪ್ಪಯರ್ ಕರುಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೫; 750). [< ಅಮಾತ್ಯ ?]

ಆಮದು (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಆದಾಯ. ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಥವಾ ತರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು; ಆಯಾತ: ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ಆಮದ [ದು] ... ಅನ್ನುವುದುಂಟು (ವಿಜಾಭೂ. ೩೭); ಖರ್ಜೂರವು ... ಆಮದುಮಾಡುವ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಆದರ ಬೆಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ಗವಾಗಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೭೯). 'ರಫ್ತು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಮದ್]

ಆಮದೇವ್ವೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಮದೇವ್ವೆಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡವ್ವೆಯಸುತಾಯ (ಇಐ. V, ೨೭೮-೮; 1036). [ಆಮದೇವ್ವ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಮನಸ್ಯ (ನಾ). ನೋವು; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಆಮನಿಯನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆಮನಿಯನಾಡು ಮೂವತ್ತುಂ ದುಗ್ಗಮಾರಂ × × × ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೪೮-೩; 890). [?]

ಆಮಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಲೆ; ರೋಗ: ನರಂಗೆ... ಜ್ವರಭಂಗಂಗಳಿನಾಮಯಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೨೨); ಬಾಲ್ಯಕ್ಕರಿಯಿಂದಾಮಯಮುಪಶಮಿಪೊಡೆ ವಿದ್ಯಾಮಯ ಸೇವಿಸಲದೇಕೆ ಕಟುಕೌಷಧಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೪೦); ಪ್ರಜೆಗಕ್ಕುಮಾಮಯಾದಿ ಭಯಂಗಳ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೧೨೯). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಪಸ್ಮಾರಲಜ್ಜಾವಿಷಾದಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶಮೋಹಾಮಯ ಮೃತಿಗಳಿನಿಂತೆಯ್ದಿ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫); ಮತಿ ... ವಿಷಾದ ಔತ್ಸುಕ್ಯ ಆಮರ್ಷ ಚಿಂತೆ ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಥೆ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳೆಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಆಮಯಮಂದಿರ (ನಾ). ರೋಗದ ಮನೆ, —ತವರು: ಆಮಯಮಂದಿರಮಂ ಬಾಧಾಮಯಮಂ ತನುವನೆಯ್ದದನ್ನಂ ಭೀಮಾಯಾಮಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆನಸಾಮಯಮಂ ಪ್ರಿಯಮನಮಳ ರತ್ನತ್ರಯಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೭೫). [ಆಮಯ + ಮಂದಿರ]

ಆಮಯಾವಿ (ನಾ). "ರೋಗವುಳ್ಳವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆಮಯಾವಿನ್]

ಆಮರಕ್ತ (ನಾ). ಆಮ ಮತ್ತು ರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೇದಿ; ಆಮಶಂಕೆ. (ದಕ. ಕಿ). [ಆಮ₂ + ರಕ್ತ]

ಆಮರಣ (ಅ). ಸಾಯುವವರೆಗೆ: ಆಮರಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ಅವನ ಗುರಿಯೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಆಮರಣಂ]

ಆಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಸುಕುವಿಕೆ; ಒತ್ತುವುದು; ಹಿಂಡುವುದು; ಕಿವಿಚುವುದು; ನೂಕಾಟ. [ಸಂ.]

ಆಮರ್ದನ (ನಾ). = ಆಮರ್ದ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಮರ್ಷ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೋಪ: ದೂರ್ವಾಸನಧಿಕಾಮರ್ಷದಿಂ ಶಪಿಸನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೦); ಮುಗುಳೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿರಿದನಾ ನೀಲನಂ ದಶಕಂಠನಾಮರ್ಷದೆ (ತೊರವೆರಾ. ೬-೨೪-೯). [ಸಂ. ಆಮರ್ಷ]

ಆಮಲ, ಆಮಳ (ನಾ). = ಆಮಲಕ: 'ತಲಾಮಲ' ಪರಾ. ಆಮಳ: 'ತಳಾಮಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಮಲಕ, ಆಮಳಕ (ನಾ). ನೆಲ್ಲೀಗಿಡ, —ಕಾಯಿ: ಕರಸ್ಥಿತಾಮಲಕಮೆಂಬರಾ ಜಜುಜದೇವುದಿಂಪ್ರಾರ್ಜಿತಾ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೫); ಪಲಕಾಲದೊಳಜಿತಿರ್ವಾಮಲಕದ ಪಣೆಯಂ ಕುಠಾರದಿಂ ಸೀಳ್ದದಜಿಳೆಳ್ ತಿಲಮಧುಘೃತಮಂ ಪೂರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೯); ಭಾರತೀಯರು ಸ್ವಚ್ಛತೆಗಾಗಿ 'ಸಪ್ತಲಾ,' 'ಆಮಲಕ,' 'ಸೀಕೆಕಾಯಿ' ಮತ್ತು 'ಫೇನಕ'ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೧). ಆಮಳಕ: ಆದತ್ತಾಮಳಕ ಫಳಾಸ್ವಾದನೆಯಿಂ ತೃಪ್ತಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭); ತದ್ದುರ್ಗಗಳಜಿಗುಂ ಬಜಟೆಯೊಳುರ್ದ್ವಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರುಮನಾಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ರಿಲಿಮಿಂಚಿಯು ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ದ್ವಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೭೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಆಮಲಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯ ಗಾತ್ರ: ಬದರಾಕ್ಷಾಮಲಕಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪). [ಆಮಲಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಮಲಕಿ, ಆಮಳಕಿ (ನಾ). = ಆಮಲಕ. ಆಮಳಕಿ: "ಧಾತ್ರೀ, ಆಮಳಕೀ, ತಿವಾ—ಈ ೩ ನೆಲ್ಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೪).. [ಸಂ. ಆಮಲಕೀ]

ಆಮಲೆ 'ಅಮಲ್₁' ನೋ.

ಆಮವಡೆ 'ಅಂಬೊಡೆ' ನೋ.

ಆಮಶಂಕೆ (ನಾ). ಆಮಕೂಡಿದ ಭೇದಿ: ಆಮಶಂಕೆ ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ರೋಗಾಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಹರಡುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೪೪); ಭೇದಿಯನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ, ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ತಿನ್ನಿಸಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಮಶಂಕೆ ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೭). [ಆಮ₂ + ಶಂಕೆ]

ಆಮಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಆಮಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮುರಾ. ೭). [ಆಮ್ಲ₃ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಆಮಸೋಲು, ಅಮಸೋಲು, ಆಮುಸೂಲು, ಆಮುಸೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯ ಹಣ್ಣು: "ತಿಂತಿಡಿಕ, ಆಮಸೋಲು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೫೨). ೨. ಹುಣಸೆ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿಸಾರು. ೩. ಒಣಗಿಸಿದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಬಾಳಕ. ಅಮಸೋಲು : ೧. (ಮುರುಗಲದ ಹಣ್ಣು) ಸ್ತಂಭಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೭–೧೨೮). ಆಮುಸೂಲು : ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಆಮುಸೋಲು : ೧. (ಪಂಡಿತ).
[← ಮರಾ. ಆಮಸೋಲ್, ಆಮಸೂಲ್, ಅಮಸೋಲ್, ಆಮಸೂಲ್ ; ಹಿಂ. ತೆಲು. ಆಂಸೋಲ್]

ಆಮಳ 'ಆಮಲ' ನೋ.

ಆಮಳಕ 'ಆಮಲಕ' ನೋ.

ಆಮಳಕಿ 'ಆಮಲಕಿ' ನೋ.

ಆಮಳೆ (ಗು). (ದಕ). ಇಡೀ; ಪೂರ್ತಿ: ಕೃಷ್ಣಗಿರಿ ಸಂಸ್ಥಾನಾಮಳೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿರುವರು (ಇಬದು. ೬೯); ಸಂಸ್ಥಾನಾಮಳೆ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಂತೆ (ಕಜಸಾ. ೧೪೮); ಯಡತೊರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಆಮಳೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಜನಗಳು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಪ್ರೇಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ . . . ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಕೆಲಸೆ. ೨೮೯). [?]

ಆಮಾತಿಸಾರ (ನಾ). = ಆಮಶಂಕೆ: ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಆಮಾತಿಸಾರದಿಂದ ಕೆಲಕಾಲ ಬಳಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಪೂಜಾಫ. ೧೧೪).
[ಆಮ್ಲ₃ + ಅತಿಸಾರ]

ಆಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ : ಶುದ್ಧಸತ್ಯನಭಿರಾಮರಾಮಾತ್ಯನತ್ಯಘನಿಶಾದಿತ್ಯಂ (ಮಂಗರಾ. ೧–೧). [ಸಂ.]

ಆಮಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಆಹಾರ ಹುಳಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ ನಾಳದ ಭಾಗ, —ಕೋಶ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ : ಇದರ ಕೆಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ಆಮಾಶಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೦೮). [ಆಮ್ಲ₃ + ಆಶಯ]

ಆಮಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಮೊಸರಿನ ಹೆಪ್ಪು; "ಕುದಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪಕ್ವ ಮಾಡಿದ್ದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ಕಾಯ್ದ ಹಾಲೊಳಗೆ ಮೊಸರು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಹೆಪ್ಪು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೬).
[ಸಂ. ಆಮಿಕ್ಷಾ]

ಆಮಿಲಿತ, ಆಮಿಳಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ; ಒಂದಾದ; ಬೆರೆತ. ಆಮಿಳಿತ : ಜಿಲುವುಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಂಗಳನಭಿನಯಿಸುವಂ ದಶಾಂಗಾಮಿಳಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೪೧–೨೨). [ಸಂ.]

ಆಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು : "ಪಲಲಂ . . . ಆಮಿಷಂ . . . ತರಸಂ–ಈ ೮ ಮಾಂಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೯); ಪರಸೈನ್ಯಾಮಿಷಮಂ ಪಿಶಾಚನಿವಹಕ್ಕಾಂ ಬೀಱುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೬); ಕಂಡರು ಸರಸಿಯನು ನೀರ್ಗುಡಿಯಲ್ಕೆತಂದಿರಿಸಿದರು ತೀರದಲಿ ಬಹಳಾಮಿಷದ ಕಂಬಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೪೨). ೨. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು; ಸುಖಸಾಮಗ್ರಿ. ೩. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ, ಉತ್ಕೋಚಃ . . . ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಂ – ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೦). ೪. ಲೋಭ; ಬಯಕೆ: ಆಸೆಗೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ, ಆಮಿಷಕ್ಕೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ (ಅವಚಂ. ೨೨–೯೧); ಇಂದಿಗೆಬೇಕು ನಾಳೆಗೆಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಾಮಿಷವ ಜರೆಯಬೇಕು (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೩–೩೩). ೫. ಪ್ರಲೋಭನ : ಆಸೆಯಾಮಿಷ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ತಾಮಸ ಹುಸಿ ವಿಷಯ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಆಮಿಷಾಶಿ (ಗು). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ
[ಸಂ. ಆಮಿಷಾಶಿನ್]

ಆಮಿಸ (ನಾ). = ಆಮಿಷ : "ಆಮಿಷ–ಆಮಿಸ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಆಮಿಷ]

ಆಮಿಳಿತ 'ಆಮಿಲಿತ' ನೋ.

ಆಮೀನ (ನಾ). = ಅಮೀನ (೩). [< ಅಮೀನ]

ಆಮೀನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ : (ದಕ. ೩). [?]

ಆಮೀಲ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿಕಾರಿ; ತಹಸೀಲ್‌ದಾರ : ಆಮೀಲಾನೆ ವ ಕಿಲೆದಾರಾನೆ ವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯–೨ ; 1811); ಆಮೀಲಾನಿ ಶಿರಸ್ತೆದಾರಾನಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೧; 1813); ಗಂಜೂರು ಬನಾಮೇ ಆಮೀಲಾನೆ ಸಿರಸ್ತಿದಾರಾನೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೨೧ ; 1813); ಚಂನಗಿರ್‍ರಿ ಆಮೀಲ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯಗೆ ಬರಶಿ ಕಳುಹ್ಸಿದ ನಿರ್‍ರುಪಾ (ಎಕ. VII (S), ಚನ್ನಗಿ. ೮೫–೭ ; 1821); ಮತ್ತಮಾ ಉದಯಕಾಲದೊಳಾಮಿಲರೆದ್ದು ನಡೆಯುವುದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧–೩೭); ಸ್ಥಳದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಆಮೀಲನ ಶ್ರದ್ಧೆ ಆವಶ್ಯಕವಷ್ಟೆ (ಮಾಮುರಾ. ೧೯); ಆಮೀಲರನೇಕರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪).
[← ಅರ. ಆಮಿಲ್]

ಆಮೀಲನ, ಆಮೀಳನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ. ಆಮೀಳನ : ಆಮೀಳನಮಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯). [ಸಂ.]

ಆಮೀಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು : ವದನೇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿತ್ತಂ ಕವಿದಪುದೆನುತಂ ಪಾಣ್ಬನಾಸ್ಯಾಬ್ಜದೊಳ್ಮುಚ್ಚಿದಳಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಗದಿರ್ಮಿಂಚುಗುಮೆನುತದನಾಮೀಲನಂಗೈದಳಕ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೩೪).
[ಆಮೀಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಮೀಳನ 'ಆಮೀಲನ' ನೋ.

ಆಮು (ನಾ). = ಆಮ್ಲ₃ ೪ : ಕೆಲವು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಯಾದರೆ ಆಮು ಮತ್ತು ರಕ್ತಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೨೯). [< ಆಮ್ಲ₃]

ಆಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿದ; ಎಸೆದ. ೨. ತೊಟ್ಟ; ಧರಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. "ಕವಚ ತೊಟ್ಟಿರುವವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ಯುದ್ಧಕವಚ. [ಸಂ.]

ಆಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟಕದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ: "ಸೂತ್ರಧಾರನು . . . ಕವಿ ಕಾವ್ಯವಿಚಾರ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಸೂಚನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುವನು. ಅನಂತರ ಕಥೆಯು ಆರಂಭವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ 'ಆಮುಖ' ಅಥವಾ 'ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಆಮುಗುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಸಭಿಗೌಉತಿಂಮಪ ಆಮುಗುರ ಬಸವ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮–೪೫ ; 1558). [?]

ಆಮುತ್ರಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕದ; ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಪರಲೋಕದ ಗತಿ: ಅಕಲಂಕಚರಿತ್ರಂ ಕ್ಷತ್ರಕುಲೋದ್ಗತನೆರಡುಸಿದ್ಧಿರ್ಗೈಹಿಕವಾಮುತ್ರಿಕಮಱಿಗುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೭–೨೧); ಇವು ಮೊತ್ತಮೊದಲಣುವ್ರತಮಿವು ಮಸುಳದೆ ನಡೆವೊಡೈಹಿಕಾಮುತ್ರಿಕಮೆಂಬಿವು (ಯಶೋಚ. ೪–೩೨). [ಸಂ.]

ಆಮುದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ; ಹರ್ಷಗೊಂಡ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದ : ಪಾಲೊಳಗೆ ಪಾಲ್ಪೆರಸಿದವೊಲಾಜ್ಯದೊಳಾಜ್ಯವೇ ತಾ ಬೆರಸಿ ದಂದದಲಿ ಸದಮಲಾತ್ಮಕ ಬಸವ ಸಖಿವಾಮುದಿತ ಸಮುದಯಹೃದಯ ಸದ್ಗುರುಪದವಿಯೊಳು ಶಿವಲಿಂಗದೊಳೆ ನೀನೈಕ್ಯವಾದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೬೧-೭೧). [ಸಂ.]

ಆಮುಷ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ : ಆಮುಷ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಾತಾವರಣವು ... ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಭಾಇಪ್ರ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಪರಲೋಕ : ಮಕರಕೇತನನಸ್ತ್ರನಿರ್ಬಾಧಕವೆಯಕಟಕಟೈಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಕೆ ಸಲ್ಲದ ಮತಿಯ ಮನದಲಿ ನೆನೆದನೇ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೬೩). [ಸಂ.]

ಆಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನ ಮಗ : "ಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ತಂದೆಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಾತನಂ ಆಮುಷ್ಯಾಯಣನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೪೧). [ಸಂ.]

ಆಮುಸೂಲು 'ಆಮುಸೋಲು' ನೋ.

ಆಮುಸೋಲು 'ಆಮುಸೋಲು' ನೋ.

ಆಮೂಲ$_1$ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪಲಿ : "ಊಷಣಾ–ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಆಮೂಲ, ಮೆಣಸು" (ಒಷಧಿ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಆಮೂಲ$_2$ (ಅ). ಮೂಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಬುಡದಿಂದ ಹಿಡಿದು.

ಆಮೂಲಚೂಲಂ = ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ : ಎಲೆ ಭೂಮೀಶ್ವರ ನಿನಗೆ ಪಥ್ಯಮಾವುದದಂ ಮಾಡಾಮೂಲಚೂಲಮೆಮಗೆ ತಳ್ತಾಮಳಕಂ ಭವನಿಬದ್ಧಮಟಿಲಿಸಿತೆಮ್ಮಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೬೫). [ಸಂ. ಆಮೂಲಂ]

ಆಮೂಲಾಗ್ರ (ಅ) = ಆಮೂಲಾಗ್ರಂ : ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಆ ಆಲದ ಮರವನ್ನು ನೋಡಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಆಮೂಲಾಗ್ರಂ]

ಆಮೂಲಾಗ್ರಂ (ಅ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿಗಳ ಪೂಗಳಿಂ ಪೂಗಳೊಂದುಗೂಡಿ ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವಾಮೂಲಾಗ್ರಮಿಾ ಬನದ ನಡುವೆ ಪುಟ್ಟಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೬). [ಸಂ.]

ಆಮೆ$_1$, **ಆವೆ**$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ; ಕೂರ್ಮ; ಕಮಠ : ಒರ್ವ ಮಿಾಂಗುಲಿಗನೊಂದಾಮೆಯಂ ಬಾಟಿವಾಟಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಂಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೦-೧೬); ಪೊದಳ್ದುಗುರ್ ಶುಕ್ತಿಜದ ಬೆಡಗಿಂಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳಿಸೆ ಪಾದಾಗ್ರವಾಮೆ ಚೆಲ್ವೆಂದಾಮೆಯುಂ ಜಡಿದು ನೀರೊಳ್ನೆರಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೭). ಆವೆ$_1$: "ಕಚ್ಛಪಃ, ಕಮಠಃ, ಕೂರ್ಮಃ — ಈ ೩ ಆವೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೪೪); ಮಿಾನಾವೆ ಪಂದಿಯೆಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಜನಾಗಿ ಡೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಱಿವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭); ಈ ವನಿತೆಯ ಮೇಗಾಲಜನಾವೆಯ ಚೆಲ್ವುಗಳನೀಯೆ ಭಯದಿಂ ವನಮಂ ತಾವಂಜಿ ಪೊಕ್ಕುವೆನೆ ಮುಂಕಾಲಿಂ ಪೊಜಗಾವೆಯೆಂಬವಡವಿಯೊಳೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೧); ನಾಡೆ ಪಗಿಲ್ತೆಸೆವಾವೆಯ ಜೋಡೆನೆ ಮೇಗಾಲ್ಗಳೆಸೆದುವಾ ಸುಂದರಿಯಾ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೮೮).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆಮೈ, ಯಾಮೈ; ಮಲ. ಆಮ; ತುಳು. ಏಮೆ; ಕೊಡ. ಆಮೆ; ತೆಲು. ತಾಬೇಲು, ತಾಮೇಲು]

ಆಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಬೇಯಿಸದ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಅವರಿಗೆ ಧರೆಯ ಆಮೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಲುವುದು ಅವರಿಗೆ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೧೩೯); ನಿರುಪಾದಿ ಮಠ ಇನಿತು ಆಮೆಸಾಮೆಯ ಧರೆಯ ಮಹಜನದ ಹನ್ನಿಬ್ಬರಿಗೆ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೧೩೩); ಅಕ್ಕಿ ಕಣಕ ತಳಿಗೆಯ ಗೌಡಿಕೆಗಳ ಪೊಕ್ಕಳ ಆಮೆಗಳನಿತ್ತಾ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೧೩೯). [<ಆಮ್ಯ]

ಆಮೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ; ಆಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?) : ಗಾಣದೆಱೆ ಆಮೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗಮುದ್ರೆ ಒಳವಾಜು ಹೊರವಾಜು ಮದುವೆ × ಣಗೆ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೩೦; 1431). [ಆಮೆ$_1$? + ತೆಱೆ$_2$]

ಆಮೇಗೆ (ಅ). ತರುವಾಯ; ಅನಂತರ : ಕಾಮಾಂಧಕಂಗಾಮೇಗೆ ಬರ್ಪಾ ಕಾರ್ಯವಂ ಕಾಣಿಸದೆನುತ ಮಱುಗಿ (ಬಸಪು. ೪೫-೩).

[ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಮೇಗೆ]

ಆಮೇಲೆ (ಅ). = ಆಮೇಗೆ : "ಪುನರರ್ಥದೊಳ್ = ಆಮೇಲೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ" (ಶಮುದ.ಕಿ. ೩೧೨ ಟೀಕು); ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದು ಆರಿಸಿ ಕಾಳು ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಮೇಲೆ]

ಆಮೈತ್ರ (ಗು). ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ : ಶತ್ರುನಾಶಖನಿತ್ರ ಕರುಣಾಪಾತ್ರ ದುರಿತಾಮಿತ್ರ ಭಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ ಜಂಗಮ ಸುಪ್ರಸಾದಾಮೈತ್ರ (ಬಸಪು. ೫೯-೪೫). [ಸಂ.]

ಆಮೋದ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ : ರಾಜಾನ್ನದ ಕೂಟುಂ ಪೆಸಱ ತೊವೆಯುಂ ಬೆಣ್ಣೆಗಾಸಿದಾಮೋದ ಸುಗಂಧ ಪರಿಮಳಂ ನಾರ್ಪ ತುಪ್ಪಮುಂ... ಬಡ್ಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೫). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ; ಸುಖ : ನೂರಾರು ಜನರ ಆ ಸಸ್ನೇಹ ಪರಿಚಯದಿಂದಲಂದಾಮೋದಗೊಂಡೆ (ಇಂಚಾಪ. ೩೩-೫೨). ೩. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ : "ಆಮೋದಃ, ಪರಿಮಳಃ, ಸೌರಭ್ಯಂ, ಸುಗಂಧಿತಾ – ಈ ೪ ಕಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೭೭); ತುಂಬಿ ಪೀರ್ವವೊಲೇಂ ಪೀರ್ದಪುದೇ ಕಂಡಂದುಜು ತೆ ನವ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). [ಸಂ.]

ಆಮೋದಖೇಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಕರವಾದ ಅಥವಾ ವಿನೋದದ ಆಟ : ಸುಂದರಿಯರಾಮೋದಖೇಲದಿಂದಿರಲಂದು ತೀರದೊಳ್ ನವಸಸಿಯಾ (ಪರಶು. ೧೭-೧೬). [ಆಮೋದ + ಖೇಲ]

ಆಮೋದಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು : ಅದು ... ಕುರಂಗದವೋಲ್ ತೂರ್ಣಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಮಳಿಯಂತಾಮೋದಚಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೨). [ಆಮೋದ + ಚಿತ್ತ]

ಆಮೋದಿ (ಗು). ೧. ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಆನಂದವುಳ್ಳ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ.

[ಸಂ. ಆಮೋದಿನ್]

ಆಮೋದಿತ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ನಿಜದಿವ್ಯ ಪರಿಮಳಾಮೋದಿತ ದಿಗಂಗನಾಮುಖಂಗಳಪ್ಪ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಪೂಸಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೫ ವ). [ಸಂ.]

ಆಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡು : ಸ್ವಾಮಿಯೋಲಗವಾದ ನೀನೆಯ್ದಿದಿರವ ಕೇಳ್ದಾಮೋದಿಸಿದನು ಬಾರೆಂದು (ಭರಚ. ೪೭-೫೭). ೨. ಸುವಾಸನೆ ಕೊಡು : ಪರಿಮಳದಿಂದಾಮೋದಿಸಿದ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದೊಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೯೨); ಆಮೋದಕಾನಂದಿಸುತ ದುರ್ಗಂಧದ ಸೀಮೆಗೆಱಗದಳಿಯಂತೆ ಆಮೋದಿಸುತ ಗುಣದೊಳಗೆ ದೋಷವ ಬಿಡುವಾ ಮನುಜರಿಗೆಱಗುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೫). [ಆಮೋದ + –ಇಸು$_3$]

ಆಮ್ನಾಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವಂಶಾನುಗತ : ದಿವದೊಳ್ ಮೇಲಪ್ಪ ರತ್ನಂಗಳೆಂತನಿತಂ ಮುಂ ಮಣಿಮಾಳಿಗಿತ್ತನವು ತಮ್ಮಾಮ್ನಾಯದಿಂ ಬಂದೊಡೀತನುಮಿಾಗಳ್ ನೆಱೆ ತೊಟ್ಟು ಬಂದನಿದನೇಂ ನೀಮೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣಿರೇ (ಆದಿಪು. ೨-೧೮). ೨. ವಂಶ; ಪೀಳಿಗೆ. ೩. ವೇದ : ನಿಜಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪಣ ಚಕಿತ ಸಕಲ ಸಮಾಮ್ನಾಯತಂತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ಶ್ರೀಪಾದಭಕ್ತಿಯುಕ್ತ ... ರುದ್ರಪ್ರಣೀತ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಆಮ್ನೈ (ನಾ). ಸ್ಮೃತಿಗತಮಾಡುವಿಕೆ ; ನೆನಪಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು : ಚಿತ್ತದ ಆಮ್ನೈಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಭೀತಿಯಿಂದ ಕವಿತ್ವದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಅನಿತ್ಯ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಮಿಕ್ಕಾದವರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕರ್ತೃವಲ್ಲದೆ (ನಗವಾ. ೬೨). [ಸಂ. ಆಮ್ನಾ]

ಆಮ್ಮು (ನಾ). ಒಡೆತನ ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ : ಪಡೆದೊಂ ಶ್ರೀಪುರುಷಯ್ಯ ಲಾಮ್ಮುಮೊದಲೊಳ್ಕಲ್ನಾಡನೊನ್ದಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬–೬ ; 750). [< ಆಳ್ಮೆ. / ತಮಿ. ಆಣ್ಮೈ]

ಆಮ್ಮುಳಿಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಭೀಮಂಣಶೇಖರು ಭೊಂಮಣ ಸೇಖರು ಸಹವಾಗಿ ಆಂಮುಳಿಂಜದಲು ಕ[ಂ]ಮ್ಮಾರಂಬಳಿಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೯ ; 1465). [?]

ಆಮ್ರ$_1$, ಆಂಬರ, ಆಂಬ್ರ (ನಾ). ಹುಳಿ ; ಸಾರು : ಆಮ್ರಮಾಡ್ಯಾಳ ಆಟಗಾಳೆಂತಾ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧) ; ಆಮ್ರವನ್ನು ಸುರ್‍ರನೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡ ಶಿವನಗೌಡ (ಕೆರೆಹಾ. ೩೪) ; ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೆಕಾಳ ಆಮ್ರ (ರೂಢಿ). ಆಂಬರ (ಕ). ಆಂಬ್ರ : ಹೊಸತೆನಲು ಕ್ಷಾರಾಂಬ್ರ ಲವಣಾದ್ಯಸಮರಸಯುತಮಾಗೆ ಸೌಗಂಧಿಸುವ ಮಾಂಸ ವನಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೫೭–೩೫) ; ವಗ್ಗರಣೆಯಿತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ ಲೇಸಿನಿಂ ಮಾಡಿ (ನವಮೋ. ೯–೬). [< ಸಂ. ಆಮ್ಲ]

ಆಮ್ರ$_2$ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರ ; ಮಾವು : ಕಣ್ಗೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಾಮ್ರ ಮಹೀಜರಾಜಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪೨) ; ಸಿರಿ ತಂದಿಕ್ಕಿದಶೋಕೆ ವಾಗ್ವನಿತೆಯಿಟ್ಟಾಮ್ರಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೩೧). [ಸಂ.]

ಆಮ್ರದಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈ ಔ ೧. ೨೭–೫೨೨). [ಆಮ್ರ$_1$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಆಮ್ರರಸ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ: ಘೃತಕ್ಷೀರದಧಿನಾಳಿಕೇರ ತೋಯಾಮ್ರರಸೇಕ್ಷುರಸಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಆಮ್ರ$_2$ + ರಸ]

ಆಮ್ರವನ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರಗಳಿರುವ ವನ; ಮಾವಿನ ತೋಪು : ಉನ್ಮದಭೃಂಗಮಾಳಿಕಾರವಮುಖರೀಕೃತಾಮ್ರವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೦) ; ಭಗವಂತನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ಆಮ್ರವನದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾನೆ (ಹತ್ತುಮ. ೮೪). [ಸಂ. ಆಮ್ರವಣ (ಆಮ್ರ + ವನ)]

ಆಮ್ರವಲ್ಲಿ (ನಾ)· ಮಾವಿನ ಬಳ್ಳಿ: ಭಗ್ನವಾಗೆ . . . ಸವಾಮ್ರವಲ್ಲಿ ವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೫೬). [ಆಮ್ರ$_2$ + ವಲ್ಲಿ$_2$]

ಆಮ್ರಾತಕ (ನಾ). ಅಮಟೆಯ ಮರ,—ಕಾಯಿ : ಆಮ್ರಾತಕ ಕೇತನ ನಿಕೇತಮಳಿ ಶುಕ ಪಿಕ ವಿರಚಿತ ಪಕ್ಷಪಾತ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬ ರ) ; ತಿಳಕಾಮ್ರಾತ(ಪ)ಕ ಬೆಲ್ಲ(ಪ)ವತ್ತ ಸಿರಿಸಾಂಕೋಲಾಖ್ಯ ಭಲ್ಲಾತ ಕಾಮಳಕಾದ್ಯಂಘ್ರಿಪಮೂಳಮುಂ ಬಳಸಿ ಪುತ್ತಾದಂದು (ಲೋಕೋಪ. ೫–೨೭). [ಸಂ.]

ಆಮ್ರಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಕಟ್ಟಿದನಾಮ್ರಾಯ ಲತಾಂತಮಾಲಿಕೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೩–೯೭). [ಸಂ.]

ಆಮ್ರೇಡಿತ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು ; ದ್ವಿರುಕ್ತಿ ; ಪುನರುಕ್ತಿ : ಈಡಿತಮೆನಗೆ ಸಮಂತಾಮ್ರೇಡಿತಮುಂ ಮಹಿಪ ಬಗೆವೊಡೆಂದು ಮುಹುರ್ವಾಕ್ಕ್ರೀಡೆಯನುಱಿದು ಕುಮಾರಕ ಚೂಡಾಮಣಿ ತಂದೆಯೆಂದುದರ್ಕೆರ್ದೆಗೊಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ ; ಹುಳಿರಸ : "ಆಮ್ಲಮೆಂದೆನಲ್ಕಾ ಹುಳಿಗ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೫) ; ಕೊಡವಾಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡಾಮ್ಲವೆನಿತಾಗ ಬೇಕೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೭–೨೨) ; ತೊವರ್ಗಿಂದ್ರೇಜ್ಯನ್ ಮಿಕ್ಕಿನಾಮ್ಲಕೆ ಸಿತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮–೧೪೧). ೨. ಹುಣಿಸೆ. [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲಕಾರಕ (ನಾ). ಆಮ್ಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲಜನಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಾಯು ; ಆಕ್ಸಿಜೆನ್ : ಆಮ್ಲಜನಕ, ಸಾರಜನಕ, ಜಲಜನಕ, ಇಂಗಾಲ ಮೊದಲಾದ ನಿರವಯವ (Inorganic) ವಸ್ತುಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂಕಲನದಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಪಿಷ್ಟ ಮೇದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಸಾರಜನಕ ಪದಾರ್ಥಗಳೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೯). [ಆಮ್ಲ + ಜನಕ]

ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ (ನಾ). ದಾಳಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹುಳಿ ದಾಳಿಂಬೆ: ಮಧುರದಾಡಿಮ, ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ . . . ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರು ನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಆಮ್ಲ + ದಾಡಿಮ]

ಆಮ್ಲಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ : ಆಮ್ಲಪಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಹರಳ ಹುರಿದು ಚೂರ್ಣಂಮಾಡಿ ಏಲಕ್ಕಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಆಮ್ಲಪಿತ್ತ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೮). [ಆಮ್ಲ + ಪಿತ್ತ]

ಆಮ್ಲಪೀತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ : "ಗೆಣಸು ಗುಣಮೂಲಿದಾಗುಡಿಯ ಘೋಮುಖಿಯಂಬೆ(ಯ)ಹಳದಿಯಾಮ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ರ]ಪೀತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೩). [?]

ಆಮ್ಲವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಆಮ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ರ]ವತಿ ವೋಟಿ ಜೀವಣಿಕೆ(ಗೆ) ಮಾಧುರ್ಯೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭). [ಸಂ. ಆಮ್ಲವತೀ]

ಆಮ್ಲವೇತಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹಬ್ಬೆಗಿಡ. [ಆಮ್ಲ + ವೇತಸ]

ಆಮ್ಲೀಕರಣ (ನಾ). ಹುಳಿಮಾಡುವಿಕೆ (Acidification. ಪಾರಿಸ). [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಳಿಯಾಗಿಸು ; "ಆಮ್ಲವನ್ನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು" (Acidify. ಇಂಕನಿ). [ಆಮ್ಲೀಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಮ್ಲೀಯ (ಗು). ಹುಳಿಯಾದ: ಬೀಜದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಮ್ಲೀಯ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ಲೀಯ ವಸ್ತುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಆಮ್ಲೇಟು (ನಾ). ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ: "ಯಾಕೆ ಮಾಮಾ, ಹೊರಗೆ ಆಮ್ಲೇಟು ಕಟ್ಲೇಟು ಆಗಿದೆಯೇನೋ" (ಪಹಾರ. ೧೨೦). [← ಇಂ. Omelette]

ಆಯ್$_1$, ಆಯಿ$_1$, ಆಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿರಳವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಿದ್ದಿ)ರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸು ; ಆರಿಸು ; ಸಂಗ್ರಹಿಸು ; ಆದ್ದ (ಭೂತಕೃ), ಆದು (ಭೂತನ್ಯೂ): "ಆಯ್–ವಿರಲವಸ್ತ್ವಾಕರ್ಷಣೇ, ಆಯುಷ್ಯೇ ಚ (ವಯಸ್ಸು)" (ಶಮಧಾ) ; ಆಮೋದ ಕುಸುಮ ಸಮಿತಿಯ ನಾಮರಗಳೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದುಮಿಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೨) ; ಲಂಬಣಂ ಪಱಿಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಬಳ್ಕುತ್ತಿರೆ ಯೇವಮಿಲ್ಲದಿವನಾ[ಯ್ದು]ದೊ ತಪ್ಪದೆ ಪೇಱಿಮೆಂಬ ಭೂಪೋತ್ತಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೯) ; ಒಂದು ವರುಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಱದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮೆಂಜಲಸುಬಿನಾಯ್ದುಣ್ಬೊಕ್ಕಲಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೫೩). ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಚುನಾಯಿಸು : ಅಶೇಷಭಾಷಾವಿಷಯೋಕ್ತಿಯಂ ಬಗೆದುನೋಡಿ ಪುರಾಣಕವಿ ಪ್ರಭು ಪ್ರಯೋಗಾವಿಲ ಸದ್ಗುಣೋದಯಮನಾಯ್ದುವಱಿಂ ಸಮೆದೊಂದು ಕಾವ್ಯದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೫) ; ಬಿರುದರನದಟನೊಳುಬ್ಬರಮುರಿವರನಾಯ್ದುಱಿಸಿಕೊಂಡುವರಿಗನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೪) ; ಇಂತಿಂತನಂತಕಾಂತಲತಾಂತಂಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೫–೬೬) ; ಸರಸವೀಣಾಧ್ವನಿಯ ಹಂಸೆಯ ಗರುವ ಗತಿಗಳನಾಯ್ದು ಮನ್ಮಥ ವರ ವಿರಿಂಚಿಯೆ ಸೃಜಿಸಿದನು ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೧೭).

೩. (ಉತ್ತಮವಾದ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬೇಡದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: "ಆಯ್ ಇತಿ ರತ್ನ ವಸ್ತು ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿ ವಸ್ತುಸಮೂಹೇ ಸಮೀಚೀನ ವಸ್ತೂನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಆಯಿ₁: ೧. ಆಡಗನಾಯಿದು ಕೆದಱಿ ರಕುತವ ತುಡುಕಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಕರಿಯ ಬರಿಕೈ ಬಿಡಿಸಿದುವು ಹುಟ್ಟಾಗಿ ಯಮರಾಜನ ಪರಿಗ್ರಹಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೨). ೨. ಜೋಯಿಸನ ಕರೆದಖಿಳ ದಿವಸದೊಳಾಯಿದರು ಶುಭದಿನವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೧೩). ೩. ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯಿ (ರೂಢಿ). ಆಯು₁: ೧. ಬಿದ್ದ ಬಳೀಲಿ ಬೆರಣಿ ಆಯಬೇಕು, ಇದ್ದ ಬಳೀಲಿ ಇರಬೇಕು (ಗಾದೆ); ಕೆಳಗೆ ಉದುರಿದ್ದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಯುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ಹಣ್ಣಿನ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣನ್ನು ಆಯು (ರೂಢಿ). ೩. ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ).

ಆದುಣಿಗ = ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ದಕ. ಕ). ಆಯ್ದುಕೊಳ್ = ಆರಿಸಿಕೊ; ಚುನಾಯಿಸಿಕೊ: ಕನಕರಜತ ವಿಚಿತ್ರಾಲಂಕೃತ ಸ್ವರೂಪಸಮನ್ವಿತಂಗಳುಮಪ್ಪ ಗದೆಗಳುಮನಿರ್ವರುಮಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ); ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ದಾ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಪಂಚತಂತ್ರಮೆಂದು ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಯ್; ತುಳು. ಆಯು; ಕೊಡ. ಆಯ್; ಪರ್ಜಿ. ಆಚ್; ಗೊಂಡಿ. ಆಚಾನಾ; ಕುಇ. ಆಸ್ಕ; ಕುವಿ. ಆಚಲಿ; ಕುರುಖ್. ಆವಾ; ಮಲ್ತೊ. ಆದೆ]

-ಆಯ್₂ (ಪ್ರ). ಆ ದಿಕ್ಕಿನ, ಆ ಕಡೆಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಬೆಟ್ಟದಾ ಮೂಡಾಯ್ ಪೊರೆಎ ಬನ್ದು ತುಱಿಲ್ಗಾಲೊಳ್ಕೊಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೯; 550); ಪೊಲಮೇರೆ ಪ್ರಾಚೀದೆಸೆ ಪನೆದ್ಗುಣ್ಟೆಯಿನ್ಮೂಡಾಯ್ ಕಡೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮-೪೯; 650); ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲ್ಪೊರಳೆಬನ್ದು ಮೂಡಾಯ್ ಸಿ[ಸೀ]ಮೆಯುಳ್ ಕು[ಕೂ]ಡಿತ್ತು (ಇಆ. XVIII, ೩೬೮-೨೮; 8ನೆಯ ಶತ). 'ತೆಂಕಾಯ್', 'ಮೂಡಾಯ್' ಪರಾ. [ಆಗು₁ ?]

ಆಯ್ಯ₁ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ಆ ಯಜ್ಞಸಂಗತಿಯನಾ ಬಾದರಾಯಣಂ ಪೇಳೆ ಬಳಿಕವನಿಪಂ ಧರ್ಮಸಾರಾಯಮಂ ಕೇಳ್ದನಾ ಮುನಿವರನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೪೮); ಆಯದಲಿ ನಿಜದಿ ನಿಂದಾಯವನು ಅಱಿಯದಲೆ ವಾಯಕ್ಕೆ ಜಪವ ಜಪಿಸುವ ಯೋಗಿಯ ಬಾಯ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪). ೨. ಐಶ್ವರ್ಯ; ಸಂಪತ್ತು: ಶ್ರೀಯುವತಿಯನಾ ವೀರಶ್ರೀಯುವತಿಗೆ ಸವತಿಮಾಡಿಪ್ಪೆನೆಂದರಿನೃಪರು ಳ್ಳಾಯಮೆರಸೆಱೆದುಕೊಂಡು ಧರಾಯುವತಿಗೆ ನೆಗಱ್ದ ಹರಿಗನೊರ್ವನೆ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧); ಸಲೆಸಂದ ಚಕ್ರಿವೃಂದದ ಚಲದಾಯದಾಯತಿಯ ಬೀರದ ಚಾಗದ ಮಾತುಗಳ್ ಪೊದಱ್ದಿರ್ದವಿರೆ ತತ್ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಳಂ ತವನೊಯ್ಯನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೧); ನೀಮೆಮಗೆ ಪೇೞಿಂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಪೃಚ್ಛೆಯಂ ಎಂಬುದುಮಾ ಪಂಡಿತಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಪಮಂ ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಗನಂತೆ ಗೋಮೂತ್ರಿಕವೃತ್ತಾಳಂಕೃತನಾಗಿ ಭಂಡಾರಿಗನಂತಾಯಮಂ ಪಿಡಿದು ಜೂದುಗಾಜನಂತೆ ಕವಡಿಕೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬, ವ). ೩. (ಶರೀರದ) ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಅಪಾಯದ ಸ್ಥಳ: ದುರುಳನೆಂದನು ಪಕ್ಷಿ ಸಾಯದಿರೆ ಆಯಗಳ ಮರೆ ಮಾಜದಂತೆ ತೋರಿಸಿ ಕಾದುಯೆನ್ನಲಾಗರಿದು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವುಂಗುಷ್ಠದೊಳಗಿಹುದೆಂದು ರಾವಣಂ ಕಪಟವ ನುಡಿಯೆ (ತುರಂಗ. ೩೪-೩೪). ೪. ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ; ಅಳತೆ: ತದ್ವಶಾತನಯ ವಿಮೋಹಮುಂ ಹರಿಯ ವಿಕ್ರಮದಾಯಮುಮೇನುದಾತ್ತಮೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೫); ಶ್ರೀಯುಪೇಂದ್ರನ ಚರಣಕಮಲಕದಾಯದಲಿ ಮೂಜಡಿಗೆ ನೆಱೆಯದೆ ರಾಯ ಕೇಳೈಯಿಾ ಮಹಾಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆರಡಡಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೦ ಸೂ); ತಾಯಿವೊಲು ನಿನಗಾತ್ಮ, ಮಡದಿವೊಲು ಕಾಯವವರಾಯವನು ಸರಿನೋಡು (ಮಂಕುಕ. ೬೯೯). ೫. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ನೀತಿ: ಪೆಂಡಿರ್ ಪಟಯಿಸುವಂದದೆ ಗಂಡರ್ ಪಟಯಿಸುವುದಾಯಮೋ ಛಲಮಂ ಕೊಂಡೆಸಪರಾರೊ (ಗದಾಯು. ೫-೩೩); ಪೊಸ ಮಿಂಚಿನವೊಲ್ಪಳಂಚುತಾಯದಿಂದಡಿಯಿಡುವ ತುಱಿಲಾಳ್ಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೮೦ ವ); ಚಾಗಮುಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಸೊಂಪುಂ ಪೆರ್ಮೆಯುಂ ನನ್ನಿಗೆ ನೆಲೆಯೆನಿಸಿದಾಯಮುಂ ಬೀರಮುಂ... ಕೈಮಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೯). ೬. ಉದ್ದೇಶ; ನಿಶ್ಚಯ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏನು ನೃಪ ಸಂಗರವೆನ್ನೊಳಗಾನಲಾಪೆಯಾ ಸೋತೆನೆಂದನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪೇಳ್ದಪೆಯಾ ಬಿಡೆನಲ್ಲದೊಡೆ ಬಱಿದೆ ಏನು ನಿನ್ನಾಯವನು ಹೇಳೆನೆ (ಉತ್ತರಾ. ೬-೩೪). ೭. ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ; ಯೋಜನೆ; ಕಟ್ಟಡದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಆಕಾರ ಮುಂತಾದುದು: ಏನೆಂಬೆನೀ ಹಸ್ತಮೀಯಳತೆಯಿಾಯಧಿಷ್ಠಾನಮೀರೇಖೆಯಿಾ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡೆಗೆಯಿಾ ತಾನಮೀಯಾಯಮೀಗೃಹವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವರಿಲ್ಲೆಂದು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩); ಆಯ ಹಾಕೋವಾಗಲೆ ನ್ಯಾಯ ಬಂತು (ಗಾದೆ). ೮. ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ: ಆಂ ಬರ್ಪನ್ನವಾಯಂ ನಿನಗಿದು ವಿಗತಾಪಾಯಮಪ್ಪೊಂದುಪಾಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೭); ತಾಯೆ ಕೇಳೀ ವಿಪ್ರಪುರದೊಳಗಾಯವುಂಟಿನಗೆಂದು ರಕ್ಕಸನಾಯಿ ನೆಲಸಿಹನೂರ ಹೊಱಗಣ ಶೈಲಶಿಖರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೧೧); ಆಲದಮರನ ಸೀಳಿ ನಡುವೋರುಂಟಿ ಮಾವಿಲ್ಲದ ಮನೆಗೆ ಗೌರಿಯ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆಯಾ ಇನ್ನ್ಯಾರು ಕಲಿಸೋರು (ನಾಪದ. ೧೦೫). ೯. ಸಮಸ್ಥಿತಿ; ಹಿಡಿತ: ಸಣ್ಣಬಳ್ಳಿ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಆಯ ತಪ್ಪಿ ಬೀಳುವಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, 1233); ನಿಂತಿದ್ದ ಆಯ ತಪ್ಪಿ ಮುಂದೆ ಕೊಂಚ ಮುಗ್ಗರಿಸಿದೆ (ಆಲಹೂ. ೧೪). ೧೦. ನಿಯಮ; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಟ್ಟಳೆ (ಕ). ೧೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗ (ಕ). ೧೨. ವಿವರ; ತಪಸೀಲು (ಕ). ೧೩. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವುಳ್ಳದ್ದು; ದೀರ್ಘಚತುರಸ್ರ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಯ್ವು = ಅಗಲ, ವಿಸ್ತಾರ; ತುಳು. ಆಯ= ಅಳತೆ, ಪ್ರಮಾಣ; ತೆಲು. ಆಯಿತಮು, ಆಯಿತ್ತಮು. / ಸಂ. ಆಯ]

ಆಯ್ಯ₂ (ನಾ).= ಆತ: ಆಯನ ಸತಿ ಭವನದೊಳತ್ಯಾಯತ ಪತಿಭಕ್ತೆ ನಾಗಿಕವ್ವೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೪-೧೭; 1097). [ಆ₂ (< ಅದು₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಯ್ಯ₃ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ (?): ಪುಟ್ಟಿದೊಡಾತನೊಳಱಿವೊಡವುಟ್ಟಿದುದಱಿವಿಂಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳಳವಳವಿನೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ದೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೪); ಚಲಮಿಲ್ಲದ ಗಂಡಂ ತಂಬುಲಮಿಲ್ಲದವದನಮಾಯಮಿಲ್ಲದ ತುಱಿಲಾಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೫); ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಮಗಾಯದ ಮಾತಂ ತಗುಳೆಗಱಿಪಿ ಪೋದಂ ಸಂದಿರ್ದದಟರೊಳೀಱಿದಱಿಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮ್ಮಱಿ ಯೋಜನೆನಿಸಿದಂ ಬಿಲ್ಲೋಜಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೩); ಆರ್ಪು ಕುಂದಿತ್ತು ಶೌಚಂ ತೊಲಗಿತ್ತಾಯಂ ಬಳಲ್ದತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೭; 1055); ವಿದ್ವಿಷ್ಟಬ್ರಜಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಭೀತಿಯನಿತ್ತಾಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಲಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೬; 1096). [?]

-ಆಯ್ಯ₄ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಉಳಿತಾಯ', 'ಪೂರಾಯ,' 'ಬಂಡಾಯ' ಪರಾ.

-ಆಯ$_5$ (ಪ್ರ). ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರುಗಳ ಜತೆಗೆ ಅಮ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಅನಲಾಯ, ಕಮಲಾಯ.

ಆಯ$_6$ (ನಾ). ರಾಗಾಲಾಪನೆಯ ವಿಸ್ತರಣೆ (?): ಮಿಗುವಾಯಂ ಜತಿ ತಾಳಮುಜ್ವಳಿಪ ಮಿಶ್ರಂ ತತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಕರಂ ಬಗೆಗೊಂಬಾಶ್ರುತಿಮೇಣ್ ಬಜಾವಣೆ ಲಸದ್ಗ್ರಾಮಂಗಳೌಚಿತ್ಯದಿಂ ಪುಗೆ ಪಕ್ಕಾದ ನವೀನ ತಾನತತಿಯೊಪ್ಪಲ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩). [?]

ಆಯ$_7$ (ನಾ). ೧. ಆದಾಯ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ವರಮಾನ: ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಾಯದ ಪಣಮೆನಿತನಿತ್ತುಮೂರೊಳ್ಸಹಿರಣ್ಯಾಯದ ಪಣಮುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱಿಗಾಯಮಿದೆನ್ದೊಸದು(ಸೆದು)ಕೊಟ್ಟೊರೀ ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯರ್ (ಕಇ. II, ೪-೯; 918); ಗಣಕರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಂ ನೋಡುತಿರೆ ಆಯದೊಳು ಬೀಯಮಂ ಕಳೆದು ನಿಲವಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೫-೭೫); ಆ ಮಲಿತಾಂಡ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣ ಮನೆದೆಱಿ ಮುಂತಾದ ಆಯವೆಲ್ಲಲು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂದು ಬಹುದು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೩೦-೭; 1332). ೨. ಉಪಾಯ; ಮಾರ್ಗ: ಆಯದಲಿ ನಿಜದಿ ನಿಂದಾಯವನು ಆಱಿಯದಲೆ ವಾಯಕ್ಕೆ ಜಪವ ಜಪಿಸುವ ಯೋಗಿಯ ಬಾಯ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಇಷ್ಟಗ್ರಹವಿರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಸಹಜಾಯವ್ಯಯ ಧನದಶಸುಹೃದ್ಗೃಹಸ್ಥಾಯಿಯಾಗೆ ತತ್ಕಾಲದೊಳಾಗ್ರಹಮಂತದು (ಜಾತತಿ. ೨-೧೭). ೪. ಲಾಭ. ೫. ದೇವಸ್ಥಾನ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಶ್ರೀಶ್ರುತಕೀರ್ತಿತ್ರೈವಿದ್ಯದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಾಯಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಇ. XIX, ೩೩-೨೬; 1135); ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಾಯಮೆಂತೆಂದೊಡೆ(ಎಇ. XX, ೧೨-೪೮; 1167). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ: ತೆಱಿ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆಯಾಸೆಗಳ್ ಮಂನೆಯ ವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೭; 1114); ಅಯ್ವತ್ತಿನ ಮೂಲೆ ಸುಂಕಮಂ ಯೆಲೆ ಆಯಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೧೦-೫; 1154); ದೇವಿಯ ಹಬ್ಬದೊಳಗೆ ಯೇನು ಮಾಱಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಯಾಯ ಸುಂಕವಿಲ್ಲ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧೯-೩೩; 1278). ೭. ಕಂದಾಯ: ಆತನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾನುಭೋಗತನವನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ರೈತರಿಂದ ಆಯ ಮೊದಲಾದ್ದು ಸಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩ ಉಪೋ). ೮. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, —ವರ್ಷಾಶನ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೯); ರೈತರಿಂದ ದೊರೆಯುವ 'ಆಯ'ದ ಕಾಳು, ಸತ್ತ ದನಗಳ ಮಾಂಸದಿಂದಲೇ ಅವರು ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನೀನಮು. ೩೩). ೯. ಅಂತಃಪುರದ ಕಾವಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಆಯಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಆಯಂಗಿಡೆ ಕಾಮಂ ಕೈಹಾಯದೆ ನಿಂದಾರ್ದು ಕೊಂದಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೭೮); ಆಯಂಗೆಟ್ಟು ಪ್ರ[ಪ]ತಿಪ್ರತಿಕ್ಕೆಯವಳಂ ತಾಂ ಸುಟ್ಟು ದುರ್ಮೋಹದಿಂ ಬಾಯಂಬಿಟ್ಟು . . . ಕಳಂಕಮಾಗೆ ಕುಲಮುಂ ಪೋದಂದದೇನೊಳ್ಳಿತೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೮-೩೮).

[ಆಯ$_1$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಯಂಗೆಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಆಯಂಗೆಱಿಯ ಉತ್ತರ ಶೃಂಘ[ಗ]ಮಂ ಲಂಘಿಸಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೨೬; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಯಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಚ್ಚುಗುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಅಂತು ಶೂನ್ಯಹಸ್ತದೊಳಿರ್ವರುಂ ಪೆಣೆದು ಪಲವುಂಗಾಯದೊಳಾಯಂದಪ್ಪದೆ ಪಿರಿದುಂ ಪೊೞ್ತು ಸಂತರ್ಪಿಸಂ ಪೋರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೧ ವ); ಪಲವುಂ ಗಾಯಂಗಳೊಳಾಯಂದಪ್ಪದೆ ತನಗವಂ ಸಮಾನ ಬಳನಪ್ಪುದಱಿಂ ಪಿರಿದು ಪೊೞ್ತು ಸಂತರ್ಪಿಸಂ ಪೋರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೬ ವ). ೨. ತೂಕತಪ್ಪು. [ಆಯ$_1$ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಆಯಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆದಾಯವಾಗಿ ಮಾಡು; ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಬಿಡು: ಮಾಱಿದ ಸೀರೆಗಂ ಅಡಕೆಗಂ ಪೊಂಗೊಂಡು ಸಲೆ ವೀಸಮುಂ ಆಯಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ಕಇಆ. ೧-೧-೯; 1092).

[ಆಯ$_7$ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಯಃಪಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ (?): ಈಯೆಮ್ಮಯ್ಯನಿನಾದುದೊಂದು ಪಗೆಯಿಂ ಸೀಳ್ದುಗ್ರಪಾಂಚಾಳರಾಜಾಯಃ[ಪಾ ತಾಂ. ಯಃ]ಪಾರಮನನ್ಯಭೂಪಬಲಮುಂ ಪರ್ದಿಂಗೆ ಬಿರ್ದಿಕ್ಕುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಆಯಃಶೂಲಿಕ 'ಆಯಶ್ಶೂಲಿಕ' ನೋ.

ಆಯಕ (ನಾ). ಆ ಅಕ್ಕ; ಆ ಹೆಂಗಸು: ಆ ರಾಯನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ಸಭಾಜನವೆಯ್ದೆ ಮಱುಗಲಾಯಕನೆಂದಳು [ಪಾತಾಂ. ಮಲಮಱುಗಲಾಯೆಂದಳು] (ಭಾವಚಿಂ. ೮-೩೩); ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುದೆಯ್ದೆಯಾಯಕನ ಪದಂಗಳೀಗೆಮಗೆ ಭಾಗ್ಯದ ಪೆಂಪಂ (ಉಮಾಶ. ೧೦); ಸಲೆ ಬಾಹುಬಲ್ಲಿದ ನಿನ್ನ ವಿಕ್ರಮದೇಳ್ಗೆ ಬೆಲೆಗಟ್ಟಬಲ್ಲವರಾರು ಮೊಲೆವಾಲನುಣಿಸಿದಾಯಕನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಂದ ಕೊಲೆಗೇಡಿ ಬಲುಹ ತೋಱಿನಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೬). 'ಈಯಕ' ಪರಾ.

[ಅ$_3$ (< ಅದು$_1$) + ಅಕ$_1$ (< ಅಕ್ಕ$_1$)./
ತೆಲು. ಆಯಕ = ಆಕೆ, ಪೂಜ್ಯೆ]

ಆಯಕಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಮುದ್ರವನು ಕುಡಿದರೆ ಈ ಮಹದಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಏನು ಆಯಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೨೭); ಇದು ಹೊರಗಿನ ನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಆಯಕಟ್ಟು (ವಾಲತ್. ೧೨೩). ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಮಹತ್ವದ ಪ್ರದೇಶ: ಈ ಊರಿನ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ (ಕನ್ನನು. I, ೯೨); ಆಯಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಣ ತಾಕಿತು (ಜಮಿನ್ನಾ. ೨೧); ಅವಳ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಏಟು ಹಾಕಿದೆ. ಅವಳು ಅವಾಕ್ಕಾದಳು (ಬದುಜ. ೧೧೪); ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾರರು ಮೃಗಗಳನ್ನು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೨). ೩. ರಚನೆ; ಮಾಟ; ಸೌಷ್ಠವ: ಆ ವೃದ್ಧನ ಕರಲಾಘವವನ್ನೂ ಬಾಹುಬಲವನ್ನೂ ಶರೀರದ ಆಯಕಟ್ಟನ್ನೂ ನೋಡಿ ರಾಜಒಡೆಯರು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೪); ಅವರು ರಾಜಾಜಿಯ ಮುಖದ ಆಯಕಟ್ಟನ್ನು ನೋಡಿದರೆ —'ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲತಾಭಾವವಿರಲಾರದು; ಆದರೆ ಅಗಾಧವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿದೆ' —ಎಂದು ಹೇಳದಿರಲಾರರು (ರಾಜವ. ೬೫). ೪. ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. ೫. ಒಂದು ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದ ಜಲಾಶಯದ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುವ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೩). ೬. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ (ಕ).

೬. (ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ೮೪ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ) ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯವ್ಯಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಇಲಾಖೆ: ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಕೃಷ್ಣೈಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ ನಿರೂಪ . . . ನಿತ್ಯಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಯೆ ಸಹ ನಿಂನಹವಾಲು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಾವಡಿಯಿಂದಲ್ಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೨೪–೧,೫ ; 1820). ೮. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಾವಳಿ (ದಕ. ಕ). [ಆಯ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಆಯಕಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಒಂದು ಹಣದ ಮೊಬಲಗು; ಗೊತ್ತಾದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ (ಕ). [ಆಯ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಆಯಕಟ್ಟುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಕೆಲಸ ನಡೆಸುವವನು (ದಕ. ಕ).
[ಆಯಕಟ್ಟು$_1$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆಯಕಾಱ, ಆಯಗಾರ$_1$, ಆಯಗಾಱ$_3$ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಆದಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡರೆಲ್ಲಮತಿವೀರರ್ . . . ನಾಂಪರುಂ ಚದುರರ್ ಲೆಂಕರುಮಾಯಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಗಾಱ] ರಥಮವ್ಯಾಪಾರರುಂ ಧಾರ್ಮಿಕರ್ (ಅಸಂಪು. ೧೧–೧೨ ; ಸೂಕ್ತಿಸೂ. ೪–೧೦೨ ನೋ). **ಆಯಗಾರ$_1$** (ದಕ. ಕ). **ಆಯಗಾಱ$_3$**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಆಯ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಆಯಗ, ಆಯುಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ (?): ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಮುಱಿದ ಕೂರ್ವಾಳ್ ಚೋಳನೀರಳ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಗೆಗೋದನ್ತಿರಲುರ್ಬಿನಿಂದಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನಾ ಬಾಯೊಳಾಯುಗವಡ್ಡಂ ನಿಲೆನಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟದಲಗಾದಂ ತನ್ನ ದೋರ್ಗರ್ವ್ವಮಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ಮಾಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೧೭ ; 1160) ; ಚೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮುಱಿದ ಕೂರಸಿಯಾಯುಗವಾಂಕೆಯಾಗೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಬಾಯನೆಯ್ದೆ ನೆಱೆನಟ್ಟಲಗು[ರ್ಬಿ]ಗಗುಬ್ಬುರ್ವೆತ್ತ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನೊಳೆಯ್ದೆ ಬಳೆದಿರ್ದ್ದ ಮಹಾಸಬಳಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ಬೀರಮಂ ತ್ರಿಗುಣಿಸುತ್ತವೆವೇಳವೆ ಭೂತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಕಇ. IV, ೧–೨೦ ; 1204). **ಆಯುಗ**: 'ಹೊನ್ನಾಯುಗ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಆಯೋಗ]

ಆಯಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಗುರಿಯಾಗಿಸು ; ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಸು : ಸಿಂಗರಕೆ ಸಿಂಗರಮಾದ ಯೊಯುವತಿಯ ಕಾಣುತವೆ ಆಯಗಾಣಿಸಿ ತನ್ನಂತರಂಗವನಾ ಕಾಯಜಕಣೆಗಾಱಿಳನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೬೫). [ಆಯ$_1$ + ಕಾಣಿಸು]

ಆಯಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮತೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಸಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು ; ಸೌಕರ್ಯಕಾಣು : " . . . ಕಠಿಣಮನಸ್ಕಳಾಗಿ . . . ಕೈಯಾರ . . . ಸ್ವಂತಕೈಗಳಿಂದಲೇ . . . ನನ್ನ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಸುಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆನಲ್ಲಾ . . . " ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತ ಆಯಗಾಣದೆ ಬಿದ್ದೇ ಬಿಟ್ಟಳು (ರಂಗನಾ. ೧೩೬). [ಆಯ$_1$ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಆಯಗಾರ$_1$ 'ಆಯಕಾಱ' ನೋ.

ಆಯಗಾರ$_2$ 'ಆಯಗಾಱ$_1$' ನೋ.

ಆಯಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ತಂತ್ರಿ; ಚತುರೆ (ದಕ. ಕ). [ಆಯಗಾರ$_1$ (< ಆಯಕಾಱ) + –ತಿ$_1$]

ಆಯಗಾಲು (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವ ಪೀಠದ ಕಾಲು (?): ಪೊಸಮಿಸುನಿಗಳಾಯಗಾಲಂತರಾಂತರ ಜಸವಡೆದಿಹ ರನ್ನಲೋವೆ ಬಿಸಜಾಕ್ಷ ರಂಗನಾಥನ ದಿವ್ಯರಥದೊಳಗೆಸೆದುವೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂಸವಿ. ೨೩–೬೭). ೨. ದೇವರನ್ನು ಬಿಜಯಮಾಡಿಸುವವರು ಆಗಾಗ್ಯೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಊರೆಗೋಲು; ಆಸರೆಗೋಲು. [ಆಯ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಆಯಗಾಱ$_1$, ಆಯಗಾರ$_3$ (ನಾ). ೧. ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಕ; (ತನ್ನವೃತ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಜನಸೇವಕರಾದ) ಗೌಡ, ಶಾನುಭೋಗ, ಜೋಯಿಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಬಡಗಿ, ನಾಯಿಂದ ಮೊದಲಾದವರು : ನಾಲು ನಿಮಗೆ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಹಂನೆರಡು ಆಯಗಾಱರ ಸಂಗಡ ನಿಮಗೆ ಸಲುವಂಥಾ ಸ್ವಾಮ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೧–೨೧; 1544); ಇದಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಬಿಟ್ಟೆ . . . ಬಿರಾಡ ನಂಮ ಆಯಗಾಱರಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೬ ; 1549) ; ಹನ್ನೆರಡು ಆಯಗಾಱರನು ನುಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ರಾಣಿಬೆ. ೨೪೮–೧೨ ; ?). **ಆಯಗಾರ$_3$**: ೧. ಶಾನುಭೋಗರು ನಾಡಿಗರು ಹನ್ನೆರಡುಮಂದಿ ಆಯಗಾರರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫–೬೪ ; 1665) ; ಹನ್ನೆರಡು ಆಯಗಾರರು ಸ್ರಿಂಗಾರ ××× ರಂಗೈಯನ ಮಗ ಮುದುರಂಗೈಯಗೆ ಮಾಂನ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೭–೫ ; ?) ; ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೊರೆಯು ಆಯಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಗೌಡ, ತಳವಾರ, ಬೇ[ಬೋ]ಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಯಗಾರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩ ಉಪೋ). ೨. ಜೀತಗಾರ: ಆಯಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡ ಹಡೆದಾಳ ನೆತ್ತಿಗೆ ಎರಿಯಾಕ ನೀರಿಲ್ಲ (ಜಾನಗೀ. ೫–೨೦). ೩. ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು (ಎಸಮೈ. XII, ೧೫); ಆದರೆ ಆಯಗಾರರು ತಿರುಪೆಗಾರರು ಬಿಟ್ಟಾರೆಯೇ? (ದಿವಾಬ. ೧). [ಆಯ$_7$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಆಯಗಾಱ$_3$ 'ಆಯಕಾಱ' ನೋ.

ಆಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಸುಂಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪೊಱವೇಱಿಂಗೆಲೆ ನೂಱುಮಂ ಮೆಣಸುಮಂನೇಲಕ್ಕಿ ಮುಖ್ಯಂಗಳಂ ನೆಱೆ ತಾಂ ಸೊಲ್ಲಗೆ . . . ಈ ತೆಱದಿಂ ಬೆಂಮುಡಿಯಾಯಗೊಂಬನೆನಿಪರ್ ಶ್ರೀರಾಯನಾರಾಯಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೮೪ ; 1280).
[ಆಯ$_7$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ: ಆಯತದೊಳೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಬಸಪು. ೨೫–೩೬) ; ಕಾಯದೊಳು ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮದಾಯತವನಱಿಯಲ್ಕೆ ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದಿದಿರಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೨) ; ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮೋಹನ ಕುಮಾರಂ ಸುಧನ್ವನಾಯತವಾಗಿ ಬಂದು ನಿಜಮಾತೆಯಡಿಗೆ . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮೆಱಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೧). ೨. ಸಿದ್ಧ ; ಸನ್ನದ್ಧ : ಗದೆವಿಡಿದಾಯತನಾಗೆಂದು ಹಲಧರ ಸದೆಬಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೩೮); ಕ್ಷಿತಿಪ ತಾನೊಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಜ್ಜನಾಯತನಾಗಿ ಬಸದಿಗೆಯ್ದಿದನು (ಭರಚ. ೪೨–೨); ರಣದೊಳ್ತೀರಗಾಲಿ ವಸುಧಾತಳದೊಳಳ್ದೊಡಾಯತಮಾಗಿ ನಿಲ್ವಿನಂ ಘಾತಿಸದಿರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೨೨) ; ಆಡಗೂಲಜ್ಜಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಆಯತವಾಗಿರುವುದು (ಗಾದೆ. ಕ). ೩. [ವೀಶೈ] "ಗುರು ಭಕ್ತನಿಗೆ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ" (ಬಸವ. ಕೋಶ); ಮುನ್ನಿನ ಪುರುಷವ್ರತಿಯರು ಒಲಿಸಿದ ಆಯತವ ಪರಿಪರಿಯಲು ಬಣ್ಣಿಸಲು ಬಹುದಲ್ಲದೆ . . . ಹೊಕ್ಕು ತೋಱಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೬೭೮). ೪. ಸುಲಭ ; ನಿರಾಯಾಸತೆ; ಅನಾಯಾಸ (ಕ).(ಗು). ೫. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಆಯತವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೦) ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಎದೆತಟ್ಟಿ ಹೇಳಿ ಆಯತ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ನಾಡಿಗೇ. ೨).
[?. / ತೆಲು. ಆಯತ]

ಆಯತ್ತ, ಆಯತ್ತ$_1$ (ಅ). (ಉಕ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಆಕಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮದ ಹವ್ಯಾಸ ಪೂರಯಿಸಿಕೊ ಬೇಕಾಗೇದ? ಆದಕ್ಕ ಆಯತ ಈ ಸೇಡಿನ ನೆವ ಸಿಕ್ಕಿತಷ್ಟೆ (ಜೂಜು. ೭೭); ನನಗೆ ಆಯತಾ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗತದ ಅದಕ್ಕ ಬಂದೀತು ಚಕ್ರ (ಜಾಂಡಾಯ. ೮); ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂಪಾನಂದಮ್ಯಾಲ ನಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂಪಾನೇನ? ಆಯತಾ ಮನಿತನಕ ಬಂಪಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಹೋಗಲಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೧೮). **ಆಯತ್ತ$_1$**: ೧. ಆಗ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಆಯತ್ತವಾಗಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ದೊರೆತವೆಂದು ನಾನು ಆ ಹಣವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು (ಉರಾಜ. ೪). ೨. ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದೆ; ನೇರವಾಗಿ, ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ: ಕೆಲಸದ ನೆವ ಹೇಳಿ ಆಯತ್ತ ಮದುವೆಗೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಆವರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೫೧).
[← ಮರಾ. ಆಯತಾ. / ಸಂ. ಆಯತ್ನತಃ]

-ಆಯತ್ತ$_3$ ‘- ಆಯ್ತು’ ನೋ.

ಆಯತ್ತ$_4$ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: ಆಯತ ಸಮುಗ್ರೋರಸ್ಥಳಂ ದೀರ್ಘಬಾಹಾಲಂಬಂ ಭುಜವೀರ್ಯ ವಿಕ್ರಮಯುತಂ ಗಂಗಾತ್ಮಜನ್ಮಂ ಜಯಶ್ರೀಲೋಲಂ ಜಮದಗ್ನಿರಾಮ ಮುನಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮); ಆಯತ ಪಳುಕಿನ ಮಂದುರಗಳೊಳಾ ರಾಯನ ಗೃಹದ ಸುತ್ತಿಹುದು (ವರ್ಧಚ. ೧-೧೨೫). ೨. ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ: “ದೀರ್ಘಮಾಯತಂ ನೀಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪); ಮೃದುತರ ಕಪೋಲ ಫಲಕಂ ವದನಾಂಬುಜಮಾಯತೋನ್ನತಭ್ರೂಚಾಪಂ ಮುದಮಂ ಪಡೆದತ್ತೆನಗೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭); ವಿಮುಳಾಯತ ಬಾಹುವಂ ವರಾಹ ಜಘನಪರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ). (ನಾ). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಮಾಯೆಯಗಲಿದ ಬಳಿಕ ಭಾವಿಸೆ ಕಾಯವುಂಟೇ . . . ಬಾಯನುಡಿ ಬೆವಹಾರ ಬೆಸನಗಳಾಯತವು ಬಳಿಕುಂಟೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೭೦); ರಾಯ ಚಿತ್ರೈಸಿವನ ವಿಕ್ರಮದಾಯತಕೆ ಸರಿಸುಭಟರ ಸುರ ನಿಕಾಯ ನಿರ್ಜರ ನರ ಭುಜಂಗರೊಳೆಣಿಸಲಿಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೬-೯-೨); ಈ ಅಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮದ ಆಯತವನ್ನು ನೋಡಿ ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನನ ಪಂಥ ಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಹೋದವು (ಕರತ್ನ. ೧೩೦). ೪. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಗೌರಿಯರಸಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶೃಂಗಾರ ಸಿಂಹಾಸನವೊ ಶಿವನ ವಿಹಾರ ಧವಳಾಯತವೊ ಶಂಕರರಚಿತ ಮಂಟಪವೊ . . . ಎನಲ್ಕತಿರಮ್ಯವಾಗಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೫); ಜಾನಕಿಗೂಡಿ ತನ್ನ ಲೀಲಾಯತವನು ಪೊಕ್ಕನಂದು (ರಾಮವಿ. ೮-೧೩೫). ೫. (ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸಮ್ಮತವೇ ಎಂದು ಕೇಳುವುದು; ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಕ್ರಮ: ಕಳಕಳಮಂ ನಿವಾರಿಸುತಮಾಯತಮೇಯೆನಲಾಯತಂ . . . ನಿರಾಕುಳಿತಮನಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸಮಾಯತಮೇಯೆನಲಾಯತಂ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಮಹಾಮುಹೂರ್ತದೊಳಗಾಯತಮೇಯೆನೆ ತಪ್ಪದಾಯತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೮೬); ಸುತ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕಗಳನೋದುತೆಡೆಯೊಳಾಯತವೆಯೆಂದುಱೆ ಕೇಳ್ವರದಕೆ ಹಿತವರಾಯತವೆನೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿಯೆಂಬತುಳ ವಾಕ್ಯಗಳು ಮೆಱೆದುವು (ಭರಜ. ೪೧-೨೦). ೬. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವುಳ್ಳದ್ದು; ದೀರ್ಘಚತುರಶ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಯತಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಸು (?); “ಸ್ವೀಕರಿಸು” (ಚಿಬಪು. ಕೋಶ): ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನಂಗಳಂಮಾಡಿ ಬಳಿಕೆ ಇರವೆ ತದ್ದ್ರವಮನೊಡನಾಯತಂಗೆಯ್ಯಲತಿ ಪರಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರಂ ಸರಸ ಕರ್ಪೂರ ತಾಂಬೂಲಂಗಳಂ ಕೊಡಿಸಿದಂ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೬೪). [ಆಯತ್ತ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಯತಕರ (ನಾ) ೧. ನೀಳವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಆನೆ: ೧, ೨. ಆಯತಕರನಾ ರಾಜಸುತಕುಂಜರಂ ರಾರಾಜಿಸಿದಂ ಗುರುವಚೋಂಕುಶೈಕಾನುವಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೧).
[ಆಯತ್ತ$_4$ + ಕರ$_3$]

ಆಯತಕಾಲ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ನಿರ್ಣಾಯಕ ಗಳಿಗೆ; ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಶದಿಂದ ಆಯತಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೪). [ಆಯತ್ತ$_1$ + ಕಾಲ]

ಆಯತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪಸರಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ನೃಪತೀ ಪರೋಪಕಾರೀ ವಿಪುಳಗುಣೀ ವಿಶದಶಶಧರಾಯತಕೀರ್ತೀ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). [ಆಯತ್ತ$_4$ + ಕೀರ್ತಿ]

ಆಯತತರ (ಗು). ತುಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ನೀಳವಾದ: ಅರಸುಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೮).
[ಸಂ.]

ಆಯತನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಇದು ಸಿದ್ಧಾಯತನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ ತೋಱುತ್ತಿರ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೬). ೨. ದೇವಾಲಯ: “ದೇಗುಲಂಗಳನೆ ಆಯತನವೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೮); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೊಡೆದ ಕೆಱೆಗಮುೞಿದಾಯತನಕ್ಕಂ ಧನಮನಿತ್ತು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಂ ಮಾಡಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ ವ). ೩. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವಧೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬಲಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನ. ೪. [ಬೌದ್ಧ] ಇಂದ್ರಿಯ: ಈ ಐದು ಆಯತನಗಳೂ ನಾನಾಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುವು; ಒಂದೇ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಲ್ಲ (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೮೮). ೫. [ವೈದ್ಯ] ವ್ಯಾಧಿಯ ಮೂಲ, —ಕಾರಣ. [ಸಂ.]

ಆಯತಬಾಹು (ನಾ). = ಆಯತಕರ ೧: ವಿಪುಳಾಯತಬಾಹುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೨ ವ). [ಆಯತ್ತ$_4$ + ಬಾಹು$_3$]

ಆಯತಲಿಂಗ (ನಾ). “ಇಷ್ಟಲಿಂಗ” (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ); ಆಯತ ಲಿಂಗವ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಯತಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೨೨೧-೧೦೦೬).
[ಆಯತ್ತ$_1$ + ಲಿಂಗ]

ಆಯತವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಆಯತವಡೆದ ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಱೆವ ಸುದಾಯವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪).
[ಆಯತ್ತ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಆಯತವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ರೀತಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿ: ನಾಯಕಿಯಾದೊಡೆಯದಱ ಮಾರ್ಗವು ಬೇಱೆಯಾಯತವಱಿಯದೇ ಹೋದೆ ನ್ಯಾಯವ ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಯವ ಮಾಡಿದೆ ದಾಯವು ತಿಳಿಯಿತು ನಿನಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೮೧). [ಆಯತ್ತ$_1$ + ಅಱಿ]

ಆಯತವೃತ್ತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವೃತ್ತ; ವಿಸ್ತಾರವೂ ದುಂಡೂ ಆದ ಗೋಳ: ಮಿಱುಗುವ ವಿದ್ರುಮಾಧರದ ಮಧ್ಯದೊಳಾಯತವೃತ್ತಮಾದ ನುಣ್ಗಱೆಯಿದು ಮನ್ಮನಕ್ಕೆ ಪಡೆದಪ್ಪುದು . . . ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋದಿವಳ ಲಜ್ಜೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಿದೆಂಬ ಪೋಲ್ವೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೫೭).
[ಆಯತ್ತ$_4$ + ವೃತ್ತ]

ಆಯತವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಆಯತವಡೆ: ಅವರವರುಗಳು ತಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣಕಾಂತರ ನಿವಹವೊಂದಾಗಿಯಾ ಕೊಳದಿ ಬೆವಹರಿಸಿದರಾಯತವೆತ್ತು ಧರಣೀಧವನೋಕುಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೪); ಬಿಸಜಗಂಧಿಯರಾಯತವೆತ್ತು ಕಾವನ ಮಸೆದ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂತೆಸೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೪೫); ತವಕದಿಂ ತಾನುಯ್ಯಾಯತವೆತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರ ನಿವಹಮಧ್ಯದಲಿ ವುಡುರಾಜ ರಾಜಿಸುವಂತೆ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೬).
[ಆಯತ್ತ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಯತವೇಳೆ, ಆಯತ್ತವೇಳೆ (ನಾ). = ಆಯತಕಾಲ : ಆಯತವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅವರು ಎಬ್ಬಿಸುವರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೦). **ಆಯತ್ತವೇಳೆ** : "ನಾನು ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ದಾದರಿಗೆ ಬರುವವನಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ತಿಕೀಟು ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಸುಮ್ಮನೆ ಆಯತ್ತವೇಳೆಗೆ ತೊಂದರೆ ಬೇಡ" (ಕನುನೆ. ೬೬). [ಆಯತ$_1$ + ವೇಳೆ]

ಆಯತಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ನಾಗಂಣ್ಣನ ಬೆಸದಿಂ ಆಯತಹೆಗ್ಗಡೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಗ್ಗ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೫೨–೨೮ ; 1189).
[ಆಯತ ? + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪೆರ್ಗಡೆ)]

ಆಯತಾಂಬಕಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಆಯತಾಂಬಕಿ ತೆಗೆಸಿಯೆನೆ ನುಡಿ ರಾಯಸನಿದೇಕೆನುತ . . . ಹೊಕ್ಕಳು ತಳಿರ ಮಂಟಪವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨–೧೩) ; ಸಂಭ್ರಮಾನ್ವಿತೆಯಾದಳಾಯತಾಂಬಕಿ ತನ್ನ ಭೀಷ್ಟಮುಂ ಸಲಿಸುವಂ ಕಾಂತನೆಂಬುತ್ಸವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬೧).
[ಸಂ. ಆಯತಾಂಬಕೀ (ಆಯತ$_1$ + ಅಂಬಕ + –)]

ಆಯತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಆಯತಾಂಬಕಿ : ರಾಯ ಪಾಂಡವರರಸಿ ಕಮಲದಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ ಪರಿಭವವ ನೆಱೆ ಕಾಯಿದುದೆಲಾ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಸಿರಿನಾಮ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪ ಸೂ) ; ಆಯತಾಕ್ಷಿಯ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಂ ತಿಳಿದಿರ್ದು . . . ಇಂತರಸಿಯಂ ತೊಱೆಯಬೇಕೆಂಬರೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೫೫).
[ಸಂ. ಆಯತಾಕ್ಷೀ (ಆಯತ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಆಯತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮ ; ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು : ಆ ಯತಿಪತಿ ತನ್ನೊಳ್ಪುಗೆದಾಯತಿಗಾಯತಿಯನುಂಟುಮಾಡಲ್ ಬಗೆದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೦). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯ : ಅಭರಮೆತ್ತಿ ಆಯೆ[ಯ]ತಿಎ ಕೊಳ್ವೋರುಂ . . . ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೬ ; 675) ; ಮಾಯಾಚಮೂಸಮೂಹದೊಳಾಯತಿಯಂ ಬಗೆದು ಕಾದಿ ಯಾದವಸೈನ್ಯಂ ಛಾಯಾಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ವವೊಲಾಯಾಸಂ ಬಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟು ಪೆಳಱಿದುವಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೯೯) ; ಆ ಸೊಲ್ಲಂ ಪುಲ್ಲಂ ಬಗೆದು ಪಲ್ಲಮಱಿಯೊಂದಾಯತಿಯಿಂ ಮಿಕ್ಕು ಮಿಱಿ ಪೊಕ್ಕಱಿದಟ್ಟಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೯). ೩. ಮಹಿಮೆ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಪ್ರಭಾವ : ಆರ ನೆಗೞ್ತೆಯುಂ ಬಲಮುಮಾಯತಿಯುಂ ಚಲಮುಂ ಪ್ರಭುತ್ವಮುಂ ದೂರದೊಳಿರ್ದ್ದು ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ತೋಯಜಷಂಡಮನಿದನಾನಾಯತಿಯಿಂ ಕಾವೆನೆನ್ನ ಮಾತಿಂಗೆಲೆ ಕೌಂತೇಯ ಮಱುಮಾತನಿತ್ತು . . . ತೋಯಮುಂ ಕುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೯) ; ಆಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ ವಿಜಯಮುಮಾಯತಿಯುಂ ನಿಮ್ಮೊಳೊದವಿ ಸುಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತೀಯುತ್ತುಮಿರ್ಕೆ . . . ವಿಭು ಶಾಂತಿಜಿನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೩). ೪. ವಿಸ್ತಾರ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; ಹರಹು : ಅರುಣೋದಯಪ್ರಭೆಯ ಗಿರಿಶೃಂಗದುನ್ನತಿಯ ವರುಣಾಲಯಾಯತಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದೊಡಹುದೇಂ ಬೆರಗು ಬರಿಬೆರಗು ನುಡಿಗರಿದೆನಿಪ್ಪಾನಂದ ಪರಮ ಪೂಜೆಯುಮಂತು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೫). ೫. ಭವಿಷ್ಯ ; ಮುಂದೆ ಆಗಬೇಕಾದುದು : "ಉತ್ತರಕಾಲಃ, ಆಯತಿಃ– ಈ ೨ ಮೇಲಪ್ಪ ಕಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೧೮) ; ಆಯತದ ಲೋಕಧರ್ಮಗಳ ಪಾಲಿಪುದು ಆಯತಿಗೆ ಬಾಯ್ಬಿಡದೆ ಗತವ ಚಿಂತಿಸದಿಹುದು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೩). ೬. ಆಯ ; ಆದಾಯ ; ಲಾಭ : ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಯತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಯತಿಕೆ 'ಆಯತಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಯತಿಕೆಗಿಡು 'ಆಯತಿಕೆಗೆಡು' ನೋ.

ಆಯತಿಕೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ತರು ; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಸಾಯೆ ನೋಡುವ ಕರುಣಿ ಸೋಮಯ್ಯ ಬೇಡಿದರಿಗೀಯದಳಲಿಪ ದಾನಿ ಸೋಮಯ್ಯ ನಂಬಿದರನಾಯತಿಕೆಗೆಡಿಪ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಪರ ಸೋಮಯ್ಯ ಕೈಯತ್ತಿ ಕರೆದು ಕರೆದು (ಸೋಮಚ. ೪–೨೩).
[ಆಯತಿಕೆಗೆಡು + –ಇಸು$_3$]

ಆಯತಿಕೆಗೆಡು, ಆಯತಿಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವರೂಪಹಾನಿಹೊಂದು ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊ : ಎನ್ನವೊಲಾರೊ ನಿಕ್ಕುವಂ ಕುಲದಭಿಮಾನದಾಯತಿಕೆಗೆಟ್ಟು ನಿರಾಕುಳ ಮೆಯ್ದೆ ನಿನ್ನೊಳಾದೊಲವನೆ ನೋಡಿ ಬಂದವರೊ ಭಾವಿಸು ನೀಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೬೪) ; ಆಯತಿಕೆಗೆಟ್ಟೆನ್ಮ ಬೊಪ್ಪನಪಾಯದಿಂ ಸಲೆ ನಿಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನ ಕೈಯೊಳೀಂ ಕೈಯಾಂತುಕೊಂಡನೆ ಹಳೆಯ ಸಾಲವನು (ಬಸಪು. ೨೬–೬೧). **ಆಯತಿಕೆಗಿಡು** : ಆಯುಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುದೆನೆ ಕೆಯ್ಗಾಯದೆ ಬೀಯಮನೊಡರ್ಚುವಂ ಸ್ವಜನರೊಳಂ ಆಯತಿಕೆಗಿಡುವನೆತ್ತಂ ಸ್ತ್ರೀಯಿಯೆನಿಪ್ಪಂ ವಿಷಾದಭರಕೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೭೬).
[ಆಯತಿಕೆ (< ಆಯತಿಕ್ಕೆ) + ಕೆಡು]

ಆಯತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆ ; ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ರೂಪುರೇಖೆ ಥಾಪನೆ ಬಯ್ಸಿಕೆ ತೊಡೆ ಮಡಕಯ್ದುನಿಯೆಂಬ ಚಡಾಯತಿಕೆಗಾಯತಿಕೆವಡೆದಾರೂಢ ವಿದ್ಯಾವಿಳಾಸ ಸಬಳದ ಸೆಲ್ಲಹದ ಕುಂತದ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೦ ; 1226).
[ಆಯತಿಕೆ (< ಆಯತಿಕ್ಕೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಆಯತಿಕ್ಕೆ, ಆಯತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭಾವ ; ಘನತೆ : ನಾಯಕುನ್ನಿಗೆ ಕೊಡುರ್ದ ರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತು ಪಾಸಿನ ಮೇಲೆತಂದಾಯತಿಕ್ಕೆಯಿನೊಪ್ಪವಾಗಿರಿಸಿ ಪ್ರಭೂತ್ಕರಮಿರ್ದು . . . ಓಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪೊಡೆ ಮತ್ತಮಾ ನಾಯಕುನ್ನಿ ಸಮಂತು ಮಾಣ್ಬುದೆ ಪೇಲತಿಂಬುದನೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೬೪) ; ಬಧಿರನಪ್ಪನಕೇಳ್ವೆಯುಮಾಯತಿಕ್ಕೆಯುಂ[ಯಂ]ಬಿಸುಟನ ಕೀರ್ತಿಯುಂ ವಿಟನ ಶೀಲಮುಮುರ್ವಿಯೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೭). **ಆಯತಿಕೆ** : ೧. ಆಯತಿಕೆ ಮಿಗೆ ಸರ್ವಭಾಗ್ಯ ಶ್ರೀಯ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಾಮದೊಳು ನಾನಾ ಯುವತಿಯುತ ಸುಖರಸದೊಳೋಲಾಡುತೆಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೨೫–೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ತೀವ್ರತೆ : ಮಾಯೆ . . . ಮಿಗೆ ಬಯಸಿ ಭಜಿಸಿದಳಾಯತಿಕೆಯಲಿ ಮಧುಕನಾಥನ ಪಾದ ಪಂಕಜವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪ ಸೂ) ; ಆಯತಿಕೆಯಲಿ ಪಂಚ ಕೈಕಯರಾಯುಧದ ಬೆಳಗಳ್ಳಿಱಿಯೆ ನೂಕಿದರು ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೮) ; ಬಾಯ ನೋಡಾ ಅಂಜದೆಮ್ಮೊಡನಾಯತಿಕೆಯಲಿ ಗೆಡವ ಪಾಪನಿಕಾಯವೇನಿದ್ದೇನ ಮಾಡುವವೀ ಮಹಾತ್ಮನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೭). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾಯತಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸತಿಗೆ] ಗಱಿಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆ ಮನ ಕವಲಿಟ್ಟುದಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಲಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೩೭). [ಆಯತಿ + –ಇಕ್ಕೆ$_2$]

ಆಯತಿಗಿಡು 'ಆಯತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಆಯತಿಗೆಡು, ಆಯತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಅಸಮರ್ಥನಾಗು : ಸುತನ ರೂಪಿನ ಸೊಬಗನಂಗಸುಕುಮಾರತೋನ್ನತೆಯ ಬಾಲ್ಯದ ಚೆಲುವನು . . . ಅಧಿಕಗುಣಗಣವನಾಯತಿಗೆಟ್ಟು ನೆನೆದು ಶೋಕಿಪೆನೆಂಬಡಾಕಲ್ಪಶತವೆಯ್ದದರಸ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೫೪) ; ಆಯತಿಗೆಟ್ಟಳ್ಕಿರ್ದವಡೆದಱಿವಿನ ಬೀಯದೆ ಮಱಿದೊಱಗಿದಳಲರ್ವಾಸಿನೊಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪–೩೬). **ಆಯತಿಗಿಡು** : ಆ ಯತಿಗಾಯತಿಗಿಡೆ ಕೌಳೇಯಕತತಿ ನೃಪತಿ ಕೆಳರ್ದು ಮುಳಿದುರ್ಚಿದ ಕೌಕ್ಷೇಯಕದೆ ಪೊಯ್ಕಲ್ (ಯಶೋಚ. ೪–೪೪). [ಆಯತಿ + ಕೆಡು]

ಆಯತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು: ಮನಮನಲರ್ಚಿದತ್ತು ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಜ್ಜ್ವಲಲಾಟರೇಖೆ... ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪೇರುರಮಾಯತಿವೆತ್ತ ವಾರಿಜಾಕ್ಷನ ಧವಳೇಕ್ಷಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫೭). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು; ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸು: ಪೀಯೂಷಜಲಧಿಜಲಮಿಾಜ್ಞಾಯನ ಸವನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಿಂ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂಬಾಯತಿವೆತ್ತ ನಿಜಾಭಿಪ್ರಾಯದಿನನಿಮಿಷರಶೇಷರನುನಯದಿಂದಂ ...ಎಯ್ದಿ (ನೇಮಿಪು. ೮-೧೩೭ ವ); ಭಾವೆಯರಾಯತಿವೆತ್ತು ಪಟ್ಟಣದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನೆಟ್ಟನೆ ಸ್ಮರನಿರ್ದ ನಂದನವೆಡೆಗೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದನೇಕ ಸಂಭ್ರಮದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೨೯). ೩. ಸಮಗ್ರವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಆಯತಿವೆತ್ತು ಶಬ್ದಭರತಾಗಮ... ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರಸಮಾಜಮನೋಜೆಯಿಂದುಪಾಧ್ಯಾಯನತಿಪ್ರಸನ್ನ ಹೃದಯಂ ಸಲೆ ಪೇಱುತಿರಲ್ಕೆ ತಾಂ ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿ ದಳೆಂಬಿನಂ ನೃಪಸುತಂ ನೆಱೆ ಕೇಳ್ವನವೇಂ ಮನಸ್ವಿಯೋ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೨೮). [ಆಯತಿ + ಪೆಱು$_{1}$]

ಆಯತುತ್ತು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಆಹಾರ (?): ಹದನ ನೆಲ್ಲವ ಕೇಳಿ ತಲೆದೂಗಿದನು ಬಡತನದಾಯತುತ್ತಲ್ಲಿದು ತ್ರಿಯಂಬಕನಿಂದ ಗಿರಿಜೆಯುಲಾತ್ಮಸಂಭವನು ಉದಿಸಿದಡೆ ನಮ್ಮಿಷ್ಟವಹುದಾನಿದಕೆ ಸಾಧಕನಲ್ಲ ತತ್ಕರ್ಮದಲಿ ಸಂಸ್ಥಿತರಾಗಿ ಹೋಗಿಯೆನುತ್ತ ನೇಮಿಸಿದ (ಸಿಭಾಗ. ೪-೫-೨೦). [ಆಯ$_{1}$ + ತುತ್ತು$_{2}$]

ಆಯತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಳು; ಅನುರಕ್ತೆ: ಲಲಿತ ಕಾಯಕಾಂತಿಯ ರಸಭರಿತ ಗಿಂಡಿಯ ಹಿಡಿದಾಯತೆಯಿರ್ದಳೊತ್ತಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೪-೯).
[ಸಂ. ಆಯತಾ]

ಆಯತ್ತ$_{1}$ 'ಆಯತ್ತ$_{2}$' ನೋ.

ಆಯತ್ತ$_{2}$ (ಗು). ೧. ಅಧೀನ; ವಶ: ಆ ದಿಶಾಭಾಗಮನಾತ್ಮೀಯ ಶಾಸನಾಯತ್ತಂ ಮಾಡುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ವ). ೨. ಸಾಧುವಾದ; ಪಳಗಿದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ; ವಿಧೇಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು: ಕೃತ್ತಿರದೆಯುಮುತ್ಪಾತ್ಪಾಯತ್ತಮನುಸ್ವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೭೨); ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೨); ಅತ್ತ ನೋಡಲು ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವೆತ್ತ ಜೋಳದ ರಾಶಿ ರುಚಿರಾಯತ್ತ ಮೌಕ್ತಿಕಪುಂಜವುನ್ನತವಾಗಿರಲು ನಗುತ (ಬಸಪು. ೯-೨೧). ೪. [ಸಂಗೀತ]ರಾಗಾಲಾಪನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೋಹಣ ರೀತಿ: ಇಳುವರಿಯ ಹಂತಗಳಿಗೆ ವಿದಾರಿ ಅಥವಾ ಆಯತ್ತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಆಯತ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ನಿರ್ಮಳಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯುಂ ಗೌರೀಶಂ ಒಸೆದಾಯತ್ತಂ ಮಾಳ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ನಿನಗನವರತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೬-೨೦; 1183). [ಆಯತ್ತ$_{2}$ + ಮಾಡು$_{1}$]

ಆಯತ್ತವೇಳೆ 'ಆಯತವೇಳೆ' ನೋ.

ಆಯತ್ತಸಮಯ (ನಾ). = ಆಯತಕಾಲ: ಹಣ ಸುಲಿದ ವಕೀಲರು ಆಯತ್ತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಟ್ಟರು (ಭಾರಥಿ. ೧೩೫).
[ಆಯತ್ತ$_{1}$ (< ಆಯತ್ತ$_{2}$) + ಸಮಯ]

ಆಯಪಾಣಿ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ್ದು; ಅತಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು: ಭೀಷ್ಮನು ಸಂತತವಾಗಿ ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ ಪಾಂಡವರ ಕಡೆ ಆಯಪಾಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಆರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೨೭೧); ಒಂದು ದಿವಸ ಆಯಪಾಣಿಯಾದ ಕೆಲವು ನಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು... ಇದೆಲ್ಲಾ ವಾಡಿಕೆಗೆ ಬಂತು (ಆದೂಟ. ೭೮). [?]

ಆಯಪ್ಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಣುಜ್ಜರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಜಂ ಆಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಕಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟಿಯೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೧೪೦-೨; 919). [ಆಯಪ್ಪ$_{0}$ + ದೇವ]

ಆಯಮೇರ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲಿನ ಒಕ್ಕಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಸೇವಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯದ ಭತ್ಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮).
[ಆಯ$_{7}$ + ?]

ಆಯರ (ನಾ). ಆದರ (?): ಒದವಿದ ಕೂರ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಳಿಪಾಯರ [ಪಾಠಾಂ. ರಯ] ಮಿಲ್ಲದ ಪಾಳಿ ರಾಗಮಿಲ್ಲದ ಸುಸಿಲ್... ಚದುರರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೬). ℙ ಆದರ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವಿರಬಹುದೆ? [< ಸಂ. ಆದರ]

ಆಯರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ]. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ರಾಶಿ: ತ್ರಿದಶಷಡಾಯರಾಶಿಗಳೊಳಕ್ಕೆ ವಿಲಗ್ನದೊಳಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಸುಹೃತ್ ಸದನದೊಳಕ್ಕೆ ಸದ್ಗ್ರಹದ ವರ್ಗದೊಳಕ್ಕಿರೆ ಪಾಕನಾಥಂ... ಚಂದ್ರನಿರ್ದೊಡೆ ಶುಭಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೫).
[ಆಯ + ರಾಶಿ]

ಆಯಲ್ಲಕ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ; ಉತ್ಕಂಠತೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ: "ಆಯಲ್ಲಕಂ, ಉತ್ಕಂಠಾ, ಉತ್ಕಳಿಕಾ... ಔತ್ಸುಕ್ಯಂ, ಹೃಲ್ಲೇಖಃ, ವಿರಹಃ, ವಿಯೋಗಃ —ಈ ೯ ವಿರಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೭). [ಸಂ.]

ಆಯವರಿ 'ಆಯವಱಿ' ನೋ.

ಆಯವಱಿ, ಆಯವರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೋಯಿಸಿ ನುಡಿಸದೆ ನೋಡದುಚಿತಗಳ ಬೀಯವೆಸಗಿ ಬೇಸಱಿಸದೆ ಆಯವಱಿತು ತರಲಱಿಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೬). **ಆಯವರಿ**: ಮೊಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಆಯವರಿತು ಜೋಡಿಸಿದಾಗ ಇವೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿ ಪೂರ್ಣಸೌರಭವನ್ನು ಬೀರಿ (ಭಾರವಿಾ. ೨೯೨). [ಆಯ$_{1}$ + ಅಱಿ]

ಆಯವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಆಗಮಿಸು: ವಾಯಸೆಡಬಲನಾಗೆ ಅಂಗಭಾರದ್ವಾಜವಾಯದಿಂ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ವಾಮಕ್ಕೆದೆ ಪಾಲ್ನಾಯಕಾಂಗನೆ ಪುಷ್ಪಫಲವೃಷಭ ಕರಿತುರಗಸಂಪತ್ಸಮಾಜಯುತರು ತೋಯ ಮಂಗಲವಾದ್ಯ... ಜಿನಮುನಿಯೆದುರಿಗಾಯವಿಡೆ ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ನಯಂಧರನು ಆ ಕನಕಪುರದಿಂದೈದಿದ (ಜಿನಮು. ೩-೨೧).
[ಆಯ ? + ಇಡು]

ಆಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಶಾರೀರ ವಿದ್ಯೆ: ಆಯವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಕಚ್ಚಿತ್ರಾಯತನಮಂ ಪಿಡಿದನೇಕವಿಧಾಯನೆಂಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಬೊಂಮಗೆ ಜೀವನಾಮಕದಿ (ವಿವೇಭ. ೧೩-೭೫).
[ಆಯ$_{1}$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಯವ್ಯಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಆದಾಯ ವೆಚ್ಚಗಳ ವಿವರವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ, —ತಖ್ತೆ. [ಆಯ$_{7}$ + ವ್ಯಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಆಯಶ್ಶೂಲಿಕ, ಆಯಃಶೂಲಿಕ, ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಶೂಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವನು. **ಆಯಃಶೂಲಿಕ** (ಕ). **ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕ**: ೩. ಪ್ರಾಣಬಿಡುವವನು (?): "ಪ್ರಾಣಪರಿಚ್ಛೇದಂಗೆಯ್ವವನಂ ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೬). [ಸಂ.]

ಆಯಶ್ಶೂಳಿಕ 'ಆಯಶ್ಶೂಲಿಕ' ನೋ.

ಆಯಸ್₁ (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ: ವೀರಸುತಜನನಿಗೀ ಗಾಂಧಾರಿಗೆ ದುಃಖಶತಜನನಿವೆಸರಾಯ್ತೀಗಳ್ ಕೌರವಪತಿ ದುಃಖಮಹಾ ಭಾರಮನಾಂತಾಯಸಕ್ಕೆ ಗುಜಿಯಾದುದಜಿಂ (ಗದಾ ಯು. ೪-೫); ಪುಟ್ಟುವುದೊಂದುಜ್ಜುಗದೊಳೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಳ್ದಿ ಬಂದಾಯ ಸಮಂ ಚಿತ್ತಯ್ಸಿ ಪಂಪಾಪುರದರಸ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩); ಇದಜಾಯಸವು ತಾನೇಸುದಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೫); ಕಾಯ ಮನೋ ವಚನಗಳ ಆಯಸದಿಂದಳವಳಿಯದೆ ಪತಿಯನುಪಾಯದಿಂದುಪಚರಿಸು ವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೯). [< ಸಂ. ಆಯಾಸ]

ಆಯಸ್₂ 'ಆಯಿಸ' ನೋ.

ಆಯಸ್₃ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆಯಸಕವಚ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಲೋಹದಿಂದ (ಉಕ್ಕಿನಿಂದ) ಮಾಡಿದ ಆಯುಧ: "ಸಿಡಿ – ವಿಕೀರ್ಣೇ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಯಸ (ಸಿಡಿಯಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕಿ) ವಾಹಾಂತ (ಹರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಹಾರುವುದು), ಗಜಕ್ರೋಧನಸ್ತುನೋಃ (ಆನೆಯ ಮದೋದಕ)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಆಯಸಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟುಮಾಡು: ವರುಣನೊಡಲೊಳಗರುಣವಾರಿಯಂ ತೋಱು ವಾಯುವಿಗಾಯಸಂಗಾಣಿಸಿ (ಚಬಪು. ೩೯-೧೬).
[ಆಯಸ್₁ + ಕಾಣ್ + –ಇಸು₃]

ಆಯಸಂಗೊಳ್, ಆಯಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು; ಆಯಾಸ ಹೊಂದು: ಮಾಯೆಯೆಂಬಳ ಸೃಜಿಸಿ ತಾಯನಾಗಿಸಿ ಜಗಕೆ ಆಯಸಂಗೊಳುತ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುವ ನಾಯಕ ಬ್ರಹ್ಮನನುಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೭೨). **ಆಯಸಗೊಳ್**: ಬಾಯ ಬಿಡುತ ಬಲುಭೀತಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರಾಯಸಗೊಂಡು ಹೆಮ್ಮಲೆಯ(ಕಂಣನಿ. ೧೧-೪೬); ಎನಿತಿತ್ತೊಡಂ ಬೊಕ್ಕಸಂ ಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ದುದಿನಿಸುಮರೆಯಾಗದೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದವರೊಯ್ಯಲಾರದಾಯಸಗೊಂಡರು (ಶೀಪರಾ. ೩೪-೧೬). [ಆಯಸ್₁ + ಕೊಳ್₁]

ಆಯಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ಬಳಲಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು: ಬೀಯವಾಗುವ ತನುವಿನಲಿ ನಿರ್ದಾಯಕನು ನೀನಿರ್ದು ಅತಿ ಹಿರಿದಾಯಸಂಬಡಿಸುವರೆ ನೀನನುಕೂಲವಾಗಿರ್ದು (ಹಭಸಾ. ೯೪). ೨. ನೆನೆಯಿಸು; ಮುಳುಗಿಸು: ರಾಯ ದಶರಥನಸುವಿಸಂಚಿತ ಕಾಯವನು ನವತಪ್ತತೈಲದಲಾಯಸಂಬಡಿಸಿದರು ಮೇಧಿಸಿದರು ಸುಗಂಧದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೧). [ಆಯಸ್₁ + ಪಡು₁ + –ಇಸು₃]

ಆಯಸಕವಚ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ: ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಿದ್ದುವು ಪುರಾತನಾಯಸಕವಚ (ಜೈತ್ಯಾಲ. ೫). [ಆಯಸ್₃ + ಕವಚ]

ಆಯಸಗೊಳ್ 'ಆಯಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಯಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗುಂಡು: ಸಾಹಸಗತಿ ತಪ್ತಾರಕ್ತಾಯಸ ಪಿಂಡಂ ನೀರೊಳಗಬ್ಬಿಂತೆ ತನ್ನ ತೇಜಂಗೆಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೩೦).
[ಆಯಸ್₃ + ಪಿಂಡ]

ಆಯಸಬಡು 'ಆಯಸವಡು' ನೋ.

ಆಯಸವಡು, ಆಯಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು; ನೋಯು: ಹಕ್ಕಿಯನೇಜಿಯಾಯಸವಡುತೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ತುಕ್ಕಿಬಂದಿರಿ ಪೇಳ್ವು ದೆನಲು (ಸೋಹತ. ೧೩-೩೪). **ಆಯಸಬಡು**: ಜನಮೇಜಯ . . . ಯಜ್ಞಮಂ ಆಯಸಬಟ್ಟುಮಾಡೆ (ಕಜಿಕಂ. ೩೦). [ಆಯಸ್₁ + ಪಡು₁]

ಆಯಸಾಮ್ಯ 'ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಆಯಸಾಯ 'ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಆಯಸ್ಕರ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು: ಸೂಚಿಗಳಿಗಾಯಸ್ಕರವ ದೂರದಿ ತೋರಿಸಲ್ಕಾಚರಿಸವೇ ಆ ತೆರಮೆನಲು (ಶಂಕವಾ. ೧೪-೬೧). [?]

ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ, ಆಯಸಾಮ್ಯ, ಆಯಸಾಯ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದು ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, —ವರ್ಷಾಶನ: ಅಂಗದಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಡಿ ಸೇನಭೋಗತನವನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಆಯಸ್ವಾಮ್ಯ . . . ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦). **ಆಯಸಾಮ್ಯ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). **ಆಯಸಾಯ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೯). [ಆಯ₁ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಆಯಸ್ಸು 'ಆಯುಸ್ಸು' ನೋ.

ಆಯಾ (ನಾ). ದಾದಿ; ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ: ಅವರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು . . . ಮೇಂ ಸಾಹೇಬರ ಆಯಾಗಳಾದರು (ಸಾಪೇಜ್. ೯); ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ಆಯಾಳನ್ನು ಜೊತೆಮಾಡಿ ರೋಗಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಆಯಾ]

ಆಯಾತ (ಗು). ೧. ಬಂದು ತಲಪಿದ; ಬಂದ; ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು: ಶರಣಾಯತರನೆಯ್ದೆ . . . ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಜಾಸ್ತ್ರಂಗೊಂಡು (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೫; 930). ೩. ಆಮದು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದು: ಆಹಾರದಿಂದ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ವಿದೇಶಿ ಆಯಾತವನ್ನೇ ಕಾದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯ ಪಿಡುಗು ಮನೆ ಮಾಡಿತು (ಭ್ರಮಾಸ. ೬೭); ಆಯಾತ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೪೯). [ಸಂ.]

ಆಯಾತಪ್ರಯಾತ (ಗು). ಬರುವ ಮತ್ತು ಹೋಗುವ: ವಿಕಿರತ್ಪುಷ್ಪ ಕದಂಬತಾರಕಿತ ಮಾಯಾತಪ್ರಯಾತಾಂಗನಾನಿಕರೋದ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಶು ಪಲ್ಲವಿತಂ . . . ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೧).
[ಆಯಾತ + ಪ್ರಯಾತ]

ಆಯಾನ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಬಂದು ತಲುಪುವುದು. ೨. ಸ್ವಭಾವ; ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅಭೇದ್ಯವಾದುದು; ಅನಾಹತ: "ಆಯಾನಮೆನಲನಾಹತಮೆನಲಭೇದ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮). [ಸಂ.]

ಆಯಾಮ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ನೀಳ; ದೀರ್ಘತೆ: ವಿಂಶತಿ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರಮುಂ ತ್ರಿಂಶದ್ಯೋಜನಾಯಾಮಮುಮುಪ್ಪ ರಣಭೂಮಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೬೯ ವ). ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು. ೩. ಸಂಯಮ; ತಡೆದಿರುವುದು; ನಿಯಮನ. [ಸಂ.]

ಆಯಾರ (ನಾ). ಆಹಾರ; ಬಲಿ: ಅಯ್ಯಾ ಕೊಡಿ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು ಭೂತಕ್ಕೆ ಆಯಾರ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಮ್ಮನು ಹೇಳಲು ಮಾವಯ್ಯನು ನಿಂತು ಹಿಂತಿರುಗಿ . . . ಕಠೋರವಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೨೫೭).
[< ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಆಯಾಲ 'ಅಯಾಲು' ನೋ.

ಆಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ; ನೋವು: ಆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಯಾಸವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ: ಪಾಯಸವಾದರೂ ಆಯಾಸದ ಹೊರತು ಸಿಕ್ಕದು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಆಯಾಸಂಗೊಳ್, ಆಯಾಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಲು; ಶ್ರಮಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಈಯುಂದದ ವಿರಹವೇದನೆಯಿಂದಾಯಾಸಂಗೊಂಡಲರ್ವಾಸಿನಮೇಲಾಯತನೇತ್ರೆ ಸುಲೋಚನೆ . . . ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೩೮); ಆ ಸಕಳ ವೇದಂಗಳತ್ಯಾಯಾಸಂಗೊಂಬವು ನುತಿಸಲಾಜದೆ (ಬಸಪು. ೮-೪೬). **ಆಯಾಸಗೊಳ್**: ೧. ರತಿದೇವಿ ದುಃಖದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ . . . ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಸೋಹತ. ೮-೪೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು (ಈ). [ಆಯಾಸ + ಕೊಳ್₁]

ಆಯಾಸಂಬಡು, ಆಯಾಸಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು ; ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಬಳಲು : ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆಗಳಿನಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಮುನಿಜನೋಚಿತಮಪ್ಪ ನವಫಲಂಗಳನುಪಭೋಗಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೭೫೭) ; ಕಾಯಕ್ಲೇಶಂಗಳಿನಿಸಿಸಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಪೆಜರ ಮನೆಯೊಳ್ಪುಣಿಸಂ ಮಾಯಾವಿತನದಿನುಣ್ಬರ ದಾಯಮುನೀ ಪರದನಜಾಯದಕ್ಕಟ ಕೆಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೫). **ಆಯಾಸಪಡು** : ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಯಾಕೆ ವೃಥಾ ಆಯಾಸಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಆಯಾಸ+ಪಡು$_1$]

ಆಯಾಸಗೊಳ್ 'ಆಯಾಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಯಾಸಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು ; ಬಳಲುವಂತೆ ಮಾಡು ; ದಣಿಸು : ಅವರನ್ನು ಆಯಾಸಪಡಿಸಬೇಡಿ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೪೨).
[ಆಯಾಸಪಡು (< ಆಯಾಸಂಬಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಆಯಾಸಪಡು 'ಆಯಾಸಂಬಡು' ನೋ.

ಆಯಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರಮಗೊಂಡವನು ; ದಣಿದವನು : ಕನಕಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನಾವಗಂ ಖನನಮಂ ಮಾಜ್ಪುದ್ಧತಾಯಾಸಿಗಳ್ಗೆನಸುಂ ಸತ್ಕರಣಾತ್ಮೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಳ್ ಭೂದೇವಿ ತಾನಿಲ್ಲಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೨).
[ಸಂ. ಆಯಾಸಿನ್]

ಆಯಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಸರದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊ : ದಿಂಬಿನಲಿ ಮೊಗದೋರಿ ಎಸಳನಾಯಾಳಿಸುತ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದಿ ನೋಡುವಂತೆ ಸೂರ್ಯಪಾನವ ನೋಡು ಹೇಗೆ ಸಿಂತಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧-೭).
[ಆಯಾಳ್$_0$ (< ಆಯಾಲು) + -ಇಸು$_3$]

ಆಯಿ$_1$ 'ಆಯ್$_1$' ನೋ.

ಆಯಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ : ಸ್ವೈಗರೆವದು ಸಮರಂಗವೆರಡು ಸಮ ಆಯಿಗಳಲಿಂತು ವಂಚನೆಯೋ (ಸೌಂದಕಾ. ೮-೯). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ : ಗಂಗಾಯಿ, ಧನಳಾಯಿ, ನಾಗಲಾಯಿ, ಮಂಗಾಯಿ. ೩. ಅಜ್ಜಿಯ ತಾಯಿ ; ಮುತ್ತಜ್ಜಿ : ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಜ ಪಣಜ ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ಆಯಿ ಪಣಜಿ ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ವಚಶಾ. I, ೨೪೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಯ್, ಆಯಿ, ಯಾಯ್, ನಾಯ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಆಯಾಲ್ = ಹೆಂಗಸು, ಹೆಂಡತಿ ; ಕುಣ. ಐಅ, ಐಅಲಿ ; ಕುವಿ. ಈಯ ; ಕುರುಖ್. ಆಯಂಗ್ ; ಮಲ್ತೊ. ಆಯ್ಯ. / ಮರಾ. ಗುಜ. ಅಸ್ಸಾ. ಬಂಗಾ. ಒರಿ. ಸಿಂಧಿ. ಆಯಿ]

ಆಯಿ$_3$ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರವನು (?) : ಹಾಲುಗಲ್ಲನಾಡ ಆಯಿಗಳ ಸಂಪಿಪ್ಪ ನಾಗರಖಂಡೆಯನಾಡ ಕುಪ್ಪಟೂರ ಗೋಪಗೌಡ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೬೨-೬೬ ; 1368). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಯನ್ ; ಮಲ. ಆಯ]

ಆಯಿಕುಳಿ 'ಆಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಯಿಕೆ 'ಆಯ್ಕೆ' ನೋ.

-ಆಯಿತ '-ಆಯ್ತ' ನೋ.

ಆಯಿದೆನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಮೇಲೆ ಆರಿಸಿ ಶೇಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದುರಿದ ತೆನೆ ; ಹಂಕಲು (ಕ). ೨. ಬೀಜಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದಿಡುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾಳಿನ ತೆನೆ ; "ಆರಿಸಿದ ತೆನೆ, ಬೀಜದ ತೆನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). ೩. "ಮೊದಲನೆಯ ಬೆಳೆ" (ರಮಾಕಾಂ.).
[ಆಯಿ$_1$ (< ಆಯ್$_1$) + ತೆನೆ]

ಆಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಇರು ; ಅಲ್ಲಿ ಇರು : ಎನ್ನ ಭಾರ್ಯೆ ಕುಬೇರಶ್ರೀಮಾಡದ ಮೇಗಣಿಂದಂ ತನ್ನಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತಳೆನ್ನುಮಾಯಿರ್ದ್ದಳೆಂದು ತೋಱಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯-೯) ; ಪರಿಹಾಸನೆಂಬುದಾಯಿರ್ಪರಗಿಳಿ ಕಾಳಿಂದಿಯೆಂಬುದೀ ಸಾರಿಕೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೪).
[ಆ$_3$ (< ಅದು$_1$) + ಇರ್$_1$]

ಆಯಿಲ$_1$ (ನಾ). ಸೂರೆ ; ಕೊಳ್ಳೆ (?) ; "ರೋಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) ; "ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ" (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ಕೋಶ) : ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮಜಿಯೇಱು ಮಾರಿಪಸವಿಟ್ಟು ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨) ; ಬಡವರ್ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯಂ ಆಯಿಲದಳುಪಿನಿಱಿವಿಱಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ) ; ಪಿಡಿಕಟ್ಟಾಱದಿ ತೊಂದು ಬಂದು ಮೋಱಿ ಪೊಕ್ಕೀಱಾಯಿಲಂ ಚೌರ್ಯಮೆಂಬೊಡವೆಂದುಂ ತಲೆದೋಱವು (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೪೬) ; ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಕೆಯೆನಿಸಿಲ್ಲೇಱುಮಾಱು ಸಜ್ಜನದೂಷಣತ್ವಮಾಯಿಲಮೊತ್ತು ಜೊತ್ತು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೬-೩೩). [?]

-ಆಯಿಲ$_2$, -ಅಯಿಲ, -ಆಯ್ಲ (ಪ್ರ). "ದೀವ್ಯನ್" ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕ್ರೀಡಿಸು, ಗೆಲ್ಲು, ಮಾರು, ಪ್ರಕಾಶಿಸು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಘೋಱಯಿಲಂ, ಘೋಱಾಯಿಲಂ ಅತ್ರ ಘೋಟಕಾರ್ಥಾತ್ ಘೋಟ ಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾ ಸಮರ್ಥಾತ್ ದಿವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಅಯಿಲ, ಆಯಿಲ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ನಿಪಾತ್ಯೇತೇ ಘೋಟಕೇನ ದೀವ್ಯನ್ ಘೋಱಾಯಿಲೋ ಘೋಱಾಯಿಲಕ್ಷೇತಿ ಘೌಟಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಘೋಟಾರೋಹಣ ಪ್ರವಣ ಇತಿ ಯಾವತ್" (ಶಬ್ದಾನು ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಸಂಗ್ರಾಮಪ್ರಮುಖರಪಿಲ ಘೋಱಾಯಿಲರ್ ಮನೋಜವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಱಿ ಕದನಕ್ಷೋಣಿಗೆ ನಡೆದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೯ ವ) ; ಒದವಿಕರ್ಮಂ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನ್ನದೆ ಕನ್ನಡವೆನ್ನದಾಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಪ್ರಯೋಗಂ – ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ, ಆಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಗಾಥಾಯಿಲಂ, ರೇಖಾಯಿಲಂ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ – ಓಱಾಯಿಲಂ, ಆಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಱಾಯಿಲಂ, ಪುಗ್ಗಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ) ; ತಾಯಂ ಮುಗಿಣಂ ಕೊಲಿಸದೆ . . . ಪುಗ್ಗಾಯಿಲನಂ ಕೊಂದು ಕೂಗಿಸದೆ ಬಿಡಿ ಸತತಂ (ನಳಚಂ. ೬೪೨). **-ಅಯಿಲ** : ಪಡಯಿಲಂ, ಪಚ್ಚಯಿಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). ▯ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಪೀನಂ ತದ್ವರ್ತನಗತ ಮಾನವನೊಳ್ ಶಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫, ಪ್ರಯೋ). **-ಆಯ್ಲ** : ಘೋಱಾಯ್ಲರ್ ಪೊಳೆಯಿಸೆ ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಗಳ್ ಪೊಳೆವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರೆಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ) ; ಅಟಲಿಗರು ವೇಗಾಯ್ಲರುಮಪ್ಪನ್ನಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ) ; ಪುಗ್ಗಾಯ್ಲಂ = ಗರ್ವಿತಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಜಾಡಲೆಗೆ ವೇಗಾಯ್ಲರನ್ನೋಡಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಳ. ೬೭-೮).

ಆಯಿಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಮಾಡು ; ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು (?) : ಈತನನಿತಱಕೊಳಗೆ ಮಾಣ್ದನಲ್ಲ ಎಮ್ಮೆಮ್ಮ ಜೀವಧನಂಗಳನಾಯಿಲಂಗೊಂಡಿರ್ದಪನೆಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೭ ವ).
[ಆಯಿಲ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯಿಸ, ಆಯಸ್ಸ, ಆಯುಸ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲಾವಧಿ ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ : "ಆಯುಷ್ಯ – ಆಯಿಸ" (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ) ; ತವಿಸುವುದಾಯಿಸ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೨ ಪ್ರಯೋ). **ಆಯಸ್ಸ** : "ಆಯುಷ್ಯ – ಆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸ" (ಶಬ್ದಾನು ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಆಯುಸ** (ದಕ. ಕ). [< ಸಂ. ಆಯುಷ್ಯ]

ಆಯಿಸು, ಆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; (ಕಲ್ಲು, ಕಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸು: ಅವರು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಆಯ್ಸು**: ದುಗುಡವೇತಕೆ ಜೀಯ ಡೊಂಬಿನ ಜಗಳವನು ತೆಗೆದರಿನ್ನಪರ ಸುಂಟಿಗೆಯನಾಯ್ಸುವೆನವರ ತನುವನು ಯುದ್ಧರಂಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೭). [ಆಯ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಯು$_1$ 'ಆಯ್$_1$' ನೋ.

ಆಯು$_2$ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ; ಆಯುಷ್ಯ: ಕುಂದುವುದಾಯುವೆನಲ್ಕೆ (ಸಮುಪ. ೫–೬೩); ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಯುವ ಬೇಡುವೆನೆ (ವಚರ. ೧೧೫); ಮಹಾಶುಭಂಗಳನಾಯುವಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಪಂ (ಪದ್ಮಪು. ೧–೫೩); ಬೊಮ್ಮನನು ಭಜಿಸುತ್ತ ಆಯುವನು ಸಾಧಿಸೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೩೬). [ಸಂ.]

ಆಯುಃಕರ್ಮ 'ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ' ನೋ.

ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಅವಧಿ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅವಧಿ. [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಾಣ)]

ಆಯುಃಪರಿಮಿತಿ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಮನುಷ್ಯನ ಆಯುಃಪರಿಮಿತಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಿತಿ)]

ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಕೆಡಿಸುವೆಯೊ ಕಾಡೊಳಲೆದಾಯುಃಪ್ರಯಾ[ಮಾ]ಣಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦–೪೮೮). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪ್ರಮಾಣ)]

ಆಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ, —ಜೋಡಿಸಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಿಯೋಗಿ; ಸಚಿವ; ಪ್ರತಿನಿಧಿ. [ಸಂ.]

ಆಯುಕ್ತಕ (ನಾ). = ಆಯುಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಆಯುಗ 'ಆಯಗ' ನೋ.

ಆಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತಿ, ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ಗರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು: "ಹೇತಿ:, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ–ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೦೪); ಒಟ್ಟಿದ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳುಂಬೆರಸೆಜಂಕೆವೆರಸಿದ ಕುಲಗಿರಿಗಳೆ ತಳರ್ವಂತೆ ತಳರ್ವ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೧ ವ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ, ಗುದ್ದಲಿ, ಮಚ್ಚು ಮೊದಲಾದ ಸಲಕರಣೆ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಆಯುಧಧಾರಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿನ್]

ಆಯುಧಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಅವಳಿಗೆ ಆಯುಧಧಾರಿಣಿಯರಾದ ವಿಕೃತ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ ಕಾವಲಾಗಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೪೦೮). [ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿಣೀ]

ಆಯುಧಪಾಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಮಾವಿನ ತೋಪಿನ ಹತ್ತಿರ ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳು ಕೂಡಿದ್ದಾರೆಂದು ವರ್ತಮಾನ ಬಂತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೯). [ಆಯುಧ + ಪಾಣಿ]

ಆಯುಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಗೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆಗಳಿಗೂ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ನವರಾತ್ರಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಮಹಾನವಮಿ ದಿನ) ಮಾಡುವ ಆಯುಧಗಳ ಪೂಜೆಯ ಸಮಾರಂಭ: ಮೈಸೂರರಸರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಪೂಜೆಯು ಬಹಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಯುಧ + ಪೂಜೆ]

ಆಯುಧಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡ: ಆಯುಧಶಾಲೆಯೊಳ್ ಶತಸಹಸ್ರ ರವಿ ಪ್ರವಿಭಾಸಿ ದೇವ ಚಕ್ರಾಯುಧಮಿಂದು ಬಂದು ನೆಲಸಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೩). [ಆಯುಧ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಧಾಗಾರ (ನಾ). = ಆಯುಧಶಾಲೆ: ಆಯುಧಾಗಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಚಕ್ರಾಸಿದಂಡಚ್ಛತ್ರರತ್ನಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). [ಆಯುಧ + ಆಗಾರ]

ಆಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವವನು: ಒಂದು ದೆವಸ ಮೋಲಗದೊಳಾಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಬಂದು . . . ಇದಿರೊಳ್ ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೨). [ಆಯುಧ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಆಯುಧಿಕ (ಗು). ೧. ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಸಿಪಾಯಿ: "ಶಸ್ತ್ರಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ, ಆಯುಧೀಯಃ, ಆಯುಧಿಕಃ – ೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಆಯುಧೀಯ (ನಾ). = ಆಯುಧಿಕ ೨: "ಶಸ್ತ್ರಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ, ಆಯುಧೀಯಃ, ಆಯುಧಿಕಃ – ೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಆಯುರವಧಿ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿ: ಅದರ್ಕಾಯುರವಧಿಯುಮಿಂದಿನೊಂದೆ ದಿವಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೨ ವ); ನಿನಗಾಯುರವಧಿ ಮೂಱುದಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೮). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಧಿ)]

ಆಯುರವಸಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಡೆ; ಬದುಕಿನ ಕಡೆಗಾಲ: ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನುಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ . . . ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭಂಗೆ . . . ಮಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೪ ವ, ೮೫ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಸಾನ)]

ಆಯುರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಜೀವಿತಾವಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗೆರೆ; ಆಯುಷ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಗೆರೆ (ದಕ. ೩). [ಸಂ. ಆಯುರೇಖಾ (ಆಯುಸ್ + ರೇಖಾ)]

ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತಾವಧಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅರಿವು: ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನಮಱಿವಗಂತುಮಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರ್ ಪರಿಮಿತಾಯುಗಳಪ್ಪುದಱಿಂದ[ದೆ] ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂಗಳನೊಡನೊಡನೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಬಲೋಪಾಯದಿಂ ನೇಮಿಸುಗೆ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಜ್ಞಾನ)]

ಆಯುರ್ದಶೆ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ದಶವದನನ ಪರಮಾಯುರ್ದಶೆಯಂತಸ್ತಮಿಸೆ ಭಾನುಮಂಡಲಮಾಗಳ್ ದಶವದನನ ಪಟಿಯಂತಿರೆ ದಶದಿಗ್ವದನಮುಮನುರ್ವಿಪರ್ವಿತ್ತು ತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೮೦). [ಸಂ. ಆಯುರ್ದಶಾ (ಆಯುಸ್ + ದಶಾ)]

ಆಯುರ್ಮಾನ (ನಾ). = ಆಯುರವಧಿ: ಇಹಜೀವಿತದ ನನ್ನ ಆಯುರ್ಮಾನ ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗಾಯಿತೇನೋ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೮೯). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಾನ)]

ಆಯುರ್ಮಿತಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಮಿತಿ, —ಮೇರೆ: ಅತಿದೂರಂ ಕಾಲಕಲ್ಪೋಚಿತವಿಕೃತಿ . . . ಪೂರ್ವಕೋಟ್ಯಾಯತಾಯುರ್ಮಿತಿ . . . ತನ್ನೊಳೆಂಬೀ ಸ್ತುತಿಪಡೆದುದು ಸೌಖ್ಯಾವಗಾಹಂ ವಿದೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಿತಿ)]

ಆಯುರ್ವಂತ, ಆಯುವಂತ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವನು; ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಜೊಮ್ಮ ದೇವನನಂತಚರಿತವನು ಕೇಳುತಿರ್ದವರು . . . ಆಯುರ್ವಂತರಪ್ಪರು (ಬಸಪು. ೩೧–೩೨). ಆಯುವಂತ: "ಜೈವಾತೃಕಃ, ಆಯುಷ್ಮಾನ್ – ಈ ೨ ಆಯುವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೨೨೬); ಆಯುವಂತನೆ ಬಾಳು ದನುಜನಿಕಾಯ ಮಸ್ತಕಶೂಲ ಬಾಳೆನುತಾಯುತಾಂಬಕಿ ಹರಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩–೩). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುರ್ವಂತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವಳು; ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವಳು (ದಕ. ೬). [ಆಯುರ್ವಂತ + –ಎ₄]

ಆಯುರ್ವರ್ಧನ (ಗು). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ವರ್ಧನ)]

ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಆಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ದಕ. ೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಆಯುರ್ವೇದ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪವೇದ; ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿ, ರೋಗ, ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಒಂದು ವೇದಭಾಗ; ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪವೇದ ಚತುರ್ವಿಧಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವೇ ವ್ಯಾಧಿನಿದಾನ ವ್ಯಾಧಿಚಿಹ್ನೆ ಮಂತ್ರೌಷಧ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಾದಿಗಳಂ ತೋಱುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪); ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಕಾಮತಂತ್ರ ಸಾಮುದ್ರಿಕಾಯುರ್ವೇದ ಧನುರ್ವೇದ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವತಂತ್ರ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮–೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ವೇದ)]

ಆಯುರ್ವೇದಿ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು; ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "ಆಯುರ್ವೇದೀ, ಭಿಷಕ್, ವೈದ್ಯಃ, ದೋಷಜ್ಞಃ, ಚಿಕಿತ್ಸಕಃ—ಈ ೫ ವೈದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೮). [ಸಂ. ಆಯುರ್ವೇದಿನ್]

ಆಯುರ್ಹೀನ (ಗು). ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಹೀನ)]

ಆಯುರ್ಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಹೋಮ)]

ಆಯುವಂತ 'ಆಯುರ್ವಂತ' ನೋ.

ಆಯುವರ್ಧನ (ಗು). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ: "ಕರ್ಣಾಗ್ರದೊಳ್ ಕಾಱುವ ವ್ರಣದ ಹಯಮಾಯುವರ್ಧನನಕ್ಕಲ್ಲದಿರಲಾಯುಹೀನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೨). [ಆಯು₃ + ವರ್ಧನ]

ಆಯುವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡು; ಜೀವವನ್ನು ತುಂಬು: ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಪಂಗನಾ ಭಂಗಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಚಿತ್ರಕ್ಕಾಯುವೊಯ್ದಂ ಮದನನೆನೆ ಮಹಾದೇವಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪಳ್ (ಅಜಿಪು. ೭–೪೫); ಕರುವಿಟ್ಟಂ ಸತ್ಯದಿಂ ಕಣ್ದೆಱೆದನಸಮಸಾಹಿತ್ಯದಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂ ಸಿರಿಯಿಂ ಕೂರ್ತಾಯುವೊಯ್ದಂ ಪರಹಿತಚರಿತೋದ್ಯೋಗದಿಂ ಬಮ್ಮನೆಂಬಂತಿರೆ . . . ಧಾತ್ರೀಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೬೧; 1224). [ಆಯು₃ + ಪೊಯ್₁]

ಆಯುಶ್ಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ನಾಶ; ಆಯುಸ್ಸು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು: ಅಮರಾಪ್ಸಯಮೊಂದುಂ ವ್ಯರ್ಥಮಾದೊಡೇನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನಾಯುಶ್ಚ್ಯುತಿಯೊಳ್ ಸುಮನೋಲೋಕಸ್ವವಿಬುಧಸಮಾಖ್ಯೆಗಂ ನಾಡೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಾರ್ಥತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫೨). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಚ್ಯುತಿ)]

ಆಯುಶ್ಶೇಷ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಆಯುಸ್ಸು: ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯುಶ್ಶೇಷವಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯೦). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಶೇಷ)]

ಆಯುಷ (ನಾ). = ಆಯುಷ್ಯ ೨: ರಾಯದಳಗಳವೆನ್ನ ಕೂಡೆ ನವಾಯಿಯೇ ಕಲಿಕರ್ಣನಾಯುಷ ಹೋಯಿತಿದೆಯೆಂದೊರಸಿದನು ವಾಮಾಂಘ್ರಿಯಲಿ ನೆಲನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೧೫). [< ಸಂ. ಆಯುಷ್ಯ]

ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ, ಆಯುಃಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೌರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ನಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರಲ್ಲಾ – ಆಯುಷ್ಯ ಇರುವವರೆಗೂ ನಡೆಯುವ ಕರ್ಮ ಅದು (ಗಾಳಿಪ. ೮೧). ೨. [ಜೈನ] ಆಯುಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಒಂದು ಕರ್ಮ: ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಮುಂ ನರಕತಿರ್ಯಙ್ಮನುಷ್ಯದೇವಾಯುಷ್ಯಭೇದದಿಂ ನಾಲ್ಕುಂ ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧೧ ವ). ಆಯುಃಕರ್ಮ: ೨. ಅಪೂರ್ವಕರಣಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಪರಿಣತನಾಗಿರ್ದಾಯುಃಕರ್ಮಮನುೞಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ); ಅನಂತಗುಣಹಾನಿರೂಪ ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿಯಿನಾಯುಃಕರ್ಮಮುೞಿಯಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೬೨ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಕರ್ಮ)]

ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕ್ಷೌರದ ಅಂಗಡಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಷ್ಕಾಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. 'ಆಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಕಾಮ)]

ಆಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನೀತಂಗಾಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮಾದಿಕಮನೊಡರ್ಚಿದಪಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪). [ಆಯುಷ್ಕಾಮ + ಹೋಮ]

ಆಯುಷ್ಮಂತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ತೇಜಸ್ಸೂ, ಯಶಸ್ಸೂ ಉಳ್ಳ ಆಯುಷ್ಮಂತನಾದ ಪುತ್ರನು ನನಗಾಗಲಿ ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೮). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುಷ್ಮಂತೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವಳು: (ದಕ. ೬). [ಆಯುಷ್ಮಂತ + – ಎ₄]

ಆಯುಷ್ಮತಿ (ನಾ). = ಆಯುಷ್ಮಂತೆ. [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತೀ]

ಆಯುಷ್ಮಾನ್ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷ್ಕಂಭ ಪ್ರೀತಿ ಆಯುಷ್ಮಾನ್ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುಷ್ಯ (ಗು). ೧. ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ; ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಆಯುಸ್ಸು; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ: ಚತುರುತ್ತರಾಶೀತಿಲಕ್ಷಪುರ್ಬಂಗಳೊಳಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕುದಿವಸದಾಯುಷ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಷ] ಮುಂಟೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೦ ವ); ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದುಶೇಖರನ ಪಡೆದನಾಯುಷ್ಯವನು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೩೩). [ಸಂ.]

ಆಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಈ ಶಾರ್ದೂಲಂ ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮದೊಳ್ ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬೊಂ ತನೂಜನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧದಿಂ ತಿರ್ಯಗಾಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟಿ . . . ಈ ತೆಱದಿಂ ಪುಲಿಯಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೧೪ ವ). [ಆಯುಷ್ಯ + ಕಟ್ಟು₁]

ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). = ಆಯುರೇಖೆ: ಅರ್ಥರೇಖೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆ ಇಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೦೮). [ಆಯುಷ್ಯ + ರೇಖೆ]

ಆಯುಷ್ಯಹೋಮ (ನಾ). = ಆಯುರ್ಹೋಮ (ದಕ. ೪).
[ಆಯುಷ್ಯ + ಹೋಮ]

ಆಯುಷ್ಯಾಂತ (ನಾ). ಜೀವಿತಕಾಲದ ಕೊನೆ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಂತ್ಯ: ಆಯಿರ್ದಮಾಱ್ಕೆಯೊಳ್ ಪರಮಾಯುಷ್ಯಾಂತಂಬರಂ ನಿರಾಕುಳಮಾಗಿರ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨–೫೨). [ಆಯುಷ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಆಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಚಿಕಿತ್ಸಕನ ನಾಪರಿಸದಾತಂಗಾಗದಾಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೩–೧೮).
[ಆಯುಷ್ಯ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಆಯುಸ 'ಆಯಿಸ' ನೋ.

ಆಯುಸ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸುವುದು ; ರಕ್ಷಿಸುವುದು : ಭಾಪು ಶರಣಾಗತಜನಾಯುಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೨–೪೬). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಸ್ಥಾಪನ)]

ಆಯುಸ್ಸು, ಆಯಸ್ಸು (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ ; ಬದುಕುವ ಕಾಲ: ಕುಜಾದಿ ಐದು ಗ್ರಹಗಳೂ . . . ಉಚ್ಚ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರೆ ತಮಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಪರಮಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಜಾತತಿ. ೮–೯ ಟೀಕು). **ಆಯಸ್ಸು** : ಆ ನೀಳಾಂಜನೆಗೆ ಆಯುಸ್ಸು ಮುಗಿಯಿತು (ಕಸಾಚಿ. ೨೪). [ಸಂ. ಆಯುಸ್]

ಆಯುಹೀನ (ನಾ). = ಆಯುರ್ಹೀನ: "ಅರೆಗಳು ಚರಣದೊಳ್ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ತೋಱೆ ರಕ್ತಚ್ಛವಿಗಳಾಗೆ ಕರ್ಣಾಗ್ರದೊಳ್ ಕಾಣುವ ವ್ರಣದ ಹಯಮಾಯುವರ್ಧನನಕ್ಕದಿಲ್ಲದಿರಲಾಯುಹೀನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೨). [ಆಯು$_{3}$ + ಹೀನ]

ಆಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೊತೆ ಅಥವಾ ಸಮುದಾಯ. ೨. ನಿಯೋಗ ; ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ ಸಮಿತಿ : ಒಂದು ವೇತನ ಆಯೋಗವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಜಾವಾ. ೧–೨–೬೫ ; ೨–೩) ; ಹಣಕಾಸಿನ ಆಯೋಗ ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತೀರ್ಪು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಬೆಸಂಕ. ೬–೨–೬೫ ; ೧–೪). ೩. ಸೇರುವೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಅತಿವಿತತಾಯೋಗರತ್ನಪ್ರಭಾಪಿಂಗಲಿತ ಸ್ವರ್ಗಾಂತರಾಳಂ ಹಿಮಗಿರಿಧವಳಂ ಬಂದುದಿಂದ್ರದ್ವಿಪೇಂದ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೬೩). ೪. ಆಭರಣ ; ಅಲಂಕಾರ. 'ಆಯೋಗಂಗೊಳ್' ಪರಾ. ೫. ತೀರ ; ದಡ (೪).
[ಸಂ.]

ಆಯೋಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆಯಾಗು ; ಜೋಡಣೆಯಾಗು : ಮಂಗಳಾಭರಣದೊಳ್ ನೆಱೆಯೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು ಮುತ್ತಿನ ಮಾಣಿಕದ ಮಂಡನಾಯೋಗಂಗಳೊಳಾಯೋಗಂಗೊಂಡು ಬಂದ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟವರ್ಧನದ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೬ ವ).
[ಆಯೋಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯೋಜನ (ನಾ). ಜೋಡಣೆ ; ಸೇರುವೆ. [ಸಂ.]

ಆಯೋಜನೆ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ ; ಸಿದ್ಧತೆ : ಶಾಕ್ಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಬಹು ಹಿಂದೆಯೇ ಅದರ ಆಯೋಜನೆ ನಡೆಯುತಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. I, ೧೧೭).
[ಸಂ. ಆಯೋಜನ]

ಆಯೋಧನ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : ಕುಮಾರ ಕಾಲದೊಳ್ . . . ಆರೋಹಣಾಯೋಧನಾದಿ ನಾನಾ ವಿನೋದಂಗಳೊಳ್ . . . ಬಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೮–೩ ವ) ; ಆಯೋಧನ ಪುನಸ್ಸಂಧಾನವಿಶಾರದಂ ನಾರದನಿಂತೆಂದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆಯ್ಕಗೆ (ಅ). = ಆಯ್ಕನೆ: ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಆಯ್ಕನೆ (ಅ). ನಿರ್ಭರಾರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ ; ಗಾಢವಾಗಿ ; ತೀವ್ರವಾಗಿ : ಆಯ್ಕನೆ, ಆಯ್ಕಗೆ . . . ಆಯ್ಕನಪ್ಪಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಆಯ್ಕುಳಿ, ಆಕಳಿ, ಆಕುಳ್ಳಿ$_2$, ಆಯಿಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಕಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉದಿರಿರುವ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಜೀವಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ತಿರುಕ ; ಭಿಕ್ಷುಕ : "ತಿಱಿಕೊಱೆ = ಆಯ್ಕುಳಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಆಯ್ಕುಳಿಯೆನಲ್ ಯಾಚಕನಿಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧) ; ಆವಳುಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದೆ ಸುರಪಂಗಮಘೋಗತಿ ತಪ್ಪಪಾದುದಿನ್ನಾವಳ ನಲ್ಮೆಯಿಂ ಪಡೆವನಾಯ್ಕುಳಿಯುಂ ತ್ರಿಜಗತ್ಪ್ರಭುತ್ವಮಂ . . . ಆ ದೇವಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಕೆನ್ನಂ (ಮರಾಜ. ೧–೨೨). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಆಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೩.(ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ) ಉಳಿದದ್ದು ; ಕೀಳಾದ ವಸ್ತು : "ಆಯ್ಕುಳಿ – ಆಯ್ ಇತಿ ರತ್ನ ವಸ್ತ್ರ ಫಲ ಪುಷ್ಪಾದಿವಸ್ತುಸಮೂಹೇ ಸಮೀಚೀನ ವಸ್ತೂನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ತತೋಽವಶಿಷ್ಟಂ ಅಸಮೀಚೀನಂ ವಸ್ತು ಆಯ್ಕುಳಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ಗು). ೪. ಆರಿಸಿಕೊಂಡ. 'ಆಯ್ಕುಳಿವಾತು' ಪರಾ. **ಆಕಳಿ** : ೩. ಆಕಳಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಏಕೆ ತಂದೆ ? (ರೂಢಿ). **ಆಕುಳ್ಳಿ$_2$** : ೩. 'ಆಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಆಯಿಕುಳಿ** : ೧. "ತಿಱಿಕೊಱೆಯೆಂದೊಡಾಯಿಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಯ್ಕುಳಿ]ಯುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೮೫).
[ಆಯ್$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಆಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಆಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊ ; ಚುನಾಯಿಸಿಕೊ : ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾವಿಪೊಡಿಂತಿವು ಕಿಱಿಯವೆನಿಪ್ಪುದಿದುವೆ ಭೇದಂ ನಿಮಗಾವುವು ಮನಕೇಱುವುವಱ್ಕಱಿಸವನಾಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಿಮೆಂದು ನವರತ್ನಮುಮಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ) ; ದುರ್ಗಂಗಳಂ ಕುಱುಹಿಂದಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪುರಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ನಾನಾರ್ಥಮಂ ಸೆಱೆಗೊಂಡಾಯ್ಕುಳಿಗೊಂಡಸುದ್ಧ್ಯಯಶಮಂ ವಿಕ್ರಾಂತ ಕಾಳಾನಳಂ (ಪುಸ್ಪಪು. ೫–೫೧). **ಆಕುಳಿಗೊಳ್** : ಇಳೆಯೊಳಗಿವಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಡುವವರಾರೆಂ ಬಗ್ಗಳಿಕೆಯಶ್ವಗಳನು ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿನದಿಂ ಮೇಲೆ ಗತಜೀವವಡೆದ ದುರ್ಬಲ ಕುದುರೆಗಳನಾಕುಳಿಗೊಂಬರೇ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಯ್ದುಕೊಂಬರೇ] ಯೆನಲ್ (ಸನ್ಮುಕಾ. ೧೧–೨೦). [ಆಯ್ಕುಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತು 'ಆಯ್ಕುಳಿವಾತು' ನೋ.

ಆಯ್ಕುಳಿರಾಯ (ನಾ). ತಿರುಕದೊರೆ ; ಹೀನನಾದ ದೊರೆ ; ದರಿದ್ರನಾದ ರಾಜ : ಆಯ್ಕುಳಿರಾಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತ ತೆಂಕನಾಡಿನ ಪ್ರಭುಗಳಿಗೆ ದೇಶಕೋಶಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಚ್ಚಬರಿದಾಗಿ ಅವರೂ ಅವನಂತೆಯೇ ನಾಡಾಡಿಗಳಾಗುವ ದುರವಸ್ಥೆಗುರುಳ್ದಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦–೨೩). [ಆಯ್ಕುಳಿ + ರಾಯ]

ಆಯ್ಕುಳಿವಾತು, ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತು (ನಾ). ಇತರರಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಾತು ; ಎರವಲುತಂದ ಮಾತು ; ಎಂಜಲುಮಾತು : ಕ್ಷಳಜಟಿ ಕುಳಗಳ ತಿಳಿವಿನಿಸಿಲ್ಲದೆ ಪಳಿಯಾದೊಂದೆರಡಾಯ್ಕುಳಿವಾತಿನ ಆಳಿಗಬ್ಬಿಗ ದಳದುಳಿಗರ್ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯಮದೀಕಾವ್ಯಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೧–೪೮). **ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತು** : ಒಳಗಱಿಯದೆ ಸತ್ಕಾವ್ಯದ ಕಳೆಯಱಿಯದೆ ಲಘುತರತ್ವದಿಂ ನಾಲ್ಕೆರಡಾಯ್ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಯಿಕುಳಿ] ಮಾತನಾಡಿಯುಱೆ ಹೆಕ್ಕಳಮಿಕ್ಕಿದೊಡೊಲ್ವರೇ ಕವೀಂದ್ರಾಭರಣರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೭) ; ಅವಿಚಾರಿಗಳು ಅಂತೇನಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ ಅವರು 'ಸ್ವಯಮುನ್ನಿಚ್ಛ ಭರ್ತಾರಂ' ಇಂಥಾ ದಾವ ಆಯ್ಕುಳಿಮಾತ ಎತ್ತಾಡಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೮೧).
[ಆಯ್ಕುಳಿ + ಮಾತು$_1$]

ಆಯ್ಕೆ, ಆಯಿಕೆ (ನಾ). ಆರಿಸುವುದು ; ಚುನಾಯಿಸುವುದು ; ಚುನಾವಣೆ: ಆಯ್ಕೆ, ಆಯ್ಕೆ ಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಯಾರದು ತಪ್ಪಿದರೂ ಅವರ ಆಯ್ಕೆ ತಪ್ಪುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೮೧) ; "ನಿಮ್ಮ ಈ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವರ ರಾಜಾ ಗೋವಿಂದರ ಮಗಳು ಇರುವ ಳೇನು?" (ಸವತಿ. ೪೧). **ಆಯಿಕೆ** (ದಕ.೩). [ಆಯ್$_1$ + – ಕೆ$_1$]

ಆಯ್ಕೆಗೊಳು 'ಆಯ್ಕೆಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಆಯ್ಕೆಗೊಳ್ಳು, ಆಯ್ಕೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ಕೆಯಾಗು ; ಚುನಾಯಿತನಾಗು: ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡನು (ಸಸ್ಯಕ. ೭೯). **ಆಯ್ಕೆಗೊಳು** : ಹೆಡ್ಡನೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂದಾಯ್ಕೆಗೊಳುವನು ದೊಡ್ಡವರಿಲ್ಲದ ಸಭೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೩–೫೪). [ಆಯ್ಕೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಯ್ಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎೞ್ಕೋಟಿ ತಪೋಧನರ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಮತ್ತರ್ಪನ್ನೆರಡು ಆಯ್ಚಗಾವುಣ್ಡನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಮತ್ತರೈದು (ಎಇ. XX, ೬–೧೮ ; 1012).

[ಆಯ್ಚ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ). ℙ ಆಯ್ಚ < ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕಾಡಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಕಳಿಜ್ಗಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೭ ; 889).

[ಆಯ್ಚ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಆಯ್ಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಯ್ಚಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ (ಎಇ. XIV, ೩೬೫–೧೪ ; 945).

[ಆಯ್ಚ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

-ಆಯ್ತ, -ಆಯತ$_3$, -ಆಯಿತ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು, ಇವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ನಡೆಯಿಸುವನೀತನಿಪನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ವಳವಳ್ಳುಮಕ್ಕುಮಾಯ್ತಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೯೮) ; ಕರಗಡವರಂತೆ ಸೂಱಾಯ್ತರಂತೆ ಕಂಚುಕಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೯) ; ಆಯ್ತಬ್ಧಿಯೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವಂತಾಯ್ತರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ಝಳಂಬಾಯ್ತರ ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **-ಆಯತ$_3$**: 'ಪಸಾಯತ' ಪರಾ. **-ಆಯಿತ** : 'ಪಸಾಯಿತ' ಪರಾ.

ಆಯ್ತಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ ಆಯ್ತಮಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಾರಜ್ಜ ಹರಿಯಣ ಕಾಳೆಯಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫–೩೭ ; 1185). [ಆಯ್ತ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ. ℙ ಆಯ್ತ < ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಆಯ್ತಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗಿಸೆಟ್ಟಿ ಆಯ್ತಸೆಟ್ಟಿ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿ ೨ ಮಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ದಂಮಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫–೩೭ ; 1185).

[ಆಯ್ತ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

-ಆಯ್ತಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವಳು, ಇವರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಪಸಾಯ್ತಿ' ಪರಾ. [-ಆಯ್ತ + – ಇ$_4$]

ಆಯ್ದುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಯ್ದುಗನುಂ ಮಾಳನುಂ ಮಾರಗನುಂ ನಾಗ . . . ಒಡನೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೪–೬ ; 970 ?). [?]

ಆಯ್ಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ತುಂಬು (?) : ಎಯ್ದದ ಬಗೆಯನೆ ಮೆಯ್ದುಪ್ಪಂತೆನಿತುಮೆಯ್ದರೆ ವಧುವರ್ ಬಂಧರೂಪಿಂಗಾಯ್ಪೊಯ್ದನ್ನನಪ್ಪ ಪರಮನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯೧). [ಆಯ್ದು ? + ಪೊಯ್$_1$]

-ಆಯ್ಲ '-ಆಯಿಲ್ಯ' ನೋ.

ಆಯ್ವಮರೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಯ್ವಮರೊಡೆಯರ ಮಗಂ ಮೇಲಾರೊಡೆಯ ಮಾರಯ್ಯಂಗೆ ದಾನಸುಗೊಟ್ಟರ್ (ಪ್ರೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೭–೧೨ ; 1010 ?). [ಆಯ್ವಮ$_0$ + ಒಡೆಯ]

ಆಯ್ವಶಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅನೇಕ ಗುಣಗಣಲಂಕೃತಧಾರಭೂತನಾಗುತ್ತಿಬ್ದ ಆಯ್ವಶಾಮಿಯ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೮–೯ ; 950). [ಆಯ್ವ ? + ಶಾಮಿ]

ಆಯ್ವಳಿ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ್ದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ (?) : ಆರೂರಿಗೆ ಇಂಥ ಆಯ್ವಳಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಆದ (ನಾಪದ. ೧೨) ; "ಆಯ್ವಳಿ–ಆಯುವಳಿ, ಅತಿಶಯವಾದವನು, ಆಯ್ಕೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು" (ನಾಪದ. ೬).

[ಆಯ್$_1$ + –ವಳಿ]

ಆಯ್ಸು 'ಆಯಿಸು' ನೋ.

ಆರ್$_1$, ಆರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಆರ್ಭಟಿಸು; ಆರ್ದುದ (ಭೂತನ್ಯೂ), ಆರ್ವ (ಭವಿಶ್ಯ) : "ಆರ್–ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ (ಅರಚು) ಹಲಾಸ್ವಿತವೃಷಭಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಬ್ದು ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿನೊಲವಾರಿವಾರಿಮೆನ್ದುನುನಯದಿಂ ಬಿಚ್ಚಳಿಕೆವೆರಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಹೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತಿಬ್ದವರ್ (ಇಆ. XX, ೬೯–೫ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಆರ್ವ ಪಿಶಾಚಿಯರ್ಕಳನಸುಂಗೊಳೆ ಜೀವಪೆಣಕ್ಕೆ ಕೋಪದಿಂ ಪೋರ್ವ ಮರುಳ್ಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ನೆಲದಿನಣಮೆ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ತೊಡೆ ಗುಡುಗುಡುಗುಡುಗೊಳ್ಳೆಂದೊಡನಾರೆ ಸುಯೋಧನಂ ಕರಂ ಸಿಗ್ಗಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೯) ; ಪಾಮರೀಯುವತಿಯರಾರ್ದುದ ಚಪ್ಪರಿಸೆ ಕೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ಪಾಱವುಗಿಳಿವಿಂಡು (ಅನಂಪು. ೧–೮೨). **ಆರು$_1$** : ಹಿಂಡುಭೂತಂಗಳೊಡನಂ ಬುಜಭವಾಂಡಮಂ ಗಡುಗೆಡಿಸುತ್ತಲಾರುತ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಯಜ್ಞಕುಂಡದೆಡೆಗೆಯ್ತಪ್ಪ ವೀರೇಶ್ವರನ (ಲಶಿಚಂ. ೧೮–೨೮) ; ಆರಿದನು ಜಗ ನಡುಗಲಾ ಜಂಭಾರಿ ಜವಗೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೧೮) ; ಬಳಿಕವರಾರಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದಿದಿರಿಗೈತಹ ಹಯಕುಲಂಗಳನು ಏಜುಗಾಣಿಸುತ (ಕೋಗಯ. ೨೧–೧೦).

[ದೇ.‖ ತಮಿ. ಆರ್ ; ಮಲ. ಆರ್ಕ್ಕು, ಆರ್ಪ್ಪು ; ಕೊಡ. ಆರ ; ತುಳು. ಆರ್ಕು, ಆರ್ತು, ಹರ್ತು ; ತೆಲು. ಅರ್ಚು, ಅರುಚು ; ಪರ್ಜಿ. ಆರ್ ; ಕುಇ. ಆರ್ಸ ; ಕುವಿ. ಅರ್ನ್ಯ. /ಮರಾ. ಅರ್ಗೆ]

ಆರ್$_2$, ಆರು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೃಪ್ತಿಪಡು ; ತಣಿ: ಅರಾತಿಯ ಮೆಯ್ಯನೆತ್ತರಂ ಕಂಡು ಸೂಱೆಸಿನೋಳವನ ನೆತ್ತರೊಕ್ಕೊಡಂ ತನಗೆ ಬಸಿಜಾರೆ ಕುಡಿಯಲುಂ ದ್ರೌಪದಿಯ ಕೇಶಪಾಶಮಂ ತೊಯ್ದು ಮುಡಿಯಲುಂ ನೆಱೆಯದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೮ ವ) ; ಶುಕನಾಸನಂದನನಾ ಸತಿ ಕಣ್ಮಲರಾರೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೧) ; ಅವ ಕಾಳೆಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೮) ; ಮನೆಯೊಳಗುಳ್ಳುದನೆಂದುಂ ಜಿನಮಹಿಮೆಗೆ ತವಿಸುತಿರ್ಪ ಮಗನಂ ಪೆತ್ತಂ ಮನಮಾರೆ ವಸ್ತುವಾಹನ ಕನಕೌಘಸಮೃದ್ಧಮಪ್ಪ ಸಿರಿಯಂ ಪೆತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೫–೧೩೫). ೨. ತುಂಬು ; ಪೂರ್ಣವಾಗು: ತೊಳಪ ಹರಿನ್ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ ತಳಮಾರೆ ತಳಮನೂಱಿ ಬೆಡಂಗಂ ತಳೆದು ತಳರ್ನಡೆ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳದೇಂ ಜನನಿಗೆ ವಿನೋದಮಂ ಮಾಡಿದನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೩೯) ; ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೧೨). **ಆರು$_3$** : ೧. ನುಡಿಗಳ ಕಾಳಕೂಟವ ಬಡಿಸುವೆನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಸವಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೧). ೨. ಕಣ್ಣಾಲಿ ತುಂಬಲು ನೋಡುವನು . . . ಕೈಯಾರಲಪ್ಪುವನು (ಬಸಪು. ೪೭–೨೯) ; ಕೈಯ್ಯಾರಲೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಸುತ ಮುಂಡಾಡುತೆಮ್ಮಯ್ಯ ಬಾರೆಂದು ಬೇಗದೊಳು ಮೈಯ್ಯಾರಲಪ್ಪಿಕೊಂಡೆಂದಿಗೆ ಮಗನ ನಾನೊಯ್ಯನೆ ನೋಡಿ ನಲಿವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭–೬೮).

ಆಱ, ಆಱೆ = ತೃಪ್ತಿಪಡಲು ; ಸಂತೋಷಿಸಲು ; ತಣಿಯಲು : ತನುಜಾತೋದಯಮಪ್ಪ ಪುಣ್ಯದಿನಮಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿಕಾಣಲ್ಕೆ ನೋಱೆನೊ ಗೇಹಾಂಗಣದೊಳ್ ತಳರ್ನಡೆವುದಂ ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡಲ್ಕೆ ನೋಱೆನೊ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೩) ; ಸುಕುಮಾರನಂ ತಕ್ಕೈರ್ಸುತಂ ಕೈಯಾರೆ ಚಂಡಿಕೆಯಂ ಹುಡುಕುತನುರಾಗಚಿತ್ತದಲಿ (ಬಸವು. ೫೦–೩) ; ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆ ನಚ್ಯುತನ ಕಂಚಿಪುಣ್ಯಕೋಟಿ ಕವಿರಾಜವರದನ (ಪುರಂದ. ೧–೮–೩೧) ; ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿದಿರೊಳ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡ ಆದಿನಾರಾಯಣಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾನಂದಾಬ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಱ್ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಆರು ; ಕುಇ. ಸಾರ]

ಆರ್$_3$, ಆರ್ಕು$_5$ (ನಾ). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಹೂಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಿಲು. ೨. ನೊಗ, ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಜೋಡಿ ; ಇವುಗಳ ಕೂಟ : "ಆರ್ – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ (ಅರಚು) ಹಲಾನ್ವಿತವೃಷಭಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಎರಡಾರ ಬೆವಸಾಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೧೪). **ಆರ್ಕು$_5$** : ೨. ಬಿತ್ತುವ ಕೆಯ್ಗಳಂತಾರು ಆಳಿಮಾನಸನ ಬಗೆಯಂತೆ ಬಿಲ್ಲು (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮ ವ) ; ವಕ್ಕಲು ವಂದಕ್ಕೆ ವಂದಾರು ಯರಡು ಆರು ಯತ್ತು ಕರು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೩) ; ಗಂಡನು ಆರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದಮೇಲೆ ರೈತರ ಹೆಂಗಸರು . . . ಬರುತ್ತಾರೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೪). ೩. ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏರ್, ಸೇರ್ ; ಮಲ. ಏರ್ ; ತೆಲು. ಏರು ;
ಕೊಲಾ. ಸೇರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಸೆರೆಯಾಕುಲ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೇರ್ ;
ಕುಇ. ಸೇರು ; ಕುವಿ. ಹೇರು]

ಆರ್$_4$, ಆರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು ; ನಿಚುಳ ವೃಕ್ಷ: "ಆರ್ – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ (ಅರಚು) ಹಲಾನ್ವಿತ ವೃಷಭಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). **ಆರ$_1$** : "ನಿರ್ಜುಳ ನಿಚುಳಮಾರುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦) ; ಎಲವದ ಬೇಲ ಚೆನ್ನಗೆಯಪೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮರದಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆಯಿಂಗುಳದ . . . ಮರಂಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪುದಿದು . . . ಪರ್ಬಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಱ್, ಆರ್ರೈ ; ತೆಲು. ಆರೆ. / ಸಂ. ಅಲು]

ಆರ್$_5$ 'ಆವುದು' ನೋ.

ಆರ$_1$ 'ಆರ್$_4$' ನೋ.

ಆರ$_2$ (ನಾ). ಹಾರ ; ಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಾಲಿಕೆ: "ಆರಮೆಂದು ಹಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦–೪೧೦) ; "ಹಾರಮಾರಮೆನಲ್ಕೆ" (ಕರ್ಣಾಟನಿ. ೭೨) ; "ಹಾರ, ಆರ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಆರಮಿಲ್ಲದೆ ಕುಚಮಂಡಳಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಪುದು (ಆದಿಪು. ೩–೪೮) ; ತುಂಗಸ್ತನದ್ವಂದ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತ್ತಾರದವೊಲ್ . . . ಇನಿಯಳಂ ಪತ್ತಿರ್ಪ ಸೈಪೇಕೆ ಸಂಗಳಿಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೦) ; ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯಿಂ ಕಂಧರಮಾರದಿಂ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೮ ವ) ; ಅದಟನಳುಕ್ಕೆರ್ಯಂ . . . ತಾವೆ ಪೇಳವೆ ಬಿರೋದಿಯ ಪೆಣ್ಡಿರ ಕಂಕಣಂಗಳಿಲ್ಲದ ಕರಮಾರಮಿಲ್ಲದುರಮಂಜನಮಿಲ್ಲದ ಕಂಗೊಳೋಲೆ ಇಲ್ಲದ ಕಿವಿ (ಕಇಅ. ೭–೨–೪೮ ; 1058). [< ಸಂ. ಹಾರ]

ಆರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹಿತ್ತಾಳೆ. ೨. ಲೋಹಾಮ್ಲ ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೂ, ಆಮ್ಲಜನಕಕ್ಕೂ ಉಂಟಾದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು. ೩. ಅಂಗಾರಕ ಗ್ರಹ ; ಕುಜ : ಆರಂಗೆ ಸಿತಾರ್ಕಜರ್. . .ಉದಾಸೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೫) ; ತಾರೇಶಂ ನಿಲೆ ಮೇಷದೊಳಾರಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಷಡ್ಗ್ರಹ ನೋಡೆ ನೃಪಂ ಸೂರಿ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೧). ೪. ಶನಿಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಆರ$_4$ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ ; ಕಠಾರಿ. ೨. "ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆರಾ]

ಆರಂಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯ ; ಒಕ್ಕಲುತನ : ಒಂದು ವರುಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಜದೆ ಸಾವನ್ನೆವರವೆಂಜಲಗುಬಿನಾಯ್ದುಣ್ಬೊಕ್ಕಲಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೫೩) ; ಬೇನೆಯುಳಿವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣೌಷಧಂ ಪಾಡುಬಿದ್ದಾಳುವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ ಶತ್ರುಜಯ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ . . . ಇಂತೆಲ್ಲಮುಂ ಪಲ ಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬) ; ಆಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಆರಂಬ ಮಾಡಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಖಂಡುಗ ರಾಗಿ ಹಗೇದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೯). 'ಕಾಡಾರಂಬ', 'ನೀರಾರಂಬ' ಪರಾ. ೨. ಮೊದಲು ; ಪ್ರಾರಂಭ.

[ಸಂ. ಆರಂಭ]

ಆರಂಬಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಾಯಮಾಡು ; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು: ಅವರ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೋರಿಗಳಂ ತಿರ್ದಿಯಾರಂಬಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೮) ; ಊರೇಜಲ್ ಮನೆಮಾಡಲ್ಕಾರಂಬಂಗೆಯ್ಯಲೆಟ್ಟುಗೊಳಲ್ . . . ವಾರುಣ ತಾರೆಗಳನುಬಿಾಯೆ ಪೆಜವರೊಳುಚಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫).

[ಆರಂಬ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆರಂಬಗಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವವನು ; ಒಕ್ಕಲಿಗ ; ರೈತ: ಕೃಷಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗುವ ಆರಂಬಗಾರನಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೬೭–೧೦) ; ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಒಳ್ಳೆ ಆರಂಬಗಾರ (ಜೈಸರ್ವ. ೩೬).

[ಆರಂಬ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆರಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು ; ಮೊದಲಿಗ: ಕ್ರೂರಾತ್ಮಂ ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿದಂ ಮಾಡಿ ದುರಾಚಾರಂ ನರಕಾಯುಷ್ಯಕ್ಕಾರಂಬಿಗನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೪). ೨. = ಆರಂಬಗಾರ.

[ಆರಂಬ + –ಇಗ]

ಆರಂಭ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ; ಆದಿ ; ಉಪಕ್ರಮ : "ಉಪಕ್ರಮಮುಪಜ್ಞಮಾರಂಭಮೆನೆ ಮೊದಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೦). ೨. ಉದ್ಯೋಗ ; ಕೆಲಸ : ಕೊಲುವಾ ಕೂಟವು ನಷ್ಟಮಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ಕೈಲಾಗದಾರಂಭಮುಂ ಗೆಲವೇಸಿಲ್ಲದ ಯುದ್ಧ ಪಾಳುನೆಲದೊಳ್ ಬೇಸಾಯ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩). ೩. ವ್ಯವಸಾಯ ; ಒಕ್ಕಲುತನ ; ಬೇಸಾಯ : "ಕೃಷಿಯೆಂಬುದಾರಂಭ" (ಪಸಾರ. ೯೬೮–೭) ; ಸುಭಾಮುಕನೆಂಬೊಂ . . . ತನ್ನಾರಂಭದ ಕೆಯ್ಗಳನೊಕ್ಕುವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸುಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦–೧೧). ೪. [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಉದ್ಯೋಗ : ವಿವಿಧಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹಂ ವಿಷಯ ಸೌಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭ ವಿಷಗ್ರಸ್ತ ಸುಪಾದ್ರಿಯೊಳ್ ದ್ರವಿಣಮಂ ಬೈತುದ್ಧತಂ ತನ್ನುಸಿರ್ ತವೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪). [ಸಂ.]

ಆರಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆರಂಬಂಗೆಯ್ : ಬಡವರೊಡೆಯರೆಂಬಿರ್ವರೊಳಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ಆಸಡಿ ಸುಗ್ಗಿ ಎಂಬೆರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಮೊಕ್ಕಲ್ಗುಣಲಿಲ್ಲದೊಡಮೇಕೆ ಸುಖಮನಜಸುವುದು ಏಕೆ ಆರಂಭಂಗೆಯ್ವುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩–೧೬ ವ).

[ಆರಂಭ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆರಂಭಕ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು. ೨. ಒಕ್ಕಲಿಗ ; ರೈತ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ ಸಾಮಯಿಕಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸಿಕಂ ಸಚಿತ್ತವಿರತಂ ರಾತ್ರಿಭಕ್ತವ್ರತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಆರಂಭಕಂ ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಂ ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಆರಂಭಕಾಱ, ಆರಂಭಗಾರ (ನಾ). ಆರಂಭಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ: ಆರಂಭಕಾಱಂ ಪೋಲಗಿಕಾಱಂಗಂ ಲಾಭಮಾರಾಗ ರಾಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಂ (ಪಸಾರ. ೬೭೨-೨೦); ಇಂತು ಸುಕಾಲದೊಳ್ ಬಿತ್ತದೆ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವಾರಂಭಕಾಱಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೯-೧೧). **ಆರಂಭಗಾರ**: ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕುಡುವ, ಆರಂಭಗಾರ, ರೈತ (ಕಂಸುಹು. ೮೦).
[ಆರಂಭ + -ಕಾಱ]

ಆರಂಭಗಾರ 'ಆರಂಭಕಾಱ' ನೋ.

ಆರಂಭಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವುದು: ಹೊಲ ಸಾಗುವಳಿಯ ಯುಗವು ("ಆರಂಭಗಾರಿಕೆ"ಯ ಯುಗವು) ಆರಂಭವಾದದ್ದು ಇಡೀ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಿತವೇ ಆಯಿತು (ಮಾವಾದ. ೯೬).
[ಆರಂಭಗಾರ (< ಆರಂಭಕಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಆರಂಭಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಹಿಡಿ. ೪. ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು; ಬಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆರಂಭತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು: "ಪ್ರಾಣಿಯ ಘಾತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಂಥ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದ ಆರಂಭಗಳಿಂದ ಯಾವನು ವಿರಕ್ತನಾಗುವನೋ ಅವನು ಈ ಆರಂಭತ್ಯಾಗ ಪ್ರತಿಮಾಧಾರಿಯು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೫೭೦).
[ಆರಂಭ + ತ್ಯಾಗ]

ಆರಂಭನಿವೃತ್ತ (ನಾ). = ಆರಂಭವಿರತ: ಘನತರಸಾವದ್ಯಕರಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಷಟ್ಕರ್ಮಮೆಂದವಂ ತೊಱೆದವನೆಂಟನೆಯ ನೆಲೆಯಾತನಾರಂಭನಿವೃತ್ತನೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೩). [ಆರಂಭ + ನಿವೃತ್ತ]

ಆರಂಭಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೊತ್ತಮೊದಲನೆಯ ಭಾಷಣ: ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಆರಂಭಭಾಷಣ ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭ + ಭಾಷಣ]

ಆರಂಭವಿರತ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. ೨. [ಜೈನ] "ಶ್ರಾವಕನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ, ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಲಿ ಮಾಡಿಸುವುದನ್ನಾಗಲಿ ಯಾವಾಗ ಬಿಡುವನೋ ಆಗ ಆರಂಭವಿರತನೆನಿಸುವನು" (ಜೈನಪ. ೪೭೩).
[ಆರಂಭ + ವಿರತ]

ಆರಂಭಶೂರ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗ; ಕೆಲಸದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶೂರ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸದವನು: ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯರು ಆರಂಭಶೂರರೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭ + ಶೂರ]

ಆರಂಭಶೂರತನ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗತನ: ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ ಆರಂಭಶೂರತನದಿಂದ ಫಲವೇನು? (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭಶೂರ + -ತನ]

ಆರಂಭಶೂರತ್ವ (ನಾ). = ಆರಂಭಶೂರತನ: ಕೇವಲ ಆರಂಭಶೂರತ್ವದಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆರಂಭಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು; ಮೊದಲಿಗ. ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ; ಕೆಲಸಗಾರ: ಆರಂಭಿಗನಾತ್ಮಂ ಸಂಸಾರಂ ಕೆಯ್ ಬಿತ್ತಿಯುಣ್ಬ ಫಲಮುಭಯಭವೋದಾರಂ ಬಿತ್ತು ಶುಭಾಶುಭಮೇರಂತಿರೆ ಬೆಳಪ ಬೆಳಸು ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧); ಒಕ್ಕಲಿಗಂ ಮೊದಲಾಪಾರಂಭಿಗರ್ಗೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಆರಂಭ + -ಇಗ]

ಆರಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊದಲುಮಾಡು; ಷುರುಮಾಡು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಸವನಸಾಧನದಿಂದಲಾ ಕ್ರತುಶಾಲೆ ಸೊಗಸಾಯ್ತಂದಿನಂಬುಜಗರ್ಭನಾರಂಭಿಸಿದ ಮಖದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೩೧); ಮಾಧವನು ಮಾಲತಿಯ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಕಲಾಧ. ೧೦೬). [ಆರಂಭ + -ಇಸು]

ಆರಂಭೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಥೆಸಂಘಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಾಗ ನಡೆಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಕನ್ನಡ ಸಂಘದ ಆರಂಭೋತ್ಸವವು ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆರಂಭ + ಉತ್ಸವ]

ಆರಕ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಕ; "ಸಂತೈಸುವವ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ); ಉಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಓಗರ ಮಿಕ್ಕಿತ್ತು ಮಿಕ್ಕೋಗರವನಾರೋಗಿಸಿದವರು ಹೊಲಬುಗೆಟ್ಟರು ಎನಗಿನ್ನು ಹೊಲಬಾವುದೋ ಎನಗಾರಕರಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫೧-೮೦೧). [< ಸಂ. ಆರಕ್ಷಕ]

ಆರಕುಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಲಿವಂಸೋದ್ಭವ ಘನರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ವತ್ಸಳ ಶ್ರೀಮತ್ ಆರಕುಟ್ಟೆ ಆರಕುಟ್ಟೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗಟಿಡ್ಡಿ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೩; 925 ?). [?]

ಆರಕ್ತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪಾದ: ದಳ್ಳಿಸೆ ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ ನಿಜಭುಜಗದೆಯಂ ತೂಗಿದಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦); ಆರಕ್ತಮಾಗಿ ನೇಱಿಲ ದೋರೆಯನನುಕರಿಪುದಾದುದಾಗಸಮೆನೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೮); ಅವಳ ಪೊಳೆವ ರುಚಿರೋಷ್ಠಾಳಂಕೃತಿ ಪವಳದ ದಳದಂತಾರಕ್ತಾಕೃತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧ ರ). [ಸಂ.]

ಆರಕ್ತೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪೂರ್ಣಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: ಗೆಲ್ದನಿಂದಗಿಯುಂ ಸಂಹೃತಿಕಾಲ ಸಾಂಧ್ಯಜಲದಾರಕ್ತೇಕ್ಷಣಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೦). [ಆರಕ್ತ + ಈಕ್ಷಣ]

ಆರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪು. ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಕೆಳ ಭಾಗ: "ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಕೆಳಗು ಆರಕ್ಷಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೫). [ಸಂ.]

ಆರಗ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು: ರಾಜ್ಯಸ್ಯಾರಗ ವೇಂತಸ್ಯ ಸ್ವರ್ನಗ್ರಾಮಸ್ಥಳಸ್ಯ ಚ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೪-೧೫; 1216); ಆರಗದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆವಳಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೪೪; 1641). [?]

ಆರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ದೇವರಿಗಾರಗಿಯಲು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೪-೮೩; 1104). [?]

ಆರಗ್ವಧ (ನಾ). ಕಕ್ಕೆಗಿಡ: "ಆರಗ್ವಧಂ ಸ್ವರ್ಣಪುಷ್ಪ ಕೃತ ಮಾಲಮೆನಲಾ ರಾಜತರುವೆನಲ್ ಕಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಆರಜ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ (?): ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸೆವ ನಿನ್ನ ಪೌರುಷಂ ನಿಜವಾದೊಡಾಂ ಸೈರಿಸುವೆನಲ್ಲದಿರ್ದೊಡಾರಜದಿಂದೆ ಪುಸಿವೇಳ್ವನಾಲಗೆಯನರಿವೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೭); ದ್ವಿಜತಿಲಕ . . . ತ್ಯಜಿಸಬೇಡೊಂದುಮಂ ಪೇಳ್ದೊಡಾನೀವೆನಾರಜಮಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಮಂ ವಾಚಿಸು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೬-೩೨); ಪರೋಪಕೃತಿಗಲ್ಲದ ಮನುಜನ ಬಾಳ್ಸಣಬುರಿದ ಬೂದಿಯಂತಪ್ಪುದಾರಜಮಿಲ್ಲದೀಕ್ಷಿಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೪).
[?. / ತೆಲು. ಆರಜ = ಕಲಧ್ವನಿ; ಮನೋಹರವಾದುದು; ಇಂಪಾದುದು; ಸೊಗಸಾದುದು; ದುರ್ವಿಲಾಸ]

ಆರಜಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾಗಾರ್ಜುನಂ ನಾಗ್ಗರ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ ಆರಜಗಾವುಣ್ಡನೂರ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧-೧೧; 1030). [ಆರಜ ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆರಟ, ಆರಟ (ನಾ). ಸೂರೆ; ಕೊಳ್ಳೆ; ದರೋಡೆ. 'ಆರಟಗೊಳ್' ಪರಾ. ಆರಟ: 'ಆರಟಗೊಳ್' ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಆರಟ, ಆರಾಟ = ಸಂತಾಪ, ಬಾಧೆ]

ಆರಟಿಗೊಳ್, ಆರಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದರೋಡೆಮಾಡು; ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ; ಸೂರೆ ಮಾಡು: "ಪ್ರತಿರೋಧಕನಾರಟಿಗೊಳ್ವ ತಕ್ಕಿನವನ ಜಸಿಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೨). **ಆರಟಿಗೊಳ್**: ಚೇರ ಕೇರಳರನಾರಟಿಗೊಂಡುಜಸಿ ತುಳ್ವರಾಯರಂ (ಚೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪; ಬಂಕಾಪು. ೧–೯; ?). [ಆರಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರಟಿ 'ಆರಟ' ನೋ.

ಆರಟಿಗೊಳ್ 'ಆರಟಗೊಳ್' ನೋ.

ಆರಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ತಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ದೇಶ: ಬಿಸಕಾಂಭೋಜಕ ಬಾಹ್ಲೀಕ ಸೈಂಧವಾರಟ್ಟ ತೈತಿಲಂವಾನೇಯಂ ಪೆಸರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಯಕಾ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭೬). ೨. ಆರಟ್ಟದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಧಾರಾಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದೆಸೆವ ಘೋಟಕಗಳನ್ನೇರಿ ನಿಜಕರಕಲಿತ ಕಶೆಗಳಿಂ ತಾಡಿಸಲ್ . . . ನೆಲಕೆ ತಾರಕೆಗಳುರುಳುವಂತಾರಟ್ಟ ವದನದಿಂ ಜಾರುತಿಹ ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೋರವನಿ . . . ರಾಜಿಸಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೭–೮). ℙ ಇದು ಪಂಜಾಬಿನ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕಿದೆ. [ಸಂ.]

ಆರಡಿ$_1$ 'ಆಱಡಿ$_1$' ನೋ.

ಆರಡಿ$_2$ 'ಆಱಡಿ$_2$' ನೋ.

ಆರಡಿಗೊಳ್ 'ಆಱಡಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆರಣ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ: ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನನ ಮರಣಂಗಳುಂಟೆಂದು ಯಜುರ್ವೇದದ ಆರಣದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ . . . ಪೇಳಿಯಿದ್ದಿತು (ಸಾತ್ವಿವಿ. ೪೦); ವಿತತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಾರಣಗಳಂ ಪಠಿಸುತಿಹ ಯಾತುಧಾನರ ಕಾಣುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೩–೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪದ ಹೆಸರು: ಆನತ ಪ್ರಾಣತ ಆರಣಾಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪನಿವಾಸಿಗಳ್ಗೆ ಪೊಜಗಾಗಿ ಉಳಿದ ಮೂಜು ಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಆರಣಅಡ್ಡ (ನಾ). ಆರುಹಣ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಆರುವರೆ ಹಣ: ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರಹಾಂನು ಆರಣಅಡ್ಡದ ಭೂಮಿಗೆ ಹುಜರಾದ ಊಳಿಗದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೦–೨೯; 1758). [ಆರಣ$_0$(<ಆಱುವಣ) + ಅಡ್ಡ$_2$]

ಆರಣವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ವಿಮಾನ: ಆರಣವಿಮಾನದೊಳು ಪ್ರಾಣತೇಂದ್ರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಉ. ೧೪೯). [ಆರಣ + ವಿಮಾನ]

ಆರಣಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಮಾಂಬಲಯ್ಯಂ ಆರಣಿಯೂರ ಕೆಜಿಗೆಳ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟಮುಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೨೨; 972). [ಆರಣಿ$_0$ + ಊರು (< ಊರ್$_2$)]

ಆರಣೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರಣವೆಂಬ ಸ್ವರ್ಗದ ಇಂದ್ರ: ಅಷ್ಟಮ ಪೃಥ್ವೀಗತಾವಧಿಜ್ಞಾನಮುಂ ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯಾ ಪರಿಣಾಮನುಮಪ್ಪಾರಣೇಂದ್ರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸುಖಮಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂಉ. ೧೫೨). [ಆರಣ + ಇಂದ್ರ]

ಆರಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಾಡಿನ. (ನಾ). ೨. ಅರಣ್ಯ; ಕಾಡು: ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ರಾಮಚಂದ್ರನಾರಣ್ಯಮಧ್ಯದೊಳು ಚಂದ್ರವದನೆಗೂಡಿ ನವೆದುದಿಲ್ಲವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೫೬); ಗಾರುಡದೊಳಹಿತತ್ವಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಆರಣ್ಯಕ (ಗು). ೧. = ಆರಣ್ಯ ೧: ಆರಣ್ಯಕದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೂಸುವರಾರು (ಮಂಕುಕ. ೫೬೬). (ನಾ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ: ಈಗ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆರಣ್ಯಕರು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೨೦೧). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ. 'ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರತ$_1$ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ವ್ಯಾಕುಲ: ಆರತವಡಗಿತ್ತೆನ್ನ ಬಯಕೆ ಸಮನಿಸಿತ್ತೆನ್ನ (ಬಸಹೆ. ೨೨೯); ಅಶನ ಕುಂದದು ವ್ಯಸನ ಮಾಣದು ಆರತವಡಗದು ವೆವಹಾರವುಡುಗದು (ಬಸವ. ೨೪೯). [< ಸಂ. ಆರ್ತ]

ಆರತ$_2$ (ಗು). ೧. ಸಾಧುವಾದ; ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದ (÷). ೨. ಆಸಕ್ತನಾದ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಆರತಕ್ಷತೆ (ನಾ). ವಧೂವರರನ್ನು ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಿ ಆರತಿಮಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಆರತಕ್ಷತೆಗೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಆರತಿ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಆರತಿ$_1$, ಆಲತಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಬೆರಸಿದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಟ್ಟೆಯಿಂದ ಎತ್ತುವ ನೀರಾಜನ, —ನೀಲಾಂಜನ. ℙ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ತಟ್ಟೆಯ ನಡುವೆ ನೀಲಾಂಜನ ದೀಪಗಳನ್ನು ಇಡುವುದುಂಟು: ಭುವನದೀಪಿಕೆಗಾರತಿಯನೆತ್ತಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ ಕವಿನುತೆಗೆ ಬದ್ದವಣಮುಂ ಮೊಬಗಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨ ರ); ನೋಟವೇ ಬೆಳಗಿದಾರತಿ ಶಂಕರಂಗೆ (ಕಾರಿರ. ೨೮೨); ಉಗೆ ಚಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆವ ರಭಸಂಗಳೊಳು ಮಘಮಘಿಪ ಧೂಪದೀಪಗಳಾರತಿಗಳೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೭–೭); ಆ ಜಾವು ಕಣ್ದೆಜೆಯದವರಲ್ಲಿ ಆರು[ರ]ತಿಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ೧೩–೪); ಸುಳಿದವಾರತಿಯಮರಿಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆಗಳ ದೀವಿಗೆಯ ಮುಕ್ತಾಫಳದ ಶೇಷಾಕ್ಷತೆಯ ಮಳೆ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫೮); ಆರತಿಗೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಕೀರತಿಗೊಂದು ಗಂಡು (ಗಾದೆ). ೨. ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ, ದೀಪವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿ ಮಾಡುವ ನೀರಾಜನ: ದೇವರಿಗೆ ಆರತಿಯಾಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). 'ದೀಪಾರತಿ', 'ಮಂಗಳಾರತಿ' ಪರಾ. ೩. ಆರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉಪಕರಣ: ಶ್ರೀ ವೀರಕೃಷ್ಣರಾಯ ಮಹಾರಾಯರೂ ಶ್ರೀ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತ . . . ಮಧ್ಯಮಾಣಿಕ್ಯವಿಕ್ಕಿದ ಸಂತರ್ಧಾರೆಯ ಚಿಂನದ ಬಟ್ಟಲು . . . ಚಿಂನದ ಪುರುಷಾಮೃಗದ ಆರತಿ ೧ ಗಿರಿಯಾರತಿ × × × . . . ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆರತಿ ೨೫ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೮೭–೫; 1513); ಹೊಳೆವಾರತಿ ತಮ್ಮ ಹಸ್ತದೊಳೆಸೆಯಲು ಕುಲಸತಿಯರು ಬಂದರಾಗ (ಭರಚ. ೩–೭೬). ೪. ಆರತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ಮಾಧವ ಆಡಕರ ಕೃತ ಆರತಿಯನ್ನು ಬರೆದ ಒಂದು ಪ್ರತಿ (ಸಾಲೀಲಾ. ೪); ಮಗು ಒಂದು ಆರತಿ ಹೇಳಮ್ಮ (ರೂಢಿ). **ಆಲತಿ**: ತೊಳಗುವಾಲತಿಯ ಪಲವುಂ ದೀವಿಗೆ ಗುಡಿಗಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೨೩–೫). [< ಸಂ. ಆರಾತ್ರಿಕ]

ಆರತಿ$_2$ (ನಾ). ವಿರಾಮ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ: "ಆರತಿಃ . . . ಉಪರಮಃ –೪ ಮುಗಿವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ಆರನಾಲ, ಆರನಾಳ (ನಾ). ಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. **ಆರನಾಳ**: "ಧಾನ್ಯಾಮ್ಲಂ, ಆರನಾಳಂ, ಸಂಧಾನಂ, ಕಾಂಜಿಕಂ, ಸೌವೀರಂ – ಈ ೫ ಅಂಬಿಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೩); ಆರನಾಳ ಸಂಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ಕೋದ್ರವಾಹಾರಮಂ . . . ಕುಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೪೦೩–೨೬). [ಸಂ.]

ಆರತಿಬೆಳಗು (ಕ್ರಿ). ಆರತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ನಿವಾಳಿಸು: ಕಂಗೆ ಕೌತುಕವೆನಲು ಆರತಿಗಳಂ ಬೆಳಗಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೮೭). [ಆರತಿ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಆರತಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರತಿ ಬೆಳಗು: ಆನನಸ್ಮೇರಮರೀಚಿಲೋಚನ ಮರೀಚಿಲಲಾಟ ಮರೀಚಿದಂತವಿಸ್ತಾರ ಮರೀಚಿಗಳ್ ತೊಳಗುವಾರತಿಗಾರತಿಗೆತ್ತು ಸುತ್ತಿನಿಂದಾರತಿಯೆತ್ತಿದರ್ ಗಿರಿಜೆಗಂ ಜನಕಂಗಮನಂತ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೧೭). ೨. (ಆಲಂ). ಅವಮಾನ ಮಾಡು: ಅವನ ಅಹಂಭಾವಕ್ಕೆ ಆರತಿಯೆತ್ತಿದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೮೨). [ಆರತಿ + ಎತ್ತು$_1$]

ಆರನಾಲಕೆ, ಆರನಾಳಕ (ನಾ). = ಆರನಾಲ : "ಗಂಜಿ" (ಗಂಗಾಪು. ೨೭). **ಆರನಾಳಿಕೆ** (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಆರನಾಳ 'ಆರನಾಲ' ನೋ.

ಆರನಾಳಕೆ 'ಆರನಾಲಕ' ನೋ.

ಆರನಾಳಾಂಬು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು. ೨. ಗಂಜಿ ; ಅಂಬಲಿ : ಪೀಯೂಷಮನುಂಡಮಂ ಬಗೆವನೇ ಪೇಳಾರನಾಳಾಂಬುವಂ (ವೃಷವಿ. ೬–೩೦). [ಆರನಾಳ (= ಆರನಾಲ) + ಅಂಬು₃]

ಆರಪಾರ, ಆರುಪಾರು (ಅ). (ಉಕ). ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ, —ಅನಿರ್ಬಂಧಿತವಾದ, —ನೇರವಾಗಿ, —ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : ಇದೊಂದು ಕಾಜಿನ ಕೊಳವೆಯು ಆರಪಾರ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭೬) ; ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳು ಎಲೆಯ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಶಿರಗಳೊಳಗಿಂದಲೂ ತ್ವಚೆಯೊಳಗಿಂದಲೂ ಸಮವಾಗಿ ಆರಪಾರ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೮೮); ಎಂದಿನಂತೆ ಆದು ಇಂದಿಗೂಸು ಸಿದ್ಧಾಂತ ವಾರಪಾರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೪–೧೫) ; ಈ ಗಾಡಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಡಬ್ಬಿಗೂ ಆರಪಾರ ಹಾದಿ ಇರತದ (ವೈನಿ. ೧). **ಆರುಪಾರು** : ನೋಡ ನೋಡುತಿರೆ ಜಡವೆ ಜಲದವೊಲು ತೆಳ್ಳನಾರುಪಾರು (ಹೃದಸ. ೭–೨) ; ಪ್ರಾಜ್ಞಾಗಿದೆ ಈ ವಿಶ್ವ ಒಂದು ಮಾರು. ತಿಳಿವ ತೇಜದ ಮುಂದೆ ನಾನು, ಬಾನೂ, ನೀನು ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿವರೆಗೆ ಆರುಪಾರು (ಅರಳು. ೧೪೨–೨೨).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆರ್‌ಪಾರ್ = ಈ ಕೊನೆಯಿಂದ ಆ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ]

ಆರಬ್ಧ (ಗು). ಮೊದಲುಮಾಡಿದ ; ಆರಂಭಿಸಿದ : ಆರಬ್ಧಕ್ಕಧಿಕಮಸಾಧಾರಣಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೨). [ಸಂ.]

ಆರಭಟಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಬಿಗಿಯಾದ, ಓಜಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರೌದ್ರ, ಭೀಭತ್ಸ ರಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಥವಾ ಅಭಿನಯಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಕ್ರಮ : ಭಾರತಿ ಸಾತ್ವತಿ ಕೈಶಿಕೆಯಾರಭಟಿಯುಮೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಸಂಚಾರಿಸುವ ಭಾವಮಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸುವ ಬೆಡಂಗು ಬೇಜಿತ್ ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೯–೨೬) ; ಆರಭಟಿಯು ಮಾಯೆ, ಇಂದ್ರಜಾಲ, ಜಗಳ, ಕೋಪ, ಕಳವಳ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಉದ್ಧತವಾಗಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೧). [ಸಂ. ಆರಭಟೀ]

ಆರಭಟೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಆರಭಟಿ : ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಪಾತ ಚಿತ್ರಮಹಾರಣಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ರೌದ್ರಾದಿ ರಸಂ ಚಾರುತರ ಸ್ಫುಟಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಿಂದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೧) ; ಕೇವಳಂ ತಾಳಲಯಾಶ್ರಯಮುಮಪ್ಪ ತಾಂಡವಮನಾಡಲೆಂದಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೮೪ ವ). [ಸಂ. (ಆರಭಟೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಆರಭಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.

ಆರಭಾರ, ಆರಾಭಾರ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : ಪಡೆದ ವಸ್ತುವನು ಮನೆಯಾರಭಾರವನು ನಂದನರ ಕೈವಶಮಾಡಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗೋಪಭೋಗಮಂ ಕೊಳೆವುಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಿಸುಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೧೨) ; ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆರಭಾರಮಂ ನಡಸುತ್ತಮಿರಲಾ ಕಾಲದೊಳ್ (ಕೆಳನೃ. ೮–೪೧). ೨. "ಮನೆತನದ ಎಲ್ಲ ಖರ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬) ; ಆಕೀ ಆರಭಾರ ಎಲ್ಲಿಂದ ಹಿಡೀಲಿನ್ನ (ಧರ್ಮಸಿ. ೧೧೬). **ಆರಾಭಾರ** : ೧. ನಿಖಿಳಕಾಲಕೆ ನಿರ್ದುಃಖಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ ಭಕುತರ ಆರಾಭಾರ ವೊಹಿಸುವ ಹರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೩–೧). ೨. ಮುದುಕಿ ಆದರೂ ಆಕಿಯ ಆರಾಭಾರಾ ಹಿಡಿಯೋ ಧೈರ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ (ಪೂಜಾಫ. ೫).
[← ಮರಾ. ಆರ್‌ಭಾರ್]

ಆರಭಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಆರಭಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಜು ರಾಗಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ?. / ತಮಿ. ಆರಭಿ]

ಆರಮೆ 'ಆರವೆ' ನೋ.

ಆರಯ್, ಆರಯಿ, ಆರಯು, ಆರಯ್ಯು, ಆರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಡುಕು; ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು : "ಆರಯ್ – ಅನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದೊಡಮಾರಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ಪೆ . . . ಬೇಗಂ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ದು ಹಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಬಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩–೧೮) ; ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನುಂ ತಮ್ಮ ಮಗನನಾರಯ್ಯಲುಂ ಮನಃಕ್ಷತಮನಾಜಿಸಲುಮೆಂದಜಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಗದಾಯು. ೩–೭೩ ವ). ೨. ಯೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು : ತುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತೆನಿಸಿ ನಡೆದುಮೋರಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲುಮಾಜದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಿಡದಾರಯ್ವನಿತುಮಾಗೆ ಬಳೆದುದು ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪). ೩. ವಿಮರ್ಶಿಸು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು: ಪದನಜಿದು ನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿದುದನಜಿದಾರಯಲುಮಾರ್ಪರಾನಾಡವರ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೮) ; ಆರಯೆ ಧರ್ಮಮೊಂದೆ ಶರಣೆನ್ಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೩–೨೫) ; ಆತನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂ ಪ್ರಿಯಸೇನನೆಂಬ ಲೆಂಕನಿಂದಮಾರಯ್ಯಲ್ವೇಟ್ಟು(ಚಾವುಂಪು. ೮೪–೧೪). ೪. ರಕ್ಷಿಸು;ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು : ಕಾಡಬಸವನ ಹುಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ವರೆ ಆರಯ್ಯಲಾಗದೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ.೪೫); ಎನ್ನನಿಂದುವರಮತಿಮೋಹದಿಂದಾರಯ್ದು ಮನ್ನಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೧೯). **ಆರಯಿ** : ೩. ಈವೆಡೆಯೊಳಿಂತಾರಯಿದು ಆಗೆ ಆಗೆ ಎನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೩–೩೪) ; ಚಾರುವಿದ್ಯಾವಳಿಗಳಾ ಜೀವಂಧರನ ತೆಜನ ಆರಯಿದು ಬಂದಜುಹುತಿರೆ (ಜೀವಂಜ. ೧೩–೨) ; ಚಾರುದತ್ತಗೆ ಪೆಣ್ಣ ಸೌಖ್ಯದ ಸಾರವಜಿವುದಮಾಡಬೇಕೆಂದಾರಯಿದು ದೇವಿಲೆಯು ಪುತ್ರನ ಕೆಳೆಯರಿಗೆ ಹೇಳೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೨೫). ೪. ನಂದನನವರ ಪಶುಗಳಾನಾರಯಿದು ಕಾಯ್ತಪ್ಪನನುದಿನವು (ಬಸಪು. ೨೪–೨). **ಆರಯು** : ೧. ನವಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆರಯುವುದರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). **ಆರಯ್ಯು** : ೧. (ಕಿ). **ಆರೈ** : ೧. ತಂದೆ ಧೃತಿಗೆಡಬೇಡ ನಡೆ ನಿಜನಂದನನನಾರೈವೆವೆನುತ್ತೈತಂದು ಕೋಟಿಯ ಕಳೆದು ಬಂದರು ರಾಜಬೀದಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೦); ಪಿತನನಾರೈ ಹೋಗು ಬೇಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೦). ೨. ಮುಂದೆ ನರನುದ್ಯೋಗಕಾರೈವೆವು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೨೯) ; ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನು ಕೊಳೆ ಕರ್ಣಾಟ ಸೇರುವುದತಿ ಬೇಗವೆಂದು ಆರೈದಿವನ ಕಳುಹೆಯಪಕೀರ್ತಿಯ ಸೇರಿಸಿದನು ಖಾನನೆಮಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೬–೪). ೩. ಕಕ್ಕಿನ ಪವಳದ ಮಣಿಗಳನಿಕ್ಕುವವರ್ ಪಲರೊ . . . ಆರೈದು ನೋಟ್ಚೊಡವನೀತಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೦೦) ; ಕ್ಷೀರದೊಳು ಘೃತವಡಗಿ . . . ಆರೈದು ನೋಡೆ ಬೀಜದೊಳು ವೃಕ್ಷ ಸಾರಿರ್ದು (ಶಿವಗೀ.೪). ೪. ಹೆಣ ಹೆಣಂ ತಾಗೆ ಸೂಲವನೊಡಗೂಡಿತ್ತು ಸೂಲಕೊಲ್ಲದೆ ಆರೈವುತ್ತವೆ (ಸಗಜೊ. ೭೦).

ಆರೈದುಕೊಳ್ = ೧. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು : ಗೋಪಾಲದಂಣ್ನಾಯಕರು ತಾವೆ ಆರೈದುಕೊಂಡು ಆ ವ್ರಿತ್ತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೆ ಆ ಧರ್ಮ್ಮವ ನಿಲಲೀಯದೆ ತಾವೆ ನಡಸುವರು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨–೨೧ ; 1261). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು : ಬರತ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಆರತ ನಾಲಿಗೆಗಳಿಂದ ಆರಯ್ದುಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೫). ೩. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊ : ದೊರೆ ಆದನು ನೋಡಿ, ತನ್ನೆದುರಿನಲಿ ಹಾಡುವಂದಿವನು ಏತಕೆ ಇಂತು ಹಾಡನು, ಎಂದು ಆರಯ್ದುಕೊಂಡನು (ನವರಾ. ೫–೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆರಾಯ್ ; ತುಳು. ಅರಿಸು ; ತೆಲು. ಆರಯು, ರಾಜು]

ಆರಯಿ 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರಯಿಕೆ 'ಆರಯ್ಕೆ' ನೋ.

ಆರಯಿಸು, ಆರಯ್ಸು, ಆರ್ಯೆಸು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿಸು: ಪಾಂಗಱಿವ ವಿಪ್ರವರರ್ಕಳಿಂ ಚರರಿಂ ವಿಚಾರಪರರ್ಕಳಿಂ . . . ಇನ್ನುಮಾರಯಿಸಿಂ ವಿದಗ್ಧರಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫). ೨. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ಸನ್ನಿಧಿಮನವೊಳಾರಯಿಸಿ ಬೆಸಸಿದೊಡೆ ಬದುಕುವೆನು (ನವರಾ. ೩-೧೯). ೩. ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ವಾರಿಜಾಕ್ಷನೆ ರಣದಿ ಕೌರವ ವೀರರನು ಸವೆಬಡಿದು ಭೀಷ್ಮನನಾರಯಿಸದೆಯೆ ಮಡಿಸಿ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರನು ಕೊಲಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೩೯). ಆರಯ್ಸು: ೧. (÷). ಆರ್ಯೆಸು₃: ೩. ಜಾರೆಯ ಶಿಸುವಳಲು ಆರ್ಯೆಸಿ ಪತಿ ಕರೆಯೆ ಜಾರೆಯುದ ಕಂಡು ನಗುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಿ ಸಂಸಾರವನು ನಗುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೭). [ಆರಯ್ + – ಇಸು₃]

ಆರಯು 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರಯ್ಕೆ, ಆರಯಿಕೆ, ಆರ್ಯೆಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: "ಪರೀಕ್ಷಣಮೆನಲ್ಕಾರ್ಯೆಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೫); ಮೃಗದ ಪೊಱೞರವುಮನಾಱಾರಯ್ಕೆಯುಮಂ ಗಾಳಿಯು [ಮನೆ]ಜಂಕೆಯುಮಂ ಬಲ್ಲನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಆರಯ್ಕೆಯುಂ ಮೆಯ್ಗಾಪಿನಾಳ್ವಲಮುಮಿಲ್ಲದೆ ಪೊಕ್ಕಿಱಿವ ಪಗೆಯುಂ ಕಾಯಲಱಿವರೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೧ ವ); ಭಡಾಳಿಸಿದ ರಾಗದಿಂ ಭೋರನಮರ್ದಪ್ಪಿ ಚೆಂದುಟಿಯಿತ್ತು ಪುಳಕವಾಂತಾರಯ್ಕೆಯಿಲ್ಲದುಲಿದು ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ಸೌಖ್ಯದಿಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಳ್ ನಾರಿಯೊರ್ವಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೪). ೨. ರಕ್ಷಣೆ; ಪೋಷಣೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ: ಯೆಡೆದೊಱೆ ಮಂಡಲಿನಾಡಪ್ರಭು ಗಾವುಣ್ಡುಗಳ ಕರೆಯಲಟ್ಟಿ ಧರ್ಮ × ಮಾರಯ್ಕೆಯೆಂದು . . . ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೯೪; 1112). ಆರಯಿಕೆ: ೧. ಆರನಾದರೂ ಜಾತಿಧರ್ಮದ ಸೇರುವೆಗಳೇ ಹೇಳುವುದು ನಮ್ಮಾರಯಿಕೆಗಿವರಿಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಮುನಿ ನುಡಿದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೨೪); ಆರಯಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮೃಗವ್ಯಾಪಾರಚಿತ್ತನು ಶಾಂತಗುಣಗಂಭೀರಗರ್ವಿತನೈದಿದನು ಮಾಯಾಕುರಂಗಮವ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೪೮). ೨. ಪ್ರಜೆಯ ಆ[ಆ]ರಯಿಕೆ ಆ ಬಾಳ ಚತುಸ್ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೫-೧೭; 1457); ಘೋರತರ ಸಂಸಾರದೊಳು ನಿನ್ನಾರಯಿಕೆ [ಪಾಠಾ. ರೈಕೆ]ಯಿಲ್ಲದಿರೆಯೆನ್ನನದಾರುಬಲ್ಲರು (ದೇವೀಮ. ೧-೧೦-೧೧). ಆರ್ಯೆಕೆ: ೧. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವನಂತೆ ನಯಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಯೆಕೆಯುಮಂ ಬೆರಸು ನಡೆವಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೧); ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆರಯಿಕೆ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ ಹಾರಯಿಸಿ ಬಯಸಿ ಬಂದುದಕೆ ತಾನಳುಕನಾರೂಢಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೯). ೨. ಆರ್ಯೆಕೆಯ ಮಾಡುವ ತಾಯಿ ಧಾರುಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೪-೭೬೮); ಎರಡು ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಆರ್ಯೆಕೆಯಾಗದ ಹೊರತು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಲಾರದಷ್ಟು ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟಿನ ಗಾಯ . . . ಆಗಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೧೨೧); ಮಕ್ಕಳ ಆರ್ಯೆಕೆ, ಉಪಚಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಇಟ್ಟರೂ ದಾದಿಯು ತಾಯಿಗೆ ಸರಿದೊರೆಯಾಗಬಹುದೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?): ಗತಿಭಾವಂ ಚಾರಿಸೂತ್ರಂ ನಿಱಿಸಳವಿ ಬಳಂ ಕಾಣ್ಕೆ ಬಲ್ಪೋಜೆ ಕಾಯ್ಪುಸ್ನತಿ ಗಾಢಂ ಲಾಗು ಬೇಗಂ ತೆಱಪು ಪಸರವಾರ್ಯೆಕೆ ತೇರಯ್ಕೆ . . . ಎನಿಪ ಭೃಗುಪ್ರೌಢಿಯಿಂ ಕೊಲ್ವನುಗ್ರಾಹಿತನಂ ಮಾಜಂಕವಂ ಮಾರ್ಮಲೆದಡೆ ಚಲದಿಂದೆಕ್ಕಲ ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೩೪; 1198); ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನಾರ್ಯೆಕೆಯಲಿ ನೃಪಸೇನೆ ತವಕಮಿಗೆ ಮೋಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧). ೪. ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಪರಾಕು, ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅದೆ ರತ್ನದೊಡ್ಡುಗಲ್ಲಾರ್ಯೆಕೆ ದೇವ ಮುಂದದೆಕೊ ಪಾಸಱೆ ಪಾದಜತನಾ ಇದೆ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೆಂದನುಜರು ಹದಹದ ಕುಸುರುತೆಯ್ದಿದರು (ಭರಚ. ೬೬-೧೮೩).

[ಆರಯ್ + –ಕೆ₁. / ತಮಿ. ಆರ್ಯೆಚಿ; ತುಳು. ಆರಿಕೆ, ಆರ್ಯೆಕೆ, ಆರೇಕ್ತಿ; ತೆಲು. ಆರಯಿಕ]

ಆರಯ್ಯು 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರಯ್ಸು 'ಆರಯಿಸು' ನೋ.

ಆರವ (ನಾ). ಶಬ್ದ; ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು: ರಾಪ್ರಸ್ಫಾರಧೀರಾರವ ವಿಜಿತ ಘನಧ್ವಾನಮಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಶಾಪಮಂ. ೧೦೫೫; 1189) [ಸಂ.]

ಆರವಾರ₁ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯಾಸ, ಉಪದ್ರವ ಅಥವಾ ನೋವಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಆರ್ಭಟಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಗತ್ಯಮಾಡುವುದು (ದಕ. ÷). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆರವಾರ]

ಆರವಾರ₂ 'ಆರುವಾರ' ನೋ.

ಆರವೆ, ಅರಮ್ಬೆ₂, ಆರಮ್ಬೆ₂, ಆರಾಮೆ, ಆರುವೆ (ನಾ). ತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ; ತೋಪು: "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಂ – ಈ ೨ ಆರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೩೯); ಪೊಱವೊೞಲೊಳಾರವೆಯೊಳ್ ಕಾಷ್ಠಕೂಟಂ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು ಪುಳ್ಳಿಯ ಪೊಱೆಯನಿೞಿಪಿ ಪಟ್ಟರ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೪); ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪವಾರವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೮); ಬೇವಿನಾರವೆಯ ನಿಟ್ಟು ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣನಱಸುವ ಗಾವಿಲನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಆರವೆ ಕಂಬಿ ಮನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೬೨; 1256). ಅರಮ್ಬೆ₂: ಇನ್ತಿದಱಿದುೞಿದ್ದನ್ ಗರಿಱಿಯನರಮೆಯಂದರನಲಯಂ ಕವಿಲೆಯಂನೞಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೯; 1017). ಆರಮ್ಬೆ₂: ಕೆಱೆ ಆರಮೆ ಸಹಿತ ದೇವಣ್ಣಯ್ಯಂ ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುನಾಡಾಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೫-೪; 873); ಇದನೞಿದುಣ್ಡೋನುಂ ಕೊಣ್ಡೋನುಂ ಪಸುವುಂ ಪಾರ್ವರುಂ ಕೆಱೆಯುಂ ಆರಮೆಯುಂ ಬಾರಣಾಸಿಯುಮನೞಿದೊಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೧೬; 900); ತಳಿತಾರಮೆಯಿಂ ನೆಱೆ ಪೂತು ಕಾಯ್ತು ಪಣ್ತಳಿಗೆ ವಿಳಾಸಮಪ್ಪ ವನದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೯; 1177). ಆರಾಮೆ: ಕೆಱೆಯುಮನಾರಾಮೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮನೞಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕು (ಎಇ. XXVII, ೪-೨೦; 906). ಆರುವೆ: ಚತುಸೀಮೆಯ ಬೆದಲು ಆರುವೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩-೨೧; 1313). [< ಸಂ. ಆರಾಮ]

ಆರಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೋಚಿಯ ಚರ್ಮಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ. ೨. ಚರ್ಮ ಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯ ಬಾಯಿ, —ಅಲಗು. [ಸಂ. (ಆರಾ + ಅಗ್ರ)]

ಆರಾಘಾತ (ನಾ). "ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿಮುಖಗಳಾಗಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹರಿಸೋಣವೇ ಆರಾಘಾತವೆನಿಸುವುದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೭೬-೧೨).

[ಆರಾ ? + ಘಾತ]

ಆರಾಜಿತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (÷). [ಸಂ.]

ಆರಾಜಿತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: ಚಾರುಪಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ . . . ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯೆನಿಸುವ ಕಾವೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನಿಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮).

[ಸಂ. ಆರಾಜಿತಾ]

ಆರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ರಂಜಿಸು; ಹೊಳೆ: ಸಂಪೂರ್ಣಕಲೆಗಳಿಂದಾರಾಜಿಪಿಂದುವೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೯).

[ಆರಾಜನ₀ + –ಇಸು₃]

ಆರಾಟ$_1$ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಮಳೆಗಾಲದ ಆರಾಟ ಹೋರಾಟಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು ಚಳಿಗಾಲದ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಗಿತ್ತು (ವೀರಬಂ. ೬). [ಆರ್$_1$ + ಆಟ]

ಆರಾಟ$_2$ 'ಆಜಾಟ$_3$' ನೋ.

ಆರಾಟ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಮಗ್ಗದೆಜೆ ಗಾಣದೆಜೆ ಸಮಸ್ತ ಕಿಱುಕುಳ ತೆಜೆಯಾರಾಟ ಚಂಡೇಸ್ವರ ದೇವರ ಸಂನಿಧಾನದಲು . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೪–೬ ; 1197). [?]

ಆರಾತಿಯ (ಗು). = ಆರಾತೀಯ ೧ : ಆರಾತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ರಾದಿಯ] ಕವಿಗಳು ಪೋದ ಬಳಿಕ ನೀನಾರ ಬಳಿಗೆಯ್ದೆ ನನ್ನ ಸಾರಿ ನೋಡೊಮ್ಮೆ ಶಾರದೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತಕೆ ಸಾರಸುಖವನೊಲಿದೀವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೨೪). [ಸಂ. ಆರಾತೀಯ]

ಆರಾತೀಯ (ಗು). ೧. ದೂರದ; ಹಿಂದಿನ : ಆರಾತೀಯ ಕವೀಶ್ವರರಾರುಂ ಮುನ್ನಾರ್ತರಿಲ್ಲ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಭಂಡಾರದ ಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದಂ ಸಾರಸ್ವತಮೆನಿಪ ಕವಿತೆಯೊಳ್ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩೮) ; ಜೀವನೋಪಕರಣೋಪಾಯಂಗಳಂ ತೋಱಿಕೊಟ್ಟಾರಾತೀಯ ಮನುಪ್ರಧಾನರನುದಾತ್ತಂ ನಾಭಿ ಕೀರ್ತ್ಯಾಡಿದಂ(ಪಂರಾಮಾ. ೧–೯೧). ೨. ಸಮೀಪದ; ಈಚಿನ. [ಸಂ.]

ಆರಾತೋಂಟ (ನಾ). ಹೊಳೆಯ ದಡದ ತೋಟ (?) : ಎಳಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಮೊಳೆವೆಡೆ ಪದಿಕ್ಕೊರ್ಳಂ ಆರಾತೋಣ್ಟದಿಂ ಮೂಡಣ ತೋಣ್ಟಕಣ್ಣಮುಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೭ ; 925 ?). [ಆರ ? + ತೋಂಟ]

ಆರಾತ್ರಿಕ (ನಾ). = ಆರತಿ$_1$: ಭೋಂಕನೆ ದೇವಸ್ತ್ರೀಯರಾರಾತ್ರಿಕಮನುಘೆಯುಘೇಯೆಂದು ತಂದೆತ್ತುತಿರ್ದ್ದರ್ (ಶಮುದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಭಕ್ತ ಜನತತಿಯ ಮಡದಿಯರುಘೇ ಎನುತ್ತಾರಾತ್ರಿಕವ ಪಿಡಿದು ಬೆಳಗಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೩–೪೦). [ಸಂ.]

ಆರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಆರತಿಯೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಆರತಿಯೆತ್ತುವುದು : "ನೀರಾಜಿಸು – ಆರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). [ಆರಾತ್ರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆರಾಧಕ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವನು; ಅರ್ಚಕ : ಮತ್ತಮಾ ವನಂ ಆರಾಧಕನಂತಕ್ಷಮಾಲಾಗಣಿತ ಜಪೋಪೇತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ) ; ಚರಲಿಂಗ ನಿತ್ಯಾರಾಧಕರು . . . ತಾವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೨). [ಸಂ.]

ಆರಾಧಕಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವಳು; ಅರ್ಚಿಸುವವಳು : ಗೌರೀ ಪದಾಂಬುಜಾರಾಧಕೀ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೪೨ ; 1082). [ಸಂ. ಆರಾಧಕೀ]

ಆರಾಧನ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಉಪಾಸನೆ. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸೇವೆ : "ವರಿವಸ್ಯಾ . . . ಆರಾಧನಃ, ಉಪಚಾರಃ – ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ವುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್"(ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೯); "ಆರಾಧನಂ . . . ಉಪಚಾರಂ ಪ್ರಸಾದನಮುಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚರ್ಯಮೆನೆ ಸೇವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೭). ೪. ಸಾಧನೆ. ೫. ಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ.]

ಆರಾಧನೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಪೂಜೆ; ಆದರಣೆ : ಅನುನಯಂ ಮಿಗೆ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಳಂ ಭಯಭಕ್ತಿಯಲಿ ಮಾಡೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೪) ; ಸತ್ಯದ ಆರಾಧನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸವಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಅನುಭವಿಸಲಾರರು (ಶಕ್ತಿವಿ.೧); ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಆರಾಧನೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲಂಥ ಮನುಷ್ಯ(ಚಿತಂಬಾ. ೫೫). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯ ಆಚರಣೆ, —ಸಮಾರಂಭ : ಮುರಗಿಸ್ವಾಮಿಗಳ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಆರಾಧನೆ (ರೂಢಿ). ೩. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನ, ಸಮ್ಯಕ್ಚಾರಿತ್ರ, ಸಮ್ಯಕ್ತಪಸ್ಸು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು : ಶ್ರೀಗನ್ತಿಯರ್ . . . ಕಟ್ವಪ್ಪಿನುಳ್ ತೊಜಿದಾರಾಧನೆ ನೋನ್ತು ತೀರ್ತ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್ ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಕ್ಕೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೭೬–೨ ; 700) ; ಮಹಾನುಭಾವನಾ ಮಹೋಪಸರ್ಗಮನಶ್ರಮದಿಂ ಸೈರಿಸಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರ ತಪಸಾಂ ಸ್ವೀಕರಣಮಾರಾಧನಾನಾಮಮೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧಾರಾಧನೆಗಳನಾರಾಧಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೧). [ಸಂ. ಆರಾಧನಾ]

ಆರಾಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂಜಿಸು ; ಮೆಚ್ಚಿಸು ; ಓಲೈಸು : ಮೊಗಮಂ ತಾವರೆ ಕಣ್ಣನುತ್ಪಳದಳಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಸೋಗೆ . . . ದಂತಾಳಿಯಂ ಮುತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಾರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವೆನ್ನದೆ ಸರೋಜಾತಾದಿ ನಿಸ್ಸಾರ ವಸ್ತುಗಳೊಳ್ ಪೋಲಿಸುವಂತುಟೇಂ ಮರುಳನೇ ರೂಪಂ ವಿಚಿತ್ರಾಂಗಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೬–೮೫) ; ಕುಲಾಚಾರದಿಂ ನಡೆದು ವರಮುನಿಜನವನಾರಾಧಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೬–೫೨) ; ವರಂಬಡೆವನ್ನಮಾರಾಧಿಸಿದಂ (ಶಮುದ. ೨೪೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನ್ನನಾರಾಧಿಸಿ ನಾಲ್ವಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದವನಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೩೫–೬೧). ೨. ಸಾಧಿಸು : ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸು (ರಂಗರಿಂಓ. ೧೦೦). ೩. ಕಾಪಾಡು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಈ ದೇಹಮನತಿಪ್ರಯತ್ನದಿನಾರಾಧಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೆಂದು ನುಡಿದು (ಕಾದಂಬ. ೬೦೫). [ಆರಾಧನ + –ಇಸು$_3$]

ಆರಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಪೂಜ್ಯನಾದ ; ಸೇವೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ; ಓಲೈಸಬೇಕಾದ ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕಾದ : ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೮) ; ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೆಂಬೀ ನೆಗಟ್ದ ಬಿರುದಿನಂಕಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂದದಿಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩೦). (ನಾ). ೨. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ☞ ಇವರು ಶಿವದಾರ ಜನಿವಾರ ಎರಡನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಆರಾಧ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯಳು ; ಸೇವ್ಯಳು : ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯೆ ಕಾರುಣ್ಯದ ನೆಲೆಮನೆ ಶರ್ವಾಣಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೧೩). [ಸಂ. ಆರಾಧ್ಯಾ]

ಆರಾನುಂ (ಅ). ಯಾರಾದರೂ : ಆರಾನುಂ ಬಟ್ಟೆವೋಪರ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದರ್ ನಿಱಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೪) ; ಇದಕ್ಕಾರಾನುಂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಾಗಿ ಕಿಡಿಸಿದರಪ್ಪಡೆ (ಕಇಅ. ೩೬–೮೯–೨೦ ; 1134). [ಆರ್$_5$ (< ಆವುದು) + ಆನುಂ]

ಆರಾಭಾರ 'ಆರಭಾರ' ನೋ.

ಆರಾಮ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸುಖಕರವಾದುದು ; ರಮ್ಯವಾದುದು : ಪ್ರೋದ್ವೃತ್ತತರಂಗೋಚ್ಚರದಮರನದೀಶೀಕರೋದಾರತಾರಾರಾಮಂ . . . ಚಂದ್ರಂ . . . ಆನಂದಮಂ ಮಾಡುಗೆಂದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧) ; ದಳಿತಾಬ್ಜಪ್ರಸರಂ ಸರಂ ಕುಸುಮಮಾಳಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ ೨–೨). ೨. ಉದ್ಯಾನವನ ; ತೋಟ : "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಃ – ಈ ೨ ಆರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೯) ; ಕುಸುಮಮಾಳಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨–೨). ೩. "ಗೋಣೆ ; ಕಾಡುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಆರಾಮ$_2$, ಆರಾಮು (ನಾ). ೧. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ; ವಿರಾಮ. 'ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿ' ಪರಾ. ೨. ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಆರೋಗ್ಯ: ಆ ದಿವಸವೇ ಜ್ವರ ಬಂದುವು. ನಿನ್ನೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಾಮಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಕೊತಕಾ. ೪೬) ; ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆತನಕ ಆರಾಮಿದ್ದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪) ; ನನ್ನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆರಾಮಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆರಾಮು : ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಾಮು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೬೪). ೨. ಅನಂತನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆರಾಮು ಕೂಡ ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾನ. ೮೭). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆರಾಮ್. / ಸಂ. ಆರಾಮ]

ಆರಾಮುಕುರ್ಚಿ (ನಾ). ಸುಖವಾಗಿ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕುರ್ಚಿ; ಸುಖಾಸನ; ಈಸಿ ಚೇರ್: ಸುಂದರ ರಮಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ಆರಾಮುಕುರ್ಚಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದಳು (ಸುಂದರಿ. ೧). [ಆರಾಮು$_1$ + ಕುರ್ಚಿ]

ಆರಾಮುಶೀತಲ (ಗು). ೧. ಉಪವನದಂತೆ ತಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಡಸಾಲೆ ಗಿಡ; "ಕೊಡಸಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩). [ಆರಾಮು$_1$ + ಶೀತಲ]

ಆರಾಮು 'ಆರಾಮ್ಮು$_1$' ನೋ.

ಆರಾಮೆ 'ಆರವೆ' ನೋ.

ಆರಾಲಿಕ, ಆರಾಳಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. **ಆರಾಳಿಕ**: "ಆರಾಳಿಕಃ, ಸೂಪಕಾರಃ, ಸೂದಃ, ವಲ್ಲವಃ – ಈ ೪ ಬಾಣಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೭). [ಸಂ.]

ಆರಾವ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ: ಲಯಕ್ಷುಭಿತ ಜಲನಿಧಿ ನಿನಾದಮನಭಿನಯಿಸಿಮುದೊಗೆದು ನೆಗೆದ ಸಮರಾರಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೪); ಭಾಷ್ಪಹರಿದೇವ ಮಧುರಾರಾವ ಭಾಪು (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೮೯). [ಸಂ.]

ಆರಾಳಿಕ 'ಆರಾಲಿಕ' ನೋ.

ಆರಾಳು (ನಾ). (?): ಆನೇ ಮೇಲ್ಬರುವಾ ಅರಸಾನಾ ನೋಡೀರಿ ಆರಾಳಿ ಗಿಂತಾ ಚೆಲುವಾನಾ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೦). [?]

ಆರಿ 'ಆಲ್ಲಿ$_1$' ನೋ.

ಆರಿಂದ, ಆರಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಇನ್ನು ನೆಗರ್ತ್ತೆಗೆ ನೆಲೆಯಾದಜುವಗ್ಗಾಗ್ರವುಣ್ಣುಗಳೊಳಗಾರಿಂದರ ಕುಲಕ್ಕೆ ತಿಲಕನೆನಿಸಿ (ಕಇ. I, ೨೪–೩೩; 1148). **ಆರಿದ**: ಮಾಇಲೆಯ ಗಾಮುಸಾರಿದರ ಪೊಲೆಯಮ್ಮ ಗಾಮಿಗರವರಿಂ ಬಚಿಕವರ ಮಗನ್ ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲಮುದ್ದನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೨; 800 ?). [< ಸಂ. ಹಾರೀತ]

ಆರಿಕಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆರಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಪೃಥಿವೀತಿಳಕೆ ಸುಮತಿಯೆಂಬಾರಿಕೆಯ ಸಾರೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ಪೋಗೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೧೭ ವ); ನಾರಿಯರನು ನಂಬಿ ಹರಣವಾಶೆಯ ಬಿಟ್ಟಾರಿಕೆಯೊಡಮೆಯ ಕಟ್ಟು ನಾರಕಗತಿಗೆಯ್ದಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪–೭೦); ನಿರುಪಮಮಪ್ಪ ಪ್ರಸಂಗದೊಳಿರ್ದಳಾ ತರುಣಿಯಾರಿಕೆಯರ ಕೂಡೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೪–೨೪). [< ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಆರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಾಲಾಗಿರಿಸು (?): ತಳರ್ವ ತರಳಲೋಚನೆಯ ಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂಪಿನ ಸೊಂಪು ಪೂಗತರುನಿಕರದ ಸಾಲ್ಗಳೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯ ಬನಮಂ ಪಡೆಯೆಯುಂ ನಖಮಯೂಖಪ್ರಭಾಪ್ರಸರಂ ನಾಳಿಕೇರಮಾಳಿಕಾ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ತಾವರೆಗಳನಾರಿಗೊಳಿಸೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೭–೧೧ ವ). [ಆರ್$_6$ (< ಆಲ್$_4$) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಆರಿದ 'ಆರಿಂದ' ನೋ.

ಆರಿದಗೋತ್ರಜ (ನಾ). ಹಾರೀತಗೋತ್ರದವನು: ಸಾಸಿರ್ವರುಂ ಅಜುನೂರ್ವರುಂ ಸಹಿತಂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದಪರನಪ್ಪೊನ್ನೆ ಆರಿದಗೋತ್ರಜನ್ನೆ ಸಿಂಗಿತಲೆ ಪಣ್ಣಾರನ್ಗೆ ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿಯಾ ಸಮುಭಾಗಮಾನ್ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೮–೭; 8ನೆಯ ಶತ). [ಆರಿದ (< ಆರಿಂದ) + ಗೋತ್ರಜ]

ಆರಿದಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮುದುಕೊಜ್ಜುಣಿಯದಿಯರಸರ್ ಆರಿಪಾಳ್ಕೆ ಎಟ್ಪತ್ತುಮಾಂ ತಭ್ಭೂಮಿ ವ್ರಿತ್ತಿಯಾಳುತ್ತಮಿಬ್ಬು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೧೭; 750). [?]

ಆರಿದ್ರ 'ಆರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಆರಿದ್ರಪುಳು (ನಾ). ಆರಿದ್ರೆಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು. [ಆರಿದ್ರ (< ಆರಿದ್ರೆ) + ಪುಳು (< ಪುೞು)]

ಆರಿದ್ರೆ, ಆದ್ರೆ$_1$, ಆರಿದ್ರ, ಆರ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. ೨. ಆರಿದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರಿನ ಮಳೆ: ಅರಿದ್ರೆ ಮಳೆ ಗುಡುಗಿದರೆ ಆರು ಮಳೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಆರಿದ್ರೆ ಬಂದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಅರಿದ್ರೆ ಮಳೆಗೆ ಆದಷ್ಟು ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ). **ಆದ್ರೆ$_1$**: ೧. ಪುನರ್ವಸುಪುಷ್ಯಿನಿಯಾದ್ರೆ ವರುಣಮಂಬಿವಜಕೊಳ್ ತಾನ ಸುರೇಜ್ಯಂ ನಿಲೆ ತಾಂ ಮಾಡಿಸುವುದು ತದ್ದಿನ ದೊಳಬಿಳ ದೇವಾಲಯಮುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೫). **ಆರಿದ್ರ**: ೨. ಆದರೆ ಆರಿದ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದರಿದ್ರ (ಗಾದೆ). **ಆರ್ತಿ$_1$**: ೨. ಅ[ಆ]ರ್ತಿಯ ಪೂರ್ವತ್ರಯದೊಳ್ ಹತ್ತಿಯುಮಂ ಶತವಿಶಾಖೆಯೊಳ್ (ನೀನೆಂದುಂ) ಬಿತ್ತುಗೆ ಫಲಮಂ ಬೆಳಸಂ ಅ[ಆ]ರ್ತಿಯೊಳಂ ಬಿತ್ತುಯೆಲೆಯ(ನು) ಉತ್ತರೆಯೊಳಗಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯–೧೦). [< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಾ]

ಆರಿನಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನೂ ಹೊಂದಿರುವ ನೇಗಿಲುಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). [ಆರಿನಿ ? + ಪಟ್ಟಿ]

ಆರಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ತಾಯೂರ ಇಗ್ಗಲಿಯ ಆರಿಪುರ ಮೂಜೂರ ಸನ್ದಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೯೯–೯೯; 915). [ಆರಿ ? + ಪುರ$_1$]

ಆರಿಯ, ಆರ್ಯ, ಆರೆಯ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯ; ಯೋಗ್ಯ (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೪೩). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟವಾಲರುಗಳಿಗೆ ಗ ೩ ಆರಿಯರು ತೆರುವ ಗ ೮ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೮–೭೩; 1278); ಸಿಂಘಣದೇವಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲಾತನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಆರಿಯ ಮಲಿಸೆಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೯೭೪, ೯–೮; 1330); ಆರಿಯದ ವಳವಾಯ ಕೂಚರಸನು ಎತ್ತಿಬಂದು ಎಣಿಕಲನು ಇಜಿದು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೮–೧; ?). ೩. (ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ) ಮರಾಠಾಜನಾಂಗ: ಲಾಳರಾವುತರಾರಿಯ ರಾವುತರು ಕೈಮೇಳದ ಕನ್ನೋಜಿಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೪); "ಆರ್ಯರು ಹಟ್ಟಿಕಾರರ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾದುದರಿಂದಾಗಲೀ ಹಟ್ಟಿಕಾರರು ಆರ್ಯರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲೀ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂತತಿಯಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಆರಿಯರೆಂಬ ಜನವು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು" (ಕಂನಾಡ ಕತೆ) (ತುಳುನಾ. ೯೭). **ಆರ್ಯ**: ೩. ಒಂದು ಕಡೆಯೊಳ್ ಮೊರಸರೊಂದೆಡೆಯೊಳಾರೆಯರ ಬೃಂದಮಳವಿಂ ಸಂದಣಿಸಿ ಕಾಳಗಕೆ ಮುಂದುವರಿವನ್ನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೨೧); ಆರೆಯರ ಮೂಲಮುಮನಾ ರಾಮರಾಜನಂ ಪಿಡಿಯಲೈದಿದ ತುರುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಮಂ . . . ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ (ಕೆಳನೃ. ೯–೧೪ ವ). **ಆರೆಯ** ೩. (೩). [ಪ್ರಾ. ಆರಿಯ < ಸಂ. ಆರ್ಯ. / ತೆಲು. ಮರಾ. ಆರೆ]

ಆರಿಯಬಳಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವಂಶ (?): ಹರವರಿಯ ಗಡಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು . . . ಆರಿಯಬಳಿಯರ ಗಡಿಯಿಂದಂ ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು ಗೊಜರಡೆಯ ಬಳಿಯ ದೇವರು ಸೆಟಿಯ ಗಡಿಯಿಂ ಆರಿಯ ಬಳಿಯವರ ಗಡಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪–೧೫; 1401). [ಆರಿಯ + ಬಳಿ$_2$ (< ಬೞ್ಜಿ)]

ಆರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯು; (ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದು ಆರಿಸಿ ಕಾಳು ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೭). ೨. ಶೇಖರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆ: "ವರಿಸು – ಆರಿಸಿ ಮದುವೆಯಾಗು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮೨); ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸುವಾಗ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೩೨). ೩. (ಮತದಾನದಿಂದ) ಚುನಾಯಿಸು: ಅವರನ್ನು ವಿಧಾನಸಭೆಗೆ ಆರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆರ್ ? + –ಇಸು$_1$]

ಆರಿಸು$_2$ ‘ಆಱಿಸು’ ನೋ.
ಆರು$_1$ ‘ಆರ್$_1$’ ನೋ.
ಆರು$_2$ ‘ಆರ್$_2$’ ನೋ.
ಆರು$_3$ ‘ಆಱ್’ ನೋ.
ಆರು$_4$ ‘ಆಱು$_2$’ ನೋ.
ಆರು$_5$ ‘ಆರ್$_4$’ ನೋ.
ಆರು$_6$ ‘ಆಱು$_3$’ ನೋ.
ಆರು$_7$ (ನಾ). ೧. ಹಂದಿ. ೨. ನಳ್ಳಿ; ಏಡಿ. ೩. ಪಾತ್ರೆ; ಗಡಿಗೆ. [ಸಂ.]
ಆರು$_8$ ‘ಆವುದು’ ಪರಾ.
ಆರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡು; ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೋಮೇಶ್ವರಹೊಲದಲ್ಲೇ ನೇಗಿಲು ಹೂಡಿ ಆರುಕಟ್ಟಿ ವರಸೆ ವರಸೆಯಾಗಿ ನಿಂತರು (ಹುಟ್ಟಪ. ೬೧). [ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಕಟ್ಟು$_1$]
ಆರುಕಾರು, ಆರುಕೋರು (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಲಕರಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆರುಕೋರು** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮).
[ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಕಾರು$_4$ (< ಕಾಱು$_3$)]
ಆರುಕೆಲಸ ‘ಆರುಗೆಲಸ’ ನೋ.
ಆರುಕೋರು ‘ಆರುಕಾರು’ ನೋ.
ಆರುಗಾಲ (ನಾ). ಆರು ಋತುಗಳು: ಆರುಗಾಲ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದರೂ ಮುತ್ತುಗಕ್ಕೆ ಮೂರೇ ಎಲೆ (ಗಾದೆ).
[ಆರು$_6$ (< ಆಱು$_3$) + ಕಾಲ$_1$]
ಆರುಗೆಲಸ, ಆರುಕೆಲಸ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಕೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: ರೈತರಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೇಳೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆರುಗೆಲಸ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಆರುಕೆಲಸ**: ಆ ದಿನ ಹೊತ್ತಾರೆ (ಬೆಳಿಗ್ಗೆ) ನಾವು ಆರುಕೆಲಸ (ಬೇಸಾಯ) ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೮).
[ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಕೆಲಸ]
ಆರುಗೋಲು (ನಾ). “ತೆಪ್ಪ ನಡೆಸುವ ಹುಟ್ಟು” (ನಾಪದ. ಕೋಶ); ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೊಂದೂರುಗೋಲು ಬೊಬ್ಬೆ ಹೊಡೆದವೆ ಬಾಳೆಮೀನು (ನಾಪದ. ೧೮).
[ಆರು ? + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]
ಆರುಪಾರು ‘ಆರಪಾರ’ ನೋ.
ಆರುಬಟಿ ‘ಆರ್ಭಟಿ’ ನೋ.
ಆರುಬಟೆ ‘ಆರ್ಭಟಿ’ ನೋ.
ಆರುಭಟಿ ‘ಆರ್ಭಟಿ’ ನೋ.
ಆರುಭಟೆ ‘ಆರ್ಭಟಿ’ ನೋ.
ಆರುಮೊಗ ‘ಆರ್ಮೊಗ’ ನೋ.
ಆರುವನ್ (ನಾ). ನೇಗಿಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಕುಂತುರ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗುಳ ಗದೆ ಬೆಜ್ಜಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಲುವಳಿ ಆರುವನ್ ಮೇಲುವನ್ ಮಗ್ಗ ಮನೆವಣ ಕಾಣಿಕೆ ಬೇಡಿಗೆ... ಸುಂಕ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೧–೯ ; 1512).
[ಆರು$_5$ (< ಆರ್$_4$) + ಪೊನ್ ?]
ಆರುವಾರ, ಆರವಾರ$_2$ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆ, ಜಮೀನು ಮುಂತಾದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಹಾಕುವುದು; ಭೋಗ್ಯ: ಬಡ್ಡಿ ವಾಸಿ ಹೊಂನು ಭತ್ತವನು ಕಾಲಕಾಲಕೆ ನಡೆಸತೀರದೆ ಯಿರಲಾಗಿ ಆರುವಾರವ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೧೩; 1465); ನರಸಸೆಟ್ಟಿಯ ತಂಮನ ಮಗ ಗೋವಿಂದಸೆಟ್ಟಿ ಆರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗೆದೆಯಿಂದ ಬಹ (ಕಇ. III–i, ೭–೨೫ ; 1527); ಆರುವಾರದ ಬಾಳುಗಳ ಅರ್ಧ ಬಂದರೆ ಪಡುವ ಕೇರಿಯ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೩೨–೨೫; 1548). **ಆರುವಾರ**$_2$ (ಕ). ‘ಅರುವಾರ’ ಪರಾ. [← ತುಳು. ಆರವಾರ]
ಆರುವಾರಿ (ನಾ). ಜಮೀನನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಅಥವಾ ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು: ಹೊಂನ ಕೊಟ್ಟು ಆರುವಾರವ ಬರಸಿ... ಆ ಆರುವಾರಿಗಳ ಆಳಿಸುವರು ಸಿವೆ ಕರ್ತರಲ್ಲದ ಆ ಆರುವಾರಿಗಳ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಳ್. ೪೮೨–೧೮ ; 1391). [ಆರುವಾರ + -ಇ$_2$]
ಅರುವೆ ‘ಆರವೆ’ ನೋ.
ಆರುಷಣ (ನಾ). ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಬೀಜ; ಧನಿಯಾ: “ಧಾನ್ಯಕವ ದಾರುಷಣಮೆನಲು ಕೊತ್ತೊಂಬರಿ” (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೫). [ಸಂ.]
ಆರುಷ್ಕರ (ಗು). ಗೇರಿನ; ಗೇರುಬೀಜದ. ‘ಆರುಷ್ಕರದ್ರವ’ ಪರಾ.
[ಸಂ.]
ಆರುಷ್ಕರದ್ರವ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜದ ಸಾರ; ಗೇರೆಣ್ಣೆ: ಆಕ್ರಂದತ್ಸ್ವರಪರಿಗತರ್ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ತಡತಡಿಸಿ ಪರಿತಂದತಿದ್ರುತಪ್ರವಾಹದಿನಾರುಷ್ಕರದ್ರವಾವರ್ತಗರ್ತಗಂಭೀರೆಯಂ... ಭಯಂಕರೆಯಂ... ವೈತರಣಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭ ವ). [ಆರುಷ್ಕರ + ದ್ರವ]
ಆರುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಿರುಚುವುದು (ಕ). ‘ಬಾಯಾರುಹ’ ಪರಾ. [ಆರು$_1$ (< ಆರ್$_1$) + -ಹ$_2$]
ಆರುಹತ (ನಾ). ೧. ಜೈನಮತ: ಆರುಹತಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಶೈವಧರ್ಮವನೆ ದೃಢದಿಂ ಪಡೆದು (ರೇವಣ. ೪–೧೬). ೨. ಜೈನಮತದವನು; ಜೈನ: ಆರುಹತಂ ಜಿನೇಂದ್ರಸಂತಿರ್ದ ಮಹಾನುಭಾವಂ (ಶಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಕಟವಿದಂ ಮುನ್ನವಱಿಯಾ ವ್ಯಾಕುಲದ ನಿನ್ನಾರುಹತರಂ ಭೀಕರದೊಳಪಹರಿಸಿದೆಮ್ಮಾದ್ಯರ ಮಹಿಮೆಗಳನು (ಬಸಪು. ೪೯–೨೫).
[< ಸಂ. ಆರ್ಹತ]
ಆರೂಢ (ಗು). ೧. ಏರಿದ; ಹತ್ತಿದ. ೨. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಆರೂಢ ನಿಜಮನೋಹಂಕಾರೋತ್ಕರ್ಷಪ್ರಕಾಶಮೂರ್ಜಿತ ಸದಳಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೮); ಆರೂಢಯೌವನೆಯುಂ ಅಂತರ್ನಿಗೂಢಶೋಕೋದ್ರೇಕೆಯುಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜತನೂಜೆಗೆ ಬೞಿಯನಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೪೬ ವ); ಇಂದ್ರಂ... ಐರಾವತಾರೂಢಂ ಲೋಕಪಾಲ ಪುರಸ್ಸರಂ ಮಹಾಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೩೫ ವ). ೩. ಕೈಕೊಂಡ. ‘ಆರೂಢತಪ’, ‘ಆರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞ’ ಪರಾ. (ನಾ). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: “ವಿಶ್ವ ವಿಕೃತಿ ತೋಱದೆ ಸಾತ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ಆತ್ಮ]ಜ್ಞಾನದಿಂ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತನಪ್ಪಾತನೇ ಆರೂಢನಪ್ಪಂ” (ವಿವೇಕ. ೧೬); ಆರೂಢನಾದ ಮತ್ತೆ ಈ ರೂಢಿಯ ಅವತಾರವ ಹೊಱಲೇಕೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭–೬೬); ಅತೀತಜ್ಞಾನಿ ಆರೂಢ; ಆರೂಢನನಾರೂ ಅಱಿಯಬಾರದಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೮೧–೩೬೩). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಶಿಷ್ಟಕ್ರಮದಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಲಗ್ನ: ಪಾದಚ್ಛಾಯೆಯಸಿಟ್ಟು ಜೋಯಿಸದಭಿಪ್ರಾಯಂಗಳಿಂ ಹೋರೆಯಿಂದೋದಿ ಪೃಚ್ಛಕಲಗ್ನದಿಂ ಸರುತದಿಂದಾರೂಢದಿಂ ನೋಡಿದಾಬೋಧಂ ನಚ್ಚಿನ ನಮ್ಮ ಜೋಯಿಸಿಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೦). ೬. ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. ‘ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಆರೂಢಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪಹತ್ತಿದವನು; ರೇಗಿದವನು: ಆರೂಢಕೋಪನುಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಢನುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೨–೧ ವ).
[ಆರೂಢ + ಕೋಪ]

ಆರೂಢತಪ (ಗು). ೧. ತಪಸ್ಸಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ. ೨. ಮಾಘಮಾಸವನ್ನು ಹಿಡಿದ. ೧, ೨: ಅಜಿತಸೇನ ಮಹಾರಾಜಂ . . . ಸಾಯಂತನ ತರಣಿಯಂತೆ ಪರಿಹೃತಾಂಬರನುಂ . . . ಶಿಶಿರಸಮಯದಂತಾರೂಢತಪನುಮಾಗಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೮೧ ವ). [ಸಂ. ಆರೂಢತಪಸ್]

ಆರೂಢಪಥ (ನಾ). ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ದಾರಿ; ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯ ಬಾಳಿನ ಕ್ರಮ: ಹಿರಿಯ ಯೋಗವೆ ವಿರತಿಪಥ ಆರೂಢಮಾರ್ಗವದು . . . ಅದು ಸುಲಭವಲ್ಲಾರೂಢಪಥವೆಂದಾ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ ೨೩–೩). [ಆರೂಢ + ಪಥ]

ಆರೂಢಪದವಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ನೆಲೆ, —ಸ್ಥಿತಿ: ಕುಲಮದ ಛಲಮದ ವಿದ್ಯಾಮದದವರ ತೋಜದಿರಾ ಅವರ ಆರೂಢಪದವಿಯನೆನಗೆ ತೋಜ ದಿರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೨–೪೬೪). [ಆರೂಢ + ಪದವಿ]

ಆರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞ (ನಾ). ಶಪಥವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡವನು: ಆರೂಢ ಪ್ರತಿಜ್ಞನಾಗಿ ನಾಗಪುರಕ್ಕೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೦ ವ). [ಸಂ. (ಆರೂಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ + –ಅ)]

ಆರೂಢಯೋಗಿ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ; ಸಿದ್ಧ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: ಆರು ಹರಿಗುಣನಾಮಕಥನದ ಸಾರಸುಧೆಗೆಜಗದ ವಿರಕ್ತರದಾರು ಪರಮಾರೂಢಯೋಗಿಗಳಿದನು ಸೇವಿಸಲು (ನಿ ಭಾ ಗ. ೨–೧–೧೪). [ಸಂ. ಆರೂಢಯೋಗಿನ್]

ಆರೂಢವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಜ್ಞಾನ: ಅನೇಕಪಂ ಭವದೀಯ ನಗರಿಯಂ ಪುಗುತಂದುದುಮಂ ದೇವರಾರೂಢವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವದಿಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತಂದುದುಮನಱಿದೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೦೨ ವ). [ಆರೂಢ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದವನು, —ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಾಂಬರಂಕುಶನಮ್ಮನಗನ್ಧವಾರಣಂ ಗನ್ಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನುದಾತ್ತನಾರಾ[ಯ]ಣಂ . . . ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿಯರಸರ್ (ಕ ಇ ಅ. ೨೪–೮–೬೫; 9ನೆಯಶತ); ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ ವೈರಿನರೇಂದ್ರೋದ್ದಾಮದರ್ಪೋದ್ದಳನನನೆ ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೧). [ಆರೂಢ + ಸರ್ವಜ್ಞ]

ಆರೂಢಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಿದ್ಧನ ಸ್ಥಾನ: ಅಜಗಣ್ಣನ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ ನಿಜಗುಣನ ಆರೂಢಸ್ಥಲ . . . ಇಂತಿವರ ಕರುಣ ಪ್ರಸಾದವೆನಗಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೭೮–೯೭). [ಆರೂಢ + ಸ್ಥಲ]

ಆರೂಢಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯವನ್ನು ತೋರು; ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು (?): ನಾರಿಯರೆಲ್ಲರು ಸಿಂಧುದೇವಿಗೆ ಸರಸಾರೂಢಿದೋಱಿ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಹಾರ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರ ಮೊದಲಾದುಪಚಾರವಸ್ತುವ ಕೊಟ್ಟರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೬೫–೯೩). [ಆರೂಢಿ + ತೋಱು]

ಆರೂಢೆ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವಳು; ಹತ್ತಿದವಳು: ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಗರ್ವ ಪರ್ವತಾರೂಢೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೬ ವ). ೨. ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು. [ಸಂ. ಆರೂಢಾ]

ಆರೆ₁ 'ಪಾರೆ₁' ನೋ.

ಆರೆ₂ (ನಾ). ದನಕರು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗೊರಸಿನ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಂತೆ ಬೆಳೆದು ಕಾಣುವ ಭಾಗ; ಕಿರುಗೊರಸು; ಬೆಟ್ಟಗೊಳಗು; ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿನ ಹಿಂಭಾಗದ ಕೊಕ್ಕೆ: ಕೊರ್ಜಿಗಳಾರೆ ಕೋೞಿಯಾರೆವೊಲಿರೆ . . . ವಾಜಿ ಚಿರಾಯು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೫); ಕಿಱುಗೊಳಗಿನ ಆರೆಗಳ್ ಕೂಂದಲ್ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಕೋೞಿಯ ಆ[ಆ]ರೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಇರುಪ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೫ ಟೀಕೆ); ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು ಮೆಯ್ಗಲಿಯಂತಿರಾರೆ ಕೂರ್ಪಿಸೆದುದು . . . ಪುಂಜನಗ್ಗದ ಸುವಸ್ತುವಿನಂತಿರೆ ತಳ್ತು ಹೇಂಟಿಯೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೩–೭೪).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆರ್ = ಚೂಪು; ಮಲ. ಆರ್ = ಬಿದುರಿನ ಚೂಪಾದ ಕುಡಿ]

ಆರೆ₃ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ (ಮೋಚಿಯ) ಉಳಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಅಂಕುಶ. 'ಆರೆಕಾಱ' ಪರಾ. ೪. ಕೋಳಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಣ್ಣ ಕತ್ತಿ: ಗಜೞಿಯ ಘಕಘಕರವಂ ಬಾಯೆಱೞುವ ಕೆಕೆಕೆಂಬ ನಾದವಾರ[ರೆ]ಗಳೋರಂತುಱತಾಗಲ್ವೆಱಕೆನುತುಮೆ ಬಿಱುದನಿಗೆಯ್ಯಲ್ಕೆ ನೆಗೆದು ತಾಗಿದುವಾಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೧೫); ಮುಸಿಮುಸಿದಾರೆಗಳಂ ಕ[ಕು]ಡಿಯಿಸಿ ನೀರಂ ಕಿವಿಯ ಗಜೞಿಯ ಮುಡೆಯಂ ಪೆಱಸಾರಿಸಿ ಬಿಡೆ ಕೋೞಿಗಳೆರಡುಂ . . . ಕಾದುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೧೬). [ಸಂ. ಆರಾ]

ಆರೆ₄ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, —ಕಡ್ಡಿ. ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರಿಜ್ಯ: ವಕ್ರರೇಖೆಯ ಗುಣವನ್ನೂ, ಅದರ ಎರಡು ತ್ರಿಜ್ಯ ಅಥವಾ ಆರೆಗಳ (radii vectors) ನಡುವೆ ಇರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನೂ ಆರ್ಕಿಮಿಡೀಸನು ಕಂಡುಹಿಡಿದನು (ಗಣಿಚ. ೩೪). [ಸಂ. ಅರ]

ಆರೆ₅ 'ಆರಿಯ' ನೋ.

ಆರೆಕಾರ (ನಾ). ಮರಾಠೆಯವನು (?).
[ಆರೆ (< ಆರಿಯ) + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಆರೆಕಾಱ, ಆರೆಗಾಱ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಆರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಕಾವಲುಗಾರ; "ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, ಭಟಶ್ರೇಷ್ಠ, ಪರಿಕಾರ, ಕಾವಭಟ, ಅಂಗರಕ್ಷಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನಡೆದೆಳ್ತಂದತ್ತು ಕಣ್ಗಿಂಪುಱೆ ಮೊಗವಡದಾಟೋಪಮುಂ ಬೀಱೆ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದಳ್ಕುತ್ತಾರೆಕಾಱರ್ ಬರೆ ಭರವಶದಿಂ ಮೇಗಣಾರೋಹಕರ್ ಬಾಯ್ವಿಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫–೬೯); ಪಟ್ಟವಾನೆ . . . ಆಳವಿಗೆ ಬಂದಾರೆಕಾಱರನೆರೆದು ಸಣ್ಣಿಸುತಂ (ಬಾಹುರ. ೧೪೧–೩); ಮಾವಂತರಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕುತುಂ ಆ[ಪಾತಾಂ. ಹಾ]ರೆಕಾಱರನೆರೆದು ಸಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೩); ಬೊಬ್ಬೆಗುಡುವಾರೆಕಾಱರ ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವೀರವೃಂದದ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ವ); ಪಾರ್ಶ್ವಸುವಾರೆಕಾಱರ ನೆರವಿಗಳಂ ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨–೫೯ ವ); ಮನ್ನಣೆಯ ಮಾವಂತರುಮನಾರೆಕಾಱರುಮಂ ಮಿಱೆ . . . ಗಿಜ್ರನೆಯ್ದುವ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪); ಕಟ್ಟುಪಂಜರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬರುತ್ತಬ್ಬರಿಸುವಾರೆಕಾಱರ ಬೊಬ್ಬೆಗಳಿಗೆ ಬೆಬ್ಬಳಂ ಪೊಗದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೭ ವ); ಆರೆಕಾಱರ ಚಿಗುಳಿದುಳಿದು ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದ ಭದ್ರದಂತಿ (ಸೌಂದಪು. ೩–೧೩); ನಿಟ್ಟೋಟದಿಂ ಬೀದಿವರಿದಾರೆಕಾಱರನರೆಯಟ್ಟೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೦೨; ಇಱೆರ. ೧೦೨–೩; ವೃಷವಿ. ೨–೬೦ ವ ನೋ). **ಆರೆಗಾಱ**: ಗುಳ ಬಿಗಿದ ಱೆಂಜಿಯ ಮೊಗವರಿಗೆ ಕದಳಿಕೆಯ ಗಳೆನಿಂದ ಸಬಳಿಗರು ಜೋದ ಸಂಕುಳ ಹೀಲಿದಳೆಸುತ್ತಿದಾರೆಗಾಱ [ಪಾತಾಂ. ಕಾರಿಕಾರ]ರು ವೀರದಡಾಗೆಗಳುವೆರಸಿ ನಿಂದವು ಕರಿಗಳು (ಸೋಮಚ. ೫–೬೦); ಬಱಿಗಾಲೊಳಗಿರಲಾರೆಗಾಱರು ಕಂಡುಱುಬಿ ತಡೆಯಲಂತವರ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦–೫೩).
[ಆರೆ + –ಕಾಱ]

ಆರೆಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಚೂಪಾದ ಆಯುಧವನ್ನು ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಕೋಲು ; ಈಟಿ ; ಭಲ್ಲೆಯ : ಆರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಮೊನೆವಣೆ ಕೂರಂಕುಶ ಸೇರಿ ಬಾಜಿಸುವ ಡೌಡೆಗಳ ಕೂರಾನೆಗಳನೇಱಿ ಮಾವಟಿಗರು ಬಂಡರಾರ ಭಟಿಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೬); ಆರೆ[ಪಾಠಾಂ.ರ]ಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮದವಾರಣದಂತೆ ರಣದೊಳು (ಕು ರಾ ಸಾ ಂ. ೪೩–೯೭). ೨. ಹಾರೆಕೋಲು. [ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಆರೆಗಾಱ 'ಆರೆಕಾಱ' ನೋ.

ಆರೆಗೊಂಬು (ನಾ). = ಆರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ೧ : ಕೋರಕಮೆರಡೆಸೆದೀ ಸಹಕಾರದ ಸೆ ಳೆ ಗೊ ಂ ಬು ಮಾನಿನೀಮಾನಸ್ತಂಬೇರಮುಮನಳಱಿಪಂಗಜವೀರನ ಪಿಡಿವಾರೆಗೊಂಬೆನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೨೯).

[ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$) + ಕೊಂಬು$_1$]

ಆರೆಗೋಲು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು, ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ಸೌದೆಗಾಗಿ ಬಳಸಲು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಕ ವ ಲು ಗೋ ೀ ಲು (ದಕ). [ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಆರೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಆರಿಸಿದ ಎಣ್ಣೆ (?) : "ರಾಜ್ಯಪಾಳೋರ ಮಗನಿಗೆ ಆರೆಣ್ಣೆ ತೂರೆಣ್ಣೆ ಅರ್ಮಾನದ ಬಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ಟಪಾಳುವರ ಮಗನೀಗೆ ಹತ್ತೆಣ್ಣೆ ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಮಾನದ ಹರಳೆಣ್ಣೆ – ಹರಳೆಣ್ಣೆ ತಂಪು – ನಿಸ್ತ್ರೀರ ಕೈಯ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ" ಒತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೭೬).

[ಆರು$_4$ + (< ಆಱು$_3$)+ ಎಣ್ಣೆ]

ಆರೆಯ 'ಆರಿಯ' ನೋ.

ಆರೈ 'ಆರಯ್' ನೋ.

ಆರೈಕೆ 'ಆರಯ್ಕೆ' ನೋ.

ಆರೈಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರಿಸಿಕೊ ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು : ವಿಜಯಾರ್ಧಧಾರಿಣೀಧರದಿದಿರಿನೊಳು ಆ ರೈ ಕೆ ಗೊ ಂ ಡು ದುಮಾನವ ಹೊಯ್ಸಿದನಾ ರಾಜಸಿಂಹನುಬ್ಬಿನೊಳು (ಭರಚ. ೨೮–೮೬).

[ಆರೈಕೆ (< ಆರಯ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರೈಸು$_1$ 'ಆರೋಗಿಸು' ನೋ.

ಆರೈಸು$_2$ 'ಆರಯಿಸು' ನೋ.

ಆರೊಗಿಸು 'ಆರೋಗಿಸು' ನೋ.

ಆರೋಗಣ 'ಆರೋಗಣೆ' ನೋ.

ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್ 'ಆರೋಗಣೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಆರೋಗಣೆ, ಆರೋಗಣ (ನಾ). ಊಟ ; ಭೋಜನ : ಜ್ಞಾನಾಮೃತ ರಸದಲ್ಲಿ ಓಗರವ ಮಾಡಿ ಆ ರೋ ೀ ಗ ಣೆ ಯ ಮಾಡಿದೆನು (ಅಪಚಂ. ೧೨೫–೫೭೦) ; ಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರ ಸಾ ದ ವೆ (ದೇ ವಾ ವ. ೫೦–೯೯) ; ಅಗ್ಘವಣಿ ಹೂಗಳಂ ಬೇಗಂ ತಂದಂತಂತೆ ಪೂಜೆ ಗೆಯ್ದಾರೋಗಣೆಗಿತ್ತು (ಬಸರ. ೪–೪೨) ; ಹೆಣನ ಹೋಳಿನ ಸಿಡಿದಡಗು ಡೊಂಕಣೆಯೊಳೆಸೆದುವು ಕಾಲನಾರೋಗಣೆಗೆಮಿಗೆ ಪಡಿಸಣವ ನೋಡದೆ ಮಾಣವೆಂಬಂತೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ . ೪–೪೪) ; ಮನೆಯೊಳು ತೀವಿದ ದಿವ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ದೇವರಾರೋಗಣೆಗೆಂದೆಲ್ಲವ ಭ ಕ್ತಿ ಭಾ ವ ದಿ ಪರಿಶೋಧಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೮–೧೪). **ಆರೋಗಣ** : 'ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ.

[?. / ತೆಲು. ಆರೋಗಿಣ. / ಪ್ರಾ. ಆರೋಗ್ಗ ;
ಹಿಂ. ಆರೋಗನಾ ; ಮರಾ. ಆರೋಗಣೇ ;
ಗುಜ. ಆರೋಗ್ವೂ]

ಆರೋಗಣೆಗೆಯ್, ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು : ನಿ ಮ್ಮ ಡಿ ಗ ಳೆ ನ್ನ ಮೇ ಲ ಣ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ಮದೀಯ ಗೃಹದೊಳಿಂ ದಾರೋಗಣೆಗೆಯ್ವುದೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ವೃ ಷ ವಿ . ೧೪–೩೨ ವ). **ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್** : ಸೀಪೀಯೋಗರವು ಶಾಕಂಗಳಾಱದ ಮುನ್ನ . . . ಆರೋಗಣಂಗೆಯ್ದಿಮ್ಮುವಂ ಪೊರೆ (ಬಸಪು. ೨೩–೩೪).

[ಆರೋಗಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆರೋಗಿಸು, ಆರೈಸು$_1$, ಆರೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಸೇ ವಿ ಸು : ವೇಳಾತಿಕ್ರಮಮಾದಪುದಾರೋಗಿಸಲ್ಕೇಱಿಮೆಂದು ನುಡಿ ದೊಡೆ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೪೬–೨೨) ; ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ತಂಬುಲಂಗೊಂಡು (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೫–೬೭ ವ) ; ಜಠರಾಗ್ನಿನಂದ ದಂದದಿನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿಂ (ಸು ಕು ಮಾ . ೪–೫) ; ಬೀಗಿ ಬೆಳೆದು ನಭಕಡರ್ದೊಡೆ ದೇವರ್ಕಳಾರೋಗಿಪ ಸವಿಗಾಣರ್ ಪೋಗಿ ಮಾಡುವುದೇನೆನುತ ಲಜ್ಜಿಸಿ ತಲೆವಾಗಿದಂತಿಹುದು ರಾಜಾನ್ನ (ಸೋಹತ. ೨–೪೧). **ಆರೈಸು$_1$** : ಬಸವರಾಜಂ ನಲಿದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯುನೀಯೆ . . . ಆರೈಸಲಿಕ್ಕುತ್ತುಘೇಚಾಂಗು ಬೊಲ್ಲೆಂದು ಮಾರಾರಿಯಂ ಶಂಭುವಂ ಬಣ್ಣಿ ಸುತ್ತಂದು ತಮ ತಮಗೆ ನೇಮದಿಂದರ್ಪಿಸಲ್ ತೊಡಗಿದರು (ಬಸರ. ೭–೧೨೧) ; ಹಾಲುಂಡೆ ಮೃದುವಾದವೆಲೆ ಲಿಂಗ ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಹಾಲನಾರೈಸು ಮತ್ತಾವುದುಂ ಬೇಡೆಂದು (ಬಸರ. ೭–೧೨೬). **ಆರೊಗಿಸು** : ಅಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪಸಾಯಂಗಳಂ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಭರತೇಶನಾರೊಗಿಸಿದಂ ಕಲ್ಯಾಣಕಾಹಾರಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೭) ; ಆರೊಗಿಸಿದಂ, ಆರೋಗಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). [ಆರೋಗಣೆ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಆರಗಿಂಚು]

ಆರೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸ್ವಸ್ಥತೆ ; ಸೌಖ್ಯ : ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಯುತಸಂಪದಜೀಯವೃದ್ಧಿಯನು . . . ಶ್ರೀಯುಮೇಶ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೮೧). [ಸಂ.]

ಆರೋಗ್ಯಕರ (ಗು). ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ : ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸಲು ನಾವು ಈ ಜೀವಿಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು ಆವಶ್ಯ (ಅಡುಸೌ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಆರೋಗ್ಯಕಾರಕ (ಗು). = ಆರೋಗ್ಯಕರ : ಎಂಟು ತಾಸು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡು ವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆರೋಗ್ಯಕಾರಕವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೧). [ಸಂ.]

ಆರೋಗ್ಯಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಜ ನ ತೆ ಯ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ. [ಆರೋಗ್ಯ + ಕೇಂದ್ರ]

ಆರೋಗ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಔ ಷ ಧ ಶಾ ಲೆ ; ಆಸ್ಪತ್ರೆ : "ಭೇಷಜನಿವಾಸಮೆನಲು ಆರೋಗ್ಯಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೦). [ಆರೋಗ್ಯ + ಗೃಹ]

ಆರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಉ ಂ ಟು ಮಾ ಡು ; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಶರೀರವನ್ನು ಆರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅವಶ್ಯಕವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೨೯). [ಆರೋಗ್ಯ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆರೋಗ್ಯಚಕ್ರ (ನಾ). [ಮಂತ್ರಶಾ] ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಬಯಸು ವವರು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬ ಗೆ ಯ ರೇಖಾ ಯಂತ್ರ, —ತಾಯಿತಿ : ಆರೋಗ್ಯಚಕ್ರಮೆಂದೀಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು. ಈ ಯಂತ್ರಮಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಆರಾಧಿಸುವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦–೪೭).

[ಆರೋಗ್ಯ + ಚಕ್ರ]

ಆರೋಗ್ಯಧಾಮ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿತ ವಾದ ಸ್ಥಳ : ಆರೋಗ್ಯಧಾಮದಲ್ಲಿ ಅವರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಕ್ರಾಂತಿಕ. ೨೪೩). [ಆರೋಗ್ಯ + ಧಾಮ]

ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು ; ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ : ಭಗವಂತನು ತಮಗೆ ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕ ರು ಣಿ ಸ ಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ (ರೂಢಿ). [ಆರೋಗ್ಯ + ಭಾಗ್ಯ]

ಆರೋಗ್ಯಮಣಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕವಮಾಡಿ, ಆ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ ಒಂದು ಮಣಿ: ಅಭಿಷೇಕಗೊಳಿಸಿದ ತೀರ್ಥಸೇವನದಿಂ ರೋಗನಿವರ್ತಕಮಪ್ಪ ಆರೋಗ್ಯಮಣಿ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಆರೋಗ್ಯ + ಮಣಿ₃]

ಆರೋಗ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಆರೋಗ್ಯಧಾಮ. [ಆರೋಗ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಆರೋಚಕ (ಗು). ಅರುಚಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಆರೋಪ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವನ್ನು) ಹೊರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು: ಪಾಪಪುಣ್ಯಂಗಳಾರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅನುಸಾ. ೮-೪-೧೨). ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಇದೇನು ಇಲ್ಲದುದನ್ನೂ ಆರೋಪಮಾಡುವರು? (ಶಾಕುಂತ. ೬೭-೩); ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಾನೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೪೩). ೩. ಸಂಘರ್ಷಣ; ಆಕ್ರಮಣ: ನೀರುಗುಳ್ಳೆಯು ಬರಿಯ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ಬರಿಯ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ನೀರು ಗಾಳಿಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಆರೋಪದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಂಘರ್ಷಣದಿಂದ ಆಗುವದು (ಭಾವ್ಮೃತ. ೪೦೦). [ಸಂ.]

ಆರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸುವುದು, —ಏರಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು; ಆಪಾದನೆ. 'ಆರೋಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆಯನ್ನು ಏರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆರೋಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲೆ ಹಾಕು: ಮದೆವಂಗಂ ಮದೆವಳ್ಗಮಾಪ್ತರ್ಕ್ಷತಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೮ ವ). ೨. ಆಪಾದಿಸು; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸು: ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತನಾಗುತಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ವೆ ನೀಂ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲ ಭರತನಿಗೆ ದುರಭಿಸಂಧಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯-೧೮೬).
[ಆರೋಪಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆರೋಪಣೆ (ನಾ). = ಆರೋಪಣ ೨: ನನ್ನಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ಆರೋಪಣೆ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಆರೋಪಣ]

ಆರೋಪಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: ಆರೋಪಿಗಳೆನಿಸಿದ ಇಬ್ಬರು ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೪೧). [ಸಂ. ಆರೋಪಿನ್]

ಆರೋಪಿತ (ಗು). ೧. ಏರಿಸಿದ. ೨. ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ: ಆರೋಪಿತ ಚಾಪಂ ಸಂಧಾರಿತ ಕವಚಂ ಧೃತೋಗ್ರಶರಧಿಯುಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೨). (ನಾ). ೩. ಏರಿಸಿದ್ದು; ಹೊರಿಸಿದ್ದು: "ಆಹಿತಂ . . . ಆರೋಪಿತಂ – ಈ ೪ ಏಱಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨); ಈವುದು ಕರ್ಣಂಗೆ ಸಹಜಮಾರೋಪಿತಮೇ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ಆ ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಸ್ತು: ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು· ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವೆವೊ ಅದು ಆರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪). ೫. = ಆರೋಪಿ. (Accused. ಪತ್ರಿನಿ ೨).
[ಸಂ.]

ಆರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪಾದಿಸು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೊರಿಸು: ಇದ್ದ ಗುಣವನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾರೋಪಿಸುವ ಗದ್ದಲವ ಮಾಡಿ ಪೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿ ತಾ ಸದ್ದಿಲ್ಲದುರಗ (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೨೪); ದುರ್ಗುಣಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ದುರ್ಗುಣವನ್ನೇ ಆರೋಪಿಸುವರು (ಮಸಕೂ. ೨೩).
[ಆರೋಪಣ + -ಇಸು₃]

ಆರೋಮಿ (ನಾ). ಚಮರೀಮೃಗ: "ಆರೋಮಿ ಗೋಕರ್ಣಮೆನಲು ಚಮರಿಯಮೃಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧). [?]

ಆರೋಹ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಏರುವುದು. ೨. ಸವಾರ. ೩. ಎತ್ತರ. ೪. ಉದ್ದ: "ಆರೋಹಃ, ಸಮುಚ್ಛ್ರಯಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೨೭). ೫. (ಹೆಂಗಸರ) ಸೊಂಟ, —ನಡು: "ಆರೋಹಃ, ನಿತಂಬಃ, ಕಟೀ – ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೮). ೬. ನಿತಂಬ ಪ್ರದೇಶ; ಕುಂಡೆ; ಪಿರ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಆರೋಹಕ (ನಾ). ಸವಾರ: ಆ ಪಂಡಿತಂ . . . ತುರಗಾರೋಹಕನಂತಾರೂಢಕ್ರಮುಮುಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ); ಅದನೇನೆಂಬೆಂ ಗುಣವ್ರಾತಮನೆ ಪಳಿಯುತುಂ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಖಂಡಿಸುತ್ತುಂ . . . ಕಾಯ್ದು ಪುದೆನ್ನೀಮದಮಾತಂಗಂ ಮಹಾರೋಹಕ ನಿಜಚರಣಸ್ತಂಭದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಸೈತಿಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಆರೋಹಕತನ (ನಾ). ಸವಾರಿ; ಸವಾರನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸುಱಿದೋಡಿತ್ತಾದೊಡಾರೋಹಕತನಮನೆಲೇ ಕೇಳ ನೀ ನಿನ್ನ ಕೈಗೈವಱಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಾತನಲ್ಲೆಂ (ಅಸಂಪು. ೨-೩೦); ಆರೋಹಕತನಮೆಂಬುದಬದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಆರೋಹಕ + -ತನ]

ಆರೋಹಕೌಶಲ (ನಾ). ವಾಹನವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಜಾಣತನ; ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಚಾತುರ್ಯ: ಆನೆಪಾಂಗಿನವರೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದು ಕೊಂಡುಕೊನೆವಿನೆಗವಾರೋಹಕೌಶಲಮುಂ ವಿಧಾನಕೌಶಲಮುಂ ಮೆಱೆದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೬ ವ). [ಆರೋಹ + ಕೌಶಲ]

ಆರೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಏರುವುದು; ಹತ್ತುವುದು: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳು ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣವನಾಚರಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧-೧೧). ೨. ಅವಲಂಬನ: ಧರ್ಮಚಕ್ರವಾಲಮುನಾಗಳ್ ಭೇದಿಸಿ ಸಕಳ ಶ್ರಾವಕವ್ರತಾರೋಹಣಸಮೇತಮಾ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಕುಡೆ ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೭ ವ). ೩. ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಸೋಪಾನ. ೪. ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಏರಿಕೆ: ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ ಆರೋಹಣವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, 1039). [ಸಂ.]

ಆರೋಹಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು; ಏರು: ಬಱಿಯಂ ಮೋಹನೀಯಕರ್ಮೋಪಶಮದೊಳ್ ವಿಶುದ್ಧಾತಿಶಯವಿಶೇಷದಿನುಪಶಮಶ್ರೇಣ್ಯಾರೋಹಣಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೬-೩೩ ವ).
[ಆರೋಹಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆರೋಹಿ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವನು; ಸವಾರ: ದೇಹವೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯಾತ್ಮನದರಾರೋಹಿ ವಾಹನವನುಪವಾಸವಿರಿಸೆ ನಡೆದೀತೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೯೭). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹ: ತನ್ನೀಚದಿಂದುಚ್ಚಮಪ್ಪಿನಮಾರೋಹಿ (ಜಾತತಿ. ೯-೬); "ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಆರೋಹಿ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಜಾತತಿ. ೯-೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆರೋಹಿನ್]

ಆರೋಹಿಗ್ರಹ (ನಾ). = ಆರೋಹಿ ೨: ಆರೋಹಿಗ್ರಹವು ಶತ್ರು ಅಥವಾ ನೀಚಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಜಾತತಿ. ೯-೬ ಟೀಕೆ). [ಆರೋಹಿ + ಗ್ರಹ]

ಆರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವವಳು. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳು ನಡೆಯುವ ದಶೆ: ಜನಪತಿ ಸೇವೆಯಿನರಿಮರ್ದನದಿಂದಜಮೇಷಸಮಿತಿಯಿಂ ನಿಜಸಹಜಾತನಿಸುರ್ವರೆಯಿನದಕ್ಕುಂ ಕನಕಂ ಕನಕಾಭಿಧಾನನಾರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯-೨೧). [ಸಂ. ಆರೋಹಿಣೀ]

ಆರೋಹಿದಶೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಆರೋಹಿದಶೆಯಲ್ಲಿ ಶುಭ ಫಲಪ್ರದರಾದರೂ ಶತ್ರು ಅಥವಾ ನೀಚಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ಜಾತತಿ. ೯-೬ ಟೀಕೆ). [ಆರೋಹಿ + ದಶೆ]

ಆರೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು ; ಏರು : ಮಿತವಚನಕುಮಾರಂ ಹರಿಣ ಗತಿಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ತುರಂಗಮನಾರೋಹಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೧ ವ) ; ಸರ್ವಸ್ತ್ರೀಯರು ಈಕೆಯ ನಾಮಸ್ಮರಣದಿಂದಲೇ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯರೂಪಖಡ್ಗಧಾರೆಯನ್ನು ಆರೋಹಿಸುವರು (ತುಳಸೀ. ೨೦). [ಆರೋಹಣ + -ಇಸು$_3$]

ಆರ್ಕಾಟಿ (ನಾ). ಹಡಗು, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಾಲಕ ; ಪೈಲಟ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩). [?]

ಆರ್ಕಾಲು (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳ (ಕಿ).
[ಆರು$_6$ (< ಆಱು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಆರ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ; ಶನಿ : ಇನಾರ್ಕಿವಕ್ರಕ್ಷೀಣೇಂದುಗಳಶುಭಗ್ರಹಂ (ಜಾತತಿ. ೨-೨). ೨. ಯಮ : ಸಿಂಹರಥಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವರೆನ್ನನಾರೆಂದಾರ್ಕಿಗೆ ಬಿರ್ದಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ಕಿಗೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ] ತನಗಿದಿರ್ಚಿದ ಬಲಮುಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೮೫). ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. ಕರ್ಣ.
[ಸಂ. ಆರ್ಕಿನ್]

ಆರ್ಕ್ಯ (ಗು). ಶನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆರ್ಕ್ಯವಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಕ್ಯವಾರ (ನಾ). ಶನಿವಾರ : ಬಹುಧಾನ್ಯಮೆಂಬ ವರಿಷಂ ತ್ರಿಕಮಾಸದ ಕಾಳಪಕ್ಷದೊಳ್ ದಸಮಿಯೊಳಾರ್ಕ್ಯವಾರದುದಿತೋದಿತ ವೇಳೆಯೊಳಣ್ಮಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೨೮ ; 918). [ಆರ್ಕ್ಯ + ವಾರ$_3$]

ಆರ್ಗಳ್ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನವರು ; ತುಳುವರು (?) : "ಆರ್ಗಳೆನಲ್ ತುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ವರ್" (ಚತುನಿ. ೧-೬೦ ಕಿ). [?]

ಆರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಘ್ಯೋದಕ. 'ಆರ್ಘಂಬಿಡಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಘಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ; ಅರ್ಘ್ಯೋದಕವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಭೀಷ್ಮನ್ನಿಬ್ಬನ್ನೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಚಿಡ್ದೋನಾನ್ದೇವಗಣಿಕೆಯರಾರ್ಘಂಬಿಡಿದು ಬನ್ದಿ ದಿಗೊರ್ ಣ್ದು ಯೆ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೯ ; 800).
[ಆರ್ಘ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಆರ್ಜನ (ನಾ). = ಆರ್ಜನೆ. 'ದ್ರವ್ಯಾರ್ಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜನೆ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ; ಶೇಖರಿಸುವುದು ; ಗಳಿಕೆ : ಹಣವು ಆರ್ಜನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಶ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೫). [ಸಂ. ಆರ್ಜನ]

ಆರ್ಜವ (ನಾ). ೧. ಋಜುಸ್ವಭಾವ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ; ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ದವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ) ; ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಆರ್ಜವಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾದ ಅನೇಕ ರಾಜರಾದರು (ವಚಭಾ. ೩೯೮). ೨. ಸುಖದುಃಖಗಳೊದಗಿದಾಗ ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದಿರುವುದು : "ಹರ್ಷಶೋಕಂಗಳೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿತಡೆದಿರ್ಪುದೇ ಆರ್ಜವವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). ೩. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಂತೋಷಮಯವಾಗಿರುವುದು : ಸ್ನಾನ, ಸಂಧ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನು ಬಿಡದಾನಂದಚಿತ್ತನಾಗಿರಲದೂ ಸ್ವಾನುಭಾವಿಗಳೆಲ್ಲರಾರ್ಜವಮೆಂಬುವ ಮಾನಿನಿ ತಿಳಿ ನಿನ ಮನದೊಳೂ (ವೇದಾಂಪ. ೩-೧೨). ೪. ವಿನಯ; ನಮ್ರತೆ. ೫. ಋಜುಸ್ವಭಾವದವನು; ಸರಳಸ್ವಭಾವದವನು ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಪಗಲಿರುಳೆಂಬೀ ವಿಭೇದಂಗಳಿಲ್ಲಾಳರಸೆಂಬೀ ಪಂಬಲಿಲ್ಲಾರ್ಜವರೆ ಮನುಜರೆಲ್ಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೦). ೬. ಅನುಸರಣೆ ; ಉಪಸರ್ಪಣೆ : ಸ್ವತಃ ದುಡಿಯುವುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಣ್ಣಕೆಲಸಕ್ಕೆಸಹ ಎರಡನೆಯವರ ಮೋರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಅವರ ಆರ್ಜವ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯತ್ವವೆಂಬುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿದೇ ಇಲ್ಲ (ಅಮೇಏ. ೨). [ಸಂ.]

ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಧೇಯವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ನಮ್ರತೆ; ವಿನಯ : ಶಿಕ್ಷಕರು ಕೂಲಿಗಳಂತೆ ಬಾಳಕೂಡದು. ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮೩).
[ಆರ್ಜವ + ವೃತ್ತಿ]

ಆರ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಅಭಿವಿನುತಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ನಿಭೂತಿ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಪರುಂ ನಾಗಶ್ರೀಪ್ರಭೃತಿ ಸಮಸ್ತಾರ್ಜಿಕೆಯರುಮಭೀಕ್ಷ್ಣ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೯) ; ರಾಜಮತೀದೇವಿಯು ಆರ್ಜಿಕೆ (ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ)ಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಮುಡಿಪಿ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಭಾರದ. ೧೬೪).
[< ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಆರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ ; ಗಳಿಸಿದ : ಭುಜವಿಕ್ರಮಾರ್ಜಿತವಿಜಯದೊಡನೆ ತಾಮ್ರಧ್ವಜಂ ತುರಗಮುಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫ ಸೂ). 'ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ', 'ಸ್ವಯಾರ್ಜಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು ; ಗಳಿಸು : ಎನಗೆನಗೆ ಸೋಲ್ತಳೆಂಬಂತೆ ನೋಡಿ ನೋಟದೊಳಲಂಪನಾರ್ಜಿಸಿ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮಪಾಶದಂತೆಯಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೨) ; ಸುರೇಂದ್ರರಾರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೂದಿಯ ಬೊಟ್ಟೇ (ಸಮಪ. ೧೦-೨೩) ; ಪುರುಷಂ ಧನಮೆನಗುಂಟೆಂದಿರಲಾಗದು ದ್ರವ್ಯಮುಳ್ಳೊಡಂ ದ್ರವ್ಯಮನಾರ್ಜಿಪುದೇಕೆನೆ ವಿತ್ತಂ ತಾಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಕೇಳಿಹಪರಂಗಳೆರಡುಂ ಸಾಧ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೩). [ಆರ್ಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಆರ್ತ$_1$ 'ಆಱ್' ಪರಾ.

ಆರ್ತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು ; ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುವವನು ; ದುಃಖಿತ : ಮನ್ಮಥಸಹಾಯನೀ ಚಂದ್ರಮಂ ಕೊಲಲ್ಬಗೆದ ನೆನ್ನನಾರ್ತನನನಾಥನಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೦). ೨. ಬಯಸುವವನು : "ಆಲುಬ್ಧನಭಿಲಾಷುಕನೆನಲಾರ್ತನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೧). ೩. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ ; ಆಪತ್ತು ; ವಿಪತ್ತು : ಉತ್ತಮಸತ್ತ್ವನಾರ್ತದೊಳ್ ಪೊರೆವನೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗೆಡರುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೨) ; ಕಾಂತನೊಳಾದ ಭಕ್ತಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಪೊದಟ್ಟ ದುಃಖಮುಮನಾರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥ, ರ್ಪ]ಮುಮಂ ಕಡುನೋವುಮಂ ಮಹೀವಳಯದೊಳಾಂತು ಬೆಬ್ಬಳಿಸದಂಜದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೮) ; ಗುಡ್ಡನಂ ನರಕದಿಂ ತೆಗೆದು ತಂದಾ ಎಂದಡೆ . . . ಎತ್ತುವಾರ್ತದಿಂ ಬಂದೆನನುಮತಿಗೊಡುವುದೆಂದನಚಳಿತಸಿದ್ಧನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೩೭) ; ಮೂರ್ತಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುವರ್ಥಿಗಳಾರ್ತಮನೀವಮರಭೂಜಜಯ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೯-೮೭). ೪. = ಆರ್ತಧ್ಯಾನ : "ಆರ್ತ-ದುಃಖಸಮುದ್ಭೂತಾರ್ತಧ್ಯಾನಮುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೫) ; ಆರ್ತರೌದ್ರ ಧರ್ಮ ಶುಕ್ಲಾಭಿಧಾನಧ್ಯಾನಚತುಷ್ಟಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). ೫. ಅಪಹಾರ ; ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ : "ಆರ್ತಮಪಹೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಥಕಮಪಹ್ನುತಿ] " (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೫). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹತಾಶವಾಗು ; ನಿರಾಶೆಯಾಗು : ಬಾಡುವಳ್ ಕುಂದುವಳಾರ್ತಂಗೆಟ್ಟು ನಿಲ್ವಳ್ ನೆನೆದುರವಣಿಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೮೯).
[ಆರ್ತ$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆರ್ತಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿತನಾಗು : ನೆಱೆ ನೃಪತಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡೊಡೆ ಜಱಿಗೊಂಡಂ ಗೂಡುಗೊಂಡನಾರ್ತಂಗೊಂಡಂ ಮಱೆಗೊಂಡನೊತ್ತುಗೊಂಡಂ ಪೆಱತೇಂ ಸ್ಮರನಸ್ತಕಾಂಡನಪಕೋದಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೯). [ಆರ್ತ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರ್ತಗಲ, ಆರ್ತಗಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟಿ ; "ಕರೇಗೊರಟೀ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭). **ಆರ್ತಗಳ** (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಗಳ 'ಆರ್ತಗಲ' ನೋ.

ಆರ್ತಜನ (ನಾ). ದುಃಖಿತಜನ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಜನ : ಸಮನಿಸಿದು ದೆನಗೆ ಚಿಂತಾತಿಮಿರಂ . . . ಆರ್ತಜನವನಜೈತ್ರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೪೩). [ಆರ್ತ$_2$ + ಜನ]

ಆರ್ತಧ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಗಲಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದು : ಅಂತಾರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥ]ಧ್ಯಾನದೊಳಜಗರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೨–೧೫ ವ) ; ಎನ್ನನೊದೆದ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಗಳನೆನ್ನ ಮಕ್ಕಳುಮಾನುಮೊಂದಾಗಿಯುಮೇನಾಗಿಯುಂ ಸೀಳ್ದು ಪೋಟ್ದು ತಿಂಬೆನೆಂದಾರ್ತಧ್ಯಾನದಿಂ ನಿದಾನಂಗೆಯ್ದು ಸತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೫–೮ ವ) ; ಅವಱೊಳಾರ್ತಧ್ಯಾನಮಮನೋಜ್ಞದ್ರವ್ಯ ವಿಪ್ರಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ಮನೋಜ್ಞದ್ರವ್ಯಸಂಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ದುಸ್ಸಹವೇದನೋಪಸಮ ಚಿಂತಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ ಹರ್ಷೋನ್ಮತ್ತಾರ್ತಲಾಭಜಮುಮೆಂದು ನಾಲ್ಕುತೆಱಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೬–೨೭ ವ). [ಆರ್ತ$_2$ + ಧ್ಯಾನ]

ಆರ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ದೀನವಾದ ಧ್ವನಿ; ಸಂಕಟದಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವರ : ಅದು ರಾಮನ ಸ್ವರದಿಂದ "ಹಾ ಸೀತೆ ! ಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ !" ಎಂದು ಆರ್ತಧ್ವನಿ ಮಾಡಿತು (ವಚಭಾ. ೪೦೬). [ಆರ್ತ$_2$ + ಧ್ವನಿ]

ಆರ್ತನಾದ (ನಾ). = ಆರ್ತಧ್ವನಿ : ಕರ್ಣಭೇದಕ ಆರ್ತನಾದವನೊಂದು ಕೇಳಿದಂತಾಯ್ತು (ನಡೆವಾ. I, ೪೧೯). [ಆರ್ತ$_2$ + ನಾದ]

ಆರ್ತರೌದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೂ ದುಃಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣರಾದವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು ಮುಯ್ಯಿತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು ; ಆರ್ತಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನ : ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ (ಪಂರಾಪಾ. ೨–೫೩). [ಆರ್ತ$_2$ + ರೌದ್ರ]

ಆರ್ತವ (ಗು). ೧. ಋತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಋತುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟು ; ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ, —ರಜಸ್ಸು ; "ಮುಟ್ಟು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). = ಆರ್ತಧ್ವನಿ : ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೮). [ಆರ್ತ$_2$ + ಸ್ವರ]

ಆರ್ತಿ$_1$ 'ಆರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಆರ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆ; ಕಷ್ಟ ; ಸಂಕಟ: ಲಲನಾಸಂಭೋಗರೋಗಂ ಪಸಿವನುಡುಗಿಸುತ್ತಾರ್ತಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆರ್ತಮಂ] ಪೊಂಗಿಸುತ್ತುಂ . . . ಇದೆ ಯಿದಕ್ಕೌಷಧಂಗೊಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೭). ೨. ದೈನ್ಯ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ, —ಕೊಪ್ಪು. ೪. ರೋಗ ; ಜಾಡ್ಯ. ೫. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ (?). ೬. ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಆರ್ತೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು ; ದುಃಖಿತೆ : ಸೀತೆ ಕಂಬನಿಗಳಂ ಮಿಡಿದಾರ್ತೆಯಾಗಿರಲ್ ಸೌಮಿತ್ರಿ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೨೭) ; ಭೂಮಿಜೆ . . . ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಮುಚ್ಚಿದಿಳಿದು ದುಃಖಾರ್ತೆಯಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩–೩೦). [ಸಂ. ಆರ್ತಾ]

ಆರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ; ಶ್ರೀಮಂತವಾದ ; ಇಷ್ಟವಾದ (?) : ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನಿಗೆ ಪಟ್ಟೆಯ ಹಚ್ಚಿದ ಮಿತ್ರೆ ಸೀತೆಗೆ ಹೊಸ ಸೀರೆಗಳು ಆರ್ತ್ಯವಾಗಿರುವ ಜೌಳಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದ (ಕಜಾಗೀ. ೯೦). [?]

ಆರ್ತ್ವಿಜ್ಯ (ನಾ). ಋತ್ವಿಜನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಋತ್ವಿಜನ ಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಪರಿಹಾರ : ಅಡಕವೆಂತೆಂದಱೆ ಕಿಱು ಶಿವಕೇಷವ ಹೆಬರನ ಮುಂಚ್ಚೊಂಣ ಹೆಬರ ತಂಮಂ ಆಯಮದುಸುದನ ಕೇಶವನ ಕಯಲಿ ಆರ್ಥಪರಿಛೆ[ಚ್ಛೆ]ೀದ ಕೊಟು ಮೂಲಪರಿಛೇದ ಎಜಯಿಸಿಕೊಂಡ (ಕಇ. III–i, ೩–೮ ; 1336). [ಅರ್ಥ$_0$ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಆರ್ಥಿಕ (ಗು) ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಹಣಕಾಸಿನ : ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ನ್ಯಾಯವೂ (ಭಾಧಾನ. ೧ ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ನಾಡಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಸಾಧನೆಯಾಗಬಲ್ಲದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಆರ್ಥಿಕಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ಮುಗ್ಗಟ್ಟು, —ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು (Economic crisis ಪಾರಿನಿ. ೩೪). [ಆರ್ಥಿಕ + ಕ್ಷೋಭೆ]

ಆರ್ಥಿಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನ್ಯಾಯ (Economic law ಪಾರಿನಿ. ೩೪). [ಆರ್ಥಿಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಆರ್ದವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಾರಸಿಂಗ ದೇವ ಬಿಟ್ಟವೃತ್ತಿ ಆದ್ರ[ರ್ದ]ವಳ್ಳಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬–೬ ; 1060) ; ಆ ಮಾರಸಿಂಗ ದೇವಂ ಆದ್ರ್ರ[ರ್ದ]ವಳ್ಳಿಯೆಂಬೂರುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೭೨ ; 1122). [ಆರ್ದ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಆರ್ದು 'ಆರ್$_1$' ಪರಾ.

ಆದ್ರ್ರ (ಗು). ೧. ತೇವವಾದ ; ಒದ್ದೆಯಾದ; ನೆನೆದ: ಮದವನ್ಮತ್ತಂಗಕುಂಭಾದ್ರ್ರವೌಕ್ತಿಕಲಗ್ನೋಜ್ವಲ ಜಾಣನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೪) ; ಹರಿನಿದಳಿತ ಮದಗಜಕುಂಭರಕ್ತಸಿಕ್ತಾದ್ರ್ರವೌಕ್ತಿಕ ಪ್ರಕರದವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭). ೨. ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದಾದ ; ಇದೇ ಈಗ ಆಗಿರುವ ; ರಸವತ್ತಾದ. 'ಆದ್ರ್ರಕ್ಷತ' ಪರಾ. ೩. ಮೃದುವಾದ ; ಕೋಮಲವಾದ. ೪. ಆಸಕ್ತವಾದ ; ಮಗ್ನವಾದ : ವೇಳೆಯನ್ನು ಕೊಂಚವೂ ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಆದ್ರ್ರ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳು (ಮುಳ್ಳಹಾ. ೨೭). (ನಾ). ೫. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ ; ಅಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಆದ್ರ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ ; ಅಲ್ಲ : "ಆದ್ರ್ರಕಂ, ಶೃಂಗಬೇರಂ – ಈ ೨ ಅಲ್ಲದ ಕೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧–೪೬) ; ಬಗೆಗೊಳ್ವುವು ಹಾರಿದ್ರಕ ಜೀರಕಾದ್ರ್ರಕೇಕ್ಷುವನಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೨). ೨. "ಕಾಗದ, ತಲೆಚೀಟಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತೇವಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆ ; ಆದ್ರ್ರಕ ; ತೇವತಡಿ" (Damper. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆದ್ರ್ರಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸಗಾಯ ; ಆರದಿರುವ ಗಾಯ : ಬಲ್ಲೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಈ ಆದ್ರ್ರಕ್ಷತಕ್ಕೆ ಭಿಲ್ಲರಾಣ್ಮ ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೭–೧೫). [ಆದ್ರ್ರ + ಕ್ಷತ]

ಆದ್ರ್ರಜಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಸನೀರು (?) : ಒದವಿತ್ತು ಘನಸುಕೃತವೀ ಪ್ರಾಣಿಗೆಂತೆನಲು ಮದನಾರಿ ಗಂಗಾದ್ರ್ರಜಲದಿಂದ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದಂದ ವಾಯ್ತೆಂದನು (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೨–೭). ೨. ತಣ್ಣೀರು ; ಶೀತೋದಕ. [ಆದ್ರ್ರ + ಜಲ$_1$]

ಆದ್ರ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಒದ್ದೆ ; ತೇವ. ೨. ಮೃದುತ್ವ ; ಕೋಮಲತೆ : ಹೊಳೆಹೊಳೆವಸ್ತ್ರಶೈಲಗಳ ಹೊದಱು ಹೊಗಿಸಿ ದಿಗಂತವನು ಹರಿಪದವ ಪದ್ಮಭವಾಮರೇಂದ್ರರ ಹೃದಯದಾದ್ರ್ರತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಾತಕ, ದಾರ್ತತೆ, ವಾಧೃತಿ]ಯಾಱೆ ಮೊಱೆಯುವ ರಭಸದಂದದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೫–೧೯). [ಸಂ. ಆದ್ರ್ರತಾ]

ಆರ್ದ್ರತ್ವ (ನಾ). = ಆರ್ದ್ರತೆ ೧: "ನನೆ – ಆರ್ದ್ರತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. ತೇವವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನನೆದಿರುವುದು: "ನಾನ್ – ಆರ್ದ್ರಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ. ೩. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಆರ್ದ್ರಭಾವದಿಂದ ಆದರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆರ್ದ್ರ + ಭಾವ]

ಆರ್ದ್ರಮತಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂಗವಾರ್ದ್ರಮತಿಯಂ ತ್ವನ್ಮೂರ್ತಿ ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೮). [ಆರ್ದ್ರ + ಮತಿ]

ಆರ್ದ್ರಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಆತ್ಮೀಯ ಪಿತೃಮರಣಮುಮಂ ಆತನ ನರಕಗತಿಗಮನಮುಮನಱಿದು ಕರುಣಾರಸಾರ್ದ್ರಹೃದಯಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ); ಶಾಂತರಸಾತ್ಮಸಾರ್ದ್ರಹೃದಯಂ ಸುದಿಗಂಬರವರ್ತನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨೭). ೨. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯ. [ಆರ್ದ್ರ + ಹೃದಯ]

ಆರ್ದ್ರಾಂತರಂಗ (ನಾ). = ಆರ್ದ್ರಹೃದಯ ೧: ತಿಳಿದ ಮಾನಸಸರೋವರದಂತೆ . . . ಸುಪ್ರಸನ್ನನುಮಾರ್ದ್ರಾಂತರಂಗನುಂ . . . ಆಗಿರ್ದ ಹಲಧರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೫ ವ). [ಆರ್ದ್ರ + ಅಂತರಂಗ]

ಆರ್ದ್ರಾಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸದಾದ ಅಕ್ಷತೆ; ಹಸಿಯ ಅಕ್ಷತೆ: ಕನಕಪೀಠಸ್ಥಿತರಪ್ಪ ಮದೆವಂಗಂ ಮದೆವಳ್ಗಮಾರ್ದ್ರಾಕ್ಷತಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೪ ವ). [ಆರ್ದ್ರ + ಅಕ್ಷತ]

ಆರ್ದ್ರಾಶಯ (ನಾ). = ಆರ್ದ್ರಹೃದಯ ೧: ತದೀಯ ಕರುಣಾರಸಪ್ರೇರಿತಾರ್ದ್ರಾಶಯಂ ತತ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಮಂ . . . ನಿಜಾಸಲ್ವೇಱ್ಕುಮೆಂದು (ಆದಿಪು. ೮–೬೨ ವ); ಸುಪ್ತಮೀನಾಚ್ಛೋದಮಾನಸಸರೋಪಮಾನಂ ನಿಮೀಲಿತಲೋಚನಂ ಪ್ರಸನ್ನಾರ್ದ್ರಾಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೩ ವ). [ಆರ್ದ್ರ + ಆಶಯ]

ಆರ್ದ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ತೋಯಿಸುವುದು; ನನೆಯಿಸುವುದು; ತೇವಮಾಡುವುದು: "ಸಾಜು–ದುರ್ಗಂಧೇ ಆರ್ದ್ರೀಕರಣೇ ಚ(ನನೆಯಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರೀಭೂತ (ಗು). ೧. ನನೆದ; ತೊಯ್ದ. ೨. ಮೃದುವಾದ; ಕೋಮಲವಾದ: ಮಾಚಯ್ಯನ ದಯಾರ್ದ್ರೀಭೂತ ಭಾವದಲಿ ಬಂದುದಿದು (ಬಸವಪು. ೩೬–೫೧); ಉಲ್ಲಸಿತ ಕರುಣಾರಸಾರ್ದ್ರೀಭೂತಚೇತಸನು (ಬಸವಪು. ೪೩–೬೮). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು: "ಅರ್ದ್ರಾ, ಲುಬ್ಧಕಃ — ಈ ೨ ಅರ್ದ್ರಾ(ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್)" (ಹಲಾಯು. ೯–೪೯); "ಲುಬ್ಧಕಮೆನಲಾರ್ದ್ರೆ[ಪಾಠಾಂ. ದ್ರೈ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨–೭). [ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಾ]

ಆರ್ಪ 'ಆಱ್' ಪರಾ.

ಆರ್ಪಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮನುದ್ಧಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನಾರ್ಪಳಿದು ಕೂರ್ಪಳ ಕೈವಿಡಿದೆಯ್ದಿ . . . ಪೊಸಪೂವಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦೫). [ಆರ್ಪು$_1$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಆರ್ಪಿಗ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸಾಹಸಿ: ತೆಮಳ್ದಿ ಮಾರುವಾರ್ಪಿಗನಿರೆ ಭೋಗಿಯುಮಿರಲ್ ದಿಟಕೆಲ್ಲಿ ದರೆಲ್ಲಿ ತೋರಿರೇ (ಸಂಸಪ. ೧೦–೨೨); ರವಿ ಕಾಣದಿರ್ದ ನೆಲೆಯಂ ಕಾಣ್ಬಾರ್ಪಿಗಂ ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಸಂಸಪ. ೧೪–೧). [ಆರ್ಪು$_1$ + –ಇಗ]

ಆರ್ಪು$_1$, ಅಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: "ಪನ್ನತಿಕೆ . . . ಅಣ್ಮು—ಈ ೮ ಪರಾಕ್ರಮಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೩–೨೬೩); "ಸಾಸ ದಪ್ಪಮದಟಾರ್ಪಣ್ಮೆಂದೆನ್ನಲ್ ಪರಾಕ್ರಮಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫); ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಱಿವು ಸುಶರ್ಮನಾರ್ಪಿನೊಳ್ ದೊರೆ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಬಲಿಯ ಸಮನೆಂಬ ಜಕ್ಕಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ಸಗರ. ೬೨–೨; 800); ಬಲ್ಪಂ ಕೂರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ನಿರಂತರಮೊಪ್ಪಲ್ (ಎಇ. XIII, ೬೨೯–೫; 929); ನುಡಿದುದೆ ದೇಪಾಲಿಕೆ ತಂನಡವಳಿ ಮನುಮಾರ್ಗ್ಗವಾರ್ಪ್ಪು ಸುರಕುಜದ ಬನಂ ಎಡೆಗೊಂಡ ರೂಪು ಕಾಮನ ಒಡಿದಲಗ್ಗಣಿ (ಎಕ. V. ಚನ್ನರಾ. ೧೪೬–೩೧; 1142); ಇಷ್ಟ ಶಿಷ್ಟರ ಬಗೆತೀರೆ ವಂದಿಜನಮಾರೆ ಸುರದ್ರುಮದಾರ್ಪು ಸಾರೆ . . . ಅಲಂಪಿನೊಳಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೧೧); ತನ್ನಿಂದಧಿಕನನಾರ್ಪಿಂ ಮುನ್ನಿಱಿವುದು ಧೂರ್ತಸಚಿವನಂ ಭೂಪಾಲರ್ (ದಶಕು. ೯–೬೫). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ರಭಸ: ಜರಿದು ಪೊದೆಬ್ದು ನೀಳ್ಕುಡಿಯ ಪೆರ್ಮುಸುಕಿಂ ಬಿಸಿಲಾರ್ಪನಾಱಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೯–೧೭); ಇರದೆ ದುಗುಡದಾರ್ಪಿನಿಂದ ನರಳುವೆದೆಯ (ಕವಿಕಾ. ೧೭–೧೪). ೩. ದಯೆ; ಮರೆಹೊಕ್ಕವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ: ಪರಿಕಿಸೆ . . . ದಿವಿಜೇಂದ್ರಪುತ್ರನಿಂ ಪಿರಿಯನೆನಿಪ್ಪನುದ್ವೃತರದಾನದೊಳಾರ್ಪಿನೊಳೆಯ್ದೆ ಗಂಡಿನೊಳ್ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಂತು ಜೇಡದ ವರ್ಗಿತ್ತು ಶರಣ್ಬುಗೆ ಕಾದು ಶತ್ರುವಂ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ತಗುಳ್ದು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೬–೯೧; 1130). **ಅಪ್ಪು**: ೧. ಕದಡದಿರಿ ಹೆದಜದಿರಿ ಬೆಂಬೀಳದಿರಿ ಮಱುಗದಿರಂಜದಿರಿ ಕರಗದಿರಿ ಕೊರಗದಿರೋಡದಿರಿ ಎನ್ನಾಪು ಹರನಾಪು [ಪಾಠಾಂ. ಮ ಹರನಾಮ] (ಬಸವಪು. ೩೭–೩೯); ರಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಷ್ಟು ಆಪಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮು. ೨೪೧). [ಆಱ್ + –ಪು]

ಆರ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: ಮೇಲಾರ್ಪ್ಪನಾರ್ದನಾತಂ ಸೋಲದ ಗಣ್ಡಂ ಪ್ರತಾಪಿ ದಾನದ ಫಲದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟುದನನುಂ ಪಾಲಿಪ ಫಲಮೆಂದು ತನ್ನೊಳಱಿದಿಂತೆಂದ[ಂ] (ಎಇ. IV, ೬೪–೬; 945); ಹೆಲನರಿನ್ ಮೊದಲೆದ್ದುದೊಂದಾರ್ಪು—ಬುಲ್ಲುಲಿಯ, ನಲ್ಲುಲಿಯ ಪಾಡು (ಪಾರಸಿ. ೧೫–೩೫). [ಆರ್$_1$ + –ಪು. / ತೆಲು. ಆರ್ಪು]

ಆರ್ಪುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಲಹೀನವಾಗು; ಸತ್ವಹೀನವಾಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ದರ್ಪಕಂ . . . ಆರ್ಪುಗುಂದಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿಂ ನಗತನೂಜೆಯಂ ಪೊಗಳ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೮–೧೪ ವ). [ಆರ್ಪು$_1$ + ಕುಂದು$_1$]

ಆರ್ಪುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಸಾಹಸಕಾರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನದ ಕೆಲಸ: ರಣರಂಗದೊಳಾರ್ಪುಗೆಯ್ತಮುಮಂ ಭೋಂಕನೆ . . . ಪೆರ್ಚಿಸಲಕ್ಕುಂ (ಕಮಮಾ. ೧೭–೩೭). [ಆರ್ಪು$_1$ + ಗೆಯ್ತ]

ಆರ್ಪೊಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಆರ್ಪೊಟಿ ಒಡೆಯ ಕೌಶಿಕಗೋತ್ರಂ ಪೊನ್ನಡಿಗೆ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೫; 800). [?]

ಆರ್ಬಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.

ಆರ್ಬಟಿಸು 'ಆರ್ಭಟಿಸು' ನೋ.

ಆರ್ಬಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.

ಆರ್ಭಟೆ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋ.

ಆರ್ಭಟಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ಏಳಿ ಕಂಸಾಳಂಗಳಂ ಪಿಡಿದೋಳಿಯಿಂದಂ ತಾರವಿಸುತಿರಿ ಆಳತಿಯವೇಳೆಯೊಳೆನುತಮಿಂತಾರ್ಭಟಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸವಪು. ೧೨–೪೪). [ಆರ್ಭಟ (< ಆರ್ಭಟಿ) + ಕೊಡು]

ಆರ್ಭಟಿಸು, ಆರ್ಬಟಿಸು, ಆರ್ಭಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗರ್ಜಿಸು: ಇಂತಪ್ಪ ಬಿರುದಿನ ಹೊಳಕೆಯ ಭಟರ್ಗಳು ಮುಂತಾರ್ಭಟಿಸುತ್ತೈತರಲು (ಮೋಹತ. ೩೩-೩೫); ಕೋಗಿಲೆಗಳಾರ್ಭಟಿಸೆ... ಮನ್ಮಥನಾಗ ಪೂಗಣೆಗಳನು ಸಂಧಿಸುತೆಚ್ಚನಂಗನೆಯ (ನಳಚ. ೧-೩೭); ಆರ್ಭಟಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರೆಯ್ದುವರಲ್ಲ (ಭರತ. ೬೮-೧೫); ಆನೆ, ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಹಿಂಕಿರು. ೧೧೯). **ಆರ್ಬಟಿಸು:** ಎಮ್ಮ ಮೇಲೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಮೇಲಿವನ ರಕ್ತವಿರಲೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದಲಾರ್ಬಟಿಸಿದರು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೮-೨೨೫). **ಆರ್ಭಡಿಸು:** ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲದ ಸಿಡಿಲಗರ್ಜನಮನಿರದೆ ತಾಳ್ದಾರ್ಭಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೬೧); ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯಂಗಳ ವಿಡಾಯಿಯಿಂದಾರ್ಭಡಿಸಿ ತಿವಿ ಬಸುಱನುಗಿ ಕರುಳನುಗಿಯೆನುತ್ತೆ (ಚೆಬಪು. ೩೯-೩). [ಆರ್ಭಟ (< ಆರ್ಭಟಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಆರ್ಭಟೆ, ಆರಭಟೆ, ಆರುಬಟೆ, ಆರುಬಟೆ, ಆರುಭಟೆ, ಆರುಭಟೆ, ಆರ್ಬಟ, ಆರ್ಬಟೆ, ಆರ್ಭಟ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ; ಅಬ್ಬರ: ಅಂತು ಶರವರ್ಷಮಂ ಕಱೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದ ದೊಂದಭಿನವಾರ್ಭಟೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮-೫೭ ವ); ದನುಜೇಂದ್ರನಾರ್ಭಟೆಯ ಕೇಳ್ದು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೬ ವ); ದೇವದತ್ತದ ಬಿರಿಸಿನಾರ್ಭಟೆ ಗಾಂಡಿವದ ದುರ್ಧರ ಗುಣದ ರವ (ಕೋಗಯ. ೨೦-೨). **ಆರಭಟೆ:** ಖಂಡಪರಶುವಿನಂತುದ್ಭಟಾರಭಟೆಯಿಂದಾರ್ದು (ಜಗವಿ. ೬-೫೦ ವ); ಆರಭಟೆಯೊಳರಸ ಕಂಡು ಪ್ರೊಯ್ದಸಿತೋರಗನಂಗವೊಪ್ಪಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೭೦). **ಆರುಬಟೆ:** ಆತನ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದಾರುಬಟೆಯಲಿ ಮಂತ್ರಿಗಳನವಿಚಾರನಟ್ಟಲು (ಜೀವಂಚ. ೧೫-೧). **ಆರುಬಟೆ:** ಚೀರಿದನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೊಡೆಯಲ್ಕಾರುಬಟೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೩-೭೯); ಕಾರುಗನಹಳ್ಳಿಯವನಾರುಬಟೆಯಿಂ ನೆರೆಯೆ (ಚಿಕವಿ. ೨-೨೮). **ಆರುಭಟೆ:** ಮಿಱುತಾ ಧನುವೇನಮಾಡಿದೊಡೋರಣೆಸಿ ಶಿಶುಪಾಲ ಭೂಮಿಪನಾರುಭಟೆಯಲ್ಲಿಱಿದು ಹೋಯಿತು ಧನುವಿನುಬ್ಬಟೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೩೦-೧೭). **ಆರುಭಟೆ:** ಚಾಪದನಾರಿ ಬೆಸಲಾಗಲಿ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನಾರುಭಟೆಯಲಿ ಗಜವ ಮುಱಿ ಕೆಡೆಯೆಸು ಮಹೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೩); ಕಪಿಭಟರಾರುಭಟೆ ತಲೆಕೆಳಗಮಾಡಿತು ಜಗದ ಜೋಡಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೪೦). **ಆರ್ಬಟ** (೬). **ಆರ್ಬಟೆ:** ಕರ ಚಮತ್ಕಾರಕೆ ಚಮತ್ಕಾರಮಾರ್ಬಟೆಗೆಯಾರ್ಬಟೆ ತುಳಿಲ್ಗೆ ತುಳಿಲು (ಚೆಬಪ್ರ. ೨೬-೨೫). **ಆರ್ಭಟ:** ಮಾರನು ಮಾಡುವ ಹಟ ಆರ್ಭಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೮೮).

[ಸಂ. ಆರಭಟಿ, ಆರಭಟೀ. / ತಮಿ. ಆರ್ಪ್ಪಾಟ; ತುಳು. ಆರ್ಬಟ, ಆರ್ಭಟ, ಆರ್ಭಟೆ; ತೆಲು. ಆರ್ಭಟ, ಆರ್ಭಟ]

ಆರ್ಭಡಿಸು 'ಆರ್ಭಟಿಸು' ನೋ.

ಆರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಆಧಾರ: ಜಿನಧರ್ಮಂ ಪ್ರಾಣಿಗಾರ್ಮಂ ಮಱೆಯದಿರು (ಆದಿಪು. ೨-೨೦); ಮುನಿದುಯ್ವ ಜವಂಗಂ ಮಾಯಿನಲಮ್ಮುವರಿಲ್ಲ ಬಗೆಯೆ ನಿನಗಿನ್ನಾರ್ಮಂ ಜಿನಧರ್ಮಮೊಂದೆ ಜೀವನೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೫೭); ಕಲಿಕಾಲಧರ್ಮತನೆಯಂ ಸೌಜನ್ಯಾರ್ಮನಿವನೆನ್ದು ಪಲರುಂ ನೆಮ್ಮುವರ್ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೬೫-೩೧; 1028); ಸಲೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲ್ ಚಲಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರ್ಮ್ಮಮಾಯಕ್ಕ ಗುಂಡಲೆ ಬೀರಕ್ಕೆ ತವರ್... ಸಂಗ್ರಾಮಕಂಠೀರವಂ (ಹೈಆರಿ. VIII, ೧೧-೭೨; 1058); ಧರ್ಮಮೆ ಸಮಸ್ತ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾರ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೧); ಪುರುಷಾರ್ತ್ಥಕ್ಕೆಡೆ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕಾರ್ಮ್ಮನೌದಾರ್ಯ್ಯದಾಗರಮೊಪ್ಪಿಂಗೆಱೆವಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೧೩-೩೪; 1126).

೨. ಹಿತಕರವಾದುದು; ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು: ಕೂರ್ಮೆಯೊಳಲಸದೆ ಜೀವಕ್ಕಾರ್ಮಂ ಪೆಱತಿಲ್ಲ ದುಃಖದಿಂದೆತ್ತುವ ಸದ್ಧರ್ಮಮೆ ಹಿತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೫); ತಡೆಯಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ ಚೆಚ್ಚರವೊಡರ್ಚು ನಿನಗಾರ್ಮಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೭-೫೦); ಧರ್ಮಮನೆ ಕಿಡಿಸಿ ಮೆಯ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಗಿ] ನಿಸಾರ್ಮಮಿದೆಂದೞಿಸುಖಕ್ಕೆ ಮೋಹಿಸುವುದೆ ಪೇೞ್ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೫-೫); ಏನಾರ್ಮಮೋ ಜೈನಧರ್ಮಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೧೩). [?]

ಆರ್ಮೊಗ, ಆರುಮೊಗ, ಆಱುಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಆರು ಮುಖಗಳ ಸಮುದಾಯ: ಆರ್ಮೊಗದಿಂದೆ ಶಿವ ತನ್ನ ತಾನೆ ಜನಿಸಿದನೆನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿಹ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯಡಿದಾವರೆಗಳಿಗಾಱಡಿಯಪ್ಪೆನು (ಚೆಬಪು. ೧-೧೦). ೨. ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಷಣ್ಮುಖ: ಆರ್ಮೊಗನಂ ಪೆತ್ತಯ್ಯಂ ಕೂರ್ಮೆಯಿನುಸುರಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೯-೨). **ಆರುಮೊಗ:** ೨. "ಸ್ಕಂದನೊಳಗಾರುಮೊಗನೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೧); ತಗುಲಿ ಕವಚಮುಮನೊಡೆದಾರುಮೊಗನು ಭ್ರಮೆಯೊಳೊಂದಿಯಳ್ಕಿರುತ್ತೇ (ನವಮೋ. ೩೧-೪೭). **ಆಱುಮೊಗ:** ೨. ಆಱುಮೊಗನಯ್ಯನೆನ್ನಯ ಕನಸಿನೊಳ್ ಬಂದು... ಚಿಂತಿಸದಿರೆನಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೮-೩೭).

[ಆರು$_6$ (< ಆಱು$_3$) + ಮೊಗ]

ಆರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಾಧು; ಸಜ್ಜನ: "ಸಾಧುಃ, ಸಜ್ಜನಃ, ಆರ್ಯಃ— ಈ ೩ ಸತ್ಪುರುಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೭). ೨. ಪೂಜ್ಯ; ಗೌರವಾರ್ಹ. ೩. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೪. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೫. ವೈಶ್ಯಕುಲದವನು: "ಆರ್ಯಾಃ, ಭೂಮಿಸ್ಪೃಶಃ, ವೈಶ್ಯಾಃ, ಊರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಃ — ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬). ೬. ತಪಸ್ವಿ; ಋಷಿ. ೭. ಆಚಾರ್ಯ; ಗುರು. ೮. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆರಾಧ್ಯ: ಅವಸರೋಚಿತಕೆ ಬಳಲಿ ಬಂದಂತಾರ್ಯರುಗಳಂ ನಿಲಿಸಿ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೧೨). ೯. ವೃದ್ಧ; ಹಿರಿಯ: ಆರ್ಯರು ಪರಸಿ ಕಳುಹಲು (ಬಸಪು. ೩೨-೧೨). ೧೦. ಸೂರ್ಯ. ೧೧. ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ. ೧೨. ಭೋಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಆತನ ಸೇನಾನಾಯಕ ಮಂತ್ರಿಪುಂಗವ ಪುರೋಹಿತರ್ ಮೂವರುಂ ನೃಪನ ದಾನಾನುಮೋದದ ಫಲದಿಂದಮುತ್ತರಕುರುವಿನೊಳಾರ್ಯರಾಗಿ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳೀಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಸೇನಾನಾಯಕನಪ್ಪಾರ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩ ವ). ೧೩. ಒಂದು ಜನಾಂಗ. ೧೪. ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಂಚುಕಿ: "ಸೌವಾಸಿಯಲ್ಲಿಯುಂ ಆರ್ಯನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೮). ೧೫. ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, 8). ೧೬. ಒಂದು ಭಾಷೆ: ನಾಗರ ಕಂನಡ ತಿಗುಳಾರ್ಯ್ಯವನೋದಿಸುವ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆ ಉಪಾಧ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭-೪೩; 1290). ೧೭. = ಆರ್ಯೆ ೪: ಆನಂದದಾಸರ ಆಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಪದಗಳಿಗಿಂತ, ಹತ್ತೆಂಟು ಆರ್ಯಗಳು, ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭವಿ. II, ೩೩೨); "ಸೂರ್ಯಂ ತಾಪಸಭೋಗಭೂಮಿಭವರುಂ ಸೌವಾಸಿಯುಂ ವೃದ್ಧರಿಂತಾ[ರ್ಯಾ]ಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ಆರ್ಯನ ಕೆಲಸ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಆರು ಬಗೆಯ ಕೆಲಸಗಳು: ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಂಯಮ ತಪಮೆಂದಾರ್ಯಕರ್ಮಮಾಱುತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಆರ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಆರ್ಯಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ ಪದ್ಮಾವತ್ಯಾರ್ಯಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯಜ್ಜಿಕಾ] ಪಾದಮೂಲದೊಳುಪಾರ್ಜಿತ ರತ್ನಾವಳಿ ತಪದೊಳಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರ ಪದವಿಯಂ ಪಡೆದಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೫೮ ವ). [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಸದಾಚಾರಿ : ಅಮಾರ್ಯರಕ್ರೋಧರುಲ್ಬಣರಿಂದ್ರಾದಿಗಳಾರ್ಯರಾರ್ಯಚರಿತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೨). [ಆರ್ಯ + ಚರಿತ]

ಆರ್ಯಪ್ರಣುತ (ಗು). ಆರ್ಯರಿಂದ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಜನನಿ ಸುತೆ ಭಗಿನಿ ವಯಸದೊಳೆನಗಧಿಕೆಯುಮೂನೆಯುಂ ಸಮಾನೆಯುಮೆಂದಂಗನೆಯನವಲೋಕಿಸುವುದೆನೆ ಮನೋಹರಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಾರ್ಯಪ್ರಣುತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೫). [ಆರ್ಯ + ಪ್ರಣುತ]

ಆರ್ಯವಿಮುಖ (ನಾ). ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು, —ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು: ಉದ್ಧತವೃತ್ತಂ ಗತಧೈರ್ಯನಾರ್ಯವಿಮುಖಂ ನಿದ್ರಾಳು ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾದ್ವೈಸಿರಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೨೪). [ಆರ್ಯ + ವಿಮುಖ]

ಆರ್ಯವೇಷ (ನಾ). ಆರ್ಯನಿಗೆ ತಕ್ಕ ವೇಷವುಳ್ಳವನು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿದವನು : ಧವಳವಾಸೋನ್ವಿತಂ ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಬರುತಿರ್ದಂ ಬೆನ್ನೊಳಾತ್ಮೋಚಿತಮೆನಿಸಿದ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಾರ್ಯವೇಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬). [ಆರ್ಯ + ವೇಷ]

ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮ (ನಾ). = ಆರ್ಯಕರ್ಮ ೨ : "ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಂ ಎಂದು ಗೃಹಸ್ಥಂಗೆ ಆರ್ಯಾ [ರ್ಯ] ಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳಪ್ಪುವು" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭) ; ಪಂಚಾಣುವ್ರತಾದಿಪ್ರವರ್ತನ ಸ್ವಭಾವಸಂಯಮಮುಂ ಅನಶನವೃತ್ತ್ಯಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ ಬೆರಸಾರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಆರ್ಯ + ಷಟ್ಕರ್ಮ]

ಆರ್ಯಾಗೀತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕಂದಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಂಧ ಆರ್ಯಾಗೀತಿ. 'ಆರ್ಯೆ'ಯಿಂದ ಆರ್ಯಾಗೀತಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಛಂದೋವಿ. ೧೦೨). [ಸಂ. (ಆರ್ಯಾ + ಗೀತಿ)]

ಆರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : "ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಆರ್ಯಾಣಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಆರ್ಯಾಣೀ]

ಆರ್ಯಾವರ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ನೆಲಸಿದ್ದ ಭೂಮಿ; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯ ಮತ್ತು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಗಳ ನಡುವೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳು ಮೇರೆಯಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆರ್ಯಾವರ್ತವು ವಿಂಧ್ಯದವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ (ಕರ್ನಾಟ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯಾವೃತ್ತ (ನಾ). = ಆರ್ಯೆ ೩ : ಆರ್ಯಾವೃತ್ತಂ॥ ಸ್ತನಯುಗಮಶ್ರುಸ್ನಾತಂ ಸಮಿಾಪತರವರ್ತಿ ಹೃದಯಶೋಕಾಗ್ನೇಃ ಚರತಿ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ವ್ರತಮಿವ ಭವತೋ ರಿಪುಸ್ತ್ರೀಣಾಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆರ್ಯಾ ಅಥವಾ ಗಾಥಾವೃತ್ತವು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯಗೀತ ಅಥವಾ ಸ್ಕಂಧಕವೆಂಬ ೬೪ ಮಾತ್ರೆಯ ವೃತ್ತವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂದ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೨). [ಸಂ. (ಆರ್ಯಾ + ವೃತ್ತ)]

ಆರ್ಯಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಾರ್ಹಳು ; ಪೂಜ್ಯೆ. ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ : ಅತ್ತ ಸೀತಾರ್ಯಿಕೆ ಪಲವುಕಾಲಂ ತಪಂಗೆಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೪೨ ವ) ; ಸಹಸ್ರಾರು ಜನ ಆರ್ಯಿಕೆಯರು ಕರುಣೆಯ ಸಸಿಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ದಾನಚಿಂ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಆರ್ಯೀಕರಣ (ನಾ). ಆರ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ; ಆರ್ಯರ ರೀತಿಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು : ಶಾತವಾಹನರ ಪ್ರಭುತ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಆರ್ಯೀಕರಣ ಹೇಗಾಗಿತ್ತೆಂದೂ . . . ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (ತುಳುನಾ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು : ಶ್ರೀಮತ್ಯಾರ್ಯೆಯುಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಮುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ತತ್ಸ್ವಯಂಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳ್ . . . ದಿವಿಜನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೭೦ ವ) ; ಭಾವಶುದ್ಧಿವಿಶೇಷದಿಂದಮನಿಂದಿತೆಯುಮಾರ್ಯನಾಗೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ತದಾರ್ಯೆಯಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೪ ವ). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. [ಛಂದ] ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೩೦ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೨೭ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೫೭ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತ : ಅಂತುಂ ಯತಿಯಂ ಪೇೞ್ವಾಗಳ್ ತಾದ್ಯದೊಳಲಸದಾರ್ಯೆಯೊಳ್ ಕಂದದೊಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೬). [ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಆರ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನುಡಿ ; ಹಿರಿಯರ ಮಾತು : 'ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಾದರೂ ಕಟ್ಟಬೇಕು' ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಿರಸಾ ಧರಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ನಾಡಿಗೀ. ೨೪೬). [ಆರ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಆರ್ಯೋತ್ತಮ (ನಾ). ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಆರ್ಯೋತ್ತಮನುತ್ತಮಾರ್ಯವೆಸರನ್ಯಾಬಾಧದಿಂ ಸೂಡುತುಂ ಮುಱುಗುತ್ತುಂ ತಣಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೬). [ಆರ್ಯ + ಉತ್ತಮ]

ಆರ್ಷ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬಂದ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ : ಆರ್ಷಾನಾರ್ಷಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವಱೊಳಾರ್ಷಮೆಂಬುದಾದಿಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೯೬–೨೧) ; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದ ಅರಿಸಮಾಸಪದಗಳುಂಟು . . . ಇವು ಆರ್ಷ (ನಮ್ಮನು. ೨೭೮) ; ಆರ್ಷವಾದ ತಮಿಳು ಭಾಷೆಯು ಈ ಪಂಡಿತರ ಪ್ರಕಾರ ಅಪಭ್ರಂಶದೋಷಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಲಾರದು (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೭). ೩. ಪವಿತ್ರವಾದ ; ಅತಿಮಾನುಷವಾದ. (ನಾ). ೪. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ತೆರತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನತೆ. ೩. ಪವಿತ್ರತೆ : ಅಧಿಕಾರ–ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಸರ್ವರ ಸೊತ್ತಾಗಲಿರುವಂತೆ ಆರ್ಷತೆಯನ್ನೂ ಸಾಹಿತಿಯು ಮನೆಮನೆಗೆ ಬೀರಿ ಮನುಕುಲವನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೩). [ಸಂ. ಆರ್ಷತಾ]

ಆರ್ಷದರ್ಶನ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, —ದರ್ಶನ : ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಾತಿಶಯದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವದು ಆರ್ಷದರ್ಶನವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೩೨ ಅಡಿಟಿ). [ಆರ್ಷ + ದರ್ಶನ]

ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಆರ್ಷದರ್ಶನ : ಅವನ ಕೃತಿಯ ಉನ್ನತಿಯಿಂದಲೂ ಅವನು ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ . . . ವರಕವಿಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೬೨) ; ಅವನ ದರ್ಶನ ಭಾವನೆಯ ದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು. ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿಯ ರವಿತೇಜ ಅದರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೭೮). [ಆರ್ಷ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಆರ್ಷಭ್ಯ (ನಾ). ಎತ್ತು ಆಗುವುವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಾದ ಹೋರಿ; ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಡಿಮಾಡುವ (ಕಸಿಮಾಡುವ) ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹೋರಿ: "ಆರ್ಷಭ್ಯಯೆಂಬುದು ಹಿಡಿಯಿಸಲ್ತಕ್ಕ ಹೋರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೪–೧೯೯); "ಆರ್ಷಭ್ಯಮೆನಲು ಹಿಡಿಹೋರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). [ಸಂ.]

ಆರ್ಷಮತ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ಮತ: ಪ್ರವಿಸುವುದು ಜೀವರಸ ಹೃದಯಗರ್ತದ ತಳದಿ ಕಿವಿಗಾ ರಹಸ್ಯದುಲಿ ಕಾವ್ಯಗಾನಗಳಿಂ ಭುವನವಾಚಿನ ರಹಸ್ಯದ ಕೀರ್ತಿ ವೇದಗಳ ರವದಿನೆಂದಾರ್ಷಮತ (ಮಂಕುಕ. ೪೬೪). [ಆರ್ಷ + ಮತ]

ಆರ್ಷವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು: ಆರ್ಯಕಂಠ ಗಳೆನಿತೊ ಆರ್ಷವಾಣಿಯೊಳಂದು ವೃಷ್ಟಿಕಾಮಿಗಳಾಗಿ ಪರ್ಜನ್ಯಸೂಕ್ತಗಳ ಹಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿದರು (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೪೬–೩). [ಆರ್ಷ + ವಾಣಿ]

ಆರ್ಷಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಪತ್ತು: ನವ್ಯಸಂಪದವಾರ್ಷಸಂಪದುದ್ಧೃತವಿಂತು ಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಗಳುಭಯ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೧). [ಆರ್ಷ + ಸಂಪತ್ತು]

ಆರ್ಷಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ವೇದಮಂತ್ರ: ಶ್ರೀಯುತರ ದರ್ಶನಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಾನು ಹೋದಾಗ ಒಂದಾನೊಂದು ಆರ್ಷಸಂಹಿತೆಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು (ಜೀವಾತ್ಮ. XI). [ಆರ್ಷ + ಸಂಹಿತೆ]

ಆರ್ಷೇಯ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಆರ್ಷೇಯ ಭಾಷೆ (ಜೀವಸಾ. ೧೧). ೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ: ತಮಿಳರ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಂಬಂಧವು ಆರ್ಷೇಯವಾದುದು (ಕೊನಸ್ಪ್ಟ. ೨). (ನಾ). ೩. ಹಿಂದಿನವನು; ಪ್ರಾಚೀನ: ನಮ್ಮ ಆರ್ಷೇಯರು ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಯಾವ ತಕ್ಷಶಿಲ ನಲಂದ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ . . . ಅದರ ಸವಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಜಗಚಂ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಆರ್ಷೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚೀನರು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥ: ಸಾರ್ಥಕವದಪ್ಪುದಾರ್ಷೇಯಾರ್ಥದೊಡವೆರೆಯೆ ಪಾರ್ಥ ನನುಭವದಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೫೧೮). [ಆರ್ಷೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಆರ್ಸಿ (ನಾ). "ಮೋಸ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [?]

ಆರ್ಹಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರ್ಹಂತನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆರ್ಹಂತ್ಯ ಧರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷ; ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ: ತದ್ಮ್ಯಗಂಧರ ಮಹಾಯೋಗೀಶ್ವರಂ ಪೊರ್ದಿದಂ ನೆಗಜ್ದಾರ್ಹಂತ್ಯಮನೇನೋಯದೊ ಶುಭಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೩–೮೦). ೩. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಸಂನಾಹಮುಂ ಆರ್ಹಂತ್ಯಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೦). ೪. ಆರ್ಹತೆ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವ: ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳೆಸೆಯೆ ಸಮವಸರಣಮಂಡಲದೊಳು ದ್ವಾದಶಗಣಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾಗಿಪ್ಪುದು ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೯); ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದು ಧರ್ಮಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೧). [ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ಜೈನಧರ್ಮ: ಆರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮಂ ತನಗಾರ್ಮಂ ಭೂಷೆ ರತ್ನತ್ರಯಮೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಶಾಂತಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೫೫). [ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಪೂಜಾರ್ಹನಾರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಂ ಮುನಿಸುವ್ರತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧). [ಸಂ. ಆರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಆರ್ಹತ (ಗು). ೧. ಜೈನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಜಿನನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಜೈನ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಹತಮತ (ನಾ). ಜೈನಮತ: ಈ ತೀರ್ಥಂಕರರಿಗೆ . . . ಪೂಜ್ಯಾರ್ಥಕವಾದ "ಅರ್ಹನ್" ಎಂದೂ, ಈ ಮತಕ್ಕೆ ಆರ್ಹತಮತವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಂದಿತು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೨). [ಆರ್ಹತ + ಮತ]

ಆಲ್, ಆಲು₁ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು; ಅರುಚು: ವಕ್ಷದೊಳಾಲ್ದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿವ ದೇವಕರೋಟಿಯ ದೇವನೀ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆ ದೇವನೆಂದು ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿದಂ (ಮುಡಿಗೆ. ೧); ಜಟ್ಟಿಗಳುಪ್ಪಿ ಕೋಯೆಂದಾಲ್ದು ಭುಜಗಳ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಭರಜ. ೨೦–೪೦). ಆಲು₁: ಆಲುತ್ತಲು ಹಜ್ಜೆಯ ಹೊಯಿಸಿ ಅಂಕವ ಮಾಡಿದೆನೆಲ್ಲರ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೩೬); ಸೂಲವನೇಱುವ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಾಲುವೆ (ವಿಲೀಶ್ವ. ೪೯); ಮೊನೆಯಿಲ್ಲದೊಪ್ಪುವ ಬಾಣ ಕೊಲುವೆನೆಂದಾಲಿಯೆಸುವ ವೀರನರೆಗಂಡು (ಲಶಿಚಂ. ೧೨–೭೧); ನೀನಂಜದಿರು ಕೈಕೊಂಡು ನಿಲುವೆನೆನುತ್ತ ಫಲುಗುಣಮಂಡಿಸಿದನಾಲಿದನು ಸೆಳೆದನು ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೧); ಪರವಾದಿಯಂ ಕೊಂದೆವೆಂದಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿವುತ್ತ (ಜಿಬಪು. ೭೨–೨೩); ಮೆಯ್ಯರ್ ಪೊಕ್ಕಾಲುವ ದೇವಿಯರನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೫೧–೧೦೬).

ಆಲಕರೆ = ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಅರಿಚಿ ಕರೆ: 'ಬರಬಾರದೆ ಬೇಗ?' ಎಂದು ಆಲಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಗುಲಾಬಿ. ೭೨). ಆಲಿಕೊಳ್ = ಕಿರಿಚಿಕೋ: ಋಂಡೆಯದ ಪೊಳಪಿನ ಭಟಾಳಿ ಭೋಯೆನುತಾಲಿಕೊಂಡು ಬೊಬ್ಬಿರಿವುತಿರ್ದುದು (ಜಿಬಪು. ೪೨–೨೫). 'ಆರ್₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಲು, ಆಲಿ; ಮಲ. ಆಲಿ]

ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್ (ನಾ). ವಂಶ; ಸಂತಾನ: ಈ ಮೇರೆ ಈ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಬರದು ಇಟ್ಟಂಥಾದ್ದನ್ನು ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜರವರು ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್ ತಿಳಿಯುವ ಬಗ್ಗೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೨).

[← ಅರ. ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್]

ಆಲ್₁ (ನಾ). ಹಾಲುಮರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನ್ಯಗ್ರೋಧ; ವಟವೃಕ್ಷ: "ನ್ಯಗ್ರೋಧಃ, ಬಹುಪಾತ್, ವಟಃ – ಈ ೩ ಆಲದಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭); ಕೆಗ್ಗಲ್ಮಾರದು ಸಲ್ಲು ಪೆರಿಯ ಆಲ (ಎಕ. II, ೩೫–೬; 800); ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಆಲದಮರ (ಕಇ. II, ೫–೪; 859); ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಪಗೆ ಪರ್ವುವಂತೆ ಪನ್ನಿರ್ಮತ್ತರ್ ಪರ್ಬಿದಾಲದ ಮರದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦ ವ); ಆಲದಮರದ ಮೇಲೆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ದುಂ ದುಸ್ವರದಿಂ ಕರೆವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೪–೧೦); ಆಲದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಶಿಶುವೇ (ಪುರಂದ. ೧–೯–೩); ಆಲಕ್ಕೆ ಹೂವಿಲ್ಲ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ ಜಾಲಿಯ ಮರವು ನೆರಳಲ್ಲ (ಜಗೀತೆ. ೭೮).

ಆಲದಬಿಟಲು = ಆಲದಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬೀಳುವ ಬೇರುಗಳು: ಆಲದಬಿಟಲಂತೆ ನೆಲಕ್ಕೆಜಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೫–೯೯); ಸೈಂಧವದಿಂದರೆದಾಲದಬಿಟಲನಳೆವೆರಸಿ ಕುಡಿದಂದು ಮಾಣ್ಬ ವತಿಸಾರಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೩). ಆಲದಪಣ್ = ಆಲದಮರದ ಹಣ್ಣು: ಮಿಸುಪಾಲದಪಣ್ಣಿನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೋಲ್ವುದಱಿಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೩–೧೮೦); ಮೊಡವಿ ಜನಿಸಿದುವು ಮೊಗಮೆಂಬಿಂದುವಿನೊಡಲಾಲದಪಣ್ಮೆನುಗುವವೋಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಲ್, ಆಲ; ಮಲ. ಆಲ್; ಕೊಡ. ಆಲಿ; ಪರ್ಜಿ. ಏಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಆಲೀ]

ಆಲ್$_{2}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೇಸರಿ ತೊಱುವಾಳ್ಳನ್ ಮಗನ್ ಆಲನ ತೊಱು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೫ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಲ್$_{3}$ (ಗು). ೧. ಅಗಲವಾಗಿರುವ ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿಷಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬಿಡುವ ದ್ರವ. ೩. ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ; "ಅರದಾಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). ೪. ಜೇಳಿನ ಬಾಲ, — ಕೊಂಡಿ : "ದ್ರುತಪುಚ್ಛಪಾಲ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾಳ]ಮೆನೆ ಚೇಳ ಬಾಲಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೫). ೫. ಕಟಪ ; ಮೋಸ. 'ಆಲಜಾಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲಂಕಾರಿಕೆ (ಗು). ೧. ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಅಲಂಕೃತವಾದ. ೨. ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ; ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : ನಮ್ಮ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭೆ ಬೀಜವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಭಾರವಿಷಾ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಆಲಂಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ಒಂದು ವರಹ : ೧೮ ಬಗೆ ವರಹ ನಾಣ್ಯಗಳು. ೧೬ ಆಲಂಗಿರಿ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ರೂ ೩ ಆ ೪ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). [← ಮರಾ. ಆಲಮ್‌ಗಿರೀ = ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ಅರ. ಆಲಮ್‌ಗೀರ್ = ಜಗತ್ತನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು]

ಆಲಂಗಿಸು 'ಆಲಿಂಗಿಸು' ನೋ.

ಆಲಂತೂರ್, ಆಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ನರಿಯ ಆಲನ್ತೂರ ಪೊರುಳಱಿ (ಇಆ. V, ೧೯೯–೬ ; 513). **ಆಲತ್ತೂರ್** : ಅನ್ನರಿಯಾಲತ್ತೂರ್ಪ್ಪೊರುಳಱಿ ಪೆಬ್ಬಿಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖಮುಖಾಹೂತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪ ; ೧೫–೧೪ ; 725) ; ಅನ್ನರಿ ಆಲತ್ತೂರ್ ಪೊರುಳಱಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೧೪ ; 890) ; ಅನ್ನರಿ ಆಲತ್ತೂರ್ಪ್ಪೊರುಳಱಿ ಪೆಬ್ಬಿಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ ಮುಖಹುತ ಪ್ರಹತ ಶೂರಪುರುಷ ಪಶೂಪಹಾರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೧೯ ; 903). 'ಅಲತ್ತೂರ್' ಪರಾ. [?]

ಆಲಂಬ, ಆಳಂಬ (ನಾ). = ಆಲಂಬನ ೧ : ದೀರ್ಘಬಾಹಾಲಂಬಂ ಭುಜವೀರ್ಯವಿಕ್ರಮಯುತಂ . . . ಕಲ್ತಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮) ; ಶ್ರೀಲೋಲನೆ ನೀ ಗತಿಯೆಂದು ತರಳನ ಆಲಂಬದಲಿರುತಿಹಳು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೨೫). **ಆಳಂಬ** : ಮೃಗಾದಿ ಕ್ರೂರ[ಪಾಠಾಂ. ಘೂಳ] ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂವಾಳಂಬಂ ಪೆಱತಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಗಹನಂಬೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ಕಂಡರ್ (ನೇಮಿಪು. ೯–೫೩). [ಸಂ.]

ಆಲಂಬನ, ಆಳಂಬನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಮದನಂ ತೋಂಟಿಗನಾದ . . . ಶೀತಾಂಶು ಶೀವಿದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ ಬನಂ ಚಿತ್ರೋತ್ಸವಾಲಂಬನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೩೬). ೨. ನೇತಾಡುವುದು ; ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು. ೩. ಸಹಾಯ ; ನೆರವು. **ಆಳಂಬನ** : ೧. ಇಂಬಱಿವಂದು ಬೇಸಱುವ ಪೆಂಡಿರ ಮಾಟಕ್ಕಿಯುಮಾತ್ಮಮೋಹದಾಳಂಬನಮಪ್ಪ ಮಕ್ಕಳಿಡರ್ಗಾಗದುದಂ ಧನಮುಳ್ಳಿನಂ ಕರಂಡೊಂಬಿಸಿ ತಿಂಬರಿಲ್ಲದೊಡೆ . . . ಏನೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದೋ (ಜೀವಸಂ. ೬೯–೧೪, ವ). [ಸಂ.]

ಆಲಂಬನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗುಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು : ಪಾಪಿ ಕೆಟ್ಟಂ ಕೆಟ್ಟನಿನ್ನೇಕೆ ಸಂದೇಹವೀಪರಿಯೊಳಕಟ ಪತ್ರಾಲಂಬನಂಗೆಯ್ದನೇ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ನೆಗಳ್ದ ತಪ್ವ್ಯಾಸನುಂಡ ದುಃಖವನದೇಂ ಕೇಳ್ದಱಿಯನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೩). ೨. ಅವಲಂಬಿಸು. [ಆಲಂಬನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಆಲಂಬನವಿಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] "ಭಾವವು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಶ್ರಯವಾದ ಕಾರಣವೇ ಆಲಂಬನವಿಭಾವ" (ಭಾರವಿಷಾ. ೩೫೦) ; "ಕಾವ್ಯನಾಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಆಲಂಬನವಿಭಾವ'ಗಳೆಂದೂ, ಆ ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಉದ್ದೀಪನ ವಿಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯) ; ಆಲಂಬನವಿಭಾವಗಳಿಂದಾ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಂಗಳಂಕುರಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). 'ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ' ಪರಾ. [ಆಲಂಬನ + ವಿಭಾವ]

ಆಲಂಬಮಾನ (ಗು). ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ ; ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ : ಅನೂನಮರಕತರತ್ನಭಿತ್ತಿವಿಭ್ರಾಜದೊಳಾಲಂಬಮಾನ ಮುಕ್ತಾದಾಮಲಂಬೂಷಭೂಷಿತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆಲಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಜೋಲುಬಿಟ್ಟ ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ; ತೂಗುಹಾಕಿದ : ಆಲಂಬಿತ ಜಾಂಬೂನದ ಘಂಟಾಜಾಲ ವಿರಾಜಿತಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೮ ವ). ೨. ಆಧರಿಸಿದ ; ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಲಂಬಿತಕೂರ್ಚ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಗಡ್ಡ ಉಳ್ಳವನು : ಆಲಂಬಿತಕೂರ್ಚಂ ಸಿಂಹದಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೧೫). [ಆಲಂಬಿತ + ಕೂರ್ಚ]

ಆಲಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲುಬೀಳು ; ನೇತಾಡು : ಮುಱಿದುಂಬಿಯ ನುಣ್ಬೆಮರ್ವಣಿಯದೞ ಬೆಂಬಳಿಯೊಳಿಳಿದಾಲಂಬಿಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). ೨. ನೇತುಹಾಕು ; ತೂಗುಬಿಡು : ಕರ್ಪೂರದ ರಂಗವಾಲಿಯಿಂ ಆಲಂಬಿಸಿದ[ಪಾಠಾಂ. ಅವಲಂಬಿಸಿದ, ಅಲಂಕರಿಸಿ ಲಂಬಿಸಿದ] ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಿಂದಲಂಕರಿಸಿದ (ನಂಬಿರ. ೧೦–೪೯). ೩. ಅವಲಂಬಿಸು ; ಹಿಡಿ : ವಿಧವೆಯಾದೊಡೆ ಶೀಲಮಾಲಂಬಿಸಿ ತವರ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದನಿತು ಕಾಲಮಾಲಸ್ಯಮಿಲ್ಲದೆ . . . ದೇಹಮಂ ದಂಡಿಸಲ್ವತಿಲೋಕಮಂ ಪಡೆವಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೫). [ಆಲಂಬನ + –ಇಸು$_{3}$]

ಆಲಂಭ, ಆಳಂಭ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೩. ಉತ್ಪಾಟನ ; ನಿರ್ಮೂಲನ. 'ದುರಾಲಂಭ' ಪರಾ. **ಆಳಂಭ** : ೨. "ಮಾರಣಂ . . . ಆಳಂಭಃ . . . ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೨೪). [ಸಂ.]

ಆಲಂಭನ (ನಾ). = ಆಲಂಭ. 'ಸಮಾಲಂಭನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲಕೆಱಿ 'ಆಲಗೆಱಿ' ನೋ.

ಆಲಕೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಕರಗೆಯ ಬಡ್ಡಿಯಿಂ ತೆಂಕ ಆಲಕೇರಿಯಿಂ ದೂರಾನ್ನರಂ ಪಡುವಲ್ ಬಿಟ್ಟರೆ (ಕಕುಲ. ೮–೩೦ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಆಲ್$_{1}$ + ಕೇರಿ]

ಆಲಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಲಕೊಳದ ನಿರ್ತ್ತೋಟಕ್ಕಾಗೆ ತೆಂಕಲೈವತ್ತೆರಡು ಗೇಣಗಳೆಯಲೆರಡು ಮತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೪೪ ; 1042). [ಆಲ್$_{1}$ + ಕೊಳ (< ಕೊಟಿ)]

ಆಲಕ್ಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಱುಕೊಲ್ವಳಿ ಪೆರಿಯವನ್ ಕೋಲ್ಗೊಳಾಂತುಭಿಳ್ದನ್ ಎಳಾ ಆಲಕ್ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩–೧೦ ; 9ನೆಯ ಶತ). [? + ಪಾಡಿ]

ಆಲಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಆಲಗಟ್ಟದ ಹಳಗಿನಲು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕ[೦]ಮ್ಮ ನೂಱುಮೂವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೧–೨೮ ; 12ನೆಯ ಶತ). [ಆಲ್$_{1}$ + ಗಟ್ಟ]

ಆಲಗಾನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಆಡಿಗನಹಳ್ಳಿ ೧ ವಾವಾಂಡಹಳ್ಳಿ ೧ ಆಲಗಾನಹಳ್ಳಿ ೧ ಮಂಚಿನಹಳ್ಳಿ ೧ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೫೧–೧೪ ; 1631). [ಆಲಗಾನ್ನ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆಲಗೇಜಿ, ಆಲಕೇಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೆಟ್ಟಿಯರ್ಪ ಆಲಗೇಜಿಯ ಎಜಿದ ಸರಿ ಬಂಧಂಶಿಗೇಜಿಯ ನಿರುವರಿ ಎಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಂಬಂ ೨೫ (ಕಕುಲ. ೯–೧೩ ; 11ನೆಯ ಶತ). **ಆಲಕೇಜಿ** : ಮೊದಲೇಜಾಯೊಳ್ ಇರ್ಪಿಣ್ಣುಗ ವೆದೆ ಗಟ್ಟಿ ಪನ್ನಿರ್ಮತ್ತಲೆಜಿ ಆಯ್ನೂಱು ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಟ ಆಲಕೇಜಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೧೫ ; 889). [ಆಲ್₀ + ಕೆಜಿ]

ಆಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿಕೊಂಡ ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ : ಉರಗಾಸ್ಯಾಲಗ್ನಭಗ್ನ ಪ್ರಚಲಿತಪರಿವೋಲ್ (ರಕ್ನಾಶ. ೨೭). ೨. ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]

ಆಲಜಾಲ, ಆಳಜಾಳ (ನಾ). ಮಿಥ್ಯೆಯ ಸಮೂಹ ; ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ : ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮಾಲಜಾಲಂಗಳಂ ದುರ್ಜನಿಕಾಸ್ಯಹೀತೆ ಯೆನೆನ್ನೊಳ್ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭). **ಆಳಜಾಳ**: ಬಾಣಜಾಳಮದು ಭೋಂಕನೆ ನೋಡುವೊಡಾಳಜಾಳಮಾಯ್ತೆನೆ ಕಡಿದೊಟ್ಟ ಸುಟ್ಟುವು ಪತತ್ರಿಗಳಂ ಗುರುಪುತ್ರನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೮).
[ಆಲ್₃ + ಜಾಲ]

ಆಲತಿ 'ಆರತಿ₁' ನೋ.

ಆಲತ್ತೂರ್ 'ಆಲಂತೂರ್' ನೋ.

ಆಲದಾವು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಲದಾವುನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಆಳ್ವಬ್ಬೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಜಿಯನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩–೫ ; 953). [?]

ಆಲಪರಿ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲಪಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಲಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಮಕ್ಕಳು ಆಲಪ್ಪ ಬಯಿರೆ ಯಂಗಳು ಎತಿಸಿದ ಬೀರಗಲ್ಲು (ಎಕ. II, ೪೦೫–೪ ; 1333 ?).
[ಆಲ್₀ + ಅಪ್ಪ₁]

ಆಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಲಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಲ್ಯ ಗೋತ್ರಸ್ಯ ಕಟ್ಟಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರಾಯ (ಇಆ. VII, ೧೪೭–೪೨ ; 668).
[ಆಲ್₀ + ಬೋಯ]

ಆಲಮುಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು : ಆಲಮುಂಡಲಸ್ಯ ಷಟ್ ಖಣ್ಡಕಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೯೯೧೪ ; ೧೦–೧೨ ; 729). [ಆಲ್₀ + ಮಂಡಲ]

ಆಲಮುಡವೆ (ನಾ). ಆಲದ ಮರದ ಬಳಿಯ ಕಾಲುವೆಯ ತೂಬು : ತಳಕಾಡ ಮಾದರಸ ವೊಡೆಯರ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲುವೆಯ ಕೆಳಗೆ ಆಲಮುಡವೆಯ ವೊ ಳ ಗೆ ಜಿ ಯ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೩–೮ ; 9ನೆಯ ಶತ). 'ಮುಡವೆ' ಪರಾ. [ಆಲ್₁ + ಮುಡವೆ]

ಆಲಮರ (ನಾ). ಆಲದಮರ ; ವಟವೃಕ್ಷ: ಅಭವಂಗಿಳೆಯೊಳ್ ತಪ ಮಿರ್ಪ ಭವಾನಿಗೆ ಬಂದು ಕಲ್ಪತರು ಫಳರಸದಿಂದಭಿಷೇಕಂ ಮಾಡುವನತಿ ವಿಭವದವೋಲೆಸೆದುದಾಲಮರನಾ ಮಳೆಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೮).
[ಆಲ್₁ + ಮರ]

ಆಲಮಾರಾನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಱುಂಜಿಯಳ ಊರಱು ಕೊಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೊಪ್ಪೆ ಆವು ಒಡೆಯಲಕವಧಿ ಪೆಸರ ಆಲಮಾರಾನ್ ಕೆಲೆ ಮೂಜ್ದಾನ್ ಸತ್ತನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩–೯ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಲಯ, ಆಳಯ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಮನೆ ; ನಿವಾಸ : "ಆವಾಸಃ . . . ನಿವಸನಂ, ಆಲಯಃ— ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೪೯) ; ಹೆಬ್ಬಾಳೆಯೌದುಂಬರಂ ತುಂಬುರಿಂಗಾಲಯುವೆನಿಪ್ಪ ನಾನಾ ಭೂಜದೊ ಗ್ಗಿನಿಂ ಕಾನನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೫–೧೫) ; ಎರಡು ಕೋಣೆಗಳ ನೀಂ ಮಾಡು ಮನದಾಲಯದಿ (ಮುಕುಕ. ೭೦೧). 'ದೇವಾಲಯ,' 'ಶಿವಾಲಯ' ಪರಾ. **ಆಳಯ** : ಖರ್ಜೂರಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ ಕಾಳಾ ಗುರುಗಂಧಂಗಳ್ಗಾಳಯಮಾದಂದು ವಾಹಮುತ್ಸಾಹಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೧೮). [ಸಂ.]

ಆಲಯಿಸು 'ಆಲಿಸು₁' ನೋ.

ಆಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪರಾಕ್ರಮಸಿಂಗಂ ತೊಲಗದ ಗಂಡಂ ಶೌರ್ಯ್ಯಾಗಾರಂ ಶ್ರೀಮದಾಲಯ್ಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೬ ; 1033). [ಆಲ್₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಆಲಯ್ಸು 'ಆಲಿಸು₁' ನೋ.

ಆಲವಂಟಿಗೆ (ನಾ). = ಆಲವಟ್ಟ : ವೇಳೆ ವೇಳೆಗೆ ನಾ ಊಳಿಗವಮಾಡುವೆ ನಾ ಆಲವಂಟಿಗೆ ಚಾಮರವ ಬೀಸುವೆ (ಕನಕ. ೯೧–೨). [< ಆಲವಟ್ಟ]

ಆಲವಟ 'ಆಲವಟ್ಟ' ನೋ.

ಆಲವಟ್ಟ, ಆಲವಟ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು, ತಾಳೆಗರಿ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ : "ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ, ಆಲವಟ್ಟಂ – ಈ ೨ ತಾಲವೃಂತಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧–೬೬೨) ; "ತಾಲವೃಂತಾಖ್ಯಮದಕ್ಕುಂ ಪೆಜಿಲ್ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಾಲವಟ್ಟಮದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೪) ; ವಾಯು ಬಯಲೆಂದಡೆ ತಿರುಗುವ ಆಲವಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕುಱುಹುಗೊಂಬುತಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೩೭) ; ಯುವತಿಯರು . . . ಬೀಸುವ ಕಮಲದಳದಾಲವಟ್ಟ ದೆಲರು (ಹಚಕಾ. ೩–೭೧) ; ಆಲವಟ್ಟದ ಗಾಳಿಯಲಿ ಮೇಘಾಳಿ ಮುಱು ವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೯) ; ಪಿಡಿದ ಕೆಂಡಸಂಪಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಾಲ ವಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೪ ವ). **ಆಲವಟ** : ಇದುವೆ ಐರಾವತದ ಕೊರಳ ಹೊಂಘಂಟೆಯೋ ಅಮರಪುರದಾಲವಟವೊ (ಸೋಮಚ. ಪರಿ. ೨೦೬) ; ಮಂದಮಾರುತನ ಮದನ ದಿವ್ಯಾಂಗಲತೆಗೆ ಸೂಸುವೋಲೊರ್ವ ಚದುರೆ ಬೀಸಿದಳಾಲವಟವ (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೪೦).
[< ಸಂ. ಆಲಾವರ್ತ]

ಆಲವಟ್ಟಲು, ಆಲಿವಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. = ಆಲವಟ್ಟ : ಎಳಲತೆ ಮೆಟ್ಟಿವ ಪೊದೆಯ ಕುಳಿರೆಲರಾಲವಟ್ಟಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಗಳಿಂ ಮಧುರಾಜ ತಳರ್ದ ನಂದನರಾಜ್ಯಕಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೯–೬) ; ಆಲವಟ್ಟಲ ಗಾಳಿಗೆ ಮುಱುವುದೆ ಮೇಘ (ರಾಮುವಿ. ೧೪–೧೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ, —ಕೊಡೆ : ಅಂಬರವಿಂಬಿಲ್ಲ ಮುಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಹೊಂಬೆಸೆಯಾಲ ವಟ್ಟಲಿಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೩–೨೬) ; ರವಿರಶ್ಮಿಯ ಜರೆವಾಲವಟ್ಟಲುಗಳ ಸುವಿಲಾಸದ ನೆಳಲೊಳಗೆ ತವೆ ಪೊಳಗುವ ವಾದ್ಯದೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೩೩). **ಆಲಿವಟ್ಟಲು** : ೧. ಆಲಿವಟ್ಟಲ ತಂದಿಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪಳವಾಸ ಸಾಲಿಹಚ್ಚಡಗಳ ನಿರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಪುಷ್ಪಗಳ ಹಾರಗಳ ಮಂಚಕೆ ಸುತ್ತಿ ಕಾಳಾಗರುಧೂಪವಿಕ್ಕಿ (ಜಿನರಾ. ೨–೯೮) ; ಸಿಂಹಪೀಠದ ಕೆಲದಿ ಆಲಿವಟ್ಟಲು ಚಮರದ ಬಿಚ್ಚೆಲೆಯ ಗಳಿಗೆಗಳ ನೀಡುವತಿಸೌಂದರಿಯರು (ಜಿನಮು. ೩–೨).
[ಆಲವಟ್ಟ + –ಲು]

ಆಲವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಬೀಸುವವನು : ಆತ್ಮಧಿಕರು ಆಲವಟ್ಟಿಗನಟುವ ಕ್ಷಾತ್ರ ಧರ್ಮಜನನೋಲಗಿಪರೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೨–೨೨).
[ಆಲವಟ್ಟ + –ಇಗ]

ಆಲವಣ್ (ನಾ). ಆಲದ ಹಣ್ಣು : ಶಶಿಬಿಂಬಮನಿನಿತಗಲದೆ ಪತ್ರಿದಾಲ ವಣ್ಣಿಂಬಿನೆಗಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೦೪) ; ಆಲವಣ್ಣಿಂದಧರಮಂ ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿ ದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೦–೬೪).

ಆಲವಣ್ಣದುಟಿ, ಆಲವಣ್ಣುಟ = ಆಲದ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿ : ಬಣ್ಣದುಟಿಯ ಬಂದುಗೆಯಲರ್ದುಟಿಯಾಲವಣ್ಣದುಟಿಯ ತೊಂಡೆದುಟಿಯ ಸಣ್ಣ ಚೆಂದಳಿರದುಟಿಯ ಹೆಜಿದುಟಿಯೆಳೆವಣ್ಣ ತಿಂಕಿಣಿ ಬಂದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೪೩) ; ಬಾಲಮೃಗಾಕ್ಷಿಯ ಅಮೃತನಿಭ ವಾಣಿಯನಾಲವಣ್ಣುಟಿಯ ಕೋಮಲೆಯಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೯೧) ; ತಳಿರ್ದು ಟಿಯ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಬಂದುಗೆದುಟಿಯ ಪೊಳೆವ ಸಸಿಗೆರೆದುಟಿಯ ಆಲವಣ್ಣುಟಿಯ (ಚಿಬಪು. ೩೭–೪೫). [ಆಲ್₁ + ಪಣ್₁]

ಆಲವರಿ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲವರು 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲವಾಲ, ಆಳವಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟೆ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: "ಆಲವಾಲದೊಳ್ಕುಂಡದೋಳ್ವಂಶವೃದ್ಧತ್ವದೊಳು ಕಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦) ; ಭಕ್ತಲೋಲ ಸುಗುಣಾಲವಾಲ ಮತ್‌ಪುತ್ರಿಯಂ . . . ಕೈಕೊಂಡು ಪಾಲಿಸೆನ್ನನು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೮) ; ಸುಲಲಿತದೋರ್ಲತೆಗಳಿಗಾಲವಾಲವನೆಳಸಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೧೯) ; ತರುಗಳಾಲವಾಲದೊಲು (ವಿಸೀಗೀ. ೬೮-೬). **ಆಳವಾಳ**: ವನಕುಸುಮಂಗಳಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ವಕುಳಾಳವಾಳತಳದೊಳ್ ಸುರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೬) ; ಏಣಶಾಬತತಿ ನೀರುಣೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಪಾಳವಾಳಮಂಡಳದಿನದೊಂದು ಮುಂದೆಸೆದು ತೋಱಿದುದಾಗಳಶೋಕಭೂರುಹಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಆಲವಾಲಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಕಟ್ಟೆಕಟ್ಟು : ಎಳದೊಳಚಿಸಸಿಗಳಂ ಬಳಸಿಯಗೆವಾಲವಾಲಂಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೧೦೩-೨೧).
[ಆಲವಾಲ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲವಾಲಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಮಡಿಮಾಡು: ಮುದದ ಬೀಜಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದೆವಾಲವಾಲಗಟ್ಟಿದನೆಂಬೊಲೆಸೆದುದಾಪರಿಧಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೯೨-೮೬). [ಆಲವಾಲ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಲವಾಲಜಲ (ನಾ). ಪಾತಿಯ ನೀರು : ನಿಮ್ಮ ವಚೋಜಲಮಾಲವಾಲಜಲಕೃತ ವಿಲಾಸನೃಪಭೂರುಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕರಮೆ ವಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೯) ; ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮದ್ರುಮಕಾಲವಾಲಜಲಮಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುದು ಶಾಪಮಂ. ೨೧೪; 1112) ; ಬಿಡವಾಲವಾಲಜಲದೊಳ್ ಕದುಗೆಂಪಿಡಿದಿಡಿದ ಬೀಜ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೯). [ಆಲವಾಲ + ಜಲ]

ಆಲಸ (ಗು). ೧. ಮಂದವಾದ; ನಿಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ಆಲಸಂ ಜಡಂ ಮಂಥರಂ ಜಿಂಹ್ಮನೆನೆ ಸೋಂಬನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪). ೩. ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯ: ಆಲಸವು ನಿದ್ರೆಗಳು ಕವಿದವು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಆಲಸಿ, ಆಳಸಿ (ನಾ). = ಆಲಸ : ಅವನು ಆಲಸಿ ಯಾವುದೊಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಳಸಿ** (ಉಕ): ಅವನು ಆಳಸಿ (ರೂಢಿ).
[ಆಲಸ + -ಇ$_3$]

ಆಲಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ: ಏಳಿ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು ಬಿಡಾರವನೊಳಪೊಕ್ಕು ಆಲಸಿಕೆಯ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಜಿನರಾ. ೬-೧೪೧). ೨. ಜಡತೆ; ಆಲಸ್ಯ ; ಜಾಡ್ಯ : "ಜಡ್ಡು ; ಜಡ" (ಕಂನುಡು. ೮೯).
[ಆಲಸ + -ಇಕೆ]

ಆಲಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿತನ ; ಮೈಗಳ್ಳತನ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಕಾವ್ಯಮಂ ನಡೆಸುವಾತಂ ರಸಾವೇಶ ಮಱಹಾಲಸ್ಯವೆಡೆಗೊಳಲು ತಪ್ಪುಗಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೩) ; ಆಲಸ್ಯದವನಿಗೆ ಎರಡು ಕೆಲಸ ಲೋಭಿಗೆ ಮೂರು ಖರ್ಚು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನಾರೋಗ್ಯ ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಒಬ್ಬಳ ಮೈಗೆ ಆಲಸ್ಯವಾಗಲಿ ದೇಹಾಯಾಸವಾಗಲಿ ಆದರೆ ಅದು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೂ ಆಲಸ್ಯವಾಯಿತು ; ಆಯಾಸವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). ೩. ಸೋಮಾರಿ ; ಮೈಗಳ್ಳ : ಕರ್ಮಬಂಧಕ್ಕಂ ಮೋಕ್ಷಮುಕ್ಕುಂ (ಇದನಱಿದು) ನೀನಾಲಸ್ಯನಾಗದಿರು (ಜೀವಸಂ. ೧೪೭-೭ ವ) ; ಮತಿಹೀನನುಮಾಲಸ್ಯನುಮತಿನಿದ್ರಾಪೂರ್ಣನಯನನುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೯೭). ೪. ದಣಿವು ; ಬಳಲಿಕೆ (ಕಿ). ೫. ಬೇಜಾರು ; ಬೇಸರ : ಇಂದೆನಗೆ ನಿದ್ದೆ ಬಾರದು ಬಂದಪುದಾಲಸ್ಯಮುಸದಳಂ ನೀಮೆನಗೊಂದೊಂದು ಕಥೆಗಳಂ . . . ಪೇಳ್ದು ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೬). ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧೃತಿ ನಿದ್ರಾವೇಗ ಶಂಕಾತ್ರಸನ ಚಪಲತಾಲಸ್ಯ ಸುಪ್ತಾವಬೋಧ . . . ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫) ; 'ಆಲಸ್ಯ' ಯಾವುದೂ ಬೇಡ ಎನಿಸುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ (ಭಾರಮೀ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಆಲಸ್ಯಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ನೋಡು ; ಅಲಕ್ಷಿಸು : ಓಲಗವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬಂದೈನಸು ಜೋಲಿಯಾಯ್ತುದಱಿಂದ ನಿನ್ನ ಆಲಸ್ಯಗಂಡರೆಂದೆನ್ನದಿರು (ಭರತ. ೪೭-೫೬). [ಆಲಸ್ಯ + ಕಾಣ್]

ಆಲಸ್ಯಗಾರ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ ; ಮೈಗಳ್ಳ. ೨. ರೋಗಿ ; ಜಡ್ಡಿನವನು (ದಕ. ಕಿ). [ಆಲಸ್ಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಆಲಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಲಹಕ್ಕಿ ಗುಂಮ್ಮಟಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೧೧-೬ ; ?). [?]

ಆಲಾಅದನಾ (ನಾ). ಮೇಲು ಕೀಳು : ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರು ಆಲಾ ಆದನಾ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ರೈತರು ನಿಂಮಕ್ ಹಲಾಲಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಧುರಂಧರರಾಗಿ ನಡಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪).
[← ಹಿಂ. ಆಲ್‌ಆದನಾ]

ಆಲಾಜೀಲಿ 'ಆಲಾಜೋಲಿ' ನೋ.

ಆಲಾಜೋಲಿ, ಆಲಾಜೀಲಿ (ನಾ). ೧. ಆಲಸ್ಯ ; ಜಡತೆ: ಆಲಾಜೋಲಿಯಿಂದ ಬಸವನ ಹುಳದಂತೆ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ತೆವಳುತ್ತಿದ್ದು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೩). ೨. "ಅಮಲಿನ ಗುಂಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). ೩. ಸಾವಕಾಶ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಲಾಜೀಲಿ** : ೩. (ದಕ) ಅವನು ಆಲಾಜೀಲಿ ಮಾಡಿ ಬಂದ (ರೂಢಿ). [?]

ಆಲಾಟ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಅರಚುವಿಕೆ : "ಆಲಾಟ—ಕೂಗುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೧೯). [ಆಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಆಲಾನ, ಆಳಾನ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ : "ಆಲಾನಮೆನೆ ಕಂಭಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೫) ; ಪಾಯ್ದಾಲಾನಮಂ ತ್ವಗ್ಜಲೋಹಜ ಬಂಧಂಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪಱಿವಿನಂ ಪೊಯ್ದೆತ್ತಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೧). **ಆಳಾನ** : ಪದುಳವಿರ್ದಪ್ಪುದುದ್ದಾಮದೊಳ್ ಕುಂಭಿನಿಯೀಗಳ್ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ವಿಜಯ ಭುಜಾಳಾನದೊಳ್ ಲೀಲೆಯಿಂದಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯-೧೨ ; 1219). [ಸಂ.]

ಆಲಾನಸ್ತಂಭ, ಆಳಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಆಲಾನ : ಉದಾತ್ತನಾರಾಯಣನೂರುಯುಗ್ಮಂಗಳ್ ಮಾನಿನಿಯರ ಮನೋಗಜಂಗಳ ಕಟ್ಟಲ್ಲಾಲಾನಸ್ತಂಭಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). **ಆಳಾನಸ್ತಂಭ** : ಆನಂದಂಬೆರಸಂಕದಚ್ಚರಸೆಯರ್ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತಾಳಾನಸ್ತಂಭಸಮಂಗಳಪ್ಪ ಭುಜಸಂದೋಹಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೩).
[ಆಲಾನ + ಸ್ತಂಭ]

ಆಲಾಪ, ಆಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು ; ಸಂಭಾಷಣೆ; ಸಲ್ಲಾಪ : ಸತಿಯಾಲಾಪಕೆ ಸೋಲ್ವ ಜೂಜಿಗೆ ಮತಿವಂತರ್ ಮರುಳಪ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೦) ; ವಿತತ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾಲಾಪದಿಂ . . . ನಿಸೆಯಂ ನೂಂಕಿದಂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷ್ಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೯). ೨. = ಆಲಾಪನೆ ೨: "ಆಲಾಪ ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೮) ; ಆಲಾಪ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆರದಲ್ಲಿ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭) ; ಗಮಕ ಬೇರೆ, ಆಲಾಪ ಬೇರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೬೫). **ಆಳಾಪ** : ೧. ಪುರಜನಾಳಾಪಂಗಳ್ ನೆಗಟ್ಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬ ವ) ; ಕೋಪದಲಿ ಗಂಭೀರತನವಾಳಾಪಕೊಂಬುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೩೬). ೨. ತಾಳಮದ್ದಳೆ ಶಂಖನಾದ ಭಾಗವತರ ಮೇಳದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಆಳಾಪಗಳಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೯-೬೧). [ಸಂ.]

ಆಲಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು : ಮಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಆಲಾಪನೆ ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡುವುದೂ ಒಂದು ಕ್ರಮ (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೯). [ಸಂ. ಆಲಾಪನ]

ಆಲಾಪಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವವನು; ಸಂಭಾಷಣಕಾರ: ಭೂನರರು ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ ಪೊಗಳಲು ಸರಸ ಸತ್ಯಾಲಾಪಿ ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿ ಚೌಡಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೬). [ಸಂ. ಆಲಾಪಿನ್]

ಆಲಾಪಿಸು, ಆಲಪಿಸು, ಆಳವಿಸು, ಆಳಾಪಿಸು, ಆಳ್ಯೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು : ಸಾಮುದ್ರಿಕವೆಂದು ಪೇಳಿದ ಶೌಷ್ಕಲನ ಬಾಯಿ ಬೆಂದುಹೋಗದೆಯೆಂದು ಆಲಾಪಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೬-೫). ೨. ಗಾನಮಾಡು; ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು : ಆ ಕಳಾವತಿಯರಾನಂದಭೈರವಿಯಂನಾಲಾಪಿಸುತ ನಿಂತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩-೨). **ಆಲಪಿಸು** : ೨. ಮದಮುಗ್ಧಮದಾಳಿಯಂತಿರೆ ಆಲಪಿಸುವ ತನ್ನಿಂಚರಮುಮಂ ವಿಪಂಚಿಯನುಣ್ಚರಮುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಆಳವಿಸು** : ೧. ಉಬ್ಬಿನೊಳಾಳವಿಸಿದನು ಚಾಪಗಾನಸ್ವಾನಕವನಱಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೯). **ಆಳಾಪಿಸು** : ೧. ನಿಶೆಯ ನಿಃಶಬ್ದತೆಗೆ ಭಂಗಬಾರದ ತೆರದಿ ತನ್ನೊಳಾಳಾಪಿಸುತೆ ಗುಡಿಸಲೊಳಗಾದಳಾ ಶಬರಜ್ಜಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೪). ೨. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ರಾಗವನಱಿದು ಆಳಾಪಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೧-೭೨); ಸಪ್ತಸ್ವರವನಾಳಾಪಿಸಲು ಕ್ರಮದಿಂದ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪-೧೧). **ಆಳ್ಯೈಸು** : ೧. ಗಿಳಿಗಳೊಳೆ ಗಱಿಪಿ ಮೊಱೆವಳಿಕುಳದೊಡನಾಳ್ಯೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಲಯ್ಸಿ]ಪುರುಳಿಯೊಡನೆಳಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೮೨). [ಆಲಾಪನ + – ಇಸು$_3$]

ಆಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ. [ಸಂ.]

ಆಲಾವರ್ತ (ನಾ). = ಆಲವಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಲಾಷ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಆರೋಹಣ, ಅವರೋಹಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಹಾಡುವುದು: ಆಲಾಪಕಾಲಾಪ ಆಲಾಷ . . . ಮುಂತಾದಿಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕುತೆರದಲ್ಲಿ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ ಭಾಸುರಕರ ವಾರವಿಲಾಸಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಆಲಾಸ್ಯ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ. [ಸಂ.]

ಆಲಿ$_1$, ಆಣಿ$_1$, ಆರಿ$_1$ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ನೀರಿನ ಹನಿಗಳು; ಆಲಿಕಲ್ಲು; ನೀರ್ಗಲ್ಲು : ಸುರಧನು ತಳಿರ್ದೋರಣವಾಲಿ ರಂಗವಲಿ ಬದ್ದವಣಂ ಜಳಧರರವಮಾಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨); ಸಿಡಿಲಸರಿ ಮೊಱಗುಗಳ ಮುಱಿ ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸೋನೆಯಾಲಿಗಳ ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೧). 'ಆಲಿಕಲ್' ಪರಾ. ಆಣಿ$_1$: 'ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$' ಪರಾ. ಆರಿ$_1$: 'ಆರಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕುರುಖ್. ಆಲಿ;
ಮಲ್ತೊ. ಆಲಿ]

ಆಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ : "ಕನೀನಿಕಾ, ನಯನಮಧ್ಯಂ, ತಾರಾ– ಈ ೩ ಕರಿಯಾಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬); "ಕನೀನಿಕೆಯಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ ತಾರೆಯೆನಲಾಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨); ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕಱ್ಪಿನೊಳ್ ಪೊದಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮); ನಾನು ಪುಷ್ಪದ ಹಾಗೆ ನೀವು ಪರಿಮಳದ ಹಾಗೆ ನಾನಾಲಿಯ ಹಾಗೆ ನೀವು ನೋಟದ ಹಾಗೆ (ವಚಸಂ. ೧೨೧-೮೯); ಮತ್ತೆಯುಂ ಮುಳಿದಾಲಿಯಂ ತಿರಿಪಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮-೫೦ವ); ಕಳಹಂಸಧವಳನಗ್ರಜ ನಳಿನೀದಳಶ್ಯಾಮನನುಜನಿರ್ವರ ಗಡಣಂ ಬಿಳಿಯ ಕರಿಯಾಲಿಯಂತುಜ್ವಳಿಸಿರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾಮೆ ಲೋಚನಮಾದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೮೬). ೨. ಕಣ್ಣು : "ಅಚ್ಚಿಯಾಲಿಯೆಂದೆನೆ ದಿಟ್ಟಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧); "ಅಚ್ಚಿ, ಆಲಿ, ದಿಟ್ಟಿ – ಈ ೩ ನಯನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೫); ಈಕೆಯ ರೂಪಮಳುಂಬಮಾದೊಡಂ ನಮ್ಮಮುನ್ನ ನೋಡಿದಾಲಿಗೀಗಳ್ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾತ್ರಂ ಕುಂದಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೧ವ); ಆಲಿ ನುಂಗಿದ ನೋಟದಂತೆ ಬಯಲ ನುಂಗಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಂತೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೭೬-೧೯); ಆಲಿ ಕಿಡಿಯಿಡೆ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆ ಕರಾಳವದನದ . . . ಭೀಮ ಬಂದನು ಬಿಟ್ಟ ಸೂಠಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೭). ೩. ದೃಷ್ಟಿ; ನೋಟ : ಆಲಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಟ್ಟವು ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೬-೧); ದ್ರುಪದ ತನುಜೆಯನಾಲಿಯಲಿ ನುಂಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೪). ೪. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ : ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಗಳಾಲಿ ಮುಗುಱ್ದಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೯). ೫. ಕಣ್ಣಬೇನೆ (ಉಕ. ೬). [?]

ಆಲಿ$_3$ (ನಾ). ನೇಯುವುದು; ನೇಯ್ಗೆ : ಸರ್ವ ಸಾವಧಾನಿಯ ಇರವು ಅನಿಲನ ತೆಱದಂತೆ ಅಂಕುರ ಅಪ್ಪುವಿನ ತೆಱದಂತೆ ಆಲಿ ನೂಲಿನ ತೆಱದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೯-೪೯೯); "ನೂಲನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ, ರಾಟೆ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [?. / ತೆಲು. ಅಲ್ಲು = ನೇಯು]

ಆಲಿ$_4$, ಆಳಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಗೆಳತಿ; ಸ್ನೇಹಿತೆ; ಸಖಿ. ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು. ೫. ಏರಿ; ಸೇತುವೆ. ೬. ದುಂಬಿ. ೭. ಚೇಳು. ಆಳಿ$_4$: ೧. ಮೇಳಿಸಿ ಪೊರ್ದಿದಾಳಿಯರಮ್ಮೆ ಬಿಸುಪೇಱೆ (ಜಗವಿ. ೧೧-೨೧); ಮೇಳದಾಳಿಯೊಳ್ ಆಳಿಯೊರ್ವಳ್ ನುಡಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೬ ವ); ಮದನಾವಳಿಯೆಂಬಾಳಿಯದೊರ್ವಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೪). ೪. ಅಂಗನಾಳಿಯಾರೊಡನೆ ಗಜಂಗಳಾರೊಡನೆ... ಪೋದುವು (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೩); ಹವಿಯಜ್ವಾಳಿಗೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫). ೫. "ಆಳೀ, ಪಾಳೀ — ಈ ೨ ಏಱಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪); "ಆಳಿಪಾಳಿಯೆನಲೇಱಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪); "ಕೆಳದಿಯರೊಳು ಬಯಕೆಯೊಳುಂ ಸಲೆ ನೆರವಿಯೊಳು ತ್ರಿಶಬ್ದವಾಳೀ ವಾಕ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೬). ೮. ವಂಶ; ಮನೆತನ : ಆಳಿ ಸವೆವಲ್ಲಿ ಅವಧಾನಿಯಾಗಿರ್ದರೆ ಆಳ್ದನು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೮೮).

[ಸಂ. ಆಲಿ, ಆಲೀ]

ಆಲಿಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೆಕ್ಕೆ : "ತಱ್ಕೆಯುಪ್ಪುಗೆಯನಲ್ಕಾಲಿಂಗನಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೯); ತನುಪುಳಕದುಬ್ಬುಗಳಲಾಲಿಂಗನವ ಮಾಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಆಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ : ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಕುಸುಮಿತ ಫಲಿತ ಪರಿಣತ ಫಲಲಲಿತ ಸಹಕಾರ ಭೂರುಹಮನತಿನಿಬಿಡಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭ ವ); ಪರಮಾಶೀರ್ವಚನ ಶತಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ ಪರಸಿ ಪುನಃಪುನರಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ದು (ಗದಾಯು. ೩-೮೪ ವ).

[ಆಲಿಂಗನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲಿಂಗಿತ (ಗು). ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ; ತಬ್ಬಿಕೊಂಡ : ಚರಲಿಂಗ ಸರ್ವಾಲಿಂಗಿತ ಪ್ರಾಣ (ಬಸಪು. ೩೬-೫೫). [ಸಂ.]

ಆಲಿಂಗಿಸು, ಆಲಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ : ನೀಳ್ದಂಬರಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮಂ ವಿಟನೆಂಬಿನಮಾಲಿಂಗಿಸುತ್ತೆ ಧೂಳೀಪಟಲಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೫); ನಿಮ್ಮ ಕರುಣಾಪಾಂಗದಿಂ ಭಕ್ತ್ಯಂಗನೆಯನಾಲಿಂಗಿಸುವೆನೆನುತಾ (ಬಸಪು. ೪-೪೮). **ಆಲಂಗಿಸು** : ಅತಿ ಶೀತಳಮಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರುತಗಳಿಂ ಸ್ನೇಹದಿಂದಾಲಂಗಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೦-೧೫); ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಮರಣವಧುವನ್ನು ಆಕೆ ಆಲಂಗಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೨೦). [ಆಲಿಂಗನ + – ಇಸು$_3$]

ಆಲಿಂಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಮೂರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತ್ವಂಕ್ಯ ಆಲಿಂಗ್ಯ ಊರ್ಧ್ವಕವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮ ವಱಿತು . . . ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ದಳಿಕಾಜರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೩೩೭). [ಸಂ.]

ಆಲಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ವಠಾರ; ಮೊಗಸಾಲೆ. [ಸಂ.]

ಆಲಿಕಲ್, ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$, ಆಣೆಕಲ್ಲು, ಆಣೆಗಲ್ಲು, ಆರಿಕಲ್ಲು, ಆಲಿಕಲ್ಲು, ಆಲಿಗಲ್ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ಮಳೆಯ ಹನಿ; ಘನೋಪಲ : "ಕರಕಃ, ಘನೋಪಳಃ — ಈ ೨ ಆಲಿಕಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೯) ; "ಕರಕ ಆಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆನಿ, ಆರಿ] ಕಲ್" (ನಾನಾರ. ೫೦) ; ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪವಿಳಾಸಂ ಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪) ; ತರುವಲಿಯ ತಲೆಯ ಕಿರೀಟಮನಾಲಿಕಲ್ಲ ಮಟಿ ಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೮) ; ಜಲದ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಉರಿಯ ಚಪ್ಪರವ ನಿಕ್ಕಿ ಆಲಿಕಲ್ಲ ಹಸೆಯ ಹಾಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೭-೭) ; ಆಲಿಕಲ್ಲಾಲಿಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿದಂತಾಗೆ (ಬಸರ. ೧೧-೧೬೫) ; ನೀರಾಲಿಕಲ್ಲ ನೀರೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟಂತೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೯-೮) ; ಆಲಿಕಲ್ಗಳ ಮಳೆಯು ರಪರಪನೆ ಹೊಡೆದಂತೆ (ಕವಿಸೋ. ೯೧). **ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$** : ಆಣಿಕಲ್ಲು ಕರಗಿದಷ್ಟು ವೇದನೆಯಾಯಿತು ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಹಾಡುಹು. ೭೩). **ಆಣೆಕಲ್ಲು** : ಮಳೇಹನಿಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಿಳೇಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ, ಅವೇ ಆಣೆಕಲ್ಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೪) ; ಆಣೆಕಲ್ಲೊಲು ಕರಗಿ ಬಿಟ್ಟ ನಿಟ್ಟುಸಿರೆ ಚಂದನದ ತಂಪು (ಗರಿ. ೮೪-೨೦). **ಆಣೆಗಲ್ಲು** : ಝಂಝಾನಿಲನು ಅತಿಶಯ ಶೈತ್ಯವನ್ನು ತಳೆದು ಆಣೆಗಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೬೮). **ಆರಿಕಲ್ಲು** : ಉದಕದಿಂದಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಕಲ್ಲೊಗೆದಲ್ಲಡಗಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೬೬). **ಆಲಿಕಲ್ಲು** : ಆಲಿಕಲ್ಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮಱಿಗಳ ಮೇಲೆವಾಯ್ದುವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೬); ಪಱಿದುದಿರುವ ಮಣಿನಿಚಯ ಬಿಱುವಳೆಯೊಳಗಾಲಿ ಕಲ್ಲುಗಳಂದದಿ ತುಱುಗಿರ್ದುದುಯ್ಯಲೆಯಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೯೦) ; ಎಲ್ಲರಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ನೋಡುವಂತೊಡನಾಲಿಕಲ್ಲು ಝಲ್ಲೆಂದು ಚೆಲ್ಲಿದುವು (ಭರಜ. ೩೪-೫೫) ; ಸುಬ್ಬುವು ತನ್ನ ಕೈಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದುಡ್ಡನ್ನು ಆಲಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಅವತಂ. ೧೪೧) ; ಒಂದು ಸಾರಿ ಆಲಿಕಲ್ಲು ಬಿತ್ತು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೩೭). **ಆಲಿಗಲ್** : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ನಲ್ಲಲರ್ವುಡಿಯಾಲಿಗಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೭) ; ವ್ಯೋಮಕ್ಕೆ ತಾರಾಸಮೂಹಮನಭ್ರಾವಳಿಗಾಲಿಗಲ್ಲ ಸಿರಿಯಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿಸಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೩) ; ಕೀರ ಪ್ರಚಯರೋಚಿ ಸುರಚಾಪಮುದಿರುವಲರಾಲಿಗಲ್ ಪಿಕಕದರ್ಕಿದ ಕೋರಕದಿ ಸುರಿವ ಸೊನೆವನಿ ಮಳೆಯದಾಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೩-೧೯).

[ಆಲಿ$_1$ + ಕಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಆಲಙ್ಗಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಆಲಿಪ್ಪಱ ; ತುಳು. ಆಲಿಕಲ್ಲು, ಆಲಿಪಂದ್ರ್ ; ಕೊಡ. ಆಲಿಕಯ್]

ಆಲಿಕಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಲಿಕೋಡು 'ಆಲಿಗೋಡು' ನೋ.

ಆಲಿಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣು : ಏನಿದೇನಚ್ಚರಿಯೊಳಾಲಿಗಣ್ಣರಳಿ ಮರವಟ್ಟವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೧-೭೯೮). [ಆಲಿ$_3$ + ಕಣ್]

ಆಲಿಗಲ್ 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ತಣ್ಣಗಾಗು : ಪರಿಜನಂಗಳ್ ತಳಿವ ಪೀಲಿಗರಗದಾಲಿಗುಡುವ ನೀರ ತೋರವನಿಯ ತಂದಲೊಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ವ). [ಆಲಿ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಆಲಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡದ ಹೆಸರು : ಆ ಗ್ರಾಮದ ಸೀಮೆಯೆಂತೆಂದೊಡೆ ಆಲಿಗೊಂಡದಿಂ ಸಿಡಿಲ ನೆಱಲಿಂ ಸಮೆಯದಾತನ ಕೆಱೆಯಿಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೨-೧೮ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಆಲಿ$_1$ + ಕೊಂಡ$_1$]

ಆಲಿಗೋಡು, ಆಲಿಕೋಡು (ಕ್ರಿ). ಆಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ತಣ್ಣಗಾಗು; ಅತಿಶೈತ್ಯವಾಗು : ಉರದೊಳಿಕ್ಕಿದಾಲಿಗೋಡುವ ಹಾರಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೫). **ಆಲಿಕೋಡು** : ಆಲಮನಳುರ್ವ ದವಾನಲನಾಲದ ತಣ್ಣೆಱಲೊಳಾಲಿಕೋಡೆ ತದೀಯ ಜ್ವಾಲೆ ಸುಡಲಾಱದಿರ್ದವೊಲಾಲದೆ ತಳತಳಿಸುತಿರ್ದುವೆಳದಳಿರ್ದುಱುಗಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೪೪).

[ಆಲಿ$_1$ + ಕೋಡು$_1$]

ಆಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಿಡು ; ಒರಲು ; ಕಿರುಚು : ಸಂಗನಂ ತಕ್ಕೈಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು ಆಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಟ್ಟು ಸಿವದಿಟ್ಟು ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೪-೩೯) ; ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮಂದಿರವೇ ಥರಗುಟ್ಟ ನಡುಗುವಂತೆ ಚೀರುವಳು. ಕೂಗುವಳು – ಆಲಿಟ್ಟು, ಗೋಳಿಟ್ಟು, ಸಿವದಿಟ್ಟು ಕೂಗುವಳು (ತುಂಗಭ. ೧೪೨). [ಆಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಆಲಿದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ : ಆಲಿದೆಱೆದು ನೋಳ್ಪ ಸಭೆಗೆ ಮೋಹದಿಂದ್ರಜಾಲವ ಬೀಸಿದರವರು (ಭರಚ. ೧೨-೯೩).

[ಆಲಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಆಲಿನೀರ್$_1$, ಆಲಿನೀರು (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ನೀರು; ಮಂಜಿನ ನೀರು : ಕೆಂದಳಿರ ಪಾಸುಗ[ಳಂ] ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ್ಗಳಿಂ ತುರಿಪದೆ ಸೂಸುತುಂ ಕೆಳದಿಯರ್ ನೆರಪುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮) ; ತಣ್ಗರಗದೆ ತಣ್ಗೋಡುವಾಲಿನೀರಂ ಆರ್ಪನಿತಂ ಕುಡಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೨) ; ಬಾಳೆಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಿಂ ಬೀಸಿಕೊಳುತ್ತೆ ಆಲಿನೀರ್ಗಳಂ ಚೆಲ್ಲಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೧೭). **ಆಲಿನೀರು** : ಮಲಯರುಹದ ಘನಸಾರದ ಪಳುಕಿನ ಕಳಸದ ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪). [ಆಲಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಆಲಿನೀರ್$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು; ಕಂಬನಿ : ಗದ್ಗದಂ ಮಿಗೆಯುಗೆಯಾಲಿನೀರ್ ನೆಱೆಸೊಗಂಬಡೆಗುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೯). [ಆಲಿ$_3$ + ನೀರ್$_1$]

ಆಲಿನೀರು 'ಆಲಿನೀರ್$_1$' ನೋ.

ಆಲಿನೀರ್ವನಿ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ : ಎಡೆವಿಡದಾಲಿನೀರ್ವನಿಗಳಂ ಸಿಂಪಿಸುವ ನೀಱೊರ್ಂಪಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೮).

[ಆಲಿನೀರ್$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಆಲಿಪರಿ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲಿಮುಱೆ 'ಆಲಿವಱೆ' ನೋ.

ಆಲಿಯಕ್ದಾರು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ; ಉನ್ನತ ಅಧಿಕಾರಿ : ಆಲಿಯಕ್ದಾರು ಜನರಾಲ್ ಇಷ್ಟೋರಟ್ ಸಾಹೇಬ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೩). [← ಹಿಂ. ಆಲಾಏಕ್ದಾರ್]

ಆಲಿವಟ್ಟೆಲು 'ಆಲವಟ್ಟಲು' ನೋ.

ಆಲಿವರಲ್, ಆಲಿವರಳು (ನಾ). = ಆಲಿಕಲ್ : "ಆಲಿವರಲು ಮುಗಿಲ್ಗಲ್ಲೆಂದುಂ ತೋಱೆ ವರ್ಷೋಪಲಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೧) ; ಧರಾತಳಕ್ಕೆ ಪೂವಲಿಗೆದಱಿದಂತೆ ಕೆದಱಿದ ಕರ್ಪೂರವಳಿಕುಗಳಂ ಮುಂಚಿ ಬಂದ ಜಳದಾಗಮ ಪ್ರಸೂಚಕಂಗಳಪ್ಪಾಲಿವರಲ್ಗಳೆಂದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೭೮ ವ); ಭೂವನಿತೆಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳಂ ಗಗನಾಂಗನೆ ಸೂಸಿದಳೆನಿಸೆ ಬಿಳ್ದವಾಲಿವರಲ್ಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೬) ; ಆಲಿವರಲ್ಗಳುಮಿಂದ್ರಗೋಪಮುಂ ಸೂಸಿದುವಭ್ರದಿಂ (ಶಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಗಗನಸ್ಥಳದಿಂದುಡುಗಳ್ಪಳಪಳನುದಿರ್ವವೊಲೆಡೆವಿಡದಿಳಿವಾಲಿವರಲ ಮಳೆ ಬಗೆಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೩). **ಆಲಿವರಳು** : ಆಲಿವರಳುಗಳ ಪರಿಯಲಾತಾರಗೆವುದುರಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೩೨). [ಆಲಿ$_1$ + ಪರಲ್]

ಆಲಿವರಳು 'ಆಲಿವರಲ್' ನೋ.

ಆಲಿವಱೆ, ಆಲಿಮಱೆ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು ಬೀಳುವ ಮಳೆ: ತನೂದರಿಯರಲಂಪಿನಿಂ ತುಳುಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪೊದಱ್ದುದಂದು ಕಪ್ಪುರವಱೆಯಂತಿರಾಲಿವಱೆಯಂತಿರಲರ್ವಱೆಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗನಿ. ೧೪-೪೮). **ಆಲಿಮಱೆ**: ಪೂರ್ವಭವ ವೈರಿಯಿರ್ದನೆಂದಱಿದು ಮುಳಿದು ಮಹಾಘೋರಮಪ್ಪಾಲಿಮಱೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೩-೧).
[ಆಲಿ₁ + ಮಱೆ]

ಆಲಿವೆಳಗ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: "ಜೊನ್ನೊಡಲಂ . . . ಆಲಿವೆಳಗಂ . . . ತಿಂಗಳ್ – ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕ ಶ ಸಾ. ೩-೨೩); "ಆಲಿವೆಳಗನುಱೆ ತಾಂ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೆಳೆಯ ಜೊನ್ನೊಡಲನ್ಯಕಿಲ್ಸೆಳಗಂ ತಣ್ಣದಿರ ಮಂಜುಗ್ಗೆಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೩). [ಆಲಿ₁ + ಬೆಳಗ್ಗು₃ + -ಅ₇]

ಆಲಿಷಾಂ (ಗು). ದೊಡ್ಡದರ್ಜೆಯ; ಘನವಾದ: ಅಮೇಲೆ ಆಲಿಷಾಂ ರಾಬರ್ಟ್ ಟಲೇರು ಸಾಹೇಬರವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧).
[← ಪಾರ. ಆಲೀಶಾನ್]

ಆಲಿಸು₁, ಆಲಯಿಸು, ಆಲಯ್ಸು, ಆಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟುಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: "ಆಲಿಸು – ಪರಿಭಾವನೇ, ಆಕರ್ಣನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ. ಸ); ಮನಂ ಪೆರ್ಚೆ ಧನುರ್ಲತಾಗುಣನಿನಾದಮನಾಲಿಸಿ ಕೇಳಲುಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೧೪೨); ಬೀಳ್ಕೊಂಡನಕ್ಕಱಿಂ ಲಾಲಿಸುತ್ತಾಲಿಸುತೆ (ಬ ಸ ರ. ३-४); ಆದೊಡಾಲಿಸುವೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯಲಾದರಿಸಿ ಕೇಳಭವ ತನ್ನ ವಿನೋದದಿಂದಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೦); ಅರಸನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಿರ್ದನು ಕೈಯ ಗಲ್ಲದಲಿ(ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ.ಭಾ. ೬-೬೩); ಈಚಣ್ಣನ ವಚನಗಳನ್ನು ವೀರಣ್ಣ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸಿದ (ಹಾ ಹು ತ್ತ. ೯೭). ೨. ಚಿಂತಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು: "ಆಲಿಸು – ಪರಿಭಾವನೇ, ಆಕರ್ಣನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ. ಸ). **ಆಲಯಿಸು**: ೧. ಆಲಯಿಸಿ ಕೇಳ್ದಾ ಕಿರಾತರು ಪೇಳ್ದರುತ್ತರವಾ (ಅನಂರಾ. ೧-೨-೨೩). **ಆಲಯ್ಸು**: ೧. ವೇದಪುರಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಆಲಯ್ಸಿದೆನು (ಸು ಗು ಗ ಂ. ೬೫-೨); ಅವನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಆಲಯ್ಸಿ (ಮು ಂ ಬ ಯಿ. ೪-೨೧). **ಆಲೈಸು**: ೧. ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನವಲೋಕಿಸುತ ಶುಕಪಿಕಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳನಾಲೈಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೨-೯).
[ಆಲ್ ? + -ಇಸು₁. / ತುಳು. ಆಲೈಸು; ತೆಲು. ಆಲಗಿಂಚು, ಆಲಿಂಚು]

ಆಲಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಕೂಗು (ಕ).
[ಆಲ್ + -ಇಸು₃]

ಆಲಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಏಳಿ ದೇವಿಯರೆ ಯೆಮ್ಮೂರಿಗೆ ಪೋಪನೃಪಾಲರೆಲ್ಲರ ಕೂಡಿ ಮಂತ್ರಿವೇಳೆಯ ಕಾದು ಪೆರ್ಬಾಗಿಲೆಡೆಯೊಳು ನಿಂದಾಲಿಸುತಿಹನೆಂದಳವಳು (ಭರಚ. ३४-೧೧३).
[ಆಲ್ಮಿ + -ಇಸು₃]

ಆಲೀಢ (ಗು). ೧. ರುಚಿನೋಡಿದ; ತಿಂದ: ಅರಾತಿನೃಪಮಣಿಮಯಕಿರೀಟಪ್ರಭಾಲೀಢ ಚಳನ ನಳಿನಯುಗ್ಮಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧-೭೯ ವ). ೨. ಆವರಿಸಿದ: ಶ್ರೀರಾಮಾಲೀಢ ವಜ್ರದೃಢಿಮ ಘನ ಭುಜಸ್ತಂಭನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೪೮; 1172). (ನಾ). ३. ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ನಿಲ್ಲುವ ಕ್ರಮ: ರಥಯುದ್ಧದೊಳಮಾಲೀಢ ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಢ . . . ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧३-३४ ವ). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ . . . ಆಲೀಢ . . . ಸ್ವಸ್ತಿಕ ರೇಚಿತ –ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾ ಸ್ಯ ರ ಂ. ೫-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆಲೀನ (ಗು). ೧. ಕರಗಿಸಿದ. ೨. ಮೇಲೆ ನೆಲೆಸಿದ; ಒರಗಿದ. [ಸಂ.]

ಆಲು₁ 'ಆಲ್' ನೋ.

ಆಲು₂ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ, —ಹೂಜಿ; "ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆಯುವ ರವಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮). ೨. ಕಾಡು ಸೂರಣದ ಗಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಆಲು₃ (ನಾ). ಪಲ್ಯಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಆಲೂಗಡ್ಡೆ; ಬಟಾಟೆ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಲೂ]

ಆಲುಕ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪುನುರ. ३. ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಆಲುಕುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಆಲುಕುರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗ ಕೆಱೆಯ ಪುಲುಂಸೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೭೦; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಲುಗಡ್ಡೆ, ಆಲೂಗಡ್ಡೆ, ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗೆಣಸಿನಂತಹ ಗಡ್ಡೆ; ಉರುಳುಗಡ್ಡೆ: ಆಲುಗಡ್ಡೆ ತಿನ್ನುವುದು ಧರ್ಮವೋ ಅಧರ್ಮವೋ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೭). **ಆಲೂಗಡ್ಡೆ**: ಆಲೂಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಅನೇಕರು ಬೇರಿನ ಭಾಗವೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು, ಇದು ತಪ್ಪು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೭). **ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ**: ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ಬೆಳೆಗೆ ಮರಳು ಮಿಶ್ರವಾದ ನೆಲ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು (ತರಬೆ. ३७). [ಆಲು₃ + ಗಡ್ಡೆ]

ಆಲುಬೆ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಿ ನಟ ಸಸಿ ಆಲುಬೆ ಸಹ ದೇವರಿಗೆ (ಸೌಇ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ३೧೦-೧४; 1544). [?]

ಆಲುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಕಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). 'ಆರುಹ' ಪರಾ. [ಆಲು₁ (< ಆಲ್) + -ಹ₂]

ಆಲೂಗಡ್ಡೆ 'ಆಲುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ 'ಆಲುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಆಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಲೂರೆ ಚೋಳಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಸಣ್ಣಿನಾದ ನಾಚ್ಚಾವುಣ್ಡಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೭; 1029).
[ಆಲ್ ? + ಊರ್]

ಆಲೆ₁ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ; ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: "ರಸೋಲೂಖಲಮೆನಲ್ಕಾಲೆಗಾಣಮುಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೬೩-೨೬); ಆಲೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಕಿಯ ಹೊಯಿದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳನಜಸುವಂತೆ (ಮಸುಗುಂ. ೭೧); ಸೀಮೆಯಲು ಬೆಳೆದ ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಬ್ಬಿನಾಲೆ × × × ಸುಂಕ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ३೦-३४; 1413); ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಣೆ ಲೀಲೆಗತ್ತರಿ ಕುರುಳ್ಕೊಂಕು ಪಾಲಿರ್ದ ಕುಚ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ನಿಟ್ಟೆಸಳ್ಗಣ್ಣಾಲೆಯ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೫೦); ಆಲೆ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ); ಆಲೆಗೆ ಕೈಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಾಣ: ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಲೈ; ಮಲ. ಆಲ; ತುಳು. ಆಲೆ]

ಆಲೆ₂ 'ಪಾಲೈ' ನೋ.

ಆಲೆದೆಱೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಗಾಣದ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆ . . . ಆಲೆದೆಱೆ ಕಪ್ಪಿಲದೆಱೆ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦४-४೧; 1200); ಪಂಚಕಾರುಕ ಆಲೆದೆಱೆ ಮುಕುಡಿದೆಱೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-४२; 1291); ಎರಡೂರ ಮಗ್ಗದೆಱೆ ನುಡುವೆದೆಱೆ ಪೊಳವಾಜು ಆಲೆದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಆಡಿದೆಱೆ ಯಿಷ್ಟೂ . . . ಸಲುಉ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ४೧-೧೦; 1402); ಪಂಚಗಾರುಕ ಆಲ[ಲೆ]ದೆಱೆ ಮಗದೆಱೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬४-२३; 1420). [ಆಲೆ₁ + ತೆಱೆ₃]

ಆಲೆಮನೆ, ಆಲೇಮನೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬೆಲ್ಲಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ : ಇಕ್ಷುವೊಲ್ ಜೀವ ಗಾಣದವೊಲ್ ಜಗನ್ಮಾಯೆ ನಿಚ್ಚವಿಳಿಯಾಲೆಮನೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೫). **ಆಲೇಮನೆ** : ಆಲೇಮನೆ ಸೊಳುಂಡೆ ದಿನ ೧ಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಬೆಲ್ಲ ೫೦೦ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೪–೨೧ ; 1588) ; ಆಲೇಮನೆ ಕದುರ್ರುಮಾಡಿದ ಬಡಗಿಯಿಂದ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧–೧೨ ; 1656). [ಆಲೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಆಲೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು ಗಾಣದಿಂದ ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆ; ಗಾಣವನ್ನಾಡಿಸು : ಅಲೆಯಾಡುತಿರ್ಪರಿಕ್ಷುದು ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಗಾಣದೊಳಗೆ ಅಂಗನಜಿದು ಬೀಳೆ ಹರಿಸಿ ಖಡ್ಗತಾಳ ವಿಟಪಿಯೊಳಗೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೪೫ ರ) ; ಆಲೆಯಾಡಿ ಬೆಲ್ಲವಾದಕೂಡಲೇ . . . ಮಾರಿಸಿ ಧನವಂತ ನಾಗಿದ್ದನು (ಕಥಾನುಂ. ೪೨–೬೭). [ಆಲೆ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಆಲೆಹಗ್ಗ (ನಾ). ದನಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿ ಮೇಯುವಂತೆ ಹುಲ್ಲು ಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಉದ್ದವಾದ ಹಗ್ಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೫).
[ಆಲೆ ? + ಹಗ್ಗ (< ಪಗ್ಗ)]

ಆಲೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಪೆರ್ವಾ(?)ತು ತತ ಆಲೆಜಿ ತತ × × × ಳ ತತ ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು (ಇಅ. VI, ೯೩–೩೩ ; 617). [?]

ಆಲೇಖ್ಯ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಬೇಕಾದ; ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಬರೆಹ; ಚಿತ್ರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರ : ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಲಿಪಿ ಗಣಿತಾಲೇಖ್ಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೬). [ಸಂ.]

ಆಲೇಖ್ಯಗತೆ (ನಾ). ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು : ಅಮೂರ್ತೆಯಂತೆ ಸ್ಪರ್ಶ ವರ್ಜಿತೆಯುಂ ಆಲೇಖ್ಯಗತೆಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). [ಸಂ. ಆಲೇಖ್ಯಗತಾ]

ಆಲೇಖ್ಯಪ್ರಖ್ಯ (ನಾ). ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದು, —ಸಮನಾದುದು : ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಆನಂದ ವರ್ಧನನು 'ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕಲ್ಪ', 'ಆಲೇಖ್ಯಪ್ರಖ್ಯ', 'ಸಮಾನದೇಹಿಕಲ್ಪ' ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವಿಾ. ೧೭೪). [ಸಂ.]

ಆಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] (ಬೇಕಾದವರನ್ನು) ವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಬರೆಯುವ ತಗಡಿನ ತಾಯತದ ಯಂತ್ರ : ವಿಜಯಾಕೃಷ್ಟಿಗೆ ತೋಳಬಾಳ ಪೊಗರಾಯ್ತಾಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೧೯ ; 1185).
[ಆಲೇಖ್ಯ + ಯಂತ್ರ]

ಆಲೇಪ (ನಾ). = ಆಲೇಪನ ೧. 'ಆಲೇಪಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು : ಬೀರಮನಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ಗೆಲ್ದುಸುತೆ ಪಟೀರಮನಾಲೇಪಂಗೆಯ್ದು ಸ್ತಂಬೇರಮದಾಲಸಗಾಮಿನಿ ಯೊರ್ವಳ್ ತಡಂಬಡೆದಳ್ (ಉದ್ಭಟೇ. ೪–೪೪).
[ಆಲೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು. ೨. ಲೇಪಿಸುವ ದ್ರವ್ಯ : ತರವೇಱಿ ದಿವ್ಯಾಂಬರಾಲೇಪನವ್ಯುಗಮದಗಂಧಂಗಳಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೯). [ಸಂ.]

ಆಲೇಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆಲೇಪಂಗೆಯ್ : ಸಂಗತೋಲ್ಲಸಿತ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಾಂಕಂಗಳಂ ತತ್ಶ್ರುತಿನಿರೂಪಿತ ಸಾಂಗದಿಂದಾಲೇಪನಂಗೆಯ್ದು (ಬಸಪು. ೪೬–೬೨). [ಆಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪನಮಾಡು : ಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ ಕೇಶದಿಂ ತಟ್ಟಿಡುವ ಬಸಿವನಿಯವುಟ್ಟ ವಸನಂ ತೊಯ್ದುಯಂಗಕಾಲೇಪಿಸಿಯೆ ಯಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕುಚಮುಖ್ಯ ಸರ್ವಾವಯ[ವ] ಪೊರವುಟ್ಟು ಜಲದೇವಿಯರೆನೆ (ನವಮೋ. ೧೦–೫೬). [ಆಲೇಪನ + –ಇಸು$_1$]

ಆಲೇಮನೆ 'ಆಲೆಮನೆ' ನೋ.

ಆಲೈಸು 'ಆಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಆಲೋಕ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ : ಜಗತೀನಾಥನನಾ ಕುಮಾರನೊಸೆದಾಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮಿಯ್ದೆ ವರ್ಪುದುಮಪೂರ್ವಾಲೋಕದಿಂದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨) ; ಈ ಕಮಲಮುಖಿಯರಿಗೆ ನಿನ್ನಾಲೋಕವಲ್ಲದೆ ಬೇಱೆ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಕುಳತೆ ಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೫೩). ೨. ಪ್ರಭೆ; ಕಾಂತಿ; ಬೆಳಕು : "ಆಲೋಕಮುದ್ಯೋತಮೆನೆ ಶಿಖಿಯ ಬೆಳಗು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೮); ಕುವಲಯಾನಂದಕರದ ಘನಪರಿಶೋಭೆಯಿಂದೆ ಚಂದ್ರೋದಯವನಾಲೋಕಚಂಚಲೋಪ್ವಾಸದಿಂದೆ ತರುಣಿಯ ಕಟಾಕ್ಷಮಂ. . .ಪೋಲುತ್ತ ಕಾರೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೩). ೩. ಜ್ಞಾನ : ವ್ಯಾಕರಣದ ಪದದಿನರ್ಥಮರ್ಥದೆ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕಂ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಪ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಮದೆ ಬುಧರ್ಗೆ ಫಲಂ (ಶಮದ. ೩) ; ಅರ್ಥದೆ – ಅರ್ಥವಿಚಾರದಿಂದೆ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕಂ –ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಅಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೩ ಟೀಕು). ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಭಾಷಣ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಕನ, ಆಳೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ : ಜಗದಾಲೋಕನ ದರ್ಪಣಂ ಪ್ರಥಮದಿಕ್ಕಾಂತಾನನಂ. . . ಬಿಂಬಂ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೨); ಅಂಗನೆಯರಾಲೋಕನಂಗಳವೇಕೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಬಸಪು. ४೦–೭೮). ೨. ವಿಮರ್ಶೆ; ಪರಿಶೀಲನೆ. **ಆಳೋಕನ** : ೧. 'ಆಳೋಕನರುಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್, ಆಲೋಕನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ಮಗಧನರಪಾಲನಂ ಶಿಶುಪಾಲನಾಲೋಕನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮–೯೫ ವ). **ಆಲೋಕನಗೆಯ್** : ಸೊಬಗಿಯರ್ . . . ಅಕ್ಕಱಿಂದಾಲೋಕನಗೆಯ್ದು ಮದನನ ಪೊಕ್ಕಳಕೊಳಗುಮಾಡಿದರು (ಪೋಹತ. ೨೪–೧೬).
[ಆಲೋಕನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೋಕನಗೆಯ್ 'ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಲೋಕನವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್ : ಮನದಣಿಯಲಾ ಶಿಶುವನಾಲೋಕನವೆಸಗಿ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಜೀವಂಚ. ೫–೭೯).
[ಆಲೋಕನ + ಎಸಗು$_1$]

ಆಲೋಕಿತ (ಗು). ೧. ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಕಣ್ಣಿನ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಚಲನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳ 8 ಚಲನೆಗಳಿವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ — 1 ಸಮ . . . 4 ಆಲೋಕಿತ (ಅಭಾನೃ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಆಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ಪಲವುಂ ವೀಥಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ವಿಭ್ರಮಮನಾ ಶೈಲಪತಿಯಾಲೋಕಿಸುತುಂ ಕೇಳುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೧ ವ) ; ಲೋಕದೊಳಗಿಂತಪ್ಪ ಮಾನವರಾಕೃತಿಯ ನಾ ಕಾಣೆನೆನುತಾಲೋಕಿಸಿದಳನಿಮಿಷತೆಯಿಂದಾ ವಿಮಲೆಯಲ್ಲಮನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೨೯). ೨. ವಿಮರ್ಶಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಲೋಲಂಗೀ ವಿಪಗಂಗೀ ಬಾಲೆಯನೀ ಮುಗ್ಧೆಯಂ ವಿಚಾರಿಸದೆಯುಮಿಂತಾಲೋಕಿಸದೆಯುಮಿವುದೆ(ಕಾದಂಉ. ೬೯) ; ನೋಕರ್ಮಗಾಣದಂತಾ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವಾಲೋಕಿಸೆ ಹಿಂಡಿಯಂ ತಿಹುವು ಹೋಕಿನ ಭಾವಕರ್ಮಗಳೆಣ್ಣೆಯಂತೊಳಗಾಕಾಶದಂತಾತ್ಮ ನಿಹನು (ಭರತ. ೬೭–೧೧೨). [ಆಲೋಕನ + – ಇಸು$_1$]

ಆಲೋಚ, ಆಳೋಚ (ನಾ). = ಆಲೋಚನೆ ೨ : ಆಲೋಚಂ ಸಾಲದೆ ಶಿಶುಪಾಲನನುಜನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕ ಭುವನಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪಾಲಿಸು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೯). **ಆಳೋಚ** : 'ಆಳೋಚಂಗೆಯ್', 'ಆಳೋಚಂ ಬೆರಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಚನ, ಆಳೋಚನ (ನಾ). = ಆಲೋಚನೆ ೨. ಆಳೋಚನ: 'ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಚನೆ, ಆಳೋಚನೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ಕಾಣುವುದು. ೨. ಯೋಚಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಪರಾಮರ್ಶೆ: ಓಲಗಂ ಪರೆವುದುಮಾಲೋಚನೆಗೆ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಲಹೆ (ಆ). ೪. "ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಆಲೋಚನೆಯೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). **ಆಳೋಚನೆ:** ೨. ಹುರಿದ ಧೈರ್ಯದ ತಳ್ಳವಾಜುವ ತರಳಹೃದಯದ ದೇವರಿಂದ್ರನನಜಸಿ ಕಂಡರು ತಮ್ಮೊಳಾಳೋಚನೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೨). [ಸಂ. ಆಲೋಚನ]

ಆಲೋಚಿಸು, ಆಳೋಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ನೆಗಟ್ವಿ ಕಜ್ಜಮಾಪ್ಪುದುಮಂ ನಿಮ್ಮಜ್ಜನೊಳಾಲೋಚಿಸಿ ನೆಗಟ್ವುದು (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ); ಅರಸ ಕಟ್ಟೆದಿರಾಟ ಮುಗಿದಂತೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಪುರವೆಮ್ಮ ಕೈವಶವಹುದು ಎಂದಾಲೋಚಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೬೮); ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹಿಂದು ಮುಂದು ಆಲೋಚಿಸದೇ ಮಾತನಾಡುವಿಯಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗು. ೪೮). **ಆಳೋಚಿಸು:** ೧. ಏನಂ ನೆಗಟ್ದೊಡಂ ಕುರುಪಿತಾಮಹನೊಳಾಳೋಚಿಸಿ ನೆಗಟ್ವುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ); ತನ್ನ ಮನಮೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥಮಂತ್ರಿಯಾಗಾಳೋಚಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೩ ವ); ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆವಾಳೋಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮). ೨. [ಜೈನ] ಗುರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗೆ ಮಾಡು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಿಳಿಸು: ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮುಕ್ಕೆವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟುದನಾಳೋಚಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೬). [ಆಲೋಚನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಡನ (ನಾ). ೧. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥನ. 'ಆಲೋಡನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಆಲೋಚನೆ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಡನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಪಾಲ್ಗಡಲನೆಯ್ದಾಲೋಡನಂಗೆಯ್ದು ಬಲ್ ಚೆನ್ನಿಂ ಪೊಂದಿದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಹವ್ಮಾರ. ೨-೫೮). [ಆಲೋಡನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೋಡನೆ (ನಾ). ೧. ಬೆರಸುವುದು; ಕಲಸುವುದು; ಮಿಶ್ರಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು: "ಕಲಂಕು-ಆಲೋಡನೇ" (ಶಮಧಾ). ೩. ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಮನನಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಆಲೋಡನ]

ಆಲೋಡಿತ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ: ಕ್ಷಣದೊಳಗೇ ಅಚಲೆಯ ಹೃದಯ ಆಲೋಡಿತವಾಯಿತು (ಅರಗಿ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಆಲೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆರಸು: ಹಾಲಕೆನೆ ಮೊಸರಕೆನೆ ತನಿವಾಲು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ಹಾಲು ಮೆಣಸುಪ್ಪು ತುಪ್ಪದೊಳಗಾಲೋಡಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೨); ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಆರ್ಭಟೆ ಕಂದರಾದ್ರಿವಿಪಿನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಲೋಡಿಸಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೨೪೯). ೨. = ಆಲೋಚಿಸು ೧: ನೀತಿಚತುರೋಪಾಯಕೆಲ್ಲ ತಂತ್ರಾಗಾರರಾದ ನೃಪರೆಲ್ಲ ಸಭ್ಯಜನರಿದೀಗಲಾಲೋಡಿಸುವುದು (ಜಿನಮು. ೧೮-೯). [ಆಲೋಡನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಲ, ಆಳೋಳ (ಗು). ೧. ಅಲುಗಾಡುವ; ಚಂಚಲವಾದ; ಕಂಪಿಸುವ: ಭವದೀಯ ವದನಮಾಲೋಲವಿಲೋಚನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೨); ಆಲೋಲಲೋಹಿತಪಟಪತಾಕನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೩). ೨. ಹೊರಳುವ; ತಿರುಗುವ. ೩. ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ. (ನಾ). ೪. ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ಕೇಳವನಿಯೊಳು ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯಂ ಶಿವಗಣಾಲೋಲ ನತಿವೀರವ್ರತಾಚಾರಪ್ರಯುತಚರ್ಯ (ಬಸಪು. ೨೧-೩). ೫. ಆಸಕ್ತಿ: ಓಳಿಯಿಂ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನಾಲೋಲದಿಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೩೦-೧೬). **ಆಳೋಳ:** ೧. ಲಳಿತಮಧುರಂ ಲಜ್ಜಾಳೋಳಂ ಸ್ಮರಾಕುಳಿತಂ ಮನಂ ದಳಿತಮುಪಸನ್ಮುಗ್ಧಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ವಿಳೋಕನಮೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭). [ಸಂ.]

ಆಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಹಾಲ ಹೆಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಮೊಸರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಾಲೋಲಿಸಿ ತೆಗೆದ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊಸರಾಗುವುದೇ (ಭಕ್ತಿಸ. ೭-೬). [ಆಲೋಲನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಆಲೋಲೇಕ್ಷಣದಿಂ ಹರುಷಾಶ್ರುಸ್ರೋತಂ ಸೈವರಿಯೆ (ಉದ್ಭಟೇ. ೭-೧೨). [ಆಲೋಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಆಲ್ಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃ ಪೆರ್ಬುತ್ತು ತತ ಆಲ್ಗೆಱೆ ತತೋ ಆಲ್ಗೊಳ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೨೩; 694). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆಲ್ದೊರೆ ಎಂದು ಓದಿದೆ. [ಆಲ್ ? + ಕೆಱೆ]

ಆಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತ ಆಲ್ಗೊಳ (ಇಇ. VII, ೩೦೨-೩೩; 694); ತತೋ ಆಲ್ಗೊಳ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೨೩; 694). [ಆಲ್ ? + ಕೊಳ$_1$]

ಆಲ್ಪರಿ, ಆಲಪರಿ, ಆಲಪರೆ, ಆಲವರಿ, ಆಲವರು, ಆಲಿಪರಿ, ಆಲ್ಪರೆ, ಆಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲೆದಾಡು; ಆಯಾಸಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು. ೨. ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡು; ಮೊರೆಯಿಡು: ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಂತೆ ಆಸ್ಯರಿಗೆ ಆಲ್ಪರಿಯೆ ಎನ್ನ ಪಾಲಿಸು ಘೊರೆಯೆ (ಜಗದಾ. ೧೫೨-೪); ಆರಿಗುಸುರಲಿ ಆಲ್ಪರಿಯಲಿನ್ನಾರಿಗೆ . . . ಆರ ಮೊರೆಹೊಗಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೧). ೩. ಗೋಳಾಡು; ಶೋಕಿಸು: ಈ ವರುಷವೂ ಮಳೆಹೋದರೆ ಹೇಗೆ ದೇವರೇ? ಎಂದು ಆಲ್ಪರಿಯತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೯೨). ೪. ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು: ಜನಜಂಗುಳಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿನಗಾಗಿ ಆಲ್ಪರಿಯುತ್ತಿದೆ. ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೧೪). **ಆಲಪರಿ:** ೨. ಪರಿಪರಿಯ ಪಕ್ವಾನ್ನಗಳನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಆವರಿಗೆ ಉಣ್ಣಲೇಬೇಕೆಂದು ಆಲಪರಿಯುವುದು (ಪೂರ್ವರಂ. ೩). **ಆಲಪರೆ:** ೧. ಆಲದ ಮರನೇರಿ ಆಲಪರದು ನಾನೆ ಬಂದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩). **ಆಲವರಿ:** ೨. ಆರಿಗಾಲವರಿಲಿ ಆರನಾಶ್ರೈಸಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೫). **ಆಲವರು:** ೨. ಎನ್ನನು ಯಿರಾ (ಇಕ್ಕಟ್ಟು) ಕಟಕದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಯೆಳಸುವರೆ ಅಕಟಕಟಾ ನಾನಾರಿಗಾಲವರಲಿ (ತೀರ್ಥಮು. ೧೩೫). **ಆಲಿಪರಿ:** ೧. ಆದರ ವಿಷದಹೊಗೆ ತಾಗಿ ಅಜನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಲಿಪರಿದೆಯಮ್ಮ ನಿನ್ನ ಮಾತೇನು (ಶಿವಗೀ. ೧೬೩-೮೦೩); ಆಸರಿಲ್ಲದ ಬಳ್ಳಿ ಆಲಿಪರಿವಂತೆ (ಜಾನಕೋ. ೧೬). ೪. ಬಾಳ್ವ ಸುಜನರ ಕಂಡು ನನಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಲಿಪರಿಯದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೫೦). **ಆಲ್ಪರೆ:** ೨. ಅಂತೆಯೆ ಹಿರಿಬಳಗದೊಳಿರಬಯಸಿ ಸಂತತ ಆಲ್ಪರೆದನು ತಳಮಳಿಸಿ (ನನಲ್ಲ. ೯೬); ಸಂಜೆಗೆ ತಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರೊಟ್ಟಿ ತಂದು ತಿನ್ನಲು ಎಷ್ಟು ಆಲ್ಪರೆದರೂ ತಾನು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೫೩). ೫. ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಅಲ್ಪಹುಳದ ಅವ ಕೃತಿಗೂ ಗಂಭೀರ ಶಾಂತತೆಯನ್ನು ಆಲ್ಪರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೮). **ಆಲ್ವರಿ:** ೨. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಎಷ್ಟು ಆಲ್ವರಿದರೂ ಹೊಲತಿಯರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಣಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಒಪ್ಪದೆ ಹೋದನು (ತವನಿ. ೧೧೩). ೩. ನೋವನ್ನು ತಾಳದೆ ಸೋಮನಾಥನು ಆಲ್ವರಿದನು (ರಂಗರೋ. ೯೪). [ಆಲ್ + ಪರಿ$_1$]

ಆಲ್ಪರೆ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆಲ್ವರಿ 'ಆಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಆವ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಅವಂಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರಾಭ[ವ] ಸಂ[ವ]ತ ಸರದ ಸಂಕ್ರಮಾಣದಂದು ಅವಂಚಿಗೆಯ ದ್ರೋಣಮರಸನ ತಂಮ ಬಾಚರಸ (ಕಇಅ. ೬೦–೧೫–೨ ; 1088). [?]

ಅವಂತಿ (ಗು).೧. ಅವಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ.(ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕಾವ್ಯದ ಆರು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು 'ಲಾಟ' 'ಅವಂತಿ' 'ಮಾಗಧಿ' ಈ ಮೂರರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ರೀತಿಗಳು ಆರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಆವಕ್ (ನಾ). ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ ; ಇಂದ ರಿಜಿಸ್ಟರ್ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೬೪). [← ಮರಾ. ಆವಕ್]

ಅವಗ 'ಅವಗಂ' ನೋ.

ಅವಗಂ, ಅವಗ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಅವಗಂ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೈಕೊಳ್ವೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦–೮) ; ಬೇಪ್ಪರ್ವರ(ಬ್ಬರ)ಸುತ್ಸಾಹದಿನಾವಗಂ ತ ಣಿ ಪಿ (ಎಇ. XIII, ೩೯–೫ ; 930) ; ಕುಂದದಾವಗಮಾ ಜಿನೇಂದ್ರಕ ಥಾ ಪ್ರ ಸ ಂ ಗ ವ ನೆ ಚಂದದಿಂ ಭಾವಿಸುವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೩೮). ೨. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಱೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದ ಮೆಯ್ದೆ. . .ಇವನ್ವಯದೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ"(ಶಮದ. ೩೦೪) ; ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದಪಿನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಱಿದುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮) ; ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಪುರ್ವು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಕಣ್ ಝಷಕೇತನಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಾವಗಮಾದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩) ; ಪೊಳೆವೊಂದುದಂತದೋಲೆಯ ಬೆಳಗಿಂದುಜ್ಜಳಿಪ ಕದಪಿನಿಂದಿಂದುವಮಂಡಳದಿಂದಮಾವಗಂ ಕಜ್ಜೊಳಿಪ ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನನುಕರಿಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦) ; ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮುಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೨). **ಅವಗ** : ೧. ಅವಗ ದುರ್ಗೋಟಿಶ್ಮಿಯೊಳಿರ್ಪರೇಳುಬೆಸನಕ್ಕೀಡಪ್ಪರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬) ; ಆತ್ಮವಿಚಾರಪ್ರಕರವನಾವಗ ಹಸುಗೆಗೆಯ್ಯುವ ಶಿ ವಾ ರ್ಚ ಕ ಕ ರ ಚಿತ್ತೈಸಿಲೆ ಜೀಯ (ಸೋಹತ. ೨೦–೫೩). [?]

ಅವಗಲು 'ಆವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಗೆ, ಅವಿಗೆ, ಅವುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಚು, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕುಂಬಾರನ ಒಲೆ ; ಕುಲಿಮೆ : ಒಗೆದ ಸುತಶೋಕದಿಂದಾವಗೆಯಂತೊಳಗುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೮) ; ಆವಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಬೆಂದೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೩–೩೬) ; ಆವಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೊಳಗೆ ಶೋಕಂ ಸುತ್ತಿ (ಮನುರ. ೨೧೯–೬). **ಅವಿಗೆ** : ಜನಪನು ಮರಸಿಯರುಂ ಭೋಂಕನೆ ಪಾಸಱೆ ಕೊಳದ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿರೆ ಪೊಜ ಗಣ್ಗೆನಸುಂ ಪೊಜಮುದಲಱಿಯದೆ ಘನವಪ್ಪಾವಿಗೆಯ ಕಿರ್ಚಿನಂತೊಳಗಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೨೩) ; ಎಲವದಲಿ ಫಲವುಂಟೆ ಅವಿಗೆಯೊಳಗೆ ತಣ್ಪುಗಳುಂಟೆ (ಬಸವು. ೩೦–೨೮). **ಅವುಗೆ₁** : ಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಣಳ ಬಾಯ್ಗಳಿಂದೆ . . . ದಿಟ್ಟಗೊಟ್ಟದಾವು [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಗೆಯ ಘಟಂಗಳಾನನದಿನುಣ್ಮುವ ಕೇಸುರಿಯೊಂದು ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೭–೮೩) ; ಆವ ಪರಿಯಲಿ ವೈರಿಘಟಕುಲಕಾವುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಗೆ]ಯನಿಡಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೧–೬೪). ೨. ಆವಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಅಂತು ಹದಿನಾಕು ಮೂಡೆ ಸುಗ್ಗಿಯನೂ ಕಾದ ದಮ್ಮ್ಮ ಅವುಗೆ ಅನಾಯ ಹೊಡಕೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಏನು ಬಂದರೂ ಸರ್ವ್ವಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ (ಕಇ. II, ೬–೪೪ ; 1348). [ಪ್ರಾ. ಆವಾಗ < ಸಂ. ಆಪಾಕ]

ಅವಗೆಗಲ (ನಾ). ಆವಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಡಕೆ : ಅಯ್ಯಾವಂತರ್ ದೇವರಗ್ಘವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಆವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೭೦–೨೫ ; 1229). [ಅವಗೆ + ಕಲ್₁]

ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವುಗೆಕಿಚ್ಚು, ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅವಗೆಯ ಬೆಂಕಿ, —ಉರಿ : ಅಖಿಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಕ್ಕಮಾವಗೆಗಿಚ್ಚಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಗೆಗಿರ್ಚಿಂ] ಬಿನೆಗಂ ನಿಶಾಚರನ ಕೋಪೋಗ್ರಾನಲಂ ಪೊತ್ತುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೪೦ ; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೫). **ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು** : ಸವಸಂದಾವಿಗೆಗಿಚ್ಚು ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯ ಸೂಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೫೪) ; ವಿರಹದಾವಿಗೆಗಿಚ್ಚೊ ಎನಲಾವರಿಸಿದುದು ಸಂಧ್ಯಾರುಣವು (ಜೀವಂಜ. ೪–೧೪). **ಅವುಗೆಕಿಚ್ಚು** : ಮೊಳೆವುದೆ ಕಂಜವನಲದೊಳಾವುಗೆಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೨೦). **ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು** : ಆ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಯ ಜೀವಸದಬೇಗೆಯಾವುಗೆಗಿಚ್ಚಾದುದೊಳಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೮–೮೫).
[ಅವಗೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅವಗೆದೆಱೆ (ನಾ). ಅವಗೆಯಿಂದ ತೆಗೆ : ತರುಣಿಯ ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಕರಿಂಕು ತಗುಳ್ದಲರ ದೂಳಿದೊವೆಯ ತೆಜಮೋಸರಿಸೆ ಮಿಸುಕಿದುವು ಬೆಳುಪಿಂದೊರೆದಾವಗೆದೆಱೆದ ಕೊಡಗಳೆನೆ ಮೊಲೆಗೊಡಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೩೧). [ಅವಗೆ + ತೆಱೆ₁]

ಅವಗೆಯುರಿ (ನಾ). ಆವಿಗೆಯ ಜ್ವಾಲೆ, —ಬೆಂಕಿ: ಮಗನಱಿಲೊಂದು ಭೂಪತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದಱಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಪೊಗದಿಂದೆ ಕುಂದಿ ಫಣಿಕೇತನನಿರ್ದಱಲೊಂದು ತನ್ನನಾವಗೆಯುರಿಯಜ್ವೋಲಳುರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೦). [ಅವಗೆ + ಉರ್ಿ]

ಅವಜ 'ಅವುಜ' ನೋ.

ಅವಟ₁ (ನಾ). ಅಳತೆ (?) : ಸಭಾಮುಂಟಪದಿಂ ತೆಂಕಣಗಡಿಯುಮಂ ಕೊಟಿ(ಳ)ಗವಾವಟದಲ್ಲಿ ವೀಸಂ ಕಾಣಿಯುಮಂ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಎಇ. XV, ೩೨೨–೬೦ ; 1172). 'ಅವಟಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅವಟ₂ 'ಅವುಟ' ನೋ.

ಅವಟಿಗ (ನಾ). ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಕಸುಬಿನವನು : ತಿರಿದು ತೈಲವ ತೆಗೆವ ಗಾಣಿಗರ ಸೇಣಿಗರ ಇರದೆ ದವಸವನಳೆವ ಅವಟಿಗ ಕೋವಟಿಗ ದೀವಟಿಗ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ (ಗುರುಚಾ. ೧–೩೪) ; ರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಕಾಳು ಪೋಗಲು ತಿರುಗಿ ಲೇಶ ಬಿಡದೆ ಬಂದು ಅವಟಿಗನು ಅಳಿಯೆ ರಾಶಿ ಕಡಿಮೆ ಉಂಟೆ ನೋಡಲು ಕೇಳಲು (ವಿಸಾಸು. ೯೬–೨).
[ಅವಟ₁ + –ಇಗ]

ಅವಡಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಹಿಂಸೆ. 'ಅವಡಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
[ಪ್ರಾ. ಅವೀಡ < ಸಂ. ಅಪೀಡ]

ಅವಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ತೊಂದರೆ ಪಡು. 'ಅವಡಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
[ಅವಡಿ + ಕೊಳ್₁]

ಅವಡಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು ; ತೊಂದರೆಮಾಡು : ಬಾವುಜಿಗೆಯನೆಳ್ಳಂ ನಿಷ್ಪಾವಮನಗಸೆಯುಮನಿಕ್ಕಿ ದಂದೆರ್ಮೆಗೆ ಮೇಣಾವಿಂಗೆ ಬಸಿಱ ಕಱು ಸತ್ತಾವಡ(ದಿ)ಗೊಳಿಸುತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತಾವಱಸಿಗೊಳುತ್ತು]ಮಿರ್ಪೊಡದು ಪೊ ಱ ಮ ಡು ಗು ೦ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೦). [ಅವಡಿಗೊಳ್ + –ಇಸು]

ಅವಣ₁ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ : ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯನ್ನು ತಳಱಜ್ಗಿ ಅವಣದೊಳೊರ್ವ್ವಳ್ಳ ಜೋಳಂ ಮನೆಯೊಳೊರ್ವ್ವಳ್ಳಂ ಜೋಳಂ (ಹೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬–೪೨ ; 872) ; ದೂಸಿಗರ ಕಂಚಗಾಜರ ಬಳೆಗಾಜರ ತಂಬುಲಿಗರ ಮಣಿಗಾಜರ ಗಂದಿಗರಾವಣಂಗಳೊಳ್ ನಡೆತಂದರ್ (ಜಗವಿ. ೬–೧೮).
[< ಸಂ. ಆಪಣ]

ಅವಣ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅವಣ ಗ್ರಾಮ ಸಮುದ್ಭೂತಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೭೩–೩೦ ; 1057). [?]

ಆವಣಿ (ನಾ). ತಮಿಳು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಆಷಾಢ ಶ್ರಾವಣ: "ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೇ ಇದಾದರೂ ಕೊಡುತ್ತದೆಯೇ ನೋಡಿ. ಆವಣಿ (ಆಶಾಢ, ಶ್ರಾವಣ) ಮಾಸವಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ, ಈಗಲೇ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಬಿಡ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ಕೊನಷ್ಟ್ಯ. ೬).
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಆವಣಿ < ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಆವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಆವತಿಯ ನಾಡ ಪ್ರಭು ಸೊಣಪಗಲುಡ ಅಯ್ಯನವರು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೫೨–೮ ; 1565) ; ಶ್ರೀಮತು ಮಹಾ ಆವತಿ ನಾಡ ಪ್ರಭು ಮೊಲೆಯ ಬಾಯಿರಯ ಗವುಡ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೭–೬ ; 1575). [?]

ಆವತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಆವದಕಲ್ (ನಾ). (?) : ಪಡುವ ಕಮ್ಮಜಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಆವದ ಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭–೫ ; 962). [?]

ಆವನ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವನಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಆವನಿ ನಾಡ ಕಾಲು ತನಹಳ್ಳಿಯ ಸೋಮದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಕಾಲದಲು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೯–೩ ; 890) ; ಮುಳುವಾಯ ರಾಜ್ಯದ ಆವನಿನಾಡ ಕುಂಮಾದೇವಿಯ ಹಳಿಯ ಗ್ರಾಮುವಂದನು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೧–೧೦ ; 1389).
[ಆವನಿ$_0$ + ನಾಡು]

ಆವನು 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವನ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಆವನ್ಯದಿ ಕಾಮಸರ ಆಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೫–೪ ; 750) ; ದೀವಬ್ಬೆಸಮುದ್ರವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿಯಲ್ಲಿಯ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಿಹಮುಮ್ಮಾಡಿಸಿಯಾವನ್ಯದೊಳ್ಗೊಬಂಬ ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮುಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೭೦ ; ಸು. 890).
[?]

ಆವಪನ (ನಾ). ೧. ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು; ಬಿತ್ತನೆ. ೨. ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವರ 'ಆವರಂ' ನೋ.

ಆವರಂ, ಆವರ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆವರೆಗೆ: ಈ ಬಯಕೆ ಏವರಂ ನೆರೆಯುದಾವರಂ ನನಗಕಟಾ ಬಾರದು ನಿದ್ದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೬–೬) ; ನಮ್ಮಾ ಭಾರಮೇವರಂ ಹೆಸರು ನಿನ್ನಾಚಾರ್ಯಮುನ್ನಾವರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩–೧೪).
ಆವರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆ$_3$ (< ಅದು$_1$) + –ವರಂ]

ಆವರಕ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಮರೆಮಾಡುವ ವಸ್ತು : ಗಜ ತುರಂಗ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳನ್ನು ಜೀವರ ಲಿಂಗಶರೀರಗಳ ಮೇಲೆ ಆವರಕವನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು (ಹಸಾರ. ೩–೨೮ ಟೀಕೆ).
[ಸಂ.]

ಆವರಣ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಮರೆಮಾಡುವುದು ; ಮುಸುಕು ಹಾಕುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಕಾರ ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ ; ಬೇಲಿ ಅಥವಾ ಕಂಬಿಗಳಿಂದ ಹಾಕುವ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು. ೩. ಹೊದಿಕೆ ; ಮರೆ ; ಮುಸುಕು : ಆವರಣ ವಿಕ್ಷೇಪ ಶಕ್ತಿಗಳಾವರಿಸೆ ಪರವಸ್ತುವನು ಜಗಜೀವರೂಪಾಗಿಹುದು ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥದಂದದಲಿ (ಅಮೃತ. ೫–೫೭) ; ಇಂತು ಯಶೋದೆಯು ಬಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದಾವರಣದ ವೋಲೆ (ಗಣೇಶ. ೭೬–೧೨). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನ. 'ಆವರಣಭಂಗ' ಪರಾ. ೫. ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ : "ಖೇಟಕಂ, ಫಳಕಂ, ಚರ್ಮ, ಆವರಣಂ —ಈ ೪ ಹರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೦೬). ೬. (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಶತ್ರುವಿನ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು. ೭. ಯುದ್ಧಕವಚ. ೮. "ಮರುಳು ಮಾಡುವಂಥಾದು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೮). ೯. ಅಗುಳಿ; ತಾಳು. ೧೦. ಎಲ್ಲೆ ಕಟ್ಟು ; ಪರಿಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ : ಹರಭಕ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನಿ ಸಂಸಾರದಾವರಣದೊಳಗಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭) ; ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಆವರಣವನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿರಿಸಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಆವರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ '( )' '[ ]' ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಹೆಸರು: ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಮಧ್ಯಮು. ೩೦೦). [ಆವರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಆವರಣಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಆವರಣದ ನಿವಾರಣೆ: ಅಂತೂ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಆವರಣಭಂಗವೇ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕವಿತೆಗೆ ಕಾರಣ (ಭಾರವಿಾ. ೧೬೧). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿ: ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಗೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಫಲ. ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೂ ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಆವರಣವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು ಒಂದು ; ಇದಕ್ಕೆ ಆವರಣಭಂಗವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨).
[ಆವರಣ + ಭಂಗ]

ಆವರಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ ; ಮರೆಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದದು ಕೇಳಾವರಣಶಕ್ತಿಯು (ಅಮೃತ. ೪–೮) ; ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆವರಣಶಕ್ತಿ, ವಿಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿ ಎಂದೆರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳು ಇರುವುವು. ಆವರಣಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಸ್ತುರೂಪವು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೩). [ಆವರಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಆವರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಮರೆಮಾಡು : ಕನಕಶಿಲೆ ಎನಿಸುವ ಪಾಷಾಣದಲ್ಲೆ ರತುನ ಪುಟ್ಟಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಕೋಜಲಿಕ್ಕೆ ಆ ಸೂತ್ರ ಪಾಷಾಣವ ಗ್ರಹಿಸಿ ಆವಕಡೆ ಮುಖವಾದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಆವರಣಿಸುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೩–೧೪). [ಆವರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆವರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ (?) : "ಆವರಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣಿ]ಯೆನೆ ಜಂತ್ರಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೬೧–೨೦). [?]

ಆವರವೇಂಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಪೆರ್ವೇಂಟೆ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯಾವರವೇಂಟೆಯೆನಲ್ ಮೂಱುವೇಂಟೆ ಪೆಸರ್ಪಡೆದಿರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೯೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆ + ವ[ಮು]ರವೇಂಟೆ ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಆವಱ$_0$ + ಬೇಂಟೆ]

ಆವಱಿ$_1$ (ನಾ). (?) : ಒರೆಯಾಣಿ ಕೇಣಿ ನೋಟಂ ತೂಕ ಬಡ್ಡಿಯಾವಱಿ ಉಭಯುವಟ್ಟೆ ಹಿಡಿಹತಿ ಗನ್ನಗತಕ ಭಾಸುರದ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದಂ (ಸೋಮುಚ. ೧–೯೩). [?]

ಆವಱಿ$_2$ 'ಆವಿ' ನೋ.

ಆವರಿಕೆ (ನಾ). ತಂಗಡಿ ಗಿಡ; ಗೊಂಚಲು ಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹಳದಿ ಹೂವುಗಳು ಬಿಡುವ ಸಣ್ಣ ಕುರುಚಲು ಗಿಡ: ತಾವರೆಗಳ ಆವರಿಕೆ ಸೊಪ್ಪು ಇವನು ಸಮಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆವೆರಸಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿಂದ ಸೇವಿಸಲು ಬೇವಿನ ವಿಷ ಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೩೩) ; ಆವರಿಕೆ – ಈ ಚಿಗುರಂ ಅರೆದು ಮೂರುಗುಳಿಗೆಯಂ ಎಮ್ಮೆ ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ನಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೨).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆವಾಕ್ಕೈ, ಆವಾರೈ, ಆವಿರೈ ; ಮಲ. ಆವೀರಂ ; ಕೊಡ. ಆವ್ರಂ]

ಆವಱಿಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆ ಮಹಾಜನಂಗಳು ತಮ್ಮ ಆವಱಿಗಾಲೊಳಗೆ ಕಂಬ ೮೦೦೦೦ನೂ ಆಕರವಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವನು ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮು. ೨೨೩–೭; ?).
[ಆವಱಿ$_0$ + ಕಾಲ್$_2$]

ಆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅವನ ಸೈನ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿದ ಧೂಳಿ ಪೂಜ್ಬುದಂಭೋನಿಧಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೪); ಆವರಿಸಿತ್ತೊ ನಭೋಂತರ್ಭೂವಿವರಮನುಮರ್ದಿನೆಸಕಮೆನೆ . . . ಬೆಳಗಿದಂ ತುಹಿನ ಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೨); ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಪ್ರಭಾವ ಪೂರ್ವಾಂಕವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆವರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೬. ೮೦). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಆವರಣ ವಾಗು: ಮುಗಿಲ ತುಡುಕುವ ತೆನೆಗಳಾಳ್ವೇರಿಗಳು . . . ಬಳಸಿದ ಕೋಟಿ ಸುತ್ತಾವರಿಸಿದುನ್ನತ ಗಗನವೀಥಿಯ (ನಳಚ. ೧-೨೧). ೩. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಪಿರಿದಪ್ಪ ಬೇವಸಮನಾವರಿಸಿರ್ದಳದೊಂದು ಬೇಗಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೦); ಎಲ್ಲದೆನಿಪ್ಪಾ ವಚನಮದೇಕತ್ವಮನಾವರಿಸಿದೊಡೆಲ್ಲ ಮೆಂದೆ ಆಮ್ನಾತೇಶಂ (ಶಮುದ. ೧೫೧); ಚಂಪಕಂ ಸೊಂಪಡರೆ ಬಕುಳ ಮಿರದಾವರಿಸೆ ಮುಕುಳಮಂ ಪಾದರಿಗೆ ಪದವಿ ಪೆಚ್ಚಲ್ಕೆ (ಚೆಬಪು. ೩೫-೩). ೪. ಮುಚ್ಚು; ಮುತ್ತು; ಕವಿ: ನೆರೆದು ಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆಬ್ಬಂದು ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಾವರಿಸಲೆನಸುಂ ತನ್ನಂ ನೀಲಾಂಬರಚ್ಛದೆಯಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೯೭); ಆವರಿಸಿದುದು ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಮೇಳಾಪದಲಿ ಕುರುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೮). ೫. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ಸೇರು: ದೊರೆಕೊಳೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಬಗೆದಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಗುರೂಪದೇಶಮಾವರಿಸೆ ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿ ಪೊಜಪೊಣ್ಮೆ ದಯಾರಸಂ (ಆದಿಪು. ೫-೫೩); ವಿರಹವಿಪ್ಲಲತೆಯಿಂ ಚಂದನಾನುಲಿಪ್ತನಾದಂತೆ ಬೆಳರ್ಪಿನಾವರಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪); ಪಿರಿದುಂ ಪಕ್ವಾಂತರಮಂ ನಿರವಿಪಿಕಾರಂ ನಿಜಾಂತಮಾದೊಡೆ ಶಬ್ದಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಥಾತ್ವಂತ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿರ್ಕುಂ ಲಿಂಗ ವಚನ ಪುರುಷಾಯತ್ತಂ (ಶಮುದ. ೨೫೦). ೬. ವಿಮರ್ಶಿಸು; ವಿಚಾರಿಸು: ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಚ್ಚಿ ದರಾವರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲವನಡಿಗಟ್ಟುವ ಪೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨). [ಆವರಣ + -ಇಸು]

ಆವರು 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವರೆ (ನಾ). = ಆವರಿಕೆ: "ರಜಪುಪ್ಪಿ ಆವರವೆನಲ್ಕಾವರೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಪದಾದಿಯ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ —ಅವುರ – ಆವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ] (ಶಮುದ. ೨೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಅರಿಸಿನದ ಕಷಾಯದೊಳಾವರೆ ಯೆಲೆಯಂ ಮುಗುಳನಕ್ಕೆ ಕಿಜುಸಾಲೆಯ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕುದಿಯಿಸಿ ಬಚ್ಚಿಕ್ಕದನರೆದಡುಗೆರವುರಿಯ ಬಾಡಮಂ ಮುಸುಳಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೨); ನೀಳ್ದಲೆದೆಗೈಯೊಳಾವರೆಯ ಪಂದಳಿಗರ್ಗಳ್ ನಡೆಗೇಡು ಮಾಡೆ . . . ಒಪ್ಪಿದರ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೬); ಒಳ್ಳಿದುವೆರಸಾವರೆಯಂ ಕೊಳ್ಳರೆದು ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮುದ. ೧೬-೭೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆವರೈ; ಮಲ. ಆವೀರ]

ಆವರೆಗೊಂಬು (ನಾ). ತಂಗಡಿಗಿಡದ ರೆಂಬೆ; ಆವರಿಕೆ ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆ: ತುಜುಗಿರ್ದಾವರೆಗೊಂಬಂ ಮುಜುದು ನೆಬಿಲ್ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಡೆವರ್ ಪಥಿಕರ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೯). [ಆವರೆ + ಕೊಂಬು]

ಆವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವುದು; ಒರಗುವುದು. ೨. ಕೊಡುವುದು. ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಸಂಪಾದನೆ; ಗಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ಜಾ, ಆವರ್ಜಿ (ನಾ). ಜಮಾನು ಮತ್ತು ಕಂದಾಯದ ವಿವರ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲುಪಟ್ಟಿ; ಪಟ್ಟಿ (ಕಿ). ಅವರ್ಜಿ (ಕಿ).
[← ಮರಾ. ಆವರ್ಜಾ, ಆವರಜಾ; ಪಾರ. ಆವಾರ್ಜ, ಅವರ್ಜ; ಹಿಂ. ಅವಾರಜಾ, ಆವಾರಜಾ]

ಆವರ್ಜಿ 'ಆವರ್ಜಾ' ನೋ.

ಆವರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸರ್ವರತ್ನಭಾಜನನುಂ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ನಿನಗಲ್ಲದೆ ಯೋಗ್ಯಮಲ್ಲೆಮ್ಮಜಿವುದುಂ . . . ಎಂದು ನುಡಿದು ಖಚರೇಂದ್ರನ ಮನಮನಾವರ್ಜಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ). ೨. ಪಡೆ; ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ರಣದೊಳಾ ವಿಕ್ರಮುಮಂ ಸೊಲ್ಪಿನಮಾವರ್ಜಿ (?)[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಜಿ] ಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆರಡಜಿಕೆಗಾಳೆ ಗಂಗಳೊಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೫); ಭುವನಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಪ್ಪಂತು ಕೀರ್ತಿಯನಾವರ್ಜಿಸುತಿರ್ಪುದಾವ ಚರಿತಪ್ರಾರಂಭದಿಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯುಮುಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಪು ನಿನ್ನೊಳೆಸೆಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೧). ೩. "ಒಳಕೊಳ್ಳು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಗಂಡುಗೆಟ್ಟಾಳ್ವೆಸನಂ ಪೊಣ್ದತ್ತು ಶೌರ್ಯೋಣ್ಣತಿಗಗಿದಸುಹೃನ್ಮಂಡಳಂ ಮೆಲ್ಪನಾವರ್ಜಿಸಿದೊಂ ದಾಜ್ಞಾವಿಶೇಷಕ್ಕೆಳಸಿದುದು ಸುಹೃನ್ಮಂಡಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೩; 1068). [ಆವರ್ಜನ + -ಇಸು]

ಆವರ್ಣ (ನಾ). ೧. = ಆವರಣ ೨: ಒಂದು ಗುಂಡಾದ ಆವರ್ಣ (ಮುಸುಗ. ೧೦೦). ೨. = ಆವರಣ ೩: ನಾರಾಯಣಾವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ಆವರ್ಣಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ (ಅಧ್ಯಾತ್ಮ. ೨೧).
[ಸಂ. ಆವರಣ]

ಆವರ್ತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸುಳಿ; ಸುಳಿ: "ಆವರ್ತವೆಂಬುದು ಸುಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೯೬); ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯಿಂ ಶೈವಾಳಗರ್ತದಾ ವರ್ತದಿಂ ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಲ ಕಮಠದಿಂ . . . ಎಸೆವ ನೀರಾಕರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೩). ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. 'ಆವರ್ತಯುಕ್ತ' ಪರಾ. ೩. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು.
[ಸಂ.]

ಆವರ್ತತೇಜ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತೇಜಸ್ಸು: ಒಲಿವಂದಮೆನ್ನೆಸಗಿ ಒಲವಕೊಳೆ ಕೈತೆರೆಯುತಾವರ್ತತೇಜದೊಳು ಬೆಳಗು ವಿರುಳೇ (ಮಲೆದೇ. ೯-೮). [ಆವರ್ತ + ತೇಜ]

ಆವರ್ತದಶಾಂಶ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಪೂರ್ಣಾಂಕಕ್ಕೆ ದಶಾಂಶರೂಪ ಕೊಡುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಶೇಷ ಉಳಿಯುವ ಅಂಕೆ: 'ನಾಳೆ' ಮತ್ತು 'ಮುಂದಿನವಾರ'ಗಳು ಆವರ್ತದಶಾಂಶದಂತೆ . . . ಉಳಿಯು ತ್ತವೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೫). [ಆವರ್ತ + ದಶಾಂಶ]

ಆವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು: ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾವರ್ತನ ಪರಿವರ್ತನದಿಂ ದುರಿತವರ್ತಿ ಯಾಗಿ ನಮೆವ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಕ್ಕೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೨ ವ). ೨. ಮಲ್ಲ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ: ಕೃಷ್ಣಂ ನಿವರ್ತನಾವರ್ತನ ಭ್ರಮಣ ವಲ್ಗನ ಪ್ಲವನಾವಸ್ಥಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಜಾವುಂಪು. ೩೫೭-೨೬). ೩. ಸುಳಿ. 'ಆವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ' ಪರಾ. ೪. ಲೋಹ ಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕರಗಿಸುವುದು. ೫. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಅನುಶೀಲನೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಳಿಯಂತಿರು ವಿಕೆ. ೨. ಸುಳಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ೧, ೨: ಗಂಭೀರ ಗುಣ ದೊಳಮಾವರ್ತನಸಿದ್ಧಿಯೊಳಂ ಜಳನಿಧಿಯನೆ ಪೋಲ್ವ ಶರಣಾಗತಜಳ ನಿಧಿಯ ನಿಮ್ಮನಾಭಿ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ತಾನೆ ನಾಭಿಯಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). [ಆವರ್ತನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಆವರ್ತನಾಭಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಯಂತಿರುವ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳವಳು. ೨. ಸುಳಿಯೇ ನಾಭಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು. ೧, ೨: ಆವರ್ತನಾಭಿ ನಸುನಕ್ಕಾವರನಿಂದತ್ತ ಪೋದಳಧಿಕೇಚ್ಛೆಯೊಳನ್ಯಾವನಿಪತಿಯೊಳ್ ತಡೆ ಗುಮೆ ದೇವಾಪಗೆ ತಡೆಯದೆಡೆಯೊಳಂಭೋಧಿವರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೬).
[ಆವರ್ತ + ನಾಭಿ]

ಆವರ್ತನಿ (ನಾ). ೧. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಮೂಸೆ. ೨. ಸೌಟು. [ಸಂ. ಆವರ್ತನೀ]

ಆವರ್ತನೆ (ನಾ). = ಆವರ್ತನ ೧ : ಛಂದಸ್ಸೆಂದರೆ ವಿಭಿನ್ನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಳ ನಿಯತ ಆವರ್ತನೆಯಿಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಲಯ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಆವರ್ತನ]

ಆವರ್ತಪ್ರತಿಮಾರುತ (ನಾ). ವಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕಡಮೆ ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ, ಸುತ್ತುತ್ತ ಹೋಗುವ ವಾಯುಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಭ್ರಮಣಮಾರುತ: ಆವರ್ತಪ್ರತಿಮಾರುತಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶವೇ ಕೇಂದ್ರ (ಭೂವಿವ. ೭೬). [ಆವರ್ತ + ಪ್ರತಿಮಾರುತ]

ಆವರ್ತಮಾನ (ಗು). ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ; ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿರುವ: ಅಗಾಧರಂಧ್ರಾವರ್ತಮಾನ ಜಳಚರ ಸಂಚರಣ ವಿಸ್ಮಯನೀಯ ಭಯಾನಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೫೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆವರ್ತಮಾರುತ (ನಾ). ಸುಂಟರಗಾಳಿ; ಸುಳಿಗಾಳಿ; ನ್ಯೂನತಮ ವಾಯುಭಾರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಕೇಂದ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವ ಮಾರುತ ಸರಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ(ಆವರ್ತ)ಮಾರುತ (Cyclones) ಗಳಿಗೆ ಹೆದರುವಂತೆಯೇ (ಭೂವಿವ. ೨೪೯). [ಆವರ್ತ + ಮಾರುತ]

ಆವರ್ತಯುಕ್ತ (ಗು). ಸುಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದು ಧಾರಾಧರ ಮಬ್ಬದಂತೆ ಪೊಳೆಯಂತಾವರ್ತಯುಕ್ತಂ . . . ಎನಿಸಿತ್ತಾ ರಾಜಿಪಾವಾಜಿ ಯುಗ್ಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೨). [ಆವರ್ತ + ಯುಕ್ತ]

ಆವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. ೨. ಬಾರಿ; ಸಲ; ಸಾರಿ: ಅವನು ಎಷ್ಟಾವರ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದ ? (ರೂಢಿ). 'ಅನೇಕಾವರ್ತಿ', 'ಒಂದಾವರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆವೃತ್ತಿ]

ಆವರ್ತಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ನಿಜರಾಜಧಾನಿಗೆ ಪೋಗಿ . . . ಸಂಕ್ರಮಣಿ ಆವರ್ತಿನಿ . . . . ಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರ್ದು (ಚಾವುಂಊ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಆವರ್ತಿನೀ]

ಆವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮರುಳ್ ಶಂತನು ತನ್ನದೊಂದು ಸವಿಗಂ ಸೋಲಕ್ಕಮಿತ್ತಂ ನಿಜಕ್ರಮುಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟವಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆಂಬೊಂದಪಖ್ಯಾತಿ ಲೋಕಮನಾವರ್ತಿಸೆ ಬಚ್ಚೊಡೆನ್ನ ಕುಲಮುಂ ತ[ಕ್ಕೊ]ರ್ಮೆಯುಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೧); ದಿಗ್ರಾಜಿಗಳೊಳ್ ಥೀಂಕಿಟ್ಟುದೆಂಬಂತನಿಲಪಥದೊಳಾವರ್ತಿಸುತಿರ್ದುದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತುತ್ತಾ[ರ ರಾಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ನರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನ ಭುವನೋದ್ಭೇದಿ ಶಂಖಪ್ರಣಾದಂ (ಕಾದಂಊ. ೪೨೪). ೨. ಮರಳಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪುನಃ ಕರೆಸು: ಜಯಮಂ ಬಯಸುವದರಿಮಾರಿಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಮುಳುರ್ಚಿಯೆ ನಿನ್ನೊಳಿಡಱು ತನಗಱುಕೆಯ ಮಿಟ್ಟುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುಮೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨). ೩. ಮರಳಿ ನೋಡು; ಪುನಃ ವಿಚಾರಿಸು: ಇಂತಿದೇನೆಂದು ಚಿತ್ತದೊಳಾವರ್ತಿಸಿ ನೋಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬-೫). [ಆವರ್ತನ + -ಇಸು$_3$]

ಆವರ್ಹಿತ (ಗು). ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಮಾಡಿದ: "ಆವ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರ್ಹಿತಂ, ಉನ್ಮೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ, ಉದ್ಧೃತಂ –ಈ ೪ ಕೀೞಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಆವಲ್$_1$, ಆಬಲ್, ಆಬಲು, ಆವಲು (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂವು; ಕೆಂದಾವರೆ: "ಆವಲೆಂದುಂ, ಚೆಂಗಲವೆಯೆಂದುಂ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಕಶಸಾ. ೯-೧೬೬); ಅಂಬುಜಸೂತ್ರಮೆಂಬ ಪೆಣೆದಾವಣಿಯಂ ಪಱಿದಾವಲೆಂಬ ಬಾಳ್ಗಂಬಮನೊತ್ತಿ ಕಿಱು . . . ಸೋವುದು ಸಮೀರಣ ವಾರಣಮಾ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೯); ಕೊಳನಿಲ್ಲದ ತೋಂಟಮಾವಲಿಲ್ಲದ ಕೆಱೆ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭). **ಆಬಲ್** : "ಮಿಗೆ ಚೆಂಗಲವೆಯಾಬಲೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಲೆಂ]ದೆನಲ್ ಚೆನ್ನೈದಿಲೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೧). **ಆಬಲು** : "ಆಬಲು ಚೆನ್ನೈದಿಲೆಯು ಚೆಂಗಲವೆಯುಮುದೆನ್ನಲ್ ಸಲೆ ರಕ್ತೋತ್ಪಳಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೫). **ಆವಲು** : ಆ ಪುರದರಸುಗಳಿಗೆ ಜಯಸಿರಿಯ ಕೃಪಾಪರಿಪೂರ್ಣದೇಳಿಗೆಗೆ ಕಾಪಾಲಿತ್ರಿಣಯನ ತೀರ್ಥಗೊಳದೆ ಪಂಚರೂಪಿನಾವಲುಗಳೊಪ್ಪುವುವು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೯೯); ಆವಲು ಹೂವ ಮುಟ್ಟಲು ಓಡುವ ತೆರೆಗಳ ನಿಟ್ಟಿಸುತಿರುವ (ಗಣೇಶ. ೩೧-೧೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಪಲ್; ತುಳು. ಅಂಬಲು]

ಆವಲ್$_2$ (ನಾ). ಇನಾಮತಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜಮೀನುಗಳ ಮೇರೆಯನ್ನೂ ಚಕ್ಕುಬಂದಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಲೆಕ್ಕದ ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೩). [← ಹಿಂ. ?]

ಆವಲಲರ್ (ನಾ). ಆವಲದ ಹೂವು; ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂವು: ಆವಲಲರಾಯ್ದು ಕಟಿಮೆಯ ಪೂವೊಡೆಯಂ ಮುಡಿಯೆ ಬಿಗಿದು ಬಿರಿಯಿಸಿ ನೆಯ್ದಿಲ್ವಾವುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಚೈತಲೆದೀವುವ ಪಾಮರಿಯರಂ ಮಹೀಪತಿ ಕಂಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೭); ತೆರೆಗಳ್ ನೆಗೆದೊರ್ಮೊದಲುಣ್ಮೊಳ್ಕೆ ತಾವರೆಗಳ ನೈದಿಲಾವಲಲರ್ಗೊಯ್ಯನೆ ಪಾಯ್ದು ಪಲುಂಬಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ಮೊರೆದು ಕಲಂಕಿ ತೇಂಕಿ . . . ಸೊರ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೪೪). [ಆವಲ್$_1$ + ಅಲರ್$_2$]

ಆವಲಿ, ಆವಳಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ಕುಲ; ವಂಶ; ಸಂತತಿ. ೩. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ. ೪. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ)ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಆವಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ"(ಜೈನಸ. ೭೦೫); ಕಾಲದಿಂ ಆವಲ್ಯಸಂಖ್ಯೇಯ ಭಾಗಮಾತ್ರಾತೀತಾನಾಗತಮಂ(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೪). **ಆವಳಿ$_1$**: ೩. "ಕದಂಬಮೂವಳಿ. . .ಸ್ತೋಮಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧); ಜಾತಿವನೇಜಾತ ಪ್ರಸೂನಾವಳಿಯನಿಳಿಸಿ ಸಂಪತ್ತುವೆತ್ತಿರ್ದುದೆತ್ತಂ (ಜಗನಿ. ೪-೬೫). ೪. ಸಮಯ ಸಮೂಹಮಸಂಖ್ಯಾತಮಾದೊಡಾವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೪೯); ನಿರೂಪಣದಿಂ ನಿಜವೇದ ಕಲಾ ಕಾಲಮಂ ನೋಡಲಾವಳಿಗಧಿಕಮಾಗಿ (ಕ್ಷಪಣ. ೪೫-೧೪). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಧುರೆ ಆವಳಿ ಏಕಾಕ್ಷರಿ ಯೆಂಬ ಮೂಱು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಋಷಭಸ್ವರದಿಂ ಜನಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೪೨). ೬. ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ℙ ಕಾಳಾಮುಖರ ಶಾಖೆಯಾದ ಶಕ್ತಿಪರ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾವಳಿ ಮತ್ತು ಭುಜಂಗಾವಳಿ ಎಂಬೆರಡು ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದುವು. [ಸಂ.]

ಆವಲಿಕೆ, ಆವಳಿಕ (ನಾ).= ಆವಲಿ ೪ : ಆವಲಿಕಾ ಸಂಖ್ಯೇಯ ಭಾಗಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭). **ಆವಳಿಕೆ** : ಅದು ಸಮಯಾವಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಸ್ತೋಕ ನಿಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತ ದಿವಸ ಪಕ್ಷಮಾಸರ್ತ್ವಯನ ಸಂವತ್ಸರಾದಿಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೆರ್ಚಿರ್ದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಲಿತ (ಗು). ಹೊರಳಿದ; ತಿರುಗಿದ: ಜಾಬಾಲಿಮುನೀಂದ್ರನಾ ಮಾತಂ [ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ] ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯಜಲದಿಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಸುವಂತೆ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಕಂಡಱಿವನಂತೆ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಆವಲು 'ಆವಲ್$_1$' ನೋ.

ಆವಲ್ಗಂಪು (ನಾ). ಆವಲು ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಜೊಂಪದ ಮುಂದಾವಲ್ಗಂಪಂ ಬೀಱುವವೊಲ್ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೧-೨೦). [ಆವಲ್$_1$ + ಕಂಪು]

ಅವಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಅವಲದ ಹೂವುಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವ ಕೊಳ: ತೀವಿದ ತಿಳಿಗೊಳದಿಂ ಪೊಂದಾವರೆಗೊಳದಿಂದರಲ್ದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳದಿಂದಾವಲ್ಗೊಳದಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧–೧೦೪); ಎನಗಾವುದಱೊಳ್ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲ ಪೋದಿರುಳೊಳ್ ಪೊಂದಾವರೆಗೊಳದಂಚಿ ಕನಲ್ದಾವಲ್ಗೊಳದೊಳಗೆ ನಲಿವ ಕನಸಂ ಕಂಡೆಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೯). [ಅವಲ್$_1$ + ಕೊಳ್$_2$]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. ೨. = ಅವಶ್ಯಕ ೨: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಸಂಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ಚತುರ್ಭಕ್ತಿಯುಂ ಷಡ್ವಿಧಾವಶ್ಯಕ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಹಾಳಮಪ್ಪಾವಶ್ಯಮುಂ. . . ಎಂಬೀ ಷೋಡಶ ಭಾವನೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಕ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ: ತುಳುವ ಸಂತತಿಯ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕ (ಕೃಡೇವ. ೮). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಮುನಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳು; ಷಡಾವಶ್ಯಗಳು. ☞ (೧) ಸಾಮಯಿಕ. (೨) ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಸ್ತುತಿ. (೩) ಪಂಚ ಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ವಂದನೆ. (೪) ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ. (೫) ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ. (೬) ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ: ಬಗೆಯೊಳ್ಪೊಣ್ಮೆ ದಯಾರಸಂ ಚರಿತದೊಳ್ಕೈಗಣ್ಮೆ ಚಾರಿತ್ರಮಾವಗಮಾವಶ್ಯಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಲವುಂ ಶೀಲಂಗಳಂ ತಾಳ್ದಿ . . . ಕಟಿಲ್ದು ಗೆಮ್ಮ ಮನದಿಂ ದುರ್ಮೋಹ ಸಂದೋಹಮಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಕತೆ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು: ನಮ್ಮ ಆಹಾರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳೇನು ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಆಡುಸಾ. ೫೬). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಕತಾ]

ಅವಸಥ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ನೆಲ: "ಆವಾಸಃ, ಅವಸಥಂ . . . ಆಲಯಂ — ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೬); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕಮಱಿದಂತಿರೆ ಪೊಣ್ದಿನಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫). [ಸಂ.]

ಅವಸಥ್ಯ (ನಾ). ಹೋಮ ಹವನಗಳಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಟ್ಟ ಧಾರಾಗ್ನಿ. 'ಪಂಚಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಸಿತ (ನಾ). ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವಹ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಒದಗಿಸುವ; ತರುವ: ಚಕ್ರವಾಕನಿವಹ ಪ್ರೇಮಾವಹಂಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೪). ೨. ಕೂಡಿದ; ಉಳ್ಳ: ತೆಂಕಣವೆಸೆಯೊಳ್ ಮಹಿಭರತಂ ಷಟ್ಖಂಡಾವಹಮಲ್ಲಿ ಶುಭಾವಹಂ ವಿನೀತಾಖಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಹನ (ನಾ). = ಆವಾಹನ. 'ಅವಹನವಿಧಾನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಹನವಿಧಾನ (ನಾ). ಆವಾಹನದ ಕ್ರಮ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ: ಆ ವಿಪ್ರಘೋಷಣಂ ಸ್ಮೃತಿಗಾವಹನವಿಧಾನಮಾದವೋಲಜಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದಾಂ ಯಶೋಧರದೇವನೆಯೆನ್ನಾತ್ಮಜಂ ಯಶೋಮತಿಯಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೯). [ಅವಹನ + ವಿಧಾನ]

ಅವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವಾಹನಮಾಡು; ಆಹ್ವಾನಿಸು. ೨. ಕೂಗಿ ಕರೆ: ಕಾಡುವ ರಕ್ತಬೀಜ ಜನದಾನವರಕೆ ಬೆಚ್ಚದಿರಿ ಬೆದರದಿರಾವ ಸಂಶಯ ಬೇಡ ನಿಮಗೆಂದಾವಹಿಸಿ ದಿಗಧಿಪರು ಮೊಳಗಿತು ಬೆರಳ ಹಿಳುಕಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೮–೯). [ಅವಹನ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಳ್ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವಳಿ$_1$ 'ಅವಲಿ' ನೋ.

ಅವಳಿ$_2$ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ, —ಗಿಡ: "ಆವಳಿಯದಾಮಳಕ ಧಾತ್ರಿ ಶಿವೆಯೆನೆ ನೆಲ್ಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೨೦). [ಪ್ರಾ. ಆಮಲಯ < ಸಂ. ಆಮಲಕ]

ಅವಳಿಕ 'ಅವಲಿಕ' ನೋ.

ಅವಳು 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವಳಿಸು 'ಅಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಅವಾಂಬಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೇಶವ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ಮಕಳು ಬಲೆಸಸು ಮಣಿಯರು ಮಾರಪ ಕೇಶನ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ತಂಮ ಅವಾಂಬಳ ತಂಮೊಳಗೆ ಏಕಸ್ತರಾಗಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೪; 1146). [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅವಾಗ (ಅ). ೧. ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಯಾವ ವೇಳೆಗೆ: ಮನೆಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದನಱಿವಾಗಳಲ್ಲದೆಯುಪ್ಪೊರಿಸಿ ಹೋಗಸು (ಬಸವು. ೩೧–೨೫); ಕೞಿಗೊರಳವನ ರಜತಗಿರಿಗೇತೆಱದೊಳಾವಾಗೇಸು ದಿವಸಕೆ ಮೆಱೆದೆನಿಬರಂ ಕೂಡಿ ಹೋಹೆ (ಬಸವು. ೪೪–೬೮). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಂದೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಅವಾಗ ತನ್ನೆದೆಯಡಗನೆ ಕೊಯ್ದಿತ್ತಂಬ ದೇವರ್ಕಳಟ್ಟುಳಿಯಿಂದೆ ಸಾವುದೆ ಸುಖಂ (ಸೋಹತ. ೧೮–೧೧೬); ದೇವನ ಕೀರ್ತಿ ವೈಭವವ ಅವಾಗ ಪಾಡುತ ನರ್ತಿಸುತಿರ್ಪರು (ಶಾಂತೀಚ. ೧೦–೩೩). ೩. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಅಂದು: "ತದಾ, ತದಾನೀಂ . . . ಆಗ, ಅವಾಗ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೦); ಅವಾಗ – ನಮ್ಮ ತಸಬೀರು ಬರೆಯುವೆಯಾ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೪೯). [ಅವ (< ಅವುದು) + ಅಗ$_1$ (< ಆಗದು)]

ಅವಾಗಲೂ 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗಳು 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗಳುಂ, ಅವಗಲು, ಅವಾಗಲೂ, ಅವಾಗಳು, ಅವಾಗಳೂ (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ; ಸದಾಕಾಲ; ಎಡಬಿಡದೆ: ಎಂದುಂ = ಅವಾಗಳುಂ (ಶಮದ. ೫ಟೀಕೆ). **ಅವಗಲು**: ಅವಗಲು ತಿರುಗುತ್ತಲೀಹರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨–೫). **ಅವಾಗಲೂ**: ಹರಿಯ ನೆನೆಸಿದ ನಿಮಿಷ ಅವಾಗಲೂ ಹರುಷ (ವಿಧಾಕೃ. ೨೨–೧); ಉದ್ಗಾರ, ಮಲಬಂಧ, ಅವಾಗಲೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ ಹಾಗೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೯೨–೨೧೫ ಟೀಕೆ). **ಅವಾಗಳು**: ಅವಾಗಳು ಎನ್ನ ಮನ ಉದರಕ್ಕೆ ಹರಿವುದು (ಮಹಾದೇ. ೩–೧೧). **ಅವಾಗಳೂ**: ಅವಾಗಳೂ ಆಗಲನಯ್ಯ ಶಿವನು (ಅದವ. ೨೩); ಅವಾಗಳೂ ತತ್ಸ್ವರೂಪವಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೆಯ್ದಿದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ (ಕೈವಟೀ. ೫೧). **ಅವಾಗಲೇ** = ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ: ಈ ಮನೆಗೆ ಬನ್ನಿ ನಾನೂ ಅವಾಗಲೇ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗುವೆ (ಕೊಂದಯಾ. ೭೫). [ಅವ (< ಅವುದು) + ಆಗಳು (< ಆಗದು)]

ಅವಾಗಳೂ 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗ್ಗೆ, ಅವಾಗ್ಯೆ (ಅ). ೧. ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಅವಾಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ: ಅವರೂ ನಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವಾಗ್ಗೆ ಏನಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಗೊತ್ತೆ? (ರೂಢಿ). **ಅವಾಗ್ಯೆ**: ೧. ಈ ಮೇರೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಾಗ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ] ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು . . . ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨); ಅವಾಗ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ] ನಂಜುಂಡ ಅರಸುಗಳು ಹೇಳಿದ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩). ೨. ಕಷ್ಟಬಂದರೆ, ಅವಾಗ್ಯೆ ನೀನು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). [ಅವ (< ಅವುದು) + ಅಗ್ಗೆ (< ಆಗದು)]

ಅವಾಗ್ಯೆ 'ಅವಾಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಅವಾಪ (ನಾ). ೧. (ಬೀಜವನ್ನು) ಬಿತ್ತುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಪಾತಿ; ಕಟ್ಟೆ; ಮಡಿ: ಏಜಿಸಿದಂ ಮುರಾರಿ ಜನಿತಾರಿಸ್ತ್ರೀಮನಸ್ತಾಪಮಂ... ಸಜಯವೃಕ್ಷಾವಾಪಮುಮಂ ಚಾಪಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೭); ಸಗ್ಗದ ಮರವನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲೊಗ್ಗಿಂದಾವಾಪಮುಮಂ ಮರ್ದಿಂ ನೀರುಣಿಸಂ ಸಮೆದಂತೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೪-೧೪). ೩. ಕೈಬಳೆ; ಕಂಕಣ; ಕೈಕಡಗ: "ಆವಾಪಃ, ಪಾರಿಹಾರ್ಯಃ, ಕಟಕಃ, ವಳಯಃ - ಈ ೪ ಕಂಕಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಪಕ (ನಾ). = ಅವಾಪ ೨. [ಸಂ.]

ಅವಾರ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಅಂಗಳ; ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಗುಡಿಯ ಆವಾರದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಯಾರ ಸದ್ದೂ ಇರದಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ (ಕಾಲಚ. ೬); ಕಣ್ಣುಹಾಯುವಷ್ಟುದೂರ ಆವಾರ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು (ಜಾರುವಾ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಅವಾಲ, ಅವಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟೆ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: ಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾವಲ್ಲಿಯಂ ತಾಂ ಬಳಸಿರ್ದಾವಾಲದಂತಿರ್ಪುದು... ಅಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೩). **ಅವಾಳ**: "ಅವಾಳಮಾಳವಾಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬); ಕರ್ಬಿನ ಕೋಲ್ಗಳ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರಸೆ ಪರ್ವಾಘಾತದಿಂದುರ್ಬಿ ಭೋರನೆ ಪಾಯ್ತುರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಚಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವುತಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ಅವಾಸ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "ಸದ್ಮಮೋಕಸಂ... ಆವಾಸಂ... ಧಿಷ್ಣ್ಯಮೆನಲಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೭); ದಿವಿಜೇಂದ್ರಾವಾಸ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕತಿಶಯಮೆಸೆವೀ ಸೌಖ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨); ನರೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರರ್ ತಂತಮ್ಮಾವಾಸಂಗಳ್ಗೆ ಪರಿದು ಪೋದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ನೆಲಸುವವನು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡವನು.
[ಸಂ. ಆವಾಸಿನ್]

ಅವಾಹನ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು, —ಆಹ್ವಾನ: ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿ ಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನಸಮೇತನಾಗಿ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತ ಆವಾಹನ ಸ್ಥಾಪನ ಸನ್ನಿಧಾನ... ಸಮ್ಮುಖೀಕರಣಾದಿ ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧೪). 'ಆವಾಹನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆವಾಹನಮಾಡು: ಆಹೂಡಿದರ್ಜುನನ ಮಾರ್ಗಣದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೆಯ್ದು ಕಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೨); ವಿಗ್ರಹಕೆ ದೇವತಾವಾಹನಂಗೆಯ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೧೦೭). [ಆವಾಹನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಾಹನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ವಸ್ತ್ರಮುದ್ರೆ... ಆವಾಹನಮುದ್ರೆಯೆಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಗುರುಮುಖದಿಂದಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೧೧೩). [ಆವಾಹನ + ಮುದ್ರೆ]

ಅವಾಹನೆ (ನಾ). = ಆವಾಹನ: ಪ್ರಾಜ್ಞಶಿರೋಮಣಿಗಳು... ತಮ್ಮ ಜೀವಕಳೆಯ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆವಾಹನೆಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತರಾಗಿರುವರು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೨). [ಸಂ. ಆವಾಹನ]

ಅವಾಹನೆಗೆಯ್, ಅವಾಹನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಆವಾಹನಂಗೆಯ್: ಆವಾಹನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಆಹ್ವಾನ]ಗೆಯ್ದುಶ್ಶಿವಿದೇವರನವರಿತ್ತ ವರದೊಳವರಂಶಮೆ ಸಂಭಾವಿಸೆ ಗರ್ಭದೊಳಮಳರನಾ ವನಜದಳಾಕ್ಷಿ ಪಡೆದು ಸಂತತಿವೆತ್ತಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩). **ಅವಾಹನೆಗೈ**: ರಾಜಪುರೋಹಿತರು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆವಾಹನೆಗೈದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭). [ಆವಾಹನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಾಹನೆಗೈ 'ಆವಾಹನೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಅವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆವಾಹನಂಗೆಯ್: ಜ್ವರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೆ ಆ ಜ್ವರವನ್ನು ದಂಡದಲ್ಲಿ ಆವಾಹಿಸಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಥವಿ. I, ೨೨೮); ರಾಜನ ಆ ಒಂದು ನಗೆಹನಿ ವಾಸೋಜನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿತು (ಸವತಿ. ೪೫). [ಆವಾಹನ + -ಇಸು]

ಅವಾಳ 'ಅವಾಲ' ನೋ.

ಅವಿ$_1$, ಅವರ್$_1$, ಅವಿರಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರಿನ) ಹಬೆ; ಉಗಿ: ಕೋಟದೆಸೆಯುಸಿರುಗಳು, ಕೋಟೆರಸದಾವಿಗಳು ಕೋಟಿಪ್ಪದಯದ ಹೋಹೊಹಾಹಾಕಾರಗಳು ಕೂಟ ಕೂಡಿಹುವಂತರಿಕ್ಷದಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೩); ಕಡಲಿನಾವಿಯನೆತ್ತಿ ತಿರಿಗದನು ಮರೆಮಾಡಿ ಮುಗಿಲ ಮೇಲೆಯೆ ಬೆಳಗುವಿನ ತೇಜದಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೮-೧). ೨. ಸೆಕೆ; ಕಾವು (ಕ). 'ಅವಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಅವರ್$_1$**: ಅವರಿಕಟ್ಟು, ಆವರಿಇಟ್ಟು ಬೇಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅವಿರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆವಿ; ಮಲ. ಆವಿ, ಆವತಿ; ತೆಲು. ಆವಿ, ಆವಿರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಆಕುಬ್]

ಅವಿ$_2$, ಅವೆ$_2$ (ನಾ). = ಆವಗೆ೧: ಕುಂಬಾರನ ಆವಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಚಂಬು ಹುಡುಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ. ಕ). **ಅವೆ$_2$**: 'ಆವೆಮಣ್ಣು' ಪರಾ.
ಅವೆಯಕುಂಟೆ = ಒಂದು ಕುಂಟೆಯ ಹೆಸರು: ಈಂತಾಜಿಯ ಹಡಿಲಿಂ ಮೂಡ ಅವೆಯಕುಂಟೆ ಕೆಂಜಾಲದ ಮೊರಡಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೬೮; 1331).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಆವೆ; ತೆಲು. ಆವ. / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆವಾ]

ಅವಿ$_3$ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಟ; ಚಿಕ್ಕಾಡು: "ಅವಿ ಚಿಕ್ಕಾಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧೧). [ಪ್ರಾ. ಆವಿಅ]

ಅವಿಕ (ಗು). ೧. ಕುರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿ; ಜಾಡಿ: "ಆವಿಕಃ, ಔರಭ್ರಃ, ರಲ್ಲಕಃ, ಊರ್ಣಾಯುಃ, ಕಂಬಳಃ - ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೭). ೩. ಒಂದು ನರಕ: ಮತ್ತಂ ಶುನಕ ಸೂಕರ ಅಜ ಮಹಿಷ ಆವಿಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ನಡುವೆ ಚಂಡಕೋಲಾಹಲವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೆಣ್ಣು 'ಅವಿಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಅವಿಗಣ್ಣು, ಅವಿಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾವುಗಣ್ಣು; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು (ದಕ. ಕ). **ಅವಿಕೆಣ್ಣು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅವಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅವಿಗೆ 'ಆವಗೆ' ನೋ.

ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕೊರೆದ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ: ದಿಗ್ಭಾಗಮೆಲ್ಲಂ ಪಟಹರವದಿನಾವಿದ್ಧಮಾದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೪). ೨. ತಿರುಗಿಸಿದ; ನೂಕಿದ: ಅವಿದ್ಧಕುಲಾಲಚಕ್ರದಂತಸಂಗತತ್ತ್ವದಿಂದೇರಂಡಬೀಜದಂತೆ... ಸಲ್ಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ); ಅವಿದ್ಧಕುಲಾಲಚಕ್ರದವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭೦). ೩. ಡೊಂಕಾದ; ಕೊಂಕಿದ: "ವಕ್ರಂ, ವೃಜಿನಂ... ಅವಿದ್ಧಂ... —ಈ ೧೨ ಕೊಂಕಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೧೧).

(ನಾ). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ದುರಂತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ 'Tragic' ಎನ್ನುವರೋ ಅದು 'ಅವಿದ್ಧ' (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೭); ಅದು ಅವಿದ್ಧ ಪ್ರಯೋಗ ವಿರಬೇಕು. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿ ಅವರ ಕಥೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಬೇಕು (ಜನನಾ. ೫). [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದುರಂತನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ದುಃಖಾಂತನಾಟಕ: ಸುಕುಮಾರ (Comedy) ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಧ (Tragedy) ಪ್ರಯೋಗಗಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೧); 'ಉದ್ಧಾರ' ಎಂಬೀ ಏಕಾಂಕ–ದೃಶ್ಯವು 'ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಅವಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗ' ಎಂದು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩ ಮುನ್ನು). [ಅವಿದ್ಧ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಅವಿದ್ಧರೂಪಕ (ನಾ). ದುಃಖಾಂತ ಅಥವಾ ದುರಂತ ನಾಟಕ: ಡಿಮ, ಸಮವಕಾರ, ವ್ಯಾಯೋಗ, ಈಹಾಮೃಗ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅವಿದ್ಧ ರೂಪಕಗಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೨). [ಅವಿದ್ಧ + ರೂಪಕ]

ಅವಿರಿ 'ಅವಿ₁' ನೋ.

ಅವಿರ್ಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಉಂಟಾಗು: ಉತ್ಸವವಳಿದು ಕೆಟ್ಟೋಡಲಾವಿರ್ಭವಿಸಿ ನಳಿನಭವಾಂಡನಿಜಯಮನುರು ಪುತುರವಣಿಸಿ ಕವಿದ ವಿಷಮಂ (ಬಸಪು. ೧೩–೨); ನವಬಳಾಹಕದೊಳಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಗವಿಸಹಿತ ಮಜಃಮೇಘವಾವಿರ್ಭವಿಸಿತೆನೆ ದಂಡಿಗೆಯನಿಳಿದಳು ಹೊಕ್ಕಳೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೪); ಮಹರ್ಷಿ ಪಾಣಿನಿಯ ಶಬ್ದಾನು ಶಾಸನದ ರಕ್ಷಾಬಂಧನವಿದ್ದರೂ ಭಾಷಾಗತಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತಗಳು ಬೆಳೆದುವು; ಅಪಭ್ರಂಶಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದುವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೨೪). [ಆವಿರ್ಭವನ₁ + –ಇಸು₁]

ಆವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು; ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು: ತಪಃಪ್ರಭಾವಮಹಿಮಾವಿರ್ಭಾವಮಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೯); ಹರುಷದಾವಿರ್ಭಾವ ಮಿಗೆ ನಿಜಪುರವ ಹೊಕ್ಕನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೩–೧೫). [ಸಂ.]

ಆವಿರ್ಭಾವಿತ (ಗು). = ಆವಿರ್ಭೂತ: ಕ್ರೋಶದ್ವಿಕ್ರೋಶ ಸೀಮಾಭಾಗ ಯೋಜನ ಪಂಚಶತ ಕುಟುಂಬಿ ಕುಲಾವಿರ್ಭಾವಿತಾಥಮೋತ್ತಮ ಭೇದಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಿರ್ಭೂತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ; ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ: ಶೌರ್ಯಾವಿರ್ಭೂತ ದವಾನಳನಾವನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿಂ ಸುಟ್ಟಪುದೋ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫); ದಿವಿಜ ಮನುಜ ತಿರ್ಯಗ್ಗಿನೇಯನುಮಾವಿರ್ಭೂತ ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯನುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೨೦ ವ). [ಸಂ.]

ಆವಿಲ, ಆವಿಳ (ಗು). ೧. ಕದಡಿದ; ಕೊಳಕಾದ; ಬಗ್ಗಡವಾದ: ತಿಳಿಗೊಳನಾದೊಡಂ ಮುಚಿಯ ನೀರ್ಗಳಿನಾವಿಲಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೬); ಬಳ್ಪಿಂದೆ ತಳ್ತಪ್ಪಿಯಾವಿಲಶೃಂಗಾರದೊಳೀಸಿ ಪೇಸಿ (ಸಂಸಪ. ೧೦–೪). ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ: ಕರ್ಕಶಾಂಗಿ ಭುಜಂಗಾವಿಲೆ ಬನದೊಳೂಳುತಿರ್ಪಳ್ ಲಲನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ ಕುಳೀರಮಧ್ಯತ್ರ್ಯಂಶಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೧೧); ತುಳುವಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಕ್ತಿಯಿಂದೆಯುಮುದಾರಾಸ್ಮತ್ತ್ರ ಸಾದತ್ವದೀಸ್ಥಳಮಂ ವರ್ಜಿಸಿ ಪೋಗಿಮಾವಿಲಲಸಚ್ಛ್ರೀರಂಗಕೆಂದೆಂತು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩–೭೧). **ಆವಿಳ**: ೨. ಪುರಾಣಕವಿ ಪ್ರಭು ಪ್ರಯೋಗಾವಿಳ ಸದ್ಗುಣೋದೆಯಮನಾಯ್ತು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೩); ಬಾಡವಾನಳಾವಿಳಜಳಮಂ... ನೋಡಿದರ್ನರ್ಣವಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫). (ನಾ). ೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ: ಅಸೂಯೆಯಿಂದಾವಿಳರಾಗುತ್ತೆಸಗರಾರೊಳಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೨೪); "ಆವಿಳರ್ = ವ್ಯಾಕುಲರು" (ನೀತಿಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ.]

ಆವಿಲೆ (ನಾ). ಕೂಡಿದವಳು; ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು: ದೇವಿವಿಲೆಯುಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಾವಿಲೆಯುಂ... ಚಂದ್ರಮುಖಿಯನಿತ್ತನತೀಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೯). [ಸಂ. ಆವಿಲಾ]

ಆವಿಷ್ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು: ಸ್ವಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಕರಣ ಮಾತ್ಮದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಕಾರಮುಪಾರಗುಣಗಣಂ ಗುಚ್ಛ ಗೋತ್ರದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೪). ೩. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ; ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ೪. ಶೋಧನೆ: ಇದರ ಆವಿಷ್ಕರಣವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೀನು ಮುಗುಳು ನಗೆ ನಕ್ಕ (ಸಮುಜೀ. ೫೩೪). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. = ಆವಿಷ್ಕರಣ ೧: ವಿಭೂತಿಯಾವಿಷ್ಕಾರ ಸಾಧನಾರ್ಥಂ ಬೇಗಮಾ ಕೈಕೆಯಾತ್ಮಂಬೊಕ್ಕು ರಚಿಸು ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩–೫೦೭); ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳ ಆವಿಷ್ಕಾರವು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮ (ಕಸಾಜ. ೬೯). ೨. ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು; ಸಂಶೋಧನೆ: ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಆವಿಷ್ಕಾರಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಲಾಭದಾಯಕವಾದ ಅನೇಕ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮುನ್ನು. i). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿದ; ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದ: ಸೀವೀಬಂಧನಾವಿಷ್ಕೃತಸ್ವಳಿತಂವಿಸ್ಮೃತ ಪಕ್ಷ್ಮಪಾತನವಪೂರ್ವಾಲೋಕನಾ ಕೌತುಕಾಕುಳಿತಾಂತಃಕರಣಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೦); ಈವುದಕಿವಿಶವವೃತ್ತಿ ಗುಣಾವಿಷ್ಕೃತನಪ್ಪ ಸುತನನೆಂದುಜ್ಜ್ವಲಮುಕ್ತಾವಳಿಯಿಂ ಜಿನಶಾಸನ ದೇವಿಯುರಂ ದೇವಿ ರಾಗದಿಂದರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೪೨). ೨. ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ; ಪ್ರಕಾಶವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಂಡ: ಆವಿಷ್ಕೃತನಿಯಮಂ... ಅಗಣ್ಯಪುಣ್ಯನಿಲಯಂ... ರಾವಣನುಗ್ರಾಸಿರತ್ನಮಂ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೪೮); ಆವಿಷ್ಕೃತ ಕುಸುಮವಿಸರಮೆನೆ ಶಿಖರಿವನಂ ... ಕಾಣಲಾಯ್ತು ರೈವತಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಶೋಕಾವಿಷ್ಟನೂ ಕಾಂತಿಹೀನನೂ ಆದ ಅರಸನು... ಬೇರುಸಹಿತವಾಗಿ ಕಿತ್ತ ಕಮಲದಂತೆ ತೋರಿದನು (ತುಳಸಿ. ೧೧೪). ೨. ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದ, —ಒಳಹೊಕ್ಕ: ವಂಶಲೋಚನರಿನ್ನೂ ಕಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆವಿಷ್ಟರಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಎರಸಿ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆವಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಆವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವುದು: ಪುತ್ರಶೋಕಗ್ರಹಾವಿಷ್ಟತೆಯ ಕಡುಪಿನಿಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೪). [ಸಂ. ಆವಿಷ್ಟತಾ]

ಆವಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಲಿಂಗ; ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ: ಆವಿಷ್ಟಲಿಂಗಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಕ್ಕಂ ಬಲ್ಲರಿಂದೇಕವಚನಮಕ್ಕುಂ... ಆವಿಷ್ಟಲಿಂಗಕ್ಕೆ – ವೇದಂಗಳ್ ಪ್ರಮಾಣಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಆವಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಆವಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು: ಅದಂ ಕೇಳಲೊಡನೆನ್ನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುರಿಮಸಗಿದಂತಾಗೆ... ಕಂಬನಿಗಿಡಿಗಳಿಂದುರುಪುವಂತವನಂ ನೀಡುಂ ನೋಡುತಾವಿಷ್ಟೆಯಂತೆನ್ನನಾನಜಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨). [ಸಂ. ಆವಿಷ್ಟಾ]

ಆವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಉಗಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸು: ಮಡಿಕೆಯ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಹಂದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟನಿಕ್ಕಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಅವರೆಯ ಚಿಗುರು ಒಂದು ಹಿಡಿಯನಿರಿಸಿ... ಇಡ್ಡಲಿಯ ಹಾಗೆ ಆವಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೪೨). [ಆವಿ₁ + –ಇಸು₁]

ಆವಿಳ 'ಆವಿಲ' ನೋ.
ಆವೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ನೋಡಿದ : ಕೃತನಿತ್ಯದಾನನಾವೀಕ್ಷಿತ ಘೃತನಾಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ದಂ . . . ಚತುರನರಸಿಯನರಸಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೬). [ಸಂ.]
ಆವು (ನಾ). ಹಸು ; ಆಕಳು : "ಗೋವಿನೊಳಗಾವುಮಾಕಳುಂ" (ಕಶರ. ೧೧) ; ರುಜೆ ವೇಣು ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಜೆ ಬಿಲಿನ ಬೀಜಮೆಂಬಿವಂ ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂದೋಜೆಯಾವು ಮುಟ್ಟಂ ಕಱೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೬) ; ಪಾಲುಂ ಶೀಲಮು ಮುಳ್ಳಾವುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯) ; ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯) ; ಆವು ಕಾಯಪೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೪-೧) ; ಬಾಡ ತಿಂಬಾತಂಗೆ ಆಡೇನು ಆವೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨).
ಆವಪಳ್ಳಿ = ಗೋವುಗಳ ಹಳ್ಳಿ ; ತುರುಹಟ್ಟಿ : ದೇವಕಿಯ ಜಠರದಲ್ಲಿ ಬಂದನ ಆವಪಳ್ಳಿಲಿ ನಿಂದನ (ಪ್ರಸಕೀ. ೫-೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆ ; ಮಲ. ಆ, ಆನ್ ; ತೆಲು. ಆವು, ಆನ್ ; ಕುರು. ಓಯ್]
ಆವುಂಡಲಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.
ಆವುಂಡಲಿಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.
ಆವುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮಣಿಗಂಟಿಗೆ ಬರುವ ಗಂಟುರೋಗ: ಆವುಂಡಿಗೆ (ಚರಣಗ್ರಂಥಿರೋಗ) – ಸೊಗಯಿಪ ಮಣಿಬಂಧಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ಕೋಮಳಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಗಂಟಾದೊಡೆ ವಾಜಿಗಳಳುಕಿ ನಡೆಯಲಾವುಂ (ಗಂ – ಬಿಂ)ಡಿಗೆಯೆಂಬುದು ಗಂಟು ಕುಂಟುಮಾಱ್ಕುಂ ಹಯಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧೯); ತಳಲಿಂಗ ಕೂರ್ಚಲಿಂಗಂಗಳ[ಳಾ] ವುಂಡಿಗೆ ಗಂಟುಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೨೧). [?]
ಆವುಕ (ನಾ). ತಂದೆ; ಜನಕ: "ತಂದೆಯುಂ ಆವುಕನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೯೯) ; "ಜನಕನಾವುಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೧೦) ; ಆವುಕನನೀ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ಬಂಧದಿಂ ಬಿಡಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೫). [ಸಂ.]
ಆವುಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಪುರುಷ ಪ್ರಿಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ವೈಳಕಟ್ಟುನಾಡರ ತಟ್ಟಿಯೂರಾಳ ಆವುಕ್ಕ ಇಯುರೆ ಪಣುಪುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೧ ; 750). [?]
ಆವುಗೆ 'ಆವಗೆ' ನೋ.
ಆವುಗೆಕಿಚ್ಚು 'ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.
ಆವುಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಆವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.
ಆವುಗೆಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆಯಿರುವ ಮನೆ : ನಾಜೂಕಿನ ಪಿಂಗಾಣಿ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಆವುಗೆಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೨೧೨).
[ಆವುಗೆ (< ಆವಗೆ) + ಮನೆ]
ಆವುಜ, ಆವಜ, ಆವುಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : "ಅಗ್ಗಟಿಕೆ = ಲಾಟವಿಂಡಿಗೆ, ಆವುಜದ ಮುಟ್ಟು (ಆವುಜ = ಸಂಗೀತವಾದ್ಯ) " (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; ತಾಳವಾವುಜ ಮೃದಂಗ ಕರಡೆಗಳ ರವದಿಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು.೧ ೩-೨೪). **ಆವಜ:** ಆವಜ ಚಂಗು ಶ್ರೀಮುಖ ವೀಣೆಗಾಱರು ತಾವಾಗ ತಂತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ಭಾವ ಬಿನ್ನಣದೋಜು ಕೇಳಿಸಿದರು (ನಾಗಕು. ೨೨-೭೧). **ಆವುಜೆ :** ನಟಟಹಕು ಘಣಘಣಕು ಧಿಣಿಲೆನಿಸುವಾವುಜೆಯ (ಸಂಬಿರ. ೧೧-೧೬೩) ; ಭೋರ್ಗರೆವ ತಂಬಟ ಭೇರಿ ಡೊಳ್ಳುವಾವುಜೆ ಮುರುಜೆ ಸರಗೊಡುವ ಶಂಖ (ರಾಘಚ. ೪-೭). 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ಪರಾ.
[ಪ್ರಾ. ಆಉಜ್ಜ, ಆಬಜ್ಜ < ಸಂ. ಆತೋದ್ಯ]

ಆವುಜಕಾಱ (ನಾ). ಆವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು ; ಆವುಜಿಗ: ಉಲ್ಲಾಸದಂಕೆ ಝುಂಕೆಗಳಾ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕೇಳಿಸಿದನಾವುಜಕಾಱನೆಲ್ಲರ ಚಿತ್ತ ಜುಮ್ಮೆನಲು (ಭರಚ. ೧೨-೩೯); ಆವುಜಕಾಱ ಮದ್ದಳೆಗ ನರ್ತಕಿಯರೋವಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕೋವಿದಾಚಾರ್ಯ (ಅಸಂಚ. ೨-೨೩). [ಆವುಜ + -ಕಾಱ]
ಆವುಜಿಗ (ನಾ). = ಆವುಜಕಾಱ : ಶ್ರೀ ಕಂದರ್ಪೇಶ್ವರದೇವರ[ಆ] ಯು[ಆವು]ಜಿಗ ಮಸಣೋಜಂಗೆ ಹಡಪವಳಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರು (ಕಇ. II, ೧೬-೫೪; 1122); ತಾಳಧರರೊಂದೆಸೆಗೆ ಆವುಜಿಗರೊಂದೆಸೆಗೆ. . . ಚೆಲ್ಲುತಿರೆ (ಬಾಹೂರ. ೧೮೧-೨೯) ; ಆವುಜಿಗಂ ಕಂದವಟ್ಟಗೆಯಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಯ್ಯನೇಣೊಳ್ ಕರತಳಮಂ . . . ದಿಟಪುಟಮಾದ ಬಹುಲಾಕೆಯೊಳತಿಮಧುರಮಾಗೆ . . . ತೋರ್ಪುದುಂ (ಮಹಾನೀ. ೪-೫೪ ವ). [ಆವುಜ + -ಇಗ]
ಆವುಜಿಗಿತಿ (ನಾ). ಆವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು : ಆವುಜಿಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಆವುಜಿಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ರಿ)]
ಆವುಜೆ 'ಆವುಜ' ನೋ.
ಆವುಟ, ಆವಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ನಟನೆ; ನೆಪ: ದೀಕ್ಷಿತರು ತೀರ ರಿಕ್ತರು ; ಆದರೇನನೂ ಬಯಸದಿಹ ಅವರ ಆವುಟವ ಹೇಳಲಾಗದು (ಸುನೀತ. ೧೧) ; ಈ ಅದ್ಭುತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ದೈವಾಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ತನ್ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೀಗೆ ಆವುಟಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಕಾಂಪೂಚ. ೩); ಈ ಆವುಟ ಯಾರ ಹತ್ತಿರ ಎತ್ತುತ್ತೀಯೆ (ರಂಗಕ. ೪). **ಆವಟ್ಟ$_3$:** ನಾವೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮದುವೆಗೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ನಿಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆವಟ ತೆಗೆದಿರುವಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೦೦). [?]
ಆವುಟಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕು : ಮಂತ್ರ ಮರೆತುಹೋದಾಗ ಆಟಾಟೋಪದಿಂದ ಆವುಟಕಟ್ಟುವ ಹಾಗೆ ಗುದ್ದಲು ಕೈ ಸೋತುಹೋದಾಗ ಘರ್ಜಿಸಿ ಗದ್ದಲ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ರಾಮರಾ. ೭೬).
[ಆವುಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]
ಆವುತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಕೃತ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರ ವೀರಭಟಕೋಟಿ ಭಯಂಕರಮಾಗೆ ಬೀಸುವಾವುತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಬೇಳಲಾವುತಿಯ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೦) ; ತೊಳಗುವ ಬಾಳ್ ತಟತ್ತಟಿಪ ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧ ಮಗುರ್ವಿಸುವಾವುತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೬). [?]
ಆವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಆವಂ, ಆವನ್, ಆವನು, ಆವೊಂ, ಆವೊನ್ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಆವಳ್, ಆವಳು (ಬಹುವ) ಆರ್, ಆರ್ಕು, ಆವರ್, ಆವರು, ಆವುವು (ವಿಶೇ) ಆವ : ೧. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ ; ಎಂತಹುದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು ; ಏನು : ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ ಆವುದೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೩ ; 889); ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯಾವುದು ಕಾರಣದಿಂದಮೆನ್ನ ದೊಣೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೩ ವ) ; ಬರವಿದು ಚೋದ್ಯವಾರ ತನಯಂ ಪೆಸರಾವುದು (ಕಾದಂಉ. ೨೯); ಕೃಷ್ಣನೊಲಿದರಿಗಾವುದರಿದೆಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೦) ; ನೆಲನಾವುದಾಗಸವಾವುದೆಣ್ದೆಸೆಗಳ ಹೊಲಬಾವುದೆಂದು ತೋಱಸದೆ ಜಲನಿಧಿ ಜಲವ ನುಂಗಿದವೊಲು ಬಾಣಾಬ್ಧಿ ಬಲಗೂಡಿ ಹರಿಯ ನುಂಗಿದುವು (ಮೋಹತ.೪೦-೩೬). ೨. ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ: ಆವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದ ದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಆದೆಲ್ಲಮುಸತ್ಯಾವಭಾಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ) ; ಆವುದು ಬೆಳೆಗುಂ ವೃಷ್ಟಿಯಿನಾ ವಿಷಯಂ ದೇವಮಾತೃಕಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬-೩).

ಅವಂ: ತಾನಾವಂಗಂ ಪಡಿಚನ್ದ ಮಾದೆಸಕದೊಳ್ಪೆರ್ಮಾಡಿಗಂಗೊಪ್ಪರೇ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೧೧; 972); ಆವಂಗಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗಮುಂಟು ಮನಮುಂಟಾವಂ ದಿಟಂ ಕಾಣ್ಬನಿನ್ನಾವಂ ಕೇಳ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫). ಆವನ್: ಮರುಳುಂ ಮದಿರಾಪರವಶಶರೀರನುಂ ಪೇಟ್ಟುಮಾವ ನಜೀವಂ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೦); ಸಮಾನನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨). ಆವನು: ಗುರು ಮುನಿದವಗಡಿಸಿದರೆ ನಿಲುವನಾವನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೪–೨೫). ಆವೊಂ: ವಿಗಳಿತರಾಗನಾವೊಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೨); ಆವೊಂ ವಾದಿ ಕಥಾತ್ರಯ ಪ್ರವಣದೊಳ್ ವಿದ್ವ ಜ್ಜನಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. II, ೬೪–೮೨; 1163); ಆವೊಂ ಹರಿಹಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೧೪–೨೪). ಆವೊನ್: ಇದಾನ್ ಸಲಿಸುಗೆ ಆವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಕೊಡೆ (ಇಅ. VIII, ೨೮೬–೫; 732). ಆವಳ್: ಆವಳ ಕಯ್ಯ ಪುಸ್ತಕದೊಳಿರ್ಪುವು ಲೋಕದ ಸಾರ ಸೂಕ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೬). ಆವಳು: ಆವಳುಮನುಜಿಸದು ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀವಧುಗೆ (ಪುಷ್ಪವು. ೧೩–೫೬). ಆರ್: ಒಳ್ಳಿತ್ತಕೆಯ್ವೊರಾರ್ (ಇಅ. X, ೬೧–೭; 700); ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬರ್ದುಂ ಕಳ್ಕೆ ಕಲ್ತರಾರ್ ಬಿನ್ನಣಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೪); ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕಿ ಜೀವಬೆಡಂಗನೊಳಾರ್ದೊರೆ (ಗದಾಯು. ೧–೧೪). ಆರು: ನಿಮ್ಮ ನಿಜ ದೊಳಗಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯ (ಆದಪ. ೪); ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧–೫೬); ಆರೇನ ಮಾಡುವರು ಆರಿಂದ ಲೇನಹುದು (ಪುರಂದ. ೨–೬೨–೧). ಆವರ್: ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ ಪೂರ್ವ್ವದ ಬೆಸಮುಕ್ಕಳಾವರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೧೧; 915). ಆವರು: ಆ ಸಿಂದೊಗಿಯ ಗ್ರಾಮಕೆ ಆವರೊಬ್ಬರು ತಪ್ಪಿದವರು (ಕಇಅ. ೬೨೯–೧೩; 1521); ವಿತ್ತ ಪೋದರು ಅಂಜೆ ಸುತ್ತಲಾವರು ಮುನಿದು ಹತ್ತಿಗರಿಯಾದಿರೆ ಅಂಜೆ ಅಂಜೆ (ಮೋಕ್ಷವೀ. ೬೧); ಸೋತರಾವರು ನಿನಗೆ ನಿನ್ನಯ ಗುಣಗಣಂಗಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೫–೧೦). ಆವುವು: ಆವಾವು ವೆನ್ದೊಡೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೬; 900); ಆವೆನಿತಗಲಮನುಳ್ಳುವಾವುವಜೀಂ ಸುತ್ತಿಪಟ್ಟುವು (ತಸೂವ್ಯ. ೬೪); ಆವುವು(ಶಬ್ದಾನು. ೨೩೩ ಪ್ರಯೋ). ಆವ: ಇನಿತಾವ ಶಾಪದೆ ಪಾವು ಮುಟ್ಟದೋನ್ (ಎಕ. II, ೨೧–೧; 700); ಪಸದನಮಾವುದಾವ ಋತುವಿಂಗಮದೊರ್ಪ್ಪುಗುಮಾವ ಪೊಟ್ಟ ದಾವೆಸಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೪); ಆವ ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ನೋಡಲು ವಾಜಿ ವಾರಣ ಕೀವಿದ ಕಾಲಾಳಮೊತ್ತ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೧೫). ಆವೊನಾವೊಂ = ಯಾವನು ಯಾವನು: ಆವೊನಾವೊನ್ ರಕ್ಷಿಕ್ಕುಮ್ ಅವಂಗೆ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಚನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನ ನಿಲ್ಕೆ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೯೧–೧೧; 800). ಆವೊನೊರ್ಬಂ = ಯಾವೊಬ್ಬನು: ದತ್ತಿಯನಾವೊನೊರ್ಬ್ಬನಟಿದೊಂ (ಇಅ. XIV, ೬೬–೧೬; 899). 'ಏವುದು', 'ಯಾವುದು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಯಾ, ಯಾವ್ವೈ, ಯಾವದು, ಯಾದು; ಮಲ. ಏ, ಏವ; ಕೊಡ. ಎನ್ನಿ, ಏದಿ; ತುಳು. ದಾ, ದಾನೇ, ಜಾನೇ, ದಾವ; ತೆಲು. ಏ, ಏದಿ; ಕೊಲಾ. ಏನ್, ಏನ್ದ; ಪರ್ಜಿ. ಎಪ್, ಏದಿ.]

ಅವುಪನ್ನ (ಗು). ಬೆಳೆದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ (?): ಭೀಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗಮಂಗಭೋಗ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಆ ಸ್ಥಳದ ಅವುಪಂನದಡಕೆ ಲಕ್ಕ ಒಂದಕೆ ಶ್ರೀ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವರ ಮಠದಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಹಾಗವೊಂದು (ಸೌಇಅ. IX–i, ೨೮೩–೨೫; 1162). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅ + ಉಪನ್ನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಎಂದರೆ ಬೆಳೆದ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪನ್ನ < ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನ. [?]

ಅವುವು 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವೃತ (ಗು). ೧. ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂತು ವಲ್ಕಲಾವೃತ ಕಟಿತಟನುಮಾಗಿರ್ದ ಜಟಾಕಳಾಪನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫ ವ). ೨. ಸುತ್ತುವರಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಆವರಿಸಿದ: ಭದ್ರೆ, ನೀನು ಭಯಾವೃತಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅವೃತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ. ೨. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಡುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತ ತಿರುಗಿದ; ತಿರುಗಿದ. ೨. ಹಿಂದಿರುಗಿದ; ಮತ್ತೆ ಬಂದ. (ನಾ). ೩. ಅಗೆಯುವುದರಿಂದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೀರು: "ಆವೃತ್ತಮೆನಲಗತೆಯಿಂದಾದ ನೀರ್ಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೨). [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದು; ಪುನರಾವೃತ್ತಿ. 'ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. ೩. (ಪುಸ್ತಕಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮುದ್ರಣ; ಛಾಪೆ: ಮೊದಲನೆಯ ಆವೃತ್ತಿ ೫೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು (ರೂಢಿ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಗೊಂಡರ್ಥ ಪದಾವೃತ್ತಿ ಮತ್ತದಾವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೨). [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತಿದೀಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಹಲವು ವರ್ಣ್ಯಗಳ ಸಮಾನಧರ್ಮವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆವೃತ್ತಿದೀಪಕಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೨). [ಆವೃತ್ತಿ + ದೀಪಕ]

ಅವೆ$_1$ 'ಆಮೆ$_1$' ನೋ.

ಅವೆ$_2$ 'ಆವಿ' ನೋ.

ಅವೆ$_3$ (ನಾ). "ಸಾಸಿವೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು, ಗಂಗಾಮು. ೨೯). [?. / ತೆಲು. ಆವ]

ಅವೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು. [ಆವೆ$_1$ (< ಆಮೆ$_1$) + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅವೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಚಕ್ರಗೆಂಡೆಯಾವೆಗ ನವಿಲು . . . ಗಿಜಿಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [?]

ಅವೆಚಿಪ್ಪು (ನಾ). ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು (೬).

[ಆವೆ$_1$ (< ಆಮೆ$_1$) + ಚಿಪ್ಪು]

ಅವೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಅಲ್ಲಿನ ನೀಲ ಆವೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರತು ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩೪); ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಂಬಾರನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ರತ್ನವನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳವು ಆವೆಮಣ್ಣಿನ ಹೊಂಡವೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಮಣಿಸ. ೧೫). [ಆವೆ$_2$ (< ಆವಿ$_2$) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಅವೆವೊಡು (ನಾ). ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು (೬).

[ಆವೆ$_1$ (< ಆಮೆ$_1$) + ಓಡು$_2$]

ಅವೇಕ (ನಾ). ಆಸೆ; ತೃಷ್ಣೆ (?): ಲೋಕಾಯತವೆನಿಸಿದ ಚಾರ್ವಾಕೋಕ್ತಿಯನಹಿತ ಶಕ್ತಿಯಂ ಭೇದಿಸುವಂತೇಕಕ್ಷಣದೊಳೆ ವಿಗತಾವೇಕಂ ಜಿನಚಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ಭೇದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೫).

[< ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ ?]

ಅವೇಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ; ಗಡಿಬಿಡಿ; ತ್ವರೆ: ಅಗುರ್ವ್ವೆ ಕೆಯ್ಮಿಕ್ಕು ಕಾದಲ್ ನಡೆತರ್ಪಾವೇಗದೊಳ್ ಮುಮ್ಮುಟಿಸಿದ ಪಲವುಂ ರಾಜಚಿಹ್ನಂಗಳಂ ಬೆಳ್ಕೊಡೆಗಳ್ ತಳ್ಪೊಯ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೪); ವಿವಿಧ ಮಹಾಯುಧಂಗಳಂ ತನ್ನಿಮಿನುತ್ತಾವೇಗದೆ ತಮ್ಮಯ ಶಿಷ್ಯಾವಳಿಯಿಂ ತರಿಸಿದಂ ಮುನೀಶ್ವರನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೧೦೨). ೨. ಉದ್ವೇಗ, ದುಃಖ, ರೋಷ ಮುಂತಾದ ಭಾವನೆಗಳ ಉತ್ಕಟತೆ, —ರಭಸ: ಕ್ರೋಧದ ಆವೇಗದಿಂದ ಅವನ ಮೈ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉತ್ಪಾತಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭ್ರಮ ಅಥವಾ ಗಡಿಬಿಡಿಗೆ ಆವೇಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಭಾರವಿಾ. ೩೪೬); ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಥಶ್ರಮ . . . ಧೃತಿ ನಿದ್ರಾವೇಗ ಶಂಕಾ . . . ಇವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). [ಸಂ.]

ಆವೇಗಿ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೇಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಆವೇಗಿನ್]

ಆವೇದನ (ನಾ). ೧. ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ನಮ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು; ವರದಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಮನವಿ. 'ಆವೇದನಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆವೇದನಪತ್ರ (ನಾ). ಮನವಿಪತ್ರ: ಸರಕಾರದಿಂದ ವಿಧೇಯಕವಾಗಿರುವ ನಮೂನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಆವೇದನಪತ್ರ (ಭಾಘಾನ. ೫). [ಆವೇದನ + ಪತ್ರ]

ಆವೇಶ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ: "ಆವೇಶಃ (ಸಂವೇಗಃ); ಸಂರಂಭಃ, ಸಂಭ್ರಮಃ, ಆಟೋಪಃ– ಈ ೫ ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯೯–೩೭); "ಸಂವೇಗಮೂವೇಶಮಾಟೋಪಮುಂ ಸೌರಂಭಮೆಂದೆನಲು ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೬). ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಹಿಡಿತ; ಪರವಶತೆ: ದಾರುಣರೋಷಾವೇಶ ವಿಕಾರಭವಂ ರೌದ್ರಮೆಂಬ ರಸಮದು ನೆಗಳ್ಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೬); ಏನು ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಆವನು (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಆವಿರ್ಭಾವ: ಕುಶೇಶಯಲೋಚನನ ಮೂರ್ತಿ ಪಡೆದುದು ರಾಗಾವೇಶಮನೆಳವೆಱೆಯ ಕಳಾವೇಶಮದುತ್ಪಲಿನಿಗಳ್ಗೆ ಪಡೆವವೊಲೊಲವಂ (ಜಗವಿ. ೩–೭೧). ೪. ಭೂತ, ಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಮೈಯೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು: ಆ ಹುಡುಗನ ಮೇಲೆ ಭೂತದ ಆವೇಶ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಆಂತರಿಕವಾದ ಅನುಭವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): ಭಿಕ್ಷುಕಂ ವೇಷದೊಳುಮಾವೇಶದೊಳುಮಾಂ; ನಿತಂಬಿನಿಯೆ ಕೃಪೆಗೈದೆನಗೆ ಲಂಕೆಗೆನ್ನೊಡನೆ ಬಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫–೪೭೨). ೬. ಸ್ಫೂರ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ. 'ಕಾವ್ಯಾವೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆವೇಶನ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ. ೨. ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ; ಕಾರ್ಖಾನೆ: "ಆವೇಶನಂ, ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ — ಈ ೨ ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಆವೇಶಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಆವೇಶವುಳ್ಳ ಭಕ್ತಿ: ಆನಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಆಹಾ ಎಂಬುದು ಆವೇಶಭಕ್ತಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೭–೬೩). [ಆವೇಶ + ಭಕ್ತಿ]

ಆವೇಶಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಗತ; ಅತಿಥಿ: "ಆವೇಶಿಕಃ, ಪ್ರಾ(ಘ)ಹುಣಿಕಃ, ಆಗಂತುಃ, ಅತಿಥಿಃ – ಈ ೪ ಬಿದ್ದಿರ್ನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೩). [ಸಂ.]

ಆವೇಶಿಕೆ (ನಾ). ಆಗಂತುಕಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಅಭ್ಯಾಗತಳು (ಕಿ). [ಸಂ. ಆವೇಶಿಕೀ]

ಆವೇಷ್ಟಕ (ನಾ). ಬೇಲಿ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದ ಆವರಣ: "ಆವೇಷ್ಟಕಃ, ವೃತ್ತಿಃ – ಈ ೨ ಬೇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೫). [ಸಂ.]

ಆವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ಪುಸ್ತಕ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದು; ಗಾಯಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತುವುದು. ೨. ಪುಸ್ತಕಗಳ ರಕ್ಷಾಪತ್ರ, —ಹೊದಿಕೆ. ೩. = ಆವೇಷ್ಟಕ. [ಸಂ.]

ಆವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿದ; ಆವೃತವಾದ: ದುರ್ಯೋಧನೋರಸ್ಸ್ಥಳಾವಸಥಂ ದ್ರೋಣನದೀಜ ಕರ್ಣ ಭುಜವೀರ್ಯಾವೇಷ್ಟಿತಂ ಮಾಡೆ ಸಂತಸದಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಆವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ಆವರಿಸು; ಬಳಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಭೂವರಂ ಹರಿಸಹಿತ ಪತ್ನಿಯಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಾವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಸಕಲ ಬಾಂಧವರ ಗಡಣದಿಂ ಪಾವಕನ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧೯). [ಆವೇಷ್ಟನ + – ಇಸು$_3$]

ಆವೊಂ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವೊತ್ತು 'ಆಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಆವೊನ್ 'ಆವುದು' ಪರಾ.

ಆವೋಡು (ನಾ). ಆಳವಾದ ನೀರಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಹೋದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳ ಗರಡಿ; ಪಾತಾಳ ಭೇರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಆವ್ಯಾನ (ಗು). ಆವೃತವಾದ; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ನೀನಪ್ಪುದನಣಮಱಿಯದೆ ದಾನವ ಮಾನವ ಸುರೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಕುಟತಟಾವ್ಯಾನಪದ[ಂ]ಗಾ ನೆಗ[ಳ್ದ]ದನಾನೇ[ತ]ಱಿಕೊಳೆಂತು ನೀಗುಪೆಂ ನೀಂ ಬೆಸಸಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೫). [ಸಂ.]

ಆಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಂಡ; ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ. 'ಆಶಂಕಿತಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಶಂಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಸಂದೇಹಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಂತು ಕಂಡು ಭೋಂಕೆನಲಾಶಂಕಿತಹೃದಯನಾಗಿ (ಕಾದಂಊ. ೫೪೨). [ಆಶಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಆಶಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹ; ಸಂಶಯ: ಬಿದಿ ಸೇತುವಂ ಸಮೆದನೆಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೦); ಈ ದುಃಖಾಂತದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಒಂದು ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೬೭). ೨. ಭಯ; ಆತಂಕ: "ಆತಂಕಃ, ಭಯಂ, ಆಶಂಕಾ, ದರಃ, ತ್ರಾಸಃ, ಸಾಧ್ವಸಂ — ಈ ೬ ಭಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೦); ಮಗನಿಗೇನಾದುದೋ ಅಳಿದಿಹನೊ ಉಳಿದಿಹನೊ ಎಂಬುವಾಶಂಕೆಯಿಂ ಕುದಿಯುತಳತೊಡಗಿದಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧–೧೯೩). [ಸಂ. ಆಶಂಕಾ]

ಆಶಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಯಾಗು; ದಿಗಿಲುಪಡು: ತಮತಮಗೆ ಭಯಗೊಂಡರಾಶಂಕೆಗೊಂಡರ್ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಆಶಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಶಂಸನ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಸುವುದು; ಕೋರುವುದು. ೨. ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ಘೋಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥ; ಉದ್ಘೋಷಿಸಿರುವ ಅರ್ಥ. ೨. ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ. ೩. ಇಚ್ಛಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸಿತೃ (ನಾ). ಹಾರೈಸುವವನು; ಕೋರುವವನು. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸು (ನಾ). = ಆಶಂಸಿತೃ. [ಸಂ.]

ಆಶಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೨. ಘೋಷಣೆ. 'ಶುಭಾಶಂಸೆ', 'ಹಿತಾಶಂಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಶಂಸಾ]

ಆಶಕ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಆಸೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದವನು: ಇಷ್ಟವನಱಿಯದೆ ಕಾಬರ ಕಂಡು ನೋಡುವರ ಮಾಡುವರ ನೋಡಿ ಮಾಡುವ ಮಾಟ ರಾಟಾಳದ ಕುಂಭದ ಪಾಶದಂತೆ ಆಶಕರನೊಲ್ಲೆನೆಂದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೦–೧೨೬); ರುದ್ರ ದೈವವೆಂದಡೆ ಅರ್ಧನಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿದ್ರೂಪ ದೈವವೆಂದಡೆ ಹೊದ್ದಿಹುದಕ್ಕೆ ರೂಹಿಲ್ಲ . . . ಗುರು ನರನಾದ ಲಿಂಗ ಪಾಷಾಣವಾಯಿತ್ತು ಜಂಗಮ ಆಶಕನಾದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦–೨೦೮). [ಸಂ. ?]

ಆಶಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಪರಮ ಕವಿಜ್ಯೇಷ್ಠರಾದರ್ ತದೀಯಾಂಘ್ರಿಪಯೋಜಂಗಳ್ ಮದೀಯಾಶಯಮಣಿಭವನಕ್ಕಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೨೮); ನೃಪನ ಆಶಯವನಜೀವಾಕೆಯುದರ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಿಖಿಲಾಶೆಯಂ ತೀವಲ್ (ಚೆಬಪು. ೪–೨೩). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಸಂಶಯರಹಿತಾಶಯ ಸಮೇತರಾನಂದಯುತರ್ ಭಯಭಕ್ತಿವೆರಸು ನುತಿಸಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೪–೯೯). ೩. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: "ಆಧಾರದಲ್ಲಿಯುಂ ಆಶಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩–೧೨). ೪. ಕೋಶ; ಚೀಲ. 'ಅಂಡಾಶಯ', 'ಅನ್ನಾಶಯ', 'ಆಮಾಶಯ' ಪರಾ. ೫. ಸಂಸ್ಕಾರ: "ಆಶಯವೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ" (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). ೬. ನೀರು. ೭. ಆಸ್ತಿ; ಸ್ವತ್ತು. ೮. ಹಲಸಿನ ಮರ. ೯. ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ: "ಅಭಿಪ್ರಾಯಂ ಶಂಬರಮಿಂತಾಶಯಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಆಶರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಂತ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ: ವಿಶದೀಕೃತಾಶಾಂತದೊಳ್ ಭಾವಿ ಜಿನಜನನಿ ಸತಿ ಪವಡಿಸಿ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರ); ಮಾರಿಟ್ಟಾಶಾಂತಮುಂ ಬಳ್ಳದಲಳೆದು ದಧಿವ್ರಾತಮುಂ ತೂಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೮೭ ; 1172). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತ್ಯ)]

ಆಶಾಂತರಾಲ, ಆಶಾಂತರಾಳ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗ,—ಪ್ರದೇಶ: ಬಿರಿದುವೆ ಜಾತೀಯೂಥಿಕಾಕೇತಕೀಸಂಕುಲಮವಿರಲಗಂಧಾಮೋದಿತಾಶಾಂತರಾಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). **ಆಶಾಂತರಾಳ**: ಮಂಗಳಭೇರೀರವಮಾಶಾಂತರಾಳಮುಂ ತೀವುವಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೧).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತರಾಲ)]

ಆಶಾಂತರಾಳ 'ಆಶಾಂತರಾಲ' ನೋ.

ಆಶಾಂತ್ಯ (ನಾ). = ಆಶಾಂತ: ನಿನ್ನ ಯಶಮುಂ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಾಶಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುನ್ಮದದಂತಿ ದಂತಯುಗದೊಳ್ ತನ್ನರ್ತಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದುಯ್ಯಲನಾನಂದದೊಳೇಱ ದಿಗ್ವನಿತೆಯರ್ ತೂಗಲ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯–೩೯ ; 1042). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತ್ಯ)]

ಆಶಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ: ಸುರವಂದಿವ್ರಜ ಜಯ ಜೀಯರವಂ ಪರಿಪೂರಿಸಿದತ್ತಾಶಾಂಬರವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೬೩ ರ). ೨. ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: ಅಂದರ್ಕಕೀರ್ತಿಯುಮಮಿತತೇಜನಪ್ಪೆನಗೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತಭಿನಂದನ ಮುನಿಪ್ರಧಾನಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಾಶಾಂಬರನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೭೩ ವ). ೩. ಶಿವ. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂಬರ)]

ಆಶಾಕರಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧. 'ಆಶಾಕರಿಕಲಭ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಆಶಾಕರಿನ್]

ಆಶಾಕರಿಕಲಭ (ನಾ). ದಿಗ್ಗಜದ ಮರಿ: ಅಂತು ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್. . . ಆಶಾಕರಿಕಲಭ ಸುಕುಮಾರ ರದನಾಂಕುರದ್ವಿತಯಮುಮೆನೆ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಲನಿಲಯಮುಂ . . . ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦ ವ).
[ಆಶಾಕರಿ + ಕಲಭ]

ಆಶಾಗಜ (ನಾ). ೧. ದಿಗ್ಗಜ: ಆಶಾಗಜವರ್ತಿಕೀರ್ತಿಯೆನಲಾರ್ ಜಗದೇವನವೋಲ್ ಯಶಸ್ವಿಗಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩–೨೨ ; 1149). ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ಭೂತ ಗಣೇಶಂ ಭೂತ ಶರಾಶಾಗಜದೊಳ್ ಯತಿಗಣಮೆಸೆದಿರೆ . . . ಕ್ರೌಂಚಪದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೪). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಗಜ)]

ಆಶಾಚಕ್ರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಂಡಲ: ದೇವತೂರ್ಯಸ್ವರಮಾಶಾಚಕ್ರದೊಳ್ ಬಳ್ಳಳ ಬಳೆದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೮–೬೭). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಚಕ್ರ)]

ಆಶಾಜನಕ (ಗು). ಆಶೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ: ನಿರಾಶರಾದವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಆಶಾಜನಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಜನಕ)]

ಆಶಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಮದ್ದಿಕೆಜೀಯ ಆಶಾಡದ ನಾಗರಸರ ಮಗ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಕರಣಿಕರ ರೇಚಪ್ಪಗಳ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೪೩–೩ ; 1774 ?). [?]

ಆಶಾತ (ಗು). ಮಸೆದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಣೆಹಿಡಿದ; ಹರಿತವಾದ: ಉನ್ಮತ್ತರಿಪುಬ್ರಾತಾಸುವಾತಾಶನದೆ ತಣಿದುದಾಶಾತಖಳ್ಗಾಹಿ . . . ಎನಿಪಂ ಬಿಜ್ಜಲಂ ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೨೩ ; 1160). [ಸಂ.]

ಆಶಾದಂತಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧: ಆಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟುದುರ್ಕಳಿದರ್ ದಿಗ್ವರರಂಜಿದರ್ ದಿವಿಜರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೬).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ದಂತಿ)]

ಆಶಾದೇಶ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಆಶೀರ್ನಿನಾದವಾಶಾದೇಶಮನೆಯ್ದಿದುದು ಮಂಗಲಾನಕರವಮಾಕಾಶಮನಡರ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭೨). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ದೇಶ)]

ಆಶಾಧಿಪ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ದಿಕ್ಪಾಲಕ: ದೇಶಾಧಿಪರೀಪರಿ ಯೋಜಗುವರೆ ಆಶಾಧಿಪರಳುಕದೆ ಬೀಳುವರೆ (ಹಜಕಾ. ೧೨–೩೦ ರ).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಧಿಪ)]

ಆಶಾಧೀನ (ಗು). ೧. ಆಸೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ. ೨. ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ; ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: ಅತಿಧವಳಮಾಯ್ತು ಗುಣಸಂತತಿಯೊಡನೆ ಯಶೋವಿತಾನಮಾಶಾಧೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೬).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಧೀನ)]

ಆಶಾಪತಿ (ನಾ). = ಆಶಾಧಿಪ: ಸುರಪತಿ ಶಿಖಿ ಯಮ ನೈರುತಿ ವರುಣ ಮರುದ್ಧನದ ಪುರಹರಾಶಾಪತಿಗಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨–೧).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಪತಿ)]

ಆಶಾಭಂಗ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಸೆಗೆ ಲೋಪವಾಗುವುದು; ನಿರೀಕ್ಷೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು: ಈ ರೀತಿ ನೀವು ಆಶಾಭಂಗ ಮಾಡುವಿರೆಂದು ನಾನು ನಂಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಭಂಗ)]

ಆಶಾರದನಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧. 'ಆಶಾರದನೀಂದ್ರ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ರದನಿ)]

ಆಶಾರದನೀಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಿಗ್ಗಜ; ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ: ಮೇರುಗಿರೀಂದ್ರದಂತೆ ವಿಬುಧಾಶ್ರಯನೀಶ್ವರನಸ್ತುಮೇಶನಾಶಾರದನೀಂದ್ರನನ್ತಧಿಕದಾನಂ . . . ಆಹಮಲ್ಲವಲ್ಲಭ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೬; 1054). [ಸಂ. (ಆಶಾರದನಿ + ಇಂದ್ರ)]

ಆಶಾರುಚಿ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು,—ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ೧, ೨. ತನುಮನಸ್ಸಂತೋಷ ಸಂಪಾದಿಯಾಗಿಯುಮಾಶಾರುಚಿಯಾಗಿಯುಂ . . . ಇಂದುದ್ಯುತಿ ಪದ್ಮಮುಂ ಕೊರಗಿಪಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೩). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ರುಚಿ)]

ಆಶಾವರ್ಗ (ನಾ). ಆಸೆಗಳ ಗುಂಪು,—ಸಮೂಹ: ಪ್ರಸನ್ನೀಕೃತ ಗುರುವರ್ಗನುಂ ತರಳೀಕೃತಾಶಾವರ್ಗನುಂ ದೂರೀಕೃತಾರಿಷಡ್ವರ್ಗನುಂ . . . ಆಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೮ ವ). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವರ್ಗ)]

ಆಶಾವಸನ (ನಾ). ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: ಶುಭಭಾವನೆಯುಳ್ಳೊಡದುವೆ ಮಾಡುಗುಮನೇಕಮಿನ್ನುಱದುವೇವುದಾಶಾವಸನಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೨೦).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಸನ)]

ಆಶಾವಳಯಿತ (ಗು). ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ: ಆಶಾವಳಯಿತ ಲೋಕಾಕಾರಮಿದೇನತಿವಿಶಾಲಮೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಳಯಿತ (= ವಲಯಿತ)]

ಆಶಾವಾದ (ನಾ). ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ತಾಳುವುದು : ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಆಶಾವಾದ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾದ)]

ಆಶಾವಾದಿ (ನಾ). ಆಶಾವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವನು; ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ನಾನು ಮಾತ್ರ ಆಶಾವಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸತೊಡಗಿದ್ದೆನು (ಹೇಮಂತ. ೨೪೧). [ಸಂ. ಆಶಾವಾದಿನ್]

ಆಶಾವಾರಣ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧ : ಆಶಾವಾರಣಕ್ಕಂ ಗ್ರಾಮಸೂಕರ ವಿತತಿ ಸರಿಯೇ (ಬಸವು. ೫೫-೨೨). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾರಣ)]

ಆಶಾವೇಶ (ನಾ). ಆಸೆಯ ಉತ್ಕಟತೆ; ಆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉದ್ವೇಗ; ಪರವಶತೆ: (ಆಶಾವೇಶದಿಂದ) ಓಹೋ ! (ಮಂತ್ರ ಶ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಆವೇಶ)]

ಆಶಾಷ್ಟಕ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ (ದಕ. ೪).
[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಷ್ಟಕ)]

ಆಶಾಸನ (ನಾ). ಕೋರುವುದು; ಹಾರೈಕೆ; ಹರಸುವುದು. 'ಮಂಗಳಾಶಾಸನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಳಿ (ನಾ). = ಆಶಾಚಕ್ರ : ಅಮಳಯಶೋರೋಚಿಸ್ಸಮಾವೃತಾಶಾಳಿಯೆನಿಸಿದಂ ರೆಬ್ಬರಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ರೇಚರಸಂ] (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೩-೩೭ ; 1158). [< ಸಂ. ಆಶಾಲಿ]

ಆಶಿ$_1$ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಲ್ಲು: "ಆಶೀ, ದಂಷ್ಟ್ರಾ – ಈ ೨ ಹಾವಿನ ದಾಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೦). [ಸಂ. ಆಶೀ]

ಆಶಿ$_2$ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಶುಭಪ್ರಾಯಾರ್ಥಾಶಂಸಾಭಿಪ್ರಾಯಮಲಂಕಾರಮಾಶಿಯೆಂಬರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೨). ಉದಾ : ನೆಲೆಗೊಳ್ಗೆ ನಿಜಭುಜಾಸಿಯೊಳೊಲಿದು ಜಯಾಂಗನೆ ವಿರೋಧಿವಂಶಾವಳಿಯಂ ನೆಲೆಗಿಡಿಸಿ ನಿನ್ನ ತೇಜೋಜ್ವಲನಂ ತಳ್ತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಗೆ ವಿಕ್ರಮತುಂಗಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೫). [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿ$_3$ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಬಹ್ವಾಶಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಶಿನ್]

ಆಶಿತ$_1$ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಂದ (೪). [ಸಂ.]

ಆಶಿತ$_2$ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು ; ಇಚ್ಛಿಪಟ್ಟದ್ದು : ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಕಪ್ಪುರಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿ ತನ್ನ ಆಶಿತವನ್ನು ಅತ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ (ಧೂಮಮು. ೭೨) ; ದೇವತೆಗಳಾಶಿತಮೊ ? ಋತಚಿದಿಚ್ಛೆಯೊ? ವಿಧಿಯೊ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮-೨೦೧). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಶಿತಂಗವೀನ (ನಾ). "ಮೊದಲು ಹಸುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಿದ ಸ್ಥಳ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಆಶಿತ + ಗವೀನ)]

ಆಶಿರ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ರಾಕ್ಷಸ. [ಸಂ.]

ಆಶಿಷ (ನಾ). ಆಶೀರ್ವಾದ; ಹರಕೆ. 'ಆಶಿಷಂಬೀಱು' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿಷಂಬೀಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು ; ಹರಸು : ಆತಂ ಪೂಜಿಸಿ ನೀಡೆ ದಕ್ಷಿಣೆಗಳಂ ಕೊಂಡಾಶಿಷಂಬೀಱುವರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬-೧೪೪).
[ಆಶಿಷ + ಬೀಱು]

ಆಶಿಸ, ಆಶಿಸ್ಸು (ನಾ). = ಆಶಿಷ : ಮುಂಗೆಟ್ಟ ಶೋಡಿ ಮರಣವ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಆಶಿಸವ ಬೇಡಲಿಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೮-೧೮). ಆಶಿಸ್ಸು : ". . . ನಿಮ್ಮ ಆಶಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಳ್ಳೆಯದು ಆಗಿದೆ" ಎಂದನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೫೧). [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು ; ಹಾರೈಸು ; ಕೋರು : ಕೋಡಿಗಾಶಿಸಿ ಕಾಡಿಬೇಡುವ ಪೀಡೆ ವೇಶ್ಯಾಮಾತೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ (ಬಸವು. ೪೨-೬); ನನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿರಲು ಆಶಿಸುವವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದುರೆ ಸವಾರಿ . . . ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಝಾರಾಣಿ. ೬೧). ೨. ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಿ ಎಂದೊಡೆ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಮುಱುಗಿಸುವೆ ಪಾಕನೇಮಿ ಎಂದೊಡೆ ಷಡ್ರಸಕ್ಕೆ ಆಶಿಸುವೆ ಮೌನವ್ರತಿ ಎಂದೊಡೆ ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ . . . ದೇವಾ ಎನ್ನಳವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸಮಾವ. ೪೪).
[ಆಶೆ + –ಇಸು$_3$]

ಆಶಿಸ್ಸು 'ಆಶಿಸ' ನೋ.

ಆಶೀರಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆಶೀರಲಂಕಾರ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೬). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ನಿನಾದ (ನಾ). ಹರಕೆಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ, —ಶಬ್ದ : ಆಶೀರ್ನಿನಾದವಾಶಾದೇಶಮನೆಯ್ದಿದುದು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಚ (ನಾ). ಹರಕೆಯ ಮಾತು ; ಆಶೀರ್ವಾದದ ನುಡಿ: "ಆಶೀರ್ವಚಂ . . . ಸ್ವಸ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಚನ (ನಾ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ: ತಮ್ಮ ಆಶೀರ್ವಚನದ ರಕ್ಷೆಯಿತ್ತರು (ಸವಿ. XV ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : ಆಶೀರ್ವಚನಮುದಭಿಲಷಿತಾಶಂಸನವಚನಮುದೆಗ ನಿನ್ನಂ ಪೊರೆಗಿಂತಾ ಶಿವಂ (ಉದಯಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು ; ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು : ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕೂತಿರುವ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸು (ಪೊಗ್ಗು. ೧೭) ; ವಧೂವರರನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆಶೀರ್ವಾದ + –ಇಸು$_1$]

ಆಶೀರ್ವಾದ (ನಾ). ಹರಕೆ: ಅಂತು ಪೊಡಮಟ್ಟು ಪರಮಾಶೀರ್ವಾದಂಗಳನಾಂತು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೩) ; ಆತನಂತಾಶೀರ್ವಾದಮಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದಗಲಿರಲು (ಬಸವು. ೪೬-೬).
ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು = ಹರಸು : ಅರಸು ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬಂದು ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಾದಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು ; ಆಶೀರ್ವದಿಸು : ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀದೊರೆಕೊಳ್ಗೆಂದಾಶೀರ್ವಾದಂಗೊಟ್ಟಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಖತಿಲಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಕೊಡು]

ಆಶೀರ್ವಾದಪರ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಆಶೀರ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತನಥರ್ವಕುಶಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯ ಸುತ್ತಮನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಆಶೀರ್ವಾದ + ಪರ)]

ಆಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಹಿರಿಯರ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು : ವೇದವಿದಂ ಸಕಳ ಕಳಾವೇದಿ ಸಮಸ್ತಾಧಿಕಾರಪರಿಚಿತನಾಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯಂ . . . ಉದಾತ್ತಯಶಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೨). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಪ್ರಿಯ]

ಆಶೀರ್ವಾದಸೇಸೆ (ನಾ). ಹರಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷತೆ: ಮುನಿಗಳ ವನೀಶಂಗೆ ಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಸೇಸೆಯಂ ಸೂಸಲು (ಹಳಕಾ. ೩-೩).
[ಆಶೀರ್ವಾದ + ಸೇಸೆ]

ಆಶೀರ್ವಿಷ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಆಶೀವಿಷ (ನಾ). = ಆಶೀರ್ವಿಷ: "ಆಶೀವಿಷಃ, ದೀರ್ಘಪೃಷ್ಠಃ – ಈ ೨ ನಿಮಿರ್ದ ಪಾ[ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೯) ; ಆಶೀವಿಷವಿಷಮೋರಗರಾಶಿಯುಮೊಳಕೆಯ್ದು ವಿ ಪು ಳ ಪಾ ತಾ ಳ ನಿವಾಸಾಶಂಕೆಯುಮೀವುದು ನಿಚಿತಾಶೇಷಾಸ್ತ್ರಾಳಿ ಜಯನಶಾಲಿಕೆಯುವೆಱೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಆಶೀಸ್ತವ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವ ಸ್ತೋತ್ರ: ಸುರಗೀತಂ ಸುರದುಂದುಭಿಧ್ವನಿ . . . ಸುರಜಯಸ್ತೋತ್ರಂ ಸುರಾಶೀಸ್ತವಂ . . . ತರೆ ಚಿತ್ತೋತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೯೨). [ಸಂ. ಆಶೀಸ್ಸ್ತವ]

ಆಶು$_1$ (ನಾ). ೧. ವೇಗ; ತ್ವರೆ: ತಾಂ ಸಮರಕ್ಕೆ ಆಶುವಿಂ ಪೊಱಮಡುವ ದುಂದುಭಿಯ ಸನ್ನೆಯ ಮಹಾಶಬ್ದಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೭). ೨. (ಬೇಗನೆ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಕೆಂಬತ್ತ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಆಶು$_2$ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆ; ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದೆ: "ದ್ರಾಕ್, ಚಪಳಂ, ಲಘು . . . ಆಶು, ಶೀಘ್ರಂ . . . ಝಟಿತಿ – ಈ ೧೭ ಶೀಘ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೧೨) ; ಪ್ರಚಂಡಲಯತಾಂಡವಕ್ಷುಭಿತಯಾಶು ಯ ಸ್ಯಾ ನ ಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೭). [ಸಂ.]

ಆಶುಕವಿ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕವನವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲ ಕವಿ: ಶಾಸನಮನಿದಂ ಬರೆದನಾಶುಕವಿನಿಟಿಳಾಕ್ಷಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ೦. ೯೮–೫೫ ; 1103) ; ಹಗಲುವೇಷಧಾರಿಗಳೂ ನಟನಟಿಯರೂ . . . ಆಶುಕವಿಗಳೂ . . . ಬಂದು ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). [ಆಶು$_1$+ ಕವಿ$_2$]

ಆಶುಕವಿತೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕವಿತ್ವ, — ಕ ವ ನ: ಇವಳ ಆಶುಕವಿತೆಗೆ ಕಾರ್ಮಿಕರು ಕರತಾಡನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಚಿಂದಜೀ. ೧೦೫). [ಆಶು$_1$ + ಕವಿತೆ]

ಆಶುಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಆಶುಕವಿತೆ: ಈ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿಯ ಪದ್ಯಗಳು ಕಂತಿಯ ಆಶುಕವಿತ್ವಶಕ್ತಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿವೆ(ಕರ್ಣಾಕ.೫೨). [ಆಶು$_1$ + ಕವಿತ್ವ]

ಆಶುಗ (ಗು). ೧. ಬೇಗ ಚಲಿಸುವ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ: ಒಗೆಯುತ್ತಿರ್ಪಿನಮುಚ್ಛ್ರಿತಂ ಸಕಲಸಂತರ್ಗಾಯುತ್ತ ಸಂತೋಷಮಾಶುಗಮೊಳ್ಪಿಂ ಬಲವಂದು ತೀಡಿತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೧–೧೨೭). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ ಸಾರ್ಚಿ ತೆಗೆನೆಱೆದು ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). ೪. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಆಶುಗತಿ (ನಾ). ಗಾಳಿ. 'ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ' ಪರಾ. [ಆಶು$_1$ + ಗತಿ]

ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ಸ್ನೇಹಿತ; ಅಗ್ನಿ: ಧೈರ್ಯಜಿತ ಸುವರ್ಣಭೂಧರ ಸುಪ್ರತಾಪ ಜಿತಾಶು [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ಗತಿಮಿತ್ರ ಪೂರ್ಣ ತೇಜೋವಿಜಿತ ದಿನಕರ (ಬಸಪು. ೫ ೧). [ಆಶುಗತಿ + ಮಿತ್ರ]

ಆಶುಗತ್ವ (ನಾ). ಶೀಘ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ: ಅರಿಗಳಸುಪವನನಂ ತಾನಿರದೊಳಕೈದಾಶುಗತ್ವಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದತ್ತರರೆ ಶರಮನ್ಯರೊಡನೊಂದಿರೆ ತದ್ಧರ್ಮಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳದೇ (ರಾಜಶೇ. ೬–೪೯). [ಸಂ.]

ಆಶುಗಮನ (ನಾ). ಬೇಗ ಚಲಿಸುವುದು ; ಬಾಣ: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). [ಆಶು$_1$ + ಗಮನ]

ಆಶುಗಸಖ (ನಾ). = ಆ ಶು ಗ ತಿ ಮಿ ತ್ರ: ಗಿರಿಶ ದಿನಕರನಾಶುಗಸಖ ತುಹಿನಕರೇಕ್ಷಣ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೩೫). [ಆಶುಗ + ಸಖ]

ಆಶುಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಜಾಗ್ರತೆ ನಡೆಯುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಆಶುಗಾಮಿನ್]

ಆಶುಗಾಶನ (ನಾ). ಗಾ ಳಿ ಯ ನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ; ಸರ್ಪ: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). [ಆಶುಗ + ಅಶನ]

ಆಶುಗಾಸನ (ನಾ). ಬಾಣಾಸನ; ಬಿಲ್ಲು: ಆಶುಗಾಶನನಿಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಿಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೭ ವ). [ಆಶುಗ + ಆಸನ]

ಆಶುಪತ್ರಿ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ; ಸಲ್ಲಕಿ ವೃಕ್ಷ (೬). [ಸಂ. ಆಶುಪತ್ರಿನ್]

ಆಶುಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣ: ಅವರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಶುಭಾಷಣ ಭಾಗವತನು ಹಾಡುವ ಪದ್ಯಗಳ ಸರಳಾನುವಾದವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦). [ಆಶು$_1$ + ಭಾಷಣ]

ಆಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣದ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಇಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಶುಭಾಷಣ + ಸ್ಪರ್ಧೆ]

ಆಶುವಂತ (ನಾ). "ಆಯುಷ್ಯವಂತ" (ನಾಪದ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಕೂಸು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಆಶುವಂತ ನೀನಾಗೊ ಕಾತರಿಕೆ ಸೀಮೆ ಕಡುಚೆಲುವ (ನಾಪದ. ೭೪). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಶುಶುಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ: ಒಣಗಿದುದೊಂದು ಪೆರ್ವಿದಿರ ಪೆರ್ವೊದಱಿಂ ಪೊರೆದುರ್ವಿದಾಶುಶುಕ್ಷಣಿಯವೊಲಾಂತ ಖಬ್ಗನಿವಹಕ್ಕೆ . . . ಅಭಿಮನ್ಯುವ ಕೂರ್ಗಣೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೪). [ಸಂ.]

ಆಶೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಜಂಗಮಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಯಾದೊಡೆ ಭೋಗಭೂಷಣಂಗಳಾಶೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨) ; ವೃತ್ತಮುಮಖಿಳಕಳಾಸಂಪತ್ತಿಯುಮತಿವಿಶದಮೆನಿಕುಮಾಶೆಯನುಱಿದಂದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೨೪) ; ಆಶೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಆಶೆ ಅತಿ, ಆಯುಷ್ಯ ಮಿತಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ: ಅವನು ಬದುಕುತ್ತಾನೆಂದು ನಾವು ಆಶೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ(ರೂಢಿ). ೩. ದಿಕ್ಕು: ಆ ರುಚಿರ ವನಧಿಪರಿವೃತಧರಾ ಮಧ್ಯದೊಳು ಮೇರುವಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯೊಳು . . . ಒಪ್ಪುವುದು ಚಾರುತರ ಲಾಳದೇಶಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೫). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಶೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶೆಪಡು ; ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು. [ಆಶೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಶೆಪಡು 'ಆಶೆವಡು' ನೋ.

ಆಶೆಬುರುಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಸೆಗಾರ: ಆಶೆಬುರುಕನಂತೆ ನನ್ನನ್ನೇನು ಕೇಳುತ್ತೀ (ರಂಗರೋ. ೨೯). [ಆಶೆ + -ಪುರುಕ]

ಆಶೆಮಾತು (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಮಾತು: ಆಶೆಮಾತನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಷೆ ತಪ್ಪುವ ಹೊಲೆಯ (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೧೬). [ಆಶೆ + ಮಾತು$_1$]

ಆಶೆವಂತ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡವನು.

ಆಶೆವಂತಳು = ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು: ಆಶೆವಂತಳಾಗು ಅಷ್ಟಬಲ್ಲಿದಳಾಗು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೯–೫೪). [ಸಂ. ಆಶಾವತ್]

ಆಶೆವಡು, ಆಶೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಇಚ್ಛಿಸು: ಭವ್ಯಜನಂಗಳಾಶೆವಡುತಿರ್ಪಾರ್ಹಂತ್ಯಮುಂ ಸಾರ್ಗುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯೯). **ಆಶೆಪಡು**: ರಾವಣನು ಈ ಸೀತೆಗೆ ಆಶೆಪಟ್ಟು ಅವಳನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಮಾಡಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೨೩). [ಆಶೆ + ಪಡು$_1$]

ಆಶೋತ್ತರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ, —ಹಾರೈಕೆ: ಅದು ಕನ್ನಡಿಗರ ಆಶೋತ್ತರಗಳ ಸಂಕೇತ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಆಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಸೂತಕ; ಮೈಲಿಗೆ. ೨. ಅಶುದ್ಧಿ; ಹೊಲಸು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚರಿಯ (ನಾ). = ಆಶ್ಚರ್ಯ ೧: ಅರಸ ಕೇಳಾಶ್ಚರಿಯವನು ನಿಮ್ಮರಸ ನಾಹವ ಸಫಲ ಸುರಕುಲವರಳಮಳಿಗಜಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೩೯). [< ಸಂ. ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಆಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಿಚಿತ್ರ; ಚೋದ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: ಹಾರಾದ್ಯಾಭರಣಂಗಳಿನಾರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ४-४೨). ೨. ಅದ್ಭುತ; ವಿಸ್ಮಯ: ೩. ಬೆಕ್ಕಸ; ಬೆರಗು: "ಬೆಕ್ಕಸಮೆನಲಾಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚರ್ಯಂಬಡು, ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಳ್ಳು; ಬೆರಗಾಗು: ಬಿನ್ನಪಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ४೯-४೮; 1076); ವರುಣಮಹಾರಾಜಂ ಕೇಳ್ದಾಶ್ಚರ್ಯಂಬಟ್ಟದೇನೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೭). **ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು**: ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಆಶ್ಚರ್ಯ + ಪಡು₁]

ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು 'ಆಶ್ಚರ್ಯಂಬಡು' ನೋ.

ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತ (ಗು). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ವಿಸ್ಮಯಕರವಾದ: ಭರತೇಶ್ವರಂ . . . ಒಂದು ದಿವಸಂ . . . ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತಂಗಳುಂ ದುರಾರಿಷ್ಟಫಲಸೂಚಕಂಗಳುಮಪ್ಪ ಸ್ವಪ್ನಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೫-೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚ್ಯೋತನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಔಷಧಿಯ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು: ನೇತ್ರರೋಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚ್ಯೋತನವ ಮಾಡಿಸುವದು ಆಶ್ಚ್ಯೋತನವೆಂಬುದು ಔಷಧಿಗಳ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿದ ಕಷಾಯವ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಕಣ್ಣ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಿಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೬೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಮ (ಗು). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ಮನ (ಗು). = ಆಶ್ಮ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿವಾಸಸ್ಥಳ: "ಮುನಿಗಳಿರ್ಪ ಠಾವು ಆಶ್ರಮವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೩). ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಜೀವನದ ನಾಲ್ಕು ಘಟ್ಟಗಳು: ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಇದ್ದುದ ತೋಜಲಿಲ್ಲ ಹೊದ್ದಿದ ಆಶ್ರಮ [ಪಾಠಾಂ. ಆಶ್ರಿಮ, ಆಶ್ರಯ, ಆಶ್ರಿಯ] ವದ ನಾನೇನೆಂಬೆನು (ಅನಚಂ. ೧೩೦-४೯೬); ಸಾಮಗಾಚಾರ್ಯರಾದ ಜೈಮಿನಿ ಶಬರಸ್ವಾಮಿ ಗೌತಮ ಮೊದಲಾದವರು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಆಶ್ರಮ, ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಏಕಾಶ್ರಮ್ಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫४). ೩. ಪಾಠಶಾಲೆ; ವಿದ್ಯಾಶಾಲೆ. ४. ವಸತಿ; ವಾಸಗೃಹ. 'ಅನಾಥಾಶ್ರಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮಧರ್ಮ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮದವರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ: ಆಶ್ರಮಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಆಯಾ ಆಶ್ರಮದವರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮವೆಂದರ್ಥವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧). [ಆಶ್ರಮ + ಧರ್ಮ]

ಆಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಅವಲಂಬನ; ಆಧಾರ: ನಿಯತಂ ವಿಸ್ಮಯಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ಭುತರಸಮೆನಿಪ್ಪವೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೧). ೨. ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "ಉಪಘ್ನಃ, ಆಶ್ರಯಃ – ಈ ೨ ಇರ್ಪ ಠಾವು" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೩); "ಗೊತ್ತುನೆಲೆ . . . ಆಡುಂಬೊಲನೆನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ४೯). ೩. ರಕ್ಷಣೆ; ಸಹಾಯ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಅವಲಂಬನವಾಗು; ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗು: ಶ್ರೀಯುತರು ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಡು]

ಆಶ್ರಯಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು (ದಕ. ೬). [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಆಶ್ರಯಣ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ: ತ್ರಿಜಗದಭಿಷ್ಟುತಂ ತ್ರಿಜಗದಾಶ್ರಯಣಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). ೨. ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು; ಅವಲಂಬಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯದಾತ (ನಾ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಅವಲಂಬನವಾಗುವವನು; ಪೋಷಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಆಶ್ರಯದಾತೃ]

ಆಶ್ರಯದಾತೃ (ನಾ). = ಆಶ್ರಯದಾತ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತೃವಿನ ಅಣ್ಣನ ಮಗಳಲ್ಲವೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಬೇಡು; ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋರು: ಉಜ್ಜೀವಿಸಲು ಬಯಸಿ ಹಾತೊರೆದು ಹೊರನಿಂತು ಗಾನ ಆಶ್ರಯವೆರೆವ ದಿವ್ಯಸಂಮುದವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೭-೨). [ಆಶ್ರಯ + ಎರೆ₁ (< ಎಱೆ₁)]

ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾದ ಸ್ಥಳ; ನೆಲೆಯಾದ ಜಾಗ: ನಳಿಗೆಯು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಬಹುದು (ಆಡುಸೌ. ೨೧). [ಆಶ್ರಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಶ್ರಯಾಶ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಂದುಕೊಳ್ಳುವ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಿ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸತಕ್ಕ; ಆಸರೆ ಪಡೆದಿರುವ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಆಶ್ರಯಿನ್]

ಆಶ್ರಯಿಸು, ಆಶ್ರಯ್ಸು, ಆಶ್ರೈಸು (ಕ್ರಿ). (ಆಸರೆಗಾಗಿ) ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಸೇರು; ಅವಲಂಬಿಸು; ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನುಂ ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಪುತ್ರವಿಯೋಗದುಃಖದಿಂ ಮುನಿವನಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧४-೧೧ ವ); ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಮಂ ಧಾರೆಯನೆಜೆದು ದೇಹಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಾಜಿ ಸತ್ಪುರುಷರ್ ಅರಸನನಾಶ್ರಯಿಸಿರ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೩-೧४); ತಾನ್ ನೀನ್ ಆನ್ ಎಂಬರ್ಥಮನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಪುರುಷತ್ರಯಂಗಳಿರ್ಪುವು (ಶಮದ. ೨೨४ ವೃತ್ತಿ); ಸವಿನುಡಿಯನಾಶ್ರಯಿಸಿತಲಸಿಕೆ (ಜೆಬಪು. ४-೧೧). **ಆಶ್ರಯ್ಸು**: ತೊಜೆಯೊಳ್ ಪೋಗುತ್ತುಮಿರ್ದಂತಡಿಯಗಿಡುವನಾಶ್ರಯ್ಸೆ ಕಾಯಲ್ಕದೆತ್ತಾನಜಿಯದು ಪೋಗೆನ್ನದೆಂತುಂ ನಿಲಿಸುಗುಮೆನೆ (ಸಮಪ. ೬-೩೯). **ಆಶ್ರೈಸು**: ಅನಾಥೆಯೆಂ ಶರಣೆನುತ್ತಾಶ್ರೈಸಿದೆಂ ಸ್ಥಾಣುವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩); ಪದವನಾಶ್ರೈಸದೆ ಛಲವನಳಿಯದೆ (ಬಸಪು. ४४-೨೨). [ಆಶ್ರಯ + -ಇಸು₁]

ಆಶ್ರಯ್ಸು 'ಆಶ್ರಯಿಸು' ನೋ.

ಆಶ್ರವ (ನಾ). ೧. ವಿಧೇಯ; ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ; ವಿನೀತ. ೨. ವಾಗ್ದಾನ. ೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ. ४. (ಪ್ರವಾಹದಂತೆ) ಹರಿಯುವುದು; ಓಡುವುದು. ೫. ಪ್ರವಾಹ; ನದಿ (೬). ೬. "ಅಂಗೀಕಾರ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೭. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವನೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು: ಸಕಲಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೯ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು : ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಾವಿಸಿದ ಮೇಲಂತೂ ಆವಳ ಜೀವವು ಹೌಹಾರಿತು (ಅ ಮಾ ನ ಂ. ೧೪). ೨. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸು. [ಆಶ್ರಾವಣ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಶ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ : ದ್ವಿಜವಂಶಾಂಬರ ತಿಗ್ಮರೋಚಿ . . . ಆಶ್ರಿತಜನಾಧಾರಂ ಮದಗ್ರಜಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೨–೩೯); ಪೋಲ್ವನ್ನನದಾವನಾಶ್ರಿತಕೃತಶ್ರೀ ಲೋಕನಂ ನಾಕನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೬–೪೮ ; 1165); ನಿತ್ಯಾಶ್ರಿತ ಮಹೇಶ್ವರ ಭಕ್ತವರ್ಗ (ಬ ಸ ಪು. ೩೦–೩೬); ವಕೀಲಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿ, ಪ್ರತಿವಾದಿ, ಆಶ್ರಿತ, ನೌಕರ, ಭಿಕ್ಷುಕ ಜನರು ಬರುವದು ಹೋಗುವದು ನಡೆದದೆ (ಮ ಂ ಜು ಕ. ೮). ೨. ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ; ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ : ಅತಿಪೀಡನದಿಂ ರೇಫಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಕಾರಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಟಿಸುಂ (ಶಮದ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ. ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ; ಮಾತು ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರೈಸು 'ಆಶ್ರಯಿಸು' ನೋ.

ಆಶ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟ ಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨). ೨. ಒಡಗೂಡಿದ; ಕೂಡಿದ : ಖಳದುಶ್ಶಾಸನ ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಜಲಾಶ್ಲಿಷ್ಟಂ ಕುರುಪ್ರೋದ್ಧನ ಪ್ರಳಯಜ್ವಾಲಿ... ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ೧. ಆಲಿಂಗನ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪ್ಪುಗೆ : "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ, ಪರಿಷ್ವಂಗಃ, ಆಶ್ಲೇಷಃ, ಅಂಕಪಾಳೀ, ಕ್ರೋಡೀಕರಣಂ – ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೪); ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ ವಿನಿಹತತಿಮಿರಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸಂಧ್ಯಾಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೨). ೨. ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧ; ಒಡಗೂಡಿರುವುದು. ೩. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು. ೪. ಸಂಯೋಗ. ೩, ೪ : ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂತೆ ಚಿತ್ರಾಶ್ಲೇಷ ಶ್ರವಣಾಭರಣಭೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪) ೫. ಸೂರ್ಯನು ಆಶ್ಲೇಷೆ ನಕ್ಷತ್ರವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬರುವ ಮಳೆ : ಆಶ್ಲೇಷದಲ್ಲಿ ಹಾರೈಸಿದಷ್ಟೆ ಬೆಳೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಲೇಷೆ (ನಾ). = ಆಶ್ಲೇಷ ೩ : ಆಜಹವು ಮೂಲವಾಶ್ಲೇಷೆ ಕೃತ್ತಿಗೆಯೊಳಾ ತಾರೆಯೆಂಟಿಹವು (ಮುಂಗರಾ. ೧೯–೩). [ಸಂ. ಆಶ್ಲೇಷಾ]

ಆಶ್ವ (ಗು). ೧. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಯುಜ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಶರದೃತುವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಉಚ್ಛ್ವಾಸ. ೨. ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವುದು ; ಭರವಸೆಕೊಡುವುದು. ೩. ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯ, ಸಂಧಿ ಮುಂತಾದ ಭಾಗ : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯದೊಳ್ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಿತರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು. 'ಆಶ್ವಾಸನಪರ' ಪರಾ. ೨. ಭರವಸೆ : ಒಮ್ಮೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡಲು ಬರುವೆನೆಂಬ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು (ಚಿತಸ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸನಪರ (ಗು). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ: ಆಕ್ರಾಂತಚಿಂತಾಭರಸ್ತಿಮಿತಗಾತ್ರೆಯುಂ ಆಶ್ವಾಸನಪರಾಂತಃಪುರವೃದ್ಧಾಂಗನಾ ನಿಷೇವ್ಯಮಾಣೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೫೦ ವ). ೨. ಭರವಸೆ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಾಸನೆ (ನಾ). ಭರವಸೆ : ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಆಶ್ವಾಸನ]

ಆಶ್ವಾಸನೆಯೀ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವೆನೆಂದು ಆಶ್ವಾಸನೆಯಿತ್ತನು (ಯೋಧರು. ೬೫). [ಆಶ್ವಾಸನೆ + ಈ$_3$]

ಆಶ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಶಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಉತ್ತೇಜನಗೊಳಿಸು : ಆನಾಶ್ವಾಸಿಸಿದನಿತಜಿಕೊಳೇನಾ ಚಂದ್ರಮನೆ ನಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸಿಸಿದಂ ತಾನೆಂದೊಡದೇನೆಂಬುದೊ ಮಾನಿನಿ ತದ್ವಿಧರವಚನಮವಿತಥಮೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೪); ಪೆಡೆಯಂ ಕೊಡೆಯಂತಿರೆ ಪಿಡಿದಡಿಯೊಳ್ ನೆಜಿನಿಂದ ಮಜಿಯು ನಾನನದೆಲರಿಂ ಬಿಡದಾಶ್ವಾಸಿಸಿ ಮಜುಕಂಬಡೆದೋವುತ್ತಿರ್ದುದುರಗಿ ಪರ್ಬಿದ ಬಿಸಿಲೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೪೪). [ಆಶ್ವಾಸನ + –ಇಸು$_3$]

ಆಶ್ವಿನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ವಯುಜಮಾಸ : ಇದರ (ಅಕ್ರೋಡದ) ಹಣ್ಣಿನ ಸುಗ್ಗಿ ಆಶ್ವಿನ ಕಾರ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೧). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಮಾರ್ಗ ; ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ದಿನದ ನಡಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಿನೇಯ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆ; ದೇವವೈದ್ಯರ ಜೋಡಿ. ೨. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ನಕುಲ ಅಥವಾ ಸಹದೇವ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವೀಜ 'ಆಶ್ವೈಜ' ನೋ.

ಆಶ್ವೀನ (ನಾ). = ಆಶ್ವಿನ ೨. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವೈಜ, ಆಶ್ವೀಜ (ನಾ). = ಆಶ್ವಯುಜ : ಆ ಜನತಾಧಿನಾಯಕನತಿಮುದದಿನಾಶ್ವೈಜಶುದ್ಧ ನವಮಿಯೊಳು ಪೂಜೆಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೪೭). ಆಶ್ವೀಜ : ಆಶ್ವೀಜದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನುಕರಗುವ ಬಿಸಿಲು ಮಣ್ಣು ಕರಗುವ ಮಳೆ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಆಶ್ವಯುಜ]

ಆಷಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ ; ನಲ್ಲ : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ಆಷಕ ಮಾಷಕರ ವಿರಹ ವ್ಯಥೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದಳು (ಅಂಬಿಕೆ. ೯೮). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಶಕ್]

ಆಷಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಆಷಡಿಗೆಣಸು 'ಆಸಡಿಗೆಣಸು' ನೋ.

ಆಷಾಢ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು : ಗರ್ಭಾವತರಣಂ ಆಷಾಢ ಬಹುಳ ಬಿದಿಗೆಯುತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೩೨ ವ). ೨. ವ್ರತಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೂ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮುತ್ತುಗದ ಕೋಲು ; ಪಲಾಶದಂಡ : "ಆಷಾಢವೆಂಬುದು ವ್ರತಿಗಳ ಕೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೭); ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಲ ಸಂಪೂತಮರುಂಧತೀ ಪ್ರತಿಸುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೩). ೩. ಮಲಯ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಆಷಾಢಭೂತಿ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿ ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ : ಧರ್ಮಾಂಧರ ಆಷಾಢಭೂತಿ ನೀತಿಗಳಿಗೆ ಕೊನೆ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೭). [ಸಂ.]

ಆಷಾಢಭೂತಿತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: 'ಆಟ'ಯ ಮಳೆಯ ಆಷಾಢಭೂತಿತನ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨). [ಆಷಾಢಭೂತಿ + –ತನ]

ಆಷಾಢಮಾಸ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು : "ಆಸಡಮೆನಲಾಷಾಢಮಾಸಂ" (ಚತುಸಿ. ೨೧).
[ಆಷಾಢ + ಮಾಸ₁]

ಆಷಾಢಿ (ನಾ). ೧. ಆಷಾಢಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಶತಾವರಿ ಗಿಡ; ಮಜ್ಜಿಗೆಗಡ್ಡೆ ; ಸೊರೆಮುದ್ದಿನ ಗಿಡ: "ಶತಮೂಲೀ . . . ಶತಾವರೀ . . . –ಈ ೧೦ ಆಷಾಢಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯೯) ; ಆಷಾಢಿ – ಈ ಬೇರಂ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಮೊಲೆಹಾಲು ಬರುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨).
[ಸಂ. ಆಷಾಢೀ]

ಆಷಾಢಿಬೇರು (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗೆಣಸು (ವೈಡಿಗಿ. ೧೦–೧೬೮).
[ಆಷಾಢಿ + ಬೇರು]

ಆಷೂರ್‌ಖಾನಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ಪಂಜ (ಹಸ್ತ)ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ಚಾವಡಿ (ಕ್ರಿಸ್‌ಗ. II, ೫೪೨). [?]

ಆಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ ; ಹವ್ಯಾಸ: ಅಂಗಿಯಾ ಮುರವೈರಿಯಂಗೋಪಾಂಗಮುಖಿಳವಿದೆಂದು ಫಲದಾಸಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲವನು ತದ್ರೂಪವನೆ ಕಂಡ (ನಿಭಾಗ. ೫–೫–೬). ೨. ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ ; ಕೂಟ. ೩. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಆಸಂಗಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಒಡವೆ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಗಳ ತಗ್ಗನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ ; ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೫).
[ಸಂ. ಆಸಂಗಿನ್]

ಆಸಂದ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಆಸಂದಧೀರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಧೀರನಾದವನು : ನುಡಿದಂತೆ ನೂರ್ಪರ್ವಂ ಕೊರೆ ಕೊರ್ಪಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಮೇರುವೇಕಾಂಗವೀರನಾ ಸಂಧು(ದ)ಧೀರಂ ವೀರಾವತಾರಂ (ಎಇ. XIX, ೧೮೧–೭ ; 1045).
[ಆಸಂದ + ಧೀರ]

ಆಸಂದಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಅಸನ್ದಿವಿಷಯೇ ಕರಞ್ಜ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧–೫ ; 500) ; ಬಲಿವಂಶತಿಲಕ ಅಸನ್ದಿನಾಡಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೨೧೫–೬ ; 890) ; ಆಸಂದಿನಾಡಯ್ನೂಱುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯–೨೧ ; 990) ; ಒಂಟಿಯನಹಳ್ಳಿ ಆಸಂದಿನಾಡೆರಡುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೪೦ ; 1117). [?]

ಆಸಂದಿ₂ (ನಾ). (ಬೆತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಆಸನ ; ಪೀಠ : "ವೇತ್ರಾಸನಂ, ಆಸಂದೀ – ಈ ೨ ಬೆತ್ತದ ಜಕ್ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೬) ; "ಆಸಂದಿ ವೇತ್ರಾಸನಂ ಜಕ್ಕಳಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೧) ; ರನ್ನಗಂಬಳಿ, ಆಸಂದಿ, ಸುಖಾಸನಗಳು (ಚಿಟ್ಟಆ. ೧೩೮–೨). [ಸಂ. ಆಸಂದೀ]

ಆಸಕಳಂ (ಅ). ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ : ಶಾಸನಮಿದಾವುದೆಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಮಾರಿತ್ತರೇಕೆ ಸಲಿಸುವೆ ನಾನೀಶಾಸನಮನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಸಕಳಂ ರೌರವಕ್ಕೆ ಗಳಗಳನಿಳಿಗುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೫೩ ; 1113). [ಸಂ. ಆಸಕಲಂ]

ಆಸಕುತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತನಾದವನು : "ಆಸಕುತಂ = ಆಸಕ್ತಂ(ದೃ) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಆಸಕ್ತ]

ಆಸಕುತಿ (ನಾ). = ಆಸಕ್ತಿ ೧ : ಅಕಟ ದೈವದ್ರೋಹಿಗಳಲಾಸಕ[ಕು]ತಿಯನು ನೆಱಮಾಡಿ ಘನತರಸುಕೃತವನು ಹೋಗಾಡಿಕೊಂಡೆನು (ನಿಭಾಗ. ೩–೧–೨೨) ; ಬಹಳಾಸಕ[ಕು]ತಿಯಲಿ ಕೇಳುವ ಮಹಾತ್ಮರು ಪ್ರಕಟಸುಪೊಲಿದ ತಿದ್ದಿ ಮೆಱೆವುದು (ಕೋಗಯು. ೧–೧೫) ; ಬಂಧುನಿಕರಮಂ ತೊರೆದಟವಿಯೊಳು ಚರಿಪ ಮೂರ್ಖನಾಸಕ[ಕು]ತಿಯಿಂದೇಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೯–೧೫). [< ಸಂ. ಆಸಕ್ತಿ]

ಆಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮಗ್ನವಾದ ; ತತ್ಪರವಾದ ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ: ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾಸಕ್ತ ಧರಾಮರಪ್ರಕರಮುಂ (ಗಿರಿಕ. ೫–೯ ವ) ; ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯೊಳರ್ಚನಾಸಕ್ತಂಗೆ ನಿದ್ರಾಹಾರ ಮೈಥುನ ಸಂಗಭಯವಿಕೃತಂಗಳೆಂದುಂ ಹೊದ್ದವೆನುತಿಹರು (ಬಸವು. ೪೩–೮೨). ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ (?). [ಸಂ.]

ಆಸಕ್ತತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಆಸಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಆಸಕ್ತತಾ]

ಆಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ತತ್ಪರತೆ ; ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನಟ್ಟಿರುವಿಕೆ : ಕಾದುವಾಸಕ್ತಿಯಿಂ ಚಕ್ರಿಗಭಿಮುಖನಾದ ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇಱೆ ಜಯಮುಂಟೆ (ಜೈನಿಭಾ. ೧೧–೧೩). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮೋಹ. [ಸಂ.]

ಆಸಗಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಗದ್ದೆ, —ಹೊಲ : ಹಿರಿಯ ಹಸುಡಿಯ ಮೂಡಣ ಸೀಮೆಯಿಂ ಮೂಡಲ್ ಆಸಗಗೆಯ್ಯಿಂ ಬಡಗಲ್ ಬೀರಗೌಡನ ಮಾನ್ಯಂದಿಂ (ಕಇ. I, ೩೩–೩೪ ; 1246). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಗಗೆಯ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [ಆಸಗ₀ (< ಅಸಗ) + ಕೆಯ್₄]

ಆಸಡ, ಆಸಾಡ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು: "ಆಸಡಮೆನಲಾಷಾಢಮಾಸಂ" (ಚತುಸಿ. ೨೧) ; "ಆಸಡಮದಾಷಾಢಂ" (ಕಶರ. ೧೧). **ಆಸಾಡ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಸಂ. ಆಷಾಢ]

ಆಸಡಿ, ಅಸಡಿ, ಅಸಾಡಿ, ಆಷಡಿ, ಆಸಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಆಷಾಢಮಾಸ : "ಆಸಡಿಯಾಷಾಢಮಾಸಮೆನಿಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೩) ; ಆಸಡಿ ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬೆರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಮೊಕ್ಕಲ್ಗುಣಲಿಲ್ಲದೊಡಮೇಕಲ್ಲಿ ಸುಖಮ ನಾಸೆವಡುವುದೇಕಾರಣಮಾರಂಬಂಗೆಯ್ವುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩–೧೬ ವ) ; ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನದಾಸಡಿಯೆನ್ನದೆ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೫೩–೩). ೨. ಶತಾವರಿಗಿಡ ; ಸೊರೆಮುದ್ದು : "ಶತಮೂಲಿಯೆನಲಾಸಡಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೧) ; ಕೊಡಸಿಗದ ತಿಗುಡಿನೊಡನಾಸಡಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಯಷ್ಟಿಮಧುಕರ್ಪಟಿಕಂಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೯) ; ಅಡವಿಯೊಳುದ್ದಂಬರ್ಪಾಸಡಿಯಿಂ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವೆಳದಳಿರ್ಗಳ್ (ಜಗನಿ. ೪–೩) ; [ತಾವರೆಯಕ್ಕದಲ್ಲದೊಡ]ಮಾಸಡಿ ಮೇಣ್ ರವಿಮೂಲಮಕ್ಕದಾ ತಾವರೆ ಶರ್ಕರಾನ್ವಿತಮು ಮಾಗಲಿ (ಖಮುದ. ೨–೪೮). **ಅಸಡಿ** : ೧. "ಆಷಾಢ – ಅಸಡಿ, ಆಸಡಿ" (ಶಮುದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. "ಅಧರಕಂಡಿಕಾ – ಅಸಡಿ" (ಒಷಧಿ. ೯). **ಅಸಾಡಿ** : ೧. ಅಸಾಡಿಸೋಣೆಗೆ ರುದ್ರಪೂಜೆಗೆ ಅಜುವತ್ತು ಹಾನೆ ಅಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೦–೩೪ ; 1406). **ಆಷಡಿ** : ೨. "ಸತ್ಯಸರಣಿ – ಆಷಡಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೪). **ಆಸಾಡಿ** : ೧. ಆಸಾಡಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಲು ಬಂದೀತು (ಮುರಮು. ೯) ; ಆಸಾಡಿ ಸೋಣಿ ತಿಂಗಳ ಕಾಲ (ಮುರಮು. ೪೦). [< ಸಂ. ಆಷಾಢೀ]

ಆಸಡಿಗೆಣಸು, ಆಷಡಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಶತಾವರಿಯ ಬೇರು ; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ : ಆಸಡಿಗೆಣಸು, ತಾವರೆಗೆಣಸು, ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತಿಯ ಬೇರು ಇವುಗಳ ಸುಟ್ಟು ಕರಿಯ ನೀರಿಂದ ಕುಡಿಯಕೊಡಲು ಕೆಂಬಣಲ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೧೯). **ಆಷಡಿಗೆಣಸು** : ಆಷಡಿಗೆಣಸು . . . ನೆಲದೆಂಗಿನ ಗೆಣಸು ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಪುಷ್ಟಿವರ್ಧನವಕ್ಕು (ವಿವೈವಿ. ೭೨). [ಆಸಡಿ + ಗೆಣಸು]

ಆಸತ್ತ 'ಆಸಜ್₁' ಪರಾ.

ಆಸತ್ತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಪದಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : "ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ವಿಲಂಬವಾಗದಂತೆ ಉಚ್ಚರಿತವಾಗಿ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕು ಇದಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿಧಿ ಅಥವಾ ಆಸತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಭಾರವಿಾ. ೨೫೦) ; ಪದಗಳ ಅವ್ಯವಧಾನವು ಆಸತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಆಸತ್ತು 'ಆಸಜ಼್$_1$' ಪರಾ.

ಆಸನ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಪೀಠ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಮಣೆ, ಚಾಪೆ, ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ, ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ: ವಾಸವಂ . . . ಆಸನದಿಂದೆರ್ದು ಮೂಱುಸೂೞ್ ಪೊಡೆವಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೭-೪೧); ಆಗ ರಾಜಸುತೆಯ ಸುಚ್ಛಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೪-೪೭). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕ್ರಮ: ಯಮ ನಿಯಮಾಸನ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ ಧ್ಯಾನ ಧಾರಣ ಸಮಾಧ್ಯಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗನಿಷ್ಠೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೩); ಆಸನವೆಂದರೆ ಸುಖಕರವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೂ ಇರತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೬). ೪. ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಧರ್ಮಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಮುಕ್ತ್ಯಾಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೨). ೫. ರಾಜನ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗಳೊರ್ವರೊರ್ವರ ಮೇಲೆತ್ತಿಯೆತ್ತಲಾಱದೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಆಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯-೧೭). ೬. ಆನೆಯ ಹೆಗಲು: "ಸ್ಕಂಧಃ, ಆಸನಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ಪೆಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೪). ೭. ಮಲದ್ವಾರ ಪ್ರದೇಶ; ಗುದ: "ಪೂರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೂಕಿ]ಯೆನಲಾಸನದ ಪುಣ್ಣಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩). 'ಆಸನಕುರು', 'ಆಸನಾಂಕುರ' ಪರಾ. ೮. ಹೊನ್ನೇಮರ: ಆಸನ (ಕಾಂಚಿ) ಇದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮೇಲಾದ ತೊಲೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೩೬). [ಸಂ.]

ಆಸನಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಾಭಾವವನ್ನು ಅಥವಾ ತಾಟಸ್ಥ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಏಱನೆ ಸೂಱ್ಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವೆರ್ದೆದೋಱುವ ಕಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನುಂತೇಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೦).
[ಆಸನ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಸನಕಂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನ ಜನನವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪೀಠದ ಅಲುಗಾಟ, —ಕಂಪನ: ವಾಸವನಾಸನಕಂಪದಿನಾಸಮಯಮನೊಳವಧಿಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಬೋಧಾವಾಸಪ್ರಿಯನುದಯಮನಱಿದಾಸನದಿಂದೆರ್ದು ಮೂಱುಸೂೞ್ ಪೊಡೆವಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೭-೪೧); ತನಗಾಸನ ಕಂಪಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟೆ ರಣಪ್ರಪಂಚದೊಳ್ ರಘುವೀರಂ ನೆನೆದಪನೆಂದು ಮಹಾಲೋಚನನೊರ್ಮೊದಲಱಿದನವಧಿಲೋಚನದಿಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೫೬). [ಆಸನ + ಕಂಪ]

ಆಸನಕುರು (ನಾ). ಗುದ ಅಥವಾ ಮಲದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಕುರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧). [ಆಸನ + ಕುರು$_1$]

ಆಸನಕ್ರಮ (ನಾ). ಯೋಗಾಸನದ ರಚನೆ: ಸಮರತ ಸೌಖ್ಯದೊಳ್ ಸತಿ ದಿಗಂಬರವೇಷಮನಾಂತು ಮುಕ್ತಕೇಶಮದೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕಣ್ ದರ ನಿಮೀಲಿತಮಾಗೆ ದಲಾಸನಕ್ರಮಂ ಸಮನಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಪ್ರಣವಮೊಪ್ಪೆ ಶರೀರಮನೊಕ್ಕು ತನ್ಮನೋರಮಣನ ಹೃನ್ನಿಧಾನಮನುಪಾರ್ಜಿಪ ಯೋಗಿ ನಿಯಂತಿರೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೫). [ಆಸನ + ಕ್ರಮ]

ಆಸನಗುರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಕರಜೊ (ಆಸನಗುರಗಿ)(ಅಂಜುನ) ಸುಂದರ, ಸರಳ, ಎತ್ತರ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಂಗಪ್ಪು (ಕಭಾಗ. ೩೭). [?]

ಆಸನತ್ಯಜತೆ (ನಾ). ಆಸನತ್ಯಾಗ; ಕುಳಿತಿದ್ದ ಪೀಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳುವುದು: ಭಕ್ತನ ಮಠವೆಂದು ಜಂಗಮವು ನಡೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ ಆ ಭಕ್ತನು ಕಾಣುತ್ತ ಆಸನತ್ಯಜತೆಯಮಾಡುತ್ತ ಕೊಂಕುತ್ತ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂದಿರ್ದು ಬಾಗಿ ಬಳುಕುತ್ತ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಆಸನತ್ಯಜತಾ]

ಆಸನದ್ವಾರ (ನಾ). ಗುದದ್ವಾರ; ಮಲದ್ವಾರ: ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಗುವಿನ ಆಸನದ್ವಾರ (Anus)ದ ಒಳಗಡೆ ಸಾಬೂನಿನ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಭೇದಿ ಮಾಡಿಸುವುದುಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬). [ಆಸನ + ದ್ವಾರ]

ಆಸನನೂತಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಆಸನದ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ನವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಹುಣ್ಣು: ಆಸನನೂತಿಹುಣ್ಣಿಗೆ . . . ತುರುವೆ ಯೆಲೆಯನ್ನು ಎಂಟು ಹತ್ತು ಜೋಡಿಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡುಹೊತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನ ಕಟ್ಟುವುದು (ವಿಷ್ವೈವಿ. ೯೯). [ಆಸನ + ನೂತಿ + ಹುಣ್ಣು(< ಪುಣ್)]

ಆಸನಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಯೋಗಾಸನ. ೨. ಯೋಗಾಸನ ಹಾಕಿದವನು: ಆಸನಬಂಧನರು ಸುಮ್ಮನಿರರು ಭಸ್ಮವ ಪೂಸಿ ಸ್ವರವ ಹಿಡಿವುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಅಪಜಂ. ೫೨-೨೨೪). [ಆಸನ + ಬಂಧನ]

ಆಸನಬಾವು (ನಾ). = ಆಸನಕುರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧). [ಆಸನ + ಬಾವು]

ಆಸನಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಚಿತವಾದ ಆಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಈ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳು ದೃಶ್ಯಯೆಂಬುವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸುಸ್ಥಿರನಾಗಿಯಿರುವುದೆ ಆಸನಯೋಗ (ತತ್ತ್ವಚಿಂ. ೨೭-೮). [ಆಸನ + ಯೋಗ]

ಆಸನರೋಗ (ನಾ). ಗೂದೆ ಹಾಯುವ ರೋಗ; ಗೂದೆ ರೋಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಆಸನ + ರೋಗ]

ಆಸನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಹಲಗೆ, —ಮಣೆ: (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫೧೧ ಕೋಶ). [ಆಸನ + ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಆಸನವ್ರಣ (ನಾ). ಮಲದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ, —ಹುಣ್ಣು; ಭಗಂದರ: ಭಗಂದರವೆಂಬ ಪೆಸರುಳ್ಳಾಸನವ್ರಣವನ್ನು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೫-೧೧೪). [ಆಸನ + ವ್ರಣ]

ಆಸನಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದೆ ಉದಾಸೀನದಿಂದ ಇರುವಿಕೆ (?): ದೇವರ ಗುಂಡು ಗುಜಿಗುಜಿಗೊಂಡು ಪೊಗೞ್ ನ್ಯಾಯ ಪುರುಷಸಂತಾನಮಾಸನಸ್ಥಾನಂ ಬಿಲ್ಮುಟ್ಟೆ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂ ಬಗೆಜಾಗವಸ ಮೆಂಬಿವನಱಿದು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯೇ ರೂಪುಗೊಂಡಂತಿರ್ವರುಂ ಕಾದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೫ ವ). 'ಆಸನ ೫' ಪರಾ. [ಆಸನ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಸನಾಂಕುರ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ: "ಆಸನಾಂಕುರ ಮೆನಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩).
[ಆಸನ + ಅಂಕುರ]

ಆಸನೋಚಿತ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುವುದು. ೨. ಆಸನದ ಔಚಿತ್ಯ: ಅರಸನಾತನ ಮನುಷ್ಯಾತೀತಮಪ್ಪ ಪ್ರಕೃತಿಯಂ ಕಂಡಾಸನೋಚಿತದಿಂ ದೇಱಲಿಕ್ಕಿದ ಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೬ ವ).
[ಆಸನ + ಉಚಿತ]

ಆಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರವಾದ; ಸಮೀಪವಾದ: ಆಸನ್ನಂ ಮಱಿಗಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೨). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: "ಸಮೀಪಂ, ಸನೀಡಂ . . . ಆಸನ್ನಂ, ಸವಿಧಂ, ಪಾರ್ಶ್ವಂ . . . ಅಪವಾಂತರಂ –ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೮). [ಸಂ.]

ಆಸನ್ನಕಾಲ (ನಾ). ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದವನು: ಅಧರೀಕೃತದಿಕ್ಪಾಲಕನುಮಾಸನ್ನಕಾಲನುಮಪ್ಪ ಶಿಶುಪಾಲಂ ಕಡುಮುಳಿದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೪). [ಆಸನ್ನ + ಕಾಲ]

ಆಸನ್ನಗತ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬಂದವನು; ಸಮೀಪಗತನಾದವನು: ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಗುರುವಂ ಕಂಡತ್ಯಂತ ದೂರಾವನತಮಣಿಕಿರೀಟನಾಸನ್ನಗತನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸನ್ನಗಮನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು : "ಪೋಪು – ಆಸನ್ನ ಗಮನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಆಸನ್ನ + ಗಮನ]

ಆಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಾಮೀಪ್ಯ : ಮುನ್ನಿನ ಭವಮುಂ ಬಂಧುಗಳಂ ನೆಱೆ ತಿಳಿವಜಾತಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆಯಿಂದೆ (ಕಾದಂಬ. ೯೯೪). [ಸಂ. ಆಸನ್ನತಾ]

ಆಸನ್ನಪೀಡನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಬಂದು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು; ಅಂಡಲೆಯುವುದು : "ಅಂಡಲೆ—ಆಸನ್ನಪೀಡನೇ (ತೊ ಂ ದ ರೆ ಪ ಡಿ ಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಆಸನ್ನ + ಪೀಡನ]

ಆಸನ್ನಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಜಾಗ; ಸಮೀಪದ ಪ್ರದೇಶ : ಯತಿಪತಿಗಳಂ ಕಂಡು ವಿನಯದಿಂ ಬಂದಿಸಿ ತದಾಸನ್ನಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೨ ವ). [ಆಸನ್ನ + ಪ್ರದೇಶ]

ಆಸನ್ನಭವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಃಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು : ಆಸನ್ನ ಭವ್ಯರರ್ಹಚ್ಛಾಸನದೊಳ್ ಭಕ್ತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೯); ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೮ ವ). [ಆಸನ್ನ + ಭವ್ಯ]

ಆಸನ್ನಭವ್ಯೆ (ನಾ). ಆಸನ್ನಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು : ಆಸನ್ನ ಭವ್ಯೆಯುಂ ಜಿನಶಾಸನದೀಪಿಕೆಯುಮೆನಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೫೮).
[ಸಂ. ಆಸನ್ನಭವ್ಯಾ]

ಆಸನ್ನಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವ ಸಾವು; ಸಾವಿನ ಸಾಮೀಪ್ಯ : ವಿದ್ಯಾವಚನದಿನಾತನಾಸನ್ನಮೃತ್ಯುವನಱಿದು (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ). [ಆಸನ್ನ + ಮೃತ್ಯು]

ಆಸನ್ನವರ್ತಿ (ಗು). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾದ : ತನ್ನ ತಂದ ಪಾಗುಡಮುನಾಸನ್ನವರ್ತಿಯುಮಭಿರಾಮಮೂರ್ತಿಯುಮಪ್ಪಮಾತ್ಯೋತ್ತಮನ ಕೈಯೊಳ್ ಕುಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ).
[ಸಂ. ಆಸನ್ನವರ್ತಿನ್]

ಆಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವಾಗು; ಸಮೀಪಿಸು : ಈಕೆಯುನಿನ್ನು ವರಿಸುವೆನೆಂಬ ಭರವಾ[ಪಾಠಾಂ. ತರಿಸುವೆನೆಂಬ ಭರವಸ]ಸನ್ನಿಸಲು ಕೌಶಿಕ ಮಹೀಪತಿ ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦–೫). [ಆಸನ್ನ + –ಇಸು$_1$]

ಆಸಪತ್ರಿ 'ಆಸ್ಪತ್ರೆ' ನೋ.

ಆಸಪಾಕ 'ಆಸ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಆಸಪಾಸ 'ಆಸಪಾಸು' ನೋ.

ಆಸಪಾಸು, ಆಸಪಾಸ, ಆಸುಪಾಸು (ನಾ). (ಉಕ; ಕರಾ). ಸುತ್ತುಮುತ್ತು; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಕಾಡುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಸಪಾಸು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ತಮ್ಮವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ನಡೆದಾ. II, ೮೫). **ಆಸಪಾಸ** : ಅಷ್ಟರಾಗ ಆಸಪಾಸ ಹೊಲದಾಗಿನ ಮಂದಿ ಕೂಡಿ ಬಿಡಿಸಿದರಂತ (ಧನಂಜ. ೩೩); ಉರಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಝಳವು ಆಸಪಾಸ ಯಾರನ್ನೂ ಹಾಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ (ಕುಂಬಳ. ೨೧). **ಆಸುಪಾಸು** : ಈ ಬೆಳ್ತಂಗಡಿ ಆಸುಪಾಸುಗಳಲ್ಲೇ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳಿಲ್ಲ (ಚಿಗುಕ. ೫೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಸ್‌ಪಾಸ್]

ಆಸಪು 'ಆಸಫ್' ನೋ.

ಆಸಫ್, ಆಸಪು (ನಾ). (ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಥವಾ ಸೈನ್ಯದ) ಸರಕಾರೀ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ : ಅಮಲ್ದಾರರು ಆಸಫರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಹಾಮಂ. II, ೨೭); ಕ್ರೂರದಂಡನೆಯ ಭಯದಿಂದಲೂ ಅವರು ನೇಮಿಸಿದ ಆಸಫರ ಫೌಜು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ (ಮಹಾಮಂ. II, ೩೫). **ಆಸಪು** (ರೀವ್ಸ). [← ಅರ. ಆಸಫ್]

ಆಸಫಗಿರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳೀಯ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಧಿಕಾರ (ರೀವ್ಸ).
[ಆಸಫ + –ಗಿರಿ$_2$]

ಆಸಬದಾರ (ನಾ). ರಾಜದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಅನೇಕ ಚೋಪದಾರರೂ ಆಸಬದಾರರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಡುಪು ತೊಡುಗೆಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ (ದೇವೀಚಾ. ೧೧೩).
[← ಅರ. ಆಸಾಬರ್‌ದಾರ್]

ಆಸಮಾನಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಬಣ್ಣ; ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ (ದಕ. ೬).
[← ಹಿಂ. ಆಸಮಾನೀ]

ಆಸರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಜಾಯಿಪತ್ರೆ : ಸಿರಿಕಂಡಂ ಕುಂಕುಮಮಗುರು ರೇಣುಕಂ ಜಾದಿಕಾಯ್ ತವಕ್ಷೀರಂ ಕತ್ತುರಿ ಸಿತಮಾಸರಮೆಂಬಿವು ಸರಿಸಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಶಾಂಕತಕ್ಕೋಲಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೯). [?]

ಆಸರ$_2$ 'ಆಸರೆ' ನೋ.

ಆಸರಗೇಡಿ (ನಾ). ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಶ್ರಿತ : ಮುಂಚಿಗಿಂತಲೂ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಒಳಿತೆನಿಸುವ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಆಸರಗೇಡಿ (ಪುರುಷ. ೮೦). [ಆಸರ$_2$ (< ಆಸರೆ) + ಕೇಡಿ]

ಆಸರಿಕೆ 'ಆಸಱಿಕೆ' ನೋ.

ಆಸರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಆಸರ್ತು ಪಸಿದುಬನ್ದವರ್ಗ್ಗಾಸರಿಸದೆ ಕಿಱಿದು ಬರಿದಿದೆನ್ನದೆ ಕೇಳಿ ಸಾಸಲ ಸ್ವಯಂಭೂದೇವರ ದಾಸಂ ಸಲೆ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ದಾನವಿನೋದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೧–೩೧; 1120).
[ಆಸರ$_2$ (< ಆಸರೆ) + –ಇಸು$_3$]

ಆಸರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಬಳಲಿಸು : ಘೋಷ ಗಂಟೆಯು ಜಾವವನು ತಾ ಬಯಸುವಂದದಲಿ ಈಶ ನಿಮ್ಮಯ ನಿತ್ಯಸುಖವನು ಹೇಸಿ ಮನುಜನು ತನಗೆ ಬಹುದಿನವಾಸರಿಸದೇ ನಿನ್ನ ನೀನೇ ಒಲಿಯದಿರದನಕ (ಸುಸಾರ. ೧೨೫–೨); ಅಂತೆ ನೀನೆಸಗಲಿನಿತಾಸರಿಸಿ ಬೇಸರಿಸಿ ಬಿಲುವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತಕಟ ಫಲವೇನು ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೮–೧೬).
[ಆಸರು$_1$ (< ಆಸಱ್$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಆಸರು$_1$ 'ಆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಆಸರು$_2$ 'ಆಸರೆ' ನೋ.

ಆಸರೆ, ಆಸರ$_2$, ಆಸರು$_2$ (ನಾ). ಅವಲಂಬನ; ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ; ಊರೆ : ಸುತ್ತಲೂ ಯಾವುದರ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪೃಥಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಯು ಮಹಾದೂರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ . . . ಗೋಳ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೯); ಆತನೇ ನನ್ನ ಆಸರೆಯಾಗಿದ್ದ (ನನ್ನಜೊ. ೪೩); ನಾನು ದೊರೆಯ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಆಸರೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಾಮುತ್ತ. ೯೮). **ಆಸರ$_2$** : ನಾವು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದೇ? ಅವರಿಗೆ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸರ ಬೇಡವೆ? ಸಮಾಜವೇ ಅವರ ಆಸರ (ಹಬ್ಬಬ. ೩೮). **ಆಸರು$_2$** : ಇದುವೆ ಆಸೆಯು ಇದುವೆ ಆಸರು ನಾಳೆಯೇಳ್ಗೆಯ ನೇಸರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪೨). [< ಸಂ. ಆಶ್ರಯ]

ಆಸರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸರೆಯಾಗು : 'ಬಿಜ್ಜ'ನಿಗೆ ಆಸರೆಗೊಟ್ಟು ಅರಿಕೇಸರಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೨೦೪). [ಆಸರೆ + ಕೊಡು]

ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು (ದಕ. ೬).
[ಆಸರೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಸರ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಾಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತೆ ಪಥಿಕರಾಸರ್ಗಳೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೮). [ಆಸಱ್$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಆಸಲ್ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ ; ಉತ್ತಮ : ಹೀಗೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸರಹದ್ದಿನ ಮೇಲೆ ಮನಸು ಮಡಗುವುದು ಆಸಲ್ ಮಾತಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪). [← ಅರ. ಅಸಲ್]

ಆಸವ (ನಾ). ೧. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ್ದು ; ಔಷಧಿಯ ಅರ್ಕ : ವನೌಷಧಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಸವಗಳು (ಗೃಹವೈ. ೨) ; ಆಸವ ಅರಿಷ್ಟ ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ . . . ಅನುಭವ ಪಡೆದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೭). ೨. ಮದ್ಯ ; ಸುರೆ : "ಮಧು, ಆಸವ, ಸೀಧು, ಸುರಾ . . . – ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೭೫) ; ಬಗೆವರೇ ವಿಷಯಾಸವಮತ್ತರೇನುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೩೪). ೩. ಮಕರಂದ ; ಪುಷ್ಪರಸ : ಭಾವೋದ್ಭವನಿಂ ಪರವಶೆಯಾದೆಂ ನವಕುಸುಮಮಾಸವದೆ ಸೊರ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). [ಸಂ.]

ಆಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ; ಕಾಸ್‌ದಾರ : ಕಳಕಳನಾದಮಾದ ತೆಱನಂ ಜನಕಂ ತಿಳಿದಾಸವಾರಿಗಳ್ ತಳೆದು ಖಲೀನಮಂ ತುರಿಪದಿಂ ಬರೆ ಸಂದಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೩). ೨. ಅಶ್ವಾರೋಹಕ ; ಸವಾರ; ರಾವುತ : ತಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿದು ಲೋಹಿತವೃಷ್ಟಿಯನಾಸವಾರಿಗಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೫೯) ; ಜಾನುದಘ್ನಮಾದುವು ತರವಾರಿಯಿಂದಿಱಿಯೆ ಲೋಹಿತವಾರಿಗಳಾಸವಾರಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೧).

[ಪ್ರಾ. ಆಸವಾರ < ಸಂ. ಅಶ್ವವಾರ]

ಆಸವಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಮದ್ಯದ ಗೀಳುಳ್ಳವನು; ಮದ್ಯಪಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ: "ಆಸವಾಸಕ್ತನಶುದ್ಧ ಪಾದ್ಯ ಪಶುತುಂಡವಿಲೇಪನ ಗೋಮುಖಾಪ್ಪಯಂ" (ನಾನಾರ. ೨೧). [ಆಸವ + ಆಸಕ್ತ]

ಆಸವಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮಕರಂದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ. ೨. ಮದ್ಯದ ಗೀಳು. ೧, ೨ : ಆಸವಾಸಕ್ತಿ ಮಧುವ್ರತದೊಳ್ . . . ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವಮೇಕಾವಳಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೯ ವ). [ಆಸವ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಆಸಱ್$_1$, ಆಸಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು ; ಆಯಾಸಪಡು ; ದಣಿ; ಆಸತ್ತ, (ಭೂತಕೃ), ಆಸತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ) : ಆಸತ್ತು ತಿರಿದರಣ್ಯಾವಾಸದ ಪರಿಭವದ ಕುದಿಪಮಂ ನೀಗಿ ಸುಖಾವಾಸಮನೆಯ್ದಿಸಿದುದು ದುಶ್ಶಾಸನನಿರ್ದಿರವು ಮನದೊಳಾ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೨) ; ಪಿರಿದುವಾಸತ್ತ ಬಲಂ ನಿಲವೇೞ್ಕುಮೆಂದು ನೃಪಕುಲಲಲಾಮನಂತಲ್ಲಿ ಪಲವು ದಿವಸಮನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧೫). ೨. ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು : ಅಕಟಕಟಾ ಸಂಸಾರಕ್ಕಾಸತ್ತೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೧೦) ; ಆತನಂ ತೋಱಲಾವಱಿಯೆವಳಬೇಡೆಂದಡೇತೆಱದೊಳಂ ಮಾಣದಿರ್ದಡಾಸತ್ತು ಬಿಟ್ಟೈತಂದರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೮). **ಆಸಱು$_1$** : ೧. "ಆಸಱು – ಆಲಸ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಚಿತ್ರವೆನ್ನಯ ಮುಗ್ಧತನವೀನೇತ್ರದೊಳಗಣ ಕಸವಿದೆಂಬವೊಲಾ ತ್ರಿನೇತ್ರನ ನೇತ್ರವಂ ಶೋಧಿಸುವನಾಸಱದೆ (ಬಸಪು. ೧೮–೫೯).

ಆಸಱುಬೇಸಱು = ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೇಸರಪಡು : ಈ ಗತಿಯಡಗದಾಸಱದೆ ಬೇಸಱದೆ . . . ಸದ್ವ್ರತಿಯ ಸಮತೆಗೆ ಪುರಜನಂ ವಿಸ್ಮಯವಿದೆನುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೯–೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಚರ್, ಅಯರ್ ; ಮಲ. ಅಯರ್]

ಆಸಱ್$_2$, ಆಸರು$_1$, ಆಸಱು$_2$ (ನಾ). ೧. ದಣಿವು ; ಬಳಲಿಕೆ ; ಆಯಾಸ: ಶರಭಮಂ ಬೆಂಕೊಳ್ವ ಭೇರುಂಡವಕ್ಕಿಗಳಂ ನೋಡಿದ ನೋಟದಾಸಱುಗಿವನ್ನಂ ಕಂಡನಾಸನ್ನದೊಳ್ ಸಗರಂ ಕನ್ನೆಯುಮಂ ತದಗ್ರಜನುಮಂ ವೇತ್ರಾವತೀ ತೀರದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೭೮) ; ಚಿತ್ತದಾಸಱಳಿವಂತೆ...ಪೂಜಿಸಿದನೋಱೆಯಿಂ ರಾಜೇಂದ್ರನು(ಹಚಕಾ.೩–೬೬); ಕೈತವಕ್ಕೆಕ್ಕತಳಂ ಕನಲ್ಕೆಗಿರವಾಸಱ ವಾಸಮೆಡರ್ಗೆ ಬೀಡೆನಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೭೪).

ಆಸರು$_1$: ೧. ತೃಷೆಯಡಸುತಾ ಯುವತಿಯ ಸುಲಾವಣ್ಯರಸವನಂಬಕಗಳಿಂ ತವೆ ನೀಂ[ಯೀ]ಂಟಿ ತಣಿದು ತಣ್ಣನೆ ಝಳಮಡಂಗಿ ನಡದಾಸರಂ ಮರದನೊರ್ವ ಸವಿಗಾರನು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨–೨೧) ; ಆಸರಾಯ್ತು ನಿನಗೆ ರಂಭೆ . . . ಬಹಳ ನೊಂದೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೯–೧೩). ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ : ಯಾರೋ ಮೂಡಲು ಕಡೆಯವರಂತೆ, ಉಡುಪಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟಿರುವಂತೆ, ಆಸರೆಂದು ನೀರು ಕೇಳಿದರು (ಹಾಪುತ್ತ. ೬೯) ; ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆ ? ಆಸರಿಗೆ ನೀರು ಬೇಕು ಎಂದು ಕೂಗಿದನು (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೭). **ಆಸಱು$_2$**: ೧. ಎಕ್ಕಲನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಸುತ್ತಿದಾಸಱನು ಮುನಿರಕ್ಕಸನ ಬನಕೆ ಬಂದಂಜಿಕೆಯನು . . . ಮಿಕ್ಕು (ಹಚಕಾ. ೭–೭) ; ಮನದಾಸಱು ನುಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಣದು ವನಿತೆ ಮೌನವಿದೇಕೆ ನಿನಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೨) ; ಬೇಸಱುಗೊಂಬ ತತ್ಕುವರಿಯ ಮನದೊಳಗಾಸಱು ಬಹಳವೆಗ್ಗಳಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೫); (ನಿಭಾಗ. ೩–೨–೩೦ ನೋ). ೨. ಲೇಸನಾಡಿದೆ ವಿದುರ ವೇದವ್ಯಾಸನಂದನ ನೀನಲಾ ನಿನ್ನಾಸಱೀ ಜಗದಘಸಮುದ್ರವನೀಂಟಿದಡಗದಲ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೧–೫). ೩. ಆಲಸ್ಯ ; ಬೇಸರು : ಆಸಱುಳ್ಳವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ತಾಯ್ಸತ್ತ ಕೂಸಿನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೩). ೪. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ : ಬಱಲದು ಜವ್ವನಂ ತವದು ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಖಂಡಿಸದಾಯು ಮೆಚ್ಚು ಕೆಚ್ಚಱಿಯದು ನಣ್ಪು ನಣ್ಪುಗೆಡದಾಸಱು ಪೋಗದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೨೮) ; ವರಪುಣ್ಯಕಥೆವೇಳ್ದು ನಮ್ಮಕಿವಿಯಾಸಱಂ ತವಿಸೆಂದನು (ನಂದಿಮಾ. ೨–೩೨).

ಆಸಱುಬೇಸಱು = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ : ಅಲ್ಲಮಲಿಂಗನಿದಿರಲಿ ಸೂಸಿದರು ತಮ್ಮೊಡತಿಯಾಸಱುಬೇಸಱಿಲ್ಲವನು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೭–೪೯) ; ಕಾದುದೀ ತನನಾಮವಾ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಾಸಱುಬೇಸಱನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೪೩).

[< ಆಸಱ್$_1$. / ತಮಿ. ಅಚತಿ, ಅಚಪ್ಪು, ಅಚ್ಚೈವು; ಮಲ. ಅಯರ್ತಿ, ಅಯಪ್ಪ್, ಅಶತಿ ; ತುಳು. ಆಸರು = ಬಾಯಾರಿಕೆ, ದಾಹ]

ಆಸಱಿಕೆ, ಆಸರಿಕೆ (ನಾ). ದಣಿವು ; ಆಯಾಸ: ತೊಡೆಗಳು ಸೋಂಕಿದಪೆಂಗಳಾಸಱಿಕೆಯ ತೊಡೆವುವು ಕದಳಿಗಳವಕೆ ಪಡಿಯೆಂಬ ಪದನುಳ್ಳರದ ತೊಡೆ ರಾಯನ ಕಡು ಚೆಲ್ವನಱಿದಿರು ವಿಹಗಾ (ಭರಜ. ೬–೬೭). **ಆಸರಿಕೆ:** ಅದರ ಆಸರಿಕೆ ತೊಡಗುತ್ತಲೇ ನಿಜಕ್ಕೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾದವನಂತೆ ಸುಬ್ರಾಯನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಕರ್ಮವೀ. ೮–೧೧–೫೯).

ಆಸರಿಕೆಬೇಸರಿಕೆ = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ : ಅಬ್ಬಬ್ಬ ಎಷ್ಟೊ ದಿನ ಸಾಗಿಯೂ ಕೂಡ ಆಸರಿಕೆ ಬೇಸರಿಕೆ ತೋರದಿತ್ತು (ನನಲ್ಲ. ೬೭).

[ಆಸಱ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಆಸಱು$_1$ 'ಆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಆಸಱು$_2$ 'ಆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಆಸಱೆ (ನಾ). (?) : ಜವನ ಮೀಸೆಯನೊಲೆದುಯ್ಯಲಾಡುವರುಂ ಮಿತ್ತುವಂ ತೊತ್ತುಮಾಡಿಯಾಳುವರುಂ ಅರಳಿಯ ಹೂತರಳಿಯ ತಿಗುಡರಕ್ಕಸನ ದಾಡೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ನೊರೆಯ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಗಿಣ್ಣು ಆಸಱೆಯ ಗೋಸನೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮–೩೯ ; 1245). [?]

ಆಸಾ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ದಂಡ : ರತ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಂಥ ಚೋಪದಾರರ ಮುರುಕು ಆಸಾಗಳು ಸೋಟಾಗಳು . . . ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮುಸಗ. ೨೮). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಆಸಾ]

ಆಸಾಗೊರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಇಂತಿದಕ್ಕೆ ಕಾಕಂಬಾಳ ಕಂಭಯ್ಯನುಂ ಆಸಾಗೊರರ ಕನ್ನನುಂ ಪೊಸವೂರ ಬೇದಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೨೭ ; 968). [?]

ಆಸಾಡ 'ಆಸಡ' ನೋ.

ಆಸಾಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಆಸಾಡಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಆಷಾಢಮಾಸ: ಆಸಾಡಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಲು ಬಂದೀತು (ಮರಮ. ೯); ಆಸಾಡಿ ತಿಂಗಳು ಎಂದರೆ ಬರೀ ಮಳೆಯ ತಿಂಗಳೇ (ಅನಾಥ. ೧೯೯).

[ಆಸಾಡಿ (< ಆಸಡಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಆಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು,—ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೊಂದುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು. ೩. ನೆರವೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಸಾದಿ (ನಾ). ಕೆರ ಹೊಲಿಯುವವನು; ಅಟ್ಟೆ ಚುಚ್ಚುವವನು; ಮೋಚಿ: ಆವೂರೊಳಗಣ ಆಸಾದಿಗಳನು ಕರೆದು ನೀವು ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿ ರೆಂದು (ಬಜ್ಜರಾ. ೯-೩೮); ಎಸೆವ ಆಸಾದಿಗಳೀವೆಂದು ಶೀಲವ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಟ್ಟು ಬೆರಸಿದ (ಬಜ್ಜರಾ. ೯-೪೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಆಸಾದಿ]

ಆಸಾದಿತ (ಗು). ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ: ಕರ್ಮರಿಪು ವಿಜಯದೊಳಾಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೨); ವಿಕ್ರಮಾಸಾದಿತ ವಿಶ್ವಲೋಕವಿಜಯಂ ... ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೬೫). [ಸಂ.]

ಆಸಾದ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಆಸಾಧಿತ (ಗು). ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಾಧಿಸಿದ: ಲೋಕಾಯತವಾದಿ ಯಂತೆ ಆಸಾಧಿತ ಗುರುಮತನುಂ ವಿರಹಿಯಂತೆ ಮುಕ್ತಾಭರಣನುಂ ... ಆಗಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸಾಮಿ, ಅಸಾಮಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮನುಷ್ಯ: ವಾರಂಟಿನಿಂದ ಆಸಾಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಲನ್ನಾಗಲಿ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೂ ... ಸಹಾಯ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪೬); ಮರ ಹತ್ತುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ ಆಸಾಮಿ ಕೆಂಚಣ್ಣ (ನವಸೀ. ೨೧). **ಅಸಾಮಿ**: ಮೇಕೀರಾಮು ನೀಗ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷದ 'ಆಸಾಮಿ' (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೦); ಅವನಾದರೋ ಬಹಳ ಗಡಸು ಆಸಾಮಿ (ಬಾಳಹೊ. ೯).

ಆಸಾಮಿ ಪಾವತಿ ಹುಂಡಿ = ಯಾರು ತಂದರೆ ಅವರ ಹಸ್ತ ಹಣ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಹುಂಡಿ; ಚೆಕ್ಕು. (Bill payable to bearer. ಪಾರಿಸಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಸಾಮಿ]

ಆಸಾರ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಜಡಿಮಳೆ: "ತಾಂ ಬಿಡದೆ ಸುರಿವ ಮಳೆಯಾಸಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫); ಸುರಕುಸುಮಾಸಾರದ ಬೆಳ್ಸರಿ ಸುರಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೦). ೨. ಶತ್ರು ವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಮಿತ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಾಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯ. ೪. ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಆಸಾರಚಾರಿ (ನಾ). ಜಡಿಮಳೆಯ ನಡುವೆ ನುಸುಳಿ ನಡೆಯು ವವನು; ಬಿರುಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅಂತು ಮಳಯಜ ರಸಶಿಶಿರ ಶೀಕರಾಸಾರಚಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಮಂದಾನಿಳನ ಬಟಿಯನೆ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಆಸಾರಚಾರಿನ್]

ಆಸಾರಮಹಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಹಲಿನ ಹೆಸರು; ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನಾಲಯ: ಚೋಳಗುಮ್ಮಟ ಆಸಾರಮಹಾಲು ... ಇವೂ ರತುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨).

[← ಅರ. ಆಸಾರ್‌ಮಹಲ್]

ಆಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲು ಹೊಳೆಯ ದಡ ಮೇಲಣ ಆಸಿಯ ನೆಲ್ಲಿನ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೩೨; 1409). 'ಆಸು₂' ಪರಾ. [?]

ಆಸಿನಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಜ್ಞಾ ೩ ೧. ೭೯-೧೯೨೬). [?]

ಆಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: ಭುಂಜಿಸುವಂ, ರಾಜಿಸುವಂ, ಆಸಿಸುವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೯ ಪ್ರಯೋ). [ಆಸನ + – ಇಸು₃]

ಆಸೀನ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ನೆಲಸಿದ: ಉತ್ತುಂಗ ಸಿಂಹಾಸನಾ ಸೀನಂ (ಆದಿಪು. ೨-೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು; ಎತ್ತಿಬಿಡು: "ಆಸು – ಊರ್ಧ್ವ ವಿಮೋಚನೇ (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು), ವೃಕ್ಷಭೇದೇ ಚ (ಸಾಲವೃಕ್ಷ)" (ಶಮಧಾ); ಆಸುವನುಂ ಕೂಕುವನುಂ ಬೀಸುವನುಂ ಗಡಯೆ ನೆಗಟ್ದ ತಕ್ಕಡಿಯೊಳೆನುತ್ತಾಸದೆಯು[ಂ] ಕುಂಕದೆಯುಂ ಬೀಸದೆಯು[ಂ] ಬಿದ್ದಮೊಚಿಗುಮೊಚಿವಬೆಡೆಂಗಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೩೧; 942). [?]

ಆಸು₂ (ನಾ). ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ; ಸರ್ಜವೃಕ್ಷ: "ಆಸು– ಊರ್ಧ್ವವಿಮೋಚನೇ (ಮೇಲಿನಿಂದಬಿಡು) ವೃಕ್ಷಭೇದೇ ಚ(ಸಾಲವೃಕ್ಷ)" (ಶಮಧಾ); ತಾಟಿಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನಾನೆಬೊಬ್ಬುಲಿಯರನೇಟಲಂ ಕೊಲೆಯಸೆಳ್ವ ತಮಾಳದ ... ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪುದಿದು(ಲೀಲಾವ. ೬-೨೬); ಹಲಸಾಲಂ ತಡಸಾಸು ... ಇಮ್ಮಾವು ಕಕ್ಕೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೫೮); ಆ ಶೋಕೆಯ ಆಸಿನ ಎಲವದ ... ಶುಭವೃಕ್ಷಂಗಳುಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩-೨೨). 'ಆಚ₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಚ್ಚ]

ಆಸು₃ (ನಾ). ಅಷ್ಟು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ಹಿಂಚ್‌ಮಂಗ್ಯಾ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲದಾಗ ಹಾದೀಮಾಡಿ ಇದ್ದಾಸ್ಪೂರಣಗಡಬ ಎಳಕೊಂಡ್ಹೋದಾವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೦೩). [?]

ಆಸು₄ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ; ಶಕ್ಯ.

ಆಸಲ್ಲ = ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ: ಆಗಲಾ ಮೂವರ ಗೋಳಾಟ ಹೇಳಲಾಸಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೮); ಮಿಥ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ತಿದ್ದಲಾಸಲ್ಲ (ಸಾಹಿಪಿ. ೩೮). [< ಆಸ್ಯ?]

ಆಸು₅ (ಅ). = ಆಶು₁: "ಆಸು – ಶೀಘ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ೨); ರೋಷ ದಿಂದಾ ದೈತ್ಯನ ಆಸುವೇ ಸಂಹರಿಸಿಯಾ ಸಮಸ್ತರ ಕಾಯ್ದು ಶೇಷಧರ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೪). [< ಸಂ. ಆಶು]

ಆಸುಕರ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ತೀವ್ರತೆ; ಅತಿಶಯ: ಸೋಮವಂಶಜರ್ ಪಲರಾಸುಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ರಂಬೆರಸು ನೆಗಟ್ದ ಜಸದಿಂ ಜಗಮಂ ಬಾಸಣಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೨); ಕೆಯ್ವಾಸಲೊಡಮುಟಿದು ತಾಗಿದುವಾಸುಕರಂ ಬೆರಸು ತಡೆಯದುಭಯಬಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೬); ಕೇಸುರಿ ಸೂಸೆ ತನ್ನ ಮೊಗದಿಂ ಕಿಡಿ ಬೀಟ್ತರೆ ತನ್ನ ಕಣ್ಗಳಿಂದಾಸುರಮಾಗೆ ವಾಡೆಗಳೊಡಲ್ ಬಳೆದಂಬರಮಂ ತಟಂಬೆ ತನ್ನಾಸುಕರಂ ಕರಂ ದೆಸೆಗ ಮುರ್ವಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೭).

[ಪ್ರಾ. ಆಸುಕ್ಕಾರ < ಸಂ. ಆಶುಕರ]

ಆಸುಕರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಕೇಸರದ ಸರದೆ ಬೀಸುವ ಸೌಸವಮಂ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ ಮನೆ ಮನೆಯೊಳ್ ಸೂಸುವ ಸುಟ್ಟುರೆ ರಾಗದಿನಾಸುಕರಂ ಮುಟುಗಿಸಿತ್ತಯೋಧ್ಯಾಪುರಮಂ (ಅಸಂಪು. ೫-೫). [< ಆಸುಕರ]

ಆಸುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವರಗ್ರತನಯನಾತಂ ವಿವೇಕ ××× ಸರೋವರ ಹಂಸ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಮಿಗಮುವನೀತಳದೊಳೊಗೆ ದಾಸುಗಂ ಕಳ್ಪಕುಜಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೨-೧೬; 1040). [?]

ಆಸುತಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹಿಂಡಿ ರಸತೆಗೆಯುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಸುತೀವಲ, ಆಸುತೀವಳ (ನಾ). ೧. ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಜ್ಞಿಕ. ೨. ಸೋಮರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಾಜಕ. ೩. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವವನು (?). ೪. ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು. ೫. ಕನ್ಯಾಪಾಲಕ. ಆಸುತೀವಳ: ೧. "ಯಷ್ಟಾ . . . ಯಾ[ಆ]ಸುತೀ[ವ]ಳಃ – ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ.]

ಆಸುತೀವಳ 'ಆಸುತೀವಲ' ನೋ.

ಆಸುಪಾಸು 'ಆಸಪಾಸು' ನೋ.

ಆಸುರ (ಗು). ೧. ಭಯಂಕರವಾದ; ಘೋರವಾದ: ಮುನಿಸಿಂ ಕರಮಾಸುರನಾದನಾ ಸುರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೯-೪೩); ಉರುಳ್ದ ಪಂದಲೆಯ ರಾಸಿಗಳಾಸುರಮಾಗೆ ಕಣ್ಗೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೧೨). (ನಾ). ೨. ಬೇಸರವನ್ನು ತರುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯುಂಟುಮಾಡುವ ರೀತಿ; ಬೇಸರ. ೩. ರಭಸ: ವ್ಯಾಸ ಸಮಾಸಾದಿ ಪದರಚನಾವಿನ್ಯಾಸವಿಲಾಸವರ್ಜಿಯದೆ ಆಸುರದಿಂ ಕಬ್ಬಕರ್ಘವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೦). ೪. ಅತಿಶಯ: "ಆಸುರಮೆನಲತಿಶಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೨); ಭೂಸುರರು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನಿತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತರಾಸುರದ ಭಸಿತಮಂ ಕೊಟ್ಟುಳಿದ ಜನಮೆಲ್ಲ ಲೇಸೆನಿಪ ವಸ್ತುವಂ ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೩-೬೮); ಆಸುರದ ಬೆಜಗೇಕೆ ನಮ್ಮೊಡನೀಸುಮಾತೇಕೆಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುವಾಶೆಯುಂಟೇ ಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೧). ೫. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: ವೇಷ ಅವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತ್ತೆಂದು ಆಸುರದಲ್ಲಿ ಬಗುಳುವ ಕುನ್ನಿ ನೀ ಕೇಳಾ (ಬಸವ. ೪೩೨); ಗುಹೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಕೇಸರಿಯನಾಸುರದಿಂ ವನದಂತಿ ಸೊರ್ಕಿ ಬಂದಹಹ ಕೆರಳ್ಚಿ ಜೀವಿಕುಮೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೧). ೬. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತೆರಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ.

ಆಸುರಂಮುಸಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ರೇಗು; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು: ಕೇಸರಿಯಾಸುರಂಮುಸಗಿ ಕ್ಷುಧಾಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಪೆರ್ಚೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೦-೧೧). ಆಸುರಂಮಾಡು = ದುಷ್ಟತನವನ್ನು ನಡೆಸು; ಕ್ರೂರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ: ಕೂಸಂ ಚಿವುಂಟುವ್ಯೆ ತೊಟ್ಟಲಂ ತೂಗುವ್ಯೆ ಆಸುರಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆನ್ನೊಡನಿದೇಗುವ್ಯೆ ಬೇಡಬೇಡಾನಿಂತಿದೆಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲೆನ್ಯೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಆಸುರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯ; ದುಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. 'ಆಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಆಸುರ + ಕರ್ಮ]

ಆಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಅಕಾರಣ ಕೋಪನುಂ ಪಾಪರೂಪನಪ್ಪಾ ಕೇಸರಿಗಾಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್ಯಲ್ವೇಡೆಂದು ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೨). [ಆಸುರಕರ್ಮ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಸುರತರ (ಗು). ಅತಿಭಯಂಕರವಾದ; ಬಹಳ ಘೋರವಾದ: ಕಹಕಹಧ್ವನಿ ಕಾಳಿಕನಾದಮಾದಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಬಂದು ಕವಿದತ್ತು ಘಟೋತ್ಕಚ ರೌದ್ರಸಾಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭); ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕೆಯ್ಯುಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಕರ್ಚಿದ ವುಡುಂಬೆರಸನ್ಯಶರಪ್ರಹಾರಜರ್ಜರಿತಶರೀರನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩). [ಸಂ.]

ಆಸುರಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ರೋದನ; ಆಕ್ರೋಶ: ಆಸುರಾಕ್ರಂದನದ ಶೋಕಾವೇಶ ಬಹಳದ ಬಾಲೆಯರು ಪ್ರಾಣೇಶ ಮ್ಯೆದೋರ್ಜೆನುತ ಹೊಕ್ಕಳಿಸಿದರು ಕಳನೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೨-೫). [ಆಸುರ + ಆಕ್ರಂದನ]

ಆಸುರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಆಸುರಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಲ್ಲರು (ವಚಭಾ. ೧೨೩). [ಆಸುರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಆಸುರಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಸಾಸಿವೆ: "ಆ[ಆ]ಸುರೀ, ರಾಜಿಕಾ, ರಾಜಸರ್ಷಪಃ — ಈ ೩ ರಾಯಸಾಸುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೭). ೨. ಈಶ್ವರೀ ಬಳ್ಳಿ: "ಆಸುರಿಯೆನಲ್ಕೆಯೀಶ್ವರೀವಲ್ಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮). [ಸಂ. ಆಸುರೀ]

ಆಸುರೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅಸುರರ ನಡೆವಳಿಕೆ; ದುರ್ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯವಹಾರ: ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಹಣ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಆಸುರೀವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ತರುತ್ತದೆ (ರಂಗದೋ. ೧೫೬). [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಆಸುರೀಶಬ್ದ (ನಾ). ಅಸುರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಬ್ದ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ದೈವೀಶಬ್ದವೊಂದೂ ಆಸುರೀಶಬ್ದವೊಂದೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಹೊರಟರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಿವಿಗೆ ದೈವೀಶಬ್ದ 'ಗವೋಶ' ಆಸುರೀಶಬ್ದ ಕರೆನ (ಕರ್ಣ) (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೩೫). [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ಶಬ್ದ)]

ಆಸುರೀಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ೧. ಅಸುರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ; ಅಹಂಕಾರ, ಆವೇಶ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ದರ್ಪ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ, —ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ದರಿದ್ರತೆಯೇಕೆ? ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಸುರೀಸಂಪತ್ತು ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೬೬೮). ೨. ರಾಕ್ಷಸೀವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ಸಂಪತ್ತು)]

ಆಸುವಪುದು? (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಯಿಾ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ನಂಜೆ ಪುಂಜೆ . . . ಸೆಕುಕಡಮೆ ತರ್ಜುಕಡಮೆ ಆಸುವಪುದು ಮಕಳಕಡಿಮೆ ಮಾವಡೆ ಮರವಡೆ ಕುಳವಡೆ . . . ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೩-೮; 1470). ℙ ಆಸುವರಿ ಮತ್ತು ಪುದುವರಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ? [?]

ಆಸೆ₁ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಆಸೆಗಮಾಸೆಯನಾದಲಂಪಿನಿಂ ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ಗೆ ಪತ್ತುಗೆಯನುಕ್ಕೆವಕುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತುಮುಂ ಪೊಣರ್ಚುತ್ತುಮುಪಾಯದಿಂ ಕರ್ಚಿಯೆ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೮೫ ಶೂದ್ರಕ); ಆಸೆಗೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ . . . ನಿನಗಾಗಿ ಸತ್ತವರು ಯಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೨೨-೯೧); ಆಸೆಯೇ ಜೀವದಲಿ ಕುರು ಧರಣೀಶ ಬಿಡು ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೫); ರೊಕ್ಕದಾಸೆಗಳಿಲ್ಲ ಮೋಹಕ್ಕೆ ನಾ ಸಿಕ್ಕಿ ದಕ್ಕಿದೆ ನಿನಗೆಂದಳಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೦೫); ಆಸೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ: ನುಡಿಗಳೊಳಾಸೆಯುಂಟೆನಲೊಡಂ ತಳೆದಂತಿರೆ ನಿಲ್ವುದೆಂತು ಮಾವೆಡೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪); ಇನ್ನು ಆತ ಬದುಕುವ ಆಸೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ದಿಕ್ಕು: ಆ ವಿಭಾಕರನೆಂಬ ಕರಗಮುಂ ಪೊತ್ತುತ್ತರಾಸೆಯಿಂ ನಡೆಯಲೊಡೆದು ತೀವಿದುದಕಂ ಸುರಿದವೊಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೪). ೪. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ನೆರವು: ನೆರವಾರೆನಗಿರ್ದಪರೆತ್ತವೋಪೆನೊರ್ಬರುಮೆನಗಾಸೆಯಿಲ್ಲ ದೆಸೆ ಪಾಟ್ಬಸಗಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೨); ಅವನೀಶಂಗಾಸೆಯಾದಂ ಪ್ರಿಯ ಸಚಿವಸುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೮); ಆ ಶಿಶುತ್ವದಲೆಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನು ವಾಸವನ ಪುರಕ್ಕೈದಿದನು ನಿಮ್ಮಾಸೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೯). ೫. ಜೇನು; ತಡಿ: ಖುರಮುಂ ನಾಸಿಕೆ ಸೂಸುವಂದದೆ ಬೆಡಂಗಂ . . . ಜಾಜುಕಲ್ಪರಿವಂತಾಸೆಯ ಪೈಸರಂ ಮೆರ್ಚಿವ (ಅನಂಪು. ೨-೩೧); "ಆಸೆ = ಹಾಸು; ತಡಿ" (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೫ ಕೋಶ).

ಆಸೆಮಾಡು = ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ನಿಜಾನಂದಮನಾಸೆಮಾಡಿ ಮನಮೊಲ್ದೀ ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಮ-ನೆಗಟ್ಟಿರ್ಪ ನರಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಘನಮೇ (ಉಪ್ಪಟ ೩-೭೭) ; ವಾಸಿಯನು ಬಿಸುಟಕಟಕಟ ಜೀವದಲಾಸೆ ಮಾಡಿದೆನೆನುತ ಮಱುಗಿತು ಕೊಡೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩).

[< ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಸ್ಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ತೆಱೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆಯಾಸೆಗಳ್ ಮುಂನೆಯ ವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮೆಂದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVII. ೧೫-೫೭ ; 1114). [?]

ಆಸೆಕದಿರು (ನಾ). ಆಶಾಕಿರಣ; ಆಸೆಯ ಅಥವಾ ಭರವಸೆಯ ಬೆಳಕು : ನೇಹದಿಂದ ಅವಳ ಪೊರೆದು ಉತ್ಸವದೊಳೆ ಭವಕೆ ತಂದನಾಸೆ ಕದಿರನು (ಗಣೇಶ. ೫೩-೧೨). [ಆಸೆ$_1$ + ಕದಿರು (< ಕದಿರ್)]

ಆಸೆಕಾಱ, ಆಸೆಗಾರ, ಆಸೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು ; ಆಶೆ ಪಡುವವನು : ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಚೆಲ್ವುಗಳ ವಿಲಾಸದುರ್ಮೆಗಳೊಳಗಾವೆ ವಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಚನ್ನಿಗರುಮನಾಸೆಕಾಱರುಮನೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೬). **ಆಸೆಗಾರ :** ೧. ಆಸೆಗಾರ ಹಾರುವಯ್ಯ ಗೋಸಿಯೊಳಗೆ ಮೂಗಳ ಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ). **ಆಸೆಗಾಱ :** ೧. ಓಸರಣೆಗೊಡದತಿಬಳರು ದಿವದಾಸೆಗಾಱರು ವೈರಿಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೬೨). ೨. ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು ; ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಧರೆ ಲೇಸೆಂಬಾಸೆಗಾಱಂ ಪರಪುರುಷಗುಣಾನ್ವೇಷದೊಳ್ ಸ್ವೈಪುಗಾಱಂ ಸಿರಿಯೊಳ್ . . . ನೇಮಿಚಂದ್ರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೭).

[ಆಸೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಆಸೆಗ (ನಾ). "ಆಶಿಸತಕ್ಕವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸೆ$_1$ + -ಗ$_3$]

ಆಸೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಆಸೆಯು ನೆರವೇರುವುದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದು : ನುಡಿಗಳೊಳಾಸೆಯುಂಟೆನಲೊಡಂ ತಳೆದಂತಿರೆ ನಿಲ್ವುದೆಂತುಮಾವೆಡೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರಿರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪).

[ಆಸೆ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಆಸೆಗಾರ 'ಆಸೆಕಾಱ' ನೋ.

ಆಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು ; ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು. (ಕ). [ಆಸೆಗಾಱ (< ಆಸೆಕಾಱ) + -ತಿ]

ಆಸೆಗಾಱ 'ಆಸೆಕಾಱ' ನೋ.

ಆಸೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಆಸೆಪಡು : ಕವಿತೆಯೊಳಾಸೆಗೆಯ್ವ ಫಲಮಾವುದೊ (ಆದಿಪು. ೧-೩೬) ; ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೫-೯೯). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು: ಬಳಸಂಪನ್ನರನಾಸೆಗೆಯ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೦) ; ಕಱೞದರ್ ಕರ್ಣಾದಿಗಳಿನ್ನುೞಿದುದನಾನಾಸೆಗೆಯ್ಯೆನೆನಗಂ ನೆರಮೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೬). ೩. ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಆ ಸಿರಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೋಸರಿಸದಂಚೆಗಳೆಱಂಕೆಯನಗಲ್ಚಿ ನೆಳಲಾಸೆಗೈದುವು ರಾಘವನ ರಾಣಿ ದುಃಖಸಂತಪ್ತೆಯಾಗಿರುತಿರಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೪).

[ಆಸೆ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸೆಗೇಡು (ನಾ). ಆಸೆ ಭಂಗವಾಗುವುದು ; ನಿರಾಸೆ : ನೀನಿಂತು ಕಳವಳಿಸುತಾಸೆಗೇಡಿನ ಕಿಬ್ಬಿಗುರುಳುವೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೪-೨೮).

[ಆಸೆ$_1$ + ಕೇಡು]

ಆಸೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು (ಕ). [ಆಸೆಗೊಳು (< ಆಸೆಗೊಳ್ಳು) + - ಇಸು$_3$]

ಆಸೆಗೊಳು 'ಆಸೆಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಆಸೆಗೊಳ್ಳು, ಆಸೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಹುಡುಗ ಹಣ್ಣಿಗಾಗಿ ಬಹಳ ಆಸೆಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಆಸೆಗೊಳು :** ನೀನೆತ್ತಲಾರಿಗೊಲಿವೆ ಇದನರಿಯಲಳವೆ ? ನಿನಗೆ ಪಾತ್ರಾಪಾತ್ರದರಿವಿಲ್ಲ–ಅದಕೆ ನಾನಾಸೆಗೊಳುವೆ (ಮುಲಿದೇ. ೧೭-೧೦). [ಆಸೆ$_1$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಸೆತೋರಿಸು 'ಆಸೆದೋಱಿಸು' ನೋ.

ಆಸೆದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಡು ; ನಿರಾಶನಾಗು (ಕ).

[ಆಸೆ$_1$ + ತೊಱೆ$_1$]

ಆಸೆದೋಱಿಸು, ಆಸೆತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಪಿಡಿದುದದೆಯೆಂಬಾಸೆದೋಱಿಸಿ(ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೪). **ಆಸೆತೋರಿಸು :** ನನಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಶಾಪದ ಹೆದರಿಕೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ತಂದೆಯ ಹೆದರಿಕೆ; ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಅವನು ಆಸೆತೋರಿಸಿದ ವರಗಳ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು (ವಚಭಾ. ೭). [ಆಸೆದೋಱು + -ಇಸು$_3$]

ಆಸೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು ; ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಎನಗಾಸೆದೋಱೆ ಬಿಸಸಿತಮೆನಿಸುವ ನಿಜತಾರ ಹಾರಲತೆಯಿಂದಂ ಹಂಸನವೊಲ್ಮಾನಸಸಂಭವವೆನಿಪ ಮದೀಯಾಭಿಮಾನಮಂ ಕಟ್ಟಿಯ್ದಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೨). ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ತೋರು ; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು : ಬಸನದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಣ್ದೊಡಮಿಂತಿದನೀವೆನೆಂದ[ನ]ಂ ಪುಸಿದೊಡಮಾಸೆದೋಱೆ ಬಗೆದೋ[ಱ]ದೊಡಂ. . . ಆಯಮುಂ ಚಲಮುಮುಳ್ಳೊಡೆ ಪೇಸದವಳ್ಗೆ ಮತ್ತಮಾಟಿಸುವುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೨). ೩. ದಾರಿ ತೋರಿಸು ; ದಿಕ್ಕುಗಾಣಿಸು : ಎಮ್ಮ ಮಾತಿನಿತೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂಗೆ ಕುಡು ಗೆಲ್ಲಮನಿಂತಿದೆ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜುಗಂ ಎಂದು ಕಮಲಾಸನನಾಸೆದೋಱೆ ನುಡಿದುಳ್ಳುದನೆ ನುಡಿದೊಡಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨, ವ). [ಆಸೆ$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಸೆಪಡು 'ಆಸೆವಡು' ನೋ.

ಆಸೆಪುರುಕ 'ಆಸೆಬುರುಕ' ನೋ.

ಆಸೆಬಡಕ 'ಆಸೆಬಡಿಕ' ನೋ.

ಆಸೆಬಡಕತನ (ನಾ). ದುರಾಸೆ ; ಲೋಭ (ದಕ. ಕ).

[ಆಸೆಬಡಕ (< ಆಸೆಬಡಿಕ) + -ತನ]

ಆಸೆಬಡಿಕ, ಆಸೆಬಡಕ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (ಕ). **ಆಸೆಬಡಕ** (ಕ).

[ಆಸೆ$_1$ + -ಬಡಿಕ]

ಆಸೆಬಡಿಕಿ (ನಾ). ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಆಸೆಗಾತಿ (ಕ).

[ಆಸೆಬಡಿಕ + -ಇ$_3$]

ಆಸೆಬಾಕ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ಕ). [ಆಸೆ$_1$ + ಬಾಕ]

ಆಸೆಬುರಕ 'ಆಸೆಬುರುಕ' ನೋ.

ಆಸೆಬುರಕತನ 'ಆಸೆಬುರುಕತನ' ನೋ.

ಆಸೆಬುರುಕ, ಆಸೆಪುರುಕ, ಆಸೆಬುರಕ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು ; ದುರಾಸೆಗಾರ ; ಲೋಭಿ : ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆಸೆಬುರುಕ ಹಾರವನಾದ ವಸುಭೂತಿ (ತವನಿ. ೯೩). **ಆಸೆಪುರುಕ :** ಒಲವನರಿಯದಾಸೆಪುರುಕ ಇದರ ತಂದೆ (ಗಣೇಶ. ೫೩-೫). **ಆಸೆಬುರಕ :** 'ಆಸೆಬುರಕತನ' ಪರಾ. [ಆಸೆ$_1$ + - ಪುರುಕ]

ಆಸೆಬುರುಕತನ, ಆಸೆಬುರಕತನ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಅತಿಯಾಸೆ; ಲೋಭಿತನ : ಕೊಡುವುದು ಹಾನಿಯಲ್ಲ . . . ಇಡುವುದು ಆಸೆಬುರುಕತನ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೦೦) ; ಹಾಗೆಂದರೆ ಲೋಭ, ಆಸೆಬುರುಕತನ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೯). **ಆಸೆಬುರಕತನ :** ಮಕ್ಕಳು ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಅನ್ನವನ್ನು ಆಸೆಬುರಕತನದಿಂದ ಹಸಿದ ಕಂಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದುವು (ಬರಹಾ. ೧೫೯). [ಆಸೆಬುರುಕ + -ತನ]

ಆಸೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು: ಆಸೆಬುರುಕಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ದರಿದ್ರಿಯೇ (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೪೫). [ಆಸೆಬುರುಕ + -ಇ₃]

ಆಸೆಮಾರಿ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ೬). [ಆಸೆ₁ + ಮಾರಿ₂]

ಆಸೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಪಸರಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪಸಹಸ್ರದಿನಾಸೆವಡಿಸುತಿರ್ಪುದು ಕಿಜುವಾನಿಸಿಕರ್ಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಾಜದೊಳೆ ಸುಲಭಮೆನಿಸಿರ್ದ ಮದನಲಾಘವ ಮಿಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೨); ಬೆಜ್ಜಿಂ ಪಂದೆಯ ಪೇಟ್ವಿಟಿಗಜ್ಜಂಗಳು ಮಾಸೆವಡಿಪ ಕುಹಕದ ಫಲಮುಂ ಬಿಜ್ಜೆಗಳುಮೆಮಗೆ ಕಾಪೆಂಬುಜ್ಜುಗ ಮುಜುಪಟಿಪು ಕಾಯುಲಾರ್ಕುಮೆ ನರರಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೬-೧೯).

[ಆಸೆವಡು + -ಇಸು₃]

ಆಸೆವಡು, ಆಸೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: "ಆಸೆವಡು - (ಆಸೆ + ಪಡು) ಈಪ್ಸಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟೆಳಿಪಿ ಬೇಟ್ಟುದು ನಿನ್ನಯ ಕಲ್ತ ವಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೬); ಅನ್ನಪಾನಮಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳಾಸೆವಡುವುದುಮನುಜಿದುದೆಸಗುವ ವಿವೇಕಿಯಾಜನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಭುಕ್ತಪ್ರತಿಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೧); ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆವಟ್ಟು ಮುಂದಣ ಫಲಮುಂ ಕಿಡಿಸದಿರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೬-೧೮ ವ). **ಆಸೆಪಡು**: ನಿನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು "ಇವಳು" ತುಂಬಾ ಆಸೆಪಡುತ್ತಾಳೆ (ಅವತಂ. ೧). [ಆಸೆ₁ + ಪಡು₁]

ಆಸೆಮಾತು (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು; ಭರವಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು: ಅಗಳಂತೆಪುರವೃದ್ಧರವರನಜಸಲೀಗಳೆ ಬಂದಪ್ಪರಂಜದಿರಿಮೆಂದಾಸೆಮಾತುಗಳೊಳಾಜಿಸಿ ಸುಡಿದೊಡಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೯-೭೬ ವ); ಸುಯ್ ತಪ್ಪುದು ತಪ್ಪುದೆನ್ನತನು ಬೇಟದ ಕಾಟದೊಳಿಂತು ಕಂಡುಮಿನ್ನುಪ್ಪೊಡಮಾಸೆಮಾತನೆನಗೋಪನೆನೀಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಲಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೯). [ಆಸೆ₁ + ಮಾತು₁]

ಆಸೆವಾಸಿ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿ: ನಯದೊಳೇಕಾಂತದೊಳು ಸಲೆ ಕಾರಿಯವ ನುಡಿದವನಾಸೆವಾಸಿಯ[ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿವುದವನಾಶೆಯನು ಸೀವ್] ಬಯಸಲಾಗದು ಹಿತವನೇ ಬಯಸುವುದು ಕುರುಕುಲಕೆ ನಿಯತ ವಿದು ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೦೨ಇ. ೧೦-೫೦).

[ಆಸೆ₁ + ವಾಸಿ₂]

ಆಸೇಚನ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸದ ವಸ್ತು. [ಸಂ.]

ಆಸೇಚನಕ (ನಾ). = ಆಸೇಚನ ೨ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಆಸೇಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಚಿಮುಕಿಸು, ಎರಚು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಆಸೇಚನ + -ಇಸು₃]

ಆಸೇವನ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು, —ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಸುವುದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ. ೨. (ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ) ಸೇವಿಸುವುದು; ಅನುಭವಿಸುವುದು: ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಾ ಪ್ರಸಾದಾಸೇವನಮೆ ಜೀವನವೆಮಗೆ ಪೆಜತಾವುದುಂಟೀ (ಬಸಪು. ೧೨-೨೮). [ಸಂ.]

ಆಸೇವಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವಸಿಷ್ಠಗೋತ್ರವರಿಷ್ಮನುಂ ಆಸೇವಿತ ತ್ರಿವರ್ಗವಿರುದ್ಧ ಸಮ್ಸಾರ ಸೌಖ್ಯನುಂ (ಕಇಇ. ೫-೨-೧೫೫; 1068). [ಸಂ.]

ಆಸೇವೆ (ನಾ). = ಆಸೇವನ ೨: ಶಿವಪ್ರಸಾದಾಸೇವೆಯಿಂ ದಣಿದಲ್ಲದುಸಿಕನೆ ಯಾವಪರಿಯಿಂದಾದೊಡೆಮ್ಮೊಡನೊಡಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೮). [ಸಂ. ಆಸೇವಾ]

ಆಸೇವೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೇವೆಮಾಡು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ: ಪೂಸರಲಗೆ ಮಿಾಸಲಾಗಿ ಕೆಂಜಾಜಿಯ ಬಾಸಿಗವಿಡಿದೆಯ್ದುವಾಗ ಆಸೇವೆಗೈವಳಿವಳ್ಗೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಬೀಸುತೆಯ್ದಿದಳೊರ್ವ ಕುಶಲೆ (ಭರಚ. ೪೭-೬೯). [ಆಸೇವೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಸೋದ, ಆಸೋದೆ (ನಾ). ಉಪಾಹಾರ; ಉಪಚಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಸೋದೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಆಸೋದೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಉಪಾಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉಪಚರಿಸಿಕೊ; ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಆಸೋದಿ (ನಾ). ಪರಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಲೋಕೋಪಕಾರಿ (?): ಆಸೋದಿಗಳು ನವರತ್ನ ಸುವರ್ಣವ ಹೇಸರನಂತೆ ಹೊತ್ತಿಹರು ವೇಶದೊಳ್ ಪರಹಿತವೆಂಬುದು ವರರತ್ನಭೂಷಣ ಕೇಳು ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೫-೫೭). [?]

ಆಸೋದೆ 'ಆಸೋದ' ನೋ.

ಆಸ್ಕಂದ (ನಾ). = ಆಸ್ಕಂದನ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವವನು. 'ಪರಾಸ್ಕಂದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಆಸ್ಕಂದಿನ್]

ಆಸ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಆಸ್ಕಂದಿತವು ಅಂದರೆ ಸಮಗತಿ, ಎಳೆನಡಿಗೆ" (ಗುರುಬಾ. ೨೭೪); ಆಸ್ಕಂದಿತಧಾರೆಯಿಂ ಸುದೃಢಪೀವರ ಕಾಯದೊಂದು ಕಾಂತಿಯಿಂ . . . ಸನ್ನಂ ಪೋಪ ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಆಸ್ಪದ; ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ (?). 'ಆಸ್ಕರಂಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಆಶಯ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): ಸಾಸ್ಕರ ಪ್ರವೀರನಾಣೀ ರತ್ನ ಸಂಚಯವನಾಸ್ಕರಿಪೆನ್ನೆದಿ ಖಳ ಬರಲಿ ಸೀಕ್ಷಿಪೆನುಯಂಬಾಸ್ಕರದಿಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನೆಲ್ಲರ (ಜಿನಮು. ೨೨-೧೨).

[< ಸಂ. ಆಸ್ಕ್ರ = ಸಮಿಾಪಿಸುವ, ಸೇರುವ ?]

ಆಸ್ಕರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ಭಾಸ್ಕರೋದಯಕಾಲ ಕೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಅರಸಿ ನಯನಾಸ್ಕರಂಗೊಳದಿರಲು (ಜಿನಮು. ೨೨-೧೨).

[ಆಸ್ಕರ + ಕೊಳ್₁]

ಆಸ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು; ಶೇಖರಿಸು (?): ನಾಣೀ ರತ್ನ ಸಂಚಯವನಾಸ್ಕರಿಪೆನ್ನೆದಿ ಖಳ ಬರಲಿ ಸೀಕ್ಷಿಪೆನು (ಜಿನಮು. ೨೨-೧೨).

[ಆಸ್ಕರ + -ಇಸು₃]

ಆಸ್ತರ (ನಾ). = ಆಸ್ತರಣ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವುದು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು (೬). ೨. ಆಸನ; ಹಾಸಿಗೆ; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮಲಗುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಸುವ ರತ್ನಗಂಬಳಿ, ಜಮಖಾನ ಮುಂತಾದುವು: "ಆಸ್ತರಣಮಾ ಪ್ರವೇಣಿಯೆನೆ ಗವಸಣಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೬೦-೧೬); ನಿಜವಿಜಯ ತುರಗ ರಥಂಗಳನರ್ಚಿಸಿ ಪೊಡೆಮಟ್ಟು ದರ್ಭಾಸ್ತರಣದೊಳಾಯಿರುಳಂ ಕಳೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೨ ವ). ೩. "ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ರಥ, ಗಾಡಿ, ಸಾರೋಟು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಕಂಬಳಿ ಅಥವಾ ರತ್ನಗಂಬಳಿ (೬). ೫. ಪದರ (೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತರಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಹಾಸುವುದು: "ಹಾಸು – ಆಸ್ತರಣ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ತಲ್ಪೇಚ" (ಶಮಧಾ). [ಆಸ್ತರಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಸ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಹಾಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸ್ತರಣ + -ಇಸು₃]

ಆಸ್ತಾ ‘ಆಸ್ತೆ’ ನೋ.

ಆಸ್ತಿ (ನಾ). ಸೊತ್ತು; ಸೊಮ್ಮು; ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿರುವ ಜಮೀನು, ಮನೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಪತ್ತು : ನೀನು ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ವಧಿಸಿ, ಆವನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋದುದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೊಡು (ಆರ್ಯಕ. ೧೮) ; ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ತರುಣಿ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ವಿಪುಲ ಸಂಪತ್ತು ಈ ಎರಡೂ ಆಸ್ತಿಗಳ ಒಡೆತನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೩).

ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ = ಆಸ್ತಿ : ನೀನು ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಬಹುದು (ಪುನರು. ೨೬೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಆಸ್ತಿ]

ಆಸ್ತಿಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ನಾಸ್ತಿಕನೂ ಹಾವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಅಂಜುತ್ತಾನೆ; ಹೀಗಿರಲು ಆಸ್ತಿಕರ ವಿಚಾರ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು (ವಚಭಾ. ೯೮) ; ಆಸ್ತಿಕನ ದಾನ ನಾಸ್ತಿಕನ ಭಿಕ್ಷೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಆಸ್ತಿಕ$_2$ (ನಾ). = ಆಸ್ತಿವಂತ. [?]

ಆಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). = ಆಸ್ತಿಕ್ಯ : ಏನೇ ಆದರೂ ಆಸ್ಥಿಗತವಾದ ಆಸ್ತಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಲೋಪವು ಸಂಭವಿಸಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೧). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತಿಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿರುವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವಿಕೆ : ತಪಸ್ಸು, ಸಂತೋಷ, ಆಸ್ತಿಕ್ಯ, ದಾನ . . . ವ್ರತಮೆಂಬ ನಿಯಮಾಂಗ ದಶಕಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮) ; “ದಿಟ, ಪುಣ್ಯವಂತ ಕೊಡಲು ಬೇಕಿಲ್ಲ ನೀನವಗೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂತ . . . ಆಸ್ತಿಕ್ಯವಾಧಿಕ್ಯ ನಿನ್ನ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯ ದೈವವುಳ್ಳಗೆ ದೇವರುಂಟೆನೆ ಅಶಕ್ಯ” (ಗಣೇಶ. ೭೧–೧೫). ೨. = ಆಸ್ತಿಕ$_1$ ೧. [ಸಂ.]

ಆಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). = ಆಸ್ತಿವಂತ (÷).

[ಆಸ್ತಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಆಸ್ತಿಮಿತ (ಗು). ೧. ತೊಯ್ದ ; ನೆನೆದ. ೨. ಅಲುಗದ; ಕದಲದ : ಸರಸ ಭಕ್ತಿಸತಿಯ ಪರವಶಾವರಣದಿಂ ನಿರುಪಾಧಿಕದ ವಿಸ್ತರಣದವಸ್ಥೆಯೊಳುರುಸುಖಾಸ್ತಿಮಿತೇಂದ್ರಿಯದೊಳಿಹಗೆ (ಬಸಪು. ೩೫–೩೪). ೩. ಸೊಗಸಾದ ; ಕೋಮಲವಾದ. ೪. ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ (÷). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು ; ಶ್ರೀಮಂತ. [ಆಸ್ತಿ + –ವಂತ]

ಆಸ್ತೆ$_1$, ಆಸ್ತಾ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಕೊಡುವಾಸ್ತೆಯೆಂದುಬಂದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬–೩೪); ಮುರಳೀಧರ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಂದು ರಾಯರು ಆಸ್ತೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದರು (ಜೀವಪ್ರ. ೯). **ಆಸ್ತಾ** : ದೇವರ ಮುಂದೆ ದೀಪ ಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಆಸ್ತಾ ಇಲ್ಲ ಇವರಿಗೆ (ಹರಿಜ. ೩) ; ಅವನ್ನ ಎಷ್ಟೊಂದು ಆಸ್ತಾದಿಂದ ಹಾಕ್ಕೊಂಡದಂದಿ ಆ ಹುಡುಗ ! (ವೈನಿ. ೧೦). [ಸಂ. ಆಸ್ಥಾ]

ಆಸ್ತೆ$_2$ (ಅ). ಮೆಲುನಡೆಯಿಂದ ; ನಿಧಾನವಾಗಿ (ದಕ. ÷).

[←ಹಿಂ. ಆಹಿಸ್ತಾ]

ಆಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ. ೨. ರಾಜಸಭೆ; ದರಬಾರು : “ಆಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದು ರಾಜಸಭೆ ”(ಹಲಾಯು. ೧೨೮–೯೩); ದನುಜಂ ಆಪ್ತಮಂತ್ರಿ ನಿವಹಕ್ಕಿಂತೆಂದನಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧೮) ; ಕವಿಯಾಸ್ಥಾನಕೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫). ೩. ಸಭೆ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥಾನಕವಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಕವಿ. [ಆಸ್ಥಾನ + ಕವಿ]

ಆಸ್ಥಾನಗೇಹ (ನಾ). ದರ್ಬಾರು ಮಂಟಪ ; ಓಲಗಶಾಲೆ : ಪೂರ್ಣಮುಗ್ಧಾರ್ಣವದೊರೆಗೆಣೆವಂದತ್ತು . . . ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೩).

[ಆಸ್ಥಾನ + ಗೇಹ]

ಆಸ್ಥಾನಪಂಡಿತ (ನಾ). ಆಸ್ಥಾನದ ಪಂಡಿತ: ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ (ಚಿಕವಿ. ೧ ಪೀ). [ಆಸ್ಥಾನ + ಪಂಡಿತ]

ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪ (ನಾ). ೧. = ಆಸ್ಥಾನಗೇಹ : ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ಚಾರು ಚಾಮೀಕರ ಮೃಗರಿಪುವಿಷ್ಟರದೊಳ್ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠತನಯಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೩ ವ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ : ಧ್ರುವ . . . ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪ . . . ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಆಸ್ಥಾನ + ಮಂಟಪ]

ಆಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕ (ನಾ). ಆಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಏರ್ಪಾಡುಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವವನು; ದರ್ಬಾರು ಭಕ್ಷಿ: ಮಹಾಸಾಮಾನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಚಣ್ಡದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಆಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕಂ . . . ದಾಮಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೩೨ ; 1077). [ಆಸ್ಥಾನ + ವಸ್ತು + ನಾಯಕ]

ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ, ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ವಿದ್ವಾಂಸ, —ಪಂಡಿತ : ಅಭಿನವಕಾಳಿದಾಸ ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್** : ಶ್ರೀಯುತರು ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿರುದಾಂಕಿತರು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಸ್]

ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ‘ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ’ ನೋ.

ಆಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಸಭೆ; ಗೋಷ್ಠಿ ; ಸಮಿತಿ. [ಸಂ. ಆಸ್ಥಾನೀ]

ಆಸ್ಥಾನಿಕ (ಗು). ೧. ರಾಜಸಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ; ಸಭಾಸದ: ಸನ್ನಿಧಾನವು ಒಡ್ಡೋಲಗಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಆಸ್ಥಾನಿಕರೆಲ್ಲ ಇದಿರೆದ್ದು . . . ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೩೪–೧೪). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಮೆನಿಸಿದಾಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ಲೋಕತ್ರಯ ಸಂಚಾರಿಯೆನಿಸಿದ ಕುವಳಯವಿಭ್ರಾಜಿಯಾಗಿಯುಂ ಕುಮುದದಳಧವಳನೆನಿಸಿದ ನಿನ್ನ ಜನೋತ್ಸಾಹಕರಣಂ ಜಗಕ್ಕುದಾಹರಣಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನ (ನಾ). ಸಭೆಯ ಅಥವಾ ಆಸ್ಥಾನದ ಜನರು : ರೂಪಾತಿಶಯಕ್ಕಂ . . . ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂದಕ್ಕಂ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಾಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆ ತೆಜದಿಂ ಪೊಗೞ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೩ ವ).

[ಸಂ. (ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾ + ಜನ)]

ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆ; ಆಸ್ಥಾನ : ಮಿಸುಗುವ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲುಮನೊಡಗಾಣಲಾದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೫); ತತ್ತ್ವಲಯಸ್ಥಾನನೆಸೆದನಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೧೧).

[ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾ]

ಆಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ. ೨. ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ. (ನಾ). ೩. ಕೈಗೊಂಡುದು ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದು : “ಆಸ್ಥಿತಮೆನಲ್ ಕೈಕೊಳುಹಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). ೪. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : “ಆಸ್ಥಿತಂ, ಆಕ್ರಾಂತಂ – ಈ ೨ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೬).

[ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕರೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಸ್ಥೆಯೊಳಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಬಲ್ಲೊಡವನ ಪೇೞ್ದುದೆ ತಥ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧-೨೭); ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲತ್ಯಂತದಾಸ್ಥೆಯೊಳು ಕೇಳ್ವೆ ಮಗನೆಯೆನುತೆ (ವೀಶೈಪು. ೧-೧-೧೭); ಅವಳಿಗೆ ಆನಂದನ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆ (ಮುರಳಿ. ೪೭). ೨. ಆಸ್ಥಾನ; ರಾಜಸಭೆ. ೩. ಯತ್ನ; ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ. ೫. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಆಸಕ್ತಿ.

ಆಸ್ಥೆಪಡು = ಆಸೆಪಡು: ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಧರ್ಮ ಧರ್ಮ ಎಂದೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಆಸ್ಥೆ ಪಡುತ್ತೇವೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧). **ಆಸ್ಥೆವಹಿಸು** = ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಹಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಅವನ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಕಣ್ಣ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿದ್ದ (ಪರಾವ. ೧೭೫); ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿದ್ದರು (ಬೆಂಜಸ್. ೧೦೫). [ಸಂ. ಆಸ್ಥಾ]

ಆಸ್ಥೌಲ್ಯ (ನಾ). ಸಡಿಲುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ದಪ್ಪವಾಗುವುದು: "ಸೆಡೆ – ಆಸ್ಥೌಲ್ಯೇ (ಹೆಚ್ಚು), ರಸಧಾನ್ಯಾಕರ್ಷಣ ಪಾತ್ರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪಂದನ (ನಾ). ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ: ಸುಂದರತೆಯೆನುವುದೇಂ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆಯಿಪಾನಂದದೊಳಮುರುಮುವೇಂ? ವಿಶ್ವಚೇತನದಾಸ್ಪಂದನವೆ ಸೌಂದರ್ಯಮದುವೆ ಜೀವನ ಮೂಲ (ಮಂಕುಕ. ೪೪೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಆಸಪತ್ರಿ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಲೆ; ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯ; ದವಾಖಾನೆ: ಆಸ್ಪತ್ರೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅವರು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ದಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ರತ್ನಗೋ. ೨); ಅವರಿಗೆ ತರಬೇತು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳು ಕೂಡ ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಮಾನಸಾ. ೩೩). **ಆಸಪತ್ರಿ**: ಈ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಆಸಪತ್ರಿಗಳುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೪೧೬); ಇಲ್ಲಿಯೊಂದು ಆಸಪತ್ರಿಯದೆ (ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ. ೨೯).

[← ಪೋರ್ಚು. ಎಸ್ಪಿಟಲ್, ಎಸ್ಪಿಟೆಲ್, ಎಸ್ಪ್ರಿಟೆಲ್; ಇಂ. ಹಾಸ್ಪಿಟಲ್. / ತಮಿ. ಆಸ್ಪತ್ತಿರಿ; ತೆಲು. ಆಶಿಪತ್ರಿ, ಹಾಸ್ಪತ್ರಿ; ಹಿಂ. ಅಸ್ಪತಾಲ್]

ಆಸ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶ; ಸ್ಥಳ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಮಧ್ಯಾಸ್ಪದದಿಂ ತದಂಬರಚರಂ ನೀಚಾಹ್ವಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ನಿಲೆ ನೀಚಾಸ್ಪದದಿಂದೆ ಬಂದ ನವನೆಂಗಾ ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೨೬); ಮುಳ್ಳು ಮೊನೆಯಷ್ಟು ಆಸ್ಪದ ಕೊಡದವನ ತಳ್ಳಿ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). ೨. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ಪದಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩); ಪೆರ್ಗಿಚ್ಚನಾರ್ ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಸ್ಪದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೭). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಗೌರವ: ಪತಿಯುಂ ಪಿರಿಯಂನಂ ಶೌರ್ಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ಪದಮನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ (ಮದತಿ. ೧-೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪಾಕೆ, ಆಸಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು: ಆಸ್ಪಾಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತನಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಸಪಾಕ** (೬).
[< ಸಂ. ಆಸ್ಯಪಾಕ]

ಆಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುಟ್ಟಿದ. 'ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳ (ನಾ). ಕಪಿಲ ವರ್ಣದ ಹಸುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದವನು: ಕೃತನಿತ್ಯದಾನನಾವೀಕ್ಷಿತಘೃತನಾಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳನೊಯ್ಯನೆ ಸಾದರಂ ಕತಿಪಯ ಪರಿಚಿತಪರಿಜನಚತುರವಚಃಪ್ರಚಯ ಚತುರನರಸಿಯನರಸಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೬). [ಸಂ. ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಲ]

ಆಸ್ಫಾಲ, ಆಸ್ಫಾಳ (ನಾ). = ಆಸ್ಫಾಲನ. **ಆಸ್ಫಾಳ**: ಉನ್ಮದಮಾತಂಗಾಳಿಕೇಳೀಚಳಿತ ಜಳಚರಾಸ್ಫಾಳ ಕಲ್ಲೋಳಮಾಳಾನದ ನದ್ಯಂಭಃಪ್ಲವಾಲಂಕರಣನೃಜಗದಾವಾಸಮುದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಇಆ. IX, ೯೭-೪; 1161). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫಾಲನ, ಆಸ್ಫಾಳನ (ನಾ). ಬಡಿಯುವುದು; ತಟ್ಟುವುದು; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹೊಡೆತ: ವಾಮದಕ್ಷಿಣಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಾಸ್ಫಾಲನವಿಭೇದಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ); ಬಂದು ರಂಗಸ್ಥಲದೊಳ್ ನಿಂದರ್ ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನರುತಿ ಮಿಗೆ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯಾದಿ ಮಲ್ಲರ್ (ಜಗವಿ. ೬-೪೬). **ಆಸ್ಫಾಳನ**: ನಾನಾಜಳಚರ ನಿಕರಾಸ್ಫಾಳನ ಪ್ರೋಜ್ಜ್ವಲತ್ಪ್ರಚ್ಛದನಚ್ಛನ್ನಚ್ಛಟಾಪ್ರಕ್ಷುಭಿತ ಲಹರಿಕಾಸ್ಫಾರರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪ ಶೂದ್ರಕ); ಕರತಳಪಲ್ಲವಂಗಳ್ ಸಮದ ಗಜಕುಂಭಸ್ಥಳಾಸ್ಫಾಳನ ಕರ್ಕಶಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ).

ಆಸ್ಫಾಲನಂಮಾಡು = ತಟ್ಟು; ತೀಡು: ಅಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ವಸುಂಧರೆ ನಿಲ್ವನ್ನೆವರಂ ದಿಶಾಕರಟಿ ಕರ್ಣಾಸ್ಫಾಲನಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು . . . ಗರ್ಜಿಸಿ (೧ರಕ. ೬-೬೬ ವ). [ಆಸ್ಫಾಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸ್ಫಾಲಿತ (ಗು). ತಟ್ಟಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ಕನನ್ಮಣಿವತಂಸಾಸ್ಫಾಲಿತಾಂಸಂ ಲಸದ್ದೋರಾಂದೋಳನಜಾತ ಕಂಕಣಝಣತ್ಕಾರಂ ಪುರಸ್ತ್ರೀಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೩). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸ್ಫಾಲನ + -ಇಸು$_3$]

ಆಸ್ಫಾಳ 'ಆಸ್ಫಾಲ' ನೋ.

ಆಸ್ಫಾಳನ 'ಆಸ್ಫಾಲನ' ನೋ.

ಆಸ್ಫುರಿತ (ಗು). ೧. ಅದುರಿದ; ನಡುಗಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ; ಹೊಳೆದ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಸಿಡಿತ; ಹಾರುವುದು: ಸರ್ವತೋಮುಖವೂ ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿನಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣಾಕಾಂಕ್ಷಿಯೂ ಆದ ಕ್ರಾಂತಿ ಆಸ್ಫೋಟಗೊಳ್ಳಲನುವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. IV ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟಕ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟುವವನು; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವವನು; ಭುಜವನ್ನು ತಟ್ಟುವವನು. ೨. ಸ್ಫೋಟಕವಾಗುವ ವಸ್ತು; ಸ್ಫೋಟಕದ್ರವ್ಯ: ಆಸ್ಫೋಟಕವನ್ನು ಬಾಂಬಿನ ಚಿಪ್ಪಿನೊಳಗೆ ತುಂಬಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಉಳಿಯಿತು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟನ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿತ; ಸಿಡಿದು ಹಾರುವುದು: ಹಿರಿಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ . . . ಸಕಲಲೋಕಾಸ್ಫೋಟನಾಪೇಕ್ಷನಂ ತವೆ ಕೊಂದಾದಿವರಾಹರೂಪದೊಳ್ ನೀನಂದೆತ್ತಿದೈ (ಜಗವಿ. ೧-೫೭). ೨. = ಆಸ್ಫಾಲನ. ೩. ಜಟ್ಟಿಗಳು ತೋಳುತಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ: ಆ ಠಣತ್ಕಾರ ರವಣಾಸ್ಫಾ[ಸ್ಫೋ]ಟನ ಶ್ರವಣದೊಳ್ (ವೀಶೈಪು. ೨-೨-೧). ೪. ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು; ನಡುಗುವುದು; ಅದುರುವುದು (೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟಿತ (ಗು). ೧. ಬಡಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ತ್ರಿಭುವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭ ಸಕಳಕಳಾಧರಲೀಲಾವಳಂಬಿತವದನೇಂದುಸಾಂದ್ರ ಚಂದ್ರಿಕಾಮೃತಚ್ಛಟಾಸ್ಫೋಟಿತ ಸುರಾಧೀಶನೆೞ್ತಂದುದಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯ ವ). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಆಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ಎಂಬೆಂಟುಂತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟನಿ (ನಾ). ರಂಧ್ರಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಭೈರಿಗೆ. [ಸಂ. ಆಸ್ಫೋಟನೀ]

ಆಸ್ಫೋಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು: ಪಿಡಿದಡಸಿಯ ಗುರ್ವುರ್ ಪರ್ವೆ ಬೀಸಿ ಗುಣಣೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗಳೊಳವಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೬ ವ); ತೋಳೆರಡುಮನಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ ನೀಳಾಬ್ಜದ ಕಾವುವಿಡಿದು ಕುಣಿದಳವೊರ್ವಳ್ (ಜಗನ್ನಿ. ೫–೨೨). ೨. ಆರ್ಭಟಿಸು; ಸಿಡಿದೇಳು: ವೃಕೋದರಂ ಮುಳಿದಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೦ ವ); ಚತುರಂಗಬಲದ ಭಾರದುರವಣೆಯಂ ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೬ ವ); ಬಸವರಾಜಂ ರುದ್ರಾವತಾರನಿಂತಾಸ್ಫೋಟಿಸೆ (ಬಸರ. ೮–೧೪೧). ೩. ಸಿಡಿದುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಖಾಸಗಿ ವಿಮಾನವೊಂದನ್ನು ಬಾಂಬ್ ಇಟ್ಟು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೬೩, ೧–೬). [ಆಸ್ಫೋಟನ + –ಇಸು₃]

ಆಸ್ಫೋಟೆ (ನಾ). ೧. "ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. "ಸಟ್ಟೆಗದ ಹಂಬು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆಸ್ಫೋಟಾ]

ಆಸ್ಮಿಕೆ, ಆಸ್ಮೀಕ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ: ನೀವು ಈ ಶೂನ್ಯಪೀಠವನಡರಿಸಿದುದಕಾಸ್ಮಿಕವ ತಾಳುತ್ತಿರ್ಪಿರಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೪೬). ಆಸ್ಮೀಕೆ: ಕಾಸ್ಮೀರೆ ಹಂಬಲಿಸಲಿತ್ತ ಕಾಶೀರಾಜನಾಸ್ಮೀಕದಿಂ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೇವರನೆಂದು ಭೀಷ್ಮನೆಂಬನುಜನಂ ಕಳುಹೊಡನೆ ಕರಸಿದಂ (ಪರಶು. ೭ ಸೂ). [< ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕ]

ಆಸ್ಮೀಕೆ 'ಆಸ್ಮಿಕ' ನೋ.

ಆಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: "ತುಂಡಂ . . . ಆಸ್ಯಂ, ಆನನಂ – ಈ ೭ ಮೊಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೬೪); ಈ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ಮಹೀಭ್ರಾಜಿತ ಭರತಕ್ಕೆ ರತ್ನಪುರಮಾಸ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೬); ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯಚಂದ್ರನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೧). ೨. ಬಾಯಿ: ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಬ್ಬಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೪–೫೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಪತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ. [ಆಸ್ಯ + ಪತ್ರ]

ಆಸ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಲಾಂಗಲ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲಿನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನಾಯಿ. ೩. ಹಂದಿ. [ಆಸ್ಯ + ಲಾಂಗಲ]

ಆಸ್ಯಲೋಮ (ನಾ). ಮುಖದ ಕೂದಲು; ಗಡ್ಡ. [ಆಸ್ಯ + ಲೋಮ]

ಆಸ್ಯವಿಲಸಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮುಖಭಂಗಿ; ಮುಖದ ಮೂಲಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಆಕೆಯರ ಚತುರ್ದಶವಿಧಾಸ್ಯವಿಳಸಿತದಿಂ ಶಶಿಬಿಂಬಕದಂಬಕಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂತೆಯುಂ . . . ಅತಿ ಮನೋಹರಮಾಗೆ ಎತ್ತೆತ್ತಂ ನರ್ತಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೯೪ ವ). [ಆಸ್ಯ + ವಿಳಸಿತ (= ವಿಲಸಿತ)]

ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರುಚಿ ಎಂಬ ರೋಗ: ಸ್ವಲ್ಪ ಲವಣಬೆರಸಿ ಅಂಬಿಲವನು ಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಬಾಯ ಉಗುಳಲು ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯ ಶಮನವಹುದು. ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಕಹಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಒಂದೂ ನಾಲಿಗೆಗೆ ತಿಳಿಯಬಾರದೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೯). [ಆಸ್ಯ + ವೈರಸ್ಯ]

ಆಸ್ಯಾನಿಳ (ನಾ). ಉಸಿರು: ಆಸ್ಯಾನಿಳಂ ಶೀತಶೀತಳಿಕಾಸಖ್ಯಮನೊಲ್ದುದಿಲ್ಲಬಲೆಗೀ ಸೋವೇತಜಂಬಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೪). [ಆಸ್ಯ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಆಸ್ರಪ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಆಸ್ರಪನು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ನಕ್ಷತ್ರ; ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ರಯ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ: ಶ್ರೀಗಾಸ್ರಯಮೆನೆ ತೇಜಕ್ಕಾಗರಮೆನೆ ನೆಗಬ್ದ ಗಂಗವಜ್ರನ ಲೆಂಕ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧; 940). [< ಸಂ. ಆಶ್ರಯ]

ಆಸ್ರವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಸ್ರಾವ. ೩. ಕುದಿಯುವ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಗಂಜಿಯ ನೊರೆ (ಕಿ). ೪. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವದೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು: "ಶುಭಾಶುಭರೂಪ ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಪರಿಸ್ಪಂದ ಹೇತುಕಮಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕರ್ಮದ ಬರವಾಸ್ರವಮೆಂಬುದು" (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೩ ವ); ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ); ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಾಗಮನ ದ್ವಾರರೂಪಂ ಆಸ್ರವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). ೫. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಶೂಲೆ: ಆಸ್ರವವೆಂಬ ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಲಹೆಚ್ಚಿದ ಶೂಲೆ ××× ಸ್ವನಕದ ಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈನಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಆಸ್ರವತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಆಸ್ರವ ೪: ಜೀವತತ್ತ್ವಮಜೀವತತ್ತ್ವಮಾಸ್ರವತತ್ತ್ವಂ . . . ಎಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವರೂಪಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಆಸ್ರವ + ತತ್ತ್ವ]

ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥ (ನಾ). = ಆಸ್ರವ ೪: ಜೀವಪದಾರ್ಥಮಜೀವಪದಾರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ . . . ಎಂಬ ನವಪದಾರ್ಥಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಆಸ್ರವ + ಪದಾರ್ಥ]

ಆಸ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ರುಚಿನೋಡುವುದು; ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ನಿನಗೆ ಕರಮಾಸ್ವಾದವೇಕೈಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯–೧೪); ಚಮತ್ಕಾರ, ಆಸ್ವಾದ, ಆನಂದ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ (ಭಾರವಿಮಾ. ೩೮೮). ೨. ರುಚಿ; ಸವಿ: ಮಲಮಲನೆ ಮಱುಗುತಲವನಿಯೊಳು ತೊಳಲಲೇಕಾಸ್ವಾದದೂಟವನೆಲೆ ಮಗನೆವುಣಲೇತಕೀ ಹಸುವಿಲ್ಲದೂಟದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫–೨೮); ಕಾವ್ಯದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಸವಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಸಾಹಿಸ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ವಾದನ (ನಾ). ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ಮಗುಟ್ಟು ಬಂದು ವಿಷಯಸುಖಾಸ್ವಾದನರಸಾಮೃತತತ್ಪರನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೬ ವ); ರಸದರ್ಶನಾಸ್ವಾದನಂಗೈವ ಸಹಜಕವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭–೧೦೧). [ಸಂ.]

ಆಸ್ವಾದನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಆಸ್ವಾದಿಸು: ನಿನ್ನರ್ಥಾಂಗಿ . . . ಬಂದರಲ್ತೆಗೆದು ಗಂಧಾಸ್ವಾದನಂಗೈಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೧೦೩). [ಆಸ್ವಾದನ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಸ್ವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ರುಚಿನೋಡು; ಸವಿ; ರುಚಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಂತು ನಿಜಮನೋನಯನ ಕಾಂತಕಾಂತಾವದನ ಸರಸಿಜ ಸೌರಭಮನಾಸ್ವಾದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭–೩೪ ವ); ರಸರಸಾಯನದಿನಿದನಾಸ್ವಾದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೩–೧೫); ಬೋಧಿಸಿ ಪೇಳ್ದೊಡೆನ್ನಯ ಮಾತ ವಿಷಮೆಂದಾಸ್ವಾದಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೮–೨೦); ಇದರ ಅಪೂರ್ವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ನನಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೮೫). [ಆಸ್ವಾದನ + –ಇಸು₃]

ಆಹ$_1$, ಅಹಾ, ಆಹಾ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಕನಿಕರ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಆಹ ಬಸವಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದೆ ಸೋಹವಂ ಬಯಸಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೬೭–೫೩). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ಆಹ ಯಿಳಿಯಿಳಿಗೊರವ ನಿನಗೀ ಚೋಹವೇಕಿನ್ನೆನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಮೋಹಿಕೊಂಡಿಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ನಗೆಯಲ್ಲ ಸೈರಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೩೨–೧೫). (iii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಮಹೇಶನಂ ಪ್ರಿಯದೊಳಪ್ಪಿದವಳ್ ಗಿರಿಜಾತೆಯಾಹ ಚೆಲ್ವೊಡರಿಸಿತಾಹ ದಂಪತಿಗಳಾಹ ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳ್ ಸುಭಾಗ್ಯರೆನ್ನೊಡೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೧೦೧). (iv) ದುಃಖ ಅಥವಾ ಕನಿಕರಕ್ಕೆ: ಆಹ ಎಂತಹ ಕೆಲಸವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅಹಾ: (i) (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೭ ಕ). ಆಹಾ: (i) ಇದು ಭೂಮಿಸ್ಥಾನದಿಂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಪ ನೀಲಾಶ್ಮಸೋಪಾನಮಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೧–೬೭); ಮುಯ್ಯೆಂದೊರ್ವರ್ಗರ್ಮೋರ್ವರ್ ಕೆಲಕೆಲ ತೆಜದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ಪರಾಹಾ (ಮೈಸೂಮ. ೫–೧೮೭); ಆಹಾ ಈ ಬಾಳೆ ತೋಟ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ii) ಆಹಾ ನಿಶಾಚರಿಯರಲ್ಲವೇ ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೯). (iv) ಆಹಾ ಎಂಥ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು (ರೂಢಿ).

ಆಹಾಹ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಆಹಾಹ ಪಸನಾಯ್ತು ಕೊಡಿರೇಕೆ ಪಾತ್ರೆಯಂ (ತಿರುರ. ೧೩). [?]

ಆಹ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಆಹಕ (ನಾ). ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಆಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. ೨. ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ. ೩. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದ; ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ರಾಜ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟಿದರು ನಮ್ಮವರು ಪರಧರ್ಮದಾಹತವ ಬಿಗಿತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ನಾಗರಿ. ೩೯–೩). ೫. "ಬಹು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಮಾತು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ಹೊಸಬಟ್ಟೆ; ಒಗೆಯದೆಯಿರುವ ವಸ್ತ್ರ (ಕ). ೭. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಡೊಕ್ಕರಂ ಪಟ್ಟಸಂ ವಳಯಾವೇಷ್ಟನಮಾಹತಂ ಭುಜಗಬಂಧಂ ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುತಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾಕೌಶಲಂ ದೋಱಿದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೭೫). ೮. ನಗಾರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ತಮಟೆ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ. ೯. [ಸಂಗೀತ] ದೇಶೀಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಂಪಿತ . . . ಆಹತವೆಂಬೇಳು ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳೆಂತಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೨); ವೀಣೆಯ ಕೈಗಿತ್ತು . . . ಜೋಕೆಯಿಂ ಜತಿ ರೀತಿ ತಾಳ ಪ್ರಮಾಣ ಕಂಪಿತ ಮೂರ್ಛೆ ರಸ ಪಾಡು ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ಲಯಮಾಹತ ಪ್ರತ್ಯಾಹತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಱಿದು ಕೇಳಿಸಿದರವರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೫೭). [ಸಂ.]

ಆಹತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). "ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಆಹತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಆಹತಿ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಅನಿಲಾಹತಿಯಿಂ ಚಳಿಯಿಕುಮನೋಕಹಾನೀಕಮದ್ರಿ ಚಳಿಯಿಕುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೮). [ಸಂ.]

ಆಹನ (ನಾ). ಕುಲುಮೆ; ಕಮ್ಮಟ (?): ದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಯಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಆಹನದ ಪಂಚಾಲಖೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಹಸದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೯–೭; 1418). [?]

ಆಹಮಿಸು (ಕ್ರಿ). 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ದೇಹವಾತ್ಮನ ಯೋಗದಿಂದುಱಿಯಾಹಮಿಸುತೆ ವಿಕಾರಿಯಾಗಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೭). [< ಅಹಮ್ಮಿಸು]

ಆಹರ$_1$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಊಟ; ಭೋಜನ: ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಿವಲಿಂಗ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ದ ಕಟ್ಟೋಗರನಾಹರಂ [ಪಾಠಾ. ಸುಪಾರಂ, ಸುವಾಹ]ರಂಗೊಟ್ಟು . . . ಆನಂದದಿಂಪಾಡಿ ಪಾಡಿದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೬); ಆಹರಂಬುವ ಬಯಸುವುದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಬಡುತಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೭). [< ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಆಹರ$_2$ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು. ೨. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ; ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಉಚ್ಛ್ವಾಸದ ಗಾಳಿ; ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರು. [ಸಂ.]

ಆಹರಣ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಸಮುದ್ರ ಕೇವಲ ಏಳುತ್ತದೆ; ಕೂಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸುತ್ತದೆ; ಆಹರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೨೦). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಮುಂದಿಡುವದು. ೪. ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು,—ಆಚರಿಸುವುದು. ೫. ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಮಾಡಿಸುವುದು. ೬. ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಪಾಯನ. [ಸಂ.]

ಆಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ; ನಾಟರಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾಟ, ಆಹರಿ, ಸಾಳಗ, ಹಮ್ಮೀರನಾಟ, ಘೂರ್ಜರನಾಟಯೆಂಬಿವೇ ಪಂಚವಿಧನಾಟಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫); ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ, ಭೂಪಾಳಿ, ವಸಂತ, ನಾಟ . . . ಆಹರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [< ಸಂ. ಆಭೇರೀ?]

ಆಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಿ; ದೋಚು (ಕ). [ಆಹರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಹವ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಕೊಳುಗುಳಮಾಹವಮುಳ್ಕಿಯಕ್ಕೆ" (ಚತುನಿ. ೬೫); ಮಹಾಹವ ಜಯದೊಳ್ ಗುಣೋನ್ನತಿಯೊಳಾಹವಮಲ್ಲನೊಳಾಂ ಸಮಾನಮೆಂಬವನಿಪನೇಂ ಯಯಾತಿಯೋ ಭಗೀರಥನೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೯; 1054); ಆಹವಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯). ೨. ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವುದು. ೩. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ.

ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟನುಂ ವಯಿರಿಘರಟ್ಟನುಂ ಭಯಂಕರನುಂ . . . ಬಂಮರಸದೇವರು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧–೩೫; 1104); ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟ ವೈರಿಘರಟ್ಟ ಶರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರ ವೈರಿದಿಕ್ಕುಂಜರಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨–೧೨; 1104); ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟನುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯–೪೫; 1190). [ಸಂ.]

ಆಹವಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ: ಕಟ್ಟಿರ್ದ ಕುದುರೆಯಂ ಕಂಡು ಕಾಪಿನ ಭಟರ್ ಥಟ್ಟಿಸಿದೊಡಾ ಪ್ರವೀರಂ ಕೆರಳ್ದೊಡಾಹವಂಗೊಟ್ಟೆನಾರ್ಪೊಡೆ ಬರಲಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಕಾಳಗಕೆ ಪಡೆಸಹಿತ ಪಾರ್ಥನೆಂದು ತೊಟ್ಟಂ ಶರಾಸನದೊಳಂಬನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೨೬). [ಆಹವ + ಕೊಡು]

ಆಹವಕ್ಷಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥ, —ದಕ್ಷ: ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನದೊಳಾವನಿರ್ದನವನಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಮೆಂದಾಹವಕ್ಷಮರಂ ಪೇೞೆ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೧೬). [ಆಹವ + ಕ್ಷಮ]

ಆಹವದುರ್ಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದವನು: ತಾಗಿದನಾಹವದುರ್ಜಯಂ ಮಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೩೩). [ಆಹವ + ದುರ್ಜಯ]

ಆಹವಧರ್ಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮ. 'ಆಹವಧರ್ಮಕುಶಲ' ಪರಾ. [ಆಹವ + ಧರ್ಮ]

ಆಹವಧರ್ಮಕುಶಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು: ನಿರ್ಮಳರು ನೀವೈವರಾಹವಧರ್ಮಕುಶಲರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೫೬). [ಆಹವಧರ್ಮ + ಕುಶಲ]

ಆಹವನೀಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಹೋಮಮಾಡಲು ತಕ್ಕುದಾದ. (ನಾ). ೨. ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಮ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿ: ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನ್ಯಾಹವನೀಯಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಗ್ನಿತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೭ ವ); ವೇದಿಯ ಯಥೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್. . .ಆಹವನೀಯಮುಮಂ . . . ವಿವಿಧ ಮಖಪರಿಕರಂಗಳುಮಂ ಬೇಱವೇಱ ತೋಱ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭). [ಸಂ.]

ಆಹವಭೀಮ (ಗು). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರನಾದ: ಶ್ರೀಮದೂರ್ಜಿತಧಾಮ ಸುದಯಾನಾಮನಾಹವಭೀಮ ರಘುಕುಲರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೮). [ಆಹವ + ಭೀಮ]

ಆಹವಭೀಷ್ಮ (ಗು). = ಆಹವಭೀಮ: ಕುರುಕುಲ ಪಿತಾಮಹನುಂ ಆಹವಭೀಷ್ಮನುಮೆನಿಸಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಶರಶಯನದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦ ವ). [ಆಹವ + ಭೀಷ್ಮ]

ಆಹವಮಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿ,—ಗಟ್ಟಿಗ. ೨. ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಂಗರರಂಗದೊಳಿಱವಬೆಡಂಗವೆಸರ್ಗೆ ಗಱ ನೆಗಟ್ದು ಸಂಗರಮಂ ತೋರ್ಪಂ ಗಡ ನೆಗಟ್ದಾಹವಮಲ್ಲಂಗಂ ಜಾಕವ್ವೆದೇವಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದುದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೫); ದಾನಿಗಳೊಳಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ಚಕ್ರಿಗಳೊಳಗಾಹವಮಲ್ಲಂ ಮಿಗಿಲೆನಿಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೦). [ಆಹವ + ಮಲ್ಲ]

ಆಹವರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗ; ಕಾಳಗದ ಕಣ: ಆಹವರಂಗದೊಳ್ ನೃಪೇಶ್ವರರಱಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೫-೧೭). [ಆಹವ + ರಂಗ]

ಆಹವಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ: ಆಹವಲಂಪಟಂ ಮುಸಗಿದಂ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂಠೀರವಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೮). [ಆಹವ + ಲಂಪಟ]

ಆಹವವ್ಯಸನ (ನಾ). ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತಿ: ಮಂತ್ರನಿಷ್ಠೆಯ ಮೌನ ಹಿಂಬೆಳೆಯಾಯ್ತು ಮೋಹಿದುದಾಹವವ್ಯಸನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೩೩). [ಆಹವ + ವ್ಯಸನ]

ಆಹವಶೌಂಡ (ನಾ). ರಣಧೀರ; ಯುದ್ಧಸಮರ್ಥ: ಗಾವುಣ್ಣಗೆ ನಿಸ್ಸನಾಹವಶೌಣ್ಡಂ ತೊಣ್ಡಂ ತದನ್ವವಾಯನಜೇಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭–೧೩; 980); ಈ ಗದಾದಂಡಮುಮುಗ್ರಪನ್ನಗ ವಿಭೀಷಣಮಾಹವಶೌಂಡಮಿಾ ಧನುರ್ದಂಡಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಆಹವ + ಶೌಂಡ]

ಆಹವಸಿಂಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು: ಉದ್ದಾಮಭುಜಂ ವಿಜಯಸಿಂಹನಾಹವಸಿಂಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೪). [ಆಹವ + ಸಿಂಹ]

ಆಹವಾಗ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗದ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂಚೂಣಿ: ಅಳಿಸಿದೆವು ದಾನವರ ಹಿಂಡಿದೆವಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೩೭); ಶಿರಕೆ ಶಿರವನು ರಥಕೆ ರಥವನು ಸರಿಗಡಿದು ಕಾದಿದರು ಸಮರಥರಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯೭). [ಆಹವ + ಅಗ್ರ]

ಆಹವಿ (ನಾ). ಯೋಧ; ಯುದ್ಧವೀರ (ದಕ. ೩). [ಸಂ. ಆಹವಿನ್]

ಆಹಾ 'ಆಹ್ಹ' ನೋ.

ಆಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಕೂಳು: "ಅಂಧಃ . . . ಅಶನಂ, ಆಹಾರಃ — ಈ ೯ ಕೂೞ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೪). ೨. ಊಟ; ಭೋಜನ: "ವಲ್ಭನಂ . . . ಆಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ – ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೦); ಆಹಾರಾಚ್ಛಾದನಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿದೆಡೆಯೊಳ್ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀಡಿರಮೋದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ). ೩. ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಷಿಕಾರಿಯ ಪ್ರಾಣಿ ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ದೂರ; ಅಳವು: ಅದು ಗುಂಡಿನ ಆಹಾರದೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಬೇಟೆಗಾರನು ಅದಕ್ಕೆ ಗುಂಡು ಹೊಡೆಯುವನು (ಕಭಾಗ. ೬೧). ೫. = ಆಹಾರಕ೧: ಅಮರ್ತ್ಯನಾರಕಯುಗ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವೈಕ್ರಿಯಾಂಕಂ ತಾನಾಹಾರಂ ಪ್ರಮತ್ತಸಂಯತನೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೧).

ಆಹಾರತೆಗೆದುಕೊ = ಊಟಮಾಡು: ಪೌಷ್ಟಿಕಾಂಶದ ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಹಾರಂಗೊಳ್, ಆಹಾರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು; ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ: ಕಾರ ದಿನಂ ಕೈವಿಮಾಱದ ಬಳಿಕವೆ ನೀರಸುಣದ ಚಾದಗೆವಱಯಂತಾಹಾರಂಗೊಳ್ವುದನುಳಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬).

ಆಹಾರಗೊಳ್: ವನವ ಸುಡುತಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿಯುತಾಹಾರಗೊಳುತಿರಲಲ್ಲಿ ದನಿಯಾಯ್ತು (ನಳಚ. ೭-೯). [ಆಹಾರ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಆಹಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ,—ದೊರಕಿಸಿಕೊ: ಪಲವು ದಿವಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಬಡವಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸೆವಟ್ಟು ಬಂದೆನೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೨೦). [ಆಹಾರ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಆಹಾರಕ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಜೀವರುಗಳಿಗಿರುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಐದು ವಿಧ ಶರೀರಗಳಿರುವುವು —ಔದಾರಿಕ, ವೈಕ್ರಿಯಕ, ಆಹಾರಕ, ತೈಜಸ, ಕಾರ್ಮಣ—ಎಂದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೯); ಅಯ್ದುಭೇದದಿನೌದಾರಿಕ ವೈಕ್ರೀಯಕ[ಮಾ]ಹಾರಕ ತೈಜಸ ಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನುವೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೦). ೨. ಆಹಾರಕಶರೀರವನ್ನುಳ್ಳ ಜೀವಿ: ಆಹಾರಾನುವಾದದಿನಾಹಾರಕರ್ಗೆ ಛದ್ಮಸ್ಥರಪ್ಪ ಅನಾಹಾರಕರ್ಗಂ ತ್ರಿತಯಮುಮಕ್ಕುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೧೩). 'ಅನಾಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಹಾರಕಕಾಯ (ನಾ). = ಆಹಾರಕ೨: ಆಹಾರಕಕಾಯಯೋಗಿಗಳ್ ಅಯ್ವತ್ತುನಾಲ್ವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩). [ಆಹಾರಕ + ಕಾಯ]

ಆಹಾರಗೊಳ್ 'ಆಹಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಹಾರದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ಒಂದು ದಿವಸಂ . . . ಸುವ್ರತೆಯರೆಂಬಾರ್ಯಿಕೆಯರಂ ನಿಱಸಿ ನಿರತಿಶಯ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಾಹಾರದಾನಮನೀಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೭ ವ); ತಪೋಧನರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಕಇಅ. ೨೨-೭-೩೪; 1083). [ಆಹಾರ + ದಾನ]

ಆಹಾರಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನಶಾಲೆ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆ (?): ಬಳಸಿದ ದೇವಾಲಯಮುಮಂ ಘಳಿಗೆಯುಮಾಹಾರಧಾನಿಯುಂ ಪ್ರಪೆಯುಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೪೦; 920). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಆಹಾರಧಾನೀ]

ಆಹಾರನಾಳ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಜಠರಕ್ಕೆ ಆಹಾರವು ಹೋಗುವ ನಾಳ; ಅನ್ನನಾಳ: ಆಹಾರನಾಳ, ಅನ್ನಮಾರ್ಗ (Alimentary Comal ಪಾರಿಸ). [ಆಹಾರ + ನಾಳ (= ನಾಲ)]

ಆಹಾರಪಚನ (ನಾ). (ತಿಂದ) ಆಹಾರ ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು: ವಚನ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಹಾರಪಚನವಾದೀತೇ (ಗಾದೆ). [ಆಹಾರ + ಪಚನ]

ಆಹಾರಮುಖ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ: ದೇಹಿಗಳೆಲ್ಲ ಆಜೀವರೆ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಆಹಾರಮುಖವ (ಅವಚಂ. ೫೬–೨೪೧). [ಆಹಾರ + ಮುಖ]

ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದ ಸಾತ್ವಿಕತೆ, —ಪರಿಶುದ್ಧತೆ. ೨. [ಜೈನ] ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ ದೋಷಸಹಿತವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು: ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ಮಾಂಸಾದಿ ಸಾವದ್ಯಾಹಾರವರ್ಜನಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೧). [ಆಹಾರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಹಾರಶೇಖರಣೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದು; ಆಹಾರದ ದಾಸ್ತಾನು: ಆಹಾರ ಶೇಖರಣೆ (Storage Roots) ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾಯಿಬೇರುಗಳು . . . ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೬). [ಆಹಾರ + ಶೇಖರಣೆ]

ಆಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ತಿಳಿ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗಕ್ರಮಂಗಳಿಂದಾಸನಪ್ರಮಾಣವನಾಹಾರಿಸುವುದು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗ (ಆದವ. ೮೭). [ಆಹಾರ? + -ಇಸು$_3$]

ಆಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವೇಷಭೂಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿನಯ: ಅಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳೆಸೆವಾಂಗಿಕಮಂ ಗಾನಪಾಠ್ಯದೊಳ್ ವಾಚಕಮಂ ತುಂಗಕುಚೆ ಮೆಱೆದಳಾ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಗಾಹಾರ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕಂ ನಿಜಮೆವಲಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೮); ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಮುಮಂ . . . ರಂಜಕಮಾದುವು ರಂಗಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೌಶಿಕನಾ (ಅಜಿಪು. ೫–೯). [ಸಂ.]

ಆಹಾರ್ಯಕ (ನಾ). = ಆಹಾರ್ಯ: ವಿತತಾಂಗಿಕಮಾಹಾರ್ಯಕಮತಿಶಯ ಸಾತ್ವಿಕಮುಮುರ್ದ ವಾಚಿಕಮೆನಿಪೀ ಚತುರಭಿನಯಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೭೩); ಅಭಿನಯವು 'ಆಂಗಿಕ' (ಅಂಗಚಲನೆಗಳು), 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು), 'ಆಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ), 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) — ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಆಹಾವ (ನಾ). ೧. "ಪಶುಗಳು ನೀರುಕುಡಿಯುವ ನೀರುತೊಟ್ಟಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಕೊಳ; ಹೊಂಡ: "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ, ವಾಪೀ, ಆಹಾವಃ – ಈ ೪ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩–೬೨); "ಆಹಾವಮುದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಮುವ್ವಾಪಿಯೆನೆ ಬೆಂಚೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೮). [ಸಂ.]

ಆಹಿಕ (ಗು). ೧. ದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ; ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ದಿನ ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. ೩. ಪಾಣಿನಿಯೆಂಬ ಋಷಿ. [ಸಂ.]

ಆಹಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಮಡಗಿದ: "ಆಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ನ್ಯಸ್ತಂ, ಆರೋಪಿತಂ — ಈ ೪ ಏಱಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೨). [ಸಂ.]

ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ, ಮರ, ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಆದ ದೇವತಾಪ್ರತಿಮೆ, —ವಿಗ್ರಹ: ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆಗಳೆನಿಸುವವು ದೇಹಗೇಹಾಪತ್ಯ ಸತಿ ಧನಲೋಹಕಾಷ್ಠ ಶಿಲಾಮೃದಾತ್ಮಕವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳು (ಪಸಾರ. ೨೪–೧೬). [ಆಹಿತ + ಪ್ರತಿಮೆ]

ಆಹಿತಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಯಜನಾದಿ ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತನುಂ ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯುಮಪ್ಪ ದೇವಶರ್ಮನೆಂಬ ಪಾರ್ವನಿರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೮). [ಆಹಿತ + ಅಗ್ನಿ]

ಆಹಿತುಂಡಿಕ (ನಾ). ಹಾವಾಡಿಗ: "ವ್ಯಾಳಗ್ರಾಹೀ, ಆಹಿತುಂಡಿಕ — ಈ ೨ ಹಾವಾಡಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೯). [ಸಂ.]

ಆಹಿರ (ನಾ). ಆಭೀರಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಗೊಲ್ಲರವನು; ಗೋಪಾಲಕ. 'ಆಹಿರರಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಭೀರ]

ಆಹಿರಜೈತ (ನಾ). = ಆಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ: ಸಂಗರದೊಳತುಳಭುಜಬಳತುಂಗಂಗೆಣೆಯಾರೊ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸಿಯೊಳಂ ಭಂಗವಿರಹಿತನು ಬಿರುದರ ಕಂಗಳ ಮುಳ್ಳೆನಿಸಿ ನೆಗಳ್ದನಾಹಿರಜೈತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮೬–೬೭; 1070). [ಆಹಿರ + ಜೈತ]

ಆಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತು ನೆಗಳ್ದಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ ಹಿರಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿರ್ದ್ದ . . . ಚಿಕ್ಕಶಕುನಮಂ ಶ್ರೀಕೋಟನಾಥಂಗೆಯಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮೬–೬೮, ೭೦; 1070). [ಆಹಿರ + ಜೈತುಗಿ + ದೇವ]

ಆಹಿರರಾಯ (ನಾ). ಆಭೀರರ ದೊರೆ: ಆಹಿರರಾಯ ಶೈಳದಂಭೋಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೬–೧೫; 1196). [ಆಹಿರ + ರಾಯ]

ಆಹು (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ. ೨. ಬತ್ತ; ನೆಲ್ಲು. ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು; ಅತಿ ಸಣ್ಣದು: "ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ವ್ರೀಹಿರವಂಗಳಾಹುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಆಹುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಆಹಿತನಲ್ಲಾತನೇನಾನೊಂದು ಕಾರ್ಯವನುಗ್ರಹಿಸಿಬಂದಿಹನಾಹುಗೊಳಿಸಿರೆನಲು (ಜಿನಮು. ೯–೨೫). [ಆಹು$_0$ (< ಆಗು$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಹುತ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಆತಿಥ್ಯ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಯಜ್ಞ. [ಸಂ.]

ಆಹುತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸು: ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆದೊಡನೊಡನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩–೩೩೩). ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತು: "ಕಬಳಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ತುತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೭); ರಾಹು ನೆಲಸಿದೊಡೆ ಸಪ್ತಮಗೇಹದೊಳೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಸೂರ್ಯಶಶಿಗಳ್ ಶುಭಸಂದೋಹಂ ಕಾಣದೊಡನಲಂಗಾಹುತಿ ಪನ್ನೆರಡುವರ್ಷದಿಂದವನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೩೪). 'ಆಹುತಿಗೊಡು' ಪರಾ.

ಆಹುತಿಮಾಡು=ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡು; ಆಹುತಿಯಾಗಿಅರ್ಪಿಸು: ವಿರೋಧಿಯುಂ ಕೋಪಹುತಾಶನಂಗಾಹುತಿಮಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೯–೪೫ ವ). ಆಹುತಿಯಾಗು = ಬಲಿಯಾಗು; ತುತ್ತಾಗು: ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರು . . . ಗುಂಡಿಗಾಹುತಿಯಾದರು (ಕಂಬಹು. ೮೭). [ಸಂ.]

ಆಹುತಿಕೊಡು 'ಆಹುತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಆಹುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು. ೨. ಬಲಿಕೊಡು; ತುತ್ತಾಗಿ ಮಾಡು: ಅವಯವದ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವವನಾಹುತಿಗೆಯ್ದಳಂಗಜಾಗ್ನಿಯೊಳುಱಿದತ್ತವಳೊಳಸುವೊಂದೆ ಸತಿ ಮಾಱ್ಕುವನಾಕುಳ ಕಾಮಶಿಖಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೫). [ಆಹುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹುತಿಗೊಡು, ಆಹುತಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಹುತಿಗೆಯ್ ೨: ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಭವಾನಿ ಕಲುಷಿತದಿಂದೊಗೆದು ನೆಗೆದುರಿವುರಿಗೆ ಭರದಿಂದಮಾಹುತಿಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಾ ತನ್ನ ದೇಹವನು (ಬಸಪು. ೬೧–೧೭). **ಆಹುತಿಕೊಡು: ೨.** ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಆಹುತಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೨). [ಆಹುತಿ + ಕೊಡು]

ಆಹುತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹುತಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ನುಂಗು: ಆತನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳೆಲ್ಲಮೆಪ್ಪತ್ತೇಳುಕೋಟಿ ವರುಸಂಬರಂ ಪುಳುಗೊಂಡದ ನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ನೀನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಿರು ಗಂಡಾ ಎಲೆ ಪಾಪವೇ (ಎಇ. XXIII, ೬೦-೧೮; 1265); ಉಬ್ಬು ತುಪರಿಗೆ ಧಗಧಗಿಸುತಡುಗಬ್ಬುಗಳನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಂ . . . ಪಿರಿಯುರಿ ಹಬ್ಬುತ (ಬಸವು. ೪೪-೨೧); ಆಪ್ಯೆಸನಾಹುತಿಗೊಳಲಿ ಪಾವಕ ನಮ್ಮ ಖಾಂಡವವ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೨೦-೩೦). [ಆಹುತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಹುದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹೂತ (ಗು). ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ: ಭಾವಿತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯದೂತಾಹೂತಂ ಪುರುಹೂತಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೬-೬೪ ವ); ಆಹೂತರಾಗಿದ್ದ ಅತಿಥಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ಅಧಿಕಾ. ೧೩).
[ಸಂ.]

ಆಹೂತಿ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಆಹ್ವಾನ. 'ಆಹೂತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತು: ಸಪ್ತವಿಧ ಮಂತ್ರದಿನರ್ಹತ್ಪೂಜಾನಿಶಿಷ್ಟ ಮುಪ್ಪ ಶುಚಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಂ ಘೃತತಿಲಾದಿಗಳನಾಹೂತಿಗಳನಿಕ್ಕುತ್ತಂ (ಜಾವುಂಉ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ಆಹೂತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಅಪುರಂ ಶ್ರೀಪುರುಹೂತಾಹೂತಿಗೆಯ್ವಂತಿರೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕೇತುಪಸ್ತಂಗಳಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೨೧). [ಆಹೂತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹೃತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ. 'ಉದಾಹೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಹೃತಿ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಶೈತ್ಯಗಂಧಗುಣಾಹೃತಿಯಿಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜೀವನಿಕಾಯ ಸಮೇತಂ ಮನುಷ್ಯರ್ ಬಿಲಂಗಳಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು: ದಾನವನಿನಾದ ಸುತಾಹೃತಿಯೊಳ್ ಪೊದಟ್ದ ನಿನ್ನಾಥಿಯನಾನಭೀಕ್ಷಿಸಿ ಗುಣಪ್ರಣಯಿತ್ವದೆ ಬಂದೆನಲ್ತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೦). ೩. ಶೇಖರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಹೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಾವಿನ. (ನಾ). ೨. "ಹಾವಿನ ವಿಷ, ಚರ್ಮ ಮುಂತಾದ್ದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ.]

ಆಹೇರ, ಆಹೇರಿ$_1$, ಆಹೇರು (ನಾ). (ಉಕ). (ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಉಡುಗೊರೆ; ಮುಯ್ಯಿ: ಅಳೇತನಕ್ಕ ಅಂತ ಬಂದವ್ಮ್ಯಾಲೆ ಹಾಂಗಾರ ಆಹೇರ ಏನು ಕೊಡುತೀರಿ (ವೈನಿ. ೯೧೧); ಅವರಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಬಾಣ ವಾಟಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ 'ಆಹೇರ' ಎಂದು ಕೊಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೬). **ಆಹೇರಿ$_1$**: ತಂದೆಯುವರು ಅಳಿಯುನಿಗೆ ಆಹೇರಿಯೆಂದು ಐದುನೂರುರೂಪಾಯಿ ಚಿಕ್ಕ ಕಳಿಸಿದ್ದರು (ದೀಪನಿ. ೬೨). **ಆಹೇರು**: ಆಹೇರು ಅಂದ್ರ ಐದುಸಾವಿರಕ್ಕ ಬಂತು (ಮಿಂಚಿಹು. ೬೭); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಾಂಡುರಂಗನಿಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹೇರನ್ನು ತಂದಿದ್ದ (ಸಮುಜೀ. ೯೪೪).
[← ಮರಾ. ಆಹೇರ್ < ಸಂ. ಅಭಿಹಾರ]

ಆಹೇರಿ$_1$ 'ಆಹೇರ' ನೋ.

ಆಹೇರಿ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಮಾಳವಿಯಾಹೇರಿ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಅವನೊಲ್ದು ಪಾಡಿದ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೬-೩೦).
[ಸಂ. ಆಭೇರೀ]

ಆಹೇರು 'ಆಹೇರ' ನೋ.

ಆಹೋದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹೋಪುರುಷಿಕ 'ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ' ನೋ.

ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ, ಆಹೋಪುರುಷಿಕ (ನಾ). ಒಣಜಂಭ; ದುರಹಂಕಾರ; "ತನ್ನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೆಂದು ಗರ್ವದಿಂದ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ**: "ಆಹುದಹುದೆನಿಪ್ಪುದು ಮಾಹೋಪುರುಷಿಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೨).
[ಸಂ. ಆಹೋಪುರುಷಿಕಾ]

ಆಹ್ನಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ. ೩. ನಿರಂತರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ನಿತ್ಯಆಹಾರ, —ಊಟ. ೫. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಓದಬಹುದಾದಷ್ಟು ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮುಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗನಿ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಆನಂದಜನಕವಾದ: ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಎಷ್ಟು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿ (ಗು). = ಆಹ್ಲಾದಕರ: ಉಚಿತೈಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿ ಶಬ್ದಮುವಭಾಸರೂಪಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯುಪ್ಪುದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦).
[ಸಂ. ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿನ್]

ಆಹ್ಲಾದನ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ: ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಆಹ್ಲಾದನಶಕ್ತಿ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ . . . ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಿಸು, ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಸ್ತ್ರೀಪುಂನಪುಂಸಕ ಜಾತಿಗೊಲ್ದು ಗಣತಿಂಥಿಣಿಯನಾಹ್ಲಾದಿಸಲ್ ಕಣ್ಣನಿತ್ತಾಮುಹಂತಕಂಗಳ. . .ನೃಪತಿ (ಮದೇಪು. ೨೫-೩೫). **ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು**: ಚೀಗೆ ಬಪ್ಪುದೆನುತ್ತ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕೆ ಗುರುವಹಲ್ಲಾದಿಸಿದ ಮನಬಂದೊಲು (ಪತಿಲ. ೬-೧೩೩). [ಆಹ್ಲಾದ + –ಇಸು$_1$]

ಆಹ್ವಯ (ನಾ). ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ: ನಿನಗನ್ವರ್ಥಂ ಶ್ರೀಧರ ವಿನುತಾಹ್ವಯಮೆಂದು ಪೊಗಟ್ದುದಾ ದಿವಿಜಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೪).
[ಸಂ.]

ಆಹ್ವಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡೆಯ ಶಿಶು ನಾರಾಯಣಾಹ್ವಯನಿಡಿದು ಬೆಳೆವುತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೧೬). [ಆಹ್ವಯ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಆಹ್ವಾನ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಕರೆ: "ಆಕಾರಣಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಅಭಿಮಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). 'ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. (ಉಕ) ಸವಾಲು: ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೌಢವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸುವನಾಗಿ ಅಂಡಯ್ಯನು ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಅಂತು ಕೊಟ್ಟಯ್ಯುದ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಂಗಳನಾಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೯ ವ); ಆಹ್ವಾನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆವಾಹನೆ] ಗೆಯ್ದಪ್ಪಿಸಿದೇವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩).
[ಆಹ್ವಾನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹ್ವಾನಪುರುಷ (ನಾ). ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ದೂತ: "ಬಟು – ಸಂಮಾರ್ಜನ, ಮಾರ್ಗ, ವಂಶೇಷು, ಆಹ್ವಾನಪುರುಷೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ). [ಆಹ್ವಾನ + ಪುರುಷ]

ಆಹ್ವಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರೆ; ಬರಮಾಡು: ಆದಿತ್ಯಂಗಳ್ಗರ್ಗುಂಗುಡಲೆ ಸುತುಂ ಪೋದಿನಿಗಿಳಿದೆಯ್ದುದ ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರನೆಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸುತಾದರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೬); ಬಾ, ಬಾ, ಎಂದು ಅಲೆಗಳಿಂದ ನದಿಯು ರವಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ನವನೀ. ೭೪); ಚಂದ್ರನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೬). ೨. (ಉಕ) ಆಮಂತ್ರಿಸು. [ಆಹ್ವಾನ + – ಇಸು$_1$]

ಆಳ್₁, ಆಳು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು; ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡು; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಪನ್ಯಾಗಸಂಪನ್ನಸ್ಕಲಭೋರ[ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರನಾಳೆ ನರಿದಾವಿ[ಳೆ] ನಾಡುಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೨ ; 450) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎಱೆಯಪ್ಪೊರಾ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಶೌಚಮಣಲೆಯರುಂ ನನ್ನಿಮುಜಿಲೂರುಂ ಸನ್ತೊನಮಾಳ ಕಿಱುವೆಜ್ಜಿಗರಾ ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುನು. ೨೫೩-೧ ; 800) ; ಅದನಾಳ್ವ ನಖಿಳಖಚರಪತಿಮುಕುಟಮಣಿಗಣಕಿರಣರಾಗರಂಜಿತಚರಣಯುಗಳಂ. . . ಅತಿಬಳನೆಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧ ವ) : ಆ ಪುರಮನಾಳ್ವಂ ವಿಶ್ವಸೇನನೆಂಬ ಮಹಾಮಂಡಳಿಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೦). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನೆಗಟ್ದ ಮಹಾಪಟ್ಟಣಮೊಳ್ಪನಾಳ್ದ ಪುಲಿಗೆಱೆಯೆಸೆಗುಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೬ ; 929) ; ವೃತ್ತಕುಚಂಗಳಿಂದುದಿರ್ದ ಚಂದನದೊಳ್ ತಳಿರ್ವಾಸು ಬೆಳ್ಪನಾಳ್ದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೭) ; ಅಸುವೆ ಶಿಳಾಪಟ್ಟಕಾಭಿಧಾನಮನಾಳ್ಗುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೨) ; ಪಿತ್ತಜ್ವರನಿರತನ ಬಾಯ್ಗಿಂಪನಾಳ್ವಿರ್ದ ಪಾಲ್ ಬೇವಿನ ಕಾಯ್ವೊಲ್ ಕೈಪೆಯಪ್ಪಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೪೪). ೩. ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು : ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೮ ; 1012). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಕಾಪಾಡು : ಕಾಮಧೇನಿರ್ದು ಮೂಟಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩) ; ಯೀಸ್ಥಾನದುಂಬಳಿ ಸಹಿತಕ್ಕೊಡೆಯರು ಆಚಾರವಂತನಪ್ಪ ಪೂಜಾರಿಯನಾಳ್ದು ಪೂಜಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೦-೮೪ ; 1169) ; ಜಾರತ್ವ ಮಾಡೊ ಪತ್ನಿಯ ಕೂಡಿ ಆಳಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೪). **ಆಳು₁** : ೧. ತುಂಬಿಯ ಮೇಳವದ ಗೀತದ ವಿನೋದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು ಸೊಗಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೧) ; ಬಳಿಕ ಸುಧರ್ಮದೇವತೆ ಭೂವರನಾಳುವಿಳೆಯೊಳು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ . . . ರಾಜಿಸುವಳು (ಕಂಸವಿ. ೪-೧೦೭); ಆದಿನ ಮೊದಲು ಮೈಸೂರನಾಳಿದರಾ ಯಾದವಕುಲವರ್ಧನರು (ಹದಿಬ. ೧-೮). ೨. ಕೌರವ ಗೋಳಿಡುತ ಸುಕುಮಾರಕರ ಸಾವಿಂಗೆ ಹಂಬಲಿಸೆ ಆಳಿದನು ದುಮ್ಮಾನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬ ಸೂ. ಅಡಿಟಿ) ; ಕೇಳುತೊಯ್ಯನೆ ಲಲನೆಯರು ನಲವಾಳಿದರು (ಜಿನಭಾ. ೧೫-೨೧) ; ದಿತಿಯು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದೊಳ್ ಪಾಸಿ ದರ್ಭೆಯನದರ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯನಾಳಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೫-೧೦). ೪. ನಿನ್ನನಾಳ್ವೆನೆಂದು ಬಾಣಸಿನ ಕರಣಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ) ; ಗಂಡರೈವರು ಮೂಜುಲೋಕದ ಗಂಡರೊಬ್ಬಳನಾಳಲಾಜಿರಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೪೬).

ಆಳ್ದ, ಆಳಿದ = ೧. ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು : "ಈಶನೊಳಾಳ್ದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೪) ; ಶಲ್ಯ ಶಕುನಿ ದುಶ್ಶ್ಯಾಸನ ವೃಷಸೇನಾದಿಗಳಾಳ್ದನ ಮುಳಿದ ಮೊಗಮನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೦ ವ) ; ಆಳ್ದಂ ಎಂತು ನಿರ್ಗುಣನಾದೊಡಂ ಗುಣವಂತನಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಾಳ್ದನೆಡೆಱಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ಪುದೊಪ್ಪದು (ಪಂಚತಂ. ೩೧-೧) ; ಒಬಂಗಿಬರಂ ಕೊಲ್ಲುವರು ಆಳಿಗಾಳ್ದನಂ ಕೊಲ್ವರು ತಪ್ಪೆ ತಪ್ಪುವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೬-೨೦ ; 1190) ; ಆಳೆಸಗಿದುವಾಳ್ದಂಗೆಂಬಾ ನಾಣ್ನುಡಿಯಿಂದ (ಜಯುಕಾ. ೧೦-೩೮); ಸುರರಾಳ್ದಂ ಮೃಗೇಂದ್ರಪೀಠವನಿಳಿದು ನಡೆತಂದು (ಚಿಬಪು. ೨೦-೪). ೨. ಪತಿ; ಗಂಡ: ಪಾರ್ವತಿಗಾದುದಂತಸ್ತಾಪವಾಳ್ದನ ಚರಣಚಿಂತೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೧೮) ; ಆತಂಕದಿಂದಾಳ್ದನ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡಳು ನೂತನ ಕಂದರ್ಪರೂಪ ಸೋತವಳೊಡನೆ ವಂಚನೆಬೇಡ ಮತ್ಪ್ರಾಣನಾಥ ಮೆಯ್ದೋಱೆಂದಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೪೭). **ಆಳಿದ** : ೧. ಏಳನವ ನಿನ್ನೇನಮಾಡಲಿ ಆಳಿದನೆ ಚಿತ್ತೈಸುಯೆಂದೆನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪-೮) ; ಆಳಿದನ ಪದಕೆರಗಿ ನಿಂದು ಕೃಪಾಳು ಜಯಜಯತೆನುತ (ಗಗತಾ. ೧೫-೪).

ಆಳ್ದನಚಕ್ರ = ಪ್ರಭುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರಾಯುಧದಂಥವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನನ್ನಿನಾರಾಯಣಂ. . .ಪತಿಮೆಚ್ಚೆಗಣ್ಡನಾಳ್ದನಚಕ್ರಂ ಕರ್ಪೂರವರ್ಷಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೩-೩೫ ; 1007). **ಆಳ್ವನ್, ಆಳ್ವೊಂ** = ಪ್ರಭು; ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ : ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮುಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಮಾಳ್ವನಿಚ್ಚೆಯುಂ ನುಡಿವವರೆಲ್ಲಮಾತನೆಡೆಱೊಳ್ ನಿಲಲಾರ್ಪೊಡಂ. . . ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಶ್ರೀಮತು ಕಲುಕಱನಾಡಾಳ್ವರು ಜೊಕ ಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೆಱಿಯು ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೯೨-೨ ; 1000 ?) ; ನಮ್ಮಾಳ್ದಂ ಸ್ವಾಮಿ ನರೇಂದ್ರಂ ಮಗನೆ ಕೂರ್ಮೆಯಿಂದೆ ನಿನ್ನಂ ನೋಡಲ್ ತಾಮ್ಮನೆಗೆ ಬಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪); ಮಗಧೆಯೆಂಬುದು ನಾಡಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಮಧುರೆ ಯೆಂಬುದು ಪೊಱಲದನಾಳ್ವೊಂ ಪ್ರಜಾಪಾಳನೆಂಬೊನರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧-೧೩) ; ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ದಕ್ಷಿಣಭರತದ ಮಳಯದೇಶದ ರತ್ನಪುರಮನಾಳ್ವೊಂ ಶ್ರೀಷೇಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೬ ವ). **ಆಳಿಬಾಳಿದವ** = ಅನುಭವಸ್ಥ; ವೃದ್ಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಳ್ದೊತ್ತು** = ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅದುಮು, —ಅಮುಕು : ಉತ್ತಮಸತ್ವದಿಂ ಪಿಡಿದು ಚಾಣೂರನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಕೃಷ್ಣನಾಳ್ದೊತ್ತಿದೊಡೊತ್ತಿ ಧಾತ್ರಿ ರಸೆಗರ್ದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೯೩). **ಆಳ್ದುಂಬರ್ಪರ್** = ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳುವವರು; ಅನುಭವಿಸುವವರು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರೊರ್ವರಾಳ್ದುಂಬರ್ಪ್ಪರವರ್ಗ್ಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಳಿದ ದೋಷಮಕ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೭-೧೬ ; 1032).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಳ್ ; ಮಲ. ಆಳು ; ಕೊಡ. ಆಳ್ ; ತುಳು. ಆಳು ; ತೆಲು. ಏಲು]

ಆಳ್₂ 'ಆಟ್' ನೋ.

ಆಳ್₃, ಆಣ್, ಆಳು₃ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು; ಮನುಷ್ಯ; ಪುರುಷ : ಇಂದವನ್, ನಾಳೆ ನಾನ್, ಏನ್‌ಪಾಡೊ ಆಳಬಾಱ್, ಬೀಸುವ ಬಯಲ್ಗಾಳಿ ಪರಿದಡಂಗುವ ನೆಟಿಲ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೭-೧೪). ೨. ಸೇವಕ; ದೂತ : "ಆಱ್ – ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ (ಆಳ್)" (ಶಮಧಾ) ; "ಸೇವಕನಿಮಜ್ಜನಗಳೊಳಾಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೬) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷಮಹಾರಾಜ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅವರ ಮಗನ್ದಿರ್ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ್ ಈ ನಾಡು ಆಳ್ವನ್ದು ಅವರಾಳ್ ಚೆಣ್ಣಪೂರೊಳೆ ಎಱಮ್ಮನಾಸನ್ದಿ ಆಳೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೧ ; 750) ; ಅಕೆಯುಂ ಬೆಳ್ಕಾಡೊಳ್ ಮಸಣದೊಳ್ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿಕ್ಕಿಮೆಂದಾಳ್ಗಳ್ಗೆ ಬೆಸನಂ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೨-೪) ; ಅಣುಗಾಳ್ಕಾರ್ಯ್ಯದ ಶೌರ್ಯ್ಯದಾಳ್ವಿಜಯದಾಳ್ವಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾದಾಳ್ತಳಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ನೆಱೆದಾಳ್ಕಟ್ಟಾಯದಾಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೯ ; 1068). ೩. ಭಟ; ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ : ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ) ; ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡಿಱಿದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಱದೊಡಣ್ಮಿಸಾವುದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೧) ; ಶತ್ರುಘ್ನನಂ ಜಯಿಸುವಾಳುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೫) ; ಸಿಡಿಲಾಳ್ ತಡೆಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದಿಂ ಬಂದೆಱಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೫). ೪. (ಚತುರಂಗ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ) ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು : ಅನಿತುಂ ತುರಂಗದಬಿಮೊಂದೊಂದರ್ಕ್ಕೆ ನೂಱಾಳ್ ತಗುಳ್ದಿರೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣೀಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫) ; ಭರದಿಂದಿಭದೊಳಿಭಂ ಹರಿ ಹರಿಯೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾಳೊಳಾಳ್ ಪೊಣರ್ದುದು (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೬) ; ಸಾರ್ಧಯೋಜನದೊಳಾಳ್ ಗಜತುರಂಗ ರಥವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆದುದುತ್ಸಾಹದಿಂ ನರನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೫).

ಆಣ್ : ೧. ಮಱೆಯಲಾಗದಿದನ್ ನಾವ್ ಪೆಣ್ಗಳೆಂಬುದನ್ ; ಆಣ್ಗಳೊಳ್ ಪೋರಲ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೩-೫೦) ; ಶ್ರೀರಘುವರನಯ್ದೆ ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಾಣ್ಗೆ ಹಲುಂಬಿದಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೮-೯). **ಆಳು₃**: ೧. ಗಾಳಿ ಮಣ್ಣುಂಡೆಯೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊರಹೊರಳಲದು ಆಳೆನಿಪುದಂತಾಗದಿರೆ ಬರಿಯ ಹೆಂಟೆ ಬಾಳೇನು ಧೂಳು ಸುಳಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೯) ; ಅವರು ಇಂಥ ತಿರುಗಾಟಗಳಿಗೆ ಆಳಲ್ಲ (ಒಂಟಿದ. ೪೬) ; ತೋಳ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ರಣಸಾಗರನಾ ಆಳು ವಿಞ್ಜನೆ ಪ್ರಹಾರ ಭೂಷಣನಾ ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಇ. IX, ೮-೨ ; 710) ; ನೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು . . . ಉತ್ತಮಂ ನೀನಧಮ ನಾನಯ್ಯ (ಬಸವು. ೨೨-೬೧) ; ಆಳಾಗಬಲ್ಲವನು ಆಳುವನು ಅರಸಾಗಿ ಆಳಾಗಿ ಬಾಳಲಱಿಯದನು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಹ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೮) ; ಆಳಾಗಿ ದುಡಿ ಅರಸಾಗಿ ಉಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೩. ಕೊಜ್ಜುಗಣಿಯರಸರಾ ಆಳು ಎಱಿದು ಸತ್ತೋನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩-೨ ; 740) ; ಪೊರೆದಂಕದಾಳಿನಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನೋಟ್ಪ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಲೇಸಲ್ಲದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಯಿಸಿ ನೋಯಿಸುವಿಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩) ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮುರಳಿದಡಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೯) ; ಕಾಳಗಕೆ ಆಳು ಕಟ್ಟಿದವನೇ ಅರಸು ಕೂಳು ಇಕ್ಕಿದವನೇ ದಾತ (ಗಾದೆ). ೪. ಬಳಿಕೆರಡು ಥಟ್ಟಿನೊಳಾಳು ಕುದುರೆಯ ಗಜರಥವ ಭೂಪಾಲರಳಿದುಳಿದವರ ಲೆಕ್ಕವನೈದೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೭) ; ಆಳ ಕೊಂದನು ಲಕ್ಕವನು ತುರಗಾಳಿಯನು ನಾಲ್ಸಾವಿರವ ಶುಂಡಾಲಘಟೆಗಳ ತುಂಡಿಸಿದನೊಂದೆರಡು ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೭) ; ಆಳು ಕುದುರೆಗಳು ಸಹಿತ . . . ಬಹದಾಳಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೭). ೫. ಶೂರ; ದಿಟ್ಟ ; ಗಂಡಸುತನ ಉಳ್ಳವನು : ಆಳಹಿರಿ ನಿಮಗಂಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೦) ; ಆಳು ನೀನಹುದೆಲವೊ ಕರ್ಣ ವಿಶಾಲಮತಿ ನೀ ಲೇಸುಮಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೪). ೬. (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ಪೇದೆ, —ಕಾಯಿ : ಇನ್ನು ಹಿಡಿಯದಿರು ಸಾಕಾಳ ಪನ್ನಗವೇಣಿ ಮುನ್ನಾನೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದ ನೋಡಿವಾ ಶಶಿವದನೆ . . . ನಿನ್ನ ಚತುರಂಗಮಂ ಗೆಲ್ದೆನೆಂದೊರ್ವ ನಾಡುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೦) ; ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು ರಥಕೆ ಕೈದುಡುಕು ಮಂತ್ರಿಯ ಮೇಲಕೇಱು ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕ ಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯಮೇಲ್ದಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೨೦). ೭. ಕೆಲಸಗಾರರು; ಕೂಲಿಯವರು : ನಾಳೆ ಗಾರೆಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಐದಾಳು ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ; ಸುಮಾರು ಐದರಿಂದ ಆರು ಅಡಿ : ಸರ್ರೆಂದು ಎರಡು ಆಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ನನ್ನ ದೇಹವು ಬಂದಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೨೩) ; ಬಾವಿ ಎಷ್ಟು ಆಳುದ್ದ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

ಆಳಾಗಿಸಿಕೊಳ್ = ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊ : ಕೇಳಿದನಾ ಲೇಖನಾರ್ಥವ ಕಂಪಭೂಪಾಲನಿದೊಂದು ನೆವದೊಳು ಆಳಾಗಿಸಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ನಮ್ಮನಸುರನೆಂದಾಲೋಚಿಸಿದನೆದೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೬೮). **ಆಳಾಳ್** = ಆಳಿನ ಆಳು ; ದಾಸಾನುದಾಸ : ಕಾಳನೊ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೊ ತಾನೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ದ ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕಯ್ಗೆವಂದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೬ ; 974). **ಆಳಿನೇಱಿಕೆ** = ಮಕ್ಕಳು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಹೊಜವಳಯದಲಿ ಪುರದ ಆಳಿನೇಱಿಕೆ ಹಿಡಿಗವಡೆ ಗುಱಿಯಾಳು ಚೆಂಡಿನ ಹೊಣಕೆ ಚಿಣಿಕೋಲಾಳು ಗೊತ್ತಿನದಂಡೆಯೆನೆ ನಾನಾ ವಿನೋದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೧).

ಆಳುಕಾಳು = ಸೇವಕ ಮೊದಲಾದವರು : ಆಳುಕಾಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ನಾನಿನ್ನೂ ಇಳಿದಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೫) ; ಆಳುಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಆಳುಹೋಳು** = ಆಳು ಮೊದಲಾದವರು : ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಆಳುಹೋಳುಗಳ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಎಳೆದ ಒಂದೆರಡು ಗೆರೆಗಳಿಂದಲೇ ಕತೆಗಾರ್ತಿಗಿದ್ದ ಜೀವನದ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ತೀಮೋಛ. ೨ ಮುನ್ನು). **ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವ** = ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ತಾನೇ ಶತ್ರುವನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವಂ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೆಱೆವಂ (ಕಇ. II, ೧೧-೧೭ ; 1092); ಮನ್ನೆಯ ವಲ್ಲಭ ಭಯಲೋಭ ದುರ್ಲಭ ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೆಱೆವ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೩೫ ; 1114). **ಆಳ್ಗಿನಲ್ಲಾತ** = ಮನುಷ್ಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಜನಪ್ರಿಯ : ಕೃತಯುಗಚರಿತ ನಾಳ್ಗೆನಲ್ಲಾತಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಸಹಿತ ನಿಕ್ಷತ್ರಂ ತಡವಿಲ್ಲದೀವಂ ಮಱುವುಗೆ ಕಾವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೨-೭ ; 1054). **ಆಳ್ದಳ್** = ೧. ಯಜಮಾನಿ ; ಒಡತಿ : ತತ್ತಸುಖವೇ ಬಾರೆನ್ನ ಮಾತಾಮಹೀ ಬಾರೆನ್ನಾಳ್ದಳೆನುತ್ತು ಮೊಲ್ದು ಕರೆದಂ ಶರ್ವಾಣಿಯಂ ಶೈಳಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೫). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ : ನೀಂ ಮುಗ್ಧತೆಯ ಕಳೆದಿಟ್ಟು ಹರುಷವಟ್ಟು ಈ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡೆತನವನನುಭವಿಸಿ ಪ್ರೇಮದಿಂದೆನ್ನಾಳ್ದಳೆನಿಪ ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೯-೧೭). **ಆಳ್ದಾನಿವೀರ** = ಸಮರ್ಥರಾದ ದಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂರ (?) : ಆಹವ ನಿರ್ಭಯನಭಿಮಾನವಾಮನ ಮಟ್ಟನಚರಿತನಸತೀವಿದೂರನಾಳ್ದಾನಿವೀರಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭-೪ ; 900). **ಆಳಕಟ್ಟಲೆ** = ಆಳುಗಳು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು; ಆಳುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಟ್ಟಳೆಗಳು : ಆ ದಂಣಾಯಕಪುರದ ಗ್ರಾಮ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯರ ಮನೆಯವರು ಆಳಕಟ್ಟಲೆಗೆ ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟಹ ಪ್ರಮಾಣರೇಖೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೨೫ ; 1431).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಳ್, ಆಣ್; ಕೊಡ. ಆಳಿ, ಆಣೆ ; ತುಳು. ಆಳು, ಆಣು ; ಕುರುಖ್. ಆಲ್]

ಆಳೆ₁ ‘ಆಟಿ’ ನೋ.

ಆಳೆ₂ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; “ಹೆಚ್ಚಾಗಿ” (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; ಸುಱಿಯದು ಗಾಳಿ ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವಱಿಗಳ ಮೇತದೊಳೆ ತಣಿದಪುವು ಪಂದಿಗಳುಂ ಪಡಿನವಿರಿಕ್ಕಿದುವಾಳಂ ಪಟು ಪರಿದಾಡಲ್ ಕರಂ ಬೆಡಂಗವನಿಪತೀ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೮) ; ಆಳಮಾಳಮಂತೆ ಠಮಾಳಂ (ಶಮುದ. ೨೫). ‘ಆಳಮಾಳ’, ‘ಆಳವಾಡು’, ‘ಆಳಂಗೊಳ್’ ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಆಲ]

ಆಳಂಚೆ (ನಾ). ಆಳಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸುವ ಟಪ್ಪಾಲು (ರೀವ್).

[ಆಳು₃ (< ಆಳ್₃) + ಅಂಚೆ₁]

ಆಳಂಬ ‘ಆಲಂಬ’ ನೋ.

ಆಳಂಬನ ‘ಆಲಂಬನ’ ನೋ.

ಆಳಂಬಿ ‘ಆಳಂಬೆ’ ನೋ.

ಆಳಂಬೆ, ಅಣಂಬಿ, ಅಣಂಬೆ, ಅಣಬೆ, ಅಳಂಬೆ, ಆಣಂಬೆ, ಆಳಂಬಿ, ಹಣಬೆ (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿ ಅಥವಾ ತಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೊಡೆಯಾಕಾರದ ಸಸ್ಯಜಾತಿ ; ಶಿಲೀಂಧ್ರ ; ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಮತ್ತಂ ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳುಮುಯ್ದು ಪಾಲ್ಮರದ ಪಣ್ಗಳುಮಾಳಂಬೆಯುಂ ಸಣಂಬಿನ ಪೂವುಮೆಂದಿವಂ ಸೇವಿಸುವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬-೧೮).

ಅಣಂಬಿ : ಅಣಂಬಿಗಳ್ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮೂಡಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೀಟಿಲ್ ಲೇಸಂ ಪೇೞ್ವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೪ ಟೀಕೆ). ಅಣಂಬೆ : ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹಂಗಳ್ ಕಳ್ಪಡಗುಂ ಜೇನುಂ ಗಿಣ್ಣಣಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧಮಪ್ಪಾಹುತಿಯಂ ಕೊಳ್ಪವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೧) ; ಉಳಿದ ರಾಯರ ಕೊಡೆಗಳ್ ಗಡಣದೊಳ್ ತಳೆದಣಂಬೆಯ ಕೊಡೆವೋಲ್ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳಾದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೦) ; ಸೋರೆಯಣಂಬೆ ಸೋದಿಸದುದ ಕಾದಿಯೊಳ್ ವಿರತನವನು ದರ್ಶನಿಕ (ನಾಗಕು. ೨೮-೪೩). ಅಣಬೆ : ವಿಷದಣಬೆಗೆ ಮೊಸರಿಳೆಯೊಳ್ ಭಿಷಗ್ವರರ್ ಹಿಂಗು ತಗಚೆಗುಪವಿಷಮಕ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೨-೧೯೯) ; ಹಣಜಿ ಬತ್ತವು ಅಲ್ಲ ಅಣಬೆ ಸತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲ ಕಣಕದ ಕಲ್ಲು ಮಣಿಯಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೯) ; ಅಣಬೆ ಇದು ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಸ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೧೦). ಅಳಂಬೆ : ನಾಳಿನಾಸೆಯಳಂಬೆಯಂತೆ ಅದುರುವೆದೆಯಲಿ ಮೊಳೆವುದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೬-೭೫). ಆಣಂಬೆ : ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದದೇನಾಣಂಬಿ[ಬೆ]ಯನವಯವದೆ ಕೀಟ್ವ ತೆಱದಿಂ ಕಿೞ್ತೀಯಂಬುಜಲೋಚನನೇಱು ದಿನಂಬರಮೆತ್ತಿರ್ದ ಗಿರಿಯಿದಂಬುಜವದನೇ (ಅರ್ಥನೇ. ೮-೨೪); ನಿಂಬದ ಕುಸುಮಂಗಳನೌದುಂಬರಪಂಚಕಮನಂತೆ ನವನೀತಮನಾಣಂಬೆಯ ಸನಾರತಂ ಬೆಳ್ಗುಂಬಳಮಂ ಗಿಣ್ಣನುಣ್ಣದಿರ್ಪುದಮೋಘಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೩) ; ಬೆಣ್ಣೆ ಗಿಣ್ಣಾಣಂಬೆ ಮೊದಲಾದುದಱಿದು ತೊಱೆವುದಿಂತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫-೪). ಆಳಂಬಿ : ಆಳಂಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಣಂಬಿ] ಮೂಡೆ ವಿಭವಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೪). ಹಣಬೆ : ಬಣಜೀಗ ಬೊಗಸ್ಯಲ್ಲ ಹಣಬೇ ಶತ್ತೇಯಲ್ಲ ಒಣಗಿದ್ದ ಮರಾ ನೆರಳಲ್ಲಾ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೦೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆವ್ವಿ ; ತುಳು. ಲಾಂಬು, ನಾಂಬು. / ಮರಾ. ಅಳಂಬೆ, ಅಳಂಭೆ ; ಪ್ರಾ. ಆಲಂಬ]

ಆಳಂಭ 'ಆಲಂಭ' ನೋ.

ಆಳಕಟ್ಟಲೆ 'ಆಳ್$_3$' ಪರಾ.

ಆಳಗನಹಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆಳಗನ ಹಳ್ಳ ಎತ್ತುರುಳಿ ನರಿಗನಕಟ್ಟೆ ಮತ್ತರಸಱಿ ನಿಱಿಯಿಂಗಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೧೧ ; 888). [ಆಳಗನ್$_0$ + ಹಳ್ಳ (< ಪಳ್ಳ)]

ಆಳಗೆ (ನಾ). (?) : ಆಳಗೆ ಮನೆಯೊಳ್ ದೇ(ದಿ)ವಸಮ(ನೋ)ನೂಳಿಯೆ ನಿಂದಿರಿಸಿ ಕಡೆಯನೆಣಿಸುತೆ ಬಾಸಾಲೀಲೆಯೊಳೆ ನೀರನೊಕ್ಕೊಡೆಗಾಲಯ ಮೇಲಿ(ಲ)ನಿತೆ ಸಮಯದೊಳ್ ಮೞೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೩-೫). [?]

ಆಳಜಾಳ 'ಆಲಜಾಲ' ನೋ.

ಆಳಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದಾಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಎಂದು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮತ್ತವಾ ಮಣಿಗುಂದಗೆಯಯ್ಯನೂಱನಾಲ್ವರುಂ ಚೈತ್ರದ ಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ಆಳಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಪವಿತ್ರದ ಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ಆಳಟ್ಟ ಹೊಗವನ್ತನಿತುಮಂ ಚಂದ್ರಭೂಷಣದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಕಕುಲ. ೫-೫೦ ; ?). [ಆಳ್$_3$ + ಅಟ್ಟು]

ಆಳಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಣ್ಣಮಯ್ಯ ಆಳಟ್ಟಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳನ್ದು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೭-೧ ; 1000). [?]

ಆಳಡಿ (ನಾ). ಆಳವಾದ ತಳಭಾಗ ; ಅತ್ಯಂತ ಆಳದ ಭಾಗ : ಪೃಥ್ವಿಯ ಗರ್ಭದ ಆಳಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಸ್ವಪ್ನದ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ (ಅರಳು. ೧೭೮-೫). [ಆಳ$_1$ (< ಅೞ) + ಅಡಿ$_1$]

ಆಳಣಿ (ನಾ). ಪದಾತಿಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಚೋಳನ ತಟ್ಟು ಮಾಳವನ ಬಿಲ್ಲಣಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ವೀರಸೇನೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಮೋಹರಂ ಮಗಧ ಭೂಭುಜನಾಳಣಿ ಬಂದು ಸಂಗರಕ್ಕೆಳಸಿವೊಡ್ಡಿದತ್ತು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೨೨).

[ಆಳ್$_3$ + ಅಣಿ$_3$]

ಆಳಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಭ : ಅತ್ತ ನಿರಂಕುಶಂ ಮಿಡಱಿ ದಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಣೆಯಂ ಮುಱಿದಂಜನನ್ಮನು(?)ನ್ಮತ್ತಮತಂಗಜಂ ಬೊಲೆಸಿದಾ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೫೫) ; ಆ ಕೆಚ್ಚಿನ ಕಂಭಮನಂ ಗಜಗಜಮಾಳಣೆಯಂ ಮುಱಿವಂತೆ ಮುಱಿದು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋಪ ಕೃಷ್ಣನಂ ಕಂಡು (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೮೧ ವ). [< ಸಂ. ಆಲಾನ]

ಆಳತಿ, ಆಣತಿ$_1$ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ ; ಗಾಯನ : ಏಳಿ ಕಂಸಾಳಂಗಳಂ ಪಿಡಿದೋಳಿಯಿಂದಂ ತಾನವಿಸುತಿರೆ ಆಳತಿಯವೇಳೆಯೊಳೆಸುತಮಿಂತಾರ್ಭಟಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸವ. ೧೨-೪೪). ಆಣತಿ$_1$: "ಆಣತಿಯೆನೆ ಗಾಣಂ" (ಭಾರನಿ. ೬೩) ; ಮಲ್ಲಿಗೆನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫) ; ಬೀಣೆಯ ಸರಂ ಬಿಡದಿಲ್ಲಿಯೆನಿಪ್ಪ ಶಾಯೆಯಿಂ ದಾಣತಿಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೬) ; ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಆಣತಿಯ ತುಂಬಿಯ ಕಪೋಲದ್ರೋಣಿಯೊಱತೆಯ ಮದದ ಕರಿಗಳ . . . ಸಂವರಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೪೦). [ಸಂ. ಆಲಾಪ್ತಿ ?]

ಆಳತಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸು ; ಆಲಾಪನೆಯೊಡನೆ ಕೂಡು : ಬೇಡಿ ಕರುಣವನೀಯೆನುತ್ತಂ ಬೊಬ್ಬಿಡುತಾರುತಾಳತಿಗೂಡಿ ತಾರೈಸುತ್ತಲುಬ್ಬುತ ಗೀತಜತಿಗಳಿಗೆ ಹಾಡುತಂ (ಬಸವ. ೧೬-೨೧).

[ಆಳತಿ + ಕೂಡು]

ಆಳಬಗ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕಂದಳ್ ಮೊರಡಿ ತೆಂಕಾಯ್ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಆಳಬಗ್ಗಿಡಿಯಾ ಬಡಗಾಂಕೊಱ್ಬಿ ಗೊಳುರಸ್ ಮೇ ಅಳ್ತಿಬೆ ಪುಣಿಸೆಗಾಯ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೯ ; 799). [?]

ಆಳಮಾಳ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : "ಆಳಮಾಳಮಂತೆ ಕಮಾಳಂ" (ಶಮದ. ೨೫) ; ಸೋಗೆಗಳಾಟದ ಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದಣಂ ಕಳವಳದಾಳಮಾಳದ ವಿಟಾಳಿ ಕವಾಳದ ಸೂಳೆವೆಂಗಳಾಕುಳ ರತಿ ಕಾಮಕೇಳಿಯ ವಿಕಾರದ ಭೋಗದೊಳಿರ್ದರಾಗಳುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೮೯). 'ಆಳಮಾಳವಱಿ' ಪರಾ. [ಆಳ್$_3$ + ಮಾಳ (= ಮಾಲ)]

ಆಳಮಾಳವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸ ವಂಚನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿ (?) : ರೂಪುಸ್ವಭಾವಯುತೆಗೊಳ್ಳಿದ ಕಾಪಿನಾಳಂ ರೂಪಸ್ವಭಾವಯುತನಲ್ಲದ ಪಾಣ್ಬನಿಂದಂ ಕಾಪಾಳಮಾಳವಱಿಯೆಂದಿನೆಯಳ್ಗೆ ಪೇೞ್ದಂ ಕಾಪಾಳಜಟಾಪಾದ ಸರೋಜಭೃಂಗಂ (ಮದಶಿ. ೮-೩೫).

[ಆಳಮಾಳ + ಅಱಿ]

ಆಳಮೇಳ (ನಾ). ಸಹವಾಸ ; ಒಡನಾಟ : ಭಂಡರೊಳ್ ಗೋಷ್ಠಿ ಜೂದುಂಗಾಱರೊಳ್ ಮಮತೆ ಪುಂಡರೊಳಗಾಳಮೇಳಂ ಖಳರ ಸಂಗಮಾ ಜಡಿಕಾಱರೊಡನೆ ಬಿನದಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೪).

[ಆಳ್$_0$ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಆಳಯ 'ಆಲಯ' ನೋ.

ಆಳರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; "ಪ್ರತಿಭಟಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. – ಕೋಶ) ; ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೆಣಸುಗುಂ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯನಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸುಗುಂ ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ ಕೀೞ್ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೫) ; ಸಂಹರಿಪೆಂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನಪಟಲೆವೆಂ ಲೋಭಮಂ ಕಾಮನಂ ಪೋ ಬರ ವೇೞೆಂದೆನ್ನನಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸಿ ಪರಮ ತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವ ನಿರ್ದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೩೦). "ಸೇವಕ ತನಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸು, ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಆದರ್ಪಿಸು' ಪರಾ.

[ಆಳ್$_3$ + ಅರ್ಪಿಸು]

ಆಳವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶತ್ರುಭಟನನ್ನು ಓಡಿಸು : ತುಜುವ ಮ ಗು ಚ್ಚಿರ್ ಆಳವರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಮಾರಗವಜಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೨–೪ ; 1163) ; ಮಾದಿಗವುಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಮಗ ಕೇತಬೋವನ ಸುಪುತ್ರ ಮಾರಸಿಂಗ ಕೋಟೆಯ ಕೊಂಡು ಆ ಳ ವ ರಿ ಸಿ ಬಿದ್ದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೦–೨ ; 1203). [ಆಳ್$_3$ + ಪರಿಸು]

ಆಳವಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಗೊಳಿಸು : ಒಂದಾಡಂ ಬೇಜಾರಿಂ ಮಾಜುಗೊಂಡು ಪೆಗಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪೋಪನಂ ನಾಲ್ವರ್ ಧೂರ್ತರ್ ಕಂಡು ನಾವೀ ಬೆಳ್ಳನನಾಳವಾಡಿಕೊಂಡೀ ಯಾಡಂ ನಾಯಂಮಾಡಿ ತಿಂಬಂ ಬನ್ನಿಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬–೧೧); ಚೋಳನನಾಳವಾಡುವುದು ಗುರ್ಜ್ಜರನಂ ಸಲೆತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧–೨೧ ; 1173) ; ಜಾಲಗಾಜನ ಕೈಯ ದೀಹದಂತೆ ಬಾಲೆಯರ ಮನದ ಸೋಲುವೆಯಂತೆ ಇಂತಿವರನ[ನಾ]ಳವಾಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪೋಲಿಗಾಜರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ಸತ್ಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೫–೨೬೪). ೨. ಮಿ ಥ್ಯಾ ದ ರ ವ ನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಸುಳ್ಳು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡು : ಶಿವಚಿಂತೆ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಂಡರೆ ಆಳವಾಡಿ ನುಡಿದವರು ಗುಹೇಶ್ವರನನಜುಯದ ಕರ್ಮಿಗಳಯ್ಯ (ಅ ವ ಚ ಂ . ೩೧–೧೭೯) ; ಎಂತಯ್ಯಾ ಆಳವಾಡಿ ಕಳೆವೆನು ಒಂದು ಜುಗ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದಂತೆ (ಬಸವ. ೩.೭೦) ; ಮೌನವ್ರತಿಯೆಂಡೊಡೆ ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂಡೊಡೆ ಅಂಗನೆಯರಿಗೆಜಗಿಸುವೆ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವಾ ಎನ್ನಳಿ[ನಾಳ]ವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸವಾವ. ೧೨–೪೪) ; ಕ ರ ವಾ ಳ ವಾ ಡೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕರವಾಳಿಂ ಹೊಯ್ಸಳೇಶನಿಜುಯಲ್ ನೋಡಲ್ ಕರವಾಳಲ್ಲದೆ ಕಾದಲ್ಕರವಾಳಿಲ್ಲಾಯುತ್ತು ನೋಡೆ ತಿಗುಳನ ಪ ಡೆ ಯೊ ಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೨೧ ; 1160) ; ಸೂಳೆಯ ಕಣ್ಗೋಲಿಗೆ ಭೀತಿಸದ ಕಟ್ಟಾಳಾರು ಬೀಯಗತನದೆ ಆಳವಾಡಿದಿರಿ ಮತ್ಪಿತ ನಲಗೋಲಿಂದೆ ಭಾಳಾಕ್ಷ ತಪಗೆಟ್ಟನಜುಯಾ (ಮೋ ೀ ಹ ತ. ೩೫–೪೩) ; ಅವದಿರ ಆಳವಾಡುವುದರಿದು ಲೋಕದ ನರರಿಗೆ (ಶಂಕವಾ. ೯–೬೪).

[ಆಳ್$_3$ + ಆಡು$_1$]

ಆಳವಾಳ 'ಆಲವಾಲ' ನೋ.

ಆಳವಿಣೆ, ಆಣೆವಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಆಳಿಸಿ ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಿ ಡಿ ದಾ ಳ ವಿ ಣೆ ಯ ವನಜಸೂತ್ರತಂತ್ರಿಯದೆನಿಸುಂ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ದನಿವಿಡೆ ಬಾಳಾರೂಪಕಮೆ ಬಾಜಿಪಂತೆವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೬೨). ಆಣೆವಣೆ : ಭಿಲ್ಲತತಿ ಬಲ್ಬೇಜಗಾಗಿರೆ ಮತ್ತೆ ಪಂಚಮಸ್ವನ ಪೊ ಗೆ ವ ಪ್ಪಿ ಲಾ ಣೆ ವ ಣಿ ಯಿಂ ಪೊಸದೆಸೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯ ನದಿರ್ಪಿಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರೆ ಪಾಡಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫–೭೯).

[ಪ್ರಾ. ಆಲಾವಣೀ < ಸಂ. ಆಲಾಪನೀ]

ಆಳವಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳಸಿ 'ಆಲಸಿ' ನೋ.

ಆಳಾನ 'ಆಲಾನ' ನೋ.

ಆಳಾನಸ್ತಂಭ 'ಆಲಾನಸ್ತಂಭ' ನೋ.

ಆಳಾಪ 'ಆಲಾಪ' ನೋ.

ಆಳಾಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಯಿಗೆಬಂದಂತೆ) ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು : ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆಪಾಳೋಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ ಬಿಲ್ಲಾಳಪ್ಪರ ಕೊರ್ವಂ ಜಡಿಪಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಕೆಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೮) ; ಏಳಿಸಿ ಪುಗಬಾರದು ವೈಶ್ಯಾಲಯಮಂ ಕೃತಕದಿಂದೆ ಮಾಯಾತಪಮಂ ಮೇಳಿಸಿ ಪೊಕ್ಕಿಂ ಮಿಕ್ಕಿಂತಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಪುಗುವ ಗಂಡರುಮೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೩).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳಾಪಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಮಾತಾಡು : ಮದದೊದವು ಮಿಗಲ್ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋ ೀ ಬ್ಬುಟ್ಟಿ ರಾವ್ರಾಭೀಳಂಬೆತ್ತೊಂದುಮಾದ್ಯದ್ಗಜಪತಿ ರಜನೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡಾಳಾಪಂದೋಱಿ ಭೈಭೈಪಡಿ ಪಡಿಯೆನುತಾರ್ದೆಱಿದೆಂ (ದಶಕು. ೮–೧೩೦).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಳಾಪಾಳಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಮೊತ್ತ : ಪಿರಿಯರ ಪೆಸರ್ವೆಟ್ಟಿದ್ದೆಮ್ಮಂ ಪೊರೆವಾಳಾಪಾಳಿಯವರೆಮೆನ್ನದೆ ಪತಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಶೌರ್ಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ಪದಮನೆಯ್ದೆ ಪ ಡೆ ದ ಂ ರೇಚಂ (ಮದತಿ. ೧–೮). [ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಆಳಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ : ತುಂಬುರನಾರದರನುರಾಗಸಮೂಹ ದಾಳಾಪಿಕೆಗೆ ನಂದಿಮಾಕಾಳರೆಸೆವ ವಾದ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಪೆನಂಜಬೇಡೆಂದನು (ಸೋಮಚ. ೧–೫೪). [ಸಂ. ಆಲಾಪಿಕಾ]

ಆಳಾಪಿಗ (ನಾ). ಸಂಗೀತಗಾರ; ಗಾಯಕ : ತಾಳಧಾರಿಗ ಮದ್ದಳೆಗ ನಾಗಸರಮುವುರಿಯಾಳಾಪಿಗ ನಟುವಿಗರ ಹೇಳಲಳವೇ (ಕಂಸವಿ. ೬–೫೬).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + –ಇಗ]

ಆಳಾಪಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳಾರ್ಪು (ನಾ). ಭಟರ ಪೌರುಷ, —ಪರಾಕ್ರಮ : ಚಂದ್ರಸಿಲ್ಲದಿರು ಳಾಳಾರ್ಪಿಲ್ಲದ ನೃಪತಿ ಕವಿತೆಯಿಲ್ಲದ ವಿದಗ್ಧತಾಗುಣಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೬). [ಆಳ್$_3$ + ಆರ್ಪು]

ಆಳಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ಆಳಾಳರ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಹರದರ ಶಾಂತಯ್ಯ ಮುಣ್ಣೆಯರ ಮಾಕಣಯ್ಯ ಉಬ್ಬರದ ಬ ಮ್ಮ ಯ್ಯ ಅಂತೀ ನಾಲ್ವರು (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೩೬ ; 1184). [?]

ಆಳಿ$_1$ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಮೂದಲಿಕೆ (?): ಆಳಿಗೊಳಗಾಯ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಧಾರುಣಿಗೆನುತ (ತಿ ರು ರ. ೨೮–೪) ; ಮನಮ ನೊಂದಾಳಿಯಿಂದಭವನವರೇಳಿಗೆಯೆ ನಿನಗಾಗದೇಕೆಂದೆನೆ (ಮ ಸೋ ೀ ವಿ. ೧–೮) ; "ನೆವ" (ಮಸೋೀವಿ. ಟೀಕೆ) ; ಬಾಲಸಂಗದನಹಿತಸುತನೆಂಪಾಳಿಯನು [ಪಾಠಾಂ. ವೇಳಿಲವ] ಮಾಡದಿರು (ಕೊರರಾ. ೪–೪–೬೦).

[< ಏಳಿದು]

ಆಳಿ$_2$ 'ಆಟ್' ನೋ.

–ಆಳಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಆಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ ಶೀಳಾದ್ಯರ್ಥಂಗಳಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೩೫೨) ; ಉಕ ಕುಳಿ ಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಆಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಓಪಾಳಿ, ಜೂಪಾಳಿ . . . ಸಿಗ್ಗಾಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ).

ಆಳಿ$_4$ 'ಆಲಿ$_4$' ನೋ.

ಆಳಿಂದಕಿ (ನಾ). ಅಳಿಲು (ದಕ. ೬). [?]

ಆಳಿಕಾರ 'ಆಟೀಕಾಱ' ನೋ.

ಆಳಿಕಾಱ 'ಆಟೀಕಾಱ' ನೋ.

ಆಳಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡು : ಪುಟ್ಟದೆಡೆಯ ನೆಱೆಬಿಟ್ಟು ತನ್ನಾಳಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಶಶಿಗೆ ಕಡೆಗೆಯ್ದು ಕೆಟ್ಟು ಬಾಳುವ ಬಾಳದೇಕೆನುತ ರವಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದನಬ್ಧಿಯೊಳು (ಅಂಜಚ. ೫–೧೧೮).

[ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್ಕೆ) + ಕೊಡು]

ಆಳಿಗ$_1$ (ನಾ). ಕುಟಿಲ ; ವಂಚಕ : ಅಪರಾಧ ಕ್ಷಮಿಸು ನೃಪನೆಂದೆರಗ ಲಾಳಿಗರರಸು ನಗುತದಕೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೬–೧೧). [ಆಳ್$_3$ + –ಇಗ]

-ಆಳಿಗ$_2$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ (✱). '-ಆಡಿಗ', 'ಕಲಹಾಳಿಗ' ಪರಾ.
[-ಆಳಿ$_3$ + -ಗ$_2$]

ಆಳಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತುಕೊ: ಪೊನ್ನ ಪೊಜ್ಜಪೊಸವಪ್ಪ ಕೊಡಂಬೆರಸಾಳಿಗಟ್ಟೆ ಭೋರ್ ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು...ಜಂಗಮಸೇತುಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೫). [ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಳಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು (?): ಪಸುಳನುಯೆನುತಲಾಳಿಗಳೆ ವುತಲಿರ್ದಪ್ಪು (ನವಮೋ. ೨೯-೩೦). [ಆಳಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಆಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡಸು; ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡಸು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜವರ್ಮ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳಿಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೨; 780). [ಆಳಿ$_0$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$). ℙ ತಮಿ. ಆಳಿ = ಅರಸು]

ಆಳಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಅವಮಾನಿಸು: ಆಳಿಗೊಂಡಿಹರೆಂದು ಅಂಜಲೇಕೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾಡಿಹರೆಂದು ನಾಚಲದೇಕೆ (ಬಸವ. ೧೭೬); ಆರೂ ಇಲ್ಲದವಳೆಂದು ಆಳಿಗೊಳಲು ಬೇಡ ಕಂಡೆಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೧-೧೦೭); ಸೂಳೆಯರು ಗಡ ಸಾಮಗಾನವನಾಳಿಗೊಂಬರು ಗಡ ದಿನೇಶನ ಮೇಳವನು ಮುಡುಗೂಗೆ ಮೆಚ್ಚದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೪). [ಆಳಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳಿಗೊಳ್$_2$ 'ಆಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳಿಗೊಳ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಮಿಲನವಾಗು: ರವಿರುಚಿಯ ನಾಳಿ[ಪಾಠಾಂ ಚಿ]ಗೊಂಡು ಮಿಸುಪ ಮಿಂಚಿನೊಳಗೆ ಸುಳಿವ ಬಣ್ಣಮಂ ಬಳಲ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಕಾಶ ರಾಶಿಯೆನಿಪುದಭವನಿನಿಡುವುದೀ ವಿಭೂತಿ (ವಿಭೂರ. ೪-೫); ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ತಲೆವಿಡಿದು ಕಾಳಮನಾಳಿಗೊಳ್ವ ತಮಾಳಲತೆಯ (ಅನಂಪು. ೭-೧೦ವ). ೨. ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಇರ್ಕೆಲದ ರತ್ನವೇದಿಕೆಗಳೊಳಾಳಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮಿಾಶರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೭ ವ). [ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳಿಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ಸೀತೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ರಾವಣ ಬಲಿಗೆ ಬಂಧನವಾಯಿತ್ತು ಪಟ್ಟಕ್ಕೇಱಿದ ವಿಭೀಷಣ ಇದು ಕಾರಣ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನೀ ಮಾಡಿದ ಮಾಯೆಯ ಮಾಟವ ದಾರಾರನಾಳಿಗೊಳಿಸಿತು (ಗಣಭಾ. ೪೭ ಬಸವ); ಗಗನಿದೇವಾ ಆಳಿಗೊಳಿಸಿದಿರೇಸನಾದೊಡೆ ಎಱೆದೊಡೀಂಟುವೆನು (ಬಸಪು. ೫೯-೨).
[ಆಳಿಗೊಳ್$_2$ (< ಆಱೆಗೊಳ್) + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಹತ್ತಿಸು: ಅರಗಿನ ಮಾಳಿಗೆಯ... ಜಾಳಚಿತ್ರದಿ ರಚಿಸಿ ಬಳಿಕ ನೃಪಾಳನೆಮಗೆಂದಿತ್ತು ಪಾವಕನಾಳಿಗೊಳಿಸಲಿಕಂದು ಕಾದನು ಕೃಷ್ಣ ದಯದಿಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೨೪).
[ಆಳಿಗೊಳ್$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಗೊಳು 'ಆಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳಿಗೊಳುಹ (ನಾ). ವಂಚಿಸುವುದು; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು: "ವ್ಯಾಳಿಕಂ ವಂಚನಂ ವಿಪ್ರತಾರಣಮೆನಲ್ಕಾಳಿಗೊಳುಹಂ" (ಮಂಗರಾ ೧೩೦-೧೭); ಅಂತಿಂದ್ರಜಾಲಮಂ ಬೀಸಿ ನಿಮ್ಮನಾಳಿಗೊಳುಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇಕೆ ಬೇಡಾವು ಹೇಳಿದಂತಿರಬಾರದೇ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೧-೧೫).
[ಆಳಿಗೊಳು (< ಆಱೆಗೊಳ್) + -ಹ$_2$]

ಆಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳನ್ನು ಇಡು, —ನೇಮಿಸು: ಆ ಬೞಿಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಪ ದೇವ ಮನುಷ್ಯ ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ಥಾವರ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನಾಳಿಟ್ಟುಗೆಯ್ಸುವೆನೆಂದು ನಾಲ್ಮೊಗನಂ ಪಡೆದೈ (ಚಿಕಬಿ. ೨೭-೧೩).
[ಆಳ್$_3$ + ಇಡು$_1$]

ಆಳಿತ್ತಿ (ನಾ). ಆಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು (?). 'ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು' ಪರಾ. [ಆಳ್$_3$ + ವೃತ್ತಿ ?]

ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು (ನಾ). ಆಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ಯದ ದವಸ (?): ಬಾಣರಾವಿ ಕಸಬೆ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮಗಳ ಆಯ ಬೆಳಸಿ ಮೆದೆ ಹೊರೆ ಸೊಪೆ ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು ಹಳಿಗಳ ವಳಗೆಯಿದಂತ ಮಾನ್ಯಗಳು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೧೨೭; 1665). [ಆಳಿತ್ತಿ + ಕಾಳು$_2$]

ಆಳಿದ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು (?): ಚೋಳನನಾಳಮಾಡುವುದು ಗುರ್ಜ್ಜರನಂ ಸಲೆ ತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜುಗೋಡಕೋಟೆ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧-೨೧; 1173); ಚೋಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂರ್ಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತರ್ದ್ದಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176).
[ಆಳಿ$_2$ (< ಆೞ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಆಳಿವಸತಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಮನ್ನಣೆಯೆನ್ತೆನ್ದೊಡೆ ಮನ್ನೆಯದೆಱೆ ಆಳಿವಸತಾಯ ಪೊ[ಗೆ]ವೊಗೆ ತಳಾಜಗೂಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೫-೨೧; 1042).
[ಆಳಿವು + ಅಸತು + ಆಯ$_7$]

ಆಳಿವಾೞು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ; ನಷ್ಟ (?): ಕಾಣಿಕೆ ಕಪ್ಪ ಜೋಡಿ ಬೇಡಿಗೆ ತಳವಾಱಿಕೆ ಆಳಿವಾಜನ್ಯಾಯ ಸಭೆಯ ಸಂಪ್ಯೆಯ ಚಿಲುವಾನ ಸುಂಕ ಸೋಡಿಗೆ ಇವಾ ಮೊದಲು ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೮; 1563). ℙ ಇದನ್ನು ಅಳಿವು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.
[?. / ತಮಿ. ಆಳ್ವಾರಂ = ಕೆಲಸದ ಆಳುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಭಾಗ]

ಆಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು (?): ಜನಕಂ ನಾಗರಸಂ ಪರಾಕ್ರಮಧನಂ ಪೆತ್ತಾವ್ವೆ ಸೀಗಾಳಿ ಮಂಡನ ರಾಜಯ್ಸೆ ಸಮಸ್ತ × × × ಶ್ರೀಜಗದ್ದೇವ ಭೂಪನಧೀಶಂ ತನಗಾಳಿವ[ವೆ]ತ್ತೆ ಸುತವಿದ್ದೋರ್ಂ ವಾಜಿಂಯೊಳ್ ಪೂಣ್ದು ಮಾಮ್ಮೊನೆಯಂ ತಳ್ತಿಱಿದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೯೩-೧೦; 1160). [ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಪೆಱು$_1$]

ಆಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ನಡಸು; ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಈ ಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ ಇದನಱಿದೊಮ್ಪಾವಿರ ಕವಿಲೆಯುಮ್ವಾರಣಾಸಿಯುಮನಟಿಱಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೩; 907); ಪಟ್ಟಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಭೂತಳಮನಾಳಿಸದಿರ್ದೊಡದರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಿ ನೀಂ ನುಡಿಯದಿರಣ್ಣ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬).
ಆಳಿಸಿಕೊಳು = ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರು (ದಕ. ✱).
[ಆಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು; ಧರಿಸು; ತೊಡು: ತಮ್ಮ ರಂಭಾಸ್ತಂಭಾಯಮಾನೂರುಸ್ತಂಭಂಗಳೊಳಾಳಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ); ವಿಷಮ ವಿಷಯ ಮದೇಭಮನಾಳಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೩ ವ); ಕವಚಮನಾಳಿಸಿ ಪೆಗಲೊಳ್ತವದೊಣೆಯಂ ಬಿಗಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೫೭); ನೊರೆನೆತ್ತರನೀಂಟಿ ... ಬಲುಗಂಡದ ದಂಡೆಯ ನೊಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿಯುಟ್ಟು ಪಂದೊವಲನಾಹವದೊಳ್ ನಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೫೧; 1218); ಅಭೀಳತರಂಗಳೆ ಸಿಪ್ಪುವನೊಪ್ಪುವನೇಕ ಕೋಟಿವಾಜಿಗಳಂ ಆಳಿಸಿ ಜೋಡುಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳಂ ... ಪೊಜಮಟ್ಟರು ಬಲ್ ರಕ್ಕಸರಾವುತರು (ಕುಮುರಾ. ೮-೨೭).

೨. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯ ಳವಾಱದ ತೋಳತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮುಂ ಸವಿವ . . . ಗೆಯ್ತುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೭೭); ಕಾಮುಮನಾರಮನಕ್ಕಮಾಳಿಪಾಗ್ರಹಮ ನೊಡರ್ಚಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೨); ನಿನಗೇಕಾಲಮುಂ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖಂಗಳನಾಳಿಸುವೆ ನಾ ನಂಬು ನಿಶ್ಚಯುವಿದೆನುತ ರಂಭೆ (ಬಸಪು. ೪೧-೧೯).
೩. ನಟನೆಮಾಡು: ಸೂಳೆ ಪಲರ್ವಿಟರೊಳ್ನೆರೆದಿರ್ದಂ[ಪಾಠಾಂ. ದುರ್ಂ] ಪಾಳಿಪರೊಲ್ವವೊಲೆಲ್ಲರುಮಂ ಭೂಪಾಲನುಮಂತೆ ನಿಜಾಂಗನೆಯುರ್ಗಂ ಸೂಳೆಗನಾಗೆ ಸುಖಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಮದತಿ. ೮-೬೦).

[ಆಳ್$_1$? + -ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಸು$_3$ 'ಆೞಿಸು' ನೋ.

ಆಳೀಜನ (ನಾ). ಸಖಿಯರು; ಗೆಳತಿಯರು: ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯ ತನುವಂ ದುಗುಲದಿ ತೊಡೆಪಾಳೀಜನವುಡಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೫-೫).

[ಆಳೀ$_0$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಜನ]

ಆಳು$_1$ 'ಆಳ್$_1$' ನೋ.

ಆಳು$_2$ 'ಆೞ್' ನೋ.

ಆಳು$_3$ 'ಆಳ್$_3$' ನೋ.

ಆಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಳುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವವಳು; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಣ್ಣಾಳು; ಸೇವಕಿ: ಮಣೆಗಾರ್ತಿ, ಆಳುಗಾರ್ತಿ, ಸುಣ್ಣಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೪ ಉವಾ). [ಆಳುಗಾಱ$_0$ + -ತಿ]

ಆಳುಗೆಯ್ತ 'ಆಳ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಆಳುಗೆಲಸ 'ಆಳ್ಗೆಲಸ' ನೋ.

ಆಳುಗೊಳ್ 'ಆಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊ: ಕೇಳುವ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಕೂಳು ವೀಳೆಯವಿತ್ತು ಮುದದಿ ಆಳುಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿವಸದಿ ತರ್ವಾಯ ಹೇಳುವ ವಿಬುಧರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೩೭).

[ಆಳುಗೊಳ್ (< ಆಳ್ಗೊಳ್) + -ಇಸು$_3$]

ಆಳುಗೊಳು 'ಆಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದತ್ತಂ ಗ್ರಾಮಮವಾಳುಗೋಡುರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಜಾಭಿಃಪುರಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೭೦; 1424). [?]

ಆಳುತನ 'ಆಳ್ತನ' ನೋ.

ಆಳುದೋಟಿ (ನಾ). ಸೇನಾನಾಯಕರ ಒಳಜಗಳ; ಸೈನಿಕರ ಅಂತಃಕಲಹ: ಖೂಳನಿವನನು ಹೊಯ್ದುರೊಳಗೊಳಗಾಳುದೋಟಿ ವಿಕಾರಿವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಲಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೨).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ತೋಟಿ$_1$]

ಆಳುದೋಱು 'ಆಳ್ದೋಱು' ನೋ.

ಆಳುದ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ; ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ: ಅತಿವೇಗದೊಳೆರ್ದು ನಾಲ್ಕೆರಡಾಳುದ್ದದದೊಂದು ಕಾಣಲ್ ಬಪ್ಪ ದಿಣ್ಣೆಯುಂ ಗಳಗಳನೇಱಿ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೦೫); ಆಳುದ್ದ ಶರೀರವನ್ನು ಗೇಣುದ್ದ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಉದ್ದ]

ಆಳುಪ, ಆಳ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಿಥುವಿಸಾಗರ ಶ್ರೀಮದಾಳುಪೇನ್ದ್ರ ದುಷ್ಟ ಭಯಂಕರಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರನಪ್ಪ (ಎಇ. IX, ೨೦-೭; 800). ಆಳ್ಪೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮತ್ಪಾಣ್ಡ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಭುಜಬಳವೀರ ಕವಿಯಾಳ್ಪೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೩-೩; 1155); ಅರಿರಾಯ ಗಜಕೇಸರಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವಾಳ್ಪೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೫-೫; 1261). [?]

ಆಳುಭಾಷೆ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಭಾಷೆ; ಕೀಳು ಭಾಷೆ: ಜನಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಳುಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ನಡೆಯುವ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಭಾಷೆ]

ಆಳುಮಂದಿ 'ಆಳ್ಮಂದಿ' ನೋ.

ಆಳುಮಗ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ಜೀತದಾರ: ಆಳುಮಗನಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಹ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಧೈರ್ಯ ಸಾಲಲಿಲ್ಲ (ಹೂಬಿಸಿ. ೧೦); ಆಳುಮಗ ಸಹಿತ ಅಂದು ಬಿಡುವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೧೬).

ಆಳುಮಕ್ಕಳು (ಬಹುವ): ಬೇಸಾಯ ಬದುಕಿಗೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಆಳುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೪).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮಗ. / ತುಳು. ಆಳ್ಮಗ]

ಆಳುಮಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಆಳುದ್ದ: ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆಳುಮಟ್ಟದ ನೀರಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಆಳ್ಮಟ್ಟ]

ಆಳುಮತ್ಸರ (ನಾ). ಆಳಿನ ಮತ್ಸರ; ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ದ್ವೇಷ (?): ಆಳುಮತ್ಸರದಧಿಕರೋಷದ ಮೇಲುನುಡಿಯಂಕುರಿಸೆ ಕುರುಭೂಪಾಲ ನಿಬ್ಬರ ತೆಗೆದನುಚಿತೋಕ್ತಿಯಲಿ ಸಂತೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೨೦).

[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮತ್ಸರ]

ಆಳುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆರಂಬಮಾಡುವ ಆಳು: ಆ ಮೂಜೂರ ಗ್ರಾಮಾನುಮತದಿಂದ ಆ ಆಳುಮನುಸ್ಯ[ಷ್ಯ]ರಿಂಗುಂ ವ್ರಿತ್ತಿಗಳನು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯಯೆಸಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮-೬೦; 1256). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮನುಷ್ಯ]

ಆಳುಮಾಡು 'ಆಳ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಆಳುವಖೇಡ (ನಾ). ಆಳುಪ ರಾಜರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಆಳುವಖೇಡಮುಱುಸಾಸಿರನುಮಾನ್ ಚಿತ್ರವಾಹನನಾಳುತ್ತುಂ ಬಾಯ್ಕೇಳದಿರೆ ಮುನಿದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೩; 800).

[ಆಳುವ$_0$ (< ಆಳುಪ) + ಖೇಡ]

ಆಳುವಾರು 'ಆೞ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳುವಾಸಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಪಂಥ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹೆಮ್ಮೆ: ಆಳುವಾಸಿಯ ಕಡುಹು ಕರ್ಣನ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು ಪೂತು ಮಝುರೇ ಬಾಲ ಎಂದವನೀಶ ಮೂದಲಿಸಿದನು ತನ್ನವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೪).

ಆಳುವಾಸಿಯ ತೋಟಿ = ಶೂರನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ತಾನೇ ಮೇಲಾದ ವೀರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ: ಕಾಳಗಕೆ ತನ್ನವನೊಡನೆ ನಿಮ್ಮಾಳುತನವನು ತೋಱಿಯೊಳಗೊಳಗಾಳುವಾಸಿಯ ತೋಟಿ ಬೇಡೆಂದರಸ ಮಾಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೨೦). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ವಾಸಿ$_4$]

ಆಳುವಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳುವೆ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಳುಗುಂದದ ಪಂನೆರಡಕ್ಕಂ ತಲೆಯಾಗಿರ್ದ್ದ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವರ್ಗ್ಗಾಳುವೆ ಪೊಸವೂರುಮ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೨೭; 1103).

[ಆಳು$_1$ (< ಆಳ್$_1$) + -ವೆ]

ಆಳುವೆಸ 'ಆಳ್ವೆಸ' ನೋ.

ಆಳುವೇರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ದಾಳಿಡು (?): ತಮ್ಮ ಕೂಸನ ಕಯ್ಯ ಮಾರ್ಕೋಲು ಮಗುಳೆ ಆಳೆವರಿದು ಮಾರ್ಬಲಮನ್ ಕಾದಿಸಿ ತುಱುವಂ ಮಗುಳ್ಚಿ ತೆಲ್ಲಿಗ ಬಮ್ಮಣ್ಣ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೭-೭; 1140). [ಆಳ್$_8$ + ಪರಿ$_1$]

ಆಳೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಉಕ್ಕು; ಪರಾಕ್ರಮ ಉಬ್ಬು: ಆಳೆೞ್ದು ಗರ್ಜಿಪಾಶಾಪಾಳರ ಕಣ್ಮಲರ ಕೆಂಪು ಪರ್ಬಿದುದಾ ದಿಕ್ಪಾಳರ ವೀರರಸಾಬ್ಧಿಯ ವೇಳಾವಿದ್ರುಮದ ಕೆಂಪೆನಲ್ ತತ್ಸಭೆಯಂ (ಜಗವಿ.೧೩-೫೭); ವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ ಮೇರೆಯನುರವಣೆಯಿಂ ಮೀಱಲಾಳೆೞ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಲಾಳ್ದೆೞ್ದು]ವೋ ಧಾತ್ರಿಗಳೇೞುಂ ತಾಗಿ ತಾಳಂಗುಡಲೊಡರಿಸಿ ಜೀಱೆೞ್ದುವೋ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೫). [ಆಳ್$_3$ + ಏೞ್$_1$]

ಆಳೈಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳುಗಳನ್ನು ನೂಕು; ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ತಳ್ಳು. ೨. (ಚದುರಂಗದ) ಪೇದೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಸು: ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು . . . ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯ ಮೇಲ್ದಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೨೦). [ಆಳ್$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಆಳೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ: ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಆಳಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ವೈಳುಗಿಯೂ ಕಂದರನೂ . . . ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಳಿರಬೇಕು (ಮೂರುಱು. ೯೪). [ಆಳ್$_1$ + ಒತ್ತು$_2$]

ಆಳೋಕನ 'ಆಲೋಕನ' ನೋ.

ಆಳೋಕನರುಚಿ (ನಾ). ನೋಟದ ಕಾಂತಿ: ಆಕೆಯರಪ್ಪವಿಧಾಳೋಕನರುಚಿಯಿಂ ಕುಡುಮಿಂಚಿನೋೞ್ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಱೆದಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೯೪ ವ). [ಆಳೋಕನ (= ಆಲೋಕನ) + ರುಚಿ]

ಆಳೋಚ 'ಆಲೋಚ' ನೋ.

ಆಳೋಚಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆಲೋಚಿಸು: ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾೞಿಯವಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರೆಂದಾಳೋಚಂಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟ ಬಾೞೆಂದುಱೆ ಬೆಱೆತು ಬೀಗುವರ್ಗೇಗೆಯ್ವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆಳೋಚ (= ಆಲೋಚ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳೋಚಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಲೋಚಿಸು: ಶಾಳಿ ಹರಿನೀಲಮಣಿ ಕಿರಣಾಳಿ ಪೊದೞ್ದೆಸೆಯೆ ರಾಹುಗೆತ್ತಗಿದಿರ್ದಟ್ಟ್ಯಾಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡೆಯುಮಾಳೋಚಂಬೆರಸು ತಡೆದು ನಡೆವಂ ದಿನಪಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೫). [ಆಳೋಚ (= ಆಲೋಚ) + ಬೆರಸು]

ಆಳೋಚನ 'ಆಲೋಚನ' ನೋ.

ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್, ಆಳೋಚನೆಗೈ (ಕ್ರಿ).= ಆಲೋಚಿಸು: ಯಾದವರ್ ತಮ್ಮೊಳಾಳೋಚನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೭-೪೪ ವ). **ಆಳೋಚನೆಗೈ:** ಪರಿಮಿತಕಾಗ ತನ್ನಾಪ್ತಜನರುಗಳ ಕರಸಿಯಾಳೋಚನೆಗೈದು . . .ಪಿರಿದಿಹ ಕಾರ್ಯವಿದೆಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೩-೧೩); (ಕಂಸವಿ. ೩-೨೦ ನೋ). [ಆಳೋಚನ (= ಆಲೋಚನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳೋಚನೆ 'ಆಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಆಳೋಚನೆಗೈ 'ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಳೋಚಿಸು 'ಆಲೋಚಿಸು' ನೋ.

ಆಳೋಳ 'ಆಲೋಲ' ನೋ.

ಆಳೋಳಿ (ನಾ). ಆಳುಗಳ ಸಾಲು; ಸೇವಕರ ಗುಂಪು: ಪ್ರಸಿದ್ಧರಖಿಳದ್ವೀಪಾಧಿಪರ್ ಖೇಚರರ್ ನೆರೆದಾಳೋಳಿಗೆವಂದರಾರ್ಗಮಧಿಕಂ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೬೯); ನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪನ್ದಲೆಗಳಂ ಬರಲೀಯದೆ ಕಣ್ಡು ಬಾೞ್ವು[ದಾ]ಳೋಳಿಯಳೆಂಬಿನಂ ನೆಗೞ್ದುದೊಟ್ಟಜ ಮಣ್ಡಳಿಕ ತ್ರೀಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೯; 974); ಶ್ರೀಬಿಜ್ಜಣೋರ್ವಿಪತಿಯೆಸಕದಿನಾ . . . ಚೋಳನಾಳೋಳಿಯೊಳೆ ನಡದನಾರಂಧ್ರನಾಗಿರ್ದ್ದನಂಧ್ರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬-೩೩; 1174). [ಆಳ್$_3$ + ಓಳಿ]

ಆಳ್ಕುಡಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಕುಲ; ಮಾನವ ವಂಶ: ಆಳ್ಕುಡಿಗೆ ತೋಱಿದನ್ ಆಳ್ ಕುತ್ತಮನಿತಱೊಳ್ ಅಱಿವಿಲ್ಮೆ ತಾನೆನಿತು ಪೆರ್ಗುತ್ತಮೆಂಬುದನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪-೧೧೬೫); ಆಳ್ಕುಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಮೀತ್ಯೂಸ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XV, ೩೯). [ಆಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_3$]

ಆಳ್ಕೆ, ಆಳಿಕೆ, ಆಳುವಿಕೆ, ಆಳ್ವಿಕೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ; ಅಧಿಕಾರ: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜನ್ಸಾಯರ್ಖಣ್ಡಮುಂ ಜೆಳುಗೂರಾಳ್ಗೆ[ಳ್ಕೆ]ಯನಾಳುತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೪; 685); ಅರಸಾಳ್ಕೆ . . . ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಇ. XIV, ೧೬೦-೪೫; 725); ಇನಿತುಂ ಪುರಮೇವುದೊ ಪೌದನಪುರಮೆನಗಾಳ್ಕೆಗಿಂತು ಪೊಱಗೆನಿಪಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೨೮); ಇನ್ತು ನೆಗೞ್ತೆವಡೆದ ಶೌಚರಸರಾಳ್ಕೆಯುಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೧-೨೪; 1068); ತಲೆದೋಱಿದುದು ಜಗಮೆಱಗುಪಿನಮವಳ್ಗಿಮದನಾಳ್ಕೆಯ ಹರೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೨೮); ಭಾರತದೊಳೊಕ್ಕೂಟದಾಳ್ಕೆ ಬಿಡುತೆಯೊಳಗೆಲ್ಲರಿಗೆ ಬಾಳ್ಕೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦-೨೨). ೨. (ರಾಜ್ಯದ) ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಬಿನಯಾದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಱುಕುನ್ನಾಳ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಆಳುತ್ತಿೞ್ದ (ಎಕ. IX (s), ಹೊಸಕೋ. ೧೯೧-೩; 800). **ಆಳಿಕೆ:** ೧. ಪರಕೀಯ ಆಳಿಕೆಯ ಭದ್ರತೆಗೆ ನೆರವಾಗಬಹುದಾದ, ಇಲ್ಲಿನ ಜನತೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೭); ಅರಸರ ಆಳಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ (ವೀರಬಂ. ೧); ರಾಮಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿತ, ಗಂಡನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ, ಶಕ್ತವಾದ ಆಳಿಕೆ . . . ಗಂಡನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಗೆ ತರುವಂತಿದ್ದರೂ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೯). **ಆಳುವಿಕೆ:** ೧. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಒಂದು ಇಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಆಳ್ವಿಕೆ:** ೧. ಅರಟ್ಟೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟಿಮಡಿ ಒಡೆಯೆಂಬರಾಳ್ವಿಕೆಯನೊಕ್ಕಜ ಒಡೆ ಅಗ್ಗದೀಕಡ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೪; 750); ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ರಜತಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗ (ಕನ್ನನು. ೧-೨).
[ಆಳ್$_1$ + -ಕೆ$_1$. / ತಮಿ. ಆಳುಕೈ]

ಆಳ್ಕೆಗಡೆ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಅಧಿಕಾರದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ತಮ್ಮೃಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಆಳ್ಕೆಗಡೆಯಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತ ಆಯವ್ಯಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳು (ವಿಗಡ. ೧೮-೧).
[ಆಳ್ಕೆ + ಕಡೆ$_3$]

ಆಳ್ಕೆನಾಡ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಗ್ರಾಮ; ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರುಗಳ್ ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವರಾಳ್ಕೆವಾಡಂ ಸುಗಂಧವರ್ತಿ ಹಂನೆರಡುಮಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೬೯-೫೩; 1229). [ಆಳ್ಕೆ + ವಾಡ]

ಆಳ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಓ ಭೂಮಿತಾಯ್ ಮಬ್ಬುನಾಡೊಳಗಾಳ್ಕೆವೆತ್ತಾ ಓ ಈಶರ್ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿ ಆತನನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೪-೧೨). [ಆಳ್ಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಳ್ಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಳ್ತನಮಾಡು; ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು; ಚಾಕರಿ ಮಾಡು: ತನ್ನಂ ಬಳಿಸಂದಾಳ್ಗೆಯ್ವ ಅನುಜರ್ವೆರಸು (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೧); ಶೀಲಮೆಂದಾತಂಗಾಳ್ಗೆಯ್ವುದೇ ಒಳ್ಗಜ್ಜಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೦-೭).
[ಆಳ್$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಆಳ್ಗೆಯ್ತ, ಆಳುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ೧. ಆಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಚಾಕರಿ, —ಸೇವೆ. ೨. ಶೂರನ ಕೆಲಸ; ಯೋಧನ ಕಾರ್ಯ: ಪಿರಿದಪ್ಪಾಳ್ತನದಿಂದೆ ಕೂರ್ಪವರ ಮಾತಂ ಮೀಱಿದಾಳ್ಗೆಯ್ತದೊಳ್ ನೆರೆದಿಂತೀಗಳೆ ಪೋಗಿ ತಳ್ತಿಱಿವೆನೆಂಬಾ ಮಾತದಂತಿರ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೯). **ಆಳುಗೆಯ್ತ:** ೧. ಒದವಿದುತ್ಸವದಿಂದಲೋರ್ವಂ ಮುದದೆ ಗುಡಿವಿಡಿದಾಳುಗೆಯ್ತದಿ ನೆಂದನಿಂತೆಂದು (ಕುಮುರಾ. ೩-೩೬). [ಆಳ್$_3$ + ಕೆಯ್ತ]

ಆಳ್ಗೆಲಸ, ಆಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ಆಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ, —ಚಾಕರಿ: ನಿನ್ನುಮಯ ಬಸಿಜಬಂದೆವೆಮಗೊರೆವುದಾಳ್ಗೆಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಪೆವೆಂದುಸಿರಿ (ಚೆಬಪು. ೨೪-೨೩). **ಆಳುಗೆಲಸ:** ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಬೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪) ; ಗಾಳಿಯಾಹಾರವ ಕೊಂಬೆ ತಿಗಳ ತಂವಾಳುಗೆಲಸಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಡುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪) ; ಆಳುಗೆಲಸಮಾಳ್ಪುದಭಿವಂದಿಸುವುದಡಿಗಡಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೭-೪-೨೦). [ಆಳ್$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಆಳ್ಗೇಡಿ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ ; ನಿರ್ಮಾನುಷವಾದ: ಇಳಿವಗಲ್, ಸುಡುವಿಸಿಲ್, ಆಳ್ಗೇಡಿ ಕಾಡೊಳಲೆದಿರ್ದುಂ ಕರೆಕರೆದು ಹುಡುಕಿದರು ಸೀತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬-೭೪೬). [ಆಳ್$_3$ + ಕೇಡು + -ಇ$_3$]

ಆಳ್ಗೊಳ್, ಆಳುಗೊಳ್, ಆಳುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಶರಣನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು: ನರಲೋಕದೊಳಾಳಲೀಯದೆ ಚೆಂಡಿಕೆವಿಡಿದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಳ್ಗೊಂಡ ಗುರುವೆ ಪರಮ ಬಂಧುವೆ ಪ್ರಾಣವೆ (ಬಸರ. ೪-೩೨). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ; ಕರಗತ ಮಾಡಿಕೊ: ತ್ರಿಜಗವನಾಳ್ಗೊಂಡೆಸೆವಂಗಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೩) ; ಕೃಷ್ಣನೊಲಿದಾಳ್ಗೊಂಡ ಇಹಪರದ ಧ್ಯೇಯಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಬೆಳೆಯುತಿವೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦-೧೬). **ಆಳುಗೊಳ್:** ೧. ಧರ್ಮಪುತ್ರನನಾಳುಗೊಂಡನು ಮತ್ಸ್ಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೯) ; ಆಳುಗೊಂಡನು ಕೌರವನು ಪರರಾಳುತನವೆಮಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೨೫) ; ಈ ಸರಡುಪತ್ರದಲಾಳುಗೊಂಬ ಗಡ ನಮ್ಮನೀ ನರೆದಲೆಯ ಚಾಳಕನೆನುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೫-೯). **ಆಳುಗೊಳು:** ೧. ಚೋಳರಾಯ ತನ್ನ ಕೆರೆಗೆ ಬಾಳವಾಗಿ ಮಣ್ಣ ಹೊರಿಸಿ ಆಳುಗೊಳಲು ಎನ್ನ ಕಾಡುತಿಹೆಯೊ ಕಾಣೆನು (ಸುಸಾರ. ೭೮-೨). [ಆಳ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ತನ, ಆಳುತನ (ನಾ). ೧. ಆಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ ; ಸೇವಕತನ ; ಭೃತ್ಯತ್ವ: ಅಂತು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಪಾಲಪುರಸ್ಸರರವನಿಪತಿಗಳೊಳಾಳ್ತನಮಂ ಪೂಣ್ದು ಸಾರಸರ್ವಸ್ವನಿವೇದನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬ ವ) ; ಸನ್ಮೂರ್ತಿಗಾನ್ನೆಟ್ಟನಾಳ್ತನದೊಳ್ನಿಲ್ಲದರ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೦) ; ಮಹೇಂದ್ರಪ್ರಸನ್ನಕೀರ್ತಿಗಳ್ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಬಲನಾರಾಯಣರಂ ಕಂಡಾಳ್ತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೬ ವ). ೨. ಪೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ: ವಿನಯೈಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನವಾಸ್ಪದಮೊಳ್ಪಿನಾಬಿಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿಯೆಂದನುನಯದಿಂ ಕೂರ್ತರ್ ಜಗಜ್ಜನಜಾಲಂ ಪೊಗಟ್ದೆ ದುರ್ಗಮಯ್ಯಂ ನೆಗಟ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೯-೧೦) ; ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ತಡಂಗಡಿದು . . . ಮೆಟ್ಟಿ ತಿವಿದಾಳ್ತನವಚ್ಚರಿಯಾಯ್ತು ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೨೫ ; 1196) ; ನೀಂ ಪೋಗುತುಮೆಮ್ಮಾಳ್ತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ಪವಣನಣಿಯರ ಮೊರೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೨೩). ೩. ಮನುಷ್ಯಾಕಾರ ; ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪ: ಬಾನ್ಗೋಡೆಗೆದುರಿನಾ ಕಲ್ಗೋಡಿನಗ್ರದೊಳ್ ಕಂಡುದೊಂದಾಳ್ತನಂ ಮೆಯ್ಗೊಂಡ ಗೋಳೆಂಬ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪-೧೦೬). ೪. ಯಜಮಾನಿಕೆ: ಮನೆವಾಳ್ತನದೊಳು ಬಲುಬಲು ದಕ್ಷೆ ಅವಳಾಳ್ತನದೊಳೆ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೩). ೫. "ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೦). **ಆಳುತನ:** ೧. ಒಕ್ಕಲನ್ ಆಳುತನಂಗೆಯೆ ಆನೆಯ ಕೊಸ್ದು ಕಾದಿ × × × × ಕೊಣ್ದು ಬಿದ್ದನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨-೩ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಆಳುಗೊಂಡನು ಕೌರವನು ಪರರಾಳುತನವೆಮಗಾಯ್ತು ಪರಸೇವಾಲಘುಸ್ಥಿತರೆಮ್ಮನೇತಕೆ ನುಡಿಸಿದಪೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೨೫) ; ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂತಸ್ತಿನ ಜನರಿದ್ದರೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದು ಯಜಮಾನಿಕೆ, ಎರಡನೇದು ಆಳುತನ, ಮೂರನೇದು ಇವರಿಬ್ಬರ ದಳ್ಳಾಳತನ. ಆಳುತನದ ಗುಂಪೇ ಹೊಲೆಯರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). ೨. ಆಲಿಕಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮರ್ಜೆಗಳ ಮೇಲುವಾಯ್ದವು ಗಡ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳುತನದಲಿ ನಮ್ಮ ಜರ್ಜೆದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೬) ; ಆಳುತನವೆನಗಿಲ್ಲ ಸಾಹಸಿಯಲ್ಲ ನಿನ್ನಂತೆ ಓಲಗಿಸಲಾನರ್ಜೆಯೆನಸ್ಮರನಾಳಿಗೋಳಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೧) ; ಗೌಳರಾವುತರು ಗುರ್ಜರರಾವುತರು ಬಂದರಾಳುತನದ ಮಚ್ಚರದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೪). [ಆಳ್$_3$ + -ತನ]

ಆಳ್ತನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಆಳುತನವನ್ನು ಮಾಡು ; ಚಾಕರಿಮಾಡು. ೨. ಮಾನವ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ಶಿವನ ಚಿದ್ಧರ್ಮವೇ ಶರಣರಾಳ್ತನಗೊಂಡು ಶಿವತತ್ತ್ವದನುವ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದ ಶಿವನೆ ಮಾನುಷ್ಯದಿಂ ಮಾಯೆಯನಿಕ್ಕೆದ ಶಿವನ ರೌದ್ರಾವೇಶರಸಮೊಂದೆ ಕರುವಾದ (ಕೈಕವ. ೪-೧). [ಆಳ್ತನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ದ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳ್ದಟ್ಟು (ನಾ). ಶೂರರ ಸಮೂಹ ; ಸೈನಿಕರ ಗುಂಪು (?): ಭೂತಳಕ್ಕೆ ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡು ಬೀಟ್ತಂದ ಭಾಸ್ಕರನಂತಿರ್ದುದು ಸಿಂಹಚೂಡನ ಶಿರಂ ಪೊಂಬಟ್ಟನಾಳ್ದಟ್ಟನೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೫). [ಆಳ್$_3$ + ತಟ್ಟು$_4$]

ಆಳ್ದನಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕೂಗು: ಚೆಂಗಣಿಗಿಲ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳಕೆಜಗುವ ಭೃಂಗವಿಂಡುಗಳ ಝೇಂಕಾರ ಅಂಗಜವನದುರ್ಗಕಿಟ್ಟ ಮೇಲ್ವಾರಿಯ ಪೊಂಗಿದಾಳ್ದನಿಗಳಂತಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೨). [ಆಳ್$_3$ + ದನಿ]

ಆಳ್ದಳ (ನಾ). ಪದಾತಿ ; ಕಾಲಾಳು ; ಸೈನ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಳ್$_3$ + ದಳ$_2$ (< ದಟ)]

ಆಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ ; ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ನಡೆದುಹೋಗಬಹುದಾದ ದಾರಿ (ದಕ. ೩). [ಆಳ್$_3$ + ದಾರಿ$_1$]

ಆಳ್ದಿತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ: ನೀನೆನಗೆ ದೊರೆಕೊಂಡೆ ನಿನ್ನನೆನ್ನಾಳ್ದಿತಿಯಲ್ಲಿಗೊಪ್ಪಿಸುವೆನಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಿಡುಗೆ ಬಿಡದಿರ್ಕೆ ನಿನಗಾಯಬ್ಬೆಯೊಡೆಯಳೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೧). [ಆಳ್ದ (< ಆಳ್$_1$) + -ಇತಿ]

ಆಳ್ದೋಱು, ಆಳುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಆಳ್ದೋಱೆ ತಮತಮಗೆ ಭೂಪಾಲರ್ಕೈದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨-೧). **ಆಳುದೋಱು:** ಅವನಿಪತಿಗೆಮ್ಮಾಳುದೋಱುವ ಸಮೆದುಬರಲೇಳೆಂಟು ಪದ್ಮವು (ಕೌಶಿರಾ. ೯-೧೨). [ಆಳ್$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಳ್ನೆಲ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ ; ಅಧೀನವಾದ ನೆಲ: ಆಳವಿಗಳುಂಬವಪ್ಪ ಭುಜಗರ್ವದ ಚೋಳನ್ರಿಪಾಳನಂಜಿ ತಲ್ಲಳಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ಚೋಳ್ನೆಲನನಾಳ್ನೆಲನಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳನಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೧೩ ; 1143). [ಆಳ್$_3$ + ನೆಲ]

ಆಳ್ಪ 'ಆಳುಪ' ನೋ.

ಆಳ್ಪೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಎತ್ತು, —ಸುಲಿ (?): ಬಿಡದೆಡಱೆಸೆಣಸಿ ಚಟನ್ನಂ ನುಡಿವೀ ಮನ್ನೆಯರ ಬೆನ್ನ ಬಾರಂ ಮಿಡಿಯಿಂ ಪೆಡೆತಲೆವರ ಮಾಳ್ಪೊತ್ತುವ ಕಡುಗಲಿ ಶಶಿವಿಶದಕೀರ್ತಿ ಜೂಜಕುಮಾರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೧೧-೩೦ ; 1100 ; ಶಾಪಮಂ. ೩೩-೧೭೨) ; "ಆಳ್ಪೊತ್ತುವ = ? ಎತ್ತುವ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ). [ಆಳ್$_1$ + ಪೊತ್ತು]

ಆಳ್ಬಾಳು (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳು, —ಜೀವನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ೨. ಸೇವಕನ ಹೊಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಳ್$_3$ + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಆಳ್ಮ, ಆಣ್ಮ, ಆಟ್ಮ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಗಂಡ; ಪ್ರಭು: ವಾರಾಹರೂಪನ್ ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ ಅಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೬-೧೯ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಪರ್ವತಪುತ್ರಿಂಯಾಳ್ಮ ನೆಱೆ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನನು (ಉಮಾಶ. ೨೪); ಬಿಲ್ಲನೇಜಲು ಗುರುವು ಧನು ರಾಶಿಗೆ ಬರಲು ತಲ್ಲಣವು ಪಿರಿದಕ್ಕು ಕಲ್ಲಮೇಲೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಕ್ಕು ಆಳ್ಮರಿಗೆ ತಲ್ಲಣವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪೮). **ಆಣ್ಮ**: "ಆಣ್ಮಂ, ಎಱೆಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ —ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೬-೩೨೦); "ಆಣ್ಮೆಱೆಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ನಿನ್ನಾಣ್ಮನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ದುನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ವೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯ ವ); ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬); ನಮ್ಮಾಣ್ಮನ ಬೆಸನದೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೬); ಸೊಲ್ವೆಣ್ಣನಾಣ್ಮಂ . . . ಐದೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦); ನೆಲದಾಣ್ಮನೋಳ ವೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪಿದನಾ ಬಲವೈರಿಗೆ ಪಡಿಯೆನಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧-೧೦). **ಆಟ್ಮ**: ಬಯ್ಯೊವರಬ್ಬೆಯ ಆಟ್ಮ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೩-೨೦ ; 780); ಬಿದ್ಧ ಬಗದತ್ತಿ ಆಣಿಗಣ್ಡಕದ ಗಣೆ ಪೊಕ್ಕ ಅಬ್ಬಯ ಆಟ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗಣ್ಡನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೧ ; 885); ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಅತಿರಥಗಣ್ಡ ಪೊಸವೆಣ್ಡಿರಟ್ಮ [ರಾಟ್ಮ] ಬೀಸಿತಪ್ಪದೊನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೪; 890). ℙ 'ಆಟ್ಮ' ಇದು 'ಆಳ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.
[ಆಳ್$_3$+ -ಮ. / ತಮಿ. ಆಳನ್, ಆಣನ್ = ಗಂಡ; ಮಲ. ಆಣ್ಮ]

ಆಳ್ಮಂದಿ, ಆಳುಮಂದಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಸಮೂಹ; ಜನರ ಗುಂಪು; ಸೇವಕ ಜನ: ಮುಪ್ಪುದಲೆಯಂತೆ ಕೊಡಲಿಯ ಹತಿಗೆ ಕಂಪಿಸಿದೆ ಕಾಣದೊ ಬೃಹನ್ಮಸ್ತಕಂ ಹಿಗ್ಗುತಿರಲಾಳ್ಮಂದಿ ಕುಗ್ಗುತಿರಲಾ ಮಲೆಯ ಪೆರ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೯-೮೨೬). **ಆಳುಮಂದಿ**: ಆಳು ಮಂದಿಯ ಕಳುಹಿ ಮನದಿ ವಿಶಾಲ ವಿರಹದ ತಾಪದಲಿ . . . ವಿಭವವ ನುಳಿದನಾ ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೨-೪೮). [ಆಳ್$_3$ + ಮಂದಿ]

ಆಳ್ಮಾಡು, ಆಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಸೇವಕ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನಾಂ ನಂಬಿಸಿ ನುಡಿವಾಗ್ರಹದಿಂ ತಂದೆಮ್ಮರ ಸಂಗಾಳ್ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪-೧೬). ೨. ಸೇವೆಮಾಡು; ಸೇವಕ ನಂತೆ ವರ್ತಿಸು: ಪೊಡರ್ವ ಮಂಡಳಿಕರ ಮನದಂತೆ ಕರಮುಸಿವಾದ ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಂ ನಾರಾಯಣಂ ತನ್ನಾಳ್ದಂಮಾಡಿ ತಾನಾಳ್ಮಾಡಿಯುಂ ತಾನಳ್ಕಾಡೆಯುಂ ಬರ್ದೆಯರ ಮನಮನಳ್ಕಾಡಿಸು ವಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಜಿನಮುನಿಗಳಂ ಸಾರಲುಂ . . . ಸದ್ವೃಷ್ಟಿಗಳಪ್ಪರಾಳ್ಮಾಡಲುಂ ಬಯಕೆ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯). **ಆಳುಮಾಡು**: ೧. ಚೋಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂರ್ಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತದ್ದಿರ್ಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು . . . ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟಿ ತಾಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪ ; 1176). [ಆಳ್$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಳ್ಮೆ, ಆಣ್ಮೆ$_2$ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ಕಳುಹಿದೆನು ನಾನದನರಿತೆ ನಿನ್ನನವರಿರ್ಪೆಡೆಗೆ ತಿಳಿಯಲವರಾಳ್ಮೆಯಂ ಕೈತವದೊಳವನಿ ಜಾತೆಯನೆಂತುಟಾದೊಡಂ ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫-೧೨೯). **ಆಣ್ಮೆ$_2$**: "ಆಣ್ಮೆಯು ಪರಾಕ್ರಮದಿ" (ಕಶರ. ೧೧).
[ಆಳ್$_2$+ -ಮೆ. / ತಮಿ. ಆಣ್ಮೆ$_2$]

ಆಳ್ಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಆಳು ಹೊರಬಹುದಾದ ಹೊರೆ; ಆಳಿನ ಹೊರೆ (ದಕ. ೩). [ಆಳ್$_3$ + ಮೊಟ್ಟೆ$_2$]

ಆಳ್ವಡೆ (ನಾ). ಪದಾತಿಸೈನ್ಯ: ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಆಳ್ವಡೆ ಕೋತಿ ವಡೆಗಳನಿಟ್ಟು ವಿಭೀಷಣನ ರಕ್ಕಸವಡೆಯದು ಪಗೆವಡೆಯಂ ಮುಂಗಡೆ ಯೊಳ್ ತಾಂಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೫). [ಆಳ್$_3$ + ಪಡೆ$_3$]

ಆಳ್ವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲವಾವುನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಆಳ್ವಬ್ಬೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಯನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩-೬; 953). [ಆಳ್$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಆಳ್ವನ್ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಚೇರನೆಡೆ ಹವ್ವನೆ ಪಾಱಿ ದುದಂಧ್ರಸುಬ್ಬೆಗಂಬಡುತವೆ ಕಂದಿದಂ ಕುಸಿದನಾಳ್ವರನಾಲಿಸಿ ಪೊಯ್ವ ಭೇರಿಯಂ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೨೦ ; 1162). ೨. ಆಳುವವರು; ರಾಜರು: ಆಳ್ವರನೆಂದೊಡಾಳ್ವರನಾಳ್ವಿಸಗೆಯ್ವಿದನಂನ್ಯಭೂಮಿಪರಂ ಬಾಳ್ವೆರಸೆಯ್ದ ಬಾಳ್ವಿರಸು ಬಾಳ್ದಲೆಗೊಂಡ . . . ಕುನ್ತಳೇಶನೊಳು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩-೭ ; 1121). [?]

ಆಳ್ವರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವರೆ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವಲ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರ ಅಥವಾ ಆಳುಗಳ ಬಲ: ಆಳ್ವಲದ ತೋಳ್ವಲದ ಬಾಳ್ವಲದ ಗರ್ವದಿಂದುರ್ವಿ ಮಲೆದ ಗರ್ವಿತೋರ್ವೀಶಬಳ ಮನೆಟ್ಟಬಟ್ಟೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೧ ವ); ಆಳ್ವಲ, ತೋಳ್ವಲ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚತುರಂಗಬಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು: ಆಳ್ವಲಮುಳ್ಳೊಡಶ್ವಬಲಮಿಲ್ಲ ಭಟಾಶ್ವಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ ತೋಳ್ವಲಮಿಲ್ಲ ಭೃತ್ಯಹಯದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳಡಮೇರ್ವ್ವಲಂಗಳಿಲ್ಲಾಳ್ವಿ ಸಗೆಯ್ಯದೇಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬ ; 1068). [ಆಳ್$_3$ + ಬಲ]

ಆಳ್ವಲ್ಮೆ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಶಕ್ತಿ: ಆಳ್ವಲ್ಮೆ, ತೋಳ್ವಲ್ಮೆ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಆಳ್$_3$ + ಬಲ್ಮೆ]

ಆಳ್ವಾರ್ 'ಆಟ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳ್ವಾರು 'ಆಟ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳ್ವಾೞ್ತೆ (ನಾ). ಆಳಿನ ಬಾಳು; ಸೇವಕನ ಜೀವನ: ಆಳ್ವರಸನೆಱಕ ದಿಂದಮ ಆಳ್ವಾೞ್ತೆಗೆ ಬರ್ಕುಮೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೭೩).
[ಆಳ್$_3$ + ಬಾೞ್ತೆ]

ಆಳ್ವಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳ್ವೆ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಕಿಂಕರತ್ವ: ಈ ಬೆಸಕಣ್ಣ ನೀನೆ ಯಾಂ ತಮ್ಮನೆ ನಾಳಿನಾಳ್ವಿಯೆನಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೆಂಪಾಮ್ಮ ಗುಱಿದೆಂದು ನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಸೂಚಿದಱಿಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನನ್ನೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨).
[ಆಳ್$_3$ + -ವೆ]

ಆಳ್ವೆರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವೆರೆ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳ್ವೆಸ, ಆಳುವೆಸ (ನಾ). ಆಳಿನ ಕೆಲಸ; ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ: ವೀರನತಿ ಬಲಂ ನಿನಗಾಳ್ವೆಸಕೆಂದಿರ್ದನಲ್ತೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫); ಶತ್ರುಮಂಡಲಿಕ ಮಂಡಳಿಯಂ . . . ಆಳ್ವೆಸಕೆದಂದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೪ ; 1162). **ಆಳುವೆಸ**: ಪದಕೆಱಗಿದ ಮೋಹನನಾದೀಶ್ವರ ಬೆದಱ ದಿರೆಸುತಭಯವನು ಮುದದೀವುತಧಟನು ನೀನಾಳುವೆಸಮಾಡಿ ಹೋಗೆ ನಲು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೩-೨೫೮). [ಆಳ್$_3$ + ಬೆಸ]

ಆಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್, ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್, ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು; ಊಳಿಗಮಾಡು; ಚಾಕರಿಮಾಡು: ನರರುಂ ಖೇಚರರುಂ ಸುರ ಪ್ರತತಿಯುಂ ಪೂಣ್ದಾಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩೨); ಆತಂಗ ಗಿದಾವಾವಾಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್ದಪೆವೆನೆ (ಜಗವಿ. ೭-೩೯). **ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್**. 'ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್**: ತಮಿಸ್ರಗುಹಾಕೂಟಸ್ಥಿತನೆಂ ನೀನೆನ್ನನಾಳ್ವುದಾಳ್ವೆಸಗೆಯ್ವೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೨೯); ಕೇರಳ ಕಳಿಂಗ ಸಿಂಧು ವಿಷಯಾಧಿಪರಾಳ್ವೆಸಗೆಯ್ಯೆ ಧಾತ್ರಿಯುಂ ಲೀಲೆಯಿನಾಳ್ದು (ಕಇ. I, ೩೦-೧೨ ; 1222). [ಆಳ್ವೆಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಆಳ್ವೆಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಊಳಿಗಮಾಡು : ಈ ನೇಮಂಗಂಪಾಕ್ಷಣದೆ ಬಂಪಾಳ್ವೆಸಂಗೊಂಡು ಬಾಬ್ಬುದೆಂದೊಡೆ ಕೇಳ್ವು ಕೆಳರ್ದುದ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೧೧೫ ವ).
[ಆಳ್ವೆಸ + ಕೊಳ್₁]

ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್ 'ಆಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸು, ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ ; ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಗುಣನಿಧಿ ನಂದಿವರ್ಧನನನಾಡುವನಾಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸಿ ವಿಶ್ವಧಾರಿಣಿಯನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೪) ; ನಮ್ಮನ್ನೆವರ ನಿನ್ನಾಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸಿಕೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೭–೪೪) ; ಅನಿಮಿಷರುಳ್ಳುದಂ ಕವರ್ದುದ ಭೂಪರನಾಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸಿಕೊಳ್ವಜೀಯನಂ . . . ತಾರಕವೀರನಂ (ಜಗವಿ.೧೮–೩೪). **ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್ಸು** : ಆಳ್ವರನೆಂದೊಡಾಳ್ವರ[ನ]ನಾಳ್ವೆಸಗೆಯ್ಸಿದನ್ . . . ಕುನ್ತಳೇಶನೊಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩–೭ ; 1121).
[ಆಳ್ವೆಸ + ಕೆಯ್ಸು]

ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್ 'ಆಳ್ವೆಸಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಳ್ವೆಸಗೆಯ್ಸು 'ಆಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಆಳ್ವೇರಿ, ಆಳುವೇರಿ, ಆಳ್ವರಿ, ಆಳ್ವರೆ, ಆಳ್ವೆರಿ, ಆಳ್ವೆರೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಣ ಗೋಡೆ ; ಕೋಟೆಯ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆ : ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಕೊತ್ತಲಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಶೆಯೆಂಬಾಳ್ವೇರಿಯಂ ಸೃಜಿಸಿ (ವಚಶಾ. II, ೧೪೧) ; ಅಂಬರಂಬರಂ ಬೆಳೆದ ಚೆನ್ನರನ್ನದ ಕೋಟೆಯಿಂ ಪವಳದಾಳ್ವೇರಿಯಿಂ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತೆನೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೪೮ ವ) ; ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ಖಳರಿಂದ ಮೋಸವ ಬರಗುಡೆನೆಂದು ಶೇಷ ಮುಂಡಳಿಸಿದಂದದಿ ವಜ್ರದಾಳ್ವೇರಿ ಲೇಸಾದುದೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಮೋಹತ. ૩–೮) ; ಆಳ್ವೇರಿ ನೆಲಗಟ್ಟಗುಬ್ಬಿಗ್ಗಳ್ ನಾಗಭುವನದಿಂ ನಾಕಲೋಕಂಬರಂ ಮಿಾಱಿ ಬಳೆದ ಕೋಂಟೆ (ಚಿಕವಂ.೪–೧೦). ೨. ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ. **ಆಳುವೇರಿ** : ೧. "ಚಯಃ, ವಪ್ರಃ – ಈ ೨ ಆಳುವೇರಿಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೩) ; ಅಂಗಕೋಟೆ ಭುಜ ಆಳುವೇರಿ ತಲೆ ತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬು ಗಂಡಿ ಕಾಡುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೪೦) ; ಬೀಳುತಿರ್ದುವು ಗಿರಿಗಳಟ್ಟಳೆಯಾಳುವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ತೆನೆಗಳ ಸಾಲ ಸರಿಸದ ಸಬಳ ನೆಗಹು ತ್ತಿರ್ದವರಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೭–೪) ; ಊರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಕ್ಕಿತು ತಮ್ಮ ಪಡೆಯಾಳುವೇರಿಯ ಹತ್ತಿತುಬ್ಬಿನೊಳು (ಭರಚ. ೫೬–೩೩). **ಆಳ್ವರಿ** : ೧. ಪುರವೀಥೀಲತೆಗಳ್ ಕುಡಿವರಿದಪುವೆನೆ ಮುಂದೆ ತೆಱಪುವಡೆಯದೆ ಸುತ್ತುಂ ಪರಿವಡೆದುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ವರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲಮಾಡದ ಮೇಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೫೨) ; ಆರುತ್ತೆ ಕೋಟೆಯೊಳಾಳ್ವರಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇನೆಯುಂ ನೆರೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತ (ಬಸವು. ೧೬–೧೪) ; ತೊಳಗಿದುದಿಂತು . . . ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಳಿಸಿರೆಪೆರ್ಮೆವೆತ್ತು ಪುರವೈರಿಪುರಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೪). **ಆಳ್ವರೆ** : ೧. ಅರಿಬಳ ಪ್ರಹರಣನಿವಾರಂಗಳ ಪ್ರಾಳ್ವರೆಯ ತುಱುಗಲಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೯೯ ವ). **ಆಳ್ವೆರಿ** : ೧. ಬಗೆಗೊಂಡುಂ ದೇಸೆವೆತ್ತಾಳ್ವೆರಿಯ ತುಱುಗಲಿಂ . . . ಕರಮೆಸೆಗುಂ ವಿಶ್ರುತೋತ್ತುಂಗ ವಪ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೭) ; ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ]ರಿ ಡೆಂಕಣಿ ಸಾರಮಾಗಿಯಗ್ಗಳಿಸುವ ಗೋಪುರಂ ಪುಲಿಮೊಗಂ ಮೆಱೆಗುಂ ಪುರದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೯). **ಆಳ್ವೆರೆ** : ೧. ಪುದಿದಿರ್ದಟ್ಟಳೆ ಪೆಚ್ಚಿದಾಳ್ವೆಱೆ [ರೆ] ಯಗುರ್ವಾಗಿರ್ದ ಮೇಲ್ಗೊತ್ತಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫–೧೧ ; 1194).
[ಆಳ್₃ + ಪರಿ. / ತಮಿ. ಆಳ್ವಾರಿ = ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗದ ದಾರಿ ?]

ಆಳ್ವೇಲಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಿರುವ ಬೇಲಿ : ಸಿದ್ಧ ಪೇಚರರೆ ತಾವಾಳ್ವೇಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಗಿಂತು ಸಿಕ್ಕಲು ಮೋರಂತಿರೆ ಕಾವರೀ ದೊರೆತು ಕಾಪೀ ನಂದನಕ್ಕಿಂದ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೧). [ಆಳ್₃ + ಬೇಲಿ]

ಆಳ್ವೊಂ 'ಆಳ್₁' ಪರಾ.

ಆಳ್ಸಿರಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಂಪತ್ತು : ಆಳ್ಸಿರಿಗೆ ಕಱುಬುವುದು ದೈವಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೧–೨೨). [ಆಳ್₃ + ಸಿರಿ]

ಆಱ್, ಅಱು₃, ಅಱು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ಯವಾಗು ; ಆರ್ತ (ಭೂತಕೃ) ; ಆಪ, ಆರ್ಪ (ಭವಿಕೃ) : ಪಾಸುಗಿಯುಮಱಿಯಲಾಱದೆ ಬೇಸಱುಗುಂ ದೇಶಿ ಬೇಱೆವೇಱಪ್ಪದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೬) ; ಎನ್ನ ಗೆಲಲ್ ವಜ್ರಗಿರಿಯನಾರ್ಕುಮೆ ವಜ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೯) ; ಇಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮುವರೀಯಲಾಱರರೆಬರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೬–೧೫ ; 982) ; ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡಿಱಿದುಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಱದೊಡಣ್ಮಿಸಾವುದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೧) ; ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳಿರ್ಪುದುಪವಾಸಮನಾಱದೊಡೇಕಭುಕ್ತಮುಂ ಮಾಬ್ಬುದು (ಆನಂಪು. ೧೦–೭೧) ; ದೇವಂಗಾಱದೆ ಧರ್ಮಿಯಂ ಬಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೮೬) ; ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವನೊಡೆಯಲಾಪನೆ ಎಮ್ಮ ಕೈದುಗಳು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೮). ೨. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೈರಿಸು ; ಸಹಿಸು : ಶೀತಕ್ಕಾಱದಲ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಇಲಿಯ ಕಾಟಕ್ಕಾಱದೆ ಮುಶಮಂ ಬಿಸುಟು ಪೋಗಲೇಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೩–೨೩) ; ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬). **ಅಱು₃** : ೧. ಇವಳು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನಂತೂ ಹೇಳಲೇ ಆರೆ (ಸಚೆವಾ. II, ೯೪೨) ; ನುಡಿಯಲು ಆರಳು ನಿಲ್ಲಲು ಆರಳು (ಕವಿಸೋ. ೫೫–೧೩). **ಅಱು₂** : ೧. "ಅಱು – ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ).

ಆರ್ಪಶಕ್ತಿ = ಆದಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ; ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ : ಅಲ್ಲಿಗೆತ್ತಾನುಂ ಬಂದಿರಪ್ಪೊಡೆನ್ನಾರ್ಪಶಕ್ತಿಯಿಂ ಭಕ್ತಿಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ ಪೆಱ್ಚು ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೧–೪).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಱು ; ಕೊಡ. ಆತ್ ; ತೆಲು. ಅಂತು, ಆತು]

ಆಱಕ್ಕರ (ನಾ). ಆರು ಅಕ್ಷರ ; 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರ ; ಷಡಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ : ಭಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಮುಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆಯುವರೆ ಬಿಡದೆ ಆಱಕ್ಕರವ ಹೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ૩೦೫). [ಅಱು₃ + ಅಕ್ಕರ₂]

ಆಱಟೆ 'ಆಱಾಟ₁' ನೋ.

ಆಱಡಿ₁, ಆರಡಿ₁ (ನಾ). ೧. ಆರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕೀಟ ; ದುಂಬಿ ; ಗುಂಗೀಹುಳು ; ಭ್ರಮರ : "ಆಱಡಿ – ತುಂಬಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಆಱಡಿಯೆಂದು ಷಟ್ಪದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೪೮) ; ಕೋಕಮಳಕಾಣಿಕಂಗಳಂ ಸೊರ್ಕಿದಾಱಡಿಗೆತ್ತಾಱಡಿ ಸುತ್ತುತುಂ ಬರೆ ಬನಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದಾಕೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೬) ; ಇಡಿಕಿಱಿದಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಱಡಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು ನೆಲದೆ ನಿಡುವೇಱಿನೊಳು ಪರಿಮಳವೆತ್ತು ರಂಜಿಪ ಮುಡಿವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ૩–೧೬) ; ವನಜದಲರ ನುಳಿದಾಱಡಿಗೆ ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಪೂವಿನೊಳ್ ಮಧುವುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೨) ; ಆಱಡಿ ಪಾದರಿಯೊಳ್ ಪಾದರಿ ಬನದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೨). ೨. [ವೀಶ್ಯೆ] ಆರು ಮೆಟ್ಟಲು ; ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಭಾವ. 'ಆಱಡಿಗೊಳ್₂' ಪರಾ. **ಆರಡಿ₁** : ೧. "ಆರಡಿಯೆನಲ್ ಭ್ರಮರ" (ಕಶರ. ೧೧) ; ಝುಂಕಾರದಿಂ ಕಾದಲರ್ಗುರ್ಬೆಗವನೊಡರಿಸುತ್ತಾರಡಿಗಳು (ಶೇಷರಾ. ೧೬–೧೬). [ಅಱು₃ + ಅಡಿ₁]

ಆಱಡಿ$_2$, ಆರಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ (?): ಬೆನ್ನಿಯುಂ ಕಳಱುಮಾಱ[ಡಿ]ಯುಮಾಗಳಿದನೆ ಕಾದಿ ತನ್ನ ನಾಳ್ದಾತ ಸಯೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧-೭ ; 865) ; ಆಱಡಿ ಬಂದಿ ಠಕ್ಕು ಕಳವೊಟ್ಟಱೆ ತಾಂ ಪರಿ ಮುತ್ತು ಡಾವರಂ ಸೂಱೆ ನಿರೋಧ ನಿಗ್ರಹಮುಪದ್ರವಮಾಯಿಲ ಮೊತ್ತು ಜೊತ್ತು ಮೇಲೇಱಿಕೊಳಗೇಱು ದೂಱುಮಱವೊಳ್ನುಡಿ ವಂಚನೆ ಯೆಂಬುಪಾಯಮುಮಂ ಪಾಱಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ನಿಱಿಸಿ ಪಾಲಿಸವೇೞ್ಪುದು ದೇಶಮುಂ ನೃಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೮) ; ಬಱನಿಲ್ಲಾಱಡಿಯಿಲ್ಲ ಕಳ್ಳರ ಭಯಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ (ಬಾಧಪು. ೩-೭). ೨. ಬಾಧೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಅಬ್ಜದೊಳಾಱಡಿ ವರಕುಚಯುಗ್ಮದೊಳಲ್ಲದೆ ಕಠಿಣ ವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೩೮); ವಿರಹದೋಳಿಕೆಗಕ್ಕ ಬಿಸಜಂ ವಿಷಜಂ . . . ಹಂಸೆ ಹಿಂಸೆ ಮೊರೆವಾಱಡಿಯಾಱಡಿ ತಿಂಗಳಿಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೧) ; ಲಂಚಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಱೆ ಕೋಳಿಂಱೆ ಬರಂ ಪಸವು ಮಾರಿ ಬಂದೀಗ್ರಹಣಂ ಮಂಚಲ್ ಕಳವಾಱಡಿ ಭಯಸಂಚಯಮೆಂಬವಱ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫) ; ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣಾಯ್ತುಧಮತೆಗೆ ನಗೆಯೊತ್ತಿತಾಱಡಿ ಸುಜನಮಾರ್ಗವ ಕೆತ್ತುದಟಮುಟವೀ ಸುಯೋಧನ ಸೌಮನಸ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೨-೬೯) ; ಜನಪನಾಱಡಿಯನಾನೆಯ ದೊಂದು ತೊಂಡ ಗುರುವಿನ ದುರಾಚಾರಮಂ ಮಾಣಿಸಲ್ಬಲ್ಲರೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೭೫) ; ಆಱಡಿಗಳಳಿಯೊಳು ಜಳದಿ ಭಂಗ ಕನಿಷ್ಠವಂಗುಲಿ ಗಳೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುಂತಳಭೂಮಿಯೊಳು ಕಾಣಿಸವು (ಶಂಕದಾ. ೧-೪೨); ಅವರ ಜಾಣ್ನುಡಿ ವಿಟಜನಂಗಳಾಱಡಿ (ಭಕ್ತಾಚ. ೨-೧೪). ೩. ದ್ವೇಷ; ಹಗೆತನ. 'ಆಱಡಿಕಾಱ' ಪರಾ. **ಆರಡಿ$_2$**: ೧. ಹುಸಿ ಕಳವು ಡಂಭಕವು ನುಸುಳು ಆರಡಿ ತಳ್ಳಿ (ಸುಸಾರ. ೧೨) ; ಆರಡಿಗಳುಂಟು ಪಗಲಲರಿನಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೪-೧೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಱಡಿ = ನಿಂದೆ, ಹಾನಿ, ಭಂಗ, ದುಃಖ]

ಆಱಡಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆದಿವಾರದಲ್ಲೂ ಕಂದಳಿಯ ಹೊಂಗಗೌಡನಾಱಡಿ ದೇಸಿಗಾವುಂಡನ ಆಳು ಯುದ್ಧದಲು ಶಿವಲೋಕಕೆ ಸಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮ ; ೮೪-೨ ; ?).

[ಆಱು ? + ಅಡಿ ?]

ಆಱಡಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: "ಪರಿಪಂಥೀ ಖಲು ಆಱಡಿಕಾಱನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೨೨) ; ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯಲ್ಲದ ಧರ್ಮವ ಸಲೆ ನೆಗೞ್ವುದು ನರಕ ಹೇತುವೆಂಬರ್ ಪಿರಿದುಂ ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯುಳ್ಳಱನಂ ಪೊರ್ದಲೆ ಸುಖ ಹೇತುವೆಂಬರಾಱಡಿಕಾಱರ್ (ಸಮುಪ. ೧೩-೨೯) ; ಆಱಡಿಕಾಱ ಕೌರವನ ಬಲವ ಹೊಕ್ಕು ಮೀಱಿದ ವಿಕ್ರಾಂತದಿಂದ ಮಾಱಾಂತ ಮಂಡಳಿಕರ ಕೊಂದನಾ ಹೇನುಕೂಱೆಯನೊಱಸುವಂದದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೨೯). ೨. ದರೋಡೆಕಾರ; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು: ಆಱಡಿಕಾಱನನಾರುಂ ದೂಱರೆ ದಲ್ ಕೊಂದು ಕುಡಿದು ಬೇಳ್ಪಂತಿರಲಿಂ ನೂಱು ವಿಗತಾತ್ಮಜನಂ ಮಾಱಿದನಾ ಸುನಕಶೇಷನೆಂಬಾ ಮುನಿಯಂ (ಸಮುಪ. ೧೦-೧೦೯) ; ಸಿರಿಯಿಲ್ಲದವನು ಕುಲಹೀನನವಿವೇಕಿ ದುಶ್ಚರಿತ ನಾಱಡಿಕಾಱ ಭೂಭಾರಕಂ ಪಿಸುಣನುರುತರದ್ರೋಹಿಯನ್ನಯಕಾಱ ನೆಂದು ನೆಲನೆಲ್ಲ ನುಡಿಯುತ್ತು ಮಿಹುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೬೨).

[ಆಱಡಿ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಆಱಡಿಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು; ದರೋಡೆಕಾರ. 'ಆಱಡಿಗತನ' ಪರಾ. [ಆಱಡಿ$_2$ + -ಗ$_2$]

ಆಱಡಿಗತನ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಸೂರೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ಧೂರ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡದಾಱಡಿಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಱಡಿಗತನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೭-೧೩). [ಆಱಡಿಗ + -ತನ]

ಆಱಡಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ; ದರೋಡೆಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ: ಬಿದಿಯೆಂಬಾಱಡಿಗಳ್ಳನೆನ್ನನುಜನಂ ಗೋವಿಂದನಂ ನಿರ್ನೆರುಯ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೫೨) ; ಬಿದಿಯೆಂಬಾಱಡಿಗಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳ್ಳ]ನಿಂದಮುಱಿವಾಯ್ತು ವರ್ಗ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೫) ; ಜವನೆಂಬಾಱಡಿಗಳ್ಳಂ ತವಕದಿನಸುವೆಂಬ ವಸುವನುಯ್ಯದೆ ಮಾಣಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೮೭) ; (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧-೩೭ ನೋ). [ಆಱಡಿ$_2$ + ಕಳ್ಳ]

ಆಱಡಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕುರುಳು; ಭ್ರಮರಕುಂತಳ: ಆಱಡಿಗುರುಳ . . . ನೀಱೆಯ ನವಲಾವಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩-೬೫) ; ಆಱಡಿಗುರುಳ ಮಾನಿನಿ ಕೇಳು (ಮೋಹತ. ೧೦-೪೦).

ಆಱಡಿಗುರುಳಳ್ = ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆ: ಆಱಡಿಗುರುಳಳನಾಸೆವಟ್ಟಿಲ್ಲರು ಮೋಱೆಯ ಬಾತು ಕೊಂಡಿದ್ದು ನೀಱೆಯೊಬ್ಬಗೆ ಮಾಲೆಯಿಡೆ ತಮ್ಮ ಲಜ್ಜೆಯ ಮಾಱು ಜಾಱುವರದು ಬದುಕೆ (ಭರತೇ. ೫೫-೨೬). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಕುರುಳ್]

ಆಱಡಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದುಂಬಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಭ್ರಮರವಾಗಿಸು: ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರ ಚರಣಸಾರಸಗಳಿಗೊಸೆದೆನ್ನ ಮನವ ನಾಱಡಿಗೆಯ್ವೆನು (ಕೈಕವ. ೪ ಪಲ್ಲವಿ). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಱಡಿಗೊಳ್$_1$, ಆರಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡು; ಸೂರೆ ಹೊಡೆ: ರಾಗದ್ವೇಷಲೋಭಂ ಕಾರಣವಾಗಿ . . . ಆಱಡಿಗೊಳ್ವರುಂ ಕಳ್ವೋರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬-೧೬); ಧೂರ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡದಾಱಡಿಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಱಡಿಗತನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೭-೧೩) ; ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟೆ ಬಿಡವಾಱಡಿಗೊಳ್ವ ದುರಂತದುಷ್ಟಕರ್ಮಕ್ಷುಭಿತೋಗ್ರ ತಸ್ಕರರ (ಜೀವಸಂ. ೨-೫). ೨. ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ನಿಂದ ಮುಂದಿಗೆ ತೋಱಿ ತೋಱಿ ಆಱಡಿಗೊಳುತೆ ಬಂದರ್ಗೆ ದೂಱಿ ನೆಱೆ ಸಾಱಿ ನೋಡಿರಿಯೆನುತೆ (ತಿರುರ. ೧೩-೧೭) ; ವನಿತೆಯನಾಱಡಿಗೊಂಡೆಯಾ ವಿಧಿಯೇ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೧ ರ). ೩. ದೂರು; ನಿಂದಿಸು; ಅಪಮಾನಿಸು: ಗಾವಿಲನಾಗಿ ಚಿಃ ಕಿಡಿಸಿ ಚಾರುಚರಿತ್ರಮಂ ತೊಱೆದೆಮ್ಮನಾಱಡಿಗೊಂಡು . . . ಪೊರ್ದಿದ್ದೆ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೬೬) ; ದೇವರಾರೋಗಣೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಪರಿಯಾಣಮುಂ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಯಾಣಮುಂ ತನ್ನಿ ಎಂಬ ಕಷ್ಟವ ನೋಡಾ ಆ ಅಗಲನಾಱಡಿಗೊಂಬ ಪಾಪಿಯ ನೋಡಾ (ಚನ್ನವ. ೪೨-೨). ೪. ದ್ವೇಷಿಸು: ಪಾಱದ ತುಂಬಿಯುಂ ಕಱೆಯೊಳೊಂದಿರದಿಂದುವನಿಂದು ದರ್ಶನಕ್ಕಾಱಡಿಗೊಳ್ವ ದಂಬುರುಹಮುಂ ಬಿಱುಸಾಗದ ರನ್ನಮುಂ . . . ಜಡಜಭವಂ . . . ಒಡರ್ಚಿದನೆಂದೆನೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೫, ೧೬). ೫. ಆತಂಕಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು: ಆಱಿವು ಮಱವೆಯೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಆಱಡಿಗೊಳಲೇತಕ್ಕೆ (ಅವರೇ. ೬೮). ೬. ಆರು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ. ೩, ೬: ಗ್ರಹದಂತೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವರ್ ತುಂಬಿಯಂತಾಱಡಿಗೊಳ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧). **ಆರಡಿಗೊಳ್**: ೪. ಯದುರಾಜಂ . . . ಪ್ರಜಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತುಂ ತನ್ನೊಳಾರಡಿಗೊಂಡೆಡೆಸಂದಿರ್ದ ದುರುಳರಪ್ಪ ಕೆಲಬರಂ ಪಾಳೆಯಗಾರರಂ ಪಾಳೇಳಿಸಿ (ಮರಾಚ. ೧-೩೭).

[ಆಱಡಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಱಡಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). "೧. ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸು. ೨. ಷಟ್ಸ್ಥಲಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನುಭವ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳು" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಟೀಕೆ): ಮೂಱಱಿಂದಲಿ ಹೊಱಗೆ ತೋಱಿರುವದನು ಗುರು ಆಱಱಿಂದೊಳಗೆ ತೋಱಿದಡೆ ಶಿಷ್ಯ ತಾನಾಱಡಿಗೊಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧).

[ಆಱಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಱಡಿತನ (ನಾ). “ಶತ್ರುಭಾವ” (ಕೈವಲ್ಯ. ಟೀಕು) : ಮೂಱವಸ್ಥೆಯನೊಂದುದಿನದೊಳ್ಕೈದುವ ಹಂಸನಾಱಡಿತನದಚ್ಚರಿಯನು ಕಂಡು (ಕೈವಲ್ಯ. ೨–೧೯–೪). [ಆಱಡಿ$_3$ + –ತನ]

ಆಱಡಿದಾಣ (ನಾ). ೧. ದುಂಬಿಗೆ ಸ್ಥಾನವಾದುದು : ನಿಜದಿಂ ಮದಮಳಿನಂ ಧೃತರಜನುರುಮಾತಂಗ ಧರ್ಮನಾಱಡಿದಾಣಂ . . . ಹಸ್ತಿಮೂರ್ಖನೇನೆತ್ತಱಿವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೬೫). ೨. ಹಿಂಸೆಯ ನೆಲೆ : ಕಡುನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬುಕೊಂಬಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಲರ್ದಲರ ತೊಂಗಲಿಂ ಪುದಿದು ಮಣಂ ಗಡಣದಿನೆಯ್ತಂದೆಱಪಾಱಡಿಗಾಱಡಿದಾಣಮಾಯ್ತು ಸಂಪಗೆ ಪಲವುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೯). [ಆಱಡಿ$_{1,2}$ + ತಾಣ]

ಆಱಡಿದುಂಬಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ದುಂಬಿ : ಆಱಡಿದುಂಬಿಯ ನೋವದೇಕೆ ಪೆತ್ತನೊ ಬಿದಿಯೆಂದು . . . ಅವಳೇಂ ಬೆದಱುತ್ತುಮಿರ್ಪಳೊ (ಜಗವಿ. ೧೧–೩೭). [ಆಱಡಿ$_3$ + ತುಂಬಿ]

ಆಱಡಿವಣ್ಣ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ : ಆಱಡಿವಣ್ಣದಾಗಸಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೦೧). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಆಱಡಿವಸುಳೆ (ನಾ). = ಆಱಡಿವಱಿ : ಮಿಱುಗುವ ಮೆಯ್ಯ ಸೊವಡ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ಬಂದೆಱಗುವಾಱಡಿವಸುಳೆಗಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೪೬) ; ಪೊಸ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತೆನೆಯ ತುದಿಯ . . . ಆಱಡಿವಸುಳೆಗಳು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೯). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಪಸುಳೆ]

ಆಱಡಿವಱಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿ ; ಗುಂಗೀಹುಳುವಿನ ಮರಿ : ಪೊಂದಾವರೆಯ ಬಂಡನುಂಡುಣ್ಮುವಾನಂದದಿಂ ಮೈಮಱಿದು ಜಿನುಗುವಾಱಡಿವಱಿಗಳ ಕಳಕಳವನಾಲಿಸಿ ವಿರಹಿಗಳು ಸಲೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೪೭). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಮಱಿ]

ಆಱಡಿವಱಿವೆದೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಎಳೆಯ ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿ : ಆಱಡಿವಱಿವೆದೆಯೆನೆ ಕುರುಳ್ಗಳ್ ಪೊಸಪವಳದ ಗುಂಬದಡಿಯ ಚೆಲ್ವೆನೆಯಧರಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬೦). [ಆಱಡಿವಱಿ + ಹೆದೆ (< ಪೆದೆ)]

ಆಱಡಿವಿಂಡು (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಆಱಡಿವಿಂಡು ಬಿಲ್ಲವೀರರ ಪಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಪಿಂಡು$_3$]

ಆಱಡಿವೆಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ : ಅರಲ ತೊಡಂಬೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮಱಿಯ ಮೇಲೆ ಮೊರೆವಾಱಡಿವೆಣ್ಗಳಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೮೦). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಆಱಡಿವೆದೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಾದ ಹೆದೆ : ನನೆವಿಲ್ಗಾಱಡಿವೆದೆಯೇಱುವವೊಲ್ ವನಿತಾಮಣಿಯಿಂತೊಪ್ಪುವ ರೂಪಿಗೆ ಮಿನುಗುವ ಮಿಱುಂಜವ್ವನವೇಱಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೬೪) ; ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಗಿಕ್ಷುಚಾಪವಾಱಡಿವೆದೆ ಸಮಗ್ರ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲ ನೋಡೆಮ್ಮದೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೩೮). [ಆಱಡಿ$_1$ + ಹೆದೆ (< ಪೆದೆ)]

ಆಱಡು (ಕ್ರಿ). “ಬೊಬ್ಬಿಡು, ಒದರು” (ಬಸವ. ಕೋಶ) : ಆಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡೊಯ್ದುರೆನ್ನದಿರಿಂ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಬೊಬ್ಬಿಡಿದಿರಿಂ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಆಱಡ[ಪಾಠಾಂ. ಆಱಸ]ದಿರಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೮೨೯). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ‘ಆರಿಡು’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [?]

ಆಱಲೂರಗನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಇಬ್ಬು ಇತ್ತಮಣ್ಣ ಆಱಲೂರ ಗನಾವೞಿ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೭ ; 750). [?]

ಆಱಾಟ$_1$ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನ ವೇದನೆ, —ಕೂಗು ; ನರಳಾಟ (ಈ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಱಾಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಆರಾಟ]

ಆಱಾಟ$_3$, ಆರಾಟ$_3$, ಆಱಟ (ನಾ). ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : ಗುಡುಗುಡಿಪ ಮೊೞಗಂ . . . ಸಿಂಗದ ದನಿಗೆತ್ತು ಬಿಗುರ್ತೋಡಿ ಕರ್ಮಡುವಿನ ತಡಂಗುಂಡಿಯೊಳಡಂಗುವೃವನೆ ಆಱಾಟಕೆಂದು ಯೂಥನಾಥಂ ಮುಂದಿರೆ ಕಳಭಂ ಬೞಿವರೆ . . . ನೀರ್ದಾಣಮಂ ಪುಗುವಾನೆವಿಂಡಿನಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೧೬). **ಆರಾಟ$_2$** : ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಗೀಟೆ, ಆಯಸ ಆರಾಟ ಇರಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಬಲವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೋಟಿಚೆ. ೫೧). **ಆಱಟೆ** (ರೀವ್).

[ಆಱು$_0$ + ಆಟ. ℙ ತಮಿ. ಆಱ್ = ನದಿ$_0$]

ಆಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ನೆರವಿಯುನುರವಣಿಸಿ ಪಾಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದಾಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾದಿ]ಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಸಿಳಿಲ್ ಸಿಕ್ಕೆಂದು ತರ್ಗಿ ನುರ್ಗಿ ಕರ್ಚಿ ಕೊಡಹುವ ನೆಚ್ಚಿನ ಗೋವಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). “ನಾಗಾಲೋಟ ಓಡು, ರೋಷೋನ್ಮತ್ತವಾಗು, ಹುರಿಪುಗೂಡು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ℙ ಆಱಿಗೊಳ್ಳು = ದಾರಿಬಿಡಿಸಿಕೊ, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎಂದರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ತಮಿ. ಆಱು = ದಾರಿ, ಪಕ್ಕ.

[ಆಱಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಱಿಲ್ ‘ಅಱಿಲ್$_1$’ ನೋ.

ಆಱಿಸು, ಆರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೀಪವನ್ನು) ನಂದಿಸು ; (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು) ಅಳಿಸು : ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಱಿಸುತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬) ; ಸಿಡಿಲಕಿಚ್ಚಿನ ಬೇಗೆಯನಾಱಿಸಲ್ ಜಲಧರಸಂಕುಲಮಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೮) ; ಘನಮೋಹಪಂಕಮಂ ತೊಳೆದು ನಿರರ್ಗಳ ಶೋಕಶಿಖಿಯನಾಱಿಸಿ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ಮುರಿದಿತ್ತು ತನ್ನವಂಗೆ . . . ಮುದ್ದಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೦೮). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಶಮನಮಾಡು ; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು : ಸೇದೆಯನಾಱಿಸಿ ನಾಳೆ ಪೋಕೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೨೭) ; ಎಂತಾನುಂ ಮೃದುವಚನಂಗಳಿಂ ಮುಳಿಸನಾಱಿಸುತ್ತಿರ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೮ ವ) ; ಭವದ್ವಿರಹದೊಳಿರ್ದ ವಲ್ಲಭೆಯನಾಱಿಸು (ಜಗವಿ. ೧೨–೧೧) ; ಏಱ ನೋವಿನೊಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯನಾಱಿಸುವರಿವಱಳವೆ ಸಾಕಿವ ತೋಱದಿರು ತೆಗೆ ತೊಲಗು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೬) ; ಬಳಲಿಕೆಯನಾಱಿಸುವ ನೆವದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೧೧–೧೪). ೩. (ದ್ರವವನ್ನು) ಇಂಗಿಸು ; ಒಣಗಿಸು : ಮಿಂದು ನಿಂದು ಮುಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಾಱಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩೪) ; ಪಸಿಯ ಕಲದೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ರಸಮಂ ಮೇಣ್ ಬೆಱಿಲ ರಸಮನೊರಸಿ ಬೞಿಕ್ಕಾಱಿಸಿ ಪಾಲನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೪೯) ; ತಲೆವಾಗಿಲೊಳು ಘರ್ಮಜಲವಾಱಿ ಪಸಿಯಳ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೧೫). ೪. ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು ; ತಂಪುಮಾಡು : ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯೊನ್ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ . . . ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆ ಆಱಿಸುತ್ತಮುಣ್ಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೧–೧) ; ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದೆ ಕೊರಗಿದ ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ಬಿಸುಪನಾಱಿಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೆಱಕೆ ಬಾೞಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳೆನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣೆಲರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೦) ; ಕೆಂಡಮಂ ಕೀಳ್ಮೇಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪುಟಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದಾಱಿಸುತವೆ ಮುಚ್ಚಳ ದೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೨೧). ೫. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು : ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂ ಮುಸುಕಿದುದೆನೆ ಪುದಿದೇನಾಱಿಸಿದುದೊ ಪೊಳೆವಮೃತ ಕಿರಣನಮೃತಕರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೧) ; ಜನಪನ ಕೋಪದ ಬೞಿಯೊಳೆ ಜನಿಯಿಸಿ ಜನಮಂ ಪ್ರಸಾದರಸವಾಱಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು ೯–೩೮). **ಆರಿಸು$_3$** : ೧. ದೀಪವನ್ನಾರಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊ (ರೂಢಿ). ೨. ನೆತ್ತರ್ ಸೋರ್ವ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಮದ್ದಿಕ್ಕಿ ನೋವನಾರಿಸಿದರ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೫). ೩. ಗಂಗೆಯು ‘ಧಣೇರ’ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ವಾಸಹು. ೫). ೪. ಕಾಫಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಆಱು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಱು₁, ಆರು₄ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೀಪ ಮುಂತಾದುವು) ನಂದು; ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು; ಅಡಗು : ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಕ್ರಮದೊಳೆ ತೆಱೆದದಱ ಬೆಂಕಿಯಾಱುವನ್ನೆಗಂ . . . ಪೋಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೮ ವ); ಆಱದ ಕೋಪಪಾವಕನಿನಣ್ಣನ ನನ್ನಿಯನಿಲ್ಲಿ ಮಾಱುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೧); (ಚಾವುಂಪು. ೬೦–೨೨೧; ಗದಾಯು. ೯–೩೪ ನೋ). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಸಂತಾಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳು) ಶಮನವಾಗು; ಶಾಂತವಾಗು : ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಶೋಕಮನಾಱೆ ನುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦೮ ವ); ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೨); ಎನ್ನ ಬಳಲಾಱಿದೊಡಾಗದೆಂಬೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫–೫೧); ನಿನ್ನ ನಕಾರಣಬಾಂಧವನಂ ನೋಡಿಯೆ ಶೋಕವಾಱಿದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೩); ಶ್ರಮಮಾಱೆ ಬಂದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೪ ವ); ಪೊಸಮಾಗಿ ಮದವಾಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೇಱೆ]ಮಾವಂಕುರಂ ದೋಱೆ (ಪಚಕಾ. ೩–೧೦). ೩. ತಣ್ಣಗಾಗು; ತಂಪಾಗು : ಬಾಣಸಿಗಂ ಬಂದು ಬೋನಮೆತ್ತಿಯೋಗರಮಾಱಿದಪ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೨೩); ಮುನಿಸಂಮಾಡಿದರಾತಿನಾಥರಡಗಂ ಸುಪ್ಪಲ್ಗೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಱಿದ ಪಾಲ್ಗೆ ಮೊಂಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ಬಿಂಗೆ ಲೆಕ್ಕ [ಕ್ಕೆ ತಂ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೦); ಸುರರ ಹೂಮಳೆಯ ತಂಪಿಂ ನೆಲದ ಬಿಸಿಯಾಱಿತು (ಪಚಕಾ. ೧೦–೨೭); ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕದುಷ್ಣಮಾಱದಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೬–೭). ೪. ಒಣಗು; ಬತ್ತು : "ಆಱು – ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಜಿಗಿಲ್ತಾಂತ ನಾಯಕರಂ ಸುಂಟಗೆಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಯೂ]ಱಿದಂತೆ ರಥದೊಳ್ ಜೋಲ್ವನ್ನೆಗಂ [ಕೋ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೪); ಮುನಿನಿವಹಮಾಱಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯವಲ್ಕವಸನಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫); ಪೊಸಮಿಡಿ ಶಲಾಟು ತಾನದು ಪಸುರಾಱಿದ ಫಳನಿಕಾಯಮುಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧–೯); ಅದಟಂ ಮುಂಡೆಯ ಮಾಸಾ [ಪಾಠಾಂ. ನಾ] ಱದ ತರುವಲಿ ನಮುಗಮುರಿಯನಾದವನವಂ ಪೆರ್ಚಿದೊಡಾ ಭವನುಂ ಜವನುಂ ಕದನದೊಳಾನಲ್ಕೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೫); ವಿರಹಿಗಳ ಬಾಯಾಱೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೬೭); ನೀರ್ದೆಗೆದು ಬೆಂಚೆಗಳೊಳ್ ಕೆಸಱಾಱೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೩); ಆಱಿಹೋಯಿತೆ ವೀರರಸ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೨೯); ಬಾಡಿತವಳ ಮೊಗ . . . ಅಧರವಾಱಿದುದು (ಭರಚ. ೪–೪೮). ೫. ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು; ತಣಿ; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದು : ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ವಚನ ರಚನೆಗಳಿಂದಾಕೆಯ ಮನಮನಾಱೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ); ಹಿತಮಲ್ಲೀ ಶೋಕವೇಗೋದಯಮೆನೆ ಬುಧಸತ್ಸೂಕ್ತಿಯಿಂದಾಱಿ ಭೂವಿಶ್ರುತನಾಗಳ್ ಮಾಡಿದಂ ಲೌಕಿಕಮನತಿ ಸುತಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೬೭); ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳುಬ್ಬರಿಸೆ ಮೃದೂಕ್ತಿಬಿಂದುಚಯಮಂ ಸನಿದಾಱೆ ವಿದಗ್ಧಚಾತಕಂ . . . ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಸುರಿವುದು (ಲೀಲಾವ. ೧–೭೬). ೬. (ಗಾಯ) ಮಾಯು (÷). **ಆರು₄** : ೧. ದೀಪ ಆರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೧). ೨. ಹೆದರಿಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಎಲ್ಲಾ ಆರಿಹೋದವು (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮); ಆವನ ಭಾವೋದ್ರೇಕ ಕೂಡಲೆ ಆರಿಹೋಯಿತು (ಪುನರು. ೧೭). ೩. ಹಾಲು ತುಂಬಬಿಸಿಯಾಗಿದೆ ಕುಡಿಯಲು ಆರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಪ್ರಭುವಿನ ನಾಲಿಗೆ ಆರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೧೮); ಆರಿದ ನೀರಿಗೆ ನೆಲವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). ೬. ಗಾಯ ಆರುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಱು, ಆಱ್ಱು; ಮಲ. ಆಱು; ತುಳು. ಆರು, ಆಱು; ಅಂಜಿಯು; ತೆಲು. ಆಱು; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್; ಪರ್ಜಿ. ಏದ್; ಗೊಂಡಿ. ಆರಾನಾ; ಕುಇ. ಆಜ]

ಆಱು₂ 'ಆಱ್' ನೋ.

ಆಱು₃, ಆರು₆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಐದರ ಮೇಲೊಂದು : "ಆಱು – ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ. ನ); ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥುವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒಸ್ಸುತ್ತರಮಭಿವೃದ್ಧಿಸಲೆ ಆಱನೆಯಾ ವರ್ಷಮ್ಪ್ರವರ್ತ್ತಮಾನಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೫; ಸು. 750); ನಾಲ್ಕು ವೇದಮುಮಾಱಂಗಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨–೧೩); ಆಱನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಒಳವು ಗುರು ಲಘು ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫); ಸೀಮಂಧರನೆಂಬೊಂ ಆಱನೆಯ ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪–೫); ವೇದನಾಲ್ಕದಱಂಗವಾಱು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ಉಚಿತಂ ತಾನೆನಿಪಾಱ ಕಟ್ಟುತಯಿದಕ್ಕೀಡಾಗದೇ ನಾಲ್ವರಂ ರಚನಂಗೆಯ್ಯದೆ . . . ವಚನಬ್ರಹ್ಮದೆ ಮುಕ್ತಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೧); ಆಱಱಟ್ಟುಳಿಗಳನು ಮೂಱು ಕಂಟಕರನ್ನು ಏೞು ಜವ್ವನವ ತಡೆದಿಹರೆ ಶಿವ ತಾನು ಬೇಱೆ ಇಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೮). **ಆರು₆** : ೧. ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಆರನೆ ವರ್ಷದು × × × ಪುಲಿಸೋಡಿ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮–೨; 751); ಪವಿತ್ರಾರೋಪಣಕ್ಕೆ ಪಣವಾರುಮಂ ಪಾರಿಖಾಯದಲು ನಡಸುತ್ತಂ ಬಪ್ಪರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫–೪೧; 1076); ಆರುಹೆತ್ತವಳಿಗೆ ಮೂರು ಹೆತ್ತವಳು ಮುಲುಕು ಕಲಿಸಿದಳಂತೆ (ಗಾದೆ).

ಆಱುಂಗುಣಂ = [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧೀಭಾವ, ಸಮಾಶ್ರಯ ಎಂಬ ಆರು ರಾಜನೀತಿಗಳು : ಮಱುದಿವಸಮಱವರುಮಾಱುಂಗುಣಂಗಳೆ ಮೂರ್ತಿಮಂತಂಗಳಾದಂತೆ ಮಂತ್ರಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೨ ವ); ಆಱುಂಗುಣದೆಱೆ ಪೆಟ್ಟೀಱಾಱುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಭಿ . . . ಆತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಱು; ಕೊಡ. ಆರಿ; ತುಳು. ಆಜಿ; ತೆಲು. ಆಱು; ಕೊಲಾ. ಆರ್; ಗೊಂಡಿ. ಸಾರುಂಗ್; ಕುವಿ. ಸಜ್]

ಆಱು₄ (ನಾ). (?) : ಪಡಿಯೆ ಆಱೊಡನೂರೂರೊಳ್ (ಎಕ. I ೧–೧೯; 466). [?]

ಆಱುಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ: ಕಟಿನಿ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯಾ ಕೆಱಿಗೆ ಆಱುಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೮; 776).
[ಆಱು₃ + ಖಂಡುಗ]

ಆಱುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಆರು ತಲೆಗಳು. ೨. ಷಣ್ಮುಖ (ದಕ. ÷).
[ಆಱು₃ + ತಲೆ₁]

ಆಱುದಳ (ನಾ). ೧. ಆರು ಎಸಳುಗಳು. ೨. ಆರು ಎಸಳಿರುವ ಒಂದು ಹೂವು (ಬಸಪು. ÷). [ಆಱು₃ + ದಳ (= ದಲ)]

ಆಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಗಂಗನ ನಾಡು ನೆರದಲಿ ಆ ಗಂಗನ ನಾಡಿಂಗೆ ಆಱ[ಱು]ದೆಱೆ ಬಂದಲಿ ಕೂಡಲಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯–೨೨; 1320). [ಆಱು₃ + ತೆಱೆ₃]

ಆಱುನೆಲೆ (ನಾ). ಆರುಸ್ಥಾನ, —ಅಂತಸ್ತು : ಆಱುನೆಲೆ ಮಂಟಪದ ಮೂಱು ಕೋಣೆಗಳೊಳಗೆ ಬೇಱೊಂದು ಸ್ಥಾನದಲಿ ಲಿಂಗವಿಹುದು ಆಱುನೆಲೆಯನು ದಾಂಟಿ ಮೂಱು ಬಾಗಿಲ ಮುಚ್ಚಿ (ಚನ್ನಸಾ. ೬೩ ಮಂತ್ರಪ್ಪ). "ಆರು ಆಧಾರ ಚಕ್ರಗಳು" (ಚನ್ನಸಾ. ಕೋಶ). [ಆಱು₃ + ನೆಲೆ]

ಆಱುಮುಡಿ (ನಾ). ಆರರಷ್ಟು : ನೃಕೇಸರಿಗಾಱುಮಡಿ ಭುಜಬಲರ ಭುವನ ಕ್ಷೋಭಕೃತಬಲರ ತೋಱಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೭–೧೫).
[ಆಱು₃ + ಮಡಿ₃]

ಆಱುಮುಖ (ನಾ). ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಷಣ್ಮುಖ : ಬೇಱಿನ್ನು ದೈವಮಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಱುವಂತಿರ್ದವು ಕೊರಲ ಮೊರೆಬಿಗಳಾಱುಮುಖದಯ್ಯಂಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೧೮). [ಆಱು₃ + ಮುಖ]

ಆಱುವಣ (ನಾ). ೧. ಆರುಹಣಗಳಷ್ಟು (?). ೨. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಫಲವಾದ ಮಣ್ಗೆಯಾಱುವಣಂ ಎಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ ೧೦೦೦ಂಕ್ಕೆ ಮೂಱು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೬; 992) ; ಮಾನ್ಯೇಷು ದೇಶಮರ್ಯಾದಾಱುವಣಾನ್ವಿತಂ (ಇಆ. XIX, ೨೪೭–೧೦೩ ; 1208) ; ಸಿದ್ದಾಯ ಸೇಸಿ ಆಱುವಣ ಮನೆವಣ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೪೫ ; 1290). 'ಅಱುವಣ' ಪರಾ. [ಆಱು$_3$ + ಪಣ$_1$]

ಆಱಿಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಂಗು, —ವಿಶ್ರಮಿಸು: ಧರಣಿಪನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗಾಂತರದೊಳಾಱಿಡೆಗೈದು [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಱಡಿಗೈದು] ಹೊಕ್ಕನು ಹರನ ಕರುಣಾಸಿದ್ಧಿ ಸಾಧನವೆನಿಪ ಗಿರಿವನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೧). [ಆಱು$_3$ + ಎಡೆ$_3$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಱೆಟ್ಟು (ನಾ). ಆರು ಎತ್ತುಗಳು (?) : ಪರಿಗೆಯ ಬನ್ದಗಿಯರ್ ಈ ಊರ್ಗೆ ಬನ್ದು ಆರಿದರೊಳ್ ಛಲಮಿನೆ ನಾಲ್ಕೆಟ್ಟಿನ ಬಳನ ಕಿಡಿಸಿ ಆಱೆಟ್ಟುಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೦ ; 800).

[ಆಱು$_3$ + ಎಟ್ಟು]

ಆೞ್, ಆಳ್$_2$, ಆಳ್ದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗು ; ಅೞ್ದ, ಆೞ್ದ (ಭೂತಕೃ); ಅದ್ದು, ಅರ್ದು, ಅೞ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ); ಆೞ್ವ (ಭವಿಕೃ) : "ಆೞ್ – ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ (ಆಳ್)" (ಶಮಧಾ) ; ಕುದುರೆಯ ಖುರಂಗಳಿನಿಸಾೞದೆಯುಂ ಚಕ್ರಂಗಳರ್ದು ಬಾರದೆಯುಂ ರಥಮಿಂತು ಪರಿದುದಂಭೋನಿಧಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೮೨) ; ನವಲೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳಟ್ಟುಬಿೞ್ದನಂ ಕುರುಪತಿ ನೋಡಿ ಕಂಡನಭಿಮನ್ಯುಕುಮಾರನನಾಜಿವೀರನಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩) ; ಚದುರನೆನಿಪ್ಪಂ . . . ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದೊಳರ್ದು ಕಿಡದೆ ಮನ್ನಮೆ ಪದುಳಿಗನಾಗೞಿದು ಪಿಡಿವುದೀ ದರ್ಶನಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೦೬) ; ನರಕದೊಳಾೞ್ವುದದೇಂ ನೀತಿಯೇ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೮೦). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಚಿಂತೆ, ಸಂತೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮಗ್ನವಾಗು: ಪಿರಿದು ದುಃಖದೊಳೞ್ದಿರ್ದ್ದತ್ತಾನುಮುಪಶಮಂಬೆತ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೬–೫೬ವ). ೩. ಹೂಳು ; ಒಳಸೇರು : ಮುಡಿಯ ಕುಚಯುಗದ ಜಘನದ ಕಡುವಿಣ್ಪಿಂ ಮಣಲೊಳಟ್ಟು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೫) ; ಅಪಘನತತಿಯೊಳೆಯ್ದೆ ಗೞಿವರಮಟ್ಟುದು ಶರನಿಕರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೯೪); ಅವಳ ಕಡುಗುಣ್ಪನಾೞ್ದ ಪೊರ್ಕುಳೊಳಗಟ್ಟ ಬಗೆಯೆನ್ನಂ ತೆಗೆಯಿಮೆಂದೆತ್ತಿದ ಕೈಯಂತಿರ್ದ ಬಾಸೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೪. ಕುಸಿಬೀಳು ; ಕುಸಿ : [ಪಲ್ಲುಂ ಮೊರದಂತಪ್ಪ ಕಾಲುಗುರುಂ ಒಳಗಟ್ಟ] ಬಸಿಱುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೫) ; ಬಱಿತಬಾಯುಮೞ್ದುರೆಗಣ್ಬೇಡುಗಳುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೬). **ಆಳ್$_2$** : ೧. ಸವಿದು ಕರಂ ನವರಸದೊಳಾಳುತ್ತುಮಿರ್ಪ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೩೧) ; ಹರ್ಷಾಂಬುಧಿಯೊಳಾಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೫). ೨. ಕೇಳಲೊಡಂ ಕಿವಿ ಸವಿಯೊಳಗಾಳದೊಡಂ ತನ್ಮನಂ ಮುಳುಂಗದೊಡಂ . . . ಅದು ಸತ್ಕೃತಿಯೇ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೧) ; ಶರಣ ಪದಪಂಕಜರಜಂಗಳೊಳಾಳದಂತುಂ ಶಂಕರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೨೫). **ಆಳ್ದು$_2$** : ೧. ಶಿಶು ಬಾವಿಯೊಳಗದ್ದೆ ತೆಗೆವ ಕರುಣಿಯ ಕಾಣೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೯–೬) ; ಉಣ್ಮುವ ಶಿವಾನಂದ ರಸದ ಹೊನಲೊಳಗದ್ದು (ಬಸರ. ೨–೧೧೮) ; ಅಂಧಕಾರದ ಜಲಧಿಯಲಿ ಜಗವದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೨–೧೬). ೨. ಬೀಳಾದ ಬೇಳುವೆಯಲಾಳಿದ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದದ ನೆನಹು (ಆದವ. ೭೦) ; ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಳಿಬದುಕುವುದುಚಿತ (ಹಭಸಾ. ೭೭) ; ಕೋಪದೊಳಾಳಿದನಾ ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು (ಕಂನವಿ. ೧೬–೧೦). ೩. ಘೀಳಿಡುವ ಕರಿ ಕೆದಱಲಂಕುಶವಾಳೆ ನೆತ್ತಿಯ ನೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೭) ; ಕಪಿವಡೆಯ ಪದಹತಧೂಳಿಗದ್ದುದು ಸಕಲಭುವನಚಯ (ತೊರರಾ. ೪–೭–೧೦).

ಆೞ್ದಿನಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಟು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕೀಲಿಸು : ಈ ಕುಚಂ ಚಪ್ಪಲರ್ದಾೞ್ದಿನಟ್ಟಿರ್ದಯೊಳಟ್ಟಿರದೆಂಬ . . . ಲತಾಂಗಿಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೭). ಆೞ್ದಿಪುಗು, ಆೞ್ದಿವುಗು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಳಹೋಗು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗು : ಸೊಪ್ಪಡಗಿರ್ದ ಕಾದಲನ ತಳ್ಪಿನ ಕಾಳೆಸಗಾೞಿಪೊಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯೊಪ್ಪಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೭) ; ಅಲಸಿಕೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಜಗುಳ್ತರೆ ಪಕ್ಕದೊಳಾೞಿವೊಕ್ಕು ಜಕ್ಕುಲಿಸಿ ಸಡಿಲ್ದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೯೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆೞ್ ; ಮಲ. ಆೞು]

ಆೞ, ಆಳ$_1$ (ನಾ). ಗಭೀರ ; ಗಾಢತೆ : ವಿನಯೈಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನದಾಸ್ಪದಮೊಳ್ಪಿನಾೞಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿ (ಪಂಚತಂ. ೯–೪೩) ; ಸಿಂಹದವೊಲ್ ಆೞದೊಳ್ ನರಲ್ವೊಡೆ ನರಲ್ವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೪–೨೧). **ಆಳ$_1$** : ಅಂಬುನಿಧಾನದಾಳವನಱಿವುದೋ ನೊಣಂ (ಬಸಪು. ೬೦–೪೩) ; ರೂಪಿದೊಳ್ಳಿತು ರೇಖೆಯುಚಿತ ಕಳಾಪವತಿಹಸನಾಯ್ತು ಬಾಣಸ್ಥಾಪನಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನು ಮೇಲಣ ತೂಕದಾಳವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೪) ; ಮೀಂಗಳಾಳದೊಳ್ ಮುಳುಗಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೦) ; ಮಹಾಸಾಗರದ ಆಳವು ಸರ್ವತ್ರ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೩) ; ಪರರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವಿಗೆ ತಳ್ಳಿ ಆಳ ನೋಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗು ; ಅಂತರಾಳ ; ಮರ್ಮ : ಅವನ ಆಳವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿ ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿ : ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬಹುಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫). ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಿದ್ವತ್ತು : ಅವರದು ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಆೞ ; ತುಳು. ಆಳ]

ಆೞವಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ಕಮಳಕುಮುದಕುವಳಯ ಕಲ್ಹಾರ ಶೋಭಿತ ನಾಭಿದ್ವಯಸ ಪಯಸದೊಳಂ ಆೞವಟ್ಟುದಿಟ್ಟಗೊಲವನೋಲಗಿಪ ಲೀಲಾಸರೋವರಮಂ ರಾಜಹಂಸಂ ಲೀಲಾವತೀಜನ ಸಮೇತಂ ಪುಗೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೧೧೯ವ). [ಆೞ + ಪಡು$_1$]

ಆೞಾೞಿ 'ಆೞಿ$_1$' ಪರಾ.

ಆೞಾೞಿಗ$_1$ (ನಾ). ಮಾಲೆ; ಹಾರ (?) ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೂಮಾಲೆ; ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದವ" (ಶಮದ. ಮ. ಕೋಶ) ; "ಆೞಾೞಿಗಂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಲಾಬಂಧಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಆೞಾೞಿಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯದಾ ಮಾಲ್ಯಬಂಧಮದು" (ಸಂಜೀವ. ೬) ; ಆೞಾೞಿಗ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಆೞ ? + ಆೞಿಗ ?]

ಆೞಿ$_1$, ಆಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : "ಆೞಿಯೆನಲ್ ವಂಚನೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೧). ೨. ಹಟಮಾರಿತನ ; ಚಂಡಿ ; ಮೊಂಡುತನ ; ಹಿಡಿದಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು : "ಆೞಿ – ವಂಚನೆ, ಏಕಗ್ರಾಹಿತ್ವಂ (ಸಂಸ್ಕೃತದೊಳ್ ಸಖಿಯುಂ, ಸಾಲುಂ ಬರ್ಪೆಡೆ ಕ್ಷಳಂ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಆೞಿಯ ಕೇೞಿಯ ನಿಮ್ಮನ್ನರೀ ಆಳ್ತನಂ ಪುಗುತೆಯಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೧೭). 'ಆೞಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಆಳಿ$_2$**. 'ಆಳಿಕಾಱ' ಪರಾ.

ಆೞಾೞಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಹಠಮಾರಿತನ ; ಅತಿಛಲ : ಆೞಾೞಿಗೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ದಾೞಿಯ ದಾವಣಿಯ ತುರಗದೞ ಖುರಹತಿಯಿಂ ಪೇೞಿ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತಿರೆ ಪಾೞಾದುವು ವೈರಿದುರ್ಗಮೆನಿತೊಳವನಿತುಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೧೪). [?]

ಆೞಿ₂, ಆಣಿ₁ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತ; ದುಂಡಾಗಿರುವುದು. ೨. ಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ. **ಆಣಿ₁** : ೨. ಸೂಂಡಿಯ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂ[ಮು]ಟ ದಾಣಿಗೆ ಸಂದ ಹೊಂನಸೀ ಸ್ತಾನಿಕ ದೋ[ರು] ದಳ ಸಲುಗೆ ಹತು ದಳ ಸಲುಗೆಯೆನಿ[ತು]ದಳ ಸನ್ನದಪಳಕೆ ವೀಶವೀಶ[ಮಂ] ಲೆಕ್ಕ ವಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೩–೧೬ ; 1103).

ಆಣಿಮೆಟ್ಟಿನ ಉಂಗುರ = ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಉಂಗುರ (*).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆೞಿ]

ಆೞಿಕಾೞಿ, ಆಳಿಕಾಱ, ಆಳಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ನೀಜನನಾತ್ಮಘಾತಕನನುತ್ಸುಕನಂ ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದಾತನಂ ಜಾಱು ವನಂ ಪಲುಂಬುವನನಸ್ಥಿರನಪ್ಪನನಾೞಿಕಾಱನಂ. . . ನೃಪನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೪೫). **ಆಳಿಕಾೞಿ** : ಆಳಿಕಾಱನೆನಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ ನೆಂದು ಆಳಿಕೆಯ ಕೆಡಲೀಸದೆ ನಡೆಸುವ ನಮ್ಮಯ್ಯ (ಬ ಸ ವ. ೭೮೮); ಹೊಗೆವಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲನಿಕ್ಕುವರುಂ ಆಳಿಕಾಱರುಂ ಬಂಡಾಱಕಾಱರುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮–೩೧ ; 1245) ; ಇನ್ನೇನಾಳಿಕಾಱನ ಬರವು ಹಗೆವರ ಪಾಲಿಸುವ ಭರ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಕೆ ಬಾರದಿರನೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ಉ. ೮–೨೬). **ಆಳಿಕಾರ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆೞಿ₁ + –ಕಾಱ]

ಆೞಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು; ಮೊಂಡುಹಿಡಿ: ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದೊಳ್ ಪಾಲ್ಗುಡಿಯಲೊಲ್ಲದಾೞಿಗುಟ್ಟುವ ದಾಮೋದರನಂ ಯಶೋದೆ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩–೫೧ ವ). [ಆೞಿ₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಆೞಿಗೊಳ್, ಆಳಿಗೊಳ್₂, ಆಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಗೊಳಿಸು: "ವಂಚನಂ, ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳೀಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ – ಈ ೪ ಆೞಿಗೊಳ್ವುದು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೨೩–೬೩); ಕಮಲಗರ್ಭ ನುಮಂ ಖಳನಾೞಿಗೊಂಡನೋ (ಲೀ ಲಾ ವ. ೧–೬೯). ೨. ಮೋಸ ಹೋಗು: ಮಿಡುಕುವಿನಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಮಡಿಪಿದೊಡಂ ದೋಷಮಿಲ್ಲ ದೇವಾರ್ಚನೆಯುಳ್ಳೊಡೆ ಸಾಲ್ಗುಂಬ ಮುನಿಗಳ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದಾೞಿ ಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪರೆ ಚದುರರ್ (ಸಮುಪ. ೧೪–೮೧). ೩. ಮೊಂಡುಹಿಡಿ; ಹಠಮಾಡು: ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡ ಪೊಲ್ಲಮೆಯ ಕಳೆಯಲ್ಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಗೆಱಗೆ, ಎಱಕಂ ಚಿತ್ತದೊಳಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ ನೀನೇ ಕಾೞಿಗೊಂಡಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೦ ವ, ೧೨೧); ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳ್ ತಾಮೊರ್ವರನಾೞಿಗೊಂಬುದರ್ಕೆನಿತಾನುಮಟಮುಟಂಗೆಯ್ದಪರ್ (ಚಕವಿ. ೭–೯೫ ವ). **ಆಳಿಗೊಳ್₂** : ೧. ಅಧರಾಮೃತವನಿತ್ತಾಳಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ನಾರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೮–೨೦). ೪. ಹಿಂಸಿಸು; ಕೋಟಲೆಯುಂಟು ಮಾಡು: ಶೀಲಶೀಲವೆಂಬನಿ (ೕ?) ಲಿಗವಾರ್ತೆಯ ಬೇಳುವೆ ಬಾಲರಾಳಿ ಯಂತೆ ಆಳಿಗೊಂಡಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡದು, ಗೊಂಡುದು] ಹೇಳಕೇಳ ಲಿಲ್ಲದ ವಾಳಾವಳಿಯ ಬಱಿಯ ಶಬ್ದ ಬಯಲ ಹೋರಟೆ (ಅ ವ ಚ ಂ. ೭೪–೩೨೭); ಶುನಕ ಮೊಗೆವಾಲಂ ಕುಡಿದು ಪೋಗೆ ಆಳಿಗೊಳುತ ಬಡಿವ ರಲ್ಲದೆ ಲಾಲಿಸುವರೇ (ಬ ಸ ಪು. ೧–೨೦); ಓಲಗಿಸಲಾನಱಿಯೆನನ್ಮರ ನಾಳಿಗೊಳಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೯–೧). **ಆಳಿಗೊಳು** : ೧. 'ಆಳಿ ಗೊಳುಹ' ಪರಾ. [ಆೞಿ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಆೞಿಜನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗ ದೊಳುಳ್ಳನರ್ಕೆ – ಇರ್ಬಲಂ, ಪೆರ್ಬಲಂ, ಆೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಜನಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಆೞಿ₁ + ಜನ]

ಆೞಿಸು, ಆಳಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು; ಮಗ್ನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆಗಡೆ ನಾಗಲೋಕ ವಿಭವಂಗಳೊಳಾೞಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭); ಮರುತ್ತೇಕೊಯ್ಯುದಾಯ್ತೊರ್ಮೊದಲ್ ಜಲಮೇಕಾೞಿಸದಾದುದೋ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೪). **ಆಳಿಸು₂** : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರಾಳಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೊಗದೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ನೀರಚೆಲ್ಲುತಾಡಿದ ರಂದುಬ್ಬಿನಿಂ ನೀರಾಟವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೧೧೯); ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಹಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನವರಸಮುಹದುಗ್ಧವಾರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಆಳಿಸದೆ ಬಿಡದೆನ್ನ ಕೃತಿ (ಜ ಬ ಪು. ೧–೫೫); ಕುಳಮಂ ನೀರೊಳಾಳಿಸಿದ ದುರ್ವಾರಕಿಯ ಬಸುರೊಳು ಜಾತಮಾದುದಕಾಸು ಲೋಕನಿಂದಕನಾದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೮–೩೧).

[ಆೞ್ + –ಇಸು₁]

ಆೞ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಆಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮಾಱ್ಪುದು ಶೀಲಮಿಮಾತಂಗೆ ಮಾಱ್ಕುಳಿ. ಏವಂ ಆೞ್ಕುಳಿ, ಪೋರ್ಕುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಆಡು₁ + –ಕುಳಿ₃]

ಆೞ್ತೆ (ನಾ). ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಮಗ್ನವಾಗುವಿಕೆ: ಬಾೞ್ತೆ, ಆೞ್ತೆ, ಆೞ್ತೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆೞ್ + –ತೆ]

ಆೞ್ದುಱು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆೞ್ದುಱ ತಮ್ಮಡಿಗಳ ಸನ್ಯಸನದಿನಿತಮ್ಮಜ್ಜಯಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೫–೧ ; 800).

[ಆೞ್ದ ? + ಊಱು ?]

ಆೞ್ದಿಕಲ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಆೞ್ದಿಕಲ್ನಾಡು ××× ಪುನ್ನಾಡರಸರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ಸೀಮುರ್ಸರ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೧–೧ ; 900). [?]

ಆೞ್ಮ 'ಅಳ್ಮ' ನೋ.

ಆೞ್ಬಿರ್ 'ಆೞ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆೞ್ವಾರ್, ಆಳುವಾರು, ಆಳ್ವಾರ್, ಆಳ್ವಾರು, ಆೞ್ಬಿರ್ (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರು, —ಮಗ್ನರಾದವರು; ದೈವಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಲೀನರಾದವರು: ಪೇೞ್ವಿಂ ಪನ್ನಿರ್ವರುಮೆನಿಪ್ಪಾೞ್ವಾರ ಪವಿತ್ರಮಾದ ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ದಿ ವ್ಯ ಚ. ೧–೨೯). **ಆಳುವಾರು** : ಬರೆಯಿಸಿದನದಱಿನೊರುಮುಕ್ಕಾಳುವಾರು ತದ್ಗುರು ಕುಲೋದ್ಭವ ಚಿದ್ಘನಾರ್ಯರಡಿಗಂಡೆವ್ವೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೫). **ಆಳ್ವಾರ್** : ಶೈವಮತದ ನಾಯನಾರರಂತೆಯೇ ವೈಷ್ಣವಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಳ್ವಾರರೆಂಬ ಭಕ್ತರು ದ್ರವಿಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೯೬); ಆಳ್ವಾರರಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಖೆಯೂ . . . ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಬಂದವು (ಕಭವಿ. II, ೫). **ಆಳ್ವಾರು** : ಸನ್ನುತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಹರುಷದೆ ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯನಿಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂನವಿ. ೭–೯೯). **ಆೞ್ಬಿರ್** (*). ℙ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಪಂಥದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು.

ಆೞ್ವರಾನಾರ್ = ಭಕ್ತರಾದವರು; ಭಕ್ತರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ವನಿತಾಲಯರ ಆೞ್ವರಾನಾರದಿ[ಡಿ]ಗೆ ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿಯೋನ್ ಪುಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೬–೩ ; 950).

[←ತಮಿ. ಆೞ್ವಾರ್. / ಮಲ. ಆೞಿವಾರ್, ಆಳ್ವಾರ್ ; ತೆಲು. ಆಳುವಾರು, ಆಳ್ವಾರು]

ಇ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ; ಇಕಾರ: ಅ ಆ ಇ ಈ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೫ ವೃತ್ತಿ).

–ಇ$_2$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳಿ, ಕರಿಕಿ, ಬಿಳಿಕಿ, ಮುದುಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).

–ಇ$_3$ (ಪ್ರ). ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇತ್ವಕ್ಕೆ – ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಚಲವಾದಿ, ಕೃತ್ತನಾಸಿ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

ಇ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾಮನ ಒಂದು ಹೆಸರು. ೨. ನೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಇಂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇಂಕರ, ಇಂಕ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಸ್ಮರವೀಧಿ ಕತ್ತುರಿಯನು ಇಂಕರ ಸೋಂಕದೆ ಕರುವಿಟ್ಟ ಪುತ್ತಳಿಗಳಿಗೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೬–೬೧); ಇಂಕರನಾರೂ ಚಾವಣಿಸಬೇಕಲ್ಲ ನನ್ನ ಮಾತಾ? (ಸರ್ವಮಂ. ೧೭). ಇಂಕ್ರ: ಔಸ್ದೀಗ್ ಇಂಕ್ರ ಬೇಕಂದ್ರೂನೆ ಔಳ್ತಾವಿಲ್ಲ ಕೋಪ (ರತ್ನಪ. ೫೪); ಇಂಕ್ರಾನೂ ಸಂದೇಹ ಬರಲಿಲ್ಲ ಸೇಠಗೆ (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೮೬). [?]

ಇಂಕಾರ್, ಇನ್ಕಾರ್ (ನಾ). ನಿರಾಕರಣೆ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ. ಇನ್ಕಾರ್ (ಕಿ).

ಇನ್ಕಾರ್‌ಮಾಡು = ನಿರಾಕರಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: "ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಸಂವಾದ . . . ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇನ್ಕಾರ್ (ಇನ್‌ಕಾರ್) ಮಾಡಿ ಮಾತಾಡುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೩).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನ್‌ಕಾರ್]

ಇಂಕು (ನಾ). ಮಸಿ; ಶಾಯಿ: ಇಂಕಿನಿಂದಲೇ ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Ink]

ಇಂಕೆ (ನಾ). ಇಂಗುವಿಕೆ; ಆರುವಿಕೆ; ಬತ್ತುವಿಕೆ: "ಇಂಗುವುದಕ್ಕಿಂಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). [ಇಂಗು$_1$ + –ಕೆ$_1$]

ಇಂಕೆಂಡಿಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ ಸಿಂಘಪರಿಶೆ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಕಾಲ[ಂ] ಕರ್ಚ್ಚಿ ಇಂ[ಕೆಂಡಿ]ಕುಂಟೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಇಅ. ೨೨–೫–೧೪; 1031).

[ಇಂಕೆಂಡಿ$_0$ + ಕುಂಟೆ$_2$]

ಇಂಕೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಂಗಿ ಬರು; ಆರಿಕೆ ಬರು; ಬತ್ತು: ಇಂಕೆವಂದೆಯ್ದೆ ಕಂಪಲ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಜುಗೆಱೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨). [ಇಂಕೆ + ಬರ್$_1$]

ಇಂಕ್ರ 'ಇಂಕರ' ನೋ.

ಇಂಗಡ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆಕೆ ಜನಾನಿಹೆಂಗಸು, ಮರೆಯಾಗಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಆದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಇಂಗಡವಾದ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಮುಸುಗ. ೭೨). [< ವಿಂಗಡ]

ಇಂಗಡಲ್, ಇಂಗಡಲು, ಈಂಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: "ಇಂಗಡಲೆಂದು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಾಯ್ತು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); ಮಂದರದಿಂ ಕಡೆದಿಂಗಡಲಿಂದುಣ್ಮಿದ ಸುಱೆಯಿದೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧); ಭಾನುವನಿಂಗಡಲಂ ಮದದಾನೆಯುನದಟಲೆವದೊಂಪು ಕೇಸರಿಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೮); ಇಂಗಡಲ ಬಿಡದೆ ಕಡೆವಂದು ಪುಟ್ಟಿದ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೮); ಇಂಗಡಲೊಡನಾಡಿಯೊ (ರಾಜಶೇ. ೧–೭೧). ಇಂಗಡಲು: ಸಿಂಗರದ ಕರುವೊ ಮುಕ್ತಿಯ ಗುರುವೊ ಮೋಹರಸದಿಂಗಡಲೊ ಸುಕೃತದೊಡಲೋ (ಚಬಪು. ೧೯–೬); ಇಂಗಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕೆ ಬಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ ೨–೮೪); ಇಂಗಡಲಿಂ ಸೊದೆ ಮೂಡುವ ತೆರದಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೪೧೩). ಈಂಗಡಲ್: ಈಂಗಡಲೊಳಗೋಲಾಡುವ ಮೀಂಗಳ ಬಳಗಂಗಳೆಂಬಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೬೩); ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಈಂಗಡಲ್ಗೆ ಫೇನಪಿಂಡಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೩೭ವ); ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಂಗಡಲಕುವರ, ಇಂಗಡಲಗುವರ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ: "ಇರುಳರಸನಿಂಗಡಲಕುವರನೈದಿಲ್ಗೆಳೆಯ . . . ಶಶಿಯ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೩); "ಇಂಗಡಲಗುವರಂ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೪). ಇಂಗಡಲಕುವರಿ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯರಸಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಇಂಗಡಲಕುವರಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂಗಜಶಿಶುಗೆಱೆಯಲಿಟ್ಟ ಪಾಲ್ಪೆಣ್ಣೆಯ ಪೊಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೫). ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯರಸ, ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯೆಱೆಯ = ವಿಷ್ಣು: "ರಕ್ಕಸವಗೆಯಂ ಮುನ್ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗನಿಂಗಡಲಕುವರಿಯೆಱೆಯಂ . . . ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೭). ಇಂಗಡಲಣುಗ = ಚಂದ್ರ: ಇಂಗಡಲಣುಗನ ಕೂಡಿದ ಪತಂಗನು ತಾಮಸದಿವಸವ ಮೆಱೆದಂತೆ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೧೦೭೫). ಇಂಗಡಲಣುಗಿ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಇಂಗಡಲಣುಗಿಯು ಸಿರಿ ತಾಂ ಸಂಗತಿಯಿಂ ನೋಡೆ ಲಕುಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬); ಇಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ . . . ಎಜಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೨–೨). ಇಂಗಡಲಸುತೆ = ಇಂಗಡಲಕುವರಿ: ಇಂಗಡಲ ಸುತೆಯ ಪೆಂಪಂ ಭಂಗಿಸುವ ವಿಳಾಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೩೩; 1277). ಇಂಗಡಲಳಿಯ, ಈಂಗಡಲಳಿಯ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ಅಳಿಯ; ವಿಷ್ಣು: "ಇಂಗಡಲಳಿಯನೆನಲಮುವುಪೇಂದ್ರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೩); "ಅರಲ್ಗೊಡೆಯಂ . . . ಈಂಗಡಲಳಿಯಂ, ಸಿರಿಯರಸಂ . . . ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೯). [< ಇನಿದು + ಕಡಲ್$_2$]

ಇಂಗಡಲು 'ಇಂಗಡಲ್' ನೋ.

ಇಂಗಣ$_1$ 'ಇಂಗಳ$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಣ$_2$ (ನಾ). (?): ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆನಾಳುವುದೆನ್ದು ಅನ್ತೆಗೆಯ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರಸಾದಮೆನ್ದು ಇಙ್ಗಣಮಱಿಯೆ ನರಗನಿಱಿಯೆ ತನ್ನಱಿಯನುಂ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳುಂ . . . ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಬೆಸದೊಳಿಱಿದು ನರಗನೊಳಿಱಿದು ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭–೬; 972). [?]

ಇಂಗಣೆಯ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ (ಮೃದುವಾದ) ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಅನಂಗನಿಂಗಣೆಯನೆಂದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೩).

[< ಇನಿದು + ಕಣೆ$_1$ + –ಅ$_7$]

ಇಂಗದಿರ್ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ: ಇಂಗದಿರಿಂದೆ ನೆಯ್ದುದೆನಲಪ್ಪ ದುಕೂಲದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಬೆಳ್ಪಿಂಗಳೆನಲ್ಕೆ ಬರ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೬–೪೯); ನೆಱೆದಿಂಗಳಿಂಗದಿರ ಸೊಂಪತಿನೂತನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೪೦); ಬಂದು ಇಂಗದಿರ್ಗಳಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೩); ನೆಱೆದಿಂಗಳಿಂಗದಿರನು ಹರುಷದಲಿ ಹಾರೈಸಿ ಸವಿಯಲೆಯ್ತಪ್ಪ ಬಂಧುರ ಚಕೋರನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೮–೮೭). [< ಇನಿದು + ಕದಿರ್]

ಇಂಗದಿರ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಸುಂಗ ಲೊಡರ್ಚಿದ ರಾಹುವನಿಂಗದಿರಂ ಸುಂಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೯); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ . . . ಎ ಜ ಗು ವೆ ಸು (ಹದಿಬ. ೨-೨). [ಇಂಗದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗದಿರುಣಿ (ನಾ). ಬೆಳುದಿಂಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕೋರ. 'ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿ' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + -ಉಣಿ]

ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿ (ನಾ). ಚಕೋರ ಪಕ್ಷಿಯ ಮರಿ: ಇಂಗದಿರುಣಿ ವಱಿವಿಂಡಿಂಗೆ ತಾಂ ಘೃಷ್ಟಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೭). [ಇಂಗದಿರುಣಿ + ಮಱಿ]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ. 'ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ಪಳಿಕು' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + ಕಲ್$_3$]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ಪಳಿಕು (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಯ ಹಳುಕು: ದರ ಹಸಿತ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂ ಈಕ್ಷಿಪ ನೃಪವರರೆರ್ದೆಯೆಂಬ ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ಪಳಿಕಂ ಕರಗಿಸಿ (ಜಯುಕಾ. ೫-೪೯). [ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ + ಪಳಿಕು]

ಇಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ: ಇಂದುವಿನ ಲೇಖೆಯಂ ಕಂಡಿಂ ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೪೨ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟಂ ಕಂಡಿಂಗ ದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೫೫ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಗರೀಜ 'ಇಂಗ್ರಜ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿ 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವರ ಕಾಲಗಣನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ತಿಂಗಳು; ಜನವರಿ, ಫೆಬ್ರವರಿ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಗಳು: ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ೫ ಶುಕ್ರವಾರ ಗುರ್ರ್ರೆ ಜನವರಿ ಆರಭ್ಯಾ ಯಿಂಗರೆಜಿತ್ತಿಂಗಳ ಕಾಯದೆ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೮, ೨೩-೨೯; 1819). [ಇಂಗರೆಜಿ (< ಇಂಗ್ರೇಜಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಇಂಗಲ 'ಇಂಗಳ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಲಿಕೆ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಕೆ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಲು$_1$ 'ಇಂಗಳ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಲು$_2$ (ನಾ). ರಸವು ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿರುವ ವಸ್ತು; ಒಣಕಲು: ಈರುಳ್ಳಿ ಇಂಗಲಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಇಂಗು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಇಂಗಳ್$_1$, ಇಂಗಣ$_1$, ಇಂಗಲ, ಇಂಗಲು$_1$, ಇಂಗಟಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕೆಂಡ: ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣದೆತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦); ಅತ್ವಕ್ಕಿತ್ವಂ – ಅಂಗಾರ – ಇಂಗಳ (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಮಂಗಳದ ಬೆಳಗಿಂಗಳದ ಮಳೆ ಸುರಿದುದೆ ಮಹಾದೇವ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೭-೩೬); ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗೈಯುಲಕಟಕಟಂಗಳದ ಮಳೆಗಱೆದ ತೆಜ ನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೯). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ: ಸಚರಾಚರಕೆ ಮಂಗಳವಾಯ್ತು ಯಿಂಗಳವಾಯ್ತು ಸುರಪತಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೩-೧೬). **ಇಂಗಣ$_1$**: ೧. ಕುಣಿದುವಾ ಕುಡಿಮಿಾಸೆ ಬಿಡದಿಂಗಣವನು ಗುಳಿದುವಕ್ಷಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೯). **ಇಂಗಲ**: ೧. ಕಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿ ಡಿಯು ಮುಖದಲಿ ಯಿಂಗಲಗಳುದುರಿದುವು (ಕೋಗಯು. ೧೦-೨೨). **ಇಂಗಲು$_1$**: ೧. ಪೆಚ್ಚಿದಡವಿಗೆ ಯಿಂಗಲಾವರಿಸಿ ಕಡುಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಕವಿ ವಂದದೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೨-೪). **ಇಂಗಟಿ**: ೧. ಅಂಗಾರಂ, ಇಂಗಟಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾರ, ಇಂಗಾಲ. / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಳ್$_2$ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಬಿಲ್ಪಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಮುತ್ತ ವಂಕೊಲೆ ಕಾಚಿಮ್ಮಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩); ಮಾವಿಂಗಳಂ ಬೇಲ ಬೊಬ್ಬುಲಿ (ಯಾದಮಾ. ೪-೫೨); ಇಂಗಳದ ಮುಳ್ಳನ್ನು . . . ಹಚ್ಚಿ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೨); ಇಂಗಳದ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಯಣಗಳನ್ನು ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ರಕ್ತಕಾಸ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೪).
[< ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಉರಿಯತೊಡಗು: 'ಮುನ್ನಿನ ಹಾಂಗಿರದೆ ಹೊಗೆ ಛಾಯೆಗೆಟ್ಟೊಡೆ ಇಂಗಳಂಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಳದಿರ್ದೊಡಂ ಮಿಕ್ಕುರಿವುತಿರ್ದೊಡೆಯು (ಬಸಪು. ೪೪-೨೭).
[ಇಂಗಳ್$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಗಳಗಣ್, ಇಂಗಳಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜಾತನೋವದೆ ಪುಡಿಯೊಳ್ಪೊರಳ್ಚಿ ತಲೆಯಂ ತೆಗೆವಲ್ಲಿ... ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣದೆತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦). **ಇಂಗಳಗಣ್ಣು**: ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಪಣೆಯೊಳ್ ಎರಕವೆನೆ ತೋರುವಿಂಗಳ ಗಣ್ಣೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೮). [ಇಂಗಳ್$_1$ + ಕಣ್]

ಇಂಗಳಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಉರಿಗಣ್ಣ; ಕೆಂಡಗಣ್ಣ; ಶಿವ: "ಗೊರವಂ . . . ಮಾದೇವ ಗಸಹಸಿಂಗಳಗಣ್ಣ ಕಿಡಿಗಣ್ಣನು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪); "ಇಂಗಳಗಣ್ಣ ಸಾಂತ ಪಂದಲೆವಜ್ಜ ಗಂದರಗಿವಿಯಸೀಸರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩). [ಇಂಗಳಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗಳಗಣ್ಣು 'ಇಂಗಳಗಣ್' ನೋ.

ಇಂಗಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸೋಕು: ಅಘಂಗಳ ಪತ್ತಿ ರಾಸಿಗಳು ಇಂಗಳಗಂಡವೊಲಳಿವುದೆನಲ್ಕದೆನ್ನಂಗದೊಳೆರ್ದೆಯೊಳೊ ಲ್ದಿರ್ಕೆ (ಶತಸಾಂ. ೨-೭). [ಇಂಗಳ್$_1$ + ಕಾಣ್]

ಇಂಗಳಗುವರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಆ ಗುಹಂಗಕ್ಕು ಮಿಂಗಳಗುವರನೆಂದು ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೨). [ಇಂಗಳ್$_1$ + ಕುವರ$_2$]

ಇಂಗಳಮಗ (ನಾ). = ಇಂಗಳಗುವರ: "ನವಿಲ್ದೇರನಿಂಗಳಮಗಂ . . . ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). [ಇಂಗಳ್$_1$ + ಮಗ]

ಇಂಗಳಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು; ಶಿವನ ಹಣೆಗಣ್ಣು: ಉನ್ನತಮಹಾಕೋಪದಿಂದಿಂಗಳಾಂಬಕವ ತೆರೆಯಲುರಿದಾ ಮಾರನು (ನವಮೋ. ೭-೩೫). ೨. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ.
[ಇಂಗಳ್$_1$ + ಅಂಬಕ]

ಇಂಗಳಿಸರ 'ಇಂಗಳೇಶ್ವರ' ನೋ.

ಇಂಗಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಳೇಶ್ವರ, ಇಂಗಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುರ ರಾಜಾರ್ಚಿತನಿಂಗಳೇಶ್ವರಪುರ ಶ್ರೀತೀರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಭಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೨). **ಇಂಗಳಿಸರ**: ಕೃಷ್ಣಬೆಣ್ಣೋತ್ತರ ಪಥೇ ಬಾಸುರಿಕೋಡು ಇಂಗಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮುಳವಾಡಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮-೧೭; 862).
[ಇಂಗಳ್$_1$ + ಈಶ್ವರ]

ಇಂಗಟಿ 'ಇಂಗಳ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದಲು. ೨. 'ಕಾರ್ಬನ್' ಎಂಬ ಅಲೋಹ ಮೂಲಧಾತು: ಆಮ್ಲಜನಕದ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಜಲಜನಕ, ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ ಮುಂತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಸಹ ಒಂದು ಮೂಲ ರಹಸ್ಯ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೩).
[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾಲ. / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ; "ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಇಂಗಾಲವೂ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಕೂಡಿ ಆದ ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ" (Carbon dioxide. ಇಂಕನಿ); ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೪).
[ಇಂಗಾಲ + ಆಮ್ಲ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವಾಯು (ನಾ). ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವೆಂಬ ಅನಿಲ: (Carbonic acid. ಇಂಕನಿ); (Carbonic acid gas. ಪಾರಿನಿ. ೧೨).
[ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ + ವಾಯು]

ಇಂಗಿ (ನಾ). ಬೆರಗು; ಗಾಬರಿ (?): ದೇವ ಪಯಣಂಗಳಾವೆಡೆ ಮತ್ತೆ ದಾರಮೇಲ್ ಮನವಾಯ್ತೆನುತ ಶ[ಸೆ]ರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು ಇಂಗಿಯಾದನು ಪಾರ್ಥ ನಾರಿ ಕೇಳ್ ಮತ್ತಾವ ಹೆಂಗಳಲಿ ಮನವಿಲ್ಲ ಬಿಡು ಶ[ಸೆ]ರಗೆನುತ (ತುರಂಗ. ೧೫–೨೪).
[< ಸಂ. ಇಂಗ = ಬೆರಗು, ಗಾಬರಿ, ಇಂಗಿತ. ℙ ತುಳು. ಇಂಗಿ = ವಕ್ರ, ಕೊಂಕು]

ಇಂಗಿಣಿಮರಣ 'ಇಂಗಿಣೀಮರಣ' ನೋ.

ಇಂಗಿಣೀ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಮಾತ್ಯ ಸರಿತ ಆರಭ್ಯ ಆ ಇಂಗಿಣೀ ಸಂಗಮಾತ್ (ಮುಂಬರಾ. IX, ೧೩೭–೩; ?). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿಣೀಮರಣ, ಇಂಗಿಣಿಮರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಮರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಯತಿಯು ಸಂಘವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಆಹಾರತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತನ್ನ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉಪಸರ್ಗಬಂದಾಗ ಸ್ವೋಪಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮತೆಯಿಂದ ಮರಣಹೊಂದುವುದು: ಚುತುರ್ವಿಧಮಪ್ಪಾಹಾರ ಶರೀರಮುಮಂ ತೊಱೆದಿಂಗಿಣೀಮರಣದಿಂ ಶುಭಪರಿಣಾಮದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೨–೧೦); ಇಂಗಿಣೀಮರಣವೊಂದು ತಿಂಗಳಿಂ ಸಾಧಿಸಿದೊರ್ (ಕೊಪ್ಪಶಾ. ೭–೧; 1010). ಇಂಗಿಣಿಮರಣ: ಕ್ರಮದಿನ್ದಂ ಕಡುಪವಿಜ್ಞಿಣಿಮರಣದೊಳೊಡಲಂ ತಾವೆ ನೋನ್ತು ಸಿಂಹಣನ್ದ್ಯಾಚಾರ್ಯರ್ ಮುಡಿಪಿದೆಡೆ [ಯೊಳ್] ಬೆಡೆಂಗಂ ಪಡೆದಿರೆ ಮಾಡಿಸಿ ಜಿನೇನ್ದ್ರಚೈತ್ಯಾಳಯಮುಂ (ಕಇಅ. ೬೨–೮–೧೦; 1008).
[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಿಣೀಮರಣ. / ಸಂ. ಇಂಗಿನೀಮರಣ]

ಇಂಗಿತ (ನಾ). ಆಶಯ; ಮನೋಗತ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಬಗೆದಿಂಗಿತ ಚೇಷ್ಟಾಕಾರ ಗತಂಗಳಿನಂತರಂಗದೊಳ್ಮಸಿದುದಂ ಮಿಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೭); ಲಿಂಗದಿಂದುದಿಸಿ ಆಂಗವಿಡಿದಿಪ್ಪ ಪುರಾತನರ ಇಂಗಿತವನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಬಿರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೫–೧); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಸಲುಗೆ, ಅವರ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿತ ಬೋಧನಕ್ರಮ ... ಕಲಿಯಲು ತಕ್ಕ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೯೧).
[ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಕೊಡು 'ಇಂಗಿತಗುಡು' ನೋ.

ಇಂಗಿತಗುಡು, ಇಂಗಿತಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡು, —ಸೂಚಿಸು: (ಹಿಂದಾಗಿ, ಇಂಗಿತಗುಡುವನು) (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೨–೩). ಇಂಗಿತಕೊಡು: ಅವಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೇ ನೆನೆದುಕೊಂಡಳು, 'ಇಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮನ ನನಗೆ ಇಂಗಿತಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ, ಇಂದು ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬಂದೇ ಬರುವುದೆಂದು ...' (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೮). [ಇಂಗಿತ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಇಂಗಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದವನು; ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ನಿಪುಣಂ ಕೂರ್ಪರ ನಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಶೌಚಿ ... ಸಂದ ವಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾರಾರಾಜಿತಂ ಪೂಜಿತಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೩೯). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ: "... ಅದು ನನಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ" ಎಂದು ... ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದಾಗಿಯೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಪುನರು. ೩೯೨). [ಸಂ. ಇಂಗಿತಜ್ಞತಾ]

ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬಂಧುಪರಿವಾರ ಹಂಗಿಸುವ ಛಲವುಳ್ಳ ಸತಿಪುತ್ರಸಖರು (ಮುಂಕುಕ. ೧೭೬).
[ಇಂಗಿತ + ಜ್ಞಾನ]

ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯ (ನಾ). ಸೂಚ್ಯವಾದ ವ್ಯಂಗ್ಯ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವ್ಯಂಗ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದ ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯಕೊಂದಿನಿತೆ ನಕ್ಕು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೯–೨೫೭). [ಇಂಗಿತ + ವ್ಯಂಗ್ಯ]

ಇಂಗಿತಾಕಾರ (ನಾ). "ಮನೋಭಾವ, ಮನದಿಂಗಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪ" (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ). [ಇಂಗಿತ + ಆಕಾರ]

ಇಂಗಿಲಿಕೆನಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಳಿಗಾರ ಕುಲ ಬೀವಿಸೆಟ್ಟಿಗಂ ಬೋಕಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂಗಿಬಮ್ಮಣಂ ಇಂಗಿಲಿಕನಕುಪ್ಪೆಯ ಸಯಂಬು ದೇವರಿಗೆರಡು ಬಟ್ಟಾರ ದೇವಾಲ್ಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೪–೬; 1126). [?]

ಇಂಗಿಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬತ್ತಿಸು; ಒಣಗಿಸು: ಸೇನಾವಿಸರ ಪದಹತ ಧೂಳೀವಿಸರ ವಿಬುಧತರಂಗಿಣಿಯನಿಂಗಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೭); ಕೆಂಗೆಯ ಹನುಮಂ ಕಿಱುನೆರವಿಂಗೆಳಸದೆ ವಿಜಯಪುರದ ಶಾಹನ ದಳಮುಂ ಬೆಂಗೊಂಡು ಬಳೆದ ದೂಳಿಯೊಳಿಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರರಸಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೨); ಇದೆ ಇಲ್ಲೆಂಬುವ ವಾದವ ಇಂಗಿಸುವ ವಿಚಿತ್ರ (ಜೀವಲ. ೩–೮); ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ತೊಳೆದು ಇಂಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ (ಗೃಹವಿ. ೫೦). ೨. ಕಳೆ; ಹಿಂಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ನೂರಾರು ಬುಧರು ... ತೃಷೆಯನಿಂಗಿಪರು (ಇಂಜಾಪ. ೫೩–೫೪). [ಇಂಗು₁ + -ಇಸು₃]

ಇಂಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬತ್ತು: "ತಾನಿಂಗುವುದಕಿಂಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩); ಪ್ರೈಮೆ ಮುಡಿಯಿತ್ತುತ್ತಾಪಮಿಂಗಿತ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೮–೧೬೨); ತೈಲವಿಂಗಿದ ದೀಪ್ತಿಗೆ ಉದಕವಜಿತ ಘನ ತಟಾಕಕ್ಕೆ (ಹಜಕಾ. ೯–೨೪); ಆಜದ ಸೇದೆ ಮುಗ್ಗುಲಿಕ್ಕದ ಪುಳಕಂಗಳಿಂಗದ ಬೆಮರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೬೨); ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿ ಕಾಸಲದು ನೀರಿಂಗಿ ಪೊಸಗಿಣ್ಣನ ಪರಿಯಾಗಲಂತಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ४–೭). ೨. ಅಡಗು; ಹುಗಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಉರುಕೃಪೆಯೊಳಿಂಗಿರ್ದ ಕಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಾಲಿಸಿದ ಕರುಣಾಸಾಗರ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೩–೧೪).

ಇಂಗಿಹೋಗು = ಬತ್ತಿಹೋಗು: ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಕೆನ್ನ ಮನವೆಳಸಿದ ದಿನ ಈ ಕಣ್ಣು ಕುರುಡಾಗಿ ಹೋಗಲಿ ನಿನ್ನ ತೇಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಂಗಿಹೋಗಲಿ (ಜಗದಾ. ೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಙ್ಙು; ತುಳು. ಇಂಗು; ತೆಲು. ಇಂಕು, ಇಗುರು, ಇವುರು, ಇಮುರು, ಇನುಕು, ಈಕು]

ಇಂಗು₂ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು: ಭಟ್ಟರೇ ಕ್ಷೇಮವೋ ಎಂದರೆ ಎರಡು ದುಡ್ಡು ಇಂಗಿ ಎಂದ (ಗಾದೆ. ೬). [< ಈ. / ತಮಿ. ಇಗು; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಂಗು₃ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಒಷಧಿ. ೫; ವೈಶಿಗ. ೩೮–೭೪೮). ೨. (ಅಡಿಗೆಗೂ ಔಷಧಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಒಂದು ಮರದ ಹಾಲಿನಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು; ಹಿಂಗು: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲಣಿಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಮೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೧); ಇಂಗಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಇಂಗು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕವಾಜು (ಎಇ. XIII, ೨೨–೫೫; 1204); ಕರಿಬೇವು ಬಡಗ ಸಂಡಗೆಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟರಿಸಿನದ ಹುಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩–೫೪); ಹೊಗೇಸೊಪ್ಪು ಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೨–೧೬; 1711); ಇಂಗು ಮೆಣಸ್ಮಾಲಕ್ಕಿ ಮೇಣ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಗಳನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧–೩೪).

ಇಂಗುತಿನ್ನಿಸು = ಮೋಸಮಾಡು. ಇಂಗಿನಎಲೆ = "ಕಾರವಿ, ಬಾಷ್ಪಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಇಂಗಿನೆಲೆ ಮುಸ್ತೇಯಳಿಲೆ ಲವಂಗಂ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೧೪). ಇಂಗುಹಚ್ಚು = ೧. (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಇಂಗನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು. ೨. ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಮಾಡು. [< ಸಂ. ಹಿಂಗು]

ಇಂಗುಣಮೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಙ್ಗುಣಮೋಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಟಿನಿ ಸರ್ವ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೬; 870). [?]

ಇಂಗುಣಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಬಮ್ಮಣವಾಡ ಕುಟುಕವಾಡದ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯ ಇಂಗುಣಿಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ನಟ್ಟಕಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೦–೪೦; 1204). [ಇಂಗುಣ್ಣಿ₀ + ಕೆಱೆ]

ಇಂಗುದ (ನಾ). = ಇಂಗುದಿ: "ಇಂಗುದ, ಇಂಗುದಿ, ತಾಪಸತರು – ಇಂಗುಳದ ಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಇಂಗುದಿ (ನಾ). ಗಾರೇಗಿಡ; "ಇಂಗಳದ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭).
[ಸಂ. ಇಂಗುದೀ]

ಇಂಗುದೀತ್ಶೈಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಆಶ್ರಮವು ಇಂಗುದೀತ್ಶೈಲದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಬೆಳಗತೊಡಗಿತು (ನಾಗಕಾ. ೮); ಹಾಗಾದರೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊ. ಇಂಗುದೀತ್ಶೈಲದಿಂದ ಜಿಡ್ಡಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ದರಿದ್ರನಾದ ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಗೆ ಬಿದ್ದಾಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೧೨).
[ಸಂ. (ಇಂಗುದೀ + ತೈಲ)]

ಇಂಗುದೀಫಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಹಣ್ಣು: ಇಂಗುದೀಫಲವಿಭೇದವೆ ನುಣ್ಪಿಡಿದಿರ್ಪ ಕಲ್ಗಳುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧–೧೪).
[ಸಂ. (ಇಂಗುದೀ + ಫಲ)]

ಇಂಗುಲಿ (ನಾ). = ಇಂಗುಲಿಕ (ಒಷಧಿ. ೧೩೬). [< ಸಂ. ಹಿಂಗುಲ]

ಇಂಗುಲಿಕ, ಇಂಗಲಿಕ, ಇಂಗಲೀಕ, ಇಂಗಳೀಕ, ಇಂಗುಲೀಕ, ಇಂಗುಳಿಕ, ಇಂಗುಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು; ಹಿಂಗುಳ: ಕರ್ಪೂರತ್ತೈಲಾಪ್ಪಮಿಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪೆ (ಖಮದ. ೬–೮). ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ (೬). ೩. ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ ಪತ್ತಿದಿಂಗುಲಿಕದಿಂ ನಖದೀಧಿತಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೨೯). **ಇಂಗಲಿಕ**: ೧. "ಹಿಂಗೂಳಕ – ಇಂಗಲಿಕ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಇಂಗಲಿಕವು ಮಣಿಶಿಲೆಯು ಅಂಗಡಿಯೊಳು ಮಾರುತಿಹ ಬೇಹಾರಿಗರು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩–೭೬). **ಇಂಗಲೀಕ**: ೧. ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಕಪ್ಪಿನೊಡವೆರದ ಕೆಂಪನ್ನು ಕೂಡಿರ್ಪುವಲತಿಗೆಯ ರಸವವೊಲಿಂಗಲೀಕ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯೊಳ್ ಬೆಳದ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಪುಷ್ಪ ಕುಂಕುಮುಮಂಜಿಷ್ಟೆಯಂತೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೦–೧೦); ಇದಕ್ಕೆ ಇಂಗಲೀಕ (Cinnabar Sulphide of Mercury) ವನ್ನು ಲಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಅರೆದು ಹಚ್ಚುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೦೧). **ಇಂಗಳೀಕ**: ೧. ಪಾರಜ, ಗಂಧಕ . . . ಇವೆರಡುಗಳ ರಸಾಯನ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿ ಇಂಗಳೀಕವೆಂಬ ಮಿಶ್ರಪದಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೮). ೩. ಹರಿದಳ, ಇಂಗಳೀಕ, ಅಭ್ರಕ ಇವೇ ಆಗಿನವರು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಣ್ಣಗಳು (ಕನ್ನಸು. ೧–೯೪). **ಇಂಗುಲೀಕ**: ೧. "ಮ್ಲೇಚ್ಛಂ– ಇಂಗುಲೀಕ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೯). **ಇಂಗುಳಿಕ**: ೧. "ಆನ್ಯಮಾರಕಂ– ಇಂಗುಳಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೮). ೩. ನಯುಮಳವಟ್ಟ ಪಚ್ಚೆ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂಗುಳಿಕಂ ತಳಿರ್ತಶೋಕೆಯೊಳರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೪); ಇಂಗುಳಿಕದಣ್ಕೆಯಿಂ ನಯನಂಗಳ್ . . . ರಂಜಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೩೭); ಅಂತು ಬಂದಾ ಚಿತ್ರಿಕೆ ನಿಜಾಂಗುಳಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಿಂಗುಳಿಕಂ ಕೇಸರಿಯ ಕೆಂಬೊಗರಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೧೧೩). **ಇಂಗುಳೀಕ**: ೧. (೬). [< ಸಂ. ಹಿಂಗುಲಿಕಾ]

ಇಂಗುಲೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಅಪ್ಪುಂ ಬೆಳಲಿಂಗುಳಂ ಪನಸು ನಿಂಬಂ ಜಂಬು ಜಂಬೀರಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕುರುಟಗೆ ಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾ(ಲ್ಮೆ ಣಸ)ಲೆಸೆವಶ್ವಗಂಧಿ ನಾಗರಮುಮರೇಂದ್ರ ವಾರುಣಿಯೆನಿಪ್ಪವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೪); ಕಮ್ಮರ ದಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆ ಯಿಂಗುಳದ ನೆಲ್ಲಿಯ ನೀಪದ ಸೋಲೆಯಾಲದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೧); ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನೊಳು ವಂಗವನು ಬೆರಸಿದರೆ ಅಂಗನೆಯು ತನಗೆ ವಶವಕ್ಕು ವೈರಿತಾ ಸಂಗಾತಿಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೮); ಇಂಗುಳದ ಮೇಣವಂ ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಸಕಲವಿಧವಾದ ವ್ರಣ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೨).
[ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗುಳವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು: ಯಿಂಗುಳವಡಿಯ ಸೀಮೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೭–೧; ?). ℙ ಇಂದಿನ 'ಇಂಗಳವಾಡಿ' ಎಂಬ ಊರು. [ಇಂಗುಳ + ವಡಿ₀ (< ಪಾಡಿ ?)]

ಇಂಗುಳಿಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗೂಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ಬಸಮಾದ ಗಂಡರಿಂಗೂಟಮೆ ತೋಟಿಯೆಂದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೪೦); ಪೊಂಗುತ್ತಿರೆ ನಾಣ್ದಾಣಂ ಸೂಳ್ಪದದಿಂಗೂಟಂ ಗಡಿಗೆಟ್ಟರಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೨೮).
[< ಇನಿದು + ಕೂಟ₁]

ಇಂಗೊರಲ್, ಇಂಗೊರಳ್, ಈಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ); ಎಂಬಿನೆಗಮಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೊಳೆ ಪಾಡಿಯಾಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೩೮); ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗಳುಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಗಳಾದ ನೀರ್ವ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಸುಸಿಲಮುಸಕದಿಂಚರಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ಮಾಂಗಾಯ ಗೊಂಚಲೊಳಗುಳಿದಿಂಗೊರಲಿಂದುಲಿವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). **ಇಂಗೊರಳ್**: ಅಂಗನೆಯರನು ಪಡಿಯಜತಿಯರು ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಜಡಿಕೆಯಿದು ನಿಲಿಸಿದರಿಂಗೊರಳ ನುಣ್ಚರದಿ ಹೊಹೊ ಗಲಭೆ ಬೇಡೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೭). **ಈಂಗೊರಲ್**: ಈಂಗೊರಲ್, ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೬–೧೩೮ ಉದಾ).
[< ಇನಿದು + ಕೊರಲ್]

ಇಂಗೊರಳ್ ‘ಇಂಗೊರಲ್’ ನೋ.

ಇಂಗೊಳ (ನಾ). ೧. ಸಿಹಿನೀರಿನ ಕೊಳ. ೨. ಅಮೃತ ಸರೋವರ: ಒಗೆದುದೊ ತಿಂಗಳಿಂಗೊಳದೊಳೇನಸಿತೋತ್ಪಲಂ . . . ಎಂಬಿನಮಾಯ್ತು ಲಾಂಛನಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೮). [< ಇನಿದು + ಕೊಳ$_{3}$]

ಇಂಗೋಲ್ (ನಾ). ೧. ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: “ಇಂಗೋಲ್ ರಸಾಲಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧); ಇಂಗೋಲಂ ನವಪಾಡಿಮಿಾಫಲಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೨); ಬೆಳ್ಪುವೆತ್ತಿರ್ದಿಂಗೋಲಂ ತೋಂಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟ ನೊರ್ವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮); ಪಾಲ್ಗಡಲ ತೆರೆಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಜೇಂಗೊಡದ ಸಾಲ್ಗಳಂ ಮಿಜುಗುವಿಂಗೋಲ್ಗಳಗ್ಗಳವಾದ ಮೇಲ್ಗಳಂ ಪರಿಕಲಿಪ ಕೀಲ್ಗಳಂ (ವೀಕೃಪು. ೩–೧–೧); ಸಂಪಗೆಗೆ ಕಂಪಿ ಹುದೆ? ಇಂಗೋಲಿ ಗಿಂಪಿಹುದೆ? ಮಳೆವಿಲ್ಗೆ ಸೊಂಪಿಹುದೆ? . . . ಇಲ್ಲದಡೆ ಪೇಳು ಪೊಸಸೃಷ್ಟಿ ರಚಿಸುವ ಕವಿಗೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೨–೩೨). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪ; “ಇಕ್ಷುಚಾಪ” (ಚತುನಿ. I, ೬ ಟಿ). ೩. ಮನ್ಮಥ ಬಾಣ: ಇಂತಿಂಗೋಲಿಂ ಕೆತ್ತಿದ ನಂದನ ನಂತರದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಚಿಂತಿಸುತಂ ಇಂತಾ ಸವಣಂ ಸವಿಯಿಲ್ಲದ ಮಾತಂ ತಾನೆಂದಂ ಹಿತಮಂ ಗುಣಮಂ (ಸೌನಂದ. ೮–೨೨). [< ಇನಿದು + ಕೋಲ್$_{1}$]

ಇಂಗೋಲ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇಸಲೊಡರಿಸುವಿಂ ಗೋಲನ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸವಿಲ್ಲ ಜೇವೊಡೆಯ ದನಿಯವೊಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೬); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ (ಹರಿಬ. ೨–೨). ೨. [ಜೈನ] ಕಾಮದೇವನಾದ ಬಾಹುಬಲಿ: ಹೆಂಗಳೆಲ್ಲರು ನನ್ನ ಪಕ್ಷ ಪುರುಷರೆಲ್ಲರಿಂಗೋಲ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷ (ಭರಚ. ೫೦–೨೬). [ಇಂಗೋಲ್ + –ಅ$_{7}$]

ಇಂಗೋಲವಿಲ್ ‘ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್’ ನೋ.

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್, ಇಂಗೋಲವಿಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು: ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಗಿಕ್ಕಿದ ಗವಸಣಿಗೆಯ ಭಂಗಿಯವೊಲ್ ಬಿಳಿದಂ ಪೊದೆಯುತ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೦). **ಇಂಗೋಲವಿಲ್**: ಕೇಸಡಿ ಕೆಂಪಾ ವರೆವೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ಪುರ್ಬಿಂಗೋಲವಿಲ್ಗಂದಮಂ ಕುಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೩).

[ಇಂಗೋಲ್ + ಬಿಲ್$_{2}$]

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: “ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); “ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ . . . ಗಿಳಿದೇರಂ — ಇವು ೧೪ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೨–೧೩); ಜಗಮಂ ಜಕ್ಕುಲಿಸುವಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನ ಬಲ್ಲಾಳನ ಕೈದುಸರಲ್ಗಳೆಯ್ದ ಪೆಂಪು (ಅನಂಪು. ೨–೨೦ ವ); ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನಾರ್ದೆಜ್ಜೊಡೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೬೧); ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಪಲ್ವೆಳಗೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂಬ ಸೋಗೆಯುಂ ಸೋಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩).

[ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ + –ಅ$_{7}$]

ಇಂಗ್ರಜ, ಇಂಗರೀಜ, ಇಂಗ್ರೆಜ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವನು; ಆಂಗ್ಲ: ಅರಬರು ಸಿಂಧುದೇಶವನ್ನು ಒಳನುಗ್ಗಿದಂದಿನಿಂದ ಇಂಗ್ರಜರು ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ (ಮೋಬಾದ. ೧). **ಇಂಗರೀಜ**: ಮಂಗಲೂರು ತ್ತುಂಗ ಪರಿಸ್ತರಣಮಂ ವಶಂಗೆಯ್ದು ಬಳಿಕ್ಕಿಂಗರೀಜಾದ್ಯರಾಗಮುನಂ ಗಳುಮಂ ತವಿಸಿ ರಾಜ್ಯಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೭–೮). **ಇಂಗ್ರೆಜ**: (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೭ ಟಿ).

[← ಪೋರ್ಚು. ಇಂಗಲೇಜ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜ]

ಇಂಗ್ರೆಜ ‘ಇಂಗ್ರಜ’ ನೋ.

ಇಂಗ್ರೆಜಿ ‘ಇಂಗ್ರೇಜಿ’ ನೋ.

ಇಂಗ್ರೆಜು ‘ಇಂಗ್ರೇಜಿ’ ನೋ.

ಇಂಗ್ರೇಜಿ, ಇಂಗರೆಜಿ, ಇಂಗ್ರೆಜಿ, ಇಂಗ್ರೆಜು, ಇಂಗ್ರೇಜು (ಗು). ೧. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಜನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಸ್ಫುಟ ಗಳಾದಿಂಗ್ರೇಜಿ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ್ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪–೩೧); ಮೊಹಂ ಮದಲ್ಲೀಖಾನರು ಕುಮುಕಿಗೆ ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಬಹಾದೂರ ಸರಕಾರದ ಫೌಜು ಕರಸಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂಪ್ರ. ೯). (ನಾ). ೨. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದ ಜನರು ಆಡುವ ಭಾಷೆ; ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆ: ಆಕೆ ಬರೆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ರೇಜಿಯ ಭಾಷಾಂತರಗಳನ್ನೂ . . . ತಿದ್ದಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಉತ್ತಗೃ. ೧೯); ಇಂಗ್ರೇಜಿ ವಿದ್ಯೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೩). ೩. (ಕರಾ). ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೋಲಿಕರ ಚರ್ಚು; ಇಗರ್ಜಿ (ಟಿ). **ಇಂಗರೆಜಿ**: ೧. ‘ಇಂಗರೆಜಿ ತಿಂಗಳು’ ಪರಾ. **ಇಂಗ್ರೆಜಿ**: ೨. (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೦ ಟಿ). **ಇಂಗ್ರೆಜು**: ೨. (ದಕ. ಟಿ). **ಇಂಗ್ರೇಜು**: ೨. (ದಕ. ಟಿ).

[← ಪೋರ್ಚು. ಇಂಗಲೇಜೀ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜೀ]

ಇಂಗ್ರೇಜಿಬಿಘೆ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಅಳತೆ ಮಾಡಿದ ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಇಂಗ್ರೇಜಿಬಿಘೆಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮಣದ ಅಜಮಾಸು ಬೀಜ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೨).

[ಇಂಗ್ರೇಜಿ + ಬಿಘೆ$_{0}$. ℙ ಹಿಂ. ಭೀಘಾ]

ಇಂಗ್ರೇಜು ‘ಇಂಗ್ರೇಜಿ’ ನೋ.

ಇಂಗ್ಲೀಷು, ಇಂಗಲೀಸು, ಇಂಗಿಲೀಷು (ನಾ). = ಇಂಗ್ರೇಜಿ೧. ಸಂದಣಿಯ ಬಾಣಭಲ್ಲಗಳ ಪಿಡಿದಿರ್ಪವರನಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯದವರಾ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪–೪೭); ಪಟಹ ಡಿಂಡಿಮ ಢಕ್ಕೆ ಕಹಳೆ ನವಪತ್ತುಗಳು ಸ್ಫುಟಗಳಿಂದಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ್ (ವರ್ಣಪ. ೩–೩೧). **ಇಂಗಲೀಷು**: ೧. ಯಿಂಗಲೀಸು ಸಂ. ೧೮೬೫ನೆಯ ಕ್ರೋಧನ (ಮೈಅರ. ೧೯೩೧; ೩೦–೩; 1865). **ಇಂಗಿಲೀಷು** ೨. (ಟಿ).

[← ಇಂ. English]

ಇಂಘಾರಿಗೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಘಾರಿಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕಜ್ಜಾಯ: ಇಂಘಾರಿಗೆ, ಕಂಧಾಯಂ, ಅಂಘವಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಇನಿದು + ಘಾರಿಗೆ]

ಇಂಚರ$_{1}$, ಈಂಚರ (ನಾ). ೧. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರ ಸ್ವರ: “ಇಂಚರಮೆನೆ ಮಧುರನಾದಮಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೬೪); ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಮೆ ಗಾಣರ ಕಾಕಲಿ ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬); ಅಡಿಯಿಡುವ ರಮಣಿಯರ ನೂಪುರರಣಿತಕ್ಕೆಳಸಿ ಬರ್ಪಂಚೆವಿಂಡಿನಿಂಚರದೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ಇಂಚರದಿ ಬಗೆಗೊಳಿಪಂಚೆಯ ನೆರವಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೪); ಇಂಚರದ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ ಮೇಳವದ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೨೦); ಪಂಚಮದಿಂಚ ರಮಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨–೨). ೨. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: “ಇಂಚರಂ – ಕೋಕಿಲಃ” (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಈಂಚರ**: ೧. “ಈಂಚರಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮಧುರಧ್ವನಿ ಯೊಳ್” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೧); ವಿಪಂಚಿಯಿಾಂಚರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೪೪); ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ (ಶಮುದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ).

[< ಇನಿದು + ಸರ$_{3}$]

ಇಂಚರ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣ: “ಇಂಚರಂ . . . ಮಧು ರಾಸ್ತ್ರಂ ವಾ” (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣ ಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: “ಇಂಚರಂ ಕೋಕಿಲೋ ಮನ್ಮಥೋ ವಾ” (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಇನಿದು + ಸರ$_{4}$]

ಇಂಚರಂಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಇಂಪಾಗಿ ನುಡಿ : ಪೊಳಗುವ ಮದ್ದಲೆಯ ಮೋಹಿಪಾವುಜದಿಂಚರಂಗಱಿವ ಬಂಚದ ಪಾಂಗಱಿದು ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಇಂಚರ$_1$ + ಕಱಿ$_1$]

ಇಂಚರವೀಾ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಇಂಚರವೀಾವ ನೇವುರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೦). [ಇಂಚರ$_1$ + ಈ$_2$]

ಇಂಚರಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಸೋನೆ, —ಪ್ರವಾಹ : ಮುಗಮುಗಿಸುತ್ತೆ ಪಾಯ್ವ ರಸದಿಂಚರಿಯುಂ ಸನಿವನ್ನೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೭). [< ಇನಿದು + ಸರ್ರಿ$_6$]

ಇಂಚಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಏಣಿ; ಮರ ಹತ್ತುವ ಏಣಿ : ತಳೆ ಹಾಕಿ ಮರಹತ್ತಬೇಡಪ್ಪ ಎಲೆಬಳ್ಳಿ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಚಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಹತ್ತು (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಎಂಚು]

ಇಂಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ನೆಗೆ (?): ಮಂಚದಿಂದ ರಂಗಭೂಮಿಗಿಂಚಿದ ಕೇಸರಿಯು ಮದ ಅಂಚಿತ ಕರಿಯನು ಕೆಡಹಿದಂತೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫-೭). [?]

ಇಂಚು$_2$ (ನಾ). ಅಂಗುಲ : ಇಟ್ಟಂಗಿಯನ್ನು ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಇಂಚು ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆಯಿದ್ದಿತು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೬೨); ರಾತ್ರಿ ಎರಡಿಂಚು ಮಳೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Inch]

ಇಂಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಖೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾಪಕ; ಇಂಚುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಅಳತೆಯ ಪಟ್ಟಿ : ಇಂಚುಪಟ್ಟಿಯು ಹಚ್ಚಿ ನಾಡಿನುದ್ದಗಲಗಳ ಅಳೆಯುವುದು ಬೇಡ ತಮ್ಮಾ (ನೆಲಮು. ೧೮). [ಇಂಚು$_2$ + ಪಟ್ಟಿ$_3$]

ಇಂಚೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ : ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಜದ ಕೆಳಿಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ ಮುಂಚದೆ ಪಿಂಚದೆ ಬಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧); ಪಂಚಭೂತಂ ನೆರೆಯೆ ಕಾಯಂ ಪರೆಯೆ ವಾಯ ಇಂಚೆವೋ[ಗಿ] ರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಇಚ್ಚೆಗೊಳ್ಳದಿರಿ]ಯೆನ್ನ ರೂಪಿದೆಲ್ಲಂ ಹೇಯ (ಕಾರಿರ. ದೇ. ೨೯೦-೧೨); ಎಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ . . . ಇಲ್ಲಾನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಹಿಂಸಾ]

ಇಂಚೆವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಇಂಜನಮಳೆ (ನಾ). ಭೋರಿಡುವ ಮಳೆ; "ಬೋರಮಳೆ" (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಇಂಜನಮಳಿ[ಳೆ]ಯ ಗಂಧದ ಗೀರ ಇಂದದ್ನಮ ತಂಗೆಮನ ಗಂಡನ ಸದರ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬). [ಇಂಜನ$_0$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಇಂಜನೀಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಯಂತ್ರಶಿಲ್ಪಿ : ವಿದ್ಯುತ್ ಇಲಾಖೆಯ ಮುಖ್ಯ ಇಂಜನೀಯರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Engineer]

ಇಂಜಿನು, ಇಂಜೀನು (ನಾ). ಚಲನಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ; ಎಂಜಿನು; ಯಂತ್ರ : ಇಂಜಿನು ಕೂಗಿದ ಕೂಡಲೆ ರೈಲು ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಂಜೀನು** : ಇಂಜೀನು ಕೂಗಿತು (ಕವಪು. ೧-೨೪). [← ಇಂ. Engine]

ಇಂಜೀನು 'ಇಂಜಿನು' ನೋ.

ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಸೂಜಿಮದ್ದು : ಲೇಡಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದು . . . ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು . . . ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಹಾಗ. ೯೩). [← ಇಂ. Injection]

ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಲು (ನಾ). ಮಧ್ಯಂತರ; ವಿರಾಮ; ವಿಶ್ರಾಂತಿ : ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಹೊರಟರೆ ಸರಿ (ತುಂಬಿಕೊ. ೪). [← ಇಂ. Interval]

ಇಂಡಕಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೂರಿಗೆಯ ಒಂದು ತಾಳಿಗೆ, ಕಾಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತುವಾಗ ಹಾಕುವ ಬೂಚು; ಪಿಡ್ಡ : ಇಂಡಕಿ ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದೆವು (ರೂಢಿ). [?]

ಇಂಡಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ×× ಂಡಳೆಸ್ವರಂ ಮಿಂಡರಗಂಡರಿಂಡಲಿ ಹನುಮಂತ ಇವ (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೧೬೮-೫; 1300). [?]

ಇಂಡಾರ್ಸ್, ಇಂಡಾರ್ಸು (ನಾ). ೧. ದಸ್ತಾವೇಜುಗಳ ಅಥವಾ ಪತ್ರಗಳ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು (ಷರಾ) ಬರೆದು ಸಹಿ ಮಾಡುವುದು; ಹಿಂಬರೆಹ. ೨. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ರುಜು ಹಾಕುವುದು; ಹುಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ರುಜುಹಾಕುವುದು : ಸಂಬಳದ ತಃಖ್ತೆಯು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ . . . ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಇಂಡಾರ್ಸ್ ಷರಾ ಬರೆದು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ರವಾನಿಸಲ್ಪಡುವದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬). **ಇಂಡಾರ್ಸು** : ಇವತ್ತು ನಾಳೆ ಇಂಡಾರ್ಸು ಬರಬಹುದು ಯಜಮಾನರೆ (ಬೈಸರ್ಗ. ೨). [← ಇಂ. Endorse]

ಇಂಡಾರ್ಸು 'ಇಂಡಾರ್ಸ್' ನೋ.

ಇಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ರೇಕಪ್ಪೆ ಇಂಡಿಗೆಯುಂ ಕಟ್ಟುವ ಕಾಯಕದವಳು (ಕರ್ನಾಕ. ೧೭೬). [< ಇಂಡೆ$_2$]

ಇಂಡಿಯ (ನಾ). ಹಿಂದೂದೇಶ; ಭಾರತ : ಇಂಡಿಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಜನರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. India]

ಇಂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ಕೂಗು : ಸೋತ ಹರಿ ಸೋತ ಶಿಶುಪಾಲನೆಂದು ನೆರೆದ ನೋಟಕರಿಂಡುತಿರಲಿತ್ತ ದೇವತತಿ ಬೆರಗಾಗೆ (ತುರಂಗ. ೨೨-೩೮). [?. / ತುಳು. ಈಂಡು = ಜೋರಾಗಿ ಹೇಳು, ಕೂಗು]

ಇಂಡು$_2$ 'ಇಂಡೆ$_1$' ನೋ.

ಇಂಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೂರಾಡು; ರಾಶಿಹಾಕು (?) : ಗಣ್ಣಗಲಿ ಸಂಗರರಂಗದೊಳು ಕೆಣ್ಣಮನಿಣ್ಣುಗಟ್ಟಿದನ್ತೆ ಖಣ್ಣಿಸಿದ ಪಾರೆ ಅಪ್ಪಿನೊಳು ನಿಜವೈರಿಭಟರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬-೧೦; 1165). [ಇಂಡು ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಡೆ$_1$, ಇಂಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಚೂರು; ತುಣುಕು : ನಾಟಕಶಾಲೆಯೊಳೆಯ್ದೆ ರಕ್ತಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಗೆಯ್ದ ಮಾಚಿಕ್ಕೆಯವೊಲಿರ್ದುವು ಸೂಸಿದ ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೮); ಜುಜುತದಗಿನಿಂಡೆಗಳ ಮಿದುಳಿನ ನಿಜಿಗರುಳ ನೆಣವಸೆಯ ಜನಿಯಲಿ ಮೆಱೆದುದಾ ಮರನಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨-೨೯); ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ ತೆಗೆದು ಬಾಯೊಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕಿ ನಲಿದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಭೂಪನ (ಕಂನವಿ ೧೫-೭೨). ೨. ಹಿಂಡು; ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು : ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ವ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೮); ಪೊಸಗಂಡದಿಂಡೆಯಿಂ ಕರುಳ ಪಿಣಿಲ್ಗಳಿಂ ರುಧಿರದಿಂದೆ ಮರುಳ್ವಡೆಗುದ್ಘರಾಗಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೩೯; 1145); ನೆಗೆದುದು ಪಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದುದೊಡಲಿರ್ದಡಿಯಾಗಿರೆ ಖಂಡದಿಂಡೆಯಂ ತೆಗೆತೆಗೆದಿಟ್ಟುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭). ೩. ಬಿರುಕು; ಸಂದು (?). ೪. ಚೆಂಡು. 'ಇಂಡೆಯನಾಡು' ಪರಾ. **ಇಂಡು$_2$** : ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗೆ ಕಾಮಿಗಳಿಂಡು ತಾಪದಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಚಂಸೆ ಬೀಮನದಿ (ಸಾನಂಗ. ೪).

ಇಂಡೆಯನಾಡು = ಚೆಂಡಾಡು ; ಎಸೆದಾಡು : ಕೆಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡು ಚುರ್ಚುರ್ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಗಾಣದೊಳ್ ಪಿೞಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೨) ; ಸಂಗರದೊಳನೇಕರಂ ತೞಿದು ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೭) ; ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುತಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ಕುಮುರಾ. ೮-೫೦).

[ದೇ ॥ ಮಲ. ಇಂಡ = ಗುಂಪು, ಸಮುದಾಯ./ ಸಂ. ಪಿಂಡ]

ಇಂಡೆ$_2$ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾರ ; ಮಾಲಿಕೆ ; ದುಂಡಾದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಸ್ವದೇಹ ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಪೂಜಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಮಳ ದಿಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೪೫-೧೯೩೭) ; ಕೆಲಬಲ ದೊಳೆಸೆವ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಮಾನರ. ದೇ. ೧೬೧-೯) ; ನಾನಾ ಬಂಧವಿಡಿದಿಂಡೆಗಳ ರಚನೆಯಿಂದಿತ್ತರಬಲೆಯರು ಭೂಪ ಮಕರಧ್ವಜನ ಶಿವಪೂಜೆಗೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೬) ; ಭಕ್ತಾದಿಗಳ್ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದಲರಿಂಡೆಯಿಂ ದೆಸೆವ ವ್ಯೋಮಕೇಶಂ (ನಂದಿಮಾ. ೫-೧೧).

ಇಂಡೆಯವ = ಹೂವಿನ ಹಾರ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವವನು ; ಹೂವಾಡಿಗ : ಆ ಬಾಣಸದ ಅಘ್ಘಣಿಯವರಿಗೆ ಗ ೨೪ ಇಣ್ಡೆಯವರು ೬ ಕ್ಕಂ ಗ ೨೪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧-೮೩ ; 1276). ಇಂಡೆಯಹಬ್ಬ = ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಅಥವಾ ಚೆಂಡನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ ಆಡುವ ಹಬ್ಬ: ಹರಿಯ ಲೆಂಕರುಗಳಿಂಡೆಯ ಹಬ್ಬವೆಂಪಾಡುವರು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೧-೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಂಡೈ ; ತೆಲು. ಇಂಡೆ]

ಇಂಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ದಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ಎಡ್ಡವೆಸಲಿಂಡೆಗಟ್ಟುವ ಗಡ್ಡುಗೆಗುಡುಪೆಡೆಗೆ ನೀರನಡಕುವ ಫಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ನಿವೇದ್ಯಮಿಾವೀ ಗೊಡ್ಡಾಟದ ಮುಸುಗಳೆಸೆವುವಾ ಮುನಿವನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೬) ; ಶಿವಪೂಜೆಯಿಂದಂದದಿಂ[ದಿಂ]ಡೆಗಟ್ಟುತ್ತಿರಲು ಓಜೆಯಿಂ (ಸಾಮಾರ. ೭೮-೧೯) ; ನೀಲೋತ್ಪಲ ಸಹಸ್ರಾದಿಯ . . . ಇಂಡೆಗಟ್ಟಿ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಪೂಜೆ ಗೋಕಲ್ಪೋಕ್ತದಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೬-೧೨). [ಇಂಡೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗು ; ರಾಶಿಯಾಗು : ಕೂರಸಿ ಕೂರಸಿಯಂ ಪಳಂಚೆ ಥೊಪ್ಪೆನೆ ಕರುಳಿಂಡೆಗೊಂಡಡಗು ಥಿಪ್ಪೆನೆ ಭೋರೆನೆ ರಕ್ತವಾರಿ ಭಾಪ್ಪೆನೆ ಮರುಳಾರ್ದುರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೨-೨೪ ; 1163) ; ಸವಿಯಿಂಡೆಗೊಂಡಿರ್ಪ ಕದಳೀಫಳಂಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨-೫). [ಇಂಡೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟು ; ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು : ಬಸವರಾಜಂ ಪುಳಕದ ಹಿಂಡನಿಂಡೆಗೊಳಿಸುತಂ (ಬಸರ. ೧೨-೬೭).

[ಇಂಡೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಡೆದಂಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ: ಇಂಡೆದಂಡೆಯ ಹೂವನೊದವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರಲಾ ಭಕ್ತವರನಂ ಕಂಡು (ಬಸಪು. ೨೨-೩೨) ; ಪರಿಪರಿಯಲಿಂಡೆದಂಡೆಯ ಪೂಜೆ ರಾಜಿಸುತಿರಲ್ ಕಂಡನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೦-೧೨) ; ಇಂಡೆದಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೩೦).

[ಇಂಡೆ$_2$ + ದಂಡೆ$_2$]

ಇಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಂಡೆಯನ್ನು) ತೂರಾಡು ; ಎಸೆದಾಡು ; ಎಸೆದಾಡಿ ವಿನೋದಿಸು (?): ಆ ಸತ್ತವರೆತ್ತ ನೀರಿೞಿವರೆತ್ತ ಜನಂ ನೆರೆದಿಂಡೆಯಾಡಿ ಪಾಡುತ್ತೆಸೆದಿರ್ಪರಿಂತು ಮೃತರಾಜವಿಡಂಬನಮೇಕೆ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಅಜಿಪು ೨-೧೦೫) ; ದೆಸೆದೇವತೆಯೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕುಸುಮಂಗಳಿನಿಂಡೆಯಾಡುವಂತಿರೆ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ ಪರಿತಂದು ಮಾಯದ ಸಿಸುಗಳನೆೞೆದೞೆಯೊಳೊಗೆದನಜಗುಲಿ ಕಂಸಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೩೨) ; ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ತು ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ವ ಪಾಲ ಪೊನಲೆ ನೊರೆಯ ಪಿಂಡಲೊಗೆದುವಾ ಮಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಭಿಷವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಿಂಡೆಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೦) ; ಕೆಂಡಮನುಗುಳ್ವ ಕೆಂಪಿನ ತುಟಿ ನಸುನಗೆಯಿಂಡೆಯಾಡುತ ಬಂದಳವಳು (ಭರಚ. ೧೦-೮೯). [ಇಂಡೆ$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಇಂಡ್ಲಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಮುಳುವಾಯಿ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಯಿಂಡ್ಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮-೧೨ ; 1234). [ಇಂಡ್ಲ$_0$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಇಂತ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಪ್ಪ, ಇಂತ, ಇಂತಹ, ಇಂತಾ, ಇಂಥ, ಇಂಥಾ (ಗು). ಈ ರೀತಿಯ ; ಈ ಬಗೆಯ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ; ಈ ಮಾದರಿಯ: ಇಂತಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೩) ; ಇಂತಪ್ಪ ವಿಪ್ರಳಾಪಂಗಳ್ ಶೌರ್ಯಶಾಲಿಗಳ್ಗನುಚಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ) ; ಇಂತಪ್ಪ ಗಾವಿಲನಂ . . . ಜಡನನಾಂ ಕಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೮) ; ಕೇಳಿದಿರೆ ಇಂತಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಲೋಲ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯನವನಿಯೊಳು (ಬಸಪು. ೩೯-೫೮). **ಇಂತ** : ಅಕಟ್ಟಗವಿಲುಕೆ ಸಂತು ಎನೆಬರು ಇಂತ ಶಲ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೫-೧೩ ; 690). **ಇಂತಹ** : ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಂತಹ ಸಿತಗನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೫೮-೧೪೩) ; ಬಿತ್ತಲಾ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಿಂತಹ ಚಿತ್ತವಿಂತಹ ಭೀತಿಯುನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿರ್ಗರ್ವತೆಯಿದಾರಿಂಗುಂಟು (ಬಸಪು. ೨೩-೩೧). **ಇಂತಾ** : ಇಂತಾ ಹೆಂಗಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೫) ; ಇಂತಾ ಅವಸ್ಥೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೭). **ಇಂಥ** : ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇಂತು ಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿಪ್ಪ (ಸಮಾವ. ೧೨-೪೬). **ಇಂಥಾ** : ಇಂಥಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ನಾನೆಲ್ಲೂ ಕಾಣೆನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೦ ಪ).

ಇಂತಪ್ಪಂ = ಈ ಬಗೆಯವನು ; ಈ ರೀತಿಯವನು : "ಇನ್ನನುಮಿಂತಪ್ಪನಿಂತಹಂ ತಾನೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). ಇಂತಪ್ಪುದು = ಈ ರೀತಿಯದು ; ಹೀಗಾಗತಕ್ಕದ್ದು : ಇಂತಪ್ಪುದಂ ತಪ್ಪಿದಂದು ವಾರಣಾಸಿಗಂ ಕವಿಲೆಗಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಂ ತಪ್ಪಿದವ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೨-೨೦ ; 970). ಇಂತವರು = ಈ ರೀತಿಯವರು : (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦, ೫-೪೨ ಕಿ). ಇಂತಹಂ = ಇಂಥವನು : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ- ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಇಂತಿಂಥದು : ಇಂತಿಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲವು ಬರಲಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಂಬುದು ನಿಜವಾಗಿರಲಿ (ಪುರಂದ. ೩-೮೫ ಪ). ಇಂಥಿಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇಂಥಿಂಥ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೮).

[ಇಂತು + ಅಪ್ಪು$_4$ (< ಆಗು$_1$)]

ಇಂತಹ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು. ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಇಂತಪ್ಪ ಪ್ರೀತಿಯಲಿಯಿರಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಾಗ ಯಿಂತಿಯನು ನೋಡಿಯಿಂತೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ಯನಳ. ೩೫).

[←ತೆಲು. ಇಂತಿ = ಸ್ತ್ರೀ, ಹೆಂಡತಿ. / ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇಂತು, ಇತ್ತು (ಅ). ಹೀಗೆ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ: ಇನ್ತುಣ್ಟೋವೀರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೫ ; 675) ; ನಿನಗಿಂತು ತೋರ್ಪ ಜವ್ವನದೊಳಗೀ ತಪಕ್ಕೆ ಗುಜಿಮಾಡಿಸಿದುಬ್ಬೆಗಮಾವುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೫) ; ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೪-೭). **ಇತ್ತು** : ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಾಪ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೋಪಬಂದಿತ್ತು ನುಡಿದನು ಮುನಿಪ (ತುರಂಗ. ೧೦-೨೦) ; ಗೊತ್ತುಗೊತ್ತಿಗೆ ನಿತ್ತು ಕಾದಿದರು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿತ್ತು ಪಗಲಿರುಳ್ಳೈದು (ತುರಂಗ. ೧೮-೧೯).

ಇಂತಿಂತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಂತಿಂತು ನೋಡುತುಂ ಬರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫–೧೪). ಇಂತಿಷ್ಟು = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ: ಇಂತಿಷ್ಟು ತೋಳಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟವರು ಇಂತಿಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೯). ಇಂತುಪರಿ = ಹೀಗೆ; ಈ ರೀತಿ: ನಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಇಂತುಪರಿ ಮಾತಾಡ ಲೆಸಗಿದನು (ರಘುವಂ. ೧೬–೫೭).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಇಂಚ; ತೆಲು. ಇಟು]

ಇಂತುಟು₁ (ಗು). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ: ಮಹಾದೇವಿ ಗಿಂತು ಟೊಂದು ಬಯಕೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬.೨–೧೪); ಇಂತುಟೆ ನಿಮ್ಮ ನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾಡೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೫); ಇಂತುಟಾನೆ, ಇಂತುಟು ಕುದುರೆ (ಶಮುದ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಳಿಕಮಿಂ ತುಟು ತಾಗಿ ಮೈಮುಚಿದಿಳಿಯೊಳಂಗನೆಯುರಿಗೆಳಸಿ ಪೋಪತಿದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಬಸವು. ೪೦–೭೨).

ಇಂತುಟುಂ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಒಂದಿಷ್ಟು ಕೂಡ: ಇಂತುಟುಂ ತೆಜಹಿಲ್ಲದಿರಲಾ ಕಂತುಮರ್ದನನಂತಶಿಶಯಾಕ್ರಾಂತಮಾನಸನಾಗುತಂ (ಬಸವು. ೪೯–೨೨). 'ಇನಿತುಟು' ಪರಾ. [< ಇನಿತುಟು]

ಇಂತುಟು₂ (ಅ). ಹೀಗೆ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಇಂತುಟು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಧರ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೭); ಇದನೇನೆಂದಪುದಿಂತುಟೆಂದುಸಿರ ಲಾರ್ಗಂ ಬಾರದು (ಕಾದಂಬ. ೨೫೧); ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಟೆಂತುಟೆಂದು ಬಾಯ್ಗೆನಂದಂತಣಕಚಣಕಗೆಡೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೮); ಸರಸಮೆ ದೇವ ಕಿಂಕರನೊಳಿಂತಿದಜೊಂದಿರವಿಂತುಟೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೫೧). [ಇಂತು + –ಟು]

ಇಂತೆ (ಅ). ಹೀಗೆಯೇ; ಈ ಪ್ರಕಾರವೇ: ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು (ಶಬ್ದಾನು. ४೩೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇಂತು + –ಎ₁]

ಇಂಥ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂಥಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು. 'ಇಂದಭೂಪಾಳಕ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಇಂದ < ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದಗೋಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ ಚಂಪ್ರಾರ್ಕಧರಾರ್ಣವ[ಂ] ನಿ[ಲ್ಕೆ]ಇನ್ದಗೋಟೆಯ ಬೆಸಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೫–೮; 872). [?]

ಇಂದನಕಂದ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುವನಗಡ್ಡೆ ಗಿಡ: ಇಂದನಕಂದ ಮನಾಜ್ಯದೊಳೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಪುಣ್ಣೊಳಲ್ಲದೊಡಂ ತಾನಂದಿಂದ್ರವಾ ರುಣಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಲ್ ಮುಳ್ಳುಸರಲ್ಗಳುಂ ಪೋಜಮದುಗುಂ (ಖಮುದ. ೨–೨೦೪). [ಇಂದ್ಯ + ಕಂದ್ಯ]

ಇಂದಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನ್ದಪ್ಪರಸನಾಳ ನಾಂಕ್ಕುಳ್ತಿರೆ ಪುತ್ತೂರತೊ ಭುವನಸಿಂಗಿಯರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೨೨–೧; 750); ಇನ್ದಪ್ಪರಸಮಗಳ್ ಮಾಣಿಕಬ್ಬೆಯಾ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊಪ್ಪದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೬೨; 850).

[ಇಂದ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅರಸ₁]

ಇಂದಭೂಪಾಳಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು: ಖಚರೇಂದ್ರಂ ಗಮೇಂ ಬೆರಲಿಂದಗ್ಗಳಮಿಾವ ಕಾವ ಗುಣಮಂ ಪೂಣ್ದಿಂದಭೂಪಾಳಕ (ಕಇ. II, ೧೨–೩೧; 1114). 'ಇಂದರಸ' ಪರಾ.

[ಇಂದ + ಭೂಪಾಳಕ]

ಇಂದಯುರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದಯೂರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದರ, ಇಂದಿರ (ನಾ). ೧. = ಇಂದ್ರ೧: "ಇಂದ್ರ–ಇಂದರ" (ಶಮುದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. ಇಂದಿರ: ೧. "ಇಂದಿರ ಪಲಗಣ್ಣಂ... ಇಂಪ್ರಾಪ್ಪಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೩); ಬಿದಿಯಂ ಪೊಡೆಯಲ ರನಸಿಂದಿರನನಧಟರಂ ತವಸಿಗಳಂ ನೆಲೆನಟ್ಟು ಸೋಯಿಸಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೭); ಇಂದಿರನ ದೆಸೆಗೆಂಪು ಮೂಡೆ (ಚಬಪು. ४–೭). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಇಂದಿರನಕ್ಕುಂ ಮೂಷಕವೃಂದಚ್ಛಾಯಾವಿರಾಜಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೨೯). [< ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದರಗಾಮುಂಡ, ಇಂದರಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುಗುಂಪೆಯ ಇಂದರಗಾಮುಣ್ಡರು ಶ್ರೀಪಾಮುಗಮುಣ್ಡರುಂ . . . ಎನಿಪ್ಪರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೦; 890). **ಇಂದರ ಗಾವುಂಡ**: ಇಂದರಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಬರ್ಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೧೦; 1043). [ಇಂದರ + ಗಾಮುಂಡ]

ಇಂದರಗಾವುಂಡ 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಇಂದರಬಲ್ಲಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನ್ದರಬಲ್ಲಹ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬–೨; 920).

[ಇಂದರ + ಬಲ್ಲಹ]

ಇಂದರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದರಸಂ ಜೋದೂರಾಳ್ಗೆ ಆಳೆ ಪೇಸಲ್ಕೊನ್ದಾನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೪–೧೧; 1080).

[ಇಂದ + ಅರಸ₁]

ಇಂದವೂರ, ಇಂದಯುರ, ಇಂದಯೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದವೂರದ ವಿಟಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩–೧೬; 899). **ಇಂದಯುರ**: ಇನ್ದಯುರದ ಬೂವೆಗವುಣ್ಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೨೧–೯; 1012). **ಇಂದಯೂರ**: ಇನ್ದಯೂರದ ಬೂವೆಗಾವುಣ್ಡ ಹೊಲದ ಬಿದಿರ ಸಂಮ್ಮಂಧದಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩೮–೯; 1013). [< ಇಂದ್ರಪುರ?]

ಇಂದಾಪಾಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದಾಪಾಯ್ಯನಾಡಾನಾ ಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೦–೪; 883). [ಇಂದ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅಯ್ಯ₁]

ಇಂದಾಳೆ (ನಾ). (?); "ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ಬೀಳುವುದು" (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೪ ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಈಯೊಡಲ್ಮಣಿತಮಿಾಯಿಂದಾಳಮಿಾ ಬೀರಮಿಾಚಳಕಂ (ಚಿಕವಿ. ४–೧೪೮). [?]

ಇಂದಿಂದಿರ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳು; ಭ್ರಮರ: ನಂಜು ರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಟಿದಬ್ಬಿನಿಯೆಂಬಂತೆವೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಮ ಳಿತಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೫); ವನಜಮುವು ಮುಗಿಯೆ ಗರ್ಭದೆ ಸಿಲ್ಕಿದಿಂದಿಂದಿರಂ ಕರಂ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೯–೬).

[ಸಂ.]

ಇಂದಿಂದಿರಾಳಕಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭ್ರಮರ ಕುಂತಳೆ: ಇಂದೀವರಾಂಬಕಿಯರಿಂದಿಂದಿರಾಳಕಿಯರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೭).

[ಸಂ. ಇಂದಿಂದಿರಾಲಕಾ (ಇಂದಿಂದಿರ + ಅಲಕ + –)]

ಇಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಳಯಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಪುಟ್ಟಿದನಿಂದಿಗ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ (ಕಇ. II, ೧೨–೨೯; 1114).

[ಇಂದ + –ಇಗ]

ಇಂದಿರ 'ಇಂದರ' ನೋ.

ಇಂದಿರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಇಂದಿರ ದಿಕ್ಕೆಂಬಾಳಿ ತೋರ್ಪಾ ಮುಕುರಮನೆ ಕರಂ ಮೂಡಿತಬ್ಜಾರಿಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ४–೧೩). [ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ದಿಕ್ಕು]

ಇಂದಿರವರಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನ; ನೀಲಮಣಿ: ಇಂದಿರವರಲ ಬಜ್ಜರದ ಪದುಮರಾಗದ ತೊಡವಿನೊಳ್ ಮಿನುಗುತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೪).
[ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಪರಲ್]

ಇಂದಿರವಿಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದಿರವಿಲ್ಲೆನೆ ಶಕ್ರಚಾಪಮಕ್ಕುಂ ನಿಜದಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೨); ಶ್ರಾವಣ ಮೊಳೆಸೆಯೆ ವರುಣನ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಇಂದಿರವಿಲ್ ತೋಜಲ್ ಮಜಿಕೆ ಸಂದಿಸೆ ಮಾಸತ್ರಯಂಬರಂ ಬಜನಕ್ಕುಂ (ಲೋ೯ಕೋ೯ಪ. ೪-೨೭); ತೋರಣಮಿಂದಿರವಿಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮).
[ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಬಿಲ್₂]

ಇಂದಿರಾಜ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ. 'ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ; ಕಾಮಬಾಣ. ೨. ಕಮಲ. 'ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಇಂದಿರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿಯರು ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯರು (ಬಸವು. ೫-೨೭).
[ಸಂ. ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷೀ (ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಇಂದಿರಾಪತಿ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು: ಇಂದಿರಾಪತಿ ಜನಿಸಿದ ನಳಾ ತತ್ಪಿತಾಮಹಗೆ (ಬಸವು. ೫೪-೩೧). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಪತಿ₁)]

ಇಂದಿರಾಭವ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ: ಇಂದಿರಾಭವನ ವಾಹಿನಿಯಂತೆ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಿಂದುಮಂಡಲಮುಖಿಯರು (ಉದ್ಭಟ. ೫-೨೭). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಭವ)]

ಇಂದಿರಾರಮಣ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಇಂದಿರಾರಮಣ ಗೋವಿಂದ ನಿನ್ನಯ ಪಾದದ್ವಂದ್ವವೆನಗೆ ಸಾಕೆಲೊ (ಪುರಂದ. ೪-೧೭೮ ಪ).
[ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ರಮಣ)]

ಇಂದಿರಾವರ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಒಂದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಿಂದಿರಾವರನೊಂದೆಸೆಯೊಳರವಿಂದಸಂಭವನೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಂದ್ರನು ಸುರಾವಳಿಯೊಂದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದು (ಬಸವು. ೨-೨೬). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ವರ)]

ಇಂದಿರೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ತಾವರೆವನೆಯಳೆಂಬ ಹೆಸರಿಂದಿರೆಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭); ಕನಕಕಮಳದಿನಿಬಿಂವೊಂದಿಂದಿರೆಯೆನೆ ಮೆಜಿದಳ್ . . . ರಾಣಿಯದೊರ್ವಳ್ (ಅಸಂಪು. ೭-೫); ಇಂದಿರೆಗಾನಂದರಸಂ . . . ನೆಗಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೪). [ಸಂ. ಇಂದಿರಾ]

ಇಂದಿರೆಯರಸು (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಇಂದು ನಾನೇನು ಸುಕೃತವ ಮಾಡಿದೆನೊ ಇಂದಿರೆಯರಸು [ಪಾಠಾಂ. ಮಂಗಳಮಹಿಮ] ವೇಂಕಟ ಬಂದ ಮನೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೮೨ ಪ).
[ಇಂದಿರೆ + ಅರಸು₃ (< ಅರಸ₁)]

ಇಂದಿರೇಶ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಗಜ ಕೂಗಲು . . . ಇಂದಿರೇಶನೆ ಚಕ್ರದಿಂದ ನೆಗಳಿನ ಬಾಯ ಸಂದಿಯನು ಸೀಳಿ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಲಹಿದೆಯೊ (ಪುರಂದ. ಸು. ೧-೧೫೪-೨೭೪). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಈಶ)]

ಇಂದೀವರ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕುಂದ ಮುಚುಕುಂದ ಮಂದಾರೇಂದೀವರ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯನೇಕ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೭-೩); ವಂದಿಸುವೆಂ . . . ವಿಮಲೇಂದೀವರ ನೀಲಮೇಘ ಸುಂದರವಪುವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧-೧). ೨. ತಾವರೆ. 'ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದೀವರನಾಭ (ನಾ). ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಇಂದೀವರನಾಭರಮ್ಯ ಸಭೆಯಂತೆ . . . ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೩).
[ಸಂ. (ಇಂದೀವರ + ನಾಭಿ + -)]

ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂದುಸೋದರಿಗಿಂದೀವರಮಂದಿರೆಗಿಂದು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೪-೨). [ಸಂ. ಇಂದೀವರಮಂದಿರಾ (ಇಂದೀವರ + ಮಂದಿರ + -)]

ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ: ವಿಕಚೇಂದೀವರವಕ್ತ್ರೆ ಸನ್ಮರಕತಚ್ಛಾಯಾಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪). [ಸಂ. ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರಾ (ಇಂದೀವರ + ವಕ್ತ್ರ + -)]

ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯರ್ ನೋಡಿದರ್ ಕೌತುಕಮಿದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೨೭); ಇಂತೇಕೆಚಿದೊಮ್ಮಿಂಗೆ ಇಂದೀ ವಿಕಾರಚಿತ್ತಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳೆನಗೆ, ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೭).
[ಸಂ. ಇಂದೀವರಾಕ್ಷೀ (ಇಂದೀವರ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಇಂದೀವರಿ (ನಾ). "ಪಿಲ್ಲ ಪಿಚ್ಚರ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ" (ಪಂಡಿತ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಇಂದೀವರೀ]

ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ದಕ. ೩).
[ಸಂ. ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣಾ (ಇಂದೀವರ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಇಂದು₁ (ನಾ). ೧. ಈ ದಿನ; ಈಹೊತ್ತು; ಈಗ: ನಮಗಿನ್ನೊಬ್ಬಿದು ಯೆನ್ನು ಏಜಿ ಗಿರಿಯಾನ್ಸನ್ಯಾಸಮಂ ಯೋಗದೊಳ್ . . . ಏಜಿವಾರ್ (ಎಕ. II, ೯೭೩; 700); ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೨-೩೩); ಅಳ್ದನವದನಕಮಲಕೆನಮ್ಮ ಪೌರುಷವಿಂದು ಹಿಮವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೊ. ೬-೨೪); ಇಂದು ಗುಡಿಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನ ಎದೆಯೇ ಬಿರಿಯುತ್ತದೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೨೪).

ಇಂದುತನಕ = ಈವರೆಗೆ: ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟಿದದು ಮೊದಲಿಂದುತನ ಕೊಂದಡಕೆ ಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನು (ಬಸವು. ೭೧-೫೭). ಇಂದುಮೊದಲ್ = ಇವೊತ್ತಿನಿಂದ ಮುಂದೆ: ಇಲ್ಲಿ ನೀರ್ಗುಡಿದ ಜೀವಿಗಳಿನ್ನು ಪುಲಿಯಾಗಲಿಂದುಮೊದಲೆಂದು ಮುನಿ ಶಾಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೨). ಇಂದುಮೊದಲಾಗಿರೆ = ಈಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಇಂದಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಇಂದಿನಿಂದ ಮುಂದೆ: ಪೆಂಡಿರೆಂಬರೊಳೆ ಕೂಡುವನಲ್ಲೆನಿಂದುಮೊದಲಾಗಿರೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭). ಇಂದುವರಂ = ಈ ದಿನದ ವರೆಗೆ; ಈ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ: ಇಂದುವರಂ ದೇವರ ಮನಂ ನೊಂದಪುದೆಂದು ಮನಂದೋಜದಿರ್ಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೪); ಅಂದಿಂತೊಟ್ಟು ಇಂದುವರಮೆನ್ನಂ ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಡಪುತ್ತಿರ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೦). ಇಂದುವರೆ = ಇಂದುವರಂ: ಹೇಸರು ಯಮುದೂತರು ಹಸುಗೂಸುಂಗೊಳೆಗೆಂದು ಇಂದುವರೆ ತಿಳಿದಿರ್ದೆಂ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೮-೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇನ್ರು; ಮಲ. ಇನ್ನು; ತುಳು. ಇನಿ; ಕೊಡ. ಇಂದಿ; ಕುರುಖ್. ಇನ್ನಾ]

ಇಂದು₂ (ನಾ). ಸಿಂಧೂನದಿ. 'ಇಂದುಪ್ಪು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಸಿಂಧು]

ಇಂದು₃ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರ: ಇಂದುಕುಂದ ಸೌಂದರತರವರ್ಣಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪); ಇಂದುಗೆ ಮೇಘಂ ಕವಿದೊಡಮಂದೀ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಣ್ಪು ತಪ್ಪದ ತೆಜದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೬); ಇಂದುರವಿಜಲವಹ್ನಿಯನಿಲ ಪುರಂದರಾದಿ ಸುರೌಘ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೨-೯). ೨. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಶಶಿಯಿಂದು . . . ಧರೆ ಇಳೆ ರೂಪವ್ಯಕವೊಂದಜನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧); ಉಡುದೇವನಿಧಿ ನಯನೇಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗ ಳೋವಿ ಶಕವರುಷಂಗಳಾಗಲು (ಬಸವು. ೬೧-೯೨). ೩. [ಛಂದ] ಚಂದ್ರಗಣ; ಭಗಣ (– ∪ ∪): ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂದುಧರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದುಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸೌಂದರಿ ಕೇಳಮಳಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೩೩).
[ಸಂ.]

ಇಂದುಕರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ. 'ಇಂದುಕರಾವಳಿ' ಪರಾ.
[ಇಂದು$_3$ + ಕರ$_4$]

ಇಂದುಕರಾವಳಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಹಿಮೋಪಳ ಮೊಸರ್ವೊಲಿಂದುಕರಾವಳಿಗೆ ತೃಣಗ್ರಾಹಿ ನೀಳಮಣಿಯೊಸರ್ದಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೪). [ಇಂದುಕರ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಇಂದುಕಲಾವತಂಸ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು (ತಲೆಯ) ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: ಇಂದುಕಲಾವತಂಸಂ . . . ಗಂಗಾಧರಂ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುಗೆ ನಮ್ಮನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩).
[ಸಂ. (ಇಂದುಕಲಾ + ಅವತಂಸ)]

ಇಂದುಕಳೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಇಂದುಕಳೆ ಮೆಱೆವ ತಾರಾವೃಂದದ ನಡುವೊಪ್ಪುವಂತೆ (ನಂಜಿರ. ೭-೧).
[ಸಂ. ಇಂದುಕಲಾ (ಇಂದು + ಕಲಾ)]

ಇಂದುಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇಂದುಕಾಂತದ ಸಜ್ಜೆಯೋವರಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೩೪). [ಇಂದು$_3$ + ಕಾಂತ$_2$]

ಇಂದುಕಾಂತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ಉತ್ಪಲಕರಮನೆ ಬೆಳಪ ಶರತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ಪಳಿವೇಱುವ ಪೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೧).
[ಇಂದು$_3$ + ಕಾಂತಿ]

ಇಂದುಕಾಂತೋಪಳ (ನಾ). = ಇಂದುಕಾಂತ: ಸಾಂದ್ರೇಂದುಕಾಂತೋಪಳೋಚ್ಛಳಿತಾಚ್ಛಾಚ್ಛಜಲಪ್ರವಾಹ ಭರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). [ಇಂದುಕಾಂತ + ಉಪಳ (= ಉಪಲ)]

ಇಂದುಕಿರಣ (ನಾ). = ಇಂದುಕರ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ . . . ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೪). [ಇಂದು$_3$ + ಕಿರಣ]

ಇಂದುಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ: ಮುಂದೆ ತುತ್ತಂ ಮಾಡಿ ನೀಡಲ್ಕಿಂದುಚೂಡಂ ಕೊರ್ತು ಕೈಕೈಯಿಂದೆ ನೀಡಿಕೊಳುತ್ತವಾರೋಗಿಸಿದ ನೆಂದೆನುತ (ಬಸಪು. ೩೩-೧೯). [ಸಂ. (ಇಂದು$_3$ + ಚೂಡಾ + –)]

ಇಂದುಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಇಂದುಜನಿಂ ಕಡುಗಾಳಿಯಕ್ಕುಮಿಂದ್ರನ ಗುರುವಿಂದಪೊಳ್ಳೆಳಸು (ಜಟ್ಟನು. ೮-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಇಂದುಜನಕ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ತಂದೆ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಅತ್ರಿ ಮಹರ್ಷಿ. [ಇಂದು$_3$ + ಜನಕ]

ಇಂದುಜೂಟ (ನಾ). = ಇಂದುಚೂಡ: ಇಂದುಜೂಟಂ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಕೆ ಬಂದು ನಿಲುವನೆ (ಬಸಪು. ೧೪-೯೦); ಇಂದುಜೂಟಂ ಮನೋರಮೆಯ ಭಕ್ತ್ಯಾತುರವನೀಕ್ಷಿಪೆನೆನುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೩೫).
[ಇಂದು$_3$ + ಜೂಟ]

ಇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಆನಿಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯುಂ ತಾಳ್ದಿದನನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಇಂದು$_3$ + ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ]

ಇಂದುಟಿ, ಈಂದುಟಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿ: ಪವಣಱಿದು ಚುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಿಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಇಂದುಟಿಯನುಜ್ಜೊಗರಂಗದ ವಾರನಾರಿಯರ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೬). **ಈಂದುಟಿ**: ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಇನಿದು + ತುಟಿ]

ಇಂದುಟಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇನಿಗಲೆಯಱಿವಳ ಯಿಂದುಟಿವೆತ್ತಳ ತನುವ ತಳ್ಕೈಸುವುದೆಂದು (ಶತಸಾಂ. ೨೪-೪೭). [ಇಂದುಟಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂದುದೀಧಿತಿ (ನಾ). = ಇಂದುದ್ಯುತಿ: ಸರಸಿರುಹಮಿಂದುದೀಧಿತಿ ಪರಾಜಿತಶ್ರೀವಿಲಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧). [ಇಂದು$_3$ + ದೀಧಿತಿ]

ಇಂದುದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದುದ್ಯುತಿನಿಕಾಶಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪). [ಇಂದು$_3$ + ದ್ಯುತಿ]

ಇಂದುಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ) ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: "ಇಂದುಧರನಂ ಖಂಡಪರಶುವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧); ಇಂದುಧರಂ ವಟುವೇಷಂದಳೆದೊಡಮುಗಜೆಗಾದುದು ಪರುಷಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೬).
[ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ. 'ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೋಲುವ ಮುಖ ಉಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಮೃದುಸುಗಂಧಮನಿಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ ಸೂಸೆ (ರಾಜಶೇ ೨-೨೫). [ಸಂ. ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯಾ (ಇಂದುನಿಭ + ಆಸ್ಯ + –)]

ಇಂದುಪ್ಪು (ನಾ). ಸೈಂಧವಲವಣ: ಇಂದುಪ್ಪಿನೊಡನೆ ಈ ಔಷಧಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಇಂದು$_3$ + ಉಪ್ಪು]

ಇಂದುಮಂಡಲ, ಇಂದುಮಂಡಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: "ಇಂದುಮಂಡಲಕಾ ಪೆಸರ್ಪೆಱೆಯೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪). **ಇಂದುಮಂಡಳ**: ಸಾರೆ ಚಕೋರಮಿಂದುಮಂಡಳಗಳಿತಾಮೃತಾಸವಮನುಂಡುಸಿರುತ್ತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦). [ಇಂದು$_3$ + ಮಂಡಲ]

ಇಂದುಮಂಡಳ 'ಇಂದುಮಂಡಲ' ನೋ.

ಇಂದುಮಣಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಉತ್ಪಲಾವಳಿ ತಿಳಿಜೊನ್ನಮೆಂದಲರ್ಗುಮಾ ನಗದಿಂದುಮಣಿಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೮).
[ಇಂದು$_3$ + ಮಣಿ$_2$]

ಇಂದುಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಇಂದುಮುಖಿ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನೊಲವಿಂದ ಸಲಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೦); ಇಂದುಮುಖಿಯರ ಗುಣವ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯ (ನಳಚ. ೩-೨೨).
[ಸಂ. ಇಂದುಮುಖೀ (ಇಂದು$_3$ + ಮುಖ + –)]

ಇಂದುಮೌಳಿ, ಇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಶಿವ. **ಇಂದುಮೌಳಿ**: ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಬೆಸನದಿಂದವೆ ಬಂದ ಸಂದೇಶನು (ಬಸಪು. ೨-೫೬); ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುವ್ಯಾಖ. ೭-೧೮).
[ಇಂದು + ಮೌಳಿ]

ಇಂದುಮೌಳಿ 'ಇಂದುಮೌಳಿ' ನೋ.

ಇಂದುರುಚಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, —ಕಿರಣ: ವಿಳಸಿತ ಶಾರದೇಂದುರುಚಿ ಕೋಮಳಬಾಳಮೃಣಾಳಸೂತ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯). [ಇಂದು$_3$ + ರುಚಿ]

ಇಂದುರೇಖೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ. [ಇಂದು$_3$ + ರೇಖೆ]

ಇಂದುರೋಚಿ (ನಾ). = ಇಂದುರುಚಿ: ನಿಜನಾಥನ ಮಾತೆಂಬಿಂದುರೋಚಿ ಕುಡೆ ಹೃತ್ಕುಮುದಶ್ರೀಗೆಂದುಮಿಲ್ಲದ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೨). [ಇಂದು$_3$ + ರೋಚಿ]

ಇಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ವೈಭವ, —ಕಾಂತಿ: ಚಂದ್ರಿಕೋಜ್ಜ್ವಳಸಾನ್ನಾಯ್ಯದಿನಿಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿಯನುದಂಚದ್ದೀಪದಿಂ ಕಾಂತಿಯಂ . . . ಮಾಡುಗುಂ ಜಿನಪತಿಪದಪಂಕಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೫, ೫೬).
[ಇಂದು$_3$ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಇಂದುಲಾಂಛನ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಗುರುತು, —ಕಳಂಕ: ಚಂದ್ರಿಕೆಯೆಂಬ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಪುತ್ರನನಿಳಾಜನಮಿಕ್ಷಿಸೆ ದೃಷ್ಟಿಪಾತದಿಂ ನವೆದಪನೆಂದು . . . ಪನೆಗಿಟ್ಟ ಕಜ್ಜಳದ ಬೊಟ್ಟಿನಲೊಪ್ಪಿದುದಿಂದುಲಾಂಛನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೫೮). ೨. ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ವಕ. ೬).
[ಇಂದು$_3$ + ಲಾಂಛನ]

ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ ಮಂತ್ರದ ಲೇಖೆಯಂ ಜಿನ ಮಂತ್ರಲೇಖೆಯನು ಕೂಡೆ ಕಾವೇರಿಯಲಿ ಹಾಯ್ಕಲು (ಬಸವು. ೫೦-೩೮). [ಸಂ. (ಇಂದು$_3$ + ಲೇಖಾ + ಚೂಡಾ + –]

ಇಂದುಲೇಖೆ (ನಾ). = ಇಂದುರೇಖೆ. ‘ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದುಲೇಖಾ]

ಇಂದುವಾರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನವಾರ ; ಸೋಮವಾರ (ದಕ. ೬). [ಇಂದು$_3$ + ವಾರ$_3$]

ಇಂದುವ್ರತ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ವ್ರತ. [ಇಂದು$_3$ + ವ್ರತ]

ಇಂದುಶೇಖರ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ ; ಶಿವ : ಇಂದುಶೇಖರನಿಂದೆ ಕದಹುಗಳಂ ತೆಗೆಸಿ ಹೊಕ್ಕು (ಬಸವು. ೪೪-೧೮). [ಇಂದು$_3$ + ಶೇಖರ]

ಇಂದುಸಂತತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರವಂಶ : ಇಂದುಸಂತತಿಗುಜುವರಲ್ಲಾ ಬಂದರೇನಪರಾಧವೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೦). [ಇಂದು$_3$ + ಸಂತತಿ]

ಇಂದುಸೋದರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಸೋದರಿ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂದು ಸೋದರಿಗಿಂದೀವರಮುಂದಿರೆಗಿಂದಿರೆಗಿಂದು ವಂದಿಪೆನು (ಹರಿಬ. ೪-೨). [ಇಂದು$_3$ + ಸೋದರಿ]

ಇಂದುಹಾಸ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನನ್ನು ನಗುವಂತಿರುವವನು. ೨. ಕುಂತಳದೇಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು ; ಚಂದ್ರಹಾಸ: ಇಂದುಹಾಸನ ದೂತರುಪವಾಸವಿರಬಾರದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೨೫). [ಇಂದು$_3$ + ಹಾಸ]

ಇಂದೂದಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರೋದಯ : ಇಂದೂದಯಮಂಗಜನ ಜಯಮನುತ್ಪಾದಿಪವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೩). [ಇಂದು$_3$ + ಉದಯ]

ಇಂದೂಪಲ, ಇಂದೂಪಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ : ಇದು ನಿಂದ ನವೇಂದೂಪಲಮಿದಭವನಂ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದ ಶೀಕರತಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೩). ಇಂದೂಪಳ : ಪೊಳೆವಿಂದೂಪಳಕುಟ್ಟಿಮಸ್ಥಳದೊಳೆತ್ತಂ ಸೂಸೆ ಶೀವಿರ್ದ ಕರ್ಪೂರರಜಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೩). [ಇಂದು$_3$ + ಉಪಲ]

ಇಂದೂಪಳ ‘ಇಂದೂಪಲ’ ನೋ.

ಇಂದೊವರ್, ಈಂದೊವರ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಒಗರು; ಸಿಹಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಗರು : ಇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಈಂ]ದೊವರೆನಿಸಿದ ತನಿರಸದಿಂದೊದವಿದ ನೀಲಪಾಟಲಚ್ಛವಿಯಿಂ ಸುಣ್ಪಂದೆಸೆವರನೇಜಿಲ ಪಣ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೫೫). ಈಂದೊವರ್ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಇನಿದು + ತೊವರ್]

ಇಂದೊಳ ‘ಇಂದೋಳ’ ನೋ.

ಇಂದೋಳ, ಇಂದೊಳ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಳರಾಗ ; ಆರು ಬಗೆಯ ಪುರುಷರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ☞ ಭೈರವ, ಶ್ರೀರಾಗ, ಕೌಶಿಕ, ದೀಪಕ, ಮೇಘರಾಗ, ಹಿಂದೋಲ, (= ಇಂದೋಳ) ಎಂಬಿವು ಆರು ಪುರುಷರಾಗಗಳು. ೨. ಮಧುರವಾದ ಗಾನ ; ಗಾಯನದ ಇಂಪು : ಇದು ಲೀಲಾಂದೋಳಮಿಂದೋಳದ ದನಿ ನೆಜಿಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇಜಿದಳಂ ತೂಗುತ್ತುಮಿರ್ದನ್ನಯ ಪರಿಜಿದುವೇ (ಆದಿಪು. ೪-೯) ; ಪದ್ಮಷಂಡಂಗಳೊಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುಗೊಂಡಿರ್ದಳಿಕುಳಮಳಿನೀ ಗೇಯದೊಳ್ ಕೂಡಿ ತಳ್ತಿಂದೊಳಮಿಂದೋಳಕ್ಕಳಂಕಾರಮನೊದವಿಸುವುತ್ಕೋಕಿಲಂ . . . ರಯ್ಯಮೆತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೧). ಇಂದೊಳ : ೨. ಇಂದೊಳದಿನುನ್ಮದಷಟ್ಪದವೃಂದಮಿಾಗಳೀಗಳೆ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫) ; ಎಳಮಾವಿನ ಚೆಲ್ವಿಂ ಪೊಂಬಳೆಗಂಪಿಂ ತೆಂಕಣೆಲರಿನೆಳಸೀರ್ಗಳಿನಿಂದೊಳದಿಂ ತಣಿಯಿಪುದು ಜನಂಗಳ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮನಂದು ಬಂದ ವಸಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೯) ; ಬೀಜಿದುದೊಂದೆ ಬಾಯಿನಮೆ ಬಾಲಕಿ ಬಾಲಕಿಯರ್ಗೆ ಗಾಡಿಯಂ ನೀಜಿರ ಕಣ್ಗೆ ಸೋಲ್ತ ಸುತಿಗಿಂದೊಳಮಂ . . . ಬಾಯ ಕಂಪನೆಳದುಂಬಿಗೆ ಬೀಜುತುಮುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೯) ; ಇಂದೊಳಂ, ಇಂದೋಳಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ.). [< ಸಂ. ಹಿಂದೋಲ]

ಇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಸ್ವರ್ಗದ ಅಧಿಪತಿ : “ಇಂದ್ರಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ –ಈ ೩೯ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೨,೫೩,೫೪). ೨. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು : ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ . . . ವಿಷ್ಣುಗಳೆಂಬವರೇ ಕ್ರಮದಿಂ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು (ವಿವೇಕ. ೨೬೬). ೩. ಒಡೆಯ ; ಯಜಮಾನ: “ಸ್ವಾಮಿ ಪತಿ . . . ನಾಥನಿಂದ್ರಂ ಕಾಂತನೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ. ‘ಕವೀಂದ್ರ’, ‘ಮುನೀಂದ್ರ’ ಪರಾ. ೫. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (UUU) ನಗಣ. ೬. [ಛಂದ] ಅಂಶಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುಗಣ : (ಮೂರಂಶದ ಗಣ : ವಿಷ್ಣು, ಇಂದ್ರ) (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮). ೭. ತುಳುನಾಡಿನ ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಈ ಜೈನರು ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತರಾದ ಇಂದ್ರರೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ತುಳುನಾ. ೧೮೯). ೮. [ಜೈನ] ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಚಕ: ರಾಜಮಾತೆ . . . ದೇವಿಯು ಆಲಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬರುವೆವೆಂದು ಮೊದಲೆ ಇಂದ್ರರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ವಾಸಂತಿಕಾ ದೇವಾಲಯದ ಇಂದ್ರರು ನಾಗಪಂಡಿತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). ೯. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ : ಉರಮುಂ ಕಪೋಲಮುಂ ಕೇಸರಮುಂ ಮುಷ್ಕಪ್ರದೇಶಮುಂ ಲೋಚನಮುಂ ಖುರಮುಮಘರೋಷ್ಠಮುಂ ಕಡುಕರಿದಾಗಿರೆ ಧವಲವರ್ಣನಿಂದ್ರಾಹ್ವಹಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೧). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಸಭಾಗೃಹ; ಸಭಾಮಂಟಪ. ೨. [ಜೈನ] ನರಕ ಬಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆ ಬಿಲಂಗಳುಮಿಂದ್ರಕ ಶ್ರೇಢೀಬದ್ಧ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಂಗಳೆಂದು ಮೂಜುತೆಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೩ವ). ೩. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನೇ ಮುಂತಾದವರ ವಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಮೆಂಬಿನಂ ಸೌಧರ್ಮೇಶಾನಾದಿಗಳ ವರವಿಮಾನಂಗಳಿಂದ್ರಕಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಗಳೆಂದು ಮೂದೆಜಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೩೨ ವ) ; ಇಂದ್ರಕಂಗಳ್ ಸೌಧರ್ಮೈಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೊಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕಲೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ದುಃಖವನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿರಪಾಯಕರವಾಗಿಸುವ ಇಂದ್ರಕಲೆಯೊಂದು ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಹಸ್ತಗತವಾದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮುಜೀ. ೧೧೫೧). [ಇಂದ್ರ + ಕಲೆ$_1$]

ಇಂದ್ರಕೀಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು : ಇಂದ್ರಕೀಲ ನಗೇಂದ್ರದ ತಪೋಧನರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕೇತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟ. ೨. [ಜೈನ] ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ : ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರ್ ಮಾಚಿಪ್ಪಿಂದ್ರಕೇತುವೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಇಂದ್ರ + ಕೇತು]

ಇಂದ್ರಕೋದಂಡ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು : ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯ ತಿರುವು ವೊಯ್ದಿಂದ್ರಕೋದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೪-೨೧). [ಇಂದ್ರ + ಕೋದಂಡ]

ಇಂದ್ರಕೋಶ (ನಾ). ೧. ಸುಖಾಸನ; ಪೀಠ. ೨. ಮಂಚ; ಪಲ್ಲಂಗ. ೩. ವೇದಿಕೆ; ತವಂಗ : “ಇಂದ್ರಕೋಶಃ, ತವಂಗಃ —ಈ ೨ ತವಂಗ” (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯). [ಇಂದ್ರ + ಕೋಶ]

ಇಂದ್ರಗಾಯಕೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಸಂಗೀತಗಾರ: ಪಂಚಮ ಮಾಂಗಲ್ಯದೊಳಿಂದ್ರಗಾಯಕರದೇನಿಂಬಿಂ ನಯಂಬೆತ್ತರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩೫). [ಇಂದ್ರ + ಗಾಯಕೆ]

ಇಂದ್ರಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕುಲಪರ್ವತ: ಶಂಖಕೂಟ . . . ಇಂದ್ರಗಿರಿ . . . ಎಂಬ ಪದಿನೇಳು ಕುಲಗೋತ್ರಂಗಳೇ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೨. ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. 'ಚಂದ್ರಗಿರಿ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಗಿರಿ₁]

ಇಂದ್ರಗೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಿಂಚು ಹುಳು; ಹೊನ್ನೆಹುಳು: "ಅಭ್ರಜ ಮೆನೆಲ್ಕಿಂದ್ರಗೋಪಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩); "ಇಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುಬುವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೫); ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಱ್ಕೆ ಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪವಿಳಾಸಂಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲಪರ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪); ಎಳದಳಿರಿಂದ್ರ ಗೋಪಂ. . . ಕೀರಮಂಡಳಿಯ ಮುಖಂ ಪ್ರವಾಳಮದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ . . . ಚೈತ್ರಪಾರ್ಥಿಯ ಪಹಿತ್ರಮಿದೆಂದೆಸಿಸಿತ್ತು ನಂದನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೪); "ಹಡಗಿನ ಮಂಚ" (ರಾಜಶೇ. ಕೋಶ). ೨. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಇಂದ್ರ ಗೋಪದ ಬರಹದ ಹೊಂಬಣ್ಣದ . . . ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಮೆಱೆದರು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರೋಲಗದೊಳು (ರಾಮವಿ. ೯–೭೯).
[ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ರತ್ನಾಭರಣಕಿರಣಜಾಲಂಗಳಿಂ ದಿಂದ್ರಚಾಪಂಗಳ ತಳ್ಪಿಂದೊಪ್ಪಮುಂ ತಾಳ್ದಿದ ಘನಸಮಯಂ ತಾನಿದೆಂ ಬಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬); ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲೊಳಿಂದ್ರಚಾಪಮುಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೫೯).
[ಇಂದ್ರ + ಚಾಪ₁]

ಇಂದ್ರಚಾಪಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದು: ಭೋಂಕನೆ ನೂಂಕಿ ಬರ್ಪ ಮಣಿಮಯಮಾದ ತೇರ್ಗಳಿಂ ದಿಂದ್ರಚಾಪಂಬೆತ್ತ ನೀರತೇರ್ಗಳಿಳೆಗಿಳಿದು ತಳರ್ವಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭ ವ). [ಇಂದ್ರಚಾಪ + ಪೆಱು₁]

ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾರ: ಸಿಂಹಾಸನಮುಮನೊಡನೆ ಬೆಳಗೆ ಬೆಳಗಿಂದೆ ಜಗಂ ಬಾಸಣಿಸಿದುದೆನೆ ಸಕಳ ಸುರಾಸುರಪತಿಯುರದೊಳೆಸೆದುದಿಂದ್ರಚ್ಛಂದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೭); ಕಂಠ ದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಾದಿರತ್ನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮುತ್ತಿನ ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದವೆಂಬ ಹಾರವನ್ನಿಟ್ಟು (ಪುರುಚ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: "ಇಂದ್ರಜಂ . . . ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಅರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೩). ೨. ಜಯಂತ: ತನು ಸೌಂದರ್ಯದೊಳಿಂದ್ರಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫–೨೨; 1157). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜವ, ಇಂದ್ರಜವಿ, ಇಂದ್ರಜೆವಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಯವ: "ಇಂದ್ರಜವ = ಇಂದ್ರಜವಿ, ಕುರುಟಿಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨). ಇಂದ್ರಜವಿ: "ಭದ್ರಯವ = ಇಂದ್ರಜವಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೪೦). ಇಂದ್ರಜೆವಿ: "ಇಂದ್ರಜೆವಿಯ ಗಿಡ, ಹೆಮ್ಮುಷ್ಪಗೇ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೪೧). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಯವ]

ಇಂದ್ರಜವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ನೋಡಿ: ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಚ್ಚಿಪ್ಪುದುವಿರಿ (ಗದಾಯು. ೧–೩೫); ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವನ್ನರಿತವರೂ . . . ಒಂದು ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯಾವಿತನ: ಇದಾರಿಗೆ ಮನವ ಕದ್ದಾಡುವಿರಿ ನಿಜಶಿಷ್ಯನಲಿ ನಾಟಕದಿಂದ್ರಜಾಲವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೪೨). ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ (ಗು). ೧. ದಿಟವಲ್ಲದ; ಅಸತ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಾಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ; ಯಕ್ಷಿಣಿಯವನು: ಸುಗ್ಗಿಯಲಿ ಪಜಪೆಯ ಮಱಗೆ ಕೆಂಜಾಜಿ ಅರಲುದೋಱಿದ ತೆಱದಿ[ನೃಪ ಮುನಿ]ವರರನಾ ಪರಿ ಸಮವಸರಣದೊಳಿರಿಸಿ ತೋಱಿದನಾ ಧನದನೆಂಬಿಂದ್ರಜಾಲಿಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೧೩); ನಾನೇ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ನಾಗಬೇಕು (ಶಾಲಿಮು. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ (ನಾ). ೧. = ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ೨: ಅದಱಿಕೊಳಗಿರ್ದ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗರ ಪಾಪೆಗಳುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೯–೧೧); ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೫); ವನಜಾಸ್ತ್ರನೆಂಬಿಂದ್ರ ಜಾಲಿಗ ನೋಳ್ಪರ ಮನವೆಂಬ ಚೆಂಡಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿದ ಕನಕ ಕರಂಡಗಳಂತೆ ಕಂಗೆಸೆದುವು ವನಿತೆಯ ಪೀನಕುಚಗಳು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦–೫೧). ೨. ಇಂದ್ರ ಜಾಲವೆಂಬ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಗಾಯಗೊಂಡವನು: ನಿಜಸಂ ನಟ್ಟುಚ್ಚಿರ್ದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ದುಂ ನೆಜಲ್ದುಂ ಸಮಾಕುಲಿತರ್ ಮೋಹಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೯). [ಇಂದ್ರಜಾಲ + -ಇಗ]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗತನ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿತನ; ಮಾಯೆ: ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೮). [ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ + -ತನ]

ಇಂದ್ರಜಿತು, ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಗ; ಮೇಘನಾದ: ರಣಭೂಮಿಗಿಂದ್ರಜಿತು ಪೊಱ ಮಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೫); ಎತ್ತನೋಡಿದಡಿಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮೊತ್ತ ವಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೪೪–೩೭). ಇಂದ್ರಾರಿ ಹೋ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು: ೨. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಮಹಾಮಾಯಾವಿಯಾಗಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಜಿತ್]

ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು 'ಇಂದ್ರಜಿತು' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜೆವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು; ರಾಜ್ಯಪದವಿಯ ತ್ಯಾಗ; ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಮುಂ ಅವತಾರಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತು ಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೦); ನಮಗಾ ದರೋ ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮುಗಿಯುವಂಥಾದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಜನಿಸುವ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ನೀವು ಅಧೀನರಾಗಿರಿಯೆಂದು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಂ ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಮೂವತ್ತೇ ಳನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨); (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೫ ವ ನೋ).
[ಇಂದ್ರ + ತ್ಯಾಗ]

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ: ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾವಸಾನ ದೊಳು ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣಮನಱಿದು ದೇವರ್ಕಳುಮಂತಃಪುರದೊಲ್ಲಭೆಯ ರುಮಂ ಕರೆದೆನ್ನ ಪರೋಕ್ಷದೊಳೆನ್ನ ಪದವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದಾತಂಗೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದು ಬಾಱಿಮೆಂದವರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ತೊಱೆ ವುದು ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರಪ್ರತ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು.
[ಸಂ. ಇಂದ್ರದಿಶ್]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ತಟ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೂಡಲಿನ ಕಡೆ: ಮರುದಿನಂ ಬೆಳಗಾದುದಿಂದ್ರದಿಕ್ತಟದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧–೧೦೨). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರದಿಶ್ + ತಟ)]

ಇಂದ್ರದ್ರು (ನಾ). "ಕೆಂಪು ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದ್ರುಮ (ನಾ). = ಇಂದ್ರದ್ರು (ಪಂಡಿತ. ೧೪೭). [ಇಂದ್ರ + ದ್ರುಮ]

ಇಂದ್ರದ್ವಿಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ದೇವರ ದಂಡ ಧಾರರೆರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಸಾರೆ . . . ಪೋಯ್ತಾಗಳಿಂದ್ರದ್ವಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೪). [ಇಂದ್ರ + ದ್ವಿಪ]

ಇಂದ್ರಧನು (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ಭೀಷ್ಮ ಜಲಪಾತದೊಳು ಸ್ಥಿರ ಚಂಚಲೇಂದ್ರಧನು ಎಸೆವ ಪರಿ ಭವದ ಮೇಲಾಡುತಿರುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩–೩); ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟಕೊಂಕಿಗೆಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೩). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸ್]

ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸ್]

ಇಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಬಾವುಟ. ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ರಾಜರು ಪೂಜಿಸುವ ಧ್ವಜ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ. ೪. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ಇಂದ್ರರ್ ಮಾಡ್ಪ ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ವ); ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮೆಂಬುದು–ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ ಮಾಡ್ಪ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ವ). [ಇಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಇಂದ್ರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ. ೨. ಜಯಂತ: ತೊಳಗಿದನಿಂದ್ರನಂದನನ ಪೈಸಿರಿಯಂ ಜಱಿದಾ ಮೃಗಾಂಕನುಜ್ಜ್ವಳಮಣಿ ಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದು ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ಪಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೦). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಇಂದ್ರ + ನಂದನ]

ಇಂದ್ರನಗ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ. 'ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ನಗ]

ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತ: ಇಂದ್ರಾಳಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳಿಯನಾಂತಂತಿರೆಸೆದುದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೦). [ಇಂದ್ರ + ನಗೇಂದ್ರ]

ಇಂದ್ರನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (UUU) ನಗಣ: ಧರಣಿ ಜಲಾಗ್ನಿಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವು ಗಣದ ಪೆಸರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೭). [ಇಂದ್ರ + ನಿಲಯ]

ಇಂದ್ರನೀಲ (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ರತ್ನ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮಿಂದ್ರ ನೀಲಮಣಿಸನ್ನಿಭದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಜಳನಿಧಿಯೊಳಗೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೭); ಇಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಸ್ತಂಭ ನಿಳಯಂಗಳಂ (ನಂಬಿರ. ೯–೯೨); ಬಿತ್ತರಿಪ ನಯವು ಕಾಂತಿಯು ರಂಗುಛಾಯೆಯೆಂ[ಯಿಂ] ಬಿತ್ತರದ ಪೈಯೊಳತಿ ನಯಮಾಗಿ ಕೆಲದಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಪ್ರಭೆ ತೋರ್ಪ ನೀಲಮದು ತೃಣ ಗ್ರಾಹಿಯಿಂದ್ರನೀಲಮುಮಯಮೆನಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೩–೭). [ಇಂದ್ರ + ನೀಲ]

ಇಂದ್ರಪುರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ: ಆ ನಗರ ಮಿಂದ್ರಪುರಕ್ಕಮುಪಾತ್ತಮುಗ್ಗಳಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೨–೩೫). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (UUU) ನಗಣ: ತ್ರಿದಶಮರುದಿಂದ್ರ ಪುರಚಂದ್ರ ಸಲಿಲಂಗಳ್ ತುದಿಯೊಳಿರೆ ತಳ್ತು . . . ವಿದಿತಮಿದು . . . ಸಿಚಿತ್ರ ಲಲಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೪). [ಇಂದ್ರ + ಪುರ]

ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು: ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತಂ ಧನುರ್ಧರರ ಗೃಹದೊಳ್ . . . ಇರೆ . . . ಸಕಲ ಭೂಪಲಯಾಧಿಪನಕ್ಕು ಮಾ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨–೧೪). [ಇಂದ್ರ + ಪುರೋಹಿತ]

ಇಂದ್ರಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಶಿಗಿ. ೭೪–೧೫೨೩). [ಇಂದ್ರ + ಪುಷ್ಪ + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಪವಿಃ, ಅಶನಿಃ, . . . ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣಂ (ತಥಾ), ಶಂಬಃ — ಈ ೧೨ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಪ್ರಹರಣ]

ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು: ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧೧). [ಇಂದ್ರ + ಮಂತ್ರಿ]

ಇಂದ್ರಮಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರನೀಲ: ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರ ಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಳಿಸಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೪). [ಇಂದ್ರ + ಮಣಿ]

ಇಂದ್ರಯವ (ನಾ). "ಕೊಡಸಿಗೆ ಬೀಜ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ಕೊಂಡಿರ ಫಾಲಗಿಡ" (ಪಂಡಿತ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ (ನಾ). (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋಗಿ ಚರ್ಮ ಕಾಣುವಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ತೆಗಳಿ; ತೆವಳೆ; ಪ್ರತಿಮುಂಡೆ ರೋಗ: "ಕೇಶಘ್ನಂ, ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಂ — ಈ ೨ ತೇವುಳು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೧); ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ ಎಂಬುದೊಂದು ಮಂಡೆಯ ಚರ್ಮ ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದು, ಅದನೇ ಹೇನಕರೆ ಎಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೦). [ಇಂದ್ರ + ಲುಪ್ತ]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ (ನಾ). ೧. (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋದವನು; ಬೋಳುದಲೆಯವನು: "ಕಟರಂ ಖಳವ ಶಿಪಿವಿಷ್ಟನಿಂದ್ರ ಲುಪ್ತಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೫). ೨. = ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ: "ಇಂದ್ರ ಲುಪ್ತಕ = ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲುಗಳು ಇಲ್ಲದ ಹಾಗಾಗುವ ಬೇನೆ, ತೆಗಳಿ ನೆಕ್ಕೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗ. [ಇಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಇಂದ್ರವಂಶ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಮುಂತೆ ದಿವಾಕರಾಗ್ನಿಗಳ್ ತಾಮೊಂದೆ ದಿಗ್ದಂತಿಯೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಶ್ರೀಮಾನಿನೀ ಸಯ್ಯದಿಯಾತ ನಿಂತಿದೀ ನಾಮೋಪಮಂ ಮಾಡಿದನಿಂದ್ರವಂಶಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೭೯). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಭಾನುಕಪರ್ದಿಯುಗ್ಮಂ ತಾಮಾ ಗಿರಲ್ಕೆಂಟಜಿಯೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಈ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂದೋದಿದೊಡಿಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೩); ೧೧ನೆಯ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ . . . ತಾನಿಂದ್ರ ವಜ್ರಂ ತತಜಂಗಯುಗ್ಮಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಧು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಂದ ನಿಯಮಿತಳಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ಅಪ್ಸರೆ; ಅಮರಿ: ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆ ಗವಟಯ್ಸಿದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೦). ೨. ಶಚೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಧೂ (ಇಂದ್ರ + ವಧೂ)]

ಇಂದ್ರವರ್ತುಲ (ನಾ). ಮಾಯಾವಲಯ; ಮೋಹದ ಆವರಣ: ಶೀನೂ ಕ್ರಮೇಣ ಆ ನಾಗಿಣಿಯ ಇಂದ್ರವರ್ತುಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಸುಶೀಲೆಯನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಇಂದ್ರ + ವರ್ತುಲ]

ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕವಡೆಕಾಯಿ ಗಿಡ; "ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಾರುಣೀ (ಇಂದ್ರ + ವಾರುಣೀ)]

ಇಂದ್ರವಿದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹಗೆ ; ರಾವಣ: ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನೇಱಿದನಿಂದ್ರವಿದ್ವಿಷಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೭೪). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಿದ್ವಿಷ್]

ಇಂದ್ರಶೂದ್ರ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು (ಎಸಪ್ಮೈ. I, ೧). [ಇಂದ್ರ + ಶೂದ್ರ]

ಇಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರನ್ನುಳ್ಳುದು: ಸುತ್ರಾಮನಿತ್ತನು ದಿವ್ಯಬಾಣಮನಿಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ (ನಾ). ಗಂಗಾಪುತ್ರ ; ಭೀಷ್ಮ : ತತ್ತನಯಂ. . . ಶೌಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವ ಭೂಪಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೪೮ ; 1100). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರಸರಿತ್ + ತನಯ)]

ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ; ಗಂಗಾನದಿ. ‘ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಸರಿತ್]

ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು. ‘ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ’ ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಸಾವರ್ಣಿ]

ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು : ಸ್ವಾಯಂಭುವ . . . ರುದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ . . . ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ ; ಗಂಗಾನದಿ : ಅಕೂಪಾರಮನಿಂದ್ರಸಿಂಧು ಪುಗುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨). [ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧು]

ಇಂದ್ರಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ ; ಐರಾವತ : ಮಂತಣಸಾಲೆಗೆ ಬಂದನಿಂದ್ರಸಿಂಧುರಗತಿ ರೇವತೀಧವನುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೪೬). [ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧುರ]

ಇಂದ್ರಸುರಸ (ನಾ). “ಲಕ್ಕೀಗಿಡ; ನಿರ್ಗುಂಡೀ ಗಿಡ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಸುರಸಾ]

ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ; ಶಚೀದೇವಿ : ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ ನೋಡಿದಳ್ . . . ಜಿನೇಂದ್ರದಾರಕ ರವಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಂಗನಾ]

ಇಂದ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ ; ಶಚೀದೇವಿ. ೨. ರತಿದೇವಿ. ೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ದುರ್ಗಾದೇವಿ ; ಭೈರವಿ. ೫. ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ೬. ಕಿರಣ; ಕಾಂತಿ. ೭. ಲಕ್ಕೀಗಿಡ ; ನಿರ್ಗುಂಡೀಗಿಡ : “ಲೊಕ್ಕಿಯೊಳು ಶಚಿಯೊಳೈದಿಂದ್ರಿಯದೊಳಾರತಿಯೊಳಿಂದ್ರಾಣಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯–೪೭) ; “ರತಿ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಪುಲೋಮಜಾತೆ ಕಿರಣಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಚರ್ಚೆ ಭಾರತಿಯಿಂದ್ರಾಣಿಯೆನಿಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೨೯). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣೀ]

ಇಂದ್ರಾಣಿಕೆ (ನಾ). “ಲಕ್ಕೀಗಿಡಿ ; ನಿರ್ಗುಂಡಿಗಿಡ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣಿಕಾ]

ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜನದಟದಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦–೨೭ ; 1177). [ಇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜ]

ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ : ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಮುನ್ನಂ . . . ಬಲ್ಲನಿಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೭–೩೩ ; 1180). [ಇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜಾತ]

ಇಂದ್ರಾನುಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ಉಪೇಂದ್ರ; ವಿಷ್ಣು : ಇಂದ್ರಾನುಜನೆನಲು ಪುಟ್ಟಿದನದಿತಿಗಂಭೋಜಲೋಚನನು (ಬಸವು. ೫೪–೩೨). [ಇಂದ್ರ + ಅನುಜ]

ಇಂದ್ರಾನೇಕಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ : ಪೊದಟ್ಟಿಂದ್ರಾನೇಕಪಂ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೇಕಪ]

ಇಂದ್ರಾನೋಕಹ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ; ಸುರಭೂಜ : ಇಂದ್ರಾನೋಕಹಂ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಜಯಶ್ರೀಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೋಕಹ]

ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಅಭಿಷೇಕ. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂದ್ರೋಪಪಾದವಂ ಪಡೆದವನು ಜನ್ಮಾಂತರವಂ ತಿಳಿದು ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾಗಿ ದಿವ್ಯಗಾನವಂ ಕೇಳುತ . . . ಅಭಿಷೇಕವಂ ಪಡೆದು ಕಿರೀಟವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವಸಮೂಹಗಳಿಂ ಸೇವೆಗೊಳುತಲಿರುವದೇ ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕವೆಂಬ ೩೪ನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨). ‘ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ’ ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ ೨ : ಯೋಗದೊಳ್ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಣಪರಿತ್ಯಾಗಂಗೆಯ್ದು ತಪೋಬಲದಿನಿಂದ್ರನಾಗಿ ದಿವ್ಯಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಗೀತವಾದ್ಯನೃತ್ಯಂಗಳೆಸೆವಿನಮಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ದಿವ್ಯಕಿರೀಟಮಂ ತಾಳ್ದಿ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಟರಾರೂಢಂ ದೇವರ್ಕಳಿಂ ಪೂಜೆಯನೆಯ್ದುವುದಿಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಿಹಣ್ಣು : ಇದು ಅಮೃತಫಲವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ; ಸಿಡಿಲು : “ಶಂಬಮಿಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ. . . ವಜ್ರಮೆಂಬುದಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೫) ; ಅಂತು . . . ಬಿಚ್ಚಿಂದ್ರಾಯುಧಮಂ ಕಂಡು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೯ ವ). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: ಅರ್ಗಿವು ನಿಲ್ಕುಂ ನವಸಾಂಧ್ಯರಾಗಹಿಮರುಂದ್ರೇಂದ್ರಾಯುಧಾಭಾಸಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಸುತ್ತ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಕುದುರೆ: “ಕರಿಯ ಕಣ್ಣಾಗಲಿಂದ್ರಾಯುಧಂ” (ಮಂಗರಾ. ೮೨–೧೫). ೪. ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಹೆಸರು : ಮುಂಗಾಲ್ಗಳಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿಪ್ಪುದೆಂಬಂತತಿಜವಮಿದಿರೊಳ್ ಬಂದುದಿಂದ್ರಾಯುಧಾಶ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಆಯುಧ]

ಇಂದ್ರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರು ; ಗರುಡ : ಇಂದ್ರಾರಿಯಂ ಪಡೆದವಳು ವಿನತೆಯಕ್ಕುರಗಸಂದೋಹಮಂ ಪಡೆದವಳು ಕದ್ರುವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೪). ೨. ಅಸುರ ; ದೈತ್ಯ. ೩. ಇಂದ್ರಜಿತು : ಆಹವದೊಳ್ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಮಂ ಬೆಸಸೆ ರಿಪುಬಳಕ್ಕೆನ್ನನಿಂದ್ರಾರಿಯನ್ನಂ ಭವನನ್ನಂ ಭದ್ರನನ್ನಂ ಸಿಡಿಲ ಬಳಗದನ್ನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೭ ; 1068). [ಇಂದ್ರ + ಅರಿ]

ಇಂದ್ರಾವಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ : ಮನೆಯ ಶೃಂಗರಿಸುವರು ಮಕ್ಕಳವಿನಿಯಲಿ ಸಂತೈಸುವರು ಬಹು ದನಕರುವ ಜೋಳೈಸುವರು ಧನಧಾನ್ಯ ಜೈಚಿಟ್ಟು ಅನವರತ ಪತಿಸೇವೆ ಸಂಪ್ರತಿ ವಿನಯ ತಾನಿದು ರೂಪು ಮಿಕ್ಕಿನ ವನಿತೆಯರ ಸ್ವರೂಪುಯಿಂದ್ರಾವಣಿಯ ತೆರದಿಂದ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೪–೧೦). [< ಇಂದ್ರಾಯಣ]

ಇಂದ್ರಾವತಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವುಳ್ಳವನು ಆಯುರಂತ್ಯದೊಳ್ . . . ಷೋಡಶಸ್ವಪ್ನಪೂರ್ವಕ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಅವತರಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರಾವತಾರವೆಂಬ ೩೮ನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨). [ಇಂದ್ರ + ಅವತಾರ]

ಇಂದ್ರಾವರಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ಉಪೇಂದ್ರ; ವಿಷ್ಣು. [ಇಂದ್ರ + ಅವರಜ]

ಇಂದ್ರಾಶೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು : ಇಂದ್ರಾಶೆಯೊಳೆನೆ ಯೆನೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಶೀತಾಂಶು ಬಿಂಬಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೧). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಶಾ]

ಇಂದ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ (?) : ಅವಾ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಅವಾ ಜೀವದ ಇಂದ್ರಿ ಅವಾ ಜೀವದ ಕರ್ಮ ಅವಾ ಜೀವದ ಕ್ರೀಡೆ ಅವಾಜೀವದಿಂದ ಲಾವಾ ಜೀವಕೆ ಬಂದು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೦). [?]

ಇಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವ; ನಡೆನುಡಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗವಿಶೇಷ. 'ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ', 'ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. ೪. ಶುಕ್ಲ; ಧಾತು; ವೀರ್ಯ: ಶುಕ್ಲಂ, ವೀರ್ಯಂ, ಬಲಂ, ಬೀಜಂ, ಇಂದ್ರಿಯಂ ರೇತಃ – ಈ ೬ ಇಂದ್ರಿಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೬). ೫. ಶಕ್ತಿ; ಓಜಸ್ಸು (ಕ). ೬. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಪುರಹರ ವಕ್ತ್ರಂ ಪಂಚಂ ಪರಮ ವ್ರತಭೂತಮಿಂದ್ರಿಯಂ ಇಷುಪತ್ರಂ . . . ಐದಜ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೫). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹ (ಕ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಚಾಪಲ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಾಪಲ್ಯ, —ಲೋಲತೆ: ಅವರಿಗೆ ನನಗೆ ಅನುಭವವಾಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯದ ಪ್ರೇಮವೂ ಇಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೧೭೫). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಚಾಪಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಜೀವಿಸು ವವನು: ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿಯದು ಪ್ರಾಣಾನುಭವ; ಭಾವಜೀವಿಯದು ಕಾವ್ಯಾನುಭವ; ತೇಜೋಜೀವಿಯದು ಶಿವಾನುಭವ (ಸಾಸಮಾ. ೬೯). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯದರ್ಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೊಕ್ಕು, —ಪ್ರಾಬಲ್ಯ: ಧನಮೊಂದಿಂದ್ರಿಯದರ್ಪಮೊಂದು . . . ಬೆಳ್ತನಮೊಂದಿನಿತೆಲ್ಲಮೆನ್ನನಟಿ ಯಲ್ಕೆಂದಿರ್ಪುವು (ಜೀವಸಂ. ೪೬-೧೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದರ್ಪ]

ಇಂದ್ರಿಯದೃಢ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ : "ಇಂದ್ರಿಯದೃಢನು ಶಾಂತಂ ಶ್ರಾಂತನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೪). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೃಢ]

ಇಂದ್ರಿಯದೋಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದೋಷ, —ಲೋಪ: ಕಾಚ, ಕಾಮಲಾ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೋಷಗಳು ದೂರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುದೋಷಗಳು ಅನವಧಾನ, ಶ್ರಮ, ಆಲಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮನೋದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೬). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೋಷ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೨೨). [ಇಂದ್ರಿಯ + ನಿಗ್ರಹ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯಲೌಲ್ಯ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯ (ಪಾರಿಶಿ. ೨೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಲೌಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕೆಲಸ, —ವ್ಯವಹಾರ (ಪಾರಿಶಿ. ೨೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸಂಯಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ: ಒಂದು ಪ್ರಾಣ ಸಂಯಮ, ಇನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ (ಜೈನಪ. ೪೭೧). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸಂಯಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಮಲಗಿರುವಿಕೆ: "ಸೋಕಿನ ತಿಳಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ" (Anaesthesia. ಇಂಕನಿ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸುಪ್ತಿ]

ಇಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸುಖ: ತವಿಲುಳ್ಳಿಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯದಿಂ ತಣಿವೊಡೀ ಭೂಲೋಕಮೇಂ ನಾಕಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೪). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಅರ್ಥ]

ಇಂದ್ರಿಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಶಿವ ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರ್ಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ . . . ಸೇವ್ಯಸ್ಥಲ- ಈ ೯ ಶಿವಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೧-೬). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಅನುಗ್ರಹ + ಸ್ಥಲ]

ಇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯ: ಭಾಪ್ಪುರೆ ಪಾರ್ತ್ಥೇನ್ದ್ರೇಜ್ಯಭೀಮಾಂತಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೊಡಿಂ ಧನ್ಯನಾವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೬-೨೭; 1080). [ಇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಇಂದ್ರೇಭ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀ ಭರ್ತೃ . . . ಪುರುಷಸಿಂಹಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೩). [ಇಂದ್ರ + ಇಭ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಹಜ ಸ್ರಗ್ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಿಂದಲಂಕೃತನಾಗಿ ಪ್ರಭುತ್ವಮಂ ಪಡೆದು ಅವಧಿಜ್ಞಾನಮಂ ಧರಿಸಿ ತಾನೇ ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ[ತ್ತೆ]ಂಬ ಮೂವತ್ತೊರನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೧). 'ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಉಪಪಾತ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ: ಪರಿಪೂರ್ಣ ಯವ್ವನನುಂ . . . ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣಸಂಪನ್ನನುಂ ಆಗಿ ನಿಜಾವಧಿಯಿಂ ತನ್ನಂದಮಱಿವುದಿಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರೋರ್ವಿಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರಲೋಕದ ಮರ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಕೈಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವ್ವಿಜನನ್ಯಾಂಗ[ನೆ]ಗೆ ಪವನಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೩೨; 1018). [ಇಂದ್ರ + ಉರ್ವಿಜ]

ಇಂದ್ವಂಕ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು ಕಲೆ: ಇರ್ದು ದಿಂದ್ವಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಚಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೬). [ಇಂದು + ಅಂಕ]

ಇಂದ್ವರ್ಧ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ: ಜಾನಿಸಿದನಿನಘನದ್ಯೋತಿಯಂ ಸಾಂಬನಂ ಶಂಭುವನಿಂದ್ವರ್ಧಾಂಕಕೋಟೀರನನಘನಾನಂದದಿಂ ತನ್ನೃಪಾಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೬). [ಇಂದು + ಅರ್ಧ]

ಇಂದ್ವಿನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ: ಮತ್ತಂ ತೀರ್ಥಂಗಳೊಳಿಂದ್ವಿನಗ್ರಹಣ ತತ್ಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಂ ಮಹಾದ್ವಿಜರ್ಗೆ ಭಾಸ್ವದ್ಗೋಸಹಸ್ರಂಗಳಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬-೯೩; 1141). [ಇಂದು + ಇನ + ಗ್ರಹಣ]

ಇಂಧನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿಸುವುದು ; ಉರಿಸುವುದು. ೨. ಸೌದೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ; ಉರವಲು: "ಏಧಸ್, ತರ್ಪಣಂ, ಇಂಧನಂ, ಏಧಃ, ಸಮಿತ್, ಇಧ್ಮ—ಈ ೭ ಪುಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೬೯) ; ಎಂತಾನುಂ ನಿಲೆ ಪಿಡಿ [ಯಸು] ಸಂತತಿಯಂ ಸ್ಮರಣಶೋಕ ಶಿಖಿಗಿಂಧನವಪ್ಪಂತೆಸಗಲಾಗದಿವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೧) ; ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ಕುಮಾರನಿಂಧನಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಕಾಳೋರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨ ಸೂ).

ಇಂಧನಮಾಡಿಸು = ಚಿತೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸು : ತನಗಿನ್ನಿಂಧನವ ಮಾಡಿಸುವದೈಸಲೆಯೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೩೭). [ಸಂ.]

ಇಂಧನಿ (ನಾ). ಉರುವಲನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು : ಸುರಪನಾಯಕ ನಗ್ನಿಯಿಂಧನಿ ಮರುತ ಬೋವನು ಯಮುನು ಗೋವನು . . . ಮನುಜ ರೆನಗಿದಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೬೭). [ಸಂ. ಇಂಧನಿನ್]

ಇಂಪಡರ್, ಇಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಒಡನೊಡನೆ ಉಣಲುಣಕಲಿತೆನಿಂಪಡರೆ ವಸ್ತ್ರವನುಡಿಸೆ ವಾಸನೊಳುಡಕಲಿತೆ (ಬಸಪು. ೨೫-೮) ; ಇಂಪಡರೆ ತೋಳ್ಗೆ ಮೌಕ್ತಿಕದಿಂ ಪುದಿದುರುಬಾಹುಪೂರಮಂ ಪದೆದಿತ್ತಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨೩). **ಇಂಪಡರು** : ಸೊಗಯಿಸಿದನಾ ಸೌಂದರೇಂದ್ರನಿಂಪಡರಿದೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೯).

[ಇಂಪು + ಅಡರ್]

ಇಂಪಡರು 'ಇಂಪಡರ್' ನೋ.

ಇಂಪಣ (ನಾ). (ದಕ). ರುಚಿ ; ಇಂಪು ; ಹಿತ : ಪಾನಕ ತುಂಬಾ ಇಂಪಣವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ) ; ಕಣ್ಣಿಗಿಂಪಣವೋ ಕರುಳಿಗಿಂಪಣವೋ (ಗಾದೆ).

ಇಂಪಣಮಾಡು = ರುಚಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಿತಕರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮಡದಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಶಾಕವ ಇಡುವಳು ಇಂಪಣಮಾಡಿ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ಷ್ಯವು . . . ಯುಕ್ತಿಯ ಅನ್ನ ಶೋಭಿಸಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೭). [ಇಂಪು + -ಅಣ]

ಇಂಪಾಣ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಹಾಡುವವನು : ದೇಸಿಯ ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೋರ್ವನಂ ಕೇಳುತ್ತುಮಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೬). [< ಇನಿದು + ಪಾಣ]

ಇಂಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಚೀನಾಕಬ್ಬು (?). [ಇಂಪಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಇಂಪು (ನಾ). ೧. ಸವಿ ; ರುಚಿ ; ಸೊಗಸು; ಮಾಧುರ್ಯ : "ಇಂಪು ಸೊಗಸಿನೊಳಕ್ಕುಂ . . . ಮಾಧುರ್ಯಮಿಂಪೆಂದೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨) ; ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೪); ಇನಿಯನೊಡಗೂಡಲೆಂದಿಂಪಿನ ರಮ್ಯಸ್ಥಳಮನಜಿಸಿ ಬರುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೬) ; ಬಗೆಭಾವಧಾತುಮಾತುಗಳಿಂಪು ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗಿತೆಯನೆಳ್ಳನಿತಱಿಯೆ (ಅಂಜಚ. ೧-೧೦೬) ; ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಗೆ ಮೈಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಜಿವ ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨-೪೧). ೨. ಹಿತ ; ಆನಂದ : ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟು ಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೬) ; ಸಾಹಿತ್ಯರಸ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಂಪಾದಂತೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೯).

[ಇನಿದು + -ಪು$_2$. / ತಮಿ. ಇನ್ಪು, ಇನಿಪ್ಪು; ಮಲ. ಇನ್ಪ, ಇನಿಪ್ಪ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಇಂಪು]

ಇಂಪುಗರ್ಪೂರ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಪೂರ ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ : ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕುಮುವನಿಂಪುಗರ್ಪೂರವನಗುರುಮಂ ಸಾದಂ ಜವಾದಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯).

[ಇಂಪು + ಕರ್ಪೂರ]

ಇಂಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸವಿ : ಕಂಡಂಗಳ ನರ್ವಿಸೆ ಮೆಲ್ದು ಮೆಲ್ದು ಕರ್ಬಿನ ರಸಕ್ಕಮಿಸಿಸಿಂಪುಗಾಣೆನೆಂದನಿಲಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೭). [ಇಂಪು + ಕಾಣ್]

ಇಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಸೂಸು ; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ವಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಮಿಳಿತ ಷಡ್ಜಾದಿ ಸಪ್ತಶ್ರುತಿಗಳಿಂಪುಗೆ . . . ಉನ್ನತರಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಪಾಡುತ (ಬಸಪು. ೧-೪೮).

[ಇಂಪು + ಉಗು$_1$]

ಇಂಪುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸುಖಪಡು : ನೆನೆವಳವನ ನೆಱೆ ಸೊಗಸೊಳುವಗೆಗಳ ನೆನೆವಳವನ ಮೈಸಿರಿಯ ನೆನೆವಳವನ ನೇಹದೆಸಕದಿರವನಿಂತು ನೆನೆನೆನೆದಿಂಪುಗೊಳುವಳು (ಹರಿಬ. ೭-೫).

[ಇಂಪು + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಇಂಪುದಂಬುಲ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ತಾಂಬೂಲ ; ರುಚಿಕರವಾದ ತಾಂಬೂಲ : ನಿರುಪಹತಿಸ್ಥಲಂ ಮೃದುತರಾಸನಮೊಳ್ಳುಣಿಸಿಂಪುದಂಬುಲಂ . . . ನಿರಂತರ ಗೃಹನಿಶ್ಚಿತಸ್ಥಿತಿ ವಿಚಾರಕ ಸಂಗತಿ ಸತ್ಕಳತ್ರ ಸಾದರತೆಯನುಳ್ಳ ಸತ್ಕವಿಯುಮಿಾಸುವೊಡಾಗದೆ ಕಾವ್ಯವಾರ್ಧಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೦). [ಇಂಪು + ತಂಬುಲ]

ಇಂಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಸವಿದೋರು : ಕೂಟದೊಳಿಂಪುದೋರ್ಪ ಬಿತ್ತಿಗನೆನಿಸಿರ್ಪ . . . ಜೆನ್ನಿಗನೊಲವೆಂಬುದಂತದು ಪುರಾಕೃತ ಪುಣ್ಯವೆನಿಪ್ಪುದು (ವೀರವಿ. ೬-೧೩೦).

[ಇಂಪು + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಇಂಪುನೋಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ನೋಟ ; ಮಧುರವಾದ ದೃಶ್ಯ : ಪಶುಗಳೊಳ್ ಪಶುವಾಗಿ ಪಶುಪತಿಗೆ ನೋಟಂ ಕಣ್ಗಿಂಪುನೋಟಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೩೪೬). [ಇಂಪು + ನೋಟ]

ಇಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸೊಂಪೊದವಿದವಯವದೊಳಿಂಪುವಡೆದ ಪೂವೆಸೆವ ಕೋಮಲೆಗದೇಕೆ ಕುಸುಮದ ಮಾಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೭). [ಇಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಪುವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಇಂಪುವತಿ ಶಂಪೆಯಕ್ಕ" (ಮಂಗರಾ. ३೫-೧೪). [?]

ಇಂಪುವಾತು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು ; ಹಿತವಾದ ಮಾತು : ಆಯತಾಕ್ಷಿಯಿಂಪುವಾತು ಕೇಳುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೬೧).

[ಇಂಪು + ಮಾತು$_1$]

ಇಂಪುವಾಳೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬಾಳೆ ; ರಸಬಾಳೆ : ತಾಳೆಯ ಹೂವಿನೆಸಳೊಯೆನೆ ಸುಲಿದಿಂಪುವಾಳೆಯ ಹಣ್ಣನಾರಾಯ ಲಾಲಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಭುಜಮುಟ್ಟ ಮೆದೆಗಟ್ಟಿ ಥಾಳಿಪಂತಭಿಷೇಕಗೈದಾ (ಭರಚ. ೧೬-೭೪). [ಇಂಪು + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ$_3$)]

ಇಂಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ ; ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಇಂಪುವೆತ್ತ ಮಾತುಗಳೊಡನೋದುಗುಂ ಸ್ಮರಧನುರ್ಗುಣಟಂಕೃತಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೩೨) ; ಮನೋಜ್ಞಮಾದ ಮತ್ತೇಯಸಿಯಿಂಪುವೆತ್ತ ತುಟಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೧-೧೫೧). ೨. ಸಂತೋಷಹೊಂದು ; ಸುಖಿಸು : ಸತಿಯಾದ ಮಂಗಳೆದೇವಿಯುಂ ತಾನುಮನ್ಯೋನ್ಯರಾಗದಿಂದಿಂಪುವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೩). [ಇಂಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ರಮ್ಯವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಬಹಳ ಘಂಟಾಸಮೇಳನ ಕಂಸತಾಳರವಂಗಳಿಂಪೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೪). [ಇಂಪು + ಎಸೆ$_1$]

ಇಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಆನಂದ ಹೊಮ್ಮು ; ಹಿತವಾಗು : ಒಲೆಯುತ್ತುಮರ್ಚಿಸಿಂಪೇಱುತುಮರ್ಚಿಸುನ್ನತಿಯೊಳರ್ಚಿಸು (ಪಂಪಾಶ. ೭೬).

[ಇಂಪು + ಏಱು$_1$]

ಇಂಪೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಆಪ್ಯಾಯನವಾಗು : ಇಂಪೇೞದೆ ನಿಲೆ ಹೃದಯ ದೊಳಿಂಪೇೞದೆ ಪೋಕುಮೆಂದೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨).

[ಇಂಪು + ಏೞು$_1$ (< ಏೞ್)]

ಇಂಬಣ್, ಇಂಬಣ್ಣು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಣ್ಣು ; ಮಧುರವಾದ ಫಲ : ತುಂಬಿಗಳೆಳಸದರಳ್ ಗಿಳಿ ಚುಂಬಿಸದಿಂಬಣ್ ಪಿಕಸ್ವನಂ ದೆಸೆ ದೆಸೆಯಂ ತುಂಬದ ನಂದನಮಿಲ್ಲ (ಮಹಾಸೇ. ೧-೬೧). ಇಂಬಣ್ಣು : ಪೞಜೋಗಿಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕಲ್ಪದ್ರುಮದೊಳು ನೆಯ್ದೋಱುವಿಂಬಣ್ಣ . . . ಬಯಸಿ ಬಾಯಿಡುವೆನು (ಕರ್ಣವೃ. ೧-೯) ; ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯ ಪೂಸರವ ಇಂಬಣ್ಣ ಪಲವು ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಕಣ್ಣುವಿಡಿದುವನು ಕಳುಹಿಸುವುದು ತನ್ನ ಪೆಣ್ಣಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬೇಸಱದೆ(ಹದಿಬ. ೫-೨೭). [< ಇನಿದು + ಪಣ್$_2$]

ಇಂಬಣ್ಣು 'ಇಂಬಣ್' ನೋ.

ಇಂಬದವಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು ; ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು : ಕೆಂಬರಲ್ಗೆಣೆಮಾಡುವರೇಕೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಳ್ವಿತ್ತಿನ ದಾಳಿಂಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳಿಂಬದವಣ್ಗೆಱಗಿ ತುಱುಗಿದುವು ನೋಡಬಲೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೦). [< ಇನಿದು + ಪದ$_1$ + ಪಣ್$_2$]

ಇಂಬನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹನಿ ; ಮಧುರವಾದ ಹನಿ : ಕಿಱುನೊಱೆನ ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜೆನಿಂಬನಿಯನೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦-೩೦).

[< ಇನಿದು + ಪನಿ$_2$]

ಇಂಬಲಸು (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹಲಸು ; ರುಚಿಕರವಾದ ಹಲಸು : ಫಲವಾಗಲ್ ಪದನಾದ ಕೌಂಗಿನ ಮರಂ ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ ಮತ್ತಮಿಂಬಲಸಿ ನ್ಮಾವೆಳೆವಾಳೆ ತೆಂಗು ಮೊದಲಾಗಿದ್ದೊರ್ವಳ್ಮರಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೬೦ ; 1169). [< ಇನಿದು + ಪಲಸು]

ಇಂಬವಳೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹವಳ : ವಿಧುಬಿಂಬಮಿಂಬವಳಮಂ ಪಡೆ ದಂದು ತದಗ್ರದಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಾವಳಿ ಮೂಡಿದಂದು ಸತಿಯಂಗಮನಾಂ ಪೊಗಳಲ್ಕೆ ಸಾಲ್ದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೨೬). [< ಇನಿದು + ಪವಳ]

ಇಂಬಳೆ 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಳು 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ, ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿ ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಳ ವಿಳೋಳ ತರಂಗರೇೞೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಱಿದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿ ಯನುಯ್ದ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭) ; ನಂಬಿಯಣ್ಣನಿಂಬಱಿವ ಮಂತ್ರಿಯಪ್ಪ ತುಂಬರನಂ ಕರೆದು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೫); ಸುಗತಿಪಾಣವ ನಿಂಬಱಿದು ತಾನೇಱುವಂತೇಱಿದನು ಬಲುಗಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೧) ; ಶಂಭುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಸತಿಯರ ಹೃದಯವನಿಂಬಱಿದರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ; ನೆಲೆಗಾಣು: ಕೆಱೆಯಾರವೆ ವಾಪಿಕೂಪದಿಂಬಱಿದಳವಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೪ ; 1108) ; ಪಾಣ್ಬ ನೆಳೆದುಯ್ಯೆ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯಂ ಕಾದೆಯಿಲ್ಲ ರಾಮಾಕೃತಿಯಂ ನೀಂ ಬೞಿಕ ವಾಯುಪುತ್ರಕನಿಂಬಱಿಯಲ್ಕೈದೆ ಪಗೆಯನಿಕ್ಕುವುದರಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೭-೪೦). [ಇಂಬು$_1$ + ಅಱಿ]

ಇಂಬೞಿ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡು ; ಅನುಕೂಲತಪ್ಪು; ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗು ; ಸೋಲು : ಕಾಳೆಗಮಿಮ್ಬೞಿದೊಡೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೫ ; 700) ; ನಾಗ ತ್ತರನಂ ದಣ್ಡುವೇೞ್ದೊಡೆ ತುಪ್ಪೆಪಾದಿಯೊಳ್ಕಾದಿ ಕಾಳೆಗಮಿಮ್ಬೞಿ ದೊಡೆ ಆನೆಯೊಳಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೪ ; 890) ; ಬಾಂಬಾವು ನುಂಗಿ ಮಗುೞ್ದನಬಿಂಬಮನಿಳೆಗಿೞಿದೊಡೈದೆ ಪಸು ರೇಱ ಮಗುೞ್ದಿಂಬೞಿದು ಬೀೞ್ವ ತೆಱದಿಂದಂಬರದಿಂದಿೞಿದುದಿಳೆಗೆ ಗಿಳಿವಿಂಡರಸಾ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೪). [ಇಂಬು$_1$ + ಅೞಿ$_1$]

ಇಂಬಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಅವಕಾಶ ಉಂಟುಮಾಡು : ಉರ್ಬುರ್ವಾಶಾವ್ಯೂಹಕ್ಕಿಂಬಾಗಿಸುತ್ತುಂ ನೆನೆದು ಮಱುಗಿಸುತ್ತುಂ . . . ಸುಡಿಗೆಡೆಗುಡದಿರ್ದಪ್ಪುದೊತ್ತಂಬದಿಂದೀ ಮೋಹಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೯).

[ಇಂಬಾಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಬಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಅವಕಾಶ ವಾಗು : ತೊಳಪ ತೋರಣದೊಳೆಗಳೆಂಬ ಪೂಗೊಂಚಲ್ ಪೂಸರಲನೆಂಬ ತುಂಬಿಗಿಂಬಾಗಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩) ; ಅಭಿನವ ಚಿತ್ರರೂಪಿನೊ ಳಸುವು ಪುತ್ಥಳಿಯೊಳಗೆ ಜೀವಂ ಒಸೆದೊಗೆದವೊಲು ವೊಗೆದೆ ಮಗನೇ ಭಕ್ತಿಗಿಂಬಾಗಿ (ಬಸವು. ೮-೧೮) ; ಮಧುಕರನ ಝೇಂಕಾರ ಕೋಲಾ ಹಲಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ೨. ಉಚಿತವಾಗು ; ಸರಿಯಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗು : ಸಂಬೋಧನೆ ದೀರ್ಘೋಕ್ತಿಯೊಳಿಂಬಾಗಿರೆ ಬರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೩) ; ತನಗೆ ಸೊಗಯಿಸದ ವಸ್ತುಗಳನಿತುಮನಿಂಬಾಗೆ ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸಿ ಪೆಱನಾವನೊ ಪೊಲ್ಲಮೆಂದೊಡಂತಾತನುಮಂ ಕೈ ಕೊಳ್ಳದಾತನುಂ ಮುನಿಯಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೯). ೩. ಹೆರವಾ ಗಿರು ; ವಿಶಾಲವಾಗಿರು ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರು : ಇಂಬಾದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವುದು ಕಲಿತಯೋಗ್ಯಾಲಯದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭).

[ಇಂಬು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಇಂಬಾಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು; ಚೆನ್ನಾಗು: ರಂಗವಲ್ಲಿಗಳೆ ಬಿಡುಮುತ್ತುಗಳೆನಿಂಬಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೬ರ) ; ಆತ್ಮನು ರಕ್ತೆ ಯಾದೆನಗೆರಡಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿರ್ಪೆಯೆಂಬುದನಿಂಬಾಗಱೆದೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೨) ; ನಾನಾವರ್ಣದಿಂ ಮುತ್ತೆ ಚಿತ್ತಮನೇಂ ಚಿತ್ತಜ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೆನೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಿಂಬಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೭) ; ಸಕಳ ಮೃಗರಾಜ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಳಾಸ ಭವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭಮೆಂಬಿನೆಗಮಿಂಬಾಗಿ . . . ಬೆಡಂಗನಂಗೀಕರಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ವ) ; ತುಂಬುರವಿಡಿದು ಗಾನಾ ಮೃತವನು ಕಿವಿಗಿಂಬಾಗಿ ಸವಿದೋಱಿಸುತ . . . ಗಾಯಕರು ಪಾಡುವ ಸಂರಂಭವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂಸವಿ. ೮-೩೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಅವಕಾಶವಾಗು : ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂದೆೞೆದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟ ರೆಂಬಂತೆ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸೆರಗುಮಂ ಬೆರಗುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಸಪ್ರತ್ನಮಂ ಕೊಳ್ವೆನೆಂದಿರ್ದನಗೆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಪೋಗಿನೊಳಿಂಬಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮). [ಇಂಬು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಇಂಬಿ 'ನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಇಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗಿ ತುಂಬಿರು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರು : ದಿನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಡೆಯೊಂದು ಸೇದೆಯಿಂ ಬೞಲ್ದು ಪಯಣಂಬರ್ಪ ತನ್ನಿನಿಯನ ನೀರೞ್ಕೆ ಗೆಂದೇಱಿತ್ತಿ ನೀಡಿದ ತಣ್ಣೀರ ಪೊಸಪೊಂಗಳಸಮಿದೆನೆ ಇಂಬಿಡಿದ ತೆಂಗಾಯಿಂ ಬಾನುದ್ದಂ ಬೆಳೆದೋರಣಮಾಗಿ ತೋರ್ಪ ತೆಂಗಿಂ(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೯). [ಇಂಬು$_2$ + ಇಡಿ$_1$]

ಇಂಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಡಗಿಸು : ವರವಸ್ತ್ರಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆ ನಾನಾಕುಸುಮ ಪರಿಮಳ ಸುಗಂಧ ನವಧೂಪ ದೀಪಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ತರತರದೊಳಿಂಬಿಡಿಸಿದಳ್ ರಂಭೆ ಶಂಭುವಿನಿದಿರೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫೧-೨೦). [ಇಂಬಿಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಬಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚಾಚು ; ಉದ್ದವಾಗಿ ನೀಡು; ಪ್ರಸರಿಸು: ಪೊರೆದರೊ ನೆತ್ತರಿಂದೆನಿಪ ನಾಲಗೆಯಿಂಬಿಡೆ ಕೀೞ್ತ ಸಿಂಹಕೇಸರದ ವೊಲಿರ್ದ ದಾಡೆಗಳ ಕಾಂತಿಯನಾಂತ ವರಾಹಘಾತಜರ್ಝರ ತನುಗಳ್ ನಿಜಶ್ರಮುವನೊಯ್ಯನೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ತೋಱುವಂತಿರೆ ಬೞಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭); ಕೆಂಬೆಳಗ ನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಾಳಿಯಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೪೦).

೨. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ನೆಲೆಗೊಡು : ಗಣನಾಥತ್ವಮನುದ್ಭಟಂಗೆ ಪಡೆದಿತ್ತಾತಂ ವಲಂ ತಂದ ಪಟ್ಟಣಮಂ ತಚ್ಛಿವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೊಲ್ದಿಂಬಿಟ್ಟು . . . ಒಪ್ಪಿದಂ ಗುರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೪೦) ; ಪ್ರಹ್ಲಾದನ್ನ . . . ಇಂಬಿಟ್ಟು ಪೊರೆದದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯಾ (ಪುರಂದ. ೧-೯೬-೯). [ಇಂಬು₁ + ಇಡು₁]

ಇಂಬಿಡು₂ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು : ಬೀರವ ನುಡಿದ ಮೂವರ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ ಮಾರ ಮನ್ನಣೆಗೈದನವರ ಓರಂತೆ ಮುಂಚೂಣಿಯಲಿಂಬಿಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರದಿ ತೆರಳ್ದ ಮುಂದೆಸೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೪) ; ಆಜೀವನಾಗಳೆ ಹೆಣ್ಣನೊಸಗೆಯೆಂದದನಜೀವಜೀಯದಂತವನನಿಂಬಿಟ್ಟು ಹೊಜಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವದಿಗೆಯ್ದಿ ಚೆಲ್ವೆಜಕದೊಳೋಲಗವಾದ (ಭರಜ. ೩೭-೬೪) ; ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯ ಕುರುಳ ನೇವರಿಸುತಾನಂ ಪದೆ ತೊಡೆಯೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೩೬) ; ಮಿಗೆ ತಪೋವನದ ಋಷಿಗಳ್ಗೆ ಮುನಿಪತ್ನಿಯರ್ಗೆ ಗುರು ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾನುಲೇಪನಗಳಂ ಬಗೆಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ಮಣಿಭೂಷಣ ಸುವಸ್ತುಗಳನು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟಿಸಿ ರಥದೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬೩). **೨.** ಒದಗಿಸಿಡು ; ಒಪ್ಪಿಸು : ಮುದದೊಳಾ ಬಸವದಂಡೇಶ್ವರಂ ತದ್ರಾಜಸದನಕ್ಕೆ ಧನಧಾನ್ಯಮೊದಲಾದ ಸಂಪದವನಿಂಬಿಟ್ಟನಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫-೫೫). **೩.** ಹಿತವಾಗು ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕೊಡು : ಅಂತಾ ವಣಿಗ್ವರಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಶಕುನಮಿಂಬಿಡೆ ಬಂಧುಜನಂಗಳೊಡಂಬಡೆ ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪೊಱಲಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೮) ; (ಆರಾಜ. ೬-೧೩ ; ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೧-೧೨; ಚೆಬಪು. ೬-೧೬ ; ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧೪೯ ; ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯ ನೋ).

ಇಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ, —ಕಾಪಾಡು: ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕಮಲದೊಳಗೆನ್ನನಿಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ.ಕ. ೧೩೯೦). [ಇಂಬು₂ + ಇಡು₁]

ಇಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಬೀಜ; ಸೊಗಸಾದ ಬೀಜ ; ಸವಿಯಾದ ಕಾಳು : ದಶನಂ ದಾಳಿಂಬದಿಂಬಿತ್ತುಗಳನಿಳಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೫). [< ಇನಿದು + ಬಿತ್ತು₃]

ಇಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ನೆಲಸು : ಕೋಟಿಗ್ಗೆಸಜೊಳ್ಕೆಸಜಾಟವಾಡಿ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗೆ ಮುತ್ತಿ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳಿಂಬಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೫). ℙ ಇದು 'ಅಂಬಿಸು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. ಅಂಬಿಸು < ಅಬ್ಬಿಸು < ಅರ್ವಿಸು₃ = ಹೆದರಿಸು.

[ಇಂಬು₁ + -ಇಸು₃]

ಇಂಬೀ (ಕ್ರಿ). ಆಸ್ಪದ ಕೊಡು ; ನೆಲೆಗೊಡು : ಈರಾಜಂ ತಪೋಮಾರ್ಗವಿಂಬಿರದಿಂಬಿತ್ತುದು ಶೀಲವಾಲೆ ಪದುಳಂ ನಿಂದತ್ತು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಶಾಂತರಸಂ ಕಾಪ್ಪುರಮಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿತು. ೧-೫) ; ನಂಬಿದವರ್ಗಿಂಬೀವನೆಂಬ ಅಚ್ಯುತನ ಅಚ್ಚರಿಯೆನಿಪೀ ಪೆಂಪನಿಚ್ಚೈಗೊಂಡು (ಅದ್ಭುತ. ೪-೧೬).

[ಇಂಬು₁ + ಈ₂]

ಇಂಬು₁ (ನಾ). **೧.** ಎಡೆ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಅವಕಾಶ: "ಇಕ್ಕೆ, ಇಂಬು . . . ಆಗರಂ – ಈ ೧೫ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೦) ; "ಇಕ್ಕೆ ಪೊಱಲಿಂಬು ತಾಯ್ವನೆ . . . ಎಂದಕ್ಕು ನೆಲೆದಾಣ ಗೊತ್ತು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫) ; ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗಳಂ ಚುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶೂದ್ರಕ) ; ನಮಗಿನ್ನುಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲ್ಕಿಂಬು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೦); ಮೋಹಕ್ಕೆ ತೆಱಹಿಲ್ಲ . . . ಮತ್ಸರಕ್ಕಿಂಬಿಲ್ಲ (ಬಸರ. ೮-೫೪) ; ಶಾಲೆ – ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ . . . ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಭಾವನಾಪೋಷಕ ಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಇಂಬು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೩).

೨. ಅಳತೆ ; ಮಿತಿ ; ಮಟ್ಟ : ನಿನ್ನಿಂಬನಱಿಯದಾಜಿಯೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ಪೊಣರ್ಕೆಗೆಂದು ಬಂದಪೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೮) ; ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆವ ತನ್ನಿಂಬಿನೊಳಗಿರಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೪). **೩.** ವಿಶಾಲತೆ ; ಅತಿಶಯ : ಪಾದರಿ ಪೂತುವು ತೋರಿದುವಾದುವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳೆಯ್ದೆ ಪಣ್ತುವು ಮಾವಿಂಬಾದುದು ನಿವಾಘ ಮಧುವಿನ ಭೇದಮದೀ ಬನದೊಳಾ ತಪಕ್ಕೆಡೆಯುಂಟೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೮೭) ; ಅಖಿಳವೇದ ಸ್ಮೃತಿ ತತ್ಪುರಾಣಮೆನಿಪ್ಪವಱೊಳ್ ಸಾರಮನಿಂಬಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ಸಮಪ. ೧-೫೮) ; ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಲೇಸು ಇಂಬು ಕೋಣೆಗೆ ಲೇಸು ಸಂಬಾರ ಲೇಸು ಸಾರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೧) ; ನೀರು ನೆಳಲಿಲ್ಲ ತನುತಾಪವಿಂಬಾದುದಿದ ಸಹಿಸಲಳವಲ್ಲ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೫). **೪.** ಪ್ರದೇಶ ; ಸ್ಥಳ : ವಾಮಾಂಗಿಯ ಮುಡಿಯರಳಂ ಹೇಮಾಚಲದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕರನಿತ್ತಂ (ಹವಿಸ್ಮರ. ೨-೧೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಇಂಬು ; ತೆಲು. ಇಮ್ಮು]

ಇಂಬು₂, ಇನ್ಬು (ನಾ). **೧.** ಇಂಪು ; ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಮಾಸೇನರ್ ಪರಮಪ್ರಭಾವ ರಿಷಿಯರ್ ಕಟ್ವಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟದುಳ್ ಶ್ರೀಸಂಗಂಗಳ ಪೇೞ್ದ ಸಿದ್ಧಸಮಯಂ ತಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ತಿಮ್ಬಿನಿನ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಗ್ರಮಾನೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ.II, ೨೭-೧; 700) ; ತುಱುಗಿದ ಪೂಗೊಂಚಲ ಕಾಯ್ತೆಱಗಿದ ಮಾವುಗಳ ಬೆಳೆದ ಕೌಂಗಿನ ಗೊನೆ ತಳ್ತೆಱಗಿರೆ ಮಾಡದೊಳಲ್ಲಿಯೆ ತಿಱಿದುಕೊಳಲ್ಕಿಂಬಿನೆಸಕಮೆಸೆದುದು ಪವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧). **೨.** ಪ್ರೀತಿ: ಇದನೋದುವುದಿಂಬಿನೆ [ಪಾಠಾ. ನಿಜನಾಮದೆ] ಪದ್ಮಮುಖೀ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧೮೪) ; ಪರವೆನಾಚಿಯರೊಳು ಪರಮಸುಖದಿಂ ಮನದಿಂಬು ಬೆಂಬಳಿಗೊಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣನೊಲವಿಂ ಪಲಕೆಲವು ದಿನಮಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೨). **೩.** ಸೌಕರ್ಯ ; ಅನುಕೂಲತೆ ; ಹಿತ : ಅರಿಗಿಂಬಾಯ್ತುಱಿವಾದುದು ಮರುತ್ಸುತಂಗೆ . . . ಎಂದು ಧರ್ಮಜಂ ಚಿಂತಿಸಿದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೯) ; ವನಿತೆಯರುಂ ತಾಯುಂ ಬಂಧುನಿಕಾಯಮುಮಾತ್ಮಜಾತರುಂ ತಂತಮ್ಮಿಂಬನೆ ಬಗೆವರಲ್ಲದೆಂತುಂ ತನಗಪ್ಪರೆ ನರಕಗತಿಗೆ ಪೋಪವಸರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೬-೧೪೬). **೪.** ಕ್ರಮ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಸೊಗಸು ; ಲೇಸು : ಮಕ್ಕಳನಿಂಬಿಂ ಋಷಿಯರ ಪಕ್ಕದೊಳೋದಿಪುದು ಯೋಗ್ಯರಪ್ಪರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೧೭); ಕೇಶವನಿಂಬಿನೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಬಿಸಿಷ್ಟಮೆನೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೨೯ ; 1108) ; ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದದನಿಂಬಿಂ ತತ್ಸಪತ್ನೀ ಜಠರದೊಳಿರಿಸು (ಜಗವಿ. ೨-೫೯); ವೀಣೆಯ ಧರಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬಿನಿಂದಳವಡಿಸಿ(ಜೀವಂಚ. ೯-೧೩). **ಇನ್ಬು** : **೧.** ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗ್ಗದೊಳಿೞ್ದಿರಿನ್ಬಿನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೦೮-೪ ; 700).

[ದೇ.‖ ತಮಿ. ಇನ್ಬು, ಇನಿಪ್ಪು ; ಮಲ. ಇನ್ಪ, ಇನಿಪ್ಪ ; ತುಳು. ಇಂಬು ; ತೆಲು. ಇಂಪು, ಇಂಬು]

ಇಂಬುಕೆಯ್₁, ಇಂಬುಗೆಯ್, ಇಂಬುಗೈ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಕೊ ; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಮೆಂದುಂ, ಇಂಬುಕೆಯ್ಮೆಂದುಂ, ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೭) ; "ಇಂಬುಕೆಯ್ದನೆನ್ನಲ್ ಮುದದಿಂದೊಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧) ; ಇವರೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವುಮೆಂದಿರ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೨) ; ಎಮ್ಮಯ್ವರುಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ನೀನೆ ಪೊಱರಸುಗೆಯ್ ಸೋದರ್ಯದಿಂದೊಳ್ಪಿತೇ ವಸುಧಾಮಂಡಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯುದಿದನಾಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ ಬೇಡಿದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೫) ; ಇನ್ನಾನೆಂದುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವೆಯಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಂಡವರನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಸಂಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಮದೊಳ್ ನಡೆವಂತು ಮಾೞ್ಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ) ; ದೇವರ ಸಮ್ಮಾನಾವುಗೆಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವ ಸದ್ಭಾವನಮೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೬೮).

೨. ಎಡೆಮಾಡಿಕೊ; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ; ಒಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊ (?) : "ಇಂಬುಕೆಯ್ — ಸ್ಥಾನಸಂಗ್ರಹೇ (ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮುಥಾ). ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ; ವಿಧೇಯನಾಗು; ಹಿತವನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಮುತ್ತರುಂ ಕುರುಡರು ಮೆನ್ನದೆಮ್ಮ ನುಡಿಗೇಳ್ ಮಗನೇ ಬಗೆ ತಂದೆಗಿಂಬುಕೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨); ಅರಲಸರಲ್ಗದಾರ ಮನಮಂ ಗುಱಿಮಾಡದೊ . . . ಒಲ್ವ ಗೆಲ್ವ ಬಸವಾಗಿಪ . . . ಇಂಬುಕೆಯ್ಯುವೊಳಪೊಯ್ಯುವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೭). **ಇಂಬುಗೆಯ್** : ೪. ಹೊಂದಿಸಿಕೊ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊ : ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವನಿಂಬುಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮಾ ಚಲ್ಲಗಣ್ಗಡೆಯ ಕುರುಳೆಂಬುರುಳ್ಗಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದಿ ಬೀಱಿ ತಂದಲ್ಲಿ ತಡೆವರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯); ಪುಣುಗುಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪನಿನೀರ್ಗಳಂ ದಶಾಂಗಮನಿಂಬುಗೆಯ್ದವಱ ಯೋಗವಱಿದು ಮಿಗೆ ಕೂಡಿ . . . ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರರೆದರಾ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಾದಿಗಳನೊಲವಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯). **ಇಂಬುಗೈ** : ೫. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕರ್ಣನ ತೊಡೆಯಂ ತಲೆಗಿಂಬುಗೈದು ಸುಖದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವುತಿರ್ಪ ಸಮಯದೊಳ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೨).

[ಇಂಬು$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$, ಇಂಬುಕೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ರುಚಿಸು; ಹಿತವಾಗು : ಇಚ್ಚೆಯಂ ಸಲಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುಱಿದೋಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರಿಂಬುಕೆಯ್ದೊಲಿಸಿ ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ಗಲಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೭); ವನಿತಾಸಂಕುಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯೆ ನಿಜತೇಜಂ ದಿಗ್ವಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಭೃತ್ಯನಿಕಾಯಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯೆ . . . ಅರಸುಗೆಯ್ವಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಾಹುಕಂ (ಜಗವಿ. ೭-೨); ಧರ್ಮಪರರ್ಗಲ್ಲದೆಮ್ಮಯ ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯದು (ಯಶೋಚ. ೧-೬೪). **ಇಂಬುಕೈ** : 'ಇಂಬುಕೈಸು' ಪರಾ. [ಇಂಬು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಂಬುಕೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಡು; ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಡು : ಕಳಕಳಮಂ ಪೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ . . . ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತಸ್ಥಾನದೊಳಿಂಬುಕೆಯ್ಸುವ ಭೀಮಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). [ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಇಂಬುಕೈ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಇಂಬುಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಹಿತವಾಗಿಸು : ಬೇಟದ ಲಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮೆ ಪತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಸೆ ಪುರುಡಿಂಬುಕೈಸೆ ಬಿಯಮಾಱಿಸಿ ಪೊಂದದವಂ ಬೊಜಂಗನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೮). [ಇಂಬುಕೈ (< ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$) + -ಸು$_1$]

ಇಂಬುಕೊಡು$_1$ 'ಇಂಬುಗೊಡು$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಕೊಡು$_2$ 'ಇಂಬುಗೊಡು$_2$' ನೋ.

ಇಂಬುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು; ಅವಲಂಬಿಸು : ಧರ್ಮಜ್ಞಪುತ್ರನ ಬಯಸಿ ಸತಿ ಯಮನ ಇಂಬುಗಟ್ಟಿದಳೊಂದು ಮಂತ್ರವನು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೩೮). [ಇಂಬು$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಬುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಹೆಂದದ ಜನ್ಮದೊಳ್ ತೊಳಲಿ ಬಂದುದಱಿಂದವೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಜಸುತ್ತವೆ ದೈವದ ವೃಂದಮಧ್ಯದೊಳ್ . . . ಮಱಿ ವೊಕ್ಕೆನು ನಿಮ್ಮನು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩-೮).

[ಇಂಬು$_1$ + ಕಾಣ್]

ಇಂಬುಗಿಡು 'ಇಂಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಇಂಬುಗುಡು 'ಇಂಬುಗೊಡು$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೆಡು, ಇಂಬುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದಕೆಡು; ಸೌಂದರ್ಯಕುಂದು; ಸೊಗಸುಗುಂದು. ೨. ಹದಗೆಡು; ಅಹಿತವಾಗು : ಬೆಂಬಲಕೆ ತಾನೆಂದು ಬಯಲ ವಿಡಂಬದಲಿ ಕಾಳೆಗವ ಮುಸೆದರೆ ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟರಿ ಕೃಷ್ಣನನು . . . ಇಂಬುಗೆಟ್ಟುದು ರೀತಿ ರಣಕೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನನಮರಾಧಿಪನ ಕೈಕೊಂಬನೇ ಕೌರವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೯). **ಇಂಬುಗಿಡು** : ೧. ಇದು ಸುಱಿಗಾಳಿಯಿಂ ನೆಗೆದು ತೋಱುವ ಕಿಂಶುಕಪುಷ್ಪಪತ್ರಂ . . . ಎಂಬಿನಮಿಂಬುಗೆಟ್ಟು ಕಂದಿದ ಪಱಿಗಂಜುಗನ್ನಡಿವೊಲೇಸಿಳಿದಾಡುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫). [ಇಂಬು$_2$ + ಕೆಡು]

ಇಂಬುಗೆಯ್ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೈ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೊಡು$_1$, ಇಂಬುಕೊಡು$_1$, ಇಂಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಕೊಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಜಾಗಕೊಡು : ಇರ್ವರುಂ ಪರ್ವಿದ ಹರ್ಷಕ್ಕಿಂಬುಗೊಟ್ಟು ನಲಿನಲಿದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೪ ವ); ದೋರ್ದಂಡಮನನಘಜಯಶ್ರೀಗೆ ತಾನಿಂಬುಗೊಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೯); ಹಲವು ಶಬ್ದಕಿಂಬುಗೊಡದ ಸುಳುಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳಗಣ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ನಿಜದ ನಿಲವ ಸ್ಥಲವ ತೋಱಬಪ್ಪುದೆ (ಶಿವಗೀ. ೫೦-೨೪೦); ಇನ್ನು ನೀನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಇಂಬುಗೊಡಬೇಡ; ಶಾಂತಚಿತ್ತಳಾಗು (ಪದ್ಮಸ. ೧೧೯). **ಇಂಬುಕೊಡು$_1$** : ಎನಗೆ ನೀನಿಂಬುಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಿಸುವುದ ಬಿಟ್ಟು ನಿಃಕಲವಸ್ತುವಾಗು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೨-೧೨). **ಇಂಬುಗುಡು** : ವನಜಲಕೇಳಿಗಿಂಬುಗುಡುವಂತೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿದಾದುದು (ಅನಂಪು. ೬-೮೯). [ಇಂಬು$_1$ + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಡು$_2$, ಇಂಬುಕೊಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಹಿತವಾಗು : ತುಂಬುಹೊಲವೆಲ್ಲ ಇಂಬುಗೊಡುತಿಹುದು ನೇಹ ರೂಪ ತಳೆದಂತೆ (ನಿಜದ. ೨೦-೫). **ಇಂಬುಕೊಡು$_2$** : ಆಕೆಯ ಮನೋಹರ ಮುಖಮಂಡಲದತ್ತ ನೋಡಿದೆ. ಅದು ಪಾಟಲಪ್ರಸೂನದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಕೆಂಪು ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಬುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೧೫೦). [ಇಂಬು$_2$ + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು; ನೆಲಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಏನುಂಟೆಂದು ಕರಸ್ಥಲವನಿಂಬುಗೊಂಡೆ ಹೇಳಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩-೯); ನಂಬಿದವರನು ಕೊಂದನೆಂಬಪಹಾಸ್ಯ ಜಗದೊಳಗೆ ಇಂಬುಗೊಂಬುದು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೨೭); ಎಲ್ಲ ಪೆಂಗಳಿದೆಯೊಳೀತನಿಂಬುಗೊಂಡಿಹ ಪರಿಯೇನು (ಭರಚ. ೬-೩೭); ಕಿಕ್ಕಿಱಿದಡರ್ದುರವನಿಂಬುಗೊಂಡುರೆ ಬೆಳೆದ ಕಕ್ಕಸದ . . . ಬಲ್ಮೊಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೧). ೨. ಹಿಡಿಸು; ಒಳಗೊಳ್ಳು : ಏಸನೀಂಟಿದೊಡಿಂಬುಗೊಂಡುದು ಶರಣನುದರಕೆ ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೭). ೩. ಪಡೆ; ಹೊಂದು : ಪರಮಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂ ಪಾಶಚ್ಛೇದಮನಿಂಬುಗೊಂಡು ಮೆಱೆದಂ ಶ್ರೀಮಾದಿರಾಜಾಹ್ವಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೬). [ಇಂಬು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಬುಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು : ಇಂಬುಗೊಂಡಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಬಲ್ಮೊಲೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯); ಇಂಬುಗೊಂಡುತ್ತಮ ನೀಲಪುತ್ರಿಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು; ಮೆಚ್ಚು : ನಂಬಿದೀತನ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಮನದಿಂಬುಗೊಂಡಾತಂಗೆ ಕೂರ್ಪ ತ್ರಿಯಂಬಕನ ಕೂರ್ಮೆಗಳನೀಗಳೆ ನೋಡಿದಹೆನೆನುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೨); ಅಂಬರಕ್ಕೈನೂಱು ಪ್ರಜೆಗಳು ಇಂಬುಗೊಂಡೈದಿದರು ಪಾರ್ಥನ ಅಂಬು ಕಾದುದದೆನುತ ಹೊಗಳಿದರಂದು ಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭೦೩. ೩೬-೩೦); ಇಂಬುಗೊಂಡು ಜಳಮಂ ರಂಭಾದಿಗಳ್ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪).

[ಇಂಬು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿಯಿಸು; ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲಮಂ ನಿಲಲೀಯದೆ ಪುಣ್ಯಪವಿತ್ರಮನಿಟ್ಟು ಖಟ್ವಾಂಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾಡುಫಲಮನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೬೦ ವ); ಬಿರುದ ನಚ್ಚಣಿಯರೆದೆವಲ್ಲಣವೆನಿಪ್ಪ ಭಾಸುರದ ಜಲ್ಲಣವುಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯಂ ದೇಶಿ ಮಿಗಲೋಜೆಯಿಂದಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೭–೩೦); ತುಂಬಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳನಿಂಬುಗೊಳಿಸು ಶರಾಗ್ರದಲಿ ತುಂಬಿಪ್ಪ ಬಲು ಸುರಂಗಗಳ ದ್ವಾರಗಳಿಗೆಂದೆಂಬ ರಭಸವೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೭). ೨. ಒದಗಿಸು; ಕೊಡು; ನೀಡು: ಕೃಪಾಂಬುನಿಧಿ ನೀಲಕಂಠಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಹಸ್ತಮಂ ಸೃಜಿಸಿ ಕಾಮಿತ ಫಲವನು ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೪–೨೫). [ಇಂಬುಗೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಬುದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಂಬರಲ ನೀಲದ ಪಳುಕಿನೊಪ್ಪಂಬಡೆದ ಮುಖವೊಂದುಯೋಜನದಿಂಬುದಳೆದೊಡ ಲೆಂಟುಯೋಜನಮಾದುವೆಡೆಬಿಡದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೫೯).
[ಇಂಬು$_1$ + ತಳೆ$_1$]

ಇಂಬುದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬು; ನಿಬಿಡವಾಗಿ ನೆಲಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬು: ಭರದಿ ಮೊಳಗುವ ವಾದ್ಯಗಳ ಸುಭಟರ ನೆರವಿಯಂ ದಳದ ಸಂದಳಿ ತರತರದೆ ತತ್ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳಿಂಬುದುಂಬಿಹುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೭). [ಇಂಬು$_2$ + ತುಂಬು$_1$]

ಇಂಬುಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಕೊಡು; ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸು: ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮನೆ ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮೇಲುವೊದಿಕೆ ಮಗುಳೆ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯನಿಂಬುಮಾಡಿದೆ ಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ (ಅವಚಂ. ೨೪–೯೯); ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿನೆಸೆವಸಿಯಕೊಂಬನಿಂಬುಮಾಡಿ ಸುಱಿದು ಗಱಿಪು ವೆಳಗಿಳಿಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ನಂಬಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟರೂ ನಂಬದಿರು ಸೂಳೆಯನು ನಂಬಿಸಿ ಒಬ್ಬಗೆ ತಿಳಿಯದಿನ್ನೊಬ್ಬಗೆ ಇಂಬುಮಾಡಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೨); ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಕ್ಕೂ ಇಂಬುಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಎಡಹೆ. ೧೪೪) ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು; ವಿಶಾಲವೆನಿಸು: ಈ ನಿಖಿಳಾಮರರ್ಗೆ ಜಿನಯಾತ್ರೆಯೊಳಾಗದು ಪಾಱುಗೆಯ್ತುಮಧ್ವಾನಮ ನಿಂಬುಮಾಡಿ ನಡೆಯಿಪ್ಪೆನೆನುತ್ತುಮೆ ಶಕ್ರವಿಕ್ರಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೩೩).
[ಇಂಬು$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಇಂಬುಮಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು: ವಸುದೇವಂ ಕನ್ನೆಯ ಮುಂದಣೆಂದೆ ವೀಣೆಯಂ ತರಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬುಮಾಡಿ . . . ಚತುರ್ದರ್ಶಗುಣಂಗಳೊಳ್ ಕೂಡಿ ಬಾಜಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೫–೩ ವ).
[ಇಂಬು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಇಂಬುವಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿಗಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು: ಪದ್ಮಜಾಂಡಘಟಮಂ ತುಂಬಿತ್ತು ಕಲ್ಪಾಂತದುಗ್ಗಡದಂಭೋಧರವಂ ಬೊಲಿಂಬುವಡೆದಾ ಗಂಭೀರಭೇರೀರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧).
[ಇಂಬು$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಬುವಡೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಪಡೆ; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು: ತುಱುಗೆಮೆ ನೀಳ್ದ ಪುರ್ವು ನಿಡುಗಣ್ . . . ತೆಳ್ವಸಿಱ್ ಕರಂ ನೆಱೆದ ನಿತಂಬಮಿಂಬುವಡೆದೊಳ್ಪೊಡೆ . . . ಎಂದು ಧಾತ್ರಿ ಪೊಗೞ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೮); ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣನಾಂತ ಸಣ್ಣಗೊಂಬಿಂದಿಂಬುವಡೆದ ದಾಳಿಂಬಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಇಂಬುವಡೆದಾ ರಜತವಾಳುಕಿಯೆಂಬ ನದಿಯುಪವನದ ಕುಸುಮತೊಡಂಬೆಗಳನಾಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೧೧); ಶಂಬರಹರ ಕರಿವರ ಕುಂಭಮಿಂಬುವಡೆದುದಿಲ್ಲೇಕೆ . . . ಮಣಿಗಣ ಸುರುಚಿರತರ ಮೇಖಲಾಶಿರೋಮಾಲಿಕೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೮). [ಇಂಬು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಬುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವೆನಿಸು: ಸುಯೋಧನನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮಸುಬಲದೊಳಮರಿಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುವಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೭ ವ); ಇವನಪ್ಪೊಡೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತುಕಂ ತನಗಿಂಬುವರೆ ನಿನಗಂ ತಪ್ಪದಿರ್ಪನಲ್ಲಿವನನದಱಿಂ ಕೆಡೆನೂಂಕು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೮–೩).
[ಇಂಬು$_2$ + ಬರ್$_1$]

ಇಂಬುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿತದಿಂದ ಕೂಡು; ಸುಖವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ). [ಇಂಬು$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಇಂಬುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಇಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡು; ಸೊಗಸಾಗು: ಮನಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿರೆ ಲೋಚನಂಗಳುಳ್ಳರೆಮುಗುಱ್ದಿಂಬುವೆತ್ತಿರೆ . . . ಸಮಸಂದುದಾ ಪರಮಯೋಗಿಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಭಾವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪); ಕೋಮಲಾಂಗುಳಿಗಳದೇಂ ಬಗೆಯಂ ಬೆದಱಿಪುವೊ ಪುಣುಂಬುಗಳೆಂಬಂತಿಂಬುವೆತ್ತು ವಿಷಮಾಯುಧನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೭).
[ಇಂಬು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂಬುಳ, ಇಂಬಳ, ಇಂಬಳು (ನಾ). ಜಿಗಳೆ; ಜಿಗಣೆ; ಅಟ್ಟೆ: ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇಂಬುಳಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಹತ್ತಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೧೫). **ಇಂಬಳ**: ಮಳೆಯ ನೀರು ಹನಿಯಿತೆಂದರೆ, ಕಾಡಿನ ದಾರಿ ಇಂಬಳದಿಂದ ತುಂಬಿ ನರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೨); ಅಲ್ಲಿಯ ಇಂಬಳ (ಜಿಗಣೆ)ಗಳಿಗೆ ಚಿರಂಜೀವತ್ವ ಲಭಿಸಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೩೮). **ಇಂಬಳು**: (ಕರಾ). "ಇಂಬಳು–ನೆಲ ಜಿಗಣೆ" (ಸಿರಿಕೋ); ಆ ಶಿಶುವಾದರೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಬುಳು ತುಂಬಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಐವಾರು ದಿನಗಳು ರಾತ್ರಿಹಗಲುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆಯಿತೋ ಏನೋ (ನಂಬಿನಾ. ೧೮೨).
[ಇರ್ಪು + ಪುಳ (< ಪುೞು). / ತುಳು. ಉಂಬುರು, ಉಂಬ್ರು]

ಇಂಬುಳಿ, ಈಂಬುಳಿ (ನಾ). ೧. ಇನಿದಾದ ಹುಳಿ; ಮಧುರವಾದ ಹುಳಿ: ಶೋಧಿಸಿದಿಂಬುಳಿಯಂ ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಪುಣೊ[ಣ್ಣೊ]ಳಗೆ ಬಿಡುಗೆ ಮಧುಘೃತಮಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿ ಹಯಕ್ಕಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪–೨೪). **ಈಂಬುಳಿ**: ೧. ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೮ ಉದಾ); ಪದಾದಿಯ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ – ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸಿಹಿಯಾದ ಕಿತ್ತಳೆ (ಕ).
[< ಇನಿದು + ಪುಳಿ]

ಇಂಬೆಳಸು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬೆಳಸು; ಸೊಂಪಾದ ಬೆಳೆ: ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪).
[< ಇನಿದು + ಬೆಳಸು$_2$]

ಇಂಬೊಸರ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಒಸರು, —ಒರತೆ: ಮುಂಗಾರೆನ್ನದೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನದಾಸಡಿಯೆನ್ನದಿಂಬೊಸರಿಂ ತುಂಬಿ ಪೊನಲ್ವರಿವ ಹೊಕ್ಕರಣೆಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩–೪). [ಇಂಬು$_2$ + ಒಸರ್$_2$]

-ಇಕ (ಪ್ರ). ಇದು ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶೀಲ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಕಕುಳಿಯೊಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕನುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೩); ಇಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ— ಕರಿಕಂ, ಆಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ, ಬಾರಿಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕಾರ (ನಾ). = ಇ$_1$: ಇಕಾರಕ್ಕೆ: ಕೆಲಿಯೂರ್ (ಶಮದ. ಸ. ೬೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ.]

ಇಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಇ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಗೆ ಇವಾಗಮಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಇತ್ವಾಂತಮುಂ – ಇಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪ ಟೀಕೆ). [ಇಕಾರ + ಅಂತ$_3$]

ಇಕಿಸು 'ಇಕ್ಕಿಸು$_1$' ನೋ.

ಇಕುಳ 'ಇರ್ಕುಳ್$_3$' ನೋ.

–ಇಕೆ, –ಇಕ್ಕೆ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪ್ರಕಟಂ ಚೇತನಭಾವದೊಳಿಕೆ ತನ ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೨೧೧); ಆದಮಾನುಮಱೀತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೦); ಆದುದೊಂದು ಮಾನಸಿಕೆ ಮನಂಗೊಳಲ್ಕೆನಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೯); ಪೆಜರ ವಿಭವಕ್ಕೆ ಬಯಸುವ ಮಜುಗುವ ಗಾವಿಲಿಕೆಯೇಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೪೨); ಇಕೆಗೆ — ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ); ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯುಂ ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ತು (ಕಾಪಂ ಉ. ౭೨೪). –ಇಕ್ಕೆ$_3$: ೧. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸಂಬಂಧದಿಂದಂ ವಖ್ಯಾಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪಂಡಿತಿಕ್ಕೆಯನಱೀಪಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೨೫); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು — ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕ್ಕೈಯಿಮನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಎರಡು ಕೈ ಅಳತೆಯುಳ್ಳ ಮನೆ (?): ಸ್ಥಳದ ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಆಚಗಯಿವರ ಮನೆ ಮಗಿಲ ಹೊಜಗೆ ಇಕ್ಕೈಯಿಮನೆ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ (ಕಕುಲ. ೫–೭೧; ?). [ಇಕ್ಕೈ$_0$ (< ಇರ್ಕೆಯ್) + ಮನೆ]

ಇಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂತಿ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿಯರು; ಕಂತಿಪ್ಪಯರು; (?): ಇರ್ಬ್ಬರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ್ ಇಕ್ಕಂತಿ ಉಣ್ಣ ಧರ್ಮ್ಮ ನೆಲನು ಚಂದ್ರನು ವುಳ್ಳಿನ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯–೮; 925).

[ಇರ್$_3$ (< ಎರಡು) + ಕಂತಿ]

ಇಕ್ಕಟಿ (ಗು). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ (?): ಅಕ್ಕಜವಿಡಿವಾಡು ವಿಕ್ಕಟಿ ಪೊಗರಿಂದ ಕಕ್ಕದಿಸುವ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳು (ಭೈರಸೂ. ೩೦೪–೧೨೪).

[?]

ಇಕ್ಕಟ್ಟು 'ಇರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿ 'ಇರ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಭಗದತ್ತನ ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫); ಒಗ್ಗೊಡೆಯುದಿರಿ ಆರ್ದೇಸಿಯಿಱಿಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯಿಮೆನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೩); ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿದ ತೊಡೆ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೨೫).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಡಿ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿ ಎಸೆ: ಕರವಾಳನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ಹಲಗೆಯನೆಂಟುಕಡಿ ಮಾಡಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೭); ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ರಿಪುಸೂತನ ಶಿರವ ಹಱೆಯಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪೪). ೨. ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕಳಚಿ ಬೀಳು; ಎರಡು ತುಂಡಾಗು: ಸೆಳೆವನಾಕರ್ಣಾಂತಪರಿಯಂತಲಘುಬಲ ರಘುನಾಥನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದುದಾ ಬಲುಬಿಲ್ಲು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೧).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಳೆ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಗೈ 'ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಇಕ್ಕಡಿವಡೆದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ . . . ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೯).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಮುರಿವ ರಥಮಿಕ್ಕಡಿಸುವ ಕೇತನಮುರುಳ್ವ ಭಟರ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೬೫); ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಿಕ್ಕಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣಿಗರಂದು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೪೯). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + –ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಡೆ 'ಇರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ 'ಇರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣಿಗಳು; ಎರಡು ಹುರಿ ಅಥವಾ ಹಗ್ಗ. 'ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಣ್ಣಿ]

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹುರಿಗಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ತಿಣ್ಣವಲೆ ಜೋಡುವಲೆ ಹೊಸೆದಿಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಚಕ್ರವಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). [ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಉಭಯಮುಖಿ ಹಸು; ಆಗತಾನೆ ಕರು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಹಿಂದೊಂದು ಕೊರಳು, ಮುಂದೊಂದು ಕೊರಳು ಕಾಣುವ ಹಸು: ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಕಿಡಿಸಿದ ಲಿಂಗಭೇದಿ ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆಯ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩೪–೧೩; 1115).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕತ್ತು + –ಇಗೆ$_0$]

ಇಕ್ಕಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಂಡನಾಯಕನಿಕ್ಕಪಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೊಸ್ತದ ಗೊಗ್ಗಿ ಊರಟಱಿನೊಳ್ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೭; 925). [?]

ಇಕ್ಕಯ್ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರ$_4$]

ಇಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಸಯ್ಯ ಇಕ್ಕರಂ ಮಜ್ಜಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೨೭–೧೮; 1029). ℙ 'ಅಕ್ಕರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಪಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಇಕ್ಕರಿಸು$_1$, ಇಕ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಬರು; ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಇನಕುಲನ ತೇರನಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಬನಕೆ ಬರುತಿಹ ರಥದ ಮೇಲೆ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೫); ಹೊಕ್ಕನಸುರಾರಾತಿ ಸುರವರರಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಲಮರೇಂದ್ರಭವನವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೦–೯); ಇಕ್ಕರಿಸಿ ಬೆಳದ ಬಿಳ ವೃಕ್ಷದ ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಪಂಗಡಿಸಿ ಜಾಜುವ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯ (ಅಕ್ರೂಚ. ೫–೧೧). ೨. ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು; ಎರಡು ಪಾಲಾಗು, — ಹೋಳಾಗು: ತೆಕ್ಕೆ ಸಡಿಲಿತು ತಜಗೆಲೆಯ ಹೊದಱಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಮೈಮುಱಿಯಲನಿಲಜನೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದನು ಕಾಣದಹಿಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩೩). ಇಕ್ಕಲಿಸು: ೧. ನೆಲನಿಕ್ಕಲಿಸೆ ಬಿಜುವರಿಗಳಲಿ ತೇರೈಸಿದವು ತೇರುಗಳು (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೨೨). ೨. ಪಟುಭಟರಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ನಳಚ. ೯–೨೪). ೩. ಅಗಲಿಸು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಸು: ಬಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಶೋಣಿತ ಪಳಿಯ ರಕ್ಕಸ ದೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿದೆಳೆವ ಹಾಹೆಯನೋಜೆಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದಯುಗವ ಅಳುಕದಂದು ಹರಾದ್ರಿಯನು ಕಿತ್ತಿಳೆಯನಗಲಿಸುವಂತೆ ಬಾಹಾಲುಳಿತ ಬಲನೆತ್ತಿದನು ನೆಲನೊಲೆದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೯).

[ಇಕ್ಕರೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಇಕ್ಕು; ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಹೆಂಗಸು ಬಗ್ಗಿನಿಂತು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು . . . ಚೆಂಡಿಗೆ ಗೋಲ್ಫಕೋಲಿನಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩೦) ; ಪೋಲೀಸರು ಜಗ್ಗಾನನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ಕೈಬಡಿಗೆ ಬಂದೂಕುಗಳಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧-೩-೧೯೬೫, ೧೨೧) ; ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ತಂದು ತಾಯಿಯೆದುರು ಇಕ್ಕರಿಸಿದನು (ಗಂಪಾಯಿ. ೪೯). [?]

ಇಕ್ಕರೆ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕರೆ, —ದಡ, —ಅಂಚು : ಗರಗರನೆಯ್ದುವ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಧರಣೀವಯಿತೆ ಧವಲಚಾಮರಮಂ ಪರಿಸಮೊದವೆ ಪಲವಂ ಪಾಳಿಸುವಂದದೆ . . . ಕಾಶಪ್ರಸವಂ . . . ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿದು ಪಾವಿಕ್ಕರೆಗಳೊಳು (ಜಯಕಾ. ೯-೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರೆ$_4$]

ಇಕ್ಕರೆ$_2$ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ; ಹತ್ತಿರದ ದಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಕರೆ$_4$. / ತಮಿ. ಇಕ್ಕರೈ]

ಇಕ್ಕರ್ತರು 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ 'ಇಕ್ಕಲು$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲಿಸು 'ಇಕ್ಕರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲು$_1$, ಇಕ್ಕಲ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಬಣವೆ; ಮೆದೆ: ಗೋದಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಇಕ್ಕಲನ್ನು ಕಾಯ್ದು (ಬೆಳುಮ. ೧೯೯) ; ಜೋಳವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಇಕ್ಕಲು ಹಾಕಿದ್ದನು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೧೪). **ಇಕ್ಕಲ** : "ಒಟ್ಟು, ಗುಂಪು, ಗೂಡು, ಇಕ್ಕಲ, ಬಣಬೆ [ಬಣವೆ]" (ಕಂನುಹು. ೮೦) : ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದ್ದ ಇಕ್ಕಲಗಳಿಗೆ (ಮನೆಬೆ. ೩೧). [ಇಕ್ಕು + -ಅಲು ?]

ಇಕ್ಕಲು$_2$ 'ಇರ್ಕುಟ್$_3$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಇಕ್ಕು; ಕೂರಿಸು (?) : ತುಱುವನು ಮರಳ್ಚಿಯಂ ಮಿರವಿ ಸತ್ತ ಕಲಿ × × ದೇವಕಂಣಿಕೆಯರು ಪೊಯ್ದು ದೇವರ ವರಾಸನದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಲ್ಸಿದರು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೪೧-೪ ; 1301). [?]

ಇಕ್ಕವಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲು, —ಶಾಖೆ : ಒಂದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕವಲನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೩೧) ; ಇಕ್ಕವಲಾದ ಸೊನ್ನೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದರೂ ಒಂದಾದ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಬಂದು ಬಿತ್ತುವುದು (ನಡೆಪಾ. I, ೪೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕವಲ್$_2$]

ಇಕ್ಕಳ$_1$ 'ಇರ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳ$_2$ 'ಇರ್ಕುಳ$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳು 'ಇರ್ಕುಟ್$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಬಡಿದಾಟ; "ಹಾಕಾಟ; ವಾದ; ವೈರತ್ವ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + ಆಟ]

ಇಕ್ಕಾಲು 'ಇರ್ಕಾಲು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು ; ಬಿಸಾಡು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ಭೋಜನವ ಮಾಡಿ ಭಾಜನವನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಇಟ್ಟು] ಹೋಹ ಹಿರಿಯಂಗೆ ಭಂಗ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩೯-೧೩೯) ; ನಳರಾಜ ಬಲ್ಲಿದನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಸತಿಯ ನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಹೋಗಲದೇನು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೮೧). [ಇಕ್ಕು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಇಕ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು : ಹೊಂಗಱುವೂವಿನೆಸಳುಗಳ ವೋಲೆಗಳನಿಕ್ಕಿವಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇಕ್ಕಿಸು$_1$, ಇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು ; ಇರಿಸು ; ಇಡಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಅವರಣ್ಣಂ ಕುನ್ದಿಗನಿಕ್ಕಿಸಿದನೀ ಕಲ್ಲಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೯-೬ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಇವಂ ಪಿಡಿ ಕಂಸ ನಿನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆಂದು ಬಿಸುಟಿರ್ ನಿಜಹಸ್ತದ ದಂತಯುಗ್ಮಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೬೧) ; ಗಗನತಲದಿಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಪರ್ಣಲಘುವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಪಾದೋಪಕಂಠದೊಳಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೦-೫೧ ವ) ; ಕಂಬಳಿಯನಿಕ್ಕಿಸಿಯಡಱ ಮೇಲೀಶ್ವರ ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೬) ; ಸಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿದೆನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿ ಕಲ್ಲಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆನ್ನ (ನೋಹತ. ೩೭-೨೧). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು ; ಮಾಡಿಸು : ಹೊಸಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿಙ್ದಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಆಳಿವಂ ಸೋದಿಸಿ (ಎಕ X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೦ ; 1047) ; ಶಿವಭವನಮಂ ಮಂಟಪವನಭಿನವವೆಸೆಯೆ ಮಾಡಿಸಿಯದಱ ಸುತ್ತಿವರೆ ಕೋಂಟೆಯನಿಕ್ಕಿಸಿದನಗಳುಗಳ ನಗುಳಿಸಿದನು (ಬಸಪು. ೧೬-೯) ; ಬಾದಾಮಿಯ ದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯನೂ ಯಿಕ್ಕಿಸಿ . . . ವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕೂಯೆಂದು (ಇಅ. V, ೨೦-೧೪ ; 1533). ೩. ಮುಚ್ಚಿಸು ; ಭದ್ರಪಡಿಸು : ನೀಂ ನಗರಿಯಂ ಪುಗಲುಬೇಡಾ ನಾಳಿನುದಯಕ್ಕೆ ಕೋಂಟೆಯನಿಕ್ಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪಾಳೆಯಂ ಸಹಿತ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೫೨). ೪. ಊಟಹಾಕಿಸು ; ಬಡಿಸು : ತಾಂ ಕುಡುವುದು . . . ತಾನುಂಬುದು ಮಗುಙ್ದುವಗಿರ್ಕ್ಕಿಸುವ್ರಮ ಎಂದಿಂತು ಪ್ರೀತಿಯಾಱುತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫-೧೬) ; ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಸಮಕ್ಷದೊಳಿರ್ದು . . . ಸಮಸ್ತ ಭಕ್ಷ್ಯಶಾಲ್ಯೋದನ ಸಂಭಾರೋಪದಂಶ ಸಮನ್ವಿತಮಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೭-೧೩೧ ವ) ; ಪಾಲು ಪೊಂಗಲಿಕ್ಕಿಸಯ್ಯ (ಗೋಹಾಡು. ೧೧೦). **ಇಕಿಸು** : ೨. ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲತೂಂಬನಿಕಿಸಿದ ಮಂಗಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧-೫ ; 886).

ಇಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಯತಿಗಳಿಂದೆಱಗಿಸಿಕೊಳುತೆ ಕಾಣ್ಕೆಗಳುಮಂ ವ್ರತಿಗಳಿಂದಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿಸು ; ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕೇಸರಿ ತೊಱಪಾಳ್ಸನಾ ಮಗನ್ ಆಲನ ತೊಱು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಱ್ದೋನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೬ ; 8ನೆಯ ಶತ) ; ನೆಲ್ಲಿಗೆಱೆಯ ತುಱುಗೊಣ್ಡಲ್ಲಿ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಬೊಸಗರಲಯನ್ ಪೊಸಮೆಣ್ದಿ ಸಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೯-೩ ; 875) ; ಪೆರ್ವಯಲ ಕೊಱ್ಗಣಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಪರಿದು ಬಯಲ್ನಾಡಿನುಳ್ ಕಾದಿ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಯಲ್ನಾಡನನೊಡೆ ಕಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೯ ; 910). [ಇಕ್ಕು ? + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). "ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತುಂಬು ; ಹಾಕು ; ತೋಡಿ ಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು ; ಮಡಗು ; ಇಡು ; ಹಾಕು : ರಾಹುಗೆ ವಾಯುಪಥಾಗ್ರಮೆಂಬ ಪೆರ್ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸ ಬೆಣ್ಣೆ ವೊಲಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯುಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿಯಾಕೆಯನಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ಇಂತೆಂದರ್ . . . ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮರಸನ ಬೆಸದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಮೆಂದು ನುಡಿದು ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೨-೭) ; ಅವರವರ ಪಡೆದ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳನಱಿದಿಕ್ಕಿದ ಲೋಹಾಸನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ ವ) ; ಒದವಿದ ಚಿಂತಾಭಾರದೆ ಕದಪಿನೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದ ಮುನಿಯ ಕರನಖರುಚಿಗಳ್ . . . ಬೆಳಗಿದುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೨) ; ತೆಗೆವೆರಳುಗೋಲಿನ ಕೊಬ್ಬಿನಾಳೆಚ್ಚಾದಿತಿಕ್ಕಿದ ಮುಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೨) ; ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ಕೇಶನನಡಗಿಸಿ ಸಿರಿದುಱುಬಿಕ್ಕಿ (ಭರತ. ೬-೪೨). ೨. ಧರಿಸು ; ತೊಡು : ತುಱುಂಬಿದ ನವನೂಲಿಕಾಕುಸುಮನಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨) ; ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಸರದ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ಜೊಂಗಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೬) ; ಅಜಾಂಡಕುಳಜಾಳಮಂ ಮಣಿಮಾಡಿ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦). ೩. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ತೊಡೆ : ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಪಿನಿಂ ಪತ್ತಿ ಪಗಿಲ್ತು ಬೆಳ್ಕರಿಸಿದಳಕ ನಿಕರಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦) ; ಪಚಿಪು = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨).

೪. ಮುಡಿಸು ; ತೊಡಿಸು : ಜಯಂಗೆ ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರೇಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ಸ್ವಯಂವರಮಾಲೆಯನಿಕ್ಕಿದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭೯–೨೦) ; ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದು ಚಪಳೆಗೆ ಸಿರಿಗಿಕ್ಕಿದ ನಿಯಮನಿಗಳಮೆನೆ ಭುಜಗಯುಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೧) ; ಗಗನಸ್ತಂಬೇರಮಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಮೊಗವಡಮುಂ ಪೋಲ್ತು ಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಮುಗಿಲಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೦) ; ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವೆರಲಿಂಗೆ ಮಾಣಿಕದುಂಗುರಗಳನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೨) ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸಕಲಸಿರಿ ಶವಕಿಕ್ಕಿದಮಳಾಭರಣವಿಭ್ರಮ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೩). ೫. ಸುರಿ ; ಸುರಿಸು ; ಚೆಲ್ಲು : ಮುಗುೞಿೞ್ದಾ ಸತಿಯಿಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣನೀರ ಧಾರೆಗಳೊಳೆ ನಾಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦) ; ಚಿಂತಾಬ್ಧಿ ನಿಮಗ್ನರಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರನಿಕ್ಕುತಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೭೯) ; ವನಿತಾಕದಂಬಮಿಕ್ಕುವ ಧವಳಾಕ್ಷತಂ ಕುಡುವ ಚಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೮–೨). ೬. ತೊರೆ ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: "ಇಕ್ಕು–ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋಃ (ಹೊಡೆ)" (ಶಮುಧಾ) ; ನೋನ್ತು ತನ್ದೇಹಮಿಕ್ಕಿ . . . ಶಿವನಿಲೆ ಪಡೆದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೪–೩ ; 700) ; ಭೀರುಗಳಂ . . . ಭಯದುಟ್ಟುವದನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೩ ; 1167) ; ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗಳಿಕ್ಕಿ ಹೋದರೆ ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೬). ೭. ಕೆಡಹು ; ಒಗೆ ; ಬಿಸಾಡು ; ಬಿಸಾಕು : ಪರಿವಡರ್ದಂತದಲ್ಲಿಂದಂ ತನ್ನನಿಕ್ಕಿ ಮಲಯಾವತಿ ಶತಖಂಡಮಾಗಿ ಬಿೞ್ದು ಸತ್ತತ್ತು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೩೮–೩) ; ಭುಜಬಲಿ ಸಕಳಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೋಂಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿರ್ದನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೧); ಅಂತು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೨ ವ). ೮. (ಚಾಮರ, ಬೀಸಣಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಬೀಸು ; ಉಪಚರಿಸು : ಸುದತಿಯರಿಕ್ಕೆ ಚಾಮರಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೫) ; ಇಕ್ಕುವ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕಾವ ಚಮರೀರುಹಂಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧) ; ಸೂಳಱಿದಿಕ್ಕುವ ಚಾಮರಗ್ರಾಹಿಣಿಯರೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಚಾಮರವ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಮಾಹೇಂದ್ರರಿಕ್ಕುವರು (ಶಾಂತೀಚ. ೭–೫೪). ೯. (ಪಗಡೆ ಹಾಸು, ಬಲೆ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಹಾಸು ; ಹರಡು ; ಹರಹು : ಅಂತು ಪೂಡಿಕೊಂಡು ನಾೞಿವಾಸಗೆಯನಿಕ್ಕಲ್ವೇೞ್ದುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ) ; ಮುನಿನಿವಹಮಾಱಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯ ವಲ್ಕವಸನಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫) ; ಎಲೆ ನೀನಾರೇಕಿಕ್ಕಿದೆ ಬಲೆಯಂ ಪೇೞಿಣ್ಣ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೯). ೧೦. ಪ್ರಯೋಗಿಸು ; ಉಪಯೋಗಿಸು ; ಬಳಸು ; ನಿಯೋಜಿಸು : ನೀವೆತ್ತಾನುಂ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಿರೋ ಮರುಳಿಕ್ಕಿ ಆಟ್ಟುವದನುಂಡಿರೋ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬–೧೯) ; ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮದ್ದ ನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧–೯೪) ; ಪೊಸಕನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಾವರ್ಣಿಸುವೆಂ ಸತ್ಕೃತಿಯನೆಂದು ಕನ್ನಡಮುಂ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಱದಕ್ಕಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದವನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೧) ; ಕರಗಸ ಗಾಳ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ ದಬ್ಬುಕಮೆಂಬಿವನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಿ ನಿತ್ತರಿಸದೆಯೋಡಿಹೋದ ಬೆಳ್ಪೆರಳೆಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೩೩ ; 1183) ; ಬಗೆಯದೆ ಸತ್ಯಣಾಭ್ಯವಹಾರಿಗಳುಸಿರ್ವರ್ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯದೊಳ್ ನಿರ್ಬಂಧಂ ಪುಗದೆಂದರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗೞಿಂದಾ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮದ. ೬೦); ವರಿಸವೈದಱೊಳೋದ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಯೋದಿಸದೆ ಎರಡಾಱು ಸಂವತ್ಸರದ ಮೇಲೆ ನಮಗುಳ್ಳ ಹರದಿಕೆಯ ವೆವಹಾರದುದ್ಯೋಗಕಿಕ್ಕದೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೭). ೧೧. (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಮುಚ್ಚು ; ಹಚ್ಚು : ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬಾಗಿಲನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಣ್ಮನಲ್ಲಿಗೈದಿದಳೋಜೆಯಿಂದ (ಭರಚ. ೧೦–೨೨) ; ಪೊಳಲ ಪೆರ್ಬಾಗಿಲ್ಗಳಿಕ್ಕಿದುವು ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲ್ಗಳಂ ಬಲಿದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೧೭); ಬಾಗಿಲು ಇಕ್ಕಿ ಚಿಲಕವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಷೋಡಶಿ.೧೯೮).

೧೨. ಇರಿಸು ; ನಿಕ್ಷೇಪಮಾಡು ; ಕಾದಿಡು : ಅನ್ಯಾಯದೊಳ್ ಪಡೆದರ್ಥಂ ನಡುನೀರೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೮). ೧೩. ನೀಡು ; ಕೊಡು ; ಉಣಿಸು ; ಬಡಿಸು : ಮೆಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಪೊರಡ ಪನ್ದಿಗಳ ನಿಱಿಯಲ್ಪನ್ದಲ್ಲೀ (ಇಆ. XI, ೧೨೭–೯ ; 808) ; ಪರ್ವಮೆಂದು ತಣಿಯೆ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೧–೧೩) ; ಎಂತಪ್ಪೊಡಮೆನಗೆ ಪುರುಷಭಿಕ್ಷಮನಿಕ್ಕಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೪) ; ತಾನುಣ್ಣದ ಪೆಱಗಿರ್ಕ್ಕದ . . . ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೩೪) ; ಕೆನೆ ಮೊಸರ ಒಲವಿಂದಯಿಕ್ಕಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦–೮) ; ಇಕ್ಕುವುದು ಸುಂಕಮಂ ನೀಂ (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೫) ; ಬೊಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಡಿಯಾಲಿಗಳಿಗೌತಣವನಿಕ್ಕುವೆ ನೊರಸಿ ರಿಪುಬಲವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೧) ; ಇಕ್ಕಲಾಱದ ಕೈಯೆಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೧–೧) ; ಇಕ್ಕಿದಾತನು ಉಂಡು ನಕ್ಕು ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಹೋಹ ಇಕ್ಕದವ ಹೋಹ ನರಕಕ್ಕೆ ಲೋಕದೊಳಗಿಕ್ಕಲೇಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೦). ೧೪. ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ ; ಕೊಲ್ಲು : "ಇಕ್ಕು — ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋಃ (ಹೊಡೆ)" (ಶಮುಧಾ) ; ಪತಿಯ ಬೆಸದಿಂದ ಮಹಿತರನತಿ ಕೋಪದಿನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. X, ೧೫೦–೨ ; 915) ; ಪಲರುಂ ತುಱುಲಾಳ್ಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೨ ; 940) ; ಸಂಗರದೊಳ್ ಶಲ್ಯನನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ದದಟನಾ ಭೀಮಂ ಗಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨) ; ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ಚಿ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು. ೧–೧೯) ; ಬೆದಱಿ ಪುಲಿ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಬಿರ್ದುದನಱಿದೊಡೆ ಗುಂಡುಗೊಂಡು [ಕೊಂದಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಕ್ಕ[ಕ್ಕು]ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೭) ; ಇಕ್ಕಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ ಕರಿಗಳ (ನಳಚ. ೯–೨೪). ೧೫. ಬಲಿಕೊಡು ; ತಳ್ಳು ; ನೂಕು : ಹೆಱರ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ನೆಲೆಯನಱಿವುದನಿಳೆಯೊಳಗೆನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ಪರೇ (ಗಿರಿಕ. ೨–೩೦) ; ಇಕ್ಕಿದರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೮೦) ; ನೂಱುಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸಲಾಱನೇ ಜಯಸಿರಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೮)

ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್, ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಇರಿಸಿಕೊ ; ಇಟ್ಟುಕೊ ; ಮಡಗಿಕೊ : ಬಲದೇವಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗಾಯು ಬರ್ಪಂತೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಹಲಾಯುಧಮನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಜಂಗಮ ಪರ್ವತಮೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೮ ವ) ; ತದೀಯ ಚರಣಂಗಳಂ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೬೩೧) ; ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀೞಲೀಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಳದೊಳಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೦). ೨. ಧರಿಸು : ಲಲಿತಾಕೃತಿ ವಿಜಿತಮಕರಧ್ವಜಂ ಮರಕತ ಕುಂತಳಮನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೩೦ ವ). ೩. ಮುಚ್ಚಿಕೊ; ಹಾಕಿಕೊ : ಕೇಶವನು ತನ್ನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡನು (ಸಮಜೀ. ೧೨೭). ಇಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು = ಕೆಡಹಿ ತುಳಿ ; ಹೊಡೆದು ತುಳಿ ; ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು ; ಅಡಗಿಸು : ಸೆಣಸಿಂ ಮಿಕ್ಕೇವದಿಂದಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿದರೀ ಕಾಂತೆಯರೀ ಸರೋರುಹದಳವ್ರಾತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೭–೫೫); ಮುನ್ನಿನ ಕಬ್ಬಮನೆಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿದುವು ಸಮಸ್ತಭಾರತಮುಮಾದಿಪುರಾಣಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯) ; ಮಗಧೇಶನನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿಪೆಂ ಲಾಳನ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದಪೆಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೫ ; 1007); ಮುಕ್ಕಣ್ಣನನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟ ಬಿಡೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಜಡೆಯಂ ಕಿೞ್ತು ಬಱಿಯ ಪೆಱಿಯುಂ ತರ್ಪೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೫). ಇಕ್ಕಿರ್ = ಧರಿಸಿರು ; ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು : ಮುನ್ನಮೆ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದಕ್ಷಾವಳಿಯುಂ ಕಿವಿಯೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಕು ; ಮಲ. ಇಕಲ್ ; ತುಳು. ಇಕ್ಕಾವು, ಇಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಕ್ಕುಂಗೂೞ್ (ನಾ). (ಇತರರು) ಹಾಕುವ ಅನ್ನ; ಭಿಕ್ಷಾನ್ನ: ಪೆಜನಿಕ್ಕುಂಗೂೞೆೞಂ ಕೀೞೆಲೊಳಮಳವಿಗೆಟ್ಟರ್ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಜುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ ನೋಡಾಡಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೧); ಸಪತ್ನಿಯ ರಿಕ್ಕುಂಗೂೞಂಗೆ ಬಯಸಿ ಪಾರ್ದಿರ್ಪ ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಗುಜಿಯಪ್ಪ ದುರ್ಯಶಮುಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೯೧). [ಇಕ್ಕು + ಕೂೞ್]

ಇಕ್ಕುಗುತ್ತ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಮದ್ದಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗ; ಕೈಮುಸಕಿನ ರೋಗ: ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳಿಕ್ಕುಗುತ್ತಮಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೪–೧೬); ಆದಜಿಂ ಕಳ್ಳೆಯರಿಂ ಪುಟ್ಟದಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೪–೫೫). [ಇಕ್ಕು + ಕುತ್ತ]

ಇಕ್ಕುಗೋಳು (ನಾ). ಹಾಕುವ ಕೈಕೋಳ, —ಬೇಡಿ (?): ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಕೈಯ ಇಕ್ಕುಗೋಳಿನೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನೆಂಬ ಲಿಂಗ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಯ್ಯ ಭವವಾಸೆಗೊಡಲಾಗಿ (ಪ್ರೋಲಿವಾ. ೧೨೭–೪೭೭). [ಇಕ್ಕು + ಕೋಳ ?]

ಇಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸರಿದೊರೆ; ಸರಿಸಮಾನ; ಈಡುಜೋಡು: ವರ ಭೋಗದಿಂದ ಶಚಿಯಲ್ಲಿ . . . ರೋಹಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸುರುಚಿರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆಯಾಗಿರ್ಪಳಾ ಪುರಚರಿತ್ರೋಪ್ವಾಮ . . . ಸೋಮೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬–೧೦). [ಇಕ್ಕು + ತೆಕ್ಕೆ (< ತೞ್ಕೆ)]

ಇಕ್ಕುಪಡು 'ಇಕ್ಕುವಡು' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಮದ್ದು (ನಾ). (ಇತರರಿಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟುಮಾಡಲು) ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕುವ ವಿಷ; ಕೈಮುಸಕು: ಎನಗಿಕ್ಕುಮದ್ದಾದುದಾಸಕ್ತಿ ದಿನದಿನಕೆ ಕೃಶಿಯಾದೆನು (ಪರತು. ೨೪–೫೫). [ಇಕ್ಕು + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು: ಆವನಂಗಸಂಗದಲ್ಲಿರ್ದಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ ಏಜುಮುಡಿಗೆ ಎಂಬ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿಡಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆದಾಡುವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತಾವಜಿದು ಒಯ್ಯನೆ ತೊಲಗುವರು (ವಚಶಾ. I, ೧೭೪–೯೯). 'ಏಜುಮುಡಿಗೆ' ಪರಾ. [ಇಕ್ಕು + ಮುಡಿಗೆ]

ಇಕ್ಕುವಡು, ಇಕ್ಕುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡು; ಸೋಲು; ಪರಾಜಿತವಾಗು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಸೀಡಾಡಿ ದಾರುಣಮೆನಿಪ ದಾಹಜ್ವರದಿನಿಕ್ಕುವಟ್ಟಂತೇನಾನುಂ . . . ಆರೊಳುಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೬); ಮೂರ್ಛಾವೇಗದಿಂದಿಕ್ಕುವಟ್ಟನವೋಲ್ ಝೊಂಪಿಸಿ ಜೋಲ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೪). ಇಕ್ಕುಪಡು: ಮೂರ್ತಿಬಲಮಿದಲ್ಲ ಮಲ್ಲನಂತಿಕ್ಕುಪಟ್ಟು ಬಾಹುಬಲವಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೧ವ); ರಾಜಸಿಂಹನೆಂಬರಸನಾತನುಂ . . . ಸುಮಿತ್ರನೊಳ್ ಪೋರಲೆಂದಾತನ ಪೊೞಲ್ಗೆವಂದು ರಂಗದೊಳ್ ಗೆಲ್ದೊಡಿಕ್ಕುಪಟ್ಟ ಸುಮಿತ್ರಂ ಸಿಗ್ಗಾಗಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೪೬–೪). [ಇಕ್ಕು + ಪಡು$_1$]

ಇಕ್ಕುಹ (ನಾ). ಇಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಾಕುವುದು: ಭ್ರೂಕುಟಿಃ – ಹುಬ್ಬುಗಂಟಿಕ್ಕುಹ, ಮಿಥ್ಯಾಭಿಯೋಗಃ – ಇಲ್ಲದ ಹೊಲ್ಲೆಹನಿಕ್ಕುಹ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಇಕ್ಕು + –ಹ$_2$]

ಇಕ್ಕುಳ$_1$ 'ಇರ್ಕುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ$_3$ 'ಇರ್ಕುಳ$_3$' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ (ನಾ). ಇಕ್ಕಳದ ಬಾಯಿ: ಎಳ್ಚರದ ತರುಣ ಅರಸು . . . ಸ್ವಪ್ನದ ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮೋನ್ಮತ್ತನೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ; ಈ ನಡುವೆ ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಜಜ್ಜರಿಪೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಪೆಂಡವಾಸ, ಅರಮನೆ, ಪ್ರಜಾವಳಿ (ಬಟ್ಟಅ. ೨೧೩–೫). [ಇಕ್ಕುಳ$_1$ (< ಇರ್ಕುಟ್ಟು$_2$) + ಬಾಯ್]

ಇಕ್ಕುಳಿ 'ಇರ್ಕುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ ಪಣಜೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮); "ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ – ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೩). [< ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕ]

ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳು 'ಇರ್ಕುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್$_1$ 'ಇರ್ಕುಟ್$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್$_2$ 'ಇರ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟಿಸು 'ಇರ್ಕುಟಿಸು' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆ$_1$ 'ಇರ್ಕೆ' ನೋ.

–ಇಕ್ಕೆ$_3$ '–ಇಕೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಸೇರು; ಗೂಡುಸೇರು: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಿಕ್ಕೆಗೊಂಡವು ಪಕ್ಕಿಗಳು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದವು ಸಿಕ್ಕಿದಳಿ ಹೊಜವಂಟೆ ವಜ್ಜಂಗಳ ಬಸುಜಿಳೆಯರ್ದು (ಬಸಪು. ೧೨–೪೮). [ಇಕ್ಕೆ$_1$ (< ಇರ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಕ್ಕೆಡ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೆಡದಲ್ಲಿ ಘಾಟಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ . . . ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩). [ಇಕ್ಕು ? (< ಇಜುಕು) + ಎಡ$_1$ (< ಎಡೆ)]

ಇಕ್ಕೆದಾಣ 'ಇರ್ಕೆದಾಣ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಯ್ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಲ 'ಇರ್ಕೆಲ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆವನೆ 'ಇರ್ಕೆವನೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಹಕ್ಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಆತ್ಮತೇಜಕ್ಕೆ ತರ್ಕದ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆಹಕ್ಕಿ[ಕ್ಕೆ]ಗೆ ಹಿಕ್ಕುಗೊಡದಿರ್ಪುದೇ ಅಜಿವು (ಪ್ರೋಲಿವಾ. ೪೫–೩೩೬); ಜಕ್ಕುಲಿಸಿದನು ಜಲಚರೌಘವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನಾ ತಿಮಿಂಗಿಲನಿಕ್ಕೆಹಕ್ಕೆಯನಳಿದನಳಿಸಿದನಾ ಮಹಾಂಬುಧಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೨೦). [ಇಕ್ಕೆ$_1$ (< ಇರ್ಕೆ) + ಹಕ್ಕೆ (< ಪೞ್ಕೆ)]

ಇಕ್ಕೇರಿವರ 'ಇಕ್ಕೇರಿವರಹ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೇರಿವರಹ, ಇಕ್ಕೇರಿವರ (ನಾ). ಇಕ್ಕೇರಿಯ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ℗ ಈಗಿನ ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ (ಕ). ಇಕ್ಕೇರಿವರ: ದೇವಿಯಿಂದ ಇಕ್ಕೇರಿವರಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ಶರೀಫ. ೭೧). [ಇಕ್ಕೇರಿ$_0$ + ವರಹ]

ಇಕ್ಕೈ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈವರೆ (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಹಸ್ತದಷ್ಟು: ಬಟ್ಟೆಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದಯಿಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ಪುಳಿದ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫–೫೧; 1245). [ಇಕ್ಕೈ (< ಇರ್ಕೆಯ್) + ಅರೆ]

ಇಕ್ಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೊಳಗ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ: ದಿನವೊಂದಕ್ಕಿಕ್ಕೊಳಗಮ್ಮನ ಜೋಳಂ ಬೀಯಮಾಗಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೧–೩೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೊಳಗ$_1$]

ಇಕ್ಷು (ನಾ). ಕಬ್ಬು: ಪ್ರಿಯಾಮುಖನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೆ ಇಕ್ಷುವಿನೊಳಗಣ ಮಧುರ (ವಚರ. ೯೯); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಂಗಳಾತ್ಮಸ್ವಭಾವರಸ ಬಚ್ಚಿಡುವುದದನು ಜೀವಿತೆಯ ಮಾಯಿಕತೆ ಇಕ್ಷುವೊಲ್ ಜೀವ, ಗಾಣದವೊಲ್ ಜಗನ್ಮಾಯೆ ಸಿಪ್ಪೆವಿಳೆಯಾಲೆಮನೆ (ಮಂಕುತ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುಕಾಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ : ಕಂಡರಿಸಿದೊಡಿಕ್ಷುಕಾಂಡಮೆನೆ ಸೀಯನೆ ಸಪ್ರಸಮುಣ್ಮದಿರ್ದೊಡಂ... ಮನೋಜ್ಞಮೆ ಕಾವ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫೧). [ಇಕ್ಷು + ಕಾಂಡ]

ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ೨ : ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕಾರಿಯ ಗೋಪುರದೆ ತೋರ್ಪ ಭರ್ಮಕಳಶ ಕಾಣುತ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೩-೧೨). [ಇಕ್ಷು + ಕಾರ್ಮುಕ]

ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ಬಂದ ಸುರುಚಿರ ನವಗ್ರಹಂಗಳು ಬಂದರು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨). [ಇಕ್ಷು + ಕೋದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಖಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತುಂಡು, —ಚೂರು. [ಇಕ್ಷು + ಖಂಡ]

ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ನೆಗ್ಗಿಲು ಗಿಡ. ೨. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ. ೩. ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ ಗಿಡ. ೪. "ಕೋಟಸಾಲೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ]

ಇಕ್ಷುಚಾಪ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲು : ಇದು ನಿನ್ನರ್ಚಿಸುವಿಕ್ಷುಚಾಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨) ; ಅಂಗಜನಿಕ್ಷುಚಾಪಮಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೨). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಅನುದಿನಮಿಕ್ಷುಚಾಪನೆಳೆವೆಂಡಿರ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ನೆಲೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೮-೩೯). [ಇಕ್ಷು + ಚಾಪ$_1$]

ಇಕ್ಷುಜಂತ್ರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ : ಕ್ರಮ ತಪ್ಪದಿನಿದುಂಡು ಭ್ರಮೆಯೇಕೆಮಗೆಂಬೊಲ್ ನಿಮಿರ್ದಿಕ್ಷುಜಂತ್ರ ಕೂಗುವವೂ (ಭೈರವೇ. ೧-೭೦). [ಇಕ್ಷು + ಜಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುದಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ : ಧನು ಕಾಮಂಗಿಕ್ಷುದಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೪); ತೆಳುಗಾಳಿಗೊಲೆವ ಮೇಲುದು ಗುಡಿ . . . ಪುರ್ಬಿಕ್ಷುದಂಡ . . . ಎಸೆದರಂತಾ ಸತಿಯರು (ಹಚಕಾ. ೪-೭) ; ದುಗ್ಗಳಾದೇವಿ ಹೊಲಬನೆಲ್ಲನ ತಿಳಿದು ಮಳಲಕ್ಕಿ ಪಿಡಿಯೆ ಕಯ್ಯಲಿ ಇಕ್ಷುದಂಡವೊಂದೇ ಕೊಡಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೪-೬); ದ್ರಾಕ್ಷಿರಸವೇನಲ್ಲ ಜೀವನದ ತಿರುಳಾರ್ಗಮಿಕ್ಷುದಂಡದವೋಲದು ಕಷ್ಟ ಭೋಜನವೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೦). [ಇಕ್ಷು + ದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಧನ್ವ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಧನ್ವನ್]

ಇಕ್ಷುಪಯ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, —ರಸ. 'ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ (ಇಕ್ಷು + ಪಯಸ್)]

ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನಿಂದಾದ ವಸ್ತು; ಬೆಲ್ಲ ; ಸಕ್ಕರೆ ; ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ; ಕಾಕಂಬಿ : ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರದಿಂ . . . ಫಳಮುಕ್ಕುಂ . . . ಮನುಜಂಗೆ ಚಂದ್ರದಶೆಯುಪ್ಪಾರೋಹಿಗೇಹಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೯). [ಸಂ. (ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ + ವಿಕಾರ)]

ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹೂ ; ಸೂಲಂಗಿ : ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪದವೊಲೆನ್ನಯ ನಿಷ್ಫಲಪುಷ್ಪದರ್ಶನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೭). [ಇಕ್ಷು + ಪುಷ್ಪ]

ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ : ಓರೋರ್ವರೋರೊರ್ವರನಿಕ್ಷುಯಂತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಕಬ್ಬಂ ಪಿೞಿವಂತೆ ಪಿೞಿವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ) ; ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರನಿವಹಂ ಮೊರೆವಬ್ಬರಮೆಂದುಮುಬ್ಬರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೯). [ಇಕ್ಷು + ಯಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುರ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆ; "ಕೊಳವಳಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಕ (ನಾ). =ಇಕ್ಷುರ : "ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ಯಿಕ್ಷುರಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, —ಹಾಲು : ಘೃತ ಕ್ಷೀರ . . . ಇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ); ನವನಾಳಿಕೇರ ಜಲಪೂರ ಸಿತೇಕ್ಷುರಸಪ್ರವಾಹ ಮಾತೃಕಮೆನೆ ಸಂತತಂ ಬೆಳೆಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೬). [ಇಕ್ಷು + ರಸ]

ಇಕ್ಷುವಾಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ, —ಗದ್ದೆ, —ಕ್ಷೇತ್ರ : ಇಕ್ಷುವಾಟಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಂಗಳೆನಿಸೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೭ ವ); ಮೊರೆವುವು ಗಾಣಂಗಳಿಕ್ಷುವಾಟಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೬). [ಇಕ್ಷು + ವಾಟ$_2$]

ಇಕ್ಷುವಾಟಿ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಾಟ : ಇರ್ದತ್ತಮೃತಾಕರಾವನಿಯವೋಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುವಾಟೀ]

ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನಕ್ಕೆಯುಳಿಯರಾಘವರೌರ್ವಿಯವ್ರುಭಯ ಕೋಪಿಂ[ಕೊಪ್ಪಿಂ]ಗೆಯುಳವಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೬-೪೮). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ: ಈಶನರ್ಧಾಂಗಿ ತಾ ಮಱೆಯಾಗೆ ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನನ [ಪಾಠಾಂ. ಮಧುಕರಶರಾಸನನ] ಆರು ಕಾಣದ ತೆಱದಿ ಕಳುಹೆ ಸರ್ವೇಶ ತಪಗೆಯ್ವುದನು ಕಂದರ್ಪ ಕಂಡು ಕಾರ್ಮುಕಕಂಬನನುಗೆಯ್ದನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧-೧೬). [ಇಕ್ಷು + ವಿಶಿಖಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಶರಾಸನ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ. [ಇಕ್ಷು + ಶರಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಸಪ್ತಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಬ್ಬಿನ ರಸದ ಸಮುದ್ರ. [ಇಕ್ಷು + ಸಮುದ್ರ]

ಇಕ್ಷುಸಾಗರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಇಕ್ಷು + ಸಾಗರ]

ಇಕ್ಷ್ವಾಕು (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಇಕ್ಷುಖಂಡಿಕಾವಿಮರ್ದನಸಮುದ್ಭೂತ ರಸಸಂಗ್ರಹಣಪ್ರಯೋಗಮುಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ತೋಱಿದುದಱಿನಿಕ್ಷ್ವಾಕುವುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೪) ; ಆದಿಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯವಂಶದೊಳ್ ಮೆಱೆದರಿಕ್ಷ್ವಾಕು ಮೊದಲಾದವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೨). ೨. ಕಹಿಸೋರೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಲಾಳದ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕ]

ಇಖ್ಖಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

-ಇಗ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾರುವವನು, ಇದು ಇವನ ಶಿಲ್ಪ, ಇದು ಇವನ ನಿಯೋಗ, ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು, ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು, ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬಹಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನು, ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಇವು ಪಣ್ಯಮಿವರ್ಗೆ ಮೇಣಿಂತಿವು ಶಿಲ್ಪಂ ಮೇಣ್ ನಿಯೋಗಮಿವನಱಿವಂ ಮೇಣಿವನಾಚರಿಸುವನೆಂದಿಂತಿವಱೊಳಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಯಥೋಕ್ತಿಯಿನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೨) ; ಅಣ್ಣಿಗಿಯಾಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೦ ; 685) ; ಕೇಳ್ವಾನಾಡೊಕ್ಕಲಿಗರೆಲ್ಲಂ ಮಣ್ಣ ಪೇಱಂ ತಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮-೧) ; ಯುದ್ಧಕೇಳಿಯಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ನೋಡಲುಂ ನೆಗಟ್ದ ಮಲ್ಲರುಮಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗೆಲ್ದ ಜಟ್ಟಿಗರೆನೆಸಂದ ಮಲ್ಲರೆನೆ (ಆದಿಪು. ೮-೪೮) ; ಅಲ್ಲಿ ಬೇಟದ ತೆತ್ತಿಗನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೪ ವ) ; ಪಣ್ಯೇ – ತಂಬುಲಿಗಂ, ಗಂದಿಗಂ, ದವಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪೇ – ಸರವಂದಿಗಂ, ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಂ, ಚಿಪ್ಪಿಗಂ. ನಿಯೋಗೇ – ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಂ . . . ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ . . . ಪಡಿಸಣಿಗಂ, ಸುಂಕಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೬, ೧೬೭, ೧೬೮ ಉದಾ);

ಪರಿಸಿರ್ಪಿಪ ಮಾಜುಾಡುವ ದೊರೆವಡೆದ ನಿಯೋಗದನ್ಯತದಜಿತದ ಋಣ ವಾಚರಣದ ಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲದ ಸರನಂ ಪೇಟ್ವಲ್ಲಿ ಮಾಟ್ಕಿಗಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಮಾಡುವಂಗೆ – ಕಬ್ಬಿಗಂ, ಸರವಂದಿಗಂ, ಸಿಂಗರಿಗಂ, ತೋಂಟಿಗಂ . . . ಮಾಜುವಂಗೆ – ಗಂದಿಗಂ ದೂಸಿಗಂ, ತಂಬುಲಿಗಂ. . . ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಆಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಿಗಂ. ಅನ್ಯತಕ್ಕೆ – ಆಟಮಟಿಗಂ, ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ. ಅಜಿತಕ್ಕೆ – ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ, ಪೊಲಂಬಿಗಂ. ಋಣಕ್ಕೆ – ಸಾಲಿಗಂ, ಹಂಗಿಗಂ, ಆಚರಣಕ್ಕೆ – ದೇಗುಲಿಗಂ, ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಚಂದಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ – ಚಿಪ್ಪಿಗಂ, ಮೂಲಕ್ಕೆ – ಮೂಲಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭, ಪ್ರಯೋ).

ಇಗರು$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಇಮರು (೬). [← ತೆಲು. ಇಗುರು]

ಇಗರು$_3$, ಇಗುರು (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಸಡು (ದಕ. ೬). ಇಗುರು (ದಕ). [?. / ತಮಿ. ಈಜು]

ಇಗರ್ಜಿ, ಈಗರ್ಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕ್ರೈಸ್ತರದೇವಾಲಯ ; ಚರ್ಚು: ಇಗರ್ಜಿಯ ಗಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೩೧) ; ಇಗರ್ಜಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಅದೇ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇರಿ ಮನೆ ಸೇರಿದಳು (ತೇವೋಡ. ೧೭) ; ದೇಗುಲ, ಗುಡಿ – ಗುಂಡಾರ, ಮಸೀದಿ ಇಗರ್ಜಿ, . . . ನಮಗೆ ಅಡ್ಡ ನಿಂತಿಲ್ಲ (ಧೂಮಮ. ೧೧). ಈಗರ್ಜಿ : ನೆಗೆವೆದ್ದು ಚಿಮ್ಮುತಿದೆಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ, ಗುಡಿ ಮಠ ಮಸೀದಿ ಈ ಗ ರ್ಜಿ ಯ ಲ್ಲಿ (ಚಂಡೆಮ. ೧೯).

[← ಹಿಂ. ಇಗರ್ಜಿ, ಇಗಾರ್ಜಿ ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗಿರ್ಜಾ. / ತುಳು. ಇಗ್ರೆಜಿ; ಮಲ. ಇಗ್ರೇಷಿಯಾ. / ಜರ್ಮನ್. ಕಿರ್ಕೆ]

ಇಗಾ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇಗುತ್ತಿ (ನಾ). “ಇಗುತ್ತಿವೀಳೆಬಳ್ಳಿ” (ಪ್ರೈಪಗಿ. ೧೯–೩೪೫). [?]

ಇಗುರು ‘ಇಗರು$_3$’ ನೋ.

ಇಗೊ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇಗೋ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇಗ್ಗಡೆ ‘ಇರ್ಕಡೆ’ ನೋ.

ಇಗ್ಗರ, ಇಗ್ಗರಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪದ್ರವ ; ಕಾಟ ; ಹಿಂಸೆ: “ಕಾಟ ; ಉಪದ್ರ” (ಜಾನಕೋ. ೧೬) ; ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರ ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಗರಬಾ. ೫೦) ; ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರದಲ್ಲಿ ಮೆದುಳೆಲ್ಲಾ ಸಾವಿರಾರು ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚಿ ನೋವು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೭೫). ಇಗ್ಗರಿ: ತಾಯಿ ಹಡೆದೌವನ ಬರಹೇಳ ಅತ್ತಿಮನಿ ಇಗ್ಗರಿ ಭಾಳ ಇರಲಾರೆ (ಗರತಿ. ೨೭). [< ನಿಗ್ರಹ]

ಇಗ್ಗರಿ ‘ಇಗ್ಗರ’ ನೋ.

ಇಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ಎಱೆಯಪ್ಪನು ವಿಟ್ಟು ಇಗ್ಗಲಿನುಂದುದುಗೆಱೆಯುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುವಡೆದ ಸ್ತಿತಿಯಾವುದೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೩ ; 915). ‘ಇಗ್ಗಾಲಿ$_1$’ ಪರಾ. [?]

ಇಗ್ಗಲಿಯೂರ್ (ನಾ). = ಇಗ್ಗಲಿ : ಶಿವಯಗವುಣ್ಡನು ಮುವರುಮಿಬ್ದು ಇಗ್ಗಲಿಯೂರಾ ಗವತೆಯುವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಇಗ್ಗಲಿ + ಊರ್]

ಇಗ್ಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಜ್ಜನ್ದು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೮ ; 890). [?]

ಇಗ್ಗಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಗ್ಗಾಲಿಯ ಪಾಲಪಿರೆಯ ಮೇರೆ ಅರೆಬನ್ದು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣದೆಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೧ ; 915). ‘ಇಗ್ಗಲಿ’ ಪರಾ. [?]

ಇಗ್ಗಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳದ್ದು ; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು : “ಕಾಲೊತ್ತಿನಿಂದ ನಡೆಸಲಾಗುವ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳ ವಾಹನ, ಇಗ್ಗಾಲಿ, ಕಾಲ್ಗಾಡಿ, ಬೈಸಿಕಲ್ಲು” (Bicycle. ಇಂಕನಿ) ; ಹೊರಗೆ ಇಗ್ಗಾಲಿಯ ಸಪ್ಪಳವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಹದಿನೈದು ವರುಷದ ತರುಣನು ಬಂದು ನೆಲಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಸಿವಭಾ. ೮). ‘ಒಗ್ಗಾಲಿ’ ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗಾಲಿ]

ಇಗ್ಗಿಲೀಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಗಡಿಕಲ್ಲು (?) : ವಿನಾಯಕನ ಕಟ್ಟೆ ನಡುವೆ ಹಾದು ಇಗ್ಗಿಲೀಕಲ್ಲ ತಾಗಿ ಬಡಗ ನಡದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೮–೧೫೨; 1639). ‘ಇಗ್ಗಲಿ’ ಪರಾ.

[ಇಗ್ಗಲಿ + ಕಲ್ಲು$_1$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಇಗ್ಗುಂಡು (ನಾ). “ಅಂಗಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರವಾದ ಗುಂಡುಗಳುಳ್ಳ ಮೋಟಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ದಂಡ” (Dumbells. ಇಂಕನಿ) ; ಗೋಡೆಯ ಬೀರುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಜೊತೆ ಇಗ್ಗುಂಡಿನ ದಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೨೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗುಂಡು]

ಇಗ್ಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೆಲಸ. ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಕೆಲಸ: ಇಗ್ಗೆಲಸ ಮಾಡಿ ಸುಗ್ಗಾದೆ ಮಗಳೇ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕೆಲಸ: ನೀ ಮಾಡೋದೆಲ್ಲಾ ಇಗ್ಗೆಲಸ (ರೂಢಿ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೆಲಸ]

ಇಗ್ಗೇಣ್ ‘ಇರ್ಗೇಣ್’ ನೋ.

-ಇಚ (ಪ್ರ). ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬೆಳೆದವನು, ಅದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : “ಅಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟಿದನಿಂತವನಲ್ಲಿಯೆ ತಾಂ ಬೆಳೆದನೆಂದು ಪೇೞ್ವರ್ಥದೊಳಂತೆಲ್ಲಮಿಚಪ್ರತ್ಯಯಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೪) ; ಪೊಟಲಿಚಂ, ಅಲರಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಒರೆವರಿಚಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತಪ್ಪವನೊಳ್ ; ಇಚ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಅಲರಿಚಂ ಪೊಟಲಿಚಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಕಾಲುರಿಚಂ. ಏವಂ ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಚಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ : ಎಲೆ, ಬೇರು, ಗಿಡ – ರತ್ನಪುರುಷ, ಇಚಕ, ಗಣಜಲಿ (ಕಭಾಗ ೧೧). [?]

ಇಚಕಿಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು. ೨. ಹೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆ (ಉಕ. ೬). ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ರಾಶಿ.

[ಇಚ್ಛೆ + ಅಂಕೆ$_4$. / ಮರಾ. ಇಚ್ಛಾಂಕ < ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಂಕ]

ಇಚ್ಛಕ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ; ಪುಸಲಾಯಿಸುವುದು ; ಮುಖಸ್ತುತಿ : ಈ ಯೆಡೆಯಿನೀತಾವಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪಡುಳಂಬೆತ್ತುದು ಮತ್ತಮೇಂ ಭವಸುಖಂ ಪೆಂಪಾದುದೀ ಬೀದಿಯಂ (ಚಕವಿ. ೬–೩೫) ; ಈ ನುಡಿಗಳೊಳೇನಾನುಂ ಇಚ್ಛಕಂ ಬೆರಸಿರ್ಪುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ತಕ್ಕುದಲ್ತು (ಚಕವಂ. ೧೬೫–೯) ; ಸಚ್ಚರಿತನಹುದಿಲ್ಲಿ ಬಾರೈ ಇಚ್ಛಕದ ಮಾತಲ್ಲ ನಮ್ಮದು ಮಚ್ಚರವೆ ಗುಣಕೆ (ಕೋಗಯ. ೨೭–೩೪). ೨. ವಿಧೇಯನಾದವನು ; ಸೇವಕನಂತೆ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು : ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ಒಬ್ಬ ಇಚ್ಛಕಳಾದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ತೊಳೆವು. ೭೬). ೩. ಪುಸಲಾಯಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಮುಖಸ್ತುತಿಗಾರ (೬). ಇಚ್ಛಕನು ಚಿಕ್ಕವನಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಇಚ್ಚಕವಾಡು = ಮುಖಸ್ತುತಿಮಾಡು : ಇಚ್ಚಕವಾಡದಿರಡಿಗೆಜಿಗುವೆ ಚಿತ್ತವಿಸು (ಗೀತಗೋ. ೨೫–೪೪); ಇಚ್ಚಕವಾಡಿ ಮುಖಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಉಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅಫಜುಲನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೩೪). [< ಸಂ. ಇಚ್ಛುಕ]

ಇಚ್ಚಕತನ (ನಾ). ಪುಸಲಾಯಿಸುವ ಅಥವಾ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ (ದಕ. ೬). [ಇಚ್ಚಕ + –ತನ]

ಇಚ್ಚಕಾಜಿ 'ಇಚ್ಚೆಕಾಜ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಕಾಜಿತನ 'ಇಚ್ಚೆಕಾಜತನ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಚೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಟ (ನಾ). ಧೀರ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಎಚ್ಚರಿಜಿದರು ಹೊಯ್ದರಿಟ್ಟರು ಚುಚ್ಚಿದರು ಸೀಳಿದರು ನೂಕಿದರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಚ್ಚಟರ ಸೇದಿದರು ದಡಿವಲೆ ಕಣ್ಣವಲೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೪೬). [< ನಿಚ್ಚಟ?]

ಇಚ್ಚಟವಣೆ 'ಇಚ್ಚೆಟವಣೆ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಡಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ; ಕೌದಿ; "ಕೌದಿ; ಹೆಚ್ಚಡ; ಪದರರವಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).

[ಇಚ್ಚಡಿ (< ಇರ್ಚವಡಿ) + ಬಟ್ಟೆ₂]

ಇಚ್ಚಣಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ: ಭವವೆಂಬ ವಾರಿಧಿಯ ದಾಂಟಿಸಲು ಹಡಗು ಸಗ್ಗವನಡರಲಿಚ್ಚಣಿಗೆ ಬದ್ಧರಂ ಮುಕ್ತರೆನಿಸುವ ಮಂತ್ರ . . . ಚತುರಾಕ್ಷರಂ (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೩೩); ಇಚ್ಚಣಿಗೆಯನೇಜಿತಲೆವರಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ನಚ್ಚಿನ ಭಟರೆಯ್ದಿ ಬರಲು (ಅನಂಚ. ೧೪–೭೨).

[< ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ ?]

ಇಚ್ಚಯ್ಸು 'ಇಚ್ಚೆಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಚರ (ನಾ). ಎರಡು ಎಳೆಯ ಹಾರ, —ಸರ: ಬೆಚ್ಚಿದೆಳೆ ಪುಲ್ಲೆ ಗಣ್ಪೊಳೆಯೆ ಸುಣ್ಮುತ್ತುಗಳ ಇಚ್ಚರಂ ಕುಚದಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಿಟ್ಟಣಿಸುತಿರೆ (ರಾಘಚ. ೭–೩೩). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಸರ]

ಇಚ್ಚವಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಳ (ನಾ). (?): ಬಲುಭಂಡನೀ ಬ್ರಹನ್ನಳೆಯಂತೆ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಚ್ಚಳದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೋಜೆ ನಿಳಯದೊಳಗಿರಲಾಗದಿರಲವಲಕ್ಷಣವಾದರೂ (ಜಗದಾ. ೧೪೮). [?]

ಇಚ್ಚಳಗಾತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು (?): ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಇದ್ದಾಗ ಸುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಹಂಗೇನು ಇಚ್ಚಾ[ಚ್ಚ]ಳಗಾತಿ ತಾಯಮ್ಮ ಇದ್ದಾಗೆ ಉಚ್ಚವರ ಸಂಗ ನಮಗೇನು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೬). [ಇಚ್ಚಳಗಾಜ್₀ + –ತಿ₁ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಇಚ್ಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಚಾರಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಸವ್ಯಸಾಚಿತ್ವ: ಹಲಜನರವರಾಗೆ ಆವರೊಳು ತಾಗೆ ಕಾದುನೇನಾನಿಚ್ಚಾರಿಯಲಿ (ಹಪ್ಪೆರ. ೨೪–೧೦). 'ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು: ಇಚ್ಚಾರಿ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕೀಲಿತನಿಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೂಜಮುಟ್ಟಳು ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವನೂರು ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೮).

[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಚಾರಿ]

ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಎಡಗೈ ಮತ್ತು ಬಲಗೈ ಎರಡನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಂಡು ನರನೆಚ್ಚ ಕೆಂಗಜಿಗೋಲ . . . ನಿಚ್ಚಳದ ನಿಡುಸರಳ್ ಪೆಚ್ಚಿದವು ನಿಮಿಷದೊಳ್ ಮುಚ್ಚಿದವು ಗಗನಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೮); ಏನಿದಿಚ್ಚಾರಿಗೊಂಡೆಸೆದಪನೆ? – ಈ ಗಹನವಿದ್ಯೆಯಂ ನಾನನಿತೆ ಬಲ್ಲೆನೆಂದೆನಿಸಿದ್ದೆ! (ಹಪ್ಪೆರ. ೨೪–೯೫). [ಇಚ್ಚಾರಿ + ಕೊಳ್₁]

ಇಚ್ಚಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ). ಎರಡು ಸಾಲು: ಇಚ್ಚಾಲು ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿವೆನೆಂದರೆ ಮಣ್ಣಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಸಾಲು₃ (< ಸಾಲ್)]

ಇಚ್ಚಿಗ 'ಇಚ್ಚೆಗ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಿಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಿಸು, ಇಚ್ಚಯ್ಸು, ಇಚ್ಚೈಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಅಯ್ಯುಗಳ ಬೆದೆ ಮಣ್ಣು ಇದನಿಚ್ಚಿಸುವಗೆ ಸಲ್ಲದು ಅಕ್ಷಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫–೨೪; 897). ಇಚ್ಚಯ್ಸು: ಮುನ್ನಮ ತನ್ನಂ ಬರಿಸಿ ಕನ್ನೆಯುಂದವಮುಂ ವಿಸ್ತರಮುಜಿಯಲಿಚ್ಚಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚೈಸು]ತಿರ್ದ ಜನಾರ್ದನನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ದು (ಪರ್ಧಪು. ೪–೭೨). ಇಚ್ಚೈಸು: ಸಾವ ಪದದೊಳು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಚ್ಚೈಸುವೆನೆಂಬಾತಂ ಕಿಚ್ಚಿ ಪ್ಪಡೆ ಬಾವಿ ತೋಡುವವನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೬–೪೦); ಭವಸಂತಾಪನಿಲೋಪಮಂ ನಿಯಮುದಿಂದಿಚ್ಚೈಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುತ್ಸವದಿಂ . . . ಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪರ್ಚಂ ಚಿರಂ ನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ (ಪರ್ಧಪು. ೧೬–೮೨); ಮುನಿಗಳ ಬರವನಿಚ್ಚೈಸುತ ತಾನೊಬ್ಬ ಮುನಿಯಂತೆ ಚಾಸಿಸುತಿದ್ದಾ (ಭರಚ. ೩–೨೬).

[ಇಚ್ಚೆ + –ಇಸು₃]

ಇಚ್ಚುಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.

[ಇಚ್ಚು₀ + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಚ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಇಷ್ಟ: ಕಾಮುಕಾಂತೆ ಬಜಿಯಂ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣಪುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಾಯ್ತು . . . ಕಾರ್ಟೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪); ಎರ್ದೆಯೊಳ್ ಬೈಚಿಚ್ಚೆಯೊಳ್ ಕೂರ್ಮೆ ತಳ್ತಿರಲಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೩); ನೋಡುಪೊಂದಿಚ್ಚೆ ಪೆರ್ಚೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೧); ಆ ಕ್ಷಣದೊಳಿಚ್ಚೆಯ ಕೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಕಾದಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೪); ಬೆಚ್ಚನಾ ಮನೆಯಾಗಿ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಇಚ್ಚೆಯನು ಅಜಿವ ಸತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೧); ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೂ ಸಾಣೆತಲೆಗೂ ಮದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ವಸ್ತು, —ವಿಷಯ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುಮಾಣಿ ಪರಮಸುಭಗನ್ ಪಗೆವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾರ್ವ್ವರ ಇಚ್ಚೆ (ಎಕ. XVI, ಮುದ್ದಗಿ. ೧೧೪–೨; 8ನೆಯ ಶತ); ಸಂತತಂ ಬಂದಪಾ ನೃಪನ ಮನದಿಚ್ಚೆಗಳು ಬರುತಮಿರ್ದಪು ದೇಶದೇಶದ ಸುವಸ್ತುಗಳು (ನಂಬಿರ. ೫–೧೬); ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚೆಯಚ್ಚು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೫). ೩. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಅಧೀನವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ: ಸಾನೆನಿಮುತಿಚ್ಚೆಯೆನೆ ಪೊಣರ್ದಾವಂ ತಳ್ತಿಜಿದು ಗೆಲ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೧); ಅರಸುಮಾನೆಯುಂ ತಿರಿಪುವರಿಚ್ಚೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೫–೮); ಮರಣವದು ನಿನ್ನಿಚ್ಚೆ ಹೋಗೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೩–೨೪); ಮದಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಮಾವುತನಿಚ್ಚೆಯಿದ್ದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೬–೩೬). ೪. ಮನ ಬಂದ ರೀತಿ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆ: ಪುಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಚೆಯೊಳೀ ಮುನಿಯವರದ ಮಹಿಮೆಯನೆನುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೦); ಇರದೊಯ್ಯುದು ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೆ ವರಯೌವನವದೆಂದು ಪುರುಷನಂ ಪ್ರಕೃತಿ ರಜಂಬೊರೆದು ತಿರುಪುತ್ತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೫); ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಸಮ್ಮತಿ: ಇಚ್ಚೆಯಣಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ತೆಗೆದಳ್ ಕರಂ ಮನಂ ಕಿಡೆ ಪೊಸತಪ್ಪದೊಂದು ಪಿಡಿಗಂಕುಶಮಿಟ್ಟು ಮರಳ್ಚುವಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೨); ಅರಸುಗಳ್ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳಿಚ್ಚೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪–೫); ಒಡೆಯರಿಚ್ಚೆಯನಜಿದುಚಿತದೊಳು ನಡೆಯಲಜಿಯದ ಭಕ್ತಿಹೀನಂ ಕೊಡಲಿಯಂದದ ಪಾತಕನೊಳೇಂ ಗುಣವಜಸಲುಂಟೇ (ಸಾನಂಚ. ೭–೪೬).

೩. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಒಂದನೆಯ ರಾಶಿ : ಇಚ್ಛೆ ಫಲಂ ಪ್ರಮಾಣಮೆಂಬಿವು ನಿಚ್ಚಲು ತಾಂ ಮೂಱು ರಾಶಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. I, ೧೧-೧೩).

ಇಚ್ಛೆಯರ್ (ಬಹುವ) : ಮತ್ತಮೊಂದೆಡೆಯೊಳೊರ್ವರ ತೊಱ್ತು ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನಿನ್ನಾನಾತನ ತೋಟಿ ಪಿಂಗುವಿನಂ ನೆರೆವನೆಯೊಳಿರ್ದು ಬರ್ಪನೇಱುಮೆಂದು ತನ್ನಾಳ್ದಿಚ್ಛೆಯರಪ್ಪ ಬಧಿರೆಯರ್ಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪೇೞ್ದುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೯). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆಗಾತಿ, ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವವಳು; ಪ್ರಿಯೆ; ಮನದನ್ನೆ : ತನ್ನಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ ಗಡ ಕಡುಚೆನ್ನಿರ್ದೆಡೆ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಸಿ ಪೇೞ್ದುದು ಗೆಯ್ವುರ್ಪನ್ನಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಚೆನ್ನೆಗಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಸಿ ತಾಂ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಗೆಯ್ವನ್ನಳ್ ಗಡ] ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ಮನ್ನಿಸದಿರ್ಪನೆ ವಿಚಿತ್ರದೂರಂ ಜಾರಂ (ಸಮುಪ. ೫-೫೬). ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ : ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು ; ಸ್ವೈರಿಣಿ : ಉಗಿದು ತಿಂಬಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾಶಾಪಿಶಾಚಿಯರಿಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯರು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಛೆಗಾತಿ]ಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೨). ಇಚ್ಛೆಗಾತಿ : ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ : ೧. ಬಿಚ್ಚತಮಾಡುವಿಚ್ಛಗಾರ್ತಿಯರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೨೮ ವ). ೩. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿದೇವಿ : "ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯೆಂದು ರತಿ" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೪); "ನಿಜಾಂಜನ್ಮನೆಯುಮಿಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೮); ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿರ್ದಿಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ ಕೇಳ್ದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೨). ೪. ಗೆಳತಿ (ದಕ. ೩). ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ : ೨. ಲಿಂಗಿಯುಂ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿಯುಂ ಸೂಳೆಯುಂ ಮೊದಲಾದವರ್ಗಳಂ ಪೊರ್ದಲಾಗದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫-೭). ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ: ೩. ನನೆಯುಂಬನು ಶಿವಶಾಪದಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯನ್ನಗಲಿ (ತನಿ. ೧೪೨).

[ಇಚ್ಛೆಕಾಱ + -ತಿ$_1$]

ಇಚ್ಛೆಕಾಱ, ಇಚ್ಛಕಾಱ, ಇಚ್ಛೆಗಾರ, ಇಚ್ಛೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ವಿಧೇಯ : "ಯಥಾಕಾಮಿ, ಸ್ವರುಚಿಃ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ, ನಿರವಗ್ರಹಃ- ಈ ೪ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೪) ; ಇಚ್ಛೆಕಾಱರೊಳ್ ಕೂಡಿನೆ ತೋಳ್ಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭); ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಱರುಮಿಚ್ಛೆಕಾಱರುಂ . . . ನಡೆತಂದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೨) ; ನಡೆವಳಿಕಾಱಂ, ಇಚ್ಛೆಕಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). ಇಚ್ಛೆಕಾಱ : ೧. 'ಇಚ್ಛೆಕಾಱತನ' ಪರಾ. ಇಚ್ಛೆಗಾರ: ೧. ಭಕುತರಿಗಿದ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಿನಗಿಲ್ಲ ಭಕುತರಿಚ್ಛೆ[ಇಚ್ಛೆ]ಗಾರ (ತೀರ್ಥವು. ೧೩೮-೪). ಇಚ್ಛೆಗಾಱ : ೨. ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ : ಎನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗಾಱನ ಬೆಚ್ಚಪಚ್ಚೆಯ ಕೈಗನ್ನಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೯). ೩. ಗೆಳೆಯ (ದಕ. ೩).

[ಇಚ್ಛೆ + -ಕಾಱ]

ಇಚ್ಛೆಕಾಱತನ, ಇಚ್ಛಕಾಱತನ, ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿ. ೨. ಮುಖದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಮಿಚ್ಛೆ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಛ]ಕಾಱತನಮೇ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬ ; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೯). ಇಚ್ಛಕಾಱತನ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತನ: ೩. ಪ್ರಣಯ ; ಪ್ರೀಣನ; ಅನುನಯ : ನಗೆ ಸಬ್ಬವಂ ಬಿನದಮೆಂಬಿವಱಿಂ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುವರಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲೆಯ ಸಗ್ಗದ ದೇಸಿಕಾರ್ತಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೨-೭೧) ; ಪದಯಿಸೆ ಸೊಂಕಿ ಸಂಕೆಗಿಡೆ ಮೇಳಿಸಿ . . . ನಾಣನೊಕ್ಕುದ ನಱಿದಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲೆಗಳಂ ನುಡಿದಂತಲಂಪಿನುಬ್ಬಿದಿಗಮನಾಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦). [ಇಚ್ಛೆಕಾಱ + -ತನ]

ಇಚ್ಛೆಗ, ಇಚ್ಛಿಗ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ವಿಧೇಯ : ನಾನು ವಿಪ್ರನು ಮಿತ್ರರರಸನಿಚ್ಛೆಗರು ಸಂಧಾನಿಪೆ ವಿಷ್ಟು ತೇಜವನು ಮಾನಿಗಳಲ್ತೆ ರಾಜರು ನೃಂತರೇಂದ್ರರು ನೀನದನುಸುರ ಬೇಕೆಂದ(ಭರಜ. ೩೮-೬) ; ಮಡದಿಯರನಳಲಿಸದಿರಿಚ್ಛೆಗನಾಗಿರವರೊಡನೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೬-೬). ೨. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು : ರಾಜಾಂಗವನೆ ತೋಱು ನುಡಿದೆಯಲ್ಲದೆ ನೀನು ವ್ಯಾಜ್ಯಾಂಗವೊಂದನಾಡಿದೆಯಾ ತೇಜಸ್ವಿಯೇ ಕೊಬ್ಬಿಗೆಜಗುವ ನದು ರಾಜರೊಳಿಜೆ ತಾನೆಂದನಿಚ್ಛೆಗನು (ಭರಜ. ೪೮-೪೮). ಇಚ್ಛಿಗ : ೧. ಸರೋತ್ತುಮಪತಿ ನರಪರಿಯಂಕ ನರನ ಕೂಡ ಇಚ್ಛಿಗನೆ ನರನಾಥ ನಾರಾಯಣ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೦). ೨. ನನ್ನ ಇಚ್ಛಿಗರು ನನ್ನನ್ನು ಆಳತೆಗೆಟ್ಟು ಹೊಗಳಿ ಜನರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ (ಬೀರಬ. ೧೪೫).

[ಇಚ್ಛೆ + -ಗ$_3$. / ತೆಲು. ಇಚ್ಚಕ]

ಇಚ್ಛೆಗತನ (ನಾ). ಹೊಗಳಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ; ಮುಖಸ್ತುತಿಯ ಸ್ವಭಾವ : ನಿನ್ನಿಚ್ಛೆಗತನದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಮಾತನಾಡುವುದು ನನಗಾದುದಿಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೪೫) ; ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಛೆಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡುಗಾಂಪರವನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರ ಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೮೫). [ಇಚ್ಛೆಗ + -ತನ]

ಇಚ್ಛೆಗಾತಿ 'ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗಾರ 'ಇಚ್ಛೆಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗಾಱ 'ಇಚ್ಛೆಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸೆಗೆ ಭಂಗವಾಗು ; ಬಯಕೆಗೆ ಕೇಡೊದಗು : ನಗೆ ಪೊಗೆ ಮೊಗಮುಂ ಪೊದೞ್ಬಲರ್ದ ತಾವರೆಯೆಂಬ ವಿನೋಹದಿಂ ಮೊಗಂಬುಗಲೊಡಮಾ ತಳೋದರಿಯ ಸುಯ್ಗಳ ಬೆಂಕೆಯೊಳಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು] ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಮುಂದೆ ಬಿೞ್ದು . . . ಪಾಱುದುವುನ್ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆ ಕಡಮೆಯಾಗು; ರುಚಿಯಿಲ್ಲವಾಗು: ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗೆ. . . ಅನ್ನಪಾನದಲಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟುಱೆ ಕೋಪತಾಪದಲಿ ಉಣ್ಣದುರಿಯುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೨-೬೬). ೩. ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಒಡಲುರಿಗುಂ . . . ನುಡಿ ತಡವಕ್ಕುಮಿಚ್ಛೆಗೆಡುಗುಂ ಗಡ ನಲ್ಲರಗಲ್ಕೆಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೦) ; ಬೀರರಿರ್ವರು ಮಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು ಮುರವಟ್ಟರೆನೆ ಕುಳ್ಳರದೆ ತಣ್ಣು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮-೮೬).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಡು]

ಇಚ್ಛೆಗೆಯ್, ಇಚ್ಛೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು ; ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು : ಪರಿವಾರಿಸಿ ಪಾಟಮೋದಲಚ್ಚರಸಿಯ ರಾಡಲಚ್ಚರಸಿಯರ್ ಮನದಿಚ್ಛೆಯನಿಚ್ಛೆಗೆಯ್ಯಲಚ್ಚರಸಿಯರೆಂದೊಡೇವೊಗಟ್ಟುದೋ ಜಿನಚಂದ್ರವಿಭೂತಿಲೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೫). ಇಚ್ಛೆಗೈ: ೨. ಇಷ್ಟಪಡು ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸು : ಸಕಲವೇನಾತ್ಮಕಂ ನೀನಿಚ್ಛೆಗೈದು ದತಿಸುಕರದಿಂದಪ್ಪುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪೨).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಚ್ಛೆಗೈ 'ಇಚ್ಛೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು. ೨. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಆಬಳೆಯರು ಇಚ್ಛೆಗೊಳಿಸುವರೆಂದು ಗುಂಪಂ ಬಿಚ್ಚಿ ಗುಂಪಿಸಲಿಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಪಾಱುವರಾಗಲೇ ಸಾಲುವನ ಪರಿಯಿಂದ (ಬಸವು. ೪೦-೭೬). [ಇಚ್ಛೆ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಇಚ್ಛೆಟವಣೆ, ಇಚ್ಚಟವಣಿ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮ: ಉದಯರಾಗಾ ಹೇಳಿಸುವುದು, ಹಲಗೆ ಬರೆಯಿಸುವುದು, ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ಓದಿಸುವುದು, ಇಚ್ಛೆಟವಣೆ ಹಾಕಿಸುವುದು ಇದೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಮುಸುಗ. ೪). ಇಚ್ಛಟವಣಿ (ದಕ. ಕ). [ಇಚ್ಛೆ + ಟವಣೆ]

ಇಚ್ಛೆಬೋನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ; ಬಯಸಿದ ಊಟ: ನೇಮುವ ಮಹಂತರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಬೋನವ ನೀಡಿ ಮಿಂಡಜಂಗಮರೆಲ್ಲ ಬೇಡಿ ದರ್ಥಗಳ ಕೊಡುತ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೮೨೩ ಬಸಸ್ತೋ). [ಇಚ್ಛೆ + ಬೋನ]

ಇಚ್ಛೆಯಜಿ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿ: ಮನವೆಳಸಿದ ಮೋಹವ ತೋಜದೆ ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಸುತಿಚ್ಛೆಯಜಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯುವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕಬಲೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೫೫). [ಇಚ್ಛೆ + ಅಜಿ]

ಇಚ್ಛೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಮನದನ್ನ: ಎಲ್ಲಿದಂ ಸೊಬಗಿನಾಗರಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಛೆಯಾಣ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೫); ಆಗಳೊರ್ವಳಿಚ್ಛೆಯಾಣ್ಮನೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಮನದಾಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೯ ವ). [ಇಚ್ಛೆ + ಅಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇಚ್ಛೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಇಚ್ಛೆವಟ್ಟೊಡಮೆಗಳ ನಿತ್ತಪೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೮೬ ವ). [ಇಚ್ಛೆ + ಪಡು$_1$]

ಇಚ್ಛೆಸಾವು (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಪಡೆಯುವ ಸಾವು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮರಣ: ಮಾರಾಣೆಯುಂ ಪತಿಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟು ಪೊಂದಿದಳಿರುಳೆ ಇಚ್ಛೆಸಾವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೬–೧೩೦). [ಇಚ್ಛೆ+ ಸಾವು]

ಇಚ್ಛೆಜಿಗು 'ಇರ್ಚೆಜಿಂಗು' ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛ್ಯಕ (ನಾ). ೧. = ಇಚ್ಚಕ (?). ೨. [ಗಣಿತ] ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೊತ್ತ, —ಲಬ್ಧ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛ್ಯಯಿಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛ್ಯಯ್ಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಕಾರ (ನಾ). ಆದರ; ಸತ್ಕಾರ: ಗಂಧೋದಕಮನುಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು ರಘುವೀರಂಗಿಚ್ಛಾಕಾರಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಾಂಗಪ್ರಣತನಾಗಿ ಕಾಣ್ಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೩೭ ವ); ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಲವಾಂಕುಶರಂ ಕಾಣ್ಬುದು ಮವರಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್ದು ಮಣಿಮಯಾಸನಮಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೬ ವ). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್, ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಅಂತು ಬರ್ಪುದನಪರಾಜಿತಾಮಹಾದೇವಿ ಕಂಡಿದಿರೆಟ್ಟೆಜ ಲಿಕ್ಕಿ ಬಟಿಯಮಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೧೩ ವ). ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ: ಏಕೆ ಕಾಡುವಿರಿ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನೊಳ್ನಿಮ್ಮೊಡನೀ ಕನ್ನೆ ನುಡಿದು ಗೆಲ್ವಳೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಿರೆಂದು ವಿನಯದಿಂದವರಿಗಿಚ್ಛಾಕಾರ ಗೈದಳಾ ತಾಯಿ (ಭರಜ. ೪೦–೭೮). [ಇಚ್ಛಾಕಾರ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ 'ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗಳಿಗೆ ದಾಸನಾಗುವುದು; ಸ್ವಂತ ಇಷ್ಟ ದಿಂದ ದಾಸನಾಗುವುದು: ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಾಸ್ಯ, ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೨೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ದಾಸ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಾನುಡಿ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾದ ಮಾತು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತು (ಉಕ. ಕ). [ಇಚ್ಛಾ$_0$ + ನುಡಿ$_2$]

ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ (ಅ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟಂತೆ (ಕ). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾನುಸಾರಂ]

ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಬರೆದಿಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಉಯಿಲು: ಉಯಿಲುಗಳು, ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ಭಾಧಾನ. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಪ್ರಸವ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಆಸೆಯಾಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪ್ರಸವ)]

ಇಚ್ಛಾಬಲ (ನಾ). ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದ ಶಕ್ತಿ; ಸಂಕಲ್ಪಶಕ್ತಿ: ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಇಚ್ಛಾಬಲವುಬೇಕು (ವಿಚಾಮಂ.೧೯). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ+ ಬಲ)]

ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಊಟ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಊಟ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇಜೆ ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ ವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಉಚ್ಚೆಯ ಹೊಯಿದು ಹವಿಯ ಬೇಳ್ದಂತಾ ಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೫೯೫); ಚರಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ . . . ಇಚ್ಛಾಭೋಜನವ ನೀಡಿಸುತ್ತ (ಭೈರಸೂ. ೧೮೪). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಭೋಜನ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣ (ನಾ). = ಇಚ್ಛೆಸಾವು. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮರಣ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆ ಯುವವನು. ಉದಾ: ಭೀಷ್ಮ. [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಮರಣಿನ್]

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ; ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಕೂಡಲಸಂಗನ ಮಹಾಮನೆಯಲು ಅಸ್ತಿಗ್ರಾಹಕನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದೆ ಜಗಜುಗವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೩೫). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮಾತ್ರ)]

ಇಚ್ಛಾಯಿತ (ಗು). ಬಯಸಿದ; ಆಸೆಪಟ್ಟ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕ). ℙ "ಆಶಾ ತೃಷ್ಣಾಪಿಚಾಯತಾ" ಎಂಬುದನ್ನು ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಇಚ್ಛಾ ಯಿತ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಪದವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಿದೆ. [?]

ಇಚ್ಛಾರೂಪಿ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು; ಕಾಮ ರೂಪಿ: ಅವರು ಇಚ್ಛಾರೂಪಿಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಾಯಾವಿಗಳೂ ದಯಾ ಶೂನ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ತುಳಸಿ. ೫೦); ಸುಳಿಸುಳಿದನಿಚ್ಛಾರೂಪಿ ಸೌಧದಿಂ ಸೌಧಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೮–೧೦೬). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾರೂಪಿನ್]

ಇಚ್ಛಾವಂತ (ನಾ). ಹಲವು ಆಸೆಗಳುಳ್ಳವನು (ದಕ. ಕ). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತ್]

ಇಚ್ಛಾವತಿ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಬಯಕೆಗಾತಿ: "ಇಚ್ಛಾವತೀ ಕಾಮುಕಾ-೨ ಸ್ರಕ್ಷಂದನ ಪುರುಷಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತೀ]

ಇಚ್ಛಾವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹಾನಿ, —ಕೇಡು: ಸೀತೆಯುಂ ರಾಮಂ ಗೊಪ್ಪಿಸುವುದೆ ನೀತಿಯುಂ ನಿರ್ವಾಹಮುಮೆಂದು . . . ವಿಭೀಷಣಂ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ನುಡಿಯೆ ತನಗಿಚ್ಛಾವಿಘಾತಿಯಂ ಮಾಡಿದನೆಂಬನಿತ ಜೊಳಾ ದನುಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫–೧೦). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ+ ವಿಘಾತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] (ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ) ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨); ಶಕ್ತಿಗಳು —ಇವು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಆರು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭); ಫುಟ್‌ಬಾಲ್ ಆಡಲು ಹೊರಟರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲೆಮ. ೬೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತನ್ನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ: ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಸನಾತನಧರ್ಮವು ಅನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೨೦). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನ ಇಚ್ಛಿತವು ಮನೋರಾಜ್ಯದಂತೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿದೆ (ಜೀವನು. ೨). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಿಸು, ಇಚ್ಛಯಿಸು, ಇಚ್ಛೈಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು; ಕೋರು: ಶಿರವಾಗಿ[ಗ]ಲಿಚ್ಛಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೩-೪೨); ಇಂತಹ ಹತ್ತಿರದ ಹೂ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಶವ ಇಚ್ಛಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫); ಮುತ್ತೈದೆಯ ಸಾವಿಚ್ಛಿಪೆನು (ಕವಿಸೋ. ೫೬). ಇಚ್ಛಯಿಸು: ಮೆಚ್ಚಿ ವಸುದೇವನ ಕೊರಳ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಳು ನವರತ್ನಮಾಲೆಯನಿಚ್ಛಯಿಸಿ ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆ ವಿವಾಹವಿಧಿಯಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೬). ಇಚ್ಛೈಸು: ಅಮಳನಭಃಶ್ರೀಗಲಂಕಾರಮಂ ಮಾಳ್ಪೆನೆನುತ್ತಿಚ್ಛೈಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೯); ಅಂಕಾರೋಹಕಿಚ್ಛೈಪ ಮುಕ್ಕಳನಿರ್ಕೆಗಳಿನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೮೦). [ಇಚ್ಛೆ + -ಇಸು]

ಇಚ್ಛುಕ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ; ಉಮೇದುವಾರ. ೨. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು: ಆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳೂ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ, ತಳಮಳಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವು. ಆ ದಾಹ, ಆ ಸಂತೋಷ ಶಾಂತಿಯ ಇಚ್ಛುಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: "ಇಚ್ಛಾ, ಕಾಂಕ್ಷಾ, ಸ್ಪೃಹಾ, ವಾಂಛಾ, ಕಾಮಃ, ಈಪ್ಸಾ (ಕಾಮನಾ), ರುಚಿಃ, ಆಶಂಸಾ-ಈ ೮ ಇಚ್ಛೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೫); ಮೇಲೊಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತಿಹುದು ಕೆಳಗದರ ನೆರಳು ಓಡುತಿಹುದು ಅದಕೊ ಅದರಿಚ್ಛೆ ಹಾದಿ ಇದಕೊ ಹರಿದತ್ತ ಬೀದಿ (ಗಣೇಶ. ೩೯-೩). ೨. [ಗಣಿತ] ಬಯಸಿದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಮೊತ್ತ; ಲಬ್ಧ. [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು: ದನಿ ಲೇಸು ಮೇಳದ ಜೋಕೆ ಲೇಸಾಳಾಪವನುಭವ ಲೇಸು ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಜಿನನಾಮ ಕೂಡಿತು ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ರಾಯನ ಮುಂದೆ ನುಡಿದರಿಚ್ಛೆಗರು (ಭರಚ. ೧-೮೬). [ಇಚ್ಛೆ + -ಗ]

ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಛ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಜಹರನಾಮೆ 'ಇಜಾರನಾಮು' ನೋ.

ಇಜಾ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಗಾಯ; ಪೆಟ್ಟು. ಇಜಾಆಗು = ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಜಾರಿಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ಸರಿದು ಎತ್ತುಗಳು ಮನುಷ್ಯರುಗಳು ಇಜಾಆಗುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೮). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಈಜಾ]

ಇಜಾಫೆ (ನಾ). ಬಡತಿ; ವೃದ್ಧಿ: ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಇಜಾಫೆಯನ್ನು ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೬). [← ಅರ. ಇಜಾಫಾ]

ಇಜಾರ$_1$, ಇಜಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಕರಾರು; ಕಂದಾಯದ ಅಥವಾ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಒಪ್ಪಂದ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೦). ಇಜಾರೆ$_1$: ಅದಲ್ಲದೆ ದೇವೀಸಿಂಹನ ಇಜಾರೆ! ಅವನು ಸರ್ಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಜಾರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ದೇವೀಚ್. ೬೧). [← ಅರ. ಇಜಾರಹ್, ಇಜಾರತ್, ಇಜಾರಾ = ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಇಜಾರ$_2$, ಇಜಾರು (ನಾ). ಷರಾಯಿ; ಚಣ್ಣ; ಪಾಯಿಜಾಮಾ: ಜಾತಿನವರತ್ನದಾಭರಣ ಪೈಕಿಯಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ ಸೂರ್ಯಪುಟವಿಜಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತಕನಕದ ಕಮರಬಂದವದರುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆಯೊಪ್ಪಿ ಮತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೨೦೬); ಥಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಇಜಾರ ಹೊಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಹಣವಾಗುತ್ತೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬); ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಇಜಾರದವರು ಹಜಾರ್ ಮಂದಿ (ಗಾದೆ). ಇಜಾರು: ನಿಮ್ಮ ಕಿಟ್ಟು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇಜಾರು ಹಾಕುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಕದಂಬ.೧); ಬಹುಜನರು ಇಜಾರವನ್ನೂ ಉದ್ದಂಗಿಯನ್ನೂ ಹಾಕುವರು (ವಿಜಾಭೂ. ೪೯). [← ಮರಾ. ಇಜಾರ್; ಪಾರ. ಇರ್‌ಝಾರ್, ಇಜಾರ್]

ಇಜಾರನಾಮು, ಇಜಹರನಾಮೆ (ನಾ). ಸರಹದ್ದಿನ ತಕರಾರು; ಗಡಿ ವಿವಾದ; ಜಾಹೀರನಾಮೆ; ಪ್ರಕಟನೆ (?): ಆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಯಾವತ್ತೂ ವಿವರವಾಗಿ ಬರದು ಇಜಾರನಾಮುಯಂತಾ ಆದರ ಹೆಸರು ಮುಡಗಿ, ಆ ಇಜಾರನಾಮೆಯಂನು ತಂಮು ಬಳಿಗೆ ರವಾನೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪). ಇಜಹರನಾಮೆ: ಇದರ ಸಂಗಡ ಪೀಲ್ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಬರದು ಕೊಟ್ಟ ಇಜಹರನಾಮೆ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬೦). [← ಅರ. ಇಜಹಾರ್‌ನಾಮಾ]

ಇಜಾರಾದಾರ 'ಇಜಾರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಇಜಾರು 'ಇಜಾರ$_2$' ನೋ.

ಇಜಾರೆ$_1$ 'ಇಜಾರ$_1$' ನೋ.

ಇಜಾರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಲೆ (?): ಪ್ರಜೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಾಗರೆಗೆ ಆಗ ಪೂರಾ ಇಜಾರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚ್. ೧೧೬). [?]

ಇಜಾರ್ದಾರ್, ಇಜಾರಾದಾರ (ನಾ). ೧. ಜಮೀನನ್ನು ಏಕಾಧಿಕಾರವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ. ೨. ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳ ಅಂಗಡಿಯ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ; ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟುದಾರ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೦). ಇಜಾರಾದಾರ (ದಕ. ೬). [← ಅರ. ಇಜಾರಾದಾರ್]

ಇಜ್ಜತ್, ಇಜ್ಜತು (ನಾ). ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ: ತಮ್ಮ ಇಜ್ಜತ್ ಒಡೆದ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಬೊಕ್ಕಬೋರಲು ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತೆಂದು ಅವರು . . . ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೫೯). ಇಜ್ಜತು: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ, ಮಾನ, ದೌಲತ್ತು, ಇಜ್ಜತು(ಮರ್ಯಾದೆ)ಮುಂತಾದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿ (ದೇವೀಚ್. ೮೪). [← ಅರ. ಇಜ್ಜತ್]

ಇಜ್ಜತು 'ಇಜ್ಜತ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜತೆ 'ಇಜ್ಜೊತೆ' ನೋ.

ಇಜ್ಜಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: "ಅಶ್ವಸದಃ – ಚಿನ್ನಉಳ್ಳೆ; ಇಜ್ಜಮರನು" (ಒಷಧಿ. ೬). [?]

ಇಜ್ಜಲ (ನಾ). "ನೀರು ಹಲಸಿನ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಜಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಜಾಡಿಸು, —ಜಾಡು (?): ವೈರಿಜಜ್ಜಾರನಾ ಕವಾಟವನು ಜಜ್ಜರಿಮಾಡಲಾಗಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಜಿಹ್ವೆಯನಿಜ್ಜಾಡಿಸುತ ಹಬ್ಬಿತೊಡನೆ (ಭರಚ. ೨೯-೭೬). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಜಾಡಿಸು]

ಇಜ್ಜೊತೆ, ಇಜ್ಜತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಇಜ್ಜೋಡಿ: ಈ ಇಜ್ಜೊತೆಯ ವೆಸೆಯಿಂದ ಅವಾಂತರವಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೧೩). **ಇಜ್ಜತೆ** (ದಕ. ಕ). [ಇರ್ಪ₂ (< ಎರಡು) + ಜೊತೆ]

ಇಜ್ಜೋಡಿ (ನಾ). = ಇಜ್ಜೊತೆ: ಅವನ ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇಜ್ಜೋಡಿ ಪ್ರಗತಿ ಕಾಣಹತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೨೩). [ಇರ್ಪ₂ (< ಎರಡು) + ಜೋಡಿ]

ಇಜ್ಜೋಡು (ನಾ). = ಇಜ್ಜೊತೆ: ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದರೂ ಇಜ್ಜೋಡು ದಾಂಪತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್ಪ₂ (< ಎರಡು) + ಜೋಡು]

ಇಜ್ಯಾಕಾಲ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯ: ಇಜ್ಯಾಕಾಲದೊಳ್ ಪ್ರಸಾದಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ ಸವಿ ಭಾವಿಪುದು ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯೆನಿಪುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೧೭-೫). [ಸಂ. (ಇಜ್ಯಾ + ಕಾಲ)]

ಇಜ್ಯಾಪುರಸ್ಸರಂ (ಅ). ದಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಮೊದಲು ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ: ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ತ್ರಿಭುವನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ಬಗೆಯೆ ಹಸ್ತಿಮುಖಕಾಂತರಮೆಂದಿಜ್ಯಾಪುರಸ್ಸರಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಮನವಯವದೆ ಹಲಧರಂ ಧರಿಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೨). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಯಾಶೀಲ (ನಾ). (ಹಲವಾರು) ಯಾಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಯಾಗಮಾಡುವವನು: ಯಷ್ವಾ, ಯಜಮಾನಃ . . . ಇಜ್ಯಾಶೀಲಃ, ಯಾಯಜೂಕಃ, ಯಜ್ವಾ, ಯಾಸುತೀವಳಃ – ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ. (ಇಜ್ಯಾ + ಶೀಲ)]

ಇಜ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ; ಯಾಗ. ೨. ದತ್ತಿ; ದಾನ. ೩. ದೇವತಾಪೂಜೆ. ೪. [ಜೈನ] ಅರ್ಹಂತಪೂಜೆ: ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬೀ ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಶ್ರಾವಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಇಜ್ಯಾ]

–ಇಟ (ಪ್ರ). ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ:— ಪೆಂಡಿರ ಬೇಟ ಮನೇಳಿದಿಟಂಮಾಡದೆ ನುಡಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬ ವ).
[?. P ತೆಲುಗು ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ -ಟ ಅನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. ಇಚ್ಚುಟ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಇಟಕರ 'ಇಡುಕುಳು' ನೋ.

ಇಟುಕು 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಟುಕುಮನೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮನೆ: ಇಟುಕುಮನೆಯ ವಾಮನನು ಬೆಳೆದ ಹೇಗೋ ವಿಶ್ವಯೋಗಿ ಈ ಪ್ರಪಂಚದೊಡನೊಡನೆ ಸಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಕಾರನಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೮೮-೧೩). [ಇಟುಕು (< ಇಡಂಕು) + ಮನೆ]

ಇಟ್ಚರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹದು. ೨. ಬಸವ; "ಗೂಳಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಟ್ಟ₁ (ನಾ). ಇಷ್ಟ: ಧಿಟ್ಟರಂಮಾಡಿ ಭೂಭಾರಮಂ ನಿಳುಹಿ ಕಡೆಗಿಟ್ಟವಂನಿತ್ತೆ ಕುಂತೀಸುತರಿಗೆ (ತುರಂಗ. ೬೬-೭೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟ]

ಇಟ್ಟ₂ 'ಇಡು₁' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟಂಗಿ₁ 'ಇಟ್ಟಗೆ₁' ನೋ.

ಇಟ್ಟಂಗಿ₂ (ನಾ). = ಇಟ್ಟಮರ (ದಕ. ಕ). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಆಟ್ಟ, ಎಟ್ಟ]

ಇಟ್ಟಗೆ₁, ಇಟ್ಟಂಗಿ₁, ಇಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗೋಡುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಸಿಯ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟಮಣ್ಣಿನ ಆಯಾಕಾರದ ಹೆಂಟೆ: ಪೊಳೆವ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪದು ಸಾಣೆಗೊಡ್ಡಿದಿಟ್ಟಗೆಯ ರಜಂಬೊಲೆಂಬಿನೆಗಮಸ್ತಮಯಕ್ಕಿೞಿದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೫); ಉಣಂದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ ಯಿಟ್ಟಗೆಯ ದೇಗುಲಮಂ ಕಳೆದು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೩; 962); ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೇವರಲ್ಲದೆ ಇಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೇವರೆ (ಅಪಚಂ. ೭೧-೩೧೫); ಹೂಸಿದಿಟ್ಟಗೆಯ ಪುಡಿಯ ಕೆಂಗಣ್ಣ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೨೮); ಜಡನಂ ಗಟ್ಟಿಸಿದೆನಾಗಳಿಟ್ಟಗೆಯಿಂದ (ದಶಕು. ೧೩-೫೨). **ಇಟ್ಟಂಗಿ₁**: (ಉಕ) ೧. ಮನೇ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ . . . ಇಟ್ಟಂಗಿ, ತೊಲೆ, ಕಂಬ . . . ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೬); ದೈವವುಳ್ಳವರು ಸುಟ್ಟ ಇಟ್ಟಂಗಿಗಚ್ಚುಕಲ್ಲು ಇವುಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೫೬); ಇಟ್ಟಂಗಿ ಗೋಡೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯಾಯಿತು (ಫಲಸಂ. ೩೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃದುವಾದ ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲು; ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ: ಬೆಳಗಾವಿಯ ಹತ್ತರ ನೆಲದೊಳಗೆ ಜಂಬೂರಿ ಇಟ್ಟಂಗಿಯೆಂಬ ಮಿದುವಾದ ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಥರವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಇಟ್ಟಂಗಿಗಳನ್ನು ಅಗಿದು, ಕೆತ್ತಿ, ಕೊರೆದು, ಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಬೆಳನ. ೩೫). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯರೋಗ: ಕುಂಕುಮ, ಇಟ್ಟಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಹಾಯದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩). **ಇಟ್ಟಿಗೆ**: ೧. "ಇಷ್ಟಕಾ – ಇಟ್ಟಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ರಕ್ಕಿಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ ಬರೆ ನೋಡಿ . . . ಒಂದವಜಿೞೊಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆಯಾದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೫-೧೯); ದೇಗುಲದ ಶಿಖರಮನರ್ದೇಜಿ ಒಟ್ಟಿರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕಿಡಜಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧); ಇಟ್ಟಗೆಗೆಂದಗಟ್ಟಿ ಕುಱಿಗಳ್ ಕೆಱೆಯಾದುವು (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೧; 1131); ಸಾಣೆಗೊಡ್ಡಿದ ಹಣ್ಣಿಟ್ಟಗೆಯ ರಜಮೆನಿಸೆ ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲರ್ಕಂ ಭೋಂಕೆನಲಪರಜಳಸಿಧಿಗಿಱಿದಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೩೨); ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂಬುದ ತೋಱಿಸುವಂತೆ ಭವ್ಯರಿಗೆ ಮೂಱಿಟ್ಟಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವನು ಮಲಧಾರಿ . . . ಲಲಿತಕೀರ್ತಿ ಮುನಿಪ (ಗೋಮಟೇ. ೧-೨೦); ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳಿಗಾಗಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನೂ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮರ, ಬೊಂಬುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ವೈವಾಸ್ತು. ೨೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಟ್ಟಗೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಣ್ಣಿಗೇಜಿ ಇಟ್ಟಗೆ ಪಸುಣ್ಣ ಮುಗುಳಿ . . . ಏತೇಷಾಂ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ (ಇಇ. VII, ೨೨೦-೪೫; 658); ಹೆದರಿಗಟ್ಟವುಂ ಕಾರಿಂಗೇಜಿಯುಂ ಸಿರಿಂಗೇಜಿಯುಂ ಇಟ್ಟಗೆಯುಮಂತು ನಾಲ್ಕುಂ ಬಾಡವುಮಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೨೩; 937); ಈಶಾನ್ಯದ ವೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೧-೧೭; 1049); ಇಟ್ಟಗೆಯ ಮಾರ್ತ್ತಂಡಗೌಡ ಪುಡುವದ ಚಿಕ್ಕಗವುಡ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೧೫೦; 1050 ?); ಕಣ್ಣೆಸೆವ ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ಮೆನಿಪಿಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ವರ ಕಶ್ಯಪಾನ್ವಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೩-೩೫; 1215). [?]

ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಾರ ಅಜಿವಿ ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣೆವಿ ಬಡಗ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೨೦; 810); ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರಜಿವಿ ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣೆವಿ ಬಡಗ್ಗೆನಿಟ್ಟರುಳಿವಿ (ಎಕ. IX (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; 850). [ಇಟ್ಟಗೆ₂ + ಸೊಣೆ]

ಇಟ್ಟಡೆ 'ಇಟ್ಟಿಡೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣ₁ 'ಇಟ್ಟಳ₂' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣ₂ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಗಿಡಗಳ ಸರುವಿನ ದರುವಿನ ನಿಡುಗಲ್ಗಳ ಬೆಟ್ಟ ಘಟ್ಟದಿಟ್ಟಣದೊಳ್ ಮುಳ್ಗಡಣದ ಮೆಳೆಗಳ ಪುಲ್ಪೊದಱಿಡೆಯೊಳ್ ನಡೆತಂದನೋಹಿಲಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೧೬). [?]

ಇಟ್ಟಣ₃ 'ಇಟ್ಟಳ₁' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣ₄ (ನಾ). ಒದೆಯುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದ ಉಪಕರಣ; ಒದೆಮರ: ಇಟ್ಟಣದೆಳೆವಗ್ಗಯಿದಿರಾದ ಗೋಗಳನಿಟ್ಟು ಮುಳ್ಳನು . . . ಕಱಿವ ಗೊಲ್ಲರ ಪಡೆ ಇಟ್ಟಣಿಸಿಹವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩-೪೧). [?]

ಇಟ್ಟಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಮತ್ತಮಾ ಪಟ್ಟಣಮಿಟ್ಟಣಂಬಡೆದು ಮೆಱೆವ ಪೊಂಬೆಸದುಪ್ಪರಿಗೆಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪).
[ಇಟ್ಟಣ$_1$ (< ಇಟ್ಟಳ$_2$) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಟ್ಟಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೀಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: ಆವರ ಇಟ್ಟಣಿಕೆಗಳವಡದಂಗ ಚಿತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೩ ವ). [?]

ಇಟ್ಟಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮನೋಹರವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು: ದುರ್ಜನರಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ . . . ಸುಜನರೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಗುಣಮನಱಿಪಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೫೧) ; ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಲರ್ಗಳೆಸೆದಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೭).
[ಇಟ್ಟಣ$_1$ (< ಇಟ್ಟಳ$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಇಟ್ಟಣಿಸು$_2$ 'ಇಟ್ಟಳಿಸು' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣೆ 'ಇಟ್ಟಳ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಲ (ನಾ). ಸುಂಕ; ದೂರು; ನಿಂದೆ (?): ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಭಿರಾಗಮಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೪೦ ; 872) ; ಮಿಣಕ್ಕಡೆ ಇಪ್ಪರ್ತ ನಾಲ್ಕು[ಪ್ರ]ಮ್ಮ ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಭಿ ಆಗಮಿಲ್ಲ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದು (ಕಇಆ. ೮೬-೧೪-೪೦ ; 932). [?]

ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಸಟ್ಟುಗ ; ಸೌಟು : "ದರ್ವಿ – ಸಟ್ಟುಗಂ, ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ ಎಂದೂ ಎಂಬರು " (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಇಟ್ಟು$_1$ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಇಟ್ಟಳ$_1$, ಇಟ್ಟಣ$_3$, ಇಟ್ಟಣಿ, ಇಟ್ಟಣೆ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಇಟ್ಟಳಂ . . . ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೨) ; "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಳಮೇಣಿಱುಬೆಯೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪) ; "ಮೊತ್ತಮೊಬ್ಬುಳಿಯುಮೊಗ್ಗರಮತ್ತಿಟ್ಟಳ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭) ; ಪುಟ್ಟಲೊಡಂ ನಿನ್ನಯ ಪೆಸಱ[ರಿ]ಟ್ಟಪಲೀ ಜಗದ ಮನುಜರೆಂದೊಡೆ ಪೆಸರೊಂದಿಟ್ಟಳಮಾದಡೆ ಕೊಲ್ಲು ಪಟ್ಟಳಿಗೆಯ ಚಿಣ್ಣನೆಂಬ ಭಯರಸದಿಂದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೨೦; 1096) ; ಒಱಗಿರ್ಪಾ ಕಣಿಶಂಗಳಿಟ್ಟಳದೊಳಿಲ್ಲಾಕಾರವೋರಂದದಿಂ ಮಿಱುಗುತ್ತೊಪ್ಪುವುವಪ್ರತರ್ಕ್ಯ ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೨). ೨. ಆಶ್ರಯ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಸುರರಿಟ್ಟಳಕೆ ಸುರರಮಣಂ ಸುರಪುರಂ ನೆಱೆಯದುದೆನಱೆ ದಾದರದೆ ಹೊಱಕೇರಿಯನೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಕುಮುರಾ. ೨-೭). ೩. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಅತಿಶಯ: ಸಾಮುದ್ರವಿಜಯ ನೃಪ ನೆಟ್ಟನಿದಿರ್ಗೊಂಡೆಯ್ದುವರೆ ಕಂಡಿಟ್ಟಳದಿ ವಸುದೇವನೆಱಗಲು . . . ಪರಸಿದನು ಭೂಪ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೯೪). ೪. ಅಪವಾದ; ಕಲಂಕ; ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಗಳು; ಪರಹಿಂಸಾಕರವಾದ ಮಾತು: ಎಸಿತಾನುಮಿಟ್ಟಳಂಗಳುಮಂ ಪುಸಿಯ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳುಮಂ ನುಡಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೮-೭೦ ವ). 'ಇಟ್ಟಳಮಿಡು' ಪರಾ. ೫. ಹಿಂಸೆ; ಆಘಾತ: ಅಹಿತನಿಟ್ಟಳಕಳುಕಿ ಕೆಲದಲಿ ಮಿಹಿರನಂದನ ನೆಚ್ಚಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೬) ೬. ರಚನೆ; ಕ್ರಮ: ಆದರ ಅಷ್ಟಾಂಗದ ಇಟ್ಟಳವು ಹೇಗಿವೆ ಆದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೬). ಇಟ್ಟಣ$_3$: ೫. ಬಸವಟ್ಟುದು ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣಂ ಪೊಸತಾಂಧ್ರಂಗೆ ಪೊದಱ್ದುದಿಟ್ಟಣಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೭೭). ಇಟ್ಟಣಿ : ೧. ಇಟ್ಟಣಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ] ಬೀದಿಗಳಲುಱೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೭೮) ; ಕ್ಲೇಶಗಳಿಟ್ಟಣಿಯ ನೆಱೆ ಮುಱಿದು (ಅಮೃತ. ೧-೨೨).
ಇಟ್ಟಣೆ : ೨. ಧೂರ್ತತೆಯ ಹುತ್ತುವಾಸೆಯ ಗೊತ್ತು ಪಿಸುಣನಿಟ್ಟಣೆ ಲಜ್ಜೆಯಡಪು ನಿಂದೆಯ ತವರು (ಕೈಕವ. ೧೪-೨).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಇಟ್ಟಳ ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟಲ]

ಇಟ್ಟಳ$_2$, ಇಟ್ಟಣ$_1$ (ಗು). ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ವೈಳಲದೇವಿಯುಮಂತೆ ರೂಪಿನಿಂದಿಟ್ಟಳವಾಗಿ (ಎಇ. XVIII, ೨೦೩-೧೪ ; 1076) ; ಇಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟೞಮುಳಿಸಿಂದಿಟ್ಟಳ್ ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲನಂ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ ನಟ್ಟ ಬಱಿವಿಡಿದು ಸನೆಗಡೆ ಸಟ್ಟವೊಲಿರೆ ತಳದೊಳಡಸಿ ತೀವಿದ ಸನೆಯಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫೪) ; ಕುಂಕುಮದಿಂ ಕೆಂಕಮಾದಂಗವಟ್ಟದೊಳ್ ಬಿಂದುವಿಟ್ಟು ಕಿಱುವುಲಿಯ ಜೋಡಂ ತೊಟ್ಟಂತಿರಿಟ್ಟಳಮಾಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯) ; ಕಣ್ಣೆಸ್ಟಳವೆನಿಸಿದ ಬೆಳ್ಪಿಯ ಬೆಟ್ಟ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೫). ಇಟ್ಟಣ$_1$: ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಗಳ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದ ತೋರಣದ ನೆರೆದು ನೋಳ್ಪಬಲೆಯರೊಂದೊಟ್ಟಜೆಗಳ ಲಾವಣ್ಯಮುದಿಟ್ಟಣಮೆನಿಸಿತ್ತು ಶಿವನ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೯) ; ತಿರುನಾವಲೂರೆಂಬುದದು ಪೊಗಳ್ವೊಡಿಟ್ಟಣಂ (ಸಂಬಿರ. ೧-೪೪).
ಇಟ್ಟಳಮಾಗು = ಮನೋಹರವಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಅತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ವುಱುಗಲಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂಡು ಕೂಗಿತು ಕಟಿಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧).
[?]

ಇಟ್ಟಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಸಂಚಳಿಸುವ ಚಾಮರಂ ಕನಕಪದ್ಮದ ಸೀಗುರಿ ತೊಟ್ಟ ಮಾಣಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿಟ್ಟಳಂ ತನಗೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦) ; ಒಳ್ಪಿಟ್ಟಳಮಾಗಿರೆ ದಿವಿಜರ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿತು ಮುಂದೆ ಮಂದರಶೈಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯೫) ; ದಾನಗುಣಮಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೫೫ ; 1196). [< ಇಟ್ಟಳ$_2$]

ಇಟ್ಟಳಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟು ; ಗುಂಪಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು : ಸಂಪಗೆಯ ಕುಟ್ಮಳದಿನಿಟ್ಟಳಂಗಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಗೆಸೆಯೆ ದಂಡೆಗಟ್ಟಿದ ಮಾಲತಿಯ ಮುಗುಳ ವನಮಾಲೆಗಳುಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬ ವ).
[ಇಟ್ಟಳ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಟ್ಟಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಬಿಡವಾಗು ; ತುಂಬಿಹೋಗು : ಸುರಪತ್ತನಂ ಪಲಬರಿಂ ವೀರಭಟರಿಂದಿಟ್ಟಳಂಗೊಂಡುದೇನೆಂಬೆನು (ಶೀಪರಾ. ೧೭೧-೧೪). [ಇಟ್ಟಳ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟಳಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸು ; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು : ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯ ಭಾರ್ಯೆ ಸೀತಾದೇವಿಯೆಂಬೆನೆನ್ನಮೇಲೆ ಜನಪದಜನಂ ಪೊಲ್ಲಪ್ಪ ರಾವಣನುಯ್ದುಳಂ ತಂದು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಮಹಾದೇವೀಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟುವುದಾವುಚಿತಮೆಂದಿಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಟ್ಟು] ನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೮೧ ವ). [ಇಟ್ಟಳ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಇಟ್ಟಳಿಸು, ಇಟ್ಟಣಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು : ಬಲುಮ್ಮೆಮಿವಡೆದಿರ್ದ ಮತ್ತಮಾತಂಗವಿಟ್ಟಳಿಸಿದ ಜನಂಗಳಂ ತೂಳ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೬-೧೪) ; ಭಟರು ನಡೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿ ನಿಂದರು ಸರಿಸದಲಿ ರಘುರಾಜ ಸೈನಿಕದ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೧) ; ಜೀವಲಹರಿಯ ಭೇದ ಒಡೆದು ಕಾಣಲಿ, ಅಭೇದದ ಕಟ್ಟಡವು ಇಟ್ಟಳಿಸಿ ಬರಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೫-೧೧). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಹಗೆ ಬಂದಿಟ್ಟಳಿಸಿದ ಪಂಡೆಯ ವೊಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕಜಂಗಿದುವು ಲೋಭಿಯಂತಿರೆ ಮೊಲೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೭೫) ; ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ವೈರಿರಾಯನನಿಟ್ಟಳಿಸಿ ಮುಱಿಯೆಸುತ ಬರಲಡಗಟ್ಟಿತಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪). ಇಟ್ಟಣಿಸು$_2$: ೧. ಕಲಿಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಲುಳಿವಾಳುಗಳು ಹೇರಿಟ್ಟಯಂ ಪಿಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೬-೭) ; ಸಂದಣಿಸು ತಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೨೮); ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫) ; ಲಾವಣ್ಯಲತೆ ಬೆಳೆವಂತೆ ನರುಹರಿಯವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಿನದಿನಕೆ ಬೆಳೆದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ.೪-೧೧೨); ಕ್ಷಿತಿರುಹಂಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ವನಮುದೇನೊಪ್ಪಿರ್ದುದೋ (ಶೀಪರಾ. ೧೯೧-೬) ;

ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದ ತಾರಾಪುಂಜಗಳ ವಿಶಾಲಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೪೪). ೨. ಇಟ್ಟಣಿಸಿದನು ಹಿಂದೆ ಕೃಪನಡಗಟ್ಟಿದನು ಸಮಸಪ್ತಕರು ಸಲೆ ಮುಟ್ಟಿ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೨); ತೊಟ್ಟನನಿಲಜ ಕೇಳ್ದು ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಹರಿತಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ತಿವಿದನು ತಿಣುಕಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೩೯) ೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಇಡು; ಮುದ್ದೆಮಾಡಿ ಇಡು; ಜೋಡಿಸು: ಪಂಚಿನೊಳಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು ಪರಿಯಣಕೆ ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಸಲಗೆಯಿಂ ಚುಚ್ಚಿ . . . ಸಕ್ಕರೆಯುಮಂ ತಳಿದು ತೆಗೆದೊಡೆ ಚುಚ್ಚುರೊಟ್ಟಿಯೆಂಬೊಳ್ಪೆಸರವಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೦); ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಾದ ಬಿದಿರ ಹಗಱ[ವ]ನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಹಸರಿಸಿದ ಬಳಿಕವಱ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಸರಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೨). ೪. ತುಂಬಿ ಹೋಗು: ತಬ್ಬಿದ ವೇಳೆಯೊಳವಳುಬ್ಬಿದಳು ಮುಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಟ್ಟಣಿಪಂತೆ (ಭರಚ. ೧೪-೧೬೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು: ಮಣಿಮೂರ್ತಿಗಳೆನೆ ವರ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ರುಕ್ಮಿಣಿ ವಸಂತಾಪೇಕ್ಷೆಯಲಿ ಫಣಿತಲ್ಪಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು ಮನದೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೭). ೬. ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮನನು ಗೆಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೆಱೆದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ವ); ಆಳವಿಗಿಟ್ಟಣಿಸಲು ಶರಾಳಿಯ ತುಳುಕಿಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೩). ೭. ಇಡು; ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಹೊಂಗೈಪಿಡಿ ಗಲ್ಲದೊಳು ಚಂದಳಿಗೆ ಕೈಯನಂಗನೆ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೨೯).

[ಇಟ್ಟಳ$_{1}$ + – ಇಸು$_{3}$]

ಇಟ್ಟಾಟ$_{1}$ (ನಾ). ಎಸೆದಾಟ; ಈಡಾಡುವಿಕೆ; (ಟೋಪಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಸೆದು ಆಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಸಮರವು ಕಡುಬಿನಿಟ್ಟಾಟವೇ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೬೧).

[ಇಟ್ಟಾಡು + –ಟ$_{2}$]

ಇಟ್ಟಾಟ$_{2}$ (ನಾ). (ದಕ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: ಜೀವನ ಇಟ್ಟಾಟವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು (ರೂಢಿ). [ಇಟ್ಟು$_{1}$ + ಆಟ]

ಇಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: ತುಳ್ಕಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೀಸಾಡಿದರಮರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೩೨); ಮಂದಗಾಮಿನಿಯರೀರ್ವರ್ ಕಂಠಗತಜಲದೊಳೊಂದಿ ತಿಳಿನೀರನಿಟ್ಟಾಡುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೮); ಕರಸಂಧಾನಗಳ ಶೈಲಗಳ ಸುಭಟನಿಧಾನರಿಟ್ಟಾಡಿದರು ಹರಿಹರಿದಶ್ವರಬ್ಬರಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೬); ಥಟ್ಟಪಟ್ಟನೆ ತಿವಿದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತೆಗೆದಿಟ್ಟಾಡಿ ಕೆಡೆದರತ್ತಿತ್ತ (ಭರಚ. ೨೦-೪೦); ಹೆಡ್ಗೇಲ್ಹಣ್ಣೊ ಬಂದೊ ಗಡ್ಗೇಲ್ತುಪ್ಪಾ ಬಂದೊ ಇಟ್ಟಾಡಿ ಬಂದೊ ಇಡಗಾಯಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೮); ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಇಟ್ಟಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ದಿನಾರಿ. ೨). [ಇಟ್ಟು$_{2}$ (< ಇಡು$_{1}$) + ಆಡು$_{1}$]

ಇಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು: ನಾನಾ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಾಣಿ ಫಣಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿತು ಜೇನು ತನ್ನ ಸುಖಕಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೬೭-೩).

[< ಇಟ್ಟಣಿ ?]

ಇಟ್ಟಿ$_{1}$, ಇಟ್ಟಿ$_{1}$ (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಕಹಿಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಹೊಱಗೆ ಬಟ್ಟಿತ್ತಾದರೇನಯ್ಯಾ ಒಳಗಣ ಕಹಿ ಕಳೆಯದನ್ನಕ್ಕ (ಆದವ. ೧೭೯); ಅಡವಿಯಲಿ ನಯವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳು ಪಿರಿದು ಫಲಮಾಗಿ (ಬಸಪು. ೩೨-೬); ಮುಷ್ಟಿಚೌಡಯ್ಯಗಳು . . . ನಟ್ಟಡವಿಯೊಳ್ ಬರುತಯಿಟ್ಟಿಪಣ್ಣುಗಳಿರಲು ಮುಟ್ಟಸಲು ಸುರಗಿಯಿಂದಮೃತಫಲಮಂ ಮಾಡಿಸಲಿಸಿದನು ಶಿವಲಿಂಗಕೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೭-೬೭); ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ಬೀಜದ ಹೇಱು ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಱಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦); ಕಣ್ಣುದೃಷ್ಟಿ ಕೆಟ್ಟರೆ – ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೇರು, ಇಟ್ಟಿಯ ಬೀಜ, ಈ ೨ ತಂದು ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗಿಕ್ಕಲು ಚಳುಕು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧); ನಡುವೂರೊಳಗಿರ್ಪಿಟ್ಟಿಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೆಸೆವ ಪಣ್ಗೆ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). ಇಟ್ಟಿ$_{1}$: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣ ನರಿ ತಿಂದು ಸೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಬಸವ. ೫೭೮); ಮಾವಣ್ಗಳಂ ಪೀರ್ವ ಕೀರನಿಟ್ಟಿಯ ಪಣ್ಗೆ ಚಿತ್ತಂ ಹಾರಿದವುದೇ (ಬಸಪು. ೧೧-೧೧); ವಿಸ ಹೊಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಯಾ ಕುಸಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಟ್ಟಡದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫).

ಇಟ್ಟಿಯಮರ = ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಬಟ್ಟೆಯೊತ್ತಿನೊಳಗಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗಂಡವಱ ಫಲಕೆ ಚಿತ್ತವಿಟ್ಟಿವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೧-೪೭); ಫಲಭರಿತಮಾಗಿದಿರೊಳಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳಿಗೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೭೭). ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು = ಇಟ್ಟಿಮರದ ಹಣ್ಣು: ಸೊಡ್ಡಳ ದೇವನ ಶುಭವಪ್ಪ ನೋಟದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣುಗಳು ಸಿಹಿಯಾದುವು (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೪೬೭); ಕಲ್ಪತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಅಱಿವಮಾ. ೯೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ; ಎಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿ$_{2}$, ಈಂಟಿ, ಈಟಿ (ನಾ). ಮೊನೆಯಾದ ಸಲಾಕೆಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಆಯುಧ; ಶಲ್ಯ; ಬರ್ಚಿ; ಬರ್ಜಿ: "ಇಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುದು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೯); ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಗಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨೮); ನಡುವ ಸರಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಡಂಗುವ ಸಂಕುಗೆ ದಿಂಕುಗೊಳ್ವ ಕಕ್ಕಡೆಗಿದಿರುರ್ಚುವಿಟ್ಟಿಗೆ . . . ನೊಂದು ಬಾಯ್ವಿಡದಿನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಳಱದಳ್ಕದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೪); ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಿಯೆಸೆವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ವ); ತೆತ್ತಿಸಿದರಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೬); ಮುಸಲ ಮುದ್ಗರತತಿಗಳಿಟ್ಟಿಗಳ್ ಸುಚ್ಚುನೂಱಾದುವು (ಚೆಬಪು. ೪೪-೧೩). ಈಂಟಿ: ಎಮ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಪೇಬ್ದಂತೆ ನೆಗೞ್ವೆನೆಂದು ಕಿಱಿಯ ಬಿಲ್ಲುಮಿಾಂಟಿಯುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಲ್ಲಂ ಮಿಾಂಟಿಯುಮಂ] ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೪-೩೧ವ). ಈಟಿ: ಇಟ್ಟರೀಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಟ್ಟಿ]ಯಲೆತ್ತಿದರು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೦); ಇರಾವಂತನು ರಕ್ತಸಿಕ್ತಾಂಗನಾಗಿಯೂ ವ್ಯಥೆಪಡದೆ ಈಟಿಗಳಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕೆರಳುವ ಮದ್ದಾನೆಯ ತೆರದಿಂದ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೯); ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಈಟಿಯಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಆಲಹೂ. ೧೧೩).

[< ಸಂ. ಋಷ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿ$_{3}$ (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ; ಹೋಮ: "ಇಷ್ಟಿಃ – ಇಟ್ಟಿ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೭). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿಗೆ 'ಇಟ್ಟಗೆ$_{1}$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೂಡು (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಗೂಡು: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗೂಡಿನಿಂದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಹೇರಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಗೆ$_{1}$) + ಗೂಡು]

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಶೇಖರಿಸು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ: ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ಯಕ್ಕಿಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ ಬರೆ ನೋಡಿ ಕಲ್ಲುರಿಗನೊಯ್ಯನೆ ಪೂರಿಗೆಗೊಟ್ಟೈದಾಱನೆ ಕೊಂಡವನಱಿಯಿಂದೊರಸಿ ನೋಟ್ಪುದುಮೊಂದವಱೊಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆಯಾದೊಡೆ ರಾಗದಿಂ ಪಿರಿದು ಬಿಟ್ಟಿಯವಂದಿರ ಕೈಯಿಂದಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಂಡವನೊಟ್ಟಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೯); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ತನ್ನ ಮಗಳ ಕೆಲದೂರ್ಗೆ ಪೋಗುತ್ತುಂ ತನ್ನ ಮಗಂಗಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ವ ಬೆಸನಂ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೮-೫). [ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಗೆ$_{1}$) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಇಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡಸುಳಿವು ತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದನೆನುತಿರಲು ಮಱುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೪೯). [ಇಟ್ಟಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟಿಗೋಲು (ನಾ). ಈಟಿಯ ಕೋಲು; ಬರ್ಚಿಕೋಲು: ಸೀಲಗಿರೀಂದ್ರನ ತಡೆದರು ಪೊಳೆವಿಟ್ಟಿಗೋಲ ಮೊನೆಯ ಮುಂದು ಮಾಡಿ (ನಾಗಕು. ೬-೧೧); ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಅವನ ಗುರಿತನದ ಆ ನಿಡಿದಾದ ಇಟ್ಟಿಗೋಲನ್ನುಯ್ಯುವುದಾಗದು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೫-೧೬). [ಇಟ್ಟಿ$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಇಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ತೀರ ಸಮೀಪ; ಸಮ್ಮುಖ.

ಇಟ್ಟಿದಿರಾಗು = ತೀರ ಸಮೀಪವಾಗು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು: ಇಟ್ಟಿದಿರಾಗಿ ತಂದರು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದಿಟ್ಟ ನೈವೇದ್ಯಸಂಕುಲವ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೬). [< ಇಡಿದು + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಇಟ್ಟಿಯಾಳು (ನಾ). ಈಟಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಆಳು; ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಬಂಟ: ಅಟ್ಟಕ್ಕುವಾಕೆಯೊಳು ಬೆಟ್ಟತ್ತು ಹಗೆ ಬೇಡ ಸಟ್ಟುಗದಿ ಗೋಣ ಮುಱಿಯುವಳು ಅಲಗಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಿಯಾಳವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೧). [ಇಟ್ಟಿ$_2$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಇಟ್ಟಿವೀಸು (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯನ್ನು ಬೀಸು: ಲಿಂಗಣ್ಣ:— (ಇಟ್ಟಿವೀಸುವನು) ಎಲ್ಲರೂ:— (ಕುಳ್ಳಿರುವರು) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೦-೧೩). [ಇಟ್ಟಿ$_2$ + ಬೀಸು$_1$]

ಇಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡು; ದಿಟ್ಟಿಸು (?): ಮನದಣಿವನ್ನದಾನಮನಿತ್ತು ಭೂಸುರಜನಕೆ ಜನಪ ಪುಳಕಗಳೇಳ್ಗೆ ತನುವನಡರೆ ನಡೆತಂದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ತನಯನ ಕಣ್ಮನಕಿನಿಯನಾ (ಸೊಬಸೋ. ೪-೨೦); ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಸುತಿಚ್ಛೆಯಱಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕಬಲೆ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೫೫); ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಪುವೆನೆನುತ್ತಿಟ್ಟಿಸುತೆ ಬರಲಳ್ಕಿ ನೆಟ್ಟಗವನಿಯೊಳೆ ಕುಂಬಿಟ್ಟು ಬಲವಂದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬-೧೮); ಪಥಿಕ ಬೆರಗಿಂದಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಟ್ಟಿಸಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೪-೫೬); ಕಷ್ಟಕನುಸರಿಯಾದ ಪಾಂಡವರಿಟ್ಟಿಸಲಿ ನಿಜಸಿರಿಯನೆಂದಡಿಯಿಟ್ಟ . . . ಕುರುರಾಯ (ಜಿನಭಾ. ೪೬-೨೧). [< ನಿಟ್ಟಿಸು ?]

ಇಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ನಿಬಿಡತೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ (ಕ). [?. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಿಮೈ = ಚಿಕ್ಕದು, ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದುದು]

ಇಟ್ಟು$_2$ 'ಇಡು$_1$' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟುಗಣೆ (ನಾ). (?): ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಮುಖವನಾಮಿಕ ಚೆಲ್ವ ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಹಣೆಯಿಟ್ಟುಗಣೆ ತಿರುಮಣಿಲ್ಲದ ಆಸ್ಯ ಅಪಹಾಸ್ಯವೂ (ತಿರುಶ. ೬-೧೩). [ಇಟ್ಟು ? + ಕಣೆ]

ಇಟ್ಟುಬೀಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ (?): ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಹಾಗೆ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಾನು ತಿರುಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು ಮೊನೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಲದ ಹಸ್ತದ ಕೆಳಗೆ ದೃಷ್ಟಿಬೀಳುವುದು ಅವದು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕಂಥಾದು ಅದರ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಬೀಸುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೨೫). [< ಇಡು$_1$ + ಬೀಸು$_1$]

ಇಟ್ಟೆ$_1$ 'ಇಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಇಷ್ಟಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ರೊಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಊಟ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಇಟ್ಟೆಯರಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಚಂದನವ ಕುಟ್ಟಿ ಕುಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೯). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಟ್ಟೆಡೆ, ಇಟ್ಟಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಂದು: ಪೊಯ್ವ ಪೊಯ್ಗಳಿಂ ನೆಗೆದು ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳ್ ತಲೆಗಳ್ ತೊಡರ್ದರ್ದ ಜೀನ ಪುಟ್ಟಿಗಳನೆ ಪೋಲ್ತುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦); ಅಟ್ಟೆಯ ಬೆಟ್ಟಘಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳ್ ಸಿಟ್ಟಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ಗುಡಿ ಗೂಡಾರಂಗಳೊಳಂ ಚಿಟ್ಟಾಗೊಟ್ಟಿರ್ದ ಪೇಱಿಸಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪); ಎಡೆಗಿಱಿದಬಲೆಯ ಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ]ಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲ್ ಪಡೆಯವು ಮದನಾಸ್ತ್ರಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೩); ನಡು ಸಣ್ಣ ಮುಡಿ ತೋರ ತೊಡೆ ನುಣ್ಪು ಮೊಲೆಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯೆಂದರರೆ ಬಾಯಬಿಟ್ಟು (ಭರಚ. ೨-೫೨); ದೀಪಮಾಲಿಕೆ . . . ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಹೋದುದೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೨೧). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯತೆ; ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಗಂ ಸರಳ್ಗಂ ಮಣ್ಮುಗೆಟ್ಟುಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ); ಬೞಿಕೆ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟಂ ಗೆಲ್ಲಂಗುಡುವಂತೆ ನರಂಗೆ ಪಾಶುಪತಮುಂ ರುದ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೩೯); ಶರಣರಿಟ್ಟೆಡೆಗಳನು ಶರಣರಾಪತ್ತುವನು ಶರಣರಿಗೆ ಮುನಿವ ಕಡುಪಾತಕರನು ಒರೆಸುವುದು ಕಡಿದು ಕತ್ತರಿಸುವುದು . . . ಶ್ರೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೫-೫೫). ೩. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ವಿಭ್ರಮಂಬಡೆದ ನಿಜಾಸ್ಯಪಂಕ್ತಿಗಳಿನಿಟ್ಟೆಡೆಯಾಗಿರೆ ಪಣ್ಯವೀಥಿಯೊಳ್ ನಡೆದುದು ಪೆಂಡವಾಸಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೩೯); ತೆಂಗಿನತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿಮದೊತ್ತರಮುಂ ಈಳೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯುಂ . . . ಅಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುಜಂ ಕ್ರಮುಕದ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ದೇವರಮಣೋದ್ಯಾನಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೬೮ ವ); ಪವನಜನಿಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಡೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭಾಳವ ಚಾಚಿದನು ಪದಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೬); ಅಬಲೆ ಕಂಡಳು ಮುಂದೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಕೋರವಿಸಲೆಡಬಲದಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಡೆ]ಯ ಕಮಲಜ ಸುರೇಂದ್ರರ ಬಿಟ್ಟ ಬೀದಿಯ ಬಹಳ ತೇಜದ ತೆರಳಿಗೆಯ ಶಿವನ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೬೨); ಮೆಟ್ಟುವಸೆ ಕಾಲಿಂಗೆ ಹೊಟ್ಟಾಸೆ ಅವಿಂಗೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಆಸೆ ಮೃಗಗಳಿಗೆ ಹರದಂಗೆ ಇಟ್ಟೆಡೆಗಳಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೨). ೪. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ: ಒರ್ಮೆ ನನೆಯಂಬಂ ತನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಗೆಗಾಜನಂ ಬೞಿಯಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ಪಸಾಯ್ತರೆಲ್ಲರುಂ ಬಗೆಯಱಿದಿಟ್ಟೆಡೆಯಂ ತೊಲಗಿ ಪೋಗೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕರೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೨); ಇಂತು ಕರಮೊಪ್ಪುವ . . . ಕರ್ಗಲ್ಲ ಕರ್ವಟ್ಟಮನಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩-೨೩). ಇಟ್ಟೆಡೆ: ೧. ಯಾನಮೇಂ ಕೀಱಿದುದೋ ನಭಃಪ್ರಸೃತಿಗಿಟ್ಟೆಡೆಯಿಟ್ಟಡೆಯಾದುದೆಂಬಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೨). ೨. ತನಗಿಟ್ಟಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ದಡೆ]ಯಾದಡೆ ಸುರಮುನಿಯೊರ್ವಂ ನಾಯಮಾಂಸಮಂ ಪೇಸದೆ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿ ತಪಂಗೆಯ್ದಾತನೆ ಪೋದಂ ಮುಕ್ತಿಗೆಂಬರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೫); ಸರ್ವಾಂಗವಿಟ್ಟಡೆಯ ಹೃತ್ಕುಂಭದಿ ಘನಮಾತೆಯವಯವದ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಿಂ ಬೇವುತನುಭವಿಪ ದುಃಖಕೋಟಿಗಳ ಸಂತಾಪದಿಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೯-೩೯).

ಇಟ್ಟೆಡೆಯಾಗು = ೧. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ತುಂಬಿಹೋಗು: ನಿಲುಕಲಿಟ್ಟೆಡೆಯಾದ ಹೆಣನನು ತುಳಿದು ರಣದಲಿ ಕುಣಿವ ಮುಂಡವನೆಳೆದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೧). ೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗು: ಅರಿರಾಯರಿಗೆ ದಿಗುವಳಯವಿಟ್ಟೆಡೆಯಾಗೆ ರಥಹಯ ದಳವುಳಕೆ ಕುರುಸೇನೆ ನಡೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೫).

[< ಇಡಿದು$_3$ + ಎಡೆ$_1$. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟೈ = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ, ವಿಘ್ನ]

ಇಟ್ಟೆಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರು ; ಸಂದಣಿಸು : ತಳರ್ನುಡಿ ಯಡಿಗಡಿಗೊಡನೊಡನಿಟ್ಟೆಡೆಗೊಂಡಿರೆ ನುಡಿದನಾಗಳಾ ಚರಮುಖ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೩೩). [ಇಟ್ಟೆಡೆ + ಕೊಳ್₁]

ಇಟ್ಟೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಇಬ್ಬನೆ, ಪರಲೆ, ಇಟ್ಟೇವು, ಇಸಗ, ಮದರಾಸ್ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ವೃಸಿಗಿ. ೨೩-೪೧೮). [?]

ಇಟ್ಲ (ನಾ). (ಉಕ). ಗೂಳಿಯ ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಗುಟುರು : ಮುದಿಯೆತ್ತು ಇಟ್ಲಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಇಡಂಕು, ಇಟುಕು, ಇಡುಕ್ಕು, ಇಡುಗು₁ (ನಾ). ೧. ಸಂದು ; ಬಿರುಕು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ (ಕಿ). ಇಟುಕು : ೧. 'ಇಟುಕು ಮನೆ' ಪರಾ. ಇಡುಕ್ಕು : ೧. ರಥಸಂದೋಹದಿಡುಕಿನೊಳ್ ಬೆದಕಿ ನೋಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೨೮); ಅಂದಿನಂತೆಯೇ ಇಂದೂ ಒಂದು ಹೊಳೆ ಪರ್ವತದ ಇಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಸೂರು. ೩). ೨. ಇಡುವಿಕೆ : ಮುಖದಿ ಬೆಮರಿಡುಕನಾರಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೮). ೩. ದನಕರುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ (ಉಕ. ಕಿ). ಇಡುಗು₁ : ೧. 'ಇಡುಗುತೊಡಗು' ಪರಾ.

ಇಡಂಕುತೊಡಂಕು, ಇಡುಕುತೊಡಕು = ಕ್ಲೇಶಮಯತೆ; ಕಷ್ಟ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ತುಂಬಿರುವುದು (ದಕ. ಕಿ). ಇಡುಗುಮುಡುಗು = ಕಷ್ಟಕರ : ಆ ಕೆಲಸ ತುಂಬ ಇಡುಗುಮುಡುಗು (ರೂಢಿ).

[← ತಮಿ. ಇಡುಕ್ಕು]

ಇಡಗಂಟು 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಗು 'ಇಡುಗು₁' ನೋ.

ಇಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಠೇವಣಿಯನ್ನಿಡು ; ಇಡುಗಂಟನ್ನು ಮಡಗು : ಜನರು ಬಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಪಿಡುವರು (ಮತಂಪ. ೫೯).

[ಇಡಪು + ಇಡು₁]

ಇಡಪು (ನಾ). ಠೇವಣಿ; ಇಡುಗಂಟು. 'ಇಡಪಿಡು' ಪರಾ.

[< ಇಡು₁ + -ಪು]

ಇಡರು₁ (ಕ್ರಿ). ಎಡಹು; ಮುಗ್ಗರಿಸು (ಕಿ). 'ಎಡರ್₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು]

ಇಡರು₂ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ; ವಿಘ್ನ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ (ಕಿ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕ್ಲೇಶ (ಕಿ). ೩. ಹಗೆತನ; ದ್ವೇಷ (ಉಕ. ಕಿ). 'ಎಡರ್₂' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್ ; ತೆಲು. ಎಡರು]

ಇಡರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಾಗಿಲನ್ನು) ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆ: ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟು ಘಂಟೆಯಾದರೂ ಆಳಿಯ ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಆದನ್ನು ಕಂಡು ಮಾವನ ಮನೆಯವರು ಕೊಟ್ಟಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಡರೆತ್ತಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. II, ೭).

[ಇಡರು₂ + ಎತ್ತು₁]

ಇಡಾವತ್ಸರ (ನಾ). "ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ಮತ್ತಾವ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ೧೨ ಆವರ್ತಿ ಆದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುವುದು. ಆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಡಾವತ್ಸರವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೫-೪೦ ಟೀಕು); ಇಡಾವತ್ಸರ, ಅನುವತ್ಸರ, ಪರಿವತ್ಸರ (ಜೀವಾನ. ೭೨).

[ಸಂ. (ಇಡಾ + ವತ್ಸರ)]

ಇಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು: "ಇಡಿ-ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ" (ಶಮುಥಾ) ; ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿಡಿದಿಟ್ಟವಜ ಕಷಾಯಂ ಕುಡಿದೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೧೦); ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾನಂಚ. ೯೨ ರ) ; ನೂಱುಮಂದಿಯನಿಡಿವನಾ ಚೂರ್ಣಿಗನ ತೆಱದೊಳಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೭-೧೩). ೨. ತಿವಿ ; ಚುಚ್ಚು ; ಹಾಯು ; ಚುಚ್ಚು ; ಇರಿ : ತುಡೆ ನೂಱಸೆ ಸಾಸಿರಮಾ ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಾಗುರ್ಚಿದುಮಚ್ಚಿಡಿದುವು ಕುಱಿದಱಿದಱಿದುವು ಕಡುಪಿಂದಿಸೆ ವಿಬುಧವನಜವನಕಳಹಂಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೭) ; ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿದಾಳಮುರ್ಕಿಟಿದ ಗೃಹಗೋಧೆಯೆಚ್ಚನಿಮನೊಯ್ಯನೆ ತೇಱಿಡಿ(ಱಿ)ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೭) ; ಕಡಿದನು ಖಳರೆಚ್ಚ ಕೋಲ್ಗಳ ವಕ್ಷದೊಳಿಡಿದವೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೊರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೧) ; ಹೊಳೆಗಳುದಕದೆ ತುಂಬಿತುಳುಕುವಾಗಳ್ ಪಡದ ನೆಲವನಿಡಿವಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಚ. ೨-೫೮) ; ಇದೇನೋ ನಿಂಗು, ಎತ್ತಿನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಾಯ? ಯಾವುದೋ ಎತ್ತು ಇಡಿದದ್ದು (ಕಾಸೂರು. ೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿ]

ಇಡಿ₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬಿರು ; ನಿಬಿಡವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : "ಇಡಿ-ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ" (ಶಮುಥಾ) ; ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡ ದಿರ್ವಿನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಇಡಿದಿರೆ ಮಂಜಿನೊಳ್ ತುಱುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫) ; ಇಡಿದಿರೆ ಗುಹಾಂಧಕಾರಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೧); ಇಂತಿಡಿದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಭವನೂರಂ ಪೊಕ್ಕು (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೨-೫) ; ಇಡಿದ ಮೋಡದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೊಡೆದು ಮೂಡುವ ರವಿಯವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೨೫) ; ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨-೩೧) ; ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಮರನೇಱಿದಂತಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೪). ೨. ಅದುಮಿ ತುಂಬು ; ಒತ್ತೊತ್ತಿ ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ : ನವಯೌವನಂ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ನಿಱಿನಿಱಿಗೊಂಡ ಗುಣಾರ್ಣವನ ತಲೆನವಿರ್ಗಳ್ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನಿಡಿದಿಡಿದು ಕಿವಿದ ಕಮಲಾಸನನ ಬೆರಲಚ್ಚುಗಳನ್ನವಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ).

ಇಡಿದಿಡಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದಿಡಿದಿಡಿದ ಬಂಡ . . . ಸವಿದು ಸವಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೭) ; ಕಡುಗೆಂಪಿಡಿದಿಡಿದ ಬೀಜರದನದ ಚೆಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೯). [ದೇ ?. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಿ, ಇಜ್ಜಿ, ಇಯ್ಯೆ]

ಇಡಿ₃ 'ಇಡಿದು' ನೋ.

ಇಡಿ₄, ಇಡೀ (ಗು). ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ; ಎಲ್ಲ: ಅರ್ಥಮುದ್ದಳೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಗಡೆ ನಿಲಿಸಿದಿಡಿಮುದ್ದಳೆಯದೆನಲ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೧); ಒಡನೊಡನೆ ನೆರೆ ಬೆರೆತು ಹೊಸತಾಯ್ತು ಯುಕ್ತಿ ಹೀಗೆ ಇಡಿಯಾಗೋಣ ಸೀಮೆಯನು ದಾಟ (ಗರಿ. ೪೨-೧೨) ; ಲಿಪಿಕಾರರು ಸಮಾಜದ ಅಚ್ಛೇದ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಡಿ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೫೮) ; ಅರಸಿಗೆ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವಾದರೆ ತಿರಿದುಂಬುವಗೆ ಇಡಿ ರಾಜ್ಯ (ಗಾದೆ). ಇಡೀ : ದಿವ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಣ್ಮರೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೇ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೦) ; ರಾಯರಿಗೆ ಇರುವ ಇಡೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಗಳಿಸುವುದು (ರಾಯಕ. ೩೬) ; ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಪಾಠವೇ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗುವಂತಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೭೮) ; ಇಡೀ ನಗರವೇ ಆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಂತಿತ್ತು (ಚಿಂದುಟ. ೧೬).

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅಂಕ). ಇಡೀಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ: ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು . . . ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಂಬ (ನಾ). (?) : ನಾನಲುಮಂ ಜಾನಲುಮಂ ಸಡಿಂಬಮನಿಡಿಂಬಮಂ ಪರಲುಮಂ ಪುರಿವರಲುಮಂ . . . ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೦೪).
[?]

ಇಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಮುರಿಸದಿರುವ ನಾಣ್ಯ ; ಇಡಿ ನಾಣ್ಯ : ಅವನು ಕಥೆ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಕೇಳುವವರಿಂದ ಪುಡಿಕಾಸು ಇಡಿಕಾಸು ಕಸೆದು ಕಸೆದು ಆವರಿಗೆ ಕಲಿಯುಹಾಗೆ ಯುಗಬಂಧು ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಕಂಬಹು. ೩೭).
[ಇಡಿ$_{4}$ + ಕಾಸು$_{2}$]

ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚಡಿ (ಉಕ. ಕ).
[ಇಡಿ$_{3}$ (< ಇಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಇಡಿಕಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱು' ನೋ.

ಇಡಿಕಿಱು, ಇಡಿಕಿರಿ, ಇಡಿಗಿರಿ, ಇಡಿಗಿಱು, ಇಡುಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬಿರು ; ಒತ್ತಾಗಿರು ; ದಟ್ಟೈಸು : ಜಾಗುತೆ ಬಲಿಯುತೆ ಪೊಳೆದಿನಿಪಾಡುತೆ ದಳವೇಱುತಿಡಿಕಿಱಿದು ಹಿಗ್ಗುತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೦) ; ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿಕಿಱಿದ ಬಹಿತ್ರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೦) ; ಜಾಯೊಳಿಡಿಕಿಱಿವ ಹುಡಿವೊಯ್ದು ಮಡದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸದೆ ಬಿಡುವುದೇ ನಮ್ಮ ಕೋಪಾ (ವೀಶೈಪು. ೩–೨೨–೧೮) ; ಇಡಿಕಿಱಿದಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಜಡಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು (ಮೋಹತ. ೩–೧೬). **ಇಡಿಕಿರಿ** : ೧. ಇಡಿಕಿರಿದ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮರಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಮ ರಮ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಿದುರಿ. ೪೪) ; ಜನ್ಮಾಂತರಗಳ ಜಟಿಲವಾದ ಕಥಾನಕ, ಶಬ್ದಾರ್ಥಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿದ ವರ್ಣನೆ. . .ಇವುಳ್ಳ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು (ಕಸಾಚ. ೧೧೬). **ಇಡಿಗಿರಿ** : ೧. ಹರುಷವು ಇಡಿಗಿರಿವುತಲಿ ಸುಖದ ಕಣ್ಣೀರ್ ಝುಡಿವುತಲಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨–೧). **ಇಡಿಗಿಱು** : ೧. ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಗಿಱಿದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆದ . . . ಅಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವು (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೯). ೨. (ಹಲ್ಲು) ಗಿಟಕು ಹಾಕು, —ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು: ದಡದಡಿಸೆ ಪದಂಗಳ್ ಪಲ್ಲಿಡಿಗಿಱಿದಿರೆ ಜಾಲವಾಲ ಬೀಳಲ ತೆಱದಿಂ ನಿಡುಕದಿರೆ ಹರಿಣರೋಗಂ ತಡೆಯದೆ ಮಡಿಗುಂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆಯ್ಯಲ್ವೇಡಾ(ಡಂ) (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೪೨). **ಇಡುಕಿಱು** : ೧. (ಕ).
[ಇಡಿ$_{2}$ + ಕಿಱು$_{1}$]

ಇಡಿಕು 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡಿಕೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವಿಕೆ; ನಿಬಿಡವಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಇಡಿಕೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇಡಿ$_{2}$ + –ಕೆ$_{1}$]

ಇಡಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿರು ; ನಿಬಿಡವಾಗು : ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಿಡಿಕೆಗೊಂಡು ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಪಣ್ಗೊಂಚಲ ಸಂಚಯದಿಂದಂಚಿತಮಾಗಿರ್ದ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೬೮ ವ). [ಇಡಿಕೆ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಇಡಿಗಂಟು$_{1}$ 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಿಗಂಟು$_{2}$ (ನಾ). ಇಡಿಯ ಗಂಟು ; ಪೂರ್ತಿ ಗಂಟು : ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇಡಿಗಂಟು ಬೇಕಾದರೆ ಹೊಲ ಮಾರದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯).
[ಇಡಿ$_{4}$ + ಗಂಟು]

ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ತಿವಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ ಕೋಲು (?) : ಪಿಡಿದ ಖಂಡೆಯ ಕಟ್ಟ ನೇಲ್ವ ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬತ್ತಳಿಕೆ ರಾಜಿಸೆ ಬಂದರೊಡನೊಡ್ಡಿಯ ರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೩).
[ಇಡಿ$_{1}$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಪೂರ್ಣರಚನೆ, —ಸ್ವರೂಪ : ಪುಲಿಗೆರೆಯೇ ಆ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೇನೋ ಇದೆ. ಆದರೆ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಇಡಿಗಟ್ಟು ಇನ್ನೂ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೫).
[ಇಡಿ$_{4}$ + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಇಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ತುಂಬಿದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಹಲಬರುಂಟೇ ರವಿಗಳಿಡಿಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೩೧) ; ಇಡು[ಡಿ]ಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ರವಿಗಲ್ಪವಹುದಿದು ಸೊಡರ್ಗಳಿಲ್ಲಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವಹುದೆ (ಭರಚ. ೨೯–೬೪).
[ಇಡಿ$_{3}$(< ಇಡಿದು) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಇಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕಪ್ಪು; ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪು: ಕರ್ಜೊರ್ಗೆಯೊಳೊಂದಿದಿಡಿಗಪ್ಪಿಂಗೆ ಹೆದಱಿ ನಾವಮ್ಮವಿದನಿಂದು ಸೀವುಂಡೊಡೆಯರಾಗಿ . . . ಎಂದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೧೫).
[ಇಡಿ$_{3}$ (< ಇಡಿದು) + ಕಪ್ಪು$_{4}$ (< ಕರ್ಪು$_{1}$)]

ಇಡಿಗಾಯ್$_{1}$, ಇಡಿಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಇಡಿಯಾದ ಕಾಯಿ; ತುಂಬುಕಾಯಿ ; ಮುರಿಯದ ಅಥವಾ ಒಡೆಯದ ಕಾಯಿ. ೨. ಉಂಡೆಗಾಯಿಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ. **ಇಡಿಗಾಯಿ** : ೨. ಮೆಂತ್ಯದ ಚಟ್ನಿ, ಕಾರದ ತೊವ್ವೆ, ಇಡಿಗಾಯಿ ಏನೇನೋ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೯೧).
[ಇಡಿ$_{4}$ + ಕಾಯ್$_{4}$]

ಇಡಿಗಾಯ್$_{2}$ 'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಯಿ 'ಇಡಿಗಾಯ್$_{1}$' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾಳು ; ಒಡೆದು ಬೇಳೆಯಾಗದ ಕಾಳು : ಮಾಡದಿರು ಬಾಳನ್ನು ಬೇಳೆಯಂತೆ ಕೂಡಿರಲಿ ಬಾಳು ಇಡಿಗಾಳಿನಂತೆ (ನಾದಲೀ. ೬೬–೧೩) ; ಸಂಶಯದಿಂದ ಇಡಿಗಾಳಿನಂತಹ ಬಾಳನ್ನೇ ಹೋಳಾಗಿಸಿ ಅತೃಪ್ತಿ, ಅಶಾಂತತೆ ತಲೆದೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವನು (ಮುಡಿಹೂ. ೩೮). [ಇಡಿ$_{4}$ + ಕಾಳು$_{2}$ (< ಕಾಱ್$_{2}$)]

ಇಡಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹರಡಿದ ಕಿಚ್ಚು ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ : ಮನುಮಥನಿಕ್ಕಿದಿಡಿಗಿಚ್ಚಿನಲೆ ತನು ಬೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೦–೮) ; ಜಗದಿಡಿಗಿಚ್ಚು ಸೈರಿಸಲರಿದು ತಮಗೆಂದುದು ಸುರಸ್ತೋಮ (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೪೯).
[ಇಡಿ$_{2}$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡಿಗಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱು' ನೋ.

ಇಡಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗಿಸು ; ತುಂಬಿಸು : ಸಿಗಾರೇಟಿನ ಹೊಗೆ ಇಡಿಗಿಸಿ . . . ನನ್ನ ಸಾಹೇಬಕೀಯ ರೈಲುಗಾಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೨).
[ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು$_{1}$) + –ಇಸು$_{3}$]

ಇಡಿಗಿಱು 'ಇಡಿಕಿಱು' ನೋ.

ಇಡಿಗು 'ಇಡುಗು$_{1}$' ನೋ.

ಇಡಿಗುಟ್ಟು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು : ಹಗಲ ಹಣೆಯಕ್ಕರಂದೊಡೆದು ಇಡಿಗುಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಡಿಗುಟ್ಟಿ] ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಸಿ ಮೊಗೆದು ಬಳಿದಂತೆ ಬಳವೆತ್ತ ಕತ್ತಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ಬೆಳಗಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩೧). [ಇಡಿ$_{1}$ + ಕುಟ್ಟು$_{1}$]

ಇಡಿಗುಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ರಹಸ್ಯ : ಒಳಗಿದೆ ಹೂವರಳಿದ ವೊಲು ವಿಶ್ವದ ಇಡಿಗುಟ್ಟು (ಹೃದಸ. ೨–೮). [ಇಡಿ$_{4}$ + ಗುಟ್ಟು]

ಇಡಿಗೆ 'ಇಡುಗೆ' ನೋ.

ಇಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮುಂದುಗಡೆ ಅಥವಾ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಮರೆಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆ; ಅಡ್ಡಗೋಡೆ (ಉಕ. ಕ). [ಇಡಿ$_{0}$ + ಗೋಡೆ]

ಇಡಿಜಡಿ (ಅ). ಬಿಡದ ಹಾಗೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಂತೆ : ಗುಡಿ ಇದಿರಿಗೆ ಇಡಿಜಡಿ ಕೂತು ಬಿಡಬೇಕು ಅಂತೀನಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೯). [ಇಡಿ$_{4}$+ ಜಡಿ$_{1}$]

ಇಡಿತನ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮಷ್ಟಿ : ಬಿಡಿತನದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಡಿತನದ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಹುಟ್ಟೇ ಬಳಗ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೩). [ಇಡಿ$_{4}$ + –ತನ]

ಇಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಂಬು : ಸಾಯುವರ ಚೀರಾಟ, ಗೆದ್ದವರ ಸಿಂಹನಾದಂಗಳಿಡಿತುಂಬಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೭–೪).
[ಇಡಿ$_4$ + ತುಂಬು$_1$]

ಇಡಿತೇಜಿ (ನಾ). ಹಿಡಿದು ನಡಸಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ಕುದುರೆ : ಇದು . . . ದೇವೇಂದ್ರಸಮ್ಮುದದಿಂದಲೇರ್ವ ಬಿಳಿಯಾನೆ ನೀಂ ಕೇಳು ಮತ್ತದರ ಮುಂಗಡೆ ಪಿಡಿವ ಇಡಿತೇಜಿಯಿಚ್ಚಾಭಶ್ವ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕುಣಿವುತಿರಲು (ನವಮೋ. ೨೫–೩೦). [ಇಡಿ$_0$ (< ಪಿಡಿ$_1$) + ತೇಜಿ]

ಇಡಿದಡಕು (ನಾ). ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು ; ತಗ್ಗುದಿಣ್ಣೆ : ನೆಲವೂ ಗೋಲಿಯೂ ನುಣುಪಾಗಿದ್ದಷ್ಟೂ ಗೋಲಿಯು ಹೆಚ್ಚು ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ಇಡಿದಡಕುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗೋಲಿಯು ಒಂದೇ ನೇರದಲ್ಲಿಯೇ ಚಲಿಸುವುದು (ಭೌತವಿ. ೨೭). [?]

ಇಡಿದು, ಇಡಿ$_3$ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ; ಒತ್ತಾದ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ. 'ಇಟ್ಟೆಡೆ' ಪರಾ. ಇಡಿ$_3$: ೧. ಇದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಆರಿಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೂಗಿನ ಸಿಂಬಳ, —ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಿಮಟ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೆತ್ತುವ ಮೇಣ (ಕ). [?]

ಇಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟಿದ ಪುಡಿ ; ಚೂರ್ಣ : ಈರಣ್ಣ ಬರುವಾಗ ನೀರೆರದು ಭಾಗಾದೊ ಗೋರಿಕಲ್ಲೆರಡೂ ಇಡಿಪುಡೀ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೪).
[ಇಡಿ$_1$ + ಪುಡಿ]

ಇಡಿಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒತ್ತುಸೇವಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಎಲ್ಲವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಸಿ ಇಡಿಯಪ್ಪದ ಅಚ್ಚಿನ ಮೂಲಕ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಲ್ಯುಮಿನಿಯಂ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಎರೆದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡ್ಲಿಬೇಯಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೯೪).
[ಇಡಿ$_1$ + ಅಪ್ಪ$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿಯಪ್ಪಂ]

ಇಡಿರ್ಗಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು ; ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಗಾಳದ ಕಡ್ಡಿ (ಕ) : ತೊಱೆನೇಂಟಿಯಾಡಲೆಳಸುತಿಱಿಗೂಳಿ ಹಂಜರಗೂಳಿಡುಗಾಣಂ . . . ಪೆರ್ಗೂಳಿ ಕೊಡಂಬೆಯಿಡಿರ್ಗಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆಯೆರೆಮಡ್ಡಿ ಸೂಸುಗೂಳ್ಗಳೆಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೪ ವ). [ಇಡಿಱ್ + ಕಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಇಡಿವು 'ಇಡುವು' ನೋ.

ಇಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು ; ಕಟ್ಟಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲಪಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ . . . ಆನ್ಕೆಯ್ಯಾಳ್ ಗಡಣಿಸೆ ಕಾದುತಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರ ಪು. ೫–೧೨೬). ೨. ತೊಡಿಸು ; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೆಚ್ಚಿ ವಜ್ರಶೃಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೬೭) ; "ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಗಂಡ–ಮೈದುನರ ಕೈಗೆ ಆಶೆ ಮಾಗಲಿ, ಹದಿನಾಲ್ಕು ತೊಲೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ತೊಲಿ ಇಡಿಸಿಯಾರು ?" (ಜಿಟ್ಟಜೊ. ೫೨). [ಇಡು$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಇಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟಿಸು ; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು : ಈ ಔಷಧಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಡಿಸಿ ಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಇಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಡಿಹಾರೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹಾರೆ ; "ಕುಟ್ಟುವ, ನಿದಿಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Pounder. ಇಂಕನಿ). [ಇಡಿ$_1$ + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ)]

ಇಡಿಱ್ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಗ್ಗಿರುವುದು (ಕ).
[< ಎಡಱು$_2$ = ವಕ್ರ]

ಇಡೀ 'ಇಡಿ$_4$' ನೋ.

ಇಡೀದರ (ನಾ). ಒಟ್ಟುವ್ಯಾಪಾರದ ಲೆಕ್ಕ; ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ದರ.
ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿ = ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ ; ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ : ಈ ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿಗಳೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದು ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳುವದಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗಿಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ದೊಡ್ಡಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತಕ್ಕಡಿ. ೨೧). [ಇಡೀ (< ಇಡಿ$_4$) + ದರ$_3$]

ಇಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡಗು ; ಇರಿಸು ; ಇಕ್ಕು; ಇಟ್ಟ$_2$ (ಭೂತಕೃ); ಇಟ್ಟು$_2$ (ಭೂತನ್ಯೂ) : ಪರೆದಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನಿರಂತರಂ ಗಗನವಿವರಮೊಪ್ಪಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಱಲ್ಪುಗೆದಂತಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾಪದಮನಿಡದೆ ಪೇೞ್ವುದು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦೨) ; ಪಿತೃಗಳುಪಾರ್ಜಿಸಿಟ್ಟ ಸಿರಿ ಜವ್ವನದೇೞ್ಗೆ . . . ರೂಪು ಶಕ್ತಿಗಳಿವಲ್ಲವೆ ಹಾನಿಯ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೪) ; ಪಾತ್ರೆಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮುದ್ರಿಸಿ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೨–೫). ೨. ಹೂಡು ; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ತಿರಿಪಿದೊಡದನೆಳೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿದುದು ತಿರುವಾಯೊಳಿಡೆ ಸುರರ್ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೨) ; ಬಿಡುಮರೀಚಿಯ ತೊಱೆಗೆ ಹಱಗೋಲಿಡುವರುಂಟೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪–೩೮). ೩. ಧರಿಸು ; ತೊಡು ; ಉಡು : ಇಟ್ಟ ಸಿರಿಕಂಡದ ಬೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೧೩) ; ಹಾರಪದಕ ಚೌಕುಳಿಯನಿಟ್ಟವ ತಮ್ಮ ಕೇರಿಯೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಕಂಸಪಿ. ೨–೯೮) ; ನಡೆ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಕೆ ಶೃಂಗಾರದ ತೊಡವುಗಳಿಡು ನೀ ಬೇಗ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೬೩) ; ಇಟ್ಟರೆ ತೊಟ್ಟರೆ ಪುಟ್ಟಕ್ಕ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೪. ಆಯುಧವನ್ನು ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎಸೆದು ಹೊಡೆ : "ಇಡು–ಕರವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಮುಳಿದು ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಳಿಡೆ ತಿಱಿದ ತಲೆ ಪಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೪) ; ಮಾನವರಿಂ ಮನುಜರನಿಟ್ಟು ಮೋದಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೪) ; ಅವತಂಸನೀಲೋತ್ಪಲದಿನಿಡಲೊಡಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೨–೧೭) ; ಇಂದ್ರನಣುವನಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗಡ (ಸಮುಷ. ೧೦–೧೪೬) ; ಮಹಾಯುಧದಲಾ ಕಪಟನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರನನಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೬). ೫. ಎಸೆ; ದೂರ ಬಿಸಾಡು : ಕಲ್ಹಾರ ಕುಟ್ಮಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮನಿಡುತ್ತೀಡಾಡುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೦) ; ಮುಱಿದು ತರುಗಳನಿಡುತ (ನಳಚ. ೫–೪೫). ೬. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡು ; ಭಿಕ್ಷೆ ಹಾಕು : ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಣಬೇಕೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯) ನಾನೇ ಭಿಕ್ಷವನ್ನು ಇಡುತ್ತೇನೆ (ವೌಲತ್. ೩೦೯). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಅಡಿಯಿಡು, ಊಳಿಡು, ಎತ್ತಿಡು, ಔತಿಡು, ಕಣ್ಣಿಡು, ಗೋಳಿಡು, ಜತೆಯಿಡು, ದನಿಯಿಡು, ದಾಳಿಯಿಡು, ನೆನಪಿಡು, ಪಡಲಿಡು, ಬಡಿದಿಡು, ಮಡಗಿಡು, ಲಗ್ಗೆಯಿಡು, ಸಾಲಿಡು, ಹೆಸರಿಡು, ಹೊಯ್ದಿಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇಡುವರಾದಿತ್ಯ, ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ = ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗಕುಶಲರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ (ಎಇ. XIX, ೩೨–೩ ; 1135) ; ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ ರೂಪನಾರಾಯಣಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೪–೬ ; ?) ; ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ ಮಾರ್ಬಲ ಮಲ್ಲ ಮಱುವಂಕ ಭೈರವ ಆಯ್ಯಣ ಪುತ್ರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩–೧೧ ; 986). ಇಟ್ಟುಕೊ, ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ = ೧. ಧರಿಸು : ಕಳ್ವೊಳ್ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ); ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷದಿಂ ಶೇಷಮಾಲ್ಯಾದಾನಪೂರ್ವಕಂ ತಲೆಯೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೭೮–೧೧). ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಡು ;

ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಅವಿತಿರಿಸು : ವೇದತಸ್ಕರನ ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪೊಜಮಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳಿ ಬಂದಂತಾಗಲಾಮದು ಕಡಲೋಟಿ ಭರಿತ (ಮೋಹತ. ೨–೯) ; ಪದಾರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೂ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನ್ಯಾಯವೇ ? (ರೂಢಿ). **೩.** ಉಪಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಉಪಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಡಗಿಕೊ ; ಮರೆಬಾಳು ನಡೆಸು : ಒಬ್ಬಾಕಿನ್ನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೯) ; ಆಕೆ ಒಬ್ಬಾತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). **೪.** ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿಕೊ : ನಮ್ಮ ಹುಡುಗನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿ (ರೂಢಿ) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಆಳು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **೫.** ಸ್ವಂತಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊ : ನೀನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಟ್ಟುಕೋ ; ಎಲ್ಲಾ ನನಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೆ ? (ರೂಢಿ) ; ಅವನು ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡು ; ತುಳು. ಇಡ್ ; ತೆಲು. ಇಡು ; ಕೋಲಾ. ಇಡ್]

ಇಡು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ದೆಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ತಟ್ಟೆ ; ತಡಿಕೆ : ಬಡವರ ಮನೆಗೆ ಇದುವೇ ಗೋಡೆ (ರೂಢಿ).

[< ಇಡು$_1$]

ಇಡುಂಕು, ಇಡಿಕು, ಇಡುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). **೧.** ಬಲವಾಗಿ ಎಸೆ ; ಚಿಮ್ಮಿಸು ; ದೂರ ಬಿಸುಡು ; ಬೀಸಿ ಎಸೆ : "ಇಡುಕು, ಇಡುಂಕು–ಗಾಢವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಇಡುಕೆನಲ್ ಬಿಸಾಡುವುದಪ್ಪುದು" (ಕಶಿ. ೧೧೪). **೨.** ಇಡು ; ತುರುಕು ; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿಸು. 'ಇಡುಕುಂಬನಿ' ಪರಾ. **ಇಡಿಕು : ೧.** ಪಡುವಣ ವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ನೊಗನಂ ಕೞಿಯಂ ಗಡ ಮೂಡಣಬ್ಧಿಯಲ್ಲಿಡಿಕಿದೊಡೊಯ್ಕನಾ ನೊಗದೊಳಾಕೞಿ ಮುನ್ನೆ ತಗುಳ್ದು ಛಿದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಘಟಿಯಿಪ್ಪೊಡೆ ತಾಂ ಘಟಿಯಿಕ್ಕುಮೊರ್ಮೆ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಬೞಿಕೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯಬಾರದು ನೆಟ್ಟನೆ ಬೋಧಿರತ್ನಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೪–೨೪). **೩.** ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಬೀಳಿಸು : ಐನೋ ಮಾನ ನೀನಿಡಿಕಿದಾ ಎಂದಡಿಡಿಕಿದೆಂ ವಿಭುವೆಯೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೫೪) ; ತನ್ನ ಶಾಂತಿಯ ಹಿಮದೊಳಾೞುವ ಗುಂಡನಿಡಿಕಿದನು ಭಾವಿಸದೆ ಭ್ರಮಿತ ತಾರೆಯನು ನಭವಿಡಿಕಿತೆಂತೆಂಬುದಾ ಕ್ರಮಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೨೧). **ಇಡುಕು$_1$: ೧.** ಮುನಿಯ ಕೋಪದ ಬಳಿದು ಮುರರಿಪುವನಥಿಗಿಡುಕಿದನೆನಲು ರವಿರಥವನುಕರಿಸಿ ರೌದ್ರವನು ಹಾಯ್ದುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೪–೩೦) ; ಬಸುರುಗಳ ಹೊಯ್ಲಿನೊಳ್ತಣೆಗಣ ಸರಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದಿಡುಕಿ ಹೊರಳುತಂ (ತುರಂಗ. ೮೨–೩೦) ; ತೊಡೆದು ಬರೆಬರೆದು ಹಲಗೆಯನಿಡುಕುವ ಕುಕವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಗದವರೊಳರೇ (ನೀತಿಸಾ. ೮೨). [?]

ಇಡುಕಿಱಿ 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ನೋ.

ಇಡುಕು$_1$ 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಕು$_2$ (ನಾ). ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದುದು. 'ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬ' ಪರಾ. [?]

ಇಡುಕು$_3$ 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದ ಪದ್ಯ, —ಕಾವ್ಯ ; ಮುಕ್ತಕ : "ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧) ; "ಉಕಾರಾಂತದೊಳ್ ಗಕಾರಂ ಪರಮಾದುದರ್ಕೆ – ಇಕ್ಕುಂಗೂೞ್, ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ" (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಇಡುಕು$_2$ + ಕಬ್ಬ]

ಇಡುಕುಂಬನಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹನಿ : ಘಳಘಳನಭ್ರದಿಂದಮಿಡುಕುಂಬನಿ ಸೂಸೆ (ಜಗವಿ. ೪–೧೮) ; ಮೆಲ್ಸರಿ ತುಂತುಱ್ ತುಷಾರಮಿಡುಕುಂಬನಿ ತಂದಲ್ಸೋನೆ ನಟ್ಟೆ ಬಡಪಮೆನಲ್ಸುರಿದುವು ಮಱೆಗಳಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩೨) ; ಘನಕುಚಶೈಲವಳೌಳಿಗಿಡುಕುಂಬನಿಯಂ ಬಿಡುತಿರ್ಪುದೇಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೪೦) ; ತಂದಲ್ವನಿಗಳ್ಬಿಡುವನಿಗಳ್ ಕಡುವನಿಗಳ್ ಸರಿವನಿಗಳಡಸಿದಿಡುಕುಂಬನಿಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೪೮) ; ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ಮರಮಳೆಯಿಡುಕುಂಬನಿ ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಡಹಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮–೩೯). [ಇಡುಕು$_1$ (< ಇಡುಂಕು) + ಪನಿ$_1$]

ಇಡುಕುದೆರೆ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಅಲೆ : ಇಡುಕುದೆರೆಯುಟ್ಟುದೆರೆ . . . ಉಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮಚ. ೧–೬೦).

[ಇಡುಕು$_1$ (< ಇಡುಂಕು) + ತೆರೆ$_4$]

ಇಡುಕುಮುಡುಕು (ನಾ). ಸಂಕೋಚ ; ಕುಗ್ಗು : ಅತ್ಯಂತ ಮೈತ್ರಿ ಇರುವ ಕಡೆ ಎಳ್ಳುಮೊನೆಯಷ್ಟು ಅನುಮಾನ ಹುಟ್ಟಲು ಆಸ್ಪದವಾದರೆ ಆ ಸ್ನೇಹದ ಸಮತಳವು ಕೆಟ್ಟು ಇಡುಕುಮುಡುಕಾಗುವುದು (ಅದೂಟ. ೧೬೦). [← ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕುಮುಡುಕ್ಕು = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ]

ಇಡುಕುರು 'ಇಡುಕುೞು' ನೋ.

ಇಡುಕುೞು, ಇಟಕರ, ಇಡುಕುರು (ನಾ). **೧.** ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಎಡೆ ; ಸಂದು : ಹಡೆದ ಹಣ ಹಾಗಮೆಲ್ಲಂ ಜಡೆಯಿಡುಕುಱಮಡಗಿ ಮಿಂಡಿ ದೊತ್ತಿರಿಗೀವೀ ತುಡುಗುಣಿ ಗೊರವರ ಮೆಚ್ಚಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಶಿವಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ನೈಷ್ಠಿಕ ಮುನಿಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೦–೨೯ ; 1149). **೨.** ಗುಂಪು ; ಪೊದರು ; ರಾಶಿ : ಲತೆಗಳಿಡುಕುೞುವೊಕ್ಕು ಮಱನುಡಿಯಲಱಿಯಳೋ ಮತಿಗಿದಿಸಿದಂಜಿಕೆಯೊಳಬಲೆ ಮೆಯ್ಮಱಿಯಳೋ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೧೧೯ ರ) ; ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಗಳಿಡುಕುಱ ನೆಳಲ (ಹಚಕಾ. ೮–೭೦) ; ತರುಲತೆಗಿಡುಗಳಿಡುಕುಱಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮುರಪ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೯) ; ಎಱಗಿ ಮಾಯಾಗುಣವಿಷಯದಿಡುಕುಱನ ಸುಖಲೇಶಕ್ಕೆ ಮತಿಯನು ತೆಱುವ ಮರ್ತ್ಯರ ಮಾತದೇಕಿನ್ನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೫–೨೮). **ಇಟಕರ : ೧.** ಕೋಣೆ ತೀರ ಇಟಕರವಾಗಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೭). **ಇಡುಕುರು : ೧.** ಪ್ರಾಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳ ಇಡುಕುರಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೦೦).

[ಇಡುಕು$_1$ + ಉೞು. / ತಮಿ. ಇಡಂಗರ್]

ಇಡುಕೈದು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಆಯುಧ ; ಅಸ್ತ್ರ : ಕುಡುಗೋಲ್ಕತ್ತಿ ಕೊಡಲಿ ಮಚ್ಚು ಪೇರಿಟ್ಟೆ ಬಡಿಕೋಲಿಡುಕೈದುಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೪೫). [ಇಡು$_1$ + ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಇಡುಗಂಟು, ಇಡಗಂಟು, ಇಡಿಗಂಟು$_1$ (ನಾ). **೧.** ಇಟ್ಟ ಹಣ ; ಠೇವಣಿ : ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಇಡುಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ತರಹೇಳಿ ಇಡುಗಂಟಿನ ವಾಯಿದೆ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಮುಗಿದಾಗ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಬಹುದೆಂದು ಸೀತಾರಾಮುವಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೦೮). **೨.** (ಉಕ). ಬಂಡವಾಳ ; ನ್ಯಾಸ ; ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬಳಿ ಇಟ್ಟ ಒಡವೆ ಮುಂತಾದುದು. **ಇಡಗಂಟು : ೧.** ಬಿಲ್ಲುಗಳೇ ಅವರು ಗಳಿಸಿದ ಇಡಗಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೦೬) ; ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದರೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರನ್ನು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಬೇಗನೆ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು (ಮಭಾರ. ೬೯) ; ಮಹಾರಾಜರು ತಮಗೆ ಎರಡು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನ್ನು ನೀವು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಅವಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವಿರಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೦). **ಇಡಿಗಂಟು$_1$: ೨.** "ಶೇವಧಿ—ನಿಧಿ, ಹೂಳಿಟ್ಟ ಹಣ, ಇಡಿಗಂಟು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೦).

[ಇಡು$_1$ + ಗಂಟು]

ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಎಸೆಯುವ (ಹೊಡೆಯುವ) ಕೋಲು, — ಬಡಿಗೆ: ಇಡಲಿಡುಗಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ರಾವುತರದಱಿಕೊಡನೆ ಬೀಳ್ವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೯೯). [ಇಡು$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡುಗಲ್ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಬಡಿಗೋಲ್ ತುಪಾಕಮಿಡು ಗಲ್ಲೆರೆ ಪೆರ್ಬಲೆ ಕೊಳಿಗಾಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). [ಇಡು$_1$ + ಕಲ್$_1$]

ಇಡುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಸಾಧನ; ಕವಣೆ: ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಱುಬೆಯಿಂದಿಱುಬೆಯಿಂ ದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರಲ್ಗೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ (ಜೈನಿಭಾ. ೨೮–೪೭).
[ಇಡು$_1$ + ಕವಣೆ]

ಇಡುಗಾಣ (ನಾ). ಬೀಸಿ ಎಸೆದು ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊಕ್ಕೆ, — ಗಾಳ: ಇಡುಗಾಣಂ … ಕೀಳ್ದಾಳಿಗೆಯೊಳ್ ನಾಂಟುವ ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೪ ವ). [ಇಡು$_1$ + ಗಾಣ$_1$ (< ಗಾಳ$_1$)]

ಇಡುಗಾಯ್, ಇಡಿಗಾಯ್$_4$, ಈಡುಗಾಯಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹರಸಿಕೊಂಡ ಜನರು ಕೆಲಸ ಕೈಗೂಡಿದ ಮೇಲೆ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂದೆ ಇಡುಗಾಯಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ೨. ಪಂದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಒಡೆಯುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಇಂದು ಇಡುಗಾಯ್ ಆಟದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಗೆದ್ದೆ (ರೂಢಿ).
ಇಡಿಗಾಯ್$_4$: ೧. ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗೈತರುವರಿತ್ತೆರದಿ ನಿಂದೂಳಿಗರು ನೀವಳಿಗರೆದುಯಿಡಿಗಾಯ್ಗಾ ಕಿದರು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಗಳಾ (ಜಿನಭಾ. ೫೮–೫); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ಲೆತ್ತವು ಸರಿಬಂದರೆ ಸುತ್ತಲದೇವರಿಗೆ ಇಡಿಗಾಯ ನಿಡಿಸೇನೆಂದು ಗ್ನಾನ ಅಪ್ಪಯ್ನು ಮನದಾಗೆ (ನಾಪದ. ೧೨೬–೭).
ಈಡುಗಾಯಿ$_2$: ೧. ದೇವರಿಗೆ ನಾವೇ ಈಡುಗಾಯಿ ಒಡೆದೀವಿ (ನಮ್ಮಕ್ರಿ. ೫೮). [ಇಡು$_1$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಇಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಇಡುವ ಕಿಚ್ಚು; ಹಾಕುವ ಬೆಂಕಿ: ಅಸಿತು ಮನ್ನಣೆಯ ಮೇಲಿಡುಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಬೇಕೆನುತೆ ದಿಟದೂರದಿಂ ಬಂದಂತೆ (ಸೋಮುಚ. ೧–೩೭); ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಱುಡುಗೊಱೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧); ಇಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ ರಥವನು ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೭). [ಇಡು$_1$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡುಗು$_1$, ಇಡಗು, ಇಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು; ತುಂಬು: ಅವರ ಪಡಿದನಿಯು ಆ ತಪೋವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇಡುಗಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೯); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಸಿರಾಶಿಯ ವಾಸನೆಯೇ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಆಪನಾ. ೨೨೪); ಊದಬತ್ತಿಯ ಗಮಗಮ ವಾಸನೆಯೆಲ್ಲ ಪಡುಮನೆಯ ತುಂಬ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಸವಜೀ. ೮೦). **ಇಡಗು**: ಹೊರಗಣ ಹವೆ ಬರಲು ಯಾವ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೊಲಸು ನಾತವು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೊಪಾಸ. ೮೩). **ಇಡಿಗು**: ವಾಸನೆಯು ಕೋಣೆಯ ತುಂಬ ಇಡಿಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೧೨); ತೊಗರೆ ಮತ್ತು ಸಾಸಿವೆಯ ಹೊಲಗಳು ಮತ್ತು ಮುಗಿಲೆಲ್ಲ ಇಡಿಗಿದ ಆವುಗಳ ಕೋಮಲ ಸುಮಧುರ ಗಂಧ . . . ಎಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳು ತಂದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೭). [< ಇಡಿಕು]

ಇಡುಗು$_2$ 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು: ಇಡುಗುಂಡು ನಾಳಿ ವಿಲ್ಲಂಬು ಡೊಂಕಣಿ ಇಟ್ಟ ಬಿಡದೆ ಬೀಜುವ ಪಾಶ . . . ಕೈಪಾರೆಯ ಕಡುಗಲಿ ಜೋದರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೨೧); ರಣಾಜಿರದೊಳ್ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸುವೆಂ ಕಂಡದುತ್ಕರದಿಂ ಸೀಳ್ದಿಡು ಗುಂಡನಾಡಿಸುವೆನೆಲ್ಲಾ ಭೂತಸಂಘಾತಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೨೦೪); ನೆಟ್ಟ ಸಬಳಗಳನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ಸನ್ನಾಹದ ಸ್ಥೂಲಮಾಗಿರ್ದ ತೆನೆಗಳ (ಜಿಬಪು. ೪೨–೨೨). [ಇಡು$_1$ + ಗುಂಡು]

ಇಡುಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿದ ಗುಡ್ಡೆ; ಹಾಕಿದ ರಾಶಿ; ದಟ್ಟವಾದ ರಾಶಿ: ಉಂಡಲಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ಪೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೭–೨೫); ವಾಂಟುವುದಿಡುಗಡ್ಡೆಗಳ ಗಿರಿಗಳಸಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟುವ ಡಾಳೆಯಂದದೊಳು (ಭರಜ. ೩೬–೭೫). [ಇಡು$_1$ + ಗುಡ್ಡೆ]

ಇಡುಗುತೊಡಗು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ತುಂಬ ತೊಡಕು (?): ರಸ್ತೆ, ಕೆಲಸಗಳಂತೆ ತುಂಬ ತೊಡಕಾಗಿರುವಿಕೆ (ದಕ. ಕಿ).
[ಇಡುಗು$_2$ (< ಇಡಂಕು) + ತೊಡಗು$_2$]

ಇಡುಗುರು 'ಇಡುಗೂರು' ನೋ.

ಇಡುಗೂರು, ಇಡುಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆತಿ ಶುಭದಲೆಸಿಪುದೀಯಿಡುಗೂರು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೪–೫; 1134).
ಇಡುಗುರು: ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದ ಕಯ್ಯ ಆದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧–೨; 961). [?]

ಇಡುಗೆ, ಇಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಇಡುವಿಕೆ. ೨. "ಆಭರಣ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ತೊಡುಗೆ' ಪರಾ. ೩. ಇಟ್ಟದ್ದು; ಠೇವಣಿ: "ಒಂದು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಣ; ಠೇವಣಿ; ಠೇವಣಾತಿ; ಇಡುಗೆ" (Deposit. ಇಂಕನಿ).
ಇಡಿಗೆ: ೨. ಈ ಧರೆಯ ಮೇಲಿರ್ದ ಇಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಯು ಕರ್ಪೂರಾದಿ ತಾಂಬೂಲ (ನಿವಾಕ್ಯ. ೯೨–೫). [ಇಡು$_1$ + –ಗೆ$_3$]

ಇಡುತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಭರಣ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸು (ಉಕ. ಕಿ). [ಇಡು$_1$ + ತೊಡು$_1$]

ಇಡುದಡಿ (ನಾ). = ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ: ಕಣಕಾಲಿಡುದಡಿಯಿಂ ಸೊಣಗು [ಗಂ]ಗಳ ಸೊಣವುತ ಮರುಳ್ಗಣಗುಗಳು ಒಣದಲೆಯೋಡ ಹಿಡಿದು ರಕ್ಕಸರುಂಬ ಹೆಣನ ಭಿಕ್ಷನ ಬೇಡುತಿಹರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೧೫).
[ಇಡು$_1$ + ದಡಿ$_1$]

ಇಡುದಿ (ನಾ). ಇಡುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಇಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಇಡು$_1$ + –ದಿ]

ಇಡುಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಇಕ್ಕುಮದ್ದು.
[ಇಡು$_1$ + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು). / ತಮಿ. ಇಡುಮರುನ್ದು]

ಇಡುಮುಡುಕನೆ (ಅ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರದಂತೆ; ಚಟಚಟೀರೆಂದು: ಎಡೆವಱಿದೊಳಱಿಗಿ ಬಱಿಸಿಡಿಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥವಚ್ಚುಡಿದಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೨).
[ಇಡುಮುಡುಕು$_1$ + –ಅನೆ$_1$]

ಇಡುಮುಡುಕು$_1$ (ನಾ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರ; ಚಟಚಟೀರು. 'ಇಡುಮುಡುಕನೆ' ಪರಾ.
[ಇಡು$_0$ + ಮುಡುಕು. / ತಮಿ. ಇಡಿಮುಟಕ್ಕಂ=ಸಿಡಿಲಿನ ಮೊಳಗು]

ಇಡುಮುಡುಕು$_2$ (ನಾ). ಬಹಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದಿ; ಸಂದು: ಮನೆಮನೆಯ ಹಿತ್ತಿಲುಗಳಿಡುಮುಡುಕಿನೊಳಗೊಬ್ಬನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸವು. ೩೧–೫); ನಡೆತಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿಡುಮುಡುಕಿನಿಂದೊಬ್ಬ ಮುಂತೆ ಸಂಧಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸವು. ೨೧–೧೩); ಮಡಿವಳ ಮಾಚಿದೇವಯ್ಯನಿಡು ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಭವಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೮–೪೨); ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳು ನಡೆದು ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲು ಇ[ಡು]ಮುಡುಕಿನೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನೆಯಡಗಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೦). [ಇಡು ? + ಮುಡುಕು]

ಇಡುವಗೆ (ನಾ). ಬದ್ಧದ್ವೇಷ; ಬಲವಾದ ವೈರ: ತೊಡರ್ದು ಬಿಡಿಂ ಸುಯೋಧನನನೆನ್ನುಮನಾನಿರೆ ಕೌರವಾಧಿಪಂಗಿಡುವಗೆ ಪೇಱುಮಿಂ ಪೆಱ ರೊಳಂ ಮುಳಿಸುಂಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೧). [ಇಡು$_1$ + ಪಗೆ$_1$]

ಇಡುವರ್ಣ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬಳಿದ ಬಣ್ಣ: ತೊಡೆವ ಬೆರಸುವ ತೆರಳ್ಕುವಿಡುವರ್ಣದ ತೆಳ್ವರ್ಣದರ್ಘೋದಕದ ಬಹುವಿಧದ ವರ್ಣ ಕ್ರಮುಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ ವ). [ಇಡು$_0$ (< ಇಡು$_2$) + ವರ್ಣ]

ಇಡುವಲೆ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಬಲೆ: ಎಳೆಯಳ ಕಣ್ಣದಿರೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿರೆ ತೋರ್ಕುಂ ಪೊಳೆ ವಿಡುವಲೆಯಿಡೆಯವಳವನೊಳಗಾಗಿಸಿದಂತೆ ನೋಳ್ಪ ಪಥಿಕರ್ಗಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೯). [ಇಡು$_1$ + ಬಲೆ]

ಇಡುವೞಿ$_1$ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು; ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ ಸೇವಕ: ಒಡಲಂ ದಂಡಿಸಿ ನಿಯಮದೆ ನಡೆಯದೆ ಪೋಕೆಂದು ಪಾರ್ವರೆಂದೊಡೆ ಪಾಪಂ ಬಿಡೆ ಪೋಪಂತದು ಪೇೞಿವರಿಡುವೞಿಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ತುಡುಗು ಣಿಯೋ]ತಿರಿವ ಬಡವನೋ ಡಿಂಗರನೋ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೫).

[ಇಡು$_1$ + ಬೞಿ$_4$]

ಇಡುವೞಿ$_2$ (ನಾ). ಇರಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಯಮಿತ ಮಾರ್ಗ: ಮನದಿಡು ವೞಿಯೊಳೆ ವರ್ತಿಕುಮುನಿತಿಂದ್ರಿಯಗಣಮುಮದಱೊಳಧಿಕೃತನಾತ್ಮಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೧-೨೫); ಇಡುವೞಿಯೊಳಿರ್ಪವೊಲ್ ಮೆಟ್ಟಿಡಿಸಿದ ನಿಂತೆನ್ನನೆನಗೆ ವಸುದೇವನೆನಲ್ ಪೆಡದಲೆಯ ಪಾವು ಸೋಂಕಿಲ ಕಿಡಿ ಸಣ್ಪಿನ ಮೃತ್ಯುವಿಂಪುದೋಱುವ ಗರಳಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೦).

[ಇಡು$_1$ + ಬೞಿ$_2$]

ಇಡುವು, ಇಡಿವು (ನಾ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದು; ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸಮ್ಮರ್ದ: ಇಡಿದಿರೆ ಪೂತಮರದ್ರುಮದಿಡುವುಗಳೊಳ್ ಬದ್ದವಣದ ಪುಡಿವೋಲ್ ಬೆಸ್ಕೊಳ್ ಬಿಡದಲುಗೆ ಕುಸುಮಕುಳರಜಮಡ ರ್ದದು ಸುರಗಿರಿಯನಿಂಪ್ರರುಂಪ್ರಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೭-೭೩); ತಾನುಂ ಹಿಡಿಂಬೆಯುಮವನ ಬರಿಯ ನರವಿನಡಗಿಸಿಡುವಿನೆಡೆಯ ಕೆಸ್ಸೆತ್ತ ರೊಳೊರ್ವರೊರ್ವರಂ ತಳ್ಕಿಱಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೮ ವ); ಅರೆ ದುಱುಗಿರ್ದ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯೆಲೆಗೊಡೆಯಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ದಿರೆ (ಕಾದಂಬ. ೨೮೨); ಒದವಿದ ಮದಜಲದಿಂ ತೀವಿದ ನಗದಿಡುವು[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಗಳೊಳೆಯ್ದೆ ಮುೞುಗಿರೆ ಯಮುನಾಹ್ರದದೊಳ್ ಮುೞುಗಿದವೋಲ್ ತೋರ್ಪುದು ನೋೞ್ಪಡೆ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ವುವಡೆದು ಕರೀಂದ್ರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೨೬); ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೫-೭೦). ೨. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಮೊತ್ತ: ನೆಣದ ಪಳ್ಳಂಗಳಂ ಪಾಯ್ದು ... ಅಡಗಿನಿಡುವುಗಳಂ ದಾಂಟಿಯುಂ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ನೂಂಕಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩ ವ). **ಇಡಿವು**: ೧. ಆಗಸಮುಸುಗಿವ ಮನೆಗಳ ದೇಗುಲದಿಡಿವುಗಳೊಳಡಿಯಸಿಡಲಱಿಯದೆ ತಾರಾಗಣ ಮಿಳಿಗಿೞಿದಂತೆ ವೊಲಾಗಿರ್ಕುಂ ಪುರದ ಕಂಚಗಾಜರ ಪಸರಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೧೭).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಇಡುಪ್ಪು = ನಡು, ಮಗ್ಗುಲು, ಪಕ್ಕ, ಟೊಂಕ]

ಇಡುಸೆಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಚೆಂಡು: ಮಂದರಾಚಲವ ನಲಿದು ಯಿಡುಸೆಂಡ ಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಗಳ ನಗುತಾಡುತಂ (ಏಕೋಪು. ೨-೩೯).

[ಇಡು$_1$ + ಸೆಂಡು]

ಇಡುಸೇಸೆ (ನಾ). ಹಾಕುವ ಅಕ್ಷತೆ: ಕುಸುಮಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಬೆರೆದಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಇಡುಸೇಸೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦).

[ಇಡು$_1$ + ಸೇಸೆ]

ಇಡೆ$_1$ (ನಾ). ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ; ಅವಕಾಶ; ಆಕರ: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀ ಚನ್ತಮನೆಸ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ತಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ಪಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯಧನಿ ಮುತ್ತಿ ಆಣೆಯಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೬; 885). 'ಎಡೆ$_3$' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡೈ; ಮಲ. ತುಳು. ಇಡೆ]

ಇಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. ದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗಾಗಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆಹಾರ. ೪. ಹಸು. ೫. ದೇಹದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ಮೆಲ್ಲನಿಡೆಯಿಂ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಂ ಪೂರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೫); ಇಡೆಯಿಂ ಕುಡಿದು ಸಮೀರಣಜಲವನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫-೨೩); ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೭); ಇಡೆಯಿಂ ರೇಚಕಮಾಡಿಯೊರ್ಮೆಯುಸಿರಂ ಮತ್ತಂ ತೆಯೇ ಪೂರಕಂಬಡೆದು (ವೈಸೂಮ. ೫-೧೧೮). ೬. ಮಾತು. ೭. ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ; ಮೈತ್ರಾವರುಣಿ. [ಸಂ. ಇಡಾ]

ಇಡೆಯ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಾದವನು; ನೆಲೆಯಾದವನು: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀಚನ್ತಮನೆಸ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೬; 885); [ಇಡೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಇಡೆಯಗಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇಡೆಯಗಟದೊಳಗೆ ಚಡಿ ಬಾಜಿಯ ಪಡುವಲು ನನೂರು ಕಂಬ ತೋಟ ಮೂಲಸ್ತಾನಗೇರಿ ಒಳಗೆ ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ).

[ಇಡೆ ? + ಗಟ$_0$ (< ಘಟ್ಟ)]

ಇಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಓಡಾಡು; ಎಡೆಯಾಡು; ಎಡತಾಕು: ಇಡೆಯಾಡಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ ನುಡಿಯಡಗಿ ಬಡವನೆಂದೊಲವ ತೋಱಿಸಿದೆನೋ ಕಡುದೈನ್ಯದಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೫). [ಇಡೆ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಇಡೆವೆಟ್ಟ (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟ: ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆ ವೆಟ್ಟದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ಸೀರಿಜಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೩; 4ನೆಯ ಶತ).

[ಇಡೆ$_0$ + ಬೆಟ್ಟ]

ಇಡ್ಡಲಿ, ಇಡ್ಲಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ಉದ್ದಿನ ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೂಡಿಸಿ ರುಬ್ಬಿ ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಅಥವಾ ರವೆಯನ್ನು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ದೋಸೆ, ಇಡ್ಡಲಿ, ಕಾಂಥಾಭಜಿ, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು, ಬಟಾಟಾವಡಾ ... ಏನನ್ನೋ ಒಂದೇ ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಚಿಂದುಟಿ. ೪೦). **ಇಡ್ಲಿ**: ನಮ್ಮ ತೇಜೋರಾಶಿ ಇಡ್ಲಿಯಂತೆ ಅಥವಾ ಬನ್ನಿನಹಾಗೆ ಇದೆ ಮಧ್ಯೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಳ್ಳಗೆ ಇದೆ (ಆಕಾಶ. ೬೩); ಮಾಣಿ: – ಏನು ಕೊಡಲಿ ಸಾರ್, ಜಾಮೂನ್, ಇಡ್ಲಿ (ಮಹಾಲ. ೪೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟಲಿ; ತೆಲು. ಇಡ್ಡೆನ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆ, ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ (ನಾ). = ಇಡ್ಡಲಿ: ತುಯ್ಯಲುಂ ಪೂರಿಗೆ ಯಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಸೋದಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆ ಘೃತಪೂರಂ ಲಡ್ಡುಗೆ ಮಂಡಗೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಪದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ಭಕ್ಷ್ಯರೂಪಂಗಳುಮಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೮-೧೬); ಅರೆದುರ್ದಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದಿರೆ ಮೊಸರಧಿ(ಡಿ) ನೀರೊಳಿಂಗು ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಮಿವಿನಿತಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡಲ್ಕೆ ಕಂಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೧); ಇಡ್ಡಲಿಗೆಯನಣ್ಣವಾಲ ಪಾಯಸಂಗಳಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ (ವೈಜರ. ೯೩-೧); ಪಾಲೋಗರ ಬೋನವಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಜೋಗಾಯಿ ... ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ ಬಿಸುಪೂರಿಗೆ ... ಭಕ್ಷ್ಯಚಯಮುಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೪); ಬಡ್ಡಿಸಿದಿಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಡ್ಡಮೀಸೆಯ ನೀವಿಕೊಳುತ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೭೫). **ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ**: ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗಳ ಮೇಲ್ದೆಸೆಯ ಕಂಗೆಡ್ಡವಹ ಪೊಂದಟ್ಟೆಗಳೊಳಿನಿದಿಡ್ಡಿಲಿಗೆ ಮಘುನಾಳ ಮಂಡಗೆ ಫೇಣಿ (ಮದೇಪು. ೧೬-೨೪); ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ ಮುಖಾಪರಿಮಿತ ಭಕ್ಷ್ಯಾಳಿಯ ಬಡಿಸಿದಳು (ಮದೇಪು. ೨೭-೫).

[ಇಡ್ಡಲಿ + -ಗೆ?. / → ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಡರಿಯಾ = ಮಿಷ್ಟಾನ್ನ, ಮಿಠಾಯಿ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆ (ನಾ). ಇಡ್ಡಲಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ: ಮೃದುವಾಗಿ ಪಾಕವಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಮೆಲ್ಲನುದುರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮೆಣಸುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿಯನದಱೊಳಗೆ ಪಾಕಿ ಪೆಱೆದುಪ್ಪದಿಂದವೆ ಬೆರಸಿ ವಡೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅದಕೆ ಕರ್ಪೂರ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳಗಳನು ಹುದುಗಿ ಕಣಿಕದ ಬಟ್ಟಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹದನಾಗಿ ಪಾಕಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆಯೆಂದು ಪೆಸರಂ ಬುಧರು ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೮). [ಇಡ್ಡಲಿಗೆ + ವಡೆ$_2$ (< ಒಡೆ$_1$)]

ಇಡ್ಡಿಗೌರವ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯ ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಮರ್ಯಾದೆ (?): ಇಡ್ಡಿಗೌರವ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಮಾಳ್ಪುದುಂ . . . ಪಾಡುತ್ತುಂ ಮಾಳ್ಪುದುಮೆಂದಿವು ಮೂವತ್ತೆಱಡು ದೋಷಂಗಳಪ್ಪುವು (ಪಸಾರ. ೬೮೬-೧೯).

[ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಢಿಗಾರವ < ಸಂ. ಋದ್ಧಿಗೌರವ]

ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ 'ಇಡ್ಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಇಡ್ಲಿ 'ಇಡ್ಡಲಿ' ನೋ.

ಇಡ್ವರ (ನಾ). "ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಿರಿಗ್ಯಾಡುವ ಎತ್ತು, ಗೂಳಿ" (ಗಂಗಾವು. ೩೩). [ಸಂ.]

ಇಣಕಲು (ನಾ). ಇಣಕಿ ನೋಡುವುದು: ಮುಚ್ಚು ಕದವಿದೆ; ಬೀಗ ತೆಗೆಯೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಬಿಟ್ಟ ತೆರೆಯಾಚೆ ನನ್ನಿಣಕಲಳವಲ್ಲ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೦-೨೩). [ಇಣಕು (< ಇಣಿಕು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_3$)]

ಇಣಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣಗಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಇಣಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಅಳಿಲು: ಅಡವಿಯೊಳಗಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಇಲಿ, ಇಣಚಿ, ಮೊಲ ಮುಂತಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧); ಗಿಳಿ, ಇಣಚಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು . . . ಪಕ್ವವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಡಿದು ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಲಿವೆ (ಕುಮುದಿ. ೮೫); ಕೊಲ್ಲಿಸಿದೆ ಇಣಚಿಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೀವನನ್ನು (ಸವೀಗೀ. ೧೮-೧೬); ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸೊಸೆಯು ಮಡಿಯ ನುಸುಳಾಟದಲ್ಲಿ ಇಣಚಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಪಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಿರಾಭ. ೪೩). ೨. ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮೆ. VIII, ೯). [?]

ಇಣಿ (ನಾ). ಗೂಳಿ ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹಿಣಿಲು, —ಗೋಪುರ: ಆಡೆಯಂ ಕೋದೆತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮುಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಡುತುಂ ಪೋರ್ದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಬೆತ್ತಿಣಿಗೆಱಗೆ ನೊಣಂ ಶೀರ್ಣಶೃಂಗಾಗ್ರದಿಂ ಮಾರ್ದೊಡೆಯುತ್ತುಂ . . . ಬಂದುದು ಮದವಿದಳತ್ಪಿಂಗಳಾಕ್ಷಂ ಮಹೋಕ್ಷಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೧೮); ಇಣಿಗಿಡಿದಿಣಿಯಂ ಕೊಳ್ಕಣಿ[ಕೋಟ್ಕಳಿ]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆದೊಲೆದಿದಿರೊಳ್ . . . ಅಣಿಯುರಮಾಡುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸತಿ ಕಂಡಳ್ (ಅಸಂಪು. ೪-೧೧೧); ಹೋರಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಣಿ ಉಂಟು. ಆಕಳಿಗೆ ಇಣಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೩); ಕೊಂಬು ಕೊಳಗ ಶುದ್ಧ ಇಂಬುಳ್ಳ ಇಣಿ ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರದಣಿಯಾ ಬಸವಣ್ಣೋ (ಕಜಾಗೀ. ೫೨).

[< ಹಿಣಿಲು ?]

ಇಣಿಕು, ಇಣಕು, ಇಣುಕು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡು; ಹಣಿಕಿ ನೋಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮಕ್ಕಳ ಪದ್ಯವು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಇಣಿಕುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೬೧); ಹೊರಗೆ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೫೧). **ಇಣಕು:** ಆತನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಇಣಕಿ ನೋಡಿದ, ಆದರೆ ಏನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಇಣುಕು:** ಕೇವಲ ಮಹಾರಾತ್ರಿಯೇ ತನ್ನ ವಿಮೃನ್ಮಯಿಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯೆಮಧ್ಯೆ ಇಣುಕಿ ಆ ಮಹಾತಪಸ್ಯೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಳ. ೨೮೩).

ಇಣುಕಿಕ್ಕು = ಹಣಿಕಿ ನೋಡು: ಟೊಂಗೆಗಳ ಕಿಂಡಿಯಿಂದ ಇಣುಕಿಕ್ಕಿದೆನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೨). ಇಣಿಕಿಣಿಕು, ಇಣುಕಿಣುಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬೊಂಬೆಗೂಡಿದ ತೆನೆಯ ಗೋಪುರದ ಬಾಗಲಿನ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಿಣಿಕಿಣಿಕಿ ಏರಲೆನ್ನ ಬಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೧೪-೪); ಇಣುಕಿಣುಕಿ ನೋಡಿದ ಒಣಕಲು ಗೌರೀನ (ಗಾದೆ). [?]

ಇಣಿಕುಗಂಡಿ (ನಾ). ಇಣಿಕಿ ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಂದು, —ಕಂಡಿ: ನೋಡುಗಂಡಿ; ಇಣಿಕುಗಂಡಿ (Eyehole. ೩೦೭೭).

[ಇಣಿಕು + ಕಂಡಿ$_1$]

ಇಣಿಗಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲಿನಿಂದ ಅಮುಕು, —ಒತ್ತು (?): ಇಣಿಗಿಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಿಡಿ]ದಿಣಿಯಂ ಕೊಳ್ಕಣಿ[ಕೋಟ್ಕಣಿ]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು . . . ಅಣಿಯುರಮಾಡುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸತಿ ಕಂಡಳ್ (ಅಸಂಪು. ೪-೧೧೧). [ಇಣಿ + ಗಿಡಿ]

ಇಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲನ್ನು ಹೊಂದು; ಡುಬ್ಬವನ್ನು ಹೊಂದು: ಇಭಾಂಗದ ಕುಂಭದ ಮೆಲ್ಮಿದುಳ್ಗಳಂ ಮುಱಿದಿಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣು]ಗೊಂಡು ಕೊರ್ಬಿದ ಉಲಾಯುದ ಖಂಡದ ಮಾಂಸಪೃಂಡಮಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೊಡೆ ಬೇಡವಡೆ ತಾಂ ನಡೆಗೊಂಡುದರಣ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫೪). [ಇಣಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಣುಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣುಕುದೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ; ಮಿಣುಕುದೀಪ: ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಇಣುಕುದೀಪಗಳು – ಇವೆಲ್ಲಾ ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೬೩). [ಇಣುಕು (< ಇಣಿಕು) + ದೀಪ]

ಇತಃಪರಂ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ: ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ ಇತಃಪರಮಿದಾನಱಿವೊರ್ ಈ ಅಱುನೂಱು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮಂ ವಾರಣಾಸಿಯುಮಾನಱಿದೊರಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ವಾರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೬; 8ನೆಯ ಶತ). [ಸಂ.]

ಇತಬಾರಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸದವನು; ಶ್ರದ್ಧಾಳು; ನಂಬುಗೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತನಾದವನು: ಈ ಬಗ್ಯೆ ನಿನಗೆ ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ಇರುವಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನ ಕರಕೊಂಡು ಬಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೦); ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ವಳ್ಳೆ ಶಿಸ್ತು ಹೊಡೆಯುವಂಥಾ ಮರಡು ಜನರಂನು . . . ಕಳುಹಿಸಿದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫); ನಂಮ ಕದೀಂ ಇತಬಾರಿ ಕರಣೀಕ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನಂನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೨). [← ಮರಾ. ಇತಬಾರೀ; ಅರ. ಇಅತಿಬಾರೀ]

ಇತಮಾಮು (ನಾ). ೧. (ಲವಾಜಮೆ, ಕಟ್ಲೆ, ದಾಸದಾಸೀಜನ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಕುದುರೆ, ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ವ್ಯವಸ್ಥೆ, —ಏರ್ಪಾಡು, —ಬಂದೋಬಸ್ತು: ಲಾಗೂಯೆಂಬ ಮನೆತನದವರು ಶಿರಟ್ಟೆಯ ಸುಬೇದಾರರಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನ ಹಾಗೆ ಇತಮಾಮು ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಭಾಗೆ. ೬೩೧). ೨. ಗೌರವ; ರೀವಿ: ಈ ಆಹೇರಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಇತಮಾಮಿನ ಇಜ್ಜತ್ತಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. ೧೦೪); ಒಂದಾನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಂತ್ರಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟು ಇತಮಾಮು ಆಚಾರ್ಯರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಾಧವ. ೨೮೧); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೂ ತನ್ನ ಇತಮಾಮಿಗೂ ಇದ್ದ ಮಹದಂತರವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವು ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೦).

[← ಅರ. ಇಹತಿಮಾಮ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಇತಮಾಮ್]

ಇತರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ; ಉಳಿದ : ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನಿತರ ವನಿತೆಯ ರಾಗ್ರಹಮುಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩) ; ಇತರ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದುಮಾ ಶಿವಕತೆಯೊಳೊಂಪರೆವಪನ ಕೇಳಿದ (ಮ ದೇ ಪು. ೨-೭೪). (ನಾ). ೨. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ; ನಾಡಾಡಿ ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಜನ : "ನೀಚ ನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

ಇತರರ್ (ಬಹುವ) = ಬೇರೆಯವರು : ಈ ತ ನ ಂ ತಿ ರಿ ತ ರ ರ್ [ಪಾ ಠಾ ಂ. ತದಟರುಂ] ಪತಿಭಕ್ತರುಮಿಾಗಳಾರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದ ನಾಗದೇವಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಇತರತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯತನ : ಪರಸತಿಗಳುಪುವಳಿಯಾಸೆ ಈ ಸಿರಿಯ ಸೊರ್ಕಿಗಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದಿತರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೨-೫೨). [ಸಂ. ಇತರತಾ]

ಇತರತ್ರ (ಅ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ : ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೬) ; ಇತರತ್ರ ದೊರೆ ಯದ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತರಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. ಇತರ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ. ೪. ಬೇರೆಯವರಿಗಾಗಿ ಆದದ್ದು. [ಇತರ + ಅರ್ಥ]

ಇತರಾಲಯ (ನಾ). ಬೇ ರೆ ಯ ಮನೆ. 'ಇತರಾಲಯವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಇತರ + ಆಲಯ]

ಇತರಾಲಯವಿದೂರ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗದಿರು ವವನು : ಪ ತಿ ಹಿ ತ ನ ಷಡುರಸವಿಶೇಷಾನ್ವಿತನನಿತರಾಲಯವಿದೂರನ ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೨).
[ಇತರಾಲಯ + ವಿದೂರ]

ಇತರೆ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸಾಮಾನ್ಯಳು; ಪಾಮರೆ: ಅರಸನತಿಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರೇಳ್ವನ್ನೆಗಮಿತರೆಯಂತಲ್ಪಸಖೀಜನಪರಿವೃತೆ ಯುಮಪನೀತಾಶೇಷ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೯).
[ಸಂ. ಇತರಾ]

ಇತರೇತರ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ : ಪ್ರವಾಹ ಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದ ಮಿತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣರೋಷಹಯ ಹೂಂ ಕಾ ರ ನಿಷ್ಠುರ ದ ಶ ನ ಗ್ರಾ ಹ ಖಣ ಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನಸಂಘಟ್ಟಸ್ಯಂದಮುಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೪-೯೫ ವ) ; ಉಭಯಕುಲ ಸಹಾಯತ್ವಮಿತರೇತರೋಪ ಕಾರದಿಂ ಸಂಗತದೊಳಾದುದುಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭ ವ).
[ಇತರ + ಇತರ]

ಇತರೇತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಕ್ರಿಯೆ ; ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಿದು ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅದನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಮಾಡುವುದು: ಇತರೇತರಕ್ರಿಯಾಸಂಹತಮದು ತಾ ನಾ ವು ದ ಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ತಗುಳ್ದುಮಾತ್ವವಿಧಿ ಸಂಗತಮಾದಿ ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರಮಕ್ಕಿತ್ವಂ . . . ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೫, ಪ್ರಯೋ). [ಇತರೇತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇತರೇತರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಮಾತು (?) : ಉಪ ಶಮಮುಂ ತೀವ್ರತೆಯುಂ ವಿಪಕ್ಷಮಿತರೇತರೋಕ್ತಿಯಿಂದವನಾ ಭೂಮಿಪ ನಾಂತು ಮಧ್ಯಮಂ ಲೋಕಪಾಲನಾದಂ ಗಡಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೪). [ಇತರೇತರ + ಉಕ್ತಿ]

ಇತಸ್ತತ (ಅ). ಇತ್ತ ಅತ್ತ ; ಈಕಡೆ ಆಕಡೆ : ಆ ಹ ರ ಹ ರು ಚ್ಚೈ ರ್ನೀಚೈರ್ಮುರ್ಹುರ್ಮುರ್ಹುರಿತಸ್ತತಃ . . . ಸಹಸಾದ್ಯವ್ಯಯಂಗಳಸಹಾ ಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೨) ; ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತಕುಸುಮವರ್ಷಮು ಮಿತಸ್ತತಸ್ಸಂಚಲದಮರಕರಪರಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಮಹನೀಯದೇವದುಂದುಭಿ ನಿರ್ಘೋಷ ಲೀಲೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧ ವ). [ಸಂ. ಇತಸ್ತತಃ]

-**ಇತಿ**$_1$ '-ಇತ್ತಿ' ನೋ.

ಇತಿ$_2$ (ಅ). ೧. ಹೀಗೆಂದು ; ಇಂತು ; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ : ಸ್ಥಿತಿಯನು ಭಾಗ ಮುಂತಾಗಿ ನಾಲ್ವೆಜನುಂಟು ವಿತತ ವಿಸ್ತರವೇಕೆ ಸಾಕು ಇತಿ ಬಂಧ ತತ್ತ್ವವೆಂದಜಾದಿರು ಮುಂದೆ ಕೇಳತುಳಸಂಪರೆಯನಾತ್ಮಾರ್ಥ (ಭರಚ. ೬೮-೬೨). ೨. ಆದಕಾರಣ. ೩. ಹೆಸರಾದ. ೪. ಮುಕ್ತಾಯ ; ಪೂರ್ತಿ : ಇತಿ . . . ನಾನಾರ್ಥಕಾಂಡಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೫೭-೫). 'ಅಥ' ಪರಾ. ℙ ಗ್ರಂಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಂಗಳಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಾಡಿಕೆಯುಂಟು. ೫. ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದಿಯೆಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು. ೬. ನಿಷೇಧ. ೭. ಮಧ್ಯ ; ಅಂತರ. ೮. ಕುತೂಹಲ. ೯. ಪ್ರಕಟಾರ್ಥ : "ಇತಿ ಹೇತು ಸಮಾಪ್ತಿಗಳೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೬-೧೧೩) ; "ಇಂತೀಪ್ರಕಾರಮೆಂಬಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂತದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫-೬೮) ; "ಕಾರಣದೊಳ್ ನಿಷೇಧದೊಳ್ ಪೂರ್ಣದೊಳಂತರದೊಳ್ ಪ್ರಕಾರದೊಳ್ ಪೂರಣೆಯೊಳ್ ಕುತೂಹಲ ದೊಳಂ ಪ್ರಕಟಾರ್ಥದೊಳಿತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ : ಅವನು ತನ್ನದೇ ಒಲೆ ಹೂಡಿ ಪ್ರಪಂಚ ಸುರುವು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಯಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧). [ಇತಿ$_2$ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆ ಲ ಸ ವ ನ್ನು ಮಾಡಲು ದಿಕ್ಕು ತೋರದವನು : ವೈದ್ಯ ವಾಗೀಶನು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಮೂಢನಾಗಿ ಬಲುಹೊತ್ತು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಗತಿ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ ; ನಿರ್ಣಯ : ಅವಳ ಸಹವಾಸವು 'ಸಖ್ಯ' ರೂಪವಾಗಿದ್ದಿತಲ್ಲದೆ 'ಪ್ರೇಮ'ದ ಮಿಾಮಾಂಸೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಇತಿಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫). [ಇತಿ$_2$ + ಗತಿ]

ಇತಿಮಿತಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಅಳತೆ ; ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಪರಿ ಮಿತಿ : ನಮ್ಮ ಇತಿಮಿತಿಗಳನ್ನರಿತೂ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಅಚಲವಿಶ್ವಾಸ ವನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡೆವು (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫ ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಮನೆ ತನದ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಖರ್ಚೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೊಂದು ಇತಿಮಿತಿ ಇರಬೇಡವೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪೮). ೨. (ಉಕ). ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಸಮಸ್ಯೆ ; ಮಿಾನ ಮೇಷ ನೋಡುವುದು : ನಾನೊಂದ ನೆನೆದರ ನೀನೊಂದ ನೆನೆಯುತಿ, ನನ್ನ ನಗಿಗ್ಯಾಕ ಮುನಿಯುತಿ ಎಂದೆನಗ ಬಿದ್ದಿತು ನೋಡು ಇತಿಮಿತಿ (ನಾದಲೀ. ೫೪-೪). [ಇತಿ$_2$ + ಮಿತಿ]

ಇತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆದ ಸಂಗತಿ ; ಚರಿತ್ರೆ ; ಕಥೆ : ಆ ಕುಟುಂಬದ ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅರಿತಿದ್ದ ಒಂದು ಆತ್ಮೀಯ ಜೀವದ ಅನುಕಂಪದ ಕಣ್ಣೀರು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫) ; 'ವಸ್ತು'ವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಥಾಭಾಗ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಇತಿವೃತ್ತ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫) ; ಹಿಸ್ಟೀರಿಯಾದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದವಳು, ಉನ್ಮಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಳೆಂದು ಇತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾಯಿತು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮೦).
[ಇತಿ$_2$ + ವೃತ್ತ]

ಇತಿಶ್ರೀ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಇತಿಶ್ರೀಯಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಾ ದೋ ಜ. ೩೪೩) ; ಜುಟ್ಟನೊಡನೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇತಿಶ್ರೀ ಒದಗಿ ಬಂತು (ಕಲಕ. ೯೫) ; ಸತಿ ಗಿಯಾಸಳಿಗೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕದಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಕಳ್ಳರು ತಮ್ಮ ಇತಿ ಶ್ರೀಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡುವರೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆ (ನೂರಜ. ೫). ೨. (ಉಕ). ಫಜೀತಿ. [ಇತಿ$_2$ + ಶ್ರೀ]

ಇತಿಹಾಸ (ನಾ). ಹೀಗೆ ಇತ್ತಂತೆ, ಹೀಗಂತೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಪೂರ್ವಕಥೆ; ಪ್ರಾಚೀನ ವೃತ್ತಾಂತ; ಚರಿತ್ರೆ: "ಇತಿ ಹಾಸಃ – ಪೂರ್ವದವರ ವರ್ತಮಾನದ ಪೆಸರು" (ನಾ ಚಿ ರಾ. ೯೪); ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಬಾಣಳ. ೧೩೩); ಧ್ರುವಬಾಲಕನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನೀವು ಮನನ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೦); ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಈ ಎರಡೂ ಭರತಭೂಮಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸಕಾರ, ಇತಿಹಾಸಗಾರ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆದವನು; ಚರಿತ್ರಲೇಖಕ: ಇತಿಹಾಸಕಾರನು ಸತ್ಯ ಹುಡುಕುವವ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). ಇತಿಹಾಸಗಾರ (ದಕ. ೩).
[ಇತಿಹಾಸ + –ಕಾರ್$_3$ (< –ಕಾಜ)]

ಇತಿಹಾಸಗಾರ 'ಇತಿಹಾಸಕಾರ' ನೋ.

ಇತಿಹಾಸಜ್ಞ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂಥದು, —ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು: ಅತಿಶಯಮಿತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರವಿ[ಕಾ]ಕೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೯). [ಇತಿಹಾಸ + ಉಪಾಶ್ರಯ]

ಇತುಬಾರು (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆ: ದೊರೆಗಳ ಇತುಬಾರಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷವಿದ್ದು . . . ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದರು (ಮಹಾಪಂ. II, ೧೧೩). [← ಮರಾ. ಇತಬಾರ್; ಅರ. ಇಅತಿಬಾರ್]

ಇತೋಪ್ಯತಿಶಯ (ನಾ). ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಶೇಷ; ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು: ಮಾತೃಋಣವನ್ನೂ ಪಿತೃಋಣವನ್ನೂ ಇತೋಪ್ಯತಿಶಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮುಕ್ತರಾದರು (ಜಗಚಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಇತ್ತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು; ಈ ಭಾಗ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತ ವರ್ಧಮಾನಭಟ್ಟಾರರ್ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಿಂಬಳಿಕ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೪); ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಜಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳ ಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತಸಮಸ್ತಲೋಕಮಜಿದಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫); ಕೌರವರಿತ್ತ ಸರಿದರು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧–೧೧); ಅತ್ತಿತ್ತಗಲದೆ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲಿ ನಿತ್ಯಮಹೋತ್ಸವ ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಳ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೧–೩); ಇತ್ತ ದರಿ ಅತ್ತ ಪುಲಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಮುನಿದಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ಸೂಟ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಜಿಸಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಾ ರಾಮನಿಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊರ್ಬರುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೮); ಶಕವರ್ಷದಿನಿತ್ತ ೧೧೧೮ನೆಯ ಪರಾಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಸುದ್ಧ ೧೩ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೯–೧೭; 1186).

ಇತ್ತಣ್ = ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು: ಆನನುನಯದಿಂದಮಾದರಿಸಿ ದಿತ್ತಣಿನಿತ್ತಲೆ ಪೋದೊಡೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೭); ಪದಿನಾಜುಂ ಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪ ದೇವರಿತ್ತಣ್ಗೆವರ್ಪರೆಜಗಲ್ಕಹರ್ತ್ಪದಪದ್ಮಕ್ಕೆ (ಆಜಿಪು. ೧೧–೩೦); ನರನಾದ ಬಳಿಕ ಎತ್ತಣದು ಇತ್ತಣ ಬರವು (ನಂಬಿರ. ೧–೫೪); ಆಯ್ತು ಭೀಷ್ಮಂಗಿತ್ತಣವಧಾನ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧–೨೨). ಇತ್ತಣಂ = ಈ ದಿಕ್ಕಿನವನು; ಈ ಕಡೆಯವನು: "ಆಕಾರಕ್ಕೆ . . . ಪಿಂತಣಂ, ಅತ್ತಣಂ, ಇತ್ತಣಂ" (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). ಇತ್ತಲ್$_1$, ಇತ್ತಲು = ಈಕಡೆ; ಈಪಕ್ಷ: ಇತ್ತಲೆರಡು ಲಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಂ ಪರಮಾಯುಷ್ಯನುಂ ನೂಜು ಬಿಲ್ಲಿಡಿಯನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯–೧೯); ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತಲ್ ತಾಂ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ . . . ಗೋಪತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೦–೮); ಇತ್ತಲು ದೇಹಂ ಬಿಟ್ಟಿಡೆ ಎತ್ತಿನ ಮಣ್ಣಿಂಬುವಾದುದಂದಿಂದಿತ್ತಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೩೪–೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಧ್ಯಾನವಿತ್ತಲು ರಾಗವತ್ತಲು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೪–೧). ಇತ್ತಲಾಗಿ = ಈ ಕಡೆ; ಈದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ; ಈಚೆಗೆ; ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಇತ್ತಲಾಗಿ (ಈಚೆಗೆ) ಕಟ್ಟೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗ ಬಾರದೆಂದು ಅದರ ಸುತ್ತಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಒಂದು ಲೇಖದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹುಗಿದಿರುತ್ತಾರೆ (ಅಕ್ಷರ. ೨೩).

ಇತ್ತಿತ್ತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತಿತ್ತ ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿತ್ತಿತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧–೭); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಇದ್ದ ಮನೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ಇತ್ತೀಚೆ = ನೆನ್ನೆಮೊನ್ನೆ; ಈ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ: "ಇತ್ತೀಚೆ –ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). [?]

ಇತ್ತ$_2$ 'ಈ$_3$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಂಡ 'ಇರ್ತಂಡ' ನೋ.

ಇತ್ತಂಡವಾದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಕಡೆಗೂ ವಾದಿಸುವವನು: ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕೆಲವು ಇತ್ತಂಡವಾದಿಗಳನ್ನು ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೧೯). [ಇತ್ತಂಡ (< ಇರ್ತಂಡ) + ವಾದಿ]

ಇತ್ತಕಡೆ (ನಾ). ಈ ಕಡೆ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತಕಡೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ವಿಮಲೆ ಅಭಿರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮೂವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೩); ಇತ್ತಕಡೆಗೂ ಅತ್ತಕಡೆಗೂ ಒಂದೆರಡುಗಳಿಗೆ ಹಾರಾಡಿ . . . ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೯). [ಇತ್ತ$_1$ + ಕಡೆ$_1$]

ಇತ್ತಟ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಡ; ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಮತ್ತಂ ಭಾಳ ಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯಿತ್ತಟ[ಪಾಠಾಂ. ಯತ್ತಯ] ದಿನುದಿರ್ದ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂ ತೆಸೆವ ಭುಜಮಂಡಲಂಗಳ (ಬಸರ. ೨–೨೪); ಮನ ತಾನಿತ್ತಟವ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯ] ಮೆಟ್ಟರಲು ಬೇಡ ಪುನಃ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೨–೪೯); ವಿಪ್ರರನಾರಿಯರೆಸೆದಿರಿತ್ತಟದೆ (ಕಂಸವಿ. ೫–೫೧).
[ಇರ್$_3$ (< ಎರಡು) + ತಟ]

ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$ 'ಇರ್ತಟ್ಟು' ನೋ.

ಇತ್ತಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಈ ಕಡೆ: ಇತ್ತಟ್ಟು ಬಾ (ರೂಢಿ).
[ಈ$_1$ (< ಇದು) + ತಟ್ಟು$_5$]

ಇತ್ತಡ (ನಾ). ಎರಡು ದಡ, —ಕಡೆ: ನಡುಗಿದನು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಖಾಸಾ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ಚಿತ್ತದಲಿ ಇ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ತ್ತಡಕೆ ಬಿದ್ದುದು ಬುದ್ಧಿ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೪). [ಇರ್$_3$ (< ಎರಡು) + ತಡ$_4$]

ಇತ್ತಡಿ 'ಇರ್ತಡಿ' ನೋ.

ಇತ್ತಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತಣಿಯಲಿರ್ದು ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭೪–೪೧; 1098). [?]

ಇತ್ತರ 'ಇರ್ತರ' ನೋ.

ಇತ್ತರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಮುಂದಣ ರಂಗಮಂಟಪದೊಳಿತ್ತರಂಗೊಂಡೋಲಗವಿತ್ತು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಪರಮ ಭಕ್ತರ (ಮಲುರ. ೧೭–೨೧). [ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ, ಇತ್ತರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗಿರು: ಇತ್ತರಂಬಿಡಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದಕ್ಷೀಣವೇಣುಕುಂಜ ಮಂಜುಳಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩ ವ). ಇತ್ತರವಿಡಿ: ಇತ್ತರವಿಡಿದು ನೋಟಕಜನವಿದ್ದುದು ಮತ್ತೆ ರಾಯನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳು (ಭರಚ. ೧೨–೩೫).
[ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇತ್ತರವಿಡಿ 'ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಇತ್ತಲ್$_1$ 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.
ಇತ್ತಲ್$_2$ (ನಾ). ಅಮೇಧ್ಯ; ಹೇಲು (?): ಇದಾನಜಿತ್ತೊನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಗಲುಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ತೇದು ಆಟ್ಟುವೆಣ್ಣೆತ್ತಲ ಪೂಸುವೋನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬-೬ ; 810). [?]
ಇತ್ತಲು 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.
ಇತ್ತಲೆ 'ಇರ್ತಲೆ' ನೋ.
ಇತ್ತಲೆಗ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: "ರಾಜಸರ್ಪಃ – ಇತ್ತಲೆಗ, ಹಸುರು ಹಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೮).
[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + –ಗ$_3$]
ಇತ್ತಲೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗುಂಡಿ: ಚಿನ್ನದ ಇತ್ತಲೆ ಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಶರಟಿನ ತೋಳುತ್ತುದಿಯ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿಯು ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೫).
[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + ಗುಂಡಿ$_2$]
ಇತ್ತಾಪಾರ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಆಸ್ತಿ; ಸರ್ವಸ್ವ: "ಎಲಾ ದುಶ್ಶಾಸನ! ಮೋಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಇತ್ತಾಪಾರವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಏನು ಜಂಭ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತೀಯೆ! . . ." (ವಜಭಾ. ೧೦೮). [ಇತ್ತ$_0$ (< ವಿತ್ತ) + ಅಪಾರ ?]
–ಇತ್ತಿ, –ಇತ್ತಿ$_1$, –ತ್ತಿ$_1$ (ಪ್ರ). ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧ ; 700). –ಇತ್ತಿ$_1$: ನಿಷಾದಿತಿಯೆಂಬ ಬೇಡಿತಿಗಮ ಯ್ವರ್ ಮಗಂದಿರ್ಗಂ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪ ವ); ಮಗ ಮಹದೇವ ನಾಯಕನು ಪದ್ಮಪ್ಪೆ ನಾಯಕಿತಿಯುಂ ನಿಲಿಸಿದ ವೀರಸಾಸನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೪–೧೫ ; 1181); ಚಾಮುರಿಗಿತಿ, ಮದ್ದಳಿಗಿತಿ . . . ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); –ಇತಿ, –ಇತ್ತಿ, ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮು. ೧೨೮). –ತ್ತಿ$_1$: ಮಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಂಚಗಾರ್ತಿ . . . ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [← ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]
ಇತ್ತಿಗ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.
ಇತ್ತಿಗೆ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.
ಇತ್ತಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ; ವರದಿ; ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸುವ ವರದಿ: ಕಾಗದಗಳು, ಕಾಗದದಾಳು, ಇತ್ತಿಲ್ಲೆಗಳು, ರಿಕಾರ್ಡುಗಳು, ಬಾಕಿ ಕ್ರಮಗಳು . . . ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೇ ಟೈಮ್ ಇಲ್ಲ (ಕೆಲಸಿ. ೨೪೮).
[← ಮರಾ. ಇತಲ್ಲಾ ; ಅರ. ಇತ್ತಿಲಾ. / ತಮಿ. ಇತ್ತಿಲಾ]
ಇತ್ತೀಚೆ 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.
ಇತ್ತು$_1$ 'ಇಂತು' ನೋ.
ಇತ್ತು$_2$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.
ಇತ್ತುಂಡು (ನಾ). ಎರಡು ತುಂಡು: ಗರ್ಜಿಸುತುಂ ಬಂದ ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನಿತ್ತುಂಡು ಮಾಡುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೬).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತುಂಡು]
ಇತ್ತೆರ 'ಇರ್ತೆಱ' ನೋ.
ಇತ್ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರಿಗೆ. 'ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ' ಪರಾ.
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆರಿಗೆ]
ಇತ್ತೆರಿಗೆಸೀಮೆ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವ ಸೀಮೆ ಒಂದು, ಅದು ಪಾವತಿಯಾಗುವ ಸೀಮೆ ಬೇರೊಂದು – ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಸೀಮೆ: ಆ ಹೋಬಳಿಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಹೋಬಳಿಗಳಿಂದ ವಸೂಲಾದ ಹಣಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನು ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರವರ ಹುಕುಂ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಡುತ್ತ ಇದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೀಮೆ]ಯೆಂದು ಹೆಸ ರಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಇತ್ತೆರಿಗೆ + ಸೀಮೆ]
ಇತ್ಯರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾರಾಂಶ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೨. ತೀರ್ಮಾನ: ತನಗರಿಯದರ್ಥದಿಂ ಕಾಣ್ಬುದೆಂತಿತ್ಯರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೩–೨೬೮).
ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು = ತೀರ್ಮಾನವಾಗು: ನಾಳೆಯ ಸಂಜೆಯ ಒಳಗೆ ಈ ಮಾತಿನ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕು (ರಂಗರೋ. ೧೧).
[ಸಂ. (ಇತಿ + ಅರ್ಥ)]
ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ತರು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದ ಜೀವನತತ್ತ್ವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲೇ ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫).
[ಇತ್ಯರ್ಥ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]
ಇತ್ಯರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು: ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಝಂಪೆ ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೇ ನೇರಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇತ್ಯ ರ್ಥಿಸಬಹುದು (ಗೋಲ್ಗೊಥಾ. X ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇತ್ಯರ್ಥ + –ಇಸು$_3$]
ಇತ್ಯಾದಿ (ನಾ). ಇವೇ ಮುಂತಾದುವು: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ: ತಾಯಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಗೌರಿ ಇತ್ಯಾದಿ (ಮಧ್ಯಮು. ೬೧). [ಸಂ. (ಇತಿ + ಆದಿ)]
ಇತ್ವ (ನಾ). = ಇಕಾರ: ತನಗತ್ವಂ ಪೆಜಗಿತ್ವಂ ತನಗರಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮುದುವುಂ (ಶಮುದ. ೧೬೮). [ಸಂ.]
ಇತ್ವರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೨. ದೀನ; ದರಿದ್ರ. ೩. ನೀಚ. ೪. ಅಭಾವ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]
ಇತ್ವರಿ (ನಾ). ಸ್ವೈರಿಣಿ; ಜಾರೆ: "ಪಾಂಸುಳಾ, ಬಂಧಕೀ . . . ಇತ್ವರೀ . . . ಅಭಿಸಾರಿಕಾ –ಈ ೧೦ ಹಾದರಿಗಿತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೭).
[ಸಂ. ಇತ್ವರೀ]
ಇತ್ವರಿಕೆ (ನಾ). = ಇತ್ವರಿ: "ಪರಪುರುಷಗಮನಶೀಲೆ ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂ ಬಳ್" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೧); ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳು ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯೆಂತೆನೆ ಪುರುಷನುಂಟಾಗಿಯುಂ ಸ್ವೈರಚಾರಿಣಿಯುಂ ಸೂಳೆಯುಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೭–೧೯). [ಸಂ. ಇತ್ವರಿಕಾ]
ಇತ್ವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಕಾರಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಇಕಾರವಾಗುವಿಕೆ: ಆದಿ ಯೊಳಿರ್ದತ್ವಕ್ಕುತ್ವಾದೇಶಮುಮಿತ್ವವೃತ್ತಿಯುಂ ಹತ್ವನುಮಾಪಾದಿತ ಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೪೯). [ಇತ್ವ + ವೃತ್ತಿ]
ಇತ್ವಾಂತ (ನಾ). ಇಕಾರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಇಕಾ ರಾಂತ: ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಂ (ಶಮುದ. ೮೪).
[ಇತ್ವ + ಅಂತ]
ಇದಂತ (ನಾ). = ಇತ್ವಾಂತ: ಗಡಬಜಕಾರಮುಮಿದಿರಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂ ತಾಂ ಕೃದಂತಮಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದನುಸ್ವಾರಮುದಂತದೊಳಿದಂತದೊಳ್ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ ಬರೆ ಬಹುಳಂ (ಶಮುದ. ೧೭೦). [ಸಂ.]
ಇದಂದೇವ (ನಾ). ಈತನೇ ದೇವ: ಇದಂದೇವ (ಇದಂದೇವನೆಂದೀ ತನೆ ದೇವನೆಂದರ್ಥಂ) (ಶಮುದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]
ಇದಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.
ಇದಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.
ಇದಡು (ನಾ). ಇದಿರು; ಹಗೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ (?): ಇದಡಿ(ರಿ)ನ ಚೋಳಿಕಂ ಕಳಕವಾರನೆ ಲಾಳನ ಲೀಲೆ ದೂರಮಾಡುದು ಮಲೆಪರ್ ಕಡಂಗಿ ತಲೆದೋಜದೆ (ಎಇ. XV, ೧೧೧–೭ ; 1084).
[< ಇದಿರ್? . / ತಮಿ. ಇದಡಿ = ಎಮ್ಮೆ]

ಇದಮಿತ್ಥಂ (ಅ). ಇದು ಹೀಗೆ: ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಇದಂ + ಇತ್ಥಂ)]

ಇದಾನೀಂತನ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ: ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮನಿದಾನೀಂತನ ಶರ್ವವರ್ಮನೆ ಗಡಂ ಜನ್ನಂಗುಪಾಧ್ಯಾಯಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪). [ಸಂ.]

ಇದಿಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿಗೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿನಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಱುಕಾಹು ಇದಿನಿಸು ಗ್ರಾಮದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಕಲ್. ೩೪೨-೧೦ ; 1005). [?]

ಇದಿರ್, ಇದಿರು, ಇದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅಗ್ನಿರ್ಮಿಬ್ಬಿಡಿದು ಬನ್ದಿದಿರ್ಗೊಣ್ಡಯೆ ವೀರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೯ ; 800); ಎಸೆವುದು ಕೈಲಾಸಮೆಂಬುದಾ ನಗಮಿದಿರೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೭); ಪೆರ್ಮಡು ಗಳೊಳಿದಿರುಂಬೞಿಯುಮಿಾಸಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಗಂಗಾ ನಂದನಂಗೀ ಹದನನಱುಹಲು ಬಂದನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೭). ೨. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ತಡೆ; ವಿರೋಧ: ತನಗಿದಿರನದಿರದೊಡ್ಡಿದ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಬಲಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕರಗುವುದಱಿಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ರಾವಣನುಂ(ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ); ಪರಸೈನ್ಯಾರಣ್ಯದಾವನೆನಿಸಿದ ನಿನಗೊಂದಿದಿರುಂಟೆ ಪೇಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨೭). **ಇದಿರು**: ೧. ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತೆ ಕಾಲ ಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧); ಮಂಗಲೆಯ ಕುವರಿ ನರ್ತಿಸಿದಳಂತಾ ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆಯ ಪತಿಯಿದಿರಿನೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೮-೧೩); ಗೋಡೆಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಾಟ್ಯವನಾಡಲು ನೋಡಿ ಸುಖಿಸಬಲ್ಲುದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೬-೩). ೨. ನಿನ್ನಾನೆಗಳಿಗಿದಿರಾವನೈ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೫); ಇಱಿತ ಕಿವಱಾರಿದಿರಹರು ನಿನ್ನುರವಣೆಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೩); ಕರಿಗಳನು ಮುಱಿದಿಡುವ ಸಿಂಹಕೆ ನರಿಗಳಿದಿರೇ ತಾನು ನಿಮಗಂತರವೆ (ನಳಚ. ೨-೧೮). ೩. ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ತನ್ನ ವಿಚಾರಿಸಲೊಲ್ಲದು ಇದಿರ ವಿಚಾರಿಸಹೋಹುದೀ ಮನವು (ಬಸವ. ೩೮); ತನ್ನ ಬಣ್ಣಿಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲುಬೇಡ (ಬಸವ. ೨೩೫); ತನ್ನಿಂ ದಱಿದೆನೆಂದಡೆ ಸ್ವತಂತ್ರಿಕೆ ಇಲ್ಲ; ಇದಿರಿಂದಱಿದೆನೆಂದಡೆ ಪರತಂತ್ರಿಯಲ್ಲ (ನೋಳಿಮಾ. ೯-೩೧). **ಇದುರು**: ೧. 'ಇದುರುಬದುರು' ಪರಾ.

ಇದಿರಂನಡೆ, ಇದಿರೆನಡೆ = ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ವೈರಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಂ ನಡೆದು ಸತ್ತು ಯಶವಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೩; 925); ಬಾಳ್ ಕಿಬ್ಬಿ ಇದಿರೆನಡೆದು ತಬ್ಬಿ ಸತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬-೧೧ ; 9ನೆಯ ಶತ). ಇದಿರಂನೋಡು = ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಎಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ ಕೊಂಡುಬಂದಪೆನೆಂದು ಬಗೆಯದಿದಿರಂನೋಡುತ್ತಿರಿ ಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೭ ವ). ಇದಿರಂಬಗೆ = ವಿರೋಧವನ್ನು ಯೋಚಿಸು. ಇದಿರಂಬರ್ = ಎದುರಾಗಿ ಬಾ: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬೋನ ಮನೊಡ್ಡಿರ್ದಿದಿರಂ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೭); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆ ಗಳಗ್ನಿಸೂಕ್ತಂಗಳನೋದುತ್ತುಮದಿರದಿದಿರಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ.೫-೧೦೦ವ). ಇದಿರಂಬೞಿಯಂ = ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ: ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳ ನಡರವೇೞ್ದು ಇದಿರಂಬೞಿಯನುರ್ಚುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ); ನೀಡುಮಿದಿರಂಬೞಿಯಂ ಪುದಿದಿರ್ದುಮಂತವಳ್ ಮುನಿದು ನಿಲಲ್ಕೆ ತಾಂ . . . ಎಡೆಯಾಡಿದ ಪಾಂಗಿದೊಂದು (ಜಗವಿ. ೫-೨೯).

ಇದಿರಮನಂ = ಎದುರಿಗಿರುವವನ ಮನಸ್ಸು, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಇದಿರ ಮನಮೇನೆಂದಱಿಯದೆಳಸದಿರ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭); "ಪರ ಹೃದಯ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). ಇದಿರಹಱಿ = ಎದುರಿಗಿರುವುದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ಪರಿಹರಿಸು: ತನ್ನ ಮಱೆದು ಇದಿರಹಱಿದು ಇರಬಲ್ಲರೆ ಆತ ಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೨೧೬-೯೭೭). ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಯಾರು ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ಜನ್ಮ ನೀಗಿದ ಹುಡುಗಿ ಸಾವಿನಲ್ಲೂ ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೪).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ. ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಇದಿರಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಡೆದು ಆಲಿಂಗಿಸು: ವಂದಿಸಿದೊದಿ ದಿರಪ್ಪಿದನು ಬಳಿಕೆಂದನವನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯-೪೬).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಅಪ್ಪು$_1$]

ಇದಿರಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೬). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಮುನಿದಿದಿರಾಗೆ ಶರಣ್ಬುಗೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೧೦ ; 929); ಅವಂಗಿದಿರಾಗಿ ಬರ್ದುಂಕುವನ್ನರಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೭); ಇದಿರಾದರಿಭೂಪಾಲರ ಮದದಾನೆಯ ಕೊಂಬನುಡಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೧ ; 1177); ವೃಥಾ ಕಳಕಳಿಸಿ ನುಡಿವರೆ ಮಾನ್ಯರೆನುತಿದಿರಾದನಾ ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೧); ಇದಿರಾಗಲೆನಿತುಂಟು ನೂರು ಯೋಜನ ಮಾತ್ರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೮). [ಇದಿರ್ + ಆಗು$_1$]

ಇದಿರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ವಾದ ಹೂಡು: ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ನಿಂದಿದಿರಾಡುವಹಿತನ ಕೊಟ್ಟುದಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೦-೪೭); ಆಡದಿರು ಮನದನ್ನೆ ಎನಗೆ ಇದಿರಾಡದಿರು (ನಾದಲೀ. ೬೩-೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಆಡು$_1$]

ಇದಿರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದುರಿಸು: ಇದಿರಾನ್ತ ವಿರೋಧಿಗೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೆಂಬುದು (ಇಎ. XIX, ೧೬೫-೨೮ ; 692); ಗಜೆಗೊಳೆ ಭೀಮಸೇನನಿದಿರಾಂತು ಬರ್ದುಂಕುವ ವೈರಿಭೂಭುಜಧ್ವಜಿನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨); ತನಗದಿರದಿದಿರಾಂಪರೊರ್ವರುಮಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೭); ಉಱದಿದಿರಾನ್ತರಂ ತಱಿದ ವೀರಭಟಾಗ್ರಣಿ ಬಿಜ್ಜಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೮ ; 1042); ಎನಗಿದಿರಾಂಪವರಾರ್ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧); ರಿಪುಚಾತುರಂಗಕಿದಿರಾತು ರಣದೊಳ್ ಗೆಲ್ವೆನಹಿತರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೯). [ಇದಿರ್ + ಆನ್$_1$]

ಇದಿರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗು. ೨. ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು. ೧, ೨: ನುಡಿಯೆರಡಿಲ್ಲ ಕೊಡಲು ದಾತನಲ್ಲ ನಿನ್ನೊಡ ನಿದಿರಿಕ್ಕಬೇಡೆಂದು ಒಡತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದಳಾ ನುಡಿ ಕಡುಹಿತವಾಯಿತವನಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೩). ೩. ಮುಂದಿಡು: ಉದುರಿದ ಕಳಿ ವಣ್ಣು ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೨).
[ಇದಿರ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಇದಿರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಇಂತು ತನ್ನ ಅಱಿವಿನ ಮುಂದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಱುವ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩-೧೪); ತೆಱಹಿಲ್ಲದ ನಿಜವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ವೇದ್ಯವಾಗಿಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಱದೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನವಿದೇನೋ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೪-೧೯); ತನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿಪ್ಪ ಇಷ್ಟಮಹಾಲಿಂಗದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಬುವಂಥಾದ್ದೇ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಜಂಗಮ ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಬ ಆಚರಣೆಯ ನಿಲುಗಡೆಯು ನೋಡಾ (ಮಪಾದೇ. ೨೯-೬).

೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಮುಖೇಂದುವಿಂದುವಿಂಗಿದಿರಿಡೆ ಕಾಂತೆ ಮಿಂಚು ಪೊಳೆದಾಡುವವೊಲ್ ಪೊಳೆದುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೩) ; ಇದರಿಂದ ತಪ್ಪಹುದರಸುತನಕತಿಹಾನಿಯಿದನು ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ ಯಿದಿರಿಟ್ಟು ಮಾತಾಡಿ ಬೆದಱಿಸುವೆ ನನ್ನನೆನಬೇಡ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೫೦).
[ಇದಿರ್ + ಇಡು$_1$]

ಇದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನಿಲ್ಲದಿದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ತಿರುಗಿದ ಸೊಕ್ಕಿದೆನೆನುತ್ತಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸಿ ಶಸ್ತ್ರಶರದಲಿ ಬಲಿಯ ನಮರೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ಪಿರಿಇ. ೯-೨೭) ; ಹಿಂದೆ ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿದರಸು ಈತನೇ (ರಾನಿಜ. ೧೨೦). [ಇದಿರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಇದಿರೀಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಈಜು : ಎಱೆವ ತೊಱೆಯ ನಿದಿರಿ[ರೀ]ಸುವುದೆಲ್ಲಿಯ ಗಾಂಪು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೮) ; ಅಂತಾ ಪ್ರಭಾಪೂರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ತಾನಿದಿರೀಸುವಂತೆ ನಡೆದಂ ಭೂಪಾಲವಿವ್ಯಾಧರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೧) ; ಪೆರ್ವೊನಲಿಂಗಿದಿರೀಸುವನುರ್ವರೆಯೊಳು ಬೇಗ ನೆಂಬ ಗಾಂಪನ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೯).
[ಇದಿರ್ + ಈಸು$_1$]

ಇದಿರು ‘ಇದಿರ್’ ನೋ.

ಇದಿರುಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು. ೨. ಎದುರು ಮಾಡಿಕೊ : ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇದಿರುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗ ಬಾರದು ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇದಿರುಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದ ಕಟ್ಟಡ, ಮುಂಗಟ್ಟು, ಜಗಲಿ ಮುಂತಾದುದು : ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಬೊಟ್ಟನೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯಿಪ್ಪರಸನ ಮನೆಯಿದಿರುಗಟ್ಟಿನ ಭದ್ರದ ಮುಂದಣ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಾಕೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೧೧ ವ). ೨. (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವುದು : ಇದಿರುಗಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಇದಿರುಗಾಣ್, ಇದಿರುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣು ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೋಡು. ೨. ಮುಂದುಗಾಣು : ನರನಿವನು ಮಗನಿದಿರುಗಾಣದೆ ಹಿರಿದನೇಱಿಸಿ ನುಡಿದನಿದ ಪತಿಕರಿಸಬೇಹುದು ನಿನ್ನ ಕರುಣವೆ ಹರಣವೆಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೧).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಾಣ್]

ಇದಿರುಗಾಣು ‘ಇದಿರುಗಾಣ್’ ನೋ.

ಇದಿರುಗಾಯ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಣುವ ಗಾಯ : ಇದಿರುಗಾಯದೆ ಪೂತ ಮುಳ್ಮುತ್ತುಗದಂತೆ ಕದನದೆ ನಂಜೇಂದ್ರ ಮೆಱೆದ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೮೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಗಾಯ]

ಇದಿರುಗೊಯಿಲು (ನಾ). ಎದುರು ಪೆಟ್ಟು ; ಎದುರೇಟು : ಅನಿಮಿಷದಿಂದ ಬಹಿರಂಗದ[ವಧಾ]ನ ತಪ್ಪಿ ಇದಿರುಗೊಯಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಲು, ಗೊಯಿಲೆ] ತಾಗಿ ಪುರ್ಬೊಡೆದು ಕಣ್ಣು ತಱೆದು (ಬಸವ. ಕ. ೧೩೩೪).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು)]

ಇದಿರುಗೊಳ್ ‘ಇದಿರ್ಗೊಳ್’ ನೋ.

ಇದಿರುಗ್ಗಡಣೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎದುರಿಗೆ ಕೂಡಿ ಘೋಷಿಸಿ ಹೇಳುವ ಬಿರುದು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಘೋಷಣೆ: ವೀರರಿದಿರುಗ್ಗಡಣೆಗಳ ಕೈವಾರಿಗಳ ಮಾಣಿಸುತಲೈತಹ ನಾರಿಯರ ರತುನಾರತಿಯ ತಳಿಗೆಗಳ ನೂಕಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೨).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉಗ್ಗಡಣೆ]

ಇದಿರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರು ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ಗುರುವಿನೊಳಿದಿರುತ್ತರವಱಿಯದೆ ತನು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೯೬-೪೬೪) ; ಎಂಬಡಿದಿರುತ್ತರವಲೇ ಗರಳಾಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಗರುಡನು ತುಂಬಿಯಾದರೆ ಸೇರುವುದಲೇ ಸಾಕದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೪).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಇದಿರುದಂಡು (ನಾ). ವೈರಿಸೇನೆ ; ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ : ಪಳಿಗೆಯ ಭುಜಶಕ್ತಿಯಿಂದೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೈತಂದೆ ತೂರ್ಯರವದಿಂದೆ ಇದಿರುದಂಡನು ಬಿಟ್ಟು ಒದಗಿ ಸಮುನಾ[ಗಾ]ಳಗದಿ ಕದನವನು ಗೆಲಿದ ಹಮ್ಮೀರ ಭಲರೆ ಮೊನೆಗಾರ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ದಂಡು]

ಇದಿರುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ವಿರೋಧ. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ. ‘ಇದಿರುದಲೆವಾತು’ ಪರಾ. [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ$_1$]

ಇದಿರುದಲೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ವಿರೋಧದ ಮಾತು. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ ಎಂಬ ಮಾತು : ೧,೨. ಅಱೆಪುಱೆಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳಿದಿರುದಲೆವಾತು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಲ್ಲದಾ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೫).
[ಇದಿರುದಲೆ + ಮಾತು$_1$; ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಇದಿರುನುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಾರು; ಪರಸ್ಪರ ಒಪ್ಪಂದದ ಮಾತು ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ (÷). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ನುಡಿ$_3$]

ಇದಿರುಪಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಕೊಂಗೊಣಿ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಱ್ಕಱಿದಿದಿರುಪ[ಪಾ]ಯ್ದುಗಿದಿಡಿದಿರುದಱಿನಾಮುನ್ನಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆಟ್ಟಿದಿನ್ನರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫ ; 800).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಪಾಯ್]

ಇದಿರುಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ವೀರಭಕ್ತರಿಗಿದಿರುಮಲೆವವರಾರೆನುತ್ತಂ ಗಹಗಹಿಸುತ ಕಠಾರಿಗಳನುದ್ದಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುತ್ತೊಡನೆ ತಿರುಹುತ್ತ (ಬಸಪು. ೬೧-೩೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಮಲೆ$_1$]

ಇದಿರುವರ್ ‘ಇದಿರ್ವರ್’ ನೋ.

ಇದಿರುಹೊಣೆ (ನಾ). ಜಂಟಿ ಜಾಮೀನು,—ಹೊಣೆ (?): ಒಕ್ಕಲ ಊರುಗಳೂ ಓಡಿವಡೆ ಗಉಡಗಳುಂ ಯಿದಿರುಹೊಣೆಯ ಕೊಡಸಲ್ಲ ಹದಿನೆಂಟು ಸಮೆಯದವರೂ ಹೋಗಿ ಆ ಒಕ್ಕಲು ಊರನೂ ತಂಮ ಆವರು ಇದ ಊರಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ರಾಜಾರ್ತ್ಥವನೂ ತೀಱಿಸಿ ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೬೧ ; 1408).
[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಹೊಣೆ]

ಇದಿರೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಗಡೆ ; ಮುಂಭಾಗ : ಆವರೆಜ್ಜ ಕೂರ್ಗಣೆ ಬರಲಿದಿರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸವಱಿದ ಕೂರ್ಗಣೆಯಿಂದೆ ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರ ಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸುಮರ್ಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೪-೮). ೨. ಅವಕಾಶ; ಪಾತ್ರ : ಇಷ್ಟವನಱಿದು ಉಭಯದ ಗುಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎನ್ನಯ್ಯ ಪ್ರಾಯ ಇಮ್ಮಡಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದಿರೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮದೇವ್ಮ. ೨೮೭-೬೭) ; ನಾಣ್ಣುಡಿಗೆ ಇದಿರೆಡೆಯಾಗದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೭೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎಡೆ$_3$]

ಇದಿರೆಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ತಪ್ಪು ; ಗುರಿ ಕೆಡು: ಜೀವನೆಂಬ ದೃಷ್ಟದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಭೇದಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಸಕೀಲವ ಕಂಡು ಆಱವು ಕುಱುಹುಗೊಂಡು ಆ ಆಱವು ಇದಿರೆಡೆಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿ ತೀರಿದ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗೆಂಬುದು ನಷ್ಟ ಆದು ಸಾಕಾರದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆದು ಮೂರ್ಛೆ ಆಮೂರ್ಛೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೮-೪೬೫). [ಇದಿರೆಡೆ + ಕೆಡು]

ಇದಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು: "ಬಲಮು ಪೀಡಯನ್ ಪರಾನಭಿಷೇಣಯೇತ್–ಇದಿರೆತ್ತುಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೫೧); ಆಜಿಗಿದಿರೆತ್ತಿ ಬರೆ ಮಾಯಾಜೀವಿಯನಂದು ಕಂಡು ವಾನರಚಿಹ್ನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦); ಇದಿರೆತ್ತಿ ಕಾದಲು ನಿನ್ನ ಲೋಕವ ಮತ್ತೆ ಗೂಳೆಯ ತೆಗೆಸುವೆನು ಕೈಲಾಸಪುರಿಗಾಗಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೫೬); ಹರಿಗೆ ಮುಳಿದಿದಿರೆತ್ತಿ ಬಹ ವನಕರಿಯ ವೊಲು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೧). ೨. ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಪೂಜೆ ನಡಸು: "ಏಕನಾಥಮ್ಮನನ್ನು ಇದಿರೆತ್ತು– ಏಕನಾಥಮ್ಮ ದೇವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡುವುದು. (ಆ ದೇವರ ಹೆಸರ ಹೇಳಿ ಬೇರೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು)" (ಚಿತ್ರಪಾ. ಕೋಶ); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮ ದೇವರ ಇದ[ದಿ]ರೆತ್ತಿ ಸಕಲರೂ ದರ್ಶನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೨೫).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎತ್ತು$_1$]

ಇದಿರೆಯ್ತುರ್ (ಕ್ರಿ). = ಇದಿರೆಟ್ಟುರ್: ಬೀಸುವ ಚೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ವಾಡೆ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣೆವೆತ್ತ ರಾಯರಿದಿರೆಯ್ತುರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೇಟ್ಟುರೆ] ತಳರ್ದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೯೧).

[ಇದಿರ್ + ಎಯ್ತುರ್]

ಇದಿರೆಟ್ಟುರ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಬರು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಾ: ಬೀಸುವ ಚೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಿಳಿರ್ವಾಡೆ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣೆವೆತ್ತ ರಾಯರಿದಿರೇ[ರೆ]ಟ್ಟುರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆಯ್ತುರೆ] ತಳರ್ದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೯೧). [ಇದಿರ್ + ಎಟ್ಟುರ್]

ಇದಿರೇಳು 'ಇದಿರೇಟ್' ನೋ.

ಇದಿರೇಳುಹ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು: "ಪ್ರತ್ಯುತ್ಕ್ರಮು, ಪ್ರಯೋಗ, ಇದಿರೇಳುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ಇದಿರೇಳು (< ಇದಿರೇಟ್) + –ಹ$_2$]

ಇದಿರೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗಿಸು: ನಡೆಯಿಪ ಪೊಳೆಯಿಪ ದೂವಾಳಿಪ ಪೊಜಮಡಿಪಿದಿರೇಱಿಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಪ . . . ವಾಹಳಿತನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಪರಿಯಿಪ ನೆಟ್ಟನಟ್ಟುವಿದಿರೇಱಿಪ ಪಾರಿಪ ಕೀಳ್ತುವಾಂಟಿಪ . . . ಪಂಚಧಾರೆಯೊಳ್ ಪರಿಣತಿದೋರ್ಪ ವಾಹಳಿತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೨). [ಇದಿರೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಇದಿರೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನುಗ್ಗು: ಅತಿಪ್ರಯತ್ನದಿನೊಯ್ದುರ್ ಕೆಳದಿಯರೆಂತಾನುಂ ತೆಗೆದಳವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ನದಿಯನಿದಿರೇಱುವವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೩); ವಾಹಿನೀತೀರಮಂ ಮೀಂಗಳಿದಿರೇಱಿದುವು (ಅನಂಪು. ೯–೧೬ ರ); ಹೋದಡಪಜಯವೋಡದಿದಿರೇಱಿದಡೆ ಜಯ (ಬಸಪು. ೫೦–೩೮); ಕೊಂದರಿದಿರೇಱುವ ಚತುರ್ಬಲವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೭). ೨. ಎದುರಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ನರೆ ತಲೆದೋಱಿ ಮೆಯ್ಯ ಸಿರಿ ಪಾಱಿ ಕಳೇವರಮೆಯ್ದೆ ತಾಱಿ ಮಚ್ಚರದಿನಡರ್ತು ಕಾಳನಿದಿರೇಱಿ ತನೂದರಿ ನೋಡಿ ಕಾಱಿ ಬರ್ಪುರುತರಮಪ್ಪ ಮುಪ್ಪಡಸದನ್ನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೧೧೧); ತೆರೆಮಸಗಲ್ ಸುಖಾಶ್ರುವಿದಿರೇಱುತಿರಲ್ ಪುಳಕಂ ಬೆಮರ್ ಕರಂ ಪರಿಯಿಡೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬); ನವನೀಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿದಿರೇಱುತಿರೆ ಬಾಸೆ (ಬಸರ. ೧–೧೦೮); ಮಿಱಿ ಮುಗಿಲಿದಿರೇಱಿ ಶಿಖಿ ಹರುಷವೇಱಿ . . . ಕಾರ್ಮುಕವೇಱುತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೧೮). [ಇದಿರ್ + ಏಱು$_1$]

ಇದಿರೇೞ್, **ಇದಿರೇಳು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ಬರು; ಗೌರವದಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇೞಿಮೆಂದು ಪೇೞ್ವವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೭–೪೦); ಮದಲೇಬೆಯ ಬರವಂ ಕಂಡಿದಿರೇೞ್ದುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೮); ಇದಿರೆೞ್ದಭ್ಯಾಗತಪೂಜೆಯನೊಡರ್ಚಿ (ಜಗವಿ. ೫–೮೨). **ಇದಿರೇಳು**: ೧. "ಅಭಿಹಾರಃ, ಅಭಿಗ್ರಹಣಂ– ಇದಿರೆದ್ದು ಈಸಿಕೊಳುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಅರಸನನುಜರು ಸಹಿತ ಮುನಿಮುಖ್ಯರನು ಬಸವಂ ಘನಹರುಷದಿಂ ಕಾಣುತಿದಿರೆದ್ದು ಬಂದು ಸದ್ವಿನಯಮಂ ನುಡಿದು (ಚೆಬಪು. ೪–೧೯). ೨. ಎದುರಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಡೆ: "ಅಭಿಯೋಗಃ –ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾದುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೩. (ರೋಮಾಂಚದಿಂದ ನವಿರು) ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು: ನವಿರಿದಿರೆದ್ದು ತನುವಿನೊಳು ಪರಿರಾಜಿಸಲು (ರಾಘಚ. ೧೭–೬೪).

[ಇದಿರ್ + ಏೞ್]

ಇದಿರೊಂದು (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ) ಎದುರುಗೊಳ್ಳು; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು: ಅಕ್ಕಱಿಂದಿದಿರೊಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ಂದು] ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆಱಗೆ (ಬಸಪು. ೩೧–೨೯).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಒಂದು$_1$]

ಇದಿರೊಡ್ಡಣ (ನಾ). ಎದುರಿಸಿದ ದಂಡು; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಕೃತಕ ಸುಗ್ರೀವಂ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಂ ನಿರಂಕುಶಂ ಮುಟ್ಟಿವಂದನಿದಿರೊಡ್ಡಣಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೯). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡಣ]

ಇದಿರೊಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಗೆಯುನೆಸಗಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಜುಣುಗಲು ಬಗೆದರೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೭). ೨. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು; ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಘುರದೊಳ್ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡೆ ಕಂಸಹರನೊಡ್ಡಂ ತುತ್ತುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೭); ಉಗ್ಗಡದಿಂ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಾಬ್ಬುವರನೆಂದುಂ ಕಂಡುದಿಲ್ಲಿನ್ನೆಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೨); ತಡೆಯದಿದಿರೊಡ್ಡೆ ಬಲವೆರಡೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೨). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಇದಿರೊಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ; ಪ್ರತಿವ್ಯೂಹ: ಬಿಲ್ಪಡೆಗೆ ಬಿಲ್ಪಡೆ ವಾಜಿಗೆ ವಾಜಿ ತೇರ್ಗೆ ತೇರಣೆಗಣೆ ಕುಂತವಾಹಿನಿಗೆ ಕುಂತದ ವಾಹಿನಿ ವಾರಣಕ್ಕೆ ವಾರಣವಿದಿರೊಡ್ಡನೊಡ್ಡಿದುದು ಯಾದವ ಮಾಗಧ ಸೈನ್ಯದಾಜಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭–೫೦). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಇದಿರೋಕರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಓಕರಿಕೆ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆದೋರುವ ವಾಂತಿ: ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ:– ನಿಂಬೆಯ ಬೀಜ, ಏಲಕ್ಕಿ, ಎಲೆಯಮುಗುಳು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ, ನೀರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಣ್ಬುಂ ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಔಷಧ– ಪೋರುಳಿಯ ರಸವನ್ನೂ, ಏಲಕ್ಕಿಯನ್ನೂ, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಣ್ಬುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೮). [ಇದಿರ್ + ಓಕರಿಕೆ]

ಇದಿರ್ಗೊಳ್, **ಇದಿರುಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದೇವಗಣಿಕ್ಕೆಯರ್ ಅರ್ಘಂಬಿಡಿದು ಬಂದಿದಿರ್ಗೊಂಡುಯೆ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800); ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಱಗಿರ್ಪುದು ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆವುದು ಪಡೆದನ್ನಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧಪುಣ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯೬); ತ್ರಿದಶಾರಾಧ್ಯನನರ್ಘ್ಯಪೂರ್ವಮಿದಿರ್ಗೊಳ್ವಂತಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೫೩); ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರ್ಗೊಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೩೬). **ಇದಿರುಗೊಳ್**: ಮುಕ್ತಿಕನ್ನಿಕೆಯಿದಿರುಗೊಳುತಿದೆ ಭಕ್ತಿಕಾಂತಾಕಾಂತನೇ (ಬಸಪು. ೨೪–೪೨).

[ಇದಿರ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇದಿರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪುರದ ಸಿಂಗರದ ಮಂಗಳವಾದ್ಯರವದಬಲೆಯರ ಸೊಡರ್ವೆಳಗಿನಾರತಿಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕುಳಿಂದಂ ಕುಮಾರನನಿದಿರ್ಗೊಳಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೦). [ಇದಿರ್ಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಇದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಬಿಲ್ಲಂ ಕೊಂಡು ಗಂಗಾಸುತಂಗದಿರದಿದಿರ್ಚಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨ ವ); ಕದನದೊಳದಿರದೆ ಪಗೆವಡೆಗಿದಿರ್ಚಿ ನಡೆದಾತನಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣನವಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩-೧೦); ಕರಂ ಕೆಂಗಣ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಕಡುಪಿಂದೇಱುವ ತೆಱದಿಂ ರಾವುತರೇಱಿಯಿದಿರ್ಚಿದರು (ಜಯಕಾ. ೬-೩೪); ಕುಂಜರಕಿದಿರ್ಚುವಜದಂತೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೭-೮). ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗು; ಎದುರಿಗೆ ಬರು; ಬಳಿಸಾರು: ಸಮ್ಮುಖವಾಗು: ದೈವವಿದಿರ್ಚಿ ಬಂದುದು ಜಗಜ್ಜಯಮಂ ತಳೆ ದೇವ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೬); ಉದಯದಿನರ್ಕನಿನುಡುಪನಿನಿದಿರ್ಚಿ ನಿಂದೊಂದು ನೆಲಸೆ ಮೇಣ್ ಗ್ರಹಯುಗ್ಮಂ . . . ಅರ್ಥಮೆಯ್ದುಗುಂ ಬಲವಶದಿಂ (ಜಾತತಿ. ೧೧-೮).

ಇದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮೂಣ್ ಮಾಣ್, ಇದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚು, ಅಣ್ಮ್ರಣ್ಮು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ); ಎಲೆ ಎಲೆ ನೀನದಿರದೆ ನಿಲ್ ನಿಲ್ ನೀನಿಲ್ಲಿದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚೆನೆ ಜಟಾಯು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೮).

[ಇದಿರ್ + -ಚು]

ಇದಿರ್ನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿದಿರ್ನಿಲ್ವನ್ನರೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೦).

[ಇದಿರ್ + ನಿಲ್]

ಇದಿರ್ನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಅಂತಿರಲ್, ಸ್ವೂಸ್ಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ಪೊರ್ವನನ್ ಇದಿರ್ನೋಡವೇೞ್ಕುಮೇನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೯-೧೦೬೮).

[ಇದಿರ್ + ನೋಡು]

ಇದಿರ್ಪೋಗು 'ಇದಿರ್ವೋಗು' ನೋ.

ಇದಿರ್ವನಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹನಿ; ಎದುರುಮುಖದಿಂದ ಬೀಳುವ ಹನಿ: ಒಱೆವನಿಗಳಿದಿರ್ವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಱೆವನಿಗಳನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಱೆ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದೀಗಳೆಯಿಳೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೩೯). [ಇದಿರ್ + ಪನಿ$_2$]

ಇದಿರ್ವರ್, ಇದಿರುವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದುರಿಗೆ ಬರು; ಎದುರುಗೊಳ್ಳು: ತನಗಿದಿರ್ವಂದ ಕೊಂತಿಗಸುರಾಂತಕ ನೆಱಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ವ); ಇದಿರ್ವಂದುದು ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಮಾರುತಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೨); ಮೃಡಭಕ್ತವ್ರಾತವಾನಂದದೊಳಿದಿರ್ವರೆ ಕಂಡು (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೯). ೨. (ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ: ಪರಿವ ನದಿಗಿದಿರ್ವಂದುದೀ ಶಿವಮಂತ್ರಪತ್ರವು ಮುಂದೆ ತೊಱೆಯೊಳು ಹೋಯಿತಾ ಜಿನಮಂತ್ರಪತ್ರವದು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೦). ೩. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಬಲಿನಂದನ ಮುಖ್ಯಖಳರೆಂಬ ಮೃಗಕುಲ ಚಲಿಸಿ ತನ್ನಿದಿರ್ವರೆ ಪಿಡಿದು ಉಲಿದು ಹೊಯ್ಯುವೆನೆಂಬ ರೌದ್ರದಿಂ ಕೋಟಿಯ ಹುಲಿಮೊಗ ಕಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩-೯); ಘೋರಾಕೃತಿವೆತ್ತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಮುಳಿದು ಹುಂಕಾರದಿಂದಿದಿರ್ವಂದುದವಾಗ (ಮೋಹತ. ೩೭-೫೫). **ಇದಿರುವರ್**: ೧. ಆ ಮುನೀಶ್ವರನಿದಿರುವಂದೀ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡೀ] ರಾಮಚಂದ್ರನ . . . ಸತ್ಕರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೬).

[ಇದಿರ್ + ಬರ್]

ಇದಿರ್ವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಆದೊಡಂ ಪ್ರಭುಗೆ ಇದಿರ್ವೀೞ್ದು ನಡೆಯಲಾಜ್ಪನ್ ಪಡೆದು ನಾನ್ ಬಂದೆನಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೪-೬೪).

[ಇದಿರ್ + ಬೀೞ್$_1$]

ಇದಿರ್ವೋಗು, ಇದಿರ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ಕುಲವೃದ್ಧರೊಡನೆ ದುರ್ಯೋಧನನಿದಿರ್ವೋಗಿಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೮ ವ); ಕೊಲಲ್ಪಪರ್ಗಿದಿರ್ವೋದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯); ಕಾದಲನೆಡೆಗೆಯ್ದಿ ಬರ್ಪ ಖಚರೀನಿಚಯಕ್ಕಿದಿರ್ವೋಗಿ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: ದೇವರಿಗಿದಿರ್ವೋಗೆ ವಂಚಕರಿ ವಂಚಿತರ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೧೬). **ಇದಿರ್ಪೋಗು**: ೧. ಆಮುಮವರ್ಗಿದಿರ್ಪೋಪ ಒಸಗೆಯ ಮಾತಂ ಕೊಂಡು ಪಂಡಿತೆಯುಮೀಗಳೆ ಬರ್ಪಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩೨-೧೯). [ಇದಿರ್ + ಪೋಗು$_1$]

ಇದೀಗ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇದು, ಈದು$_1$ (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಇವ, ಇವಂ, ಇವನ್, ಇವನು, ಈತ$_1$ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಇವಳ್, ಇವಳು, ಈಕೆ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಇವಂದಿರ್, ಇವದಿರು, ಇವರ್, ಇವರು, ಇವರ್ಗಳ್ (ಪುಂ. ಬಹುವ). ಈತಂಗಳ್, ಈತಗಳು (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಇವಳ್ದಿರ್, ಈಕೆಗಳ್ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಇವು, ಇವುಗಳು (ವಿಶೇ). ಈ$_5$. ಸಮೀಪದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ: ಇದಾನ್ ಪೆಱನೋರ್ವನ್ ಕೊಳ್ವೋಸುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧; 675); ವಸನ್ತಕುಮಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೩೧; 692); ಗುಣಮಿದು ದೋಷಮಿದೆಂಬೀ ಗಣಿದಮನೆತ್ತಱಿಗುಮಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮); ಮದುವೆಗಿದು ಪೆತ್ತ ಮಕ್ಕಳಿಗಿದು (ಸಮಪ. ೫-೯೩); ಇದು ವಿನೋದವಲೇ ಮದೀಯಾಭ್ಯುದಯವಿದಲೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೮). **ಈದು$_1$**: ಈದನಱಿದೊಪ್ಪುರಣಸಿಯುಮಕೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮನಱಿದಣ್ಣ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೬೮-೧೦; 860); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯೊಕ್ಕಲೆಲ್ಲಮೀದನಱಿಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೮; 906). **ಇವ**: ವೈರಿಭಟನಿವ ಮಗುವಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೩೮); ಕೌರವಗಿರ್ದ ಸುಭದ್ರೆಯನೊಯ್ದನು ಜಾರನಿವಗೆ ಮೊಱೆಯುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೧೨); ಇವ ನಮ್ಮ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಪುಂಡನಾದ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ); ಇವ ನರಶಿಶುವೇ (ಕಂಸವಿ. ೪-೬೬); ಯಾರವ್ವಾ ಇವ ಚೆಲುವಾ (ಗರಿ. ೮೮-೧). **ಇವಂ**: ಇವಂ ದೇವರ ತೊೞ್ತು (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ); ಇವಱೊಳಿವಂ ವ್ಯವಹರಿಪನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಱಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ). **ಇವನ್**: ಇವನನಿರುಳೊಳೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ವೇೞ್ಕುಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯ ವ); ಇವನಧಿಕಪುಣ್ಯನೀತನನವಶ್ಯಮೋಲಗಿಸೆ ತೀರ್ಗುಮಭಿಮತಮಿವನಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೫); ನಮ್ಮ ಬೀಡೊಳ್ ನುಸುಳ್ದು ನಿದ್ದೆ ಬಿಗಿದಂದು ತುಱುಗಳನ್, ಕಾವಲರನ್ ಇಱಿದೊನ್ ಇವನೆಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮-೧೩). **ಇವನು**: ನಮ್ಮ ಕೋಪವನಿದಿರುಗೊಂಡವನಿವನಲೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೮); ಗತಸೂನುವಿವನೆಂದೆನ್ನ ಹೊಗಿಸರು ಸ್ವರ್ಗವನು ಸುರರು (ತೊರರಾ. ೧-೪-೪); ಇವನ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗೆಲೊ ಜೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ); ನಳನೊ ನಳಕೂಬರನೊ . . . ಇವನಾರೆಂದು ಬೆದಱಿದಳು (ನಳಚ. ೩-೩೪). **ಈತ$_1$**: ಈತಂ ಬಿರ್ದಿನನೀತಂ ಭೂತಳಪತಿಯೆನಿಸಿದರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪); ಈತಂಗೆ ಪೊಱಗೆ ನಾಡಿಲ್ಲೊಳಗೆ ಭಂಡಾರಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೬); ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೯-೫೨); ಈತನಾಗಲಿ ಆತನಾಗಲಿ ಮಾತು ಒಂದಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ). **ಇವಳ್**: ಇವಳೀಗಳ್ ಪೇೞ್ದ ಮಾತಾ ಕನಸನವಿತಥಂ ಮಾೞ್ಪ ಮಾತಪ್ಪುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೯); ಇವಳೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪಳೆಂಬುದಂ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನೋೞ್ಪೆನೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೧ ವ); ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಇವಳ್ಗಿನ್ನು ವರನಾಗಬೇಕೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೦). **ಇವಳು**: ಅವಳಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಇವಳಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೨೪-೩); ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗೀತೆ. ೧-೨೩).

ಈಕೆ: ಮನಸಿಜನೀಕೆಗಂಡು ರತಿಯಂ ಬಿಸುಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫); ಎನ್ನವಳೀಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೬); ಆನೀಗಳೀಕೆಯಂ ಬಿಡೆ ಜಡಿದೊಡಗೊಂಡುಯ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ . . . ಎನಗೆ ಕಳವು ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೧ ವ); ಲ ಲ ನೆ ಯಿ ಾ ಕೆ ಯ ಡಾ ರೆ ನ ಲು (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೨೨). ಇವಂದಿರ್: ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೦); ಶಶಿವಂಶಮದೀಗಳಿವಂದಿರಿಂದೆ ನಿ ತ್ತ ರಿ ಸು ವು ದ ಕ್ಕು ಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬); ಇನ್ನುಮಿವಂದಿರನೀಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗೆ ವಶಗತರಪ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೧); ಈ ದುಶ್ಚರಿತರನಿವಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೭). ಇವದಿರು: ತಲೆಗಳ್ಹರಿವದಿರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೦); ಇವದಿರನೊರಸಿ ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಕರುಳ ತೆಗೆವೆನೆನುತ್ತ (ನಳಚ. ೯–೨೮). ಇವರ್: ಅವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆನ ವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭); ಇವರಾರಾನಾರ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೫೩); ಅವರಿವರುವರೆನ್ನದೆ ಜಗದವರೆಲ್ಲಂ (ಸಮುಪ. ೨–೬). ಇವರು: ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಆದವ. ೨–೪); ಇವರು ಥಟ್ಟನು ನಿಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೯); ಇವರು ಮೂವರ ಮೇಲೆ ಕೈಕಸೆಗವತರಿಸಿದಳು . . . ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬ ವಳು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೭). ಇವರ್ಗಳ್: ಇವರ್ಗಳಂ ನೀಮೆಂತು ಪೆತ್ತಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೫–೨೭). ಈತಂಗಳ್: ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). ಈತಗಳು: ಹೊಯ್‌ಹೊಯ್ಯೀತಗಳನೆನುತೇಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೮); ಈತಗಳು ಕೌಂತೇಯ ಮಾದ್ರೀಜಾತರು (ಸಂಭಪ. ೧೫–೯೯). ಇ ವ ಳ್ದಿ ರ್: ವಸುಧೆಯನೇನಿವಳ್ದಿರರುಣಾಬ್ಜದಲಂಗಳೊಳಟ್ಟಿಯಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದರೊ ಪೇಜಿಮೆಂಬಿನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೨); ಇವಳ್ದಿರೊಳಿವಂದಿರಂ ವಿಕೃತರೂಪರಂ ಕೂಡುವಂ ತವಶ್ಯಮನುರೂಪರೂಪರನೆ ಕೂಡಲೇಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪); ಇವಳ್ದಿರ್, ಇವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರ್ (ಶಮದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). ಈಕೆಗಳ್: ನೋಡೀಕೆಗಳ ಚಳಿತಲುಳಿತ ಭ್ರೂಕುಟಿಯೇ ಪರಮಸುಖದ ಕೋಟಿಯನೀಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪). ಇವು: ಇವು ತಮ್ಮುತ್ತಿಬ್ಬರ ಕಲ್ಗಳ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧–೫; 765); ಇವುಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ದುಃಖಂಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦–೩೦); ಎರಡು ಪೋಟುಮುನಿವೇವುವೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೬ ವ); ಇವು ಸುಜ್ಞಾನದ ಸಲ್ವ ಬಟ್ಟೆಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೪); ಕಾತರಿಸದಿರು ಬಾಲಭಾಷೆಗಳೀತಕಿವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೫); ಒಳ್ಳೆಯನು ಇರದೂರು ಕಳ್ಳನೊಡನಾಟವು ಸುಳ್ಳನ ಮಾತು ಇವು ಮೂಜು ಕೆಸಜೊಳಗೆ ಮುಳ್ಳು ತುಳಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೬). ಇವುಗಳು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಿಯೆ (ರೂಢಿ). ಈ್ವ: ಭಟ್ಟಗ್ಗೀರ್ ಗಟಿದ್ದಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ನಿವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೬; 450); ಈ ಪರ್ವ್ವತದುಳ್ಳೆ ನೋನ್ತು ತಾವ್ (ಎಕ. II, ೧೧೪–೨; 700); ನಮ್ಮ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದೀ ಬನದೊಳಿರ್ದೇಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರೆವೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೦); ನೀನೀ ಪ್ರಸಾದಮಂ ಶರಣತತಿಗೀಯೆನುತೆ (ಬಸರ. ೧–೩೩); ಇಂದಿನೀ ಬಲವೀ ಸಮರಜಯದಂದವೀ ಸೌರಂಭವೀ ಸರಳಂದವೀ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದ ನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೭); ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೬೪ ಪ).

ಇದೀಗ = ೧. ದಿಟವಾಗಿ ಇದು; ಅ ಪೂ ರ್ವ ವಾ ದ ಇದು: ಇದೀಗ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಬಿರುದು (ತೊ ರ ರಾ . ೧–೮–೧೪); ಇದೀಗ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ (ರೂಢಿ). ೨. ಈಗ ತಾನೆ; ಇದೇ ಈಗ; ಈಗಷ್ಟೆ: ಈ ಯಜಮಾನರು ಇದೀಗ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ಇದುಮೇರೆ, ಇದೇಮೇರೆ = ಈ ಮೇರೆಗೆ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಮು ಂ ಬ ಯಿ. ೨–೩೬; ೩–೬೦ ಕಿ). ಇದುವರೆಗೆ, ಇದುವರೆವಿಗೆ = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೮ ಕಿ); ಇದುವರೆವಿಗೆ ನಾನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇದೇಈಗ = ಈಗಷ್ಟೆ; ಈ ಗ ತಾ ನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೬ ಕಿ). ಇದೇತಾನೆ = ಇದೇಈಗ: ನಾನು ಇದೇತಾನೆ ಊರಿಂದ ಬಂದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇದು; ತುಳು. ಇಂದು; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಇದಿ]

ಇದುಕಾರಣ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ; ಈ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ: ಇದು ಕಾ ರ ಣ ಮೂರ್ತಿಯಾದುದಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕ್ಕಿದು ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಕಾರಣ] ಪ್ರಳಯ ತಪ್ಪದು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೭); ಇದುಕಾರಣಮಹಂಕರಿಸ ಲಹುವೇ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ (ಬಸಪು. ೨೭–೭೫). [ಇದು + ಕಾರಣ]

ಇದುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೋಳ ಗಡಲೆ, ನಾಗಮುತ್ತು, ಪುಲ್ಲಂಗ, ಇದುಕಾರೆ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು (ಸಕವೈ. ೧೬೧). [?]

ಇದುಕೊ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇದುಗೊ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ: ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಹಿತಭಕ್ತಿಯೊಳೊದಗಿದುತ್ತಮನಂದನನನಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾದನು ಪೊಲ್ಲೆನೆಂದಹನು (ಬಸಪು. ೨–೯); ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ನೋಡಬಂದೆವು (ಬಸಪು. ೩–೨೯).

[ಇದು + ನಿಮಿತ್ತ]

ಇದುರು ‘ಇದಿರ್’ ನೋ.

ಇದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಇದುರುಬದುರಾಗಿ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). ‘ಎದುರುಬದುರು’ ಪರಾ. [ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ಬದುರು$_0$]

ಇದುರುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವವನು. ೨. [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿ.

[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಇದುರುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು (ಕಿ). ೨. [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸು; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು (ಕಿ).

[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿಸು]

ಇದುಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅರಂಭಲ್ಲವನಿದುಳೆಯ ಬಿಟಿ ವೃತ್ತಿ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೭–೬; 900). [?]

ಇದೆ$_1$ ‘ಇರ್$_1$’ ಪರಾ.

ಇದೆ$_2$, ಇದೇ, ಇದೊ, ಇದೋ (ಅ). ೧. = ಇದೆಕೊಳ್: ಇದೆ ಹಂಸೀ ಬೃಂದಮಿಾಂಟಲ್ಪಗೆದಪುದು . . . ಕೀರ್ತಿಪ್ರಕಾಶಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦–೧೨೭; 1145); ಆಭವನ ಡಿಂಗರಿಗನೈತಂದನಿದೆಯಕ್ಕಂಗಳಿರ (ಬಸಪು. ೨೯–೮); ಇದೆ ಕೃಪಾನಿಧಿ ಬಂದನಸುರಾಭ್ಯುದಯಘಾತಕ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೫); ಹೆಗ್ಗರಡಿಯ ಹಿಂಡಿದೆ ಕಾಳ್ಕೋಣನ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ ಪಂದಿಯ ಗೊಂದಣವಿದೆಯೆಂದು ಮುಗ್ಗಿ ಕವಿದರು ಶಬರರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೭೦); ಇದೆ ಪಂದಿ ಕೆದಜಿದ ನೆಲಂ ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದಡಿದ ಕೊಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೪). ೨. ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಈ ನಿಮಿಷವೇ; ಈಗಲೇ: ಇವದಿರ ತಿದ್ದಿಬಹೆನಿದೆಯೆನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೪). ಇದೇ: ೧. (ಕಿ). ಇದೊ: ೧. ಇದೊ ಬಂದೇ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಜಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಇದೋ: ೧. ಇದೋ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಇದು + –ಎ$_3$]

ಇದೆಕೊ ‘ಇದೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಇದೆಕೊಳ್, ಇಕೊ, ಇಕೋ, ಇಕ್ಕೊ, ಇಕ್ಕೋ, ಇಗಾ, ಇಗೊ, ಇಗೋ, ಇದಕೊ, ಇದಕೋ, ಇದಿಕೊ, ಇದಿಗೊ, ಇದುಕೊ, ಇದುಗೊ, ಇದೆಕೊ, ಇದೆಕೋ, ಇದೆಗೋ (ಅ). ಹತ್ತಿರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನೀಯದ್ಭುತರೂಪಮಂ ಕಾಣುತೆ ಇದೆಕೊಳ್ ! ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದರ್ಕೆಯಿಂ ನಡುಗುವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨-೧೯). **ಇಕೊ**: ಇಕೊ, ನೋಡು, ಶಾಮೂ, ಈ ಹುಡುಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಲಸು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭). **ಇಕೋ**: ಇಕೋ ನೆಲ–ಅಕೋ ಜಲ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮರದ ಫಲ (ಸರ್ವಗೀ. ೧೦೨-೧). **ಇಕ್ಕೊ**: ಇಕ್ಕೊ ಅಹೋಬಲ ಕಾಳಿ ವೃಷಭಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೨); ಇಕ್ಕೋ ನೋಡ್ರಿ ಇದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆ (ರೂಢಿ). **ಇಕ್ಕೋ**: ಇಕ್ಕೋ, ಬೀಗದಕ್ಕೈ ತಗೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೪೨). **ಇಗಾ**: ಇಗಾ ಪ್ರಭು ! (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೫). **ಇಗೊ**: 'ಇಗೊ ಹಿಡಿ' ಯೆನ್ನುತ ಹೂಗಳನಿನಿಯನು ತನ್ನಯ ಕೈಯಲಿ ಕೊಡುವಾಗ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೧೯). **ಇಗೋ**: ಇಗೋ ನೋಡು, ನಾನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೧೯); ಇಗೋ ನೋಡಿರಿ, ಈ ಜನರು ಎಂಥ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೨೧); ಉಷೆ ತಂದಾಳಿಕೋ, ರವಿ ಬಂದಾನಿಗೋ (ಅರಳು. ೧೩೦-೧). **ಇದಕೊ**: ವೀರಖಂಡೆಯುವಿದಕೊ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೨೪). **ಇದಕೋ**: ಭೀಮನೆಂಬ ಮಾನವನ ತಮ್ಮನರ್ಜುನನೀಗ ಬಂದನಿದಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದೆಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೫). **ಇದಿಕೊ**: ಖಂಡವಿದಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಿದೆ]ಕೊ ರಕ್ತವಿದಿಕೊ (ಗೋಹಾಡು. ೯೩). **ಇದಿಗೊ**: ಇದಿಗೊ ನೋಡು ಆತನು ಇಲ್ಲೀ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಇದುಕೊ** (ಕ). **ಇದುಗೊ** (ಕ). **ಇದೆಕೊ**: ಪೂರ್ವ ವರಬಲಮಿದೆಕೊ ಮನದಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದಿದನೆಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೧೫). **ಇದೆಕೋ**: ಅರ್ಜುನನೀಗ ಬಂದನಿದೆಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೫). **ಇದೆಗೋ**: ಇದೆಗೋ ದೇವರೆ, ಏಳನೆಯ ಮಗುವು (ಕವಿಸೋ. ೫೩).

[ಇದ್ $_3$ + ಕೊಳ್ $_1$]

ಇದೆಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೆಗೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೇ 'ಇದ್ $_3$' ನೋ.

ಇದೊ 'ಇದ್ $_3$' ನೋ.

ಇದೋ 'ಇದ್ $_3$' ನೋ.

ಇದ್ದ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಡ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಂಡೆ, —ತಡಿ: ಅಸಮುಸಾಹಸಿ ನಗುತ ನೋಡಿದ ಶರಧಿಯಿದ್ದಡದ (ಕೌತಿರಾ. ೧೬-೫).

[ಇರ್ $_2$ (< ಎರಡು) + ದಡ]

ಇದ್ದಲಿ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲಿಗ (ನಾ). ಇದ್ದಲು ಸುಡುವವನು; ಇದ್ದಲನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು: "ಇದ್ದಲುಸುಡುವವನು, ಇದ್ದಲಿಗ" (Charcoal burner. ಇಂಕನಿ). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್) + -ಇಗ]

ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ 'ಇದ್ದಲೊಲೆ' ನೋ.

ಇದ್ದಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲೊಲೆ, ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ (ನಾ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಉರಿಸಿ, ಅದರ ಕಾವಿನಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಲೆ: ಇದ್ದಲೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ, ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ**: ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಹದ ಪಾತೇಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪಸಾ. ೨೬). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್) + ಒಲೆ]

ಇದ್ದಳಿ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಿಗೆ ಬಿದಿವಾಳಿದ್ದಳಿ ಕಾಳಗದೇಜಾತವೆಂಬ ಸಾಲ್ಕು ಶಿಕ್ಷೆಗಳಂ ಮತ್ತಗಜಾಳಿಗೆ ಭೈ ಭೈರವ ಮೊಗೆಯಲ್ ಶಿಕ್ಷಿಸುತಮಿರ್ದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೭-೧೭). [?]

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾರೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾಳೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಿರಿಕೆ (ನಾ). ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿ: ಬಿದ್ದುದೆತ್ತಿದ ಕೈಯ ಚಾಮರವಿದ್ದಿರಿಕೆಯಲಿ ಧರೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೭-೨೦).

[ಇದ್ದ (< ಇರ್ $_1$) + ಇರಿಕೆ $_1$]

ಇದ್ದಿಲ್ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಿಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದು 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದುಗ 'ಇರ್ದುಗ' ನೋ.

ಇದ್ದುಗೆ 'ಇರ್ದುಗ' ನೋ.

ಇದ್ದೆಸೆ 'ಇರ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಇದ್ದೊರೆ 'ಇದ್ದೊಱೆ' ನೋ.

ಇದ್ದೊಱೆ, ಇದ್ದೊರೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೊರೆಗಳು, —ಹೊಳೆಗಳು: ಇದ್ದೊಱೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಇದ್ದೊಡಲೆಂಬ] ಪೆದ್ದೊಱೆ ತುಂಬಿಬರೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೨). **ಇದ್ದೊರೆ**: ಇದ್ದೆಸೆಯಿನಿದ್ದೊರೆಗಳೆದ್ದು ಮುಂಬೆರೆಯೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮-೩೭). [ಇರ್ $_2$ (< ಎರಡು) + ತೊಱೆ $_2$]

ಇದ್ಧ (ಗು). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಖರವಾದ; ಸ್ಫುಟವಾದ: ಪೋಪೋ ವಾದಿ ಪೋಗೆಂದುಲಿವುದು ಶುಭಕೀರ್ತೀದ್ಧ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಘೋಷಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೪೮; 1145). [ಸಂ.]

ಇದ್ದಾನು 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದೀ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾನೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾರೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾಳೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇಧೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇಧೇವೆ 'ಇರ್ $_1$' ಪರಾ.

ಇಧ್ಮ (ನಾ). ೧. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಸಮಿತ್ತು, —ಸಮಿತ್ತುಗಳ ಕಟ್ಟು: ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮೃಣಾಳನಾಳಮೆ ಪೊದಟ್ಟಿದ್ಧ್ಮಂಗಳಿಂತಾಗೆ ತಾನಿನಿತುಂ ಕಾಮನ ಬೇಳ್ವೆಯೆಂದು ಸುಗಿದಳ್ ತನ್ವಂಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೯). [ಸಂ. ಇಧ್ಮನ್]

ಇನ್, ಇಂ, ಇನು, ಇನ್ನು, ಇನ್ನೂ (ಅ). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಇಷ್ಟರ ಮೇಲೆ; ಇದುವರೆಗೆ: ಈ ಬಳಿಕ ಮುನ್ನೆಗಬ್ದ ವೇಳೆವಡಿಚರು ಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುಂ . . . ನಿನ್ನನ್ನರೆ (ಇಅ. XX, ೭೦-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ); ನಿನ್ನಂ ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿನ್ ಕೊಂದೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ವ); ಇನ್ನಿರೆನೆಂದು . . . ಸಿನ್ದುರದ ಶಿರಾಗ್ರಮಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೮; 950); ಪುರಕ್ಕಿನ್ ನಡೆತಂದು ದೇವ ಪಡೆ ಪೌರಜನಂಗಳ ಕಣ್ಗೆ ಪರ್ವಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೭). ೨. ಬೇರೆ; ಇದಲ್ಲದೆ; ಮತ್ತೆ: ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನ್ ಪೆಱತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೫).

ಇಂ : ೧. ನಿಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಂ ಮಿಡುಕಲ್ವೇಡ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೬); ಆದೊಡೇನಾಯ್ತು ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಱಗನೆಣಿಸಲಾಗದು ಮುಂದಣ್ಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೯). ೨. ಸಿಂಗರಂ ರೂಪು ಹರೆಯಂ ಜಾಣ್ಮೆ ನಿನಗಲ್ಲದಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ದೇಂ]ಗಿಳಿಗಳೊಳಗೆತ್ತಲಾನುಂಟೆ (ಚೆಬಪು. ೪೬-೭). ಇನು : ೨. ಆವ ಕಣ್ಣಲಿ ನೋಡಿದಡೆಯಿನು ಬೇವುದೈ ತ್ರೈಪುರವು (ಬಸಪು. ೧೮-೪೮). ಇನ್ನು : ೧. ಕೌರವೇಶ್ವರ ನೀಂ ಸಂಧಿಗೊಡಂಬಡಿನ್ನು ಕೊಳನಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ಪುದೇಂ ತಕ್ಕುದೇ (ಗದಾಯು. ೭-೯); ಇನ್ನೋದುವಿರೇ ಬಾದೇನೋ ನೀಮುಮಿನ್ನಿನ್ನೋದಿದಿರೋದಿದಿರಿಮಿನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರೆಂದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೭); ಇನ್ನೊರೆವೆನಾಲಿಸಾದೊಡೆ ಪಾರ್ಥ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪); ಇನ್ನು ನೀನು ಹೊರಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). ೨. ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಾನುಜರಱವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯಿನ್ನೇನಂ ಕಾಣಿಸಲಿರ್ದಪೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನೀನುಱದಿನ್ನಾರುಮನಾನೇನೊಂದಂ ಕೇಳ್ದೊಡಡುವೆ ನಿನಗಪಮಾನಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೧೦); ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಇನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ? (ರೂಢಿ). ಇನ್ನೂ : ಆತನ ಬರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).

ಇನ್ನಪ್ಪರ್, ಇನ್ನಪ್ಪೊರ್ = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವವರು : ಸುರ ಗಂಧರ್ವ ಸುಪರ್ಣ ಕಿನ್ನರ ಖಗ ಸ್ತ್ರೀಸದ್ಮದೊಳ್ ಮುನ್ನಮಾದೊರೊಳಿನ್ನಪ್ಪರೊಳೀಗಳುಳ್ಳವರೊಳಿಲ್ಲೀ ಹಾವವೀ ಭಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೮); ಯಾದವರಾದವರೊಳ್ ಮುನ್ನಾದವರಿನ್ನಪ್ಪರಿವನ ಪಡಿಗಿಲ್ಲೆನೆ ಶೌರ್ಯೋದಯದಿಂ ಪಸರಿಸಿದಂ ಮೇದಿನಿಯಂ ವೀರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನದೇವಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬-೧೭ ; 1141) ; ಮುನ್ನೆಗಱ್ದ ವೇಳೆವಡಿಚರುಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುಮಿಾಗಡುಳ್ಳೊರುಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನಗೆ ನೀನೆ ದೊರೆಯಯ್ ಶಂಭೂ (ಇಆ. XX, ೭೦-೧೧ ; 900). ಇನ್ನಷ್ಟು = ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ದಯಮಾಡಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯ ಬಂದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೯). ಇನ್ನಾರ್, ಇನ್ನಾರು = ಬೇರೆ ಯಾರು ; ಮತ್ತೆ ಯಾರು : ಗೆಲಲಿನ್ನಾರಾರ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ); ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರು ಗತಿ (ರೂಢಿ). ಇನ್ನಾವ = ಬೇರೆ ಯಾವ ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವರಿನ್ನಾವ ಕೃತರೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೦). ಇನ್ನಿನಿತು = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ; ಮತ್ತಷ್ಟು : ಆದರ ದಂಡೆಯ ದೇವಾಲಯವೂ ಇನ್ನಿನಿತು ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು (ಚೆಂದುಟ. ೧೭). ಇನ್ನುಂ = ೧. ಈವರೆಗೂ ; ಈಗಲೂ : ಮಹಾಬಳಂ ಇನ್ನುಂ ನಿಜಭೋಗಕಾಂಕ್ಷೆಯುನಣಂ ಬಿಸುಡಲ್ ಬಗೆದಾರನ್ (ಆದಿಪು. ೨-೩೪) ; ಅವರ್ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬುಮಿನ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧-೪೭) ; ಕನ್ನಮುಯ್ಯಂಬರಮಾಗಂ ಸುಕವಿ ಬಗೆವೊಡಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೮). ೨. ಪ್ರಕೃತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ; ಸದ್ಯ : ಸೀನಿನ್ನುಂ ಕೂಸನ್ನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೩-೫). ೩. ಈಗಲೂ; ಮುಂದೆಯೂ : ಪೊನ್ನುಳ್ಳವನೆ ಕುಲೀನಂ . . . ಆದಱಿಂದಿನ್ನುಂ ಪೊನ್ನನೆ ಪಡೆವುದು (ಶಮದ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು: ಡೊಳ್ಳುಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಿನ್ನುಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಎನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೧). ಇನ್ನುಮುಂದೆ = ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಈ ಕಾಲದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಿಂದಾಚೆಗೆ: ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧). ಇನ್ನುಮೇಲೆ = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ: ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೪). ಇನ್ನುವರೆ, ಇನ್ನೂವರೆಗೆ = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯತನಕ : ಎನ್ನ ಕಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ಮೊದಲಿನ್ನುವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿನ್ನೆವರ] ರುಜೆಯೆಂದುಮಾಗದು (ಬಸಪು. ೧೮-೭೧) ; ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಅಕ್ಕನ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫೬). ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ = ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಡೆ ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ: ನಿನ್ನಂಥವರನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೋಣ (ರೂಢಿ). ಇನ್ನೇನ್, ಇನ್ನೇನು = ಮತ್ತೆ ಏನು : ಎನಗೆ ತಾನಿನ್ನೇನ ಬಗೆವನೊ (ಬಸಪು. ೩೧-೧೫) ; ವರಗುರು ಉಪದೇಶ ನೆರವಾಯಿತೆನಗೀಗ ಇನ್ನೇನಿನ್ನೇನು (ಪುರಂದ. ಸು. ೧೦೫ ಪ). ಇನ್ನೊಂದು = ಬೇರೊಂದು : ಇದಕೆ ನಿಮ್ಮಂ ಮನ್ನಿಸಿದೆನಿನ್ನೊಂದನವಧರಿಸು (ಬಸಪು. ೨೫-೩೩). ಇನ್ನೊಬ್ಬ, ಇನ್ನೊರ್ವ = ಬೇರೆ ಒಬ್ಬ : ನನಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಆವನ ತನುಜರ್ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯುಮಿನ್ನೊರ್ವ ಸಂವರ್ತನೆಂಬವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೭). ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ = ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ; ಮತ್ತೆ; ತಿರುಗಿ : ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇನಿ, ಇನ್ನಮ್, ಇನ್ನುಮ್ ; ಮಲ. ಇನಿ; ತುಳು. ನಣ, ನಾಣ ; ಕೊಡ. ಇನ್ನಿ, ಇನ್ನೂ ; ತೆಲು. ಇಕ, ಇಂಕ ; ಕೋಲಾ. ಇನಿ = ಮತ್ತು]

ಇನ$_1$ 'ಇನ್ನಂ' ನೋ.

ಇನ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ : ಇನನಂ ನೋಡಿ . . . ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ ಧರೆಗಿೞಿದನಂದು ದಶಶತಕಿರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೧). ೨. ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಭು ; ರಾಜ : "ಆಳ್ದನಲ್ಲಿಯುಂ ಇನನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೩೮). ೩. ಗಂಡ ; ಪತಿ : ಎನಗಿನ ಸೋಮಭೂಪನರಿಭೂಪಜಯಾಂಗನೆಯೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ಮನವೆಳಸಿರ್ಪನಾಕೆಯಿರಲಾತನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ವುದಿಂತೆನಗಿದು ಧರ್ಮಮಲ್ಲದುದಱಿಂ ದೆಸೆಯಂತದೊಳಿರ್ಪೆನೆಂದು . . . ಯಶೋಂಗನೆ (ಶಾಪಮಂ. ೧೪೫-೪೧೬ ; 1172 ; ಎಇ. XV, ೩೧೫). ೪. ಹಣವಂತ ; ಧನಿಕ : "ಆಢ್ಯಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ . . . ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೧). ೫. ಪರಮಾತ್ಮ. ೬. ತಂದೆ. ೭. [ಛಂದ] ಜಗಣ (∪-∪) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ ; ಸೂರ್ಯಗಣ : ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲಗಂಗಳೆ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು ನಿಲೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೧೪); "ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭಾನು ಭೂಕಾಂತರಿನಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೧); "ನೃಪ ರವಿ ತಾತಾತ್ಮಂ ಯಿಾ ನಾಲ್ವೆಸರೀ ತೆಜನಿನ ಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಇನಂ 'ಇನ್ನಂ' ನೋ.

ಇನಕರ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ : ಸೋಜಿಗಮೇನೆಸಗಿಹುದೋ ಇನಕರ ಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ (ಮಾಂದಳಿ. ೪೨). [ಇನ$_2$ + ಕರ$_4$]

ಇನಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ; ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ : ಪಗಲಂತಿರ್ದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳಿನಕಿರಣದ್ಯೋತಿಗೆತ್ತಾಗಳಾಗಳ್ ಮುಗಿದಿರ್ದಂಭೋಜಮೋರೊಂದಲರ್ದುದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೯). [ಇನ$_2$ + ಕಿರಣ]

ಇನಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಯಮ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ೫. ಕರ್ಣ. [ಇನ$_2$ + ಕುಮಾರ]

ಇನಕುಲ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶ. ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಧರ್ಮದಾಲಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡಿನಕುಲನ ಧೈರ್ಯದೈರಾವತಂ ಹೋರಾಡುತಿರ್ಪುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೯-೪೮೩). [ಇನ$_2$ + ಕುಲ]

ಇನಜ (ನಾ). ೧. ಯಮ : ಪುಟ್ಟಿದನನಿವಾರ್ಯಸುತೇಜನೆನಿಪನಿನಜನತನಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧). ೨. ಶನಿ : ಜನ್ಮನಾಥನಂ . . . ಇನಜಂ ನೋೞ್ಪಂದು . . . ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮುಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೪). ೩. ಕರ್ಣ: ಇನಜನೆ ದಾನಿ ದಾನಿಗಳೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೨೯ ; 1047). ೪. ಸುಗ್ರೀವ. [ಸಂ.]

ಇನಜನ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ; ಶನಿ: ಇನಜನ್ಮಂ ಬಲಹೀನ ಜನ್ಮ ಪತಿಯಂ ನೋೞ್ಪಂದು . . . ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬–೪). [ಸಂ. ಇನಜನ್ಮನ್ (ಇನ್ಸ + ಜನ್ಮನ್)]

ಇನಜಾತ (ನಾ). ೧. ಯಮ: "ಯಮಂ . . . ಇನಜಾತಂ ಪಿತೃಪ್ರಿಯಂ ಹರಿ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫–೧೦). ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಕರ್ಣ. ೪. ಶನಿ. [ಸಂ.]

ಇನತನುಜ (ನಾ). = ಇನಕುಮಾರ (ದಕ. ೬). [ಇನ್ಸ + ತನುಜ]

ಇನತನೂಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ಇನತನೂಜನ ಕೂಡೆ ಮೈದುನತನದ ಸರಸವನೆಸಗಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೨). [ಇನ್ಸ + ತನೂಜ]

ಇನಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ, —ಮಂಡಲ: ನೆರೆದೆೞ್ತರ್ಪಿನ ಮಂಡಲಂಗಳಿವು ಬೇೞ್ಕೆಂಬಂತೆ ಬಂದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೭೨). [ಇನ್ಸ + ಮಂಡಲ]

ಇನರಶ್ಮಿ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ: ಶಿರಮನಿನರಶ್ಮಿ ಪದತಳಸರೋಜಮಂ ತಪನತಪ್ತಶಿಖರಾಗ್ನಿ ತನೂದರಮಂ ಕ್ಷುಧಾನಳಂ ಸುಡೆ ಕರಿಂ[ಕು]ವರಿದಗ ಮನಘವಿಘಾತಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೪). [ಇನ್ಸ + ರಶ್ಮಿ]

ಇನರಿಪು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಶತ್ರು; ರಾಹು: "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುದಂ . . . ಎನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨–೭). [ಇನ್ಸ + ರಿಪು]

ಇನವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ; ಆದಿತ್ಯವಾರ: ಇನವಾರದಂದು ಬಸುರಿಯ ಕೊನೆಯಂ ಕೊಂಡೆಡದೆ ಬಳಸಿ ಕೆಸಱ್ಕೊಳದಂ ಪೂೞ್ದನಿತಱ್ಕೊಳಾನರವುಲಿಯೆ ನಿತನಿತುಮವಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದಂತಿರೆ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೦). [ಇನ್ಸ + ವಾರ್ಸ]

ಇನವಿರಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅಗಲಿದವಳು. ೨. ಗಂಡನನ್ನು ಅಗಲಿರುವವಳು. ೧, ೨: ಇನವಿರಹಿಣಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಂತನಗಲ್ಕೆಯನಾಂತರಸುಗೆ ಮುಳಿವ ನಿಶಾಕಾಂತನ ಕರಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆನೆ ಮೊಗವಂ ಮುಗಿವ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೦). [ಇನ್ಸ + ವಿರಹಿಣಿ]

ಇನಸುತ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನಮಗ; ಯಮ. 'ಇನಸುತಾಂತಕ' ಪರಾ. [ಇನ್ಸ + ಸುತ]

ಇನಸುತಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಾದವನು; ಶಿವ: ಇನಸುತಾಂತಕನೊಲಿದು ಮಗುವೆ ನಿನ್ನಿಷ್ಟಾರ್ಥದನುವ ಬೇಡೆನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧–೨೮). [ಇನಸುತ + ಅಂತಕ]

ಇನಸೂನು (ನಾ). = ಇನತನೂಜ: ಅರ್ಪ್ಪಿನಸೂನು ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟಿದನೆನಿಪಂತುಟಾಯ್ತೆಱಿಗನುನ್ನತಿಯಂ ಪೊಗೞಲ್ ಸಮರ್ಥರಾರ್ (ಎಇ. XVI, ೭೦–೧೭; 1081). [ಇನ್ಸ + ಸೂನು]

ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಹೂಡಿದವನು, —ಹೋರಾಡುವವನು: ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ ಆಂಜನೇಯಂ ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಸಾಗುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೬–೩೭೧). [ಸಂ. ಇನಸ್ಪರ್ಧಿನ್]

ಇನಾಂ, ಇನಾಮ, ಇನಾಮು (ನಾ). ಪಾರಿತೋಷಿಕ; ಬಹುಮಾನ; ಬಕ್ಷೀಸು; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಮೀನು: ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸಾಪೋಲೀ. ೧೧೮). **ಇನಾಮ:** 'ಇನಾಮದಾರ' ಪರಾ. **ಇನಾಮು:** ಜಮೀನನ್ನು ಯಿನಾಮಾಗಿ ನಡಶಿಕೊಂಡು ಬರ್‍ರುವದ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೯–೪; 1813); ಭೂಮಿಾ ಯಿನಾಮಾಗಿ ನಡಶಿಕೊಂಡು ಬರ್‍ರುವದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೨–೧೫; 1822); ವಂದು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳನ್ನು ಇನಾಮು ಆಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೮); ಅವನು ತನ್ನ ಸಹಾಯಕರಿಗೆ . . . ಹತ್ತು ಕಲುಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರಿದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೯). [← ಮರಾ. ಇನಾಮ್; ಅರ. ಇನ್ಆಮ್]

ಇನಾಂಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ; ಜಹಗೀರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಈಚೆಗೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಇನಾಂಗ್ರಾಮಗಳ ಜೋಡಿ ವಗ್ಯೆರೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (೭೮). [ಇನಾಂ + ಗ್ರಾಮ]

ಇನಾಂಜಮೀನು (ನಾ). ಜಹಗೀರಿಯ ಜಮೀನು; ಇನಾಮತಿ ಜಮೀನು: ಪೂರಾ ಕಂದಾಯ ಬೀಳುವ ಇನಾಂಜಮೀನನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೨). [ಇನಾಂ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂತಿ, ಇನಾಮತಿ, ಇನಾಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ, —ಕೊಡುಗೆಯ ಜಮೀನು; ಜೋಡಿ: ತೋಟ ಇನಾಂತೀಗೆ ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಇನ್ನು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೯). **ಇನಾಮತಿ:** ಕೆಲವು ಇನಾಮತಿಗಳು ಬಿಡುಗಡೆಯಾದುವು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪); ಅದರ ಸಮೇತ ಬಿಟ್ಟೂರಿನ ಇನಾಮತಿ (ಝಾರಾಣಿ. ೯೯). **ಇನಾಮತ್ತಿ:** ಯಿನಾಮತ್ತಿಯಲ್ಲು ಜಾರಿಯಿರುವುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨–೯; 1812). [← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಮತೀ]

ಇನಾಂತಿಜಮೀನು (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಕಂದಾಯದ ಏರ್ಪಾಡಿನಿಂದ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯದ ಜಮೀನು; ಕೊಡುಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಇನಾಂತಿ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೬). [ಇನಾಂತಿ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂದಾರ, ಇನಾಮದಾರ, ಇನಾಮುದಾರ (ನಾ). ಇನಾಮನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಜೋಡೀದಾರ: ಅವರು ಸರ್ಕಾರದವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ಸೌದೆ ಸೊಪ್ಪು ಒದಗಿಸುವುದು . . . ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಜೀವವನ್ನು ತೇದು ಬಂದಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೬). **ಇನಾಮದಾರ:** ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಅಲ್ಲಿಯ ಇನಾಮದಾರರು (ಅಸ್ನ. ೧೯೦); ಊರೊಳಗಿನ ಇನಾಮದಾರರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಜೂಡಿಯನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೧೧). **ಇನಾಮುದಾರ:** ಇನಾಮುದಾರರು ಬಾರಾಬಲೂತಿ ಜನರು ತಮಗೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಜಾರಿಯಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಲ್ಲದೆ ಜಾಸ್ತಿ ಭೂಮಿ ಸ್ಥಳದವರ ಬಂದಕಟ್ಟನಿಂದ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಇರುವಂಥಾದ್ದು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೦). [← ಮರಾ. ಪಾರ. ಇನಾಮ್‌ದಾರ್]

ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ (ನಾ). ಪ್ಲೇಗು, ಕಾಲರಾ ಮುಂತಾದ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಕಡೆ ಜನರು ಅಥವಾ ದನಕರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ರೋಗಗಳು ಅಂಟದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ನಳಿಕೆಯ ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ರೋಗನಿರೋಧಕ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇರಿಸುವಿಕೆ: ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಹ. ೭೪); ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್‌ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವರು ರೋಗಗ್ರಸ್ತರಾದಾಗ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ (ಮಹಾಗ. ೯೪). [← ಇಂ. Inoculation]

ಇನಾನ್ವಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ: ತರುಣಿ ಭವದೀಯ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಮಿನಾನ್ವಯಾಂಬುಧಿಚಂದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೫). [ಇನ್ಸ + ಅನ್ವಯ]

ಇನಾಮ 'ಇನಾಂ' ನೋ.

ಇನಾಮತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮತ್ತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.

ಇನಾಮು 'ಇನಾಂ' ನೋ.

ಇನಾಮುದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.

ಇನಾಯತ 'ಇನಾಯತು' ನೋ.

ಇನಾಯತನಾಮ 'ಇನಾಯತುನಾಮೆ' ನೋ.

ಇನಾಯತು, ಇನಾಯತ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಅಥವಾ ಔದಾರ್ಯದ ಕೊಡುಗೆ. 'ಇನಾಯತುನಾಮೆ' ಪರಾ. **ಇನಾಯತ**: ಈಗ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದಿಂವಾ ವಂದು ನಿಶಾನಿ ಇನಾಯತ ಆದರೆ ನಮಗೆ ಬಹುಮಾನ ಉಂಟಾದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೬).
[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಯತ್]

ಇನಾಯತುನಾಮೆ, ಇನಾಯತನಾಮ (ನಾ). ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ; ಸನ್ನದು (?). **ಇನಾಯತನಾಮ**: ತಂಮ ಇನಾಯತನಾಮ ಬಹಳ ವಳ್ಳೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).
[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಯತ್‌ನಾಮಾ]

ಇನಿ 'ಇನಿದು' ನೋ.

ಇನಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು; ಸವಿಯಾಗು: ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳ ಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆಯ್$_1$]

ಇನಿಗಂಪು (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಾಸನೆ; ಸುವಾಸನೆ: ಇನಿಗಂಪು ಸೋಲಮುಂ ಘಳಿಲನೆ ಮಾಡೆ ಭೂಭುಜನ ಚಿತ್ತಮನೀಗಳೆ ಸೂಱೆಗೊಳ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೭೯); ಮಧುದೂತಿಯ ತಳ್ತಿನಿಗಂಪು ಚೂತವಲ್ಲರಿಯ ಲರಚ್ಚುಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೧೯).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಂಪು]

ಇನಿಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಡಲ್$_2$]

ಇನಿಗಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಣ್ಣು; ಮನೋಹರವಾದ ಕಣ್ಣು: ನಲ್ಲನಿನಿಗಂಗಳಿಗೆ ಜೇನಿಳಿವ ಕಂಗಳಿಂದಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭–೨೪೦). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಣ್]

ಇನಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಹಿತವಾದ ಕಿರಣ; ಅಮೃತಮಯವಾದ ಕಿರಣ. 'ಇನಿಗದಿರ್ವಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕದಿರ್$_2$]

ಇನಿಗದಿರ್ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ, —ಮಂಡಲ: ಇನಿಗದಿರ್ವಟ್ಟು ಚಂಡಕರಮಂಡಲವಾದುದು . . . ಕಾಮತಾಪಪರಿತಪ್ತೆಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೫೯). [ಇನಿಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು]

ಇನಿಗನ್ನಡ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕನ್ನಡ; ಮಧುರವಾದ ಕನ್ನಡ: ಬೆಳುನುಡಿ ದೇಶಿ ಗ್ರಾಮ್ಯಮಿನಿಗನ್ನಡಮಾ ಸೊಬಗುಂ ವಿಶಾಲಮುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಾಸಿರದ ಮೇಲೆರಳ್ನೂಱುಮಿವಾದಿಯಾದವಂ (ಕವಿಜಿ. ೪–೪). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕನ್ನಡ]

ಇನಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಾವ್ಯ; ಮಧುರವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪಂಪಾನಗರೀಶ್ವರನೀ ಪೆಂಪಮರ್ದಿನಿಗಬ್ಬಕಾಣ್ಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧–೧೫); ಹಾಸ್ಯಮಿನಿಗಬ್ಬಮೊಳ್ಪುಮಿಲ್ಲದ ಸೂಳೆವನೆಯೆ ಬಱಿವನೆಯು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೯೩); ತಿಳಿಜೊನ್ನಮೆನಲೆಸೆದುದು . . . ನೀನೊಲಿದೊರೆವಿನಿಗಬ್ಬವರಸ (ತ್ರಿಭುಶಿ. ೫–೨). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಬ್ಬ]

ಇನಿಗಲೆ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಪೆಣ್ಗಳಲ್ಲದೆ ಮೋಹನದಿನಿಗಲೆಗಳ ಬಲ್ಲರುಂಟೇ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೮೧); ಓಪರ ಲೀಲೆಯನಱಿದಿನಿಗಲೆಯ ಕೀಲನಱಿದು ಕೂಡೆ ಕಾಮಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡಬಹುದೆನುತಿಹರು (ಭರಚ. ೪೭–೨೭); ಇನಿಗಲೆಯಱಿವಳ ಇಂದುಟಿವೆತ್ತಳ . . . ತನುವ ತಳ್ಕೈಸುವುದೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೮–೪೭).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಲೆ$_2$]

ಇನಿಗಾಲ (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಕಾಲ: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇನಪಾರಮೊ! ಎನಿವಿರಿದೊ! ಇನಿಗಾಲಂ ನಮೆದೊಡಂ ಸಮೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪–೨೯).
[< ಇನಿತು + ಕಾಲ$_1$]

ಇನಿಗೆನ್ನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; "ಸವಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣ" (ಗಿಳಿವಿಂ. ಕೋಶ): ಮಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಷನೊಲೊಬ್ಬ ಚಿನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆತ್ತಿ ಬಂದನಾ ಕೊಡದಿಂ ಸವಿಯಲೆನಗಿತ್ತನೇಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿನಿಗೆನ್ನಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧–೩೧). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆನ್ನ ?]

ಇನಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಸುಖದ ಕೆಲಸ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಇನಿಗೆಯ್ತದೆಸಕದೆಟ್ಟರದೆ ತನಗೊಲ್ದ ಚದುರೆಯ ತಾನೊಲ್ದು ನೆರೆದೊಡೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೭).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಇನಿಗೊಳ (ನಾ). ಅಮೃತಸರೋವರ: ನನೆಗಣೆಯನ ಮೆಯ್ವೆಳಗೆಂಬಿನಿಗೊಳದೋಲ್ ಮೊದಲೆ ಮಿಳಿರ್ದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೧).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೊಳ$_2$]

ಇನಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: ಇನಿಗೋಲ್ಗಳಳವಟ್ಟು ಜೇನೆಯರ್ ಝುಮ್ಮನೊಸರ್ದು ಪರಿಕಾಲ್ಗೊಂಡುದೆಂಬಿನಂ ಪಾಡೆ ತುಂಬುರು ನಾರದರು (ಚೇರಮ. ೧೦–೩೮); ಕಂಗೊಳಿಸುವಿನಿಗೋಲ ರುಚಿಯು ಬೋದನಿಗುಂಟೆ (ಕವಿಚ. III, ೧೫೭. ನಿಜಲಿಂಗಶತಕ).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೋಲ್$_1$]

ಇನಿಜೇನುತುಪ್ಪ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ, ಸೊಗಸಾದ ಜೇನುತುಪ್ಪ: ಬಿದಿರಕ್ಕಿ ಯಿನಿಜೇನುತುಪ್ಪ ಕರ್ಜುರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಬದರಿ ಮುಂತಾದ ಸತ್ಫಲವ ಉದುರಿದ ಕಳಿವಣ್ಣು ಫೊಟ್ಟಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೩). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಜೇನುತುಪ್ಪ]

ಇನಿತು 'ಇನಿತ್ತು' ನೋ.

ಇನಿತ್ತು, ಇನಿತು, ಇನೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಾಣಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ; ಈ ಅಳತೆ; ಇಷ್ಟು: ಮೂಱುಂ ಮಣ್ಣುಂ ಇನಿತ್ತುಂ ಎಱೆಯಪ್ಪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೫–೩ ; 900). ೨. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರಿಮಿತಿ: ಉದಗ್ರರಥಂಗಳಿನಿತ್ತಿನಿತ್ತಿವೆಂದೊದವಿದ ರಾಗದಿಂದೆ ಗಣಿಯಿಪ್ಪನದಾವಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೨೮). **ಇನಿತು**: ೧. "ಅನಿತಿನಿತುಯೆನಿತೆನಲ್ ತಾಂ ಘನತೆಯೊಳಿಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ಇನಿತುಂ ರಾಜಾ(ಜ)ಶ್ರಾವಿತಂ ಮಹಾಜನಮುಂ ನಕ(ಗ)ರಶ್ರಾವಿತಂ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬-೫೮ ; 732); ತನಗಿನಿತಜ ಬೇವಸಮೇಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨); ಇನಿತಟಿಲುಮಿನಿತು ಮಱುಕಮುಮಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮುಮಾವನಿಂಪಾಡುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೬); ಪ್ರಸಾದವನೇವೆವೆಮಗಿನಿತಾದೊಡಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದೀವೂರು (ಬಸಪು. ೫೮–೨೦); ಶರಪಾತನಿನಿತಿಲ್ಲದಡೆ ಹೊಳ್ಳಿಸಬಹುದೆ ನೃಪಘನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೪೯). ೨. 'ಇನಿತನೆಯಂ' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ; ಕೊಂಚ: ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೩); ಸೊಗಯಿಪ ಸಕ್ಕದಂ ಬೆರಸಿದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಮುಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ಪೇಟಲಾಱರಿನಿತುಂ ಸಲೆ ಮುನ್ನಿನ ಪೆಂಪನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫); ತನಯನಕಟಾ ಕಡುಬಳಲಿದನು ಜನನಿ ಸಾಗಿಸಿ ಸಲಹಬೇಡಾ ಮನದೊಳಿನಿತಾದಡೆ ಕರುಣವಿಲ್ಲವ್ವ (ಬಸಪು. ೨೪–೬೧); ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೯–೪).

೪. ಈ ಅವಸ್ಥೆ ; ಈ ಸ್ಥಿತಿ ; ಈ ದಶೆ : ಬಂಧುಮತ್ಸರದೊಳೆ ವೈರಮಂ ಪಡೆದು ಭೀಮನನಿನ್ನಿನಿತರ್ಕೆ ತಂದ ನೀಂ ಮರುಳನೊ . . . ತಾಂ ಮರುಳನೊ (ಗದಾಯು. ೪–೪೪). ೫. ಇಷ್ಟೊಂದು ; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು : ಇನಿತೇಂ ಪೇಟಿಬ್ಬೆ ಚಿಂತಾಂತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೬) ; ನೀನಿನಿತು ಚಿಂತಿಸಲೇಕೆ ಕಾಳೆಗಕೆನ್ನ ಕಳುಹೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೫) ; ಮೂಱುದಿವಸದೊಳಗಿನಿತು ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಿ ವೀರನಾದನು ಜಯಾಂಗನೆಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೩–೫೯). **ಇನೆತ್ತು** : ೧. ನಾಲ್ಕುಬರಿಸ ಪರಿಯಾರಮು ಐವಾನೆ ವರಿಸಪಡುವಾರಮುಂ ಮೇಣ್ಪೆಯುಸತ್ತಿಗಮು ಇನೆತ್ತುಮಾ[ನ್] ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಾರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೦–೧೭ ; 9ನೆಯ ಶತ). ೨. ಇನೆತ್ತು ಮೂರ್ ನೆರೆ ಸಾಸನಮಾಗೆ . . . ಇಱ್ದು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೬ ; 750).

ಇನಿತನೆಯ = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದ ; ಇಷ್ಟನೆಯ (ಕ). **ಇನಿತನೆಯಂ**= ಇಷ್ಟನೆಯವನು : ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ . . . ನೂಱನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಇನಿತಿನಿತು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇನಿತಿನಿತು ಭಯವಿನಿತು ಲಜ್ಜೆಯದಿನಿತಿನಿತು ಮುದವಿನಿತು (ಬಸಪು. ೨–೩೪). **ಇನಿತುದಿವಸಂ** = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಪರಿಮಿತಿಯಷ್ಟು ದಿನ ; ಇಷ್ಟು ದಿನ : ಇನಿತುದಿವಸಂ . . . ಈ ಪೊೞಲಂ ಕಂಡೆಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೨೨). **ಇನಿತಾನುಂ** = ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ; ಇಷ್ಟಾದರೂ : ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿನಿತಾನುಮೆಯ್ದಿವರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೮–೯ ವ). **ಇನಿತುವರಂ** = ಇಷ್ಟರವರೆಗೂ ; ಇಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ : ಇನಿತುವರಂ ವ್ಯಾಮೋಹಂ ನಿನಗೇಕಾದಪುದು (ಆದಿಪು. ೫–೨); ಇನಿತುವರಂ ಪರಾಭವಮಿಳೇಶನಿನಿನ್ನೆನಗಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೪). **ಇನಿತೊಂದು** = ೧. ಇಷ್ಟೊಂದು ; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಇಂಥದೊಂದು : ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ತಕ್ಷಣದೊಳ್ ತಾನಿನಿತೊಂದು ದೆಸೆಯನೆಯ್ದಿದುದು (ಆದಿಪು. ೫–೨೬) ; ಎನಗಿನಿತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫) ; ಇನಿತೊಂದಾಗ್ರಹಮುಂ . . . ಮಾಳ್ಪನಿವಂ ನೀತಿವಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೨೭). ೨. ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ; ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ : ಬನದೊಳಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸಪೂವಿನ ಗೊಂಚಲನಕ್ಕ ನಿನಗೆ ತಂದಪ್ಪೆಂ ನೀನಿನಿತೊಂದು ಬೇಗಮುಂ ನಿನ್ನಿನಿಯನ ಪಕ್ಕದೊಳಿರೆಂದು ಸಖಿ ತೊಲಗುವುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೨) ; ತನುವಿನೊಳು ದುರ್ಗಂಧವೆಂಬುದನಿನಿತುವಿಲ್ಲದಹಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪೬–೬೦). **ಇನಿಬರ್, ಇನಿಬರು, ಇನಿವರ್**= ಇಷ್ಟು ಮಂದಿ : ಇನಿಬರ ಸನ್ಮಥ ಬರದೊಂ ಶ್ರೀಧರಮ್ಮನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೧೫ ; 907) ; ನೆರೆದಿನಿಬರುಮೀ ಲಕ್ಷ್ಯಮನಿರದಕ್ಕಟ ಸರದೆ ತೆಗೆಯಲಾರ್ತರುಮಿಲ್ಲಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೨) ; ಇನಿಬರಿಗೆ ಪತಿ ದೇವಕೀನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೩೫) ; ಯಿನ್ನಿನಿವರವುಭಯಾನ್ಮತದಿಂ ಮಂಗಳೂರ ಸಂಕಣ್ಣಸೇನಬೋವನ ಬರಹ (ಎಇ. XX, ೮–೬೦ ; 1556) ; ನೋಡು ನೋಡಿನಿವರಂ ಕೊಂಡುಯಿವ ಗೆದ್ದನೊರ್ವನೆ (ತುರಂಗ. ೫೧–೨೨). **ಇನಿಬರುಂ** = ಇಷ್ಟು ಮಂದಿಯೂ ; ಎಲ್ಲರೂ : ನಡೆ ನಡೆಯಿನಿಬರುಂ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೮–೪೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇತ್ತನೈ, ಇತ್ತುನೈ ; ಮಲ. ಇತ್ತಿರಿ ; ತುಳು. ಈತ್ ; ತೆಲು. ಇಂತ ; ಕೊಲಾ. ಇತ್ತೆ]

ಇನಿದು, ಇನಿ, ಇನಿಯ (ಗು). ೧. ಸಿಹಿಯಾದ ; ಪ್ರಿಯವಾದ ; ಇಂಪಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂಪು ; ಸಿಹಿ ; ಮಾಧುರ್ಯ ; ಸವಿ ; ರುಚಿ : "ಮಾಧುರ್ಯದೊಳಿನಿದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೩) ; ಸವಿವೊಡೆ ಮಧುರರಸಂಬೊಲ್ ಕಿವಿಗಿನಿದಾಗಿರ್ಪ ವಚನವಿರಚನೆ ಮಧುರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೦); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦); ಜಾಱಿಪಣ್ಗೆ ಸಿದಪ್ಪುದೆಂತು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೦); ಇನಿದುಂಬಂ ಕಯ್ಪೆಯನೊಂದಿಸಿಸಾನುಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಸಮಪ. ೫–೪೭) ; ರಮಣೀಮಣಿಯಮೃತಾಧರದಿನಿದಿಗೆ ಸಮನಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ ಅಮೃತಾಬ್ಧಿಯೊಳೆಳವೆಱಿಯಾಳುತ್ತೇಳುತ ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿಹುದು ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೯) ; ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಿನಿದಿಗಿನಿದುಮಾಗಿ (ಚಿಬಪು. ೧–೩೫). ೩. ಅಮೃತ ; ಸುಧೆ : "ಅಮರ್ದು, ಸೊಡೆ, ಇನಿದು, ಉಣ್ಣದರಬೀಯ–ಈ ೪ ಅಮೃತಂ" (ಕಶಸಾ. ೨–೧೮); "ಇನಿದು ಸೊದೆಯಮರ್ದುವೆನುತಂದನುನಯದಿಂದಿರದೆಯುಣ್ಣದರಬೀಯಮೆನಲ್ಕೆ . . . ಅಮೃತಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೧). **ಇನಿ** : ೨. ಜೇನಿನಿ[ನಿ]ಯನು ಜಱಿದು ಮಧುರ ವಚೋನುರಾಗದ ಗಿಳಿಗಳನು ಸನ್ಮಾನಿಸವು ಸಹಕಾರದಲಿ ತನಿವಣ್ಣ ಭಾರದಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧–೨೮). **ಇನಿಯ** : ೧. ಇನಿಯ ಕವಿತೆ ಪಂಪನ ಕವಿತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೮) ; ನಮ್ಮೊಲುಮೆಯ ನಾಡು ! ನಮ್ಮಿನಿಯನಾಡು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೯).

ಇನಿಯಂ=ಪ್ರಿಯನಾದವನು ; ಗಂಡ ; ಪತಿ : "ಕಾದಲಂ, ನಲ್ಲಂ, ಇನಿಯಂ, ಓಪಂ, ಮನದನ್ನಂ – ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೯) ; ಇನಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ (ಆದಿಪು. ೪–೪೯) ; ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨) ; ಇನಿಯನಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಮಾನಿನಿ ಕನಲಿ ನುಡಿದಳು (ನಳಚ. ೫–೯). **ಇನಿಯದು** = ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ; ಇಂಪಾದದ್ದು ; ಸಿಹಿಯಾದದ್ದು : ಇನಿಯದೋ ನೋವಿನದೋ ಏನೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧–೧೨). **ಇನಿಯರ್** (ಬಹುವ) = ಪ್ರಿಯರು : ತೊಡರ್ದರಿನಿಯ ಕೂಟದೊಳಿನಿಯರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೬೯). **ಇನಿಯವಳ್, ಇನಿಯಳ್**=ಪ್ರಿಯಳು ; ಹೆಂಡತಿ : ಇನಿಯವಳೊಲವಿನ ನುಡಿಗೇಳ್ದನಿತಜಱೊಳಲರ್ದತ್ತು . . . ಮುಕುಂದನ ಮನಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೩) ; ಇನಿಯವಳಂ ಮುನ್ನುರ್ಚಿದ ನನೆಗಣೆ (ವರ್ಧಪು. ೪–೧೪). "ಇನಿಯಳ್ ನಲ್ಲಳೆನಲ್ ಪ್ರಿಯೆ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೨); ಇನಿಯಳನಱಿಯಿಂದೆ ಮೃಗಿಮಾಡಿ ಮನೋಜಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಲಂಪಿನೆ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೧) ; ಇನಿಯಳ ಸೋಂಕಿನಂತೆ . . . ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಕವಿತಾರಸಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧೬) ; ಭಾಸ್ಕರಂ ತನ್ನಿನಿಯಳಾದ ಕಮಲಿನಿಯಾವವಸ್ಥೆಯೊಳಗಿರ್ಪಳೀಕ್ಷಿಸಿ ಬನ್ನಿಮೆನುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೬೬). **ಇನಿಯವು** = ಮಧುರವಾದುವು ; ಪ್ರಿಯವಾದುವು : ಇನಿಯವು ವಿಷಯಸುಖಂ ನಂಜಿನ ಸವಿವೊಲ್ ತತ್‌ಕ್ಷಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇನ್, ಇನಿದು ; ಮಲ. ಇನಿಯ]

ಇನಿದುಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿ ; ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಹಿತವಾಗು : ದಿಟ್ಟಿಗಿನಿದುಗಱಿದು ಮೆಱಿಯೆ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತಳ್ತಿಮೆಮಿಡುಕದ ನೋಟಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦೬ ವ).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಱಿ$_1$]

ಇನಿದುಟಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ತುಟಿ ; ಮಧುರವಾದ ಅಧರ : ಗಿಳಿ ತುಂಡಿಸದಾಲದ ಪಣ್ಣೆಳವೆಯನುಳಿಯದ ಚೆಂದಳಿರೆನೆಯಿನಿದುಟಿ ಸೊಗಯಿಸಿತಾ ನೃಪಸುತೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೪೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ತುಟಿ]

ಇನಿದೂಟ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ : ಲಲಿತಶ್ರೀಗಂಧದನುಲೇಪ ತನುತಾಪವಿನಿದೂಟ ಕಟು ಕಾಲಕೂಟ (ರಾಘಚ. ೧೩–೨೯).

[ಇನಿದು + ಊಟ]

ಇನಿನಲ್ಲ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ನಲ್ಲ : ಜೀವನ ತತ್ತ್ವದ ದೇಸಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನಲೀಲೆಗೊರಲ್ದಿನಿನಲ್ಲಂ ಅವನೊ ಕಬ್ಬಿಗನಾತನೆ (ಸಂಸಪ. ೯–೬).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಇನಿನುಡಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ನುಡಿ: ಪೆಣ್ಣಿನಿನುಡಿಯಂ ನೆನೆದಪಳಲ್ಲಿಂ (ಸೌನಂದ. ೮–೩೮).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನುಡಿ$_2$]

ಇನಿಪರಿ (ನಾ). ಈ ರೀತಿ; ಈ ಕ್ರಮ: ಇನಿಯ ಕೇಳೆಲವೊ ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತಿಲ್ಲವೆಂದಿನಂತೆನ್ನ ಸ್ತನವ ಪಿಡಿದು ಮುಂಡಾಡಿ ಮುದ್ದಿಸಲೊಲ್ಲದಿನಿಪರಿಯನು ಪೇಳು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೯–೪).
[< ಇನಿತು + ಪರಿ$_7$]

ಇನಿಬರ್ ‘ಇನಿತ್ತು’ ಪರಾ.

ಇನಿಬರು ‘ಇನಿತ್ತು’ ಪರಾ.

ಇನಿಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು: ಸವಿವಣ್ಣಲ್ಲಿನಿಮಾವು ಸರ್ವರಸದೊಳ್ ಶೃಂಗಾರವೇ ಬಲ್ಮೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೩); ಪಾಟಳಿ ಕಪಿತ್ಥಮಿನಿಮಾವು ಮೊದಲಾದ . . . ತರುಸಂತತಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೪೫); ಆಗಸಕಡರ್ದಿನಿಮಾವು ಫಲ ಸಹ ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೨–೪೫). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾವು]

ಇನಿಮೆ (ನಾ). ಇಂಪು; ಸವಿ; ಮಾಧುರ್ಯ; ಹಿತ: ಅವರ ಬಯಕೆಯಂತೆ ನಾನು ಹಾಡೆರಡು ಹಾಡಿ ನನ್ನ ಕೊರಳ ಇನಿಮೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸಬೇಕು (ಪತಿ. ೨); ಕಜುಬಾಸೆ ಸಿಟ್ಟನಿಮೆಯಿರದ ಸೊಲ್ ನಾಲ್ಕುಮಂ ತೊಜೆದು ನಡೆದುದೆ ಅಜನ್ (ಕುಜಳ್. ೧–೪–೫).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + –ಮೆ. / ತಮಿ. ಇನಿಮೈ; ಮಲ. ಇನಿಮ]

ಇನಿಯ ‘ಇನಿದು’ ನೋ.

ಇನಿಯಂ ‘ಇನಿದು’ ಪರಾ.

ಇನಿಯದು ‘ಇನಿದು’ ಪರಾ.

ಇನಿಯರ್ ‘ಇನಿದು’ ಪರಾ.

ಇನಿಯವಳ್ ‘ಇನಿದು’ ಪರಾ.

ಇನಿಯವು ‘ಇನಿದು’ ಪರಾ.

ಇನಿಯಳ್ ‘ಇನಿದು’ ಪರಾ.

ಇನಿಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಪತಿ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಗಂಡ: ಕೊಂಚೆವೆಣ್ . . . ಬಿಯದನ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿದಿನಿಯಾಣ್ಮನಂ ಕಂಡು ಚೀರ್ದಾರ್ದುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨–೨೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇನಿರಸ (ನಾ). ೧. ಸಿಹಿಯಾದ ರಸ; ಮಧುರ ರಸ: ಆಗರದೊಳು ರಸವಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಜೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲ್ಗಳೊಡೆದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨–೪೮); ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಲು ಸೋರ್ವಿನಿರಸವನು ಸವಿವೆಳೆವೆಂಗಳೊಲಿದು ಚಪ್ಪರಿದು (ಕಂಸವಿ. ೫–೭೯). ೨. ಅಮೃತ: ಇನಿರಸವನಿಟ್ಟಸಿದ ಬಿಡುಗಣ್ಣ ಕುಳಮೆಂಬೊಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೫೪).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ರಸ]

ಇನಿರಸಧಾರೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ರಸದ ಪ್ರವಾಹ, —ಧಾರೆ: ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದೊಡಿನಿರಸಧಾರೆ ಭೂಮಿಗೆ ಜಳೆಯವಾಗೊಪ್ಪಿದುವಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೨೦–೩೧). [ಇನಿರಸ + ಧಾರೆ]

ಇನಿರಸವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಇನಿರಸವಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಭ್ರಮರ ಸಿಂಜಿನಿಗೈದೆಡದ ಹಸ್ತದಲಿ ದನಿಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಮೋಹತ. ೫–೩೭). [ಇನಿರಸ + ಆನ್$_1$]

ಇನಿವಂಡೀ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಸಿಹಿಯಾದ ರಸವನ್ನು ಕೊಡು, —ಮಕರಂದವನ್ನು ನೀಡು: ನನ್ನಯ ಮೋಹದೆಜೆಯನ ಕರೆದು ಕಾಣಿಸಲು ಸರಸಿಜದಲರಿನಿವಂಡಿತ್ತು ನಿಮುಗತಿಹರುಷವ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಡುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೨೦೪). [ಇನಿವಂಡು + ಈ$_2$]

ಇನಿವಂಡು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಕರಂದ, —ಹೂವಿನ ರಸ: ಬಕುಳಂಗಳಿನಿವಂಡಂ ಬರೆಪೀರ್ದು ದನಿಗುಡುವಾರಡಿಗಳ್ (ಮರಾಜ. ೫–೫೩ ವ). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಂಡು]

ಇನಿವಚನ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ನುಡಿ; ಸವಿಮಾತು: ಚಿತ್ಕಾಂತ ನಿನ್ನ ಇನಿವಚನಾಮೃತವು ಸುರಸ (ನವಮೋ. ೩–೩).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ವಚನ]

ಇನಿವಣ್, ಇನಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣು: ಇನಿವಣ್ಗಳಚ್ಚ ರಸಮುಂ ಮೇಣೀಂಟೆ ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದುಲಿವಂಚಚ್ಚುಕಜಾಲದಿಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೮). ಇನಿವಣ್ಣು: ಗಿಳಿ ನಸುಚುಂಬಿಸದಿನಿವಣ್ಣಿನಂತೆ (ಭರಜ. ೩೭–೯೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಣ್$_3$]

ಇನಿವಣ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ಗೊಂಚಲು: ಇನಿವಣ್ಗೊಂಚಲಂ ಕಂಡರಗಿಳಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೦೬ ವ).
[ಇನಿವಣ್ + ಗೊಂಚಲ್]

ಇನಿವಣ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಗೊನೆ: ನೆಲಕ್ಕೊಕ್ಕಪುದು ರಸವೆಂಬ ಮಾವಿನಿನಿವಣ್ಗೊನೆಗಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೨೯).
[ಇನಿವಣ್ + ಗೊನೆ]

ಇನಿವಣ್ಣು ‘ಇನಿವಣ್’ ನೋ.

ಇನಿವಣ್ಣುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನು: ಇನಿವಣ್ಣುಂಡು ಗಿಳಿವಿಂಡು ತೊಂಡುಗೆಡೆಯಲೆಳಸಿತು (ಚಿಬಪು. ೪೫–೧೦).
[ಇನಿವಣ್ + ಉಣ್]

ಇನಿವರ್ ‘ಇನಿತ್ತು’ ಪರಾ.

ಇನಿವಾತು (ನಾ). = ಇನಿವಚನ: ಇನಿವಾತುಗಳಿಂದೆ ನೆರೆದಿರ್ದ ಸದ್ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಹೋಗೆಂದ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೨೫); ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರ . . . ನಿನ್ನಿನಿವಾತೆರ್ದೆಗಿಂಪನಿತ್ತುದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೮–೨).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾತು$_1$]

ಇನಿವಾಲ್ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಾಲು: ಅನುದಿನಮಿಂತಾರೋಗಿಪನಿನಿವಾಲಂ ಶೂಲಿ (ವೃಷವಿ. ೯–೯೦); ನೀರನಿನಿವಾಲೆಸಗಿದೆನ್ನ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮–೩೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಾಲ್$_1$]

ಇನಿವಿರಿದು (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ದೊಡ್ಡದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದದಿಂದೆನಗಿನಿವಿರಿದು ಶ್ರೀಯುಂ ಸಂಪತ್ತು ಮಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೨೩); ಇನಿವಿರಿದು ಸುಖಿಂ ಮಜ್ಜನನೀಚರ ದಿವಿಜನಿಂದಮಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩–೫೮); ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದಿನಿವಿರಿದು ದುಃಖಮುಂ ನೆಟ್ಟನೆಯ್ದಿದ್ದೈ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೮); (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೫೯ ನೋ). (ನಾ). ೨. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು, —ಹಿರಿದು: ಆತನರಸಿನಿವಿರಿದಿಂಪಾದೊಡಮೇನೆನಗೆಂಬ ಮದೋದಯದೊಳ್ ದೇವ ಬಾಹುಬಲಿ ಬಲ್ದಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೮).

ಇನಿವಿರಿಯ = ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ಇನಿವಿರಿಯ ಸಿರಿಯುಮಿನಿವಿರಿಯ ನಿಚಿತ ಯೌವನಮುಮಿನಿವಿರಿಯ ಭೋಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೩೮). [< ಇನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಇನಿವಿರಿದುಂ (ಅ). ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, —ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂಬುಜದಳನೇತ್ರೆಯ ಮಧ್ಯಂ ಇನಿವಿರಿದುಂ ತಾಂ ಪಳಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದತನುವಾಗಿಯೆ ಜನಮಂ ಸಮ್ಮೋಹಿಪ ಮನಸಿಜನಂ (ಜಯುಕಾ. ೩–೩೨). [< ಇನಿವಿರಿದು]

ಇನಿವಿಲ್, ಇನಿವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಪುರಿದಂತಾದುವು ಪೂವಿನಂಬುವಿನಿವಿಲ್ ನಿಸ್ಸಾರಮಾದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೬); ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಗಾಜಂ . . . ತನ್ನಿನಿವಿಲ್ಲಂ . . . ಇರಿಸಿದ ಕಾಂಚನವನರುಹವಿಷ್ಟರಮೆನೆ . . . ಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೩–೪೦).

ಇನಿವಿಲ್ಲು : ಇನಿವಿಲ್ಲಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಲ್ಲನ] ಠಲಂಬನು . . . ಪೂಡು ತ್ತಿರ್ದ್ಡೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೮); ಅಭವನನ್ನೆಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿ ವಿಲ್ಲಿಗಳಿವೆದೆಯನೇಱಿಸಿದನು (ಜಿಬಪು. ೩೫–೨೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಿಲ್ಲ್]

ಇನಿವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ : ಇನಿವಿಲ್ಲನ ಚಿತ್ರಪಟವಿದು ನಿರ್ಜೀವ ದನಿದೋಜಲಜಿಯದೆಂದೆನುತ (ಮೋಹತ. ೯–೯) ; ಇಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನಿವಿಲ್ಲನಯ್ಯನು ಕೇಳುಪೇಂದ್ರ ಮೂರ್ತಿಯಲಿಹನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೦–೩). [ಇನಿವಿಲ್ + –ಅ₇]

ಇನಿವಿಲ್ಲು 'ಇನಿವಿಲ್' ನೋ.

ಇನಿವೊಱ್ತು (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು : ಇನಿವೊಱ್ತುಂ ತಡೆದೆಂ, ತೆತ್ತರೇಂ ಬೈವರೊ ಕಾಣೆನೆಂಬೊಂದು ತಳಮಳದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭–೧೦).

[< ಇನಿತು + ಪೊಱ್ತು]

ಇನಿಸಾನುಂ 'ಇನಿಸು₁' ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುಮಂ 'ಇನಿಸು₁' ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುವಂ 'ಇನಿಸು₁' ಪರಾ.

ಇನಿಸಿನಿಸು 'ಇನಿಸು₁' ಪರಾ.

ಇನಿಸು₁ (ನಾ).೧. ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ : "ಇನಿಸೆಂದಿಷ್ಟಜಲ್ಲಾಯ್ತು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೧); ಮನಕತದಿಂದೋರೊರ್ವರನಿನಿಸನಗಲ್ದಿರ್ದಿರಿನಿಸೆ ನಿಮಗಂ ತಮಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೮); ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳ ನಿನಿಸೆಂದೆನಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷನಾಳಿಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೨). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ; ತುಸು : ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮ್ಮಮನ್ನುವಱಿಕ್ಕೆ ವನ್ದಿನಿಸಳ್ಕಲೋ ವಿದ್ರುಮಾಧರ ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ (ಎಕ. II, ೩೧–೨ ; 650); ಅವಗುಣದಾ ತಾಣಮದಿನಿಸೆಡೆವೆತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದದನೆ ಕೃತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೦); ಎರಟ್ಟಿಸೆಗಂ ಕಿಸುಱಿನಿಸಾಗದು ಮುಗನೆ ನೀನೊಡಂಬಡವೇಱ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೩); ದೇವರನು ವಂದಿಸಿ ಅಶೋಕೆಯ ಹೊವಜಲಿನಿಸಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೦).

ಇನಿಸಂ = ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನು ; ಕೊಂಚಮಾತ್ರ : ತಾಯಿಂದೆ ಮುಂಕೊಂತಿ ಬಂದಿನಿಸಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೬) ; ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನನುಕರಿಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦). ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ = ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ : ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ತಡೆಯದೆನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯೇ ತನಗೆ ಮನಃಕಂಪಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬೪ ಪ) ; ಮನಮುಮುಱಿಳಿಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಿನಿಸ ಪ್ಪೊಡಮೆನ್ನನಲ್ಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೩). ಇನಿಸಾದೊಡಂ = ಸ್ವಲ್ಪ ವಾದರೂ : ಇನಿಸಾದೊಡಂ ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕು (ಚಿಬಪು. ೧–೩೫). ಇನಿಸಾನುಂ = ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ; ಕೊಂಚ : ಶಿರಃಕಂಪ ದೊಳಿನಿಸಾನುಮೆಱಗಿದ ಕರ್ಣಪೂರ ಪಾರಿಜಾತಸ್ತಬಕಮನೋಸರಿಸುವ ವಿಳಾಸಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯ ಪ) ; ಎನಗಿನಿಸಾನುಂ ಏಕಾಂತಮಂ ದೇವರ್ ದಯೆಗೆಯ್ವುದೆಂದೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೫–೬) ; ಅನುಮತಿಯೆ ಸಿಕುಂ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಿನಿಸಾನುಂ ಕುಂದಿ ತೋಱುತಿರೆ ಚಂದ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬–೯). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ; ಕೊಂಚಕಾಲ : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಬನದೊಳ್ ಸುಲೋಚನೆಯುಂ ಇನಿಸಾನುಮಗಲ್ದು ವಿಹಾರಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೭–೧೨) ; ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ದು ಬಂದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಮೊಗಮುಂ ನೋಡೆವೆಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪೋಪ ಮಾಣಿ ಗಳನಿನಿಸಾನುಂ ಮಾಣಿಮೆಂದು ಕಾಶ್ಯಪಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೭ ಪ). ೩. ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ : ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನಗುಂಟಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿನಿಸಾನುಂ ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತಣ್ಣಿಂ ಪೋಗೆ ತಪಂ ಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿನಿಸಾನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೧೭) ; ಅಂತು ಗಿರಿಸಾನು ವನಿನಿಸಾನುಮಿಱಿವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೫ ಪ). ಇನಿಸಾನುಂಬೇಗ = ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ನಿರ್ವರ್ತಿತ ದೇವಾರ್ಚನನಾಗಿ . . . ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜಿನಭವನಂಗ ಳೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಬೇಗಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೨ ಪ). ಇನಿಸಾನುಮಂ, ಇನಿಸಾನುವಂ = ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ; ತುಸವನ್ನು : ಆಸಿಯಳವುಂಕಿ ಕೆಂದಳ ದೊಳೊತ್ತುವ ಸೀರ್ ಮೊಗಮುಂ ಪಳಂಚೆ ಬಂಚಿಸಲಿನಿಸಾನುಮಂ ಮುಱುಗಿ ದಾಗಡೆ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಬಾಳೆವಿಗಾನ್ ಮುಸುಱಿ ನಿರಂತರಂ ಕರ್ದುಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೪) ; ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱಿದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱಿದು ಕೆಂದಿದ ಮಿಾನಾಂಕ[ಳ್ತ]ದದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩) ; ತೊಡರ್ ಪಱಿದ ವನ್ಯ ವಾರಣದ ಮಾಱ್ಕೆಯಿಂದೇಱಿದಂ ತೊಡರ್ಪನಿನಿಸಾನುವಂ ಬಗೆಯದಾ ಕುಭೃತ್ಸಾನುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨೦). ಇನಿಸಿನಿಸಾಗಿ = ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ; ಖಂಡ ಖಂಡವಾಗಿ : ಆ ಪತ್ರವಾನಿಲ್ಲದಿನಿಸಿನಿಸಾಗಿ ಸೀಳಿ ದೊಡೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೧೧). ಇನಿಸಿನಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇನಿಸಿನಿಸಾ ಗರ್ಭಂ ಪ್ರತಿದಿನಮೊಯ್ಯನೆ ಬಳೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೦) ; ಇನಿಸಿನಿಸು ಚಿಂತೆ ಯೊರ್ಮೆಯೆ ತಿನೆ ತವುಗುಮಿದೆಂದು (ಗದಾಯು. ೪–೩೮); ಪೂಜಾ ಲೀಲೆಯಿಂ ಚರಿಸುತಿನಿಸಿನಿಸು ಬುದ್ಧಿದೋಱಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೬೩). ಇನಿಸುಂ = ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ : ಇನಿಸುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೦) ; ದೇವಕಾರ್ಯದೊಳಿನಿಸುಂ ನೋಯದೆ ಸುಖಿಯಿಪ ಸವಣರುಪಾಯಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೨) ; ಇನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ಲತಾಂಗಿನೊಂದಿನಿಸುಮುಲ್ಲಿರದೆ . . . ಏಱಿದಳ್ ಮಾಡಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೫). [< ಇನಿತ್ತು]

ಇನಿಸು₂ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ : ಜನಸವನಾಂಬುವಿ ನೊಳ್ ಭೋಂಕನೆ ಚಂದ್ರಂ ತೇಂಕಿ ಹಂಸವೃದ್ಧನ ನಿನಿಸಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೊಳದೊಳಗಣ ಸಿತವನರುಹಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮನಿನಿಸು ತನಗೊಳಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೭–೯೮) ; ನಿನ್ನಯ ಕೂರ್ಮೆಯದೆತ್ತವೋಯ್ತು ನೋಯಿಸದಿ ನಿಸೆಱ್ದು ನೋಡಿ ನುಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೩) ; ಮನಮುಱಿಗುಂ ನರೇಂದ್ರ ಸುತನೆಂದಿನಿಸಲ್ಕನೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬) ; ವದನ ವದನ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತ ಕೊಡುವುದು ಲೋಕದೊಳುಂಟು ಭರತಚಕ್ರೇಶ ಇದು ಚಿತ್ರ ಕರಯುಗ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತೀವುದೆಂದೆದೆಯೊಳಿನಿಸು ನಗಿಸಿದಳು (ಭರತೇ. ೫–೫೦) ; (ಆದಿಪು. ೭–೯೮ ; ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೩ ; ಕಾದಂಪೂ. ೪೦, ೯೨೨ ನೋ). ೨. ಕೊಂಚ ; ಸ್ವಲ್ಪ : ನಿಲಲಾಜದಲಸಿ ಪೋದೊಡೆ ಪಲವುಂ ಚಿಂಬೊನ್ನ ಪಡಪು ಕೆಟ್ಟಪುದು ಕರಂ ಕಲಿಯಾಗಿ ನಿಂದೆನಪ್ಪೊಡೆ ನಿಲಲಾಜದು ನೀರ ದೆಸೆಯನುಱಿದಸುವಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೧). [< ಇನಿಸು₁]

ಇನು 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನುಂಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಇನು ಙ್ಗೂರಾಮೆಳ್ಳಗವಾಸಗುರವರ್ ಕಟ್ಟಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟ ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮–೧, 700). [ಇನುಂಗ್ಸು + ಊರ್]

ಇನುಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡರಷ್ಟಾಗು ; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು ; ಇಮ್ಮಡಿಸು : ಇನಕುಲಜನಾ ಬಳಿಕ ತನ್ನಂಗನೆಯ ಭಾವವ ಕಂಡು ಸಂತಸ ವಿನುಮಡಿಸಿ ಕರೆದಪ್ಪಿ ಗಲ್ಲವನಲುಗಿ ಮುದ್ದಿಡುತ (ಅನಂರಾ. ೭–೨–೭).

[← ತೆಲು. ಇನುಮಡಿಂಚು]

ಇನೆಗ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನೆಗಂ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನೆತ್ತು 'ಇನಿತ್ತು' ನೋ.

ಇನ್ನ (ಗು). ಇಂತಹ; ಇಂಥ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ.

ಇನ್ನದು = ಇಂಥದು. ಇನ್ನನ್, ಇನ್ನಂ = ಈ ಪ್ರಕಾರದವನು; ಇಂಥವನು: ಮಚ್ಚರಿಪಥಟನಿನ್ನ [ಪಾಠಾಂ. ನನ್ನ]ನಾವನೊ ಭರತೇಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೪); ತನುಸೌಂದರ್ಯದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಘಾಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ ಬೋಧದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಷೂಣತ್ವದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಪಾರದು ನಿನ್ನ ನೇಂ ಪಿರಿಯಯೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಕ್ಷಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೫); ಹತವಿಧಿ . . . ಕುಟಿಳತರಂ ಕಡೆಯೊಳಾರ್ಗಮಿನ್ನನೆ ಜಗದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೪). ಇನ್ನರ್ = ಇಂಥವರು: ಅವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆ ನವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೭); ಇಂದಿನ ನರವನಿತೆಯರಿನ್ನರೊಳರೆ ರೂಪಿಂ ಚೆಲ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೨೦); ಮನುಜರೊಳಿನ್ನರುಂಟೆ (ಜಿಕವಿ. ೪–೧೧೭). ಇನ್ನವರು = ಇಂಥವರು: ಅತ್ತಿಯಂತಿನ್ನವರು, ಹೂವಿಲ್ಲ ಹಣ್ಣೈಸೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭–೧೧೭). ಇನ್ನವು = ಇಂಥವು: ಇನ್ನವು ಸಾಹಸಮುಂ ಸತ್ತ್ವಮುಮಾರ್ಗಮೊಳವೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೭); ಇನ್ನವಪ್ಪ ಬನ್ನವನವರಾರೊ ಸೈರಿಸುವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೦). ಇನ್ನಳ್ = ಈ ಪ್ರಕಾರದವಳು; ಇಂಥವಳು: ತತ್ಕನ್ಯೆಯಂ ಕಂಡು ಸೋತ್ಸವದಿಂದಿನ್ನಳಿಗೆನ್ನನಕ್ಕುಮೊ ವರಂ ತಾನೆಂದು . . . ಪೇಟಿಂಬುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇನ್ನ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟ]

ಇನ್ನಂ, ಇನ್ನ$_1$, ಇನಂ (ಅ). ೧. ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯತನಕ: "ಇನ್ನಿ[ನ್ನೆ]ವರಮಿನ್ನ ಮಿನ್ನೆಗಂ ಸೀಮಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕಶಶ ೧೪). ಇನ್ನ$_1$ ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲು; ಇರುತ್ತಿರಲು: ಆದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೯೯–೯; 900). ಇನಂ: ೨. "ಇನೆಗಂ ಉದುಂ ಅನ್ನಂ ಅನ್ನೆಗಂ ಇನಂ ಆಲೊಡಂ ಎಂಬಿವು ಸೊನ್ನೆವೆರಸಿದಲ್ಲದಿರವು" (ಶಮುದ. ಸ. ೨೫೭ ವೃತ್ತಿ); ಈತಂಗೆ ಬ್ಯಾದಿಗಳೆಂದು ಬಗೆದಿರ್ಪಿನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬–೧೭); ಕುಳಶೈಲಂಗಳ್ ಪದಾಘಾತದೊಳಲುಗುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೦); ಸರಸಿಜಷಂಡದ ತೆರೆಗಳ್ ತೆರಳ್ವಿನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೯); ನೀನಿಂ ಕೇಶವನೆಂಬಭಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾರಿ ಧರೆ ಕೀರ್ತಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೫–೫೧); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನಂ . . . ನಿಜಿಸಿದಾನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೮೩–೧೦; 869); ಬೆಳಗಪ್ಪಿನಂ ಕೇಳಿಸಿದಂ (ಶಮುದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ).

[?. P ಶಬ್ದಾನು ೫೮೮ ರಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿನಂ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ]

ಇನ್ನಂಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಮಾವು (?): ಇನ್ನಂಮಾವು, ಒಳ್ಳುಂಗನ್ನಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಮ್ಮಾವು' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಾವು ?]

ಇನ್ನಕೆ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನ್ನಗೆ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಗೆ; ಮನೋಹರವಾದ ನಗು: ಇನಿದು + ನಗೆ, ಇನ್ನಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಇನಿದು + ನಗೆ]

ಇನ್ನದು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ನ (ಅ). ಇನ್ನಾದರೂ (?): ಇನ್ನನ್ನಾ ಈ ಸ್ನೇಹಾ ಯರವು ಮಾಡಲಿ ಬೇಡ ಸತ್ಯಭಾಮೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೦).

[< ಇನ್ + ಅನ್ನು$_3$ (< ಅನ್ನು$_0$)]

ಇನ್ನಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನರ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವರು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಷ್ಟು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನಳ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಿನಿತು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೀರ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ನೀರು; ರುಚಿಯಾದ ನೀರು: ನಾರಿಕೇಳಮೆಸೆಗುಂ ಫಳಾಳಿಯಿಂ ನಾರಿ[ಕೇಳ] ನೆಗಟ್ದಿಮ್ಮೊಕೊಪ್ಪುವಿನ್ನೀರಪಾವ ಸವಿ ನೋಡಿಮೆಂದಣಂ ನೀರವಾವಳಿಗೆ ನೀಡುವಂದದಿಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೪–೫೭). [< ಇನಿದು + ನೀರ್$_1$]

ಇನ್ನು 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು: ತೊಡೆವೆಳಗಚ್ಚರದಿನ್ನುಡಿ ಮೊಳಗು ಕಣ್ಗಡೆಮಿಂಚಿನಿಂ ಕಾರಸಿರಿಗೆ ಪಡಿಯಾದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೫೫). [< ಇನಿದು + ನುಡಿ$_1$]

ಇನ್ನುಣಿಸು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ; ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ: ಇನ್ನುಣಿಸೆನಗಟ್ಟಿ . . . ತಣಿಯುಣಲೀವೊಡೀವುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೧); ಇಮ್ಮಾವು, ಇನ್ನುಣಿಸು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೫ ಉದಾ); ಉಗುಳ್ವಿನ್ನುಣಿಸಾದ ದೂರ್ವೆ ಮೆರೆಯಲ್ಮಿಗೆ ಕೇಳ್ವುವು ಕಾಡಪುಲ್ಲೆಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೧೩). [< ಇನಿದು + ಉಣಿಸು$_1$]

ಇನ್ನೂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನೂರು 'ಇನ್ನೂಱು' ನೋ.

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ 'ಇನ್ನೂಱು' ಪರಾ.

ಇನ್ನೂಱು, ಇನ್ನೂರು, ಇರ್ನೂಱು, ಇಚ್ಛೂಱ್ (ನಾ). ಎರಡು ನೂರು: ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗೊಣ್ಡಜ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟ ನೀಜ್ಪಣ್ಣ ಇನ್ನೂಱು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩–೮; 899); ಆಹವದೊಳ್ ಕುಸಿದು ಪೆಱಪಿಂಗಿ ಪೇಱ್ ಮಾನಸರೇನಿನ್ನೂಱು ವರ್ಷಮುಂ ಬಟ್ದಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೬); ರುಧಿರದೊಳದ್ದರಿನ್ನೂಱರಸುಮುಕ್ಕಳು (ಕುವ್ಯಾಕ.೧೧–೩೮). ಇನ್ನೂರು: ಇನ್ನೂರಾ ಆಯ್ವತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೫ ಕಿ); ಆವನು ಆ ಹೊಲವನ್ನು ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). ಇರ್ನೂಱು: ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ನಾನಾ ಫಲ ವಿಲಸನದಿಂ ಕಾಡಿಯೂರಲ್ಲಿಯಿ[ರ್ನೂ]ರ್ವ್ವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಿ[ರ್ನೂ]ರ್ವ್ವರ ವಿಧಿಲಸದಾಚಾರ ಸಂಪತ್ತಿ ಯಿ[ರ್ನೂ]ರ್ವ್ವರ ದಾನೋದಾರಿಯಿ[ರ್ನೂ]ರ್ವ್ವರ ವಿಮುಳಯಶಶ್ಶ್ರೀ ವಿಚಿತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩–೫೦, ೫೨; 930). △ ಇಚ್ಛೂಱ್: ರವಿಕಯ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಇಚ್ಛೂರ್ಪೊ(ರ್ವ)ರುಂ ಮಹಾಜನರ ಕಾಲಂ ಕೆಚ್ಚಿ (ಇಆ. XII, ೨೯೯–೨೦; 814); ಇಜಿದೊಡೆ ಇಚ್ಛೂಜಿಕೈವತ್ತು ಪ್ರಮ್ಮ . . . ಪರದಾರ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಇಚ್ಛೂಜ ಇರ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮ್ಮ (ಹೈಆರಿ. ೧೯೬೬, ೨೬–೩೩; 872).

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ = ಎರಡು ನೂರು ಮಂದಿ: ಅಂಗಭೋಗದ ಸತಿಯರಿನ್ನೂರ್ವರಾತಂಗೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೨೮–೧೪).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ನೂಱು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುನೂಱು; ಕೊಡ. ಇನ್ನೂರಿ; ತುಳು. ಇರ್ನೂಡು; ತೆಲು. ಇನ್ನೂಱು]

ಇನ್ನೆ (ನಾ). ಇಂದು; ಈ ದಿನ; ಈ ಹೊತ್ತು (?). 'ಇನ್ನೆವರಂ' ಪರಾ.

ಇನ್ನೆಗೆ = ಈ ದಿನಕ್ಕೆ; ಇದುವರೆಗೆ (?): ಏಸರವನೀ ಪಾರ್ಥ ನಮ್ಮೊಳು ವಾಸಿ ಪಂತವ ಮಾಡಲಿಂದಿಗೆ ಭಾಸುರದ ಚಕ್ರದೊಳು ಇನ್ನೆಗೆ ಸವರೆನೇ ಎಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨–೫೭). [?. / ತಮಿ. ಇನ್ನೆ]

ಇನ್ನೆಗ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನೆಗ, ಇನೆಗಂ, ಇನ್ನಕ, ಇನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಈಗಿನವರೆಗೆ; ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ : ಭರತ ಯಯಾತಿ ಕುತ್ಸ ಪುರುಕುತ್ಸ ಪುರೂರವರಿಂದಮಿನ್ನೆಗಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಶಶಿವಂಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬) ; ಕಮಲೆಯೆನಿನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪) ; ಅನಿನ್ನೆಗಂ ಕಂಡ ಸಂಭ್ರಮಂ ಕಡೆಗೆ ಕನಸೋ ನಿರುತವೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧). **ಇನೆಗ** : ೧. ದಿವಿಜರ್ ನಡುಗಲ್ಕೊಡರಿಸುವಿನೆಗ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೧೬). **ಇನೆಗಂ** : ೨. ಆ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ಆ ವರೆಗೆ; ಆತನಕ: ಇದಂ . . . ಪಾಲಿಸುಗೆ ವಾರ್ಧಿ ನಗಮುಳ್ಳಿನೆಗಂ (ಇಅ. XVIII, ೨೭೪-೪೦ ; 994) ; ಕರಿ . . . ಜಿನನಂ ವಿನುತಂ ಕಾಣ್ಬಿನೆಗಂ ಕೂಳನೆ ತೊಱೆದುದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೬ ; 1007). ೩. ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಆ ಮಟ್ಟಿಗೆ : ಗಗನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಯುಗ್ಮೋದಯಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದಿದಾದಪುದೆಂಬಿನೆಗಂ . . . ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಗೆ ವಿಯತ್ತಲ ಚಾರಣೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೬) ; ಮೂಳೆಯಂ ದಬ್ಬುಕದಿಂದೆ ನುಗ್ಗುನುಱಿಯಪ್ಪಿನೆಗಂ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೬) ; ಬಸಂತರಾಯನುರ್ಕುಂ ಸೊರ್ಕುಂ ಸೋರ್ದು ಬಯಲಪ್ಪಿನೆಗಂ ದಾೞಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೧೯). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲಾಗಿ; ಇರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ : "ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನಮನ್ನೆಗಮಿನಮುಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವೆರಸು ಸತ್ಯರ್ಥದೆಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೨೪೬) ; ವಿಷಾದವ್ಯಾಪಾದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿರ್ಪಿನೆಗಂ . . . ಅಂಬರಚರನವನಿಗವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೦ ವ) ; ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ . . . ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಬಿಕ್ಕೆನ್ನದೆ ಮಿಡುಕದಿರ್ದರಂತಿರ್ಪಿನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦). **ಇನ್ನಕೆ** : ೧. ಮಹೋಪಕಾರಕವಾದುದಿನ್ನಕ ವೈಪರೀತ್ಯವಿದಾಯ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೩೬). **ಇನ್ನೆಗೆ** : ೧. ಯಜ್ಞವು ಮಾಸಲಳಿಯದೆ ನಡೆದುದಿನ್ನೆಗ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೧-೬) ; ಅಸುರರಾಜನಂ ಮಾರ್ದ ಕಲಿಗಳನಿನ್ನೆಗರಿಯದೀ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೇಣ್ ವಿಧಿಕಲ್ಪನಾ ದೃಷ್ಟಿ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೭-೧೭೨). [ಇನ್ನೆ + -ಗಂ]

ಇನ್ನೆಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನಬರ, ಇನ್ನೆಬರ, ಇನ್ನೆವರೆ (ಅ). ಇದುವರೆಗೆ; ಈವರೆಗೆ : "ಇನ್ನೆವರೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆಂದುಂ ಇನ್ನೆವರಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧) ; ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೨) ; ಎಂದಿಂಗೆ ನಿನಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲೆಂದಿರ್ದಯ್ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಿನ್ನೆವರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪) ; ಇವಂಗಿನ್ನೆವರಂ ಸ್ವರಜ್ಞಾನಮೇ ಪುಟ್ಟಿತಿಲ್ಲ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭-೨೫). **ಇನ್ನಬರ** : ಕಾಳೆಗಕೆ ಕರ್ಣನ ಕೈದು ಭಂಡಾರಿಸಿದುದಿನ್ನಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೨) ; ಇನ್ನಬರ ಸೈರಿಸಿದ ಸೈರಣೆಯುನ್ನತಿಕೆಗಿದು ಮಾರ್ಗವೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೭೯). **ಇನ್ನೆಬರ** : ಅಱಿಯೆನಾನಿನ್ನೆಬರ ನಿನ್ನಯ ತೆಜನನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೩೯) ; ರಾಜ್ಯವನು ಕೌರವರು ತಾವನುಭವಿಸುತಿದ್ದರು ನಡೆದುದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೧೧-೪೧) ; ಸೆಱೆಯಲಿ ಸವೆದರಿನ್ನೆಬರ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೨೦). **ಇನ್ನೆವರೆ** : ಸರಿಯದಾಗಿಯೇ ತೋಱುತಿಹುದಿನ್ನೆವರೆಯುಂ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೮-೩೮).

[ಇನ್ನೆ + ವರಂ. / ತಮಿ. ಇನ್ನೇವರೈಕ್ಕುಂ, ಇನ್ನೇವರೈಯುಂ]

ಇನ್ನೆವರೆ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಇನ್ನೆವರಂ : "ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭) ; ಇನ್ನೆವರೆಗಂ ಯಾತವ್ಯರುಮಾಜ್ಞಾವಿಧಾನಸ್ಥಾನರುಮಪ್ಪನಮ್ಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ) ; ಭರತಾನ್ವಯದೊಳಿನ್ನೆವರೆಗಂ ಗೋತ್ರಕಲಹಮೆಂಬುದಾದುದಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ) ; ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೩).

[ಇನ್ನೆ + ವರೆಗಂ]

ಇನ್ನೊಂದು 'ಇನ್'ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊರ್ವ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ಪರ್ (ನಾ). ಇಷ್ಟುಜನರು (?) : ಕಸವಯ್ಯ ಆಳ್ದೊನ ಬೆಸದೊಳ್ ಮಱುವಕ್ಕದ ಮುಟ್ಟಾಡಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಇನ್ಪರಂ ಕೊಂಡು ತಾನುಂ ಸಗ್ಗಿಯಾದನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯-೭; 909). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಇನಿಬರ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಇನಿಬರ್]

ಇನ್ಪತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿರಿಊರ ರಾಮಾಗನು ಮಾರಸಿಜ್ಗ ಇನ್ಪತೂರ ತುಱುಗೊಳೆ ಸತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೩೮-೪ ; 1000). [ಇನ್ಬತ್ತು$_0$ + ಊರ್]

ಇನ್ಬು 'ಇಂಬು$_3$' ನೋ.

ಇಪಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗಿ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟಿದ್ದ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೮ ; 1020). [ಇಪ ? + ಗೊಂಡ$_0$ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಇಪ್ಪ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪಕ್ಷ (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷ: ಲೀಲೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಜಗಳಮಂ ಮೇಲೆ ಯಿಪ್ಪಕ್ಷದೊಳಗಿಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಂ ವಾದಮಾಗಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೬೮-೮).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಷ]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಇಮ್ಮಡಿ; ಎರಡರಷ್ಟು : ನಿನಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಈಗ : ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಯಾಕೆ ತಡೀಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೬೧) ; ಇಪ್ಪಟ್ಟೀಗ ಚೆನ್ನಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [< ಇದು + ಪಟ್ಟು ?]

ಇಪ್ಪಣ (ನಾ). ಎರಡು ಹಣ : ಕೊಳಗವಾಹಿಯಾಗಿ ಪೊಂಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ ವೃದ್ಧಿಯಲು ಕೊಣ್ಡ ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಱ ಎಪ್ಪತ್ತಮೂಱು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೩ ; 1153) ; ಮೂಱು ವರಹನೂ ಯಿಪ್ಪಣ ಹಾಗದ ಭೂಮಿಯನೂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೫-೧೮ ; 1162) ; ನವರತ್ನಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯ ಗದ್ಯಾಣ ನೂಱಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೭೯ ; 1382) ; ಅಪ್ಪಂತ ಹೆಣ್ಣಾಗಬೇಕು ಇಪ್ಪಣ ಅಡ್ಡ ತೆರವಾಗಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಣ$_1$]

ಇಪ್ಪತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪದರ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರ : ಪ್ರಾಣಿಯು ಇಪ್ಪದರದ ಜೀವಿಯೆ ? (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪದರ]

ಇಪ್ಪದಿಂಬರು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಈ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ; ಈ ಸಿದ್ಧತೆ (?) : ಇಲ್ಲವೈಯಿಪ್ಪನ್ನಿಕೆಯ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಜಗಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರನೆಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿಹೆ ನೀನು (ಜಿನಭಾ. ೧೩-೨೬). [< ಇದು + ಪನ್ನಿಕೆ]

ಇಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಈ ಪ್ರಯಾಣ : ಸಾಲ್ಗೊಳಿಸುತಿಪ್ಪಯಣವನ್ನೆಸಗಿರೆನುತೊಡನೆ (ಪರಶು. ೪-೫೨). [< ಇದು + ಪಯಣ]

ಇಪ್ಪಲ 'ಇರ್ಪಲ' ನೋ.

ಇಪ್ಪಸರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ ; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ : ಕುಸುರಿದಜೀರ್ದನು ಕರಿಘಟೆಯನಿಪ್ಪಸರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೦) ; ಇಪ್ಪಸರದೊಳಳಿವಿಂಡು ಮುಸುಕಲ್ಕೆತಪ್ಪ ಕೆಂಪೆಸೆವ ಬಂಧಕಿಯು (ನಾಗಕು. ೩೨-೧೦).
[ಇರ್₃ (< ಎರಡು) + ಪಸರ]

ಇಪ್ಪಳ್ಳ (ನಾ). ಈ ಹಳ್ಳ : ಇಪ್ಪಳ್ಳದಿಂದೆ ಕೆಳಗಣ ಪರಲಾಲ (ಎಇ. X, ೬೭-೮೪ ; 892). [< ಇದು + ಪಳ್ಳ]

ಇಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹಾನೆ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಹಾನೆಯಿಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಯ ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ (ಸೌಇಎ. ಉಡುಪಿ. ೩೧೭-೯ ; 1422) ; ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ (ಗಾದೆ. ೪೯೦).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪಾನೆ]

ಇಪ್ಪಾರು (ನಾ). ಎರಡು ಹಾರು, —ಸೂರು : "ಇಪ್ಪಾರು ಚಾವಣಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರದ ಭಾಗ ; ಚಂದಾಯ" (Gable. ಇಂಕನಿ). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪಾರ್ು]

ಇಪ್ಪಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಲು ; ಇಮ್ಮಡಿ : ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದವರ ಮೇಲೆ ಮುಯ್ಯಿತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತಿಹಿಂಸಾನಲವು ಇಪ್ಪಾಲು ಉಜ್ವಲಿಸಿದೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೬).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪಾಲ್ು]

ಇಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟಿ : ಕಪ್ಪಡಿಗನಂತಾದೆ ನೆನುತಜನಿಪ್ಪಿಡಿಯಲೊತ್ತಿದನು ಬಸುಜನು ನೋಡಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೩-೪೨). ೨. ಎರಡು ಹಿಡಿ : ಮುಸುಕಿನ ಮನುಷ್ಯನ ಇಪ್ಪಿಡಿಯ ಖಡ್ಗವು . . . ಮೇಲೇರಿ ಕೆಳಗಿಳಿದುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ದಡದ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರು ಕಂಡರು (ಯೋಧರು. ೧೨೮).

ಇಪ್ಪಿಡಿಯಕತ್ತಿ = ಎರಡು ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ : "ಎರಡು ಕೈಯಿಂದಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ ; ಎರಡು ಹಿಡಿಯ, ಇಪ್ಪಿಡಿಯ, – ಕತ್ತಿ" (Two handed Sword. ಇಂಕನಿ).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪಿಡಿ₁]

ಇಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹಿಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ ; ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ : ಅಸಿಧಾರೆಗಳನಿಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿದು ಜೋಲುತ ದುರಂತಚರಿತ್ರರೊಪ್ಪಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೧೫). [ಇಪ್ಪಿಡಿ + ಪಿಡಿ₁]

ಇಪ್ಪು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಳಚು ; ಬಿಚ್ಚು.

ಇಪ್ಪೆತೆಗೆ = ಬಿಚ್ಚಿತೆಗೆ : ವಾಹಕರ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವದಿಂ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯ ನೇಣನೊಯ್ಯನಿಪ್ಪೆತೆಗೆದು ಝುಂಕಾರದ ಸುಸಿರಿಕೆಯಂ ನೋಡಿ(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೯೩ ವ). [← ತೆಲು. ಇಪ್ಪು, ವಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪು₂ (ನಾ). ನೊಣ : "ಇಪ್ಪುನೊಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈ ; ಮಲ. ಈಚ್ಚ ; ತೆಲು. ಈಗ]

ಇಪ್ಪುದು 'ಇರ್₁' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹುರಿ, —ಎಳೆ ; ಎರಡು ಹುರಿಯುಳ್ಳದ್ದು : ಚಿಪ್ಪಿಗರವೋಲವಯವಂಗಳನಿಪ್ಪುರಿಯ ನೇಣಿನಲಿ ಹೊಲಿವರು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೪೧) ; ಇಪ್ಪವಳ ಬಿಟ್ಟು ತನಗೊಪ್ಪುವಳ ನೆರೆದಿಹರೆ ಇಪ್ಪುರಿನುಲಿಯು ಹಜೀರ್ದಂತೆ ತನ್ನನು ಅಪ್ಪುವಳು ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೪). ೨. ಎರಡು ಭಾಗ : ತಪ್ಪದಹುದಹುದೆಂದುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವೆನುತ್ತ ಪಂಕ್ತಿಯನಿಪ್ಪುರಿಯ ಮಾಡಿದರು ದೇವಾಸುರರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೯-೩೦). 'ಮುಪ್ಪುರಿ' ಪರಾ.
[ಇರ್₃ (< ಎರಡು) + ಪುರಿ₃]

ಇಪ್ಪುರುಷ 'ಇರ್ಪುರುಷ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ₁ 'ಇರ್ಪೆ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ₂ (ನಾ). ಮೆಲುಕು.

ಇಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೆಲುಕು ಹಾಕು : ರೆಪ್ಪೆ ಹಂದಿದರೆ ಇಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಗಾದೆ. ೬). [?]

ಇಪ್ಪೆ₃ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ ; ಅಸ್ತಿತ್ವ : ಸ್ವಪ್ನದನುಭವದಂತೆ ಸಂಸಾರವಿದು ಮೃಷೆ ಹುಚ್ಚುಮುಂಡೆ ಇಪ್ಪೆಯು ಚಂದ್ರಾರ್ಕವೆಯೆಂದು ಯೆಂಬೆಯೊ ಹುಚ್ಚುಮುಂಡೆ (ಚಿವಾವ. ೨೦-೬).
[ಇರ್₁ + –ಪೆ? . / ತಮಿ. ಇರಪ್ಪು ; ಮಲ. ಇರಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ 'ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆಗಲಿವೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ : ನಾನಾಶಾಲಿ ಕಲಿವೆ ಮೆಣಸಿಗೆ ಕೇಸರಿವೆಸರಿಪ್ಪೆಗಲಿವೆ ಶಾಲಿವಿಶೇಷಂ (ನಳಚಂ. ೬೨೩). [ಇಪ್ಪೆ₁ (< ಇರ್ಪೆ) + ಕಲಿವೆ]

ಇಪ್ಪೆಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಜಿಡ್ಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಇಪ್ಪೆಯ ಜಿಡ್ಡಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ (ಉಕ).
[ಇಪ್ಪೆ₁ (< ಇರ್ಪೆ) + ಜಿಡ್ಡು]

ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದನ್ನು ದೀಪವುರಿಸಲು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಇಪ್ಪೆ₁ (< ಇರ್ಪೆ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಇಪ್ಪೆಹಿಂಡಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹಿಂಡಿ : ಇಪ್ಪೆ ಹಿಂಡಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗೊಬ್ಬರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇಪ್ಪೆ₁ (< ಇರ್ಪೆ) + ಹಿಂಡಿ]

ಇಪ್ಪೊತ್ತು 'ಇರ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳ್ 'ಇರ್ಪೋಳ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳು 'ಇರ್ಪೋಳ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡು : ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ವಿಟರೆದೆಯನಿಪ್ಪೋಳುಗಳೆವುಗುರುಗಳ ಬಿಂಕದ ಬಾಲೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೮-೫). [ಇಪ್ಪೋಳು (< ಇರ್ಪೋಳ್) + ಕಳೆ₁]

ಇಬಟೆ 'ಇಬ್ಬೀಡೆ' ನೋ.

ಇಬಡಿ 'ಇಬ್ಬೀಡೆ' ನೋ.

ಇಬನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ವೃಪಿಗಿ. ೧೫-೨೪೩). [?]

ಇಬಿಕೆ (ನಾ). [ಕಾಮುಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಘನಮೆನಿಸಲುಂಬ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ ಹಣೆ ಗಲ್ಲಯಿನಿತಗಲಮಾದ ಗಜಮದದ ಕಂಪು ಕೊನರ್ವ ತನುಜಲದ ಸುಮ್ಮನಿಸುವೀರಾಜು ಬೆರಳಿನ ಲಕ್ಷ್ಮಿದಾಣದವಳಿಬಿಕೆಯಬಲೆ (ಜನವ. ೩-೨೧) ; ವಡಬೆಯಿಬಿಕೆ ಹಯನು ಬೆರಸಿ ಕಡೆಗೆ ವೃಷನು ಯಿಾಯೆರಡು ನಿದಾನಿಸುವಡೆ ನೀಚರತವು ಅಧಮುವೂ (ಜನವ. ೩-೨೩). [< ಸಂ. ಇಭಿಕಾ]

ಇಬ್ಬ₁ (ನಾ). ಕಿರುಬ : ಹುಲಿಜಾತಿ : ಹುಲಿ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡಇಬ್ಬ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೯). [?]

ಇಬ್ಬ₂ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ ; ಶ್ರೀಮಂತ : ಇಭಪತಿಯನೇಜು ವೈಶ್ಯಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತಭಿನುತನಾದೆಸೆಯವರ್ಗಳ ನಭಯಂ ತಾಂ ಕಾಣದನಿತನೊಡೆಯವನಿಬ್ಬಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೫-೩೧). ೨. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು : ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಜುಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಿಬ್ಬ ಕುಲದಾತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಜುಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೬-೩೧ ವ).
[< ಸಂ. ಇಭ್ಯ]

ಇಬ್ಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕಡೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಈ ಕಡೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೂಗಾಡುವವನು : ನಂಬದಿರ್ದನು ತಂದೆ ನಂಬಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಂಬಿಯುಂ ನಂಬದಿರುವಿಬ್ಬಂದಿ ನೀನು (ಮಂಕುಕ. ೪೮೫). ೨. ಉಭಯ ಲಿಂಗಿ ; ಹೆಣ್ಣು, ಗಂಡು ಎರಡೂ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದು ಯಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದ ಪ್ರಾಣಿ. ೩. ದಡ್ಡ ; ಮಂಕ ; ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ. ೪. ಸಂಕರಜಾತಿ ; ಮಿಶ್ರತಳಿ ; ಭಿನ್ನವಂಶಗಳ ಕೂಟದಿಂದಾದ ಬೆರಕೆಯ ಸಂತತಿ : ಕರುಣವಿಲ್ಲದಲೆಮ್ಮವಂಶವ ನೆರಪಿದಿರಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಆಗಿರ್ದರುತರವು ಏನಾಯ್ತು ಯಿಬ್ಬಂದಿಯರಿಗುತ್ಪತ್ತಿಗರೆದಿರೋ ನೀವೇನು ಪಾಂಡವತರಳರೋ (ಜಿನಭಾ. ೮೪–೪೧) ; ಇಬ್ಬಂದಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಮನೋನಂ. ೧೮೪). ೫. ಹುಲಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವನ್ಯಮೃಗ : ಕಿರಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡ ಇಬ್ಬ (ನಮ್ಮ ನು. ೨೩೯). ೬. ಉಭಯ ಸಂಕಟ ; ಪೇಚು : ಅವನ ಕೆಲಸ ಇಬ್ಬಂದಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಪ್ಪನ್ದಿ ; ತೆಲು. ಇಬ್ಬಂದಿ]

ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ವರ್ತಿಸುವವನು : ಒಬ್ಬಾರ್ಗಟ್ಟಡಿಗೆ ಇಬ್ಬಾರುಣ್ಣಲುಬಹುದೆ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಬಣಜೀಗ (ಜಗೀತ. ೨೭) ; ಒಬ್ಬಳನು ಅಳಿಸಿದ ಒಬ್ಬಳನು ನಗಿಸಿದ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಜವರಾಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೩). [ಇಬ್ಬಂದಿ + –ಕಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಇಬ್ಬಕುಲ, ಇಬ್ಬಕುಳ (ನಾ). ವರ್ತಕ ವಂಶ ; ವರ್ತಕ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು (?) : ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಜುಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ನೆಗೞ್ದಿಬ್ಬ ಕುಲವಾತಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂಜುಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೬–೩೧ ವ). ಇಬ್ಬಕುಳ : ಕಂಡಿರೆ ಮನೋಜನಿಭನಂ ಕಂಡಿರೆ ನೆಗಳ್ದಿಬ್ಬ ಕುಳನನತಿನಿರ್ಮಳನಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೪–೪೭). 'ಇಭ್ಯಕುಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಇಭ್ಯಕುಲ]

ಇಬ್ಬಕುಳ 'ಇಬ್ಬಕುಲ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಸೀಳು : ಜಗದುಪತಿಯನು ನೋಡಿ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತೆಗೆದು ಸಂದೋಹದ ಸರಳಲಿಬ್ಬಗಿವುತಿರೆ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೪).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ$_1$]

ಇಬ್ಬಗಿ$_2$ 'ಇರ್ಬಗಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಜಲನಿಧಿಯನುಜ಼ು ಕುಡಿವ ವಡಬಾನಲನ ನುಂಗುವ ನೆಲವನಿಬ್ಬಗಿಗಳೆವ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳಿವ] . . . ಬಲಾನ್ವಿತಭಟರ ನಳನರ್ಬುದವ ತೋಱಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೪–೭–೧೯). [ಇಬ್ಬಗಿ$_2$ (< ಇರ್ಬಗಿ)] + ಕಳೆ$_1$]

ಇಬ್ಬಗಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳು ಮಾಡು, —ತುಂಡಾಗಿಸು : ಅದ್ರಿವಲ್ಲಭನ ತನುವನಿಬ್ಬಗಿಗೈದು ತಾರಕನ ದೇಹಮಂ ಚಿನಕಡಿಯನಿರದೆ ಮಾಡಿತು ಶಾಂಭವಾಸ್ತ್ರಂ (ಚಬಪು. ೪೦–೩೧).
[ಇಬ್ಬಗಿ$_2$ (< ಇರ್ಬಗಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಇಬ್ಬಗೆ$_1$ 'ಇರ್ಬಗೆ$_1$' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೆ$_2$ 'ಇರ್ಬಗೆ$_2$' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಮನಸ್ಸು ಹಂಚಿ ಹೋಗಿರು. 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
[ಇಬ್ಬಗೆ$_2$ (< ಇರ್ಬಗೆ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ತಾಯೊ ತಂಗಿಯೊ ಎನಿಪ ಶುಚಿಯ ಸೌಮ್ಯದ ಸೊಬಗು ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಕರೆವೊಲಾತುರವಡಿಪ ಬೆಡಗು ಈಯೆರಡು ಸಮದ ರುಚಿ ನಿನ್ನನಿಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸೆ ಧ್ಯೇಯ ನಿನಗಾವುದೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೩). [ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಇಬ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಾರಿ : ಹಠಯೋಗಮಂ ಮಾಡುವಂ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಭರಿತನಾಗಿಹ ಶಿವನನಿಬ್ಬಟ್ಟೆಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿವನೀರ್ಬಟ್ಟೆಯಂ] ಕಟ್ಟಿ ಹರುಷದಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತಿಪ್ಪಾತನೈಕ್ಯಮಂ ಕೂಡಿ ಶಿವ ತಾನಪ್ಪನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಇಬ್ಬಡಗ (ನಾ). = ಇಬ್ಬಡಗಲು : ಕೋಳೂರ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮತ್ತರು ೩೦ ಚಜಗ ಪೊಲದಿಂ ತೆಂಕ ಕರುನಮಾಳದ ಇಬ್ಬಡಗದ ಹಾಳ ಮತ್ತರು ೧೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೬–೨೭ ; 1099). [?]

ಇಬ್ಬಡಗಲು (ನಾ). ಬಡಗಲ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕ : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಇಬ್ಬಡಗಲು ಮೊದಲೇರಿಯಲು (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭–೫೮ ; 1232).
ಇಬ್ಬಡಗಲಾಗು = ಬಡಗಲ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರು : ಧಾರಾಪೂರ್ಬ್ಬಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ ತೆಂಕವೊಲದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಡ್ಡದಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಲಿಬ್ಬಡಗಲಾಗಿ ಹಿರಿಯಕೋಲ ಮ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೪–೧೪ ; 1217). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಡಗಲು (< ಬಡಗಲ್)]

ಇಬ್ಬಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ; ಇಮ್ಮಡಿ : ನಿಬ್ಬರದ ಪುಣ್ಯ ಇಬ್ಬಡಿ ಫಲಿಸಿತು ಒಬ್ಬರೇನಱಿವರು ಶಬ್ದಗಾಗೋಚರ ದರ್ಭಶಯನನಾದ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೩೯–೧). [< ಇರ್ಮಡಿ]

ಇಬ್ಬಡಿ$_2$ 'ಇಬ್ಬೀಡೆ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಂಗಡ, —ಭಾಗ : ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣವಾದೀತು (ಕುಡಿಕೂ. ೪೦) ; ಇಬ್ಬರೂ ಅಂದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬಣ ಇದ್ದದ್ದೇ ; ಇನ್ನೇನು ಆ ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಕಾರವಿರಬೇಕು (ಕಮನೆ. ೧೪೬) ; ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ಗಲಿಪ್ರ. ೫೨). ೨. ಉಭಯ ಸಂಕಟ ; ಪೇಚು : ಅವನು ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). ೩. (ಮದುವೆಯ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆಯ) ಎರಡು ಪಂಗಡದವರು : ತಿರುಪತಿಯ ವೆಂಕಟೇಶನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ. ಇಬ್ಬಣದವರೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುವುದಾಯಿತು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೨).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಣ]

ಇಬ್ಬಣ$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ಬಣವೆ (?) : ಕದ್ದೂ ಕಡಲೆ ತಿಂದು ಇಬ್ಬಾ[ಬ್ಬ]ಣ ಹುಲ್ತಿಂದು ಕದ್ದೂ ಹೋಗನ್ನೆ ಬಸವಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿ ಬಾ. ೨೯–೧೭). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಣ$_0$ (< ಬಣವೆ)]

ಇಬ್ಬತ್ತಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬತ್ತಿ. 'ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ' ಪರಾ.
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬತ್ತಿ]

ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ (ನಾ). "ಎರಡು ಬತ್ತಿಗಳು ಉರಿಯುವ ದೀಪ" (Duple lamp. ಇಂಕನಿ). [ಇಬ್ಬತ್ತಿ + ದೀಪ]

ಇಬ್ಬದಿ 'ಇರ್ಬದಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬನಿ, ಇಬ್ಬನ್ನಿ (ನಾ). ಮಂಜಿನ ನೀರಿನ ಹನಿ ; ಹಿಮ : ಮುಚ್ಚಿಮುಸುಂಕಿದಿಬ್ಬನಿಯ ನುಣ್ಬನಿಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೩೧) ; ಬೆರಳುದ್ದಮಾದ ನಾರಳ ದಂಟ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪಿರಿದು ಮಘಮಘಿಪ ತಿಳಿದುಪ್ಪಮಂ ಹೊಯಿದು ಕೊಂಡಿರುಳಿಬ್ಬನಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಘಟ್ಟಹೆಱೆಯಾದುದಂ ತಂದುಕೊಳವೆಗಳನೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೨) ; ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡ ಇಬ್ಬನಿ ಇಂಗುವಂತೆ ನನ್ನ ದುಃಖವೆಲ್ಲಾ ಇಂಗಿಹೋಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೪). ಇಬ್ಬನ್ನಿ : ಉಗಿಯು ಮಂಜು ಮೋಡ ಇಬ್ಬನ್ನಿ ಮಳೆ ಇವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಯಿತೆಂದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೬೯) ; ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಇಬ್ಬನ್ನಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬) ; ಘನವಾದ ಕಾನನದ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿಬ್ಬನ್ನಿ ಸುರಿವಂತೆ (ರಘುವಂ. ೧೭೬) ; ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲುಮೆತ್ತಿದಾ ಕವಳಿ ಕಂಟಿಯಾ ಹಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೮–೧೫). [ಈರ್$_3$ (< ನೀರ್) + ಪನ್ನಿ]

ಇಬ್ಬನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ವೈಶಿಗಿ. ೨೩–೮೧೮). [?]

ಇಬ್ಬನ್ನಿ 'ಇಬ್ಬನ್ನಿ₁' ನೋ.

ಇಬ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬರಿ 'ಇರ್ಬರಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಳ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾಗಿರ್ಪೊಡೊಬ್ಬಳ ಮೇಣಿಬ್ಬಳಮೆಣ್ಣೆಯಪ್ಪೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೭); ಎಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಕೊಳಗದ ಇಬ್ಬಳ ಪಳವಳಿಗೆಯ ಪಕ್ವಾನ್ನಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೧–೫೮; 1276); ನಿಚ್ಚಲಾರ್ಜಿಸಿ ತಂದ ಭತ್ತವು ವೆಚ್ಚಕಿಬ್ಬಳವಾಗೆ ಕುಂದವು ಹೆಚ್ಚವದಜಂ ಜಂಗಮಾವಳಿಗೊಲಿದು ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೯–೯); ಉಪರಿಗೆಯೆಂಟುನೂಜವೇ ಪಾತ್ರವಿನಿಪಿಬ್ಬಳಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸಲ್ಕೈವತ್ತಯೇಳು ಸಾವಿರದ ಆರ್ನೂಜಾದೊಡಂ (ವೀಶೈವು. ೭–೧೧೦–೬೨). [ಇರ್₃ (< ಎರಡು) + ಬಳ₁ (< ಬಳ್ಳ)]

ಇಬ್ಬಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳ ಅಕ್ಕಿ: ಪರಿಚಾರಕಮೊಳ್ಳೆಯಂಗಿಬ್ಬಳಕ್ಕಿಯ ಕೂಳಯಿಕ್ಕಂಡುಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬–೪೮; 1170). [ಇಬ್ಬಳ + ಅಕ್ಕಿ]

ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಮೂಲೆ (?): ನಾನಾಧಾನ್ಯಯೀರಾಯ ಪ್ರತಿಖಂಡುಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆಯ ಸ್ವಾಮ್ಯದ ವಿವರ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೭೮; 1382). [ಇಬ್ಬಳ + ಮೂಲೆ ?]

ಇಬ್ಬಳಿಗೆ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ) ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಅಳತೆ, —ಪಾತ್ರೆ: ಇಬ್ಬಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ಒತ್ತೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [ಇಬ್ಬಳ + –ಇಗೆ]

ಇಬ್ಬಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಣಿ (ನಾ). (?): ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದು ಇಬ್ಬಾಣಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿ ಮಗ್ಗು ಕಸ್ತೂರಿ ತೆರೆ ಹೋದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೧). [?]

ಇಬ್ಬಾಯ್ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯ 'ಇರ್ಬಾಯ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ (*). [ಇಬ್ಬಾಯಿ (< ಇರ್ಬಾಯ್) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ಇಬ್ಬಾರ (ನಾ). ತಿಗಳರ ಭಾಷೆ: ತಿಗಳರು –ಇವರು ... ತಮಿಳನ್ನು ಹೋಲುವಂಥ ಇಬ್ಬಾರವೆಂಬ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೪). [?]

ಇಬ್ಬಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಸಾಲ ಬಕುಳ ಕರಂಜ ಕಮ್ಮರ ಬೇಲ ಬೇವಿಬ್ಬಾಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಡಲೆ, ಪ್ಪೆಡೆ, ಬ್ಬೀಡೆ, ಬ್ಬಟ್ಟೆ] ತೇಗರುಟಾಳ ತಂಡಸ ತಡಸಿ ತಗ್ಗಿಲು ತದಿಕು ... ಮೊದಲಾದ ವನಭೂಜಾಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೭–೧೮–೧೮). [?]

ಇಬ್ಬಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ಇಬ್ಬಿಡದ ಮರದ ತಿಗುಡು, ಮೇಷಶೃಂಗಿಯ ಮರದ ತಿಗುಡು, ಕೆಂಬಲಿಯ ತಿಗಡೆ ... ಇಷ್ಟು ಔಷಧಿ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೨). [?]

ಇಬ್ಬಿದಿರು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು; ಲಾಳದಕಡ್ಡಿ (?) (ವೈಶಿಗಿ. ೫೯–೧೧೮೨). [< ಈರ್₄ < ನೀರ್ + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್₂)]

ಇಬ್ಬೀಡು (ನಾ). ಎರಡು ಬೀಡು; ಎರಡು ಸಾರಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವುದು: ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ (ನೇ) ಬಾಯ ಬಿಡುತಾವೆ ಇಬ್ಬೀಡ ಗಬ್ಬವಾ ಹೊಂಬಾಳೆ ನಡುಗ್ಯಾವೆ (ನಾಪದ. ೧೮). [ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು₂]

ಇಬ್ಬೀಡೆ, ಇಬಟ, ಇಬಡಿ, ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ₂ (ನಾ). ಬೀಟೆಮರ: ಬದರಿ ಬೆಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಬ್ಬೇಡ] ಬಿಗ್ಗುಲಿ ಬಿದಿರು ಬೆಳಲರುಟಾಳವಿವು ನೋಡಿದಿರಿಂನಲಿ ಬೇಜುವೆ ಮಹೀಜಗಳರಸಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೭); ಕಿಕ್ಕಿಜಿವ ಮಾವು ಮಾದಳನಿಕರ ಬೀಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ ಘನ ಸೋವೆವರ್ಗಾ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೩). ಇಬಟೆ: ಜಾಲಿ, ತೇಗು, ಮತ್ತಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಇಬಟ ಮುಂತಾದ ಇಮಾರತೀಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ.೬–೨೭೭). ಇಬಡಿ (*). ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ₂ (*). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇಬ್ಬಡ, ಇಬ್ಬೆಡ]

ಇಬ್ಬುಡ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (*). 'ಇಬ್ಬುಳ್ಳೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಇಬ್ಬುಡ್ಡು]

ಇಬ್ಬುಡ್ಲುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (*). [ಇಬ್ಬುಡ್ಲು + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಬ್ಬುಳ್ಳೆ (ನಾ). "ಸಿಹಿಸೌತೆ" (ಬಾಳಿಗ. ಕೋಶ); ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆಂದು ತೆಂಗಿನ ಒಲಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಅಡ್ಡಬಿದಿರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸೌತೆ, ಮುಳ್ಳುಸೌತೆ, ಇಬ್ಬುಳ್ಳೆ, ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗ. ೨೯). [?]

ಇಬ್ಬೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒರಳಿಗೆ ಒಂದು ಸಲ ಇಡಿಯುವಷ್ಟು; ಒಬ್ಬೆ: ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣ ನುಣಬಂದ ... ಎರಡಿಬ್ಬೆಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು ... ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ನಾಪದ. ೪೯). 'ಒಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಒಬ್ಬೆ ?]

ಇಬ್ಬೆರಳ್ 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬೆರಳು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿಸು, —ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು: ಅಡಕೆಯ ಬಾಗಿಸಿ ಪನೆ ಇಬ್ಭಾಗಿಸಿ (ಕವಿವು. ೨೮); ಮೈ ನರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾಂಸವನ್ನು ಇಬ್ಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಕಾವೇರಿ. ೬೬). [ಇಬ್ಭಾಗ (< ಇರ್ಭಾಗ) + –ಇಸು₁]

ಇಬ್ರೀಯ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಜನಾಂಗ, —ಭಾಷೆ. 'ಇಬ್ರೀಯಭಾಷೆ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Hebrew]

ಇಬ್ರೀಯಭಾಷೆ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಭಾಷೆ: ಗೊಲ್ಗೊಥಾ (Golgotha) ಎಂಬ ಇಬ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಸ್ಥಳ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೮). [ಇಬ್ರೀಯ + ಭಾಷೆ]

ಇಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ: "ಮಾತಂಗಃ, ದ್ವಿರದಃ, ದ್ವಿಪಃ ... ಗಜಃ ... ಇಭಃ ... ಸಿಂಧುರಃ – ಈ ೧೮ ಆನೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೬೧); ಎರಡಿಭಮನೇಜಿ ಕಾರ್ತಸ್ವರದೆರಡುಂ ಕೆಲದೊಳಿರೆ ನಿಷಾದಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ.೫–೭೭). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ; ಆನೆಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಅದನ್ನು ತುಂಬುವಂಥ ಪದ್ಯರಚನೆ: ಶರಶೂಲಚಾಪ ಚಕ್ರಾಸಿ ರೂಪಮಿಭರಥ ತುರಂಗ ಪದಗತಪಾಶಂ ಮುರಜಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕೆ ಪುಷ್ಕರ ಮರ್ಧಭ್ರಮಣ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೯). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು; ಗಜಾಸುರ. 'ಇಭದೈತ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗತಿ, —ನಡೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಭಭರಂಗಳವೊಂದಿರೆ ಪಾದದೊಳ್ ಶುಭಕರಂ ಯತಿ ನಿಲ್ಕಿರೆ ರಂಧ್ರದೊಳ್ ... ಆದುದಿಂದಿಭಗತೀ ದ್ರುತಪೂರ್ವವಿಲಂಬಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೭೫). [ಇಭ + ಗತಿ]

ಇಭಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು: ಇಭಗಮನೆ ಹರಿಣಲೋಚನೆ ಶುಭಲಕ್ಷಣೆ ... ತ್ರಿಭುವನದೊಳ್ ಪೋಲ್ವರೊಳರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೨೮–೨೩; 1121). [ಸಂ. ಇಭಗಮನಾ]

ಇಭಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ; ಗಜಸೈನ್ಯ: ಉಭಯಾಬ್ಧಿರವದಿನಿಭಘಟೆಯಿಭಘಟೆಯೊಳ್ ... ಇಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೨). [ಇಭ + ಘಟೆ]

ಇಭತತಿ (ನಾ). = ಇಭಘಟೆ ೧ : ಅರಿಬಲವನಿಡೆ ಮುಗ್ಗಿ ಕೆಡೆದುದು ತುರಗ ವಜಿಗಿಜಿಯಾದುದಿಭತತಿಯುರುಳಿದುವು ಹೊರಳಿದುವು ಹೂಣಿಗರಟ್ಟೆ ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೫). [ಇಭ + ತತಿ$_1$]

ಇಭದೈತ್ಯ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ: ಅರರೆ ಹರನಿಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ದುಸುಬ್ಬಿನಲಿ (ಬಸಪು. ೨೧–೪೩). [ಇಭ + ದೈತ್ಯ]

ಇಭನಗರ (ನಾ). ೧. ಕುರುಕುಲದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಸ್ತಿನಾವತಿ: ಇಭನಗರದೊಳ್ ಕುಂತಿ ಪಾರ್ಥಂ ಬಿಳ್ದ ದಿನದಿರುಳ್ ಕಂಡಳತ್ಯಂತ ಭೀಕರದ ಕನಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೪೬). ೨. ಈಗಿನ ಆನೆಗೊಂದಿ ಎಂಬ ಊರು. [ಇಭ + ನಗರ]

ಇಭಪತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ಒರ್ಕೋಲ್ ಪೊರಜೆಗೆ ಬಗೆವೊಡೆದಿರ್ಕುಂ ನಟ್ಟುಗಿಯೆ ಗಣಪನಂತಿಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೭) ; ಇಭಪತಿಯನೇಱಿ ವೈಶ್ಯಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫–೩೧). [ಇಭ + ಪತಿ$_2$]

ಇಭಪುರ (ನಾ).= ಇಭನಗರ ೧ : ರಾಯನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿಭಪುರದ ಹೊಜಗಾಯತದ ಭೂಮಿಯುಲಿ ವಾಸ್ತುವಿಧೇಯವೆನಲಳವಡಿಸಿದರು ಪನ್ನೆರಡು ಯೋಜನವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೧೩). [ಇಭ + ಪುರ$_3$]

ಇಭಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ಗಜಾನನ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: ಇಭಮುಖಾರ್ಚನೆಯಂ ನವಗ್ರಹದ ಪೂಜೆಯಂ ವಿಭವದಿಂ ಮಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೧೧). [ಇಭ + ಮುಖ]

ಇಭರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ: ಇಭರಿಪುವಂ ತಕ್ಕಟಿವಿನೆಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೬).
[ಇಭ + ರಿಪು]

ಇಭವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಇಭಮುಖ ೨ : ಇಭವಕ್ತ್ರನೀಕ್ಕೃತಿಗಜಸ್ರಂ ಮಾಳ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೭). [ಇಭ + ವಕ್ತ್ರ]

ಇಭವಿದ್ವೇಷಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು: ಇಭವಿದ್ವೇಷಿಗೆ ವಿಕ್ರಮಂ ಪರಿದಳ ನ್ಮಂದಾರಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸೌರಭಂ . . . ಸಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೪).
[ಸಂ. ಇಭವಿದ್ವೇಷಿನ್ (ಇಭ + ವಿದ್ವೇಷಿನ್)]

ಇಭವೈರಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು: ಕರಿಗಳಂ ಗೆಲ್ದನಿತಱೊಳಿಭವೈರಿ ಶರಭಮಂ ಗೆಲ್ದಪುದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೩೪). [ಇಭ + ವೈರಿ]

ಇಭಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು ; ಮಾವಟಿಗ: ನೆರೆದಿಭಶಿಕ್ಷಕರ್ ಕಲಿಸಲೇರ್ವೆಸನಂ ಕಲುತಿರ್ಪ ಗಂಧಸಿಂಧುರಚಯಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೨–೧೭). [ಇಭ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಇಭಶಿಶು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ: ಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಿಭಶಿಶುವಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೯). [ಇಭ + ಶಿಶು]

ಇಭಸ್ಥೂಲತೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಭಸ್ಥೂಲತೆಯನಾಂತೊಡಂ ಚಕಿತಹರಿಣನ ಚಲಚ್ಚರಣವೈಖರಿಯಿಂದೆ . . . ಮೆರೆಯುತಿರ್ದನು ನಿಶಾಚರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೭–೩೩೨).
[ಇಭ + ಸ್ಥೂಲತೆ]

ಇಭಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು : "ಇಭಹಸ್ತಂ ಭೇಕ ಶುಂಡಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೨). [ಇಭ + ಹಸ್ತ]

ಇಭಾಂತಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂಥದು ; ಸಿಂಹ : ವಿಲಯ ಮೃತ್ಯುವಂತೆ ತವೆಕೊಂದುದು ತಿಂದುದದೊಂದಿಭಾಂತಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೯). [ಇಭ + ಅಂತಕ]

ಇಭಾಯಿತೆ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : ಹರಿಣಿ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). 'ಇಬಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಭಾಯಿತಾ]

ಇಭಾರೋಹಕ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವವನು; ಆನೆಯ ಸವಾರ: ತಾಮುಂ ಪೊಣರ್ದರಿಭಾರೋಹಕರ್ ವಿಳಾಸದಿನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೬). [ಇಭ + ಆರೋಹಕ]

ಇಭಾಸುರ (ನಾ). = ಇಭದೈತ್ಯ : ಭಾಸುರೋನ್ನತಭಾಸಯುತ ಶೋಭಾಸನಾತನ ನೂತನಾಂಗನಿಭಾಸುರಾಜಿನವಾಸನಾ ಕೈಲಾಸವಾಸದಲಿ (ಬಸಪು. ೧–೪೫). [ಇಭ + ಅಸುರ]

ಇಭಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ ; ಪಿಡಿ (ಕ). [ಸಂ. ಇಭೀ]

ಇಭೇಂದ್ರ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆನೆಯ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ; ಸಲಗ : ಇಭರಿಪುವಂ ತಕ್ಕಟಿವಿನೆಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೬). [ಇಭ + ಇಂದ್ರ]

ಇಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು. ೨. ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ : ಭರತಾಭ್ಯಾಸಮಿಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ . . . ಎಂಬಿನಿತಱೊಳಂ ಪಡೆದನತಿಕೌಶಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೯, ೬೦). [ಇಭೇಂದ್ರ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಇಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಬಧಿರಿತ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ತಟಮುಧರಿತ ಸರ್ವೇಭ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಭ] ಗರ್ಜಿತಂ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿಸಲಿಲಂ ಪರೆದುದು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೇರೀರಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೧). ೩. ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ ; ಶ್ರೀಮಂತ : "ಆಢ್ಯಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ, ಇಭ್ಯಃ, ಧನೀ, ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೧). ೪. ವರ್ತಕ ; ವೈಶ್ಯ. 'ಇಭ್ಯಕುಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭ್ಯಕುಲ (ನಾ). ವೈಶ್ಯ ಕುಲ ; ವರ್ತಕ ವಂಶ : ಪುಣ್ಯಭಾಜನನನ ಪೂರ್ವಮನ್ಮಥನನಿಭ್ಯಕುಲಾಂಬರತಿಗ್ಮರೋಚಿಯಂ ತನಯನನಂದೆ ಪೆತ್ತವೋಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೪) ; ಹಾ ವಿಳಸದಿಭ್ಯಕುಲ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೇ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೯–೬೪ ರ). [ಇಭ್ಯ + ಕುಲ]

ಇಭ್ಯಾನ್ವಯ (ನಾ). ಇಭ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಇಭ್ಯಾನ್ವಯನಾಗಿಯುಮತ್ಯುದಾತ್ತವಂಶಪ್ರಿಯನಂತಾ ಸೂರದತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೮೧). [ಇಭ್ಯ + ಅನ್ವಯ]

ಇಮನೆ 'ಇಮ್ಮನೆ$_1$' ನೋ.

ಇಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಮರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆರಿಸು ; ಒಣಗಿಸು (ಕ).
[ಇಮರು + -ಇಸು$_3$]

ಇಮರು, ಇಮಿರು, ಇಮುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು ; ಆರು ; ಇಂಗು ; ಬತ್ತು : ಮೊಳಉದ್ದ ನೀರು ನಿಂತು ಆ ನೀರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಮರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೮) ; ಬತ್ತದೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಸೆಯೂ ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ತೀರ ಇಂಗಿತು, ಇಮರಿ ಹೋಯಿತು (ಚಿಕರಾ. ೩೫೯) ; ಅವರ ಭಯ ಇಮರಿಹೋಯಿತು (ಪುನರು. ೬). ೨. ಕಳೆಗುಂದು ; ಕ್ಷಯಿಸು (ಉಕ). ಇಮಿರು : ೧. ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು ಇಲ್ಲವೇ ಒಡೆದು ಕಣ್ಣು ಇಮಿರಿ ಹೋಗುವುದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೧೧). ಇಮುರು : "ಒಣಗು ; ಉಮರು; ಇಂಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇವುರು, ಇಮುರು]

ಇಮಾನಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ವಿಶ್ವಾಸ ; ನಿಷ್ಠೆ ; ನಂಬಿಕೆ : ಈಟು ವರ್ಷ ಈ ಮನ್ಯಾಗ ಇಮಾನೀಲೆ ನೌಕರಿ ಮಾಡಿದೆ. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ ಚೂರು ಸೈತ ತಗೊಂಡಿಲ್ಲರಿ (ಧನಂಜ. ೪೫). ೨. ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರ : ಅವನಂತಹ ಸಂಭಾವಿತ ಹಾಗೂ ಇಮಾನೀ ಸೇವಕನನ್ನು ನಾನೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೭೫) ; ಗೋಪೀಚಂದ್ರನು ಬಹಳ ಇಮಾನಿ (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦೪). [← ಅರ. ಈಮಾನ್]

ಇಮಾರತಿ 'ಇಮಾರತು' ನೋ.

ಇಮಾರತೀಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಲಸ : ಇಮಾರತೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬೭).

[ಇಮಾರತಿ (< ಇಮಾರತು) + ಕೆಲಸ]

ಇಮಾರತು, ಇಮಾರತಿ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಟ್ಟಡ ; ಮಹಲು : ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಇಮಾರತಿನಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವು (ಕಭಾಗ. ೩೦) ; ವಿಜಾಪುರದೊಳಗಿನ . . . ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಾಮಾಂಕಿತ ಇಮಾರತುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨) ; ಖಾನಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಬಿರುಸಾದ ಶೀಣೇ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇಮಾರತಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೩೫) ; ಅದೊಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕಟ್ಟಡ, ಭವ್ಯವಾದ ಇಮಾರತು (ಮುಗಿನು. ೨೦). ಇಮಾರತಿ : ವಾಗಿನಗಟ್ಲೆ ಇಟ್ಟಂಗಿ, ಸುಣ್ಣ, ಇಮಾರತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆ . . . ಬರಹತ್ತಿದವು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೧೭) ; ಕೆಲವು ಇಮಾರತಿಗಳು (ದೇವಾಲಯಗಳು) ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ವಿವರ್ಣ. ೬). [← ಮರಾ. ಅರ. ಇಮಾರತ್]

ಇಮಿರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮುರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ : ರಜನಿ ಯಿಮೆಯಿಮೆಯಿಂ ಮಧು ದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೨-೭). 'ಎವೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಮ್ಮೈ = ರೆಪ್ಪೆ, ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ ; ಮಲ. ಇಮ ; ತುಳು. ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಇಮ್ಮಗೆ (ಅ). = ಇಮ್ಮನೆ$_2$: ಬಾಯ ಕಂಪನಾವಗಮೆಡೆ ಸೂಜಿಗೊಂಡೆಸಗಿತಿಮ್ಮಗೆ ಕಮ್ಮಗೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೯).

[ಇಮ್ಮು + -ಅಗೆ$_3$]

ಇಮ್ಮಡಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಲು ; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ (?) : ಬಸದಿಯ ಮುಂತಣ ಇಮ್ಮಡಲು ಬೆದಲೆಯುಮಂ ಬಳ್ಳಿಗಟ್ಟಮುಮಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೨-೧೧ ; 1170 ?).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಡಲು (< ಮಡಲ್$_1$)]

ಇಮ್ಮಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಕೆ 'ಇರ್ಮಡಿಕೆ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಸು 'ಇರ್ಮಡಿಸು' ನೋ.

ಇಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದನೆಯ ಹಣದ ಚೀಲ ; ಥೈಲಿ : ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ತನ್ನ ಇಮ್ಮಣ್ಣಿಯಿಂದ ಹಣ ತೆಗೆದು ಮುದುಕನಿಗೆ ನೀಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೬೨).

[← ಮರಾ. ಹಮಿಣೀ, ಹಮಿನೀ]

ಇಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತರು 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತಲು 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಮನಸ್ಸು ; ದ್ವಿಮುಖವಾದ ಮನಸ್ಸು : ನಿಜ ಜಂಜಡದಲಿಮ್ಮನವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಸಂಫಲವ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ನೀ . . . ತೊಡಕಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಿಕ್ಕನಲ್ಲಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೬೯) ; ಒಮ್ಮನದಿ ಶಿವಪೂಜೆ ಗುಮ್ಮನೇ ಮಾಡುವದು ಇಮ್ಮನವ ಪಿಡಿದು ಕೆಡಬೇಡ ವಿಧಿವಶವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೬). ೨. ಎರಡು ಆಳತೆ : ೧,೨. ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮನ ; ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಾನ]

ಇಮ್ಮನ$_2$ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮನೆ$_1$, ಇಮನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮನೆ ; ಎರಡನೆಯ ಸಂಬಂಧ : ಇಮ್ಮನಿ[ನೆ] ವರ ನಾ ಒಲ್ಲೆ ಅಂದುಬಿಟ್ಲು ಪಚ್ಚಿ (ಪೈನಿ. ೨೧೧) ; ಒಂದು ವರ ಅಂತ ಸಿಕ್ಕರ ಸಾಕು ಒಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಇಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಮುಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ (ಪೈನಿ. ೧೬೪). ಇಮನೆ : ಇಮನೇವರಾ ಅಂದರೂ ಏನಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ (ಪಿ ಡು ಗು . ೫೯) ; ಇಮನೀ[ನೆ]ವರ ; ನಾವಾದರೂ ಏಕೆ ಗಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು ? (ಸಮುಜೀ. ೨೫೨).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮನೆ]

ಇಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಇಂಪಾಗಿ ; ಮಧುರವಾಗಿ ; ಸಂತೋಷದಿಂದ ; ಸುಖದಿಂದ (?) ; "ಸುಮ್ಮನೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ) : ಅಮರಾಂಗನೆಯರ್ ನಿಜವದನವನಿಮ್ಮನೆ ನೋೞ್ಪಿನ[ಪಾಠಾಂ. ವದನಮನಿರ್ಮನ ಮಾರ್ಪಿನ]ಮಚ್ಚುತಂ ಪರಿಚ್ಯುತಸಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೦) ; ಕಂಡು ಕಂಡು ಶಿವ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಾಲಿಂಗಮುಮಂ ಸಡಿಲ್ಚಿ ಪುಟಂ ನೆಗದಡ್ಡಂಗೆಡದು ಹೊಮ್ಮಿ ಹೊರಳ್ದು ಇಮ್ಮನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜಮ್ಮನೆ] ಬೆಮರ್ತುರ್ಘೊಮ್ಮಿಟ್ಟು ಜೋಲ್ದು (ಓಹಿರ. ೧೫೩-೩). [ಇಮ್ಮು + -ಅನೆ$_1$]

ಇಮ್ಮಯ್ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರ. 'ಇಮ್ಮಯ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಯ್ (< ಮೆಯ್)]

ಇಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು (?) : ಸಮ್ಮಂಥ ಸರ್ವದಾಗಮ್ಮ ಹಮ್ಮಿನ ದೈವ ಖಮ್ಮಹಿಯೊಳಗೆ ಅಹಂಮತಿಯವ ನಾನೆ ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಇಮ್ಮಯ್ಯಾ ಲಾಲಿಸು ನಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮನವಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಮ್ಮೊ ನಮೊ ಎಂಬೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೬).

[ಇಮ್ಮಯ್ + -ಅ$_7$]

ಇಮ್ಮಾತು$_1$ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು ; ಸವಿ ಮಾತು ; ಇಂಪಾದ ಮಾತು : ಇಮ್ಮಾತು [ಪಾಠಾಂ. ಇನಿಮಾತು]ಗಳಿಂದಂದೋಹಿಲದೇವಂ ನಲವಿಂ . . . ಬಿಚ್ಚತದಿಂ ತುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬೯).

[< ಇನಿದು + ಮಾತು$_1$]

ಇಮ್ಮಾತು$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾತುಗಳು.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಾತು$_1$]

ಇಮ್ಮಾನ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು ; ಇನಿಮಾವು : "ಮಾಕಂದ ವಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್" (ಕರ್ನಾನಿ. ೪೫) ; "ಇಮ್ಮಾವೆನಲ್ ಶೀಮಾವಿನಲ್ಲಿ . . . ತೋರ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೪) ; ಬೀಯವಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳುಮಿಮ್ಮಾವುಗಳುಮೆಂದೊಡಿಂ ಪೆಱತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೫) ; ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮರನೆಲ್ಲಮುಮಿಮ್ಮಾವು ಬಳ್ಳಿಯೆಲ್ಲಂ ಲತೆ ಮುಳ್ಪೆಲ್ಲಂ ಕೇದಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧) ; ಪರಿಪಕ್ವಫಳದಿಂದ ಮಿಳಿರ್ವ ಕೊನೆಗೊಂಬಿನಿಂದಿಮ್ಮಾವುಗಳ ಬಳಗ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೮೪) ; ಕಱಿದು ಚಂದ್ರನೆ ಜೊನ್ನರಸದಿಂ ಬೆಳಸಿದಿಮ್ಮಾವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೩). [< ಇನಿದು + ಮಾವು]

ಇಮ್ಮಿತು, ಇಮ್ಮಿದು (ಗು). ಇನಿದಾದ ; ಚೆಲುವಾದ. 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. ಇಮ್ಮಿದು : 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. [?]

ಇಮ್ಮಿದ (ನಾ). ಚೆಲುವ ; ಸುಂದರ ; ಪ್ರಿಯ ; ಮನೋಹರ.

ಇಮ್ಮಿದಳ್ = ಚೆಲುವೆ ; ಸುಂದರಿ ; ಪ್ರಿಯೆ ; ಮನೋಹರಿ : ಇನಿಯಳ್, ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಜನ್ಮ ಸಾವಿರ ಬರಲಿ, ನಷ್ಟವದರಿಂದೇನು . . . ಇಮ್ಮಿದಳ ಸರಸವದು (ಮಂಕುಕ. ೯೧೬). [ಇಮ್ಮಿದು (< ಇಮ್ಮಿತು) + -ಅ$_7$]

ಇಮ್ಮಿದಳ್ 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ.
ಇಮ್ಮಿಡು 'ಇಮ್ಮಿತು' ನೋ.
ಇಮ್ಮು (ನಾ). ಇಂಪು; ಸೊಗಸು: "ಅಮೃತ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೨); ರಾಗಿಸದಿಮ್ಮೆನ್ನದೆ ನೆಜೆ ಚೇಗಂ ಕೇಳ್ದಾಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸದೆ (ಕವಿಚ. II, ೧೭೬); ಭೂತಜಾತದ ವೇದ ತುದಿಕಳಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ಇಮ್ಮು ಚಿಮ್ಮಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೫-೧೨).

ಇಮ್ಮುಮುಮ್ಮು = ಸವಿಯಾದ ಆಹಾರ: ಮಾನವಲೋಕವೆಲ್ಲ ಹಸಿದು ನೀರಡಿಸಿರುವುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಇಮ್ಮುಮುಮ್ಮಿಗಾಗಿ, ಆ ಸೋಮ ರಸಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೩).

[← ತೆಲು. ಇಮ್ಮು = ಸುಖ, ಪ್ರೀತಿ, ಸಂತೋಷ]

ಇಮ್ಮೆ 'ಇರ್ಮೆ' ನೋ.
ಇಮ್ಮೆಯ್ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೆಯ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಹೊರಬರು; ಆಳವಾಗಿ ಭೇದಿಸು: ಎನ್ನ ಹೊಗಳತೆ ಎನ್ನನಿಮ್ಮೆಯ್ಗೊಂಡಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೩೮೬); ನೂತನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಗೊಂಡು (ಇಹರ. ದೇ. ೪೩-೬).

[ಇಮ್ಮೆಯ್ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಕೊಳ್₁]

ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು, ಇಮ್ಮೈಜೋಡು (ನಾ). ಮೈಯ ಮುಂಭಾಗ ಹಿಂಭಾಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕವಚ; ಜೋಡಿ ಪದರದ ಕವಚ (?): ಗೋಳಾಯಿಲರೆಲ್ಲ ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡನ್ನು... ಧರಿಸಬೇಕೆಂದೂ (ಮಂತ್ರಿಶ. ೯೮-೧೫). ಇಮ್ಮೈಜೋಡು: ಹಜಿದುದಿಮ್ಮೈಜೋಡು ನೆತ್ತರಿ ನೊಜತೆ ನೂಕಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೬); ಪರಿದುದಿಮ್ಮೈಜೋಡುಗಳ್ ಸರಳು ಕಾಯದೊಳ್ ಮುರಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨-೨೭).

[ಇಮ್ಮೆಯ್ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಜೋಡು]

ಇಮ್ಮೈ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವ ಕನ್ನಡಿ; ಮುಮ್ಮೈ ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮೈ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವ ಕನ್ನಡಿ: ಅನ್ನೆಗಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗನೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಪಿಡಿದ ರನ್ನದಿಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿಯೊ... ಎನಲಸ್ತಗಿರಿಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬ ಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜಿಬಪು. ೯-೨). [ಇಮ್ಮೈ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಕನ್ನಡಿ]
ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್' ನೋ.
ಇಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಹೂಣಿಕೆಯ ಸಬಳಿಗರೊಳಿಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆಯ ಬಲು ಸೂತ ರಥಿಕರ ಜಾಣತಿಯ ಬಿಲ್ಲವರ ಥಾಳಾಥೂಳಿ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧೪). [ಇಮ್ಮೈ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್)]
ಇಮ್ಮೈಜೋಡು 'ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು' ನೋ.
ಇಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತ (ನಾ). (ಅಂತರಂಗದ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗದ) ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅಂತರಂಗದ ಸಿರಿ ಬಹಿರಂಗ ಸಂಪದವಿಂತೆರಡೊಡಗೂಡಿದವನಾ ಅಂತಿಂತುಟೆಂದೆನಲಜಿಯೆನಿಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತನೆಂದೆನಬಲ್ಲೆನನುಜಾ (ಭರಚ. ೬೬-೧೪೯).

[ಇಮ್ಮೈ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಸಿರಿವಂತ]

ಇಮ್ಮೊಳೆ 'ಇರ್ಮೊಟಿ' ನೋ.
ಇಯತ್ತೆ, ಈಯತ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ತರಗತಿ: ನಾನು ಕನ್ನಡ ಆರನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದಿದ್ದೆನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧); ಇಯತ್ತೆ ಇಯತ್ತೆಗಳನ್ನು ದಾಟ ಅವನು ... ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಿಬಿಟ್ಟನು (ತೊಳಿಮು. ೧೯೦); ಅತ ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ವೈನಿ. ೩೭). ಈಯತ್ತೆ: ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಈಯತ್ತೆ ಪಾಸಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಎಂದಬಳಿಕ ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವವರಾರು (ಯಾಹೊಸ. ೩). [← ಮರಾ. ಇಯತ್ತಾ]
ಇಯಾಂಡು (ನಾ). ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ: ಇಯಾಣ್ಡು ಒಂಭತ್ತಾವುದ ಜುಳ್ ನುಗುನಾಡ ಒಜೆಯ ಬೆಳತೂರ ಒಡೆದು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿಲಬ್ಬ ಮಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ ದೇಗುಲಮುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೪; 1021); ಶ್ರೀರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳದೇವರ್ಕ್ಕೆ ಇ[ಯಾ]ಣ್ಡು ಪತ್ತಾವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೦೦-೧; 11ನೆಯ ಶತ).

[← ತಮಿ. ಆಣ್ಡು, ಯಾಣ್ಡು; ಕೊಡ. ಆಂಡೀ; ತುಳು. ಇಯ್ಯೊಡು, ಈಯ್ಯೊಡು = ಈ ವರ್ಷ; ತೆಲು. ಏಡು, ಏಡದಿ; ಪರ್ಜಿ. ಇಯದ್; ಗೊಂಡಿ. ಯೇಂಡ್; ಕೊಂಡ. ಇಯೊಂಡ್]

ಇರ್₁, ಇರು₁, ಇಟ್ (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) ಇತ್ತು₃, ಇದಾನೆ, ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ, ಇದೆ, ಇದ್ದಾನೆ, ಇದ್ದಾರೆ, ಇದ್ದಾಳೆ, ಇದ್ದುದು, ಇದ್ಧಾನೆ, ಇದ್ಧಾರೆ, ಇದ್ಧಾಳೆ, ಇದ್ಧೀ, ಇಧಾನೆ, ಇಧಾರೆ, ಇಧಾಳೆ, ಇಥೆ, ಇಥೇವೆ, ಇಪ್ಪುದು, ಇರ್ದತ್ತು, ಇರ್ದುದು, ಇವೆ. (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) ಇದ್ದ, ಇದ್ದು, ಇಪ್ಪ, ಇರುವ, ಇರ್ದ, ಇರ್ದು, ಇರ್ಪ, ಇಹ್, ಇಟ್ಟಿ, ಇಟ್ಟು. (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) ಇರಅದೆ, ಇರದೆ. (ಸತಿಸಪ್ತಮಿ ರೂಪಗಳು) ಇರಲ್, ಇರಲು, ಇರೆ. (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಇದ್ದರೆ, ಇಪ್ಪಡೆ. (ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಇರಲಿ, ಇರ್ಕೆ. (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು. ℙ ಇವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) ಇದ್ದಾತು, ಇದ್ದಾನು, ಇದ್ದಾರು, ಇದ್ದಾವು, ಇದ್ದಾಳು, ಇದ್ದೀತು, ಇದ್ದೀಯೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೇನು, ಇದ್ದೇವು. (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) ಇದ್ದುದು, ಇಪ್ಪುದು, ಇರ್ದುದು, ಇರ್ಪುದು, ಇಹುದು. ೧. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು: "ಇರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಇರು]-ಸ್ಥಾಯೀಭಾವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಆವರ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬ ಮಿಸ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಶ್ರೀವಧು ರಾಗದಿಂದಗಲದಾವನ ವಕ್ಷದೊಳಿರ್ಪಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧-೧); ಆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶ್ರೀಯೊಡೆಯರ್ ಸಲೆಯಿರ್ಪರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲಸಾರ್ ಸಿಂಹಳ ಸಂತಮಿರ್ ಮಗಧ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೪). ೨. ಜೀವಿಸು; ಬದುಕು: ಒಡನಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೫); ಎನ್ನಾಳ್ದನಂ ಕಂಡು ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಪೆಯಾದೊಡೆ ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೯). ೩. ವಾಸಮಾಡು; ಉಳಿ: ಇನ್ನಾವ ಶೈಳದೊಳಿರ್ಪೆನಿರ್ಪೆಡೆವೇಟ ನೀಂ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೧); ಅಂ ಪದ್ಮನಗರದೊಳಿರ್ಪೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦-೨೧). ೪. ನಿಲ್ಲು; ತಾಳು; ತಡೆ: ನೀನಿರ್ ಆನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಇರ್ದೆವಿನ್ನೆವರಮಿನ್ನಿರಲಾಗದು ಪೋಪೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೧); ಇನ್ನಿರೆ ನೆನ್ನುಸಿಜ್ಜದನ್ತಿರೆ ಹರಿ... ಸಿನ್ಧುರದ ಶಿರಾಗ್ರಮುಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೮; 950). ೫. ವರ್ತಿಸು: ಇರೆ ನವಪದ್ಮರಾಗಚಷಕಂ ನಿಜಹಸ್ತತಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೪); ಒದವಿದ ಪೊನ್ನಪ್ಪೊಡೆ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯೊಲಿರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೯); ಮುಕುರಂ ಕೈಯೊಳಿರಲ್ಕೆ ನೀರ ನೆಳಲೇಕೈ (ಸೋಮೇಶ. ೩). ಇರು: ೧. ವಾಗ್ದೇವಿಯೆನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೧-೧೧). ೨. ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೫). ೪. ಇರು ಮರುಳೆ ಶುಷ್ಕವೈಯಾಕರಣಂಗಂ... ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೪); ಇರು ಪೆಜದೇನನಿಂ ಪೊಗಟುತಿಟ್ಟಪುದು (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೫; 982). ೫. ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತು ಕೇಳದಿರು (ಆದಿಪು. ೨-೯).

△ ಇಟ್ಟ್ : ೧. ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದೊಳಿಟ್ಟಿರ್ಪ್ಪಿನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೦೮–೪; 700); ಕಾದಿ ಕೊನ್ದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯುತಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೪ ; 950) ; ಮಲೆದೋರಂತಿಟ್ಟನೆಯ್ತನ್ದ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೨–೫ ; 985). ಇತ್ತು$_3$: ಲಡಾಯಿ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ನಮಗೆ ಇತ್ತಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೦) ; ಆ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರವು ಆತನ . . . ದುಡಿತದ ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೦). ಇದಾನೆ: ಇವ್ವಾನೆ, ಇದ್ದಾಳೆ, ಇದ್ದೀಯೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೇವೆ – ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಇವಾನೆ, ಇವಾಳೆ, ಇವಾರೆ . . . ಇದೇವೆ – ಹೀಗೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೮೦). ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದೆ : ಪಣಿತೆಯೂ ಇದೆ ಬತ್ತಿಯೂ ಇದೆ . . . ಗುರುವಿದೆ, ಲಿಂಗವಿದೆ ಶಿಷ್ಯನ ಸುಜ್ಞಾನವಂಕುರಿಸದನ್ನಕ್ಕರ ಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಿಯದೋ (ಅವಚಂ. ೧೯–೭೮) ; ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ಧನ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ (ಬಸಪು. ೫–೫೭) ; ಇದಿರೊಳೀಶನ ಭಾಳನಯನದ ಕದಹು ತೆಗೆದಿದೆ ಹಿಂದೆ ಮರಳುವಡಿದೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂದಲೆಯ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೫) ; ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೪) ; ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳಿ . . . ಕೆಂಪು ಮೂಡುತ್ತಿದೆ ಪೂರ್ವಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೫). ಇದ್ದಾನೆ : ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿವ್ವಾನೊ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೭) ; ಸಿಕ್ಕಿದನಲಾ ಕಳ್ಳನೀತನೆ ಅಕ್ಕ ನೋಡಿವ್ವಾನೆಯೆನುತವೆ ನಾಚಿದಳು ತರಳೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೨೮) ; ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕರ್ತನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಾವು ನಂಬಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೮). ಇದ್ದಾರೆ : ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವ್ವಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೦). ಇದ್ದಾಳೆ : ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಇದ್ದುದು : ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೭) ; ಮೊದಲಲಿದ್ದುದು ಜೀವಕಳೆ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೪). ಇದ್ಧಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೪, ೩೪ ಕಿ). ಇದ್ಧಾರೆ (ಕಿ). ಇದ್ಧಾಳೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೭ ಕಿ). ಇದ್ಧೀ : ಹೆಂಗಸಿನಂಥಾ ಸಾಹಸವಂತನಾಗೂಯೆಂದುಯನ್ನುತಾಯಿದ್ಧೀ (ಶುಕಸ. ೧೬). ಇಧಾನೆ : ಮೇಲುಗೋಟೆ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರಭ್ಯ ನಡದು ಬರುತ್ತಾಯಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಅಂಚೆ ಶಾಮಯ್ಯನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿ ಯಿಧಾನಂತ್ತೆ (ಮೈಆರಿ. ೯೩೮, ೧೮–೫ ; 1783). ಇಧಾರೆ : ಬರದವಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಿಧಾರೆಯಂತ ಗೊತ್ತುಹಾಕಿ ಹಿಡಿಯಲಿಕೆ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬–೩೧ ; 1646) ; ಶಿವಾರ್ಪ್ಪಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಯಿಧಾರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೮–೭ ; 1738). ಇಧಾಳೆ : ಬೋವಿಗಳಿಗೆ ವುಡುಗರೆ ೧೦ಹ ಕೊಟ್ಟು ಯಿಧಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೯೨೯, ೯೭–೧೦ ; 1593) ; ನಿಮ್ಮ ವಾಂಛಿತವಂ ಸಲ್ಲಿಸುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇಧಾಳೆಂತೆನೆ (ಶುಕಸ. ೧೯೯). ಇಧೆ : ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯ ಲೇಹ್ಯ ಚೋಷ್ಯಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅನ್ನಗಳು ಮುಸ್ತೈದೆಯಾಗಿಧೆ (ಕೃವಾಅ. ೩೪೪). ಇಧೇವೆ : ದಾನಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಿವಾರ್ಪಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆಧೇವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೩೦ ; 1683). ಇಪ್ಪುದು : ಜಲದೊಳಾಗಳು ನೆನೆವುತಿರ್ದೊಡೆ ಶಿಲೆಯು ಮೃದುವಾಗಿಪ್ಪುದೇ (ಬಸಪು. ೬೦–೪೮). ಇರ್ದತ್ತು : ಆತ್ತುಗೆ – ಇರ್ದತ್ತು ; ಪಸರಿಸಿದತ್ತು ; ಶಿರಃಕರೋಟಿ ನಗುವಂತಿರ್ದತ್ತು (ಶಮುದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ). ಇರ್ದುದು : ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿಂದಗುಂದಲೆಯಾಗಿರ್ದುದು ದೇವದಂಪತಿ ರತಶ್ರೀ ಸುಂದರಂ ಮಂದರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦) ; ಆ ಗಜತಿಲಕ ಮುಂಡಾಸನದಲಿರ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೨) ; ತರುಣಿಯರ ಗುರುಕುಚದ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದಂತೆ ಗಿರಿಸಿಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩).

ಇವೆ : ನೀಗುರ್ಡಿಯಲೊಲ್ಲವು ಮೇಯಲೊಲ್ಲವಿವು ಕುದಿವುತಿವೆ (ಬಸಪು. ೬೦–೨೪) ; ಹೇಮದ ಡೆಂಕಣಿಯ ಕೈಗಳಾಲಿಗಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ತೋಱುತಿವೆ ತನಯ ನೋಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೧) ; ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ ಕೂಗುತಿವೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೪). ಇದ್ದ : ಧರೆಯ ಜೀವಿಗಳಸುಗಳಂ ಬಿಟ್ಟವಿದ್ದಂತೆ (ಬಸಪು. ೫೮–೫೬); ಬಂದನು ಭೀಷ್ಮನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೦); ಮೋಹನ ಬೀಜಿಯವನೊಳಗಿದ್ದ ಹಣವತೆಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೫೧); ಇದ್ದವರು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಸಿದ್ದಾದೇವಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡೀತು (ಗಾದೆ). ಇದ್ದು : ಇದ್ದಂತಿದ್ದು ನಿಜವಪ್ಪುದು ನಿಜಭಕ್ತಿ (ಆದವ. ೨೦) ; ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಣಬೇಕೆಲ್ಲೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯) ; ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇತರ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೇ ಸರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೪). ಇಪ್ಪ : ವೃಷಭರಾಜಂ ಹರುಷದಿಂದಿಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸರ. ೧–೨೨) ; ಧನದನಿಪ್ಪಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮುಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೬) ; ತಪ್ಪ ಸಾಧಿಪ ನೃಪನೊಳಿಪ್ಪವನೆ ಕಡು ಪೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೭೭). ಇರುವ : ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯಕ್ಕೈದಿ ನೀವವರಿರುವಿರವನಱುಪಿ ತಮಗೆಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೪). ಇರ್ದ : ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡು (ಕವಿರಾ. ೧–೩೬) ; ಪಾಂಡುರಾಜನೆನ್ನಿರ್ದಿರವನೆನ್ನ ಮಕ್ಕಳ್ಗಱಿಪಿ . . . ಬನ್ನಿಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೭ ವ) ; ಯಮಪುತ್ರನಿರ್ದಿರವು ವಾಯುಜನಿರ್ದಿರವು (ಗದಾಯು. ೩–೩೦) ; ಬರೆದು ಕುಂಡಳಿಚಕ್ರಮಂ ಜನ್ಮಕಾಲದೊಳಿರ್ದ ಗ್ರಹಮುಮಂ ಲಗ್ನಸಮೂಹಮುಮಂ ತರದಿನಿರಿಸಿ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೨). ಇರ್ದು : ದೂರದೊಳಿರ್ದು ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪಿರಿದುಂ ಬೇಗಂ ನೋಡುತ್ತಿರ್ದಿಂತೆಂದುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೨) ; ಹಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವಿರ್ದು ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೧೦೮) ; ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬) ; ಬಧಿರನಂತಂಧನಂತಿರ್ದು (ರಕ್ಷಾಶ. ೪). ಇರ್ಪ : ಪೊಸತಲರ್ದ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಸಟ್ಗಳ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮುಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦) ; ಕೋಪಾನಳನಂ ಮನ್ನಿಸದಿನ್ನುಂ ಗಳಗಳಿತ ಸಕೋಪನಿರ್ಪ ತೇಜದಿಂದಿರ್ದೈ (ಗದಾಯು. ೧–೫೭) ; ಈಗಳ್ ನೀನಿರ್ಪರವಿನ ಪರಿಯೇಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೧) ; ಒಳಪೊಕ್ಕು ತಿನುತಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯–೮) ; ನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಗೆಱಗಿಸುತಿರ್ಪ ದರ್ಪದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೧ ; 1113). ಇಹ : ಅರಸರುಂ ಅರಸಿಯರುಂ ಕೂಡಿಹ ಬನಮಂ ಪ್ರಮದವನಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೦) ; ಕೆಲಬಲದೊಳಿಹ ಕದನಗಲಿಗಳ ಸೀಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪); ನಿಜಕರದೊಳಿಹ ಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೪೯) ; ತ್ರಿಭುವನದೊಳಗಿಹ ಭಕುತರಿಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧–೨). △ ಇಟ್ಟ : ಮಂಗಳಮೆನಿಸಿಟ್ಟ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೨೮ ; 1112). △ ಇಟ್ಟು : ಇಲ್ಲಿಯೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಮಿಟ್ಟು (ಇಅ. X, ೧೦೩–೬; 696); ನಾಟ್ಟಾಮುಣ್ಣನುಮಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೊರ್ (ಎಇ. XIV, ೯೯೧–೪೯ ; 725) ; ತಳಿಯೊಳ್ ತಾಣಬೀಡುಗಳಿಟ್ಟು (ಇಅ. XI, ೧೨೭–೯ ; 803) ; ಪೊಗಟ್ಟಿಗಂ ನೆಗಟ್ಟಿಗಮಾಗರಮಾಗಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೩೯ ; 969) ; ಮೂಕರಸನುಮಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೬–೧೩ ; 1040). ಇರಅದೆ : ಬಗೆವೊಡಮಿನಿಸಿನಿಸಿರಅದೆ (ಶಮುದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). ಇರದೆ : ಕರುಣಾವಲೋಕನವೆನ್ನ ಮೇಲುಂಟಾದಡಿರದಿಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೫೦) ; ಇರಅದೆ ಪೋದಂ, ಇರದೆ ಪೋದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೮೩ ಪ್ರಯೋ). ಇರಲ್ : ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡದಿರಲ್ ಅಱಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨) ; ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತುತ್ತಿರಲ್ ಶೂದ್ರಕ ನೃಪತಿ ಸುಖಾಸೀನನಾಗಿರ್ದನಾಗಳ್ ಬಯ್ಗಿನ ಕೆಂಬಿಸಿಲೆಳಸಲೆಸೆದುವಾಶ್ರಮತರುಗಳ್–ಎಂಬಿವು ಅಬದ್ಧಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ).

ಇರಲು : ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯–೨೧ ; 1127) ; ಇರಲಿರಲು ಶ್ರೀ ಗರುಡದೇವರ ವರಜನನಿಯೊಳಗೊಪ್ಪೆ ನಾಗರ ನಿರುತಮಾತೆಯು (ಸಂಭಪ. ೫–೪೩). ಇರೆ : ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧) ; ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ) ; ಸ್ವರಮಿದಿರೊಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕಂ ಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೫೨). ಇದ್ದರೆ: ಆ ಕೆಲಸ ಹಾಗೇ ಇದ್ದರೆ ಇರಲಿ ಬಿಡಿ (ರೂಢಿ). ಇಪ್ಪಡೆ : ತಪ್ಪದಲೆ ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಹ ಪರಿಯಂತರಭ್ಯಾಸ ಇಪ್ಪಡೆಯು ಅವ ಬ್ರಹ್ಮವಾಹನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩–೩೪). ಇರಲಿ : ಇರಲಿ ಮೇಣ್ ದೂರದಲಿ ಹತ್ತಿರೆಯಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೪). ಇರ್ಕೆ : ಉಡುಪ ಕರಿಗಣ ತತಿಯುಂ ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನಮಿರ್ಕೆಂತೋರಂತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨–೩೧ ; 971) ; ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ . . . ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳ್ ರುದ್ರನಾ (ಜಗವಿ. ೧–೬) ; ಪೂಜೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಡಿಲ್ದಾನಂದಮುಳ್ಳಾಡುತಿರ್ಕೆಮ (ಪಂಪಾಶ. ೧೧) ; ಉಳಿದ ಸಮಯಿಗಳ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೫). ಇದ್ದಾನು (ಕಿ). ಇದ್ದೀತು: ಚಿಂತಾಭರಿತನಾಗಿ, ಆದೀತೋ ಆಗದೋ, ಇದ್ದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಏನೋ ಎಂತೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಹನು (ವಚಶಾ. II, ೧೨೦). ಇದ್ದುದು: ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಇದ್ದುದ ತೋರಲಿಲ್ಲ ಹೊದ್ದಿದ ಆಶ್ರಮವದ ನಾನೇ ನೆಂಬೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩೦–೫೯೬) ; ಉದ್ದುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನು ಹೋಗಾಡಿ . . . ತುದಿಗೇಱಿ ತಲೆಯೂಱಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ಇಪ್ಪುದು : ಶಬ್ದಮನಿತುಮಂ ಕೇಳದಿಪ್ಪುದೆ ನೇಮ (ಬಸಪು. ೫೨–೩೭). ಇರ್ದುದು : ಸಂಧಿ ವಿಷಯಮೆರಡಕ್ಕುಂ . . . ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಿವ ಪದಯುಗದ ಬೆರಕೆ ಬೇಡಿರ್ದುದಱಿಂ (ಶಮದ. ೫೦) ; ಇರ್ದುದನಱಿಯದೆ ನಯದಿಂ ಪೊರ್ದುವುದಾಗಮಂ (ಶಮದ. ೧೬೩). ಇರ್ಪುದು : ಎಮಗಿರ್ಪುದು ಸೂಚಿಲ್ತೆಂದು . . . ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಸುಬಳನಾದುದ ನಾದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೫). ಇಹುದು : ತಾನಿಹುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅವು ಹುಟ್ಟಿದವಾಗಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೯).

ಇರಗೊಡಿಸು = ಇರಲು ಬಿಡು ; ಇರಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನನ್ನು ದೂರದ ಊರಿನಲ್ಲೆ ಇರಗೊಡಿಸುವುದು ಅವನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೩) ; ಕುತೂಹಲ ಅವನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಗೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇರಗೊಡು = ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೇ ಮೈಮೇಲೆ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೦). ಇರಮಾಡು = ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗ ಕೃಷ್ಣನು . . . ಎಲ್ಲ ಗೋಪಾಲರನ್ನು . . . ಭಾಂಡೀರಕ ಎಂಬ ಆಲದಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಇರಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೩೨೧). ಇರಸಲ್ಲ = ಇರುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ,—ತಕ್ಕುದಲ್ಲ : ಸೋಮಶಂಭು ಸಂತಾನಮಲ್ಲದ ಪೆಜರ್ಗಿರಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯–೨೫ ; 1100) ; ದುಸ್ಸಂಗ ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿರಸಲ್ಲಿರ್ದೊಡೆ ಹಾನಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೫). ಇರಹವಂ = ಇರುವವನು : ಇರಹವಂಗೆ ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹವರಿಂಗೆ ಹತ್ತು ಬಟ ಇ ಮರಿಯಾದೆಯ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. IX (S), ಕನಕ. ೬೯–೧೯ ; 1319). ಇಹ್ಯ = ಇರುವ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯಿಹ್ಯ ವೈಷ ವೋತ್ತಮರು (ತೀರ್ಥಮ. ೩೭) ; ಈರೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಇಹ್ಯರು (ತೀರ್ಥಮ. ೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರು ; ಮಲ. ಇರಿಕ್ಕು ; ತುಳು. ಇಪ್ಪುನಿ ; ತೆಲು. ಇರವು, ಇರುವು = ಸ್ಥಳ, ನಿವಾಸ]

ಇರ್$_{3}$, ಇರ್ು$_{2}$, ಈರ್$_{3}$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಇರ್ಕಡಿ' ಪರಾ. ಇರ್ು$_{2}$: 'ಇರುಗಳೆ' ಪರಾ. ಈರ್$_{3}$: 'ಈರಯ್ದು' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಇರ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರಅದೆ 'ಇರ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಇರಂ, ಇರ, ಇರವು$_{1}$, ಇರುವು$_{1}$, ಇರುಹು, ಇರ್ವು (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ ; ಜೀವನ ; ಬಾಳು : ಈಗಳ್ ಪೆರ್ಮೆವುಗಳೊಡನೆ ನೆರೆದಿರಮಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪೆರ್ಮೆವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡನಿರವಾಯ್ತು] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೧). ಇರ : ೨. ವಾಸ ; ನೆಲೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಬರಿಯ ಧರೆಯಿಂ ವಾಯು ಜಲಗಳೆ ಬೆರೆಯಲಾಯಿತು ಗುಹ್ಯಪಾವಕನಿರದಲಾದುದು ಪಾದ (ಅಮೃತ. ೪–೨೩). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ : ಮತ್ತಮಿಂತಳವಾಂತ ಕುವರನೊಂದಿರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪–೨೬). ಇರವು$_{1}$: ೧. ಎನ್ನಿರವನಿಂಬುಗೊಂಡನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೧–೮೮) ; ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತುನವಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೮) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು ತಿರಿದನ್ನವುಣ್ಣುವುದು ಮೆರೆದು ಮೈಮರೆಯುವುದು . . . ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ (ಮುಂಕುಕ. ೨೩). ೨. ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಲೋಕದಿರವುಂ ಪೆಸರುಂ ತನಗಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೇಱಾದುದೆ (ಆದಿಪು. ೩–೧೦) ; ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮುಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ವಾಬ್ಜಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೨). ೩. ಮೆಚ್ಚಿನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆಂದು . . . ನಂದಿಸೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೮–೩ ; 700) ; ಎನ್ನಯ ದೂಸಱಿನೆನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂ ಪಗೆವರಿನಕ್ಕಟಾ ನಿಮಗಮಿಾಯಿರವಾದುದೆ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೬) ; ದೊರೆ ಯಮಪುತ್ರನಿರ್ದಿರವು ವಾಯುಜನಿರ್ದಿರವಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯಿರ್ದಿರವಮಳರ್ಕಳಿರ್ದಿರವು ಮತ್ಸ್ಯನಿವಾಸದೊಳೆಲ್ಲಮಂತೆ ಮೆಯ್ಗರೆದಿರೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೦) ; ಸುರಪತಿ ಬಂದು ಕಂಡಾ ಪುರದಿರವಿಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟು (ಭರಜ. ೩–೨೩). ಇರುವು$_{1}$: ೧. "ನಡೆ, ಇರುವು, ಬಾಳು, ಬದುಕು" (ಕಂನುಹು. ೮೬). ೩. ಆತ್ಮನ ಇರುವು ಘಟಪಟದೊಳಗೆ ಗ್ರಹಿಸಿಪ್ಪ ಬಯಲಿನ ಇರುವಿನಂತೆ ರವಿಯೊಳಗೆ ಸೂಸುವ ಕಿರಣದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೩೨–೨) ; ಕರನಖಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಿಚರಕ್ಕಿರುವುಮಾಡಿ (ಸೌಪರಿ. ೧–೩). ಇರುಹು : ೨. ಸ್ವಾಮಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುತ್ರಾಮಾದಿ ತೀರ್ಥಗಳ ಇರುಹು ತಿಳಿದೂ ನಾಮದ ವಿಚಾರ ಧರಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೯೦) ; ಮನಸು ಮಾಡಲು ಮಣ್ಣಗಾತ್ರವು ಆಗಲಲಾರದೆ ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರೆಯು ? ಬಾಳಕಡಲಲಿ ಇದೆ ವಹಿತ್ರವು ಸಾಗಲಿರುಹಿನ ಯಾತ್ರೆಯು ಜನುಮ ಜನುಮದ ಜಾತ್ರೆಯು (ಕರುಶ್ರಾ. ೮೭). ಇರ್ವು : ೩. ತರ್ವಾಯ ನಾರದಮುನೀಶ ಗಣನಾಯಕನ ಯಿರ್ವ ಕಾಣದೆ ವೀರಭದ್ರಂಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಕರುಣಾಕ್ಷಿಯಿಂದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಚೋರಬ. ೬–೮೪). [< ಇರ್$_{1}$]

ಇರಕಳೆ 'ಇಱಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಳಿ 'ಇಱಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಕು$_{1}$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರಕು$_{3}$ 'ಇಱುಕು$_{3}$' ನೋ.

ಇರಕುಮರ, ಇರ್ಕುಮರ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ನುಸಿದು ದಾಟಿಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರವೇಶಸ್ಥಾನ ; ಕಡಕಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಇರ್ಕುಮರ (ರೀವ್). 'ಅಕ್ಕಳೆ$_{3}$' ಪರಾ.

[ಇರಕು$_{1}$ (< ಇಱುಂಕು) + ಮರ]

ಇರಕುಳಿ 'ಇಱಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕ್ಷಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚ ದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ ಮಂಡೆಲೋ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೦; 753).
[ಇರಕ್ಷಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$. P ತಮಿ. ಇರಕ್ಷಣ + ?]

ಇರಚಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಇರಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಬಿ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಮ್ಮದ (ನಾ). ೧. ಮಿಂಚು; ಸಿಡಿಲು: "ಮೇಘವಹ್ನಿಃ, ಇರಂಮದಃ, —ಈ ೨ ಮುಗಿಲ ಕಿಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೩–೭೦); "ವಾರಿವಾಹದ ಕಿಚ್ಚ ರಮ್ಮದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದ ಒಡಲಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ನಿರಾಶ್ರಯದಿಂದಿರಮ್ಮದಾನಿಳನಿರದೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಳೆ ಯನಾವರಿಸಿತ್ತೆನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೧೧೬). [ಸಂ.]

ಇರವಂತಿ, ಇರುವಂತಿ (ನಾ). ಎರಡುಸುತ್ತು ದಳಗಳಿರುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂ; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ; ನವಮಾಲಿಕೆ: ಇರವಂತಿಯ ಜಾಜಿಯ ಪಾದರಿಯ ಸರೋರುಹದ ಪೂಗಳಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೨೨); ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮುದಿರ್ಗಂತಿ ಮುರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೬೯); ಜಾಜಿ ಶಾವಂತಿ ಯಿರವಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಪಚ್ಚೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩–೨೮). **ಇರುವಂತಿ:** "ನವಮಾಳಿಕೆ ಸಂದಿರುವಂತಿ ವರ್ಣಪುಷ್ಪಾಭಿಧಾನಮುಮಿಲಾತಂ ವಾಸವಣಂ ಜಪಾಪ್ರಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮–೩೫); "ಸಪ್ತಲಾ, ನವಮಾಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಇರುವಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೪); ಮಧುಸುಬೀವ ಮಧುವ್ರತಮುಮನಲೆದಪನೆಂಬೀ ಪ್ರತೀತಿಗಿರುವಂತಿಯಂತೆ ನೋಂತಲರೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೧); ಇರುವಂತಿ ಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಸರಸಿರುಹಂ ಸುರಗಿ . . . ಅರಲಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೫೭); ಪರಿಮಳದುರುಳಿಯೆನಿಪಿರುವಂತಿಯ ಬಿರಿ ಮುಗುಳನಿಂಬಾಗೆ ತೋರದುಱುಂಪನೊಳ್ತುಱುಂಬಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೬ ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುವಾಡಿ, ಇರುವಾಟ್ಚಿ]

ಇರವಂತಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ, ಇರುವತಿಗೆ (ನಾ). = ಇರವಂತಿ: "ಅಜ್ಜುಗವೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪); ಸುರಗಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೧೨೧); ಇರವಂತಿಗೆ ಜಾಜಿ ಮೊಲ್ಲೆಗಳ್ (ದಶಕು. ೬–೨೧); ಇರವಳಿವಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಱಿದು ಹರತಪಧ್ವಂಸಿಯ ಮುಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ನೋಹತ. ೨೪–೬೬). **ಇರುವಂತಿಗೆ:** "ಸಪ್ತಲಾ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ —ಈ ೨ ಇರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ದ್ವಿವರ್ಣ—ಇರುವಂತಿಗೆ" (ಒಪಧಿ. ೭೬). **ಇರುವತಿಗೆ:** ಒಂದರಳು ಯಿರು [ಪಾಠಾಂ. ರ]ವತಿಗೆ ಪದ್ಮಳಿವೊಂದರಳು ಸೇವತಿಗೆ (ಬಸವಪು. ೧೯–೬೫).
[ಇರವಂತಿ + –ಗೆ ?]

ಇರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ರೂಪವಿಲ್ಲವಾಗು.

ಇರವಳಿದಾತ = ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇರವಳಿವಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಱಿದು ಹರತಪಧ್ವಂಸಿಯ ಮುಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ನೋಹತ. ೨೪–೬೬). [ಇರವು$_3$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಇರವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಇರವನ್ನು ತಿಳಿ; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊ: ಸುಡು ದುಪ್ಪವೆಱದಿಹರೆ ಕೊಡನೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ಯುವರೆ ಬಡವ ನಾನೆಂದು ಎನಬೇಡ ಇರವಱಿದು ಕೊಡುವುದೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೮).
[ಇರವು$_3$ + ಅಱಿ]

ಇರವಾರ್$_1$ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರವಾರ್$_2$ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿ; ತೀರ: ಕೆಲಸ ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ); ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟು ಪುರವಾರ ಸೇರಿದ (ಗಾದೆ).
[ಇರವು + ಆರು$_4$ (< ಆಱು$_1$)]

ಇರವು$_1$ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರವು$_3$ (ನಾ). ರೂಪು; ಆಕಾರ; ದೇಹ: ಉರಗನ ಹಲು ನಂಜು . . . ದುರ್ಜನರ ಇರವೆಲ್ಲ ನಂಜು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೫).
[< ಸಂ. ರೂಪ]

ಇರವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಸರಿಕೆ 'ಇರುಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಇರಸಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇರಸಾಲು, ಇರುಸಾಲು, ಇರ್ಸಾಲ್, ಇರ್ಸಾಲು (ನಾ). ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು, —ಹಣ ಪಾವತಿಮಾಡುವುದು; ಹಾಗೆ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವ ಹಣ: ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಬರುವಂತೆಯೂ ಕೃಪೆಮಾಡಿಸಿ ಈ ಬಾಬ್ತು ಐವಜು ಇರಸಾಲುಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುವುದು (ಮುಹಾವಂ. II, ೭೪); ಗ್ರಾಮದ ಇರಸಾಲು ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಣವನ್ನು ವಜಾಮಾಡಿ ಬಾಕಿ ಹಣವನ್ನು ಇರಸಾಲು ಫಾರಖಾವಣೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭); ಆವರು ಇರಸಾಲಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಅಲೆಮು. ೭೧). **ಇರುಸಾಲು** (ಕ). **ಇರ್ಸಾಲ್:** 'ಇರ್ಸಾಲ್ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. **ಇರ್ಸಾಲು:** ಖಜಾನೆಗೆ ಇರ್ಸಾಲಾಗಿ ಬಂದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖಜಾನೆಯ ಸರಾಫನು ಝಡ್ತಿಮಾಡಿ . . . ಮೊಹರುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಹಾವಂ. II, ೩೨).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಇರ್ಸಾಲ್ = ಹಣ ಅಥವಾ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು, —ರವಾನೆ. / ತಮಿ. ಇರುಚಾಲ್, ಇರುಶಾಲ್; ತೆಲು. ಇರುಸಾಲು, ಇರ್ಸಾಲು]

ಇರಸು, ಇರಚು, ಇರಿಚು, ಇರುಸು, ಇರ್ಚಿ, ಇರ್ಚು (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚುಮರ: ಬಂಡಿಯ ಇರಸು ಮುರಿದ್ಹಂಗ (ಜಾನಕೋ. ೧೭). **ಇರಚು:** "ಚಕ್ರಸುತ್ತುವ ಅಚ್ಚು. . . ಇರಸು; ಇರಚು" (Axle. ಇಂಕನಿ). **ಇರಿಚು** (ಕ). **ಇರುಸು:** ಒಂದುಮೋಟರು ಯಂತ್ರದ ಇರುಸಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೭೬). **ಇರ್ಚಿ** (ಕ). **ಇರ್ಚು** (ಉಕ. ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುಚು; ತೆಲು. ಇರುಸು. / ಮರಾ. ಇರಸ್; ಹಿಂ. ಇರಿಸ್]

ಇರಸುಮುರಸು, ಇರುಸುಮುರುಸು (ನಾ). ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ: "ಏಕಮ್ಮಾ ಈವತ್ತು ಮಲಗಿಯೇ ಇದ್ದೀಯೆ? ಏನಾಗಿದೆ" ಎಂದರು. ಶ್ಯಾಮಲೆಯು "ಏನೋ ಇರಸುಮುರಸಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ. ನಾಳೆ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು" ಎಂದಳು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೨). **ಇರುಸುಮುರುಸು:** ಆದರೆ ನಿಧಿಯ ಅರ್ಪಣೆಯಿಂದ ಬಹು ಇರುಸುಮುರುಸಾಯಿತು (ದಾದಾನ. ೫೦).
[ಇರಸು$_0$ + ಮುರಸು$_0$]

ಇರಸ್ತಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು (?): "ಈ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಟದಿಂದ ಇರಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವ ತಿಂತಾವೆ" ಎಂದು ಗೊಣಗುಟ್ಟಿ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು (ಮಧುನ. ೧೬೨); ನಿಮ್ಮಂತಹ ಜನರ ಇರಸ್ತಿಕೆ! ಆದರ ಮೇಲೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೧೪).
[ಇರ್$_1$ + ಅಸ್ತಿಕೆ ?]

ಇರಹ (ನಾ). ಒದ್ದೆ; ತೇವ: ಭೇರಿಯು ಇರಹವಾದಲ್ಲಿ ಆದುರಲ್ಲದೆ ಸುನಾದವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪–೨೬೨).
[< ಇರ್ಪು ?. / ತಮಿ, ಮಲ. ಈರ; ತೆಲು. ಈಮಿ]

ಇರಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಕೆಲಸ (ಕ).
[ಇರಳು$_0$ (< ಇರುಳ್) + ಕೆಲಸ]

ಇರಾದಿ 'ಇರಾದೆ' ನೋ.

ಇರಾದೆ, ಇರಾದಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮನೋಗತ; ಇಚ್ಛೆ: ಈ ಸಲ್ತಾವಂನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಯಂ ಮಡಗಬೇಕು ಯಂಬುದು ನಮಗೆ ಇರಾದೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬); ಹಾನಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ್ ನೌಕರನು ತಪ್ಪು ದಸ್ತೈವಜು ಮಾಡಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೧); ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಮಾಡೋ ಕೆಲಸ (ಸರ್ವಮಂ. ೨೮೪). ಇರಾದಿ: ನಾವು ಕೇಳೋದು ಕೇಳ್ಬಿಟ್ಟೊ ನಿಮ್ಮಿರಾದಿ ಇದ್ರೆ ನೋಡಿ, ಇಲ್ದೆ ಹೋದ್ರೆ ಬಿಡಿ (ರುದ್ರಿಮು. ೮೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಇರಾದಾ; ಅರ. ಇರಾದಾ, ಇರಾದತ್]

ಇರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಿನುಗು; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು. ೨. (ಹಾಲು) ಕರೆ; ಹಿಂಡು: "ಇರಿಯೆಂದು ಕಱೆವುದು" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೮); "ಕಱೆವುದಕ್ಕಿರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೯); ಇರಿದೊಂದೆರಡಿರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕಂದಲ್ ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕಣ್ಗಳ ಬೆಳಗಿಂ ನೊರೆವಾಲಿಂ ತೀವಿತೆಗೆತ್ತಿರದೆಬ್ಬವಳಾತ್ಮಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರಿ]

ಇರಿ$_2$ 'ಇಱಿ$_1$' ನೋ.

ಇರಿ$_3$ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ: ಇರಿದೊಂದೆರಡಿರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕಂದಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು', 'ಇರಿವಿಡು' ಪರಾ.
[< ಇರಿ$_1$]

ಇರಿಕಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಪರಿಮಳವನಳಿವಗೆಯು ಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೆತ್ತು ವಂತುರುಚಮತ್ಕಾರದಿಂವಾ ಸತಿಯು ಬರಲಣಗನಿರಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಕೊಂಡೆಸೆಯಲ್ಕೆ ರೋಮಾಂಚಪುಳಕದಿಂದೈತಂದು ಜಮದಗ್ನಿಯ (ಪರಶು. ೧೬–೯). [ಇರಿಕಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಇರಿಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಿಕು 'ಇಱುಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಇರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ; ಬಾಳು: ತಿಳಿಯಲಱಿಯದೆ ವಿಪ್ರಜಾತಿಯ ಬಳಗದಿರಿಕೆಯನಿಂದು ಕೊಲ್ಲುತ ಬಲುಹುಮಾಡದೆ ಬಂದು ಕಂಡನು ಜಗದ ವಲ್ಲಭನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬–೬೧); ನಿಂದಿರಿಕೆಯಲಿ ನಿನ್ನನುರುಹುವೆನೆಂದು ನೋಡತ್ರಿಜನ ಬಲುಹನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೩–೪೦); ಇವನ್ನು ಕಂಡ ನಮ್ಮ ಯಿರಿಕೆಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ (ಶುಕಸ. ೧೨೫); ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಇರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಯಿತು (ಅನಾಮಿ. ೭೧). ೨. (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಸಿಂಬೆ; ಸುರುಳಿ: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಇರಿಕೆ: ಮರದ್ದು, ಲೋಹದ್ದು ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನನಾರು ಯಾ ಇತರ ನಾರಿನದು (ಅಡುಸಾ. ೩೫); ಹಾವುಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇರಿಕೆ (Coil) ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). [< ಇರ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಇರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಇರಿಯುವಿಕೆ; ತಿವಿಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವುದು (ಕ).
[ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + –ಕೆ$_1$]

ಇರಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು; ಸಿಂಬೆ ಸುತ್ತು: ಸರ್ಪವು ಕೋಪಗೊಂಡು ಇರಿಕೆಹಾಕಿದಂತೆ ಮೈಗಂಟುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦೧); ನಾಗನ ಶರೀರ ಕೋಪದ ಆಳತೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಇರಿಕೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದಂತೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೬೭).
[ಇರಿಕೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಇರಿಗತ್ತಿ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ: (ಇರಿತಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಹಗುರವಾದ ತೆಳುವಾದ ಇಬ್ಬಾಯಿಯ ಚುಚ್ಚುಗತ್ತಿ; ಇರಿಗತ್ತಿ; ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ (Rapier. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + ಕತ್ತಿ]

ಇರಿಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಿಣ (ನಾ). ೧. ಬಂಜರು ಭೂಮಿ; "ಪಾಳು, ಬೆಳೆಯಾಗದ ನೆಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಮರಳುಗಾಡು; ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಇರಿತ 'ಇಱಿತ' ನೋ.

ಇರಿದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಇರಿದ(? ಡ)ಗೆ (? ಪೆ) ವಿಷಯೇ (ಇಆ. IX, ೧೨೮–೩೩; 700). [?]

ಇರಿನುಡಿ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಕುಟುಕುವ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚುಮಾತು: (ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ) ಕಟುಟೀಕೆ; ಇರಿನುಡಿ (Thrust. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + ನುಡಿ$_3$]

ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರಿನ ತಿರುವನ್ನು (ಸುಳಿಯನ್ನು) ಉಳ್ಳ ಹಳ್ಳ: ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳಂ ತಡಿಸರದೆರದಪ್ಪಿದ ಹಾವು ಪಸಿದ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಿಂವಾ ಕರಡಿ ಕಡುಮುಳಿದ ಸಿಂಹಂ ಸ್ಫುರದನಲನ ಜಾಲೆ ಬಾಲೆ (ಉಸಾರ. ೨೦೨). [ಇರಿ$_0$ (< ನೀರ್) + ಮುರಿ$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಇರಿಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಲಿಲೆಯಿರಿಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಹ ಪುಷ್ಪಕುಳದ ಲೋವೆಯು (ನವಮೋ. ೪–೩೬).
[ಇರಿ ? + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಇರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಟ್ಟಿಡು; ಸ್ರವಿಸು; ಸುರಿ: ತೋರ ಮೊಲೆಗಳಿನಿರಿವಿಡುತುಂ ಬಂದುವಂದು ಪಯಗಳ್ ಪಲವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು' ಪರಾ. [ಇರಿ$_3$ + ಬಿಡು]

ಇರಿವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಿಸಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಇರಿಸಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇಡು; ಮಡಗು: ಬೆಸಸಿಂ ಮಹಾನುಭಾವನನಿರದೊಯ್ದು ನಾವನಿರಿಸಿಟ್ಟನದೆಲ್ಲಿ ತದೀಯ ವಾರ್ತೆಯೇಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೦೯); ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆವಿರುಂ ದೇವನುಮಿರಿಸಿಟ್ಟುಪೋದರಿನಿಬರುಮಂ ಶೂನ್ಯಾವಾಸದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೨); ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೆವಸಂ ತಿಱಿದಟ್ಟುಱಿ ಸುಣ್ಣದೂಜಲೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿಟ್ಟು ಕರ್ಚಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೩೧). [ಇರಿಸು + ಇಡು$_1$]

ಇರಿಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಡಿಸು; ಮಡಗಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ಧರ್ಮದ ಉದಕವನೂ ಇರಿಸಿಸಿ ದೀವಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಮುಂತಾಗಿ ದೀಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೬–೩೨; 1506).
[ಇರಿಸು + –ಇಸು$_3$]

ಇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಇಡು; ಮಡಗು; ಉಳಿಸು; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಸಮಂತಿರಿಸುವೆನಂತನಂತಸುಖಸಂಗತಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೨); ಸ್ವರ್ಣಪೀಠದೊಳ್ ದಾದಿಯನಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೧೯); ಪಡಿಗಳನಮರ್ಚಿ ಬಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಗಳುಮಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ); ಪದೆದೆನ್ನಯ ವೀಣೆಯನಿರಿಪುದು ನಿನ್ನಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೯೭); ಗುರುಲಿಂಗದೇವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತವ ತಂದು ಎನ್ನ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದಾಗಳೇ ಎನ್ನ ಭವಂ ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೬–೧); ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಕುಸುಮವನಿರಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೧೪); ಮಾವಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು . . . ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇರಿಸಿದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ತೆಗೆದು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೧೪). [ಇರ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇರಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುಕಣ್ಣಜೀಯರು ಸೊರಣ ಜೀಯರು ಯಿರಿಸೆಟ್ಟಿಯರೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಗವುಡಪ್ರಜೆಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೭–೧೪ ; ?). [ಇರ್$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಇರಿಸೆಡ್ಲು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಸೌಟು. ೨. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೪). [?]

ಇರು$_1$ 'ಇರ್$_1$' ನೋ.

ಇರು$_2$ 'ಇರ್$_2$' ನೋ.

ಇರುಂಕಿಸು, ಇರಕಿಸು, ಇರಿಕಿಸು, ಇರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಒತ್ತಿಕ್ಕು ; ಹಿಡಿಸು ; ಸಿಕ್ಕಿಸು. ಇರಕಿಸು : "ಹಾಯು ; ಹಿಚುಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). ಇರಿಕಿಸು : ಘೂಕ ಭೀಕ್ಕೃತಿಯಿರಿಕಿಪಯೆಡಿಗಳೆಸೆದು ವೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೪೨) ; ರಾಮುಪ್ಪನ್ನ ಬಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಕ್ಕುಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಕಿಸಿಕೊಂಡಂಗೆ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೭). ಇರುಕಿಸು : ಬಾಣ ಪಾತಕ್ಕಗಿದಿರುಕಿಸುತುಂ ಪೃಷ್ಕಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩–೭). [ಇರುಂಕ್$_0$ (< ಇಱುಂಕು) + -ಇಸು$_3$]

ಇರುಂಗುಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗುಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೊಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೊಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೋಳ, ಇರುಂಗುಣ, ಇರುಂಗುಳ, ಇರುಂಗೊಣ, ಇರುಂಗೊಳ, ಇರುಂಗೋಟಿ (ನಾ). ಹೇಮಾವತೀ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚೋಳರ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕೆಲವು ರಾಜರ ಹೆಸರು : ನೆಗಱ್ದಾ ಕೈಲಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಗುರುವಾದಂ ವಿನುತಂಗೆ ರಾಜಿಸು ವಿರುಂಗೋಳಂಗೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೭–೯೧ ; 1176) ; ಇನವಂಶಸಂ[ಭವಂ] ತಾನೆನಿಸಿದಿರುಂಗೋಳ ನೃಪತಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೪–೨೦ ; 1196). ಇರುಂಗುಣ : ಇರುಂಗುಣ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ತತೋ ಜನಿ ಜನಾಧಿಪಃ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೩–೧೪ ; 1292). ಇರುಂಗುಳ: ಪೊಂಗಳನಿಪ್ಪಕರಂಗಳಂ ಸಮಸ್ತಾವನಿಭೃತ್ಸಮಂಗಳನಿರುಂಗುಳನೀವನು ದಾತ್ತಮಂಗಳಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧–೭೭ ; 1173). ಇರುಂಗೊಣ : ತಮ್ಮ ತಂದೆ ಯಿರುಂಗೊಣದೇವರ ಶ್ರೀಹಸ್ತವಾಗಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೪–೨೩ ; 1262). ಇರುಂಗೊಳ : ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ನಿರುಂಗೊಳದೇವನಂಕಕಾಱ ರಣರಂಗಧೀರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೫೭ ; 1040) ; ಇರುಂಗೊಳ ಕುಂತಕದಳನವಿದಳನ ಕರಾಳಶುಂಡಾಳನುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೪–೫೩ ; 1117). ಇರುಂಗೋಟಿ: ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭ ನೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ದಿರುಂಗೋಟಿನೃಪ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೩–೧೧ ; 1150). [← ತಮಿ. ಇರುಙ್ಕೋವೇಳ್]

ಇರುಂಗೋಟಿ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಬೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುಕಳ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರುಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರುಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರುಕು$_2$ 'ಇಱುಕು$_2$' ನೋ.

ಇರುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಪಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಇರುಗಜಿಗ್ಗಿ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೫ ; 890) ; ಇರುಗಜಿಗ್ಗಿ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; 900) ; ಪೂಜ್ಯನಂ ರಿಪುನಿಕರ ಭಯಂಕರನನಿರುಗನಂ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ಗುಂ (ಎಕ. VII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೬೧–೩೪ ; 1125). [?]

ಇರುಗಕಾಱ (ನಾ). (?) : ಭೂಮಿಕಾಱ ಬೀರಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಆಸಗರ ಗೊರವನು ಹ ಂ ದಿ ಯ ನಿ ಱಿ ದು ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದನು ಆ ಇರುಗಕಾಱ ಮಾಡಿಸಿದ ಬೀರಗಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೨–೭ ; 1144). [ಇರುಗ ? + -ಕಾಱ ?]

ಇರುಗಡೆ (ನಾ). "ವಿಶ್ರಾಂತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ನಿಲುಗಡೆ' ಪರಾ. [ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ಕಡೆ$_1$]

ಇರುಗಮಯ್ಯ 'ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ, ಇರುಗಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಜ್ಜ ಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನು . . . ಈ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯಗೊನ್ದು ಮನುಕಮ್ಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವಬ್ಬೆಗಂ ಒನ್ದು ಭಾಗಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೮, ೧೫ ; 925). ಇರುಗಮಯ್ಯ : ಇವ್ವುರ್ಗಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯನೆರಡು ಕೆಱೆಯಂ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿ ಮೂಡಣಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೯–೪ ; 870). [ಇರುಗ + ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಇರುಗಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಹಳೆ (?) : ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿದೇವರ್ಮ್ಮೆಚ್ಚಿರುಗಳೆ ಗುಡಿ ಚಾಮರ . . . ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೦ ; 1085). [ಇರು$_2$ (< ಇರ್$_2$) + ಕಳೆ$_0$ (< ಕಹಳೆ ?)]

ಇರುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ದಕ. ೬). [?. / ತೆಲು. ಇರುಗುಡು, ಇರುವುಡು]

ಇರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು ; ಸಂಪಿಗೆ ; ಚಂಪಕ: ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂದಕಿಯರ ನಾಮದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ ಕಾರಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ [ಪಾತಾಂ. ತೆ ತರಿ] ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮಪ್ಪಿತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪). [← ತಮಿ. ಇರುಂಡಿ]

ಇರುದಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ ; ಸಾವು : "ಕಾಡ, ಪೀಡೆ, ಗೋಳು, ಬಳಲಿಕೆ . . . ಇರುಕು, ಇರುದಿ" (ಕಂನುಹು. ೮೧). [← ತಮಿ. ಇಱುದಿ = ಕೊನೆ, ಸಾವು, ಮೇರೆ]

ಇರುಪು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಸುಂಕಕಾರುಕದಿಂದಿರುಪು ತಱವಾಳಿಕೆಕ್ಕ ಆಂತು ೧೨ ‖ ೧ ಅಕ್ಷರದಲೂ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊಂನು ಆಱು ಹಣವಿಗಂ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩–೧೩ ; 1405). [?]

ಇರುಬು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಬೆ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಮುರಿಗಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಸೋಮನಾಥ ದೇವರು ಶ್ರೀ ಇರುಮುರಿಗಂಡ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೨೦–೨೨ ; 1388). [ಇರುಮುರ್$_0$ + ಗಂಡ]

ಇರುವಂತಿ 'ಇರವಂತಿ' ನೋ.

ಇರುವಂತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರುವರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರುವಳಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ : ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವರ ಇರುವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೧೧). [ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ವಳಿಕೆ]

ಇರುವಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇರುವಾರ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರುವಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ : ಧುರಧೀರ ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಪೌರುಷದಿರುವಿಕೆಯನು ನೋಡಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೧೨–೪೧) ; ಅದರ ಇರುವಿಕೆಯೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಂತೆಯೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬) ; ದನಗಳ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡಿದನು (ಮಣಿಸ. ೯೪).
[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಇರುವು$_1$ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುವು$_2$ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ$_1$ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ$_2$ (ನಾ). ಜೊಮ್ಮು; ಮರಗಟ್ಟುವುದು.
ಇರುವೆಬರು = ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ ; ಕೈಕಾಲು ಮರಗಟ್ಟು : ನಾವು ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಮರಗಟ್ಟುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಅನುಭವವಾಗುವುದು ; ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು "ಇರುವೆ ಬಂತು" ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೭೫). [?]

ಇರುವೆಬಾಕ (ನಾ). ಇರುವೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ : ಒಂದು ಜಾತಿಯ "ಇರುವೆಬಾಕ" (Ant-eater) ಇದೆ. ಇದು ನೋಟಕ್ಕೆ ನೀಳ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಮುಂಗುಸಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೫೪).
[ಇರುವೆ$_1$ (< ಇಱುಂಪೆ) + ಬಾಕ]

ಇರುಸರಿಕೆ, ಇರಸರಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ, —ಸ್ಥಿತಿ : ಅವರವರಯಿರುಸರಿಕೆಗಳಿಂದಲುಂ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವರೂಪವಂ ತಿಳಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೫–೬). **ಇರಸರಿಕೆ** : ಅವನ ಇರಸರಿಕೆ ಹಾಗಿತ್ತು (ರುದ್ರವೀ. ೭೩).
[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + ಸರಿಕೆ ?]

ಇರುಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರುಸು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರುಸುಮುರುಸು 'ಇರಸುಮುರಸು' ನೋ.

ಇರುಹ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ : ಸಣ್ಣವಾಗಿರುಹ . . . ಉದ್ದವಾಗಿರುಹ . . . ದಟ್ಟತ್ತಾಗಿರುಹ . . . ಅಗಲವಾಗಿರುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೪ ಟೀಕೆ) ; ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗಿರುಹ ತಂದೆಗೆ ಮಗನಾಗಿರುಹ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡನಾಗಿರುಹ . . . ಮಸಣಕ್ಕೆ ಹೆಣನಾಗಿರುಹ (ಸಮಾವ. ೧೭–೭೦).
[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + –ಹ$_3$ (< –ಪ$_3$)]

ಇರುಹು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುಳ್, ಇರುಳು (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿ ; ನಿಶೆ : "ವಿಭಾವರಿ ನಕ್ತಮುಷೆಯಿರುಳ್ ತಾಂ ತ್ರಿಯಾಮ್ಮೆ ಯಾಮಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫–೫) ; ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೋಜಲ್ದು ಮಱುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೧) ; ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುೞೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೯) ; ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧). ೨. ಅಜ್ಞಾನ : ದಯೆಯಿಂ ಪೊರೆವ ನೃಪನಣ್ಣನೆನೆ ಮಚ್ಚರಿಸುವರಾರ್ ನಾಕಿಯಿರುಳೊಳೀಂ ಪುಟ್ಟದನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೨೭). **ಇರುಳು** : ೧. ಬಹ್ವಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹವಿಪ್ಪಳ ನಿಂದ್ರಿಯಸುಖಾರ್ಥಿ ಸಂಸಾರಗುಹಾಗಹ್ವರದೊಳಗಿರುಳಿನ ಚಕ್ರಾಹ್ವದ ಪೋಲ್ ಮಱುಗದೇಂ ಸುಖುಂಬಡೆದಪನೇ (ಆದಿಪು. ೩–೬೮) ; ಇರುಳು ನಾಲ್ಕು ಜಾವ ಲಿಂಗದ ವಿಕಳಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೭–೭೯) ; ಇರುಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಹಗಲು ಬರುವುದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೪) ; ಕುರುಡಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ) ; ಇರುಳು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ). ೨. ಮದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ ಇರುಳುಗವಿಸಿ ಮುಚ್ಚುವಳು ಕಣ್ಣಳಿಸಿ ಮಣ್ಣೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೭–೩).

ಇರುಳಕಾಯಿಕ = ರಾತ್ರಿಯ ಕೆಲಸ : ಸಂತೆಕಾಯಿಕ . . . ಕಂತೆಕಾಯಿಕ ಯಿರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಜ್ಜಪು. ೪೭–೫೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರವು, ಇರ, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಳ್ = ಕತ್ತಲೆ, ಅಜ್ಞಾನ ; ಮಲ. ಇರವು, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಟ್ಟು, ಇರಿಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ ; ತುಳು. ಇರ್ಲ್, ಇರ್ಲ್ ; ತೆಲು. ಇರುಲು ; ಕೊಲಾ. ಚಿರುರ್ = ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಚಿರುನ್ = ಇಬ್ಬನಿ ; ಕುಇ. ಸ್ರೋಬಿ = ಕಾಡಿಗೆ ; ಕುವಿ. ರೋಯ = ಕಾಡಿಗೆ]

ಇರುಳರಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ ; ಚಂದ್ರ : "ಇರುಳರಸಂ . . . ತಿಂಗಳ್ – ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಸಸಾ. ೨–೨೩) ; "ಚಂದಿರನಿರುಳರಸಂ ಬಿದುವೆಂದುಂ. . .ಇಂದುವಿಗಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ.೪೪).
[ಇರುಳ್ + ಅರಸ$_1$]

ಇರುಳಾಣ್ಮ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ : "ಇರುಳಾಣ್ಮನೆನೆ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶಠ. ೧೧೪). [ಇರುಳ್ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇರುಳು 'ಇರುಳ್' ನೋ.

ಇರುಳುಕಳ್ಳ 'ಇರುಳುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಇರುಳುಕುರುಡು (ನಾ). = ಇರುಳುಗಣ್ಣು : ಇರುಳುಕುರುಡು (Night blindness) ಮುಚ್ಚಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೨೭). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕುರುಡು]

ಇರುಳುಗಣ್ಣ 'ಇರುಳ್ಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಇರುಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಂಜೆಯಾದೊಡನೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ : ಅಗಸೇಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಪೊಣಸಂ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಪುನಃ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಏಳು ಬಾರಿ ಒಣಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೮೫) ; ಇರುಳುಗಣ್ಣಿಗೆ :–ಚಿಟ್ಟವುಡಲದ ಹರಳತಿರುಳು ಎಮ್ಮೆಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೨). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಇರುಳುಗನ್ನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕನ್ನ, —ಕಳ್ಳತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು : ಇರುಳುಗನ್ನದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಳನ] ಕೆಲಸ ದಿವಪಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ದಱಿದು ನಾವಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೨).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕನ್ನ]

ಇರುಳುಗಳ್ಳ, ಇರುಳುಕಳ್ಳ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕದಿಯುವ ಕಳ್ಳ : ಇರುಳುಗಳ್ಳನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಱಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೨). **ಇರುಳುಕಳ್ಳ** : ಇರುಳು ಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವಪಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ದಱಿದು ನಾವಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೨).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕಳ್ಳ]

ಇರುಳುಡುಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಧರಿಸುವ ಉಡುಪು : ಸೋಡಾ ಮತ್ತು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುವುದು, ಇರುಳುಡುಪಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ತಿರುಗಾಡುವುದು (ಪುನರು. ೧೨).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಉಡುಪು]

ಇರುಳುದಳವಾಜಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ಕಾಯುವ ತಳವಾರ : ಶಿವರಾತ್ರೆ ನೇಮದ ಸಂಕಿವೇಸಂ ನಿಮ್ಮ ನಗರಿಯೊಳಿರುಳುದ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳವಾಜ (ಬಸಪು. ೯–೩೯).
[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ತಳವಾಜಿ]

ಇರುಳುಬವರ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಳಗ: ಕರಸು ಧರ್ಮಜ ಕಲಿಘಟೋತ್ಕಚನಿರುಳುಬವರಕೆ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೪೩). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಬವರ$_1$]

ಇರುಳುಮುಂಜಾವ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಯಾಮ; ಪ್ರದೋಷಕಾಲ: "ಇರುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಮುಂಜಾವಂ ಪ್ರದೋಷಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮುಂಜಾವ]

ಇರುಳುಮೆಯ್ (ನಾ). ನಡುರಾತ್ರಿ; ಕತ್ತಲು (?): ನೀಲಶಲಾಕೆಗೆ ಜೀವಂಬೊಯ್ದಂತಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯಂ . . . ನಿಧಾನವನೆತ್ತಿಕೊಳ್ವವೋಲಿರುಳುಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಬೇಗಮೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೪೪ ವ). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮೆಯ್]

ಇರುಳಿಲೆ (ನಾ). "ಇಂದಿನಗಡ್ಡೆ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ): ಜಲರುಹಕಂಪಾನ್ವಿತಮಿರುಳಿಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟುತ್ರಿಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳಿದೂಜಲೊಳಿಂಬಿನೆ ಕುದಿಯಿಸೆ ನಾಂಗುಲಿಕಮನಡುಗಾಜ್ಯದಿಂ ರಸಾಯನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೯). [?]

ಇರುಳೆಱೆಯ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ: ಇರುಳೆಱೆಯನಂ ಪಾಲ್ಗಡಲು ಪಗಲೆಣೆವಕ್ಕಿ ತರಣಿಯನು ಸರಸಿರುಹ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವಳಾ ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೨೧); ಅರವಿಂದದ ಸಿರಿ ಮೇಣಿರುಳಿರುಳೆಱೆಯನ ಸಿರಿಯೆ ಪಗಲೊಳಳಿಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೭). [ಇರುಳ್ + ಎಱೆಯ]

ಇರುಳೋಲಗ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ದರ್ಬಾರು: ಬಂದುದಿರುಳೋಲಗಕೆ ರಾಯನ ಮುಂದಿ ದಳಪತಿ ಶಕುನಿ ಕೃಪಗುರುನಂದನಾದಿ ಪ್ರತತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೫). [ಇರುಳ್ + ಓಲಗ]

ಇರುಳ್ಗಣ್ಣ, ಇರುಳುಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರ. ೨. ಗೂಬೆ; ಗೂಗೆ: ೧, ೨: ಆ ನೀಱಿಗೆ ಇರುಳ್ಗಣ್ಣಂಗೆಂತಂತೊಪ್ಪುವ ಬಟ್ಟ ಸುಣ್ಣನ್ . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದೊಡೆ ಆವ ಸೈಪುಳ್ಳಂ? . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದು ಚಂದವನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೯-೨೫). ೩. ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು. **ಇರುಳುಗಣ್ಣ**: ೩. ಆತ ಇರುಳುಗಣ್ಣ; ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಆವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇರುಳ್ + ಕಣ್ + -ಅ$_7$]

ಇರುಳ್ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆ: ಅಸಿಯಳ ಮನದನುತಾಪವ ಸಖಿ ನಿವಾರಿಸಿ ನೊಂದಳಿರುಳ್ಗಳಿವುದಕೆ ಬಿಸುಗದಿರನ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟುದೊ ರೋಮಶಋಷಿ ಕಲ್ಪಕೋಟಿ ತೀರ್ವನಕ (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೩). [ಇರುಳ್ + ಕಳಿ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$)]

ಇರುಳ್ಗಾಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡೆಪಡೆಗಳಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಇರುಳ್ಗಾಪಿನಾಳ್ಗಳ ಸೊಲ್ಲ ಸುಳಿವಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೭-೩). [ಇರುಳ್ + ಕಾಪು$_1$]

ಇರುಳ್ಗಾಳೆಗ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಯುದ್ಧ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ಕಾಳಗ: ಇರುಳ್ಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಕೌಶಿಕಂಗಳೊಂದಪ್ಪೊಡಂ ಸತ್ತುವುಂ ನೊಂದುವುಮಿಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೧). [ಇರುಳ್ + ಕಾಳೆಗ]

ಇರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ನೀರು. ೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ಮಾತು. [ಸಂ. ಇರಾ]

ಇರೈ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಶಿಗಿ. ೧೬-೨೮೬). [?]

ಇರ್ಕಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ಚೂರು, —ತುಣುಕು, —ತುಂಡು: ಮದಕರಿಗಳನೆರಡೆ ಪೊಯ್ಯೊಳಿರ್ಕಂಡಂ ಮಾಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಟ್ಕಡಿ ಮಾಡಲ್ಕದೆ] ಖಡ್ಗಧರರ ಭುಜಬಲಮದೇಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದೊ ರಣದೊಳದ್ಭುತರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಂಡ]

ಇರ್ಕಂಡುಗ, ಇಕ್ಕಂಡುಗ, ಇಖ್ಖಂಡುಗ, ಇರ್ಖಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಖಂಡುಗದ ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಎರಡು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯಷ್ಟು: ಶ್ರೀಪುರದ ವಯಲುಳ್ಕಮ್ಮಗಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಇರ್ಕಂಡುಗಂ ಕೞನಿ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೭; 786); ಪಿರಿಯಕೆಱೆಯ ಕೞಗೆ ಕಾಲಣ್ಗದೊಳಿರ್ಕಂಡುಗಂ ಮಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೨; 950). **ಇಕ್ಕಂಡುಗ**: ೨. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು ಇಕ್ಕಂಡುಗ ಅಯುಪುದ ಪೊಯ್ತೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೨; 753). **ಇಖ್ಖಂಡುಗ**: ೨. ಗಂಗಮಾರದೇವಿಯ ಹಡುವಣ ಮೆಯಲಿಖ್ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತಂ . . . ಗಂಗಪೂರಲೆಯ ಹಡುವಣ ಮೆಯಲಿಖ್ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯಲುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೦೨-೨೩; 1123). **ಇರ್ಖಂಡುಗ**: ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಇರ್ಖಂಡುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧೦; 830). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಂಡುಗ]

ಇರ್ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಚ್ಚೆ; ಜೋಡು ಕಚ್ಚೆ: ಕಾಮರಸಂ ಘೋಂಕನೆ ಸೂಸೆ ತಾಳ್ದಲರಿದೆಂದಿರ್ಕಚ್ಚೆಯುಂ ಕಟ್ಟಿದಳ್ (ಶಂಶಭಾ. ೪-೩೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಚ್ಚೆ]

ಇರ್ಕಟಿ 'ಇರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇಕ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ಕಟ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಟ್ಟು; ಎರಡು ಬಂಧನ: ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ತಡಿ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). **ಇಕ್ಕಟ್ಟು**: "ಎರಡು ತರ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). ೨. ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಸ್ಥಳಸಂಕೋಚ: ಸಕಲ ಸುರೌಘ ನೆರೆದುದು ನೋಡಲಾಹವನ ನಭದೊಳಿಕ್ಕಟ್ಟಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧೪); ಅವರು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪರ್ವತಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೯); ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೮). ೩. (ಆಲಂ) ಕಠಿಣವಾದ ಪ್ರಸಂಗ; ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಇಂಥ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಮುರಳಿ. ೧೧೩); ಒಂದೇ ಅಚ್ಚಿನ ಅಂಗರಚನೆ ತರುವುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು (ಚಿಸಂಕ. ೧೦-೨-೬೫; ೨-೭); ನಾನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ಅಲಹಾ. ೭೩). **ಇರ್ಕಟಿ**: ೨. ಸ್ಥಳ ತುಂಬ ಇರ್ಕಟವಾಗಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಇಡುವುದು (ರೂಢಿ). ೩. ಆವನು ತುಂಬ ಇರ್ಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಇರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಶರಪುಂಖಿಯನಂಬಿಲದಿಂ ನಿರೂಹಮುಮಾಱಿಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಕದಡಿ ಬಸಿಱ್ ಪರಿವೊಡೆ ಮೊಸರಂ ಕುಡುವುದು ಪರಿಭವಿಸಿರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟಿದಂತಿರೆ ನಿಲ್ಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೫). [ಇರ್ಕಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇರ್ಕಡಿ, ಇಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುಣುಕು, —ಚೂರು: ಬೆನ್ನೊಳ್ ಮರ್ಚಿದ ಪೊನ್ನಪಲ್ಲಣಂ ಪಕ್ಕರೆ ತೇಜಿವಾರು ಕೞಿದಿರ್ಕಡಿಯಾದುವು ಬಾಳ ಬಾಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೦); ಪಿಡಿವನೆನ್ನನದಾವಂ ಪೊಡೆದಿರ್ಕಡಿ ಮಾೞ್ಪೆನೆನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂ (ದಶಕು. ೮-೨೨೫). 'ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಇಕ್ಕಡಿ**: ೧. ಹೊಯ್ದನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗೆ ರಣಮೊನೆಯವರ್ಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧-೬); ತದ್ಧನುಜೋದ್ಯಚ್ಚಾಪಮನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗಿರೆ . . . ಎಚ್ಚು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೯೫); ಖಂಡಿಸಿದನಿಕ್ಕಡಿಗಳ್ ರಣಾಂಕಣದೊಳಡೆಗೆಡೆಯಲು (ಚಿಬಪು. ೪೦-೧೮). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಕ್ಕಡಿಯ ಮನದ ನೃಪಾಲ ಹೊಕ್ಕನು ನಡುವಿರುಳು ನಿಜರಾಜಮಂದಿರವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧).

ಇಕ್ಕಡಿಮಾಡು = ಇಬ್ಭಾಗಿಸು: ಹೇರಂಬುಗಳನಿಕ್ಕಡಿಮಾಡಿ ತೋಱಿದ ತೋರಹತ್ತದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೭); ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವನಿಕ್ಕಡಿಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೨೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಡಿ$_3$]

ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್, ಇಕ್ಕಡಿಗೈ, ಇರ್ಕಡಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಖಳ ಯತಿನಾಥನಂ ನಿಜಕರಾಸಿಯಿನಿರ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ದಶಕು. ೧೩–೧೩) ; ಪಗೆಗೋಲಂ ನಡುದಾರಿಯೊಳ್ ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್ವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೯–೨೩). ೨. ನಾಶಮಾಡು ; ಭಂಗಿಸು ; ನೀಗು : ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಮನಿರ್ಕಡಿಗೆಯ್ದು ಸತ್ತ್ವಮೆ ನಿಜವಿಶ್ವರೂಪಾಮುದೆನಲು (ಮೋಹತ. ೩–೬೭) ; ಅಂತ್ಯಜೆಯಾದ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ಕಲಿದೊಡಗೂಡಿ ತನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಮನಿರ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯–೩೫). **ಇಕ್ಕಡಿಗೈ**:೧. ಆಗಸದೊಳರ್ಕನಂತೈತಪ್ಪ ಸರಳಂ ಸುಧನ್ವನಿಕ್ಕಡಿಗೈದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೦). **ಇರ್ಕಡಿಗೈ** ೧ : ಮುಳಿದವನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವನಿರ್ಕಡಿಗೈದನಾ ಕುವರನು (ಚಬಸು. ೪೦–೧೩).

[ಇರ್ಕಡಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇರ್ಕಡಿಗೈ ,ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಕಡೆ, ಇಕ್ಕಡೆ, ಇಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ (ಗಂಗಾಮ. ೩೪) **ಇಕ್ಕಡೆ** : ಇಕ್ಕಡೆಯ ಇತರರೂ . . . ನೊಂದು (ಮಲೆಮ. ೪೫೪) ; ಸಂಧಿ ಮುರಿದುಹೋದುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಡೆಯವರೊಳಗೆ ಹೋರಾಟವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆಗ ನಿಃಸಂದೇಹವಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನ ಇ. ೧೬೭). **ಇಗ್ಗಡೆ**: ೧. ಉಗ್ಗಡಿಸುವ ರಾಜಕೀರ ಜಾಣ್ವಕ್ಕಿಗಳಿಗ್ಗಡೆಯೊಳು ಮುಂದೆ ಮೆಱೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೭–೨೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಡೆ$_2$]

ಇರ್ಕಣ್, ಇಕ್ಕಣ್, ಇರ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಇರ್ಕೆಯ್, ಇರ್ಕಣ್, ಮೂಲೋಕಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ) ; ಕರ್ಮಪುರುಷಂಗೆ ಸೊರ್ಕುಂ ಸಿರ್ಕುಮೆಂದಿರ್ಕಣ್ಣಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧). **ಇಕ್ಕಣ್** : ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ದೇವಂಗೆ ಧಾರುಣಿಯೊಳಿಕ್ಕಣ್ಣದೈವಗಳಾರು ಸರಿ (ಬಸವು. ೫೪–೨೫). **ಇರ್ಕಣ್ಣು** : ಗೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟೆಂದಂಚೆವಱೆಗಳ್ಗೆ ಬಲ್ಸೋಲವೀವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳ್ ಕಾವನಿರ್ಕಣ್ಣುಗಳ್ ನಡೆತಂದರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೧೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಣ್]

ಇರ್ಕಣ್ಗುರುಡ, ಇಕ್ಕಣ್ಗುರುಡ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕುರುಡಾದವನು : ಪರಿಣತವಯಸರೆಮಿರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕ]ಣ್ಗುರುಡರೆಮೆಮಗಿಂಬುಕೆಯ್ವುದುಚಿತಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨). **ಇಕ್ಕಣ್ಗುರುಡ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಇರ್ಕಣ್ಣು 'ಇರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಇರ್ಕರ್ತರು, ಇಕ್ಕರ್ತರು (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಯಜಮಾನರು ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಮುಖಂಡರು : ಕೊಳುಕೊಡೆಗಳುತ್ತಮಂ ದೈವಜ್ಞರಿರ್ಕರ್ತರುಳಿದಿರ್ಪುದೇನಿನ್ನು ಲಗ್ನ ಸಾಮಿಪ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು (ಪರಶು. ೮–೪). **ಇಕ್ಕರ್ತರು** : ಆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಭಟರು ರಾಮುಂಣಗಳು ಆಯಿಕ್ಕರ್ತರ ಕೈಯಿಲಿ ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯವಾಗಿ. . .ಕೊಂಡಕಾಲೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨–೧೪ ; 1423) ; ಎಲೆ ರಮಣಿ ಪೇಳ್ದಂತೆ ತನಿವಣ್ಗಳಿಕ್ಕರ್ತರೊಮ್ಮನದಿ ಸವಿದಿರೆನೆ (ಪರಶು. ೧೫–೧೮) ; ಸತಿಪುರುಷರ್ ಇಕ್ಕರ್ತರಿರೆ ಮಂಚದೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೧೪–೩೦) ; ಇಕ್ಕರ್ತರಕಡೆ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಬಾರದಂತೆ ನಡದು ಬರುವಂಥಾದಕ್ಕೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೧).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರ್ತರು]

ಇರ್ಕವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕವೆ ; ಎರಡು ಕವಲು. 'ಇರ್ಕವೆಗೋಲ್' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕವೆ]

ಇರ್ಕವೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲುಳ್ಳ ಕೋಲು : ನೂಂಕಿದರಿರ್ಕವೆಗೋಲಿಂಪೌಂಕಿದರಿಱಿದಿಱಿದು ಕೊಂತದಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೧೨).

[ಇರ್ಕವೆ + ಕೋಲ್$_1$]

ಇರ್ಕಱಿನಿ (ನಾ). ಎರಡು ಗದ್ದೆಗಳು : ಇದರ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಿರ್ಕಱಿನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಕಲಕಣ್ಡುಗಮುಕ್ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮–೮ ; 753).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಱನಿ]

ಇರ್ಕಾಲು, ಇಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕಾಲುಗಳು (ಕ). **ಇಕ್ಕಾಲು** : "ದ್ವಿಪದಂ ಚತುಷ್ಪದಂ = ಇಕ್ಕಾಲು, ನಾಲ್ಕುಕಾಲು ಜೀವಂಗಳಂ" (ತಸೂವೃ. ೩೨೩) ; ಕತ್ತೆಯನು ಹೋದವನು ಮತ್ತೆ ಮಾನವನಲ್ಲ ಕತ್ತೆಗೆ ಕಾಲು ನಾಲ್ಕುಂಟು ಇಕ್ಕಾಲ ಕತ್ತೆಯಿವನೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೦).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಇರ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು ; ಕಿವಿಗಳೆರಡು (ದಕ. ಕ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇರ್ಕು (ನಾ). ಹಿಂಸೆ : "ಗೋಣ್ಮುಱಿ, ಇರ್ಕು, ಒರಸು – ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩–೨೬೦). [△ಇಕ್ಕು ?]

ಇರ್ಕುಚ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಲೆಗಳು (ಕ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕುಚ]

ಇರ್ಕುಮರ 'ಇರಕುಮರ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ್ 'ಇಟ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ$_1$ 'ಇಟ್ಕುಟ್$_1$' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ$_2$, ಇಕುಳ, ಇಕ್ಕಳ$_2$, ಇಕ್ಕುಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ : ಒಮ್ಬೃತ್ತರ್ಗೆ ಇರ್ಕುಳ ಜೋಳಂ ಕುಡುವುದು (ಇಆ. X, ೧೬೭–೩ ; 7ನೆಯ ಶತ) ; ಪದಿನಯ್ಗುಳ ಪಾಟ ಇರ್ಕ್ಕುಳ ಈದ ಅಱಿದೊ (ಸಾಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೬೪–೧೪ ; ?). ೨. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಜಮೀನು : ಶಾಸನದ ವರ ದೋಜಗೆ ವೃತ್ತಿ ಇರ್ಕ್ಕುಳ ಈ[ಥ]ರ್ಮಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು ನರಕಕೆ ಹೋಹರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೨–೧೮ ; 1434). **ಇಕುಳ** : ಅಕ್ಕಿ ಇಕುಳಂ ಕೊಪ್ಪ ಇದ ಪ್ರವಾಹಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫–೧೬ ; 1025 ?). **ಇಕ್ಕಳ$_2$**: ೧. ಒಕ್ಕುಳ ಕಾಣದ ವೈನೂಱಿಕ್ಕಳ ಕಾಣದವು ನೂಱು ಮೂಗಳ ಕಾಣಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಪದಪಿನಸೂತ್ರ). **ಇಕ್ಕುಳ$_2$** : ೧. ಇಕ್ಕುಳ ಅಕ್ಕಿ ಒಮ್ಮಾನ ತುಪ್ಪ ಐವತ್ತು ಅಡಕೆ ಇಂನುಱು ಎಲೆ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಂಗೆ ನಡವುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೫–೩೧ ; 1074) ; ಇಕ್ಕುಳ ನೆಲ್ಲಿಂಗಕ್ಕಿಯ ವೊಕ್ಕಳದೊಳರವನವ ಕಳದು ಕೊಡಲುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೬–೨೨) ; ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥದೇವರ ತಳಿಗೆ ಒಂದು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಹರಿವಾಣ ಒಂದು ಉಭಯಂ ಹರಿವಾಣ ಯರಡಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಇಕ್ಕುಳ ಪರುಪು ಪದಾರ್ಥ ತುಪ್ಪ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨–೧೮ ; 1529).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕುಳ$_1$]

ಇರ್ಕುಳಿ$_1$ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು : "ಇರ್ಕುಳಿಯೆನಲ್ಕಿರುವ ದಕ್ಕುಮಿಂಗಡಲೆನಲ್ಕಕ್ಕು ಪಾಲ್ಗಡಲು" (ಕಶರ. ೧೪).

[ಇರ್$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$?]

ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಟ್$_1$ 'ಇಟ್ಕುಟ್$_1$' ನೋ.

ಇರ್ಕುಟ್$_2$ 'ಇಟ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇರ್ಕುಟಿ 'ಇಟ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇರ್ಕುಟಿಸು, ಇಕ್ಕುಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಕ್ಕಳದಿಂದ ಹಿಡಿ ; ತಂಡಸದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಕರ್ಬುನದ ಸಲಗೆಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟ ನಿಟ್ಟೆಲ್ವುಗಳ್ ತೋಱುವಿನಂ ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುಟಿಂದಿರ್ಕುಟಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಇಕ್ಕುಟಿಸೆ] ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ್ ತೆರಳ್ದುಣ್ಮುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫).

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲುಗಲವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಅಳವಿಂದಂ ತಳ್ತಪೂರ್ವೋತ್ತರವೆರಡಱ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದದಱೊಳ್ ಪೊಟ್ಟ ನೊಳ್ಗಟ್ಟಯಂ ಕೂರ್ತೊಳ ಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಱಿತಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದತ್ತಲಿತ್ತಲ್ ಪೊಳೆದೆತ್ತಂ ಪೋಗದಂತಿರ್ಕುಱಿಸುತೆ ಬುಧರಂ ತರ್ಕಿಕುಂ ಚಿಕ್ಕದೇವಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೭–೨೪). ಇಕ್ಕುಱಿಸು : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇರ್ಕುಱ್ಚ್ (< ಇಟ್ಟುಱ್ಚ್) + –ಇಸು₃]

ಇರ್ಕೂಡು (ನಾ). ಎರಡು ಊರುಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ : ಕಡಕೊಳಂ ಮುರಿಯಿಸೆ ಎರಡೂರ ಇರ್ಕೂಡು ಪಡುವ ಪೋಗಿ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಕಡೆ ಪಡುವ ಪೋಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮–೧೪ ; 1050). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಕೂಡು]

ಇರ್ಕೆ, ಇಕ್ಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಹಕ್ಕೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಮೃಗಮುಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯುಂ ಗಣಿದಮಂ . . . ನೀಂ ಬಲ್ಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩) ; ಟಟ್ಟಭಮಿಥುನಂ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಬಂದು ತಮ್ಮಿರ್ಕೆಗೆ ಪೋಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦–೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿ ; ನೆಲೆ ; ಇರವು : ಚಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ . . . ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಮಾಯತಿಯಿರ್ಕೆಗಂ ಪೆಱರ್ ಮೇಗೆನಲಿಲ್ಲದಂತು ನೆಗೞ್ದಿರ್ದುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೮) ; ಯಶೋಧ ನದಿರ್ಕೆ . . . ಎನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೫–೧೨ ; 1159) ; ತಾವರೆಗಿರ್ಕೆಯಾದ ಕೊಳನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೫). ೩. ವಾಸ ; ನೆಲಸುವಿಕೆ : ಸುರಗಜೇಂದ್ರಮೆ ವಾರಣಂ ಪಿಡಿವಾಯುಧಂ ವರವಜ್ರಂ . . . ಇರ್ಕೆಯ ಕೋಟೆಯೊಪ್ಪಿರೆ ನೆಗೞ್ತೆಯಸ್ವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೩೧) ; ಹರನಿರ್ಕೆಗೊಂಡು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಿರಿ ಸಾಲವೆಸುತ್ತನೇಕ ರಜತಾಚಲಮಂ ಶರನಿಧಿಯಟ್ಟುವ ತೆಱದಿಂ ನೊರೆವಟ್ಟಂತಪ್ಪ ತೆರೆಗಳೇನೊಪ್ಪಿದುವೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೬). **ಇಕ್ಕೆ :** ೧. ಏನಿದಂಗಜನುಹೀಭುಜನಿಕ್ಕೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಇರ್ಕೆಯೊ] ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೊ (ಆದಿಪು. ೫–೪೫) ; ವಸಂತನ ಬೀಡುಯೆಳಲತೆಗಳಿಕ್ಕೆ (ಹಜಕಾ. ೩–೨೬) ; ಸಿಂಗರದಿಕ್ಕೆ ಮಂಗಳದ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೦೦). ೨. ಪಿಡಿಯಂ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಮೃಗಕ್ಕೆ ಬಿಡಲೊಲ್ಲಂ ನಾಯ್ಗಳಂ . . . ಒಕ್ಕನಿಯಂ ತನ್ನಿಕ್ಕೆಯಂ ಬಾಟಿಕ್ಕಿಯಂ (ಅರ್ಹನೇ. ೩–೭೯) ; ನಾಡೀಮಂಡಲಂಗಳ ತಾನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಂಡಖಂಡ ಜ್ಞಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿದಿರಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೩) ; ತಿಮಿರದ ತಂಡದಿಕ್ಕೆಯ ಕಿಡಿಸುತನವರತ . . . ಹರಿಯುಪವನದ ಮಧ್ಯದ ಮಂಟಪಕೆ ನಡೆದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೧೧). ೩. ಮನಸಿಜಾತ ಗಂಧದ್ವಿಪದಿಕ್ಕೆಗೆ ವಿನಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿರ್ಪುದು ತೋರ್ಕೆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೫ ರ) ; ಆನೆಯ ವಾಸವು ನೆಲದಮೇಲೆ ಮೊಸಳೆಯ ಇಕ್ಕೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೯).

ಇರ್ಕೆಮಾಡು = ಮನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ ; ಬಿಡಾರಮಾಡು ; ನೆಲಸು : ಕಿಟ್ಟುರಿಗಳೊಳ್ ಬೆಳೆದಸುಗೆಯ ಬನಮನಿರ್ಕೆಮಾಡಿ ಬಿಡದೂಳ್ವ ಪೆಣ್ಗೋಗಿಲೆಯ ಸರಂಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪). [ಇರ್₁ + –ಕೆ₁]

ಇರ್ಕೆದಾಣ, ಇಕ್ಕೆದಾಣ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಳ ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ ; ಬಿಡಾರ : ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ ಕೋಗಿಲೆಯಿರ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿ (ಆದಿಪು. ೧–೬೫) ; ಶೀಳದ ತವಮ್ಮರ್ಮನೆ ಸದ್ಗುಣದಿರ್ಕೆದಾಣಮಾಪ್ಪಿನ ಕಣಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೩೮ ; 1029) ; ಅದು ಸಿರಿಯಿರ್ಕೆದಾಣವದು ಭಾಸುರಕೀರ್ತಿಯ ಜನ್ಮಗೇಹ (ಕಇ. IV, ೧೦–೧೫ ; 1121). **ಇಕ್ಕೆದಾಣ :** ಅರಸಂಗಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೩) ; ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ವಸಂತ ಸಮಯಕ್ಕಿಕ್ಕೆದಾಣಮುಮೆನಿಸಿದುದು (ಕಇ. I, ೨೭–೫ ; 1162) ; ಪುರು[ಷಾ]ರ್ತ್ಥದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು ಪರಹಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಕ್ಕೆದಾಣಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬–೨೭ ; 1118) ; ಪುಲ್ಲೆಯ ಹಿಂಡನೊಂದು ಪುಲಿ ಗೆಂಟಱೊಳೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡು . . . ನೆತ್ತರಂ ಪಡೆದು ಪೀರ್ದೆಱೆದಿಕ್ಕಿದುದಿಕ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨–೧೧೩). [ಇರ್ಕೆ + ತಾಣ]

ಇರ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೈ, ಇರ್ಕೈ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೈ ; ಹಸ್ತಯುಗ್ಮ : ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೆಯ್, ಇರ್ಕಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಧನುರ್ಬಾಣಂಗಳನಿರ್ಕೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಪಿಡಿದಿರ್ದವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩–೨೭). **ಇಕ್ಕಯ್ :** ೧. ಅಗಧರನು ಸಿಡಿಲಪ್ಪಳಿಸಿದಂತೊಗೆದುಕೊಂಡಾ ಸರ್ಪನನು . . . ಇಕ್ಕಯ್ಯಲೆಳೆತಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೪) ; ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳ್ಳಡಗದ ವಿಶಾಲಲೋಚನಯುಗಳಮಿಕ್ಕಯ್ಯೊಳಡಗದ ಕುಚದ್ವಯಂಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೩೪–೭). **ಇಕ್ಕೆಯ್ :** ೧. ಇಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಕಾಳೆಗಬೇಡಹೋಗೆನುತೊಕ್ಕಣಿಸಿದರೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ (ಜೋಹತ. ೩೪–೩೮). **ಇಕ್ಕೈ :** ೨. ಎರಡು ತೋಳಿನ ಪ್ರಮಾಣ : ಬಟ್ಟಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದ ಇಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ವುಳಿದ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫–೫೧ ; 1245). **ಇರ್ಕೈ :** ೧. ಬೆಟ್ಟದರ್ದ ತಱಿಯದ ಕೀಲನಿರ್ಕೈಗಳಿಂದಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೮) ; ಮಕ್ಕಳನಿರ್ಕೈಗಳಿನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೫–೧೪೦). ೨. ಇರ್ಕೈಮಂದದ ನೆರೆಹಮದಿರ್ಕೈವರೆ ನೀಳದೈದು ಕೈಯಗಲದ ತೊಲೆ (ವೃಪಹಾ. ೭೭–೩೪).

[ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಕೆಯ್]

ಇರ್ಕೆರ (ನಾ). ಎರಡು ಕೆರ ; ಎಕ್ಕಡಗಳ ಜೊತೆ (ರೀವ್).

[ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಕೆರ]

ಇರ್ಕೆಲ, ಇಕ್ಕೆಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷ, —ಪಾರ್ಶ್ವ, —ಮಗ್ಗುಲು : ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಱುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತೆರಟ್ಟಿಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಖಗೇಂದ್ರಸೋಲಗದೊಳಿರ್ದ ವಿಳಾಸವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪) ; ಇರ್ಕೆಲದ ರತ್ನವೇದಿಕೆಗಳೊಳೋಳಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮಿಪಾಲರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ) ; ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಜಯಾರ್ಧಲದಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಾನಧ್ವಜನಾಡುಂಬೊಲ ನೆನಲೆಸೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೪). **ಇಕ್ಕೆಲ :** ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕಿರ್ಗಿದುವಾಗಿರ್ದ ಮಣಿಮಯಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೯ ವ) ; ತಿರುವೀಧಿಯಿಕ್ಕೆಲಂಗಳ ಕರುಮಾಡಂಗಳೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧೧೧) ; ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದ ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೩). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಕೆಲ]

ಇರ್ಕೆವನೆ, ಇಕ್ಕೆವನೆ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ ; ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ : ಕಾಮನ ಬಾಣದಿರ್ಕೆವನೆಯೋ ಭ್ರಮರಾಳಿಯ ಸತ್ರಸಾಲೆಯೋ (ಗಿರಿಕ. ೨–೬೦) ; ನುಡಿ ಸಲೆ ನನ್ನಿಗಿರ್ಕೆವನೆಯಾದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೭). **ಇಕ್ಕೆವನೆ :** ಘನಸಮಯಂಗಳಿಕ್ಕೆವನೆ ಮಾಗೆಯಿರುಳ್ಗಳ ಬಿಟ್ಟ ಬೀಡು ಚಂದನ ಕುಲಮಂದಿರಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೭) ; ನಾನಾಭಯಂಕರಕ್ಕಿಕ್ಕೆವನೆಯಾನೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಪೇಳ್ವಂತೆ ಘೀಳಿಡುತ್ತಿರ್ದುದಡವಿ (ಹಜಕಾ. ೫–೨೧) ; ಅಳಿಕುಲಗಳಿಗಿಕ್ಕೆವನೆಯು ಹಸೆಜ್ಜೆಯ ನಿಳಯದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೬೧). [ಇರ್ಕೆ + ಮನೆ]

ಇರ್ಕೆವೀಡು (ನಾ). ನೆಲೆವೀಡು : ರಾಜಧಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣದಿರ್ಕೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೮–೧೬ ; 1061). [ಇರ್ಕೆ + ಬೀಡು]

ಇರ್ಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬೆಟ್ಟ ; ಇರುವ ಪರ್ವತ ಸ್ಥಾನ : ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೊಗಸಿ ಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟೆವೆಸದಿನಸುಪರಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾಶಯ್ಯೆಯಿಂದುಱೆ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪ ವ). [ಇರ್ಕೆ + ಬೆಟ್ಟು₂]

ಇರ್ಕೈ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಕೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು; ಜೊತೆ ಛತ್ರಿಗಳು: "ಎಕ್ಕಸರಂ, ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೊಡೆ . . . ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೊಡೆ]

ಇರ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಬಗೆಯಿರ್ಕೊಳಿಪ ಸಂಗೀತದಿ ಜಿನೇಂದ್ರನ ಪೂಜಿಸಿದನಿಂದ್ರಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೭೨).
[ಇರ್ಕೊಳ್$_0$ (< ಈಱ್ಕೊಳ್) + –ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಕೋಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಟಿ: "ಇರ್ಕೋಟಿ . . . ಮುಪ್ಪೊಱಲುಂ . . . ತಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೩).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೋಟಿ]

ಇರ್ಕೋಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಡಿಗಳು; ಕೆರೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಜೊತೆ ಕೋಡಿಗಳು: ಇರ್ಕೋಡಿಯಿಂ ತೀವಿ ನಾಲ್ದೆಸೆಗಂ ಸೂಸಿ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೋಡಿ]

ಇರ್ಕೋದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಡುಗಂ ಭಕ್ತಮುಂ ಇರ್ಕೋದಿ ಕೆಱೆಗೋಡು ಪುಟ್ಟಿಗೆಯುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೪೯ ; 733). [?]

ಇರ್ಖಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇರ್ಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ಗ್ಗರೆ ನದೀಂ ಗತ್ವಾ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩–೫೮ ; 713); ಸಿಂಗಪುರ ನಾಯಿಗರುಂ ಮಾವಾಣಿಗರುಂ ಇರ್ಗರೆಯ ಪಾದಪ್ಪಡಿಗಳುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೫ ; 733). [?]

ಇರ್ಗೇಣ್, ಇಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಎರಡು ಗೇಣು: ಇರ್ಗೇಣಗಲದ ನೆರೆಪ ಮದಿರ್ಗೇಣರೆ ನೀಳದ್ದೈದು ಗೇಣಗಲದ ತೊಲೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೭–೩೫). **ಇಗ್ಗೇಣ್**: ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತುಗೇಣ್ ನಿಳದ್ದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦–೪).
ಇರ್ಗೇಣರೆ = ಎರಡೂವರೆಗೇಣು ಅಳತೆ: ಆಗಲಂ ಗೇಣುದ್ದದಿರ್ಗೇಣರೆಯಿನೆ ದಶಗೇಣ್ ನೀಳದ್ದೈವತ್ತು ಕಲ್ಲಿಗೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೩–೧೫).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗೇಣ್$_1$]

ಇರ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಡಿ, ಇಚ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಿಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ; ಎರಡೊಂದಾಗಿ ಹೊಸೆದ ಹುರಿ, —ನೂಲು: ಇರ್ಚವಡಿ; ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಚಡಿ**: ಚಳಿಯಬ್ಬರಕೆ ನಡನಡುಗುತಿಚ್ಚಡಿಯ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದೆದು ಮಲಗಿದ್ದ (ಕವಿಕಾ. ೪೬–೩). **ಇಚ್ಚವಡಿ**: ನೊಸಲ ತುಂಬಿದ ಭಸಿತ ಥಳಥಳಿಸುವಿಚ್ಚವಡಿ ಮಿಸುನಿಯುಡಿದಾರವರಳೆಲೆ ಬಂದಿ (ಸೌಂದಪು. ೩–೯); ಪೊಸಮಿಸುನಿಯಿಚ್ಚವಡಿಯುಡಿದಾರದಿಂ (ಚೇರಮ. ೩–೪೧). **ಇಚ್ಚಿಡಿ**: ಇಚ್ಚಿಡಿ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಚ್ಚಿಡಿಮಾಡಿ ಮೊಣಗಂಟಿಗಿಂತ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿಯುವವರೇ ಇಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೩೩); ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಚಿಡಿ ಜನಿವಾರ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೬೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸವಡಿ]

ಇರ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಚಾವಡಿಗಳು: ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಚಾವಡಿ]

ಇರ್ಚೆಱಂಗು, ಇಚ್ಚೆಱಗು (ನಾ). ಎರಡು ಸೆರಗು: ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚೆಱಂಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಚೆಱಗು**: ದೂವಟದಿಚ್ಚೆಱಗನು ತೊಡೆಗಳಿಗೆ ಲೀಲಾಪಾಸ ಮುಂದಿಳಿವಿಟ್ಟು ಪಾವಡಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ವಾಘೆಗೆ ಕೈನೀಡಿ ರಾವುತರೊಡೆಯನೊಪ್ಪಿದನು (ಭರಚ. ೨೯–೧೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸೆಱಂಗು]

ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇರ್ಛಾಸಿರ, ಇಚ್ಛಾಸಿರ, ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ, ಇರ್ಸಾಸಿರ, ಇಬ್ಚಾಸಿರ, ಇಬ್ಛಾಸಿರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾವಿರ; ಎರಡು ಸಹಸ್ರ: ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಛಾಸಿರಮಧಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಛಾಸಿರಂ ಶರಾಸನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೩); ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಿರ್ಛಾಸಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭); ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಹಯವನಿರ್ಛಾಸಿರ ಮಹಾರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೬). **ಇಚ್ಛಾಸಿರ**: ನೆರೆ ಸಂಜೋಗದ ಕುದುರೆಗಳಿಚ್ಛಾಸಿರ ಗಜಘಟೆಯಿನ್ನೂಱವೆರಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮–೩೧); ಕೊಜ್ಗಳ್ನಾಡಿಛ್ಛಾ(ಚ್ಛಾ)ಸಿರಮು[ಂ] ಆಳೆ (ಇಇ. XIV, ೨೩೨–೫೦ ; 9ನೆಯ ಶತ). **ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ**: ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಛಾಸಿರಂ, ನೂರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ ನಾಲಗೆಯಿರ್ದುಮಿಾ ರಾಮರಾಜ್ಯಮಂ ಸೇಸಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ತನಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೩). **ಇರ್ಸಾಸಿರ**: ಎಳೆಯಲಿರ್ಸಾಸಿರ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳಸಲಿರ್ಛಾಸಿರ] ಘಟಾವಳಿ ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯ ನೂಱಿ ಘೀಳಿಟ್ಟೆಳಿದವು (ತೊರರಾ. ೫–೭–೪). △ **ಇಬ್ಚಾಸಿರ**: ಪನ್ನಿಱ್ಚಾಸಿರ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೨ ; 800). △ **ಇಬ್ಛಾಸಿರ**: ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಱ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೨೫೩–೨ ; 800).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸಾಸಿರ]

ಇರ್ತಂಡ, ಇತ್ತಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ತಂಡ, —ಪಕ್ಷ, —ಪಂಗಡ ಅಥವಾ ವಿಭಾಗ, —ಗುಂಪು: ಇರ್ತಂಡದೊಳ್ ಚೂಳಿ ಪೊಯ್ದಾಡಿ ಮಡಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೨೬–೧೭); ಇರ್ತಂಡದ ಕೆನ್ನೀರ ಮುನ್ನೀರೊಂದನೊಂದು ಕೂಡಿದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫–೧೫). **ಇತ್ತಂಡ**: ಬಿಲದೊಳಗಣ ಯಿಲಿ ಹುತ್ತದೊಳಗಣ ಹಾವು ಇತ್ತಂಡವು ಕೂಡಿ ಮನೆಯೊಳಗಣ ಬೆಕ್ಕ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೨೦–೪೪); ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೭); ತುಂಡುಗಳೆರಡಾಗಲೊಡಲೊಂದು ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಭೇದವೆಲ್ಲಿಯದು (ಮೋಹತ. ೩೧–೪೨).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಂಡ]

ಇರ್ತಟ್ಟು, ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ. ೨. ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ: ಎರಡರ್ಕಂ ಯಿರಾದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ – ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ತಟ್ಟು (ಶಮದ. ಮ. ೧೯೮ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$**: ೧. ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಬೆಂದುದಂ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೪೯); ಇತ್ತಟ್ಟನ ಪಡೆಗಳೆರಡು ತಾಗಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭–೩೭); ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಕಾಣ್ಬ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಱವು ಕಾಣ್ಕೆಜಿನಗೆ (ಭರಚ. ೬೬–೯೫). ೨. ಬಿದ್ದರು ನೆಲಕಿತ್ತಟ್ಟನ ಯುದ್ಧವಿಶಾರದರು (ಯಾದವು.೬೦).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಟ್ಟು$_2$]

ಇರ್ತಡವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ತಪ್ಪಿಸಯ್ . . . ಇರ್ತಡವೆ ನಾನ್ ಪಯಣಿಸುವುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦–೧೦೯೪).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡವೆ]

ಇರ್ತಡಿ, ಇತ್ತಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಡಿ, —ದಂಡೆ, —ಅಂಚು: ಸೊಗಯಿಸು ವಿರ್ತಡಿಗಳೊಳಮೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತ ವೇತ್ರವತಿಯೆಂಬ ನದಿಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬); ಪರಿಕಾಲಿರ್ತಡಿಯೊಳ್ ಮಡಲ್ತು ಮುಗುಳಂ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲರಿಗಳ್ಪೇಱದ ಬಂಡಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೬); ಆಳವಟ್ಟು ರಂಜಿಪಿರ್ತಡಿಗಳ ಬೆಡಂಗಿನಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೧೦೦). **ಇತ್ತಡಿ**: ಸುಖಜಲಂ ವಿಲೋಚನಂಗಳಿತ್ತಡಿಗಳಿನೊತ್ತಿ ಪರಿದು (ಮಳಿರ. ೧೨೩–೨೦); ಪಂಕಜಮುಖಿಯರಿತ್ತಡಿಯ ಸೋಪಾನದೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೊಱೆದರರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫–೫೨); ಒಂದೊಂದು ಮನಸ್ಸೂ ಇತ್ತಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಲೆತ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೭೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡಿ$_2$]

ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುವೆ : ಮಿಸುಪ ನದೀನಾರಿಯ ನಳಿತೋಳಿನಲೆಸೆವಿರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆೞ್ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆವ ಚೆಂದೆಂಗು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮).
[ಇರ್ತಡಿ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಇರ್ತಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು, —ಹಿಡಿ : ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ತಡಿವಿಡಿದು ನಟ್ಟ ತವಮಾಲದ ತಳಿರ್ಗೊಂಬುಗಳಿಂ ಸಮೆದ ವನಲೇಖೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೪). [ಇರ್ತಡಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇರ್ತರ, ಇತ್ತ್ರರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾಲು, —ಕಡೆ, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ತರದಿಂದೋಲಗದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಜತಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೨). **ಇತ್ತ್ರರ :** ಸಮಸ್ತ ದೇವರ್ಕಳ ಶಿರಂಗಳು ಇತ್ತರದಿ ಶಿವಮಾಲೆಗೆಯ್ದುವೆ (ಗಣಭಾ. ೬೯-೪ ಸೊಡ್ಡಳ); ಇತ್ತರದೊಳೊತ್ತರದಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ್ಕಳ (ಬಸರ. ೬-೧೮); ಚಾಮರಗಳಿತ್ತರದಲಾಡಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬೦-೬೧). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತರ]

ಇರ್ತಲೆ, ಇತ್ತ್ರಲೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆ : ಇರ್ತಲೆ, ಎರಟ್ಟಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎರಡು ಕೊನೆ, —ತುದಿ. 'ಇತ್ತರ್ಲೆ ವೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಎರಡು ಕುಲ; ಉಭಯ ಕುಲ : ಕೞ್ಮೞ್ ಗಳೊಳವು ನೋೞ್ಪೊಡೆ ಪೆೞ ಪೆೞರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ ಕೞ್ಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆೞನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕಿನೋೞ್ಪೊಡಿತ್ತರ್ಲೆಗೋೞಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧). **ಇತ್ತ್ರಲೆ :** ೧. ಇತ್ತಲೆಯ ಸರ್ಪನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೬-೧೯೦). ೪. (ಆಲಂ). ಎರಡು ತಲೆಯುವನು ; ಮೋಸಗಾರ : ಇತ್ತಲೆ ಹಾವಿನಂತಹ ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ (ಪಿಶಾಪ. ೧೪೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಲೆ$_1$]

ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ (ನಾ). ಎರಡುತಲೆಯ ಹಾವು: "ಆಹೀರಣಿಯೆಂಬುದು ಇತ್ತರ್ಲೆಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧). [ಇರ್ತಲೆ + ಗುಯ್ಯ]

ಇತ್ತರ್ಲೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಉರಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಇರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುೞುವೊಲಿರ್ದನತಿಚಕಿತಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೩). [ಇತ್ತರ್ಲೆ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಇರ್ತಲೆಹಾವು (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು. ೨. ಕೊಳಕು ಮಂಡಲ ಹಾವು (*). [ಇರ್ತಲೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಇರ್ತಳ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ, —ಅಂಗೈ : ತೀವಿದೊಳ್ರಸದ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಗಳನಿರ್ತಳಂಗಳಿಂ ಪೊಸೆದಿರ್ದೆಯಾೞ್ ಪೀರ್ದು ಮಧುವೀರ್ದವರಂ ನಗುಗುಂ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಳ$_2$]

ಇರ್ತಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ತಿಂಗಳು (ಕಾಲ) : ಇರ್ತಿಂಗಳ ನೋದಿದಂ, ಅರೆಜಾವಮುಂ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭೭ ಉದಾ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಿಂಗಳ್]

ಇರ್ತಿಗ, ಇತ್ತಿಗ, ಇತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ ; ಎರಡು ಮೂರುಗಳು : ನಿರುತದಿಂದಿರ್ತಿಗಂ ಬೀಳೆ ಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಮನೆಸಗಲು (ಆರಾಜ. ೮-೫). **ಇತ್ತಿಗ :** ಸಾರಿಗನಂ ಪರಾಕರಿಸಿ ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಹೂಡಿ . . . ಚೌಕ ದುಗನಿದ್ದುಗನಿತ್ತಿಗನೆಂಬ ದಾಯಮುಂ ಪೋರಿಸಿ . . . ದಾಳಮುಳವಟ್ಟರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೧೮); ಆಡಿದರು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರವಿತ್ತಿಗವೆಂಬ ರಭಸದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೪೪) ; ದುಗನ ಹಾಯಿಕು ತನಗೆ ಹಾಯ್ಕಿತ್ತಿಗನನೆಂಬಬ್ಬರದ ಹಾಸಂಗಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೫೦). **ಇತ್ತಿಗೆ :** ಸರಸಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ಮೂಱವಸರದೊಳಂ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಕ್ರಿಯೆವೆರಸಲಿತ್ತಿಗೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಗವೆಂಬ]ದಾಯವನಾಡುವನು ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೫).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಿಗ$_2$]

ಇರ್ತುಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಕಡಿ ; ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡು ತರಿದಿರ್ತುಂಡಿಸಿ ಸೀಳ್ದು ಬಾಣತತಿಯಿಂ (ಸಕವೈ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತುಂಡಿಸು]

ಇರ್ತೆರೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಅಲೆ, —ತೆರೆ : ಇರ್ಬೇನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು (ಶಮುದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆರೆ$_2$]

ಇರ್ತೆಱ, ಇತ್ತ್ರೆರ, ಇತ್ತ್ರೆಱ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆ, —ವಿಧ : ಸಂಸಾರಿಜೀವಂ ತ್ರಸಸ್ಥಾವರ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದಿರ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೩ ವ) ; ತೊೞ್ದನಂತರಮಂದಿರ್ತೆಱದ ಪರಿಗ್ರಹಮುಮನಂತೆೞ್ಯುಂ ತೞ್ ಸಂದಸೊೞ್ಯನುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ಪೋಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೪). **ಇತ್ತ್ರೆರ :** ಹಾದಿಯುಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇತ್ತೆರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಸುತ್ತಣ . . . ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು (ಕರ್ನಾಜ. ೧೬೦). **ಇತ್ತ್ರೆಱ :** ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮಿಂತುಟಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮದಿಂತುಟೆಂದಿತ್ತೆಱನಂ ನಿರ್ಮಳಮಾಗಿರೆ ತಿಳಿಪಡೆ (ಸಮಪ. ೭-೨೪) ; ಇತ್ತೆಱನನು ಬಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮ ವಿಧಿಯನು ಚಿತ್ತೈಸು ಸ್ವಾಮಿ ಮಾಡುವೆವು (ಗೋಮಟೇ. ೧೭-೧೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆಱ$_1$]

ಇರ್ತೆಱೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪರದೆ, —ಕಾಂಡಪಟ (*).
[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆೞ್]

ಇರ್ದಲ್, ಇಜ್ಜಲು, ಇದ್ದಲಿ, ಇದ್ದಲು, ಇದ್ದಿಲ್, ಇದ್ದಿಲು, ಇರ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಡವನ್ನು ಆರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕರಿಕು: ವಾಸವದಿಕ್ತಟಂ ಸಮೆದ ಮೂಷೆ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಜಸಂಪಾಸಿ ಸಮೀರನೇರಣಿಗನಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೦) ; ಕೋಡು ಕೊೞಗೆಲ್ ತೊಗಲ್ ಕೊೞಡೋಡಿರ್ದಲ್ ಪಲ್ಲಿ ಪಾವು ನವಿಲಾವೋಡೆಂಬಿವು ಕಷ್ಟಂ ಮನೆ ಮಾಡುವ ನೆಲನನಗುೞ್ ಕಾಣ್ಬೊಡುೞ್ದುವು ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೫) ; ಜಳನಿಧಿಯುಂ ಕೆಸಮ್ಮರ್ಸಗೆ ಕೂಡೆ ಕಲಂಕುವ ಬಾಡಬಾಗ್ನಿಯುಸ್ತಳದೊಳಗಿದ್ದರ್ಲಾಗೆ ಪೊಸೆದಿಕ್ಕುವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮-೭೭ ; 1148) ; ಅರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦-೧೮). **ಇಜ್ಜಲು :** ಇಜ್ಜಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಸ್ಸು ಘಂಟೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯಂತೆ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೧೦೪). **ಇದ್ದಲಿ :** ಅಗ್ನಿಯ ಮುಟ್ಟಿದ ಕಾಷ್ಠ ಇದ್ದಲಿಯಾಯಿತ್ತು (ವಚಶಾ. ೧೧೧-೭) ; ಇದ್ದಲಿಯನೇ ತಂದು ಹಾಲಿನೊಳದ್ದಿ ತೊಳೆಯಲು ಮಲಿನ ಹೋಹುದೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೪೪) ; ತಮ್ಮಾ ! ಇದ್ದಲಿಯ ಬಣ್ಣ ಹ್ಯಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೧). **ಇದ್ದಲು :** ಚಂದ್ರೋಪಳರಚಿತ ಸೋಪಾನ ರತುನಾವಳಿಯ ರಾಶಿಗಳಿದ್ದಲಾದುವು ಬಿದ್ದ ಕಿಡಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦-೫೪) ; ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿಯ ಇದ್ದಲು ಡಿಪೊ (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದಿಲ್ :** ಒಟ್ಟದಿರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕಿದೞ್ಯುಂ . . . ಇದ್ದಿಲ ರಾಸಿಯುಂ ಸೂಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೨) ; ಸಿರಿ ಸುರಚಾಪದಂತೆ ಪೊಸಜವ್ವನಮಿದ್ದಿಲ ಬೂದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮). **ಇದ್ದಿಲು :** ಅದು ಇದ್ದಿಲು ಶುಭ್ರನಾದ ತೆೞನಂತೆ ಹೊದ್ದದಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೮) ; ತಳಿರಿನಗ್ನಿಯ ನಳಿಗಳಿದ್ದಿಲನಳವಡಿಸಿ ಮಂದಾನಿಲನ ತಿದಿಗೊಳಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೬-೯) ; ತೊಳೆತೊಳೆಯಲಿದ್ದಿಲೇಂ ಸವೆಸವೆವುದಲ್ಲದದು ಬಿಳಿದಪ್ಪುದೇ (ವೀಶೈಪು. ೪-೬-೫೫). **ಇರ್ದಿಲ್ :** ಬೞುಗೊಡನೆಣ್ಣೆ ಪೞ್ತಿ ಸುಲಿ ನೇಣ್ ಬಡಿಕೋಲ್ ಬಲೆಯಿರ್ದಿಲೆಲ್ಲು . . . ಇದಿರೊಳ್ ಬರೆ ಕಾಣಲುಮಾಗದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೦) ; ವಿರಹತಾಪವ್ಯೂಹದೊಳ್ . . . ಕಳವಳಂಗೊಂಡಿರ್ದವಳ್ಗೊರ್ವಳೀವಂದಳೆದು ಬಿಡುಗುಮೆಂದಾತಂ ಪೆೞ್ಗೋತನೆಂದಾಂ ತಿಳಿದೆನೆನೆ ಕನಲ್ದಿರ್ದಿಲಂತಿರ್ಮೆಬೆಂದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುನ್ದೈ, ಇರುನ್ದು, ಇರುನ್ದಿಲ್ ; ಮಲ. ಇರುನ್ನಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಸಿರುನ್ ; ಕುಇ. ಸೀಗ್ನಾ ; ಕುವಿ. ರೀಂಗ್ನಾ]

ಇರ್ದಿಲ್ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇರ್ದುಗ, ಇದ್ದುಗ, ಇದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದುಗಗಳು: ನೆಗಬ್ದೀರ್ಯೆದುಱ ನೆಟ್ಟೆಯಿರ್ದುಗಮುಮಂ ಚೌಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ಪದ್ರಿಕೆ ಕಚ್ಚೆ ಚೌಕ ದುಗಮುಂ ಚೌಪಂಚಿ ಬಾಯೆಂದು . . . ಲೆತ್ತಮನಲಂಪಂಬೆತ್ತು ತಾವಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೪). **ಇದ್ದುಗ:** ದುಚ್ಚಾಕಮನಾಡುವ . . . ಇದ್ದುಗವಾಡುವನು (ಉದ್ಭದೇ. ೩೧೩). **ಇದ್ದುಗೆ:** ನಿರತವೀರ್ಯೆದಿಂತು ಬಂದೊಡೆ ಪರವಿಹವೆನಿಪ್ಪಿದ್ದುಗೆಯೊಳೀಶ್ವರನ ಭಕ್ತಿಯಲರ್ದುದೆನುತಿದ್ದುಗೆಯನಾಡುವನು (ಬಸವು. ೪೩-೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದುಗ]

ಇರ್ದೆಸೆ, ಇದ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಿಕ್ಕು, —ಕಡೆ: ಕಾಕಿಣೀಮಣಿಸ್ಕಂಧನದಿಂದಮಿರ್ದೆಸೆಯ ಕೇರ್ಗಳೊಳಂ ಬರೆದೊಂದು ಕೇರೊಳಂದಿಂದುವನೊಂದು ಕೇರೊಳಿನನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೬); ಅಸದ್ಗ್ರಹದ್ವಿತಯಮಿರೆ ನಿಶಾನಾಥಂಗಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮನುಜಂ ಪ್ಲೀಹಶ್ವಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮವಿದ್ರಧಿವ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೧೩). **ಇದ್ದೆಸೆ:** ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿಡಿದ ಸತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಗಳಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨೪); ಮುಸುಕಿ ಬರಲಂಜಿದ್ದೆಸೆಗೆ ಖಂಡಿಸಿದವೊಲು ನೀ ಪರಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೩೨-೩೪); ಗೊಂದಣದ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳಿದ್ದೆಸೆಯಂದಣದ ಸಂದಣಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೯೯); ಗಱಗಟ್ಟುವರೆ ಮೊನೆಯಂಬಿನಿದ್ದೆಸೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೧೨).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದೆಸೆ$_3$]

ಇರ್ನಯನ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು; ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡು: ಇರ್ನಯನದೊಳಾನಂದಾಶ್ರುಗಳುಣ್ಮೆ ವರ್ಣಿಸಲರಿದಿಲ್ಲ ಸ್ವಯಸುಖವ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೧-೮೩೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ನಯನ]

ಇರ್ಪಂಚಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ; ಎರಡು ಐದುಗಳು: ಚೌಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೪).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಂಚಿ]

ಇರ್ಪತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತು, ಇಪ್ಪತ್ತು, ಇರುವತ್ತು, ಇರ್ಪತು, ಇರ್ಪದು, ಇಬ್ಪಿತ್ತು, ಈಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಎರಡು ಹತ್ತು: ಪ್ರಥಮನಿಜಯಸಂವತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಿಮೆ ಅನ್ದು ತಱಕ್ಕಾಡಾ ಇರ್ಪತ್ತಯ್ವರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧-೫ ; 726); ಸ್ಮರಿಯಿಪನಿರ್ಪತ್ತಿರ್ಛಾಸಿತ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ಮೆ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೬); ಇರ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಗವಯ್ನೂರಾಳ್ಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೧ ; 1085). **ಇಪ್ಪತು:** ಖಂಡುಗಕೆ ಕೊಳಗವಿಪ್ಪತು (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೧). **ಇಪ್ಪತ್ತು:** ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ ಕೊಂಗೊಣಿ ಮುತ್ತರಸರ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಆರನೇ ವರ್ಷದದು . . . ಪುಲಿ ನೋಡಿ ಆಪ್ತದ ವಾಕ್ಕಿಲುಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮-೧ ; 751); ಇಪ್ಪತ್ತುಗಣ್ಣುಗಂ ಜ್ಬೆದೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೯ ; 776); ಗಂಭೀರಾವರ್ತನಂಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಶಂಖಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ನೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯-೮ ; 951); ಜಿನನಾಥರ್ವಿವರಿಪೊಡಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೬). **ಇರುವತ್ತು:** ನೆಗಳ್ದಿಱು[ರು]ವತ್ತಾಜನಮುಂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನವಾಸಾದ್ರಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೬ ; 1034). **ಇರ್ಪತು:** ತಮ್ಮ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿರ್ಪತೊಂದು ಕುಲದ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೩ ; 1049); ಸ್ಮರಿಯಿಸಿದಂ ಮುಚುಕುಂದಂ . . . ಇರ್ಪತೆಂಟನೆಯ ದ್ವಾಪರದಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಪುಟ್ಟುಗುಮೆಂಬ ವೃದ್ಧವರ್ಗದ ನುಡಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೪೬); ಸ್ಥಾವರಮಿರ್ಪತಯ್ದು ತೆಱನಂತಧಿಕಂಗಳು ಮಲ್ಲಿಯಯ್ದು (ಖಮುದ. ೨-೨). **ಇರ್ಪದು:** ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ ಇರ್ಪದಾ ಎಣ್ಬನೆಯೊಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೨ ; 753). △ **ಇಬ್ಪಿತ್ತು:** ಎಡೆನಾಡಿಬ್ಪಿತ್ತಱ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳು ಪದಿ ಎಳಱಗಾವುಣ್ಡು×××ನಕರಮುಂ ಐಬಿಪುರಮುಂ ಪಾದಮೂಲಮುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೯ ; 1000 ?). **ಈಪ್ಪತ್ತು:** ಈಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಡುಗದೊ[ಳೆ] ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೪ ; 933).

ಇರ್ಪತ್ತೈಗೈ = ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಕೈ (ಪ್ರಮಾಣ): ಮನೆಗೆಣ್ಗಯ್ಯಗಲವಿರ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬-೩೩ ; 1012). ಇಪ್ಪತ್ತಱುವುದು = ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು: ಶ್ರೀಮುತ್ತುಡಿಗೊಣ್ಡಗಱ್ಗೊಣ್ಡರಾಝೋನ್ದ್ರಚೋೞ ದೇವರಕ್ಕಿಯಾಣ್ಡು ಇಪ್ಪತ್ತಱುವುದು ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೪ ; 1037). ಇರ್ಪತ್ತಯ್ಗಂಡುಗ = ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಖಂಡುಗ ಪ್ರಮಾಣ: ರಾಟಣ ಪೂವಿನ್ನಿರ್ಪತ್ತಯ್ಗಣ್ಡುಗಂ ವತ್ತತೆಱುವೊಡು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೬ ; 800). ಇರ್ಪದಿಂಬರ್, ಇಪ್ಪದಿಂಬರು = ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ; ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ: ಶ್ರೀಮದು ಜೀವಣಿಯಮಗನ್ ನಿಟ್ಟರಾಮನ್ನಿಕೆಯನ್ನಿರ್ಪದಿಂಬರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೩-೧ ; 754); ಸ್ತ್ರೀವೇದದೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಇರ್ಪದಿಂಬರುಮಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩); ಭೀಷಣಾಕಾರರಾದ ಹದಿನಯ್ದಿಪ್ಪದಿಂಬರು ಕೂರಾಳ್ಗಳ– ಹಠಾತ್ಪ್ರವೇಶ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೬-೧೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪತ್ತು. / ತಮಿ. ಇರುಪತು, ಇರುವತು; ಮಲ. ಇರುಪತು; ಕೊಡ. ಇರುವರೀ; ತುಳು. ಇರ್ವ; ತೆಲು. ಇರುವೈ; ಕೊಲಾ. ಇರ್ವೆ]

ಇರ್ಪದು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪಲ, ಇಪ್ಪಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಲದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಎಂಟು ಕರ್ಷದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ: ಎಣ್ಣೆಯುಮರಿಸಿನಮುಂ (ಮೇಣೊ)ರ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪಲಂ (ಕಇ. I, ೨-೧೨ ; 699). **ಇಪ್ಪಲ:** ಸಮುದ್ರಶೋಕೆಯ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು ಕೊಳವಳಿಕೆಯ ಬೀಜವಿಪ್ಪಲ ಮೂವಲ ಬೆಳೆದ ಮರ್ಕಟಿಯಸುಬೀಜ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಲ]

ಇರ್ಪಱು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಾರು; ಒಣಗು: ತಿಂಗಳ ತಣ್ಗದಿರ್ಗಳೊಳ [ಮಿಪ್ಪಱಯದ] ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪನೊಳಂ . . . ಆಱಿಸಿದಪ್ಪೆನೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೮); ಸುಯ್ವೆಂಕೆಯಿಂದಿರ್ಪಱದಧರಮುವಳ್ಗಿತ್ತುದದೊಂದು ಚೆಲ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೬); ಇರ್ಪಱದು ಬಱವಱದ ಬಾಯ್ದೆಱಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ). [ಇರ್ಪು + ಆಱು]

ಇರ್ಪಾನಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳು, —ವಲ್ಲಿಗಳು (?): ಇರ್ಪಾನಿ, ಕೀಱಪ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ತಡಿ, ಇರ್ಪ್ಪಾನಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಾನಿ]

ಇರ್ಪು (ನಾ). ಹಸಿ; ತೇವ; ದ್ರವ; ರಸ; ಆರ್ದ್ರತೆ: "ಇರ್ಪೇ ದ್ರವಮುಮೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ ೨೦೫); ಮೂಱುತಿಂಗಳ ಬಸಿಱೀಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯೆನಗಿರ್ಪಣಮೋಡಿದುದಿಂದು ನೋಡ ಬಾಯುಱದುದು ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಱಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಸೂಡಿದ ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಿರ್ಪೋಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೩-೩); ಮುತ್ತಿನಾರಮುತ್ಪಳದವತಂಸಮಿರ್ಪನೊಳಕೆಯ್ದ ಕುರುಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೯); ನಾಲಗೆಯೊಳಿಂಪ[ಳಿರ್ಪ] ರೋಮದೊಳು ಬಲ್ಪನಾರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೨೬).

[<ಈರ್ (< ನೀರ್) + -ಪು. / ತಮಿ. ಈರ್ಪ್ಪಱು]

ಇರ್ಪುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬಾಡು; ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು: ಬಿಸುಸುಯ್ವಿಂಕೆಯಿನಿರ್ಪುಗುಂದಿದಧರಂ (ಜಗವಿ. ೩–೮೯); ಪೆರ್ಬುಳಿಕೆಯೊಳಿರ್ಪುಗುಂದಿ ನಸುಗೆತ್ತುವ ಮಿಾನ್ಗಳ ಸೇದೆಯಿಂದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೪೭); ಇಂದುಟಿ ಚೆಂದಳಿರಿರ್ಪುಗುಂದಿದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೫); ತನುವೊಣಗಿತಾನನಮಿರ್ಪುಗುಂದಿ ಮಸಿಯರುವೆಯಂತಸಿತಮಾದುದು (ಮುಹಾಂತೇ. ೨೧–೪). ೨. ಕಳೆಗೆಡು; ಸೊಗಸುಕೆಡು (ಕ).
[ಇರ್ಪು + ಕುಂದು₁]

ಇರ್ಪುರುಷ, ಇಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ಎರಡು ಪುರುಷ (ಪ್ರಮಾಣ); ಎರಡಾಳುದ್ದ: ಸೊಗಯಿಪ ನೇಱಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಱುಮೊಱಂ ತರದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುಱುಸೆ(ಸು) ... ಇರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆವುದು ನೀರಧಾರೆ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧–೪). ಇಪ್ಪುರುಷ: ಅಗುಬ್ದಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷವರೆಗಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣಿವಿನಂ ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧–೧೩); ಆವುದಾದೊಡಮಕ್ಕೆ ಭೂಜಾತಮ ವಱಡಿಯೊಳೆ ಕಪ್ಪೆಯಿರ್ದೊಡೆ ಕೆಳಗೆ ಜೀವನಂ ನಾಲ್ಕುಪುರುಷವರೆಯೊಳಿರ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬರ್ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧–೧೫).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪುರುಷ]

ಇರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವತ್ತಾಗು; ಆರ್ದ್ರವಾಗು. 'ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು' ಪರಾ. [ಇರ್ಪು + ಪಡೆ₁]

ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಗೊಳಿಸು; ರಸವನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಪಡುವಣೆಲರಿರ್ಪು ವಡೆಯಿಸಲಡವಿಯೊಳೊತ್ತಂಬದಿಂದಮುದ್ದಂಬರ್ಪಾಸಡಿಯಿಂಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವೆಳದಳಿರ್ಗಳ್ ರಯ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩). [ಇರ್ಪುವಡೆ + –ಇಸು₃]

ಇರ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೀತಳವಾಗು; ತಣ್ಣಗಿರು: ಮೆಲ್ಲುಣ್ಚುರಂಗೆಯ್ವ ಹಂಸರಥಾಂಗಂಗಳಿನಿರ್ಪುವೆತ್ತೆಳವುಱಿಲ್ವಾಣಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೫೯). [ಇರ್ಪು₂ + ಪೆಱು]

ಇರ್ಪುವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ತೇವವಾಗು; ನೆನೆ; ದ್ರವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗು: ಇರ್ಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯೆಲೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೫); ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ ಪೊನಲ್ವರಿಯೊಳಿರ್ಪುವೊರೆದು ತಣ್ಪೇಱಲಿಕ್ಕಿದ ಮಡಿವರ್ಗದ ದುಗುಲಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ).
[ಇರ್ಪು₁ + ಪೊರೆ₁]

ಇರ್ಪೆ, ಇಪ್ಪೆ₁, ಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮರ; ಮಧೂಕವೃಕ್ಷ: ತಸ್ಯಸೀಮಾನ್ತರಂ ಕೊಳ್ತಿನಿ ತೊಱೆಎ ಪೇರಿರ್ಪ್ಪೆಎ ಪಾಣ್ಡಿಕ್ಕುರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೦ ; 733); ಕೊಡಲ ಮೂಡಗಕೆಲಬನ್ದು ಇರ್ಪೆಯ ಕೊಶದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ (ಇಅ. XII, ೧೬–೪೬ ; 735); ಮೂಡಗರೆಲ್ ಬನ್ದು ಇರ್ಪ್ಪೆಯ ಕೊಮದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಲಿ ಅಳರಿಯೆ ಕೋಟೆಯಾಲಿ ಬೆಳಗೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧–೮೯ ; 812). ಇಪ್ಪೆ₁: "ಇಪ್ಪೆ ಮಧುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮); ತರದಿಂಬಾಗೆಸೆವಿಪ್ಪೆಯಿಂ ಬಡಗ ಪುತ್ತಾದಂದು ವಾಯುವ್ಯದೊಳ್ ಕರಷಟ್ಕಾಂತರದಿಂದಮುಯ್ದು ಪುರುಷಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡಂ ತಲ್ಲಿ ನೀರ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೨೯); ಜಾವುಟೂರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡವಿನ ಕೊಡಿವುಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಬಾಗು ನೈರಿತ್ಯದೊಳು ಬಿದಿರ ಪಳವುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧–೪೫ ; 1057); ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ದಂತೆ ಪೂವನೊಟ್ಟಿದಿಪ್ಪೆಗಳಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಕಂಪಿಂಗೆ ಕುರುಳೆದ್ದು ಕರಮುಂಡು ನೀರಂ ಕಾಱುವಂತೆ ಸಾರಂ ಕಱಿವ ತಾಳ್ಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೬); ಇಪ್ಪೆಯ ಹಣ್ಣದಱ ಹೂ ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸಪು. ೧೮–೧೬); ಆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಇಪ್ಪೆ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ). ಹಿಪ್ಪೆ: ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಕ ಜಂಬೀರಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಲಸ ರಸಾಲ ಹಿಪ್ಪೆಯಿಂಗುಳ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ತರು ತಪ್ಪಲೊಳೆಸೆವುವಾ ಗಿರಿಯ (ಕಂಸವಿ. ೨–೩೨); ಮೇಲು ಕೋಡೇ ಹಿಪ್ಪೇಯ ತರಿಸಾವೋ ಹಿಪ್ಪೆಯ ತೋಪ ತರಿಸಣ್ಣ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಪ್ಪೈ, ಇರುಪ್ಪೈ, ಇಲುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಇರುಪ್ಪ, ಇರುಪ್ಪೆ, ಇಲಿಪ್ಪ; ತುಳು. ಇಪ್ಪೆ, ಇರಿಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಇಪ್ಪ]

ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡತಿಯರು: ಊರೊಳ್ ಶುದ್ಧರುಂ ಕಳ್ಳರುಂ ಮನೆಯೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರುಂ ತೊತ್ತಿರುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮); ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಒಂದೊಡಲೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರಾಳ್ವ ಶಂಕರನೀವುದೆಮಗೆ ಸುಖಮಂ (ಭಿಕ್ಷಾಜ. ೭–೧). ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್: ಬಡಗಲು ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ ವಾಸುದೇವ ಪೈಸಾಸರ ತೋಟ ಮೇರೆ (ಎಇ. XIII, ಇಟ್ಟಗಿ. ೯೧ ; 1178).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪೆಂಡಿರ್]

ಇರ್ಪೊತ್ತು, ಇಪ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಹೊತ್ತು (ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ): ಪೊಱಲ ಜನಮೆಲ್ಲಮಿರ್ಪೊತ್ತುಮರ್ಚನೆಯಂ ಕೊಂಡುಬಂದು ಅರ್ಚಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೬); ಉಂಬುದು ಕಱವೆಯ ಕೂೞ್ಗಡ ತಂಬುಲಮಿರ್ಪೊತ್ತಿನುಣಿಸು ಮಿಾಹಂ ಕೇಳಿಲ್ಲೆಂಬಿನಿತೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೯). ಇಪ್ಪೊತ್ತು: ಇಪ್ಪೊತ್ತು ದೇವರನು ತಪ್ಪದಲೆ ನೆನೆದಿಹರೆ ತುಪ್ಪ ಓಗರವು ಉಣಲುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೨); ಒಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿದ್ದರೆ ಇಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೭).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪೊತ್ತು₂ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಇರ್ಪೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಶೋಷಿಸು: ಕುಮುದಾನಂದತೆಯಿಂದವೊಂದಿ ಮುನಿಚಂದ್ರಂ ಶತ್ರುಭೂಭೃನ್ಮುಖಾಬ್ಜಮನಿರ್ಪೋಡಿದ ತೇಜದಿಂದೆ ಮುನಿಚಂದ್ರಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೦–೭ ; 1229).
[ಇರ್ಪೋಡು + –ಇಸು₃]

ಇರ್ಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ದ್ರವವು ಇಂಗಿಹೋಗು; ಒಣಗು; ಬಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಿರ್ಪೋಡಿಪುದು (ಆದಿಪು. ೩–೩); ಇರ್ಪೋಡಿದ ಜಂಜುವಂ ತೆಱೆದೆಱಂಕೆ ನೆಱಲ್ದಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೪೭); ಕೊರಲ ಸೆರೆ ಬೀಗಿ ಬೆಮರುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ ಬಾಯಿರ್ಪೋಡುತ್ತಿರೆ... ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೩೨); ಬಾಡಿದಂ ಬಾಯೂಱಿ ಮುಖವಿರ್ಪೋಡಿದಂ ಯಮನಂದು ಶಿವಶಿವ (ಸಾನಂಚ. ೮–೭೮); ಇರ್ಪೋಡದ ವಿದ್ರುಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೩೨).
[ಇರ್ಪು₁ + ಓಡು₁]

ಇರ್ಪೋಳ್ 'ಇರ್ಪೋೞ್' ನೋ.

ಇರ್ಪೋೞ್, ಇಪ್ಪೋಳ್, ಇಪ್ಪೋಳು, ಇರ್ಪೋಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, —ಸೀಳು: ಬೇಗಂ ಮಂಡೆಯನಿರ್ಪೋೞಾಗಿರೆ ಕರ್ಬುನದ ಡಂಕೆಯಿಂ ಪೊಯ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೮). ಇಪ್ಪೋಳ್: ನಾಯಿಗಳ ಹಿಂಡ ತೂಳಿಯಿಪ್ಪೋಳ್ಮಾಡಿತು (ಸೊಬಸೋ. ೧೨–೬). ಇಪ್ಪೋಳು: ತೋರವಡೆದೆಳೆವದದಿನೆಸೆವ ಬದನೆಯಕಾಯನೋರಣದಿ ನಿಪ್ಪೋಳು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೨). ಇರ್ಪೋಳ್: ಗಾಲಿಗಳಿರ್ಪೋಳೊಡೆದುಂ ಕವಚಂಗಳ್ ಪಱಿದುಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೫).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಪೋೞ್₂]

ಇರ್ಬಗಿ, ಇಬ್ಬಗಿ₂, ಇರ್ವಗಿ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, —ಭಾಗ: ಹರನೊಳೆಪತ್ತಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಮೋಹಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩); ಉರಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೋೞ್ದು (ಗದಾಯು. ೫–೪);

ಕಾಳಿಂದಿಯ ಮಡುವನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕದಡುವಿನಂ ಜಲಕೇಳಿಯಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೧೯) ; ಆಕಾಶಮಂ ಬಗಿದತ್ತಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯) ; ಧರಾತಳಮಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಪೊಣ್ಮುತುತ್ಕಟಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೦–೨೨). ಇಬ್ಬಗಿ$_3$: ಬಸಿಜನಿಬ್ಬಗಿಮಾಡಿ ಕುಡಿದೆಣ್ಣೆಯಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩–೭೩) ; ಕೋಪದಿಂ ನಿಜಭುಜಾಸಿಯೊಳಿಬ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಪೊಯ್ಯೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೬–೩೪ ; 1132) ; ಹರಿಯ ಕುಲಿಶದ ಧಾಳಿಯಲಿ ಕುಲಗಿರಿಗಳಿಬ್ಬಗಿಯಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೯) ; ಹೊಡೆದಡಿಬ್ಬಗಿಯಾಯ್ತು ಗದೆಯಲಿ ಕಡಲು ದೆಸೆಪರಿಯಂತ (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೨೨). ಇರ್ವಗಿ: ಅಗಲದಿಂದುದ್ದದಿಂ ವ್ಯೋಮದಿಂದಿರ್ವಗಿಯಾಗಲ್ ಪೆರ್ಚ್ಚಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨–೨೮೩ ; 1185).

ಇಬ್ಬಗಿಯಾಗು = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು, —ಸೀಳಾಗು: ಏಱೆ ವಿಮಾನಮಂ ಕೃತಕಗಾಯಕಿಯರ್ ಧವಳಾಭ್ರಕೂಟದೊಳ್ ತೋಱುವ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡೊಡೆದಿಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಝರಂ ಪಾಱೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೨) ; ಇಬ್ಬಗಿಯಾದುದರಿದೇಹ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ$_3$]

ಇರ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇರ್ವಗಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳುಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಭಾಗಿಸು: ನಿಜವಿಕೀರ್ಣ ಟಂಕಂಗಳಿಂದಂ ತತ್ಪತಾಕಿನೀಕುಂಜರಶಿರಶ್ಶಿಳಾಪಟ್ಟಕಂಗಳನಿರ್ಬಗಿಮಾಡಲ್ಪಡೆಯದೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೩ ವ) ; ಪೊಟಲೊಳಗಿರ್ದ ಕುಮತಿಯಂ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಇರ್ಬಗಿಮಾಡಿ ಕೊಂದು ತಿಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭–೧೧) ; ಮಸ್ತಕಮನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೮–೨೧). ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು: ಬಗಿದು ಕುಂಭಸ್ಥಳವನಿಱಿವುತೆ ವಿದಾರಿಸುತೆ ಉಗಿವುತಿಬ್ಬಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗಿಬಗಿ]ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೨–೮) ; ಆಳು ಕುದುರೆಯ ಥಟ್ಟನಿಬ್ಬಗಿ ಮಾಡಿ ದಳವುಳಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧). ಇರ್ವಗಿಮಾಡು: ಕನಲ್ದುರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾಣದಿಕ್ಕೆ ಪೋೞ್ದಿರ್ವಗಿ ಮಾಡಿತಾಳಿಸೆ ಸುರುಳ್ವಿನೆಗಂ ನೆಱೆ ಸಾಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ$_3$ + ಮಾಡು]

ಇರ್ಬಗೆ$_1$, ಇಬ್ಬಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆ; ದ್ರೋಹವೆಣಿಸು. ಇಬ್ಬಗೆ$_1$: ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಬಾರದೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು (ಚಿನ್ನಬೇ. ೨೪) ; ಅವರು ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಲಾರರು (ಪಿಶಾಪ. ೧೪೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಗೆ$_1$]

ಇರ್ಬಗೆ$_2$, ಇಬ್ಬಗೆ$_2$ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರ, —ರೀತಿ. ಇಬ್ಬಗೆ$_2$: ಚತ್ತಾಣವೂ ಬೆದಂಡೆಯೂ ಎಂಬ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ... ಮುಂಚಿನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ರಚಿಸಿದರು (ಮೂರುಉ. ೧೦೭) ; ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವ ಜಗತ್ತಿನಮೇಲೆ ... ರೇಜಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೨೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಗೆ$_2$]

ಇರ್ಬಗೆ$_3$, ಇಬ್ಬಗೆ$_3$ (ನಾ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸು,—ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ದಕ. ಕ). ಇಬ್ಬಗೆ$_3$: 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು)+ಬಗೆ$_3$]

ಇರ್ಬದಿ, ಇಬ್ಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಪಕ್ಕೆ, —ಮಗ್ಗುಲು: ಇರ್ಬದಿಯಂ ತುಱಿಸಿ ಕಣ್ಣನರೆಮುಚ್ಚಿ ಬಿಸಿಲ್ ಪರ್ಬಿರೆ ಕಾಯುತ್ತಿರ್ದುದು ... ಮರ್ಕಟರಾಜಂ (ದಶಕು. ೨–೮೭). ಇಬ್ಬದಿ: ರೋಮಾಂಚನಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಿಬ್ಬದಿಗಂ ಮೂಡಿರೆ (ರಸರ. ೧–೫೨) ; ನದಿಯ ಇಬ್ಬದಿಯ ಮೇಲೂ ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಗಳು ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮಗಮಾಂ. ೪೪). 'ಇರ್ಬರಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬದಿ$_2$]

ಇರ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಬರಿ, ಇಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಇರ್ಬರಿಯೊಳ್ ಸುತ್ತಿಪಾಯತಿಕೆಯಿಂ ಮಿಗೆ ನರ್ತಿಪ. . .ವಾಹಳಿತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೨). ಇಬ್ಬರಿ: ತೋಳ್ಗಳಂ . . . ವದನವಿಬ್ಬರಿಗಳಂ ಶೀತವಿರದಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿವೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೩–೧೩) ; ಶಶಿಬಿಂಬಂ ರವಿಬಿಂಬಮೆಂಬ ವರಘಂಟಾಯುಗ್ಮಮಂ ... ಕಟ್ಟಿ ನಭಮೆಂಬುದ್ದಾಮಮಪ್ಪಾನೆಗಂ ಪೊಸತಾಗಿಬ್ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ತೆಱದಿಂದೊಂದು ಕ್ಷಣಂ ಶೋಭೆಯಂ (ಜಾಧಪು. ೫–೭). 'ಇರ್ಬದಿ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬರಿ$_2$]

ಇರ್ಬಲ 'ಇರ್ವಲ' ನೋ.

ಇರ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಇರುವಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬಾಯಿ. ೨. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಅಲಗು; ಹರಿತವಾದ ಎರಡು ಅಂಚು: ಒರೆಯಿಂದಮಿರ್ಬಾಯ ಖಡ್ಗಮನ್ ಪಿರಿದು(ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩–೫) ; ಇರ್ಬಾಯ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ (ಸವತಿ. ೫೭). ಇಬ್ಬಾಯ್: ೧. 'ಇಬ್ಬಾಯ' ಪರಾ. ಇಬ್ಬಾಯಿ: ೩. (ಆಲಂ) ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಬಾಯಿ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: 'ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಆಗದೆ ಹೋದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು' ಎಂಬ ಇಬ್ಬಾಯ ಕಾಗದ ಹಾಕಿದ (ಔದಾಉ. ೧೯೬) ; ಮೋಸ, ವಂಚನೆ, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಪಿಸುಣ, ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನನ್ನ ತಿರಸ್ಕಾರವಿತ್ತು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೦೪) ; ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇದ್ದವನ ಕುಬ್ಬಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). ಇರುವಾಯಿ: ೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡುವಿನಿಂದ (ಸೊಂಟದಿಂದ) ಕೆಳಗಿರುವ ಎರಡು ರಂಧ್ರಗಳು; ಮೂತ್ರದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಮಲದ್ವಾರ (ಕ).

ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟು = ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು: ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ – ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಬೇಳೆ ಸುಟ್ಟು ಆ ಬೂದಿ ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟದ್ದು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೭೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಾಯ್]

ಇರ್ಬಾಯ, ಇಬ್ಬಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿ(?): ತೊಂಡಿಗನುರುಳಿಗನಿರ್ಬಾಯನುಂ ಚಾತಕಂ ... ತದ್ವನಾಂತಸ್ಥಮಿರ್ಕುಂ (ಶಬಶಂ. ೩–೩೩). ಇಬ್ಬಾಯ: ಕಾಗೆ ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯ ಗುಬ್ಬಿ ಪಾರಿವ ... ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮಳೆಗಱೆವಂತಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೩) ; ಲಾವಗೆ ಗೌಜಾಱೆ ಉಳ ಉಳ್ಳನಿಬ್ಬಾಯ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೩೩). [ಇರ್ಬಾಯ್ + –ಅ$_7$]

ಇರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕತ್ತಿ: ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್$_3$]

ಇರ್ಬಾಳೆ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ಬೀಡು, ಇರ್ವೀಡು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ; ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಶಿಂಶುಪ ವೃಕ್ಷ: "ಇಂಗುದಿ ತಾಪಸಭೂಜಮುದಿಂಗಳು ಮಿಬೀರ್ಡು ಶಿಂಶುಪಾಭಿಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫–೧೭). ಇರ್ವೀಡು$_1$: ಕುಱುಕಲ್ಕಿಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ ... ಮತ್ತ ಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಮರದುಱುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮ ವ). [?]

ಇರ್ಬೆರಲ್, ಇಬ್ಬೆರಳ್, ಇಬ್ಬೆರಳು, ಇರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಎರಡು ಬೆರಳು; ಎರಡು ಬೆರಳಿನಷ್ಟು: ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆಗಳಿರ್ಬೆರಲಾಗಿ ರಂಜಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–೨೩). ಇಬ್ಬೆರಳ್: ಪಱಿದಿಬ್ಬೆರಳನಿತಂ ತೊಯ್ದುಱು (ಱು)ವೆಯನೆ ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ ಮೆಯ್ಮಱೆದಹಿದಷ್ಟಂ ತಿಳಿದೆಳ್ಚಱುಗುಂ ವಿಷಮಳಿಗುಂ (ಖಮದ. ೭–೨೧). ಇಬ್ಬೆರಳು: ಸುರಿದು ದತಿವಳೆಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ ಮೇಗಱೆಯ ಶಿಲೆಯಿಬ್ಬೆರಳು ನೆನೆವುದೆ ನಾಡ ಹಂತಿಯಲಳುಕುವರ್ಜುನನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೨೨) ; ಧರಣೀತಲದಲಿಬ್ಬೆರಳುದ್ದವೆನೆ ನೆಱೆ ದರ್ಭೆಯನು ಹರಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೩).

ಇರ್ವೆರಳು : ನಾಲ್ವೆರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಚಮಧ್ಯ ಶಂಖಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೆರಲ್]

ಇರ್ಬೇನೆ (ನಾ). ಎರಡು ವೇದನೆಗಳು, ಎರಡು ಬಗೆಯ ನೋವು: ಇರ್ಬೇನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೇನೆ]

ಇರ್ಬೊನ್ (ನಾ). ಕರಿಯಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಮಿಳಿ ಪೆಗಲೊಳ್ ಕೈಯೊಳ್ ಸಂಬಳಿಗೋಲಿರ್ಬೊನ್ನ ದಮಗೆ ಜರ್ಜರರವದಿಂ ಪೊಳಲ ಜನಂಗಳ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಚಳಿಯಿಸುತುಂ ಬಂದು ನೋಟ್ಪ ಬಹಳಾಗ್ರಹಮಂ (ಮಹಾನೇ. ೮-೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುಮ್ಬು; ತೆಲು. ಇನುಮು]

ಇರ್ಭಾಗೆ, ಇಬ್ಭಾಗ, ಇಬ್ಬಾಗ (ನಾ). ಎರಡು ಭಾಗ, —ಹೋಳು, — ಸೀಳು: ಪೊಡವಿ ಬೆಂದಿರ್ಭಾಗಮಾಗುತಿರ್ದುದು ಸಪ್ತಜಲಧಿಗಳ್ ತಕಪಕನೆ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಬತ್ತುತಿರ್ದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೨೫). **ಇಬ್ಭಾಗ**: ಧರಣಿತಳಮಿಬ್ಭಾಗಮಾಗಿ ಸಲೆ ಹಿಗ್ಗಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೬). **ಇಬ್ಬಾಗ**: ಅವುಗಳ ಕೊಳಗುಗಳು ಇಬ್ಬಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಥಾ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಜಾರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦); (ಹಿಂದೂ ದೇಶದ) ಇಬ್ಬಾಗದಿಂದುಂಟಾದ ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಸಮಸ್ಯೆ (ಹೊಸೂಪ. ೭೧); ಆ ಗೊಣಸು ಇಬ್ಬಾಗವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಭಾಗ]

ಇರ್ಮಡಿ, ಇಮ್ಮಡಿ, ಇರ್ವಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಷ್ಟು; ಎರಡು ಪಟ್ಟು; ದುಪ್ಪಟ್ಟು: ಅನುವಿಸೆ ಬೇಟಕಾಜ[ನೊ]ಲವಿರ್ಮಡಿಯಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೩); ಕಪಿಂಜಲನ ಪೋಗಿಂಗೆ ಶೋಕವಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢೆಯೆನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೩); ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ಮಡಿಯೈವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪). (ಗು). ೨. ಎರಡನೆಯ: ಯಿರ್ಮಡಿ × × × × ರಾಯ ಶ್ರೀಮನು ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೧೦; 1291). **ಇಮ್ಮಡಿ**: ೧. ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೬); ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರ ಗದಿರಗೆ ತೇಜದೊಳಯ್ಮಡಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೧); ಮೇಘಗರ್ಜನೆ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೫೪). ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಜಕ್ಕ ಮನ್ನೆಯನು (ಕಂನವಿ. ೩-೩೨); ಈ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಡೆಯರವರು ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾಗಿ... ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೭೪). **ಇರ್ವಡಿ**: ೧. 'ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಡಿ$_2$]

ಇರ್ಮಡಿಕೆ, ಇಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ; ಜೋಡುಪದರ: ಸಸಿಬಾಂಬೊಳೆಯಂ ಬಾನೊಳ್ ಬಿಸುಟುಂ ಬಿಡವಾನೆ ದೊವಲನಿರ್ಮಡಿಕೆಯೊಳೊಂದಿಸಿ ಪೊದೆವ... ಗಿರಿಶಂ ಮೆಱೆವಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೫); ಧವಳವಸ್ತ್ರಮನಿರ್ಮಡಿಕೆಯಿಂ ಮುಸುಂಕಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೭೧ ವ). **ಇಮ್ಮಡಿಕೆ** (ಕಿ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಡಿಕೆ$_1$]

ಇರ್ಮಡಿಸು, ಇಮ್ಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡರಷ್ಟಾಗು; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗು: ಮಗನಟಿಲೊಳ್ ಕರಂ ಮಱುಗುತಿರ್ಪಿನಮೆನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ದ ಸಾವಿಗಮಱಿವಾಗೆ ಶೋಕರಸಮಿರ್ಮಡಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬); ದರಹಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂದಿರ್ಮಡಿಸೆ ದಶನದೀಪ್ತಿವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೮); ನೇಹವಿರ್ಮಡಿಸಿ ಕಿವಿವೇಟವಗ್ಗಳಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೭). ೨. ಎರಡರಷ್ಟು ಮಾಡು; ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿಸು; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗಿಸು; ದ್ವಿಗುಣಿಸು: ನಿಜಮುಕುಟಮಣಿಮರೀಚಿಯಿನ ಜನ ಪದಾಂಬುಜದ ಕೆಂಪನಿರ್ಮಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩); ನಿಜೇಕ್ಷಣಾಮೃತಾಸಾರದೆ ಬೆಳ್ಪನಿರ್ಮಡಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮುಕ್ತಕ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷತಾಸಾರಮನಂದು ಸೂಸಿದುದುಪೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಜಗವಿ. ೮-೭೬); ಓರೊರ್ಮೆ ಪಲ್ಲವಾಸ್ತರಣದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ಮನಸಿಜನ ಸರಲ ಕೆಂಗಱಿಯ ಸೋಂಕನಿರ್ಮಡಿಪಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ). ೩. ಎರಡಾಗಿ ಮಡಿಸಿಕೋ; ಎರಡು ಮಡಿಕೆಯಾಗು: ತನುಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಕೆ ಬೆನ್ನಿರ್ಮಡಿಸೆ...ಕಂಠನಿನಾದಂಬೊಣ್ಮೆಸುತ್ತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೪). ೪. ಎರಡಾಗಿ ಮಾಡು, —ಮಡಿಸು; ಎರಡುಪದರವಾಗಿಮಾಡು: ಕುಡತಕ್ಕುದೆನಿತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಕದುವೆ ಕೊಂಬಕೋವಿದರ್ಗಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೫೭). **ಇಮ್ಮಡಿಸು**: ೧. ನಿನಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೬); ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಿಮ್ಮಡಿಸಿದಂತಿರ್ಪ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಗಳ್ (ಬಸರ. ೨-೩೧); ಭೂಪತಿ ನಲವಿಂದಿಮ್ಮಡಿಸಿದಂ ಪುಳಕಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೧); ರೋಷವಿಮ್ಮಡಿಸಲು ... ನಂದೀಶನ ತಿವಿದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೪); ನಮ್ಮಭಯ ಇಮ್ಮಡಿಸಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). ೨. ನೀಳ್ದ ವಿಲೋಚನಾಂಶುವಾ ತಿಲಕದ ಚೆಲ್ವನಿಮ್ಮಡಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೨); ಹರಿವ ರಥದುರವಣೆಗೆ ನೆಱೆಯದು ಧರಣಿಯೆಂದಂಭೋಜಭವನೀ ಧರೆಯನಿಮ್ಮಡಿಸಿದನೊ ಎನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯೪). ೩. ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯುಂ ಪೊದೆದಿಮ್ಮಡಿಸಿರ್ದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಂಚಮುಂ ಕಟಿಯೊಳಡಂಗಿಸಿ ... ಬರ್ಪುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೧೮ ವ). ೪. ಹಪ್ಪಳದಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಿಱಿದು ಅವಕೆ ಹುರಿದೆಳ್ಳು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ವೊಂದನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ತುಪ್ಪದೊಳಡಲು ಅವು ಕರಂಜಿಗೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೪).

ಇರ್ಮಡಿಸಿಕೊಲ್ಲು = ಎರಡು ಬಾರಿ ಕೊಲ್ಲು; ಎರಡು ಸಲ ಸಾಯಿಸು: ಅವಂ ಮುನಿದು ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕೊಂದಪನೋ ಭಯಮೇಕೆನಗಿಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೮೯-೭). **ಇಮ್ಮಡಿಸಿಬರು** = ಎರಡು ಸಾರಿ ಬರು: ಆಳಿವು ತನಗಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಬಾರದು ನೆಲೆಯನುಸುರಿದೆ ಹಿಂಗು ಹಿಂದಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೭).

[ಇರ್ಮಡಿ + -ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಮಣಿ (ನಾ). (?): ತತ್ಪ್ರಭೆ ತನ್ನಂಗವನು ಸುತ್ತಿಹವಿರ್ಮಣಿಯುಗುಳುವ ಹಾಂಗೆಲೆ ರಕ್ತಾಶ್ವನ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ ಪಥದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣೀ. ೧೮).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಣಿ$_3$]

ಇರ್ಮತ್ತರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರು, ಇಮ್ಮತ್ತಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮತ್ತರು; ಎರಡು ಮತ್ತರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ: ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಸ್ವರ ದೇವಗೆ ಈ[ಇ]ರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೬; 888); ಇರ್ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ ದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೪-೨೧; 954); ರಣಜವೊಟಿಲ ಬಯಲ... ಮಣ್ಣೊಳಗಿರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯುಮಂ... ದೇವಭೋಗಮ್ಮಡಿ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪; 968). **ಇಮ್ಮತ್ತರ್**: ಮನೆ ತಾಣಮಿಮ್ಮತ್ತ ದುರ್ಗಾರ್ಯದೇವಿಯ ಮನೆಯಿಂ (ಕಇ. II, ೫-೬; 859). **ಇಮ್ಮತ್ತರು**: ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ[ಕ್ಕೆ]ವಾಗಿ ಮುಂನಿನಾಱು ಮತ್ತಱು ಕೆಯ್ಯೊಳಗಿಂಮತ್ತರು ಕೆಯ್ಯುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೨೯; 1138). **ಇಮ್ಮತ್ತಲು**: ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮೂಗಣ್ಣಗ ಬೆದ್ದಲೆ ಇಂಮ್ಮತ್ತಲು ದೇಗುಲದ ಮೂಡಲೊನ್ದು ಕೆಱೆಯುಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೦೨-೨೮; 1141).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮತ್ತರ್]

ಇರ್ಮಾನ, ಇಮ್ಮನ್ನ, ಇಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾನ (ಪ್ರಮಾಣ), —ಮಾನದಷ್ಟು : ಇರ್ಮಾನ (ಪೆಣ್ಣೆಯು) ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ ಪೇಣೊಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಇ. I, ೨-೧೧ ; 699). **ಇಮ್ಮನ್ನ:** ಇಮ್ಮನವರೆ ಮೆಣಸಿಂಗಂ ಪೊಮ್ಮಯು ಪಣವೊಂದು ಪಾಗಮೈವಣವಕ್ಕುಂ (ನೃವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೧೩-೮); ಇಮ್ಮನ ಸಕ್ಕರೆಗೊಪ್ಪಣವಾಗಲ್ ಘಮ್ಮನಯ್ವತ್ತು ಖಂಡುಗದಯ್ಗೊಳಗಂ . . . ತಿಳಿಯೆ ಪೇಟ (ನೃವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೨೫-೫೯). **ಇಮ್ಮಾನ :** ತಾವು ಕೊಂಡ ಹೊಂಗೆ ಇಮ್ಮಾನೆಳ್ಳಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪-೨೮ ; 1100) ; ದವಸದ ರಾಶಿಗೆ ಯಿಂಮಾನ ಭತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦-೩೦ ; 1278) ; ಇಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವ ಮಾಡಿ (ವಿಸ್ಮೈವಿ. ೧೦೧).

ಇಮ್ಮಾನಕ್ಕಿ = ಎರಡು ಮಾನ ಅಕ್ಕಿ : ಮಾಲೆಗಾಱಂಗೆ ಯಿಮ್ಮಾನಕ್ಕಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಪಡಿ ಸಲುವುದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೬೪ ; 1291).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮಾನ$_1$]

ಇರ್ಮೆ, ಇಮ್ಮೆ (ಅ). ಎರಡು ಬಾರಿ, —ಸಲ : "ದ್ವಿವಾರದಲ್ಲಿರ್ಮೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೫) ; ಬೆಸನನಿರ್ಮೆ ಕೇಳದಂತು ಪೂಣೆಸಿ ಕಳುಪಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೮೦ ವ) ; ಇರ್ಮೆ ನೀಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿನುತ್ತೆ ಶಾಪಂಗೊಟ್ಟಂ (ಕಾದಂಬು. ೬೧೨) ; ಅವು ವರುಷಕ್ಕಿರ್ಮೆ ಮಱಿಯಂ ಪಡೆವುವು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೬) ; ಒರ್ಮೆಯೊ ಮೇಣಿರ್ಮೆಯೊ ಮೂರ್ಮೆಯೋ ಕುರುಕುಳ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ದುರ್ವ್ಯತ್ತಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೯). **ಇಮ್ಮೆ :** ಕಲಿಗೆ ತಾನಿಮ್ಮೆ ಸಾವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೇಳದಿಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೆರಳಿ ಹಮ್ಮಿನಲಿ ಉಲಿವ ಸತಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಯ್ವ ಹೆಮ್ಮಾರಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫೦).

ಇಮ್ಮಿಮ್ಮೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಯೋಚಿಸು ಬಱಿಕ್ಕಮ್ಮಿಮ್ಮೆ ಪೇಟ್ದಂತಿದಂ (ಖಮದ. ೪-೩೭). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + -ಮ್ಮೆ$_2$]

ಇರ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೈ, ಇರ್ಮೈ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಮೈ, —ಶರೀರ, —ರೂಪ, —ಜನ್ಮ; ಇಹ ಮತ್ತು ಪರ : ಇರ್ಮೆಯ್, ಇರ್ವಕ್ಕಂ, ಈರಯ್ದು (ಭಾ ಶಾ ಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ಮೆಯ್ಗಂ ಹಿತಮಂ ಜಿನಧರ್ಮಮನಿಂಬಾಗಿ ತಿಳಿದು ನೆಗಟ್ದಂಗಕ್ಕುಂ ಸ್ವರ್ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೨೬೦) ; ಗೋವಿಂದನುಮುದಿಸಿವಂದನಿರ್ಮೆಯ್ಯಿಂದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೨). ೨. ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಕಡೆ ; ಒಳಮೈ ಮತ್ತು ಹೊರಮೈ ; ಮುಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಗಡೆ; ಎದೆಯ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆ. 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮೆಯ್ :** ೨. ಚಿಮ್ಮುವ ಕನಕದಂಡದ ಚಮರದ ಬೇಡರಿಮ್ಮೆಯ್ಯೊಳೊದವಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೧) ; ಇಮ್ಮೆಯ್ಯ ಕಿಟಕಿ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು (ಪುನರು. ೧೮೨). ೩. ಎರಡು ಪದರ. 'ಇಮ್ಮೆಯ್ಯೋಡು' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮೈ :** ೨. "ಇಮ್ಮೈ – ಎರಡು ಮಗ್ಗಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬) ; ನವನೀತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಣಿಕಮಂ ಸವೆವಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿ ಪೊತ್ತಿ ಇಮ್ಮೈಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೨) ; ಅವ ಪೂಜಿಸುವ ಪೂಜೆ ಶಿವನ ಇಮ್ಮೈಗಳನು ತವೆಯಲಗಿನಿಂದ ಇಱಿದಂತೆಯಹುದು (ಗುರುಬೋ. ೧೩-೧೩೫) ; ಇಮ್ಮೈಯೊಳಿದ್ದ ಮೈದುನರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನ್ನು ಘಮ್ಮನೆ ಬಿಜಯಮಾಡೆಂದ (ಭರಚ. ೪೪-೧೦). 'ಇಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿ' ಪರಾ. ೪. ಎರಡರಷ್ಟು : ಬೊಮ್ಮದ ಮನೆಯ ಕೋಣೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಗೊರವತಿ ಇಮ್ಮೈಯ್ಯ ಸಿರಿಯ ಮಾಳಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹಮ್ಮೈಸಿಹಳು (ಶಿವಗೀ. ೧೬೩-೮೪೪). 'ಇಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತ' ಪರಾ. **ಇರ್ಮೈ :** ೨. "ಉಭಯತಃ – ಇರ್ಮೈಯಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೬೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮೆಯ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್, ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್, ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲನ್ನೂ ಕಾಣು ; ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಕಾಣು ; ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ದಾಟಿ ಕಾಣು ; ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊರಬೀಳು : ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ಬಿನಮಾಂತರನೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಕಣೆಗಳುರ್ಚಿ ಪೆಣನಂ ಬಿತ್ತಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೬೬). **ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ :** ನೂತನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಗಂಡು ಸೂಸುತಿರೆ (ಇಹರ. ದೀ. ೪೩-೬). **ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ :** ನೀಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿರ್ವ ಮಂಗಳವಾದಕ್ಕೆ ಪೋಗು ಎಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ ಕನಸಿನ ಮಾತು ಮನವನಿಮ್ಮೈಗಂಡು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದು ಕಣ್ದೆಱಿದು (ಬಸರ. ೪-೨೪). 'ಇಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಇರ್ಮೆಯ್ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ತೋರಿಸು ; ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು. ೨. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಮನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಪನಿತ್ತುಂ ಕಾಮಿಗಳನಿರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೪೨ ವ).

[ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಮೆಯ್ವಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ, —ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದು : ಆ ರಾಜಪ್ರಭನುಂ ಚಾರುಚಕೋರವಿಲೋಚನೆ ಸೌಂದರಿಯುಂ ಪಿರಿವಾರಯಲೊಂದಸುವಿಂಗಿರ್ಮೆಯ್ವಡೆದಂದದಿನೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೨-೯). [ಇರ್ಮೆಯ್ + ಪಡೆ$_1$]

ಇರ್ಮೈ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊನೆ, —ತುದಿ : ಮಸೆದು ಮುಮ್ಮೊನೆಯೋದ ಲೋಹದ ದಸಿಯನಗ್ನಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಾಯಿಸಿ ಮಸಗಿ ಪಾಪರ ಕಿವಿಯೊಳಿರ್ಮೊನೆ ಮೊಳೆಯಲುಱೆ ನಾಂಟಿ (ಸಾನಂಜ. ೮-೧೯) ; ಇರ್ಬಾಳ್, ಇರ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮೊನೆ$_1$]

ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುದಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣು ; ಎರಡು ತುದಿಯೂ ಕಾಣು ; ಒಳಗೆ ನಟ್ಟು ಹೊರಹಾಯು ; ಆಳವಾಗಿ, ಬಲವಾಗಿ ನಾಟು : ಭಿಂಡಿವಳಕ್ಕಿರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ಬ ಕಕ್ಕಡೆಗೆ ಬಿದ್ದಂ ಬೀಟ್ವ ಕೊಂತಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ . . . ನಾಂಟುವ ಗೇಣ್ಗೆಂಬಿನಮಾಡುದದ್ಭುತಮುದಶ್ವವ್ಯೂಹದುಗ್ರಾಹವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೮೦). [ಇರ್ಮೊನೆ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೊಟಿ, ಇಮ್ಮೊಳ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಳ, —ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ತತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಮಾಣ ಬಲಪ್ರಕಾಶ ವಿಕ್ರಿಯಾಶರೀರನುಂ ಇರ್ಮೊಟಿ ನಿಡಿಯನುಂ (ಚಾವುಂಪು. II, ೧೧). **ಇಮ್ಮೊಳ :** "ಹಸ್ತದ್ವಯೋದಯಾನ್–ಇಮ್ಮೊಳನುದಯಮುನುಳ್ಳ" (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೫-೧೯) ; ಎಲೆ ಮರುಳಭೂಸುರರೆ ಯೆನ್ನಯ ಹೊಳಲಿಗೈತಂದಿಲ್ಲಿ ನೀವಿಮ್ಮೊಳನ ಭೂಮಿಯ ಬೇಡಿದಿರಿ (ಸಂಭಪ. ೧೦-೨೨) ; ಪರಧನವ ಮಣ್ಣಂತೆ ಭೂತವ್ರಾತವನು ತನ್ನಂತೆ ಕಾಂಬೆನೆನಲ್ಕೆ ಫಲವೇಱಿದುದು ಯಿಮ್ಮೊಳನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೪-೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಮೊಟಿ]

ಇರ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ (ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ) : ಸದನ್ಯಗ್ರಹಮಲ್ಲದಂದು ಭೃಗುಜಂಗಿರ್ವಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ಬಕ್ಕ]ದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದು (ಜಾತತಿ. ೨೧-೩). ೨. ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ವಕ್ಕದೊಳಂ ವಿಯಚ್ಚರ ಕುಲಪ್ರಭುಗಳ್ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩) ; ಸೋದರರಾ ವಿಜಯ ಜಯಂತರ್ ತನ್ನಿರ್ವಕ್ಕದೊಳಿಯ್ತುರಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಕ]

ಇರ್ವಗಿ 'ಇರ್ಬಗಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಗಿಮಾಡು 'ಇರ್ಬಗಿಮಾಡು' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ತ್ಯಾಗಶೀಲ; ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಕೊಡತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೊಳಂಬಪ್ಪದೊಡ್ಡರುವಿರ್ವಡಿ ಚಾಗಿಗಳು ಮಹಾದೇವರ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬–೧೬; 850).
[ಇರ್ವಡಿ (< ಇರ್ಮಡಿ) + ಚಾಗಿ]

ಇರ್ವರ್, ಇಬ್ಬರ್, ಇಬ್ಬರು, ಇರುವರ್, ಇರ್ಬರ್, ಇರ್ವರು, ಇರ್ವೊರ್ (ನಾ). ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, —ಜನ: ಮೃಗೇಶ ನಾಗಾಹ್ವಯರಿರ್ವರಾ . . . ಇರ್ವ್ವರುಂ ಸಟ್ಬುಙ್ಗದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೫; 450); ಇರ್ವರುಂ . . . ಒರ್ವರನೊರ್ವರೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೯); ಮುಂಡಾಡಲಿರ್ವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಙ್ಮಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೯–೫೪). **ಇಬ್ಬರ್**: ಮಾವನಂ ಕೊಣ್ದವಂ ಕಣ್ದವ ಕಾದಿ ಇಬ್ಬರುಂ ಕೊಣ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೯–೪; 985); ಉದಗಯನದೊಳಿರೆ ರಜನಿಕರ ದಿವಾಕರರಿಬ್ಬರುಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೦). **ಇಬ್ಬರು**: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗಂ ನಂದನನವಯವ ಸಂಪೂರ್ಣಮೂರ್ತ್ತಿ ಮನುಜಮನೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೩೩; 1173); ನರನ ತಡೆದರು ಸುಬಲಸುತರಿಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೭); ಇಬ್ಬರ ಜಗಳ ಮೂರನೆಯವನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). **ಇರುವರ್**: ಪರಮ ಸಂತೋಷದಲಿ ಮುನಿಪತಿವೆರಸಿ ಸುರುಚಿರ ರಾಮುಲಕ್ಷ್ಮಣರಿರುವರನು ಕೂಡುತ್ತೆ ತೆರಳಿದನರಸುನೆಗೆ ತಾನು (ರಾಮಾಸಂ. ೧–೪–೩೪). **ಇರ್ಬರ್**: ಶ್ರೀ ಸೆಬ್ಬೆನಾಣ್ಡ ಮೂಜನ ಮುವತ್ತಿರ್ಬ್ಬ[ರ್ಬ]ರ ಆಳ್ವೊಡೂಗೆಯಸ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೭–೩; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇರ್ಬ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೬; 820); ಇರ್ಬರುಂ . . . ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೪ ವ); ಇರ್ಬರೊಳೊಬ್ಬ ಮುನಿಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೧); ಇರ್ಬರ್ ಕರ್ತೃಗಳ್ಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆ ಏಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೪೯ ವೃತ್ತಿ). **ಇರ್ವರು**: ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕಾಲಭೈರವರಿರ್ವರು ರಾಗದೆ ಪುರವ ಕಾದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨–೧೧೧). **ಇರ್ವೊರ್**: ಇನ್ತಿ ಇರ್ವ್ವೊರ್ಗಗಂ ಏಕೋಭಾಗಃ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೧೬; 750).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + –ಅರ್₀]

ಇರ್ವರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ವಲ, ಇರ್ಬಲ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ; ಉಭಯ ಬಲ: ಇರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಬರ್]ಲದ ಬಿಲ್ಲಣಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೪); ತಲೆಯ ಕೊಣ್ಡಂ ಇರ್ವ್ವಲಮುಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೯–೧೧; 1112); ಇರ್ವಲದ ರಾಜಕುವರರು ಬಣ್ಣಿಸೆ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣ ದೋಱಿದನು ನೃಪತಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೧). **ಇರ್ಬಲ**: ಅರಿಸಮಾಸಂ . . . ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ–ಕಡುರಾಗಂ . . . ಕೂರಿಸಿ, ಮಾರ್ಬಲಂ, ಇರ್ಬಲಂ (ಶಮುದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ); ಅತ್ತಲ್ ಖಳಂ ಸರ್ಪಭೂಷಣನ ಬಲಕಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲ್ ಕಾಣಿಸಿದುವಿರ್ಬಲಗಳು (ಚಬಸು. ೨೬–೧೨).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಲ]

ಇರ್ವಳೆ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ವಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಂಶ: ಇರ್ವಳಿಯನುದ್ಧರಿಪ ಕಲ್ಪತರು (ಕವಿಕಾ. ೨೫–೨೨).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳಿ₃ (< ಬಟ್ಟಿ₃)]

ಇರ್ವಾರ, ಇರವಾರ₁, ಇರುವಾರ (ನಾ). ಬಟಾಯಿ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ರೈತರಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ವಹಿಸಿದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಆದ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅರಮನೇ ಚಾಕರರಲ್ಲದವರು ಅನೇಕರು ಸರ್ಕಾರದ ಬಟಾಯಿ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುತಾ ಇರ್ವಾರ ಬಂದ ದವಸದಲ್ಲಿ ರಾಜಪಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕುಳಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಮುಚ. ೨). **ಇರವಾರ₁** (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). **ಇರುವಾರ** (ಕ).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ವಾರ]

ಇರ್ವಾಳ್, ಇರ್ಬಾಳೆ, ಇರ್ವಳ (ನಾ). ಎರಡು ಉಳುಮೆ; ಎರಡು ಸಲ ವ್ಯವಸಾಯ: ಇರ್ವಾಳ್ ಮೂವಾಳಿಕ್ಕಿರ್ದುರ್ವರೆಯೊಳ್ ಬೆದೆಗೆ ಸಾರೆ ಕೊಳೆ ಪದವಟೆಗಳ್ ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆಯ್ವೊಲಗಳೆಸೆಗುಮೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೬). **ಇರ್ಬಾಳೆ**: "ಶಂಪಾ ಕೃತಂ, ದ್ವಿಸೀತ್ಯಂ – ಈ ೨ ಯಿರ್ಬಾಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೨). **ಇರ್ವಳ**: ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ೨–೩ ದಿನ ಮಾಡಿದಾಗ ಜೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೬).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್₃. P ತಮಿ. ವಾಳ್ = ನೇಗಿಲ ಕುಳ < ಸಂ. ಪಾಳ]

ಇರ್ವೀಡು₁ 'ಇರ್ಬೀಡು' ನೋ.

ಇರ್ವೀಡು₂ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬೀಡು. ೨. ಎರಡು ಸಲ ಫಲ ಬಿಡುವುದು. ೩. ಎರಡು ಬಿಡಾರ. ೪. ಶಿಂಶುಪ ಎಂಬ ಮರ. ೧, ೨: ಒಂದು ಮಹಾರಣ್ಯಮನೆಯ್ದಿ ನೋಟ್ಪಸಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಪರ್ವಿದಂತೆ ಸೀಗೆ . . . ಕುಱುಕಲ್ಕಿಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ . . . ಮುತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಮರದುಱುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೪).
[ಇರ್₂ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು]

ಇರ್ವು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರ್ವುಲಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ವ್ವುಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–೪; 870).
[ಇರ್ವುಲಿ + ಊರ್]

ಇರ್ವೆರಲು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇರ್ವೊರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್ 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಗೆ ಜಮಾಕಟ್ಟಿದ ಹಣದ ವಿವರದ ತಖ್ತೆ, —ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, 772).
[ಇರ್ಸಾಲ್ (< ಇರಸಾಲು) + ಪಟ್ಟಿ₃]

ಇರ್ಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಲ್₁ (ಕ್ರಿ). (ರೂಪಗಳು) ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಾಂ, ಇಲ್ಲೆ ೧. ಇರದು, ಅಭಾವವಾಗಿದೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: "ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು" (ಶಮುದ. ೩೦೧); ಕಱಿಇಲ್ಲಲ್ಪಪ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೭೬–೬೨; 700); ಅಱಿವು ಧರ್ಮ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕ ನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೧; 800); ಕಿವಿಗಿಸಿದಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦); ಅರಸಿಯರು ದೋಸವೇನುವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲ (ಬಸವು. ೨೪–೭೮); ತಾಯಿಗಿಂತ ಹಿತವರಿಲ್ಲ, ಸಕ್ಕರೆಗಿಂತ ಸವಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ, ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಅಥವಾ; ಹಾಗಲ್ಲವಾದರೆ: ಯಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳಂಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೮–೫೩; 1556); ನೀನು, ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಇಲ್ಲಂ : ೧. ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಇನಸಿಲ್ಲವಿಂದು ಬಾರಂ . . . ಆಕಟ ನೇಹಮುದಿಲ್ಲಂ ರಾಜಶೇ. ೧೧–೩೨ ; ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮುಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾಮಾ ಶ್ವ. ೧–೧). ಇಲ್ಲಾಂ : ೧. ಕೂಡಲೂ ರ್ಪಾಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ನಿಕಾಡನಾ ಎಜನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ತರಂ ಸಾಲ ಮಿಲ್ಲಾಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೪ ; 760). ಇಲ್ಲೆ : ಇಲ್ಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಿ]ಯೊ ಪೇಟೆಂದು ಮಹೀವಲ್ಲಭ ದೂತಂಗೆ ನುಡಿದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೦); ಮೇಣ್ ಕುಲಮಿಲ್ಲೆಯೋ ನಮಗೆ ದಾಯಿಗರಲ್ಲರೊ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ಪೂಣ್ಕೆಗಳಿಲ್ಲೆಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೧) ; ಎನ್ನುಮತರ್ಕ್ಕ ವಿಕ್ರಮುಂ ಮೃಗಪತಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಗಡ ಸನ್ನಗಭೀರತೆ ವಾರ್ಧಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಗಡ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೩೨ ; 982).

ಇಲ್ಲದ = ಇರದ ; ಅಭಾವವಾದ : ಮೇಗಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನವಾಗರ ಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೭ ; ಪಟ್ಟಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಲ್ಪು (ಎಕ. II, ೧೩೪–೩೩ ; 982) ; ಹೊಲ್ಲದ ನೃಪರಿಗಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನಿಟ್ಟು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಕೃತಿಮಾರ್ಗವಲ್ಲ (ಭರತ. ೧–೨೨). ಇಲ್ಲದಂತೆಮಾಡು = ಅಭಾವವನ್ನು ತರು ; ನಾಶಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದಂದು = ಅಭಾವದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ : ಪರಲೋಕಮಿಲ್ಲದಂದು ತಲ್ಲೋಕಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನೈಹಿಕ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ. ಇಲ್ಲದತನ = ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ : ಚರಾಚರವೆಂಬೆರ ಡರ ಇಲ್ಲದತನವನ್ನು ಯೆಯ್ದಿದ ಭೇದವು (ಕೈವಲ್ಯ. ೬೦. ೨. ಬಡತನ (ಕಿ). "ಹೀನತೆ – ಇಲ್ಲದತನ, ಬಡತನ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೦. ಇಲ್ಲದವನು, ಇಲ್ಲದೋನ್ = ೧. ಪಡೆಯದವನು : ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನ ಬಟ್ಟೆಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭) ; ಸಂಕ್ಲೇಶ ಪರಿಣಾಮಮಿಲ್ಲ ದೋನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೩) ; ಆಗಮಮುನಜ್ಜುದುಪಯೋಗಮಿಲ್ಲದೋನ್ ಆಗಮದ್ರವ್ಯಜೀವನೆಂಬಂ (ತಸೂವೃ. ೬). ೨. ದರಿದ್ರ ; ನಿರ್ಗತಿಕ : ಇಲ್ಲದವನು ತಲ್ಲಣಿಸನು (ಗಾದೆ). ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆಆಗು = ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇತ್ತು, ಈಗ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದಳ್, ಇಲ್ಲದೊಳ್ (ಸ್ತ್ರೀ). ಇಲ್ಲದರ್, ಇಲ್ಲದವರು, ಇಲ್ಲದೊರ್ (ಬಹುವ) : ಜನನಿ ಸತ್ತೊಡೆದುಃಖವಿಲ್ಲದರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಬಸವು. ೧೫–೨) ; ಇಲ್ಲದವರ ಕಷ್ಟ ಇರುವವರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು ? (ರೂಢಿ) ; ಸಪ್ತಧಾತುಗಳುಮೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯುವಿಲ್ಲ ದೋರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮–೧೧). ಇಲ್ಲದಾಗು = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು ; ಇರದೆ ಹೋಗು : ರತಿಗೆ ಸೇವಕರಿಲ್ಲದಾದುದು ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೪೭). ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ = ೧. ಅಥವಾ : ಸೀನೋ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಾಮನೋ ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). ೨. ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ : ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕು ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದುದು, ಇಲ್ಲದ್ದು = ೧. ರಹಿತ ವಾದುದು ; ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು : ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ನುಡಿಯ ದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯುಸಿಲ್ಲದುಮವರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮುದ. ೭೨. ೨. ಸುಳ್ಳು ; ಅಪಲಾಪ : ಉಂಟಾದ್ದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕೇಳುವುದು (ಗಾದೆ). ಇಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲಾದೆ = ೧. ಅಭಾವವಾಗಿ ; ಇಲ್ಲದಂತೆ ; ಇರದೆ : ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲಾದೆ ಕಾದು ಸಲಿಪೊನ್ (ಎಪಿ. IX, ೨೧–೧೩ ; 600) ; ಅಡಿ ದಿಗಂಗನಾ ನಟಿಯರೊಳ್ ತಣಿವಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೫ ; 1113) ; ಅವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಜೆ ತುಳುಕಿ ಮೆತ್ತಿದುವು ಶರವಿಭದ ಮೆಯ್ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೯). ೨. ಉಂಟಾಗದ ಹಾಗೆ : ಪಟ್ಟಯಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ದು ಸಂದ ವೈರಿಗಳನೆ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೩). ಇಲ್ಲಾಗು, ಇಲ್ಲವಾಗು = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಗಂಟು ಬರಿದಾಯಿತು ನಂಟು ಇಲ್ಲವಾಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಸಿದ್ಧರ್ಗೆ ಭೇದ ವ್ಯವಹಾರಮಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಕಥಂಚಿದ್ಭೇದಮನಜ್ಜಿಪಲುವೇಡಿ (ತಸೂವೃ. ೩೩೦) ; ಗಗನಂ ಕೆಟ್ಟುದು . . . ದಿಕ್ಚಕ್ರಮಿಲ್ಲಾಯ್ತು (ಗಿಂಕ. ೯–೫೫) ; ಅರ್ಥಘಟನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಯಮಕಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮುದ. ೧೯ ವೃತ್ತಿ). ಇಲ್ಲವೈ = ಬೇರೊಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ : ಇಲ್ಲಿಯಭವಂ ಮೂಜುದಿನತನಕಿಲ್ಲವೇ ಸತ್ತಿರ್ದರ್ ನೋ ತಾನುಳ್ಳಡಿಹಿಗೇಕಾದುದೆನುತ (ಬಸವು. ೪೯–೧೮) ; ನಿನಗೆ ಏನಾದರೂ ನೋವು ಆದಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಬೇನೆ ಬಂದಾಗ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೫) ; ನಾನು ನಿನ್ನ ಕಾಲು ಮುರಿದರೆ, ಇಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಮೊಳೆ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನಿನಗೆ ನೋವು ಆದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೫) ; ಒಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದು ಚಿಪ್ಪು ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾರಪ್ಪಾ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲ್, ಇಲ್ಲೈ ; ಮಲ. ಇಲ್ಲ ; ಕೊಡ. ಇಲ್ಲೆ ; ತುಳು. ಇಜ್ಜಿ ; ತೆಲು. ಲೇ, ಲೇದು]

ಇಲ್$_2$, ಇಲು$_1$ (ನಾ). ನೆಲೆ ; ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಮನೆ : ಎಂತುಂ ಪಾತ್ರ ನುದಾರನೆಂದುಸುರುತುಂ ತಮ್ಮಿಲ್ಗೆ ಪೋದರ್ ಜನರ್ (ವೈಸೂಮ. ೬–೧೫೨) ; ಬಲ್ಪಿಲ್ಲನಾದ ಬೀಳ್ವಿಲ್ಗೆ ತಾಂಗುಕಂಭಂಬೊಲಾರಯೆ ಊಟಂ ಮಾಡಲ್ತಕ್ಕುದಕ್ಕುಂ ಒಡಲೂಡುವುದರ್ಕೆಯೇ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೫). ಇಲು$_1$: ಪೂಜರಿಗಿಲುಮಟ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೬–೧೩ ; ?). 'ಇಲುಮಟ' ಪರಾ. 'ಕೀಟಿಲ್', 'ಪಿಂತಿಲ್', 'ಪೊಸಂತಿಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಲ್ ; ತುಳು. ಇಲ್ಲ್ ; ತೆಲು. ಇಲ್ಲು]

–ಇಲ್$_3$, –ಇಲು$_3$ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ರಸ ಭಾವಾಭಿನಯಂಗಳ್ ಪೊಸವೆ ಪುಗಿಲ್ ಪೊಸವೆ ಜೆಲ್ಲಿಗಳ್ ಪೊಸವೆ (ಆದಿಪು. ೯–೨೫) ; ಯಾತ್ರೆಗವನೀತಲಪತಿಯುಂ ಪ್ರೇರಿಸಿತ್ತು ಪುಗಿಲೊಳ್ ಶರದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೯–೧೪೧) ; ಇನಿತ್ತಜ ಪುಡಿಯಂ ಜಿಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊ ಳೂಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮುದ. ೭–೫೩). –ಇಲು$_3$: ಒಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಹೊಜಗೆ ಮುಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. –ಇಲ್]

–ಇಲ (ಪ್ರ). ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಈತನು ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಹೀನಂ ತದ್ವರ್ತನ ಗತ ಮಾನವನೊಳ್ ತಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಆದಜಿಕೋಳೀತಂ ವರ್ತಿಪನೆಂಬಲ್ಲಿ ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ . . . ಪಡೆಯಿಲಂ ಗಾವಿಲಂ (ಶಮುದ. ೨೦೫, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). ೨. ಇಲ್ಲದವನು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದುದು ಎಂಬರ್ಥ ಕೊಡುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಬರ್ದಿಲ' ಪರಾ. [?]

ಇಲವಂಗ (ನಾ). ಸರಸ (?) : ತಟ್ಟೇಲೀಳ್ಯಾವ ಹಿಡಿವಾಳೆ (ಹಿಡಿದು) ಏನೆಂದಳೆ ನಂಜಪ್ಪಗೂ ನಮಗು ಇಲವಂಗ – ಇಲವಂಗ ನಂಜಪ್ಪ ಚಾಮುಂಡಿ ಇಲವಂಗನಾಡುವಾಗ ದೇವೀರು ಕೇಳ್ಯಾರೆ ಶಕುನವ (ನಾಪಪ. ೧೦೨–೧೫, ೧೬). [?. / ತಮಿ. ನಲಂಗು]

ಇಲವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಇಲವಿಂದದ ಚಿಗುರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ಜೀರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯವಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸೆ ಅಂತರ್ವಾಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೪). [?]

ಇಲಾಖಾ 'ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಇಲಾಖೆ, ಇಲಾಖಾ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ : ಇಲಾಖೆಗಳು ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು ಬಹಾಯಿಸಿದುವು (ಮುಹಾಮಂ. II, ೧೧೧) ; ಇವರು . . . ಅಠಾರಾಕಚೇರಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆ ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭) ; ವ್ಯವಸಾಯ ಇಲಾಖೆ, ತೋಟಗಳ ಇಲಾಖೆಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುವುದರಿಂದ (ತರಬೆ. ೧೩).

೨. ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಸೀಮೆ, —ಪ್ರಾಂತ, — ಆಧಿಪತ್ಯ: ಟಿಪ್ಪೂಸುಲ್ತಾನರ ಇಲಾಖೆ ಆರಕಲಗೋಡು ಕೊಣನೂರು ಶೀಮೆ ಲೂಠಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮) ; ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ (೧) ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆ (೨) ಮದ್ರಾಸ್ ಇಲಾಖೆ (೩) ಬಂಗಾಲ ಇಲಾಖೆ . . . (೭) ಆಸಾಮು ಪ್ರಾಂತ ಎಂಬವು ಏಳು ಮುಖ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ವಿಭಾಗಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೩). ಇಲಾಖಾ : ೧. ಇದಲ್ಲದೆ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಇತರ ಇಲಾಖಾ ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫೀಸರುಗಳಿಗೂ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪).

[← ಅರ. ಇಲಾಕಾ, ಇಲಾಖಾ ; ಮರಾ. ಇಲಾಖಾ ; ಹಿಂ. ಇಲಾಕಾ]

ಇಲಾಚಿ, ಇಲಾಯಿಚಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ; ಯಾಲಕ್ಕಿ (ಕ). ಇಲಾಯಿಚಿ (ಕ). [← ಮರಾ. ಇಲಾಚೀ, ಇಲಾಯಚೀ ; ಹಿಂ. ಇಲಾಯಚೀ]

ಇಲಾಜು (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಹಂಚಿಕೆ; ಉಪಾಯ: ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದು ನೋಡಿ, ಇನ್ನೇನು ಇಲಾಜು ಬೇಕಿಲ್ಲ . . . ಅಂದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೨); ಆದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ (ಆಲೆಮ. ೯೦) ; ಆವಯ್ಯನ ಕಾಯ್ಲೇಲಿ ಇವ್ರು ಆಗೋಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂಕರಾನು ಮ್ಯಾರೆ ಸೊಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ್ಲು (ಸರ್ವಮಂ. ೫೦). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಇಲಾಜ್]

ಇಲಾಯಿಚಿ 'ಇಲಾಚಿ' ನೋ.

ಇಲಾಲ್ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲಿ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲು 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಿ$_1$ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಮೂಷಕ; ಮೂಷಿಕ: "ಖನಕೋಂದುರು ಮೂಷಿಕಮಾಖು ನಾಮುಂಬಲಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧-೮) ; ಕಪ್ಪೆಗಳು ಮೊಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳುಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೪) ; ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ ಉಸಿರ್ಕುಸಿದು ಕುಸುಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦) ; ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ ತಾವೊಂದಿಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯೆಂಬರ್ ದುರ್ಜನರ್ಗೆ ತಾನಿದು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೩) ; ಇಲಿಗೆ ಹೆದರಿ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ) ; ಬರುವಾಗ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ, ಹೋಗುವಾಗ ಇಲಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಚಲ್ಲಾಟ ಇಲಿಗೆ ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ (ಗಾದೆ). 'ಚುಂಚಿಲಿ', 'ಮೂಗಿಲಿ', 'ಸುಂಡಿಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಲಿ ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಲ್ಕ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲೀ, ಎಲ್ಲಿ ; ಬ್ರಾಹೂಇ. ಹಲ್]

ಇಲಿ$_2$ 'ಇಲ್ಲಿ' ನೋ.

-ಇಲಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದು ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಇಲ್ಲ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಲಿರಾದೇಶೋ ಭವತಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ವೃತ್ತಿ) ; ಆ ನರೆಪಂ ನರೆಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿವೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯನಾತಮಂ . . (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦); ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಿಲಿಯೆನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭).

[< ಇಲ್ಲ]

ಇಲಿ$_4$ (ನಾ). ಆಯುಧ; ದೊಣ್ಣೆ, ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫). [ಸಂ. ಇಲೀ, ಈಲಿ]

ಇಲಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತರಿಯಂತಹ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಸಿಡಿ (ದಕ. ಕ). [ಇಲಿ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಇಲಿಕಿವಿ, ಇಲಿಗಿವಿ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಕಿವಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ: "ಶಬರೀ, ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿಕಿವಿ, ಆಡಸೋಗೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೫೯) ; "ಚಿತ್ರಾ=ಇಲಿಕಿವಿ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯ ಟೀಕೆ); ಇಲಿಕಿವಿಯ ಸೊಪ್ಪ ತಂದು ಆಡಿಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಸಹಿತ ಅರೆದು ರೊಟ್ಟಿಯ ತಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ४೦೧). ಇಲಿಗಿವಿ: "ಮೂಷಿಕಶ್ರವಣ, ಮೂಷಿಕಕರ್ಣೀ, ಈ ಎರಡುಂ ಇಲಿಗಿವಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೨೭).

[ಇಲಿ$_1$ + ಕಿವಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲಿಚ್ಚೆವಿ ; ತೆಲು. ಎಲುಕಚೆವಿ]

ಇಲಿಕಿವಿಗ, ಇಲಿಗಿವಿಗ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ: "ವೃಷ್ಯಕರ್ಣೀ – ಇಲಿಕಿಲಿವಿಗ[ಕಿವಿಗ]ನು" (ಔಷಧಿ. ೧೫೭). ಇಲಿಗಿವಿಗ: "ಮೂಷಿಕನಾಮಪರ್ಣೀ – ಇಲಿಗಿವಿಗ(ನು)" (ಔಷಧಿ. ೧೨೭). [ಇಲಿಕಿವಿ + –ಗ]

ಇಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಚಿಹೋಗು; ಹಿಂಡಿಹೋಗು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ (ಉಕ. ಕ). 'ಇಲುಕು' ಪರಾ. [< ಇಲುಕು ?]

ಇಲಿಕುಡೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: ಜಾಯಿಕಾಯಿ, . . . ಇಲಿಕುಡೆಗ ಪಟ್ಟೆ ಸ್ವರಸ ಇವುಗಳನ್ನರೆದು ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರದರರೋಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೧ ಪರಿ). [?]

ಇಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಆಗುಬ್ಬಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷವರೆಗಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣಿವಿನಂ ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೩). [?. / ತಮಿ. ಇಲೀಕ್ಕೈ = ಒಂದು ಅಳತೆ]

ಇಲಿಗಿವಿ 'ಇಲಿಕಿವಿ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಗ 'ಇಲಿಕಿವಿಗ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಯ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ: "ಚುಂಚುಕ(ಪ) ರ್ಣೀ=ಇಲಿಗಿವಿಯ" (ಔಷಧಿ. ೫೭). [< ಇಲಿಕಿವಿ]

ಇಲಿಗುಲಿ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು: ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ ಮೀಂಗುಲಿ ಏವಂ ಪಾವುಗುಲಿ, ಇಲಿಗುಲಿ, ಆನೆಗುಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲಿ$_1$ + –ಕುಲಿ]

ಇಲಿದೇರ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ . . . – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೪) ; "ವಿಘ್ನೇಶಗಿಲಿದೇರನೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨) ; ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೧). [ಇಲಿ$_1$ + ತೇರ್ + –ಅ$_7$]

ಇಲಿನಂಜು (ನಾ). ಇಲಿಯ ವಿಷ; ಇಲಿ ಕಚ್ಚುವುದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ವಿಷ: ವಟಕಂಗಳನಾಗಿಸಿ ಗುಂಜಿಯಂತಿರೊಂದಲ್ಲದೊಡೆರಟ್ಟಲ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಿಲಿನಂಜು ಮುಗ್ಗುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೨-೨೬).

[ಇಲಿ$_1$ + ನಂಜು]

ಇಲಿಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ; ಶಂಖಪಾಷಾಣ: "ಆಖುಪಾಷಾಣ – ಇಲಿಪಾಷಾಣ" (ಔಷಧಿ. ೧೩) ; ಬಿಳುಗಾರ, ಮುಸ್ತಕಿ, ಇಲಿಪಾಷಾಣ, . . . ಚಂದ್ರ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನ ತೂಕ ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ६೮). [ಇಲಿ$_1$ + ಪಾಷಾಣ. / ತಮಿ. ಎಲಿಪಾಷಾಣ]

ಇಲಿಬಲೆ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೋನು (ಕ). [ಇಲಿ$_1$ + ಬಲೆ]

ಇಲಿಬೋನು (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೋನು (೬). [ಇಲಿ₁ + ಬೋನು. / ತಮಿ. ಎಲಿಪ್ಪೋನ್]

ಇಲಿಮಿಂಚಿ, ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ, ಇಲುಮುಚಿ, ಇಲುಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆ ಗಿಡ; ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು: "ಲಕುಚ – ಇಲಿಮಿಂಚಿ" (ಓಸಧಿ. ೧೪೧); ತದ್ದುರ್ಗಗಳಬೀಗುಂ ಬಜಬಿಟಿಯೊಳುದ್ದಿರ್ದ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರಸಾ ಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ದಿರ್ಪಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ದ್ವಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). **ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ**: ರಾಸಭ ಗೋ ಮಹಿಷ್ಯಜ ನೃಮೂತ್ರದೊಳಂತಿಲಿಮಿಚ್ಚಿ ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬೀ ಸುಲಭಂಗಳಪ್ಪ ಕುಜಪಕ್ವಫಲಸ್ಥ ರಸ ಪ್ರಯುಕ್ತಮಂ ಕಾಸುವುದು (ಖಮುದ. ೬–೪೦). **ಇಲುಮುಚಿ**: ಇಲುಮುಚಿಯ ಹಣ್ಣಿಂದದೊಳು ಮಾಡಿಯುದಲೊಂದು ತೆಜನು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೭); ಬಲಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯಂ ಕಡಿದಿರಿಸಿಯಿಲುಮುಚಿಯ ಹಣ್ಣ ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೧೨). **ಇಲುಮುಚ್ಚೆ**: ಇಂದ್ರವಾರುಣಿಯಂ ಮುಂಕೊಂಡಿಲು(ಲಿ)ಮುಚ್ಚಿಯ ರಸದಿಂ ಕೊಂಡೊಡೆ ಕಳೆಗುಂ ಝಷಂ ಕರ್ದುಂಕಿದ ವಿಷಮುಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೪೮). 'ಎಲುಮುಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚೈ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲಿಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಬಾವಲಿ (?): ಇಲಿಮುಖ ಕೀಕಿ ಘೂಕನು ಸಾಳ್ವ ಗಿಡುಗಂಗಳಲಿ ಗಿರಿರಾಜನೋಲಗವು (ಅಮುಸಾಂ. ೧–೨೨). [ಇಲಿ₁ + ಮುಖ]

ಇಲಿಯಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: ಕಡವಿನ ಕೊಂಟಿಯಿಂ ಪಡುವ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬನ್ದ ಇಲಿಯಿನ್ಡೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೯–೪೮; 1057). [?]

ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ: "ನ್ಯಗ್ರೋಧಾಪ್ಸಾ – ಇಲಿವಾಲ" (ಓಸಧಿ. ೮೫); ಇಲಿವಾಲದ ವಿಷಮುಂತದು ತಿಳಿಗುಂ ದಂತಿಯುಮುನಣಿಲೆಯುಂ ಕುಡೆ (ಖಮುದ. ೨–೫೦). **ಇಲಿವಾಳ**: "ಇಲಿವಾಳಮುದು ಸೋಮಘಂಟಾನಾಮಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). [?]

ಇಲಿವಾಳ 'ಇಲಿವಾಲ' ನೋ.

ಇಲು₁ 'ಇಲ್₂' ನೋ.

–ಇಲು₂, '– ಇಲ್₃' ನೋ.

ಇಲುಕು (ನಾ). ೧. ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ; ಉಳುಕು; ನೋವು; ವಾಯುವಿನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಂಗವು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (೬). ೨. ಹಿಡಿತ; ಅಧೀನತೆ: ಇಂತಹರ ಸಂಗಡ ಆಚರಿಸುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಇಂತಹರ ಇಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದಾಗ ಮಾರಾಟಗಾರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ತಾಳ್ಮೆ ಬೇಕು (ತಕ್ಕಡಿ. ೬೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಜಿಪ್ಪು, ಇಜಿವ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಇಲುಗು (ನಾ). ೧. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಇಲುಗಿನ ಚೂರು ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" ಎಂದು ಗುತ್ತಿ ಹುಸಿನುಡಿದು (ಮಲೆಮ. ೨೩); ಇಲುಗು ತೊಗಲು ಆಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಾನಂತೇ (ಮಲೆಮ. ೬೩೮). ೨. ಅಂಶ; ದಳ; ಚೂರು. 'ಇಲುವು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ವು]

ಇಲುಮುಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುಮುಟ (ನಾ). ಮನೆ ಮತ್ತು ಮಠ: ದೇವರ ನಿವೇದಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿಯ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು ೧೬ ತೋಟ ಮತ್ತರು ೧ ಪೂಜರಿಗಿಲು ಮುಟ೧ ಇಧಮ್ಮವ ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೬–೧೩; 1127). [ಇಲು₁ (< ಇಲ್₂) + ಮಟ]

ಇಲುಮುಚ್ಚೆ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುವು (ನಾ). = ಇಲುಗು: "ನೊಸಲ ಇಲುವು (ಲಲಾಟಾಸ್ಥಿ, ೫೦೬)" (ನಾಚಿರಾ. ೬). 'ಇಲುಗು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ವು]

ಇಲ್ಲ₁ 'ಇಲ್₁' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲ₂ (ನಾ). ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ (?): ರಜಕನು, ನಟನು, ಗಾರಡಿಗನು, ಇಲ್ಲನು . . . ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಇಲ್ಲೊ = ದರಿದ್ರ; ಕೋಮಲ; ಪ್ರತಿಹಾರ; ಕುಡುಗೋಲು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ]

ಇಲ್ಲಂ 'ಇಲ್₁' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ಜೇಡನ ಬಲೆ, —ನೂಲು. ೨. ಹೊಗೆ (ಮಸಿ) ಹಿಡಿದ ಜೇಡರಹುಳವಿನ ನೂಲಿನ ಗುದಿ; ಗೃಹಧೂಮ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲ ಜಿಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣಮಿಪಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಮೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳುಹೂಲಿಗಳ ಬೇರಿಲ್ಲಣ ಮುಳುಗೊಗ್ಗಿಯೆಂಬಿನಿತ್ತಜ ಪುಡಿಯಂ ಚೆಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊಳೂದಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮುದ. ೭–೫೩); ರಾಸ್ಮೆ ಇಲ್ಲಣ ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ಅರೆದು ಕಲ್ಕವ ಮಾಡಿ ಕಟವಾಯಿಗೆ ಉಜ್ಜಿಸಲು ಗಲಶುಂಠಿ ಎಂಬ ತಾಲುರೋಗ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೬); ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಣದ ಪರದೆಯು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು (ಚಿವರಿ. ೪೩). [ದೇ.?. / ತಮಿ. ಇಲ್ಲಡೈ]

ಇಲ್ಲತೆ (ನಾ). ಅಭಾವ; ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಬಲ್ಲಹನೆ ತೋರ್ಪ ಜಗದಿಲ್ಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳ್ಳತೆಯ] ಕಳಿದುಳುಮೆಯಲ್ಲಿ ತೋಱಿದ ನನ್ನ ಮರಳಿ ಮತ್ತೆ (ಮನೋವಿ. ೯–೧). [ಇಲ₁ (< ಇಲ್₁) + –ತೆ]

ಇಲ್ಲದೊಸ್ 'ಇಲ್₁' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಮೆ, ಇಲ್ಲವೆ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ: ಆನಯದಿನಪ್ಪ ಸಂಪವದಿನಿಲ್ಲಮೆ ನಾಡೆಯುಮಿಂಬುವೆತ್ತುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೮); ಈಶನಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಿನ್ನಾರಿಹರಿಲ್ಲಿ (ಭರಜ. ೭೪–೪೯); ಇಲ್ಲಮೆಗಳ ಉರುಳು ನನ್ನ ಬಾಳ ಬಿಗಿಯುತಿರುವುದು (ಭಾರಂಗ. ೧೬). ೨. ಬಡತನ; ದುಃಸ್ಥಿತಿ: "ಸದೈವ ದುಃಸ್ಥಿತಾನಾಂ ಕೋನಾಮ ಬಂಧುಃ – ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲ ಮಿಲ್ಲಮೆಯಾಗಿರ್ಪಂಗಾರುಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೩). **ಇಲ್ಲವೆ**: ೧. ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೊಂದು ಉಂಟೆಂಬ ಪರಿಭಾವ (ಅವಚಂ. ೮೫–೩೭೮). ೨. ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಚೊಡೆದಂತೆ ಬಡಮನವೆನ್ನ ಕಾಡಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೫೭); ಇಲ್ಲದ ಜಗದ ಇಲ್ಲವೆಯಿಂದ ತೋಱುವುದು ಅಡಗುವುದು (ಅದವ. ೨೫). ೩. ಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗುವಿಕೆ: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನಗಳಿಲ್ಲವೆಯೊಳಂ ಮುಗಿಯೆನಿಸುಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಇಲ್₁ + –ಅಮೆ]

ಇಲ್ಲವೆ 'ಇಲ್ಲಮೆ' ನೋ.

ಇಲ್ಲವ್ಲೆ 'ಇಲ್₁' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಂ 'ಇಲ್₁' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಮುಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿ. ೨. ಚಾಡಿಹೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಇಲ್ಲಾಮುಲ್ಲಿತನ' ಪರಾ. [? / ತೆಲು. ಇಲ್ಲಾಮುಲ್ಲಿ]

ಇಲ್ಲಾಮುಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರತನ; ಪಿಶುನತ್ವ (೬). [ಇಲ್ಲಾಮುಲ್ಲಿ + –ತನ]

ಇಲ್ಲಾರ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್, ಗ್ಯಾರೆಟ್). ಇಲ್ಲಾರಕಟ್ಟು=ಹೊಗೆಹಿಡಿ; ಇಲ್ಲಣಕಟ್ಟು; ಇಲ್ಲಣ ತುಂಬಿಕೊ; ಕಾಡಿಗೆಕಟ್ಟು (೧೪ವ್). [?]

ಇಲ್ಲಾರಖಂಡಿ (ನಾ). ಹೊಗೆಕಂಡಿ ; ಚಿಮಣಿ ; ಹೊಗೆ ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ ಅಥವಾ ರಂಧ್ರ (ರೀವ್).
[ಇಲ್ಲಾರ + ಖಂಡಿ₁ (< ಕಂಡಿ₁)]

ಇಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಕಿ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳ ; ಈಯೆಡೆ : ತುಂಗೋಚ್ಚಭಕ್ತಿವಶದಿಂ ಕೊಱ್ದಿಲ್ಲಿ ದೇಹಂ (ಎಕ. II, ೧೦೫–೨ ; 700) ; ಪುರಾಕೃತಮಿಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಕ್ಕುಂ (ಇಅ. X, ೬೧–೮ ; 700) ; ಇಲ್ಲಿಗಿದು ತಕ್ಕುದಿಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಲ್ಲದಿದೆಂದಱಿದು (ಕವಿರಾ. ೨–೪) ; ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೭ ; 915) ; ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುವರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೫೫). ಇಲ್ಕಿ : ಆರಿಲಿಗೆ ಬಂದವರು ಕೇಳೆನೆ ಕಾರಣವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೨–೧೬).

ಇಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ = ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು : ಇಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಮೆ ತಿಳಕಿಸದಿರ್ಕುಮೆ ಮನೋಜವಿಜಯ ಗಜೇಂದ್ರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೭). **ಇಲಿತನಕ, ಇಲ್ಲಿತನಕ** = ೧. ಈವರೆಗೆ : ಇಲಿತನಕ ಸಮಬಲರ ಕಾಣದೆ ಕಲಹ ನೆಱೆ ಭಂಡಾರಿಸಿದುರ್ಗದು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೫೯) ; ಇಲ್ಲಿತನಕ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ ? (ರೂಢಿ) ; ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿತನಕ ಬಂದಿರಿ (ರೂಢಿ). **ಇಲ್ಲಿವರಂ** = ಇಲ್ಲಿತನಕ ; ಈ ಸ್ಥಳದವರೆಗೆ ; ಈಮುಟ್ಟಿಗೆ : ಬೇಡವೇಬ್ಬುದೇ ಮಜ್ಜನಕನನಿಲ್ಲಿವರಮಿಂತಿದಾವುದು ಗಹನಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೬–೧೧೬).
[?]

ಇಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳದವನು ; ಇಲ್ಲಿಯವನು ; ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅಲ್ಲಿದಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ) ; ನೆನೆವರೇಂ ಮರೆವರೇನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿದರಂ (ಗಿರಿಎಂ. ೬೯–೧೭). [ಇಲ್ಲಿ + -ದ]

ಇಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಿದ : ಅಲ್ಲಿ ಅದಂ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ ಏವಂ ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲ್ಲಿ + -ಅಣ]

ಇಲ್ಲೆ 'ಇಲ್₁' ಪರಾ.

ಇಲ್ವಲ (ನಾ). ೧. ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ತಾರೆಗಳು : "ಮೃಗಶೀರ್ಷಮಗ್ರಹಾಯಣಿ ಮೃಗಶಿರದ ಪೆಸರ್ ತದಗ್ರದೇಶಸ್ಥಿತ ತಾರೆಗಳಿಲ್ವಲಂಗಳೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೪–೮೦). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ ; ವಾತಾಪಿಯ ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಇವ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂದಿರ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ತು' ನೋ.

ಇವದಿರು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವುಟಿ (?) (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ (?) : ನೇಱಿಲೆಯಂ ಮಾಯೊತ್ತಿಂ ನಡಪ್ಪಳ್ಳಿ ಮೂಳಾಣಂ ನಡಲು ಎಪ್ಪರ್ಗಳ್ಳಿದತ್ತಿಟಿ ಕಿಱಿಯ ಒರಲ್ಗೋಡು ಇವುಱಾ ಬತ್ತ ಇಕು ಅಕ್ಕಿ ಇಕುಳಂ ತುಪ್ಪ ಇದು ಪ್ರಸಾದಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫–೧೬ ; 1025). [< ಇರ್ವಳ್ಳ ?]

ಇವೆ 'ಇರ್₁' ಪರಾ.

ಇವೊತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ತು' ನೋ.

ಇಶಾಡೀಮಾವು 'ಇಷಾಢೀಮಾವು' ನೋ.

ಇಷ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸ : ತನಗರಸುವೆರಸು ಪುರಜನಮನಿತುಮಿಷಂ ಚೈತ್ರಮೆಂಬ ತಿಂಗಳೊಳಖಿಳಾರ್ಜನೆವೆರಸು ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯೊಡನಿತುಮನೊರ್ವೊಡಲೆ ವಿಳಯದೊಳ್ ನೆರವಿಸುಗುಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೫). ೨. ರಸವುಳ್ಳುದು ; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಇಷಾಢಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಇಷಾಢೀಮಾವು, ಇಶಾಡೀಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಇಷಾಢೀಮಾವಿನ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲೂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಆಜೋಲೀ. ೮೦). ಇಶಾಡೀಮಾವು (ಉಕ). [ಇಷಾಢಿ (< ಈಸಾಡ) + ಮಾವು]

ಇಷಾರೆ, ಹಿಷಾರೆ (ನಾ). ಸಂಕೇತ ; ಸನ್ನೆ ; ಸೂಚನೆ ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ : ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಎಂತಹ ಗದ್ದಲವೂ ಆಗಕೂಡದು . . . ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರರು ಕೊಟ್ಟ ಇಷಾರೆಯನ್ನು . . . ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೧೨). **ಹಿಷಾರೆ** : ಕಪಿತಾನ್ ಮಾವಿನಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೭) ; ನನಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು (ಕಲಸಿ. ೨೪೫) ; ಕುದುರೆಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕತ್ತೆಗೆ ಲತ್ತೆ ಎಂಬ ಗಾದೆ ಕೇಳಿಬಲ್ಲೆಯಾ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೫೧).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಇಶಾರತ್, ಇಶಾರಾ ; ಹಿಂ. ಇಶಾರಾ]

ಇಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಶಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಸ್ತ್ರ : ಧರ್ಮಮಂ ಕಾವುದರಿನಾನಿಷೀಕಾಸ್ತ್ರಮದೆಂದಪೆಂ (ಸೌನಂದ. ೧೨–೩೮). [ಸಂ.]

ಇಷೀಕೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ. ೨. ಕಾಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು ; ಕಾಗಬ್ಬು : "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶಃ – ಈ ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೩೭). ೩. ಚಿತ್ರಕಾರನ ಕುಂಚ. ೪. ಚಿನಿವಾರರು (ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು) ಚಿನ್ನವು ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಡ್ಡಿ.
[ಸಂ. ಇಷೀಕಾ]

ಇಷು (ನಾ). ೧. ಅಂಬು ; ಬಾಣ. ೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಇಷುಪತ್ರಂ . . . ಐದಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೫).
[ಸಂ.]

ಇಷುಗತಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದ ನಡೆ ; ನೇರವಾದ ನಡೆ : ನಿರ್ಮುಕ್ತ ಬಾಣದಂತೆ ಋಜುವಪ್ಪ ಇಷುಗತಿಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೧).
[ಇಷು + ಗತಿ]

ಇಷುಧಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : "ತೂಣೀರಂ, . . . ಇಷುಧಿಃ, ಬಾಣಾಶ್ರಯಃ, ಕಾಳಾಪಃ – ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೩೧೧). [ಸಂ.]

ಇಷುಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಲಗ್ನದಿಂದ . . . ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳೊಳಗೆ (ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನಪೂರ್ತಿ) ಇದ್ದರೆ ಇಷುಯೋಗ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೭ ಟೀಕೆ). [ಇಷು + ಯೋಗ]

ಇಷುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ : ದ್ರೋಣಂ ಗಡಮಿಷುವಿದ್ಯೆಗೆ ಜಾಣಂ ಗಡಮೆಂದು ಕೇಳ್ದು ಕೌರವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಾಣಂಬರ್ಪಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಬಾಣಾಸನ ಬಾಣಪಾಣಿ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೭).

ಇಷುವಿದ್ಯಾಪಾರಗ = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ಇಷುವಿದ್ಯಾಪಾರಗನೆನಿಸಿದುದು ಬಲ್ಮೆ ವೈಕರ್ತನನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪). [ಇಷು + ವಿದ್ಯೆ]

ಇಷೂದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಷುಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅತಿಶಯದಾನಿ ಯೂಪಜನಿತಂ ವಧಶೀಲಮಿಷೂದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೧೮). [ಇಷು + ಉದ್ಭವ]

ಇಷ್ಟ₁ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಹಿತವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಪ್ರಿಯವಾದ : ಚಂದ್ರನಂತೆನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ರಸಂ ಸುಮನಸರ್ಗೆ ಇಷ್ಟಮಾಗದೆ ಮಾಣದು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧–೯). (ನಾ). ೩. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ; ಬೇಕಾದವನು : ನಂಟರಿಷ್ಟರೊಡನೆ ಕಲೆತು ಅವರು ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲಕಳೆದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಬಯಕೆ ; ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಅನುಕೂಲಪವನನಿಂ ಜೀವನನಿಷ್ಟದಿಂ. . . ಶಬ್ದದ್ರುಮಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮುದ. ೨) ; ಇಷ್ಟಮುಂ ಮಾಳ್ಪ ದೈವಂ ದಯಾಳ್ಪುವೆನಿಕ್ಕು (ಮುಂಗರಾ. ೮–೨೭). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟ₂ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಯಜ್ಞಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. "ಯಜ್ಞಕರ್ಮ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) : "ಇಷ್ಟಂ ಯಾಗಾರ್ಥದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧–೪೩) ; ಇಷ್ಟವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಕಾಚಯನ (ನಾ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು,—ರಾಶಿ ಹಾಕುವುದು ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಆವರಣ ಅಥವಾ ವೇದಿಕೆ ; ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆ : ಅಧ್ವರೋಪಕ್ರಮಕೆ ವಿನುತ ಸಂಕಲ್ಪಮಂ ಮಾಡಿ ರಚಿಸಿದರಿಷ್ಟಕಾಚಯನಮಂ ಕ್ರಮದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೩೩). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟಕಾ + ಚಯನ)]

ಇಷ್ಟಕಾಪಥ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಕಲೀಬಾಳದ ಬೇರು" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಕಾರಿ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ನಡಸಿಕೊಡುವವನು : "ಕ್ಷೇಮಗೈವವನಿಷ್ಟಕಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೬೮–೮). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾರಿನ್]

ಇಷ್ಟಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ಕ). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ವಾಸನೆ ; ಸುಗಂಧ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು. [ಇಷ್ಟ₁ + ಗಂಧ]

ಇಷ್ಟಗಂಧಾಧಿವಾಸ (ನಾ). ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಅಂಗವಿಲೇಪನಂ . . . ಇಷ್ಟಗಂಧಾಧಿವಾಸಮದು ಸಂಸ್ಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬–೮). [ಇಷ್ಟಗಂಧ + ಅಧಿವಾಸ]

ಇಷ್ಟಗುಣೆ (ನಾ). ಬಯಸುವಂಥ ಗುಣವುಳ್ಳವಳು ; ಪ್ರಿಯವಾದ, ಹಿತವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಳು : ಇಷ್ಟಗುಣೆಯರೆಣ್ಬರು ಮತ್ತೆ ರಾಣಿಯರಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರು (ಹದಿಬ. ೧–೧೫). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಗುಣಾ]

ಇಷ್ಟಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸ ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಕೂಟ. ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವವನು : ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಇಷ್ಟಗೋಷ್ಠಿಗಳಾಗಿರುವ ಭಾಗ್ಯವು ಎಂದಿಗಾಗುವುದೊ (ಕೃವಾವಿ. ೭). [ಇಷ್ಟ₁ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಇಷ್ಟತ್ವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಐದು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಕಾಶ, ಇಷ್ಟತ್ವ, ನಾಮ, ರೂಪ – ಈ ಐದು ಅಂಶಗಳು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟದಾನಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊನಿಷ್ಟದಾನಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೮). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟದಾನಿನ್]

ಇಷ್ಟದೇವತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆ ; ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆರಾಧ್ಯದೈವ : ಮಾನವರ್ಗೆರ್ದೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಪೆರ್ಚಲೆಂದೊಮ್ಮೆ ತಾನಿಷ್ಟದೇವತೆಯ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿರ್ದಡೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ . ೩–೨೨) ; ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರವರ ಕುಲದೈವವೂ ಇಷ್ಟದೈವವೂ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಸಿಂಹರೂಪವು (ಹಸಾರ. ೧–೧ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಷ್ಟದೇವತಾ (ಇಷ್ಟ₁ + ದೇವತಾ)]

ಇಷ್ಟದೈವ (ನಾ). = ಇಷ್ಟದೇವತೆ : ಇಂದುಧರನಿಷ್ಟದೈವಂ ತಂದೆ ಗುಣಾಂಭೋಧಿ ಕೇಶವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೪೩ ; 1076) ; ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದೊಲಿದಿಷ್ಟದೈವದ ಪದಗಳ ಪಾಡುವಂದದೊಳು (ಹ ವಿ ಬ. ೨–೧೫). [ಇಷ್ಟ₁ + ದೈವ]

ಇಷ್ಟಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಆತನ ಜತೆಗೆ ಹೋಗಲು ನಾನು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಅವನೇಕೋ ಈ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ₁ + ಪಡು₁]

ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ಲಾಭ ; ಬಯಸಿದ್ದು ದೊರೆಯುವಿಕೆ : ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ ಈ ಎರಡೂ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷಯಗಳು (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ ; ವರ : ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದು ಕೂರ್ತು ತಂತಮ್ಮಿಷ್ಟಫಲವ ಪಡೆವರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧–೪೧). [ಇಷ್ಟ₁ + ಫಲ]

ಇಷ್ಟಮಧುಕ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು (ಕ). [< ಸಂ. ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ]

ಇಷ್ಟಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಿಯರ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಾಗಮ : ಎನಿತಿಷ್ಟಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖಮದಜಗಲ್ಕೆಯೊಳೆಂದಲ್ತೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೊಳೆಸೆವರ್ ಸಜ್ಜನರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೩೪). [ಇಷ್ಟ₁ + ಯೋಗ]

ಇಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೀಕ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುರು ಕೊಡುವ ಲಿಂಗ: "ಶ್ರೀ ಗುರು ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಿಂದಿತ್ತುದೇ ಯಿಷ್ಟಲಿಂಗವೆನಿಸುವದು" (ವಿವೇಕ. ೧೨೩) ; ಲಿಂಗವು ಸ್ಥಾವರ, ಇಷ್ಟ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಭಾರದ. ೨೪೯). 'ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ', 'ಭಾವಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅನುಸಾರವಾದ ಲಿಂಗ : ನೆಲಸಿರ್ದ ವಿಶೇಷಣದಿಷ್ಟಲಿಂಗಮೆನಿಪುದು ವಿಶೇಷ್ಯಂ (ಶಮುದ. ೧೫೭). [ಇಷ್ಟ₁ + ಲಿಂಗ]

ಇಷ್ಟವಯಸ್ಯೆ (ನಾ). ನಚ್ಚಿನ ಗೆಳತಿ ; ಪ್ರಿಯಸಖಿ : ಸವತಿಯರ್ಕಳೊಳಿಷ್ಟವಯಸ್ಯೆಯುಂದದಿಂದಿರು (ಶಾಕುಂತ. ೫೭–೯೭). [ಸಂ. ಇಷ್ಟವಯಸ್ಯಾ]

ಇಷ್ಟವರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಆಯುವಿಕೆ ; ಚುನಾವಣೆ : ಆದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಇಷ್ಟವರಣ ಅಥವಾ ಚುನಾವಣೆ (ಎಲೆಕ್ಷನ್) (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೫೨). [ಇಷ್ಟ₁ + ವರಣ]

ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದವರ ಅಗಲಿಕೆ ; ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಮನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮುಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಗುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಿಂತೇಕತ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೬೭). [ಇಷ್ಟ₁ + ವಿಯೋಗ]

ಇಷ್ಟವಿರಹ (ನಾ). = ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ: ಇಷ್ಟವಿರಹಕೆ ಮಿಗಿಲ್ ಸಂಕಟದ ಶಿಕ್ಷೆಯಂ ಸೃಜಿಸಬಲ್ಲನೆ ನರಕಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನಾದೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೩–೩೧೮). [ಇಷ್ಟ$_1$ + ವಿರಹ]

ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು ಕೈಗೂಡುವಿಕೆ; ಮನೋರಥವು ನೆರವೇರುವುದು: ಜನಮಂಗೀಕರಿಪುದು ನೆಟ್ಟನೆ . . . ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ನೆಲಸಿನಿಂದ ಕಾರಣವೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಮಂ (ಶಮದ. ಸ. ೭); ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯ ಬೆಳಸು ಫಲವಾಯ್ತೇಕೆ ನೋವಿನ್ನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೧೪); ಆ ತಾಯಿ ಬಂದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕೊಡೆ ಪಡೆದನು (ವೀಶೈಪು. ೮–೭–೨೭). [ಇಷ್ಟ$_1$ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ತಕರ್ಮ. ☞ ಇಷ್ಟಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು, ಪೂರ್ತಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಬಾವಿ, ತೋಪು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ರಚನೆಯ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ: ಯಿಷ್ಟಾಪೂರ್ತಫಲಂ (ಎಇ. IV, ೩೧೭–೨೩; 1075). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ: ಆವನಂತೂ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ಬೇಡಿದ ಫಲ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು: ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನವರ್ ಮುದದೊಳಿಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಲಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೪೭); ಇಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪೂಣ್ದೆಡೆಯೊಳನಿಷ್ಟಮಾದರ್ಥಂ ಲಭಿಸಿತೆಂದು ಪೇೞ್ವುದುಂ ವಿಷಮಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೮೬–೧೨); ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೈಗೂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ$_1$ + ಅರ್ಥ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಕರ (ಗು). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, —ಕೈಗೂಡಿಸುವ: ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಕ್ಷರಂಗಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥಕರಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೭). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡಿಸು: ಭುವನದ ಬಡವರ ಬಿನ್ನಹವನು ತಂದವನೀಶ್ವರರಿಗೆ ಪೇಳಿ ತವಕದೆ ಕಾಣಿಸಿ ಯಿಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸುತಿರ್ಪವರ ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪುತಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೪೬). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಕೊಡಿಸು]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನಮಕ್ಕುಮನೇಕ ಪ್ರಕಾರಮರ್ಥಂ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಪ್ರಕಟನ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದು: ಅರಸುಗಳಿಗಾದರೋ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಂಗಡಲೇ ದುಃಖ ತೊಡಗಿರುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೬೨–೨೪). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, —ಸಂಭಾಷಣೆ: ದೈವವು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಇಷ್ಟಾಲಾಪಗಳನಾಡಿಕೊಳುತ ಶುಕನಾಸನ ಕೈಯ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ವಚಕಾ ೫). [ಇಷ್ಟ + ಆಲಾಪ]

ಇಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವಿಕೆ: ಮುನ್ನಂ ನೆರಪಿದ ಸುಕೃತಂ ಪಕ್ವಮಾದಲ್ಲದಂದಾವುದುಮಿಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೦೧). [ಇಷ್ಟ + ಅವಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ. ೨. ಪೂಜೆ: ಇಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ ಪೂಜೆಯಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮನ ನಟ್ಟಿಹುದೆ ಇಷ್ಟವು (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೯–೪). ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ: "ಇಷ್ಟಿ ಮಖೇಚ್ಛಾವಚನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೦–೭೨). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಿಕಾ]

ಇಷ್ಟು, ಈಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಈ ಪರಿಮಾಣ; ಈ ಅಳತೆ: ಯಿಂತೀಯಿಷ್ಟಜ ಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತತ ವ್ರತವಿರಬೇಕು (ವಿಲೇಶ್ವ. ೮೧); ಧಾರೆಣ್ಣೆ ಗಾಣಕ್ಕರಸೊಲಿಗೆ ಮೇಟಿಗೊಳಗ ಇಷ್ಟುವನೂ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೭–೨೧; 1297); ಇಷ್ಟು ದೊರಕಿದರೆ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಬೇಕೆಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೩); ಇಷ್ಟ ನೀ ಕೀರ್ತಿಸಲಾತನ ಮೇಲೊಂದು ಕಷ್ಟವ ನೆನೆದು ಪೂಸರಳ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೋಱುವೆ (ಮೋಹತ. ೬–೧೨). (ಗು). ೨. ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣವು ವಸ್ತುಕಕೆ ವರ್ಣಕಕಿಷ್ಟು ವಿಕಳವಾದರು ದೋಷವಿಲ್ಲ (ಭರಚ. ೧–೯). **ಈಟು$_1$**: ೧. ದೊಡ್ಡವಿರಲಿಲ್ಲ ಅವು ಈಟು ಈಟು (ಗಂಗಾತ. ೨೮–೧೩); ಏಳೊನ್ನಿನ ಸೀರೆ ನೆರಿಗ್ಯಾಳೆ – ಅಕ್ಕಯ್ಯ ಯಾರುಡಿಸಿದರೇಳೆ ನನಗೀಟ (ಗಾರಪ. ೧೭–೨); ಯಾರು ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೇ ಈಟೆಲ್ಲಾ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡ್ಬೇಕೆ (ದೇಶಧು. ೧೯); ಒಂದು ಈಟ ನಿಲ್ಲರಿ (ಬಾಬಲ. ೧೯).

ಈಟೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು: ಈಸ್ವಾಮಿ ಎದುರಿದ್ದಾಗಲೇ ಈಟೊಂದು ದಿಮಾಕು ನಡೆಸ್ತಾನಲ್ಲ (ಮರಳಿ. ೧೪). **ಈಟೀಟು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕ್ರಿಮಿ – ಕೀಟ ತುಂಬಿ ಈಟೀಟು ತುಂಬಿ ದನಿಮಾಟು ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮–೧೩). **ಇಷ್ಟರು** = ಇಷ್ಟು ಜನ, —ಮಂದಿ: ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರು, ಇಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). **ಇಷ್ಟಷ್ಟು** = ಈ ಪರಿಮಾಣ, —ಆ ಪರಿಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟು: ಅವನ ಕಷ್ಟ ಇಷ್ಟಷ್ಟಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸೃಷ್ಟೀಶ ಪುರಂದರವಿಟ್ಠಲರಾಯನೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಟ್ಟೇನೊ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೨–೧೧೦–೩); ಇಂಥಿಂಥ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೮); ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ** = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ: ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅವನು ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಈಸು$_5$ + -ಟು ?]

ಇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಳು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು: "ಇಷ್ಟೆ – ಪ್ರಾಣಕಾಂತಳ್" (ಧನಂಜ. ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಷ್ವಾಕಾರ (ನಾ). ಬಾಣದ ಆಕಾರ; ಅಂಬಿನ ಆಕಾರ: ನಾಲ್ಕು ಇಷ್ವಾಕಾರಪರ್ವತಂಗಳುಂ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೦). [ಇಷು + ಆಕಾರ$_1$]

ಇಷ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಾಧನ; ಬಿಲ್ಲು: "ಅಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ವಾಸಃ . . . ದ್ರುಣಾ – ಈರ್ ೯ ಬಿಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೦). ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಇಸಂ, ಇಸಮು (ನಾ). ೧. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಾವೆಲ್ ಕಡೆಗೆ ಕೈ ಬೀಸುತ್ತಾ "ಈತನೇ ಆ ಇಸಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೬೨); ದಡೂತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಇಸಂ (ರೂಢಿ). **ಇಸಮು**: ೧. ಬೇರೆ ಆಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಇಸಮು ಭರ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿತ್ತು (ಮಹಾಮಂ. II, ೩೦); ನಿನ್ನ ಭಾವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಇಸಮು ಅಲ್ಲ (ಮನೆಬೆ. ೪). ೨. ಬಾಬು; ಅಂಶ; ವಿಷಯ (ಮೈಗೆಜೆ IV, ೭೭೨).

ಇಸಂವಾರ್, ಇಸಂವಾರು = ೧. ಹೆಸರುಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ. ೨. ಖಾತೆ ಅಥವಾ ಬಾಬಿನ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೨). [← ಮರಾ. ಇಸಮ್; ಅರ. ಇಸ್ಮ್]

ಇಸಂಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಇಸಕಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೫೩; 1050). [?]

ಇಸಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು$_3$' ಪರಾ.

ಇಸಗೊಳ್ಳು 'ಈಸು$_3$' ಪರಾ.

ಇಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕವಿಲರ ಮಗಳ್ದಿರ್ ಸರ್ವ ಸಜಿರ ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಎಜೆತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟೊದು ಪೂರ್ವಸಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩ ; 890). [?]

ಇಸಬಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಬು, ಇಸುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬರುವಾಗ್ಗೆ, ಜಂತಿನ ಉಪದ್ರವವಾದಾಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಕೆಟ್ಟಾಗ್ಗೆ ಇಸಬು ಹುಟ್ಟುವುದುಂಟು (ಗೃಹವೈ. ೬೪); ಕಜ್ಜಿ, ತಿಮರು, ಇಸಬು, ಗಜಕರ್ಣ—ಇಂಥ ರೋಗಗಳು ಆಗುವವಲ್ಲವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೯). **ಇಸುಬು** : ಮತ್ತರಾಣಿಯಂ ಸಮೂಲವಂ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಜ್ಜರಸ, ಗೇರಹರಳ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ, ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಹಾಗಲ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ, ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಹಸುವಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಇಕ್ಕಲು ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೧).
[ಪ್ರಾ. ವಿಸಪ್ಪ (< ಸಂ. ವಿಸರ್ಪ). / ಮರಾ. ಇಸಪ, ಇಸಬ]

ಇಸಬುಗೋಲು, ಇಸಂಗೋಲು, ಇಸಬಗೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಬೀಜ. ℙ ಇದು ಹಿಂದೆ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈಗ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವಾರ್ಷಿಕ ಪೈರು. **ಇಸಂಗೋಲು** (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೬). **ಇಸಬಗೋಲು** : ಮಕ್ಕಳ ಆಮಶಂಕೆ (ಸಿಂಬಳ ಹೊರೆಕಡೆ)ಗೆ–. . . ಅರ್ಧತೊಲೆ ಇಸಬಗೋಲನ್ನು ಎರಡು ತೊಲೆ ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿ ಅದು ನೆನೆದು ಕೂಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅರ್ಧ ತೊಲೆ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಪುಡಿ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪).
[ಅನ್ಯದೇ. ತಮಿ. ಇಸಬಗೋಲ್ ; ತೆಲು. ಇಸಬ್ಗೋಲು. / ಮರಾ. ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್ ; ಪಾರ. ಇಸ್ಪ್‌ಘೂಲ್ ; ಹಿಂ. ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್]

ಇಸಮು 'ಇಸಂ' ನೋ.

ಇಸವಿ, ಇಸ್ವಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಶಕದ ವರ್ಷ : ೧೮೧೨ ನೆ ಇಸವಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೮ ; 1812) ; ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು, ಘಟನೆಗಳನ್ನು, ಇಸವಿಗಳನ್ನು, . . . ಸೂಚಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೯) ; ೧೮೮೯ನೇ ಇಸವಿ ೧ನೇ ಆಕ್ಟ್ ಪ್ರಕಾರ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨). **ಇಸ್ವಿ** (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭ ; ರೈಸ್‌ಗ. ೫೫೦). [← ಅರ. ಈಸ್ವೀ]

ಇಸವಿಸನ್ (ನಾ). (ಉಕ). = ಇಸವಿ : ಈ ಶಕಕ್ಕೆ (ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ) ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಸವಿಸನ್ (ಯೇಸುವಿನ ವರ್ಷ ಎಂದೆನ್ನುವರು) (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭). [← ಮರಾ. ಇಸವೀಸನ್ ; ಹಿಂ. ಈಸವೀಸನ್]

ಇಸಿ$_1$, ಇಸ್ಸಿ$_1$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹೇಸಿಗೆ; ಮಲ : ಹುಸಿಯ ಪೇಳ್ವುದರಿಂದ ಹಸಿದು ಸಾವುದು ಲೇಸು ಹುಸಿದು ಮೆಜೆಯುವನ ಬದುಕಿಂದ ಹಂದಿಯು ಇಸಿಯು ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೧). **ಇಸ್ಸಿ$_1$** : ಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಯಾವುದೋ ಮಗು ಇಸ್ಸಿ ಮಾಡಿತ್ತು (ರಂಗವ. ೩೦). [< ಸಂ. ವಿಷಾ. / ಮರಾ. ಇಶೀ]

ಇಸಿ$_2$ 'ಇಸ್ಸೀ' ನೋ.

ಇಸಿಕೊಳ್ 'ಈಸು$_3$' ಪರಾ.

ಇಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿಸು ; ಅಂಬಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಿಸು : ಛಾಯಾಲಕ್ಷ್ಯಮನೊಡ್ಡಿಯುಮಾಯದ ನೀರೊಳಗೆ ತನ್ನನಡಸಿದ ನೆಗಟಿಂ ಬಾಯಟಿವಿನಮಿಸಿಸಿಯುಮರೆ ಹೋ ಯಜ ಬಾಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಟ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦). [ಇಸು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚ (ಭೂತಕೃ) ೧. ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ : "ಇಸು – ಶರವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಜಿದು ಆನೆಯಾ . . . ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೧ ; 800) ; ಇವರಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೨) ; ಪುಂಖಾನುಪುಂಖಮಿಸುತ್ತಿರ್ಪಡೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೧) ; ವಾನರಪತಾಕನ ರಥವ ಒಂದಕೆ ಮುರಿಯಲಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೧) ; ಬೇಡರ ಬಿಲ್ಗೋಲಿಂದಲಿಸುವ ಕೈಪಾಡವ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೧). ೨. ಅದುಮು ; ಒತ್ತು : ಶರಣನ ಪಾದಮಂ ಪಿಡಿದು ಸುರಧೇನುವಿನ ಪಯೋಧರಮನಿಸುವಂತೆ ಉಂಗುಟದ ಮೊನೆಯನಿಸಲೊಡಂ . . . ಹಾಲಹಳ್ಳವೋಲಗದ ನಡುವೆ ಮಡುಗಟ್ಟ ಪರಿದು ಪೊಜಸೂಸೆ (ಬಸರ. ೧೦-೬೬). ೩. ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯಿಂದ ಪೀಚು, —ಎಸೆ, —ಸೂಸು : ಬೆಳ್ಳಿಜೀರ್ಕೊಳವಿಯಿಂದೆಚ್ಚ ನೀರೆಂದು ಕೆಂದಳವನೊಡ್ಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೬). 'ಎಸು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್, ಏಜು ; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು ; ತೆಲು. ಎಗುಜು]

ಇಸು$_2$ 'ಈಸು$_2$' ನೋ.

-ಇಸು$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಧಾತುಗಿಸು ಕನ್ನಡಕ್ಕಾ ಹೇತುವಿನೊಳ್ ಸ್ವಪರಕರ್ತೃವೊಳ್" (ಶಮದ. ೨೩೧) ; ಪೊಲೆಕೇಸಿ ಅರಸರ . . . ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦-೩ ; 640) ; ದೋಸಮೋನಾನುಂ ಸ್ವಲ್ಪಮಾದೊಡಂ ಮಾಸಿಸಿರ್ಕುಮಣಂ ಕೃತಿವಧುವಂ ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕೆಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧) ; ಇನಿತಾನುಂ ವಸ್ತುವಂ ತಾಂ ತರಿಸಿದಸಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ವಜ್ರದಂತಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪). ೨. ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕವಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ನಾಮವಾಚಕಾದಿಗಳಿಂದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಉದಾ :—ಅಚ್ಚರಿಸು, ಕಳವಳಿಸು, ಕುಸುಮಿಸು, ತಡವಡಿಸು, ಭಾವಿಸು, ಭ್ರಾಂತಿಸು, ಮಚ್ಚರಿಸು : ಸಾಧಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಸುಖಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೦೬-೪ ; 700) ; ದೇವರನರ್ಚಿಸಿ ನಂದೀಶ್ವರಂಗೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೧೦-೧೮) ; ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡದೊಳ್ ಪಸರಿಸು ನಿನ್ನ ಗೋಸಣೆಯಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೯-೧೬೭). [?]

ಇಸು$_4$ (ನಾ). ಬಾಣ ; ಅಂಬು : ಇಸುಗಳ ಮಳೆಗಳ ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದೆಸೆಯಲಂಬರ ತುಂಬುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೭-೨೫). [< ಸಂ. ಇಷು]

-ಇಸು$_5$ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಂದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಣಿಸು, ತಿನಿಸು : ಸ್ಮರಿಯಿಪನಿರ್ಪತ್ತಿಚ್ಛಾಸಿರ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ಮೆ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೬) ; ತಿನಿಸು, ತಿನಿಸುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೮ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಇಸುಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖಮಾಗಿ ಬನ್ದ ನೆತ್ತಿದೊಜೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಸುರಲೂರ ಇಸುಕಲ್ಲ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮರಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದಾ ಕೆಜೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೯-೪೬ ; 1057). [?]

ಇಸುಕೊಳ್ 'ಈಸು$_3$' ಪರಾ.

ಇಸುಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು$_3$' ಪರಾ.

ಇಸುಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ : ಅಚಲಶಿವನಂ ಕಾಮನಿಸುಗೆ ಕೈಕೊಂಡಪುದೇ (೧೦೪. ೮-೩೯). 'ಎಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಇಸು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಇಸುಬು ‘ಇಸಬು’ ನೋ.

ಇಸುವೆಸ (ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿ ; ಊಳಿಗ : ಪೆಜವುಮಿಸುವೆಸಂಗಳನ ವರವರ್ಗೆ ತಕ್ಕುವಂ ತಕ್ಕಂದದಿಂ ಪೇೞ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೨೧ ವ) ; ಸಮಸ್ತಲೋಕಾಂಬಿಕೆ ನಿಮ್ಮೊಳಾದಿಸುವೆಸಕ್ಕೆ ಸುಮಿತ್ರೆಯೆ ಸಾಲ್ವಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೪); ಒಲಿಯದ ಮಲೆಪರನಿಸುವೆಸಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೫ ; 1068) ; ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವ ಮಡಿವಳತಿವೊಲು ಸತಿಗೆ ಸಗ್ಗದ ಮಡಿಯ ನಡಯಿಸುವಿಸುವೆಸನೆಯೆವೆ ದೆಱೆದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೨). [ಇಸು$_{0}$ + ಬೆಸ]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್, ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು ; ಉಪಚರಿಸು ; ಊಳಿಗಮಾಡು. ‘ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು’ ಪರಾ. **ಇಸುವೆಸಗೆಯ್** : ಇವರಂ ನಾಕಪತಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ ವಿಷ್ವಪತ್ರ್ಯಾಧೀಶ ಜನನಿಗಿಸುವೆಸಗೆಯ್ಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೭೫). [ಇಸುವೆಸ + ಕೆಯ್$_{1}$]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಊಳಿಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು ; ಸೇವೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊ ; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊ : ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸು] ಖೇಚರಪುರಂಧ್ರಿಯುರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೭).

[ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ + -ಸು$_{1}$]

ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ ‘ಇಸುವೆಸಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಸ್ತಕಪಾಲು ‘ಇಸ್ತಕಬಾಲು’ ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲ ‘ಇಸ್ತಕಬಾಲು’ ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ (ನಾ). ದೊರೆಗಳ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಭೇಟಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಶಾಖೆ : ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರ ಬರ್ಸ ಕಳುಹಿಸ್ತ ನಿರೂಪ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯–೩ ; 1811) ; ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲ ಮಕದ್ದಮಾನಿ ಮುಜಾರಿಯಾನಿ ತಾಲೂಕೆ ಮದ್ದಗಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೧ ; 1813).

[ಇಸ್ತಕಬಾಲ (< ಇಸ್ತಕಬಾಲು) + ಇಲಾಖೆ]

ಇಸ್ತಕಬಾಲು, ಇಸ್ತಕಪಾಲು, ಇಸ್ತಕಬಾಲ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಭೇಟಿ; ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಬಂದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದು (ಕ). **ಇಸ್ತಕಪಾಲು** : ಲಾರ್ಡ್ ವೆಲೆನಸಿಯಾ ಸಾಹೇಬರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಉಚಿತ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೊಡನೆ . . . ಹೋಗಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೫) ; ಅಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಯ ಬಹದರರವರಾದ ರೆಸಿಡೆಂಟರು ಕಲೆಕ್ಟರು ಮೊದಲಾದ ಸರದಾರರು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲು ಬರಲು ದೊರೆಗಳವರು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೫೦) ; ಮಹಾರಾಜರ ಸವಾರಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದಾಗ ಪುರಪ್ರಮುಖರು ಅವರನ್ನು ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಶ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ . . . ಇದಿರ್ಗೊಂಡು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೩೯). **ಇಸ್ತಕಬಾಲ** : ‘ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ’ ಪರಾ. [← ಅರಬಿ. ಇಸ್ತಿಕ್ಬಾಲ್ ; ಹಿಂ. ಇಸ್ತಕ್ಬಾಲ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ ‘ಇಸ್ತಿಹಾರು’ ನೋ.

ಇಸ್ತಿಹಾರು, ಇಸ್ತಿಹಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಪತ್ರಿಕೆ; ಘೋಷಣೆ ; ಜಾಹೀರುನಾಮೆ ; ಲಿಖಿತ ಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಕಟನೆ, —ನೋಟೀಸು, —ಜಾಹಿರಾತು : ಸರ್ಕಾರದವರು ಆಗಿಂದಾಗ ಸರ್ಕಾರೀ ಗೆಜೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಸ್ತಿಹಾರನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫) ; ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಹರಾಜು ಎಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರು ಆಗಿಬಿಟ್ಟದ್ದಿತು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೫). **ಇಸ್ತಿಹಾರ್** (ಕ).

[← ಅರ. ಇಶ್ತಿಹಾರ್ ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಇಸ್ತಿಹಾರ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಟನ ಪತ್ರಿಕೆ ; ಜಾಹಿರಾತು ಪತ್ರ : ಯಾವತ್ತು ಸರಕಾರದವರಿಗೂ ವಳ್ಳೆದು ಇದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಮೊಕರರು ಮಾಡಿದ್ದಂಥಾ ಇಸ್ತಿಹಾರನಾಮೆ[ರ್ನಾಮೆ] ನಕಲು . . . ತಮಗೆ ತೋರಿಸುವ ಬಗ್ಯೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೮) ; ಒಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆಯನ್ನು ಸಾದರ್ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೬) ; ಮೈಸೂರು ಚೀಫ್ ಕಮ್ಮಿಷನರವರಿಂದ ಕೊಡೋಣಾದ ಇಸ್ತಿಹಾರ್‌ನಾಮೆಗಳು —ಜನರಲ್ ಇಸ್ತಿಹಾರನಾ[ರ್ನಾ]ಮೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ).

[← ಅರ. ಇಶ್ತಿಹಾರ್ನಾಮಾ]

ಇಸ್ತ್ರಿ, ಇಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಶಾಖವಾಗಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಉಜ್ಜುಮಣೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೀಡಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಗರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ (ನಾಜೂಕು) ಮಾಡುವುದು ; ‘ಐರನ್’ ಮಾಡುವುದು : ಇವಳ್ಳದೆ ಗಂಡನ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಒಗೆದುಹಾಕಿ ತಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೨೫೫) ; ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡಿದ್ದು ಮಾಡಿಟ್ಟ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗಕ. ೨೨). **ಇಸ್ತ್ರೀ** : ಈಗಿನ ಸೇವಕರು ಇಸ್ತ್ರೀ ಮಾಡಿದ ಸುಂದರವಾದ ಬಿಳೀವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಪೋಹೀನಿ. ೭೫).

[← ಪೋರ್ಚು. ಎಸ್ತಿರರ್ ; ಮರಾ. ಇಸ್ತರಿ, ಇಸ್ತ್ರೀ ; ಹಿಂದಿ. ಇಸ್ತರೀ. / ತೆಲು. ಇಸ್ತರಿ]

ಇಸ್ತ್ರಿಎಲೆ (ನಾ). (ದಕ). ಊಟದ ಎಲೆ; ಆಲ, ಮುತ್ತುಗ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಬಿಡಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಊಟದೆಲೆ ; ಪತ್ರಾವಳಿ.

[← ತೆಲು. ವಿಸ್ತರಿ, ವಿಸ್ತರ, ವಿಸ್ತರಾಕು (< ಸಂ. ವಿಸ್ತರ?)]

ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುವ ಲೋಹದ ಸಾಧನ : ಸುಮಾರು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೭೧).

[ಇಸ್ತ್ರಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಸ್ತ್ರೀ ‘ಇಸ್ತ್ರಿ’ ನೋ.

ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶೀಯ ; ಸ್ಪ್ಯಾನಿಷ್ ಜಾತಿಯವನು : ಫರಾಶೀಸರ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅವರ ಸಂಗಡ ಇರುವ ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ ಅವರ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೦). ೨. (ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶದ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ.

[← ಇಂ. Spaniel ?]

ಇಸ್ಪೀಟು, ಇಸ್ಪೇಟು (ನಾ). ೧. ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಗಂಜೀಪು ಆಟ : ಇಂಥ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಅವನ ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪ್ರೇಮ (ಭ್ರಮಾನ. ೩) ; ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದಲ್ಲಿಯೂ ಬಲು ನಿಪುಣ (ಸಸ್ಯಕ. ೬೨) ; ಅವರು ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದೇ ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿಂದ ಸಂಜೆಯತನಕವೂ ಇಸ್ಪೀಟು (ಸರಸ. ೨೪). ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿಯೆಲೆಯಾಕಾರದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಕರಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲೆ (Spades). ☞ ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಡೈಮಂಡ್, ಆಠೀಸು, ಕಳಾವರ, ಇಸ್ಪೀಟು – ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯ ಗುರುತಿನ ಎಲೆಗಳಿವೆ. **ಇಸ್ಪೇಟು** : ೧. ಪಗಡಿ, ಇಸ್ಪೇಟು, ಚದುರಂಗ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಟದ ಸಾಮಾನುಗಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧) ; ಕೊಂಪೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ನಿದ್ರಿಸುವತನಕ ಕೊಲೆಗಾರರು ಇಸ್ಪೇಟಿನ ನಾಟಕ ಹೂಡಿದ್ದರು (ದೇವಸಾ. ೨೩).

[← ಮರಾ. ಇಸ್ಪೇಟ್ < ಇಂ. Spades]

ಇಸ್ಪೇಟು ‘ಇಸ್ಪೀಟು’ ನೋ.

ಇಸ್ಮಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೇಸನ್ನು ವಜಾಮಾಡುವುದು: ಈ ಹಾಳು ಕುಂಪಿನಿ ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ, ಅಪೀಲು, ಇಸ್ಮಿಸಾಲು ಎಂತ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಆದೂ ಕೂಡ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆ ಹೋಯಿತು (ಪಳಮೆ.೧೯). [← ಇಂ. Dismissal]

ಇಸ್ರಾಜ್ (ನಾ). ಸಾರಂಗಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಅನಂತರದ ಸ್ಥಾನವು ಸಾರಂಗ, ದಿಲ್ರುಬಾ, ಇಸ್ರಾಜ್ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೦೭). [← ಹಿಂ. ಇಸರಾಜ್]

ಇಸ್ಲಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಮತ: ಪ್ರಪಂಚದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧). [← ಅರ. ಮರಾ. ಇಸ್ಲಾಮ್; ಹಿಂ. ಇಸಲಾಮ್]

ಇಸ್ವಿ 'ಇಸವಿ' ನೋ.

ಇಸ್ಸಿ$_1$ 'ಇಸಿ$_1$' ನೋ.

ಇಸ್ಸಿ$_3$ 'ಇಸ್ಸೀ' ನೋ.

ಇಸ್ಸೀ, ಇಸ್ಸಿ$_2$, ಇಸ್ಸಿ (ಅ). ಬೇಸರ, ಅಸಮಾಧಾನ, ತಿರಸ್ಕಾರ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಚೀ ಇಸ್ಸೀಗಳ್ ತಾವೊಗೆದು ಜುಗುಪ್ಸನಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೮); ಪೆಜರೆಂಜಲ ತಿಂದೆರ್ವೆಗೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ವಳಿಸ್ಸೀ ಸುಡು ಸೂಳೆಯೆಂಬವಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೨); ಇಸ್ಸೀ ಸುಡು ನಾಣಿಲಿತನವಿದು (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೭೨). **ಇಸ್ಸಿ** : ಇಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ). **ಇಸ್ಸಿ** : "ಇಸ್ಸಿ (ಇಸ್ಸಿಸ್ಸಿ) ಧಿಕ್ಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮); ಈಯದೆ ಇಜಿಯದೆ ನನ್ನಿನುಡಿಯದೆ ನಣ್ಪಿದೇವಂಗಟಿಸ್ಸಿ ಮುಯ್ವುಮ್ಪಡೆದೊಂಗರ ಆಲೆದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೩; 885); ಇಸ್ಸಿ ಇವಜಿೊಳೆನಗಟ್ಕಜಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪–೨೦); ಇಸ್ಸಿ ವಾಣಿಯೇ, ನೀನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಗಿಲ ಗಿಲಗಿಲವಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾನು ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳಿಗೂ ಅಧೀಶ್ವರಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೬–೨೦). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ತೆಲು. ಇಸ್ಸಿ]

ಇಹ$_1$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಹ$_2$ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ: "ಅರಯ್ದು ಎದ್ದಿಹ (ಪ್ರತಿಜಾಗರ, ಅಪೇಕ್ಷೆ)" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಇರ್$_1$ + –ಹ$_3$]

ಇಹ$_3$ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ, —ಭೂಮಿ, —ಪ್ರಪಂಚ: ಕೃತಘ್ನರಾದಂದು ನಮಗಿಹಂಪರಮುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೭); ಮುದವನಿಹದಲಿ ಕೊಡುವುದಚ್ಯುತಪದವ ಪರದೊಳಗೀವುದಿದು ನಿಗಮದ ರಹಸ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೫); ಇಹ ನಂಬಿ ಪರ ಮರೆತ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಇಹಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಗೆ, ಇಹಂಗೆ, ಇಹಿಂಗೆ, ಇಹಿಗೆ, ಹೀಂಗೆ, ಹೀಗೆ (ಅ). ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಇಂತು: ಹಸಿದು ಮಜಿದುಣ್ಣನೇ ನೀರ್ಗುಡಿಯನೇ ಇಹಗೊಮ್ಮೆ ಸೋಲ್ಪೆನೆಂದಾ ಮುದ್ದುಗೌಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೩); ಇಹಗಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ ಮೃಡನೊಲಿಯನೇ (ಬಸವು. ೪೪–೯). **ಇಹಂಗೆ** : ಇಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ] ಪೆಣ್ಗಳ ಕಂಗಳಿವು ಮತ್ತೆ (ಬಸವು. ೪೦–೫೯); (ಬಸವು. ೨೪–೪೯; ೨೫–೩ ನೋ). **ಇಹಿಂಗೆ** : ಈ [ಇ]ಹಿಂಗೆ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಹಿಂದೆ ಹರಿದಾಡುವ ಚಾಂಡಾಲತಿಯು (ಚೆನ್ನವ. ೮–೨). **ಇಹಿಗೆ** : ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಇಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹ]ಗೆ ನಡೆಯಲು ಮಹಿತ ಭಕ್ತಿಯ . . . ಮೆಜಿಯಿಸುವೆನೆಂದು (ಬಸವು. ೧೫–೧೭); ಅಹುದಹುದು ಸಂಸಾರದುದ್ಯಮವಿಹಿಗಿರಲು ಬೇಡಾ (ಸದ್ಗುರು. ೧–೨೪); ನೀನಜಿವುದಿಹಿಗೆ (ವೀಶೈವು. ೬–೨–೩೬). **ಹೀಂಗೆ** : ಹೀಂಗೆ ಅನಾದಿವಿಡಿದು ಬಂದ ಗುರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೮); ಹೆಂಗೆ ಹೊಗುವೆ ನೀನು ಹೀಂಗಿರು ಕಡೆಗೆ (ಶರಲೀ. ೧೦೨–೧೩); ಹೀಂಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆರೆದಿರಬೇಡಿ, ಅವ್ವ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೧೩). **ಹೀಗೆ** : ಹೀಗಜಿದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಚೋದ್ಯನಾಗಿ ಸದ್ಯೋಜಾತಲಿಂಗವ ಕೂಡಬೇಕು (ಅವರೀ. ೫೬); ಹೀಗಿಡು ಕಪ್ಪವ ಜೋನಿಗ (ಮದೇವು. ೧೯–೧೨); ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಭಾವಗೊಳುತ (ಜಿನಮು. ೬–೩೨).
ಇಹಗಿಹಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಹಗಿಹಗೆ ರಾಘವಂಗೆ ಸೀತೆಯೊಳ್ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ . . . ಇರ್ದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೩೪–೮). [ಈ$_3$ + ಪಾಂಗು + –ಎ$_3$]

ಇಹಣ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ವಾದ್ಯಂಗಳಂ . . . ನುಡಿಸಿದರೂ . . . ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨); ಬೆವರಿಲ್ಲದೆ ಇಹಣ ಮಲಬಂಧ ಇವು ಅಂತರ್ಗತಜ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫); ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳು ದ್ರವವಿಲ್ಲದೇ ಇಹಣ . . . ತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೭೭). [ಇರು + –ಹಣ (< –ಪಣ)]

ಇಹತನ (ನಾ). = ಇಹಣ: ಅಹುದು ದರ್ಪಣ ಮೂಜಜಿಹತನದೊಳಂ ತಾದುದಹಗಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದಲ್ಲಿ ಜೀವಂ ಎಹಗೆ ಮೂಜಪ್ಪರದ ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಹಿಮನೊಳ್ ಬಿನ್ನೈಸಲಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೬–೩). [ಇಹ$_1$ (< ಇರ್$_1$) + –ತನ]

ಇಹತ್ರ$_1$ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಇಹಲೋಕ: ಮಗನೆನಿಪಂಗೆ ಮಾತೃಪಿತೃಭಕ್ತಿಯೆ ಕೃತ್ಯಮಿಹತ್ರೆಗಂ ಪರತ್ರೆಗಮುಪಕಾರಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೨); ಗುರುವುಂ ದೈವಮುಮಾಳ್ದನೆ ಪರತ್ರೆಗಂ ತನಗಿಹತ್ರೆಗಂ ಪೆಜನೊರ್ವಂ ತನಗಿಲ್ಲ ದೈವಮಿಲ್ಲೆನೆ ಧರೆಗೆಸೆದೊಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೩೯; 1228). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹತ್ರ$_2$ (ಅ). ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ; ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ: ನ್ಯಾಯದೊಳೆ ನಡೆಯೆ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯಕ್ಕುಮಿಹತ್ರೆಯನ್ಯಭವದೊಳ್ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಯಕ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೧–೪). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹಪರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ: ಆಲಸದೆ ಸಂಪಾದಿಪುದಿಹಪರಗಳನು (ಹದಿಬ. ೫–೪೭); ನಾಲಗೆಯಿಂದಲಿ ಇಹಪರವೆನುವರು ನಾಲಗೆ ಪುಣ್ಯದ ತವರು (ಇಂಚಾಪ. ೯೪–೬೦); ಆವನಿಗೆ ಇಹ ಪರ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇಹ + ಪರ]

ಇಹಪರಗತಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಸೌಖ್ಯ, —ಹಿತ; ಇಲ್ಲಿನ ಈಗಿನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮರಣಾನಂತರದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜಭಕ್ತಿಯೆ ತಮಗಿಹಪರಗತಿಯೆಂದು ಕಡುವಿಡಿದಿರ್ಪ ಸತಿಯರು (ಹದಿಬ. ೨–೧೬). [ಇಹಪರ + ಗತಿ]

ಇಹಪರಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖ: ಇಹಪರಸೌಖ್ಯಮೆಂಬೆರಡುಮಿಲ್ಲದ ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮದಿಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೯). [ಇಹಪರ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಹಭವ (ಗು). ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಇಹಭವ ಶಿಬಿ ಕರ್ಣ ರಘೂದ್ವಹ ಶಕರಿಪು ಗುಪ್ತ ಚಾರುಗುಪ್ತಗುಣಂ ವೃತ್ರಹ ಯಶಂ . . . ಆ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೨೭). [ಇಹ$_3$ + ಭವ]

ಇಹಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಭೂಲೋಕ: ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದೆ ಇಹಲೋಕದುಃಖಿಯ ಪರಲೋಕದೂರನ (ಬಸವ. ೬೪). [ಇಹ$_3$ + ಲೋಕ]

ಇಹಸಂಸಾರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಸಂಸಾರ; ಈ ಲೋಕದ ಜನ್ಮಾವಳಿ: ನಮಗೆ ಇಹಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಿ ಹೋದರೋ, ಎಷ್ಟು ನೂರು ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹೋದರೋ! (ವಚಭಾ. ೩೨೨). [ಇಹ$_3$ + ಸಂಸಾರ]

ಇಹಾರ್ಥ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಗೋಸ್ಕರ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸಲುವಾಗಿ: ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಆಗಿ ನಿರೂಪಿಸೆಪಟ್ಟುದಜಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಇಹಿಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.
ಇಹಿಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.
ಇಹುದು 'ಇರ್₁' ಪರಾ.
ಇಳಂಜಿ (ನಾ). ಬೋರೆಗಿಡ: ಬೋರೆ; (ಬೋರ) ಇಳಂಜಿ; ತೋಟದ ಬೋರೆಹಣ್ಣು ಬಹಳ ರುಚಿ (ಕಥಾಗ. ೪೬). 'ಎಲಚಿ' ಪರಾ. [?]
ಇಳಕಲ 'ಇಳಕಲು' ನೋ.
ಇಳಕಲು, ಇಳಕಲ, ಇಳುಕಲು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಇಳಕಲನ್ನು ಇಳಿಯುತ್ತಾ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಕಲಾಗಿದೆ (ಕಥಾಗ. I, ೫); ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಮಳೆ ಬಿತ್ತೆಂದರೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಳಕಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಹರಿಯಹತ್ತುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫). ೨. (ಉಕ). ಹಸುವಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆಯ (ಬಾಲದ ಬುಡವಲ್ಲಿನ) ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ. ಇಳಕೆಲ: ೧. ಕಾಡುಗುದುರೆಗಳು... ಇಳಕಲ ಬೈಲೊಳಗೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೫೬); ಈಗ ನಾ ತೋರಿಸಿದ ಜಾಗೇ ಸಮಮಾಡು, ಹೋಗು... ಈ ಬಾಜು ಇಳಕಲ ಆಗೊ ಹಾಂಗ (ಕಮ್ಮಟ. ೨೯). ಇಳುಕಲು: ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಇಳುಕಲಿನ ಸೀಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೧); ಕಷ್ಟಗಳಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆಂಬುದೊಂದುಂಟೆ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಲಾಭವುಂಟೆ ಇಳುಕಲು ಇಲ್ಲದ ಗುಡ್ಡವೆನ್ನುವುದುಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೬). [ಇೞಿ₁ + -ಕಲ್₄]
ಇಳಕು 'ಇಳುಕು' ನೋ.
ಇಳಕೊಳ್ಳು 'ಇೞಿ' ಪರಾ.
ಇಳಪ್ಪಟುವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತ್ವಷ್ಟಕಾರಸ್ಯ ಇಳಪ್ಪಟುವಸ್ಯ ಪುತ್ರೇಣ ಪೆರೆರನ್ನಾಮಲಿಖಿತಾಂ ಪಟ್ಟಿಕಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧-೩೯; 570). [?]
ಇಳಲೆ 'ಇಳಿಲೆ' ನೋ.
ಇಳವರಿ 'ಇಳಿವರಿ' ನೋ.
ಇಳವಾರೆ (ನಾ). "ಇಳಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). [< ಇೞಿ + ಓರೆ?]
ಇಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಪಲವು ದಿನದಂಗಳ ಸಂತಸದಿನಿಳಾಕಾಂತಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೬೫).
[ಸಂ. ಇಲಾಕಾಂತ (ಇಲಾ + ಕಾಂತ)]
ಇಳಾಗ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ: ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳಿಳಾಗ್ರದೊಳಿಂತು ಜಸಕ್ಕೆ ನೋಂತರಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ. ೧-೧). [ಸಂ. ಇಲಾಗ್ರ (ಇಲಾ + ಅಗ್ರ)]
ಇಳಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಗೞಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರದಿಂ ಶಕ್ರಲೀಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೧).
[ಸಂ. ಇಲಾಚಕ್ರ (ಇಲಾ + ಚಕ್ರ)]
ಇಳಾತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ: ಇಳಾತಳನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯಂ... ಗೋಸನೆಗೊಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೨).
[ಸಂ. ಇಲಾತಲ (ಇಲಾ + ತಲ)]
ಇಳಾಧಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ದೊರೆ: ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನೊಲಿದು ಹಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟಂ ನೃಪಂ ವರ್ಧನಪ್ರಭು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗಿಳಾಧಿಪಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೫೦); ಇತ್ತಂ ಕಾಙ್ಕೆಯನಿಳಾಧಿಪಂಗೆ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫). [ಸಂ. ಇಲಾಧಿಪ (ಇಲಾ + ಅಧಿಪ)]
ಇಳಾಧೀಶ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ: ಬಂಧುಗಳನಾಪ್ತರುಗಳನಿಳಾಧೀಶನು ಕರೆಸಿ ತಾನವರಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸವು. ೫-೪).
[ಸಂ. ಇಲಾಧೀಶ (ಇಲಾ + ಅಧೀಶ)]

ಇಳಾಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಪರ್ವತ; ಬೆಟ್ಟ: ಮಹದಿಳಾಭೃದ್ರಾಜನಾಗಿ ಶಶಿಕಾಂತಕುಲದಿಂದೆ ಪಾಂಡವನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಇಲಾಭೃತ್ (ಇಲಾ + ಭೃತ್)]
ಇಳಾಭೃತ್ಸುತ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ; ರಾಜಪುತ್ರ: ಮೆಱೆದನಿಳಾಭೃತ್ಸುತಂ ಪಟ್ಟಬದ್ಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೯೯).
[ಸಂ. ಇಲಾಭೃತ್ಸುತ (ಇಲಾಭೃತ್ + ಸುತ)]
ಇಳಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಉದಿಯಿಸಿದನಿಳಾಮರಜನನಯನಕುಮುದಚಂದ್ರಂ ಚಂದಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೭-೪೬; 1099).
[ಸಂ. ಇಲಾಮರ (ಇಲಾ + ಅಮರ)]
ಇಳಾಲು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು (?): ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು, ಉತಾರು, ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಪ್ರೈಸರ್ವೆ. ೧೨೦). [< ಇೞಿ + -ಅಲು]
ಇಳಾವರ (ನಾ). ೧. ದೊರೆ; ರಾಜ. ೨. ಇಳಾ ಎಂಬಾಕೆಯ ಗಂಡ; ಬುಧ. ೧,೨: ಬುಧನಂತಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಕ್ಷೀಣಂ ... ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೧೨; 1219).
[ಸಂ. ಇಲಾವರ (ಇಲಾ + ವರ)]
ಇಳಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ: ಮೆಱೆವ ಮಧುಪಶ್ರೇಣೀರಾವದ ಘೋಷಣೆ ಕೆಳೆದುದಿಳಾವಲ್ಲಭಸುತನ ಪಡೆಯ ಮದನಶ್ರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೬). [ಸಂ. ಇಲಾವಲ್ಲಭ (ಇಲಾ + ವಲ್ಲಭ)]
ಇಳಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಇಳಾವಳಯೇಶ್ವರನಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೮).
[ಸಂ. ಇಲಾವಲಯ (ಇಲಾ + ವಲಯ)]
ಇಳಾವೃಂದಾರಕ (ನಾ). = ಇಳಾಮರ: ಸಾರಮೇಯುವನೋಡಿಸನೆ... ವೇದವನಿಳಾವೃಂದಾರಕರೊಡನೆ ವಾದಿಸಿ ಮಹಾಕಾಳಿದೇವಂ (ಬಸವು. ೫೫-೫೪). [ಸಂ. ಇಲಾವೃಂದಾರಕ (ಇಲಾ + ವೃಂದಾರಕ)]
ಇಳಿ₁ 'ಇೞಿ' ನೋ.
ಇಳಿ₂ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಅಳತೆಯ ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಾಗುಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಚಿಹ್ನೆ: ಇಳಿಗುಡಿಸು ಕೊಂಬು ವಟ್ರುಸುಳಿಯಳವಡಲೆತ್ವೈತ್ವವೊತ್ವವೌತ್ವಗಳೆಂಬೀ ದಳಸರದಿಂ ಕಾಗುಣಿತದಿ ತಿಳಿವಿಕೆಗೊಂದೆರಡು ಸೊನ್ನೆ ಕೋರುವುದದರೊಳ್ (ಸಂಶೋಧ. ೨೦).
ಇಳಿಬಿಡು = ಎಣ್ಣೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು: ಸೇರು ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿ ಇಳಿಬಿಡು, ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕಡಮೆಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ).
[< ಇೞಿ₁]
ಇಳಿ₃ (ನಾ). ರವೆಯಷ್ಟು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ (ಗೊಲ್ಲಥಾ. X, ಮುನ್ನುಡಿ); ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಮಾಡಬೇಡಿ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [< ಇಳಿದು]
ಇಳಿ₄ (ಅ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ. 'ಇಳಿಮುಳುಗು' ಪರಾ. [< ಇಡಿ]
ಇಳಿಂಕೆ, ಇಳಿಕೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ತಾತ್ಸಾರ; ಧಿಕ್ಕಾರ. 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. ಇಳಿಕೆ: "ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ—ಇಳಿಕೆಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೬೧-೪೬); ರಾಘವಂ ಪೋಗೆ ಕಣ್ಗಂ ಬಗೆಗಮಿಳಿಕೆಯಾದತ್ತು ಸಭಾಚಕ್ರವಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೫೬); ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಮಗಳಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದ ನಿಳಿಕೆಯ ನೀಸಾರಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೬೧); ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸಸ್ಸು ಇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೧). [< ಇಳಿದು + -ಕೆ]

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಮೀರು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು : ತೊಳಗಿದಂ . . . ಆ ಮೃಗಾಂಕನುಜ್ಜ್ವಳಮನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ವು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). **ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ :** ೧. "ನ್ಯಕ್ಕಾರ – ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ವುದು" (ನೀತಿವಾ. ೫-೯೧); ಮುಖಮಂಡಲಂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಮನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ಪ) ; ದಸುಜಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ವಕಾರ್ಯಕ್ಷಯಸ್ಥಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನವಿಹೀನನೆಂದಿಳಿಕೆಗೆಯ್ವಂ ತನ್ನ ತರ್ಕೋಕ್ತಿ ಚಿತ್ತತೆಯಿಂದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೩) ; ಪೂವಿಲ್ಲ ಗುಣಧ್ವನಿಯನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ದು (ದಶಕು. ೫-೩೦) ; ಮಿಕ್ಕ ಮುನೀಶ್ವರರಂತೆ ವೊಲಕ್ಕಟ ಕಂಡೆನ್ನನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ದೈ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೨-೧೧೯). ೨. ತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆಮಾಡು : ಆತನುಂ ಮೋರೆಯನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬-೪೯೦). **ಇಳಿಕೆಗೈ :** ೧. ನಾವಿಳಿಕೆಗೈಯದ ಮುನ್ನ ನಿನ್ನಿಂದಳಿದ ತಾಂಡವನ ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿರಿಸು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೫) ; ಹರಿಹರ ವಿರಿಂಚಿ ಶಕ್ರಾದಿಗಳನಿಳಿಕೆಗೈದು ತಪನೇಂದು ಮನ್ಮಥ ವಸಂತರ್ಕಳಂ ಜೞಿದವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೪) ; ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಳಿಕೆಗೈಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧. ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇಳಿಂಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್, ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು : ಗುರುವೃದ್ಧರ ಪೇಟ್ದ ಹಿತೋಪದೇಶಮುಂ ಮನದೊಳಿಳಿಂಕೆಗೊಂಡನಿಲನಂದನನವೈರದೆ ನಿಮ್ಮನಿಂದ್ರನಂದನನೊಡನಾನೆ ಕಾದಿಸಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦). **ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ :** ಜಲಜಸಂಭವನಾಜ್ಞೆಗಳ ತಾನಿಳಿಕೆಗೊಂಡನು (ಸಂಭಪ. ೩೩-೧೭) ; ಧರ್ಮಜನು ಹಿರಿತಾಯ್ಬಳಿಗೆ ಬರುತಿರೆ ಕಂಡು ಭರತಾನ್ವಯದ ನಾರಿಯರೂ ಇಳಿಕೆಗೊಂಡಾಡುತ್ತ ಶೋಕದ ಕಳವಳದಿ ಪೇಳಿದರು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೫೯) ; ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳಿಳಿಕೆಗೊಂಡಾಡಿದರ್ ತಮ್ಮ ಸಾಸಮುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೩).
[ಇಳಿಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಳಿಕಯ್ 'ಇಳಿಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಳಿಕೆ 'ಇಳಿಂಕೆ' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು ; ಉದಾಸೀನಮಾಡು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ತಲೆಯಮೇಲಿೞಿದವನನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧-೧೦೮) ; ಕಲಸರಘಸಂಹತಿಯ ಸುಜನರನಿಳಿಕೆಗಾಣರಸೂಯೆಯಲಿ ಮನವೆಳಸರಲ್ಲಿಯ . . . ಅಖಿಳಜನ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೯) ; ಅಸುರನನಿಳಿಕೆಗಂ[ಪಾಠಾಂ ಗೊಂ]ಡುದು ಚಾಪ ಚಪ್ಪರಿಸಿತು ಚಡಾಳಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೩). [ಇಳಿಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಕಾಣ್]

ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗೈ 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ 'ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಯ್$_1$, ಇಳಿಕಯ್, ಇಳಿಕೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; ಕೀಳುಮಾಡು ; ಮೀರು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು : ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ವುದೆ ವಲಮಿಳಿಕೆಯ್ವಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨) ; ಎನಿತೊಳ್ಳಿತಾದೊಡಂ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಗಳ್ ಪೊನ್ನತೊಡವನಿಳಿಕೆಯ್ವುವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೪) ; ಇಳಿಕೆಯ್ವಳೀ ಮಹಾಸತಿ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯ ಮನಃಪ್ರಿಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೯ ; 1198) ; ಮುಖಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನಿಳಿಕೆಯ್ದು ನಿಲ್ವಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೫) ; ಮನಸಿಜನನಿಳಿಕೆಯ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಳಯಕ್ಕೆ] ಸಿಂಗರಂ ಮಾಡುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೧೦೭). ೨. ಬಿಡು ; ತೊರೆ : ಎಡರಡಸಿರ್ದೊಡಂ . . . ಮಹಾವ್ಯಸನದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದೊಡಮನ್ಯದೇಶಮಾದೊಡಮಿಳಿಕೆಯ್ಯದೊಂದೆತನುವೆಂಬವೊಲಾಪ್ತಸಹಾಯಸಂಕರಂ ಬಿಡದೊಡನಿರ್ಪವಂ ಸುಜನಮಿತ್ರನವಂ (ದಶಕು. ೧೧-೬೩) ; ಪಾಲಂ ಕೊಂಡು ಪಯಮನಿಳಿಕೆಯ್ವ ಮರಾಳಂಬೊಲು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೨). **ಇಳಿಕಯ್ :** ೧. ಕೊಂಕಿದೊಡೇಂ ಸ್ಮರಚಾಪಮನಿಳಿಕಯ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ವ]ರೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೨) ; ದೇವ ಕನಸಿದು ಕರಂ ದೋಷಾಪಹಮಿಳಿಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯ್ಯಲಾಗ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೨). **ಇಳಿಕೈ :** ೨. ನಳನೃಪನ ಚೆಲ್ವು ಮುಂದಿನ್ನಿಳಿಕೈದಪುದೆಂದನಂಗತೆಯ ಮುನ್ನಮೆ ತಾಂ ತಳೆದನೆನೆ ಕುಸುಮಶರಂ (ದಮಸ್ವ. ೧-೧೨). [< ಇಳಿದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಕೆಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಸಳನೆಂಬ ಯದುಕುಲಜನೊರ್ವಂ ತನಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಿಳಿಕೆಯ್ಯೆ ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೫). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ)+ ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು : ಸಿಂಗದ ಮುಪ್ಪುಂ ನೆಗಟ್ದೀ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪುಮಿಳಿಕೆವಡೆಗುಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೯). [ಇಳಿಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಳಿಕೈ 'ಇಳಿಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಳಿಕೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಜಾರು : ಪರ್ವತದ ಇಳಿಕೋರೆಯ ತೋಡು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರೈಲು ಓಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಪುನರು. ೪೬೭).
[ಇಳಿಕು (< ಇೞಿಕು) + ಓರೆ]

ಇಳಿಗ 'ಈಡಿಗ' ನೋ.

ಇಳಿಗಡೆ, ಇಳುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವ ಕಡೆ; (ನದಿಯ) ಕೆಳಗಡೆ; ನದಿ ಹರಿಯುವ ಕಡೆ, —ಇಳಿಜಾರು, —ಹಳ್ಳ : ಪವಣಿಕೆಯೊಳಿರ್ದನಂತಿಳಿಗಡೆಯ ಲಿಂಗಮುಂ (ಪರಶು. ೧೪-೧೯). ೨. ಇಳಿಯುವಿಕೆ ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ : ನದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಗಡೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಳುಗಡೆ :** ೧. ಮನೆಯ ಸಾರುವೆವೆಂದು ಮಂದಿ ತನತನಗುಲಿದೆಯ್ದಿ ತಿಳುಗಡೆಯೊಳು ಪೋಪ ಹೊನಲೆನೆ ತಡೆಯದುಚ್ಚಳಿಸಿ (ಭರಚ. ೪೪-೫೬). 'ಏರ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಡೆ$_3$]

ಇಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ ಕಾಲ ; ನಷ್ಟದ ಕಾಲ ; ಅವನತಿಯ ಸಮಯ : ಜೈನಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಇಳಿಗಾಲವು ಬಂದಿತೆಂದೂ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತವನಿ. ೯೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಾಲ$_1$]

ಇಳಿಗಾವು (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಶಾಖ ; ಕಡಮೆ ಕಾವು ; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ ಶಾಖ : ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೪). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಾವು$_1$]

ಇಳಿಗಾಱ (ನಾ). ಹೀಯಾಳಿಸುವವನು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು : ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರೋಧಮಿಲ್ಲದುದೆ ತಾಂ ಪುರಾಣಮದಂ ಮಾಂಕರಿಸುವೊಡೇಸಿೞ[ಳಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಗಿೞ]ಗಾಱರ ಪರಪಿದ ಮಾತುಂ ಪುರಾಣಮಕ್ಕುಮಗೇನೋ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೨೯) ; "ಕಡೆಗಣಿಸುವವರು" (ಅರ್ಥನೇ. ಕೋಶ) ; "ನಿಕೃಷ್ಟನು, ಮೂಢನು, ಅಜ್ಞಾನಿ, ನಿಂದಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಇಳಿ$_0$ (ಇಳಿದು) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಇಳಿಗಿಣ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಹರಡು ; ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಗಿಣ್ಣು (?) : ಬಳ್ಕೆ ಮಧ್ಯಂ ಕಚಂ ಬಿಟ್ಟೆಳಿಗಿಣ್ಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಾಳಿಗಿಣ್ಪಂ, ಟ್ಟಾಳುಮಿಣ್ಪಂ, ಟ್ಟೆಳ್ಗಿಣ್ಪು, ಟ್ಟೆಳ್ವಿಣ್ಣು, ಟ್ಟೆಳುವಿಣ್ಬು] ಸಾರೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೬೩). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಗಿಣ್ಪು (< ಸಂ. ಗುಲ್ಫ)]

ಇಳಿಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು ; ಜೋಲುಬಿದ್ದ ಕಿವಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು : ಅವನೊಬ್ಬ ಇಳಿಗಿವಿ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕಿವಿ]

ಇಳಿಗು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳಿಗೂದಲು (ನಾ). (ಕಟ್ಟದೆ) ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಕೂದಲು: ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ಹನಿ ಸೂಸಾಡಿ ಕುಣಿಯೋಣುಬಾರ ಕುಣಿಯೋಣು ಬಾ (ಗರಿ. ೧೨೪–೧೫).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಇಳಿಗೆ (ನಾ). = ಇಳಿಗಾಲ: ಇಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೂರವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ವಾಬುತ್ತಿ. ೨೨).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ಗೆ$_1$]

ಇಳಿಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿರುವ ಕೊಂಬು. ೨. ತಗ್ಗಿರುವ, ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕೊಂಬೆ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಇಳಿಜಾರು, ಇಳುಜಾರು (ನಾ). ಎತ್ತರದ ಕಡೆಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಗ್ಗಾಗುತ್ತಾ ಬಂದ ಪ್ರದೇಶ; ಇಳಿಕಲು: ಸಿಂಧು ನದಿಯ ಮೈದಾನ–ಇದು ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೨); ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಬಳಿ ಬಂದಾಗ ರಸ್ತೆ ಬಹಳ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದ್ದುದು ಕಂಡಿತು (ರಂಗಕ. ೨೬); ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸಮನೆಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಳುಜಾರು**: ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರವಾಹವು ಒಂದು ಇಳುಜಾರಾದ ಸಂಕುಚಿತ ಪ್ರದೇಶದೊಳಗಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ . . . ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು . . . ಒಂದು ಗವಿಯೊಳಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೬೦). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಜಾರು$_3$ (< ಜಾಱು$_3$)]

ಇಳಿತ 'ಇಟಿೞತ' ನೋ.

ಇಳಿತರ್ 'ಇಟಿೞತರ್' ನೋ.

ಇಳಿತರ (ನಾ). ಕಡಮೆ; ಕೆಳಮುಖ: ಈಗ ನಿರಾಶೆಯು ಇಳಿತರವಾಗಿದೆ ತೆರೆಗಳ ಗಾಳಿಯ ಹದ ತೋರಿ (ಇಂಗೀತೆ. ೮೦–೪); ಈಗ ಧಾರಣೆ ವಾಸಿ ಇಳಿತರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿತರಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಇಳೆಯ ವಲ್ಲಭ ಕೇಳು ಎನ್ನ ಮಾತಾ ಇಳಿಥರ [ತರ] ಮಾಡದೆ (ವಿಸಾಸು. ೫೦–೩).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ತರ]

ಇಳಿತಾಯ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವುದು: ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ವಿನಿಮಯದರ ಇಳಿತಾಯವನ್ನು (Competitive exchange depreciation) ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ನಡೆಸದಂತೆಯೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅಂತಸಂ. ೬೦). [ಇಳಿತ + –ಆಯ$_4$]

ಇಳಿತೆಗೆ 'ಇಳಿದೆಗೆ' ನೋ.

ಇಳಿದನಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿ; ತಗ್ಗಿದ ಸ್ವರ: "ನಾನು ಒಲ್ಲೆ"–ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಅವಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು (ಬಾಣಅ. ೨೪೪); "ಜನರು ಇದನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಟೀಕೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ" ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು (ಜಮಿನ್ದಾ. ೩೧).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ದನಿ]

ಇಳಿದಾಣ (ನಾ). ೧. ವಿಮಾನಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ: ಹಾಸನದ ಬಳಿ ವಿಮಾನ ಇಳಿದಾಣವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಡಗಿನಿಂದ ಸಾಮಾನು ಹಾಗು ಜನರನ್ನು ಇಳಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ: "ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡುಹೋಗಿರುವ, ಹಡಗಿನ ಇಳಿದಾಣ, ಅಲೆತಡೆ; ಅಥವಾ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ಭೂಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಸೇತುವೆ; ಕೃತಕ ಬಂದರು" (Mole. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$(< ಇೞಿ) + ತಾಣ]

ಇಳಿದಾರವಾರ 'ಇೞಿ' ಪಠಾ.

ಇಳಿದು (ಗು). ೧. ಕಡಮೆಯಾದ; ಕೀಳಾದ; ಕಳಪೆಯಾದ; ಕ್ಷೀಣವಾದ: ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಗಿಳಿದಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩–೩); ರಘೂದ್ವಹ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದದೃಶ್ಯಮುಪ್ಪುದುಮಿಳಿದಾಯ್ತು ಚಾಪಲತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೮೬); ಸತ್ತ್ವನಿಧಿಯ ಶೈಶವಮಿಳಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೩); ಬೇವಂ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಾಗೆಗೆ ಮಾವಿಳಿದಪ್ಪಂತೆ ಪತಿಯೊಳಿಳಿದಾಯ್ತು ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೫). ೨. ಸುಲಭವಾದ; ಸುಕರವಾದ; ಸಾಧ್ಯವಾದ: ಇದೆರಡಱೊಳಂ ನೆಗಟಲಾವುದರಿದು ನೆಗಟಲಾವುದಿಳಿದೆಂಬುದಂ ಭಾವಕರಪ್ಪವರ್ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೧ ಅಡಿಟಿ); ಅದಲ್ಲದೊಡೆ ನಿನ್ನನೊಲಿಸುವುದಿಳಿದೇ (ಲೀಲಾವ. ೫–೮); ಇಳಿದಲ್ತು ಕೆಳಲೋಕದಿಂ ಬೆಳಕ ಪುಟ್ಟುವುದು (ಪಾರಸಿ. ೨೬–೯). ೩. ಬಡವಾದ; ಕೃಶವಾದ: ನವೆಯುತ್ತ ಸವೆಯುತ್ತ ಪೆಣ್ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಇಳಿದಾಯ್ತು ಪರ್ವವೇ ಕರಗಿ ಕರಗಿ (ಪಾರಸಿ. ೮–೪). 'ಏಳಿದ' ಪಠಾ.

ಇಳಿದಾಗು = ಮ್ಲಾನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಕಂದಿದ ಪಟಗನ್ನಡಿವೊಲೇನಿಳಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫).

[< ಏಳಿದು. / ತಮಿ. ಎಳಿದು; ಮಲ. ಎಳುದು; ತುಳು. ಎಳ್ಕ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಇಳಿದೆಗೆ, ಇಳಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ನಿವಾಳಿಸು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪೊರಕೆಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನುಹೊತ್ತಿಸಿ ನಿವಾಳಿಸು. **ಇಳಿತೆಗೆ**: ಮಗುವಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ; ಇಳಿತೆಗೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿಯತೆಗೆ = ಇಳಿದೆಗೆ: ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಶಿರಸಿನಿಂ ಪಾದಗಳವರಿಗು ಹದದಿ ಮೂಜಾವರ್ತಿಯಂ ಇಳಿಯತೆಗೆದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯–೬).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ತೆಗೆ$_1$]

ಇಳಿದೆರೆ (ನಾ). ಇಳಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ತೆರೆ.

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ತೆರೆ$_2$ (< ತೆಱೆ$_2$)]

ಇಳಿನೀರು (ನಾ). ೧. "ಉಬ್ಬರ, ಹರಿವಿಲ್ಲದ ನೀರು (ಇರುವ ಕಾಲ); ಇಳಿನೀರು (ಕಾಲ)" (Slack Water. ಇಂಕನಿ). ೨. ಇಳಿಯುವ ನೀರು. ೩. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ನೀರು.

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಇಳಿನೇಸರು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಸೂರ್ಯ; ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಸೂರ್ಯ: ಇಳಿನೇಸರಿಳಿಯೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಪು ಪರ್ವಿ ತೆರಚಿತು ಚೆಲ್ಲಿತುರಿನೀರಿನೋಕುಳಿಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬–೬೫೫).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ನೇಸರು (< ನೇಸಱ್)

ಇಳಿಪಾಟು (ನಾ). = ಇಳಿತರ (ಕ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + –ಪಾಟು]

ಇಳಿಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು (?): ಗಳಂತಿಗೆಯುಲು . . . ಪೊನ್ನವಣ ಚಿ(೦ನ್ನಮುಸಾಯ್ದುಕಳೆದುನಿನ್ದನ್ತಪ್ಪ ಚೂರ್ಣ್ಣಭಂಗಾರಮಂ ಪತ್ತೆಂಟನಿಳಿಪಿಸಲ್ ಕೊಟ್ಟಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸುಖಮುಣ್ಬರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೨೯; 1098). [ಇಳಿಪು$_1$ (< ಇೞಿಪು) + –ಇಸು$_1$]

ಇಳಿಪು$_1$ 'ಇೞಿಪು' ನೋ.

ಇಳಿಪು$_2$, ಇಳುಹು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಉದಾರನಪ್ಪನಂ ಗಟಿಪನೆಂದಿಳಿಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೯); ಆ ಹಂಸನನಿಳಿಪಿದನಾ ರಾಜಹಂಸನಬಳಾಳಿಯುತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೪೬). **ಇಳುಹು$_2$**: ಹೊಳೆವಸಿ ತ್ರಿಶೂಲ . . . ಕಾಂತಿಗಳಿಳುಹಿದುವು ಖದ್ಯೋತ ದೀಧಿತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೯). [ಇಳಿ$_0$ (< ಇಳಿದು) + –ಪು$_1$]

ಇಳಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಯ ತಗ್ಗಿದ ಸಮಯ; ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ: ಈರ ಆ ಇಳಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೨). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ) + ಪ್ರಾಯ]

ಇಳಿಬಾವಿ (ನಾ). ಇಳಿಯಲು ಹತ್ತಲು ಆಗುವ ಬಾವಿ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ : ತೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇಳಿಬಾವಿ ತೆಗೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಬಾವಿ]

ಇಳಿಬಿಡು 'ಇಳಿವಿಡು' ನೋ.

ಇಳಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು ; ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು : ಇಳಿಬಿಸಿಲು ಮೋರೆಯನ್ನು ಅಡರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೬).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಇಳಿಬೀಳು 'ಇಳಿವೀೞ್' ನೋ.

ಇಳಿಬೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಬೆಲೆ; ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ : ಇಳಿಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಿಯಂ ಸಲೆಮಾಱುಗೊಂಡಡಂ ಯೊಲೊಮನೆಯೊಳಿರ್ದ ಸತಿಸುತಾದಿಗಳ ನೊಂದುಳಿಯದೆ ತಿಂಬ ತೆಱದಂತೆ (ಗುರುಜೋ. ೨೭–೧೦೬).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಬೆಲೆ]

ಇಳಿಬೆಳಕು (ನಾ). ಇಳಿದು ಬರುವ ಬೆಳಕು, —ಪ್ರಭೆ : ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯ ಇಳಿಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯೇರಿ ಬಂತು ಪ್ರೀತಿ (ಹೃದಸ. ೬೧–೧೩).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಬೆಳಕು$_3$ (< ಬೆಳಗು$_3$)]

ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ನಾ). ಲೇವಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜಮೀನನ್ನು ಭೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎರಡೂ ತೀರುವ ತನಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬರುವ ಕ್ರಮ : ಅವನು ಹೊಲವನ್ನು ಎಂಟು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಭೋಗ್ಯ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
P ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಮೀನಿನ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನ ಭೋಗ್ಯದ ಹಣದ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಡ್ಡಿ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಸಲಿಗಾಗಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರೆ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಭೋಗ್ಯ]

ಇಳಿಮೀನು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಮೀನು ; ನುಗ್ಗುವ ಮೀನು : ವಿಧಿವಂಚನೆಯು ಕೂಣಿಗಿಳಿಮೀನಿನೋಲಂತೆ ಮಂಥರೆಯ ಮಾತಿನಗ್ನಿಯ ಮೋಹಕೊಳಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೬–೧೩೩).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಳಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗುವುದು ; ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಇಳಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಾವೇರಿಯ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಲುಮುಖ ; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದ, ಖಿನ್ನವಾದ ಮುಖ : ದೇವರ ಜಗುಲಿಯ ಮುಂದೆ ಇಳಿಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡು "ಗುಮ್ಮನೆ" ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೨೮). 'ಇಳಿಮೋಱೆ' ಪರಾ.

ಇಳಿಮುಖವಾಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಅವನತಿಗೆ ಬರು ; ಏಳಿಗೆ ಕುಂದು : ಮಾನಸಿಕ ಶಕ್ತಿ . . . ಮೊದಲು ನಿಧಾನವಾಗಿಯೂ, ಆಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿಯೂ, ಇಳಿಮುಖವಾಗುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦೩) ; ಊರ್ಜಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಈಗೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತುಸು ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೨) ; ಸೂರ್ಯ ಇಳಿಮುಖವಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು . . . ಏದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೯).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಮುಖ]

ಇಳಿಮುಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು : ಇಳಿಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು (ಗಾದೆ).
[ಇಳಿ$_3$ + ಮುಳುಗು (< ಮುೞುಂಗು)]

ಇಳಿಮೇಜು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೇಜು ; ಡೆಸ್ಕು : "ಮೊಳಕಾಲೂರಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು ; 'ಲಿಟನಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು" (Faldstool. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಮೇಜು]

ಇಳಿಮೇಡು (ನಾ). ಸಮನೆಲವಿಲ್ಲದೆ ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಒಂದು ಕಡೆ ಎತ್ತರ, ಒಂದು ಕಡೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಂತಹ ಪ್ರದೇಶ : "ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ (ನದಿಗೆ ಬರುವ ಮಳೆನೀರು ಬಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ) ಇಳಿಮೇಡು" (Catchment. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಮೇಡು]

ಇಳಿಮೊಗ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ ೧ : ಹತ್ತನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಕಾವು ಇಳಿಮೊಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಚಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಂಜುಂಡ. ೬೦).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಮೊಗ]

ಇಳಿಮೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ ೨ : "ವಾಸಿಯೇನ್ರಿ ಜಯರಾಮುಗೆ ? ಈಗ ಹೇಗಿದೆ ?" ಎಂತ ಆಗ ಕೇಳಿದ. ಲಲಿತಾ ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ "ಹಾಗೇ ಇದೇಪಾ" ಎಂದಳು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೨೩) ; "ವರ್ಗವಾದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಇದೇನೋ ಸರಿ" ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ ಎಂದ (ಕೊತಕಾ. ೪೨). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಇಳಿಯ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ; ನಿಕೃಷ್ಟ ; ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು ; ಅಲ್ಪ; ಬಡವ: ಇಳಿಯನಪ್ಪನಂ ಕೊಜಚಾಡಿ ಕಾಡುವರರಿಯನಂ ಪೊರ್ದಲೀಯದವನೊಲ್ಲರ್ ಜಲಜವದನೆಯರ್ಪಿರಿದ ಪಿರಿದನೀವನಾತನಂ ತವೆ ಕೊಂಡು ಕಂಡಿಪರದರಿಂದಿಳಿಯನಳಿ[ರಿ]ಯನೆಂಬೆರಡು ಭೇದದೊಳಿಪ್ಪುದವಳೊಲ್ದಡೆಗೆನರಿಯದಿನಿತಿನಿತಂ ಪೞಯಲೀಯದಂತೀವುದು ಮನಮಂ ಕಾಣ್ಬುದು ವಿಟಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೮೬). [ಇಳಿದು + –ಅ$_7$]

ಇಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಳಿಚ ಚಿಪ್ಪಲು ಮಲಗು ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾನೆ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು ಚಕ್ರಗೆಂಡೆಯಾವೆಗ ನವಿಲುಯಿಳಿಯಂಬು ಕುಱಿದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಅಂಬು$_3$?]

ಇಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು : ಕೊರಳಿಂದೆ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು ನಿವೀತ (ನಾಚಿರಾ. ೯). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಇಕ್ಕು]

ಇಳಿಲ್$_1$ (ನಾ). ನೇಲುವ ವಸ್ತು ; ಜೋಲಾಡುವ ವಸ್ತು.

ಇಳಿಲ್‌ಹಾಕು = ಜೋಲುವಂತೆ ಹಾಕು : ಜಾತ್ರೆಗೆ ತಕ್ಕ ಜೋತುರುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಜಾತಿಮುತ್ತುಗಳನಿಳಿಲ್ಹಾಕಿ (ಕನ್ನಸು. I, ೨).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + –ಇಲ್$_3$]

ಇಳಿಲ್$_2$ (ನಾ). ಶೋಭೆ ; ಚೆಲುವು. 'ಇಳಿಲೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎೞಿಲ್]

ಇಳಿಲೆ, ಇಳಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು ; ಸುಂದರಿ : ಆಕೆಯ ಚರಣಾಂಗುಳಿಗಳಪರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪಿದ ಸುರದಂಪತಿಗಳ ಪೋಲ್ವೆಯನೊಪ್ಪಿದವಿಳಿಲೆಯ ಪದಯುಗನಖವಾಕೃತಿಗಳ್ ಕುಳಿಶಾಭ್ರಕ ನಿಕುರುಂಬಾಕೃತಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೦ ರ) ; ಧರೆಯೆಂಬಿಳಿಲೆಯ ವರಕುಚಯುಗವೆನೆ ವರ ಸುರಭೂಧರಯುಗಲಾ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧–೯೭) ; ನೀಸನ್ಯಭೃತಕ್ಕಾಮ್ರದ ಕೊನಗರ್ಗುಡು ಸಾನಂದದಿನೆಸುತಿಳಿಲೆಯ ಬಳಸಿನ ಮಾನಿನಿಯರ್ ಜಾಣ್ಣುಡಿದೊಯ್ಯನೆ ಮನೆಯಿಂ ಜಾಱಿದರತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಸತಿ : "ಇಳಿಲೆ ಸತಿ" (ಶಮದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟ). ಇಳಲೆ : ೨. ರಾವಣಗೆ ನೀನಿಳಲೆಯಾಗು (ರಾಮವಿ. ೧೩–೧೩); (ರಾಮವಿ. ೧೪–೧೩೦; ೧೪–೧೭೩ ; ೧೫–೮೬ ; ೧೬–೧೩ ನೋ). [ಇಳಿಲ್$_2$ + –ಎ$_4$]

ಇಳಿವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ ; ಮುಪ್ಪು : ಮಹಾರಾಜರು ಇಳಿವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದರೊಳಗೆ ಈ ನಾಡ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಒಬ್ಬ ಮಗನು ಬೇಕಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೧೦) ; ಈ ಗ್ರಂಥ ದಾಸರ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದು (ಜಗದಾ. ೨೫೭).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ವಯಸ್ಸು]

ಇಳಿವರಿ, ಇಳವರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಬೀಳುವಿಕೆ ; ತಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಇಳಿವರಿ ಸೇರಿ ಅಡಿಕೆ ಒಟ್ಟು ೯ ಮಣವಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೮೫) ; ಆಮೇಲೆ ಆ ದಂಡ ಜೀವಾವಧಿಯ ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಳಿವರಿಯಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೬). **ಇಳವರಿ :** ಕಡಲೇಕಾಯಿ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಇಳವರಿ ಬರುತ್ತೆ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + -ವರಿ$_2$]

ಇಳಿವಾಯ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಬಿಡು ; ಕೆಳಗೆ ಬಿಸಾಡು : ಉರಿವರಿವೆಣ್ಣೆ ಪಂಡಿದಲೆ ಪೆರ್ದೊಲೆ . . . ಸುರಿದಿಳಿವಾಯ್ಕಿ ನೂಂಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್$_1$) + ಪಾಯ್ಕು]

ಇಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಯ ಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು ; ಜೋಲುವಂತೆ ಹಿಡಿ: ಕಡುಕ ನೇವಳ ಲುಳಿಬಳೆ ಮೊದಲಾದಚ್ಚದೊಡಿಗೆಯುನಾ ಪ್ರಜೆ ತಣಿಯೆ ನಡೆವಾಡಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳೆ ಮೇಲಿಂದಿಳಿವಿಡಿದಂತೆ ಸುರಿದರಾನೃಪರು (ಭರಜ. ೬೩–೧೧೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇಳಿವಿಡು, ಇಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಬಿಡು ; ತೂಗುಹಾಕು ; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು ; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ : ತೊಟ್ಟಳೆಸೆವ ವಿಭೂಷಣವನಿಳಿವಿಟ್ಟು ಸರ್ವಾಂಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೯) ; ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರದಮೇಲಿಳಿವಿಟ್ಟ ಮಣಿಮೇಖಲೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೬–೯–೨೩) ; ಕೃಶಾನುವೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಪುಲ್ಲದೊಂದೆ ಪೆಟಲುಪ್ಪಿನ ಪೆರ್ದಿಡಿ ಮುರ್ದಿವೆಂಬಿವಂ . . . ಇಳಿವಿಟ್ಟು ಸೂಸೆ ಪೊಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧೬). **ಇಳಿಬಿಡು :** ೧. ಅವನು ಬಂದೂಕನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೨). ೨. ಕಳಚಿಬಿಡು ; ಸಡಿಲಬಿಡು ; ದೂರನೂಕು : ಬಿಟ್ಟಡಾನೆನ್ನುವನು ತಾನಿಳಿಬಿಟ್ಟುದಿಲ್ಲಲೆ ಭೂಪ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೨) ; ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿವಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು. ಅದು ತೀವ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೭). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಬಿಡು$_1$]

ಇಳಿವೀಳ್, ಇಳಿಬೀಳು, ಇಳಿವೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೋಡೆ ಹಾರಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ಗುಡುಗುಡಿಸುತ್ತೆ ಕಲ್ದಡಿಗಳಂ ತಳೆವಾರ್ದಿಳಿಪೀಳ್ದು ಪೌಳಿಯಂ ನಡೆ ನಡೆ ಕೇರ್ಗಳಂ ಕೆಡಪು ಬಲ್ಪಡಿಯಂ ಮುೞಿ . . . ಎನುತುರ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿೞಿದು ಮುತ್ತಿದರಾ ಗೃಹಮಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯–೮). **ಇಳಿಬೀಳು :** ೨. ನೇತುಬೀಳು ; ತೂಗಾಡು : ರಾಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಒಂದು ಬೋರ್ಡಿನ ಜತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬೋರ್ಡು ಇಳಿಬೀಳಬೇಕೆಂದು ರಾಜಮ್ಮನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆ (ರಾಯಕ. ೮೫). **ಇಳಿವೀಳು :** ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಚಕ್ರಗಳಾಜಿೞ್ದ ಮುಂಗಟ್ಟ ನಭಕಿಟ್ಟು ವಕ್ರಿಸದಶ್ವವೋಡುತಿರೆ ವಿಕ್ರಾಂತ ಖಂಡೆಯದೊಳು ಪೋಣಿಸಿದಸಿಳಾಚಕ್ರಕೊಂದಿಳಿವೀಳದಂತೆ (ಭರಜ. ೩೦–೭೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಬೀಳ್ (< ಬೀೞ್)]

ಇಳಿವೀಳು ‘ಇಳಿವೀಳ್’ ನೋ.

ಇಳಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಶಿಗಿ. ೭೫–1529). [?]

ಇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ಮೀರು : ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರ್ಗಳ ಬೆಳಗುಮನಿಳಿಸಿ ತಳಿತ್ತಱಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ ತಮ್ಮಯ ಬೆಳಗಗ್ಗಳಿಸಿ ತಳಿತಱಿಸಿ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಳಸಿತಮೆನಿಸಿದುವು ನರನ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪೭); ಇಳಿಸಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂಗಳಂ ಮುಳಿದು ಕಡಿದುಂ ಸೀಳ್ದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೪) ; ಇಳಿಸಲಕ್ಕುಮೆ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಗದಾಯು. ೨–೩೭) ; ಆವನ ತುದಿಕೋಡೊಳ್ ಸಕಲಾವನಿ ಕೇದಗೆಯ ಮುಗುಳ ತುದಿಗೆಜಗಿದ ಭೃಂಗೀವಪುವನಿಳಿಸಿ ಸೊಗಯಿಕುಮಾವಿಷ್ಣುವರಾಹಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೊಳ್ಪಂ(ಎಇ. XII, ೨೭೮–೧೧೧ ; 1077) ; ಊರುದಂಡಂ ರಂಭಗಳ ಸೊಬಗನಿಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧–೧೦೬). ‘ಏಳಿಸು’ ಪರಾ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + -ಸು$_1$]

ಇಳಿಸು$_2$ ‘ಇೞಿಸು’ ನೋ.

ಇಳಿಹು ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ನಡುಹಗಲಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ಕಾಲ ; ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯ : ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನನೆರಳಿನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಏರುಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬) ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ದುಃಖಿದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾದ ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳಸಾರೆ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೪೦೮) ; ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಇನ್ನೇನುಮಾಡಲಿ ? ಇಳಿಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಸಂಜೆ ಸಮೀಪಿಸಿತು (ಅಂತರಾ. ೨೪). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞ್) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಇಳುಕಲು ‘ಇಳಕಲು’ ನೋ.

ಇಳುಕು, ಇಳಕು, ಇಳಿಗು, ಇಳುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು : ಬಸ್ರೀ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮೃತದೇಹವನ್ನಿಳುಕಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊರುತ್ತಿದ್ದವರು ಹಿಂದುಗಡೆಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆಯವರು ಮುಂದುಗಡೆಗೂ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೭). **ಇಳಕು :** ಜೇನು ಇಳಕುವವನು ಕೈ ನೆಕ್ಕದೇ ಬಿಡುವನೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೩) ; ಅವರು ಮಾವಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯಿ ಇಳಕುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಇಳಿಗು :** ಚಹಾ ಮಾಡಿ ಇಳಿಗಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುಡಲು ಆತ ತವೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದ (ಧೂಮಮ. ೯೮). **ಇಳುಗು :** ೨. ಕರೆ; ಕೊಡು: ಅರ್ಧಸಿದ್ದೆ ಹಾಲನ್ನು ಒಂದು ದನ ಇಳುಗಿಯೇ ಇಳುಗುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೭). ‘ಇಳುಹು’ ಪರಾ. [< ಇೞ್ + -ಕು. / ಮಲ. ಇೞಿಕ್ಕ]

ಇಳುಗಡೆ ‘ಇಳಿಗಡೆ’ ನೋ.

ಇಳುಗು ‘ಇಳುಕು’ ನೋ.

ಇಳುಜಾರು ‘ಇಳಿಜಾರು’ ನೋ.

ಇಳುಪು ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳುವು ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳುಹಿಸಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಇಳುಹು$_1$ (< ಇೞಿಪು) + -ಇಸು$_3$]

ಇಳುಹು$_1$ ‘ಇೞಿಪು’ ನೋ.

ಇಳುಹು$_2$ ‘ಇಳಿಪು$_3$’ ನೋ.

ಇಳೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು ; ಗೋವು ; ಆಕಳು. ೩. ವಾಕ್ಕು; ಭಾಷೆ ; ಶಬ್ದ ; ವಾಣಿ. ೪. ಶರೀರದ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ ; ಧಮನಿ. ೫. ಮನುವಿನ ಮಗಳು ; ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ: ಮನುಪುತ್ರಿಯಾದ ಇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನಿಂದ ಪುರೂರವಸ್ಸು ಹುಟ್ಟಿದನು (ಭಾರದ. ೯೮). ೬. ವಿಷಮಾರ್ಥ. ೭. ಅನ್ನ. ೮. ನೀರು. ೯. ರಸಮಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ. ೧೦. ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿ. ೧೧. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : “ರಸೆ ಧರೆ ಇಳೆ ರೂಪವ್ಯೆಕಮೊಂದಜ ನಾಮಂ” (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೧). **ಇಳೆ :** “ಭೂಮಿ ವಿಷಮಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಮನ್ನಂ ಜಲಂ ರಸವಸ್ತುತ್ಕಾರಮಿಂತಿಳಾಹ್ವಯ” (ನಾನಾರ. ೧೫೯) ; “ವಿಷಮಾರ್ಥದೊಳು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಳಾಖ್ಯವದೆನಿಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೪).

ಇಳೆಯಪಿರಿಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : “ಇಳೆಯಪಿರಿಯರ್... ತಳೆದಿರ್ಪರಾದ್ವಿಜರ್ ನೆಲದಮರ್ದುಣಿವೆಸರಂ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೩) ; “ಇಳೆಯಪಿರಿಯರೆನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಪುದು” (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಳೆಯಾಳ್ದ** = ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ಅರಸ : ಇಳೆಯಾಳ್ದ ಕೇಳೊಂದು ಪಕ್ಷ ಆವಧಿಯೊಳಾನು ತಳುವದಿದಕುತ್ತರವ ತಹೆನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೫೧). [ಸಂ. ಇಲಾ]

ಇಳೆಗೊಯ್ಲು (ನಾ). ಬೆಳೆದಿರುವ ಪೈರಿನ ಕೊಯ್ಲು (?): ಮಣಿಮಕುಟದಿಳೆಗೊಯ್ಲು [ಪಾಠಾಂ. ದೆಲೆಗೊಯಿಲ] ನೆಲದಾವಣಿಯೊ ಗಗನಾರ್ಣವದ ವಾಡಬ ಗಣವೊ ಕೌತುಕವೆನಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೬). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ತಲೆಗೊಯಿಲು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [ಇಳೆ ? + ಕೊಯ್ಲು]

ಇಳೆಬೆಳ್ಗುಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಕಿಳೆಬೆಳ್ಗುನ್ದೂರುಂ ಕಿಱುವೆಳ್ಗುನ್ದೂರುಂ ಸತ್ತಿಯೂರುಂ ಸಿಂಗೂರು ನಗರಲ ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೫೫–೭; 970). [?]

ಇಳೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಭೂಪತಿ; ರಾಜ: ಇಳೆಯಾಣ್ಮಂ ತನಗಲ್ತೆ ಪೆಗ್ಗಳೆನೆಸುತ್ತಂ ಪಾರುಪತ್ಯಂಗಳಂ ಖಳಗೀಯಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪); ಸಾಲುಗೊಂಡಿಹ ತಳತಳಿಪಾಲವಟ್ಟಗಳ ನೆಳಲೊಳು . . . ಇಳೆಯಾಣ್ಮ ನಗುತೈತಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೨–೨೯). [ಇಳೆ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇಳೆಯೆರೆಯ (ನಾ). = ಇಳೆಯಾಣ್ಮ: ಆ ಪುಷ್ಪಗಳವುದರ ಮಸ್ತಕದಿ ಬೀಳೆ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದು ಯಿಳೆವೆ[ಯೆ]ರೆಯಗೊಪ್ಪಿಸಲು ತವೆ ತಲೆಯ ಪೊಡಸಿದಂ (ನವನೋ. ೨೩–೧೯). [ಇಳೆ + ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ)]

ಇಳೆಸೋಂಕು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶ; ಭೂಸ್ಪರ್ಶ; ನೆಲದ ಸೋಂಕು: ಆ ಮುಗಿಲ ಬಿಡಿಸುತಾ ಕಿರಣಗಳಿಗಿಳೆಸೋಂಕ ತಂದು ಕತ್ತಲ ಕಳೆವ ಶುಭಕಲ್ಪಗಳನು (ಮಲೆದೇ. ೪೮–೫). [ಇಳೆ + ಸೋಂಕು$_3$]

ಇಳೇಜ್ಯ (ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ; ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯವಾದ: ಜಗದ್ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನದೊಳೆಕ್ಕಲಾವಣಮಿವಂಗೆನೆ ನಿಂದನಿಳೇಜ್ಯ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೧೮; 1161).
[ಸಂ. ಇಲೇಜ್ಯ (ಇಲಾ + ಇಜ್ಯ)]

ಇಳೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಆ ಶಂಖಲಿಖಿತರೆಂದ ಪೊಲಾತನಿರ್ದಪನಿಳೇಶ ಕೇಳವನದಿನ್ನೊಂದು ಕಟ್ಟಳೆಯುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೬). [ಸಂ. ಇಲೇಶ (ಇಲಾ + ಈಶ)]

ಇಳೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಇಳೇಶ: ನಾಡೆ ಮನಂಗೊಂಡನಿಳೇಶ್ವರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೫೬); ವಿಷಮತಪವ ನೆಗಳ್ದನಿಳೇಶ್ವರಂ (ಹವಿಮ್ಮರ. ೨–೬ ವ).
[ಸಂ. ಇಲೇಶ್ವರ (ಇಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಇಳ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳ್ದುಕೊಳ್ 'ಈಟ್' ಪರಾ.

ಇಳ್ವಿಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬೆಳ್ದೇವಂ ಬರೆದಂ ಇಳ್ವಿಡೆ ಮಲ್ಲಾಚಾರಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪–೪೫; 910). [?]

ಇಳ್ಳೆ 'ಈಳೆ' ನೋ

ಇಱ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱಸಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇಱಿ$_1$, ಇರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ನೋಯಿಸು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು; ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಹಾಯಿ: "ಇಱಿ – ಘಾತನೇ" (ಶಮುಘಾ); ರಾಮುಧೆವಸು ಹೆ × × ಜನ್ ಇಱಿದು (ಇಅ. VII, ೧೬೩–೩೫೦; 486); ಕಿಱಿದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯುಂ ಪಱಿಪಡೆ ಕಿಡಿಸದೊಡೆ ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮುಂ ನೆಱೆದಿಱಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೮); ಭಂಗುರ ತುಂಗ ತರಂಗಮಾಲೆಯುಂ ಖರ ರದನಾಗ್ರದಿಂದಿಱಿಯೆ ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪಣ್ಗೊಲೆಯಂ ಗಿಳಿವಿಂಡು ಚಂಚುವಿಂದಿಱಿದಡೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೯; 929); ನಿತ್ರಾಣನನು ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳಲಿಱಿದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೬); ತೇಱ್ ಇಱಿದಂತುಂ ಕಲಂಕುವಗೆಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫–೧೭). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಆರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಪಾಂಡವರೊಳಾಂತಿಱಿಯಲ್ ನೆಱೆವನ್ನರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೦); ಪರಿವರಿದಿಱಿಯಲಾಱದೆ ಕಳ್ದು ತುಱುಗೊಣ್ಡು (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧–೫; 1070 ?); ಇಱಿದ ನೆಲಂಗಳಾಂತವರ ನೆತ್ತರನರ್ಕಿಸಲಾಱದೀಗಳುಂ ಮಱಿತೊಱಿಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದಪುವು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು ೧೭೧–೧೫; 1160); ಇಱಿಯಲ್ ಬಲ್ಲೊಡೆ ವೀರನಾಗು (ಸೋಮೇಶ. ೭೭); ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂಡಿಱಿವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯಿದಿರೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೬). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ಸಂಹರಿಸು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ತೀರ್ಥದ ಮೊದಲೊಳ್ ಮೆಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ ಪನ್ದಿಗಳನಿಱಿಯಲ್ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಇಅ. XI, ೧೨೭–೧೦; 803); ಕರ್ಮವೃಕ್ಷಮಂ ಛೇದಿಸಿ ವೈರಿಮೋಹರಮನಡುರ್ತಿಱಿದುನ್ನತಿವೆತ್ತ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀದಯಿತೇಶನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೬೯). ೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು: "ಇಱಿ, ಆಣೆ . . . ಹತಿಸು, ಗುಣಿಸು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧); ಮುನೆಯುಗಲದಿಂದೆ ಗುಣಿಯಿಸು ನೀಳಮುಂ ಪದಮೊನಿಕ್ಕುಮುದನಂತೆ ಬೞಿಕ್ಕನಲನೊಳಿಱಿದಿಭದಿಂ ತೆಗೆಯೆ ನಿಂದುವಕ್ಕುಂ ಧ್ವಜಾದಿಗ್ರಹದಾಯಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ३–೨೦); ಆನಿತುಂ ಪೂರ್ವಾಪರಗೃಹಮನೇೞಱಿಂದಿಱಿದು ಮಾಡಿ ನವದಾನವಿಶೋಧನಮುಂ ಸಪ್ತಾವಿಂಶತಿಯಿನೆತ್ತು ಗವಶೇಷಮಶ್ವಿನೀ ಪ್ರಮುಖರ್ಕ್ಷಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪–೨೫). ೫. ಲಿಪಿಯನ್ನು ಕೊರೆ, — ಕೆತ್ತು: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಚಿಕ(ಂ)ಣ್ಣ × × × ಯಂ ಪೋದಿಯಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೋನ್ × × ಇದು × × ಇಱಿವಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦–೩೫; 864); ಸಂಗತಗುಣ ಗೋವಿಯಿಱಿದ ಸಾಸನಲಿಪಿಯಂ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮–೩೫; 1169). 'ಅಚ್ಚಿಱಿ' ಪರಾ. ೬. ಹಾಕು; ಎಸೆ; ಬಿಸುಡು: (?). ೭. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಅಶನಿಘೋಷಂ ಮುಳಿದು ಪೊಱಮಡೆ ಪೌದನಪುರಾಧಿಪನಾತನನೆರಡುಖಂಡಮಾಗಿಱಿವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭–೩). ಇರಿ$_2$: ೧. ರಾಜಣ್ಣ ಆನಂದನನ್ನು ಇರಿಯುವಂತೆ ನೋಡುತ್ತ ಕೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೯೪); ಅವನ ವಾಸನೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಆ ಹೋರಿಯು ಅವನಿಗೆ ಇರಿಯಲು ಓಡಿ ಬಂತು (ಮಣಿಸ. ೯೬); ಆದರೀಗ ಅದರ ತಿಳಿವು ಎದೆಯನೆಂತು ಇರಿವುದು! (ಮಾಂದಳಿ. ೧೫).

ಇರಿದುಹಾಕು = ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲು: ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದುಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ३–೯೮). ಇಱಿದಾಡು = ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಿವಿದಾಡು; ಗುದ್ದಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ತುಱುಪಳ್ಳಿಯ ಗೋವುಳಿಗರೊಳ್ ತೋಟಿಗೆಯ್ದಿಱಿದಾಡುವ ಬೀಡಿನೆರ್ಮೆಗಳಂ ಪಿಡಿತಂದರಸರ್ಗೊಪ್ಪಿಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫ ವ); ಕಂಗಳನು ಕಾರಿರುಳು ರಕ್ಕಸಿ ನುಂಗಿದಳು ನಾನೇನನುಸುರುವೆನಂಗವಿಸಿ ಕಡುಗಲಿಗಳಿಱಿದಾಡಿದರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩). ಇಱಿದೋಡಿಸು = ಹೊಡೆದೋಡಿಸು: ಕೀಚಕನೆಂಬಂ ಸುಯೋಧನನ ಪಂಡೆಲ್ಲಮನಿಱಿದೋಡಿಸಿ ಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೮ ವ). ಇಱಿವಕನ್ನರ = ಇರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಆತನ ಮಗನಭಿವನ್ದಿತಪದನಿಱಿವಕನ್ನರಂ ಧರ್ಮಪರಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯–೬೧; 942). ಇಱಿವನೊಳಂಬ = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇಱಿವನೊಳಂಬನಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ವರಿಸದನ್ದು (ಎಕ. IX, (s), ಹೊಸಕೋ. ೨೦೭–೧; 900); ಇಱಿವ ನೊಳಂಬನೇಕವಾಕ್ಯ ಶ್ರೀಮತ್ ದಿಲೀಪರಸ ಪ್ರಿತಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫–೪; 948); ಕಾಞ್ಚೀಪುರಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶ್ರೀಮದಿಱಿವನೊಳಮ್ಬನ್ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೪೮–೪; 960).

ಇಱುವಬೆಡಂಗ = ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು ; ರನ್ನಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಚಾಲುಕ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನೆನಿಸಿವಾಹವಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭನಾತನ ಮಗನಿಱುವಬೆಡಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೯–೩೦ ; 936) ; ರುದ್ರಾವತಾರನಿಱುವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೪) ; ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳತಿಳಕನಕಳಂಕಚರಿತಂ ಶ್ರೀಮದಿಱುವಬೆಡಂಗದೇವರ ರಾಜ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೨ ; 1002). ಇಱುವರ್ತಿಗಂಡ = ಯುದ್ಧಪ್ರಿಯನಾದ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಿರುದರಗಣ್ಣನಾಳಿಮ್ಮುನ್ನಿಱುವನಿಱುವರ್ತಿಗಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೫–೬ ; 1047). ಇಱುವಾಳ್ = ಯುದ್ಧದ ಬಂಟ : ಇಱುವಾಳ್ ರಣಕ್ಕೆ ತುಱುಲಾಳ್ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೩೫). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ : —ಅಚ್ಚಿಱು, ಅಳ್ಳಿಱು, ಇಡಿಕಿಱು, ಈಡಿಱು, ಕೂಕಿಱು, ತೂಪಿಱು ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಎಱು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಱು ; ತೆಲು. ಱಿಮ್ಮು]

ಇಱು₂ (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು ; ಬಿಚ್ಚು ; ಹರಡು ; ಚೆದುರು (?) : ಇಱುವ ಪಿನಿಲ್ ತೆರಳ್ದೊಱುವ ಕಣ್ಬನಿ ಮಾಣದೆ ಸೋದೆ ಶೋಕದಚ್ಚಱಿದವೊಲಿರ್ದ ಬಾಸುಱಿನೊಳಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಱು = ಹರಡು]

ಇಱು₃ (ನಾ). (?) : ಇಱುಯೆಂಬುದು ಬೇಂಟದ ಸೂಳೆಯ ಮುಡುಹಿನೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುಮುರಾ. ಪೀ. ೫೪). [?]

ಇಱು₄ (ನಾ). ಇಱಿತ ; ಹೊಡೆತ ; ಕೊಲೆ ; ಯುದ್ಧ. 'ಇಱುಗಾಱ' ಪರಾ. [< ಇಱು₁]

ಇಱು₅ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ ; ಮೃಗ.

ಇಱುಯಕತ್ತುರಿ = ಮೃಗಮದ ; ಕಸ್ತೂರಿ : ಇನಿಯಳ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳಿಱುಯ ಕತ್ತುರಿರಸವ ನನೆಮೊನೆಯಿಂದ ಲೇಖಿಸಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇಱು, ಇಱ್ಱಿ]

ಇಱುಕಿಲ್ (ನಾ). ಇರುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು ; ಅದುಮಲ್ಪಟ್ಟುದು (?) : ನಿಱು ನಿಱುಲು ನಿಱುಲೆನುತ ಹೆಮ್ಮರ ಮುಱುದುದಾತನ ರೋಮ ಸೋಂಕಿನಲಿಱುಕಿಲಾದುದು ಧರಣಿಯನಿಲಜ ಮುಱುದ ಮಗ್ಗುಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೬೧೫. ೧೧–೧೪). [ಇಱುಕು (< ಇಱುಂಕು) + –ಇಲ್₃]

ಇಱುಕು 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇಱುಕುಳಿ, ಇರಕಳ, ಇರಕಳಿ, ಇರಕುಳಿ, ಇರುಕಳ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳುದು ; ಹೋರಿ ಮುಂತಾದ ಕೊಂಬಿನ ಪ್ರಾಣಿ : ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಪೋರ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ . . . ಇಱು[ಱು]ಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ಇರಕಳ : ಇರಕಳ ದನವ್ಹಾಂಗ ಅಡ್ಡ ಹಾಯತೀಯಲ್ಲಲೇ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೬) ; ಹೋರಿ ಇರಿವಾಡತಾವು . . . ತಂತಂ ಹೆಂಡಂದ್ರಿನ್ನ ಆಳುವಿನಾಗ ಇಟ್ಟುಗೋಳಾರದ ಇರಕಳ ಜಾತೀ ಗಂಡಸು(ಕನ್ಮುಟ.೧೪). ಇರಕಳಿ: ಒಂದು ಇರಕಳಿಮುಂದೆ ಹಾಯಿಸಿ[ಸ]ಗೊಡುವದಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. ೧೭೭). ಇರಕುಳಿ : ಕಾಡಾಕಳು ಕಾಡೆತ್ತು ಇರಕುಳಿ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೪). ಇರುಕಳ : "ಇರುಕಳ ದನಾ . . . ನೋಡಿರಿ" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೯) ; ಇರುಕಳ ಅಂತ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ಅದರ ಬಡ್ಯಾಗ ಯಾಕ ಹೋಗಿದ್ದಿ (ಜಾಬಲ. ೯). [ಇಱು₁ + –ಕುಳಿ₃]

ಇಱುಗಲ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿರ್ಗುನ್ದನಾಡು ಮೂನೂಱು ಇಱುಗಲ್ವಾಡಿ ಮೂನೂಱು ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೨ ; 815). [?]

ಇಱುಗಾಱ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ; ಶೂರ : ಹಿಡಿ ಹಯವನಿಱುಗಾಱ ಸಾರಥಿ ನುಡಿವವರು ನಾವ್ ಹಗೆಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೧) ; ಮುಱುಮುಱುಯಲಿಱುಗಾಱನಸುರರ ಮುಱುದನೆಂಬರು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೮. ೧೪–೧೬) ; ಹಱುಗಾಱನಲ್ಲಿ ವನಿಱುಗಾಱನೆನುತವೆ ಬೇಗನಾಗಿ ನಾಡ ಮನ್ನೆಯರು. . .ಬಿಱುತೋಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೪). [ಇಱು₁ + –ಕಾಱ]

ಇಱುಗೂಳಿ₁ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೂಳಿ, —ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟಿ : ಸಾಳುವನ ಬೇಂಟೆಯುಂ ನೋಡಿ ನಡೆವಾಗಲಿಱುಗೂಳಿ ಹೆಗ್ಗೂಳಿ ಕಿಱುಗೂಳಿಯಿಂ ಮೂತೆಜದ ಗಾಳಂಗಳಿಂ ಗೋರಿವಲೆಗಳಿಂ . . . ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂನಾಥನು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೪). [ಇಱು₁ + ಕೂಳಿ]

ಇಱುಗೂಳಿ₂ (ನಾ). ಇಱುಯುವ ಗೂಳಿ (೬). [ಇಱು₁ + ಗೂಳಿ]

ಇಱುಗೆಲಸ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕೆಲಸ ; ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ; ನೋಯಿಸುವುದು : ಅಱುವು ತಲೆಕೆಳಗಾಯ್ತು . . . ಮಱವೆ ಗಱುಗಟ್ಟಿತು ಮನೋಭವನಿಱುಗೆಲಸ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೨) ; ಬಱುಯ ಬೊಬ್ಬಾಟವೊ ಶರಾವಳಿಯಿಱುಗೆಲಸವೇನುಂಟೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೫೬). [ಇಱು₁ + ಕೆಲಸ]

ಇಱುತ, ಇರಿತ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತ ; ಹೊಡೆತ ; ಯುದ್ಧ : ಇಱುತ ಮುನ್ನವೊ ಸುಭಟರಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱುತ ಮುನ್ನವೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೬) ; ಅಱುಸಿದನು ಹನುಮಂತನಾ ಸರಳಿಱುತವನು ಸೈರಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೬–೧೫–೪೬) ; ಇಱುತ ಮುಱುತದೊಳಿಂತುಟರ್ಬಲದ ಸುಭಟರೊಳ್ ಕುಱುದಱುಯಲುಱು ಜೋಲ್ವ ಖಂಡಗಳ ಮುಂಡಗಳ (ಚಿಬತ್ರ. ೨೬–೧೯). ೨. ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ಇರಿದಂತಾಗುವಿಕೆ ; ಚುಚ್ಚುನೋವು: ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಹಾಗೆ ದಂತಗಳು ತೂಗಲಾಡುವವು . . . ನೋವು ಇಱುತಂಗಳು ಉಂಟಾಗಿಹವು. ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಚಲದಂತ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೩). ಇರಿತ : ೨. ನನಗೆ ಆಯ್ವಾರು ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಹಲ್ಲಿರಿತ (ರೂಢಿ). [ಇಱು₁ + –ತ₂]

ಇಱುತಕಾಱ, ಇಱುತಗಾಱ (ನಾ). ೧. ತಿವಿಯುವವನು ; ಕೊಲ್ಲುವವನು (೬). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ; ಯೋಧ ; ವೀರ : ಹಿಂಗೆ ಖಡ್ಗ ಕಠಾರಿ ಕುಂತದಲಿಱುತಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕರನಿಬರ ಕೊರಳೊಳಾಡಿದ ವಂಬು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೫). ಇಱುತಗಾಱ : ೨. ನೀ ಕಟ್ಟಿಱುತಗಾಱನೆ ರಾಯರಿದೆಲಾ ಸಕಲಗುಣಯುತರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೪೫) ; ಎಚ್ಚಱುವವರಿನಿಯಂ ಇಱುತಗಾಱರೆಱುಯಂ ಬಲ್ಲಿದರ ಬಲ್ಲಹನೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ಬಿರುದಂ ಕೇಳ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೬೩–೧೧).

[ಇಱುತ + –ಕಾಱ]

ಇಱುತಗಾಱ 'ಇಱುತಕಾಱ' ನೋ.

ಇಱುನೋವು (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಚುಚ್ಚುವ ನೋವು,—ಬಾಧಿಸುವ ನೋವು: ಆ ಬರ್ದಿಲಾಳ್ವ ಪೊಸಂಬನಪ ರಾಜನೆನ್ನಿಂದೆ ಲಾಭಮನ್ ಪಡೆದು ಇಱುನೋವಿನಿಂದಿಂತು ಬಹುಮಾನಿಸಿರ್ಪನ್(ಬದ್ಧಪ್ರ.೧೩–೨೬೬).

[ಇಱು₁ + ನೋವು]

ಇಱುಮುಱು (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು ; ಹರಿಹಂಚು ; ತುಂಡುತುಂಡು: ಧರ್ಮಜಾದಿಗಳೆಚ್ಚತ್ತೀಯಿರ್ದ ಕನ್ನೆಯಾವೊಳಾದೆಸೆಯೊಳಿಱುಮುಱುಯಾಗಿ ಕೆಡೆದು ಪಟ್ಟರೂಪಾವುದೇನನಿನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ದಿಯೆನೆ(ಬಂಹಿ. ೧೧–೧೧ ವ) ; ಜವನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಯುರವಸಾನಂಬರಮಿರಲೀಯದೆಡೆಯೊಳಿಱುಮುಱುಮುಱುದುಯ್ವಂ (ಜೀವಸಂ. ೬–೩ ವ).

[ಇಱು₁ + ಮುಱು₁. ℙ ತಮಿ. ಇಱುಮುಱು = ಲೇವಾದೇವಿಯ ವ್ಯವಹಾರ ಮುಗಿದು ಹರಿದು ಹಾಕಿದ ಪತ್ರ[

ಇಱಿಯಿಸು, ಇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಸು ; ತಿವಿಸು ; ಕೊಲ್ಲಿಸು : ಇಱಿಯಿಸುವೆ ತಂದೆಮಕ್ಕಳನಿಱಿಯಿಸುವೈ ಸೋದರರ್ಕಳಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಳ್ತಿಱಿಯಿಸುವೈ ಗುರುಶಿಷ್ಯರನಱಗುಲಿ ನಿನ್ನಿಂ ನಿಕೃಷ್ಟರಾದರುಮೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೯-೭). **ಇಱಿಸು :** ನಾ ಡೆ ಲ್ಲ ಪಾೞಾದೊಡಂ . . . ಇಱಿಪೆನೆನ್ನಱಿದ್ದಿಗೆವನ್ನಿಱ್ದು ತುೞುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೧೨ ; 900) ; ಬಾಂಧವರನಿಱಿಸಿ ಸರಸಿಜಬಾಂಧವತನಯನುಮನೆನ್ನ ತಮ್ಮನುಮಂ ನಮ್ಮಂಧನರೇಂದ್ರನ ಮೊಗಮಂ ಗಾಂಧಾರಿಯ ಮೊಗಮುನಾವಮೊಗದೊಳೆ ನೋೞ್ಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೩-೭೦) ; ಛಲದಿಂದಿರದೊರ್ವರಿಂದಮೊರ್ವರನಿಱಿಸುತ್ತೆ ಕೊಕಿಱಿದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೨) ; ಸುರಗಿಯ ಕಿತ್ತಿಱಿಸಿಕೊಳ್ವ ತೆಱನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೫-೬೭). [ಇಱಿ₁ + -ಇಸು₃]

ಇಱಿವಾಳ್ (ನಾ). ಇರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಕತ್ತಿ; ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ : ಅೞುಮೊಗಂ ಘೂರ್ಮಿಸುತ್ತಿದಿರಾಗೆ ಕಂಡಿಂದ್ರನಿಱಿವಾಳನೇ ಬೇಹಿಗಟ್ಟಿದಂತೆಯ್ದೆ ತನಗುಱಿವ ವಜ್ರಾಯುಧವನಾಲ್ದು ತಿರುಪುತ್ತಿಟ್ಟನು (ವೀಶೈಪು. ೩-೨೧-೨೨). [ಇಱಿ₁ + ಬಾಳ್₃]

ಇಱಿವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸೋತ ರಾಜನು ಗೆದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಯುದ್ಧವೊದಗಿದಾಗ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋರಾಡುವುದು : ಬಿಟ್ಟಿಗನೃಪಾಳನೊಡನಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆವಂದರಸುಗೆಳೆಗಳಂ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ತಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದಾನೆಯನಿತುಮನೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ತಂದನಸಮಸಾಹಸತುಂಗಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೦-೨೩ ; 1060) ; ಗಂಡುಗೆಯ್ಯದಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆ ಜಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾೞ್ವುದತ್ಯುತ್ತಮ ಪಕ್ಷಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨೬) ; ಕುಡುವುದು ನಿಮಗುಳ್ಳುದುಮಂ ಪಡೆವುದು ದಯಮಂ ವಿಧೇಯರಪ್ಪುದು ನಿಚ್ಚಂ ನಡೆವುದಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆಂದಡೆ ಬಿಡೆ ಕೈಕೊಂಡುದು ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿಪರೆಲ್ಲಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೮೫). [ಇಱಿ₄ + ಬಿಟ್ಟಿ]

ಇಱಿವೆ ‘ಇಱುಂಪೆ’ ನೋ.

ಇಱಿಸಲ್ ‘ಇಱಿಸಿಲ್₂’ ನೋ.

ಇಱಿಸಿಲ್₁, ಇರಚಲು, ಇರಿಸಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆ : ತಂಬೆಲರ್ ಸೋಂಕೆ ಬಳ್ಕುವ ಲತಾಂಗಮದಿಱಿಸಿಲಂ ಬೀಱಿ ತಡೆದುಂಟಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೩) ; ಬೀಸುವಿಱಿಸ[ಸಿ]ಲಂ ಸೂಸುವ ಸೋನೆಯಂ ಸೈರಿಸದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ ೩-೨೬). ೨. ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ಅಥವಾ ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವ ಬೀಸಣಿಗೆ, —ಅದರ ಗಾಳಿ : ತಳಿರ್ಗಳ ಕಂಡಪಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಡಂ] ಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸುಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಳೋವರಿಗಳೆ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳ ಪೊಳೆವಿಱಿ[ಱಿ]ಸಿಲ್ಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆಳಸಿ ಪೊಳೆವಿಱಿಲ್ಗಳೆ] ವಿಳಾಸವಂ ಮೆಱೆದರಲ್ಲಿ ಕೆಲದ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ಬಲೆಯರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೯) ; ಮಳಯರುಹದ ಕರ್ಪೂರದ ಪಳಿಕಿನ ಪನಿನೀರ ಕದಲಿದಳದಿಱಿಸಿಲ ತಣ್ಗಳಸದ ತಿಳಿನೀರ್ಗಳ ಶೀತಳತೆಯಿನವನಿಪನನಾಪ್ತರುಜ್ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೮). **ಇರಚಲು :** ೧. (ಕ). **ಇರಿಸಲು :** ೧. ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀರುವ ಬಿರುಮಳೆಯ ಇರಿಸಲು ‘ಸಾನ’ದ ಜಗುಲಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ತೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೩). [< ಎಱಚು + -ಇಲ್₃]

ಇಱಿಸಿಲ್₂, ಇರಸಲು, ಇಱಸಲ್, ಇಱಿಸಲ್, ಇಱಿಸಿಲು, ಇಱುಸಲ್ (ನಾ). ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿ ; ಕಪ್ಪಲು ; ಕಪ್ಪು ; ತಗ್ಗು : “ಇಱಿಸಿಲ್–ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವ ಗುೞಿ” (ಶಮುದ. ಪರಿ.೨) ; ಇಱಿಸಿಲ್‌ಗಟ್ಟೆ ಸಹಿತಂ ಮತ್ತರಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೪೨; 1204). **ಇರಸಲು :** “ಇರಸಲುಮೆನಲ್ಕೆ ಮೃಗಬೀಳಿಸುವ ಕಂದಕದ ಪೆಸರ್” (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಱಸಲ್ :** “ಇಱಸಲೆನೆ ಮಿಗಗೆಡಪ ಎಡೆ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೨). **ಇಱಿಸಲ್ :** “ಇಱಿಸಲೆನಲ್ ಮೃಗಂ ಕೆಡೆವ ತಾಣಮೆ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೯). **ಇಱಿಸಿಲು :** ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿಯ ಸ್ಥಳವಿಱಿಸಿಲು ಗೋವಿನಾಕಾರದ ಮತ್ತರ್ ಹನ್ನೊಂದುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೫-೪೭; 1104) ; ಇಱಿಸಿಲು ಗಾವಿನ ಮತ್ತರುಮಾಱುಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯೮-೧೯ ; 1227). **ಇಱುಸಲ್ :** “ಇಱುಸಲೆನಲೊಡನೆ ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವೆಡೆ” (ಕಬ್ಬಕೈ.೮೦). [?]

ಇಱಿಸಿಲು ‘ಇಱಿಸಿಲ್’ ನೋ.

ಇಱಿಸು ‘ಇಱಿಯಿಸು’ ನೋ,

ಇಱಿಹ (ನಾ). ಹೊಡೆತ ; ಕೊಲೆ : ಇಱಿಹಂ ಪಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಯುಧ] ದೊಳುಷ್ಣವಗ್ನಿಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಲ್ಲರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೧೧೪). [ಇಱಿ₁ + -ಹ₂]

ಇಱು ‘ಇಱುಂಬು’ ನೋ.

ಇಱುಂಕು, ಇರಕು₁, ಇರುಂಕು, ಇರುಕು₁, ಇಱಿಕು, ಇಱುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಂಕುಳು ತೊಡೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಅದುಮಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಸುಕಿ ಹಿಡಿ ; ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿ ; ಅಡಕಮಾಡಿ ಹಿಡಿ : “ಇಱುಕು, ಇಱುಂಕು – ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ದೇಸೆಯನಾಂತು ವಿಳಾಸದಿಂದಿಱುಂಕಿದ ನಿಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫) ; ಒಂದು ಬಕಂ . . . ಬಂದು ಎಸಡಿಯಂತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡುಯ್ಯುತ್ತಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣನಿಱುಂಕಿ ಕೊಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೩) ; ಸಕಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂ ಕಂಕುಳೊಳಿಱುಂಕುವಂತಳವಡಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೮-೭೫) ; ವಿಕಲ್ಪದಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಇಱುಂಕಿದಂ, ಇಱುಕಿದಂ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಜವನ ದಾಡೆಗಳಂತಿಱುಂಕಿ ಬೇಗದಿ ಕೊಲ್ಲುವೆಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೧೦೦) ; ಗಱಿನೆಱೆಯದ ಕಿಱುವಱಿಗಳನಿಱುಂಕಿ ಪಕ್ಷದೊಳ್ ಪಾಱಲಾಱದೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೮) ; ಮುಗಿಲನಿಱುಂಕುವ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೨೧). **ಇರಕು₁ :** ೧. ಹೊಲಸು ಹೊಡೆಯುತೆ ರೋಹಿತದೊಳೊಡಗಲಿಸಿಹುದು ಸುಟ್ಟರಕುವುದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಪುದೊಂದೆರಳ್ದಿನವುಮಿರ್ದೊಡೆ ಕೆಟ್ಟು ನಾರುವುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೨೮). **ಇರುಂಕು :** ೧. ವಿಗಡರಕ್ಕಸರಿವನ ತಡೆಯಲು ಬಗಲೊಳವರನಿರುಂಕಿಯೌಂಕಿಯೆ ಬಗೆಯದಾರುಮಂ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೩). **ಇರುಕು₁ :** ೧. ವಿಭ್ರಮದಿಂದಂ ತಾನೀ ಇರುಕಲ್ ಬಗೆದಂ ಕಾಯ್ಪಿನ ಪಾವಂ (ಸೌನಂದ. ೮-೧೮) ; ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುಕಿಕೊಂಡು ನೀರು ತಂದಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಸಣ್ಣದಾಗು ; ಕಿರಿದಾಗು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು : ಕಣ ವಿಭಜನೆಗೆ ಮೊದಲು ಬೀಜ ಉದ್ದನಾಗಿ ನೀಡಿ, ಕ್ರಮೇಣ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ಎರಡುಭಾಗಗಳಾಗಿ ಒಡೆಯುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೩೪). **ಇಱಿಕು :** ನೆಱೆಯವಾಯ್ತಾಕಾಶಗಿರಿಗಳ ಹೊಱಗೆವಾಳರ ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನಿಱಿಕಿದತಿಮನದತುಳಬಲರುತ್ತಾಳಗಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೬-೧೨). **ಇಱುಕು₁ :** ೧. “ಇಱುಕು, ಇಱುಂಕು – ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ಇಱುಕಿ ತೊಡೆಯೊಳೆನ್ನಂ ಪಱಿದೆಱಕೆಗಳಿಂದೆ ಮುಚ್ಚಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೩) ; ಭುಜ ಹತ್ತುದೆಸೆಗಳಂ ಕಂಕುಳೊಳಗಿಱುಕುತಿರೆ (ಕಾರಿರ. ೨೯೨) ; ತುಱುಬ ಬಲಿದೊಳಗೌಕಿ ಮೊನೆಮುಂಜೆಱಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿಸುತ್ತಿ ನೊಳಿಱುಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೯) ; ನಿಱಿಯನೋಸರಿಸುತ್ತೆ ಮೇಲುದನಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಱಿ] ಕುತೆಡಗೈದುದಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮) ; ಇಱುಂಕು, ಇಱುಕು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೌಂಕುೞೊಳ್ ಕುಱಿಯೊಂದನ್ ಇಱುಕಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೨೫). ೩. ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊ : ಇಱುಕಿದರು ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕುಱುಕಿದರು ಮುಗಿಲಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಱುಗು, ಇಱುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಇಱುಕು]

ಇಱುಂಪು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಂಪೆ, ಇರವೆ, ಇರಿವೆ, ಇರುಂಬೆ, ಇರುವು$_3$, ಇರುವೆ$_1$, ಇಱಿವೆ, ಇಱುಂಪು, ಇಱುಪೆ, ಇಱುವು, ಇಱುವೆ, ಇಱುಹು, ಇಱುಹೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವಿಸುವ, ಸಂತತವಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಚೀಮೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜಾತಿಗಳುಂಟು. ಉದಾ: ಕಟ್ಟಿರುವೆ, ಕಪ್ಪಿರುವೆ, ಕೆಂಚಿರುವೆ, ಕೆಂಪಿರುವೆ: ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳ್ ದೇಗುಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟೆಗಳೊಳ್ ಬೀದಿಯೆಡೆಯೊಳಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ನೆಟ್ಟನೆ ಯಿಱುಂಪೆಯೇಟಿಲ್ ಕೆಟ್ಟಪುದೂರ್ (ಲೋಕೋಪ ೧೨–೪೩); ಕರಿ ಕರಿ ಗಲ್ಲದಿಱುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಶೋಜ. ೨–೫೪); ಕೆಂಡಮನಿಱುಂಪೆಗಳ್ ಬಂದಂಡಲೆವುದಿದರಿದು (ಉದ್ಭಟ. ೪–೮೪); ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಇಱುಂಪೆ, ಇಱುಪೆ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಇರವೆ**: ಬೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇರವೆಗಳು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). **ಇರಿವೆ**: ಇರಿವೆಗಳು ತೀರ ಸಣ್ಣವಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಬಹಳ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೫). **ಇರುಂಬೆ**: ಗಳಿಸುವುದು ಬಿಸಿಲ ದಿನದೊಳ್ ಮಳೆಗಾಲಂ ಬರಲಿರುಂಬೆ ಭುಂಜಿಕು ಸುಖದಿಂ (ನೀತಿಚಿಂ. IX, ೨೮). **ಇರುವು$_3$**: ಗಜ ಇರುವು ಮಿಕ್ಕ ಜನನದೋಪಾದಿಯಲಿ ಮನುಜದೇಹತೆತ್ತು ಸಂಚರಿಸಿದೆನೋ (ವಿಸಾಸು. ೯೩–೧); ಒಂದು ಇರುವು ಒಂದು ಕಿತ್ತಲೇ ಹಣ್ಣಿನಮೇಲೆ ತಪ್ಪದೇ ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧). **ಇರುವೆ$_1$**: ಇರುವೆಗಳು ಕೂಡ ಸಂಚರಿಸದೆ ಇರುವುದಂ ನೋಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೧–೪); ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಇರುವೆ ಮುತ್ತೀತೇ (ಗಾದೆ); ಇರುವೆ ನೀನೆಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವೆ (ರೂಢಿ). **ಇಱಿವೆ**: ಜಂಗಮಪ್ರಸಾದ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಇಱಿವೆಗೆ ರುದ್ರಪದವಾಯಿತ್ತು (ಗಣಭಾ. ೨೪೨–೩). **ಇಱುಂಪು**: "ಇಱುಹೆ ಇಱುಂಪೆನೆ ಪಿಪೀಲಿಕಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪). **ಇಱುಪೆ**: ರಿಸಿಯರೊಂದಿಱುಪೆಗಪ್ಪೊಡಂ ಪೊಲ್ಲದಂ ಬಗೆಯದವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೬–೨೫); ಇಱುಪೆಗೆಱಂಕೆ ಮೂಡಿದವೊಲಾದಪೆ ನೀಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೭೩). **ಇಱುವು**: ದೇಶದೊಳಿದ್ದಂಥ ಕೆಱೆ ಬಾವಿ ಉದಕವಾಪೋಶನ ಮಾಡಿತೊಂದೆ ಇಱುವು (ಪುರಂದ. ೨–೧೯–೪). **ಇಱುವೆ$_1$**: ಇಱುವೆ ಒಂದಾನೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೨); ಇಱುವೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಆನೆ ಕಡೆಯು ಮಾಡಿ ಬಸಿಱಿನಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೬–೪). **ಇಱುಹು**: ನಾಯಿಗಳಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದವು ಇಱುಹು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಿಡವು (ಲಿಂಗವ. ೧೪–೫೩); ನೃಪನ ತೆಳ್ಪಸಿಱಿನ ಕಿಱುರೋಮರಾಜಿಯ ಕಂಡು ಇಱುಹಿನ ಸಾಲೆಂದು ತೊಡೆದೆನದಕೆ ರಾಯನುರೆ ನಕ್ಕ (ಭರಚ. ೬–೬೩); ಒಂದಗುಳ ನಿಱುಹು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಱುವೆ] ಪೊರೆಯಕೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನಡೆತಂದುದಂ ಬಸವೇಶ ಕಂಡು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೯–೬). **ಇಱುಹೆ**: "ಇಱುಹೆಯಿಱುಂಪೆನೆ ಪಿಪೀಲಿಕಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ನಾಗಿಣಿಯ ಬಯಲುಂ ಇಱುಹೆಯ ಬಯಲುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦–೫೧; 1077); ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವನೊಂದಿಱುಹೆ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೯೬–೪೩೧); ಪರುಷೆಯೊಳಗೆ ಮಾತಂಗ ಮೊದಲಿಱುಹೆ ಕಡೆಯೆನೆ ನೋಯಿಸದ ದಯಾಸಂಗಿಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱುಮ್ಬಿ, ಎಱುಮ್ಬಿ, ಎಱುಮ್ಬು, ಉಱವಿ; ಮಲ. ಇಱುಮ್ಪು, ಉಱುಮ್ಪು, ಎಱುಮ್ಪು; ಕೊಡ. ಉರುಪೀ]

ಇಱುಂಬ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಂಬು, ಇರುಬು, ಇರುಬೆ, ಇಱಿ, ಇಱು, ಇಱುಂಬ, ಇಱುಬು$_3$, ಇಱುಬೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಇರುಕು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು: ಬಲ್ಮೊಲೆಯೆಂಬೆರಡುಂ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲ ನಡುವಣಿಱುಂಬಿನೊಳಡಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪–೧೦). ೨. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ರೋಮಲತೆ ಬಟ್ಟೆ ನಿತಂಬಮಿಱುಂಬು ನಾಭಿ ಕುತ್ತುಱುಗುಳಿ . . . ಆಗೆ ಮದನಾಟವಿಯಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ತಳಿರ್ಗಳಿಱುಂಬಿನಲ್ಲಿ . . . ಗಿಳಿಗಳ ಪಿಂಡುಗಳ್ ನೆರೆದು ಕೂಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೬); ಕದಳೀಕದಂಬದಿಱುಂಬಿನೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೪ ವ); ಆಳ್ವೆಗೊಂಬುಗಳ ಪತ್ರದಿಱುಂಬಿನ ನೀಡ ನೀಡದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೨೨); ಅಂತಿಱುಂಬಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೬೨ ವ); ನವಾಮ್ರದಿಱುಂಬರನೇಱಿ ಲಾಗರಂ . . . ಅಲ್ಲಿ ಕರಂ ಮನೋಹರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೩೭). ೩. ಕರ್ಕಶತೆ; ಕಾಠಿನ್ಯ: "ಇಱುಂಬೆಂದು ಕರ್ಕಶತೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೮೧). **ಇರುಬು**: ೧. ಮರೆತೆಯೇನು ನಿನ್ನ ಪಾಡ, ಮಲೆಯ ದೂರದಿರುಬಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಕಂಡ ದೆಸೆಯ (ಇಂಗೀತೆ. ೯–೧೦). ೪. ತೊಡಕು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಹಗೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ಭಂಟರಂ ಕಳುಹಿ ಎಳೆದು ಹಾಕಿಸಿದಳೋ ಇರುಬು ಇಟ್ಟೆಡೆಗೆ (ಸಾರಂಗ. ೩೫). ೫. ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಖೆಡ್ಡ: ಬಾವಿಯಿರುಬಿನೊಳು ಬಿಪ್ಪಾಕೆಯಂ ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೮–೨೪); ಇರುಬಿನೊಳು ನೀನಿಹುದನೆಣಿಸದೆ . . . ನಾಲ್ಕುಂ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳುಮುಳುಗಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೨–೫೯). **ಇರುಬೆ**: ೨. "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಳ ಮೇಣಿರುಬೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); "ಇರುಬೆಯಿಟ್ಟಳಮೆನಲೊತ್ತಾದುದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಱಿ**: ೧. "ಇಱುವೆ (ಇಱಮೆ)ಂದು ಸಂದಣಿ" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಱು**: "ಇಱು ಸಂದಣಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೦). **ಇಱುಂಬ**: ೧. ಪಡೆಗಡ್ಡಮಿರ್ದ ಬೆಟ್ಟಬೆಟ್ಟಿಡೆ ಮಟ್ಟಮಿಱುಂಬಮೆಂಬಿವಂ ಸಣ್ಣಿಸಿ ಸಾರ್ವಡೆ ನಡೆವ ದಂಡರತ್ನಂ ಪಡೆವಳ್ಳನ ಮುಂದೆ ನಡೆಯೆ ನಡೆದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೭). **ಇಱುಬು$_3$**: ೧. ಎಡೆಗೆಟ್ಟು ಕಾಳಾಹಿ ತಳರ್ದು ಮೊಲೆವೆಟ್ಟಂಗಳಿಱುಬಿನೊಳು ಪೊಕ್ಕಪುದೊ ಎನೆ ಬಾಸೆ ದಳವೇಱಿತು (ಸೋಮಚ. ೧–೭೧); ಕುಜಚ್ಛದಂಗಳಿಱುಬಂ ನೆಱೆ ಪೊಕ್ಕ ತಮಿಸ್ರಮಲ್ಲಿಯಕ್ಕಾಡೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೩೮); ತರುಲತೆಗಳಿಱುಬಿನಲಿ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ನಿಂದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೦). ೨. ಇಱುಬಿನೊಳಗದೆ ಕುತ್ತು ಹೆಮ್ಮರದುಱುಗಲೊಳಗದೆ ತೊಡಚು ಬಾಣವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೧೦); ಆಱಸಿದರು ತಾವಿದ್ದ ತಾಣದ ತೆಱಪುಗಳ ತರುಗುಲ್ಮಲತಿಕೆಗಳಿಱುಬಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೩೧). ೩. "ಇಱುಬು ಕರ್ಕಶತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ಜವನಣಲು ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆ ಬವರ ಭೈರವನವಟು ಕಂಠೀರವನ ದಾಡೆಗಳಿಱುಬು ಭುಜಗನ ನಾಲಗೆಯ ಬಿಱುಬು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೭೬). ೪. ಹಿಂದೆ ನಾನಾಪಾಯದಿಱುಬಿನ ಬಂಧನವ ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲೈ ಗೋವಿಂದ ಶರಣಾನಂದಕಂದ ಮುಕುಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೨೫); ಗಟ್ಟದಲಿ ಬೆಟ್ಟದಲಿ ಇಟ್ಟೆಡೆಯ ಇಱುಬಿನಲಿ ಕೆಟ್ಟುಳಿದು ಬಂದೆನೆನಬೇಡ ವಿಧಿ ಕಾಣದಷ್ಟದಿಕ್ಕುಂಟಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೫). ೫. ಇಱುಬಿನಲಿ ಕೆಡಹಿದ ಕರಿಯವೋಲ್ ರಿಪುಜನಪರಭ್ಯುದಯದ ವಿನಾಶವನೆಸಗಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫೩); ಮುಡಿದ ಪೂವಿನ ತುಱುಬು ಮೃಡಗಂಧಗಜದಿಱುಬು ನಡೆಯ ಸೊಬಗಿನ ಸೊಂಪು ಚಂದ್ರಚೂಡನಲಂಪು (ಚೆಬಪು. ೩೭–೨೨); ಬಲ್ಮೊಲೆಯೆಂಬ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟದೆಡೆಯಿಱುಬಿನೊಳ್ ಕೆಡಪುತಿಹನಲ್ಲಿ ವಿಟರಕ್ಷಿಮೃಗಕುಲವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೭). **ಇಱುಬೆ**: ೨. ಸಕಲ ಸಂಪದದಿಱುಬೆ ಗಾಗರಂ ತಾನು (ಮಹಾವಿ. ೧–೫೯). ೫. ಖಗಮೃಗವ್ರಾತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಱುಬೆಯಿಂದಿಱುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರಲ್ಕೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱುಮ್ಬು; ತೆಲು. ಇಱುಮು]

ಇಱುಂಬುಗೊಳ್, **ಇಱುಬುಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರು : ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿಕುಟುಂಬಮಿಱುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ನಮಂಡಲದೊಳಿಲ್ಲ ಕುಮಾರನಿದೇನುದಗ್ರನೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫). **ಇಱುಬುಗೊಳ್**. ೨. ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು ; ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿಗೆ ಬೀಳು : ಸೋವೋವ ಸೋವೋವ ಎಂದೆನುತ್ತ ಎತ್ತಿದ ಮೃಗವು ಇಱುಬುಗೊಂಡಿತ್ತು ಇಱುಬಿನ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲಾ ಮೃಗವನು (ಅವಚಂ. ೨೫೫-೧೧೮೦).

[ಇಱುಂಬು + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಱುಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇಱುಕು$_2$, **ಇರಕು$_2$**, **ಇರಿಕು**, **ಇರುಕು$_2$** (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ಮಱಿಗಳಿಗೆ ಮೊಲೆಗೊಡುತಿಱುಕಿನಲಿ ಹುದುಗಿದುವು ಹುಲ್ಲೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೯). **ಇರಕು$_2$** : ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಂಥಾ ಇರಕು ಗೊತ್ತೆ ? (ಬದುಜ. ೪೯). **ಇರಿಕು** : ಹೀಗೆ ಇರಿಕಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತುರುಕುವುದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಯೋ ಆಟ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೩). **ಇರುಕು$_2$**: ಅತ ಈಗ ಒಂದು ಇರುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಇರಕುದಾರಿ = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ದಾರಿ (ಕಿ). [< ಇಱುಕು$_1$]

ಇಱುಕುವಾತು (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಮಾತು ; ತಕರಾರಿನ ಅಥವಾ ತೊಡಕಿನ ಮಾತು : ಕಿಱಿಯ ತನುಜೆ ಮಾದ್ರಿಯನು ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಬಱಿದೆ ಕೊಂತಿಯನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ ಇಱುಕುವಾತಾಡಲದನು ಕೇಳಿಯಾ ನಾಡೆಱೆಯನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆನಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೭).

[ಇಱುಕು$_2$ + ವಾತು$_1$]

ಇಱುಕುಳಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ಮೊದಲು, —ಬುಡ (?): "ಇಱುಕುಳಿ – ನಾಲಗೆ ಮೊದಲು" (ಶಮುದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ) ; ಆಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ . . . ತಾಳಿಗೆಯಿಾಳಿಗೆಯಿಱುಕುಳಿಯಿವಾದಿಯಾಗಱೆ ಕುಳನಂ (ಶಮುದ ೨೭); ಇಱುಕುಳಿಯೋಕುಳಿಗಳುಂ ಕುಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೬). [?]

ಇಱುಪೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ ; ಚುಚ್ಚು : ಹೇರೀಟಿಯಿಂದಿಱುಬುವ ಅಂಕುಶದೊಳಿತ್ತುವಲಗಿಂದಿಱಿವ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ . . . ರೌರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರವಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮). [< ಇಱಿ$_1$]

ಇಱುಬು$_2$ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಬುಗೊಳ್ 'ಇಱುಂಬುಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಱುಬುದಲಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ವೀರನೊಟಿಮ್ಬ ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಇಱುಬುದಲಯ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೧-೨ ; 970). [?]

ಇಱುಬೆ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱು[ರು]ಮುಱಿ[ರಿ]ದೊಱೆ (ನಾ). = ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ : ಆದಲ್ಲದೆಯುಮಿಱು[ರು]ಮುಱಿ[ರಿ]ದೊಱೆಗಿದಿರಿ[ರೀ]ಸಿದರೆಂಬಂತೆ ನಿನ್ನುಮಂ ಮುಳಿಯಿಸಿ ಬರ್ದುಂಕಲ್ಬಾರದಾದೊಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ವ). [ಇರುಮುರ್ರಿ$_0$ (< ಇರಿಮುರಿ) + ತೊಱೆ$_2$]

ಇಱುವಾದಳೆ (ನಾ). (?) : ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮನರ ನಿಱುವಾದಳೆ ಪೆಣ್ಡರುದೆಬ್ಬಿಯ ತುಱು ಪರಿಯೆಯು . . . ಕಟ್ಟೆ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೫-೪ ; 1007). [?]

ಇಱುವು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಸಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇಱುಹು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಹೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಹೆಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಊರಿಂ ಪಡುವಲಿಱುಹೆಗನ ಬಾಗಿಂ ಬಡಗಲು ಕೋಗಳಿ ಗಡಿಂಬಡಲುತ್ಕ್ರಿಷ್ಟವಪ್ಪೆರೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೮-೨೩ ; 1147). [ಇಱುಹೆ + –ಗ ?]

ಇಱುಳಚೋರ (ನಾ). ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಪಲ್ಲವಕುಲತಿಲಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಱುಳಚೋರ × × ನ್ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ × × ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯು[ತ್ತಿ]ರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩-೪೦ ; 929).

[ಇಱುಳ್$_0$ + ಚೋರ]

ಇಱೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಙ್ಗಲ್ನಾಡೆಣ್ಬಾಸಿರಮನಿಱೆಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೪ ; 920). [< ಎಱೆಯಪ್ಪ]

ಇೞ್ 'ಇರ್$_1$' ನೋ.

ಇೞಿ, **ಇಳಿ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು, —ಹೋಗು : "ಇೞಿ–ನಿಮ್ನಾವತರಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಇೞಿದು ಕೆಸ್ಬರೆಯೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೯ ; 466) ; ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿೞಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೭೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ವಾಹನದಿಂದಿೞಿದು ಬಲಗೊಂಡು ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೪) ; ರಥದಿಂದಮಿೞಿದು ಮಣಿಮಯ ಪೀಠದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ವ) ; ಮನದೆಱಕದಿಂದೇಱಲುಮಿೞಿಯಲುಂ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೫) ; ನೀರಿೞಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಱುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೮). ೨. ಬೀಳು ; ಧುಮುಕು : ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವಂ . . . ಕಳ್ವುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ರನಿೞಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧) ; ಉರದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಸುರಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ಮೂಡಿ ಸತ್ತು ನರಕಕ್ಕಿೞಿದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧-೧) ; ಅಧರ್ಮಮಂ ಸೇವಿಸಿ ದುರ್ಗತಿಗಿೞಿದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೮) ; ಇೞಿದ ಕೌರವಂ ರೌರವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೩-೨) ; ಅೞಿಪಿ ಪರವಧುಗಧೋಗತಿಗಿೞಿವುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಸೀತೆಯ ಸಾರಣ್ಗೆೞಿದಂ ನಭದಿಂ ಖಚರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೦). ೩. ಸುರಿ ; ಸೋರು ; ಒಸರು : ಕಡುವೆಂಕಿಯಿಂ ಕಟಾಕ್ಷಂಬಿಡಿದಿೞಿವ ಲಲಾಟಕುಂಕುಮಸ್ವೇದಜಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೪) ; ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಪು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿೞಿಯುತಿರ್ದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೯). ೪. ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಕುಂದು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿ ; ಕೃಶವಾಗು ; ಬಡವಾಗು ; ಸೊರಗು : "ಇೞಿದಂ – ಮೆಯ್ಗುಂದಿದಂ, ಕೆಳಗಣ್ಗೆವಂದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; ಪತ್ತು ವರಮಾಯಂಬಿಲಮನುಂಡು ಮುನ್ನಮೇಱಿದಂದದೊಳಿೞಿಯೆ ಮುನ್ನಿನಂದದೊಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೪೮-೧೪) ; ಕೆಳಗೆಲ್ಲಂ ಪಱಿದು ಬಿರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗಳಗಳಿಸಿ ಕಟ್ಟೆ ನಡುಬೆನ್ನಿೞಿವಿನೆಗಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮುದುಬೇಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೮) ; ಕುಸಿಗೊರಲಿೞಿದೆರ್ದೆ ಪೊಱಂಟ ಬೆನ್ ಬಾತ ಬಸಿಱಡಂಗಿದ ಜಘನಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮) ; ಉೞಿಯದು ವಿಭವಂ, ಜವ್ವನಮಿೞಿಯದು (ಶಮುದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ) ; ತಲೆ ಬಿರಿದ, ಕೀಲ್ ಮುಱಿದ, ಕಣ್ಣಿೞಿದ, ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸುಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಳ್ವನೆಯೆನಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ ಮುಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೩). ೫. ಜೋಲಬೀಳು ; ನೇಲು ; ತೂಗಾಡು : ಬಾಹುಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು ಮೇಲುದನಿೞಿಯೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ ವ) ; ಮುಯ್ಪಿಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮದೊಯ್ಯನಂದಿೞಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೧೫) ; ಜನ್ನವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು . . . ಕೊರಲೊಳಗೆ ಇೞಿಯಲಿಕ್ಕುವುದು ನಿವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೩).

೬. ಅವತರಿಸಿ ಬರು ; ಸಂತತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಬ್ರಹ್ಮನಿನೀ ಬಳಗಮಿೞಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೧೭). ೭. (ವಿಷ, ಶಾಪ, ಅಮಲು ,ಉಷ್ಣ, ಸಂತಾಪ ಮುಂತಾದುವು) ಪರಿಹಾರವಾಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಯುಕ್ತಮೆನೆ ಹಸ್ತಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜಲಾಂತಸ್ಥಮಾಗೆ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮೂಮೆ ಸದುಕ್ತಂ ಜಲಭಾಂಡದೊಳಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ವಿಷಮಿೞಿದು ತೋರ್ಕುಮೇಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ (ಖಮುದ. ೧೪-೨೫). ೮. ಒಳಹೊಗು ; ಮುಳುಗು : ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿೞಿದ ಪುಳಿಂದರಾಜಸುಂದರಿಯರ ನೆಲೆಮೊಲೆಯ ಸಿರಿಕಂಡ ದಣ್ಪಿನಿಂ ಪೊರೆದು ಬೆಳರ್ಪನಾಂತ ತೆರೆಗಳೊಳಂ (ಕಾ ದ ಂ ಪೂ. ೧೧೭). ೯. ಬಾಗು ; ಬಗ್ಗು ; ವಂದಿಸು : "ಪ್ರಣಾಮಮಿೞಿದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨). ಇಳಿ: ೧. ಆನೆಯನಿಳಿದು ತಾಂ ಲೋಕಪಾಲನು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳಿದಿರ್ವಂದು (ಬಸಪು. ೫-೧೭) ; ಕೌರವನನುಜರನು ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು ಗರ್ವದ ಗಿರಿಯನಿಳಿಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೮) ; ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವ (ಭ ರ ಚ. ೩-೬೮) ; ಏರಿದವ ಇಳಿವಾನು (ಗಾದೆ). ೨. ಶಾಸನಮಿದೆಲ್ಲಿಯು ಶಾಸನಮಾರಿತ್ತರೇಕೆ ಸಲಿಸುವೆ ನಾನೀ ಶಾಸನವನೆಂಬಾ ಘಾತಕನಾಸುರತರ ರೌರವಕೆ ಗಳಗಳನಿಳಿಗುಂ (ವೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೫, ೪೯-೧೨೧ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಪಾತಕನೞಿದೀಗಳೊಳೞಿಗುಮುವನಧೋಗತಿಗಿಳಿಗು[ಂ] (ಕೊ ಲ್ಹಾ ಶಾ. ೩-೪೭ ; 1079); ಕಂತುತಾತನಿನಧಿಕಮಿಲ್ಲೆಂದು ಮೂಢದುರ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದುಲಿದು ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೩೧) ; ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲುಡಿಗಟ್ಟ ಮಡುವಿನೊಳಿಳಿದಂತೆ ಬಣ್ಣಗುಂದಿದೆ ಕೇಳು ತಾಯೇ (ಮೋಹತ. ೪-೯೦). ೩. ಇಳಿವಶ್ರುಜಲಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೮); ಕಣ್ಗಳೊಳುಗಳಗಳನೆ ಬಾಷ್ಪಂಗಳಿಳಿದೊಗುತಿರೆ (ಸಾನಂಚ. ೧-೬೫) ; ಧರಣಿಯುಳತೆಯ ಹರಿಯ ನೆಗಹಿನ ಚರಣದಗ್ರದೊಳಿಳಿವ ಘನ ನಿರ್ಝರದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೮) ; ಚಂದ್ರಸುರಥೇನು ಕೂರ್ತು ಚಕೋರವತ್ಸಗೆ ಮೊಲೆಗೊಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡೆವಾಯೊಳಿಳಿವ ತಣ್ಬಾಲೆನೆ ಸೋರಿತು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೆಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೫). ೪. ಬಸವರಾಜಂ . . . ಸಂಸಾರದ ಭಾರವಿಳಿದು ನಲಿನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೨-೮) ; ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಕೊರಳಿಂದೆ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು – ನಿವೀತ (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ತಳಿತ ಸೆರೆಗಳ ತಾೞ್ದಾನನದಿಳಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಹುದಿದ ಕಣ್ಗಳ ಚಲಿತವದನದ ವೃದ್ಧರನು ತೋಱಿದನು ಮುನಿಸುತಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೧೦) ; ತೊಡೆಗಿಳಿವ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಂ ಮುಱಿದಿಡುತ್ತಂ ಡುಗೆಗಳನಿಲ್ಲದೀಡಾಡಿ ಬಿಡು ಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟದೆ . . . ಒರ್ಬಳ್ (ಚಿಬಪು. ೫-೧೪). ೬. ಶರೀರ ತತ್ವಪದಗಳು ಇವೇ ಮಾದರಿಯ ಪದಗಳು. ಆದರೆ ಅವು ಜನಪದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಬಂದಿವೆ (ಶ ರೀ ಘ. ೧). ೭. ಅವರ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹಾವಿನ ವಿಷ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಇಳಿದಂ ಭೋಧಿಯ ಬಾಳ್ಪನೇ ತಮಸನಂಪಾಮ್ನಾಯವಂ ಕದ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೪೨) ; ಉದಧಿಯುದರದೊಳಿಳಿದು ತೆರೆಗಳನೊದೆವ ಮಂದರದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೫) ; ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಗಿನನಂದಿಳಿದನು ತೀವ್ರದಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೬೫). ೧೦. (ಕಷಾಯ, ಅರ್ಕ, ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು) ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಹದಕ್ಕೆ ಬರು: ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೧. ತಂಗು ; ಬಿಡಾರಮಾಡು ; ಬೀಡುಮಾಡು : "ನಿವೇಶಃ, ಶಿಬಿರಂ – ಈ ೨ ದಂಡು ಇಳಿದಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೧) ; ಆ ಮನೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ವಚಭಾ. ೪೮). ೧೨. (ಹಣ್ಣು)ಅತಿಪಕ್ವವಾಗಿ ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು : ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೩. ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗು : ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಗೋವಿಂದನ . . . ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಇಳಿಯಿತಂತೆ (ಎಂ. ಎ. ೧).

ಇಳಿದಾಡು = ಕೆಳಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ದಟ್ಟಡವಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಕಟ್ಟಾಳುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಮೀರವನು ಕಾರ್ಯತಃ . . . ಕಾರ್ಯತಃ . . . ಕಾರ್ಯತಃ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹನ ಆಟಪಾಟವೂಟಗಳ್ಗಿಳಿದಾಡಿ . . . ಜೀವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇನು ? (ಚಿಟ್ಟಅ. ೭೫-೪). ಇಳಿದಾರವಾರ = ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ಕ). ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳು = ತಂಗು ; ಬೀಡುಬಿಡು : ಆಮೇಲೆ ಪಾಂಡವರೆಲ್ಲಾ . . . ತಾವಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೧೨೦). ಇಳಿದುಬರು = ಅವತರಿಸು : ಇಳಿದು ಬಾ ತಾಯಿ ಇಳಿದು ಬಾ ಹರನ ಜಡೆಯಿಂದ ಹರಿಯ ಅಡಿಯಿಂದ ಋಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ (ಗಂಗಾತ. ೩). ಇಳಿಯನುಂಗು = ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಇಳಿದುಹೋಗುವಂತೆ ನುಂಗು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುಂಗು : ಜಾಲಗಾರನು ಬಲೆಯ ಬೀಸಲಿಂ ಬಂದುದಾಸ್ಮರನ ಯಿೞಿಯನುಂಗಿದ ಮೀನು ಚಾಲ್ಕೂರ್ಯನ ಪೋಲ್ವ ಮೈವೆಳಗಿನಿಂ ಪೊಳೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೧೨-೫). ಇಳಿಯಬಿಡು = ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಡು ; ಸುರಿ : ತಿಳಿನೀರನದಱ ನಾಲ್ಮಡಿ ಕಱುವಿನೆಮ್ಮೆಯ ಹಾಲೊಳಗೆಱೆದೊಲೆಯೊಳಗೆತ್ತಿ ಯೆಂಟಱೊಳಗೊಂದುಮಡಿ ಬಿಳುಪಾದ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂ ತಳಿಸಿ ತೊಳೆದದಱೊಳಗೆಯಿೞಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೬) ; ಕುಟ್ಟ ಕಣಕವನು ಹಪ್ಪಳದಂತೆ ಲತೆಯಿಱಿದು ಬಟ್ಟವಾಲ್ ಕಾದ ಸಮಯದೊಳದಂ ತಂದಿಳಿಯಬಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಮಡಿಸಿದುದು ಹಾಲಂಗರವಳಿಗೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೧-೧೯). ೨. ಬರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಕೈದುವ ಕೊಳ್ಳಿ ನಿವ್ರೆಯನಿಳಿಯ ಬಿಡಬೇಡೆಂದು ಸೇನೆಗೆ ಸಾಱಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೬). ೩. ಕೈಬಿಡು : ಮುನ್ನಿನ ಸುಕೃತ ಉಂಟಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪಾದ ದೊರಕೊಂಡಿತ್ತು ಇನ್ನು ನಮ್ಮನಿಳಿಯಬಿಡದೆ ಎನ್ನವನು ಇವನೆಂದು . . . ನಿನ್ನತ್ತೆಗೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಅನಚಂ. ೨೪೦-೧೦೮೯). ಇಳಿಯಬೀಳು = ೧. ಜೋತು ಬೀಳು ; ನೇಲುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿ : ಕಳ್ಳ ಹೆಂಚೆತ್ತಿಬಿಟ್ಟು ಸೂರಿನಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು: ಆಳವಿಗೆಡೆ ಘುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ರಥದವರಿಳಿಯಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯನಿಳಿದು ರಾವುತರು ಕರವ ಮುಗಿದರು ಕೊರಳ ಸಲಹೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೪). ೩. ಓಡಿಹೋಗು ; ಜಾರಿಕೊ ; ಮರೆಯಾಗು (ಕ). ಇಳಿಯ ಮುಳುಗು = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು ; ತೀರ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಇಳಿಯ ಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು ? (ಗಾದೆ). ಇಳಿಯ ವೇಳ್ = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಹೇಳು : ಗುರುಭಕ್ತನಂ ಮಂಚವನಿಳಿಯ ವೇಳ್ದು (ಬಸಪು. ೩೯-೪೬). ಇಳಿಯಿಳಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಆಹಯಿಳಿಯಿಳಿ ಗೊರವ ನಿನಗೀ ಚೋಹವೇಕೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). ಇೞಿದಾಡು=ವಿನೋದದಿಂದ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿ ; ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಹತ್ತುತ್ತಲೂ (ಮತ್ತೆ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ) ಆಟವಾಡು, —ವಿಹರಿಸು : ಪಿರಿದಪ್ಪಾಶ್ಚರ್ಯಪರಂಪರೆ ಸಮನಿಸಲದ್ರಿಶಿಖರದಿಂದಿೞಿದಾಡುತ್ತಿರೆಯಿರೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಮನವನಿಪಾಲತನಯಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧೭). ಇೞಿಯವಿಡು = ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು ; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು ; ತೂಗಹಾಕು : ಕುಮುದವತೀ ವಿರಹಸಂತಾಪದಿಂದಿೞಿಯವಿಟ್ಟ ಕುಮುದಿನೀಪ್ರಿಯನ ಧವಳೋತ್ತರೀಯಮೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳಗಿನ ಬಳಗಮೋಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಬು. ೪೨೯). ಇೞಿಯುಂಬೊೞ್ತು = ಇಳಿಹೊತ್ತು : ಪೂರ್ವಾಹ್ಣಂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಮೆಂಬೆರಡುಂ ಪೊೞ್ತುಗಳಂ ಕಳೆದಿೞಿಯುಂಬೊೞ್ತುಱೊಳ್ ವೈದ್ಯಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ಬೆಜ್ಜಂ ದೋಷರಕ್ತಮಂ ಕಳೆವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೩-೨೦ ವ) ; ಇಕಾರಾಂತದೊಳ್ – ಸಿಡಿಯುಂಡಲೆ, ಇೞಿಯುಂಬೊೞ್ತು (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). ಇೞಿಯೆಮಂತ್ರಿಸು = ವಿಷವು ಇಳಿದುಹೋಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಂತ್ರಹಾಕು :

ಮಸ್ತಕಮಂ ಮುಟ್ಟೆ ಇೞಿಯೆಮಂತ್ರಿಸುವುದು (ಏಮಡ. ೧೪-೨೪ ವ).
ಇೞಿಯೆಮುಸುಕಿಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊ: ಇೞಿಯೆಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ ಬೞಿಯನೆ ಪರಿತಂದು . . . ಮೞೆಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡಕ್ಕುಮಿದು ಪೊಂದು ಮತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧-೩೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇೞಿ; ಕೊಡ. ಇಳಿ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಇರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಇಜ್]

ಇೞಿಂಪು 'ಇೞಿಪು' ನೋ.

ಇೞಿಗೋಡ (ನಾ). ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಒಕ್ಕೊಳೆಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿಯಿೞಿಗೋಡಂ ಸಾರೆ ಸಾವಂತರಾ ಕೇಡಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆೞ್ತಿನಿಂ ಕಡೆ ಫಲಂ ಕೆಂದಂ ಪುಗಲ್ ಸತ್ಫಲಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೭).
[ಇೞಿ + ಕೋಡು$_5$ + -ಅ$_7$]

ಇೞಿತ, ಇಳಿತ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಅವನತಿ. 'ಇೞಿತವಿಲಿ' ಪರಾ. ಇಳಿತ: ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಇಳಿತವೇನುದ್ದವೇನಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕಳವೇನು ಗದ್ದುಗೆಯೇನು (ಭರಚ. ೪೨-೬೯); ಇಳಿತದಿಂ ಭರತದಿಂದೆಸೆವ ಕಾಳೋದಕಜಳನಿಧಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೯೬); ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಳಿತಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವನಕ್ರಮವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇೞಿ + -ತ$_2$]

ಇೞಿತರ್, ಇಳಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಬರು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು: ಕುಂದೇಂದು ಯಶಂ ರಥದಿಂದಿೞಿತಂದೆಜಗಿದನಗ್ರಜನ್ಮಪದಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨); ಮಿಸುಗುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿನಂದಿೞಿತಂದನ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯುಂ ಪುಸಿಯೆನಿಸಿತ್ತು ಮಾಯ್ದೆನಗೆ ಪಾಪಿಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೫). ಇಳಿತರ್: ನಭದಿಂದಿಳಿತಂದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೮); ಮೋಡದಿಂದಿಳಿತಪ್ಪ ಸಿಡಿಲವೊಲಿಳಿದನಾ ಪುರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೩೫); ಗಗನಪಥದಿಂ ಭಾಸುರಪ್ರಭೆಯೊಳಾ ಮುನಿಪನಿಳಿತಂದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೦).
[ಇೞಿ + ತರ್]

ಇೞಿತವಿಲಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂದುವಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಅನುರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯುಮರ್ದಮುರಲ್ವಿಲ್ಲನಿೞಿತವಿಲಿ ತಣ್ಗದಿರಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬-೧೯). [ಇೞಿತ + -ಇಲ್ಲಿ$_3$]

ಇೞಿನೇಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ನೇಹ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ. ೧, ೨: ಅೞಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ ಇೞಿನೇಹಂ ತಾಣದೀವಿಗೆಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೫). [ಇೞಿ + ನೇಹ]

ಇೞಿಪು, ಇಳಿಪು$_1$, ಇಳಿಹು, ಇಳುಪು, ಇಳುವು, ಇಳುಹು$_1$, ಇೞಿಂಪು, ಇೞಿಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು, —ತಂದಿರಿಸು; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಡಗು; ಇರಿಸು: "ಇೞಿಪು – ಅಧಃಸ್ಥಾನನಯನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪುಳ್ಳಿಯ ಪೊೞೆಯನಿೞಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೫); ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿೞಿಪುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ಕಾಯ್ದಿೞಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಿಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಪೆಗಲೊಳಿರ್ದ ಭಾಗಲಮಂ ಭೂಭಾಗದೊಳಿೞಿಪಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭-೧). ೨. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನೀಗು; ತೊರೆ: ಮಹಾಬಳ ಖಚರೇಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನವಿಧಿಯಿಂದಮಾತ್ಮೀಯ ಶರೀರಭಾರಮನಿೞಿಪೆ (ಆದಿಪು. ೨-೬೧ ವ). ಇಳಿಪು$_1$: ೧. ಲಿಂಗ ಶರಣೆನುತಗ್ಘವಣಿಯನೊಲವಿಂದಿಳಿಪಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಹತ್ತಿರೆ ಹದುಳದಿಂದಿಳಿಪಿ (ಬಸರ. ೩-೪೧); ಕಾದಿಳಿಪಿಯಾಱಿದ ಬಟ್ಟವಾಲಿನಂತೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭); ಇಳೆಗಿಳಿಪಬೇಕೆಂದು ಬಾಗಿದೊಂದಂಗಮೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬); ತಳ್ವದೆ ಘಟಮನಿಳಿಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೧).
೩. ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕುಂದಿಸು: ಭೂಭಾರಮನಿಳಿಪುವೆಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೦-೨); ಬಳೆದ ಸಂತಾಪವ ಪಲವು ನೀತಿಗಳಿಂದಿಳಿಪುವೆವೆಂದೆಳಸಿದರು (ಕರ್ಣಪ. ೨-೯). ೪. (ಮದ, ವಿಷ, ಅಮಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೫. ಮೂಲವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಬೇರೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು, —ಚಿತ್ರಿಸು. ಇಳಿಹು: ೧. ಅಯ್ವತ್ತು ಹೊನ್ನಂ ಅರಮನೆಯ ಸಿದ್ಧಾಯಕ್ಕೆ ಅವಲಂಬಣವಾಗಿ ಇಳಿಹಿ ಶ್ರೀ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೦; 1173); ಚಳಗತಿಯ ವಾಜಿಗಳು ಕೊಂಡೊಯ್ದಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಹಿದವು ತಮಸೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೪-೮). ಇಳುಪು: ೨. ಮಿಳಿರ್ವ ಶಿವಯೋಗಿಯುಂ ಕಂಡು ಕಾಮಂ ಬಿಲ್ಲನಿಳುಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೧); ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನಿಳುಪಿ ಬಂದಂಗಭವನಂ ಗೆಲಿದು ಸೌಂದರಗಣೇಶನೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೨೫); ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೈ ನಂದನರನಿಳುಪಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿವಿಟ್ಟು, ಳುಹಿಟ್ಟು] ಬಂದೈ ರಾಜಪುತ್ರರ ನಟ್ಟಡವಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೪). ೬. ಕಷಾಯವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು: ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಪಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದಱೊಳಗಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೩೨). ಇಳುವು: ೧. ತಂದ ಗಂಟನ್ನು ಇಳುವಿ ಬೆವರು ಒರಸಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭೮). ಇಳುಹು$_1$: ೧. ನಾ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಹೀನಂಗಳೆಲ್ಲವ ತಂದು ಮುಂದಿಳುಹಲು ನಿನಗೆ ಹಾನಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೫-೬); ಗಜಮುಖನನೊಯ್ದು ನೇಹದಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಕೆಲದೆಡೆಯೊಳಿಳುಹೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೧); ಮೆಱೆದುಮರದಲಿ ಕೌಸ್ತುಭದ ಮಣಿಮಾಲೆಯ ನಿಳುಹಿದವೋಲು ಬೆಳಗಿನ ತುಱುಗಲಲಿ ತೂಗಾಡುತಿದ್ದುದು ಕೈದು ತೊಡವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೧). ೨. ಕೈಯ ಕೈದುವನಿಳುಹಿ ಬಾಯಲಿ ಬೆರಳನಿಟ್ಟುದು ವೈರಿಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೪); ಸಾಯಲಂಜುವೊಡಿಳುಹು ಧನುವನು ನೋಯಿಸೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೭). ೫. ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ ಹಸನಿ ಗಂಗವ್ವ ಹಾಸ . . . ಆದರ ಮ್ಯಾಗ ಬಸವ ಹರಶಿವನ ಇಳುವಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೮). ೭. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುರಿಸು: ತನಿ ಹೊಳೆವ ಸಲಿಲದ ಬಹಳ ಧಾರೆಗಳ ಇಳುಹಿದನು ಸರಳಿಂದ ವದನದ ಬಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೭). ೮. ಜೋತು ಬಿಡು; ನೇತಾಡಿಸು; ತೂಗು ಬಿಡು: ಮುದದಿ ಹಗ್ಗವನಿಳುಹಿ ನಿನ್ನನು ಸೇದಿ ತಹೆ ಬಳಿಕ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೬೨). ೯. ಕೆಡಹು; ಬೀಳಿಸು: ಹೆಱೆಯಂಬಿಂದ ಕಡಿದಿಳುಹಿದನು ಪಾಂಚಾಲಾಧಿಪನ ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೮); ಹೊಂಬರೆಹದಸ್ತ್ರದಲಿಳುಹಿದನು ರಕ್ಕಸನ ಮಸ್ತಕವ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೦); ಖಳನನುಜಾತೆ ಕಾಮಮೋಹಿತಳಾಗಿ ಜನಪತಿಯ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕೈತರಲ್ ನಾಸಿಕವನಿಳುಹಿದಂ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೩-೧೭). ೧೦. ಒಳಗೆ ಬಿಡು; ಹಾಕು: ಕಳಿತ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು . . . ಹುಣಿಸೆವಣ್ಣೊಳಗೆ ಕೆಲವ ಜೇನೆಯೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವ ಇಳುಹುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೮). ೧೧. ವಿಸರ್ಜಿಸು; ಕಳಚು: ಬೇಕಾದರೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇಳುವಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ನೋಡಬಹುದು (ಸುವಸಂ. ೩೫). ಇೞಿಂಪು: ೨. ಬಹಿರಂತರಂಗದ ಪರಿಗ್ರಹಶಾಖೆಯಿವೆಂದು ಕುಂತಳಾವಲಿಯನಿೞಿಂಪಿದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೯). ಇೞಿಪ್ಪು: ೧. ಇದಿರೊಳಿೞಿಪ್ಪುವಲ್ಲಿ ಕುಡುವಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ಮನದಿಂದೆ ಮುಂಚುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೧೯).

ಇಳುಪಿಡು = ೧. ಇಳಿಸಿ ಮಡಗು; ಕೆಳಗೆ ಇರಿಸು. ೨. ನೂಕಿ ಬಿಡು; ಹಾಕಿ ಬಿಡು; ಎಸೆ: ಗಗನವನಿತೆಯೆಚ್ಚಾಡಲ್ಕೆ ಪಸಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರಕವಡಿಕೆಗಳೆಡೆಯೊಳಿಳುಪಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಪಿಟ್ಟ, ಳಿಪಟಂ] ರಜತದ ಪಲ್ಲೆಯೊ (ಸೋಮಚ. ೨-೧೨). [ಇೞಿ + -ಪು$_1$]

ಇೞಿಪ್ಪು 'ಇೞ್ಪು' ನೋ.

ಇೞಿವಿೞಿ (ನಾ). ಕೇಡು; ನಾಶ; ಹಾನಿ (?) : ಬಡವರ್ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಂ ಆಯಿಲದಳುಪಿನಿೞಿವಿೞಿಯುಂ ಕುತ್ತದ ಮಱುಕದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯುಮಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಸತ್ತ್ವಬಾಧೆಯ ಗಂಧಾಗಂಧಮುಮಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ).
[?. / ತಮಿ. ಇೞಿ = ಕೇಡು, ಹಾನಿ; ವಿೞ್ = ಜ್ಞಾನ, ಅರಿತ]

ಇೞಿವು (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಸುರಿಯುವಿಕೆ; ಬೀಳುವಿಕೆ: ದಕ್ಷಿಣಾವೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಱೆ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಪಶ್ಚಿಮಾದೆಶೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಱೆ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲೆ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಮೂಡಾಯಿನ್ನೀೞ್ತನ್ದ ನೀರಿೞ್ವೆ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೫೩-೨೮; 550 ?); ಗೞಗೞ ಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿೞ್ವಿಗಮುಗಿಮುೞ್ಗದೞ್ವ ಮೊೞಗಿಂಗಂ ಪೊಂಪುೞ್ಯೆನಿಸಿದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮುೞಲ್ಗಮಿಂದ್ರನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೯). [ಇೞಿ + -ವು. / ತಮಿ. ಇೞಿವು]

ಇೞಿವೊಲ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಭೂಮಿ: ಬಾಲಕನಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಹಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟೆಗೆಯಂತೆ ಖಳರ ನುಡಿಗಳ್ಪಾಡದೆ ಇೞಿವೊಲದ ನೀರಂತೆ ಕುಪಥಕ್ಕೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). [ಇೞ್ + ಪೊಲ]

ಇೞಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಹೋಗು, —ಹರಿ: ಅವಂ ಮುಳಿಯಿಸೆ ಕೆಯ್ಗುಳಿಯೆ ಮುನಿಪತಿಯ ಕಣ್ಗಳೊಳಿೞ್ವೋದುವು ತೀವಿ ಕೋಪರಸದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೧). [ಇೞ್ + ಪೋಗು$_1$]

ಇೞಿಸು, ಇಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು; (ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು. ೨. ತಗ್ಗಿಸು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಬಗ್ಗಿಸು: ಉೞಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನಿೞಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ); ಈ ಜಗದೊಳ್ ಬದ್ದೆಗನನ್ನನಾವನಿೞ್ಕುಂ ಭ್ರೂಕೋಟಿಯಿಂ ಕೋಟಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೭). ಇಳಿಸು$_3$: ೧. ತಟ್ಟನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧); ಗೊನೆ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೇ ಬಾಳೇಗಿಡವನ್ನು ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೭); ಚಂಡಾಲನು ಎತ್ತಿದ್ದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಸಿದನು (ರಾವಿಜ. ೧೧). ೨. ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಇಳಿಸದಿದ್ದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೧). ೩. ನೀಗು; ನಿವಾರಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಹ್ಯಾಗೂ ಸರಿ, ಈ ವರ್ಷ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಇಳಿಸಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ (ಮಸಕೂ. ೧೦). ೪. ಬೀಡು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೊಗ ಇಳಿಸು; ಕೊರಳು ಹರಿ(ಉಕ): ಎತ್ತೆಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿರಿ ಬುತ್ತೆಲ್ಲಿ ಉಂಡಿರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೪-೮). ೫. ಹೊಡೆ; ಪೆಟ್ಟುಹಾಕು: ಬಾರುಕೋಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಇಳಿಸಬೇಕೆಂದನು (ಬಾಬಲ. ೩೭). ೬. (ಕಷಾಯ, ದ್ರಾವಕ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು) ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಸಾರವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ತೆಗೆ. 'ಕಷಾಯವಿಳಿಸು', 'ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸು' ಪರಾ.

ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇವರನಾ ಮುನಿಯುಪಚರಿಸಿದನು ವಿವಿಧಸತ್ಕಾರದಲಿ ತಿಂಗಳುದಿವಸಪರಿಯಂತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ]ಲ್ಪಲನ ಸಂಗತಿಯ . . . ಕೇಳ್ದು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೯); ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ತೊರೆಮಾರವೈಶ್ಯದ ಚಿತ್ರಸೇದುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದಂಡನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ (ತುಳುನಾ. ೬೭). [ಇೞ್ + -ಸು$_1$]

ಇೞಿಸುನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಬರು; ಭಂಗಪಡಿಸು; ಇದಿರಪ್ಪಳಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು (ಕಶಸಾ. ೩). [ಇೞಿಸು + ನೂಂಕು ?]

ಇೞಿಹ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕೆಳಗೆ ಬರುವಿಕೆ. 'ನೀರಿಳಿಹ' ಪರಾ. [ಇೞ್ + -ಹ$_2$]

ಇೞ್ಕುೞಿ 'ಈೞ್ಕುೞಿ' ನೋ.

ಇೞ್ಕುೞಿಗೊಳ್ 'ಈೞ್ಕುೞಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇೞ್ಕುೞ್$_1$, ಇಕ್ಕಳು, ಇಕ್ಕುೞ್$_1$, ಇರ್ಕುೞ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ (?): "ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳಮಿೞ್ಕುೞಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ಇಕ್ಕಳು: ೨. ಮನಃಕ್ಲೇಶ; ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ. ಇಕ್ಕುೞ್$_1$: ೧. "ಇಕ್ಕುೞ್ = ವ್ಯಾಧಿವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಇರ್ಕುೞ್$_1$: ಮೋದಕದಿಂ ಮಧುಪೀಲಿಯ ಬೂದಿ ಕಣಾಚೂರ್ಣಮೆಂಬಿವಂ ತಿನೆ ರುಜೆಯಿಂದಾದಿರ್ಕುೞುಮೂರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸೋದಯಮುಂ ಕಂಠರೋಗಮುಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೨).

ಇಕ್ಕಳುಹತ್ತಿಸು = ರೇಗಿಸು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸು; ಮನಃಕ್ಲೇಶವನ್ನು ತರು: ನೋಡಪ್ಪ ನನಗೆ ಇಕ್ಕಳುಹತ್ತಿಸಬೇಡ ಇನ್ನು; ನಾನು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಸುಮ್ಮನೆ ಇಕ್ಕಳುಹತ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ನನಗೆ (ರೂಢಿ).
[?]

ಇೞ್ಕುೞ್$_2$, ಇಕ್ಕಲು$_2$, ಇಕ್ಕಳ$_1$, ಇಕ್ಕುಳ$_1$, ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು, ಇಕ್ಕುೞ್$_2$, ಇರ್ಕುೞ್$_2$, ಇರ್ಕುೞ, ಇರ್ಕುೞಿ, ಇೞ್ಕುೞು (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ, ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ನಡುವೆ ಕೀಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಹಿಗ್ಗಲಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಎರಡು ಕವಲುಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಸಾಧನ; ಪಟಕಾರ; ಸಂದಂಶ; ತಂಡಸ: "ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳಮಿೞ್ಕುೞಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ಇಕ್ಕಲು$_3$: ೨. (ಆಲಂ) ಸಂದಿಗ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು: ರಕ್ಕಸುವರಾರು ನಮ್ಮನು ದುಃಖದಿಕ್ಕಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂಗೆ] ವಶವ ಮಾಡುವರೆ (ರಾಘಚ. ೭-೧೧೨). ಇಕ್ಕಳ$_1$: ೧. ಹದವಾಗಿ ಬೇಯುಲಿಕ್ಕಳದಲ್ಲಿಯದ ತೆಗೆವುತ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೨); ಪಗಡೆ ದಾಳಗಳು ಅಂಕುಶಗಳಂತೆಯೂ ಇಕ್ಕಳಗಳಂತೆಯೂ ದ್ಯೂತಕಾರನಿಗೂ ಅವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಯುಕ್ತಾರ. ೩೦೮). ಇಕ್ಕುಳ$_1$: ೧. ಗರಳಧರನೇಕನಿಷ್ಠೆಯ ಘಟ್ಟಿಯುಂ ಕೊಂಡು ಪರನ ಭಯಭಕ್ತಿಯೆಂಬಿಕ್ಕುಳದಿ ಪಿಡಿಕೊಂಡು (ಇಜೀರ. ದೇ. ೧೦೭-೨೦); ಕೆಂಗಲಿಸುವಿಕ್ಕುಳದೊಳವರ ನಾಲಿಗೆಗಳಂ ಕೀಳುವರು ಯಮದೂತರು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೯-೪೮). ಇಕ್ಕುಳಿ: ೧. ತಮ್ಮ ರೂಪ, ರೊಕ್ಕದಿಂದ ಅವರು ಇಕ್ಕುಳಿಯಿಂದ ಎಳೆಯುದ ಹೆಣ್ ಕೂಸು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕನಕಿ. ೩೭). ಇಕ್ಕುಳು: ೧. ಪ್ರಳಯಾನಳದಿಂ ಕಾಯಿಸಿ ರಾಪುವ ಕೇತುವ ಬಲಿದಿಕ್ಕುಳಿನಿಂ ತೆಗೆದು (ವೀರೇಚ. ೨-೯); ಸೆಕ್ಕಿ ಸುರಗಿಯೊಳಿವನ ಖಂಡವನಿಕ್ಕುಳಿನೊಳೊಡೆಯುವೞಿ ಕೊಯರ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೬). ಇಕ್ಕುೞ್$_2$: ೧. "ಇಕ್ಕುೞ್ = ವ್ಯಾಧಿ ವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಲಬರ್ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಗೆಯನಿಕ್ಕುೞೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೭); ಕುಡು ಕೊಂಡೊಡಮೆಯನೀಗಳೆ ಕುಡದಿರ್ದೊಡೆ ಮುಱಿವೆನಿಕ್ಕುೞೊಳ್ ಕಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೨೯); ಅರಿವುದು ಮೂಗನಿಕ್ಕುೞೊಳೆ ಕೀೞ್ವುದು ಪಲ್ಗಳಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೭೮). ಇರ್ಕುೞ್$_2$: ೧. ಅಳ್ಳೆಯಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿರ್ಕುೞೊಳೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ನಿಟ್ಟೆಲ್ವುಗಳ್ ತೋಱುವಿನಂ ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುೞಿಂದಿಕ್ಕುಳಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫). ಇರ್ಕುೞ: ೧. ಕನ್ನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿರ್ಕುೞಂ ಮತ್ತಮನೇಕ ಚೌರ್ಯಸಾಧನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ದಶಕು. ೮-೯೯ ವ); ಸುತ್ತಿಗೆಯಡಿಗಲ್ಲಿರ್ಕುೞ ಬೆಂಕಿನೀರ್ ಮೊದಲಾದುವು ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣಂ (ಚಿಕವಿ. ೧೦). ಇರ್ಕುೞಿ: ೧. ಕರ್ಬೊನ್ನದಂತೆ ಇರ್ಕುೞ್ಗೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭); ಇರ್ಕುೞಿಯ ತಂಡಸದ ಕತ್ತರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೯).

ಇೞ್ಕುೞು : ೧. ಉನ್ನತ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಳದೊಳಂಬುಗಳೞ್ದುಡಿದಿರ್ದೊಡತ್ತ ಮಿತ್ತನ್ನೆಱೆತಂದು ಬಲ್ಪಡಿಗರಿೞ್ಕುೞಿನೊಳ್ ಕಿೞಿ ನೊಂದೆನೆನ್ನದಃ ಎನ್ನದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩).

[< ಈೞ್ + ಕುೞ್$_2$. / ತುಳು. ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು]

ಇೞ್ಕುೞು ‘ಇೞ್ಕುೞ್$_3$’ ನೋ.

ಇೞ್ಕೊಳ್ ‘ಈೞ್ಕೊಳ್’ ನೋ.

△ ಇೞ್ಚಾಸಿರ ‘ಇರ್ಛಾಸಿರ’ ನೋ.

△ ಇೞ್ಛಾಸಿರ ‘ಇರ್ಛಾಸಿರ’ ನೋ.

ಇೞ್ತವಯಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಇೞ್ತವಯಿಲಮುಂ ಪೆತ್ತವೀ ವಯಿಲಮುಂ ಸೊವಗೆಯಾ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೨ ; 725). [?]

ಇೞ್ದಿ (ನಾ). ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮಱೆಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿೞ್ದಿ ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨); ಚೋರ ಡಾಮರಾಕ್ರಾಂತಿಯುಮಿೞ್ದಿಯ ಪಸವಿನ ಪೆಸರ್ವೆಸರುಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ); ಎಂದುಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕೊಳ್ಗಾಲಮುಕ್ಕಿೞ್ದಿಯುಂ ಬಱನುಂ ಪಿಂಗುಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೧೩); ಪಗಲೊಳ್ ಕೞ್ತಲೆ ಪೊಣ್ಮೆ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಅನ್ಯಾಯಮುಮಿೞ್ದಿಯುಂ ಕಲಹಮುಂ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಮುಂ ಕುತ್ತಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೦); “ಈತಿಬಾಧೆಗಳ್” (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ); ಪದವೞಿಯಾದುದಿೞ್ದಿಯನಿತುಂ ಲಯಮಾದುದಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಮಾದುದು ಧರೆ (ಅನಂಪು. ೬-೬೬); ಉರಗನ ನಿಂದ ತಾರೆ ಮುಖದೊಳ್ನಿಲೆ ಮೂಱು ಸಿರಕ್ಕೆ ಮೂಱು . . . ಆವರಿಸುಗುವಿೞ್ದಿಯೆಂದಱಿದು ಬಿತ್ತಿಸು ರಾಹು ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಜಟ್ಟಮು. ೯-೨). [ಇೞ್$_0$ (< ಈೞ್) + -ದಿ]

ಇೞ್ದಿಲ್ಗೊಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಇೞ್ದಿಲ್ಗೊಲ್ಲಿಯೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೯ ; 750). [?]

ಇೞ್ದುಕೊಳ್ ‘ಈೞ್’ ಪರಾ.

△ ಇೞ್ನೂರ್ ‘ಇನ್ನೂಱು’ ನೋ.

△ ಇೞ್ಪತ್ತು ‘ಇರ್ಪತ್ತು’ ನೋ.

△ ಇೞ್ಪಾಱು (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಱು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನೊೞಂಬನ ಬೆಸದೊಳೆ ಪೆರ್ಬೆಣ್ಣೆಯ ಪೂರ್ಬಸಿದ್ಧಾಯ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನು ಇೞ್ಪಾಱು ಭತ್ತವುಂ ತಿಱುವನ್ತಗೆ ಕಾದಿಯಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೮-೩೨ ; 1000). [ಇೞ್$_0$ (< ಇರ್$_2$) + ಪಾಱು$_4$]

△ ಇೞ್ಮೂಱು (ನಾ). ಎರಡು ಮೂರು; ಆರು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಗದ್ದೆ: ಎರೆಯೂರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ತುಱುವ[ರ]ಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ ಸಿರಿವನ್ತಗಾಳೊಳ ಇೞ್ಮೂಱು ಭತ್ತದ ಮಣ್ಣು ಮಹಾದೇವಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪-೮ ; 995).

[ಇೞ್$_0$ (< ಇರ್$_2$) + ಮೂಱು$_2$]

ಈ

ಈ$_1$ — ಈಂಟಿ

ಈ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ ; ಈಕಾರ : ಅ, ಆ, ಇ, ಈ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಈ$_2$, ಈಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಇತ್ತು$_2$ (ಭೂತಕೃ) ; ಇತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕೊಡು ; ದಾನಮಾಡು : "ಈ—ಪ್ರದಾನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಇಟ್ಟು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣು ಆಜಲಊಜಗನಾವಟು ಗುಣಸಾಗರತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದಾ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೭ ; 750) ; ಒಳಗಿರ್ದ ವೈರಿಗಳ್ ಮೊಕ್ಕಳ ವಿಾಯರ್ ಪೆರ್ಚಲಧಿಕವಿಭವರ್ಕಳುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೦) ; ಆನುಂ ನಿಮಗೆ ಬೇಡಿದ ವರವನೀವೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೨೮) ; ವಿರಾಟನಂದು ಕೆಯ್ನಾರೆ ಜಿದೀಯೆ ಗೆಯ್ದುರಭಿಮನ್ಯುಗಮುತ್ತರೆಗಂ ವಿವಾಹಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯) ; ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಆದು ಕಯ್ಯುದು (ಎಕ. II, ೫೯–೯೭ ; 974) ; ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭) ; ವಿಪ್ರರ ಮಂದಿಗಿತ್ತರು ಗೋ ಹಿರಣ್ಯ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೯). ೨. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಎಡೆಗೊಡು : ಪರಿಯಾಲೀಯದೆ (ವೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೧೯೬–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಮಣಿಮಾಳಿಯಲ್ಲದುಬಿದರಾರುಮಂ ಸಾರಲೀಯದೆ ಭಂಡಾರಮಂ ಕಾದುಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೫ ಪ) ; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲೀವುದೆ ನಿನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೪೧) ; ನೀರ ಪರಿಯಲ್ ಈಯದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆ ಆಧಾರ (ನಾಚಿರಾ. ೫). **ಈಯು$_1$** : ೧. ನಲಿವಿನಿಂದವಗನ್ನವನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೨–೩೭).

ಈಯಗಾಣು = ಕೊಡಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಾಣು : ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಮೆದ್ದೆನೆಂದರೆ ಈಯಗಾಣೆ (ಕಭವಿ. II, ೩೭೯). **ಈಯಾಂ** = ಕೊಡಬೇಡ : ರಾಚಮಲ್ಲಙ್ಗಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಮಂಗೆಯಲೀಯಾಮೆನ್ನು ಭುವನಾಯ್ತನಮಾಗ್ದುಣಿಯೊಳ್ ಕಾದಿದನ್ನು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬–೮ ; 930).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈ ; ತೆಲು. ಈ, ಇಚ್ಚು ; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೀ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ ; ಕುಇ. ಸೀವ]

ಈ$_3$ 'ಈನ್' ನೋ.

ಈ$_4$ (ಅ). ಇದೋ, ಇಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕ ಅವ್ಯಯ: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ತೆಲೆವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ತಲೆಯುನಲೆವ ಸೊಡಗರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಜಿದಲೆವುವು (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೭) ; ಪರಿಯಿಟ್ಟೀಬಪ್ಪನೀಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿರಾಯುಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ ಮದಮುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೮ ; 1057) ; ಚಲದಿಂದೀ ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂಡಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀಗುಣಚಂದ್ರದೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭–೨೪ ; 1115) ; ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನೀಬಹೆನೆಂದು ಮುರಹರನೊಡನೆ ಮುದದಲಿ ರಥಕೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೭).

ಈ$_5$ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಂಗಡಲ್ 'ಇಂಗಡಲ್' ನೋ.

ಈಂಗೊರಲ್ 'ಇಂಗೊರಲ್' ನೋ.

ಈಂಚರ 'ಇಂಚರ$_1$' ನೋ.

ಈಂಚಿಲ್, ಇಂಚಿಲ್, ಈಚ, ಈಚಲ್$_1$, ಈಚಲ, ಈಚಲು$_1$, ಈಚಿಲ್, ಈಚಿಲ (ನಾ). ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರ ; ಹೆಂಡದ ಮರ : ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಾಂಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂಚಿಲ, ಯಿಾಚಲ] ಕಡೆಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಿ ಬಿರ್ದವೊಲಿರ್ದುವು . . . ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೮). **ಇಂಚಿಲ್** : ಇಂಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಈಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಾಱೆಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). **ಈಚ** : ಕಲ್ಲುಹಳ್ಳಿಯ ಒಳಗೆರೆಯ ಈಚದ ತಾಳೊತ್ತಿನ ನಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೬ ; 1516). **ಈಚಲ್$_1$** : "ಮಧುಪೂರಮೆನಲೀಚಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). **ಈಚಲ** : ಯಿಾ [ಈ] ಚಲ ಪೈರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೪ ; 1825) ; ಡಾಕಿನಿಯು ಆಗ ಒಂದು ಈಚಲಗರಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಉಡುಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೬೮). **ಈಚಲು$_1$** : ಸುರೆ ಬಗಿನಿಯಿಾಚಲೋಲೆಯ ಮರಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೫). **ಈಚಿಲ್** : ಗೋಣಿಯಾಲದೀಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಇಂಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೪ ; ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). **ಈಚೆಲ** : ಖರ್ಜೂರ ತರುವೆಂದು ಅಱಿಯದೆ ಸಾಕಲು ಊರ್ಜಿತವಾಗಿ ಈಚೆಲವ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಹಣ್ಣು ಕಂಡು ಮರುಗುವಂತೆ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೧–೮).

ಈಚಲನೀರು = ಹೆಂಡ ; ಮದ್ಯ ; ಕಳ್ಳು : ನೀಚನ ಸಂಗವೂ ಈಚಲನೀರೂ ನಾಚಿಗೆಕೆಡಿಸುವುದು (ಗಾದೆ). **ಈಚಲಮರ** = ಈಂಚಿಲ್ : ಅಂಣಗಳ ಕುಂಟಿವೊಳಗಣ ಯಿಾಚಲಮರನೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೭೦–೨೯ ; 1159) ; ಈಚಲಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಈಚಲಮರದಮ್ಮ** = ಮದ್ಯದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಈಚಲ ಮರದಮ್ಮನ ಪರಸಾದ ಗಡದ್ದ ತಗೊಂಡ ಬಂದ್ಹಾಂಗ ಕಾಣತೈತಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಞ್ಚು, ಈಞ್ಙು, ಈಚ್ಚ ; ಮಲ. ಈನ್ತಲ್, ಈನ್ತು, ಈತ್ತ ; ತುಳು. ಈಂಚಿಲ್, ಈಚಿಲ್ ; ತೆಲು. ಈತ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀಂದ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಈಂಡಿ ; ಕುಇ. ಸೀತ]

ಈಂಚು, ಈಚು$_1$ (ನಾ). ಕಂದುವಿಕೆ ; ಒಣಗುವಿಕೆ ; ಮಾಸುವಿಕೆ; ನೀರಸವಾಗುವಿಕೆ. 'ಈಂಚುವೋಗು' ಪರಾ. ಈಚು$_1$. 'ಈಚುವೋಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಞ್ಙು = ಆರಿಹೋಗು, ಇಂಗಿಹೋಗು, ಆವಿಯಾಗಿ ಹೋಗು ; ತೆಲು. ಈಚು]

ಈಂಚುವೋಗು, ಇಂಚೆವೋಗು, ಈಚುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂದು ; ಕಳೆಗುಂದು ; ಬಾಡು ; ಒಣಗು ; ರಸಹೀನವಾಗು : ಪೊಳಪೀಂಚುವೋಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಂಚೆವೋಯ್ತು, ಪಿಂಬುವೋಯ್ತು] ತಾರಗೆ ಬೆಳಗುಱಿದುವು (ಲೀಲಾವ. ೩–೫). **ಇಂಚೆವೋಗು** : ೧. ಇಂಚೆವೋಪಾ ಕೆಯಿಗಳೊಳಗೆ ಈತಂ ಮಲಗಲು (ಅಜಿಿರ. ೧೭೪–೫). **ಈಚುವೋಗು** : ೨. ನೀಗು ; ಹೋಗು ; ತೊಲಗು : ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳ ಕಾವು ನಾಲ . . . ಎನಿಸುಗು, ಆದು ಈಚುವೋದ ಕಾವಾದರೆ ಪಲಾಲವೆನಿಸುಗು, ಈಚುವೋದ ಧಾನ್ಯದ ಹೆಸರೆಂಡೂ ಎಂಬರು (ನಾಚಿರಾ. ೫) ; ಆದುಕಾರಣ ನಡೆದೆನು ಆಕೆಯ ಕರುಣದ ಬೆಳೆಯಿಾಚುವೋಗದವೊಲು (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೬೩) ; ಮನದ ಸಂಚಲವೀಚುವೋದುದು ಕಲಿ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೨). [ಈಂಚು + ಪೋಗು$_1$]

ಈಂಟಿ 'ಇಟ್ಟಿ$_2$' ನೋ.

ಈಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಡಿಸು : ಕಿವಿಯಿಂದೀಂಟಿಸುವರ್ ಸಮಸ್ತ ರಸಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೨) ; ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನೀಂಟಿಸಲಚಲ ಭಕ್ತಿಯನಜೀವನಾತನು (ಪ್ರಭುಲಿೀ. ೧೬-೨೦) ; ಎತ್ತುಗಳ ಪೇರ್ಗಳಂ ನೂಂಕಿಬಿಡು ಸಬರಮಂ ಜೀವಧನಕೆ ನೀರ್ಗಳನೀಂಟಿಸು (ಚೆಬಪು. ೪೮-೩೦). [ಈಂಟು + -ಇಸು₃]

ಈಂಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿ ; ಹೀರು ; ಪಾನಮಾಡು : "ಈಂಟು—ಪಾನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ವಿಧುಮುಖಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮಧುದ್ರವಮಂ ಸವಿದೀಂಟುವಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಈಗಳೀಂಟುವೆನೊ ದಾಂಟುವೆನೋ ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧); ನೀರಸಿಸಿ ವಿಷವನೀಂಟಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೦) ; ಮೊಲೆವಾಲನೀಂಟುತಂ (ಮಾನಸ. ೧೬೩-೯) ; ಚರಣವದನವ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಳತರ ವರಾಂಬುವನೀಂಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪೩). [?]

ಈಂಟುಜಳಧಿ (ನಾ). (ಕುಡಿನೀರಿನ ಎಂದರೆ) ಸಿಹಿನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ (?) : ಈಂಟುಜಳಧಿಯೆನಿಸಗಬ ನೀಳ್ಪಿನಿಂ ನೆಗೆದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೋಂಟಿಯೊಳ್ಪಿನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೨). [ಈಂಟು + ಜಳಧಿ (= ಜಲಧಿ)]

ಈಂತ, ಈತ₃ (ನಾ). ಈನುವುದು ; ಮರಿಹಾಕುವುದು ; ಸೂಲು : ಈಂತಂ, ಈಂತಂಗಳ್ ; ಈಂತಂ, ಈಂಪುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ; ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ). ಈತ₃ : ಇದು ಎಷ್ಟನೆಯ ಈತ ? (ರೂಢಿ).
[ಈನ್ + -ತ₂. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈಜ್ಜು ; ತೆಲು. ಈತ]

ಈಂದ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಧ್ವನಿ ; ಮಧುರವಾದ ಸ್ವರ : ಈಂದನಿಯಿಂದೆ ದೇವಗಣಿಕಾತತಿಯಾತನ ಗೀತಮಂ ನಿಜಾನಂದದೆ ಪಾಡೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೮೭). [< ಇನಿದು + ದನಿ]

ಈಂದು 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದುಟಿ 'ಇಂದುಟಿ' ನೋ.

ಈಂದೋಳ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ತೋಳು : ಬಹುಳದಿಂ ವ್ಯಂಜನಪರಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ ದೀರ್ಘಮಾಯ್ತು . . . ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).
[< ಇನಿದು + ತೋಳ್]

ಈಂಬುಳಿ 'ಇಂಬುಳಿ' ನೋ.

ಈಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಈ₁ : ಅ ಆಕಾರಗಳ ಮುಂದೆ ಇ ಈ ಕಾರಗಳು ಇದ್ದರೆ ಏ ಕಾರವೂ ಉ ಊ ಕಾರಗಳಿದ್ದರೆ ಓ ಕಾರವೂ . . . ಆ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವುವು (ಶಬ್ದಾದ. ೬). [ಸಂ.]

ಈಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಈ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ) : ಈಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಗೌರೀ, ಸರಸ್ವತೀ (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಈಕಾರ + ಅಂತ₂]

ಈಕೆ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಕೆಗಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಮರಗಲ್ಲಗಾಮುಣ್ಡನ ಮಗ ದಮೋದೆಜಿ ಮಣ್ಣುಲೋರವಿೀಕೆಗಾಳೊಳ್ಕಾದಿ ಪುಳಗಣ್ಣೊಳು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೮೭-೧೧೧ ; 830). [?]

ಈಕ್ಷಕ (ನಾ). ನೋಡುವವನು; ಗಮನಿಸುವವನು. 'ಪರೀಕ್ಷಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು : ಆ ಪೀನಕುಚಂಗಳಾಕ್ಷಣದೊಳೀಕ್ಷಣಮಂ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಯೆ ಕೃಷ್ಣನಾ ಮಾನಿನಿಗಿತ್ತು ತನ್ನ ಮನಮಂ ಮರವಾನಸನಂತೆ ತೋಱಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೯) ; ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೊಳೀಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಾರ್ಬಿಂದು ವಿಡುಕಿದೆರ್ಯೊಳೊದವೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೧). ೨. ನೋಡುವಿಕೆ ; ನೋಟ. 'ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ (ಗು). ನೋಡಲು ಮಂಗಳಕರವಾದ : ಧಾತಕೀಷಂಡವಿೀಕ್ಷಣಭದ್ರಂ ಸಸಮುದ್ರಮಂ ಬಳಸಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೭೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಭದ್ರ]

ಈಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ ; ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು : ಸ್ಫುರದ್ರತ್ನಕಳಾಪೋನ್ಮುಖ ಮಯೂಖಮಂಡಳಿಬೇಱೊಂದಕೃತಕ ಚಿತ್ರಚ್ಛತ್ರಪ್ರಕಾರದಿಂ ಮೆಱೆದುದೀಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಆಕರ್ಷಣ]

ಈಕ್ಷಣಿಕ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ; ಕಣಿಹೇಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು ; ಕಣಿಹೇಳುವವಳು : "ಕಣಿ ಶಕುನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಈಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಈಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕಂಡ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು ; ಕಾಣು : ಒಂದೊಂದಜ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪) ; ಚಿತ್ತದೊಳು ಪೂಜೆ ಪುಟ್ಟಿರ್ದಂತೆ ಈಕ್ಷಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೩-೬೦) ; ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧). ೨. ನೋಡುತ್ತಿರು ; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು : ಕನೀಯನನ್ದನನ ರಾಜ್ಯಮನೀಕ್ಷಿಸುಗಾವ ಕಾಲಮುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೩೩ ; 890). ೩. ಭಾವಿಸಿ ನೋಡು ; ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು : ಬೆಟ್ಟಗಳ ಚೂರ್ಣಂಮಾಡಲಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಸತಿಯಾ ಚಿತ್ತವಭೇದ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೦) ; ಈಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗಿತ್ತಣ ನೀತಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦) ; ಒಳಗೀಕ್ಷಿಸೆ ಶ್ರೀಭೃತನಾತ್ಮ ತೋಱುವನು (ಭರಚ. ೨-೭೩).
[ಈಕ್ಷಣ + -ಇಸು₃]

ಈಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ನೋಡಬಹುದಾದ ; ಕಾಣಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). "ಕಾಣಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ) : ವಾಯುವಂ ಕಾಣ್ಬನಾರ್ ? ತತ್ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಣನಾರ್ ? ಮಾಯೆಯಂತ ಪರೀಕ್ಷ್ಯಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಈಕ್ಷ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಈಗ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡು, ಈಗ, ಈಗಡ, ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು, ಈಗ್ಗೆ, ಈಗ್ಯೆ (ಅ). ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಈ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ; ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ : "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಳೆಂಬಾಗಡೀಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೨೧) ; ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆದಂಡೆಯುಮೆಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಱ್ತೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೨); ಈಗಡೆ ಚಾರಿಸು ನೀಂ ನಿನ್ನ ಮಗನ ನಂಧನರೇಂಪ್ರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧) ; ಮತ್ತವರಂ ಪೆಸರ್ಗೊಣ್ಡದೆನ್ತು ಪೋಲಿಸುವುದೊ ಪೇೞ್ವಿೀಗಡಿನ ರಾಜತನೂಜರೊಳಿನ್ನ್ರಾಜನಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೧ ; 982). **ಈಗ** : ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಕೇಶಿ ಸಮರಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದಿರ್ದವೀಗ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದುದೊಂದತಿಶಯಸುಗತಿಯನೊಳಕೊಂಡು ತರಣಿಮಂಡಲಮನೆಯ್ದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫-೫೦) ; ಈ ನಾಲಗೆಯ ಸಾಲವನೀಗ ಕೈಯಲಿ ತಿದ್ದಿ ಕೊಡುವರೆ ಹೋಗನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೯) ; ಆಗ ಬಾ ಈಗ ಬಾ ಹೋಗಿ ಬಾ ಎನ್ನದಲೆ ಆಗಲೇ ಕರೆದು ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮ ಹೊನ್ನಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೨). **ಈಗಡ**: ಆಗಡ ಈಗಡ ಪೊೞ್ತಡ . . . ಇತಿ ಆಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಈಗಲ್**: "ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು = ಈಗ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೬).

ಈಗಲು : ಈಗಲೀ ಕದನದಲಿ ವಜ್ರಕೆ ಬೇಗಡೆಯ ಮಾಡಿದನದಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೦). **ಈಗಳ್ :** ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲಾ ಬಲಮೆಲ್ಲಮೆಟ್ಟರದೆ ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರ ನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦) ; ಈಗಳಿನೆಮ್ಮ ಪೋಗು ಗೆಂಟನಿತೆಡೆಯಂ ತಗುಳ್ದು ಬರಲಾರ್ಪಿರೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಳಾಸಮಾನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೮) ; ಈ ನೆಲದೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ಸಮಾನರ್ ನರರೀಗಳಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೯). **ಈಗಳು :** ಪರಿಕಿಪೊಡೀಗಳೀಗಳಿನ ಕಾಳ್ಸತಿಯರ್ಕ್ಕಳನೆನ್ತು ಪೋಲಿಪೆಂ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೆ × × × ಕಮಳನೇತ್ರೆಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೩೬ ; 1218); ಈಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳೀಗಳು ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಪಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦). **ಈಗ್ಗೆ :** ಇಷ್ಟುದಿನವಿಲ್ಲದೆ ಈಗ್ಗೇ ಧಾರಣೆ ಬಂದ ಹಾಗಿದೆ (ವಾಸಹು. ೬೫). **ಈಗ್ಯೆ :** ಈಗ್ಯೆ ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಈಗಣ = ಇಂದಿನ; **ಈಗಿನ :** ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ ಈಗಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುವುದು ನಮಗೆಲ್ಲ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೮) ; ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಈಗಣ ಜೀವನದ ಜೀವಾಳವೇ ಕ್ರಾಂತಿಮಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿವಿ ೨೫). **ಈಗಳೆ, ಈಗಲೆ** = ಕೂಡಲೆ : ಉತ್ತಮ ಪಾತ್ರದಾನದಿಂ ಕನಕಲಾಭಮುಂ ಪೂಜಾಲಾಭಮುಂ ಈಗಳೆ ನಿನಗಾದಪುವು (ಚಾವುಂಪು. ೩೫-೨೧) ; ನಾನು ಈಗಲೆ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಈಗಳೀಗಳ್** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಳವಿಸಿಲೀಗಳೀಗಳೆ ಮುದಿದುರ್ದು ಜೊತ ಕುಜಾತಮಿಾಗಳೀಗಳೆ ನನೆದೋಱಿತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫). [?]

ಈಗರ್ಜಿ 'ಇಗರ್ಜಿ' ನೋ.

ಈಗಲ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಲು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಗೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಯೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಚ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್$_1$ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್$_2$, ಈಚಲು$_2$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವ ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು (ಶ). **ಈಚಲು$_2$:** 'ಈಚಲಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಚಲ್, ಈಯಲ್ ; ಮಲ. ಈಯಲ್ ; ತೆಲು. ಇಸುಳ್ಳು, ಉಸುಳ್ಳು]

ಈಚಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲದಾಳಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಭೂಮಿಯಿಾಚಲದಾಳಗ್ರಾಮದಲಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧೦-೧೦ ; 1585).

[ಈಚಲದಾಳ$_0$ + ಗ್ರಾಮ]

ಈಚಲು$_1$ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲು$_2$ 'ಈಚಲ್$_2$' ನೋ.

ಈಚಲುಹುಳ 'ಈಚಲ್ಪುಟು' ನೋ.

ಈಚಲುಹುಳು 'ಈಚಲ್ಪುಟು' ನೋ.

ಈಚಲ್ಪುಟು, ಈಚಲುಹುಳ, ಈಚಲುಹುಳು (ನಾ). (ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿಹೋಗುವ) ದೀಪದ ಹುಳು; ರೆಕ್ಕೆಹುಳು : ಪುರಿದಿರಿಸಿದೀಚಲ್ಪುಟು ಕೆಂಜಿಗೆಗಳ ಲಾಜಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೮-೮). **ಈಚಲುಹುಳ :** "ಪತಂಗಿಕಾ, ಪುತ್ತಿಕಾ – ಈ ೨ ಹೆಣ್ಣುಪತಂಗದ ಹುಳುವಿಗೂ ಈಚಲುಹುಳಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಜೇನು ನೊಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). **ಈಚಲುಹುಳು :** ದೀಪದಹುಳು, ಪತಂಗ ; ಈಚಲುಹುಳು (Moth. ಇಂಕನಿ) ; ಮಳೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈಚಲು ಹುಳುಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಚಲ್$_2$ + ಪುಟು. / ಮಲ. ಈಯಾಮ್ಪಾಜ್ಜ]

ಈಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚು$_1$ 'ಈಂಚು' ನೋ.

ಈಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ದೀಕು ; ಮುಂಗೈಯಲೆ ಸವರು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). ೨. (ಉಕ). ಚಿಮ್ಮು : ಚಿಣ್ಣಿಯನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ಈಚು (ರೂಢಿ).

[?. / ತೆಲು. ಈಚು = ಒಣಗು, ಬತ್ತು]

ಈಚು$_3$ 'ಈಸು$_6$' ನೋ.

ಈಚುಕೈ (ನಾ). ಉಳುವಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಒತ್ತುವ ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ ; ನೇಗಿಲಿನ ಹಿಡಿ ; ಮೇಣಿ ; ಹಿಡಿಕಾಯಿ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೮).

[ಈಚು$_3$ (< ಈಸು$_6$) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಈಚುಕೋಲು (ನಾ). ಈಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೋಲು ; ಹಲದಂಡ: "ಹಲದಂಡ – ಈಚುಕೋಲು" (ನಾನಾರ. ೮ ಟೀಕೆ).

[ಈಚು$_3$ (< ಈಸು$_6$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಈಚುವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಈಚೆ (ಅ). ೧. ಈಕಡೆಯ ; ಈ ಮಗ್ಗುಲಿನ; ಇತ್ತಕಡೆಯ : ಮತ್ತೆ ಈಚೆಯಲ್ಲಿ ಕಡನ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮) ; ಸುಶರ್ಮಸುಬಾಹು ಶಕುನಿಗಳುರವಣಿಸಿತೀಚೆಯಲಿ ಶಲ್ಯನ ಚೆರಳ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧೬) ; ಈಚೆಯೊಳೀ ಕುಶಂ ಪೋಗದಿರಿ . . . ಲವನಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯಿ ನೀವೆನುತೆಚ್ಚನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೪) ; ಆಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಾದರೆ ಈಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದೆ).

ಈಚಿಗೆ = ೧. ಈ ಕಡೆಗೆ ; ಹೊರಗೆ; ಈ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ : "ವಾರ್ತಃ, ನಿರಾಮಯಃ, ಕಲ್ಯಃ, ಉಲ್ಲಾಘಃ – ಈ ೪ ರೋಗದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಬಂದವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೧). ೨. ಅನಂತರ ; ಇತ್ತೀಚೆ : ಈ ಕಟ್ಟಡ ನೂರುವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು (ರೂಢಿ). **ಈಚೀಚಿಗೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೂಲುವ ನೇಯುವ ಯಂತ್ರಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದುದು ಈಚೀಚಿಗೆ (ರೂಢಿ). **ಈಚೆಕಡೆ** = ಈ ಕಡೆ ; ಈ ಪಕ್ಕ : ಅವಾರ = ಹೊಳೆ ಪಳ್ಳ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಈಚೆಕಡೆಯ ದಂಡೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೮). **ಈಚೆಗೆ** = ಈ ಕಾಲದ ಅನಂತರ ; ಇಲ್ಲಿಂದ ತರುವಾಯ : ಈಚೆಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ಇಂಗ್ಲಂಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೮). **ಈಚೆದಂಡೆ** = ಈಚೆದಡ ; ಈ ಕಡೆಯ ದಡ; ಈ ಭಾಗದ ತೀರ (ಶ). [?]

ಈಚೆಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚ್ಚಱಿ (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ದಾನಮಾಡು (?) : ದಣ್ಣನಾಯಕ ಮಾರಮಯ್ಯನು ಸನ್ಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಾಳಿದಾಸಭಟ್ಟರು ಅರಸರ್ಗ್ಗೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದರು ರಾವಿಘಟ್ಟವಂ ಬಿಡುವದೆಂದೊಡರಸರು ಈಚ್ಚಱಿದರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೬-೩೫ ; 1064). ℙ 'ಈಚ್ಚೆಱಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ ? [ಈಚ್ಚು$_0$ (< ಈ$_2$) + ಎಱಿ$_1$]

ಈಜಾಟ 'ಈಸಾಟ' ನೋ.

ಈಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು (ಶ).

[ಈಜಾಡು (< ಈಸಾಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಈಜಾಡು 'ಈಸಾಡು' ನೋ.

ಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಬಾಚಣಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮರ: ಈಜಿಗಿಡ... ಬಾಚಣಿಗೆಮರ (ವೈಔಗಿ. ೬೪–೧೩೦೦). [?]

ಈಜಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕೊಮ್ಮೆ, ಗನಿಜಲೆ, ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ಕೊಂಜೆ, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ವೈಔಗಿ ೧೫–೨೭೧). [ಈಜಿ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಈಜಿಸು 'ಈಸಿಸು' ನೋ.

ಈಜು$_1$ 'ಈಸು$_1$' ನೋ.

ಈಜು$_2$ 'ಈಸು$_4$' ನೋ.

ಈಜು$_3$ 'ಈಸು$_6$' ನೋ.

ಈಜುಗಾಯಿ 'ಈಸುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಈಜುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಮುಳುಗದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (ಕ). [ಈಜು$_1$ (< ಈಸು$_1$) + ಬುರುಡೆ)]

ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಈಜಲು ಸಹಾಯವಾದ ರೆಕ್ಕೆ: ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನಿನ ಬೆನ್ನ ಬಳಿಯ ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (Sail. ಇಂಕನಿ). [ಈಜು$_1$ (< ಈಸು$_1$) + ರೆಕ್ಕೆ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಈಜ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ: "ಅರ್ಹತ್ಪೂಜಾಲಕ್ಷಣಮಪ್ಪವು ಈಜ್ಯೆಯುಮೆಂಬುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೧–೧೪); ಜೈನಗೃಹಸ್ಥರು ಈಜ್ಯೆ, ವಾರ್ತೆ, ದತ್ತಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಸಂಯಮ, ತಪಗಳೆಂಬ ಆರುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೫೭೪). [< ಸಂ. ಇಜ್ಯಾ]

ಈಟ್ (ನಾ). (ಕರಾ). "ಸತ್ವ" (ಬಾಳಿಗಿ. ಕೋಶ); "ಸಸ್ಯಸಾರ" (ಸಿರಿಕೋ): ಎಲ್ಲ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ, ಬಹಳ ಈಟ್ ಉಂಟು ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬರೇ ಮಣ್ಣು ಕೆದರಿ, ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಾಗಿದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೮೧). [← ತುಳು. ಈಟ್ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಈಟಂಗಿ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಮರ (ಕ). [?]

ಈಟಿ 'ಇಟ್ಟಿ$_2$' ನೋ.

ಈಟಿಗಣೆ (ನಾ). ಭರ್ಜಿಯ ಕೋಲು: "ಇಟ್ಟಿ – ಈಟೀಗಣೆ, ಬಾಲೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩). [ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ$_2$) + ಗಣೆ]

ಈಟು$_1$ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿತ: ಊಟದೊಳ್ ಮಿಗಹದಲಿ ವೈದ್ಯನಲಿ ಕುಡಿನೀರಿನೀಟನಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಗಳಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಾಟ ನೋಟಂಗಳಲಿ ಬೇಸರಂ ಮಾಡದಿರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಲಿ (ತುರಂಗ. ೯೨–೩೯). [< ಈಂಟು]

ಈಟು$_2$ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಈಡು (?): ಈಟಾದ ಗೆಣೆಯರ ಕೂಟಾದರೂ ಪೋಗಿ ತಿವಿದಾಟನಾ ಪಡಿಪಾಟಾನಾ (ಕರ್ನಾಕಾ. ೧೭). [?]

ಈಟು$_3$ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ತಾಗುವಿಕೆ (?): ರೇಣುಕಾಸುತನ ಸರಳೋಟಗಳನೀಟುಗಳನೇನೆಂಬೆ ಸುಭಟರನ್ನಾಟಿದವು (ಪರಶು. ೩೦–೪). [< ಈಡು$_1$ (< ಇಡು$_1$)]

ಈಟು$_4$ 'ಇಷ್ಟು' ನೋ.

ಈಡ 'ಈಡೆ$_1$' ನೋ.

ಈಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಯಿಲ್ಲವಾಗು; ಜೊತೆಯಿಲ್ಲವಾಗು (?): ಈಡಳಿದ ನ್ಯಗ್ರೋಧಪತ್ರವ ನೋಡಿ ಮನದಲಿ ವಂದನೆಯ ತಾ ಮಾಡುತಿಹನು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೬–೯). [ಈಡು$_2$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಈಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸುಡುವಂತೆಮಾಡು: ವಿಷವೃಕ್ಷಮುದಂ ಕಡಿದು ಕಳೆಯಿಮೆಂದು ಕಡಿದೀಡಾಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೦೪); ಅರಿ ಹಿಮಕೂಟನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೯–೭). [ಈಡಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಈಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಲಿ ಆವೇಶದಿಂದಾಗಲಿ) ಕಿತ್ತುಒಗೆ; ಚೆಲ್ಲಾಡು; ತೂರಾಡು: "ಈಡಾಡು – ಪ್ರಮಾದತ್ಯಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಂಪಾರುಮುಱಿಯದಂತಿರೆ ಶ್ಮಶಾನದೊಳೀಡಾಡಿದೊರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಸಿದೊರ್] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೧೩); ಬಿಸುಟೆಂ ಬಿಲ್ಲನ ದೇವುದೆಂದು ಕಡುಪಿಂದೀಡಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೩); ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತೆ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧). ೨. ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನೀಗು: ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬೇಡಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು ಆತ ಈಡಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ವಿಸರ್ಜಿಸು. [ಈಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಈಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈೞಂ]

ಈಡಿಗ, ಇಳಿಗ, ಈಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ತೆಗೆಯುವವನು, —ಮಾರುವವನು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ: ಮೊಣಕಾಲು ಈಡಿಗ, ಕಣಕಾಲು ಸಮ್ಮಗಾರ... ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೨). **ಇಳಿಗ**: ೧. (ಎಸಮ್ಮೆ, XVIII ೧). **ಈಳಿಗ**: ೧. ಈಡಿಗನಿಗೆ ಈಳಿಗನೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಈಡಿ + –ಗ$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈೞವ, ಈೞುವ; ತೆಲು. ಈಡಿಗ, ಈಂಡ್ರ]

ಈಡಿಗಿತಿ 'ಈಡಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಈಡಿಗಿತ್ತಿ, ಈಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಈಡಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (ಜಾನಕೋ. ೧೮). **ಈಡಿಗಿತಿ** (ಕ). [ಈಡಿಗ + –ಇತ್ತಿ. / ತೆಲು. ಈಂಡ್ರದಿ]

ಈಡಿಗೌಡ (ನಾ). ಈಡಿಗರ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗೌಡ: ನಾಡಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಕಾರಗೌಡ, ಈಡಿಗೌಡ, ಉಪ್ಪಾರಗೌಡ, ಕುಡೇಸಾಲು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಬೆಳ್ಳಾಳು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಸಪ್ಪೇ (ಮಾಂಸವರ್ಜಿತ) ಒಕ್ಕಲಿಗ – ಮುಂತಾದ ಒಳಭೇದಗಳಿದ್ದುವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೩). [ಈಡಿಗ + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಈಡಿತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ತುತ್ಯವಾದ: ಮಾಡಿಸಿದೆನಾನೆ ಸಾಲೆಯನೀಡಿತ ದನ್ತಿಪ್ರಿಯಾವನೀಶನಪೋಲ್ (ಎಇ. IV, ೬೪–೧೦; 945); ದಂಪತಿಪ್ರಸರಮೆ ನಾಡೆಮೂಡಿಮುಱುಗಾಡುವುದೀಡಿತಭೋಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೭). [ಸಂ.]

ಈಡಿರಿ 'ಈಡಿಱಿ' ನೋ.

ಈಡಿಱಿ, ಈಡಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು; ಬಲವಾಗಿ ತಿವಿ; ಹೊಡೆ: "ಈಡಿಱಿ – ಶೃಂಗಸಂಕರ್ಷಣೇ (ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು, ಚಿಮ್ಮು)" (ಶಮಧಾ); ಮೃಗಾವಳಿ ಕೋಡ ತೀಂಟೆಗೀಡಿಱುವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೨೦); ದರಿಯಂ ದಂತಾಗ್ರದಿಂದೀಡಿಱಿದು ಕೆಡಪುತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೨); ಮೊನೆಗಣೆಗಳೀಡಿಱಿದವು ರಥಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೨೯); ಈಡಿಱಿದನಂಬಿನಿಂ ಪಾರ್ಥನ ವರೂಥಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೧೨). ೨. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ನಿಬಿಡವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ಕೋಪಂ... ನಿಟಲೇಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಸುಳಿಸುಳಿದೀಡಿಱಿದೊಳಗೊಳಗೆ ಘುಳುಘುಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೪೬); ಕಂಬನಿಗಳಾಲಿಯೊಳೀಡಿಱಿದು ಸೋರಿದವು ಸೊಂಪಡಗಿತು ಮುಖಾಂಬುಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೦); ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳೊಳಗೆ ಪಿರಂಗಿಗಳೀಡಿಱಿದಗಣಿತವಾಗಿ ಕೂಡೆ ಖಾನನ ದಂಡಿನೊಳಗೈದಿ ಬರುವ ನಿರೂಢಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೩೫); ಈಡಿಱಿವ ಪುಳಕದಲಿ ಮುನಿಗಳ ನೋಡಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಉತ್ತರಾ. ೧–೩೪). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ತುಂಬು; ತೀವು: ಲಗ್ಗೆಯಬ್ಬರವೀಡಿಱಿದುದು ದಿಗಂತವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೪೩); ಆಡಿದಳು ಪರಿವಾರಗಣ ಸಹಿತೀಡಿಱಿವ ತೃಪ್ತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೩೪); ಈಡಿಱಿವ ಸಂತೋಷರಸ ತುಳುಕಾಡೆ ನಾರದನ ಭ್ರೂದಲಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುತಿರ್ದನು (ಉತ್ತರಾ. ೧೩–೪೮).

೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು : ವರ್ತಿಸು, ವರ್ಗಿಸು, ಈಡಿಱಿಯೊತ್ತರದಿಂ ಸೆಳೆದು ಸೆಂದುವೋಱೆಯ ಗುಣಿಸೈ ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೂಜಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ ಪೇಱೆ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೧). ಈಡಿರಿ: ೩. ತಂಪಿನಿಂದೀಡಿಱಿದು ತುಳ್ಕುತಿಪ ಕೊಳಗಳಿಂ (ಪರಶು. ೨೧-೨೮); ಈಡಿರಿವ ಹರುಷದಲಿ ತೇಜೋವತಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೧೫).

ಈಡಿಱಾಡು = ಎಳೆದಾಡು ; ತಿವಿದಾಡು : ದರಿಗೊಂಡೀಡಿಱಿ ಪಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ ಬಾರುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೫) ; ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಹಾರಮನೀಡಿಱಿದಾಡಿ ಪೀರ್ದುರ್ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೨) ; ಹಾಱುವ ಸಲಗನೀಡಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳ್ಪಿಱಿ]ದಾಡುತಿರ್ದುವು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೩೭). [ಈಡು$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಈಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿನ ಪ್ರಯೋಗ; ಹೊಡೆತ; ಎಸೆತ : ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ– ಈಡು, ಬೀಡು, ಸೂಡು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ) ; ನೋಡವ ಪೆಣ್ಗಳನಱಿಯೆ ಹೆಣ್ಗಳ ಕಣ್ಣನೀಡಿಗೆ ಗುಱಿಯಾದೊಡಿವನ ಕೂಡಾಗ ಮನದನುಭವರತಿಯೊಳಗೋಲಾಡದ ನಾರಿಯರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೫) ; ತನ್ನ ಈಡಿಗೆ ಬಂಟ್ರಪ್ಪ ಹಿಗ್ಗಿ ಹಾರಾಡಿದ (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫೦) ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದ ಈಡಿನ ಸದ್ದು ಪಟೇಲ ಸಿದ್ದಪ್ಪನವರ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮುಗಮೂಂ. ೨೭) ; ಒಂದು ಈಡಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಮದ್ದು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಡೆಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿಯಿಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಬೇಡನಂತೀಡಿಂಗೆವಂದು ಬಿಲ್ಗಾಱನಂತೆ ಬಿಟ್ಟೇಱಿಂಗೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭). ೩. ಒಂದು ಸಲ ಇಡುವಿಕೆ, —ಇಟ್ಟಪದಾರ್ಥ ; ಒಬ್ಬೆ : ನೀಡಗಲದ ಗಗನದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಮುಚ್ಚೋಡಿಯ ನಿಡುಚೀಲದಂತೆ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗಳು ಮೂಱಿ ಹುವಱೊಳು ತುಂಬಿದೀಡಿನಂತಿಹುವಾಱು ವಸ್ತು (ಭರಚ. ೬೭-೬೯). ೪. ಕಾರಣ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಗುಣವಂತನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು. ಪ್ರತಾಪ ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದನಲ್ಲಾ ಆದರ ಈಡನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ (ಆರ್ಯಕ. ೬). ೫. ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಪೊದೆ : ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆಯದಂದದೊಳುಱೆ ಮುದ್ರಿಸಿ ಜಡೆಯೀಡಿನೊಳಿದ್ದ ಹೆಱೆಯ ಬಿಡಿಸುವಂದದಿ . . . ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಮುಡಿಸಿದ ಶಿವನ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೯). ೬. ಹೊಣೆ ; ಜಾಮೀನು ; ಒತ್ತೆ : ಈಡು ಇಟ್ಟರೆ ನಾಡು ನಂಬುವುದು (ಗಾದೆ). ೭. ಲೇಪ ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ : ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಿರಬೇಕೊಂದೀಡಿನಿಂದವ ಸೋತು ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೬೧). ೮. ಉಪಾಯ ; ಹಾದಿ ; ಮಾರ್ಗ : ತನುವಿನಿಂದ ಕಂಡನೆಂದಡೆ ರೂಪಿನ ಜಡ . . . ಘನದಿಂದಿರುತ್ತಿಹೆನೆಂದಡೆ ನಿರಾಳದ ಬಯಲು ಇದನಱಿದ ಅಱಿವಿನ ಈಡೆನಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೮-೩೮೮). ೯. ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಉಳಿಯಾಗಲಿ ಗರಗಸವಾಗಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗದಂತೆ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆನಿಕೆ.

ಈಡಾಗು = ಗುರಿಯಾಗು ; ತುತ್ತಾಗು ; ಬಲಿಯಾಗು : ತ್ರಿಜಗಾಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜಕಲಹಂದಾಳ್ದಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫) ; ತಾಱತಂತಃಕರಣ ಕಾಮನ ಕೂರುಗಣೆಗೀಡಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೨-೧೬). ಈಡಿನಹಣ = ಆಧಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ : ಈಡಿನ ಹಣಕ್ಕೆ ಅಡವಿನ ಭೂಮಿ ಹರಾಜಾದರೆ ಅದನ್ನೇ ಅವರು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ಕರುಕ. ೬). ಈಡುಮಾಡು = ೧. ಗುರಿಮಾಡು ; ಒಳಪಡಿಸು : ತನ್ನಂಗದಲ್ಲಿ ಆದ ಲಿಂಗದೇಹಿಯ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಭವಿಸಂಗಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುವ ವ್ರತಭಂಗಿತವ ಕಂಡು (ಏಲೇಶ್ವ. ೭೧) ; ಭುಜಂಗರ್ರಂ ಮದನಬಾಣಕ್ಕೀಡುಮಾಡುತ್ತೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೭) ; ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನೂ ನನ್ನನ್ನೂ ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದ ರಾಜ ಒಡೆಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮವು ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೭). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸು ; ವಶಪಡಿಸು : ಬಾಲೆಯೊಡಲ ಸಂತಾಪವ ತಟ್ಟನೆ ತಱಿದು . . . ನೆಟ್ಟನೆ ತನಗೀಡ[ಡು] ಮಾಡೆಂದು (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೮).

[< ಇಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗುವಿಕೆ ; ಒಕ್ಕೂಟ ; ಸೇರುವೆ (ಕಿ). ೨. ಸರಿ ; ಸಮಾನ ; ಸಾಮ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗಿಗೆ ಬೇಱೆ ಐದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಿದ ಈಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೯-೨೭೭) ; ಸುಪರ್ಣಂಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦) ; ನಾಡಾಡಿಯಂತೆಯೇ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು ಇವಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರು ಈಡಾರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೫-೧೬) ; ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೀಡಿಲ್ಲವೆಂದು (ರತ್ನಾಕ. ೧೯) ; ಆ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮರಾ. ೧೩೬) ; ಈ ಹಳ್ಳ ಆ ಕಳ್ಳಗೆ ಈಡೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಅವಕಾಶ ; ಆಸ್ಪದ : ನಿರ್ಧನಿಕರು ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ ತಾಕುಸೋಂಕು ಬರಲಾಗಿ ಒಳಹೊಱಗು ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಈಡಸಿಕ್ಕಿ ಕಂಡರೆ ನಡೆಯದೆ ಬಂದರೆ ಕರೆಯದೆ ಇಪ್ಪವರ ನೋಡಾ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೦) ೪. ಗಾತ್ರ ; ತೋರ ; ದಪ್ಪ : ಫಳವೊಳಗೆ ಕೊಳೆತು ಹೊಱಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುವರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯) ; ಈ ಮರದ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಈಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಸಮೃದ್ಧಿ ; ಹೆಚ್ಚು ; ಪುಷ್ಟಿ : ರೊಕ್ಕ ಈಡಾಗಿದೆ (ಕಿ) ; ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಈಡಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೬. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥವಾದುದು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಶಕ್ತವಾದುದು : ಎನ್ನ ಬಲ್ಲಿದತನಕ್ಕೆ ನೀನೀಡಲ್ಲವೆಂದನಾ ಕುವರನಾ ವೃದ್ಧನ (ಸೌಂದಪು. ೪-೩೯) ; ರೂಢಿಸಿದೀ ದ್ವಿರದವ ಕೊಂದಗೆ ಮಲ್ಲರೀಡೆಯೆಂದೆಲ್ಲರುಲಿಯಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೦೮) ; ಕಪಾ ತಿನ್ನುವವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೆ ? (ಗಾದೆ).

ಈಡಾಗು = ೧. ಸಮನಾಗು ; ಸಾಕಾಗು ; ಸಾಲು : ಕಿಱಿದಾಗಿ ದೊರ್ಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೬೬) ; ಯಾವ ಹಣವೂ ಈಡಾಗಲೊಲ್ಲದು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೯). ೨. ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಎಲೆ ಮತ್ತ ನೀನಿಂತು ನಗೆಗೀಡಾದ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೬) ; ಒಳ್ಪಿಂಗೀಡಾದರುಣೋತ್ಪಲೋರು ಮುಕುಳಂಗಳವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೨೦). ೩. ತೊಡಗು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಅತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂತಲ್ಲಿ ಸುಖಸ್ಥಳಮುಂಟಾದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪೂಜೆಗೀಡಾಗಿರ್ಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೧) ; ಗುರುಚೂಡಾಮಣಿಯ ಸೇವೆಗೀಡಾಗಿ ಸುಖಮಿರ್ದಳು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೫-೬೯). ಈಡುಜೋಡು = ಸರಿಸಮಾನ : ಮನೆವಾಳ್ತೆಯನು ಮಾಡುವುದವರ ಸಮ್ಮತದಿಂದ ಸತಿಯೊಳಗೀಡುಜೋಡಿಲ್ಲೆನಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೧೩). ಈಡುಪಾಡು = ಸರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ (ಕಿ). ಈಡುಮಾಡು = ಸರಿಹೊಂದಿಸು ; ಪೂರೈಸು ; ಒದಗಿಸು : ಆಗ ಅಪ್ಪ ಹ್ಯಾಂಗ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಈಡು ಮಾಡ್ತಿದ್ನೋ ಅಂತನಸ್ತದ (ತಿಮಗು. ೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು$_3$ (ನಾ). ಚಿತೆ : ಕಾಡಲ್ಲೆ ಸತ್ತವನ ಈಡೀಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು ಕಾಗದ ಬರಸೀದ ಸುದ್ದಿ ಅಡವೀಲಿ ಸತ್ತವನ ಈಡೀಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು ಓಲೇಯ ಬರಸೀದ ಸುದ್ದಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೦೭) ; ಹಾರುವರ ಹೆಣ್ಣು ಈಡೀಗೆ ಬೀಳುವಳು ನೋಡಾನ ಬಾರೆ ಎಲೆ ಗೌರಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೧೭).

[? . / ತಮಿ. ಈಱು = ಅಂತ್ಯ]

ಈಡು$_4$ (ನಾ). ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ದುರ್ಗುಣಂಗಳ ಕೇಡು ಸೌಖ್ಯದೀಡು (ಚೇರಮ. ೨-೪); ಕಲ್ಯಾಣಪುರಕಖಿಳ ಸೌಭಾಗ್ಯಬೀಡು ಶಿವಧರ್ಮದೀಡು (ಪತಿಲ. ೪-೩೫); ಹಾಲು ಹಳ್ಳದೊಳೆನ್ನಾ ಮನೆಯುಂಟು ಆನಂತ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ ಈಡುವುಂಟು ಸಟಿಗಳಲ್ಲಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೬೩). [?]

ಈಡುಕಾರ 'ಈಡುಗಾರ' ನೋ.

ಈಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮುಟ್ಟ ಕಡಿ; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಅರಿನೃಪರಂ ತಡಂಗಡಿದು ಬೇಲಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಟುಪ್ರತಾಪವುರ್ಬ್ಬಿರೆ ತಳಕಾಡ ನೀಡುಗಡಿದಳುಕು[ಳ್ಕು]ೞಿ ಸುಟ್ಟು ತುರಂಗದಂಘ್ರಿ ಸಂಚರಣದಿನುತ್ತು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೩೨-೨೪ ; 1150). . [ಈಡು$_1$ + ಕಡಿ$_1$]

ಈಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನರನ್ನು ಕಾಣು: ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ್ನೀಡುಗಾಣದ ನಾದಸತಿಯೊಳ್ಕೂಡಿ (ಕುಮಾವಿ. ೩೦).

[ಈಡು$_3$ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಈಡುಗಾಯಿ$_1$ (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಕಾಯಿ: ಆ ಮರದ ತುಂಬಾ ಈಡುಗಾಯಿಗಳೇ ತುಂಬಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಈಡು$_2$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಈಡುಗಾಯಿ$_2$ 'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.

ಈಡುಗಾರ, ಈಡುಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದವನು: ಆವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಈಡುಗಾರನೂ ಹೌದು. ಅವನಿಟ್ಟ ಗುರಿ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೬); ಹುಲಿ ಈಡುಗಾರ ಐತುವನ್ನು ಕಬಳಿಸಿತ್ತು (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೯). **ಈಡುಕಾರ** (ಜಾನಕೋ. ೧೮). [ಈಡು$_1$ + -ಕಾರ (<-ಕಾಱ)]

ಈಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪರಿಯ ಮಾರ್ಕೊಳುವ ದಳವ ಬೆಂಕೊಳುವ ಈಡುಗೂರ ದೇವೀಲಬುಧವರಪ್ರಸಾದ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೦ ; 1130). [?]

ಈಡೆ$_1$, ಈಡ (ನಾ). ದೇಹದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಈಡೆ ಪಿಂಗಳ ವರಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಗಳು ಬಲಿದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೧-೧೬); ಈಡೆ ಪಿಂಗಳಗಳೆನಿಪೆರಡು ನಾಡಿಯ ತುದಿಯೊಳಾಡುತ್ತಲಿರ್ದು (ಕೈಕಪ. ೨-೩). **ಈಡ**: ಈಡ ಪಿಂಗಳ ಎರಡು ಜೋಡಿಸಿ ಸುಷುಮ್ನೆನೋಡಿ ಅಱಿದೆ ನೆನಲು ಕೊಯ್ವನು ಮೂಗು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೪-೫). [< ಸಂ. ಇಡಾ]

ಈಡೆ$_2$ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಹೊಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಈಡಾ]

ಈಡೇರಿಸು 'ಈಡೇಱಿಸು' ನೋ.

ಈಡೇರು 'ಈಡೇಱು' ನೋ.

ಈಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುರಿಯ ಕಡೆ ಹಾರು; ಗುಂಡುಹಾರು: ಬರ್ಪುದು ಪಸಿದ ಪುಲಿ, ಮುಂದೆ ಕೊರ್ವಿದೆರೆಯಂ ಕಂಡದಂ ಕೊಳ್ವಲಂಪಿಂದೆ ಹೊಂಚಿ ಮುಂಬರಿಯುತಿರಲೀಡೇಳುವುದು ಕೋವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೧-೨೮೫). [ಈಡು$_1$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್)]

ಈಡೇಱಿಸು, ಈಡೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ಪೂರೈಸು; ನಡಸು: ಇಬ್ಬರ ಲೇಸನೀಡೇಱಿಸಬೇಕೆಂದು ಗರ್ಭದೆ ಶಿರವ ಚಾಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೧-೫೮); ಶರಣಾಗತರೊಳಗವಗುಣಗಳಂ ನೋಡದೀಡೇಱಿಸುವ ದೃಢಮೊಪ್ಪುವ ಪರಿಜನಂಗಳೊಳಮುಳ ದಯೆ (ಚಿಬಪು. ೮-೧೭); **ಈಡೇರಿಸು**: ದೊರೆಯ ಆಜ್ಞೆ ಎಷ್ಟೇ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಅವನು ಬಗೆದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೫). [ಈಡೇಱು + -ಇಸು$_3$]

ಈಡೇಱು, ಈಡೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಪೂರ್ಣವಾಗು; ಸಫಲವಾಗು: ಮಧುರೇಶಂ ಕಡುದಿಟ್ಟನಾಗಲು ಬಳಿಕ್ಕೀಡೇಱಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಸದನಂ ವಾರ್ಧಿಯ ಕೂಡದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೭); ಹತ್ತು ದಿನದೆಡೆ ಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಘನ ಜೋಪಾನದೊಳೀಡೇಱಬೇಕೆಂದು ವನಜಾಕ್ಷಿ ಮುಗ್ಗುಲಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೭೭). **ಈಡೇರು**: ವಿಜಯನಗರದ ಚಕ್ರಾಧೀಶನನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಮಹಾಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಅದೂ ಈಡೇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮು. ೧೨೮); ಬಹುದಿನದ ಬಯಕೆ ನಾಳೆ ಈಡೇರುತ್ತದೆ (ತೇಮೋಡ. ೮೬). [ಈಡು$_1$ + ಏಱು$_1$]

ಈಡೊಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ಚಿತೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡುವಿಕೆ: ಆರೂಢತೆಯ ಮಾಡ್ಯವರು ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳಿಳುಹಿ ಇಂಧನವಿಧಾನಗೈವ ಈಡೊಡ್ಡಣೆಯ ಸಮಯದೊಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೫-೨೦). [ಈಡು$_4$ + ಒಡ್ಡಣೆ]

ಈಡೊರಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಂಬಿನಿಂದ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕು, —ಒರಸು: ಮೈಯ ತೀನ್ ಮಸೆದೊಡೆ ಕೋಡೊಳೀಡೊರಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟೊರಸಿ] ನೀರ್ಗೆಳಸಿರ್ದೊಡೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೪). [ಈಡು$_1$ + ಒರಸು$_1$]

ಈತ$_1$ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈತ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: ಈತಂ, ಈತಂಗಳ್; ಈತಂ, ಈವುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ ; ೫೭೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಈ$_2$ + -ತ$_2$]

ಈತ$_3$ 'ಈಂತ' ನೋ.

ಈತಿ$_1$ (ಅ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಪೂರ್ತಿ. ೨. ಕಾರಣ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಕಡೆಯುಂ ಕಾರಣಮೀತಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೯). [< ಸಂ. ಇತಿ]

ಈತಿ$_2$ (ನಾ). = ಈತಿಬಾಧೆ: ಅವರ ಆಶ್ರಮದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು, ಈತಿ, ಭೀತಿ, ತ್ರಿವಿಧ ತಾಪ, ದುರ್ಧರ, ಗ್ರಹದೆಶೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು . . . ಸುರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸುಖಿಗಳಾಗುವಂತೆ ಭರತನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಈತಿಬಾಧೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ಈತಿಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸವುದಕ್ಕೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); ಆ ನೆನಪು ಆತನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದೆಲ್ಲ ಈತಿಬಾಧೆಯ ನರಳಾಟ (ಏಕಾಂಗಿ ೮೮). ℙ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಇಲಿ ಹೆಗ್ಗಣಗಳ ಕಾಟ, ಮಿಡತೆಗಳ ಹಾವಳಿ, ಗಿಳಿಗಳ ಹಾವಳಿ, ರಾಜರದಂಡಯಾತ್ರೆ ಎಂಬ ಆರು ಈತಿಬಾಧೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. [ಈತಿ + ಬಾಧೆ]

ಈದ್ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರ) ಹಬ್ಬ. [← ಅರ. ಈದ್]

ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್ (ನಾ). ಮಿಲಾದ್ ಹಬ್ಬ. [← ಅರ. ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್]

ಈದ 'ಈನ್$_1$' ಪರಾ.

ಈದಲೆ (ನಾ). ಇತ್ತ; ಈಕಡೆ: ಆದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೀಂದೀದಲೆಯೊಳೆ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೨). [ಈ$_5$ (< ಇದು) + -ತಲೆ$_2$]

ಈದು$_1$ 'ಇದು' ನೋ.

ಈದು$_2$ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈದೊರೆತು (ಗು). ಇಂಥ; ಈರೀತಿಯ; ಈ ಪ್ರಕಾರದ; ಈ ಸಮಾನದ: ಚಾಗಳ[ದ] ನನ್ನಿಯ ಬೀರದನ್ನ ಮೀದೊರೆತೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆಱಿವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಱನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೯ ; 982); ಈದೊರೆತು ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೬ ; 1007); ಸುಧಾಂಶುಲೇಖೆ ಕರ್ಪೂರಶಲಾಕೆ ನೇತ್ರಸುಖದಾಯಕಮೀದೊರೆತಲ್ಲವೀಕೆ ಶೃಂಗಾರಸಮುದ್ರಮಂ ಕಡೆಯೆ ಹುಟ್ಟುವನುದ್ಭವೆಯಾದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೨). [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ದೊರೆತು]

ಈದೊರೆಯ (ನಾ). ಇಂಥವನು : ಈದೊರೆಯನೆಂದು ತೋಜಲ್ ಮೇದಿನಿಯೊಳಗಾತನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೭).

[ಈದೊರೆತು + –ಅ$_{7}$]

ಈನ್, ಈ$_{3}$, ಈನು, ಈಯ್ಯು$_{3}$ (ಕ್ರಿ). ಈಂದ, ಈದ$_{1}$ (ಭೂತಕೃ) ; ಈಂದು, ಈದ್ದು$_{2}$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳು) ಮರಿಹಾಕು ; ಪ್ರಸವಿಸು ; (ಮನುಷ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಹೆರು : "ಈನ್ – ತಿರ್ಯಕ್ಪ್ರಸವೇ " (ಶಮುಧಾ) ; ಶರಸಂಧಾನದ ಬೇಗಮಂಬುಗಳನಂಬೀಂಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೦) ; ಈಂದಿರ್ದ ಗೋವು ಮಾಸಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕಲಸಿಕ್ಕುಗೆ ಸೂಸಲಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೩) ; ಅಂಬಂಬಂಬಂ ಬಿಡೆ ಕಾಱುತಿರ್ಪ ತೆಱನಾಯ್ತಂಬಂಬನೀಂಬಂತುಟಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೭–೭೯) ; ಆಗಸಮೀಂದಂತೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೭) ; ಈಂದ ಪುಲಿಯಾವೊಲಿರ್ದಳ್ (ಶಮುದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). **ಈ$_{3}$** : ೧. ನಚ್ಚಿದೆಮ್ಮೆ ಕೋಣನನೀದತ್ತೆಂಬಂತೆ ಮಾಡಿದ್ಯೆ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೨–೧೦೩) ; ಕಱಿವ ಕಾಮಧೇನುವೊಂದು ಕಱುವನೀದು ಕಱಿಯದೆ ಹೋಯಿತ್ತು (ಸಗಬೊ. ೮೧) ; ಬಗೆಯಲರಿದಿದು ಗರ್ಭ ಬಲಿಯದೆ ಹಗಲನೀದುದೊ ರಾತ್ರಿ ಕುಡಿ ಕುಡಿದುಗುಳುತಿರ್ದುವು ತಿಮಿರವನು ಕರದೀಪ್ತಿಕಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೪) ; ಗಗನಮೀದುದೊ ನೆಲಂ ಬೆಸಲೆಯಾದುದೊ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೩೩). **ಈನು** : ೧. ಹುಟ್ಟುಬಂಜೆಯ ಮಗನೊಬ್ಬ ಈನದೆಮ್ಮೆಯ ಗಿಣ್ಣ ಬೇಡಿದನು (ಅವಚಂ. ೧೮೪–೮೨೭) ; ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗಿದುವೇ ಸುರಧೇನು ಎರಡೇ ದಿನ ಈನುವುದಿನ್ನೇನು (ಗಣೇಶ. ೭೬–೧೮). **ಈಯ್ಯು$_{3}$**: ೧. ಎತ್ತೀಯಿತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೮–೩೫) ; ಈಯ್ಯುಡೆಯಿರುವ ಕಡಸು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೩–೬) ; ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಆದು ಈಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೨); ಕೋಣ ಈಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ಎಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಫಲಕೊಡು : ಹಚ್ಚಿದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಳೆ ಈಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈನ್ ; ತೆಲು. ಈನು ; ಪರ್ಜಿ. ಈನ್ = ಬೀಜ ಮೊಳೆಯುವುದು]

ಈನಿಸು, ಈಯಿಸು$_{3}$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪ್ರಸವಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡು : ದಯವಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಈನಿಸಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಒದಗಿಸು : ರಿಪುಬಲದ ಸಂಭ್ರಮವೀನಿಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಗಳಲಿ [ಪಾಠಾಂ ಳಿಗೆ] ಕಾಹುರದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೫೩). **ಈಯಿಸು$_{2}$** : ೨. (ಕ).

[ಈನ್ + –ಇಸು$_{3}$]

ಈನು 'ಈನ್' ನೋ.

ಈಪರಿ (ನಾ). ಈರೀತಿ; ಈತರಹ ; ಹೀಗೆ: ಆದುದೀಪರಿ . . . ಹಯಸಪ್ತತಂತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೩) ; ಈಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ ೨–೧೬೪ ಪ).

[ಈ$_{5}$ (< ಇದು) + ಪರಿ$_{7}$]

ಈಪಾಟಿ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು; ಇಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ: ಈಪೌಜ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲಾರಿಗೆ ಶಕ್ಯಮೀಪರಿಯ ರೌದ್ರರಸವನ್ನೆಂತು ಸಹಿಸಬಹುದೀಪಾಟಿ ಯಶ್ವಗಳ ವೇಗದೊಳ್ಮೇಲೆಂತುಧೈರ್ಯದಿಂ (ವರ್ಷವ. ೩–೫೬) ; ಈಪಾಟಿ ಹಣ್ಣು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ನೋಡಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ರೀತಿ ; ಹೀಗೆ: ನಾವೀಪಾಟಿ ಸುಖಕೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಗೋಪರ ನಡೆ (ಭರಚ. ೭೯–೫).

[ಈ$_{5}$ (< ಇದು) + ಪಾಟಿ$_{1}$]

ಈಪಿ (ನಾ). ೧. ನೊಣಗಳ ಹಿಕ್ಕೆ (ಕ). ೨. ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈರ್ಪಿ ; ತೆಲು. ಈಪಿ]

ಈಪೊೞ್ತು, ಇವತ್ತು, ಇವೊತ್ತು, ಈವತ್ತು, ಈವೊತ್ತು, ಈಹೊತ್ತು (ನಾ). ಇಂದು ; ಈದಿನ: ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆರಪಿದೆ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಯ್ತೀಪೊೞ್ತು ಪೊಲ್ಲದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬–೨೦) ; ನಿನಗೀಪೊೞ್ತು ಜಱೊಳಿತ್ತ ಬರ್ಪದಟನಿಂತಾರಿತ್ತರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೪). **ಇವತ್ತು** : ಇದೇನು ನಾಳೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದವನು ಇವತ್ತೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೭). **ಇವೊತ್ತು**: ಇವೊತ್ತು ಅದರ ಬೆಲೆ . . . ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಅಕಾಶ. ೬); ಪತ್ರ ಉದ್ಭವಾಯ್ತೇನೋ. ಸಾಕು ಇವೊತ್ತಿಗೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬). **ಈವತ್ತು** : ಈವತ್ತು ಕಾಲೇಜಿಲ್ಲವೇ ? (ನಿರಾತ. ೭೭). **ಈವೊತ್ತು** : ಈವೊತ್ತಿನ ಈ ಭಾವನೆ. . .ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೦). **ಈಹೊತ್ತು**: ಹೊಸಮುಸೆಯುಡಾಯ್ದುದ ಸಾಲಸಂದಣಿಯು ಸದರವೀಹೊತ್ತೆನುತ ಗೆಲವಿನ ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೦).

[ಈ$_{5}$ (< ಇದು) + ಪೊೞ್ತು]

ಈಪ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಈಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಆಸೆಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಿದ ; ಬೇಡಿದ: ಮದೀಪ್ಸಿತ ತಪಮುಮಿಂದೆಯ್ದಿತ್ತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩–೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: "ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ ಸ್ಪೃಹೆ ಆಶಂಸೆ ರುಚಿ ಕಾಮ ವಾಂಛೆಯೀಪ್ಸಿತಮೆನಲು ಬಯಕೆ " (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೧) ; ನಿನಗೆ ವೈಭವ ಬೇಕು, ವಿಲಾಸಬೇಕು, ಮನಸ್ಸಿನ ನೂರೆಂಟು ಈಪ್ಸಿತಗಳಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿ ಬೇಕು (ಶನಿಸಂ. ೨೪೬).

[ಸಂ.]

ಈಪ್ಸಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು, —ದ್ರವ್ಯ : ನೃಪಂ ವನಜಳಕೇಳಿ ನಿಮಿತ್ತದಿನರ್ಥಿಗೀಪ್ಸಿತಾರ್ಥಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೫೨); ಈಪ್ಸಿತಾರ್ಥವನೀವುತಿಹ . . . ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯–೫).

[ಈಪ್ಸಿತ + ಅರ್ಥ]

ಈಪ್ಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು : ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಬಿಸಿಲ ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡಲೆಂದೀಪ್ಸಿಸಿ ಪರಿಭ್ರಮಿಸುವನು ಮಾಯಾಮೂಢಮತಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೫).

[ಈಪ್ಸೆ + –ಇಸು$_{3}$]

ಈಪ್ಸೆ (ನಾ). ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ : ಪಡೆಗುಮವರ್ ನಿರಂತರಂ ಮತ್ಕೃಪಾದದಿಂದೀಪ್ಸೆಗಳಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೧–೧೦೦).

[ಸಂ. ಈಪ್ಸಾ]

ಈಮಿತಿ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಈಮಿತಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಲೆಕ್ಕವೂ ಚೊಕ್ಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ದಿವಸ; ಈದಿನ: ಇವೂ ಅರ್ವಾಚೀನವಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕು 'ಈಮಿತಿ'ಯ (up-to-date) ವಸ್ತುಗಳು (ದೇವದೂ. ೨೭೬).

[ಈ$_{5}$ (< ಇದು) + ಮಿತಿ]

ಈಯತ (ನಾ). (?) : ಈಯತದೊಳ್ಪೈದಿದೆಂದಾನಂದಗೊಳಲು ಸರಿದಾಯರಾಣ್ಯರ ಕಳುಹಿದಾಗ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಕ್ರಿಯಕನುವಾದನು (ಜಿನಮು. ೯–೩೫).

[?]

ಈಯತ್ತೆ 'ಇಯತ್ತೆ' ನೋ.

ಈಯಲು (ನಾ). ಈನುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕರು ಹಾಕುವುದು: ಹೆಣ್ಣು ತೋಳವು ಈಯಲಾದ ಕೂಡಲೆ ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಬೇರೆ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೪).

[ಈಯ್ಯು$_{3}$ (< ಈನ್) + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_{3}$)]

ಈಯಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಿಸು ; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಈಯಿಸಿದಂ, ತೇಯಿಸಿದಂ (ಶಮುದ. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ).

ಈಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಈಸಿಕೊ ; ತೆಗೆದುಕೊ : "ಸಂಪ್ರದಾನವೆಂದಾವುದಾನೊಂದು ವಸ್ತುವನೀಯಿಸಿಕೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ವಸ್ತುವನೀಸಿಕೊಂಬ] ಪಾತ್ರಂ " (ಶಮುದ. ೧೩೦ ವೃತ್ತಿ) ; ಓಲೆಯನ್ನೀಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟಳ. ೭೭–೨೫).

[ಈ$_{2}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಈಯಿಸು$_2$ ‘ಈನಿಸು’ ನೋ.
ಈಯು$_1$ ‘ಈ$_2$’ ನೋ.
ಈಯು$_2$ ‘ಈನ್’ ನೋ.
ಈರ್$_1$, ಈರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳೆ; ಜಗ್ಗು; ಸೆಳೆ. ೨. (ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಬಾಚು; ಸೀರು. ‘ಈರಣಿಗೆ’ ಪರಾ. ಈರು$_1$ (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈರ್; ಮಲ. ಈರ್ = ಸೀರು; ತೆಲು. ಈರ್ಚು, ಈರುಚು = ಸೀರು, ಬಾಚು]
ಈರ್$_2$, ಈರು$_2$ (ನಾ). ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ; ಸೀರು (ಕ). ಈರು$_2$: ‘ಈರುದಲೆ’ ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರ್; ತುಳು. ತೀರ್, ಸೀರ್; ಕೊಡ. ಚೀರಿ; ತೆಲು. ಈರು; ಕೋಲಾ. ಸೀರ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಶೀರ್; ಗೊಂಡಿ. ಸೀರ್; ಕುವಿ. ಹೀರು; ಕುರುಖ್. ಚೀರ್]
ಈರ್$_3$ ‘ಇರ್$_2$’ ನೋ.
ಈರ್$_4$, ಈರ (ನಾ). ತೇವ; ಒದ್ದೆ; ಹಸಿ. ‘ಈರುಳ್ಳಿ’ ಪರಾ. ಈರ: ‘ಈರಪಲಸು’ ಪರಾ.
[< ಸೀರ್. / ತಮಿ. ಈರ್, ಈರ; ಮಲ. ಈರ, ಈಱ; ತೆಲು. ಈಮಿರಿ]
ಈರ ‘ಈರ್$_4$’ ನೋ.
ಈರಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಪಾದ, —ಹೆಜ್ಜೆ: ನಡೆವುದೀರಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂಬಿಡದೆ ತದ್ವಾಪರನಿಕರದೊಳ್ (ಬಸವು. ೨–೫). ೨. ಎರಡು ಅಡಿ. ೩. ಎರಡು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ.
ಈರಡಿಮಾಡು = ಎರಡುಹೆಜ್ಜೆಮಾಡು: ಧರಣಿಯನು ಮೆಟ್ಟಿ ಈರಡಿಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗಡುಕನ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೧–೨); ಪೊಡವಿಯ ನೀರಡಿಮಾಡಿ ಜಡಜಭವಾಂಡ ಮೇಲ್ಬಾಗವ ಲೀಲೆಯಿಂದೊಡೆದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೀತ (ಮೋಹತ. ೩೭–೨೬). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅಡಿ$_1$]
ಈರಣ (ನಾ). ೧. ಚಲನ; ಅಲುಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡಿಸುವಿಕೆ: ಮಲಯಸಮೀರಣೇರಣ ಚಲತ್ತರುಶಾಖೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೬). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಮೃದಂಗ: ಸುತಿ, ಮೌರಿ, ಡೋಲು, ತಂಬಟೆ, ಈರಣ, ಡಕ್ಕೆ . . . ಮದ್ದಳೆ ಮುಂತಪ್ಪ ಬದ್ದವಣಂಗಳ ಬಿಱುಸರಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨–೧೦). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ; ಸಂಚಾರ; ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ನೋಡಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ.]
ಈರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸೀರನ್ನು ಬಾಚಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪಕರಣ; ಸೀರಣಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಈರ್$_1$ + ಅಣಿಗೆ$_0$]
ಈರಪಲಸು (ನಾ). ಹಸಿಯ, ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಹೊಸದಾಗಿರುವ (ಆಗತಾನೆ ಕಿತ್ತ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ: ಕತ್ತರಿಸಿದೀರಪಲಸಿನ ಕಾಯ ತುಪ್ಪದೊಳಗಿತ್ತು ತಾಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೬೭); ಮೆತ್ತನುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡೀ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿವಿ]ರಪಲಸಿನ ಕಾಯನೊತ್ತಿ ಹಿಳಿದದನು ಕದುಕಿಱಿದು ಕಿಱುಕಿಱಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೬೩).
[ಈರ (< ಈರ್$_4$) + ಪಲಸು]
ಈರಯ್ದು, ಈರೈದು (ನಾ). ಎರಡು ಐದು; ಹತ್ತು: ಈರಯ್ದು, ಈರೊಳ್ಪಿದರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ: ತೆಂಗಾಳಿ . . . ಇಮ್ಮಾವು, ಈರಯ್ದು (ಶಮದ. ಸ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಅಯ್ದುಕ್ಷಮನೀರಯ್ದಿಲರ್ಗಳನಾರಯ್ದೊಲವಿಂ ಮೇಳಿಸುತ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೩–೯).
ಈರೈದು: ನಡುಗಣ್ಣ ಪಂಚಾಸ್ಯದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೬); ತೋರ್ಪಿರ್ಪೀರೈದು ತಲೆಗಳ ಬೈತಿರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೧೩); ಈರೈದು ದಿಕ್ಕನು ಮೂಱುಲೋಕವನೊಂದೆಬಾರಿ ತುಂಬುವ ಘನಮಹಿಮ (ಭರಚ. ೨೬–೧೦೬).
ಈರೈವರು = ಹತ್ತುಜನ: ಮತ್ತೆ ಊರನ ರಾಣಿ ಮಾಲಿಶೆ ಹೆತ್ತಳೀರೈವರನು ಸನ್ಮತಿಪುತ್ರರನು (ನಭಾಗ. ೯–೨೩–೫).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅಯ್ದು$_2$]
ಈರಯ್ದುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ತೋಳು: ನಡುಗಣ್ಣ ಪಂಚಾಸ್ಯದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೬). ೨. ಹತ್ತುತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಈರಯ್ದು + ಭುಜ]
ಈರಯ್ದುಮೊಗ, ಈರೈದುಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ಮುಖ. ೨. ಹತ್ತು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ರಾವಣ. ಈರೈದುಮೊಗ: “ಹತ್ತುಮೋರೆಯುವ; ರಾವಣ” (ಗಂಗಾಮು. ೨೨).
[ಈರಯ್ದು + ಮೊಗ]
ಈರಯ್ಮೊಗ, ಈರೈಮೊಗ (ನಾ). = ಈರಯ್ದುಮೊಗ ೨. (ಕ). ಈರೈಮೊಗ: ರಕ್ಕಸರೊಳ್ ಸಂದ ಈರೈಮೊಗಂ ರಾವಣಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮–೨೩). [< ಈರಯ್ದು + ಮೊಗ]
ಈರರಿಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರ: ತಳೆದು ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕುಂಡಲದ್ವಯವನು ಪ್ರಕಟಮೆನಲತ್ತಿತ್ತ ಮೂಡಿದೀರರಿಲ ಪಾರ್ಶ್ವಕಚಂದ್ರನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ ವದನನನರ್ಘವಿಕಸಿತ ಜಪಾಸುಮದ ಶೋಭೆಯಂ ಪಳಿವ ಚೆಂದುಟಿಯಂದಮುಳ್ಳವನನು (ಶೀಪರಾ. ೧೫೧–೨೨).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅರಿಲ್ (< ಅಱಿಲ್$_1$)]
ಈರರೆ (ನಾ). ಎರಡು ಅರ್ಧ: ಅನಮ್ಮಾನ್ನಿನೊನ್ನಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಈರರೆಯುಂ ನಿನ್ನತು ಇತನೆ ಅೞಿಪ್ಪೋನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕಂ ಇತನೆ ಕಾವೋರ್ ಪಾಳತಲೆ ಮೇಗಣ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೨–೩; 900).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅರೆ$_3$]
ಈರಲು$_1$ (ನಾ). ಚೀಕಲು; ಚೀಕು; ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದೆ ಬೆಳೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಲದ ಪೈರೆಲ್ಲಾ ಈರಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [?]
ಈರಲು$_2$, ಈರಿಲು (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ಅಥವಾ ಮೈಲಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಶೀತಭೇದಿ: ಮಗುವಿಗೆ ಈರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಈರಿಲು: ಆ ಮಗುವಿಂಗೆ ಈರಿಲು ಗಾಳಿ ಭೂತ ಸೋಂಕಿತೆಂದು ಕಣಿಯರ ಭೇಷಜರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಗುರುವಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜಂಗಮವಿಲ್ಲ (ಚೆನ್ನವ. ವ. ೩೯೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಜನಕಾಂಗ]
ಈರಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ಅಳ್ಳಿ, —ಪಕ್ಕೆ: ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮುಱಿದ ಕೂರ್ವಾರ್ಗಳ್ಪೋಳನೀರಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟಿಗೆಗೋದನ್ತಿರಲುರ್ಬ್ಬಿನಿಂದ ಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನಾ ಬಾಯೊಳಾಯುಗವಡ್ಡಂ ನಿಲೆ ನಟ್ಟಕಟ್ಟದಲಗಾದಂ . . . ಸಮಸ್ತಮಂ ತಳೆದನುರ್ವ್ವೀಚಕ್ರಮಂ ವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೧೭; 1160); ಬಟ್ಟಿತ್ತಾದ ಬರಿಯುಮೊಳಪೊಕ್ಕೀರಳ್ಳಿಯುಂ ಬಿಗಿದ ಬೆನ್ನ ಬೀವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೯ವ).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಅಳ್ಳಿ$_1$]
ಈರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದಾಟ; ಹೋರಾಟ: ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗಿಡದ ಟೊಂಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಜಿಯ ಜನರೊಡನೆ ಈರಾಟಿಕೆಗೆ ನಿಂತರು (ಗೌರಾಂಗ. ೧೦೦).
[< ಏಱಾಟಿಕೆ ?]

ಈರಾಱು (ನಾ). ಎರಡು ಆರು ; ಹನ್ನೆರಡು : ಆಱುಂಗುಣದೆಱೆವಟ್ಟೀರಾಱುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಭಿ ಷಡ್ಬಲದ ಬಲಂ ಮೂಱುಂ ಸಿದ್ಧಿಯ ನೆಲೆ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೬) ; ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೊನ್ನನೀರಾಱುಸಾವಿರಮನುಜ್ಜ್ವಳ ಹರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦) ; ಆ ನುಡಿಯಂ ತಾನುಂ ಕೇಳ್ದಾ ಭವಸೇನಂ ಸೋದರರಮಾವನೊಳೆಂದಂ ನಾನೀರಾಱು ಬರಿಸ ಪರಿಯಂತಂ ಪರದೇಶಕ್ಕೆಯ್ದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೭).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಆಱು$_3$]

ಈರಿ$_1$ 'ಈರೆ' ನೋ.

ಈರಿ$_2$ (ನಾ). ಬೇಲದ ಮರ : "ಈರಿಯೆನೆ ಬೇಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [?]

ಈರಿಣ (ನಾ). ೧. ಚೌಳುಭೂಮಿ; ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ : "ಈರಿಣಮೂಷರಂ ಸೌಳನುಳ್ಳನೆಲನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೨). ೨. ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಈರಿತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೇಳಿದ. ೨. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಹೇಳಿದ ಮಾತು : ಅನುರೂಪ ಮಾಡುದಶರೀರಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ನಾರದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧).
[ಸಂ.]

ಈರಿಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಮೆನ್ಡಮರಸರ ಬಾಸಪೆಡೆ ××× ಈರಿಪನ್ ಆಚಿರೆ ××× ಪೊಲವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೮-೧೦ ; 930). [?]

ಈರಿರುಳು (ನಾ). ಎರಡು ರಾತ್ರಿ : ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು ದೇವರ ಕೃಪೆಯಿದ್ದೊಡೆ ಚದುರನೀರಿರುಳಿಗಯ್ತಹನು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೫೭).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಈರಿಲು 'ಈರಲ್ಲು$_2$' ನೋ.

ಈರು$_1$ 'ಈರ್$_1$' ನೋ.

ಈರು$_2$ 'ಈರ್$_2$' ನೋ.

ಈರುಗಾರು (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ಆಯಾಸ(?): ಐವೂರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟಪಶುವನು ಆರೂರ ಹೊಕ್ಕು ಅಱಸಿಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ಮೂಱೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈರುಗಾರಾಗಲಾಗಿ ಅಱಸಬಂದ ಅಯ್ಯಗಳು ಅಸತ್ತು ಹೋದರಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೭೧) ; "ಈರುಗಾರಾಗುವುದು ಎನಲು ವಶರಾಗುವುದು" (ಸಿದ್ಧೇವ. ಟೀಕೆ). [ಈರು$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಗಾರು]

ಈರುದಲೆ (ನಾ). ಸೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಲೆ (ಕಿ).
[ಈರು$_2$ (< ಈರ್$_2$) + ತಲೆ$_1$]

ಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ ; ಪಲಾಂಡು : ಹುಳಿ ಮೂಲಂಗೀರುಳ್ಳಿ ತಿಂಬುವನೆ ಪೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೮-೩) ; ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಪು ಬಣ್ಣದ ಈರುಳ್ಳಿಯಿವೆ (ತರಬಿ. ೩೧) ; ಈರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸೇರವು (ಪೈಗಂಬ. ೧೧೩). 'ನೀರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಈರ್$_4$ + ಉಳ್ಳಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈರುಳ್ಳಿ]

ಈರೆ, ಈರಿ$_1$ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಗುಲ್ಮ (?) : ನೆಣದೊಟ್ಟದ ಪಾರೆಯು ಮೀರೆಯುಂ ತುತ್ತಿ ನುಂಗಿ ಮಿದುಳಂ ತಣಿವಿಂ ಪುಳಿದೇಗುದೇಗುತ್ತು ಮಿರ್ಪುವದಱೊಳ್ ರಜನೀಚರಕೋಟಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೫). **ಈರಿ$_1$**: ಮಾಳವನಳ್ಳಿದುಳ್ಗಿ ಖಚನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸೂಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೭ ; 1162) ; ಹಳೇಕಾಲದ ಲೊಡ್ಡುಮರ ಅದು. ಮರ ಏರಿ, ಹರೆ ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು, ಈರಿ ಒಡೆದು ಕೋಬೇಕು ; ಇಲ್ಲ, ಕೈಕಾಲು ಮುರಿದುಕೋಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೭೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಕೋಶ, ಗುಲ್ಮ ಮುಂತಾದ ಅಂಗ]

ಈರೆಂಟು (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು ; ಹದಿನಾರು : ನರಮಾತಂಗ ತುರಂಗ ಸೈನ್ಯಮಿದಿರಾಂತೀರೆಂಟು ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಕರಗಿತ್ತೆನ್ನ ನಿಶಾತಹೇತಿ ಹತಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೫) ; ಮಸ್ತಕಕೊಂದು . . . ಈರೆಂಟುಂ ಭುಜಬಾಹುಕರದೊಳು ಚಾರು ಶತಾರ್ಧಂಗಳು ಪೇರುರದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೩-೧೭) ; ಕಳೆಗಳೀರೆಂಟು ತುಂಬಿದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಮಂಡಲದಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೪-೬). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಎಂಟು]

ಈರೆರಡು (ನಾ). ಎರಡು ಎರಡು; ನಾಲ್ಕು : ಏಗಳ್ ಬಿಡದಾರ್ ಜಾಸಿಸಿ ಸಂಸ್ಮರಿಪರವರ್ಗೀರೆರಡುಂ ಸಂಪದಮಂ ಧೂರ್ಜಟಿಯೀವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೪೮). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಎರಡು]

ಈರೆಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಎಲೆ. 'ಈರೆಲೆವೋಗು' ಪರಾ.
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಎಲೆ$_1$. / ತಮಿ. ಈರಿಲೈ]

ಈರೆಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). (ಬೀಜ ಮೊಳೆಯಾಗಿ) ಎರಡು ಎಲೆ ಬಿಡು; ಎರಡೆಲೆಯಾಗು ; ಚಿಗುರು ; ಬೆಳೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ಬಳಸುವ ಬೇಟದೊಳ್ ಮೊಳೆದ ಗೊಟ್ಟೆಯೊಳೀರೆಲೆವೋದ ಲುಂದಿನೊಳ್ ಬಳೆದ . . . ಬೇಟವೆಂಬೆಳಲತೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೧) ; ಈರೆಲೆವೋದತನುವ ಕೇಳೀರಂಭಾಕಾಂಡಮೆನಿಪ ನಾಸಾವಂಶಂ ಭ್ರೂರೇಖಾಶಾಖೆಗಳಿಂ ರಾರಾಜಿಪ್ಪ ದಬಲೆ ಮನುಜ ಕಂಠೀರವನಾ (ವರ್ಧಪು. ೪-೨೦). [ಈರೆಲೆ + ಪೋಗು$_1$]

ಈರೆಳೆ (ನಾ). (ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಎಳೆ,— ನೂಲುಗಳು : ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಱೀರೆಳೆಯೇಱಿಸುತ್ತೆ ... ಗೆಂಟನೊಳಿಟ್ಟು ಪಾಱಿಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೭). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞೆ$_3$)]

ಈರೆಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಎಪ್ಪತ್ತು ; ಒಂದುನೂರನಲವತ್ತು : ಇವಾನ್ಕೊಳೆ ಈರೆಪ್ಪತ್ತಱುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೫ ; ಸು. 685).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಎಪ್ಪತ್ತು]

ಈರೇಳು 'ಈರೇೞ್' ನೋ.

ಈರೇೞ್, ಈರೇಳು, ಈರೇೞು (ನಾ). ಎರಡು ಏಳು; ಹದಿನಾಲ್ಕು: ಈರೇೞ್ಮಹೀಭಾಗಮುಂ ದೊರೆವೆತ್ತುತ್ತಮಭೋಗದೊಳ್ ತಣಿಪಿದಂ ಭೂಪೋತ್ತಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೬-೧೨). **ಈರೇಳು** : ಸಂಗರದೋಳೀರೇಳು ಲೋಕದರಸುಗಳ ಸಪ್ತಾಂಗಮಂ ಕೊಂಬ ನಿನ್ನ ನುಡಿಯ ತೊಡಕಿನ ಬೆಡಂಗಿನಿಂ ಸೋಲಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೩) ; ಆವ ತಾಯಿಗೆ ಈರೇಳು ಜಗ ತೋಱಿದ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೪). **ಈರೇೞು**: ಗುಣಖ್ಯಾಪನಕ್ಕೀರೇೞುಂ ಭುವನಂಗಳೆಯ್ದುವೆಸಿಪಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೮೦).

ಈರೇಳುಭುವನ, ಈರೇಳುಲೋಕ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕ. ☞ ಭೂಲೋಕ, ಭುವರ್ಲೋಕ, ಸುವರ್ಲೋಕ, ಮಹರ್ಲೋಕ, ಜನಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ, ಪಾತಾಳ, ಮಹಾತಳ, ರಸಾತಳ, ತಳಾತಳ, ಸುತಳ, ವಿತಳ, ಅತಳ : ಕಾಂತಿಯಿಂ ಈರೇಳು ಭುವನಮಂ ಬೆಳಗುವ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪನಂ ಕಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೪೩-೧೩) ; ತಂದೆ ಕೇಳೀರೇಳುಲೋಕದ ತಂದೆಯಂ ಭಜಿಸದೆ . . . ನಿನ್ನೊಡಲಂ ಭವಾಳಿಗೆ ತಂದೆ (ಬಸಪು. ೩-೮೧). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಏೞ್$_2$]

ಈರೇೞು 'ಈರೇೞ್' ನೋ.

ಈರೇೞ್ಗಾಲ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ : ಮುನ್ನಮೆಳವರೆಯದೊಳೀರೇೞ್ಗಾಲಂ ವನಂಬೊಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೪) ; ಎಮಗೆ ಪೂದೋಟದಂತಾಯ್ತಡವಿ . . . ಈರೇೞ್ಗಾಲಮೋಱಿರೞ್ಗಱಿಗೆಯೆನೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೧೨). [ಈರೇೞ್ + ಕಾಲ$_1$]

ಈರೈದು 'ಈರಯ್ದು' ನೋ.

ಈರೈದುವೊಗ 'ಈರಯ್ದುವೊಗ' ನೋ.

ಈರ್ಮೈದೋಳು (ನಾ). ಹತ್ತು ತೋಳು ; ದಶಭುಜ : ಪುಲಿಸಮ್ಮ ದುಡಿಯನೀರ್ಮೈದೋಳ್ಗಳಂ ಪಾವುದೊಡವಡಿಯ ತೊಡರುಲಿಯುಗರ್ವೆಳಗ ಬೆಳಗಿಪಂ ಶಿವಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಾಗ್ರದೊಳಿರ್ದಸು (ನಂದಿಮಾ. ೫-೩).
[ಈರ್ಮೈದು (< ಈರಯ್ದು) + ತೋಳು (<ತೋಳ್)]

ಈರ್ಮೈನೂಱು (ನಾ). ಎರಡು ಐನೂರು ; ಒಂದು ಸಾವಿರ : ಜಡಿವ ಕಡೆಯದ ಕಾಲ ರಭಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳೀರ್ಮೈನೂಱನಾಂತನನಂತನಳವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೧೦). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಐನೂಱು (< ಅಯ್ನೂಱು)]

ಈರ್ಮೈನೊಗ 'ಈರಯ್ನೊಗ' ನೋ.

ಈರೊಂಬತು (ನಾ). ಎರಡು ಒಂಬತ್ತು ; ಹದಿನೆಂಟು : ಮಂದಾರ ಮಂಜರಿವಿಡಿದ ಹದಿಮೂಱು ಕಳಸನಿಂತೀರೊಂಬತಿನ್ನುಳಿದ ವಿಭವವೀ ಪರಿಯಿಂದ ನೇಮದಿಂ ನಡಸೆಂದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೭).

ಈರೊಂಬದಿಂಬರ್ = ಹದಿನೆಂಟು ಜನರು : ಚಂದ್ರಾಸ್ಯೆಯರಂ ಮನದೊಳುಪೇಂದ್ರಂಗೀರೊಂಬದಿಂಬರಂ ನಿರ್ಜಿತದೇವೇಂದ್ರಗಣಿಕೆಯರ ನಂಕದ ಚಂದ್ರಧ್ವಜನಳ್ಕಿ ಕಪ್ಪವಿಮಾವವೊಲಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೦೫).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒಂಬತು (< ಒಂಬತ್ತು)]

ಈರೊಡಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಒಡಲು, —ಶರೀರ : ಆವೆಡೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒಡಲ್]

ಈರೊಡ್ಡು (ನಾ). ಎರಡು ಒಡ್ಡು, —ಸೈನ್ಯ : ತೆಜಪುವಡೆದೀರೊಡ್ಡಿನ [ಪಾಠಾಂ. ದಿದಿರೊಡ್ಡಿನ] ತೇರೊಡ್ಡುಗಳ್ ಶೂರಸಾರಥಿ ಪ್ರೇರಣದಿನೋರೊಂದಂ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ಚಿದಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೪ ವ) ; ಈರೊಡ್ಡಿನಾನೆ [ಪಾಠಾಂ.ಆರ್ದೊಡ್ಡಿನಾನೆ] ಗಳೋರೊಂದಜಿೂಳೊಂದು ತಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೮೩). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒಡ್ಡು$_3$]

ಈರೊತ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ಒತ್ತೆ ; ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಪಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಎರಡು ಒಡ್ಡುಗಳು, —ಬಾಜಿಗಳು : ಈರ್ಮೈದು, ಈರೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + ಒತ್ತೆ]

ಈರ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಈರ್ಗಳ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು (?) : ಇರ್ಗುರಣವದ್ಯವೀಸರ್ಗಗೊಳದಂತ್ಯವೇಣಿರ್ಗುದೇಕೋಕ್ತವೀರ್ವರ್ಗರ್ ಸಂಮತವ ನಾವೀರ್ಗಳುಂ ಯತ್ನಿಸಲದರ್ಗುಣವೆನಿಪುದೊ ಹಿತವರ್ಗದಿಂ ಕೇಳೆಂದನು (ಜಿನಮು. ೧೮-೮).
[ಈರ್$_3$ (< ಇರ್$_2$) + -ಕಳ್$_5$]

ಈರ್ಬಾಚಣಿಗೆ (ನಾ). = ಈರಣಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಈರ್$_2$ + ಬಾಚಣಿಗೆ]

ಈರ್ಮ (ನಾ). ವ್ರಣ ; ಹುಣ್ಣು ; ಗಾಯ : "ಕ್ಷತಂ, ಈರ್ಮಂ – ಈ ೨ ಏಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮). [ಸಂ.]

ಈರ್ಮಕಾಱ (ನಾ). ತೊರೆಯುವನು ; ಬೆಸ್ತ : "ಈರ್ಮಕಾಱಂ ಕೀಲಿಗನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬). [ಈರ್ಮ + -ಕಾಱ]

ಈರ್ಯಾಪಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪರ್ಯಟನದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ : ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫).
[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಪಥ)]

ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನೆಲವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮೊಳಗಳಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ನಡೆಯುವುದು ; ಹೀಗೆ ನಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಜೀವಹಿಂಸಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು : ವಾಸವನಕೃತ್ರಿಮಚೈತ್ಯಾಲಯಮಂ ಪುಗುವಂತೆಪೊಕ್ಕೀರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕಮಭಿವಂದಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೦೫ ವ). [ಈರ್ಯಾಪಥ + ಶುದ್ಧಿ]

ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾಪಥ : ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗಪರ್ಯವಲೋಕನ ಮಂದ ಮಂದಗಮನ ನಿರತರ್ (ಶಾಂತಪು. ೬-೭೦ ವ).
[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಈರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ : ಯುಗಮಾತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಣ್ಬರಿಕಿಸೆ ನಡೆದೀರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿಕ್ರಮಂ ಕೈಮಿಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೯೬). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ವಿಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ : ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ ತಪೋಗುಣಪರ್ಯಾಯವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುವಂ ಬಗೆವಿೀ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನೇನುಂ ಬಗೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೭). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ಹಗಲು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಡೆಯುವುದು)" (ಜೈನಪ. ೪೯೭) ; ಪ್ರಾಸುಕಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿವಸದೊಳ್ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಉತ್ಸುಕನುಂ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನುಂ ಆಗದೆ ಮುಂದಂ ನೋಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ನಡೆವುದು ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫).
[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಈರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ, —ಸಂಚಾರ ; ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ನೋಡಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ : ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ. ಈರ್ಯಾ]

ಈರ್ವಾರು (ನಾ). ಸೌತೆಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಈರ್ಷೆ (ನಾ). = ಈರ್ಷ್ಯೆ : ಪದಪಿಂದಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಂದಳ್ ಗಗನದಿ ಮಹಾಕಾಳದೇವೋತ್ತಮಾಂಗಾಗ್ರದೊಳೆಂಬೊಂದೀರ್ಷೆಯಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೦).
[ಸಂ. ಈರ್ಷಾ]

ಈರ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ; ಅಸೂಯೆ ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ ; ಹಗೆತನ : ರಾಮನ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರ ವಿದ್ಯಾಮಹಿಮೆ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲಾಮಹಿತರ ಮನದೊಳೀರ್ಷ್ಯೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೮).
[ಸಂ. ಈರ್ಷ್ಯಾ]

ಈಲಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗಬ್ಬವಾಗು : ಹಸು ಈಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಈಲು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಈಲಾಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು ; ವಶವಾಗು ; ಪಳಗು ; ಸಲಿಗೆಯಾಗು : ಗಂಡಕವು ಸ್ಥೂಲ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಕಾಲಲಿ ಬಹು ಹಗುರ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಜಾತ್ಯಾ ಸಿಟ್ಟಿನದಲ್ಲ ; ಆದಾಗ್ಯೂ ಮನುಷ್ಯರ ಈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯು. ೪-೪೭) ; ಆಡವೀಕುರಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ಹೆದರಿದರೂ ಬರುಬರುತ್ತ ಈಲಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯು. ೩-೧೧) ; ರನ್ನನು ರಾಚಮಲ್ಲನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಈಲಾಗಿರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೨೬) ; ಯಾವಾಗಲೂ ವಕ್ರವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆಯ ಎರಡು ಎತ್ತು . . . ಭಾಗೀರತಿಗೆ ಈಲಾಗಿದ್ದುವು (ಕೆರೆಪಾ. ೩೮).
[ಈಲು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಈಲಿ, ಈಳಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : "ಕೃಪಾಣೀ, ಈಲೀ, ಕರ್ತರೀ — ಈ ೩ ಕಡಿವ ಕತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥವು" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೧ ಅಡಿ). ಈಳಿ : "ಈಳೀ [ಪಾಠಾಂ. ಈಳಿಕಃ] ಕರವಾಳಿಕಾ — ಈ ೨ ತುಳುವ ಕತ್ತಿ, ಮೊಟಕು ಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮).
[< ಸಂ. ಈಲೀ]

ಈಲಿಕೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [?]

ಈಲಿತ (ಗು). = ಈಡಿತ (೬). [ಸಂ.]

ಈಲು$_1$ (ನಾ). ಗಬ್ಬ. 'ಈಲಾಗು$_1$' ಪರಾ. [< ಈನ್]

ಈಲು$_2$ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಪಳಕ; "ಸಭ್ಯತನ, ವಹಿವಾಟಿಕೆ, ಪರಿಚಯ, ವಶ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮); ಆ ನಾಯಿ ನಿನಗೆ ಈಲು ಆದೆ (ಹೊಲಮು. ೨೭); ಎತ್ತು ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಈಲುಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಬೇಸಾಯದ ಕೆಯ್ಮೆಗೆ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆ ಶೋಧ (ಮಾವಾದ. ೨೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಯಲ್ = ಸ್ವಭಾವ, ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ; ತೆಲು. ಈಲುವು ?]

ಈವತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಈವರಂ (ಅ). ಇದುವರೆಗೂ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ: ನಿನ್ನ ಸೂರ್ಯತಪಕಭಿನ್ನಮಾತ್ಮಿಕಶಕ್ತಿ ಕಾದುವೈ ನಮ್ಮನೀವರಮೇಕರೀತಿ (ಅಮತ ೧. ೪೫–೮). [ಇದು + -ವರಂ]

ಈವರು 'ಈವಱು' ನೋ.

ಈವಱು, ಈವರು (ನಾ). ಇತ್ತೀಚೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚಿನಕಾಲ: ವಿವರಿಪುವೀವಱು ಮೊನೆಯೇಡವು ಕಿಂಚಿದ್ಭೂತ ಭೂತಕಾಲದ್ವಯದೊಳ್; ಈವಱೆಂಬುದು ಈಷದ್ಭೂತಕಾಲಂ (ಶಮದ. ೩೨೨, ವೃತ್ತಿ). **ಈವರು**: ನಿನ್ನ ಈವರಿನ ಸಮುಖದ ಒಳವಾಗಿಲ ಗುರಿಕಾರತನಗಳು ಸರ್ವಥಾ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೬–೫). [?]

ಈವಾಗ (ಅ). ಈಗ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ: "ಈವಾಗ ಕೇಳಿಸಿತೇ? ಇವತ್ತು ನಾವು ಸಿನೇಮಾ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ" ಎಂದಳು (ಪರಿಣೀ. ೧೫).
[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಆಗ (< ಆಗಡು)]

ಈವಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: "ದಾಶನಂ, ದಾಶನೀಯಂ, ದಾಶ್ಯಂ —ಈ ೩ ಈವಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೪). [ಈ$_2$ + -ವಿ]

ಈವೊತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಈಶ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ಧಣಿ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪೊಯ್ದು ಕರ್ಣಮುಂ ಲೀಳೆಯಿನೀಶ ನಿನ್ನ ಗಜರಾಜಿಗಳೆಟ್ಟಿದುವಲ್ತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೯೧); ಪೃಥುರೋಮೇಶ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ ತಿಮಿಯ ಸೂಂಕಲ್ ಸಿಂಧು ತಾನಕ್ಕುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೮). ೨. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಹರನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಧ್ವಜಂ ಶಂಭು . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧); ಈಶಂಗತ್ತಲತ್ತತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ಮತ್ತೆಯು ಸದಾಶಿವನ ಮೇಲಣ ತತ್ತ್ವ ನೀವಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೬೧–೫೩). ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಡೆಯ. ೫. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ತೇಜಮುರ್ಕನೀಶನಿಂದೋಜೆವೆತ್ತು ನಿಂದೊಡಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೩೫). [ಸಂ.]

ಈಶತೆ (ನಾ). ಈಶತ್ವ: ಕರುಣವೀ ದಂಡಾಂಕಿತ ಪ್ರಭುತ್ವಕೆ ಮೇಲು . . . ಪರಮೇಶನೀಶತೆಯು ಸಾಮ್ಯವದಕೆ (ಕಎಪು. ೫೩). [ಸಂ. ಈಶತಾ]

ಈಶತ್ವ (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ: ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ತ್ರಿಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ನಿಯಾಮಕತ್ವ ಸ್ಥಾಪಕತ್ವ ವಶತ್ವ ಈಶತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲ (ಹಸಾರ. ೧೬–೨೩). [ಸಂ.]

ಈಶಶಾಸನ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ; ಪ್ರಭುವಿನ ಆಜ್ಞೆ: ಬರ್ಪುದೆಂಬೀಶಶಾಸನಮುಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ನಿಮೆಱಗಿಂ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೧). [ಈಶ + ಶಾಸನ]

ಈಶಾನ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: ಒಯ್ಯನೆ [ಸುತ್ತಂ] ಸೂಸಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದು ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಗೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಮರುಜ್ಮಾಲಿಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೪). ೨. ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲಕ. ೪. ಏಕಾದಶರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಹೆಸರು. 'ಈಶಾನಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೭. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ಮುನ್ನಂ ಭೂಮಿದ್ವಂದ್ವಾಕಾಶಂ ಸುರಪುರ ಗಣಗತಿ ತತಿಯಿನಿರೆ ಬಱಿಕ್ಕಿನ್ನತ್ತಂ ವೈಕುಂಠೇಶಾನರ್ . . . ಮತ್ತಾಕ್ರೀಡಾಹ್ವಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೩೮). ೮. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ: ಪಿಂತುರ್ವೀಯುಗ್ಮಂಗಳ್ ಬರ್ಕುಮಂತೀಶಾನದ್ವಂದ್ವಂ ನಿಲ್ಕುಂ. . . ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಾವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೪೨). [ಸಂ.]

ಈಶಾನಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಜೈನ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಅನ್ನೆಗಮಿಾಶಾನಕಲ್ಪದೊಳಾ ಶ್ರೀಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೧೨ ವ); ಅಮಳ್ಗಳ್ ನೋಂತು ಮುಡಿಪಿದ ಸಮಯದೊಳೀಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದರ್ (ಯಶೋಚ. ೪–೭೮).
[ಈಶಾನ + ಕಲ್ಪ]

ಈಶಾನಿ (ನಾ). ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಈಶಾನೀ]

ಈಶಾನೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ: ಆಗಳಾ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನುಮಿಾಶಾನೇಂದ್ರನುಂ ಸಿಂಹಾಸನದೆರಡೆಕ್ಕೆಲದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೭–೭೬ ವ). [ಈಶಾನ + ಇಂದ್ರ]

ಈಶಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೂ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು. ೨. ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ. ೩. ಈಶ್ವರ. [ಸಂ.]

ಈಶಿತೃ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು. [ಸಂ.]

ಈಶಿತ್ವ (ನಾ). = ಈಶತ್ವ. [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ರಾಜ. ೨. ಶಿವ. ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಲಿಂಗ: ಅಚ್ಯುತಂಗತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ರುದ್ರನಾರುದ್ರಂಗೆ ಈಶ್ವರನು ಅತ್ತಲು (ಬಸಪು. ೬೧–೫೩). ೫. ಪ್ರಭವಾದಿ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು. ೬. ಪರಮಾತ್ಮ: ಆಭೋಕ್ತನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವಶಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೫); ಈಶ್ವರಗಿಂತ ಗಡಬಡೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡವನೇ (ಗಾದೆ). ೭. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು; ಈಶ್ವರೀಬೇರು: "ವ್ಯಾಳಗಂಧಾ–ಈಶ್ವರಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೨). ೮. ಧನವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಆಢ್ಯಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ . . . ಈಶ್ವರಃ—ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೧). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಗಣ (ನಾ). ೧. ಶಿವನ ಗಣ; ಈಶ್ವರನ ಸೇವಕರ ಸಮೂಹ; ಪ್ರಮಥಗಣ. ೨. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ತುದಿಯೊಳೀಶ್ವರಗಣಮೊದವಿರೆ ಪದಮೆಲ್ಲಂ ಮದಗಜಗಮನೆ . . . ಚಿತ್ರಲತೆಯಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೨). [ಈಶ್ವರ + ಗಣ]

ಈಶ್ವರತ್ವ (ನಾ). = ಈಶತ್ವ: "ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂ ಗತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿ ಕೃತ್ಯ ಕರಣಮುಂ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ತನವೇ ಈಶ್ವರತ್ವ" (ಪರಮಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಬಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (೬). [ಈಶ್ವರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (೬). [ಈಶ್ವರ + ಬೇರು]

ಈಶ್ವರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈಶ್ವರಯ್ಯಗೆ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦–೨೦ ; 938). [ಈಶ್ವರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಈಶ್ವರವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಆಸುರಿಯೆನಲ್ಕೆಯಿಾಶ್ವರವಲ್ಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೮). [ಈಶ್ವರ + ವಲ್ಲಿ]

ಈಶ್ವರವಿರಹ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಅಗಲಿಕೆ; ಸ್ವಾಮಿ ವಿರಹ: ಈಶ್ವರವಿರಹದೆ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೧).
[ಈಶ್ವರ + ವಿರಹ]

ಈಶ್ವರಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ: ತರುಣೋತ್ತುಂಗ ಶಶಾಂಕ ಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ಮೀಲಿತಮಟ್ಟ ಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಮೀಶ್ವರಶೈಲಂ ಫಲಮಾಗೆ ಕೋಮಲ ಮುಖೀಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂಚಾಳುಕ್ಯ ನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨). [ಈಶ್ವರ + ಶೈಲ]

ಈಶ್ವರಸದ್ಮ (ನಾ). ಶಿವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ (÷). [ಸಂ. ಈಶ್ವರಸದ್ಮನ್ (ಈಶ್ವರ + ಸದ್ಮನ್)]

ಈಶ್ವರಾಂಶಜ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೀರಭದ್ರ ಮುಂತಾದವರು: ಈಶ್ವರಾಂಶಜನಲ್ಲದೇ ಇಳೆಯನ್ನಾಳಲಾರನು (ಗಾದೆ. ÷). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ಶಿವೆ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಬೆರಸಮುರ್ದುವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಳ್ಪೆಸರನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೮); "ಅಹಿಮಾರ—ಈಶ್ವರಿ" (ಓಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಈಶ್ವರೀ]

ಈಶ್ವರಿಬೇರು 'ಈಶ್ವರೀಬೇರು' ನೋ.

ಈಶ್ವರಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨ (÷). [ಈಶ್ವರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ಈಶ್ವರಿಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ತೊಪ್ಪಲು, ಗೋಪಾಲಪುಟ್ಟತೊಪ್ಪಲು" (ಮೈಡಿಗಿ. ೯-೧೫೩). **ಈಶ್ವರಿಬೇರು** (÷). [ಈಶ್ವರಿ + ಬೇರು]

ಈಷಣ$_1$, ಈಷಣೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ: ತರಿದೀಷಣಂಗಳಂ ನಿರ್ಮಮತೆಯಿಂ ತಪವ ವಿರಚಿಸುವ ಪುರುಷನೊರ್ವಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೨೨); ಮುಪ್ಪಿನೊಂದಿಗೆ ಈಷಣ ಬೆಳೆದು ಜಗದ್ಗುರುವಾದರೂ . . . ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಾಟವಾಡಿದನು (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೬೫). **ಈಷಣೆ**: ಮನಸ್ಸಿ ಬಿಸುಡುವುದಶೇಷ ವಿಷಯೇಷಣೆಯಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೦). [< ಸಂ. ಏಷಣಾ]

ಈಷಣ$_2$ (ನಾ). ತ್ವರೆ; ಆತುರ. [ಸಂ.]

ಈಷಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿ, ಹಣ ಎಂಬ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ: ಪುತ್ರೇಷಣ ವಿತ್ತೇಷಣ ದಾರೇಷಣಂಗಳೆಂಬ ಈಷಣತ್ರಯುವನುಳಿದು (ಆದವ. ೧೫೧); ಈಕ್ಷಿಸು ಯೀಷಣತ್ರಯದೂರ ಕಲ್ಕಿಯುಪೇಕ್ಷಿಸದೊಲು ಸರ್ವೇಶ (ಶತಸಾಂ. ೬೪-೨೩); ಈಷಣತ್ರಯದೂರ ಕರುಣಾದ್ರ್ರಲೋಚನಂ ದೋಷಪ್ರಣಾಶನುಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೮೨). [ಈಷಣ$_1$ + ತ್ರಯ]

ಈಷಣೆ 'ಈಷಣ$_1$' ನೋ.

ಈಷತು 'ಈಷತ್ತು' ನೋ.

ಈಷತ್ಖಂಡನ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಕ್ಕು ಮುಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಖಂಡನ)]

ಈಷತ್ತು, ಈಷತು (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಅಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಅಂಥ ಯೋಚನೆಯ ಕಲೆ ಈಷತ್ತು ಕಂಡರೂ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಂದಕ (ಚಕರಾ. ೨೨೪). **ಈಷತು**: ಸರಿಸಿಯೆಡಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಿರಿಸಿ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆಯುರವನೀಷತು ಮುಂದುಚಾಚಿದ (ರಘುವಂ. ೨೧೯). [< ಸಂ. ಈಷತ್]

ಈಷತ್ಪಾಂಡು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಬಿಳಿದಾಗಿರುವುದು; ಬೂದು ಬಣ್ಣ. [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಪಾಂಡು)]

ಈಷದಪಿ (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ: ಅವನಿಗೆ ಈಷದಪಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಈಷದಾವಲಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿದ, —ಬಾಗಿದ. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿಸಿದ, —ಬಾಗಿಸಿದ: ಜಾಬಾಲಿಮುನೀಂದ್ರನಾ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಶಾಕ್ವರ] ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯಜಲದಿಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಸುವಂತೆ . . . ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಆವಲಿತ)]

ಈಷಾವಿದೂರ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು, —ಮುಕ್ತನಾದವನು: ಈಷಾವಿದೂರನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪ್ರಣಮುವೇಷಿಯೇ (ವೀಶೈಪು. ೬-೫-೩). [ಸಂ. (ಈಷಾ + ವಿದೂರ)]

ಈಷೆ (ನಾ). = ಈಸು$_5$. [ಸಂ. ಈಷಾ]

ಈಸ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಈಸಂ, ಗೊರವಂ, ಚಳಿವೆಟ್ಟಳಿಯಂ, ಸಸಿದಲೆಯಂ, ಗನಹಂ, ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಪೆಜದೆಗೆಯದೀಸನೊರ್ವನೆನಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೫); ಈಸನನಾಯುಸಂಬಡೆದು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೩೨). [< ಸಂ. ಈಶ]

ಈಸಗುಂಬಳೆ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ಈಸಗುಂಬಳ ಜೊತೆಯು ಬೇಕು ಈಸುವರೆ, ಪಾತಾಳಕೊಯ್ಯುವಾ ಕಲ್ಲನರಸುವರೇ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೮೩-೪). [< ಈಸು$_1$ + ಕುಂಬಳ]

ಈಸಗುಂಬಳೆಕಾಯಿ 'ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸರ, ಈಸ್ವರ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಈಶ್ವರ—ಈಸರ" (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಆಮುರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದ ಮರಲ್ವಿಲ್ಲನಿಱಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೨); ಈಸರನಡಿಗೆ ಸಲೆ ಸಮರ್ಪಣವಾಗಲಿ (ಮಲ್ಲಜ. ೧-೧೦). **ಈಸ್ವರ**: ೨. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ದ್ವಾರಾವತೀಪುರವರಾಧೀಸ್ವರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨-೧; 1117). [< ಸಂ. ಈಶ್ವರ]

ಈಸರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಾರ್ಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಚದುರಾಂಗರನಯ್ಗ ಮಾರಸಿಙ್ಗ ನಾಯ್ಗ ಈಸರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೭-೨೮; 790); ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ಡರಣ್ಣನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೪೮-೧; 900). [ಈಸರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಈಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮಾರಂ ಈಸವೂರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೩-೫; 830). [?]

ಈಸಾಟ, ಈಜಾಟ (ನಾ). ಈಜು; ಈಜುವಿಕೆ (÷). **ಈಜಾಟ**: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯ ಬಳಿ ಈಜಾಟ ಅಪಾಯಕರ (ರೂಢಿ). [ಈಸು$_1$ + ಆಟ]

ಈಸಾಡ, ಇಷಾಢಿ, ಈಸಾಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು. ℙ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜಾತಿಯ, ಸ್ವಾದಿಷ್ಟವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಹೆಸರು. ಈ ಮಾವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀಕರಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ: ಈಸಾಡ ಹಣ್ಣು ಬಿಸಾಡಿದವರುಂಟೆ (ರೂಢಿ). **ಇಷಾಢಿ**: 'ಇಷಾಢೀಮಾವು' ಪರಾ. **ಈಸಾಡಿ**: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈವೊತ್ತು ಈಸಾಡಿ ಹಣ್ಣಿನ ಸೀಕರಣೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಇಶಾಡ್, ಇಸಾಡ್]

ಈಸಾಡಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಈಸಾಡು, ಈಜಾಡು (ಕ್ರಿ). ಈಜು; ಅಂಗಚಲನೆಯಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸು: "ಈಸಾಡು — ಜಲೋತ್ತರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ತೊಱೆಯನೀಸಾಡಲಾಜದ ನಿಶ್ಶಕ್ತರ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದಂತಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೭); ಗೀತಗೋಷ್ಠಿರಸತರಂಗಿಣಿಯೊಳು ಬೆಳಗಪ್ಪನ್ನವೀಸಾಡಿ ಪರಿಣಾಮದ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸರ. ೬-೪೯);

ಈಸು ಭವಸಾಗರವನೀಸಾಡುತ್ತಿರಲಾಱೆ ಘಾಸಿಮಾಡುವ ದೇಹ ಹೇಸಿಕೆಗೆ ನಾನಾಱೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೫–೧೩) ; ಹೊಡೆಗೆಡೆದ ದಂತಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೊಳೀಸಾಡಿದುವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೦); ಅರಗೆಱೆಯೊಳೀಸಾಡುತಿರ್ದಚ್ಚರಸಿಯರೊ ಎನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೩೮) ; ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ವನಿ ಸೂಸಾಡಿ (ಗರಿ. ೧೨೪–೧೪). **ಈಜಾಡು** : ರಕ್ತಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿ. . .ಭಾರತ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತನು(ಕೋಹಿನೂ.೫).
[ಈಸು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಈಸಾಯಿ, ಈಸಾಯೀ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು : ರೋಮಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಾಯಿ (Christians)ಗಳು ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೧೮೮) ; ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು ! . . . ಆ ಈಸಾಯಿಯೂ ಆ ಸಿಖ್ಖಪಂಥೀಯನೂ ಕೈಕುಲುಕುತಿರುವರು (ಕೈಲಾಕ.೬೫); ಕಸಿಯೆಂದು ದೇಸಾಯಿ ಹುಸಿಯೆಂದು ಈಸಾಯಿ(ಜನನಾ. ೫೮). **ಈಸಾಯೀ** : ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಈಸಾಯೀ—ಇಸ್ಲಾಮೀ ಮತದವರ ಯುಕ್ತಿಗಳಿವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೩).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಯೀ]

ಈಸಾಯೀ 'ಈಸಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸಿಸು, ಈಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಸುರಕುಮಾರವಿಕ್ರಿಯಾಸಮುದ್ಭೂತ ವಿಯದ್ವೈತರಣೀತರಂಗಿಣಿಯ ಪೆರ್ಮಡುಗಳೊಳಿದಿರುಂ ಬಱಿಯುಮೀಸಿಸುತ್ತುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ ಮಿಸಿಸುತ್ತುಂ] (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ). **ಈಜಿಸು** : (ಕ). [ಈಸು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಈಸು$_1$, ಈಜು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲುತ್ತ ಹೋಗು ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು: "ಈಸು–ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ಶಕಟಾಂಗೇಚ (ಇರ್ಚ)" (ಶಮಧಾ) ; ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರರುಂದ್ರವಚನಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀಸುವೆಂ ಕವಿವ್ಯಾಸನೆನೆಂಬ ಗರ್ವಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩) ; ಬಯಲ್ತೊಱೆಯನೀಸುತಿರ್ದಂ ಗುರುವೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೦–೨೧) ; ಅರುಣವಾರಿಯ ತೊಱೆಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೫) ; ಈಸಬೇಕು ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧–೧೨ ಪ) ; ಅವು ನೀರಿನೊಳಗೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಈಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೧) ; ಈಸುವವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ಭಾರವೇ (ಗಾದೆ). **ಈಜು$_1$** : ಮಹಾಸಮುದ್ರವನೀಜುವನಂತೆ ಕರ ಕಾಲು ಆಡುವನ್ನಕ್ಕ ಜೀವನ ಭ್ರಮೆ (ತುಜುಗಾ. ೩೯); ಈಜಲಱಿಯದವನೊಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯ ಹಾಯ್ವಿಹೆನೆಂದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೨–೪೦೬) ; ವಾರುಧಿಯನೀಜುವನಂತೆ (ವಲೇಶ್ವ. ೩೯) ; ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರವನ್ನು ಈಜಿ ದಡವನ್ನು ಏರುತ್ತಲಿಥೇನೆ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೪೯) ; ಮುನ್ನ ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ ಯೀಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸುವರಾರು (ಜಿನಭಾ. ೩೨–೨೨) ; ಕಿಱುಮುಗಿಲೆಂಬಂತಿರೆ ನೆರೆದುರ್ಬಿಪರ್ಬಿ ಪಜ್ಜೆವಿಡಿದೀಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧–೧೧).

ಈಜಬೀಳು = ಈಜು ; ಈಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಳು (ಕ). **ಈಸಗಲಿ** = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿ : ಕೆಲವು ದಿವಸ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಗಲಿತ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭). **ಈಸಗಲಿಸು** = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸು : (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೩೫ ಕ). **ಈಸಗಾಯಿ, ಈಸೋಕಾಯಿ**= ಈಸುಗಾಯಿ: ತೇಲಿಸಬೇಕಾದರು ಈಸಗಾಯಿಯಲ್ಲದೆ ತೇಲಿಸುವದೇ ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಳಲು (ವಿಸಾಸು. ೮–೧) ; ಈಸಲಾಱದೆ ಮುಳುಗೆದ್ದು ಆಹಾ ಈಸೋಕಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೀಸೊಕಲ್ಲನೆ ಕಟ್ಟಿ ಈಸುವ ತೆಱದಿ ಈ ಭೂಸುರರಾ ಪ್ರವ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯–೨). **ಈಸಬೀಳು** = ಈಜಬೀಳು : ದತ್ತನೂ ಅವನೊಡನೆ ಈಸಬಿದ್ದು ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀನ್ದು; ಕೊಡ. ಮೀಂಪ್ ; ತುಳು. ಈಜು, ಈಜು ; ತೆಲು. ಈದು ; ಕೋಲಾ. ಈಂದ್]

ಈಸು$_2$, ಇಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡಿಸು; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಂಜದಿರು ಅಳುಕದಿರು ಪರದೈವಕ್ಕೆ ಜಗದಿರು ; ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೈಯಲು ಈಸುವುದೆನ್ನ ಭಾರ (ಬಸವ. ೬೨೨) ; ಬೀಡಾರವಂ ಬೀಸಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಡಿಗೆ ಸೋಪಸ್ಕರಂಗಳಂನ್ನೈಸರನು ಕೊಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯ ಕೊಡದೆ ಮೇಲಾಳನೀಸಿಯವರೇನ ಮಾಡುತ್ತಿಹರನೆಂಬುದಕೆ ಕಾವಲಂನಿಕ್ಕಿಯಿರಲು (ತುರಂಗ. ೩೨–೧೪). ೨. ಕೊಡು : ಕನ್ತೆಳಿ ಕಿಳ್ವಾಳಱ? ಗೆಯ್ದು ದತ್ತಮುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕಳ್ವರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೋರುಂ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೧೫ ; 801). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ : ಅವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕವಘಾತವಹನೆಂದು ಬಗೆದು ನಾನವನ ಬೆರಳೀಸಿದೆನೊ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪೦–೧೦). ೪. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಜಿನಪತಿಮತದಿಂದಂ ಯೋಗನಿರೋಧಂ ತನ್ನೊಳೀಸೆಯೆ ಕರ್ಮಾಸ್ರವಮುಂ ಜನಿಯಿಸಲೀಸದೆ ಸದ್ಗುಣದಿನಂತವಂ ತಗೆವುದದುವೆ ಸಂವರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೩೨) ; ಕಾಳಕೋಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಕಾಣಲೀಸದು (ಪ್ರಭುವ. ೨೩೦) ; ಎಚ್ಚ ಕೋಲ್ಗಳ ಸೇರಲೀಸದೆ ಕಡಿದು (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೭); ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಡಲೀಸುವ ಹೆಣ್ಣೆ ನಾನು (ಕಂನವಿ.೬–೧೬೭). **ಇಸು$_2$** : ೩. ಖ ೨೦೦ . . . ಯಿಸುಕೊಂಡು ಮಾಗ ಬಹುಳ ಮಂಗಳವಾರದ ೧೦ ಯಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೩–೧೩ ; ?) ; ಮೂಜಡಿಯನಿಸುಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು (ಗುರುಚಾ. ೪–೨೬).

ಈಸಿಕೊಡು = ತೆಗೆದುಕೊಡು ; ಕೊಡಿಸು : ವಿದ್ಯಾಧರರ್ಗೆಲ್ಲ ಮುಡಲುಂ ತುಡಲುಮೀಸಿಕೊಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸಕ್ಕೆಲ್ಲರಂ ಕಳುಪಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೮೯ ವ) ; ನಿನಗಿಂದೀಸಿಕೊಡುವೆನು ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಸಂಭಪ. ೧೯–೪೫) ; ತನ್ನಯ ಕೂಸಿಗಾ ತನಿವಣ್ಣ ಪತಿಯಿಂದೀಸಿಕೊಡೆ (ಮದೇಪು. ೫–೧೮) ; ನಾನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಈಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಕಸಾಚಿ. ೮೮). **ಈಸಿಕೊಳ್, ಇಸಕೊಳ್ಳು, ಇಸಗೊಳ್ಳು, ಇಸಿಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್ಳು, ಈಸಿಕೊಳ್ಳು, ಈಸುಕೊಳ್, ಈಸುಕೊಳ್ಳು**= ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: "ಗೃಹೀತಾರಃ–ಈಸಿಕೊಳ್ವವರ್ಗಳ್[ಪಾಠಾಂ. ಈಸಿಕೊಂಬವರ್ಗಳ್]" (ನೀತಿವಾ. ೧೪) ; ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳದ ಮನೀಪಕರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩–೨೨ ; 1149) ; ಅವರು ಒಕ್ಕುದನೀಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೃತ್ಯದ ನೇಮ ತಪ್ಪದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨–೮೮); ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರಮಂ ತೋಱೆಂದೀಸಿಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೬–೧೩೮); ನಿಜತನೂಜನನೀಸಿಕೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತನ್ನ ಭುಜತುಂಬಲಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಂಡ (ಭರಚ. ೨೬–೨೬) ; ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾಲ್ಕೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಾಯಿತು (ಮಗಮಾಂ. ೫೨) ; ಇಸಕೊಂಡ ಹಣ ಕೊಡದೆ ಗಂಟುಕಳ್ಳತನ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ ಅಂಜನಪ್ಪ (ಮರಳಿ. ೧೮೪) ; ಓದಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಕೈ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ರಂಗಮ್ಮ ಇಸಕೊಂಡರು (ರಂಗವ. ೧೯೫) ; ಕೆಲವು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಾವತಿ ಇಸಗೊಂಡರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೮) ; ಅವನು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೩೩); ಬಮ್ಮದೇವರಸರ ಕಯ್ಯಲು ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಲಹೊಳೆಯ ಹಳ್ಳದೊಳಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಇಆ. XII, ೯೭–೩೫ ; 1187); ಆಗ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡುವೆ ಇಸುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿರಂತೆ (ರೂಪಸಂ. ೪೮) ; ತಾಂ ಕುಡುವುದು ಮಗುಟ್ಟುವರ ಕೈಯಲೀಸುಕೊಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫–೧೫) ; ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಈಸುಕೊಂಡನು (ವಾಲತ್. ೧೫); **ಈಸುವಾರ್** = ಕೊಡುವವರು : ಕಳ್ವರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೋರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೧೫ ; 801).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈ ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು ; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೀ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀ ; ಗಡಬ. ಸೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ ; ಕುಇ. ಶೀವ]

ಈಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಕರೆ: ಆವಂ ಪಯಃಶ್ರೇಣೀಕಾರಣಮಾಕಳ ಸ್ತನಮುಮಂ ಮಾಣ್ದೀಸುವಂ ಶೃಂಗಮಂ (ಬಾಧಪು. ೫–೬೩). [?]

ಈಸು$_4$, ಈಜು$_1$ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸುವುದು; ಈಜುವುದು; ಈಜುವಿಕೆ: ಓಸು ಬರುತ್ತದೆ ಈಸು ಬರಲ್ಲವೆ (ಗಾದೆ); ನಾನು ಈಸು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). **ಈಜು$_2$**: ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ ಈಜು ಕಲಿಸಬೇಕೆ? (ಗಾದೆ). [< ಈಸು$_1$]

ಈಸು$_5$ (ನಾ). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ; ಈ ಸಂಖ್ಯೆ: ಈಸಕ್ಕಿಯ ಆಸೆ ನಿಮಗೇಕೆ ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬–೧೪); ಎನಗೇಕೆ ಈಸು ಸತ್ಕಾರ ಸಂಭ್ರಮು ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೪–೮); ಬೇಸಜಾಯಿತೆ ಧೃತಿಗೆ ಕಲಿತನಕೀಸು ನೊಲೆಗಳು ಮೂಡಿದವಲಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೧); ನಾವೀಸುದಿನಂಬರ ನಿನ್ನ ಈಸು ವಿವೇಕಿಯೆಂದಱಿಯೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೪); ಈ ಸ ಱಿ ೦ ದಿ ನ್ನು ಕಾದುವುದೊಳ್ಳಿತಲ್ಲೆಂದು (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೫); ಈ ವನವನೀಸು ದಿನವಗಲದೆ ನಾವು ಕಾದುದು ಸಫಲವಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೬).

ಈಸರು = ಇಷ್ಟು ಜನರು: ಓಸರಿಸುತ್ತೈತಂದು ಬಲರಾಮು ಕೃತವರ್ಮರೀಸರಸು ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೯–೧೭); ಈಸರೊಳಗೊರ್ವನಾದರು ನರನ ತೋರಿಸಲ್ಕೆಸೂರೆನಾದರುಂ ಪಾ ಲಿ ಸು ವೆ (ತುರಂಗ. ೬೧–೨).
ಈಸೀಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಈಸೀಸಗಲ ದೋಸೆ ಏಸೇಸು ಮದ್ದೀ (ಗಾದೆ); ಒಂದೊಂದು ದೋಸೆ ಈಸೀಸಗಲ (ಗಾದೆ). **ಈಸೈಸು** = ಇಷ್ಟು ಅಷ್ಟು: ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯನೀಸೈಸೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೬೫).
ಈಸೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು: ಇದಕೇಕೆ ಈಸೊಂದು ಕಾಲ ಬಳಲುವರೆ (ಸೋನಾರ. ೭೯–೮). [?]

ಈಸು$_6$, ಈಚು$_1$, ಈಜು$_3$ (ನಾ). ೧. ಇರ್ಚಿಮರ; ಮೂಕು: “ಈಸು–ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ಶಕಟಾಂಗೇ ಚ (ಇರ್ಚ)” (ಶಮುಥಾ); “ಕೂಬರ ಮೆನಲ್ಕೀಸು” (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫); ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚುಬೀದೀಸು ತಚ್ಚುದ ನೊಗಂ ಜೀಱಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೧); ಕದನದೊಳಾರ್ದು ಸಾರ್ದಿಸೆ ಮಹಾರಥಪಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ದುದೀಸು ಸೂಸಿದುದರಗೀಲ್ ಕಜಲ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೯೯); ಮುಡಿಗೆಗೆ ಸಂದ ಕೂಱಿಗೆಯ ಭಗ್ನತೆಯಿಂ ನಿಜ ಗೋತ್ರಹಾನಿ ಯಿಾಸುಡಿದೊಡೆ ಕಾಂತೆಗಕ್ಕೆ ಫಲಕಕ್ಕೆ ಲಯಂ (ಜಟ್ಟನು. ೯–೩೧); ತುರಗದಲಿ ರಥಚಕ್ರದಲಿ ಕೂಬರದೊಳೀಸಿನಲಚ್ಚಿನಲಿ ದುರ್ಧರ ಶಿಳೀಮುಖಜಾಳವನು ಜೋಡಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೮); ನಿರಂಜನನ ರೆಂಟೆಯ ತೋಳು ಮುರಿದಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಭಾಕರನ ಬಂಡಿಯ ಈಸಿಗೆ ಹುಳುಹತ್ತಿದ್ದಿತು (ವಾಸನಾ. ೨೨). **ಈಚು$_2$**: ೧. “ಕೂಬರಃ, ಯುಗಂಧರಃ – ಈ ೨ ಈಚು” (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಲವವೆಂದು ನುಡಿಸಿಕೊಂಬ ಆ ಕಾಲವೀಚುಗಳು ಸಿಂಗರಂಬಡೆದ ಲಸದಾಕಾಶವೇ ರಥದ ಮೇಲುಭಾಗಂ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೦–೧೦). ೨. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಈಚು. ‘ಈಚುಕೋಲು’ ಪರಾ. **ಈಜು$_4$**: ೧. ಧರೆಯೆ ರಥವಾಯ್ತು ಮುತ್ತುರುತಾರೆಯಿಾಜಾಯಿತು ಕನಕಾಚಲವೇ ಚಕ್ರದಿರವಾಯಿತು ಮಿಕ್ಕಿ ಗಿರಿಗಳೇ ಸುತ್ತುವಲಗೆ ಹಾಸಾಯಿತು ವಾರುಧಿಯೆ ವಸ್ತ್ರ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೧–೩೪).
[ಪ್ರಾ. ಈಸಾ (< ಸಂ. ಈಷಾ). / ಮರಾ. ಗುಜ. ಈಸ್]

ಈಸುಕಾಯಿ ‘ಈಸುಗಾಯಿ’ ನೋ.

ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ ‘ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ’ ನೋ.

ಈಸುಕೊಳ್ ‘ಈಸು$_1$’ ಪರಾ.

ಈಸುಗಾಯಿ, ಈಜುಗಾಯಿ, ಈಸುಕಾಯಿ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (ಆ). **ಈಜುಗಾಯಿ** (ಆ). **ಈಸುಕಾಯಿ**: ಹರುವ ಹೆದ್ದೊರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣುಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦–೧). [ಈಸು$_1$ + ಕಾಯಿ$_1$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಈಸುಗಾಯಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಪ್ಯಡಿಗಿ. ೪೯–೯೭). [ಈಸುಗಾಯಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ದಾಸರಿಗೆ ಶಬ್ದಸಾಹಿತ್ಯವು, ಈಸ ಬಲ್ಲವನು ಲೀಲೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಂತೆ (ಸಾ ಹಿ ಸ ೦. ೬೯).
ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ: ಒಬ್ಬ ಸಾಲೇಹುಡುಗನು ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಸಂಗಡಿಯನ್ನು ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭).
ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ಆ). [ಈಸು$_1$ + ಕುಂಬಳಕಾಯಿ]

ಈಸುಟ್ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆ ಇರುವ ಗೆದ್ದಲುಹುಳು: ಸಾಱಗೆ, ಏಱಗೆ, ಈಸುಟ್, ಬಾಸುಟ್, ತಿಪ್ಪುಟ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಈಸೂಟ್ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ವರ್ಷ; ಈ ವರ್ಷ: ಈಸೂಟ್ = ವರ್ತಮಾನ ವರುಷಂ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ಈ ಬಾರಿ; ಈ ಸಾರಿ; ಈ ಸಲ. ೩. ಈ ಸರದಿ. [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಸೂಟ್]

ಈಸ್ಸರ ‘ಈಸರ’ ನೋ.

ಈಹ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ. ‘ಬೆನ್ನೀಹ’ ಪರಾ. [ಈ$_2$ + –ಹ$_2$]

ಈಹ$_2$ (ನಾ). (?): ಈಶಾನ್ಯದ ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಈಹದ ತಾಳತಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೮೭; 1516). [?]

ಈಹಲೋಕ (ನಾ). ಇಹಲೋಕ: ದೇಹ ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ಮೋಹ ಮಮತೆಗಳೆಲ್ಲ ಈಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಚರಿಸುವ ಪರಿಯಂತ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೬–೪). [< ಸಂ. ಇಹಲೋಕ]

ಈಹಾಮೃಗ (ನಾ). ೧. ತೋಳ: “ಕೋಕವಿಾಹಾಮೃಗಂ ವೃಕವೆನಲು ತೋಳನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮); ಈಹಾಮೃಗ ಶೃಗಾಲಾಚ್ಛಭಲ್ಲ ಶಾರ್ದೂಲ ಗೋಲಾಂಗೂಲ ಮೃಗವರಾಹಾದಿಗಳವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅವಳ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಧೀರೋದ್ಧತನಾಯಕ ಪ್ರತಿನಾಯಕರನ್ನೊಳಗೊಂಡು, ನಾಲ್ಕು ಅಂಕಗಳು ಮೂರು ಸಂಧಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಶೃಂಗಾರಾಭಾಸ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ರೂಪಕಭೇದ: “ಜಿಂಕೆ (ಮೃಗ) ಯಂತೆ ಅಲಭ್ಯಳಾದ ನಾಯಿಕೆಗಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸು(ಈಹಾ)ತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ‘ಈಹಾಮೃಗ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು” (ದಶರೂ. ೧೯೧); ಅಭಿನಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ದೃಶ್ಯ (ಎಂದರೆ ನೋಡಬಹುದಾದ) ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದೂ ರೂಪಕಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇವು ೧. ನಾಟಕ . . . ೯. ಅಂಕ, ೧೦. ಈಹಾಮೃಗ–ಎಂದು ಹತ್ತುವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಈಹೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ: ಅವಗ್ರಹಗೃಹೀತಾರ್ಥದೊಳ್ ತದ್ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷಣಂ ಈಹೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ. ೩. ಚೇಷ್ಟೆ; ವ್ಯಾಪಾರ. [ಸಂ. ಈಹಾ]

ಈಹೊತ್ತು ‘ಈಪೊತ್ತು’ ನೋ.

ಈಳ್ ‘ಈಟ್’ ನೋ.

ಈಳ$_1$ (ನಾ). ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪ: ಕಾಪಾಲಿವೊಲಿವ ಶರಣಂ ತನ್ನ ನಲುಮೆಯಿಂ ಈಳದೊಳು ಪುಟ್ಟ (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೫–೧೧). [← ತಮಿ. ಈಬ < ಪಾಲಿ. ಸೀಹಲ]

ಈಳ್ಳ$_3$ (ನಾ). ಕೀಳು (?) : ಕೀಳಲಾಗದು ಅವರ ಮಾತನು ಹೇಳಿದಂಥ ಕುಜುಹು ಹುಸಿಯೆ ಕೀಳುಮನುಜರು ಕೂಗಿ ಬಾಯೊಳು ಈಳರಾಗುವರು (ಕಾಲಸಂ. ೩೫-೨೦). [?]

ಈಳನ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ : ಮಹಾತ್ಮರ ಯಿಾಳನಂಗಳಂ ಅಂಗವಿಸುತ್ತಲೆನ್ನ ನುತಿವೊಲ್ಲೆನೆ ವೊಲ್ವ ವೃಷಾಧಿನಾಯಕಂ (ಷಟಿಲ. ೧-೧೪). [< ಸಂ. ಈಡನ]

ಈಳಿ 'ಈಲಿ' ನೋ.

ಈಳಿಗ 'ಈಡಿಗ' ನೋ.

ಈಳಿಗೆ (ನಾ). ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮಣೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕತ್ತಿ ; ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಕತ್ತಿ ; ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿ : "ಈಳಿಗೆ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿ ಯಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೮) ; ಕೊನೆಕಾಜರುಂ ಅಡಕೆಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ ಈಳಿಗೆಗೆ ಬಿಳಿವೂಳಿಗವೀಳೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೫-೬೭ ; 1224) ; ಕಳವಳಮಾ ಮೆಯ್ಮೇಳಂ ತಾಳಿಗೆಯೊಳಿಗೆಯಿಱು ಕುಳಿಯಿವಾದಿಯಾಗಱಿ ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೬) ; ಕುಡುಗೋಲು ಈಳಿಗೆ ಸುರಗಿ . . . ಮೊದಲಾಯುಧಂಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೬-೫) ; ಈಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೋಳುಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ತಿನ್ನುವ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೬). [< ಸಂ. ಈಲಿಕಾ]

ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : ಈಳಿ . . . ಮೊಟಕುಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). [ಈಳಿಗೆ + ಕತ್ತಿ]

ಈಳಿಗೆಮಣೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : ತರಕಾರಿ ಹೆಚ್ಚಲು ಈಳಿಗೆಮಣೆ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಈಳಿಗೆ + ಮಣೆ]

ಈಳಿಲು (ನಾ). ಕೀಳು ; ಕಡೆ : ಈ ಲಸದ್ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಕೂಲರೆ ಅಧಮರು ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರಕರವರು ಹೇಳಲೇನವರ ಜನ್ಮಾಳಿಗಳ್ ತರುಲತೆಗೀಳಿಲು ನಿರಯದ ಪಾಲವರು (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೪-೧೦). [< ಏಳಿಲ]

ಈಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು : ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೀಕ್ಷಿಸುತೀಳಿಸುತ್ತೆ ಯಜಿಸುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಭಕ್ತಿಶಾಂಕರಿ (ಶತಕ. ೧೩೬-೯೫). [ಈಳನ + -ಇಸು$_3$]

ಈಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು ; "ಸೆಳೆ, ತೆಗೆ" (ಭಾವಚಿಂ. ಕೋಶ); ಏಳುತಲೆಗಳು ಗುಣವನೀಳುತಲೆ ಸತಿ ನಿಂದಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೩೯). [< ಸಂ. ಈಡ್]

ಈಳೆ, ಇಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತಳೆ, ಹೇರಿಳೆ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮರ: ಬಾಳೆಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೬) ; ಬಾಳೆ ಸುನಿಂಬೆ ಮಾದುಫಲಮಿಾಳೆ ಬೆಡಂಗೆಸಿಸಿರ್ದ್ದ ಮಾವು ಕಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೫ ; 1147) ; ಈಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಬನದೊಳು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೫-೨೭ ; 1217) ; ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆ ಲೇಸು ಗೂಳಿಪಶುವದು ಲೇಸು ಈಳೆಯ ಹಿತ್ತಲಿರಲೇಸು ಪತಿವ್ರತೆಯ ಬಾಳು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೧೯) ; ಸುಱಿವಾಱಿ ತಾಱಿ ಯೀಳೆಯ ಕಿಱುನಾರಂಗದ ಕಱಿವೆಯ ಪೊಸತೋಂಟಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೧೬) ; ಬಾಳೆ, ಈಳೆ, ನಾರಿಕೇಳ, ನಾರಂಗ, ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸಿಯರು (ಗಿರಿಸ. ೧೨೪). ೨. ಕಿತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣು ; ನಾರಂಗ : "ಈಳೆಯೆನ್ನಲದು ನಾರಂಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫) ; ಈಳೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಚಿ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣೊಳಗುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨೭) ; ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧) ; ಈಳೆಯಂ ತೆರಡವರು ಹೂವೆ ಹಣ್ಣುಹ ತೆರದಿ ಮಾತೊಡನೆ ಮಾಟವಿದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೮). ೩. ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : "ಈಳೆ ಲಿಂಬೆ" (ಕಶರ. ೧೫) ; ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮ್ಮಾಗುಳಿ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಬೆತ್ತಲಟ್ಟೆಯಿಾಳೆಯ ಗೊಲೆಯಿಂದಳ ವಟ್ಟರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳನಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೦). 'ಕಂಚೀಳೆ,' 'ಕಿತ್ತೀಳೆ,' 'ದೊಡ್ಡೀಳೆ,' 'ಪೇರೀಳೆ' ಪರಾ. ಇಳ್ಳೆ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಈಡೆ = ಕಿತ್ತಲೆ. / ಮರಾ. ಈಡ್]

ಈಳೆಸಾಂದು (ನಾ). ಈಳೆಯ ಗಂಧ, —ಅನುಲೇಪನ : ನಱುಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಗಳ್ ಬೆರಸುವಿನಂ ಕದಕ್ಕದಿಸಿ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳ್ ಬಳಮರ್ದನಂಗ ಜಂಗರೆವವೊಲೀಳೆಸಾಂದರೆವರಿಂಬಳವಟ್ಟರೆ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೦). [ಈಳೆ + ಸಾಂದು]

ಈಳ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಕೊಳ್ 'ಈಟ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಿಡಿ ; ನಿಡಿದಾದ ಕಿಡಿ : ಪರಿಗಿಡಿ ತುಡುಗಿಡಿ ಬಳಲ್ಗಿಡೀಳ್ಗಿಡಿ . . . ಗುಂಡುಗಿಡಿಗಳದರ್ದುರ್ವು ನಭದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭು. ೫-೮೨). [ಈಳ್$_0$ (< ನೀಳ್) + ಕಿಡಿ]

ಈಳ್ದು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆ ; ಸೆಳೆ : ಒಂದು ಲಂಘನೆಯೊಳೆಡೆಗೈದಿ ಪಿಡಿದು ಘನ ಕೂಬರದೊಳು ಆ ಶತಾಂಗವನೀಳ್ದಿ ಚೂರ್ಣಿಸಲ್ (ಶೀಸರಾ. ೨೧೩-೧೭). [< ಈಱ್]

ಈಳ್ದುಕೊಳ್ 'ಈಟ್' ಪರಾ.

ಈಱಿಲ್ 'ಈಱಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಈಱಿಲ್$_1$, ಈಱಲ್, ಈಱಾಲು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸವ ; ಪ್ರಸೂತಿ ; ಹೆರಿಗೆ. ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಹನ್ನೊಂದು ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ಒಡನೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಿ ಪೊಸವಾಣತಿ ಕೋಗಿಲೆಯಿಾ [ಪಾತಾಂ. ಯೆ]ಱಿಲಿಂದು ಕೇಳ್ಗಡ ಗಿಳಿವೆಣ್ಗೆ ಪೊತ್ತಿನೊಳಗೆಯ್ದೆ ನವಿಲ್ ಮನೆದೀವಿ ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೪); ಹನ್ನೆರಡ್ಡವಸಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಾವಾರ್ಜನೆಯಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ಯಿ[ಯಿಾ]ಱಿಲ ಮಾಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ಪಾಂಚಾಳ. ೧-೫೫) ; ದಾನಧರ್ಮದಲಿ ಭೂಸುರರ ದಣಿಸಿವಾನು ಆನಂದವಾಳುತೋತ್ಸವದಿ ಮಾನುನಿಯಾರು ಸಂತಸದಿ ಯಿಾಱಿಲಮಾದಿ ನಾಮವಿಟ್ಟರು ಕಾಟನೆಂದೂ (ಕುರಾಸಾಂ. ಪಾಂಚಾಳ. ೧-೪೬) ; "ಕೂಸಿಗೆ ಹೆಸರನ್ನಿಡುವ ಕಾರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಈಱಿಲ್** : ೨. ಗೃಹಪುಣ್ಯವಾರ್ಜನೆಯ ಯಿಾಜಲಂ ವೈದಿಕದ ರಹಣೆಯಿಂ ದುರೆ ತೀರ್ಚಿ (ಪರಶು. ೧೫-೪೨). ೩. ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೀರ ಪರಿವ ಪೊನಲ್ಗಳ್ ಸುರಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ನೇರಾಣೆಯ ತಾಱಲ್ಗಳ್ವಿಡಿದಿಳಿ(ದಂ)ದೇ[ದೀ]ಱಲ್ಗೆಱಗಿದುವಾ ಜಿನೇಂದ್ರ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೧) ; ಆಸವನೆಗಂಗಲಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಱಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ. . . ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೩; 1229). **ಈಱಿಲು** : ೨. ಈಱಿಲು ಮೂವಟ್ಟಲು ಹಸೆಹಂದರ ತೊಂಡಿಲು ಬಾಸಿಂಗ . . . ಈ ಪಱಿಯ ಮಾಡುವನೆ ಶಿವಭಕ್ತ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೨೩೮) ; ಬಳಿಕ ಮೂವಟ್ಟಲೀಱಿಲು ಕೈಯಲು ಸುರ್ವಿ ಬಱಿಬಾಯನ ತರ್ಪಣ ಜಪಾ . . . ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡಿದರಾಗ (ಸೊಬಸೋ. ೪-೨೨). ಈರ್ಲಪ್ಪ, ಈರ್ಲೆಣ್ಣೆ, ಬಾರಸ ಹೋ. [ಈಱ್$_0$ + -ಇಲ್$_3$]

ಈಱಿಲ್$_2$ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ; ಸೂತಿಕಾಗೃಹ: ಅಬ್ಬೆದಾದಿ ಪರಿಚಾರಕರೀಱಿಲ ಕಾಪು ಕಾಪೆ ಕೂರ್ತಿಟ್ಟವರಾತ್ಮಪುಣ್ಯಮೆ ವಿಪುಣ್ಯರ ನೋಳಿಯೆ ಕಾಪು ಕಾಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೬). [ಈಱ್$_0$ + ಇಲ್$_2$]

ಈಜಿಲು 'ಈಜುಲ್$_1$' ನೋ.

ಈಟ್, ಈಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಕಿತ್ತುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು: "ಈಟ್ದನೆಂದು ಸೆಳೆದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಈಟ್ದುದೆನೆ ಕವಿವರರಿಂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಮಣಿಕಿರೀಟಂಗಳನೀಟ್ದೊವೆದುರುಳೆ ನೂಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದು ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಸಕಲಭೂಪಾಲಕರಾ(ಯಶೋಚ. ೩-೫); ದಿವ್ಯಾಶ್ವಂಗಳಂ ಪೂಡಿ ವಾಗೆಯಂ ಕಯ್ಯೊಳೀಟ್ದು ತಾನಡರದೊಯ್ಯನೆ ದೇವಿಯರ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಕಟ್ಟೆದಿರೊಳಿರಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೧೫). ಈಳ್: ತಜ್ಜೋಳನ ನೀಳ್ದು ತತ್ಕಟಕಮಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ನೆಱೆಸೂಱೆಗೊಣ್ಡ ದೋಶ್ಶಾಳಿ ಕಳಿಂಗನಂ ಮುಱಿದು ಭಂಗಿಸಿದಾತ್ಮಭುಜಪ್ರತಾಪಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೨; 1112); ದಶಕಂಠನುದಯಿಸಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿ ಲಂಕಾಪುರವನು ಆ ಕುಬೇರನ ಕೈಯಲೀಳ್ದುಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬-೨೨); ಪಾರ್ಥನ ಕರದ ಚಾಪಮಂ ಸಸಿದಲೆಯನೀಳ್ದುಕೊಳಲರ್ಜುನನಡಾಯುಧದೆ ಮಸಗಿ ತಿವಿಯಲ್ಕದಂ ಕೊಳೆ (ಚಬಪು. ೫೩-೫೦); ಹರಭಕ್ತವೇಷದಿಂ ಬಸವರಸನ ಮನೆಹೊಕ್ಕು ಧನಮನೀಳ್ದಪೆವೆನುತಂ ಪುರದ ಪೊಸ ಚೋರರಂತಿರೆ ತಳೆದರ್ ಮಿಸುಪ ಭವಭಕ್ತಲಾಂಛನದಿರವಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೩); ಉಡುಗೆಯನೆ ಭರದಿನೀಳಲ್ತೊಡಗಿದನ್ (ಬಾಲಭಾ. ೭-೭೬).

ಈಟ್ದುಕೊಳ್, ಇಳ್ದುಕೊಳ್, ಇಟ್ದುಕೊಳ್, ಈಳ್ದುಕೊಳ್ = ಎಳೆದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಈಟ್ದುಕೊಂಡುವಳಿಗಳ್ ಸುಮನೋಮಕರಂದಗಂಧಮಂ(ಅಜಿಪು. ೬-೬೯); ಸಂವರಿಸಿದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಜ್ಯಮನೀಟ್ದುಕೊಳ್ವಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದುವೆಂದಿರದೆ ಸಾರಧನಂಗಳನಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭-೧೯). ಇಳ್ದುಕೊಳ್: ತದೀಯ ಪ್ರಾಜ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಾಹಾವಳೇಪದಿನಿಳ್ದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೧; ಸು. 1162). ಇಟ್ದುಕೊಳ್: ತರುಣೀರತ್ನಮನಿಟ್ದುಕೊಳ್ವ ಸಮಕಟ್ಟಂದಟ್ಟಿದಂ ಖೇಚರಂ(ಪಂರಾಮಾ.೫-೭೮). ಈಳ್ದುಕೊಳ್: ಬಾಯೊಳೋರಂತೆಲೆಘುಳಿಗೆಯ ಕಚ್ಚಿ ಕಾಂತೆಯ ಬಾಯ್ಗೂಡಲವಳೀಳ್ದುಕೊಂಬೊಂದು ಸಂತೋಷ ದಾಂಟಿತು ಸುರರ (ಭರಚ. ೪೧-೧೭೫); ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವಿಶ್ವಧರಣೀತಳವನ್ನು ಈಳ್ದುಕೊಂಡು . . . ತೈಲಪನು ಪ್ರತಾಪಶೈಲನಾಗಿ ಮೆರೆದನು (ಕರತ್ನ. ೪೬). ಈಳ್ದುರುಳಿಸು = ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸು; ಸೆಳೆದು ಕೆಡಹು: ಈಳ್ದುರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಒದೆದು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೩-೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟು; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ತೆಲು. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಚು]

ಈಟಿತ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: "ಈಡಿತಂ-ಈಟಿತಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಈಡಿತ]

ಈಟ್ಕುಳಿ, ಇರ್ಕುಳಿ$_1$, ಇಳ್ಕುಳಿ, ಇಟ್ಕುಳಿ, ಈರ್ಕುಳಿ, ಈಳ್ಕುಳಿ, (ನಾ). ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ. 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಇರ್ಕುಳಿ$_1$: "ಇರ್ಕುಳಿಗೆಯಳಕುಳಿಯಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨). ಇಳ್ಕುಳಿ: 'ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಇಟ್ಕುಳಿ: 'ಇಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಈರ್ಕುಳಿ: "ಎಳಕುಳಿಗೆ ಈರ್ಕುಳಿಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೮). ಈಳ್ಕುಳಿ: 'ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಈಟ್ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಚಿತ್ರಕಮಂ ತನಿವಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಪೆಱತೇನೊ ಸಂಪಗೆಯ ಗಂಧಮನೀಟ್ಕುಳಿಕೊ[ಗೊ]ಳ್ಗುಮಾ ಮೊಸರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೮); ಚಾಪಳ ಹರಿಣೀವಿಲೋಕನಮನೀಟ್ಕುಳಿಗೊಂಡಳೆನಲ್ಕೆ ಗಾಳು ಗಣ್ ಪೊಳೆಯೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೨); ನಿನ್ನಂಗಂ ರತಿಯಾರ್ಪನೀಟ್ಕುಳಿಗೊಳಲ್ ನೀಂ ಲೇಸನೇ ಗೆಯ್ದೆ (ದಶಕು. ೧೦-೭೬). ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್: ಭರದಿಂದಂ ತುಳುಕಿದ ನೀರುರದೊಳ್ ಹಾರಾಂಶುರುಚಿಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೮); ಮನಮನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವುದು ನೋಟ್ಪೊಡೀ ಬನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೪); ನಾಡುಮಂ ಮುನಿಸಿಂ ದಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವುದೆಂಬುದೆ ವಿನೋದಂ ತಂ(ತ)ನ್ನೊಳೆಂದಂದು(ಇಅ. IX, ೯೭-೧೫; 1169); ಬಳವದ್ಭುಜಬಲದಿಂದಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ ನರಕನದಿತಿದೇವಿಯ ಮಣಿಕುಂಡಲಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೮೫); ತನ್ನ ಸುತಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕುರ್ವಿಯ ಭೂಪರಂ ಕರೆಸಿ ಲಜ್ಜೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ನಳಚಂ. ೪೧೭); ಕಣ್ಣ ಮನವನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವ ಕಡುಜಾಣವೆಣ್ಣುಗಳಧಿದೇವಿ ಕೇಳು (ಮೋಹತ. ೪-೨); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಡೆಯೊಳೀರೇಟ್ಬ್ಬಗಂ ನೋಯದಂತಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡು (ಚಕವಿ. ೩-೫೪). ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್: ಅಂಗಯ್ಗಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿವರಂ ದೇಶಂಗಳನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡ ನೃಸಿಂಗಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೧೦; 1135); ತೋಂಟದಾರ್ಯನುಸಿರ್ದಂ ಬುಧರ ಮನವನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವಿನಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧-೧೫). ಇಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವೆರಸರಿಕೇಸರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿಟ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮); ಎನ್ನನಾರ್ಬಾರಿಪರೆಂದು ಗೋವುಮನನಾಕುಲಮಿಟ್ಕುಳಿಗೊಂಡುಪೋದನೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೇಱೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೬). ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್: "ಈಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದು ಕವರ್ದುದೀಟ್ದುದೆನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಬಿತ್ತರದ ತೋಂಟಸಿರಿ ಬಗೆಯನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡು ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬-೫೦೨). [ಈಟ್ಕುಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಈಟ್ಕೊಳ್, ಇಟ್ಕೊಳ್, ಈಳ್ಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊ; ಎಳೆದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಖಚರೀಜನಾನನ ನವಾಂಭೋಜಂಗಳೊಳ್ ಕಂಪನೀಟ್ಕೊಳುತುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೮೪); ಪರಭೂಪರಂ ಕವರ್ದು ಕಪ್ಪಮನೀಟ್ಕೊಳಲೆಂದು ನಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂಬ. ೪೬೬); ಒಂದುಂ ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆನ್ನ ಧನಮಂ . . . ದೇವರೆಯ್ತಂದೀಟ್ಕೊಂಡುದ ನೆನ್ನ ಪುಯ್ಯಲನಿದಂ ನೀಂ ಭೂಧರಂಗೆಯ್ದೆ ಪೇಟ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೩೬). ಇಟ್ಕೊಳ್: ಸುದತೀಜನ ಚಿತ್ತಮನಿಳ್ಕೊ[ಟ್ಕೊ]ಳಲ್ಕೆ ಸಾಲ್ವವಯವಶೋಭೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೫-೨೭; 1179); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ದೈತ್ಯನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿಟ್ಕೊಂಡಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೮). ಈಳ್ಕೊಳ್: ಆ ದಿವ್ಯದಾಯಾದ್ಯರೆಲ್ಲರಂ ಬೆನ್ನಬಡಿದೀಳ್ಕೊಳ್ಳಲಾಱಿರೇ ನೀವು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೦-೧೧). [ಈಟ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಈಟ್ತಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕೊಙ್ಗಣಿಮಾರಾಜರ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಅರಸಿಯ ಬೆಸತಿ ಪೆಮೊಗೆಯನಳೆದೊ ವದುವಿನ ಈಟ್ತಲೆ ಪತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೭; ಸು. 800). [?]

ಉ

ಉ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಐದನೆಯ ವರ್ಣ ; ಉಕಾರ: ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಉ₂, ಊ₃ (ಅ). ಅಸಹ್ಯತೆ (ಜುಗುಪ್ಸೆ)ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : "ಉ, ಊ – ಅಸಹ್ಯಾರ್ಥೌ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). **ಊ₃** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉ₃ 'ಉಂ₁' ನೋ.

-ಉ₄ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ:—ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು, ತಳಾಱು, ಪರದು: ನಾನುಮಾ ಪೊೞಲೊಳ್ ತಳಾಱು ಗೆಯ್ವೆಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೯–೧೭) ; ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ . . . ಪರದಿಂಗೆ ಪೋಗುತ್ತಿರ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೬೩–೨೩) ; ಒಳ್ಳಿತ್ತುಪಾಯಮಂ ಪಿಡಿವಂದೀತನೆ ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟೆಂದಲಸಪಡಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬) ; ಉಕಾರಕ್ಕೆ – ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು, ಕಿವುಡು, ಕೆಂಚು (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉ₅ (ಅ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ – ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಉ ಊ [ಪಾಠಾಂ. ಊ, ಊ] ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ಪ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮುದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉಂ₁, ಉ₃, ಉನ್ನು, ಊ₃, ಊಂ (ಅ). ೧. ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ : ಅಮುಮೆಂಬಿವೆರಡುಮುಮುರ್ಗುಂ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೩೧೪) ; ಪಲ್ಮಡಿ ಉಂ ಮೂಱುವಳ್ಳಿ ಉಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೨ ; 450) ; ಮಹಾಜನಕ್ಕುಂ ನಗರಕ್ಕುಂ ಪದಿನೆಂಟುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ್ಗುಂ ಕೊಟ್ಟ ಆಚಾರವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೦–೩ ; 725) ; ಜಲದದ ನೆೞಲುಂ ಪರಪುಂ ವಿಲಾಸಮುಂ ಬೆಳಗುವುದಿತವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೭) ; ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನು ಮೀಶಾನೇಂದ್ರನುಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೮೧ ವ) ; ಆವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮುಮನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲು ನಿನಗಱಿಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲದಿರ್ದು ನಾವು ರಚಿಸುವೆವು (ಬಸಪು. ೧–೧೫). ೨. ಆದರೂಕೂಡ: ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿಯುಮಖಿಳ ಭೂಭೃದುತ್ತಂಗತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿಯುಮೆಯ್ದದು ನಿನ್ನಾ ವಿಲಸಿತಮಂ ಮೇರು ಕಠಿನಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩) ; ಮಾಂಗುಲಿಗನೆನಾಗಿಯುಮಣಮಾಂ ಗುಣಮನೆ ಬಿಸುಟೆನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೫) ; ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಪಱಿಯದ ನಡು ಮುತ್ತುಂಬೀಱದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ವೊತ್ತರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ಪರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪) ; ಅದು ಖರವಿಷಾಣದವೊಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). **ಉ₃**: ೧. ಎಲ್ಲಿಯು ಸ್ವೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೧೩ ; 740) ; ದಶಮಿಯು ಸೋಮವಾರವುಂ ಸ್ವಾತಿನಕ್ಷತ್ರಮುಮಾಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫–೯ ; 975) ; ಶಿವದಾಸಯ್ಯ ದಿಕ್ಕುಂ ದೆಸೆಯು ಗತಿಯುಂ ನೀವೆ ನಮಗೆನುತ (ಬಸಪು. ೨೩–೨೯) ; ನಮಗೆಯು ನಿಮಗೆಯು ಸೊಮ್ಮು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಭಾವಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯–೪೪ ವ). **ಉನ್ನು** : ೧. ಮನಕೆ ಬಂದ ವಡವೆ ವಸ್ತು ಅನುನಯದಿ ಸಖಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವನಿತೆ ತಾನುನ್ನು ಆಳವಡಿಸುತ ಮನದಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ (ಬಾಣಾಕ. ೫).
ಊ₃ : ಪೊಲಿಯೂ ಕೊಱ್ಗಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೧೧ ; 800) ; ಸತ್ಯನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಕರ್ತನೂ ದೇವನೂ ತಾನೆಯಾಗಿ (ಆದವ. ೧೫). **ಊಂ** : ಸೊರ್ಕಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ಎಡೆಯ ಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ಮೊಳೆಜರಾಮಣಿಯ ಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ನಾವಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಣಿಗಿಯಾಗಾಮಿಗರೂಂ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪–೮ ; 696) ; ಗಡುಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆವೂಂ ಆಚಾರಿಯರಿಗೆ ವೂಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧–೩೨ ; 1276). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಮ್ ; ತೆಲು. ಉ]

ಉಂಕಿ, ಉಂಕೆ, ಊಂಕೆ, ಊಕಿ, ಊಕೆ₁ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಹಾಸಿದ ನೂಲಿನ ಹಾಸು: ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದವ ನಾನೋ ನೀನೋ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾಪ್ರ. ೫) ; ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹಾಕುವದೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಲಾಳಿಯನ್ನು ಒಗೆಯುವದೂ, ಉಂಕಿಯನ್ನು ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಇಳಿಸುವದೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಯೂ ಆದಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಬಾದಿಶಾ. ೯). **ಉಂಕೆ** : ಆಕೆಯನು ಕಂಡು ಮನೆಯಾಕೆಯನು ಮಱದಿಹರೆ ಹಾಕಿದ ಉಂಕೆ ಹರಿದಂತೆ ಮನೆಯೊಳಿದ್ದಾಕೆ ತಾ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೮); ಜೇಡರ ಬಸವಲಿಂಗಪ್ಪನೆಂಬ ಘನಶೀಲ ತಾನೊಂದುದಿನ ವುಂಕೆಯುಂ ಮಾಳ್ಪಾಗ . . . ಮೈದುನನುಂಕೆಯಂ ತೆಗೆಯಹೇಳಲಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡುತಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೬೯). **ಊಂಕೆ** : (ದಕ. ಕಿ). **ಊಕಿ** : "ಊಕಿ, ಊಕು, ಊಕೆ = ಜೇಡರ ಊಂಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). **ಊಕೆ₁** : "ನೆಯ್ಗೆಮಧ್ಯನಾರಿಯೊಳಗೂಕೆ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಎೞ್ತೆಂದು ಗೂಳಿಯುಂ ಅನಡುಹುಂ [ಅನಡ್ವಮುಂ] ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆಯ ಊಕೆಯ [ಉಂಕೆಯ]ನುಲಿಯುಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ಕಿ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಡೈ. ಮಲ. ಊಡ]

ಉಂಕಿಸು 'ಊಂಕಿಸು' ನೋ.

ಉಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಂಗಟು 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗುಟ, ಉಂಗಟು, ಉಂಗುಟ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಅಥವಾ ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬೆರಳು : ನೊಸಲಂ ಸುಟ್ಟ ತೋರ್ಪನ್ನವಪ್ಪುಂಗುಟಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಂ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವ ಪ್ರಚಂಡಮಾರ್ತಾಂಡನ ಪಾದನಖಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ); ಜಳರಾಶಿಯನುಂಗುಟದನಿತೊಳನೊರ್ವನಗಸ್ತ್ಯನೆಯ್ದೆ ಕುಡಿದನೆನುತ್ತುಂ ಗಳಪುತ್ತಿರ್ಪರ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೧೦–೧೦೭) ; ಗುಣದೊಳ್ ಸಲೆ ಮಾಳಿಯವ್ವೆಯುಂಗುಟಕೆಣೆಯಾಗರೆಂದೊಡಿತರಾಂಗನೆಯರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫–೪೨ ; 1229) ; ಮೇಜಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಉಂಗುಟಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಖುರ್ಚಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ತನ್ನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ (ಪ್ರೇಮತ. ೧). ೨. ಎಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ತೂರಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿರುವ ಉಂಗುರದಂತಹ ರಚನೆ: ಕಟ್ಟಿದೆ ಘಟದಟ್ಟೆಯ ಪೊಲಿದು ಇಕ್ಕಿದೆ ಚತುರ್ವಿಧದ ನಾಲ್ಕುಂಗುಟವ ಬಲದುಂಗುಟದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಸಂಚದ ಬಾರ ತೆಗೆದು (ಮಾದೂಳ. ೫೧).

ಉಂಗಟು : ೨. ಹಳೇಕಾಲ್ಮರೆಗೆ ಉಂಗಟು ಹಚ್ಚಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಬಿಲ್ಲೆ ಮಾತ್ರ ಬಂದವು (ಪನಸ. ೨). **ಉಂಗುಟ್ಟ** : ೧. "ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಟತ್ವಂ ಅಂಗುಷ್ಠ — ಉಂಗುಟ್ಟ, ಉ ಂ ಗು ಟ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉಂಗುಷ್ಟ** : ೧. ನಿಹಿತದಡಿಯ ಮಡಮುಟ್ಟದೆ ಉಂಗುಷ್ಟ ಊಜದೆ ಪಾಟಬೇಕು (ಪೋಳಿಮಾ. ೧೫೦-೫೬೮) ; "ಅತ್ವಕ್ಕುತ್ವಂ - ಅಂಗುಷ್ಟಂ = ಉಂಗುಟಂ (ಉಂಗುಷ್ಟಂ)" (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಉಂಗುಷ್ಟ ಕಿತ್ತ ಚಡಾವು ಬರಬರ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ನಡೆವೆ (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೩೨) ; ಎಕ್ಕಡದ ಉಂಗುಷ್ಟ ಕಿತ್ತುಹೋಗಿದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಕಿಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). **ಉಂಗುಷ್ಠ** : ೧. ಉಂಗುಷ್ಠಂಗಳೆರಡಜುಂಡೆಯೊರ್ಗೆಣಾಗಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೯) ; ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಗುಷ್ಠದವರೆಗೂ ನೋಡಿದ (ಇಬದು. ೧೦೬).

[< ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಉಂಗುಟದುದಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ತುದಿ : ತುರಗಮೇಧದ ರಾಜಸೂಯದ ವರ ಮಹಾಕ್ರತುಕಾರರೀಕೆಯ ಚರಣದುಂಗುಟದುದಿಯ ಕಾಂಬರೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೮) ; ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತಲಾ ಭೂಮಿಾಶನುಂಗುಟದುದಿಯ ಲೆಲುಗಳು ಸೂಸಲೊದೆದನು ನಗುತ ದಶಯೋಜನಮಿತಾವನಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೪೪). [ಉಂಗುಟ + ತುದಿ]

ಉಂಗುಟವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮೊದಲಾಗು : ಉಂಗುಟವಿಡಿದು ಮಸ್ತಕಪರಿಯಂತ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ಭೂಷಣಗಳ ಹಿಂಗದಿತ್ತವನ ವಂಚಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೦೧).

[ಉಂಗುಟ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಉಂಗುಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಇಡು : ಬಿಟ್ಟಸೂಠಿಯೊಳೇಜು ಕುದುರೆಗಳಟ್ಟಿದುವು ಕಿವಿಗೌಂಕಿದುಂಗುಟವಿಟ್ಟ ಸನ್ನೆಯೊಳೊಲೆದು ಕವಿದುವು ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೧).

[ಉಂಗುಟ + ಇಡು$_1$]

ಉಂಗುಟ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುರ, ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ (ನಾ). ಬೆರಳಿಗೆ ಇಡುವ ಆಭರಣ ; ಅಂಗುಳೀಯಕ: "ಅಂಗುಲೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ-ಈ ೨ ಉಂಗುರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೫) ; "ಉಂಗುರಮೂರ್ಮಿಕೆಯುಮಂಗುಳೀಯಕಮಕ್ಕುಂ" (ವ ಸ್ತು ಕೋ. ೭೫-೫) ; "ಊರ್ಮಿಕಮದಾವುಂಗುರಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬) ; ತಾಮರೆಗೆಱೆಯೊಳುಂಗುರಂ ಬಿಬ್ದತ್ತು (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೫-೪) ; ಅಂಗದಮುಂ ವಿರಚನೆಯಾದುಂಗುರಮಂ ತಾಳ್ದುವಂದದಿಂ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೧) ; ಬೆರಳಿನಿಂದುಂಗುರವು ಕೊರಳಿಂದ ಸರದ ಮುತ್ತುಗಳೋಲೆ ಕದಪಿಂದಿರದೆ ಮೆಱೆದುವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೧೬) ; ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಪುಟ್ಟ ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೦). **ಉಂಗರ** : "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ — ಈ ೨ ಉಂಗರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪) ; ಉಂಗರ ದೊಡ್ಡವಾದರೆ ಗಂಗರವಾದೀತೆ (ಗಾದೆ. ೯). **ಉಂಗ್ರ** : ಬಸವಯ್ಯ ನಂದಿಯುಂಗ್ರಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದನು (ಶರಲೀ. ೩೧೩-೨) ; ಕಾಲುಂಗ್ರ ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ ವೀರಮುದ್ರಿಕೆಗಳು (ವಾದಿಕೀ. ೧-೪೬).

[< ಸಂ. ಅಂಗುಲೀಯಕ. / ತುಳು. ಉಂಗಿಲೊ ; ತೆಲು. ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ ; ಕೋಲಾ. ಒಂಗರ]

ಉಂಗುರಕೂದಲು 'ಉಂಗುರಗೂದಲು' ನೋ.

ಉಂಗುರಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ : ಸಿರವನುಳುಹಿ ಮೂಗರಿಯಬೇಡೀಟಿಯಲಿಱಿದು ಜೀವವ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಚರಣಕೆ ಮಣಿದುಂಗುರಗಚ್ಚಿದ ರಿಪುಪರಿವಾರವೆಸೆದುದಾ ರಣದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೯).

[ಉಂಗುರ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಉಂಗುರಗುರುಳ್, ಉಂಗುರಗುರುಳು (ನಾ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡು ಗುಂಡಾಗಿ ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗೂದಲು : ಸುಳಿಗುರುಳವರುಂಗುರಗುರುಳವರು ಚಾಲಳಿಗುರುಳವರು ಸುಣ್ಣುರುಳ ತಳಿತ ಸೀಲದ ಕುರುಳವರಾ ಕುವರಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದ್ಯೆದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಪೋ ಹ ತ. ೨೪-೧೧). **ಉಂಗುರಗುರುಳು** : ಕೆಲವಾತಗಳ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಗಡ್ಡ ಬವರಿ ಮಿಾಸೆ ಜುಲ್ಪಿ ಹಣೆಯ ಉಂಗುರಗುರುಳು . . . ಇದ್ದರೆಯೇ ಸಲಕ್ಷಣಸೌಂದರ್ಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೨). [ಉಂಗುರ + ಕುರುಳ್]

ಉಂಗುರಗುರುಳು 'ಉಂಗುರಗುರುಳ್' ನೋ.

ಉಂಗುರಗೂದಲು, ಉಂಗುರಕೂದಲು, ಉಂಗ್ರಗೂದಲು (ನಾ).= ಉಂಗುರಗುರುಳ್ : "ಅಲಕ -ಉಂಗುರಗೂದಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೫). **ಉಂಗುರಕೂದಲು** : "ಭ್ರಮರಕ – ಮುಂದಲೆಯ ಉಂಗುರ ಕೂದಲುಗಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೫). **ಉಂಗ್ರಗೂದಲು** (÷).

[ಉಂಗುರ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಉಂಗುರಚಿನ್ನ (ನಾ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಚಿನ್ನ: ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಂ (ಶಬ್ದಾಮ. ೩೦೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಂಗುರ + ಚಿನ್ನ]

ಉಂಗುರಬೆರಳು 'ಉಂಗುರವೆರಲ್' ನೋ.

ಉಂಗುರವಿಡಿ (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದುದು : ಉಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಱೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೯) ; ಕಂಗೊಳಿಸುತಿಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ ಚೆಲ್ವಿನುಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ಸಿಂಗಾರದ ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಬಲುಮೋಹನಾಂಗಿಯರ್ಕೈತಂದರಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೯-೮೧).

[ಉಂಗುರ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಉಂಗುರವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದ ಸೊಂಟ; ಬಲು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಸೊಂಟ; ಅಸಿನಡು : ಉಂಗುರವಿಡಿನಡುವೊಪ್ಪಿತಾ ಕೋಮಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮೩) ; ಉಂಗುರವಿಡಿನಡುವಿನ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೫) ; ಮುಡಿ ತೋರ ಮೊಲೆಯ ಭಾರಗಳಿಂದಲುಂಗುರವಿಡಿನಡು ಬಳುಕುವಂತಿಹರು (ಪೋಹತ. ೨-೪೨). [ಉಂಗುರವಿಡಿ + ನಡು$_1$]

ಉಂಗುರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು ; ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು : ತನಗೆ ಕಿಱಿಯಂದುಂಗುರವಿಟ್ಟ ಸಾಲ್ವಲನೆಂಬರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೭೫) ; ರುಕ್ಮಿ ಮಾಱ್ವ ಕೈವಾರದೆ ಚೈದ್ಯನಾ ರಮಣಿಗುಂಗುರವಿಟ್ಟು ವಿವಾಹಲಗ್ನಮಂ ಪಾರುತುಮಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೫೦).

[ಉಂಗುರ + ಇಡು$_1$]

ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಗೆ, ಉಂಗುರುಡುಕೆ, ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದಮೇಲೆ ವರನು ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಂಗುರ, ಮಿಂಚು, ಹೊಸ ಉಡಿಗೆ, ತಾಳಿ, ಬಂದಿ ಮುಂತಾದುದು; ಅದನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ : ಬರಸಿರ್ಕೈ ಭಾಷೆಯನು ದೇವಾಸುರರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳಾಯ್ತು ಕರ್ಣನ ಕೊರಳಿಗೆನ್ನಯ ಬಾಣಕುಂಗುರವುಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಗುರಕುಡಿಕೆ]ಯಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೩೯). **ಉಂಗುರುಡಿಕೆ** : ಆ ಸಪ್ತಋಷಿವರರ್ ಗಿರಿಜೆಗಂದಾ ಘನವಿಲಾಸದಿಂದುಂಗುರುಡಿಕೆಯ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ ನಿಚ್ಚತಾಂಬೂಲಮುಂ ಸಾಗಿಸಿದರು (ಚಿಬಪು. ೩೬-೨೩). **ಉಂಗುರುಡಿಗೆ** : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದಲುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯೆಂಬಾ (ಭರಚ. ೩೮-೧೨೭).

ಉಂಗುರುಡುಕೆ: ಉಂಗುರುಡುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಯ] ಮಾಳ್ದವಂಗಡಾ ನೀನೊ ಶೈವಾಂಗರಿಂದಲೆವಿಡಿಸಿದನೊ (ಮದೇಪು. ೮–೧೭). ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ: ಅಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಅಲಂಕಾರವಂ ಮಾಡಿ ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿರಬೇಕು. ಬಳಿಕ ವಧುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಾದಿ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆಯೆಂಬ ತಟ್ಟೆಗಳಂ ವರನ ಗೃಹದಿಂ ತೆಗೆದುಕ್ಕೊಂಡು ಬಂಧುವರ್ಗಗಳೊಡಗೂಡಿ ವರನಂ ಸಹಾ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಂಗಳಗಾನವಾದ್ಯಪುರಸ್ಸರವಿಭವದಿಂ ಕನ್ಯಾಗೃಹವಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು (ಪುರುಚ. ೨೦೭). [ಉಂಗುರ + ಉಡಿಕೆ]

ಉಂಗುರವೆರಲ್, ಉಂಗುರಬೆರಳು (ನಾ). ಉಂಗುರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು; ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು; ಅನಾಮಿಕೆ: ಘನಕಾಂತಿವೆತ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರವೆರಲ್ಮಿನುಗಿನ ಸೊಡರೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೫–೮). **ಉಂಗುರಬೆರಳು** (ಹೊ). [ಉಂಗುರ + ಬೆರಲ್]

ಉಂಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡಾಗು; ಗುಂಗುರುಗುಂಗುರಾಗು; ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗು: ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಲಲಾಟರಂಗದೊಳುಂಗುರಿಸಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಸಂಗಡದಿಂ ಕುಣಿವ ನೀಳಾಳಕಂಗಳ (ಬಸರ. ೧೨–೮೦); ಕುರುಳ್ಗಳೊಂದೆರಡು ಮುಂದಲೆಯೊಳುಂಗುರಿಸುತಿರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಲಂಕರಿಸುತಿರೆ] (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨–೮). [ಉಂಗುರ + –ಇಸು$_3$]

ಉಂಗುರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡಿಗೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡುಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಠ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರಗೂದಲು 'ಉಂಗುರಗೂದಲು' ನೋ.

ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಚ$_1$ (ನಾ). ಕೋಳಿ, ಬಾತು ಮುಂತಾದುವುಗಳು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ಮೇಲೆ ಕವಿಸುವ, ತೂತುಗಳಿರುವ ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕೆ, —ತೂತುಮಂಕರಿ: "ಉಂಚ – ಕೋಳಿ ಮುಚ್ಚುವ ಬಿದಿರುಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [?]

ಉಂಚ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಾಮುಣ್ಡುಗಳು × × × ಉಂಚಬೆಳ್ಳಾಳ ಮೊದಲಾಗಿ ನೂ[ಱು]ಪ್ಪರ್ದಿಂಬಮ್ಮಹಾಜನಮುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೨೬ ; 1062). [?]

ಉಂಚ$_3$, **ಊಂಚ**, **ಊಂಚು**, **ಊಚ**, **ಊಚು$_1$** (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉದ್ದವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ನೀಳವಾದ: "ಉಂಚಮೆಂದು ಉದ್ದಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೨೫); "ಉಂಚವೆಂದೊಡೆಯುದ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೫); ತಣ್ಣೆಲಕೆಳಗೆ ಸಂಚಿದುಂಚಮಾದ ಮಂಚಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ(ಧರ್ಮನಾ. ೨–೨೯ ವ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಾಡಿ ಮನೋಜನುಂಚ ಪಟ್ಟದ ಕರಿ . . . ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಭ್ಯುದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳಾ ಕಮಲಾನನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೧೫); ಕುಂಚಗಳೆಸೆದುವು ಹಸ್ತಪದ್ಮಕೆ ಬಂದುಂಚಮಧುಪಗಳೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೪–೧೧೯). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ; ನೀಳ: "ಉಂಚಮೆನೆ ನೀಳವು" (ಕಶರ. ೧೫); ಪೊಣರ್ವ ಪುಂಖಗಳುಂಚದಿಂ ಕೆದಱಿ ಮುದದಿಂದೆ ದಣುವಿಲ್ಲದೊಲ್ದು ಕುಣಿವಚ್ಚಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ[ಕೇಕಿಗಳಿಂ] (ಉದ್ಭಟ. ೩–೯೮); ಅಡಕದೊಳುಂಚದೊಳೇಱಿಯಾ ಹಯವನು ತೊಡೆಮಡಕೊಳಗುಮಾಡಿದನು (ನಾಗಕು. ೮–೩೦). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: ಉಂಚದಿಂದೆತ್ತುವಳಡಕದಿಂದಡಗಿಸಿ ಮಿಂಚಿನಂತೊಡನೇಳಿಸುವಳು . . . ರಾಗದ ಸಂಚುಗಾಣಿಸಿ ತೋಱುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೧೧–೧೭); ಮಿಂಚುಕವಿಗಳ ಪಲವು ರಸಗಬ್ಬವನು ಗಮಕದಲಿ ಉಂಚದಲಿ ಮೆಱೆದೋದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೯); ಕೂಗಲುಂಚದೊಳ್ ಕೋಳಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೨೪). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಮಹಾಜನ: ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕೊರ್ಟ್ಟೊದು [ಪ]ನ್ನೆಸೆ ಉಞ್ಚರು ತಾಟಿಱೆಱೆಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು ಇಪ್ಪರ್ತ್ತೈ ಮತ್ತರು . . . ಮೂವತ್ತಮ್ಮಡಿ ಕಾಡುಂ ಉಞ್ಚತ್ತರ್ಮ್ಮಾ ಕೆಱೆಯಾ ಕಿಱಿಗೆ ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೬ ; ?); ಸಂಚು ಸಂದೇಹ ಸಾಹಸ ಸಟೆಗಳನುಳಿದುಂಚರಪಾದವ ತೊಳೆದು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೩೨). **ಊಂಚ** (ಹೊ). **ಊಂಚು** (ಹೊ). **ಊಚ**: ೧. ಊಚನಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹರಿಯ ನೆನಸಿದರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೭–೨); ೨. ಈಚಲದ ಮರದವ್ಲ ಊಚಮೊಲೆವಾಲುಣಿಸಿ ನೀಚರುಜೆಗಳನು ನೀಗಿಸಲು ನಿನ್ನಂಗಲಾಚಿ ಕರೆದಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೦೨); ಆಕಿ ನಿಮ್ಮಂಗೆ ಊಚ ಕುಲದಾಕಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೮); ಊಚವಾದದ್ದು ನೀಚವೆಂತ ಹೇಳಬಾರದು (ಗಾದೆ). **ಊಚು$_2$**: ೫. ಲಿಂಗಸಂಧಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು ಊಚು, ಉಳಿದವರು ನೀಚು (ಚೆನ್ನವ. ೬೪–೫); ಊಚು ನೀಚಾಗುತ್ತದೆ, ನೀಚು ಊಚಾಗುತ್ತದೆ (ಬೀರಬ. ೨೪); ಊಚು ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೪೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚ]

ಉಂಚ$_4$ (ನಾ). = ಉಂಛ. 'ಉಂಚಜೀವಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಂಛ]

ಉಂಚಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೊಟ್ಟಂ ಎ[ಮ್ಮಾ]ಶಿಟ್ಟೆಯ [ದಶಿ] ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಪ್ಪಣಂ ಕಲ್ಗ[ಣ್ಡಂ] [ಉ]ಞ್ಚಗೆಱೆಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೩೩ ; 962). [ಉಂಚ ? + ಕೆಱೆ]

ಉಂಚಜೀವಿ (ನಾ). ಉಂಛವೃತ್ತಿಯವನು; ಹಕ್ಕಲಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: ದೇಗುಲ[ದ]ಸ್ತಿತಿಮನಱಿಜಗ್ಗೆ ಉಞ್ಚಜೀವಿ (ಕಇಆ. ೩೯–೫೬–೪ ; ?). [ಉಂಚ$_4$ + ಜೀವಿ]

ಉಂಚತೆ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಮೆದುವಳಿವಣ್ಣ ನೀಳದೊಳ್ಮಿಂಚ ಬರ್ಹಿಯ ಬರ್ಹದುಂಚತೆಗಳೊಂದಿ ರಾಯಂಚೆಗಮನೆಯ . . . ನಿಡುಗುರುಳು ರಾಜಿಸಿದವು (ಮದೇಪು. ೧೮–೨೩). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚತಾ]

ಉಂಚಲ್ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ದಱವುಱವಾಜಡಿ ಸೆಱೆಯುದವಱಲಱಲೆಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ ಕಳವು ಪಿಸುಣ್ ಪಸವು ಬಜಂ ಪಱಿವಱಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಂಚು (<ಉಚ್ಚು)+ –ಅಲ್$_3$./ ತೆಲು. ಉಂಚು=ನಿರೋಧಿಸು]

ಉಂಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಚಾಯಿಸು (?): ಬಾಕಿ ಸೀಮೆಯಂನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಬಗ್ಗೆ ಉಂಚಾಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲುಟಾಯಿಸಿ]ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಉಂಚಾ$_0$+ –ಇಸು$_1$. P ಉಂಚಾ <ಹಿಂ. ಉಂಚಾನಾ]

ಉಂಚು (ಕ್ರಿ). ಇರಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಇದಾ ಆಱುವರು ಗಾಮುಣ್ಡಗಳುಗಿಪ್ಪತ್ತು ಅಯ್ವಮ್ಮಹಾಜನಮು ಉಞ್ಚಿನೀರ ಸಲಿಪುದು ಇ[ದ]ನಱಿಪಾತ ವಾರಣಾಸಿಯುಮ ಕವಿಲೆಯುಮನಱಿದ ಪಾತಕನಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೪–೧೬ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?. / ತೆಲು. ಉಂಚು]

ಉಂಛ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲಾರಿಸುವುದು; ಅಂಗಡಿ, ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: 'ಉಂಛವೃತ್ತಿ', 'ಉಂಛಶಿಲ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಲನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಉಂಛವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಜೀವನ ನಡಸುವ ಕ್ರಮ: "ಊರು ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಂಛವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೫); ಎಲೈ ರಾಜಕೆ, ಈ ಯಜ್ಞವು ಹಿಂದೆ ಆ ಉಂಛವೃತ್ತಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಸೇರು ಹಿಟ್ಟಿನ ದಾನಕ್ಕೆ ಸಮನಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೬೫); ಉಂಛವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಶಿಲವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಜೀವಿಸುವುದು ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದುದು (ಆರ್ಯಧ. ೮೪).

[ಉಂಛ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಂಛಶಿಲ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತೆನೆ ಹಾಗೂ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಹೀಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವಿಕೆ. [ಉಂಛ + ಶಿಲ]

ಉಂಜಲು (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮಣೆ. ೨. ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ತೂಗುವ ಸಮಾರಂಭ: ಉಂಜಲು ನಡೆಯುವಾಗ ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜತೆ ಉಂಜಲಿನಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೧೧೫).

ಉಂಜಲುತ್ಸವ = ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನಡಸುವ ಉತ್ಸವ; ಡೋಲೋತ್ಸವ: ಈ ದಿನ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಉಂಜಲುತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಞ್ಜಲ್; ಊಞ್ಜಲ್; ಮಲ. ಊಞ್ಞಲ್]

ಉಂಟಕ್ಕುಂ 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟಾಗು 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟು$_1$, ಉಂಡು (ಅ). ಇದೆ, ಅಸ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ. ℙ 'ಉಳ್' ಧಾತುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ರೂಪವಿದು; ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗ, ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಬಳಕೆಯುಂಟು: ಅರಸನ ಮುಂದೀತಂಗೆನಗಂ ಮಾತುಂಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫-೧೨); ಕುಲಮೆಂಬುದುಂಟೆ ಬೀರಮೆ ಕುಲಮಲ್ಲದೆ ಕುಲಮನಿಂತು ಪಿಕ್ಕದಿರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೩); ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು (ಗದಾಯು. ೫-೨೦); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಗಳೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೫); ಪಾರ್ಥಿವ ಜಾತಿಯಲಿ ರಣದಿಟ್ಟರುಂಟೇ ನಿಮ್ಮ ಹೋಲಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೧); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಪರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿಗಂಜುವರುಂಟೆ (ಕಂಸವಿ. ೧-೧೪); ತಾನುಂಟೊ ಮೂರು ಲೋಕವುಂಟೊ (ಗಾದೆ). **ಉಂಡು**: ಉಣ್ಡು [ಚತು]ರಂಗಬಲಮೆನೆ ಗುಣ್ಡುಮುಣ್ಡುಮಹಾದುರ್ಗ್ಗಮುಣ್ಡು ಭುಜಬಲಮೆನ್ದಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಡೆಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ . . . ನೆಗಟ್ದ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೨೨; 1002).

ಉಂಟುಂಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉಂಟುಂಟವರೆ ಭಕ್ತರಿವರೆ ಪಿರಿಯರ್ ಧರೆಗೆ ಉಂಟುಂಟವರೆ ಮಾನ್ಯರಾಗಿರರೆ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೬-೧೦); ಬಲ್ಲೆನುಂಟುಂಟಖಿಳ ವೀರರೊಳಿಲ್ಲ ಸರಿದೊರೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೩). ಉಂಟಕ್ಕುಂ = ಇದ್ದಿರಬೇಕು; ಇರಬೇಕು: ಚಿತ್ತಕ್ಕತಿ ಪ್ರೀತಿ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗಣ್ಮುವುದೇಕೆ ಪೂರ್ವಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೭); ಪಾದರದೊಳ್ ಸಂಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನ ಲಂಪನಾಳ್ದ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ನಿಮ್ಮೊಳೆಮಗತಿ ಸ್ನೇಹಮಾಯ್ತು ಆ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯-೨೪). ಉಂಟಾಗಿ = ಕಾಣುವಹಾಗೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಸಂಭಾರವನಿಟ್ಟೆರಡುಣಿಸಿ ತುಂಬಿಯುಂಟಾ [ಪಾಠಾಂ. ಡಾ]ಗಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಡ್ಡಣಿಗೆಗೊಡೆ ತುಪ್ಪಗಾಯಾಯಿತಂತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೩).

ಉಂಟಾಗಿಸು = ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಉಂಟಾಗು ೧. = ಒದಗು; ಹುಟ್ಟು; ಸಂಭವಿಸು: ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆಯುಂಟಾದುದಕೆ ಫಲವು ವಿಪುಳವಾಯಿತ್ತೆನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೩-೫೮); ಕೃಷ್ಣನ ನೆಳಲು ದಿಟವುಂಟಾದೊಡೊಳಗಾಗರು ವಿರೋಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೨); ಪತಿವಚನಕೆ ಮಾರ್ನುಡಿವುದುಂಟಾದೊಡಾ ಸತಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೬-೪). ೨. ಇರು; ಇರುವುದಾಗು: ನೀ ಕಲಿತ ಬಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯ ಉಂಟಾದೊಡೆಮ್ಮೊಳು ತೋಜು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೫); ಎಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯ ನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲ (ಕಂಸವಿ. ೨-೪೬). ಉಂಟಾದವನು = ಶ್ರೀಮಂತ; ಹಣಗಾರ: ಅವರು ಒಳ್ಳೆ ಉಂಟಾದವರು. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಂಟುಮಾಡು = ೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಗಿಸು; ನಡಸು: ವಜ್ರನಾಭಿಗತಿಪ್ರೀತಿಯನುಂಟುಮಾಡಿದರವರ್ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨); ಗಂಡರಳ್ಳೆರ್ದೆಗಳಂ ತುಱಿಪೋಜೆಯನುಂಟುಮಾಡುವಂದದೆ ನಿಡುಗಣ್ಗಳೊಳ್ನಡೆ ಮನೋಭವನೊಡ್ಡಣದಂತೆ . . . ಪರಿತಂದು ಸೂಸಿದುದು ಸೇಸೆಯನಂದು ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫); ಭರತಜರೊಳ್ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಪರಿಭಾಷೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ಪೆಜಗಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಕುರುರಾಜಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೯); ಉಂಟುಮಾಡಿದ ದೇವರು ಊಟಕೊಡಲಾರನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು; ತೋರಿಸು: ಎಳವಿದಿರಂದಮಂ ತಸು . . . ಮಿಸುಪಾಲದ ಪಣ್ಣನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಜೆಯೆ ಪೋಲ್ವುದಜಿಂದರವಿಂದವಕ್ತ್ರ ಕೋಮಳೆ ಕಡುಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ಮರವಾನಿಸೆಯೆಂಬುದನುಂಟುಮಾಡಿದಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦). ಉಂಟೊಡತಾಗೆ = ಬಹಳ ದೃಢವಾಗಿ: ಕಜಿಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫); ಪುಸಿಯೆನೆ ಸಾಮಮಂ ನುಡಿದು ಭೇದಮನುಂಟೊಡತಾಗೆ ಮಾಡಿ ಛಿದ್ರಿಸಲೊಳಪೊಕ್ಕು . . . ಬಂಚಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಂಟು$_2$ 'ಉರುಟು$_1$' ನೋ.

ಉಂಟುಮಾಡು 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟುವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಯಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕ[ರ]ರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಉಂಟುವಳಿಯ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟೀ ತಂಗಿ ಅಂತಕನೂ ಮನೆ ಮುಂದಣ ಭೂಮಿ ಖ ೬ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೦-೩೨; 1598).

[?]

ಉಂಡಗೆ (ನಾ). = ಉಂಡೆ: ಆ ಜಯಶೀಲನ ಧರೆ ವಸ್ತ್ರಕಿಡುವಂದು ಜಾಜಿನ ರಸದೊಳುಂಡಗೆಯವೋಜೆಗೆ ಬಂದುದಾ ರಕ್ತರಂಜಿತ ಶಿರಾಂಭೋಜ ವಿದ್ಯಾಧರನೃಪನಾ (ವರ್ಧಚ. ೭-೩೮). [?]

ಉಂಡಲಿಗೆ, ಉಂಡಿಲಿಗೆ, ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ಬೇಯಿಸಿದ ಮುದ್ದೆ, —ಕಡುಬು: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಕೆಂಡದುಂಡಲಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಚಲ್ಲವಾಡಿದರೆ ಹಲ್ಲುಹೋಹುದು (ಬಸವ. ೬೬೧); ಮಂಡಗೆ ಪೇಣ್ ಹೂರಿಗೆ ಮೇಣುಂಡಲಿಗೆಗಳಕ್ಕಿ ಕಣಕದಿಂದೈಮಾನಂಗೊಂಡಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಾಗಿರೆ ಖಂಡಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಧೃಢವ್ರತಂಗಂತದಜಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೦-೭೭); ಬೆನಕಂಗುಂಡಲಿಗೆಯುಱ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುವಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೯); ಶಿತಿಕಂಠ ಶರಣರಿಗೆ ಎಡೆಯ ಮಾಡಿದರು ದೋಸೆಯು ಉಂಡಲಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ಗಾರಿಗೆಯು (ಶರಲೀ. ೫೦೯-೬). ಉಂಡಿಲಿಗೆ: ೧. ಉದ್ದೀನ್ನೊಲದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡೊಟ್ಟೇಬೆನವಣ್ಣ ಉದ್ದೀನುಂಡಿಲಿಗೇ ಎರೆದುಪ್ಪಾ ಕೊಡುವೇವೂ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೬).

ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ : ೧. ಖಂಡಶರ್ಕರೆ ಕಬ್ಬು ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆಯು ಲಾಡುವುಂಡೆ ಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ತಂದದಿಂ ಕೊಡುವೆ (ಹಮುಚ. ೧೪೨). 'ಉಂಡೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ?. / ತುಳು. ಉಂಡುಳುಗ, ಉಂಡ್ಲುಗ; ತೆಲು. ಉಂಡ್ರ, ಉಂಪ್ರಾಯಿ. / ಸಂ. ಉಂಡೇರಕ]

ಉಂಡಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಮುದ್ದೆ; ಉಂಡೆ (?) : ನಿಮ್ಮ ಶುಕ್ರಾ ಚಾರ್ಯರ ರಕ್ತಕುದಿದು ಉಂಡಳೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟದೆ (ಕೋದಂಡ. ೫೪). [?]

ಉಂಡಾಡಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ ಬಳ್ಳವಿ ನಾಡ ಹಡಿಯಜ ಪೊಳಲು ಉಣ್ಡಾಡಿ ಜಲಗರಮೂನಿಗೊಡಗಜವಳಿಕೆಜಗ ಲೂರು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೩೫ ; 1117). [?]

ಉಂಡಾಡಿ₂ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗು ವವನು ; ಉಡಾಳ; ಸೋಮಾರಿ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ : ಅಲ್ಲಿರ್ಪರ್ ಸೊಗಸೊಂದನೆಂದುಮುಱಿಯರ್ ಕೂರಾಳ್ಗಳುಂಡಾಡಿಗರ್ (ವೈಸೂಮ. ೫–೧೪೬) ; ಮಗ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿ, ಆರೋಗ್ಯವಂತ ನಾಗಿ, ಗುಣವಂತನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹರಕೆ ವಾರವಾರಕ್ಕೊ ತನ್ನ ತಲೆಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಯ ಜತೆಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಾನು ಉಂಡಾಡಿ ಯಾಗಿದ್ದ (ನಿಳಜೀ. ೬೩) [ಉಂಡಾಡು + –ಇ₃]

ಉಂಡಾಡಿಗ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ₂ : ಓಣಿ ಓಣಿ ತಿರುಗುವ ಉಂಡಾಡಿಗ ನಂತಲ್ಲ (ನಿರಾಘ. ೧೬) ; ಉಪಮನ್ಯುವೆಂಬ ಉಂಡಾಡಿಗ ಶಿಷ್ಯನಿದ್ದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೧) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಉಂಡಾಡಿಗರಾಗಹತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಬೊಬ್ಬೆ ಇಡಹತ್ತಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೮೦).

[ಉಂಡಾಡು + –ಇಗ]

ಉಂಡಾಡಿಗತನ (ನಾ). (ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗು ತ್ತಿರುವುದು ; ಉಡಾಳತನ ; ಸೋಮಾರಿತನ : "... ಆವರಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂತೆ ಉಂಡಾಡಿಗತನನಾಗಲಿ, ಬಂಡುಖೋರ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ" (ಮಣ್ಣಮ. ೨೦೦). [ಉಂಡಾಡಿಗ + –ತನ]

ಉಂಡಾಡಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು (?) : ವಿಜಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಚೈತ್ರ ಸುದ್ಧ ಏಕಾದಸಿಯಾದಿವಾರದಲು ಬಳ್ಳವಿಸಾಡಂ × × ಲೆವುದುಗಿನುಂಡಾಡಿಗದ್ದೆಗೆ ದೇವಂ ಬೆಸಸಿದನಿತು ಹೊಂನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫–೮ ; 1173). [ಉಂಡಾಡಿ₁ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ : ಹೀಗೆ ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡನಾಗಿ ಅಲೆದರೆ ನೀನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).

[ಉಂಡಾಡಿ₂ + ಗುಂಡ]

ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ) ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿರತ ನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಕ್ತಿ : ಮುನ್ನಿನ ಜೌವನದ ಬಲ ಮಸುಳಿತಾವುಂಡಾಡಿಭಟ್ಟರು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೩೯) ; ದಂಡ ತಪ್ಪಿಸುತ ಪಿಂಡ ಗಳಿಸಿ ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟನಾಗಿ (ಅರಳು. ೨೩೯–೫).

[ಉಂಡಾಡಿ₂ + ಭಟ್ಟ]

ಉಂಡಾಡು 'ಉಣ್' ಪರಾ.

ಉಂಡಿ (ನಾ). (?) : ದೂಪದ ಮರ—ಬೀಜಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಯೆಣೇ ಉಂಡಿಯು ವಾತಶೂಲೆಗೆ ಮೇಲಾದ ಔಷಧ (ಕಭಾಗ .೪೨). [?]

ಉಂಡಿಗ (ನಾ). ಉಂಡಾಡಿ ; ತಬ್ಬಲಿ ; ತುಂಟ (?) : ಆತ್ಮಾರಾಮನು ಉಂಡಿಗನೆಂಬುವದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ(ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೬) ; ಅವನು ಹೀಗೆ ಉಂಡಿಗನಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆಯ ಕಕ್ಕನ ಮಗನಾದ ಸದಾಶಿವರಾಯ (ಚರಿಸಂ. ೭೬). [ಉಂಡು ? + –ಇಗ]

ಉಂಡಿಗೆ₁ (ನಾ). = ಉಂಡೆ : ಅಮರ್ದಿನುಂಡಿಗೆಗಳೆನಿಸುವ ಪಾಲುಂಡೆ ಗಳುಮಂ . . . ತವರಾಜ ಬಂಧದೊಳಂದಂಬೆತ್ತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳುಮಂ . . . ಬಡ್ಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೯ ವ) ; ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಡಲಿಗೆ]ಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೨೫).

[ಉಂಡೆ + –ಇಗೆ]

ಉಂಡಿಗೆ₂ (ನಾ). "ಗಂಟಲು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) : ಉದಬಿಂದುಗೆತ್ತು ಗಿರಿಸಾನುದೇಶದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ಸುಂಗಿದ ಸೋಗೆ ವಿಂಡಣಂ ಮಱುಗಿದುವುಂಡಿಗೆ ಬೇಯೆ ಕೆಂಡಮಂ ಸುಂಗಿದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೬). [?]

ಉಂಡಿಗೆ₃, ಉಂಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ರೆ; ಮೊಹರು : ಉಂಡಿಗೆಯು ಕಂಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ ೧ ಬಿಡಿಗಮ್ಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹ ೧ (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೩೭–೧೮ ; 948 ?) ; ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚರಣ ದುಂಡಿಗೆಯನೊತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೯) ; ಲಿಂಗದ ಉಂಡಿಗೆಯ ಪಶು ಪಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೫) ; ಸ್ಮರನೊತ್ತಿದನುಂಡಿಗೆಯಂ ಬಿರುದಿಂಗೀ ಧರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳೆನಿಸಿರ್ಪುವು (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮) ; ನಂದಿಯುಂಡಿಗೆಯ ಮಿಸುನಿಯ ಪೊಂಗಳುಂ (ಬಸರ. ೧೨–೬೪) ; ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಉಂಡಿ ಗೆಯ ಪಶು ನಾನು (ತುಂಗಭ. ೭). ೨. ರಹದಾರಿ; ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ; ಪರವಾನಿಗೆ : ಕಲಿದಲಿಸಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೊ (ಶಮುದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ದಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಹಾಡು ಉಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಸುಂಕ ಹೆಂಡರಿಲ್ಲದವನ ಮನೆವಾರ್ತೆ ತಲೆಹೋದ ಮುಂಡದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೮೧) ; ಸುಭೆದಾರ ಮಾದೈಯನ ಸಂಗಡಹೇಳಿ ಉಂಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗರವಲೆಗೆಹೋದನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೩). ೩. ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ : ಹೊಯ್ಸಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಆಯ್ಯಾವೊಳೆಯಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಮಲಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೫೫–೧೧ ; 1130) ; ಸಲುವುದು ಪಟ್ಟಣಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ತಪುತಪುಡಿ ದಂಡವುಂಡಿಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧–೨೧ ; 1332) ; ಅಂತು ಗ್ರಾಮ ಕ್ಕೆ ಗ ೩೪೦ ಮುಂನೂರುನಾಲ್ವತ್ತು ವರಹಕ್ಕೆ ಉಂಡಿಗೆ ವಿವರ(ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೮೬ ; 1641). **ಉಂಡುಗೆ** : ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಣ್ಣು ಶಿವಂಡ ಉಂಡುಗೆ ಕೊ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೮೩–೬ ; ?).

ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯ = ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು ; ಅಧೀನವಾದುದು : ಸಮಸಿದ್ಧಿಯೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ತದ್ಭೂಪತಿ ಕೊಂಡನನ್ಯಮಹಿಕಾಂಡನು ನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೩) ; ರಾಮದೋಃಪರಿಘ ಕ್ಕುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಾಡುದೆ ವಲಂ ಷಟ್ಖಂಡಭೂಮಂಡಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೬೫) ; ಈ ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡಧರೆಯುಣ್ಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪ ತದ್ದೇವನಿಕಾಯ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೪೬). ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡು = ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸು : ಅಖಿಂಡಭೂಮಂಡಳಮಂ ನಿಜಭುಜದಣ್ಡಮಣ್ಡಿತಮುಣ್ಡಳಾಗ್ರದಿನುಂಡಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫. ೪೯–೬೪ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಆ ನಾಡ ನೊಂದೆ ಬಿಲ್ಲೊಳುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧ ವ) ; ಭುಜಬಳ ದಿಂದಿಳ್ದುಕೊಂಡುಂಡಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೧೨ ; 1198) ; ಸಕಳೋರ್ಬ್ಬಿಯನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಕಇ. I, ೩೦–೧೬ ; 1222) ; ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡಿದ (ನಾಡೋಜ. ೩೩೯) ; (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ ; ಎಕ. II, ೨೪೦–೨೯ ; 1175 ; ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೩೭ ವ ನೋ). [?]

ಉಂಡಿಗೆ₄ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ದಾಗಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ ; ಹಾಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ತೆಗೆ ಯುವ ಬಿಲ್ಲೆ : ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ಅದರ ಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ) ; ಕರಬೂಜವನ್ನು ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಂಡಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಹದಾರಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಏಂ ಮಿಱುತ್ತಮಿನುಂಡಿಗೆಗೊಂಡಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೧). [ಉಂಡಿಗೆ₃ + ಕೊಳ್₁]

ಉಂಡಿಗೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವ ಕೋಲು : ಕೆಯ್ಯೊಱಿ ತಾನೆತ್ತುವುಂಡಿಗೆಗೋಲಂತೆಸೆದಿರ್ದುದಾಂತಿಜೀವ ಕುಂತಂ ಧಾರಿಣೀ ಕಾಂತನಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪). [ಉಂಡಿಗೆ₃ + ಕೋಲ್₁]

ಉಂಡಿಗೆದರ್ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, —ಪರವಾನಗಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬಾ : ಪುಲಿಗಳ ಮಿಱಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲುಮುಱ್ತಯೆ ಕಾಳಕೂಟಮನೆನ್ನ ದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ಕಮಾಟಿಸಿ ಬಂದ ನೊಳ್ಗಲಿ ವಲಿನಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨). [ಉಂಡಿಗೆ₃ + ತರ್]

ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು : ಮತ್ತಂ ಪೆಜರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕುವೆಂದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಳುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂದ ಮನ್ನೆಯ ರಾವುತರಂ ಬಲ್ಲೆಯದ ಪಟ್ಟಸದೊಳುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟು (ಮಳೆರ. ೪೫-೧೦) ; ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ತೋಱುದನಿನಳ್ಳಿರಸಂಗಜಂ (ಅನಂತು. ೭-೩೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಸಿಕೊ : ತಗಯಲ್ ಜೈನಿನಿಸಿ ತಿಪ್ಪಿಕೊಣ್ಣು ಪರಿಯಲ್ ವೈಶೇಷಿಕಂ ಪೋಗದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಲ್ ಸುಗತಂ ಕಡಂಗಿ ಬಳೆಗೋಯಲ್ಕಕ್ಷಪಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೯-೪೩ ; 1093). [ಉಂಡಿಗೆ₃ + ಒತ್ತು₁]

ಉಂಡಿಗೆವಾದರ್ (ನಾ). (?) : ಎಂದು ತನ್ನು ತಕ್ಕಿನ ಮೂಱುಂ ತಕ್ಕುಗಳುಮನದರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನ ಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆವಾನೆವಾರುಗಳೊಳಮುಂಡಿಗೆವಾದರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜವಿಜಯಿಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ). [?]

ಉಂಡಿಲಿಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡಿವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾಣಿಯದ ಜಕ್ಕಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಬಿರಯ್ಯನುಂಡಿವಿನಲ್ ಸತ್ತಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೨-೯ ; 1064). [?]

ಉಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು : ಉತ್ತರೀಯದ ಸೆರಗನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನುಂಡಿಸಿ ಆತನ ಬಾಯ್ಗೆ ಗಿಡಿಯ ಹೋಗುವನು (ಬಿಟ್ಟಳ. ೧೯೫-೧೭). [ಉಂಡೆ + – ಇಸು₃]

ಉಂಡು 'ಉಂಟು₁' ನೋ.

ಉಂಡುಕೆ (ನಾ). "ಉಂಡುಕವೆಂದರೆ ರಕ್ತದ ಕಿಟ್ಟವು" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಂಡುಗೆ 'ಉಂಡಿಗೆ₃' ನೋ.

ಉಂಡೆ (ನಾ). ೧. ದುಂಡನೆಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಮುದ್ದೆ (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಉರುಟಾದ ರೂಪದ ಸ್ಥಿತಿ) : ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳಿಂದಂ ಮಾಡಿದುಂಡೆಗಳಂ ಪಿಟ್ಟನೊಳ್ . . . ಮರ್ದನಮಾಡಿದಂ ಮತ್ತಂ ಪೊಱಲೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಉಂಡೆಯ ಪರ್ವಮುಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧-೨೪) ; ತುಱುವೆಯ ಬೇರನಿಕ್ಕಿ ತಱುಪೆರ್ಮೆಯ ಪಾಲುಮನರ್ಧ್ಧಮಪ್ಪಿನಂ ಮಱುಗಿಸಿ . . . ಕಮ್ಮಿತಾಗೆ ಪಾಂಗಱಿದಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ನಾಟ್ಟುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡೆಯುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೦) ; ಕಿಱುನಾಯ್ಗಳ ಬಾಯ್ಗಳಿಂದೆ ನೂಲುಂಡೆಯನಿಟ್ಟಪೋಲ್ ಮಿಡುಕುತುಂ ಪರಿಪಾಡಿದುದೊಂದು ಪೆರ್ನೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೧) ; ಒಂದು ದೆವಸಂ ಭೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಲ್ಲಿ ಬಱಿಯ ತವುಡಂ ಪಡೆದು ಬಂದವಂ ಪುರಿದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ಪಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟಿ . . . ಮೂಱುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೫-೩೦ ವ); ನಾರುವವದನಾದ ಕಣಿಕವನು ನಿಂಬೆಯಕಾಯ ತೋರದುಂಡೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೬) ; ಅರಿಶಿನದುಂಡೆ ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ (ಪರ್ಧಸಾಂ. ೫-೪೭); ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆಯು ಹೇಗೋ ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ಕಮುಕ. ೧೩೪). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತು ; ಮುರಿಯದುದು : ಸತ್ಯದಡಿಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಆತ್ಮನುಪಮಾನಂದದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೬೦-೩) ; ಉಂಡೆಗುಂಬಳಕಾಯ ಮೇಲಣ ಹಸುರ ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೩) ; ಉಂಡೆಯಾದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆತನ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಆತನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ಗೆ ಸುಮ್ಮನಾದನು (ಸುಮುಚ. ೪೨) ; ಹಲಸಿನ ಉಂಡೆಗಾಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

ಉಂಡುಂಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಉಂಡುಂಡೆಯಾಗಿಯೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಣ್ಡೈ, ಉಣ್ಡೈ; ಮಲ. ಉಣ್ಡ; ತುಳು. ಉಂಡೆ; ತೆಲು. ಉಂಡ ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡಾ]

ಉಂಡೆಕಟ್ಟು 'ಉಂಡೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೂಜಿನ ಆಟ : "ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ" ಯೆಂಬ ಜುಗಾರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ದರ್ಪ ಶೀವಿ ತೋರಿಸಿ ಹಣ ಕಳೆಯುವುದು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೬೦). [← ಮಲ. ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ]

ಉಂಡೆಗಟ್ಟು, ಉಂಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಹೋಗು : ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವಾಗ ಹಿಟ್ಟು ಉಂಡೆಗಟ್ಟಿದರೆ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ಸೌಟಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ಅಡುಸೌ. ೯೪) ; ತಲೆಯ ಕೂದಲೆಲ್ಲಾ ಉಂಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು ; ಗುಂಡಾಗಿಸು (ಕ). ಉಂಡೆಕಟ್ಟು : ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಡು ಉಂಡೆಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಂಡೆ + ಕಟ್ಟು₁]

ಉಂಡೆಗಡುಬು (ನಾ). ಉಂಡೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು : ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕಡಲೀಪಚ್ಚಡಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬರಾ ಉಂಡಿ[ಡೆ]ಗಡುಬು ಪುಂಡಿಯ ಪಲ್ಲೆ (ಶೀಫ. ೬೭-೧); ಬೆಂಡಲ್ಲ ಬೆನಕಲ್ಲ ಉಂಡೆಗಡುಬು ತಂದು ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಗಾದೆ). [ಉಂಡೆ + ಕಡುಬು]

ಉಂಡೆದಲೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ತಲೆ ; ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ. 'ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ' ಪರಾ. [ಉಂಡೆ + ತಲೆ₁]

ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಅಥವಾ ಬೋಳಾದ ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಓತಿಕೇತ, —ಓತಿಕಾಟ. ೨. (ಅಲಂ). ಓತಿಯಂತೆ ಬೋಳುತಲೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೧, ೨ : ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿಗಳು ಬಱುವಾಯ ಬಳ್ಳುಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಚಂಡಿಗಳು . . . ನೆಱೆದುದು ನಾಡ ಮಲಧಾರಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಸುಲಿನಡೆದಮಲ್ಲರಂತೆ (ಸೋಮುಚ. ೪-೪೦). [ಉಂಡೆದಲೆ + ಓತಿ₁]

ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡೆಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಸುತ್ತು ; ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡು : ಉಂಡೆಸುತ್ತಿ ಮೇಲುದನಾಗಳ್ ತಲೆಗಿಂಬುಮಾಡಿ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೦). [ಉಂಡೆ + ಸುತ್ತು₁]

ಉಂಡ್ಲ (ನಾ). ಹರಳು ; ಔಡಲ : ಉಂಡ್ಲ ಅಥವಾ ಹೊಯಿನಗೀ ಹೊಂಗೆ ಬೀಜ—ಈ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಗಾಣದೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [< ಅವುಂಡಲ]

ಉಂತಪ್ಪ, ಉಂತಹ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ: ಆಂತಪ್ಪಂ ಇಂತಪ್ಪಂ ಉಂತಪ್ಪಂ ಎಂತಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧೭೦ ವೃತ್ತಿ); ಅಹುದಹುದು ಅರಸ ಕೇಳ್ಪಹುವದುಂತಪ್ಪುದೈ ಆಹುದು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವು ಕದ್ದವನು ಅಹುದೆಂದರೆಕೇ ಬೆಸಗೊಂಬೆ (ಗುರುಬೋ. ೬೩-೨೨). **ಉಂತಹ**: ಆಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ—ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ).

ಉಂತಪ್ಪನ್ = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು: ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪ ನುಂತಹನೆನ್ನುತ್ತಂತೆಂದು ಪೋಲ್ವೊಲೆನೆ ಪೋಲ್ವೆ ವಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). [ಉಂತು + ಅಪ್ಪು (< ಆಗು)]

ಉಂತಹ 'ಉಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಉಂತು (ಅ). ೧. ಈ ನಡುವಣ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಹೀಗೆ: ಬಲ್ಲಿತ್ತಜ ಕೋಡದು ಕೂರಿತದನಂತಿಂತುಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಂದೆ] ನಲ್ಪರ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧-೨೫); ವಿಚಿತ್ರಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ಪರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೯); ಅದ್ಭುತಂ ಜೈನಾಗಮಮನದಂತಿಂತುಂತೆಂದೆನಲ್ಕದೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಸಮಪ. ೪-೨೩). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಬಟಕ್ಕದುವೆ ಕಾರಣಮಾಗುಜದಿರ್ದನಂಧರಾಣ್ಣಂದನನಲ್ಲದುಂತು ತಲೆಯುಜುರ್ಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫); ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆ ನೀಳ್ದ ಶಿಖಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟೆ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ತಾನಣಮಾಜದೀಶ್ವರ ಜಟಾಜೂಟಾಟವೀಸಿಂಧುಸೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿರ್ದ್ದನುಂತು × ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇ ಸಂಮುದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯೯-೩೫; 1042). ೩. ಇನ್ನು: ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮಕಥಾವಳಿಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಗೆದು ನೋಪೆನಗಾದುದು ನೋವಂತುಂತೆನಗಾವುದು ಬೇವಸಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೩); ಆಂದಿನೆಸಕಕ್ಕುಂತಾವಳುಂ ನೋಂತಳೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೬೧).

ಉಂತಾಗು = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯಂತಾಗು: ಇಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಅಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಉಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಎನುತಿದೆ ಮನಸು (ಸುನೀತ. ೭೦); ಆಳಿದ ಮನ ಅಂತಾಯ್ತಿ ಯುಗವೆ ಕ್ಷಣ ಆಹುದು; ಉಂತಾಯ್ತಿ ಕ್ಷಣ ಒಂದು ಯುಗ ಆಗಬಹುದು (ಸುನೀತ. ೭೯). [?]

ಉಂತುಟು (ಗು). ಈ (ನಡುವಣ) ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಅಂತುಟಿದಿಂತುಟು ಮತ್ತಿನ್ನುಂತುಟದೆಂಬಂತುಟಲ್ತು ಜೈನಾಗಮಂ (ಸಮಪ. ೩-೨೫); ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು – ಇತ್ಥಮಿತ್ಥರ್ಮಥಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಂತು + -ಟು]

ಉಂತೆ (ಅ). ೧. ಏನೂ ಮಾಡದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗಿ: ಮಾನಧನಾ ಪೊಗಟಿಸಲೇಂ ದಾನಿಯೆ ನೀನುಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿನ್ನಂತೆ] ನಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂತುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು ದಾನಿಯದೆಂತೆಂಬು ದಿಂತು ಹೇತ್ವಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೭); ನೀ ಮಿ ಲ್ಲಿ ರ್ದುಂತೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರಿಂ ಪೋಜಲೊಳಗೆ ಪೊಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪಾವಂ ಪೊಜಮಡಿಸಿ ಕಳ್ದುಕೊಂಡೊಡವೆಯುಂ ಕುದುವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೭-೧೫); ಉಂತೆ ಇತಿ ತೂಷ್ಣೀಮರ್ಥಮಖಂಡಮವ್ಯಯಮಪ್ಯಸ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಹಾಗೆ; ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ: ನಿನಗಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಸಾರಥಿಯಪ್ಪೊಡಪ್ಪದು ಶಿಖಂಡಿಯೆ ನಿನ್ನೊರೆಗುಂತೆ ಗಂಡರಾರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೭); ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). ೩. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ: ಉಂತೆ ನಡುಗುವ ಬಡನಡುಗಳ್ಗೆ ನಡುಕಮುಮನುಂತೆ . . . ಸೊಗಯಿಸುವ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ಗಳ್ಗೆ ತನಿಗೆತ್ತುಮನುಂತೆ ಪೊಳೆವ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ್ಗೆ ಮುಳಮುಳಿಪ ನೋಟಮುಮನುಂತೆ ತೊದಳಿಸುವ ನುಡಿವ ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ತೊದಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೧ ವ);

ಬಂದೆರೆದಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಲೆ ವೈರಿಗೆ ಬೆಂಗುಡನೆಂದುವೆಂಬಿದಾವಂದಮೊ ತನ್ನೊಳಿಲ್ಲ ಭಯವಾಭಯಮಂ ಪಗೆಗೀವನುಂತೆ ಚಿತ್ರಂ ದಲೆನುತ್ತು ಮತ್ತಂ ಪೊಗಳ್ಗುಂ ವಸುಧಾತಳವರ್ಕಜಿಂದೆ ನಿರ್ಗುಂದದ ಚಟ್ಟನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭-೨೭; 1203). [ಉಂತು + -ಎ]

ಉಂದ, ಉಂದಾ (ಗು). ೧. ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ: ಯಾರೋ ದೊಡ್ಡ ಉಂದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದು ಜನರು ಇವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿ ಹತ್ತರ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಸುಗ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಗೌರವಸ್ಥ. **ಉಂದಾ**: ಹೈದರಾಬಾದು ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೆಲವು ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಉಂದಾಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳೂ ಜಹಗೀರುಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ (ಪಾಳಗಾ. ೧೭). [← ಅರ. ಉಮ್ದಾ; ಮರಾ. ಉಮದಾ]

ಉಂದಲ್ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಗುಮ್ಮಿ, ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೩೩೩); "ಉಂದವು[ಲೊ]ಟ್ಟಲು ಗುಣ್ಪು ತೋಮ ಗಡಣ ಜಾಳಿಗೆ ತೊಂಬೆಯೆನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪). [?]

ಉಂದಾ 'ಉಂದ' ನೋ.

ಉಂದು (ಅ). ಈ ನಡುವಿನ ದಿನ; ಈ ಮಧ್ಯಕಾಲ: ಕಾಲಾರ್ಥಂ ಪತ್ತುವುದಂದಿಂದುಂದೆಂದೆತ್ತಂ ನುಡಿವವ್ಯಯಂಗಳೊಳ್ ವಾಗ್ವಿದರಿಂ (ಶಮದ. ೬೧); ಆಂದು, ಇಂದು, ಉಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಆಲೆದಿಂದಿನಂದಿನುಂದಿನ ಪಲವು ಕನಿಷ್ಠಗಳಿವೆಂದು ಪಿಂಜುತೆ (ಸಂಸಪ. ೬-೧೨). [?]

ಉಂದುರ, ಉಂದುರು (ನಾ). ಇಲಿ; ಹೆಗ್ಗಣ; ಮೂಷಿಕ: "ಉಂದುರಃ, ಖನಕಃ – ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೬೨); ನೀನೆಂದಂತೆ ಪವನನಿಂಪಾವೆ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪೆವಾದೊಡಮೆಮಗಂ ಉಂದುರಂಗಳ್ ಬಲ್ಲಿದುವೆಂದೊಡವರಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಮುನಿಮುಖ್ಯಂ ಮೂಷಿಕಮುಖ್ಯನಂ ಬರಿಸಿ ನೀನೀ ಕನ್ನೆಯಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೯-೧೩). **ಉಂದುರು**: "ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಪೆಗ್ಗಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨); "ಉಂದುರುಃ, ಮೂಷಿಕಃ, ಆಖುಃ – ಈ ೩ ಇಲಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಉಂದುರು 'ಉಂದುರ' ನೋ.

ಉಂಬ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (?): ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಸದನ ಚತ್ತಾರು ಉಂಬವೆಂತೆಂದರೆ ಕೋಳಾಲ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕೊತನೂರು ಪಟ್ಟಡೆ ಸ್ಥಳದ ಕೆಂಪಟ್ಟುಗ್ರಾಮು (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೪-೧೧; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಂಬರ (ನಾ). ಅತ್ತಿಮರ: ಅತ್ತಿ (ಉಂಬರ, ರುಮಡಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮರ) (ಕಭಾಗ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಉಂಬರ್ < ಸಂ. ಉದುಂಬರ]

ಉಂಬಲ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ದೆವ್ವದ ಹೆಸರು: ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಂಬಲ್ತಿಯ ಸೋಂಕು. ಅಷ್ಟು ಜೋರು ಜ್ವರ ಸುಮ್ಮನೆ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಔದಾಲು. ೪೬). [?]

ಉಂಬಳ (ನಾ). ಒಳಆಡಳಿತದ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಖರ್ಚು ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ: ಬಿಟ್ಟಿಬಿಯ ಮುಂಬಳಮುಂಬಳಿವಾಯಮಾದಿಯಾಗಿ (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೫೯; 1071). [ಉಳ್ + ಬಳ?]

ಉಂಬಳಕೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆನ್ತೆಂದೊಡೆ ಆದಕ[ಆಕಕ ೧]ಪ ೧ ಊಂ[ಉಂ]ಬಳಕೊಡಿಗೆಗೆ ಪ ೧ ಕುದುರೆಗೆ ಪ ೧ (ಕಶಿಳ. ೧೧೩-೮-೨೭; 1076). [ಉಂಬಳ + ಕೊಡಿಗೆ]

ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬುಳಿ, ಉಮ್ಮಳಿ (ನಾ). ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭೂಮಿ, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವು; ಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಕೊಡುಗೆ; ಜಹಗೀರು: ಸನ್ತೋಷಮಾಗೆ ದೇವ[ರ್ಗ್ಗೆ]ನ್ದ ಮತಿಬಲ್ಲಹನುಂಬಳಿಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ನನಘ[ಧನಂ](ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೩೬; 980); ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗಾರ್ಗ್ಗವುಣ್ಡ[ರ] ಗಳ್ಗೆ ದಯೆಗೆಯ್ದುಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಜಪನ್ನೊಂದು (ಇಇ. XVIII, ೪೦–೩೬ ; 999); ಮಾಧವ ಚಾರ್ಯೆ ನಿನ್ನಣ್ಣಗುಂಬಳಿಯ ಕೊಟ್ಟೀ ಧರಣಿಯನಾಳು ನೀನು (ಭರಚ. ೩೫–೨೨); ಉಂಬಳಿಯು ಇದ್ದವರು ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆಯುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೨೩); ಆಯಾ ದೊರೆಗಳ ಆಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿಯೂ ಇನಾಮಾಗಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೧); 'ಕಮ್ಮಿನ' ಗ್ರಾಮವನ್ನು ನಿನುಗೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). **ಉಂಬುಳಿ:** ಮೊದಲು ವೇಕಾಂತರಾಮಾನುಜೀಯರಿಗೆ ಉಂಬುಳಿಯ ಕೊಡುವದಕೆ ಮೊದಲು ಸಲುವಂತಾ ದೇವದಾಯ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೯೯–೧೫; 1563). **ಉಮ್ಮಳಿ:** ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ರತ್ನಭರಣಗಳಂ ತ್ರಿಸರರುದ್ರಕಂಕಣವ ದಿವ್ಯವಸನಗಳ ವಾಹನವೈದುಗ್ರಾಮಗಳವುಮ್ಮಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಬಳಿಯ] ಕೊಟ್ಟು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೨೧–೩೬); ನಡುಗದಿರು ನಿನಗುಮ್ಮಳಿಯ ನಾ ಕೊಡುವೆ (ಜಿನಭಾ. ೧೫–೩೧).

[ಪ್ರಾ. ಉಬ್ಬಲಿ <ಸಂ. ಉಪ್ಪಲಿ. / ತಮಿ. ಉಮ್ಬಳ, ಉಮ್ಬಳಿಕ್ಕೈ; ತುಳು. ಉಂಬೊಲಿ ; ತೆಲು. ಉಂಬಳ, ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬಳಿಕ]

ಉಂಬಳಿಕಾಱ 'ಉಂಬಳಿಗಾಱ' ನೋ.

ಉಂಬಳಿಗಾಱ, ಉಂಬಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಮಾನ್ಯದಾರ; ಜಾಗೀರುದಾರ (*). **ಉಂಬಳಿಕಾಱ:** ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಱರಾದವರು (ಮೋಳಿನಾ. ೧೯೫–೫೬). [ಉಂಬಳಿ + -ಕಾಱ]

ಉಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಗೆ ಮುಟ್ಟ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ಉಂಬಳಿಗೆಯನ್ನು . . . ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೮–೧). [ಉಂಬಳಿ + -ಗೆ]

ಉಂಬಳಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಷ್ಟು ಮಾನ್ಯ ನಂಮು ಸರುಚಿಯಿಂದ ಪೊಡಂಬಟ್ಟು ಕಲ್ಲನೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೆಉ ತೂಬು ಹೊಡೆಪೊಡೆಯಾದರೆ ಗೂಳಿಯೋಜ ಮಾಡುವ ಉಂಬಳಿಗೆಲಸವ ನಾಉ ಕೊಡುವೆಉ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೭–೩೮; 1400).

[ಉಂಬಳಿ + ಕೆಲಸ]

ಉಂಬಳಿತ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಮಲ್ಲರಸಯ್ಯನವರು ಆ ಮಾದರಸಯ್ಯಗೆ ಉಂಬಳಿತಕ್ಕೆ ಸೆಲವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಳಿಯ ಚತುಃಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೮೭–೯; 1530). [ಉಂಬಳಿ + -ತ್ವ]

ಉಂಬಳಿದಾರ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೬೩). [ಉಂಬಳಿ + -ದಾರ್ಯ]

ಉಂಬಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ದತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಕಿರುಕಾಗಾಮಾಸಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಆಳೂಪ ಅರಸನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪ್ರಕಾರ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಉಂಬಳಿಬಿಟ್ಟನೆಂದೂ ಇದೆ (ತುಳುನಾ. ೬೭).

[ಉಂಬಳಿ + ಬಿಡು]

ಉಂಬುದಾರ (ನಾ). ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ (ಜನಿವಾರದಂತೆ) ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ: ಅದಕ್ಕೆ ವರ್ಸಾ ನೂಲಹುಣ್ಣಿಮೆದಿನಾ ಉಪಾಧ್ಯೇನ್ನ ಕರತಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವಪ್ಪನವರ ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಉಂಬುದಾರಾ ತೊಡಕಸತಾಳ (ಪವಶೀ. ೧೮). [< ಉಣ್ + ದಾರ್ಯ]

ಉಂಬುರಾಡು (ಕ್ರಿ). (?): ರತಿಯಂ ನಿಷ್ಠುರದಿಂ ಪೊಣರ್ಚಿ ಕಡುಪಿಂದಂ ಬೈದು ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ ಸತತಂ ಸಿಂಗರಿಸುತುಂಬುರಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿಟ್ಟುಸಿರುಂ] ಗಡುವಂ ಸುರ್ಗೊಪ್ಪಿನಂ ಪೊಯ್ದು ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕಿಂಕಳೆ ಮಾಡಿ ನಿರ್ದಯತೆಯಿಂದಂ ಚುಂಬನಂಗೆಯ್ದು ಪಾರುತ ಧಾತುಸ್ಥಿತಿಯಪ್ಪಳಂ ಬಸದೆ ಮಾಡಲ್ ಬಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲವಂ (ಮದತಿ. ೫–೬). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ತುಂಬುರಾಡಿ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಿ, ತುಂಬುರಾಡು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಭೋಗಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ತಮಿ. ತುಪ್ಪುರವು = ಇಂದ್ರಿಯ ಭೋಗ, ತೃಪ್ತಿ. [?]

ಉಂಬುಳಿ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಃ, ಉಹು, ಉಹೂಂ, ಊಃ, ಊಹು (ಅ). ೧. ಅವಜ್ಞೆ, ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಉಃ = ಉಃ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂ, ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ = ಅವಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೫ ಟೀಕೆ); ಉಃ ಪೋಕೆ ಬಾಚಿಗ್ಗಿಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಾರಾದೊಡಮೇಂ? ಸಾಲ್ವುವಿಾ ಪಾಟ್ಗಿತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮–೧೫). ೨. ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಉಃ, ಊಃ ವ್ಯಥಾರ್ಥೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಉಃ ಕಷ್ಟಮಾಯ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಉಹು:** ೧. "ಉಹ್ಲು! ಏನೂ ಬೇಡಿ" ಪ್ರಮಿಾಲ ತಟಕ್ಕನೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮರಳಿ. ೧೪೬). **ಉಹೂಂ:** ೧. ಊಟ ಅಂದರೆ ಹೂಂ, ಓಟ ಅಂದರೆ ಉಹೂಂ (ಗಾದೆ). **ಊಃ:** ಉಃ, ಊಃ; ಉ, ಊ; ಎ, ಏ; ಹೋ, ಅಹೋ . . . ಇತಿ ಏಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). **ಊಹು:** ೧. ಮಗಳೆ ಬಿಡಾತನಂ ಬಿಡೆಂ . . . ಬೇಡ ಬೇಳ್ಪುದೊತ್ತೆಗೆ ನಡೆವೂಹು (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೫೫).

ಉಃಪ್, ಉಫ್ (ಅ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನೂ, ಆಯಾಸವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ: ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ್ ಬಿಸುಪಿಸಿಲಿಂ ಬಸವಳಿದುಃಪೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ದುಪ್ಪೆಂದು] ಸುಯ್ದು ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಲರೆಂಚಿಸಕಮನೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೨). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನು ಊದುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ತರಳ ಕೇಳ್ ಸಂಶಯವನುಃಪ್ಪೆಂದುರುಹಿದೊಡೆ ಮನವಿಲ್ಲವದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಪೇಳುವೆವು (ಸ್ವರೂಪಾ. ೧–೨೬); ಉಃಪ್ ಎಂದು ಒಲೆ ಊದುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). **ಉಫ್:** ೧. (*). [?]

ಉಃಶಾಪ (ನಾ). ಶಾಪದ ನಿವೃತ್ತಿ; ಶಾಪವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ವರ: ಸಿಡಿದು ಪೂರ್ವವೈಭವವು ಉಃಶಾಪ ಕೋರುವ ಕಲ್ಲು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೭–೯). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಪ]

ಉಃಸಿ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಃಸಿ ಪೋಪೊ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೭; 1187).

[?]

-ಉಕೆ '-ಉಗ' ನೋ.

ಉಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಒಂದೆಂಬುದರ್ಕೆ ರೇಫಂ ಸಂಧಿಸುಗುಂ ಕಡೆಯೊಳೆರಡೆನಿಪ್ಪುದಱೊಳ್ ತಾನೊಂದಿ ನೆಲಸುಗುಮಿರಾದೇಶಂ ದಲ್ ಮೇಣ್ಮೇಣುಕಾರಲೋಪಮದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭).

[ಸಂ.]

ಉಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಋಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು . . . ಉಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ಪಶು, ಶಿಶು, ರಿಪು, ಭಾನು (ಶಮದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಉಕಾರಾಂತಗಳಾಗಿಯೇ ಇವೆ – ಕಱು, ತುಱು, ಪುಱು ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬). [ಉಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಉಕಾಲ್ (ನಾ). ವಾಂತಿ. 'ಉಕಾಲ್ ಜುಲಾಬ್' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಉಕಲಾಈ = ವಾಂತಿ, ಓಕರಿಕೆ].

ಉಕಾಲ್‌ಜುಲಾಬ್ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ; ಕಾಲರಾ (ಕ).
[ಉಕಾಲ್ + ಜುಲಾಬ್]

ಉಕುತಿ (ನಾ). = ಉಕ್ತಿ: ಅಲ್ಲಿನ ಬಹುದೆ ನಿನ್ನುಕುತಿಗಳೆನಂದನು ನಹುಷನರಸಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೬೦). [< ಸಂ. ಉಕ್ತಿ]

ಉಕುತಿಚಾಪಳ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಬಯಕೆ; ಮಾತಿನ ಚಾಪಲ್ಯ: ಶಿಖಂಡಿ ನಿಲು ಸಾಯಕದ ಮೊನೆಯಲಿ ಮಾತನಾಡುವು ದುಕುತಿಚಾಪಳವೇಕೆನುತ ಕಣೆಗೆದರ್‍ದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೦). [ಉಕುತಿ + ಚಾಪಳ]

ಉಕುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು: ಸಕಲ ಬಲವ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ವಿಭೀಷಣ ಕಕುಭಪತಿಗಳೊಡಗೂಡಿ ಅಕಲಂಕಚರಿತ ನಡದು ಪೋದುದ ನಿನ್ನುಯುಕುತಿಸಲೆನ್ನಳವಲ್ಲ (ಅಂಜಚ. ೬–೬೭). [ಉಕುತಿ + –ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಂದ$_1$ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ: ಬಂದಮರ್ದಿನತಾಯ್ಗಡಲೆಂಬಂದ ಮನುಕ್ಕಂದಮಾಗಿ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೧); ಕಂದಂಗಳ್ ... ತನಿರಸದುಕ್ಕಂದಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨); ಇಕ್ಕಿದನಾಜಿಯೊಳಾ ರಾಮನ ಶೌರ್ಯದುಕ್ಕಂದವನೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೪೫); ಕಲಿತನದೊಳುಕ್ಕಂದದಾತ ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೫); ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಗಾನರಸವನು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚಿಮ್ಮಿದಂತೆ (ಭರಚ. ೫–೬೨); ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿರಸವು ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಸಾಚ. ೧೪೮). ೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸು; ಹುರುಪು: ಉಕ್ಕಂದದರಸುಗುವರರಾಸೆವಟ್ಟು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಪಾರಿಯ ನೋಡಲೆಯ್ದಿ ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ ಚಾಂಗು ಭಲ ಜಯಯೆನಲು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದಿಳಿದಳಾ ನೀಜಕೆ (ಭರಚ. ೫೫–೭೫); ಪೆಕ್ಕಳಿಸಿದುಕ್ಕಂದದ ದಟಂದೆ ಸುರಥನಜಿಸಿದನಚ್ಯುತಾರ್ಜುನರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೬); ಕುಕ್ಕುಟಗಳ... ಉಕ್ಕಂದದೆ ಕಾದಿಪರಸುಮುಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿರಿದೆಸೆ ದುದರ್ಶಿಯೊಳು (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೨); ಎಲ್ಲರೂ ಆಂದಿನ ಉಕ್ಕಂದವನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು (ಅನ್ನ. ೬೯).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ$_2$ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ರೀತಿ; ಬಲವುಳ್ಳದು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು: ಶ್ರೀಚಂನಕೇಶವನಾಥದೇವರ ಶುಕನಾಸಿಕೆಯ ಮತ್ಸಕಲ್ಲುಗಳ ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಕ್ಕಂದದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬವನು ನಿಲ್ಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೨–೧೬; 1381 ?). [ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉರ್ಕು$_3$) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ$_3$ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಜಂತೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ನಡುವೆ ಬಟ್ಟೆ ಹರಹಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಗಳು ಅಥವಾ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ,—ಬೊಂಬಿನ ತುಂಡು (ಕ). [?]

ಉಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಂದವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಶಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; "ಆಧಾರವಸ್ತು; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ); ಭಜಿಸುವೆಂ ನಂದಿಯಂ ಸಂತತಾನಂದಿಯಂ ವಿನುತರುಕ್ಕಂದಿಯಂ ಶಿವ ನಂದಿಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೧೧). [ಉಕ್ಕಂದ$_1$ + –ಇ$_3$]

ಉಕ್ಕಡ$_1$, ಉಕ್ಕಳ, ಊಕಡ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಅಥವಾ ನಗರದ ಗಡಿ,—ಎಲ್ಲೆ: ಗರಟಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಪೇಸೇಟಿಕೊಂದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೦); ಆಳರದಿರ್ದ ತಲೆಗಾಪಿನಾಳುಕ್ಕಡವಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಉಕ್ಕಡವಾಳ್ ಪುರವಟ್ಟಗೆಯಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಗದಾಯುು.೯–೩೨ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಡಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ... ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಲು. ೨೪೧). ೨. ಮುಂಗಾವಲು ಪಡೆಯ ನೆಲೆ; ಪಹರೆಯ ನೆಲೆ; ತಂಗುವ ಜಾಗ: ಎಸೆವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯೆ ಪರಮನರಮನೆ ನೋಡ ಪಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಮುಗಿಲ್ನೋಡ ಸತ್ಯಂಗಳುಕ್ಕಡಂ ಸರ್ವನರಮನೆಯೊಳಗೆ ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚಣಿಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೩–೬); ಹೃದಯಪ್ರಿಯರಂತೋಜಗಿದ ಪದದೊಳ್ ಗರಟಗೆಯ ಜಾವದುಕ್ಕಡ ದುಲಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಟಿಗ್ಗೆ ಕರುಮಾಡದ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯು ಬದಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೭); ಒಳಗೆ ತೊಳಲಿಕೆಯುಕ್ಕಡಕೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಹಾಯಿದರೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತಂ ತಲೆಮಿಡುಕವಾಲಿಸಿ ನಿಧಾನಿಸಿ ಸಾರಿದರು ಮರನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩); ಉಕ್ಕಂದಿಯ ಬೊಮ್ಮ ಬೊಕ್ಕಸ ದೌಬಳ ಮಿಕ್ಕಮುನದ ಚೆನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಿಜ್ಯ ನಾಗಣನೆಂಬ ಮಿಕ್ಕ ಭಟರ ಕಳುಪಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೯೬). ೩. ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ; ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಸರಹದ್ದಿನ ಉಕ್ಕಡ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೦); ಗುರುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಸವಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊರ ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಂಕದವನು ಇವರುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಓಡಿಬಂದು ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ಸಗಿಗ. ೫೩); ಭಾರತದ ಮೂರು ಉಕ್ಕಡಗಳು ಪಾಕಿಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು (ನವಭಾ. ೨೦–೧೧–೧೯೫೫). **ಉಕ್ಕಳ**: ೨. ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕಿನ್ನು ಸರ್ವಬಲವ ಕೂಡಿ ನಡೆದು ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಮುತ್ತಿಬಿಡದೆ ಸೆಳೆದು ಭಂಗಿಸಿ ದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಪೊಡವಿಗುಕ್ಕಳವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೬–೬೮). **ಊಕಡ**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೯).
[ಊರ್ + ಕಡ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಕ್ಕಳಂ = ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು; ತುಳು. ಉಕ್ಕಡ, ಉಕ್ಕುಡ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕಳ = ಗಡಿಕಾವಲು./ ಸಂ. ಉಪ್ಪಾಟ]

ಉಕ್ಕಡ$_2$ (ನಾ). ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ತಲೆಕಣ್ಣಿ; ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೂಡಲಸೀಮಿಂದ ಸೂರು ಜಂಗಮರ ಕರಸಿ ಉಕ್ಕಡ ಮೂಗ್ದಾರ ಹಾಕ್ಸೇಸು ಹಗ್ಗಕೊಟ್ಟು ಕಳ್ಳ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಸ್ಕೇಸು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೯–೧೩); ಕೊಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ಉಕ್ಕಡವನ್ನು ಅವಳು ತನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಳು (ನಿರಾಭ. ೪೬). 'ಉಗ್ಗ$_2$' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉಪ್ಪಾಟಕ = ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ]

ಉಕ್ಕಡ$_3$, ಉಕ್ಕುಡ (ಗು). ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಎಕ್ಕಡ ಮೆಟ್ಟಹ ಎಕ್ಕಲ ಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡ ಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು ಕಕ್ಕಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಗಿರಿ. ೬೬–೩). **ಉಕ್ಕುಡ**: 'ಉಕ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉತ್ಕಟ ?]

ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ, ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದವರು ಊದುವ ಕಹಳೆ; ಕಾವಲಿನವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಗಾಗಿ ಜಾವದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಊದುವ ಕಹಳೆ: ತಿರುಗುವ ಲಗ್ಗೆ ಉರುವ ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ ಬಿಡದೆ ಚೀರುವ ಹೆಗ್ಗಾಳೆ (ಕುವರಾಸಾಂ.೩೧೮). **ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ**: ಮನಸಿಜನುಕ್ಕಡ ಗಾಳೆಗಳೆಂಚರವೆನೆ ಕೂಗಿದವು ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಸೊಬಸೋ.೩–೧೭); ಹೆಕ್ಕಳ ದಿಂದೊದಜುವ ಕೊಂಚೆಗಳ ದನಿಯುಕ್ಕಡಗಾಳೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳೆಂಚರದ ಪಿರಿಯ ನಾದ (ಪೋಹತ. ೬–೧೬).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಕಹಳೆ]

ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ 'ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರದ ಕೊಳ್ಳ: ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ ಇಪೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕಸ್ತಾಇ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೫೫–೮; 1405). [ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಕೊಳ್ಳ]

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು 'ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು, ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಿಲು: ಆ ಪಟ್ಟಣವು ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು ಪೇಟೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು (ಕೃವಾಳ. ೨೦೬). **ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು** (ಕ).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಉಕ್ಕಡಮನೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ (ಉಕ. ಕ). [ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಮನೆ]

ಉಕ್ಕಡಹೊಲ (ನಾ). ಊರಿನ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿನ ಹೊಲ (ಉಕ. ಕ).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಉಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಡಿಸು; ತಾಳಿಸು; ಹುರಿ: ಮೊದಲು ತುಪ್ಪದೊಳುಕ್ಕರಿಸಿ ಸವಿಯುಮಂ ಪಡೆದ ಬದನೆಯೆಳಗಾಯ ಹೋಳಂ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತುಪ್ಪದೊಳು ಪರಿಮಳನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೬); ಉಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗೆ ಮೆಣಸುಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಪಲಬಗೆಯ ಭಾಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩). ೨. ಕುದಿಸು; ಕುಚ್ಚು; ಬೇಯಿಸು: ತನಿವಾಲೊಳುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿ ತಣ್ಣೀರೊಳಗೆ ನನೆದಕ್ಕಿಯಿವನು ಸರಿಗೂಡಿ ಹಾಲೊಳಗರೆದವನು ಪರಿಯಣಕೆ ತಡಹಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೬೧); ಉತ್ತಮದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ನನೆಹಿ ನೀರಂ ಹಿಂಡಿ . . . ಹಾಲೊಳಗುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿಯಪೊತ್ತಿ ಹಾಲಿಂದೆಱೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೨೨). [? + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲ್, ಉಕ್ಕಲು (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ವೃದ್ಧಿ. 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$' ಪರಾ. **ಉಕ್ಕಲು**: ಬೆಳೆ ಉಕ್ಕಲಾಡತಾವು (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + -ಅಲ್$_2$]

ಉಕ್ಕಲ (ನಾ). (?) : ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕಿಕ್ಕಿರ್ದ ಕಳಿಗೆಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿಂ (ಚೇರಮ. ೧೧–೪೩). [?]

ಉಕ್ಕಲಿಕೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಉಬ್ಬು: ವಿಧುವನು ಕಂಡುಕ್ಕಲಿಕೆಯನಾ ಜಲನಿಧಿ ಪಡೆದಂತೆ ಪಡೆದುದು (ಗೋಮಟೇ. ೯–೧೦೯).
[ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಕೆ]

ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$, ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಕೊಬ್ಬು; ಕೈಮೀರು; ಹೆಚ್ಚು: ತಕ್ಕನ ತೇಜದಿಂ ನೀನುಱದುಕ್ಕಲಿಸಿದೆಯುಕ್ಕುಮಾದೊಡಿನ್ನುಂ . . . ಪೊಕ್ಕಿರ್ದಮರೇಂದ್ರನ ಮಱಿವೊಕ್ಕೊಡಮಾಂ ಕೊಲಿಪೆನೆನ್ನ ಮುಳಿಸನೆ ಸಲಿಪೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೮–೬೭); ಕೆಡಹಿಕೊಳ್ಳಿನ್ನೀತನಾಳ್ದನ ಜಡಿದು ನುಡಿದುಕ್ಕಲಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕರಿಸಿ] ಹೋಹನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೪). **ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$**: ರಸದಿಂದುಕ್ಕಳಿಸಿ ಪಾಯ್ವ ಪೆರ್ದೊಱೆಗಕ್ಕುಮೆ ತಡೆ ಪಳ್ಳದಿಂಟಿ ಕಿಱುದೊಱೆಗೆಱೆಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧–೧೫). [ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲಿಸು$_2$, ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ; ಕಳಚಿಕೊ: ನಾಸಿಕದೊಳ್ ಘೊಕ್ಕನೆ ಪನಿಸುಗೆ ವಿಷದಿಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ಸರ್ಪದಷ್ಟಂ (ಖಮದ. ೬–೫೨); ಅಲಕೆ ಮುಂದೈದಡರೆ ರವಿಯುಕ್ಕಲಿಸುವನೆ . . . ಶಶಿರಾಜನೆಂಪಾಸುಳುಹಿದೆನು . . . ಎಂಬವೊಲು ಕತ್ತಲೆ ಜಗಂಗಳ ತೀವಿದುದು (ಜೀವಂಚ. ೧೬–೧೫). ೨. ಮರೆಮಾಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಎಲೆ ತರುವಲಿ ಬಟ್ಟಲ ಪಾಲ್ ನೆಲಕೊಕ್ಕುದೊ ನೀನೆ ಪೀರ್ದೆಯೋ ಪೇಳಿದನುಕ್ಕಲಿಸದೆ (ವೃಷವಿ. ೯–೮೪). ೩. ಸಡಿಲು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: ಎಕ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ಗಳ ವಿಷಮುಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ತೈಲಟಂಕಣಾಂಬುಗಳಿಂದಂ (ಖಮದ. ೨–೫೨). **ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$**: ೧. ಹೊಲೆಯೊಡಲ ಮಮತಾಭಿಮಾನದ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರ್ದಿಂದಿನಲಿವುಕ್ಕಳಿಸಿ ಬದುಕಿದೆನೆನುತ ಪಿಂಗಳೆ ತೂಗಿದಳು ಶಿರವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೧೯). [ಉಕ್ಕಲ? + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲು 'ಉಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳೆ 'ಉಕ್ಕಡ$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ನೃಪಾಲಕರಿತ್ತ ಕರಿತುರಗ ಕಿಕ್ಕಿಂಥಮಾಗಿರಲ್ ಗಜನಗರಮೆಂಬ ಪೆಸರುಕ್ಕಳಂ ಸೊಬಗಾದುದಾ ಭೀಮಪಾರ್ಥರ ಪರಾಕ್ರಮದೊಳು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧–೩೨–೫). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಟಂ]

ಉಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು: ಸುಣ್ಗಳಿ ಕರ್ದುಂಕದ ರಸವೊಸರ್ವ ರಸಾಲದೊಲ್ ಪಿಕವು ಬಳಸದುಕ್ಕಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಕಳಿಕೆ]ಯೊಲು . . . ಮಿಾಸಲ್ವಳಿದ (ಮದೇಪು. ೬–೫೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$ 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$ 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_2$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: ಊಡುತವೆ ಮೊಲೆಗಳನು ತೃಪ್ತಿಯ ಮಾಡದಾ ನಿಜಜನನಿ ಹಾಲುಕ್ಕಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಕ್ಕಾಡಿ] ತೊಲೆಯಲೆಸುತ್ತ ಹೋಗಲು ಹರಿ ಕನಲ್ದಳುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯–೨೬).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಉಕ್ಕಾಸು (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಬರುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ (?): ಹರುವ ಹೆದ್ದೊರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦–೧). [?]

ಉಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕುವಂತೆಮಾಡು; ಹೊರಸೂಸು: ನನ್ನಯ ಹರುಷಜಲಧಿಯನುಕ್ಕಿಸಲು ಬೇಕೆನಲು ಕೇಳಿದು ಭೀಷ್ಮನಿಂತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೨); ಅಕ್ಕನಿಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ ದುಃಖಗೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರನು ಉಕ್ಕಿಸಿದರೆ ಬಿಡನು ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೨–೪೯–೨); ಹಾಲುಕ್ಕಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಅತಿಶಯವಾಗು: ರಕುತದ ರಸದ ರಂಜಣಿಗೆಗಳದೊಂದೆಸೆಯ ನಿಱಿಗರುಳ ಹೂದಂಡೆಗಳಲುಕ್ಕಿಱಿವ ಕಳುಗೊಡನೆಡೆಗಳಲಿ ಕುಕಿಲಿಱಿದು ಕುಣಿವಸುರೆಯರ ಕಂಡುಗುಳಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೩೫); ಉಕ್ಕಿಱಿವ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ದಳ್ಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಬಂದನು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೧೦). [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಇಱಿ$_1$]

ಉಕ್ಕು$_1$ 'ಉರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕು$_2$ 'ಉರ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಉಕ್ಕು$_3$ 'ಉರ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಂದೊಱೆ 'ಉರ್ಕುಂದೊಱೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ: "ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಸೀಸಕ; ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ" (Helm. ಇಂಕನಿ.).
[ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉರ್ಕು$_3$) + ಟೊಪ್ಪಿಗೆ]

ಉಕ್ಕುಡ 'ಉಕ್ಕಡ$_3$' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಬಲವಾಗು: ಈ ಧರ್ಮವು ಅರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ . . . ಆದರೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲುಕ್ಕುಡಿಸಿ ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆದ ಆ ತ್ರಿವರ್ಗದ ಹೊನಲು ಮತ್ತೇನಾಗಬೇಕು? (ನಾಪೋಜ. ೩೫೪); ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉಕ್ಕುಡಿಸಿದ ದ್ವೈತಮತ (ತುಳುನಾ. ೨೪೧).
[ಉಕ್ಕುಡ (< ಉಕ್ಕಡ$_3$) + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯಂತೆ ಮೇಲೆ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿ ತುಂಬುವ ಬಾವಿ: ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (Artesian Wells. ಪಾರಿನಿ. ೬).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಬಾವಿ]

ಉಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಲ: ಕೃತಾಂತನ ಪಾಳೆಯಕೆ ಹೋಹಾಗಲುಕ್ಕುಲವುಂಟೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾ.ಚ. ೮-೬೦).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕುಲ]

ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ: "ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ – ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). 'ಕುದಿಸುಣ್ಣ' ಪರಾ.

[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಸುಣ್ಣ]

ಉಕ್ಕುಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ಸೊಕ್ಕು: ನಕ್ಕರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೀಕ್ಷಿಸುತಕ್ಕಟಾ ಸತಿಗೇಕೆಯವ್ವನದುಕ್ಕುಸೊಕ್ಕಿನ ಹರೆಯವೇಕೀ ತೇಜವೀ ರೂಪು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೭-೩೧).

[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಸೊಕ್ಕು$_3$ (< ಸೊರ್ಕು$_2$)]

ಉಕ್ಕುಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕು ಅಡಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಜಿನಧರ್ಮಾಂಭೋಧಿ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕುಸಮಯ ನೀರೇಜಮುಕ್ಕುಳ್ಕೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಭಾಸ್ವತ್ಕೈರವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮೊದವೆ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೭-೪೮; 1207).
IP ಈ ಶಬ್ದ ಉಕ್ಕಳ್ಕು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

[ಉಕ್ಕು$_2$ (< ಉರ್ಕು$_2$) + ಉಳ್ಕು$_0$]

ಉಕ್ಕೆ 'ಉಟ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕೆಲ (ನಾ). (?): ಉಕ್ಕೆಲರಂತೆ ಪೆಣಗುತ ತೆಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಬಿದ್ದು ಚೂರಿ ಬಾಕುಗಳಿಂದ ಸಿಕ್ಕಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚಿದಾಡಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೨-೫೫). [?]

ಉಕ್ಕೆವ$_1$, ಉರ್ಕೆವ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ಠಕ್ಕು: "ಉಕ್ಕೆವಮೆಂದು ಠಕ್ಕು" (ಶಮದ. ಸ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮುಕ್ಕೆವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟುದನಾಳೋಚಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೭); ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದ ನಿನ್ನವನಿತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦); ನೀನೆನಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಳೆದೊಡಾನಜ್ಞೆಯನೆ ಪಾಮೆಯರ್ಕಳುಕ್ಕೆವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೦). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಠಕ್ಕ: ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ ಮುನಿಸಿಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳಂತೆ ನೋಡ ವಿವೇಕಿಯುಂ ಜಡರನುಕ್ಕೆವರಂ ಮಹಾದುರಿತಾನ್ವಿತರ್ಕಳ ಸೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿದು ಬೇಸಜದೆಯ್ದೆ ತಿರ್ದುಗು ಧರ್ಮಮಂ ತಿಳಿವನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೦). ಉರ್ಕೆವ: ೧. ವಿಜಯನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯುರ್ಕೆವದಿಂದವರ ಪೇೞ್ದ ಮುದವಕ್ಕಳಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೦-೨೪); ಅದನೆಲ್ಲಂ ನೆಜೆ ಪೋಗಿ ಬಿಜ್ಜಣ ಮಹೀಪಾಲಂಗೆ ಜೈನರ್ಕಳುರ್ಕೆವದಿಂ ಪೇಳ್ದು ವಿರೋಧವಾಗೆ ಪಿರಿದುಂ ದೂಱುತ್ತಿರಲು (ಎಇ. V, ೨೪೮-೮೭; 1200).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಕ್ಕಿವ = ಮೋಸ; ಉಕ್ಕಿವುಡು = ಮೋಸಗಾರ]

ಉಕ್ಕೆವ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಡಗರ: ಅಮ್ಮನ ಭಕ್ತನುಂ ಗುಣಗಣಾಶ್ರಯನಾತನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಪುನ್ನಮನುಮುಜ್ಜ್ವಾಯಿಂ ಗುರುಸಮಕ್ಷಪರೋಕ್ಷ ವಿನೇಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಮ್ಮನದುಕ್ಕೆವಂ ತಗುಳೆ ನಿರ್ವಹಣಸ್ಥಿತಿಗುಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೧); ಉರಿಯಂ ಕಾಱುವ ಕೆಂಡಮಂ ಕಱೆವ ಬಿಲ್ಲಿಂ ಕಂಡೆವಿಲ್ಲುಕ್ಕೆವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೮); ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಪ್ಪಮನೆಯ್ದೆ ಕೊಂಬೆನೆಂದುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಪೋಪ ನರನಾಥನ ಸೇನೆಯ (ಬಾಧಪು. ೨-೧೬); ಉಕ್ಕೆವದಿಂ ತಟಂಬಿಡಿದು ಕಾಂತೆ ಬರುತ್ತಿರೆ (ನಳಚಂ. ೧೪೫). ೨. ಉತ್ಸವ; ಸಮಾರಂಭ: ಕಾಮದೇವ[ನುಕ್ಕೆವದಲ್ಲಿ]ಮುನ್ನಮೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಂದಳಿರ ತೋರಣಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ನಿಚ್ಚದ ಜಾತ್ರೆಯುಕ್ಕೆವಂಗಳನೊಡರ್ಚಿ (ಚಿಕವಂ. ೬೦-೧೫); ಪೇರುಕ್ಕೆವದ ಅಟ್ಟಿಗೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆತ್ತಿದ ಬಾಂದಟಿಯ ಪೊಂಗಾವನೆ . . . ಪೊಂಬಿಟ್ಟಂ . . . ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೨).

೩. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: "ಪುಗ್ಗುಮುಕ್ಕೆವಮೆನ್ನಲ್ ಗರ್ವಮದಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩). ೪. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಸೇನೆಯನು ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಕಲಕುವನೆ ಕುವರನ ನೀನುಕ್ಕೆವನು ಬಿಟ್ಟು ಕಳುಪು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೭೪). [?]

ಉಕ್ಕೆವಗುದುರೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕುದುರೆ: ಪುರೋಪವನಮಲ್ಲಮಂ ತುಱುಂಬಿದು ಪಲರ್ ಬಾಯ್ದೆಱೆದು ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ ಕಡುಕೆಯ್ದುಕ್ಕೆವಗುದುರೆ ಪೊಱಲನಱಲಿಸಿತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೬). [ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + ಕುದುರೆ]

ಉಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೆಲಸ; ವಂಚನೆಯ ವ್ಯವಹಾರ: ಆಸೆಗವಾಸೆಯಂ . . . ಉಕ್ಕೆವಕುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತಮುಂ ಪೊಣರ್ಚುತು ಮುಪಾಯದಿಂ ಕಳಿಯೆ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೫೫ ಶೂದ್ರಕ); ಅನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಆ ಪಿರಿದೀವ ನಿತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚಿಃ ಅದಂ ನೆನೆಯನುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತದ ಗಾಳುಗೆಯ್ದೆ ಕೂರ್ಪನೆ ಕೆಳೆ ಕೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨); ಪಾತಕಿಯ ಉಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತಕ್ಕಗಿಯದೆ ಯಿನಿಸುಂ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯ ದೀವಸಪೋಸರಿಸದೆ ತಕ್ಕಳಿಯದೆ ತದ್ಧೀರೋದಾತ್ತಂ ಮೇರುವಿನಂತಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೧೭-೧೫).

[ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಉಕ್ಕೆವಚಾಮರ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಚಾಮರ: ಕುಟಿಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀೞ್ದು ತಂದು ಮುಂಡೋದರಿಯಂ ಮದೀಯಪಿತೃಗುಕ್ಕೆವಚಾಮರಮಿಕ್ಕಲುಯ್ವಪೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೩).

[ಉಕ್ಕೆವ$_2$ + ಚಾಮರ]

ಉಕ್ಕೆವತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ನಿಜವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿದ ವರ್ತನೆ: ತನ್ನುಕ್ಕೆವತನದಿನೋದಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತಮನಾದ್ಯಂತಮಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೨). [ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + -ತನ]

ಉಕ್ಕೆವತಪ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಪಸ್ಸು; ಕೃತಕವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಸಂಸಾರಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯ ಪರಾಯಣನುಮಾಗಿ ಎಮ್ಮು[ಕ್ಕೆವ] [ಪಾಪಂ. ಯೆಂ ಮುಕ್ಕೆಯ್ದು, ಎಮ್ಮುಕಿವ] ತಪದಿಂದಮನಂತಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೆತ್ತೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೪). [ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + ತಪ]

ಉಕ್ಕೆವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು: ಎನ್ನನುಕ್ಕೆವಿಸಿ ನೆಲನಂ ಕೊಂಡೆ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೊಳಲ್ಲಿರದೆಂದಣ್ಣನ ಸನ್ನಿಯಂ ಸಲಿಸಲ್ ಪೇೞ್ವುದೆಂದು ಪೊೞಲಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೩ ವ).

[ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕೆಸರಾಡು (ಕ್ರಿ). "ಉಕ್ಕಿ ಎಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಕುದಿ" (ಮೋಹತ. ೭೫೬); ತಕ್ಕೆಗೊಂಡೆನ್ನ ಪೀಡಿಸಬೇಡ ಕಡುಶೈತ್ಯವಕ್ಕೆಯೊಳಿರಿಸು ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಉಕ್ಕೆಸರಾಡುವ ಮಹದಾದಿಜ್ವರ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಳಕುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೯). [ಉಕ್ಕೆಸರು + ಆಡು$_1$]

ಉಕ್ಕೆಸರು (ನಾ). ಕುದಿದು ಉಕ್ಕುವ ಎಸರು,— ನೀರು. 'ಉಕ್ಕೆಸರಾಡು' ಪರಾ. [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಎಸರು (< ಎಸರ್)]

ಉಕ್ಕೇರು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹ ಹೆಚ್ಚು; ಹುರುಪು ಹೊಮ್ಮು: ನಾರಯ್ಯತಾ ಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿರಂಜನ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಉಕ್ಕೇರಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ತನ್ನ ತಾ ಮರೆದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫ ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಉಕ್ಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚಾಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಒರೆಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು: ಖಡುಗದ ಪಾರಗದಲುಚ್ಚಟದಲುಳಿಯುಕ್ಕಾರದೊಡ್ಡಿನ ಹೊಯ್ಲ ಹೋರಟಿಗಳ ಸುರೇಖೆಗಳ ಸಾರತರಶ್ರಮರೊದಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩೩).

[ಪ್ರಾ. ಉಕ್ಖಾಲ; ಹಿಂ. ಉಖಾರನಾ]

ಉಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಿದ; ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಮಾತು; ವಚನ: ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಱುವೆಂ (ಬಸವು. ೫೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಪೂರ್ವಕಂ (ಅ). ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ತದೀಯ ನಿರ್ಣೀತಿಯನೀತೆಱತ್ತು ತಱಿಸಲ್ಕೆ ಬುಧೋತ್ತಮರುಕ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ತಿ] ಪೂರ್ವಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಲೇಖಕ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುವವನು: ಉಕ್ತಲೇಖಕ . . ." (Amanuensis. ಇಂಕನಿ).
[ಉಕ್ತ + ಲೇಖಕ]

ಉಕ್ತಲೇಖನ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉಕ್ತಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ತಪ್ಪುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದರು (ರಂಗಕ. ೧೧೬).
[ಉಕ್ತ + ಲೇಖನ]

ಉಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾತು; ಹೇಳಿಕೆ: ವಿತರ್ಕಕ್ರಮದಿಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಸಮನಿಸುವೊಂದುಕ್ತಿ ಭಾವಮೆನೆ ಪೆಸರ್ವಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೩); ಮಱೆದುದೀ ಯುಕ್ತಿಯೆಂದಿರವೆ ಬಲ್ಲರು ತಿದ್ದಿ ಮೆಱೆವುದೀ ಕೃತಿ ತಮ್ಮದೆಂದು (ಭೈರವೇ. ೧-೧೮); ಇಂತೊರೆದ ರಾಯನುಕ್ತಿಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಅದ್ಭುತ. ೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಿಪ್ರೌಢ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ವಾಕ್ಚತುರ: ಗೋಪವೇಷದೆ ಬಂದಂ ತಪ್ರಮಣಿಯರ ಪೊರೆಗಮೃತದ್ರವನಿಭವೇಣುನಿನದನುಕ್ತಿಪ್ರೌಢಂ (ಜಗವಿ. ೪-೪೯); ಉಕ್ತಿಪ್ರೌಢರಂ ಭಾವತತ್ಪರರಂ ನೀತಿವಿದರ್ಕಳಂ ರಸಿಕರಂ ಸಾಹಿತ್ಯದೊಳ್ ಸಂದ ಜಾಣರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೭).
[ಉಕ್ತಿ + ಪ್ರೌಢ]

ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ (ನಾ). ಮಾತಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿ: ಯಾವ ಭಾಷೆಗೂ ಆದರದೇ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಉಂಟು. ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಬೇರೆಯದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೭೧). [ಉಕ್ತಿ + ಭಂಗಿ]

ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಕೊಂಕು, —ಸೊಗಸು: ಆವಳುಕ್ತಿವಕ್ರಿಮಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತಿರತ್ನಾಕರಂ ಮನದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೯ ವ).
[< ಸಂ. ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮನ್]

ಉಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು: ಆ ಬುಧರುಕ್ತಿಸಲು ಶಾಶ್ವತವೆನಿಸಿದನು ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರನು (ಬಸವು. ೧೮-೯೭); ಮುಕ್ತರೆಂದೆಂದು ಮುಕ್ತಿಯೊಳೆ ಇದ್ದವರಲ್ಲ ಉಕ್ತಿಸೆ ಭವದೊಳಿದ್ದವರು . . . ಮುಕ್ತಿಗೇಱಿದರಹುದು (ಭರಚ. ೬೮-೧೦). [ಉಕ್ತಿ + -ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ತೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಛಂದಸ್ಸು: ಉಕ್ತೆಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳೊಂದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ–ಶ್ರೀವೃತ್ತಂ–ಶ್ರೀ I ಶಂ I ಕಾಂ I ತೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨); ಪ್ರತಿಪಾದದ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಮವೃತ್ತಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಗುಂಪಿಗೂ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧ ಉಕ್ತೆ ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬಿವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೮).
[ಸಂ. ಉಕ್ತಾ]

ಉಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು; ಹೋರಿ; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಮಂ ಸೌರಭೇಯಂ . . . ಋಷಭವಾ ಗೋ ಬಾಡಬೇಯಮೆನೆಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿ. 'ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಕ್ಷನ್]

ಉಕ್ಷಕೇತ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಗುರುತನ್ನು ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವೃಷಭಧ್ವಜ; ಶಿವ: ಭವನನುಕ್ಷಕೇತನಂ ಮಂದರಶಿಕೇತನಂಗೆಯ್ದು ವಿಖ್ಯಾತನಂ ನತಪಾರಿಜಾತನಂ ದೇವಕುಲತಾತನಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೧೮).
[ಉಕ್ಷ + ಕೇತ]

ಉಕ್ಷಗ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವವನು; ಶಿವ: ಉಕ್ಷಗನ ಯಜಿಸಿಯರ್ಪಿಸಿ ತದ್ರುಚಿಯನೊಳಗೆ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಶಿವಾವಧಾನದೆ ಕೊಂಡುದಮೃತವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಗಮನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಗ: ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಹುದುಕ್ಷಗಮನಸದೃಕ್ಷನಹ ಬಸವಾಕ್ಷರತ್ರಯದಿ (ಬಸವು. ೬೧-೮೩).
[ಉಕ್ಷ + ಗಮನ]

ಉಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷತರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷತರನಾಮಹೋಕ್ಷಂ ಬಲ್ಪಿನೆತ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಧ್ವಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಕೇತ: ಆ ಕ್ಷಣದೊಳುಕ್ಷಧ್ವಜನನುಗ್ರಾಕ್ಷನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ತದೀಯ ಸಮುಕ್ಷದೊಳು ಪಡೆದಂ ಪ್ರಸಾದವನಾದಿಚಂಡೇಶ (ಬಸವು. ೫೮-೨೬). [ಉಕ್ಷ + ಧ್ವಜ]

ಉಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು; ವೃಷಭರಾಜ; ನಂದಿ: ಮುನಿವರೇಣ್ಯನು ನಡೆಯಲಾಯಯ್ಯನ ಸಮುಕ್ಷದೊಳುಕ್ಷಪತಿ ಘೋರನೆನಡೆಯೆ ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಹೋಗುತಿರೆ ಮುಂದೆ (ಬಸವು. ೩೨-೩೧).
[ಉಕ್ಷ + ಪತಿ$_1$]

ಉಕ್ಷರಾಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ: ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ಷರಾಜಸದೃಕ್ಷ . . . ಬಸವಸೂಕ್ಷ್ಮ ಆಕ್ಷಯ ರಕ್ಷಿಸೆಮ್ಮುವನು (ಬಸವು. ೬೧-೯೩).
[ಉಕ್ಷ + ರಾಜ]

ಉಕ್ಷವಾಹನ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉಕ್ಷವಾಹನಭಕ್ತನೋಹಿಳನು (ಬಸವು. ೪೩-೫೩). [ಉಕ್ಷ + ವಾಹನ]

ಉಕ್ಷಸಲಕ್ಷ (ನಾ). (ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ) ಎತ್ತಿನ ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಭೃಂಗೀಶ ವಾರಣವದನ ಶರಜನ್ಮಮುಖ್ಯ ಗಣಕುಲವೆರಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನುಕ್ಷಸಲಕ್ಷನು (ರಾಘಚ. ೧೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಾಸನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷವಾಹನ: ಶ್ರೀ ವಾಣೀಗಿರಿಜಾಧಿಪರ್ಗರುಡಹಂಸೋಕ್ಷಾಸನರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೧; 1054).
[ಉಕ್ಷ + ಆಸನ]

ಉಕ್ಷಿತ (ಗು). ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ: ಬಲವದುಕ್ಷೇಶ್ವರನ ರೂಪಗ್ಗಳಿಪ ಬಲ್ಲೆತ್ತುಗಳನೆ ಹೆಗಲ್ಗೊಳಿಸಿ ಬಂಡಿಯೊಳಗ್ರದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳೊಡಗೂಡಿ (ಬಸವು. ೫೬-೬). [ಉಕ್ಷ + ಈಶ್ವರ]

ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚಕಕುದಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾರ್ಥ್ಯನುಕ್ಷೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨). [ಉಕ್ಷ + ಉದ್ಭವ]

ಉಖೆ (ನಾ). ಮಡಕೆ: "ಉಖೆ ಪಿಠರಮಾಸ್ಥಾಲಿ ಭಾಂಡಂ ಮಡಕೆಯೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). 'ಉಖ್ಯ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಉಖಾ]

ಉಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸ: "ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭರೂಟಕಮೆಂಬುದು ಅಟ್ಟಿಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೮); "ಬರಿಗೆಂಡದೊಳು ಸುಟ್ಟಡಗು ಬೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕದಂ ಭಾಂಡದೊಳಡಲ್ಕೆ ಉಖ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೪). [ಸಂ.]

-ಉಗ, -ಉಕ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ವ್ಯವಹರಣ ತಪಾಚರಣ ಪ್ರವಣನೊಳಕ್ಕುಂ ಸಮಂತುಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ . . . ವ್ಯವಹರಿಸುವನೊಳಂ ಅಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವನೊಳಂ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ನಾಡುಗಂ, ಬೇಡುಗಂ, ಊರುಗಂ, ಕಾಣುಗಂ, ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **–ಉಕ**: ಶೀಲಾದಿ ನಿಖಿಲಾರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ಉಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕಟ್ಟುಕಂ . . . ಸಣ್ಣುಕಂ, ಬೊಂದುಕಂ, ದಿಂಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಗಮ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಇದರ ಉದ್ದಳತೆ ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೩೦ ಮೈಲು (ಕಭಾಗೆ. ೧೧); ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಇದರ ಉದ್ದಳತೆಯು ೭೦೦ ಮೈಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೧೪). ೨. ಹುಟ್ಟು; ಆವಿರ್ಭಾವ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮವೂ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ (ಸಾಹಿಸ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಮ]

ಉಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏದು; ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಉಸಿರಾಡು (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒಗರಿಂಚು]

ಉಗಳು ‘ಉಗುಳ್$_1$’ ನೋ.

ಉಗಾದಿ (ನಾ). ಯುಗಾದಿ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಅಥವಾ ಸೌರಮಾನ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ; ಚೈತ್ರಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ ಅಥವಾ ಮೇಷಮಾಸದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ: ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರು ನಂಮ ತೋಟದ ವೊಳಗಣ ಪರಾಂಕುಶ ಮಂಟಪಕೆ ಚಿತ್ತೈಸುವ ದಿನಗಳು . . . ಮಹರ್ನವಮಿ ವಿಜಯದಶಮಿ ೧೦ ಉಗಾದಿ ದಿನ ೨ ದೀಪಾವಳಿ ದಿನ ೩ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೬೮–೪; 1559); ಬಂದಪುದುಗಾದಿ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಣಂಗಳೆಂದು ಪಬ್ಬವನೆಸಗಿ ಮಿಂದುಂಡು ಸುಖಿಯಪ್ಪೆನೆಂದು ಬಯಸುವನಲ್ಲದಾಯುಷ್ಯ ಪೋದಪುದೆನುತ್ತ ತಿಳಿಯಂ ಮಾನವಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩೩–೧೭); ಉಂಡದ್ದೇ ಉಗಾದಿ, ಮಿಂದದ್ದೇ ದೀವಳಿಗೆ, ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ್ದೇ ಏಕಾದಶಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಯುಗಾದಿ]

ಉಗಾಭೋಗ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ರಾಗ ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಹುದಾದ ಸ್ವರಪ್ರಧಾನವಾದ ಹಾಡು: ನಿನ್ನ ಮೈತ್ರಿಯ ಉಗಾಭೋಗ ಉಸಿರು ಈ ಹಕ್ಕಿಯಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೮–೨); ಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತು (ಕಸಾಚ. ೨೪೪). [ಉಗ್ರಾ$_0$ (< ಉದ್ಗ್ರಾಹ) + ಆಭೋಗ]

ಉಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಸೆಳೆ; ಸುಲಿ: “ಉಗಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು), ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)” (ಶಮಧಾ); ಪಿಣಿತಿನಿಗಳ್ ಬೇಯುತ್ತುಮಿರ್ದ ಪೆಣನಂ ನಾಯುಗಿವಂತುಗಿದು ತಿಂದುವೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ತನ್ನ ಸಹಜ ಕವಚಮಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪರಿಯೆ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೨ ವ); ವಾಯುಜನ ಜಠರದಲಿ ತೆಗೆಯೊ ಜೀಯ ನಿನ್ನನುಜರನು ಪಾರ್ಥನ ಬಾಯಲುಗಿ ಸೂತಜನನೆಂದರು ಜಡಿದು ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೧೧). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಮಗಳಂ ನಾನಿತ್ತುದಱಿಂ ಜಗದಧಿಪತಿಯಾದನಾ ಮರುಳ್ಗಳ ಗುರು ಬೆಳ್ನಗೆಯಿಂದೆನ್ನಯ ಲಜ್ಜೆಯನುಗಿದಿರ್ದನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ನಾಂ ಮಾಳ್ಪೆಂ (ವೀರವಿ. ೭–೫೮). ೩. ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಸಡಿಲವಾಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೃಪನ ಹರಳುಂಗುರ ವಿಶ್ರಾತಿಯಲುಗಿದು ಬಿದ್ದುದಗಾಧ ಕೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭–೯೮). ೪. ಚಿಮ್ಮು; ನೆಗೆ; ಹೊರಬೀಳು: ನೆಗೆಯೆ ಪೊದಟ್ಟಿ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳ್ ನೆಗೆದಂತೆರಡುಂ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನೀರುಗಿಯೆ . . . ಭೀಮಭುಜಮಂದರಘಟ್ಟನೆಯಿಂದಮಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಕಾಳಕೂಟಮೊಗೆವಂತೊಗೆದಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೨); ಮಹಾಜ್ಞಾನವಪ್ಪ ಆಱುವು ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆಯಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೭); ಕರುಳುಗಿಯೆ ತಲೆ ಸಿಡಿಯೆ ನಿಟ್ಟೆಲು ಮುರಿಯೆ ಮೂಳೆಗಳುದಿರೆ ಶೋಣಿತ ಸುರಿಯೆ ಕಾಳಿಜ ಕೆದಱೆ ತುಂಡಿಸಿ ಖಂಡ ಬೆಂಡೇಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೮). ೫. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨–೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಗು = ಚೆಲ್ಲು, ಉದಿರು, ನುಗ್ಗಿಹರಿ; ಮಲ. ಊಕ್ಕ = ಚೆಲ್ಲು; ತೆಲು. ಊಚು = (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲು ಉದುರು]

ಉಗಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳು; (ಬಾಯಿಂದ) ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಉಗಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಟ್ಟ]ವು ಪೀರ್ದ ಕಟ್ಟಲೆಯನಟ್ಟಿಸಲಾಜದೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಗಳನಾಗಳೋಪವರ ಕೇಳಿಗಳಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುವಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೧೦೧೭); ಉಗಿದರೆ ತುಪ್ಪ ಕೆಡುತ್ತದೆ, ನುಂಗಿದರೆ ಗಂಟಲು ಸುಡುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ವಿಗಡನಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಪಯಣಕ್ಕೆಯೆನ್ನದೆ ದಿಗಿಲಾಂತುದೀ ಗಳಿಗೆಯೊಳು ಆಗಲಿದೊಡೆಂತು ಬಿಸುಸುಯ್ಯುನುಗಿದಳು ದಳ್ಳುರಿವೆರಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೮–೩೯); ಸಮುಸಾವು ಸತ್ತರ್, ನಣ್ಪನೆತ್ತರನುಗಿದು, ಓರೊರ್ವರಾ ಕಯ್ಯಿನೊರ್ಪಗಲ್ ಕೊಲೆಯಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩–೪೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಮಿ; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಯು; ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ, ಉಗಿ; ತೆಲು. ಉಮಿ]

ಉಗಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಇರಿ: ಮನಮುಂಬಂಕುಶದಿಂದಯ್ದಿಂದ್ರಿಯಗಜಮನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೭–೩೪; 1062); ಕಾಮನಂಬುಗಳುಗಿದವೆದೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೯); ಸರಲುಗಿಯಲು ಸರಿಗಣೆಯಂ ಮುಱಿಯುತ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಯಾಳಾಳೊಳೊಡರ್ಚುತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೬–೩೨). ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು; ಬಗಿ: “ಉಗಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು) ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)” (ಶಮಧಾ); ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೧೦–೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ನಟ್ಟುಗುರುಗಿಯೆ ನಿಶಾತಾಂಕುಶ ಶ್ರೀಯಿನುದ್ವೃತ್ತಕರಿಯಂ ಪಾಯ್ದೇಱೆ (ಲೀಲಾವ. ೮–೨೪); ಪಂದಿಯ ಬಳಿಯೊಳ್ ನೊಪ್ಪು ನೆಗೆದುರ್ಬಿ ಪಾಯುತೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಗಿದು ಬಗಿದು ತೆಗೆದುವು ನಾಯ್ಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೩); ಉಗುರೊಳಸುರನ ಕರುಳ ದಂಡೆಯನುಗಿದು ಕೊರಳಲಿ ಹಾಯ್ಕಿ ದೈತ್ಯನ ಮಗನ ಪತಿಕರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೪). [?]

ಉಗಿ$_4$ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು: ನೀರಂ ಸೇದಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುಡಿಯಲೆಱೆಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕರಗದವಾರೆಯನುಗಿದು ಕೊಂಡೊಡರಸನಾಕೆಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೪). [?]

ಉಗಿ$_5$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಜು; ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು (?): “ಸೆಡೆದನೆಂದುಂ . . . ಉಗಿದನೆಂದುಂ (ಅಗಿದನೆಂದುಂ) ಅಳ್ಕಿದನೆಂದುಂ ತೆಮರ್ತನೆಂದುಂ – ಈ ೮ ಭಯಂಗೊಂಡವಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೨೫); ನರರದಿರ್ದರು ದಿರ್ದರಂಬರಚರರಗಿದರ್ ದಿಗಧಿನಾಥರುಗಿದರ್ ದನುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೨೦); ಸ್ಮರನ ಸಮಾ × × × ಕಳ್ಳಭೂರುಹಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಲ್ಕಿಗಂದುಗಿದು ತಾಂ ಯತಿಯಾದನೊ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೬೯; 1226).
[?]

ಉಗಿ$_6$, ಉಗೆ$_1$ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹಬೆ; ಆವಿ: ಸವಿವ ಬಾಯುಗಿಯಡಗೆ ಮೈ ಮಿಗೆ ಬೆವರೆ ಸೂಱೋಸರಿಸೆ ಕೆಡಪಿದ ಜವಳಿಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೆನಲಿರ್ದರು ಮಱಿದರೊಡಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೭) ; ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಂದ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅನ್ನವೂ . . . ಹಗುರು ಇರುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೨೦-೨೯) ; ಕಾಫಿಯ ಉಗಿ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೇರಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಫಲಸಂ. ೮೪). **ಉಗೆ$_1$** : ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಆ ನೀರು ಕಾದು ಉಗೆಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೫೯) ; ಹಣ್ಣೆಲೆಯು ಹಾರುತಿರೆ ನೀರಿನುಗೆಯಾಗುತಿರೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪೭-೧).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಬ್ಬೆ, ಉಬೆ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕ]

ಉಗಿ$_7$ (ನಾ). ೧. ಸೀಳಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ ತೊಳ್ತುಳಿಯುಮುಗಿಯುಂ ಬಗಿಯುಂಮಾಡಿ ಮನಮುನುಱಿ ಸೆಱೆವಿಡಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಸಾಬ್ಧಿ ಪೂರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ). ‘ಉಗಿಬಗಿ’ ಪರಾ. ೨. ಇರಿತ; ತಿವಿತ. ‘ಉಗಿಗೊಳ್’ ಪರಾ. [< ಉಗಿ$_3$]

ಉಗಿಕಾವು (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಾಖ; ಹಬೆಯಿಂದ ಶಾಖಕೊಡುವುದು: “ಉಗಿಕಾವು – ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು” (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಗಿ$_6$ + ಕಾವು (< ಕಾಯ್ಪು)]

ಉಗಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಆವಿಯಿಂದ ಶಾಖವನ್ನು ಕೊಡು: “ಉಗಿಕಾಸು– ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆಮಾಡು” (ಜಾನಕೋ. ೧೯).
[ಉಗಿ$_6$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_3$)]

ಉಗಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). “ಉಗಿಕಾಸು” (ಜಾನಕೋ. ೧೯).
[ಉಗಿ$_6$ + ಕೊಡು]

ಉಗಿಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗಾಯಹೊಂದು. ೧, ೨: ಬಡಿದೊಡೆ ಪೊಂಗಿ ಪಂದೊವಲವೊಲ್ಪೊಱೆಯೇಱುವ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆವೊಲ್ ಪಿಡಿದುಗಿಗೊಂಡೊಡಗ್ಗಳಿಪ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಬೂತಿನಂತೆ ಪಾಯ್ವ . . . ಬದಂಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೦).
[ಉಗಿ$_7$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಗಿಪಟ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ. ‘ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್’ ಪರಾ.
[ಉಗಿ$_1$ + ಪಟ]

ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ: ಕುರುವೃಂದಮುಂ . . . ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಮೋಹಿಸಿ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತರ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳನುಗಿಪಟಂಗೊಂಡು ತಲೆಗಾದು ಕಳಿಪಿ (ಜಗವಿ. ೧೫-೫ ವ). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು: ಬೆಸಗೊಳೆ ದಶನದ್ಯುತಿ ದೆಸೆದೆಸೆಯ ತಮಃಪಟಮನುಗಿಪಟಂಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೫).
[ಉಗಿಪಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ: “ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹಮೆನಲ್ಕೆ ಸುಲಿಹಮೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೫). ‘ಉಗಿಪದ’ ಪರಾ.
[ಉಗಿ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಹ$_3$]

ಉಗಿಪದ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ: “ಉಗಿಪದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉಲಿಪದಂ] ಸುಲಿಹಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ‘ಉಗಿಪಟ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ ? [< ಉಗಿಪಟ ?]

ಉಗಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ಓಡುವ ಗಾಡಿ; ರೈಲುಬಂಡಿ: ಉಗಿಬಂಡಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಓಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೧೪) ; ಉಗಿಬಂಡಿಯಂಥ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಲ್ಲ (ಪರಾವ. ೧೭). [ಉಗಿ$_6$ + ಬಂಡಿ]

ಉಗಿಬಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹರಿದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡು: ಅಡಗಿನ ಕಡುವೆಸನಿಗ ತಿನ್ನಡಗಂ ನಿನ್ನಡಗನೆಂದು ಪೇಸೇೞ್ವನೆಗಂ ಸಿಡಿಖಂಡಂಗೊಂಡುಗಿ ಬಗಿದಿಡಿ[ದಿ]ಡಿದೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂಱುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨). [ಉಗಿ$_1$ + ಬಗಿ$_1$]

ಉಗಿಬಗಿ$_3$ (ನಾ). ಸೀಳಿಹೋಗಿ ಚೂರುಚೂರಾಗಿರುವುದು; ಶೂನ್ಯಪ್ರಾಯ: ಪಗರಣಮಣ್ಮೆಚ್ಚು . . . ಗಣ್ಡವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿಕುಪ್ಪಕುಱಿಮುತ್ತರಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಱು ಶೌಚಗುಣಮತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೆನಿಪೇಳಪುಣ್ಡರಂ ತೆಗಳ್ವುದುದಾರಚಾರುಚರಿತಪ್ರಭೆಯಿಂ ಪಡೆವಳ್ಳ ತೈಲನ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೩೩ ; 1007) ; ಮರ್ಬಿಸುರ್ಬುಗಿಬಗಿಯಾಗೆ ಬೆಳಪ್ಪು ನೆಗೆತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೦೩).

ಉಗಿಬಗಿಮಾಡು = ೧. ಸೀಳಿ ಚೂರುಮಾಡು; ಛಿದ್ರಗೊಳಿಸು; ಭೇದಿಸು: ಅರಗಿಳಿಯನೊಂದು ಗಿಡುಗನೆಡೆಗೊಂಡು ಜಗುನೆಯುಂ ಪಾಯ್ವಾಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ) ; ಮಱೆ ಘೋರ್ಘೋರೆಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಡುಗದೆ ಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ ಫೋಱಲ್ಗಳಿಂದವ್ವಳಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದು ಪೆರ್ವಾವುಗಳುಗಿಬಗಿಮಾೞ್ಪಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೯) ; ಮತ್ತಮುದು ಮನದ ಬಿನದಕ್ಕೆ ವನಮೃಗಮನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿಬಿಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ ವ) ; ಅಟ್ಟಿಯನಟ್ಟಿ ಗಂಡುಗೊಂಡುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಾರ್ಮಲೆತ ವೀರಕಿರಾತರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭). ೨. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಮಗಮಗಿಸುವ ನವಮೃಗಮದದಗರುವ ಮಳಯಜದ ಕಂಪುಮಂ ಸೂಡಿದ ಜಾಸಿಗದ ಪೊಸಗಂಪುಮಂ ನೆಱೆದುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದುವು ಚಮರರುಹಪವನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೪). ೩. ಪರವಶಗೊಳಿಸು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿಸು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಸು: ಆಳೋಕನಮಾತ್ರದೊಳ್ ಮನಮನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಸೆದ ಮದನನಲಗಿನಲರ್ಗಳಂತೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿ ಬಳಸಿ ಬಂದಿರ್ದ ಪಾಟದಾಟದ ಮುದ್ದಿನ ಬಿರ್ದಿನ ಪರಿವಾರದೇವಿಯರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೫ ವ) ; ಜಗುನೆಯ ಕಡಲೊಳ್ ತಾರಾಮೃಗಧರಮಂಡಲದ ಕಾಂತಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆದವೊಲೇನುಗಿಬಗಿಮಾೞ್ಪವೊ ಪೆಂಡಿರ ಬಗೆಯಂ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಲೋಲಲೋಚನರುಚಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೯೧) ; ಕರನಖಮುಖದಿಂ ಪರಸತಿಯರನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿರೆ ಕಿರೀಟಂಗಳನಾತುರದಿಂದುಗಿಬಗಿವುವು . . . ಅಸಿಪತ್ರಂಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೯೮). ಉಗಿಬಗಿಯಾಗು = ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು; ಅಸ್ಥಿರವಾಗು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು: ಬಗೆವಂ ಪೊಗೞಲ್ ಪರಮನನಗಲ್ದು ಪೋಗಲ್ಕಮಾಜನಂತಂತೆ ಮನಕ್ಕುಗಿಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೊಗೞಲ್ ಬಗೆದು ಮನಂ ಮಗುೞ್ದು ಮಗುೞ್ಚಿ ನೋಡಿದನಿಂದ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೫೮) ; ಕುಮುದಂ ನಗುತಿವೆ ಕೋಕದ್ವಯಂ ರತೀಶ್ವರನೆಸುವಿಂದುಗಿಬಗಿಯಾಗುತ್ತಿವೆ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೧೨) ; ಉಗಿಬಗಿಯಾಯ್ತಿಳೆ ನಿಖಿಲಶರನಿಧಿನಿಕರಂ ಬರೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೪-೧೦೬). ೨. ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ತ್ವರೆಮಾಡು: ಉಗಿಬಗಿಯಾಗಿ ಜಾಗಿ ಕೊಳಲೆಂದು ಕಡಂಗುವಶೇಷ ದೇವಕೋಟಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೭೮). [ಉಗಿ$_7$ + ಬಗಿ$_3$]

ಉಗಿಬಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕು; ಕದಡು; ಭೇದಿಸು: ಮೃಗಮದಗಂಧಿಯ ಮನವನು ಉಗಿಬಗಿಸಿದಂ (ಕಂದಕೊ. ೨೦೧). [ಉಗಿಬಗಿ$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಗಿವಡಗ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ: “ಕಾಳಂಜಿ— ಉಗಿವಡಗ (ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ) (ಪ್ರಸಕೀ. ೨೧ ಅಡಿಟ).
[ಉಗಿ$_3$ + ಪಡಗ]

ಉಗಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯಲ್ಪಡು; ಗಾಯಹೊಂದು: ಸಮರಕೇಸರಿಯುಗುರಿಂದುಗಿವಡೆದ ಸತಿಯ ಘನಕುಚಯುಗಳಮೆ ಮದನೇಭಕುಂಭಮಪ್ಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೪). [ಉಗಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಗಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಸುರಿಸು ; ಚಿಮುಕಿಸು : ಇತ್ತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಮಾ ಪತ್ತನದೊಳುಳ್ಳ ಕಳ್ಳೆಲ್ಲಮಂ ನಿಶ್ಶೇಷಮೊಯ್ದು ಗಂಗಳ ಕಲ್ಲದೋಣಿಗಳೊಳುಗಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೪೬ ವ) ; ವೀರಾಗ್ರಣಿಯೆ ಬಳಲಿದೆಯೆಂದು ಮೊಮ್ಮನ ಹಣೆಯಮೇಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೊ]ಗಿಸಿದನು ಪನ್ನೀರಿನಲಿ ಮೇದಿಸಿದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೪೩).
[ಉಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಬೀಳಿಸು; ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು (?) : ಹುಗಿಸಿದೆನೆ ಮನೆಗಿತರ ಪಾಕವನುಗಿಸಿದೆನೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನಗಲಿಸಿದೆನೇ ಕಲಹವಂ ಮಾಡಿಪ್ಪ ಶಿಷ್ಟರನು (ಬಸಪು. ೪೫-೧೯). [ಉಗಿ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಗಿಹಡಗ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ಹಡಗು : ಈ ಹೊಸ ಹಾದಿಯ ಹೊಸ ಉಗಿಹಡಗಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೦). [ಉಗಿ$_6$ + ಹಡಗ (< ಪಡಗು)]

ಉಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕ (ಭೂತಕೃ) ; ಒಕ್ಕು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಚೆಲ್ಲು ; ಸ್ರವಿಸು ; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು ; ಉಕ್ಕು : ಫಣಿಕೇತನಂ ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಱೆದುಗು ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯಿಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೪ ವ) ; ಮದಗಜವೆರಡಱ ಬಾಲದ ಮೊದಲಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ನುರ್ಗುತ್ತಿರೆಯಾಸ್ಯದಿನುಗುವ ರಕ್ತಮುರಿಯೆನೆ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ಕಮ್ಮಱಂಬೊಲಿರ್ದಂ ಭೀಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೭ ಉದಾ) ; ಸೊಂದಿಗೋಡಗಂಗಳ ಕಾಲಾಟದಿನಲ್ಲೊಕ್ಕಲರಿನುದಿರ್ದ ದೂಳಿಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪) ; ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ ಬಿದಿರಿಂ ಫಣೀಂದ್ರೋತ್ತಮಾಂಗದಿನಗುರ್ವಿಪ ಪಂದಿಯ ಕೋಱೆಕ್ಕಳಿಂ ಮುತ್ತೊಕ್ಕುವು (ಶಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಪಿರಿದುಂ ಲಜ್ಜಿಸಿಯಲ್ಲಿಂ ತೆರಳ್ದು ಪೋಪಲ್ಲಿಯೊಂದು ವಲ್ಮೀಕದ ಮೇಲಿರದಿಂದ್ರಿಯವುಗೆಯದಱೊಳ್ ನಿರುತಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆಂಬ ಮುನಿಯುದಯಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೭೧) ; ನೆಗಳ್ದ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ವೃಕ್ಷಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೩) ; ಮೊಲೆವಾಲು ತೊರೆದುಗುತಿಪೆಕೊ (ಮೋಹತ. ೪-೮೧). ೨. ಹೊರಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು; ಸುರಿ: "ಉಗು– ವಿಸರ್ಜನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಪುಡುಕೆಗಳಂ ಪೋಱು [ದ್ರ]ವ್ಯಮುಮಂ ಪೊನ್ನಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಂತಿರೆಯುಗುತ್ತಂ ನಡುವಿರುಳ್ ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೫) ; ವಾರವಧೂಜನಕ್ಕೆ ಮುದುಗೂಂಟಣಿ ಹೇಮಮನಾವ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಿಂ ಪ್ರೇರಿಸುತಿರ್ಪೊಡಾಗಲುಗೆಯುಂ ಕೆಡುಗುಂ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ಮದತಿ. ೧೦-೬೨) ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಹೆಣಗಳನು ಗಕ್ಕನೆ ಶುನಕ ಸೃಗಾಲಗಳೆಳೆತಂದೊಕ್ಕುವು ಹೊಳೆಯ ನೀರಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೨೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಗು ; ಮಲ. ಉಕ್ಕ ; ತೆಲು. ಊಱು]

ಉಗು$_2$ (ನಾ). ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಉಗುಬೆಲ್ಲ' ಪರಾ. [?]

ಉಗುಱು 'ಉಗುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉಗುತರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಬರು ; ಪ್ರವಿಸು ; ಸುರಿ : ಒಗೆದ ಶರಸ್ತಂಬದೊಳಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಮನೋಜರಾಗರಸಮುಗುತರೆ ತೊಟ್ಟಗೆ ಬಿಸುಟು ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನಗಲ್ದನಾಶ್ರಮದಿನುದಿತ ಲಜ್ಜಾವಶದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೩) ; ಮನೋಹರನನೀಕ್ಷಿಸಲಿತ್ತ ಪುವಿಲ್ಲ ಹರ್ಷದಿಂದಿರದುಗುತರ್ಪ ಬಾಷ್ಪಮೆನಗೆಂದು ಲತಾಂಗಿಯಟಿಲ್ದು ಬಾಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೨) ; ಉಗುತರೆ ಕೋಱೆಮ್ಮದುಳ್ಗೆರಸು ಮಸ್ತಕಪಿಣ್ಡದ ಮೌಕ್ತಿಕೋತ್ಕರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೪) ; ಭರದಿಂ ದೈತ್ಯರನಾರ್ದಿಸುತಿರೆ ರುದ್ರನ ಬಾಣಹತಿಯಿನುಗುತರುತಿರೆ ದೈತ್ಯರ ನೆತ್ತರ ಪನಿಯೊಳ್ (ಸಮುಪ. ೧೦-೬೮).
[ಉಗು$_1$ + ತರ್]

ಉಗುನಿ, ಉಗುನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಮೋದಿನೀ – ಅಜಮೋದ, ಮದ್ಯ, ಉಗುನಿ, ಹಿಟ್ಟಳಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೦) ; ಉಗುನಿಯ (Ipomea) ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ದಳವಲಯವು ಗಂಟೆಯಂತಿದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ : ಉಗುನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಗುನಿಯ] ಮರನಿಂದೀಶಾನ್ಯದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ ಪುತ್ತೊಗೆಯೆ ಪಡುವಲಯ್ಗೆಯ್ಯಂತರಂಬೋಗಿ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಗುಱೆ ಪುರುಷಷಟ್ಕಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೨). **ಉಗುನೆ** : ೧. ಮಡುವಾಗಲ್ ನೀಲಿಪಾತಾಳ ಗರುಡ... ಉಗುನೆಯೊಳ್ಪತ್ರಮಿಾಪತ್ತುಮಂ ಕೂಡಿಡುಜಂಬೀರಾಂಬುವಿಂ ಲೇಪಿಸೆ ಬರ್ದುಕುಗುಮಾ ಕಾಲದಷ್ಟಂ (ಖಮದ. ೮-೩೭).

ಉಗುನಿಯಹಂಬು = ಉಗುನಿ ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು : ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಹಗ್ಗವು ಕಿತ್ತುಹೋಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಉಗುನಿಯ ಹಂಬನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಟ್ಟಿದರು (ನಗೆಗ. ೫೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಗಾ, ಉಪಾ, ಉವಾ, ಉಗಾಯ, ಉವಾಯ್, ಉಗ್ಯೆ ; ಮಲ. ಉಗ ; ತೆಲು. ಉವ್ವ]

ಉಗುನೆ 'ಉಗುನಿ' ನೋ.

ಉಗುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಪುಡಿಬೆಲ್ಲ ; ಅಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ : ಬೆನವನವುಂಡೆ ದಿನವುಂಡೆ ತೂಗುವಾಗ ಉಗುಬೆಲ್ಲ ಶನಿವಾರದ ವುಂಡೆ ಬಿಂದಿಗೆ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು ಆಯದ ಬೆಲ್ಲಮಂ ಮನೆ ವಂದಕೆ ಪ್ರತೇಕದಲು ಕೊಡಬೇಕು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭-೪೨ ; 1568). [ಉಗು$_2$ + ಬೆಲ್ಲ]

ಉಗುರ್$_1$, ಉಗುರು (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊದಿಕೆ; ನಖ; ಪಂಜ: "ಕಾಮಾಂಕುಶಾಃ, ಕರರುಹಾಃ (ಪುನರ್ನವಾಃ), ಪಾಣಿಜಾಃ, ನಖಾಃ, ನಖರಾಃ – ಈ ೫ (೬ ?) ಉಗುರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೭) ; ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇಱುವುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ರಣರಂಗದೊಳುಳ್ಳರೆಲ್ಲರುಂ ಮುಡಿದೊಡಮುರ್ಕುಗುಂದದುಗುರಂತೆರಡುಂ ಕಡೆ ತಪ್ಪ ಕೂರ್ಪನೋಗಡಿಸದೆ . . . ಬಂದನಿದೇಂ ಕಲಿಯೋ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೩) ; ಉಗುರ್ಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಳಕವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರ್ದಳಿವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೪೩) ; ಪೊಯ್ದುಟ್ಟಾಸುರದಿಂ ನಟ್ಟುಗುರ್ಗಳಿಂ ಮಸ್ತಕಮನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡಿ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೨೧) ; ನರಸಿಂಹನವತಾರ ಹಿರಿದಾದ ಅದ್ಭುತವು ಶರಭನುಗುರಿಂದ ಕೊಲುವಾಗ ಹರಿಯೂರನರಿಯಂದವಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೪). **ಉಗುರು** : "ಪುನರ್ಭವಃ, ಕರರುಹಃ, ನಖಃ, ನಖರಃ – ಈ ೪ ಉಗುರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧) ; ಅದಱೊಳಗೆರಡು ತಲೆ ಮಱದುವೊಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹದ್ದಿನ ಕೊಕ್ಕ ತಪ್ಪಿ ಕಾಲುಗುರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಯ ತಪ್ಪಿ (ಅಱಿಮಾ. ೨೦-೫೮) ; ಕಂಬನಿಯನುಗುರಲಿ ಮಿಡಿದು ನೊಂದನು ಪಾರ್ಥ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೨೭) ; ಕಾಲುಗುರು ಕೆಯ್ಯುಗುರು ತಲೆನವಿರು ಹಾವಿನ ಹೆರೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಾಸವೆ ಬೇವಿನೆಲೆ ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಂಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೫-೨೨) ; ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿಯೇ (ಗಾದೆ).

ಉಗುರದಿಟ್ಟ = ಉಗುರಿನ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಿ ; ಕೆಳಗಿನ ನೋಟ; ತಲೆಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡುವುದು : ಬಿಸಿಲು ಹಬ್ಬಿ ಗಾಳಿಯು ಹರಡಿ ಮುಗುಳುನಗೀ ಆರಳಿಸಲೊಲ್ಲಿ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಉಗುರದಿಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟ ನಡೆದಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೩೭-೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಗಿರ್ ; ತುಳು. ಉಗುರು ; ತೆಲು. ಗೋರು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಗೋರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಗೇರಿ ; ಕುಇ. ಗೋರ ; ಕುವಿ. ಗೋರೂ ; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ಗು ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹೋರ್]

ಉಗುರ್$_{2}$ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಒಂದು ಕಸಬಿನವನು.

ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ = ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವರ ಸಂಘ, —ಶ್ರೇಣಿ: ಈ ಧರ್ಮಮಂ . . . ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾಸಿರ್ವರುಂ ಮೂಜುಂನಾಡ ಸುಂಕಿಗರುವಿನ್ತಿನಿಬರುಂ ದಾತಾರರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೭; 1067); ಉಗುರ ಮೂನೂರ್ವರು ಒಕ್ಕಲಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾಗ ೧ (ಇಆ. XI, ೨೭೪–೩೭; 1080); ಶ್ರೀಮದ್ಗಂಡರಾದಿತ್ಯನ ಹೊಳಲ ನೂಱಿಪ್ಪದಿಂಬರ ಶ್ರೀಪಾದಾ ರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರ ಕೋಯ್ಲಾಳಿದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೬–೨೪; 1190); ಉಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರ ನೆಗರ್ತೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೨–೪೨; 1121). [< ಉಗುರ್$_{1}$]

ಉಗುರಂಟು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೆ ಬಳಿಯುವ ಲೇಪನ, —ಬಣ್ಣ; ಮದರಂಗಿ: ಬೆರಲುಗುರಿಗೆ ತುಟಿಗಳಿಗಿಡುತಿರುವಾ ಉಗುರಂಟಿ[ಟು]ಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೧–೧೭). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಅಂಟು$_{2}$]

ಉಗುರಡ್ಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಚನೆಯುಳ್ಳ ಅಡ್ಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕ). ೨. ಹುಲಿಯುಗುರಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಆಭರಣ.
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಅಡ್ಡಿಗೆ]

ಉಗುರಿಸು, ಊಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಬಾಚು; ಕೆರೆ; ನೇವರಿಸು: ಅರಸನ ತಲೆಯಂ ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಗುರಿಸುತಿರ್ದಾಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೧೦); ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ವ); ಉಗುರಿಸಿ ಬೆಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಪಿಣಿಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೮೫); ಬೆರಂಟುವು ಪೊಕ್ಕುಟಿನುಗುರಿಸಿದುವು ತುಱುಂಬ (ಶಮುದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ನಾರಿಯನು ಬರಸೆಳೆದು ನೃಪ . . . ಉಗುರಿಸಿದನಳಿದಳಕಪಂಕ್ತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪); ತೊಳತೊಳಪೆಳಮಿಂಚಿನಮುಱಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಪೊಕ್ಕುನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಲಲನೆಯ ತಲೆಯುಗುರಿಪ ಕೋಮಲೆಯ ಕೈಯ ಪೊಳೆವುಗುರ್ವೆಳಗೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ.೧೦–೩೨). **ಊಗುರಿಸು**: ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದಲೂಗುರಿಸುವೋಜೆ ತರಂತರದಿಂ ಶಿರೋಜಮಂ ನೆಗಪುವ ಭಂಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೦–೯೯).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + –ಇಸು$_{3}$]

ಉಗುರು 'ಉಗುರ್$_{1}$' ನೋ.

ಉಗುರುಕಣ್ಣು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೂ ಬೆರಳಿನ ತುದಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಮೃದುವಾದ ಭಾಗ: ಉಗುರುಕಣ್ಣಿಗೆ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಗುರುಗೊನೆ 'ಉಗುರುಗೊರ್ನೆ' ನೋ.

ಉಗುರುನಂಜು (ನಾ). ಉಗುರು ಸೋಕುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಜಿಗುಟುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ವಿಷ (ಕ).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ನಂಜು]

ಉಗುರುಬಿಸಿ 'ಉಗುರ್ವಿಸಿ' ನೋ.

ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗೆ (ಅ).= ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ: ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ನೀರಾದರೆ ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಬೆಚ್ಚಗೆ]

ಉಗುರುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಉಗುರಿನ ಕೂಡ ಕೂಡು: ಉಗಿದ ಬಾಣವ್ಯಥೆಯ ಕರ್ಣಧ್ಯಾನಚೇತನದ ಸೊಗಸು ಮಿಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯ ತುದಿಬೆರಳುಗುರುವೆರಸಿದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಬಲುದುಗುಡ ಭರದಲಿ ಕುಸಿದ ಭೂಪನ ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೬).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಬೆರಸು$_{1}$]

ಉಗುರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಊದಿಕೊಂಡು ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಾವು, —ಬೇನೆ: ಉಗುರುಸುತ್ತು ಯದ್ದಾವನ ವನಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಡೆದಾ ತೆರದಿ (ಜುಸಳ. ೧೦೧); ಉಗುರು ಸುತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟು (ಗಾದೆ).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಸುತ್ತು$_{2}$]

ಉಗುರುಸುತ್ತುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಜುಟ್ಟುವೆ ಬಳ್ಳಿ, ತಳವಾರನ ಬಳ್ಳಿ, ಉಗುರುಸುತ್ತುಬಳ್ಳಿ, ಹಾಲುಕೊರಟಿಗೆ, ಕುಂಟಿಗ (ವೈಔಗಿ. ೬೦–೧೨೧೫). [ಉಗುರುಸುತ್ತು + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಗುರುಳಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆದೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ. ೨. (ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲೂ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಳಗಡೆಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಉಳಿ: ತಿಕ್ಕಿದರಡಲಗೆಲ್ಲಿ? ಕೆತ್ತಿದುಗುರುಳಿಯೊಪ್ಪನಿತ್ತ ಮಣಲೆಲ್ಲಿ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೦–೭೬).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಉಳಿ$_{2}$]

ಉಗುರೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುವುದು: ಇನ್ನೂ ಮಲಗನ್ನೆ ಮದುವಣ್ಣ ಎದೆಮೇಲೆ ಸನ್ನೇನಾಡಾವೇ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಹೋಗಿ ಗಗನಕೆ ಶೇರ್ಯಾವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೮); ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಗಗನಕೆ ಸೇರಿವೆ ಮಗನ ಮಂಡೇಲಿ ಒರಗಿವೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೫–೩).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಎಣ್ಣೆ]

ಉಗುರೆವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಒಱೆಕೋಡಿನ ಕೊಮರಮಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೫೪; ೧೦ನೆಯ ಶತ). [ಉಗುರ್$_{0}$ + ಪಾಡಿ]

ಉಗುರೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಉಗುರಿನ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ; ನಖಕ್ಷತ: ಮೊನೆವಲ್ಲ ಕರ್ದುಕನುಗುರೊತ್ತುಗಳನು ಮಾಣ್ಮಾಣೆನಲ್ ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಲಲ್ಲೆಗೈದು (ಜೈವಿಭಾ. ೧೧–೨೨); ಮುಗ್ಧೆ ತಾನರಿಯಳು ನಲ್ಲ ತನ್ನೆದೆಯೊಳು ಮೂದಿಸಿದುಗುರೊತ್ತುಗಳನು (ಗಾಥಾಸ. ೫–೩೩). ೨. ಗೋಧಿ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕಲಸಿ ಉಗುರೊತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಗವುಲಿ; ಅಂತಹ ಗವುಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ (ಉಕ).

ಉಗುರೊತ್ತಿನಹುಗ್ಗಿ = ಉಗುರೊತ್ತಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಗ್ಗಿ (ಕ).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಒತ್ತು$_{2}$]

ಉಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಆದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಮುದ್ರೆಯನಿಡುವಂದದಿ ಹರಿಸದಿನುಗುರ್ಗಲೆಯಿಟ್ಟನರಸನಂಗನೆಗಾ ಸುರತದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೮–೪೯); ಹಲಬರು ವಿಟರೊಡನಾಡಿ ಮತ್ತವರುಗುರ್ಗಲೆ ದಂತಪತಿಗಳ ತಾಳ್ದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣನಂಗದಂತೆಸೆವುದೀ ಗಿರಿಯೆಂದು ಸಲೆ ವಿದೂಷಕ ನಗಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೩೬–೮೩).
[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಕಲೆ$_{2}$]

ಉಗುರ್ಗೊನೆ, ಉಗುರುಗೊನೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಕೊನೆ; ನಖಾಗ್ರ: ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ವಿಕೀರ್ಣಕಚಮಂ ಮಿಗೆ ತಿರ್ದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೧೬); ಎಳದುಪ್ಪಟಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೧); ಆ ಕಮಲಭವನಿರುತಿರುತ್ತಹಂಕರಿಸೆ ರುದ್ರಂ ನಗುತ್ತವನ ತಲೆಯಂ ಚಿವುಂಟಿದನುಗುರ್ಗೊನೆಯೊಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭–೨೫). **ಉಗುರುಗೊನೆ**: ಮೃಗರಾಜಪೀಠವೊಳಿರಿಸಿಯಂಗನೆಯನು ಉಗುರುಗೊನೆಯೊಳಳಕವನು ಸುಗುಣಿಯರಾರಿಸಿಯಗುರುಧೂಪವನಿಕ್ಕಿ ವಿಗಡೆಯರಂದು ಕಟ್ಟಿದರು (ಅಂಜಚ. ೮–೫೫). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_{1}$) + ಕೊನೆ$_{2}$]

ಉಗುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉಗುರಿಸು : ತರತರದ ಪುಷ್ಪಲತಿಕೋತ್ಕರವಂ ನೋಡುತ್ತವಂತಿಸೌಂದರಿ ವೇಣೀಭರವನುಗುರ್ಚಲ್ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ್ ಪುಷ್ಪಾಪಚಯುವನೆಸಗಿದರಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೬೬). [ಉಗುರ್$_1$ + -ಚು]

ಉಗುರ್ವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣದೊಳುಗುರ್ವಲ್ಲಿಯ ಬೇರನಿಕ್ಕಿ ಗರ್ದುಗಿನ ಕೊನೆಯಂ ತೆಗಪಿ ಪುಳಿಯಡುಗೆ ಮೇಣ್ ಸಂಡಗೆಯಿಡುಗಾ ತೆಜದಿನವಜ ಬೀಜಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೪) ; ತೆಗಪಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣದೊಳ್ ಮುನ್ನುಗುರ್ವಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ಲಿ]ಯನೆಳೆಯ ಪುಣಿಸೆಯೆಲೆಗಳನಾವುಂಡಗೆಯಂ ಮುತ್ತದ ಹೂವಂ ಬಗೆದಂದಾ ಬಾಡನಡುಗೆ ಬಱಿಕಂತವಱೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೧) ; "ಬೆಳ್ಳಡಕಿಲ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [ಉಗುರ್$_1$ + ವಲ್ಲಿ]

ಉಗುರ್ವಿಸಿ, ಉಗುರುಬಿಸಿ (ನಾ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದು ; ಕವೋಷ್ಣ ; ಸುಖೋಷ್ಣ : ಉಗುರ್ವಿಸಿಯುಪ್ಪೊರ್ಮೆ ಪುಗೆವಾರಿರುಹಾಕರವಾರಿ ಸುಯ್ಯು ಬೆಂಕೆಗಳೊಳೆ ಪೊಕ್ಕ ನಂದನವನಂ ಕೊಱಗಿರ್ಪವು . . . ಮದೀಯ ವಿಯೋಗದೊಳೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫). **ಉಗುರುಬಿಸಿ** : ನೀರು ಉಗುರುಬಿಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರ್$_1$ + ಬಿಸಿ]

ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ (ಅ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗೆ : ಇನಿಸುಗುರ್ವೆಚ್ಚನಪ್ಪಣಿಸು ಕುಂಕುಮದಣ್ಕೆ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ . . . ಅಂಜೆವಾಸುಗಳೊಳ್ಳೋಪಳ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಂಕೆಯಿಂದದೇಂ ತನತನಗಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದುದೊ ಭೋಗಿಜನಂ ಶಿಶಿರಾತಿರೇಕಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೯). [ಉಗುರ್$_1$ + ಬೆಚ್ಚನೆ]

ಉಗುರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ ; ನಖಕಾಂತಿ : ಕೈಯಾರೆ ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿ ಮುಖವನೀಕ್ಷಿಸದೆ ಕಣ್ಣೋರೆಯಿಂ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನುಗುರ್ವೆಳಗಿನೊಳ್ ಕಂಡು ಮೋಹಿಸಿದರಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಬಪು. ೨೦-೧೬). [ಉಗುರ್$_1$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಉಗುರ್ವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಬಿಳಿಯ ಹೊಳಪು ; ನಖದ ಬಿಳುಪು : ವಸುಧೆಯುಂ ಪಾದಾಬ್ಜರಾಗಮುಗುರ್ವೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪಸದನಂಗೆಯ್ಯೆ ನೂಪುರ ಕಂಕಣಸ್ವನಂ ದೆಸೆಗಳೊಳ್ ಪೊಣ್ಮೆ (ಚಬಪು. ೫-೧೨). [ಉಗುರ್$_1$ + ಬೆಳ್ಪು]

ಉಗುರ್ವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ, —ಗಾಯ ; ನಖಕ್ಷತ : ಉಗುರ್ವೊಯ್ಲಾತನ ಮೆಯ್ಯೊಳೀ ಪುಲಿಯ ಪೊಯ್ಲಿಂದಾದುದೆಂದೋಪವಳ್ ಬಗೆವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೦) ; ತಾಂಬೂಲಮಂ ನೆಱೆ ಮೆಲ್ದೀವುಗುರ್ವೊಯ್ಲನೂದುವ ಸೆಱಂಗಿಂ ಬೀಸುತ್ತಿರ್ಪೋಪರಬ್ಜಿಕ್ಕಜಲಂಪಂಗನೆಯರ್ಗೆ ರಾಗಮನದೇಂ ಮಾಡಿತ್ತೊ ರತ್ಯಂತದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೨). [ಉಗುರ್$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ ; ಉಗಿಯುವಿಕೆ : ಶುದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ವರ್ಣಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದೊಂದಿ ಕಲ್ಲುಹರಳುಗಳೂ ಸೇರಿಬಿಡುವುದುಂಟು . . . ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಟಕ್ಕೆಂದು ಉಗುಳಿಕೆಯ ಮನ್ನಣೆಗೊಳ್ಳುವವುಗಳೂ ಇದ್ದಾವೆ (ವೀರಬಂ. ೩೦). [ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಉಗುಳಿಚು 'ಉಗುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉಗುಳಿಸು 'ಉಗುೞಿಸು' ನೋ.

ಉಗುಳು$_1$ 'ಉಗುೞ್$_1$' ನೋ.

ಉಗುಳು$_2$ 'ಉಗುೞ್$_2$' ನೋ.

ಉಗುಳುಧೂಪ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ : (ವೈಔಗ. ೭೭-೧೫೭೬). [ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + ಧೂಪ]

ಉಗುಳುನೀರು 'ಉಗುಳ್ನೀರು' ನೋ.

ಉಗುಳುನುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳನ್ನು ನುಂಗು : ಕಣ್ಣು ಪಿಳಕಿಸಬಾರದು, ಉಗುಳು ನುಂಗಬಾರದು (ಕುರಿಹಂ. ೨೭). ೨. (ಆಲಂ). ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು ; ಅನುಮಾನಿಸು ; ಅಧೈರ್ಯಪಡು : ಎಲ್ಲ ಸಾವುಕಾರರನ್ನೂ ಅವರವರ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಕೈಗಡಕೊಟ್ಟವರು ತಮ್ಮದೇನೆಂದು ಉಗುಳುನುಂಗುತ್ತ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಉಗುಳು$_2$ (< ಉಗುೞ್$_2$) + ನುಂಗು]

ಉಗುಳುಬಡುಕ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ತುಚ್ಛೀಕಾರಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಬೆದರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವವನು : ಕಳ್ಳರನ್ನೂ ಹುಳ್ಳಹುಳ್ಳಗೆ ಮಾಡುವ ಸದೈವ-ಸಾವಧಾನಿಗಳಾದ ಉಗುಳು ಬಡುಕರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆಯಲು ಇದು ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೫೬). [ಉಗುಳು$_2$ (< ಉಗುೞ್$_2$) + ಬಡುಕ (< ಬಡಿಕ)]

ಉಗುಳ್ಗಪ್ಪೆ 'ಉಗುೞ್ಗಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಉಗುಳ್ಚು, ಉಗುಚು, ಉಗುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಕ್ಕಿಸು ; ಕಾರಿಸು : ಅತಿಕ್ರಮಿತಕೋಪದಿಂ ಚಾಪದಿಂದಾಕಾಶಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪೂರ್ಣಮಪ್ಪಂತೆ ಚಿತ್ರದಿಂದಂಬಿನಂಭೋನಿಧಿಯನು ವಿಕ್ರಮದೊಳಾ ಖಳನುಗುಳ್ಚಲ್ (ಚಬಪು. ೪೩-೭) ; ಬಿಡುಗಣ್ಣರರಸನೆಚ್ಚಂಬುಗಳನಾ ದೈತ್ಯನೆಡೆಯೊಳೇ ಸಂಹರಿಸಿ ಪುನರಪಿ ಶರಂಗಳಂ ತೊಡಿಸಿ ತಿರುವಿಂದುಗುಳ್ಚಲ್ (ಚಬಪು. ೪೩-೮). **ಉಗುಚು** : ೨. ನೆಗೆ ; ಚಿಮ್ಮು ; ಹೊರಬರು : ಮಾರುತಿ ತಂದ ಮದ್ದನು ಪರಮಮಂತ್ರವ ಜಪಿಸಿ ಬೇಗದಿ ವರಸುಷೇಣನು ತೆಗೆದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಱನೊಳಗೆಱೆಯೆ ಉರುವ ಶೂಲವು ಉಗುಚಿ ಬಿದ್ದುದು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೪೯) ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವಂ ತೆಗವೆಸಲ್ ಫಲುಗುಣನ ಹಸ್ತದಿಂದುಗುಚಿ ಭೋರ್ಗರವುತಾರ್ಭಟಿಸಿ ಭಗದತ್ತನ ಶಿರಸ್ಸ ಕಡಿದುರುಳಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೪೯-೬೨). ೩. ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆ : ಹೆಣಮಯಂ ರಣಮಯಮ್ಮಾಗಲ್ಕೆ ನಿಂಮ ದಿನಮಣಿಸುತಮ್ಮೆಚ್ಚತರ್ಚು ನೋಡಿದಂ ಸರ್ವಾಂಗ ಕಣೆಮಯಮ್ಮಾಗಿರಲ್ಕುರಿಯ ದಂತುಗ [ಗು]ಚಿ ಕೋಪಾಟೋಪಮಂ ತಾಳ್ದನು (ತುರಂಗ. ೬೯-೩೩). ೪. ಸೆಳೆ ; ಬಿಚ್ಚು ; ಕಳಚು : ಗಾರುಗೊಳುತಯ್ಯಯ್ಯೋಯಿದಕೇಮಾರಿ ಬಡಿಯಿತ್ತಕಟ ನೋಡೆಂದ್ನೀರೆಗಳನುಗುಚುವರ ನೋಡೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನಗುತಿರಲೂ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೧೦-೩೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಕಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಉಗುಚೋದು ನಮ್ಮಿಂದ ಆದೀತೇ (ಬೆಳುವ. ೨೦೦). **ಉಗುಳಿಚು** : ೩. ಶ್ರೀಕಾಂತ ಸಲಹೆನೆ ಮುನಿಕುಮಾರಕನ ಉಗುಳಿಚಿದೆಲಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆಯೊಳಂದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೨೯). [ಉಗುಳ್$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + -ಚು]

ಉಗುಳ್ನೀರು, ಉಗುಳುನೀರು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು ನೀರು ; ಗುಟುಕು ನೀರು : ಹರಿಗೆದೆಯುದ್ದ ಬೊಮ್ಮನಿಗುಗುಳ್ನೀರು ಶಂಕರನ ಮುಳುಗಿಸಿಕೊಂಡಿಹುದು ಗರುವೆ ನಿನ್ನೀ ಲಾವಣ್ಯನದಿಯನಿದಿರದೆ ದಾಂಟುವ ವೀರನಿವನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೭೮). ೨. ಬಾಯಿಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಉಗುಳಬೇಕಾಗುವಂತಹ ನೀರು, —ಅದರ ಮಟ್ಟ : ಆಲದೆಲೆಯೊಳ್ ಮಲಗಿಯೊಮ್ಮೆ ಮುಳುಗುತ್ತೊಡನೆ ತೇಲುತೊರ್ವನೆಯುಗುಳ್ನೀರನುಗುಳುತ್ತೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಮರಳಲ್ (ಚಬಪು. ೪೬-೩೧). ೩. (ಕರಾ). ಜೊಲ್ಲು. **ಉಗುಳುನೀರು** : ೧. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉಗುಳುನೀರೆನಿಸು = ಅಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಹೊಗಳಲಱಿಯೆನು ದೇವರಾಯರಿಗುಗುಳುನೀರೆನಿಸಿರ್ದ ನಿಜ ಬಾಹುಗಳನಾಶ್ರೈಸಿದರಲೈ ಸುರಲೋಕ ಪಾಲಕರು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೪೪). [ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುೞ್$_1$) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಉಗುೞ್$_1$, ಉಗಳು, ಉಗುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ) ೧. ಉಗಿ; ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಆಗಸ್ತ್ಯಂಕುಡಿಯುತುಗುೞ್ದನಿಂಕಟ್ಟು ಪಟ್ಟೆೞ್ದಿದಿನ್ತಪ್ಪದು ಪೆಂಪಸ್ತಾಳ್ದಿತೆನ್ದನ್ದಱಿಯರೆ ಲವಣಾಂಭೋಧಿಯಂ ಪೋಲಿಸಲ್ವೇಡಿದುವೆತ್ತಾನೆತ್ತಲೆಂಬನ್ತತಿಬಹಳ ಜಳನ್ದೀವಳಬ್ಬಾ ಸಮುದ್ರಂ (ಎಕ.X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೪; 890); ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುಮರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುೞ್ಗುಮದಂ ನೋಡಿ ಇದುವುಪೊಂದು ಕುತ್ತಂ ಆಹಾರದ ಮೇಗರುಚಿಯೆಂದು ಬಗೆದು (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೨೫); ವಿಷಧರ ನೀಂ ವಿಷಧರನಾಗದೆ ಬೇಗಂ ವಿಷಯಾಮಿಷವಿಷಮನುಗುೞ್ದು ನಿರ್ವಿಷನಾಗಾ (ಆದಿಪು. ೨-೧೭); ಕರಚರಣವದನ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂಗೆಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿಯುಗುೞ್ದಾಚಮನಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಚಿಮ್ಮಿಸು: ಕಣ್ಣನೀರೊಡನುಣ್ಮೆ ಕುಂಕುಮದೊಳರ್ದಿದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪಡರ್ದಲರ್ಗಣ್ಗಳಿಂದುಗುೞ್ದು ನೋಡಿದುದಂ ನೆನೆವೇಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೫). **ಉಗಳು$_1$**: ೧. ಮಂಥನದ ಬೆಣ್ಣೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ ನೊಣ ನುಂಗಿತ್ತು ನುಂಗಿದ ನೊಣದ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದ ಮಡಕೆಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬-೭೮೦). **ಉಗುಳು$_1$**: ೧. ಎತ್ತ ಬಿಟ್ಟೆತ್ತು ಸತ್ತನೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು ಮುತ್ತನುಗುಳಿ ಹೋಯಿತ್ತು (ಆದಪ. ೧೦೧); ಸರ್ಪವು . . . ಒಂಬತ್ತು ಹೆಡೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಫೂತ್ಕಾರ ಮಾಡಿತು. ಆ ಹೆಡೆಗಳು ವಿಷವನ್ನುಗುಳುತಿದ್ದುವು (ಮಣಿಸ. ೯೦). ೨. ನೋಡುತುಂ ಬೆಱಗಾಗುತಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನಿರೆ ಕೂಡೆ ಲೆಕ್ಕದ ಸಂಭ್ರಮಂ ಸಿರಿಯನುಗುಳುತಿರೆ (ಬಸರ. ೫-೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಮಿ, ಉಮಿೞ್; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಕ್ಕ, ಉಮಿೞಿಕ; ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ; ತೆಲು. ಉಮಿಯು]

ಉಗುೞ್$_2$, ಉಗುಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೊಲ್ಲು; ಲಾಲಾರಸ; ಎಂಜಲು ನೀರು: ಭಟಾರರವರೊಡನೆ ನುಡಿವಾಗಳುಗುೞ ಸೀಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮೇಗೆ ಬಿೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೨೫); ಉಗುೞುಂ ಪೇಲುಂ ಸಿಂಬುಳುಮುಗಲಿರ್ದವನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಪೇಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೪೪); ಉಗುೞುಂ ಶ್ವಾಸಂ ಕಾಸನ್ನೆಗೞ್ಗಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರಕ್ಕೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೧೦); ವಿಶೇಷಮಾಯುಷ್ಯಮನಾರೊದವಿಪರೆಂದುಗುೞಂ ಮಾಣದೆ ಪೀರುತಿಪ್ಪರಾಸೆಯಿಂದಂ ಮೂಢರ್ (ಸಮುಪ. ೧೨-೨೧). **ಉಗುಳು$_2$**: ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಉಗುಳ ನುಂಗಿದಡೆ ಅಂದಂದಿಗೆ ಕಿಲ್ಬಿಷ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೨೩೬-೫೧೨); ವೇದವನೋದುವಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮಿದವುಗುಳು ಬ್ರಹ್ಮಬಿಂದು ಎನಿಸುಗು (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೮); ಉಗುಳಿ ಉಗುಳಿ ರೋಗ, ಬೊಗುಳಿ ಬೊಗುಳಿ ರಾಗ (ಗಾದೆ); ಭಟ್ಟರಿಗೆ ಮಂತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಗುಳು ಬಹಳ (ಗಾದೆ).

ಉಗುಳದಾಂಟು = ಮಾತನ್ನು ಮೀರು; ಅವಿಧೇಯನಾಗು; ಹದ್ದುಮೀರು: ಜಗಳವಾಡುವರಲ್ಲಿ ಕೆಲರು ಮಾತೆಯರಿಕ್ಕಿದುಗುಳ ದಾಂಟಿದರಂದು ಕೆಲರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೮೦). ಉಗುಳುಹಾಕಿದಾಟು = ಕಡೆಗಣಿಸು; ಮೀರು: ಇಂತಹ ಹುಡುಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಠಿನ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಉಗುಳುಹಾಕಿ ದಾಟುವುದಿಲ್ಲ (ಜಮಿನ್ದಾ. ೧೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಮಿವು; ಉಮಿೞ್ವು; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿೞು; ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ; ತೆಲು. ಉಮ್ಮಿ]

ಉಗುೞಿಸು, ಉಗುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು: ಎನ್ನೊಡಮೆಯನುಗುೞಿಸದೆ ಮಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೧೯); ಉಗುೞಿಪ ಮೂಗಂ ನುಚ್ಚಿಪ ಮೊಗಮಂ ಮೂದಿರಿಕನಾಗಿ ಪುದ್ಗಾರಮನಾವಗಮೊಗೆಯಿಪ ಬೇಡರ ಪಳ್ಳಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೨). **ಉಗುಳಿಸು**: ೨. (ಆಲಂ) ಚಿಮ್ಮಿಸು; ಸೂಸು: ಬಿಗಿದ ಹೊದೆಗಳ ಹಱಿದು ಬಿಲ್ಲಿಂದುಗುಳಿಸಿದನಂಬುಗಳನಳವಿಗೆ ತೆಗೆದು ಪಾಂಡವ ಬಲವ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೭); ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಬಿಡದುಗುಳಿಸಿದನಕ್ಷಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೮). ೩. ಬಯ್ಯಿಸು; ಛೀಯೆನ್ನಿಸು: ಪುತ್ಥಾಲನೆಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಿನ್ನಂ ಬಿದಿಯನುಗುಳಿಸಿದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೨೦೨); ನೆರೆಹೊರೆಯ ಅಕ್ಕಗಳು ನೆರೆದು ನ್ಯಾಯ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಉಗುಳಿಸುವಳು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೭೩).

ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ = ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊ; ಇತರರಿಂದ ಬಯ್ಯಿಸಿಕೊ: ನೀನು ದಾರೀ ಬಿಡು. ನಾನೇ ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು ಅಂದನಂತೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೬). [ಉಗುೞ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಗುೞ್ಗುಪ್ಪೆ, ಉಗುಳ್ಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಉಗುಳಿನ ಕುಪ್ಪೆ; ಶ್ಲೇಷ್ಮದ ಮೊತ್ತ: ಅಡಿಗಡಿಗೆಲ್ಲರುಂ ಪೊರಳ್ದ ಮಯ್ಲಿಗೆವಾಸುಗುೞ್ಗುಪ್ಪೆಯಾದ ಮೆಯ್ ಬಿಡದಿರದೆಂತು ಸೂಳೆಯರ ಸಂಗಮನೊಲ್ವರೊ ಖೂಳ ಮಾನವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೪). **ಉಗುಳ್ಗುಪ್ಪೆ**: ನಾನು ರೂಪಾಜೀವೆ, ಸೂಳೆ, ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು, ವಾರವಿಲಾಸಿನಿ; ಹೊಸ್ನಿತ್ತರೆ, ಉಗುಳ್ವ ಪುರುಷಶ್ವಾಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಈ ನನ್ನ ಬೆಡಂಗಿನ ತನುಸಂಪತ್ತಿಯು ಸೌನ್ದರ್ಯಸೌಭಾಗ್ಯವು ಕೆಲಾಸಿದ್ಧಿಯು, ಯವ್ವನದ ವೇಗವು, ಪೆಣ್ತನದ ರಂಗವು – ಕಾಳಾಂಜಿ ಉಗುಳ್ಗುಪ್ಪೆಯು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩-೨೪). [ಉಗುೞ್$_2$ + ಕುಪ್ಪೆ]

ಉಗುೞ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು, —ಸೂಸು: ಅಲರ್ವ ಪದಕ್ಕೆ ಬಂದಲೆವ ತಂಬೆಲರಿಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ದ ಮಲ್ಲಿಕೋಜ್ವಲಮುಕುಳಕ್ಕಮಾದ ಪೊಸಗಂಪನುಗುೞ್ತರಲಿರ್ದು ರಾಗದಿಂ ನಲಿವ ಮದಾಳಿಯಿಲ್ಲದಿನಿಸಂ ತಡೆದಂತರಿಸಿರ್ದ ಪದ್ಮಕುಟ್ಮಲವಿಭವಕ್ಕಮೇಂ ದೊರೆಗೆವಂದುದೊ ಯೌವನದೇೞ್ಗೆ ಕನ್ನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೩-೧೯). [ಉಗುೞ್$_1$ + ತರ್]

ಉಗೆ$_1$ 'ಉಗಿ$_6$' ನೋ.

ಉಗೆ$_2$ 'ಉಘೇ' ನೋ.

ಉಗೆವಾಡ (ನಾ). ಮೋಡ; ಹಬೆಯ ಮಾಡ: ಬಗೆಯ ನಗೆಯಲಿ ಸುಳಿವ ಉಗೆವಾಡದಲಿ ಜಗವ ಗೆಲ್ಲಲು ನಸುಕಿನಲಿ ಆದೆ ದರದಳಿತ ಕಮಲ ಕೋರಕದಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದ ಚೆನ್ನೆ (ಗರಿ. ೨೯-೧). [ಉಗೆ$_1$ (< ಉಗಿ$_6$) + ಮಾಡ]

ಉಗ್ಗ$_1$ (ನಾ). ತೊದಲುವವನು; ಬಿಕ್ಕರಿಸುವವನು: ಉಗ್ಗಂ, ಉಗ್ಗಿ, ಸುಗ್ಗಂ, ಸುಗ್ಗಿ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಉಗ್ಗನಾದವನ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಉಗ್ಗು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಉಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅವುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, —ಹುರಿ: "ಉಗ್ಗ–ಉಕ್ಕಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); ನೀಸ ಕೆಲಸವ ಮಾಡದಿರ್ದೊಡೆಯು ಕೊನೆಗೆ ಅವು ಹಗ್ಗ ಚಿತಿ ಉಗ್ಗಂಗಳನು ತರುವುವು (ಅರುಣ. ೪೯); ಎಣ್ಣೆಚೆಂಬು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಉಗ್ಗವಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ (ರೂಢಿ).

ಉಗ್ಗಹಾಕು = (ಆಲಂ) (ಕೊರಳಿಗೆ) ಉಪಾಯವಾಗಿ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು; ಉರುಳು ಹಾಕು: ಯಾರಾರಿಗೊ ಉಗ್ಗಹಾಕಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಸಾವ್ಕಾರ ಅಂತಾನೆ ಕರೆಯಬೇಕಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ್ಕಂ; ತುಳು. ಒಗ್ಗಿ; ತೆಲು. ಉಗ್ಗ]

ಉಗ್ಗಟ 'ಉಗ್ಗಡ$_1$' ನೋ.

ಉಗ್ಗಡ$_1$, ಉಗ್ಗಟ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಉಗ್ಗಡದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಿಗಳಿದಿರೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧-೨೧); ಉಗ್ಗಡದ ಬೆಡಂಗನಾಂತು ಪರಿರಂಜಿಪ ಪಾರ್ವತಿಗೈದೆ ಮೋದದಿಂ ಕಡುಮಿಱುಪುತ್ತ್ರಮಾಂಬರವನರ್ಪಿಸಿದಂ ನೃಪರಾಜಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೧೭).

(ನಾ). ೨. ಉತ್ಕಟತೆ ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ : "ಉಗ್ಗಡಮೆನಲುತ್ಕಟಮೊಳ್" (ಕರ್ನಾಸಿ. ೪೬) ; ಇದು ಮನೆಯುಂಡಮಲ್ತುರಿವ ದಳ್ಳುರಿಯುಗ್ಗಡದಂದವಾಗಿ ತೋಱುದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪) ; ಸೇದೆಯೊಂದುಗ್ಗಡದಿಂದಂ ಸುಯ್ಯೊದಟ್ಟುಣ್ಮಿದಪುದು ನಡುಗುತ್ತಿರ್ದುವೀ ಕಣ್ಮಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೦) ; ಉಗ್ಗಡದಿಂ ತೀಡಿದುದೊಂದು ಘೋರಪವನಂ (ದಶಕು. ೫-೭೧) ; ಪೊಡಕರಿಪ ಗಂಡಗುಣದುಗ್ಗಡಮೆಂತು [ಟೊ] ಬಿಡದೆ ಜಡಿಯೆ ಜಯವಧುವತ್ತಿತ್ತ[ಡಿ]ಯಿಡದೆ. . .ಶ್ರೀ ದೇವರಾಯ ಭೂವಲ್ಲಭನ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೨೯ ; 1380) ; ಉಗ್ಗಡದಲೆಜಗಿದನುಂಡ ಕೂಳಿನ ಕಡುಹ ತೋಱಿಂದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೨೩. ೨೩-೮೨). **ಉಗ್ಗಟ :** "ಉತ್ಕಟ—ಉಗ್ಗಟ" (ಶಮುದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಟ]

ಉಗ್ಗಡ$_2$, ಉಗ್ಗಡೆ (ನಾ). = ಉಗ್ಗಡಣೆ : ನೆರೆದ ವೇದಂಗಳುಗ್ಗಡವುಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಗರವಟಿಗೆಯಣಿಮಾದಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆ ಧರ್ಮದಬ್ಬರ (ಹಚಕಾ. ೫-೬೧) ; ಸಾಜುವ ಡಾಡೆಯೆಂಬ ತೆಜದಿಂದಂ ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತಿರ್ದುವುಗ್ಗಡದಿಂ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫) ; ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜರುಗ್ಗಡದೆ ಹೊಗಳ್ದರು ಪರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೩) ; ದೂರದಲ್ಲಿ ನಗಾರೆಯ ಉಗ್ಗಡ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. ೫೫). **ಉಗ್ಗಡೆ :** ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ನಿಖಿಳ ಬೋಳಕರ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಜರನೇಕವುಗ್ಗಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟುದು ರಾಯನೇಳ್ಗೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೫೮). [< ಸಂ. ಉದ್ಘುಷ್ಟ]

ಉಗ್ಗಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುತ್ತ) ಕೂಗಿ ಹೇಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು ; ಉದ್ಘೋಷಿಸು : ಬಿಡದೆ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮನೊಡರ್ಚುತುಂ ತತ್ಕುಮಾರಿಕೆಯ ವಾರ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಣಿಸುತೆ ನೃಪ ವಿ ರ ಹ ಮ ನ ಡ ಗಿ ಸಿ ನರ್ಮಸಚಿವಸುತನಂದೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೩). [ಉಗ್ಗಡಣೆ + -ಇಸು$_3$]

ಉಗ್ಗಡಣೆ, ಉಗ್ಘಡಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಘೋಷ ; ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆ ; ವಂದಿ ಮಾಗಧರ ಕೊಂಡಾಟದ ಕೂಗು : ಕವಿದ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ದಡ್ಡಿಯ ವಿ ವಿ ಧ ಭಟರುಗ್ಗಡಣೆಯಲಿ ವರಯುವತಿ ಬಂದಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೮) ; ಇಡಿದಿರ್ದ ವೇದ ವೇದಾಂತ ಮಂತ್ರಂಗಳುಗ್ಗಡಣೆಯ ಮಹಾಪ್ರಣಮದಂತೆ ಹರಿ ಮೊದಲಾದ ಬಿಡುಗಣ್ಣರೋಲಗದ ನಡುವೆ ಜಸವೆತ್ತ ದೇವರದೇವನಿರೆ ಕಂಡನು (ಚಿಬಪು. ೩೦-೯). **ಉಗ್ಘಡಣೆ :** ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಿಂದಲುಗ್ಘಡಣೆಯ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೯) ; ವರಸುಧಾಮನ ಕೈವಿಡಿದು ಬಳಿಕರಸನುಘ್ಘ[ಗ್ಘ]ಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತವರ ವರುಚಿತವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೭) ; ಪೊಡವಿಯಮರರ ಮಂತ್ರರವದುಗ್ಘಡಣೆಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೬೫) ; ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರಿಂದ ದೊರೆಗಳ ಬಿರುದಾವಳಿ ಉಗ್ಗಡಣೆಯಾಯಿತು (ರಾಜಯೋ. ೩೯).
[< ಸಂ. ಉದ್ಘೋಷಣ]

ಉಗ್ಗಡರಾವುತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸವಾರ ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕುದುರೆ ಸವಾರ : ಬಾವುಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರ ಮಹಾವೀರರ್ ಜೂಣಿಬವರಮಂ ಕೆಣಕಲ್ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿಯುಗ್ಗಡರಾವುತರುರವಣಿಸಿ ಕುದುರೆಯಂ ಪೊಳೆಯಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೬). [ಉಗ್ಗಡ$_1$ + ರಾವುತ]

ಉಗ್ಗಡಿಸು, ಉಗ್ಗಳಿಸು, ಉಗ್ಘಡಿಸು, ಉಗ್ಘಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಹೇಳು ; ಉದ್ಘೋಷಿಸು : ಮಾಣಿಸಿದೊಡೆ ಮಾಣದೆ ರಪಣಮಂ ತೋಱಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮೆನೆ ಪೆಱತೇನುಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ) ; ಶುಕಸಿಕರಂಗಳುಗ್ಗಡಿಸೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೭) ; ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಕೃಪಾದಿಗಳೆದುರಾಗಿ . . . ಪಾಂಡವರು ಪಟ್ಟಂಥ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸಿ (ಕೃವಾಉ. ೬).
೨. ಕೊಂಡಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಕುಲಮನೆ ಮುನ್ನಮುಗ್ಗಡಿಪಿರೇಂ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧) ; ಅದಮುಗ್ಗಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೯) ; ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನುಗ್ಗಡಿಸುವ ವಂದಿಮಾಗಧ ಸೂತರ ಸ್ತುತಿಗಳೂ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦). **ಉಗ್ಗಳಿಸು :** ೧. ವೇತ್ರಂಗಳಿಂ ಸಲುವಾಳರಾನಂದಿಮಾಕಾಳರುಗ್ಗಳಿಸುತಿರ್ದರ್ ಸ ಭಾ ಂ ತ ರ ದೊ ಳು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧-೬೪). **ಉಗ್ಘಡಿಸು :** ೧. ಓರೊರ್ವರ ನೆಜಂಗಳುಮನನ್ಯೋನ್ಯ ವೈರಕಾರಣಂಗಳುಮನುಗ್ಘಡಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದಣೆಚ್ಚರಿಕೆಗುಂದದಂತೆ ಉ ಗ್ಘ ಡಿ ಸು ತ್ತಿ ರ್ದ ನು (ಬಸಹೆ. ೩೩). **ಉಗ್ಘಳಿಸು :** ೧. ವಿಚಿತ್ರ ವಚನಗಳನ್ನು ಉಗ್ಘಳಿಸುತ್ತಾ . . . ಬರೀ ಮಾತುಗಳ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೭೮). [ಉಗ್ಗಡ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಗ್ಗಡೆ 'ಉಗ್ಗಡ$_2$' ನೋ.

ಉಗ್ಗರ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ : ಫಣಿ ತನ್ನ ಗರಳದುಗ್ಗರ ಹಾಱಿತೆಂದೀಸೆಣಿಸದೆ ನೃಪನನೆಯ್ದಿಪುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೫). [< ಸಂ. ಉಗ್ರ]

ಉಗ್ಗಳಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರ 'ಉದ್ಗರ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರು 'ಉದ್ಗರ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ$_1$ 'ಉಟ್ಗಿ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ$_2$ (ನಾ). ಉಗ್ಗುವವಳು ; ಬಿಕ್ಕುವವಳು ; ತೊದಲುವವಳು : ಉಗ್ಗಂ, ಉಗ್ಗಿ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [ಉಗ್ಗ$_1$ + -ಇ$_3$]

ಉಗ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು ; ಬಿಕ್ಕು : "ಉಗ್ಗು – ವಚನನಿರೋಧೇ (ಬಿಕ್ಕಿಮಾತಾಡು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಬಣ್ಣ ಬಳಕೊಂಡು ಹಿಂಗೆ ಉಗ್ಗಿದರೆ ಹೆಂಗಪಾ (ಮಾಮನೆ. ೨೩) ; ಮಾತುಗೂಳಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿದ್ದು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಉಗ್ಗುತಿರುವನು (ಚಿಂತನ. ೩೧). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಗ್ಗು]

ಉಗ್ಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರು) ಚೆಲ್ಲು ; ಸಿಂಪಡಿಸು ; ಎರಚು : ಜಲಬಿಂದುಗಳ ರಾಶಿಯು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಉಗ್ಗಿದ ಮುತ್ತುಗಳ ಹಾಗೆ ಹಾರುತ್ತಿವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೫) ; ದುರ್ಗಂಧವಾದ ನೀರು ತುಂಬಿ ತಂದು . . . ಉಗ್ಗಿಬಿಟ್ಟನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೨) ; ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಹುಸೇನನಿಗೆ ಗಟಾರದ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಉಗ್ಗಿದನು (ರಂಗರೋ. ೪೮). ೨. ಉಕ್ಕಿಬರು ; ನುಗ್ಗಿಬರು : ಬೆಟ್ಟದೆದೆಯನು ಬಿರಿದು ಬಾಳ ಹಿಗ್ಗಿನ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬಹದದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೬-೮) ; ಅಟ್ಟಹಾಸದ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬರಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೮೩). [ದೇ. ?. / ತುಳು. ಉಗ್ಗು = ಸ್ರವಿಸು]

ಉಗ್ಗು$_3$ (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ : ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ರಂಗಮ್ಮ ಇದ್ದಾಳಲ್ಲಾ ಏನಾಗಿದಾಳೆ? ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಯಿ ಉಗ್ಗಾದರೆ ಏನಂತೆ? (ಕಾನೂರು. ೪೦೭). [< ಉಗ್ಗು$_1$]

ಉಗ್ಗು$_4$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ ; ಉಕ್ಕೇರುವಿಕೆ : ಹಸುಗಳ ಓಡಾಟ, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾರಾಟ, ಇವೆಲ್ಲ ಆ ಹೊಸಬಲದ ಹಿಗ್ಗಿನ ಉಗ್ಗು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೬).
[< ಉರ್ಕು$_1$]

ಉಗ್ಗು$_5$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಅಥವಾ ನೀರು : ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು ಮುದ್ದಾಡುವಳು ಮುಸುಡೊಡ್ಡಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪). [?]

ಉಗ್ಗುಮಾತು 'ಉಗ್ಗುವಾತು' ನೋ.

ಉಗ್ಗುವಾತು, ಉಗ್ಗುಮಾತು (ನಾ). ತೊದಲುಮಾತು ; ಬಿಕ್ಕಲು ಮಾತು : ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸದ ಕಿಳ್ದನಿಯ ಉಗ್ಗುವಾತುಗಳಿಂದ ಬೇಹುಗುಡುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೭-೨೨). **ಉಗ್ಗುಮಾತು :** ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಉಗ್ಗುಮಾತನ್ನು ಅ ಣ ಕಿ ಸಿ ಅಣಕಿಸಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಉಗ್ಗು ಆಗಿಬಿಟ್ಟದ್ದಿತು (ತುಟವಿಮಾ. ೫೫). [ಉಗ್ಗು$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಉಗ್ಘಡಣೆ 'ಉಗ್ಗಡಣೆ' ನೋ.

ಉಗ್ಘಡಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ಏತ; ಕಪಿಲೆ: ನಿರುತಂ ತುಂಬುವ ಕೆಡಪುವ ಪಿರಿದುಗ್ಘಡಿಯಂತ್ರದಂತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಂ ತಿರುಗುತ್ತಿರ್ಪನ್ನುಮಸುದ್ಧರಿಪುದು ಸದ್ಗುರುವೆ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೩೦-೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಘಟೀಯಂತ್ರ]

ಉಗ್ಘಡಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ಘಳಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ರ (ಗು). ೧. ಭಯಂಕರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಘೋರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಉಗ್ರಸಂಗ್ರಾಮೋಗ್ರನಪ್ಪೆನಗೆ ಗೋಣಿಯೋಗದಂಡ ಧರನೊಳ್ ದಂಡವಪಹಾಸ್ಯಮಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ); ಕಡುನೇಮ ವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹದಿಬ. ೨-೨೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಘೋರತೆ: ಅಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು ಕಜಿಯಲ್ಬಕ್ಕುಗ್ರದ ವ್ಯಾಘ್ರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯). ೩. ಕೋಪಿಷ್ಠ. ೪. ಕ್ರೂರನಾದನು; ನಿರ್ದಯನಾದವನು: ಬಂದಿರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಟಿಲ್ವನಧನಂ ದುಃಖಾರ್ತನುಗ್ರಂ ಶಠಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೦). ೫. ಶಿವ: "ಹರನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಧ್ವಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೧); ದುಷ್ಟಜನಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿರ್ಪುದರಿಂದ ಉಗ್ರನೆಂದು ಪೆಸರ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೪೩). ೬. ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಗ್ರ, ವೃಕಾಸ್ಯ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭಿ, ನಕ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರಚಂಡವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೭. ತಂದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ತಾಯಿ ಶೂದ್ರಳಾಗಿರುವ ಸಂಕರ ಜಾತಿಯವನು. ೮. = ಉಗ್ರತೆ ೨: ಚಂಡತ್ವಮೆ ಉಗ್ರಂ (ರಸರ. ೪-೨೩೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಗ್ರಕರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಉಗ್ರಕರನತುಳ ವನಸ್ಪತಿ ಸಂಕೀರ್ಣವೆನಿಪ್ಪೀ ವಿತತಾಟವಿಯಲ್ಲಿ ಸಲಿಸನೆಂದುಂ ಕರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೧). [ಉಗ್ರ + ಕರ್]

ಉಗ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ: ಉಗ್ರಕರ್ಮವ ನೆನೆಯಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವವಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟ ಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೫೭). [ಉಗ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಗ್ರಗಂಧ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಬಜೆ, ಅಜವಾನ ಮೊದಲಾದುವು: "ಬಜೆ; ಅಜವಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಉಗ್ರಗಂಧಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ: "ಉಗ್ರಗಂಧಿಯೆನೆ ವಜೆ ಬಜೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [< ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಿನ್]

ಉಗ್ರಗಂಧೆ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ (ಕ). [ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಾ]

ಉಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ (ಮುಂದೆ) ನುಗ್ಗುವವನು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವನು: ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಾದ ಅವನು ನರೋದ್ನಿಕ್ ಪಂಥದ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೫೩೬). [< ಸಂ. ಉಗ್ರಗಾಮಿನ್]

ಉಗ್ರಘೋಷ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆಕಾಶಮಾಶಾಂತರದಿಂದಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೀ ಧರೆಗೆ ಕೆಡೆದುದೆಂಬಂತುಮಾಶಂಕೆ ಪೊಣ್ಮುತಿರೆ ಪೆರ್ಚಿತ್ತುಗ್ರಘೋಷಂ ಪ್ರಳಯಘನಘಟಾಟೋಪಗಂಭೀರಘೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೬). [ಉಗ್ರ + ಘೋಷ]

ಉಗ್ರಣ 'ಉಗ್ರಾಣ' ನೋ.

ಉಗ್ರತಿಮಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಮೀನು: ಉದನ್ವದುಗ್ರತಿಮಿಯಂ ಸಲೆ ತದ್ರುಚಿಯೆಂದು ಬೆರ್ಚುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೪). [ಉಗ್ರ + ತಿಮಿ]

ಉಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೌರ್ಯ; ರೌದ್ರತೆ; ಭಯಂಕರತೆ: ಪ್ರಳಯರುದ್ರನುಗ್ರತೆಯಂತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತುಮೂರು:–೧ ನಿರ್ವೇದ . . . ೨೭ ಉಗ್ರತೆ (ದುಷ್ಟರ ಅಪರಾಧಾದಿಗಳಿಂದ ರೇಗುವುದು) (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೮); ಅತಿಕ್ರೌರ್ಯವೇ ಉಗ್ರತೆ (ಭಾರವಿಾ. ೩೪೭). [ಸಂ. ಉಗ್ರತಾ]

ಉಗ್ರತೇಜ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸು: ಉಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡುತಿರ್ಪನಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫). [ಸಂ. ಉಗ್ರತೇಜಸ್ (ಉಗ್ರ + ತೇಜಸ್)]

ಉಗ್ರದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ನಿರ್ದಯವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ: ಕಾಲನುದ್ದಂಡೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳ ಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೪೯-೧೦). ೨. ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಉಗ್ರ + ದಂಡ]

ಉಗ್ರಧನ್ವ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಬಲನಾದ ಬಿಲ್ಗಾರ. ೨. ಇಂದ್ರ: "ಪುರಂದರನುಗ್ರಧನ್ವಿ[ನ್ವ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೧). [ಸಂ. ಉಗ್ರಧನ್ವನ್]

ಉಗ್ರನಖ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮದೇಭಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨). [ಉಗ್ರ + ನಖ]

ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ನಾ). ೧. ರೌದ್ರರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರಸಿಂಹ: ಹಂಪೆಯ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ರೋಷಾವೇಶವುಳ್ಳವನು: ಅಪ್ಪ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನಾಗಬಹುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದು ನನಗೆ ಮೊನ್ನೆರಾತ್ರಿ ಮಾತ್ರ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೯). [ಉಗ್ರ + ನರಸಿಂಹ]

ಉಗ್ರಪಕ್ಷ (ನಾ). ತೀವ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಪಕ್ಷ: "ಅತಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ಗುಣ, ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಪಕ್ಷ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷ" (Extremism. ಇಂಕನಿ). [ಉಗ್ರ + ಪಕ್ಷ]

ಉಗ್ರಪಾಣಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಕೈಯುಳ್ಳವನು: ನಾನಾವಿಧಾಯುಧ ವ್ಯಗ್ರಪಾಣಿಗಳುಮುದಾರವೀರರಸ ರಭಸೋಗ್ರಪಾಣಿಗಳುಮಾಗಿ ಮಗಧನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೨ ವ). [ಉಗ್ರ + ಪಾಣಿ]

ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಎಮ್ಮೆ, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ದಾನತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯಶನ, ಅತಿಪಾನ, ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ, ಪರ್ಯುಷಿತ, ನಿಷಿದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಂಗಳಂ ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮). [ಉಗ್ರ + ಪ್ರತಿಗ್ರಹ]

ಉಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಬಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವನವರ್ ಕೆಲದೊಳಿರೆ ಚಂದ್ರರವಿಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದ ಕನಕಗಿರಿಗೆ ನೃಪನೆಣೆಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦). [ಉಗ್ರ + ಬಲ]

ಉಗ್ರಲೋಚನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಭಕ್ತ ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಭಕ್ತಿಪುಣ್ಯನು ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹ ಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶೌರ್ಯ (ಬಸವು. ೫೩-೨). [ಉಗ್ರ + ಲೋಚನ]

ಉಗ್ರವಾದಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಾಮಿ: ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಬಹುದೆಂದು ಉಗ್ರವಾದಿಗಳು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಗ್ರವಾದಿನ್]

ಉಗ್ರಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಅಪ್ಪಣೆ ಮೀರಿದವರನ್ನು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವವನು (ಕ). ೨. ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ಕ). [ಉಗ್ರ + ಶಾಸನ]

ಉಗ್ರಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳುದು; ಮಿಗಿಲಾದುದು: ಮನವುಗ್ರಸತ್ತ್ವಮಾ ಪರಿಣಾಮಂ ಮರುತನಿಂ ಸರಳಿನಿಂ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಮನದಿಂ ರಥಾಶ್ವ ಮಿಗಿಲು (ಹಚಕಾ. ೬-೩೩). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ, —ಜೀವ: ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ತ್ವಂಗಳಿಂದರ್ವಿಸುವೀ ದುರ್ವಾರ ಕಾಂತಾರಮುನಬಲೆಯೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಕ್ಕೈ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೩೯). ೩. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಕ್ತಿ. [ಉಗ್ರ + ಸತ್ತ್ವ]

ಉಗ್ರಾಂಬಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಅನುಜೆ ತಳುವಿದಳೆಂದು ರೋಷಸ್ತನಿತಗದ್ಗದಕಂಠನೊದೆದೆದ್ದನು ಮಹೀಮಂಡಲವನುಗ್ರಾಂಬಕನ ಡೊಂಬಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯-೧೪); ಉಗ್ರಾಂಬಕನಂ ಗರಳಗ್ರೀವನ ದೇವ ಕುಲಾಗ್ರಣಿಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೫). [ಉಗ್ರ + ಅಂಬಕ]

ಉಗ್ರಾಕ್ಷ(ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಆಕ್ಷಣದೊಳುಕ್ಷಧ್ವಜನನುಗ್ರಾಕ್ಷನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಬಸವು. ೫೪-೨೬). [ಸಂ. (ಉಗ್ರ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಉಗ್ರಾಣ, ಉಗ್ರಣ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಮನೆ; ದಾಸ್ತಾನು ಕೋಣೆ: ಅಕ್ಕಿ ಕಣಿಕವ ರಾಸಿ ಮಾಡಿದರು ಮಹಮನೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೦); ಆ ರಾಜಕೃತಾಂತನ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ ಮೃತ್ಯುಮಹಾದೇವತೆಯುಗ್ರಾಣಂ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೦); ಅನಂತರ ಆ ಕೊಠಡಿ . . . ಉಗ್ರಾಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಏಕಾಂಗಿ. ೨೦). **ಉಗ್ರಣ:** ಉಗ್ರಣದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಹುವಿಧ ವೆಗ್ಗಳಾಗಿಯೆ ಸರುಕು ತುಂಬಿರೆ ದಿಗ್ಗನೆಲ್ಲವ ತೆರಹು ಮಾಡಲು ಬರಿಯ ಬಯಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೮-೧೪೪).

[< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಹಣ. / ತಮಿ. ಉಕ್ಕಿರಾಣ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಗ್ರಾಣ]

ಉಗ್ರಾಣತೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿದ್ದು: "ಉಗ್ರಾಣತೆಯೆನೆ ಬಹಳಮಾಗಿ ಪೊಣ್ಮಿದುದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೬೩). [?]

ಉಗ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ, —ಅಧಿಕಾರಿ: ಉಗ್ರಾಣಿ ನಾರಣವೆಗ್ಗಡೆಯ ಗಿರಿಪಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೯-೪; 1282); ಪಡಸಾಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಗ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕಾರಕೂನರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೪೪); ನಾನು ಆ ದೇವರ ಉಗ್ರಾಣಿ ಅದರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಭಾರ ಮಾತ್ರ ನನ್ನದು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೫). ೨. ಉಗ್ರಾಣದ ಸೇವಕ (೩). ೩. (ಕರಾ). ಗ್ರಾಮದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ (ಪಟೇಲ ಶಾನುಭೋಗರ) ಸೇವಕ: ರಿಕಾರ್ಡು ದಫ್ತರಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಗ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ಈರ್ವರ ಕೂಲಿಗಳು (ಮಣ್ಣಾನಂ. ೧೨). [ಉಗ್ರಾಣ + –ಇ]

ಉಗ್ರಾಣಿಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಾಣಿ (೩). [ಉಗ್ರಾಣ + –ಇಕ]

ಉಗ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಡು: ಕಾಣಿಗೆ ಕಾಣಿಯ ನರ್ಚಿಪ ಕೇಣಂ ಮಾಣ್ದೀಗಳುಳ್ಳ ತನ್ನರ್ಥಮನುಗ್ರಾಣಿಸದಿತ್ತಪಳೀ ಬಿನ್ನಾಣಮುಮಾ ಚರ್ಮಭಸ್ತ್ರಿಕೆಯ ಬಲಮಲ್ತೇ (ದಶಕು. ೮-೧೯೧). [ಉಗ್ರಾಣ + –ಇಸು]

ಉಗ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಷಮೂಲಿಕೆಯ ಬೇರು (೩). ೨. ಉಗ್ರ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (೩). [ಸಂ. ಉಗ್ರಾ]

ಉಘೆ 'ಉಘೇ' ನೋ.

ಉಘೇ, ಉಗ್ಘೆ, ಉಘೆ (ಅ). ಜಯಘೋಷ; ಕೊಂಡಾಟದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಭಳಿರೆ: ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಜರುಘೇಯುಘೇಯೆನುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾನ್ವ. ೬-೧೫೪); ನೆರೆದ ಜನವೆಲ್ಲುಘೇ ಚಾಂಗು ಬೊಲ್ಲೆನುತಿರಲು (ನಂಬಿರ. ೫-೭೫); ಜಗವುಘೇಯೆಂದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೨); ಶತಸಹಸ್ರ ಕಂಠಗಳು ಏಕಕಂಠವಾಗಿ ಉಘೇ, ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರ ಉಘೇ ಉಘೇ ಎಂದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭). **ಉಗ್ಘೆ:** ಉಗೆ ಚಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆವ ರಭಸಂಗಳೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೭-೭). **ಉಘೆ:** ಕಾಶೀರಮಣ ವಿಶ್ವನಾಥಂ ನಿಜವ ತೋಱಿದನು ಜನರುಘೆಯೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೯); ಉಘೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ಬಹಳ ನಂಬುಗೆಯ ಸೇವಕರು ಕಂಚುಕಿಯು ಉಘೆಯೆನಲುಜ್ಜುಗದೊಳು ರತ್ನಮಯದ ಹಾವುಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದರಚ್ಯುತಗೆ (ಪೋಹತ. ೪೨-೩೪). [?]

ಉಚಕೊರಡು 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: "ಚಕ್ರಲಾ—ಉಚಟಿಗೆ(?)" (ಒಷಧಿ. ೫೩). [?]

ಉಚಾಪತಿ, ಉಚ್ಚಾಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಉದ್ದರಿ ಉಚಾಪತಿಯ ಹಣದ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆ? (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೦೫); ನಮ್ಮದೂ ಅವರದೂ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷದ ಉಚಾಪತಿ (ರೂಢಿ). **ಉಚ್ಚಾಪತಿ:** (೩).

[<— ಮರಾ. ಉಚಾಪತೀ; ಹಿಂ. ಉಚಾಪತ್]

ಉಚಾಯಿಸು, ಉಚ್ಚಾಯಿಸು, ಉಛಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಹದ್ದುಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು; ಅವಿಧೇಯನಾಗು: ಸುಮ್ಮನೇ ಮಾತು ಯಾಕೆ ಉಚಾಯಿಸುತ್ತೀರಿ (ಸಾವಿಸ. ೭೬); ಮಾತುಗಳು ಉಚಾಯಿಸಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದುವು (ಮುನಿಮಾ. ೩೬); ನರಸಿಂಹನೂ ಹೀಗೆ ಉಚಾಯಿಸಿ ಯಜಮಾನರ ಮುಖ ಮುರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮನೆ. ೨೫). **ಉಚ್ಚಾಯಿಸು** (೩). **ಉಛಾಯಿಸು:** ತಾಳೋ, ಅಷ್ಟು ಉಛಾಯಿಸಿ ಮಾತಾಡಬಾರದು (ಚಿಂಗೂಜಿ. ೪೫); ರಾಘು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸೊಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಛಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೋಕೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೪೩).

[ಉಚಾ೦ + –ಇಸು. P ಉಚಾ <— ಹಿಂದಿ. ಉಚಾನಾ]

ಉಚಿತ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ: ಅತಿಶಯಧವಳೋಪನೀತಿಮಾರ್ಗೋಚಿತಗತಿ ಭಾವಿತಮಾರ್ಗಳಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ತ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೧); ಮನದನ್ನನ ಸೇವೆಗುಚಿತ ವಸ್ತುಗಳನೆ ಚಿಂತಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೯). ೨. ಸುಖಕರವಾದ; ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದ. ೩. ಪಳಗಿದ; ಬಳಕೆಯ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವ. (ನಾ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ಬಹುಮಾನ; ಕೊಟ್ಟವಸ್ತು: ಅರಸು ತಾಂ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ವರವುಚಿತಮಂ ನಿಲಿಸಿ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧-೫೦); ತರತರ ಉಚಿತಗಳನ್ನು ಮಹಾಕವಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದರು (ನಾಡೋಜ. ೨೧೪). ೫. ಹಣ ಕೊಡದಿರುವುದು; ಪುಕ್ಕಟೆಯಾದುದು: ಉಚಿತ ವಾಚನಾಲಯ (ರೂಢಿ); ಉಚಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಲಯ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಔಚಿತ್ಯ: ಕನ್ನಡದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಚಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ತಕ್ಕುದನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ಬಹುವಚನಂಗಳವೇಕವಚನ ಕೃತಲಿಂಗಂಗಳ್ ನಿಚಿತವಿಸರ್ಗಮನುಚಿದಂದು ಚಿತಜ್ಞರ್ಶಿಳಿವುದಿವನುದಾಹೃತಿಮುಖದಿಂ (ಶಮದ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವರ್ಣ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದುವ ಅಕ್ಷರ: ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸದೊಳುದ್ಯತ್ಪೂರ್ವಪದಾಂತ್ಯಲೋಪಮಕ್ಕುಂ ಪ್ರಚುರಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಗುಂ ತತ್ಪರದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿಯಮುಚಿತವರ್ಣಾಗಮುಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೭). [ಉಚಿತ + ವರ್ಣ]

ಉಚಿತವಜು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೆರೆಮುದುದಧಿಪರೀತ ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರರು ಬಳಿಕವರುಚಿತವಜುದಾದರಿಸಿ ಹರಿವಿಷ್ಟರಗಳಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೪). [ಉಚಿತ + ಅಜು$_1$]

ಉಚಿತವಿಧಿ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕ್ರಮ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ: ವರ ವಾರ ಬಾರಮುಕ್ಕುಂ ಪರವಾ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ತದ್ಭವಮಾಗಿರೆ ಸಿರಿಯ ವಂಕಪಾಣಿಯನಿರೆ ಕಂಟಿಯುಮುಚಿತವಿಧಿವಿಕಲ್ಪವಿಧಾನಂ (ಶಮುದ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಬಿರುದು: ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬ ನಣುಗಿ ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ದೇವಳದೇವಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೧-೧೬ ; 1036). [ಉಚಿತ + ಬೆಡಂಗಿ]

ಉಚಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). = ಉಚಿತವರ್ಣ: ಕರಮರ್ಥಾಕರಮುಚಿತಾಕ್ಷರ ಮವಲಂಬ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿ ಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ(ಛಂದೋಂಬು. ೧-೯). [ಉಚಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಚಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾತು: ಇನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲಿನಿತುಚಿತೋಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೪). [ಉಚಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಚು (ನಾ). ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಲಾರದವನು (?): ಕವಿಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಆಬಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದ ಕಾರಣ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾರದೆ ಉಚುಗಳಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು (ಕೋದಂಡ. ೧೨).
[?. / ಮಲ. ಉಚ್ಚು = ತಲೆಕೆಟ್ಟವನು]

ಉಚ್ಚ (ಗು). ೧. ಮೇಲಾದ; ಉನ್ನತವಾದ. 'ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಮೇಲಿನ ಮಟ್ಟ: ಪಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯು ಮುಚ್ಚಮುಪ್ಪಡ್ಡಣಿಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೧೨). ೩. ಉದ್ದ: "ಉಚ್ಚಮುದ್ದಮಕ್ಕುಂ"(ಕವಿಕಂ.೨೦೬). ೪. ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿ ನಡೆಯು ವವನು: "ಉಚ್ಚನೆನೆ ಮುಖವೆತ್ತಿನಡೆವವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉನ್ನತಿ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏರಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಶಿಖರ ಸ್ಥಾನ: ಉಚ್ಚದೊಳ್ ವೀಕ್ಷಿಸದೆ ಶುಭನಿವಹಂ (ಜಾತತಿ.೬-೧೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಪೆಂಪಿನುಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯುಂ ಜಗಮುಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಣ್ಡು ನೆಗಚ್ಚಿ . . . ಗುತ್ತಿಯ ಗಂಗ ಭೂಪನಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೨ ; 974).

ಉಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ = ಉಚ್ಚಂಗಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬನವಾಸಿ ಹಲಸಿಗೆ ಹಾನುಂಗಲ್ಲುಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರ ರಾಜ್ಯದ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪೧-೩ ; 1180). ಉಚ್ಚಂಗಿಯಬ್ಬೆ = ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಲಿಯುಗದೊಳ್ ಉಚ್ಚಂಗಿಯಬ್ಬೆಯೆಂಬಳು ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂವರುಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ತಪಂಗೆಯ್ದೀಶ್ವರವರಪ್ರಸಾದದಿಂ ದೇವತ್ವಮಂ ಪಡೆದರದಱಿಂದು ಚ್ಚಂಗಿಯಾ ಪರ್ವತಮೆಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೬-೨೬ ; 1064).
[< ಸಂ. ಉಚ್ಚಶೃಂಗಿ]

ಉಚ್ಚಂಡ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಉಚ್ಚಂಡಪ್ರತಾಪೋದಯಮರಿಕುಮುದಾಭೋಗವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಂ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪). (ನಾ). ೨. ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದುದು: "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಅಪ್ರಲಂಬಂ-ಈ ೨ ಏಱಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು.೧೨೯-೯೮); "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರ ಲಂಬಮೆನಲೇಱಕಟ್ಟಿದುದಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಡಕರ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣ. ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಳ್ಳ ಕೈ. ೧, ೨: ಅನತಜನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಮಾಡಿಕ್ಕೆ ಮಂಗಳ ಮುಚ್ಚಂಡಕರಂ ಮಹೀವಳಯದೊಳ್ ಚಾಳುಕ್ಯಮಾರ್ತಂಡನಾ (ಗದಾಯು. ೧-೪). [ಉಚ್ಚಂಡ + ಕರ$_4$]

ಉಚ್ಚಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮೇಲೆ ಹಾರು: ವಸುದೇವ ನೆಂದನೆನ್ನ ಮೋಘಶರೌಘಮಿಾತನಪಘನಮುರ್ಚದುಚ್ಚಂಬರಿಯದೆ ತದೀಯ ಪದಪಕ್ಷದೊಳೆ ಪತಿತಮಾಗಿರ್ದಪ್ಪುದು (ನೇಮಿಪು. ೫-೬೨ ವ).
[ಉಚ್ಚ + ಪರಿ$_1$]

ಉಚ್ಚಕಕುದ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚ ಕಕುದಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಢ್ಯನುಕ್ಷೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೨). [ಉಚ್ಚ+ಕಕುದ]

ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ಇವೆರಡು ಗೋತ್ರಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉಚ್ಚ ಹಾಗೂ ನೀಚ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು" (ಜೈನಪ. ೩೬೬).
[ಉಚ್ಚ + ಗೋತ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಚ್ಚಘ್ರಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ ಮೂಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು(?): ಲಲನಾವಶ್ಯ ಸುದೃಷ್ಟಿ ಪೀನ ಶಿರನುಚ್ಚಘ್ರಾಣನುದ್ಯತ್ತ್ರಭಾಸಿಲಯಂ . . . ಮೀನಾಲಯಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಚೂಡಾಲ-ನಾಗರಮುಸ್ತೆ ಉಚ್ಚಟಿಗೆ". (ಔಷಧಿ. ೫೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಿಕಾ]

ಉಚ್ಚಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಭದ್ರ ಮುಸ್ತೆ; ಕೊಡಸಾರಿಗೆಡ್ಡೆ. ೨. ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಕಿರು ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಾ]

ಉಚ್ಚಪುಚ್ಛ (ನಾ). (ಪುಕ್ಕವು ಉದ್ದವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಉಲಿವ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಚ್ಚಪುಚ್ಛಮಾಮ್ಲಾನ ಮೆನಲುಲಿವಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಗುಂಪು. ೨. ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು; ಬಾಳೆಕಾಯಿ: "ನೀವೀ, ಉಚ್ಚಯಃ - ಈ ೨ ಕಣಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೩); "ನೀವಿಯುಚ್ಚಯಂ ಸೋಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚರಣ ೧: ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು ಮೂಜುಂ ತೆಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸ ಬೇಡದಱಿಂ ಜಟಿಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಱೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಮಂತ್ರ ದುಚ್ಚರಣೆ ಸಹಿತ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೩೫); ಸಮ್ಮೋಹನವನಚ್ಛೊತ್ತಿದರು ತಾಳದಡಿಗಳ ಗಣಿತ ಶಬ್ದದುಚ್ಚರಣೆ ಸೊಗಸಾಗಲು (ಸೌಂದಪು. ೮-೫). ೨. = ಉಚ್ಚರಣ ೨. (ಹ). 'ಉಚ್ಚಾರಣೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚರಣ]

ಉಚ್ಚರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡಿದ; ಹೇಳಿದ (ಹ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: ತಾನೆ ನರಂಗೆ ಕಿರೀಟಿ ನಾಮಮಂ ಸರಸದಿನಾಗಳುಚ್ಚರಿಸಿ ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗೞ್ದಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩); ಬರೆಪಂಬೊಕ್ಕುಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬಾರದುವಕ್ಕರಮಲ್ತವು ಘನಸ್ವನಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳ್ (ಶಮುದ. ೨); ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪದ್ಯದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ತಾಳದ ನೆಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು (ಸಮಾಲೋ. ೧೮೧). [ಉಚ್ಚರಣ + -ಇಸು$_8$]

ಉಚ್ಚಲ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವ, —ಚಿಮ್ಮುವ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಾಟ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ: ಕಾಲುಧೂಳಾಗಿ ಆವನಿಗೆ ಉಚ್ಚಲಾಟ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಚ್ಚಲು + ಆಟ]

ಉಚ್ಚಲಿತ, ಉಚ್ಚಳಿತ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಚಲಿತವಾದ (ಕ). **ಉಚ್ಚಳಿತ**: ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಳಿತ ತರತ್ತರಂಗೆಗೊರ್ವಳೆ ಬಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಿಸು, ಉಚ್ಚಳಿಸು, ಉಚ್ಛಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಹೊರಬೀಳು: ಆ ಬಿಂದುವಿರದೆ ಚಲಿಪಾಗ ವಾಯುವುಚ್ಚಲಿಸಿಯುಮಳಿ ಮಕ್ಕಳಯ[ಹ]ರು (ನವಮೋ. ೧೪-೪೮); ನರ್ತಕಿ ರಂಜಿಸಿ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂದುಚ್ಚಲಿಸಿ ಬಂದ ಮಸೆದ ಮದನನ ಹೂಗಣೆ ಎನ್ನಿಸಿ ಸರ್ರನೆ ಜನಾಂತರಂಗವನ್ನೂ ರಂಗಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೊಕ್ಕಳು (ಕುಂಕುಮ. ೩೪). **ಉಚ್ಚಳಿಸು**: ೧. "ಉಚ್ಚಳಿಸಿದುದೆನುತ್ತಂ . . . ಪೊಜಪೊಣ್ಮಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫); ತಿಸುಳದೊಳುಚ್ಚಳಿಪ್ಪ ಪೊಸ ನೆತ್ತರೆ ಕೆಂದಳಿರಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಬಾತುದುಂ ಮುಳ್ಳು ಸಿಗುರ್ಗಳುಂ ಪೊಜಗಮುಚ್ಚಳಿಕುಂ ವಿಭುಮುಂಗನುಕ್ತಿಯಿಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೦); ಸಂತಸಮೊರ್ಮೆಗೊರ್ಮೆ ತಣ್ಣನೆ ತಣಿವನ್ನಮುಚ್ಚಳಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚರಿಸು] ತಿರ್ದುದು ಚಿತ್ತದೊಳಾ ಮೃಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೧೦೬). ೨. ಮೇಲೆನೆಗೆ; ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಸಿಂಹಲುಂ ಘನದಿಂ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರ ಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ . . . ತಿವಿದೊಡಾತನಲ್ಲಿ . . . ಮೇಗುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಡೆ ಮಡಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೩೦); ಕಂಧರಸಂಧಿಯನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನರನೆಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿಬ್ಬುದು ವೈರಿಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೮); ಒದೆದ ಭರದಿಂದಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಕುಟಮಣಿಗಣವೆತ್ತಂ ಕೆದಱಿದುವಿಱಿವಬೆಡಂಗನ ಪೊದಟ್ದ ಕೋಪಾಗ್ನಿದಹನದಾಳ್ಕಿಡಿಗಳವೋಲ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೦); ಆಧಾರ, ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ, ಮಣಿಪೂರಕ, ಅನಾಹತ, ವಿಶುದ್ಧಿ, ಆಜ್ಞೆ ಎಂಬ ಷಡಾಧಾರ ಬಳಿವಿಡಿದು ನೆತ್ತಿಯಿಂದುತ್ತರಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಳಿಸಿ ಹಾಯ್ದು ನಡುನೆತ್ತಿ ತೂತಾದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧); ಘೃತಧಾರೆಗಳಿಗುಚ್ಚಳಿಸಿದುವು ಹರಹಿನಲಿ ನಾಲಗೆ ಹವ್ಯವಾಹನನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨). ೩. ಎಲ್ಲೆಮೀರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು: ಮಚ್ಚರದಿನೊರ್ವರೊರ್ವರನುಚ್ಚಳಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ಗೋವರಾರ್ದಿಸೆ ಕೀಬಿಂ ಕರ್ಚೆ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದುವು ನಚ್ಚಿನ ಕಾಂಭೋಜವಾಜಿಗಳ್ ಕೆಲವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪); ಎಚ್ಚೊಡೆ ತಪೋಮರೀಚಿಯನುಚ್ಚಳಿಸಲ್ಕಾಜದಿತ್ತ ತಿರುಗಿದ ಶರಮಂ ಚೆಚ್ಚರ ದೀಕ್ಷಿಸಿ ಛಲದಿಂದೆಚ್ಚಂ ಪಂಚೇಷು ಮದನಶರದಿಂದಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೧೮); ತಟವನುಚ್ಚಳಿಸಿತು ಕಡಲು ಮಂತಿಟ್ಟರೆ ಘಟದ ಮೊಸರು ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ (ಭರಚ. ೨೪-೩೬). ೪. ದಾಟು: ಉಳಿದ ಜಪತಪ ನಿಯಮ ಹೋಮಂಗಳಲಿ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವವನುಚ್ಚಳಿಸಬಹುದೇ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೩). ೫. ಕೊರೆ; ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು: ಬಲುಬಿದಿರನುಚ್ಚಳಿಸುವಳಿ ಮುಖಕೆಳೆಯಕಬ್ಬಾನುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೮); ಎಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಳಿಸಿದ ಬಾಳ ಹೆಬ್ಬಿದಿರ್ಗಳ ಕೊಚ್ಚಲು ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಟರ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳುದುರಿತು (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೩); ಸರಳ್ ನೆತ್ತಿಯೊಳಗುಚ್ಚಳಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩೫). ೬. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು: ಎಳೆಗೆ ಗುಣರುಚಿಯಿನೊಳ್ಪಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ಗುಣರುಚಿ ವಿಕಾಶವಾಗ್ರಶ್ಮಿಯಿನುಚ್ಚಳಿಸೆ ವದನೇಂದು ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ ಗುಣನನ್ದಿದೇವ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೫೩; 1122); ಬಳಸಿ ತಾರಗೆಯ ನಡುವುಚ್ಚಳಿಪ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಕಂಸನ ಲಲನೆ ಜೀವಂಜಸೆ ವಧೂತತಿವೆರಸು ರಂಜಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೪). **ಉಚ್ಛಳಿಸು**: ೨. ನೀರ್ಗುಡಿದವೊಲಾದುದುಚ್ಛಳಿಸಿ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಬನಿ ಕಂಜವಕ್ತ್ರೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೭); ಮಿಂಚು ಬೆಳಗುಚ್ಛಳಿಸದಂತೆ ದಟ್ಟೈಯ್ಸಿಬರೆ ಸಂಚಳಿಪ ಮನಕೆ ಮಿಕ್ಕಲ್ತೆಜಪನೀಯದಿರೆ (ಇಳೆರ.೫೨-೩); ಉದರದ ಗುಂಡಿಗೆಯನೊಡೆದುಚ್ಛಳಿಸಿದುದು ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಖದ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೩). [ಉಚ್ಚಲನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಲು (ನಾ). ೧. ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ. ೨. ನೀರಾದ ಮಲ: ತಲೆ ಪಾಲ್ಲಾ ಉಚ್ಚಲು ಲದ್ದಿಯಿಂದ ಕಲ್ಮಶವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ . . . ರೇಗಿಕೊಂಡರು (ನಗೆಗ. ೬೫). [ಉಚ್ಚು$_1$ (< ಉಚ್ಚರ್) + -ಅಲ್$_2$]

ಉಚ್ಚವ (ನಾ). ೧. ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸವ: ಭವಸಂತಾಪ ವಿಲೋಪಮಂ ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಛೈಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುಚ್ಚವ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸವ]ದಿಂ ತ್ವಚ್ಚರಣೋಚ್ಚಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪೆರ್ಚಂ ಚಿರಂನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂವರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೮೨); ಅನುದಿನುಚ್ಚವದಿಂದರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ವಿರಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೨೩); ವಿಟರ್ಕಳೊಳ್ ಸಟೆಹೇಟಿ ನೇಮಮಂ ನೆಗಬ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿದಳಂತೆ ನೈಮಱೆದು ಮೈವೊಳಗೆ ಸಂದಿಚ್ಛೆಯಱದುಚ್ಚವದಿಂದುಳ್ಕೊಡಮೆಯುಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೬ ವ); ತನಯ ನೊಗೆದ ಪನ್ನೆರಡುದಿನ ಮಣಿದೊಟ್ಟಿಲುಚ್ಚವದೊಳೆಸಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೬); ಉಚ್ಚವದೊಳಗಿತ್ತ ನವರತ್ನಭೂಷಣ ಪೆಚ್ಚಿ ಬಂದಿವೆ ನೋಡೇಳು (ಕಂಸವಿ ೨೨-೪೬); ಎಚ್ಚಂಬು ಪಟುಭಟರ ರಥಹಯಗಳನ್ನು ನಭಕುಚ್ಛ[ಚ್ಚ]ವದಿ ಪಾರಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೫೦-೪೫). ೨. ಉತ್ಸವದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ. 'ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಸವ]

ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ; ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ವಿಗ್ರಹ: ಇಚ್ಚಾರಿ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕೀಲಿತ ನಿಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಳು ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೮). [ಉಚ್ಚವ + ಮೂರುತಿ]

ಉಚ್ಚವಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ: ಪಚ್ಚೆಯ ಪಾವುಗೆಯವಧಾರು ಜೀಯಯೆಂದೆಚ್ಚಱು ಪೇಳ್ವ ಪೇಳ್ದನಿಗೆ ಉಚ್ಚವಪಡೆದು ಬಾಣಾಸುರ ಹೊಕ್ಕನು ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಮಣಿಸಜ್ಜೆವನೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೨-೬). [ಉಚ್ಚವ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಚ್ಚವಿಸು, ಉಚ್ಛವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಸಂತೋಷಪಡು: ಆಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪಶು. . .ಬಂದಿರೆ ಪುಚ್ಛವ ನೋಡಿಯುಚ್ಚವಿಸಿದ ಬಾಣಾಸುರನು (ಮೋಹತ. ೨೨-೩೮); ಮನದೊಳುಚ್ಚವಿಸಿ . . . ಸಂತಸದಿ ಪರಮ ಗೋಪ್ಯದೊಳು (ನವಮೋ. ೨೬-೬೬). **ಉಚ್ಛವಿಸು**: ಸ್ವಪ್ನದೊಳಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡುಚ್ಛವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೪). [ಉಚ್ಚವ + -ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು. ೨. ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಎಣೆಗಂಟು ಉಳ್ಳವಳು: ಅಬ್ಜಸಂಭವನ ರಾಣಿಯ ಬಲಗೊಂಬೆನೊಲಿದುರುವೀಣಾಪಾಣಿಯನುಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಉಶ್ಚವೇಣಿ]ಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೨೨). [ಸಂ. ಉಚ್ಚವೇಣೀ]

ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: [ಪು]ಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಚೆಯೊಳೀ ಮುನಿಯ ವರದ ಮಹಿಮೆಯ ನೆನುತಂದುಚ್ಚಸ್ತನಿ ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಳಿತ ತರತ್ತರಂಗೆಗೊರ್ವಳೆ ಬಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಸ್ತನೀ (ಉಚ್ಚ + ಸ್ತನ + -)]

ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ: ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಶಯವು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಡಾಶಯವೆಂದು (Superior Ovary) ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೫). [ಉಚ್ಚ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚಹ, ಉಚ್ಚಾಹ, ಉಚ್ಛಾಹ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ: ಸಿರಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಚ್ಚಹದಿಂದುಬ್ಬದೆ (ವಚಶಾ. ೧೪೦-೧೦); ಕೆಳದಿಯರ ನಡುವೆ ಮನಂದಣಿವುಚ್ಚಹದಿಂದೆಯ್ತಂದು (ಜಯಕಾ. ೫-೪೨); ಸಂಜೆವಾರಕೆ ಮೂಡಿಯುಚ್ಚಹವನು ಬೀಜಿಡುವು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೬೬); ಎಚ್ಚತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಂತೋಷದಿ ಉಚ್ಚಹವೇಳ್ಗೆಯನಾಂತು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೩೨). **ಉಚ್ಚಾಹ:** ಉಚ್ಚಾಹ ಶಿವಭಕ್ತಿಯುಚ್ಚಳಿಯದಿರಬೇಕು ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಕವಿಜ. I, ೨೭೮ ದೀಕ್ಷಾಬೋ). **ಉಚ್ಛಾಹ:** ಸತ್ಕಳೆಗಳೆ ಪುರುಷಾಕಾರಮಂ ತಾಳ್ದುವೋ ಭೂಸುರರುಚ್ಛಾಹಂ ಶರೀರಂ ಪಡೆದುದೋ ದಿಟಮೆಂಬಂದದಿಂ ರಾಜಿಪಂ ಸಂಗರಧೀರಂ ಚಾಮುರಾಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೯-೨೩; 1424). [< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ]

ಉಚ್ಚಳಿತ 'ಉಚ್ಚಲಿತ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನ (ನಾ). ಓಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು: ಓಂ ಕುರುಕುಲ್ಲೆ (ಳೆ) ಸ್ವಾಹಾಳಂಕೃತಮುರಗಾರಿವೆರಸು ಕೇರೊಳ್ ಬರೆ ದಾಜುಂ ಕೋಣೆಯ ಕ್ರಮುಮುರಗಯುಗಾಂಕಿತಮದು ಮಾಬ್ಕುಮಹಿಗಣೋಚ್ಚಾಟನಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೯); ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣ ಷಡಂಗ ವಿಂಪ್ರನ ಸುತನ ದೆಸೆಯುಚ್ಚಾಟನಸ್ತಂಭಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಈ ದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಾಟನಮುಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್, ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು: ಮದವಾರಣಂ ಬರೆ . . . ಮೇಲ್ವರಿಯೆ ಹೋ ಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತುಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್ವ (ಬಸಪು. ೨೨-೩೦). **ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ:** ಮೇಘಾಗಮೋಚ್ಚಾಟನಂಗೈದು ಕರಂ ಕಾಂತೌಘ ಸಂಮೋಹಮನೊದವಿ (ರಾಜಶೇ. ೯-೮). [ಉಚ್ಚಾಟನ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ 'ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಕ್ರಮುದ್ರೆ, ಮಹಾಮುದ್ರೆ . . . ಯೋನಿಮುದ್ರೆ, ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ . . . ಯೆಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಗುರುಮುಖದಿಂದಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಉಚ್ಚಾಟನ + ಮುದ್ರೆ]

ಉಚ್ಚಾಟನೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚಾಟನ: ಕಾವ್ಯ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ಅಶ್ಲೀಲವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇವಿಷ್ಟೂ ದಿಟವಾದರೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ (ಭಾರಮಿ. ೨೧೩); ಹೋಟಲಿನಿಂದಲೂ ಉಚ್ಚಾಟನೆಯಾಯಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೯೫). ೨. (ಉಕ) ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಟನ]

ಉಚ್ಚಾಟಿತ (ಗು). ಅಟ್ಟಿದ; ಓಡಿಸಿದ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಸ್ಯಸ್ಯದಂತಿಕರೋಚ್ಚಾಟಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಕಿಸಲಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟಿಸು, ಉಚಾರ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೆಲರನುದ್ಧತಾಪ್ರತಿಮಹಿತವರ್ಾಡಿ ಕೆಲರನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ಸರ್ವಹರಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦ ವ); ಎಳಬಿಂದು ಶ್ರೀಯನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ರತಿರಭಸಕ್ಲಾಂತಕಾಂತಾನುಲೇಪಂಗಳ ಕಂಪಂಪೊತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೩); ಗೋವಿಂದರಾಜನ ಬೋಧನೆಗೊಳಗಾಗಿ ಆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನನ್ನುಚ್ಚಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಡೋಜ. ೧೬೭). △ **ಉಚಾರ್ಟಿಸು:** ಸೆಂಡಿನ ತೇಜದಿಂ ನಿಜದೋರ್ದ್ದಂಡದಿನುಚ್ಚಾರ್ಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯಲುಚ್ಚಂಗಿಯನಾಖಂಡಳವಿಭವಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ಕೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫; 1136 ?). [ಉಚ್ಚಾಟನ + -ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಾಪತಿ 'ಉಚಾಪತಿ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಯಿಸು 'ಉಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ: ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಲ; ಹೇಲು; ಸಗಣಿ; ಲದ್ದಿ: "ವರ್ಚಃ, ಉತ್ಸರ್ಗಃ, ಉಚ್ಚಾರಃ . . . ಮಲಂ – ಈ ೧೩ ವಿಷ್ಠೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಕ (ಗು). ೧. ಹೇಳುವ; ಶಬ್ದಮಾಡುವ; ಸಾರುವ; ಘೋಷಣೆಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹೇಳುವವನು; ಸಾರುವವನು. ೩. ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಾಗಿಲುಕಾಯುವವನು; ಪ್ರತೀಹಾರ: "ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಾರಕಂ] ದಂಡಿಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣ (ನಾ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು: ಸ್ವರಪರದೊಳಿರ್ಪ ತೇಜದಿಂದುರುಮುಖ್ಯೋಚ್ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕತದಿಂ (ಶಮದ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾರಣ: ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬಾರದುವು=ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಬಾರದುವು (ಶಮದ. ೨ ಟೀಕೆ); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಓದುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಾರಣ]

ಉಚ್ಚಾರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ: ಕಾರಕದೋಷಮುಂ ವಚನದೋಷಮುಮಾ ಗುರುದೋಷಮುಂ ಲಘೂಚ್ಚಾರಿತ ಶಬ್ದದೋಷಮುಮದಂತೆ . . . ದೋಷಮುಮುನೀ ತೆಜದಿಂ ತಱಿಸಲ್ಗೆ ಪಂಡಿತರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಧ್ವನಿಗೊಡು: ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮನೋದುತ್ತಮುಚ್ಚಾರಿಸುವುದಂ ಕೇಳುತ್ತಮಿರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮನದೊಳೋದುತ್ತಿರಿ]ಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨). [ಉಚ್ಚಾರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಾವಚ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ವಿವಿಧ; ಸಂಕೀರ್ಣ: ಆ ವಿಪುಲ ನಾದದೊಡನೆ ರಣಾವೇಶದಿನೊಗೆದ ಮುರಜತುರ್ವಲತುಮುಲೋಚ್ಚಾವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಪ್ಪಿಗೆವೊಲಾದುದಬ್ಜಭವಾಂಡಂ (ಜಗನಿ. ೧೨-೯). [ಉಚ್ಚ + ಅವಚ]

ಉಚ್ಚಾಸನ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಆಸನ; ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ: ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇಟಿಮೆಂದು ಪೇಟ್ವವೊಲದೇಂ ಕರಂ ತೀರ್ಥಕರರ ಪುಣ್ಯಂ ಪಿರಿದೋ (ಆದಿಪು. ೭-೪೦). [ಉಚ್ಚ + ಆಸನ]

ಉಚ್ಚಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿ$_1$ (ಅ). ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; 'ಕುರ್ರೋ ಕುರ್ರೋ' ಎಂಬಂತೆ: ಜಾಯಿಲವನಾಗಳೆ ಚಿಟುಕಿಡುತ ಕರೆದು ಉಚ್ಚಿಲಿಂಗೋಚ್ಛಿಷ್ಟಭೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿ ಓಂಕಾರಾಂಕಯೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿರೇ ದಿವ್ಯಾಂಗನಪುನರ್ಜಾತನುಚ್ಚುಚ್ಚಿ ಎನುತ ಕರೆಯಲು ತಕ್ಷಣದೊಳಾ ಶುನಕವೈತಂದುದುಬ್ಬಿ ಕಲಿದೇವನವರಡಿಗಳಿಗೆಱಗಿ ನಿಲಲು (ಬಸಪು. ೫೫-೪೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಚ್ಚಿ = ನಾಯಿ]

ಉಚ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ನೆತ್ತಿ (+).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಚ್ಚಿ]

ಉಚ್ಚಿಸು 'ಉರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು ; ತಿಂದುಮಿಕ್ಕದ್ದು : ಬಡಗಿ ಮಾಚಲ ದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಹೊನ್ನ ಕಪಿಲೆಯ ರಾವಣಶಾಖ ದುಚ್ಚಿಷ್ಟದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೊಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೪೪) ; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದವು (ಎಳೆಕ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ]

ಉಚ್ಚು₁ 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಉಚ್ಚು₂ 'ಉಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸುಕನಾದವನು. ೨. ಉತ್ಸುಕತೆ: ಎಜಿಗನಾಸೆಗೆ ಸಲ್ಲನಿಚ್ಚೆಗುಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸು]ಕನಾಗನೆಂತಪ್ಪ ಲಾಭಂಗ ಳೆಲ್ಲಿಯಿಂಪಾದೊಡಂ (ಅರಿರ. ವೇ. ೧೬೩–೧೨) ; ಮಾನದಿಂ ಲೀನದಿಂ ಮುನ್ನಿಸಡೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲಸುರಾಂತಕಉಚ್ಚುಕದಲಿ (ಜಿನಮು. ೩೦–೪೮). [< ಸಂ. ಉತ್ಸುಕ]

ಉಚ್ಚುಕೊರಡು 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಸುಲಭವಾದ ಗಂಟು (ಕ). [ಉಚ್ಚು₁ (< ಉರ್ಚು) + ಗಂಟು]

ಉಚ್ಚುಗಂಟುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ (ಉಕ. ಕ). [ಉಚ್ಚುಗಂಟು + ಹೊಡೆ₁ (< ಪೊಡೆ₁)]

ಉಚ್ಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕುಂಚ: "ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಅವಚೂಡಾ— ಈ ೨ (ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ) ಪಳಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫–೩೦೪) ; "ಕೇತನಂ ಪಳವಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕುಮುಚ್ಚೂಡಮೆನಲಾ ತುದಿಯ ಸಡಕಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೂಡಾ]

ಉಚ್ಚೂಲ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೂಡ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೆ, ಉಚ್ಚು₃ (ನಾ). ಮೂತ್ರ: ಸುರಿತಪ್ಪ ಕವಿಲೆಯುಚ್ಚೆಯನಿರ ದೊಯ್ಯನೆ ತಳಿದು ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೯–೭೦) ; ಅಪ್ಪುಲವಣವ ಬಿಟ್ಟು ಸಪ್ಪೆಯ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨) ; ಉಚ್ಚೆಯ ಕುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಣದೆ ಹುಚ್ಚರು ಬಾಳುವ ರೈಸೆ (ಭರಚ. ೬೫–೩೪) ; ಉಚ್ಚೆ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪು ಕೇಳಿದ (ಗಾದೆ) ; ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು ತಿಂದದ್ದು ಸುಳ್ಳು ; ಉಚ್ಚೆ ಹೊಯ್ದದ್ದು ನಿಜ (ಗಾದೆ). **ಉಚ್ಚು₃**: (ಕರಾ) ಮಗು ಉಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಉಚ್ಚೆ ; ತೆಲು. ಉಚ್ಚ ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಕ್]

ಉಚ್ಚೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗದಂತೆ ತಡೆಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಮೂತ್ರದ ತಡೆ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟು₃]

ಉಚ್ಚೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ: ಉಚ್ಚೆಕಾಯಿ, ನೀರುಕಾಯಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೭೧–೧೪೫೪). [?]

ಉಚ್ಚೆಗುಣಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರದ ಗುಳಿ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಕುಣಿ₃ (< ಕುಟು₂)]

ಉಚ್ಚೆಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೂತ್ರಕೋಶ (ಕ). ೨. ಭ್ರೂಣದ ಮೇಲಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಪೊರೆ; ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನೆ (ಉಕ. ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಚೀಲ]

ಉಚ್ಚೆಪೀಡೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಪೀಡೆ]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಕ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು ; ಹಲವು ಬಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವನು (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + –ಪುರುಕ]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವಳು ; ಹಲವು ಸಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವಳು (ಕ). [ಉಚ್ಚೆಬುರುಕ + –ಇ₁]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಚ್ಚೆಚೀಲ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಬುರುಡೆ]

ಉಚ್ಚೆಮಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಮಲ್ಲಿ]

ಉಚ್ಚೆಮೂಳಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ಮೂಳಿ]

ಉಚ್ಚೆರೋಗ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (ಕ). [ಉಚ್ಚೆ + ರೋಗ]

ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಗೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. P ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ: ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಪ ಗೋತ್ರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೯ ವ). ೨. ಹದಿಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಾದರಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿರುಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ತೀರ್ಥಕರ ನಾಮಂಗಳೆಂಬ ಪದಿಮೂಱುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಘೋಷ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ : ಬಹಿರುದ್ಯಾನಾಂತರದೊಳ್ ಸಹಸೋದಿತ ಮತ್ತಕೋಕಿಲೋಚ್ಚೈರ್ಧ್ವಾನಂ ಮುಹುರಾಕರ್ಣಿಸೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು: "ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಂ ಸುರಹಯ ಮೆನಲ್ಕುಂದ್ರನಶ್ವಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೨). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವತ್ವ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಆ ವಾಜಿಯ ಹೇಷಾರವನಮಾ ವಾಸವನಶ್ವಕರ್ಣಮಂ ಪುಗೆ ಭಯಮುತ್ತೇ ವೇಳ್ಪೆನಿಸ್ಸುಮದನೇ ಭಾವಿಸುತುಚ್ಚೈಶ್ರವತ್ವಮಾಳ್ದದು ತೋರ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವತ್ವ]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟನೆಯ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ಇಂದ್ರನ ಕುದುರೆ. [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚೈಸು (ಕ್ರಿ). (ದೂಳಿನಂತೆ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು, —ನೆಗೆ: ಹಸ್ತಿಹಯ ಜನ್ಮಸದ ಮಳೆ ಬಿಲ ನರ್ತನದಿನುಚ್ಚೈಸದಿಳೆ ಜಲ ಮುತ್ತು ಮಣಿ ಜನಿಯಿಸದ ರೋಹಾಚಳ . . . ಇಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶದಲಿ (ಜೀನಂಚ. ೨–೭). [ಉಚ್ಚ + –ಇಸು₁]

ಉಚ್ಚೈಸ್ತರ (ಗು). ಎತ್ತರವಾದ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ (ಧ್ವನಿ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛವಿಸು 'ಉಚ್ಚವಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಛಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ತೀಡಿ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ೨. ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ; ಅನಾಚ್ಛಾದನ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಾಪ (ನಾ). ಶಾಪ ಪರಿಹಾರ ; ವಿಶಾಪ : ಇದೇ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಸಂದೇಶ, ಗಾಯಿತ್ರಿಯ ಸತೀತ್ವರಕ್ಷಣೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಛಾಪ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಾಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು : "ಉಚ್ಛಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾಸಿ, ಉತ್ಸಾಹಿ]ಯೆನೆ ತೂರ್ವುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯–೩). [ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಸಿನ್ ?]

ಉಚ್ಛಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಛಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಸಂತೋಷಪಡು : ಮದುವೆಯಲ್ಲುಚ್ಛಾಹಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೭–೧೩). [ಉಚ್ಛಾಹ (< ಉಚ್ಚಹ) + –ಇಸು₁]

ಉಚ್ಛಿತ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಡರಿಸುವುದು ; ನಾಶಮಾಡುವುದು : ಮೂಲೋತ್ತರಾದಿ ಭೇದ ಭಿನ್ನಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲೋಚ್ಛಿತ್ತಿಮೋಕ್ಷಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ) ; ಅಸಿಲತಾಧಾರೆಯಿಂ ಕಿಲ್ಬಿಷವ್ರಾತ ಕಳಂಕೋಚ್ಛಿತ್ತಿಯಂ ಸಂತತ ಜಿನಸವನೋದ್ಧೃತ್ಪಯೋಧಾರೆಯಿಂ ಮಾಡಿ ಕರಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೪–೮೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು ; ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕದ್ದು : "ಭುಕ್ತೋಚ್ಛಿಷ್ಟಂ, ಫೇಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಮಡಗೂಜು" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೧) ; "ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಕ್ಕುದು ವಿಘಸಮುಕ್ಕುಂಡಭಾಜನದೊಳಿರೆ ಫೇಳಿಯುಚ್ಛಿಷ್ಟ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೭) ; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಮಾಗಲು ನೃಪಖ್ಯಾನ್ನವು ಸರ್ಪಕಾಯ್ವ ಧನಮುಂ . . . ಉಣ್ಣದೆ ಪೋಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೧) ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವರು ನಾವು ಅವನಿಗೆ ಕಿಂಕರರಾದರೆ, ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ತಿಂದಂತೆ ಹೀನಾಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಕಾರ. ೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಪಕ್ವ (ನಾ). ತಿಂದು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು ; ಎಂಜಲು ಹಣ್ಣು : ಬಟ್ಟನೆಜೊಲ ಚೆಂಗಾರೆಯ ಮೆಲ್ದುಗುಟ್ಟ ಸಹಕಾರೋಚ್ಛಿಷ್ಟಪಕ್ವಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೭). [ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ + ಪಕ್ವ]

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಸೂತಕ (ನಾ). ಎಂಜಲಿನಿಂದ ಆದ ಮೈಲಿಗೆ,—ಸೂತಕ : ಜಾತಿಸೂತಕ, ಜನನಸೂತಕ, ಪ್ರೇತಸೂತಕ, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ ಸೂತಕ, ರಜಃ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಜಾ] ಸೂತಕವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತಕಗಳನಳಿದಾತನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧೦) ; ಎಡೆಗೊಡದೆ ಮಲಮೂತ್ರ ವರ್ಜಿಸುವ ಕಾಲದೊಳು ಷಡುರಸಾನ್ನನಸುಂಬ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಸೂತಕದ ಗೊಡವೆಯಿಲ್ಲಂ ಸದಾ ಶುಚಿಯೆಂದು ನುಡಿದವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಶಿಚಂ. ೪೩–೧೫). [ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ + ಸೂತಕ]

ಉಚ್ಛೀರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ತಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತಲೆದಿಂಬು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೃಂಖಲ, ಉಚ್ಛೃಂಖಳ (ಗು). ಸಂಕೋಲೆ ಇಲ್ಲದ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಗೆ ಒಳಪಡದ ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ : ದೇವ ಬಲಿಬಂಧನೋಚ್ಛೃಂಖಲಾಕಾರ ಜಯ ದೇವ ದಶಕಂಠಕಂಠದ್ರುಮಕುಠಾರಜಯ (ಜಗವಿ. ೫–೧೧೨ ರ). **ಉಚ್ಛೃಂಖಳ** : ಹಿಮವಚ್ಛೈಳಾಂಶುವಂ ಮೀಱಿ ದಿಗ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ರೀವ್ಯೋಮ ವಿಭಾಗಗಾಮಿಯೆನಿಸಿತ್ತುಚ್ಛೃಂಖಳಂ ದಾಮನಂದಿತ್ರೈವಿದ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳಯಶಶ್ಶ್ರೀ ಶುಭ್ರತಾವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧–೩೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೃಂಖಲತನ (ನಾ). ಮನ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ : ಒಮ್ಮೆ ವಿವಾಹವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಬೇಕಾದಂಥ ಉಚ್ಛೃಂಖಲತನದಿಂದ ನಡೆದರೂ ಸಾಗೀತು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೪). [ಉಚ್ಛೃಂಖಲ + –ತನ]

ಉಚ್ಛೃಂಖಲೆ (ನಾ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವಳು, —ಮೀರಿದವಳು ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವಳು : ವಧ್ಯಶಿಲೋಚ್ಛೃಂಖಲೆಯಾಗಿ ದುರ್ಗಿ ನುಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಛೃಂಖಲಾ]

ಉಚ್ಛೃಂಖಳ 'ಉಚ್ಛೃಂಖಲ' ನೋ.

ಉಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ನಾಶ : ಮಧುಕೈವರ್ತನಿಗೆ ತಾನು ಕೈಹಚ್ಚಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಅವನ ಉಚ್ಛೇದವಾಗಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೧೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೇದನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವುದು ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವುದು : ಅಂತುದೀರ್ಣೋಚ್ಛೇದನಮುಂ ನಿರಾತಂಕಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛೇದ್ಯಶತ್ರು (ನಾ). ನಾಶಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಶತ್ರು : ಬಲಂಗಳೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಗುತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ ಸಾಧಾರಣಂ ಆದಿಜಿಂ ನಾವುಮುಚ್ಛೇದ್ಯಶತ್ರುಗಳಾಗಿರ್ದೆವೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬–೯). [ಸಂ. (ಉಚ್ಛೇದ್ಯ + ಶತ್ರು)]

ಉಚ್ಛ್ರಯ (ನಾ). = ಉಚ್ಛ್ರಾಯ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ರಾಯ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಕುಟುಂಬದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ಯಾಮರಾಯನಿಗೆ ಭಾವನಿಂದಲೂ ತಂದೆಯವರಿಂದಲೂ ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹೌದೆನ್ನಿಸಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೨) ; ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಬಹುಮಹತ್ವದ ಕಾಲವು. ಕರ್ನಾಟಕಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯದ ಕಾಲವೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಾಹಿಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ ; ಏಳಿಗೆ : ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜರು . . . ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭). [ಉಚ್ಛ್ರಾಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಛ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ ; ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ : ಉಚ್ಛ್ರಿತ ಸಮೀಚೀನ ಚೀನಧ್ವಜವಿತಾನವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೬–೪೪ ವ). ೨. ಉನ್ನತವಾದ ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ; ಬೆಳೆದ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ರಿತಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಛ್ರಾಯ : ಆನ್ನೆವರಮರಿಯದಿಹ ತನ್ನ ದ್ಯುತಿಯುಚ್ಛ್ರ[ಚ್ಛ್ರಿ]ತಿಯ ರತ್ನದೊಳು ಕಾಣುತ್ತ ನಲಿವುದಿನಕಿರಣ (ಮುಲೆದೇ. ೨೮–೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಸಿತ (ಗು). ೧. ಉಬ್ಬಿದ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ; ಹೆಚ್ಚಾದ : ಪಾಳುಕೊರಕಲ್ ಬಂಡೆಯಿಂ ವಕ್ರಮಾಗಿರ್ಪ ಮೊರಡು ದಡದಂತಿರ್ದವಳ ಮೆಯ್ಯನುಚ್ಛ್ವಸಿತ ಹರ್ಷೋರ್ಮಿಮಾಲಾ ಸಮೂಹದಿಂದವ್ವಳಿಸಿ ಮುಚ್ಚಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭–೭೦೫). (ನಾ). ೨. ಉಸಿರಾಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. 'ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ' ಪರಾ. ೨. ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಉಸಿರು ; ನಿಶ್ವಾಸ : ಎನುತುಂ ಬಂದು ವಿಷಣ್ಣಾನನೆಯಂ ಮಾರ್ಗಾವಲಗ್ನನೇತ್ರೆಯನುಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿತಪ್ತಾಧರರುಚಿಯಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಾಂಗನೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಂಡಿಂತೆಂದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೫). ೩. ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಉಚ್ಛ್ವಾಸವೆಂದರೆ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಹಸಾರ. ೧–೪ಟೀಕೆ). ೪. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ ; ಆಶ್ವಾಸ. ೫. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ ; ಏರುವಿಕೆ : ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸದಿಂ ಪರಿವುದಾ ವಿಸ್ತೃತಜಲರಾಶಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೭–೬೨೭). ೬. ಸಾವು ; ಮರಣ. ೭. [ಜೈನ] ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಮಂದಗತಿಯಿಂದ, ಒಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ವೇಳೆಗೆ ಸಮಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರಮಾಣ) ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಆವಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಂಖ್ಯಾತ ಆವಲಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಉಚ್ಛ್ವಾಸ (ಪ್ರಾಣ) ಆಗುತ್ತದೆ" (ಜೈನಪ. ೩೦೫) ; ವ್ಯವಹಾರಕಾಲಮೆಂಬುದು . . . ಸಮಯಾವಳಿಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಸ್ತೋಕನಿಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತದಿವಸ . . . ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೋ ; ಉಸಿರಾಡು : ಪಾಪ, ಆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆ ಭಯಂಕರ ಗಾಳಿಯನ್ನು ತಾನೆ ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸಬೇಕು (ವಿಕಾಸ. ೭೪). [ಉಚ್ಛ್ವಾಸ + –ಇಸು]

ಉಭಾಯಿಸು 'ಉಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಭಾಹವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ವಿಗ್ರಹ; ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮೂರ್ತಿ: ನಮಶಿವಾಯನು ಯಿಗುಡಿಯನು ಕಟಿಸಿ ಕಾಶಿಲಿಂಗವ ತಂದು ಚಂದ್ರಮೌಳೀಶ್ವರದೇವರು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಉಭಾಹವಿಗ್ರಹ ಈ ದೇವರುಗಳನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಿನ್ನಹಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಕ. X (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೩೧–೫ ; 1532). [< ಸಂ. ಉತ್ಸವವಿಗ್ರಹ]

ಉಜಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಭಾಗಪರ್ಣ–ಉಜಕರ್ಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೯). [< ಸಂ. ಅಜಕರ್ಣೀ ?]

ಉಜರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಉಜರಿಡದೇ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದು ಆತ ಮನೋನಿರ್ಧರ ಮಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೭). [ಉಜರು + ಇಡು$_1$]

ಉಜರು, ಉಜೂರು (ನಾ). ಆಕ್ಷೇಪ; ವಿರೋಧ; ಬಾಧೆ; ಅಡ್ಡಿ. 'ಉಜರಿಡು' ಪರಾ. **ಉಜೂರು** : ವರುಷಂಪ್ರತಿಯಲ್ಲೂ ತಾಜಾ ಸನದಿನ ಉಜೂರ ಮಾಡದೆ ಯಿಾ ಸನದಿನ ನಕಲ ಲೆಖಕ್ಕೆ ಬರಶಿ ಆಸಲ ಸನದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೪೦ ; 1813). [← ಮರಾ. ಉಜರ್, ಉಜರಾ, ಉಜೂರ್ ; ಅರ. ಉಝ್ರ್ = ಕಾರಣ]

ಉಜಳಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಪುನರಾವರ್ತನೆ; ಪುನರುಕ್ತಿ: "ಈ ಉಜಳಣಿ ಈಗೇಕೆ ಚಿನ್ನಯ್ಯನವರೇ ಅವು ಹೇಗೆ ಬಂದುವು ನೀವು ಹೇಗೆ ಕೊಟ್ಟರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಭಯತ್ರರೂ ಬಲ್ಲೆವು" (ಹೊಲಮ. ೩೪೦) ; ಪೋಲಿನಳು ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಈ ಉಜಳಣಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು (ದೋರಾಕ. ೨). [← ಮರಾ. ಉಜಳಣೀ]

ಉಜಾಡ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ. 'ಉಜಾಡೇಳು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಜಾಡ್]

ಉಜಾಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳಾಗು ; ನಿರ್ಜನವಾಗಿರು : ಮಾಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ಒಂದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಜಾಡೆದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದ 'ಮನೋರಮಾ ನಾಟಕ ಸಭೆ'ಯಲ್ಲೂ ಅವನ ಕೈವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಾಗಿಣಿ. ೫೬). [ಉಜಾಡ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಉಜೂರು 'ಉಜರು' ನೋ.

ಉಜ್ಜನಿತ (ಗು). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ; ಉಂಟಾದ : ವಿಸುತ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಕಾರಣವೆನಿಪ ಲಿಂಗರಹಸ್ಯತತ್ತ್ವೋಜ್ಜನಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಜ್ವಲಿತ] ಸೂಕ್ತಿಗಳಂ ತಿಳುಪಿ (ಬಸಪು. ೪೯–೩೫). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜಮಿಸು 'ಉಜ್ಜವಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜವಣೆ (ನಾ). ೧. ವ್ರತವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಕರ್ಮ; ವ್ರತಸಮಾಪ್ತಿ : ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿಬಲಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳಮುಱಿದು ವನಿತೆ ಭಾರತಮೆಮಗಿನ್ನಿಂದುಜ್ಜವಣೆ ದಲೆಂದದಟೊಂದುತ್ತರಮಾಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೬) ; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವಂ–ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ–ಅವಸೆ; ಉದ್ಯಾಪನ–ಉಜ್ಜವಣೆ (ಶಮದ. ೨೮೬ ಪ್ರಯೋ) ; ನೋಂಪಿಯುಜ್ಜವಣೆಯ ಕ್ರಮಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ನಾಗಕು. ೨೮–೧೪೧ ವ). ೨. ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೊನೆ; ಸಮಾಪ್ತಿ : ಬಲದೇವಂ ಬಲದೇವನುಜ್ಜವಣೆಯೊಳ್ ಮುಂದಾದರಂ ಕೊಂದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ತಮ್ಮಂ ಸಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೦೮) ; ಮುನ್ನಮಾಂ ಬಿನ್ನವಿಸಲೆಂದಿರ್ದ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜವಣೆಗೆ ಮೃಡಾನಿಯ ನುಡಿ ಸಹಾಯಮಾಡುದು (ವೃಷವಿ. ೧–೯೧ ವ); ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯ ತಮಗೆ ತೆತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದೆ ನನ್ನಯ ವಿದ್ಯೆಯುಜ್ಜವಣೆಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೦–೧೦). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉಜ್ಜವಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು : ಆವಳ್ ವನಿತಾನಿಷ್ಪಾದನಕ್ಕುಜ್ಜವಣೆವಡೆದಳೋ ಪದ್ಮಜಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೩೧). [ಉಜ್ಜವಣೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಜ್ಜವಿಸು, ಉಜ್ಜಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವ್ರತವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು : ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುಜ್ಜವಿಸಿದಂತೆ ಮೋನಮನುೞಿದೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುವೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ ಮೊಗ್ಗಪ್ಪ ವಿಯೋಗಿಯಂ ಪುಗಲ್ಪುಗಲೆನುತುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೮೨). **ಉಜ್ಜಮಿಸು** : ಮನಸಿಜರಾ × × × ಗನಾ ಆರಸಿಬೇನೆ ಎತ್ತಿ ಮೋನಮುಜ್ಜಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. II, ೩೫–೫ ; ಸು. 800). [ಉಜ್ಜವಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜಳ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜಳಿಕೆ, ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಹೊಳಪು, —ತೇಜಸ್ಸು, —ಪ್ರಕಾಶ : ಆದೇಂ ಬೞಿಕೆ ಬಿಂಬದುಜ್ಜಳಿಕೆಯೋ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೭) ; ತೊಡವಿನೊಳುಜ್ಜಳಿಕೆ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಮುಡಿ ಕುಲದೊಳಗ್ಗಳಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮) ; ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳೆದುಜ್ಜಳಿಕೆಯಿದೇಂ ಕರಮೆ ಕೂರ್ತು ಕಣ್ಗಾಣದರ್ಗಂ ಪೊಳಪಿನೊಳತನುವನೆ ತಳಾಮಳಕಂ ಮಾಡಿದುದು (ಲೀಲಾವ. ೨–೨೫). **ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ** : ಮನೋಜನ ಬಿಲ್ಲಬಲ್ಮೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುವಿನುಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೬) ; ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆಯಿಂ ವನಜವಿರೋಧಿಯೆಂದು ನಿಜ ಕಾಂತಿ . . . ತೋಱುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೧). [ಉಜ್ಜಳ$_0$ + –ಇಕೆ]

ಉಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದು: ಸಜ್ಜನ ಚೂಡಾಮಣಿ ತಮ್ಮಜ್ಜಂಗಂ ಪುಣ್ಯದಿಂದೆ ಸಾಸಿರ್ಮಡಿಯಾಗುಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆದ ಪೆರ್ಮೆಯಿನುಜ್ಜೇನಿಯೊಳರಸುಗೆಯ್ದು ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೮೩). [ಉಜ್ಜಳಿಕೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಜ್ಜಳಿಕ್ಕೆ 'ಉಜ್ಜಳಿಕೆ' ನೋ.

ಉಜ್ಜಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜಾಣ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ : ರಾಸಿಗೆಯ್ದ ಮರ್ಬಿನಂತೆ ತೋರ್ಕುಮಿಾಯುಜ್ಜಾಣಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೪೧). [ಪ್ರಾ. ಉಜ್ಜಾಣ < ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉಜ್ಜಾಯಿ (ನಾ) (?) : ಬಾಧಿಸು ಮೊದಲೊಳು ರಸನವ ನಾಡೀ ಶೋಧನೆಯನು ತದನಂತರವನುಸರಿಸಾಧರಿಸುವುದುಜ್ಜಾಯಿಯ ಬಿಡದೆ ಕುಮಾರಕೆ ಭಕ್ತಿಯನು (ಕಲ್ಯಾಗೇ. ೩೨) ; ಬೇಗದಿ ಹರಿ ಶೀತಳಿಯಂ ಪೈತ್ಯದ ರೋಗವನುಜ್ಜಾಯಿಯ ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರವ ಲಾಗಿಸಿ ಝಳಪಿಸಿ ಜಡಿದನುವಿಂ ಬಹುವಿಧವೆನಿಸುವ ವಾತ ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಗೇ. ೩೩). [?]

ಉಜ್ಜಾರಿ (ನಾ). = ಉಜ್ಜುಗೋರಿ : ಉಜ್ಜಾರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತಂದರು (ರೂಢಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಆರಿ ?]

ಉಜ್ಜಾಸನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ಕೊಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೀವನ (ನಾ). ಬದುಕಿಸುವುದು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುವುದು; ಚೇತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಉಜ್ಜೀವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು : ಒಲಿದವರನುಜ್ಜೀವಿಸುವ ಬಗೆ ಬಲುಹು ಮುರಮಥನಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧) ; ಈಸ್ಕ್ಯುಲೇಪಿಯಸ್ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಮೃತನನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದನಂತೆ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೪). ೨. ತಿರುಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಳಿ; ಬದುಕು : ಸಂಸ್ಕೃತವು ಈಗ ಎಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ, ದೇಶ್ಯ ವಾಙ್ಮಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದೆವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೨). [ಉಜ್ಜೀವನ + –ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜು 'ಉರ್ದು$_1$' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ 'ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು 'ಉಜ್ಜುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: "ದಕಾರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಯತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವ ಜಕಾರಂ — ಉದ್ಯೋಗ — ಉಜ್ಜುಗ" (ಶಮುದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ); ಪಡೆವೆಂ ಶಾಶ್ವತಶ್ರೀಯನೆಂಬುಜ್ಜುಗದೊಳ್ ಚಿತ್ತಂ ಕರಂ ಕಣ್ಮಲೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೬); ಉದರಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುವೊಂದುಜ್ಜುಗದೊಳೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಳ್ದಿ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩); ಉಜ್ಜುಗದತ್ತಣಿಂ ಸಿರಿ ಕಿಚ್ಚಿನತ್ತಣಿಂ ಪೊಗೆ (ಶಬ್ದಾಸು. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಸುಂದರದ ರಸ ನೂರು; ಸಾರವದರೊಳು ಮೂರು ಹೊಂದಿಪ್ಪುವವು ಮೋಹ ಕರುಣೆ ಶಾಂತಿಗಳ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಬೆಳೆಯಾದಂದು ಜೀವನವು ಚೆಂದಗೊಂಡುಜ್ಜುಗವೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೫). ೨. ಆರಂಭ: "ಉಜ್ಜುಗಮುಪಕ್ರಮಮುಡು" (ಕಶರ. ೧೧೮); ಸಮುಸಂದೊಂದಿಪ ಲಜ್ಜೆಯುಜ್ಜುಗಮೆ ಲಜ್ಜಾಭಾವಮಂ . . . ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತಂತಾದುದಾ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೩). ೩. ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ನಿನ್ನುಜ್ಜುಗಮೇನೋ ಪೇೞೆನೆ ಕರಂ ನಾಣ್ಚುರ್ಪುದುಂ ದೇವಿ ಪೇೞದಿರಲ್ ಕಾರಣವೇಂ ಮಗಂಗೆ ಪಿರಿದುಂ ನೀಂ ಕೂರ್ಪುದಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಕಾದಂಬ. ೪೧೬); ಪಂಚಿಪುಜ್ಜುಗದಿಂದಂ ಪಿಡಿದೊಂದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯನೊರ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೦); ಏನುಜ್ಜ[ಜ್ಜು]ಗದಿಂದಲೀತನ ನೆಱೆ ಸಂಧಾನವ ಮಾಡಿ ನನ್ನೆಡೆಗೆ ನೀನ್ಯೆದಿಸುವೆಯಾ ಬಗೆಯ ಪೇಳೆನಲಾ ಮಾನಿನಿ ನುಡಿದಳಿಂತೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೩೯). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್, ಉಜ್ಜುಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಅಂತು ನುಡಿಯೆ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಮತ್ತಮಾಗ್ರಹಿಸೆ ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಬ. ೫೬). ೨. ಆಲೋಚಿಸು: ತಂದೆಯಿಂ ತಾನಿರದಾವಂಗೆನ್ನನೀಯಲ್ಬಗೆದು ಮನದೊಳಂತುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಚೆಚ್ಚರಮೆನ್ನೀ ಪ್ರಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಿಡದಿರೆನೆಸುತುಂ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ವಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೮); ಲಿಂಗಪತಿ ಶರಣ ಸತಿಯೆಂಬೀ ಮಾತಂ ದಿಟಂಮಾಡಿ ತೋರ್ಪೆಂ ಮಾಯಿದೇವಿಯುರನೊಲ್ಲೆನೆಂದ ಬಳಿಕ್ಕ – ಎಂದು ಬಸವರಾಜಂ ಶರಣಜನಲೀಲಾಶೀಲಂ ಮನದೊಳುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ವುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೧೨-೧೨೯). **ಉಜ್ಜುಗಗೈ**: ೩. ಕೆಲಸಮಾಡು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಸೇವೆಯೊಂದನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕುಜ್ಜುಗಗೈವ ವೇಳೆಯೊಳು ಸಜ್ಜಾತಿ ಸತಿಯರಿನಿಯರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳು ಲಜ್ಜೆವೆರಸಿ ರಂಜಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೯).

[ಉಜ್ಜುಗ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಜ್ಜುಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಶಶಾಂಕನೊಲವಿಂದಂ ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮರ್ದಂ ಪಡೆವುಜ್ಜುಗಂದಳೆವರಂತಾ ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತರ್ಕರ್ಗಳೊಳ್ (ದಶಕು. ೧-೩೯). [ಉಜ್ಜುಗ + ತಳೆ$_1$]

ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಉಜ್ಜಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಂಬಳಿ: ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). **ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ**: ರಲ್ಲಕಃ, ಕಂಬಳಃ — ಈ ೨ ಕಂಬಳಿ ಹೆಸರು. ರತ್ನಕಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ, ಸಣ್ಣಕಂಬಳಿ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕಂಬಳಿ]

ಉಜ್ಜುಗಗೈ 'ಉಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗಲ್ಲು, ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಗಾರೆ ಹಾಕಿದ ನೆಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪುಗೊಳಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಗಾರೆಕಲ್ಲು. **ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು** (ಕ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಉಜ್ಜುಗವೆಣ್ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾತಿ; ಸೇವಕಿ: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲು ಜವಕೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಕಿಱುದಾ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳ್ ನೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜುಗವೆಂಗಳರ್ತಿಯೊಳು (ಭರಜ. ೩೧-೧೦೦). [ಉಜ್ಜುಗ + ಪೆಣ್]

ಉಜ್ಜುಗವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಕಟ್ಟಲುಜ್ಜುಗವೆತ್ತ ಪೂಚೆಂಡು ಪನ್ನೀರ ಪೊಟ್ಟಣ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಬಟ್ಟ ಕಂತುಕದಿಂದೆ ಬಲ್ಮೊಲೆ ಬಿದಿರುವಂತಿಟ್ಟಾಡಿದುದು ಸಖಿನಿವಹ (ಮೋಹತ. ೧೪-೮೭); ವಜ್ರದುಂಬಿಗಳು ಹೆಬ್ಬಿದಿರನು ಕೊಱೆವೊಡೆಯುಜ್ಜುಗವೆತ್ತ ರೀತಿಯಲಿ ನಿರ್ಜರವೈರಿಯ ನಿಡಿದೋಳ ಶಿಳೀಮುಖ ವೆಜ್ಜವಮಾಡಿತೋಱಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೦). [ಉಜ್ಜುಗ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಜ್ಜುಗಸ್ಥ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ: ಆಕೆಯ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಉಜ್ಜುಗಸ್ಥರಾದರು (ಮೋಬಾದ. ೮೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ]

ಉಜ್ಜುಗಾಯ (ನಾ). (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತು) ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗಾಯ, — ತೀಡಿದುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ: "ಘರ್ಷಣ; ಮಸೆತ; ಉಜ್ಜುಗಾಯ" (Chafe. ಇಂಕನಿ.). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಗಾಯ]

ಉಜ್ಜುಗಾರ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದ ತವಕ: ಶೂರ್ಪನಖಿಯೆಂಬಸುರೆ ಬಂದಳು ವನವಿಹಾರವ್ಯಸನದಲಿ ನರಮಾಂಸಭೋಜನದುಜ್ಜುಗಾರ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧). [ಉಜ್ಜುಗ + ಆರ್ತ]

ಉಜ್ಜುಗಿಸು, ಉರ್ಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಭೂಭುಜಂ ಭೂಸುತನಾಗಳುಜ್ಜುಗಿಸೆ ತದ್ವಿಜಯಾವರಜಂ ಪ್ರತಾಪಪಂಚಾನನನಿಂತು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೩೭); ಓದಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ ಪುಸ್ತಕವನಾಂತೊರ್ವ ತಳೋದರಿ ಕುಳಿತಳಿದಿರೊಳು (ಭರಜ. ೬-೧೦); ವಾಹನದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೫). △ **ಉರ್ಜುಗಿಸು**: ೨. ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡು (?): ಅಚಲಗಳನೂರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷಕೋಟಾಕೋಟಿಗರಿ ಮೂಡಿ ಹಾರುವಂತೆತ್ತೆತ್ತಲುಮಾರ್ಜಿಸಲ್ಕವನಿಚರರಲುಗಿದರ್ ಮಸ್ತಕದೊಳುರ್ಜುಗಿಪವೆನುತಲಾ ಭೀಕರಕರೇಣು ಭೀತೊಜ್ರದಿಂದಿಟ್ಟ ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂಪನಲ ಶಿಖಿಯಂತೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸಲು (ಜನಮ. ೨೯-೪೨); ಸರ್ಜಕದ ಪಂಚಧಾರೆಯನೆಱದು ಪರಿಮಳದೊಳುರ್ಜುಗಿಸಿ ಪಚನದಿಂ ಚೆಲ್ವಾಗಿ ರಸಬಸಿವ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೪). [ಉಜ್ಜುಗ + -ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜುಗೊರಡ 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗೊರಡು, ಉಚಕೊರಡು, ಉಚ್ಚುಕೊರಡು, ಉಜ್ಜುಗೊರಡ (ನಾ). ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನಯಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಲಗನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ ಉಪಕರಣ; ಹತ್ತರಿ; ತೋಪಡ: ಉಜ್ಜುಗೊರಡು ಆಡಿಸಿ ಆ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ನುಣುಪುಮಾಡಿ ಚೌಕಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಕೂಡ್ರಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೭); ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜುಗೊರಡಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಹಾಳೆಯಂತೆ ಸಾಬೂನಿನ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಅವನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೬). **ಉಚಕೊರಡು**: ಆ ಕರೇ ಕೂದಲಿನ ಗ್ರಹಣಚಕ್ರವನ್ನು ಉಚಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಜಾಮನಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚನೆ ಬಂದು ಹೋಯಿತು (ದೀಪಹ. ೭೪); "ಉಚಕೊರಡು — ಉಜ್ಜುಗೊರಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). **ಉಚ್ಚುಕೊರಡು**: (ಉಕ. ಕ). **ಉಜ್ಜುಗೊರಡ**: ಉಜ್ಜುಗೊರಡದಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಸಮಮಾಡಿದನು (ಕಪಪು. ४-೫). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕೊರಡು]

ಉಜ್ಜುಗೋರಿ (ನಾ). ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಒಂದು ಸಲ ಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ: ಉಜ್ಜುಗೋರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಉಜ್ಜುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಗೋರಿ$_1$]

ಉಜ್ಜುಗೋಲು (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಜ್ಜುಗೊರಡು. [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಉಜ್ಜುತೈಲ (ನಾ). "ರೋಗ ಭಾಗವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನೀವು ವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೈಲ, ದ್ರವ: ಉಜ್ಜುತೈಲ" (Embrocation. ಇಂಕಿನಿ.). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ತೈಲ]

ಉಜ್ಜೃಂಭಿತ (ಗು). ೧. ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿದ; ಆಕಳಿಸಿದ; ಆಗುಳಿಸಿದ. ೨. ಅಧಿಕವಾದ; ತೀವ್ರಗೊಂಡ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಪಶ್ಚಿಮಾಶಾನಿಳ ಪಾತೋಜ್ಜೃಂಭಿತಂ ಬಂದುದು . . . ಉಗ್ರಾನಳನೆಂಬಂ ತಬ್ಬ ಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೨೯). (ನಾ). ೩. ಆಗುಳಿಕೆ; ಆಕಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಪಾರಾವಾರದೊಳ್ ವೀಚಿಕಾವ್ರಜಮುಜ್ಜೃಂಭಿಸೆ ಬಂದಂ ವಿಹಂಗಾಧಿಪಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೧೩–೩೭); ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೊದಗಿದರೆ ಈಗಲೂ ಬೂದಿಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮವೀರತ್ವವು ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ ೧). [ಉಜ್ಜೃಂಭಣ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜ್ವಲ, ಉಜ್ಜಳ, ಉಜ್ಜ್ವಳ, ಉಜ್ವಲ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ. ೨. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ: ಸಂಮಾರ್ಜಿತೋಜ್ಜ್ವಲದಶನನಿಚಯ ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣಭರಿತ ಕಪೋಲರುಂ ಗೋಣಿಯೋಗದಂಡಧರರುಮಾಗಿ (ಜಗನ್ನಿ. ೪–೮೦ ವ). ೩. ಶ್ಲಾಘ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಭವ್ಯ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರೇಮ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ. **ಉಜ್ಜಳ**: ೧. "ಉಜ್ಜ್ವಲ–ಉಜ್ಜಳ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಉಜ್ಜಳಜಸಮುಂಗಸಂಗತಲಸದ್ಭೂಷಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨). **ಉಜ್ಜ್ವಳ**: ೨. 'ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇಶ' ಪರಾ. **ಉಜ್ವಲ**: ೧. ಉಜ್ವಲ ಲಸನ್ನೇತ್ರನಂ ಸುಪ್ರಸನ್ನಾನನಂ ಶೋಭಿಸುವಮಲಗಾತ್ರನಂ ಕಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೬–೩೪೬). ೫. ಕುವರರು . . . ಅವಯವ ತುಂಬಿ ಪುಳಕಕಾಂತರಜ್ಜನ ಭುವನತ್ರಯಾದ್ಭುತೋಜ್ವಲಕೆ (ಭರತ. ೪೫–೩). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಛತ್ರಯಮುಂ ಮಸಸಂ ಲಗಮೊಪ್ಪಲ್ ತೋರ್ಪುದು ವೃತ್ತಮುಜ್ವಲಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ, ಉಜ್ವಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದೀಪ್ತಿ: ರೌದ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳು ಅತಿಶಯವಾದ ದೀಪ್ತಿ ಅಥವಾ ಉಜ್ಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೧). ೨. ಶುದ್ಧತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. **ಉಜ್ವಲತೆ**: ೧. 'ಉಜ್ವಲತೆಗುಂದು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲತಾ]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ, ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ದೀಪ್ತವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವ: ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಬಹಳ ವಿತರ್ಜೆಯಲಿ ಮೂಢಾತ್ಮರಿಕ್ಕಿದ ಹಜ್ಜೆಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೨೦). **ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ**: ದಿನಕರಂ ಬಂದುದಯವಾದನೊ ಧನವರಂ ಬೈಚಿಟ್ಟ ನಿಧಿಯೋ ಕನಕಗಿರಿ ಮೂಡಿದುದೊ ಯೆನಲುಜ್ಜ್ವಳಿತವಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೫–೫೮). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ಜಳಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು, ಉಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು; ಹೊಳೆ: ಶಶಿಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳಮೊಂದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿತಾ ಲತಾಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೨); ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸಿ ಬೆಳೆವ ಮಣಿದೀಪದವೋಲ್ (ಅಜಪು. ೩–೧೯); ಸುಲಲಿತಾಧರರಾಗದಿಂದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿದುವು ಮಾಣಿಕ್ಯಚಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೧೭). **ಉಜ್ಜಳಿಸು**: ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳಪಿನಿಂ ನುಣ್ಣನುಜ್ಜಳಿಪ ರನ್ನದೆಳವೆಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). **ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು**: ಬೆಳಗುವ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಿರಣಾಳಿಗಳೋಳಿಗಳಿಂದಮೆತ್ತಮುಜ್ಜ್ವಳಿಸುವಿರುಳ್ಗಳಂ ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೯); ದಂತದೋಲೆಯ ಬೆಳಗಿಂದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಕದಪಿನಿಂದ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦); ಒಳಗುಜ್ಜ್ವಳಿಸುವ ಸೊಡರಿಲ್ಲದೆಯ್ದೆ ನಂದಿರೆ ಮನದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೭). **ಉಜ್ವಲಿಸು**: ಶಿವಾಗಮ ವಿಧಾನಮುಜ್ವಲಿಸಿ ತಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೭೫); ಎಲೆ ಕುಮಾರರು ಕೇಳಿರೈ ನೃಪತಿಲಕ ರಾಮನ ನೇಮದಿಂದುಜ್ವಲಿಸಿದನು ರಿಪುವಿಪುಳ ಕಾಲಗ್ರೀವ ಸುಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧); ನೊಸಲಗಣ್ಣವನ ಸುತನೆಂಬುದಂ ಧರೆಗೆ ಸೂಚಿಸುವೊಲುಜ್ವಲಿಸುವರಳೆಲೆಯೊಪ್ಪೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೩೭). **ಉಜ್ವಳಿಸು**: ಪೂಸಿದ ಸಿರಿಕಂಡಮುಜ್ವಳಿಪ ಲೋಚನಮುಟ್ಟ ಸಿತಾಂಬರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨). [ಉಜ್ಜ್ವಲ + –ಇಸು$_3$]

ಉಜ್ಜ್ವಳ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆಳಗು: ಅಮರಗಣಿಕೆಯರಂ ಪೆಸರ್ವೆಸರೊಳೆ ಕರೆದು ನಿಪುಣಿಕೆಯಂ ಜಿನ ಜನನಿಯ ಸೆಜ್ಜೆಯನುಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡಲುಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕರಗಮಂ ತೀವಲುಂ . . . ಪೇಳ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೨೧ ವ). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಮಾಡು$_1$]

ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇಶ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು: ಇಂದಿಂದಿರೋಜ್ಜ್ವಳಕೇಶಂ ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೭). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಕೇಶ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಬೇರ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: ನವಪಾಟಳಸದೃಶಂ ಕುಂಕುಮಬೇರಂ ಬೆಳ್ಪುಮಿಕ್ಕೊಡುಜ್ಜ್ವಳಬೇರಂ ಪವಳಾಂಗ ತನುಚ್ಛವಿ ಬೆಳ್ಪವಿರಳಮಾದಂದು ನೋಡೆ ಮಂಗಳಬೇರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೧೩). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಬೇರ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಬುಕಣರಾಜಿ ಕರ್ಣಾಂತಿಕೋಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ ವಸಂತಮಂಜರಿಯನೆಯ್ದೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩೨). [ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲೀಕೃತ]

ಉಜ್ಝಿತ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಝಿತಲಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ: ಅತಿಶುದ್ಧಮಾಯ್ತು ಸತಿಯಾಕೃತಿ ದಿವ್ಯದ್ರವ್ಯ ಗರ್ಭಶೋಧನದಿಂದುಜ್ಝಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಮೆನಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೧೪೮). [ಸಂ. ಉಜ್ಝಿತಲಕ್ಷ್ಮನ್ (ಉಜ್ಝಿತ + ಲಕ್ಷ್ಮನ್)]

ಉಜ್ಝಿತಸುಖ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಝಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೩೪). [ಉಜ್ಝಿತ + ಸುಖ]

ಉಜ್ವಲ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ವಲತೆ 'ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ' ನೋ.

ಉಜ್ವಲತೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಪ್ರಕಾಶಗುಂದು: ರಾಹುವಿನ ಎಳತಟದ ಶಶಿಲೇಖೆಯಂತುಜ್ವಲತೆಗುಂದಿದ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯ ಹಳಹಳಿಕೆ ಹಳುವಾದ ಕೈಕೆಯ ಕಂಡನಾ ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೨). [ಉಜ್ವಲತೆ (= ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ) + ಕುಂದು$_1$]

ಉಜ್ವಲವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ: ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆಯರೊಳ್ ಮನೋಜ ಸುಖಮಂ ಮಾೞ್ಪಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದು ದುಜ್ವಲವೃತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ ಪರತ್ರೆಯಱುಗುಂ ಶೌಚಂ ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ (ಮುದತಿ.೯–೧). ೨. = ಉಜ್ಜ್ವಲ ೬. [ಉಜ್ವಲ (=ಉಜ್ಜ್ವಲ)+ ವೃತ್ತ]

ಉಜ್ವಲಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ವಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಸೊಗಯಿಸವೆಂದು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳೆನಿಸುವ ಪಂಚಭೂತಮಲ್ಲವ ನುಱಿದಾವಗಮುಜ್ವಳಾಂಗಿಯಂ ಧವಳಗುಣದೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನಾಗವೇೞ್ಕುಂ ಧಾತ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೧).

[ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲಾಂಗೀ (ಉಜ್ಜ್ವಲ + ಅಂಗ + –)]

ಉಜ್ವಳಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಖರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿನಾ ಭರತನ ಮುಳಿಸೊ ಸಗೆಯುನನುಕರಿಸಿದುದೇಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿವೃತ್ತಮೊ ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭). [ಉಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + –ಇಕೆ]

ಉಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ವಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿ: ಕಾಲ ಕರ್ಮಾರಣ್ಯದಹನೋಜ್ವಾಲ ಮಾಯಾಮೂಲ ಪಟುಕುದ್ದಾಲ ನಿಜ ಸಮಯಾನುಪಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧–೨). [ಸಂ.]

ಉಟಜ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಉಟಜ ಕುಸ್ಥಿವಾಗ್ರಹ ಲಂಪಟನೊರ್ವಂ ತವಸಿ ಕೌಶಿಕಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೩). 'ಉಟಜಾಂಗಣ' ಪರಾ. ೨. ಮನೆ: "ಉಟಜಂ, ಗೇಹಂ, ಕುಟಂ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೬); "ಉಟಜಂ ಮಂದಿರಂ ಧಾಮಮುನಸಿತಂ . . . ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೫೮–೭).

[ಸಂ.]

ಉಟಜಾಂಗಣ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯ ಅಂಗಳ; ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ: ವಿರಹದೆ ರಾಮಬಾಣದುಟಜಾಂಗಣರಮ್ಯಶಿಲಾತಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆಯೆ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗೆಸೆವ ಸೀತೆಯ ಚಿತ್ರಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೪).

[ಉಟಜ + ಅಂಗಣ]

ಉಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಎತ್ತರಿಸು.

[ಉಟಾ₀ + –ಇಸು₁. ⓟ ಉಟಾ ← ಹಿಂ. ಉಠಾನಾ]

ಉಟಿ (ಅ). ಸಂಭ್ರಮ ಸಡಗರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ತರುಣಗಿತ್ತಸುವ ಭೂಪರನ ಸುರರುಟಿ ಉಟಿಯೆನೆ ಭರದಿ ಪುಷ್ಪಕವೊಳಗಿರಿಸಿ ಸೋಮೇಶ ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೧೧೫೪; ಚೋಳರಾಜನ ಸಾಂಗತ್ಯ). [?]

ಉಟಿಹಬ್ಬ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಪನವನ್ನು ಬಳಿಯುವ ಹಬ್ಬ, —ಉತ್ಸವ: ಶ್ರೀರಾ[ಮ]ಚಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಚೈತ್ರಮಾಸದ ರಥೋತ್ಸವ ತದಂಗವಾದ ಉತ್ಸವಗಳು ಉಟಿಯಹಬ್ಬ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಮು ಕರಿಯ ಬೇಟಿ . . . ಉಟಿಹ[ಬ್ಬ]ದ ಗರುಡಾರೋಹಣ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೭; 1521).

[ಉಟ್ಯ₀ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ). / ಮರಾ. ಉಟೀ = ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು]

ಉಟ್ಟಿಗೆ 'ಉಟ್ಟಿಗೆ'ನೋ.

ಉಟ್ವರ, ಉಟ್ಟರ (ನಾ). ೧. = ಉಡಿಗಂಟು; "ಸೀರೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೯೯). **ಉಟ್ವರ**: ೨. ಉಡಿ; ಮಡಿಲು: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ತಾಯಿಂದಿರೂ ಅಜ್ಜಿಯರೂ ಉಟ್ವರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಹಲಸಂದಿ —ಹೆಸರಕಾಯಿಗೂ, ಜೋಳಿಯ ಬೀಲದಹಣ್ಣಿಗೂ ಕೈಹಾಕಿ ಝಡತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೬೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಟ್ಟುರ್ರೈ = ಒಳಮಡಿಕೆ, ನೆರಿಗೆ]

ಉಟ್ವರಗಂಟು (ನಾ). (ಉಕ) = ಉಡಿಗಂಟು. [ಉಟ್ವರ + ಗಂಟು]

ಉಟ್ವಸಾಮಂತದೆಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಕನಕಸೇನ ಭಟರರ್ಗ್ಗೆ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟವೆಱಿಯುಂ ಕುಱುದೆಱಿಯುಮುಟ್ಟ ಸಾಮಂತದೆಱಿಯೆಲ್ಲವಪ್ಪಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦–೧೧; 909).

[ಉಟ್ಟ₀ + ಸಾಮಂತ + ತೆಱಿ₃]

ಉಟ್ವಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಡುಗೊರೆ (?): ಪಟ್ಟೆ ಚೀನಾಂಬರದ ಸೀರೆ ಕಂಚುಕಿಯಾದಿಯುಟ್ವಳಿಗೆಯಸಗಪ್ಪವಂಗಲವ ಜಯನೃಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವೀಳ್ಯಗಳವನಿನಾಯಕರಿಗಿತ್ತಂ (ಜಿನಮು. ೬–೨೫). 'ಪುಟ್ವಳಿಗೆ' ಪರಾ.

[< ಉಡು₁ + ಪಳಿಗೆ (< ಪಱಿಗೆ)]

ಉಟ್ವಾಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಉಡುಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟ್ಟದರಾಣಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ ದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ವಾಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿರಲು ಉಟ್ವಾಡಿ ಸತ್ರಾಜಿತು ಕನ್ನೆ ಸೊಬಗಳವಟ್ವರ್ದಳೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಪೋಹತ. ೬೬–೫). 'ಉಂಡಾಡಿ' ಪರಾ. [< ಉಡು₁ + ಆಡು₁ + –ಇ₁]

ಉಟ್ವಾವಳಿ (ನಾ). "ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ" (ನಾಪದ. ಕೋಶ): ಜೋಗಿಗಳ ಹೊದೆವೋ ಚೀಟೇದಟ್ಟ ಸಂತೇಪ್ಯಾಟೀ ಕೋಟಿ ಗೂಡಾರಗಳು ಉಟ್ವಾವಳಿಯು ಪಟ್ವಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟೇಮುಂಚಕೊಪ್ಪುವ ಶಾಲು ಸಕಲಾತಿ (ನಾಪದ. ೧೪೨). [< ಉಡು₁ + ಪಳ್ಳಿ₅ (< ಪಱ್ಳಿ₅)]

ಉಟ್ವಿ₁ (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಹುರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ, —ಕಲ್ಲಿ; "ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯುವ ಕಲ್ಲಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); "ಕಾಂಚಿತಂ, ಶಿಕ್ಯಿತಂ–೨ ಉಟ್ವಿಯಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೮). ೨. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಆದರ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಟ್ವಿ₂ (ನಾ). ಜೇನುಗೂಡು (?): ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಂದ ಸವಿಯ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಇದ್ದವರು ಕೇಳುವಂತೆ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಉಟ್ಟಿ ಭ್ರಮರಕೊಂಡ ಕುಸುಮದಂತೆ ವರ್ಣವ ಕೊಂಡ ಕಿರಣದಂತೆ ವಾರಿಕೊಂಡ ಸಾರದಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲೇಪ (ಪೋಳಮಾ. ೬೮–೨೬೪). [< ಪುಟ್ಟಿ ?]

ಉಟ್ವಗೆ, ಉಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಪೀನ ಕುಚಂ ದೆಸೆಯುಟ್ವಗೆ ಯಾಂತುದೊ ಮಿನಾಂಕನ ಕೇಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆದುದೊ (ಉದ್ಭವೇ. ೩–೧೭); ಪೆರ್ಬುಲಿದೊಪಲವುಟ್ಟಗೆಯ ಮೆರೆವಂತಿರೆ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧–೫೭); ಬಳ್ಳಿ ಉಡಿಗೆ ಉಡುವ ಉಟ್ಟಗೆ ಪಟ್ಟಾಯ (ವಿಸಾಸು. ೫೮–೨). **ಉಟ್ವಗೆ**: ತರುಣಿಯುಟ್ವಗೆಯ ಕಳೆದೊಳಸೆರಂಗಂ ನೋಡೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯–೧೧). 'ಪುಟ್ಟಗೆ' ಪರಾ. [< ಉಡು + –ಗೆ]

ಉಟ್ಟರ 'ಉಟ್ವರ' ನೋ.

ಉಠಾವಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತುವುದು; ಎತ್ತರಿಸುವುದು: ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಉಠಾವಣೆ ನಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಬಡಾವಣೆ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉಠಾವಣೀ]

ಉಠಾವುಣಿ (ನಾ). ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಅರಸ ಕೇಳ್ಳೆ ಜೊಬ್ಬಿಱಿದು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತೇಜಿಯು ನೂಕಿದನು ಮುರಹರನು ಪುಠಾವುಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೂಠಾಸೂಠಿ] ಯೆಸುಗೆಯಲಿ ಕೈದೋಱಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೧೨).

[← ಮರಾ. ಉಠಾವುಣೀ]

ಉಠಾವೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಬೇಡಿಕೆ. [← ಮರಾ. ಉಠಾವ್]

ಉಠಿ (ಕ್ರಿ). ಏಳು : ನಂದನವಂತೋಲಗಮಿರ್ದು ಪೊಱಿವುಠಿ ಮಾಗಾಧೈಸ . . . ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯನ್ವನಂ (ಆನಂಪು. ೨-೩೨).
[← ಮರಾ. ಉಠ. / ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಠ < ಸಂ. ಉತ್ಥಾ]

ಉಡ 'ಉಡ್ಡು' ನೋ.

ಉಡಂಗ (ನಾ). (ದಕ). (ಬಯಲಾಟದ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರಿಕೆ; ನೆಗೆತ.
[← ಹಿಂ. ಉಡಂಕೊ. / ಸಂ. ಉಟ್ಟಂಕ = ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂರುವಿಕೆ]

ಉಡವೊಗ 'ಉಡುವೊಗ' ನೋ.

ಉಡಯಾರ್ (ನಾ). ಒಡೆಯರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವ ದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೨ ; 1035). [← ತಮಿ. ಉಡೈಯಾರ್]

ಉಡಲು 'ಉಡಿಲು' ನೋ.

ಉಡವಣಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉಡವಣಿ (ಕಥಾಗೆ. ೨೪೧). [?]

ಉಡವಾೞ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಾಳು; ಅನುಭವಿಸು : ಅದಾನ ೞಿಪ್ಪಾನ್ನೊಳ್ಬಮಹಪತಕನಪ್ಪೋ ಆದನುಡವ[ಾ]ೞ್ವಾನ್ನೊಳ್ಬಮಹಾ ಪತಕನಪ್ಪೋನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ಬಿ-೫ ; 800).
[ಉಡ್ಡು₀ (< ಒಡನೆ) + ಬಾೞ್₁. / ತಮಿ. ಉಡನ್‌ವಾೞ್]

ಉಡಸಾರಣೆ 'ಉಡುಸಾರಣೆ' ನೋ.

ಉಡಾನ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯೆತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಾವಣಿಯ ಒಂದು ಮಟ್ಟು : "ಜೈ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ" ಅಂತೇಳಿ ಎತ್ತಿದ ನೋಡು ಲಾವಣೀನ . . . ಉಡಾನ್ ಎತ್ತಿದ್ರೆ, ಕೇಡ್ರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ತು (ದಯ್ಯಮ. ೨೪).
[← ಹಿಂ. ಉಡಾನ್ = ಹಾರುವಿಕೆ]

ಉಡಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ).=ಉಡಾಯಿಸು ೨: ಸಂಮೋದದಿಂದೊಪ್ಪಿಸುತೆ ಗುರುಪಾದಕಂ ಜನಪನಾಗಳ್ ಟೋಪುಗಳನುಡಾಪಿಸಿದ ಬಳಿಕನುನಯಂ ಚರಣಗಣದ ಕಿಂಥಿಣಿ (ಮಹಾವಿ. ೨೨-೮೨). [ಉಡಾಪು₀ + -ಇಸು₁]

ಉಡಾಪೆ 'ಉಡಾಫೆ' ನೋ.

ಉಡಾಫೆ,ಉಡಾಪೆ (ನಾ). ಅಸಡ್ಡೆ; ಪಾಲುಮಾರಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ; ಬಡಾಯಿ; ಸುಳ್ಳು; ಥೋರಣೆ: ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯರು ಮಗಳಿಗೆ ಬರಿ ೧೬ ವರ್ಷವೆಂದು ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದರು (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೪೪); ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎಂಬ ಉಡಾಫೆಯಲ್ಲೆ ಕಾಲ ತಳ್ಳಿಹೋಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೧೦); ವಿಷಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರ ಸರಿಯಾಗುವುದು. ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆಯುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೩೫೩). **ಉಡಾಪೆ**: ಇದೆಲ್ಲಾ ಉಡಾಪೆ ಅನ್ಕೋಬೇಡಾಣ್ಣ (ಶಕಾರ. ೧೭೨). [← ಮರಾ. ಉಡಾಫೂ]

ಉಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ತಳ್ಳಿಬಿಡು; ಕೈಬಿಡು (ಕ). ೨. ಹಾರಿಸು; ಎಸೆ; ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು : "ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟ ಸಾರ್ ಈ ಕಲ್ಲು ಕೀಳಬೇಕಾದ್ರೆ . . . ಇದಕ್ಕೆ ಡೈನಾಮೇಟ ಇಟ್ಟು ಉಡಾಯಿಸೋ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಸಮೇ. ೬೨); ಎಲ್ಲ ಬಳಗ ಮಿತ್ರ ಸಮೂಹವೂ ಇದನ್ನು ಮರುದಿನವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಮಾತು ಉಡಾಯಿಸಿ ಟೀಕಿಸಿದರು (ಮಾಮನೆ. ೨೦೬). ೩. (ಆಲಂ) ದುಂದುಮಾಡು; ಪೋಲುಮಾಡು : ತುಂಬ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಆದನ್ನು ಉಡಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೮).
[ಉಡಾ₀ + -ಇಸು₁. ▯ ಉಡಾ ← ಹಿಂ. ಉಡಾನಾ; ಮರಾ. ಉಡವಿಣೇ]

ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ 'ಉಡಾಸಪಾವಡ' ನೋ.

ಉಡಾಸಪಾವಡ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ (ನಾ). (ಉಕ) : "ಮಂಗಲ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). **ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ** : ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು . . . ನೃಸಿಂಹ ಮುಖ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ, ಮಾಯಾಮಸ್ತಕ, ಛತಾರ, ಜಯಘಂಟಿ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಉಡಾಸ್₀ + ಪಾವಡ (< ಪಾವುಡ)]

ಉಡಾಸರುಮಾಲ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಡಾಸ ಪಾವಡ: "ಸೀಗುರಿ . . . ಉಡಾಸರುಮಾಲ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೨೯). [ಉಡಾಸ್₀ + ರುಮಾಲ]

ಉಡಾಳ (ನಾ).(ಉಕ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ; ಸೋಮಾರಿ; ಉಂಡಾಡಿ; ಹೊಣೆಗೇಡಿ : ಹುಡುಗರನ್ನು ಉಡಾಳರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀವು ಶಿಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತೀರೇನು ? (ರಂಗರೋ. ೧೨೪); ನನ್ನ ಮಗಳ ಬಾಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹಿಚುಕಬೇಕೆಂದು ಬಲೆಯನ್ನು ಬೀಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನು ಉಡಾಳನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಜೆವರಿ. ೧೪೩). [← ಮರಾ. ಉಡಾಳ್]

ಉಡಾಳಟಪ್ಪು (ನಾ). (ಉಕ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ; ಮೈಗಳ್ಳ; ಉಂಡಾಡಿ : ಹದಿನೆಂಟು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ವರ್ಷದವನಾಗುವತನಕ ಕೇಶವನು ಹೀಗೆಯೇ 'ಉಡಾಳ-ಟಪ್ಪು' ಆಗಿ ಬೆಳೆದ (ಸಮಜೀ. ೨೫).
[← ಮರಾ. ಉಡಾಣಟಪ್ಪೂ]

ಉಡಾಳತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ; ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿ ವರ್ತನೆ: ನಿಷೇಧದ ಗೆರೆದಾಟಿ ಉಡಾಳತನದಿಂದಲೂ ಹಟಮಾರಿತನದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಬಾಲಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಸುಖವನ್ನು ಅವನೆಂದೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೬೦೩). [ಉಡಾಳ + -ತನ]

ಉಡಾಳಪೋರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಡಾಳನಾದ ಹುಡುಗ; ಪೋಲಿ; ಪೋಕರಿ : ಅಂಬಿಕೆ, ನೀನು ಆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ – ಉಡಾಳಪೋರ-ಭೀಮನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನನ್ನ ಹಿತವಚನಗಳು ರುಚಿಸಲಾರವು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬೧). [ಉಡಾಳ + ಪೋರ]

ಉಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ; ತುಂಡಾಗು; ಒಡೆ; ಭಂಗಹೊಂದು: "ಉಡಿ-ಮೋಟನೇ (ಮುರಿ) ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಥಾ); ಆದಿತ್ಯನಸ್ತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ವುದಂ . . . ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಕೋಡುಡಿದುದುಮಂ ಕಂಡುದೞಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೬-೭); ದುರ್ಯೋಧನಂ ಪಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ ಕೋಡುಡಿದ ಮದಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ ನಖಮುಡಿದ ಸಿಂಹದಂತೆಯುಂ ಗಳಿತಗರ್ವನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯ ವ); ತಗುಲ್ಚಿದೊಡೆಯೆ ಘರಿಯಲ್ಲೆ ನಲ್ಕೆ ತೋಳುಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆವಿಟ್ಟು(ಂ)ದೆಡೆಪೆತ್ತು ಕಜುತ್ತಿರದಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟೆನಟ್ಟೊಡೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೬೬-೧೪ ; 1093); ಉಡಿದಡೇಜಿದ ಕೊಂಬು ಬೀಳುತ ಹಿಡಿದರಾ ಕೊಂಬುಡಿದರಾರಿನ್ನೊಡೆಯರೀ ಶಿಶುವಿಂಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೪೫). ೨. ಭಂಗಿಸು; ಮುರಿದು ಹಾಕು; ತುಂಡು ಮಾಡು : ಕಡಿ ಕಟಿವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯಂ ನಡನಡ ನಡುಗುವಿನಮುಡಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ ಕಟ್ಟು ಮಿಡಮಿಡಮಿಡುಕುವಿನಂ ಬಡಿಯೊಳೊಡೆಯೆ ಪೊಡೆ ಪೆಡತಲೆಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೫); ಪೊಕ್ಕುಡಿವೆಂ ಪಿಂಗಾಕ್ಷನೂರುದ್ವಯಮನುರುಗದಾಘಾತದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩); ಒಡೆಯ ದುರಿಯೋಧನನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿವೆ ದುಶ್ಶಾಸನನ ರಕುತವ ಕುಡಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬೨). ೩. ವಾಸಿಮಾಡು; ನಾಯಿಸು (?): ನೊಂದ ತಮ್ಮಣುಗಾಳ್ಗಳ ಕೊಂಡಾಟದಾನೆಗಳ ನಚ್ಚಿನ ಕುದುರೆಗಳಪುಣ್ಗಳ ನುಡಿಯಲುಮೋವಲುಂ ಮರ್ದು ಬೆಜ್ಜರುಮನಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨ ವ). 'ಉಡಿಯಿಸು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ, ಒಡಿ; ಮಲ. ಉಡ, ಉಡೆ, ಒಡಿ; ತುಳು. ಉಡೆ, ಒಡಿ, ಒಡೆ; ಕೊಡ. ಒಡ, ಒಡೆ; ತೆಲು. ಒಟಾಜು; ಕೋಲಾ. ಒಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಒಟ್, ಒಡ್; ಪರ್ಜಿ. ಒಡ್]

ಉಡಿ₂ (ಕ್ರಿ). ಹೊಸೆ; ಹುರಿಮಾಡು : "ಉಡಿ – ಬಿಚ್ಚಿಹೊಸೆ (ಹಗ್ಗವನ್ನುಡಿಯುವುದು) ಹುರಿಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦); ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಉಗಿದು ಆದರ ಎರಡು ಮೂರು ಎಳೆಯನ್ನು ಉಡಿದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡಿದನು (ಮಲೆಮ. ೬೭). 'ಉಡಿಗಲ್ಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಉಡಿ₃ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಇ[ದ]ಕಾದುಡಿದೋ[ಂ]ಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ]ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟ [ಫ]ಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೪–೧೮ ; 925).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡಿ = ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಮಲ. ಒಳಿ = ಪ್ರಕಾಶ]

ಉಡಿ₄ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ : ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಕಂಡಿಂತೆಂದಂ ಪೊಲನುಡುಗಿ ಬಂದುದುಡಿದುದು ಪುಲ್ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಘಳಿಲೆನೆ ಸಿಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬, ೩೭). 'ಒಡೆ₁' ಪರಾ. [?]

ಉಡಿ₅ 'ಉಡೆ₁' ನೋ.

ಉಡಿ₆ (ನಾ). (ಮುರಿದ) ಚೂರು; ತುಂಡು; ಮುರುಕು : ಎಲ್ವಂ ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ತೋಱಿ ತೆಗೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨ ವ); ಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಯಂತೆಸೆವ ಕಣ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದೆರಡುಡಿಯ ಸಿರುಕಿಸಿದ ತೆಜದ ವಾಡೆ (ಹಚಕಾ. ೬–೪). 'ಒಡೆ₂' ಪರಾ.

[< ಉಡಿ₁]

ಉಡಿ₇ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ; ಹುಣ್ಣು : "ಉಡಿ–ನೋಟನೇ (ಮುರಿ), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧ್ರಾ). "ಉಡುಚು" ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡು = ಕೀವು ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ; ಮಲ. ತುಳು. ಒಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಿಸೆಗಡ್ಡ]

ಉಡಿ₈ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ಮರಗಳು: ಹೆಸವ . . . ತುಪರ, ಉಡಿ,ಬಿಕ್ಕೆ,ಕರಾಚಿ(ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಿ,ಒದಿ]

ಉಡಿ₉ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ : ಅಡಿಕೆ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಹುದು ಮರವಾದ ಮೇಲೆ ಕೂಡದು (ಗಾದೆ). [< ಉಡಿ₄]

ಉಡಿಕೆ₁ 'ಉಡುಕೆ₁' ನೋ.

ಉಡಿಕೆ₂ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ). ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೀಲ; ಸಂಬಳಿಗೆ : ನಿನ್ನ ಉಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರು ಎಲೆ ಇದ್ರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉಡಿಕೆ₃ 'ಉಡುಗೆ₁' ನೋ.

ಉಡಿಕೆ₄ (ನಾ). ಮಲ; ಹೇಲು : ಮುಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಆರ್ಚಿಸಿ ನೋಡಲ್ ಶ್ವಾನಂ ಉಡಿಕೆಯಾಗಲ್ ಅಲ್ಲಾ ಮೂತ್ರಿಸಲ್ . . . ಸುವೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೬ ಟೀಕೆ). 'ಉಡಿಸ್ಸು' ಪರಾ. [< ಉಡಿಸ್ಸು]

ಉಡಿಕೆಗಂಡ (ನಾ). ಉಡಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗಂಡ; ವಿಧವೆಯನ್ನು ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು : ಉಡಿಕೆಗಂಡನ ಉಪದ್ರ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಉಡಿಕೆ₁ (< ಉಡುಕೆ₁) + ಗಂಡ₁]

ಉಡಿಕೆಮನೆತನ (ನಾ). ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮನೆತನ: ನಮ್ಮ ಗಡಿವಾಡದ 'ಉಡಿಕೆ' ಮನೆತನಗಳ ಹೆಸರೆಲ್ಲಾ ಇದೆಯಂತೆ (ಬೆಳುಮು. ೨೮). [ಉಡಿಕೆ₁ (< ಉಡುಕೆ₁) + ಮನೆತನ]

ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ (ನಾ). ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೆಂಡತಿ; ಕೂಡುವಳಿಯಾದವಳು (ಕ).

[ಉಡಿಕೆ₁ + (< ಉಡುಕೆ₁) ಹೆಂಡತಿ (< ಪೆಂಡತಿ)]

ಉಡಿಗಂಟು (ನಾ). (ಹೆಂಗಸರು) ಸೀರೆ ಉಡುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು : ಕೆಲವರು ಹುಡುಗಿಯರು ಉಡಿಗಂಟಲ್ಲದೆ ಸೀರೆ ಉಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಡಿ₆ (< ಉಡೆ₁) + ಗಂಟು]

ಉಡಿಗಂಟೆ 'ಉಡೆಗಂಟೆ' ನೋ.

ಉಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಹೊರೆ ಕಟ್ಟು; ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು (?) : ಸೆಂಡುಗೋಲಸುಡಿಗಟ್ಟುವ ಪೀಲಿಗಳಿಂ ತರಂಗಮುಂ ಪೊಸೆಯಿಸ ಚಿತ್ತಗಣ್ಣವಲೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟುಗೂಂಟಮಂ ಬಸಿವ ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪೆರ್ಕಣದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೪); ಬೆಂಕಿಯೊಳೊಡ್ಡಿ ಕಾಸಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿ ಸಂದು ಕೋಲಸುಡಿಗಟ್ಟುವ ಕೆಂಗಱಿಯಂ ಸರಂಗಳೊಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಬರರ್ಕಳಿನೊಪ್ಪಿದುದೊಂದು ಪಕ್ಕಣಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೪೭). [ಉಡಿ? + ಕಟ್ಟು₁]

ಉಡಿಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹೊಸೆದ ಬಲೆ ಅಥವಾ ಚೀಲ : ಇಡುವಲೆ ದೀಹದೇಣಸುಡಿಗಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡಿಯುಲ್ಲಿ] ಯಡಾಯುಧ ಮಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ ಗಿಡಗಮೆಸಿಪ್ಪಿವಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಸಂದ ಪುಳಿಂದರೆಯ್ದಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). [ಉಡಿ₂ + ಕಲ್ಲಿ₁]

ಉಡಿಗೂಸು (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಗು; ಮಡಿಲಲ್ಲಿರುವ ಮಗು : "ಉಡಿಗೂಸು – ಬಗಲಗೂಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉಡಿ₆ (< ಉಡೆ₁) + ಕೂಸು]

ಉಡಿಗೆ₁ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡಿಗೆ₂ (ನಾ). "ಛಟ್ಟಿ; ಶರೆ" (ರುದ್ರಸಿ. ೮೦). [?]

ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರ ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆ ವಡ್ಯಾಣ ತೊಟ್ಟ ಕೌಸ್ತುಭಹಾರ ಪದಕಗಳಿಟ್ಟ ಕೊರಳೂ (ವಾದಿಕೀ. I, ೪೧).

[ಉಡಿ₆ (< ಉಡೆ₁) + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಉಡಿಘಂಟೆ 'ಉಡೆಗಂಟೆ' ನೋ.

ಉಡಿಜಲ್ಲಿ 'ಉಡಿಝುಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಉಡಿಝುಲ್ಲಿ, ಉಡಿಜಲ್ಲಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಂಡೆ; ಕುಚ್ಚು : ಉಡಿಝುಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಗಿ ಕೈಪೊಡೆ ಪೊಂಪೊಡಹದಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಪಡಿವೆಡೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆಸೆಯೆ ಬಿಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಮೆಱೆದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೨೭). **ಉಡಿಜಲ್ಲಿ** : ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕತ್ತಿ ಪೂಸಿದ ಗಂಧ ನಡುವಿನ ಬಂಕು ಪೆರ್ಮುಱುಬು ಉಡಿಜಲ್ಲಿಯುಟ್ಟಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರಂದು ನಡೆದು ಬಂದರು ನಲವಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೩೬).

[ಉಡಿ₆ (< ಉಡೆ₁) + ಝುಲ್ಲಿ]

ಉಡಿತ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಮುರಿತ : ಜಡತೆ ವಾರಿಯೊಳುಗ್ರವೀಶನೊಳುಡಿತ ರಂಭಾವನದಿ ಸಂತತ ಹೊಡಹು ವಾದ್ಯದ ರವದೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೨–೧೩).

[ಉಡಿ₁ + –ತ₃]

ಉಡಿತಿಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (?): ಸಿಜ್ಞಪೋತರಸರು ಪೊನ್ನೇಜರಸರು ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾದೇವಿಯಿರುಡಿತಿಟ್ಟು ಪೊನ್ನೇಜದೊಡ್ಡರೆನ್ದು ಕಡಗಮಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭–೧೩ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಡಿತುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬಿಸು : "ನನ್ನ ಗೆಳತಿ ಶಾರದಾ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ, ಚೊಚ್ಚಲು ಬಸುರಿ, ಉಡಿತುಂಬಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು ಬರ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ" (ರೂಪಸಂ. ೧೭). [ಉಡಿತುಂಬು + –ಇಸು₁]

ಉಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬು; ಸೋಗಿಲಿಕ್ಕು : ತಂದ ಸುಫಲಾವಳಿಯನುಡಿತುಂಬಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೩೫); ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಸೆಯ ಮುತ್ಯಾರು ಹೊಯ್ದಾರ ಸತ್ಯಕ್ಕನೆಂಬ ಮುತ್ತೋದಿ ಉಡಿತುಂಬಿ ಅಕ್ಕಿ ಹಾಸೆಯ ಹೊಯ್ದಾಳ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬–೧೦); ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿಯಾದರೂ ಸುವಾಸಿನಿಯರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡಿತುಂಬಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೭೧). [ಉಡಿ₆ (< ಉಡೆ₁) + ತುಂಬು₁]

ಉಡಿದಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಔಗಿ.೫೩-೧೦೬೭). [?]

ಉಡಿದಾರ 'ಉಡೆದಾರ' ನೋ.

ಉಡಿದೊವಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲ್ 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿಪ (ನಾ). ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಭೇದನ : ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿದುದು ಸಹಸ್ರಭುಜವನದುಡಿಪಕ್ಕಿದು ಸಂಚಕರಮೆನಲ್ ಬಲಿಸುತನಾ (ಜಗವಿ. ೧೮-೮). [ಉಡಿ$_1$ + -ಪ್ಪ$_3$]

ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ, ಕರಕಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೧-೮೦೫). [ಉಡಿಪ್ಪೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡಿಪ್ಪೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿಪ್ಪೆಮರ (ವೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯೮). [ಉಡಿಪ್ಪೆ$_0$ + ಮರ]

ಉಡಿಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿಮರ, ಉಡಿವರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಊದಿಮರ, ಸಿಂಟಿಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ (ವೈಔಗಿ ೫೭-೧೧೫೦). **ಉಡಿವರ** : ಪಂಚಪೃಥ್ವಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವರದ ಗಿಡು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೭). [ಉಡಿ$_8$ + ಮರ]

ಉಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಅಕ್ಕಿ ; ಮಡಿಲಕ್ಕಿ : ಖಡಕೀಲೆ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿದರವ್ವಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡಿಕೀಲೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕಿದರವ್ವಾ (ಶರೀಫ. ೨೧) ; ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಮರಳಿನ ಉಡಿಯಕ್ಕಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡರು (ಸುವಸಂ. ೩೦). [ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಉಡಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು ; ಮಾಯಿಸು : ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ಕುಮಾರನುಮಂ ಕಂಡು ಒಸೆದಾತನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಪುಣ್ಣನುಡಿಯಿಸಿ ಕೆಲವಾನುಂ ದೆವಸದಿಂ ಕುಮಾರಂಗಾಸೆಯಾದೊಡೆ ಬೀಡಿನ ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲರುಮಂ ನೆರೆಪಿ ಸೆಟ್ಟಿಯಿಂತೆಂದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯-೪೧). [ಉಡಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಲು, ಉಡಲು (ನಾ). ಮಡಿಲು ; ಸೋಗಿಲು : ಭೇದವನಱಿಯದೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದರೆ ಉಡಿಲಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಡಲ ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ಅಬಂಡೇ. ೧೮-೫). **ಉಡಲು** : (ಕಿ).

ಉಡಲುತುಂಬು = ಒಡಲು ತುಂಬು ; ಮಡಿಲು ತುಂಬು : "ಶೋಭನದ ಮದುಮಗಳ ಅಥವಾ ಚೊಚ್ಚಲಬಸಿರಿಯ ಸೆರಗಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ, ಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು, ರವಿಕೆಕಣ, ತಂಬಿಟ್ಟು, ಚಿಗಳಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕು" (ಕರಾ).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + -ಇಲ್$_3$]

ಉಡಿಲೇವಳ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : ತೊಟ್ಟ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕನಕದ ಕಟ್ಟಿದುಡಿಲೇವಳದ ಹೊಸ ಹೊಂಬಟ್ಟೆಯುಡಿಗೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೧-೨೦).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಲೇವಳ (< ನೇವಳ)]

ಉಡಿವಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿವರ 'ಉಡಿಮರ' ನೋ.

ಉಡಿವಸನ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ವಸ್ತ್ರ : ಚಿಂಬಾವುಡೆಯುಡಿವಸನವು ತೋಯ್ದು ನಿತಂಬವು ದೃಶ್ಯವಡೆದು ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ತೋಳು ನುಣ್ಮೊಲೆ ಮೆಱೆಯೆ ಪೀತಾಂಬರ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೮).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ವಸನ]

ಉಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಳ್ಳುಡೆಯಂ ತುಡಿಸಿದನೆನಗಱಿಕೆಯಪ್ಪ ಮಣಿಭೂಷಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪) ; ಉಡಿಸಿಯುಮೂಡಿಯುಮಟ್ಟಿಯುನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಸಲಿಸಿ ಪಲವು ಕಾಲಂ ಪುದುವಾೞ್ದೊಡಲಾತ್ಮನೊಡನೆ ಪೋಗದೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೆಂದೊಡುೞಿದರಂ ನಂಬುವುದೇ (ಆದಿಪು. ೩-೬೧); ನೆಲದ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಜಲದ ಬಣ್ಣವನುಡಿಸಿ ಹಲವು ಪರಿಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಅವಚಂ. ೫-೧೬) ; ಉಡಕಲಿಸಿಯುಂ ಉಡಿಸಿಯುಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ ತಣಿಯ (ಅನೀರ. ೮೫) ; ಹೊಸ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿ ತೊಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೨). [ಉಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು : ಉಡಿಸೆ ಮೂತ್ರಿಸೆ ನಕ್ಕೆ ಪೊರ್ಕುೞಿ ತಾಣಮುಂ ಬಲಚೇಷ್ಟೆಯುಂ ಕುಡೆ ಬಲಾಶ್ರಿತನಾಗೆ ಪೆಣ್ಗೊಡ ಗುಂಡೆಯೇ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡೆ ಪೊದೞ್ದಿರದೇೞ್ ಸುಸ್ವರದೊಳೆ ಪೆರ್ಮುೞ್ ಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೨೬). 'ಉಡಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಉಡಿ$_0$ + -ಇಸು$_3$. / ತವಿ. ಉಡಿ = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು]

ಉಡಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯಿಸು ; ತುಂಡುಮಾಡಿಸು.

[ಉಡಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತು ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟು : ಜೆಡಗು ಬಿನ್ನಣ ಬೇಱ್ ಹೊದೆದ ದುಕೂಲವ ಉಡಿಸುತ್ತಿ ನಡೆದನಾ ರಾಯ (ಭರಚ. ೩-೫) ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೂಲಿಕಾವಿಶೇಷಗಳಂ ಸಹ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಂಡ ತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ಉಡಿಸುತ್ತಿ ವೋಲಗಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ದೂರದೊಳ್ ರಾಜೇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪುರುಚ. ೧೪೧).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಡಿಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಮೊಟ್ಟೆಕಾಜರು ತಂದು ಮಾಱಿದ ಭತ್ತ ಧಾನ್ಯವೊಳಗಾಗಿ ಹೊಂಗೆ ಮಾನವೊಂದು ಮತ್ತವಂಗಡಿಯರೆಯಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂನದುಡಿಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಹಸರಂಗೆಯ್ದು (ಕಇ. II, ೨೧-೨೪ ; 1147). [?]

ಉಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟ (ಭೂತಕೃ), ಉಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯೂ) ; (ಪಂಚೆ ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಧರಿಸು ; ತೊಡು : "ಉಡು-ವಸ್ತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನೇ ಮೃಗವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಉಡು - ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೇ ಗೋಧಾಯಾಂ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಮೋದವಾನುಡುವ ಸೀರೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೭) ; ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂದನಯ್ಯಾ ಎನಗುಡಲಿಲ್ಲೇನುಮೊಂದು ದಮ್ಮಕ್ಕಾದೊಡಂ ಸೀರೆಯಂ ಕೊಂಡೀಯಿಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೧೧) ; ನಾನು ಸೀರೆಯನುಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೇವಾಂಗವನುಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭-೧) ; ಉಡಲಿಲ್ಲ ಉಣಲಿಲ್ಲ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಹರಿಸೇವೆ ಕೂಡಿಲ್ಲ ಸಾಧುಸಜ್ಜನರೊಡನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೩); ಉಟ್ಟದ್ದು ಹರಿಯದಿದ್ದರೆ ನಷ್ಟವೇನು (ಗಾದೆ).

ಉಟ್ಟಿರು = ಧರಿಸಿರು ; ತೊಟ್ಟಿರು : ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟಿರೆ ಪುತ್ತನೇಱಿ ಕೊಲ್ಲದ ತುಱಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೨೨). ಉಟ್ಟುದನಿಕ್ಕು, ಉಟ್ಟುದಿಕ್ಕು = ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಳಚಿ ಬಿಸುಡು ; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು : ಭೀರುಗಳಂ ಶರಣ್ಬುಗುವರಂ ಭಯದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ ವಾರುವಂದಿಳಾತಳಕೆವಪ್ಪರನಾಂತಿಱಿಯಲ್ಕೆ ಪೇಸಿ (ಎಇ. XX, ೧೨-೨೩ ; 1167) ; ಕಡುಕೆಯ್ದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸುಭಟನ್ಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೩-೮೭) ; ತಲೆವಱಿದುಟ್ಟುದಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕಸುಖಂಗಳನುಣ್ಬೆವೆಂಬ ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರು (ಆದಿಪು. ೨-೯).

ಉಟ್ಟುದು = ಧರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು; ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವು: "ಪರಿಧಾನಂ ನಿವಸನಮಂತರೀಯಮೆಂದಿಂತಿವುಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮-೨೦); ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರಿಂದು ಬೇನೆ ತಳರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೪೪ ಶೂದ್ರಕ); ಉಟ್ಟುದುವರಂ ಕೆಯ್ದಂದು ದುಶ್ಶಾಸನಂ ತನಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೃತ್ಯು ಸಾರೆ ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫); ಉಟ್ಟುದು ಚಳಿ ತೊಟ್ಟುದು ಚಳಿ ಮೆಟ್ಟಿತು ಚಳಿ ಮುಟ್ಟಿತೆಲ್ಲ ಚಳಿ ಪೊಸ ಚಳಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೮೨). ಉಡಕಲ್, ಉಡಕಲಿ = ಉಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೋ: ಉಡೆ ಬಾಳಕಿಯರ ಪಜಿಕೈದುಡುಕಿಂದಂ ಪಜಿದ ಮುಂಜಿ ಬಾಕುಳೆಯರ ಜಾಯ್ಕುಡಿವಡೆದ ಸೆಳೆದು ಬದ್ದೆಯರುಡಿಸಿದೊಡುಡಕಲ್ತ ಕೊವರನಭಿನವ ಮದನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೫೮); ಉಡಿಗೆಯನುಡಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೭). ಉಡಕೊಡಿಸು = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಸು; ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಿಸು: ಎನ್ನ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸುವೆನೀತನಂ ಉನ್ನತಜ್ಞಾನಯುತಗಣಕವಿಖ್ಯಾತನಂ ಎಂದು ಉಡಕೊಡಿಸಿ ಜೀವಿತವನಾಗಳೆ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೫-೧೦೩). ಉಡಕೊಡು = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡು: ಉಣಲಿಕ್ಕುಗು ಮುಡಕೊಡುಗುಂ ಗುಣಮುಳ್ಳ ವಿನೇಯನಿಕರಂ (ಸಮಪ. ೪-೬೦); ತನ್ನ ಮಹಮನೆಗೆ ತಂದಾನೆಯಿಂದಿಳಿಪಿ ಗದ್ದುಗೆಯನಿತ್ತು ಮೈತೀವಲುಡ ಕೊಟ್ಟು ಮನಂ ತೀವಲಾರಾಧಿಸುತ್ತವರಂ ಕಳುಪಿ (ಬಸರ. ೧೨-೮೫); ಮಾತನೆ ಉಣಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). ಉಡಲಿಕ್ಕು = ಉಡಕೊಡು: ತಟತಟ ತೊಳಗುವ ಕಳಧೌತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ತಂದ ವಾರವನಿತಾಜನಕ್ಕಂ ಸಾಮಂತ ಚಕ್ರಕ್ಕಮುಡಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭ ವ). ಉಡಹಡೆ = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದು: ಕುಲಜಾತಿಗೆಟ್ಟು ಕೂಳುಣಲುಡಹಡೆಯದೆ ಹೊಲೆಗೆಟ್ಟು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡು; ಕೊಡ. ಉಡಿ]

ಉಡ್ಡು$_2$, ಉಪ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿ; ಗೋಧ: "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನೇ, ಮೃಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಗೋಧಾ ಮುಸಲಿಕಾಖ್ಯಮೆನಲುಡುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೧); ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯುಮುಡುವುಂ ಪಾವುಮಿಲಿಯುಂ ಬೆರ್ಕು ಮೊಂತಿಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಸ್ಥಲಚರಂಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೫); ಉಡುವಿನ ನಾಲಗೆಯಂತಿರೆ ದೃಢವ್ರತಗೊಂದಲ್ಲದೆರಡು ನಾಲಗೆಯೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೭೧; ಉಪುವಿನ[ಪಾಠಾಂ. ಉಡುಹಿನ] ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಎರಡಾದರೆ ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೧೦೨); ತುಂಬಿದ ಮನೆಗೆ ಉಡು ಸೇರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಉಡ: "ನೋಡು ಪುಟ್ಟಾ, ನಾನು ಬಂದೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿಬಿಡ್ತು ಈ ದೊಗರಿಗೆ..." (ಮುಗಮಾಂ. ೩೭).

ಉಡದಹಿಡಿತ, ಉಡುವಹಿಡಿತ = ಉಪು ಹಿಡಿಯುವ ಹಿಡಿತ; ಭದ್ರವಾದ ಹಿಡಿತ: ಷಣ್ಮುಖನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟರವನಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಹಟಮಾರಿ; ಉಡದ ಹಿಡಿತ ಆವನದು (ಭೂಮಿತಾ. ೪೨); ಅಮಮ ಈತನ ಛಲವೊ ಉಡುವ ಹಿಡಿತವೊ! ನೋಡ, ಮರಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಮ್ಬು; ತುಳು. ಉಡು, ಒಡು, ಒಡ್ನು; ಕೊಡ. ಉಡುಂಬಿ; ಕೊ.ಲಾ. ಉಡುಗ್ಯ; ತೆಲು. ಉಡು]

ಉಡ್ಡು$_3$ (ನಾ). ಶಿರೀಷ ಪುಷ್ಪ. 'ಉಡುಮೊಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡು]

ಉಡ್ಡು$_4$ (ನಾ). ೧. ನಕ್ಷತ್ರ; ಚಿಕ್ಕೆ; ತಾರಗೆ: "ಸಂದುದು ತಾರಗೆಯ ಜಾಲೆನಲಿಂದುಡುಸಂತತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಕಡಲ ತಡಿವಿಡಿದುಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬಡಕರಿಸಿ ಮಿಡುಮಿಡುಕಲು (ಹಜಕಾ. ೧-೨); ಪೊಸಗಂಧರ್ವ ಕಿನ್ನರಿಯರುಡುಗಳನು ಪೊಸಮುತ್ತೆಂದು ತಿವಿಯೆ ಕೈನೀಡುವರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨-೬). ೨. ನೀರು.

[ಸಂ.]

ಉಡುಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯವಾಗುವಿಕೆ: ಪಿಂಗದೆ ಬೆಳಗುವ ಗುಣಮದು ಪಿಂಗಲೊಡಂ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ಭೂಜಂಗಳ ತೇಜಂಗಳ್ ಮಸುಳ್ದುವು ದಾನಗುಣಂಗಳ್ ಕಿಡೆ ತೇಜದುಡುಕಮೇಂ ಪಿರಿದಾಯ್ತೋ (ಆದಿಪು. ೬-೫೧); ಭಾವದೊಳ್ ಕಪ್ರತ್ಯಯಮುಂಟು -ಉಡುಕಂ, ನಡುಕಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮುದ. ೨೧೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಉಡುಗು$_1$ + -ಕೆ$_3$]

ಉಡುಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಲಗೆಜೆಯ ಮೊದಲೇರಿಯ ತೋಟಮುಂ ಯಾಜು ಸಲಗೆಗದ್ದೆಯುಂ ಉಡುಕರ ಮನೆಯ ಮುಂದಣ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗಣ ಬೆದ್ದಲೆ ಕೊಳಗ ೧೦ ನಗರ ಜಿನಾಲಯದ ಬಡಗಣ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಕೇರಿ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೫೪; 1195). [?]

ಉಡುಕರ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರದ ಕಿರಣ: ಪುಸಿಯ ನೀಂ ಪುಸಿಗೈದು ದಿಟವ ಕಾಣ್ಬವೊಲೆಸಗೆ ಮುಸುಕ ತಳೆದಿಹನು ಪರಬೊಮ್ಮನೆನ್ನುವೊಡೆ ಒಸೆದೇತಕೆ ವನೀಯನೆಮಗೊಂದು ನಿಜಕುರುಹ ನಿಶೆಯೊಳುಡುಕರದವೊಲು? (ಮಂಕುಕ. ೩೯).

[ಉಡ್ಡು$_4$ + ಕರ$_3$]

ಉಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇರಮಾಡು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡು (÷). ೨. ಒತ್ತು; ಅದುಮು; ಬಿಗಿ (÷). ೩. ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು (÷). ೪. ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ಕಾಡು (÷); "ತೊಡಗಿಸು; ಸಿಗಿಸು; ಸೇರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉಡುಕ್ಕು$_0$ ÷ -ಇಸು$_3$]

ಉಡುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಕಚ್ಚು" (ತ್ರಿಪುವಿ. ಕೋಶ): ಕದಳೀದಳಮಂ ಕಡುವೇಗದಿ ಕೊಯ್ಕೊಳ್ಕೆಂದು ನೀಡಿದಾ ಕರತಳಮಂ ಮದಮುಖದಹಿ ಪಿಡಿದುಡು[ಪಾಠಾಂ. ದಿಡಿ]ಕಲ್ ಮದನಾರಿಯ ಭಕ್ತನಣುಗನಿಳೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮-೫೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮುಡುಕ್ಕು = ರಭಸದಿಂದ ಕಚ್ಚು]

ಉಡುಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ (?): ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿದನ್ನರರಾರಾಂಪನ್ನರೆಂಬ ನಿಮ್ರರಸನ ಗರ್ವೋನ್ನತಿಯುಡುಕುಮನಿನಿಸಾನುನ್ನೋಡಿಂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧಮಕ್ಕೆಮ ಬಚಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೩).

[?]

ಉಡುಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಡಮರುವಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಹಸ್ತಿಪಾವುಜ ವೀಣೆ ಮದ್ದಳೆ ರಾವಣಹಸ್ತ ಕಿನ್ನರಿ ಜಂತ್ರವುಡುಕು ದುಸ್ತರ ಸ್ವರಮಂಡಲ ಮುಖ್ಯ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರಿರ್ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೬); ಕಡುಜಾಣೆ ರತಿಯು ನರ್ತಿಸಿ ಲಾಗತಿವಟ್ಟಿಗುಡುವ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಯ ಹೊನ್ನ ಉಡುಕಿನ ಮಧ್ಯಕಿಂದತಿಶಯಮಹ ಸಣ್ಣನಡು ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ದುದವಳ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೮); ಧಡಧಡಿಸಿ ಬಹ ಶತಾಂಗಗಳ ಕೋಳಾಹಳಗಳುಡುಕು ತಂಬಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳದಿ ಗುಡುಗುತಿಹ ಭಟ] ದುಂದುಭೀರವದಲೆಣ್ದೆಸೆಗಳೊಡನೆ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಮಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತುಗ್ಗಡಿಸಲೆಂತಪ್ಪುದೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೦-೨೨). 'ಹುಡುಕ್ಕ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಹುಡುಕ್ಕ]

ಉಡುಕುವಾದ್ಯ (ನಾ). = ಉಡುಕ್ಕು$_3$: (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು)– ಉಡುಕುವಾದ್ಯ, ಭೃಂಗಿ ನರ್ತನ, ದುಂದುಭಿ, ಭೇರಿ (ಗುರುದ. ೧೧).

[ಉಡುಕ್ಕು$_3$ + ವಾದ್ಯ]

ಉಡುಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಯುವುದೇ ಎಂದರೆ ಭಂಗಿಸುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಡುಕುಳಿಗಳಂ ದಿಟಂ ಗಡ ದೈವವೆಂದಿರ್ದು (ವೀರರ. ೧೮೬); ಹರಿಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಗಿರಪತಿ ಮೊದಲಾದುಡುಕುಳಿವೇವರನವನೀಶರು ಮೊದಲೆನಿಸಿದ ಭವಿಗಳನು (ವೀರೇಚ. ೧-೯); ಕೊಂಡೆಯ ಮಂಚ ಹರಿಭಟ್ಟರೊಳಗಾದ ಉಡುಕುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕದುಕಳಿ, ಉಡುಕುಡಿ] ಗಳಾದ್ಯರೊಳಗಾದರಿರಲು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೪-೩).

[< ಉಡಿ + -ಕುಳ್ಳ$_3$]

ಉಡುಕೆ$_1$, ಉಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ವಿಧವೆಯರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುನರ್ವಿವಾಹ; ಕೂಡಿಕೆ; ಕೂಡುವಳಿ: ಉಡುಕೆಯ ಕುರಿತು ನಾಲಿಗೆಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿಸಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಗೌ. ೬೪). **ಉಡಿಕೆ$_1$**: ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಇದ್ದವಳು . . . ಗೌಡರ ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಉಡಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಯಾವಂದರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ (ಜನಜೀ. ೫೯); ಹಿಂದೆ ವಿಧವೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ (ಬೆಳುಮು. ೨೭); ಉಡಿಕೆ ಗಂಡನಲ್ಲ, ಗುಳ್ಳವ್ವ ದೇವರಲ್ಲ (ಗಾದೆ). 'ಉಡಿಕೆಗಂಡ', 'ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ' ಪರಾ.

ಉಡಿಕೆಮಾಡು = ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಮದುವೆಯಾಗು; ವಿಧವೆಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿಸು (೬). ಉಡಿಕೆಯವಳು = ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳು; ಕೂಡುವಳಿಯಾದವಳು (೬).

[< ಉಡು$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಉಡುಕ್ಕೆ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಣ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾರಗೆಗಳ ಗುಂಪು: ನೀನು ಉಡುಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುವಿ (ಕೊಳಿಮು. ೨೬೨).

ಉಡುಗಣದೊಡೆಯ = ಚಂದ್ರ: ಉಡುಗಣದೊಡೆಯನ ನಗೆ ಇದ ಹೋಲ್ವುದೆ? ಈ ಬಗೆ ಚಪಲತೆ ಅದಕೆಲ್ಲಿ? ಮೋಡದ ಮಿಂಚನು ಹೋಲುವುದೆನಲೆ? (ಮಾಂದಳಿ. ೧೬). [ಉಡು$_4$ + ಗಣ]

ಉಡುಗರೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಱೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗ[ಗೆ]ಗಳ್ಳ (ನಾ). ಉಡುಗೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಬಟ್ಟೆಬರೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ: ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಇದ್ದ ಮಡದೇರ . . . ಮಾನವಕೊಂಡ ಉಡುಗ[ಗೆ]ಗಳ್ಳನೆ ಕಂಡ ಎಡೆಯೆಂಜಲುಂಡವನೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧-೩). [ಉಡುಗೆ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಉಡುಗಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಸೀಮಾವಿವಾದದಿಂ ತದ್ಭೂಮಿಜರೋರೊರ್ವರಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಡೆಯೊಳ್ ಸೀಮೆಗಳ ತೊಡರನುಡುಗಿಸಿ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೭); ಕೃತಕಜಿನರೂಪನುಡುಗಿಸಿ . . . ಪೂರ್ವಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೮); ಕರುಣಾಕರಾ ಸಿರೋಧಮನುಡುಗಿಸಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಗೆಲೆ] ಶಿವನೆ ಎಂದು ಸೌಂದರನಲ್ಲಿ ಶಿವದಿಡುತ್ತಿರೆ ಕರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೫-೨೪); ತಡೆದನಶ್ವತ್ಥಾಮ ಭೀಮನ ಕಡುಹನಾ ಸಹದೇವ ನಕುಲರನಡಗಿಸಿದನುಡುಗಿಸಿದನಾಟೋಪವನು ಪವನಜನ (ಕುಮ್ವ್ಯಾಶ. ೬-೧೩); ಒರಸಿ ತಮಮನುಡುಗಿಸಿ ಖಳರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೮-೧೭). [ಉಡುಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಡುಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗುಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬೀದಿಯೊಳಾದ ಕಸವು ಮೊದಲಾದಮೇಧ್ಯಮೆಲ್ಲಮನುಡುಗಿಸಿ ಕಳೆಯಿಸಿದಿಂಬಱಿಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩-೨೯ ವ). [ಉಡುಗು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಹೊಂದು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು: "ಉಡುಗು - ಸಂಕೋಚನೇ" (ಶಮಧಾ); ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು ಸುರುಳ್ದುಡುಗಿದುದು ವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೨); ಏಗೆಟ್ಟತ್ತೆನ್ನದೆ ಮನವೋಗಡಿಸವೆ ತೀರದಾಱನೆಂದುಡುಗದೆ ನಿರ್ವೇಗಂ ಚಿತ್ತದೊಳಣಮಿನಿಸಾಗದೆ ತಾಂ ಮಾಜ್ಬುದನ್ನದಾನಮನಱವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೯); ಇರ್ಪ ಭಕ್ತನ ಕೋಪದತ್ಯುಗ್ರಮಂ ಕಂಡು ಕೂರ್ಪುಡುಗಲಿಂದುಧರ ನಾಜ್ಞೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೩-೧೬); ಮನನೊಂದುಮತಿಯುಡುಗಿ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೨). ೨. ಒಳಹೊಗು; ಒಳಸೇರು; ಅಡಗು: ನಾಳೆ ದಿನೇಶನಸ್ತದತ್ತುಡುಗದ ಮುನ್ನ ಸೈಂಧವನಗರ್ಗುವಿಸೆ ಕೊಲ್ಲದೊಡೇನೊ ಗಾಂಡಿವಂಬಿಡಿದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೨); ನಾ ಗೋಪತಿನಾಥವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೆ ಉಡುಗುವೆನು (ತುಜುಗಾ. ೧೦-೪೫); ೩. ಸ್ತಬ್ಧವಾಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಕಡೆಪಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯೆಂಬಂದದಿನದವಿ ಮೂಗುವಟ್ಟಿರ್ದುದು ಬೀಟಿಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಪಿಂಗುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೨). ೪. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಬಿಡದಜಿಲ್ವ ಬಂಧುಜನದೊಬ್ಬುಡಿಯದ ಕಣ್ಣೀರ ಪೂರಮಾಪ್ರೇತಮನೋಗಡಿಸದೆ ಸುಡುವುದು ಗಡಮಿನ್ನುಡುಗುವುದೀಶೋಕಮಂ ಸರೋಜದಳಾಕ್ಷೀ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮); ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ ಗೌಳನಳ್ಕಾಡಿದಂ ಬಬ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ಬಮಂ ತಾನುಳಿದನಗಿದನಂಧ್ರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮-೧೮; 1057); ತಡೆಯದೆ ವಿದ್ಯಗಳೆಂದಾಗಡೆ ತಗುಳೆಯ ನಿಜಪೆಯಂ ನೊಣಂಗಳನೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರ್ದ ಪಸಿಯ ಪುಲ್ಗಳ ನುಡುಗದೆ ತಾಂ ಪಡೆದು ಪಲವುಮಂ ತತ್‌ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೬೩). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು: ತತ್ಕಮಳಕಾನನ ಕಂಟಕಲಗ್ನಪಾದನಾದವೊಲುಡುಗುತ್ತುಮಾತ್ಮಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೬); ಉಡುಗಿಂ ಪಾದಮ ನಿಂದಯೋಧ್ಯ ನಿಮಗಿಂತೀ ಕ್ಷುದ್ರನೊಳ್ ರೌದ್ರಮೇಂ(ನೇಮಿಪು. ೫-೨೪); ಎಲೆ ಮುಕುಂದಾ ಉಡುಗುಡುಗು ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಎನೆ ಭುವನವ್ಯಾಪಾರನಾ ಮಹಾಸ್ತ್ರಮನುಪಸಂಹರಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೮-೫೩ ವ). ೬. ಮಡಿಸು; ಮುದುರು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು: ಕೈಯುಂ ಕಾಲ್ಗಳುಮನುಡುಗದೆ ನೀಡದೆ ಬಾಜ್ವನ್ನೆಗಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದು ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮನದಳೋದುತ್ತಿರಿಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೧); ಪಡೆಯ ಪೊಱಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦); ಆ ಸಿಂಗಂ ಮುನ್ನಿನಿರ್ಪಂದಮಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕಾಲುಮಂ ಬಾಲಮುಮನುಡುಗಿಯಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೧೧); ಮೌನದಿಂ ಮೈಯುಡುಗಿ ನೊಂದೆಳೆತಟಕೆ ಬಿದ್ದ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರಂ ತಂದಿತ್ತು ಚರಣದೊಳ್ ಸೂನುಗಳ್ ಪೊಡಮಡಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೪೧).

ಉಡುಗುಡುಗು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ತಡೆ ತಡೆ: ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ತೆಗೆನೆಱದಾ ಕರ್ಣನಿಸಲ್ಕೆ ಬಗೆದೊಡುಡುಗುಡುಗಿಸಲೀ ಭೀಕರ ಬಾಣಮನಾದ ವಿವೇಕದಿನುರದೆಡೆಗೆ ತುಡದೆ ತಲೆಗೆಯೆ ತುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೪). ಉಡುಗಿಹೋಗು = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಆ ಗರ್ಜನೆ ಕೇಳಿಯೇ ವೆಂಕಟರಮಣನ ಅರ್ಧ ಜಂಘಾಬಲ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂರುವಾ. ೧೬೭); ಮಾಸ್ತರರ ಇದ್ದ ಬಿದ್ದ ಧೈರ್ಯವೂ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂರುವಾ. ೬೫); ಅವನ ಸತ್ತ್ವವು ಉಡುಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ(ಕಾವ್ಯಸ. ೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡುಙ್ಗು; ಮಲ. ಒಡುಙ್ಙು, ಒಡುಕ್ಕ, ಒಡುಕ್ಕಂ= ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು, ಸಾಯಿ; ತೆಲು. ಉಡುಕು, ಉಡುಗ, ಉಡುವು; ಕೋಲಾ. ಒಡಂಗ್]

ಉಡುಗು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು ; ಬಳಿ : ತಮ್ಮ ಪತ್ರದ ಜೂರ್ಣಮೆಲ್ಲಮುಮನುಡುಗುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೭–೯೦) ; ಕಸವನುಡುಗುವಾಗ . . . ಉಡುಗಿ ತಿಪ್ಪೆಗೆ ಬಿಸುಟು (ಭೈರಸೂ. ೩೪೪) ; ವನಮಾಲಾ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಉಡುಗಿ ಕಸವನ್ನು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದಳು. (ಜಯಂತ. ೧೬೫). ೨. (ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು) ಒಂದೆಡೆ ಕೂಡಿಸು ; ರಾಶಿಹಾಕು : ತೋಱಿ ಫಳಪಾಕಾಂತಂಗಳಪ್ಪೌಷಧಿಗಳಂ ಸ್ತಂಬಕರ್ಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂ ಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡಕುವ ಬಯ್ತಿಡುವಕ್ಕಿಮಾಡುವ . . . ತೆಱನುಮನಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೬–೭೭ ವ) ; ಕೊಡನ ತುಂಬಿದ ಹಾಲ ಕೆಡಹಿ ಉಡುಗಲೆನ್ನಳವೆ (ಬಸವ. ೨೯೭).

ಉಡುಗುಸಾರಣೆ = ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಾರಿಸುವುದು : ಕಸ – ಮುಸುರೆ, ಉಡುಗುಸಾರಣೆ, ಪಾತ್ರೆ ತೊಳೆಯುವುದು – ಇಂತಹ ಮನೆಗೆಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ . . . ಬಂದಳು (ಶೀಪ್ರಶ್ನೆ. ೨೪೪).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಡಿಪು ; ಕೊಡ. ಒಡಿಕ್, ಒಡಿಕಿ ; ತೆಲು. ಊಡುಚು, ಊರುಚು ; ಗೊಂಡಿ. ಊರ್ಸಾನಾ]

ಉಡುಗು$_3$ (ನಾ). (ಕಸ) ಗುಡಿಸುವಿಕೆ ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ.

[< ಉಡುಗು$_3$]

ಉಡುಗು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಮುಸಲಿಕ – ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [?]

ಉಡುಗುಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಭರಣ ; ಒಡ್ಯಾಣ : ರನ್ನದುಡುಗುಣಿ ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿ ಹೊನ್ನಿನ ಡಾಬಾ ಇಟ್ಟಿದಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬) ; ಜಾಡಿ ಜಮಖಾನ್ಯೊತ್ತಿ ಕಂಬಳಿಯ ಕರಿಯೊತ್ತಿ ಉಂಗುರುಡುಗೂ[ಗು]ಣಿ ಖಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುವೊತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರತಿ. ೬೯). [ಉಡು ? + ಗುಣಿ ?]

ಉಡುಗೆ, ಉಡಿಕೆ$_3$, ಉಡಿಗೆ$_1$, ಉಡುಕೆ$_3$ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಧರಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ : "ಸಾಱಿಗೆ (ಜಾಱಿಗೆ)—ಉಡುಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಪಿಡಿದ ಜವನಿಕೆಯ ಮಱೆಯೊಳ್ ತೊಡವುಮನುಡುಗೆಯುಮನಂಗದಿಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಂ ಬಡಗಮೊಗದಿಂದೆ ಮೂಜಗದೊಡೆಯಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನೆಸೆಯೆ ಸುಸ್ಥಾಸನದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೭) ; ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಹದೋಲೆ ಹಳದಿಯ ಉಡುಗೆ ಸವೆಯದೂದುವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ತೊಡಿಗೆ ಎಸೆವುತಿರೆ ಬಂದು ಮಹಮನೆಯ ಗೋವಳನಲ್ಲಿ . . . ಬಸವಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಂ (ಬಸರ. ೯–೧೦೧) ; ತೆಳುದೊಗಲ ನಿಡುಸೋಗೆಯುಡುಗೆಯುನೆಳಗರುಳ . . . ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತನಿನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೪). **ಉಡಿಕೆ$_3$** : ಬಜ್ಜರ ಬಗ್ಗದೊವಲುಡಿಕೆಗೆ ರಂಜಿಸುವಜ್ಜ ಕಱಿಗೊರಲ . . . ರಕ್ಷಿಸಕ್ಕಱಿೊಳೆಮ್ಮುವ (ಮದೇಪು. ೧–೩) ; ಇವರ ಉಡಿಕೆತೊಡಿಕೆ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವಾಗಿ ಚಿತಪಾವನರಂತೆ (ಕಭಾಗೆ. ೭೯). **ಉಡಿಗೆ$_1$** : "ಮತ್ತಾತ್ವದಿಗೆ ಪರಿಧಾನವಂತರೀಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೨೯) ; ನಡುವಿಂಗತಿಗಾಢದುಡಿಗೆ . . . ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತು ಪಂಕಜಮುಖಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೨೨) ; ನೀವೆಲ್ಲರುಟ್ಟುಡಿಗೆಗಳನು ನೀಡೆಂದಡವನೀವಪರಿಯಾವುದೆಂದಳುಕಿ (ಹಚಕಾ. ೮–೪೯); ಅಕ್ಕರಂಗಳನೋದುವನುಕ್ರಮಂ ಕಡಲುಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲುಡೆ] ಯಾದ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಉಡಿಗೆಯನುಡ ಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೭). **ಉಡುಕೆ$_3$** : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೇಱುಗಳಂ ತಡೆಯದೆ ಕರ್ಪುರದ ಪಿರಿಯ ಮಳವೆಗಳಂ ತಂದಿಡು ಮಾಣಿಕಭಂಡಾರದ ಪುಡಿಕೆಗಳಂ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುಡುಕೆಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೯೧).

ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ, ಉಡುಗೆತುಡುಗೆ = ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ತೊಡುವ ಆಭರಣ ; ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ : ಆಟಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ, ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೂ ಇತರರಿಗೂ ಯಾವ ಭೇದಭಾವನೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೪) ; "ಪರದೇಶದ ಭಯವು ಭಾಷೆಯು ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳು ಆಚಾರಪದ್ಧತಿಗಳು ಮತವು ನಾಣಯಕಗಳು ವಿದ್ಯಾಕ್ರಮವು ಎಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಾಳುತ್ತಿರುವುವೋ ಆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯದೇಶೀಯರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆಂಬುದು ಅಪವಾದ ವಿಡಂಬನ ಹೃತ್ಸಂತಾಪಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರ . . ." ಎಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ (ಸಂಸಕ. ೧೨೧).

[ಉಡು$_1$ + –ಗೆ. / ತಮಿ. ಉಡುಕ್ಕೈ]

ಉಡುಗೆರೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗೊರೆ 'ಉಡುಗೊಱೆ' ನೋ.

ಉಡುಗೊಱೆ, ಉಡುಗರೆ, ಉಡುಗಱೆ, ಉಡುಗೆರೆ, ಉಡುಗೊರೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಟ್ಟೆಬರೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಹುಮಾನ, —ಬಳುವಳಿ : "ಪಸಾಯಮುಮೆನಲುಡುಗೊಱೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧) ; ಶ್ರೀವಿಜಯಂ ಸುತಾರೆಯೊಳ್ ನೆರೆದಿಂಬೞಿಕಮುಕಳಂಕಾಚಾರಸಾರನನೇಕ ಪಸದನದುಡುಗೊಱೆ ಸಹಿತಂ ಕಳಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೩ ವ) ; ಆತನ ಸಮಸ್ತವಿತ್ತಂ ನಿನ್ನದೆಲೆ ಬಸವ ಎಂದು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನಲ್ಲಿ ಉಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೫–೧೭೧) ; ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟನಾ ತಂದ ದೂತರಿಗುಡುಗೊಱೆಯ (ಶಾಂತೀಚ. ೩–೨೦) ; ಬರೆದವೋಲೆಗಳಖಿಳ ಭೂಮೀಶ್ವರರಿಗುಡುಗೊಱೆ ಸಹಿತ ದೂತರು ಹರಿದರುತ್ತರ . . . ಪಶ್ಚಿಮಂಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧–೧೫) ; ತೋರ ಹಸ್ತದೊಳುಡುಗೊಱೆಯನಿತ್ತನು (ಭರಚ. ೨–೯೮). **ಉಡುಗರೆ** : ಪ್ರಿತಿವೀಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಆವ ದೇಸಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಯೂ ಮುಂದಣ ವೀಳೆಯ ಉಡುಗರೆ ಪಡಿ × × × ಯಿಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬–೯ ; 1379) ; ಹೆಜ್ಜುಂಕದ ವರ್ತನೆಯ ಉಡುಗರೆಯನು ಪೂರ್ವ್ವ ಮರಿಯಾದೆಯ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮–೧೯ ; 1440) ; ಬಲಂಗಳಿಗೆ ಉಡುಗರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾಸ. ೮). **ಉಡುಗಱೆ** : ಅವರ್ ವಜ್ರಜಂಘನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಉಡುಗಱೆಯುಮನೋಲೆಯುಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೊಡಮಡೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೩೧). **ಉಡುಗೆರೆ** : ಭೂಸುರಾದಿ ಸರ್ವಜನಂಗಳಿಗು ಉಡುಗೆರೆ ಉತ್ಸವಾದಿ ಅನೇಕ ಸನ್ಮಾನಂ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದನ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೪–೨) ; ಹಬ್ಬದುಡುಗೆರೆಗಳನು ತಂದು ನಮ್ಮಯ ಮನೆಗತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಅಕ್ಕಾಮಗುವೆಲ್ಲಿಹುದೆಂದು ಕೇಳುವಳಾಕೆಗೆ ಪೇಳಂದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೪–೬೧). **ಉಡುಗೊರೆ** : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಮುತ್ತುರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ . . . ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೬೧) ; ದೇಶದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪಂಚಾಮ್ನ. ೭೧). [ಉಡು$_1$ + ಕೊಱೆ$_3$. / ತುಳು. ಉಡಿಗೆರೆ, ಉಡುಗೆರೆ]

ಉಡುಗೊಱೆದರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ : ಭಾವ ಬಿಜಯಂಗೆಯಿದಿರ್ಕೆ ಈ ದೇವಕಿಯು ಮೈನೆಱೆದಳನುಜೆಗೆ ನೀವುಡುಗೊಱೆದಂದುದೀ ಚಿತ್ತಲೆಯೆಯಿದನುಡಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೭).

[ಉಡುಗೊಱೆ + ತರ್]

ಉಡುಗೊಱೆಯಿೞು (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಸುತ್ತಣರಸರಿಗೋಲೆಯುಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು ದೂತರ ಕಳುಹು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೫೨) ; ಉಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು ಸಂತಸದಿಂದೆ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೭–೫೬).

[ಉಡುಗೊಱೆ + ಈ$_3$]

ಉಡುಗೋಲು (ನಾ). ಉಡುಗುವ ಕೋಲು ; ಕಸಪೊರಕೆ : "ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಡುಗೋಲು ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಾ!" (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೦೦). [ಉಡುಗು$_{2}$ + ಕೋಲು$_{1}$ (< ಕೋಲ್$_{1}$)]

ಉಡುಚು (ನಾ). ತೊಡೆವಾಳ : "ಒಡ್ಡೆಯ ಹುಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯) ; "ದೇಹದ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮು. ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಏಳುವ ಗೆಡ್ಡೆ ; ತೊಡೆವಾಳ ; ಉಡುಚು" (Bubo. ಇಂಕನಿ) ; ಹಲ್ಪೇನೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದೊಸರುವ ಭಗಂದರಗಳುಡುಚುಗಳು ಕಿರಿಯ ಸೊಸೆಗಡಸಿದವು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೦-೨೮). 'ಉಡಿ$_{2}$' ಪರಾ. [< ಉಡಿ$_{2}$ + -ಚು ?]

ಉಡುತ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಉಡು$_{1}$ + -ತ$_{3}$]

ಉಡುತತಿ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ : ಕೊಳನಂ ಗಗನಂ ನೀರ್ವೂ ಗಳನುಡುತತಿ ನೀರನಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪಿಳಿಸೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೪). [ಉಡು$_{4}$ + ತತಿ]

ಉಡುತೆ (ನಾ). ಅಳಿಲು ; ಇಣಚಿ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಜುತ್ತೈ ; ತೆಲು. ಉಜುತ, ಉಡುತ]

ಉಡುತೊವಲ್ (ನಾ). ಉಡುವಿನ ಚರ್ಮ : ಬಿಗಿವಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯರ್ ಬಿಗಿದುಡುತೊವಲಿಂದೆ ಪುದಿದ ಕಯ್ವೆರಳುಳ್ಳರ್ (ಸೌನಂದ. ೧-೩೩). [ಉಡು$_{2}$ + ತೊವಲ್]

ಉಡುದಾರ 'ಉಡೆದಾರ' ನೋ.

ಉಡುನಾಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ ; ಚಂದ್ರ : ಉಡುನಾಥಂ ಪಾಪಗ್ರಹದೊಡನಿರ್ದುದಯಾಂತ್ಯ ಸಪ್ತಮಾಷ್ಟಮದೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ಕೇಂದ್ರದೋಳಿರದೊಡವರ್ ಕಾಣದೊಡೆ ಕಾಣರಾ ಬಾಲಕನಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೪೭). [ಉಡು$_{4}$ + ನಾಥ]

ಉಡುಪ$_{1}$, ಉಡುಹ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಹೀನ ; ಕೈಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದವನು : ವರುಣಾನಿಯ ಬಾಯ್ದೆಱಿಗೀ ತರುಣಿಯ ಬಾಯ್ದೆಱಿಯ ಚೆಲ್ವನೆಂಬೀ ಚೆಲ್ವಂ ನೆರೆದೀಶನುಡುಪನಾದಂ ಪರಿಕಿಸುವಂದಮುರರೊಳಗೆ ಕುಂಟರುಮೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦). **ಉಡುಹ$_{1}$** : ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದವನು : ನುಡಿದು ಫಲವೇನಿನ್ನು ಸಾರಥಿ ಮಡಿದ ನಿನ್ನಿನ ಬವರದಲಿ ನಾನುಡುಹ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಮುಡುಹ] ನಾದೆನು ಶಿವ ಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫-೨೪). [ಉಡು$_{0}$ (< ಉಡಿ$_{1}$) + -ಪ$_{2}$]

ಉಡುಪ$_{2}$ (ನಾ). ೧. = ಉಡುನಾಥ : ಉಡುಪ ವಿರಹ ದುಸ್ಸಹವಾಸರಂಗಳಂ ಕಳಿಪಲ್ಕೆ ಕುಮುದಿನಿಯಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾದಂಬು. ೨೧೮) ; ಉಡುಪ ತನ್ನ ಕಳೆಯ ತಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಬೆಳಗ ತಾನಱಿವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯-೨೧). ೨. ತೆಪ್ಪ ; ದೋಣಿ : ಉಡುಪಮಂ ತರಿಸು ನದಿಯಂತರಿಸವೇಳ್ಕುಮೆಂದೊಡೆಯ ನೇಮಂಗೈದನೆನೆ ಹಸಾದಮೆನುತ್ತ ನಡೆದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೭-೩೩) ; ದಕ್ಷಿಣ ತಟಂ ಮುಟ್ಟಲಾ ಉಡುಪದಿಂ ದಿಳಿದು ಯಮುನಾವನಂ ಬೊಕ್ಕರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫-೩೮೯). ೩. ಹಾವು ; ಸರ್ಪ. ೪. ಚಾತಕಪಕ್ಷಿ. ೫. ವರುಣ. ೬. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ) ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಒಂದುಗುಂಪಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಸರು (ಕರಾ) : ಬಾಚಂಣ ಉಡುಪರ ಮೊಂಮಗ ವಾಸುದೇವ ಉಡುಪನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೧೭-೮ ; 1525) ; ಕೇಶವ ಉಡುಪನ ಸಾಗುಮು ೫‖ ೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೮೦-೪೧ ; 1687) ; "ಉರಗ ಸುಧಾಕರಂ ತರಣಿ ಚಾತಕಿಯಿಂತುಡುಪಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಉಡುಪಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಅಂಶ ; ಚಂದ್ರಕಲೆ : 'ಉಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡ' ಪರಾ. [ಉಡುಪ$_{2}$ + ಖಂಡ]

ಉಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ವಿಶ್ವನಲ್ಲಭನುಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡನೊರ್ಬನೆಯೆಂದು ಸುರಲೊಲ್ಲ (ಬಸವು. ೫೭-೨೬). [ಉಡುಪಖಂಡ + ಶಿಖಂಡ]

ಉಡುಪತಿ (ನಾ). = ಉಡುನಾಥ : ಜಿಡೆಗಳಂ ಕಪ್ಪೆಸೆವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಪಗೆಗಳಂ ಮುಡಿದ ಪೂಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧-೧೮). [ಉಡು$_{4}$ + ಪತಿ]

ಉಡುಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಮೇಟಿಕರ್ಮದ ಕರ್ತನುಡುಪತಿಜೂಟನಪ್ಪನಿದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟದ ಪಾಟಿಯುಲ್ಲಾ (ಬಸವು. ೫೪-೧೭). [ಉಡುಪತಿ + ಜೂಟ]

ಉಡುಪತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ ; ಬುಧ : ಕುಂಭದೊಳುಡುಪತಿ ಸುತನುಂ ಕುಂಭೇಂದ್ರಾದಿಯೊಳೆ ನೆಲಸೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಗ್ರೀಷ್ಮಂ (ಜಟ್ಟನು. ೮-೧೮೦). [ಉಡುಪತಿ + ಸುತ]

ಉಡುಪಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ಪೊಣ್ಮಿದುಪಾಯುಡುಪ ಥಂಗಳಾವರಿಸಿರ್ದುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧೧೧). [ಸಂ. ಉಡುಪಥ (ಉಡು + ಪಥಿನ್ +-)]

ಉಡುಪಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು : ಸುತನ ಬಯಸುತ್ತಿರ್ಪ ಉಡುಪಮುಖಿ ರುಪ್ರಾಣಿ (ಸನನೋ. ೨೩-೪೭). [ಸಂ. ಉಡುಪಮುಖೀ (ಉಡುಪ + ಮುಖ + -)]

ಉಡುಪು (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು ; ಉಡಿಗೆ : ಕೊಡಲಿ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಗಂಡಸಿನ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ಪ್ರತಾಪ. ೮೪) ; ಅವರ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ, ಕೆಂಪೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ, ಮೈ ಮುಚ್ಚದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯಿದ್ದಿತು (ಬಾಣಅ. ೯೭). [ಉಡು$_{1}$ + -ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಉಡುಪು]

ಉಡುಪುಗಾರ (ನಾ). ಉಡುಪನ್ನು ಮಾಡುವವನು. [ಉಡುಪು + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಉಡುಪುತೊಡಪು (ನಾ). ಉಡಿಗೆ ಮತ್ತು ತೊಡಿಗೆ : ಆ ಮುದುಕನ ಉಡುಪು ತೊಡಪು ನೋಡಿದರೆ ಅವರೂ ಎಲ್ಲಿಯೊ ಕನ್ನಾಕೋಧಿಸಲಿಕ್ಕೆಯೆ ಹೊರಟಾರ ಅಂತ ಕಾಣಿಸತದ (ಅಶ್ವಮೇ. ೬). [ಉಡುಪು + ತೊಡಪು]

ಉಡುಪೆಂ[ಬೆಂ]ಚೆ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹೊಂಡ ; ಸಣ್ಣಕೊಳ : ಕರಿಗೆ ಪಂದಿ ಸರಿಯೆ ಶರಧಿಗುಡುಪೆಂ[ಬೆಂ]ಚೆ ಸರಿಯೆ (ಮೋಳಿಪು. ೪-೬೪). [< ಉಡುಗು$_{1}$ + -ಬೆಂಚೆ ?]

ಉಡುಬೆ 'ಉಡುವೆ$_{2}$' ನೋ.

ಉಡುಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಉಡುಪಥ : ಮೃಡನುಂ . . . ಉಡುಮಾರ್ಗಂ ಬಿಡಿದೆಯ್ದಿದಂ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕಾಗಳಾನಂದದಿಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೩-೧೫). [ಉಡು$_{4}$ + ಮಾರ್ಗ]

ಉಡುಮೊಗ, ಉಡಮೊಗ (ನಾ). ಶಿರೀಷದ ಹೂವಿನಂತೆ ಕೋಮಲವಾಗಿರುವ ಮುಖ (?) : ನಿಡುಬೆನ್, ಉಡುಮೊಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡುಮೊಲಂ] (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦೦ ಉದಾ) ; ಬಂದರ್ ನಗೆಮೊಗದುಡುಮೊಗದ ಮುದ್ದುಮೊಗದಂಗನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೩). **ಉಡಮೊಗ** : ಉಡಮೊಗಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ನೀಳ್ದೆಸಟಿಕೊಳ್ ಮಱಿದುಂಬಿ ಪಾಯ್ದೊಡಂ ಬಡನೊಳಕೊಂಡು ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕಟ್ಟಿನೊಳ್ಪೊದಚಿಡ್ಡೊಡ ನೊಡನೋಡುವಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸಮುಂ ಮಱುಕಕ್ಕೆ ಮಾಣ್ದೊಡೀ ನಡೆಗಿಡೆ ಸತ್ವಮುಂ ತಮಮುಮುಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳೆ ಕಂಡೆನೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮). [ಉಡು$_{3}$ + ಮೊಗ]

ಉಡುರಾಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರ : ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪೆರ್ಚದಿಪನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). [ಉಡು$_{4}$ + ರಾಜ]

ಉಡುರಾಜಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಉಡುರಾಜಧರನೊಲಿದು ಸತಿಪತಿಗಳೀರ್ವರನು ಬಿಡದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೯೯). [ಸಂ.]

ಉಡುರಾಜಾನನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಉಡುರಾಜಾನನೆ ರಾಜಶೇಖರನನೊರ್ವಳ್ ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನೋಡಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೩). [ಸಂ. ಉಡುರಾಜಾನನಾ (ಉಡುರಾಜ + ಆನನ + –)]

ಉಡುರು (ನಾ). (ಗೂಳಿಯ) ಗುಟುರು: "ಉಡುರು – ಡುರುಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

ಉಡುರುಹಾಕು = ಗುಟುರುಹಾಕು. [?]

ಉಡುವರ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುವರಂ ಹಿಮವುದುಗಿದಡೆ ರವಿ ಪಡುವಲುದಯಂಗೆಯ್ದಡಂ (ಬಸಪು. ೧೧–೧೨); ಉಡುವರಂ ದಕ್ಷ ಸುತೆಯರ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬರ್ಪಡೆಯೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೨೫). [ಉಡು$_4$ + ವರ]

ಉಡುವಲಿ (ನಾ). = ಉಡುಗೊಱೆ^{3}: ಇಂತು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಯುಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂತಿ ಮಾದ್ರೆಯರನು ಕಳುಹೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೬–೯). [ಉಡು$_1$ + ವಲಿ$_0$ (< ಪಱಿ$_5$)]

ಉಡುವಸನ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣಕಿಮ್ಮಡಿ ರು ಚಿ ದೋ ಱು ತ ಲಿ ರ ಲು (ಮೋಹತ. ೧೪–೯೧). [ಉಡು$_1$ + ವಸನ]

ಉಡುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ; ಶಂಖಪುಷ್ಪ (?): ರಂಜಿಸುವುಡುವಳ್ಳಿಯ ಪೂವಂಡಂ ಭುಂಜಿಸಲೆನುತೊಳಗಡೆ ನಿಂದಾ ಭೃಂಗಂ ಜಿನುಗಲ್ ಬಲ್ಲವರಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿತು ನಂದನವನಿತೆ . . . ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನ ಮುಂದೂದುವ ಶಂಖಧ್ವನಿಯೆಂಬಂದದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೧೧–೮); ಬಾಗೆಯನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಕುಂದಂ ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿಡಿದುಡುವಳ್ಳಿಗಳಿಂದಾ ಪೂಗಣೆಯನ ಜಯನಾಲಯಮೆನೆ ವನವತಿಪಾವನಮಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೫–೪೪).

[ಉಡು$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡುವೆ$_1$, ಉಡುಬೆ (ನಾ). ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಇಂತಪ್ಪ ಕಾನನದುಡುವೆಯೊಳಡಗಿಯೋರಂತಿಹ ಪಾಲುಪರೆಯನು ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ನರಸೇಂದ್ರ ಸೆಳೆದ ಬಲು ಪಂಥವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೮). **ಉಡುಬೆ:** ಮಾರೀ ದಂಡೂ ಬಂದೊ ಊರ್ಮುಂದೆನಿಂದಾದೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ರಣ್ಣ ಉಡುಬೇಯ, ರಾಜ್ಯಕೆ ಕೇಡೂಗಾಲಾ ಬಂದು ಕವಿದಾವೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೬). [?]

ಉಡುವೆ$_2$ (ನಾ). ಅಳಿಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಅಳಿಲು, ಕೆಂದಳಿಲು, ಉಡುವೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೬೯). [?]

ಉಡುಸಾರಣೆ, ಉಡಸಾರಣೆ (ನಾ). (ಸಗಣಿಯಿಂದ) ನೆಲವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ರಮಾಬಾಯರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಉಡುಸಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟರು (ಸಮುಜೀ. ೧೧). **ಉಡಸಾರಣೆ:** ಊಟ, ಉಡಸಾರಣೆ, ಉಪಕರಣೆಗಳು, ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದವು (ನಿರಾಭ. ೫೨); ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ತಮ್ಮ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಉಡಸಾರಣೆ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸೆ. ೯೨). [< ಉಡುಗು$_3$ + ಸಾರಣೆ]

ಉಡುಸೀರೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೀರೆ: "ಉಡುಸೀರೆ ಕೋವಣಗಳೊಳ್ ಕಚ್ಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨); ಮುಡಿವು ತೊಡವು ಉಡುಸೀರೆ ಪಡಿಗಪಣೆಗೆವಸರಪಾಳಿಯರೆಯ್ದಿ ಸುಡಿಸಲಣ್ಮದೆ ಸಾರಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೦).

[ಉಡು$_1$ + ಸೀರೆ]

ಉಡುಹ$_1$ 'ಉಡುಪ$_1$' ನೋ.

ಉಡುಹ$_2$ (ನಾ). (?) "ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವ; ವೇಷಧಾರಿ" (?) (ಬಸವ. ಕೋಶ): ಸುಡಲೀ ಮನವೆನ್ನನುಡುಹನ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಹೀನ, ಉಡಹನ, ಹುಡಿಗನ್ನ] ಮಾಡಿತ್ತು ನಡೆವಲ್ಲಿ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಅಧಿಕನೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೦). [?]

ಉಡುಹು (ಕ್ರಿ). (ಪದ) ವಿಭಾಗಮಾಡು; ಮುರಿ; ಒಡೆ: ಉಕ್ಕದೆ ಬಿಕ್ಕದೆ ಲಿಪಿಯಂ ನ ಕ್ಕ ದೆ ತಡವರಿಸದೆಡಹದುಡುಹದೆ ಪದವಿಟ್ಟಕ್ಕರ ಬಣತೆಯೊಳೋದುವದಕ್ಕರಿಗರ ಮಾರ್ಗವಲ್ತೆ ಚೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೩೧). [< ಉಡಿ$_1$ + –ಹು (< –ಪು)]

ಉಡೆ$_1$, ಉಡಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ನಡು; ಕಟಿ: ಅಂಜನಮಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಗಳೋಲೆಯಿಲ್ಲದ ಕಿವಿ ಕಾಂಚಿಯಿಲ್ಲದುಡೆ ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದ ಪಾದಪಲ್ಲವಂ (ಹೈಆಸಿ. VIII, ೧೦–೪೯; 1058); ಕನಕಕಟಿಸೂತ್ರವನಿರದಮರಿಸಿದನುಡೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೫೭); ರತ್ನಾಕರ ನೆಲವೆಣ್ಣನುಡೆಯ ಮೇಖಲೆಯಂದದೆ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೨–೪). **ಉಡಿ$_5$:** ೧. ಅಡಿಯಂ ಕಿಱುದೊಡೆಯಂ ಪೆರ್ದೊಡೆಯಂ ಪೊಱವಾಱುಡಿಯನುರಮಂ ಮುಯ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧೫); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲುವನ ಉಡಿಯ ಹಿಡಿದು ಹೋಹಂತೆ (ಮೋಳಿವಾ. ೩೫–೧೪೮); ಉಡಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿವ ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮಧರ ನಮಃಶಿವಾಯ (ನಮರ. ೬–೨೧); ಅಲರುಣಿಯ ನಳಿಯೆಂಬರು ಉಡಿಯೆಂಬರುರುನಿತಂಬೋರ್ಧ್ವಮಂ (ಚಿಬಪು. ೬–೪೪). ೨. ಮಡಿಲು; ಸೋಗಿಲು: ನಿಮ್ಮ ಒಕ್ಕುದ ಮಿಕ್ಕುದ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿಪ್ಪರು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೫೮–೨೫೦); ಬಡವಾದಿರರಸ ಕಾಲೊಳ್ ನಡೆದಪಿರೊಡನಾರುಮಿಲ್ಲ ಕ ಡ ಲೆ ಗ ಳೇಂ ನಿಮ್ಮುಡಿಯೊಳಗೆ (ಶಮುದ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸುಡದಲೆ ಬಿಡುವುದೇನಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦–೨); ಬೆಳ್ಳಗೆ ಬೆಳಗಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಿ ಮೂಡಲವಾಗಿ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಮೀನು ಗರಿತೆಗೆದು ಆಡ್ಯಾವು ಗರತಿ ಗಂಗಮ್ಮನ ಉಡಿಯಾಗೆ (ಹೆಮುಪ. ೨೨–೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡೆ$_2$ (ನಾ). ಉಡುಗೆ; ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಉಡೆಯುಟ್ಟ ಸೀರೆ" (ಕಶರ. ೧೫); ಕಾಲೂರ್ಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೭ ವ); ತಡವರಿಸುತ್ತಿರಲ್ಕೆ ತೊಡೆ ಜೋಲೆ ಸಡಿಲ್ದುಡೆ ಬಿಟ್ಟ ಮೇಲುದಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೬); ತರತರದಿನೆಸೆವ ಕರೆಗಳ್ವೆರಸಿದ ಪೊಸದುಗುಲದುಡೆಯುಮುಮರ್ದೊಪ್ಪುವ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೯೭); ತೋಳೆದು ಕೈಕಾಲು ಮೊಗಗಳ ಉಳಿದಂಗವನು ನನೆದುಡೆಯೊಳು ತೊಳೆವುದು (ಹದಿಬ. ೮–೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡೆ$_3$ (ನಾ). ಒಡೆಯ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣಗೆರ್ಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗಮನೆ ಬಳಿಗಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೨; ಸು. 800). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈಯಾನ್]

ಉಡೆಗಂಟೆ, ಉಡಿಗಂಟೆ, ಉಡಿಘಂಟೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳಿಗೆ) ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದ ಆಭರಣ: ಮುತ್ತಮಾ ಹರಿಗೆಕಾಜರಿಕ್ಕೆಲದೊಳ್ ಕೋದಕೆಯ್ಯೊಳುಟ್ಟ ಮ ಲ್ಲ ಗಂ ಟ ನ ತೊಡರ್ಚಿದುಡೆಗಂಟೆಯ ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಂದಿರಿಯ ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). **ಉಡಿಗಂಟೆ:** ಉಡಿಗಂಟೆ ಮುರಿವು ಮಾಗಾಯ್ ಸೊಡವರ್ಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟು ಪೊಳೆವ ಕಿಱುಜಡೆಮುಱುಗಲ್ ಸಡಗರದ ಗೆಜ್ಜೆಯಂದುಗೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಾಗಿಪ್ಪ ಸುತನಡಂಗಿದನರಸಾ (ದಶಕು. ೫–೬೫); ಉಡಿಗಂಟೆಗಳ ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ರವಂ ದಿಕ್ತಟಮನೆಡೆವಿಡದೆ ಮಾರ್ದನಿಗಳಂ ಕೊ ಡಿ ಸು ತಿ ರೆ (ಆರಾಜ. ೯–೪೦). **ಉಡಿಘಂಟೆ:** ಉಡಿಘಂಟೆ ಘಣಘಣ ಎಂದುಲಿವುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೬–೧೭); ಉಂಗುರ ಉಡಿದಾರ ಉಡಿಘಂಟೆ ನಾ ಕಂಡೆ (ಹೇಮುಕೂ. ೮೪). [ಉಡೆ$_1$ + ಗಂಟೆ]

ಉಡೆದಾರ, ಉಡಿದಾರ, ಉಡುದಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಲು ಮಿಸುನಿಯುಡೆದಾರ ಬಾಲಶಶಾಂಕನಂದವ ಪುಲಿಯುಗುರನು ಥಾಳಿಪ ಬಂದಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಅಂಜಚ. ೪-೪೪). **ಉಡಿದಾರ:** ೧. ಬೆಂಡೋಲೆ ಮುಱಿಹು ಮಾಗಾಯ್ಪೆಂಡೆಯ ಮರಳೆಲೆಯೆಬಲ್ಪ ಕಿಱುಪುಲಿಯುಗುರ್ಗಳ್ ಗೊಂಡೆಯವುಡಿದಾರಂ ಭೂಮಂಡಲಪತಿಯಾತ್ಮಜಂಗೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ದಶಕು. ೨-೭೩); ಹೊನ್ನುಂಗುರುಡಿದಾರ ಹೊಳೆವ ಪೀತಾಂಬರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡುವಿಲಿಟ್ಟ ಜಾಹ್ನವಿ ಜನಕನ(ಪುರಂದ. ೨-೬೬-೨); ರಕ್ಕೆವಣಿ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಜ್ಜೆ ಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ ಪಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದ ಸುಭಸಿತ ಮರಳೆಲೆಯೆನಿಪ ಪರಿಪರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೭). ೨. ಒಡ್ಯಾಣ; ಡಾಬು; ಮೇಖಲೆ: "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ ಕಾಂಚಿ ಸಪ್ತಕಿ ಕಳಾಪಿ ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩೦); ಮುಡದಿರನ್ನೆಯರುಡಿದಾರ ಕಿಂಕಿಣಿಯಿಂದೆ ನಡೆದರು ರಾಜವೀಧಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೭); ಸಿರಿಯುಡಿದಾರ ನೇವುರದ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨-೯೧); ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರ ... ಕಡಗ ಬಳೆಗಳನಿಟ್ಟು ಸೂಳೆಯರಾಳಿನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೩೪). **ಉಡುದಾರ:** ೧. ಉಡುಗೆ ಪೀತಾಂಬರ ನಡುಗೆ ಹೊನ್ನುಡುದಾರ ಕಡಗ ಕಂಕಣವಿಟ್ಟವನಾರಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೨-೭೦-೨); ಗೆಜ್ಜೆಯ ಉಡುದಾರವನ್ನು ಆವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದನು (ಬಾಬಲ. ೨). [ಉಡೆ₁ + ದಾರ₁]

ಉಡೆದೊವಲ್, ಉಡಿದೊವಲ್, ಉಡೆದೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವಚರ್ಮ, —ಉಟ್ಟಿರುವಚರ್ಮ: ಮಣಿಯುಡೆದೊವಲುಂ ಪೀಲಿಯ ಪಡೆಗಟ್ಟುಂ (ಶಮುದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಡೆದೊವಲನುಟ್ಟು ಪಸುರಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಚಿಂದಿಯ ಸುತ್ತಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೮-೩೪). **ಉಡಿದೊವಲ್:** ಕಚ್ಚೆಱವಿ, ಉಡಿದೊವಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಉಡೆದೋಲ್:** ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಬಿಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೨). [ಉಡೆ₁ + ತೊವಲ್]

ಉಡೆದೋಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನಿಱಿ (ನಾ). ಉಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತ್ರದ ನಿರಿಗೆ; ಸೀರೆಯ ಒಡಲಿನ ನಿರಿ: ಉಡೆನಿಱಿಗುತ್ತಮ ಮೇಖಲೆಯಂ ಕೇಸಡಿದಳಕೊಪ್ಪುವಲಕ್ತಕರಸಮಂ ಸಡಗರದಿಂ ಸಿಂಗರಿಸುವ ಸುದತೀಜನಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿ (ಜಯುಕಾ. ೧೮-೩೦). [ಉಡೆ₁ + ನಿಱಿ]

ಉಡೆನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲು, ಉಡೆನೂಲು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಉಡೆನೂಲ್ ಸಡಿಲ್ದು ಮೇಗಾಲ್ದುಡಿಗೆಯ ಕುಸುರಿಯೊಳ್ ತೊಡರೆ(ಕಾದಂಉು. ೧೩೪); ಇಂಬಿಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೀರಹಾರದ ಕೇಯೂರದ ಕರ್ಣಪೂರದುಡೆನೂಲುತ್ತಂಸದೊಳ್ಪಚ್ಚಮುಂ ಮದನಂ ಮೋಹನ ಬಾಣಮಂ ತುಡುವಿನಂ ತೊಟ್ಟರ್ ಲತಾತನ್ವಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೮೭). **ಉಡಿನೂಲ್:** ಊರುಯುಗಸ್ತಂಭೋದ್ಗತ ತೋರಣಮೆಂಬಂತೆ ಮಿಸುಗುವುಡಿನೂಲಿಂದೇಂಕಾರಣದಿಂ ಕಟ್ಟಿದು ನೀರೇರುಹದಳನಯನೆ ನಿಜನಿತಂಬಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೪); ನುಡಿವೊಡೆ ನಾಚಿಕೆ ಗಡ ನಿನಗುಡಿನೂಲ್ಬಿಗಿವಿನೆಗಮಿ ವಳಿತ್ರಯಮಿಗಳ್ ಕಿಡುತಿರ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ४೦೫). **ಉಡಿನೂಲು:** ಅರಳೆಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಪುಲಿಯುಗುರುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ನೂಲು ಚರಣದಂದುಗೆ ತಾತಿ ಘಂಟೆ ಬೆರಳುಂಗುರ ದಿಟ್ಟ ದಂಡೆ ಮೆಱೆಯಲಾ ತರುಣನೆಸೆದನು ಲೀಲೆಯೊಳು (ಕುಶಾಸಾಂ. ೮-೭೭). **ಉಡೆನೂಲು:** ಹರಿಯಿಪ್ಪ ಸೆಜ್ಜೆವನೆ ರತ್ನರಾಶಿಯ ಮರ್ದಿನ ನಿಧಾಸವೆಳೆವೆಣ್ಣುಡೆನೂಲು ಎನಿಪಂಭೋನಿಧಿ ಸುತ್ತುವೊಪ್ಪೆ[ಪ್ಪು]ತಿರೆ (ಕಶ. I, ೨೫-೯; 1186); ಕಡುಸೊಗಯಿಪುದು ಮಹಾಲವಣಾಂಬುಧಿ ಪೊಡವಿ ಪೆಣ್ಣುಡೆನೂಲಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೨೭); ಮೆರೆದುದು ನಗರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ... ಉಡೆನೂಲಿನಂತೆ ಕೋಂಟೆಯ ಸುತ್ತು (ಶೀಸರಾ. ೭-೪). [ಉಡೆ₁ + ನೂಲ್₂]

ಉಡೆಸೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಉಡೆನೂಲ್: ಆರೆಜಾಱಿದ ಮೇಲುದುಮಂ ಸಮಂ ನೇವರಿಸುತುಂ ಪತ್ತೆವಿಡಿದುಡೆನೇಣನೊತ್ತುಸೇರಿಸುತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೨೭). [ಉಡೆ₁ + ನೇಣ್]

ಉಡೆಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡೆಯ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಈಶಾನ ಈಶ್ವರಮುಡೆಯ ×× ಮೂಲಸ್ಥಾನಮುಡೆಯರ್ಗೆ ಆರುವಮುಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಶ್ರೀಯೂರ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೧೧; 1092). 'ಒಡೆಯ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈಯಾನ್; ಮಲ. ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯೆ, ಒಡೆಯೆ; ಕೊಡ. ಒಡಯೆ, ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಯುಡು, ಒಡಯುಡು]

ಉಡೆಯುಱ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಸೆಳೆ; ಉಟ್ಟಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಲಿ: ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣೆ ಪೆಣ್ಡಿರಸುಡೆಯುಱ್ಚಲುಮೆಱ್ಚನ ತುಱುಗೊಳೊಳುಮುಱ್ಚಿಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೨; ಸು. 950). [ಉಡೆ₂ + ಉಱ್ಚು (< ಉರ್ಚು)]

ಉಡೆವಣಿ, ಉಡಿಮಣಿ, ಉಡಿವಣಿ, ಉಡೆಮಣಿ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ದಾರ: ಉಡೆವಣಿ [ಪ]ಱಿಯದ ಮುನ್ನಮೆ ಕೊಡಗಿಚಲಂ ನೆಗೞ್ ರಿಪುಬಲಂಗಳನೆ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಪರಬಲದನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಣ ಜಿಗುಳೆ ಬಳೆವ ತೆಱದೊಳೆ ಬಳೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೭); ಮಾಗಾಯ್ಗಳ ಮಲ್ಲಳಿಗಾಱಂ ಹೊಂಗಡಗದ ಲಿಂಗವಂತಂ ಉಡೆವಣಿಯ ದಿಗಂಬರಂ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸಜ್ಜನನೆನಿಪ ಸಿದ್ಧರಸಂ ಬಸವಣ್ಣನ ಕೊಡೆಯಮೇಲಿರ್ದ (ಬಸರ. ೧೦-೧೧೫); ಉಡೆವಣಿ ನಡುವಿನ ಚಿಂತಾಕು ಮೆಱೆಯಲಾ ಮಡದಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಮೆಱೆದಳು (ಕುಶಾಸಾಂ. ೨೯-೯೯). **ಉಡಿಮಣಿ:** ಅರಳೆಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಸಿಂಗಡುಗುರು ಕೈಯ ವರ ಕಂಕಣವುಡಿಮಣಿಯ ನಿರುಪಮ ಪದನೂಪುರ ಕಾಲಂದಿಗೆ ಕರಮೆಸೆದಿರೆ (ಆನಂಚ. ೬-೧೩೭). **ಉಡಿವಣಿ:** ಉಡಿವಣಿಯ ಘಂಟೆಯಾಗಿರ್ದುದಾ ಪ್ರಣವ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೦-೩೪); ಉಡಿವಣಿಗೆ ತನ್ನ ಲಿಂಗವ ತಡೆಯದೆ ಯೇರಣಿಸಿ ಕಟ್ಟೆ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧). **ಉಡೆಮಣಿ:** ಮಣಿಯೇಱಂ ಚೆಂಬೊನ್ನುಡೆಮಣಿಯುಲಿ ಗೆಲೆ ಗೆಲ್ದನಂಗರುಚಿಯಿಂದ್ಯೆರಾವಣಮಂ ಕುಮಾರಚೂಡಾಮಣಿ ಲಾಲಾಜಲದೊಳಂ ಚತುರ್ದಂತದೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩೦). [ಉಡೆ₁ + ಮಣಿ₃]

ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುವಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯುಡಿದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮಣಿಯುದರಿನೃಪರ ಚೂಡಾಮಣಿಯುಮನಾ ನೃಪರ ಕುಂಭಿಕುಂಭೋತ್ಥಲಸನ್ಮಣಿಯುಮನಣಿಯರಮುವನುಡೆವಣಿಗಟ್ಟಲ್ ಬಗೆವನಾತ್ಮಶೈಶವ ದಶೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦-೧೮; 1129); ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟುವಂದೆ ರಿಪುದಂತಿಘಟಂ ಮದವೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ... ಜಗಕ್ಕೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳೆ ಸೂಚಿಸಿದಂ ಶಿಶು ತೀವ್ರತೇಜಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ४-೫೧). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಟ್ಟು₁]

ಉಡೆವಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಡಿದಾರವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು: ಉಡೆವಣಿಗಳೆದುದೆ ಮೊದಲಾಗೆಡೆವಱಿಯದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಾರ್ಜಿತಧನಮುಂ ಕುಡುವಾರ್ಪು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೫೬; 1225). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಳೆ₁]

ಉಡೆಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿಗಿ: ಜಿನನ ಸಭೆಗೆ ಮುಂದೆ ದುಗುಲವನುಡೆಸುತ್ತಿ ತನುಜರುವೆರಸಿ ನಡೆದನು (ಭರತೇ. ೪೪–೬೭).
[ಉಡೆ$_1$ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಡೆಹೀನ (ನಾ). ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಮಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಉಡು[ಡೆ]ಹೀನ ಮೂಡಲು ನುಡಿಹೀನ ಬಡಗಲು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೫). [ಉಡೆ$_3$ + ಹೀನ]

ಉಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ಅದಕ್ಕೆ ಸಿನ್ನನ್ನ ಮೂರು ಮುದ್ದೆ ಮೊದ್ಲು ಮದ್ದೂರಾ ಅಂತ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಕರೆದು ಉಡ್ಡಾಡಿ ಸೋದು ನಿಮ್ಮ ಐನೋರು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೩೨). [ಉಡ್ಡಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಉಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಚಲಿಸು; ಹೊರಳಾಡು; ಉರುಳಾಡು: ಬಿಡ್ಡರಿತು ಸಿಡಿಗಲ್ಲು ಜೋನ್ನಗಳಂ ಬಲಿವುತಂ ಗುಡ್ಡಗಂ ಹರಿಗೊಳ್ಪಿಡಿ ದಂಡುಗೋಲ್ಗಳಂ ಉಡ್ಡಾಡಿ ಚಲಿಸಿತು ವ್ಯಾಘರ್ಕಳುಬ್ಬರಿದು ಬಿಲ್ಗಳಂ ಜೇಗೈವುತೆ (ಪರಶು. ೨೧–೩೦). [< ಉರುಡಾಡು]

ಉಡ್ಡಾಣ, ಉಡ್ಯಾಣ, ಉಡ್ಯಾನ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾರುವಿಕೆ, —ನೆಗೆಯುವಿಕೆ: ಸಿಂಹನಾದನು ಪದ್ಮನಯನೆಯನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹರಣಮಾಡಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಡ್ಡಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಪದ್ಮನ. ೯೭); ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಿಥುನಗಳು ಕೊಳದ ಕಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಚೀತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು . . . ಆ ಜೋಡಿನ ಉಡ್ಡಾಣ ನೋಡಿ ಕಮಲೆ ಗೋವಿಂದರು ಮಂದಹಾಸ ಬೀರಿದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೩). **ಉಡ್ಯಾಣ**: ಇದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ' ಎಂಬ ಅವರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಊಹೆಯ ಉಡ್ಯಾಣ, ಕಾಲಮಾನದ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಇವು ಕಾಣುವುವೋ ಅವನ್ನು 'ಶಾಂತಕವಿಗಳ ಕಾಲ' 'ಇಂದಿನ ವಾಙ್ಮಯದ ಹಾದಿ' ಈ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಾಹಿಸಂ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಉಡ್ಯಾನ**: ವಾಯುಪಥದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಉಜ್ಜೀವನದ ಉಡ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಕುಸುಮಾನ ದುಃಖ ಸುಶೀಲಾನ ದುಃಖಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೮೭೬).
[ಪ್ರಾ. ಉಡ್ಡಾಣ < ಸಂ. ಉಡ್ಡಯನ]

ಉಡ್ಡಾಣಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಾರು; ನೆಗೆ: ವೃಷಸೇನನು ಗದೆಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಉಡ್ಡಾಣಗೈದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೬೦).
[ಉಡ್ಡಾಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು, —ಹಾರಾಡು: ರಾಯಗಡದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಅಭಿಮಾನದ ಹಿಂದುಗಳ ಗೌರವದ ಭಗವೀಧ್ವಜವೂ . . . ದಿಲ್ಲಿಯ ಬಾದಶಹನನ್ನು ಭಯಗೊಳಿಸಿದ್ದವು (ಅಮಾರಾ. ೧); ಅವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಕಲ್ಪನಾಶ್ವವು ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೨೦). [ಉಡ್ಡಾಣ + ಮಾಡು$_1$]

ಉಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಗೋಲಿ, ಬೀಜ, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮೂರರ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಗುಡ್ಡೆ, —ಕುಪ್ಪೆ (ಕ). 'ಒಡ್ಡಿ$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡ]

ಉಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡ್ಡಿ, ವುಡಿಗೆ, ಗೂಡು ಮುರ್ಕಿ, ಚಿತ್ತೋಡೆ, ಉದುರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೧೧). [?]

ಉಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಕಾಯಿ: "ಈ ಅಡಿಕೆಯ ಫಲವು ಉಡ್ಡಿಗ ಮೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೩). [?]

ಉಡ್ಡಿಗಜುಗ (ನಾ). ಮೂರು ಗಜ್ಜುಗಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಗಜ್ಜುಗದ ರಾಶಿ (ಕ). 'ಒಡ್ಡಿಗಜುಗ' ಪರಾ. [ಉಡ್ಡಿ$_1$ + ಗಜುಗ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದ ಮೂರು ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಡ್ಡಿಯಾನ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ: ವರನಾಡಿ ಕಂದದೆಡೆಯ ನಾಭಿಚಕ್ರದುಪರಿಕೆಳಗೆಂಬೆರಡೆಡೆಯನು ಪಿರಿದು ಬಂಧಿಪುದುಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧವಹುದದು ಜರೆ ಮರಣವನು ಕೆಡಿಸುತಿರ್ಕು (ಕೈವಲ್ಯ. ೫–೧೫–೨). [ಉಡ್ಡಿಯಾಣ + ಬಂಧ]

ಉಡ್ಡೀಣ (ನಾ). ಮೇಲೆಹಾರುವುದು; ನೆಗೆಯುವುದು: ಉಡ್ಡೀಣ ಪ್ರೋಡ್ಡೀಣದಿಂದ ಹೋಳೆಹೋಳೆದು . . . ಉತ್ತುಂಗತುಂಗದ ಸತ್ವರಿದಿರಾಗಿ . . . ಘರ್ಜಿಸುತ ಪಲ್ಮೊರೆಯಲು (ಜಿನಮು. ೨೨–೯).
[ಸಂ. ಉಡ್ಡೀನ]

ಉಡ್ಡೀನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ, —ಹಾರುವ; ಮೇಲೇರುವ: ಉದ್ಭ್ರಾಂತಭ್ರಮರಮುಂ ಉಡ್ಡೀನ ಹಂಸಸಾರ್ಥಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೯). (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟದ ಎಂಟು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಡ್ಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿರ್ಯಗ್ಡೀನೋಡ್ಡೀನಾವಡೀನ ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಸ್ಮಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೯೪). [ಸಂ.]

ಉಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು: ಚಾಳಿಕಂ ತನ್ನ ಚಾತುರ್ಬಲದಿಂ ಬಂದುಡ್ಡೆ ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟೆಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಕಇಅ. ೨–೨–೫೧; 1058). 'ಒಡ್ಡು$_1$' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು]

ಉಡ್ಯಾಣ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಡ್ಯಾಣಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಅರವತ್ತನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅಕ್ಷರ ಲೆಕ್ಕ ಗಂಧರ್ವ . . . ಇಂಪ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ಉಡ್ಯಾಣಚೇಷ್ಟೆ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ . . . ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತೊಡೇನೋ ಚೌಷಷ್ಟಿವಿದ್ಯಾಕಳಾವಿದನೆನಿಸಿಕೊಂಬನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಂತನೆನಿಸಿಕೊಂಬುದಿಲ್ಲ (ಮಡಿಮಾ. ೬೧).
[ಉಡ್ಯಾಣ (< ಉಡ್ಡಾಣ) + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಉಡ್ಯಾನ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಣ್, ಉಣು, ಉಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡ (ಭೂತಕೃ); ಉಂಡು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. (ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತಿನ್ನು; ಊಟಮಾಡು; ಸೇವಿಸು; ಮೆಲ್ಲು: ದೇವಾನ್ವೇವನ ಪರಿಜನಮಲ್ಲಾಡೆ ಪೆಟಿನೊರ್ವನಾರುಮುಂಣ್ಣೊಮೆಣ್ಣುಕಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ ೩೭–೪; ಸು. 675); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಿಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೫); ಎನ್ನಟ್ಟಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪); ಉಡುವಲ್ಲಿ ಉಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ (ಬಸರ. ೩–೧೩೪); ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲಮೊನೆಯಲಿ ಕೊಂದು ನೆತ್ತರಗೂಳನುಂಬವೊಲಖಿಳರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸೊಗಸುವ ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲೆನು (ಕುಮಾವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೨); ದುಂಡರಳ್ಗಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಜ್ಜಿತಿ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮–೮೭). ೨. (ಹಾಲು, ನೀರು, ಮಕರಂದ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಕುಡಿ; ಹೀರು; ಪಾನಮಾಡು: ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂಡುಣ್ಬುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೧); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಕಬ್ಬಿನ ಉಂಡ ಸೀರಿನಂತೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೮–೧); ತನಿಪಾಲನುಂಡು ಬಳೆವರಗಿಳಿಗಳುರ್ಕಿನಿಂ (ತಿರುರ. ೨–೧೧); ತುರುಕರು ಕರೆದರೆ ಉಣಬಹುದಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯ ಪಲ್ಲವಿ); ಉಕ್ಕುತಿಹ ತಾಯ ಮೊಲೆವಾಲುಣುತೆ ಸೋಗಿಲೊಳ್ ನಕ್ಕಾಡುತುಂ (ಚಿಬವು. ೫–೩೬).

೩. ಅನುಭವಿಸು: ಸರ್ಗ್ಗದ ಭೋಗಮನುಣ್ಣಸವರ್ಗ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟೊನ್ (ಎಇ. X, ೧೫೨-೫೫ ; 915); ಸುರಲೋಕ ಸುಖಂಗಳನುಣ್ಬೆವೆಂಬ (ಆದಿಪು. ೨-೯); ಬಾರದ ಭವಂಗಳನುಂಡೆನುಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೩-೫); ಜನಪತಿ ಮನವಲ್ಲದ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದು ತಾಯೊಡನುಣೆ ನಂಜಿನ ಲಡ್ಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿದುದನುಣ್ ಮಹಾರಾಜಯೆಂಬಿನಂ ಸವಿದುಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೨). ಉಣು : ೧. ಹರುಷದಿಂದುಣುವನು ತಂಗಿ ಬಡಿಸುವರು ಭರದಿಂದಾರೋಗಿಸುವಾ ಮರಳಿ ಬಡಿಸುತಿಹಳುಣುತಿಹ ನಿಂತು ಮಂದಿರದಶನವನೆಲ್ಲ ಸವಿದಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೨೪); ಬೆಳಗ್ಗೆ ತಾವು ರಾಣಿಯವರನ್ನು ಕಾಣದೆ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಟಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೫). ೩. ಉಣದಿರ್ಪಾ ಧನಮಿರ್ದೊಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ದಿವದೊಳ್ದಿವ್ಯಸುಖವನುಣುತಿಂದಿನ ದಿವದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತತಿತವಕದಿನೆಯ್ದಿದೆಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೯); ಹಾರದೆ ಸಾರದೆ ಹೊಜಹೊಜಗಾಡಿ ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ನುಣುತಿಹರು (ಭರಚ. ೧-೧೦೨). ಉಣ್ಣು : ೧. ಹರಂ ಕರುಣಿಸುತ್ತಾ ವೊಬ್ಬರುಣ್ಣೆವೆನೆ ಹರನ ಭಕ್ತರು ಸಪಂತಿಯಲುಣ್ಣವೇಳ್ಕುಮೆನೆ (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೫-೫); ಎವೆಯಿಕ್ಕದುಸಿರಿಕ್ಕದುಣ್ಣದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವದ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬); ಉಣ್ಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೫); ಕರೆದರೆ ಉಣ್ಣು, ತೆರೆದರೆ ಮುಚ್ಚು, ಸೇರಿದ ಒಡೆಯಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾದೆ); ಮಾಡಿದವನುಂಡಾನು ಮಣಿಯಂಥ ಕಡುಬು (ಗಾದೆ). ೩. ನೆಲನನಗೆದು ಮಡುಗದಿರಾ . . . ಉಣ್ಣದೆ ಹೋಗದಿರಾ (ಬಸವ. ೨೦೧); ತಾನು ಉಣ್ಣದ ದ್ರವ್ಯ ತಾಳ್ಕಿದ್ದ ಇದ್ದರೇನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೯-೧); ಉಣ್ಣಲಾರದವ ಇಕ್ಕಲಾರ (ಗಾದೆ).

ಉಂಡವರಮನೆಗೆರಡುಬಗೆ = ಊಟಮಾಡಿದ ಮನೆಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡು, —ಕೇಡುಬಗೆ: ಉಂಡಮನೆಗೆರಡುಬಗೆದ ಮಹಾಪಾತಕ ಬರದಿದ್ದೀತೆ? (ಕುರುಕಾ. ೧೯೯). ಉಂಡುಡು = ಊಟಮಾಡಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸು; ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವನ ನಡಸು : ಪದೆಪುಗೆಡ[ಲ]ಬ್ಬೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವನ ಮನೆಯೊಳುಂಡುಟ್ಟುಂ ನೀಮೊದೆದೊಡೆಗೆಯ್ವಿಯೊ ನಾಯುಣ್ಣದ ದೋಣಿಯೊಳೂಡಿದೊಂಗೆ ಪದಯಿದನೆ ಕರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೯); ಉಂಡುಟ್ಟು ತೊಟ್ಟ ಸಂಟರ ತಂಡಂ ತನಗಾಗೆ (ಸಮುಪ. ೫-೧೪೬); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಚಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೯). ಉಣಕಲ್ = ಊಟಮಾಡಲು ಕಲಿ: ಉಣಕಲ್ತಲ್ಲಿಯೆ ಹಸಿವಾದುದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫-೪). ಉಣಕೊಡು = ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡು: ಮಾತನೆ ಉಣಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). ಉಣನೀಡು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕು : ರಂಗಾರು ಆದಾರ ಉಂಬುಡುವ ಕುಲವಲ್ಲ ಕುಂಬಳೆಲೆಯಾಗ ಉಣನೀಡ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೪-೨೬). ಉಣಬಡಿಸು = ಉಣನೀಡು : ತಾಮಸನ ತಡೆಗಡಿದು ಭೂತಸ್ತೋಮಕುಣಬಡಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೭); ಊರೆಲ್ಲ ನಂಟರು ಉಣಬಡಿಸುವರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೮ ಪಲ್ಲವಿ). ಉಣಬರು = ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರು, —ಆಗಮಿಸು : ಉಣಬಂದ ಜಂಗಮಕೆ ಉಣಬಡಿಸಲೊಲ್ಲದಲೆ ಉಣದಿರ್ಪ ಲಿಂಗಕುಣಬಡಿಸಿ ಕೈಮುಗಿವ ಬಣಗುಗಳ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦). ಉಣಲಿಕ್ಕಿಸು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊಟಹಾಕಿಸು : ತನ್ನ ಪಂತಿಯೊಳುಣಲಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಪ್ಪುರಂಬೆರಸು ತಂಬುಲವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೯ ವ). ಉಣಲಿಕ್ಕು = ಉಣನೀಡು : ಅಂಬಿನ ನೊನೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವೆನು ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೫); ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದವರಿಗೆ ಷಡುರಸಾನ್ನವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೭-೧). ಉಣಲಿಡು = ಉಣನೀಡು : ಭೂಸುತೆಯ ಅವಸರವಜಿಡು ತಾಂ ಸ್ನಾನವನು ಮಾಡಿಸುವಮರ್ದನಬೋನವನು ಸವೆವರ್ತಿಯಿಂದೆಡೆ ಮಾಡುವುಣಲಿಡುವಾ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೧). ಉಣಲುಳ್ಳಂ = ಊಟಮಾಡಲು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇರುವವನು: ಕಳ್ಳನುಣ [ಪಾಠಾಂ. ನವೊ]ಲುಳ್ಳಂ ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಧನೇಶ್ವರನುರ್ವೀಪತಿ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧೩). ಉಣಲ್ಕೀ = ಉಣನೀಡು : ಮರುದಾಸೀತದಳಾಂಬರಂಬೊದಿಸುಣಲ್ಕಿತ್ತಬ್ಜಬೀಜಂಗಳಂ ಶರದಂ ಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦). ಉಣಲ್ಪಡೆ = ಊಟಮಾಡುವ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ತಡೆಯದೆ ಮುದದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಪಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನ್ನೊಳ್ ದೃಢ ಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೪). ಉಣವೇಳ್ಕುಂ = ಊಟಮಾಡಬೇಕು; ಅನುಭವಿಸಬೇಕು : ತಂತಮ್ಮ ಮಾಡಿದುದಂ ತಾಮುಣವೇಳ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೮). ಉಣಿಯೆಕೊಡು = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಅನುಭೋಗಿಸಲು ಕೊಡು: ಇನ್ತುಸ್ತೋರುಂ ಉಣಿಯೆಕೊಡುವೋನುವರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೫ ; ಸು. 675). ಉಣ್ಣದರ್, ಉಣ್ಣದವರು = ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವವರು; ದೇವತೆಗಳು : "ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣದರೆನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); ಉಣ್ಣದರುಣ್ಬಮರ್ದು ಮರ್ದಮರ್ದು ಪೊಂಬಾಟಿದೋಂಟದೊತ್ತಿನ ಪೇರುಚ್ಚದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೮); ಹಣ್ಣಾಗದೆದೆಯ ವೀರನಿಗವನಿಗೆ ನೋಡಲುಣ್ಣದವರು ಪಾಸಟಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯). ಉಣ್ಣದರಬೀಯ = ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಅಮೃತ : "ಇರದೆಯುಣ್ಣದರಬೀಯಮೆನಲ್ಕನುಕರಿಪರಿರದೆ ಕವಿಗಳ್ ಮನಮೊಲಿದಮೃತಾಖ್ಯಮೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೩೧). ಉಣ್ಣದೂರು = ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದ ಊರು; ಸ್ವರ್ಗ : ಬಣ್ಣವಾಯ್ದಿರೆಯ ಬಾಲೆಯರು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಚಮರವ ಡಾಳೈಸುತ ಬಂದರುಣ್ಣದೂರಬಲೆಯರಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೮೭). ಉಣ್ಣಪಡು = ಊಟ ಮಾಡದೆ ಮಲಗು; ಉಪವಾಸ ಮಲಗು : ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ಬಿರ್ದಿರ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ ; ತುಳು. ಉಣ್, ಉಣು; ಕೊಡ. ಉಣ್ ; ಕೋಲಾ. ಉಣ್ = ಕುಡಿ, ಹೀರು ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಉನ್ = ಕುಡಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡಾನಾ = ಕುಡಿ ; ಕುಇ. ಉಣ್ಬ = ಕುಡಿ ; ಕುವಿ. ಊಂಡಲಿ = ಕುಡಿ]

ಉಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಸೀತೆಯಂ ರಾವಣನುಯೆ ಜಟಾಯು ಕಾದಿ ಸತ್ತಲ್ಲಿ ರಾಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದಲ್ಲಿ ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೩ ; 962). [?]

ಉಣಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು : "ಉಲೂಪೀ, ಶಿಶುಕಃ - ೨ ಶಿಶುವಿನ ಹಾಗೆ ಚಪಲವಾದ ಉಣಚಿ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). ℙ ಈ ಮೀನಿಗೆ ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳುವೈ ; ತೆಲು. ಉಣುಜು]

ಉಣಚಿ$_2$ (ನಾ). (ರಾಗಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆಗಳ ಬುಡ ; ತೆನೆಯ ತೊಟ್ಟಿನಂತಹ ಕಡ್ಡಿ ; "ತೆನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗಣೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦) : ತೆನೆಗಳನ್ನು ತುಳಿಸುವಾಗ ಅವು (ಉಣಚಿಗಳು) ದನಗಳ ಕಾಲೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ನೋವು ಮಾಡುವುವು (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧). [?]

ಉಣಾಮಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಉಣಾಮಿಣಿ ಗಿಡ; ಕರೀಬಳ್ಳಿ (ಮೈಪಿಗ. ೭೬-೧೫೬೭). [?]

-ಉಣಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ತಿನ್ನುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮೊದವುಗುಮನ್ವಿತದಿನುಣ್ಬನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ . . . ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಮರ್ದುಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨, ಪ್ರಯೋ); ಅಮರ್ದುಂಬರೆಲರುಣಿಗಳಿಗಿದಿರಾಗಿ ಮಾತಾಡೆ ರಮಣಿ ಗಂಗೆಗೆ ತನ್ನ ತೊಡವಿತ್ತನಾಣ್ಮನೆಂದುಮೆಕಿನಿಸೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೫-೧). [ಉಣ್ + -ಇ$_3$]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). (ದನಗಳ ಮೈಯಲ್ಲಿರುವ) ಉಣ್ಣೆ ಎಂಬ ಕೀಟ: ಹರಿಹರ ಪಂಕಜಭವನುಂ ನರ ಸುರ ಪನ್ನಗ ಖಚರ ಮುನಿಗಳುಂ ನೆರಲ ನಿರ್ಪರ್ಸರಗಾಡುವ ಪಸುಗಳೊಳೊಸೆದಿರಲೇನುಣಿಕಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ತಾನೆಂತೊ] ತೊನಸೆಗಳೊ ನೊಣವುಗಳೊ (ಸಮಪ. ೯-೬೦).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಣಂಗು]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ (೬). [ಉಣ್ + -ಇಕೆ]

-ಉಣಿಗ (ಪ್ರ) = -ಉಣಿ (೬). 'ಆದುಣಿಗ', 'ಎಲರುಣಿಗ' ಪರಾ.

[ಉಣ್ + -ಇಗ]

ಉಣಿಸು$_1$, ಉಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಣ್ಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊಟಮಾಡಿಸು; ತಿನ್ನಿಸು: ಜಾರದ ಭವಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿ ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೨); ನೇಸರ್ಪಡುವುದುಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಪುತ್ತಮುಣಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣಲ್ ಎಬ್ಬಿಸಲ್ಕೆ] ಆನೊಲ್ಲದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೩ ವ); ಧನದನನು ದೊರೆಗೆಡಿಸಿದನೀಶಾನ ನನಿಳೆಯೊಳು ತಿರಿದುಣಿಸಿದನದಟೆಂದ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೬); ವಿಷವಿಕ್ಕಿದವಗೆ ಷಡ್ರಸವನುಣಿಸಲುಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೧). ೨. ಕುಡಿಸು; ಪಾನಮಾಡಿಸು: ಮೊಲೆಯನುಣಿಸಿದ ಪೂತನಿಯ ಪಿಡಿದಸುವನಪಹರಿಸಿ (ಹಭಸಾ. ೩೦); ಉಣಿಸಿದಳ್ ಕೂಸನಬ್ಬೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಉಣ್ಬ [ಚತು]ರಂಗಬಲಮೆನೆ ಗುಣ್ಡಮುಣ್ಬ ಮಹಾದುರ್ಗ್ಗಮುಣ್ಬ ಭುಜಬಲಮೆನ್ದಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಬಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ × × × ನೆಗಟ್ದ ಕನ್ನನಬಣ್ಬಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮-೨೩ ; 1007); ಕ್ಷಿತಿಯೊಳು ಸತಿಯು ಕಾಲಿಗೆ ಪತಿಯೆಜಗಲಾ ಸತಿಗೆ ಮಹಾಂಧನರಕಮಂ ಪ್ರತಿ ಜನ್ಮಜನ್ಮದೊಳುಣಿಸದೆ ಬಿಡದೆಂದು ಮಡಿವಂತರೆಯ್ದೆ ಪೇಳುವರು (ಅಂಜಚ. ೮-೧೦೨). **ಉಣ್ಣಿಸು**: ೧. ನಿನಗುಣ್ಣಿಸಿದ ಬೋನವವನದುಣ್ಣದೆ ಹೋದೊಡೆನ್ನಾಣೆ (ಬಸಪು ೨೪-೭೫). ೨. ಮಲಹರಂಗುಣ್ಣಿಸದ ಪಾಲಂ ನಲಿದು ನಿಚ್ಚಂ ಕುಡಿದ ಪಾತಕಿ (ಬಸಪು. ೧೪-೩೦). [ಉಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉಣಿಸು$_2$ (ನಾ). ಊಟ; ತಿಂಡಿ; ಆಹಾರ: ನಾನಾಪ್ರಕಾರದುಣಿಸಂ ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪ ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠಪ್ರಮಾಣಂಬರೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೨೨); ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯುಗ್ಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭); ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ ಮಧುರಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಾ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೧); ಅತಿವೇಳೆಯಾಯ್ತೆಂದು ನಮ್ಮ ಪಂತಿಯೊಳೆಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗುಣಿಸಾಗಲೆಂದು ಕ್ಷಿತಿಪನೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಲಿದಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪-೧೭); ನಿನ್ನ ನಗೆಯು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಜಗಕೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣವು ಬರಲು; ನನ್ನ ಜೀವ ನಯನ ಬೇರೆ ಉಣಿಸನುಣ್ಣವು (ಅರಳು. ೨೩-೧೮). [ಉಣ್ + -ಇಸು$_5$. / ತುಳು. ಉಣಸು, ಒಣಸು]

ಉಣು 'ಉಣ್' ನೋ.

ಉಣುಗು (ನಾ). "ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಕೀಟ; ಉಣ್ಣೆ" (ಸಿರಿಕೋ). 'ಉಣಿಕ' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಉಣಂಗು]

ಉಣುಗೋಲ್, ಉಣುಗೋಲು (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ ಅಥವಾ ಹಲಗೆಗೆ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಕಡೆ ಈಕಡೆ ಸರಿದಾಡಿಸಲು ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿಸಿದ ಗಳು: ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಯುಮಿಟ್ಟು, ಬೆಳಕಂದಿಯುಂ ಬಿಟ್ಟು ಹುತ್ತದೆರೆಯುಂ ಮೆತ್ತಿ, ಕಣೆನೆಯ್ದ ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಮುಳ್ವೊಡ್ಡನಡಕಿ, ಮೇಣ್ ತಡಬೆಯುಣುಗೋಲ್ಗಳಂ ಮಾಡಿ, ವಿರಚಿಸಿದರಾಶ್ರಮುವನತಿಶ್ಲಾಘ್ಯಮಂ ವನಭೋಗ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬-೬೬). **ಉಣುಗೋಲು**: ಬೇಲಿಯೊಡ್ಡಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಉಣುಗೋಲನ್ನೂ ಸರಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೨೩೦); ಮನೆಯ ಉಣುಗೋಲು ದಾಟುವಾಗ (ಬಾಳಿವೈ. ೯೭). [ಉಣು$_0$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಉಣುಗೋಲು 'ಉಣುಗೋಲ್' ನೋ.

ಉಣುಮನೆ (ನಾ). ಊಟದ ಮನೆ: ಬಂದನನಿತರೊಳ್ ಸಾರಣಂ ರಣವಾರ್ತೆಯುಂ ತಂದ ಚಾರನಂ ತರವೇಳ್ದನುಣುಮನೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೫-೩೪೪). [ಉಣು (< ಉಣ್) + ಮನೆ]

ಉಣೆ (ನಾ). ಋಣಚಿಹ್ನೆ (-).

[← ಮರಾ. ಉಣೇ < ಪ್ರಾ. ಊಣ < ಸಂ. ಊನ]

ಉಣ್ಣಗುಳಿ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: ಉಪವಾಸ ವನವಾಸಗಳಿಂದ ತೊಳಲುತ್ತ ಬಳಲುತ್ತ ಮರುಗುವ ಮಾನವ ಬಾಂಧವರನು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ, ಮನ್ನಿಸದೆ, ಅಟ್ಟೆಂಬ ಉಣ್ಣಗುಳಿ ನಾನೆತ್ತ (ಅಂತರಾ. ೪). [ಉಣ್ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಉಣ್ಣವಳಿ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು: "ಉಣ್ಣವಳಿಯೆಂದು ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಸ.ಪರಿ.೨); "ನೀಡು ನೋಡಂಬಾಡಮೆಂದುಣ್ಣವಳಿಯೆಂದೆನೆ ಪಿರಿದೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೮). [?]

ಉಣ್ಣೆ, ಉಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ದನಗಳ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: "ವ್ರಣಾಶನಮೆನಲ್ಕುಣ್ಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೪); ಉಣ್ಣೆ ಕೆಚ್ಚಲು ಹತ್ತಿ ಉಂಬುದೇ ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣದವನು ಆ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಕರಕಷ್ಟ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾವ. ೪೧-೭೯); ಕೆಚ್ಚಲು ಕಚ್ಚಿದ ಉಣ್ಣೆ ಬಲ್ಲುದೇ ಕ್ಷೀರದ ರುಚಿಯನು (ಮಡಿವಾ. ೧೩-೧೬). **ಉಣ್ಣೆ$_1$**: ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣೆ] ಕೆಚ್ಚಲೊಳಿರ್ದು ಉಣ್ಣದದು ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಉಣಲೊಲ್ಲದವನಿರವು ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣೆ] ಗೂ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬೦); ಕರುವಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆ ಹತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಉನ್ನಿ; ಕೋಲಾ. ಉಣಿ]

ಉಣ್ಣಿಸು 'ಉಣಿಸು$_1$' ನೋ.

ಉಣ್ಣೀಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಲಂಟಾನ: ನಮ್ಮೂರ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣೀಮೆಳೆ (ಲೆಂಟಾನ್) ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೭). [ಉಣ್ಣೆ$_0$ + ಮೆಳೆ]

ಉಣ್ಣು 'ಉಣ್' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ$_1$ 'ಉಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು; ತುಪ್ಪಟ: ಪೊಳೆಪಳವಟ್ಟು ತೋರ್ಪ ಕುಜುಯುಣ್ಣೆಯ ಪೆಂಡೆರವೆಂಬಿವೊಂದಿ ಗೊಂದಳಿಸಿರೆ ಬಾಲವಂದದ ತೆರಳ್ಕೆಯಿನಚ್ಯುತನಾದಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫); ಕುಜುಯುಣ್ಣೆಯನುಗ್ರಾಗ್ನಿಯೊಳುಜಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯೊಳಗೆ ನವಘೃತಮಂ ತಂದೆಜಿದಿಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೯); ಹತ್ತಿಯು ಉಣ್ಣೆಯ ಹಾಗೆ ಮೆದುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬); ತಾನು ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಉಣ್ಣೆಯಂತಹ ನೆಲ ಅಂದ (ಗಾದೆ); ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕಾದೀತೆ (ಗಾದೆ).

[< ಸಂ. ಊರ್ಣಾ]

ಉಣ್ದೇವ (ನಾ). ಊಟದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಆಹಾರದ ದೇವತೆ: ರಾಜಾಮಾನಸಿಂಗನು ತಟ್ಟೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಉಣ್ದೇವನಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಅಕ್ಬರ. ೯೯). [ಉಣ್ + ದೇವ]

ಉಣ್ಪು (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಉಣಿಸು: ನಡೆವುದು ಕುಳ್ಳಿದುಮುಣ್ಪುಂ ಕುಡಿವುದು ಗೈವುದುಮುತಿಯಾದೊಡೆಯುಂ ಲೋಪಿಸಿದೊಡೆಯುಂ ಮೆಯ್ಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟಾಗುವುದರಿಯಲ್ ಪಡುಗುಂ ಮತ್ತೇ ತರ್ಕಿ ಒಡಲಲ್ಲತ್ಯಭಿಮಾನಂ ನಿನಗೆ (ಸೌನಂದ. ೯-೭); ತಿಣ್ಣಂ ಪೊರಲ್ ಬಂಡಿಯುಚ್ಚಿಗೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಳಿವಂತೆವೊಲ್ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಗುಣ್ಪೆಂದು ತಿಂಗುಂ ತಿಳಿದನಾವನುಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪-೧೨).
[ಉಣ್ + -ಪು$_3$. / ತುಳು. ಉಣ್ಪು, ಉಂಪು, ಸುಪ್ಪು = ಅನ್ನ]

ಉಣ್ಮಿಸು, ಉಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಪನಿಪುಲ್ಲಂಬುಕಣಂಗಳಂ ಕೆದಱುತುಂ ಕೋಕಂಗಳೊಳ್ ರಾಗಮುಂ ನನೆವೊಯ್ದುಣ್ಮಿಸುತುಂ . . . ಓರಂತೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ ತಣ್ಣನೆ ತೀಡಿತ್ತೆನಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯಪ್ರೋದ್ಭೂತ ಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೨); ಮುಗುದುಟಿಯಿನುಣ್ಮಿಸುವ ನುಡಿ ಚಿಗುರು (ಮಂಕುಕ. ೪೩೮). **ಉಮ್ಮಿಸು**: ಗಮ್ಮಿಸುತ ತಮ್ಮಿಸುತಲುಮ್ಮಿಸುತ ನಿಜಸ್ವಾಂತಕಿಮ್ಮೆಚ್ಚಿದಂತೆ (ಜಿನಮು. ೩೪-೫೪). [ಉಣ್ಮು + -ಇಸು$_3$]

ಉಣ್ಮು, ಉಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇಳು; ಹೊರಸೂಸು; ಹೊಮ್ಮು; ಉಕ್ಕಿಬರು: "ಉಣ್ಮು — ಉದ್ಗತೌ" (ಶಮಧಾ); ಸೊಗಯಿಸೆ ತೊಟ್ಟ ಪೂದುಡುಗೆ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ ಗಾಡಿದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳನಂಗರಾಗರಸಮುಣ್ಮುವಿನಂ ನಡೆನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೮); ಆಗಳೊಗೆದುವು ಘಂಟೆಗಳ ಥಣಥಣತ್ಕಾರ ಆಗಳುಣ್ಮಿದವು ಕೌಸಾಳದ ಘಳತ್ಕಾರ (ಬಸರ. ೭-೧೦೪); ಕೃಕವಾಕು ನಿನದಂ ಬಿಡದುಣ್ಮುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀಟ್ಪುರೆ ಹೊಯ್ಪುಡೆದಂತೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್ದಂತಾಗಿರೆ ಯಶೋಧರಂ ಬೆಱಗಾದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೨೬); ಬೀಸುವ ಮೊತ್ತದಲರ ಬೀಸಣಿಗೆಯೊಳುಣ್ಮುವ ತನಿಗಂಪಿನ ಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧); ಒಚ್ಚತಮುಣ್ಮುವ ಕಾಮಿನಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಚಾರ ಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೧೩). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ಉಬ್ಬು: ಸಂದ ತಿರಿಕಂಗೆ ತೊವೆ ತುಪ್ಪಂ ದೊರೆಕೊಳಲುಣ್ಮಿ ನಲಿವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೩೦). **ಉಮ್ಮು$_1$**: ೧. ಹಂಸನಿರೀಕ್ಷಣದಿಂದುಮ್ಮಿದಮೃತವ ಹಂಸನಂತೀಂಟದಣಿವನು (ಭರಚ. ೨-೨೯); ಜುಮ್ಮೆನುತಿಹುದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಲ್ಲಿಯು ಉಮ್ಮುತಿಹುದು ಸುಖವೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೮-೧೧೬). [?]

ಉಣ್ಮೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಕರಮುರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳಿನೋವೆನೆ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚೆ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡದೊಯ್ಯನೆ ಕೊಲ್ವರನೆಯ್ದೆ ಕಂಡೊಡೋಸರಿಸದೆ ಕಷ್ಟನೀ ಖಳನ ಮುನ್ನಿನ ಸಂಚಿತ ಪಾಪಮೆಂದು ಕೊಕ್ಕರಿಸುವ ಲೋಕದೊಂದುಲಿಪಿನಿಂದಱಿ ಭೂಪತಿ ಪಾಪದುಣ್ಮೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೬).
[< ಉಳ್$_1$ + -ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉಣ್ಮೈ = ಸತ್ಯ; ಮಲ. ಉಣ್ಮ]

ಉತ (ಗು). ನೇಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; "ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಗಂಗಾಮು. ೩೯). [< ಸಂ. ಊತ]

ಉತಳಗಿ (ನಾ). (ಉಕ) (ಕಣದಲ್ಲಿ) ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವ ಬುಟ್ಟಿ: ಉತಳಗಿ ತುಂಬಿಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉತಳಫುಲ್ಗರ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೮ ಜಾತಿಯ ಜೋಳ ಬೆಳೆಯುವುದು . . . ೧೬ ಜಾತಿಗಳು ಮುಂಗಾರಿಯ ಪೈರುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು . . . ಉತಳಫುಲ್ಗರ, ಚೆಜಕರ, ಕಾಗಿಜೋಳ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೧). [?]

ಉತಾರ್‌ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜಮೀನು ಆ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಮೂಲಗಳಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಬಲ್ಲುದೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೋಜಣಿ ಪತ್ರ, — ದಾಖಲೆ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೮೮).
[ಉತಾರ್$_0$ (< ಉತಾರು) + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಉತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿ ಇಳಿಸು; ನಕಲುಮಾಡು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾಗದದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವ ನಕಲು ನಮಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ಆದರ ನಕಲು ಫಾರ್ಶಿ ಬರಹದಲ್ಲು ಉತಾರಿಸಿ, ಈ ಕಾಗದದ ಸಂಗಡ ಕಳುಹುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬೦). [ಉತಾರು + -ಇಸು$_3$]

ಉತಾರು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು ಉತಾರು ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೨೦). ೨. "ಕೆಳಗಿಳಿಯುವುದು; ರೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಔಷಧಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಕಲು; ಪ್ರತಿ: ಆಗ ಕಮ್ಮಿಶನರ ಸಾಹೇಬರು ಆ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಉತಾರುಗಳನ್ನೂ ಈ ಮನವಿಯನ್ನೂ ದ್ವಾರಕಾನಾಥನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು "ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ವಿಧಿನ್ಯೆ. ೧೩೬).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉತಾರ್]

ಉತಾವಳಿ, ಉತಾವಿಳ (ಗು). ೧. (ಉಕ) ದುಡುಕಿನ; ಕುತೂಹಲದ; ಆತುರದ; ಗಡಿಬಿಡಿಯ: ಕೂಡಲೆ ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವದ ತಿರುವೆಂಕಟನು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು (ಮಾಧವ. ೨೩೭); ಗಂಡಸರ ಮುಂಗೈ ಹಿಡಿದು ಕೇಳುವ ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವದವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೬೪); ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ, ಉತಾವಳೀ ಸ್ವಭಾವ (ಗಂಮಾಯ. ೧೦೪). (ನಾ). ೨. ದುಡುಕು; ಗಡಿಬಿಡಿ; ಆತುರತೆ: ಆಲಸ್ಯವೆ ವಿಷವೊ ಅಥವಾ ಉತಾವಳಿ ಹಾಸ್ಯವೊ ಕಾಲಾನುಸಾರ ನಾ ಕಂಡು ಕಾಣದಿರಲೋ ಕಾಠಿನ್ಯವೆ ಮಾಡುತಿರಲೋ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮); ಉತಾವಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವು ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೧೧೮). **ಉತಾವಿಳ**: ೧. ಆದರೆ ರಾವಜೀಯವರು, ಕೂಸಿನ ಅಜ್ಜಿ, ಅರ್ಭಕನ ಪ್ರಥಮರೋದನ ಶ್ರವಣಾತುರರಾಗಿ ಬಾಣಂತಿಯ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಬದಿಗೇ ಉತಾವಿಳರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ದೀಪಹ. ೪). 'ಉತ್ತಾವಳ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಉತಾವಳಾ, ಉತಾವಿಳಾ, ಉತಾವೀಳ್; ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ]

ಉತಾವಳಿತನ (ನಾ). ದುಡುಕುವಿಕೆ; ಗಡಿಬಿಡಿಮಾಡುವಿಕೆ: "ಏನು? ಏನು? ಏನೆನ್ನುವಿರಿ, ನರಸಿಂಗರಾಯರೇ?" ಮನೋಹರನು ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೪೮); ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನಿನಗರಿಯದೇ (ಮೋಜೀವ. ೭).
[ಉತಾವಳಿ + -ತನ]

ಉತಾವಿಳ 'ಉತಾವಳಿ' ನೋ.

ಉತುಕೋಚ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ: ಹಿತವ ಬಂದನು ಹಿರಿಯ ಮಂತ್ರೀಶ ಬಂದನು . . . ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಿ ಭಂಡಾರಿ ಬಂದನೆಂದು ಉತುಕೋಚ ಮಾತುಗಳಾಡುತ್ತಿದೇನು ನಿಸ್ನತಿರೇಕ ಭಂಡಾರವನೆಯ ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದ ಪತಿತ ತಸ್ಕರನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಮುಗುಳೆಮ್ಮರ್ಥವಿತ್ತು ಬಿಡುವರ್ಥವೇನೈ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭-೧೫).
[< ಸಂ. ಉತ್ಕ್ರೋಚ]

ಉತುಕೋಚಿ (ನಾ). ವಕ್ರನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಅಂತಿಂತು ಪ್ರತಿವಾದಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಹಾಭ್ಯಂತರವಱಿಯದಿಹಿರೊ ಉತುಕೋಚಿಗಳ ವಿಕಲ್ಪವೊ ದಂಡನಾಥಯೆಂದು ಅಂತರಾಂತರವ ಭೂವರ ಕೇಳೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೩-೧೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕ್ರೋಚಿನ್]

ಉತುಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧ : ಆಶ್ಚರ್ಯದಾಕಾರಂಗಳಂ ಧರಿಸಿಯುತುಪತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ (ವಿಶೋಪು. ೨-೩೮). ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ವಸ್ತು : ಸುತ ವಿಶ್ವನೇ ಭೂತತತಿಗಳಿಂದುತು ಪತಿಗಳಖಿಳತನುವಾ ತನುವನೆ ಪತಿಕರಿಸುತಲ್ಲಿ ಪೂರಿತನಾಗಿ ದೇಹಹಂಕೃತಿ ವೆತ್ತನಂ ವಿಶ್ವನೆನಲಾಗದೇ (ಮನೋವಿ. ೬-೨೬).
[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತುಪಾತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾತ ೩ : ಬಂದವೇಕುತುಪಾತ ನೀವೆನಗೊಂದು ಬಾರಿದನರಿಪಬೇಕು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೨೯). [< ಸಂ. ಉತ್ಪಾತ]

ಉತ್ಕ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕವಾದ : ಉತ್ಕ ಶಿಖಂಡಿತಾಂಡವ ಮನೋಹರಮುಜ್ಜ್ವಲರತ್ನರಾಜಿರಾಜತ್ಕಟಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೩); ಪೊರ್ದಿದನಬ್ಜಷಂಡಸಂಛನ್ನಮನುತ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಘ] ಹಂಸ ಮಧುರಸ್ವನಮಂ ಬನಮಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕತ್ತುಳ್ಳ. ೨. ವಿಶೇಷವಾದ ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ: ಅಂತುತ್ಕಂಠ ನಾಗಿರ್ದು೦ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೧ ವ); ಅಂತು ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡಲುತ್ಕಂಠರಾದ ಸಭಾಜನಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೫). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ : ಈಚೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ಭಾವೈಕ್ಯತೆ'ಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಯಕರು ಉತ್ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಾರುತ್ತಿರುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೪೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠತೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತನ್ನೆತ್ತುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು. ೩. ಆತುರ ; ತವಕ : ಮತ್ಕುಲ ವಿಜಯನಾಟ್ಯಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಗಳಂ ತಣಿಪುವೆನೆಂಬುತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ . . . ಇನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೧೨). ೨, ೩ : ಉತ್ಕಂಠತೆ ಮಯೂರಂಗಳೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗನ್ನಾ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕಂಠತಾ]

ಉತ್ಕಂಠಿತ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕ : ಬಂದ ಶರತ್ಕಾಲಶ್ರೀಯ ನುತ್ಕಂಠಿತಹೃದಯನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧ ವ); ಸೌಮಿತ್ರಿಯೋಲಂತೆ ರಾಮಸೀತಾಪುಣ್ಯಸಂಗಮಂಗಲ ತುಂಗ ಶೃಂಗವನ ರಂಗಮಂ ಚರಿಸಲಾನುತ್ಕಂಠಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೫-೭). ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಳವಳದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಉತ್ಕಂಠಿತಳಾಗಿ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಾಗದೆ ಪ್ರಮೀಳೆ ಕೇಳಿದಳು "ವಿಷ್ಣು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೇನು ?" (ಸಮಜೀ. ೧೨೯). (ನಾ). ೩. ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : "ಉತ್ಕಂಠಿತಂ ಲವಲವಿಕೆಯುಳ್ಳವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಉತ್ಸುಕತೆ : ವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠೆಯಿಂ ಬರುತ್ತಿರ್ದಳ್ ಪ್ರತೀಹಾರಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೩). ೨. ವಿಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖ, —ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ : "ಉತ್ಕಳಿಕೆ ರಣರಣಕಮಾಯಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿವಿಯೋಗಂ ಮನೋಲೇಖನಂ ಹೃತ್ಕಂಪಮೆನಲಾತುರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). ೩. ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳವಳು : ಕಾಡುಗೋಡೆತ್ತರದೊಳಿದ್ದ ಪುಲ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಕಂಠೆ, ನೋಡುತಿರ್ದ್ದಳ್ ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೬).
[ಸಂ. ಉತ್ಕಂಠಾ]

ಉತ್ಕಂಪ (ನಾ). ನಡುಕ ; ಅಲುಗಾಟ : ಉತ್ಕಂಪ ದರಿಪ್ರಮಧ್ಯಂ . . . ಗಾಡಿಯನೀಯೆ ಸೌಂದರಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗುವ ; ಅಲ್ಲಾಡುವ : ಮರನಂ ಕಿತ್ತು ನಗಂಗಳಂ ನೆಗಪಿ ರೌದ್ರಾಕಾರದಿಂ ಬರ್ಪ ವಾನರರಂ ಕಂಡು . . . ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಂಬೆರಸುತ್ಕಂಪಿತನೋಡಿ ದಿವ್ಯ ಮುನಿ ಪಾದಾಂಭೋಜಮಂ ಪೊರ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೧೯) ; ಕಳಹಂಸೀಯಾನ ಮುತ್ಕಂಪಿತಕುಚಭರಸಂವ್ಯಾನಮಾಕೇಕರತ್ರಿಡ್ವಳಿತೋದ್ಯಾನಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೭-೯೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಚ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತ ತಲೆಕೂದಲಿನ ; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳ : ಪೃಷತ್ಕಂಗಳ್ ಕೋಟಿಗಣಿತದಿಂದುಜುವಿನಮಾರ್ದುತ್ಕಚ ದಿತಿಜನನಾಜದೆ ಘಟೋತ್ಕಚನಂ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಛೆವೋಪಿನಮೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಪ್ರಬಲವಾದ : ಭವದೀಯ ರೂಪ ಲಂಪಟ ವಿಟರಂ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿತುತ್ಕಟಮೋಹತಮಃಪಟಂ ಪಟಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦) ; ಶಾಂತಲೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಉತ್ಕಟವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅರಿಕೆ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೩. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ. ೪. ಸೊಕ್ಕಿದ ; ಮದಿಸಿದ. ೫. ಉಲ್ಬಣವಾದ ; ವಿಷಮವಾದ: ಕಾಯಿಲೆ ಉತ್ಕಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೬. ಆಧಿಕ್ಯ ; ಪ್ರಾಬಲ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಇದೆಲ್ಲಿಯುತ್ಕಟದ ಕಂಪು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೦೩); ಸಮಸ್ತ ಜನರುತ್ಕಟವಿದೆನುತಂ ಹೊಗಳುತ (ಬಸಪು. ೫೧-೬೨) ; ರೋಗಾದಿಗಳು ಹೊದ್ದದ ಉತ್ಕಟದ ವರವೀಯಬೇಕೆನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೩೪) ; ವಾದಿಕೋಳಾಹಳನು ಶಿವತತ್ವಾದಿ ಕೋವಿದ ವಕ್ತ್ರವಾದ ಗಣಾಧಿನಾಯಕ ಜಯಿಸಿದಂ ಪರಸಮಯದುತ್ಕಟವ (ಶಂಕವಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). ೭. ಉಗ್ರತೆ : ಅರ್ಭಟಿಸಿ ನೂಕುವ ಸಾರಥಿಯನಾ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳ ಲಟಕಟಿಸಿ ಲಳಿಯೇಱ ತಱದುತ್ಕಟವ ತೋಱದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೫). ೮. "ಲವಂಗಪಟ್ಟೆ (ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ)" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೯. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ (ಶ). ೧೦. ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖ (ಶ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳಿಕೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ : 'ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ'ಕ್ಕಿಂತ 'ಪಂಪರಾಮಾಯಣ'ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಉನ್ನತಿ—ಉತ್ಕಟತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ತೋರಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೧೩೦). ೨. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ ; ತೀವ್ರವಾದ ಆಸೆ : ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟತೆಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ? ಅನುಕೂಲತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಉತ್ಕಟತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಲ್ಲವೇ ? (ಜಯಂತ. ೮೯). [ಸಂ. ಉತ್ಕಟತಾ]

ಉತ್ಕಟತ್ವ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಪ್ರಯಾಸ, —ಕಷ್ಟ : ಲಬ್ಧಚೇತನನೆಂದಾತನ ಪಕ್ಕದಿಂದುಸಿರದಿರ್ದಾನಾಗಳೇನಾನುಮೊಂದು ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಕಟತ್ವದೆ ದಿಟಂ ಬಂದೆಂ ಚಕೋರೇಕ್ಷಣೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೨).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ : ಮೃದುಪದ ಬಂಧಮುಂ ಸುರುಚಿರಾರ್ಥಮುಮುತ್ಕಟವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಶೀವಿದ ರಸಮುಂ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಭಾವಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೦).
[ಉತ್ಕಟ + ವೃತ್ತಿ]

ಉತ್ಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಪಟುತರದ ಬಾಹುಪ್ರತಾಪದ ಪುಟವನೆತ್ತದೆ ಮಾಣನೆನಲುತ್ಕಟಿಸುತಿರ್ದುದು ರೌದ್ರ ವೀರಾಭ್ಯುದಯ ಸನ್ನಾಹ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೧) ; ಚಟಚಟ ನಿಸ್ವನಂ ನಿಮಿರೆ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸೂಸೆ ಪೊದಳ್ದು ಪೊಣ್ಮುತುತ್ಕಟಿಸಿ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಬೆಳಗ ನಾಳ್ದುರಿಮಾಲೆಯನಪ್ಪಿ (ವೃಷವಿ. ೧೩-೪೬). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು : ಸಹದೇವನುತ್ಕಟಿಸಿ (ಗದಾಯು. ೭-೩ ವ).
[ಉತ್ಕಟ + -ಇಸು]

ಉತ್ಕರ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ಪಿರಿದುಂ ದೃಢತರ ಮುಷ್ಟಿಯ ಭರದಿಂ ಮುನ್ನುಂಡ ನೀರನುಗುಳ್ವುದೆಂಬಂತರಿಕರಿಮಸ್ತಕ ಮುಕ್ತೋತ್ಕರದಂತುರಮೆಸೆವುವಾ ನೃಪಾಲಕೃಪಾಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨); ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಲೋತ್ಕರ ಜಳೂಕವ್ಯಾಳಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನವೆರಸಿ ಜಲನಿಧಿ ಮೆಱೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೧-೩೩); ಕದಳಿ ಸಮುದಯುಂ ನಾಳಿಕೇರಾವನೀ ಭೂನಿಕರಂ ಚೂತೋತ್ಕರಂ ವಾಡಿಮತತಿ ಪನಸಶ್ರೇಣಿ ಜಂಬೀರಜಾಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫). ೨. ಸೀಳುವುದು; ಗರಗಸ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉತ್ಕರ ಚೂರ್ಣಖಂಡ ಚೂರ್ಣಿಕಾಪ್ರತರ ಅನುಚಟನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಭೇದಂ ಷಡ್ವಿಧಂ . . . ಅಲ್ಲಿ ಕರಪತ್ರಾದಿಕೃತಕಾಷ್ಠಾದಿವಿದಾರಣಮುತ್ಕರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೪). ೩. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿ ವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭); "ಉತ್ಕರದ —ದೊಡ್ಡದರ (ವೃಕ್ಷವೆಂಬ)" (ರಾಜಶೇ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರಣ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ: ಇಂದ್ರಜಾಲಮೆಱಕಂ ಲೆಪ್ಪಂ ಶಿಲಾ ಕರ್ಮಮುತ್ಕರಣಂ ಚಿತ್ರವಿವಕ್ಷೆ ವಾಸ್ತು ಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಥಾರೋಹಣಂ . . . ಅಖಿಲವ್ಯೂಹೋತ್ಕರಮೆಂಬಿನಿತಱೊಳಂ ಬಲ್ಲರೆಲ್ಲರುಂ ಮೆಚ್ಚೆ ಪಡೆದ ನತಿಕೌಶಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯, ೬೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರುಷ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೧: ವಿರಚಿಸಿತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕೋತ್ಕರುಷ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯ ಮಳೆಗಳ ಕರೆದರವನೀಸುರರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೯). [< ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷ]

ಉತ್ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಸೂರದತ್ತನಾತ್ಮೀಯಾತ್ಮ ಜನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವಾಕರ್ಣನದೊಳತ್ಯಂತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಾಂತರಂಗನಾಗಿ ರಾಗಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೭ ವ); ಶೀರ್ಷಾಭರಣಂ ಧರೆಗುತ್ಕರ್ಷ ವಿಳಾಸನದ ಭೂಮಿ . . . ರಾಜಪುರಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೨೭); ಅವು ಕೇವಲ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುವು (ಭಾರವಿಪಾ. ೧೩೭). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಪೃಥ್ವಿಯೇ ವಿಶ್ವದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದೂ ಮಾನವನ ಉತ್ಕರ್ಷವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಗುರಿಯೆಂದೂ ಅವರು ಭಾವಿಸಿದರು (ಖಗೋಳ. ೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಯಾಂತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಟೀಕಿಸಿ ಸರೋವರಪ್ರಾಂತ ದಲ್ಲಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಲು ರಸ್ಕಿನ್ನನು ಶಕ್ತಿಮೀರಿ ಹವಣಿಸಿದ್ದ (ಸಮುಜೀ. ೧೦೭೯). ೩. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಉತ್ಕರ್ಷ ಅಪಕರ್ಷ ಶೂನ್ಯ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨: ಒಮ್ಮೆ ರೂಢಿಸಿದ ಯಾವ ವರ್ತನೆಯೇ ಆಗಲಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾಗುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨: ತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉತ್ಕರ್ಷಣೆ . . . ಗಣನೀಯ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. VIII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷಣ]

ಉತ್ಕರ್ಷತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಏಳಿಗೆ; "ಉತ್ಸಾಹ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಸಂಕರ್ಷಣನಾತನ ಮನದುತ್ಕರ್ಷತೆಯನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷತಾ]

ಉತ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶ. ೨. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದ ನಿವಾಸಿ. ೩. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೪. ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮೂಟೆಯನ್ನು ಹೊರುವವನು. ೫. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಶೇಖರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು: "ಉತ್ಕಲಿಯೆನಲು ಮೆಱೆಗೋಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೮೯-೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಜಟಿಲವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿ: "ಸುಲಭವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿಗೆ 'ಚೂರ್ಣ' ವೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಗಂಟು ಗಂಟಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕೆ, ಉತ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಶೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಕುತೂಹಲ: ನಿಜಹೃದಯಾಂತರದುತ್ಕಲಿಕೆಯನೆ ತೋಱುವಂತೆವೊಲೆಸೆದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೨); ಅಗಲಲಸಹ್ಯಮೆಂದು ಪೆಱಗೀ ಬಱಸಲ್ವಳೆ ಮುಂದೆ ಬಂದಳೀ ತಗೆವೊಡೆ ಚಿತ್ತದುತ್ಕಲಿಕೆಯಿಂ ನಭಕೀ ನೆಗೆತಂದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೮೧). ೩. ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉತ್ಸುಕತೆ; ವಿರಹಕಾತರತೆ. ೪. ಚಿಗುರುತ್ತಿರುವ ಕುಡಿ; ಮೊಗ್ಗು: ೩,೪. ತಳೆದುತ್ಕಲಿಕೆಯನಾದಂ ಬೆಳರ್ತು ಕಡು ಬೇಟಗೊಂಡಳಂತೆಸೆವುದ್ಯಾನಲತೆಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಂ ಪಾಟಲವರ್ಣಂಗೈವೆನೆಂದು ಬೇವಿಯ ಮೊಗಮಂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೮೩). ೫. ಭಯ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ. ೬. ಕಮಂಡಲು. ೭. ಕಡಲೆ. ೮. ಬಳ್ಳಿ: ಲತೆ. ೯. ಅಲೆ; ನೀರ ತೆರೆ: "ಜಲಭಂಗಂ ಪಿರಹಂ ಕಮಂಡಲು ಚಣಂಗಂ ಕೋರಕಾವಲ್ಲಿಯುತ್ಕಲಿಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೩). **ಉತ್ಕಳಿಕೆ**: ೨. ನವವರನಂ ನೋಡುವುತ್ಕಳಿಕೆಯಿನೇಂ ಯುವತಿಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ ಜವನಿಕೆಯುಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲಡಹಡಿಸಿದುದೋ (ಅನಂಪು. ೬-೫೬). ೩. "ಉತ್ಕಳಿಕೆ ರಣರಣಕಮಾಯುಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿವಿಯೋಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬೨-೨೪). ೩, ೯: ವಿಟಾಂಗಳ ಬೞಗದಿನಾಗಸಮುಂ ರತ್ನಂಗಳ ತುಱುಗಲಿನನುರಾಗಮುನುತ್ತುಂಗೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿನಾದಂ ಕಾಮಾತಿರ್ಯ ಯಮುಱೆ ಪೋಲ್ತುಱಿದೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೮). ೪. ವಸಂತದ ತರುಣ ಮಾಕಂದದಂತೆ ಬಹುಳೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧-೩೪). ೯. ಶಮೆಯಾಂತು ಮುನಿಜನದಂತೆ ಉತ್ಕಳಿಕೆಗಳಮರಲಂಭೋನಿಧಿಯಂತೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೩-೩೦); "ಭಯದೊಳಾತುರದೊಳು ತರಂಗದೊಳು ಮೊಗ್ಗೆಯೊಳು ನಿಯತದಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೩). [ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ, ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ (ಗು). ಮೇಲೆದ್ದ ದೊಡ್ಡ ತೆರೆಗಳುಳ್ಳ. **ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ**: ತಾಱುದ್ದಂಜರಮುತ್ಕಲ್ಲೋಳಮುಸ್ಯಕ್ಸಿಂಧು ಕಾಱ್ವರಂ ಬರಿವಿನೆಗಂ ತಾಳುಂ ತಟ್ಟುಂಬೊಯ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ 'ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). ವಿರಹದ ಹೆಚ್ಚಳ; (ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ) ಸಹವಾಸದ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಉದಯಿಸಿದಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಬಿಜ್ಜಳದೇವಧರಾಧಿನಾಥನಿಂತುದಯಿಸೆ ಯೌವನೋದ್ಧತ ವಧೂತತಿಗುತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚ ಮುತ್ತುದಯಿಸೆ . . . ಬಾಂಧವಕ್ಷಿತಿತಳೇಶ್ವರಸಂತತಿಗುತ್ಸವೋತ್ಸವಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೨೬; ಸು. 1162). [ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಪಂಚ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ಪ್ರಪಂಚ)]

ಉತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ವೈಭವ. ೨. ಕಾತರತೆಯ ಹೆಚ್ಚಳ. ೧, ೨: ಪುರುಷವೇಷದ ರಾಜತನೂಜೆ ಕಂತು ಮೋಹನಶರಮುರ್ಚೆ ಘರ್ಮಜಲಕುಟ್ಮಲಮುಂ ಪುಳಕೋದ್ಗಮಂಗಳುಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ ಪೊದಱೆ ದವೆ ತಾಳ್ದಿದಳುತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸಮುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾವಿಲಾಸ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ವಿಲಾಸ)]

ಉತ್ಕಳಿಕೆ 'ಉತ್ಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗು ತೋರು; ಮೊಗ್ಗೆಯೊಡೆ: ಪೊಳೆತುಪಾ ಮನುವಿಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳೆಸಸಿಯನ್ನೈದಿತು . . . ಅಜಪುತ್ರಸಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆದೋಱಿತು ರಾಮು ನಿನ್ನಲಿ ಫಲಿಸಿತಗ್ಗದ ಸತ್ಕೃತರುವೆಂದನು ವಸಿಷ್ಠಮುನಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೪). [ಉತ್ಕಳಿಕೆ (= ಉತ್ಕಲಿಕೆ) + ತೋಱು]

ಉತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವುದು. ೨. ತೂರಿದ ಕಾಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕುವುದು, —ಗುಡ್ಡೆ ಮಾಡುವುದು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಹಾಕಿದ; ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದ; ಹರಡಿದ; ಕೆದರಿದ: ಕುಲಗಿರಿ ಶರಣಸ್ಥಾನಮುತ್ಕೀರ್ಣಫೇನಂ ಬಳವದ್ವೀಚೀವಿತಾನಂ ಪ್ರಬಳಘುಳುಘುಳುಧ್ವಾನಮುಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೩); ಪ್ರಬುದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿನಿಟಲನುತ್ಕೀರ್ಣ ಘರ್ಮಾಂಬು ಭೀಷ್ಮಾನನನುದ್ಧೃತ್ಖಡ್ಗಮೊಂದಂ ಪಿಡಿದು . . . ಧೀವರಂ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦). ೩. ಕಂಡರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ: ವೃಷಭಾಚಳನಿಕಟಂಗಳೊಳಂ ಅಪ್ರತಿಹತ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯುಂ ಟಂಕೋತ್ಕೀರ್ಣಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು) ಕೆತ್ತು; ಕೊರೆ: ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮರದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೊರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನಸಂ. ೩೬). [ಉತ್ಕೀರ್ಣನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಕೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ನಾಟು: ಭಾಸುರಾಮಲ ಶೂಲಶಲ್ಯಮುತ್ಕೀಲಿಸಲು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧೦-೨೭).
[ಉತ್ಕೀಲನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಕುಣ (ನಾ). ೧. ತಗಣೆ; ತಿಗಣೆ. ೨. ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಶೃಂಗ; ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರ: ಕುರುರಾಜ ರತ್ನಮಕುಟೋತ್ಕೂಟಾಂಘ್ರಿಸಂಘಟ್ಟಸಂಗರನೆಂದೆಂದಭಿವರ್ಣಿಪೆಂ ರಣಯಶಶ್ರೀರಾಮನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೨). ೨. ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೨೦ ಕೃತಿ, ೨೧ ಪ್ರಕೃತಿ, ೨೨ ಆಕೃತಿ, ೨೩ ವಿಕೃತಿ, ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ – ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ); ಈ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೆ . . . ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿವೆ (ಛಂದೋವಿ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಾಣವನ್ನು ಎಳೆದು ಬಿಡುವುದು, —ಪ್ರಯೋಗ: ಹಸಮಿರ್ದುದೆಮ್ಮಕ್ಕಗಾಯಿತು ಬಲುದಿನಕಿಂದು ಕುಸುಮಶರನುತ್ಕೃಷ್ಟಭಾಪು ಭಳಿರೆಂದೈದೆ ನಸುನಕ್ಕು ತಮತಮಗೆ ಕೇಳಿದರ್ ಜಾಣೆಯರ್ (ಪರಶು. ೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. [ಸಂ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತಾ]

ಉತ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ಕಂಠತೆ; ಹಂಬಲ; ಹಾರೈಕೆ; ಕುತೂಹಲ: ಉನ್ಮನಮೆ ಮಾಱ್ಕುಮುತ್ಕೆಯನುನ್ಮದಬರ್ಹಿಣಶಿಖಂಡಿ ಕೇಕಾವಿರುತಂ ತನ್ಮಧುರಧ್ವನಿಯುಂ ಜಳಭೃನ್ಮೇಘನಿನಾದಮೊದವೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦). [ಸಂ. ಉತ್ಕ]

ಉತ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಉತ್ಕಂಠತೆಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವಳು. [ಸಂ. ಉತ್ಕಾ]

ಉತ್ಕೇತು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಧ್ವಜ; ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ: ಸಾಕೇತಮುತ್ಕೇತು ಬಾಹುಗಳಿಂದಂ ಕರೆವಂತದೇನೆಸೆದುದೋ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧೀಶನಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಾಗುವುದು; ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು: ಥಳಥಳಿಸುವಾನನದೆ ಸತ್ತ್ವೋಜ್ಜ್ವಲಿತ ಚಿತ್ತದ ಸುಪ್ರಭಾವದ ಬಳವಿಗೆಯಲುತ್ಕೋಚವಾಯಿತು ತಪ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೪). ೨. ಲಂಚ: ವಿವಿಧಾಧಿಕಾರಿಗಳುತ್ಕೋಚ ವಂಚನಾದಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡೆ ಗಿರ್ಮಿಡಿಸುವ ತೆಱಗೆ . . . ಅಟ್ಟುಳಿಯಿಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಕಿಡಿಪರ್ (ಚಕವಂ. ೬-೪); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ಮಾಡದಿರಲೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಉತ್ಕೋಚ (ಅಂದರೆ ಲಂಚ)ಕ್ಕೊ . . . ಉದಾಹರಣೆಗಳು (ಅರ್ಥ. ೮೯). ೩. ವಕ್ರತೆ; ಮೋಸ: ನೀಚತನದಿಂದರಸು ತೆರಳ್ದೆಮ್ಮ ಧನವನುತ್ಕೋಚದಿಂ ತಸ್ಕರಿಸಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೯). ೪. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚಿ (ನಾ). ೧. ಲಂಚಗುಳಿ. ೨. ವಕ್ರನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟ: ವಾಚಿಸದೆ ವೇದಾರ್ಥನಿಜಯವನಾಚರಿಸದಾಲಸ್ಯದಿಂದುತ್ಕೋಚಿಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚನಾ]ಗಿ ಪರಾನ್ನದೊಳು ಸಂಪುಷ್ಟತನುವಾದ ನೀಚನಹ ಭೂಸುರನ ಕರುಳನು ಬಾಚುವಳಲ್ಲೆ ಮೃತ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೪-೯೭).
[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚಿನ್]

ಉತ್ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ವಿಪರೀತ ಕ್ರಮ: ಕ್ರಮದಿಂ ಬರ್ಕಂ ವರ್ಗೋತ್ತಮಾಂಶ ನಿಜ ಪರಗೃಹಂಗಳೊಳ್ ಪುಷ್ಟಂ ಮಧ್ಯಮನಲ್ಪಂ ಶುಭಫಲಮುತ್ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಬರ್ಕಮಶುಭಫಲಮಂತವ ಚಿಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಸಾಯುವ ಹೊತ್ತು: ರಣದಿ ಬಿದ್ದಾ ಸೈನ್ಯಪತಿ ಸಿಡ್ನಿಯುತ್ಕ್ರಮಣದೊಣಗುಬಾಯಿಗೆ ನೀರನೊಡ್ಡಲ್ ಅದನವನು ತನಗಿಂತ ಕೆಲದ ಭಟಗದು ಸಲ್ಲುದೆಂದಿತ್ತು ತಣಿವನಾಂತುದ ನೆನೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೯೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರಣ ಹೊಂದು; ಸಾಯು: ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳ ನಮಕಾನುವಾಕಗಳ ಕೇದಾರಗೌಳ ಮಣಿರಂಗಾರಭಿಗಳ ನಾದಂಗಳಲಿ ಮನವ ಬೆರಸಿ ನೀನುತ್ಕ್ರಮಿಸೆ ಸಾಧನವೊ ಮುಕ್ತಿಗದು (ಮಂಕುಕ. ೯೩೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು. [ಉತ್ಕ್ರಮಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ಹೊರಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಮಿಸುವಿಕೆ: ಕೂರದ ವಾಯೂದರ ಮಿಕ್ಕ ಪಂದಲೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳೊಂದುಂ ತೊದಳಿಲ್ಲದೆನ್ನಸುಗಣಕ್ಕುತ್ಕ್ರಾಂತಿಯುಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨೯). ೨. [ದ್ವೈತ] ಮೋಕ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇದರಿಂದ ಬರುವ ಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಮಾರ್ಗ, ಭೋಗ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳುಳ್ಳದ್ದು . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂದರೆ ದೇಹಾವಸಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀದ್ವಾರಾ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಮನವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೨). ೩. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವುದು; ಕ್ರಮವಿಕಾಸ: ಖುರಗಳನ್ನೋ . . . ಚರ್ಮವನ್ನೋ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಜೀವ ಹೊರಬದುಕಿಗೆ ತಾನು ಸರಿಹೋಗುವ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕ್ರಾಂತಿಯ ರೂಪ ತಾಳಿತು (ವಿಚಾವಾ. ೯). ೪. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವ ನೀತಿ, — ವಿಕಾಸಕ್ರಮ: ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿತತ್ತ್ವ (Evolution) ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಹೊಸವಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೯೭). [ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ + ತತ್ತ್ವ]

ಉತ್ಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಬೊಬ್ಬೆ. ೨. ಕುರರ ವೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಕುಟಿಕ: "ಕುರರಮುತ್ಕ್ರೋಶಮೆನಲು ಮರಕುಟ ವಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ; ಹಾಳು ಮಾಡಿದ. ೨. ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ; ಸೆಳೆದ: ಕನಕದಂಡಾಗ್ರಮಂಡಿತ ಮಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಂಗಳಪ್ರದೀಪಂಗಳೊಳಮುತ್ಖಾತಾಸಿಲತಾಸನಾಥ ಪಾಣಿಗಳಪ್ಪ ರಕ್ಷಾಪುರುಷರೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೩); ಗಂಡಗುಣಂ ವೀರಶ್ರೀಗಾದುದು ನೃಪವೀರಭುಜೋತ್ಖಾತಖಡ್ಗಧಾರಾಶ್ರಯದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತ₁ (ನಾ). ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ; ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ: ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥ ಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕಮಜಿದಂತಿರೆ ಪೂಣ್ದೆನಗಾಗದಂಗಜೋತ್ಪತ್ತಿಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫).
ಉತ್ತಣ = ನಡುವಣ: ಅತ್ತಣಿಂ, ಇತ್ತಣಿಂ, ಉತ್ತಣಿಂ (ಶಮದ. ೧೧೦ ಪ್ರಯೋ.). ಉತ್ತಲ್ = ನಡುವೆ; ಇತ್ತಲೂ ಅತ್ತಲೂ ಅಲ್ಲದ ನಡುವಣ ಜಾಗದಲ್ಲಿ: ಅತ್ತಲ್ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಮತ್ತಿತ್ತಲ್ ಭುಜಗೇಂದ್ರ ನುತ್ತಲಾಶಾಧಿಪರೊಳ್ ಮುತ್ತಿರೆ ಭೇರೀಧ್ವನಿ ಪರ್ವಿತ್ತೆತ್ತಲುಮಶನಿ ಘೋಷಶಿಕ್ಷಾದಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ.); ಅತ್ತಿತ್ತಮುತ್ತಲೆತ್ತಂ ಬಳಸಿದೆಲ್ಲಮುಂ (ಸಂಸಪ. ೩೦–೧). [ದೇ.]

ಉತ್ತ₂ 'ಉಜು' ಪರಾ.

ಉತ್ತ₃ 'ಉಟ್' ಪರಾ.

ಉತ್ತಂ (ಅ). ನಡುವಣ ಕಡೆಗೆ; ಮಧ್ಯದ ಕಡೆಗೆ: ಅತ್ತಿತ್ತುತ್ತಮುತ್ತಂ ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ (ಜಗವಿ. ೯–೨೬). [< ಉತ್ತ₁]

ಉತ್ತಂಡ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉತ್ತಣ್ಡಾಲ್, ಉತ್ತಣ್ಡಮಣಿ; ತೆಲು. ಉತ್ತಂಡ]

ಉತ್ತಂಭಿತ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಪೌರ ನಾರೀಜನಂಗಳ್ ಗೀರ್ವಾಣಶಂಕೆಯಿನುತ್ತಂಭಿತಪಕ್ಷ್ಮಪಾಳಿವದನರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೨ ವ); ಅಂಭೋಜನಾಭನಿಂದುತ್ತಂಭಿತಮಾದೊಂದುದಗ್ರ ಗೋವರ್ಧನಮುಜ್ಜೃಂಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೪–೯೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ: ಪದೆದುತ್ತಂಸವತಂಸಶೋಭೆಗೆ ಭವದ್ವಾಳಪ್ರವಾಳೋಲ್ಲಸನ್ಮೃದುಪುಷ್ಪ ಸ್ತಬಕಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೪); ಸಿಂಗದವೋಲ್ ಕಾಂಚನಪೀಠದಿಂ ಪಿರಿಯ ಖಡ್ಗನಖಿರಮುತ್ತಂಸಕಿರಣಕೇಸರನೆಬ್ಬಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೭೫ ವ). ೨. ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ; ಕರ್ಣಪೂರ. ೩. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಸೌಂದರಿಯರೇಕಚ್ಛತ್ರರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಮಿದೆಂ ಬಂತಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿದರ್ ಮನ್ವನ್ವಯೋತ್ತಂಸನಂ (ಆದಿಪು. ೮–೭೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಮಂಜುಲನಾದಾಮೃತಮುಣ್ಮೆ ಬಾಜಿಸಿದನಾ ಗೋಪಾಲಕೋತ್ತಂಸಕಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೨–೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸಿತ (ಗು). ಶೋಭಿಸುವ; ಅಲಂಕರಿಸಿದ: ದಿಕ್ಕರಿಕರಾಸು ಕಾರಿಕರಪರಿಘೋತ್ತಂಸಿತ ತೋರಣೀಕೃತ ರೌದ್ರಗದಾದಂಡನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಡ (ನಾ). (?): "ಉತ್ಪಟ – ಉತ್ತಡ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ.). [< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉತ್ತಣ 'ಉತ್ತ' ಪರಾ.

ಉತ್ತತ್ತಿ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಾಯಾನ್‌ದಿಶಿ ಕೊಳತ್ತೂರ ಉತ್ತನೂರ ಮುಕ್ಕೂಟಲ ಅರುಣೋನ್ನತಭೂಮಿ ಸಮೀಪೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫–೩೯ ; 634); ನೊಳಂಬಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತನೂರ ಮಹಾ ಜನಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨–೭ ; 969). [ಉತ್ತನ ? + ಊರ್]

ಉತ್ತಪ್ತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉತ್ತಪ್ತ ಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಪ್ಪ, ಊತಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ; ಉಬ್ಬು ದೋಸೆ: ಉತ್ತಪ್ಪ ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಊತಪ್ಪ**: ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಊತಪ್ಪ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಊತ್ತಪ್ಪಂ]

ಉತ್ತಮ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಮೇಲಾದ: ಉತ್ತಮದ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಗೆ (ಬಸಪು. ೬೦–೯). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಮೇಲಾದವನು: ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೯); ಉತ್ತಮನು ಎತ್ತ ಹೋದರೂ ಶುಭವೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಪ್ರಪಂಚದೊಳು ಸಕಲ ಕುಲಧರ್ಮ ಪದ್ಧತಿಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಿಂ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂಗೈದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಸ್ವಾರೋಚಿಷ ಉತ್ತಮ . . . ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೨೦೪). ೪. ಬಿಳೀಮುಗ್ಗದ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: (ಎಸಪೈ. VIII, ೧೦).
ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ನುತಿಪೆತ್ತ ಬಸವಚರಿತ್ರವಂ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರ ಕೈಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾಳ್ಕೆ ಯಿಂದೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಲವಿಂ ತಪ್ಪದೊರೆದೆನು (ಬಸಪು. ೬೧–೭೬); ಮೊನ್ನೆ ನಾನು ಓದಿದ ಗ್ರಂಥ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ, ಉತ್ತವಗಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ ಸ್ವಾಸುವರ್ಣರಹಾಟಕ ಸಕಳದೇಶಸಂಭೋಕ್ತಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೧೫ ; 951 ?); ಎಱೆವೆ ಮಹಾಸಾಮನ್ತನುತ್ತಮಗಳ್ಳಗೊಪ್ಪೆ ಫಟ್ಟಿ ದೊಜಿರಗ್ರಹಾರಂ (?) (ಇಆ. X, ೧೦೪–೫ ; ?). **ಉತ್ತವಗಳ್ಳ**: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆಮಗತಿ ಬೋಚಿಗ ಧರ್ಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತವಗಳ್ಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೪೦–೨ ; ಸು 900). [ಉತ್ತಮ + ಕಳ್ಳ₁]

ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ, ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಬ್ಬಟಿ ಉತ್ತಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕುನ್ದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೦, ೨೧ ; 800). **ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ**: ಎಱೆಪ್ಪರಸರ ಗೋವಿನ್ದರಸರು ಉತ್ತಮಗಾವುಣ್ಡನ ಕೆಱೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧–೮ ; 925). [ಉತ್ತಮ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ 'ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಉತ್ತಮತಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಉತ್ತಮತಪಂಗಳಿಂದ ತ್ಯುತ್ತಮದೇಹರ್ ವಿದೇಹರಪ್ಪುದಱಿಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತನ್ವರ್ಥತೆಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವಿದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೩). [ಉತ್ತಮ + ತಪ]

ಉತ್ತಮದಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾನ: ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳ್ ಸುರಶಿಂಜರಮೊಡನೆ[ಯೆ] ನೆಗೞ್ದು[ದು]ತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಳ್ಗ ದಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೨). [ಉತ್ತಮ + ದಾನ]

ಉತ್ತಮಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತು ಪಂಚತ್ವಮನೈದಿದ ವಜ್ರಜಂಘಂಗಂ ಶ್ರೀಮತಿಗಮಾ ತಿರಿಕೆಂಗಳ್ಗಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದಂ . . . ಉತ್ತರಕುರುವೆಂಬುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದುದು (ಆದಿಪು. ೫-೨೭ ವ); ತನ್ನೊಡನೊಡನೆ ಸಮಶುಭಪರಿಣಾಮದೊಳ್ ನೆಗಟೆ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಷೇಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ವ). ೨. (ನಾಟಕದ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾತ್ರ: ರಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಯೋಗ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು . . . ಉತ್ತಮಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತಿರಬಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಉತ್ತಮ + ಪಾತ್ರ]

ಉತ್ತಮಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮಾನವಕುಲದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರಮಿಸುವುದೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷರ ಜೀವನದ ಗುರಿ (ರೂಢಿ). ೨.[ವ್ಯಾಕ] ಪುರುಷವಾಚಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಉದಾ—ಆನ್, ಆವು, ನಾನು, ನಾವು: ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಓಣವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ನಾನು, ನಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಳಸುವ (ಎನ್, ಎವು) ಮುಂತಾದ ಆಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಂಕೇತ: ಆಖ್ಯಾತದೊಳ್ ವರ್ತಿಪ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ಗೆ ಅಮ್, ಅರ್, ಆಯ್, ಇರ್, ಎನ್, ಎವು-ಎಂಬಾಱು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪತ್ತುವುವು (ಶಮದ. ೨೧೭ ವೃತ್ತಿ). [ಉತ್ತಮ + ಪುರುಷ]

ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ 'ಉತ್ತಮಬೀಸಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತಮಬೀಸಿಗೆ, ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭವದಿಂದ ವ್ಯಯದವರೆಗಿನ) ಮೊದಲನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ', 'ಮಧ್ಯಮಬೀಸಿಗೆ' ಪರಾ. ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ: (ದಕ). [ಉತ್ತಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಉತ್ತಮಬೀಸು (ನಾ). ಮೊದಲ ಇಪ್ಪತ್ತು. [ಉತ್ತಮ + ಬೀಸು₃]

ಉತ್ತಮಭಗಣ (ನಾ). ಶುಭನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಪ್ರವರವಿಹಂಗಮಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಮಾಡುವುದಭಿಷೇಕವನುತ್ತಮಭಗಣವಿನುತ ಲಗ್ನೋದಯದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೩-೩.೨೨). [ಉತ್ತಮ + ಭಗಣ]

ಉತ್ತಮಮೆಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಜರಾ ಪಡೆದೊದು ಉತ್ತಮಮೆಣ್ಡಿ ಎಮ್ಬ ಕಜನಿ ಕಾಮೆಯಂಗೆ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿಹಾರಂ ಆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೨-೬; 700). [ಉತ್ತಮ + ಮೆಂಡಿ]

ಉತ್ತಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: "ಉತ್ತಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವನು, ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ಲೋಕ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರುಷ; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ. [ಉತ್ತಮ + ಶ್ಲೋಕ]

ಉತ್ತಮಾಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಂಗ; ತಲೆ; ಶಿರಸ್ಸು: ತತ್ಪಾದಪವಿತ್ರೋದಕಂಗಳನನಿಬರುಮುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ ತಳಿದುಕೊಂಡಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೯ ವ); ತನ್ನುತ್ತಮಾಂಗಕೆ ಕರಯುಗವ ಚಾಚುತ್ತ ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿದನು ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪೯). [ಉತ್ತಮ + ಅಂಗ₁]

ಉತ್ತಮಾಗ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆತಿಥ್ಯ: ಅಲ್ಲಿಯೊರ್ವ್ವರ್ ಪ್ರಧಾನರಪ್ಪವರ್ಗ್ಗೆ ಉತ್ತಮಾಗ್ರ[ಂ] ನಡೆಯಿಸುವ[ರ್] (ಎಇ. XVII, ೯-೩೫; 1004). [ಉತ್ತಮ + ಅಗ್ರ₁]

ಉತ್ತಮಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ: ಸಮದೇಭಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨); ಮೂಢನೆನ್ನವಗುಣವನುಳಿದು ನಿಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೮); ಮುತ್ತಿದಂಬಿನ ಮೆಯ್ಯ ಭೀಷ್ಮನು ಹೊತ್ತ ಕೈದುವ ಬಿಸುಟ ಕಳಶಜನುತ್ತಮಿಕೆಗಳ ಮೆಱೆದರೆಂದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೧). [ಉತ್ತಮ + -ಇಕೆ]

ಉತ್ತಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಉತ್ತಮೆ ಮಧ್ಯಮೆ ಅಧಮೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕೋಪಪ್ರಸಾದ ಸಮಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತ ಲಲನೆಯರಿಂ ಕನ್ಯೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಉತ್ತಮಾ]

ಉತ್ತರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. ೨. ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಒಳ್ಳೆಯ: ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗನೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫); ಉತ್ತರಮಾಗಿ ಹಸ್ತಮಿಱಿವೀವೆಡೆಯೊಳ್ದಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲೋಕೋತ್ತರಮಾಗಿರಲ್ನಡೆವ ಲಕ್ಷ್ಮಚಮೂಪತಿಯಾಳ್ದನಳ್ಕಜಂಬೆತ್ತು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೦; 1170). ೩. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. 'ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ' ಪರಾ. ೪. ತರುವಾಯದ; ಅನಂತರದ: ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಇದೆಂಬುದಂ ಪೇಱ್ವುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). (ನಾ). ೫. ಮುಂದಿನದು; ಮುಂಭಾಗ: ಪತ್ತರ್ಕೆ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಮುದುತ್ತರಕೊಂದೆರಡು ನೆಲಸೆ (ಶಮದ. ೧೯೨). ೬. ವಾಮಭಾಗ; ಎಡಭಾಗ. ೭. ಮುಂದಾಗುವ ಪರಿಣಾಮ: "ಉತ್ತರಮುದರ್ಕಮೆನೆ ಮೇಲಪ್ಪ ಫಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೨-೧೩). ೮. ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಮರುನುಡಿ; ಜವಾಬು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯೆ ಕಜ್ಜಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೭); ಎನಗುತ್ತರಮಂ ಕುಡ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ); ನುಡಿದ ನುಡಿಗುತ್ತರವನೆಂದುಂ ಕೊಡದ ಭಾಷೆಯನಿಂತು ಸಲಿಸುವನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೩೧-೧೦); ಇವನುತ್ತರವ ಕೇಳುವೆವೆಂದು ಪಾರ್ಥನ ನುಡಿಸಿದನು ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೩). ೯. ಉತ್ತರ ದೇಶದವನು; ಆರ್ಯ: "ಕನ್ನಡಿಗ ಕರ್ಣಾಟಕನೆನಿಕ್ಕು ಖಳನೆನಲು ಕೊಂಕಣಗನಾರ್ಯನುತ್ತರನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭). ೧೦. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ: "ಆಹ್ಲಾದ ವಿರಾಜಿಯುಕ್ತಿನುಡಿ ದಿಗ್ವಿವರಂಗಳೊಳುತ್ತರಾಪ್ಯಾಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭); ಆನೆ ಸೋಲ್ತಪೆನಿವರೆ ಗೆಲುಗೆ ಎನಗುತ್ತರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮಂ] (ತಿರುರ. ೧೯-೧೯). ೧೧. ವಿರಾಟರಾಯನ ಮಗನ ಹೆಸರು: ಸಾರಥಿಮಾಡು ಮತ್ಸ್ಯಸುತನುತ್ತರನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೭); ಉತ್ತರನ ಪೌರುಷ ಒಲೆಮುಂದೆ (ಗಾದೆ). ೧೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉತ್ತರವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸರಸವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ: ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದೊಳೋರಂತನುಗುಣಮಾಗೆ ಪೇೞ್ವುದುತ್ತರಮೆನಿಕುಂ . . . ಉತ್ತರಕ್ಕೆ-ಮರಣಮೆನಿಪ್ಪುದಾವುದು ದರಿದ್ರತೆ ಪತ್ತಿದ ಕುತ್ತಮಾವುದಂತರಿಸದೆ ನಿಂದ ಚಿಂತೆ ಸುಖಮಾವುದು ಪುತ್ರಮುಖಾವಲೋಕನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦೪, ೭೦೭). ೧೩. [ಕಾಮಶಾ] ಚುಂಬನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಧರವ್ಯತ್ಯಯಮೊದವಿನಿಯನಿನುಚ್ಚರಸನವಸಂ ಬರೆದೀಪೊದವಿದ ಮೇಲ್ತುಟಿ ನತ್ತಿಸಿ ಚದುರಿಂ ಸತಿ ಚುಂಬಿಪಂದವುತ್ತರಮೆನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨-೫).

೧೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨ ವ). ೧೫. ದಾಟುವಿಕೆ; ಅತಿಕ್ರಮಣ. ೧೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು; ಬಡಗಲು: "ಕೌಬೇರೀ, ಉತ್ತರಾ, ಉದೀಚೀ – ಈ ೩ ಬಡಗಣ ದೆಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೧); "ಕೌಬೇರಿಯುತ್ತರಮುದೀಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭–೧೯). ೧೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: "ಪೂರ್ವ – ಲಗ್ನ, ದಕ್ಷಿಣ – ಚತುರ್ಥ, ಪಶ್ಚಿಮ – ಸಪ್ತಮ, ಉತ್ತರ– ದಶಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು" (ಜಾತತಿ. ೨–೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ: "ಉತ್ತರಾಂಗವೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೫); "ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲ್ಕೆ ನೆಗಳ್ದುತ್ತರಾಸಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗುಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮರುನುಡಿಯನ್ನು ಆಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗು; ನಿರುತ್ತರನಾಗು: ಉತ್ತರಂಗೆಟ್ಟಿರ್ದ ವಾದಿಗಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಾನರೇಂದ್ರೋನ್ಮತ್ತನುಂ ತಾನಹಗೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ದರ್ಪವಡಗಿದನು (ಬಸಪು. ೫೪–೮೨). [ಉತ್ತರ + ಕೆಡು]

ಉತ್ತರಂಗೊಡು, ಉತ್ತರಂಗುಡು, ಉತ್ತರಕೊಡು, ಉತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಮಾತನ್ನು ಆಡು; ಪ್ರತಿ ಹೇಳು; ಜವಾಬು ನೀಡು: ಬಂಧಕಿಯಿಂತೆಂದುತ್ತರಂಗೊಟ್ಟಳಾಗ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩–೭೫). **ಉತ್ತರಂಗುಡು**: ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ನಿರಾಕರಿಸು: ಎಮಗುತ್ತರಂಗುಡದೊಡಂಬಡು (ಅನಂಪು. ೩–೯೧). **ಉತ್ತರಕೊಡು**: ೧. ನೀನು ನನಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಪುಸರು. ೧೯೫). **ಉತ್ತರಗೊಡು**: ೧. ಉತ್ತರಗೊಡಲಱಿಯದವನಿಜೆಗೆ ಕಂಗಳ ಘುಡುಘುಡಿಸುವಶ್ರುಗಳಲವನಿಗೆ ಬಾಗಿದನು ಶಿರವ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೪).
[ಉತ್ತರ + ಕೊಡು]

ಉತ್ತರಕರ್ಮ (ನಾ). = ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ೧. 'ಅಪರಕರ್ಮ' ಪರಾ.
[ಉತ್ತರ + ಕರ್ಮ]

ಉತ್ತರಕಾಲ (ನಾ). ಅನಂತರ; ಆಮೇಲೆ: ತದ್ಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಮಿಲ್ಲದುದಱಿಂದೆ ಪೂರ್ವಕಾಲಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುತ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ . . . ನಿಲ್ಲದಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಕಾಲ₁]

ಉತ್ತರಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರಾಟನ ಮಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ; ಹೆಣ್ಣಿಗ; "ಹೆಂಗುಳಿಬಂಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [ಉತ್ತರ + ಕುಮಾರ]

ಉತ್ತರಕುರು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಉತ್ತರಭಾಗ: ನಿನ್ನ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನುತ್ತರಕುರುವನೆಯ್ದಿಸು (ಆದಿಪು. ೨–೧೪೫ ವ).
[ಉತ್ತರ + ಕುರು₃]

ಉತ್ತರಕೊಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ತವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಸತ್ತವರಿಗೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ದೊಡ್ಡ ಧರ್ಮವಾಗಿತ್ತು (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೭); ಅಳಿದ ಜೊಂಬಗೆ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನು ಬಂಗರು ಮಾಡಿಸಿ (ಕವಪು. ೪೧). ೨. ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ: ಪತ್ತೆಂದೊಡೆ ಪತ್ತಿದೆನಿದು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಮಾಯ್ತೆ ನಿನಗಿದು ಮೇಲಿನ್ನುತ್ತಮಕಾರ್ಯಾಸ್ಪದವಾನಿತ್ತಪೆನಂಬರವನುತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗೀಗಳ್ (ನಳಚಂ. ೬೦೬). ೩. [ಜೈನ] ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ: "ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳೊಳು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಿನಾದರಂಬೆರಸು ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಮುವ್ಯಗ್ರಚಿತ್ತರಪ್ಪ ಗೃಹವೇದಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುತ್ತರಕ್ರಿಯೆ" (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೧).
[ಉತ್ತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಉತ್ತರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಗಳಿಗೆ; ಮರುಗಳಿಗೆ: ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧಿಗಳೇಕಕ್ಷಣಾಂತರಾಳವರ್ತಿಗಳುತ್ತರಕ್ಷಣವ್ಯಾಪಾಯಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಕ್ಷಣ]

ಉತ್ತರಗೊಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನ ವರ್ಗಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಅಳವಡದೆಂದು ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿಗಳು ನುಡಿವುತಿಪ್ಪರು (ಘನವ. ೧೯–೧೭).
[< ಸಂ. ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿನ್]

ಉತ್ತರಡೊಕ್ಕರ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ಬಿನ್ನಣ: ಕೊಂತಮಾರಿಯು ಲಾಟ ಕಾಕೋಡಂತೆ ವುತ್ತರಡೊಕ್ಕರವು ನೆಱೆಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಟಡೊಕ್ಕರ ಪೋಗು ಬಾಣಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೭೨). [ಉತ್ತರ ? + ಡೊಕ್ಕರ]

ಉತ್ತರಣ (ನಾ). ದಾಟುವುದು: ಸೋಪಾನ ಪದ್ಧತಿಗಳೊಳ್ ಗಿರಿದುರ್ಗಾರೋಹಣಮುಮಂ ದ್ರೋಣಿಯಾನಪಾತ್ರಾದಿಗಳೊಳ್ ಜಲದುರ್ಗೋತ್ತರಣಮುಮನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೬–೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಣಿ₁ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಣಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣಿಯ ಗವುಣ್ಡ ಕೊಣ್ಡೇಸರ ಭೂತಗೋಸಿ ಲಿಙ್ಗಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್ದು ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೧–೭; 1102 ?). [?]

ಉತ್ತರಣೆ, ಉತ್ತರಣಿ₁, ಉತ್ತರಾಣಿ, ಉತ್ತರೇಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ: "ಉತ್ತರಣೆಯಪಾಮಾರ್ಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯–೩೬); ಎರಡೊಂದಪ್ಪಿನಮಿಂಬಾಗಿರೆ ಪಾಲಂ ಕಾಸಿ ಬೞಿಕೆ ಮುತ್ತದಱೊಳಗುತ್ತರಣೆಯ ಪುಡಿವೆರಸಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೪೩); ಕಿಡುಗುಮಾಖುಗಳ ವಿಷಂ ಅಳಿಯಿಂದುತ್ತರಣೆಯ ಬೇರ್ಗಳುಮಂ ಮೇಣ್ ಕುಡಿಸೆಯುಂ (ಖಮದ. ೧೨–೨೧); ಪಿಪ್ಪಲಿಯುತ್ತರಣೆಗಳನಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂದಿರದೆಱೆವುದು ರಕ್ತಪಿತ್ತದಾಹೋಪಶಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫–೧೪). **ಉತ್ತರಣಿ₁**: ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮುತ್ತೆತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣಿವೆರಸು ತಿಲಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). **ಉತ್ತರಾಣಿ**: ಉತ್ತರಾಣಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ, ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೦೧). **ಉತ್ತರೇಣಿ**: (ಎಸಮೈ. XV, ೪೫).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉತ್ತರಣೆ; ತೆಲು. ಉತ್ತರೇಸು]

ಉತ್ತರತಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಾಹ್ಯತಪದೊಳಸಹ್ಯಮಾನ ಸಾಹಸನಾಗಿ ಮತ್ತಮುತ್ತರತಪದೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಂ ನೆಗೞ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೪ ವ).
[ಉತ್ತರ + ತಪ]

ಉತ್ತರದಾತ (ನಾ). ಉತ್ತರಕೊಡುವವನು; ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ: ಮಾನವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿ. ಅವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾತನು ನಿಜ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೪). [ಉತ್ತರ + ದಾತ]

ಉತ್ತರದಾಯಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರದಾತ: ಪಶುಗಳು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾಯಿಗಳಲ್ಲ. ಮಾನವನು ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರದಾಯಿಯೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಏಕೆ ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೩).
[< ಸಂ. ಉತ್ತರದಾಯಿನ್]

ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ: ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಮಗುವಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಉತ್ತರದಾಯ[ಯಿ]ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೯).
[ಸಂ.]

ಉತ್ತರದಿಗ್ವರ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ ; ಕುಬೇರ : "ಯಕ್ಷಂ . . . ಉತ್ತರದಿಗ್ವರಂ ರಾಜರಾಜಂ . . . ರಾಕ್ಷಸದ್ವಿಷನೆನೆ ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). [ಸಂ. (ಉತ್ತರದಿಶ್ + ವರ)]

ಉತ್ತರಧ್ರುವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಕ್ಷದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರಮೇರು : "ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ಉತ್ತರಧ್ರುವವೆಂದೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಭೌತವಿ. ೩೧೦); ಉತ್ತರಧ್ರುವದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವಕೂ ಚುಂಬಕಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತಿದೆ (ನಾದಲೀ. ೫೦–೧). 'ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಧ್ರುವ]

ಉತ್ತರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿವಾದ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ. ೨. ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾದ ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ. ೩. ತಿಂಗಳ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ ; ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಕಾಲ ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಪಕ್ಷ]

ಉತ್ತರಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ ಪೂರ್ವಪದದ ಪಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂದತ್ತಿರ್ದುವರ್ಕೆ ಲೋಪಂ ಮತ್ತಮಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಹುಳಮಕ್ಕುಮೆಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬) ; ಉತ್ತರ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಪೂರ್ವಪದವು ತೃತೀಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ತತ್ಪುರುಷ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧). 'ಪೂರ್ವಪದ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಪದ್ಯ]

ಉತ್ತರಪಾಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಉತ್ತರಪಾಣಿ, ಪಂಚಪಾಣಿ, . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಉತ್ತರ + ಪಾಣಿ]

ಉತ್ತರಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯಪೂಜೆ (ಕ). [ಉತ್ತರ + ಪೂಜೆ]

ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನೀ]

ಉತ್ತರಭಾಗ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ : ವೇದದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಭಾಗ, ಉತ್ತರಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಭಾಗ . . . ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವ ಮೊದಲಾದುವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೩). [ಉತ್ತರ + ಭಾಗ]

ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಭಾರ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ : ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇಮದ ಉತ್ತರಭಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೂ ಹೊತ್ತಿರುವಾಗ, ಆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. . .ಮೊದಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ (ಸಾಹಿಶ. ೧೦). [ಉತ್ತರ + ಭಾರ]

ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ : ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರನು (ಉತ್ತರ ಭಾರವಾಹಿ) ಒಬ್ಬನಿರಬೇಕು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿನ್]

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವ ಹಾದಿ; ಉತ್ತರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ : ಈ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಳಾದ ಕಾವೇರಿಯು ನಿನಗೆ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೊಡುವಳು (ಅರ್ಕಮಾ. ೧೧೧). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೌಡೀ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯರಚನೆ : ಸಮಸುಘುರ ನಿಬಿಡ ಕಾಂತ ಸುಕುಮಾರ ಸುಸಮಾಹಿತಪ್ರಸನ್ನೋದಾರಪ್ರಮಿತಗ್ರಾಮ್ಯೋಜಸ್ವಿಕ್ರಮದಿಂ ದಶಭೇದಮಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಂ ಅವಱ ವಿಪರ್ಯಯವೃತ್ತಿ ಪ್ರವಿಭಕ್ತ ವಿಕಲ್ಪಮಕ್ಕುಮುತ್ತರಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೨, ೫೩). 'ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮಾರ್ಗ]

ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು : ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯು ಸರ್ವೋಪನಿಷದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಮಾದ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವೆಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂತಲೂ . . . ಅಭಿಮತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦) ; ಬಾದರಾಯಣ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆ, ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೪). 'ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಉತ್ತರಮುಖಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ತೋರಿಸುವ ಯಂತ್ರ, —ಸಾಧನ ; ದಿಕ್ಸೂಚಿ : ಕಾಣ್ಬುದಸದಳಮಲಾಮನುಜಮನದುತ್ತರಮುಖಿಗೆ ಬಿದಿಯ ಚಿರತಾರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮–೧೦) ; ನಾವಿಕರಿಗೆ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯೋಗಕರವಾಗಿ ದಿಕ್ಸೂಚಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಮುಖಿ (Compass) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಈ ಉಪಕರಣವು . . . ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ತರಮುಖೀ (ಉತ್ತರ + ಮುಖ + –)]

ಉತ್ತರಮೇರು (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಧ್ರುವ : ಉತ್ತರಮೇರು (ಧ್ರುವ) ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಚಲವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುವ ಈ ನಕ್ಷತ್ರವು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಮೇರುಪರ್ವತದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ; ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರ. 'ದಕ್ಷಿಣಮೇರು' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೇರು]

ಉತ್ತರರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಉತ್ತರಭಾಗ; ವೇದಾಂತ" (ಶಂಕವಾ. ಕೋಶ) : ಅಕ್ಷರಂಗಳ ಕಲಿಸಿ . . . ನಾಟಕ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತರ] ಶಾಸ್ತ್ರದುತ್ತರರಕ್ಷೆಯುಂ ಬೋಧಿಸಿದರಾ ಶಿವವಾಸಿಯಾತ್ಮಜಗೆ (ಶಂಕವಾ. ೧೬–೩೩). [ಉತ್ತರ + ರಕ್ಷೆ]

ಉತ್ತರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಐವತ್ತರಿಂದಾಚೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಇಳಿವಯಸ್ಸು ; ಅಪರವಯಸ್ಸು. 'ಪೂರ್ವವಯಸ್ಸು' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ವಯಸ್ಸು]

ಉತ್ತರವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕವನು ; ಜವಾಬ್ದಾರ; ಹೊಣೆಗಾರ : ಅದು ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಇಂದು ಯಾರಿಗೂ ಉತ್ತರವಾದಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೯೨). [< ಸಂ. ಉತ್ತರವಾದಿನ್]

ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ : ಇದನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ ಜೀವಾತ್ಮನದು (ಭಾರದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರವೀ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು : ಅಭವನೇನೆಂದೊಡುತ್ತರವೀಯದಿರೆ . . . ಶಿವನೇಸುದಿನದಿಂದುಣ್ಣದಿರ್ದಹನೋ (ಬಸವು. ೧೬–೧೮). [ಉತ್ತರ + ಈ]

ಉತ್ತರಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಭಾಗದ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ : ವಿಜಯಾರ್ಧದುತ್ತರಶ್ರೇಣಿಯ ಕಾಂಚನಪುರನೆಂಬ ಪೊಬಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧). 'ದಕ್ಷಿಣಶ್ರೇಣಿ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉತ್ತರಸ 'ಉತ್ತರಾಸ' ನೋ.

ಉತ್ತರಸಾಗರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಗರ; ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರಧ್ರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಸಾಗರ: (Arctic ocean. ಪಾರಿನಿ. ೬). 'ದಕ್ಷಿಣಸಾಗರ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಸಾಗರ]

ಉತ್ತರಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು : ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೭-೪). ೨. ಸಹಾಯಕ : ಸಮಸ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಮಿತ್ರನುತ್ತರಸಾಧಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭-೧೧). ೩. ಮೇಲನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು : ಕಾಯದಿಂದ ಗುರುವ ಕಂಡೆ ಕಾಯದಿಂದ ಲಿಂಗವ ಕಂಡೆ . . . ಕಾಯದಿಂದ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ಪೂಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಸಾಧಕನಾದೆಯಲ್ಲಾ ಎಲೆ ಕಾಯವೆ (ಸಮಾವ. ೫೧). [ಉತ್ತರ + ಸಾಧಕ]

ಉತ್ತರಳ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಚಂಚಲವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಪಿಸುವ. ೨. ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ, —ಮಿಂಚುವ : ದೋಃಕಂಡೂಯನಮಂ ಕಟಿಬ್ಬಲೆಡೆಯಾಯ್ತೆನುತ್ತುಮುತ್ತರಳ ತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩). [ಸಂ. ಉತ್ತರಲ]

ಉತ್ತರಾಂಗ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸ ೧ : "ಉತ್ತರಾಂಗಮೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫). ೨. ಮುಂದಿನ ಅಂಗ; ಆಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಬರುವ ಭಾಗ : ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಉತ್ತರಾಂಗಗಳಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಯೋಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಉತ್ತರ + ಅಂಗ]

ಉತ್ತರಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು ; ಬಡಗಣದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಬಾಗಣ ಗವುಡರು ಉತ್ತರಾಜಿ ಬಸವಪ್ಪನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೩ ; ?). [< ಉತ್ತರಾದಿ]

ಉತ್ತರಾಜಿಮಠ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (*). [ಉತ್ತರಾಜಿ+ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಣಿ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಾದಿ (ನಾ). ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ (Priests) (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಇತರರೂ). . .ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ, ತೌಲವ, ಉತ್ತರಾದಿ, ವಡಮ, ವೈದಿಕ, ವತ್ತಿಮನ್, ಜಂಗಮ್, ಕಾಜಿ, ಪಿವಾರನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [?]

ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (ನಾ). ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಮಠ. [ಉತ್ತರಾದಿ + ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಧಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ : ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತನ ಪುತ್ರನೆಂದೂ, ವಿಪುಲವಾದ ಭೂಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಯೆಂದೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಲ್ಲವಳಾದಳು ? (ಚಿನ್ನಚೀ. ೪೦). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ, —ಅಧಿಕಾರ; ಬಾಧ್ಯತೆ : ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರವೂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುದ್ರೆಯೂ ಇರತಕ್ಕದು (ಭಾಧಾಸ. ೨೬೧). [ಉತ್ತರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರ, —ವಾರಸುದಾರ : ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಗಳು, ದಾಯಿತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಆಭಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸರ್ಕಾರದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೭೦) ; ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮಗ ಎರೆಯಂಗ ಕುಮಾರನು ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸವತಿ. V, ಪ್ರಸ್ತಾ). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಪಥ (ನಾ). ೧. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ: ವೃದ್ಧಪರಾಶರಮುನೀಂದ್ರನುತ್ತರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮). ೨. = ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ ೨ : ಜಲನಿಧಿಮೇಖಲಾವಲಯಿತಾಂಗಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಾಯ್ತು ಭೂಲಲನೆ ವಿಶಾಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯನನಾಕುಳಮೆಂಬುದಿದುತ್ತರಾಪಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೮). 'ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಫಲ್ಗುನಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರ ಫಲ್ಗುನಿ. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನೀ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಪದ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು : ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಕಾಣುವ ಉತ್ತರ; ತಪ್ಪಾದ ಉತ್ತರ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಉತ್ತರ (*). [ಉತ್ತರ + ಆಭಾಸ]

ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖ (ನಾ). ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಸಿದ್ಧಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ತ್ರಿಜಗದ್ಗುರುವೇ ಗುರುವೆಂದು ತತ್ಪದಸರಸಿಜಧ್ಯಾನಪರಾಯಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಅಭಿಮುಖ]

ಉತ್ತರಾಯಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಓಲುತ್ತ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ; ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯವರೆಗಿನ (ಆರು ತಿಂಗಳ) ಕಾಲ : ಅಂತು ವಸಂತಕಾಲಾದಿತ್ಯನಂತೆ ಲೋಕೈಕಮಿತ್ರನುತ್ತರಾಯಣಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೨೯ ವ) ; ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉತ್ತರಾಯಣ. ಆಗ ನಮಗೆ ಬೇಸಗೆ (ಕಿಂಕಥೆ. ೨). 'ದಕ್ಷಿಣಾಯನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವ ; ಪರಕೀಯ (?) : ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮರಿಯ ಸಂಗವಳವಡದು ನಿಮಗೆ ನಾವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮಗೆ ಬಂಧನ ಬಿಟ್ಟಿದೆನುತಾ ಕ್ರಮದಲುಟ್ಟುಡುಗೆಯನು ತೊಡಿಗೆಯನಿತ್ತಳರಸಂಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೨೪) ; ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರಲೇಕೆ ನೀವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಪುರಿದರೆ ಬಿರುದ ಭಟರಿದ್ದೇನ ಮಾಡುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೧) ; ನಗಧರನು ನೀತಿಯನು ಭಾವಿಸುತ ಖೂಳನಾ ಕೆಡುನುಡಿಗಳಂ ಗುಣಿಸುತ್ತೆ ಮುನ್ನಮವನ ಮಾತೆಗಿತ್ತಾ ಭಾಷೆಗುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಯಾಯಿನ್ ?]

ಉತ್ತರಾರಣಿ (ನಾ). ಕಡೆದು ಬೆಂಕಿಮಾಡುವ ಮರದ ಕೊರಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರಾರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ ? (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪). [ಉತ್ತರ + ಅರಣಿ]

ಉತ್ತರಾರ್ಥ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥ; ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯೋಜನ: ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಆಗಿ ನಿರೂಪಿಸೆಪಟ್ಟುದಱಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಥ]

ಉತ್ತರಾರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಅರ್ಧ; ಮುಂದಿನ ಅರ್ಧ: ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಶಾಲೆ ಸೆಕೆಂಡರೀ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಂತಿದ್ದರೆ, ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಂತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೧). 'ಪೂರ್ವಾರ್ಧ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ವಿಜಯಾರ್ಧ ಜಯವಿದೆನಗಾವ ಜಯಂ ನೆಗೞ್ದುತ್ತರಾರ್ಧಜಯಮೆ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧೯). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಧ]

ಉತ್ತರಾಶಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ. [ಸಂ. (ಉತ್ತರಾಶಾ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಉತ್ತರಾಷಾಢ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯದು : ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರಾಷಾಢ . . . ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳಾದ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾಷಾಢಾ]

ಉತ್ತರಾಸ, ಉತ್ತರಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲು ಭಾಗ; ಬಾಗಿಲ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ: "ನಾಶಾ ಉತ್ತರಾಸದ ಹೆಸರು" (ನಾಜಿರಾ. ೧೦೪); "ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲ್ಕೆ ನೆಗಳ್ದುತ್ತರಾಸಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೨); ಸಂಬಳಿಗೋಲ ಮುಂಜೂರೊಳಗೆ ಸಮಂತಿಟ್ಟು ಕೈವುಳಿಗತ್ತಿಗಳಸುತ್ತರಾಸದೊಳ್ ಸಸಿನೆ ಮುಡಗಿ ಸೊಗಸಿನಿಂ ಪಾದಂಗಳಂತೊಳೆದು (ಆರಾಜ. ೭–೧೩). ೨. ಬಾಗಿಲು ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಕೆಳಪಟ್ಟಿ; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ): ನಮ್ಮ ಮನೆ ಉತ್ತರಾಸ ತುಳಿದೀಯೇ ಜೋಕೆ! (ರೂಢಿ). ೩. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಇಳಿಯಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಬೊಂಬು; ಈ ಹಲಗೆಗಳು ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಇದ್ದರೆ ಅರೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (÷). **ಉತ್ತರಸ**: ೧. ಒಳಪೊಗುತಿರಲು ಉತ್ತರಸವಾ ಹಲಗೆ ತಲೆಯಂ ತಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೧೩೬, ೧೩೭). [?]

ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ನಾ). ಉತ್ತರೀಯ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: "ವೈಕಕ್ಷ್ಯಂ, ಉತ್ತರಾಸಂಗಃ, ಬೃಹತಿಕಾ – (ಈ ೩) ಉತ್ತರಾಸಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೬); "ಶಾಟಿ ವೈಕಕ್ಷ್ಯಮಾ ಪೊದೆವವುತ್ತರಾಸಂಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೭೬). ೨. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಹುಲುವಲುತ್ತರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೯). [ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯ]

ಉತ್ತರಿಕೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಿಗೆ, ಉತ್ತರಿಕೆ, ಉತ್ರಿಗೆ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಸಂಗ: "ಉತ್ತರೀಯಕ– ಉತ್ತರಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೬ ಪ್ರಯೋ); ಬೆಳಪ ಸಪುರಪ್ರಕರದುತ್ತರಿಗೆಯುಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯುಮ, ಗೆಯುವ, ಯುಮುಮ] ನಿಕ್ಕಿ ಮಂಗಳ ವಿಳಾಸಮಂ ಮಾಡಿ (ನಂಬಿರ. ೫–೬೪); ಜೋಲುವುತ್ತರಿಗೆಗಳ ಸರಪಳಿ ಜಾಳದಾಭರಣಂಗಳಂ ಧರಿಸೋಳಿಯಿಂದವೆ ಪಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳನುಂ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೬೧–೨೭); ಕಡೆಯ ಪಂಡೆಯ ವಡ್ಡಿವಾಣುತ್ತರಿಗೆ ಲುಳಿ ಹಿಡಿದ ಕಾಸೆಯ ಹೊನ್ನ ಹರಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೭೨); ಕವೋಷ್ಣ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಚ್ಸೆಱಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦–೧೪); ಉತ್ತರಿಗೆಯ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೯೪–೨೫). **ಉತ್ತರಿಕೆ**: ಕರಿಚರ್ಮಮಂ ಮೇಲೆ ವುತ್ತರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧–೨೫); ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯ ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆಯ ಕೆಂಬರಲವುತ್ತಮದೋಲೆಯ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪನುನ್ಮತ್ತ ಯವ್ವನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೨೦). **ಉತ್ರಿಗೆ**: ನವಪೀತದುತ್ರಿಗೆಗಳಂ... ಕೊಟ್ಟು (ಪರಶು. ೬–೮).

ಉತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರ = ಕೊರಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯುವಂತೆ ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ; ಉತ್ತರೀಯವಾಗಿ (ಉಪವೀತವಾಗಿ) ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ: ವರಕಮಂಡಲವೊಪ್ಪೆ ಹಸ್ತದೊಳೋಜೆವೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರಂ ಬೆಡಂಗಳವಟ್ಟು ಬಾಲದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಚ್ಛವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೬).

[< ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯಕ]

ಉತ್ತರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಮರುನುಡಿ; ಉತ್ತರ ಹೇಳು: ಸ್ತ್ರೀಮತವನುತ್ತರಿಸಲಾಗದೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೮೧); ತಮ್ಮನನ್ನು ಏನನ್ನೋ ಕೇಳಿದೆ; ಅವನು ಬೇರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಚಂದುಟಿ. ೧೦).

[ಉತ್ತರ + –ಇಸು$_3$]

ಉತ್ತರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು; ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಬಲಂಬೆರಸು ನಟ್ಟಿರುಳೆಬ್ಬಿ ಪೋಗಿ ಮೇಖಲಾತರಂಗಿಣಿಯನುತ್ತರಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೧೨ ವ); ನಂಜಿನ ಮಂಜನುತ್ತರಿಸಿ ನಡೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೯); ಆನಂದದಿಂದಂ ಗೋದಾವರಿಯನುತ್ತರಿಸಿ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೩ ವ); ಪಾಂಡವರು ವಿಪಿನವನುತ್ತರಿಸಿಯಜ್ಞಾತವಾಸಕೆ ಗುಪ್ತದಲಿ ತಾಪಿಪ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಪರಿಇ. ೪–೫); ಆ ಮೂವರೊಂದುವರೆಯೋಜನವನುತ್ತರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧–೮೭). ೨. ಫಲಿಸು; ನೆರವೇರು; ಕೈಗೂಡು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯೆ ಕಜ್ಜಂ ನಿಸಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೭). ೩. ನಡಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಎನ್ನ ಭಾಷೆಯನು ನಾನುತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಭುಲಿೀ. ೭–೮೩). ೪. ಉದ್ಧರಿಸು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸು: ಉತ್ತರಿಪಂ ಜಸಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ ಸದ್ಗುಣಂಗಳಂ ಬುಧತತಿಯೊಳ್ ಕತ್ತರಿಪಂ ಭಯಲೋಭಮನುತ್ತಮಪುರುಷಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೮೬–೨೬; 1142); ಸತ್ಯಲೋಕನಿವಾಸಿ ರಸಕಾತರಂ ಮೌನಿನನ್ನನುತ್ತರಿಸಲೀ ಭಾವಗಳ ತಂದ (ಮುಲಿಪೀ. ೪೭–೪). ೫. (ಸಾಲವನ್ನು) ತೀರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಸುತರ ಮಾಱಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಋಣವನುತ್ತರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅರಮನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಉತ್ತಾರ ಬಂದಡೆ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬೆಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೫೨; 1408); ಹೊಂನನೂ ಬತ್ತವನೂ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೫೦–೧೦; ?); ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಋಣವನುತ್ತರಿಸದೆ ರಾಯಕುವರರೆಲ್ಲ ರಣಭೂಮಿಯೊಳಡಗಿದರು (ಕರ್ಣವೃ. ೮–೨೦). ೬. ತಂಗು; ನಿಲ್ಲು: ಲಿಂಗವು ಪ್ರಾಣವು ಅವಿರಳಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಮಳ ಸೋಂಕು ತುಳುಕಿ ಬಾಹ್ಯಕ್ರೀಯಾಗಿ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದುತ್ತರಿಸೆ (ಉರಿವ. ೪೦). ೭. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ: ಮತ್ತೆರಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖಚಕ್ರವ ಧರಿಸಿ ಬಿತ್ತರದಮಳಕರದೊಳಗೆ ಕೈತಾಳಮನ್ನುತ್ತರಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩–೨೩–೨೦). ೮. (ಸವಾರನು) ಇಳಿ; ಅವತರಿಸು: ಉತ್ತರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮೋಱೆಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ... ಪರವಶಮಾದರಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬).

ಉತ್ತರಿಸವೇಳು = ದಾಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು: ಮುರಿವ ಬಿಡಿಸುವ ಧಗೆಯ ಸೈರಿಸಿ ತೆರಳಿಚುವ ತಳಮೇಲುಗಳಲುತ್ತರಿಸವೇಳುವ ಬೀಳ್... ಸತ್ಪ್ರೋತ್ಕರುಷ ಸರಿಯೆನೆ ಶಂಭು ಶಿಷ್ಯಗೆ ಪರಿವಿಡಿಯ ತೋಱಿಸುವೊಲಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೩೦). [ಉತ್ತರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉತ್ತರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು; ಚೂರುಮಾಡು: ಕಂಗಳ ಕಳೆದು ಜಿಹ್ವೆಯ ಕೊಯ್ದು ಶಿರವನರಿದು ಹಸ್ತವನುತ್ತರಿಸಿತ್ತರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧); ಉತ್ತಮದ ಸೇವಗೆಯ ತೆಱದಿ ಬಾಳೆಯ ದಿಂಡನುತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೬೭); ಎರಡು ತೋಳ್ಗಳಂ ಕೊರ್ಗಣೆಯೊಳುತ್ತರಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೮). [?]

ಉತ್ತರಿಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮನಡಿಗಳ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆ ವರಿಷ ಉತ್ತರಿಳ್ಳಿಗರ ಕೋಟಿಯೊಳ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೩; ಸು. 915). [?]

ಉತ್ತರೀಯ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಗಂಗಾತರಂಗತರಳದುಕೂಲವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩ ವ); ಎಲೆ ಪಾರ್ವನಿಮಗೆ ಕುಶಾಕ್ಷಮಾಲಾಯಜ್ಞೋಪವೀತೋತ್ತರೀಯಾದಿ ಚಿಹ್ನಂಗಳೆತ್ತಲೀ ನಾಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಪುದೆತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭–೮); ಕೌರವಸೇನೆ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಬೀಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಮಣಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಕ (ನಾ). = ಉತ್ತರೀಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಾಂಶುಕ(ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ನಿಜೋತ್ತರೀಯಾಂಶುಕಮನೆ ಮಹೋತ್ಸವಧ್ವಜಮಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦ ವ). [ಉತ್ತರೀಯ + ಅಂಶುಕ]

ಉತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯದು : ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ . . . ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರೆ . . . ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). ೨. ಉತ್ತರಾನಕ್ಷತ್ರದ ಮಳೆ : ಉತ್ತರೆಯು ಬರತಿಹರೆ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ತೊಱೆದಿಹರೆ ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತ ಸಾರುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೯೯); ಉತ್ತರೆ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ ಹೆತ್ತವ್ವ ತೊರೆದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಮಗಳು; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತ್ತಲರ್ಜುನದೇವ ಸಾರಿದನುತ್ತರೆಯ ಭವನವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೩೨). ೪. ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: "ಆಗಾದಃ – ಮಗ್ಗಾರೆ, ಉತ್ತರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾ]

ಉತ್ತರೇಣಿ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ಕುಬೇರನಿಂ ಕಪ್ಪಂಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮಾಗಲುತ್ತರದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೇೞ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೮ ವ); ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨). ೨. ಭವಿಷ್ಯ; ಮುಂದು: ಈ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ರಕ್ಷಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷರಾದವರು ಬೇಕಾಗುವರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನರಿಯೆನೆ ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮). ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದುದು : ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತವಂಬರಸಂಗತವುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆನಲುರ್ವ್ವರೆ ತಣಿಯಲ್ಪೊಂ × × ಗಱೆವುದು ಚಟ್ಟಯನ ಹಸ್ತವಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೮೪; 1160). ೪. ತುಂಬ ಉತ್ತರದ್ದು : ಸುರತಾಸವಸೇವನಾ ಸನಾತನಸುಖದಿಂದಿರಿಪ್ಪೆನಸುರಾಗದಿನೆಂಬುದಿದುತ್ತರೋತ್ತರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪).

ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ = ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ : ನಿನ್ನ ವಂಶವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು (ಸಮುಜೀ. ೪೨). [ಉತ್ತರ + ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮೇಲಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಇಂದ್ರ ಶೈಲಮಣಿಶೃಂಗೋತ್ತುಂಗಮಾ ವೌಳಿಯಂ ಶಿರದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತರೋತ್ತರತೆಯಿಂ ಶ್ರೀವರ್ಮ ಭೂಮೀಶ್ವರಂ (ಚಂದ್ರಪು ೪-೨೫). [ಸಂ. ಉತ್ತರೋತ್ತರತಾ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ : ಸುತ್ತಣರಸರಿಗೋಲೆಯುಡುಗೊಱೆಯಿತ್ತು ದೂತರ ಕಳುಹು ಬಳಿಕಿನೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗಹುದೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೫೨). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳಿಗೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತಾಗುವ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಶ್ರೀ ಕನ್ನರದೇವರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಲುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೩; 918). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರ್ಯ (ಗು). ವಿರಾಜಿಸುವ. 'ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ(ನಾ). ವಿರಾಜಿಸುವ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ : ಚಕ್ರಿಯುಂ . . . ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನುತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ ವಿಶದಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೬). [ಉತ್ತರ್ಯ + ದುಕೂಲ]

ಉತ್ತಲ್ 'ಉತ್ತು' ಪರಾ.

ಉತ್ತವಗಳ್ಳ 'ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಉತ್ತವಳ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ಆತುರ; ತವಕ: ಮನಂ ಪಟಚಿತ್ರದ ಪೆಣ್ಣರೂಪ ವೈಭವದೊಳಲಂಪುವೆತ್ತುದು ಕರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು ನಟ್ಟು ನಿಂದುದುತ್ತವಳದಿನೊಂದಿ ಸಂದುದೊಳಪೊಕ್ಕುದಭೀಕ್ಷಿಸಿದಾ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೬೮). ೨. ಕಾತರದಿಂದಿರುವವನು; ಆತುರಗಾರ: "ಸೋತ್ಕಂಠಂ ಕರಮುನ್ಮನಸುತ್ಕಂ ವಿಮನಸ್ಕಮ[ನು]ತ್ತವಳನವನಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೩); ಅರಸಂ . . . ನಾಗದತ್ತಸೆಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಕೂಸಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿಯುತ್ತವಳನಾಗಿಯವರ ಬೞಿಯನೆ ತಾನುಂ ನಾಗದತ್ತನ ಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩-೨೨); ಅನ್ತು ಸಿಡಿಬಲೆಯು ಸಿಡಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿರ್ದ ಕುಂದುಗೊಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವನೆತ್ತಲುತ್ತವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬-೫; 1186). 'ಉತಾವಳಿ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ= ಆಕುಲ, ಶೀಘ್ರಕಾರಿ]

ಉತ್ತವಳತನ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ಆತುರತೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ಗರವೇಟಗಾರ್ತಿ ಕಲಹದೊಳಿರ್ದರಬೊಜಗನನೋಲಗಕ್ಕಲಂಕರಿಸಿ ಕಳುಹಿ ಚಿತ್ತದುತ್ತವಳತನಮುಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೫ ವ). [ಉತ್ತವಳ + -ತನ]

ಉತ್ತವಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ: ಸತ್ತವರೇೞ್ವರೆ ಪೇೞೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಱಲಿನಳವಿಯುಂ ಮುೞ್ಗಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ಸತ್ತವರವರ್ಗಾವ ಹಿತಮನಾಚರಿಸುವರೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧). [ಉತ್ತವಳ + -ಇಕೆ]

ಉತ್ತವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು; ತವಕಿಸು: ಕೃಪಾಣಾಹಿಯನೂಡಿ ಬೞಿಕಮಾಸುಂಡಪ್ಪೆಂ ಎಂದೆತ್ತಿ ನಡೆಯಲುತ್ತವಳಿಸಿದ ಸಮಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೧ ವ); ಕಣ್ಗಳ ಬೞಿಯೊಳುತ್ತವಳಿಸಿ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಮಂ ನಿಲಿಸಲೆಯ್ದುವಂತೆ ನಿಮಿರ್ದಸುಯ್ಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೨ ವ). [ಉತ್ತವಳ + -ಇಸು₃]

ಉತ್ತವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮತ್ತುಗಳನ ಎಡವರಿಯ ಕಾಳೆಗ ದೇವಳೂರ ಮೇಲಾವೇಗ ಉತ್ತವಳ್ಳಂಗಾ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೫-೨; ಸು. 900). [?]

ಉತ್ತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ಸಾರಿಸು : ಲವಂಗಿಕೆಯಂ ಲವಂಗಪಲ್ಲವ ರಸದೊಳೆ ವಿಳಾಸಾವಾಸಭವನಮನುತ್ತಳಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಅತ್ತೞಿಸ ಉತ್ತರಿಸ]ಲುಂ . . . ಪೇೞ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೨೧ ವ). [ಉತ್ತಳ್₀ + -ಇಸು₃]

ಉತ್ತಾಡಿತ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೀಡಿದ: ಸುರಸ್ತ್ರೀ ಚಲಿತ ಚಾಮರೋತ್ತಾಡಿತ ಪಾವನ ಜಟಾಗ್ರಗಂಗಾಜಲೋತ್ಥಿತ ಶೀಕರಾವಲಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಉಚ್ಚವಾದ: ದೇವಾಪಗಾಜಳಮಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಸೇತುಗಟ್ಟಿ ತಡೆದತ್ತುತ್ತಾನಸೇನಾರಜಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೫). ೨. ಮೇಲುಮುಖವಾದ: ಮೀನಾಬ್ಜಶಂಖಚಕ್ರವಿತಾನಾಂಕಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಂಘ್ರಿತಲಪಲ್ಲವಮುತ್ತಾನಂ ರತ್ನಾಕರದವೋಲೇನಮರ್ದುದೊ ಸಾರ್ವಭೌಮಗಗನೇಚರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೮). ೩. ಅಂಗತ್ತನಾದ. 'ಉತ್ತಾನಶಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಅತಿರೇಕ: ಗುಣವರ್ಮನ ಶೃಂಗಾರಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಾನವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಬಿಚ್ಚುಬಗೆಯಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೧); ಕೆಲವು ಸಲ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಉತ್ತಾನಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೮೫).

ಉತ್ತಾನವಾಗಿ = ಉತ್ಕಟವಾಗಿ; ಅತಿರೇಕವಾಗಿ: ಮೋಹಿನಿಯ ದೇಹ ಆತನ ಚಿತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಳುಕುವ ದೇಹವನ್ನು ಉತ್ತಾನವಾಗಿ ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮುಸಿ. ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಕ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ವರಸೆ: ಸಾರದೊಳ್ ನುಣ್ಣನ ಮಲ್ಲನನಾಂಕಿ ಪಿಡಿದು ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಸೆಳೆದಿಕ್ಕಿ ಸೀಸಕನೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಭುಜದೊಳಣೆದುರದೊಳ್ ತೇದು ಉತ್ತಾನಕದೊಳ್ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಗಾನ (ನಾ). ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ಪ್ರತ್ಯಂತ ರಾಜಾತ್ಮಜ ನಿಭವಸಮಾಕರ್ಣಿತೋತ್ತಾನಗಾನಧ್ವನಿಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೩೧); ಗತಿಸ್ತಂಭಮುಂ ಖೇಚರಾಧೀಶತನೂಜಂಗಿತ್ತುದಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮಧುರ ಸಪ್ತಸ್ವರೋತ್ತಾನಗಾನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೧೦).
[ಉತ್ತಾನ + ಗಾನ]

ಉತ್ತಾನತೆ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ; ಆಧಿಕ್ಯ (?); "(ಸೋತು) ಬಿದ್ದಿರುವಿಕೆ" (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಕೋಶ): ಇಂಥ ಸಂತೋಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಅರಿಯದ ಒಂದು ಉತ್ತಾನತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉತ್ತಾನತೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಆ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯಿತು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫೭). [ಸಂ. ಉತ್ತಾನತಾ]

ಉತ್ತಾನಶಯ (ಗು). ೧. ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ) ಸಣ್ಣ ಮಗು; ಹಾಲಹಸುಳೆ.
[ಉತ್ತಾನ + ಶಯ]

ಉತ್ತಾನಶಯನ (ನಾ). ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗುವಿಕೆ: ಅನಿಮಿತ್ತದರಸ್ಮಿತದಿಂ. . . ಅಕಾರಣಾನಂದನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯನದಿಂ ಹರಿಯಿಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೮). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯನ]

ಉತ್ತಾನಶಯ್ಯೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾನಶಯನ: ಅವರ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಯುಗಳಂಗಳ್ ಏಬುದಿವಸಮುಂ . . . ಉತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳಂ ಕಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಪಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ); ಅನಪೇಕ್ಷಿತ ಸಕಳವಿಳೋಕನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಕಣ್ಗೆಸೆದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೫೪). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉತ್ತಾನಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಸಕಲ ಕ್ಷತ್ರ ಕಿರೀಟತಾಡಿತ ಪದಾಂಭೋಜಾತನಾಸ್ಥಾನವೇದಿಕೆಗುತ್ತಾನಿತ ಚಿತ್ರವೇತ್ರಲತನೊರ್ವಂ. . . ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಪ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಾಪ. ೨. ಉದ್ವೇಗ; ಹಂಬಲ; ತೀವ್ರತೆ: ಶಾಸನದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಹೃದಯದ ಉತ್ತಾಪ ಇರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೨). ೩. ಆತಂಕ; ತವಕ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಯಕ (ನಾ). ಸಹಾಯಕ; ಬೆಂಬಲಿಗ (?): ಆಗಳ್ ಧರ್ಮನಂದನಂ ಮುಕುಂದಂಗೆ ಬಟೆಯನಟ್ಟೆ ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾನಾಯಕನುತ್ತಾಯಕನಾಗಿ ಗಾಂಗೇಯರಿಂದಮಟಿದನಿನ್ನಾರ್ಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮುಂ ಕಟ್ಟುವಂ ಪೇಟೆಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪ ವ); ಪಾಂಡವಬಲದ ನಾಯಕರುತ್ತಾಯಕರಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂ ಕಿದಿ ಸುತ್ತುವಂತೆ ಕರ್ಣನಂ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೮ ವ). 'ಉತ್ಸಾಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ಪರಿಹಾರ: ಅಯ್ಯ ತನುವಿರ್ದಂತೆ ಮರಣಶೋಕ ಭಯಂಗಳು ಎಂತುತ್ತಾರವಹವೆಂದರೆ ಏನಯ್ಯ (ಆದವ. ೩೫); ಜೀವಿತದಿಂ ಉತ್ತಾರವಮಾಡಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೪೯–೨೨; 1254). ೨. ವಿನಿಮಯ; ಪ್ರತಿವಸ್ತು: ಯಾಪಣವಿಗೆ ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ನೆಲವಂಗಲ ಸ್ಥಳದ ದಾಬನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮–೯; 1763). ೩. ಸಲುವಳಿ; ಸಂಧಾಯ; ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದ್ದು: ಓರಂತೆ ಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮ ಕೋಟಿಯು ಪಾರಂಗತವನೆ ಮಾಡಿ ಧಾರಾಮುಖದೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಮ್ಮರಿಣ ವುತ್ತಾರವಾಗದು ಮಾನಸಿಧಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೨–೩೯); ತುರಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಗಧರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ತಂದು ನಿಲಿಸಿದನಿತ್ತ ಭಾಷೆಗುತ್ತಾರಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೬೬); ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೇ ಈ ಜವಾಹಿರಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮೈಸೂರಿನದು ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೬೫). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಉಚ್ಚಸ್ವರ: ಪಾಱಬಂದುದದೆ ನಾನಾಸಾರಸೋತ್ತಾರ ಸಂಮದ ಕೋಳಾಹಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೬); ಪೊಣ್ಮುವ ಹಂಸಸಾರಸರಥಾಂಗೋತ್ತಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತಾನ] ಕೋಲಾಹಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೮೬). 'ಉತ್ತಾರರಾಗ' ಪರಾ. ೫. ಸೋಡಿ; ರಿಯಾಯಿತಿ (ಕೈಸ್‌ಗ. ೫೬೪): ತಾವು ದೊಡ್ಡಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ). ೬. ಉಂಬಳಿ; ದಾನ; ದತ್ತಿ: ಹರಿಹರ ಮಹಾರಾಯರು ಶೃಂಗೇರಿ ಶ್ರೀಮಠಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮–೨; 1402); ಯೀವರಿಗೆ ಉತ್ತಾರಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾಸ್ತಿಗೆ ಶಾಸನವ ಬರಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೯–೧೨; 1712); ಶೃಂಗಪುರಮಠಕ್ಕೋಸುಗಂ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬೇರೆ ಮುನ್ನೂರ್ವರಹದ ಭೂಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮಂ ಶಿವಾರ್ಪಿತಮಾಗಿ ಉತ್ತಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧೨–೯ ವ); ಆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವೆಚ್ಚದ ಬಗ್ಗೆ . . . ಕೆಲು ಭೂಮಿಯಂನು ಉತ್ತಾರಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪); ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು (ದಕಚ. ೩೮). ೭. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ (?): ಹತ್ತುಮಾಸಿಸರೊಳೊಂಭತ್ತೆಂದು ತನ್ನ ಮಱಿವುತ್ತೆಣಿಕೆಗೊಂಬನಂತಲ್ಲಮಾರ್ಯ ಹತ್ತಪ್ಪ ತನ್ನ ಮಱಿದಿತ್ತು ಮಾಯಿಕನೆನಿಸುವುತ್ತಾರ[ಪಾಠಾಂ. ವುತ್ತರ]ದಂತೆ ಮನ ನಿಡಿದ ಮಱವೆ (ಮನೋವಿ. ೮–೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಸು, ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿ ಬಿಡು: ಇಂತು ಡಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ್ಗೆ ಭೂಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮನುತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಸಿ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಮಾಳುತ್ತಿರಲ್ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೭೨). **ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಸು**: ಮೆರೆವ ಡಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗಂ ವಿಲಸದ್ರಥೋತ್ಸವಾದ್ಯುಪಚಾರೋತ್ಕರಗಳ್ ನಡೆವಂತಿರೆ ಸದ್ಧರಣಿಯನುತ್ತಾರಗೆಯ್ಸಿದಂ ತದ್ಭೂಪಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೭೧).
[ಉತ್ತಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$) + -ಸು$_1$]

ಉತ್ತಾರಕ (ಗು). ೧. ದಡವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವ; ಸಾಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಕ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನು: ಕುಲಕೋಟಿ ಬಂಧುಗಳು ಮುಕ್ತರಪ್ಪರೆ ಭವಂಗಳ ಬೇರ ಕೀಳುವಡೆ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಮೋಕ್ಷಪದದೊಳು ಪೋಗ ಬಯಸಿದಡೆ ಸಂಸಾರವಾರ್ಧಿಗುತ್ತಾರಕಂವಪ್ಪಡೆ (ತಿರುಶ. ೭–೧೫). ೩. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಉಪಾಯ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಸು 'ಉತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಉತ್ತಾರಣ (ಗು). ೧. ದಾಟಿಸುವ; ತೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ; ಪಾರುಮಾಡುವ: ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೆಗಳ್ಗಿವಂ ಕಾರಣನೆಂಬವೊಲ್ ನೆಗಳ್ದು ಕಟ್ಟೆಗಣಾಧಿಪಪಟ್ಟಮಂ ಭವೋತ್ತಾರಣ ಪಂಚವಕ್ತ್ರನೆಸೆದಂ ಕನಕಾದ್ರಿಯೊಳು (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೦೫). (ನಾ). ೨. ದಾಟುವುದು; ದಂಡೆ ಮುಟ್ಟುವುದು; ಪಾರಾಗುವುದು: ಅವನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಅದು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು; ಉತ್ತಾರಣವು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮೀರಿತು (ಆರ್ಯಕೀ. ೧೦೮). ೩. ದಡಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು; ದಾಟಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾರಣ ೨ : ಅರಿಂದಮನು ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಭೂವ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ನೋಡಿದನು. ಆವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಆತನಿಗೆ ಉತ್ತಾರಣೆಯ ಮಾರ್ಗವೇ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಪಿ ಶಾ ಪ. ೧೪೩) ; ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ನಾನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನಿಮಗೆ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತಾರಣೆಯೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ (ಚಿನ್ನಚೀ. ೫೭). [ಸಂ. ಉತ್ತಾರಣ]

ಉತ್ತಾರಪಗುದಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉಂಬಳಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪೊಗದಿ ; ಕಪ್ಪ : ಅಕಾಲಚಕ್ರದೊಳ್ ಕೊಳುತಿರ್ದುತ್ತಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವುತ್ತಾರ] ಪಗುದಿಯಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧೨-೯ ವ). [ಉತ್ತಾರ + ಪಗುದಿ]

ಉತ್ತಾರರಾಗ (ನಾ). ಉಚ್ಚವಾದ ಸ್ವರ ಸಮ್ಮೇಳನವುಳ್ಳ ರಾಗ : ದಿಗ್ರಾಜಿಗಳೊಳ್ ಧೀಂಕಿಟ್ಟೆಂದೆಂಬಂತನಿಲಪಥದೊಳಾವರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತುತ್ತಾ[ರರಾಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತಾನರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನ ಭವನೋದ್ಭೇದಿ ಶಂಖಪ್ರಣಾದಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೪). [ಉತ್ತಾರ + ರಾಗ]

ಉತ್ತಾರಿತ (ಗು). ೧. ದಾಟಿದ. ೨. ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಅರಳಿದ : ಎಂದು ಮುನ್ನಂ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ವಿದ್ಯಾಕೌಶಲಮನತಿಕುತೂಹಲೋತ್ತಾರಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಲ, ಉತ್ತಾಳ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲು ಕಷ್ಟವಾದ ; ದುರ್ಜಯವಾದ : ಶೂಲಿಭಕ್ತ ಸಕೀಲಸುಕೃತೋತ್ತಾಲ (ಬಸಪು. ೩೮-೬೪). **ಉತ್ತಾಳ** : ೧. ಬಲ್ಲಾಳನುತ್ತಾಳದಕ್ಷಿಣಪೀಠದೊಳ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ಪೇರೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಬಳಿಕೆಲ್ಲರಂ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೨). (ನಾ). ೩. ಚುರುಕಾದ ನಡಿಗೆಯುಳ್ಳವನು ; ವೇಗಶಾಲಿ : "ಉದ್ಧತಜಲ್ಲಿಯುಮುತ್ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಳ 'ಉತ್ತಾಲ' ನೋ.

ಉತ್ತಾಳಗಮನ (ನಾ). ಚುರುಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ; ವೇಗದ ನಡಿಗೆ : ಅಜಿದನಿವರುತ್ತಾಳಗಮನದ ತೆಜನನಾ ಮುನಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೈಮಜಿೆಯ ಮಾಯಾನಾಟಕದ ಭೂಭಾರಭಂಜನೆಯ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೨). [ಉತ್ತಾಳ (= ಉತ್ತಾಲ) + ಗಮನ]

ಉತ್ತಾಳತೆ (ನಾ). ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕಾಳಾಂಜನಮೆಂಬುದಿರುಂಗೋಳನ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗವಂತದಭ್ರಂಕಷತಾಭೀಳತರಚೂಳವದಜುತ್ತಾಳತೆಯನೆ ನೋಡಿ ಧಾತ್ರಿ ನಿಡುಗಲ್ಲೆಂಗುಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೨-೪೩ ; 1232). [ಸಂ. ಉತ್ತಾಲತಾ]

ಉತ್ತಾಜಿಲ್ (ನಾ). (ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಮೇಲಿರುವ) ಚುಕ್ಕಿ, —ಬಿಂದು(?): ಒಡ್ಡಿ ಕಡೆದಂದದೊಳೊಂದಿದ ಕುಂಭಕೂಟದುತ್ತಾಜಿಲನೇಕಮುನ್ನತಿಯಿದಾನಜಿವಾನೆಯೊಳಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೩). [?]

ಉತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತುಜಿದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ತಘಟೆಯ ನಾಯಕಗಣ್ಣಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭-೧೩ ; 971) ; ಎಜಿಗನುತ್ತಿಗನೇಜಿಡಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಾರೋಹಕನಾಗಿ (ಎಕ. XII. ಶಿರಾ. ೨೩-೩ ; 980 ?). [?]

ಉತ್ತೀರ್ಣ (ನಾ). ೧. ದಾಟಿದವನು ; ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು : ಕಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳುತ್ತೀರ್ಣನಾದೆನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪-೫೮). ೨. ಹಂಗಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತು₁ 'ಉಜು' ಪರಾ.

ಉತ್ತು₂ 'ಉಟ್' ಪರಾ.

ಉತ್ತುಂಗ (ಗು). ೧. ಉನ್ನತವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ : ಕೃತಕಗಿರಿಶಿಖರಂಗಳಂ ಗಿರಿದುರ್ಗೋತ್ತುಂಗಶಿಖರಂಗಳೆಂದು ಪಾಯಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ : ತರುಣೋತ್ತುಂಗಶಶಾಂಕಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ಉತ್ತುಂಗ ಮಾಣಿಕದ ಬಿತ್ತು ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲದ ನಿಜಗಂಡ ಶಿವಯೋಗಿಗೆತ್ತಣದು ಸಾವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೩) ; ಮಂಗಳಗುಣಗಣಸಿಧಿಗೆ ನಿರ್ಮಲಗುತ್ತುಂಗಮಹಿಮಗೆ ಮಾಧವಗೆ . . . ಎಜಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೨-೧). ೩. ಅತಿ ಉದ್ದವಾದ : "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಛ್ರಂಖಳಮುನರ್ಗಳಮದಾಯಂತ್ರಿತಂ ಮಿಾಜಿದುದ್ದಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತುಂಗಕುಚೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು : ಸಂಗೀತಕದಿಂ ಕಾವ್ಯರಸಂಗಳಿನತಿಚತುರ ವಿಬುಧಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದುತ್ತುಂಗಕುಚೆ ತಡೆದುದೀ ನಿಜಸಂಗತಿಯಿಂ ಪೊಜು ಪೋದುದರೆಗಳಿಗೆಯವೋಲ್(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೬). [ಸಂ. ಉತ್ತುಂಗಕುಚಾ (ಉತ್ತುಂಗ + ಕುಚ + –)]

ಉತ್ತುಂಗಚೂಡ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರವುಳ್ಳದ್ದು: ರಂಜಿಸಿರ್ಕುಂ ಕರುಮಾಡಂ ಕಾಂತಿನೀಡಂ ಮಣಿಮಯಕಳಶಾಪೀಡಮುತ್ತುಂಗ ಚೂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೯). [ಸಂ. (ಉತ್ತುಂಗ + ಚೂಡಾ + –)]

ಉತ್ತುಂಗಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಅಲೆ; ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ: ೨. ಉನ್ನತದ ಸೋಲು ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅಪಮಾನ, —ಹಾನಿ. ೧, ೨ : ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಂ ವನದ್ರುಮನೀಡದೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭಂಗ]

ಉತ್ತುಂಗಭುಜ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು : ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚನೆಯಾದುಂಗುರಮಂ ತಾಳ್ದುವಂದದಿಂ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ ದಕ್ಷಿಣಭುಜದಿಂ ಗೆಲ್ದು ವಿರೋಧಿ ಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೧). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭುಜ]

ಉತ್ತುತ್ತ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತೆ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಉತ್ತತ್ತಿ, ಉತ್ತುತೆ, ಉತ್ತುತ್ತ (ನಾ). ಖರ್ಜೂರ; ಖರ್ಜೂರದ ಮರ : "ಖರ್ಜೂರವೆನಲುತ್ತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩) ; ಮಧುರದಾಡಿಮ ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ ಜಟಾಖರ್ಜೂರ ಉತ್ತುತ್ತೆ ಬೇಲ ಕಿತ್ತಳೆ . . . ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧) ; ಸಲ್ಲಕಿ ಬನ್ನಿ ಹೊನ್ನೆಯುತ್ತುತ್ತೆ ಶಿರೀಷವಿಂಗುಳವರಿಷ್ಟವಗೋತ್ಪಲ ಸಿಗ್ಗುಗುಗ್ಗುಳಂ (ನಳಚಂ. ೭೧) ; ಕಾಚು ಕೊಬರಿವುತು[ತ್ತು]ತ್ತೆ ಬೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬಿನ ವಿದಳ ಬೂಸ ಮುಂತಾದ ಜಿನಸನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೩, ೪೩-೨೩ ; 1708). **ಉತ್ತತ್ತಿ** : ಉತ್ತತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಡಿದರೆ ಸವಿ ತಟ್ಟುತ್ತಿರ್ಪುದಲ್ಲದೆ, ಒಳಗೆ ಕಡಿದರೆ ಮಹಾಕಠಿಣವಾಗಿ ತೋರುವ ಹಾಗೆ (ವಚಸಾ. II, ೨೫೦-೧೩ ಅರ್ಥ) ; ಸುಂಟಿ ಹೇರು ಮೆಣಸಿನ್ಹೇರು . . . ಸಗಟ ತುಂಬ್ಯಾನೆರಡು ಸೋಡ ಉತ್ತತ್ತಿ ಹೇರ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೮-೮); ಉತ್ತತ್ತಿ, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ, ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಉಡಿ ತುಂಬಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೬೭); ಉತ್ತತ್ತಿಗಳ ಚೀಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟವು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೨). **ಉತ್ತುತೆ** : ಉತ್ತುತೆ ಖರ್ಜೂರಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂಥ್ಯ ನೀರುಳಿ ಬೆಳುಳ್ಳಿ ಅರಿಸಿನ ಶುಂಟಿ ಮುಂತಾದ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೭ ; 1708). **ಉತ್ತುತ್ತ** : ಉತ್ತುತ್ತ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ಕಪ್ಪಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ . . . ಮೊಲೆಯ ಹಾಲಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಪಟಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯).
[?. / ತುಳು. ಉತ್ತುತ್ತಿ. / ಮರಾ. ಉತೋತಿ, ಉತೋತೀ].

ಉತ್ತೇಜಕ (ಗು). ೧. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ. ೨. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವ; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನ (ನಾ). ೧. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ: ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅಷ್ಟೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ತುಂಬಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜನರನ್ನು ಮತಾಂತರಗೊಳಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ತೇಜನಗೊಂಡೇ ಮುಂದಿನ ಉಪದೇಶಕರು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಕಡೆ ವಲಸೆ ಹೊರಟು ಬಂದರು (ದಭಾಇ. ೪೪).
[ಉತ್ತೇಜನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಉತ್ತೇಜಿತ (ಗು). ೧. ಹುರುಪುಗೊಂಡ; ಹುರಿದುಂಬಿದ: ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿ ಅವನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹಾಡಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (ಕಳಹು. ೩). (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು: ಮನು ಅವರುಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಉತ್ತೇಜಿಸಿದಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೬೦); ಅದೇ ಮೇರೆಗೆ "ಶಹಬ್ಬಾಸ್ ಮಗೂ" ಎಂಬ ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಬ್ದ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೪೦).
[ಉತ್ತೇಜನ + -ಇಸು₁]

ಉತ್ತೇರಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋಯ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ನೀರು: ರವವತ್ತೋತ್ಃ ಪಥೋತ್ತೋಯಮನಿಭಪತಿನಾಗಾಂಗನಾಂಗಂಗಳೊಳ್ ಸೂಸುವವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋರಣ (ಗು). ಉನ್ನತವಾದ ತೋರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿರ್ದುದೊ ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸ ರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಥ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ: ಗುಹಾನೀಕ ಸುಪ್ತೋತ್ಥಸಿಂಹಪ್ರಕರ ಪ್ರೋನ್ನಾದದಿಂ ತಳ್ತು ಪಗತ ವನದೇವೀಚಯಸ್ವಾಂತಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೊಣ್ಮೆತ್ತು . . . ಕೈರಾತಘೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫.೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು. ೨. ಉದಯ; ಹುಟ್ಟಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸೈನ್ಯ. ೬. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೭. ಅಂಗಳ. ೮. ಸಂತೋಷ. ೯. ಪುಸ್ತಕ. ೧೦. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ. ೧೧. ತಂತ್ರ. ೧೨. ಪುನರುಜ್ಜೀವನ; ಮತ್ತೆ ಬದುಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನದ್ವಾದಶಿ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ; ಆ ದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ.
[ಉತ್ಥಾನ + ದ್ವಾದಶಿ]

ಉತ್ಥಾಪಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವವನು; ರಕ್ಷಕ: ನಾನಾನು ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗನು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಥಾಪಕರಾರೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಚಂಸಂ. ೭೮).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವುದು, —ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಥಾಪನ: ವಿಕ್ರಮರಾಜನು ಉತ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಭೀತಿಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಬೊಮ್ಮರಸನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ವಿಷ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಥಾಪನ]

ಉತ್ಥಾಪಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ; ಎಬ್ಬಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ: ಸದ್ಯಃಪ್ರಾಂತ ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಲ ವಿಲೋಲ ತರಂಗರೇಖೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಡೆದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿಯನುಯ್ವ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭); ಗಂಗಾಜಲೋತ್ಥಿತ ಸೀಕರಾಳಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). ೨. ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ: ಯುಗಪದುತ್ಥಿತ ಮಂಗಳಮೃದಂಗ . . . ರವದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೪ ವ). ೩. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಹೆಚ್ಚಿದ. ೪. ಉದ್ಯೋಗಶೀಲನಾದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತು ಮೇಲೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಮರಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಿಂದಲೂ ಬಿರುಕುಗಳಿಂದಲೂ ಒಸರುವ ರಸ; ಗೋಂದು; ಅಂಟು; ಮೇಣ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಾಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಬಾವುಟ: ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಿ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪತಿಗೆ ಬೊಮ್ಮಗಡ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಾ ವಿಷ್ಣುಗಡ ಹತವಗೈವುದಕೆ ರುದ್ರಗಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯).
[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತ್ಪತಿಷ್ಣು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಜನ್ಮ; ಜನನ: ಅರಯಲವರುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಮೆನಿಸಿರ್ದ ಜನಕನಂ ದಶರಥನಂ ಮಾರಣಮಂ ಪೊರ್ದಿಸುವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೪). ೨. ಮೂಲ. 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೩. ಲಾಭ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ಬೆಳೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ತಯಾರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ.
[ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಸ್ಥಳ; ಜನ್ಮಭೂಮಿ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ಸೌಶೀಲ್ಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦ ವ). [ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಉತ್ಪಥ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ. ೨. ಆಕಾಶ (?). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ: ಜಿನಪಪಾಂಭೋಜ ವರಪ್ರಸಾದೋತ್ಪನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರ ವಚನ ರಚನ ಚತುರ ಕವಿತಾ ಗುಣಾರ್ಣವ ವಿರಚಿತಮಪ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೯೯ ವ). (ನಾ). ೨. ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ವರ ಚಿಕ್ಕವ, ರೂಪವಂತನು, ಉತ್ಪನ್ನವಿದೆ, ಮನೆತನ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಜಯಂತ. ೧೭೮); ಅತ್ತ ಕೊತವಾಲನ ಉತ್ಪನ್ನವು ನಿಂತಿತು (ಕೊತಕಾ. ೪೫).

ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡು = ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನತೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೨: ತನ್ನುವಂ ಜಗವಂ ನೆನಪಿನುತ್ಪನ್ನತೆಯ ನಾಲೋಕನಂಗಳನುನ್ನತಾಂತರ್ಬಾಹಿರಾಚರಣಂಗಳಂ ಮಱೆದು (ಬಸಪು. ೩೫-೭). [ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನತಾ]

ಉತ್ಪನ್ನದಾರ (ನಾ). ಆದಾಯವಿರುವವನು; ಹಣವಂತ: ಉತ್ಪನ್ನದಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಂತರು ಇದನ್ನು ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ತಗಡುಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಸಿ ದೇವರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು (ನಿರಾಘ. ೧೬೪).
[ಉತ್ಪನ್ನ + -ದಾರ₄]

ಉತ್ಪಲ, ಉತ್ಪಳ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ; ಕರಿಯ ಕಮಲ; ಇಂದೀವರ: "ಉತ್ಪಲಂ ಇಂದೀವರಾಖ್ಯಮೆನೆ ನೈದಿಲೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೬); ಉತ್ಪಲವನಂಬೊಲಿರ್ದುದು ಗಗನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೫). ೨. ಆವಲು; ನೀರುಹೂ. ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಕೃತಿ ಯೆಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ: ಗುರುವೊಂ ಪಾದಿಯೊಳುತ್ಪಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೨೩೦). ೪. ನಖಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಪಂಚನಖಯೋಗ ದ್ವಂದ್ವಯೋಗ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ ಮಂಡಲ ಮಯೂರಪ್ಲುತ ಶಶಪ್ಲುತ ಉತ್ಪಲವೆಂಬ ಸಪ್ತವಿಧನಖೋಪಕ್ಷತ ವಿಹಿತರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). **ಉತ್ಪಳ**: ೧. "ಇಂದೀವರಂ, ಉತ್ಪಳಂ— ಈ ೨ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫); ಕಂದೆಜೆದು ನೋಡಳು ತ್ಪಳದ ಸಿರಿಯಳಿವುದೆಂದೆನ್ನ ಮಗಳೆಂಬೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಹ ಚ ಕಾ. ೪–೧೯). ೫. ವಿರಳಮಾಗಿರಲೈದುಗುರನೊತ್ತಿ ಮೊಲೆಯ ನಾಣಿರವೆತ್ತೈದೆಯ ಬೆನ್ನಲೆಳೆಯಲದುವೆ ತರದಿನೆಸಳಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವದರಿಂದಾಯಿತು ತರಳೆ ಯುತ್ಪಳಮೆಂದು ಸುರತದೊಳಗೆ (ಜನವ. ೫–೭೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ: ಜಲಜಪ್ರಿಯ ರವಿಜ ಕುಜೋತ್ಪಲಪ್ರಿಯರ್ ನಿಧನ ಧನ ರಿಪು ವ್ಯಯಗೃಹ ದೊಳ್ ನೆಲಸಿರೆ ದೊರೆಕೊಂಡೆಡೆಯೊಳ್ ಬಲವದ್ಗ್ರಹದಧಿಕದೋಷದಿಂ ಕಣ್ಗಿಡುಗುಂ (ಜಾತಿ. ೨೧–೧೬). [ಉತ್ಪಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲ ೩: ಸಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿಂದಿದು ವಿರಾಜಿಸುಗುಂ ಕವಿರಾಜಹಂಸನಿಂ ಭೂತಳದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟೆವಡೆದುತ್ಪಲ ಮಾಲೆ ವಿಲೋಲ ಲೋಚನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೬); ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ ಯಪ್ಪುದು ಭರಂನಭಭಂ ರಲಗಂ ನೆಗಟ್ದಿರಲ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೬). [ಉತ್ಪಲ + ಮಾಲೆ]

ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬೆ (ನಾ). ಸೊಗದೆ ಬೇರಿನ ಬಳ್ಳಿ; ಸುಗಂಧಪಾಲ. [ಸಂ. ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬಾ]

ಉತ್ಪಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (೬). [ಉತ್ಪಲ + ಆಪ್ತ]

ಉತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸರೋವರ: ಇನನಸ್ತಂಗತನಾಗೆಯುತ್ಪಲಿನಿ ಪೇಟ್ಗುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂಟೆಂಬುದರ್ಕೆನಗಂ ತಪ್ಪದು ರಾಜಬಾಧೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೫). ೨. ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ. ಉತ್ಪಲಿನೀ]

ಉತ್ಪವನ (ನಾ). ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಳ 'ಉತ್ಪಲ' ನೋ.

ಉತ್ಪಾಟ (ನಾ). ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡುವವನು: ಜಿತಾಕ್ಷ ಗರಭಕ್ಷ ಕಾಲ ಕ್ಷಿತಿರುಹೋತ್ಪಾಟ [ಪಾಠಾಂ. ಹೋಪ್ರ] ತಕ್ಷಾಕ್ಷಯ (ಉದ್ಭಡೇ. ೩–೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟನ (ನಾ). ಕೀಳುವುದು; ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಕಳ ರಾಜ್ಯ ಕಂಟಕೋತ್ಪಾಟನ ಪ್ರಚಂಡ ದೋರ್ದಂಡನುಂ (ಕ ಇ ಆ. ೫–೨–೧೪೪; 1058); ಐರಾವತದಂತಿದಂತೋತ್ಪಾಟನ ಪಟುಬಾಹುಪರಿಘರುಮಪ್ಪನೇಕ ವೀರವಾನವಸೇನಾಗ್ರಣಿಗಳಿಂ ವೀರರಸಮುಂ . . . ನೆಗಟುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿತ (ಗು). ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ: ಆಗಳ್ ತದುತ್ಪಾಟಿತ ವಿನೀಳ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳಂಗಳನಮರತರುಕುಸುಮಪಾಮೋದ್ದಾಮ ರಜೋರಂಜಿತಂಗಳ ನನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಯ ಪಟಳಿಕೆಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೯–೭೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ . . . ಉತ್ಪಾಟನಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾಟಿನೀ]

ಉತ್ಪಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯು ವುದು. ೨. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕ ವಾದ ಘಟನೆ; ವಿನಾಶಸೂಚಕ ವಸ್ತು: ಒಳಗೊಳಗೆ ನೆಲ ನುರಿವುತಿರೆ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಗಾಳಿಯು ಧೂಳಿ ನೆಗೆವುತ್ತಿಳೆಯೊಳೀಪರಿಯಿಂದ ಉತ್ಪಾತಂಗಳಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೫೬–೪೮); ಮಧುಮಾಸವಲ್ಲ ವಸಂತ ಬಂದಿದೆ ನೋಡಿ ವಿಧುವು ಮೂಡಿತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮದನೋತ್ಪಾತ ವೆಂದು ಮುನೀಂದ್ರರು ವಧುಗಳನುರ್ದಪ್ಪಿದರು (ಪೋಹತ. ೭–೧೨). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅಶುಭ ಸೂಚಕ ಚಿಹ್ನೆ: ಈತನೆ ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕಂ ಕೇತುದಲಾನಜಿವೆನಲ್ಲದಂದೇಕಿನಿತುತ್ಪಾತಂ ತೋರ್ಪುವು ಬಿಸುಡುವು ದೀತನ ಪೆಜಗುಟಿದ ಸುತರೆ ಸಂತತಿಗಪ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೬); ಜಯವು ಜೋಡಿಸಲಜಿಯದಿದು ಸಂಶಯದ ಸುಳಿವುತ್ಪಾತಶತವಿದು ಲಯದ ಬೀಜವು ಭೀಷ್ಮ ಚಿತ್ತವಿಸೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧); ಪಗಲೊಳ್ ಉಲ್ಕಾಪಾತಂಗಳಾಗೆ ಧೂಮಕೇತುಗಳ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುಸುಂಕೆ ನೆತ್ತರ ಸರಿ ಸುರಿಯೆ ಆಗಳಾಗಳ್ ಪೊಡವಿ ನಡುಗೆ ರಾಯನ ಸೇನೆಯೊಳ್ ಕುತ್ತಂ ಕುಜುಪಿಡಿ ಕುದುರೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡೆ ಗಜಂ ಮಣ್ಣಂಗೋರೆ ತೇರ್ ಮುಜಿಯೆ ಉತ್ಪಾತಮಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬–೧೧). ಉತ್ಪಾತವಾಗು = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆಯುಂಟಾಗು: ವಾತೋದ್ಧಟ್ಟಣದಿಂದತಿದೂರದಿ ಕೇತಕಿಗಜಿಗಳೈತಂದು ಈ ತರುಣಿ ಗಳೆರ್ದೆಯಲಿ ತಾಗಿ ನಡಲುತ್ಪಾತವಾದುದು ತಪೋವನದಿ (ಪೋಹತ. ೭–೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕ (ನಾ). ೧. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ. ೨. ವಿಕೃತವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳ ವನು; ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು (೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕೇತು (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗ್ರಹ; ಧೂಮ ಕೇತು: ಎನ್ನ ಜಾತಿಗಮುತ್ಪಾತಕೇತುವಾದೆನೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿ ಕೊಂಡು ವಾಯಸಂ ಪೋದುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೫–೯). [ಉತ್ಪಾತ + ಕೇತು]

ಉತ್ಪಾತಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಉತ್ಪಾತದಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಅತಿಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಗಾಗದವನು (?): ದೇವಾ ದೇವರ ಕುಮಾರನಪ್ಪ ಸೌಂದರಪೆರುಮಾಳೆ ತರಳನುತ್ಪಾತ ಸ್ವತಂತ್ರನಪ್ಪ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಾಜ್ಞೆಯಿಂದೊಂದುವಂ ಕುಂದ ನುಡಿಯಲಮ್ಮೆವು (ನಂಬಿರ. ೧೬–೩). [ಉತ್ಪಾತ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಉತ್ಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪಾದ ವ್ಯಯ ಧ್ರೌವ್ಯಾತ್ಮಕನುಂ . . . ಜೀವನುಂಟೆಂದು ಶತಮತಿವೆರಸು . . . ತಿಳಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೨–೧೧ ವ); "ಉತ್ಪಾದ – ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂ, ವ್ಯಯ – ವಿಪತ್ತಿಯುಂ ಧ್ರೌವ್ಯ – ಧ್ರುವ ತ್ವಮುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೬). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಸೃಷ್ಟಿ ಸುವುದು. ೩. ಕಾರಣ (೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದಕ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ; ತಯಾರಿಸುವ: ಸಸಾರಜನಕ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬುಗಳೂ ಶಕ್ತಿಯುತ್ಪಾದಕಗಳು (ಅಡುಸಾ. ೫೬); ಉತ್ಪಾದಕ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಸೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ; ತಯಾರಿಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. 'ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ (ನಾ). ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕಗಳನ್ನು ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ವಿಧಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಘಾಸ. ೧೫೨). [ಉತ್ಪಾದನ + ಶುಲ್ಕ]

ಉತ್ಪಾದನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾದನ: ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ (ಆಡುಸೌ. ೫೬). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾದನ]

ಉತ್ಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸೋದರರೊಳ್ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು ಸುತನ ತಂದೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಬಿಡದುತ್ಪಾದಿಸುವುದು ಕೋಪಮನಳವೀ ದೊರೆತೆನೆ ತೊಡರ್ವುದೆಂತು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೨); ನದಿಯ ಉಜ್ಜಗಮಂ ಲಜ್ಜೆ ಮಾಣಿಸೆ ಮುಖಸೌರಭಕ್ಕೆಳಗುವ ಮಱುದುಂಬಿಯ ಮೇಲೆ ಮೂಜನುತ್ಪಾದಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬); ಕೆಲರುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ ಸ್ವಾಮಿತ್ವದೊಳಾದಮಭೇದದೆ ಚತುರ್ಥಿಯಂ ಷಷ್ಠಿಯುಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦); ದೀರ್ಘಮಣಿರದರೆ ಬೇದದ ಸಂಭ್ರಮದ ಸುಯ್ಯೊಳುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ (ಶಮುದ. ೧೧೭); ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಪೆಟ್ರೋಲುಗಳ ಆಗತ್ಯವೇ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). [ಉತ್ಪಾದನ + -ಇಸು]

ಉತ್ಪಾದ್ಯ (ಗು). ಹುಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವ; ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ: 'ಉತ್ಪಾದ್ಯ'ವಾಗಿ – ಎಂದರೆ ಕವಿಯಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಇರಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭); ಹಾಲು ಮೊಸರಂದದ ವಿಕಾರ್ಯನು ಕೇಳು ಸ್ವರ್ಗದಪೋಲು ಪ್ರಾಪ್ಯನು ಹೇಳಲೇನುತ್ಪಾದ್ಯ ಘಟದಂದದಲಿ ದ್ವಿಜನಂತೆ ಮೇಲೆ ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯನುಮೆನಿಸನವ (ಅನ್ವಿತ. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ; ಗೊಂದಲಗೊಂಡ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜಲ (ಗು). = ಉತ್ಪಿಂಜ (೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಂಜ್ಯಮಾನ (ಗು). ಗುಂಪಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ: ಅಂತರ್ಚಿಸುತ್ತಮುತ್ಪುಂಜ್ಯಮಾನ ಪುಲಕನಿಕರಿಯುಂ . . . ಮುಕುಳಾಯಮಾನ ನಯನಯುಗಳೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೦೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಲಕ, ಉತ್ಪುಳಕ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿರುವ ರೋಮಾಂಚ; ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಮೈಕೂದಲು: ಭರಿತ ಸರಸಾನಂದಲೋಚನ ಶರಧಿ ಮೇಲ್ವರಿದೊತ್ತಿ ಪಸರಿಸೆ ನಿರತ ಗದ್ಗದ ಕಂಠಮೆಸೆಯಲುಮುತ್ಪುಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕರಾಜಿ ನೆರೆದು (ಬಸವು. ೬೧–೬೧). **ಉತ್ಪುಳಕ**: ಕೇಳ್ದು ನಾಚಯ್ಯಂ ಹರುಷಮಂ ತಾಳ್ದು ಮನದೊಳುಮುತ್ಪುಳಕಜಯವೇಳ್ದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಗಾನನದೊಳು ಹಸನಪೆಸೆಯೆ (ಬಸವು. ೬೭–೨೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಳಕ 'ಉತ್ಪುಲಕ' ನೋ.

ಉತ್ಪ್ರಭ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ: ಉಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ಪ್ರಭದಂಡನಿಹತ ಸಂಭೂತಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಜುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಾಸ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಎಸೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಅಟ್ಟಹಾಸ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗೆ. ೩. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದು; ಪರಿಶೀಲನೆ. 'ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲಿಸು: ಅದನುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೬ ವ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಸಂಭಾವಿಸು: ಚಂಡಾಲವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೋರ್ವ ಕವಯಿತ್ರಿಯು ಹಾಲು ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಬಿದ್ದ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಗಲಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ದಣಿದ ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುವಳು (ಸಂಕವ. ೬). ೩. ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸು. [ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣ + -ಇಸು]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಔದಾಸೀನ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಒಂದಾನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಸಂಭಾವನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೬); ತಱಿಸಂದು ಪಲವು ತೆಜದಿಂ ತೆಱೆದಿರೆ ನೆಗಟ್ದುರ್ದದೊಂದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಱಿಸಿ ಪೆಱತೊಂದು ಮಾಟ್ಕೆಯಿನಱಿಪುವುದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆಂಬುದಿಂತಪಱ ತೆಱಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೪). ೩. ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಉತ್ಪ್ಲವನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಸವನ್ನು ದರ್ಭೆಯಿಂದ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ಲುತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನೆಗೆತ; ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರುವಿಕೆ: ಸಿಸಿಕಂಗಳ್ ನೆಱಿವನ್ನಮುತ್ಪ್ಲುತದಿನಾಯುಃಪ್ರಾಣಮಂ ಬೆನ್ನನೇಱಿಸಿಕೊಂಡೋಡುವ ಕಾಲಮೆಂಬೆರಲೆಯಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬೇಟ್ಪಂದ ದೇಹಸಮೂಹಂಗಳೊಳಾವುದಂ ನೆನೆದು ಮೋಹಂಗೆಯ್ವನೇನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಂ ದೇಹದ ನಿತ್ಯಮುಪ್ಪ ನಿಲವಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೭೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಫಣಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿದ: ಉತ್ಫಣಿತಾಹಿಶೀರ್ಷರತ್ನಜಘ್ನಣಿಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಫಲ (ಗು). ೧. ವಿಕಾಸವಾದ; ಬಿರಿದ; ಅರಳಿದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಫುಲ್ಲ (ಗು). ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ: ಮೊಗಮುತ್ಫುಲ್ಲ ಸರೋಜಹಾಸಿ ನಯನಂ ನೀಲಾಂಬುಜಸ್ಪರ್ಧಿ (ಆದಿಪು. ೧–೭೪); ವಿಸ್ಮಯೋತ್ಫುಲ್ಲಮಾಗಲ್ಕೆ ರುಚಿರಾನನಾ ರಾಮದಯಿತೆಯಾ ಮದಿರೇಕ್ಷಣಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೨–೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ರಿಗೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರ: ಇತ್ವದೊಳುತ್ವದೊಳಾ ಪ್ರಸ್ವೃತ್ತಿದೊಳೊಂದಿದ ವಕಾರಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ವಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಕಾರವುಳ್ಳ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಂ (ಶಮುದ. ೬೪). [ಉತ್ವ + ಅಂತ]

ಉತ್ಸ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ; ಒರತೆ: "ಉತ್ಸಃ, ಪ್ರಸ್ರವಣಂ–ಈ ೨ ಉಱ್ಱರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೫); ಉತ್ಸಮಿದು ಕೊಳನಲ್ಲ ನಿರ್ಝರಂ ಸರಯುವಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩–೫೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ; ಸಮಾಗಮ. ೨. ತೊಡೆ: "ಕ್ರೋಡಂ, ಅಂಕಃ, ಉತ್ಸಂಗಃ–ಈ ೩ ಮುಂದಣ ಮೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೪); ತೆಗೆದುತ್ಸಂಗದೊಳಿಟ್ಟೊಯ್ಯಗೆ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಚಿ ಕದಪಂ ನುಡಿದಂ ಜಗದಧಿಪತಿ (ಆದಿಪು. ೮–೫೭). ೩. ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗುಲು. ೨, ೩: ಸುರಶೈಲೋತ್ಸಂಗದೊಳಂ ಸುರೇಂದ್ರ ರದನೇಂದ್ರ ಸುಂದರೋತ್ಸಂಗದೊಳಂ ಸುರಪೂಜಿತನೆನಿಸಿರ್ದನಜ್ಜರಿ ಮಿಗೆ ತಾನಜಿತನಂದು ಸಂಗತನಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೨೪). ೪. ನಡು; ಟೊಂಕ; ಸೊಂಟ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತವಳು : ಕ್ಷಿತಿಪತಿಸುತೆ ನೀನೀ ಮಹಿಪತಿಯುತ್ಸಂಗಸ್ಥೆಯಾಗಿ ವಾತಾಯನ ಪದ್ಧತಿವಿಡಿದು ನೋಡು ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಗೆ ಕಟೀಸೂತ್ರಮಾದ ರೇವಾನದಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೪). [ಸಂ. ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥಾ]

ಉತ್ಸಕಲ (ಗು). ನ್ಯೂನವಾದ; ಕಡಮೆಯಾದ (?): ಶಕವರ್ಷದ ಸಾವಿರದ ನೂಱಱಕೊಳುತ್ಸಕಲ[ಪಾಠಾಂ. ನಾನೂಱಱಕೊಳ್ಳಿಕಲ]ವಾದಾಱು ವತ್ಸರದ ಪ್ರಕಟಿತ ಪುತ್ರವರುಷ ಮಾಘಶುದ್ಧದಿಯಕಲಂಕ ಪಾಡ್ಯದೊಳಾಯ್ತು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೪-೨೪೨). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಕಲ ?]

ಉತ್ಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಶಿಥಿಲವಾದ; ನಷ್ಟವಾದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸನ್ನಶರೀರೆ (ನಾ). ನಷ್ಟವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದವಳು : ಗುರುಪಂಚಕಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತೆ ಭೋಂಕನುತ್ಸನ್ನಶರೀರೆಯಾಗಿ ದಿವದಿಂದಿೞಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೧೭).
[ಸಂ. ಉತ್ಸನ್ನಶರೀರಾ (ಉತ್ಸನ್ನ + ಶರೀರ + -)]

ಉತ್ಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು; ಬಿಡುವುದು; ಹೊರದೂಡುವುದು. ೨. ತ್ಯಾಗ; ದಾನ : "ದಾನಮುತ್ಸರ್ಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೧೪). ೩. ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ೪. ಮಲ; ವಿಷ್ಠೆ : "ವರ್ಚಸುತ್ಸರ್ಗಂ ಮಲಂ ಪುರೀಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೫). ೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ : ಒಂದು ಕಡೆ ಉತ್ಸರ್ಗವಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಅಪವಾದವಿರುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೩೩). ೬. [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಂತಾ ಪರಮಯೋಗೀಶ್ವರಂ ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಮೀರ್ಯಾಸಮಿತಿಯುಂ . . . ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಾಸಮಿತಿಯುಂ ಉತ್ಸರ್ಗಸಮಿತಿಯುಮೆಂಬ ಪಂಚಸಮಿತಿಯೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪ ವ); ನಡೆವ ನುಡಿವುಣ್ಬ ಕೊಳ್ವಿಡುವೆಡೆಯೊಳಮುತ್ಸರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಛರ್ಗ]ದೆಡೆಯೊಳಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತೊಡರ್ದಱಿಯದ ಸಮಿತಿಗಳಯ್ದುಡಗೂಡಿರೆ ಪುಗುವ ಪಾಪರಜಮಂ ಕೆಗೆಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೩-೩). ೭. [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಃಷಟ್ಕದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾವೃತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವುತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೩ ವ). 'ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಬಿಡುವುದು. ೨. (ವೀರ್ಯ, ಮಲ, ಮೂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹೊರದೂಡುವುದು, —ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು : ತತ್ತ್ರವೇಶಾಂಗಾರ ಕಿಡಿಗಳು ಉತ್ಸಹಗಳುತ್ಸರ್ಜನವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗವದಾನವೆನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಮುನ್ನಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೬-೬). ೩. ದಾನಮಾಡುವುದು; ದತ್ತಿಕೊಡುವುದು.
[ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತ್ಯಜಿಸು; ಬಿಡು; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ನಿಜೇಷ್ಟ ಬಂಧುಭೃತ್ಯ ಸಭಾಸಮುತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು ತಪದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾನುಪರಮ ಸಭಾಪತಿಯಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೦).
[ಉತ್ಸರ್ಜನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉತ್ಸರ್ಜಿತ (ಗು). ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ; ಬಿಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ.
[ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ : ಶಾಸನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧಿಕ ಮತದಿಂದ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಸೂಚನೆಯೋ ಅಪಜಯವೋ ಆವಾಗ ಮಂತ್ರಿಸಂಪುಟವು ಅಧಿಕಾರ ಭಾರವನ್ನು (ರಾಜಿನಾಮೆಕೊಡು) ಉತ್ಸರ್ಜಿಸುವುದಕ್ಕೂ . . . ಸಿದ್ಧತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೦). [ಉತ್ಸರ್ಜನ + -ಇಸು$_1$]

ಉತ್ಸರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುವುದು. ೫. [ಜೈನ] = ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ : ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಪೆರ್ಚುವಡೆಗುಮುತ್ಸರ್ಪಣದೊಳ್ ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧-೫೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದುಭಾಗ; ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹಪ್ರಮಾಣ, ಶರೀರಬಲ, ಆಯುಸ್ಸು, ಸುಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವ ಕಾಲ : ಅದು ಶರೀರಬಳಾಯುರ್ದೇಹಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿನಾಮಮುಂ ಪಡೆದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೪೬ ವ); ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ತು ಕಾಲಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೨). 'ಅವಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ]

ಉತ್ಸವ (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬ; ಜಾತ್ರೆ; ಸಮಾರಂಭ : ಮನೆಮನೆಗಳೊಳು ಕುಮಾರಕನ ಮದುವೆಯ ಮಾತು ಜನಜನಂಗಳ ಪೊತ್ತದೊಳಗುತ್ಸವದ ಮಾತು (ಶಂಬರ. ೫-೧೨); ವಸಿಷ್ಠಾದಿ ಗುರುಗಳಂ ಕುರಿತೊರೆವ ನಣಿಗೆಯ್ಯಭಿಷೇಕದುತ್ಸವಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪-೧೧೨). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ : ಪ್ರಿಯ ಕೇಳುತ್ಸವ ವಾರ್ತೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೩); ಇರ್ವರುಂ ವಿನಯದಿಂ ಸಭೆಗುತ್ಸವಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೩). ೩. ಮೆರವಣಿಗೆ : ಉತ್ಸವ, ಸ್ನಾಪನ, ಬಲಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಲೋಹದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುವು (ಭಾರದ. ೫೧೪). ೪. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಅತಿಶಕ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ : ೧೫ನೆಯ ಅತಿಶಕ್ವರಿಯಲ್ಲಿ . . . ರಂಜರಂಜರಂ ಬರಲ್ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪುದುತ್ಸವಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೪).

ಉತ್ಸವಂಬೆರಸು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಆವನ ನಾಭಿಸರೋಜದೊಳ್ ವಚಶ್ರೀವರನುತ್ಸವಂಬೆರಸು ಪುಟ್ಟಿದನಾತನಶೇಷವೈತ್ಯ ವಿದ್ರಾವಣನೀಗೆ . . . ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಕರ (ಗು). ಉತ್ಸವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಉತ್ಸವಕರಮೆನೆ ಬೆಳಪ ಶರತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಱುವವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಸಡಗರಿಸು : ಕವಿದ ಚಿಂತೆಯ ಬಿಡು ನನ್ನಾಣೆಯೆನೆ ಮಹೋತ್ಸವಬಟ್ಟನಾ ಮೇಘರಾಜ (ಭರತ. ೫೬-೭೪). [ಉತ್ಸವ + ಪಡು$_1$]

ಉತ್ಸವವಿಹೀನ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದವನು : ಇವರು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡರಾ ನೃಪಭವನವನು ಹೊಱವಂಟರೊಡನುತ್ಸವವಿಹೀನರು ವಿದುರ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಗೌತಮರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೫). [ಉತ್ಸವ + ವಿಹೀನ]

ಉತ್ಸವಶೀಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನಾದವನು; ಸಂತೋಷಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೃತಜ್ಞನುತ್ಸವಶೀಲನಕ್ರೋಧಿ . . . ಮಂತ್ರಿಯುಂಟೇ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೮೭). [ಉತ್ಸವ + ಶೀಲ]

ಉತ್ಸವಾನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕವಾದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಅದೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿರ್ದುದೊ ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಕರಂ] (ಆದಿಪು. ೮-೫೦). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ ಸಮಾರಂಭ ಸಮಯದ ವಾದ್ಯ. [ಉತ್ಸವ + ಆನಕ]

ಉತ್ಸವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮಂ ಜನದ ಸಂಭ್ರಮುಮುತ್ಸವಿಪಾ ಕುಮಾರಕಂಗೊದವಿದ ಸಂಭ್ರಮಂ (ನಂಬಿರ. ೫ ವೃತ್ತ) ; ಹಸ್ತವ ಮುಗಿದು ಸೌಂದರಂ ಪೊಗಳುತ್ತಿರ್ದಂ ಜನನಿಜನಕರುತ್ಸವಿಸುತಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೬–೪೧) ; ಬೆಳಗಾದುದು ನವಿಲುಗಳುತ್ಸವಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೪). [ಉತ್ಸವ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಎರಡನೆಯ ಯುಗಕೆ(ದ) ಮೊದಲಾಂಗಿರವತ್ಸರವಾದಿಯಾಗಲಯ್ದುಬ್ದಮುವುಂ ಕರೆವೊಳ್ಳಿದುವು ಸುಭಿಕ್ಷಂ ಧರೆಗೆ ಧರಾಮರರರ್ಗೆಲ್ಲಮುತ್ಸಹಮುಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭–೭) ; ಮಹಿಷಿಪಟ್ಟವನೊಸೆದು ವಿಮಳೋತ್ಸಹದೊಳಾ ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆಗೆ ವಹಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೫–೫೩) ; ಅಹುದೆ ಸಾಹಸಿಗಳಿರಾ ನಿಮ್ಮ ಮನಸಿನುತ್ಸಹವ ನಾವಲ್ಲೆನಲೇಕೆ (ಭರಜ. ೬೩–೧೨) ; ಮತ್ಸರವನು ಅಳಿದು ಶ್ರೀವೆಂಕಟೇಶನ ಯಾತ್ರೆ ಉತ್ಸಹದಲಿ ಮಾಡಿ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ವೊಲಿವಾ (ತೀರ್ಥಮ. ೯೨). ೨. ಸಮಾರಂಭ; ಉತ್ಸವ : ಆ ಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ . . . ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯಿಂದ ವೋಕುಳಿಯಾಡಿ . . . ಉತ್ಸಹವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು (ಕೃವಾಅ. ೯೫). [< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ]

ಉತ್ಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಬೊಮ್ಮನೇ ಸಂಸೃತಿಯ ಕಟ್ಟಕೊಂಡುತ್ಸಹಿಸೆ ಸುಮ್ಮನರೆಚಣವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವ್ರದೇಂ ? (ಮಂಕುಕ. ೨೭೨). [ಉತ್ಸಹ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ನೆಗೆ ; ಹೊರಹೊಮ್ಮು ; ಪುಟಿ : ಇಳಿದನಬುಧಿಗೆ ಖರಖುರಾಗ್ರಾದಳಿತ ಘನವಾರಾಶಿ ಮೇಲುತ್ಸಳಿಸಿತಮರವ್ರಾತ ಕೌತುಕದಿಂದುಘೇಯೆನಲು (ನಿಭಾಗ. ೩–೯–೫೫) ; ಶರಧಿ ಪಾಶಾದ್ರಿಯೊಳಡಂಗಿದ ಮಹಾಧ್ವಾಂತ ಕರಿಯ ಖದ್ಯೋತ ಕೇಸರಿಯುರಿಗೆ ಬಿರಿದು ಬಿದುವೆರಡರಿಂದುತ್ಸಳಿಸಿ ಪತ್ತಿರ್ದ ಕ್ಷತಜಾರುಣವೋ (ನಂದಿಮ. ೧೮–೧೯). 'ಉಚ್ಚಳಿಸು' ಪರಾ. [< ಉಚ್ಚಳಿಸು]

ಉತ್ಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮುಗುಚುವುದು; ಉತ್ಪಾಟನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಎರಡು ಸಲ ಉಳುವುದು. ೩. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು : "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉತ್ಸಾದನಂ – ಉರುಠಣೀಯಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ; ಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ ; ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವ ಪುಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಯಕ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು : ಪೆಸರನಾಯಕರುತ್ಸಾಯಕರಾಗಿ ನಡೆದರ್ (ಪಂಪಾಭಾ. ೧೩–೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾರಕ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವುದು ; ಹೊರದೂಡುವುದು. ೨. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : "ದ್ವಾಸ್ಥಃ . . . ಉತ್ಸಾರಕಃ, ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ಪ್ರತೀಹಾರಃ — ಈ ೮ ಪಡಿ(ಯ) ಹಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦–೨೭೦). ೩. ಜನರನ್ನು ಚದುರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾರಿತ (ಗು). ೧. ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟ ; ಒಂದೆಡೆ ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : ಓರ್ವಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತವಾಹನಂ ಸಸಂಭ್ರಮೋಪಗತ ಪರಿಚಾರಸ್ಕಂಧವಿನ್ಯಸ್ತವಾಮಹಸ್ತನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩–೯೦ ವ). ೨. ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದ ; ನಿವಾರಿಸಿದ : ವಿದಿತಾಗಮಲೋಕವೃತ್ತನುತ್ಸಾರಿತಮತ್ಸರಂ ಸುಜನವತ್ಸಲನೆಲ್ಲಿಯುಮಿಾತನೆಂದು ಕೆಯ್ವಾರದೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಸುರು ; ಉಬ್ಬಸ : ಬೀಸಿ ವತ್ಸಾಸುರನನಸುವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿ ಬಕಾಸುರನನುತ್ಸಾಸದಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಲಂಬನ ಹಂಬಲನು ಬಿಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೨–೩–೨೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ?]

ಉತ್ಸಾಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು : "ಸಿಥಿಂಪಿನಲು ರಾಶಿಯುತ್ಸಾಸಿಯೆನೆ ತೂರ್ವುದಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾಹಿಯೆನೆ ತೂರುನಾಮಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೩). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿನ್]

ಉತ್ಸಾಹ$_1$ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ. ೨. ಒಲವು ; ಆಸಕ್ತಿ ; ಹುರುಪು. ೩. ಕಷ್ಟತರವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ ; ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ : "ಉತ್ಸಾಹಮೆನೆ ಸಜ್ಜಮೆನಲದುದ್ಯೋಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೩೦). ೪. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಮದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವೇನುತ್ಸಾಹಮಂ ಮಾಡದಿರ್ಪುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮಾಧಿಕರೊಳುದ್ಯದ್ದಾನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೧). ೬. [ರಾಜನೀ] ರಾಜರ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರಸುಗೆಯ್ವಾತಂ ಸಹಾಯಸಂಪನ್ನನುಂ ಪ್ರಭುಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿಯುಕ್ತನುಮಾಗಿ ನೆಗಟಲೆವೇಟ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೪–೬). 'ಶಕ್ತಿತ್ರಯ' ಪರಾ. ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೀರರಸಂ ಬವರಿಸುಗುಮುದಾರೋತ್ಸಾಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೬) ; ಅಪಾಯಹೇತುವಂ ಪರಿಹರಿಪೆಡೆಯೊಳುತ್ಸಾಹಂ ಮಾಬ್ಪುದುತ್ಸಾಹಂ (ರಸರ. ೨–೧೨೭) ; ರೌದ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಕ್ರೋಧ, ವೀರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಉತ್ಸಾಹ (ಭಾರಮಿ. ೪೧೦). ೮. [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : "ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಮಾತ್ರಾಗಣವೇಳೂ, ಒಂದು ಗುರುವೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳುಳ್ಳದ್ದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೩) ; ಅಜನಗಣಮವೆಯ್ದೆ ಸಪ್ತಸಂದೋಹ ಮತ್ತಲೊಂದೆ ಗುರು ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದುಸಿಲೆ ಲಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ ಮಧುರವಚನ ರಚನೆವೆತ್ತುಬಂದೊಡುತ್ಸಾಹಮೆಂಬ ಪೆಸರೊಳೆಸೆವುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೯) ; ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೇಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಸಾಹಂ ಷಟ್ಪದಿಯಕ್ಕರಿಕೆಕರಂ ಚೆಲ್ವೊದವಿದ ಛಂದೋವತಂಸಮಬ್ಜದಳಾಕ್ಷೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೬). ೯. [ಛಂದ] = ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ : ಮಂದಾನಿಲ ಲಲಿತೋತ್ಸಹ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ವೆಂದೇ ರಗಳೆಗಳ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೨೦); ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾದ ರಗಳೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೭).

ಉತ್ಸಾಹಂಬೆರಸು = ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಲಾಭಂಬೆತ್ತ ಪರದನಂತುತ್ಸಾಹಂಬೆರಸು ಪಂದೆಯಂತು ನೋವಿಂಗಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವ ; ಮೆರೆವಣಿಗೆ (?) : ಅನ್ತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಒಕ್ಕಲ್ ಐಳುವರ್ ಪಣವುವರ್ ಕನಿಷ್ಟರ್ ಆಯ್ದುವರ್ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೧೮ ; 725) ; ದೀಪಾರಾಧನೆವುತ್ಸಾಹ ಚರಪು ಸಹಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೫೦–೨೭ ; 1682). [< ಉತ್ಸವ]

ಉತ್ಸಾಹಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೆಡು ; ಉತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗು : ಓಹೋ ಉನ್ಮದ ಮದನ ಸಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವಶೀಕರಣಾಸ್ತ್ರವ್ಯೂಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದೆಂದುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮನದೊಳಂದಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮–೩೫). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಕುಂದು$_1$]

ಉತ್ಸಾಹನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ ; ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡಸುವುದು. ೨. ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಹುರಿದುಂಬಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಸಂಭ್ರಮಯುಕ್ತವಾಗಿ : "ಅದೇ ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಅದೇಯೆ" ಎಂದು ರೈತರು ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದರು (ಪುನರು. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹಭಂಗ (ನಾ). ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಸಂತೋಷ ಕುಗ್ಗುವುದು : ಆದರೆ ವಸಂತನ ಬೇಸರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಸಾಹ ಭಂಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೧). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಭಂಗ]

ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆ (ನಾ). ರಗಳೆಯೆಂಬ ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಪಾದವೊಂದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಾಗಲಿ, ಮೂರು ಗಣಗಳೂ ಒಂದು ಗುರುವೂ ಆಗಲಿ ಇರಲು ಅದು ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯೆನಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೭). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ರಗಳೆ]

ಉತ್ಸಾಹಲಯ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ರಗಳೆಯ ಕ್ರಮದ ಲಯ : ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹಲಯವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೨೪೭). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಲಯ]

ಉತ್ಸಾಹವರ್ಧನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ; ವೀರರಸ. [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ವರ್ಧನ]

ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇೞ್ವೆಂ –ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೯). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ವೃತ್ತ]

ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. ೨. [ರಾಜನೀ] (ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ) ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. 'ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ', 'ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಶಕ್ತಿ]

ಉತ್ಸಾಹಸದ್ಮ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಮನೆ; ವೀರರಸದ ನಿಧಿ : ನೃಪಕುಳತಿಲಕಂ ಪದ್ಮನುತ್ಸಾಹಸದ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೯೬). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಸದ್ಮ]

ಉತ್ಸಾಹಿ (ನಾ). ೧. ಹುರುಪುಳ್ಳವನು ; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಉದ್ಯಮಶೀಲ. ೨. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : "ಸಂತೋಷಿಯುತ್ಸಾಹಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹಿನ್]

ಉತ್ಸಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು ; ಹುರಿದುಂಬಿಸು ; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕೊಡು : ಸಯಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಸಾಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಪಾಟಿಸಿ] ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬ ವ) ; ೨. ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಇನ್ನಾ ಕಾದಂಬರಿಯುಮನೆನ್ನಯ ಕೆಳೆಯನುಮನೆಂ[ತುಮಾಂ ಕಂಡೆನೆನು] ತ್ತುಂ ನೃಪತನೂಜನಾಗಳ್ ತನ್ನೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತಮೆನಸುಮುತ್ಸಾಹಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೦); ಶ್ರುತಾಯುಧನಿಱಿಯಲುತ್ಸಾಹಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೨); ಮುನಿಗಳುತ್ಸಾಹಿಸಿದರು . . . ಸೂಸಿದರು ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ ಪೂಮಳೆಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೨೩). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ನೆನೆದ; ತೊಯ್ದ : ಸಮುದಿತ ಮಕರಂದೋತ್ಸಿಕ್ತ ಪಾದಾಂಬುಜಾತೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೬). ೨. ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಕೊಬ್ಬಿದ. ೩. ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಂಡ ; ಕಳವಳಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕ (ಗು). ೧. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಜಿನೇಂದ್ರ ದ್ವಿತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ಬರೆವರೆ(ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩ ವ); ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗನ್ನಿ. ೩–೨೩ ವ). ೨. ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಕಾತರವಾದ; ವಿರಹದಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುವ. ೩. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ತಿಮಿತವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೇಗಶಾಲಿ; ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : "ಪ್ರತೂರ್ಣಃ, ತ್ವರಿತಃ, ತೂರ್ಣಃ, ಉತ್ಸುಕಃ, ಪ್ರಸೃತಃ — ಈ ೫ ಚೆಚ್ಚರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೧೯೮).

೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ದೈನ್ಯೋತ್ಸುಕ ರತಿ . . . ಇಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದೆ ಬಂದೊಂದಿರೆ ಪಕ್ಷಿಪದಾಂತದೊಳ್ ಸುಂದರಿ ನಾಕಿಗನಿಷ್ಟದಿಂ ಸಂದುದಿದುತ್ಸುಕನಾಮದಿ(ಕೆ)ಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕಾತರನಾದವನು : ಸುಯೋಧನ ವಧಕ್ಕೆಗೆಯ್ವೆನೆಂತಕ್ಕುಮೆಂಬುದನುತ್ಸುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ ಭವತ್ಕಾರ್ಯಮಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೬). [ಉತ್ಸುಕ + ಚಿತ್ತ]

ಉತ್ಸುಕತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಕುತೂಹಲ : ಉತ್ಸುಕತನದಿಂ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಕಡುಪೆಸನಂ ಮಾಱ್ಪ ಸೊಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋಳಿಸಿದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೪). ೨. ಕಾತರ; ಉತ್ಕಂಠತೆ. [ಉತ್ಸುಕ + –ತನ]

ಉತ್ಸುಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ ; ಬಯಕೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ಆ ಹರಿಣಲೋಚನೆಯ ಲೋಚನದೊಳಳಿಪಂ ಮನದೊಳುತ್ಸುಕತೆಯುಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ ಪುಳಕಾಂಕುರಮನೊದವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೮) ; ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟಿನಿಯರ ನಡುವೆ ಆದ ಮಾತುಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೧೨೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ ; ಪ್ರೀತಿ ; ಭಕ್ತಿ. ೩. ವಿಷಾದ ; ವ್ಯಸನ ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. [ಸಂ. ಉತ್ಸುಕತಾ]

ಉತ್ಸುಕತ್ವ (ನಾ). = ಉತ್ಸುಕತೆ ೧: ಅನ್ನೆಗಂ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರಸಮೇತಂ ಚತುರ್ನಿಧವಿಬುಧನಿಕಾಯಂ ತೃತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣಕರಣೋತ್ಸುಕತ್ವದಿಂ ಬಂದು ಭಗವತ್ಪಾದಪಯೋರುಹಕ್ಕೆಜಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತ್ಸುಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಕಂಠವಾಗು ; ಹಂಬಲಿಸು : ಉತ್ಸುಕಿಸಿಹೆ, ಕಾತರಿಸಿಹೆ, ಭಾವುಕಕತಮೇನ್ನೆ (ಮಾಂದಳಿ. ೫೦). [ಉತ್ಸುಕ + –ಇಸು$_3$]

ಉತ್ಸುಖ (ನಾ). ಉತ್ತಮಸುಖ ; ಶ್ರೇಷ್ಠಸುಖ : ಅಖಿಳ ಸುಜನಾಳಿಗಳ್ಗೆ ಉತ್ಸುಖಂ ಪೆರ್ಚಿದುದು (ಕೊಟ್ಯೂಬ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಅತಿಮನೋಹರಮಾದ ಲತಾಗಹನದೊಳುತ್ಸೃಷ್ಟಸಕಲವ್ಯಾಪಾರನುಂ ವಿಗತನಿಮೇಷನುಮೆನಿಸಿ ಬರೆದನಂತೆಯುಂ ಕಂಡರಿಸಿದನಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೃಷ್ಟಭವ (ನಾ). ಸಂಸಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು ; ಭವವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು : ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟ ದೇವಾಂಶುಸಿಕ್ತರೀ ಭಕ್ತಜನ ಆತ್ಮಸಂದರ್ಶನೋತ್ಸೃಷ್ಟಭವರು (ಮಲೆದೇ. ೩೬–೨). [ಉತ್ಸೃಷ್ಟ + ಭವ]

ಉತ್ಸೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಣ. ೨. ನೊರೆಗೂಡುವಿಕೆ; ನೊರೆಗಟ್ಟುವಿಕೆ. ೩. ಗರ್ವ ; ದರ್ಪ; ಅಹಂಕಾರ: ಇದು ಗಂಗಾಪೂರಪೂತಂ ನಡೆವಳಿಯಿದು ವಿಕ್ರಾಂತವುತ್ಸೇಕವೆಂದುಂ ಪದನಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪ ಪಡೆಯದು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೬೫ ; 1224). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೇಕಸಂಹರ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು; ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು : ಉತ್ಸೇಕಸಂಹರ ವಿಯತ್ಸರಿನ್ಮಸ್ತಕ . . . ಜಯ ಜಗತ್ಸೇವ್ಯ ವಿಶ್ವನಾಥಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೧). [ಉತ್ಸೇಕ + ಸಂಹರ]

ಉತ್ಸೇಧ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅದು ಜಿನಮತದೊಳ್ ದ್ವಿಸಪ್ತರಜ್ಜೂತ್ಸೇಧಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೪). ೨. ಉದ್ದ; ದೀರ್ಘ: ಜನಪ ಕೇಳುತ್ಸೇಧ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ] ಶತಯೋಜನ ತದರ್ಧದೊಳಗಲದಳತೆಯಿದೆನಿಪುದಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧–೧೧೬). ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ: "ಉನ್ನತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸೇಧಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦–೯). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ; ಲಾಭ. ೫. ದೇಹ; ಶರೀರ: "ಕಾಯದಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ಸೇಧಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪–೧೭). ೬. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧಿಸುವುದು: "ವಧಂ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಹೌನ್ನತ್ಯಂಗಳುತ್ಸೇಧವಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಉದ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ: ಉದಬಿಂದುಗೆತ್ತು ಗಿರಿಸಾನು ದೇಶದೊಳ್ ಕಾಯ್ದ ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆವಿಂಡಣಂ ಮಱುಗಿದು ಪುಂಡಿಗೆ ಬೇಯೆ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದಪೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೬). 'ಉದಕುಂಭ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಂಕ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ; ಬುದ್ದಲಿ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದಂಚ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ; (ಬಾಣದಂತೆ) ನೇರವಾಗಿ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ: ಇನ್ನಂಜೆನಂಜೆನಾಹಾ ಉನ್ನತಬಲಪಾಯ್ತೆನುತ್ತೆ ವಿಭ್ರಮಬಳಸಂಪನ್ನಂ ಕಾಮಂ ತೆಗೆದಂ ತನ್ನಗ್ಗಮುದಂಚಪಂಚಬಾಣಮನಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮–೪೩). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ: ಲವಣಿ ಲಹರಿಯುದಂಚ ನವವಿಪ್ರವಣ ಲಘುವಿನ್ಯಸ್ತವೆಂಬೀ ವಿವರದಲಿ ಕಾದಿದರು ಕೌತುಕವೆನಲು ಸುರನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೨೫). [ಸಂ. ?]

ಉದಂಚತ್ತೋರಣ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿರುವ ತೋರಣ: ಉದಂಚತ್ತೋರಣಂ ಚಿತ್ರಭಿತ್ತಿ ಲತಾಮಂಟಪವೆಂಬಿವಿಲ್ಲದ ಜಿನಾವಾಸಂಗಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೭೩). [ಸಂ. (ಉದಂಚತ್ + ತೋರಣ)]

ಉದಂಚನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು. ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ತೊಟ್ಟಿ; ಬಾನಿ. ೩. ಮುಚ್ಚಳ; ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ: "ಎಸಮುರ್ಚಿಟ್ಟಿಯುಪಿಧಾನವದುದಂಚನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿರುವ; ಎದ್ದು ಕಾಣುವ; ಹೊಮ್ಮುವ: ಉರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕೆ ದಶಕಂಠನುದಂಚಿತಕಂಠನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಟ್ಟದೆ ಬೆಟ್ಟವೆಟ್ಟನುಸಿರ್ದಟ್ಟಿದೊಡಿರ್ದಪುದಲ್ತೆ ಕಾಳೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೨೩); ಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಕಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩); ಒರ್ವನುದಂಚಿತರಾಗದೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಪುರಕ್ಕೆಳ್ತಂದೊಲವಾಂತು (ಉದ್ಭಟಕ. ೩–೨೩). ೨. ಉಂಟಾದ; ಒಡಗೂಡಿದ; ಮೇಲೆದ್ದ: ಪ್ರಮೋದೋದಂಚಿತ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧ ವ); ರಾಜ್ಞೀನಿವಾಸದಂತೆ ಜರತ್ಕಂಚುಕಿಶತೋದಂಚಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತತರ್ಜನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ತೋರುಬೆರಳು: ಪ್ರತಿಹಾರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಸುರಪತಿದೇವಾಸುರರ ನೆಗಟ್ದ ಕಳಕಳಮನುದಂಚಿತತರ್ಜನಿಯಿಂ ನಿಯಮಿಸಿ ಹಿತಪರಿಚರ್ಯೋಪಚಾರ ಪರಿಣತಿವೆತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೮೨). [ಉದಂಚಿತ + ತರ್ಜನಿ]

ಉದಂಚಿತಭ್ರುಕುಟಿ (ನಾ). ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಹುಬ್ಬುಗಂಟನ್ನುಳ್ಳವನು: ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತಭ್ರುಕುಟಿ ಗಂಡೋದ್ವಾರಿಘರ್ಮೋದಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೭೩). [ಉದಂಚಿತ + ಭ್ರುಕುಟಿ]

ಉದಂಚು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾದುದು; ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾದುದು: ಮಾಣಿಕ ಕರ್ಣಪೂರದುದಂಚಿನೊಬ್ಬುಳಿವೆಳಗು ನುಣ್ದೋಳುಗಳ ನರುವಣ್ಣ ಮುಂಚಿ ಮುಪ್ಪುರಿಯಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿದುದು ದೇವಸದನದಿ ಪಂಚಮುಖನಂಗಪ್ರಭಾಪರಿಪೂರ್ಣಮಾದಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೨–೪೫). [< ಸಂ. ಉದಂಚತ್]

ಉದಂಡ$_1$ (ಗು). (ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾದ: ತಮ್ಮಾ, ನಿನಗೆ ಉದಂಡ ಆಯುಷ್ಯವಿರಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ದಂಡ$_1$]

ಉದಂಡ$_2$ (ಅ).(ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ: ಇನ್ನು ತಾವೇ ಇವರ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಂಡವಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ತುಳಸಿ. ೬೨). [< ಉದ್ದಂಡ$_2$]

ಉದಂತ$_1$ (ನಾ). ವೃತ್ತಾಂತ; ಸುದ್ದಿ; ಸಮಾಚಾರ: ಆಗಳ್ ಪರಿಹಿತಾಸ್ರವನಂತಿರ್ದ ವಾಸವನಂ ದುರ್ದಾಂತನಳೀಕೋದಂತಂಗಳಿನಾಱಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದುಮಾಂ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೩–೮೮ ವ); ಇಂದೆನಿನ್ನ ಚಿಂತಾಪರಿಹಾರಕಮಪ್ಪುದೊಂದುದಂತಮಂ ಕೇಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂತ$_2$ (ನಾ). ಉ ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಜನಿಯಿಪುದುದಂತ ಕೃತ್ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ್ಗೆ (ಶಮದ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಉದಂಶು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎದ್ದ ಕಿರಣ; ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕಿರಣ: ಪದಿನಾಲ್ಸಾಸಿರ ನಾಯಕರುದಂಶುಮಣಿಮಕುಟಕಿರಣಮೊಡನಂಬರಮಂ ಪುದಿದಿನಮೊಡನೆಟ್ದೆರ್ ಬಿಂಜದಡವಿಯಂ ಬೇಗೆ ಬಳಸಿದತ್ತೆಂಬಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೫೩). [ಸಂ.]

ಉದಕ$_1$ (ನಾ). (ದಕ). ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಿಳಿ ಸಾರು; ಎಸರು: ಈ ಕೋಣೆಯಲಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮುಚ್ಚಿ ಮಡಗಿದ್ದಾರು—ಎನ್ನುತ ಹುಡುಕಿನೋಡಿದೆವು; ಉದಕದ ಅಲಸೂಂದೆಗೂವೆ ಒಂದು ಕಾಸಿಲ್ಲ! (ವಿಗಡ. ೬೪); ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತ ಬೆರಕ್ ಸೊಪ್ಪಿನ ಉದಕದ ರುಚಿ, ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೊ (ರುದ್ರಿಮ. ೮೨). [?]

ಉದಕ$_2$ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಹೃದಯದ ಕಳಂಕಿಲ್ಲದೋಱಂತೆ ನಾರನುಟ್ಟುದಕಮಂ ಕುಡಿಕುಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೩–೩೧). [ಸಂ.]

ಉದಕದೀವು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬು: ಸರಸಿಜಪಾಣಿಯೊಳೊರ್ಮೆಯುದಕದೀವಿ ಪರಿಪೂರ್ಣೇಂದುವದನೆಯು ಸರಸಕೇಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೋತಾಗ ಹಿಂದಕೆ ತೆರಳಿದಳೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೫–೧೨೫). [ಉದಕ$_2$ + ತೀವು]

ಉದಕಬುದ್ಬುದ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆ: ನದಿಯ ತೆರೆಯವೊಲುರುಳಿ ಹೊರಳುತಿರುವುದು ಜೀವ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಮುಗಿವಿಲ್ಲ ನಿಲುವಿಲ್ಲವದಕೆ ಬದುಕೇನು ಸಾವೇನು ಸೊದೆಯೇನು ವಿಷವೇನು? ಉದಕಬುದ್ಬುದವೆಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ. ೧೮). [ಉದಕ$_2$ + ಬುದ್ಬುದ]

ಉದಕಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಒಂದು ಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು: "ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಅಜಕ್ಕರಂಗಳಂ ಬರೆವುದು ಇದು ಯಂತ್ರವಿಧಾನಂ ಉದಕಮಂತ್ರಮೆಂಬುದೀಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆಗಂ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಂ" (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ೧೦–೫೧). ೨. ಜಲಸ್ತಂಭನ ಮಂತ್ರ: ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ಬಿರ್ದಿರ್ದು ಸಮುದ್ರದ ತಡಿಯೊಳುದಕಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂ ನುಸುಳ್ವೊಡೆ ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರ್ ಧನಮನಂಜಿಕೊಟ್ಟರೆ ದಿವಿಜರ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೮). [ಉದಕ$_2$ + ಮಂತ್ರ]

ಉದಕವಾಸಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ: ನೀರ್ಮಾನಸರಂತೆ ನೀರೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುದಕವಾಸಿಗಳುಮಂ . . . ನೋಡುತಿರ್ದ ರಾಜಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿರ್ದುದೊಂದು ರಾಜಕೀರಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯–೧೨). [< ಸಂ. ಉದಕವಾಸಿನ್]

ಉದಕಶಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಂತಿಕರ್ಮ; ಕೆಲವು ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಕಳಸವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅರ್ಚಿಸಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಆ ಕಳಸದ ಉದಕದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಸುವುದು: ಉದಕಶಾಂತಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯ (ರೂಢಿ). ☞ ಚೌಲ, ಉಪನಯನ, ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಸೀಮಂತ, ಪುಂಸವನ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ವರುಣನನ್ನು ಆವಾಹನೆಮಾಡಿ ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಶಾಂತಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಆ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರಿಗೆ (ಛಾಯಾಭಿಷೇಕ—ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ) ತೀರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಾಶನಮಾಡಿಸುವುದು. ಗ್ರಹಪೀಡಾಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಇದನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಉದಕ$_2$ + ಶಾಂತಿ]

ಉದಕಸದ್ಮ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯ; ಜಲಾಶಯ; ಸಮುದ್ರ: ಐರಾವತಂಗಳೇಳ್ ದಿಶೆಗಳುಜ್ವಲಿಸೆ ಚಕ್ರಾಕಾರದೊಳ್ ನಿಂದು ಸೊಂಡಿಲ್ಗಳಿಂವಾಂತುವೊಂದುದಕಸದ್ಮದಿಂ ಮೂಡಿಬಂದಮೃತರುಚಿಯಂಬುಜದ ಮುಕುಳಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೦–೬೪). [ಉದಕ$_2$ + ಸದ್ಮ]

ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಜಲಸ್ತಂಭನ ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉದಕಸ್ತಂಭಿನೀ]

ಉದಕಾರ್ಗಳೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸುಲಭವಾಗಿ ನೀರಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜಲಶಿಲ್ಪ: ಧರೆ ಪೊಗಟೆ ಮಱೆಯ ಕುಱಿಪಂ ಪರಹಿತಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೇೞ್ದನುದಕಾರ್ಗಳಮಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೧). [ಉದಕ$_2$ + ಅರ್ಗಳ]

ಉದಕುಂಭ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ, —ಕೊಡ; ಬಿಂದಿಗೆ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ: ಚುಲ್ಲಿ ಪೇಷಣಿ ಕಂಡನಿ ಉಪಸ್ಕರ ಉದಕುಂಭ ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು . . . ಉದಕುಂಭ ನೀರುತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಉದಕ್ಕು (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕು (೬). [< ಸಂ. ಉದಚ್]

ಉದಕ್ಯೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು; ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾಗಬೇಕಾದವಳು; ರಜಸ್ವಲೆ. [ಸಂ. ಉದಕ್ಯಾ]

ಉದಗಯನ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಯಣ: ಉದಗಯನಕ್ಕಱಿ ಶಿಶಿರಂ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಮೂಱು ಋತುಗಳ್ (ಜಾತತಿ ೨೪–೪). [ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಅಯನ)]

ಉದಗಲಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದಗ್ಗತಿ (ನಾ). (ಸೂರ್ಯನ) ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯ ಗಮನ; ಉತ್ತರಾಯಣ: "ಉದಗ್ಗತಿಃ – ಉತ್ತರಾಯಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೭). [ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಗತಿ)]

ಉದಗ್ಭವ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: "ಉದೀಚೀನಂ — (ಉದಗ್ಭವಂ) ಬಡಗಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಭೂಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮೇಲುಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುವಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣು. ೨. ಬಿಳಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ: "ಪಾಂಡುಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, —ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ" (ಹಲಾಯು ೨೬–೫); "ಮಸಭೂದಗ್ಭೂಮ ಪಾಂಡುಮೃ ಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩). ೩. ಫಲವತ್ತಾದ ಮಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಭೂಮಿ (ನಾ). = ಉದಗ್ಭೂಮ: "ಪಾಂಡುಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಭೂ(ಮ)ಮಿಃ — ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೬–೫). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ರ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆ ಮುಖಮಾಡಿದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ರಂಕಷಶಿಖರಿ ಶಿಖರದುರ್ಲ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪೆಂಪುಮಂ ಉದಗ್ರತರುಗಹನದುಷ್ಪ್ರವೇಶಮಪ್ಪ ವನದುರ್ಗದುನ್ನತಿಯುಮಂ ಒಳಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೭ ವ); ಉದಗ್ರ ಮಂದಿರ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರದೊಳ್ ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗಂ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧ ವ). ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸಮಧಿಕರಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರಬಲದೊಳ್ ದೃಢಕಾಯದೊಳತ್ಯುದಗ್ರ ವಿಕ್ರಮದೊಳನಂತವೀರ್ಯದೊಳನೇಕವಿಧಪ್ರಥನಂಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೫೬); ಬೆರಳ ತೂಗಿದನಡಿಗಡಿಗೆ ಹಲಧರನುದಗ್ರಗದಾವಿಧಾನಕೆ ಶಿರವನೊಲೆದನು ಶೌರಿ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಯಮಸೂನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೫). (ನಾ). ೩. ವೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಱಗದುದಗ್ರರಿಲ್ಲೊಱೆಯ ಜಾಯೊಳೆ ನೇಲದ ರಾಯರಿಲ್ಲ ಕಂಡುಱು ಸೆಱೆಗೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುವೆಸಗೆಯ್ಯದ ಮಂಡಳನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಇ. XIII, ೪೧; 1112). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ರಚರಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ನಿಗ್ರಹಿಸಲೇಕಕಟ ಕುರುಕುಲದಗ್ರಿಯನನೆಂದಖಿಳಸಚಿವರುದಗ್ರಚರಿತರು ಮುರಿದು ನುಡಿದರು ನೀತಿವಚನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೫೨). [ಉದಗ್ರ + ಚರಿತ]

ಉದಗ್ರಪೀಡೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಉಪದ್ರವ; ತೀವ್ರವಾದ ಕಷ್ಟ: ಉದಗ್ರಪೀಡೆಗೆಡೆಯಾದ ಮಾನವಂಗಾವಭವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೩೨). [ಉದಗ್ರ + ಪೀಡೆ]

ಉದಗ್ರಮೂರ್ತಿ (ನಾ): ಉನ್ನತವಾದ ಮೂರ್ತಿ: ಆಪೂರಿತಲೋಹಿತಪ್ರಕಟಭೀಕರ ನೇತ್ರನುದಗ್ರಮೂರ್ತಿ ಗಂಭೀರನಿನಾದನುನ್ನಮಿತಚಂಚಲ ವಾಲಧಿ ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪೆ ಕಂಠೀರವನಾಯ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧–೧೯). [ಉದಗ್ರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದಗ್ರಾವನಿಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ: ನುಡಿವುದನೆ ಮಱೆದು ಪೆಱತಂ ನುಡಿಯೆ ಕೆಲರ್ ಪಾವಡರ್ದವೊಲಿರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆಯನೋಸರಿಸೆ ಕೆಲರುದಗ್ರಾವನಿಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೦). [ಉದಗ್ರ + ಅವನಿಪ]

ಉದಙ್ಮುಖ (ಗು). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ; ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡ: ತದ್ದಿಜಯಾವಸಾನದೊಳ್ ಜೈನಶಾಸನಚೂಡಾಮಣಿಯುದಙ್ಮುಖನಾಗಿ ಪಯಣಂ ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಜ$_1$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುವುದು: "ಉದಜಃ—ಪಶುಪ್ರೇರಣಂ—ದನಗಳನ್ನು ಗಮನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ಉದಜ$_2$ (ಗು). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ (೬). (ನಾ). ೨. ಕಮಲ; ತಾವರೆ. 'ಉದಜಲೋಚನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಜಲೋಚನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇದಕೆ ಕಾರಣವಾವುದುಸುರಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನಾಯಿತ್ತು ನೀನಾಯ್ತುದಜಲೋಚನೆ ನಿನ್ನನೆಂತುಂ ಹೋಗಬಿಡೆನೆನುತ ಗದಱುತ (ಬಸವು. ೪೦–೩೦). [ಸಂ. ಉದಜಲೋಚನಾ (ಉದಜ + ಲೋಚನ + –)]

ಉದಧಿ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಉದಧಿ ತರಂಗ ತಾಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ತ ಧರಾತಳಮಂ ನಿನಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ ೧೩-೬); ಉದಧಿಯೊಳಗದ್ದಂತೆಯಿರ್ದುದು ರಾಯನಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೭). [ಸಂ.]

ಉದಧಿಪ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ: ತಮಗಿದಿರ್ವಂದುದಧಿಪನಿತ್ತಮಳ ಮಣಿವ್ರಜವೆ ಕಲ್ಪಕುಜಮಿತ್ತ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜವೆ ಹರಿಗರ್ಘ್ಯಮನಿತ್ತರ್ ಜಯಜಯಾನ್ವಿತರ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉದನ್ಮುಖ (ನಾ). = ಉದಙ್ಮುಖ: ಉದನ್ಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಉದಯ ಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫). [< ಉದಙ್ಮುಖ]

ಉದನ್ಯೆ (ನಾ). ನೀರಡಿಕೆ; ಬಾಯಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಉದನ್ಯಾ]

ಉದನ್ವಂತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಮಲೆತುದಿನ್ ಮುಂದೆ ಗತಿಯೇನೆಂದೊರಲ್ವವೋಲ್ ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಾ ಉದನ್ವಂತನಂ ಕೇಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೦-೨೦). [ಸಂ. ಉದನ್ವತ್]

ಉದನ್ವದಂತಸ್ಥ (ಗು). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ: ಸುರಶೈಲಂ ಪೊಱ್ಪೊಂಗಟ್ಟಿ ಪೊಲಿರೆ ಸಕಲೋದನ್ವದಂತಸ್ಥ ಕೂರ್ಮೋತ್ಕರಮುರ್ವೀಚಕ್ರಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಕಮಠನವೋಲೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೬೭). [ಸಂ. (ಉದನ್ವತ್ + ಅಂತಸ್ಥ)]

ಉದನ್ವದ್ವೀಚಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆ: ಉದನ್ವದ್ವೀಚಿಯೊಳ್ ಸ್ವಾಚ್ಛಮುಂ ಪಿರಿದು ಗೌರವಮುಂ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೋರ್ಪೊಂದಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೨೭). [ಸಂ. (ಉದನ್ವತ್ + ವೀಚಿ)]

ಉದಪಾನ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಸರೋವರ: "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ ವಾಪೀ, ಆಹಾವಃ—ಈಳ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ಆಹಾವ ಮದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಉದಬಿಂದು (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ: ಜಲದ ಕಣ: ಕೊಂತಿಯ ದಿವ್ಯಗರ್ಭೋದರಮೆಂಬ ಶುಕ್ತಿಪುಟೋದರದೊಳ್ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಾಂಶಮೆಂಬ ಮುಕ್ತಾಫಲೋ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ಪ] ಬಿಂದುವನಿಂದ್ರಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ನಿಜ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಮದ 'ಉದುಮದ' ನೋ.

ಉದಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮುದಿಯಪ್ಪ ನಾಯಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಹಟಣದಲಿ ಮಟವ ಕೊಟಸ್ತಿ ಉದಮೆಯಲಿ ಹೊಲಮಂ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೦೨-೬; 1625). [?]

ಉದಯ (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿ; ಹುಟ್ಟು; ಜನನ; ಮೂಡುವಿಕೆ: ಉದಯ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಪ್ರದರ್ ಜಗಕ್ಕೆನಿಪ ಕಮಲಭವ ಹರಿಹರನಾಮದ ಪುರುಷಾಕಾರತ್ರಯಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೪); ಇಂದುಮಂಡಲಮುದಯವಾಯ್ತೆಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). ೨. ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವಪರ್ವತ. ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಉದಿತೋದಿತನ್ನೆ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ ಮೇಲುದಯಮೆಂದು ನೆಗಟ್ದರಿಗಂಗಭ್ಯುದಯಮನಜಿಪುವ ತೆಜದಿಂದು ದಯಾಚಳಚುಂಬಿಬಿಂಬನಿನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩). ೪. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು; ಪ್ರಕಾಶ. "ತಳತಳ" (ಚತುನಿ. I, ೨೩ ಕ). ೫. ಚಿಮ್ಮಿಬರುವುದು; ಮುಂದೆಬರುವುದು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು (ಕ). ೬. ಲಾಭ; ಆದಾಯ (ಕ). ೭. [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿ (ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) . . . ಉದಯ (ಫಲ ಕೊಡುವ ಕಾಲ) . . . ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೬೯). ೮. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಕೋಕನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ವಾಯು ಬರೆ ಕೇಳಾ ಕಮಲಲೋಚನೆ ಪೆಸರ್ ನಾಕಿಗನಿನಾದುದುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೦).

ಉದಯವಾಗು = ೧. (ಹೊತ್ತು) ಹುಟ್ಟು; ಬೆಳಗಾಗು: ಉದಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬವರವ ಹಿಡಿಯಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೪). ೨. ಏಳಿಗೆಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಉದಯವಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಚೆಲುವ ಕನ್ನಡನಾಡು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಉದಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಮೂಡು: ಅಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯವೊಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಶೂದ್ರಕ); ಉದಯಾಚಳಗುಹೆಯಿಂ ಲಸತ್ಕಿರಣಕೇಸರಮಂ ಪರಪುತ್ತುಮಾಗಳಾಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ ಕೆಂಪನುದಯಂಗೆಯೆ ಪೊಣ್ಮುವ ಕೆಂಪುಪೋಲ್ವಿನಂ ತಳರೆ ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್ ಪುದಿದುದೆಟ್ಟುರಮುದ್ಗತಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫); ರವಿ ಪಡುವಲುದಯಂಗೆಯ್ವೊಡಂ ಕೇಳ್ ಮೃಡನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಡುಕುವರೆ ಭೂಪ (ಬಸಪು. ೧೦-೧೨).
[ಉದಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದಯಕಾಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದು ಗೊಲ್ಲನು ನದಿಯ ಸ್ನಾನವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಗೋಹಾಡು. ೨೪). [ಉದಯ + ಕಾಲ]

ಉದಯಕುಧರ (ನಾ). = ಉದಯಗಿರಿ: ದಿನಕರೋದಯಸಮಯ ಕಲ್ಲದವನಿಯೊಳೊಪ್ಪದುದಯಕುಧರದೊಳ್ಪಿನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). [ಉದಯ + ಕುಧರ]

ಉದಯಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡುಬೆಟ್ಟ: ಉದಯಗಿರಿ ತಟದೊಳುದಯಿಸುವದಿತಿಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಲ್ಲದಿತ್ತೊರ್ವಂ ಭಾನುದಲೊಗೆದನೆನಿಪ ತೇಜದ ಪೊದಟಿಕ್ಕೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೩). [ಉದಯ + ಗಿರಿ$_1$]

ಉದಯತಾಳದ್ರುಮ (ನಾ). = ಉದಯತಾಳು: ಉದಯತಾಳದ್ರುಮುವನೇಱಿ (ರೇವಣ. ೧೧೯-೨೨). [ಉದಯ + ತಾಳ + ದ್ರುಮ]

ಉದಯತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ; ಸೂರ್ಯತಾಳೆ: ಉದಯತಾಳಿನ ಮೋಹಿನೀಗಜದ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೋಱಿದಂ ಭೈರವಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧); ಉದಯತಾಳನೇಱುತ್ತ ಪಾಪಿಯ ಕೂಸ ನೆತ್ತುತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೮). ℙ "ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ. ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿ, ನಡುನೆತ್ತಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬೆಳೆದು, ಮುಳುಗಿದಾಗ ಪೂರ್ತಿ ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವೃಕ್ಷ ಇದು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸಾಧಕರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊಕ್ಕು ತಿರುಗಿ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬರಬಹುದು. ಇದರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯತಾಳ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೭೭ ಟೀಕೆ). [?]

ಉದಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಈಗಿನ ಉಡುಪಿಯ ಬಳಿಯ ಉದ್ಯಾವರ: ಉದಯಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುವಲ್ಲಿ (ಎಇ. IX, ೧೯-೧೩; 800). [ಉದಯ + ಪುರ]

ಉದಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉದಯವಾಗುತ್ತಿರುವ; ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳುತ್ತಿರುವ (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ; ಬೆಳಗು: ಆಯಿತ್ತೆ ಉದಯಮಾನ ಹೋಯಿತ್ತೆ ಅಸ್ತಮಾನ (ಅವಚಂ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಉದಯಮುಖ (ಗು). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ : ಉದಸ್ತ್ರುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಉದಯಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವಿರಾಟಜನನೊಬ್ಬಪುರುಷನು ವಿರಾಜಪುರುಷನೊಬ್ಬಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಉದಯ + ಮುಖ]

ಉದಯರವಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. 'ಉದಯರವಿ ಚಂದ್ರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಉದಯ + ರವಿ]

ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಬಿಸಿಲು : ಬಾಲಭಾಸ್ಕರನು ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಿಂಬವಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಶಾಂತಲೆ ಹಿಂದೆಂದೂ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦). [ಉದಯರವಿ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಉದಯರಾಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕೆಂಪು ; ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಕಾಣುವ ಕೆಂಪು; ಅರುಣಕಾಂತಿ. ೨. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ರಾಗ, —ಹಾಡು : ಆಗಲೇ ಗೊಗ್ಗರ ಧ್ವನಿಯ ಸನಾದಿ ಬಜಂತ್ರಿಗಳ ಉದಯರಾಗ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೯). ೩. (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರೀತಿ ; ಅನುರಾಗ : ಸುಧಿಯ ಸುಧೆಯನು ಸವಿದು ಮುದದಿ ಮಂತ್ರವ ನೆನೆದು ಉದಯ ರಾಗದೊಳು ನಿಂದಿರ್ದ ಶಿವಯೋಗಿ ಸಿಧಿಪುರುಷ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೮). [ಉದಯ + ರಾಗ]

ಉದಯಶೈಲ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ ; ಮೂಡಣ ಬೆಟ್ಟ : ಉದಯಶೈಲಮನೇಱಿದನಂಬುಜಪ್ರಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೦). [ಉದಯ + ಶೈಲ]

ಉದಯಸ್ಥ (ಗು). ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಿತಿಯ ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ : ಶಾಂತಿನಾಥ ಮುಖದರ್ಪಣ ಬಿಂಬಿತ ಬಿಂಬದಿಂದೆ ದಿಗ್ದಂತಿಯ ಚೂಳ ಚಾಮರನಿಭಂ ಶಶಿಬಿಂಬಮುದಯಸ್ಥನಪ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಉದಯಾಚಲ, ಉದಯಾಚಳ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ : ಆ ನೆರವಿಗಂ ಮಹಿಪತಿ ಗತಾನಾಗತ ವರ್ತಮಾನ ವಿಷಯಾವಧಿವಿಜ್ಞಾನಮನವಯವದಿಂ ಮೆಱೆದಾನಂದಾಮೃತಕರೋದಯಾಚಲನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫) ; ಮಹಾಪದ್ಮಾವನೀಶ್ವರಂ ತಾಂ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿದನನುನಯದಿಂ ಕಮಳಪ್ರಿಯನೇಱುವಂತಿರುದಯಾಚಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೮). **ಉದಯಾಚಳ** : ಹೊಗರು ಕುವಳಯಕಳಿಯೆ ಸೊಂಪಿನ ನಗೆ ಸರೋರುಹಕೊಗೆಯೆ ವಿರಹದ ಧಗೆ ರಥಾಂಗದೊಳಿಳಿಯೆ ರವಿಯುದಯಾಚಳಕೆ ಬಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). [ಉದಯ + ಅಚಲ]

ಉದಯಾಚಳ 'ಉದಯಾಚಲ' ನೋ.

ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಂಭೋನಿಧಿಯುಂ ತಾನುಂ ಗಂಭೀರರೆನಿಪನುದಯಾದಿತ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರು. [ಉದಯ + ಆದಿತ್ಯ]

ಉದಯಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ : ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ಪಂತಿರೆ ನೀಳ್ದೊವಿದರುನ್ನತ ಮೂರ್ತಿಗಳೊದವಿ ಗದಾಯುಧದೆ ಭೀಮಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೬) ; ಜಗತಿಯೊಡೆಯನು ಶಿರಸುವಿಲ್ಲದ ಬಿಗಿದ ಹೆಣನಂ ಕಂಡನುದಯಾದ್ರಿಗೆ ತರಣಿ ಬಹ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೬೧-೧೨). [ಉದಯ + ಅದ್ರಿ]

ಉದಯಾರೂಢ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಏರಿದವನು. ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವವನು : ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನುರಕ್ತಾತ್ಮಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೯). [ಉದಯ + ಆರೂಢ]

ಉದಯಿಸು, ಉದಿಸು, ಉದೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಉದಯವಾಗು : ತನ್ನ ಸುತನಬಿಲೊಳರ್ಜುನನೆನ್ನುದಯಮನೆಯ್ದೆ ಪಾರ್ದು ಪಗೆವರ ಬೇರೊಳ್ ಬೆನ್ನೀರನೆಱೆಯದಿರನದನಾನ್ನೋಡುವೆನೆಂಬ ತೇಜದಿನಿನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೨) ; ಎಱೆಯನ ಮಗನೆಱೆಯಂಗನಾತನಿಂದುದಯಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೪ ; 1122) ; ಅಮೃತಮಥನಂ ಮಾಡುತಿರಲುದಯಿಸಿದವಂದು ಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಂದು ಸುಧೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೌಸ್ತುಭವಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೫) ; ಇದು ಮುರಾರಿಯ ಲೀಲೆಗೋಸುಗ ಉದಯಿಸಿದ ಜಗವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೨) ; ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸೂರ್ಯನು ಕೆಂತಿದನು ಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೫). **ಉದಿಸು** : ದಿನಕರಮರೀಚಿಯಿಂದಿದಾದಪ್ಸರಸೆಯೊಳುದಿಸಿದ ಗೌರಿಗಂ ಗಂಧರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ಹಂಸಂಗಂ ಮಗಳಾಗಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ನೆಗೞ್ತೆವೆತ್ತಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೪) ; ಅಕಟ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಕೆ ತಂದೈ ಮನವ ಭರತ ಪ್ರಕಟಕುಲ ನಿರ್ಮೂಲಕನೆ ನೀನೊಬ್ಬನುದಿಸಿದಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೫); ಹದಿನಾಱು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಗಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಘುಳು ಘುಳು ಘುಳು ಧ್ವನಿ ತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೯-೪೨). **ಉದೈಸು** : ಶಿಲೆಯೊಳಗಡಗಿದ್ದ ಪಾವಕ ಉದೈಸಿ ಸುಡದೆ ಮಹಾರಣ್ಯವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೩-೩೭೦) ; ನೀವೆ ಜನಿಸಲ್ವೇಳ್ಕದಲ್ಲದೊಡಾವುದೈಸಲ್ವೇಳ್ಕು (ಬಸಪು. ೨-೮). [ಉದಯ + -ಇಸು₃]

ಉದಯೋನ್ಮುಖ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ; ಆಗತಾನೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ. [ಉದಯ + ಉನ್ಮುಖ]

ಉದರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ ; ಜಠರ : ವಾರಣಾಸಿಯಂ ಹೊಕ್ಕನುತ್ತಮನೃಪಂ ಪರಮಪ್ರಸಾದದೊಲವಿಂದ ಸದ್ಭಕ್ತನುದರವನು ಪೊಗುವಂತಾಗಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೩) ; ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯದೋಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೪). ೨. (ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು) ಆಹಾರ : ಸುತಂ ವಜ್ರನೆಂಬುವನೆನಗೆ ತಂದೀವನುದರವಂ ಬದುರ್ಕಿಹೆನ್ ಮುಂದೆ ಬದುರ್ಕಿಹುದೆಂಬುವಾಸೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೯-೭೪೨). ೩. ಮಧ್ಯಭಾಗ ; ನಡುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದರಂಭರಣ, ಉದರಭರಣ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಶಿವಮೂರ್ತಿಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಉದರಂಭರಣಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವೆನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೧). **ಉದರಭರಣ** : ಉದರಭರಣಮಾತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ ರಾಜಾನುಸೇವನಂಗೆಯ್ದಿರ್ಪವು ಎನೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧೧). [ಉದರ + ಭರಣ]

ಉದರಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಸ್ವಾರ್ಥಿ : ಇತುವರುದರಂಭರಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೃಪರೆಡೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಉದರನಿರ್ವಾಹ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ : ಉದರನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲೇಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉದರ + ನಿರ್ವಾಹ]

ಉದರಪೂರ (ಅ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ; ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವಷ್ಟು. [< ಸಂ. ಉದರಪೂರಂ]

ಉದರಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವುದು : ನಳದ ನೀರು ಕುಡಿದು ಎರಡು ಹಗಲು, ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದಿರುವೆ. ನನಗೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಯ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅದು ಉದರಪೂರ್ತಿಯಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಷ್ಟೇ (ಜಯಂತ. ೪೨೫). [ಉದರ + ಪೂರ್ತಿ]

ಉದರಪೋಷಕ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಿ : ವೇಷಧಾರಿಯೂನು ಉದರ ಪೋಷಕ ನಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೫) ; ಯೋಗಮಾರ್ಗವನೊಲ್ಲದವ ನುದರಪೋಷಕಂ ನಿಜವೆಂಬರು (ವೀಶೈವು. ೨-೮-೧೩). [ಉದರ + ಪೋಷಕ]

ಉದರಪೋಷಣೆ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ.
ಉದರಪೋಷಣೆಯರ್ = ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ನಿರತರಾದವರು : ಕೃತ್ರಿಮದ ರೂಪುಗಳು ಬಾಹಿರಗಿತ್ತಿಯರು ಮೊಜಿಯಿಲ್ಲದೊಂದುವ ವಿತ್ತುಗಳುದರಪೋಷಣೆಯರುಂ ಗೋಣಗೊಯ್ಕೆಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೫). [ಉದರ + ಪೋಷಣೆ]

ಉದರಬಂಧ (ನಾ). ನಡುಪಟ್ಟಿ; ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪೊಳೆವ ಮಣಿ ಮಕುಟಮುಕ್ತಾವಳಿಹಾರಂ ಕಟಕಮುದರಬಂಧಂ ಮಣಿಮೇಖಳೆ ಮಕರ ಕುಂಡಳಂ ತೋಳ್ವಳೆಯೆಂಬಿವನವರ್ಗೆ ಭೂಷಣಾಂಗಂ ಕುಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೦). [ಉದರ + ಬಂಧ]

ಉದರಭರಣ 'ಉದರಂಭರಣ' ನೋ.

ಉದರಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು, —ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು. [ಉದರ + ಯಾತ್ರೆ]

ಉದರವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ತಾಳುವ ವೈರಾಗ್ಯ ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ : ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿದು ನಮ್ಮ ಪದುಮನಾಭನಲ್ಲಿ ಲೇಶ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೧). [ಉದರ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಉದರಶಿಖಿ (ನಾ). = ಉದರಾಗ್ನಿ : ಉದರಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ, ಹೃದಯ ಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ ಕುದಿಸದಿರೆ ಜೀವಶಿಲೆ ಮೃದುವಪ್ಪುದೆಂತು ? (ಮಂಕುಕ. ೬೦೫). [ಉದರ + ಶಿಖಿ]

ಉದರಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವು : ಫಲವು ಆಯಿತು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯಲಿ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಕೆಮ್ಮು ವುಬ್ಬಸ ಜ್ವರವುದರಶೂಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೨-೩೧). [ಉದರ + ಶೂಲೆ]

ಉದರಾಂತ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ: "ಉದರಾಂತಂ – ಒಳ ಹೊಟ್ಟೆ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭ ಟೀಕು). [ಉದರ + ಅಂತ್ಯ]

ಉದರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಜಠರಾಗ್ನಿ ; ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗ್ರೀಷ್ಮಾದಿರೂಪ ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಆತಪರೂಪ ಸೂರ್ಯಾಗ್ನಿ . . . ದೇಹಾಂತರ್ಗತ ಉದರಾಗ್ನಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೪). [ಉದರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದರಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಬೇಡುವವನು ; ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು : ಮಡದಿಯರೊಳೆನ್ನಂ ವಿಚಾರಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಾನುದರಾರ್ಥಿಯಲ್ಲೆ (ಬಸವು. ೪೦-೩೭). [ಸಂ. ಉದರಾರ್ಥಿನ್]

ಉದರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [< ಸಂ. ಉದರಿನ್]

ಉದರೆ 'ಉದ್ದರಿ' ನೋ.

ಉದರ್ಕ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವ ಫಲ, —ಪ್ರಯೋಜನ : ಕರ್ಕಶ ಮನಂ ಸುರಾರಿ ಕುತರ್ಕೋಕ್ತಿಯನಿಂತು ಪೂಣ್ದು ಬೆಸವೇಟ್ಟನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪತಿ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೫). [ಸಂ.]

ಉದಲಾವಣಿಕೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉದವಸಿತ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಮನೆ. [ಸಂ.]

ಉದವಾಸ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು : ತದಪತ್ಯಂ ನಹುಷಂ ಚತುರುದಧಿವರಂ ವಸುಧೆಯುಂ ನಿಮಿರ್ಚೆ ಭುಜಾಗರ್ವದ ಗುರ್ವಿಂ ಮಾಣ್ದನೆ ಚತುರುದಧಿಯೊಳುದವಾಸವಿರಿಸಿದಂ ರಿಪುನೃಪರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೪೯). ೨. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ : ಎಸೆಯಲ್ ಜಾಳಕ ಜಾಳಕಂ ದೃಢಕವಾಟಂ ದ್ವಾರ ಶಾಖಾಳಿ ಬಾಣಸು ಕೊಟ್ಟಾರ ಉದಗ್ರವಪ್ರಮುದವಾಸಂ ವಾಸ.ದೇವಾಖ್ಯತೀರ್ಥ ಸರಂ . . . ಮಾಡಿಸಿದನೀ ಬಲ್ಲಾಳ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨-೨೭೯ ; ಸು. 1185). ೩. ನೀರಿರುವ ಎಡೆ ; ಕಂದಕ ; ಅಗಳು. [ಸಂ.]

ಉದವಾಸವ್ರತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ರತ : ಉದವಾಸ ವ್ರತಮುಂ ಜಿನೇಂದ್ರಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತೇವದಿಂ ತ್ರಿದಶಾವಾಸದೊಳುಳ್ಳ ದಿವ್ಯ ಸುರಭಿದ್ರವ್ಯಂಗಳುಂ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳುಂ ತಳೆದುವೆಂಬಂತಾಗೆ ತಳ್ಳಂಕುಗುಟ್ಟಿದುವಿಂದ್ರಂ ಜಿನನಾಥನಂ ಮಿಸಿಸೆ ತತ್ಪುಣ್ಯಾಂಬುಪೂರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೯). [ಉದವಾಸ + ವ್ರತ]

ಉದ[ಡ]ವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು ; ಒಡನೆ ಸಾಯಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಆರಕೆಲ್ಲ ಮಗದಿ ಮಾಘರನ್ ಎಱೆಯರಾಮಸದೆವಲ್ಲವರೆಸ ರೊಟ್ಟ ಎಱೆವಾರ್ ವಿಗೆ ಊರುಳ್ಳ ಅವರೊದು[ಡು] ಉದ[ಡ] ವಿೞ್ದಾರ್ ಮಣಲ್ಕೊಡು ಆ ಊಕಾಳಿರಾಶಿಕರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೩-೩ ; ಸು. 950). [ಉದ್ (< ಉಡ) + ಬೀೞ್]

ಉದವು (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಎಱ್ದುದವೆ ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಿರದಱ ಮೆಚ್ಚಿರ ತಾಱ್ವದು ಪರತ್ರೆಯ ಪೆವೇಪ್ರದೇರೂ ಮಹಾಪ್ರಭು ಗೋವಪಯ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬-೩ ; ಸು. 750). 'ಒದವು' ಪರಾ. [< ಒದವು]

ಉದವೆ (ನಾ). ಕಾಫಿತೋಟವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಆರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ (ಕ್ರೈಸ್ಗೆ. II, ೫೬೩). [?]

ಉದಶ್ರು (ನಾ). ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು : ನೇಸಱಿಂದೊಳಗಾಂ ದಿನಕರಸುತನನಿಕ್ಕಿ ಬಂದಲ್ಲದೆ ಕಾಣೆಂ ದಲ್ ಭವತ್ಪದಾಬ್ಜಮನೆಂದೆಱ್ದನುದಶ್ರುಜಳಲವಾರ್ದ್ರಕಪೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಉದಶ್ವಿತ್ತು (ನಾ). ಸಮಪ್ರಮಾಣದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ. [ಸಂ. ಉದಶ್ವಿತ್]

ಉದಸ್ತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಿಸಿದ : ಸುರಭಿ ಕುಸುಮದಾಮಮುಂ ಬಾಡಿ ನೀರೋಡೆ ದಿವ್ಯಾಭರಣರುಚಿಗಳಸ್ತೋದಸ್ತ ಸೂರ್ಯಾಂಶುಗಳ್ವೋಲಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೮). [ಸಂ.]

ಉದಹರಿಸು 'ಉದಾಹರಿಸು' ನೋ.

ಉದಾಕಟಿ (ನಾ). ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಬೇಸಾಯ ; ನೀರಾವರಿ (?) : ಮತ್ತಂ ಕಾರುಗಾಲ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉದಾಕಟಿಯ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉ × × × ಲು ಅಕ್ಕಿದೇವಸ್ವದ ಹಾಳಿ ಸಂನ್ಯಸಿಗ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಕಇ. I, ೫೫-೨೨ ; 1433). [?]

ಉದಾಗಸ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ : ನೀಗಿ ತೋರ್ದುದನೆಲ್ಲ ಬಿತ್ತರಿಸವೇಳ್ಕಾನುದಾಗಸವ ಚಿತ್ತದೊಳಗಿಡದೆ ಸಂತತಿ ಗಧಿಕನಾಗಿ ಶುಭಮೊದಗುವಂತಾಲೋಚನಂಗೈವುದೆನುತ ಮೌನದೊಳಿರ್ದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೩೦). [ಸಂ. ಉದಾಗಸ್ ?]

ಉದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಉದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆಮಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧). ೨. ಔದಾರ್ಯವುಳ್ಳ; ವಿಶಾಲಹೃದಯದ. (ನಾ). ೩. ನಾಲ್ಕುಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಾಲು ಮುಂತಾದ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣಸ್ಥಾನಗಳ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ವರ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಛಂದಸಾ. ೧೪೯). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಹೃದಯದ ವಿಭವದ ಮಹಿಮೆಯುದಾತ್ತಮಾಂತೊಡೆ ಧರಿತ್ರಿ ಕೈಯಾಂತೊಡೆ ಪೂಣ್ದುದೆಗನುಜದೀವ ಗುಣದಿಂ ಸದರ್ಥಮೇಂ ಮನದ ಧನದ ಪೆಂಪತಿಶಯಮೋ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ರಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತರೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ದಶರೂ. ೮೫). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು: ನಯುಗಣದಿಂದಂ ನಿಯತಮಿದಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಯಲಲನೇ ಕೇಳ್ ನಯದಿನುದಾತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೫). [ಸಂ.]

ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗು; ಮೇಲಾಗು. 'ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉದಾತ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಬಾಳುತ್ತಿರುವರೋ ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಶಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಆಳವಡಿಸಿದರೆ, ಆನಂದದಿಂದ ಅದು ತಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿತಾರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೯). [ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉದಾತ್ತಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಲಕೇತ ಬೊಮ್ಮಗುಣೋತ್ತಮಂ ಮೆಚ್ಚಿವಾದಿಭಕ್ತನುದಾತ್ತಚರಿತಂ ಸಿತಯಶಂ ಜಂಗಮದ ವಿಶ್ವಾಸಿ (ಬಸಪು. ೨೯-೧). [ಉದಾತ್ತ + ಚರಿತ]

ಉದಾತ್ತತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನ; ವಿಶಾಲಮನೋಭಾವ: ಹೋರು ಧೀರತೆಯಿಂದ ಮೊಂಡುತನದಿಂ ಬೇಡ ವೈರ ಹಗೆತನ ಬೇಡ, ಹಿರಿನಿಯಮವಿರಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯ ಮೇಳನವೆ ಧೀರತನ ಹೋರುದಾತ್ತತೆಯಿಂದ (ಮಂಕುಕ. ೫೭೪). [ಸಂ. ಉದಾತ್ತತಾ]

ಉದಾತ್ತನಾಯಕ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತ ೫: ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಉದಾತ್ತನಾಯಕನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಭರತನು ವಿಧಿಸಿರುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೭).

[ಉದಾತ್ತ + ನಾಯಕ]

ಉದಾತ್ತಮತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಳವತ್ಸೈನ್ಯಮನವನೀತಳಪತಿ ಬಿಸುಟಂ ಪಯೋಧಿ ದೂರಾರ್ಜಿತಮಾಳಾವಿಳಸದ್ವಸನವಿಮುಕ್ತಮನಿಳಾಸ್ಥಿತಂ ಬರೆವುದಾತ್ತಮತಿ ಬಿಸುಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೪).

[ಉದಾತ್ತ + ಮತಿ]

ಉದಾತ್ತಯಶ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಪರಹಿತರೆಂದುದಾತ್ತಯಶರೆಂದು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆಂದು . . . ಮಲಯಾಳ ತಪೋನಿಧಿ ದೇವಸಿಂಗಿಜೀಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರರ್ತ್ಥಿಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೫೭; ಸು. 1076).

[ಉದಾತ್ತ + ಯಶ]

ಉದಾತ್ತವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ; ಉನ್ನತವಾದ ಪೀಠ: ಇದಿರೆದ್ದು ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದುದಾತ್ತವಿಷ್ಟರದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾದ್ಯಮನಿತ್ತಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೬-೯). [ಉದಾತ್ತ + ವಿಷ್ಟರ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತಚರಿತ: ಈ ಫಣಿ ಪ್ರಭುಗಮೆತ್ತಮುತ್ತಳಗಮಲ್ತೆ ರೂಪಸ್ತವಂ ಗುಣಸ್ತವಮುದಾತ್ತವೃತ್ತ ಭವದೀಯ ವಸ್ತುಸ್ತವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಹಾರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಯ: ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದವೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟೆ ಕಾರ್ಯಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ . . . ಎಂಬಿವನಾಗಳುಮೊಂದೆ ಕೀಲೆ ದಲ್ ಜಂತ್ರದ ಪಾಪೆಯಂತೊಡನೊಡರ್ಚುವನಿಂದ್ರನುಮಾಪ್ರತೀಂದ್ರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಉದಾತ್ತಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. ೨. ಹಿರಿದಾದ ಪ್ರಾಣಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ . . . ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿಯುಮುದಾತ್ತಸತ್ತ್ವಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಶಕ್ತಿ.

[ಉದಾತ್ತ + ಸತ್ತ್ವ]

ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇೞಲ್ಪಗೆವುದುದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ ಗುಣೋದಯಮದಱದಿಂತು ಸದುದಾಹರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೩); ಉತ್ತಮಮಾದ ಸಂಪತ್ತನಾದೊಡಂ ಚರಿತ್ರಮನಾದೊಡಂ ಪೆಱತೊಂದರ್ಕಂಗಮಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸೆಯದು ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೪-೧೨). 'ಉದಾತ್ತ' ಪರಾ.

[ಉದಾತ್ತ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉದಾತ್ತೀಕರಣ (ನಾ). ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯).

[ಸಂ.]

ಉದಾನ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪಂಚಪ್ರಾಣವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣವಾಯು: ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಹಸ್ತಾದಿ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಛಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. ಹೊಕ್ಕುಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ೫. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾನವಾಯು (ನಾ). = ಉದಾನ ೨: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯು (ಚೆನ್ನವ. ೬೬-೧೩); ವಾಯುವಾಯುವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಜನನ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೪).

[ಉದಾನ + ವಾಯು]

ಉದಾರ (ಗು). ೧. ಧಾರಾಳಸ್ವಭಾವದ; ತ್ಯಾಗಶೀಲನಾದ; ಕೊಡುಗೈಯ. ೨. ಘನವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಗಂಭೀರವಾದ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರರುದಾರರ್ ಸ್ತೋಮದೊಳ್ ಕೂಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೩); ಅಬ್ಜಗಂಧಿಗುತ್ತಮ ಮದಭೃಂಗಕುಂತಳಮುದಾರಶುಕೀಮೃದುವಾಣಿಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೯). ೩. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ದೊಡ್ಡದಾದ: ವೀರರಿಪು ಕದಳೀವನಕೆ ಮದವಾರಣನು ಫಲುಗುಣನ ತನಯನುದಾರಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಗೆಲಿದನು ಕುಮಾರಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫ ಸೂಚನೆ).

೪. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ; ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾದ (ಕ). (ನಾ). ೫. [ಕಾವ್ಯವಿಮ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಗೆ ವಸ್ತುಗತ ಸ್ಥಿತಿಯಂ ಬಗೆದಗ್ಗಳಮಾಗೆ ಪೇೞ್ವೊಡಕ್ಕುಮುದಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೭); ಲೋಕೋತ್ತರವರ್ಣನಂ ವಿಶೇಷಣ ಪರಪ್ರಕರ್ಷೋಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಮಪ್ಪುದುದಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೫).

ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರ = ಉದಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೆಗೞ್ದುದಾರಮಹೇಶ್ವರನೀಗೆ ಭೋಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨); ಸಮಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರನುದಾರಮಹೇಶ್ವರಂ ಚಲಕೆ ಬಲ್ಲಗಣ್ಡಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮರಸರ್ ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮನೆಣ್ಡೆರಡಱು ನೂಱುಮಂ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭–೭; 1072). [ಸಂ.]

ಉದಾರಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಅಪೇತದೋಷನನುದಾರ ಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೬). [ಉದಾರ + ಚರಿತ]

ಉದಾರತೆ (ನಾ). ೧. ಔದಾರ್ಯ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಶ್ರೀಯುತನೊಳಮತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗದಾಯು. ೧–೪೯); ವೀರ ನಕುಲನ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಬಲು ಕೊರಸಿಯ ಸಹದೇವ ಮತ್ಸ್ಯರುದಾರತೆಯ ನಿಮ್ಮರಸ ನೆನೆದಿಹುದೆಂದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೫–೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ವಿಶೇಷ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಅಂತಾ ರಾತ್ರಿಚರಂ ಪಗಲೊಳುದಾರತೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳುತಾರಾತ್ರೆಯೊಳ್] ಚರಿಯಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಪಾಱಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೬೨). ೩. = ಉದಾರ ೫: ವಾಮನನ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಉದಾರತೆಯೆಂಬ ಗುಣದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡೋಣ (ಭಾರಮೀ. ೩೭). [ಸಂ. ಉದಾರತಾ]

ಉದಾರತೇಜ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ಪದೆದುದಯಿಸಲೆಂದುಂ ಕಾಲದೊಳಲ್ಲದುದಾರತೇಜನರ್ಕನುಮಲ್ಲಂ ಸದು ದಿತಗುಣನದಱಿಂ ನಯವಿದನಪ್ಪಂ ಕಾಲಮುಂ ನೆರಂ ತೋರ್ಕೆ ನೃಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೬). [ಸಂ. ಉದಾರತೇಜಸ್]

ಉದಾರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಔದಾರ್ಯ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ: ೨. = ಉದಾರ ೫: "ಉದಾರತ್ವ – ಅಶ್ಲೀಲ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೬); ಶ್ಲೇಷ ಪ್ರಸಾದ ಸಮತೆ ಮಾಧುರ್ಯ ಸುಕುಮಾರತೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಉದಾರತ್ವ ಓಜಸ್ಸು ಕಾಂತಿಗಳೆಂಬ ದಶಪ್ರಾಣವಿಡಿದು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಉದಾರಮತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು: ಪರಸಂತಾಪದಮಂ ಪರಗತಿವಿಲಯಾಸ್ಪದಮುಂ ಕಾರ್ಯಮನುದಾರಮತಿ ನೆಗಳ್ದಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೨). [ಉದಾರ + ಮತಿ]

ಉದಾರಶೀಲ (ನಾ). ಧಾರಾಳವೇ ಶೀಲವಾದವನು; ವಿಶಾಲಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು (ಕ). [ಉದಾರ + ಶೀಲ]

ಉದಾರಸಮರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ; ದೊಡ್ಡಯುದ್ಧ: ರೋಷವಹ್ನಿಯ ಕಿಡಱೆ ಕವಿವ ಮಹೀಶರನು ಮಾಣಿಸಿದನವನೀವಾಸವನು ವಾಸವನ ಮೊಮ್ಮನುದಾರಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೫). [ಉದಾರ + ಸಮರ]

ಉದಾರಿ (ನಾ). ದಾನಶೀಲ; ಉದಾರಶೀಲ: ಸಮಂತುದಾರಿಯನೆನ್ನುವಂ ನೀ ಬೇಡು ಬೇಡಿದುದ ಅಂತರಿಸದೀವೆನು (ಬಸಪು. ೯–೪೯); ದೀನರು ಏನು ಕೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ನಿಜವಾದ ಉದಾರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೧೩). [ಉದಾರ + -ಇ₃]

ಉದಾಸ (ಗು). ೧. (ಉಕ). ದುಃಖಿತ; ವ್ಯಸನಗ್ರಸ್ತ; ಬೇಸರಗೊಂಡ: "ಖಾವಿಂದ, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನೆ ಹೊಂದಿದವರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಒಂದೆರಡು ಕೆಲಸಗಳು ನೆರವೇರದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಉದಾಸವಾಗಿದೆ" (ಸ್ಮಾಲಮಿ. ೨೨); ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿದಾಗಿನಿಂದಲೇ ಆವಳು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾಸಳಾಗಿದ್ದಳು (ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ಉದಾಸೀನತೆ; ಬೇಸರಿಕೆ: ಕಾಲದಿಂದೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಮಾಡಿದ ಲೇಸು ಒಂದು ದಿನ ಉದಾಸವ [ಪಾಠಾಂ. ಉದಾಸೀನವ, ಉಪಾಸವ] ಮಾಡಿದರೆ ಆದೆಲ್ಲವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಹುದು ಕೇಳಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೪೬–೭೨). ೩. ದೂರವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾಸಕಳೆ (ನಾ). ಬೇಸರದ ಕಳೆ; ಚಿಂತೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಬೇಸರ: ಇದುವರೆಗಿನ ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಮ್ಲಾನ ಹಾಗು ಉದಾಸಕಳೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ತುಸು ಚಾಂಚಲ್ಯವು ಕಾಣತೊಡಗಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೦). [ಉದಾಸ + ಕಳೆ₆]

ಉದಾಸಭಾವ (ನಾ). ೧. ಉದಾಸೀನತೆ: ವಿವಾಹದ ವರ್ತಮಾನವು ತಿಳಿದು, ಆವನನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಹಾಸ್ಯಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಕೃಷ್ಣಕಾಂತನು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದಿದ್ದನು (ಕಮುಕು. ೬೮). ೨. ವಿಷಣ್ಣತೆ; ಖಿನ್ನತೆ; ನಿರುತ್ಸಾಹ: "ಮುಳ್ಳುಮುರಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ಬದುಕಲಿ? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತಳಮಳಿಸುವೆ" ಎಂದು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೬೫). [ಉದಾಸ + ಭಾವ]

ಉದಾಸಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಭಾವ: ದುರ್ಬಲದೇಹದ, ಉದಾಸಮುದ್ರೆಯ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ನೆನಪೂ ಆವಳಿಗಿತ್ತು (ಅಶ್ರುಮ. ೪೭). [ಉದಾಸ + ಮುದ್ರೆ]

ಉದಾಸಿನ (ನಾ). = ಉದಾಸೀನ: ಹರಭಕ್ತಿಯಿತ್ತ ಬರದಿರಿಯೆನಲುದಾಸಿನದಿ ಬಿಱುನುಡಿಗಳಿಂ ನೀರೆ ಹರನಿಗಳ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿವಳೆಮ್ಮ ಹಳಿದಳೆಂದು ದೊರೆಗಱುಹೆ (ಗುರುಚಾ. ೮–೩೫). [ಸಂ. ಉದಾಸೀನ]

ಉದಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಧರ್ಮಹೀನರೆನುದಾಸಿಪುದು ನಿರುಪಮ ಜಾತಿಧರ್ಮಂಗಳಂ ತಪ್ಪದಂತೆ ನಡೆಸುವುದು ನೃಪಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯಮಿದು ತಪ್ಪದವನೀಪಾಲತಿಲಕ ನೀಂ ಕೇಳೆಂದನು (ಚಬಪು. ೮–೮); ಆದುಕಾರಣದಿಂಮಿದನುದಾಸಿಸುವುದು ಲೇಸಿಲ್ಲೆಂದು ಕಿಱುನುಡಿ (ಸೊಬಸೊ. ೭–೨೨); ಕುಸುಮಶರನೆಂದುದಾಸಿಸಬೇಡ ಮತ್ತಾತನಸಮಬಾಣನೆಂಬುದಂ ಕೇಳಿ ಬಲ್ಲೆ (ನವಮೋ. ೨೯–೪೩). [ಉದಾಸ + -ಇಸು₁]

ಉದಾಸೀನ (ಗು). ೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ; ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದ; ತಟಸ್ಥವಾದ; ಬೇಸತ್ತ: ಕುಸಿದು ಪೊಡಮಟ್ಟನ್ನು ಹೋಹೆನೈ ತಂದೆ ಸಂತಸವೆ ನಿಮಗೆನಲಡ್ಡಮೋಱೆಯೊಳುದಾಸೀನಮುಸಕದಿಂ ಹೋಗೆಂದು ಹೋಗಬಿಟ್ಟಳುಪಿ ಮತ್ತಾಕೈಯಲೇ ಕರೆದನು (ಹಚಕಾ. ೮–೫೧). (ನಾ). ೨. ದೂರ ಕುಳಿತವನು; ಯಾವ ವಿವಾದಕ್ಕೂ ಸೇರದವನು; ಬೇರೆ ಕುಳಿತವನು; ಬೇಸತ್ತವನು: "ಉದಾಸೀನ – ಬೇಸತ್ತವ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧); ಉದಾಸೀನನಾಗಿರ್ದೆಯಾದೊಡೆ ಸೂಜಿಯ ಬೞಿಯ ದಾರದಂತೆ ದೋಷದ ಬೞಿಯನೆ ಪಾಪಂ ತಗುಳ್ದುಬರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೪–೧೪ ವ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: "ಅಪಹಸಿತಮನಾದೃತಮವಜ್ಞಾತಮೆನಲಂದುದಾಸೀನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೦). ೪. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಚಾರಿ: "ದುರ್ವೃತ್ತನುದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫–೬). ೫. ಅಶ್ರದ್ಧೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅನಾಸಕ್ತಿ; ಔದಾಸೀನ್ಯ: ಉದಾಶೀ[ಸೀ]ನವಿಡಿದು ಶರಣೆನ್ನೆನು (ಬಸವ. ೬೯೪); ಆಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ).

೩. [ಸಾಂಖ್ಯ]ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಸ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ, ವಿಕೃತಿ, ಉದಾಸೀನವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ . . . ಉದಾಸೀನವೆಂದರೆ, ಗುಣ ಕರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೪).

ಉದಾಸೀನಮಾಡು = ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ದೇವಾಲಯದ ಕೆಲಸ, ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ದೇವಕಂ. ೨೧೨); ಕಿರಿಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿರಿಯರ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಸೀನಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದಾಸೀನಮಾನಸ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಂತುದಾಸೀನಮಾನಸಂ ಮುಸಕವಿಲ್ಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ಪೇರಡ್ಡಮಾಗಿ ಕೆಲದ ಚಕ್ರಾಯುಧನೊಳ್ ತಮ್ಮಂಗಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಂ ಪರಿತಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೬ ವ). [ಉದಾಸೀನ + ಮಾನಸ]

ಉದಾಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. ೨. ದ್ವಾರಪಾಲಕ; ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೩. ಗೂಢಚಾರ; (ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗಾಗಿ) ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ ನಡಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದ ನುಡಿ. ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಪ್ರಯೋಗ: ಎಸೆದುದಾಹರಣಮೊಪ್ಪಿನುದಾಹರಣಮುಮಾಗೆ ಗುಣಾರ್ಣವನ ಶರಪರಿಣತಿಯಿಂದೆ ಕುಲಶೈಲಂ ಬೀಟ್ಟುಂತೆ ನೆಲನದಿರೆ ಬಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೩); ಈ ಕವಿಗಳಾದಿಯಾದ ಮತ್ತಂ ಪಲಂಬರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿಗಳುದಾಹರಣಂಗಳಿದರ್ಕೊಳೊಳವು (ಶಮುದ. ೫ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಐದು ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು: ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯ ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ: ಲಕ್ಷ್ಯಂ–ಉದಾಹರಣೆಗಳ್ (ಶಮುದ. ೫ ಟೀಕೆ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಹೇತು ಅನುಮಾನ. ಉದಾಹರಣೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಉಪನಯ ಉಪಮಾನ ಇವುಗಳ ಸಮಷ್ಟಿ ನಿಗಮನ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ: ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದಾಹರಣ]

ಉದಾಹರಣೆಗಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲದ ತರ್ಕವನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೋಸಮಾಡುವವನು; ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತರ್ಕಮಾಡುವವನು; ಕುತರ್ಕಮಾಡುವವನು; ವಿತಂಡವಾದಿ (ಃ). [ಉದಾಹರಣೆ + -ಗಾರ]

ಉದಾಹರಿಸು, ಉದಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: "ಉದಾಹರಿಸು–ಕಥನೇ" (ಶಮುಧಾ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡು; ಉಲ್ಲೇಖಿಸು; ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ಮಾದರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು: ಅಂತು ಬೃಹಂದಳೆಯಾಗಿ . . . ವಿರಾಟನ ಮಗಳಪ್ಪುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಮಹಾಭಾರಾವತಾರದೊಳಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗದೊಳರಾತಿನಾಯಕರ ಕಬಂಧಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುವುದನುದಾಹರಿಸುವಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೮ ವ); ಪರಲೋಕಾಲೋಕನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿದೆವಲ್ತೆ ನೋಡಿಮೆಂದೀಗಳುದಾಹರಿಸುವ ತೆಜದಿಂ ಪಿಡಿಯಿಪರರಸುಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಘಡಂಬರತತಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೫); ವೈದಿಕಕೆ ನಾವಾಕೆವಾಳರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭ್ರಮಿಸುವರು ಬುಧರು ಲೋಕ ನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೬).

ಉದಹರಿಸು: ೨. ಮೇಲೆ ಮೂರುಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೬). [ಉದಾಹರಣ + -ಇಸು]

ಉದಾಹಾರ (ನಾ). = ಉದಾಹರಣೆ (ಃ). [ಸಂ.]

ಉದಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟ; ಮಾದರಿ ತೋರಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. = ಉದಾಹರಣ ೨: ಇದು ದಲ್ವ ಗ್ಗಗ್ರ್ಯಾಸಕ್ಕುದಾಹೃತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಉದಿಚೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆದಜ ಪೊಲ ಮೇರೆ ಮುಡಣ ದೆಸೆ ಪೆಣ್ಣಲ್‌ಚಿನ್ತೆ ಪುಳ್ಬೇಡು ಉದಿಚೇಡು ಚೀರಳಚಿನ್ತೆ ತೆಙ್ಕಣ ದೆಸೆ ಗುಣ್ಡೆಗಲ್ಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮–೩೩; 878). [ಉದಿ ? + ಚೇಡು ?]

ಉದಿತ$_1$ (ಗು) ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ: ದುಸ್ತರತರವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತನಂ ದುರ್ವಿವೇಕೋದಿತನಂ [ಪಾಠಾಂ. ದುರ್ಧರೈನೋಪಹ] ದುರ್ಬೋಧನಂ ರಕ್ಷಿಪುದೆಲೆ ಕೃಪೆಯಿಂದಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಾ (ಪಂಪಾಶ. ೧೨); ಇದಿರು ಬಂದರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ವರಸುದತಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯನುದಿತ ಮಂಗಳಘೋಷವಾದ್ಯವಿತಾನರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯–೨೪). ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ. 'ಉದಿತಕೀರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಿತ$_2$ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಉಕ್ತ: ಬುಧಸಮೂಹಮಿದಂ ಪೇಟೆಂದೊಡೆ ಪೇಟಲ್ಕಾಂ ಬಗೆದಂದೆನಿದೆನ್ನಳವೆ ಗಣಧರೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧–೩೪). [ಸಂ.]

ಉದಿತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಶ್ರೀವಧುವಂ ನಿಜಭುಜಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದೊಳೆ ಕೈಗೆ ಮಾಡಲ್ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಿರ್ದಂ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭನುದಿತಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧). [ಉದಿತ$_1$ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದಿತಪರಾರ್ಥ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಪರೋಪಕಾರಿ: ವೇದವಿಹಿತ ಧರ್ಮಂಗಳೊಳಾರೋಪಿತಮತಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರುದಿತಪರಾರ್ಥರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೨೯; 1099). [ಉದಿತ$_1$ + ಪರಾರ್ಥ]

ಉದಿತರಾಗ (ಗು). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುರಾಗ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ೧, ೨. ದಿನನಾಯಕನಪರದಿಗಂಗನೆಯೊಳ್ ನೆರೆದುದಿತರಾಗನಾದಂ ಪೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩). [ಉದಿತ$_1$ + ರಾಗ]

ಉದಿತಸ್ಮೇರ (ನಾ). ಮುಗುಳುನಗೆಯವನು; ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಉದಿತಸ್ಮೇರನಿಭೇಂದ್ರವೈರಿ ನಯದಿಂ ಕೈನೀಡಿ ಗೋಮುಖ್ಯ ಬಲ್ಲಿದಿರೇ ಸಂತಸಮೇ ಕರಂ ಕುಶಲಮೇ ಕ್ಷೇಮಾಂಗಮೇ (ಪಂಚತಂ. ೫೬–೧೦). [ಉದಿತ$_1$ + ಸ್ಮೇರ]

ಉದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಭಾವ: ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿದಾ ನೀಂ ಮುಂದೆ ಮುದದೊಳಾ ಚಕ್ರದಾನ ಸ್ವರೂಪಂತುವೆಂದುದಿತಾರ್ಥಕಳಪಿಟ್ಟು ಮೆಜೆವ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಲೀಲೆಯಂ ಪೇಳ್ವೆನು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೭–೩). [ಉದಿತ$_1$ + ಅರ್ಥ]

ಉದಿತೋದಿತ (ನಾ). ಸಂತತವಾದ ಏಳಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ನಿರಂತರವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಉದಿತೋದಿತನ್ಪೆ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ ಮೇಲುದಯವೆಂದು ನೆಗಟ್ದಿರಿಗಂಗಭ್ಯುದಯಮುನಜೀಪುವ ತೆಜದಿಂದುದಯಾಚಳಚುಂಬಿಬಿಂಬನಿನನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೩). ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು. [ಉದಿತ$_1$ + ಉದಿತ]

ಉದಿತೋದಿತವೇಳೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆಯ ಕಾಲ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಮಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಮಯ; ಶುಭಕಾಲ: ದಸಮಿಯೊಳಾರ್ಕ್ಕವಾರದುದಿತೋದಿತವೇಳೆಯೊಳಣ್ಮಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಸದಿಗೆವನ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೨೮ ; 918). [ಉದಿತೋದಿತ + ವೇಳೆ]

ಉದಿಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಮರದ ಹೆಸರು: "ಅಜಶೃಂಗೀ–ಉದಿಯಮರ? ಕುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬); "ಮೇಷಶೃಂಗೀ–ಉದಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯); "ವರ್ತಿಕಾ–ಉದಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯). [ಉದಿಯ ? + ಮರ]

ಉದಿರ್, ಉದಿರು, ಉದುರ್, ಉದುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಮೇಲಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕಳಚಿ ಬೀಳು: "ಉದಿರ್–ಪತನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಪ್ರಣತಾರಿತ್ರುಟಿತಮುಕ್ತಾಗುಣಗಣನೋತ್ತಂಸದಿಂ ಕಬಿಲ್ದುದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಲ್ದುದುರೆ] ಸಭಾಂಗಣಮೊಪ್ಪೆ ವೀರನಾರಾಯಣನಾ ತಾರಕಿತ ನಭದವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೦); ಭೀಮಸೇನಂ ಮರನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಗೆ ಪಣ್ಣೊಲನಿಬರುಮುದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧); ಮತ್ತಂ ಭಾಳಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯಿತ್ತಟದಿನುದಿರ್ದ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂತೆಸೆವ ಭುಜಮಂಡಲಂಗಳ (ಬಸರ. ೨–೨೮). **ಉದಿರು**: ಸಡಿಲಿಂಡಿವೆಣ್ಗಳ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತು ಪಡಿದುದಿರುವ ಮಣಿನಿಚಯ ಬಿಜುವಳೆಯೊಳಗಾಲಿಕಲ್ಲುಗಳಂದದಿ ತುಜುಗಿರ್ದುದುಯ್ಯಲೆಯಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪–೯೦). **ಉದುರ್**: ತಾರಕಾಸಂಕುಳಂ ತೋಳ್ಗಳದೊಂದಲ್ಲೇಜಿನೊಳ್ ಪೂವಲಿವೊಲುದುರ್ದಿನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೨೧); ಕೊರಲೊಳ್ ಕಟ್ಟುಗೆ ಶುನಕನ ಶಿರಮಂ ಮೇಣ್ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆಯಂ ತೆಳ್ಗಬಿಯಿಂದರೆದಿದಜಿಂ ಬಟಿಯಂ ತೊಡೆಗೆರಡುಂ ಶೃಂಗಮುಮುದುರ್ಗುವಮಾಗಳೆ ಪುಟುಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೫). **ಉದುರು$_1$**: ಅಸ್ಥಿಚರ್ಮಂಗಳು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಉದುರಲು ಮನ ಸಂಚಲತ್ವವನ್ನೈದಿ ಅನುತಾಪಂಬಟ್ಟ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೩–೨೫); ಒದಜಿದರೆ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲುದುರಿದವು ಹೆಗ್ಗುಂಡುಗಳು ಮುರಿದೊದೆಯೆ ಬಿದ್ದವು ಬೇರು ಸಹಿತ ಮಹಾದ್ರುಮಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೮); ಮಂಗಳಾಕರೆ ನಾಗಲಾಂಬಿಕೆಯ ಮಗ್ಗುಲಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಶಿಶುವಂ ಕಂಡು ಹರುಷಾಶ್ರು ಪಿಂಗದೊಡನುದುರೆ ಮಗನಂ ಗಿರಿಜೆ ತೆಗೆದೆತ್ತಿಕೊಂಡಳತ್ಯುತ್ಸವದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೫–೨೩); ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಕೋಟಚೆನ್ನಯರ ತಲೆಕೂದಲು ಉದುರಲಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೭೦).

ಉದಿರದೆಗೆ = ಉದುರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸು: ಚದುರಂಗವಾಡುವ ಬಾರೆಂದೊರ್ವನ ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದು ಮದನಾಗಮದೊಳು ಮಗ್ಗಿಸಿ ಹಣಗಳನುದಿರದೆಗೆದಳವನಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨–೯೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಿರ್; ತುಳು. ಉದರು, ಉದುರು]

ಉದಿರಿಸು, ಉದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೆಳಗೆ) ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಡಹು; ಕಳಚು; ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಪಸುಳೆದಳಿರ ಪಾಸಿನ ಮೇಲೊಜಗಿಸಿ ಪೊಸಗಪ್ಪುರವಳಿಕಂ ಪೊಸೆದುದಿರಿಸಿ ಸಸಿಯಿಂದೊಸವರ್ದಿಂದೂಪಲ ಜಲಮಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ತಳಿದು (ಜಯಕಾ. ೪–೩೯); ಕಿಡಿ ಉದಿರಿಸಿ ಸಿಡಿವಿರಿಗೋ ನೆರಳಿಗೆ ಬಡದಾಡಿ (ಅರಳು. ೪೧೨–೪). **ಉದುರಿಸು**: ಅಟ್ಟಿಕೊಲುವೆನು ಜವನಮೃತ್ಯುವ ಸಿಟ್ಟಿಲುವನುದುರಿಸುವೆನೆಸುತೊದಜಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೭); ರೋಮರೋಮಕೆ ಕೋಟಲಿಂಗವುದುರಿಸಿದ ಭೀಮನ ನೆನೆದರೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದೆ ಪಾಪ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯೨–೧); ಆಲರ್ದ ತಾವರೆವಂಡನುದುರಿಸಿ ಕೊಳನ ಹೊಂದೆರೆಯೆತ್ತಿ ಮಿಂದೇಳೆಲೆಯವಾಳೆಯ ಕರ್ಪುರದ ದೂಳಾಟಗಳನಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೫). [ಉದಿರ್ + –ಇಸು$_3$]

ಉದಿರು 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದಿರ್ಚು, ಉದುರಿಚು, ಉದುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: "ಉದಿರ್ಚು–ಅಧಃಪತನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಕೆಡದುತ್ತುಂ ಘನಪಟಲಮನುದಿರ್ಚುತುಂ ತಾರಕಂಗಳಂ ಬೆದಜಿಸುತುಂ ತ್ರಿದಶೌಘಮನುಗ್ರಗ್ರಹಮುದೊಂದು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದುದಾ ಗದೆ ನಭದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೪೬); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಮಿಂಟುತಿರ್ಪುದುಸಂತಾನಮನಾರ್ದುದಿರ್ಚುವ ಗಣಂಗಳ್ ಬಂದರಾನಂದದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೨); ಕೆಲಬರನವಯವಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗುದಿರ್ಚಿ ಕೆಲಬರನಿರದೆ ಕೋಡ್ಗಳಿಂದಿಜಿದು ... ಪುಂಗವಂ ಭಂಗವಂ ಮಾಡುತ್ತೈತರುತಿರ್ದನು (ಚೆಬಪು. ೪೪–೧೯). **ಉದುರಿಚು**: ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂದಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣನು ಬೆರಳಲುದುರಿಚಿ ಬಾಳುಗೆಂಡದು ನೆನೆದು ನಿಂಬಜೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೪೧). **ಉದುರ್ಚು**: ಶರಣರೊಡನಸತ್ಯವಪ್ರಿಯಂಗಳುಸುರ್ದ ನಾಲಗೆಗಳನೊಜಲಲೊಜಲನಂತಬಾರಿ ಕೀಳ್ತು ಬಳ್ಕಿನಾಲಗೆಗಳನುದುರ್ಚಿ ಹುರಿದು ಹಲ್ಲಿನುರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಾಲೊಳೊರಸಿ ಮತ್ತೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೧ ರಗಳೆ); ಶಿರದಿ ಪತ್ರೆಯನುದುರ್ಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರ್ಚಿ] ಜೊನ್ನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ತಂದಾ ಮಾಂಸವರ್ಪಿಸಿ ನಿರುತದಿಂ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವಂ ಭಜಿಸುತಿರಲಿಂತು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೨).

[ಉದಿರ್ + –ಚು]

ಉದಿರ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: ಕಾಯಕ್ಲೇಶದಿನಡವಿಯ ಕಾಯಂ ಪಣ್ಣುಮನುದಿರ್ಪಿತಿಂದಗಲದೆ ನಿಂದೀ ಯಮಳರಾವ ತೆಜದಿಂ ನೋಯಿಸರ್ಪೈ ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಕಾಜನ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೮); ಉದಿರ್ಪುತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ಪೊನಲೊಳ್ ಕಟಿಲ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪುಟಿಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೧). [ಉದಿರ್ + –ಪು]

ಉದಿಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.

ಉದೀಚಿ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು. [ಸಂ. ಉದೀಚೀ]

ಉದೀಚೀನ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ; ಬಡಗಣ. [ಸಂ.]

ಉದೀಚೀಭವ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಅಲೆದುದುದೀಚೀಭವಂ ಶೀತವಾತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೬). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ: ಇದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಕವಿಮಾರ್ಗದುದಾರಮುದೀಚ್ಯದುರು ವಿಶೇಷಣಯುತಮಪ್ಪುದನೊಲ್ವರಿಂತು ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೭೯). (ನಾ). ೨. ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ವಾಯುವ್ಯದಿಕ್ಕಿಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ. ೩. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನವನು; ಔತ್ತರೇಯ: ಧನದಹರಿದಭಿಮುಖಂ ವಿಭು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ನಡೆದುದೀಚ್ಯರಂ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡಿನನುತ್ತರಾಯಣದೊಳನುದಿನಂ ರಸಜ್ಞಾನಿ ನೀರನೊಸೆವಂತೊಸೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೫). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ದೇಶದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ದಾರಿ, —ರೀತಿ; ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ: ಇವು ನಿಯತಂ ದಕ್ಷಿಣದೇಶವರ್ತಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಗುಂ ಮತ್ತಮಜ ವಿಪರ್ಯಯವೃತ್ತಿಯೆ ಬವರಿಸುಗುಮುದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೧). [ಉದೀಚ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಉದೀಚ್ಯವಾಚಕ (ನಾ). ಉತ್ತರದವರು ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಮನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜಿಸವಾ ಮುಳಿಸಂ ಗತರಾಗಮೋಹನೊಯ್ಯನೆ ಮುನಿನಾಥನೆಂಬ ವಚನಾಂತರಮಿಂತಿದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಕಂ ಮನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜಿಸದೊಯ್ಯನೆ ಮೋಹಮನಂತೆ ರಾಗಮುಂ ಮುನಿಸುಮನೊಲ್ಲದಂ ಮುನಿಪನೆಂಬುದಿದಕ್ಕುಮುದೀಚ್ಯವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೬).

[ಉದೀಚ್ಯ + ವಾಚಕ]

ಉದೀರಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೇರಣೆ: ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಹೇತೂದೀರಣವಶದಿಂ ಉದ್ರಿಕ್ತಪರಿಣಾಮುಂ ತೀವ್ರಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). ೨. ಹೇಳುವಿಕೆ: "ಅಭಿಧಾನಂ, ವ್ಯಾಹಾರಃ, ಉದೀರಣಂ, ಕಥನಂ — ಈ ೪ ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳುವು ನುಡಿಯ ಭೇದಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೩೭). ೩. ಮುಂದಕ್ಕೆ ದೂಡುವುದು; ಮೇಲೆಸೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದೀರಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ನುಡಿದ: ಶಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಂಗಳಂ... ಅನುಭವಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೯೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಮಲಪಟಲಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಸಮಯಂ ಅನಂತಗುಣಹೀನಕ್ರಮದಿಂ ಉದೀರಿಸುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೦). [ಉದೀರಣ + -ಇಸು₃]

ಉದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಕರ್ಣನುಮುದೀರ್ಣವೀರರಸಾಸ್ವಾದನಲಂಪಟನಾಗಿ ನೀಮೆಲ್ಲಮಿಂದೆನ್ನ ಕಾಳೆಗಮಂ ಸುರಿಗೆಗಾಳೆಗಮಂ ನೋೞ್ಪಂತೆ ನೋೞ್ಪುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೬ ವ). ೨. "ಎದ್ದ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಧರ್ಮಮಿಂತಿದನುಲ್ಲಂಘಿಸಿದಾತನುಗ್ರನರಕೋದೀರ್ಣಾಂತಸಂವರ್ತಗರ್ತದೊಳಾೞ್ಗುಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧–೩೪೪; 1123). (ನಾ). ೩. ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು: "ಉದಾತ್ತಃ, ಉದೀರ್ಣಃ, ಮಹಾತ್ಮಾ, ಉದಾರಃ–ಈ ೪ ಹಿರಿಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉದೀರ್ಣತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ಏಳಿಗೆ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಬಿದುರತ್ನಮಂಡನಾಕೀರ್ಣರುಚಿಪ್ರಬುದ್ಧಕವಚಾನ್ವಿತಕರ್ಣಸಹಾಯಮಮಂ ಗುಣೋದೀರ್ಣತೆಯಿಂದೆ ಪೊಂದಿತೆನೆ ತನ್ನಿಕಟಸ್ಥಿತಮೇಂ ಮನೋಜ್ಞಮೋ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೬). [ಸಂ. ಉದೀರ್ಣತಾ]

ಉದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಉವಂ, ಉವನ್, ಊತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಉವಳ್, ಊಕೆ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಉವರ್ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಉವು (ವಿಶೇ). ಊ. ನಡುವಣ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ, ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ: ಅದು ಇದು ಉದೂ ನಾಮಂತೇ ವತೌ ಪುಂಸಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫); ಅದುವಿದುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದು ಪೆಜತೇನ್ ಪೆಜದೆನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೭೮); ಅದು, ಇದು, ಉದು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲವತ್ಯಲ್ಪವು ಕಾರ್ಯವು ವಿಪುಳವು... ಆದರಿಂದಲದರಿದರುದರೋದು ವ್ಯರ್ಥವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೪೪–೧೧೭).

ಉವಂ, ಉವನ್: ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವನಂ, ಇವನಂ, ಉವನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಉವನ್, ಉವಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೪). ಊತ: ಆತಂ, ಈತಂ, ಊತಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಆತಂದುರ್ಯೋಧನನೀತಂ ರವಿಜಾತನೂತನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಶಮುದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ); ಆತಂ, ಈತಂ, ಊತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಈತನುಂ ಊತನುಂ, ಉವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಉವಳ್: ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಮುದ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಉವನ್, ಉವಳ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೪). ಊಕೆ: ಕಜು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂ ಮನೆಯೂಕೆಗಳುಯ್ದರಕ್ಕ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೩೪). ಉವರ್: ಈತನುಂ, ಊತನುಂ, ಉವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಉವು: ಉದುಂ, ಉವು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಊ: ಆದುವಿದುವುದುಗಾಯಿಯೂ ಪೊದವುಗುಮಾದೇಶಮಾಗಿ ಗಮಕದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೧೯೭); ಆ ಈ ಊ ಎಂಬ ಆದೇಶಕ್ಕೆ – ಆ ಬನವೀ ಬನವೂಬನವೆನ್ನದೆ ತೊಟಲ್ದು ಪೂಗೊಯ್ದರವರ್ (ಶಮುದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉದು; ತುಳು. ಉಂದು; ಕುವಿ. ಊ, ಊದಿ; ಕುರುಖ್. ಹೂದ್; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಓದ್]

ಉದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಯ ಮರ: ಒಂದು ಹಂದಿ... ಒಂದು ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಸೊಗಸಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೪೯). ೨. ತಾಮ್ರ: "ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಬಂ, ಉದುಂಬರಂ – ಈ ೩ ಕಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೯). ೩. ಹೊಸ್ತಿಲು. [ಸಂ.]

ಉದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೇ ಹುಳಿತುಹೋಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ವಾಯುಭೂತಿ... ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದಮೇಱುಂದಿವಸದಿಂದೊಳಗು[ಪಾಠಾಂ. ಗೌ]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಪುೞುತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮–೨೫). 'ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ' ಪರಾ. [ಉದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿ (ನಾ). "ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ದಂತಿಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಉದುಂಬರಪರ್ಣೀ]

ಉದುಗರಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದುಗಲಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದುಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವವನು; ನಿಪುಣ: ಷಟುತರ್ಕ್ಕ ಸತುಪ್ರವುಡಿಯೊಳತಿಶಯಮುದುಗ್ರಾಹಕರು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೪–೯; 1097). [< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಾಹಕ]

ಉದುಟು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರಪಡು: ಪಿರಿದಪ್ಪ ಖ್ಯಾತಿಯಿಂದಂ ದುರದ ಬಲುಪಿನಿಂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜೋಗ್ರತಾವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕ್ರೋಧದಿಂದಂ ಪುಸಿಗೆ ಸೊಗಸೆಂಬೊಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಂ ಅರಿಚಕ್ರೈಶ್ವರ್ಯ್ಯಮಂ ಕೊಂಡುದುಟಿ ಕಳೆವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಧೈರ್ಯ್ಯದಿಂದಂ ಪರಭಾಗ್ಯಂ ಪಾಂಡವಾದ್ಯಂಗೆಣೆಯೆನಲೆಸೆದಂ ವೀರಕಂಥಾರದೇವಂ (ಎಕ. IX, ದಾವಣ. ೫೮–೨೨; 1260). "ಉದುಟೆ?" (ಶಾಪಮಂ. ೧೪೧೬ ಕೋಶ).

[?. / ತೆಲು. ಉದುರು]

ಉದುಪು (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ವೇಗ (?); "ತ್ರಾಣ; ಬಲ" (ಸನ್ಮುಕಾ. ಕೋಶ). ೨. ದಿಗಿಲು; ಭಯ (?). 'ಉದುಪುಗೆಡು' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಉದೈಪ್ಪು]

ಉದುಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸವಳಿ (?). ೨. ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ಚದುರಿಹೋಗು; ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗು (?): ಬಲ್ಲಿದಂ ಭಗದತ್ತಭೂಮಿಪಾಲಕನ ಬಲದಲ್ಲಿ... ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗೆಡೆಱತು ಕೆಲವು ಪೊಲ್ಲಯಿಸಿದತ್ತು ಕೆಲವುದುಪುಗೆಟ್ಟತು ಕೆಲವು ಜಿತಶತ್ರುವಿಜಿಗೀಷಕೆ (ಸನ್ಮುಕಾ. ೮–೫೧). [ಉದುಪು + ಕೆಡು]

ಉದುಭವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಏನುದುಭವಭವನದೊಸಿರಿಗೆ ಕಿಸುವೊಳಲ್ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೫–೫೧; 1167); ವಿವರಿಸುವನಱುವಂತೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರುದುಭವವ (ನಿ ಭಾಗ. ೪–೧೧–೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಭವ]

ಉದುಭವಿಸು 'ಉದ್ಭವಿಸು' ನೋ.

ಉದುಮದ, ಉದಮದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದ, —ಸೊಕ್ಕು (?): ಉದು [ಪಾಠಾಂ. ದ] ಮದದ ಯೌವನವನೊಳಕೊಂಡ ಸತಿ ನೀನು ಇತ್ತಲೇಕೆ ಬಂದೆಯುವ್ವ (ಅವಚಂ. ೨೯೨–೧೧೦೦). **ಉದಮದ**: ನರಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಲಿಂಗಮುಖವನಱಿಯದೆ ಉದಮದ ಸೊಕ್ಕಿ ತಲೆಗೇಱತ್ತೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೪೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಮದ]

ಉದುಮದದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದವನ್ನು ಹೊಂದು: ಬೆಳೆದ ಕದಳಿಯ ವನದಿ ವುದುಮುದದಳೆದ ಗಜ ಪರಿವಂತೆ ಭೀಮನ ಬಲಕೆ ನಿಲ್ಲುವರಾರು (ಜಿನಭಾ. ೫೨–೫೫). [ಉದುಮದ + ತಳೆ]

ಉದುರ್ 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದುರಿಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.

ಉದುರಿಸು 'ಉದಿರಿಸು' ನೋ.

ಉದುರು₁ 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದುರು₂ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟದಂತೆ ಇರುವುದು; ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವುದು : ತನಿಪಾಲ ಶರ್ಕರೆಯ ನಾಡೆ ಪಚಿಸಿಸುತ ಬೇಗನು ಪಾವ ಪರಡಿಯುದುರಂನಿಡಿದಿರ್ವ್ವಿಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೩).

ಉದುರುದುರು (ದ್ವಿ ರು ಕ್ತಿ) : ಉದುರುದುರುವೋಗರಕೆ ನಸು ಬಿಸಿಯ ಹಾಲನೆಜಿಕಿದಜಿಕೊಳಗೆ ಮೆಜ್ಜಿಗೆಯ ಹೆಪ್ಪ ಹದನಜಿದಿಕ್ಕಿಯದಕೆ ನೀರುಳ್ಳಿಯೆಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಕೂಳಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೬); ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುರುವಂತಟ್ಟಿ ಕೂಳನಾಜಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೫). [< ಉದಿರ್]

ಉದುರುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉದುರಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಪುಡಿಯಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಪುಡಿ, —ಹಳಕು, —ಹರಳು : ಕಮ್ಮರಲ ನಾಲೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಪುಡಿಗುದುರುಗಪ್ಪುರಕೆ ಸುರಿದ ಕುಂಕುಮರಜಕೆ ತುಂಬಿಗಳಿರೆ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೧). [ಉದುರು₂ + ಕಪ್ಪುರ]

ಉದುರುಗುಟ್ಟು 'ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉದುರುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉದುರುದುರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಗರುಗಾಗಿರುವ ರೊಟ್ಟಿ : ನನೆದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯು ಸಲೆಕುಟ್ಟಿ ಮತ್ತ ಪಜಿ ಸರಿ ಕೆನೆಯನಿಕ್ಕಿನಿಸು ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿದಾ ರೊಟ್ಟಿಯನು ಮುಚ್ಚುಳೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಲು ತಾನುದುರುರೊಟ್ಟಿವೆಸರಂ ಪಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೮). [ಉದುರು₁ (< ಉದಿರ್) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉದುರೆ₁ (ನಾ). ಉದುರಿಸುವ ಪುಡಿ; ಸೂಸಲು; ಪುಡಿ : ಒಲೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ ಶುಂಠಿಯೇಲಕ್ಕಿಯುದುರೆಯಂ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೧); ಕೀರೆ ನಜುವಲು ಚಕ್ಕವತ್ತ ಸೊಲೆ ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸೊ ಪ್ಪು ಗ ಳ ಬೇಜಿಬೇಜುಕ್ಕರಿಸಿದುದುರೆಯಂ ತುಪ್ಪ ದೊಳು ಹುರಿದ ಹೋಳುಗಳೊಳಗೆ ಹುದುಗಿ ಕೆಲವಂ ತಾಳಿಸಿದೊಡಮವು ತಾ ಶಾತವಂಗಿ ಹೆಸರಂ ಪಡೆದವು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೬). [< ಉದುರು₂]

ಉದುರೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಉಡಿ, ಪುಡಿಗೆ, ಗೂಡು ಮುಲ್ಕಿ, ಚಿತ್ತೋಡಿ, ಉದುರೆ (ವೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೧). [?]

ಉದುರೆಗರ್ಪುರ (ನಾ). = ಉದುರುಗಪ್ಪುರ : ಇಂಗುಳ್ಳಿ ಕರಿಬೇವು ಮೊದಲಾದುವಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳುವೊಗ್ಗರಿಸಿಯುದುರೆಗರ್ಪುರವಿಕ್ಕಿ ಮಿಶ್ರರಂಭಾಕುಸುಮವೆಂದು ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೪೧). [ಉದುರೆ₁ + ಕರ್ಪುರ]

ಉದುರೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉದುರಿಸುವಂತೆ) ಪುಡಿಯಾಗು : ಕುದಿಗೊಳಿಸಿ ನೀರ ಪಲಸಿನಕಾಯ ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡದಕೆ ತೆಂಗಿನಹಾಲು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ರಸ [ಹಾಲು] ಉದುರೆವಡೆದುಪ್ಪು ಶುಂಠಿಯ ಸಾರ ತಿಳಿದುಪ್ಪವೆಜಿದೆಜಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೬೧). [ಉದುರೆ₁ + ಪಡೆ₁]

ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು, ಉದುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಹುಡಿಮಾಡು : ಕೊಳುಗುಳಕ್ಕನುವಾಗಿ ನಾಗಾರಿಯೆಂದೆಂಬ ಖಳನದಕೊ ಕುಳ್ಳಿಹನೆ ಮುನ್ನಿವಂ ಶೇಷನಂ ಹಿಳಿದು ರಣದಲ್ಲಿ ಪಡೆವಣೆಗಳ ನುದುರ್ಗುಟ್ಟುತಾ ರನ್ನದೊಡವನಾಂತೊ (ಭೋರಾಸು. ೫). **ಉದುರು ಗುಟ್ಟು** : ಕೆದಜಿತಿಭ ಮುಜಿಮುಜಿದು ಗಿರಿಗಳನುದುರುಗುಟ್ಟುತ ಬೀದಿ ಯಲಿ ಬೀಸಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೨); ಮದನನ ಮೊದಲಂಬು ನಮುಗೆ ಸೋಲದರೆದೆಗೆದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯನುದುರುಗುಟ್ಟುವು ದೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೬-೮೩). [ಉದುರು₁ (< ಉದಿರ್) + ಕುಟ್ಟು₁]

ಉದುರ್ಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.

ಉದೂಖಲ (ನಾ). (ಮರದ) ಒರಳು. [ಸಂ.]

ಉದೆಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಉದೆಯಪುರಂ ಧರೆಗೀಶನ್ (ಎಇ. IX, ೧೭-೩; ೬೦೦). ℙ ಈಗಿನ ಉದ್ಯಾವರ. [ಉದೆಯ₂ + ಪುರ]

ಉದೆಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ತಿಕ್ತದುಗ್ಧಾ-ಕಂಕುಷ್ಮ, ಉದೆಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೬೮). [ಉದೆಯ₂ + ಮರ]

ಉದೈಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.

ಉದೋ 'ಉಧೋ' ನೋ.

ಉದ್ಗಂಧ (ಗು). ಉ ತ್ತ ಮ ವಾ ದ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಕಂಪ ನ್ನುಳ್ಳ : ಮುದದಮಂ ಮಾಡುವ ಧೂಪಧೂಮಲತೆಯಿಂ ಕರ್ಪೂರದೀಪಾಳಿ ಪ್ರದೀಪದಿನೆತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಚ್ಚಗಡೆಯಿಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿ ನುದ್ಗಂಧಸುಗಂಧದಿಂ . . . ಅರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಂಧಿ (ಗು). ಉದ್ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳ; ಸು ವಾ ಸ ನೆ ಯ ನ್ನು ಹೊಂದಿದ : ಕರಿಕರ್ಣತಾಳಾನಿಳನೆ ಮಳಯರುಹನಂದನಾಂದೋಳ ನೋದ್ಗಂಧಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಮೇಲಕ್ಕೆಬಂದ; ಉಂಟಾದ : ಉ ದ್ಗ ತ ಮಾ ದ ಸದ್ಗುಣೋತ್ಕರಮುಮನೂನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರವುಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ತನ್ನೊಳೊಂದಿರೆ . . . ಏಂ ದೊರೆಯೆಂದೆನಿಸಿತ್ತೊ ಪದ್ಮನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩). ೨. ವಾಂತಿಯಾದ; ಕಕ್ಕಿದ. (ನಾ). ೩. [ಛಂದ] ಒಂದುಜಾತಿಯ ವೃತ್ತ; ವಿಷಮವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮರುದರ್ಕವಾಯುಲಘು ಮುಂದೆ ಬರೆ ಸುರಮರುದ್ವಿನೇಶನುಂ ಶಶಿ ವಾರಿಜರಿಪು ಸುರಪಾರ್ಕ ಲಗಂ ಮರುದರ್ಕವಾಯುರವಿಗಾಂತಮುದ್ಗತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗತಜೀವಿ (ನಾ). ಸುಖಹೊಂದಿರುವವನು; ಸುಖಿ : ವ್ಯವಹಾರ ಧನಾಹಿಕಾಯ ಸೌಖ್ಯೋದ್ಗತ ಜೀವಿನೇನ ಪರಿಪಾಲನೆ ಕಾಮುಕಿಯಿಂತು ಭೋಗಮಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೧೧೪); "ಉದ್ಗತ ಜೀವಿ – ಸುಖವಂ ಹೊಂದುವ ಪ್ರಾಣಿ" (ನಾನಾರ. ೧೧೪ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉದ್ಗತಜೀವಿನ್]

ಉದ್ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ; ಏರಿಕೆ. ೩. ವಾಂತಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೇರುವುದು. ೨. ಏರಿಕೆ. ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರು ವುದು; ಗೋಚರಿಸುವುದು; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು : ಅಮರ್ದಪ್ಪೆ ಹರ್ಷಪುಳಕೋದ್ಗಮಮನವರ್ಗಾದತ್ತು (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೧-೫೬). ೪. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ; ಹುಟ್ಟು : ಮಾನುಷದ ಚರಿತೆ ಪರಸತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕವಿತೆ ಕಾಣಿ ಪುದದಾತ್ಮಸ್ವಭಾವದುದ್ಗಮುವ (ಮಂಕುಕ. ೪೯೧). ೫. ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ : ಸೋಮಸೂರ್ಯರ್ ಬಲವರುವ ಪ್ರೋದ್ಗಮಯುತ ಲಿಂಗಂ ಬೊಲೊಪ್ಪಿದುದಾಮುರಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಕನಕೋದ್ಗಮದ ಪಾಂಗಿನೊಳು (ಶಂಕರವಾ. ೧-೩೫). 'ಉದ್ಗಮಚಾಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮಚಾಪ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ : ಪಾಡುಗುಂ ಕಳಕಂಠಿಗಳ್ ಕಾಮುನುದ್ಗಮಚಾಪನೋಲಗಿಸಿರ್ಪನಚ್ಚರಿ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೭). [ಉದ್ಗಮ + ಚಾಪ]

ಉದ್ಗಮನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏಳುವುದು; ಹೊರಬರುವುದು : ಭೂತ ಗಳ ಸಂವೇಶನ (ಅಡಗುವುದು), ಉದ್ಗಮನ (ಹೊರಟುಬರುವುದು) — ಇವು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೪೪ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮನೀಯ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆಬರಬೇಕಾದುದು. ೨. ಮಡಿ ಮಾಡಿದ ಧೋತ್ರ; ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆ: "ಧೌತಂ, ಉದ್ಗಮನೀಯಂ – ಈ ೨ ಧೌತಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೭). ೩. ಮೇಲ್ವಸ್ತ್ರ: "ಉದ್ಗಮನೀಯಮೆನಲೊಲ್ಲಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮಬಾಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ವಸುದೇವಸುತನ ರೂಪಂ ರೂಪಿಟ್ಟಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನೃಪ ನಿಜನಂದನೆಯಂ ಮಾಣದಿಸುವನುದ್ಗಮಬಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೨). [ಉದ್ಗಮ + ಬಾಣ]

ಉದ್ಗಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಉದ್ಗಮಮಂಜರೀ ವಿಳಾಸಂದಳೆದಿರ್ಪ ಮಾಧವಿ (ಶಬಶಂ. ೨–೯೧).

[ಉದ್ಗಮ + ಮಂಜರಿ]

ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ: "ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ – ಹೂವಿನ ಸರ" (ನಾನಾರ. ೭೨ ಟೀಕೆ). [ಉದ್ಗಮ + ಮಾಲೆ]

ಉದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಿದುದು ದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ ಜಗಕಚ್ಚರಿಯದಾಗಿರೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೮–೧೨).

[ಉದ್ಗಮ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಉದ್ಗಮಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: "ಉದ್ಗಮಸಾರ– ಹೂವ್ವಿನೊಳಗಣ ಧೂಳಿ" (ನಾನಾರ. ೧೧೪). [ಉದ್ಗಮ + ಸಾರ]

ಉದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮನುದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦೫).

[ಉದ್ಗಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇರು; ಹೊರಬರು: ಶರಧಿಯಿಂದುದ್ಗಮಿಸಿಯಡರುವ ತರಣಿಯಂದದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೮–೮). ೨. "ಹುಟ್ಟು" (ಗಂಗಾಮು. ೪೧). [ಉದ್ಗಮನ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗರ, ಉಗ್ಗಾರ, ಉಗ್ಗಾರು (ನಾ). = ಉದ್ಗಾರ೧: "ಉದ್ಗರಂ, ವಮನವೋಕರಿಕೆ ಪರಿತಾಪಮೆನೆ ದವಥು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೨); **ಉಗ್ಗಾರ**: ಅವನಿಗೆ ಉಗ್ಗಾರ ಎತ್ತಿದೆ ನಾಲ್ಕೈದುಸಾರಿ ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). **ಉಗ್ಗಾರು**: ಅವನಿಗೆ ಇಂದು ಉಗ್ಗಾರು ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾರ]

ಉದ್ಗರಣೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿಬಂದುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡುದು: ಮಾಯಾಸ್ಫುರಣೆಯೇ ಹಂಕೃತಿಯವರೊಳುದ್ಗರಣೆ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳು (ಸದ್ಗುರು. ೫–೭). [ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಣಾ]

ಉದ್ಗರಿಸು, ಉದಗಲಿಸು, ಉದುಗರಿಸು, ಉದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು; ವಾಂತಿ ಮಾಡು: ಮುಂಡಿಯ ಪಂಚಾಂಗಮುಮಂ ತಂಡುಲದಿಂದಳೆಯೊಳಡುವುದಂಬಲಿಯಂ ಕೊಂಡುಂಡೊಡದಂ ಮೂಷಕನಿಂ ಖಂಡಮನುದ್ಗರಿಸುವ ಪಿಳವಿಷಮದು ಪರೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨–೪೮). ೨. ಹೇಳು; ಮಾತಾಡು; ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ: "ಎಲ್ಲವೂ ಪಾಪದ ಫಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾ ಮೆಲ್ಲನೆ ಉದ್ಗರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೧); ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿನ ಆ ಮುದುಕ ಉದ್ಗರಿಸಿದ. "ಅಬ್ಬಾ ಅದ್ಭುತ! ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಬಾರದು" (ಬದುಜ. ೮). **ಉದಗಲಿಸು**: ೩. ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹೊರದೂಡು: ಇದುವೆ ತಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧಫಲವಿದನುದಗಲಿಸಲಾರಳವು (ತೊರರಾ. ೪–೫–೨೪). **ಉದುಗರಿಸು**: ೧. ಒಡೆದುಕೊಂಡವು ಜಲಧಿಗರಳವನುದುಗರಿಸಿ [ಪಾತಾಂ. ಉದುಗಲಿಸಿ]ದನು ಫಣಿಪ ಕೂರ್ಮನ ಹೃದಯ ಬಿಚ್ಚಿತು ಬಿಗುಹು ಸಡಿಲಿದವಾ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೦); ಎಜಗಿದವು ಬಜಸಿದಿಲ ಮೋಹರ ಮುಜಿದು ಹೆಗ್ಗಿಡಿಗಿಚ್ಚುಗಳನುದುಗರಿಸುತನಲನು ಬೀಸಿದನು ಸಂವರ್ತನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೦–೨೫).

ಉದುಗಲಿಸು: ೧. ಭೀಕರಭೂತಭೇತಾಳರುದುಗಲಿಸೆ [ಪಾತಾಂ. ಉದ್ಧರಿಸೆ] ಖಡ್ಗವಾಯ್ದಾಣೆಯೆ ನಿಜಭುಜದ ತೀಂಟೆ ಹರಿಯೆ ಹಗೆಗಳ ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೧೪); ದೇವಿಯಿದ್ದಳು ಬಾಗಿದೊಡಲಿನ ಕೈವೆರಳ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಕದಪಿನ ಜೀವನವನುದುಗಲಿಪ ನಯನದ ಮಣಿದ ಮಸ್ತಕದ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೩೩). [ಉದ್ಗರ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗಲಿತ (ಗು). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಕಾರಿದ; ಹೊರಬಿದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾಢ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾತ (ನಾ). = ಉದ್ಗಾತೃ: ಉದ್ಗಾತನು ಸಾಮವೇದ ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ಉದ್ಗಾತನಾ ಗಾನದಿಂದೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಪಸರಿಪ ಸಾಮವೇದದಂತಿರದೆಸೆವ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೮–೭೧).

[< ಸಂ. ಉದ್ಗಾತೃ]

ಉದ್ಗಾತೃ (ನಾ). (ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವ ಋತ್ವಿಕ್ಕು: ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ . . . ಸ್ತೋತ್ರಾಪರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕೋದ್ಗಾತೃನೇತೃಹೋತೃಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾಯನ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗಾನ, —ಸಂಗೀತ: ಕಂಣೀವೃಂದ ಪ್ರಜೋದ್ಗಾಯನ ಸಮುದಯ ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿ ಹಿಂದೋಳರವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ವಮನ; ಕಾರುವಿಕೆ. ೨. ತೇಗು. ೩. (ಭಾವಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಮಾತು, —ಕೂಗು.

ಉದ್ಗಾರತೆಗೆ = ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕೂಗಿಹೇಳು: "ನಾನು ಈ ಹೆಣ್ಣಿಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಅಪಚಾರವೆಸಗಲಾದೀತೇ?" ಎಂದು ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೫೭); "ಶಿವು ಬಂದ!" ಎಂದು ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದು "ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಪ್ಪಾ ಮಗನೆ ಇಷ್ಟುದಿನ?" ಎಂದು . . . ಕೇಳುತ್ತ (ಪ್ರಣಸ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾರವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಸು; ಅಸಹ್ಯಪಡು: ಮನದಸ್ವಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗೆ ಮುನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬಟಿಕ ಕಳಿಸಿದೊಡವಳಾತನ ರೂಪುಗಂಡು ಕಣ್ಗಂ ಮನಕ್ಕಮುದ್ಗಾರವೆತ್ತು ಘೋಂಕನೆ ಮುಗುಳ್ಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೩); "ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತು – ಅಸಹ್ಯಪಟ್ಟು; ಹೇಸಿ" (ಯಶೋಚ. ಕೋಶ). [ಉದ್ಗಾರ + ಏಱು]

ಉದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಹೊರಸೂಸುವ; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ: ದಳನ್ನೀಲನೀರೇಜನೀಬಂಧುರಗಂಧೋದ್ಗಾರಿಲೀಲಾಸರದ ಪುಳಿನದೊಳ್ . . . ದೇವಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೪). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಿನ್]

ಉದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಸೂಸು; ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಘಟಿಸಮಾಧಿಯೊಳಿಹುದು ಮನಮುದ್ಗಾರಿಸುತ್ತಿಹುದು ಘಟಸುಮುದ್ರಾಂಕಿತದೊಳಿಹುದು (ಶಂಕವಾ. ೩–೬೬); ಶಂಕರ ನಿರೂಪಂಬಡೆದು ಸರವಣದೊಳುದ್ಗಾರಿಸಲ್ ಕಂದನುದಯವಾಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೪–೩೨). ೨. ವಾಂತಿ ಮಾಡು; ಕಾರು: ಬಿಸರುಹನೇತ್ರೆಯವರವಲೋಕಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಿಕೆಯನೀಂಟಿ ಮತ್ತದನುದ್ಗಾರಿಸುವಂತೆಸೆದಪುದೆಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಪೂತೆಸೆವ ತಿಲಕಮಂ ಯದುತಿಲಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೬೯). ೩. ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ; ಕೂಗು. [ಉದ್ಗಾರ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗಿರಣ (ನಾ). ಕಾರುವುದು; ವಮನ; ವಾಂತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ.

[ಸಂ.]

ಉದ್ಗೀಥ (ನಾ). ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಗೀಥದ ಸರಸತಿಯಂತೆ ನಿರ್ಗುಣದಿಂ ಗುಣಮಯಿಯೊಗೆವಂತೆ (ಗಣೇಶ. ೧೭–೪೧೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯುವಾದ ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣಯುತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಕನಲ್ದುಂ ಸ್ವೈರಣೆವಂತನುದ್ಗುಣಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ದುಷ್ಕುಲಂ ಧನಿಕಂ ಸತ್ಕುಲಜಾತನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೂರ್ಣ (ಗು). ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ. "ಉದ್ದವಾಗಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗ್ರಂಥ (ಗು). ೧. ರಟ್ಟುಕಟ್ಟದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ. ೩. ಪ್ರೌಢವಾದ ಗ್ರಂಥ: ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಓದುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ನಿಮಿರಿಸಿದವನು; ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮುಂ ಪೊಗಟ್ದುದರ್ಕೆ ದರ್ಕಂ ಸುಂಗಿದಂತುದ್ಗ್ರೀವನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ; ಉಚ್ಚವಾದ: ಈ ಧರೆಯ ಪೆಂಡಿರುದ್ಘಪಯೋಧರೆಯ . . . ಬೆಡಂಗನಾರುಮೇನೆಯ್ದುವರೇ (ಆದಿಪು. ೪-೪೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುದ್ಘಕೀರ ಮದಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩). (ನಾ). ೨. ಸುಖ; ಉತ್ತಮತೆ. ೩. ಬಲ. ೪. ಮಾದರಿ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯವನು: "ಪ್ರಕಾಂಡಃ, ಉದ್ಘಃ – ಈ ೨ ಒಳ್ಳಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ತೇಜಿರಾಜದಂಡಾಧಿಪನಂ ಪರಾರ್ಥ್ಯನಿಧಿಯುಂ ನುತಮೂರ್ತಿಯನುದ್ಘಕೀರ್ತಿಯಂ (ಕಇಅ ೭೪-೧೨-೨೩; 1170). [ಉದ್ಘ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದ್ಘಕೃತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ: ನೆಗಟ್ಬವರಿರ್ವರ ಪೆಸರ್ಗಂ ನೆಗಟ್ದುವು ತನ್ನೆರಡುಮುದ್ಘಕೃತಿಗಳ್ ರಾಯುಂ ಮಗನತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಮಗಳೆನೆ ನೆಗಟ್ಬಂ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೫೩). [ಉದ್ಘ + ಕೃತಿ]

ಉದ್ಘಚಾರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಸದಾಚಾರಸಮೇತರಾದರೆಮಗೀಗೆ ಶಿ ಶಸ್ಪದಮುಖ್ಯ ಸೌಖ್ಯಮುಂ ಸೂರಿಗಳಂಗಜಾರಿಗಳತತ್ತ್ವವಿದಾರಿಗಳುದ್ಘಚಾರಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩). [ಸಂ. ಉದ್ಘಚಾರಿನ್]

ಉದ್ಘಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ; ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ: "ಅಣುಮಣಿಕೆ ಮೊಗೆಯುಕ್ಕುವುದ್ಘಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಉಧ್ವಟಂ, ಉಪ್ಪಟಂ] ಕರಬೋನಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವುದು; ಅನಾವರಣ; ಪ್ರಕಟನೆ. 'ಉದ್ಘಾಟನ' ಪರಾ. ೨. ತಾಗುವಿಕೆ; ಘಟ್ಟನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ತಾಕು; ಘಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಫಟಿಕಲಿಂಗಸ್ಫುಟದ ಮರೀಚಿಗೆ ಚಟುಲಭಾಸ್ಕರಕರಪಟಲ ಉದ್ಘಟಿಸದಡಗಲು (ಬಸಪು. ೫೧-೬೧). [ಉದ್ಘಟನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಉದ್ಘಟ್ಟನ: ಸುಯೋಧನೋರು ಮಕುಟೋದ್ಘಟ್ಟಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕ್ಷರಾವಳಿ ವಿನ್ಯಸ್ತವಿಶಾಲ ನಿಶ್ಚಳಶಿಲಾಸ್ತಂಭಂ... ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫). "ತುಳಿದು ಕುಟ್ಟುವುದು" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟ್ಟನ (ನಾ). ಬಲವಾಗಿ ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸದೆಬಡಿಯುವಿಕೆ: ಎಚ್ಚಿದುಪ್ಪುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಹಸ್ತಪಾದತಲೋದ್ಘಟ್ಟನದಿಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುತುಂ ಮೂಜಾಂತ ಸಾಮಂತರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘನ (ನಾ). ಬಡಗಿಯು ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಒತ್ತಿಗಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಡಿ; ಒತ್ತುಗೊರಡು; "ಅಡಿತುಂಡು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಚಾರ: ತನುಸೌಂದರ್ಯದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಘಾಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಷೂಣತ್ವದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಬಾರದು ನಿನ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫). [ಉದ್ಘ + ಆಚಾರ]

ಉದ್ಘಾಟ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು ಮನೆ; ಠಾಣೆ. ೨. ಪ್ರಸ್ತಾವ; ಸಂದರ್ಭ: "ಉದ್ಘಾ[ತ]ಟಃ, ಪ್ರಸ್ತಾವಃ, ದ್ವಾರಃ, ಅವಸರಃ, ಕ್ಷಣಃ– ಈ ೫ ಅವಸರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭಿಸುವವನು; ತೆರೆಯುವವನು. ೨. ಬೀಗದಕ್ಕೈ; ಕೀಲಿಕೈ. ೩. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: "ಉದ್ಘಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಃ, ಅರಘಟ್ಟಕಃ —ಈ ೪ ರಾಟಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ವಜ್ರಕವಾಟೋದ್ಘಾಟನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೭). ೨. ಆರಂಭೋತ್ಸವ. ೩. ಎತ್ತುವುದು; ಮೇಲೇರಿಸುವುದು. ೪. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಘಾಟನ ೨: ಸಾಯಿಬಾಬಾ ಮಂದಿರದ ಉದ್ಘಾಟನೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದ್ಘಾಟನಾ]

ಉದ್ಘಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರಂಭಿಸು; ತೆರೆ: ಶ್ರೀಯುತರು ನೂತನ ಭವನವೊಂದನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ದೋಷವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ತನ್ನನುದ್ಘಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮಚ್ಚದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೬). [ಉದ್ಘಾಟನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಘಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ; ಗದೆ. ೩. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಉದ್ಘಾಟನೆ. ೪. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ. ೫. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ. ೬. ಜಾರುವುದು; ಮುಗ್ಗರಿಸುವುದು: ಮಾತೇನುದ್ಘಾತದೋಷಪ್ರಕರರಹಿತನೆನಿಪನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ: ಗಜಘಟಾಟೋಪ ಕುಂಭಸ್ಥಳೀಭೇದನನುಗ್ರೋ[ದ್ಘಾ]ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಭಾಸಿ, ಉದ್ವಾಸಿ] ಭಾಸ್ವದ್ಭುಜಪರಿಘನನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧). [ಉದ್ಘ + ಅಸಿ]

ಉದ್ಘೃಷ್ಟ (ಗು). ತಿಕ್ಕಿದ; ಉಜ್ಜಿದ: ದ್ವಿರದೋದ್ಘೃಷ್ಟಘನಸ್ರವತ್ಸರಳಸಾರಾಮೋದಮುದ್ದಾಮಭೃಂಗರವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮಂಗಳಾರತಿಯ ವಾದ್ಯದನಿ, ಭೇರಿಯ ರವಂ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಾಲಯದ ಉದ್ಘೋಷಂ (ವಿಜದ. ೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷಣ (ನಾ). = ಉದ್ಘೋಷಣೆ (೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಸಾರುವುದು. [ಸಂ. ಉದ್ಘೋಷಣ]

ಉದ್ಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಸಾರು: ಕುಡಿದಂ ಕುಂಭಜನೆನ್ನನಾತ್ಮವಧುವೊಳ್ ಕೂಡಿರ್ದನೆಂದಿಂದರಂ ಕಡೆದಂ ತನ್ನ ಹಿತಾದ್ರಿಗಾಂ ಶರಣಮೆಂದು . . . ಹಾಲಾಹಲಂಗೊಟ್ಟೊಡಂ ಮೃಡನೊರ್ವಂ ಮುಳಿಯಂ ಗಡೆಂದುಲಿವವೋಲುದ್ಘೋಷಿಕುಂ ಸಾಗರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೧); ಹತ್ತು ವೈತಾಳಿಕರು ಏಕಕಂಠದಿಂದ ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರರ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬). [ಉದ್ಘೋಷಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ ; ಉಚ್ಚ : "ಆಯಾಮಃ, ಆನಾಹಃ – ಈ ೨ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು.೧೩೦–೧೦೧) ; "ತುಂಗಮುನ್ನತಮುಚ್ಚಮೆನಲುದ್ದ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೩) ; "ಉದ್ದಮುಚ್ಚಮಕ್ಕುಂ" (ಳವಿಕಂ. ೨೦೬) ; ವಟು ಮರದುದ್ದವಾದನನಿತಲ್ಲದೊಡಿತ್ತಲೆಯುದ್ದವಾದನಕ್ಕಟ ಮುದಿಲುದ್ದವಾದನಿವನಾವನೊ ಪೆರ್ಮರದುದ್ದವಾದನಿಂತುಟು ಗಿರಿಯುದ್ದ ವಾದನಿದು ವಿಸ್ಮಯಮಾ ಮುಗಿಲುದ್ದವಾದನೋವಟಮಟಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆನೆ ಕರಂ ಬಳೆದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೨೪) ; ನಿನ್ನುದ್ದಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಂ ಸುರಿಯನೇ ತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೦–೧೩) ; ಹದಿನಾಱುಯೋಜನ ದುದ್ದಮುಪ್ಪರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೩) ; ಉದ್ದ ಬೆಳೆದವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಡಿಮೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಲಂಬ ; ದೀರ್ಘ ; ನೀಳ: ಮೇದಿನಿಯುಳತೆಗೆ [ಕೆಳೆ] ಪಿರಿವಾದುದೆ ತಾನುದ್ದವೆನಿಪುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೩) ; ಎರಡು ಸಾವಿರದುದ್ದ ವದು ಮತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರದಗಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೫೬). ೩. ಆಳ : ಸಾವಂಗೆ ಸಮುದ್ರಂ ಮೊಳಕಾಲುದ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೯–೪).

ಉದ್ದಕು, ಉದ್ದಕ್ಕೂ = ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ : ಹೆಜ್ಜೆ ಯಲಿ ಹಿಗ್ಗಿರಲು, ಹಾದಿಯುದ್ದಕು ಸೊಗಸು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೩) ; ಆತನು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ). ಉದ್ದದ ಗಂಜಿ = (ಕರಾ) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಗಂಜಿ : ದಿನ — ಎರಡುಪಾವು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ, ಬೆಳ್ಳಿ ಒಂದು ಉದ್ದದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ ಚೋಮದು. ೧೧). ಉದ್ದನೆಯ, ಉದ್ದನ್ನ = ನೀಳವಾದ ; ಎತ್ತರವಾದ : ಉದ್ದ ನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬ (ಆಯರ್ಕ. ೧) ; ಉದ್ದನ್ನ ಬಿರಸುಕೂದಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೦ ಕ) ; ಉದ್ದನ್ನ ಪಟ್ಟೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೧ ಕ). ಉದ್ದಬಿದ್ದಮಾಗು = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ತುಱುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿ ಲಿಂದೆಱಗುವ ಮಱೆ ಕದಡಿ ಬರ್ಪ ತೊಱೆ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಮೊಱಡುಪಱ ಲಧಿಗಳೆನೆ ಜನಮುಱಿಯುಱಿಯೆ ದಲುದ್ದಬಿದ್ದಮಾಯ್ತು ವನಿತಳಂ (ಆದಿಪು. ೬–೬೨). [< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವ]

ಉದ್ದಂ, ಉರ್ದಂ (ಅ). ಉದ್ದವಾಗಿ : ಮರಂಗಳ ಪೋಟ್ಬಿಂತೆ ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡಿದು ಪೋಟ್ಬುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೩೦). **ಉರ್ದಂ** : ಇಱಿವ ಬಲಿಗುಡುವ ಖೈರಂದಱಿವುರ್ದಂಸೀಳ್ವ ಪೋಟ್ವ ಪರಪುವ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೦). [< ಉದ್ದ]

ಉದ್ದಂಕೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದ ರಂತೆ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಸಾಲು (ಕ). [ಉದ್ದ + ಅಂಕೆ$_4$]

ಉದ್ದಂಗಿ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ : ಗಂಡಸರು ಇಜಾರು, ಉದ್ದಂಗಿ, ಶಲೆ, ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಕಭಾಗೆ. ೨೦೯) ; ಉದ್ದಂಗಿಯ ಜನರು ಮಾತ್ರ . . . ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವರು (ಚೀಸಬಾ. ೨೪). [ಉದ್ದ + ಅಂಗಿ$_2$]

ಉದ್ದಂಡ$_1$ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ನಾಳವುಳ್ಳ, —ಕೋಲುಳ್ಳ: ಉದ್ದಂಡ ಪುಂಡರೀಕಂಗಳಂ ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರಂಗಳೆಂದೇ ಮಾಡಿ ಪಿಡಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). ೨. ನೀಳವಾದ ; ಎತ್ತರವಾದ : ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುವ ಮಿಾಸೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೊರಲ್ ಪೆರ್ಬಾಲವುದ್ದಂಡವಕ್ರರದಂ ಮಿಂಚುವ ಮೆಯ್ (ನಳಚಂ. ೭೬) ; ಮಂಗಳಂಗಳ ಸಾಲು ಶೃಂಗಾರಂಗಳೊಪ್ಪದ ಕೀಲು ಭಕ್ತಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲದೋಳು ಹರನುದ್ದಂಡಕರವಾಳು (ಬಸಪು. ೨೮–೪೬). ೩. ಪ್ರಬಲವಾದ ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಘರೆಯೊಳಗೆ ಬೇಗದಿಂ ಹರಿಣನತ್ಯಧಿಕವಾ ಹರಿಣನಿಂ ಮರುತನುದ್ದಂಡವು (ಹಚಕಾ. ೬–೩೩) ; ಸೆಣಸುವಘಟರ ಗಂಡ ಸಮರಾಂಗಣಕಮಲಭೇರುಂ ಡನಾ ದಿನಮಣಿಯ ಮಗನುದ್ದಂಡಕರ್ಣನ ಕಂಡಳಾ ಕುಂತಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧ ಸೂಚನೆ) ; ಆಗಳೊಂದುದ್ದಂಡಪ್ರಚಂಡಕಂಠೀರವಂ ಗೆಂಟಿನೊಳ್ . . . ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫ ವ) ; ವೀರಶ್ರೀಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಉದ್ದಂಡದೋರ್ದಂಡಬಾಹುಯುಗ್ಮ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭). (ನಾ). ೪. ದರ್ಪ ; ಅಹಂಕಾರ ; ಗರ್ವ : ವಿಪರೀತದ ತೊಂಡುತೊಳಸಂ ಮಱೆದು ಕರ್ಮಾಂಗಮಾಗಿರ್ದ ಪಿಂಡಮಂ ತೆಗೆದು ಮಡುವಿನೊಳು ಹಾಯ್ಕೆಂದೊಡುದ್ದಂಡದಿಂದೆತ್ತಿ ಬೀದಿಗೆ ಬಿಸುಡಲಾ ದ್ವಿಜಂ ರೋಷಭೀಷಣ ನಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೦). ೫. ಗರ್ವದ ಮಾತು ; ಅಹಂಕಾರದ ಮಾತು : ಉದ್ದಂಡವ ನುಡಿವ ಮಂಡಲಿಕರ ಗಂಡ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ದ್ರೋಹರ ಗಂಡ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೪–೪ ; 1497). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಂಡ$_2$ (ಅ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ ; ಬಹುಕಾಲದ ವರೆಗೆ : ಉದ್ದಂಡ ಬಾಳಣುಗ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೮–೨೧). [< ಉದ್ದಂಡ$_1$]

ಉದ್ದಂಡತನ (ನಾ). ದರ್ಪ ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ; ಅಹಂಕಾರ ; ಶೌರ್ಯ : ಕಂಡಿರೇ ದೇವಿಯರೆ ನರನುದ್ದಂಡತನವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೨೪). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + –ತನ]

ಉದ್ದಂಡತೆ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ದಂಡತನ. ೨. ಉದ್ದವಾದ ತಾಳು ಇರುವಿಕೆ ; ಉದ್ದವಾದ ನಾಳವಿರುವಿಕೆ : ೧,೨. ನೆಗಬ್ದುದ್ದಂಡತೆ ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ ಸರೋಜವ್ರಾತದೊಳ್ ರಾಜಲೀಲೆ ಗುರುಸ್ಫೂರ್ತಿ ನಭೋಗ್ರ ದೊಳ್. . .ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆನಿಸಿದಂ ತನ್ನೇೞ್ಗೆ ಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೬). [ಸಂ. ಉದ್ದಂಡತಾ]

ಉದ್ದಂಡದೇವತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದೇವತೆ : ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಲ್ಲ ಪುತ್ತಳಿಗಳ ಮೊಗಗಂಡು ದೇವತೆಗಳೆಂದವನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಬೇಡಿದರೀವವೆ ವರವನುದ್ದಂಡ ದೇವತೆ ನಿನ್ನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩–೮೧). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ದೇವತೆ]

ಉದ್ದಂಡನಮಸ್ಕಾರ (ನಾ). ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರ ; ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ : ಉದ್ದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿಾ ನೀವೇ ಗತಿ ಎಂದು ದೀನನಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕುರುಕಾ. ೯೩). [ಉದ್ದಂಡ$_1$+ ನಮಸ್ಕಾರ]

ಉದ್ದಂಡಷಟ್ಪದ (ನಾ). = ಉದ್ದಂಡಷಟ್ಪದಿ : ಸಲ್ಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸಕ್ಕದದಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಲ್ಲಸದಿ ಪೇಳ್ದುದಂ ಕರ್ಣಾಟಕೃತಿಬಂಧದಲ್ಲಿಯುದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಮಾಗಿ ಬರೆದೆನಿಂತಿದನು ಭವ್ಯರು ಕೇಳ್ವುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧–೯). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ಷಟ್ಪದ]

ಉದ್ದಂಡಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ : ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿ (ರಾಘಚ. ೧೯–೮೧) ; ವೆಂಕಟ ನೃಪಂ ಶಿವಗೀತೆಯರ್ಥಮನುದ್ದಂಡಷಟ್ಪದಿಗಳಿಂ ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನು (ಕವಿಚ. II, ೩೧೯, ಶಿವಗೀತೆ). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಉದ್ದಂಡಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪ ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ; ಅಹಂಕಾರ ; ಗರ್ವ : ದಂಡಿಸು ವರಾರೆನ್ನನೆಂಬುದ್ದಂಡಿಕೆಯೊಳೆಮ್ಮರ್ಥವಂ ನೀಂ ಕೊಂಡೆಯಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿ ನವರಾದಡೇನವರ ದಂಡಿಸದೆ ಬಿಡುವೆನೆ (ಬಸಪು. ೧೧–೮) ; ತಾಯ ತಂದೆಯುಚಿತ್ತವುಂ ಭಾವಿಸುತೆ ತರಬೇಕೊ ಉದ್ದಂಡಿಕೆಯೊಳೀಗ ಸೇವಕರ ಬಿಟ್ಟು ಪಿಡಿತರಿಸಬೇಕೋ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೨೭). [ಉದ್ದಂಡ + –ಇಕೆ]

ಉದ್ದಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; ಅಲ್ಲಗಳೆ ; ಮಿಾರು : ಕಂಡುದ ಮಱೆಯಿಟ್ಟೆನೆ ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲನುದ್ದಂಡಿಸಿದೆನೆ ಸೇವೆಗಲತೆನೆ ಕೊಂಡಾಡ ದುಬ್ಬಿದೆನೆ ನಿನ್ನ ಪಿಂತಾಡಿಕೊಂಡೆನೆ ಮುಳಿಸ ಬಿಟ್ಟುಸುರೆಂದಾ (ಸೊಬಸೋ. ೧೩–೧೨) ; ಮಗನ ಶಿರವಂ ನೀಂ ಖಂಡಿಸೆಂದಾ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಬೆಸಸಲೊಡೆ ಯನ ಕುಮಾರನೆಂದುಳಿಹಿ ತನ್ನ ಮಂಡೆಯಂ ಮನೆಗೆ ಬಂದರಿದುಕೊಳೆ ಮಂತ್ರಿಯುದ್ದಂಡಿಸಿದನೆಲವೊ ಸಂದಾಯಿ ನೀನೀತನಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಮಸ್ತಕವನರಿಯೆನುತೆ (ಚಬಪು. ೫೫–೧೫). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಉದ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಸಮರ್ಥಳಾದವಳು; ಪ್ರೌಢೆ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ: ಅಳಿಗೊಳೆ ರಂಜಿಸುವ ಜಾಣೆನ ಪೇಳದುದ್ದಂಡೆಯರು ಜೊತ್ತಿನ ಸೂಳುಪಾಳಿಯೊಳಂಗನೆಯರೈದಿದರು ಗೋಪತಿಯ (ಅಕ್ರೂಚ. ೪–೧೫); ಕಂಡ ಕಂಡವರೊಳು ಕಡುದೈನ್ಯವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯೆನಿಸಿ ತಾನಿರದೆ ಗಂಡನ ಘನತೆಯೆಂತಂತು ಪೆರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪–೪೧). [ಉದ್ದಂಡ$_1$ + –ಎ$_3$]

ಉದ್ದಂನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಎಡೆಗೋದಿರದಿರಿಮುದ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಂ, ಊಚಂ] ನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೯–೬); ಇವು ಮತ್ತೇ ಭಂಗಳುದ್ದಂನುಡಿಯದೆ ಭಯದಿಂದಟ್ಟಿದಂ ಮಾಳವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೪೮). [ಉದ್ದಂ + ನುಡಿ$_1$]

ಉದ್ದಂನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು; ದೂರಹಾರು: "ಉದಂಚಿತ ಮೆಂಬುದು ಉದ್ದಂನೆಗೆದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩); ಪಿರಿಯಮರಂಗಳನುಜವೆ ಕೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಪೊತ್ತುಂ ಪರಿಯುತ್ತುಂ ಪೊಣರ್ದುದ್ದಂನೆಗೆದು ಕುನುಂಗಿ ಭರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿಯುರ್ಬಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೫); ಮುನ್ನೀರುದ್ದಂ ನೆಗೆದಿಂದ್ರನಂದನಕೆ ಪೊಯ್ನೀರಾಯ್ತುದೇಂ ರೌದ್ರಮೋ (ಜಗವಿ. ೧೪–೨೬). [ಉದ್ದಂ + ನೆಗೆ]

ಉದ್ದಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬರು; ಸಾಲಾಗಿ ಬರು: ಲಯದಿಂ ಮೆಲ್ಪಿಂ ಬೆಡಂಗಂಪಡೆವ ತುರಗದಿಂ ಚಿತ್ರಿತಚ್ಛತ್ರಿಕಾಲೀಲೆಯಿನುದ್ದಂ ಬರ್ಪ ಚೇಟೇನಿವಹದ ಬರವಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೫); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಜಾಂಪರಿಲ್ಲ . . . ಎತ್ತಲುಮುದ್ದಂಬಂದು ದಳ್ಳೆಂದುರಿವ ರಿಪುಗಳಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೮೦). [ಉದ್ದಂ + ಬರ್]

ಉದ್ದಗದ್ದುಗೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂಜದೆ ಪೋಗಿ ಬಸವಣ್ಣನುದ್ದ ಗದ್ದುಗೆಯಾಗೆ ತನ್ನಯ ಪೊದಕೆಯುಂ ತೆಗೆದಿಳೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೫–೧೧). [ಉದ್ದ + ಗದ್ದುಗೆ + ಆಗು$_1$]

ಉದ್ದಗಲ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲ: ನಿಮ್ಮ ನಿವೇಶನದ ಉದ್ದಗಲ ಎಷ್ಟಿದೆ? (ರೂಢಿ). ೨. ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಗಾತ್ರ: ಒಳ್ಳೆ ಉದ್ದಗಲದ ಕುಸ್ತಿಯ ಆಳಿನ ಕಳೆ ವನಮಾಲಿಗೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪). [ಉದ್ದ + ಅಗಲ]

ಉದ್ದಟ 'ಉದ್ಧಟ' ನೋ.

ಉದ್ದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: "ಉದ್ದಧ್ವನಿ ತಾರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೨೯). [ಉದ್ದ + ಧ್ವನಿ]

ಉದ್ದನೀರು (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ನೀರು. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೋಜು: ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಆಲಸಿಗನಲ್ಲ, ಹಾಳುಹರಟೆಗಾರನಲ್ಲ; ತುಂಟನಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದ ಉದ್ದನೀರಿಗೆ ಹೋಗುವವನಲ್ಲ (ನಮ್ಮಬ. ೪೪).

ಉದ್ದನೀರಿಗೆಹೋಗು = ಕೈಲಾಗದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹೋಗು (ಉಕ). [ಉದ್ದ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಉದ್ದನೆಯ 'ಉದ್ದ' ಪರಾ.

ಉದ್ದನ್ನ 'ಉದ್ದ' ಪರಾ.

ಉದ್ದಮಿದಾರ 'ಉದ್ದಿಮೆದಾರ' ನೋ.

ಉದ್ದಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡು (ಕಿ). [ಉದ್ದಮಿ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ದಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರಿ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಂದೊಡೆ ಬಂದೆಳಮಾವೆಂದೊಡೆ ನೆಜೆದಿಂಗಳ ತಣ್ಪೆಳಗೆಂದೊಡುದ್ದಮುರಿವಂ ಗೊರವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೬). [ಉದ್ದಂ + ಉರಿ$_1$]

ಉದ್ದಮುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಬಲುತಾಪಗೊಳಿಸು: ಅಂತು ಕಂದರ್ಪದುರ್ವಹದಹನವಾಹಮಪರಿಮಿತಶಿಶಿರೋಪಚಾರವಿಧಿಗಳೊಳಮುಪಶಮಿಸದುದ್ದಮುರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] (ವರ್ಧಪು ೪–೪೭ ವ). [ಉದ್ದಮುರಿ + –ಇಸು$_1$]

ಉದ್ದಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದಮೇಜು 'ಉದ್ದವೇಜು' ನೋ.

ಉದ್ದರಿ$_1$, ಉದ್ದರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಲದ ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಡದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಉದ್ದರಿಯ ಕೊಟ್ಟಣ್ಣ ಹಸ್ವಾದ ಹಾವಾದ ಎದ್ದೆದ್ದು ಬರುವ ನಾಯಾದ ಹುತ್ತದ ಗೊದ್ದದಂತಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬); ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಅದ್ದೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬). ೨. (ಉಕ). ಸಾಲ; ಬಾಕಿ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿ ಇಲ್ಲ ಸುಂದರಕ್ಕನಿಗೆ (ವೈನಿ. ೧೬೮). **ಉದ್ದರೆ$_1$**: ೧. ಮೈದುನನ ಹೆಸರಿಗೆ ಉದ್ದರೆ ಬರಸಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತರುವುದೊಂದೆ ಉಪಾಯ (ಬೆಳುಮ. ೪೪).

ಉದ್ದರಿಕೊಡು = ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಡು: ಇದ್ದೂರವರಿಗೆ ಉದ್ದರಿ ಕೊಡುವ ದಡ್ಡತನಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೬). ಉದ್ದರಿಗಿರಾಕಿ= ಸಾಲದ ಗಿರಾಕಿ: ಅಧಿಕಾರ ಬಜಾಯಿಸುವುದು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಉದ್ದರಿಗಿರಾಕಿಗಳ ಮೇಲೆ, ಇಲ್ಲ ಮುದುಕ ಗಣಪೂನ ಮೇಲೆ (ಮೂರುಪಾ. ೭೧). ಉದ್ದರಿಹೇಳು = ಸಾಲಹೇಳು: ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿಹೇಳುವರೋ ಎಂದು ಹೆದರಿದ್ದೆ (ಅಪವಾ. ೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಧಾರ್ < ಸಂ. ಉದ್ಧಾರ]

ಉದ್ದರಿ$_2$ (ನಾ). ಸರಿಸಮ; ಸಮಬಲ; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ರಾವಣನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಅಲೆದಾಡುತ್ತ, ತನಗೆ ಉದ್ದರಿಯಾದ ವೀರನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಲಿದ್ದನು (ತುಳಸಿ. ೫೧). 'ಹುದ್ದರಿ' ಪರಾ. [?]

ಉದ್ದರೆ$_1$ 'ಉದ್ದರಿ$_1$' ನೋ.

ಉದ್ದರೆ$_2$ (ನಾ). ಭಾಗ; ಪಾಲು (?): ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಕೋಲಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರೆ]ಯನಿಕ್ಕಿದ ಭಂಡಾದ ಹರದನಂತಾದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೩೪); "ಉದರೆ – ಉದ್ದರಿ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). [?]

ಉದ್ದವಣ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಘೋಷಣೆ: ಮುದದೆಸೆದಿರ್ಪ ಬದ್ದವಣಮುದ್ದವಣಂ ರಿಚೆ ಪಾಟವಾಟಮೆತ್ತಿದ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩೯).

[?. P. ವರ್ಧಮಾನ > ಬದ್ದವಣ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಊರ್ಧ್ವಮಾನ > ಉದ್ದವಣ ಆಗಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಉತ್ + ರವಣ = ಉದ್ರವಣ > ಉದ್ದವಣ]

ಉದ್ದವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹರಿ; ದೀರ್ಘವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪೂಸುವ ಬೂದಿಗಂಗಭವನಂ ಭವಸಾರನನಾರ್ದು ಸುಟ್ಟ ಭೂತೇಶನ ಬುದ್ಧಿಗುದ್ದವರಿದಾಂ ಪೊಗಟೆಂ ಪೊಗಟ್ವೆಂ ಮನೋಜನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೮೫). [ಉದ್ದ + ಪರಿ$_2$]

ಉದ್ದವಟಿ (ನಾ). ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಚೆಂಡನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಮಂಡಳಮಾಲೆ, ತ್ರಿಮಂಡಳ, ಯಾಮುಕ, ಮಂಡಳ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಉದ್ದವಟಿ, ಚಕ್ರವ್ಯೂಹ ಎಂಬ ಎಳತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದ್ದವಟಿಮೆಱೆವರೆಂಬುದೆ ಬಿದ್ದಂ ಮುನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡುಪಿನೊಳ್ ಬಹುವಿಧದಿಂದುದ್ದವಟಿಮೆಱೆದು ಮುರಿಗುಂ ಬಿದ್ದಮೆನಲ್ ಬಳಲ್ದ ಪೊಜಗನೆಱೆವಬೆಡಂಗಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೭–೧; 982); ಕಡುಪುಗಳುದ್ದವಟಿಂ . . . ಲಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆನೆ ಬದಿಕಯ್ಯುರಮಡರ್ದ್ದಪುಳೆನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೦೭; 982); (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೧೨, ೧೧೭; 982 ನೋ). [?. / ತೆಲು. ಉದ್ದವಡಿ = ಬೇಗನೆ, ವೇಗವಾಗಿ]

ಉದ್ದವೇಱು, ಉದ್ದಮೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಏರು : ಪಿರಿದುದ್ದವೇಱೆ ನಾನಿದ್ದರೆ ಕಂಡು ನಿಮ್ಮರಸಿಯರಳಲುವರಿದಱ ಪಿರಿದೇನು ಪುಟ್ಟಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರುವೆನೆಂದಳು ಕಳಾನಿಪುಣೆ (ಭರಚ. ೪೨–೫೩). ೨. ಅತಿಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು ; ಸೊಕ್ಕು : ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೊನೆದುದ್ದವೇಱೆ ಪಲವನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಱಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಪ. ೯–೪೪). **ಉದ್ದಮೇಱು**:೧. ಅಱನಂ ಬಗೆಯದೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋಱಮುಡಿಮೆಂದುದ್ದಮೇಱೆ ಸವಳವೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪಱಯಂ ಪೊಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಸಮುಪ. ೧೪–೭೪). [ಉದ್ದ + ಏಱು$_1$]

ಉದ್ದಳನ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವಿಕೆ ; ಭೇದಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸೀಳುವವನು ; ಭೇದಿಸುವವನು : ವೈರಿನರೇಂದ್ರೋದ್ದಾಮದರ್ಪೋದ್ದಳನನನೆ ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಪೇೞಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ದಲನ]

ಉದ್ದಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದಂಗಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಕೆ (?): ಪೊಳೆವುದ್ದಳಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿರೆ ತಳದಿಂದಂ ನೀವಿ ನೇವರಿಸಿಯುಲ್ಲಾಸಂಗಳನಿತ್ತು ಪೊಯ್ದು ನೋಡಿದನಳವಡೆ ಝೇಂಕಾರಮಂ ಮನೋಮುದದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೨). [?]

ಉದ್ದಳಿತ (ಗು). ಸೀಳಿದ ; ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಉತ್ತೇಜಿತಮನೋಜಮಾರ್ಗಣಮುಮುದ್ದಳಿತ ವಿರಹಿಹೃದಯಮುಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೬೧). [ಸಂ. ಉದ್ದಲಿತ]

ಉದ್ದಾನ$_1$ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ ; ಕಟ್ಟುಮೀರಿದ : ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ಕತ್ತಿಯಲಿ ಹೀನಮಾಯಾಮೋಹವೆಂಬುದ್ದಾನವೃಕವಂ ಕಡಿದು (ಬಸಪು. ೩೪–೩೩) ; ಹಂಪೆಯ ಉದ್ದಾನ ವೀರಭದ್ರನ ನೋಡಿ ಬಂದೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉದ್ದಾಮ ?]

ಉದ್ದಾನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಂಧಿಸುವುದು ; ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು. ೨. ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾನಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ವೈಭವ ; ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ : ಅಂಭೋಧಿಗಭೀರೋದ್ದಾನಿಯೆಂದುನ್ನತಿಯನೆಸೆವಿನಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೭ ; 929) ; ಆನೆಯನೇಱೆ ಸೌಷ್ಠವದೆ ಬರ್ಪರಿಕೇಸರಿಯೊಂದು ಗಾಡಿಯುದ್ದಾನಿ ತಗುಳ್ದು ಕಣ್ಣೊಳೆ ತೊಱಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೮) ; ಏನಂ ಪೇೞ್ವುದೊ ಸಿರಿಯುದ್ದಾನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೭) ; ಈ ನಯನೋತ್ಸವಮಪ್ಪ ರೂಪಿನುದ್ದಾನಿಯುನೀ ತನುಚ್ಛವಿಯುನೇ ಪೊಗೞ್ದಪುದೊ [ಪಾಠಾಂ. ನೇಂ ತಳೆದಪ್ಪರೆ] (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೫) ; ರಾಜಹಂಸನಪಪಾಪಕಳಾಪನೆನುತ್ತೆ ರಾಗದುದ್ದಾನಿಯಿನೊಲ್ದು ಬಣ್ಣಿಪ ಜನಂಗಳನಂತವನಂತಪಾಳನಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭–೨೩ ; 1114) ; ಚತುರ್ಥವಂಶದುದ್ದಾನಿಯನಾಂತ ಬಾಚಹುಲಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೫೬ ; 1186). [?]

ಉದ್ದಾಮ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಉನ್ನತವಾದ ; ಘನವಾದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಅಮರೇಂದ್ರಾರುಣಮಣಿ ಮಕುಟದ್ಯೋತಿ ಬಾಲಾರ್ಕಲೀಲೋದ್ದಾಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರ ರಾಗಂ ತನಗೆ ವಿನತನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೧–೧) ; ಚತುರಕವಿಕುಲಲಲಾಮಂ ಗುಣೋದಯೋದ್ದಾಮಂ . . . ಶ್ರೀನಾಗವರ್ಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೩–೨೪೯) ; ಮತಿಭೂಮನಾ ಶ್ರೀರಾಮನುದ್ದಾಮನಾ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೭–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾಮತೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಅತಿಶಯತೆ : ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸುಖದುದ್ದಾಮತೆಯನೊಲಿದಿತ್ತನಾ ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಕೆಲಬರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦–೧೩). ೨. ರೋಷ ; ರಭಸ : ತಾಮಸದಿ ತಾ ಮಿಱೆ ನಡೆದುದ್ದಾಮತೆಯ ಸೈರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೬೭) ; ಭೂಪತಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಉದ್ದಾಮತೆಯ ಕುದಿ ಇಳಿದು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತ ಬಂತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೨). [ಸಂ. ಉದ್ದಾಮತಾ]

ಉದ್ದಾಮತೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಸುಕುಮಾರರ್ ಜನಿಯಿಸಿಯುದ್ದಾಮತೆವೆತ್ತು ಬಳೆದು ಬಳಿಕೇಱುಂಜವ್ವನಮೆಯ್ದಿದರು (ಜಯಕಾ. ೨–೭೧). [ಉದ್ದಾಮತೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಉದ್ದಾಮಧಾಮ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿ : ಅಮಿತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾವನುದ್ದಾಮಧಾಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೦). [ಉದ್ದಾಮ + ಧಾಮ]

ಉದ್ದಾಮಪಂಡಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಪಂಡಿತ ; ದೊಡ್ಡವಿದ್ವಾಂಸ : ನಾವು ಮಾತನಾಡಿಸಿದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಉದ್ದಾಮಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು (ರೂಢಿ). [ಉದ್ದಾಮ + ಪಂಡಿತ]

ಉದ್ದಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ. ೨. ಚಳ್ಳೆಮರ. ೩. "ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುವೊ ಅದು ಉದ್ದಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨–೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾಲಕ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ದಾಲ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಸವ್ಯಸಾಚಿ ಸೌಭರಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದಮುದ್ದಾಲಕನ ಕಥೆಗೇಳುತಿರದೆ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಪಟ್ಟಣಕೆ ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿ$_1$ (ನಾ). ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ, —ಕಿರುಗಾಲುವೆ, —ಪಿಳ್ಳಗಾಲುವೆ : ತೆಂಕ ಉದ್ದಿಯ ಕಾಲು ಪಡುವಲು ನಾರಾಯಣಯ್ಯನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಭೂಮಿ (ಹೈಆರಿ. V, ೭–೨೯ ; 1038) ; ಒಂದು ದೊಡ್ಡ 'ಉದ್ದಿ' ಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ನಾಲ್ಕಮ. ೭೪). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಉದಿರ್ = ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ ; ತೆಲು. ಉದ್ದಿ]

ಉದ್ದಿ$_2$ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿ ; ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಕಂಡೆನಲ್ಲಾ ಕೆಳದಿ ಚೆಲುವರಗಂಡ ಹದಿನಾರುದ್ದಿ ಹರೆಯದ [ಪಾಠಾಂ. ನನು ಹದಿನಾರು ವರುಷದ] ಗಂಡನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೧೯). [< ಸಂ. ವೃದ್ಧಿ]

ಉದ್ದಿ$_3$ (ನಾ). (?) : ನರಕ ಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಳಟ್ಟುಗಳೊಟ್ಟ ಜೇನಪುಟ್ಟಗಳುಮನುದ್ದಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ). [?]

ಉದ್ದಿ$_4$ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಮ ; ಸರಿಸಮಾನನಾದವನು ; ಸ್ಪರ್ಧಿ : ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಯನ್ನು ನೀನು ಆರಿಸಿಕೋ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉದ್ದಿ]

ಉದ್ದಿಗೆ$_1$ (ನಾ). = ಉದ್ದಿ$_1$ (ತ). [?]

ಉದ್ದಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು ; ಈಸುಮರ ; ಯುಗಂಧರ : ಇದ್ದ ಭರದೊಳಗೀತ ರಿಪುರಥದುದ್ದಿಗೆಯ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟನಾ ರಥ ಬಿದ್ದುದಂಬರನದಿಯೊಳಂಬರಚರರು ಕೊಂಡಾಡೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೪–೯) ; ಬಂಡಿಯ ಉದ್ದಿಗೆಗೆ ನೊಗವನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟ (ಬೆಳದೀ. ೬೫). ೨. ಅಟ್ಟಣೆ : ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಉದ್ದಿಗೆಗಳ ಮೇಲೂ, ಕೆಲವರು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೫೧೬). [?]

ಉದ್ದಿತ (ಗು). ಬದ್ಧವಾದ ; ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿತು 'ಉದ್ದಿತ್ತು' ನೋ.

ಉದ್ದಿತ್ತು, ಉದ್ದಿತು (ಗು). ಉದ್ದವಾದ : ತುಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು . . . ಉದ್ದಿತ್ತು, ನುಣ್ಣಿತ್ತು, ತಣ್ಣಿತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **ಉದ್ದಿತು** : "ಉದ್ದಿತಜಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩–೧೪). [ಉದ್ದ + -ಇತು]

ಉದ್ದಿನಿ (ನಾ). (?): ಇಕ್ಕೇರಿಯ ರಾಜವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಉದ್ದಿನಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ದೊರೆಯಾದನು (ಚಿಕರಾ. ೩). [?]

ಉದ್ದಿಮೆ, ಉದ್ದಮೆ, ಉದ್ದುಮೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕೆಲಸ: ಸಾರಮೇಯಗೆ ಚಪ್ಪಲಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಶೂಕರಗುದ್ದಿಮೆಯು ಸರಬುರುಡೆಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ನರಿಗಾಪರಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೪-೪೭); ಏನಾದರೂ ಉದ್ದಿಮೆ ಮಾಡೋಣ ಅಂದರೆ ಹಣ ಇಲ್ಲ (ತುಂಗಭ. ೧೪). ೨. (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆ. **ಉದ್ದಮೆ**: ೧. ಕಳಕಂಠಿ ನೀತಿವಚನದುದ್ದಮೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಳ್ (ಜಿನಮು. ೨೩-೮). **ಉದ್ದುಮೆ**: ೧. 'ಉದ್ದುಮೆಗೈ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉದ್ಯಮ]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು; ಕಸಬುದಾರ: ಉದ್ದಿಮೆಗಾರನಿಗೆ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಪುರುಸೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[ಉದ್ದಿಮೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ; ಕೈಗಾರಿಕೆ: ಪ್ರಥಮ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ನಂತರ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ ತಲೆದೋರಿತು (ಮಾವಾದ. ೯೮). [ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಉದ್ದಿಮೆದಾರ, ಉದ್ದಮಿದಾರ (ನಾ). = ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಬೆಳೆದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗೂ ನಮ್ಮದೇಶೀ ಉದ್ದಿಮೆದಾರರ ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಗೂ ಒಳಹೊಂದಿಕೆ ಇದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೮). **ಉದ್ದಮಿದಾರ**: "ಉದ್ದಮಿದಾರ – ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥ" (ಜ್ಞಾನಕೋ. ೨೦). [ಉದ್ದಿಮೆ + -ದಾರ$_4$]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಗುರಿ: ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_2$ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ಕುರಿತು: ದೋಸ್ತಿ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕ (ಅ). = ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ: ಪಂತ - ಭುಜಂಗರಾಯರುಗಳಿಂದ ಪಹರೆಯವರು ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦೩). [ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_1$ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಗುರಿಯಿಟ್ಟ; ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ; ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ. ೩. [ಛಂದ] "ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮವೃತ್ತದ ಒಂದು ಪಾದದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ದ್ವಿಗುಣಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದು ಲಘ್ವಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಲು ಅದು ಆ ವೃತ್ತದ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗುವುದು. ಈ ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ ೯೦); ಆರೇನಂ ಬೆಸಗೊಂಡ ಛಂದದ ಲಘುವ್ರಾತಂಗಳುದ್ದಿಷ್ಟದಾಧಾರಂ ಮಾಡೆಯುನಿತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆಸೆವಾ ಛಂದಾಂಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವಾನಾರಂದೋರ್ಪ ಲಗಕ್ರಿಯಾವ್ರಜದ ವೃತ್ತಂಗಳ್ ಸಮಾನಂಬರಲ್ ನೀರೇಜಾನನೆ . . . ಪೇಱು ತ್ವರಿತದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕದುದ್ದಿಷ್ಟಮಂ (ಛಂದೋಂಬು ೬-೪ ಅ೩೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಇದು ಶ್ರಾವಕರ ಅಂತಿಮ ತರಗತಿಯು. ಇವನು ತನಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದು ಹೇಳುವರು" (ಜೈನಪ ೪೭೪); ದರ್ಶನಿಕಂ ವರ್ತಿಕಂ . . . ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬ವ).

[ಉದ್ದಿಷ್ಟ + ವಿರತ]

ಉದ್ದೀಪ (ಗು). ೧. ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪ; ದೊಡ್ಡದೀಪ: ಸಜ್ಜನಭಕ್ತಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂದುದೆಲ್ಲಾ ಭುವನ ಭವನೋದ್ದೀಪ ರೂಪದೊಳು (ಬಸಪು. ೧೦-೧೨). ೩. ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಕ (ಗು). ಉತ್ತೇಜಿಸುವ: ಸಕಲವಿಲಾಸಗಳಿಗೂ ನೆಲೆಯಾದ ಆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು . . . ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೂ ತಿರುಗಿಸುವ ಅವಸ್ಥೆ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಉದ್ದೀಪಕವಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನ (ಗು). ೧. ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ: ಎಲ್ಲಮುಂ ಪುಂಡರೀಕಂಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದಂತೆ ಕೇವಲಂ ಸಂತಾಪಮಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಆ ಪಕ್ವಾನ್ನಮೆ ಮೃತಿಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದ ಮಾಳ್ಕೆಯಘದಿಂ ಬೀಜಾವಾಪಮೆನೆ ಜನ್ಮಲತೆಗೆ ಕಲಾಪಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡ್ಯದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೪). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶನ; ಉತ್ತೇಜನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉದಿಸಿದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಬಲಪಡಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರಿ: "ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯); ವಿಭಾವಗಳನ್ನು ಆಲಂಬನವಿಭಾವ, ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ ಎಂದು ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭಾರವಿಮಾ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿಕೊ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು. ೨. ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಹುರಿದುಂಬು: ದೃಶ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದುದ್ದೀಪನಂಗೊಂಡು . . . ಜನಕಜಾಪ್ರಿಯಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ನುಡಿಸಿದನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೩-೩೨). [ಉದ್ದೀಪನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಪುಡಿ: ಮಂದಾಗ್ನಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಉದ್ದೀಪನ + ಚೂರ್ಣ]

ಉದ್ದೀಪಿತ (ಗು). = ಉದ್ದೀಪ್ತ: ೧. ಉತ್ತಪ್ತಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೨ವ).

[ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳಗಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು. ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು: ಮೆಣಸು ಅಲ್ಲಗಳಲ್ಲೆ ಪಾಚಕಶಕ್ತಿಯಿದ್ದು ಹಸಿವನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುವ ಗುಣವೂ ಉಂಟು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೮೮). [ಉದ್ದೀಪನ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ದೀಪ್ತ (ಗು). ೧. ಬೆಳಗಿದ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ: ಧೀಮಂತರುದ್ದೀಪ್ತ ಚಿತ್ತದುಳಿವನು ಮೆರೆವ ನಾರಣನ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೫೦-೮). ೨. ಕೆರಳಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದು$_1$ 'ಉರ್ದು$_1$' ನೋ.

ಉದ್ದು$_2$ 'ಉರ್ದು$_2$' ನೋ.

ಉದ್ದುಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದುಮೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ಸಮಯದಿ ನೆನಹು ಬಹುದೆಂತಿಲ್ಲವೆನಲವರುದ್ದುಮೆಗೈದೆಲ್ಲ ಸಾಮ್ಯದೊಳು ಸಕಲಕು ಬಾಹದೊಂದವಕೆ (ಕದಂಪು. ೧೪).

[ಉದ್ದುಮೆ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + ಗೆಯ್$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ದುರುಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಒರಟ; ಅಸಭ್ಯ: ಎದ್ದು ಪರಿತಹ ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಱಿದು ನಿಂದಾದೃತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ಭುರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯಂರಸದಿ ಶಿವ ತಾನುದ್ದುರುಟನಪ್ಪಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುದ್ದುರುಳುವಪ್ಪಜಲಿ] ಕೆಡಹಿದ ಪಾದತಳದಿಂದ (ಸಂಭಪ. ೬-೩೨). [ಉದ್ದುರುಟು + -ಅ$_7$]

ಉದ್ದುರುಟು (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಒರಟಾದ: ಉದ್ದುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನು ಹೋಗಾಡಿ ಉದ್ದನ ಮರದ ತುದಿಗೇಱಿ ತಲೆಯೂಱಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ೨. ಬಲುಗಟ್ಟಿಯಾದ: ಅರಸು ರಾಮರ ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದೆನು ಎಂದು ಮಱುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ದುರುಟು ಹಸು ಮಂತ (ಪುರಂಪ. ೨-೬೫-೪). (ನಾ). ೩. ಒರಟುತನ; ಅಸಭ್ಯತನ: ನೀನಾರು ಸಾರೆಂದು ಉದ್ದುರುಟನಿಂದ ಜರೆದನು ವಿಜಯನಂದು (ಕವಿಜ. III, ೯೪ ಇಂದ್ರಕೀಲಚೌಪದ). [ಉದ್ದ + ಉರುಟ್ಟು₃]

ಉದ್ದುರುಟುತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ಉದ್ಧಟತನ; ಒರಟುತನ: ಉದ್ದುರುಟುತನ ನಿನ್ನ ಮೋಱೆಯಲಿದ್ದುದೈ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೪೬); ಒದ್ದುಕೊಂಡವು ಧರಣಿಯನು ಹೊತ್ತಿರ್ದ ದಂತಿಗಳಹಿಪ ಕೂರು ಮ ರುದ್ದುರುಟುತನವೆಲ್ಲಿಯೇನಾಯ್ತುಱಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೪); ದಾನವನುದ್ದುರುಟುತನಕಳ್ಕಿಹಾಯ್ದುರು ಸುರರು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೩-೪೦). [ಉದ್ದುರುಟು + -ತನ]

ಉದ್ದುವಾರೆ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳನ್ನು) ಮರ್ದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಉಜ್ಜುವ ಹಾರೆ: ಚರಿತದಿಂದೊಂದುದ್ದುವಾರೆಯಂ ಪಿಡಿತಂದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೯-೫); ಹಲ್ಲಣ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣವು ಕಬ್ಬಿಯು ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚದಾಯುಧವೊಕ್ಕಣವುದ್ದುವಾರೆಯುಂ ಸೆಲ್ಲಹಮುಂ ಶರಾವಳಿಗಳುಂ ಧನುಮುದ್ಗರಲೌಡಿಗಳಾದಿಯಾದವಿಂಬಿಲ್ಲೆನೆ ಪೊತ್ತವರ್ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು ದಂಡಿನೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೮). [ಉದ್ದು₁ (< ಉರ್ದು₁) + ಪಾರೆ]

ಉದ್ದೆಗ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗ (?): ವಿದ್ಯೆ ಸತ್ಕುಲ ಬಹುವಿವೇಕವು ಬುದ್ಧಿ ಜಾಣುಮೆ ನುಡಿಯ ಸಡಗರ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತ ಸುಶೀಲ ಭುಜಬಲಭದ್ರನೆಂದೆನಿಪ ಉದ್ದೆಗವು ಮೊದಲಾ ಗುಣಂಗಳಲಿದ್ದು ಫಲವೇನರಸ ಭಾಗ್ಯದ ಬುದ್ಧಿ ಹೊದ್ದದವ ನರನು ದರಿದ್ರಾಂಗನವನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಒರಿಇ. ೧-೧೦೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉದ್ದೆಸ (ನಾ). = ಉದ್ದೇಶ ೧: ಆಸದಳಮೆಸೆದುದು ಮೊಗೆವುದ್ದೆಸದೊಳೆ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊನ್ನಕಳಸಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮೪); ಬೆಸಗೊ[ಳ್ವುದ ಱಿಂದಿದನು]ದ್ದೆಸಮಾವುದು ತರುಣಿ ನಿನಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೧); ಹಸುವರ್ಗಸೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದುದ್ದೆಸಮಱಿಯದೆ ನಡೆದು ಕುಜನಗಾಂತದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು (ವರ್ಧಪು. ೬-೮). [< ಸಂ. ಉದ್ದೇಶ]

ಉದ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಲೋಚನೆ; ಹಂಚಿಕೆ. ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳ: ಮಗನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ವಸುದೇವಂ . . . ಮಧುರಾಪುರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಯಲ್ದೊಱೆವರಿವ ಬಟ್ಟೆಯೊಳುದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಆಲೋಚನಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಬೇಕೆಂದೇ: ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಷಕುಡಿಸಿದಂತೆ . . . ಆಪಾದನೆ ಹೊರಿಸಿದೆ (ಪುನರು. ೨೦೪); ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಲೆಖ್ಖಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲೆಮ. ೩೩). [ಉದ್ದೇಶ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡು; ಕುರಿ: ಮತ್ತಮಾ ದಮಿತಾರಿಯನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಬಲದೇವನಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೦ ವ); ಆ ಬಾವಿಗಂ ದೇವಗ್ರ್ಗವರನುದ್ದೇಶಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯-೨೪; 1127); ವನಜಾಸನೆಯೇಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೋಧದೊಳ್ ಪೇಳಿಂತಾವನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮಿದನೆನಗಱಿಪಿದೊಡೇನೊ ದೋಷವೇ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೭); ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಯುತ್ತೇವೆ. ಉದ್ದೇಶಿಸದ್ದನ್ನು ಕಲಿಯಲಾರೆವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೧೫). [ಉದ್ದೇಶ + -ಇಸು₃]

ಉದ್ದೇಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ಗುರಿಯಿಟ್ಟದ್ದು; ಕುರಿತದ್ದು: ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯ, ವಿಧೇಯವೆಂದು ವಿಭಾಗವಿರುವುದು. ತಿಳಿದ ಅಂಶವು ಉದ್ದೇಶ್ಯ. ತಿಳಿಯಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಂಶವು ವಿಧೇಯ (ಓಂದಸಾ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ದ್ರವ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೊರೆತ, —ಘೋಷ: ಮೊಱೆದುದು ಸಮುದ್ರ ಮುದ್ದ್ರವದ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಿಂದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಟ, ಉದ್ದಟ (ನಾ). = ಉದ್ಧತ ೬: "ಆ ಹುಡುಗನು ಉದ್ಧಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ" (ರಂಗರೋ. ೫೬). **ಉದ್ದಟ**: "ಉದ್ದಟ - ಉದ್ಧತ - ಗರ್ವಿಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪). [< ಸಂ. ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧಟತನ (ನಾ). ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವಳ ಉದ್ಧಟತನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋಸಾರಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯವರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದುಂಟು (ಅನಾಮಿ. ೧೬). [ಉದ್ಧಟ + -ತನ]

ಉದ್ಧಟೆ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಉದ್ಧತತನ (?): ಏನುದ್ಧಟೆ! ನಿಷಾದಗಮಮಾ ಧನುರ್ವೇದವೇ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೯-೩೩). [ಉದ್ಧಟ + -ಎ₃]

ಉದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಎತ್ತರಿಸಿದ. ೨. ಹೊಡೆದ; ಮಿಾಟಿದ: ಆಳ ಸಿಲಿಸೋ ಸಿಲಿಸೆನುತ ಸಂಸ್ಫಾಳಿತೋದ್ಧತ ಚಪಳಚಾಪ ಕರಾಳಮೌರ್ವೀನಾದ ಭೀಷಣನಾದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೩). ೩. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ: ಮುಂಗಾಣದತ್ಯುದ್ಧತತರಮುಖಿವಾಗಿರ್ಪುದೋರಂತೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆನ್ನೀ ಮನದೊಡತಣಹಂಕಾರವಿಂತಿಂತಿದಂ ದೇವನೆ ನೀಂ ತಗೊರ್ತ್ತಿ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೬). ೪. ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ; ಕೆರಳಿದ: ಚಮೂರುಸಂಕುಳಮನುದ್ಧತಭೀಕರ ಸೂಕರಾಳಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೭-೯). ೫. ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳ; ಉತ್ತೇಜನವುಳ್ಳ. ೬. ಒರಟ; ಅವಿನೀತ. ೭. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ: ಕೆಲರನುದ್ಧತಾ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ವಾತ, ಉದ್ವತ, ಉದಾತ್ತ] ಪ್ರತಿಮಹಿತರ್ಮಾಡಿ ಕೆಲರನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦ ವ). (ನಾ). ೮. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದ ಜಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧತಂ (ಅ). ತುಂಬ ವೈಭವವಾಗಿ.

ಉದ್ಧತಮಾಡು = ತುಂಬ ವೈಭವದಿಂದ ಆಡು, —ಕುಣಿ: ನೋಡುವನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರನತಿಯುದ್ಧತಮಾಡುವನಾ ಜಿನೇಂದ್ರನಾ ಷೋಡಶತೀರ್ಥನಾಥನೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ ದೊರೆಯಾರಘಾಂತಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೫). [< ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧತವಾದಿ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ ವಾದಿ: ದಿಟನುಡಿವನ್ಯವಾದಿಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧ[ತ]ವಾದಿ . . . ವಾದಿಭಯಂಕರನೆನ್ದು ದಂಡುಳಂ ಸ್ಫುಟಪಟುಘೋಷ ದಿಕ್ತಟಮನೆಯ್ದಿತು ವಾಕುಪಟು ಗೋಪನನ್ದಿಯ (ಎಕ. II, ೬೯-೪೮; 1100). [ಉದ್ಧತ + ವಾದಿ]

ಉದ್ಧತವೃತ್ತ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೊಕ್ಕಿದವನು: ಉದ್ಧತವೃತ್ತಂ ಗತಧೈರ್ಯನಾರ್ಯವಿಮುಖಂ ನಿಪ್ರಾಳು ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾದೈಸಿರಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೨೪). [ಉದ್ಧತ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಧತಶೀಲ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರಿ: ಬಂದನಪ್ರತಿಮನಂಗಜವಿಮರ್ದನನೆಂಬ ಬಂದನುದ್ಧತಶೀಲತರ ಕಾಲಹರನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೧೪). [ಉದ್ಧತ + ಶೀಲ]

ಉದ್ಧತಾರಿ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಶತ್ರು; ಸೊಕ್ಕಿದ ಹಗೆ: ಧರೆಯಂ ಕಾಯಲುಮರ್ಥಿಗಂ ಪರಿಜನಕ್ಕಂ ಬಂಧುವರ್ಗಕ್ಕಮಾದರದಿಂದೀಯಲುಮುದ್ಧತಾರಿನೃಪರಂ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಸೋವಲುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೯). [ಉದ್ಧತ + ಅರಿ₆]

ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಹಂಕಾರ; ಸೊಕ್ಕು; ಕೊಬ್ಬು: ಇಕೆಗೆ– ಉನ್ನತಿಕೆ ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಮದವೆತ್ತಿ ನಡೆವ ರಾಯಗ[ಡ]ಣ ಮನುದ್ಯಪ್ರತಾಪತಪನಾತಪದಿಂ ನಡೆ ಕೊರಗಿಸುವುದ್ಧತಿಕೆಗೆ ಪಡಿಯಾ ವೋಂ ವೀರರಾಯಸೋಮೇಶ್ವರನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭–೭; 1138); ಅತುಳತರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರನಿಬರಂ ಕೂಡಿಯುದ್ಧತಿಕೆಯಿಂ ಪೋಗಿ (ಪಾಸೋಪು. ೮–೪೫). **ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ**: ೧. ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೨); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು-ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಗುಣದೊಳ್ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕೀರ್ತಿಯೊಳೆಣೆಯಿಲ್ಲೆಂಬುದ್ಧತರ್ಕರ್ಗಳೇ(ಂ) ಮುನ್ನಿನವರ್ ಗುಣಹೀನರೂನರೀಗಳಿನಣುಮಾತ್ರಕ್ಷಿತಿಪರುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೆ ಚೋದ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೫–೨೩).
[ಉದ್ಧತ + –ಇಕೆ]

ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ 'ಉದ್ಧತಿಕೆ' ನೋ.

ಉದ್ಧತಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಪಡು: ವಿತತಧರ್ಮಾಚಾರವುಳಿದುದ್ಧತಿಬಡುವ ಮುಂಗಾಣನವನೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿಹನು (ಜೀವಂಜ. ೪–೩). [ಉದ್ಧತಿ + ಪಡು$_1$]

ಉದ್ಧರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವ; ಕಿತ್ತುಬಿಸಾಡುವ. 'ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದು. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಕಿತ್ತುಬಿಸುಡುವುದು. ೩. ವಾಂತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ. ೪. ಮುಕ್ತಿ; ಬಿಡುಗಡೆ. ೫. ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪಡೆದಿರುವುದು: ದೊರೆವಡೆದ ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಾಂತದಿಂ ಜಝಶಷಾಂತಹಾಂತಕ್ಷಾಂತೋದ್ಧರಣದಿನುದ್ಭವಿಸವು ಬಲ್ಲರ ಮತದಿಂ ಧಾತು ತಿಳಿವುದವನೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೫). ೬. ಇತರರ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು; ಅವತರಣ: ಕೆಲವರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು, ಅವರ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಇತರರ ಉದ್ಧರಣಗಳಿಂದಲೂ ದೊರಕುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೯೪). ೭. [ವೀಶೈ] ರೋಗ, ಭಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತಾಯಿತ, —ಯಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ: "ಉದ್ಧರಣವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಅದರ ಮೊದಲಲ್ಲೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಹಾಕುವ ಸಂಕೇತ ಚಿಹ್ನೆಗಳು: ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು (" ", ' ')" (Quotation Marks. ಇಂಕನಿ).
[ಉದ್ಧರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಉದ್ಧರಣೆ (ನಾ). ೧. ಉದಾಹರಣೆ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು: ಶಿವನಿರ್ಮಾಲ್ಯವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸುಗ ಮೇಲಿನ ಉದ್ಧರಣೆಗಳನ್ನಿತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ತುಳುನಾ. ೨೩೫). ೨. [ವೀಶೈ] "ಉದ್ಧರಣೆಗಳು–ವೀರಶೈವತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು" (ಶರಸಾ. ೨೪–೮). ೩. ತೀರ್ಥ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಸಣ್ಣ ಸವುಟು: "... ಮೂರು ದಿನಗಳಾಯ್ತು ಒಂದು ಉದ್ಧರಣೆ ನೀರನ್ನೂ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೬೬). [ಸಂ. ಉದ್ಧರಣ]

ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ನಾಶಕರವಾದ ಉರಿ: ಒಳಗಿರ್ದ ಬದ್ಧಜಲಮಂ ಚೆಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತದುದ್ಧರಾಗ್ನಿಯನಂತು ಕೆಡಿಸಿ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿ ಕಿಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯದು ಬೂದಿಯದು ತಾನು (ಬಸವು. ೩–೫).
[ಉದ್ಧರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದ್ಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಸಂರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಕಾರ್ಯವೆಮಗಿಡುವೆ ಶಿವಪದಪರ್ಯಂತಂಬರಮುಮೋಘಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹತ್ಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೧–೬); ಸಚ್ಚರಿತರ್ ಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸುಗೀ ಸಂಸಾರ ಪಾರಾಶಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೫); ನರಕದೊಳಾಳಲೀಯದೆ ಚಂಡಿಕೆವಿಡಿದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಳ್ಗೊಂಡ ಗುರುವೆ (ಬಸರ. ೪–೩೨); ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೧); ಉದ್ಧರಿಸುವೆನು ಜಗವನೆನ್ನುತಿಹ ಸಖನೆ ನಿನ್ನುದ್ಧಾರವೆಷ್ಟಾಯ್ತೊ? (ಮಂಕುಕ. ೬೫೮). ೨. ಉದಾಹರಣೆಕೊಡು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು: ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನು ಕಾವ್ಯಸಾರವೆಂಬ ಪದ್ಯಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಶಬರವರ್ಣನೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೬೦); ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅಪಕ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೬೧). ೩. ಉದ್ಧಾರವಾಗು; ಏಳಿಗೆಯಾಗು: ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೪–೭೧ ಪಲ್ಲವಿ).
[ಉದ್ಧರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಧರ್ಷ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: "ಪ್ರಮೋದಃ . . . ಉದ್ಧರ್ಷಃ, ಉದ್ಧವಃ . . . ಸುಖಂ – ಈ ೧೩ ಸುಖದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಂತ (ಗು). ಹೊರಹಾಕಿದ; ಕಾರಿದ; ವಾಂತಿಮಾಡಿದ. ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ. 'ಉದ್ವಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾನ (ನಾ). ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಈ ಅಸಹಾಯಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿಡುಗಡೆ; ಮೋಕ್ಷ. ೩. ಸಾಲ; ಋಣ; ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲ. ೪. ಕಿತ್ತುಹಾಕುವುದು; ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ. ೫. (ನಾಯಕನಿಗೆ) ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಆರೊಂದಿ. ೬. ಉತ್ತಾರ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೪).

ಉದ್ಧಾರಮಾಡು = ೧. ಸಂರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹೇಳು. ಉದ್ಧಾರವಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು: ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿದರೆ ಉದ್ಧಾರವಾಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವನು; ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಿಸುವವನು: ಬುದ್ಧ, ಶಂಕರ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ವಿವೇಕಾನಂದ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪುರುಷರು ಭಾರತೀಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧಾರಕರು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೦೫ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧರಿಸು ೧: ಧಾರುಣಿಯಲಜಿವಂತೆ ಕರುಣಾಕಾರನಾಗಿ ಷಡುಸ್ಥಲವನುದ್ಧಾರಿಸಿದ ಗುರು ಚೆನ್ನಸಂಗನಬಸವ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೩). [ಉದ್ಧಾರ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲದ ಮೂಡಣ ಉದ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲು ಆ ಮೂಡ ಕೊಳತೂರ ಬಡಗ ಹನೆಕಾಲದ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು ಆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು . . . ಆ ಮೂಡಹನೆ ಕೊಲದ ಮರವೂರ ಕೊಳತೂರ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹುತ್ತದ ಮೇಲಣ ಉದ್ಧಿಯ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪–೯೮; 1497). [?]

ಉದ್ಧುರ (ಗು). ೧. ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ. ೨. ಸಮರ್ಥವಾದ; ಶಕ್ತವಾದ; ದಕ್ಷವಾದ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಉದ್ಧುರಗಂಭೀರಪಯೋದನಾದನತಿಪುಷ್ಪಾಂಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪-೧೭). ೪. ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡ; ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಹುರುಪಿನ: ಸುರಭಿಸಮಯದೊಳೆ ಕೋಕಿಳವಿರುತಿ ನಿಬಂಧನಮನಬ್ದಕಾಲದೊಳೆ ಮನೋದ್ಧುರಕೇಕಿ ಮಧುರಕೇಕಾವಿರುತಿಯನಭಿಯುಕ್ತರ ಱಿದು ಪೇೞ್ವುದು ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೧). ೫. ಕಳಚಿಬಿದ್ದ: ಕರಮೆರಡುಂ ಪಱಿವುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುನ್ನಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಂಡುದ್ಧುರರಥಚಕ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ತಿರಿಪಿ ನರಪ್ರಿಯತನೂಜನಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧುಷಣ (ನಾ). ರೋಮಾಂಚ; ಪುಳಕ. [< ಸಂ. ಉದ್ಧರ್ಷಣ]

ಉದ್ಧೂತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದೂರ ಎಸೆದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆತನುಸಮಾಕಾರರುದ್ಧೂತಲೇಪರ್ ಪ್ರಣುತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರ್ (ಆದಿಪು. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂತದೋಷ (ಗು). ದೋಷದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ: ಸದಮಳಚರಿತರನುದ್ಧೂತದೋಷರಂ ವಿಗತರೋಷರಂ ಸಕಳಕಳಾವಿದರಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಮಲಧಾರಿದೇವರಂ ದೇವರೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪುದು ಜಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨೦). [ಉದ್ಧೂತ + ದೋಷ]

ಉದ್ಧೂಪ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ಧೂಪ: ಸತತ ದಹ್ಯಮಾನ ಕಾಲಾಗರೂದ್ಧೂಪೋಪ್ಪಾಮ ಧೂಮಾಮೋದ ಮತ್ತ ಮಧುಕರನಿಕರ ಝುಂಕಾರ ಪರೀತದಿಗಂತರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲನ, ಉದ್ಧೂಳನ (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ವರಭಸಿತೋದ್ಧೂಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ನಮಂ ಗಿರಿಜೆಗೆ ಸುರಸತಿಯರೊಲ್ದು ಮಾಳ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪). **ಉದ್ಧೂಳನ**: ಆತ್ಮಧಿಕ ಫಲವೀವುದೀ ಭಸಿತದುದ್ಧೂಳನ (ಆರಾಚ. ೨-೯); ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಚತುರಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗೋದ್ಧೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಲಲಾಟಮಾತ್ರೋದ್ಧೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು (ವಿವೇಕ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲಿತ, ಉದ್ಧೂಳಿತ (ಗು). ಲೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಳಿದ; ಸವರಿದ: ಉರುಜಟಾಮುಕುಟೋತ್ತಮಾಂಗರು ಸ್ಫುರಿತಭಸಿತೋದ್ಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ತಾಂಗರು . . . ಶಿವಲಿಂಗಧಾರಕರು (ಬಸವು. ೫೪-೫೧). **ಉದ್ಧೂಳಿತ**: ಮದನನಂ ಸುಟ್ಟುರಿಪಿ ತದಂಗಭಸ್ಮೋದ್ಧೂಳಿತಗಾತ್ರನಾಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೩); ಬೆಳ್ಮುಗಿಲಾಗಸದಂತಿರೆ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳಿತಲಲಾಟಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೧೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲಿಸು, ಉದ್ಧೂಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಸವರು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು: ಹರನುದ್ಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ ಳಿ] ಸಿದತ್ಯನೂನ ಭಸಿತಪ್ರದ್ಯೋತಮೋ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೦೮). **ಉದ್ಧೂಳಿಸು**: ಪಸು ಜ್ವರಯಿಸಿದೊಡೆ ಹೊಲೆಯರ ಮಸಣದ ಬೂದಿಯನೆ ಪೂಸುಗಲ್ಲದೊಡುದ್ಧೂಳಿಸು ತಡೆಯದೆ ಕೊಳೆವಾವಿನ ಭಸಿತಮನನಿತಜಕೊಳೆ ತಜ್ಜ್ವರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೬); ಭಸಿತವಂ ಮೈದುಂಬಲುದ್ಧೂಳಿಸುತ ಭಸಿತವನೇಕೆ ವುದ್ಧೂಳಿಸೆ ತಳೋದರಿ ನೀನೆನಲು (ಬಸವು. ೧೨-೧೭). [ಉದ್ಧೂಲನ + -ಇಸು೨]

ಉದ್ಧೂಳನ 'ಉದ್ಧೂಲನ' ನೋ.

ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು. 'ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ಸು' ಪರಾ. [ಉದ್ಧೂಳನ (= ಉದ್ಧೂಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅನುಳವಿಭೂತಿಯಂ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಸಿ, ಯ್ದು] (ಬಸವು. ೪೧-೨೦). [ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್ + -ಸು]

ಉದ್ಧೂಳನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧೂಳನಂಗೆಯ್: ಹರನಾಲಯಕ್ಕೆಯ್ತಂದು ಕರಗುತೆ ವಿಭೂತಿಯನುದ್ಧೂಳನಂಮಾಡಿ ಹರುಷದಿಂ ಪಾಡುತುಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಸೂಡಿ (ತಿರುರ. ೪-೧೦). [ಉದ್ಧೂಳನ (= ಉದ್ಧೂಲನ) + ಮಾಡು೧]

ಉದ್ಧೂಳಿತ 'ಉದ್ಧೂಲಿತ' ನೋ.

ಉದ್ಧೂಳಿಸು 'ಉದ್ಧೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉದ್ಧೃತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ, —ತೆಗೆದ; ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದ: ಬೊಪ್ಪೆಗೊಟ್ಟಾನೆಯ ಕೊಂಬವಾಗೆ ಸಿಡಿವಂಜರಮುದ್ಧೃತಹಸ್ತದಂಡಮಾ ಬಾನೊಳೆ ತಳ್ತು ತೋಱಿ (ರಾಜಶೇ. ६-೭೫). ೨. ಉದಾಹರಿಸಿದ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ.

ಉದ್ಧೃತಗೊಳಿಸು = ಉದ್ಧರಿಸು ೨: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಅಭಿನವವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರಂಥ ಸಂಕಲನಕಾರರು ಅವನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧೃತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೃತಿ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದು; ಉದಾಹರಣೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕೇಶಿರಾಜರು . . . ಹರಿಹರನಿಂದ ಉದ್ಧೃತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿವ ನದಿ; ಗಂಡುನದಿ: "ಭಿದ್ಯಃ, ಉದ್ಯಃ [ದ್ಧ್ಯಃ], ನದಃ, —ಈ ೩ ಗಂಡುತೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧೦-೪೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬದ್ಧ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ: ನಾಲ್ಸಾಸಿರದಿಂ ಮಿಗಿಲೆನೆ ಮುನ್ನೂಱುಪತ್ತುಗೆಯ್ದ ಮುಖ್ಯಧ್ವಜಂಗಳುದ್ಬದ್ಧಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬದ್ಧಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇದಿದ ಜಠರ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ; ದೃಢವಾದ ಉದರವುಳ್ಳ: ಮೃದುಕೇಸರಂ ನಿಬಿಡಜಂಘಾಕಾಂಡನುದ್ಬದ್ಧಕುಕ್ಷಿ ತನುಸ್ನಿಗ್ಧತನೂರುಹಂ . . . ತುರಗಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೯). [ಉದ್ಬದ್ಧ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಉದ್ಬದ್ಧಜೂಟ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆಯುಳ್ಳ: ಉತ್ಕಟಹಾಟಕಪದಕಮಣಿ ತ್ರಿಖಂಡಕರ್ಣಾಭರಣಮುದ್ಬದ್ಧಜೂಟಂ . . . ನಾಟಕಾಭಿನಯ ನಟವೃಂದಮಿದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ). [ಉದ್ಬದ್ಧ + ಜೂಟ]

ಉದ್ಬಿಜ 'ಉದ್ಭಿಜ' ನೋ.

ಉದ್ಬುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ; ಚೇತರಿಸಿದ; ಎದ್ದ: ಸುರಸ್ವಪ್ನವಿದ್ದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಬಿದ್ದ ಉದ್ಬುದ್ಧ ಶುದ್ಧನೀರೆ (ಗಂಗಾತ. ೮). ೨. ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ: "ಉನ್ಮೀಲಿತಂ, ಉನ್ಮಿಷಿತಂ . . . ಉದ್ಬುದ್ಧಂ, ವ್ಯಾಕೋಚಂ, ವಿಕಾಸಃ—ಈ ೯ ಅಲರ್ದುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ३१-३३); ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವದಿಂದ ವಿಪ್ರಲಂಭ ಶೃಂಗಾರವು ಉದ್ಬುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರ. ೨. ಜ್ಞಾನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಅರಿವು. 'ಉದ್ಬೋಧಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಬೋಧಕ (ಗು). ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ: ಒಳಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಚಾಲಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೆ ಹೊರಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಉದ್ಬೋಧಕ ಅಥವಾ ಪ್ರಚೋದಕಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ४३०). [ಸಂ.]

ಉದ್ಬೋಧಕೋಶ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕೋಶ, —ಭಂಡಾರ: ದೇಶಂ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂ ಪ್ರುತ ಬಲಮೆ ಬಲಂ ಕೋಶಮುದ್ಬೋಧಕೋಶಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೨೯). [ಉದ್ಬೋಧ + ಕೋಶ]

ಉದ್ಬೋಧಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸು; ಎಚ್ಚರಿಸು; ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ತಾನವಳ ಅಂತರಾತ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಬೋಧಗೊಳಿಸ ಬೇಕೆಂದೂ, ಅದು ಕಷ್ಟತರವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೬). [ಉದ್ಬೋಧ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಟ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: "ಉಲ್ಬಣಂ, ಉದ್ಭಟಂ, (ಉತ್ಕಟಂ), ಉದ್ಧತಂ — ಈ ೪ ಮಿಕ್ಕುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೨೯); "ಉತ್ಕಟಮುದ್ಭಟಮುದ್ಧತಮುಲ್ಬಣ ಮುದುತ್ಕೃಷ್ಟಮೆನಲು ಪೆರ್ಚಿದುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). (ನಾ). ೨. (ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೇರುವ) ಮೊರ; ಶೂರ್ಪ. ೩. ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಡೊಯ್ವಂ ಕೊಂಡೊಯ್ವಂ ಪುರವಂ ಕಂಡಜಿಯನೆ ಕೇಳುದ್ಭಟನಿರವಂ (ಉದ್ಭರ. ೧೧-೨). ೪. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕೇಶಿರಾಜನ ಬಗೆಯುದ್ಭಟಯ್ಯನ ಗಭೀರತೆ (೧೧೪. ೧-೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಟಭಟ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮನಾದ ಭಟ: ಚಿತ್ರನೇತ್ರಾಂಬರ ನಾನಾಹೇತಿಹಸ್ತೋದ್ಭಟಭಟಪೃತನಾಭೀಳಮಂ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ವೀರರಸಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೪). [ಉದ್ಭಟ + ಭಟ]

ಉದ್ಭಟವೃತ್ತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಪತ್ತುಂ ಧರ್ಮಂಗಳ್ ಮೂವತ್ತಾಱುಂ ಗುಣದೊಳಮುರೆಸನ್ಮಾರ್ಗಣಪೋಕ್ಷಾತ್ತಪೃಥಚಿತ್ತನುದ್ಭಟವೃತ್ತಂ ಘಾತಿಸ ಲೊಡರ್ಚಿದಂ ಘಾತಿಗಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೬).

[ಉದ್ಭಟ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಭಟೆ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಿಡ: "ಉದ್ಭಟೆಯೆನಲು ಬೊಬ್ಬುಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೧೫). [ಸಂ. ಉದ್ಭಟಾ]

ಉದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ತಲೆದೋರುವುದು; ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅಮಳಶ್ರೀ ಜಿನವರ್ತನಂ ಕಿಡದು ... ಅನ ಮತಕ್ಕುದ್ಭವಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. 'ಉದ್ಭವಕರ' ಪರಾ. ೩. (ತಾನಾಗಿಯೇ) ಹುಟ್ಟಿದುದು. 'ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತರುಣಿ ನಾಗಾಂಬೆಯ ಸುಗರ್ಭದಿ ನಿರುಪಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಂ ಪರಮಕಾರಣ ಚನ್ನ ಬಸವಂ ವುದ್ಭವಂಗೈದ (ಬಸಪು. ೬ ಸೂಚನೆ).

[ಉದ್ಭವ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಭವಕರ (ಗು). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ: ಸಂದುದು ನಾಕಿಗನನುಮತದಿಂ ಪೂರ್ಣೇಂದು ನಿಭಾಸ್ಯೇ ಧರೆಗಿದು ಪರಿದಕ್ಕೆಲ್ಲಿಯುಮುದ್ಭವಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವಕರ] ಮೆನೆ ತನ್ನೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೂರ್ತಿ; ಒಡಮೂಡಿದ ಮೂರ್ತಿ: ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಉದ್ಭವ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದ್ಭವಿಸು, ಉದುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಲೆದೋರು; ಹುಟ್ಟು; ಅವತರಿಸು: ಆಗಳೆ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಣೊಡಿರಲೊರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೪); ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರುಜೆಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನವಧಾರಿಸಿ ಮಾಟ್ಪ ವೈದ್ಯನವಂ ನವವೈದ್ಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೪೧); ಲಿಂಗದೊಳಗಿದ್ದ ಪುರಾತನರು ಉದ್ಭವಿಸಿದರು ಮರಳಿ ... ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಬೆರಸಿದರು (ಮಹಾಸಾ. ೫೧); ಉರದೊಳ್ ಭಗಣಕುಲವೆಸೆವ ಪಣೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಮಹಾರುದ್ರರುದ್ಭವಿಸಿದರ್ ಸಂತಸದೊಳು (ಚೆ ಬ ಪು. ೧೨-೧೪); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನಾತರಂಗಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದುವು (ಪೊಗ್ಗು. ೯೮). ಉದುಭವಿಸು: ನನಗಿದುವೆ ಜಲೋದಯದ ಋತುಸಮಯಮಿಾ ಪದದೊಳುದುಭವಿಸುವುದು ನಿನ್ನ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಬೀಜಮಂ ಬಿತ್ತಿದೊಡೆ ಬೆಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೪). [ಉದ್ಭವ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾವ (ನಾ). = ಉದ್ಭವ ೧: ಪಾಪಕೋದ್ಭಾವದಿಂ ಶ್ರೀವಧೂ ಪಾವನಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಕ (ಗು). ಎಣಿಕೆಮಾಡುವ; ಗಣಿಸುವ; ಭಾವಿಸುವ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪರಿವಾರಮುಂ ಏನುಮುಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯೋದ್ಭಾವಕ ಕ್ರಮವಿಚಾರದೆ ದೋಷಮಿದಗ್ಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವನ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಭಾವನೆ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ವಿದ್ಯಮಾನಪರಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮುಂ ಅವಿದ್ಯಮಾನ ನಿಜಗುಣೋದ್ಭಾವನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ತಿಳಿ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ದೇವ ಪೆಜತಾವುದವ್ಯಕ್ತಾವಯವದೊಳಂ ಕುಮಾರನುನ್ನತಿಕೆಯನುದ್ಭಾವಿಸುತಿರ್ದಪು[ದಂ ಪರಿ]ಭಾವಿಸು (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೯); ಶ್ರೀವಾಗ್ದೇವಿಗೆ ಶಬ್ದದಿನಾವಾವಿಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮುಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳುದ್ಭಾವಿಪ ನಿರ್ಮಲ ಮೂರ್ತಿಗಿಳಾವಂದ್ಯೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪೆಂ (ಶಮುದ. ೧); "ಉದ್ಭಾವಿಪ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಅಱಿಯಿಸುವ" (ಶಮುದ. ೧ ಟೀಕೆ). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕೇವಲ ಮದಂತಲಿಂಗದೊಳಾವರ್ಜಿತಮಪ್ಪ ಮಾಗವುಂಗಳ್ಗಕ್ಕುಂ ತಾ ಪೊಂದಿ ಬಿಂದುಗಳ್ಗುದ್ಭಾವಿಸಿ ನೆಗೞ್ಗುಂ ಮನಂ ಸ್ವರಂ ನಿಲೆ ಪರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೮). [ಉದ್ಭಾವ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು: ದೋಷಮಿನಿತೆಂದು ಬಗೆದುದ್ಭಾಷಿಸಿ ತಱಿಸಂದು ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳೆಂದುಂ ವಾಸುಗಿಯುಮಱಿಯಲಾಱದೆ ಬೇಸಱುಗುಂ ದೇಶಿ ಬೇಱೆಬೇಱಪ್ಪುದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೮). [ಉದ್ಭಾಷಣ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾಸಿ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಶೋಭಿಸುವ; ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಮಲೋದರೋದ್ಭಾಸಿ ಭಾಸುರಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಂತಹಿತಲ್ಪದಂತೆ ತತ್ಸರಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೧).

[< ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಿನ್]

ಉದ್ಭಾಸಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೆಳಗಿಸಿದ: ಶರದುದ್ಭಾಸಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸದೃಶವಿಕಾಸಮಿದೆನಿಸಿದುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಾಂತೀಶ್ವರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೩೬); ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗದಂತಂಜನೋದ್ಭಾಸಿತಂ ವಿಪುಲ ಹರಿಪದದಂತೆ ತಾರಕಾಲಂಕೃತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾಸಿನಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನಳಾದವಳು; ಲಾವಣ್ಯವತಿ: ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದನನ ಬಾಣಾಸನದವೊಲೆಸೆವ ಚಾರು ಝುಂಪಾಣದೊಳುದ್ಭಾಸಿನಿಯರ್ ನೃಪಸುತನ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ್ ಬಂದರೇಱೆ ಪೊನ್ನಂದಣಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೨೦). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಿನೀ]

ಉದ್ಭಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು.

[ಉದ್ಭಾಸ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಭಾಸೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವಳು: ಜೈನಶಾಸನ ವಿಶೇಷೋದ್ಭಾಸೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ಭವ್ಯಾನೀಕಮುಂ ಸಂತತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಾ]

ಉದ್ಭಿಜ, ಉದ್ಭಿಜ (ನಾ). = ಉದ್ಭಿಜ್ಜ : ಅಂಡಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಉದ್ಭಿಜ, ಜರಾಯುಜರೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಭವಿತವ್ಯವ ಕೊಟ್ಟವರಾರೋ (ಬಸವ. ೨೨೫) ; ಸ್ವೇದಜೋದ್ಭಿಜ ನೆರೆ ಜರಾಯುಜವಂಡಜವೆನಿಪ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೪–೧೪). ಉದ್ಭಿಜ : ಘನಮಹಾವೃಕ್ಷವಾ ತೃಣಲತೆಗಳುದ್ಭಿಜಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೯–೨೬) ; ಈ ಉದ್ಭಿಜಗಳೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೀವನ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾ. ೫೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಭಿಜ್ಜ]

ಉದ್ಭಿಜ್ಜ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಮೊಳೆತು ಬರುವಂಥದು ; ಮರ, ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವು: 'ಉದ್ಭಿಜ್ಜ' ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿಜ್ಜಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ. [ಉದ್ಭಿಜ್ಜ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಭಿದ (ಗು). ೧. ಅಂಕುರಿಸುವ; ಮೊಳೆಯುವ. (ನಾ). ೨. = ಉದ್ಭಿಜ್ಜ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಅಂಕುರಿಸುತ್ತಿರುವ; ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ : ಅಭಿನವೋದ್ಭಿದ್ಯಮಾನನ್ಮದುಕುಟಲಶ್ಮಶ್ರು ಮಧುಕರಪಟಳಪರಿವೃತಮುಗ್ಧಮುಖಸರಸಿಜನುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೯೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿನ್ನ (ಗು). ಬಿರಿದ ; ಅರಳಿದ ; ವಿಕಾಸವಾದ. ೨. ಭಿನ್ನವಾದ ; ಬೇರೆಯ (?). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ : ಅಮೃತಮಥನೋದ್ಭೂತವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ ಆಮುಮು ಬಂದಂ ಜನನಮರಣ ವರ್ಜಿತನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭–೧೧೫) ; ಆ ಬಸವನತ್ಯದ್ಭುತೋದ್ಭೂತಚಿತ್ತನಾಗುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೯–೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ; ಗೋಚರವಾಗುವ. ೩. ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ.

ಉದ್ಭೂತವಾಗು = ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು ; ತಲೆದೋರು : ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸಾಚ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಭೂತಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಕೃತಿಯುದ್ಭೂ[ದ್ಭೂ]ತಿ ಸರ್ಗವೆನಿಪ್ಪುದಜಾವರೆ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಕೇಳು (ನಿಭಾಗ. ೨–೪–೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೇದ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು ; ಒಡೆಯುವುದು ; ಮೊಳೆಯುವುದು : ರೋಮಾಂಚನಿಕಾಯೋದ್ಭೇದವಲ್ಲಿಂಬಟಿಕ ಭುಜಯುಗಂ ಸುತ್ತೆ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದವನು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡವನು: ಸಮತೆಯಾಯಿತು ತವಕಿಗಳಿಗುದ್ಭ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿವಾಯ್ತು ವಾಸಿಯ ಮಮತೆಯವರು ವಿರಕ್ತರಾದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತ (ನಾ). = ಉದ್ಭ್ರಮಿ. 'ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ಇರವು: ನಿಮಗಿದೇಕೀ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳುದ್ಭ್ರಮಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಉಭ್ರಮಿತ]ತನ (ತೊರರಾ. ೧–೧೭–೬). [ಉದ್ಭ್ರಮಿತ + –ತನ]

ಉದ್ಭ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳು : ಧರಣಿತಳದೊಳು ಕೆಡೆದು ಮಡಿದವು ನೆರೆದ ಸಾಮಂತಾದಿ ಭಟಪರಿಕರನಿಕರವುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ಸವೆದರು ಕಾದಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಬಸಪು. ೬೧–೩೯). ೨. ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು ; ಸಡಗರಿಸು : ಕಮಲಮುಖಿಯನು ನಿಮಗೆ ಪಟ್ಟದ ರಮಣಿಯನು ಮಾಡುವೆನೆನುತ್ತುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದನು ಗರ್ವದಲಿ ಕಲಿಪುರುಷ ಸುರಪತಿಗೆ (ನಳಚ. ೪–೧೦). ೩. ಸುತ್ತು ; ಅಲೆದಾಡು ; ತಿರುಗು : ಗಮಿಸಿದವು ಹಂಸೆಗಳು ಲಲಿತಕ್ರಮದ ಸೋಂಕಿನಲಳಕತತಿಗುದ್ಭ್ರಮಿಸಿದವು ಭ್ರಮರಾಳಿ ಬೆಂಬಳಿಯಲಿ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೨೭). [ಉದ್ಭ್ರಮಣ + –ಇಸು]

ಉದ್ಭ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ. ೨. ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಾಮಿತ (ನಾ). ಗದೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಒಂದು ರೀತಿಯ ವರಸೆ, —ಪಟ್ಟು (?) : ವಿಳಂಬಿತಮಾಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ... ಎಂಬೆಂಟುಂ ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರ: ಆ ಯಕ್ಷಸಹಸ್ರರಕ್ಷಿತಮುದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಮಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಜಯೋಗ್ರಾಸಿಯನಾಂಪ ಕೈದುವೊಳವೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೧೪). [ಸಂ. (ಉದ್ಯತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರ] ಚಕ್ರೋಜ್ವಲತರ ತರಳಜ್ಯೋತಿ ತೋಳಿಂಟೆ ಗುರ್ವಾಗಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧–೭). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿನ್]

ಉದ್ಯತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ. ೨. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ; ತರಬೇತಾದ. ೩. ಸಿದ್ಧವಾದ ; ತಯಾರಾದ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ : ನೀಂ ಪೇಱುವುದು ಜಾತಕತಿಲಕಮನೆನೆ ಪಲರ್ಗಱಿಯೆ ಕನ್ನಡದಿನೆಸೆಯೆ ಪೇೞಲುದ್ಯತನಾದೆಂ (ಜಾತತಿ. ೧–೧೭) ; ಓದಲುದ್ಯತನಾಗುತಾ ಪತ್ರಮುಂ ಕಂಡು (ನಂಬಿರ. ೭–೬೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಲಸ : ಆ ಕೌಂತೇಯರಾಯಕ್ಕೆ ಗೆಂಟಿಂತೆಂತಕ್ಕುಮುದಂ ಮದುದ್ಯಮಮುಮೆ ಪೇೞ್ಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೭) ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಓದು ಬರಹಗಳಿಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರದೆ ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಕೊಡುವಂತೆ ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮರತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ವ್ಯವಸಾಯಶೀಲ : ಕನಕತತ್ವಕ್ನಖುದಂತದಿನನುವರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ವಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಮುದ್ಯಮರತ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಯಮಿಕ್ಕ] ವಿಖ್ಯಾತನ ಚಳಿತಂ ಶಿಕ್ಷನೆನಿಕುಮರ್ಕನ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೭). [ಉದ್ಯಮ + ರತ]

ಉದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು ; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ಜಾತಕನು ಉದ್ಯಮಿಯೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನೂ ಅಚಲಿತಶಿಕ್ಷನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೭ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಮಿನ್]

ಉದ್ಯವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ : ತುದ್ಯನಾಮದೊಳಿಹವು ನಾಲ್ಕನವದ್ಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೊಂದೊಂದೊದ್ಯವನದೊಳು ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೨–೩). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೊರಹೊರಡುವುದು. ೨. ಕೈತೋಟ; ಉಪವನ: "ಅರಮನೆಯ ಸಮೀಪದ ಬನಮಂ ಉದ್ಯಾನಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೦) ; "ಊರೊಳಗಣ ಅರಮನೆಗಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ವನಮದುದ್ಯಾನಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೫೦) ; ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನ ಶಾದ್ವಲಶ್ಯಾಮ ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರ್ ... ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯–೪೯೭). ೩. ಉದ್ದೇಶ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಗುರಿ. ೪. ಉತ್ತರಭಾರತದ ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು (?). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾನಕುಂಜ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿರುವ ಲತಾಗೃಹ; ಬಳ್ಳಿಮನೆ. [ಉದ್ಯಾನ + ಕುಂಜ]

ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕೆ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ವನಪಾಲಕ: ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾರ್ಗಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩). [ಉದ್ಯಾನ + ಪಾಲಕ]

ಉದ್ಯಾನವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ ೨: ಉದ್ಯಾನವನವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದೆವು (ರೂಢಿ). [ಉದ್ಯಾನ + ವನ]

ಉದ್ಯಾಪನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಕೈಗೊಂಡ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮ: ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮೊಂದಕ್ಕುಮವಿಪ್ಪತಯ್ದು ನೆಱೆದಂದಕ್ಕುಂ ತದುದ್ಯಾಪನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧); ಅರಿದೆನಿಪ ನಿಮ್ಮ ಮಹಾವ್ರತೋದ್ಯಾಪನವನೊಲಿದಿಂದು ಸನಯದಿಂ ಮಾಳ್ಪೆಂ (ಬಸವ. ೨೪-೯); ಓರ್ವ ಕಾಯಸ್ಥಗೃಹಿಣಿಯು ಯಾವುದೋ ವ್ರತ ಉದ್ಯಾಪನ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪ.ಕ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ವ್ರತವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಮಾಡು; ಮುಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ). ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಪಱಿಯಿಗೆಯಂ ಪಱಿದು ವಾದ್ಯಂಗಳನುದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ದು ... ಪೋಪುದುಂ (ಚಿಕವಂ. ೪೦-೧೮). [ಉದ್ಯಾಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಯಾಪನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ ೧: ಸುಕ್ರವಾರದಂದು [ಭಾ]ವಿಯುದ್ಯಾಪನಂಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೫-೭; 1101). [ಉದ್ಯಾಪನ + ಮಾಡು$_1$]

ಉದ್ಯಾಪನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾಪನ ೨: ಮಹಾಪ್ರಭು ಮುಟ್ಟರಸನು ತಂನ ಅನನ್ತದೇವರ ನೋಂಪಿ ಉದ್ಯಾಪನೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨-೯೫; 1124); ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವ ಕಾಲವು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸದೆ ... ಅದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ನೀಗಟ್ಟು. ೬೩). [ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉದ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ಮುಗಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಮ್ಮೇಕಗಾರ್ಹಪತ್ಯವ್ರತವ ಸತಿಯ ಧರ್ಮದಿಂದುದ್ಯಾಪಿಸಿದೆ ನೀ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೭-೨೦). [ಉದ್ಯಾಪನ + -ಇಸು$_1$]

ಉದ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಿಸುವವನು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು; ತೊಡಗುವವನು: ಲೋಕದೊಳದಱಿಂ ಕಾವ್ಯಶ್ರೀಕರಣೋದ್ಯುಕ್ತನಕ್ಕೆ ಕವಿ ತನ್ನಱಿವಂತೆ (ಕವಿರಾ.೧-೨೧); ಉದ್ಯದ್ವರೂಥಮಂ ಜೋಡಿಸಿ ಮಹಾಸಮರಕುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಾರಥಿ ತಂದು ನಿಲಿಸಲಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನದರ್ಪ ನಿಜಚಾಪಮಂ ಜೇಗೈದು ಬಂದನಾಹವಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೬).

ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗು = ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಏಳಲುದ್ಯುಕ್ತರಾಗೆ ಶಂಕರನಱಿದು (ತಿರುರ. ಪೇ. ೨೪-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯುಕ್ತಪಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಗಿಡುಗನು ತನ್ನ ಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದುವುದ್ಯುಕ್ತಪಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲೆ ಬಂದಿದೆ ಯೆಲೆ ರಾಜೇಂದ್ರನೆ, ಶರಣಾಗತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಶೀಸಧ. ೭-೯). [ಉದ್ಯುಕ್ತ + ಪಡು$_1$]

ಉದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುವುದು; ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೊಡಗುವುದು. ೨. (ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಅವತರಿಪುದ್ಯೋಗದಿಂ ದೇವನಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧-೯೦). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಕಸಬು; ಕಾರ್ಯ: ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಬೇಡ (ಗಾದೆ); ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಬಡಗಿ ಮಕ್ಕಳ ತಿಕಾ ಕೆತ್ತಿದ (ಗಾದೆ. ೬). 'ಸಮರೋದ್ಯೋಗ' ಪರಾ. ೪. ಅಧಿಕಾರ; ಹುದ್ದೆ: ನಿಮ್ಮ ಉದ್ಯೋಗ ಯಾವುದು? (ರೂಢಿ). ೫. ಕೈಗಾರಿಕೆ (ಉಕ): ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಂಡುಗಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬಂಡವಲು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ತಕ್ಕಡಿ. ೯೨).

ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು = ೧. ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗರು ... ಏನೇನೂ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧). ೨. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರು; ಕಸಬನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಆರಭಟೀವೃತ್ತಿಯುಕ್ತಮುಮಪ್ಪ ತಾಂಡವಮನಾಡಲುದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೪ ವ); ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಪೋಗಲುದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ದ ರಸಂಗಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಮಾಕೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೩). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ಯೋಗಗೇಹ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗದ ಮನೆ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯಕ್ಕೆಂಟಱಿಕೋಳಿಂದು ಕೊಡೆಸರುಜಂ ಕಾಮಾಧಿಕಂ ... ಉದ್ಯೋಗಗೇಹದೊಳೊಳ್ಪಂ ನೆಱೆ ತೀರ್ಪವಂ ಸುಮತಿ ಶೂರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೮). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೇಹ]

ಉದ್ಯೋಗಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆಗಾರ. [ಉದ್ಯೋಗ + ಪತಿ$_1$]

ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ. ೨. ಕಸಬುದಾರ. ೩. ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು: "ಮೊಗಸು - ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭೇ" (ಶಮಧಾ). [ಉದ್ಯೋಗ + ಆರಂಭ]

ಉದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ ೧: ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿ ವಂಶಾಗತಪೀಠರೇಂದ್ರವಿಭವಂ...ಆ ವಿಭುಗಾಳ್ದುಮುದ್ಯೋಗಿ ವಿರೋಧಿದರ್ಪಮಥನಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಿನ್]

ಉದ್ಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು, —ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯಶೀಲನಾಗು: ಉಪಕಾರವಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ ನೀಚನಾಗಿರ್ದಪನಪಕಾರವನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೭-೭); ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಹಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಹಚಕಾ. ೭-೫); ಪರಮತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣೆಯ ವಿಸ್ತರಿಸಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದನಲ್ಲಮ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೬); ಉಣಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೨೮). [ಉದ್ಯೋಗ + -ಇಸು$_1$]

ಉದ್ಯೋತ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ: "ಪ್ರಕಾಶಃ, ಆಲೋಕಃ, ಉದ್ಯೋತಃ - ಈ ೩ ಬೆಳಗು" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೬); "ಉದ್ಯೋತ - ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಳಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೫); ಅತಿವಿಶದ ಮಣಿಪ್ರದೀಪಕೋದ್ದ್ಯೋತದೂರೀಕೃತ ತಮಸ್ತಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ). ೨. (ಗ್ರಂಥದ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ; ಸಂಧಿ; ಆಶ್ವಾಸ: ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಉದ್ಯೋತವೆಲ್ಲಾ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆ; ಬೆಳಗು; ಮಿರುಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ದೀಪಪ್ರೋದ್ಯಜ್ಜ್ಯೋತಿಷ್ಥಿತಿಯೊಳಮುದ್ಯೋತಿಸೆ ತುದಿಯೊಳಂಗಮಿಂತು ದಶಾಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೧); ಅರ್ಕಂಬೊಲುದ್ಯೋತಿಸುಗೆ ಸಕಲ ಧಾತ್ರೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧೬); ನಿರ್ಮಳತತ್ತ್ವಬೋಧಮುದ್ದ್ಯೋತಿಪುದೆಂಬುದಂ ಬಯಸಿ ಪೇೞಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೭). [ಉದ್ಯೋತ + -ಇಸು$_1$]

ಉದ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀರು ; ತೇವ ; ಒದ್ದೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ; "ನೀರುಹಂದಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ; "ನೀರುಬೆಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮು. ೪೧) ; "ನೀರುನಾಯಿ" (ಬುದ್ಧ ಪ. ಕೋಶ) : ಮೊಲಕ್ಕೆ ಮೂವರು ಸ್ನೇಹಿತರಿದ್ದರು : ಒಂದು ಕೋತಿ, ಒಂದು ಸೃಗಾಲ, ಒಂದು ಉದ್ರ . . . ಆ ಉದ್ರವು ಆಹಾರ ಹುಡುಕುವೆನೆಂದು ಹೊರಟು ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು (ಬುದ್ಧ ಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ರತ್ನಜುಣ ಗ್ರಾಮಃ ಸೋದ್ರಂಗಃ ಸಪರಿಕರಃ (ಎಇ. VI, ೨೪೬–೪೯ ; 804) ; ಸೋದ್ರಂಗಃ ಸಪರಿಕರಃ ಪೂರ್ವದತ್ತ ದೇವಧಾಯ (ಎಇ. III, ೨೭೪–೬೦ ; 997). ೨. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಿದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಶ್ರೀಶೈಲಾದ್ರಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸುರುಚಿರವಿಜಯಸ್ತುತ್ಯಮುದ್ರಿಕ್ತಸತ್ವಾವೇಶಂ (ರಾಜಸೀ. ೧–೧). ೨. ಕೆರಳಿದ ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು : ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸಬಲ್ಲುದು (ಬಾಣಆ. ೮೪). [ಉದ್ರಿಕ್ತ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಉದ್ರು[ದ್ದು]ತ (ನಾ). ಬಹಳವೇಗ ; ಬಹುದುಡುಕು (?) : ವೃದ್ಧಪರೀತಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ ಮಹಿತನಾಗಿಯುಮುದ್ರು[ದ್ದು]ತನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕ (ನಾ). ೧. ಉದ್ವೇಗ ; ಆವೇಗ : ಅವಳಂಬಿತಕುಲೀನಧೀರತಾಜಲಧಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ತದುದ್ರೇಕಮಂ ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೩ವ) ; ವೈರಿದ್ರುಮಂಗಳನೆ ಖಂಡಿಸುವೆನೆಂಬಾಳುತನದುದ್ರೇಕಮೆನಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನವರ್ಗಶ್ಚಮಂ ಪಿಡಿದೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ.೨–೪೧). ೨. ಮೇರೆ ಮೀರುವಿಕೆ ; ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ ; ಉಲ್ಬಣತೆ : ಅಂದು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂ ಮಜಹೊಂದಿ ತನ್ನುವನಜಾಯದಿಪ್ಪರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡ ಚಾಪದಲಿ ಸಂಧಿಸಿದ . . . ಶಶಿಧರನೊ (ಬಸವು. ೪೪–೩). ೩. ದುಡುಕು : ಉದ್ರೇಕದಿಂ ಮುನಿವರನೊಳಾಡಿ ತಪ್ಪಿದ ಗುರುದ್ರೋಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೨). ೪. ಅಮಲು ; ಮತ್ತು : ಸಾರಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಬರುವಂತಹ ನಿಶಾವಸ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳು ; ರೇಗು ; ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು : ಹಸುಳೆಯಾಂ ಸರ್ವಾಪರಾಧಿಯಾಂ ತಂದೆ ಕರುಣಿಸು ದಯಂಗೆಡದಿರುದ್ರೇಕಿಸದಿರೆಂದು ಪದಬಿಸರುಹದ ಮೇಲೆ ಕೆಡಹಿದನು (ಹಚಕಾ. ೮–೧೦). ೨. ಕೆರಳಿಸು ; ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಅಹಲ್ಯೆ, ಇಂದ್ರ, ಗೌತಮ . . . ಇವರನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸಿದ ಭಾವಗಳೇನು ? (ಸಮಾಲೋ. ೬೩). [ಉದ್ರೇಕ + -ಇಸು$_1$]

ಉದ್ವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವುದು ; ಹೆಚ್ಚುವುದು. ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು ; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಉದ್ವರ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ತೀಡುವುದು, —ಒತ್ತುವುದು : "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉನ್ಮರ್ದನಂ, ಸೋತ್ಸಾದನಂ, ಭುರಿತಂ –ಈ ೪ ತಿಮಿರುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬) ; "ಉದ್ವರ್ತನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉದ್ವರ್ತ] [ಸೋತ್ಸಾದನಂ] ಪ್ರಚ್ಛುರಿತನುದ್ವರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ಸರ್ದ] ನಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೧). ೪. (ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ) ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕುವ ಒಂದು ರೀತಿ : ಆಜುಂ ತೆಜದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೊಂದಜಕೊಳ್ ಬೆರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಜುಂ ತೆಜದಜ್ಕೆಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೪೨). ೫. ದೇಹಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ; "ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜುವ ಪುಡಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ಸ್ನಾನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ ; ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು.

ಉದ್ವರ್ತನಂಮಾಡು = (ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು ; ಸವರು ; ಬಳಿ : ಹರುಷದಿಂ ಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಕಲಿಕಾ. ೨೯೭) ; ಚಂದನಕೆ ಪರಿಮಳಂ ಪನ್ನೀರ ಕರ್ಪುರವ ಬೆರಸಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ ಕರಿಯ ಮುರುಗುವನೆ ಸೂಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೬೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು ; ತೀಡು ; ಉಜ್ಜು : ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಪರಾಗದ ತಿಲಕಮಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೭೨ ವ) ; ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಬೇಜೆವೇಜೆ ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೮–೬). [ಉದ್ವರ್ತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲೇಪಿಸುವ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ಗೋಧೂಮಚೂರ್ಣಮುದ್ಗಚೂರ್ಣ ಗಂಧಾದ್ಯುದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ ೧೦೫). [ಉದ್ವರ್ತನ + ದ್ರವ್ಯ]

ಉದ್ವರ್ತನವಿಧಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಬಳಿಯುವುದು, —ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು : ಧರ್ಮತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ಧನಂಗೆ ಸುಗಂಧ ಶುಷ್ಕಚೂರ್ಣಪಿಷ್ಟದಿನುದ್ವರ್ತನವಿಧಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪–೬೮ ವ). [ಉದ್ವರ್ತನ + ವಿಧಿ]

ಉದ್ವರ್ತನಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ, ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿಯುವ ಕೋಣೆ. ೨. ಸ್ನಾನದಮನೆ ; ಬಚ್ಚಲುಮನೆ : "ಬಹುವಸ್ತ್ರವರ್ತಿಸಿಹ ಮನೆ ವಾಸವತಿಯಕ್ಕು ಮೀಪುದುದ್ವರ್ತನಾಲಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೯). [ಉದ್ವರ್ತನ + ಆಲಯ]

ಉದ್ವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು : ಮಗನಮಯ್ಯಂ ಚೂರ್ಣವಾಸದಿನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಮಂದರಾಭಿಷೇಕಾರ್ಹನಾಗೆಂದು ಪರಸಿ (ಚಾವುಂ ಉ. ೨೫೫). ೨. ತೊಡೆದುಹಾಕು ; ನಿವಾರಿಸು : ವಿಷಧರೇಂದ್ರನ ಮದವನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಸುರಾವಳಿವಂದ್ಯನೆಲ್ಬಟ್ಟದನು ವಾರಿಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬ ಸೂಚನೆ). [ಉದ್ವರ್ತನ + -ಇಸು$_1$]

ಉದ್ವಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ ; ಹರ್ಷ : "ಹರ್ಷಮಾನಂದಮುದ್ವಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಧವಂ] ಸಂಪ್ರಮೋದಂ ಸುಸುಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೫). ೨. ಮಗ ; ಪುತ್ರ. 'ಭೃಗೂದ್ವಹ' ಪರಾ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಪ್ರಮುಖ ; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ : ಅನುರಾಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಘೋಂಕನೆ ರಥದಿಂದಮಂದಿಜಿದುಬಂದನುಪೇಂದ್ರಯುತಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೬–೨೦). ೪. ವಿವಾಹ ; ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಹನ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು ; ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಎಳೆಯುವುದು ; ಹೊರುವುದು. ೩. ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು. ೪. ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೫. ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ : "ಮದವಿಜಿದಾನೆ ಉದ್ವಾಂತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೬) ; "ಉದ್ವಾಂತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉದ್ಧಾಂತ] ಮೆನೆ ಮದವಿಜಿದುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾನ (ಗು). ೧. ವಾಂತಿಯಾದ ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಲೆ. ೩. ವಾಂತಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಪ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ: "ಉದ್ವಾಪ್ಯಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಯೆ]ನೆ ಬೆಂಚಿಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಾವಿಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಇಟ್ಟಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ,—ದೋಣಿ,—ಬಾನಿ(೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಯನ (ನಾ). = ಉದ್ವಾಸನ. (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಉದ್ವಾಸನ]

ಉದ್ವಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಸಮಾರಂಭ; ಮುಗಿವು. [?]

ಉದ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. (ಆವಾಹನ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು; ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು. ೨. (ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ಓಡಿಸುವುದು; ಹೊರದೂಡುವುದು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡುವುದು. ೩. "ಕೊಲ್ಲುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಸಿತ (ಗು). (ಸ್ಥಳದಿಂದ) ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಾಕಿಸ್ತಾನದಿಂದ ಉದ್ವಾಸಿತರಾದ ಹಿಂದುಗಳ ಹೊಣೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಒಸೆದು ಪೂಜಿಸಿ ತನ್ನನುದ್ವಾಸಿಸುವುದಾ ಶ್ರೀಪತಿಯಸಿದಿರಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೭-೧೪). [ಉದ್ವಾಸನ + -ಇಸು]

ಉದ್ವಾಹ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: "ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಣಯನಂ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೧); ಸಮರೂಪ ಸಮವಿಭವ ಸಮಶೀಲ ಸಮಗುಣಗಣೋದ್ದೀಪಿತಾಂಗಿಯನೊರ್ವಳಂ ಸುತಂಗುದ್ವಾಹವಂ ಮಾಡಿ ಸುಖಮಿರುತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೭). 'ಉದ್ವಾಹಗೇಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಗೇಹ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮನೆ: ರತ್ನಸ್ಫುರತ್ತೋರಣ ಮೆಳಸೆ ಬೆಡಂಗಾದುದುದ್ವಾಹಗೇಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೨). [ಉದ್ವಾಹ + ಗೇಹ]

ಉದ್ವಾಹನ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಅಥವಾ ಎಳೆಯಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಿಕೆ (ಗು). ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮಾಡು. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು. ೩. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ, —ನಡೆದುಕೊ: ದೇಹಗಳಲೇಕಾತ್ಮತೆಯನುದ್ವಾಹಿಸುವ ನಿನ್ನವರವೋಲಾ ಬಾಹಿರರು ನೆಜೆ ಕಳೆಯಲಜುವರೆ ಭವವನಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೭). [ಉದ್ವಾಹ + -ಇಸು]

ಉದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡವನು: ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಒಂದು ಪಾಲಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನದು ಎರಡು ಪಾಲು ಎಂದು ಕೇಶವನು ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ (ಸಮಜೀ. ೯೮). ೩. ದುಃಖಿತ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). = ಉದ್ವೇಗ ೩: ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಅದಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಈಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿವು. ೪೩). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಉದ್ವಿಗ್ನೆ (ನಾ). ತಳಮಳಗೊಂಡವಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡವಳು; ದುಃಖಿತೆ: ಪೊತ್ತುದು ಸಂಲಗ್ನವಿರಹಾಗ್ನಿ ತಾಪೋದ್ವಿಗ್ನೆಯ ನಾಸಿಕಮಭೇದಮಂ ಚಂಪಕದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೩೦). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನಾ]

ಉದ್ವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲೆ ನೋಡುವುದು; ಕತ್ತೆತ್ತಿ ನೋಡುವುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು. 'ಉದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೋಡುವ ಕಿಟಕಿ: ಅವಸಿಗೆ ನಾನೀಮಾಲೆಯೊಳಗಾದ ಭವನಲೀಲೆಯುದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೪೧-೮). [ಉದ್ವೀಕ್ಷಣ + ಗವಾಕ್ಷ]

ಉದ್ವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿರುವ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ: ಉದ್ವೃತ್ತರಿಪುನೃಪತಿಗಳನೇಸಾಡುತ್ತುಮಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ಅತ್ತಲದೆ ಪವನಜನ ಕಳಕಳದತ್ತ ಹರಿಸೈ ರಥವನೆನುತುದ್ವೃತ್ತಭೀಮನನೈದಿದನು ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬). (ನಾ). ೩. ದಾರಿತಪ್ಪಿದವನು; ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವನು.

ಉದ್ವೃತ್ತನಾಗು = ಕೊಬ್ಬಿರು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು. ಉದ್ವೃತ್ತವಾಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಉಕ್ಕೇರು: ಇತ್ತ ಮಗ್ನಲಲಪ್ಪಿ ಕುಳ್ಳಿರಲತ್ತಲಾಹಾಲೊಲೆಯಮೇಲುದ್ವೃತ್ತವಾಗಲು ಹೋದಳಾ ಮುರಹರನ ಧರೆಗಿಳುಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೃತ್ತತೆ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠತೆ; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಕೊಬ್ಬಿರುವುದು: ದುರ್ಯೋಧನನುದ್ವೃತ್ತತೆಯುಮುಂ ಭೀಮಸೇನನ ಮಹಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯುಮನಾರ್ಗಂ ಬಾರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ ವ). [ಸಂ. ಉದ್ವೃತ್ತತಾ]

ಉದ್ವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು; ಗರ್ವ; ಸೊಕ್ಕು; ದುರುದುಂಬಿತನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗ (ನಾ). ೧. ವೇಗದಿಂದ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ. ೩. ಗಾಬರಿ; ತಳಮಳ; ಉಮ್ಮಳಿಕೆ; ಆತಂಕ; ಅಶಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಉದ್ವೇಗಪರನಾಗಿ ನುಡಿವಾತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೪ ವ); ಚಿತ್ತದುದ್ವೇಗಶೂಲದ ಮೇಲೆಯೆಂಬಂತೆ ಕುಳಿತಿರ್ದ ಧರಣಿಜೆಗೆ ಗದಗದಿಸಿತೆದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬-೪೫); ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಆವೇಗ ಉದ್ವೇಗಗಳು ಹೆಚ್ಚು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). ೪. "ಅಡಕೆಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಉದ್ವೇಗ + ಕೊಳ್]

ಉದ್ವೇಗಪರ (ಗು). ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ: ನುಡಿನೆರೆದ ಜೀವಕದಂಬಗಳ್ಗೆಭಯಮೆಂಬ ಡಂಗುರದವೊಲೊಪ್ಪಂಬಡೆಯೆ ಮಾರಿದತ್ತನೃಪಂ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುವಾದನುದ್ವೇಗಪರಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೧). [ಉದ್ವೇಗ + ಪರ]

ಉದ್ವೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕೆರಳಿಸು. [ಉದ್ವೇಗ + -ಇಸು]

ಉದ್ವೇಜನ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವುದು; ಕದಡುವುದು: ಪ್ರಾವರ್ಷಧಾರಾವಳಿವೊಲೊಗೆವ ಕಣ್ನೀರ್ಗಳೊಳ್ ತೇಂಕುತಂ ದುಃಖಸಹಸ್ರೋದ್ವೇಜನಾಥೋಮುಖಿಯೆನಿಪ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಂಡನಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕೆರಳಿಸು; ಪ್ರಚೋದಿಸು: ಈ ನರವು ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಉದ್ವೇಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಬೆಳಕಿಂಬ ಅನುಭವವುಂಟಾಗುವುದು (ಭೌತವಿ. ೧೫೩). [ಉದ್ವೇಜನ + -ಇಸು]

ಉದ್ವೇಲ, ಉದ್ವೇಳ (ಗು). ದಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ. **ಉದ್ವೇಳ**: ಶೃಂಗಾರ ರಸೋದ್ವೇಳಂ ಕಂದರ್ಪ ಕುಸುಮ ಬಾಣಾಭೀಳಂ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೪೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಳ 'ಉದ್ವೇಲ' ನೋ.

ಉಘೋ, ಉದೋ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಮ್ಮದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಉದ್ಗಾರ. ೨. ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: ಉಘೋ ಎಂದು ನಿಂದಿಸಿದರೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಬಾಯಿತಿಂಡಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೧೩೮); ಹೃದಯದ ವೇದನೆ "ಉಘೋ" ಎಂದು ಮುಂದೆ ಬಂದು . . . ಕೆಣಕಿ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿತು (ಚಿತೆಸ. ೫೦); ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ಉಘೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎಂದು . . . ಮಾರುತಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಆವನೆಂದೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧೫). **ಉದೋ**: ೧. (ಕ).

ಉಘೋ ಉಘೋ ಮಾಡು = ಅತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸು; ಗೊಂದಲ ಎಬ್ಬಿಸು; ರಾದ್ಧಾಂತಮಾಡು: ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಸಿಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯಾದಳು. ಇವನ ಈ ಭಂಡಾಚಾರವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆ ಎಳೆದು ಉಘೋ ಉಘೋ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎದ್ದಳು (ಅಪವಾ. ೮೨).

[?. / ಮರಾ. ಉದೋ]

ಉಧ್ವಸ್ತ (ನಾ). ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯಸತ್ತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನೇ ಉಧ್ವಸ್ತಮಾಡುವುದು (ಮಾವಾದ. ೨೪). [ಸಂ. ಉದ್ಧ್ವಸ್ತ]

ಉನಾಮಕ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] 'ಉ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: "ಅಧಿಕನಾದುದರಿಂದ ಅನಾಮನೆಂತಲೂ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ) ಉಚ್ಚನಾದುದರಿಂದ ಉನಾಮಕನೆಂತಲೂ, ಸರ್ವವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಮಿತ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನಾದುದರಿಂದ ಮಕಾರವಾಚ್ಯನೆಂತಲೂ ಒಟ್ಟು ಅಧಿಕವಾದ ಉಚ್ಚತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೭–೨ ಟೀಕು) [ಸಂ.]

ಉನಿ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆ; ಒದ್ದೆಯಾಗು: ಎಂಜಲಿನಲ್ಲಿ ಉನಿದುಹೋಗಿದ್ದ ಆ ನಿಪ್ಪಟ್ಟು ಮಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೬೦); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉನಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆದರೆ ಕೊಳೆ ಬಹು ಬೇಗ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಉನಿಯಹಾಕು = ನೆನೆಹಾಕು; ತೋಯಿಸು; ನೀರು ಅಥವಾ ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕು (ದಕ. ಕ).

[?. / ತಮಿ. ಊಟ್ಟು = ಬಣ್ಣಹಾಕು; ತೆಲು. ಉನುಪು = ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕು. ಸಂ. ಉನ್ನ]

ಉನಿಯಿಸು, ಉನಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಯಹಾಕು; ನೆನಸು; ತೋಯಿಸು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉನಿಯಿಸು (ರೂಢಿ). **ಉನಿಸು**$_{1}$: "ತೋಯಿಸು, ಮಡಿಗೆ ನೀರುಣಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉನಿ + –ಇಸು$_{3}$]

ಉನಿಸು$_{1}$ 'ಉನಿಯಿಸು' ನೋ.

ಉನಿಸು$_{2}$ (ನಾ). (?): ಮಿಸುಗುವ ಮುಂಮು ಮುದ್ದುನಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕುಂಕುವ ಕೋರೆನೋಟದಿಂ ದಸೆಗಳೆದೆಮ್ಮ ನೇಹವುನಿಸಂ ಸವಿವಾಯ್ದೆ ಜಿಯೂಡಿಯೂಡಿಯುಣ್ಬ ಸಸಿಮೊಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೧-೧೦). [?]

ಉನುಮನಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮನಿ ೧: ಮನ ಕರಣ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತನು ಧ್ಯಾನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಉನುಮನಿಯ ಉಲುಹಿನ ಭಾವಕ್ಕೆ (ಬಸಸ್ತೋ. ೨೮).

[< ಸಂ. ಉನ್ಮನೀ]

ಉನ್ನ$_{1}$ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ: ಅನ್ನಕಾರ್ಯದ ದೇಹ ತಾನೆಲೆಯುನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಪುರುಷ ತಾನಹನಿನ್ನ ನೋಡುವುದೇನು ದೇಹವ ಪುರುಷರಂತಹರೊ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೭–೧೪).

ಉನ್ನಂ = ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು, —ಪ್ರಕಾರದವನು: "ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪನುಂತಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮); ಅನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ (ಶಮುದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ.]

ಉನ್ನ$_{2}$ (ಗು). ನೆನೆಯಿಸಿದ; ತೋಯಿಸಿದ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ – ಈ ೨ ಹಸಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೨); "ಕ್ಲಿನ್ನಮುನ್ನಮೆನಲ್ಕೆ ಹಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಂತ, ಉನ್ನಂತು (ನಾ). = ಉನ್ನತ ೨: ಎಣಿಕೆ ಹುಲ್ಲೆ ವರ್ಣದಾವು ಉನ್ನಂತ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಂದ ಆವು ಉನ್ನಂತವಹ ಕಪಿಲೆ ಗೋವ್ಗಳು ಉನ್ನಂತವಾಗಿ ನಡೆದವು (ಗೋಹಾಡು. ೪೨). **ಉನ್ನಂತು**: ಅನಂತಾನಂತಶಯನಾ ಅಂಬುಜದಳನಯನ ಉನ್ನಂತುಗುಣನಿಲಯಾ ಪನ್ನಗ ಗೇಯ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೯೫). [< ಸಂ. ಉನ್ನತ]

ಉನ್ನಂತು 'ಉನ್ನಂತ' ನೋ.

ಉನ್ನತ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿರಿಯ; ಉತ್ತಮ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉದಾತ್ತ: "ಪ್ರಾಂಶು, ಉಚ್ಚಂ, ಉನ್ನತಂ, ತುಂಗಂ, ಉದಗ್ರಂ – ಈ ೫ ಉದ್ದಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೬); ರಂಭಾನೃತ್ಯದಿಂ ಡೊಂಬರೇ ಸಖಿರಿಂದುನ್ನತವಸ್ತುವೇ ಹರಹರಾ ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಸೋಮೇಶ. ೪).

ಉನ್ನತೋನ್ನತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹರಿ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಥಿತಮಗಾಧಮುಮುನ್ನತೋನ್ನತಮಲ್ತೇ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೫). ಉನ್ನತವಾಗು = ಹಿರಿದಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಉಚ್ಚವಾಗು: ರನ್ನದೊಡವನಿಟ್ಟ ರಮಣಿಯ ಕಣ್ಪೆಳಗುನ್ನತವಾಯ್ತು ಬೀದಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೩೩).

[ಸಂ.]

ಉನ್ನತಚ್ಛಾಯ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: "ಉನ್ನತಚ್ಛಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ನತಾಚ್ಛಾಯ, ಉನ್ನತೇಚ್ಛ] ನೆನೆ ಹಿರಿಯಧ್ವನಿಯವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೬).

[ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಛಾಯಾ + –)]

ಉನ್ನತತ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಪೀಠ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪೀಠ: ಹರ ಕುಳ್ಳಿರಿಮುನ್ನತಪೀಠದೊಳ್ ಪದಾವನತಿಯಿನೇೞ್ ಮಹೇಂದ್ರ (ಜಗವಿ. ೩–೫೮). [ಉನ್ನತ + ಪೀಠ]

ಉನ್ನತಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಶ್ನೆ; ದೊಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ.

[ಉನ್ನತ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಉನ್ನತಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ; ತಿಟ್ಟು; ದಿಣ್ಣೆ.

[ಉನ್ನತ + ಭೂಮಿ]

ಉನ್ನತವಲಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಟಜನರ ಸಮೂಹ: ಶ್ರೀಮಂತ . . . ಉನ್ನತವಲಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೪).

[ಉನ್ನತ + ವಲಯ]

ಉನ್ನತಾಂಶ (ನಾ). ಮಹತ್ತರವಾದ ಅಂಶ. [ಉನ್ನತ + ಅಂಶ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ: ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಜನ ವಿನೀತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉನ್ನತ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿ: ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉನ್ನತಾನತ (ಗು). ಏರುತಗ್ಗಾದ; ಹಳ್ಳದಿಣ್ಣೆಯಾದ (ಕ).

[ಉನ್ನತ + ಆನತ]

ಉನ್ನತಾಸನ (ನಾ). = ಉನ್ನತಪೀಠ: ಹೊನ್ನ ರನ್ನದೊಳೆಸೆವ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಉನ್ನತಾಸನವಿತ್ತನಬಲಾಜನಂ ಸೋಲೆ (ನಂಬಿರ. ೩–೭೪). [ಉನ್ನತ + ಆಸನ]

ಉನ್ನತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: "ಪೆಂಪುನ್ನತಿ" (ಚತುನಿ. ೨೦); ನಿಜ ವಿಜಯಯಶಂ ಪರೆಯೆ ನೆಗಟ್ಟಿದನವನೀಧರೆಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ತನಯನೆಂಬುನ್ನತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೩೯); ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಂದುನ್ನತಿಯಂ ನುಡಿಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೮–೮೬ ವ); ಅದಱುನ್ನತಿಯ ತುದಿಮೊದಲನಱುಹೆನಲ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೦–೨೨). ೨. ಅಭ್ಯುದಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಆರತಿಗಳನೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ ಮಂಗಳೋನ್ನತಿಯಂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೪೫ ವ); ಸೌಮಂಗಳ್ಯಮಾಗಿಯುಂ ಮೇಲೆಯುನ್ನತಿಯಪ್ಪುದೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೫–೫೩); ಕನ್ನೆರನ್ನೆಯರು ಪರಕೆಗೈಯಲಾ ಮನೆಯುನ್ನತಿವಡೆದೊಪ್ಪುವುದು (ಹದಿಬ. ೫–೨೫). ೩. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚತೆ: ಹಿಮಾಲಯದ ಉನ್ನತಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರೂಢಿ).

ಉನ್ನತಿಗೆತರು = ಏಳಿಗೆಗೆ ತರು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು. ಉನ್ನತಿಮಾಡು = ದೊಡ್ಡದುಮಾಡು; ಹಿರಿದೆಂದು ಹೇಳು: ಮುಂದಿಟ್ಟು ಚಕ್ರಮಂ ತಿರಿತಂದುದುಮಂ ಪೂಜಿದಿರ್ದು ಬಯ್ತುಂಗೊಳ್ಳೊಂದಂದದೆ ಕೊಂಡುದು ಮನದೇನೆಂದುನ್ನತಿಮಾಡಿ ಪೊಗಟ್ಟಿಯೊಳಗಱಿಯದುದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ: "ಉನ್ನತಿಕೆಯು ಪನ್ನತಿಕೆಯೆನೆ ತಪ್ಪದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೭); ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ತನ್ನ ಸಾರ್ದರ ಬೇಡಿದರ ಬಯಸಿದರ ಸೋಂಕಿದರ ಬೆರಸಿದರನು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಳ್ಪುನ್ನತಿಕೆಯಂ ಕಂಡು ನಾಚಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಸೆಡೆದು ಮರನಾಯ್ತು ಚಂದನಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೨). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪಿರಿದೀವ ಪೆಂಪುಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿಪ್ಪ ಪೂರ್ವಾರ್ಬ್ಬಣ್ಣೆಸಲ್ಲೆಱೆವರ್ಬ್ಬರೀರದ ಚಾಗದುನ್ನತಿಕೆಯಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡನ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೯; 989); ಈವರ ಧರ್ಮದಿಂದಘಕುಲಂ ಕಿಡುಗುಂ ಸುಖಮುಕ್ಕುಮಕ್ಷಯಶ್ರೀವಧು ಸಾರ್ಗುಮುನ್ನತಿಕೆಯಕ್ಕು ಮಳಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೮೦); ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ ಋತುಪರ್ಣನಲಿ ಸೇವೆಯನು ಮಾಡಿದ ಬನ್ನದುನ್ನತಿಕೆಯಲಿ ಬಂದುದೆ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ನಳಚ. ೮–೫೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: "ಉಬ್ಬಟೆಯುನ್ನತಿಕೆ ಪರಾಕ್ರಮಡೊಳು" (ಕಶರ. ೧೫); ನನ್ನಿಯಿದು ಮಧುಕೈಟಭಾದಿಗಳುನ್ನತಿಕೆಯೇನಾಯ್ತು ಶ್ರುತಿಭೂಕನ್ನೆಯನು ಕದ್ದವರ ಕಡುಹೇನಾಯ್ತು ಹೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೩೪–೧೭).

ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ: ೧. ಸಿರಿಗಂ ನೈಮೆಗಮುನ್ನತಿಕ್ಕೆಗಮಣಂ ಭೋಗಕ್ಕಮೇನಾಸೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೩೦); ಶ್ರುತದಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ ತಪದುನ್ನತಿಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳ್ಳೆ ನೆಗಟ್ಟೆವೆತ್ತಿರೆ ಭೂವಿಶ್ರುತನೆನೆ ಸುಕೌಶಲ ವ್ರತಿಪತಿ ತಪದಿಂ ಶ್ರುತದಿನಾರುಮಂ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೧). ೨. ಬೇಸಱದಾಸಱದೆ ವನಾವಾಸಂಗಳೊಳುನ್ನತಿಕ್ಕೆ ನಿಲೆ ನಮೆದವರೊಳ್ ನೇಸನ್ನಿಕೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೭). △ **ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ**: ೧. ತತ್ಪುರೋಪವನ ಶಾಶ್ವತಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳುಂನತಿರ್ಕೆಯಿಯುಂ ಧನಕನಕಗಳಿಂದಮೆಸೆಗುಂ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೨; 1223). [ಉನ್ನತ + -ಇಕೆ]

ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ನತಜನಪಾಲಕನಿಕುರುಂಬದೊಳುನ್ನತಿಕೆವಡೆದನವ ನವರಸರುಚಿರಪ್ರತಿಮೆಯ ತೆಱದಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮ ಕೌರವರಾಜಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೭೦). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪಡೆ₁]

ಉನ್ನತಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉನ್ನತಿಕೆಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಸುರೇನ್ದ್ರಾನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಂದರಗಿರೀಂದ್ರ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೆಂಬಂತಿರು(ಂ)ನ್ನತಿಕೆವೆತ್ತ × × ಪ್ರಾಕಾರದಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೧೧; 1195). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪೆಱು₁]

ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ 'ಉನ್ನತಿಕೆ' ನೋ.

ಉನ್ನತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡತನ ಕಡಮೆಯಾಗು; ಹಿರಿಮೆಗುಂದು: ವ್ರತಿಗಳ್ ಮನುಗಳ್ ಮುನಿಗಳ್ ಯತಿಗಳ್ ಸೆಡೆದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಸುಗಿದಗಿದು ಕರಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟರ್ . . . ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟರುನ್ನತಿಗೆಟ್ಟರ್ (ಗಿರಿಕ. ೮–೨೬). [ಉನ್ನತಿ + ಕಿಡು₁ (< ಕೆಡು)]

ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ 'ಉನ್ನತಿಕೆ' ನೋ.

ಉನ್ನತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ: ಏಸುನ್ನತಿವಡೆದುದೊ ಚಾಗದ ನನ್ನಿಯ ಬೀರದ ನೆಗಟ್ಟೆ ಚಲದಗ್ಗಱಿಯಾ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೫೯; 982); ಆತನ ಮಹೋನ್ನತಿವಡೆದ ಪೆಂಪಂ ಕಾಣಲಾಱದೆ ಜಡಮತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪು. ೩೨–೪೯); ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವುದಱಿಂದ ತನ್ನಿನಿಯನಿಗೂಳಿಗದವಳಪ್ಪುದು ಸಂಪನ್ನತೆ (ಹದಿಬ. ೭–೩೫). [ಉನ್ನತಿ + ಪಡೆ₁]

ಉನ್ನತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ).=ಉನ್ನತಿಕೆವೆಱು: ವಿನಯೋನ್ನತಿವೆತ್ತ ಸಿಜನಂದನ ನನರ್ಘಾಸನದೊಳ್ ಆ ನೃಪಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೨); ಮಾಚಯ್ಯನುನ್ನತಿವೆತ್ತನಾ ಪ್ರಮಥಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತ ನವ್ಯಪ್ರಸವವೃಷ್ಟಿಯು ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೭). [ಉನ್ನತಿ + ಪೆಱು₁]

ಉನ್ನತೀಕರಣ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸುವುದು; ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆಹಾಕುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ವಚನದ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ; ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮಾನವನ ಉನ್ನತೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತೇಚ್ಛ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲ ಹೃದಯ. [ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಇಚ್ಛಾ + -)]

ಉನ್ನತೇಶ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ; ಮಹಾಪ್ರಭು: ಮಹಾಜನಂಗಳ್ . . . ಉನ್ನತೇಶಂಗೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬರೆ (ಸಂಬಿರ. ೭–೧೨). [ಉನ್ನತ + ಈಶ]

ಉನ್ನತೋದರ (ಗು). ೧. ಹೊರಬಾಗುಳ್ಳ; ಹೊರಕ್ಕೆಉಬ್ಬಿದ. (ನಾ). ೨. ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು: "ಉನ್ನತೋದರನಲ್ಲಿ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಬುಧ್ನಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೨). [ಉನ್ನತ + ಉದರ]

ಉನ್ನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಪರಿಮಿತವಾದ. ೩. ಗರ್ವಿತನಾದ; ಕೊಬ್ಬಿದ. 'ಸಮುನ್ನದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಮಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಬಂದಂ ಕದನಕ್ಷೋಣೀತಲಕ್ಕುನ್ನಮಿತ ಬಹು ಪತಾಕಾ ಪಟಚ್ಛನ್ನ ಮೇಘಾಸ್ಪದಮಂ . . . ದಶಾಸ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. (ಬೈತಲೆ) ಬಿಡಿಸುವುದು: ಅನಂತರಮವರ್ಗೆ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಾದಿ ಸಕಲಮಂಗಳಮಂ ದಶರಥ ನರನಾಥಂ ಮಾಡುಪ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩೩ ವ). ೩. ತರ್ಕಿಸುವುದು; ಊಹಿಸುವುದು. ೪. (ಉಕ). ಉದಾತ್ತೀಕರಣ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯಿಸು₁, ಉನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಸು; ನಿರ್ವರ್ತಿಸು: ಮುನ್ನಂ ಭಾರ್ಗವಮುನಿ . . . ಸಗರನೆಂಬಂಗೆಂತಂತುನ್ನಯಿಸಿದನಾ ಗೌತಮನುನ್ನತ ತದ್ವಂಶಸದೃಶ ಸಂಸ್ಕಾರಮುಮಂ (ಸೌನಂದ. ೧–೨೫).

ಉನ್ನೈಸು: ೨. ಬರೆಯಿಸು: ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆನ್ಮ ಭಾಗ್ಯವೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಬೆ ಇನ್ನಿದಕೇಕೆ ನಿನಗೆ ಬೇಡವೆಂದವ ನುನ್ನೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ನಿಸಿ] ದನು ಕಾಗದವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೬೭). [ಉನ್ನಯನ + -ಇಸು₁]

ಉನ್ನಯಿಸು$_2$ 'ಉನ್ನಿಸು' ನೋ.
ಉನ್ನವಿಸು 'ಉನ್ನಿಸು' ನೋ.
ಉನ್ನಾಯ (ನಾ). ಎತ್ತರಿಸುವುದು ; ಎತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]
ಉನ್ನಾಹ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ ; ಉನ್ನತಿ : ಹರುಷವನುಂಬ ಉನ್ನಾಹಂಗಳಿಂದ ಪುರಂದರವಿಠಲರೇಯನ ದಯದಿಂದ ಸುರಋಷಿ ನರರಿಗೆಲ್ಲವು ನಿಜಾನಂದ (ಕನ್ನಸು. I, ೨೯೪). ೨. ಗರ್ವ ; ಹೆಮ್ಮೆ. ೩. ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]
ಉನ್ನಾಳ (ನಾ). ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ : "ಉನ್ನಾ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ಮಾ]ಳಮೂ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). 'ಉನ್ಮಾಳ' ಪರಾ. [?]
ಉನ್ನಿದ್ರ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ. ೨. ಅರಳಿದ ; ವಿಕಾಸವಾದ : "ಉನ್ಮೀಳಿತಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರಂ . . . ವಿಕಾಸಃ—ಈ ೯ ಅಲರ್ವುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೩) ; ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಕಮಲಮಿದುನ್ನಿದ್ರಂ ನಿನ್ನ ತಳದವೋಲಾರಕ್ತಂ ನನ್ನಿಯನೀ ಪಲ್ಲವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೨) ; ಉನ್ನಿದ್ರ ಕೈತಕ್ಯಪರಾಗಶ್ರೇಣಿ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೩). [ಸಂ.]
ಉನ್ನಿದ್ರತೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ದಿನದೊಳ್ ಸಜಳತೆಯಿಂ ಮತ್ಸ್ಯನಳಿನಮುಂ ಮತ್ತಮಿರುಳೊಳುನ್ನಿದ್ರತೆಯಿಂದೆನಸುಂ ಚಕೋರ ಕುಮುದಮನನುಕರಿಸಿದುದಾ ವಿಯೋಗ ವಿಧುರೆಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨೫). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರತಾ]
ಉನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವಳು : ಕನಸುಗಂಡು ಮಂಗಳಪಾಠಕರ ಪುಣ್ಯರವಂಗಳೊಳಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರೆಯಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೨ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರಾ]
ಉನ್ನಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಉನ್ನಿಮರ, ಕಲ್ ಬೋವು, ದೊಡ್ಡೆಲೆಭೋಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೭೪). [ಉನ್ನಿ$_0$ + ಮರ]
ಉನ್ನಿಸು, ಉನ್ನಯಿಸು$_2$, ಉನ್ನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು ; ಯೋಚಿಸು ; ಎಣಿಸು ; ಆಲೋಚಿಸು ; ಊಹಿಸು : ಆರಂ ಗಡುನ್ನಿಸದು ತನು ಮನವ ಮೇಣಿನ್ನಾರುತ್ಕಧೀರತೆಯನಾಹರಿಸದು (ಅನುಮು. ೮೨) ; ತನ್ನೊಳು ಸುಖದುಃಖಮೋಹಾದಿಗಳು ತೋಜಲುನ್ನಿಪುದವನೆಲ್ಲ ಗುಣಮಯವೆಂದು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩-೫-೧) ; ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗದು ಹೊಳೆದುದೀಗಹುದಣ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುವೆನೆಂದು ಉನ್ನಿಸುತಿದ್ದೆನಷ್ಟಜೊಳು ಮುಂಚಿದೆ (ಭರಚ. ೪೫-೯೪) ; ಮೂಜಗದೊಳುನ್ನಿಸಲ್ ನಿನಗೆ ಪಡಿಯಹರುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೫೯) ; ಚಿನ್ನಕೆ ಪರಿಮಳ ಬಂದಂತಹುದೆಂದುನ್ನಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೬-೮೬) ; ಮಂತ್ರಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಾನು ಉನ್ನಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅರಸನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡ (ಬಿಡುಠಿ. ೧೬೫). **ಉನ್ನಯಿಸು$_2$** : ತಾನೋದಿ ಮಗುಬ್ಬಿನ್ನಂ ತಪ್ಪುವಸೇನನ ದುಷ್ಕರ್ಮದ ಫಲದಿಂ ಮುಂ ತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ ವರುಷದ ಮೇಲೆಣ್ಬಗಲೆಯ್ತರಲಿತ್ತ (ಜಯುಕಾ. ೧೨-೫೮). **ಉನ್ನವಿಸು** : ತನ್ನ ಮನವೆಣಿಕೆಗಳು ಬೇಜಹುದನುನ್ನವಿಸಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ದೈವದ ಭಿನ್ನತಂತ್ರವನಜುಯಲಳವೇ ದೈವಗತಿ ಬೇಜೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೫೧). [ಉನ್ನು$_1$ + -ಇಸು$_3$]
ಉನ್ನು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು ; ಯೋಚಿಸು ; ಎಣಿಸು : ಪಿಂದಧಿಕ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಬ್ಬಂಗಳಿರಲೀ ಪ್ರಬಂಧವೇನೆಂದುನ್ನದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೆನ್ನದಾ, ದೆನಸಾ] ಲಿಪುದು ರಸಿಕರು (ಮದೇಪು. ೧-೧೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉನ್ನು ; ಮಲ. ಉನ್ನಿ, ಉನ್ನು ; ತೆಲು. ಉಂಕಿಸು ; ಕುವಿ. ಒನ್ಪಿನೈ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹುನ್ನಿಂಗ್]

ಉನ್ನು$_2$ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.
ಉನ್ನುನ್ನಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ (?) : ಪೂವಿನ ಪೊರಜೆಯೊಳುನ್ನುನ್ನಂ ಸೊಗಯಿಪಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ಪಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೭) ; ಕುಮಾರರುಗ್ರೋಗ್ರಮೆನಲ್ ಸನ್ನುತ ತಪಃಪ್ರಭಾವದೊಳುನ್ನುನ್ನಂ ನೆಗಟ್ಟು ತತ್ಸಮಾಧಿಯನಾಂತರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೯). [ಉನ್ನಂ + ಉನ್ನಂ ?]
ಉನ್ನೆ (ನಾ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲ. 'ಉನ್ನೆಗಂ' ಪರಾ. [?]
ಉನ್ನೆಗಂ (ಅ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ; ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ; ಆವೇಳೆಗೆ : "ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಉನ್ನೆಗಂ, ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ – ಇವು ಸೀಮಾ ಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭) ; "ಉನ್ನೆಗಮೆನಲಕ್ಕುಂ ತಾಮಿನ್ನುಂ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೧). [ಉನ್ನೆ + -ಗಂ]
ಉನ್ನೆವರಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ : "ಉನ್ನೆವರಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧) ; ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೬, ಪ್ರಯೋ). [ಉನ್ನೆ + -ವರಂ]
ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ : "ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ – ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭) ; "ಉನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧). [ಉನ್ನೆ + -ವರೆಗಂ]
ಉನ್ನೇಯ (ಗು). ತರ್ಕಮಾಡಬಹುದಾದ ; ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]
ಉನ್ನೈಸು 'ಉನ್ನಯಿಸು$_1$' ನೋ.
ಉನ್ಮಗ್ನ (ಗು). ಮುಳುಗಿ ಮೇಲೆದ್ದ : ಸಿಂಧುವಿನೊಳ್ ಕೂಡಿದ ಗುಹಾಮಧ್ಯದೊಳುನ್ಮಗ್ನನಿಮಗ್ನಜಲ ನಿಮ್ನಗಾತಟದೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೦ ವ). [ಸಂ.]
ಉನ್ಮಜ್ಜನ (ನಾ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತೇಲಾಡುವಿಕೆ, —ಎದ್ದು ಬರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]
ಉನ್ಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ಬಹಳವಾಗಿ) ಮದಿಸಿದ ; ಕೊಬ್ಬಿದ ; ಸೊಕ್ಕಿದ : ಕಿಜಿಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರಗತಿಪರಿಣಾಮದಿನುದ್ವೃತ್ತಚಿತ್ತದಿನುನ್ಮತ್ತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ) ; ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯನೆಳೆದುನ್ಮತ್ತರಾವಣಂ ನೆಗೆದನಂಬರಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೭-೫೧೭). (ನಾ). ೨. ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನು ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು : ಆವನೀ ಉನ್ಮತ್ತ ಈ ಸರಿಯ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ಕೊಳಲ ಬಾರಿಸಿ ಮಧುರ ರಾಗವನು ರಚಿಪನಿಂತೆ (ಗೋಕುನಿ. ೧). ೩. ದತ್ತೂರದ ಗಿಡ ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ : "ಉನ್ಮತ್ತ – ಉಮ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭ ಟೀಕು). [ಸಂ.]
ಉನ್ಮತ್ತತನ (ನಾ). = ಉನ್ಮತ್ತತೆ (೧). [ಉನ್ಮತ್ತ + -ತನ]
ಉನ್ಮತ್ತತಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಪ್ರಾಯ ; ಸೊಕ್ಕಿದ ಯೌವನ : ಉನ್ಮತ್ತತಾರುಣ್ಯವು ಆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಸ್ಮರಿಸುವಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೬೨). [ಉನ್ಮತ್ತ + ತಾರುಣ್ಯ]
ಉನ್ಮತ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕು ; ಕೊಬ್ಬು ; ಮದ : ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಉನ್ಮತ್ತತೆಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಕನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ (ರಂಗರೋ. ೫೭). ೨. ಹುಚ್ಚು ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. [ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತತಾ]
ಉನ್ಮತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವಳು ; ಮದವೇರಿದವಳು ; ಕೊಬ್ಬಿದವಳು : ಅತ್ತೆ ನಾದಿನಿಯರೊಳಳುಕದೆ ಕಾದುವುನ್ಮತ್ತೆಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗ್ಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವೆರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೮). ೨. ಹುಚ್ಚಿ ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು. [ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತಾ]

ಉನ್ಮದ (ಗು). (ಅತಿಯಾಗಿ) ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬೇರಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ: ಚೂತಕುಜಾತಮೀಗಳೀಗಳೆ ನನೆವೋದುದಿಂದೊಳದಿಸುನ್ಮದ ಷಟ್ಪದವೃಂದಮೀಗಳೀಗಳೆ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫). (ನಾ). ೨. (ಅತಿಯಾದ) ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಕೊಬ್ಬು. ೩. ಉದ್ರೇಕ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮದನ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದನ: ಓಹೋ ಉನ್ಮದನಮದನ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮದ ಮದನಸ]ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವಶೀಕರಣಾಸ್ತ್ರವ್ಯೂಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದೆಂದುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮದನನಂದಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮದನಬಾಣ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದನ: ಮದನಂ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಯ ನಿರದುಱೆ ಸರ್ವಜ್ಞನನುನ್ಮದನಬಾಣದಿಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೭). [ಉನ್ಮದನ + ಬಾಣ]

ಉನ್ಮದಾಳಿನಿ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿದ ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ; ಮದವೇರಿದ ಹೆಣ್ಣುಭ್ರಮರ: ವಿಕಸಿತ ಶಾತಕುಂಭ ಸರಸೀರುಹವಕ್ತ್ರೆಯನುನ್ಮದಾಳಿನೀ ಚಿಕುರೆಯುಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೫). [ಉನ್ಮದ + ಆಳಿನಿ (= ಅಲಿನಿ)]

ಉನ್ಮದಿಷ್ಣು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಉನ್ಮತ್ತನಾದವನು: "ಪಿಶಾಚಾವೇಶ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಧುಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಣಿಗಿಲು ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗಣಿಗಿಲು: "ದ್ವಿಪ ಉನ್ಮಧುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಉನ್ಮದಿಕೆ, ಉನ್ಮಥಿಕೆ] ಪೆರ್ಗಣಿಗಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಉನ್ಮಧುಕಾ]

ಉನ್ಮನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಉನ್ಮನಮೆ ಮಾಱ್ಕುಮುತ್ಕೆಯನುನ್ಮದ ಬರ್ಹಿಣ ಶಿಖಂಡಿಕೇಕಾವಿರುತಂ ತನ್ಮಧುರಧ್ವನಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦); ಉನ್ಮನದ ರಾಜ್ಯದಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಎಳೆಯ ಜೀವವದು (ಸಮುಜೀ. ೭೬೧). ೨. ಕಾತರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನದವನು. 'ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆ' ಪರಾ.

ಉನ್ಮನವಾಗು = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೀರಿದ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗು: ಸುಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ಬೆಳಗಿ ನಿರ್ಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನ ಮಹವನಿಂಬುಗೊಂಡು ಉನ್ಮನವಾಗುತ್ತದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ). ಉನ್ಮನಳು = ಕಾತರಗೊಂಡ ಮನದವಳು; ವಿಮನಸ್ಕಳಾದವಳು: ಅವಳು ಉನ್ಮನಳಾಗಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೭೫; 1964). [< ಸಂ. ಉನ್ಮನಸ್]

ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ಮನದ ಅವಸ್ಥೆ, —ಸ್ಥಿತಿ: ತೂಕತಪ್ಪಿದ ಅವನ ಮಾತಿಗೆ, ಅವನ ಈಗಿನ ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆಯೇ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು (ಪರಿಲ. ೫೮). [ಉನ್ಮನ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ಮನಿ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗ] ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲುಭಾಗ; "ಸಹಸ್ರಾರ ಮತ್ತು ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಇವುಗಳ ನಡುವಣ ಭಾಗ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ); ಬಸವಣ್ಣನ ಗಳ ಮುಖ ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಉನ್ಮನಿ ಉತ್ತಮಾಂಗ ಪರಿಯಂತವು ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪದೊಟ್ಟಿಲ ಕಂಡೆನಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೨೦೧-೯೦೭). ೨. [ಯೋಗ] ಯೋಗದಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉನ್ಮನೀ ಮನೋನ್ಮನೀ ಸಹಜೆಯೆಂಬವಸ್ಥಾತ್ರಯಮಂ" (ವಿವೇಕ. ೧೫೪); ಸರ್ವಕರಣಂಗಳು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಮನವುನ್ಮನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಮರಸ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿಯಿದ್ದನಯ್ಯಾ (ಪದಗೊ. ೨೬೪-೨೩೮); ಸಮುನಿಯೊಳು ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತುನ್ಮನಿಯೊಳುಂ ನೀನೆ ವಿಮಲನ್ನಿರಂಜನಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೮-೨೬). [ಸಂ. ಉನ್ಮನೀ]

ಉನ್ಮಹಿಮ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಮಹಾಮಹಿಮ: ಚಿನ್ಮಂಡನನುದ್ಭಟನುಱೆ ನಗೆ ಭಾಸ್ವನ್ಮದದಿಂ ನೆತ್ತಮನಾಡುತೆ ಹಿಮಕೃನ್ಮುಖಿ ಕೇಳಲ್ ಪೇಳ್ದನೋಹಿಲನುನ್ಮಹಿಮನ ಕಥೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾಥ (ನಾ). ೧. "ಕೊಲ್ಲುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಬೋನು: "ಉನ್ಮಾಥಃ, ಕೂಟಯಂತ್ರಂ, ನಿಯಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋನು]" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದ (ನಾ). ೧. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಪ್ರಿಯಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯಮಧುವಿನೊಳ್ ಮುಳುಗಿಮಿಂದಾ ನೃಪೋನ್ಮಾದವತಿವಿಷಮತೆಗೆ ನೆಗೆದುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೦-೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ . . . ಉನ್ಮಾದ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). ೩. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉಲಿಗನುನ್ಮಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಉನಾಡ] ನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದಕಾರಿ (ಗು). ಉನ್ಮಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ; ಹುಚ್ಚನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥ: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆದ ವಿಪ್ಲವದಂತೆ ಪಿಟೀಲಿನ ತಂತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದ ಕಮಾನಿನಿಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಉನ್ಮಾದಕಾರಿ ನರ್ತನ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೪೯). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಕಾರಿನ್]

ಉನ್ಮಾದನ (ನಾ). ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉನ್ಮಾದನ ಮದನ ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನ ವಶೀಕರಣವೆಂಬ ಪಂಚಮಂತ್ರ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರತಾಪ ಪ್ರವೀಣರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದವಂತ (ನಾ). ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು. [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದವತ್]

ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ಮಾದದ ಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಂತೈಸಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ಕುವರನ ದುಃಖ ಊರ್ಧ್ವ ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಅಧೋಮುಖವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೭). [ಉನ್ಮಾದ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ಮಾದಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದವಂತ. [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿನ್]

ಉನ್ಮಾದಿನಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚಿ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು: ಯಶೋದೆ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಉನ್ಮಾದಿನಿಯಂತೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೨೮). [ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿನೀ]

ಉನ್ಮಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತೂಗುವುದು, —ಅಳೆಯುವುದು. ೨. ತೂಕ; ಅಳತೆ. ೩. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಸತತಂ ರಾಗಾವಿಳಂ ಪೀಡಿತಕುವಲಯನುನ್ಮಾರ್ಗಸಂಸಕ್ತಂ . . . ಖರದಂಡಪ್ರಿಯಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಿತಮೆಂಬಂತಾ ಪ್ರತೀಚೀಜಲಧಿಗಿೞಿದನಂಭೋಜಿನೀಜೀವಿತೇಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು: ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯೂ, ವ್ಯಸನಾಸಕ್ತನೂ ದುಶ್ಚರಿತನೂ ಆದ ಹಣಗಾರನಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದೋ (ಚೆನ್ನಬೇ. ೩೯). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿನ್]

ಉನ್ಮಾರ್ಗತೆ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨: ಉನ್ಮಾರ್ಗತೆ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೊಳ್ ವಕ್ರಚಾರಂ ಸರ್ಪಂಗಳೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗತಾ]

ಉನ್ಮಾರ್ಗಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿ : ತಗವೆನಗುನ್ಮಾರ್ಗಿಗೆ ಕೂಸು ಗುಡಲ್ ದಶಕಂಧರಂ ಮದಾಂಧಂ ಧರ್ಮಾನುಗನಲ್ಲನನುಜೆಯಂ ಕುಡೆ ತೆಗೆದಿಹದೊಳ್ ಪರದೊಳೆನಗೆ ಪಾತಕಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೦). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗಿನ್]

ಉನ್ಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತಿಕ್ಕುವುದು; ಉಜ್ಜುವುದು; ತೊಳೆಯುವುದು : ಒಳ್ಪೊತ್ತು ನಿಂದುಣ್ಪದಾರಯಮಸ್ನಾನಮಜೇಳಸಂಯಮ ಮದಂತೋನ್ಮಾರ್ಜನಂ ಧಾರಿಣೀಶಯನಂ ರೋಜೆನಿಸಿರ್ದ ಮೂಲಗುಣ ಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟುಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾಳ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ : "ಉನ್ಮಾಳಃ, ಕೋದ್ರವಃ, ಕೋರದೂಷಕಃ — ಈ ೩ ಹಾರಕು" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೭); "ಉನ್ಮಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ನಾಳ] ಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). 'ಉನ್ನಾಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಿಶ್ರ (ಗು). ಮಿಶ್ರಣವಾದ; ಕಲಬೆರಕೆಯಾದ : ಚಂದನ ದ್ರವೋನ್ಮಿಶ್ರಜಲಂಗಳ ಪೊಳೆವಿನೊಳೆಸೆದು ವಿಯತ್ತಳಂಬರಂ ನೆಗೆದು ದಿಂದ್ರನಭೋರ್ಯ್ಯೇದ್ಧರಣಂ (ಆದಿಪು. ೭-೭೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಿಷಿತ (ಗು). (ಕಣ್ಣು) ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ : ತಳೆದನಿಮಿಷವಧುಗಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದರುನ್ಮಿಷಿತ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಲತಾಸಂಕುಳ ಮೆನೆ ಸುವರ್ಣಮಯ ಪರಿಮಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಸಿತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲ (ನಾ). = ಉನ್ಮೀಲನ : ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಿಮೀಲನ ಮಾತ್ರದೆ ನರಸುರವಿಭೇದಮಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೫-೪೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲನ, ಉನ್ಮೀಳನ (ನಾ). ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ : ಘನಶೌರ್ಯಾನಲಧೂಮವಲ್ಲಿ. . . ವಪುರಾಲೇಖ್ಯ [ಪ್ರಭೋನ್ಮೀಲನಾಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಪದೋನ್ಮೀಳನಾಂ] ಜನರುಗ್ಲೇಖಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೧೧).

ಉನ್ಮೀಳನ : ಉನ್ಮೀಲನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ವಿಕಾಸಹೊಂದು; ಅರಳು : ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾದ ತರುಣವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಉನ್ಮೀಲನಗೊಂಡಿದ್ದ ಭಾವಾಲೋಚನೆಗಳ ನೂತನ ಕೌತುಕಪ್ರಪಂಚ ಆವಳ ಸ್ಮೃತಿಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಗೊಂಜುಗೊಂಜಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೯೩).
[ಉನ್ಮೀಲನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಉನ್ಮೀಲಿತ, ಉನ್ಮೀಳಿತ (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ: "ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೇದಸ್ಫೂರ್ತಿ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಮೀಲಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಯಾದ ಉನ್ಮೀಲಿತಾಲಂಕಾರವೆನಿಸುವುದು." ಲಕ್ಷ್ಯ : ಮುಸುಕೆ ಹರಿಕಾಂತಿ ನೀಲೀವಸನಂ ಸ್ಪರ್ಶಾನುಮೇಯಮಾದುದು ರಾಮುಂಗಸಿತಾಂಬರಮಂ ಮಜೆವಿಡಿದ ಸುವರ್ಣದ ವಿದ್ಧದಂತಿರುದ್ಧವನೆಸೆದಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೭).

ಉನ್ಮೀಳಿತ : ೧. ಸುಖ ನಿಮೀಳಿತೋನ್ಮೀಳಿತ ನಯನಂಗಳಿಂ ಮುಕುಳಿತಮುಂ ಕುಸುಮಿತಮುಮಾದ ನಿಶ್ವಾಸಪವನನಿಂ ಪರಿಮಳಮಂ ಬೀಜುವ ವಧೂವರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲಿತನಯನ (ನಾ). ೧. ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು. ೨. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನು : ಮಂಗಳವೃತ್ತೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳಿಂದಂ ಪಾಂಡವರಯ್ವರುಮುನ್ಮೀಲಿತನಯನರಾಗಿ ನಿತ್ಯನಿಯಮುಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩ ವ).
[ಉನ್ಮೀಲಿತ + ನಯನ]

ಉನ್ಮೀಲಿಸು, ಉನ್ಮೀಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳು : ವಕ್ಷದೊಳುನ್ಮೀಲಿಸೆ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿರುಗ್ಜಾಲಂ ವನಮಾಲಿ ಸಿಂಹಪೀಠದೊಳಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು : ಏಳಿಸುವುದುಂ ಚರಣಿಂದಜೊದುಗ್ರಕೋಪಮುನ್ಮೀಳಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೫).

ಉನ್ಮೀಳಿಸು : ೧. ಮೆಲ್ಲುಯ್ಯುತ್ತಿಸಿಂದೊಂದಿದ ಹೃದಯಮುಷಸ್ಸಂಗ ಪದ್ಮಂಬೊಲುನ್ಮೀಳಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮೀಲಿಸೆ] (ಕಾದಂಉ. ೭೪೯). ೨. ಉರಗಾರಾತಿಗೆ ತನ್ನ ನಿತ್ತು ಭುಜಗವ್ರಾತಂಗಳಂ ಕಾದನಸ್ತ್ರರವುನ್ಮೀಳಿಸಿದಂ ಮದೀಯಕುಲಸಂಜಾತಂ ದಲೆಂದಜ್ಞಪಜ್ಞರ ಪೆಂಪಿಂದಮೆ ಪೊಂಗುತಿರ್ದ್ದಪನೆ ತಾನ್ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೩೦; 1114). [ಉನ್ಮೀಲನ + - ಇಸು$_3$]

ಉನ್ಮೀಳನ 'ಉನ್ಮೀಲನ' ನೋ.

ಉನ್ಮೀಳಿತ 'ಉನ್ಮೀಲಿತ' ನೋ.

ಉನ್ಮೀಳಿಸು 'ಉನ್ಮೀಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; (ತೆರಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ವಿನಾಯಿತಿ : ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಉನ್ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮುಖ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮುಖವುಳ್ಳ; ಮೇಲುಮುಖನಾದ : "ಉತ್ಪಶ್ಯಃ, ಉನ್ಮುಖಃ – ಈ ೨ ಮುಸುಡೆಸುದ್ದವೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೭೩೦); ಆತನೆನಗೆ ಮಜುವಾತುಗುಡದುನ್ಮುಖನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೧). ೨. ಅಭಿಮುಖವಾದ; ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ : ಶೃಂಗಾರರಸದ ಅಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರನ್ನು ಮೊದಲು ಉನ್ಮುಖರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೯). ೩. ಕಾತರನಾದ; ಆತುರನಾದ : ದಶಮುಖನುನ್ಮುಖನಳಿಪಿಂ ಶಶಿಮುಖಿಯಂ . . . ಉಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೨). ೪. ಸನ್ನದ್ಧವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ : ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿತು ತರ್ಕದುನ್ಮುಖರಾಗಿ ಕರೆಸಿದೊಡೆ . . . ನಡೆತರಲ್ (ಬಸವು. ೫೩-೫೪). (ನಾ). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿಜವಲ್ಲಭನ ರಾಜಗೃಹಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯುನ್ಮುಖನೆಂಬ ತನ್ನನೆಡೆಗೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೯-೨೦).

ಉನ್ಮುಖವಾಗು = ಮೇಲುಮುಖವಾಗು; ಮೇಲೇಳು; ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸಿಕೋ : ವೈದ್ಯನು ಅತಿಥಿಯಾಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮರ್ಮಾಹತನಾಗಿ ಉನ್ಮುಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾನಸಿಕ ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಅತಿಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮುಖವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗು : ನೀರೊಳು ನೆನೆದಾಗ ಬಿಗುಹೇಜಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದೊಳುನ್ಮುಖವಡೆದು ಚಾರುತರದ ಮೊಲೆ ಮೆಜೆದುವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪಾಜುವ ಕೋಕಗಳಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೫-೧೩೨).
[ಉನ್ಮುಖ + ಪಡೆ$_1$]

ಉನ್ಮೂಲನ (ನಾ). ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕುವಿಕೆ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ; ನಿರ್ಮೂಲನ : ಕುರುರಾಜಾನುಜಮಹಾಮಹೀಜ ಮೂಲೋನ್ಮೂಲನ ಪ್ರಳಯಪ್ರಭಂಜನನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೂಲಿತ, ಉನ್ಮೂಳಿತ (ಗು). ಬೇರುಸಹಿತ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ : ಪೃಥುಸತ್ವಂ . . . ಮನೋರಥನುನ್ಮೂಲಿತಶತ್ರುವರ್ಗನನುರಕ್ತಾಶೇಷತಂತ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೪).

ಉನ್ಮೂಳಿತ : "ಆಬರ್ಹಿತಂ, ಉನ್ಮೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ, ಉದ್ಧೃತಂ – ಈ ೪ ಕಿಬಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೂಲಿಸು, ಉನ್ಮೂಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು. **ಉನ್ಮೂಳಿಸು**: ಪಾಳಿಸುತುಂ ಧರ್ಮಮನುನ್ಮೂಳಿಸುತುಂ ದ್ರೋಹರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೮). [ಉನ್ಮೂಲನ + -ಇಸು$_3$]

ಉನ್ಮೂಳಿತ 'ಉನ್ಮೂಲಿತ' ನೋ.

ಉನ್ಮೂಳಿಸು 'ಉನ್ಮೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮೇಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ: ನಿಜನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷ ಮಾತ್ರಂ ಜಗತ್ತ್ರಯ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ಷಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೇನಿದಾಶ್ಚರ್ಯಮೇ (ಜಗವಿ. ३-೬೭); ಆನಂದದ ಉನ್ಮೇಷದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೋದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನ್ನೀಂಟಿ ತೇನೆ ತಾನುನ್ಮೋದದಿಂ ಹಾರಾಡಿ ಮಿಾಟಿುತಿರಲಾಕಾಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೨೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೌಲಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಿರೀಟ: ಉನ್ಮೌಲಿ ವಿಭಾಸ್ವನ್ಮಣಿರುಚಿರೋಚಿನ್ಮಂಜುಲಪಾದಾಬ್ಜಂಗಗಜಾಹೃನ್ಮರುತಪಥೋದ್ಯನ್ಮಿಹಿರಂಗೆ ಸುಹೃನ್ಮುಖಮುಕುರಂಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೭-೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪ (ನಾ). ಉಪಚಾರ: ಎಷ್ಟುವುಪವೆಷ್ಟು ಪೂಜೆಯನೆಷ್ಟ ಮಾಡಲುಂ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತನು ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆರವನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಿದಿರಿಲ್ಲಾ (ಗುರುಬೋ. ೧೯೦-೭೪). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಬಳಿ. ೨. ಸಮಿಾಪ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆಹೊರೆ: ಪರ್ವತದ ವಿಪುಳವನೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳ್ ತಾಪಸಕನ್ಯೆಯರ್ ನಡಪಿದೆಳಲತೆಗಳೊಳೆಜಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫); ಕುಂಭಿನೀಕಾಂತನಾವನೋಪಕಂಠಮುಂ ಮುಟ್ಟಿವರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೪ ವ). ೩. ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಜಿಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೬). [ಸಂ.]

ಉಪಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ ಸಣ್ಣ ಕಥೆ; ಅಡ್ಡಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಕಥೆಯೂ ಇರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಕಥಾ]

ಉಪಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ತೆರಿಗೆಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾದ ತೆರಿಗೆ; ಸಣ್ಣ ತೆರಿಗೆ: ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕರಗಳು, ಶುಲ್ಕಗಳು, ಉಪಕರಗಳು . . . ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪಕರಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ. ೨. (ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ) ಸಾಧನ; ಸಲಕರಣೆ; ಮುಟ್ಟು: "ಉಪಕರಣಂ, ಪರಿಬರ್ಹಃ, ಪರಿಚ್ಛದಂ—ಈ ೩ ಉಪಕರಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಉಪಕರಣವೆನಿಪ ಕೋದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ ದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ಗಿಣೆಯೆನೆ ತಳರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೧); ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗತಕ್ಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೭). ೩. (ರಾಜನ) ಪರಿವಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕರಣಗೆಯಿ (ನಾ). ಉಪಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ,—ದಾನ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ: ಮಾದಗೆಯಿ ಮ ೧೨ ಉಪಕರಣಗೆಯಿ ಮ ೧೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೬-೧೬; 1306). [ಉಪಕರಣ + ಕೆಯಿ (< ಕೆಯ್ಯ್$_1$)]

ಉಪಕರಣೆ (ನಾ). ಪೂಜಾಪಾತ್ರೆ: ಅಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಗೋಮೆ ಉಪಕರಣೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಕೆಲಸವೇ ಬೇಕಾದ ಹಾಗಿರುತ್ತೆ ಎಂದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩). [ಸಂ. ಉಪಕರಣ]

ಉಪಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಕಾರಮಾಡು; ಸಹಾಯವೆಸಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ನೀನಿನಿತು ಕಾಲಮುದ್ಯಮಹೀನನೆಯಾಗಿರ್ದೆಯದಜಿನಾಮುಂ ನಿನಗಂತೇನುಮುಪಕರಿಸಲಜಿಯಮೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೧-೫); ಉಪಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕಡು ಕೃಪೆಯುಮಾಡಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೨೧). [ಉಪಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಕಲ್ಪ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: "ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ ಅನುಕಲ್ಪ ಉಪಕಲ್ಪ ಆಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜಂ . . . ಮೊದಲು ದಹನಮಾಗಿರ್ದುದನೇ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಶೋಧಿಸಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂ ಕಲಸಿ ಉಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿಯಿಂ ಪಚಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ ಉಪಕಲ್ಪವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಉಪಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ,—ವಿಭೂತಿ: "ಭಸ್ಮದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶೋಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದ ತೋಯಿಸಿ ಉಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆನಂತರ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಉಪಕಲ್ಪ ಭಸ್ಮವು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೬೩). [ಉಪಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಉಪಕಸಬು (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಸಬಿನ ಜೊತೆಗೆ ಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಸಬು; ಅಡ್ಡಗಸಬು: ಉಪಕಸಬು ಮೂಲಕಸಬಿಗೆ ಮಾರಿ (ರೂಢಿ). [ಉಪ$_0$ + ಕಸಬು]

ಉಪಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ಸಹಕಾರ; ಅನುಕೂಲ; ನೆರವು: ಉಪಕಾರಮಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ ನೀಚನಾಗಿರ್ದಪನಪಕಾರವನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೭-೭); ನಿಜದಿನೊಳ್ಪಿದರಪ್ಪವರೆಂತು ಬಾಧೆವಟ್ಟೊಡಮುಪಕಾರಮಂ ಪೆಜರ್ಗೆ ಮಾಡದೆ ಬಾಧೆಯನೇಕೆ ಮಾಡುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೭೯); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಊರು ಉಪಕಾರವರಿಯದು, ಹೆಣ ಸಿಂಗಾರವರಿಯದು (ಗಾದೆ). ೨. ಉಪಕಾರಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ: ಜೀವಾದಿ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವವನು ಜೀವಹಿತಾರ್ಥ ನಿರೂಪಿಸಿದವನು ಜಿನದೇವನಿಂದುಪಕಾರರುಂಟೆ (ಭರಚ. ೬೮-೨).

ಉಪಕಾರ ತಿಳಿ = ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊ (ಕ). ಉಪಕಾರ ಮಾಡು = ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್: ಉಪಕಾರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮತ್ತೆನಗಾರ್ ಬಂಧುಗಳಾರ್ ಸಹಾಯರುಪಕಾರಂಗೆಯ್ವರಾರಿರ್ದಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೬). [ಉಪಕಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಕಾರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನೆ,—ತಿಳಿ: ಉಪಕಾರವರಿತವ ಕೃತಜ್ಞ, ಅರಿಯದವ ಕೃತಘ್ನ (ರೂಢಿ). [ಉಪಕಾರ + ಅರಿ$_1$ (< ಅಜಿ$_1$)]

ಉಪಕಾರಿ (ನಾ). ಸಹಾಯಮಾಡುವವನು; ನೆರವು ನೀಡುವವನು: ಅಪರಾಜಿತನಿಸೆ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿರಿದು ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಜಿದತ್ತುಪಕಾರಿಗೆ ಮದದೂಷಿತನಪಕಾರಂಗೆಯ್ವನೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೦); ಜಗದೊಳುಪಕಾರಿಯಾದವಂ ತನ್ನ ನೋವಂ ನೋಳ್ಪನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೫); ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ ಪರರಿಗುಪಕಾರಿ (ಗಾದೆ).

ಉಪಕಾರಿಯಾಗು = ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವಾಗು: ತೋಳೊಳಗೆ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಮಿಗೆ ಕಾಲಾಳ ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕಾಲನ ಗೂಳೆಯಕ್ಕುಪಕಾರಿಯಾದುದು ಸುಪ್ರತೀಕ ಗಜ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ३-೧೫). [< ಸಂ. ಉಪಕಾರಿನ್]

ಉಪಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಿಕೆ; ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ. ೨. ಅರಸನ ಬಿಡಾರ; ಅರಮನೆ: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಅರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೫); "ಅರಸುಗಳ ಬೀಡುಮುಪಕಾರಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೪). [ಸಂ. ಉಪಕಾರಿಕಾ]

ಉಪಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಉಪಕಾರಿಕೆ ೨: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಅರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೫); ಪೊೞಲ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಭಾಗಂಗಳೊಳ್ ಶಿಬಿರ ನಿವೇಶೋಪಕಾರ್ಯಾ ವಿರಚನಪರರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೩ ವ). [ಸಂ. ಉಪಕಾರ್ಯಾ]

ಉಪಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಕರಿಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. "ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉಪಕುಂಚಿಕಾ]

ಉಪಕುರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. ೨. ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲಪತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವೈಸ್‌ಚಾನ್ಸಲರ್: ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕ್ಷೇಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುವೆ; ಹಳ್ಳ. ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕೃಷ್ಣಾ, ಉಪಕುಲ್ಯಾ . . . ಕಣಾ – ಈ ೬ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೬೦). [ಸಂ. ಉಪಕುಲ್ಯಾ]

ಉಪಕುಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಉಪಕುಶ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಸುರಿವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಕೂಪ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬಾವಿ, —ಕೊಳ. ೨. ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಪಕಾರಹೊಂದಿದ; ಉಪಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಾನು ತುಂಬ ಉಪಕೃತನಾದೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಉಪಕಾರ: ನೆನೆದಾಗಳ್ ನಿಜನಂದನೋಪಕೃತಮಂ ತದ್ದೇವನೆಯ್ತಂದು ದೇವನಿಕಾಯಂಬೆರಸಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೨–೧೮). [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಉಪಕೃತಿಯುಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪಕೃತಿಯನೊಡರ್ಚಿದೈ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೩೬); ಉಪಕಾರಿ ನಾನು ಎನ್ನುಪಕೃತಿಯು ಜಗಕೆಂಬ ವಿಪರೀತಮತಿಯನುಳಿದು (ನಿವೇದ. ೪೯–೨). ೨. ಸಣ್ಣಕಾವ್ಯ, —ಗ್ರಂಥ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಪಕೆಯ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, —ಖರ್ಚು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭೂಮಿದಾನವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಉಪಕೆಯಂಗಳಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX. ೯೩–೫೨ ; ?). [< ಸಂ. ಉಪಕ್ಷಯ]

ಉಪಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಕೇಂದ್ರ (Apocentre. ಪಾರಿಸಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಿಸುವುದು; ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ; ಮೊದಲುಮಾಡುವುದು; ತೊಡಗುವುದು: "ಉಪಜ್ಞಾ, ಉಪಕ್ರಮಃ, ಆರಂಭಃ—ಈ ೩ ಮೊದಲ್ಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೭). ೩. ರಾಜನು ನಡಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಕ್ರಮಃ – ಆರಂಭಮುಂ ಅರಸು ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಹಮುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). ೪. ಉಪಾಯ; ಹಂಚಿಕೆ: ಅಧಿಕ ಆಹಾರೋತ್ಪಾದನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ (ಕೀಟಪ. ೧). ೫. ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತೆ ಹೆಚ್ಚು; ಸಾಧನಶೀಲತೆ ಕಡಮೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತಾ]

ಉಪಕ್ರಮಿ (ನಾ). ಮೊದಲುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವವನು: ಬೋಧವಕ್ರೋಪಕ್ರಮಿಗಳಪರಾಧತತಿಗಳು ಸುಕೃತಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೫). [< ಸಂ. ಉಪಕ್ರಮಿನ್]

ಉಪಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ತೊಡಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಳಿನಾಕ್ಷನಿಲ್ಲದಧ್ವರಕುಪಕ್ರಮಿಸೆ ನಡೆಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೫); ಜನರಿಗೆ ಸೊಂಟನೋವು ಬಂದು ಕೂಗಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೭೧); ಸಂಸಾರ ಸಮೇತರಾಗಿ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿಯಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಆರಂಭವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸಂಕ್ರಮಿಸುಗುಂ ಪೋದ ಋತುಗಳೊಳ್ ಬರ್ಪ ಋತುಗಳೊಳುಪಕ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೬); ಶಕ್ರನಾಸ್ಥಾನಮಂ ವಿವಿಧ ವೈಭವದಿಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿದರಸನೋಲಗಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತುಪಕ್ರಮಿಸುವೆಳನಗೆಯೊಳಸುರಾರಿ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೨). ೩. ಸಮೀಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಚಕ್ರ ಮುಸುಕಿ ರಥಗಳ ನೂಂಕಿ ಬಂದುದುಪಕ್ರಮಿಸುತ ಪರಬಲವಾ (ಪರ್ವಜ. ೬–೧೧೫). [ಉಪಕ್ರಮ + -ಇಸು]

ಉಪಕ್ರೋಶ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅಪವಾದ: "ಅಪವಾದಃ, ಉಪಕ್ರೋಶಃ . . . ಗರ್ಹಾ, ನಿಂದಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ – ಈ ೮ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಮ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ: ಅವನ ಉಪಕ್ಷಮವು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪–೭೨ ; 1964). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ನಶಿಸುವುದು. ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, —ಖರ್ಚು: ಪ್ರಜೆಗಳು . . . ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದೊಡಂ ಮನೆಸಾಮ್ಯದವರೆಮ್ಮ ಮನೆಯೆಂದು ಮೂಱು ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಬಂದರಪ್ಪಡವರ ಕಯ್ಯಲು ಮಾಡಿಸಿ[ದು]ಪಕ್ಷಯಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಕೊಣ್ಡು ಬಿಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೨–೬ ; 1132); ಸುತ್ತಣ ಮನಿ ಆಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಹದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಿಷ್ಟರ ಉಪಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೬–೨೬ ; 1412).

ಉಪಕ್ಷಯಂಮಾಡು = ವೆಚ್ಚಮಾಡು; ಖರ್ಚುಮಾಡು: ಅರ್ಥಮುಂ ಶರೀರಮುಮನುಪಕ್ಷಯಂ ಮಾಡುವ ಸಂಶಯವಂ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಮೆ ಬಾರ್ತೆ (ಮುದಶಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭ, —ಮೊದಲು, —ಆದಿ: ಕಥೆಯ ಉಪಕ್ಷೇಪ (=ಆದಿ)ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ನಿರ್ವಹಣದವರೆಗೂ ಶಾಂತವೇ ರಸ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೮೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖಸಂಧಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗ: ಕಾವ್ಯಾರ್ಥದ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ 'ಉಪಕ್ಷೇಪ' (ದಶರೂ. ೧–೩೯ ಟಿಪ್ಪಣಿ) [ಸಂ.]

ಉಪಖಂಡ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಖಂಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಖಂಡ: ಭಾರತ ದೇಶವನ್ನು ಉಪಖಂಡವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳವಿಭಾಗ: ಮಸೂದೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಖಂಡಗಳು ಉಪಖಂಡಗಳು ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಖ್ಯಾತ (ಗು). ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಸ್ಪೀತಭಕ್ತಿ ಸಮುಗ್ರದೊಳುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರ]ಖ್ಯಾತಭಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದ್ಯೂತಸ ವಿನೋದಮೆ ಸುಭಕ್ತಿ ವಿನೋದಮಾಗಲ್ಕೆ (ಬಸವು. ೪೩–೯). [ಸಂ.]

ಉಪಗತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಹತ್ತಿರವಾದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಸಂಭವಿಸಿದ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ; ಸಹಿತವಾದ: ಉಪಗತ ವನದೇವೀಜಯು ಸ್ವಾಂತ ಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೊಣ್ಮುತ್ತು... ಕೈರಾತಘೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೨); ಮುನಿಪತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಶಯ್ಯಾಸನಮೆಂಬಯ್ದನೆಯ ತಪದೊಳುಪಗತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೮). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಿಸುವಿಕೆ; ಬಂದು ಸೇರುವುದು, — ತಲಪುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದುವುದು. ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಗಮನ (ನಾ). = ಉಪಗಮ. 'ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]

ಉಪಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ... – ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೪). ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೪. ರಕ್ಷಣೆ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದು: ಉಪಗೂಹನಮುಂ ಸದ್ಧರ್ಮಪಥಚ್ಯುತಭವ್ಯ ಸಂಹತಿಸ್ಥಾಪನಮುಂ ವಿಪುಳಗುಣವತ್ಸಳತ್ವಮುಮುಪಗತಮುಳಜೈನಶಾಸನೋದ್ಭಾಸನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪಗೂಹಿತ (ಗು). ಮರೆಮಾಡಿದ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ: ಮಿಥ್ಯಾವಿನಯ ವಿನೋದೋಪಗೂಹಿತಸ್ವಾಂತಚಿಂತಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಓವರಿ: "ಓವರಿಯುದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೮). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹೀತ (ಗು). ಹಿಡಿದ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ; ಕೈಕೊಂಡ: ಉಪಜಾಪೋಪಗೃಹೀತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಕೈಸೆರೆ. ೩. ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಸೆರೆಯಾಳು; ಬಂದಿ. ೪. ಅನುಕೂಲಪಡಿಸುವುದು. ೫. ದೊಡ್ಡಗ್ರಹದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣಗ್ರಹ: ಗ್ರಹದಿಂದ ಮಂಡಲಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಉಪಗ್ರಹಗಳಾಗಿರಬೇಕು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೨೩). ೬. = ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಬಂಧಿಸುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತಬಲಂಬೆರಸು ವಿಜಿಗೀಷುವಂ ಕಾಣ್ಬುದುಂ ಆತ್ಮಾಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ತೆತ್ತು ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣಂಗೆಯ್ವುದು ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೦–೨೧). [ಉಪಗ್ರಹ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗ್ರಾಮ; ಹುಂಡಿ; ಪಾಳ್ಯ; ಕೊಪ್ಪಲು: ಮದ್ದೂರೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೌಡ್ಲೆಗ್ರಾಮಮಿದಕೆ ಉಪಗ್ರಾಮ ನಾಗನಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮ... ಯೀ ಆರು ಉಪಗ್ರಾಮ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೪೯–೧೮; 1668). 'ಅನುಗ್ರಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದವನು: "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ವ ಪುರುಷನುಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೮). ೩. (ರಾಜನಿಗೆ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ – ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. (ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ) ನೋವು; ಘಾಯ: ದೇವೋಪ ಘಾತಮಂ ಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದಿನದೆಂತು ಗೆಲ್ವೆಯೊ ಪೇಟಿಬ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಘ್ನ (ನಾ). (ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ) ಆಶ್ರಯ, — ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: "ಉಪಘ್ನಃ, ಆಶ್ರಯಃ – ಈ ೨ ಇರ್ಪ ಠಾವು" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೩). [ಸಂ.]

ಉಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಶೇಖರಣೆ; ಕೂಡಿಸುವುದು; ಸಂಗ್ರಹ. ೨. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು: ನಿನ್ನ ಪಾಪೋಪಚಯಕಾರಣ ದುರಾಚರಿತಮಂ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೩–೩೮ ವ). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನಿರಂತರೋಪಚಯಮುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೩೦); "ಉಪಚಯ ಎಂದರೆ ಪುಷ್ಟಿಪ್ರಕರ್ಷ" (ಭಾರವಿಶಾ. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಉಪಚರ (ನಾ). = ಉಪಚಾರ ೩: ಕೊಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲಮಂ ಸವಿಯಂ ತಟ್ಟುವ ತನಿಗಲೆಯುಪಚರದಿಂ ಮನಮುಟ್ಟೆ ಕರಂಕೂಡಿದರಂಗಭವಂ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವ ತೆಜದಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೫೩). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಚರಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೆಯ್: ವಾಣೀಪತಿಯು ಕಂಡು ವಹಿಲದಿಂದಿದಿರೆದ್ದು ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತೆರಗುತ್ತುಪಚರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತಿಯು]ಗೈದೊಡನೆ ಕೈವಾರಿಸಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೩–೪೩). [ಉಪಚರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್‍$_1$)]

ಉಪಚರಣ (ನಾ). ಸೇವೆ: ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮ ಸಂಪೂಜಿತಾರ್ಥಿಗಳಂ ನಿರಂತರ ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮದಿಂದಂ ಭಜಿಸಿ (ಬಸವು. ೬–೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಣೆ (ನಾ). ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಬಾಹ್ಯಭಾವನೆಯುಪಚರಣೆ ಮುನಿಗಳಿಗೆಯನುಚಿತವೆಂದನಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦–೪೦); ತರಣಿವಂಶಜ ನತ್ರಿಮುನಿಯುಪಚರಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಯನು ಕೈಕೊಂಡು (ತೊರರಾ. ೩–೧ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಉಪಚರಣ]

ಉಪಚರಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ. ೨. ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆರವೇರಿಸಿದ: ಉಪಚರಿತ ಗರ್ಭಾಧಾನ ಮಂಗಳ ವಿಧಾನಂ ದಶರಥಮಹೀನಾಥಂ... ಒಳವುಗುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಆಚರಿಸು; ಆರೈಕೆ ಮಾಡು: ಅನೇಕ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಂಗಳಿಂದುಪಚರಿಸಲದಱಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪); ನುಡಿವ ಕವಿಗಮಕಿವಾಗ್ಮಿಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೬೪); ನೀನುದ್ದಂಡಬಲನೆಂದನಿಬರುಪಚರಿಸಿದರು ಫಲುಗುಣನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೬); ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೩೯). [ಉಪಚರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ. ೨. ಚಿಕಿತ್ಸೆ: "ಉಪಚರ್ಯಾ, ಚಿಕಿತ್ಸಾ – ಈ ೨ ವೈದ್ಯಂ ಮಾಡುಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೮). [ಸಂ. ಉಪಚರ್ಯಾ]

ಉಪಚಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ: ಉಪಚಾಯಿಕೆಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ (ದೇವೀಚಾ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಉಪಚಾಯಿಕಾ]

ಉಪಚಾಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞದ ಅಗ್ನಿ. ೨. ಯಜ್ಞದ ವೇದಿಕೆ; ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ನಡೆಯುವುದು, —ಸೇರುವುದು. ೨. ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ; ಸೇವೆ: ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆ ಷೋಡಶೋಪಚಾರವ ಮಾಡುವ ಹಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪); ಉಡುಗೊಱೆಗಳಲಿ ವಿವಿಧೋಪಚಾರದಲಿ ಹಿರಿದು ಮನ್ನಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೬೧). ೩. ವೈದ್ಯಕೀಯ ಆರೈಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೪. (ಆಲಂ). ತೋರಿಕೆ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: ಲಿಂಗವೆಂದಱಿಯೆ ಜಂಗಮವೆಂದಱಿಯೆ . . . ಆನು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲಾ ಉಪಚಾರವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಗ್ಯ. ಉದಾ: ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬಂತೆ. ೬. ವಿಕಲ್ಪವಾದುದು; ಗೌಣವಾದುದು: ನೂಂಕಿದನೆಂಬೊಂದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನಿತ್ತನೆಂದು ನಕಾರಮುಪಚಾರಮಾಯ್ತು (ಶಮದ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). ೭. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ . . . ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಂ—ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಸತ್ಕರಿಸು: ಕೆಳೆಗೋಸುಗ ಬಂದೆನೆಂದು ಮನ್ಮಥನಂದು ಎಳೆವೆಱೆಗುಪಚಾರಗೆಯ್ದು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೨). [ಉಪಚಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಚಾರಣ (ನಾ). (ಪೀಠ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ) ಉಪಚಾರ: "ಆಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯಾದ ಪರಮಸುಂದರಿಯ ಕೈಮಾಟದಿಂದುಪಚಾರವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೦). [ಉಪಚಾರ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಚಾರಿ (ನಾ). ಉಪಚರಿಸುವವನು; ಆದರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಎನ್ನ ತಾಗಿದ ಸುಖವ ಜಂಗಮಕ್ಕರ್ಪಿಸಲಱಿಯದ ಉಪಚಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೩೭೯). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರಿನ್]

ಉಪಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೆಯ್: ಗೋವ ಮಾಧವನುಪಚಾರಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೯-೧೬; 1320). [ಉಪಚಾರ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರದ ಮಾತು; ಆದರಣೆಯ ಮಾತು. ೨. ಗೌಣವಾದ ಮಾತು: ಗಳಗಡ ಎಂಬಿವು ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿಯೊಳಂ ಉಚಿತಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳಂ ಪೇೞಲ್ಪಡೆಗುಂ (ಶಮದ. ೩೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಉಪಚಾರ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು. ೨. = ಉಪಚಾರ ೩: "ಉಪಚಾರ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಚರಿಯಂ, ಉಪಚರ್ಯಂ] ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೆನಲಾ ಸುವೈದ್ಯನ ಮಾಳ್ಪುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡುತ್ತಾಬಂದ; ಶೇಖರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಟ್ಟಾದ; ರಾಶಿಯಾದ: ದೇಹವಿದು ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾದಿಯ ಗೇಹ ಉಪಚಿತಕರ್ಮಫಲಸಂದೋಹದಲಿ ತಿರುಗುವುವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೮). ೩. ಹೆಚ್ಚಾದ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಬೆಳೆದ: ಭಗದತ್ತಂ ಸುಪ್ರತೀಕದ್ವಿಪಮನುಪಚಿತೋತ್ಸಾಹದಿಂ ತೋೞೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೯). ೪. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ; ಉಪಚರಿಸಿದ: "ಗುರುವೆನಲ್ಕುಪಚಿತನೆನಲ್ ಪೂಜೆವಡೆದವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತಗುಣ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು (?): ಅತಿಶಯ ವಿಶಾಲಕೀರ್ತಿಧ್ವಜನಾನುಪಚಿತಗುಣನಾನುಚಿತನನಪೇತದೋಷನನುದಾರಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಉಪಚಿತ + ಗುಣ]

ಉಪಚಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ; ಸಂಚಿತ ಪುಣ್ಯ: ಸುಯೋಧನರಾಯನುಪಚಿತಪುಣ್ಯವಕಟಾ ದಾಯವೇ ಬಾಯೆಂದು ಮಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೫). [ಉಪಚಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಉಪಚಿತವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು: ರಂಜಪುವು ಗಡ ಗಳ ಗಡಂಗಳವುಪಚಿತ ವಾರ್ತೆಯೊಳಮುಚಿತ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೬). [ಉಪಚಿತ + ವಾರ್ತೆ]

ಉಪಚಿತಾನಂದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯಾದ ಆನಂದ: ದ್ರುಪದಸುತೆಯುತ್ಸವವ ಮುನಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದು ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೬೩). [ಉಪಚಿತ + ಆನಂದ]

ಉಪಚಿತ್ರಿಕೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಭುಜಪಕ್ಷಯುಗ ಘೂಮಧ್ವಜಪಾದ ಗುರುವಿನೊಳಜನಿರ್ದ ರಸದೊಳಂ ಪೆಱವೆಡೆಗಳೊಳಧೋಕ್ಷಜ ಗಣಮಾದೊಡದುಪಚಿತ್ರಿಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೩೦೦). [ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ರಿಕಾ]

ಉಪಚಿತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತೀ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು. ೨. "ಇಲಿಯಾಲದ ಮರ; ಇಲಿಕಿವಿಯ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ರಾ]

ಉಪಚುನಾವಣೆ (ನಾ). ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಚುನಾವಣೆಯಾದ ನಂತರ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತೆರಪಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಚುನಾವಣೆ: ಉಪಚುನಾವಣೆಯ ದಿನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪ$_0$ + ಚುನಾವಣೆ]

ಉಪಜ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮುಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಱಿಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೬). 'ಉಪಜವ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಲಧಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಸಾಗರ, —ಸಮುದ್ರ: ತುಱುಗಿದ ಮುಗಿಲಾಮುಗಿಲಿಂದೆಱಗುವ ಮೞೆ ಕದಡಿ ಬರ್ಪ ತೊಱೆ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಮೊಱಡುಪಜಲಧಿಗಳೆನೆ ಜನಮಱಿಯಱಿಯೆ ದಲುದ್ದಬಿದ್ದಮಾಯ್ತುವನಿತಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪಜವ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. 'ಉಪಜ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಾತ (ಗು). ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ . . . ಪ್ರದೀಪೋಪಜಾತ ದೀಪಾಕೃತಿಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ (ನಾ). ೧. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು; ಪಿಸುಮಾತನಾಡುವುದು; ಚಾಡಿಹೇಳುವುದು. ೨. ಭೇದೋಪಾಯ; ಒಳಜಗಳವುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ: "ಉಪಜಾಪಃ, ಭೇದಃ, —ಈ ೨ ಒಳಗುಗುಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮-೯೫); ಉಪಜಾಪೋಪಗೃಹೀತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾಪ್ರಷ್ಟಾದಶ ತೀರ್ಥನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ್ಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು; ಚಾಡಿಮಾತು: ಬಂಧುಜನೋಪಜಾಪ್ಯಮದು ಕರ್ಣಪ್ರಾಪ್ಯಮೇ ನಲ್ಲನೊಲ್ಲನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೮). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಹ (ನಾ). = ಉಪಜಾಪ ೧: "ಉ ಪ ಜಾ ಹ ಂ ಭೇದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪–೯೯); "ಉಪಜಾಹ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಮೆನೆ ಭೇದಮೆನ ಲೊಳಗುಗುಡುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೫). [< ಸಂ. ಉಪಜಾಪ]

ಉಪಜಿಹ್ವಿಕೆ (ನಾ). = ಉಪಜಿಹ್ವೆ ೨ : ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕರೋಚಕೇತರ ರುಚಿ ಲವಣಮಾಮ್ಲಾಚಮುನಮುಪಜಿಂಹ್ರ[ಜಿಹ್ವಿ]ಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡನೊಡನೆ (ವಿವೇಭ. ೩–೩೬). [ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಿಕಾ]

ಉಪಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುನಾಲಗೆ. ೨. ಕಿರುನಾಲಗೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಜಪವ ಮಾಡುವ ಜಿಹ್ವೆ ಉಪಜಿಹ್ವೆಯಾದಂತೆ ಜಪ ಬೇಱೆ ಹಿಂಸೆಯದು ಬೇಱೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೫); ಜಿಹ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಆಱು ತೆರನಾಗಿ ರೋಗಂಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ಅವಾವುವೆಂದೆನೆ – ಜಿಹ್ವಾಲಸವೆಂದು, ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ಉಪಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ವಾತಜಿಹ್ವೆ, ಪಿತ್ತಜಿಹ್ವೆ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು ಆಱು ತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಇರುವೆ. ೪. ಹಾವಿನ ಮೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಬೀಳವ ಪರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ . . . ಉಪದೇಹಿಕಾ – ಈ ೪ ಉರ್ಜದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೨). [ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಾ]

ಉಪಜೀವಕ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಸಾಯಲಾಱದ ಜೀವವಂಚಕ ಕಾಯಧಾರಿಗೆ ಕೋಪಿ ಗಜ್ಞಾನಾಯತಂಗುಪಜೀವಕಂಗತಿಕುಟಿಲನಾದಂಗೆ (ಬಸವು. ೬೦–೧೫); ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಿಾ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವನ (ನಾ). ೧. (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವಿಕೆ; ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವನ: ಉಪಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಜೀವಿ (parasite) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದು; ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹ; ಬದುಕು: ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಲೆ ಸಾಕಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಉಪಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವಿ (ನಾ). ಪರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ, ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮೊದಲಾದುವು. [< ಸಂ. ಉಪಜೀವಿನ್]

ಉಪಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಉಪಜೀವನ ೨ : ಅವರ ಉಪಜೀವಿಕೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ದಿನಕ್ಕೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮಾವಾದ. ೧೨೧). [ಸಂ. ಉಪಜೀವಿಕಾ]

ಉಪಜೀವಿತ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಮಾಡಿದ ಮಾಟ ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು . . . ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಬುದು ಜಂಗಮಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು ಉಪಜೀವಿತನೈಸೆ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಬಾಳು: ಆ ನೆವದಿಂದಂ ಶ್ರಾವಕಮಾನಿಗಳನನೇಕವಿಧದಿನುಪಜೀವಿಪರಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಪೌರುಷಹೀನಮಜೀವಿಕೃತಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೧); ವಸುಧಾವಳಯದೊಳುಪಜೀವಿಸುವಂತಿರೆ ಪಲರ್ಗಮುಚಿತಮೆಂಬೀ ಬಗೆಯಿಂದೆಸೆದಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧); ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬಹುದಾಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ವಂಶಗೌರವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೮). [ಉಪಜೀವನ + –ಇಸು₃]

ಉಪಜೀವ್ಯ (ನಾ). ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ: ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ, ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಿಾ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೋಷ (ನಾ). ೧. ಆನಂದ; ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಮೌನ; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಜ್ಞ (ನಾ). ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದವನು; ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು; ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅವನು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಜ್ಞ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೨–೬೦ ; 1965). [ಸಂ.]

ಉಪಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: ಅವನ ಉಪಜ್ಞತೆಗೆ ಏನೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XI, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉಪಜ್ಞತಾ]

ಉಪಜ್ಞೆ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: "ಉಪಜ್ಞಾ – ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗಿ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮೊದಲು ಒಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಳಿದ ತಿಳುವಳಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೭). [ಸಂ. ಉಪಜ್ಞಾ]

ಉಪಟಲ, ಉಪಟಳ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ದಂಡಧರನುಪಟಲದಿ ಮಿಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೊರೆಹೊಗುವವರ ಕಾಡೆನು (ಹಭಸಾ. ೭೨); ಹಿಂಜುಟ್ಟೆ ಜಗ್ಗಾಟದುಪಟಲಕ್ಕಿಂತ ಇದೆ ಮೇಲಾಯಿತೊ? (ಗಣೇಶ. ೭೩–೨೦). **ಉಪಟಳ** : ಅಸಾಸೂರರು ನಿಜ್ಜ ನಿಜ್ಜ ಊರಿಗುಪಟಳ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದರಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೧೩೮); ನಿಜಸುತನಳಿದ ವಾರ್ತಾವಚನದುಪಟಳಕವನಿಪಾಲಕನು ಮಲಗಿದನು ಮೈಮಱೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೪); ಎನಗೆ ವೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿಗೆಯರು ಪಟಳಂ ತೋರಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೪೧); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಪ್ರಭುವಿನ ಸೈನ್ಯಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಉಪಟಳ ಒಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೦). [?]

ಉಪಟಳ 'ಉಪಟಲ' ನೋ.

ಉಪಟಾಳಿ (ನಾ). ಉಪಟಳ ಮಾಡುವವನು. [?]

ಉಪಟೋಕನ (ನಾ). ಗೌರವಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ನಾನಾವಿಧವಾದ ಉಪಟೋಕನಾದ್ವಾರಾ ಸಂವರ್ಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಕುರಿಹಿಂ. ೮೯). [< ಸಂ. ಉಪಢೌಕನ]

ಉಪಢೌಕಿತ (ಗು). ೧. ಸಜ್ಜಿತವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾದ: ಅನಂತರ ಮದೆತ್ತಲುಂ ತರವೆ ಸುತ್ತಿದತ್ತಾ ಕುಮಾರನೇಱಿದ ವರೂಥಮುಂ ಖಚರಯಾನ ಸಂದೋಹಕಂ . . . ಅಂತು ಪಢೌಕಿತವಾಗೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೨೯, ೩೦). (ನಾ). ೨. (ಗೌರವದ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು. [ಸಂ.]

ಉಪತಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗುಂಪು. 'ತಂಡೋಪತಂಡ' ಪರಾ. [ಉಪ₀ + ತಂಡ]

ಉಪತರಣಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂರ್ಯನ) ಮಂಡಲ; ಬಿಂಬ: "ಮಂಡಲಮದುಪತರಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೩). ೨. ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯ ವ್ಯೂಹ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಪತಾಪ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಶಾಖ. ೨. ಕಾಟ. ೩. ರೋಗ: "ರೋಗಃ, ರುಕ್ . . . ಉಪತಾಪಃ, ರುಜಾ – ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೬); ಒಳಗಣುಪತಾಪೋಪಶಮನಕೆ ಮಲಯರುಹ ಕರ್ಪುರದ ಶೀತಳಸಲಿಲದಿಂ ನೆನೆದಿದಱ ನೆವವಿರುಳಿನಿತು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ (ಬಸವು. ೩–೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪತಾಪಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ನೋಯು. 'ಉಪತಾಪಬಡುಹ' ಪರಾ. [ಉಪತಾಪ + ಪಡು₁]

ಉಪತಾಪಬಡುಹ (ನಾ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು; ನೋಯುವುದು (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಉಪತಾಪಬಡು + -ಹ$_3$]

ಉಪತಾಯ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ತರವೆಸೆವ ಸಮಘಂಟಿ ಸಮಬಿತ್ತರವು ಚಾಂಗಳ ಕಂದನಾದವು ಭರದಿವೊಡವೆನಿಪ್ಪ ಉಪತಾಯದಲಿ ಅರ್ಧಾಂಗ ಪಿರಿದೆನಿಪ ಹೆಟ್ಟಾಂಗ ಸೀಸವು ಬೆರಸಿದಗ್ಗದೆರಾಯ ಕರವಾಳುಜುವಡೊಂದಿಗಳೆಂಬ ತಾನಕದಿಂದೆ ಕಾದಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೦). [?]

ಉಪತ್ಯಕ, ಉಪತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಬುಡದಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು: ಓರಂತೊಜಗಿರ್ದ ಶಾಲಿವನದಿಂ ಸೇವ್ಯಂ ನಗೋಪತ್ಯಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). **ಉಪತ್ಯಕೆ**: ಆರಾವಳಿ ಪರ್ವತದ ಉಪತ್ಯಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಮಾನಾನದಿ (ಕೋಹಿನೂ. ೭). [ಸಂ. ಉಪತ್ಯಕಾ]

ಉಪತ್ಯಕೆ 'ಉಪತ್ಯಕ' ನೋ.

ಉಪದಂಶ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ರುಚಿಕರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಂಜನ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಹಪ್ಪಳ ಮುಂತಾದ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದಾರ್ಥ: ಅನೇಕ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ರಸಪ್ರಚುರ ಚಾರು ಚರುಕಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೨ ವ); ಅಪರಿಮಿತಮೆನಿಸೆ ಜೆಂಬೊನ್ನ ಪರಿಯಣದ ಬಳಸಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಗಳೊಳಾದುಪದಂಶಂಗಳ್ ತುಱುಗಿದವು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯); ಸುವರ್ಣಮುಮಂ ಪರಿಮಳಮುಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಸಿತಮುಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೬-೯೧). ೨. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗುಹ್ಯರೋಗ: ಉಗುರುತಾಗಿಯಾದರೂ, ಹಲ್ಲುತಾಗಿಯಾದರೂ, ಕುಯೋನಿಯುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗದಿಂದಲಾದರೂ ಉಪದಂಶವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಯು ಶಿಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಉಪಾಯನ. ೨. ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು. ೩. ಲಂಚ. [ಸಂ.]

ಉಪದಿಗ್ಧ (ಗು). ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕನಕಾದ್ರೀಂದ್ರಂ . . . ಇರ್ದುದು ಜಿನಸವನಸ್ನಿಗ್ಧದುಗ್ಧೋಪದಿಗ್ಧಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೮). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ. ೨. ತೋರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಆಗಳರಸನುಂ ತತ್ಪ್ರತೀಹಾರಿಕಾಜನೋಪದಿಶ್ಯಮಾನಮಾರ್ಗನಾಗಿ ಪೊಕ್ಕು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೭). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಿರಿದೆಸೆವಂ ದೇವದೇವಂಗೆ ಮಾಡಿತ್ತಪವರ್ಗಶ್ರೀಯನೇಂ ಶಾಂತತೆ ಬಹುಗುಣಮೋ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೦). (ನಾ). ೨. ಉಪದೇಶ ಪಡೆದವನು: ವಿದ್ವಾಂಸರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೨); ಉಪದಿಷ್ಟನು ಮುಗ್ಗರಿಸುವದಾದರೂ ಉಪದೇಶಕನೂ ಮುಗ್ಗರಿಸುವನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೧೬೦). [ಸಂ.]

ಉಪದೀಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆದ್ದಲು ಹುಳು (೬). [ಸಂ. ಉಪದೀಕಾ]

ಉಪದೂಷಣ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಪ್ಪು: ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರದಿಂದು ಪಮಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೆ ತಿರ್ದುವುದೆಱ್ತಿಯಿನಿರ್ದುಮಾ ಬಯಕೆ ತೀರದ ಕಾರಣದಿಂ ವಿಪರ್ಯಯಮಿದಭ್ಯುಪಮೋಕ್ತ್ಯುಪದೂಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪದೃಷ್ಟ (ಗು). ನೋವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಭಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?); "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾದ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ); ಕುಸುಮಗಂಧವ ಉಪದೃಷ್ಟದಿಂದ ಹೊಱುವಂತೆ ಕಿಸಲಯದ ಘೃತವ ಅದು ತನ್ನ ಎಸಕದಿಂದ ಬಂಧ ಬಿಡುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೩-೩೭೧). [ಸಂ. ?]

ಉಪದೆ (ನಾ). ನಜರು; ಕಾಣಿಕೆ; "ರಾಜದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ತರತಕ್ಕ ಕಾಣಿಕೆ, ನಜರ್ ಮುಂತಾದ್ದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೯). ೨. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ: ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿಯೂ ನೆನೆವವರ ಹಿತವರಿತು ರೂಪಿಸುಪದೆಯ ಭೂಮಿ ಪತಿಕರಿಪ ತಳಕೋ (ಮಲೆದೇ. ೨೦-೪). [< ಸಂ. ಉಪದಾ]

ಉಪದೇವತೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷ, ಗಂಧರ್ವ, ಅಪ್ಸರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆ. [ಸಂ. ಉಪದೇವತಾ]

ಉಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, —ಕಲಿಸಿಕೊಡುವುದು; ಶಿಕ್ಷಣ: ಉಪದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದಪ್ಪೊಡೆನಗೀ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ರಾಜ್ಯಪದಂ ಸಾರ್ದನಿತುಂ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಸಾರ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೩); ಸೀನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನಱುಹಿಪುದೇ ಶ್ರೀಗುರುವಿನುಪದೇಶಮುಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು; ಬುದ್ಧಿವಾದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವುದು: ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿದರೂ ಉಪದ್ರ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸು, —ಬೋಧಿಸು. ೨. ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳು: ಪ್ರಸಾದದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೆಂತುಮುಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಋಣಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಸಾಟ್ಟುಡಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೭). [ಉಪದೇಶ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ಸೀಂ ಸಾಧಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯ ಪೆಸರೇನಿದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದರಾರ್ ಪೇೞ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೯ ವ). ೨. ಬೋಧಿಸು: ಸತ್ವಪರೀತನೆ ಮದನದಾವದಹನಂ ತಳ್ತಿರ್ದಪುದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನನದಱಿಂದುಪದೇಶಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪುದಿದು ಸುಖಮಲ್ತೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೯). [ಉಪದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪದೇಶಕ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ: ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಿಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರುಮಿಮ್ಮಾನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ವರದೊಳ್ ತಾನುಪದೇಶಕಂ ಮುರಹರಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವವನು: ಖಳನ್ಯಾಯದಿನೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತುಪದೇಶಕನಾಗು ಲೋಕದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಿ (ನಾ). = ಉಪದೇಶಕ ೧. [< ಸಂ. ಉಪದೇಶಿನ್]

ಉಪದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ವಿಷಮವೃತ್ತಮನುಪದೇಶಿಪೆನವಱ ಭೇದಮುಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೦); ನಿನ್ನಯ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಂ ತಾನದುವೆಯೆಂದು ರಾಗದಿಂದುಪದೇಶಿಸಿದನೆನುತಾಗ (ಬಸವು. ೧೮-೪); ಅಱಿವನುಪದೇಶಿಪಡೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲವೆ ನೀವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೧). [ಉಪದೇಶ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪದೇಹಿಕೆ (ನಾ). ಸುಲಿದು ಬೀಳದ ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ . . . ಉಪದೇಹಿಕಾ - ಈ ೪ು ಉರ್ಚದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೩). [ಸಂ. ಉಪದೇಹಿಕಾ]

ಉಪದ್ಯಾಮ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆ (?): ನೇಮ ಮೊದಲಾದೊರ್ತನವನಭಿರಾಮಿಸೆನ್ನಪರಾಧವನುಪದ್ಯಾಮಗೊಳುತಾರೈವುದೆನಲನಿಲಾತ್ಮ ರಾಘವಗೇ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೧೪-೮). [?]

ಉಪದ್ರ (ನಾ). = ಉಪದ್ರವ ೨: ತೊಡರಿಯಡ್ಡಂಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳಿಡೆಗುಪದ್ರವದಹುದೊ ತಾ ಪೋಪೆಡೆಯೊಳೆನುತಂ (ಬಸಪು. ೩೮-೯); ನಿದ್ರೆಯಿಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲುಪದ್ರದಿಂ ಅರಿಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೧); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉಪದ್ರ ಬಂತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಉಪದ್ರವ]

ಉಪದ್ರವ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಓಡುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೨. ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಭವ ನಿಗಳದ ತೊಡರಂ ಕಳೆ ಭವಜಳಧಿಯ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚು ಭವಗಹನದುಪದ್ರವಮಂ ಕಿಡಿಸು (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೭); ಸತಿಗುಪದ್ರವಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೌಶಿಕ ಮುನೀಂದ್ರಂ ನೆನೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೫೭); ಎಂತು ಮೊದಲೆಜಗಿತೋ ಈ ಪಾಜುಪದ್ರವಂ? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪೭). ೩. ರೋಗ; ಬೇನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುತ್ತು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು; ಎರಗು. ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಬಾಧಿಸು: ಸಮುದ್ರನಾಥನು ಗವಿಸಲಿತ್ತಲುಪ ದ್ರಿಸಿತು ಭೂಪನನು ಬಹಳೋದರ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೧೩); ಕುರುಪತಿಗೆ ಸುಜನರನುಪದ್ರಿಸದಿರಲು ಬಾರದು ನಿದ್ರೆ ಮೂರ್ಖರ ಗುರು ವಲಾ (ಕುಮುವಾ ೨೯). [ಉಪದ್ರ + -ಇಸು]

ಉಪದ್ರುತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೀಡಿಸಿದ. 'ಉಪದ್ರುತ ಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರುತಶೀಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು: ಮಲಿನವರ್ಣನುಮುಪದ್ರುತಶೀಲನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೭). [ಉಪದ್ರುತ + ಶೀಲ]

ಉಪದ್ವೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣದ್ವೀಪ; ದೊಡ್ಡದಾದ ನಡುಗಡ್ಡೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ದ್ವೀಪ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ (ನಾ). (ಉಕ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ತಲೆಹಾಕುವುದು; ಪರನಿಂದಾವ್ಯಸನ: ಜಾನಕೀಬಾಯರು ತಮ್ಮ ದುಃಖದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಸವಜೀ. ೫೦೪); ನೀವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ ಎದ್ದಿದೆ (ಬದುಜ. ೧೫೩). [← ಮರಾ. ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತಲೆಹಾಕುವವನು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ: ಸುಬ್ಬಣ್ಣಭಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ಉಂಡಾಡಿಗ, ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ತಿಡುಗು. ೩೦). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ + -ಇ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿತನ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಜಾತಿಮತಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ ಈಗಿನ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸೂಹ. ೩೨). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ + -ತನ]

ಉಪಧಾನ (ನಾ). ೧. ಒರಗುವಿಕೆ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು; ಹಚ್ಚಡ; ಹಾಸು: ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರೋ ಭಯೋಪಧಾನ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ); ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸವ್ಯಾಪಾರಮಂ ತೀರ್ಚಿ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳುಪಧಾನವಿರಾಜಮಾನ ಹಂಸತೂಲತಲ್ಪದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಪಂಚಾಮಾ. ೫-೩೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಧಾನಾವಲಂಬ (ನಾ). ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ವಿಶ್ರಮಿಸುವುದು, —ಮಲಗುವುದು: "ಮಲಗು— ಉಪಧಾನಾವಲಂಬೇ" (ಶಮಧಾ). [ಉಪಧಾನ + ಅವಲಂಬ]

ಉಪಧಾವನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. 'ಉಪಧಾವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಭಯ — ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಚತುರುಪಧಾವಿಶುದ್ಧನುಂ ಬುದ್ಧಿವೃದ್ಧನುಂ ಭದ್ರಮೂರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೩); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಂಗಳಿಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಂಗಳನುಪಧಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳದೊಳವಿರತಂ ನಿರ್ಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ವಿಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳಿರ್ದು ಪಿಪಾಸಿತನಾಗಿ ಬಾವಿಯಂ ಹಾರೆಯನಾಂತ ಗುಳ್ಳವನೊಲಾಯ್ತು ಸಮಸ್ತ ಸುಖೈಕಸಿದ್ಧಿವಿಸ್ತಾರಕನಪ್ಪ ನಿನ್ನನುಪ ಧಾವಿಸದನ್ಯಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಮಂ ಹಾರುವ ಬುದ್ಧಿ (ಶತಕ. ೨೫ ಐಪುರೀ). [ಉಪಧಾವನ + -ಇಸು]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧ (ನಾ). = ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ: ಸ್ವಕೀಯಾಸ್ವಯಕ್ರಮ ಸಿದ್ಧರ್ ಮತಿಬುದ್ಧವೃದ್ಧರುಪಧಾಶುದ್ಧರ್ ಕುಲೀನರ್ ನೃಪೇಂದ್ರ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನ ವಿಸ್ತರದೊಳಿರ್ದರ್ (ಅನಂತಪು. ೨-೨೩). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆ (ನಾ). ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾ ಸಭೆಯ ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಈ ವೇಷಭಾಷೆಗಳಿಗಾದ ದಳವಾಯ್ತನವು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೬-೧೯). [ಸಂ. ಉಪಧಾಶುದ್ಧತಾ (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧತಾ)]

ಉಪಧಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ವ್ಯಾಜಂ, ಛದ್ಮಃ, ಉಪಧಿಃ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ – ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪); ಮಧುರಂ ಬೀಣೆಯ ನಾದಂ ಮಧುರಂ ವೇಣುವ ನಿನಾದಮೆಂಬರ್ ವಿಗತೋಪಧಿಯಂ ಕೇಳದರಕ್ಕುಂ ಸುಧೆಯಂ ತಳ್ಪೊಯ್ವ ಸುತರ ಕಲ ಭಾಷಿತಮಂ (ನೀತಿಮಂ. II,೩೭). ೨. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ದೊರೆಯಲ್ಲದ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋಪಧಿಯನುಜಿದನಾರತಂ ವೃತ್ತಸ್ಥಗೋ ತ್ರರ ತಪದೊಳತಿವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗನೆನಿಸಿದನಮಾನುಷಂ ಮುನಿತಿಲಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೃತಿ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಶೋಭೆ; ಬೆಳಕು; ಕಿರಣ: "ಉಸ್ರಃ . . . ಉಪಧೃತಿಃ, ಘೃಷ್ಟಿಃ . . . ಗೌಃ – ಈ ೩೨ ರಶ್ಮಿಗಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಠಕ್ಕು. ೨. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಧಾ, ಪರೀಕ್ಷಣಂ — ಈ ಎರಡು ಆರೈಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭೯-೭೨); ಸಕಳ ಕಳಾವಗಾಹನ ಸಮಾಹಿತಮತಿಗಳುಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಮುಪಧೆಗಳೊಳಂ ಶುದ್ಧರಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧ ವ). 'ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ' ಪರಾ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕಯ್ದುಂಬಿವಜುಪಧೆಯೊಳಾಜೆಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೭); ಪರದೊಳ್ ಗಾಜಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಿರೆ ಸಲ್ಗುಂ ಬಿಂದು ಮೇಣಕಾರಮುದಂತಕ್ಕೊರೆವರಿಚ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತದ್ಭವದೊಳುಪಧೆಗಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೦೦). 'ಗುರೂಪಧೆ', 'ಲಘೂಪಧೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ (ನಾ). ಪ, ಫಕಾರಗಳ ಹಿಂದೆ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದಾಗ ಮಾಡುವ ಉಚ್ಚಾರಣೆ: ಸಮಸಂದಿರ್ದ ✕ ಮುಮ ಜಿಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ದೆ ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಜಿದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪಧ್ಮಾನೀಯಂ (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಆದಜಿ ಸ್ವರೂಪಂ (ಳ್ಪಿ) (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನಂದನ (ನಾ). ಕೈತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ: "ಉಪನಂದನ ಕೈತವ ದೇವಗೇಹ ಕೇದಾರಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪನಗರ (ನಾ). ನಗರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಊರು: "ಉಪನಗರ ಮೆನಲು ನಗರದೊತ್ತಿನ ಬೀಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೩); ನನ್ನನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಉಪನಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಉಪನತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಸಮೀಪವಾದ: ಖಚರಾನ್ವಯಪತಿಯುಪನತವೃತ್ತ್ಯಾದಮಂಗೆ ಮರ್ಣಯಮೆ ಸುನಯಮೆನಿಸುಗುಮೆ ವೊಲಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೬-೧೭). ೨. ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಉಂಟಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು: "ಉಪನತಂ, ಉಪಸಂನಂ, ಉಪಸ್ಥಿತಂ—ಈ ೩ ಪೊ (ಹೊ)ರ್ದಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪನದಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನದಿಗೆ ಸೇರುವ ಸಣ್ಣ ನದಿ: ಕಾವೇರಿಯ ಉಪನದಿಯಾದ ಶಿಂಷಾನದಿಯ ನೀರಿನಿಂದ . . . ವಿದ್ಯುತ್ತನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕಪಪು. ೬-೬೦). [ಸಂ.]

ಉಪನಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯದ ಐದು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯ ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪನಯನ (ನಾ). ೧. = ಉಪನಯ ೧. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲಕನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಮುಂಜಿ; ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶ: ಚೌಲ, ಉಪನಯನ, ಉಪಾಕರ್ಮ . . . ಷೋಡಶಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೫). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲಕನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ: ನಿಜಾನ್ವಯಲೀಲಾಲಲಾಮಂಗೆ ಲೋಕಯಾತ್ರಾಪವರ್ತನ ನಿಮಿತ್ತಮಾದಿಬ್ರಹ್ಮನನ್ನ ಪ್ರಾಶನ ಚೌಲೋಪನಯನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂ ತಾನೆ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಲಿಪಿಸಂಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಹೋಪನಯನ ಬ್ರತ ಚರ್ಯಾವ್ರತಾವತರಣ . . . ಎಂಬುಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೪ ವ). ೫. ಕನ್ನಡಕ. 'ಉಪನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪನಾಗರಿಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮಾಧುರ್ಯ ಮತ್ತು ವೈದರ್ಭೀ ರೀತಿಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ವೃತ್ತಿ: ಮಾಧುರ್ಯ, ಓಜಸ್ಸು ಕೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದರಚನೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಉಪನಾಗರಿಕವೃತ್ತಿ', 'ಪರುಷವೃತ್ತಿ', 'ನಿಕೋಮಲವೃತ್ತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೩). [ಉಪನಾಗರಿಕ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಪನಾಗರಿಕೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಗದಂತ್ಯದೊಳಂತಾ ವರ್ಗಂಗಳಮಳ್ಗಳಾಗಿರೆ ಮೇಣತ್ಯಂತ ಸರೇಫ ಸಯೋಗಾಂತರಮುಮದೊರ್ದವೆ ಮಧುರೆಯೆಂಬು ಪದಕ್ಕುಂ . . . . ‖ ಉಪನಾಗರಿಕೆಯೆಂದೊಡಮಿದುವೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೨). [ಸಂ. ಉಪನಾಗರಿಕಾ]

ಉಪನಾಮ (ನಾ). ಅಂಕಿತನಾಮದ ಜೊತೆಗೆ ವೃತ್ತಿ, ಮನೆತನ, ಊರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು: ಕುಲನಾಮ, ಉಪನಾಮ, ಅಡ್ಡಹೆಸರು (Surname. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ನಾಯಕ. ೨. ಗೌಣ ನಾಯಕ: ಕಥಾನಾಯಕರಲ್ಲಿಯೂ 'ಧೀರೋದಾತ್ತ'ನೇ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳಂತೆ 'ಮುಖ್ಯನಾಯಕ' ಅಥವಾ 'ಉಪನಾಯಕ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೈವಿಧ್ಯಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಉಪನಾಹ (ನಾ). ೧. ಗಂಟು. ೨. ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಬಿರಡೆ; "ವೀಣೆಯ ತಂತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಾಯಿಗೂ ಬಿರಡೆಗಳಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ಗಾಯ, ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಲೇಪ,—ಪಟ್ಟಿ: ಉಪನಾಹವೆಂದರೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ದೋಷಹರವಾದ ಔಷಧಂಗಳ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಸುವಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪನಿದಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ನಿಧಿ; ಸಣ್ಣ ನಿಧಿ (?): ತೆಂಕಲು ರಾಜಗೊಂಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಗುಡದ ಒತ್ತಿನಲು ಉಪನಿದಿಗಳು ಹಾಕಿ ನಟ್ಟಹ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕ × × × ಉಪನಿದಿಗಳು ಹಾಕಿ ನಟ್ಟ ವಾಮನಮುದ್ರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೧೮; 1419). [< ಸಂ. ಉಪನಿಧಿ?]

ಉಪನಿಧಿ (ನಾ). ಕೇಳಿದಾಗ ತಿರುಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿಟ್ಟ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಬೈಕೆ: "ಸುವಿಹಿತ ನಿಕ್ಷೇಪಮಂತದುಪನಿಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೯-೧೨); "ನಿಕ್ಷೇಪಃ, ಉಪನಿಧಿಃ—ಈ ೨ ಬಯ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨). [ಸಂ.]

ಉಪನಿಬಂಧನೆ (ನಾ). ಉಪನಿಯಮ; ಒಳನಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪನಿವೇಶ (ನಾ). ಉಪನಗರ. [ಸಂ.]

ಉಪನಿಷತ್ತು (ನಾ). ವೇದವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ; ವೇದಾಂತ ವಿಭಾಗ: "ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ವೇದಾಂತವೆಂದು ನಾಮಧೇಯ. ಉಪನಿಷತ್ತು ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೩); ವೇದದಜಱಿಗೆಗಳಡಗದುಪನಿಷದಾದಿ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿಯ ಗಡಣೆಗೆ ಹೋದ ಹೊಲಬಳವಡದ . . . ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಿ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೯). [ಸಂ. ಉಪನಿಷತ್]

ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ವೈದಿಕವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾನಾಮ್ನೀವ್ರತ, ಮಹಾವ್ರತ, ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತ, ಗೋದಾನವ್ರತ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ವೇದವ್ರತಗಳು (ಅರ್ಥಧ. ೧೨೭). [ಸಂ. (ಉಪನಿಷತ್ + ವ್ರತ)]

ಉಪನಿಷ್ಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ರಸ್ತೆ; ರಾಜಮಾರ್ಗ: "ಉಪನಿಷ್ಕರ – ದುರ್ಗವಾದ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹೋಗತಕ್ಕ ರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪನೀತ (ಗು). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತಂದ: ಪರಿವಾರಜನೋಪನೀತ ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮಿಶ್ರಿತ ಹಿಮಶಿಶಿರಧಾರಾ ಪರಿಷೇಕದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪನೀಯಮಾನ (ಗು). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಮುನಿಜನ ಪೂಜಾನ್ನದಾನಾದಿಕರಣ ಜಿನಗೃಹಜನ ಸತತೋಪನೀಯಮಾನ ಪಾದ್ಯ ಗಂಧಾಕ್ಷತ ಕುಸುಮ ಚರು ಧೂಪ ದೀಪ ಫಲಾದ್ಯರ್ಚನಾತ್ಮಕಮಪ್ಪ ನಿತ್ಯಮಹಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಉಪನೇತ್ರ (ನಾ). ಕನ್ನಡಕ; ಸುಲೋಚನ: ಅನ್ಯುತಕಣವಂ ಮತ್ಕರ್ಮವೃದ್ಧಟದಿ ಬಯ್ತಿರಿಸಿ ವಿಮ್ಮುಶಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಹದುಪನೇತ್ರವಿರಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಧ್ಯದಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಾಗಿಪುದು ಕಮ್ರತೆಯೊ ನಮ್ರತೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿನ ಉಪನೇತ್ರವನ್ನಷ್ಟು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಸನ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸ ೩. 'ಉಪನ್ಯಸಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು; ಭಾಷಣಮಾಡು: ಉಪನ್ಯಾಸಕರು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ . . . ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪನ್ಯಸಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಶ. ೫೩). [ಉಪನ್ಯಸನ + -ಇಸು೩]

ಉಪನ್ಯಸ್ತ (ಗು). ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಷಯಭಾವದಿಂ ಉಪನ್ಯಸ್ತ ಜೀವಾದಿ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಾದಿಯೊಳ್ ಉಕ್ತ ಜೀವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಮಿದೆಂದು ಪೇಳ್ದಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇಡುವಿಕೆ. ೨. ಸಲಹೆ; ಸೂಚನೆ. ೩. ಅರ್ಥವಿವರಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಭಾಷಣ: "ಉಪನ್ಯಾಸಃ, ವಾಙ್ಮುಖಂ – ವಾಕ್ಯಾರಂಭದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮); ಸರಸಕವಿತಾರಚನೆಯಲಿ ವಿಸ್ತರದುಪನ್ಯಾಸದಲಿ ಭೂಪತಿ ಕರೆಸಿ ನೋಡಲಿ ನಮ್ಮ ನೆಂದರು ದ್ವಿಜರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೬). ೪. [ರಾಜನೀ] = ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ: ಸಂಗತ ಉಪನ್ಯಾಸ ಪ್ರತೀಕಾರ . . . ಷೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೩).

ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡು = ಭಾಷಣಮಾಡು: "ನೀನೇ ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯ ಹೇಳಯ್ಯಾ, ಅದರ ಮೇಲೇ ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ರಾಯಕ. ೪೧). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು = ಉಪನ್ಯಸಿಸು: ಅರ್ಧಗಂಟೆ, ಮುಕ್ಕಾಲುಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು . . . ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ (ಸಾಹಿಶ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕ (ನಾ). ಭಾಷಣಕಾರ: ಶ್ರೋತೃಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಕರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸಕ: ಈಗ ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರರಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆ (ನಾ). ಭಾಷಣಗಳ ಸರಣಿ: ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಬಹುದು (ಸಾಹಿಶ. ೫೫); ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಮಾಲೆ]

ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ವಿರೋಧಿಗಳೊಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಭಾವಿಯಪ್ಪೇಕಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದು ನಡೆವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೩). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಪತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಂಡನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಮಿಂಡ: "ಜಾರಃ, ಉಪಪತಿಃ – ಈ ೨ ಹಾದರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೯); ಆ ಮಹಾಪಾತಕಿ ಮುನ್ನುಪಪತಿಯಿಂ ಪತಿಯಂ ಕೊಲಿಸಿ ಪುತ್ರವಧೆಗಂ ಬಚಿಕ್ಕೆ ಬಗೆಯಂ ತಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ, —ಸಾಧನ, —ಯುಕ್ತಿ: ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಪುರಸ್ಸರಮನೇಕೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನಂಗೆಯ್ದು . . . ಸಭಾಸದರಿಂ ಲಬ್ಧಪ್ರಶಂಸನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಇನಿತುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲಿ ನಿತು ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ . . . ಪೆಜಿರ್ಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೪). ೨. ಕಾರಣ; ಆಧಾರ; ರುಜುವಾತು. ೩. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದುದು; ಜೀವನೋಪಾಯ: ಅವನ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ನಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೆಂಡತಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವಳು; ಮಿಂಡಿ; ಬಂಗಾರದವಳು: ತನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ನಿಯೋಗವಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಆಗಿಬಿಡಲಿ (ದೇವಹಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಪದ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದದ ಸಂಗಡ ಬರುವ ಪದ. [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿರುವ: ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ವೈಮಾನಿಕರಾಗಿಯುಂ ಕಲ್ಪೋಪಪನ್ನರೆಂಬುದಂ ಪೇಜಲೆಂದು ಬಂದುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). ೨. ತಕ್ಕ; ನ್ಯಾಯವಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ: ಸಮೀಚೀನ ನಾನಾವರ್ಣೋಪಚಿತಾಸ್ತರಣೋಪಪನ್ನಪ್ರಚ್ಛಪಾಚ್ಛಾದಿತಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಧನಿಕ: ಉಪಪನ್ನರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಾವು ಶಿಕ್ಷಿತರಾದ ತರುವಾಯ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತಲಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೧); ಅವನು ಅಷ್ಟೇನೂ ಉಪಪನ್ನನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನಮಂತ್ರ (ನಾ). ತಕ್ಕ ಆಲೋಚನೆ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಅಗ್ನಿಗರಿಗಜುಹದಿರು ನಮ್ಮವರೆನ್ನದಿರು ವಿದುರಾದಿಗಳನುಪಪನ್ನಮಂತ್ರವನಜುಹು ಬೊಪ್ಪಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೨೦). [ಉಪಪನ್ನ + ಮಂತ್ರ]

ಉಪಪಾತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ; ಅಪಘಾತ; ವಿನಾಶ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದ ಪಾಪ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪಪಾತಕವೆಂದು . . . ಪಾಪರಾಶಿಗಳೊಳು ದಶವಿಧಮಾಗಿ ಮುಖ್ಯಪಾಪಗುಣಂಗಳಿರ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೧೮೩); ಮರ ಗಿಡ ಬಳ್ಳಿ ಪೈರು ಪಚ್ಚೆ ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಯೂ ಉಪಪಾತಕಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತತಲ್ಪ, ಉಪಪಾತತಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದಿವಿಜರು ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಸಿಗೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಜೈನಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳಯ್ದನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೫೭ ವ); (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨೦ ನೋ).

ಉಪಪಾತತಳ್ಪ: ಪಲಂಬರುಮತಿಕ್ರಾಂತೆಯರಾಗೆ ತತ್ಸಂತಾನದೊಳ್ ಶ್ರೀಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳುಪಪಾತತಳ್ಪತಳದ ಪೊರೆಯೊಳಂ . . . ಪೊರೆದು (ಆದಿಪು. ೨-೭೨ ವ). [ಉಪಪಾತ + ತಲ್ಪ]

ಉಪಪಾತತಳ್ಪ 'ಉಪಪಾತತಲ್ಪ' ನೋ.

ಉಪಪಾತಶಯನ (ನಾ). = ಉಪಪಾತತಲ್ಪ: ರತ್ನರಚನಾವಿಚಿತ್ರೋಪಪಾತಶಯನತಳದೊಳಂತರ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೭ ವ). [ಉಪಪಾತ + ಶಯನ]

ಉಪಪಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಗರ್ಭವಾಸವಿಲ್ಲದೆ) ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹುಟ್ಟುವುದು; ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ನಾರಕಿಗಳ ಸದ್ಯೋಜನನ. 'ಉಪಪಾದಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದಜ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉಪಪಾತಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದೇವತೆ; ನಾರಕಿ: ಜರಾಯುಜಾಂಡಜ ಪೋತಂಗಳ್ ಗರ್ಭಸಂಭವಂ ದ್ವ್ಯಾನಿರಯೋದ್ಭೂತಮುಪಪಾದಜಂ ವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಸಾಧನೆ. [ಸಂ. ಉಪಪಾದನ]

ಉಪಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಥಿಸು; ಸಾಧಿಸು. [ಉಪಪಾದನ + -ಇಸು೩]

ಉಪಪಾದುಕ (ಗು). ೧. ಲಾಳ ಕಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಸ್ವಯಂಭು ; ದೇವತೆ : "ದೇವರುಪಪಾದುಕರ್" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಸಾಧ್ಯ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ ; ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ್ದು. [ಸಂ.]

ಉಪಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುರಾಣ. ℙ ವ್ಯಾಸರಚಿತವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲದೆ ಸನತ್ಕುಮಾರಪುರಾಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು ಇವೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಚ್ಛದ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊದಿಕೆ, —ಹಚ್ಚಡ : ಪಯಃಪಯೋಧಿ ಫೇನಸಂಕಾಶಮದುಕೂಲೋಪಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೫–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರದಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಮುಂತಾದುವು ; ಕಾಣಿಕೆ : ಕಿಡುಗುಮುಪಪ್ರದಾನದೆ ಧನಂ ನಿಜ ಸೈನಿಕಹಾನಿ ದಂಡದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೧೮) ; ಅವರತಿಬಲಿಷ್ಠರಾದುದರಿಂ ಕಾಳಗಂ ಸಲ್ಲದುದರಿಂದುಪಪ್ರದಾನಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಕಗವಿ. ೧೦೩ ರಾಜಾವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ, —ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಮಾತುಗಳು ಅವನಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಗೆಳೆಯರ ಎಷ್ಟೋ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುವು (ಅಪನಾ. ೬೩). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಪ್ರಶ್ನ]

ಉಪಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಣ ; ಮುತ್ತಿಗೆ ; ದಾಳಿ : ಆ ಮಹಾಬಳನೊಳತಿಪ್ರತಾಪನೊಳುಪಪ್ಲವಮಂ ಬಗೆವೊಂ ಮಹೀಪತೀ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೬). ೨. ಅನಿಷ್ಟ ; ಕೇಡು ; ವಿಪತ್ತು : ಧರಣಿಯುಮರುಪಪ್ಲವವ ಪರಿಹರಿಸದಿರಲಾ ಪಾತಕಕೆ ಸಂಹರಣವುಂಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯೊಳೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೯–೭). ೩. (ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೆ ಒದಗುವ) ಗ್ರಹಣ. ೨, ೩ : ಉಪಪ್ಲವಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಬಿಂಬಗಳೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಬರ್ಹ (ನಾ). ತಲೆದಿಂಬು ; ಒರಗುದಿಂಬು : "ಉಚ್ಛೀರ್ಷಕಂ, ಉಪಧಾನಂ, ಉಪಬರ್ಹಂ – ಈ ೩ ತಲೆಗಿಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೪) ; "ತಲೆಗಿಂಬದುಪಬರ್ಹಮುಪಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಬಿಯ (ನಾ). (ಅಗತ್ಯವಾದ) ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು : ಮಾನ್ಯದ ಸತ್ರದ ಧರ್ಮ್ಮಬ್ರಯದುಪಬಿಯದನ್ವನಿತುವಡೆಯ ಕೆಯ್ಮತ್ರದೈನೂಱು (ಎಇ. XX, ೬–೪೫ ; 1012) ; ಮಹಾಜನಕ್ಕಂ ಪ್ರಜೆಗಂ ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂ ಧರ್ಮ್ಮಬ್ರಯದುಪಬಿಯದ ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XX, ೬–೧೫ ; 1012). [< ಸಂ. ಉಪವ್ಯಯ]

ಉಪಬೃಂಹಣ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುವುದು ; ವರ್ಧನ : ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ಭಾವನೆಯಿಂ ಆತ್ಮಧರ್ಮ ಪರಿವೃದ್ಧಿಕರಣಂ ಉಪಬೃಂಹಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). ೨. ಪುಷ್ಟೀಕರಣ ; ಪೋಷಣೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ನಾ). = ಉಪಬೃಂಹಣ ೧ : ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ದಶಭಾವನೆಯಿಂ ತನಗಂ ಪೆಱರ್ಗಂ ಧರ್ಮಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸುವುದು ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೬೧). [ಸಂ. ಉಪಬೃಂಹಣ]

ಉಪಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ : ಉಭಯಪ್ರಸಾದಸುರಂಗಸಂಯೋಗೋಪಭಕ್ತಿ ಜಗಂಗಳೊಳು ಪರಿಭಾವಿಸುವೊಡಿನ್ನುಂಟೆ (ಬಸಪು. ೮–೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪಭಾಗ (ನಾ). ವಿಭಾಗ ; ಒಳಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸೇವಿಸಿದ : ಜನನ್ಯುಪಭುಕ್ತಾಹಾರಗರಣದಿಂ ಮೇಣ್ ಗರ್ಭಂ ಇದಜೊಳ್ ಪೊರ್ದಿ ಪುಟ್ಟುವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). ೨. ಉಪಭೋಗಿಸಲಾದ ; ಅನುಭವಿಸಲಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೃತ್ತು (ನಾ). ಅರಳೀಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆ ; ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಮದ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಪಭೃತ್]

ಉಪಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು ; ಭೋಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾನುಭವ ; ಸುಖಪಡುವಿಕೆ : "ನಿರ್ವೇಶಃ, ಉಪಭೋಗಃ – ಈ ೨ ಉಪಭೋಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೭೦) ; ವಿಚಿತ್ರಭೂಷಣ ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಪ್ರಮುಖ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮–೩ ವ). ೨. ಮೈಥುನ ; ಸಂಭೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗಿ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು ; ಭೋಗಪಡುವವನು : ಶಿಲಾವ್ಯೂಢಸಂಚಯೋಪಭೋಗಿಜನನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಸಂವಾಹಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಭೋಗಿನ್]

ಉಪಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಪಡು ; ಅನುಭವಿಸು. ೨. ತಿನ್ನು ; ಸೇವಿಸು : ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆಗಳಿನಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಮುನಿಜನೋಚಿತಮಪ್ಪ ನವಫಲಂಗಳನುಪಭೋಗಿಸೆಂದು ನುಡಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೬) ; ವಿಷವನಱವೆಂದಳುಕದುಪಭೋಗಿಸಲು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೨೮) ; ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಪ್ರಸಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾವು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು ಅಪಹಾರವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೦೧). [ಉಪಭೋಗ + –ಇಸು]

ಉಪಭೋಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಎನಗೊರ್ವಂಗುಪಭೋಗ್ಯಮಲ್ತು ವಸುಧಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೧) ; ಇರುಳು ನಾನಾಸ್ವಪ್ನ ಕಾನನ ಗಿರಿ ಪರಿಭ್ರಮಣೈಕಚಿಂತಾಭರಿತನಾದೆನು ದೈವಕೃತ ಉಪಭೋಗ್ಯವೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೧೪). ೨. ಹಲವು ಸಾರಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ : "ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸರತಿ ಭೋಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದೋ ಅವು (ಹೂವು, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ) ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು. ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಲವು ಸಲ ಉಪಭೋಗಿಸಬಹುದೋ ಅವು (ವಸ್ತ್ರ, ಸ್ತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ) ಉಪಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು" (ಜೈನಪ. ೪೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪಮಂತ್ರಿ (ನಾ). = ಉಪಸಚಿವ : ವಿದ್ಯಾಇಲಾಖೆ ಉಪಮಂತ್ರಿಗಳು ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಾರಂಭೋತ್ಸವ ನೆರವೇರಿಸುವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಂಡುವುದು ; ಅಮುಕುವುದು ; ಕಿವುಚುವುದು : "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕಿವು(ಮು)ಚ್ಚುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೮೪). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದನ (ನಾ). = ಉಪಮರ್ದ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಕ್ಷೇಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : ವರಹಂಸಕದಂಬಕಮದು ಶರದಂಬುದಮಲ್ಲು ಮುಖರನೂಪುರಸಂವಾದಿರವಂ ನೆಗಟ್ದಪ್ಪುದು ಬಂಧುರಮದಜಿಂದಿದಜೊಳೆಂಬುದುಪಮಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೩). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಆಕ್ಷೇಪ)]

ಉಪಮಾಖ್ಯಾತ (ಗು). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, —ಉತ್ತಮವಾದ : ಅಳಿಗಳಿವು ಕಣ್ಗಳಲ್ಲಿವು ನಳಿನಮಿದೀ ವದನಮಲ್ತು ನಿಜಕಾಮಿನಿಯಾ ಱಳಿದಿಂತು ಪೇಟ್ವೊಡಿದು ಮೊಕ್ಕಳಮುಪಮಾಖ್ಯಾತಮುಪ್ಪ ತತ್ತ್ವಾಖ್ಯಾನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೬). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಆಖ್ಯಾತ)]

ಉಪಮಾಗು (ಕ್ರಿ). ಉಪಮೆಯಾಗು ; ಹೋಲುವೆಯಾಗು : ಭಟಕ್ಕರ್ಗಳನ್ನಿರಿಪಸುಂಗೊಳೆ ಪೊಣ್ಣಿದ ಕೇಸವಯ್ಯನನಾರ್ಪೊರ್ಗಳರ್ನ್ನೆಗಱ್ತಿಗುಪಮಾಗಿ ಜಸಂ ಭುವನಾನ್ತರಾಳದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೭೮–೧೮ ; ಸು. 900). [ಉಪಮೆ + ಆಗು$_1$]

ಉಪಮಾತೀತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ ; ಅಸದೃಶವಾದ : ಉಪಮಾತೀತಂ ಕೃತಿ ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ ಸಲೆ . . . ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುಂ ಪೊನ್ನಮಯ್ಯನುಂ ಪರೆಯಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೮).
[ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅತೀತ)]

ಉಪಮಾತೃ (ನಾ). = ಉಪಮಾತೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾತೆ (ನಾ). ಸಾಕುತಾಯಿ ; ದಾದಿ : "ಧಾತ್ರೀ, ಉಪಮಾತಾ—ಈ ೨ ದಾದಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೩) ; ಪುತ್ರಿಯ ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯಮಂ ತಿಳಿಯಲೋಸುಗ ಪಂಡಿತೆಯೆಂಬ ಉಪಮಾತೆಯಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಪುರುಚ. ೨೭). [< ಸಂ. ಉಪಮಾತೃ]

ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪುರಾತನರ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ: "ಪುರಾತನರ ಸಮಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶಮಾಗಿ ಮಾಳ್ಪುದೇ ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೧೧೪).
[ಸಂ. ಉಪಮಾದೀಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಉಪಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾಮ್ಯ ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ವಿವಿಧ ಭೇದ ಪಾರಾವಾರಂಗಳ ನೀರೆಲ್ಲಮಿಕ್ಷುರಸೋಪಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೫೭) ; ಭಂಡತನನೀ ಮಾತಿದಕ್ಕೆಯುಪಮಾನವೇ ಕೆಂಡವನು ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಬೇವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಕೃತವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೊಡತಕ್ಕ ಹೋಲಿಕೆಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಣೆಗೆವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ ವ್ಯುಪಸರ್ಗ ವಿಷಯರೂಪ ಪ್ರಪಂಚಿತಮನೇಕ ಭೇದಮದು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಇರುವ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಪಮಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೭).
[ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅಲಂಕಾರ)]

ಉಪಮಾವಾಚಕ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ. ಉದಾ : ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್. [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ವಾಚಕ)]

ಉಪಮಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಉಪಮೇಯವಾದ : ಉಪಮಿತ ಭೇದೋಕ್ತಿಕ್ರಮಮುಪರಿಮಿತಾಖ್ಯಾಕೃತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೮). [ಸಂ.]

ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯ ಅಕ್ಷರ, —ಪದ ; ಉಪಮಾವಾಚಕ ; ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್ ಮೊದಲಾದುವು. ೨. ಕಟ್ಟಿದ, ಬದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಷರ : ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇಕರೂಪಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿದ ಮಾಱ್ಕೆಯಿಂದುಪಚಿತ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮಿದೆಂದುಮಭ್ಯುಪಗಮಕ್ಕೆ ಗುಣೋದಯಕಾರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೫).
[ಉಪಮಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಮಿಸಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಹೋಲಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು : ಆ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಗಟ್ಟುವಶನದಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಳ್ ಕಡುನಿಶಿಯಿಂದೆ ಅಟ್ಟುವುದಾ ಚಕ್ರಕೌಳಿಕವನು ಕಡಿದಟ್ಟುವುದುಪಮಿಸಗುಡದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೩೦).
[ಉಪಮಿಸು + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಪಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಲಿಸು ; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು : ಉಪಮಿಸಬಾರದ ಉಪಮಾತೀತರು ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವವಿರಹಿತರು . . . ಶರಣರು (ಬಸವ. ೮೭೩) ; ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಶುಭ್ರಶೀಲವನ್ನುಪಮಿಸುವ ಈ ಪದ್ಯವಂತೂ ಧವಳೋಜ್ವಲಮೌಕ್ತಿಕ (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೭). ೨. ವರ್ಣಿಸು : ಮಱುಗಿದಳು ದ್ರೌಪದಿ ದೃಗಂಬುಗಳೊಱತೆಯಲಿ ಸಹದೇವ ನಕುಳರಲಱ್ಯೆಯೆನುಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಳಾಕ್ರಂದನ ಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೨) ; ವಿಪುಳ ಸುತ ಪುತ್ರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನುಪಮಿಸಲ್ಕೊಲವಿಂದ . . . ಒದವಿಪನು (ಕೋಗಯ. ೨೭–೧೨೦). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಪನನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪುಗುಳುಗಳುಪಮಿಸೆ ಪಾವಕನ ತನುವಿನೊಳ್ ಸ್ಫೋಟಕವಾತಪದ ಕಡುಪಿಂದೆ ನೆಗೆತಂದಪುದೆನೆ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲನದನೇನೆಂಬೆಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೨೭) ; ಶಂಭುಪುರಕ್ಕೆ ಗುರುವಾಜ್ಞೆಯಿಂದೆಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದುಪಮಿಸಲು ಹರಸಮಾಧಿಯ ಪಡೆಯೆ (ರಾಘಚ. ೧೯–೬೯). [ಉಪಮೆ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಮಾನತೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾನಾ ವಸ್ತುವಿಭೇದಮನೇನಾನುಂ ತೆಱದೆ ಪೋಲ್ಕೆಮಾಡುವುದುಪಮಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೯). [ಸಂ. ಉಪಮಾ]

ಉಪಮೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಕಪಟವನು ಬಿಡರಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಳುಪಮೆಗಾಣದೆ ನುಡಿದು ಹೊಳೆವರು . . . ನಿಪುಣೆಯರು (ನಳಚ. ೩–೨೪). [ಉಪಮೆ + ಕಾಣ್]

ಉಪಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಮೊಗದೊಳು ಪೊಡರ್ವ ಪುಣ್ಣಿಮೆಯ ಬೀಡು ವೀಕ್ಷಣದೊಳರಲಂಬು ಮಡದಿಯಿಂದುಟಿಯೊಳೆಳೆಪವಳಲತೆ ಕುರುಳೊಳಾಱಡಿ ಕಬರಿಯೊಳು ಸೋಗೆ ತಾವುಪಮೆವೆತ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೮).
[ಉಪಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಪಮೇಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಣೆಗೆವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮೇಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : ಎರಡುಂ ವಸ್ತುಗಳನೊಂದಕೊರ್ಂದನುಪಮಾನಂಗೆಯ್ದು ಪೇೞ್ಯುದು ಉಪಮೇಯೋಪಮೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೯–೭) ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯೋಪಮಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೮). [ಉಪಮೇಯ + ಉಪಮೆ]

ಉಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ : ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಕೋಕನದಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮದಱೊಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೭). [ಸಂ. ಉಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ)]

ಉಪಯಮ (ನಾ). ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ : "ವಿವಾಹಃ, ಉಪಯಮಃ . . . ಪಾಣಿಪೀಡನಂ ೯ ಮದುವೆಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೧) ; ಕೃಪನನುಜೆಯನು ತಂದು ದ್ರೋಣಂಗುಪಯಮವ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಯಾಮ (ನಾ). ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ : "ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಣಯನಂ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೪೧). [ಸಂ.]

ಉಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಳಕೆ: ಈಚೆಗೆ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ಕಿನ ಉಪಯೋಗ ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಬಾಣ (?): ನೃಪ ನಿನ್ನಂ ಪಿಡಿದುಯ್ಯೆ ಭಾನುಮತಿಯಂ ಸಂತೈಸಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗುಪ ಯೋಗಾಸ್ತ್ರಮನೆಚ್ಚು ಕೊಡೆ ನಭದಿಂ ಗಾಂಡೀವಿ ತರ್ಪಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೨–೩೪). [ಉಪಯೋಗ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉಪಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು: ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಸಿವುಂ ನೀರಡಿಕ್ಕೆಯುಮಾಗಲುಪಯೋಗಿಸದುದೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೭). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಮಹಾಸ್ತ್ರವಿದಾರು ಕಲಿಸಿದ ವಿದ್ಯವುಪಯೋಗಿಸಿತು ನಿನಗೆಂದ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೫). [ಉಪಯೋಗ + –ಇಸು]

ಉಪಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಬಳಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ: ಯುಕ್ತವಾದ ತಪಕ್ಕುಪಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಮೆಲ್ಲಮು ನಾತ್ಮೀಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪರ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪರಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೋವಿಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. ೨. ಗ್ರಹಣಹಿಡಿದ. ೩. ಕೆಂಪಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪಾಳಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾವಲು; "ಪಾಳೆಯದ ಕಾಪು" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಪರಚಿತ (ಗು). ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮುನ್ನಂ ಪೇೞ್ದ ರ್ದರ್ಥಂ ಭಿನ್ನಪ್ರಸ್ತಾರಭಿತ್ತಿ ದೋಷಾನುಗತಂ ಸನ್ನುತಮುಪರಾರ್ಥಂ ಸಂಪನ್ನಂ ಶ್ಲಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೬). [ಸಂ.]

ಉಪರಣೆ, ಉಪ್ಪರಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಶಲ್ಯ; ಉತ್ತರೀಯ: ವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಉಪರಣೆ ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಮಚ್ಚೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದ್ದರು (ಸಮುಜೀ. ೬೪೦); ಇದೀಗ ತನ್ನ ಸಮಯ ಬಂದಿತೆಂದು ರಾಘಪ್ಪ ಎದ್ದು ಉಪರಣೆ ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತ ಅಂದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೧೯). **ಉಪ್ಪರಣೆ**: ಗೋವರ್ಧನನೂ ಉಪ್ಪರಣೆಯ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿ ಕೊಂಡ (ಎರಸಿ. ೪).

[← ಮರಾ. ಉಪರಣಾ, ಉಪರಣೇ < ಸಂ. ಉಪಾವರಣ]

ಉಪರತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ದೂರೀಕರಿಸಿದ. ೨. ಸತ್ತ; ಮರಣ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ವಿರಕ್ತ; ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ದೂರ ವಾದವನು. ೪. ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಉಪರತವಶನಾಗು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪರತವಶನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮೃತ್ಯುವಶನಾಗು: ಮರವಟ್ಟನಂತೆಯುಂ ಯೋಗಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತನಂತೆಯುಮುಪರತವಶನಾದಂತೆಯುಮಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೮). [ಉಪರತ + ವಶ + ಆಗು₁]

ಉಪರತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವು; ನಿಲುಗಡೆ; ವಿರಾಮ. ೨. ಸಾವು; ಮರಣ; ಮೃತ್ಯು. ೩. ಆಸೆಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು; ವೈರಾಗ್ಯ: ನಾಲ್ಕು ಪರಿಭೇದವೆಂಬುದೀಗಲಿಂತೀ ನಾಟಕ . . . ಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯ ಶಮೆ ದಮೆಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯು (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೧–೫); ಕನಕ ದಾಸನು . . . ಸಂಸಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪರತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಭಕ್ತನಾದನೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೪೮). [ಸಂ.]

ಉಪರತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ ರತ್ನ (?): ಲೋಕದೊಳು ಪಂಚ ರತ್ನಗಳಿಗುಪರತ್ನಗಳನಾ ಕನ್ನಡದಿ ಕೇಳಿ ಲಾಲಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೨೨–೧). [ಸಂ.]

ಉಪರಸ್ತೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಸ್ತೆ; ಕಾಲುಹಾದಿ: (ಸಂಚಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ರಸ್ತೆಯ ಭಾಗದ) ಉಪರಸ್ತೆ" (By-Pass. ಇಂಕನಿ). [ಉಪ₀ + ರಸ್ತೆ]

ಉಪರಾಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ) ಗ್ರಹಣ: ೧,೨. ದಾನವರ ಪಂದಲೆಗಳ್ ರವಿಮಂಡಲಂಬರಂ ಪಾಯೆ ಬಿಸಿಲ್ ಪೊಡರ್ಪುಗಿಡೆ ಪಾಳಿಸಿದತ್ತುಪರಾಗಲೀಲೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪರಾಟೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಿರುವುಮುರುವು. [← ಮರಾ. ಉಫರಾಟಾ, ಉರಫಾಟಾ]

ಉಪರಾಟಿಗಿ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಪರಾಟೆ: ಊರಲ್ಲಿ ಉಪರಾಟಿಗಿ ಅಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿದ ಹಾಗೆ ಆಗಿರುವುದು (ಜನಸಾ. ೯೩). [< ಉಪರಾಟ ?]

ಉಪರಾಯಭಾರಿ (ನಾ). ರಾಯಭಾರಿಗೆ ಎರಡನೆಯವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವವನು. [ಉಪ₀ + ರಾಯಭಾರಿ]

ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗೆ ಎರಡನೆಯವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದೊಡನೆ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಮ್ಮ ಪದತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ₁ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. 'ಉಪರಿಜೀವಿ', 'ಉಪರಿಲೋಕ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲುಭಾಗ: ಅೞಿದ ನೞಿದೆಂ ನಿನ್ನಂ ಚಾಣೂರಮುಷ್ಟಿಕಮಲ್ಲರಂ ಮುೞಿದುಪರಿಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮುರಿದ ಪರಿಗಂ] ಧೀಂಕಿಟ್ಟಾ ಕಂಸನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಮೇಲೆಱಗಿ ತುೞಿದುಂ (ಜಗವಿ. ೭–೩೦); ನವರತ್ನರಚಿತಹರ್ಮ್ಯದುಪರಿಯೊಳಾ ನೃಪತಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸುತಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೭೯); ಪಿಂಗಲ ಜಟಾಜೂಟದುಪರಿಯೊಳ್ ಗಿರಿ ಜಾತೆಯಂಗುಲಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಲು (ವೀಶೈಪು. ೨–೬೪–೧). ೩. ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ಭೂಮಿ ಉಪರಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ₂ (ಅ). ಬಳಿಕ; ಅನಂತರ: ಮೂದಲಿಸಿದುಪರಿಯೊಳ್ ಕೋಜ ದಿರ್ಪುದು ಶಂಭುಪಾದಭಕ್ತರ ಚಾಳಿಯಲ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೬೨); ಕಪಿ ಕುಲೇಂದ್ರನು ದಧಿಮುಖನ ಮಿಗಲುಪಚರಿಸಿ ಶೀಘ್ರವಲಿ ಕರತಹುದವರ ನೆಂದೆನಲೂ ಉಪರಿ ಬಂದನಿಲಜಗೆ ತಿಳುಹಲು (ಆನಂರಾ. ೪–೬–೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಜೀವಿ (ನಾ). ಪರೋಪಜೀವಿ; " (ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೈಮೇಲೆ ಜೀವಿಸುವ) ಉಪರಿಜೀವಿ" (Epizoom. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಉಪರಿಜೀವಿನ್]

ಉಪರಿತನ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ತ್ರಿಗುಣಿತ ದಶವಿಲಸಿತ ಲಘುಪರಿ ಮಿಳಿತಮುಪರಿತನ ಗುರುಶುಭಗಮಿದು ಶಿಖಾ (ಛಂದಸ್ಸಾ. ೪–೩೬). [ಉಪರಿ₁ + –ತನ]

ಉಪರಿದೇಶ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೇಲುಭಾಗ: ತರದೆ ಪೞಿ ತನ್ನ ಕಱಿಯಂ ಶಿರದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿರ್ದುದೆನಿಸೆ ನಿಜನಿಟಿಲಂ ತಳ್ತುರುಳಿ ಗುರುಳ್ಗಳನಾತ್ಮೋಪರಿದೇಶದೊಳಾಂತುದಿಲ್ಲದೇಕಾರಣದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಪು. ೩–೭೦). [ಉಪರಿ₁ + ದೇಶ]

ಉಪರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೇಲುಭಾಗದ; ಮೇಲಿನ: ಅರೆಮದ್ದಳೆಯು ಪರಿಮಭಾಗದೊಳೊಂದು ನೆೞಿಮುದ್ದಳೆಯನಿಟ್ಟಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧–೫೬). (ನಾ). ೨. ಮೇಲುಭಾಗ; ಊರ್ಧ್ವಭಾಗ: ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗ ನಿಯುಕ್ತರೆಂಟು ದಿವಸಂ ಕೈಯೆತ್ತೆ ನಿಂದಿರ್ದರಪ್ರತಿಮರ್ ಚಾರಣರಾ ನಗೋಪರಿಮದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಮತಲ, ಉಪರಿಮತಳ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಮಂಡಪದುಪರಿಮತಲದೊಳ್ ಕಂಡರಿಸಿದ ಖಚರಮಂಡಲಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦೫). **ಉಪರಿಮತಳ** : ಒರ್ವಳುತ್ತುಂಗ ಪ್ರಾಸಾದೋಪರಿಮತಳದೊಳ್ ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೭ ವ).
[ಉಪರಿಮ + ತಲ$_1$]

ಉಪರಿಮತಳ 'ಉಪರಿಮತಲ' ನೋ.

ಉಪರಿಮಭೂಮಿ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ : ನಳಿನಕೇತುವುಂ ತಾನುಂ ಪ್ರಾಸಾದದುಪರಿಮಭೂಮಿಯೊಳ್ ಇರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೨ವ).
[ಉಪರಿಮ + ಭೂಮಿ]

ಉಪರಿಲೋಕ (ನಾ). ಮೇಲಿನಲೋಕ ; ಸ್ವರ್ಗ : ಹಯಮುಪರಿಲೋಕದೊಳಶ್ವಪದವಿಯಂ ತಾನೊಲ್ಲೆನುಪಮೆಗೈದದ ಕೃಷ್ಣಸಾಯುಜ್ಯಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂದೆಂಬುದೆನ್ನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧೩).
[ಉಪರಿ$_1$ + ಲೋಕ]

ಉಪರುಚಿ (ನಾ). ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು ; ರಹಸ್ಯವಾದುದು : "ಉಪರುಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೋಚಿ] ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಮೇಕಾಂತಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೦).
[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ; ಅಡಚಣೆ ; ವಿಘ್ನ : ವಿಟಬುದ್ಧಿ ಸಿರಿಗುಪರೋಧವೈ (ಕುವ್ಯಾ ೮. ೧೩–೭೭). ೨. ಒತ್ತಾಯ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಒರ್ವಳ್ ಕುಂತಿಣಿಯುಪರೋಧಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೀವ ಮುದುಪನನುಟಿಯಲಂಜಿ . . . ತನ್ನ ಬೇಸಜಂ ತನ್ನ ಸಬ್ಬವವಾಕೆಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯ ವ).
[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ ; ತಡೆಗಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. (ಮನೆಯ) ಒಳಕೋಣೆ, —ಕೊಠಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು. ೨. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಅಂಜುಳಿಯಿಂ ಜಲಮಂ ತಂದು ದೇವಿಯ ರವಥಾರಿಸುವುದೆಂದು ಭೂಪನಿಳಿಂಪನನುಪರೋಧಿಸುತ್ತುಮೆಱೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦) ; ಗುರುಗಳ್ ಬಂದುಪರೋಧಿಸೆ ಗುರುವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂದೆಡೆಗೊಂಡಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೩೭).
[ಉಪರೋಧ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪರೋಪಿತ, ಉಪರೋಹಿತ (ನಾ). ನಗರದ ಹೊರಗಿನ ತೋಟ : "ಊರಿಂಗೆ ದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನಮುಂ ಉಪರೋ (ಪಿ) ಪಿತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೪೮). **ಉಪರೋಹಿತ** : "ಊರದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನಮದುಪರೋಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿ] ತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೫೦). [ಸಂ.]

ಉಪರೋಹಿತ 'ಉಪರೋಪಿತ' ನೋ.

ಉಪಲ, ಉಪಳ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ; ಶಿಲೆ : ಗಗನತಳದೊಳ್ . . . ಏಕಖಂಡಾಖಂಡಲನೀಲೋಪಲ ನಿರ್ಮಿತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೨೦ವ) ; ನೀಲಾಂಬರವೆ ವರ್ಷಮಯ ಧಾರೆಯಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪಂಗಳಿಂ ಘನೋಪಲಗಳಿಂದಂ ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೨). **ಉಪಳ** : ಪೊಳೆವ ನವಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳಮಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೭).
[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ ಬೇರೆಯದನ್ನು ಹಾಗೆಯೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಮ : ನಯನಿಯೋಗ ವಿಕಲ್ಪನೆಯೊಳ್ ವಿಶಂಕೆಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣಕ್ಕುಪಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೭) ; ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಳ್ ಧಾತುಗೆ ದದಪ ವಕಾರಂಗಳ್ ಮೂಱುಂ ನಿಷೇಧವೆಂಬುದರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ ; ಗೋಚರಿಸಿದ. ೨. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ; ಗುರುತಾಗಿರುವ : ಶೋಣಾಸ್ತೋಪಲಕ್ಷಿತ ನಿಜಪಿತೃಸೂತಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗಿರ್ದ ರಥಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೦ ವ). ೩. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದದ್ದು : ತಮಗಿದಿರಂ ಬರ್ಪ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದಿತ್ತಾಸನ್ನ ಭವ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸ್ಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು ; ಕಾಣು : ಆ ಗುರುವಿನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನದೆಂತುಪಲಕ್ಷಿಸಲಾರ್ತೆಯೊ ಮಹಾಪುರುಷ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨) ; ಉಣ್ಮುವ ಕಣ್ಣ ನೀರಿನಂಕುರಿಸಿದ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮದೊದವಿಂದುಪಲಕ್ಷಿಸೆ ಬರ್ಪುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨) ; ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನಿಕೆಯ ಮನದೊಳಾದುಪಶಮಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಸಾರಸ್ವರೂಪಮನಿಂತೆಂದು ಬೆಸಸಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫ ವ) ; ವಕ್ಷೋಜಕಂಚಿಕ ಸ್ತನಮುಪಲಕ್ಷಿಸೆ ಮೊಲೆ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮–೮).
[ಉಪಲಕ್ಷಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪಲತಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲುಭಾಗ : ತಮಾಲಪಾದಪದಪಲ್ಲವಮಂ ಪೀಡಿದೊಂದು ನಿರ್ಮಲೋಪಲತಲದಲ್ಲಿ ತದ್ರಸದಿನಾಗಳೆ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೭).
[ಉಪಲ + ತಲ]

ಉಪಲಬ್ಧ (ಗು). ೧. ದೊರೆತ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳೆಱ ತಮಂ ಮೆಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧) ; ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ವೊಂದೇ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಚ. ೪೫). (ನಾ). ೨. ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುದು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು : "ಅವಗೀತಂ, ಮುಹುರ್ದೃಷ್ಟಂ, ಉಪಲಬ್ಧಂ –ಈ ೩ ಮಗುಱೆಕಂಡುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥ (ನಾ). ನಡೆದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥ : "ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ, ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥಾ – ಸತ್ಯವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ದಿಟವಾದ ಗ್ರಂಥ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭). [ಉಪಲಬ್ಧ + ಅರ್ಥ]

ಉಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಆದಾಯ ; ವರಮಾನ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾದಂಥಾ ಉಪಲಬ್ಧಿಗಳನ್ನೂ . . . ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಥಾಸ. ೨೯). ೩. ಜ್ಞಾನ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ : "ಪ್ರೇಕ್ಷಾ . . . ಸಂವಿತ್ತಿಃ, ಉಪಲಬ್ಧಿಃ – ಈ ೧೩ ಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಿಯಬಹುದಾದ ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಈಗಿರುವ ; ಪ್ರಚಲಿತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಲಸಿತ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ : ವೈಶದ್ಯದ್ಯೋತಿ ಚಂದ್ರೋಪಲಸಿತ ಭಸಿತಾನಂತಕಾಂತೋತ್ತಮಾಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಭ (ನಾ). ಗೌಣಲಾಭ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಆದಾಯ : ಬಲ್ಲವರು ಕೈವಲ್ಯಪದದಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಲಾಭೋಪಲಾಭ [ಪಾಠಾಂ. ಭೋಗ] ದಲಿ ಎಲ್ಲ ಹರಿಮಯವೆಂಬ ಭಾವನೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೩೫). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲನೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ; ಮುದ್ದಾಡುವುದು : ಸರ್ವದೋಷ ಪ್ರದುಷ್ಟ ಗಜಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೨ ವ).
[ಸಂ. ಉಪಲಾಲನ]

ಉಪಲಾಲನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು ; ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು : ಅಂತು ಮದೋಗ್ರಮುಂ ಅಖಿಲಲಕ್ಷಣಸಮಗ್ರಮುಮಾದ ಗಜಪತಿಯೊಳುಪಲಾಲನೋಕ್ತಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೯೪ ವ).
[ಉಪಲಾಲನ$_1$ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಲಾಲಿತ (ಗು). ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುದ್ದಾಡಿದ: ಜನಪ ಕೇಳು ಪಲಾಲಿತಾಂಜನವೆನೆ ಜಿತಾಕ್ಷ ವಿಪಕ್ಷನಾದವು ವಿನುತ ಕರ್ಣ ಪ್ರಣಯಗಳು ವೃಷಸೇನ ವೈರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೨೦); ಹರಿ ನಿಜಜ್ಞಾನೋಪಲಾಲಿತ ಪರತರಾನಂಪಾನುಭವವಿನಿತಿರದೆ ವಿಸ್ತರವೆನಲು ವರ್ಣಿಸತಕ್ಕುದಿದಱೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧–೧–೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಮುದ್ದುಮಾಡು: ಈ ಪರಿಯೊಳನವರತಮುಂ ಸತಿಯೋಪ ಶಿವನಂ ತನಯನೆಂದೇ ರೂಪಿಸುತ್ತುಪಲಾಲಿಸುತ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸವು. ೧೫–೧೫). ೨. ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಮಂಗಳಪ್ರದವಾಗಿ ಸಂದಿತು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಬಸವ ನಿನಗೆನುತಂಗಜಾಂತಕಭಕ್ತರತಿ ಉಪಲಾಲಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸವು. ೩೬–೬೧); ಕೇಳು ಜನಮೇಜಯ ಧರಿತ್ರೀಪಾಲ ಧರ್ಮಜನರ್ಜುನನನುಪಲಾಲಿಸಿದನುಱೆ ಮುಳುಗಿದನು ಪುಳಕಾಶ್ರುಪೂರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨–೧).
[ಉಪಲಾಲನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪಲಾಸಿತ (ಗು). ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವನಸ್ಪತಿಪರಿಚ್ಛದಾಯಮಾನ ಪಲ್ಲವೋಪಲಾಸಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಲ್ಲವೋಲಾಸಿತ]ಗುಚ್ಛಾಚ್ಛಾದನ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ, ಉಪಸರ್ಗಃ ... ವಿಪ್ಲವಃ – ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಗ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಪ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಸವರಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಶಿಖಾರೋಚಿಃ ಪಟಳೋಪಲಿಪ್ತಮೆನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬). [ಸಂ.]

ಉಪಲೆ (ನಾ). ೧. "ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ.
[ಸಂ. ಉಪಲಾ]

ಉಪಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು. ೨. (ಗಾಯಗಳಿಗೆ) ಬಳಿಯುವ ಮುಲಾಮು, ಗಂಧ, ಔಷಧಿ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉಪವನ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ: "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಂ – ಈ ೨ ಆರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೯); "ಊರ ಸಾರಿಪ್ಪ ವನಮಾರಾಮಮುಪವನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೫೦); ಬರಿಪೆನಮೋಘಮಿಂದುಪವನಾಂತರದಲ್ಲಿಗೆ ನಲ್ಲನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪವರ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದ ಹುಡುಗಿ; ವರನನ್ನು ಹೊಂದುವ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹುಡುಗಿ: ನನ್ನ ಉಪವರಳಾದ ಕನ್ನೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೧೦೧).
[ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣವರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಣನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಣೆ: ನಾಡಾಡಿಗಱಿವಿನಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದ ವಸ್ತೂಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿಶಯಮುಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೫). [ಸಂ. ಉಪವರ್ಣನ]

ಉಪವರ್ಣಿತ (ಗು). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ: ಮಾತುಗಳಾವುವಾನುಪವರ್ಣಿತಮಾರ್ಗಯುತ ಪ್ರಯೋಗಸಂಜಾತ ವಿಭಾಗದಿಂ ನೆಗಬ್ದ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಗುಣಮಂ ತಗಳ್ಚುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ದೇಶ; ನಾಡು: "ನಿವೃತ್, ಜನಪದಃ, ದೇಶಃ, ಉಪವರ್ತನಂ – ಈ ೪ ನಾಡು" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೯). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಸಥ (ನಾ). ಉಪವಾಸದ ದಿವಸ: ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಹದಿನೈದನೆಯ ದಿವಸ; ಕೌಮುದಿಯೆಂಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿ; ಅಂದು ಉಪವಸಥ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: "ಉಪವಸ್ತಂ . . . ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಪವಾಸವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತು (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಉಪವಾದಕ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನುಡಿಸುವ, —ಬಾರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವರ್ಗದ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಆಗಳ್ ನಾಕಲೋಕವಾದ್ಯಂಗಳೊಳನೇಕಭೇದಂಗಳಪ್ಪುಪವಾದಕ ಪರಿವಾದಕ ವಾದ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ನೆಗೞೆ (ಆದಿಪು. ೭–೧೧೮ ವ). ೩. ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸುವುದು. ೨. ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು; ಹಸಿದಿರುವುದು: ನಿದ್ರೆಗೆಟ್ಟು ನಿಡುಜಾಗರದೊಳ್ ತೊಡರ್ದೇಕಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನವೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೬); ವ್ರತಹೋಮ ನಿಯಮೋಪವಾಸ ದಾನಂಗಳೆಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ಹದಿಬ. ೩–೬).

ಉಪವಾಸಬೀಳು = ಊಟಮಾಡದಿರು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ಉಪವಾಸಬಿದ್ದು ಮಹಾತ್ಮರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮೇಲು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೦). ಉಪವಾಸಮಾಡು = ಉಪವಾಸಬೀಳು: ಏಕಾದಶೀ ದಿನ ವೈಷ್ಣವರು ಉಪವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಪವಾಸಮುಗಿಸು = ಉಪವಾಸಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊ: ತಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಈಡೇರಿದುದರಿಂದ ನೌಕರರು ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಉಪವಾಸವಿರು = ಉಪವಾಸಬೀಳು: ಮೂಱು ದಿನವುಪವಾಸವಿರ್ದನು (ಬಸವು. ೫೦–೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ಉಣ್ಬುದಿಲ್ಲ ಕುಡಿವುದಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದಿರ್ದರಾಮೆನಿತು ಕೀಱಿ ನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೬). [ಉಪವಾಸ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡುವ ಮುಷ್ಕರ; ಊಟಮಾಡದೆ ಮುಷ್ಕರ ಹಿಡಿಯುವುದು: ನೌಕರರು ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪವಾಸ + ಮುಷ್ಕರ]

ಉಪವಾಸಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವವನು; ಹಸಿದಿರುವವನು: ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದೆ). 'ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ', 'ಮಾಸೋಪವಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪವಾಸಿಗ (ನಾ). = ಉಪವಾಸಿ: ಅಟಮಟಗಂ, ಪುಸಿಗಂ, ಉಪವಾಸಿಗಂ, ನಿಯಮಿಗಂ, ವ್ರತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಉಪವಾಸ + –ಇಗ]

ಉಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಆನೆ, —ವಾಹನ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿಧಿ (ನಾ). ಒಳನಿಯಮ; ಉಪನಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿದ್ಧ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸಹಿತವಾದ: ಪಿಂಜರವರ್ಣಪಲಿತಶ್ಮಶ್ರುಕೂರ್ಚೋಪವಿದ್ಧವೃದ್ಧಕಂಚುಕಿಸಂಚಯಮುಂ . . . ಇರ್ಪಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಶೇಷಣ (ನಾ). ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಷೆ (ನಾ). ಅತಿಬಜೆ: "ಉಪವಿಷಾ, ಅಪವಿಷಾ . . . ಅತಿಬಜೆಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ. ಉಪವಿಷಾ]

ಉಪವಿಷ್ಟ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ; ಕುಳಿತ: ಸುರಪತಿಗುಪವಿಷ್ಟಾಸನಾಕಂಪದಿಂದಂ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪವೀಣಿತ (ಗು). ವೀಣಾವಾದನದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಮಧುಕರನಿಕರನಿನಾದೋಪವೀಣಿತ ಕ್ರೀಡಾಸರೋವರಂಗಳೇ ಜಳಕೇಳೀ ಕುತೂಹಳನಿಳಯಂಗಳಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವೀತ (ನಾ). ೧. ಜನಿವಾರ; ಯಜ್ಞೋಪವೀತ: "ಜನ್ನಿವಾರಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮುಮುಪವೀತಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೮); ಕಮಲಿನಿಯೊಳಗುಣ್ಮಿದ ನವಮೃಣಾಳಮೆನಲೆಸೆದುದು ಮುನಿಗತ್ಯಂತ ಧವಳಮೆನಿಪುಪವೀತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೫). ೨. ಎಡದ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೂ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಕೆಳಗೂ ಬರುವಂತೆ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು: "ಜನ್ನವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು ಎಡದೊಡುವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೩). [ಸಂ.]

ಉಪವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿ; ಉಪಕಸಬು: ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಉಪವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬೇಕು (ತರಬೆ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪವೇದ (ನಾ). = ಉಪಾಂಗ ೩: ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು . . . ಋಗ್ವೇದದ ಉಪವೇದವೆಂದೂ ಶೌನಕ ಚರಣವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಅಥರ್ವವೇದದ ಉಪವೇದವೆಂದೂ ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬೈಠಕ್. [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನ (ನಾ). = ಉಪವೇಶ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು . . . ಉಭಯ ಸದನಗಳೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಉಪವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರುವ ಹಾಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನಮಂದಿರ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ; ಬೈಠಕ್ ಖಾನೆ: ಭೃತ್ಯನು ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ವೈದ್ಯನ ಉಪವೇಶನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಚೆನ್ನಬೀ. ೧೮೮). [ಉಪವೇಶನ + ಮಂದಿರ]

ಉಪವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ; ಧರಿಸಿದ: ನವವಸ್ತ್ರೋಪವೇಷ್ಟಿತ ಘನಜಟಾಭರರು (ಬಸಪು. ೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ: ನಿಶ್ಚಿಂತಮನಸಿ ಕೂರ್ಪಂತರ್ಪಂತುಪಶಮಮಿರ್ದುದಾ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮನೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೧). ೨. ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಶಾಂತಿ: ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಧೈರ್ಯಮುಪಶಮಮೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೫). ೩. ಶಮನ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು; ವಾಸಿಯಾಗುವುದು. ೪. [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉಪಶಮ (ಕರ್ಮ ಫಲಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು)" (ಜೈನಪ.' ೩೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮನ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಶಾಂತವಾಗುವುದು: ಅವರ ಕೋಪ ಈಗತಾನೆ ಉಪಶಮನವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು; ಶಾಂತವಾಗು: ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತ್ತೆ ಕಟಕಮನೊಳಕೊಂಡ್ಡುಳುರ್ವ್ವಗ್ನಿ ದಾನಚಿನ್ತಾಮಣಿ ನಿರ್ಮ್ಮಳಜಿನಗನ್ಧೋದಕಮಂ ತಳಿಯಲ್ಕುಪಶಮಿಸಿತೆನ್ದೊಡೇವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೪; 1007); ಗಾಳಿಯುಪಶಮಿಸಿದೊಡೆ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ತಾನೇ ನಿಲುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೨). ೨. ಶಮನಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಉಪವಾಸದಿಂದಜೀರ್ಣಮನುಪಶಮಿಸುವ ವೈದ್ಯನಂತೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೯). ೩. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊ; ಸೈರಿಸು: ಅಗ್ರಜರನುಜರಲಿ ಕದಡಾದೊಡುಪಶಮಿಸುವಿರಿ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೬). [ಉಪಶಮನ + -ಇಸು₃]

ಉಪಶಮೆ (ನಾ). = ಉಪಶಮ ೧: ಉಪಶಮೆಯು ನನ್ನ ಕುಮಾರನಾದ ಉದಾಯುಭದ್ರನಿಗೆ ಬರಲಿ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೮೨). [ಸಂ. ಉಪಶಮ]

ಉಪಶಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ರೋಗನಿದಾನ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಪಥ್ಯ: "ಉಪಶಯವೆಂಬುದು ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ ಈ ಆಹಾರ ಹಿತ, ಆ ಆಹಾರ ಅಹಿತಮೆಂಬುದು" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ: "ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಂ, ಪರ್ಯಂತಃ, ಪರಿಸರಃ, ಕ(ಪ)ಟಃ — ಈ ೫ ಊರ ಹೊ(ಜ)ರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೪). ೨. ಶಾಖೆ; ವಿಸ್ತರಣೆ. ೩. ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆ: ೧, ೩. ಅಪರಿಮಿತ ಪೌರಕಳಕಳಮುಪೇತಬಾಳಾಪ್ರಪಂಚಮತಿ ವಿಶ್ರುತಮಿಂತುಪಶಲ್ಯಂ ವಿರಹಿಗಳೆರ್ದೆಗುಪಶಲ್ಯಮಿದೆನಿಸಿ ಸಂತತಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯಕ (ನಾ). = ಉಪಶಲ್ಯ ೧: ರಹಟ ಘಟೀಯಂತ್ರಂಗಳ್ ಬಹುವಿಧವಿಭ್ರಮದಿನೆಸೆವುವುಪಶಲ್ಯಕದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಡಗಿದ; ಶಮನಹೊಂದಿದ: ಉಪಶಾಂತರಜೋವಿಕೃತಿಯಿನುಪಾತ್ತಕಾಳಿಮಪಯೋಧರಾಸ್ಯತೆಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೩). (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಸಹನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ವಿವೇಕದ ಫಲ ಶಾಂತಿ, ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಶಾಂತನಾಗು (ವಚಭಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತಿ (ನಾ). ಶಾಂತಿ; ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ: ಎಸೆದುದೀ ಭರತಾವನಿ . . . ಜೈನಾಗಮ ಭಾಗಿ ಭವ್ಯಜನಕೇನುಪಶಾಂತಿಯೊ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಖೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಂಬೆ, —ಕವಲು; ಚಿಕ್ಕರೆಂಬೆ: ಬೇರು ನೀರುಂಡಾಗ ತಣಿಯವೆ ಭೂರುಹದ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೪೮). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಯ (ನಾ). ೧. ಸರದಿಯಿಂದ ನಿದ್ದೆಮಾಡುವುದು; "ಸರದಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಆನುಪೂರ್ವಿ; ಕ್ರಮ: ಪರಿಪಾಟೀ, ಆನುಪೂರ್ವೀ, ಉಪಶಾಯಃ . . . ವಿಶಾಯಃ — ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಒಡಗೊಂಡ: ಅಷ್ಟಮಭೂಮಿ ವಿಷ್ಟರಸ್ಥಾವಧಿಸೌಖ್ಯ ಮುಖ್ಯರುಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಷ್ಟಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆ . . . ಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಉಪಶೀರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಮೂರುಮುತ್ತುಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಪಶೀರ್ಷಕಾವಘಾಟಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳ ತರ ಬಂಧೋಪಪದ ಪಂಚಕ ಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮-೫೪ ವ). ೨. ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಸಂ.]

ಉಪಶೋಭಿತ (ಗು). ಅಲಂಕೃತವಾದ; ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಚಂಚತ್ಕಾಂಚನಮಂಚೋಪಶೋಭಿತ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ . . . ಪಟ್ಟಿರ್ದ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನನಟ್ಟಿ ಪಸರಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೇಳಿದ. ೨. "ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮೂರನೆಯವನು ಕೇಳುವುದು: ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಡೆದುಪಶ್ರುತಿಗುಮ್ಮಹವನೈದುವವೊಲೌಕುವ ಮರ್ಮಿಗಳನೊಳಹೊಯ್ದು ಕೊಂಬುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೭೭). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದು. ೪. (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ) ಅಶರೀರವಾಣಿ. ೫. ವೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇರುವ ಬೇರೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗಗಳು; ಸ್ಮೃತಿಗಳು. [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು: ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪ ದಿವಸ ವಾರನಕ್ಷತ್ರ ಮುಹೂರ್ತದೊಳತಿಬಲಮಹಾರಾಜನಂ ಕಂಡಿರ್ವರುಂಬೇಜಿಬೇಜುಪಶ್ಲೋಕಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೪). [ಉಪಶ್ಲೋಕ್ಯ + -ಇಸು]

ಉಪಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಬಲ: ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಗೆ ಧರ್ಮವೇ ಉಪಷ್ಟಂಭ (ಮುಕ್ಸಾರ. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಷ್ಟಂಭಕ (ನಾ). = ಉಪಷ್ಟಂಭ: ಅವನ ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರವೀಣತೆಗೂ ರಣನಿಪುಣತೆಗೂ ಉಪಷ್ಟಂಭಕವಾಗಿ ಅಪಾರವಾದ ಸಹಾಯಸಂಪತ್ತಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಆರ್ಯಕೀ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪಾದವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಭಿವಾದನ: "ಅಭಿವಾದನಮುಪಸಂಗ್ರಹಣಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೪). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುವವನು: "ವಂದಿಸುವ ಮನುಜನುಪಸಂಗ್ರಹಣನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). (ಪಾದ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು) ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹನಾದವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದೆ ಅಭಿವಾದನಮಂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ವಾತನಂ ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ. ೨. ಒದಗಿದ; ಸಂಪಾದಿತವಾದ. ೩. ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ. (ನಾ). ೪. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಧಿಸಿದ ಪಶು: "ಉಪಸಂಪನ್ನಃ . . . ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಪಶು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೦). ೫. ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಂದ ರುಚಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ; "ಸರ್ವ ಪರಿಕರದಿಂದ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದುದು; ಸಾಕಾದುದು: "ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ಉಪಸಂಪನ್ನಂ, ತೃಪ್ತಿಃ, ಸೌಹಿತ್ಯಂ – ಈ ೪ ತ(ಣಿ)ಣುವು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೧). ೭. ಸತ್ತವನು; ಮೃತನಾದವನು: "ಪರಾಸುಃ, ಉಪಸಂಪನ್ನಃ, . . . ಮೃತಃ – ಈ ೫ ಸತ್ತಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂವ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ: "ಉಪಸಂವ್ಯಾನಂ . . . ನಿವಸನಂ – ಈ ೪ ಉಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಮರಳಿ ಪಡೆ: ತೆಗೆಸಿದನು ಶಿಖಿಶರವ ಧನುವಿಂದುಗುಳಿಸಿದ ವಾರುಣವನಭ್ರವ ಮೊಗೆದುದದ್ಭುತವಾರಿಯುಪಸಂಹರಿಸಿದನು (ಸಂಭಪ. ೧೪-೬೬). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡು; ಸಮಾರೋಪಮಾಡು: "ನವೋ ನವೋ ಭವತಿ ಜಾಯಮಾನೋಹ್ನಾಂ" ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯಾಂತಮಂ ಜಾಯಮಾನೋಹ್ನಮೆಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸಲಾಗದು (ಶಮದ. ೭೧ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅಡಗಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊನೆಗಾಣಿಸು: ಮಲೆವ ರಿಪು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರೆ ಬೆಸನಾಂತಿವರು ನಡೆದು ಅಲಘುಭುಜಬಲದಿಂದ ಮಂತ್ರದ ಬಲದಿ ಅದನುಪಸಂಹರಿಸಿ ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೧೬). [ಉಪಸಂಹರಣ + -ಇಸು]

ಉಪಸಂಹಾರ (ನಾ). ೧. (ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ತಡೆಯುವುದು; ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ೩. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ. ೪. ನಾಶ; ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೨: ಅಂತು ಸೂಚೀನಾಟ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾದಾಕೆಗಳಾಡಿದಾಟಮನಿಂದ್ರಂ ಸೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚುಗೊಟ್ಟುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೪ ವ). ೨. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೩: ತೇರಂ ಕುದುರೆಯನೆಸಗುವ ಸಾರಥಿಯ ಪೊಡರ್ಪನಯ್ದು ಬಾಣದೊಳುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೯). [ಉಪಸಂಹಾರ + -ಇಸು]

ಉಪಸಂಹೃತಿ (ನಾ). = ಉಪಸಂಹಾರ ೪: ಕೃತಕ ತುರಂಗಮಾಕೃತಿಯನಂದುಪಸಂಹೃತಿಮಾಡಿ ಮುನ್ನಿನಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕನುಚರಂ ಖಚರಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಚಿವ (ನಾ). ಸಚಿವನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು: ಶ್ರೀಯುತರು ಹಣಕಾಸಿನ ಉಪಸಚಿರಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ: ಇಂದುಮುಖಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿದಳು ಮುದದಿಂದಖಿಳಭುವನಾಶ್ರಯೋದರ ಮಂದಿರಂಗುಪಸನ್ನ ಜನ ನಿಜಬಂಧುವಿಂಗೊಲಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭-೨೧). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರಬರುವಿಕೆ, —ಸಾರುವಿಕೆ: "ಉಪಸನ್ನಮುಪನತಮುಪಸ್ಥಿತಂ ಸೇರಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮಿತಿ (ನಾ). ಒಳಸಮಿತಿ; ಅಂಗಸಮಿತಿ: ಹುಡುಗರು... ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾನುಸ್ಮೃ. ೫೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸಮುದ್ರ: ಲವಣಸಮುದ್ರದುಪಸಮುದ್ರದ ನಡುವೆ ನಡೆದು (ಆದಿಪು. ೧೩-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. ಹಸುವಿನ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವುದು; "ದನದ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರಣ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. "(ಕಾರ್ಯ, ಮಾರ್ಗ, ಕಥೆ, ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮುಂಬರಿವು; ಮುನ್ನಡೆ; ನಡಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಸಾಗಿಸುವುದು" (Continuation. ಇಂಕನ್ನಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: "ಪೊರೆ – ಪೋಪಸೀ, ಉಪಸರ್ಗೇಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ: ದೇವೋಪಸರ್ಗ ಮನುಷ್ಯೋಪಸರ್ಗ ತಿರಿಕೋಪಸರ್ಗಮಚೇತನೋಪಸರ್ಗಮೆಂದಿಂತು ಚತುರ್ವಿಧಮಪ್ಪುಪಸರ್ಗಮುಮಂ... ಸೈರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೨); ಸ್ವರ್ಗವಾಗಿದ್ದುದಹುದು ನಮಗಿಲ್ಲುಪಸರ್ಗವೆಂಬುದು ಕನಸಿನೊಳು ಅರ್ಗೆ ಸುಖವ ಕೊಡದರಸ ನಿನ್ನೊಂದು ಸಂಸರ್ಗದೋಳಗವೆಂದರವರು (ಭರಚ. ೧೪-೬). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುಗಳ ಹಿಂದೆ ಸೇರುವ ಅಕ್ಷರ ಸಮುದಾಯ: ಯಾಸ್ಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮ ಆಖ್ಯಾತ ಉಪಸರ್ಗ ನಿಪಾತ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧಗಳಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೭). ೫. ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಕೇಡು. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಸೇವಕ : "ಉಪ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪ, ಅವ]ಸರ್ಪನೆಸಲು ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೧). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು. [ಉಪಸರ್ಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪಸರ್ಯೆ (ನಾ). ಬೆದೆ ಬಂದ ಹಸು : "ಉರ್ಕಿನಾಕಳುಪಸರ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೪–೪). [ಸಂ. ಉಪಸರ್ಯಾ]

ಉಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ರುಜುವಾತು : ಮೋಕ್ಷಮಹುದಾಗಿ ಚಂಡಿಗೆ ಶಾಪಮಿಾಗಲುಪಸಾಕ್ಷಿಗೈತಂದು ನಿಂದುದು ಹಯಂ ನೀಂ ಮುಟ್ಟಲೀಕ್ಷಣದೊಳೆದ್ದು ಪೋದಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೨). [< ಸಂ. ಉಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಉಪಸಾಗರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಾಗರ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೫ ೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಾಂತಗೊಂಡ ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನುಪ್ರಮೇಯ : "ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿದ, ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅನುಸಿದ್ಧಾಂತ ; ಪರಿಣಾಮ" (Corollary. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೂರ್ಯಕ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಪರಿಧಿ : ಪರಿಧಿಯುಪಸೂರ್ಯಕಂ ತತ್ಪರಿವೇಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨–೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪುದ್ಗಲಂಗಳೊಳ್ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರದೇಶೋಪಸೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಸಮಸಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೇವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆ ಮಾಡು ; ಪರಿಚರ್ಯೆಮಾಡು : ಸಂತತಮುಪಸೇವಿಪಂತೆ ಯತಿಕಾಮಿನಿಯರ್ ಮೊಗೆದುಯ್ದು ನೀರ್ಗಳಂ ಲತೆಗೆಜಿ೯ವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬––೪೩).

[ಉಪಸೇವನ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಪಸೇವೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡುವುದು ; ಉಪಚಾರಮಾಡುವುದು.'ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಪಸೇವಾ]

ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡು ; ಉಪಚಾರಮಾಡು : ಕುಲಿಂಗಿಗಳಂ ಕುಬ್ರಾಹ್ಮಣರನುಪಸೇವೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೮). [ಉಪಸೇವೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ. ೨. ಉಪಕರಣ; ಅಣಿ; ಸಾಮಗ್ರಿ: ರಚನೆಯ ಬಗೆ ರಮ್ಯಮಾಗೆಯುಪಸ್ಕರ ಉಚಿತಮೆನಿಸಿಯೊಳ್ಪವಡೆಯೆ (ಹದಿಬ. ೮–೨೬). ೨. ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಿಗಗಳು; ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು. ೩. ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರ ; ಸಂಬಾರ ; ಮಸಾಲೆ : ಚುಲ್ಲಿ, ಪೇಷಣಿ, ಕಂಡನಿ, ಉಪಸ್ಕರ, ಉದಕುಂಭ–ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಕಾರಕ (ಗು). ೧. ಶೋಭಾಕಾರಕವಾದ. ೨. ಪೂರಕವಾದ: ವ್ಯಂಗ್ಯವು ವಾಚ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಕಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಭಾರಮಿಾ. ೩೧೨).

[ಸಂ.]

ಉಪಸ್ತರ (ನಾ). ಹಾಸಿದ್ದು ; ಹಾಸು ; ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವು : ರಥಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಉಪಸ್ತರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು . . . ಏನಾದರೂ ಮಂತಣ ಮಾಡುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮಿಾಪದ. (ನಾ). ೨. (ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬–೬ ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು ; ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವುದು : ಸಾಮಯಿಕಮುಂ ಛೇದೋಪಸ್ಥಾಪನಮುಂ ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿಯುಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಮುಮಂ. . . ನೆಱಿದು ನಿಸ್ಸಂಗರಾಗಿ(ಅಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದ : ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ಅಡ್ಡಿಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸಾಜ. ೬೬). ೨. ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ; ಹಾಜರಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವುದು ; ಸಮ್ಮುಖತೆ ; ಹಾಜರಿ : ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಾನು ಊಹಿಸಿದೆ (ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ. ೧೬).

[ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥೆ (ನಾ). (ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ : ವಾಕ್, ಪಾಣಿ, ಪಾದ, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥೆ ಎಂದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದು (ಸೀಗಟ್ಟು. ೧೩೮). [ಸಂ. ಉಪಸ್ಥ]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು. ೨. ತೊಳೆಯುವುದು ; ಮಾರ್ಜನ ; ಸ್ನಾನ. ೩. ಆಚಮನ. ೪. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶನ (ನಾ). = ಉಪಸ್ಪರ್ಶ ೨ : "ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ, ಆಚಮನಂ– ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟು ಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೨೫೪).

[ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಸಮಿಾಪದ ಸ್ವರ್ಗ : ವಿಪುಲ ವ್ಯಾಕರಣದಿ ಸ್ವರ್ಗದೊತ್ತಿಗೆ ನಾಮ ಉಪಸ[ಸ್ವ]ರ್ಗವೆಂದಹುದಾಗಿ ಉಪಸರ್ಗವೆನಬೇಡ ಉಪಸ್ವರ್ಗವೆನಬೇಕು ಲಿಪಿಗೊತ್ತು ತಪ್ಪಿತು ಕೆಳಗೆ(ಭರಜ. ೧೪–೭).

[ಸಂ.]

ಉಪಹತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ : ಉಪಹತರಲ್ಲದ ಚಂದ್ರ ಶುಕ್ರರು ಸ್ತ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬುಧ ಶನಿ ಸೂರ್ಯಕುಜ ಗುರುಗಳು ಪುರುಷಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಬಲಿಷ್ಠರು (ಜಾತಕ. ೨–೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಿಂ ಬೇಱೊಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಛೋದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). ೨. ಕೇಡು ; ಅಪಾಯ ; ತೊಂದರೆ ; ಹಾನಿ : ರನ್ನದ ದೀವಿಗೆ ಪರುಷಪವನಹತಿಯಂ ಬಗೆಯದವೊಲ್ ಸೀತೆ ಬಗೆದಳಿಲ್ಲುಪಹತಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೯೦). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ : ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕೈದೆಂಬಿವಜುಪಧೆಯೊಳಾಱಿಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೭). ೪. ಅಶಾಂತಿ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ಉದ್ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು : ಬನದ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಗುಪಹತಿಗೆಯ್ವುದಿದಂ ತವಿಪುದೆನಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೨೪ ವ). [ಉಪಹತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನಗೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಉಪಹಸಿತ ಸನತ್ಕುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಮಕರಕೇತು ಸೌಂದರ್ಯನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೧ ವ). (ನಾ). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ಅಥವಾ ಅಪಹಾಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಆರು ವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತ ಹಸಿತಗಳೂ ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ . . . ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಮೀ. ೪೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು. ೨. ಬಲಿ; ನೈವೇದ್ಯ; ಅರ್ಪಣೆ. ೩. ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ: ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಮುಹೀತಳನಿಹಿತಮಣಿಕಿರೀಟರಶ್ಮಿಸಂದೋಹಸಾಂದ್ರ ಕುಂಕುಮಪಂಕದಿಂ ವಿಹಿತೋಪಹಾರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೨ ವ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪಹಾರಮೆನಲ್ ಪಸರಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೨); ದೇವದಾನ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಕಾಣಿಕೆ ಉಪಹಾರ ಮೊದಲಾಗಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಆ ×× ರಾಮಕೃಷ್ಣದೇವರವರೆ ಕೊಂಬರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೭–೨; 13ನೆಯ ಶತ). ೫. ತಿಂಡಿ. 'ಉಪಹಾರಗೃಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರಗೃಹ (ನಾ). ಉಪಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಹೋಟೆಲು: ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು ಒಂದು ಉಪಹಾರಗೃಹವನ್ನು ತೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪಹಾರ + ಗೃಹ]

ಉಪಹಾಸ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ವಿಡಂಬನೆ; ಹಾಸ್ಯ: ಭಾವಿಸಿ ವಂದಿಜನಂ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊಡರಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೦); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿದ ಗಲ್ಲದುಪಹಾಸದ ನುಡಿಯ ಮೈಛಲ್ಲಣೆಯ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೭–೩೩). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಕ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಕಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸನ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಧಿ ಯಾವುವೆಂದೊಡೆ:—ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಹಾಸನ . . . ಸ್ಕಂಧೋಪನಯಮೆಂದು ಷೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೮). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಿ (ಗು). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ: ನಿರಾಕುಳ ಸ್ವಾಂತನಪಗತರಾಜ್ಯಚಿಂತನಮುರಸೌಂದರೀವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿ ಗಗನಚರ ಸೌಂದರೀಮನೋನಯನಸೌಂದರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧–೮೧ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಹಾಸಿನ್]

ಉಪಹಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿರುವ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಮೂಡಣ ಭರತದೊಳ್ ಉಪಹಿತಲೋಭವಶಜನಪರಿಪೂರ್ಣ ನಾನಾನಗರ ನಂದನವನನದೀರತ್ನನಿಕರಾಕರ ಸರಃಕೇಪಾರಸಾರ ಸಂಪದ್ವಿಷಯಮುಪ್ಪ ಆಳಕಾವಿಷಯಮೆಂಬ ದೇಶದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭೯ ವ); ತಿಳಿ ಬಗೆಯಿಂ ಪರಮಾರ್ಥಾದ್ಯುಪಹಿತಮುಂ ಹಿತಮುಂ ನೀಂ (ಸೌನಂದ. ೯–೪೯). ೨. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಅವಲಂಬಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಹೃತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಕರೆತರಲಾದ. ೨. ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಪಹ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆಹೊರೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ರಹಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗುಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಳ: "ರಹಃ . . . ಉಪಹ್ವರಂ – ಈ ೯ ಏಕಾಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಳ 'ಉಪಲ' ನೋ.

ಉಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಗದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಅಂಗದೊಳಗಿನ ಅಂಗ,—ಅಂಶ: ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗ ಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨–೫). ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು,—ತಿಲಕ. ೩. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ವೇದದ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಿಭಾಗ; ಮೀಮಾಂಸೆ, ನ್ಯಾಯ, ಪುರಾಣ, ಸ್ಮೃತಿಗಳೆಂಬ ವೇದಗಳ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಂಗಗಳು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಿಸಿದುವು ರಾಗಾಂಗ ಭಾಷಾಂಗಮಾ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮುಪಾಂಗಮೆಂಬ ನಿಜಭಾಷೆಯೊಳು ಸೂಚಿಸೊಂದು ರಾಗಂಗಳು (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ; ಉಪ್ಪಂಗ: ಚೆಂಗು ದಂಡಿಗೆ ಮುಖವೀಣೆ ತಿತ್ತಿ ಜಂತ್ರವುಪಾಂಗ ಮುಂತಾದುವನಾಂತು (ಭರಚ. ೪೭–೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ: "ಸಮೀಪಂ . . . ಉಪಾಂತಂ, ಅಪವಾಂತರಂ – ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೭೮). ೨. ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಯದು. 'ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಪೊಜಗು ಒಳಗು ಪೊಸತು ಪಚಿದು ಎಳದು ಎಂಬಿವರ್ಕೆ ಸಮಾಸವಿಷಯದೊಳುಪಾಂತಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಲೋಪಮಾಗಿ (ಶಮದ. ೫೮ ವೃತ್ತಿ). [ಉಪಾಂತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಾಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಅಮಿತ ಜಿನಮಾಳೆಯೊಳ್ ವರ್ಧಮಾನಜಿನನೆಂತುಪಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನೆಗಟ್ದಪೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨೪). ೨. ಕಡೆಯದರ ಸಮೀಪದ್ದು; ಕೊನೆಯದರ ಹಿಂದಿನದು: ಉಪಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಸುರಾರಿ ಕುತರ್ಕೋಕ್ತಿಯನೆಂತು ಪೂಣ್ದು ಬೆಸವೇಟ್ಟನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕಪರಿಜ್ಞಾನನಾನಪತಿ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫–೬೫). ೨. ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. 'ಉಪಾಂಶು ಜಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶುಜಪ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: "ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುವ ಹಾಗೆ ಓಷ್ಠಸ್ಪಂದಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಪಿಸುವುದೇ ಉಪಾಂಶುಜಪವೆನಿಸುವುದು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೯). [ಉಪಾಂಶು + ಜಪ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ನಡಸುವ ಕೊಲೆ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವುದು. 'ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಪಾಂಶು+ವಧೆ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲೆಮಾಡು: ಮದೀಯಜನಕನಂ ಚಂದ್ರೋದರ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನನುಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ವುದುಮೆಮ್ಮ ಪರಿಜನಮೋಡಿಪೋಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೨೨ ವ). [ಉಪಾಂಶುವಧೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಾಂಸು (ನಾ). ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಬಿಲ್ಲೊಳಲುಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದೆಯೊಳಲುಮಾಂಪುದರಿದುಪಾಂಸುವದೆ ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡುವುದುತ್ತಮುಪಕ್ಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಾಂಶು]

ಉಪಾಕರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರೆಯುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೩. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞಪಶುವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಸಿದ್ಧತೆ. ೨. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ; ಜನಿವಾರದ ಹಬ್ಬ; ಶ್ರಾವಣಿ. [< ಸಂ. ಉಪಾಕರ್ಮನ್]

ಉಪಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಧಿಸಿದ ಯಜ್ಞಪಶು: "ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಪಶು ಉಪಾಕೃತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೯–೨೬೩). [ಸಂ.]

ಉಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು; ಪೂರ್ವಕಥೆ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ ಸಣ್ಣಕಥೆ: ಪೆಜವುಮುಪಾಖ್ಯಾನ ಕಥೆಗಳೊಳಮೊಂದುಮಂ ಕುಂದಲೀಯದೆ ಪೇೞ್ದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಮ (ನಾ). ೧. ತಲಪುವುದು; ಬಂದು ಸೇರುವುದು. ೨. ಒದಗುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು. ೩. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ. ೪. ವಾಗ್ದಾನ; ಮಾತುಕೊಡುವುದು. ೫. ಅಮುಖ್ಯ ಅಥವಾ ಗೌಣವಾದ ಆಗಮ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಮಂತುಳ್ಳಿ, ಉಪಾಗಿ, ಮೆಂತೇ ಹುಳಿ (ವೈಪಿಗಿ. ೩೪–೭೫೪). [?]

ಉಪಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ರದ ಹಿಂದಿನದು; ಉಪಾಂತ್ಯ. ೨. ಅಧೀನವಾದುದು; ಗೌಣ: "ಉಪಾಗ್ರಂ, ಉಪಸರ್ಜನಂ – ಈ ೨ ಪೊ[ಹೊ]ರ್ದುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೭೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪಡೆದ: ಉಪಾತ್ತ ಕಾಳಿಮ ಪಯೋಧರಾಸ್ಯತೆಯಿಂ ಪೋಲ್ತುದಭ್ರಾಗಮಂ ಸಗರ್ಭಾಂಗನೆಯಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೪–೪೩). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತರುವ: ಸುಖಮಿದು ದುಃಖೋಪಾತ್ತಮಿದೆಂದಱಿಪುಗುಮಾ ಪರಮ ಕವಿಪ್ರಧಾನರಾ ಕಾವ್ಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪). ೩. ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಯ್ದ. ೪. ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ: "ಮದನಿಃವಾನೆ ಉಪಾತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪ್ವಾಂತ] ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೭೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಉಲ್ಲಂಘನೆ; "ಕ್ರಮತಪ್ಪುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು; ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಗ್ರಹಿಕೆ. ೨. ಒಯ್ಯುವುದು. ೩. ಹಿಂದೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; "ವಿಷಯಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ಉಪಾಯನ; ಪಾರಿತೋಷಿಕ. ೫. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ, ಉತ್ಕೋಚಃ, ಉಪಾದಾನಂ, ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಃ – ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೦). ೬. ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ. 'ಉಪಾದಾನಕಾರಣ' ಪರಾ. ೭. ಭಿಕ್ಷೆ; ತಿರುಪೆ: ಉಪಾದಾನಕ್ಕೆ ಯಾರು ಬಂದರೂ ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. X, ೩).

ಉಪಾದಾನದವರು = ಭಿಕ್ಷುಕರು; ತಿರುಪೆಯವರು: ಆಪ್ತರಾದ ಕೆಲವು ಗೂಢಚಾರರಿಗೆ ಉಪಾದಾನದವರ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾ (ಮುಸುಗ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನಕಾರಣ (ನಾ). ಮೂಲಕಾರಣ; ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಎಂದರೆ ಭೂಷಣಗಳಿಗೆ ಬಂಗಾರದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾರಣವು (ಹಿಂದಸ್ವಾ. ೯೩). [ಉಪಾದಾನ + ಕಾರಣ]

ಉಪಾದಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: ಹಸಿವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿಡದು ಶೀತವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕವುಪಾದಿಕೆ ಬಿಡದು (ಪದಗೋ. ೧೨೬–೧೧೪). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಕಾ]

ಉಪಾದೆಯ 'ಉಪಾಧ್ಯ' ನೋ.

ಉಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ; ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ: ನಿನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಹೇಯೋಪಾದೇಯರೂಪದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾದೇಶ (ನಾ). ಸೂಚನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ: ಅಪಾನಱಿವೋರುಂ ಆಱಿವಲ್ಲವಱಿದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ ಆಱಿಮೆನೆನ್ನುಪಾದೇಶಂ ಕೊಡುವೋರುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತರಪ್ಪೋರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೪–೯; 675). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯ, ಉಪಾದೆಯ, ಉಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಶಿಕ್ಷಕ: ರುಗ್ವೇದವನೋದಿಸುವ ಖಂಡಿಕದ ಉಪಾಧ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ವರ್ಷ ೧೧ಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಆಱು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೩೩; 1290); ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೂ ಉಪಾಧ್ಯನೂ . . . ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಥಾಮಂ. ೧೧೨). ಉಪಾದೆಯ: ೧. (೩). ಉಪಾಧ್ಯ: ೧. ಪುರಾಣವ ಹೇಳುವ ವೆಂಕಣ್ಣ ಉಪಾಧ್ಯರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೦–೧೭; 1409); ಏನು ಸುದ್ದಿಯುಪಾಧ್ಯರಿದ್ದಿರಿದೇನು ಧನುವಿಂಗಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೧೫–೧೦); ಗುತ್ತಿನ ಭಂಟರು . . . ಉಪ್ಪಿನಂಗಡಿ ಉಪಾಧ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದಿದ್ದರು (ಈಕಥೆ. ೧೦೭). ೨. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (?): ಅತಿಮೋಘ ಹೊಂನಿಭಟ್ಟರದೇವರ ಭಟರಿಗೆ ಸಲುವ ಉಪಾಧ್ಯಕೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಕೆ ಸ್ವಾಸ್ತ್ಯಿಯರಲಾಗಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೧–೩೦; 1655). [< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಉಪಾಧ್ಯ₂ (ಗು). ಮೊದಲನೆಯದರ ಹತ್ತಿರದ; ಎರಡನೆಯ: ಪುರುದೇವಾಜಿತದೇವರಿರ್ವರೆ ದಲಾದ್ಯೋಪಾಧ್ಯ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಸಮೀಪ, —ಹತ್ತಿರ. ೨. ಸಮೀಪದ ಬೆಟ್ಟ: ವಿಷಯಸೌಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭವಿಪಪ್ರಸ್ತನುಪಾದ್ರಿಯೊಳ್ . . . ಬೆಂದು (ಆದಿಪು. ೫–೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ₁ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಚಿಂತನೆ. ೨. ಕುಟುಂಬ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ₂ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ವೇಷ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಯುಕ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣ; ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ. ೩. ಬಿರುದು; ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ಪದವಿ: ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳ ಚಿಂತೆ ಚಾಪಲ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿದ ವ್ರತವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲವನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೪೫). ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು: ಯಾ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ . . . ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬೩–೪; 1470); ಅಂತಃಕರಣದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೇವಲ ಚೈತನ್ಯವೇ ಜೀವ (ಅಮೃತ. ೩–೨೧ ಟೀಕೆ). ೫. ಕಾರಣ; ಹೇತು. ೬. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭); ಎತ್ತುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿಕ (ನಾ). "ಅತ್ಯಧಿಕ ವಿಷಯಲಂಪಟ; ಸಂಸಾರಭಾರವ ಹೊತ್ತವ" (ಚನ್ನವ. ಕೋಶ); ಊರೊಳಗಿರ್ದಡೆ ಉಪಾಧಿಕನೆಂ [ಪಾಶಾಂ ಸಂಸಾರಿಯಂ]ಬರು ಅಡವಿಯೊಳಗಿರ್ದಡೆ ಮೃಗನೆಂಬರು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿವಂತ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದವನು; ಗಡಿಬಿಡಿಕಾರ (ಕ). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಮತ್]

ಉಪಾಧ್ಯ 'ಉಪಾದ್ಯ' ನೋ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು: ರಾಜ್ಯಸಭೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯತನ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ: (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೪೧ ಕ). [ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾದ್ಯ$_1$) + –ತನ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಓದಿಸುವವನು; ಪಾಠಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ; ಅಧ್ಯಾಪಕ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೬); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಿಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮುನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕುಮಾರನನೋದಿಸುಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೧೩). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಕಣ್ಣೂಜಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ಮಾ ಚಿತ್ತಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಧ್ಯತನ: ಮರ್ಮರಧ್ವನಿ ಪಜಿ ಯಾಗೀ ಪವನಂ ಲತಿಕಾಲಾಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯತೆಯನಜಿಪಿ ತೀಡುಗುಮಗ ದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೧). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯತಾ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಬೋಧಿಸದೆ ಗೂಢವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲಿಯೇನಾನುಮು ಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯಮುಕ್ಕುಮದುವುಂ ಸೂಚನಾಮಾತ್ರದೊಳ್ ವಿದಿತಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೨ವ). [ಉಪಾಧ್ಯಾಯ + ರಹಸ್ಯ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನೀ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ, —ಪತ್ನಿ. ೨. ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುವವಳು; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪಾಣಿನಿ ಮೊದಲಾದವರ "ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯೀ, ಆಚಾರ್ಯಾ" ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯೀ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೧: ಉಪಾಧ್ಯಾಯಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೫). ೨. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೨: ಆಕೆ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನೀ]

ಉಪಾನತಿ (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: "ಚರ್ಮಪಾದುಕಮುಪಾನತಿಯೆನಲ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೪). [< ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾನಹ (ನಾ). = ಉಪಾನತಿ: ಪ್ರದ್ಯೋತಮಾನ ಚರ್ಮರತ್ನೋಪಾನಹನಾಗಿ . . . ಆಭರಣಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ಚಾವುಂಉ. ೭೦). [ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ೨. ಸಾಧನ; ಯುಕ್ತಿ; ಹಂಚಿಕೆ: ಈ ಶಿಶುವಂ ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕುಟಿಪಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಪ್ಪುದರ್ಕುಪಾಯಮಾವುದು . . . ಎಂದು ನಾಡೆಯುಂ ಮಜುಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೬ವ); ಅಪಾರಮಹಿಮೆಯ ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣನ ಉಪಾಯದಿಂದಲಿ ನೆನೆ ಮನವೇ (ಪುರಂದ. ೧–೩೦–೬). ೩. [ರಾಜನೀ] ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಯಗಳು: ಸಾಮಾದಿಯಾಗಿ ದಂಡಪರ್ಯಂತಮಾವುಪಾಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೪–೨೧). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗಗಳು: ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಉಪಾಯಮಾರ್ಗವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭). ೫. (ಆಲಂ). ಸುಲಭ; ನಾಜೂಕು: ಅಂತು ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉಪಾಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ]

ಉಪಾಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆಕಟಾ ಒನ್ಮೆಯುಮ್ಮನು ಮಡಿಹಿಸಲ್ಕಿಂಡೊಂದುಪಾಯಂಬಡೆದು (ಬಸವು. ೫೪–೪೨). [ಉಪಾಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಾಯಗಾರ (ನಾ). ಯುಕ್ತಿವಂತ; ತಂತ್ರಿ: "ಪ್ರವೀಣಃ . . . ಕುಶಲಃ – ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೮); ನರಿ ತುಂಬಾ ಉಪಾಯಗಾರ ಪ್ರಾಣಿ (ರೂಢಿ). [ಉಪಾಯ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಉಪಾಯನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು; ಸಮೀಪಿಸುವುದು. ೨. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು. ೩. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು; ಉಡುಗೊರೆ: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ– ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೦); ಅಪಾರಪುಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನಕ್ಕೆ ಪಂಚರತ್ನದುಪಾಯನಮನಿತ್ತು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೫–೧೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ನಜರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ಗಂಧವಾಹಂ ಸುಗಂಧಸಾರಮನುಪಾಯನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಕಬಸಂ. ೨–೪೨). [ಉಪಾಯನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಯನಂಬೆರಸು (ಅ). ಕಾಣಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ; ನಜರಿನೊಡಗೂಡಿ: ದೂರಾವನತಮಸ್ತಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಂದುಪಾಯನಂಬೆರಸು ರತ್ನಕರಂಡಮುಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೮೬ ವ). [ಉಪಾಯನ + ಬೆರಸು]

ಉಪಾಯಪರ (ನಾ). = ಉಪಾಯಗಾರ: ಕಿಜಿದಾಗಿರ್ದೊಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು . . . ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳ ಸತ್ತ್ವವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೫). [< ಸಂ. ಉಪಾಯವಾದಿನ್]

ಉಪಾಯವೇದಾಂತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಮಾಡಲು ಸಾಧಕವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ; ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು. [ಉಪಾಯ + ವೇದಾಂತ]

ಉಪಾಯಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯ: ಏನಾನುಮೊಂದುಪಾಯಾಂತರಮಂ ನೀಗಲ್ ನೆಜೆಯದೆಯನುಪಮನೀ ಗಣಿದದಿನಾನೆ ಮಾಡಿ ನುಡಿದಂ ಬಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೦). [ಉಪಾಯ + ಅಂತರ]

ಉಪಾರ, ಉಪರ, ಉಪ್ಪಾರ್ಸ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ: ದೇವರ ನಿತ್ಯದ ಉಪಾರಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೧೧೦–೬; 1215); ದೇವರಿಗೆ ತ್ರಿಕಾಲದ ಉಪಾರದ . . . ಮಾನ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೧೦–೧೮; 1327); ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಮೊಸರ ಉಪಾರಕ್ಕೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ४೭೯–೨೧; 1510); ಕೊಟ್ಟ ಭಕ್ಷ್ಯವ ಹರಿಗುಪಾರವನಿಟ್ಟು (ಪ್ರಹ್ಲಾದ. ೭–೬೯).

ಉಪರ : ಕಲಿನಾಥದೇವರಿಗೆ ಪಾತ್ರಕೆ ಉಪರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಇ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೭–೭ ; 1276). ಉಪ್ಪಾರ್ರ : ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೭ ; 1291); ಊರೆಲ್ಲಾ ಉಪ್ಪಾರ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ನಮ್ಮತ್ತೆ ಮಿಾಸಲು ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಿದಳು (ಕನ್ನಗಾ. ೨೭).
[< ಸಂ. ಉಪಾಹಾರ]

ಉಪಾರಗಡುಗೆ, ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ (?) : ಚಯಿತ್ರಮಾಸದ ದವನವುಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೭ ; 1291). ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ : ನೂಲಪರ್ವದ ವುಪ್ಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೭ ; 1291). ℙ ಇವರಲ್ಲಿ ಉಪಾರ ಮತ್ತು ಗಡುಗೆ ಎಂಬಿವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.
[ಉಪಾರ + ಗಡುಗೆ (< ಗಡಿಗೆ)]

ಉಪಾರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ ; ಏರಿದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಕನಕಕವಚಾಲಂಕೃತಶರೀರನುಮಾರೂಢಸಮರರಸನುಮುಪಾರೂಢಕನಕರಥನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೨ ವ) ; ಉಪಾರೂಢಯೌವನೆಯಪ್ಪ ಮುಗಳನಿಶ್ಚಯಮುಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚನ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ. 'ಉಪಾರ್ಚಿಸು' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು ; ಆರಾಧಿಸು : ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ತವಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಚಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೧೦–೪೨).
[ಉಪಾರ್ಚನ + –ಇಸು]

ಉಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದನೆ ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ ; ಗಳಿಕೆ : ಅಶುಭಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕಂ . . . ಶುಭಕರ್ಮಾರ್ಜನಕ್ಕಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).
[ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು ; ಪಡೆ ; ಗಳಿಸು : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗದೊಳಂ ವ್ಯವಹಾರಕುಶಲದೊಳೆ ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ಗೆ (ಮುದತಿ. ೧–೫೪ ವ). [ಉಪಾರ್ಜನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಉಪಾರ್ಜನ. [ಸಂ. ಉಪಾರ್ಜನ]

ಉಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಗಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ ; ಪಡೆದ : ಅತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದವನು : ಅಷ್ಟದಿಗ್ಜಯೋಪಾರ್ಜಿತ ಯಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೫ ವ).
[ಉಪಾರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಉಪಾರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಸು ; ಸಂಪಾದಿಸು ; ಪಡೆ : ಮುಱಿಗೆ ವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದ ಜಸಮನುಪಾರ್ಜಿಸದಧಮನದೇತರ್ಕೆ ಬಾರ್ತೆ ಜೀವನ್ಮೃತಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೭) ; ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿ ಪುಂಣ್ಯವನುಪಾರ್ಜಿಸಿಕೊಂಡರು (ಎಕ. II, ೨೩೨–೧೫ ; 1467) ; ತಾನವಿವೇಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಕೃತಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩). [ಉಪಾರ್ಜನ + –ಇಸು]

ಉಪಾಲಂಭ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ನಿಂದೆ ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು. ೩. ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ ; ಕೊಂಕುನುಡಿ : "ಪರ್ಯನುಯೋಗಃ, ಉಪಾಲಂಭಃ – ಈ ೨ ಚುನ್ನವಾಡಿ ಬೆಸಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೧೫೩) ; ಚುಂಬನಕ್ಕೆಣೆ ಉಪಾಲಂಭಮುಂ ಪ್ರಣಯಪ್ರಸಂಗದೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೩–೪೯೩). ೪. ನಿಷೇಧ ; ತಡೆ.
[ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸು ; ದೂಷಿಸು : ಮೇಲಾದ ಪಾಂಡುಸುತರನುಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪ ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಲೀಲೆಯೆ ನುಂಗುವ ಮೃತ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬).
[ಉಪಾಲಂಭ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಲಂಭನ (ನಾ). = ಉಪಾಲಂಭ ೩ : ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಾದೆಯೆಂದೋರೊರ್ಮೆ ಸಂಭ್ರಮದಿನುಪಾಲಂಭನಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭).
[ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ : ನಿನಗಿದಾವ ಯುಕ್ತಮೆಂದು ವಿನಯಮೆ ತನ್ನನುಪಾಲಂಭನಂಗೆಯ್ವಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫). [ಉಪಾಲಂಭನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾವಸ್ತೆ 'ಉಪಾವಸ್ಥೆ' ನೋ.

ಉಪಾವಸ್ಥೆ, ಉಪಾವಸ್ತೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಅರ್ಚನೆ : ಧ್ಯಾನ ಮೌನ ಉಪಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಷಟ್‌ಕೋಣೆಯ ಸುವರ್ಣದ್ವೀಪದ ಅರಸಿನಬಲವಿಡಿದು . . . ಮಾಯಾಸುಭಟರ ಸುಡಕೊಂಡು (ಛನವ. ೩೧). ಉಪಾವಸ್ತೆ: ಜ್ಞಾನಗುರುವಿಂಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದುಪಾವಸ್ತೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನಿಜವಪ್ಪ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಬೆಸಗೊಳುತಿರ್ದ (ಮಧುವ. ೨೯) ; ಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಲಿಂಗದ ಉಪಾವಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮುಜಿದು (ಭೈರಸೂ. ೨೮೯).
[< ಸಂ. ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾವಾಸ (ನಾ). ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು ; ಹಸಿದಿರುವುದು : ಒಂದುಪಾವಾಸವಾದುದು ಶಿವನ ಭಕ್ತಂಗೆ . . . ಇಪ್ಪತ್ತುಪಾವಾಸವಾದುದು ಭಕ್ತಂಗೆ (ಅಶಿರ. ೧೭೪). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗಿದ ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದ ; ಹತ್ತಿರ ಬಂದ. ೨. (ನೆಲದಮೇಲೆ) ಹೊರಳಾಡುವ. (ನಾ). ೩. (ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊರಳಾಡುವ ಕುದುರೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ಒರಗುದಿಂಬು ; ದಿಂಬು ; ಮೆತ್ತೆ : "ಉಪಾಶ್ರಯಂ ಮತ್ತವಾರಣಮೆನಲ್ ಮಲಗುದಲೆಗಿಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ ಸುತ್ತಿನೊಳೆಸೆದುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫ ವ) ; ತೊಡವುಗಳೀ ಸರೋಜದಳನೇತ್ರೆಯ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಿಂದುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದುವು ನೋಟ್ಪರುಮ್ಮಳಿಸುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೪೦).
[ಉಪಾಶ್ರಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಾಶ್ರಿತ (ಗು). ಆಸರೆಗೊಂಡ ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ : ಆಶ್ರಿತ ನಾಭಿನಂದನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ (ನಾ). ಉಪವಾಸ : ಪಲವುಪಾಸದಿನೂಟವಂ ಕಂಡೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೨) ; ಆರು ಪೊದ್ದದಿದ್ದಡುಪಾಸವಿಪ್ಪುದು ನಿದ್ರೆಯಲಿ ತಾ ದಿನವ ಕಳೆವುದು ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ಹಿತವಾ ಮಹಾಹಿಯ ಚರಿತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೨) ; ನೀನು ಊಟನೂಡಿಬಿಡು . . . ಉಪಾಸ ಇರಬೇಡಮ್ಮ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೦).
[< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾಸಂಗ (ನಾ). ೧. ನೆರೆ ಹೊರೆ. ೨. ಬಾಣದ ಚೀಲ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : "ತೂಣೀರಂ, ಉಪಾಸಂಗಃ . . . ಕಳಾಪಃ— ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೭–೨೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಂಪತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಹಲವುಪಾಸಂಪತ್ತಿ ಬಱತ ಬಸುಱುಱತ ಬಾಯ್ ಕುಳಿದ ಕಣ್ಣೆಳಿದ ಕಂಬನಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೮). [ಉಪಾಸ + ಪತ್ತು$_1$]

ಉಪಾಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸವಿರಿಸು; ಹಸಿದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಲಕಾಲದಲುಪಾಸಂಬಡಿಸಿದೆನ್ನದು ದೋಷ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೭). [ಉಪಾಸ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವವನು; ಆರಾಧಕ; ಭಕ್ತ: ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ . . . ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೫). ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕ: ಧವಳಾತಪವಾರಣಕುದ ವಿಭೂತಿಯನುೞಿದು ನೆಗೞ್ದುಪಾಸಕನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಕಾಂಗನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕಿ; ಭವ್ಯೆ: ಕಲ್ಪಾಮರಕಾಂತಾನಿಕಾಯಮುಂ ಉಪಾಸಕಾಂಗನಾಸಂಗಿ ಜನಸಮಾಜಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೪೧-೨೫). [ಸಂ. ಉಪಾಸಕಾಂಗನಾ]

ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ ಗದಿತ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪಿಪೀಲಿಕಾಜಾತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಂ ಕ್ರಿಯಾನುಯುಕ್ತಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ). [ಉಪಾಸಕ + ಅಧ್ಯಯನ]

ಉಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೩. ಭಕ್ತಿ; ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೪. ಪೀಠ; ಆಸನ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಸನೆ (ನಾ) = ಉಪಾಸನ ೨: "ವರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿಚರ್ಯಾ, ಶುಶ್ರೂಷಾ, ಉಪಾಸನಾ . . . ಉಪಚಾರಃ – ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ವುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೯). [ಸಂ. ಉಪಾಸನಾ]

ಉಪಾಸಾಸ್ತವ (ನಾ). ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ: ನಿನಗೀ ಪರಾರ್ಧ್ಯನಿಲಯಂ ಶ್ರೀಪ್ರಾಭವಂ ಜೈನಪಾದದುಪಾಸಾಸ್ತವದಿಂದಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೫). [ಸಂ. (ಉಪಾಸಾ + ಸ್ತವ)]

ಉಪಾಸಿ (ನಾ). = ಉಪವಾಸಿ: ಉಂಡುಪಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ (ಭಿಕ್ಷುಣಿಯಲ್ಲದ) ಗೃಹಿಣಿ: "ಉಪಾಸಿಕೆ" ಎಂದರೆ ಗೃಹಜೀವನದೊಡನೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಸುವಾಕೆ (ರಾಮರಾ. ೧೮); ಮಹಾ ಉಪಾಸಿಕೆಯಾದ ವಿಶಾಖಾ (ಹತ್ತುಮು. ೫೦). [ಸಂ. ಉಪಾಸಿಕಾ]

ಉಪಾಸಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ತ್ರಿಜಗದುಪಾಸಿತಂ . . . ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಜಿಸು; ಸೇವಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ಪರಮಶಿವನಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿಯುಪಾಸಿಸುವುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೦೭); ಜನಪನವನೀಸುರರ ಮಂತ್ರದೊಳನಿಲಸಖನನುಪಾಸಿಸಲು (ನಳಚ. ೭-೨೩). [ಉಪಾಸನ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಸನ ೨: "ಉಪಾಸನಂ . . . ಉಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚರ್ಯಮೆನೆ ಸೇವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭). ೨. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ: "ಉಪಾಸ್ತಿಯೆನೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಹುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್, ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ, ಉಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು; ಭಜಿಸು: ಶ್ರೀಗಿರಿಜಾವರಂ ಹರನದೊರ್ವ್ವಳಿಳಾಮರಪುತ್ರಿ ತನ್ನನಿಂತಾಗಳುಮೊಲ್ದುಪಾಸ್ತಿಗೆಯೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೫; 1162). **ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ**: ಭಕ್ತಿಮಿಗೆ ಹರಿಸದಿಂದಮುಪಾಸ್ತಿಗೈದು ಮೋಕ್ಷಮನೈದುವರ್ (ಆರಾಚ. ೬-೨೦); ತಮ್ಮ ಚರಣಾಬ್ಜವನುಪಾಸ್ತಿಗೈದ (ವಿವೇಭ. ೧-೧೫). **ಉಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್**: ಸ್ತ್ರೀಯರುಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ವೊಡೆ . . . ಪುಣ್ಯಮುಮಕ್ಕು (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೦); ನಿಯಮಬ್ರತದಿಂದಮುಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ದು (ಇಆ. XII, ೨೭೯-೧೪೦; 1077). [ಉಪಾಸ್ತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಸನ ೩: ರಸಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆನುತ್ತುಪಾಸ್ತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೩-೩೧). [< ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾಸ್ತೆಗೆಯ್ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ಯ (ಗು). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸತಕ್ಕ; ಆರಾಧಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಚರಾಚರೋಪಾಸ್ಯನುಮಷ್ಟಾದಶದೋಷದೂರನುಂ . . . ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ಯದೈವತ (ನಾ). ಸೇವಿಸಬೇಕಾದ ದೈವ; ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆ: ಇವು ಕಲೋಪಾಸಕನ ಪ್ರಥಮ ಉಪಾಸ್ಯದೈವತಗಳು (ನವ್ಯಕಾ. ೭೦). [ಉಪಾಸ್ಯ + ದೈವತ]

ಉಪಾಹಾರ (ನಾ). ಉಪಹಾರ; ಅಲ್ಪಾಹಾರ; ತಿಂಡಿ: ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದನಂತರ ಹಾಲುಪೊಂಗಲ ಉಪಾಹಾರ (ಶಾಂತಲಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ; ಕೂಡಿಸಿದ: ವಿವೇಕಪರಾಯಣಂ ಪ್ರಕಟಿತೋಕ್ತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೮). (ನಾ). ೨. ಉತ್ಪಾತ; ಧೂಮಕೇತು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ದ. ೨. ಉಪಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ, —ಒಪ್ಪಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ವಾಮನಮೂರ್ತಿ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಇಂದ್ರ. ೫. ಜಿನ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ದೊರೆ; ರಾಜ. ೮. ಹಾವು: "ಉರಗ ಬಿಡೌಜ ವಿಷ್ಣು ಜಿನಭಾನು ನರೇಂದ್ರರುಪೇಂದ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೬೧); "ಕೃಷ್ಣಂ ನೃಪಜಿನ ಸೂರ್ಯಂ ಜಿಷ್ಣುಜೆಯಹಿಯಾಜುಪೇಂದ್ರಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕೀ. ೯೫). ೯. [ಛಂದ] ವಿಷ್ಣುಗಣ: ವಿದಿತಮುಪೇಂದ್ರಚತುಷ್ಟಯದತ್ತಲ ಬುಜವದನೇ ಮದನಹರತ್ರಯದಿಂ ಹರಿ ಪಡೆಪಡೆ ಮದನವತೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ದಿನಾಧಿಪಂ ವ್ಯೋಮ ರವೀಶಯುಗ್ಮಂ ಘನಂ ನಿಲಲ್ಕೆಂಟಜೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಪಿನಾಕಿಯುಂ ನಾಕಿಯುಮೆಂದ ಪಾಂಗಿಂ ಘನಸ್ತನೇ ಕೇಳಿದುಪೇಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೬೪). [ಉಪೇಂದ್ರ + ವಜ್ರ]

ಉಪೇಕ್ಷಾದೋಷ (ನಾ). ಇತರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಕಂಡು ನಿವಾರಿಸದಿರುವ ದೋಷ; ಉದಾಸೀನದ ದೋಷ: ರಾವಣಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಂ ಪೞಿವನ್ನಮನ್ಯವಧುವಂ ದುರ್ಮೋಹದಿಂ ಬಾೞ್ತಿಗೆಯ್ಯಲದಂ ಬಾರಿಸದೊಯ್ಯನಿರ್ಪುದುಮುಪೇಕ್ಷಾದೋಷಮೇನಾಗದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೭೭). [ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ದೋಷ)]

ಉಪೇಕ್ಷಾಸಂಯುತ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯದ ಕಡೆ ಹರಿಯದಂತೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ: ಆಚಾರಾಂಬುಧಿ ಪಾರಗರ್ ಜಿತಮದರ್ ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರುರ್ವೀಚಕ್ರಸ್ತುತಪಾದ ಪಂಕಜರುಪೇಕ್ಷಾಸಂಯುತರ್ . . . ನೆಗೞ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೭). [ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ಸಂಯುತ)]

ಉಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉದಾಸೀನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು; ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿತನುಡಿಯೆ ಪಕ್ಷವೆಂದೆರಡುವಂ ಹಿಂದುಗಳೆದಿರಲುಪೇಕ್ಷಿತನೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ವೆಂದು] . . . ಶಾಪವನೀಯದಿರರು (ಹಚಕಾ. ೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡು: ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ನೆರಮೆಟ್ಟಿದುಯ್ಯೆ ಬಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತಿರ್ಪಿರೇ (ಆದಿಪು. ೩-೪); ನೀನೆನ್ನುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂದು ಎನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೨); ರಸವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕಾವ್ಯವಾದೀತು (ಭಾರವಿಷಾ. ೬೧).
[ಉಪೇಕ್ಷಣ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಕಡೆಗಾಣಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಅದು ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದಱಿಯೆನಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶಮೆಂದಱಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಸಂ. ಉಪೇಕ್ಷಾ]

ಉಪೇತ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ; ಹೊಂದಿದ; ಸಮೇತ: ಚತುರಂಗಬಲೋಪೇತನತಿಧವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ಕೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪೇಯ (ಗು). ೧. (ಉಪಾಯದಿಂದ) ಹೊಂದಬೇಕಾದ; ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಪ್ರಾಪ್ಯ: ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾಯಗಳಿಗೆ ಗಮನ ಮೊದಲು; ಆದರೆ ಉಪೇಯದ ಲಾಭವೇ ಗುರಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೨ ಅಡಿಟಿ). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಾಪ್ಯವಸ್ತು; ಪಡೆಯಲು ತಕ್ಕ ವಸ್ತು: ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯ ಉಪೇಯ ಎರಡೂ ನಾರಾಯಣನೇ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಉಪೋಜು (ನಾ). ವಾಜರು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಮಿರಾಸೆ (?): ಬಡಗಿ ಕಂಮಾಱರಿಗೆ ಕೊಟಾರದ ವೊಳಗೆ ತಾನೆ ನಡಸುವ ಉಪೋಜುಗಳೂ ತೆಱುವ ಆಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಥಪ್ರಹಾರ ಸೀಮೆಗೊರಲು ತೆಱುವ ಮಜಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೪-೪೬ ; 1533).
[?]

ಉಪೋತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ವಸ್ತು (By – Product. ಪಾರಿನೀ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪೋದಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; "ಹಂಬುಬಸಳೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): "ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪೋದಕೀ] . . . ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦).
[ಸಂ. ಉಪೋದಕೀ]

ಉಪೋದ್ಘಾತ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಪೀಠಿಕೆ; ಮುನ್ನುಡಿ: ಉಪೋದ್ಘಾತವನ್ನು ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಮುಕ್ಸಾರ. ೧೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. "ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ವಿಭಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣ (ನಾ). ಉಪವಾಸ; ಹಸಿದಿರುವುದು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ದಿನವನ್ನು ನಿರ್ಜಲ ಉಪೋಷಣದಿಂದ ಕಳೆದರು (ತುಳಸಿ. ೧೯೯); ತನ್ನ ಉಪೋಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ನೋಡುವವರಿಗೂ ಸಂಕಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನಿಗಿಂತ . . . ಉಂಡಾಡುವ ಸದಾನಂದಿಯು ಲೇಸು (ವಿಚಾಮಂ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸವಿರು; ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸು: ದ್ವಾದಶೀದಿನಮುವಳುಪೋಷಣಂಗೆಯ್ದು ನಿಜಕಾಂತಂಬೆರಸು ವಿಷ್ಣುಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ಪವಡಿಸಿರಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪-೨೪).
[ಉಪೋಷಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪೋಷಿತ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸ: ವಿಷಯಸನ್ನಿಧಿಗಿಂತ ಮಸಣಸನ್ನಿಧಿ ಲೇಸು, ವಿಷದೂಟಕಿಂತುಪೋಷಿತವೆ ಲೇಸಲ್ತೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೩). ೨. ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಿತೆ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು: ಪರ್ವದಿನಂಗಳೊಳಖಿಳ ತೀರ್ಥಕೃತ್ಕಲ್ಯಾಣಾಭ್ಯುದಯ ದಿವಸಂಗಳೊಳ್ ತಪ್ಪದುಪೊ[ಪೋ]ಷಿತೆಯಾಗಿ ದರ್ಭಶಯನದೊಳಿರ್ಪಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೧೩). [ಸಂ. ಉಪೋಷಿತಾ]

ಉಪೋಷ್ಯ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: ಗುರುವೆ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನದುಪೋಷ್ಯವ ನೋಂತು (ಗಿರಿವಿಂ. ೪೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪ್ತ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ತಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಉತ್ತ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ತಿ (ನಾ). ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ತುಮ್ಮಟೆ, ಆಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬-೧೨). 'ಉಪಾಂಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪಾಂಗ ?]

ಉಪ್ಪಂಡ (ನಾ). ಮಲೆತಿರುವಿಕೆ: ನಿಯತದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳಪ್ಪುವವರ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಂ: ಉಪ್ಪಂಡರ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪ್ಪಂಡಂ] (= ಮಲೆದಿರ್ದುದು) (ಶಮದ. ಸ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಪಡ = ಮೇಲೆ ಹಾರು < ಸಂ. ಉತ್ಪತ]

ಉಪ್ಪಗಚಿ 'ಉಪ್ಪಿಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಗರಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನತುರಿ, ಉಪ್ಪು, ಹಸಿಮೆಣಸು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ತಿನಿಸು; ಚಾಕಣ: ಸಂಜೆ ಮನೆ ಕಡೆ ಬಾ . . . ಹುಳಿ ಹೆಂಡ ನಾಲ್ಕು ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಉಪ್ಪಗರಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವಹೆಂ. ೧೯೪). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕರಿ$_3$]

ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ 'ಉಪ್ಪಿಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ, ಉಪ್ಪಟ್ಟ, ಉಪ್ಪಡ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ತುಡುಗೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳುಂ ಪೊಜಮುಡೆ ತನ್ನುಡುವುಪ್ಪಟಂಗಳ್ ಮಡಿಯೊಳಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೫); ಒಪ್ಪುವ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಘನಸಾದುವು ಕುಂತಳವಲ್ಲಿ ಸುರ್ಕುನೀಳ್ದುವು ತೆರೆಪೊಣ್ಮೆ ಪತ್ತಿದುವು ಸೌಂದರಿಯರ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳುಪ್ಪಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೭೯). **ಉಪ್ಪಟ್ಟ**: 'ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ' ಪರಾ. **ಉಪ್ಪಡ$_1$**: ತತ್ಪಕ್ಕೆ ಪತ್ವಂ —ಉತ್ಪಟ —ಉಪ್ಪಡ (ಶಮದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಪ್ಪಡಂ ತುಡುಗೆ ಜವ್ವನಮಾದಂ ಕಪ್ಪುರಂ ಮೃಗಮದಂ ಸುಲಿಪಲ್ ಲೇಸಪ್ಪ ಸಾದು ಬಿಡುದಂಬುಲ ಮೆಂದುಂ ತಪ್ಪದುಳ್ಳವನೆ ಸಂದ ಭುಜಂಗಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೧೨).
[< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉಪ್ಪಟ್ಟ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿದು ದಾನಮಾಡುವವಳು: ಆಸ್ಥಾನರಂಜನೆ ಸವತಿಮದಭಂಜನೆ ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ ಧರ್ಮಸಂಕರ್ಷೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಹರಿಗ ಮನಸ್ಸರೋವರ ರಾಜಹಂಸಿ . . . ಶ್ರೀಮಲ್ಲಚ್ಚಲದೇವಿಯರು (ಕಇ. I, ೧೭-೨೧ ; 1053).
[ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ವರ್ಷ + -ಎ$_4$]

ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಜೀರ್ಣ ಮಾಡುದನುಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಮಹಾಜಿನೇಂದ್ರಾಲಯಮಂ ನಿಪೊಸತು ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ವಿ ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೦ ; 1159). ℙ ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪ್ಪಟ + ಆಯ್ತನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಉನ್ನತಾಲಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. [ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ಆಯ್ತ ?]

ಉಪ್ಪಡ$_1$ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡ$_2$ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ತರಕಾರಿ; ಬಾಳಕ. [ಉಪ್ಪು$_1$ + ?]

ಉಪ್ಪಡ$_3$ 'ಉಪ್ಪವಡ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡಪದ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಕನ್ನೆಯರು ವೀಣೆಗಳ ಪಿಡಿದುವುಪ್ಪಡಪದವ ಉನ್ನತದಿ ಪಾಡಲೆಚ್ಚತ್ತು ಕುಳಿತಿರೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೪೫). [ಉಪ್ಪಡ$_3$ (< ಉಪ್ಪವಡ) + ಪದ$_2$]

ಉಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವಾಗ ತಂಗುವುದು; ನಡುವೆ ಬೀಡು ಬಿಡುವುದು: ಅರಸಂ ಕೇಳ್ದಂದಿನ ಪಯಣಮುಪ್ಪಯಣಮೆಂದಂದಿನ ಪಯಣಮುಂ ಮಾಣ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೮); ಕೊಲ್ಲಿಪಾಕೆಯ ಉಪ್ಪಯಣದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ತೆಲಂಶಾ. ೩೨–೧೦ ; 1117); ಬರುತಿರ್ಪಂದೀ ಪರ್ವತದಲುಪ್ಪಯಣಮಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೂಷೆಯನಿರಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೭ ವ); ಬಿದುರೆಯೊಳುಪ್ಪಯಣವನೆಂಟುದಿನ ಮಾಡಿ ಸದಳವ ತೆರಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಕದನಲಂಪಟರೊಡನೆಯ್ತರೆ ಮಾತಂಗಿ ಮದ ಗಜವೇಜಿ ನಡೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨–೪೨). 'ಅಪ್ಪಯಣ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಪ್ರಯಾಣ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪಯನ]

ಉಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ತಂಗು; ಬೀಡು ಬಿಡು: ದಯಾಪರೀತಚೇತಂ ಮೂಱುದಿವಸಮಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ದು ಎಂತುಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಚೇತರಿಸುವುದಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೩–೨೦); ಬಱಿಕ್ಕಮಾ ಶತ್ರುಘ್ನರರೆವಗಲುಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ದುಸುರಥನಿಂದ ಸತ್ಕೃತರಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨–೨೧). [ಉಪ್ಪಯಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ (?): ಅವರ ಮಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ತರಾಂತರದಲೂ ನಂಮ ಉಪ್ಪರ ಉಭಯಮಾರ್ಗದ ಹೆಜುಂಕ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬–೧೬ ; 1379); ಭಂಡಿಯ ಬತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಆನುಪು ಆಳು ಅರಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ . . . ಬರದು ಕೊಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೫ ; 1418). [?]

ಉಪ್ಪರ$_2$, ಉಪ್ಪುರ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: ಸೆಳೆವ ಸಿಂಧದ ಕಟ್ಟಿದುಪ್ಪರ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆವ ಠಿಕ್ಕೆಯದ ನೆರೆದಣುಕುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೭–೧೪); ಪಡಿತಳವ ಬೀಸಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಡಿ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುಡಿದುಬಿದ್ದುದು ನಿಲುಕಿನುಪ್ಪರ ಶಿರವ ಮನ್ನಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೭). (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ: ಉಪ್ಪರದ ಗುಡಿಗಳ್ (ಬಸಪು. ೩೫-೫೫); ಮಂದಿರದ ಮುಂದಣುಪ್ಪರದ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಿಂದನಾನಂದದಿಂದಂ (ಸೌಂದಪು. ೪–೩೬); ಸೊಬಗನಾಂತೊಪ್ಪುವ ಬಂಡಿಯನಾಗ ಉಪ್ಪರವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಗೋಮುಟೀ. ೩–೪೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚು: ಉಪ್ಪರದ ಬಿಱುವಿಸಿಲ ಬೀದಿಯೊಳು ತಗೆದನವನನಿಬರಂ ನಿಷ್ಕರುಣನು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೪೬); ಒಡಲುಪ್ಪರದ ಘಾಯವ ಕಳಚಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೯); ಉಪ್ಪರದ ಚಿಂತೆಯಲಿ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಶ್ರಮವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೬–೩೧). **ಉಪ್ಪುರ**: "ಉಪ್ಪುರಮೆನೆ ಮೇಲೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೪).

ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆ = ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಂದ ಎರಡು ಅಂಡುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಹಾರಿ ಕುಣಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಗಳಿಂದ ಯರಡು ಪಳಳ ತಾಡಿಸುವುದು ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆಯೆಂಬರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೭೦). ಉಪ್ಪರಮಾಡು = ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತರಿಸು: ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು ಉಪ್ಪರಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಪರಿ]

ಉಪ್ಪರಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಇಲ್ಲೆನ್ನದೀವ ಬಿರುದಿಂಗುಪ್ಪರಂಗಟ್ಟೆ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟೆ ಇರ್ಪುದಾತನ ಮನಮುನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೨೯–೪). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಪ್ಪರಂನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ಜಿಗಿ: ಕಡುಗುದುರೆಯಂತೆ ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಪ್ಪರಂನೆಗೆದು ಇದ್ದ ದುಷ್ಟವಾಜಿಯಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೪ ವ). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ನೆಗೆ$_2$]

ಉಪ್ಪರಗುಡಿ, ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟ: ತನುವಿನ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮಾಟ ಘನಕ್ಕೆ ಘನವೆಂದು ಎದ್ದಿತ್ತು ಉಪ್ಪರಗುಡಿ ಲೀಲೋಲ್ಲಾಸವೆಂಬ ಕಳೆ ನಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಗಜೊ. ೪೭); ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಕೆ ಗಂಡರ ದಾವಣಿ ವೀರಘಂಟಿಯುಪ್ಪರಗುಡಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೀವಣಿಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೧–೧೩೬); ರಥ ಸಾವಿರದಲಾ ಪಾಂಚಾಲಬಲವುಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಸಿಂಧದ ಸಘಾಡದಲೈದಿತರಿಭಟನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೨೩). **ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ**: ಶರಣಾವಳಿಯ ಜಯರವ ಪೊಣ್ಮಲುಪ್ಪುರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಭಕ್ತರ್ ನಲಿಯೆ (ಕೊಟ್ಯೂಬ. ೧೬–೩೧). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಗುಡಿ$_2$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಗುಡಿ]

ಉಪ್ಪರಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆ: ವರದುರ್ಗಿಯ ಪಲ್ಗಳವೊಲಾ ಪಿರಿದುಪ್ಪರಗೋಂಟೆದೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಹಮ್ಮಿರ. ೧–೬೧). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಕೋಂಟೆ]

ಉಪ್ಪರಘಾಯ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಮೇಲು ಹೊಡೆತ (?): ರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಪಾಯಗತಿ ಪಲ್ಲವಿಸಲುಪ್ಪರಘಾಯದಲಿ ಲಾಗಿಸುವ ಪಾರ್ಥನ ಕಂಡುದಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೨). 'ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಘಾಯ]

ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಯೌವನದ ಏರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆಯರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ತು ಬಂದಪ್ಪುವೊಲೆಸೆದನಾ ಮದನಾ (ಭರಜ. ೪೭–೬೭). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಜವ್ವನೆ]

ಉಪ್ಪರಣೆ 'ಉಪರಣೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರದಂಡೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಮಾಡೀ ಸ್ವರಗೈದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪಾಡಿ ಜೊತೆಯಲಿ . . . ತಿರುಪು ಕತ್ತರಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುಖಚಾರಿಯುಪ್ಪರದಂಡೆ ಗುಂಡಲಾದಿಯಾ . . . ಕಂಡು ಬೆಱಗಾದನು (ಗುಭಜ. ೨೯–೪೨). [ಉಪ್ಪರ ? + ದಂಡೆ$_8$]

ಉಪ್ಪರಮನೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ: ಉಪ್ಪರಮನೆ × × × ಚಿಕ್ಕಯಲ್ಲಪ್ಪ ಬೀರಯ್ಯನು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೮ ; 1551). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಮನೆ]

ಉಪ್ಪರಮುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಿರೀಟ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದುಪ್ಪರಮುಡಿಯಂ ಎತ್ತಿಸಿದಂ ಅಭವನೊಲ್ದ ನಂದಿಯ ಸಿಂದಂ ಹೋ ಉಘೆ ಉಘೆ ಎಂದೆನುತಂ ವೀರೇಶ್ವರನೊಪ್ಪುಗೊಂಡ ಚಾವುಂಡನುಮಂ (ಎಕ. VII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೨೪–೧೦ ; 1280). ℙ ಇದು ಉಪ್ಪರಮುಡಿ = ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತ್ರ, ವಿತಾನ ಎಂದಿರಬಹುದೆ? [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಮುಡಿ$_3$]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟ; ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನ: ಆವಾವ ಗುಣಂಗಳೊಳಂ ಭಾವಿಸುವೊಡೆ ನೋಡ ಜಗದೊಳುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ ಕೇವಳಮೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಚಾವುಂಡಂ ಗುಣಕರಂಡನಮೃತದ ಪಿಂಡಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧–೨೪ ; 1158); ಮಟ್ಟವಿರದಾಂತ ಪಗೆವರ ಪಟ್ಟಂ ಪಾಱಿಸದೆ ಮಾಣ್ಬನೇ ವೈರಿದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ರಿಪುಗೋಧೂಮಘರಟ್ಟಂ ಮಲಿದೇವನದಟರುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೫೫ ; 1186).

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟದಕ್ಕರ=ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಜ್ಞಾನ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರಿವು: ಪರಿಕಿಪೊಡೆಲ್ಲರಕ್ಕರಮುಮಕ್ಕರಮೇ ಪ್ರತಿಕಂಟ ಚಿನ್ನದಕ್ಕರಮೆ ನೆಗತ್ತೆಯಕ್ಕರಮನೇಕರುಮಂ ಪೊರೆವಕ್ಕರಂ ಮಹೀಶ್ವರರ ಸಭಾಂತ್ರಾಳಮನಳಂಕರಿಪಕ್ಕರಮೆನ್ತು ಮಾಳ್ಪನಂ ಪಿರಿಯ ದಗುನ್ತಿಯೊಳ್ನಿಲಿಸುವಕ್ಕರಮುಪ್ಪರವಟ್ಟದಕ್ಕರ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೫೫ ; 1099).

[ಉಪ್ಪರ್₃ + ಮಟ್ಟ₂. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ₂ (ನಾ). ಮೇಲೆಕಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟೆ; ವಿತಾನ ವಸ್ತ್ರ; "ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟೆ" (ಅರ್ಥನೇ. ಕೋಶ): ಮದನಂಗುಪ್ಪರವಟ್ಟವಾಗದ ತಳಿರ್ ಕಾಮಂಗೆ ಕೋದಂಡಮಾಗದ ಕರ್ವಂಗಭವಂಗೆ ಭಂಗುರಧನು ಜ್ಯಾಗಲೇ ಬೆ ತಾನಾಗದುನ್ಮದಭೃಂಗಾವಳಿ . . . ಮಜಿವಾಗವು (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೬೪); ತಮಾಳ ಪಲ್ಲವದ ಚಾಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟಮೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೧–೧೧೧); ಸತ್ಪುಲ್ಲಶರಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಜಿಯಾಗೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲದೇಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಂತು ಮಾಡಿದ ನೊ ತೋಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟದೊಪ್ಪಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೬); ನೆಟ್ಟನೆ ಬಲವಜಿಯೆ ಜವಂಗೆಟ್ಟರೆ ತನು ಶಿಥಿಲಮಾಗೆ ಕಾಯಂ ಸಲೆಥಾಜಿಟ್ಟೋಡಿ ಜವನುಪ್ಪರವಟ್ಟಮನನುಕರಿಸಿ ನರೆಗಳೊಗೆದುವು ಶಿರದೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೧೨೪).

[ಉಪ್ಪರ್₃ + ಪಟ್ಟ]

ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಉಪ್ಪರಘಾಯ: ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಲಿಂದಂ ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ ನೀಡಿದುಪ್ಪರವೊಯ್ಲಿಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಬೀಬ್ಬರೆ ತಲೆಸೊರ್ಕಡಗದೆ ಕೆಲರಿಜಿದು ಬೀರಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆರೆದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೩).

[ಉಪ್ಪರ್₃ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಪ್ಪರಸಂಚ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಬೀಸುವುದು (?): ಮಿಜಿ ತಳಸಂಚದೊಳು ಮೊನೆಯನು ತೋಜಿ ತಿರುಪಿನೊಳ ಜೆದು ಕಳಚುವರೇಜುಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಚಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ ಜಾಜಿ ಸುರಗಿಯೊಳಡೆವರಳುಕದೆ ಮಿಜಿದುಪ್ಪರಸಂಚದಲಿ ಕೈದೋಜಿ ದಂಡೆಯನೆತ್ತಿ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೨).

[ಉಪ್ಪರ್₃ + ಸಂಚ₁]

ಉಪ್ಪರಸಾಲೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮೇಲುಗುಡಿಗಳ ಭದ್ರದುಪ್ಪರ ಸಾಲೆಗಳ . . . ರಾಜಾಲಯಂಗಳ ರಚಿಸಿದರು ಕುಂತೀಕುಮಾರರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಒರಿಇ. ೧೨–೫೫).

[ಉಪ್ಪರ್₃ + ಸಾಲೆ]

ಉಪ್ಪರಿಕೆ 'ಉಪ್ಪರಿಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಉಪ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಮಾಡ; ಮಹಡಿ; ಸೌಧ: "ನೆಲೆವಾಡಂ ಕರುಮಾಡಮುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೪); ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮೆನೆ ಸೌಧಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಅದವ. ೭೬); ದೇವಲ್ಕಾದ ಮುಂದಣ ಅದಿಷ್ಟಣ ಮುಜು ನೆಲೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕಲ್ಲನವಿಲುಯ್ಯಾಲು ಮೇಲಣ ಸಿಖರವು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪–೬ ; 1355); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವುಪ್ಪರಿಗೆಗಳೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೫೨); ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಚಂದ್ರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೨); ತಿಪ್ಪೆ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕನಸು ಕಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಉಪ್ಪರಿಕೆ**: ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ ಸದ್ಗಳಿಹಾರದುಪ್ಪರಿಕೆಯೊಳು ಜೋಯಿಸರು ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯ ಹೊಯ್ಯುತ್ತಿಪ್ಪುದದೊಂದು ಬಾಗಿಲೊಳು (ಮೋಹತ. ೨೦–೩೦); ಸರ್ವಜನರ ವಸತಿಗಳೆಸೆವುವು ನವರತ್ನಹೇಮ ಪ್ರಸರದುಪ್ಪರಿಕೆಗಳಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨–೬೯).

[ಉಪ್ಪರಿ + ?. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪರಿಗೈ ; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಿಗ]

ಉಪ್ಪರಿಸು, ಉಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು, —ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಮುರಿದುಪ್ಪರಿಸುವ ತರಹರಿಸಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಪೊಜಕಾಲೊಳ್ ನಡೆವ ಸೂಕಳಾಶ್ವಮಂ ಕಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಚರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಮೊಗಸಿರಿಗೊಯ್ಯನೆ ಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೯); ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸ ಘನಶರಧಿಯಿಡುವವಗಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದುಪ್ಪರಿಸೆ ಬಂಡಹನಲ್ಲಮಪ್ರಭು (ಬಸವು. ೮–೮); ಬಿಗುಹುಗೊಂಡುಪ್ಪರಿಸಿದವು ಹುಬ್ಬುಗಳು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೮); ತಪ್ಪದೆ ಜಲಚರನಿಕರ ಬಿದಿರೆ ಮೇಲಕುಪ್ಪರಿಸುವ ಜಲಬಿಂದು (ಕಂಸವಿ. ೫–೪೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮಂಗಳವಾದ್ಯದ ಬಲು ರವವುಪ್ಪರಿಸಿದುವೆಂಟುದೆಸೆಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೭–೧೧೪). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಸಭೆಯುಂ ತಾನುಮಚ್ಚರಿಯುಪ್ಪರಿಸೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯ ನೊಪ್ಪಿ ರಂಜಿಪ ಬಸವರಾಜನ ಘನತೆಯಂ ನೆನೆದು (ಬಸವು. ೧೦–೫೨); ಕುಲಿಶಮುಷ್ಟಿಯ ಕಲಿಗಳುಪ್ಪರಿಸಿದರು ಕಲಹದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೩–೧೪). ೪. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು; ಎತ್ತರಿಸು: ನರಾಂತಕನುರುಳಿದಶ್ವವನುಪ್ಪರಿಸಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿದಾಯೆನುತ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೨೦); ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೫. ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು: ಸೆಜ್ಜೆಯುಪ್ಪರಿಸಿ ಶಿವಲಿಂಗ ನೀನೆನ್ನ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬರೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗಿದೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬–೨); ಅಂಜುವರೆ ದೇವ ಸೆಜ್ಜೆಯನುಪ್ಪರಿಸಿಮೆನೆ (ಬಸರ. ೯–೫೩); ಕರ್ಣಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಸಿಸಿರ್ದ ಸತ್ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಮಂ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂದುಪ್ಪರಿಸಿ ಥಳಥಳಿಸುತೆ (ಅರಾಚ. ೧೧–೩೨). **ಉಪ್ಪಳಿಸು**: ಕ್ಷೋಣಿಯಿಂ ನಭಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ಶಾರ್ದೂಲಮಂ ಕಂಡ ಏಣತತಿಯಂದದವಲಿ (ಕೋಗಯ. ೨೩–೪೩). [ಉಪ್ಪರ್₃ + -ಇಸು₁]

ಉಪ್ಪಲ₁ (ನಾ). ಚೌಳು; ಚೌಳುಭೂಮಿ. 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಪ್ಪಳ]

ಉಪ್ಪಲ₂ 'ಉಪ್ಪಳ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಗೌರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತಿರುವ ಗೌರಿ: ಒಪ್ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ವನಿತೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಪ್ಪುಗೊರಳ ಕಪಟದಿ ತಾ ಬಂದು ಉಪ್ಪಲ ಗೌರಿಯ ಹರ ಗೆದ್ದನು (ನಾಪದ. ೧೯೫).

[ಉಪ್ಪಲ₂ (< ಉಪ್ಪಳ) + ಗೌರಿ]

ಉಪ್ಪಲಿ (ನಾ). "ಕನೂನು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [?]

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಲಿಕಾ ಶತತ್ರಯಾನ್ತರ್ಗ್ಗತವಪ್ಪುಲ ತಲ್ಲದ್ವಾದಶಮಧ್ಯೇ ಪಂಗರಿಕಾನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಇ. XII, ೨೬೬–೫೨ ; 972). [?]

ಉಪ್ಪಲಿಗ, ಉಪಲಿಕ, ಉಪಲಿಗ, ಉಪ್ಪಲಿಕ, ಉಪ್ಪಲೀಕ, ಉಪ್ಪಿಲಿಕ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು: ಪೊಡವಿಯೊಳಗುಪ್ಪಲಿಗ ದಾಸನಾಗಿರ್ಪವನ ಮುಡುಹಿನೊಳಗಣ ಮುದ್ರೆ ಬಯಲಾದುದು (ವೀಶೈಪು. ೮–೮–೭). ೨. ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾರೆ ಕೆಲಸದವನು: ರಾಜಿಸುವ ನಣ್ಣಾ ಭಕ್ತನುಪ್ಪಲಿಗಕಾಯಕದೊಳೊಸೆದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೩೩); ಉಪ್ಪಲಿಗ ಜೋಗಿ ಉಂಡಿಗೆ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೮೫೪ ; 1748). **ಉಪಲಿಕೆ**: ೧. ಮಲಪನಾಯಕರು ಹಿರಿಯೂರ ಸೀಮೆಯ ಉಪಲಿಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೪೧–೪ ; 1551). **ಉಪಲಿಗ**: ೧. ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ ಅಂತು ಯಾ ತೆಜಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೧೧೧ ; 1521). **ಉಪ್ಪಲಿಕೆ**: ೧. ಪಿರಿದೆನಿಸುತುಪ್ಪಲಿಕಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿಹ ಶರಣ (ಲಶಿಚಂ. ೩೮–೧೭); ಹರಭಕ್ತ ಪದಸೇವ ತತ್ಪದೊಳಗುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೩೪).

ಉಪ್ಪಲೀಕೆ : ೨. ಅರಸನೊಂದಿನ ಚಿತ್ರಮಂಟಪಂ ಕಿಱಿದೆನಲು ಮುಱಿದಿದಂ ಪಿರಿದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವೆನೆಂದೆನುತ ವರಮಂತ್ರಿ ಕಳಿಪಿದಂ ಉಪ್ಪಲೀ[ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕೆರನಂದು ಪಾರೆ ಸಲಿಕೆಗಳು ಸಹಿತ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೫೭); ನಿಜಜಂಗಮುವ ರೂಪ ನಾ ಕ್ಷ ಣ ೦ ಪಾರವಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದ ಮಡಿಮುಪ್ಪಲೀ[ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕೆರಂ ವೀರಶೈವಾಗಮವ ಮೆಱೆದ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೫೮).

ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆ : ೧. 'ಉಪ್ಪಿಲಿಕವೆಱೆ' ಪರಾ.

[ಉಪ್ಪಲ₁ + -ಇಗ. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪಿಲಿಯನ್]

ಉಪ್ಪಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣೆ ಉಪ್ಪಲಿಗೆ ಮತ್ತಲ್ಲ ಶಿಶುಮಾರ ಕತ್ತೆಯ ಮೂತ್ರವೆರೆದಿಹರೆ ರಸಭಸ್ಮ ಉತ್ತಮವ ದಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೬೪).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಉಪ್ಪಿಲೆ; ತುಳು. ಉಪ್ಪಳಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಲೀಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಕೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪವಡ, ಉಪ್ಪಡ₁ (ನಾ). ೧. ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಏಳುವುದು: ದಂಪತಿಗಳಿಗುಪ್ಪವಡವು ಸನುನಿಸಿತೆ ಮುಪ್ಪಾಗುತಿದೆ ರಾತ್ರಿ (ಅಂಜಚ. ೮-೧೩೭); ಉದಯ ರಾಗದೊಳುಪ್ಪವಡದ ಪಾಡಂ ಪಾಡುವವರ ಪಾಡೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಸಮ್ಯ ಕೌ. ೧೨-೧೧); ನೆರೆದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪವಡಕೆ ಪಾಡುವ ತರುಣಿಯರ್ ತಾಳ ದಂಡಿಗೆಯ ಕರದೊಳು ತಳೆದು (ಕಂಸವಿ. ೨೨-೬೯). ೨. ಸುಪ್ರಭಾತ; ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಗಂಧಿಯರು ಬಂದರು ಬಾಣ ನುಪ್ಪವಡವನು ಪಾಡುವೊಡೆ (ಮೋ ೀ ಹ ತ. ೨೨-೩೦); ಬೆಳಗಾಯಿತೇ ಳೆಂದೊಬ್ಬ ತರುಣಿಯುಪ್ಪವಡಮಂ ಹಾಡಿ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೫೫); ಉಪ್ಪ ವಡಮಂ ಪಾಡುವ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರ ರಾಗರಸದೊಡನೆ (ಚ ಂ ದ್ರ ಭ್ಯ. ೧೬-೧೩೩ ವ). **ಉಪ್ಪಡ₂** : ೨. 'ಉಪ್ಪಡಪದ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಉತ್-) + ಪವಡು. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪವಡ ?]

ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೇಳು; ಎಚ್ಚರ ಹೊಂದು: ನಿಜಸತಿಯೊಡನೆ ಮಂದೇರಕಕೇಳಿಯೊಳಿರ್ದು ಉಪ್ಪವಡಂ ದಳೆದತಿಹರುಷದೊಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧-೫೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ತಳೆ₁]

ಉಪ್ಪವಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ: ಸುಯ್ಯೆಲರ್ ತರಪರ ವಾಂತು ಸೂಸೆ ಸತಿಯುಪ್ಪವಡಂಬಡೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಳ್ (ರಾ ಜ ಶೇ. ೪-೨೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ಪಡೆ₁]

ಉಪ್ಪವಡಗೀತ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು; ಸುಪ್ರಭಾತ: ಉಪ್ಪವಡಗೀತ ಅಥವಾ ಸುಪ್ರಭಾತ ಗೀತ (ಕವಿಚ. II, ೨೮೪ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ). [ಉಪ್ಪವಡ + ಗೀತ]

ಉಪ್ಪವಡವಾಡು (ನಾ). = ಉಪ್ಪವಡಗೀತ: ಸೂತಜರು ಸವಿಯುಪ್ಪ ವಡವಾಡನು ಪಾಡಿದರು ಮುನ್ನೇಸಱಿನೊಳಾಗ (ಅಂಜಚ. ೧-೩೧).

[ಉಪ್ಪವಡ + ಪಾಡು₁]

ಉಪ್ಪವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು; ಹಾಸಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಏಳು: ಪವಡಿಸಿದನಂತನೊಸೆದುಪ್ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನೆರಡುಮಡಿಯನೊತ್ತು ತ್ತಿರ್ದಾಹವವಿಜಯಿಯುಪ್ಪ ವಿಜಯನನೆ ವಲಂ ಮುಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೧); ಬೆಳಗಾಯ್ತುಪ್ಪವಡಿಸು ತೊಳತೊಳಗುವ ಮಣಿಮುಕುರಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಗಿರಿಕ. ೮-೭೧); ಹರಹರ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಎನುತ್ತೈವರು ಕುಮಾರಕ ರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವಿನಾಶಕರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೧-೪); ರುದ್ರನುಪ್ಪವಡಿಸಿದ ನೆಳ್ಚತ್ತರಾ ವೀರಭದ್ರಮುಖ್ಯರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೩೭). 'ಪ ವ ಡಿ ಸು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪವಡ + -ಇಸು₃]

ಉಪ್ಪವರೆ (ನಾ). ಅವರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಕಾಂದೋಲಃ – ಕಾಡವರೆ, ಉಪ್ಪವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಉಪ್ಪು₁ + ಅವರೆ₁]

ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಪೋಟಿ ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೦೪-೧೨ ; 971). [ಉಪ್ಪು₁ + ಪಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪಳ, ಉಪ್ಪಲ₁ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವು; ಉತ್ಪಲದ ಹೂವು: "ನೆಯ್ದಿಲ್ಗಳೊಳ್ ಉಪ್ಪಳಕೋವಳಿಗಳು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯); ಕೊಂಡುವು ಸಪ್ಪದಮುಪ್ಪಳದಿನೊಱೆವ ನಱುಪಂಡುಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೮೬); ಕಣ್ದೆಱೆದು ನೋಡಲುಪ್ಪ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಪ] ಳದ ಸಿರಿಯಳಿವುದೆಂದೆನ್ನ ಮಗಳೆಂ ದೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೧೯); ನೆಱೆಯಿಪುದೊಪ್ಪಿನುಪ್ಪಳದ ತಾವರೆಯೋರಣದೋರಣಂಗಳಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೪-೧೯). **ಉಪ್ಪಲ₂** : 'ಉಪ್ಪಲಗೌರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಪಲ]

ಉಪ್ಪಳಗಂಪು (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಕಿಱುದುಂಬಿಗುರುಳ ಹೊಂಜೆಳೆಮೆಯ್ಯುಪ್ಪಳಗಂಪಿನ ಗರುವೆ ವಿಲಾಸದಿನೆಯ್ದಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೧೬-೪). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಂಪು]

ಉಪ್ಪಳಗಣ್ (ನಾ). ನೆಯ್ದಿಲೆಯಂತೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: ಕೊಳಪ್ಪ ಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ನೀಱೆ ವರ ಸೌಂದರಿಗೂಡಿ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಿರಲ್ (ಉ ಧ್ರ ಟ. ೧೦-೨); ಇಪ್ಪಂತೆ ನೋಡಿದರಾ ರಾಜಚಂದ್ರನನುಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ನೀಱೆಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬-೧೫೪). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪಳಿಸು 'ಉಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಿಕ್ಕಂದು ನಾವಾಡಿದುಪ್ಪಾ ಟಮಂ ಮುತ್ತಿಂದು ತೋರಿದಪೆನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೦-೨೫೪).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಆಟ]

ಉಪ್ಪಾತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಾತಿ (ವೈ ಔ ಗಿ. ೧೧-೧೮೫). [ಉಪ್ಪು₁ + ಆತಿ ?]

ಉಪ್ಪಾರ₁ 'ಉಪ್ಪಾಱ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರ₂ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ 'ಉಪಾರಗಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರತಿ₁ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು (೬).

[ಉಪ್ಪಾರ₁ (< ಉಪ್ಪಾಱ) + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಉಪ್ಪಾರತಿ₂ (ನಾ). ೧. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಎತ್ತುವ ಉಪ್ಪಿನ ಆರತಿ: ದೃಷ್ಟಿಯಾಯ್ತೆಲೆಲೆ ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತಂಬ (ಬಸರ. ೭-೧೩೨); ಕೋಮಲೆಯರು . . . ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೭). ೨. ಉಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾಳಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು: ಆರತಿಯನೆತ್ತಿದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯ ಹಾಯ್ಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ.೬೯-೨೭); ನಾರಿಯರು ಬಳಿಕೆಸೆವ ಮಣಿಮಯವಾರತಿಯ ನಲಿದೆತ್ತಿ ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯನು ಸೂಸಿದರು (ಜೀವಂಚ. ೮-೨೪). [ಉಪ್ಪು₁ + ಆರತಿ₁]

ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಸಿಡುವ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ: ಕಾರ್ತಿಕ ಪೌರ್ಣಮಿಯವುಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ ಪ ೨ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೮ ; 1291). P ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾರ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ದೀವಿಗೆ ಇವು ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

[ಉಪ್ಪಾರ₂ (< ಉಪಾರ) + ತುಪ್ಪ + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ದೀಪಾ ವಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ೩ ಕಂ ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ದೀವಿಗೆ ಯೆಂಣೆಗೆ ಗ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೮ ; 1291).

[ಉಪ್ಪಾರ₂ (< ಉಪಾರ) + ದೀಪ + ಮಾಲೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ಶಿವರಾತ್ರಿಯಲು ದೇವರುಗಳವು ವುಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆಯ ಯೆಂಣ್ಣೆಗೆ ಪ ೨ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೬೦ ; 1291). [ಉಪ್ಪಾರ₂ (< ಉಪಾರ) + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರವೋಳಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ದಕ. ೩).
[ಉಪ್ಪಾರ₁ (< ಉಪ್ಪಾಜ) + ಮೋಳ್ವ]

ಉಪ್ಪಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸ. ೨. ಗಾರೆ ಕೆಲಸ (೩). [ಉಪ್ಪಾರ₁ (< ಉಪ್ಪಾಜ) + -ಇಕೆ]

ಉಪ್ಪಾರಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬಜೆ, ಉಪ್ಪಾರಿತನ ಬೇರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ, ಇವಿಷ್ಟನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತದಿಂದುಂಟಾದ ಕುಷ್ಠಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೯೦). [?]

ಉಪ್ಪಾಜ, ಉಪ್ಪಾರ₁ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು; ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು: ಉಪಾ[ಪ್ಪಾ]ಜರ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರಗ್ರಾಮ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೧೫ ; 1513); ಉಪ್ಪಾಜರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೪ ; 1551). ೨. ಮಣ್ಣು ಕೆಲಸದವನು; ಗಾರೆಕೆಲಸದವನು: ಶಿಖಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ . . . ಅಂಗೈ ಉಪ್ಪಾಜ, ನಖಿ ನಾಯಿಂದ, ಒಡಲು ಡೊಂಬ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೨); ಸತ್ತ ಉಪ್ಪಾಜರೆಲ್ಲರ ತೋಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧–೧೭). **ಉಪ್ಪಾರ₁** : ೧. "ಉಪ್ಪುತಯಾರಿಸುವವನು . . . ಉಪ್ಪಾರ" (ತುಳುನಾ. ೧೬೩); ಉಪ್ಪಾರನ ಮಗನಾದರೆ ಉಪ್ಪಿಲ್ಲವೆ ಉಂಡಾನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ನಿಜವಾಗಿ ಆ ಉಪ್ಪಾರನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲು ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಪ್ಪಾರಕಾರನ್, ಉಪ್ಪರವರ್ ; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರ]

ಉಪ್ಪಿ (ನಾ). ಎಸಗದ ಗಿಡ; ಯಗಚಿ ಗಿಡ: ಬಿಳಿಯ ಉಪ್ಪಿಯ ಬೇರಂ ತೇದು ಛಾಯಾಶುಷ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ . . . ಜೇನುತುಪ್ಪದಿ ಕಲಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೃತ್ರಿಮ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೪). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಪ್ಪಿ]

ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ತುಪ್ಪದ ಮೆಟ್ಟಿಡಿತೆಂಬಂತೆ ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪಿರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬ ವ). ೨. ಅನ್ನಹಾಕು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿದವನನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದೆ). [ಉಪ್ಪು₁ + ಇಕ್ಕು]

ಉಪ್ಪಿಗ (ನಾ).= ಉಪ್ಪಲಿಗ: ಉಜ್ಜುಗಿಗರಂ ಗುರಿಗರುಪ್ಪಿಗರ್ ಸುಪ್ಪಾಣಿಗರ್ ಸೂಜಿವಳೆಗಾಜರು (ಮದೇಪು. ೨೮–೭). [ಉಪ್ಪು₁ + -ಇಗ]

ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿತರಿ, ರವೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಗರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದಒಂದು ತಿನಿಸು: "ಊರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ ಹಸಿದು, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಾಫಿ ಮಾಡಲೆ . . ." ಎಂದಳು (ಗಾಳಿಗು. ೬೯).
[ಉಪ್ಪು₁ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು₂)]

ಉಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು ೨: ಉಪ್ಪಿಟ್ಟವರನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದೆ). [ಉಪ್ಪು₁ + ಇಡು₁]

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮಾಳ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನವೋಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಾಗರ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಿಲಿಕದೆಱೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಹೊಗೆದೆರ್ರೆ ಮಗ್ಗದೆರ್ರೆ ಪಂಚಕಾರುಕ ಕಬ್ಬುನದ ಸುಂಕ ಬಿಲ್ಲಹದಿಕೆ ಬಾಲವಣ ಉಪ್ಪಲಿಕದೆರ್ರೆ[ಜು] ಒಳಗಾದ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೯ ; 1330). [ಉಪ್ಪಿಲಿಕ (< ಉಪ್ಪಲಿಗ) + ತೆಱೆ₃]

ಉಪ್ಪಿಲಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈಶಿಗ. ೬೦–೧೨೧೪).
[ಉಪ್ಪಲಿ₀ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪು₁, ಉಪ್ಪುರ್ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ರುಚಿಗೊಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಲವಣ: ಜೈಕಂದಿರಿದು ತಂದ ಕೂಟಿಗ್ಗೆ ನೆರಮೆಣ್ಣೆಯನಕ್ಕುಪ್ಪನಕ್ಕೆ ಕಱಿಯನಕ್ಕೆಂಡಪ್ಪೊಡಮಿಕ್ಕೆಯುಮೆಱೆಯಿಸಿಯುಮುಱಿಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೧೫); ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ (ಇಅ. XII, ೨೫೬–೧೬ ; 971); ಮಠದ ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಱು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೧೩ ; 1010); ಸಕ್ಕರೆಗುಪ್ಪಂ ಸರಿಮಾಳ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಸಂಪಳೆಯೊಳಗೆಯೆಳೆಯಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿಯುಪ್ಪು ಜೀರಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೫); ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೭೭); ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಉಪ್ಪು ತಿಂದವ ನೀರು ಕುಡಿದಾನು (ಗಾದೆ). 'ಅಟ್ಟುಪ್ಪು', 'ಕಲ್ಲುಪ್ಪು', 'ಕಾರುಪ್ಪು', 'ಚೌಳುಪ್ಪು', 'ಪೆಟ್ಲುಪ್ಪು', 'ಸೋರುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೨. ಷಡ್ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪ್ಪಂ ಪುಳಿಯಂ ಕಡುಬಿಸಿದಪ್ಪುದುಮಂ ಬಯಸುತಿಪ್ಪ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೨೭); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರ (ಭರಚ. ೪–೯೩). ೩. (ಆಲಂ). ಹಂಗು; ಉಪಕಾರದ ಋಣ: ಸಮಸ್ತರು ನಂಮ ಅರಮನೆಗೆ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾ ನಡೆದುಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪); ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ನಂಬುಗೆಗೇಡನ್ನು ಅಹಿತವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿಸಿದಿರಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಗತಿಯೇನು (ಚೆಟ್ಟಿಆ. ೫೫–೧). △ **ಉಪ್ಪುರ್** : ೨. ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸವಿಯೆ ಇದು ಮಧುರಂ ಇದು ಪುಳಿ ಇದುಪ್ಪುರ್ ಎಂದಿವು ಮುಂತಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ತಿಳಿವು (ಚಿಕಬಿ. ೩).

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ = ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪು ಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ಎರಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೪–೧೭ ; 1010); ಮಾವಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಪ್ಪುರಗಂಪ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವುದಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರ ಕಳಿಲೆ ಪೊಸತದುಕಂಬಟೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ ಸಮೆದೊಪ್ಪುವುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬); ವುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ೨ಕ್ಕಂ ವುಪ್ಪಿನ ಕ್ರಯ ೬ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೬೨ ; 1431); ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿಮೆಣಸುಗಡಲೆ . . . ಮಾಱುವವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚೆಬಪು. ೫೭–೪೨); ಪರಿಪರಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಪ್ಪಳ ಸವಿವೆರಸಿದ ಶುಭ್ರಬಾಳಕವ . . . ತರುಣಿಯರೆಡೆಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೮೪); ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ (ಗಾದೆ); ಊಟಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಯಾತಕ್ಕೂ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). **ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳ** = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು: – ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲುಹಣ . . . ಮಾರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). **ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ** = ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಡ್ಡೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆಗಳು (ಎಸಮೈ. XXI, ೧೦). ೨. ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ತಿಪ್ಪೆ ಹಳವುಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ (ಎಕ. IX (S), ಮಾಗಡಿ. ೮೬–೮; 1637). **ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ** = ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ : ೧. ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ ಮೇಲೆ ನ್ಯಟ್ಟ ಕಲ್ಲು‖ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೫೬–೧೧೫ ; 1407). **ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ** = ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ: ೧. ಹೊಂನ ಹಳ್ಳದ ಆ ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ ಅಳಿಗೆರೆಗಳಲಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೫ ; 1474).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ್ಕ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೪೧–೩೨ ; 1526). **ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ** = ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ: ೧. [ಉಪಿ] [ಪ್ಪಿ]ನ ಮೋಳೆಯ ಚೌಡಗೊಂಡನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪–೫೪ ; 1513). ೨. ಕಾಡಾರಂಭಸುವರ್ಣಾದಾಯ ವಾರಕಾರು ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ದಣಾಯಕಸಾಮ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೪; 1419); ಕಬಿಣದ ಪೊಂಮುಂಚರಾದಾಯ ಹುಲ್ಲುಹಣಾವುಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಯಿಾಚಲಪೈರು (ವ್ಯೆಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೪ ; 1825) ; ಮದುವೆದೆರಿಗೆ, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ, ಕೌದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮುಹಾವಂ. I, ೧೨೪) ; ತಂಬಾಕು, ಗಾಂಜ, ಷರಾಬು, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳಿ ಆಚಾರಕಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆದಾಯದ ಬಾಬುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಪಾಳೆಗಾ. ೫೧) ; **ಉಪ್ಪಿನಾಗರ** = ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಿ: ಉಪ್ಪಿನಾಗರ ಗೇಣೆಯಿಂ ವರುಷ ೧ ಕಂ ಬಹ ರೊಕ್ಕ ಗ ೬ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೯–೨೨; 1365). **ಉಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗು** = (ಆಲಂ). ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸು : ತಪ್ಪೆಂದು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬಾಯಳಿದೊಳಲುಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೇನಾದಪುದೇ (ರಾಮುವಿ. ೧–೫೦). **ಉಪ್ಪುಹಾಕು** = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಸಾರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪುಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ). ಲೆಕ್ಕಿಸು ; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು : ರಾಜಪುತ್ರನು ಅಕಬರನ ಉಪಟಳಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಹಾಕದೆ . . . ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೨). 'ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪ್ಪು ; ಕೊಡ. ಉಪ್ಪೀ; ತುಳು. ತೆಲು. ಉಪ್ಪು ; ಕೋಲಾ. ಸುಪ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಸುಪ್ಪ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಚುಪ್]

ಉಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ನೆಲೆ. ೨. ತಿಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗೆರೆ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಿಸುವ ಸೋಲು : ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಉಪ್ಪು ಹೊತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೋ ಏನೋ ರಾಮನ ಮೋರೆ ಸಪ್ಪಗಾಗಿರುವುದು (ನಿರಾಭ. ೯೬) ; ಬಹಳೇ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿದ್ದರಿಂದ ತಿರುಗುಪ್ಪಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಎರಡನೆಯ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಉಪ್ಪು ಏರಿ ಬಂದಿತ್ತು (ನಿರಾಭ. ೯೬) ; ೩. ರಾಮುಪಟ್ಟೆಯ ಆಟ (ಕ). ೪. ಹೆಂಗಸರು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (ಕ). [< ಉಳ್ ?]

ಉಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). (ಉಕ). ಪ್ರೀತಿ ; ಮುದ್ದು.

ಉಪ್ಪುಪ್ಪು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ, ಮೊದಲಿನಿಂದ ಅತೀ ಉಪ್ಪುಪ್ಪು ಮಾಡಿ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಪ್ಪುಕಂಡ (ನಾ). = ಉಪ್ಪುಬಾಳಕ. (ದಕ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಂಡ]

ಉಪ್ಪುಕಡಲು 'ಉಪ್ಪುಗಡಲ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ 'ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿಆಟ (ನಾ). (ದಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಕ್ಕಳು ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು$_2$ + ಕಡ್ಡಿ + ಆಟ]

ಉಪ್ಪುಕಾಗದ (ನಾ). ಒರಟು ಕಾಗದ; ಮರಳು ಕಾಗದ : ಶಾಯಿ ಕರೆಯು ಹಳೆಯದಾದರೆ, ತಿಳಿನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸವನ್ನು ಸವರಿ ಇದು ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಉಪ್ಪುಕಾಗದದಿಂದ . . . ಸವರಿ ಉಜ್ಜಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೫). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಾಗದ]

ಉಪ್ಪುಕಾರ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದ ಖಾರ : ಪುರಿಗೆ ಉಪ್ಪುಕಾರ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚು = (ಆಲಂ). ಬಣ್ಣಕಟ್ಟಿ ವರ್ಣನೆಮಾಡು : ನಿಜವಿರಲಿ ಸುಳ್ಳು ಇರಲಿ ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚಿ ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ತುಳಸಿ. ೧೦೭).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಾರ$_1$]

ಉಪ್ಪುಕೊರಚ (ನಾ). ಕೊರಚಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉಪ್ಪುಕೊರಚ, ಘಟ್ಟದ ಕೊರಚ (ಎಸವೈ. VII, ೩). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕೊರಚ (< ಕೊಱಚ)]

ಉಪ್ಪುಗಡಲ್, ಉಪ್ಪುಕಡಲು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ; ಲವಣ ಸಮುದ್ರ : ಆ ಮಿಸುಪುಪ್ಪುಗಡಲ ಮಧ್ಯದೊಳುದ್ದಾಮತೆಯಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪುವ ಜಂಬೂನಾಮದ ದೀವಿ ಕರಂ ನಯನಾನಂದಮನಿರದೊದವಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೧). **ಉಪ್ಪುಕಡಲು** : ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು ಜನ ಕಪ್ಪು ಏನೆಂದೆ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೧೪).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಡಲ್$_2$]

ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ, ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ (ನಾ). ಹುರಿದು ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರಿದ ಕಡಲೆ : ಕಡಕೊಳವು ಉಪ್ಪುಗಡಲೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ** : ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ ಕುರುಕಲು ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಡಲೆ]

ಉಪ್ಪುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೩೬೮).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಉಪ್ಪುಗಾಯ್, ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ, ಉಪ್ಪುರ್ಗಾಯ್ (ನಾ). ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪುಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ : ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸವುತಿರೆ (ಚೆನ್ನರ. ೮೨–೧೫) ; ಬಿಸಿಬಿಸಿಯೋಗರಂ ಕೆಲದ ಸೋಡಗೆ ತೆಳ್ವೊಳುದುಪ್ಪಮುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಮೊಸರಿನಿದಪ್ಪ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೬೫) ; ತನಿವಣ್ಗಳರಸಿ ರಸಾಯನ ಸಾರ್ಗಳುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೪). **ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ** : "ಲವಣದೊಳು ಪುದಿದ ಫಲಮುಪ್ಪುಗಾಯಿಗಳೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಂತೆ ಬೆಳ್ಪೋಗರ ಮೊಸರೊಳ್ಳೆಯ ಬಹಳುಪ್ಪುಗಾಯಿ (ಮೋಹತ. ೩–೫೬) ; ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ ಪಾಲ್ಮೊಸರುಪ್ಪುಗಾಯಿ ಶಾಕಗಳ (ಭೈರವೇ. ೨–೧೯೭). △ **ಉಪ್ಪುರ್ಗಾಯ್** : ನವೀನ ಸ್ವಾದುವೆತುಪ್ಪುರ್ಗಾಯ್ಗನಾಳೋಕಿಸಿ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೭೦). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಗಾವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಹುರಿದು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುವ ಶಾಖ : ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕಾವು$_3$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$)]

ಉಪ್ಪುಗಾಳು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸವರಿದ ಕಾಳು. [ಉಪು + ಕಾಳು$_1$]

ಉಪ್ಪುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಿನ್ನು. ೨. (ಆಲಂ). ಹಂಗಿಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಧೊರೆಗಳುಪ್ಪುಂಡು ಮರಳಿ ಬಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗೆ ರಂಗಜೈಸದು ಮರುಳೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೧೩೩). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉಪ್ಪುನೀರ್, ಉಪ್ಪುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀರು; ಗಡುಸುನೀರು; ಸವಳು ನೀರು : ವಿಷಮುಮೆನಿಪುಪ್ಪುನೀರುಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯಂಗೆ ಮಧುರತರಮಪ್ಪಂತೆ ವಿಷಯಂಗಳೆ ನವಯೌವನ ಕಷಾಯಿತಾತ್ಮನ ಮನಕ್ಕವತಿಮಧುರಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೬) ; ಉಪ್ಪುನೀರೊಳೆ ಮಾಡಿದುದು ಲವಣೋದಕಿತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೭); ಉಪ್ಪುನೀರೆ ತುಳುಕಿ ತಳ್ವೊಯ್ಯೆ (ಪಾರಸಿ. ೧೬–೩). **ಉಪ್ಪುನೀರು** : "ಲವಣೋದಃ – ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೮) ; ನಿಮ್ಮ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಉಪ್ಪುನೀರೋ ಸಿಹಿನೀರೋ ? (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಉಪ್ಪುನೀರು 'ಉಪ್ಪುನೀರ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ ; ಚೌಳು ಭೂಮಿ (ಕ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೆಲ]

ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪನೇರಳೆ: ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ ಗಿಡಗಳು ಪುಷ್ಕಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆಕಸುಬು . . . ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೬೯). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಉಪ್ಪುಮಡಿ (ನಾ). (ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು) ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪಾತಿ (ಕ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮಡಿ$_3$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುಮಡಿ]

ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಬೆರೆತಿರುವ ಮಣ್ಣು ; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು : "ವೃಷಕಾಪ್ಸಯ – ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೮) ; ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಭದ್ರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಉಪ್ಪುಮೀನು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಮೀನು : ಉಪ್ಪುಮೀನು ಬಹಳದಿನ ಕೆಡದೆ ಇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_2$)]

ಉಪ್ಪುರ 'ಉಪ್ಪರ$_3$' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ 'ಉಪ್ಪರಗುಡಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಲವಣಾರ್ಕ – ಉಪ್ಪುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೨). [?]

ಉಪ್ಪುರೇವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (ಕ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ರೇವು$_1$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುರೇವು]

ಉಪ್ಪುವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XI, ೨). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ವಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡ್ಡ$_1$)]

ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾಗಿರುವ ಹುಲ್ಲು : "ರೋಣೀತೃಣಂ – ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಉಪ್ಪುಳ (ಗು). ಅರಳಿದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ. 'ಉಪ್ಪುಳಗಣ್' ಪರಾ.
[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಫುಲ್ಲ (< ಸಂ. ಉತ್ಫುಲ್ಲ)]

ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣು : ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ ತೊಳಪ್ಪ ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ಶೋಭಿಪ್ಪಮುಖಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೨). [ಉಪ್ಪುಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪೂಡು (ಕ್ರಿ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರು; ಉಪ್ಪು ಸೇರಿಸು: "ಹವಣಱಿದು ಮಾಂಸಮಂ ತುಂಡುಗೆಯ್ದು ಉಪ್ಪೂಡಿದವರಲ್ಲಿ ವಲ್ಲೂರವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಊಡು$_1$]

ಉಪ್ಪೆಗಚಿ, ಉಪ್ಪಗಚಿ, ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿಗಿಡ: ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಉಪ್ಪೆಗಚಿಯ ಮೆಳೆ, ದತ್ತೂರಿಯ ವನ (ಅಲೆಮ. ೨೧೨).
ಉಪ್ಪಗಚಿ : (ಕ). **ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ** : (ಕ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಎಗಚಿ]

ಉಪ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಹುಳಿ ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪು ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿದ ಸಾರು ; ಉಪ್ಪು ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟು : ಸವಿಯ ಸೊರ್ಕೇಱಿ ಸೊದೆಯನುಪ್ಪೆಸರ್ಗೆತ್ತು ಸೊದೆಯುಣಿಗಳಂ ಗಣಿಸದಿರ್ಪಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೬-೩).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಎಸರ್]

ಉಪ್ಪೇರಿ (ನಾ). ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ತೆಳ್ಳಗೆ ಬಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಉಪ್ಪುಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿನಿಸು : ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ಉಪ್ಪೇರಿ, ಬಿಸ್ಕತ್ತು (ದಿಲ್ಲೀಪ. ೬) ; ಉಪ್ಪೇರಿ, ವಾಂಗಿಭಾತು (ರೂಪಸಂ. ೧೬).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ?]

ಉಪ್ಪೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಹಿಗ್ಗು ; ಉಕ್ಕೇರು : ಸಮುದ್ರಸೊರ್ಮೆಯೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಲ್ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂದುಪ್ಪೊಂಗುವನೆನಲ್ (ಬಾಲಭಾ. ೧-೩) ; ಅಂಗಪತಿಯದನು ಕಂಡುಪ್ಪೊಂಗುವ ಪರುಷವನು ತಳೆಯುತೆ (ಬಾಲಭಾ. ೬-೭೫). [← ತೆಲು. ಉಪ್ಪೊಂಗು]

ಉಬಯ (ನಾ). = ಉಭಯ : ಇವರೆ ಉಬಯದಿಂ ಬರೆದ ಸೇನಬೋವನು ಬಾನೋಜ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೨೧೩-೧೮ ; 17 ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಉಭಯ]

ಉಬಲು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಉಬಲು, ಹೆಸ್ಸರೆ, ಕೊಲೆ ಹಲಸು, ಆನವು (ವೈಔಗಿ. ೫೬-೧೧೨೩). [?]

ಉಬಿಕು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು ; ಹೆಚ್ಚು ; ಉಕ್ಕು (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಬುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಉಬುಕು]

ಉಬುಬು (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಸಂಭ್ರಮ, ದಿಟ್ಟತನದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಬಿಡದೋಡೆ ಕಂಡು ಶಬರಂ ಕಡುಮುಳಿದಱಿಯಟ್ಟಿ ತಿರುಗಿ ತಿರುಗುತ್ತುಂ ಸಂಗಡಿಸಿ ಪರಿದುಬುಬೆನುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೬) ; ಎನ್ನೊಡೆಯರೆಯ್ತ್ತಪ್ಪ ಪುಣ್ಯವಂ ಕಂಡೆನೇ ಎನ್ನೊಡೆಯರಿಂತಪ್ಪ ಬಾಳ್ಕೆಯಂ ಕಂಡೆನೇ ಉಬುಬುಬು ಎನಗಾರು ಸರಿಯೆಂದು ಕೊರ್ಬುತಂ (ಏಣಾರ. ೧೧೮); ಎಲೆಲೆಲೆಲೆಲೇ ಹಂದಿಯನುವಾದುದುಬುಬುಬೆಂದುಲಿದು ನಾಯ್ಗಳುವೆರಸಿ ಮುಕ್ಕುಱಿಕ್ಕಲು ಮೆಲ್ಲನೊಲೆದುಬ್ಬಿ ಫುಟನೆಗೆದು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೬-೭) ; ನಿಂದುಬುಬು ಬೋಯೆನುತ್ತೆಡದ ಕರದಿಂ ಲಿಂಗಮಸ್ತಕದ ಶಿಖಿಯ ಪಿಡಿದು ಕಂಧರಕೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಹಸ್ತದಲಗಂ ಜಡಿವುತೊಂದಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ವೀಶೈಪು. ೪-೮-೧೦).
[?]

ಉಬ್ಬಚ್ಚು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿ ಕಾಣುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ ಅಚ್ಚು : "ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರ ಕೆತ್ತು, ಉಬ್ಬಚ್ಚು ಮಾಡು" (Emboss. ಇಂಕನಿ).
[ಉಬ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ಬ್$_2$) + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಉಬ್ಬಟೆ 'ಉರ್ಬಟೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಟೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಟೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಕಾಣು : ತುಟಿ ಮಿಡುಕದಿರಲದನಱಿದೂ ಪಟುತರಕಾಯ್ಪಿನುಬ್ಬಟೆಗಂಡು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ವಿಟ ಸುಡಿಸಿದ ತನ್ನನಿಯಳಾ (ಭೈರವೇ. ೨-೧೧೦).
[ಉಬ್ಬಟೆ (< ಉರ್ಬಟೆ) + ಕಾಣ್]

ಉಬ್ಬಡಿಗ 'ಉಬ್ಬದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮರದ ತುಂಡು ; ಅಗಳಿ ; "ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ" (ಷಟ್ಪನಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ (?) : ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿ ಕರವಾಳು ಸುರಗಿ ಬಿಲ್ಲು ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣ ಹಲಗೆಯನು ಭರದೆ ಪಿಡಿದು ಪರಿವಾರ ನಡೆದುದಾ ವರುಣನ ಪುರದತ್ತಲಾಗಿ (ಅಂಜಚ. ೬-೭೨) ; ಗಣನೆಗೈದದ ಹೆಗಲ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣದ ಕನಕದ ಝಗೆಯ ತಲೆಗಡ್ಡಣೆಯ ನೇಣಿನ ಹೊಗರ ಮೋಱೆಯ ಕೆಂಪಿನಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೦) ; ಉಬ್ಬಣ, ಕಬ್ಬಿಕೋಲು, ಚಕ್ರ, ಚಂಡು, ವೋತಿ, ಚಲ್ಲೆಹ, ಬಲ್ಲೆಹ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨) ; ಕೈಮೆಗಳ ಮೋಡಾಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ ಲಲಿತ ಚಿತ್ರದ ಚದುರಭಟರವ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೪-೮) ; ಮಸಗಿದಂಬಿನಲುಬ್ಬಣದ ಮೊನೆ ಮಿಸುಕಿದೆಡೆಯಲಿ ಸುರಗಿ ಸುಳಿದೆಬ್ಬಿಸಿದ ತಾಣದಲಂಬು ಲಂಬಿಸೆ ಹೊಕ್ಕಹೊದಱಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೮) ; ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ಜಳಪಿಸಿ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಡುತತುಳ ಪೌರುಷದ ಬಿರುದಿನಗ್ಗಳಿಕೆಗಳನು ಪೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ವ ದೊರೆಯಾವನು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩೮). [?]

ಉಬ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಗಿಳಿಗಳಿಂ ಕೂಡಿರ್ಪ ಸಾಲ್ವಂಗಳುಬ್ಬಣದಿಂದಂ ಘನಶಾಂತಿಯಂ ತಳೆದು ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಮಾರಾಜಿಕುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩೫) ; ಬಾಜಿಪ ತೂರ್ಯದ ಸಂಭ್ರಮಂಗಳಿಂ ತೊಟ್ಟಿಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದಿಯರ ಪಾವನ ಪಂಗಳದೊಪ್ಪುಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟುದು ನೋಟಕರ್ಗೊಸಗೆಯುಬ್ಬಣಮಪ್ಪಿನಮಾ ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೨೨) ; ರಣವನಭಿವರ್ಣಿಸುವೊಡರಿದುಬ್ಬಣದ ಬೈಗುಳ ಕೇಳಿ ಬಂದುದು (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೭-೩೧). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ವಣ]

ಉಬ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ತೀವ್ರವಾಗು : ಉಬ್ಬಲುರವಣಿಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಆನಂತನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀದಾನ. ೨೯). [ಉಬ್ಬಣ್ಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬದಿಗ, ಉಬ್ಬಡಿಗ, ಉಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : ಬೇಟಮುಬ್ಬದಿಗಮನಾಂತ ನಲ್ಲಳ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ನಡೆನೋಡಿ ನೋಡಿ ಸಾಯದೆ ಬರ್ದುಕಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೬) ; ಆಲಂಪಿನುಬ್ಬದಿಗಮನಾಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ ನವ ಸಂಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦). **ಉಬ್ಬಡಿಗ** : "ಉಬ್ಬಡಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಗಂ)-ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ ೨) ; ಪಡಿದೆಱೆವಂದದಿಂದಮೆರ್ದೆಯುಂ ತೆಱೆದತ್ತು ಪೊದಟ್ದ ಸಂಕೆಯಿಂ ನಡುಕಮುಮಾಗಳುಬ್ಬಡಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಗ]ಮಾದುದು ಸಾಧ್ವಸದಿಂ ಬೆಮರ್ ಬೆಮರ್ವೆಡೆಗಳಿನುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೫). **ಉಬ್ಬರಿಗ** : "ಉಬ್ಬಡಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಗಂ)-ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ℙ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉಬ್ಬದಿಗ. ಉಳಿದುವು ಪಾಠಾಂತರಗಳು. [?]

ಉಬ್ಬರ 'ಉರ್ವರ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಬಹಳವಾಗಿ. 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ', 'ಉಬ್ಬರಮುರಿ' ಪರಾ. [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬರಂಬರಿ, ಉಬ್ಬರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ ; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ : ಬನದೊಳಗುಬ್ಬರಂಬರಿವ [ಪಾಠಾಂ. ಪರಿವ] ಶಾಂತರಸಾಮೃತಮೆಯ್ದೆ ತಣ್ಣನೆ ತಣಿದಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೨) ; ನವೀನ ನಿಜಭಕ್ತಿತರಂಗಿಣಿ ಮಿಱುತುಬ್ಬರಂಬರಿಯುತುಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬). **ಉಬ್ಬರವರಿ** : ಉಬ್ಬರವರಿದ ಸೊಬಗಿಂಗೆ ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಪರಿ$_2$]

ಉಬ್ಬರಗಹಳೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಕಹಳೆ; ದೊಡ್ಡ ಕಹಳೆ : ಹರಿಸುತ ಬಿರಿದಿನುಬ್ಬರಗಹಳೆಯಂ ಪಿಡಿಸಿ ಹರಿನಾದವಂ ಮಾಡಿಕೊಳುತ (ತುರಂಗ. ೬೬-೧೩). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಹಳೆ]

ಉಬ್ಬರಗಿಡಿ (ನಾ). ಹಾರುವ ಕಿಡಿ : ಅಲಗಿನುಬ್ಬರಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಥಳಿಥಳಿಸಿ ಸೈಗಱೆದುದ್ದೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೬).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಿಡಿ]

ಉಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ ; ಕೋಲಾಹಲ : ಪುರವ ಹೊಱವಂಟವರು ಬರಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಬ್ಬರಣೆಯಾಗಲು ಬಳಿಕ ಸಾತ್ಯಕಿ ಹರಿಯ ನೇಮವನಱಿದು ಕಳುಹಿದ ರಾಮುಗೂಳಿಗವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೬-೯೨).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಅಣೆ$_4$]

ಉಬ್ಬರಬವರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ ; ದೊಡ್ಡ ಸಮರ : ಅರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾಸುತ ಮರಳುತುಬ್ಬರಬವರವನು ತಂದರನೆಲೆಗೆ ಹಾಯ್ಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೯). [ಉಬ್ಬರ(< ಉರ್ವರ)+ಬವರ$_1$]

ಉಬ್ಬರಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಉರಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರು ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಬಿರುದರನದಟನೊಳುಬ್ಬರಮುರಿವರ ನಾಯ್ದಱಸಿ ಕೊಂಡುವರಿಗನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೪).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಉರಿ$_1$]

ಉಬ್ಬರವರಿ 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಮಾತು (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮಾತು ; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನುಡಿ : ರಕ್ಕಸರಾಯ ಮೀಸೆಗಳ ಮುಱಿದು ನಿಂದಿರಲಿಂದ್ರಜಿತು ಬಲು ಬಿರುದಿನುಬ್ಬರಮಾತಿನಲಿ ಕಿಡಿ ಸುರಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೪).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಮಾತು$_1$]

ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ (ನಾ). ಏರಿಕೆ ಮತ್ತು ಇಳಿಕೆ; ಹಿಗ್ಗು ಕುಗ್ಗು; ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ತಗ್ಗುವಿಕೆ: ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟ ದಿನಕ್ಕೆರಡಾವೃತ್ತಿ ಉಬ್ಬುತ್ತಲೂ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಉಬ್ಬಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬರವಿಳಿತಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. I, ೧೦೧).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಇಳಿತ]

ಉಬ್ಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ ಹರಿ ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಸೇನೆಯ ಸೂಡಿ ತಂದಿಳುಹಿದನು ನಾಯಕವಾಡಿಗಳು ಸಹಿತುಬ್ಬರಿವ ಸಾಗರದ ತೀರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೨೧). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಪರಿ$_3$]

ಉಬ್ಬರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ ; ಅತಿಶಯ ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ: ಖರಕೋಪಾದಿ ಕಷಾಯದುಬ್ಬರಿಕೆಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹಾಸ್ರವಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೯). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬರಿಗ 'ಉಬ್ಬದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡದಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು; ಊದಿಕೊಳ್ಳು; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು : ಪೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ತೇಂಕುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೭-೪); ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ಮಿದೆ ಮುಪ್ಪಿನಲಿ ಬೊಪ್ಪಂಗೆ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೨) ; ಕಡಲ ತಾಯ್ಮಳಲುಬ್ಬರಿಸಿ ಧರೆ ನಡುಗಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೯) ; ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸಿತ್ತು (ದೀಪದ. ೨೬). ೨. ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ಹೊರಬೀಳು ; ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಮನ್ಮವೇಗದೊಳ್ ಬೀಗಿ ಬಿರಿವಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳುಬ್ಬರಿಸಿ ಪೊರೆದ ಸರೆಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೦ ವ); ಉರಿಯ ಜೊಣೆಯಲುಸುರ ಹೊಗೆಯುಬ್ಬರಿಸುತಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೫); ಝುಮ್ಮೆಂದು ಸಮಿಧಾವಳಿಗಳುಬ್ಬರಿಸಿದವು ಛಟ ಛಟ ನಿನಾದದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೪೯). ೩. ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಬಹಳವಾಗು ; ತುಂಬಿಬರು : "ಉಬ್ಬರಿಸು - ಪೂರಣೇ (ಊ) " (ಶಮಧಾ) ; ಸುರಿವಶ್ರುಜಲಮುಬ್ಬರಿಸಿ ಪೊನಲ್ ಪೊನಲಸಟ್ಟಿಜನಸುತೆಗಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭೪) ; ಪಿರಿದುಂ ಹರ್ಷಂ ಧರೆಗುಬ್ಬರಿಸಿರೆ ಸಿರಿಗರಸನೆನಿಸಿದ್ಯೆ ನೀಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೬); ಚಿತ್ತದಾವೇಶಮುಬ್ಬರಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೩೫). ೪. ಗರ್ವಿಸು ; ಉಬ್ಬು: ಸುರಲೋಕಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಂ ಫಣಿಪತಿಭುವನಂ ಪೂಜ್ಯಮೆಮ್ಮಿಂದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಮುನ್ನಾರ್ ನೋಂತರೆಂದುಬ್ಬರಿಸಿ ಕೊನೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೦೦); ಇವನುಬ್ಬರಿಸಿ ನುಡಿದರೆ ನೊರಜ ಕೊಲುವರೆ ಕೈದುವೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು ; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ತಿರುನೀಲಕಂಠರುಬ್ಬರಿಸುತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವದಿಂದೆ]ಪರಿತಂದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೫-೨೦) ; ಎರಡು ಕಂಗಳನಾಗಳಂತುಬ್ಬರಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಳಿಕ್ಕವಳುಕದೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೪೯) ; ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈದೋಱಿದನು ಕಲಿ ಪವಮಾನಸುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೫). ೬. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು ; ಅಸೂಯೆ ಪಡು ; ಮುಖಗಂಟುಹಾಕು : ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಕಜ್ಜದ ತುದಿಯನಱಿಯದೆ ನುಡಿವುದಿದು ನಿನಗೆ ಹಿರಿಯತನವೇ (ಬಸಪು. ೨೮-೩೩) ; ಒಬ್ಬಳಿರದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿಳಯಕೊಬ್ಬಳೆ ಪೋಗದೆ ಪತಿ ನಲಿಯೆ ಉಬ್ಬರಿಸದೆ ಕಡುಮುಬ್ಬಿನೊಳಾಡದೆ (ಜನವ. ೧೦-೭೩).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಸು$_4$]

ಉಬ್ಬಲ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಬದಿ: ಆರ್ಭಾಟವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬೊ ಉಬ್ಬಲದೊಳು ಬಿದ್ದು ಬಳಲಿ ತೊಳಲಿ ಉಬ್ಬಸವನೆ ಬಟ್ಟು ಕಡಿಗೇಳು ವನ್ನ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯-೧). [?. / ತೆಲು. ಉಬ್ಬಲಿ = ಕೆಸರು]

ಉಬ್ಬಲು₁, ಊಬಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಸಿಪ್ಪೆ; ಉಮಿ: ಭತ್ತದ ಉಬ್ಬಲನ್ನು ತಲೆದಿಂಬಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ತಾನಾಗಿ ಉದುರಿದ) ಕೂದಲು ಅಥವಾ ತುಪ್ಪಟ (ಶ). ಊಬಲು: ೧. (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಬ್ಬಲು₂ (ನಾ). ಗಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾಗಿಲು: ನಿನ್ನ ತಲೆ ಒಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದವರು ಬಡಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಉಬ್ಬಲಿನತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು (ಮಸಕೂ. ೨೯). [?]

ಉಬ್ಬಲು₃ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಉಬ್ಬಲುರವಣೆಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಡಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವಾಸ. ೨೯).
[ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ವು₁) + -ಅಲ್]

ಉಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ಹಿಂಸೆ: ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರ ವುಬ್ಬಸಮವಜ್ಞೆನಜೀವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೧); ಮುನ್ನಿನ ಪೋದಬಂದೆಡೆ ಗಳೊಳ್ ಸಾವೆಯ್ದೆ ಬರ್ಪನ್ನಮುಬ್ಬಸದೊಳ್ ಬಿರ್ದೆಸಿದಕ್ಕು ಪಾಯ ಮಣಮಿಲ್ಲ (ಬಂಹರಿ. ೪-೨೬); ನಿನ್ನುಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಮಾಡೆನಂಘ್ರಿಗಳಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦-೨೬); ಆಕೆಯುಗ್ರತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಹಾಕಠೋರಜ್ವಾಲೆ ನೆಗೆಯಲು ಪಿನಾಕಿಗಳಿಗುಬ್ಬಸವಾಯ್ತು (ದೇವೀಮ. ೨-೮). ೨. ಮೇಲುಸಿರು; ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಶ್ವಾಸದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಎಚ್ಚತುರ್ಬ್ಬಸಮುಪ್ಪದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦೬); ಒರ್ವನುಬ್ಬಸದಿ ಹರಿದು ಬಂದು ಆಸವಸದಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೬). ೩. ಗೂರಲುರೋಗ; ದಮ್ಮು; ನೇವಸ: ಗಂಧಕವ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಪೀನಸ, ಉಬ್ಬಸ . . . ಇವೆಲ್ಲವನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೧); ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಆಗಲೇ ಉಬ್ಬಸವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೨೯). ೪. ಅಸಮಾಧಾನ; ಅಸೂಯೆ; ಭಯದ ಭಾವ: ಕಸವೇಂ ಕಸವರಮೇನುಬ್ಬಸಮುಂ ಬಸಮಲ್ಲದಿರ್ದು ಮಾಡುವರೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೬); ಆಸದೃಶ ತಪಮುಂ ಮನದುಬ್ಬಸದಿಂದೆ ಭವಾನಿ ಮಾಣ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೮); ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಸತಿಯೊಳಿಪ್ಪಂತಿಹನುಬ್ಬಸವಿಲ್ಲದೆಲ್ಲರೊಳು (ಭರಚ. ೫-೯೬).
[ದೇ. ǁ ತಮಿ. ಉಬ್ಬಸ; ಮಲ. ಉಮ್ಮಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಉಬ್ಬಸ, ಉಬ್ಬಿಸ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬಸ]

ಉಬ್ಬಸಂಬಡು, ಉಬ್ಬಸಪಡು, ಉಬ್ಬಸಬಡು, ಉಬ್ಬಸವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡು: "ಉಬ್ಬಸಂಬಡು- ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಗ್ರಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೂಸು ನಾನಾ ವಿಕಾರವೆರಸಿಕ್ಕುಂ ಉಬ್ಬಸಂಬಡುಗುಂ ಆಗುಳಿಸುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬-೧೩). ೨. ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು; ಹುರುಪುಗೆಡು: "ಉಬ್ಬಸಂಬಡು - ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಗ್ರಹೇ" (ಶಮಧಾ). ಉಬ್ಬಸಪಡು: ೧. ಎತ್ತ ನೋಡಿದತ್ತ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉಬ್ಬಸಪಡುವ ಕಪ್ಪು ನೀರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩೩). ಉಬ್ಬಸಬಡು: ೧. ಇಡೀ ದಿನ ಶಾಖವಾಗಿ ಜನ ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಬಲ. ೯೮). ೩. ಉದ್ವೇಗಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು: ಅವರು ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಾ ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಹ. ೧೧). ಉಬ್ಬಸವಡು: ೧. ಉಳಿದೂರಜೀದುಬ್ಬಸವಟ್ಟು ರಚ್ಚೆಗೆ ಸಲೆ ಸಂದಿಹ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣ ಬಲುರಸಿಕರು ಭಾವಿಸರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೮).
[ಉಬ್ಬಸ + ಪಡು₁]

ಉಬ್ಬಸಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಆಯಾಸವನ್ನು ಕಳೆ: ತೀವಿದ ತಿಳಿನೀರಂ ಕೆಱೆ ಕಾವಜೀತೊಳ್ಗೆಯ್ಗೆ ಸೂಸಿಯುಬ್ಬಸಗಳೆವಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೩-೭೧). [ಉಬ್ಬಸ + ಕಳೆ₁]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಪಡು, —ತೊಂದರೆಪಡು: ಭಾರವಾಯ್ತೀ ತಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಕಿಯುಬ್ಬಸಗೊಳುತಲಿದ್ದೇನೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಲಾಱೆ ನಾನಿನ್ನು (ಬಸವು. ೪೯-೨೩); ಅರಸಿಯುಬ್ಬಸಗೊಂಡು ಗಂಗಾತೀರದೇಶದಲಿ ಬರುತಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೩. ೨೬-೯೩). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಸಮ ಕಲುಷಿತರಾಗಿ ಗೌಳತಪಸಿಗಳೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ತಾವುಬ್ಬಸಗೊಳುತ್ತಿಂತೆಂದರು (ಬಸವು. ೪೩-೩೫). [ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್₁]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಸಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಪಸುವನುಬ್ಬಸ[ಪಾಠಾಂ.ಬಗ]ಗೊಳಿಸಿ ವಧಿಸುವ ಹಸಿಯ ಹೊಲೆಯರ ನೇಣ ಹೊಲೆಯರ ಹುಸಿವ ಹೊಲೆಯರ (ಬಸವು. ೫೫-೧೮). [ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಉಬ್ಬಸಪಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸಬಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಬ್ಬಸರೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ರಕ್ತಪ್ರಮೇಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೨). [ಉಪ್ಪು₁ + ಬಸರೆ (< ಬಸಲೆ)]

ಉಬ್ಬಸವಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಪಡು: ಮೂಲೋಕವುಬ್ಬಸವೆತ್ತುದಂತಃ ಶ್ವಾಸರೋಧನಿರೋಧವನು ತಳೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೩೨). [ಉಬ್ಬಸ + ಪೆಱು₁]

ಉಬ್ಬಳೆ (ನಾ). = ಉಬ್ಬಳಿಕೆ₁ ೧. (ಶ). [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ ಬರುವಂತಾಗುವುದು: ಉಂಡರನ್ನವು ದಕ್ಕದುಬ್ಬಳಿಕೆ ಘನವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬-೧೧). ೨. ಹುಳಿ ತೇಗು: "ಉಬ್ಬಳಿಕೆ - ಕಮುಟಡರಕಿ, ಅಪಚನವಾಗಿ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ವಾಯು ಬಿಡುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಿಟ್ಟುಸಿರು: ದೀರ್ಘವಾದ ಉಬ್ಬಳಿಕೆಯಿಂದ ಮಾತುನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಜಯಂತ. ೪೭೭). [ಉಬ್ಬಳ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆ₂ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ. 'ಉಬ್ಬಳಿಕೆ ವಾತು' ಪರಾ. [ಉಬ್ಬಳ₂ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆವಾತು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳದ ಮಾತು; ಗರ್ವದ ನುಡಿ: ಬಳಿಸಲಿಸಿತ್ತೆನೂರ್ವರಾತನ ಬಳಿಯ ಪಂಚ ಚಮೂಪಸುತರುಬ್ಬಳಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಳಕೆ, ಉಬ್ಬಳಿಕೆ]ವಾತಿನ ಬಿಗಿದ ಕಾಸೆಯ ಬಲಿದ ತಲೆವಿಣಿಲ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೩). 'ಉಬ್ಬರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಉಬ್ಬಳಿಕೆ₂ + ಮಾತು₁]

ಉಬ್ಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಕರಿಸು; ಕಾರು; ವಾಂತಿಮಾಡು. ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು. [ಉಬ್ಬಳ + -ಇಸು₁]

ಉಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸೊಕ್ಕು: ನವಬ್ರಹ್ಮರಾಟೋಪವೀ ದೆಸೆಯೊಳಿಂತಿದೆ ದಿನಪರುಬ್ಬಾಟವಿದೆ (ಚಬಸು. ೧೬-೧೫); ಉಬ್ಬಾಟದಿಂದ ಅವನು . . . ಆ ನಗರವನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೩೧). [ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ವು₁) + ಆಟ]

ಉಬ್ಬಾನಿಕೆ (ನಾ). (?): ಸೇನಭಾವ ಭೂಮಿ ಆಱಂ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೭ ಹರಿಯರಿಗ ಉಬ್ಬಾನಿಕೆಗೆಯಿ ೬೦೦ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೧೨ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೩-೫೧; 1209). [?]

ಉಬ್ಬಾರ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸಂಭ್ರಮ; ಹಿಗ್ಗು : ಆರಿತದು ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ಮುಗುಡದ ಭಾರದಲಿ ತಲೆಗುತ್ತಿತಿವರುಬ್ಬಾರದಲಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿತವರು ವಿಘಾತಿಯಿಂದಿವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩೩). [< ಉಬ್ಬರ ?]

ಉಬ್ಬಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಆಳ್ವನ ಬೆಸನಂ ಮರಳಿ ಕೇಳದ ಬೆಸಗಲಿಗಳುಮಂ ಉಬ್ಬಾಳಿಯಳವಿಯ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೀಱಿದು ಬೆಸಕೆಯ್ಯ ಪಬಿಗಲಿಗಳುಮಂ ಆಳವನಱಿದು ಬೇಗಿಱಿವ ಬಲ್ಗಲಿಗಳುಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ವ). ೨. ಉದ್ಧಟತನ; ಪ್ರತಾಪ: ಹೇಳು ಮಿಕ್ಕವರಿಂಗೆ ನಿನ್ನುಬ್ಬಾಳುತನವನು ಬಿಡೆನೆನುತ್ತುಬ್ಬಾಳಿಯಲಿ ಕಡುಹಸಿದು ನುಂಗಿದುದಂಘ್ರಿಯನು ತುಡುಕಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೩-೨) ; ಕೃತವೀರ್ಯಸುತನುಬ್ಬಾಳಿಯನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕಂಗಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೪-೨೪). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ಆಳಿ$_3$]

ಉಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳಿಕೆ: ಪರಕೀಯರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆದೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ – ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ, ಒಂದೆ (ನಡೆಬಂ. ೬೦). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಾಳಿಗ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ ; ದರ್ಪಿಷ್ಠ : ಬಾಲವನು ಬರಸೆಳೆದು ಥಾರೆಯ ತೈಲದದ್ದುಗೆಯಱುವೆಗಳಲುಬ್ಬಾಳಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಾಳುಗಳು] ಸುತ್ತಿದರು ಸೂರ್ಯಾನ್ವಯನ ಕಿಂಕರನ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೧). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಗ]

ಉಬ್ಬಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು : ಮೇಳವಿಸಿದಹಿಕುಲದ ಕೊಲೆಗುಬ್ಬಾಳಿಸಿದ ಖಗಪತಿಯೊ ತಾನೆನೆ ತೂಳಿದನು ರಕ್ಕಸನು ಮರ್ಕಟರಾಯಸೈನಿಕವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೩೯). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಸು]

ಉಬ್ಬಾಳು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಶೂರ; ದರ್ಪಿಷ್ಠನಾದ ಯೋಧ: ಒಗ್ಗೊಡೆದು ರಿಪುಸೇನೆ ಸರಿದುದು ತಗ್ಗಿತುಬ್ಬಾಳುಗಳ ನುಡಿಮನ ನೆಗ್ಗಿದವು ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೩). ೨. (ಇತರರು ಹೊಗಳಿದರೆ) ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಹಿಗ್ಗುವವನು; ಸ್ತೋತ್ರಪ್ರಿಯ : ಪರತಂತ್ರಚರಿತನೆ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾವೊಂದನೋರೆದುಬ್ಬಿಸುವರೆ ಉಬ್ಬಿಸಲು ಭರತೇಶನುಬ್ಬಾಳಿ (ಭರತ. ೪೭-೫೨) ; ವೈಕುಂಠರಾಯರು ಉಬ್ಬಾಳು . . . ಹೊಗಳಬೇಕು (ಹಿಂಕತೆ. ೫೦). ೩. "ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ, ಮಾನವಂತ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ : ಸಿಡಿಲೆಱಗಿತೆನಲುಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೨); ಸೂಳುಮಿಗೆ ಸಂಗರದ ರವದುಬ್ಬಾಳಿನಲಿ ತಿರುಹಿಟ್ಟನರುಣಜಲಾಳಿ ಝೋರಿಡೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೩೭). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಉಬ್ಬಾಳುತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಬೀಳುಬೀಳಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲೀವುದೆ ನಿನ್ನನೆನುತುಬ್ಬಾಳುತನದಲಿ ಪಾರ್ಥ ಬೊಬ್ಬಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೧) ; ಶಿವಾಜಿಯು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ಉಬ್ಬಾಳುತನದ ಹುಡುಗನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಭಾಗ. ೩೩೪). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ತನ]

ಉಬ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬಿ ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪ್ರತಾಪದ ರಕ್ಕಸಾಗ್ನಿಯನಾಹವದೊಳುಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಗಲಿಸಿದನಂತಸ್ಥ ವಿಹ್ವಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೫). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇಕ್ಕಿಸು$_1$]

ಉಬ್ಬಿನ (ನಾ). ಕೇಡು ; ಹಾನಿ : "ಉಬ್ಬಿನಮೆಂದು ಕೇಡು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೨). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇನ ?]

ಉಬ್ಬಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಿಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು ; ಎದ್ದುಕಾಣು : ಮಿಱುಪಿನಲಿ ತನುರುಚಿಯನಣದುಬ್ಬಿಱುವ ಹೊಗರಿನ ಮುಸುಕುಗಳ ಮೇಲ್ಸೆಱಗುಗಳ ವಹೌಳಿಗಳ ಮಹಿಳಾಜನ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಹಿಗ್ಗು : ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಬಲುಮುಷ್ಟಿಗಳ ನಭಕೆಬ್ಬಿಸುತ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಸುರರುಬ್ಬಿಱಿಯೆ ಸುಳಿಸಿದರು ಮುಷ್ಟಿಯ ಸೂಳುಪಾಳಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೯). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇಱು$_1$]

ಉಬ್ಬಿಱಿತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ವೇಗದಿಂದ ಚುಚ್ಚುವುದು: ಹಲುಗಿರಿದು ಒಱಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳುಬ್ಬಿಱಿತದೇಱಿನ ನೋವುಗಳ ಲಸುದೊಱೆವುತಿರ್ದವು ಮುಸುಗಳ ಸುರರ ಕೊಲೆಯ ಕವತೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೦). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಇಱಿತ]

ಉಬ್ಬು$_1$ 'ಉರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಉಬ್ಬು$_2$ 'ಉರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು 'ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕಣ್ಣು ; ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು ಮುಖಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ನಡುವೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಕಡೆಗೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿ : ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿಗಳಲ್ಲಿ (Convex mirrors) ಯಾವಾಗಲೂ ತಲೆ ಮೇಲಾಗಿ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ (ಭೌತವಿ. ೧೬೭). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕನ್ನಡಿ]

ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ (ಕಿ). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಗಲ್ಲ]

ಉಬ್ಬುಗವಳ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ತುತ್ತು; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವ ತಾಂಬೂಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕವಳ: ದಿಟದಿನಬಲೆಯರುಬ್ಬುಗವಳದಲಿ ಮೇರೆದಪ್ಪುವನೇ ವಿಕಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೫೭) ; ತಬ್ಬಿದನು ತದ್ಗಿರಿಯನತಿಬಲನುಬ್ಬುಗವಳವ ಕೊಂಡವೊಲು (ತೊರರಾ. ೬-೫-೫೦) ; ಅವರುದ್ಧತಮೋಹನದ ಮನಕೆಯುಬ್ಬುಗವಳವ ನಿಕ್ಕುವಂದದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೩) ; ಪವಳದಧರಾಮೃತದುಣಿಸು ತಂಬುಲದುಬ್ಬುಗವಳವನಿತ್ತಳಾಳ್ದನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೬೨). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕವಳ]

ಉಬ್ಬುಗುಂದು 'ಉರ್ಬುಗುಂದು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗುದುರೆ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ: ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದವಲಿಯುಬ್ಬರಿಸುವನಿವನಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೫೭) ; ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಉರವಣಿಸಿದರು (ಕರತ್ನ. ೧೨೯). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಉಬ್ಬುಗೆಡು 'ಉರ್ಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ತುಂಬಿದ ಕಪೋಲ: ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆಯ ಚುವಾಷ್ ಜನಾಂಗದ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಕೆನ್ನೆ]

ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು, ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊಬ್ಬು; ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ: ವೀರರು ಮನದ ಕಲಿತನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲೆಂಬರಿದಕೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೫) ; ಯೌವನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲಿರಲಿ ಸಿರಿಯಲಿ ಬರವನಾಗಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೪). **ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು**: ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬಿನಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು ನಾಮು ನಾಸ್ತಿಯಾಗದು (ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೨). [ಉಬ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊರಳು; ಪುಷ್ಟಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಕೊರಳು: ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆಯ ತರುಣ, ಹೆಂಗಸರ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಸರಿದು (ಪುನರು. ೩೪೮). [ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಗೋಮಾಳೆ]

ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ಚಿತ್ರ: ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರದಿಂದ ಮುದ್ರಿಸುವುದು (ಮುದ್ರಕ. ೨).
[ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಚಿತ್ರ]

ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ.
[ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉಬ್ಬುವಾತು (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು; ಹಿಗ್ಗಿನ ನುಡಿ: ಅಬಲೆಯರುಬ್ಬುವಾತಿನಲಿ ಆರಸಿ ಕೇಳೀ ವೈಭವವನಾದರಿಸಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೩೫). [ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಮಾತು₁]

ಉಬ್ಬುಹಣೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಣೆ.
[ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಹಣೆ₁ (< ಪಣೆ)]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ತುಟಿಮೀರಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ ನಕ್ಕರೂ ಒಂದೆ, ಅತ್ತರೂ ಒಂದೆ (ರೂಢಿ).
[ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು + -ಅ₇]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲು; ತುಟಿ ಮೀರಿದ ಹಲ್ಲು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು ಮುಖಕ್ಕೆ ಅವಲಕ್ಷಣ (ರೂಢಿ).
[ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಉಬ್ಬುಹೊಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಪ್ರವಾಹ.
[ಉಬ್ಬು₁ (<ಉರ್ಬು₁) + ಹೊಳೆ₄ (< ಪೊಳೆ₄)]

ಉಬ್ಬೆ₁ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು: ಕಾಲನುಬ್ಬೆಗೆ ಶೀತಳಂಗೊಡು ವಾಲವಟ್ಟವೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೬೨); ಕ್ಷೀರಪಂಚಕ ಪಾಕರಸಂ ರಸಾಯನ ಪಾಕ ದಾರುಣನಿವಾಘದುಬ್ಬೆಯನು ಭಂಜಿಸುವ. . .ನಾನಾ ಪಾನಭೇದಮಂ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೨ ಸೂಚನೆ); ಪಡಿಯ ಹೊಚ್ಚಿದೊಡುಬ್ಬೆ ತಾಗುವುದೆಂದಾ ಮುಡದಿಯೊಡದ ತೋಳೊಳೊಜಗಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೯-೩೬). ೨. ಉದ್ವೇಗ; ಸಂಕಟ; ತಾಪ: ಉಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೨೬); ಮುನಿಗಳುಪಹತಿಯುಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುವರೇ (ತೊ ರ ರಾ. ೧-೧೧-೯); ಹಜಾರದ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಕೆ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆನುಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಚ. ೪೯-೨). ೩. ಬಿಸಿ; ಜೋರು: ದಾನಸಾಧಿಪರುಬ್ಬೆಯನು ಸುರ ಮಾನವರು ತರಹರಿಸಲಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಙ. ೧೩-೩೬). ೪. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋ ೀ ಡಾ ಪು ಡಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಲು . . . ಯಂತ್ರ ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರಂತೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩); ಶೋಕದ ನಿಶ್ವಾಸದುಬ್ಬೆಯಲಿ ಗಳಿಗೆಯನು ಏಕೆ ಬೇಯಿಸಲಿ (ಯಶೋಧ. ೪೮). 'ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಲು ಅಡೆ ಹಾಕುವುದು: ಅವರ ಹಣ್ಣು ನಮಗ್ಯಾಕೆ? ಅವರೇ ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಹಣ್ಣುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ (ಕಾನೂರು. ೪೦೭).

ಉಬ್ಬೆಗೆಹಾಕು = ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿಮಾಡಲು, ಬೇಯಿಸಲಿಡು. ೨. ಹಾಗೆ ಬೇಯಿಸಲು ಅಗಸನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಡು. ೩. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಲು ಅಡೆಹಾಕು.
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಬ್ಬೆ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬ]

ಉಬ್ಬೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಎರಡುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿಸುಚ್ಚು ಆದಾವು ಒಂದುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ ಆದಾವು ಸಾಕಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆಲಸ (ಜಗೀತೆ. ೫೪). 'ಒಬ್ಬೆ₂' ಪರಾ.
[< ಒಬ್ಬೆ₂]

ಉಬ್ಬೆ₃ 'ಪುಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಮಡಿವಾಳರು ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (೧೨) ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಡಿ (೧೩) ಗಿಡ ಕಾವಲು . . . – ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪); ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು . . . ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ, ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩).
[ಉಬ್ಬೆ₁ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಉಬ್ಬೆಗ, ಉಬ್ಬೇಗ, ಉಬ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ಕ್ಷೋಭೆ: "ಉಬ್ಬೆಗಮೆ ತಾಪಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); "ಉಬ್ಬೆಗಂ – ಸಂತಾಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೨೬); ಮಗಂ ಕುರುಪಾಡುದಂ ಕಂಡಾದ ಮಾನುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೬೯-೨೧); ಅನೇಕೋಪಶಾಂತ ವಚನಂಗಳಿಂದವಾಕೆಯುಬ್ಬೆಗಮನಾಜಿ ನುಡಿದುಂ(ಪಂಪಭಾ.೨-೨೪ವ); ಧರ್ಮನುಚಿಯಿತ್ತೆನುತುಬ್ಬೆಗದೊಳ್ ಮುಬುಂಗಿದಂ (ದಶಕು. ೧೧-೧೦೦); ಒಡಲುರಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಉಬ್ಬೆಗವಾಯಿತು (ಬಿದುರೆ. ೩೧). ೨. ಚಿಂತೆ: "ಚಿಂತೆ ತಾನುಬ್ಬೆಗಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೭೧); ಮಗನೆ ತಪಂ ಮೊಗ್ಗಲ್ಲದು ಜಗದೊಳ್ ವೈರಾಗ್ಯಮಿಲ್ಲದಂಗಾ ತಪಮುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೧). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಜಗವಜಿಯೆ ನಮ್ಮನ್ವಯದ ಪೂರ್ವಗನಲಾ ನಹುಷಂಗೆ ಬಂದುಬ್ಬೆಗದ ಹದನಿದು ನಮ್ಮ ಪಾಡೇನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೭೦). ೪. ವೇಗ; ರಭಸ: ಐವರ್ ವಿಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೊಳಗವಿರಳಮಾದಜಿಕೆಯ ಸಾಹಸಿಗರೆ ಬವರಂಬೊಕ್ಕುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೫೪). ೫. ಭಯ; ಭಯಂಕರತೆ: ಕಿಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಗಂಟೆಗಳಿಂ ಮಾಯೂರಕಂಠಾವಳಿಯಿ ನೆಸೆದಿರಲ್ ತೋರಣಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆಗಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ದ ದೆಂತಾರ್ಗಳ ಕಲಿತ ಕವಾಟಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೦); "ಉಬ್ಬೆಗಮಂ – ಭಯವನ್ನು" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). **ಉಬ್ಬೇಗ**: ೧. "ಉಬ್ಬೇಗಮೆನಲ್ಕನುತಾಪಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೧); ಎತ್ತಿಮುಬ್ಬೇಗದ ವಿಕಾರದ ಚಿತ್ತಬುದ್ಧಿಮನಂಗಳಾತ್ಮನ ಜೊತ್ತಿಸಿದವದ್ಭುತದಹಂಕಾರದಲಿ ಕಾಮಿನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೩೮); ನೋಯೆ ನುಡಿವ ನಿಜಾತ್ಮಬಂಧುನಿಕಾಯದುಬ್ಬೇಗವನು ಕಾಣುತ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೩-೧೪-೭). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ದ ವಿಷಮುರಳ್ದೊಂದುಬ್ಬೇಗದೊಳಂ ಬಬಿಲ್ದು ಬಿರ್ದ ನರಂಗಂ ಕಬ್ಬಗಳಂ ಮೆಲಿಸುವುದಜಿ ನೆಬ್ಬಿಸುವುದದೊಂದೆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಖಮುದ. ೨-೧೯೬). **ಉಬ್ಬೇಗೆ**: ೧. ವೇಗದಿಂ ಕಲಿಭೀಮನೈತಂದು ಬಳದೊಳುಬ್ಬೇಗೆಯಂ ನೋಡ್ದು (ತುರಂಗ. ೪೯-೨೮).
[< ಸಂ. ಉದ್ವೇಗ]

ಉಬ್ಬೆಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು; ಚಿಂತಿಸು; ಬೆದರು: ದಿಶಾಚಕ್ರಮುಂ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವಿದ ತನ್ನಾದಮುಂ ಕೇಳುತುಂ ಋತ್ವಿಜರುಬ್ಬೆಗಂಗೊಳೆ ಹೋತೃಗಳಾಕರಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ४-६३ ವ).
[ಉಬ್ಬೆಗ + ಕೊಳ್₁]

ಉಬ್ಬೆಗಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತಂಕಪಡು; ದುಃಖಪಡು: ಮಿತ್ರಾ ಇಂತೇಕೆ ಬರ್ದಿ ಬಂಬಳಂಬಾಡಿ ಪಾಡಚಿದುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟಿರ್ದಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯-೬); ನೀನುಬ್ಬೆಗಂಬಡದಿರು ನಾಳೆಯೊ ನಾಳಿದೊ ನಿಜಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮಮಕ್ಕುಂ(ಚಾವುಂಪು.೨೭-೨೪); ಪಾಂಡವಸೇನೆ. . . ಹೊರಳುತಿರಲುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು ಪಾರ್ಥಂ ಚಿಂತಿಸಿದನು(ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೦). ೨. ಕೋಪಿಸು; ತಾಪಿಸು: ಜಿನುಗುವಂತಿರ್ದ ಮಧುಕರನಿವಹಕ್ಕೆ ಪಿರಿದುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಡುವಳೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪).
[ಉಬ್ಬೆಗ + ಪಡು₁]

ಉಬ್ಬೆಮನೆ (ನಾ). ಅಗಸರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕುವ ಮನೆ (ಕ). [ಉಬ್ಬೆ₁ + ಮನೆ]

ಉಬ್ಬೆಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಭ್ರಾಂತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಭ್ರಮೆ. ೨. ತವಕ; ಆವೇಗ: ಬಲ್ಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪೊಂದುಬ್ಬೆಮೆಯೊಳೇನೆನ್ನಂ ತೊಬ್ಬುಮಾಡಿ ದೇವಿಗೆತ್ತು ಕರೆದೆಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭–೧೦). [< ಸಂ. ಉದ್ಭ್ರಮ]

ಉಬ್ಬೆಳೆ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವಂತೆ ಉಬ್ಬಿದ ನೂಲಿನ ಎಳೆ: (ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ) ಉಬ್ಬೆಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮೂಲೆನೆಯ್ಗೆಯ ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ (Everlasting. ಇಂಕನಿ). [ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಎಳೆ₃ (< ಎೞ್ಗೆ)]

ಉಬ್ಬೇಗ 'ಉಬ್ಬೆಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಗೆ 'ಉಬ್ಬೆಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಏಣು; ಹೊರಚಾಚಿದ ಅಂಚು: ಎಲುಬಿನ ಉಬ್ಬೇಣು (Crest. ಇಂಕನಿ). [ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಏಣು]

ಉಬ್ಬೇಳ್ 'ಉರ್ವೇಟ್' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಳು 'ಉರ್ವೇಟ್' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಱು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಹರುಷದಿಂದುಬ್ಬೇಱಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೩೧); ಮಿಾಸಲಿನೇಱು ನಮ್ಮಡು ತಮ್ಮದೆನುತುಬ್ಬೇಱಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ.೧೫–೨೦); ಮೂಱು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬ್ಬೇಱಿದಸಮಾಂಬಕನವೊಲು ಮೈದೋಱಿದನು (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೪). [ಉಬ್ಬು₃ (< ಉರ್ಬು₂) + ಏಱು₁]

ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ಲು, ಉಬ್ಬೇಱುಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಹುರುಪಿನಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು; ವೀರಾವೇಶದ ಪೆಟ್ಟು: ಜಾಱುವೊಯ್ಲುಡವೊಯ್ಲು ನಿಡುವೊಯ್ಲೋರೆವೊಯ್ಲುಪ್ಪರದವೊಯ್ಲುಬ್ಬೇಱುವೊ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ಯ್ಲು ನಲೊಡದಿಗದರು ಭಟರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೪). ಉಬ್ಬೇಱುಹೊಯ್ಲು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಬ್ಬೇಱು + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಬ್ಬೇಱುಹೊಯ್ಲು 'ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಉಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಊದಿಕೊಂಡ ಹೊಟ್ಟೆ. [ಉಬ್ಬು₁ (< ಉರ್ಬು₁) + ಪೊಟ್ಟೆ₁]

ಉಭ (ನಾ).= ಉಭಯ ೨: ನೂಱ ಇಪ್ಪತ್ತ ಆಯಿದು ಹೊಂನನೂ ದೇವರ ವಸಂತ ತಿರುನಾಳ ಉಭಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೭–೫; 1472). [ಸಂ.]

ಉಭಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು: "ಯುಗಳಂ ಸಮ ಉಭಯಂ ಬಾಹು ಶಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೨). ೨. ಎರಡು ಉತ್ಸವ: ವ[ಸ]ಂತದ ಉಭಯವನು ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರತಿಊ ತಪ್ಪದೆ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೭–೭; 1472).

ಉಭಯಕುಶಲೋಪರಿಸಾಂಪ್ರತ = ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಈಗ: ತೀರ್ಥರೂಪ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಭಯಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಇಬ್ಬರು ಕರ್ತೃಗಳುಳ್ಳ: ವಿದಿತೋಭಯಕರ್ತೃಕಮೆನಿಸಿದ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆಕಾರಮಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೨೪೯). [ಉಭಯ + ಕರ್ತೃಕ]

ಉಭಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಎಂಬ ಕರ್ಮಗಳು: ಪುಣ್ಯಪಾಪವೆಂಬುಭಯಕರ್ಮವನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೬೨). ೨. ಐಹಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕದ ಕರ್ಮಗಳು: ವೀರಶೈವಾಚಾರ ದೀಕ್ಷಾಧಾರಕನನತಿನಿರ್ಮಿತೋಭಯಕರ್ಮನಿರ್ಮಲನ (ಬಸವು. ೩–೪೯). [ಉಭಯ + ಕರ್ಮ]

ಉಭಯಕವಿ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದನುಭಯಕವಿ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೨); ಉಭಯಕವಿ ಶರಭಭೇರುಂಡ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೧).

ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ = (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ: ಸವಣಂಗಿತ್ತಂ ಸುವಿವೇಕಮುಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ನಿಜಾಹಿತೋಪ್ಪಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯). [ಉಭಯ + ಕವಿ₃]

ಉಭಯಕವಿತ್ವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವ ಕವಿತಾ ರಚನೆ: ಶಿವಕವಿದೇವನಾತ್ಮಜ ಸುಮತಿ ಭೀಮನುಭಯಕವಿತ್ವ ಸಮರ್ಥನುಸುರುವಡೆ (ಬಸಪು. ೧–೧೭). [ಉಭಯ + ಕವಿತ್ವ]

ಉಭಯಕುಲ (ನಾ). ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಕಡೆಯ ವಂಶ: ಉಭಯಕುಲವಿಶುದ್ಧರ್ ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಜಿತಾತ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೭). [ಉಭಯ + ಕುಲ]

ಉಭಯಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ]ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳು: ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨). [ಉಭಯ + ಗುಣ₂]

ಉಭಯತೋಮುಖಿ (ನಾ). ಕರುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಹಸು; ಕರುವಿನ ಮುಖ ಮತ್ತು ಹಸುವಿನ ಮುಖ ಎಂದು ಎರಡು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಹಸು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಉಭಯತೋಮುಖಿ ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂಥಾ ಪುಣ್ಯ (ಕೇಸಧ. ೯–೧೨). [ಸಂ.]

ಉಭಯತ್ರ (ಅ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ; ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ; ಎರಡು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ (ಕ).

ಉಭಯತರು, ಉಭಯತ್ತರು, ಉಭಯರ್ತರು = ಎರಡು ಕಡೆಯವರು; ಇಬ್ಬರೂ: ಭುಜವನಾಸ್ಫೋಟಿಸುತಯುಭಯತರು ಖಂಡೆಯದಿ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೬೬–೨೩); ಉಭಯತ್ತರವದಿರು (ತುರಂಗ. ೪೮–೪); ಸಂಗರದಿ ಉಭಯರ್ತರಾವು ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೭೫–೬); (ತುರಂಗ. ೭೫–೨೧; ೭೭ ಸೂಚನೆ ನೋ). [ಸಂ.]

ಉಭಯದೇಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರಿಸಂಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರು: ಉಭಯದೇಸೀ ಮನೋರಂಜನಂ (ಕಇಅ. ೧೦೩–೮–೧೪; ?); ಮಾಧವಚಂದ್ರದೇವರ ಗುಡ್ಡಗಳು ಉಭಯದೇಸಿಗಳು ಮಾಡಿಸಿದ ... ಬಸದಿ (ಮೈಆರಿ. ೯೪೨, ೨೫–೩; 13ನೆಯ ಶತ).

ಉಭಯನಾನಾದೇಸಿಗಳ್ = ಎರಡು ಸೀಮೆಗೂ ಸೇರಿದ ನಾನಾದೇಸೀಯರು (?): ಪಂನೊಂದುಮವರೆಯ ಉಭಯ ನಾನಾದೇಸಿಗಳುಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫–೫೯; 1245). [ಉಭಯ + ದೇಸಿ]

ಉಭಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ: ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮವೆಂಬುಭಯಪಕ್ಷ ಒಂದೇ (ಬಸವ. ೮೦೫). ೨. ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಪಕ್ಷ: ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳ ಹೋರಾಟ ಇತರರಿಗೆ ಲಾಭ (ರೂಢಿ). [ಉಭಯ + ಪಕ್ಷ]

ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಗ್ಗುಲು: ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವಂಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಲ್ಲಣಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೨೬–೨೭). [ಉಭಯ + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಉಭಯಬಲ (ನಾ). ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸೈನ್ಯ: ಸುಭಟರ್ ಸುಭಟರೊಳುಱದಿಱಿದುಭಯ ಬಲಂ ಮೊಟ್ಟನಾದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨). [ಉಭಯ + ಬಲ]

ಉಭಯಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಭಾಷೆ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ : ಉಭಯಭಾಷೆಯೊಳಂ ತೊಡರದೆ . . . ತಿಳಿಪಿದಪೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೮). ೩. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ.
[ಉಭಯ + ಭಾಷೆ]

ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಇಹಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದವನು: ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟೆಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨).
[ಉಭಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಉಭಯಮಾತ್ರಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಉಚ್ಚಾರವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರ: ಹ್ರಸ್ವಮದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಕಂ (ಶಮದ. ೧೦). [ಉಭಯ + ಮಾತ್ರಕ]

ಉಭಯಮುಖಿ (ನಾ). = ಉಭಯತೋಮುಖಿ : ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಗೊಟ್ಟೊಳ್ ಹಸ್ತಿರಥಮಿಟ್ಟೊಳ್ ಭೂಮಿದಾನಮುಂ ಉಭಯಮುಖಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟಾಳ್ (ಇಆ. XI, ೧೨೫–೭ ; 778).
[ಸಂ. ಉಭಯಮುಖೀ (ಉಭಯ + ಮುಖ + –)]

ಉಭಯಮುಖಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಉಭಯಮುಖಿಯಾದ ಹಸುವನ್ನು ದಾನಮಾಡು: ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಪ(ಫ)ಳಂ (ಇಆ. XVIII, ४೦–३४ ; 999) ; ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಫಲಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–ii, ೧೨೭–४೬ ; 1087). [ಉಭಯಮುಖಿ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಭಯರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಶಿ (೬). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಎರಡು ರಾಶಿಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ. [ಉಭಯ + ರಾಶಿ]

ಉಭಯಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು: ಉಭಯಲಿಂಗನೆಂದೂ (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ) ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨४೯). ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ: ತನುವಿನ ಮೇಲಿಪ್ಪುದು ಇಷ್ಟಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಆತ್ಮನ ನೆನಹಿನ ಮೇಲಿಪ್ಪುದು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಇಂತೀ ಘಟಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಉಭಯಲಿಂಗ ಉಂಟೆ ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೭–೩೨). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ ಶಬ್ದ. ℙ ಪುನ್ನಪುಂಸಕ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕ, ಪುಂಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ]

ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರಸಾದ: ನಿರುಪಮ ಗೂಢಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ಸುಖಿ (ಬಸಪು. ३३–೨). [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ + ಪ್ರಸಾದ]

ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಸಂಗವುಳ್ಳವನು: ಆನುಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿಯೆಂಬೆನು ಈ ನುಡಿ ಸುಡದಿಹುದೆ (ಬಸವ. ३೮೧). [ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು: "ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಲಕ್ಷಣಗಳೆರಡೂ ಉಳ್ಳ (ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ); ಉಭಯಲಿಂಗಿ" (Hermaphrodite. ಇಂಕನಿ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು: (ಲಿಂಗಭೇದ ತೋರಿಸದೆ ಪುಂಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ) ಉಭಯಲಿಂಗಿ (Epicene. ಇಂಕನಿ).
[< ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ: ಉಭಯಲೋಕಹಿತದೊಳ್ ನೆಗಟಿ[3] (ಕವಿರಾ. ३–೧೭೯). ೨. ಭೂಲೋಕ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ: ಎಂದಿನಂದದೊಳುಭಯಲೋಕಕೆ ಬರುತ ಹೋಗುತ ಶುಭಚರಿತನೇಕಾಂತರಾಮಯ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸಪು. ४೯–೬).
[ಉಭಯ + ಲೋಕ]

ಉಭಯವಂಶ (ನಾ) = ಉಭಯಕುಲ: ಹರಿವ ನದಿ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಲಿ ದಡವೆರಡ ಕೆಡಿಸುವವೋಲು ನಾರಿಯರುರವಣೆಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು ನಡೆಸಿದಡುಭಯವಂಶವನು ನೆರಹುವಳು ನೀರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ३–೧೬).
[ಉಭಯ + ವಂಶ]

ಉಭಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು. ೨. ಹೇಡಿ: "ಉಭಯವ್ಯಂಜನಾ, ಪೋಟಾ–ಈ ೨ ಹೇ(ಪೇ)ಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೬). [ಉಭಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯವಿಾ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಾ– ಪರಮೋದಯರಿರ್ಕ್ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿರ್ದ್ದನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನೈ II ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ಕವಿರಾ. ३–४೧).
[ಉಭಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಉಭಯವ್ಯಾಕರಣ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳ ವ್ಯಾಕರಣ: ವಚೋವಿಭವಮೊಡನೆಸೆಯೆ ರಂಜಿಪನುಭಯವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–४३). [ಉಭಯ + ವ್ಯಾಕರಣ]

ಉಭಯಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಎರಡು ಸಾಲು, —ವಲಯ: ವಿಜಯಾರ್ಧದೊಳ್ ನಿಂದುದಱಿಂ ವಿಜಯಾರ್ಧಮೆಂಬಪೆಸರಂ ಪಡೆದುದಿದರ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಮೇಖಳಾಸ್ಥಿತೋಭಯಶ್ರೇಣಿಯೊಳ್ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯ ನಿಯೋಗಮೆ ನಿಯೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೨೧ವ); ಕಾಂಚನಪುರಮೆಂಬ ಪೊಟಿಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬೊನುಭಯಶ್ರೇಣಿಗಳ ನಾಳ್ದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧ ವ). [ಉಭಯ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉಭಯಸಂಕಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೂ ಕಷ್ಟ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಕಷ್ಟ ಎಂಬ) ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ: ಸಾಕುಸಾಕೀ ಉಭಯಸಂಕಟ ಇನ್ನು ತಿಳಿಯಿತು (ವಿಜದ. ೫೫). [ಉಭಯ + ಸಂಕಟ]

ಉಭಯಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಆತನಂತಾನುಭಯಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ३೯–೧४). [ಉಭಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಉಭಯಸಮ್ಮತ (ಗು). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ, —ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ: ಮಹಾಜನ ಆಯ್ವದಿಂಬರು ಉಭಯಸಮ್ಮತದೊಳಿಟ್ಟು . . . ಇತ್ತೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೯–೮ ; ?). [ಉಭಯ + ಸಮ್ಮತ]

ಉಭಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು: ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಉಭಯಸಾಧಾರಣವಾದುದು (ಶಾಕುಂತ. ४೦–೧).
[ಉಭಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಉಭಯಸಾಮ್ಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಮಾನ ಧರ್ಮ: ವ್ಯತಿರೇಕಮುಭಯಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ತೋಱಿ ಭೇದಮಂ ಮಾಱ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬४೨). [ಉಭಯ + ಸಾಮ್ಯ]

ಉಭಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸಮಯಾಚಾರ: ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರ . . . ಸಮಯಾಚಾರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಈ ಉಭಯಾಚಾರದಿಂದ ತಿಳಿದ ತಿಳಿವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಬೇಱಿ[3] ತೋಱಲಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೧೯). [ಉಭಯ + ಆಚಾರ]

ಉಭಯಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳು: ಉಭಯಾಬ್ಧಿರವದಿಂ . . . ಇಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨). [ಉಭಯ + ಅಬ್ಧಿ]

ಉಭಯಾಯತ್ತ (ನಾ). ರಾಜ ಮತ್ತು ಸಚಿವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು: ಪ್ರಭುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ರಾಜಾಯತ್ತ, ಸಚಿವಾಯತ್ತ, ಉಭಯಾಯತ್ತ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ४೭). [ಉಭಯ + ಆಯತ್ತ$_3$]

ಉಭಯಾಯಿ (ಗು). ೧. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ. 'ಉಭಯಾಯಿತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಭಯಾಯಿನ್]

ಉಭಯಾಯಿತನ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಕಾಯಿದನು ಕವಲನ್ವಯವನುಭಯಾಯಿತನದಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತನಿಕಾಯ ಲಂಪಟತನದಿ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೫೪). [ಉಭಯಾಯಿ + –ತನ]

ಉಭಯಾರೂಢ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು: ತನ್ನ ತಾನಜೀವ ಮನಕ್ಕೆ ಉಭಯ[ಯಾ]ರೂಢ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೩–೨೮೪). [ಉಭಯ + ಆರೂಢ]

ಉಭಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಅಥವಾ ಉಭಯಾಲಂಕಾರಗಳೂ) ಉಂಟೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೧). [ಉಭಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉಮತ್ತ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮದಾ (ನಾ). ಘನತೆ ಅಥವಾ ಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ (೩). 'ಉಂದ' ಪರಾ. [← ಅರ. ಉಮ್ದಾ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ವಿಶಾಲ ಮನಸ್ಕ]

ಉಮರಾ, ಉಮರಾವ, ಉಮರಾವು, ಉಮ್ರಾ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ; ಸರದಾರ: ಉರ್ದುಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ... 'ಉಮರಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉಮರಾವು ಎಂದೂ, ಗನೀಂ (ವೈರಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಎಂಬುದನ್ನು ಗನೀಬ ಎಂದೂ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಪ. ೨೨–೭೯); ದೊಡ್ಡ ಉಮರಾಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಔತಣಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೬೪). **ಉಮರಾವ**: ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಉಮರಾವರೂ ಸೇನಾನಿಗಳೂ ರಾಯಭಾರಿಗಳೂ... ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಸೂರಜ. ೧೦). **ಉಮರಾವು**: ಮೇಲಿನ (ಕಸಾಪ. ೨೨–೭೯)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಉಮ್ರಾ**: ಸೇನೆಯ ದಳದ ಉಮ್ರಾಗಳೂ ಬಾದಷಹನ ಆಗಮನವನ್ನು ನೀರವವಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೮). [← ಅರ. ಉಮರಾ, ಉಮರಾಹ್]

ಉಮರಾವ 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರಾವು 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರು (ನಾ). ಸೆಕೆ; ಬೇಗೆ; ತಾಪ: ಮಳೆ ಬರುವಹಾಗಿದೆ, ಬಿಸಿಲಿನ ಉಮರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಸೆಕೆಗುಳ್ಳೆ; ಬೇಗೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೈ ಮೇಲೆ ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಉಮರು + ಬೊಕ್ಕೆ$_1$]

ಉಮಾಧವ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀಪತಿ; ಶಿವ: ಪಿಂಗದೆ ಬಂದಂ ಯುತ ಚತುರಂಗಂ ಮಾಧವನುಮಾಧವಂ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೧–೬೮). [ಸಂ. (ಉಮಾ + ಧವ)]

ಉಮಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಮಗ. ೨. ಗಣಪತಿ. ೩. ಷಣ್ಮುಖ. [ಸಂ. (ಉಮಾ + ಪುತ್ರ)]

ಉಮಾವರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿವಂತ: ವಿದಿತೋಮಾವರನಾತ್ತಭುಜಂಗನಲ್ಲನೀ ಭೂಪಾಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೨). [ಸಂ. (ಉಮಾ + ವರ)]

ಉಮಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉಮುವಿಧಿ (ನಾ). 'ಉಂ' ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಸೇರುವ ಕ್ರಮ, —ನಿಯಮ: ಅಮುಮೆಂದುಸಿರ್ವ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಧಿ ನಿರುತಂ ದ್ವಿತೀಯೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೨೨). [ಉಮ್ಮು + ವಿಧಿ]

ಉಮುಳ್ 'ಉಮುಟು' ನೋ.

ಉಮುಟು, ಉಮುಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಗುಳು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಚಂದ್ರಮುಖಿ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧು ರಸಧಾರೆಯನಂದುಮುಟ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೭); ಉಮು[ಪಾಠಾಂ. ಒಮು]ಟ್ದ ಭಮದ ಕರ್ದಮುಮಂ ಕ್ರಮದೊಳ್ ಕಾಣಿಕ ಜಾನುದಘ್ನಮನೆ ತುರಂಗಮ ಲಾಳಾಜಳದ ಪೊನಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೮೭). **ಉಮುಳ್**: ಶೇಷನ ಕಂಠನಾಳಸಂವಳನದೆ ನಿನ್ನ ನಂಜನು ಮುಳೆಂದು ಮುಳಿಪ್ಪ ಪೊರ್ದಪ್ಪನಾವಗಂ... ಕಲಿ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೭; 1148). 'ಉಗುಟು' ಪರಾ. [?]

–ಉಮೆ$_1$ (ಪ್ರ). ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚೇತನ ಭಾವದೊಳಿಕೆ ತನಮುಮೆಯಕ್ಕು... ಉಮೆಗೆ–ತಕ್ಕುಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ: "ಮಾದೇವಿ ಮಾಕಾಳಿ... ಉಮೆಯ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯). ೨. ಕೀರ್ತಿ: ವರವಿತ್ತೇಶನುಮೇಶನಸ್ತ ಖಿಳದಿಕ್ಪಾಳಪ್ರಭಾವಾನ್ವಿತಂ ನರಸಿಂಹಪ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿಮಂತ್ರ ವಿಳಸದ್ವಿದ್ಯಾಭರಣಂ ಬೂಚಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೬೨–೫೦; 1167). ೩. ಎಳ್ಳಗಸೆ ಗಿಡ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). [ಸಂ. ಉಮಾ]

ಉಮೇದ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದವಾರಿ 'ಉಮೇದುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಮೇದಿ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದು, ಉಮೇದ, ಉಮೇದಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಕಾಮನ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಂತೂ... ಅನವರತ ಉಮೇದು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೭); ಉತ್ಸವವು ಮುಗಿಯಿತು. ಉಮೇದು ಮಾತ್ರ ಯಾರದೂ ತೀರಲಿಲ್ಲ (ಭದ್ರಾಯು. ೫೭). ೨. ಭರವಸೆ; ವಿಶ್ವಾಸ (೩). ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. 'ಉಮೇದುವಾರ' ಪರಾ. **ಉಮೇದ**: ೧. "ಉಮೇದ–ಹೌಸು, ಆನಂದ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧); ಲಾಭವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಉಮೇದ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೨೫). **ಉಮೇದಿ**: ೧. ತಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಉಮೇದಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದಳು (ಅನ್ನ. ೧೩೪); ನಾಟಕ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಉಮೇದಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೭). [← ಪಾರ. ಅರ. ಉಮ್ಮೈದ್, ಉಮೀದ್ = ಭರವಸೆ]

ಉಮೇದುವಾರ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು (೩). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಬಯಸುವವನು; ತರಬೇತಿನಲ್ಲಿರುವವನು: ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉಮೇದುವಾರರು (Apprentices) (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೩); ತರಬೇತಿ ಪಡೆಯುವ ಉಮೇದುವಾರರು (ನಾಪೋಲೀ. ೩೭). ೩. ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ: ಓಟುಗಳನ್ನು ಗುರುತುಮಾಡುವ ಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ಉಮೇದುವಾರರ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ (ರಾಯಕ. ೯೦); ದಿವಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ ಆಗಲು ಉಮೇದುವಾರರಾಗಿರತಕ್ಕವರು (ಕಮಕ. ೧೪೬). [ಉಮೇದು + –ವಾರ್]

ಉಮೇದುವಾರಿ, ಉಮೇದವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭರವಸೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ (ಕ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಮುಂದೆ ಬರುವುದು; ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಬಯಸುವುದು: ಉಮೇದುವಾರಿ ಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿ ಹರಲಾಲ ಬಂದು ಒದಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೧). ಉಮೇದವಾರಿ: ಪರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ; ಉಮೇದವಾರಿ ಇಲ್ಲ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಉಮೇದ್‌ವಾರೀ; ಹಿಂ. ಉಮ್ಮೇದವಾರೀ]

ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ನಮ್ಮ ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ ಹಕ್ಕನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದರು (ಕೆಲಸಿ. ೨೬೦). [ಉಮೇದುವಾರ + -ಇಕೆ]

ಉಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಉಮೆಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯ: ಈಶ್ವರನಂತುಮೇಶನಾಶಾರದನೀಂದ್ರನಂತಧಿಕದಾನಂ . . . ಆಹವಮಲ್ಲವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೬; 1054).
[ಸಂ. (ಉಮಾ + ಈಶ)]

ಉಮ್ಮ$_1$ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಮುದ್ದು; ಚುಂಬನ: ಮಗುವಿನ . . . ಗುಳಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆಗೆ 'ಉಮ್ಮ' ಕೊಟ್ಟು (ರಂಗವ. ೧೩೮); 'ಜಾಣಮರಿ ನನ್ನಣ್ಣ' ಎಂದು . . . ಉಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟಳು (ಅನ್ನಪೂ. ೮). [?]

ಉಮ್ಮ$_2$ 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಗುರು (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಸೆಕೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಕುರು, —ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ತಲೆಗೆ ಉಮ್ಮಗುರುವಾಯಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರವೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರಹತ್ತಿದವು (ಚೀನಬಾ. ೧೧೮).
[ಉಮ್ಮ$_2$ (< ಉಮ್ಮೆ) + ಕುರು$_1$]

ಉಮ್ಮಗೆ 'ಉಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಮ್ಮಚಿಗೆಯಂ ಸರ್ವಾಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ . . . ಮಾಡಿ (ಎಇ. XX, ೬–೧೧; 1012); ಉಮ್ಮಚಿಗೆಯ ಸೇನಿಸೆಟ್ಟಿ ಪದ್ಮಳ ಕಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ (ಕಕುಲ. ೬–೭೯; 1216).
[?]

ಉಮ್ಮಚ್ಚ$_1$ (ನಾ). ಕೋಪ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮಚಿವುಪಾ ಮನದುಮ್ಮಚ್ಚಮನಚ್ಚ[ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮಚ್ಚರಮಚ್ಚ] ನಿಮ್ಮನೆರೆಯಲೆ ಬಂದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೮); ತನ್ನನುಪ್ಪಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚರ]ದೊಳೆ ಮೆಚ್ಚದೆ . . . ಇಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೬ ವ); ಒಂದೊಂದರ್ಕೆ ಮಚ್ಚರಿಸಿದಂತೆ ಪಚ್ಚು ಪಸರಿಸಿ ನಿಚ್ಚಯ್ಸಲಾಜದುಮ್ಮಚ್ಚದೊಳಚ್ಚಗಂಗೊಂಡು(ಸುಕುಮಾ. ೩–೬ ವ); ಉಮ್ಮಚ್ಚದ ಪೆರ್ಚಿನಿಂದುರಿವ ಕಿರ್ಚು (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೬೧); ತೆಜಲುಮ್ಮಚ್ಚಮಿರದೊದವೆ ಮನದೊಳೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೧೧೪).
[ಪ್ರಾದೇ. ಉಮ್ಮಚ್ಚ = ಕ್ರೋಧ, ಅಸಂಬದ್ಧ, ಭಂಗೀಭಣಿತಂ]

ಉಮ್ಮಚ್ಚ$_2$ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುತೋರದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಮೂಗರಪೋಲ್ ಮೌನದೊಳೊಂದಿ ಪಚ್ಚಬಗೆಯಿಂದುಮ್ಮಚ್ಚಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೦೦). ೨. ದುಃಖ; ದುಗುಡ; ಖಿನ್ನತೆ: ಕುಮಾರನಾತ್ಮಜನಕಂಗುತ್ತರಂಗುಡಲಣ್ಮದೆ ಪೆರ್ಚಿದುಮ್ಮಚ್ಚದಿನಶ್ರುಜಲಗಳಿತಲೋಚನ ಕುಶೇಶಯನುಂ (ನೇಮಿಪು. ೨–೫೮ ವ); ಆಂ ಮೃಗಮೆಂದೆ ಬಗೆದು ಪಾಪಕರ್ಮನೆಂ ನಿಮ್ಮನೆಚ್ಚೆಂ ಈವುಮ್ಮಚ್ಚಮನಿನ್ನೇತಜಿಕೊಳ್ ನೀಗುವೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೯೪ ವ). ೩. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಆತ್ಮಪ್ರಿಯೆಯ ಬಯಕೆಯಂ ತೀರ್ಚುವುಮ್ಮಚ್ಚದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೫–೧೦೭ ವ). [< ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ ?]

ಉಮ್ಮಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೋಪ, —ಅಸಮಾಧಾನ: ಮದ್ರರಾಜನುಮ್ಮಚ್ಚರದೊಳುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿಗೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧ ವ).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮಚ್ಚರ < ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ಸರ]

ಉಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ; ಉನ್ಮತ್ತತೆ (?): ಒಮ್ಮಾದರೂ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮದೆ ಆವಾಗವಿಮ್ಮಡಿ ದುಷ್ಕರ್ಮ ರಮ್ಮಿಸಿದೆ ಉಮ್ಮಡಿಕೆಯಿಂದಹಮ್ಮತಿಯೊಳಗಿದ್ದು ಗಿಮ್ಮನೆ ಸುತ್ತಿದೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೪೮).
[< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿಕಾ ?]

ಉಮ್ಮತ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ, ಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ ಗಿಡ; ದತ್ತೂರಿಗಿಡ: "ಉಮ್ಮತ್ತ ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯಿಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯); ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಒಂದು ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದುಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಹಸಿಸಿ . . . ಮುಂಡೆ ಕೂದಲು ಬೆಳೆವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೩); ಉಮ್ಮತ್ತ ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩). ಉಮತ್ತ: "ಮರ್ದುಗುಣಿಕೆಯೆಂಬುದು ಉಮತ್ತಂ[ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೩೪). ಉಮ್ಮತ: ಉನ್ಮತ್ತ – ಉಮ್ಮತ (ಶಮದ. ೨೬೫ಪ್ರಯೋ); ಉಮ್ಮತದಂತುಪಭೋಗದೊಳ್ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ(ಧರ್ಮನಾ. ೧–೧೧೨ ವ); ಜಡಮತಿಗೆ ಮರುಳುಮ್ಮತವನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಸುಕಲೆಯಪ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೩). ಉಮ್ಮತ್ತಿ: ಬಸರೀ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಉಮ್ಮತ್ತಿಕಾಯಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬); ಉಮ್ಮತ್ತಿ, ಹೊಗೇಸೊಪ್ಪು, ಬಿರಟು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮತ್ತ < ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]

ಉಮ್ಮತ್ತಿ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮದ (ನಾ). = ಉನ್ಮದ: "ಉನ್ಮದ – ಉಮ್ಮದ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪).
[< ಸಂ. ಉನ್ಮದ]

ಉಮ್ಮದಾ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯನಾದವನು; ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಅವರು ಬಹಳ ಉಮ್ಮದಾ ಸಾಹೇಬರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭); ಉಭಯ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಉಮ್ಮದಾ ಜನರು ಬೇಕಿಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮ್ದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ]

ಉಮ್ಮನೆ (ಅ). ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿ: ಪಂದೆಯಂ ಪಾವದರ್ದಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೨ ವ); ಕೃಷ್ಣೋರಗನಂ ಪಿಡಿದ ಬೆಳ್ಳಾಳಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮಿರ್ದ ದುಶ್ಶಾಸನನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫); ಪಾವಂ ದಾಂಟಿದರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೦ ವ).
[ಉಮ್ಮೆ + -ಅನೆ$_1$]

ಉಮ್ಮಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಲು, ಉಮ್ಮುಲು (ನಾ). ೧. ಉಗುಳು; ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ (ಕ). ೨. ಉಬ್ಬಸ; ದಮ್ಮು (ಕ). ಉಮ್ಮುಲು: ೧. (ಕ).
[< ಉಮುಚು]

ಉಮ್ಮಹ, ಉಮ್ಮಯ, ಉಮ್ಮಾಯ, ಉಮ್ಮಾಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹ, —ಸಂತೋಷ, —ಸಂಭ್ರಮ: ಶ್ರೀಪದಂ ತನ್ನ ಸೋಂಕಿನ ವೆಂಬುಮ್ಮಹದಿಂ ಶಿವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ಗೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವಮಂ ಪಾಸುತುಂ ಬರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೯೯); ಬಹಳ ಶೋಕದಲಚಿಳಜನವುಮ್ಮಹವ ಬಿಸುಟರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೩); ಅಕುಟಿಲರ ಮನ ಮಚ್ಚು ಸಿರಿಪರಿಭವ ಕುತರುಮ್ಮಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇವಕರ ಮೆಚ್ಚು (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೧); ಕಳಶಕನ್ನಡಿಗಳಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕರುಮ್ಮಹದೊಳು (ಪರಶು. ೮–೩೨).

ಉಮ್ಮಯ್₁ : ಅಮೃತರಸಮುಂ ಉಮ್ಮಯದೊಳೀಂಟೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೦) ; ನಮ್ಮೊಡೆಯಕುವರರುಂ ಸಾಯೆ ನಾನೇಕೆಂದು ಸಚಿವ ಕೊರಲ್ಗೊಯ್ದಿರಿಸಲು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನನ್ನಿಂದಲಿಂತಾಯಿತೆನ್ನುತಂ ಉಮ್ಮಯದಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚೆ ತಲೆಯರಿದೀಯೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೧೪೫) ; ಉಮ್ಮಯದಿಂ ವಿಶ್ವ ಉದ್ಭವ ಮಾಡುವ . . . ವಿಷ್ಣು (ಪ್ರಸಭಾ. ೩-೩). **ಉಮ್ಮಾಯ** : ಹೆಸ್ವಾ ಲಾಬಾನಾ ಉಣತಿರಲೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿ ಉಮ್ಮಾಯದ ನಗಿಯ ನಗತಿರಲೆ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೫೦). **ಉಮ್ಮಾಹ** : ತಮ್ಮ ಕಂಥೆಯ ನದಿಯಮೇಲೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿಯುಮ್ಮಾಹದಿಂ ಕುಳಿತು ದಾಂಟಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೩೧).
[ಪಾಲಿ. ಉಮಾಹ ; ಹಿಂ. ಉಮಾಹ್ = ಉತ್ಸಾಹ, ಉಬ್ಬು]

ಉಮ್ಮಳ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ದುಗುಡ ; ಚಿಂತೆ ; ಖೇದ : "ನಿರ್ವೇದಃ, ಖೇದಃ — ಈ ೨ ಉಮ್ಮ(ಳಂ)ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯) ; "ದುಮ್ಮಾನಮುಮ್ಮಳಂ ಬೇವಸಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦) ; ಸಿಡಿಲವೊಲೆಜಗುವ ನರಗನ ಪಡೆಗಗಿದುಮ್ಮಳದಿನುಣ್ಡೆಡೆಯೊಳುಣ್ಣದೆಯುಂ . . . ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆಯುಮೋಡಿದಂ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೭) ; ಉಮ್ಮಳಿಸಿದ ಪುರಜನಂಗಳುಮ್ಮಳಮನೊರ್ಮೊದಲಾಗೆ ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೫ ವ) ; ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳದಿಂದೆ ಋಷಿಯಡಿಗೆ ಮಣಿದು (ಚೆಬಪು. ೨೮-೩). ೨. ಉಷ್ಣ ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು : "ಉಮ್ಮಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಣಕ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೪೧).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಹಾಲ. / ಸಂ. ಉಷ್ಮವತ್, ಊಷ್ಮಲ]

ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್, ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು : ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟಪನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೩ ; 1117) ; ಶಿರಮುಂ ಶರೀರಮುಂ ಪೊತ್ತುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬಂದು ಚೋಳನ ಸಭಾಮಂದಿರದ ಮುಂದಿರಿಸಿ (ಇಜಿರ. ದೇ. ೧೦೮-೨೧). **ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್** : ಪಂಡಿತವರನೆಜಗೆ ಭೂಪನುಮ್ಮಳಗೊಂಡಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೧೧೯). [ಉಮ್ಮಳ + ಕೊಳ್₁]

ಉಮ್ಮಳಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ಈ ಹೊತ್ತೆನ್ನ ಕುಲದ ಕುಡಿ ಮುರುಟತೆಂದುಮ್ಮಳಂಬೆತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೦). [ಉಮ್ಮಳ + ಪೆಱು₁]

ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್ 'ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳವಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ತಮ್ಮ ನೃತ್ಯವ ನೋಡುತರಸ . . . ಒಮ್ಮಿಮ್ಮೆ ಮಂತ್ರಿಯತ್ತೊಲೆದು ನೋಡಿದರದಕುಮ್ಮಳವಟ್ಟಗಲಿದರು (ಭರಚ. ೧೪-೩೨). [ಉಮ್ಮಳ + ಪಡು₁]

ಉಮ್ಮಳಿ₁ (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು (?) : ತಿಳಿದಪೆನೆನುತ್ತಿನಿಯಗಟ್ಟುವೆನೊ ಸಖಿಯರಂ ಪಳಿವು ಸುಡುವುಮ್ಮಳಿವುದೇ ಕಷ್ಟಮಾಕ್ಷಣಂ ತಿಳಿಯದುದೆ ಮೂಢತ್ವಂ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೩೪). [?]

ಉಮ್ಮಳಿ₂ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ (?) : ಉಮ್ಮಾಬಾಯಿಯ ದಾಳಿಯದೊಮ್ಮೆಯೆ ಕವಿತಂದೊಡೆಯ್ದಿ ಸಂಗರದೆಡೆಯೊಳುವುಮ್ಮಳಿಯಪ್ಪಿನವರಿಬಲವಮ್ಮಿ ಕಱುಬ್ಬಿಱಿದನುಜದೆ ನಾಯಕಮ್ಮೈಲಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೩೮-೫ ; 1196). [?]

ಉಮ್ಮಳಿ₃ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತಾಪ; ಉದ್ವೇಗ : ನೀರೊಳ್ ಮುೞುಂಗಿದರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮ್ಮಳಿಕೆವಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೯ ವ) ; ನೀನೆಮಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಿ ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯುಂ ಕಳೆ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೫) ; ನೀಂ ತಿಳಿಯೆ ಕೂರ್ಮೆಯುಮ್ಮಳಿಕೆಯಳಲಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮-೯೬). ೨. ಸೆಕೆ ; ಉಷ್ಣ : ತಮ್ಮಂಗುಮ್ಮಳಿಕೆಯುಕ್ಕುಮೊಳಗಣ್ಗೆ ಪೋಗವೇಱಿಮೆಂದು ತಾನಾತ್ಮೀಯ ರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೬ ವ).
[ಉಮ್ಮಳ + -ಇಕೆ]

ಉಮ್ಮಳಿಗೆ, ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (ಕ). **ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ**: (ಕ). [ಉಮ್ಮಳಿ₃ (< ಉಂಬಳಿ) + -ಗೆ₁]

ಉಮ್ಮಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು; ಖೇದಪಡು : "ಉಮ್ಮಳಿಸು – ಚಿಂತಾಯಾಂ (ಶೋಕಪಡು)" (ಶಮಧಾ) ; ಮುಳಿವಳಿಱಿಪಳಿವ್ವಳಿರ್ದೆಯುಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೂಳ್ವಳುಮ್ಮಳಿಸುವಳಟ್ಟೆ ಪತ್ತುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಆರಾತಿಗಳ್ಗಂತ್ಯಕಾಲಂ ನೆಱೆಯದುದರ್ಕುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ) ; ಮತಿಗುಂದದಿರಿ ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಸದಿರಿ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೪೪) ; ಎಲೆಲೆ ಕೆಟ್ಟುದು ಕಟಕವೆಂದುಮ್ಮಳಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೬) ; ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆನೆನೆನೆದು ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡ (ಫಲಸಂ. ೯೯). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು : ಬೇಸಱಿಂ ತಿಣುಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೯). ೩. ತವಕಿಸು; ಆತುರಪಡು ; ಕುದಿ : ಹರಿಗನೊಳಿದಿರ್ಚೆ ಕರ್ಣಂ ಗೆಲಲುಮ್ಮಳಿಪಂ ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೪) ; ಸುಯೋಧನವಧಕ್ಕೇಗೆಯ್ವೆನೆಂತಕ್ಕುಮೆಂಬುದನಂದುತ್ಸುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬). ೪. ಉಕ್ಕಿಬರು ; ಉಕ್ಕು : ಉಮ್ಮಳಿಸುತಡಿಗಡಿಗೆ ಸಂಸೃತಿ ಬಿಮ್ಮಿನಿಂದೊಳಗೊಳಗೆ ತೋಱುವಹಮ್ಮಿಳಿಯೆ (ಅಮೃತ. ೧೦-೨೫) ; ದಾಸರು ಉಮ್ಮಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ಅದುಮಿ ಕೇಳಿದ್ದರು (ಬದುಬ್ಬೆ. ೧೩೪) ; ತಂದೆಯ ನಿರಾಸೆ ಹಟ ಕಂಡು ದುಃಖ ಉಮ್ಮಳಿಸಿತು (ಮರಳಿ. ೧೭೪). ೫. ಸೆಕೆಯಾಗು : ಅಮ್ಮಗೆ ಬಳೆಯಿಲ್ಲ ಎಮ್ಮಗೆ ಚಳಿಯಿಲ್ಲ ಉಮ್ಮಳಿಸುವಾಗ ಮಳೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೨). [ಉಮ್ಮಳ + -ಇಸು₃]

ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಿರಿದೆಯ ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಯಜ್ಜಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦ ; 890) ; ಪೆರ್ವೊಱಲ ಉಂಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಪಿಱ್ದಿವಿಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೧; 890). [ಉಮ್ಮಾದ₀ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉಮ್ಮಾಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಾಹ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಿ, ಉಮಿ, ಉವಿ (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ಹೊಟ್ಟು ; ಉಬ್ಬಲು ; ಸಿಪ್ಪೆ : ಮಾದಯ್ಯ ಆ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಮಿದಿದ. ಆಕೆ ಅನಂತರ ಮಿದಿದ ಆ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಕೇರಿ ಉಮ್ಮಿ ತವುಡುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೆಗೆದಳು (ಕೊದಿಸ. ೨೩) ; ತವಡು ತಿನ್ನುವವ ಹೋದರೆ ಉಮ್ಮಿ ತಿನ್ನುವವ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಉಮಿ** : ಭತ್ತದ ಉಮಿ ಅಥವಾ ಹೊರಕವಚವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಬರುವ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ (ಅಡುಸಾ. ೬೨) ; ಉಮಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಫಿ ಪುಡಿ (ಮಸಕೂ. ೧೭). **ಉವಿ** : ಜವೆಯುಂ ಖಾ(ಬಾ)ಣಂಗಟ್ಟುವಡುವಿಯುಂ ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುಗೆ ಪೆಸಱಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಉಮಿ]

ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟಿನ ರಾಶಿ ; ತೌಡಿನ ಗುಡ್ಡೆ : ಭತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ 'ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ'ಯ ಕಡೆಗೆ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೧). [ಉಮ್ಮಿ + ಗುಡ್ಡೆ₁]

ಉಮ್ಮಿಗೆ, ಉಮ್ಮಗೆ, ಉಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ೧. ಗೋಧಿಯ ಹಸಿಯ ತೆನೆ: ಉಮ್ಮಿಗೆ ಸೀತೆನೆಯಿಂದ ಉಸುಳಿ ಮಾಡುವರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಗೋಧಿ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಉಜ್ಜಿ ತೆಗೆದ ಕಾಳು : "ಒರಸಿದುಮ್ಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ಗೆಯು ಧಾನಾಖ್ಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). **ಉಮ್ಮಗೆ** : ೧. ಪದನಱಿದುಮ್ಮುಗೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಪಾಲೊಳಗಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನರೆದಾಜ್ಯದೊಳಡುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೮-೯). **ಉಮ್ಮುಗೆ** : ೧. "ಧಾನಾಯೆಂಬುದು ಉಮ್ಮುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೧). [?]

ಉಮ್ಮಿಸು 'ಉಣ್ಮಿಸು' ನೋ.
ಉಮ್ಮು₁ 'ಉಣ್ಮು' ನೋ.
ಉಮ್ಮು₂ 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.
ಉಮ್ಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿ ಬಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನ್ನವು ಹದವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲಿಡು (ದಕ).
[ಉಮ್ಮುಗ್ಗೆ + -ಇಸು₃]
ಉಮ್ಮುಗೆ 'ಉಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.
ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಗಂಜಿ ಇಂಗಿಹೋಗಿ ಅನ್ನ ಹದವಾಗು: ಭಕ್ರಿ ತಿನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ದಿತ್ತು (ವೈಸಿ. ೧೫೭).
[ಉಮ್ಮುಗ್ಗೆ + ?]
ಉಮ್ಮುಲು 'ಉಮ್ಮಲು' ನೋ.
ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ 'ಉಮ್ಮಳಿಗೆ' ನೋ.
ಉಮ್ಮೆ, ಉಮ್ಮು₂, ಉಮ್ಮು₃ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು: "ಉಮ್ಮಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಣಕ್ಕೆ ಸೆಗಳಿ ಜಳಮುಮ್ಮೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೧); "ಉಮ್ಮೆಯೆಂದುಂ... ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೬-೫೯). ೨. ಸಂತಾಪ; ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ. ೧, ೨: ಉದಿಸಿ ಚಿಕದೇವಚಂದ್ರಮನೊದೆದುಮ್ಮೆಯನೊರಸಿ ತಮುಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೮-೧೭). ಉಮ್ಮು₂: 'ಉಮ್ಮಗುರು' ಪರಾ. ಉಮ್ಮು₃: ೨. ಚಿಂತೆಯಂ ತಳೆದವಳ ಜನನೀಜನಕರಿರಲಾ ಸಮಯದೊಳಾಂ ಬಂದವರ ಮೊಗದೊಳುದಿಸುವುಮ್ಮಂ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೧೮ ವ).
[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಹ (< ಸಂ. ಊಷ್ಮನ್)]
ಉಮ್ರಾ 'ಉಮರಾ' ನೋ.
ಉಯ್₁ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಸಾಸಿರ್ವ್ವರಪೂಜಿದಸ್ಡುಯೆ ಅವರ್ಸ್ವರ್ಗ್ಗಾಗ್ರಮಾನೇಜಿಪಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೭-೨; 700); ದೇವಗಣಿಕ್ಕೆಯರಾರ್ಪ್ಪಿಮ್ಬಿಡಿದು ಬನ್ದಿದಿರ್ಗೊಣ್ಡುಯೆ ವೀರಲೋಕಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೯; 800); ಭವಾಂತಕಭವನಕ್ಕುಯ್ ತಡೆಯದೆನ್ನನಿಂ ಭವಮಥನಾ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೬); ರಕ್ಕಸರುಗಳು ಮಾಯದೊಳುಯ್ದರು ತಾಯೆ ಮಕ್ಕಬೇಡೆಂದು ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೯೧). 'ಒಯ್₁' ಪರಾ.
ಉಯಿಕೊ=ಎಳೆದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ: ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನ ಸಾರಿ ಕೋಪಿಸಿ ಉಟ್ಟ ಸೀರೆ ಉಡಿಯಲವಳ ಉಯಿಕೊ ತೀರಲೆಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದುಶ್ಶಾಸನಗೆ ಸನ್ನೆಮಾಡಿದ (ಪುರಂದ. ೫-೭೨-೧೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಯ್, ಒಯ್; ತುಳು. ಒಯಿ; ಪರ್ಜಿ. ಉಯ್; ಕುಇ. ಒಪ; ಕುವಿ. ಒಯಿಯಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಯೆ]
ಉಯ್₂ (ಕ್ರಿ). ತಡೆದಿಡು; ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು: "ಉಯ್ - ನಿಯಾಮೇ" (ಶಮುಧಾ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಯ್]
ಉಯ್₃, ಉಯಿ (ನಾ). = ಉಮ್ಮಿ: "ವಾಸ್ಯದ ಉಯ್ಯಾಲ್ಲಿ ತುಷ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಉಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪದೆದಕ್ಕಿಯಜಸುವ ಬೆಳ್ಪನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಉಯ್ಯ ಕೈವಿಡಿದು ತಂಡುಲವ ಬಿಸುಟ ಮರುಳಯ್ಯರ ಮಾರ್ಗವೇನಲ್ತೆ (ಭರತ. ೫-೮೧); ಉಯ್ಯಳನ್ನಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವೇ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೬೪). ಉಯಿ: 'ಉಯಿಕುಟ್ಟು' ಪರಾ.
[?]
ಉಯ್₄ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ (೩).
ಉಯಿ 'ಉಯ್₃' ನೋ.
ಉಯಿಕುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಉಯಿಗುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.
ಉಯಿಲು₁ (ನಾ). ಮರಣಾನಂತರ ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರಬೇಕು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿಡುವ ಪತ್ರ; ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ; ವಿಲ್ಲು; ವೀಲು: ಆಸ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ರಾಮಗೋಪಾಲನು ಬರೆದಿಟ್ಟದ್ದ ಉಯಿಲು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೬೮); ನಮ್ಮ ತಾತ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದರು, ಆಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಗದುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಯಿಲು ಬರೆದರು (ಮಸಕೂ. ೬೧); "ಆ ಹಣವನ್ನು ನನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿ ಒಂದು ಉಯಿಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸ್ಬೇಕು" (ಏಕಾಂಗಿ. ೧೫೫).
[← ಇಂ. will]
ಉಯಿಲು₂ 'ಉಯ್ಲು' ನೋ.
ಉಯ್ಗುಟ್ಟು, ಉಯಿಕುಟ್ಟು, ಉಯಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು: ಕೊಳ್ಳುವುದುಮುಪ್ಪಶ್ಯರಾಗಿ ಪೋಗಿ ಮತ್ತಮಾಯುಂದದಿಂ ಮುಂದೆ ಬಂದುಯ್ಗುಟ್ಟಿಯುಂ ನೀರ್ಗಡೆದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೦೩ ವ). ಉಯಿಕುಟ್ಟು: ೧. ತುಷಖಂಡನಮಿವ-ಉಯಿಕುಟ್ಟುವಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೧೦-೪೨). ಉಯಿಗುಟ್ಟು: ೧. ಧನಂಬಡೆವೊಡೆ ಪುಣ್ಯಮಿಲ್ಲದೆ ಮಬಲ್ಪಿಜೀವಂ ತುಯಿಗುಟ್ಟುವಂತೆ ನೀರ್ಗಡೆವವರಂತೆ ಸೇದೆವಡುತಿರ್ಪುದು ಕಜ್ಜಮೆ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ೪೯-೧೮).
[ಉಯ್₃ + ಕುಟ್ಟು₁]
ಉಯ್ಯನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಸಪ್ಪನೆ: ಜವನುಣ್ಣುಯ್ಯನೆ ಕಾಜಿದನ್ತೆ ಪೆರ್ಜಣದ ಬಳಪ್ಪೆ ಪೆರ್ಗ್ಗರುಳ ತಿಂತಿಣಿ ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ಬೊನಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೨-೬; 1155). 'ಒಯ್ಯನೆ' ಪರಾ.
[ಉಯ್₄ + -ಅನೆ₁]
ಉಯ್ಯಾಲ್, ಉಯ್ಯಾಲು, ಉಯ್ಯಾಲೆ, ಉಯ್ಯಾಲು, ಉಯ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ತೂಗಾಡುವ ತೊಟ್ಟಿಲು; ತೂಗುಮಣೆ; ಜೋಕಾಲಿ: ಉಣ್ಮುವುಯ್ಯಾಲ ಪೊಸಗಾವರಂ ಪುಗಿಲೊಳೇನೆಸೆದತ್ತೊ ವಸಂತಮಾಸದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೨); ಪುಲಿಯ ಮಿಾಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಾಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಗೋರಟಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಡಿದುಯ್ಯಾಲ್ಗೆ (ಮರಾಚ. ೪-೪೪). ಉಯ್ಯಾಲು: ಹಾಸುಮಂಚವರಳ್ಗಳುಯ್ಯಾಲುವಾಸುಮಣೆ ತಲೆಗಿಂಬು (ಬಸವು. ೧೨-೯); ಆಡುವ ನವಿಲುಯ್ಯಾಲುಗಳು (ಅಂಜನ. ೩-೩೭). ಉಯ್ಯಾಲೆ: ಮಧುಕರನಿಕರಮೆಂಬ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳ ನುಣ್ದುರಂಗಳಿಂದೆಸೆವಲರುಯ್ಯಾಲೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೭); ನೀಲಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದು ಉಲಿವ ಉಯ್ಯಾಲೆಯನಾಡುತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೫); ಗಿಳಿಯನೋದಿಸುವಬಲೆಯುರಲುಯ್ಯಾಲೆಯನಾಡುವ ಸತಿಯರಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೧೯). ಉಯ್ಯಾಲು: (೩). ಉಯ್ಯಾಲೆ: ಮಾಡಿಸಿದ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಕಂಭ (ಎಕ. VIII, ಕೊಪ್ಪ. ೮-೧೦; 1437).
ಉಯ್ಯಾಲಮಣೆ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆ = ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮಣೆ: ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನುಯ್ಯಾಲಮಣೆಯನೊಲೆದು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦ ವ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವ = ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ತೂಗುವ ಉತ್ಸವ: ಇಂದು ದೇವರಿಗೆ ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). ☞ ಇದಕ್ಕೆ ಡೋಲೋತ್ಸವ ಎಂದೂ ಹೆಸರು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಞ್ಚಲ್, ಉಞ್ಚಾಲ್; ಮಲ. ಊಞ್ಞಾಲ್; ತುಳು. ಉಯ್ಯಾಲ್, ಉಜ್ಜಾಲ್; ತೆಲು. ಉಯ್ಯಾಲ, ಉಯ್ಯಾಲ, ಉಯ್ಯೆಲ]

ಉಯ್ಯಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಆಟ: ಮುಕ್ತಿ ಉಯ್ಯಲಾಟ ನೋಡು ಮೂಗ – ಮೂಗತೆನೆಗಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೯೯–೫). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿಶ್ಚಿತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮನಸ್ಸಿನ ಉಯ್ಯಲಾಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಟ]

ಉಯ್ಯಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೂಗು: ಕಂಠೀರವ ಕಿಶೋರಂಗಳಂ ಕರದೊಳಿಟ್ಟೊಯ್ಯನುಯ್ಯಲಾಡಿಸುವ ಕಾಡಾನೆಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೪–೭೧ ವ). [ಉಯ್ಯಲಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಉಯ್ಯಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಮದನೋದ್ಯಾನದೊಳುಯ್ಯಲಾಡುತ್ತಿರ್ದೊಳಂ . . . ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೪–೯); ಪುಲಿಗಳ ಮೀಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿ ಸಲುಮಟ್ಟಿಯೆ . . . ಬಂದನೊಳ್ಗಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨); ಸಿಂಹಕೇಸರದುಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಜವ ನೋಡೆಂದುಱುಬಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೬); ನೃಪನ ಮುಡುಹ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದುಯ್ಯಲಾಡುವರಾಗಿ ಮುಡುಹಿಷ್ಟು ಕಠಿಣವಾಗಿಹುದು (ಭರಚ. ೬–೫೬). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗು; ಹೊಯ್ದಾಡು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತೂಗಿ ಲತಾಲಲಿತೇ ನಾವಿರ್ವರುಮುಯ್ಯಲಾಡೆ ಮನಮುಯ್ಯಲಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೬).
[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಡು$_1$]

ಉಯ್ಯಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಯ್ಯಲಾಡು ೧: ಮಲೆಯ ಘನವಪೌನದೊಳು ಕನಸಾಂತು ನಿಂತಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ ಹೊಳಹಿನೊಳು ಉಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩–೮). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಉಯ್ಯಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸು: ತರುಣಿಯೊರ್ವಳನುಯ್ಯಲೇಱಿಸಿ ವಿಟಂ ಮನೋಹರುಷದಿಂ ತೂಗುತಿರ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೧೩).
[ಉಯ್ಯಲೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಉಯ್ಯಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತು, —ಏರು: ಉರಿಯುಯ್ಯಲೇಱಿ ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿವಡೆಮುಂಚಿಕೆ ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಏಱು$_1$]

ಉಯ್ಯಾಪರೆ (ನಾ). (ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ) ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ: ಚಿಕ್ಕಮನೆಯಲ್ಲಿ ಔತಣ ಸುಧಾರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದು ಉಯ್ಯಾಪರೆ ಹಾಕಿದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೧೧). [?]

ಉಯ್ಯಾಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಾಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮಂಟಪ: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕರೂ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ ಅಂಕಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨–೮; 1580). **ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ**: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕನು ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೪).
[ಉಯ್ಯಾಲೆ (< ಉಯ್ಯಲ್) + ಮಂಟಪ]

ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ 'ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ' ನೋ.

ಉಯ್ಯಿ (ನಾ). ತೃಣ; ಗ್ರಾಸ; ಆಹಾರ: ಕಟುಕನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಆಹಾರವೋ ಹಾಗೆ ಭಾರತಸೈನ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಬಂದೂಕಕ್ಕೆ ಉಯ್ಯಿ (ಬಿಸ್ತಕ. ೯೩). [?]

ಉಯ್ಲು, ಉಯಿಲು$_2$ (ನಾ). ಸೆಳೆತವುಳ್ಳ ಪ್ರವಾಹ: ದೋಣಿಯಂ ಯತ್ನದಿಂದೊರ್ವಂ ಕಟ್ಟುಗುಂ ಕಾಗುವೆಂಬುದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಲ್ಲಮುದು ಪೇರುಯ್ಲುಂ ದಾಂಟುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೬). **ಉಯಿಲು$_2$**: ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ನದಿಯ ಉಯಿಲು ಅಂಗರನನ್ನು ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಯಿಲ್]

ಉರ$_1$ 'ಉಱ' ನೋ.

ಉರ$_2$ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ಡೊಕ್ಕನೆ ಸುರಗಿಯೊಳುರಮಂ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೩); ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮುಡದಿಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೫–೨). [< ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಂಗ (ನಾ). = ಉರಗ ೧. 'ಉರಂಗಪುಂಗವ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉರಗ]

ಉರಂಗಪುಂಗವ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನು; ಆದಿಶೇಷ: ಮಂಗಳಾಂಗಿ ರಮಣ ರಂಗ ರಂಗೋರಂಗಪುಂಗವ ಪರಿಯಂಕಸಂಗ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೯–೨). [ಉರಂಗ + ಪುಂಗವ]

ಉರಃಕವಾಟ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು: ಕಲಿಗಳುರಃಕವಾಟಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ . . . ಸಲೆ ಬರುತಿರ್ದಳಭಿಸಾರಿಕೆಯುಂದದೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಕವಾಟ)]

ಉರಃಸೂತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುತ್ತಿನ ಸರ.
[ಸಂ. ಉರಃಸೂತ್ರಿಕಾ (ಉರಸ್ + ಸೂತ್ರಿಕಾ)]

ಉರಃಸೆಲ್ಲ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಶಲ್ಯದಂಥವನು, —ಶಲ್ಯವಾದವನು: ಯಾದವಕುಳಕಮಳಿನೀವಿಕಾಸ ಭಾಸ್ಕರನಹಿತರಾಯ ಉರಃಸೆಲ್ಲಂ ಮಾಳವಮಲ್ಲಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೬–೩೬; 1189).
[ಸಂ. (ಉರಸ್) + ಸೆಲ್ಲ]

ಉರಗ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯಿಂದ ಸರಿಯುವ ಪ್ರಾಣಿ, —ಹಾವು; ಸರ್ಪ: ಬಂದಂ ಮಱಿಯಂ ನಿವಾರಿಸಲನಂತಂಗಂದನಂತೋರಗಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯); ಉರಗಂ ಪಿಡಿದಂತೆ ಬೆದಱಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩). ೨. ದೇವಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು; ನಾಗರು: ಗರುಡರು ಸಿದ್ಧರುರಗಮುಖ್ಯರು ದನುಜರೆಯ್ದೆ ನೆರೆಯಿತು (ಹಚಕಾ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಉರಗಕಟಕ (ನಾ). ಉರಗವನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉರಗಕಟಕಂ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೊರೆದು ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯಂ (ಬಸಪು. ೨೬–೬೪). [ಉರಗ + ಕಟಕ$_3$]

ಉರಗಗೇಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮನೆ; ಹುತ್ತ: ನೇಱಿಲ ಮರದಿಂ ಮೂಡಲುರಗಗೇಹಮಾದೊಡೆ ತೆಂಕಲೆರಡು ಕೆಯ್ಯಂತರದೊಳ್ ಜಲಮಿರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದದ್ಭುತಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೪).
[ಉರಗ + ಗೇಹ]

ಉರಗತರ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ; ಅರಣೆ: "ಉರಗತ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರನೆನೆ ಹಾವರಣೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಉರಗಧರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಉರಗಧರ ನೀನೆನ್ನ ಪತಿವ್ರತಾಭಾವಕ್ಕೆ ತರುವರೇ ಹಾನಿಯನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬–೬೧).
[ಸಂ.]

ಉರಗಪತಾಕ (ನಾ). ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು; ದುರ್ಯೋಧನ: ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭–೨೨). [ಸಂ. (ಉರಗ + ಪತಾಕಾ + –)]

ಉರಗಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಉರಗಪತಿಯ ಫಣಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯೆತ್ತಿದುವು ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೭).
[ಉರಗ + ಪತಿ$_3$]

ಉರಗಪರಿವೃಢ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ·ಅಂತು ಬಂದುರಗಪರಿವೃಢಂ ಪ್ರಸಾರಿತ ಫಣಾಸಹಸ್ರನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೯ ವ). [ಉರಗ + ಪರಿವೃಢ]

ಉರಗಬಂಧನ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಕಟ್ಟು ; ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನ: ಸುರಮುನೀಶ್ವರ ಬಂದನಿತ್ತಲು ಉರಗಬಂಧನವಾದ ಕಪಿಗಳ ಕಂಡು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೫೧). [ಉರಗ + ಬಂಧನ]

ಉರಗಬಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಉರಗಬಲದುರವಣೆಯೊ . . . ಗಬ್ಬುರಿಸಿದುವು ದಿಗುತಟವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೫). [ಉರಗ + ಬಲ್ಲ]

ಉರಗಭುವನ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕ ; ಪಾತಾಳ : ಉರಗಭುವನ ದೊಳಿರಲಿ ಮೇಣ್ ಸಾಗರವ ಮುಳುಗಲಿ ನಾಳೆ . . . ಕೊಲುವೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೫). [ಉರಗ + ಭುವನ]

ಉರಗಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಕರದಲಿ ವೀಣೆಯ ಗಾನವ ಮಾಡುವ ಉರಗಭೂಷಣ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೬-೩). [ಉರಗ + ಭೂಷಣ]

ಉರಗಭೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಮುಂಗಸಿ. ೩. ನವಿಲು. ೪. ಗರುಡ. [< ಸಂ. ಉರಗಭೋಜಿನ್]

ಉರಗಮಂದಿರ (ನಾ). = ಉರಗಗೇಹ : ಕಿನ್ನರ ಕಿಂಪುರುಷರ ಬೆರಳು ಗಚ್ಚಿಸಿ ಪುಲ್ಲುವಿಡಿಸಿ ಉರಗಮಂದಿರವೇಱಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೧-೧೨೮). [ಉರಗ + ಮಂದಿರ]

ಉರಗಮಥನ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವವನು, —ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ಗರುಡ. 'ಉರಗಮಥನಾರೂಢ' ಪರಾ. [ಉರಗ + ಮಥನ]

ಉರಗಮಥನಾರೂಢ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವ ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಆರೋಹಣ ಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು : ಆಕಾಶಕ್ಕೊಗೆದನುರಗ ಮಥನಾರೂಢಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧). [ಉರಗಮಥನ + ಆರೂಢ]

ಉರಗರಾಜ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ಉರಗರಾಜನದ್ರಿದರೀಗಹ್ವರಮಂ ಪೊಱಮಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೩). [ಉರಗ + ರಾಜ]

ಉರಗವನಿತೆ (ನಾ). ನಾಗಕನ್ನಿಕೆ ; ನಾಗಸ್ತ್ರೀ : ಉರಗವನಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ದಪ್ಪಿ ಮುಳಿದಿರ್ದಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ). [ಉರಗ + ವನಿತೆ]

ಉರಗವರ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ಉರಗವರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್ . . . ಸಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೭). [ಉರಗ + ವರ]

ಉರಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ ; ನಾಗವಲ್ಲಿ : ಉರಗ ವಳ್ಳಿಯು ಮೆಣಸು ಪಿಪ್ಪಲಂ ಜಂಬೀರ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧-೪). [ಉರಗ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಗಶಯನ (ನಾ). ಹಾವಿನಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು ; ಶೇಷ ಶಾಯಿ. [ಉರಗ + ಶಯನ]

ಉರಗಶಯ್ಯೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಾಸುಗೆ : ಉರಗಶಯ್ಯೆಯನೇಱಿದಂ (ಶಮುದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಉರಗ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉರಗಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ರಾಹುವಿನ ಸ್ಪರ್ಶ ; ಗ್ರಹಣ : ಉಪರಾಗ ಮುರಗಸ್ಪರ್ಶ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಪರ್ಶನ]ಮುಪಪ್ಲವಮೆನಲ್ ಗ್ರಹಣಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೩). [ಉರಗ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಉರಗಹಾರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹಾರವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ನಿರುತ ಸುಗುಣೋತ್ತಂಸೆ ಬಂದಳು ವುರಗಹಾರನ ಸಾರೆ (ಬಸಪು. ೫೦-೯). [ಉರಗ + ಹಾರ್$_3$]

ಉರಗಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ : ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯದುರಗಾಂಗನೆಯರಿಂ ಸಮಾಕುಲಿತಮಾಗಿಹ ಭೋಗವತಿಯ ನದಿಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩). [ಉರಗ + ಅಂಗನೆ]

ಉರಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಹಾವು : ಉರಗಿಯನೆಯ್ದೆ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬). ೨. ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ : ಉರಗಿಯ ಮತ್ಸ್ಯಾಕ್ಷಿಯ ಛಿನ್ನರುಹದ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆಯ ರಸದೊಳೊಂದನೆ ಸಕ್ಕರೆವೆರಸು ಕುಡಿಯೆ ಕರಮುಬ್ಬರಿಸಿದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪಮಿರದುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯). [ಸಂ. ಉರಗೀ]

ಉರಗಿಣಿ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ : ಉರಗಿಣಿಯರು ನೀರುಗಳಿಂದ ಪೊರೆ ಮಟ್ಟು ಪುರದ ಕೋಟೆಯ ತೆನೆ ಹತ್ತಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭-೪೦). [ಸಂ. ಉರಗಿಣೀ]

ಉರಗು (ಕ್ರಿ). ಕರಗು : ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿಯದಿರು ಸತ್ಯಕಂ ನ್ಯಾಯದೊಳ್ನಿತ್ತುರಗಲೇಕೀ ನಿಮಿತ್ತದೊಳ್ಪಗನೆ ತುಸುಮಾತ್ರ ಕಲ್ಮಷಗಳಿನ್ನಿಲ್ಲ ಮನದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೪೦-೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಕ್ಕು = ಕರಗಿಸು, ಕರಗು]

ಉರಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆ : ಭೋರ್ಗರೆದುಲಿವ ಘಂಟೆಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮುಂದಂಬಡೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ) ; ಅನುಪಮಪ್ರಣವಮಂದುಗೆ ದಯೆಯೆ ತೊಡರು ಶ್ರುತಿಧ್ವನಿಗಳುರ [ಪಾಠಾಂ. ರು]ಗೆಜ್ಜೆ ಸತ್ಯದ ಘಂಟೆ ಶಾಂತಿಯ ಮಂಡನ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೬) ; ನಾಗಾಳ ಸೆರೆಗೆಜ್ಜೆ ನಾಗಾಳ ಉರಿ[ರ]ಗೆಜ್ಜೆ . . . ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ (ಜಗೀತೆ. ೯೨). [ಉರ್$_3$ + ಗೆಜ್ಜೆ$_1$]

ಉರಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಉರಗಪತಿ : ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನ ಮೊಳ್ಳೆಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ರಾಹು : ಉರಗೇಂದ್ರಂ ನಿಲೆ ಷಟ್‌ತ್ರಿಲಾಭಗೃಹದೊಳ್ ಸೌಮ್ಯಗ್ರಹಂ ನೋಡೆ ನಿಖಿಳರಿಷ್ಟಂ ನಷ್ಟಮುಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೭-೧೬). [ಉರಗ + ಇಂದ್ರ]

ಉರಚಲ್ಲಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಿ : ವದನರಸಂ ಮದನರಸಂ ಪೊದಳ್ದುದೆನಿಸುವಿನಮುಮರಿ ನರ್ತಿಸೆ ಚೆಲ್ವಂ ಪುದಿದುಱ[ರ]ಚಲ್ಲಿಯೊಳೆಸೆದುದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಕುಳಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೯) ; ಅತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ದುಱುಗಲಿಟ್ಟಿಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿಕೊಂಡು ಕೂಗಿತು ಕಟಿಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ . . . ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧) ; ಪೊಳೆವ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆಯ ಪಟ್ಟೆಯ ತೋರದೊಂಗಲುಂ ಬೇವಿನ ದಂಡೆಯುಂ ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗ ಮುಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉಱ[ರ]ಚಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ) ; ಪಯದ ಬೆಡಂಗು ಚಾಳಯದ ಚೆಲ್ವುರಚಲ್ಲಿಯ ನೀಲೆ ಹಸ್ತಶಾಖೆಯ ಲಲಿತತ್ವಮಿಾಕ್ಷಣದ ಕಾಂತತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೪-೧೩೮). [ಉರ್$_3$ + ಚಲ್ಲಿ]

ಉರಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಉರಟರಿವೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅರಿವೆ, —ಬಟ್ಟೆ. [ಉರಟ್ಟು$_0$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಉರಟಾಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಉರಡಿಕೆ 'ಊರಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉರಣ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಣಾಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; "ತಗಚೆ ; ತಗಸಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪು. [?]

ಉರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಲಸಂಘೇನಾನುಷ್ಠಿತಾಯ ಉರನೂರಾರ್ಹದಾಯತನಾಯ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೭೩-೨೩ ; 425). [?]

ಉರಪಾಶ (ನಾ). (ಹೊರೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹೇರೆತ್ತುಗಳ) ಎದೆಗೆ ಬಿಗಿಯುವ ಹಗ್ಗ; ಎದೆಪಟ್ಟಿ: "ಉರಪಾಶಮಾ ಪಟ್ಟಳಿಯೆ ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಉರ್ನ್ರ + ಪಾಶ]

ಉರಭ್ರ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಮುಟ್ಟ 'ಉರ್ಮುಟೆ' ನೋ.

ಉರಮರಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಯಿಂದಮುರಸ ಪೃಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಮಾರ ಉರಮರಿನಾಡ ಮೇಗೆ ವಂದೊಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೫೭, ೬೩-೨; ೩ನೆಯ ಶತ). [ಉರಮುರ್ರಿ + ನಾಡು]

ಉರಮಾಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಮಾಲೆ: ಚತುರ್ಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಂಚಾಶತ್ ಉರಮಾಲೆಯಾಗಿ ಧರಿಸುವದಯ್ಯ (ಆದವ. ೪೫). [ಉರ್ನ್ರ + ಮಾಲೆ]

ಉರರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ೨. ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು. 'ಉರರೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು. ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು: ಧರೆಯೊಳ್ ಸದ್ಬುಧನುರರೀಕರಿಸಿದ ಸತ್ಕೃತಿಯನಧಮನೇಗೆಯ್ವನೊ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೪). [ಉರರೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಉರರೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಉರರೀಕೃತಪುಳಿನನಿತಂಬರಮ್ಯಮಾ ಪರಿಗತಾಳಿಕುಳಗಂಭೀರಸ್ಫುರದಾವರ್ತಂ ಮೆಱೆದುದು ಸರಸಿ ವನಶ್ರೀಗೆ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ನಾಭಿಯವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉರವಣಿ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರವಣಿಗೆ, ಉರುವಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಪದ್ರವ; ಪೀಡೆ: ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದಿದೆ ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆ; ಬರಗಾಲದ ಉರವಣಿಗೆ (ಅನ್ನ. ೨೯೭); ಸರಸದುರವಣಿಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ತಣ್ಣೀರು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೬); ಹೈದರಲ್ಲಿಯ ಉರವಣಿಗೆಯು ಹೆಚ್ಚಾದ್ದರಿಂದ . . . ವಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು (ಚಂಸಂ. ೯೧). ೨. ರಭಸ; ಆತುರ; ತೀವ್ರತೆ: "ಆಸವಸವವಸರವೆನಿಕ್ಕುರವಣಿಗೆಯರ್ಥದೊಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩); ನಮ್ಮ ಪಡುವಣ ಗಡಿಗಳ್ಗೆ ಉರವಣಿಗೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಆ. ೭೮-೧೯). ೩. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು (?).
ಉರುವಣಿಗೆ: ೧. " . . . ಆ ಮಾಸ್ತರನ ಉರುವಣಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ" (ರಂಗರೋ. ೨೨). [ಉರವಣೆ + -ಇಗೆ]

ಉರವಣಿಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉರವಣೆಯ ಕೊಬ್ಬು; ರಭಸದ ಉಬ್ಬರ (?): ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಬೆಳುನೊರೆಗಳೊಟ್ಟಲಿನೊಬ್ಬುಳಿಯನುಪ್ಪರಿಸು ತುರವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ತುರುವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ, ತರಣಗಬ್ಬಿನಲಿ] ಮದವೇಱಿ ಪಾಲ್ಗಡಲೆಸೆದುದಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೪೫). [ಉರವಣಿ (< ಉರವಣೆ) + ಕೊಬ್ಬು₃ (< ಕೊರ್ಬು₂)]

ಉರವಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದುವರಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಬಕಾಂತಕಂ ಪೋಕೊಂದಂ ಬಕವೆಸರ್ಗೆ ಮುನಿದು ನಮ್ಮುಮನಿನ್ನೆಂಬಂದದೊಳೆ ಪಾಱಿ ಪೋದುವು ನಿಂದುರವಣಿಸಿ ಬಕನಿಕಾಯಕಮದಱೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೧೯); ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ತಿರುವೀಧಿಯೊಳುರವಣಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೨-೪೦); ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳೂರನುರವಣಿಸಿ ದೂಳಿಗೋಟೆಯ ಕೊಂಡಿವರು ರಾಜಾಲಯಕೆ ಬರೆ ದ್ರುಪದನನುಜರು ಸೋಲಿಸಿದರ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೬೪); ಆನೆಗಳು . . . ಶತ್ರುಗಜಗಳ ಮೇಲೆ ಉರವಣಿಸಿದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೭೪). ೨. ತವಕಿಸು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಆರಾಧನೆಗೆ ಚಿತ್ತವುರವಣಿಸಿ ಜಾಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸುತಂ ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು (ಬಸರ. ೮-೨೧); ಹರಿಬದಾಹವವೆನಗೆ ತನಗೆಂದುರವಣಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೬); ತನ್ನ ಮಗಳ ಬಗೆವರ್ಪನೊರ್ವನಂ ಬಿಡಿಸಲ್ಕಿನಿತುರವಣಿಪಳೆನೆ (ಚಕವಿ. ೬-೯೪ ವ). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು; ದುಡುಕು: ಅರಸುತನದತಿಮಸಕದಿಂ ಮುಂಗಾಣದುರವಣಿಸಿ ಮೀಱಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೨೨); ನಾ ನಿಮ್ಮ ಉರವಣಿಸಿ ಪರಿವೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೫-೧೦); ಸುಧಾಸಿಧಿಯನುರವಣಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿ ಸುರಾಪಗೆಯೊಳೋಲಾಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೨-೧೪); ಉಲಿಗೇಳಿದೊಡನುರವಣಿಸಿ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದವರೊಳು ಕೇಣವೆಸಗುತ ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವಳು ನೇಹಿಗರ (ಹದಿಬ. ೭-೨೦). ೪. ವಿಜೃಂಭಿಸು; ವೆಗ್ಗಳವಾಗು: ಸನ್ನೆಗಾಳೆಗಳುರವಣಿಸಿತೆನೆ ತಂಬಟದ ನಿಸ್ಸಾಳ ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೮೦); ಉರವಣಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಾಳೆಗಳು ಸಾಱಿದವು ಸುಭಟರ ವೀರವಿತರಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೬).
[ಉರವಣೆ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಉರುವಡಿಂಚು, ಉರುವಣಿಂಚು]

ಉರವಣೆ, ಉರವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆತುರ; ಅವಸರ; ದುಡುಕು: "ಉರವಣೆಯಿಂ – ಶೀಘ್ರದಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೬೩ ಟೀಕೆ); ಇರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧ [ಮುರವಣೆಯಿಂದುರ್ಚಿ] ಬಿಟ್ಟ ಭಟರಂ ವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಣದಿನುಯ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರವಧು (ಗದಾಯು. ೪-೨೧); ಶೀಲಮನುರವಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಖಳರ ಬಾಚಿೞಂ ಬಾಚೞ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೧); ಉರವಣೆಯಿಂದ ಮುಂಬರಿದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೨೨); ಪರವೆಸಾಚಿಯ ತಾಪದುರವಣೆಯ ಪುಯ್ಯಲೀಳ್ತಪ್ಪಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೧೧); ಬರುವ ಬಾಣಪರಂಪರೆಯ ಉರವಣೆಯ ಸಹಿಸಲಾರದೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೨೨-೬೩). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಆಟೋಪ; ಆಡಂಬರ; ಪ್ರಭಾವ: ನೃಪನ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದುರವಣೆಯನೊದವಿಸುವ ಹರಿವೈರಿ ಕರಿವೈರಿ (ಹಚಕಾ. ೫-೬೩); ಎಲ್ಲಿ ನಾನಾಭಕ್ಷ್ಯಗಿರಿಗಳು ಘೃತದ ಕಡಲುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ನಿನ್ನುರವಣೆಗಳೊಪ್ಪುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬೩); ಕೃತವರ್ಮನುರವಣೆಯನಸು ಸಾಲ್ಪನುಬ್ಬಟೆಯ . . . ಅನಿರುದ್ಧನಾಟೋಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೬೪). ೩. ರಭಸ: ಶಿಥಿಲಸಾಹಸರೇನ ನಿಲುವರು ದ್ರೋಣನುರವಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೧). ೪. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ದಾರಿದ್ರ್ಯದುರವಣೆಯೊಳಗೆ ನೊಂದ ಮಾನವಂ ಪರಮಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಚಬಪು. ೩-೧೪). ೫. ನಿಷ್ಠುರ: "ಉರವಣೆಯೆಂದು ನಿಷ್ಠುರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೨೮); "ಉರವಣೆ ಸಿಪ್ಪಸರಂ ತಾಂ ನೆಱೆ ನಿಷ್ಠುರಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫). **ಉರವಣಿ**: ೧. ಉರವಣೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮಗಧಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಯ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜ್ಜರರ್. . . ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೧೮; 1177); ಬಿರುದರಾನುವರಿಲ್ಲ ಪಡುರಥರುರವಣೆಯು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೬); ಇರ್ವರುರವಣೆಗೆಯಿರ್ವರ ಚಮತ್ಕಾರಕೆರ್ವರೇ ಸಾಟಿಯೆನಲು (ಚಬಪು. ೨೫-೩೩). ೨. ಗುಹೇಶ್ವರನ ಶರಣನ ಸಂಗ ಸುಖದ ಉರವಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುವಣೆ]ಯ ಸೋಂಕು (ಪ್ರಭುವ. ೨೫೩); ಪುರಹರಂ ಮೆಚ್ಚಿದನು ತೇರಸರುರವಣಿಯ ಮೆಱವಣಿಗೆ (ಬಸವು. ೫೪-೭೬). ೩. ಹರಿಹರ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಬ್ಬರನುರವಣಿಯಿಂ ಗೆಲ್ದಕಾಮನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೭೨; 1145); ಇಱಿತಕಿವರಾರಿದಿರಹರು ನಿನ್ನುರವಣಿಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೩); ಉರಗಂಗಳುರವಣಿಗೆ ಗರುಡಕುಲಮಳಿಗುಮೇ (ಚಬಪು. ೩೧-೯೨). ೪. (?): ಆಯಿದು ಹಾನೆ ಗದ್ದೆಗೆ ತೆಱು ಚಿಗ ವಂದು ಉರವಣಿಯಿಂದ ವಂದು ಮೂಡೆ ಗದ್ದೆಗೆ ಬೆಳಿಗ ವಂದು (ಕಇ. III-i, ೧೧-೨೩; 1542).
[?. P ಸಂ. ರವಣ = ರಭಸ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಉ ಸೇರಿದೆ]

ಉರವಣೆಕಾರ್ತನ (ನಾ). ರಭಸತನ; ದುಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವ; ಆತುರಗಾರಿಕೆ: "ಆವಗಱಿಯುಮೆಂದುರವಣೆಕಾರ್ತನಂ" (ಶಮದ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ಉರವಣೆಕಾಱ + -ತನ]

ಉರವಣೆಕಾಱ, ಉರವಣೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ದುಡುಕಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತುರಗಾರ. 'ಉರವಣೆಕಾರ್ತನ' ಪರಾ. **ಉರವಣೆಗಾಱ**: ೨. ರಭಸದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ: ಹರನ ಮೇಲೊಂದಂಬ ತೊಡಲು ಉರವಣೆಗಾಱ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದರೆನ್ನಿರವಳಿದಪುದೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೫-೪೯).

[ಉರವಣೆ + -ಕಾಱ]

ಉರವಣೆಗಾಱ 'ಉರವಣೆಕಾಱ' ನೋ.

ಉರವಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (?). [?]

ಉರವರಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಓಡುವಿಕೆ, —ಹರಿಯುವಿಕೆ; ರಭಸ: ನರಪತಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುರವರಿಯಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು ರಾಜಿಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೩-೧೨ ; 1093); ತರುಣವಯಸಿನೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿದ ಪುರುಷರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕಳೆಯದೆ ಪಂಕರುಹಾಕ್ಷಿ ಶೀಲಮಂ ಪಿಡಿದುರವರಿಯಿಂ ಬಂದ ಸುಖಮನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಪೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೮); ಉರವರಿಯಿಂದ ಗೋವೆಯನುಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟೆಯುಮಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂದುರುಪಿ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೧-೨೨ ; 1167); ಉರವರಿಯಿಂದ ದೂರದೊಳುತಾಗಿದ ವೀರಧನುರ್ಧರರ್ಕ್ಕಳಂ ತ್ವರಿತದಿನೆಚ್ಚು ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಿಂ ಧರೆಗಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೦-೮ ; 1171). 'ಉರವರಿಸು' ಪರಾ.

[ಉರ್$_6$ + ಪರಿ$_3$. P ತಮಿ. ಉರ = ವೇಗ, ಶಕ್ತಿ]

ಉರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆ: ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುರವರಿಸಿದನೆಂದಱಿದು ಮುನ್ನಮೆ ಕರಮುಕ್ತಶಸ್ತ್ರಪಾತಪ್ರಮಾಣಭೂಮ್ಯಂತರದೊಳ್ . . . ಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟೊಡೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೧೦೨ ವ, ೧೦೩). [ಉರವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಉರವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರಶ್ಛದ (ನಾ). "ಯುದ್ಧದ ಅಂಗಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸಿಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜಃ, ಕುಚಃ, ವಕ್ಷೋರುಹಃ, ಪಯೋಧರಃ, ಸ್ತನಃ – ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨).

[ಸಂ.]

ಉರಸಿಲ (ನಾ). "ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸು 'ಉರುಸು' ನೋ.

ಉರಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉರಸ್ತ್ರಾಣ: 'ದಗಲೆ' ಅಥವಾ 'ತಗಲೆ' ಎಂದರೆ ತೆಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟಲಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ಇದನ್ನು 'ಉರಸ್ತ' ಎನ್ನಬಹುದು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥದು; ಕವಚ; ಲೋಹಕವಚ: ಬಂಗಾರದ ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ವೀರರು ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ) ಬಂಗಾರದ ಕಿರೀಟ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೨೮). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ತ್ರಾಣ)]

ಉರಸ್ಯ (ನಾ). ಪುತ್ರ; ಮಗ. [ಸಂ.]

ಉರಸ್ಸು (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ. [ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಸ್ಸ್ಥಲ, ಉರಸ್ಸ್ಥಳ (ನಾ). ಎದೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ತತ್ಕುಚಕೂಟಘಟ್ಟಿತ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಸ್ಥಲಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭೧). **ಉರಸ್ಸ್ಥಳ**: ಪರಿಪೂರ್ಣಗ್ರೀವನುಮತಿವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳನುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೨೦ ವ).

[ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಉರಳಿ 'ಉರುಳಿ$_1$' ನೋ.

ಉರಳು 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರಾಟಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ: 'ಒಬ್ಬ ಉರಾಟಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದೆಂದರೆ ಸುಮ್ಮನೇ ಆಗುವುದೇ? ಅವಳ ತಾಯಿ – ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡಬೇಕು . . .' (ಧೂಮಮ. ೨೮); ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು . . . ಕೈಹಿಡಿದ ಉರಾಟಿಯಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೊಡಬಹುದಿತ್ತು (ಧೂಮಮ. ೨೯). [?]

ಉರಾವುರೇ (ಅ). ಭಳಿರೇ, ಭಾಪುರೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಮಾತು: ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಿಂದ್ರಾದಿ ದಿಗ್ವರರುಂ ಮುಂದೆ ಉರಾವುರೇ ಎಂದು ಮೆಯ್ಯಾಂತು (ಗಿರಿಕ. ೭-೭೨ ವ). [?]

ಉರಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಭುತ್ವ; ಊರಿನ ಆಳಿಕೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಕೆ ಕೆಱೂಗ್ರೋರ್ಗಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೨ ; 780).

[?]

ಉರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ವಲಿಸು; ಸುಡು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು: "ಉರಿ– ದಹನೇ, ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ನರಗನುರುಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇಱಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಬಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫); ವನನಿಧಿಯಾದೊಡೇನುರಿಯದಿರ್ಪುದೆ ದಳ್ಳಿಸೆ ಬಾಡಬಾನಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ತಂಪಾ ತಗರಂ ಪೊಯ್ಯಲೊಡನದಱ ಮೆಯ್ಯನುರಿ ಪತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯-೯ ವ); ದಿಟ್ಟರುರಿದುದು ವೀರರಸುಗಳ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪೧); ಹಳೆಯೊಡಲುರಿದು ನೂತನ ದೇಹವನು ತಳೆದಿರಲದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತುಪ್ಪಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಸಂಕಟಪಡು: ಒಡಲುರಿಗುಂ ಮನಂ ಮಱುಗುಗುಂ ಕಿವಿ ಗಿಜ್ಜಣೆವೋಕುಂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಬಿಡುಗುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೧); ವಿರಹಾನಲನಳುಱೆವಿಯಚ್ಚರರಾಜಂ ನಿಲಿಸಲಾಱದೊಡಲಂ ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೨); ಅನುತಾಪದೊಳುರಿದು ಮನಂ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ (ಬಸರ. ೮-೭೮). ೩. ಗರ್ವದಿಂದ ಬೀಗು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ: ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿಲಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮಿಱುವವಳ ಸೂಳೆಯಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹೆಡಿಗೆ ಹೊಱಿಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೨).

ಉರಿದೇಱು, ಉರಿದೇಳು = ರೇಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಕೆರಳಿ ನಿಲ್ಲು: ಆದಂ ಕೇಳದೆ ಮುನ್ನಿನ ಮುದುಬೊಜಂಗನಂ ಬರವೇೞ್ಪಳೆಂದುರಿದೆಳ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೩); ಚರನ ನುಡಿಗೇಳ್ದು ಕೋಪದಿನುರಿದೆೞ್ದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೯); ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಕೊಂಚ ಉರಿದೇಳುತ್ತಿತ್ತು (ಆಲಹೂ. ೫೯). ಉರಿದುಬೀಳು = ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಕಿರುಕುಳದಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ನಿರಪರಾಧಿ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೂ ಸಹನಶೀಲ ಗಂಡಂದಿರ ಮೇಲೂ ಉರಿದುಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೨೦). ಉರಿದುಹೋಗು = ೧. (ಆಲಂ) ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆಪಡು: ಜನಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೂಸೆಭೇ. ೨೦೬). ೨. (ಆಲಂ) ಬೆಲೆ ಏರಿರು: ಸಾಮಾನು ಉರಿದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉರಿಯುವವನು = ದೇವರು; ಭಗವಂತ; ಸೂರ್ಯ: ಆಹ, ಎಲ್ಲಡಗಿತೋ ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ಕರುಣ, ಆರ್ಯಜನಗಳ ಮರುಕ, ಉರಿಯುವನೆ ಬಲ್ಲ! (ಇಂಗೀತೆ. ೬೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರು; ಕೊಡ. ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಉರಿಯು, ಉರಲು; ಪರ್ಜಿ. ಉಱ್ = ಸಿಹಿಮಾಡು; ಕುವಿ. ರುಟ = ಬೆಂಕಿಹಾಕು; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹುಶಿಂಗ್ = ಬೆಂಕಿಹಾಕು]

ಉರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ; ಜ್ವಾಲೆ: ಉರಿಗೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯ ನಳ್ಕದೆ . . . ಮಹೇಶ್ವರನನೆ ಚಿಂತಿಸಿ (ಇಆ. XIV, ೭೦-೧೫ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಉರಿ ಮುಟ್ಟಿದರಳೆಯಂತಂಬರಮುರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫ ವ); ಉರಿಯ ಪೇಟೆಗಳಲಿ ಪತಂಗದ ಸರಕು ಮಾಜದೆ ಮರಳುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨೮); ಒಲೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ: ಪುತ್ರಶೋಕದುರಿ ಭುಗಿಲೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩); ಉರಿ ಪರಿದಪ್ಪುದೆನ್ನೊಡಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೫-೫೭); ಉರಿ ಜಠರದಲಿ ಮೋಹರಿಸಿತವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩); ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣುರಿ ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಉರಿ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ) ಜ್ವರ: ಉರಿ ಬಂದಾವು (ರೂಢಿ).

ಉರಿಹತ್ತು = ಜ್ವಾಲೆ ತಗುಲು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು: ನಾರಸಿಂಹನ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯು ಉರಿಹತ್ತಿ . . . ಭಸ್ಮವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫೬-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಎರಿ]

ಉರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉರಿ – ದಹನೇ ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ (ಶಮುಧಾ); "ಮೇಘಸಿಯೆನಲ್ಕುರಿಯ ಮರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬); ಗೊರಗುರಿ ಸೀವರ ನೆಲನಾಲರಳಿ ಬಿದಿರ್ವಕ್ಕೆಕಕ್ಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೪-೭೨); ಉರಿ ತಾರಿ ತೇಗು ತಱ ತಂಡಸಿ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಯಿಪ್ಪೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೭೪). [?]

ಉರಿಕ (ನಾ). ೧. ಉರಿಸುವವನು; ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು. 'ಪೊಟಲುರಿಕ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು; ಕರುಬುವವನು. 'ಹೊಟ್ಟುರಿಕ' ಪರಾ. ೩. ಕೋಪಿಷ್ಠ: "ಉರಿಕನೆನಲ್ ಕೋಪಿ" (ಭಾರನಿ. ೪೩). [ಉರಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಉರಿಕಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಜ್ಜಿ (+). [ಉರಿ$_2$ + ಕಜ್ಜಿ]

ಉರಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಮೈಯನ್ನು ಕಾಸಿಕೊ (+). [ಉರಿ$_2$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_2$)]

ಉರಿಕಿಡಿ 'ಉರಿಗಿಡಿ' ನೋ.

ಉರಿಕೆಂಡ 'ಉರಿಗೆಂಡ' ನೋ.

ಉರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉರಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿಗ]ನುಂ ನಾದವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೮). [ಉರಿ$_3$ + -ಗ ?]

ಉರಿಗಡಲು (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮುದ್ರ; ಅಗ್ನಿಮಯವಾದ ಸಾಗರ: ಒಡೆದುದಿಳೆಯೆನೆ ಸಮವಿಷ್ಟರದುರಿಗಡಲು ಶಿವಶಿವಾಯೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩-೩೩); ಉರಿಗಡಲ ಅಲೆಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಂತತವೂ ಚಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೯೩). [ಉರಿ$_2$ + ಕಡಲು$_1$ (< ಕಡಲ್$_2$)]

ಉರಿಗಣ್, ಉರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು: ಕೊರಲ ಕಱ ಶಿರದ ಪೆಱನೊಸಲುರಿಗಣ್ . . . ಬಂದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨); ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನನೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮುದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಹರನುರಿಗಣ್ಣ ದೀಧಿತಿಯೊ . . . ಮಹಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಗೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೫). ೨. (ಕೋಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು, ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು: ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೊರಲ್ . . . ಪೆರ್ಬುಲಿಯಿರ್ದುದೇಣಕುಲಮಂ ನಿಃಶೇಷಮಂ ಮಾಡುತಂ (ನಳಚಂ. ೭೬). **ಉರಿಗಣ್ಣು**: ೧. ತ್ರಿಪುರಾರಿಯುರಿಗಣ್ಣಿಂಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಗೊಂಡನಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೮); ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದಳಿದ ಸ್ಮರ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೩೯). ೨. ತಂದು ಕೊಡುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು, ಅಷ್ಟಕ್ಕೇನೇ ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಇರಿಯುತ್ತ . . . ಶಿಡುಕಿದರು (ಸುವಸಂ. ೮). ೩. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅವನು ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಕಣ್$_1$]

ಉರಿಗಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕೆದರುವ ಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಕೃತಾಂತನೆಚ್ಚುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಲಯಾನಿಳಕಲ್ಪನಿದಾಘಜಾನಿಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೪). [ಉರಿ$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಉರಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪುದಿದುರಿಗಣ್ಣನಾಣೆಯನದೇವೊಗಟ್ಟಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೭); ಕಣ್ಣು ಮೂಱುಳ್ಳಾತನೆಂದುರಿಗಣ್ಣ ಕೇಳ್ ಮೂಲೋಕವಂಜುವುದು (ಬಸಪು. ೧೮-೬೮). [ಉರಿಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಉರಿಗಣ್ಣು 'ಉರಿಗಣ್' ನೋ.

ಉರಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕಿರಣ: ತರುಣಿಯು ಬಳಿಯಿಂ ಬಂದು ವಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಚಿದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೫). [ಉರಿ$_1$ + ಕದಿರ್]

ಉರಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉರಿಯಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಆರತಿ (?): ಚಿಟ್ಟದ ಚಾಮುಪ್ಪ ಆರಸಿಗೆ – ಸ್ವರುಚಿಯಿಂದ ಒಡಂಬಟ್ಟು – ಬರೆಯಿಸಿ ಕಣ್ಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಉಂಬಳಿಕೊಡಿಗೆಯು ಉರಿಗಪ್ಪುರದ ತಕ್ಕ ಶಾಸನ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೯೪-೩). [ಉರಿ$_1$ + ಕಪ್ಪುರ]

ಉರಿಗಯ್ಯ (ನಾ). ಉರಿಯುವಂತಿರುವ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಉರಿಗಯ್ಯ ಗಗನಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಪರಿದಾಡುವಂತಾ ರಾಮು ಧುರಧರಣಿಯೊಳು ತಿಜ್ಞನೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫-೬೧). [ಉರಿ$_1$ + ಕಯ್ (< ಕೆಯ್$_3$) + -ಅ$_7$]

ಉರಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಾದ ಗಾಳಿ; ಬಿಸಿಗಾಳಿ (+). [ಉರಿ$_1$ + ಗಾಳಿ]

ಉರಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕರಿಯ ಬೀರಗೌಂಡಾ ಉರಿಗಿ ಬೀರಾಗೊಂಡಾ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭೬-೨೧; ?). [?]

ಉರಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ: ಮುಚ್ಚುರಿಪ ದಕ್ಷನ ಭುಜಕ್ಕುರಿಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿದಂ (ಬಸಪು. ೧೬-೨): ಪೆರ್ಚಿದುರಿಗಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಮುಗ್ನರಾದರ್ ಕೆಲರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೧); ಉರಿಗಿಚ್ಚಿಗೆ ನೆಯ್ಯೆಱಿಯೆ ಕೆದರ್ವಂತೆ ಕೋಪಂ ಕೆದಱ (ಅದ್ಭುತ. ೧೫-೫). [ಉರಿ$_1$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಉರಿಗಿಡಿ, ಉರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ: ಕಂಗಳಿಂದ ಒಗುವುರಿಗಿಡಿಗಳಿಂದಾ ಮೋಹನನೊಳು ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿ ನುಡಿದನಿಂತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨-೧೩೭). **ಉರಿಕಿಡಿ**: (+). [ಉರಿ$_1$ + ಕಿಡಿ]

ಉರಿಗುದುರೆ (ನಾ). ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ನೋಟಪ್ಪೊಡಿಂತೀ ಪೊಚ್ಚಮುರಿಗುದುರೆಯನೊಳಕೊಂಡ ಕಡಲ ಗುಣ್ಪಂದೆಸೆಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧). [ಉರಿ$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಉರಿಗೆಂಡ, ಉರಿಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೆಂಡ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ: ಸದರವೇ ಉರಿಗೆಂಡವೊಜಲೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೦). **ಉರಿಕೆಂಡ**: (+). [ಉರಿ$_1$ + ಕೆಂಡ]

ಉರಿಗೆದಱ್ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡು; ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸು: ಭೀಕರಾಕೃತಿವೆತ್ತು ಮುರಿದೇಳ್ದುರಿಗೆದರ್ವ ಕಣ್ಗಳಿಂ ನುಂಗುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦ ವ). [ಉರಿ$_1$ + ಕೆದಱ್]

ಉರಿಗೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈ; ಅಗ್ನಿಹಸ್ತ. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಕೈ. 'ಉರಿಗೈಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಉರಿ$_1$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಉರಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈಯುಳ್ಳವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು; ಭಸ್ಮಾಸುರ: ಉರಿಗೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಕೊಲೆ ಹರಿ ಪೆಣ್ಬರಿಜ ಕೈಕೊಂಡಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೨೩). [ಉರಿಗೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಉರಿಗೇಸ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣದ ಕೂದಲು : ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣಂ ಕೂರಿದುವೆನೆ ತೊಳಪ ದಾಡೆ ಮಿಳಿರ್ವುರಿಗೇಸಂ ಪೇರೊಡಲೆಸೆದಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಘಟೋತ್ಕಚನೆಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೦); ಪರೆದುರಿಗೇಸನುವ್ವಳಿಪ ನಾಲಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭).
[ಉರಿ$_2$ + ಕೇಸ]

ಉರಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಕುಂಡ : ತಲೆಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೊಸೆಯರನುರಿಗೊಂಡದೊಳಗೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮಾಡೆನಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೧೫೧); ಹೊಗುವರಾರುರಿಗೊಂಡವೋ ಮಜೆದೆಗೆದ ಕಾಲನ ದಂಡವೋ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೧೮). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಂಡ]

ಉರಿಗೊಳ್, ಉರಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಸೋಕು : ತುಂಬಿದ ಮನೆಯು ಕಿಚ್ಚಿಂಪಾವರಿಸಿಯುರಿಗೊಳಲ್ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುಳಿದೋಡುವಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೫). **ಉರಿಗೊಳು** : ಉರಿಗೊಳುವ ಕಡು ಗೋಪದಲಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೮) ; ರಥ ರಥಾಂಗ ತ್ರಿವೇಣುಕ ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಱಿರ್ದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ಲ-೩೮). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸು, —ಹಚ್ಚು ; ಉರಿಮುಟ್ಟಿಸು : ತಂದು ಕಿಚ್ಚಂ ಹೊಸೆವ ಕೋಲಂ ಸಂದಿಸುತ ಹೊಸೆಹೊಸೆದು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ಪಿರಿದುರಿಗೊಳಿಸಿ ಕೆಲವಡುಗಬ್ಬನಾಯ್ದೊಟ್ಟ (ಬಸವು. ೧೮-೨೮); ಪಟ್ಟಣವನುರಿಗೊಳಿಸಲಿದು ತಾ ಬಟ್ಟೆ ತನಗೆನುತಱಿಚಿ ಹಲುಗಿರಿದೊಟ್ಟಿದಿಂಧನಗೆದಱಿ ಬಿದ್ದನು ರಥದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೯). ೨. ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರಿಯಿಸು : ತಿರುಹಿ ಬಾಲದ ಕೊನೆಯ ವಹ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ ಪುಟನೆಗೆದು ನಿಂದನು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-ಲ-೩೩) ; ತುದಿವಾಲದಗ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ರುಹಿ ಕಲಿ] ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-ಲ-೪೯). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉರಿಗೊಳು 'ಉರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ : ವಿಷವಮೃತವಾಯ್ತುರಿಗೊಳ್ಳಿ ಶೀತಳವಾಯಿತೀತನ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಕೊನೆ ಕೊಂದುದಸುರನ (ನಿಭಾಗ. ೭-೧-೩೭). [ಉರಿ$_1$ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಉರಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಾಣ ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ.
ಉರಿಗೋಲಸುರತ್ರಾಣ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಡಾಂಕಃ ಸಿಂಧ್ವಂತ ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕಃ . . . ಉರಿಗೋಲ ಸುರತ್ರಾಣ ಹರಿಗೋಚರಮಾನಸಃ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೯೪; 1570). [ಉರಿ$_1$+ ಕೋಲ್$_1$]

ಉರಿಚಳಿ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ: ಈ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಹವೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತೇವ ಉಳ್ಳದ್ದಿರುವ ಕಾರಣ ಉರಿಚಳಿಯೆಂಬ ಬೇನೆಯು ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೯). [ಉರಿ$_2$ + ಚಳಿ$_2$]

ಉರಿಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಮೂತ್ರವಾಗು : ಉಷ್ಣಸ್ನಾನದಿಂದ ವೀರ್ಯವು ತೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಚಂಚಲವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಮೂತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಅದು ಹೊರಬೀಳ ಹತ್ತುವುದು. ಉರಿಚುಗಟ್ಟುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೦). [ಉರಿಚು$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉರಿಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು (ಕಿ).
[ಉರಿ$_2$ + ಚೇಳು (< ತೇೞ್)]

ಉರಿಜಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜಾಲ, —ಸಮೂಹ : ಹೊಗರುಗಿಡಿಗಳ ಬಾಯಿಧಾರೆಯಲೊಗೆವ ಹೊಗೆಗಳ ಹೊದಱಿನುರಿಜಾಳಿಗೆಯ ಭೋಂಕಾರದ ಭಯಂಕರ ಶೂಲವೈತರಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೪೦).
[ಉರಿ$_2$ + ಜಾಳಿಗೆ]

ಉರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ಉರಿಜ್ವರಕ್ಕೆ:— ಕರಿಹತ್ತಿಯ ಹರಳು, ಬಸಲೇಕೊಂಬು, ತೊಂಡೆಯ ಸೊಪ್ಪು ಇವನ್ನು ನೀರ ತಳಿದು ಕುಪ್ಪರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ಪಾನವಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦).
[ಉರಿ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಉರಿತ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ. 'ಕಣ್ಣುರಿತ', 'ಮೈಯುರಿತ' ಪರಾ. [ಉರಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಉರಿನಂಜು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ವಿಷ ; ಅತಿಯಾದ ವಿಷ : ನಿಮ್ಮ ಅಸೂಯೆಯ ಉರಿನಂಜು ಹದ್ದುಮಿಾರಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೨೪).
[ಉರಿ$_1$ + ನಂಜು$_2$]

ಉರಿನಾಲಗೆ, ಉರಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ನಾಲಗೆ ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ : ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಸತ್ಯಲೋಕವನುಗಿದುದುರಿನಾಲಗೆಯು ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆಯ ತೊಳಲಿಕೆ ತೆರಳಿಚಿತು ತೆತ್ತೀಸಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೫೬) ; ಉಗುಳಿದುದು ಬಲುಗಿಡಿಯನುರಿನಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗೆಯ (ತೊರರಾ.೧-೧೧-೧೭).
ಉರಿನಾಲಿಗೆ : ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳನು ಸವಿದುರಿನಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಗೆಗಳುಬ್ಬೆದ್ದು ಕುಣಿದುವು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೪೮); ಸುತ್ತಲಿಂದ ಉರಿನಾಲಿಗೆ ಚಾಚಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೭). [ಉರಿ$_2$ + ನಾಲಗೆ]

ಉರಿನಾಲಿಗೆ 'ಉರಿನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್, ಉರಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ನೀರು ; ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ' ಪರಾ. **ಉರಿನೀರು**: ಮನದ ತುರಿಯ ನಿವಾರಿಸಲು ಉರಿನೀರ ಸುರಿವಿದ ಹಾಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೫-೧೨). [ಉರಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಉರಿನೀರು 'ಉರಿನೀರ್' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕೊಡ,—ಬಿಂದಿಗೆ: ಜಲಜಾಕರಮುರಿನೀರ್ಗೊಡನಾದುವು ಬಲುವಿಸಿಲ್ವಗಲ ಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೫೧). [ಉರಿನೀರ್ + ಕೊಡ]

ಉರಿನೆಳಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತಿರುವ ನೆರಳು ; ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನೆರಳು : ಸಾಕಿನ್ನು ಈ ರಾಜ್ಯದ ಸಹವಾಸ, ಈ ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಉರಿನೆರಳು (ತುಂಗಭ. ೧೧). [ಉರಿ$_2$ + ನೆಳಲು (< ನೞಲ್)]

ಉರಿಪ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ : ಉದಯಿಸುಗುಂ ಶೂಲಂ ವಾತದಿನುರಿಪಂ ಪಿತ್ತದೇಟ್ಗಿಯಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩) ; ಕಾದಲನಗಲ್ದಗಲ್ಕೆಯುರಿಪಂ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಹರಣಂಗಳೆಯಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಉರಿ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಉರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯುರಿತವನ್ನು ಪಡೆ ; ಬೇಗೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ತುರಿಸಿಕೊಂಡವ ಉರಿಪಟ್ಟಾನು (ಗಾದೆ).
[ಉರಿ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಉರಿಪು$_1$, ಉರುಪು$_1$, ಉರುವು$_1$, ಉರುಹು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರಿಸು ; ಸುಡು ; ದಹಿಸು : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) —ಅಗ್ನಿಬಾಧೇ" (ಶಮಧಾ); ಉರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ಪಿತ್ತಶೋಕ ಪಲ್ಲವ ವಿರಚಿತಶಯನೀಯಮೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೭); ಪುಲ್ಲಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಕಿಚ್ಚನುರಿಪೆ ಸರ್ವಾಂಗಮಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೮); ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲನಲನುರಿಪಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೫೪); ಉರಿಪಿದುದು ತತ್ಪುರಂಗಳ ಪರಿಕರಂ ನೋಡೆ ಕರಿಕಾದುದಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಚಬಪು. ೪೪-೪೮). **ಉರುಪು$_1$** : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) – ಅಗ್ನಿಬಾಧೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಲಂಕೆಯನುರುಪಿದ ಕಪಿಪತಿಯೊಲಿರ್ಪುದಾ ಕಪಿಯುಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೫) ; ದನುಜಕುಲದ ಎಱೆಯನಂ ನೊಸಲ ಕಣ್ದೆಱೆದುರುಪಿ(ಸೌಂದಪು.೧೨-೧); ಕಚ್ಚಿಗಟ್ಟಿದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕಿಚ್ಚಿದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫).

ಉರುವು$_1$: 'ಉರುವಲು' ಪರಾ. **ಉರುಹು** : ಕಾಮು ಬಲ್ಲಿದ ನೆಂದರೆ ಉರುಹಿ ಭಸ್ಮವ ಮಾಡಿದ (ಮಹಾದೇ. ೧೫–೩); ಹರಿಯ ಹಗೆ ಹೊಗೆದೋಱಜದುರುಹದೆ ಬಱಿದೆ ಹೋಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೧೧–೧೧); ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿನುರುಹೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೫).

ಉರಿಪೆಪಡು = ಉರಿಸಲ್ಪಡು; ಸುಡಲ್ಪಡು : ಪಳಿವಿದಹ್ಪೃ–ಉರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] ಪಟ್ಟುವಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦–೬).

[ಉರಿ$_1$ + –ಪು$_1$]

ಉರಿಪ್ಪು$_3$, ಉರುಪ್ಪು$_3$, ಉರುವ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ: ದೇವರಾಜನು ಆಡಿದ ಮಾತು ನೆನಪಾದರೆ ಮೈಗೆ ಪಂಜನ್ನು ಹಚ್ಚಿದಷ್ಟು ಉರಿಪು ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಯದುರಾ. ೧೭). **ಉರುಪ್ಪು$_3$** : ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು, ಉರುಪು ತಾಳಲಾರದೆ ಪಕ್ಷಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಗುಳಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಭಾಮೃತ. ೩೧೩); ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತಿನ ಉರುಪು ಹಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಭವ್ಯ ಭವಿಷತ್ತಿನ ಚಿತ್‌ವೃತ್ತಿಯು ಆಲ್ಹಾದಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೬೯). **ಉರುವ್ಪು$_3$** : (ಕ). [ಉರಿ$_1$ + –ಪು$_3$]

ಉರಿಬಣಂಬೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಣಬೆ, —ಮೆದೆ : ಉರಿಬಣಂಬೆಯ ತೇಜದಿನತಿರೌದ್ರದಿಂ ಕಾಣಿಸುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೭೯).

[ಉರಿ$_3$ + ಬಣಂಬೆ]

ಉರಿಬತ್ತಿ 'ಉರಿವತ್ತಿ' ನೋ.

ಉರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ಉರಿ$_3$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಿಬಾಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಹಾರುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ : ಉರಿಬಾಣ ಚೀಳುಬಾಣಗಳ ಬಿಡುತ ಪರಿಪರಿಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳ ಸುರಿವುತ (ಭರಚ. ೨೦–೭೨); ಪೂರದೊಳುರಿಬಾಣ ಪುಷ್ಪಬಾಣವ ಪರಿವಾರ ಸೂಸುವುದೊಂದು ಸೊಬಗು (ಭರಚ. ೪೦–೧೦೭).

[ಉರಿ$_2$ + ಬಾಣ$_2$]

ಉರಿಬಿಸಿಲು 'ಉರಿವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಉರಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿ (ಕ).

[ಉರಿ$_1$ + ಬೆಂಕಿ (< ಬೆಂಕೆ)]

ಉರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ ಬೇನೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ಸೋಕಿದ ಕಡೆ ಉರಿ ತೋರುವ, ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (ಕ).

[ಉರಿ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಉರಿಮಣಲು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದ ಮರಳು : ಶತಸಾವಿರ ದಿವಾಕರ ಬಿಂಬವೆಸೆದುದು ಝಳದ ಹೊಯಿಲಿನಲಿ . . . ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಿ ಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೩).

[ಉರಿ$_1$ + ಮಣಲು (< ಮಱಲ್)]

ಉರಿಮನೆ 'ಉರಿವನೆ' ನೋ.

ಉರಿಮಾರಿ, ಉರುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರರೂಪದ ಮಾರಿ; ಭಯಂಕರಳಾದ ಮಾರಿ : ಬಿಲ್ಲಂಬು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸೆಗಳಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದವುರಿ ಮಾರಿಯಂತೆ (ಭರಚ. ೨೦–೧೩೨). ೨. ಉಗ್ರಳಾದ ಮಾರಿಯಂತೆ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಘೋರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತನಗೆ ಚಿಣ್ಣಂ ಕಾಲನೆಂಬವಗೆ ಉರಿಮಾರಿ (ವೀರರ. ೩೭೦); ಉರಿಮಾರಿಯವಧಿ ಬಂದುದು ಋಣವ ನಿನ್ನಾವ ಪರಿಯೊಳುತ್ತರಿಸಿ ಉಚಿಯುಹೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೨); ಲಂಕೆಗೆ ಉರಿಮಾರಿ ಈ ಕಪಿಯೆಂಬರು (ಹನುದ್ವಿ. ೮೨); ದಂಡನೆಂಬವನು ಉರಿಮಾರಿ ಕಂಡರೆ ಕಂಡ ಕಿಚ್ಚೆದ್ದು ಕೆದರ್‍ಯಾನು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೬–೯).

ಉರುಮಾರಿ : ೧. (ಕ). [ಉರಿ$_1$ + ಮಾರಿ]

ಉರಿಮಾಲೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮೂಹ : ಮಯನೆಂಬ ದಾನವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಂ ನೆಗೆದುರಿವುರಿಮಾಲೆಗಳಂ ಗದೆಯೊಳ್ ಬೀಸುತ್ತುಂ ಪೊಜಮಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೭ ವ). [ಉರಿ$_3$ + ಮಾಲೆ]

ಉರಿಮುಖ (ನಾ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಉಗ್ರವಾದ ಮುಖ; ಸಿಡುಕು ಮುಖ : ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಉರಿಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರ ಸೊನ್ನೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೨).

[ಉರಿ$_3$ + ಮುಖ]

ಉರಿಮೂತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಮೇಹದಿಂದ ಮೂತ್ರನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ : ನೀರುಳ್ಳಿ ಬೆಲ್ಲ ಸಹ ಮೆಲ್ಲಲು ಉರಿಮೂತ್ರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮). [ಉರಿ$_3$ + ಮೂತ್ರ]

ಉರಿಮೇಷ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ : "ಜಂಬು ಜಾಂಬವಿಯಕ್ಕು ತೇಗು ಮುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮರಿ] ಮೇಷವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೮). [?]

ಉರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಉರಿಮುಖ.

ಉರಿಮೊಗದಮುನಿ = ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ಮುನಿ; ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ : ಉರಿಮೊಗದಮುನಿವೀರನೈತರೆ ಬರವ ಕಾಣುತ ದೂರದಿಂದಾ ನೆರವಿಸಹಿತಿದಿರೆದ್ದು ಸುರಮುನಿವಂದ್ಯನಭಿನಮಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೪–೫).

[ಉರಿ$_2$ + ಮೊಗ$_2$]

ಉರಿಯಂಬು (ನಾ). ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಆತನುರಿಯಂಬಿನ ಪೊಗೆ ಮೊಗಸಿದಂತಧರಕಿಸಲಯಂ ನಸುಗುಂದಿದುದು (ಕಾದಂಬ. ೭೭೦). [ಉರಿ$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಉರಿಯಬೆಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಉರಿಯಬೆಂಚೆಯಿಂ ಪಡುವಲು × × × ತಂಮ ಹೊಲದೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೭–೩೮; 1225). [ಉರಿ ? + ಬೆಂಚೆ]

ಉರಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಅರಗು; ಉರಿಯುವ ಅರಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರಗುವಿಕೆ : ನೀವೆಂದುರಿಯರಗಾಗಿ ಕರಗುವ ಕೃಷ್ಣನನವರತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೩–೪೩).

[ಉರಿ$_2$ + ಅರಗು$_3$]

ಉರಿಯುಚ್ಚೆ (ನಾ). = ಉರಿಮೂತ್ರ (ಕ). [ಉರಿ$_2$ + ಉಚ್ಚೆ]

ಉರಿಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ನುಂಗು : ಅರಗಿನ ಮಡುವು ಉರಿಯುಂಡು ಗಜಱಗತವಾಯಿತ್ತು (ಆದಪ. ೧೦೪).

[ಉರಿ$_3$ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉರಿಯುಸಿರು (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಉಸಿರು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪ ಅಥವಾ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಬಿಡುವ ಉಸಿರು : ಉರಿಯುಸಿರನುಗುಱಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦–೪೧೪). [ಉರಿ$_3$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಉರಿಯೂತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ರೋಗಿಯು . . . ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಉರಿಯೂತದಿಂದಾಗಲೀ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೮).

[ಉರಿ$_3$ + ಊತ$_2$]

ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ತುಂಬ ಕಾದ ಎಣ್ಣೆ : "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ದಿನಕರ ತೀವ್ರತಾಪವನುರಿಯೆಣ್ಣೆವೊಲಱಿಪ್ಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೪); ಅವನೆರ್ದೆಯಂ ಸೀಳ್ದುರಿಯೆಣ್ಣೆಯನೆಱಿಯೆಱಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೩).

[ಉರಿ$_1$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಉರಿಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ ಮೇಲೇಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು : ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ತಾನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಉರಿಯೆದ್ದ ಬಲಭದ್ರನನ್ನವಗಣಿಸಿದರ್ಜುನನು (ನಾಡೋಜ. ೧೬೭).

[ಉರಿ$_2$ + ಏಳು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಉರಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗು ; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮಗನ ತಾಯುರಿಯೊಗುತ ಕೈಲೆಡೆಯಲಿಟ್ಟಳು ತನ್ನ ಬಾಲಕನ (ಸಭಾಗ. ೫-೬-೧೦). ℙ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉರಿವೊಗು (= ಉರಿ + ಪೊಗು) ಎಂದಿರಬೇಕು. [ಉರ್ $_2$ + ಒಗು $_1$ (< ಪೊಗು $_1$)]

ಉರಿಲ್, ಉರಲು $_1$, ಉರಳು, ಉರುಲ್, ಉರುಲು $_1$, ಉರುಳ್ $_2$, ಉರುಳು $_3$ (ನಾ). ಪಾಶ; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ : ಎನ್ನ ಬಗೆಗೆ ತಕ್ಕ ಠಾವೆಂದು ವಟವಿಟಪಿಯ ಕೆಲದ ಕಿಱುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಸೆಜಗಂ ಕಟ್ಟಿಯುಱ[ರಿ]ಲನಿಕ್ಕಿ ಕೊಳಲುಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತುಮಿರಲ್ (ದಶಕು. ೨-೯೬ ವ); ವರುಣಕರಪಾಶವುರಿಲಾಗಿ ಮಾರುತನ ಗದೆ ತೂಗುತಿದೆ (ಜೆಬವು. ೨೧-೨೫); ಬಾದರಾಯಣನಿಕ್ಕಿದುರಿಲ [ಪಾಠಾಂ: ಉರುಳ, ಉರುಳು] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೭); ಇಡುಗಾಣಂ ಸೊರ್ಕುಸಿಲ್ಕು ರಿಲ್ ಕಿಱುಗೂಳಿ . . . ಎಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೧ ವ). **ಉರಲು** $_1$: ಹರುಷದಿಂ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಬಡಿಗೋಲು ಬಲೆ ದೊಣ್ಣೆಯುರಲು ಭರ್ಜಿಯು ಕರದೊಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೫). **ಉರಳು** $_2$: ಹಗ್ಗದ ಉರಳು ಗಳಂ ಪಾಪಿನ ಆನೆಗಳಂ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೭-೬). **ಉರುಲ್** : 'ಉರುಲ್ಗೊನೆ' ಪರಾ. **ಉರುಲು** $_1$: "ಉಱು[ರು]ಲು ತಂತ್ರಿ ಶೂಲಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೫); ನಮ್ಮಕ್ಕನರಮನೆಗಡಿ ಗಡಿಗೇಕೆ ಬರಲೊಲ್ಲೆ ಬಂದಿನ್ನು ಪೋಪೆಯ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಗುರುಲನಿಕ್ಕು ವೆನೆಂದುವಾಗ (ಭರಚ. ೯-೩೮); ರೈತನು ಬಡತನದ ಉರುಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಾನೆ (ಮಣ್ಣಮ. ೨೧೯); ಮದುವೆಯಾದ ತಂಗಿಯರು ಇಬ್ಬರು ನಿನ್ನ ಕೊರಲಿಗೆ ಉರುಲು ಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೨). **ಉರುಳ್** $_2$: "ವಿತಂಸಃ – ಉರುಳ್" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಕುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ಗುರುಳ ನೊಯ್ಯನೆ ಸೇರಿಸು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೫೧). 'ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ' ಪರಾ. **ಉರುಳು** $_3$: ಸತಿಯ ಕಂಗಳೊಳೊಡ್ಡಿದುರುಳುಗಳೊ (ಬಸವು. ೪೦-೪); ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಯುರುಳು ಪಾಡಿ ಸಿಡಿ ಸೆಳೆಗಾಣ . . . ಕೂಡಿ(ನೇಮಿಸಂ. ೨-೩೮); ಕಿತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೊಯ್ದರೊ ಬೊಬ್ಬಿರಿಯುತ್ತುರುಳುಹಾಕುವರೋ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೧೬-೨); ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಳಾದಂತಾಯಿತು (ನಾಚಿಕೆ. ೨೬).

ಉರುಲುಹಾಕು, ಉರುಲುಹಾಕು = ನೇಣುಹಾಕು ; ಪಾಶಬೀಸು: ಅವನು ಉರಲುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತನು (ರೂಢಿ) ; ಉರುಲುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲು ವವನಿಗೆ ಕೊರಳ ಚಂದ ತೋರಿಸಿದರಂತೆ (ಗಾದೆ). ಉರುಲಾಗು, ಉರುಲು ಆಗು=ನೇಣಾಗು ; ಪಾಶವಾಗು : ಈ ಪಶುಪತಿತ್ವದ ಪಾಶವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೊರಳೊಳಗಿನ ಉರುಲಾದೀತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೯) ; "ಏನು ಮಾಡಲಿ ಮಿನಾ ? ಹಾರುವಲ್ಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ಓಡುವಲ್ಲಿಗೆ ಉರುಲುಆಗಿದೆಯಲ್ಲಾ" (ಸಾಪಿಸ. ೬೯). ಉರುಲಿನಹಗ್ಗ = ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಗ್ಗ, —ಪಾಶ : ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗಸಗ್ಗವದೋ ಅದು ಉರುಲಿನ ಹಗ್ಗ (ಅರಳು. ೪೧೨-೧೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುವು; ಮಲ. ತೆಲು. ಉರಿ]

ಉರಿಲಿಂಗ (ನಾ). ಲಿಂಗಾಕಾರವಾದ ಜ್ಯೋತಿ ; ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ : ಉರಿಲಿಂಗಂ ದೆಸೆಯಿಂದಮಂದೊಗೆದುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೪೨) ; ಉರಿಲಿಂಗಮನಾಲಿಂಗಿಸಲುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೪ ವ) ; ಉರಿಲಿಂಗಂ ನಿಲ್ವ ವೊಲು ನಿಂದೇಳಱಿ ಪೇಳಱಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೫ ; 1226) ; ಉರಿಲಿಂಗಂಬೊಲು ಕೋಂಟೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೩). [ಉರ್ $_2$ + ಲಿಂಗ]

ಉರಿವತ್ತಿ, ಉರಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿ : "ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿಚ್ಚುಗೋಲೊಳು ರಿವತ್ತಿಯೊಳು ಪಾವಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೩-೬೨). **ಉರಿಬತ್ತಿ** : ಉರಿಬತ್ತಿದಾಸಯ್ಯ ಬಂದ (ರೂಢಿ).

ಉರಿಬತ್ತಿದಾಸಯ್ಯ = ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪದ(ಗರುಡ) ಕಂಬವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರುವ ದಾಸಯ್ಯ. [ಉರ್ $_1$ + ಬತ್ತಿ]

ಉರಿವನೆ, ಉರಿಮನೆ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಮನೆ : ಕುಂತೀಕುಮಾರರ ಕರಿಸಿ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಭೂಪಾಲ ಬೆಜಗು ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳುಮಾಡಿಪನೇನ ಹೇಳುವೆನುರಿವ[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ನೆಯ ಬೀಡಾರದಲಿ ಬಿಡಿಸಲ್ಕೆ ಮನದಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೭೧). **ಉರಿಮನೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉರ್ $_1$ + ಮನೆ]

ಉರಿವರಿ $_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯಂತೆ ಹರಡು ; ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸು: ಆಗುರ್ವುರಿವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಣಿ ಬೃಹದ್ಬಡಬಾನಳನಂತೆ ಕೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೯) ; ಉರಿವರಿವ ದಾವಶಿಖಿಯೊಳ್ ಪರಿತಂದೆಱಗುವ ಪತಂಗವಿತತಿಯ ತೆಱದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೯೨) ; ಧಾತುಗೆಟ್ಟುರಿವರಿವ ಬಿಸಿ ಲೊಳಗೆ ಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯ ಹುಡಿಯ ಹರಳೊಳಗೆ ಬಿದ್ದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ರೇಗು ; ಸಿಟ್ಟೇಗೇಳು : ಉರಿವರಿವನನರಸು ತನದೊಳ್ ಪಿರಿದು ಖಳರ್ ಗಳಪುವಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೪೯).

ಉರಿವರಿಯಾಗು = (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು, —ಕೆಂಡ ವಾಗು : ಧವನೆ ನೀ ಮುನ್ನೇನಱಿಯ ಕಣ್ಣಿವೆಗಳುರಿವ[ವ]ರಿಯಾದೊ ಡೆನ್ನವಯವವು ಕರಿಗುಂದಿದುವು (ಜೀವಂಚ. ೫-೧೮). [ಉರ್ $_1$ + ಪರ್ $_2$]

ಉರಿವರಿ $_2$ (ನಾ). ಉರಿ ಹರಡುವುದು. 'ಉರಿವರಿವರಿ' ಪರಾ. [ಉರ್ $_2$ + ಪರ್ $_3$]

ಉರಿವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯ ದಾಳಿಯನ್ನಿಡು : ಪರಮುಹಿಪರ ಬಿರುದಿನ ಗರಿಮುಮರಗುಂ ಕರಗುವ ತೆಜದಿಂದಿರದೆ ಕರಗುವಿನಮುರಿವರಿವರಿದುದು ತೇಜಂ ಪ್ರತಾಪ ಕಾಳಾನಳನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೨೭ ; 1081). [ಉರಿವರ್ $_2$ + ಪರ್ $_3$]

ಉರಿವಾತು (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯ ನುಡಿ ; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು : ರೋಷದಲಿ ಹೊಗೆಸುತ್ತಿದುರಿವಾತುಗಳ ಸೂಸಿದರವನಿಪನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ४-೧೯). [ಉರ್ $_2$ + ಮಾತು $_1$]

ಉರಿವಿಸಿಲ್, ಉರಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಿಸಿಲು : ನೋಳ್ಪವೆಯೆರಡು ಕರಿಕರಿಯಾಗೆ ದೆಸೆಗಾ ವರಿಸುತಿರಲುರಿವಿಸಿಲೊಳಂತೆಡೆವಿಡದೆ ನಿಂದಿರ್ದ (ಬಸವು. ೨-೧೩). **ಉರಿಬಿಸಿಲು** : ಹಗಲು ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದು (ಮಣಿಸ. ೭೪) ; ಈ ಉರಿಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ (ರೂಪಸಂ. ೬). [ಉರ್ $_1$ + ಬಿಸಿಲ್]

ಉರಿವುರಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಉರಿ; ಧಗಧಗಿಸುವ ಕಿಚ್ಚು; "ಉರಿಯ ಉರಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ನರಗನುರಿಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇ ಱಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೇಟಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫). [ಉರ್ $_1$ + ಉರ್ $_2$]

ಉರಿವೆಳಗು (ನಾ). ಉರಿಯ ಬೆಳಕು ; ಉರಿಯುವ ಬೆಳಕು : ಎತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುರಿವೆಳಗೆತ್ತಂ ಮಿಸುಗುವಿನಮೆಳ್ಚಱಿಳ್ಚಱಿನುತ್ತುಂ (ವೃಷವಿ. ೧೦-೧೨). [ಉರ್ $_2$ + ಬೆಳಗು $_1$]

ಉರಿವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಗು ; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮಾನವರ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕೊಪ್ಪೆನಾಂ ಪತಿಯೊಳುರಿವೊಗ [ಪಾಠಾಂ. ವುಗ] ವೇಳ್ಪುದಲ್ಲದೊಡೆ ವಿಧವೆಯಾಗಿರವೇಳ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧೩). [ಉರ್ $_2$ + ಪೊಗು $_1$]

ಉರಿಶಿಂಗಿ 'ಉರಿಸಿಂಗಿ' ನೋ.

ಉರಿಶೀತ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ : ಉರಿಶೀತವಾಗಿ ನರಿ ಸತ್ತಿತು (ಗಾದೆ). [ಉರ್ $_2$ + ಶೀತ]

ಉರಿಸಿಂಗಿ$_1$, ಉರಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. (ವಿಷವಿಲ್ಲದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು: "ರಾಜಿಲಃ – ಎರಡು ತಲೆ ಉರಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು: ಉರಿಸಿಂಗಿಗೆ ಗಜಿ ಮೂಡಿದಂದೀ ಖಳ ಪಿರಿದುಗ್ರಕೋಪದಿಂದಾಗ (ಅನಂಚ. ೨೪–೯೭). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಮೂಲಿಕೆ: ಭಂಗಿಯ ಭಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಜೆಯುಮ್ಮತ್ತದ ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ಬೀಜದ ಹೇಜು ನಡೆದವಾಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೦). ೪. (ಆಲಂ) ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನೊಬ್ಬ ಉರಿಸಿಂಗಿ (ರೂಢಿ). **ಉರಿಶಿಂಗಿ**: ೧. "ಎರಡು ತಲೆಯ ಉರಿಶಿಂಗಿ ಹಾವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಉರ್ಬಿ$_3$ + ಸಿಂಗಿ]

ಉರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಹಿಸು; ಸುಡು: ಉರಿಸುವುದೋ ನರಕದ ಕಡುದುಃಖ (ಆದಿಪು. ೫–೧೩); ಧಗದ್ಧಗೆಂದುರಿಸುಗುಮುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೭); ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಉರಿಸಿದೊಡನೆ ಎಣ್ಣೆ ಆವಿಯಾಗಿ . . . ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಒಲೆಯ ಬರ್ನರು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಸಂತಾಪಗೊಳಿಸು: ಹಡೆದವರು ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು 'ಉರಿಸು'ತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೧೯). [ಉರ್ಬಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸು, —ತಗುಲಿಸು: ನೀರೊಲೆಗೆ ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗಿಸು: ಇಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿ ಉರಿಹತ್ತಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಉರ್ಬಿ$_2$ + ಹತ್ತಿಸು$_2$ (< ಪತ್ತಿಸು$_2$)]

ಉರು$_1$ (ನಾ). (ಪಾಠ, ಮಗ್ಗಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು) ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡುವುದು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವುದು.

ಉರುತೆಗೆ, ಉರುಹಚ್ಚು, ಉರುಹಾಕು, ಉರುಹೊಡೆ = ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡು: ನನಗೆ ಆಂಥ ಕೊರಳಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉರುತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೧೮೫); ನನಗೆ ಎರಡನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಹಚ್ಚುವ ಮಗ್ಗಿಕೋಷ್ಟಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲೆಮ. ೧೬); ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಉರುಹಾಕಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೀ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪೬); ಸಂಜೆ ಮುಂಜಾನೆ ಎಷ್ಟುರುಹಾಕಿದ್ರು . . . ಆಗತಿದ್ದಿಲ್ಲಾ (ತಿಡುಗು. ೨೪); ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರ ಉರುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು (ಜಗವಾ. ೧೬). ಉರುಹಾಕಿಸು = ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿಸು; ಕಂಠಪಾಠಮಾಡಿಸು: ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವಳು ಅವನಿಂದ ಉರುಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರು; ತೆಲು. ರೂವು]

ಉರು$_2$ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಅಮೃತಬ್ಬೆಕನ್ತಿಯರುರದು ನೋನ್ತು ಸಮಾಧಿಯಿಂದರವರ ಮಕ್ಕಳನಿಮಿತ್ತ . . . ನಿಲಿಸಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫–೧೫; 976); ಸವತಿಯರೆಂಬರಲ್ತೆ ಮುಳಿಸಿಂಗುರುಕಾರಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೦); ಅನುಜರೊಡನಾಡುತಿಹ ಹಿರಿಯನುರು ಸರಸ (ಅಮತಂ. ೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಅಮೋಘವಾದ. 'ಉರುಗಜ್ಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರುಂಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಂಬಲೆ, ಉಲುಂಬಲ, ಉಲುಂಬಲೆ (ನಾ). ಮೃತ್ಯು; ಮೃತ್ಯುದೂತ (?): ನಿರಯಾಂಭೋಧಿಯೊಳಳ್ದವಂಗೆ ಸತತಂ ಸಂಜೀವನಂ ಮುಕ್ತಿಸುಂದರಿಗಾಕರ್ಷಣಮಿಂತುರುಂಬಲೆಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕಿದೇ ಮಾರಣಂ ದುರಿತೋಚ್ಚಾಟಣ ಮಂತ್ರಮಾಗಿ ಬಳಿಕೊಂದೇ ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ವರಮಂತ್ರಂ ಬಹುಮಂತ್ರವಾದುದಿಳೆಯೊಳ್ ಶ್ರೀಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭಾ (ಪಾವಶ. ೪೮). **ಉಲುಂಬಲ**: ಅನಿತಕ್ಕುಲುಂಬಲ ಮೊದಲಾದ ಮೃತ್ಯುಗಳು ತನತನಗೆ ಹೇವರಿಸಿ . . . ಬಂಧವೆ ನಾವು (ವೀಶೈಪು. ೨–೭–೪೯). **ಉಲುಂಬಲೆ**: ನಿನ್ನಯ ಜನ್ನದೋಗರಕೆ ಬಾಯೊಜತರ್ಗೆ ವಿಪತ್ತು ತೋರ್ಕೆಯೀ ಜನ್ನಿಗನಪ್ಪವಂಗಿರದೆ ಸಾರ್ಗೆಯುಲುಂಬಲೆಯೆಂದನಾಕ್ಷಣಂ (ವೀರವಿ. ೧೦–೨೦). [?]

ಉರುಂಬು 'ಉಱುಂಬು' ನೋ.

ಉರುಕು$_1$ 'ಉರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಉರುಕು$_2$ 'ಉಱುಕು' ನೋ.

ಉರುಕುಗೊಳ್ 'ಉಱುಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರುಕುಗೊಳಿಸು 'ಉಱುಕುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಉರುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆಲಸ: ತನಯನೆನಗೆಂದು ಮನ್ನಿಸಿ ತನಗುರುಗಜ್ಜ[ಮನೆ] ಪಾಕಶಾಸನನರ್ಧಾಸನಮೇಱಿಸಿ ನೀಱೆ ಱಿಸಿ ಮನುಜಂಗಂ ಮಾನ್ಯಪದವಿಯಂ ಮಾಡಿದನೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೦). [ಉರು$_2$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಉರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆಗಣ್ಣು; ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: ಆಳಿಗಣ್ಣೊ ಪೊಸನೀಲಿಗಣ್ಣೊ ಪೆರೆಗಣ್ಣೊ . . . ದುರ್ಮಾಂಸದುರುಗಣ್ಣೊ ಮೈಲಿಗೆಗಣ್ಣೊ ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಣೊ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). [< ಉರುಗು (< ಉಱುಗು$_3$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉರುಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ತುಂಬ ಶೂರ: ಆಳಿಗಲಿಗಳುವುರುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲರ ಭೀಮನುಳಿಯದೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿದನು (ಸೇವಿಸಂ. ೨೫–೭೫). [ಉರು$_2$ + ಕಲಿ$_2$]

ಉರುಗು 'ಉಱುಗು$_2$' ನೋ.

ಉರುಗುಬಾಯಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಬಾಯಿ (ದಕ.ಕ).
[ಉರುಗು (< ಉಱುಗು$_2$) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಉರುಗುರ (ನಾ). "ಅಮೇಧ್ಯ; ಮಲ" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ಈಗಳೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಪಾಗಳ್ ಬೀೞ್ತರ್ಕುಮುರುಗುರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರಗೂಥಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋಭಾಗದೊಳದು ದಿಟಮಾದೊಡನಾಗತಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩–೨೯ ವ). [?. ℙ ತಮಿ. ಉರ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಉರುಟಣೆ, ಉರಟಣೆ, ಉರಟಾಣೆ, ಊಟಣಿ, ಊಟಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಹೂವಿನ ಚೆಂಡು, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಉರುಳಿಸುತ್ತಾ ಆಡುವ ಆಟ: ಉರುಟಣೆ ಆರತಿಗಳಾದವು. ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನವೂ ಆಯಿತು (ಕಭವಿ. II, ೪); ಉರುಟಣೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳ ಹಾರಾಟದಲ್ಲಿ . . . ಮದುವೆಯ ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಮೂರು ಕನಸಿನಷ್ಟು ಹಗುರವಾಗಿ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ್ದುವು (ಬಾಡಿಬ. ೮೨); ನಾಗಮ್ಮ ಸಾತೂವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉರುಟಣೆ . . . ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪಾಠಮಾಡಿಸಿದರು (ತಾಯಿಕ. ೧೫). ೨. ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ವಿನೋದ; "ಮದುವೆಯ ದಿನಗಳ ಅರಿಸಿನೆಣ್ಣೆ" (ಕರಾ). **ಉರಟಣೆ**: ೧. ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಹಸೆ ಉರಟಣೆ ಮಂಗಳಾರತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ . . . ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೩–೬). **ಉರಟಾಣೆ**: ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಉರಟಾಣೆ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೮). **ಊಟಣಿ**: ೨. ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಊಟಣಿ, ಅಡಿಕೆ ಅಡಗಿಸೋಣ ವಧುವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಇಡೋಣ ಮುಂತಾದ ವಿನೋದಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೮೧); ನಾನು ದಮಯಂತಿಯ ಊಟಣಿಯ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವೆನು (ನಲದ. ೫೦). **ಊಟಣೆ**: ೧. ಮಾಧವ ಮದುವೆಯ ಕೈಕೊಳಲಮರರು ಮೋದ ಪೂಮಳೆಗರೆಯೆ ಊಟಣೆಯೊಳು ವಿಶ್ವನಾಟಕನುಸತಿಯರಿಗೆ ನೀಟಾಧ ರೂಪವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತೋರಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೨).

ಉರುಟಣೆಹಾಡು, ಊಟಣೆಹಾಡು = ಉರುಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಒಂದು ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಹೇಳು (ರೂಢಿ) ; ಮದುವೆಯ ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ) ; ಕೆಲರಸಿಕರಮಣಿಯರು ಮರೆತಿರುವ ಊಟಣೆಹಾಡುಗಳನ್ನು ಭೂಮದ ಪದಗಳನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ (ದೇಯೂನಿ. ೧೫೨).

[ಉರುಟ್ಟು$_2$ + -ಅಣ್$_4$]

ಉರುಟಾಟ, ಉರುಡಾಟ (ನಾ). ಹೋರಾಟ ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡೆಯರೊಳುರುಟಾಟವಿಪಾವೆಡೆಗಂ ಲೇಸಲ್ಲದೆಂದು ಪೇಟ್ಬಿಟ್ಟವಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೧-೧೨೧) ; ಹುಲಿಯ ಉರುಟಾಟದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಂಪಣ್ಣನಿಗೂ ಗಾಯವಾಗಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮು. ೩೮). **ಉರುಡಾಟ** : ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ ಉರುಡಾಟವಾಡುತ್ತಿರಲು ಹುಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ತ್ಯಾಗಮು. ೩೬).

[ಉರುಟ್ಟು$_2$ + ಆಟ]

ಉರುಟಾಣಿ$_1$ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಗುಂಡಾದ ಮುದ್ದೆ : ಎವೆಗಳು ಬಿಳೀ ಸಾಸುವೆಗಳು ಇವಷ್ಟನ್ನೂ ಹುಡಿಮಾಡಿ ಆ ಚೂರ್ಣದಿಂದ ಉರುಟಾಣಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೃವಾಅ. ೧೦೦).

[ಉರುಟು + ಆಣಿ$_2$ (< ಆಟಿ$_2$)]

ಉರುಟಾಣಿ$_2$ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕ). [ಉರುಟ್ಟು$_2$ + ಆಣಿ$_3$]

ಉರುಟಿಸು, ಉರುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯ ಹಾಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರುಳಿಸು ; ಬೀಳಿಸು : ಬೆಕ್ಕು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). **ಉರುಡಿಸು** : (ಕ).

[ಉರುಟ್ಟು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಉರುಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರಿ ನಡೆ : "ಉರುಟು – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಉರುಟು$_2$, ಉರುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಚೊಂಬು ಉರುಟ ಶಬ್ದಮಾಡಿತು (ಬಾಳಹೊ. ೩೧). ೨. ಉರುಳಿಸು ; ತಲೆ ಕೆಳಗುಮಾಡು (ಕ). **ಉರುಡು** : ೧. ಕಾಲು ತಪ್ಪಿ ಉರುಡಿ ದಿವಾಸುಂದರಿಯ ಪದತಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (ದೇವೀಚೌ. ೧೫೧).

ಉರುಟಕೊಳ್ = ಉರುಡಿಕೊ ; ಮಲಗಿಕೊ : ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಉರುಟಕೊಂಡಿರಲಿ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೨೫). ಉರುಡುಹಾಕು = ಉರುಡಿಸು ; ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸು : ತಿಂಗಳ ಕೂಸನ್ನು ಅರುವೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಡುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೯೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಟ್ಟು]

ಉರುಟು$_3$ (ನಾ). ೧. ದುಂಡು ; ಗುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : "ವೃತ್ತತೆಯತಿಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಅಜಿಯುರು[ಪಾಠಾಂ.ರ]ಟಿನಿರ್ಪುಡಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೧) ; ಉರುಟು ಕದಳಿಯ ಕಂಬದಂತೆ ವರ್ತುಳವಾದ ಹರಿಯ ಪೀವರ ತೊಡೆಗಳಂ ಕಂಡೆ ಕನಸಿನಲಿ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೧೨-೫) ; ನಿರುಪಮ ಜಾನುದ್ವಯಗಳ ಪೋಲ್ವ ಉರುಟು ಕದಳಿಮರ (ಕುಚೇಲೋ. ೫೯) ; ಉರುಟಾದದ್ದು ಉರುಳದೇ ಇರದು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೈಬೆರಳಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನ ಉಂಗುರ : "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ . . . ಉರುಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೪) ; ಕಾಲಿಗೆ ಜತೆ ಉರುಟುಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಟ್ಟು ; ತುಳು. ಉರುಂಟು]

ಉರುಟು$_4$ (ಗು). ಒರಟಾದ ; ನಯವಲ್ಲದ ; "ನಾಜೂಕಲ್ಲದ ; ಸೊಕ್ಕಿನ ; ಹುಂಬ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧) : ನೂಲು ತೀರ ಉರುಟಾಗಿ, ಅವು ತೀರ ಬಡವರ ಅರಿವೆಗಳ ಹಾಗೆ ತೋರಹತ್ತಿದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮) ; ಇವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಉರುಟೂ ಅಸಹ್ಯವೂ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧೧೦) ; ಅದು ದೇಶೀ – ದಪ್ಪಾದ ಉರುಟು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಇಂದುಮು. ೧೪) ; ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ಉರುಟುಧೋತರಕೊಂಡು ಉಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ನಗೆ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೯). 'ಒಱಟು' ಪರಾ. [< ಒಱಂಟು]

ಉರುಟು$_5$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಹ ಗೀತಕ್ರಮ: ನಸುನಗೆ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗಲಾ ಯಿಂಗಿತಂಗಂಡುರುಟು ಸುಳುಹು ಪೇರಣೆ ಸಂಚುಗಳನು ತೋಱಿ (ಪಾಸೋಪು. ೧-೪೮) ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸ್ವರಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೋ ಎನ್ನುವಹಾಗಿದ್ದ ಆ ಉರುಟುಗಳು ಅವರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸಿದುವು (ರೂಪಸ. ೫೦). [?]

ಉರುಟುಮುಖ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಮುಖ ; ಗುಂಡು ಮುಖ : ಏನೋ ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ತಿಳಿಯದೆ ನಿಮ್ಮ ಉರುಟುಮುಖ ಕಂಡು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೬೬). [ಉರುಟು$_3$ + ಮುಖ]

ಉರುಡಾಟ 'ಉರುಟಾಟ' ನೋ.

ಉರುಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಬೀಳು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನೀನಿರ್ಪಿರವುಂ ಪರಿಭಾವಿಪೊಡೊಡೆಯರೊಳಿರದುರುಡಾಡುವ ಪಾಂಗಿದಲ್ತೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೯೬). [ಉರುಡು (< ಉರುಟು$_2$) + ಆಡು$_1$]

ಉರುಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಡು 'ಉರುಟು$_2$' ನೋ.

ಉರುಣೆ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಉರುಳಿ. 'ಉರುಣೆಗೆಯ್' ಪರಾ.

[< ಉರುಳಿ]

ಉರುಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಮಾಡು ; ಉರುಳಿಯಾಗಿಸು ; ಗುಳಿಗೆಮಾಡು : ಎನ್ನ ಘುಟಿಕೆಯಂ ತಳುವದೀವುದೆನಲ್ಕೆ ಕೌಂಕುಳ ಮಲಿನದೆಗೆದುರುಣೆಗೆಯ್ದು ಕುಡಲಂತದು ನೆಲೆಯಿನಾ ಘುಟಿಕೆಯಿಂ ಪತ್ತುಗುಣವಧಿಕದಿಂ ಲಲಿತಮಾಗಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೬-೮೧).

[ಉರುಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉರುತಳ್ಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಂಚ, —ಹಾಸಿಗೆ : ಪರಿವ್ರಾಜಕನು ದೀಕ್ಷಿತ ತನ್ನ ಕೈಕೊಂಡ ನರರಿಗೆ ನಿಜಮಾರ್ಗವನು ವಿರಚಿಸೆ ಮರಣವಾಗಲು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದೊಳುರುತಳ್ಪದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದನು (ವರ್ಧಜ. ೩-೪೩).

[ಉರು$_2$ + ತಳ್ಪ (= ತಲ್ಪ)]

ಉರುತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ; ಅತಿಶಯತೆ : "ಅಣಿಮಮೆಂಬುದಣುತ್ವಂ ವರಿಮಮುರುತ್ವಂ ಕ್ರಶಿಮಂ ವರಕೃಶತೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೫-೨೮).

[ಸಂ.]

ಉರುಪ, ಉರುಪು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಗಿರಿಯೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿಲೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಸರಿತದೋಱುವನು ಡೊಂಕಹನು ಉರುಪ ನೇರಗಳ. ಚಕ್ಕಡಿ ಚಿಂತು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿ ನಾಟ್ಯದೋಱಿದನು (ಭರಜ. ೬೪-೯೧). **ಉರುಪು** : ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯ ಶ್ರುತಿಯ ಕೇಣಿಕೊಂಡುರುಪು ತಿರುಪಭಿನವಕಳಾಸ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುನೃತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಯುತನನಚ್ಚರಿಯರಚ್ಚರಿಯೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೫).

[?]

ಉರುಪಾಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪಾಪ : ಲೋಕದುರುಪಾಪವಂ ಹೊತ್ತು ಕುರಿಮರಿಯಂತೆ ಗಿಡುಗಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೩-೧೮). [ಉರು$_2$ + ಪಾಪ$_1$]

ಉರುಪಾರ (ನಾ). ದೂರದ ತೀರ : ಪರಮಗುಣಪರೀತ ಕಾವ್ಯರತ್ನಾಕರದುರುಪಾರಮನೆಯ್ದುಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೦).

[ಉರು$_2$ + ಪಾರ]

ಉರುಪು$_1$ 'ಉರಿಪು$_1$' ನೋ.

ಉರುಪು$_3$ 'ಉರಿಪು$_3$' ನೋ.

ಉರುಬು$_1$ 'ಉಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಉರುಬು$_3$ 'ಉಱುಬು$_3$' ನೋ.

ಉರುಬೂಕ (ನಾ). "ಹರಳುಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರುಬೆ 'ಉಱುಬೆ' ನೋ.

ಉರುಬೇಗ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವೇಗ; ತೀವ್ರವೇಗ: ಕಲಿ ಜಟಾಯು ಬಿರುಗಾಳಿಯುರುಬೇಗದಿಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಮುಂಚುವ ವಿಮಾನಮುಂ ಮುಸಲ ಸಮಪದ ಗದಾಘಾತದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೪೫). [ಉರು$_3$ + ಬೇಗ]

ಉರುಮತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಬುದ್ಧಿ; ಸುಜ್ಞಾನ: ವರ ಕವಿರಾಜರೆಲ್ಲರನು ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಕೊಂಡಾಡುವೆನವರೆನಗುರುಮತಿಯನು ಕೊಡಲೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨-೧೮). [ಉರು$_3$ + ಮತಿ$_1$]

ಉರುಮಾರಿ 'ಉರಿಮಾರಿ' ನೋ.

ಉರುಮು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: ಉರುಮುತೋರೋರ್ವರಿಗೆ ಸತ್ವಾದ್ವಿರಸದೊಳು ಪಿಂದೊತ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಹುತ (ಜಿನಭಾ. ೬೫-೫೬); ಶನಿಗಳು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಮೂಡ್ಲಿಕ್ಕೊ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಉರುಮಿಕೊಂಡು ನಾಡೋಡಿಯುವರು ಧಡಧಡನೆ ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು (ಕಾಬರ್ಷೂ. ೨೪).
[< ಉಱುಂಬು$_1$. / ತೆಲು. ಉರುಮು]

ಉರುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳವಾದ್ಯ: ಉರುಮೆ ನುಣ್ದನಿಗಾಣಿಸೆ (ರೇವಣ. ೩೧-೪೫); ವೇಣು ಡಿಂಡಿಮ ಬುರುಗು ತಾಳ ಚೆಂಗುಂ ಪ್ರಮಾಂಗಂ ತೆತ್ತಿಯುರುಮೆಗಳನು (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೯೮); ಕಿನ್ನರಿ ವುರುಮೆ ಮದ್ದಳೆ ತಾಳ (ಯಾದವ. ೧೧-೪೪). [?]

ಉರುಲ್ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಲು$_1$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಲು$_2$ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುಲುವಲೆ 'ಉರುಳ್ವಲೆ' ನೋ.

ಉರುಲೊಡ್ಡು, **ಉರುಳೊಡ್ಡು** (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೇರು (ಸರ) ಗುಣಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು: ತೋಮಿಕ್ಕುತುರುಗಂಡಿಗುರುಲೊಡ್ಡುತೆ (ಪರಶು. ೨೧-೩೦). **ಉರುಳೊಡ್ಡು**: ಉರುಳೊಡ್ಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆದೇ ಕಮರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬೨).
[ಉರುಲ್ (< ಉರಿಲ್) + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಉರುಲ್ಗೊಲೆ, **ಉರುಳ್ಗೊನೆ** (ನಾ). ಜೇರು (ಸರ)ಗುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟು: ಖಗಮೃಗವ್ರಾತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಱುಬೆಯಿಂದಿಱುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರುಲ್ಗೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ ಜಡಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). **ಉರುಳ್ಗೊನೆ**: ಕೊನೆವಾಳೆ ಕುಸುಮಮಂಜರಿ ಮುಖ್ಯಶಾಲಿಯ ಕೊನೆಗಳನಗಿವ ಕೀರಗಳು ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಪಾಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಗಣ್ಣುರುಳ್ಗೊನೆಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಱದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪).
[ಉರುಲ್ (< ಉರಿಲ್) + ಗೊಲ್ಲೆ$_2$]

ಉರುವಣಿ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರುವಣಿಗೆ 'ಉರವಣಿಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಉರುವಣಿಸು 'ಉರವಣಿಸು' ನೋ.

ಉರುವಣೆ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರುವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುವಲಮನೆ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯ ಮನೆ: ಇದು ಉರುವಲ ಮನೆ. ಮೂಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕೊಬ್ಬು, ತುಪ್ಪ, ಅರಗು ಇವು ಬೆರೆತಿರುವುದರ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ನಾರು ಸಜ್ಜರಸಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೩೨). ೨. ಸೌದೆ ಇಡುವ ಮನೆ, —ಕೋಣೆ.
[ಉರುವಲ (< ಉರುವಲು) + ಮನೆ]

ಉರುವಲು, ಉರವಲ, ಉರುಲು$_2$, ಉರುವಲ (ನಾ). ಸೌದೆ; ಇಂಧನ; ಕಟ್ಟಿಗೆ: ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನೂ ಉರುವಲನ್ನೂ ತೆಕ್ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೩); ಹೆಣವಾದೆವು ಹೆಂಡದಲ್ಲಿ ಉರುವಲು ಬಾಳ್ಕೊಂಡದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೬೨-೬); ಕವ್ರಾದಿಂದ ಕಾರವಾರಕ್ಕೆ ಉರುವಲಿನ ಹಾಗೂ ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಕಾರವಾ. ೧೮). **ಉರವಲ**: "ಸಮಿಧ್–ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಉರವಲ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨೩). **ಉರುಲು$_2$**: "ಉರುವಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ"(ಜಾನಕೋ. ೨೧). **ಉರುವಲ**: ಉರುವಲ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿ ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಮರಗಳು ಉರುವಲಕ್ಕೆಂದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಪಪು. ೬-೧೪). [ಉರುವು$_1$ (< ಉರಿಪು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಉರುವಾರು (ಕ್ರಿ). ಚಾಚು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಳಿ (?): ತುರಗ ಕರಿಗಳು ಕರಭಯುಳಗನನೇಱಿ ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳು ಸಂದಣಿಸಿ ಉರುವಾರಿ ಗುಡಿಸಲೆಂದೆಯ್ದಿ ತಿರುಗುವುದೊಂದಿರವ ನಿನ್ನೇನೆನ್ನಬಹುದು (ಅನಂಚ. ೧-೧೪೮).
[?]

ಉರುವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ಉರುವಿಗೆ ಗ್ರಾಮ (ಕಇ. II, ೩-೩೪ ; 693). [?]

ಉರುವು$_1$ 'ಉರಿಪು$_1$' ನೋ.

ಉರುವು$_2$ 'ಉರಿಪು$_3$' ನೋ.

ಉರುಶು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದ ಹೆಸರು; ವಿಷು: ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ವರುಷ ೧೪೪೩ನೆಯ ಉರುಶು ಸಂವತ್ಸರದ ವಯಿಶಾಖ (ಕಇಅ. ೬೨-೯-೨ ; 1521). [< ಸಂ. ವೃಷ]

ಉರುಸತ್ವ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಉರುಸತ್ವನ್ನನ್ದಿಸೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೮-೪; 700). [ಉರು$_3$ + ಸತ್ವ]

ಉರುಸರ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು: ಆತನುರುಸರದಿನಿನಿಸಾಕೂತಮನಾಂ ಜಡನೆನಱದೆನೆಂದೊಡೆ ನೀತಿಖ್ಯಾತರಿರಗಾಧಬೋಧ ಸಮೇತರಿರಱವವರಿನಿತನಱಯಲೆವೇಡಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೦).
[ಉರು$_2$ + ಸರ$_3$]

ಉರುಸು, ಉರಸು (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸಾಧುಗಳ ಪುಣ್ಯತಿಥಿ; ಅಂದು ನಡೆಸುವ ಜಾತ್ರೆ; "ಮುಸಲ್ಮಾನದೇವರ ಮಹೋತ್ಸವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧): ವರುಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಆಗುವ ಉರುಸಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ಬಂದು ಹೋಗುವುದುಂಟು (ಹಬ್ಬಬ. ೩೯); ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಉರುಸುಗಳು ಮುಗಿಯುವ . . . ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ (ದೇವಅ. ೩೧). **ಉರಸು**: ಹವಣೂರಿಗೆ ಹೊಂಟದೇವ್ರಿ, ಸ್ವಾಮಿ. ಉರಸು. ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡಾಕೆ (ಎಳಕ. ೧೫). [←ಅರ. ಹಿಂ. ಉರುಸ್. ಮರಾ. ಉರೂಸ್]

ಉರುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೊಪ್ಪು: ಕಸಗಸಿಯುಗಸಿನುಗ್ಗಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಿಕಾಲಿನ ಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹ್ವ ಶಾನಕಾವಾಲ ಖರಕರ್ಣದುರುಸೊಪ್ಪುವಂ ಭೂಛತ್ರಮುಂ ಬಿಟ್ಟನಾ ಗುರುವರಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೩೫). [ಉರು$_2$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಉರುಹು 'ಉರಿಪು$_1$' ನೋ.

ಉರುಳ್$_1$, ಉರುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಂಡಾದ ವಸ್ತು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಚಲಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಹೊರಳಾಡು: "ಉರುಳ್ – ನಿಮ್ನಪತನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅವರ್ಗಳನಿಬರುಂ ಪೆಱಗಣ್ಣುರುಳ್ದು ಬಿಱ್ದೊಡೆ (ನಡ್ನಾರಾ. ೯೬-೭); ಬೀರರೆರ್ದೆವಟ್ಟುಗಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿರಿಯೆ ಸುರುಳ್ದು ತೆರಳ್ದು ಪರೆದೋಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೩ ವ); ಪೀತಾಂಬರ ತಲ್ಪದೊಳುರುಳ್ವಿಳೆಯನನೆತ್ತುವ ಭಾಗ್ಯಂ ಮುನ್ನಂ ನೋಂನದರ್ಗುಂಟೇ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೬); ಗಿರಿಯುತ್ತಣಿಂ ಕಲ್ಲುರುಳ್ದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಬೀಳು; ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯಿ: ಸಂಸೃತಿವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಿರ್ದುರುಳದೆ ವೀರವೃತ್ತಿಯನೆ ಪಾಟಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೫೦); ಧರೆಯೊಳ್ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟುತ್ತುರುಳ್ವ ನರರ ಮೇಲುರ್ಬಿ ಕಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತುಂ. . .ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಕೆಟ್ಟುಪೋದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೯). **ಉರುಳು**$_1$: ೧. ಭಗದತ್ತನುರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೬); ಉರುಳುವಂಬಕ ವಾರಿಬಿಂದುವ ಬೆರಳಕೊನೆಯಲಿ ಮಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೧೧); ಉರುಳುವ ನರಳುವ ತೆರಳುವ ಹೊರಳುವ ಬೆರಳ ಕಚ್ಚುವ ಬೇಡಿಕೊಳ್ವ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೫೦); ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ವಾಟೀತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಧರಣಿಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಸಾವಿರವುರುಳಿತಾ ದಿವಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಱತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೧).

ಉರುಳಾಡು = ಅತ್ತಿತ್ತ ಹೊರಳು; ಸುತ್ತು: ಅವನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಉರುಳಾಡಹತ್ತಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೬); ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗಿಂದ ಹೀಗೆ ಉರುಳಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಆಲಹೂ. ೪೬). **ಉರುಳೆಗಡಿ** = ಉರುಳಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಉರುಳೆಗಡಿವನು ಪಾರ್ಥನಶ್ವತ್ಥಾಮನಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೪೨); ಪರಬಲದ ಮೋಹರದ ಸನ್ನಾಹವನು . . . ಶಿಶುಪಾಲ ಉರುಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಳ್; ತುಳು. ಉರುಂಟು; ಕೊಡ. ಉರಿಡ್ ಉರಿಟ್; ತೆಲು. ಉರಲು, ಉರ್ಲು]

ಉರುಳ್$_2$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳಾಣಿ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕ). [ಉರುಳು + ಆಣಿ$_3$]

ಉರುಳಿ$_1$, ಉರಳಿ, ಉರುಳೆ, ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ವಸ್ತು; ಉಂಡೆ; ಗುಳಿಗೆ: ಗೋಲಿ: ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗಳಂ ಚುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳಗುಗಳೆಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬); ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನನುಕರಿಸಿರ್ಪ ಮಡಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೫); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಣಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೯); ತನಿಮಿಂಚಿನುರುಳಿ ತನ್ನನ್ನೆ ತೂಗುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೪-೫). ೨. ದುಂಡಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಕರಿಯಲು . . . ಬಾಣಲೆ ಅಥವಾ ಉರುಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೯೦). ೩. ಸುತ್ತಿದ ಸುರುಳಿ: ರತ್ನಗಂಬಳಿಗಳ ಉರುಳಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೬-೯). **ಉರಳಿ**: ೧. ರಸಂ ಪರಮಾನಂದರಸಂ ಸುರತರುಗಳ್ ಸವಿಯುರಳಿ ಪುರುಳಿಯರಗಿಳಿಯ ರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೮); "ಉರಳಿ . . . ಉರುಟು, ವೃತ್ತ" (ಕಸಾಪ. ೨-೧೭೯). **ಉರುಳೆ**: ೧. ಒಡಗಲಸಿ ಹಲ್ಲೆಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು ಕೆಲವನುರುಳೆಯಂ ಕೆಲವನಸಿದಾಗಿ ಕೆಲವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೧); ಹಿಗ್ಗಿನೊಂದು ಉರುಳೆಯಂತೆ ಅವಳ ಮುಖದ ಮಂಡಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೮-೧); ಗೋದಾವರಿ . . . ಉರುಳೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕೋಡುಬಳೆಯಂತೆ ರಚಿಸುತ್ತ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೪). ೨. ಹಾಲುಕಾಸೋಣವೆಂದರೆ ಒಂದುರುಳೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಉಳ್ಳಿ**: ಗಜ್ಜುಗದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಅರೆದುಳ್ಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ವಾತಪ್ರಮೇಹ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೯೭).

ಉರುಳಿಮಾಡು = ಉಂಡೆಮಾಡು; ಸುರುಳಿಮಾಡು: ಪ್ರಳಯದುರಿಯನುರುಳಿಮಾಡಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಕೆಂಡರಿಸೆ ಮರಾಳವಪ್ಪುರುಳಿಮಾಡಿ ಸರಂಗೊಳೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೦೯). **ಉರುಳಿಯಾಗು** = ಉಂಡೆಯಾಗು; ದುಂಡಾಗು: ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೮).

[ಉರುಳ್$_1$ + –ಇ$_7$?]

ಉರುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ. 'ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಳಿ, ಉರ್ಳಿ]

ಉರುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ (ಕ). [ಉರುಳ್ + –ಇಕೆ]

ಉರುಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಗುಚಿಕೊ; ಬೋರಲಾಗು: ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟುರುಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿತು ಪೊನ್ನಗೊಂಬೆಗಳಡಿಗೆಜಗಿದಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೪).

[ಉರುಳ್ + ಇಕ್ಕು]

ಉರುಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು: ಸುರ್ಕುಟಿದುರುಳಿಗುರುಳ್ ನಸು ಸೊರ್ಕಿದ ಕುಚಚೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೯); ಕಟ್ಟಲೆಯ ಬಟ್ಟನಿಪ್ಪವಳ ಪೊದಱ್ದುರುಳಿಗುರುಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೮೩); ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ ಸುಱಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳುರುಳಿಗುರುಳ ತುಂಬಿಗುರುಳ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೫).

[ಉರುಳಿ + ಕುರುಳ್$_1$]

ಉರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಡಾಗು; ಸುರುಳಿಯಾಗು; ಗುಳಿಗೆಯಾಗು: ಯಶಮೆ ತೆರಳ್ದುರುಳಿಗೊಂಡಂತಿರ್ದ ಶಂಖಮಂ ಬಾಸಣಿಗೆಗಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩ ವ); ಉರುಳಿಗೊಂಡಿರ್ಪುದೀ ಕೇಶಮಿಾ ದೃಗ್ಯುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಂತಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೩೨); ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆಲ್ಲಮೊಂದುರುಳಿಗೊಂಡವೊಲಾದೊಡಲೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪೆಂಪೆಲ್ಲಮಡಂಗಿ ನಿನ್ನಿರವಿದೇಂ ಗಳ (ಜೀವಸಂ. ೭-೪). ೨. (ಸ್ವರೂಪ ನಾಶವಾಗಿ) ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗು: ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯಮಾತನಂಬಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಸುರುಳ್ದುರುಳಿಗೊಂಡುದು ಶಲ್ಯನಿದೇಂ ಪ್ರತಾಪಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೪). [ಉರುಳಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರುಳಿಚು 'ಉರುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉರುಳಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು; ಬೋರಲಾಗು: ಉರುಳಿಟ್ಟು ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕಿ ತೊದಲ್ನುಡಿವೆರಸು ದಟ್ಟಡಿಗಳನಿಟ್ಟು . . . ಪಸುಳೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೧). [ಉರುಳು$_3$ (< ಉರುಳ್$_2$) + ಇಡು$_1$]

ಉರುಳಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು: ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉರುಳಿಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ತಾವು ಅದು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೫). [ಉರುಳು$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಇಡು$_1$]

ಉರುಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ಉರುಳಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗು; ಗುಂಡಿನಂತೆ ಉರುಳು: ತೊಟ್ಟಿಲನೊದೆದಾಡುತ್ತುಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದನನುರುಳಿವರಿದು ಶಿಶುವಂ ಕೊಲಲೆಂದಿಟ್ಟೊತ್ತಿ ತದಂಘ್ರಿತಳಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಡೆವ ತೆಱದೆ ಕೆಡೆದಂ ಶಕಟಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೯). [ಉರುಳಿ$_1$ + ಪರಿ$_3$]

ಉರುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: ಅವರುರುಳಿಸಿದರಶ್ರುಗಳನಲುಗುವ ಶಿರದ ಶೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೪); ಸಡಲಿಸಿ ಸಿಂಜಿನಿ ಶಿಖರಿಣಿಯುರಿಗೆಂದು ಕಡಗವನುರುಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಾ (ಭರತ. ೧೩-೧೬೮); ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಉರುಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಮರದ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿರುದನಿಗೈಯುತ್ತ ಹಾರಿ ಹೋದುವು (ಕಾನೂರು. ೮೪). [ಉರುಳ್ಳಿ$_3$ + ಹಕ್ಕಿ$_1$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಉರುಳ್ಳು$_1$ 'ಉರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಉರುಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ: ಗಾಡಿ ಎರಡುರುಳಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). [< ಉರುಳ್$_1$]

ಉರುಳ್ಳು$_3$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳುಕ (ನಾ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಅಸ್ಥಿರನಾದವನು; ಚಂಚಲನಾದವನು: ಅರಸನಲ್ಲಾ ದ್ರುಮನು ವರ ಕಿಂಪುರುಷ ಮಾನ್ಯನು ನಿಮ್ಮಯಜ್ಞದೊಳುರುಳುಕರಿಗಲ್ಲದೆ ವಿಶಿಷ್ಟರಿಗಿಲ್ಲ ಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೨೩). [ಉರುಳು + -ಕ$_3$]

ಉರುಳುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಮುರನ ನರಕನ ಹಂಸ ಡಿಬಿಕರ ಶಿರವ ನೆಱೆಚಂಡಾಡಿ ಲೀಲೆಯಲುರುಳುಗಡಿದಪನವನಿಭಾರವ (ನಿಭಾಗ. ೨–೩–೨೮); ದಿವಿಜರಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳು ಉರುಳುಗಡಿವಂ ವೀರನೊಲವಿನಿಂ ಗೆಲವಿನಿಂ ತೆರಳದವನೊಡನೆಸೆವನುಬ್ಬಿನಿಂ ಕೊಬ್ಬಿನಿಂ (ಚೆಬಪು. ೫೦–೩೬).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕಡಿ$_2$]

ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ 'ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಉರುಳುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು (?): ಹುಟ್ಟದ ಮರ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತೇತರ ಇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿದ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ ಇರಲಿಕೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡವ ದ್ರೋಹಿ ಎಂಬರು ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮಭಕ್ತರ ಕೊಲುತ್ತ ಇಂತೀ ಉರುಳುಗಳ್ಳರ ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮವೆಂದರೆ ಒಪ್ಪನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೫–೨೦).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕಳ್ಳ]

ಉರುಳುಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). = ಉರುಳಿಸು: ಕೆರಳಿ ಬಳಿಕವನಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರವ ಸರಗೊಳಿಸಿ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಲುರುಳುಗೆಡಹಿದ ನೂಕುವತಿಬಲ ವೀರವಾನರರ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೨).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಗೆಡ್ಡೆ; ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ: ಕರಿದ ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆಗಳು; ಉಪ್ಪೇರಿ (Chip. ಇಂಕನಿ). [ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉರುಳುನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತವನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಾಲವನುರುಳುನೂಕಲುಬೇಹುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೫–೫). [ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ನೂಕು$_1$]

ಉರುಳುಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕಿ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ: ಹಕ್ಕಿಬೇಟೆ, ಮೀನುಬೇಟೆ, ಉರುಳುಬೇಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದದ್ದೆ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪).

[ಉರುಳು$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಬೇಟೆ]

ಉರುಳುಸೇವೆ (ನಾ). (ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಒದ್ದೆಯನ್ನುಟ್ಟು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲೂ) ಉರುಳುವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ; ದಿಂಡುರುಳು: ಒದ್ದೆವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉರುಳುಸೇವೆ ಮಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೬೪); ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಉರುಳುಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೨); ಈಗ ದೇವರು ಯಾರು, ಯಾವ ದೇವರ ಹಿಂದೆ ಇಂಥ ಪರೆದಾಟ ಈ ಉರುಳು ಸೇವೆ? (ನಡೆದಾ. I, ೩೭೨).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಸೇವೆ]

ಉರುಳೆ 'ಉರುಳಿ$_1$' ನೋ.

ಉರುಳೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ನೀರೊಳಗಣ ಪೆಣನಂತೆವೊಲಾರೆಱೆದೊಡಮುರುಳೆವರಿದು ಪುರುಳಿಲ್ಲದಹಂಕಾರದೊಳೆ ಬಾತು ಬಲ್ಮೆಗೆ ಹಾರೈಸುವರೇಕೆ ಬಯಕೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೪). [ಉರುಳೆ (< ಉರುಳಿ$_1$) + ಪರಿ$_2$]

ಉರುಳೆವಲಸು (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ; ಅಡಿಗೆ ಹಲಸು: ಉರುಳೆವಲಸಿನ ಕಾಯ ಕೆತ್ತಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿರಿದಾಗಿ ಮುಳ್ಳಿಱಿದು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಹಾಲರಿಸಿನಕೆ ಕೂಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೫).

[ಉರುಳೆ (< ಉರುಳಿ$_1$) + ಪಲಸು]

ಉರುಳೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಪರಿವಬ್ಬರಗಲಿಗಳುಮಂ ನೆರವಿಯುಸುರುಳೆವಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬುಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೩ ವ).

[ಉರುಳೆ (< ಉರುಳಿ$_1$) + ಪಾಯ್$_1$]

ಉರುಳೊಡ್ಡು 'ಉರುಲೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಉರುಳ್ಗಣೆ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಲು; ಪಾಶವಿರುವ ಗಣೆ: ಬಾಣನಂದನೆಯೆಂಬ ತಡಿಕೆಯ ಮಱೆಯ ಸುಜಾಣ ಮನ್ಮಥನುರುಳ್ಗಣೆಯ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಿ ಸುರರೆರ್ದೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಪ್ರಾಣಹಂಸಗಳ ಬಂಧಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೫–೧೬).

[ಉರುಳ್$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಗಣೆ (< ಗಱೆ)]

ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ, ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಉರುಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ; ಉರುಳುಪಾಶ: ಕೈಗತ್ತರಿಯುರುಳ್ಗಣ್ಣಿ ಬಲ್ಗುಂಡು ಪೆರ್ದೊಣೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೧); ಚಲ್ಲಗಣ್ಣಡೆಯ ಕುಡಿವೆಳಗೆಂಬುರುಳ್ಗಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದೆಬೀಱಿ ತಂದಿಲ್ಲಿ ತಡೆವರಿವಳ್ದಿರೇಂ ವ್ಯಾಧವಧುಗಳೋ ಮೇಣ್ ಪ್ರಪಾವಧುಗಳೋಯೆನೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯). **ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ**: ಮರುಳಹರೆ ಭೂಪಾಲ ಬಾದರಾಯಣನಿಕ್ಕಿದುರುಳುಗಣ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರಿಲಕಣ್ಣಿ]ಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೭).

[ಉರುಳ್$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಕಣ್ಣಿ]

ಉರುಳ್ಗೊನೆ 'ಉರುಲ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಉರುಳ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಮೇರುನಗಕ್ಕೆಳದುಯ್ದು ಮೇಗಣಿಂ ಕೂಡಿ ಸಮಂತುರುಳ್ಚಿಸನೆ... ಅಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೮೦). [ಉರುಳ್ಚು + -ಇಸು$_3$]

ಉರುಳ್ಚು, ಉರುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: "ಉರುಳ್ಚು–ನಿಮ್ನಾಗಮನಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಉರುಳ್ಚಿ ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ದೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೦); ಅದಿರೆ ವಳಿತ್ರಯ ಸೋಪಾನದೊಳೋವದುರುಳ್ಚಿ... ಪುಡುಕು ನೀರಱ್ದಿದನಬ್ಜೇಕ್ಷಣನ ಚಿತ್ತಮುಂ ಚಿತ್ತಭವಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೯); ಕೊಂಡು ಬಲೀಂದ್ರನನುರುಳ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮುಕುಂದನೇಂ ಕೇವಲಮೇ (ಜಗವಿ. ೮–೮೯); ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ವಿದೂಷಕನುರುಳ್ಚಿದಂ ಬಾಲೆಯರ ಮಚ್ಚಿಸುವ ಕಟಕಿವಾತುಗಳ ಜಾಣ್ಮೆಗಳಿಂದೆ ಪಗಡೆಯಾಡುವ ನೆವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೩೧). **ಉರುಳಿಚು**: ಚಾಮಿಾಕರದ ಚಟುಳಪ್ರಭೆಯ ಕೋಟಿಯನುರುಳಿಚಿದರ್ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೧೫). [ಉರುಳ್$_1$ + -ಚು]

ಉರುಳ್ವಲೆ, ಉರುಲುವಲೆ (ನಾ). ಉರುಳುಹಾಕುವ ಬಲೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣವಲೆಗಳಂಟು ಕಣೆಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ (ಅನಂಚ. ೧೨–೧೨೯). **ಉರುಲುವಲೆ**: ಗಕ್ಕನೆ ನಾಲ್ದೆಸೆಗೆವುರುಲುವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಸಿಕ್ಕುವಲೆ ಸಿಡಿಲುವಲೆ (ನವನೋ ೧೬–೨೦). [ಉರುಳ್$_1$ (< ಉರಿಲ್) + ಬಲೆ$_1$]

ಉರ್ಶೆ$_1$ 'ಉಱಿ' ನೋ.

ಉರ್ಕೈ (ನಾ). (?) : ತೇಜನನಱಯದೆ ಭಂಗಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಱಡೆಗಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಯುಂ ಮುಱಯೆ ಪೊಯಿಸಿದನುರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅರೆ]ಯಂ ಕೊನ್ದು ಧರೆಗೆಡೆ ತರ್ಗರ್ಗಡಯಿವನೆನಿಸದೆ ನೆಱಯೆ ಕಡು ಜಾಣನೆನಿಸಲ್ಕೆ ಬಕ್ಕಿರ್ಕಮೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೪೧ ; 987). [?]

ಉರೋಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ ; ಸ್ತನ : ಚೆಲ್ವಿಂ ಪುದಿದುರಚಲ್ಲಿಯೊಳೆಸೆದುದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಕುಳಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೯); ಉರೋಜದೊಳ್ ತಳೆದ ಕುಂಕುಮಲೇಪನಮಂದವೀಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಉರೋರುಹ (ನಾ). = ಉರೋಜ : ಸ್ಫುರದೀಷತ್ಪ್ರೋದ್ಗತೋರೋರುಹಮುಕುಳೆಯರುನ್ಮತ್ತಹಂಸೀಕ್ಷಣನ್ನೂಪುರೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೮–೫೬) ; ಏಳಿಸೆ ಪುರ್ವು ದೂರ್ವೆಯನುರೋರುಹಮುಜ್ಜ್ವಲ ಕುಂಭಶೋಭೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೫). [ಸಂ.]

ಉರ್ಕಂದೆ (?) : ಈ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆ ವುಳ್ಳ ಕರೆ ಮುರೆ ಮನೆ ಬಾವಿ ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಬೆ ನಿಕ್ಕಿಲುರ್ಕಂದ್ದೆ ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲಾಧಾರೆಯನು ಯೆರೆದು ಕೊಟ್ಟು ಯಿಸಿಕೊಂಬ ದೊಡ್ಡವರಹಂ (ಎಇ. XX, ೮–೪೨ ; 1556). [?]

ಉರ್ಕಣೆಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರವೂರ ಉರ್ಕ್ಕಣೆ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಭೀಮುಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. XV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೯ ; 800). [ಉರ್ಕಣೆ₀ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉರ್ಕಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಉತ್ಸಾಹ ಹೀನವಾಗು : ಇಳೆ ಕಾಯ್ವೆ ಪೋಱುದದಬ್ಧಿ ನೀರ್ದೆಗೆದುಪಾಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟುದುರ್ಕಳಿದರ್ ದಿಗ್ವರರಂಜಿದರ್ ದಿವಿಜರ್ . . . ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೬೭). [ಉರ್ಕು₁ + ಅಳಿ₁ (< ಅಱು₁)]

ಉರ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು ; ಗರ್ವಿಸು : ಪಳನುಡಿ ಪಾರ್ವರ್ಗೆ ಉಪುವ ಖಳರಂ ಬೇರ್ಗಳೆದೆನೆನಗೆ ದೊರೆಯಿಲ್ಲೆಂದುರ್ಕಳಿಪರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೦–೧೩). [ಉರ್ಕಳ್₀ + -ಇಸು₃]

ಉರ್ಕಾಳ್ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚಿನ ಆಳು ; ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಶೂರ ; ಧೀರ : "ಉರ್ಕಾಳ್ . . . ಬಲ್ಪಂಟಂ – ಈ ೫ ಪರಾಕ್ರಮಮುಳ್ಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪–೨೬೪) ; "ಕೂರಾಳುರ್ಕಾಳೆಂದುಂ . . . ವೀರರ್ಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬) ; ಒರ್ಕೆಯ್ಸಿ ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಗಳ್ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟು . . . ಇಱದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮) ; ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮಾಳ್ಗಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೫೮–೪೦) ; ಉರ್ಕಾಳ್ಗಳಾದೊಡೇಂ ಕೇಳ್ ಸೊರ್ಕಾನೆಯ ಕೈಯ ಕರ್ವನಿನಿತುಂ ಸೆಳೆಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೦). [ಉರ್ಕು₃ + ಆಳ್₃]

ಉರ್ಕು₁, ಉಕ್ಕು₁, ಉರುಕು, ಉರ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬು ; ಹೊಮ್ಮಿಬರು ; ಹಿಗ್ಗು : ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನೆತ್ತರ್ ಕುದಿದುರ್ಕಿಸಾವ ಬಗೆಯಿಂ ಸೆಣಸಲ್ ಬಗೆ ಬಂದುದಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೦) ; ಗದ್ಗದಂ ಸುಳಿಗೊಳುತ್ತಿರೆ ಕಂಪನಮುರ್ಕಿ ಲೀಲೆಯೊತ್ತರಿಸುತಿರಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೬) ; ಸ್ತಿಮಿತತೆವಡೆದಿರ್ದ ಕಡಲ್ ಸಮೀರಣನಿನುರ್ಕುವಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೪–೬೦). ೨. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಲಂಕೆಯಂ ಬನಮನಾಟಂದುರ್ಕಿ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಸಂತಸಮಂ ಸೀತೆಗೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೫). ೩. ಗರ್ವಿಸು ; ಕೊಬ್ಬು : "ಉರ್ಕು – ಔದ್ಧತ್ಯೇ (ಗರ್ವಿಸು) ಲೋಹಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಒಡೆಯರ ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಮನುರ್ಕಿದಪ್ಪೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬) ; ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ ವಸುಧೇಶ್ವರ ಕೇಳ ಕುಡುವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೦).

ಉಕ್ಕು₁ : ೧. ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಜಳಧಿಗಳ್ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭವನಂಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕೈಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೨) ; ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತೆ ಇಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೬) ; ಸಸಿಯ ಬರವಿಂಗುಕ್ಕುವಂಬುನಿಧಿಯಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨೦) ; ಕಾಯ್ದು ತಾಮ್ರರಸವನುಕ್ಕುವೆಣ್ಣೆಯೆಱದು (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೮) ; ಉಕ್ಕಿತೋ ವಿಲಯಾಬ್ಧಿಯೆನೆ ಸಾಲಿಕ್ಕಿ ನಡೆದುದು ಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೫) ; ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದ ಪುತ್ರಪ್ರೇಮ (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೨). ೩. ರಕ್ಕಸಿಯರುಕ್ಕುವ ಮನಮನಱಯಲ್ಬಾರದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೬) ; ಇನ್ನಿತ್ತಲುಕ್ಕಿ ಬಂದೊಡೆ ನಿನ್ನಾಣೆ ನರೇಂದ್ರ ಮಱದು ಬಂದೊಡೆ ಕೊಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೬) ; ಕಡುಸಲುಗೆಯಿಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿವಾಡುತುಂ (ಮೞರ. ೭೩); ಉಕ್ಕಿದಾತನ ಹೆಗಲು ಬೇವುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೫೩) ; ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮಿಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಱಯದೇ ಮೇಲು ತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕುಸೊಕ್ಕಿಂ ಬೆಳೆದು ಜವ್ವನಂಬಡೆದು ಜೂದುಂಗಾಜನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦–೮). **ಉರುಕು** : ೧. ಪರಾಕ್ರಮದ ದೇವಾಂತಕ ತ್ರಿಶಿರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನರಾಂತಕ ಮಹೋದರರನು ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರುರುಕಿದರು [ಪಾಠಾಂ. ಉಲುಕಿದರು, ಉರುಬಿದರು] (ತೊರರಾ. ೬–೩೯–೮). **ಉರ್ಗು₁** : ೧. ದುರ್ಗಮವದುರ್ಗಗೈದೆರ್ಗಿದರ ಕಾಯ್ದುದುಯೆದುರುರ್ಗಿದರ ಸ್ವರ್ಗನಿಳಯರ್ಗಿಸುತ ಮುರ್ಗಿಸುವ (ಜಿನಮು. ೩೨–೮). ೪. ಕೃಶವಾಗು : ವಿರೋಧಿನಾಯಕನಿಕಾಯಂ ಬಂದು ನಿಂಪಾಂತಡಾ ಬಲಮುಂ ಗಂಡುವದುರ್ಗ್ಗಿ ತಗ್ಗಿನೆಂದೊಲ್ ಮುಗ್ಗಲ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೫–೪೩ ; 1219).

ಉಕ್ಕಬಿಡು = ಹೊಮ್ಮಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯದ ಚೂರ್ಣಮಿಕ್ಕಿ ಮುಚ್ಚಳನು ತೆಗೆಯದೆ ಉಕ್ಕಬಿಡದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹದನಱದುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೮).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಕ್ಕು, ಉರ್ಕು ; ತೆಲು. ಊರು ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಕುರ್ಪ ; ಕುಇ. ಉಂಗ್ ; ಬ್ರಾಹೂಇ. ಊರಿಂಗಿಂಗ್]

ಉರ್ಕು₂ (ಕ್ರಿ). ಕರಗು ; ದ್ರವವಾಗು : ವರಗಂಧದ್ರವ್ಯಸಂದೋಹಮೆ ಜಿನತನುಗಂಧಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಾದ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ನೀರಾಗಿ ತಾನುರ್ಕಿದುದೆನಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕು, ಉರುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕು]

ಉರ್ಕು₃, ಉಕ್ಕು₂ (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಉತ್ಸಾಹ ; ಏಳಿಗೆ ; ಹೊಮ್ಮಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವಿಕೆ : ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು ಸೋಗೆಯುರ್ಕುಡುಗಿದುದಂಚೆಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೯); ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಾಲೋಕನದುರ್ಕು ತರ್ಕದೊಳಭಿಜ್ಞತೆಯಾಗಮದೊಳ್ . . . ಆದುದು (ಅರ್ಹನೇ. ೨–೩೪) ; ಮದ ಯೌವನದುರ್ಕಂ ಸತ್ಕೌಘತೆಯೊದವಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಜಯಕಾ. ೫–೪೬). ೨. ದರ್ಪ ; ಗರ್ವ : "ಉರ್ಕೆಂದು ಉಕ್ಕು ಗರ್ವಮುಮಕ್ಕು" (ಕಶಸಾ. ೫–೬೫) ; ಉರ್ಕುಂ ಕಂಪನಮುಂ ಮಂಡಲಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೪೩ ; 929); ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕು ಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯವು (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೦೪) ; ಆ ಪಾರ್ವನುರ್ಕಂ ಮುಱವೆನೆಂದು ನುಡಿದು (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೩) ; ಕೊಲಲು ಮೆನ್ನಂ ಶಂಭುವೇ ಶಕ್ತನುರ್ಕಿನ ಮಾತಂ ಬಿಡು (ವೃಷವಿ. ೩೬–೪೧). ೩. ಬಲ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಕೆಚ್ಚು : ಉರ್ವರೆಯ ತಮಮನೆಬ್ಬಿಟ್ಟುವರ್ಕ್ಕಂಗೆ ತೇಜಂ ತವದುರ್ಕ್ಕಂ ತಾಳ್ದಿ... ಪುಟ್ಟಿದಂ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ. ೨೪೩–೪೯ ; 1209); ಅಡವಿಗಿಚ್ಚಂ ಕೆಡಿಸಲೆಂದುಜ್ಜುಗಿಪ ತಜಗೆಲೆಗಳಂದದಂ ತಶನಿಯುರ್ಕಂ ನಿಲಿಸಲೆಂದೂಹಿಸುವ ಕುಧರ ನಿಕರದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೪).

ಉಕ್ಕು₂ : ೧. ಕೋಪಿಸಲು ನಿಮಗದಲ್ತೆಂದೆಂದು ನಮಿಪರುಕ್ಕಿನ ದೊಂದು ಭಯಭಕ್ತಿಯಂ (ಸಾನಂಜ. ೨–೪೧) ; ಜಾನಪದದ ಏಳಿಗೆ ಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ ವರ್ಣಕ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕು ಹೆಚ್ಚು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೦೪). ೨. ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸೊಕ್ಕುಮುಕ್ಕು ವೆತ್ತಪೋದುದು (ಜಾವುಂಉ. ೧೬೦) ; ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕಿಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆಣೆಗಳ್ತಾನುಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲರಸನುಮರಸಿಯುಮುಚ್ಚಿಕ್ಕರ್ತು ನೋಡುತಿರ್ಪರ್ ನಗುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪) ; ರಕ್ಕಸರು ನಾವೆಂಬ ಭುಜಬಲದುಕ್ಕು ಮುಱಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೨) ; ಈಗ ನೀವೆರಡು ಖಂಡದ ಮ್ಲೇಚ್ಛದವರುಕ್ಕ ನೀಗಾಡಿತಹುದಿಲ್ಲಿಗೆಂದ (ಭರಜ. ೩೦–೩) ; ದೇವಾಧಿದೇವಾ ಮಹದೇವ ನೀನ್ ಮುರಿದೆ ಪಾರಸಿಕರುಕ್ಕನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೯–೨೧). ೩. ಖಳನಿಕ್ಕಿದ ಮರ್ದಿನ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ನಿಷ್ಠುರ ವಿಷದುಕ್ಕು ಪೋಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೨೪). [< ಉರ್ಕು₁]

ಉರ್ಕು₄, ಉಕ್ಕು₃ (ನಾ). ಹದಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ : "ಉರ್ಕು – ಔದ್ಧತ್ಯೇ (ಗರ್ವಿಸು), ಲೋಹಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ಉರ್ಕೆಂದು ಉಕ್ಕು ಗರ್ವಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸಾ. ೫–೬೫) ; ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲಮಾಲೆಯ ನಾದಂ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಡಲೆ ಪಾದಿಸೆ ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆಯುಕ್ಕಿನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೨).

ಉಕ್ಕು₃ : ಕಡುಗೂರಿತಕ್ಕುಮುಕ್ಕಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ಪಚ್ಚೆ (ಗದಾಯು. ೩–೬೫) ; ಉಕ್ಕಿನಂತತಿನಿಷ್ಠುರನಾಗದೆ ಪಱಿಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೮ ವ) ; ಉಕ್ಕಿನುರುಳಿಯೊಳಿಡುವ ಖಂಡೆಯದಿಕ್ಕಡಿಯ ಛಾಯಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೫) ; ಭದ್ರಾವತಿ ಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಉಕ್ಕಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕ್ಕು]

ಉರ್ಕುಂದೊಱಿ, ಉಕ್ಕುಂದೊಱಿ, ಉರ್ಕುದೊಱಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೊಳೆ; ತುಂಬುಹೊಳೆ: ಕಡುಕುಂದಱಿ, ಉರ್ಕುಂ ದೊಱಿ (ಶಮುದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ಕುಂದೊಱಿ** : ಆ ಗಿರಿಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಸೊಕ್ಕು ನೀರಿಂದೊದವಿದುಕ್ಕುಂದೊಱಿಯೊಳ್ (ವಿರೂಪಾ. ೩೦ ವ) ; ಪೆರ್ಮಡುವಿಡಿದು ಕಣ್ಗೆಸೆವ ಕೆಱೆಗಳ ಗಡಣದಿಂ ದುಕ್ಕುಂದೊಱಿಗಳಿಂದಾ ನಾಡು ಕಡುರಮ್ಯಮಾಗಿರುತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೭೨) ; ಉಕ್ಕುವುದು ತೊಱೆ, ಉಕ್ಕುಂದೊಱಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉರ್ಕುದೊಱಿ** : ತಳ್ಪಂಕಿಸದುರ್ಕುದೊಱಿಯೊಳು ಮೇರೆಯನುಲ್ಲಂಘಿಪ ಕಾಯ್ಪುಕಡಲಂತೆ (ಸೂಬಸೋ. ೧೩–೧೪).
[ಉರ್ಕು₁ + ತೊಱೆ₂]

ಉರ್ಕುಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ, —ಕಾಳಗ : ರತ್ನಕಂಬಳದ ಉರ್ಕುಗಾಳೆಗದ ಜಟ್ಟಿಗರು, ವಾದಿಗಳು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೩೨–೮). [ಉರ್ಕು₃ + ಕಾಳೆಗ]

ಉರ್ಕುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಉತ್ಸಾಹಹೀನನಾಗು : ಪಾವಕನುರ್ಕುಗೆಟ್ಟಿದೆಂತುಮೊ ತೊದಳಾಯ್ತು ದಾನಮೆನೆ ಮಾರುತ ಬಾಣದೆ ಮೇಘಮಾಲಿಕಾನಿವಹಮನೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೬) ; ಬಗೆಯೆ ನಿಜದೇಹದನ್ನರ್ ಖಗನಾಯಕರಱಿದೊಡುರ್ಕುಗೆಟ್ಟನೆ ಮುನ್ನಿಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂರ್ಪಂ ತಳೆದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೫೬) ; ಪಿಂಗಿದ ನೀಱರ ಬಲ್ಪು ಪಾಱಿ ಪಾದರಿಗರ ನಾಣ್ಗಳುರ್ಕುಗಿಡೆ ಬಲ್ಮೊಳಿಸಿಂದಂ ಆಗಲ್ಕೆ ವೆತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಳ್ಕೆ ಜೀವೊಡೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿ ನೀಳ್ಪುದು ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦). [ಉರ್ಕು₃ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಉರ್ಕುಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವ ಅಡಗು ; ಹೆಮ್ಮೆ, ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿ. 'ಉರ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ. [ಉರ್ಕು₃ + ಉಡಿ₁]

ಉರ್ಕುಡಿ₂ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು ; "ಗರ್ವ ಭಂಗ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) ; ಅರಿಯಂಗುರ್ಕುಡಿ ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಘಟಸರ್ಪಂ ಗಂಡುದೋರ್ಪಂಗೆ ಮಾರಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೪೨; 1047) ; ಕಿಡಿಗಳ್ ಜಾತಿ ಜರಾದಿಗಳ್ಗೆ ದುರಘವ್ರಾತಾದಿಗಳ್ಗೆಳ್ದುರ್ಕುಡಿಗಳ್ ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳ್ . . . ಗುಣಭದ್ರ ದೇವರಡಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ : ಅಡ್ಡಣಮೆಡ್ಡಮಾಗೆ ಮೂದಲಿಸಿ ಪೊಡರ್ಪು ಪೆರ್ಚಿ ಕೆಲರುರ್ಕುಡಿಗಳ್ ತಱಿಸಂದು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೨). 'ಬರ್ಕುಡಿ' ಪರಾ. [ಉರ್ಕು₃ + ಉಡಿ₄]

ಉರ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿ ; ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು : ಕಣ್ಣಡೆ ಕುಡಿಮಿಂಚನುರ್ಕುಡಿಯಲಾರ್ಪುದು ಬಾಳೆಯ ಭಾಳ ವರ್ಣಮಂ ತೊಡೆತೊಡೆದಪ್ಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೬೧). [ಉರ್ಕುಡಿ₁ + –ಇಸು₁]

ಉರ್ಕುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಉರ್ಕುಡುಗಲ್ ಕುಮುದಂಗಳ್ ಸೊರ್ಕೊಗೆಯಲ್ ಕಮಳ... ಅರ್ಕನುದಯಿಸುವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮–೬). [ಉರ್ಕು₃ + ಉಡುಗು₁]

ಉರ್ಕುದೊಱಿ 'ಉರ್ಕುಂದೊಱಿ' ನೋ.

ಉರ್ಕೆವ 'ಉಕ್ಕೆವ₁' ನೋ.

ಉರ್ಗವುಂಡು 'ಊರ್ಗಾವುಂಡು' ನೋ.

ಉರ್ಗವುಂಡುಗೆಯ್ 'ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ಉರ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ : "ಉರ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದು] = ಉರಿವೆಣ್ಣೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). 'ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ. ℙ ಇದು ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.
[< ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ]

ಉರ್ಗು₁ 'ಉರ್ಕು₁' ನೋ.

△ **ಉರ್ಗು₂** (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಉರ್ಗುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಉಗ್ಗು₃]

ಉರ್ಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲುಂಟಾಗು ; ಉಗ್ಗನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಗ್ರಹಿಸಿ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಗ್ರತೆಯಂ ತೋರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ ನೀಮೆನೆ ಕುಳಿಕಾಹಿಗ್ರಸ್ತರಂತೆ ನುಡಿವುದವಗ್ರಹಮೆಂದುರ್ಗುಗೊಂಡರಂತೆ ನಿತಾಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೧೯). [ಉರ್ಗು₂ + ಕೊಳ್₁]

△ **ಉರ್ಚಾಟಿಸು** 'ಉಚ್ಚಾಟಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ಚಿಸು, ಉಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೇದಿಸು ; ಸೀಳು : ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಪಂ ವ್ಯಾಳೇಭಮನೊಂದು ಪೊಯ್ಲಿನಿಂದಮೆ ಕಡಿವಂ ತಾಳಂಗಳನುರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲಶಿಲಾತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೮). **ಉಚ್ಚಿಸು** : ೧. ಕಚ್ಚಿಪರು ಫಣಿಗಳಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳೊಳುಚ್ಚಿಪರು ಸರ್ವಾಂಗವನು ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೋಡಿಪರು ನಗ್ನದೊಳು ಕೈವೊಯ್ದು (ಉತ್ತರಾ. ೬–೧೬). ೨. ಸಡಿಲವಾಗುನಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಳಚು (ಕ). [ಉರ್ಚು + –ಇಸು₁]

ಉರ್ಚು, ಉಚ್ಚು₁, ಉಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿರಿ ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ ; ಕೀಳು ; ಸೆಳೆ : "ಉರ್ಚು – ಆಕರ್ಷಣೇ, ಮುಲಭೇದನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಆರ್ಥರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವೊಡಮಾಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮುಣ್ಮುವೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕೌರವರ್ಕಳನುಂತಿನ್ನೆಗಮುರ್ಚಿ ಮುಕ್ಕದೆ ಸಡಿಲ್ದೀ ಭೀಮನೇಂ ಮಾಣ್ಣುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೪) ; ವಿಯೋಗಿಗಣಕ್ಕುರ್ಚುವ ಮೇಘಮನ್ಮಥನ ತೂಣೀರೋದ್ಗತ ಜ್ವಾಲೆಯಂಬುಗಳೋ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೧೫) ; ಬರಲಿ ಬರಲಿವನಸುವನುರ್ಚುವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚುವೆ] (ತೊರರಾ. ೬–೨೧–೪೦).

೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ ; ಇರಿ : ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮನುಳಿಯನೂಱ ಕೊಡಂತಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟದಂತತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೪ ವ) ; ಉಡಿದಿರ್ದ ಕಯ್ದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿಗಡಿಗೆ ತಳಮನುರ್ಚುತ್ತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪) ; ಕೇದಗೆಗೆ ಪಾಯ್ದು ಪತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಯುಂ ಮುಳ್ಳುರ್ಚಿ ತೆಱದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೩) ; ಉರಪೊಡೆದು ಸರಳುರ್ಚಿ ಸರಳುತ್ತ (ಹಜಕಾ. ೬-೩೦). ೩. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಡು ; ತಿವಿಯಲ್ಪಡು : ಬಲ್ವೆಣನುರ್ಚಿ ಕೋಡೊಳಿರೆ ನೆತ್ತರುರೋಮಣಿಯಿಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾನಲ್ವರಿವನ್ನೆಗಂ . . . ಬಂಬಲ್ವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೮). ೪. ಜಾರಿಬೀಳು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಉದುರು: ಕಯ್ಯಿಂದಮುರ್ಚುವ ಕಂಕಣಂಗಳಂ ತುಡಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೨) ; ಚರಣತಳಕ್ಕೆ ಬೀೞ್ವ ಮಣಿಕಾಂಚಿಯನೆತ್ತದೆಯುರ್ಚುತಿರ್ಪ ನೂಪುರಮನೆ ಸೈತು ಸಾರ್ಚದೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೨೯) ; ಕದ್ದೈಸವೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿಬಿದ್ದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೨). ೫. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು ; ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು ; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಬರು : ಬಾಳ ದಿನೇಶಬಿಂಬದ ನೆೞಲ್ ಜಲದೊಳ್ ನೆಲಸಿತ್ತೊ ಮೇಣ್ ಫಣೀಂದ್ರಾಲಯದಿಂದಮುರ್ಚಿದ ಫಣಾಮಣಿ ಮಂಗಳ ರಶ್ಮಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬) ; ಮಿಱಿದಡೆ ಮಿತ್ತುಕ್ಕಿ ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ ಸಿಂಹವುರ್ಚಿದಡೆ ಪೆರ್ಬ್ಬುಲಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೪ ; 1124) ; ತುಂಗಸ್ತನಯುಗ್ಮಂ ತೊಗೆ ಸೂತ್ಕಾರದಿನುಸಿರ್ವಿಡುತುಂ ಲೋಳೆವಾಯುರ್ಚಿಯೊರ್ವಳ್ ತೊನೆಯುತ್ತುಂ ಪಾಡಿಪಾಲಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಲೀಲಾವ ೫-೧೨೪). ೬. ಸುಡು ; ದಹಿಸು : ಕಡುವಿಸಿಲುರ್ಚಿ ಕೋಮಲಲತಾತನು ಬಂಬಲ ಬಾಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೩). ೭. ಹೊರಕ್ಕೆ ಚಾಚು, —ನೀಡು : ಬೇಸಗೆಯ ಕೋಣನಂತೆ ನಾಲಗೆಯನುರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೪) ; ನರಹಾಪೆತ್ತಿನಂತೆ ನಾಲಗೆಯನುರ್ಚುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೭). ೮. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು ; ಭೇದಿಯಾಗು: "ಉರ್ಚು – ಆಕರ್ಷಣೇ, ಮಲಭೇದನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ತವೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ ನಿಜಸ್ಯಂಧವ ಬಿಲ್ವಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಾಲನೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿ ಸರೋಜವಸಲೆ ಬಸಿರಿಯ(ಯಾ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಿಸುಗಿರವೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಱುರ್ಚುವುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೩). ೯. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು ; ಭಾಗಾಹಾರ ಮಾಡು: ಪಸು, ಪಸಲು, ಭಾಗಂಗೊಳು, ಸೆಳೆ, ಉರ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಚೆಂ]ದುಂ, ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨) ; ಪದಿನಾಱುಂ ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ಗಣಿತತಿಯಂ ತಮ್ಮೊಳೊಂದೊಂದನಾಹ್ಲಾದದಿನುರ್ಚಲ್ಕಲ್ಲಿ ಕಂಡಾ ಗಣದ ಕೆಳಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೧೧).

ಉಚ್ಚು₁ : ೧. ಮುಂಜೂರ ಹುಲ್ಲನುಚ್ಚುತ್ತೆ ಶಿವಧೋಯಿಡುತೆ (ತಿರುರ. ೨೭-೨೫) ; ಉಚ್ಚಿದಾಯುಧದಿಂದಲಿರ್ವರಂ ತಿವಿಯೆ (ಚೆಬಪು. ೬೩-೧೪). ೨. ಪೊಳಪಿಂದಂ ಚಲ್ಲೆಗಣ್ ಕಾಮನ ಕುಸುಮಶರಾನೀಕಮಂ ಪೋಲ್ವ ಭ್ರೂಪಾವಳಿಯಂ ಕಯ್ಯಾಗಿಯದುಚ್ಚುತ್ತಿರೆ ವಿಟಜನಮಂ ಸತ್ಕಟಾಕ್ಷಂಗಳಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೭) ; ಬೀಜದಡಿಯೊಳ್ ಬೇರುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ವುದುಮಂ ಬಗೆಮೊಳೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೆಚ್ಚಿ ಫಲಮಪ್ಪುದುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪಂತೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೧೦ ವ) ; ಪೆಚ್ಚಿರ್ದ ದ್ರೌಪದಿ ಸುಭದ್ರೆಗಂ ಹರುಷರಸವುಚ್ಚಿದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೩೩). ೪. ತಲೆಯ ನವಿರುಚ್ಚುತಿರೆ ತಾರೆಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೧) ; ಆಕಾಶದಿಂದುಚ್ಚಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೩೨-೨೩) ; ಹೊಲಿದ ದಾರ ಹರಿದು ಓಲೆಗಳು ಉಚ್ಚುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೭) ; ಗೋವರ್ಧನನ ಬಾಯಿಂದ ಫಕ್ಕನೆ ಮಾತು ಉಚ್ಚಿತು (ಮುಗಿಮ. ೧೦೫). ೮. ಸಣ್ಣವರ ಜ್ವರ, ಕೆಮ್ಮು, ಉಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ, ಓಕರಿಕೆಗೆ :– ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅತಿಬಜೆ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಇವಂ ತೇದು ಮೊಲೆಹಾಲಲ್ಲಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಸೆ ಜ್ವರ, ಅತಿಸಾರ . . . ಮಾಣ್ಬುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೯) ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ದನಗಳು ಉಚ್ಚಿಕೆಕೊಂಡರೆ (ಪುಟ್ಟಹ. ೧೧). ೧೦. ಕಳಚು ; ಸಡಿಲವಾಗು : ಯುದ್ಧದುಳ್ ಉಱಿಕೀಲ್[ಲು]ಚ್ಚಿದ ವಂಬುವಾಳ್ವಲಗೆಯುಳ್ಳಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨-೩ ; ೪ನೆಯ ಶತ). ೧೧. ಸಡಿಲಿಸು ; ಬಿಚ್ಚು ; ತೆಗೆ : ಆ ಏರಿಯೊಳಗೆ ಒಂಬತ್ತು ತೂಬನುಚ್ಚಿದರೆ ಆಕಾಶವೆಲ್ಲವೂ ಜಲಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಅವಜಂ. ೧೮೯-೯೪).

△ ಉಚ್ಚು₂ : ೧. ಅಜ್ಜರ ಸಿಜ್ಜ ಪೆಣ್ಣಕ್ಕಿಜುಮುಂಕ್ಕಾಳಾ ಉದುಗುಱಿಯನುಚ್ಚಿಕೊಳ್ವ ಪ್ರಿಯ × × × ಪಲರುಮಂ ಕೊಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೩ ; 800) ; ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣ ಪೆಣ್ಡಿರಸುಡೆಯನುಚ್ಚುಲುಮೆಚ್ಚಿನ ತುಱುಗೊಳೊಳುಮಚ್ಚಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೨ ; 950) ; ಚುಚ್ಚಿದ ತೆಱದಿಂ ಪುಸಿಗಳನುಚ್ಚುವನಿವನೆಂದು ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬುನದಿಂದಂ ಚುಚ್ಚಿ ಪೆಡತಲೆಯ ತೂಂತಿಂದುಚ್ಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಚು]ವರಿಕ್ಕುಱಿಸಿ ನಾರಕರ್ ನಾಲಗೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೪).

ಉರ್ಚವೇೞ್ = ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು ; ಸುಲಿಯುವಂತೆ ಹೇಳು : ತುಱುವಂ ಕಳಿಸುವ ಕೃಷ್ಣೆಯ ನಿಱುಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇೞ್ವ ಕೊಳನಂ ಪಿಂದುಂ ಪೆಱಗಾಗಿ ಪುಗುವ ದುರ್ನಯಮಱಪವೆ ಕೌರವನ ರಾಜ್ಯದಾಯುವ ಕೇಡಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦). ಉರ್ಚಿಕೊಳ್ = (ಒರೆ ಅಥವಾ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ) ಸೆಳೆದುಕೊ ; ಕೀಳು : ತನಗೆ ವಿನಾಯಕಂ ದಯೆಯಿನಿತ್ತ ಜಯಾಸ್ತ್ರಮನುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೪) ; ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳನೊಱಯಿಂದುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫) ; ಅಸುವಂ ಕಳೆಯದಿರ್ಪ ಕಡುಗಳ್ಗರನೇಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿಕೊಂಡರೋ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೨೯). ಉರ್ಚಿತಿನ್ = ಕಿತ್ತುತಿನ್ನು : ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಚಿತಿಂದು ಕೊಗಿದುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೧೦ ; 1033). ಉರ್ಚಿಪಾಯ್ = ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು ; ಭೇದಿಸಿ ನುಗ್ಗು : ಭುಗಭುಗನುರ್ಚಿಪಾಯ್ವ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೦). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು : ಮೊಲೆವಾಲಾದಂ [ತಾನೆತ್ತಲುಂ] ತೊರೆದುರ್ಚಿಪಾಯ್ವಿನೆಗಮಿರದೆಳ್ತಂದಳ್ ಸೋತ್ಕಂಠ ಪುತ್ರವಿಮೋಹದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೭೩). ಉರ್ಚಿಪೋಗು = ೧. ಬಸಿ ; ಸುರಿ ; ಮೇರೆವರಿ : ದೊರೆವಡೆದಿರ್ದುದಿರ್ವರ ಮನೋರಥಮುಗ್ಗಳಮುರ್ಚಿಪೋದುದಿರ್ವರ ಮನದೞ್ಕಱಚ್ಚುಡಿದುದಿರ್ವರ . . . ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೯). ೨. ನುಗ್ಗಿಹೋಗು ; ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಚ್ಛಿನ್ನ ಶಿಲಾಭಿಧಾನ ಗುಹಾಭ್ಯಂತರದಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೪-೯೬ ವ) ; ಪಿರಿದೆನ್ನಂಗದೊಳಾದ ಪುಣ್ಗಳ ಗುಹಾದ್ವಾರಂಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲ್ಮರುಳೆತ್ತಂ ನುಸುಳ್ದುರ್ಚಿಪೋಪಿನೆಗಮೊಂದಾಟೋಪದಿಂ ಕಾದುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೬). ಉರ್ಚಿಬರ್ = ಉರ್ಚಿಪಾಯ್ : ಪರಿವ ಪೊಡರ್ವುಗೆಟ್ಟು ರವಿ ಮುಂದಿರೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಪುಗಳ್ ಕರಮೊಳಗುರ್ಚಿಬಂದು . . . ಪುಟ್ಟಿಸುತಿರ್ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೧೩). ಉರ್ಚಿಬೀಳ್ = ಕಳಚಿಬೀಳು ; ಜಾರಿಬೀಳು : ಗರ್ಭದ ಕೂಸುಗಳುರ್ಚಿಬೀಳ್ವಂತೆ ಮುಗಿದುವು ಮಿಳ್ತುಗಳೆನಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೯) ; ಹಲಸಿನ ಬೀಜ ಉರ್ಚಿ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಉರ್ಚಿಮುಕ್ಕು = ಉರ್ಚಿತಿನ್ : ತಕ್ಕಿನಭಿಮನ್ಯುವಕೊರ್ಗಣೆ ಪಾಯ್ದು ನುಂಗಲುಂ ಟೊಣೆಯಲುಮುರ್ಚಿಮುಕ್ಕಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೪) ; ಬಱಿದೆ ತಿರುಗಿದೊಡೆ ಮಱಿಯಂ ಕಱಿಯದೆ ವಕ್ರಿಸಿದೊದುರ್ಚಿಮುಕ್ಕುವೆನೆಂದಳ್ಕಱಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೩-೯). ಉರ್ಚೇೞ್ = ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಚಿಮ್ಮು : ಬಿಬ್ಬಿ ಭರದಿಂದೆ ವಾರಿಯೆರೆಚಿ ನೆಗೆಂ ಪಚ್ಚು ಸೂಸೆ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಬಯಲ್ ಬಿಬ್ದುದು ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ಚೆೞ್ದು ಕಡಂಗಿದುವು ಜಳಚರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರಿ ; ಮಲ. ಉರಿ]

△ಉರ್ಜುಗ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: ಜರ್ಜಿಪ ಭೂಷಣವನಿತ್ತೀಗ ಬಹ ಸಮರಕುಜುರ್ಗಂಗೊಳಿಕೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಜಿನಮು. ೧೬–೨೨). 'ಉಜ್ಜುಗ' ಪಠಾ. [< ಉಜ್ಜುಗ]

ಉರ್ಜುಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಜರ್ಝರಿಸಲಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಕಿಳಿಯಾಣ್ಮೆ ಧೃತಿಗುಜುರ್ಗಂಗೊಳಲು ಸೀತಾ ಮೈದುನಾತ್ಮಜರು (ಜಿನಮು. ೪೦–೧೫). [ಉರ್ಜುಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರ್ಜುಗಿಸು 'ಉಜ್ಜುಗಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ದಂ 'ಉದ್ದಂ' ನೋ.

ಉರ್ದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜಿಹಾಕು; ಒರಸಿಹಾಕು: ಆರ್ಪಿನುಂ ಕಾಪಿನುಂ ಪತ್ತಿ ನೆಲನೆಲ್ಲಮನೆತ್ತಿದಂ ಸ್ಪಷ್ಟದಂಡದಿನುರ್ದಿಟ್ಟನಿರುಳ್ ತೊಂದರೆ ಗಾರರಂ (ಸೌನಂದ. ೨–೨೮). [ಉರ್ದು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಉರ್ದಿಸು, ಉಜ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಕ್ಕಿಸು; ತೇಯಿಸು: ಕೈಸಾಣೆಗಳಿಂದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ವಾಡೆಗಳನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆದು ಮಟ್ಟಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೫–೧೪); ಅಗುರುಮಂ ಕುಂಕುಮವನರೆಯಿಸುತೆ ... ಸಾದಿನಿಂ ಪೊಗೆಯ ಗಂಧವನುರ್ದಿಸುತೆ ಪೂವ ಪೊರೆಯಿಸುತೆ ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ವಳೆಸೆದಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೮೯). **ಉಜ್ಜಿಸು**: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಜ್ಜಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉರ್ದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರ್ದು$_1$, ಉಜ್ಜು, ಉದ್ದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು; ತೇಯು: "ಉ ದುರ್ ‒ ಸಂನಿಘೃಷ್ಟೇ (ಉಜ್ಜು) ಮಾಷೇ ಚ (ಉದ್ದು)" (ಶಮಧಾ); ಪೊರಳೆ ವಾರಿಧಿಗಳ್ ಕಲಂಕಿದುವು[ರ್ದೆ ಮೆ] [ಪಾಠಾಂ. ದ್ದಮು, ದ್ಧಮು]ಯ್ಯನುದಗ್ರಮಂದರಮದಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೫); ಕೆಲರಂ ಗುರ್ದಿಯುಮುರ್ದಿಯುಂ ತಿರುಪಿಯುಂ ತೇದುಂ ಭುಜಾದಂಡದಿಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೨); ಮಡಕೆಯನುರ್ದಿ ಕರ್ಚಿ ಸಹಕಾರದ ಪಕ್ವಫಲಂಗಳಿಂದದಂ ತೊಡೆದರೆಕಾದ ಪಾಲನೆಱೆದಂದು ಮೊಸರ್ ಸಹಕಾರ ಗಂಧಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೪೮). ೨. ಉಜ್ಜಿ ಹರೆಯನ್ನು ಬಾಜಿಸು: ಉದ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಊದು]ವಜಯಂಜೆಯ ರವಮುಂ ಬಾರಿಪ ಜಿಂಕರಮುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೭೫ ವ); ಜಯಂಜೆಯುರ್ದಿ ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೪–೨೬ ವ); ಆನಿತಱೊಳಾ ವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರ್ ಮರ್ದಳಮನುರ್ದಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೧ ವ). **ಉಜ್ಜು**: ೧. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವ ಮುಟ್ಟ ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಪಿಗಳನಾತ್ಮನೊಳರ್ತಿವಟ್ಟರಿಸಿ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕೆ ಹೊಜಗಾದೊಂದು ಲಿಪಿಯ ಮಹಾತ್ಮನುಜ್ಜೆಂದು ತೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೩೬–೮೬).

ಉದ್ದು$_1$: ೧. ಭವದ ಬೇರಂ ಹಱಿಯಲುದ್ದುವಂದದಿಂ ... ಭವನಾಲಯದ ಹುಲ್ಲನುದ್ದತೊಡಗಿದನಂದು (ವಾಗೀರ. ೬೯–೫); ವೀರ ಪೋಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಂಬೂದ್ವೀಪದೊಳಗೆ ಗಱಿಯುದ್ದಿದ ಪಕ್ಕಿಯಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೯); ಚಂದ್ರಮಂಡಳದ ಕಳಂಕವನುದ್ದುವಂತೆ ಲೋಹಚಕ್ರದಿಂ ಹಳೆಯ ಬೋಹಣಮನುದ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩ ವ); ಮರ ಸಹಿತ ಹಿಡಿದುದ್ದಿ ನೆಲದೊಳಗೊರಸಿ ಕೊಂದನು ಕಲಿ ಹಿಡಿಂಬಕನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೨೦). ೩. ಮರ್ದನ ಮಾಡು; ಅಳಿಸು: ರುಧಿರದ ಕಡಲೊಳದ್ದಿದ ನುದ್ದಿದನು ಮಾರ್ಬಲದ ಗರ್ವಿತರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೪೫); ಕುರುಕುಲವನು ಉದ್ದುವೆನು (ತುರಂಗ. ೨೫–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರ‍್ಞೆ; ಮಲ. ಉರಸು; ಕೊಡ. ಒರ್ಜ್, ಉಜ್; ತುಳು. ಉರೆಸು; ತೆಲು. ಒರಯು]

ಉರ್ದು$_2$, 'ಉಬ್ಬು' ನೋ.

ಉರ್ದು$_3$ (ನಾ). ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ: ಕೋಪಾನಳನಿಂ ... ಕಾಲುರ್ದಿಂಗೆ ಪೊರಳ್ದು ಭ್ರಮರಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕರಚಾರಂಗಳೊಳು (ಬಂಹರಿ. ೨–೫೦ ವ). [< ಉರ್ದು$_1$]

ಉರ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರ್ಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಚಾಮಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩–೧೫; 899 ?); ಉರ್ಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಬಾಸಗವುಣ್ಣನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೨೨–೭೪; 1012). [ಉರ್ಪು (< ಉಪ್ಪು$_1$) + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

△ಉರ್ಪು 'ಉಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಉರ್ಪುಗಾಯ್ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉರ್ಪುವೇಱು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಹೇರು (?): ತಪ್ಪಂಗ ಚಿತ್ತನವಂ ಮುಟ್ಟಿ ಉಲಾಯಮಾಗಿ ಜನಿಸಿರ್ದೋಂದರಿಂದದಿಂದುರ್ಪುವೇಱಿನೆ ಪೊತ್ತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೬೫). [ಉರ್ಪು (< ಉಪ್ಪು$_1$) + ಪೇಱು$_3$]

ಉರ್ಬಟೆ, ಉಬ್ಬಟೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ಉಪಟಳ: ಕಡುವೇಗದಿಂ ಭದ್ರಕಾಳೀಪತಿಯ ಮುಱಿಪೊಕ್ಕು ದಳಿಳಸೈನ್ಯಂ ಪೇಳ್ವುದೇಂ ದನುಜರುರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯನು (ಚಿಬಪು. ೩೨–೩೯); ಇನಿತೊಂದುರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯೇ ಪುಳಿಂದ ಬಿಡು ನಿನ್ನೀ ಬಿಂಕಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೭೫). **ಉಬ್ಬಟೆ**: ೧. "ಉಬ್ಬರಂ ಉಬ್ಬಟೆ, ಆಣಿಯರಂ ... ಪೆರ್ಚುಗೆ —ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೩೪); "ಉಬ್ಬಟೆಯುಬ್ಬರಮಣಿಯರನೆಱೆ ವಿಶಾಂಟನ್ನಲತಿಶಯಾರ್ಥಂ ಧರೆಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಈ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ವಿಷಮಕಾಲದೊಳುಬ್ಬಟೆಯಾಯ್ತು (ಎಇ. XVI, ೬೧–೨೫; 1081); ಉಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೧೪–೮); ನಿನ್ನೆಱೆಯುಂಗುಬ್ಬಟೆಯ ಬೀರಮುಂಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೧); ಕೆಡುಮುಳಿಸಿನುಬ್ಬಟೆಯ ಮಾರುತಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೬೯). ೨. "ದಪ್ಪ ಪೆಟ್ಟದಟಾರ್ಪು ಸಾಸ ಪೆರ್ಚುಬ್ಬಟೆಯದಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); "ಉಬ್ಬಟೆಯೆನೆ ಶೌರ್ಯಾತಿರೇಕಂ" (ಭಾರಶ. ೪೪); ಕುಟಿಲಾಳಾಪದೆ ಪಿಂತೆ ಕಾಚಿಗ್ಗೆಡೆದು ಮುಂತಾ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳುಬ್ಬಟಿಯಂ ಕಂಡು ಕನಲ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೫೩); ಪವನಜ ಪಾರ್ಥರುಬ್ಬಟೆಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೭); ಸಮೀರಣ ನುಬ್ಬಟೆಯಿಂದೆ ವಾರಾಶಿ ಬಳೆದುವು (ಪೋಹತ. ೩೬–೫೦). ೩. "ಉತ್ಪಾಟ, ಉಬ್ಬಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೨); ಮದದಂತಿಯುಬ್ಬಟೆಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಶಿಶುಗಳುಳಿದುದುಂಟೇ ಧರೆಯೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೩–೪೭); ದಿವಿಜರಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪತಿಯಂಘ್ರಿಯಲಿ ಸೈಗೆಡೆದು ... ದೈತೇಯರುಬ್ಬಟೆಗಳನು ಬಿನ್ನೈಸೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೭–೧೭). [< ಉರ್ಪು + –ಅಟೆ]

ಉರ್ಬರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಕಬ್ಬಿಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಚಿಗ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗಬ್ದಿ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ ಕೇಳುರ್ಬರೆಯೊಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೦). [< ಉರ್ವರೆ]

ಉರ್ಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬರ ಇಳಿ: ಬಿರಿವ ಸರೋರುಹಂ ಮುಗಿವ ಕೈರವ ಪಂಕ್ತಿ ... ಉರ್ಬಳಿವ ಸಾಗರವೊಪ್ಪುದು ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ವೃಷವಿ. ೯–೨೪). [ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ಪು$_1$) + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಉರ್ಬಿ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀಚಜನ್ನಮನೆಸ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXVI, ೨೬–೬; 885); ಜಯಸಿಂಹವಲ್ಲಭನನನ್ವಯರಾಜ್ಯದೊಳುರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ವಿಗುರ್ಬಿಸಿದನ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೨೯; 1077); ಪೆರ್ಬಿಸಿಲರ್ಬಿಸಿ ತುರ್ಬಿ ನಿದಾಘಮುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭೬); ರಾಯಭೂವರ ನಿಧಿ ಬುಕ್ಕರಾಯ ನಿನಗಾರ್ದೊರೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ರಾಯರುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೧೦; 1355); ಉರ್ಬಿಗತಿಹಿತಮಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೪–೪೭). [< ಉರ್ವಿ]

ಉರ್ಬಿನಂ 'ಉರ್ವಿನಂ' ನೋ.

ಉರ್ಬಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ಬೀಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ ; ರಾಜ : ಬಂನ್ದನೀ ಬಂನ್ದನೆಂದುರ್ಬೀಪಾಳರ ಕಂಣ್ಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೭ ; 1110).
[< ಸಂ. ಉರ್ವೀಪಾಲ]

ಉರ್ಬು$_1$ 'ಉರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಉರ್ಬು$_2$ 'ಉರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಉರ್ಬುಗುಂದು, ಉಬ್ಬುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಉರ್ಬುಗೆಡು : ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯಲೆಳಸಿ ಬಂದು ಮೆಯ್ಮ ತೀಂಟಿಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರಳ್ದು ಪೋದ ತಾಣದೊಳ್ನಿಂದು ಗರ್ಬಿಂಗಗಿದುರ್ಬುಗುಂದಿ ಹಮ್ಮದಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). **ಉಬ್ಬುಗುಂದು** : ತಾರ್ಕಿಕರುಬ್ಬುಗುಂದಿದರುತ್ತಮೋತ್ತಮ ಬಾಚಿರಾಜನುದಾತ್ತಮಹಿಮನು ಮರ್ತ್ಯನೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೪). [ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಕುಂದು$_1$]

ಉರ್ಬುಗೆಡು, ಉಬ್ಬುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೆಡು ; ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗು : ನೀತಿಗೆಟ್ಟಿಂ ಮುಱಿದು ಮಿಗೆ ಮನಂಗೆಟ್ಟಿನಾನುರ್ಬುಗೆಟ್ಟಿಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೩). **ಉಬ್ಬುಗೆಡು** : ಕಳವಳಿಸದುಬ್ಬುಗೆಡದಡಿಯಿಡದೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೨) ; ಉಬ್ಬುಗೆಡದಿರಿ ಕರ್ಣ ಪಾರ್ಥ ಸಗರ್ಭರಹಿರೋ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೩). [ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$) + ಕೆಡು]

ಉರ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಯೌವನ ಏರುತ್ತಿರುವವಳು ; ಏರುಂಜವ್ವನೆ : ಕೊರ್ಬಿದ ಶರೀರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಪಾಂಗೆ ಕೆಂಗೂದಲುರ್ಬುಜವ್ವನೆ . . . ಎಡೆಯಾಡುತ್ತಿರೆ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೨೫).
[ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಜವ್ವನೆ]

ಉರ್ಬೇಱ್ 'ಉರ್ವೇಱ್' ನೋ.

ಉರ್ಬೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗಿಸು ; ನಿಗುರಿಸು : ಒರ್ಮೆಯೆ ಮುಟ್ಟೆವಂದುದು ಬೆರಂಟುತ್ತುಂ ಮುಹೀರಂಗವಂ ಕೆಲೆದುರ್ಬೇಱಿಸುತಂಗವಂ ಮೊನೆಯಿಡುತ್ತುಂ ಶೃಂಗವಂ ಪುಂಗವಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩೬).
[ಉರ್ಬೇಱ್ (< ಉರ್ವೇಱ್) + -ಇಸು$_3$]

ಉರ್ಮಟಿ, ಉರಮಟ್ಟ, ಉರ್ಮಟ್ಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಉದ್ಧಟ ; ಧೂರ್ತ ; ಧಾಂಡಿಗ : ಆ ಉರ್ಮಟಮಂದೀಕಡೆ ಹೋಗಬ್ಯಾಡೊ . . . ನಮ್ಮ ಮನೆತನದ ದರ್ಜಾಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ (ಎತ್ತಿಕೈ. ೭). **ಉರಮಟ್ಟ** : ಅವನು ಬಹಳ ಉರಮಟ್ಟ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಉರ್ಮಟ್ಟ** : ಅಂವಾ ಏನ ಬರೇ ಉಲಕೋಚಿನ ಇಲ್ಲಾ, ಉರ್ಮಟ್ಟನೂ ಇದ್ದಾನ (ದೀಪಹ. I, ೨೯). [← ಮರಾ. ಉರಮುಟ್. / ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]

ಉರ್ಮಟ್ಟ 'ಉರ್ಮಟಿ' ನೋ.

ಉರ್ಮೆ 'ಊರ್ಮೆ' ನೋ.

ಉರ್ಲಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕೂದಲುದುರುವ ರೋಗ (ಎಸಮ್ಮೈ. XV, ೪೨). [ಉರ್ಲು ?+ ಜಾಡ್ಯ]

ಉರ್ವ 'ಉಱುವ' ನೋ.

ಉರ್ವಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರು. ೨. ವರ್ಷ. ೩. ಧ್ವನಿ; ಸಪ್ಪಳ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವರ, ಉಬ್ಬರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ : ಹರನುರಿಗಣ್ಣ ಕಾಯ್ಪು ಸಿಡಿಲೆಟ್ಟಿರಮುರ್ಬಿಪ ಬಾಡಬಾಗ್ನಿಯುರ್ವರಮುಱಿಯಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ವ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕೋಳ ಪೊಡರ್ಪು (ಶಾಪಮುಂ. ೧೯೦-೧೦೬೦ ; 1189). **ಉಬ್ಬರ** : ೧. "ಉಬ್ಬರಂ, ಉಬ್ಬಟಿ . . . ಪೆರ್ಚುಗೆ — ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೩೪) ; ಬಱಸಿಡಿಲೆಱಪಂತಿರೆ ಬಂದೆಱಗಿದರಂತಳ್ತು ಬಾಳ ಕೀೞ್ಮೊನೆಯಿಂ ತಳ್ತಱದಱಿದುಬ್ಬರಮೆಂಬಿವನಱಿದಿಱಿದರ್ ಪೆಣಬಣಂಬೆಗಳ್ ನೆಗೆವಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೨) ; ಪಾಪದುಬ್ಬರದಿಂ ದೈವವಿರಕ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೨) ; ನಾನಾ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಿರ್ವರುಂ ತಱಿಸಂದುದ್ಧತ ಭಾವದುಬ್ಬರದಿನೇನುದ್ವೃತ್ತರಾಗಿರ್ದರೋ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬) ; ಕೃಪನುಬ್ಬರದ ಗರ್ವವ ಮುಱಿದು ಕೃತವರ್ಮಕನ ನೋಯಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೬) ; ಉಬ್ಬರದ ದುಗುಡದ ಬಂಧನವ ಪರಿಹರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೧೩). ೨. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ: ಸೂಳೆಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಮಾಬ್ಬುಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಅಬ್ಬರಂ ಪಿರಿದಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೩ ವ) ; ಮುಂಭಾಗದಲಿ ವಿಜಯದುಬ್ಬರದ ಭಟರೈತಂದರು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೬೯) ; ಬಿನ್ನಣಂ ಪಾಱಿತು ಪಾಳಿ ಬರ್ದು ಕೆಲಸಾರ್ದುದು ಕೈಮೆ ಕಬಿಲ್ದುದುಬ್ಬರಂ ತಾಱಿತು (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೦೯). ೩. ಉದ್ವೇಗ; ಆವೇಗ; ವೇಗ: ಪರಕಾಂತಾನಿಕರಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತುಮನಮಂ ಸಂತೈಸಲೇನಾಱದುಬ್ಬರದಿಂದುಬ್ಬರ ಮಾಗೆ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩೫) ; ಜೋಡಿಸಿದರುಬ್ಬರದ ಮದಗಜವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨) ; ಕೂಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದರುಬ್ಬರ [ದ] ಸಿಡಿಲ್ಕೋಟಿ ಜೊತ್ತಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೯) ; ಮುದದೆ ಕೋಲುಗಳನು ಪೊಯ್ಯುಬ್ಬರಕೆ ಮಿಗೆ ಮೇಲುದು ಜಾಱೆ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೧೧೧). ೪. ಏರಿಕೆ ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಭರತ: ನದಿಗಳುಬ್ಬರಮುಡಗಿ ತಿಳಿದು ಪರಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩). 'ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ' ಪರಾ. ೫. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಆನಾಹಃ, ವಿಬಂಧಃ – ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦) ; "ಉಬ್ಬರ – ಬಾಯುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬೆರೆ = ಮಂದವಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬರ. / ಪ್ರಾ. ಉವ್ವರ = ಘರ್ಮ, ತಾಪ]

ಉರ್ವರಾಜಿತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸಿದವನು : ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು ನೃಜಿತನು ಉರ್ವರಾಜಿತನು . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವರಾಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ ; ರಾಜ : ಉರ್ವರಾಪಾಳನಿನಿಟ್ಟ ಪಾಸರ ಚತುಸ್ತ್ರಿಕ ಮಾತ್ರದೊಳಾವುಪಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದು ಕೊಂಡುಕುಡುವೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾಪಾಲ]

ಉರ್ವರಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉರ್ವರಾಮರ ಸಭಾಭ್ಯಂತರ ಲೋಹಾಸನಸ್ಥಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ ವ).
[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಅಮರ$_3$)]

ಉರ್ವರಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಅಂಭೋಧಿಯುಂ ರವಿಯುಂ ಚಂದ್ರನುಮುರ್ವರಾವಳಯಮುಂ ನಿಲ್ವನ್ನೆಗಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೫೯ ; 1159). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾವಲಯ (ಉರ್ವರಾ + ವಲಯ)]

ಉರ್ವರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ ; ನೆಲ : ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ಸಮುದ್ರಿತೋರ್ವ್ವರೆಗೊರ್ವ್ವಂ ಪತಿ (ಎಇ. XXVII, ೫-೧೦ ; 1082) ; ಉರ್ವರೆಯ ಧನಮೆಲ್ಲವುಂ ನಿನಗೆ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸರ. ೫-೧೬೦). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೆಲ ; ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ : ಸರ್ವರ್ತುಕಮೆ ಬನಂ ನೆಲನುರ್ವರೆಯ್ತೆ ಕೊಳಂ ಸಮಂತು ಪೂಗೊಳನೆ ಬಱಿಕ್ಕುರ್ವೀಧ್ರಂ ರೋಹಣಮೆ ಗಡ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾ]

ಉರ್ವರೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉರ್ವರಾಪಾಳ : ಇರ್ಪತೊಂದುರ್ವರೇಶ್ವರರಂ ನೀಂ ತಱಿದೊಟ್ಟಿದೈ ಪರಶುರಾಮಾಕಾರದಿಂದಚ್ಯುತಾ (ಜಗವಿ. ೧-೬೦).
[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಉರ್ವಸಿ (ನಾ). ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಱುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಂದುಗುೞ್ವವೊಲೊಪ್ಪಿರಲ್ ಬಲದೊಳುರ್ವಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಿಸೆ] ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೭). [< ಸಂ. ಉರ್ವಶೀ]

ಉರ್ವಾರು (ನಾ). ೧. "ಸೌತೆಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ೨. ಮೆಕ್ಕೆಗಿಡ: "ಉರ್ವಾರುಃ, ಚಿರ್ಭಟಃ–ಈ ೨ ಮೆಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೭); "ವಾಕುಳಮೆನೆ ಸೌತೆ ಉರ್ವಾರುಮೆನೆ ಮೆಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೭). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಾರುಕೆ (ನಾ). = ಉರ್ವಾರು ೨ : "ಉರ್ವಾರುಕಂ ಕರ್ಕಟೀ ನಾಮವಿಶೇಷಂ ಚಿರ್ಬ[ಟಂ] ವಾಳುಕಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮–೩೧). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ : ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯೊಳೆ ನಿನ್ನ ಚರಿತ್ರಂ ಚಿತ್ರಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೩); ಉರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ ನಾನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೫). ೨. [ಛಂದ] ಮಗಣವೆಂಬ (---) ಮೂರು ಗುರುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಆಶೀರ್ವಾದದೊಳುರ್ವಿಯುಂ ಪರಬಲಂ ಮುತ್ತಿರ್ದೊಡಾ ತೋಯಮುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೭). [ಸಂ. ಉರ್ವೀ]

ಉರ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. (ನಾ). ೨. ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉರ್ವೀಜ]

ಉರ್ವಿತಳ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಖಿಳ ವೇದಂಗಳನೊಯ್ದುರ್ವಿತಳಮಂ ತಾಂ ಚಾಪೆವೊಲ್ ಸುತ್ತಿದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೪). [ಉರ್ವಿ + ತಳ$_2$ (= ತಲ$_1$)]

ಉರ್ವಿಧರ (ನಾ). = ಉರ್ವೀಧರ : ಉರ್ವಿಧರದಗ್ರದಲಿ ದೇಹಮುರ್ವಿಯಾತ್ಮನ ಕಾಂತಿಯಲಿ ಮುಕ್ತೂರ್ವಿಗೈದೇನಿರಘನಿರುಪಮ ನಿಗಮನಾಗುವನೂ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೯–೬೦). [ಸಂ. ಉರ್ವೀಧರ]

ಉರ್ವಿನಂ, ಉರ್ಬಿನಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಳವಾಗಿ :"ಅಣಿಯರಮುಬ್ಬಿಡಿಗಮುಗುಂದಲೆಯುರ್ವಿ[ಪಾಠಾಂ.ರ್ಬಿ]ನಂ ನೂಳದೆಂದು ಪಿರಿದೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೮೩); ಲತಾಂಗಿ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬರಸಿಗಮುರ್ವಿನ ದೊಸಗೆ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟದ ತನೆಯನತಿಪ್ರಕಟವಿಶದಯಶನೆಜೆಯಂಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭–೧೪; 1096). **ಉರ್ಬಿನಂ** : "ಉರ್ಬಿನಂ ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ ೨). [ಉರ್ವು + ಇನಂ (< ಇನ್ನಂ)]

ಉರ್ವಿಪ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ಅತಿಶಯಧವಳೋರ್ವಿಪೋದಿತಾಳಂಕೃತಿ ಮತಿ ನೀತಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರತೀತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೭). [ಸಂ. ಉರ್ವೀಪ]

ಉರ್ವಿಸು, ಉಬ್ಬಿಸು, ಉರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಬಲಿಸು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು : ನೆಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟುದಗಿಂಡೆಯಾಗೆ ನೆಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿ ದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೯); ಉರ್ವಿಸುವ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಗುಡಮಿಶ್ರಂ ತಾನದು ದೋಷವಿನಾಶನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೭); ಅನಿಳನುರ್ವಿಸಿ ತೀಡೆ (ಜಗವಿ. ೪–೩೯). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿಸು : ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಗರ್ವ ಘನಜಾಳಮಂ ಉರ್ವಿಸುವಂತೆ ಕಾಮ ತೋಮರ ಜನಿತಾಗ್ನಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೫); ಮೇಳಂಗೈದುರ್ವಿಸುತೆ ಶ್ರುತಿಯಂ ವೀಣೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೮೭); ಕವಿಗಳ್ ಮೋದದಿನುರ್ವಿಸುವುದೀ ಪ್ರಬಂಧಮನಿಳೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೧–೨೩). **ಉಬ್ಬಿಸು** : ೨. ಹೊಸ ಮಸೆಯ ಹೊಗರಂಬುಗಳ ನೆಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೧); ಪಣೆಗಣ್ಣುರಿಯನುಬ್ಬಿಸಿ ತನುವನೊಡ್ಡಿದನಭವ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೩). **ಉರ್ಬಿಸು** : ೧. ಮನುಜರದ್ಭುತಚಿತ್ತರಾಗುತ ತನತನಗೆವುರ್ಬಿಸುತಪಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೭–೮). ೨. ದೋರ್ಬಲವದ್ದಂ ಡೇಶರಿಂದುರ್ಬಿಸುವ ಪೆಸರ ಸಾಮಂತರಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೨೨). [ಉರ್ವು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರ್ವೀಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರುರ್ವೀಚಕ್ರಸ್ತುತಪಾದಪಂಕಜರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೧೭). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚಕ್ರ)]

ಉರ್ವೀಚರ (ನಾ). ನೆಲದಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಭೂಚರ: ಆಗಸದೊಳ್ ಪಣ್ಣಿದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣೆಗೆಯಿಭಂಗಳ್ ಚಿಹ್ನಮುರ್ವೀಚರಪ್ರಸರಕ್ಕುರ್ವಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೮). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚರ)]

ಉರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ : ವನದೊಳ್ ಮದೀಯ ಪಿತೃಗೆಂತುಂ ವೈರಮುರ್ವೀಜರಾಜಿಗಳೊಳ್ (ಪಂಚಾನೂ. ೧೧–೧೨೭). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ : ಏನೆಸೆದುದೋ ತನ್ಮಂದರೋರ್ವೀಧರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೫). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧ್ರ (ನಾ). = ಉರ್ವೀಧರ ೧ : ಉರ್ವೀಧ್ರ ರೋಹಣಮೆಗಪಾ ವರ್ಣಸಲಜಾವರಣ್ಣ ತಜ್ಜನಪದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೧೦). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಪಾಲಕ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ತದುರ್ವೀಪಾಲಕಂಗಿಷ್ಟಸುಂದರಿಯರ್ ಸುಂದರ ರೂಪೆಯರ್ ಸೊಬಗೆಯರ್ ಕೂರ್ತಿರ್ಪರುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೨). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಪಾಲಕ)]

ಉರ್ವೀಭರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಭಾರ; ರಾಜ್ಯಭಾರ : ಸೀಸೊರ್ವರ್ ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತುನಿಂದಿರ್ ದೊರೆವೆತ್ತು ರ್ವೀಭರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೪); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗದುರ್ವೀಭರಮಂ ನಂದನನೊಳಭಯರುಚಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ತಾಂ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೪–೬೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀರುಹ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ : ಮುಳಯೋರ್ವೀರುಹ ಕುಂಕುಮದ್ರವಯುತಂ . . . ಗಂಧೋದಕಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೭೨). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಹರ್ಷ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಆನಂದವುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ವಂ . . . ಚತುರೋಕ್ತಿ ಪ್ರಚುರಾರ್ಥ ಕಾವ್ಯಜನಿತೋರ್ವೀಹರ್ಷನಂ ಹರ್ಷನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೮). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಹರ್ಷ)]

ಉರ್ವು$_1$, ಉಬ್ಬು$_1$, ಉರ್ಬು$_1$, ಊರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಮೇಲೆ ಏಳು : ಭಟರ್ಕಳ ರೌದ್ರಮುಪ್ಪ ಕೆಯ್ದುಗಳಿನಗುರ್ವಿನದ್ಭುತದಿನುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫); ಪರಿವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪೊನಲೊಳುರ್ವಿದ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ತಲೆಗರೆಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೯); ಕಟಕಾಂಚೀಸುಸ್ವನಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಕಂಕಣಝೋಂಕಾರಮುರ್ವೆ . . . ಕೂಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೨೨೦); ಬರಿಪೊಯ್ಯುರ್ವೆ ನಿಮಿರ್ಚೆ ಬಿಕ್ಕುಳಿಕೆ ಮೆಯ್ಯ್ ಮುಯ್ಯಾಗೆ ಕಂಪಕ್ಕೆ (ರಸರ. ೪–೧೯೦). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಮೀರು; ಬೀಗು; ಅಗಲಿಸು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಹಿಮಾಚಳಮಾಯ್ತೆಂಬಿನಮುರ್ವಿ ಪರ್ವಿ ಪರಿದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೦); ಉರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವಿದ ಮುರ್ವಿಂದೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಶಾರ್ದೂಲವನೆಚ್ಚೊಡೊಡೆಹಾಯುತುರ್ವಿ ಚಂದನವತಡೆಗಡಿಯಲುಸುತ್ತಿ ಕೊಂಡಿರ್ದ ನಾಗರ ಹೆಡೆವಣಿ ಸುರಿದುವೇನೆಂಬೆ (ಸೋಹತ. ೧೯–೨೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಿಸು : ಪರಿಜನಮುರ್ವೆ ಬಂಧುತತಿ ಕೊರ್ವೆಯಶೋಲತೆ ಪರ್ವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೧೦); ಹರ್ಷಮನಾನುತುರ್ವುತುಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೬–೩೩). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರ ಪಡು: ಗರ್ವಿಯೋಗಾಚಾರಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರವನೆ ಬಗೆದುರ್ವದಿರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೯೭). **ಉಬ್ಬು$_1$**: ೧. ಬೊಬ್ಬೆಯಾರ್ಭಟೆ ಬಾಣ ಬಿಡುವ ಕೋವಿಯೊಳುಬ್ಬಿತೀವಿದ ಬಲಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗ ಕೆಸರೆಯ ಮುತ್ತಿದ ಹೆಬ್ಬಲವನು ತುಡುಕಿದರು (ಕಂಠವಿ. ೩–೭೩). ೨. ಜಲನಿಧಿಯುಬ್ಬಿದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೨); ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಗಿತು (ಭರಚ. ೧–೪೦). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ದ ಬೇಡರ ಗರ್ವದಗುರ್ವಂ ಕೆಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧–೨೧೦); ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩–೧೫೦); ಕೋಕಿಳ ಮಂಜುನಿನಾದಮಂ ನೆಗಟಿ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಗಳುಬ್ಬೆ . . . ಬಂದುದು ಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೩).

ಉರ್ಬು$_1$: ೧. ಉರ್ಬಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ನೀರ್ವೊಲ್ ಕೋಶದಿಂದಂ ಮದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೮) ; ಉರ್ಬಿ ಮರ್ಬು ಪರ್ಬಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೨). ೨. "ಉರ್ಬು — ಉತ್ಸಾಹೋದ್ವರ್ತಸಂಯೋಃ" (ಶಮಧಾ) ; ಪೆಂಪಿಂದಮುರ್ಬಿದ ಗುಣ್ಪಿಂದಮಿದಬ್ಧಿಗಗ್ಗಳಮೆನಲ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೫) ; ಒಳ್ನುಡಿವೊಂದಬ್ಬರಮುರ್ಬಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೯) ; ಪರಿತರ್ಪ ಕಾಲ್ಗಳೊಳ್ . . . ಸುೞಿದಾಡಿ ಮತ್ತೆಯುಂ ಕಳೆಯಲಿನಿತ್ತುಮಾೞಳವಳುರ್ಬಿದ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೬). ೩. ನೀಲಕಂಠದೇವನಂ ಬಳಿಕ್ಕಮುರ್ಬಿ ಕೊಂಡಾಡುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೦೬) ; ಗರತಿಗೆಲಸವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೪. ಉದ್ದವಾಡು ; ನಿಮಿರಿಸು : ಪಲ್ಗಿರಿದು ಪುರ್ಬನುರ್ಬಿ ಬೆರಲ್ಗೊನೆಯಿಂ ತುೞಿಸಿ . . . ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದ ದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೧). **ಊರ್ವು** : ೨. ನಳಿತೋಳು ಸುಳಿಗುರುಳು ಮುಂತೂರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ . . . ಅಬಲೆಯರು ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೨). [?]

ಉರ್ವು$_2$, ಉಬ್ಬು$_2$, ಉರ್ಬು$_2$ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಅತಿಶಯ; ಉನ್ನತಿ : ಅವನಿತಳಂ ಕ್ಷಾಂತಿಯೊಂದುರ್ವರ್ನ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೭ ; 929) ; ಉರ್ವಿನ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ದುರ್ಯೋಧನನುಂ ಭೀಮನೊಳೆ ಸೆಣಸಿ ಗದೆಯಂ ಕಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೯); ಬಿಸಿಲುರ್ವಿಂದಳ್ಕಿ ಬೆಂಬೀೞದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೧). ೨. ವೇಗ ; ರಭಸ : ಬೆಂಕೆಯ ಪೊಯ್ದುರ್ವಿನೊಳೆ ಕೊರಗಿರ್ದ ಲತೆಗಳ ಕೊನೆಕೊನೆಯನೆ ದಹನನಳುರ್ದು ಕೊನೆಗೊನೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೭). **ಉಬ್ಬು$_2$**: ೧. ತೆಗೆದುದಾಚೆಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೭) ; ವನಜದಳಾಯತೇಕ್ಷಣೆ ಮಂಡಿಸಿದಳು ಘನಪರಿತೋಷದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೩೨). ಬಿಸಜಗಂಧಿಯ ನಿಡುಪುರ್ಬು ಕುಸುಮಶರನ ಸಿಂಗಾಡಿಯುಬ್ಬು (ಕಂನವಿ. ೯-೩೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹ : ಜಾಜಿದುಬ್ಬಿನ ಹೊತ್ತು ದುಗುಡದ ಮೋಜಿಗಳ ಮೋನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೫) ; ಧುರಗಲಿಗಳು ದುರ್ಗದಾಳ್ವೇರಿಯಮೇಲೆ ಪರಿಶೋಭಿಸಿದರುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪೪). ೪. ಗರ್ವ ; ಅಹಂಕಾರ ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಗಾಜುಗೆಡೆದೆನು ನಿಮ್ಮನೋಲೆಯಕಾಜತನದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೪) ; ಉಬ್ಬು ಮುಜಿದು ಖಾನರು ಹಿನ್ನೆಲೆಗೈದಿ ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಂಡರಾಕ್ಷಣದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೯೧). **ಉರ್ಬು$_2$**: ೧. ತನು ರೂಪ ವಿಭವ ಯೌವನ . . . ಇಂದ್ರನ ಬಿಲ್ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯುರ್ಬು ಪರ್ಬಿದ ಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೯-೪೬); ಅಂಬರಮಂ ಬಿಸುಟುರ್ಬಿನಂಧಕಾರಂ ಕವಿತರ್ಪಿನಂ ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನುಮರ್ಕನುಮಸ್ತಮೆಯ್ದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫) ; ಭೋರ್ಗರೆವ ರವದುರ್ಬಿನಿಂ ಪರ್ಬಿನಿಂ (ಚಬಪು. ೪೯-೨೯). ೨. ನೆಗೆದುರಿಪೌರ್ವಾನಳನುರ್ಬುಗಳೆನಲುಂ ನೆಗೆದುವಹಿಮಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೨). ೩. ಭೂಪರಾನಂದದೆ ಛತ್ರ ಚಾಮರದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ನಡೆತಂದು ಚಿತ್ತದುರ್ಬೊಂದಿರೆ (ದಶಕು. ೮-೨). ೪. ಮದಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂತೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ಬೀೞ್ವನಿತು ವಿಸಟಂಬರಿವಂ ಆವುರ್ಬಿಂದೊಂದು ಬಾರಿ ದುಃಖಂಬಡೆವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೧೮) ; ನಾಂ ಮುನಿದೊಡಂ ಜವಂ ಮುಳಿದೊಡಮುರ್ಬಿನೊಳಾಂತು ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟಿರ್ದೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧) ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿ ಸಂಕಲೆಯಂ ಸರ್ಬಾಂಗದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಡಲ ನಡುನೀರೊಳ್ ತನ್ನುರ್ಬಿೞಿಯೆ ಬಿಸುಟು ಬಾಯೆಂದೊರ್ಬನ ಕೆಯ್ಗಿತ್ತನ್ (ದಶಕು. ೧೨-೫೦).

ಉಬ್ಬುಡುಗು = ಗರ್ವ ಅಡಗು ; ಹೆಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು : ಅಂದು ಬಸವಣ್ಣನುಬ್ಬುಡುಗುತಂ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೧೧-೮೪).

[< ಉರ್ವು$_1$]

ಉರ್ವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಹಿಗ್ಗು : ಇದೊ ನಿನ್ನ ಪತಿ ಬಂದನೆಂಬ ನಲ್ನುಡಿ ಕೇಳಿ ಮುದವೇಱಿ ಮೊಗಸಿರಿವಡೆದು ಕದುಬಿಯುವನೆ ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊದವಿಪುದುರ್ವುಗೊಂಡೊಡನೆ (ಹದಿಬ. ೩-೧೧).

[ಉರ್ವು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರ್ವೇೞ್, ಉಬ್ಬೇಳ್, ಉಬ್ಬೇಳು, ಉರ್ಬೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ ಏಳು ; ನೆಗೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು ; ತಲೆದೋರು : ಬಿೞ್ದ ಭರದಿಂದೆ ವಾರಿಯೆರಟಿದ್ದೆಸೆಗಂ . . . ಬಿೞ್ದುದು ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ವೆೞ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬೆೞ್ದು] ಕಡಂಗಿದುವು ಜಳಚರ ಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೩) ; ನೆಗೆದೆತ್ತಂ ಗೋತ್ರಶೈಲಂ ತಳರ್ದು ಮಸಕದಿಂ ತಾಗಲುರ್ವೆೞ್ದುವೋ ವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೫). **ಉಬ್ಬೇಳ್** : ಉಬ್ಬೇಳ್ವ ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊದಸಿತು ವದನವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧) ; ಮೇಗೆ ಮೇಗುಬ್ಬೇಳ್ವ ಸುಯ್ಲಿನ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೫೨). **ಉಬ್ಬೇಳು** : ಕೂಡೆ ವಾನರ ಕಟಕ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಗಾಡಿಕೆಯಲುಬ್ಬೇಳುತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೨೫) ; ಆವೇಶವು ಹೆಚ್ಚಿತು . . . ದುರುಳತನವು ಉಬ್ಬೆದ್ದಿತು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). **ಉರ್ಬೇೞ್** : ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದು ಮಂಜೀರದ ಮೃದುರವಮುರ್ಬೇೞೆಯುಂ ರಮ್ಯ ರಮ್ಯಂಬಡೆದುದ್ಯತ್ಕಂಕಣಾಂತರ್ಝಣರುತಿವೆರಸಾಗಳ್ ವರಸ್ತ್ರೀವಿತಾನಂ ಬಿಡದೇೞಲ್ಕೆೞ್ದನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೫೦). [ಉರ್ವು$_1$ + ಏೞ್$_1$]

ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ (ನಾ). ಲಂಗರಿನಂತೆ ದೋಣಿ ಚಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೊರಡು : ದೋಣಿಗಳಿಗೆ 'ಉಲಂಡಿ' ಎಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರೊಳಗೆ ಹಾಕುವರು (ಕಭಾಗ. ೩೦೮). **ಉಲಾಂಡಿ** : ಬಹು ಸಣ್ಣ ದೋಣಿಗಳ ಅಡ್ಡ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ "ಉಲಾಂಡಿ"ಯೆಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡು ಕಟ್ಟಿ (ಕಭಾಗ. ೧೮೩). [← ಮರಾ. ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ]

ಉಲಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು : ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಉಲಕಗಳು ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿ ಚಂದ್ರನ ಮೈಗೆ ಬಡಿದ ಕುಣಿಗಳೇ ಈ ವರ್ತುಲ ಪರ್ವತಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೦).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲಕು 'ಉಲುಕು$_1$' ನೋ.

ಉಲಕೋಚಿ, ಉಲುಕೋಚಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತುಂಟ ; ಉಡಾಳ ; ಕೇಡಿಗ : "ಉಲಕೋಚಿ–ಕಿಡಗೇಡಿ, ಉಡಾಳ, ತುಂಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧); ಮಹಾ ಉಲಕೋಚಿ ಅಂದರ ಮಹಾ ಉಲಕೋಚಿ ಆದ ಖೋಡಿ ಇಷ್ಟು ಉಲಕೋಚಿ ಇದ್ದರೂ ಬಹಳ ಹುಷಾರಿ ಮತ್ತ (ವೈನಿ. ೨೦) ; ಹೊರಟಿತ್ತು ಉಲಕೋಚಿ ಆಯುಷ್ಯಯಂತ್ರ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾಗೇ ತಿರುಗಿ ನೀರಸವು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೯-೮). **ಉಲುಕೋಚಿ** : ಓಹೋ ಈ ಉಲುಕೋಚೀ ಹುಡುಗನು ಅತಿವೇಗದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರ ಹೋದನು (ಉರಾಚ. ೮೫).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚ ?]

ಉಲಕೋಚಿತನ, ಉಲುಕೋಚಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ ; ಕೇಡಿಗತನ : ಅಯ್ಯ ನಮ್ಮವ್ವ ಅವನ ಉಲಕೋಚಿತನಕ್ಕೇನೂ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ (ವೈನಿ. ೨೨). **ಉಲುಕೋಚಿತನ** : ಇಂತಹ ಉಲುಕೋಚಿತನವನ್ನು ಮಾಡಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರದಂತಹ ತಾಯಿ ಬೇಕು (ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬). [ಉಲಕೋಚಿ + -ತನ]

ಉಲಗ 'ಉಲಿಗ' ನೋ.

ಉಲಚು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಅಳಿಸು (?) : ಹೆಣ್ಣಿಲ್ಲದಮ್ಮನ ಹೆಣ ಚಂದವಿಲ್ಲವು ಬಣ್ಣದ ನಿರಿಯ ಸೊಸೆದಿರು ತೀಡಿದರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಉಲಚವು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೧೬). [?]

ಉಲಪ (ನಾ). ೧. ಪೊದರು; ಪೊದೆ: "ಉಲಪಃ . . . ವಿಟಪಃ — ಈ ೫ ಪೊದಱು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಉಲಪಃ . . . ಜಲ್ಬಜಃ — ಈ ೫ ಹಂಜಳದ ಪುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೬). [?]

ಉಲಪಿ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಾಂಡಿ 'ಉಲಂಡಿ' ನೋ.

ಉಲಾರ 'ಉಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಉಲಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಬಹಿರಂತರುಪವನಂಗಳೊಳ ಹರಹುಮಾ ಪರಭೃತಂಗಳುಲಿವ ರವಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೮); ಪಥಿಕರ್ ಬರ್ಕೆಂದು ಭೃಂಗಂಗಳಿಂದುಲಿವಂತಿರ್ದುದು ಪಣ್ತ ಬಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೮); ಉಲಿಯೆ ಸುರದುಂದುಭಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೨); ಉಲಿವ ಮಂಗಳತರದ ತೂರ್ಯತ್ರಯ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೨೯). ೨. ಮಾತ ನಾಡು; ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ಉಲಿವ ಜನದ ಕಳಕಳರವಮುಮಂ ಮೊಱೆಗುವ ಪಱೆಗಳುಮಂ ಬಾರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೪ ವ); ನಿಲಿಸ ಲೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ದುಱಿದಿರ್ದನಪ್ಪೊಡಂ ನಿಜಸದ ಕೆಪ್ಪನೆಂದುಲಿವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೧೪); ಅಭ್ರದಲಿ ಗುಹ್ಯಕನುಲಿದನೆಲೆ ನಕುಲಾಂಕ (ಕುಮ್ಯಾಆ.೨೩-೧೮); ಸರಳತೆಯ ತೋರಿ ನೀನುಲಿಎನ್ನೊಳು (ಅರುಣ.೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಲ್ಗೆ = ಅಳು]

ಉಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಶಬ್ದ; ರವ: ಒಡನುಲಿದುವು ಬೆರಲ ಕೊರಲ ನಾಲಗೆಯುಲಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಶೂದ್ರಕ); ಎಸೆವ ವಿಮಾನಘಂಟೆಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿ (ಆದಿಪು. ೨-೪೧); ಉಲಿವ ಜಲನಿಧಿಯು ಲಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೦). ೨. ಮಾತು: ಜಲಶಯನೋದರಾಂತ ರದಿನೀ ತ್ರಿಜಗಂ ಪೊಱಮಟ್ಟುದೀಗಳೆಂಬುಲಿ ಸಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨); ಪರಮಾನುಭವಗಳುಲಿಯನುಭವಿಗಳೊಳಕಿವಿಗೆ (ಮುಂಕುಶ. ೨೯).

[< ಉಲಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಲಿಕು 'ಉಲುಕ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಉಲಿಗ$_1$, ಉಲಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಹುಲಿಗಲ ಗಿಡ: ಉಲಿಗನಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದೊಳ್ ತಿಲತೈಲಮನೊಂದುಗೂಡಿ ಕುಡಿಸಲ್ ಕಿಡುಗುಂ . . . ಮಹಾಮಯಂ (ಖಮುದ. ೧೪-೫೬); ಹುಣಿಸೆಯ ಹುರು ಪಲು, ಬಿಳಿಯ ತರಗು, ಉಲಿಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಆಡುಸೋಗೆ ಇವಂ ಸಮಾನಂ ಗೊಂಡು ಸುಟ್ಟು . . . ಅಜೀರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೪೮). **ಉಲಗ**: ಕಾಂಚತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಉಲಗನ ಬೇರಿನ ತೊಪ್ಪಡೆ . . . ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ನಸ್ಯಮಾಡಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ಮೊಲ ನಾಗರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣವಹುದು (ವಿವೈವಿ. ೯೯). [< ಹುಲಿಗ?]

ಉಲಿಗ$_2$ (ನಾ). ವಾಚಾಳಿ; ಹರಟೆಮಲ್ಲ: ಉಂಗರ ಮಾತು ಉಲಿಗರ ತೋಟಿ ಎತ್ತ ಲಿಂಗಾನುಭಾವದ ರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯವೆತ್ತ (ಚೆನ್ನವ. ೬೩-೨).

[ಉಲಿ$_2$ + -ಗ$_3$]

ಉಲಿಗ$_3$ 'ಉೞಿಗ' ನೋ.

ಉಲಿಗ$_4$ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ; ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ; ಊಳಿಗ ದವನು (?): ಇದಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸಾಮಿಸರು ಗಲುಡಗಳು ಉಲಿಗರು ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಹಲರು ಕಳಿಲೆಹಲರು ಹಂಪಪುರದ ಹಲರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೧೬-೧೪; 1652).

[< ಊೞಿಗ?. / ಮರಾ. ಉಲಿಂಗ = ಸೇವೆ; ಕೆಲಸ]

ಉಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗೆಜ್ಜೆ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗುಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೨). [ಉಲಿ$_2$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಉಲಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಡಲಿಗೆ; ಉಂಡ್ಲಕಾಳು (ಕರಾ). ℙ ಹಲಸಿನ ತೊಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಸೊಡೆ ವೆರಸಿ ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪವೆಱೆದಟ್ಟು ಬಡಗಸಂಡಿಗೆಯುಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತೆ] ಮಾಡಿಯುದ್ದಿನ ಸಂಡಗೆಯೊಳದ್ದಿ . . . ನಸು ಹುಳಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವಿಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೨). [?]

ಉಲಿಪ, ಉಲಿಹ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ: ರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಯುಲಿಪದಂತೆ ಮಧುರವಾದ ಪಾರಿವದುಲಿಪಂಗಳುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭೫ ವ); ನಾನಾ ಜಲಚ್ಚರಿಯುಲಿಪದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಹೆಗ್ಗೆಱೆಯಂ ಕಂಡು ಬೀಡಂಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೬; 1122); ಪರಪುಟ್ಟ ಮಯೂರ ಕೀರ ಪಾರಾವತಂಗಳುಲಿಪಮುಂ (ಮಹಾಪು. ೮-೮೧ ವ). **ಉಲಿಹ**: ೨. ಮಾತು: ಆವು ಸತಿಯರಾದೆಪ್ಪೆವೆಂಬುಲಿಹವೆಂಬುದು ಬಂದ ಕಾಲ ಗುಣವೋನಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೬). [ಉಲಿ$_1$ + -ಪ$_1$]

ಉಲಿಪು, ಉಲಿವು, ಉಲುಪು, ಉಲುವು, ಉಲುಹು (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಮಾತು: ಬೇಲಿಯ ಕೆಲದೊಳಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಣುಲಿಪಿಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಣುರಿವಿಂಗ, ಣಪಿಪಿನಂ] ಮುಳ್ಳೊಳಕ್ಕಂ ಗೆಂಟಾಗಿ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಪೊಱೆಲೊಳಾದುಲಿಪುಮಂ ಪಱೆಯ ರವಮುಮಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೭); ಲತಾಂಗೀ ಜನ ದೊಂದು ಮೆಲ್ಲುಲಿಪುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೮); ಗಿಳಿಗಳಂ ಸೋವ ಪಾಮರೀಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ (ಚಬಪು. ೧೧-೯). **ಉಲಿವು**: ಪಕ್ಷಿ ಗಳ ಉಲಿವು ಕೇಳಬಂದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೬೭); ನಿನ್ನ ಹಳಸದೀ ನಲಿವಿ ನುಲಿವಿನ ಸನಿಹಕೆ (ಗೀಳಿವಿಂ. ೮-೧೧೪). **ಉಲುಪು**: ತಜಗೆಲೆಗಳಂತೆ ಬೆದಱಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀೞ್ವ ಪಕ್ಕಿಗಳುಲುಪುಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦); ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡಿಂದು ನೆಗೞ್ದು ಕಂಠದುಲುಪಂ ಕೀರಾಳಿಯೇ (ಉದ್ಧಟ. ೭-೬೩); ಉಲುಪಡಂಗಿದ ವಾದಿಯಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೪೯). **ಉಲುವು**: "ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪಳ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨); ಗಿಳಿರಾಮ ತವರೂರ ಉತ್ತತ್ತಿ ವನಕ ಉಲುವಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೬೨); ನಮಗೂ ಎಂಥಾ ಉಲುವು ಆನಿಸಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೧೯೫); ಊರಳಿದು ಉಲುವಡಗಿ ಭೇರಿನಾದವು ನಿಲಲು (ಸಿದ್ದಪು. ೩೮-೩). **ಉಲುಹು**: ಅಳಿದುವೌ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಿರಿಯೆಂ ಬುಲುಹ ಕೇಳುತ ಪಾರ್ಥ ಬಂದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩); ಗಂಧೇಭ ಗಮನೆಯರುಗಳು ಅಂದವಡೆದ ಚರಣಾಭರಣಗಳುಲುಹಿಂದಲೈದಿದರಿ ಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೫); ಕುಂದದ ಗದ್ಗದದುಲುಹಿಂದ ಸಖಿಯೊಡ ನೆಂದಳು ಮಾಱುತ್ತರವ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೩೪). [ಉಲಿ$_1$ + -ಪು$_1$]

ಉಲಿಪುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಆಲಿಸು; ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳು: ಇಲಿಯುಲಿಪುಗೇಳ್ವ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಕ್ಕನೆ ಪಾಱಿ ವಾಯ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೯ ವ); ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೧).

[ಉಲಿಪು + ಕೇಳ್]

ಉಲಿಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಿಮಿರಿ (ನಾ). ಒಂದುಗಿಡ; ಮುದವಸಲೆ: "ವರುಣಃ . . . ಉಲಿ ಮಿರಿ, ಬಸಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಲಿಮಿಡಿ, ಉಲಿಮಿರಿ]

ಉಲಿವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಚ್ಚಪುಚ್ಛಮಾಮ್ಲಾನಮ ನಲುಲಿವಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮). [?]

ಉಲಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಲಿಯುವ ಹಕ್ಕಿ: ಪೊರಮಡಿಸಿದುಲಿವಕ್ಕಿಯಮ್ಮ ಸಂಜೆಯೊಳವಂ ಗೂಡುಗೊಳಿಪಂತೆ ಕೂಡಿ (ಗೀಳಿವಿಂ. XV, ೬).

[ಉಲಿ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಉಲಿವು 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿಸು ; ಮಿಡಿ; ಮಿಾಟು : ಕಲಿಯೆಜಿಯ ವಸುದೇವ ನಾಕೆಯ ಪೊಳೆವ ವೀಣೆಯು ಕೊಂಡು ತಂತಿಯನುಲಿಸಿ ಕೆಳಗಿರಿಸಿದನು ತರಿಸಿದನುಳಿದ ವೀಣೆಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೮). [ಉಲಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಲಿಸು$_2$ (ನಾ). ಧ್ವನಿ ; ಸದ್ದು : ಎಲೆ ವೃಷಭ ಗೇಹಪತಿ ಮನವಲಸವೆ ಬಳಿಗಂತು ಗಟ್ಟಿಯಾತ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ಥಲಮುಂ ರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದಪನುಲಿಸಿಲ್ಲದೆ ತೊಲಗು ಪೋಗು ಕಾಣದ ಮುನ್ನಂ (ರಸರ. ೧೯೯-೧೬).
[ಉಲಿ$_1$ + -ಇಸು$_4$]

ಉಲಿಹ 'ಉಲಿಪ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲ, 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲೆ 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಅಳುಕವಾದುದು ಸರಳಪಂಜರಂ ಮತ್ತದರನುಲುಕಿಸುವೆನೆನುತಲದ್ಭುತರೂಪಮುಂ ತಾಳ್ದು ಗಗನಕಂ ಪಾರಿಬಿದ್ದಂ (ತುರಂಗ. ೧೫-೩೬).
[ಉಲುಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಲುಕು$_1$, ಉಲಕು, ಉಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು ; ನಡುಗು ; ಅಲ್ಲಾಡು ; ಮಿಸುಕು : "ಉಲುಕು – ಶರೀರಸ್ಫುರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಉಲುಕಿದರೆ ನಾಲಗೆಯ ತೊಡಬೆಯ ಕಳಚುವೆನು ನಿಲ್ಲೆನುತಲಾ ಕುಂಡಳಿತ ಕಾರ್ಮುಕನೆಚ್ಚು ಕಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೫); ಉಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೋಕಿ ನಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೇಕಿಯುಲಕದಿರ್ಪುದು ಕೊಂಚೆಯಲುಕದಿರ್ಪವದಂಚೆ (ಚೆಬಪು. ೩೫-೩೧) ; ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಂಗ ಸಾಕು, ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಉಲುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೮). ೨. ಅಳುಕುಂಟಾಗು ; ಶಂಕೆತೋರು : ಗಿಳಿಯ ರೂಪಿನ ಗುಪ್ತಚರನೆಂದುಲುಕುತಿದೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ಚಿತ್ತವ ತಿಳುಹೆನಲು ಕಂಡಜಿದು ಬೇಹಿನ ದೂತನಿವನೆಂದು (ತೊರರಾ. ೬-೪-೨೪) ; ತಾನು ಇಂಥಹ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಏಕಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆನೋ ಎಂದು ಉಲುಕಿದ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೯೯).
ಉಲಕು : ೧. ನನ್ನ ಸಹಾಯದ ಹೊರತು ಈ ಹುಡುಗನು ಉಲಕಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೪೭). ೨. ಮನಸು ಉಲಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
ಉಲಿಕು : ೧. ನೆನಹಿನೊಳ್ ಬಗೆವೆರ್ಚಿ ಪಂಚಾಮೃತಂ ಮಾಡಿ ಉಲಿಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲುಕಿ]ದೊಡೆ ಪಂಚಾಮೃತಂಗಳಂ ಮಾಡುತುಂ (ರುದ್ರರ. ೫೭-೧೫).

ಉಲುಕಾಡು = ಅಲುಗಾಡು ; ಅಲ್ಲಾಡು ; ಚಲಿಸು : ನಮ್ಮ ಶರೀರವು ನೀರಿಗಿಂತ ಹಗುರಿರುವುದರಿಂದ ಉಲುಕಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡರೇ ಅದು ತೇಲುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧) ; ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಉಲುಕಾಡುತಾರೇನೋ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊ ಸಂ ಸಾ. ೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಟ್ಕು, ಉಲುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಉಳು ; ತುಳು. ಉಳ್ಕು ; ತೆಲು. ಉಲುಕು]

ಉಲುಕು$_2$ (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ ; ಮಿಡಿಕುವಿಕೆ ; ಅದಿರಾಟ : ಅಂಗದೊಳು ನೋವನಕ್ಷಿಯೊಳು ಬೆಳ್ಪಂ ಭಾಳದೊಳು ಬೆಮರನು ಲಲಿತ ಕಂಠದೊಳುಲುಕನಂಘ್ರಿಯೊಳು ಬಿಸಿಯನು . . . ಆರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೨೬).

[< ಉಲುಕು. / ತಮಿ. ಉಲುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಉಳಕ್ಕು ; ತುಳು. ಉಲುಕು, ಉಲ್ಕು, ಉಳ್ಕು]

ಉಲುಕುಮಂತ್ರ, ಉಳುಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮಂತ್ರ. **ಉಳುಕುಮಂತ್ರ** : ಅವನಿಗೆ ಉಳುಕು ಮಂತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಲುಕು$_2$ + ಮಂತ್ರ]

ಉಲುಕುಮಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಮಂತ್ರ ಹಾಕುವವನು : ಉಲುಕುಮಂತ್ರಗಾರನ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನನ್ನ ನೋವು ಬಹುಬೇಗ ಕಡಮೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಉಲುಕುಮಂತ್ರ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಉಲುಕೋಚಿ 'ಉಲಕೋಚಿ' ನೋ.

ಉಲುಕೋಚಿತನ 'ಉಲಕೋಚಿತನ' ನೋ.

ಉಲುಗ(ನಾ). ದಡ್ಡ ; ಮೂರ್ಖ ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಹುಚ್ಚ(?) : ಡಂಬಕನು ಡಾಳಿಯ ವೃಥಾ ದುಜುದುಂಬಿಗಂ ದುಶ್ಶೀಲಜಾಲಕದಂಬನು ನ್ನತಪಾತಕನು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕನು ರಂಜಕನು ರಜಹೋಕನುಲುಗನು ನಾಂಬಜಗನೆಂದಿರದೆ ಬಜಿದೆ ನಂಬಿ ನೆಜೆ ಪಕ್ಕಾದಿರಕ್ಕಟ ದುಃಖದುರಿಗೆಂದ (ಮದೇಪು. ೩-೨೫). 'ಉಲುಗಿತಿ' ಪರಾ. [ಉಲು + -ಗ$_3$]

ಉಲುಗಿತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟವಳು ; ಹುಚ್ಚಿ (?): ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯೊಳಗೊಬ್ಬ ಉಲುಗಿತಿ ಮನೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾರಿಗೊಂಡು ಹೋಗುವಯ್ಯಗಳ ಬಾರಿಭೋ . . . ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೯) ; "ಉಲುಗಿತಿ ಎನೆ ತನುಕರಣೇಂದ್ರಿಯ ಜಾಲಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಾಯಾಂಗನೆ" (ಸಿದ್ಧೇವ. ಟೀಕೆ). [ಉಲುಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಉಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ತಪ್ಪದೆ ಬಾಲಕೇಳಿಯೊಳು ಮೇಗುಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆಯ ಹೂಡಿದಂತೆ ಒಪ್ಪವಡೆದ ಹಿಮದಿಂಡೆಗಳೆಸೆದುವು ಪುಷ್ಪಬಾಣನ ಕಣ್ಮನಕೆ (ಮೋಹತ. ೬-೫೦). [?]

ಉಲುಪಿ$_1$ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲುಪಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು (ಕ). [?]

ಉಲುಪು$_1$ 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲುಪು$_2$ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲುಪೆ, ಉಲಪಿ, ಉಲುಪಿ$_1$, ಉಲುಪು$_2$, ಉಳುಪೆ(ನಾ).(ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ; ಭತ್ಯ ; ಕಾಣಿಕೆ : ಹುಲ್ಲು ಉಲುಪೆ ಉಡುಗೊಜೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಣ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦-೨೬ ; 1419) ; ಕುಮಾರರು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂದ ಸಾರವಸ್ತುಗಳುಲುಪೆಯ ಕಳುಹಿದರವನಾರೈವುತಿರ್ದಳಾ ಜನನಿ (ಭರಚ. ೧೯-೪೬) ; ಊರೂರ್ಗಳಿಂ ತರ್ಪುಲುಪೆಗಳ ಪಣ್ಕಾಯ್ಕಬ್ಬಿನಳನೀರ್ಗಳಂ ಕಸನೆಂದು ಮಾಣಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೭-೧೬) ; ಊರುಗರು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದ ನವಸಾರ ಫಲದುಲುಪೆಯೊಳು ಪಥಸಂಚಾರವೇ ನಂದನವಿಹಾರವದೆನಿಸಿತಾತಂಗೆ (ಅಜಚ. ೧-೭). **ಉಲಪಿ** : ಅವರ ಊಟ ಉಡಿಗೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ದಿನಾಲು ಉತ್ತಮ ಸಾಮಾನುಗಳ ಉಲಪಿಯು ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ . . . ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಛತ್ರಪ. ೧೧೭). **ಉಲುಪಿ$_1$** : ಇನಿತುಲುಪಿಗಳೇಕೆ ಮಾಮಾಜಿ (ಜನರಾ. ೯-೧೧೧). **ಉಲುಪು$_2$** : ಉಡುಗರೆ ಉಲುಪು ಮನೆದೆರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೮-೨೪ ; 1430)./ **ಉಳುಪೆ** : ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರಸಿಕೊಂಡು ಉಳುಪೆ ಮುಂತಾದ್ದು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಕೆಳವಂ. ೧೦-೫).

[?. / ಹಿಂ. ಉಲೂಫ್. / ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪೈ; ತುಳು. ಒಲಿಪೆ; ತೆಲು. ಉಲುಪ, ಉಲುಪಾ]

ಉಲುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಉದಿರಿಸು : ಎಲವೊ ಮಡಿವಳ ನಿನ್ನ ತೊಳಹವು ಚೆಲುವನಾದುವು ನಮ್ಮ ಯಮುನೆಯಲುಲುಬಿ ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಳ್ಪಡಗಳಾಗದಿವೆ ತೊಳೆದುಕೊಡು ನಾವುಟ್ಟುವದನು ನೀ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೨೮). ℙ ಇದು 'ಅಲುಬು' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದೆ? [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪು. ತೆಲು. ಉಲುಪು]

ಉಲುವು 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲುಹು 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯಡಗು ; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗು : ಬಳಸಿ ಬರೆಯಲು ಕಂಠಪತ್ರದವುಲುಹುಗೆಡದಗ್ಗಳಿಕೆಯೆಂಬೀ ಬ ಲು ಹು ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಕಿಂಕರಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧೫).
[ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು) + ಕೆಡು]

ಉಲುಹುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಿಲ್ಲವಾಗು; ಅಬ್ಬರವಿಲ್ಲವಾಗು : ಉಲುಹು ದೆಗೆದಿಂಗುವ ಸಮುದ್ರದ ಸಲಿಲದವೊಲಾಯ್ತಖಿಳ ಸೇನಾಜಲಧಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೭–೫). [ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು) + ತೆಗ್$_1$]

ಉಲೂಕ, ಉಳೂಕ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ: ಅಡಗಿನ ಬಸಿಗೆ ಬಂದೆಜಗಿದವುಲೂಕಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೫). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಂದು ಮಹವಾಹವಕೆ ನಡೆದುದು ಕಟಕವಲ್ಲಿಯುಲೂಕನೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೭). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಸರ್ಪ ಕೂರ್ಮ ವಾಯಸ ಗೃಧ್ರ ಉಲೂಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). **ಉಳೂಕ** : ೧. ಕಾಕೋಳೂಕಸೃಗಾಳ ಬಳಾಕೋಷ್ಟ್ರ ಚಮೂರು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲೂಖ (ನಾ). = ಉಲೂಖಲ : ತನ್ನ ಕಾಯಮುಂ ಘನಶಿಲೋಲೂಖದೊಳಗಿಟ್ಟು ಮುಸಲದೊಳೊಲ್ದು (ಆರಾಚ. ೯–೨೦).
[< ಸಂ. ಉಲೂಖಲ]

ಉಲೂಖಲ (ನಾ). ಒರಳು : ಗೋಪಿ . . . ದೃಢವಾಗಲುಲೂಖಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟ (ಜಗವಿ. ೩–೩೬); ಉಲೂಖಲದ ಸೋಮವಲ್ಲಿಯ ಮುಸಲದ ಮಖ ಶಾಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೩೮). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಕ, ಉಲ್ಕೆ, ಉಳ್ಕ, ಉಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು : ಗಗನದಿಂ ಬೀೞ್ತರ್ಪುಲ್ಕಮುಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೪೨ ವ). **ಉಲ್ಕೆ** : ಗಗನದೊಳುಲ್ಕೆ ಬೀಳ್ವವೊಲು ನೋಡಲು ನೋಡಲಡಂಗಿ ಪೋಪ ಸೋಜಿಗದ ಚಮತ್ಕೃತಿ (ಶತಕ. ೧೮೭–೬೯); ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಮಾಯವಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೩೫೮). ೨. ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ, —ಪಂಜು : ನೂರಾರು ಉಲ್ಕೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಾಲ ಜನಸಮೂಹ ನೃತ್ಯಗಾನವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ದಿಙ್ಮಂಡಲವನ್ನು ಮುಖರಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೩೦೮). **ಉಳ್ಕ** : ೧. ಆಗಳ್ ಪ್ರಳಯದುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚಂಬು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣೊಳವೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧ ವ); ಬಾಳುಡಿ ಪಾಱಿ ಬೀೞ್ವ ಪಗಲುಳ್ಕದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೩). **ಉಳ್ಕೆ$_2$** : ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿದನು ಧರೆಗೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನುಳ್ಕೆಯೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮–೧೭೬).
[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲ್ಕಾಪಾತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು : ಅಗಸದೊಳೊಗೆವ ಧೂಮಕೇತುಗಳಂ ವಿಜಯಕೇತುಗಳೆಂದುಂ ಕಣ್ಣೊಳುಳ್ಕುವುಲ್ಕಾಪಾತಮುಂ ನಿಜಪ್ರತಾಪಾನಲಸ್ಫುಲಿಂಗಂಗಳೆಂದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೮ ವ); ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನ್ನು 'ಉಲ್ಕಾಪಾತ' ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೩೮).
[ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಪಾತ)]

ಉಲ್ಕಾಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಬಿಲ್ಲು ತೀರು . . . ಉಲ್ಕಾಮುಖ . . . ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨).
[ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಮುಖ)]

ಉಲ್ಕೆ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.

ಉಲ್ಟಾ, ಉಲ್ಟಿ, ಉಳ್ಟಾ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮುಖ ; ವಿರುದ್ಧವಾದ ದಿಕ್ಕು ; ತಲೆಕೆಳಗು. ೨. (ಉಕ) ವಾಂತಿ. ೩. ಅಂಗಿಯ ಒಳಮೈ (ಕ). **ಉಲ್ಟಿ** : ೨. (ಉಕ). **ಉಳ್ಟಾ** : ೧. ಉಳ್ಟಾ ಸೀದಾ ವಿಷಯ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೪).

ಉಲ್ಟಾಪಲ್ಟಿ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ; ತಲೆಕೆಳಗು : ಅವನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಟಾಪಲ್ಟಿ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[←ಮರಾ. ಉಲಟ, ಉಲಟಾ, ಉಲಟೀ; ಹಿಂ. ಉಲಟಾ, ಉಲಟೀ]

ಉಲ್ಟಿ 'ಉಲ್ಟಾ' ನೋ.

ಉಲ್ಪ (ನಾ). = ಉಲ್ಬ : ಜಲ್ಪಿಸಲು ಆರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಪ ನವಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರು ಸಂಜೆಯಲೀ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯–೩೬). [< ಸಂ. ಉಲ್ಬ]

ಉಲ್ಬ (ನಾ). ಜರಾಯು ; ಮಾಸು ; ಕಸ : "ಕೂಸಿರ್ಪ ಚೀಲಂ ಜರಾಯುವೆನಿಕ್ಕುಮಾ ತಟದು ಗಲ್ಲೆ ಉಲ್ಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೮).
[ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಅತಿರೇಕದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಉಲ್ಬಣ ನಿರರ್ಗಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂದೆಸೆವ ಪಣಗಣದಿನಣಿಯರಮವಂ ನಗುತೆ ಪರದರೊಪ್ಪಿದರಾ ವಿಪಣಿಯೊಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೭). (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ ; ಅತಿಶಯ ; ಅತಿರೇಕ : ಆಕ್ರೋಶದುಲ್ಬಣದೊಳಂದು ನಾಂ ತಮ್ಮನ ವಿನಯಮಂ ಕಿವುಳ್ಗೆಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೯–೨೯೬). ೩. ರಾಶಿ ; ಮೆದೆ : ಅಂಗದಂಗದಿ ಪೊಸಕಂಡದಿಂಡೆನೆಣದುಲ್ಬಣ ಮಂತ್ರದ ಮಂತಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೭೯).

ಉಲ್ಬಣವಾಗು = ತೀವ್ರವಾಗು ; ಉಗ್ರವೆನಿಸು : ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಪಿತ್ತವಿಕಾರ ಇದ್ದಕಿದ್ದಂತೆ ಉಲ್ಬಣವಾಯಿತು (ಜಿಸ್ತಕ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು ; ಉಗ್ರವೆನಿಸು. 'ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉಲ್ಬಣ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು ; ಉಗ್ರವಾಗಿಸು : ಅವಳ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೮೦). [ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಮಗಸುಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಡಿದು ಕಾತರೆಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯–೫೧೫). [ಉಲ್ಬಣ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿ : ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ತಮ್ಮ ನಡೆನುಡಿಗಳ ಮೇಲೂ ವರ್ತನೆಯ ಮೇಲೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ತಪ್ಪಿ ಮನೋರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೮). [ಉಲ್ಬಣ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉಲ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು ; ಉಗ್ರವಾಗು : ತಲವನಪುರದ ಅರಸನ ಸಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇತಮಲ್ಲನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಉಲ್ಬಣಿಸಿಬಂತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). [ಉಲ್ಬಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಲ್ಮುಕ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ : "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ : "ಉಲ್ಲಂಗಿ– ಚೋಟುಮೂಗಿನ ಗೇಣುದ್ದಗರಿಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಹಾರುಬುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಲ್ಲಂಘನ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವುದು ; ಹಾರುವುದು. ೨. ಮೀರುವುದು ; ಅತಿಕ್ರಮಣ : ಪಾಟಿಯಲ್ತು ಪಿತೃವಾಕ್ಯೋಲ್ಲಂಘನಂ ರಾಘವಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೮೨). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಘುನೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಂಘನ ೨ : ಸಂಸ್ಥೆಯ ನಿಯಮ ಉಲ್ಲಂಘುನೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿಯೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾರೆ (ರಂಗರೋ. ೫೩). [ಸಂ. ಉಲ್ಲಂಘನ]

ಉಲ್ಲಂಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು ; ಹಾರು : ಬೇಂಟೆಕಾಜರ ಸರಳುಗಳಿಗುಲ್ಲಂಘಿಸುತ ರಭಸದೊಳಗೆಯ್ತರಲು (ಬಸವು. ೩೪–೨೪). ೨. ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಆ ದಿವ್ಯವಚನಮನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ನೀರಟ್ಟಿಕ್ಕೆಪೋಪಿನಂ ನೀರಂ ಕುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೯ ವ) ; ಗುರುವಚನವನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಚರಿಯಿಸಲಣಮಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೦) ; ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವರುಂಟೆ ವಿಧಿಕೃತವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೬) ; ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಏನು (ನೀತಿಚಿಂ. XX, ೩೧). [ಉಲ್ಲಂಘನ + –ಇಸು₃]

ಉಲ್ಲಟ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ ; ಹೊರಳಾಟ. 'ಉಲ್ಲಟಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಲ್ಲುಠನ]

ಉಲ್ಲಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು ; ಚಂಚಲವಾಗು : ನಿಲ್ಲದ ತಣ್ಣೆಲರ್ಗಟಿಗೆಯೊಳ್ಕಳಿವಾ ಫಲವೊಂದು ಮೂರ್ತಮುಂ ಸಲ್ಲದ ಬೇಂಟೆಮುಲ್ಲಟಿಸಿ ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ಲೀಲಾವ. ೧–೬೧) ; ಹೃದ್ಯಚಿತ್ರತರಂಗ ಮಿಂಚಿನಂತುಲ್ಲಟಿಸಿ ಆಟಮಟಿಸಿ ತಾನು ಮಣಿದುದೆ ಭಂಗಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩–೭). [ಉಲ್ಲಟ + –ಇಸು₃]

ಉಲ್ಲಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯುವ ಆವರಣ ; ವಿತಾನ ; ಮೇಲ್ಕಾಪು. [← ತೆಲು. ಉಲ್ಲಡ]

ಉಲ್ಲವ (ನಾ). ವಿತಾನ ; ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು : ಪಲವುಂ ನೇತ್ರದ ಪಟಿವುಲ್ಲವಂಗಳ್ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪–೨೬) ; ಪಿರಿಯ ಪಂದರಂ ಮಾಡಿಸಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದ ನೇತ್ರಪಟಿಯುಲ್ಲವಂಗ[ಳುಮ]ಂ ಧ್ವಜಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೨–೧೦). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲವ]

ಉಲ್ಲಸ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಾಸ : ತನುವೆರಸು ಕೈಲಾಸಕುಲ್ಲಸದೆ ಪೋಪನವನಿಯೊಳಿಲ್ಲೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೦೨). [< ಸಂ. ಉಲ್ಲಾಸ]

ಉಲ್ಲಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ; ಹೊಳೆಯುವ. ೨. ರಮ್ಯವಾದ ; ಸೊಗಸಾದ : ಕರತಳಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಸಿತ ಹೇಮ ಚಾಮರ ಪವನವಿಲೋಲದುಕೂಲವಸನಪರಿವೃತ (ಆದಿಪು. ೨–೨ ವ). ೩. ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಂತೋಷಕರವಾದ. (ನಾ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಫುರಿತ . . . ಉಲ್ಲಸಿತ . . . ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಹೊಳೆ. ೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿರು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು. [ಉಲ್ಲಸನ₀ + –ಇಸು₃]

ಉಲ್ಲಾಘು (ನಾ). ೧. ರೋಗದಿಂದ ಗುಣವಾದವನು : "ಕುತ್ತವಾಗಿ ಮಾಣ್ದವನಂ ಉಲ್ಲಾಘುನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). ೨. ಸುಖಿ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನುಡಿ ; ಕಟಕಿ ; ಅಣಕದ ಮಾತು : "ಕೊಂಕುವೆರಸಿದ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೯೪). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು, —ಮಾತು. ೩. ದುಃಖ ಅಥವಾ ಬೇನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾರ, ಉಲಾರ (ನಾ). ೧. ಗೌಸು. ೨. ದಿಂಬು ಹಾಕಿರುವ ಆಸನ, —ಗಾದಿ: ಪೊಸತು ಉಲ್ಲಾರಂ(ಶಮದ. ಪು. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಜಾಲರಿ; ಬೆಳಕಂಡಿ(?): ಕುಳ್ಳಸು ಅಲ್ಲಿಯ ಉಲ್ಲಾರದೊಳಗಿಂದ ಇಣಿಕಿ ಹಾಕಿದಾಗ ಸರಹರಿರಾಯರಸು ಸಂದೂಕದೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು ಅದರೊಳಗಿನ ನಗಗಳನ್ನೆಣಿಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವುದು ಅವಳಿಗೆ ಕಂಡಿತು (ಇಂದುಮು. ೮೬). **ಉಲಾರ** : ೨. ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಯಿರುವ ಸರಿಗೆ ಉಲಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೦೧–೧೬). [?. / ತೆಲು. ಉಲ್ಲಾರು]

ಉಲ್ಲಾಸ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ ; ನಲಿವು : ತಮ್ಮ ವಿಕಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂ ತಮ್ಮತಿಪರಿಮಳದಿಂ . . . ಸಂಪತ್ತುವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೪–೬೫). ೨. ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ಒಂದಜ ಗುಣದೋಷಂಗಳಿಂ ಪೆಜತೊಂದರ್ಕೆ ಗುಣದೋಷಂಗಳಪ್ಪುದು ಉಲ್ಲಾಸಾಲಂಕಾರಂ . . . ಉದಾ : –ಬಹುವಿಧದೊಳ್ ಪೊಣರ್ದುಂ ನಿರ್ವಹಿಸದೆ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಳ್ ಸಾಮಂತರ್ ಮಹಿಶೂರ ಗಡಿಯ ಸನಿಯದ ಮಹಿಯಂ ಪಡೆದಾತ್ಮವಂಶಜರನುಜಿಜಜಿವರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೩–೧೪೫). ೪. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ ; ಆಶ್ವಾಸ ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯ. [ಉಲ್ಲಾಸ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿನಿ ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯೆ (ಕ). [ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ + –ತಿ₁ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಉಲ್ಲಾಸವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತೋಷಿಸು : ಲೇಸೆನಿಪ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ವಿಕಾಸದಿಂ ಮಿಗೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡುಲ್ಲಾಸವೆತ್ತಾಳ್ವರಿಯ ಮೇಲಿರುಳೋವಿ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಬಸವು. ೧೬–೨೩). [ಉಲ್ಲಾಸ + ಪೆಜು₁]

ಉಲ್ಲಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಲ್ಲಾಸವೆಜು : ಶಂಕರನದರ್ಕುಲ್ಲಾಸಿಸುತ್ತ ಶಿರದೊಳ್ ಧರಿಸಿ ತೋಜಿದಂ ಭಕ್ತಜನಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೨೦೩). [ಉಲ್ಲಾಸ + –ಇಸು₃]

ಉಲ್ಲಾಳ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭಂಗಿ : ನಯನಾನಂದಮನಿತ್ತುದಿಂದ್ರನಟನಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯದಿಂ ಕೂಡೆ ಚಾರಿಯೊಳುಲ್ಲಾಳದ ಬೀಗದೊಳ್ . . . ಸೂಚೀನರ್ತನಂ (ಅನಂಪು. ೫–೯೬) ; ತಾಳಾನುಗತ ಮೆನಿಪ್ಪುಲ್ಲಾಳಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪದಿನಾಜುಂ ಪಾಳಕಳೆಯಿನ ಮರ್ದಂ ವಿಧುಲೀಲೆಯಿನವಂ ಬಗೆಗೀಯುತಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೧೮). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಾಲ = ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. / ಮರಾ. ಉಲಾಳ]

ಉಲ್ಲಿ₁, ಉಲ್ಲೆ (ನಾ). ನಾದಿದ ಹಿಟ್ಟು ; ಕಣಕ : ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ಉಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮೃದುಶರೀರವುಳ್ಳದ್ದೊಂದು ಜಂತುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೯). **ಉಲ್ಲೆ** : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಉಲ್ಲಿ₂ (ಅ). ಈ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ : ಉಲ್ಲಿಂದೋಡುವಮೇಂ ಬಲ್ಲುಂಟೆಂ ತಂದ ಕೂಜನೂ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೨); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ಥಳವಿಶೇಷದೊಳಮಿಾ ಶಬ್ದಮೊಳವು (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಲ್ಲಿಖಿತ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಉಲ್ಲೇಖ : ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಮಾರ್ಗದ ಪದ್ಯ ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೮). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಮಧ್ಯದವನು : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨. ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ₂ + –ದ₂]

ಉಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಿದ : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ + -ಅಣ]

ಉಲ್ಲು, ಉಲ್ಲೂ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ (ಕ). **ಉಲ್ಲೂ** : ೨. ನೀನು ಬಹು ಉಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೀ. ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಯಾವಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನಿನಗರಿಯದೇ? (ಮೋಜೀವ. ೭). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಲ್ಲೂ]

ಉಲ್ಲುಂಠೆ (ನಾ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಮಾತು ; ಕಟಕಿ. [ಸಂ. ಉಲ್ಲುಂಠಾ]

ಉಲ್ಲುಳಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಾಡಿದ; ಹೊರಳಾಡಿದ : ಜಳರುಹನಾಭನ ನಾಭಿಯ ಜಳಬುದ್ಬುದದೊಳಗೆ ಸುರಭಿಪರಿಮಳಮಿಳಿತೋಲ್ಲುಳಿತಾಳಿ ಜಲ[ಜ]ಮಾಯ್ತಾ ಜಳ[ಜ]ದೊಳೊಗೆದಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಬ್ರಹ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೯). [ಸಂ. ಉಲ್ಲುಲಿತ]

ಉಲ್ಲೂ 'ಉಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಲ್ಲೆ 'ಉಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಉಲ್ಲೇಖ (ನಾ). ೧. ಅಗೆತ : ನಿಷ್ಕಾಮಹೋಮವಿಧಿಕಗ್ನಿಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರಮುಲ್ಲೇಖಸಾಧನಂ ಪ್ರವ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪). ೨. ಬರೆಹ : ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಅದರ ಉಲ್ಲೇಖವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೭). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ನಾನಾ ಧರ್ಮಗಳಿರುವ ಪದಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಲ್ಲೇಖಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೯). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯುವುದು. ೨. ಅಗೆಯುವುದು. ೩. ಕೊರೆಯುವುದು. ೪. ವರ್ಣನೆ. 'ಉಲ್ಲೇಖನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬರೆ : ಮಂತ್ರತಂತ್ರಯಂತ್ರ ಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ಹರನನುಜ್ಞೆಯಿಂ ಸ್ಥಂಡಿಲಮನಲಂಕರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಲ್ಲೇಖನಂಗೆಯ್ದಗ್ನಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೫೫ ವ). [ಉಲ್ಲೇಖನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಉಲ್ಲೇಖಿತ (ಗು). ಬರೆದ; ಸೂಚಿಸಿದ : ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರೆ; ಲಿಖಿಸು : ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೭೯). ೨. ಎತ್ತಿಬರೆ ; ಉದ್ಧರಿಸು : ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಮ್ಮರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವನು (ಸಂಕವ. ೩). ೩. ವರ್ಣಿಸು : ಆ ಕಪಿಚಾಪಲ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಮವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೯೯). [ಉಲ್ಲೇಖನ + -ಇಸು₁]

ಉಲ್ಲೋಚ (ನಾ). ವಿತಾನ; ಮೇಲುಕಟ್ಟು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. (ನಾ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ: ರತ್ನಾಕರಮುಲ್ಲೋಲಂಗಳಿಂದಂ ಮಡಿಯಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೭). **ಉಲ್ಲೋಳ**: ೩. ರಭಸ; ವೇಗ: ಮಸಗಿದ ಜಳನಿಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲದಂತೆ ಪಿರಿದುಮುಲ್ಲೋಳಂಬೆರಸು ಬಂದು ತಾಗುವಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡತೆರೆ: ಉಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಮಾಲಾರಂಭ ಪ್ರೋದ್ದೀನಫೇನ . . . ರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕಿಹೋಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನೇಕ ಕ್ಷುದ್ರಸಂಕಟಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ರಾಮಾನಿ. ೧೦೭). [ಉಲ್ಲೋಲ + ಕಲ್ಲೋಲ]

ಉಲ್ಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆದಾಡು ; ಹೊಯ್ದಾಡು : ಎರಗಿದುರುಬೆಗೆ ತೇರ್ ತತ್ತರಿಸಿ ಉಲ್ಲೋಲಿಸಿತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೫೦). [ಉಲ್ಲೋಲ + -ಇಸು₁]

ಉಲ್ಲೋಳ 'ಉಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉಲ್ವ (ನಾ). ಜರಾಯು ; ಮಾಸು ; ಕಸ : "ಉಲ್ವಂ, ಕಲಿಲಂ- ಈ ೨ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೩೪೭). 'ಉಲ್ಬ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣ (ಗು). ತೀವ್ರವಾದ ; ಉಗ್ರವಾದ ; ಹೆಚ್ಚಿನ : ಮಲ್ಕಾಸಿನೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಸೇವಕರ್ ಪರಿಚರಿಸಲುಲ್ಬಣಾತಂಕದಿಂದಾ ಸುಮಂತ್ರಂ ಬೆದರೆ (ಭರಭ. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಉವರ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವರ್ಣ (ನಾ). ಉಕಾರ ಮತ್ತು ಊಕಾರ : ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ, ಅವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಟಿ). [ಸಂ.]

ಉವಳ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವಟಿನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಊರಾ ತೊಜುವಳ್ಳ ಉವಟಿನ್ ತುಜುವಜ್ತು ಇದಿರೆ ನಡದಿಜಿಂದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೨-೭; 780). [?]

ಉವಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉವಿತ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯುವುದು : ಉವಿತಂ ತ್ಯಜಂ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಕಳೆವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). [?]

ಉಶ್ 'ಉಸ್' ನೋ.

ಉಶನ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ; ದೈತ್ಯರ ಗುರು : "ಉಶನನಸುರರ ಗುರುವೆಂದೆನಲು ಶುಕ್ರನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). [< ಸಂ. ಉಶನಸ್]

ಉಶೀರ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಉಶೀರಂ, ವೀರಸೀಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಬಿಳಿಯಬಾಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨-೪೬೮). [ಸಂ.]

ಉಶ್ವಾಸ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ನೀರು ಬಿಡುವ ಸ್ಥಳ ; ತೂಬು : ಈ ನಳಕ್ಕೆ ೧೨೦ ಫೂಟಿನ ಅಂತರದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಉಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ . . . ಈ ಉಶ್ವಾಸಗಳು ಈಗಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೩೦). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ]

ಉಷ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ : ಇಂತು ಸುಖಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ಪುದುಂ ಉಷದ ಸಮಯಂ ಸಮನಿಸಿತಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೧ ವ). [< ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಃಕಾಲ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಕಾಲ ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ : ಬಂದ ಬಸಂತಮಾಸದೊಳೊಂದುವಾಸರದುಷಃಕಾಲದೊಳುಮಾಕಾಂತನಂ ಪೂಜಿಸಿದನು (ರಾಜಶೇ. ೯-೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಕಾಲ₁)]

ಉಷಃಪಾನ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ ಎದ್ದಕೂಡಲೇ ತಣ್ಣೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು : ನರಹರಿಯು ಈಗ ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಉಷಃಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಸಮುಜೀ. ೭೪೯). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಪಾನ)]

ಉಷಃಸ್ಮಿತ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ನಸುನಗೆಯಂತಹ ಬೆಳಕು : ಮನೋಧ್ಯಾನ ನೇಮಿಯೊಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸುದೂರಸ್ಮೃತಿಯವೊಲ್ ಲಸತ್ ಗೋಚರಿಸುತಿರ್ದುದು ಉಷಃಸ್ಮಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೦-೧೫೪). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಸ್ಮಿತ)]

ಉಷಣ (ನಾ). ೧. ಶುಂಠಿ. ೨. ಮೆಣಸು : "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ ವಸ್ತ್ರದ ಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮುಧಾ); "ಉಷಣಮುದಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೪೧–೩೬). ೩. ಹಿಪ್ಪಲಿ. [ಸಂ.]

ಉಷಣೆ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾವು. ೪೬). [ಸಂ. ಉಷಣಾ]

ಉಷತಿ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉಷತೀ]

ಉಷರ್ಬುಧ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ : ನಿಷ್ಠುರಜಿಹ್ವನುಷರ್ಬುಧನಂತಿರೆ ದುರ್ಬುಧನಾರೊಳೊಂದಿ ಪಡೆಯಂ ನೋವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೨). [ಸಂ.]

ಉಷಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕಾಲ. ೨. ಉಷಃಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗವುಳ್ಳವರೂ ಜಗದುತ್ಪಾದಕರೂ ಆದ ಉಷಸ್ಸುಗಳು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಮ್ಮ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಾಸೂಕ್ತ (ನಾ). ಉಷಃಕಾಲದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಸೂಕ್ತ. [ಸಂ. (ಉಷಾ + ಸೂಕ್ತ)]

ಉಷಿತ₁ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಷಿತ₂ (ಗು). ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಜವನಿಕೆಯಂ ನಿಶಾಚರ ಕಬಂಧಮುನಾಡಿಸಲಂಧಕಾರಮಂ ರವಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವದಿಂದುಷೆ ಪಿಂಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೯೫); ಏನು ಲಲಿತಾದ್ರಿಯಲಿ ಬೆಳಕುಗಳುಷೆಗೆ ಕಾಂತಿಯನೀವುವು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೩೪–೨); ಇರುಳಳಿದುದುಷೆ ಮೂಡಿತೊಯ್ಯನೆಯೆ ಬೆಳಗಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮–೧೩೬). ೨. ಬಾಣಾಸುರನ ಮಗಳು; ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ. ೩. ಸುಡುವಿಕೆ; ತಾಪ. ೪. ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಷಾ]

ಉಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಖವಾದ್ಯ (?) : ಉಷ್ಟಾಂಗದಿಂದ ಸ್ವರಶುದ್ಧವಾಗಿ ಊದಿ (ಶರಚ. ೭೩). [ಸಂ. ?]

ಉಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂಟೆ: "ದಾಸೇರಕಃ . . . ಉಷ್ಟ್ರಃ . . . ಶಂಬಳಕಃ —ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೫). ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ. ೩. ಕುಂಬಾರನ ತಿಗುರಿ; ಚಕ್ರ: "ಉಷ್ಟ್ರ ಕುಲಾಲಚಕ್ರವರಮೃಣ್ಮಯ ಪಾತ್ರೆಗಳುಷ್ಟ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೬). ೪. = ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ: ಪಕ್ಷಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಸೋವಾರಿ, ಉಷ್ಟ್ರ, ಉಮು ಮೊದಲಾದುವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೮೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಟ್ರತುಂಡ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು : ಕರಿವದನದತಿಶಯ ವೃಕಾನನರು ಲಸದುಷ್ಟ್ರತುಂಡವೆನಿಸುವರು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೯–೬). [ಉಷ್ಟ್ರ + ತುಂಡ₂]

ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ಕೊರಳುದ್ದವಾದ ಹಕ್ಕಿ : ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೩೬); ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಷ್ಟ್ರ + ಪಕ್ಷಿ₁]

ಉಷ್ಟ್ರಪತಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉಷ್ಟ್ರತುಂಡ: ಉಷ್ಟ್ರಪತಿವಕ್ತ್ರಂ . . . ರುರುವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸೆದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೫೪). [ಉಷ್ಟ್ರ + ಪತಿ₂ + ವಕ್ತ್ರ]

ಉಷ್ಟ್ರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರೀ]

ಉಷ್ಟ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟೆ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ: "ಮಣ್ಣಮಡಕೆ ಉಷ್ಟ್ರಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೃಷ್ಟಿಕೆ] ಯೆನಿಪ್ಪುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೨). [ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರಿಕಾ]

ಉಷ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಕಾವು : "ತೀವ್ರಂ . . . ಉಷ್ಣಂ, ಪಟು – ಈ ೨ ಉಷ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೮–೪೦). ೨. ಪಟುವಾದವನು; ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿಯಾದವನು. ೩. ಸೆಕೆ; ತಾಪ: "ಉಷ್ಣಂ ಬಾಷ್ಪಮೆನೆ ಸೆಗಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೮). ೪. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ; ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು. ೫. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಉಷ್ಣ . . . ಕಾಲಸೂತ್ರಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಟುನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ : ಕಾವುಗಣ್ಣು, ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು, ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಸಂಜೆಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೪೨೮). [ಉಷ್ಣ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಷ್ಣಜಲ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು : ಉಷ್ಣಜಲಮುಕ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕರೆಗಣ್ಮಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೫). [ಉಷ್ಣ + ಜಲ₁]

ಉಷ್ಣಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ದೇಹದೊಳಗುಷ್ಣಜ್ವರದ ರೂಪಿನಲಿ ನೆಲಸಿ ಪರಿತಾಪವನೊಡರ್ಚು (ಬಸಪು. ೫೦–೨೫). [ಉಷ್ಣ + ಜ್ವರ]

ಉಷ್ಣತೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣ; ಶಾಖ; ಸೆಕೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಣತಾ]

ಉಷ್ಣನಯನ (ನಾ). ೧. ಶಾಖವನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದು, —ಸಾಗಿಸುವುದು : ವಸ್ತುವಿನ ಅಣುಗಳು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣನಯನವೆಂದು (convection of heat) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೨೯೪). ೨. ಬಿಸಿಗಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು. [ಉಷ್ಣ + ನಯನ]

ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ನಾ). ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಶೈತ್ಯನಾಡಿ ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ಶರಚ. ೪೮೦). [ಉಷ್ಣ + ನಾಡಿ]

ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶ (ನಾ). = ಉಷ್ಣವಲಯ : ಏಶಿಯ ಖಂಡದೊಳಗಿನ ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶವು ಹುಲಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೫). [ಉಷ್ಣ + ಪ್ರದೇಶ]

ಉಷ್ಣಮಯೂಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ; ಬೆಂಗದಿರ: ಉಷ್ಣಮಯೂಖಂ ಸಿಂಹಲಗ್ನದೊಳ್ . . . ಇರೆ ನೃಪಾತ್ಮಜನೆ ನೃಪಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨–೨೨). [ಉಷ್ಣ + ಮಯೂಖ]

ಉಷ್ಣಮಾನ (ನಾ). ಶಾಖದ ಅಳತೆ: ನೀರು ೧೦೦ ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡ್ ಉಷ್ಣಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಷ್ಣ + ಮಾನ]

ಉಷ್ಣಮಾಪಕ (ನಾ). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಾಧನ : ಉಷ್ಣಮಾಪಕವನ್ನು ಫಾರ್ಮಾಲ್ಡಿಹೈಡ್ ದ್ರಾವಕದಲ್ಲಿಡಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೮೦). [ಉಷ್ಣ + ಮಾಪಕ₁]

ಉಷ್ಣಮಾಪಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣಮಾಪಕ : ಮಗುವಿಗೆ ಜ್ವರದ ವೇಗ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಉಷ್ಣಮಾಪಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೂ . . . ಜ್ವರ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಗ. ೨೨೧). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಮಾಪಿನ್]

ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣ : ಪೊಂಪುಳಿವೋಯ್ತು ದೀಪ್ತತಪಮೆಂಬಿನಮರ್ಕಕರಂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಪುದಿದುಷ್ಣರಶ್ಮಿ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೮). ೨. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಉಷ್ಣ + ರಶ್ಮಿ]

ಉಷ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಅತಿಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಬರುವ ರೋಗ; ಮೇಹವ್ಯಾಧಿ : ಈ ಅಗ್ನಿವೇಗವು ಉಷ್ಣರೋಗವಾಗಿ ಪಾಂಡ್ಯನನ್ನು ಸೇರಲಿ (ಪುರಾವಿ. ೧೬೯). [ಉಷ್ಣ + ರೋಗ]

ಉಷ್ಣರೋಚಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ : ಆಕಾಶಮಾರ್ಗಶ್ರಮಂಗಳ ನೊಲ್ದಾಜಿಸಲುಷ್ಣರೋಚಿಗೆ ನಿಜೋತ್ಸೇನಾತಪತ್ರಂಗಳಂ ತಳೆವುತ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೩). [ಸಂ. ಉಷ್ಣರೋಚಿಸ್ (ಉಷ್ಣ + ರೋಚಿಸ್)]

ಉಷ್ಣವಲಯ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸುಪು ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಭಾಗ : ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಭಾಗ ಉಷ್ಣವಲಯ (ಭೂವಿವ. ೧೯). [ಉಷ್ಣ + ವಲಯ]

ಉಷ್ಣವಾಯು (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ಒಂದುರೋಗ. [ಉಷ್ಣ + ವಾಯು]

ಉಷ್ಣವಾಹಕ (ಗು). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಸಾಗಿಸಬಲ್ಲ; ಶಾಖವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ : ಬೆಳ್ಳಿ ಉತ್ತಮ ಉಷ್ಣವಾಹಕವಲ್ಲವೇನೇ ? (ನಿಶಉ. ೮೮). [ಉಷ್ಣ + ವಾಹಕ]

ಉಷ್ಣವೈತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ : ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಛೇದಿನಿ ಉಷ್ಣವೈತಾಳಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೦). [ಉಷ್ಣ + ವೈತಾಳಿ]

ಉಷ್ಣಾಂಶು (ನಾ). ಸೂರ್ಯ : ಶಶಾಂಕಂಗೆ ಶೈತ್ಯಮುಮುಷ್ಣಾಂಶುಗೆ ತೇಜಮುಂ ನಿಜಮುವಂ ಮತ್ತೊರ್ವರಾರ್ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೮). [ಉಷ್ಣ + ಅಂಶು]

ಉಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಜಿ : "ಉಷ್ಣಿಕಾ . . . ವಿಲೇಪಿಕಾ – ಈ ೫ ಗಂಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೫) ; "ಕೂರಾಂಬುವುಷ್ಣಿಕೆಯುವಾಗುವೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕಾ]

ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು : ಉಷ್ಣಿಕ್ಕೆಂಬ ಛಂದದೊಳೇಟಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೩೧ ವ). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕ್]

ಉಷ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಉಷ್ಣವಾಗು : ನಿದಾಘ ಸಮಯದ ಬಿಸಿಲ ಬೇಗೆಗೆ ಬೆಂದು ನೆಲನುಷ್ಣಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೂಷ್ಣಿಸಿ] ತಲ್ಲೈ ಕಡುಗಾದ ಕಾವಲಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೫). [ಉಷ್ಣ + -ಇಸು$_3$]

ಉಷ್ಣೀಷ (ನಾ). ೧. ರುಮಾಲು ; ಮುಂಡಾಸು ; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನ ; ಪಾಗು : ಧವಳರಥಂ ಧವಳೋಷ್ಣೀಷಂ ಶಶಾಂಕಸಂಕಾಶಯಶೋಧವಳಿತ ಭುವನಂ ತಾಗಿದನವಯುವದಿಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೯) ; ನಸುಗಾವಿಯಿಂ ಮಿಱುಗುವುಷ್ಣೀಷಬೃಹತಿಕೆಗಳಿಂ ದೋತ್ರದಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೦). ೨. ಕಿರೀಟ : ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಾಣಿಕ್ಯಮಯವಾದ ಉಷ್ಣೀಷಮಂ ಧರಿಸಿ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ರುಮಾಲಿನ ವಸ್ತ್ರ; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನ ಪಟ್ಟೆ : ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯುಂ ಕಂಧರಮಾರದಿಂ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೮ ವ). [ಉಷ್ಣೀಷ + ಪಟ್ಟ]

ಉಷ್ಣೇತರಕಿರಣ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ (ತಂಪಾದ) ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ತಣ್ಗದಿರ ; ಚಂದ್ರ : ಕರಮೊಪ್ಪಿತುಷ್ಣೇತರಕಿರಣಂ ವರ್ಷಾಂತ ಸಮಯ ಜಳಧರಪಥದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೬). [ಉಷ್ಣ + ಇತರ + ಕಿರಣ]

ಉಷ್ಣೋದಕ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ' ಪರಾ. [ಉಷ್ಣ + ಉದಕ$_2$]

ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ, —ಹೊಳೆ : ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಶೀತಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹರಿಯುವ ಉದಕ ಪ್ರವಾಹ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ಭೂವಿವ. ೯೧). [ಉಷ್ಣೋದಕ + ಪ್ರವಾಹ]

ಉಷ್ಮಕ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಉಸ್, ಉಶ್ (ಅ). ೧. ಆಯಾಸ, ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಉಸಿರು ಬಿಡುವ ಧ್ವನಿ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. ೩. ಎಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. **ಉಶ್** : ೨. ಉಶ್ ಸರಿ ಅತ್ತ (ರೂಢಿ).

ಉಸ್‌ಉಸ್‌ಅನ್ನು, ಉಸ್ಸೆನ್ನು = ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : "ಉಸ್ ಉಸ್ ಅನ್ನು–ಎಚ್ಚರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨) ; ಪಲ್ಲವಾಧರೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ವುಸ್ಸೆಂದು ಸುಯ್ಯುತೆ (ಬಸಪು. ೩-೧೭) ; ಸಂದೆಗವೆ ಜಗದಂಬೆ ನೀಮುಸ್ಸೆಂದ ಬಳಿಕೇನಸುರನುಳಿವನೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೧೦-೧೧). ಉಸ್ಸಪ್ಪ = ಉಸ್ : ಆಚಾರ್ಯರು . . . ಉಸ್ಸಪ್ಪ ಎಂದು ಕುಳಿತರು (ಅಪವಾ. ೫). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಸ್ ; ತೆಲು. ಉಸ್ಸು]

ಉಸಲಿ, ಉಸಳಿ, ಉಸಳೆ, ಉಸುಳಿ (ನಾ). ಹೆಸರು, ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಳು ಅಥವಾ ಬೇಳೆಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಂಬಾರ ಹಾಕಿದ ತಿನಿಸು ; ಗುಗ್ಗರಿ : "ಅಪಕ್ವಂ, ಪೌಳಿ, ಅಭ್ಯೂಷಃ – ಈ ೩ ಉಸಲಿಯ ಪೆಸರುಗಳು, ಗುಗ್ಗರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೭). **ಉಸಳಿ** : ಕಡಲಿಯ ಉಸಳಿತಂದಿದ್ದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೪೬) ; ಹಸಿಬಟಾಣಿಗಳ ಉಸಳಿ (ಬಿವರಿ. ೨೧೫). **ಉಸಳೆ** : ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಸಳೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೨೩-೩೯). **ಉಸುಳಿ** : ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳಿನ ಉಸುಳಿ (ಬೆಳಭಾ. ೭). [?. / ತಮಿ. ಉಶಿಲಿ ; ತೆಲು. ಉಚಲಿ. / ಮರಾ. ಉಸಳ್]

ಉಸಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಳೆ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಾಬರಿ (ನಾ). ಗೊಡವೆ; ಗೋಜು ; ತಂಟೆ : ಛೀ ಆಕೆಯ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮) ; ಆ ಬಡವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೮) ; ಕಂಡವರ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಉಸಾಬರಿ ನಿಮಗೇಕೆ ? (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೨). [← ಮರಾ. ಉಸಾಬರ್ ; ಉಸಾಭರ್]

ಉಸಿಕ (ನಾ). ಮೌನವಾಗಿರುವವನು ; ಮೌನಿ : ಮಿಸುಕದುಸುರಿದದುಸಿಕನಿದ್ದಂತಸುಗಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೫೯) ; ಉಸಿಕನೊಳೇಕೆ ಮಾತು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವಾಖ್ಯಾ). [?]

ಉಸಿಕಂ (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ ; ಸುಮ್ಮನೆ : ಉಸಿಕಂ ಮೌನಾರ್ಥಃ ಉಸಿಕಮಿರ್ದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಸಿಕನೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ; ಮೌನವಾಗಿ : "ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮೌನಾರ್ಥಂ ಸುಮ್ಮಗೆ ಸಮ್ಮನೆಯುಸಿಕನೆಂದು ನುಡಿವವ್ಯಯದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೦೨) ; ಪಸುಳರಿರೆ ನಮಗೇತಕೌ ಗಡಣಿಸಿದೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಂಗಳಂ ನೀನುಸಿಕನಿಪ್ಪುದು ಧರ್ಮವೇ ಕರೆಯವ್ವ ತನುಭವನ (ಬಸಪು. ೨೪-೬೩); ಶಿವನಿರ್ಪ ಮಂದಿರಕೆ ಪೋಗೆ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಮಾಳ್ಪನುಸಿಕನೆ ಮಲಗು ನೀನೆನಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೩-೧೭). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಪುಟ್ಟಿದುದು ಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾನೋಲೈಸಿದೆನು (ಬಸಪು. ೬೧-೫೭). ೩. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ; ಉದಾಸೀನವಾಗಿ : ಪಾಂಥರನುಸಿಕನ್ಹೆದಿದರೆಂದು ತಡೆವರ್ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರು (ಮದೇಪು. ೨-೧೫); ಎಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ನೋಡದುಸಿಕನೈದುವರೆಯೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧-೩). ೪. ಥಟ್ಟನೆ ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ : ದೇವರಾಜ (ಉಸಿಕನೆ ತನ್ನಾತುರವನ್ನೆತ್ತಿ ತೋರಿರುವನು) (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೯). [?]

ಉಸಿಕೆಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಮ್ಮನಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು : ಇನಿಸುಂ ಪೊಱುಸಿಕಮಿರ್ದು (ಚಕವಿ. ೬-೧೧೪ ವ) ; ನಿಜಸ್ವರೂಪನುಡುಗಿಸಿಯುಸಿಕಮಿರ್ದನಾಗಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೧೩೯) ; ಮನದೊಳ್ ಸಂಶಯದೇಳ್ಗೆಯಿಂದುಸಿಕಮಿರ್ದಾಳೋಚಿಸುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ವೆಂಕಮು. ೮-೧೩). [ಉಸಿಕಂ + ಇರು (< ಇರ್$_1$)]

ಉಸಿರ್$_1$, ಉಸಿರು$_1$, ಉಸುರ್$_1$, ಉಸುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು; ಉಸಿರಾಡು; ಸುಯ್ಯು: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚನುಸಿರ್ದಚ್ಚರಿವೆತ್ತಿರೆ ಮೂರ್ಛೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩). ೨. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು: “ಉಸಿರ್ – ಭಾಷಣೇ” (ಶಮುಧಾ); ಕಾಲದೆಸೆಯೊಳುಸಿರದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ); ತಾರಾಪೀಡದೇವಂ . . . ಭೋಂಕನೆ ಮನಂ ಕೆಲಂಕೆ ಮನಂ ಮಿಕ್ಕುಸಿರಲೊಲ್ಲದೆಂತಾನುಮಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೭); ಬಸವಂಗುಸಿರ್ದ ಗುರುಸಂಗಮೇಶ್ವರಂ (ಬಸರ. ೫-೧). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಸಾರೆ ಚಕೋರವಿಂದು ಮಂಡಳಗಳಿತಾಮೃತಾಸವಮನುಂಡುಸಿರುತ್ತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦); ಕಿಂಕಿಣಿಯೆನಲ್ಕುಸಿರ್ವ ಕಿಱುಘಂಟೆ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೩೦). ೪. ಉಸಿರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸು: ಯತಿಯೆಂಬುದುಸಿರ್ವ ತಾಣಂ ಕೃತಾಸ್ಪದಂ ವೃತ್ತ ಜಾತ ಪದ ಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೦). **ಉಸಿರು$_1$**: ೨. ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪದಮಂ ನೆನೆದು ಬಳಿಕ್ಕೀ ಕಾವ್ಯಮನುಸಿರುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧-೮); ಕರ್ಣರಸಾಯನವೆನಲುಸಿರುವೆನೀ ಕೃತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨-೨); ತನ್ನ ವಿಧಿಗೆ ಶಂಕರನೇಕೆ ಹೊಣೆಯಾದಾನೆಂದು ವಿವೇಕ ಉಸಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಿರಾತ. ೭೮). **ಉಸುರ್$_1$**: ೨. ನೃಪಸುತ ಕೌತುಕಮೆಂಬೆಯುಪ್ಪೊಡುಸುರ್ದಪೆನೀಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೫); ತತ್ಕಾರಣಮಂ ಮನಮೊಸೆದೆನಗುಸುರ್ವುದೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೨೩); ಉಸುರ್ವಡೀ ವಿಜಯಾರ್ಧ ದಕ್ಷಿಣ ದೆಶೆಯೊಳಗೆ ಶಿವಮಂದಿರವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೧೮). **ಉಸುರು$_1$**: ೧. ಉಸುರುವಾಗಳು ಕಮಲಜಾದಿಗಳುಸುರುವರು ನಿನ್ನೊಡನೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೯). ೨. ಏನಸುರುವೆನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತೃವ್ಯಕ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೩-೨೨); ಕೌರವೇಂದ್ರಂಗುಸುರಿದನು ಕಲಿಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೮); ಪರಮಾತ್ಮನೀನೆಂದುಸುರುತಿವೆ ವೇದಗಳು (ಹಭಸಾ. ೨೩); ಬೊಮ್ಮವನು ಅಱಿದಿಹರೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿರಬೇಕು ಬೊಮ್ಮನವನಱಿದು ಉಸುರಿದರೆ ಕಳಹೋಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೮೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್; ತೆಲು. ಉಸುರು, ಉಸುಱು, ಉಸುರಸು; ಕುರುಖ್. ಉಜ್ಞಾ; ಮಲ್ತೊ. ಉಜೆ]

ಉಸಿರ್$_2$, ಉಸಿರು$_2$, ಉಸುರ್$_2$, ಉಸುರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸ; ಪ್ರಾಣವಾಯು; ಜೀವ: ಅನಂತರಮುಸಿರೊಡನೆಮೆಯಿಕ್ಕುವುದಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೬); ಮೂಗುಂ ಬಾಯುಮುಸಿರ್ವಿಡುಕಗುಡದೆ ಪಿಡಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). ೨. ಗಾಳಿ (?): ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳೆದ ಬಳಗದ ಬಳಸುಗಳೊಳಗೊಳಗೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆಪೊಳೆದೊಳಗುಚ್ಚಳಿಸಿ ತಳತಳಿಸಿ ದೆಸೆಗಳನಳುರ್ದುಸಿರೊಳ್ ಕೆಳರ್ದು ಮಿಳಿರ್ದು ತಳರ್ದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩). ೩. [ಛಂದ] ಯತಿ; ನಿಲುಗಡೆಯ ಸ್ಥಳ: ಉಸಿರ್ ಅಱು ನೆಲೆಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೮೮; ಅಡಿಟಿ). ‘ಉಸಿದಾರ್ಣ’ ಪರಾ. **ಉಸಿರು$_2$**: ೧. ಬಸಿಱೊಡನೆ ಬಾಸೆ ಬಲಕೊಲೆಯೆ ತೆಳುಗುರುಳ ಕೂಡುಸಿರು ಭಾರೈಸೆ ನಡೆಯೊಡನೆ ನುಡಿ ಬಾಡಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೨); ಮೂಗಿನುಸಿರುಬ್ಬೆದ್ದುದಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪). ೪. ಶಕ್ತಿ; ಚೈತನ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ಅವನಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಉಸಿರೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೫. ವಾಕ್ಕು; ನುಡಿ; ಸೊಲ್ಲು. ‘ಉಸಿರ್ವೆಣ್’ ಪರಾ. **ಉಸುರ್$_2$**: ೧. ಉಸುರಿಂಗುಸುರಂ ಕೊಡುವೆವು (ಸಮುಪ. ೯-೧೦೬); ಉಸುರ್ ಬಂದಂತೆ ಹರಣದಳಲುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು (ನಂಭರ. ೨-೫೭). **ಉಸುರು$_2$**: ೧. ಉಸುರು ವಿಷವಾದೊಡಿನ್ನೆಂತು ಸೈರಿಪೆಂ (ವಾಗೀರ. ೨೭೦); ಉಸುರಿಲ್ಲದೊಡಲಿನ ಚೆಲುವಿನಂತಿರೆ ನಮ್ಮ ಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೫೨); ಉಸುರುಂಟಾದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾರಿ ತಿನ್ನಬಹುದು (ಗಾದೆ).

ಉಸಿರುಕಟ್ಟು = ಶ್ವಾಸನಿಲ್ಲು; ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯಾಗು: ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಕಟ್ಟುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಉಸಿರುತಟ್ಟು, ಉಸಿರುತಾಗು = ಶಾಪತಗುಲು, —ತಟ್ಟು: ಉಸಿರುನಿಲ್ಲು = ಸತ್ತುಹೋಗು: ಉಸಿರಾಡುವವರೆಲ್ಲ ಸಂಕಟಪಡುವರು ಧನ್ಯರು ಉಸಿರುನಿಂತವರು (ಇಂಚಾಪ. ೯೦-೩೯). ಉಸಿರುಹಿಡಿ = ೧. ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊ; ಬದುಕು: ಅಜ್ಜಿ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮುಖ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಉಸಿರುಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನಿಧಾನಮಾಡು; ತಾಳು: ಆತುರಪಡಬೇಡ, ಸ್ವಲ್ಪ ಉಸಿರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರು (ರೂಢಿ).

[< ಉಸಿರ್$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್; ತುಳು. ಉಸುರು, ತೆಲು. ಉಸುರು]

ಉಸಿರಾಟ, ಉಸುರಾಟ (ನಾ). ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ: ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೨೦). **ಉಸುರಾಟ**: ಇರದೆ ನಿಜವುಸುರಾಟದೆಡೆಯೊಳು ಹರಿಯ ದರ್ಪವನಳಿದು ಕಾಯ್ದರು ಕರುಣೆಯುಭವನ ದಿಟ್ಟ (ಸಾಸಂಚ. ೯-೨೬).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಆಟ]

ಉಸಿರಾಡು, ಉಸುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು: ಈ ರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಸ್ಯವು ಉಸಿರಾಡುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೮); ತೋಳಿದ ಮುಕ್ತಾಫಲದ ಕಾಂತಿವೆತ್ತಾತ್ಮವಿದು ಹೊರಗಲೆವ ನಲವಿನುಸಿರಾಡಿ ಜ್ವಲಿಸೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೮-೪). **ಉಸುರಾಡು**: (ಕ).

[ಉಸಿರ್$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಉಸಿರಾವಿ (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಹಬೆ: ಸಿಡಿಮದ್ದಿನಿಂದೇಳ್ವ ಹೊಗೆಯೆನಲಿಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ದರಿ ಪೂತ್ಕರಿಸುವುಸಿರಾವಿಯೋಲುಣ್ಣೆಮಂಜು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೪-೧೬೮). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಆವಿ$_1$]

ಉಸಿರಿ (ನಾ). ಉಸಿರುಳ್ಳದ್ದು; ಜೀವಿ; ಪ್ರಾಣಿ: ಪಿಡಿವಸ್ ಬಯಲಾ ಕೂರುಸಿರಿಗಳನ್ ಮೇಣ್ ಕಡಲಾಟದ ನೀರುಸಿರಿಗಳನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೨೩); ಗಱಿಗೆಯನಿತು ತೆವಳಲಿರ್ಪ ಉಸಿರಿಗಳಾ ಸಾಹಸಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೯-೬೧೭). [ಉಸಿರ್$_2$ + -ಇ$_3$]

ಉಸಿರಿಕ್ಕು, ಉಸುರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಕಂಡರಿಸಿಟ್ಟಂತುಸಿರಿಕ್ಕಲುಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೮೫); ಎವೆಯಿಕ್ಕದುಸಿರಿಕ್ಕದುಣ್ಣದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬); ತಿತ್ತಿಗಳ್ ಪೊರೆಯುತ್ತೇನುಸಿರಿಕ್ಕವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮). ೨. ಮಾತನಾಡು; ನುಡಿ: ನಿನ್ನ ಬೇಟದ ಮಿಂಡನಾವನವನಂ ಪೇೞೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ ದೂತಿ ಭೀತಿಯಿಂದುಸಿರಿಕ್ಕದಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೫-೧೪). **ಉಸುರಿಕ್ಕು**: ೧. ಉಸುರಿಕ್ಕುವುದುಮನೇಂ ಮಱೆದೆ ಕಾಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೨); ಬದುಕಿ ಫಲವೇನು ಜಡತೆಯುಲಲಸದುಸುರಿಕ್ಕಿದರೆ ಮಾನ್ಯವೆ ತಿದಿಯ ತೊಗಲುಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೬). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಉಸಿರಿಡು, ಉಸುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಪದಿನಾಱುಂ ತಿಂಗಳುಂ ಪಕ್ಷದೊಳುಸಿರಿಡುವಂ (ಚಾಧಪು. ೫-೧೦೦); ಒಕ್ಕುದು ನೆತ್ತರ್ ಬಾಯಿಂ ಮಿಕ್ಕಲರ್ದುಸಿರಿಡುವ ಮೂಗಿನೆರಡುಂ ಕಡೆಯಿಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೮೮). ೨. ವ್ಯಕ್ತವಾಗು; ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳು: ಪೂಜ್ಯಭಾವಗಳೆಲ್ಲ ಉಸಿರಿಡದೆ ಮೆತ್ತಗಿಹವು (ಕವಿಸೋ. ೩೮). **ಉಸುರಿಡು**: ೧. ಮಿಸುಕದುಸುರಿಡದುಸಿಕನಿದ್ದಂತಸುಗಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೫೯). ೩. ಬೇಗಬೇಗ ಉಸಿರುಬಿಡು; ಏದು: ಮುಸುಡನೆತ್ತುತ್ತುಸುರಿಡುತ ಘೂರ್ಮಿಸುತ ಸಗಣವನಿಕ್ಕುತಂ ಮೂತ್ರಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೨೭). ೪. ನುಡಿ; ಶಾಪಹಾಕು (ಉಕ.ಕ). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಉಸಿರು$_1$ ‘ಉಸಿರ್$_1$’ ನೋ.

ಉಸಿರು$_3$ 'ಉಸಿರ್$_2$' ನೋ.

ಉಸಿರುಕೊಳವೆ (ನಾ). ಶ್ವಾಸನಾಳ: ಉಸಿರು ಕೊಳವೆ (Trachea)ಯ ಮೇಲೆ ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ ಉಸಿರಾಡಲು ಒಂದು ನಾಳವನ್ನು ಇಡಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೨೬). [ಉಸಿರು$_3$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಕೊಳವೆ]

ಉಸಿರುಚೀಲ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶ; "ಉಸಿರು ಚೀಲ; ಶ್ವಾಶಕೋಶ; ಪುಪ್ಪುಸ" (Lung. ೩೦೯೩). [ಉಸಿರು$_3$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಚೀಲ]

ಉಸಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಾಡು: ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರೊಬ್ಬರೂ ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ವಜಭಾ. ೮೬); ಅವನು ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತರೂ. ೫೯). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಉಸಿರೆಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು: ಅವರ ತಾಯಿ ಹಾಯಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಾಲೆಮ. ೫೧); ಸಮಾಧಾನದ ಉಸಿರೆಳೆದಳು (ಮರಳಿ. ೧೧೧). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞ್$_1$)]

ಉಸಿರ್ಗರೆ, ಉಸುರುಗರೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು: ಇನ್ನು ನನ್ನ ಜೀವನ ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾಗುವುದು ಎಂದು ಉಸಿರ್ಗರೆದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೧೦); ವಿನಾಯಕನು . . . ಉಸಿರ್ಗರೆದು ಘೋರವಾದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೮). **ಉಸುರುಗರೆ**: "ಬಿಸುಸುಯ್ಯು-ಬೆಚ್ಚನ್ನ ಉಸುರು ಗರೆಯು" (ಗಂಗಾಮು. ೨೩೪). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಕರೆ$_1$]

ಉಸಿರ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ: ಪುರಕೈದಿಬಹ ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿನುರುಹೆಂದು ಪಲವು ಬಾಡವರ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ತೆಜದಂತೆ ಮೆಱೆದುವು ಬಲುಶತಘ್ನಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೫). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಉಸಿರ್ಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ದಂಡಣಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಿ ಆಗಲೇ ಉಸಿರ್ಗಿಡಿಸಿ ಕೊಂಡೆ (ಬರುಗಂ. ೧೫-೯). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಕಿಡಿಸು (< ಕೆಡಿಸು)]

ಉಸಿರ್ದಾಣ, ಉಸುರ್ದಾಣ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಉಸಿರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ; ಯತಿಸ್ಥಾನ: ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯಮ ಪ್ರತತಿಗುಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರ್ದಾಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೫). **ಉಸುರ್ದಾಣ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಸಿರ್$_2$ + ತಾಣ]

ಉಸಿರ್ದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಚ್ಛ್ವಸಿಸು: ಉಸಿರ್ವೊಯ್ವಾಗಳ್ಕಾ ಸೌರಭ್ಯವನುಸಿರ್ದೆಗೆವಾಗಳ್ಕಾ ಬಾವನ್ನದ ಪೊಸ ಕಂಪಂ ಕೊಳಲೆರಡೆಡೆಗೆಡೆಯಾಡುವ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳು ಎಸೆದವು (ಜಯಕಾ. ೧-೬೦). [ಉಸಿರ್$_2$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಉಸಿರ್ನೆಲೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣದ ನೆಲೆ; ಶರೀರ: ಕಳ್ವರ್ಗೆ ತಪ್ಪುಗುಮುಸಿರ್ನೆಲೆ ಕಳದರ್ಗೆ ತಪ್ಪದು ದೇವಲೋಕಂ (ಕುಜಲ್. ೧-೨೯-೧೦). [ಉಸಿರ್$_2$ + ನೆಲೆ]

ಉಸಿರ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಸಂಬಂಧ (?): ಕಣ್ಣಿಮೆಯಿಕ್ಕುವನಿತು ಪೊೞ್ತುಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨); ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸುರಗಣಿಕೆಯರೆಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದೇವಿಯರ್ಕಳ್ಗಳಲರುಸಿರ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆ]ತ್ತಿಲ್ಲ ನಮಗವರೆ ಜಗತೀವಲ್ಲಭನಂ ಪಚ್ಚವಚ್ಚಿಮಚ್ಚಿಸಿ ಕೊಂಡರ್ (ಆಜಿಪು. ೬-೧೦೦). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಪತ್ತು$_1$]

ಉಸಿರ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಡಿದೊಡೆವೆಯಿ ನಿಸಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ದೊಡೆಯುಲುಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ಯ್ ನಸುಮಿಡುಕಿದೊಡೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೨). ೨. ಉಸಿರು ಬಿಡಿದುಕೊ: ಉಸಿರ್ವೊಯ್ವು ಬಸಿಱ ತಳ್ಪಂಕದಿಂ ಮುಗ್ಗಿದುವು ದಿಕ್ಕರಿಕುಲಂ (ಚೆಬಪು. ೪೮-೫). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಪೊಯ್$_2$]

ಉಸುಕು, ಉಸುಗು, ಉಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ಮರಳು: ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿಗಚ್ಚು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭); ಉಸುಕಿನ ಒಡ್ಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವು ಕುಸಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದರು (ಅಪೂಪ. ೧೯೦); ಅವಿವೇಕಿಗಳಿಂದ ಸುಖ ಬಯಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆತೆಗೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕೃತಕೃ. ೫೯). **ಉಸುಗು**: ಸುಂದರಕ್ಕ . . . ಚೀಲದ ತುಂಬ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಉಸುಗು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿ (ವೈನಿ. ೧೪೩). **ಉಸುಬು**: ತೆಂಗಿನ ಬನಗಳುಳ್ಳಂಥ ಉಸುಬಿನ ಬೈಲುಗಳಿಂದಲೂ ಸಮುದ್ರತೀರ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ (ಕಥಾಗಿ. ೪); ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತೆರೆಗಳು . . . ಉಸುಬಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೩೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇಸುಕ, ಇಸುಮು, ಎಸಲು]

ಉಸುಗು 'ಉಸುಕು' ನೋ.

ಉಸುಬು 'ಉಸುಕು' ನೋ.

ಉಸುಮುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸಬಸೀಗೆ, ಉಸುಮುನಿ, ಹೊಮ್ಮುಗುಳಿ ಪೆಟ್ಲು (ನಮ್ಮನು. ೨೫೯). [?]

ಉಸುರ್$_1$ 'ಉಸಿರ್$_1$' ನೋ.

ಉಸುರ್$_2$ 'ಉಸಿರ್$_2$' ನೋ.

ಉಸುರಡಗು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಸತ್ತುಹೋಗು: ಘನಪಥದೊಳಾಡುವ ಖಗಂಗಳವನಿಗೆ ಬಿದ್ದುಸುರಡಗಿದವು (ಬಸಪು. ೫೮-೫೬). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಅಡಗು$_1$]

ಉಸುರನುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಉಸಿರಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ ಸರಿಯಾಗು: ತನು ಮುರಿಮುರಿದು ನಿಲಿಕಿಸುತ್ತಂ ಮನವಲರಿಸುತ್ತಾಗುಳಿಸುತುಸುರನುಗೊಳಿಸುತಂ ಕಣ್ದೆಱೆದು ನೆಱೆ ಚಿಕ್ಕಮಾದಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೪೭-೫೯). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಅನುಗೊಳಿಸು]

ಉಸುರಾಟ 'ಉಸಿರಾಟ' ನೋ.

ಉಸುರಾಡು 'ಉಸಿರಾಡು' ನೋ.

ಉಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ದಮ್ಮು ತೆಗೆದುಕೊ: ಜಾಜಿ ಮುಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಮುಂಬಿಗೆ ಪಾಱಿ ಕೈಕಾಲ್ ಕೊಂಕಿಸುತೆ ಕಾಲೂಱಿ ನಿಂದುಸುರಾಂತು ಬಯಲಂ ಪೊಯ್ಯಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧-೫೦). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಆನ್$_1$]

ಉಸುರಿಕ್ಕು 'ಉಸಿರಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಸುರಿಡು 'ಉಸಿರಿಡು' ನೋ.

ಉಸುರು$_1$ 'ಉಸಿರ್$_1$' ನೋ.

ಉಸುರು$_2$ 'ಉಸಿರ್$_2$' ನೋ.

ಉಸುರುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು: ಕೆಟ್ಟ ಗಾಳಿ ಉಸುರುಕಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರುಕಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಉಸುರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಹೊಗೆಯೊಳಗೆ . . . ಉಸುರುಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಣಹೋಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧). ೨. ದಮ್ಮುಹಿಡಿ. ೩. ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಆಗು. [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಸುರುಗರೆ 'ಉಸಿರ್ಗರೆ' ನೋ.

ಉಸುರುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸುರುಬಿಡು ೧: "ಆಶ್ವಾಸ - ಉಸುರುಗಳೆಯೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೯). [ಉಸುರು$_2$ + (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಕಳೆ$_1$]

ಉಸುರುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸುರು ಕುಗ್ಗು ; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು. ೨. ಸತ್ತು ಹೋಗು : ಮೊನ್ನೆ ತಾನೆ ಆತನು ಉಸುರುಡುಗಿಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಉಡುಗು]

ಉಸುರುದೆಗಹು (ನಾ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು ; ಸಾವು : ಅಸುವಳಿದ ಶಂಬುಕನ ಬಳಿಗವನುಸುರುದೆಗಹನು ಕಂಡು ಹಲುಗಳ ಮಸೆವು ತೈದಿದಳಿನಕುಲೇಂದ್ರನ ಪರ್ಣಮಂದಿರವ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧).
[ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ತೆಗಹು]

ಉಸುರುನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುನಿಂತುಹೋಗು ; ಪ್ರಾಣಹೋಗು.
[ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಉಸುರುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಃಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು. [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಬಿಡು]

ಉಸುರುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಸಿರಿನಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ ಬರುಡೆ ; ಗಾಳಿಯಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ ಬುರುಡೆ ; ಬಲೂನ್ ; ಪೀಪಿ : ಅತಿಯಾಗಿ ಊದಿದರೆ ಉಸುರುಬುರುಡೆ ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಬುರುಡೆ (< ಬುಜುಡೆ)]

ಉಸುರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ ; ಏದುಸಿರು : ತಂದಿರಿ ಬಾಲಕನ ಬಲುತಪದ ಬೆಳವಿಗೆಯೂಳಿಗವನೆನ್ನಲ್ಲಿಗುಸುರುಬ್ಬಸದ ದುಸ್ಥಿತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೫೨). 'ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸ' ಪರಾ.
[ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಉಬ್ಬಸ]

ಉಸುರುವೆಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಹೆಣ; ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ : ಜೀವವಿರೆ ಮೃತರಾದವರಲಾ ಭಾವಿಸಲು . . . ಉಸುರುವೆಣಂಗಳವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೭) ; ಉಸುರುವೆಣನನು ಮಾತನಾಡಿಸಬೇಡಿ ನೀವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೨೦). [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಪೆಣ]

ಉಸುರುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಬದುಕಿರು ; ಜೀವದಿಂದಿರು : ಮಗನ ಮದುವೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಮುದುಕಿ ಉಸುರುಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ೩. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಉಸುರುಹಿಡಿದು ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಸುರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಉಸುರೂದು (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ) ಉಸಿರನ್ನು ಊದು : ತೊರೆದ ನುಣ್ಮೊಲೆಯನೀಂಟುವ ಪೆಸರ್ಗಾಯ ಪೆರ್ಬೆರಳಿಂದ ಮೊಲೆದೊಟ್ಟುವಿಡಿದೂ ಮರುಳುಂಡು ಪಾಲ್ನೆತ್ತಿಗೇರಿದರುಸುರೂದಿ ತರಳಾಕ್ಷಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳ್ ಭಯದಿ (ವೋಹತ. ೧೭-೬೬). [ಉಸಿರ್$_2$ + ಊದು$_1$]

ಉಸುರ್ದಾಣ 'ಉಸಿರ್ದಾಣ' ನೋ.

ಉಸುರ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುಬಿಡು : ಮರುತ್ತಂ ತ್ರಿಲೋಕವಿಖ್ಯಾತನಾದಂ ಪಗೆಗಳಂ ಗೆಲ್ವೆಡೆಯೊಳುಸುರ್ವಿಡುತಿರಲ್ಕೆ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣ ಚಾತುರ್ಬಲಂ ಪುಟ್ಟುತಿಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೩).
[ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಬಿಡು$_1$]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ (ನಾ). ವಾಕ್ಕಿಗೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ಸರಸ್ವತಿ. 'ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱೆಯ' ಪರಾ. [ಉಸುರ್$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$) + ಪೆಣ್]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱೆಯ (ನಾ). ಸರಸ್ವತಿಯ ಒಡೆಯ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಜಜುಚೀ ಮಿಾನ್ಪಳಯಿನ ಗೆಲ್ವದಟಂ ನಿಜುಸೀರೇಳ್ಜಗಮಂ ಗೆಲ್ವುದೆನುತ್ತು ಜದುಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱೆಯಂ ನೆಱೆವೆಱೆಯಂ ಕಂಡರಸಿಟ್ಟಂತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೨೩). [ಉಸುರ್ವೆಣ್ + ಎಱೆಯ]

ಉಸುಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳ ಅಳತೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದ ವೊಳಉಸುಲಿನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಫೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಕಭಾಗೆ. ೫೨೭) ; ಕೋಣೆಯ ವೊಳ ಉಸುಲು ೪೦ ಫೂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೫೩೩). [?]

ಉಸುಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸೂರ್ (ಅ). ನೋವು ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : 'ಮನೆತನ ಸುಮಾರು' ಎಂದಾಗ ಆ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಎಷ್ಟು 'ಉಸೂರ್' ಎನ್ನುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಮರುಗಿದರು (ಬೆಳುಮ. ೩೮). [?]

ಉಸ್ತವಾರಿ 'ಉಸ್ತುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಸ್ತಾದ (ನಾ). ಗುರು ; ಆಚಾರ್ಯ: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಉಸ್ತಾದನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ ನವಾಬನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೇರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಝೂರಾಣಿ. ೬೮).
[←ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಉಸ್ತಾದ್ ; ಮರಾ. ಉಸ್ತಾದ್, ವಸ್ತಾದ್]

ಉಸ್ತಾದಪಟ್ಟ (ನಾ). ಗುರುವಿನ ಪಟ್ಟ : ಗರಡಿಮನೆಯ ಉಸ್ತಾದಪಟ್ಟ ದಾವಾನಿಗೇ ಲಭಿಸಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೬೦).
[ಉಸ್ತಾದ + ಪಟ್ಟ]

ಉಸ್ತುವಾರಿ, ಉಸ್ತವಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಗಾಡಿಯವನನ್ನು ಕರೆದು ಅವನ ಎತ್ತುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದನು (ಬಸಶಂ. ೪೬). ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಊರುಬಾಗಿಲುಗಳ ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಲೆಗಳು ಬಲಗೊಂಡುವು (ಚಿದೇವ. ೨೩೧) ; ಗುರುಚರಣದಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ನಿಂತನು (ಚಿತೆಸ. ೨೭). **ಉಸ್ತವಾರಿ:** ಅರಮನೆಯ ಮೊಖ್ತೇಸರರುಗಳು ಮೇಲೆ ಉಸ್ತವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II. ೩೭೪).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಸ್ತವಾರೀ ; ಪಾರ. ಉಸ್ತುವಾರೀ]

ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಆಂಗ್ಲೇಯರು ನಗರದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವಾರಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆಯ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾಡಿದರು (ಝೂರಾಣಿ. ೩೯೯) ; ಕಾರ್ಮಿಕರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸ ತೆಗೆಯುವ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ ಅವನಿಗೆ ದೊರಕಿತು (ಮೂಲಾಸ. ೨೪). [ಉಸ್ತುವಾರಿ + -ಕೆ$_1$]

ಉಸ್ರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದು ; ಕಿರಣ. ೨. ವೃಷಭ ; ಬಸವ. [ಸಂ.]

ಉಸ್ರೆ (ನಾ). ಹಸು. [ಸಂ. ಉಸ್ರಾ]

ಉಸ್ಸೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸವನ್ನು ಎಳೆ: ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಬೆಂದಳುಸ್ಸೆ[ಸ್ಸೆ]ಂದಳು ಹೊರಳಿದಳು ಕಂಸನರ್ಧಾಂಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೧೨) ; ನಿಡಿದುಸಿರೆಳೆದರು ಬಾಲಕರುಸ್ಸೆಂದು ತಲೆಕೆಳಗಾಯಿತು ಚಿತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೯೭-೭೪). ೨. ಆಯಾಸದಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡು.
[ಉಸ್ + ಎನ್ನು$_1$ (< ಎನ್$_1$)]

ಉಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಇರು ; ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : "ಉಳ್ — ಸತ್ತಾಯಾಂ" (ಶಮದ. ೨೪೪ ಟೀಕೆ) ; ಚನ್ದ್ರಾರ್ಕರುಳ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭-೩೨; 837) ; ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡಧಿಗಮ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೦) ; ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯುಂಟೈ ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ಪೀಱಗೆ ನೀನಿಲ್ಲದಿವೆಲ್ಲಮೊಳವೆ ಅಂಗಾಧಿಪತೀ (ಗದಾಯು. ೫-೨೦) ; ನೀನಿಂತು ಪಲವೋದನೋದಿ ಎನ್ನಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸದೆ ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇೞನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪-೧೦) ; ಮನದ ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳದಟನಹೆ ಮಾತಿನ ಸಘಾಡಿಕೆಲೇಸು ಪಾರ್ಥನ ತನಯನಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೧) ; ಉಳ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಳ್ಳ, ಉಳ್ಳುದು, ಉಳ್ಳೊಡೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿತ್ವವುಂಟು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೨). ℙ ಇತರ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಗಳು. ಒಳನ್, ಒಳರ್, ಒಳದು, ಒಳವು, ಒಳೆನ್, ಒಳೆವು, ಒಳಯ್, ಒಳಿರ್. 'ಉಂಟು', 'ಉಂಡು' ಪರಾ.

ಉಳ್ಳನಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ, ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಬರ, ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ, ಉಳ್ಳನ್ನೆವರಂ, ಉಳ್ಳಿನ, ಉಳ್ಳಿನೆಗಂ = ಇರುವವರೆಗೆ: ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನಕಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬–೧೬; 1379); ಧನಕನಕವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನವೋಲಕ್ಕು ಧನಕನಕಹೋದ ಮಱುದಿನ ಹಾಳೂರ ಶುನಕನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೭); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮–೧೩; 965); ನೀ ನಾನೆಂಬ ಭಾವಲೀಲೆಯುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಮತ್ತೆ ತಿಳಿದು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನೀನೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫); ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ಉಳ್ಳನ್ನಬರ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬ. ೫೯–೧೯; 1408); ಈ ದೇಹದೊಳಿಂದೀ ಪ್ರಾಣಮುಳ್ಳನ್ನೆಗಮೆ ತಡೆಯದಾತ್ಮೇಶನಂ ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೭); ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಮುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೫೦; 1113); ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರವುಬ್ಬಸಮುದಱಿನಱಿವುದು (ಕ ವಿ ರಾ. ೩–೧೫೧); ಜೀವಮುಳ್ಳಿನಮಿಱಿದರ್ಥಮುಳ್ಳಿನೆಗಮಿತ್ತು ನೆಗೞ್ತೆಯನಾಂಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಉಳ್; ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಳ್$_2$ (ನಾ). ಒಳಗು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ: ಉಳ್ಳುಡೆ, ಉಳ್ಳಲರ್ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ. ☞ 'ಉಳ್' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ: ಮೆಚ್ಚೆನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆನ್ದು ಸನ್ಯಾಸನಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೮–೩; 700). [?]

ಉಳ್$_3$ 'ಉೞ್' ನೋ.

ಉಳಕ (ನಾ). (ಉಕ) ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟದ ಸಾಮಾನು (ಕ). [?]

ಉಳಗುನ್ನಿ (ನಾ). ತುರಿಚೆಗಿಡ; ನಸುಗುನ್ನಿ; ಉರಸಣಿಗೆ: ಇನ್ನು ಅಂತರಂಗದ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಂಗಳೆಂಬ ಭವಿಗಳ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಾಯಾಮೋಹ ಬೆಳೆ ಉಳಗುನ್ನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉಳ್ಳಿನುಗ್ಗಿಯ] ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. I, ೩೨೦). 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. [ಉಳ + ಕುನ್ನಿ ?]

ಉಳನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘದೇವ ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಉಳನೂರೊಳೆ ನೋಱಮ್ಬರಂಕದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭–೮; 971). [ಉಳನ್ ? + ಊರ್]

ಉಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ಒಳಗೆ (?): ಪಿಂಗಾಕ್ಷ ನೀನೇಕೆ ಮಿಳ್ಮಿಳನೋಡುತ್ತುಳನಿರ್ದಪೆಯೆಂದದಟರಂ ಭೀಮಂ ಪಳಂಚಲ್ವಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೦). [?]

ಉಳಮೆ$_1$ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳಮೆ$_2$ 'ಉೞುಮೆ' ನೋ.

ಉಳಮೆದಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯಗಾರ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೩).

[ಉಳಮೆ$_2$ (< ಉೞುಮೆ) + -ದಾರ$_4$]

ಉಳಾಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಹೂತಿರುವ ಮೀನು. [?]

ಉಳಿ$_1$ 'ಉೞಿ$_1$' ನೋ.

ಉಳಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಅವಿತುಕೊ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ); ಆಲೋಕನ ವಿದ್ಯೆಯ ನೀತಂ ಕಲ್ತನಪ್ಪುದಱಿಂದೆಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯–೬); ತಾಪಸಕುಮಾರನನಾಗಳೆ ವಂಚಿಸಲ್ಕೆ ತಳ್ತಿಡಿದ ಲತಾಪ್ರತಾನದೊಳಪೊಕ್ಕುಳಿದೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಳಿ]

ಉಳಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಉಳುಕು; ನರ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊ; "ಒಳಿ" (ಉಕ): ಒಳದೊಡೆ ಸೆಳೆದೊಡೆ ಸಂದುಗಳುಳಿದೊಡೆ ನರವೊಂದು ದೆಸೆಗೆ ತಱಿಸಂದೊಡೆ ಶೀತಳಜಳಮಿಶ್ರಿತವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟರೆ ಸುತ್ತಲಿನಿಸುಬೇನೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೬). [?]

ಉಳಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಬೇಡರು) ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ: "ಆಡಂಗಿದುದು, ಬಡಿಗೆಯು ಮತ್ತು ಕಳ್ಳನ ಬೇಂಟೆಯ ಉಳಿ– ಇವುಗಳೊಳ್ ಕುಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಮನಸಿಜನೆಂಬ ಬೇಡರಸನೀ ಖಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಕಾಪಿನೊಳಬಳಾಂಗಮೆಂಬುೞಿ[ಳಿ]ಯೊಳಿರ್ದ ಖಿಳೇಂದ್ರಿಯಮೆಂಬ ಬೇಡರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೪–೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಳಿ, ಒಳಿಪ್ಪು, ಒಳಿವು; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳಿವು; ತುಳು. ಒಳ; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಉಳಿ$_5$ (ನಾ). ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಚಾಣ; ಟಂಕ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ); ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮನುಳಿಯ ನೂಱಿ ಕೊಡಂತಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟದಂತತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿಪೋಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ); ಆಟ್ಟೆಯ ಚುಚ್ಚುವ ಉಳಿಯ ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕಂಡು (ಮಾದೂಳ. ೫೨); ಸೀಳಬಹುದೇ ಸೀಸದುಳಿಯಲಿ ಶೈಲವನು ಹರಿಯೊಲಿದ ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಮುನಿದೇಗುವರು ಕೆಲಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೯); ಶಿವಣ್ಣನು ಉಳಿಯಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದನು (ಕಪಪು. ೪–೫); ಉಳಿ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಮರ ಕಡಿಯದೆ ಬಿಡದು (ಗಾದೆ).

ಉಳಿಯಮೂನೂರ್ವರು = ಉಳಿಗೆಲಸದ ಮುನ್ನೂರು ಜನ, —ಒಕ್ಕಲು: ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳುಂ ಉಳಿಯಮೂನೂರ್ವರುಂ ಕುಂಬಾಜಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೧–೪೯; 1174).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ; ಚೋರ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಉಳಿ$_7$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (?): ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯ ಳರಿಯೆ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ ಸಯ್ಯನೆ ಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬–೧೪; 735). [?]

ಉಳಿ$_8$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಡುವು; ರಜ: ಶಾಲೆಗೆ ಉಳಿ ಇದ್ದರೂ ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬಲವಾಯಿತು (ಮರಮ. ೧೪೬). [< ಉೞಿ ?]

-ಉಳಿ$_9$ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಟ್ಟುಳಿ', 'ಎಗ್ಗುಳಿ' ಪರಾ. ☞ ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಈ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಉಳಿಕಾರ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಮರೆಗಾರ; ಪಳ್ಳಿಗಾಢಟ ಉಳಿಕಾರ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಎಲೋ ದೇವ ಒಂದಾದರು ಮಾತು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದು ಕಾಣೆ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೮–೧).

[ಉಳಿ$_4$ + -ಕಾರ$_3$ (< -ಕಾಱ)]

ಉಳಿಕು 'ಉಳುಕು$_1$' ನೋ.

ಉಳಿಕೆ 'ಉೞಿಕೆ' ನೋ.

ಉಳಿಗ$_1$ 'ಉೞಿಗ' ನೋ.

ಉಳಿಗ$_2$ 'ಊೞಿಗ' ನೋ.

-ಉಳಿಗ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ಬಾಳುವವನು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉಳಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ದೇವುಳಿಗಂ, ಮಣ್ಣುಳಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಳಿಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಮಿಕ್ಕುದು ; ಉಳಿದುದು : ಉಳಿಗಡೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಆಳಿದ ಗಜ] ನಾನೂಱು ಕುದುರೆಗಳಳಿದವರಸನ ಶರಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೫೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೇಮ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಳಿಗಡೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಉಳಿಗಾಲ' ಪರಾ.
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕಡೆ ?]

ಉಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಉಳಿಯುವ ಕಾಲ ; ಜೀವಿಸುವ ಅವಕಾಶ : ಹೀಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಜಮೀನುದಾರರಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೨೧೨) ; ಢಾಕಾದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬದುಜ. ೨೧).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕಾಲ$_1$]

ಉಳಿಗಾಳು (ನಾ). ಉಳಿದ ಕಾಳು ; ಅವಶೇಷ : ಕನಸಿನ ವಿಷಯದ ಈ ತಿಳುವಳಿಕೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಸಿಯಿಂದಾಗಲೀ, ಉಳಿಗಾಳಿಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು (ವಿಜ್ಞಾಮಂ. ೭೨).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಉಳಿಗೆಲಸ$_1$ (ನಾ). ಉಳಿದ ಕೆಲಸ ; ಮಿಕ್ಕ ಕೆಲಸ ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ : ತೊಳಲಿದಿರಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷವು ಹಳುವದಲಿ ಸೊಂಪಡಗಿ ಪರರೊಡನುಳಿಗೆಲಸದೊಳಿಗವಿದೆಂತೈ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೮).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಗೆಲಸ$_2$ (ನಾ). ಉಳಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ಮರಗೆಲಸ ; ಬಡಗಿಕೆಲಸ : ಮನೆಯ ಮಣ್ಣಿನಗೆಲಸ ಮುಗಿದಿದೆ ಉಳಿಗೆಲಸವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಳಿ$_5$ + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಚೆಂಡು 'ಉಳಿಸೆಂಡು' ನೋ.

ಉಳಿಡ್ಡ (ನಾ). (?) : ಪೊಲೆಯಿಗೌಡನ ಸೋಮನುಳಿಡ್ಡರ ಹಾನುಂಗಲ್ಲ ಬೊಮ್ಮೆಯ್ಯನಾಯಕನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩–೫ ; 1116). [?]

ಉಳಿತ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ : "ಉಳಿತಮೆನಲ್ ಸೇರುವೆ" (ಭಾರನಿ. ೧೧). [ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + -ತ$_3$]

ಉಳಿತಾಯ (ನಾ). ಮಿಗುವಿಕೆ ; ಲಾಭ ; ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪನ್ನ : ಸೇಕಡ ೨೫ ರಿಂದ ೫೦ ರ ವರೆಗೆ ಉರುವಲಿನ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಆಡುಸಾ. ೨೨) ; ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಉಳಿತಾಯ ಯೋಜನೆ (ರೂಢಿ).
[ಉಳಿತ (< ಉೞಿತ) + -ಆಯ$_4$]

ಉಳಿಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ವೈದ್ಯನಿ. ೧೨–೨೧೫). [?]

ಉಳಿಬಳೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ ; "ಅಚ್ಚುಗಂಡಿಯ ಬಳೆ ; ಉಳಿಬಳೆ" (Bush. ೫೦೪೩).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಬಳೆ$_2$]

ಉಳಿಮಿಂಡ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಿಂಡ ; ನಲ್ಲೆಯಿಂದ ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಾರ : ಗಂಡುಗಲಿಗಳೊ ವೀರಸಿರಿಯುಳಿಮಿಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಯಳಮಿಂಡ, ಉಳಿಖಂಡ, ಯಿಲಿವಿಂಡ, ಯಲಿಮಿಂಡ]ರೋ ತನಿನಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಭಂಡರೋ ನೀವಾರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೫೦). [ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಮಿಂಡ]

ಉಳಿಮುಖ (ನಾ). ಉಳಿಯಂತಿರುವ ಮುಖ ; ಉಳಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು (?) : ವಾಯುಬ್ಯದಲು ಪಳ್ಳದ ಪಡುವಣ ಬದುವಿನ ಕೊತ್ತುರೊಳಗಣ ಉಳಿಮುಖದ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೩೬ ; 1116). [ಉಳಿ$_5$ + ಮುಖ]

ಉಳಿಮೆ, ಉಳಮೆ$_1$, ಉಳುಮೆ$_1$ (ನಾ). = ಉೞಿಕೆ : ಚಿತ್ತ ತನ್ನೊಳಗಿರ್ಪ ಸತ್ತ್ವಾದ ಮಾಯೆ ಬಹುವೃತ್ತಿಗಳನೆಯ್ದುಲಡಱಿಂದ ಬಾಧೆವಡೆಯುತ್ತಿರದು ತಾನುಳಿಮೆಯಾಗಿ (ಅನುಸಾ. ೧–೪–೧೧). **ಉಳಮೆ$_1$** : ನೀರು ಕೂಡಿದ ಕ್ಷೀರ ಬೆಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾ ನೀರು ಸಾರವಱತು ಹೊತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಉಳಮೆಯೆಂತೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೮–೫೩೩). **ಉಳುಮೆ$_1$** : ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ತುಂಬಿ ಉರಿವುತ್ತಿದ್ದುದ ಕಂಡೆ ಕಿಚ್ಚುಕರಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಉಳಿಯಿತ್ತು ಉಳಿದ ಉಳುಮೆಯ ಒಡಗೂಡಬಲ್ಲಡೆ . . . ಲಿಂಗವ ಬಲ್ಲವನೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೬–೭೩೦) ; ಸಾಂದ್ರಭಕ್ತಿಯುದರದೊಳಗೆ ತೊಳಗುವಱುವಿನುಳುಮೆಯಂತೆ (ಮಳಿರ. ೧೨೦–೨೧) ; ಒಳಗಿನಿಂದೊಳಗನಱುದೊಡೆ ಪರಬೊಮ್ಮದುಳುಮೆ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + -ಮೆ$_1$]

ಉಳಿಯಲಗು (ನಾ). ಉಳಿಯ ಬಾಯಂತೆ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ : ಹೆರೆಯಲಗು ಮುಳ್ಳಲಗುಗಾಣದ ತೆರದಲಗುವುಳಿಯಲಗು ವಜ್ರತ್ಕರದಲಗು (ಜರಾಮಾ. ೧೪೫–೩೭). [ಉಳಿ$_5$ + ಅಲಗು$_1$]

ಉಳಿಯಾಳು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದ ಆಳು ; ಮಾಸಲಾಳು : ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಆಟ್ಟುಳಿಯಾಳು, ಅಂಜಿ ಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ಬೈಸರ್ವ. ೧೦೨). ೨. ಆಳು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದ ಆಳು : ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಉಳಿಯಾಳಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಆಟ್ಟುಳಿಯಾಳು' ಪರಾ.
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಉಳಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಸು : ಯಾರು ಬಹಳ ಹಣವನ್ನು ಉಳಿಯಿಡುವರೋ ಅವರೇ ಇಂದಿನ ಶ್ರೀಮಂತರು (ಮತಂಒ. ೫೦).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಇಡು$_1$]

ಉಳಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಉಳಿದ ಲೆಕ್ಕ ; ಮಿಕ್ಕಲೆಕ್ಕ : ಧರಣಿಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಸಾವಿರವುರುಳಿತಾ ದಿವಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಱತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೨೧).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಲೆಕ್ಕ]

ಉಳಿವು 'ಉೞಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಸು$_1$ 'ಉೞಿಸು$_1$' ನೋ.

ಉಳಿಸು$_2$ 'ಉೞಿಸು$_2$' ನೋ.

ಉಳಿಸೆಂಡು, ಉಳಿಚೆಂಡು (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ನಂದನವನದೊಳಿರ್ದರುಮುಳಿಸೆಂ[ಡನಾ] [ಪಾಠಾಂ. ಡೆಯಾ, ಸಿಂದಿಯಾ, ಸುಟ್ಟಲೋ, ಸುಟ್ಟಲಾ]ಡುತ್ತಿ[ರ]ಲೋಕ[ನ]ವಿದ್ಯೆಯನೀತ ಕಲ್ತನವ್ಪುದಱಿಂದೆಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೫) ; ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ ಗುಳ್ಳೆ ಗೊಟ್ಟ ಬಟ್ಟುಳಿಸೆಂಡುಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡೆಂಬಿವನಾಡುತ್ತೊಡವಳೆದರ್ ತಮ್ಮೊಳೆಳಸೆ ತಂತಂ ಗೆಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦). **ಉಳಿಚೆಂಡು** : ವನದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಉಳಿಚೆಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಕಸಾಚಿ.೭).
[ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$) + ಸೆಂಡು]

ಉಳಿಹು 'ಉೞಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು : "ಉದರ್ಧಂ – ದುಂದುಪೆ, ಉಳಿಹೂವು" (ಒಪಧಿ. ೧೫). [ಉಳಿ$_6$ + ಹೂವು (< ಪೂವು)]

ಉಳು 'ಉೞ್' ನೋ.

ಉಳುಂಡೋಗರೆ (ನಾ). ಉದ್ದಿನ ಅನ್ನ : ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಉಳುಂಡೋಗರೆ ಪುಳಿಯೋಗರೆಗಳನ್ನು ಸವಿದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೩).
[← ತಮಿ. ಉೞುನ್ದೋಗರೈ]

ಉಳುಕ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವನು ; ಮರೆಯಾದವನು : ನಿಜವಾದ ಅಪರಾಧಿಯು ಉಳುಕನಾಗಿ ಉಳಿದು ನಿರಪರಾಧಿಗಳು ಬಹುಪರಿಯಾಗಿ ಕಷ್ಟಬಟ್ಟರು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨೧). ೨. (ಉಕ) ಮೈಗಳ್ಳ ; ಸೋಮಾರಿ. [ಉಳ್ಕು$_0$ (< ಉೞ್$_1$) + -ಕ$_3$]

ಉಳುಕಲು (ನಾ). ಉಳಿದದ್ದು ; ಮಿಕ್ಕದ್ದು ; ಶೇಷ : ಬಳಿಸರಳ ಸಂಧಾನದಲಿ ಬಳಿಕುಳುಕಲಿನ ರಕ್ಕಸರ ಜವಪುರದೊಳಗೆ ಹೊಗಿಸಿದನು (ತೊರೆರಾ. ೧-೧೧-೨೨) ; ದುಷ್ಟರಿಲ್ಲೆಲಾಯಿನ್ನು ಭೂಲೋಕದೊಳುವುಳುಕಲುಳಿದಿರ್ದೊಡಂ ಸಂಗ್ರಾಮದಿಂ ಮಡುಹಿ (ತುರಂಗ. ೮೫-೪೬) ; ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ತಂಬಾಕಿನ ಉಳುಕಲನ್ನು ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ಚಿನ್ನಹಿಂ. ೩೬). [ಉಳ್ಕು$_0$ (< ಉೞ್$_1$) + -ಕಲ್ಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_2$)]

ಉಳುಕು$_1$, ಉಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನರ ಹೊರಳು : ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟವ ನೆಗಹಿದ ಕಾರಣ ಬೆರಳು ಉಳುಕಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦-೨) ; ದಪ್ಪನೆಬಿದ್ದ ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಎಡಗಾಲೇ ಉಳುಕಿಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವಹೆಂ. ೨೩೨). ೨. (ಆಲಂ) ನೋವು ಉಂಟಾಗು : ನನಗೆ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಉಳುಕಿತು (ಆಲಹೂ. ೨೩). **ಉಳಿಕು** : ೧. ಮುಟ್ಟದ ಮುನ್ನವೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದು ಬೆನ್ನುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಕಿಂದಂತುಸುರಂ ಪಿಡಿಯುತಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೦೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳುಕ್ಕು ; ತುಳು. ಉಳ್ಕುನಿ ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕು$_2$ (ನಾ). ನರಹೊರಳುವಿಕೆ ; ನೋವು ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ : ಪೈಸರ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಗುಹುಳುಕೊತ್ತು ಕಲೆಗಳ ರಸದ ಪಸರವನಜಿಯ ಬಾರದು ವಿಗಡ ವಿಟರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೫) ; ಉಳುಕು ಮೊದಲಾದ ಬೇನೆಗಳಾದಾಗ ಲೇಪ ಸವರುವುದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೬೦) ; ಉಳುಕು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಗೀರಥಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆಸಿದರು (ಗೌರಕ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳುಕ್ಕು ; ತುಳು. ಉಲ್ಕು, ಉಳ್ಕು ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕು$_3$ 'ಉಳ್ಕು$_4$' ನೋ.

ಉಳುಕುಮಂತ್ರ 'ಉಲುಕುಮಂತ್ರ' ನೋ.

ಉಳುಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು. 'ಉಳುಕೆವಳೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳುಕೆವಳೆ (ನಾ). ಉಲ್ಕೆಯ ಮಳೆ : ಮಹಾಮಣಿಕಿರೀಟಂ ಕೆದರಿ ಕರೆದುದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯ ರತುನ ವಯಿರಗಳುಳುಕೆವಳೆಯಾಲಿಕಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೬-೨೩೩). [ಉಳುಕೆ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಉಳುಗು 'ಉೞುಗು$_2$' ನೋ.

ಉಳುಪು 'ಉೞುಪು' ನೋ.

ಉಳುಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಳುಬಾಳು (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ ; ಬದುಕುವಿಕೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಆ ಬಡಪಾಯಿ ದಿಗ್ವಿಜಯನಿಗಂತೂ ಅವಳಿಂದ ಉಳುಬಾಳಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೬). [ಉಳ್ಕು$_0$ + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಉಳುಮೆ$_1$ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳುಮೆ$_2$ 'ಉೞುಮೆ' ನೋ.

ಉಳುವರಿ (ನಾ). (ಭೂಮಿಯನ್ನು) ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ : ಮಾರವಂಗಲಕ್ಕೆ ಹದಿಕೆ ಸಂಬಳ ಉಳುವರಿ ಆಮದುವಣ ಮರಮೆಲಕ್ಕೆಮಬಲಾಳದೇವನಾಣೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೪೨-೧೨ ; 1175). [ಉಳ್ಕು$_0$ (< ಉೞ್) + ವರಿ$_1$]

ಉಳುವಲು (ನಾ). ದಾಟುವ ಜಾಗ ; ಕಡಕಲು : ಹಿತ್ತಿಲ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಹಿತ್ತಿಲ ಉಳುವಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಶಿವಮೊಗ್ಗೆಯ ಮೋಟಾರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಧಾವಿಸಿದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೨೬೪).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉರುವೇಲ್]

ಉಳುವೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಉಳುವ ಮನೆತನದವರು ; ಒಕ್ಕಲುತನದ ಮನೆ ; ಆರಂಬದ ಕುಳ : ಬಲರಾಮನನು ಬಾಳ್ದಲೆಗೊಂಡವನ ಕರತಳದ ಹಲಾಯುಧ ಸಹಿತ ಛಲದಂಕ ಕೇಳ್ನಿನ್ನ ತೆರಿಗೆಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಳುಳುವೊಕ್ಕಲ ಮಾಡುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೯೮).

[ಉಳು (< ಉೞ್) + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಉಳುಹು 'ಉೞುಪು' ನೋ.

ಉಳೂಕ 'ಉಲೂಕ' ನೋ.

ಉಳೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ ; ಚಿಗರೆ : ರಾತ್ರಿ ಉಳೆಗಳ ಹಿಂಡುಗಳೇ ಬಂದು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಪುಡಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದುವು (ಬಾಳಿಗ. ೧೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞೈ ; ತುಳು. ಉರೆ, ಉಳೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಉಜುಪ್ ; ತೆಲು. ಡುಪ್ಪಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಡುಪ್ಪಲ್]

ಉಳ್ಕ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.

ಉಳ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು ; ಅತಿಪ್ರಕಾಶವಾಗು : "ಉಳ್ಕು – ದೀಪ್ತೌ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕ)" (ಶಮುಧಾ) ; ಪೊಳೆದುಳ್ಕುವ ಕುಡುದಾಡೆಯ ಪೊಳಪು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೯) ; ಪಗಲುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂದದಿನೊಗೆವ ಗದಾಶಲ್ಕಮುಳ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೨) ; ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಚರ ಕಿರೀಟರತ್ನಾಂಶುಚಯಂಗಳೊರ್ಮೆ ಮಿಜುಗಿದುವು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಚುಚ್ಚು ; ವೇದನೆಯುಂಟುಮಾಡು : ಪ್ರಳಯದುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚಂಬು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣೊಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೧ ವ) ; ಕಳ್ಳರಂ ಕಂಡಂತಳ್ಕದೆ ಕಣ್ಣೊಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫) ; ದಾರುಣಮಂ ಶರಶಲ್ಕಮನೋರಂತಿರೆ ಪುಣ್ಣೊಳುಡಿದು ಬಿಡದುಳ್ಕುವುದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦೪). [?]

ಉಳ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : ಪೋಗದಿರೆಂದು ತಾಗಿ ರಥಮಂ ಸೆಡೆದುಳ್ಕದೆ ಪತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ ತನ್ನ ಚಾಪದ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ನೆಜಿ ತೋರ್ಪೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೬) ; ಬಿರುದರೊಳಾಂತು ಕಾದಿ ಸೆಡೆದುಳ್ಕನೆ . . . ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೧೩). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳ್ಕು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳುಕ್ಕು]

ಉಳ್ಕು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿ ; ಸ್ರವಿಸು : ಓರೊರ್ಮೆ ಧಾರಾಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳಂತುಮಿಂತುಮುಳ್ಕುವ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಮುವ] ಹಿಮಾಂಬುಧಾರೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೬ ವ) ; ನೋಡುವ ಚೆಲ್ವುಮುಂ ನುಡಿವ ವಾಕ್ಯಮುಮಂ ಮನದುಳ್ಕಿದ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಳ್ಪನ, ಉಕ್ಕಿದ] ಕ್ಕಜಿಂ ಕೂಡುವ ಸೌಖ್ಯಮಂ ತನಗೆ ಬಂದ ಮಹೋನ್ನತ ಸಂಪದಂಗಳಂ (ನಂಬಿರ. ೧೧-೧). ℙ ಇದು 'ಒಟ್ಕು – ಪ್ರವಾಹೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಉಳ್ಕು$_4$, ಉಳುಕು$_3$ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು : "ಉಳ್ಕು – ದೀಪ್ತೌ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕ)" (ಶಮುಧಾ) ; ಅಂಬರದಿಂದುಳ್ಕುವುಳ್ಕುಮಂ ಪೋಲ್ತು ಶರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೦) ; ಹಗಲುಂ ನರಿಗಳೂಳಿದವುಳ್ಕು ಬಿದ್ದುವು (ಬಸಪು. ೬೦-೧೧). **ಉಳುಕು$_3$** : ಥಳಥಳನೆ ಹಗಲುಳುಕು ಬಿಳ್ದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩೪). [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳ್ಕಿ$_1$ 'ಉಟ್ಕಿ' ನೋ.
ಉಳ್ಕಿ$_2$ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.
ಉಳ್ಬ 'ಉಲ್ಬ' ನೋ.
ಉಳ್ತೊಡೆ (ನಾ). ಒಳದೊಡೆ; ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಳಿಕ ನಿಱುಸಿದ ಪೊಸಪೊಂಗೆಲಸದ ಯೂಪಸ್ತಂಭಂಗಳ ಭಂಗಿಯನನುಕರಿಸಿದುವುಳ್ತೊಡೆಯಾ ಕಮಲದಳಾಂಬಕಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೦). [ಉಳ್$_2$ + ತೊಡೆ$_2$]
ಉಳ್ಪಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊ: ಕೊರಲೊಳ್ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ಪೊಳೆಯೆ ಬರಿಗಳೊಳ್ತೋಱುತಿರ್ಪೆಲ್ಗಳುಳ್ಪಂಜರಿಸಿರ್ದಂತೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಪಟ್ಟರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೦). [ಉಳ್$_2$ + ಪಂಜರ + -ಇಸು$_3$]
ಉಳ್ಮೆ (ನಾ). ಸತ್ಯ: "ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು ಉಳ್ಮೆ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧೩); ಸತ್ತ್ವಮೆಂಬುದು ಕರ್ಮಂಗಳುಳ್ಮೆ (ತಸೂವೃ. ೨೮೭).
[ಉಳ್$_1$ + -ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉಣ್ಮೈ]
ಉಳ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತವಕಿಸು (?): ಸುಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸತ್ಕುಲಕ್ಕೆಣೆಯಾದತಿರೂಪಿನೊಳ್ ವಿಳಸಿತಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಯು ಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆಲಸೊಪ್ಪುವ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪಳಯಿಪ ಸತ್ಯವಾ ವಿಮಳೆ ಸತ್ಯಕೆ ಸೇರುವ ಕೀರ್ತಿಗುಳ್ಪಳಿಸುವ ಮೋನಮಂ ಪರಮ ಕಾರಣಿಕಂ ಮದನಾಂಗನಾಶನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೧೬೩). [ಉಳ್ + ಪಳಿಸು ?]
ಉಳ್ಳಂ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. 'ಉಳ್ಳಂಜಿಸು' ಪರಾ.
[< ತಮಿ. ಉಳ್ಳಮ್ ?]
ಉಳ್ಳಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನದೊಳಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಅಸಿರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿ ಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ದುವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದೆಂ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೭); ಉಳ್ . . . ಉಳ್ಳಂಜಿಸು, ಉಳ್ಳಲರ್, ಉಳ್ಳಳ್ಕು . . . ಧಾತುವಿನ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪೪). [ಉಳ್$_2$ + ಅಂಜಿಸು]
ಉಳ್ಳಂಬಿರಿಸು (ನಾ). (?): ಸೋಮಶೇಖರನು ದುರ್ಗದ ದೊರೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಎರಕದ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳಂಬಿರಿಸಿಗೂ ಎಸೆಯಲು ದುರ್ಗದ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩). [?]
ಉಳ್ಳಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉರುಳುಗಾಯಿ (ಉಕ. *). ೨. ಅರ್ಧ ಹಣ್ಣಾದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ (ದಕ. *).
[ಉಳ್ಳ$_0$ (< ಉರುಳು) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]
ಉಳ್ಳರಲ್$_1$ 'ಉಳ್ಳಲರ್$_1$' ನೋ.
ಉಳ್ಳರಲ್$_2$ 'ಉಳ್ಳಲರ್$_2$' ನೋ.
ಉಳ್ಳರಿತ (ನಾ). ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ; ಒಳಜ್ಞಾನ: ನಾನೂ ಅಹುದೆಂಬ ಉಳ್ಳರಿತದ ಸಾರಸಾರ್ಥಕತೆಗೆ ಮಾಯಾಮುಕ್ತಿಯಾಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೬-೮). [ಉಳ್$_1$ + ಅರಿತ (< ಅಱಿತ)]
ಉಳ್ಳಲರ್$_1$, ಉಳ್ಳರಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನಿಂದ ಅರಳು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳು: "ಬೀಗಿ ಬೆಳೆದುದನು ಕವಿಗಳ್ ಬೇಗದಿ ತಾನುಳ್ಳಲರ್ದುದೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೭೦); ಕೋಕನದ ಕುಲಂಗಳುಳ್ಳಲರ್ದುವೆಂಬಿನಮಂದೊಗೆದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೪); ಅಲರ್ದಿರದೆ ಮುಕುಳಿತಮಾಗದುಳ್ಳಲರ್ದ ಬಿರಿಮುಗುಳೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ); ಮೆಲ್ಲೆಲರಿಂದುಳ್ಳಲರ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಕರಂದದೊಡವೆರೆದ (ರಾಜಶೇ. ೨-೭೬ ವ); ಉಳ್ಳಲರ್ದ ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ವೇರ್ ತಳದಿಂ ಮುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧); **ಉಳ್ಳರಲ್$_1$**: ಪೆಂಪುವೆತ್ತಗಲ್ ಬಿಸರುಹಮುಳ್ಳರಲ್ದು ಸಿರಿ ಕಣ್ದೆಱೆದಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೫). 'ಒಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಉಳ್$_1$ + ಅಲರ್$_1$]
ಉಳ್ಳಲರ್$_2$, ಉಳ್ಳರಲ್$_2$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಹೂವು: ವರಭವ್ಯಾನನ ಪದ್ಮಮುಳ್ಳಲರಲಜ್ಞಾನೀಕ ನೇತ್ರೋತ್ಪಳಂ (ಎಕ. II, ೧೧೭-೭೨; 1173); ಗುರುಕುಚದಂಡಮಂ ಸ್ತಬಕಮುಳ್ಳಲರ್ಗಳ್ ನಗೆಗಣ್ಗಳಂದಮಂ ಧರಿಯಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೯); ಉಳ್ಳಲರ ಜೇನ್ ಗುಡಿದು ಮರಿದುಂಬಿ ಕೂಗಿ (ಕಎಶು. ೪೪). **ಉಳ್ಳರಲ್$_2$**: ತನಯನ ಮೊಗದಾವರೆಯುಳ್ಳರಲೊಳ್ ತನಿವಾಲಂ ಕಱೆವೆನ್ನೀ ನೆಲೆಮೊಲೆಗನುರಾಗದಿ ಕಂಚುಕಮಂ ಕಟ್ಟುವ ಸೈಪೆನಗೆಂದಹುದೊ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೮); ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳ ಮೊದಲಾನನಮುಳ್ಳರಲಾಯ್ತು ಕಣ್ಮಲರ್ ಮಿಗೆ ನಿಡಿದಾಯ್ತು (ರಸರ. ೧-೨೨); ಪಯೋಜನಿಗುಳ್ಳರಲಿಂಪುವೆತ್ತ ಸಂಪಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩). 'ಒಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಉಳ್$_1$ + ಅಲರ್$_2$]
ಉಳ್ಳಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಜನನೀನಯನಾಬ್ಜಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೊಣರ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬). [ಉಳ್$_1$ + ಅಲರ್$_1$ + -ಚು]
ಉಳ್ಳಳುಕು 'ಉಳ್ಳಳ್ಕು' ನೋ.
ಉಳ್ಳಳ್ಕು, ಉಳ್ಳಳುಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೆದರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು; ಹಿಂದೆಗೆ: ನೆಲನುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟಡಿಗೆಱಗಿದನಾ ಪಾಣ್ಡ್ಯನುಳ್ಳಳ್ಕಿ ಬೇಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೫; 1077 ?); ಚಿತ್ತದೊಳುಳ್ಳಳ್ಕುತ್ತಂ ನಿಲಲ್ಬಾರದೆನಿಸುವ ನೋವಿಂಗೆ ಬೆಬ್ಬಳವೋಗಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಮೃ. ೧-೧೪೪); ಜಗದ್ವಲಯಕ್ಕೊರ್ಮಡಿಕಾಜನಾದನನಯಕ್ಕುಳ್ಳಳ್ಕಿ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಕಲಿಯಾದಂ ವಿಪರೀತ ಜಾತ ಚರಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧); ಆಳುರ್ವತನುಸಂತಾಪಕ್ಕುಳ್ಳಳ್ಕಿ ನಲ್ಲವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೦). **ಉಳ್ಳಳುಕು**: ಕೇಳ್ದು ಭೀತಿಯಿಂದನ್ನಡುಗುತ್ತುಮುಳ್ಳಳುಕಿ ಕಾವ ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತು (ಧರ್ಮಾವ್ಮೃ. ೧೩-೧೪೨). [ಉಳ್$_2$ + ಅಳ್ಕು$_1$]
ಉಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಾಡು: ಬೆಳ್ಳಗೆ ಇರುತಿಹುದು ಉಳ್ಳಾಡಿ ಬರುತಿಹುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ಸತಿಯರಳಿಸುವದು ಕವಿಗಳಲಿ ಉಳ್ಳವರು ಪೇಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯೭). [< ಉರುಳ್ + ಆಡು$_1$]
ಉಳ್ಳಾತ (ನಾ). ಉಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ; ಹಣವಂತ: ಉಳ್ಳಾತಂ ಕಾಳ್ಗಿಡದೊಡಮೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದೆಂಬರೆಯ್ದೆ ಬಡವಂ ಪಿರಿದಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿದೊಡಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ್ ಕಷ್ಟಮಲ್ಲವೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫-೧೫).
[ಉಳ್$_1$ + ಆತ]
ಉಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ಇರುವ ಶೂರರು, —ಸಮರ್ಥರು: ಕಾಳನುಮತ್ಯುಗ್ರಮಹಾಕಾಳನುಮೆಂಬರ್ ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ತಾಗಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೫೮-೪೦). [ಉಳ್$_1$ + ಆಳ್$_3$]
ಉಳ್ಳಾಱು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಆರು; ವಾಸಿಯಾಗು; ಮಾಯು: ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಸುಟ್ಟ ಪುಣ್ಣುಳ್ಳಾಱುಗುಮಾಱದಾ ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸುಟ್ಟ ಕಲೆ (ಕುಜಳ್. ೧-೧೩-೯). [ಉಳ್$_1$ + ಆಱು$_1$]
ಉಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ: ಎರಡುಳ್ಳಿ ಹಿಂಗು ನಿಂಬದ ತಿರುಳಾಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಿತ್ತರದಿಂ ನೆಯ್ ನಿಲೆ ಕುದಿಯಿಸುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೬೮); ಪಲತೆಱದ ಮಾಂಸಮಂ ಸಲೆ ಮೆಲಲಕ್ಕುಂ ನುಗ್ಗಿಯುಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವನೆಂತುಂ ಮೆಲಲಾಗದೆಂದೆ ಪೇೞ್ವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೪-೧೩೮); ಉಳ್ಳಿ ಮೆಱೆವುತಿರೆ ಕಂಪು ಬಸವನ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ತೀಡುತ್ತಮಿರೆ (ಬಸರ. ೧೧-೪೩); ಶುಂಠಿಯ ಹಾಕಿ ಅದಕುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩); ಉಳ್ಳಿತಿಂದವಗೆ ಉಳುಕಿತು (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಉಲ್ಲಿ; ಗೊಂಡಿ. ಉಲ್ಲೀ; ಕುವಿ. ಊಲ್ಲಿ]

ಉಳ್ಳಿ₃ 'ಉರುಳಿ₁' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಕಾಯ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಪೂರಿತ ವಂಸದ ದೋರಯ್ಯರುಳ್ಳಿಕಾಯ್ಪ ಕೊಂಗೊಣಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೫–೪ ; ?). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಾಯ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ಗೊರ ವಡಿಗಳ್ನೋನ್ತು (ಎಕ. II, ೬–೧ ; 700). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಲ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಈ(ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ಬೇರಿನಂತಹ ಹರುಕಲಾದ ಗಡ್ಡೆ : ಎಲೆವೆಲೆವೊ ಮಾರುತಿಯುಳ್ಳಿಗಡ್ಡದ ಹಱಿದಲೆಯ ರಣಮೂಢ ಸಿಲುಕಿದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೬೧) ; ಬಿಟ್ಟಿಣೆಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಕುಂಡಲ ಉಟ್ಟ ಧೋತ್ರವು ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ ಮಟ್ಟೆ ಬೆರಲ ದರ್ಭೆಯಿಂ ಕೃತಕದ್ವಿಜನಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಸಭೆಯಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೩).
[ಉಳ್ಳಿ₁ + ಗಡ್ಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಈ(ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ : ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಡವು ಬಲು ಸಣ್ಣದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೭). [ಉಳ್ಳಿ₁ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು ; ಒಳಗೊಳ್ಳು : ಕೇಸವಭಟ್ಟರುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಸಭೆಯ ಕಯ್ಯಲ ಪೊನ್ನರ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೩೦ ; 1049) ; ಉಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ಸೂಳೆಯರುಂ ಪೆಮ್ಮಾಳರಾನುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬–೫ ; 7).
[ಉಳ್₂ + ಇಡು₁. / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿಡು]

ಉಳ್ಳಿಮಾವು (ನಾ). ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಕಪಿಸರಸಾಢ್ಯಃ – ಉಳ್ಳಿಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [ಉಳ್ಳಿ₁ + ಮಾವು]

[illegible] (ನಾ). ಒಳಉಗುರು ; ಉಗುರಿನ ಒಳಮೈ : ತನು ತನಿಗೆತ್ತ ಚಂಚು ಮಿಡುಕುತ್ತಿರೆ ಪೊತ್ತೆಳಗೊಂಬನುಳ್ಳುಗುರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳ್ಳುಗುರ್, ಬೆನಲ್ಕುಗುರ್] ಸೊನೆವಿಡೆ ತಾಗಿ ಸೂಗುರಿಸೆ ಕಂಠದ ತುಪ್ಪುಳಿಪಾಂಗ ಕಾಂತಿ ಕೆಂಪಿನ ಪಸರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕುಗುಡೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೧೯).
[ಉಳ್₁ + ಉಗುರ್]

ಉಳ್ಳುಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಉಡುಪು ; ಅಂತರೀಯ : "ಉಳ್ಳುಡೆ ಪಟ್ಟಣಿಗೆಯುಂ ವಸ್ತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೪) ; ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇವಾಂಗ ವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳುಡೆಯನಾಕೆಯೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯ ನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯೆ ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೯–೩೬) ; ಬೆಂಬಿಡದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಕಟಸೂತ್ರದೊತ್ತಿನೊಳೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ ನಾಣ್ ತಲೆದೋಱೆ . . . ಡಕ್ಕೆಯೊಳಟ್ಟಜವಾಗೆಯಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೦) ; ಪೊಂಗಳಸಂಬೊಲಿರ್ದ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ ಲತಾಂಗದುಳ್ಳುಡೆಯ ತೆಳ್ಪಸಿಱಿಂದುನಿಭಾಸ್ಯದಂಗನಾವಳಿ ನೆರೆದಂದು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೬) ; ಕುಚವಸ್ತ್ರಮಂ ತೆಗೆಯೆ ಸಾವನ್ನಂ ನಗುತ್ತಿರ್ದಳುಳ್ಳುಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸಡಿಲ್ದುಡೆ]ಯಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಸೆಳೆದೊಡೆನ್ನ ಸಸ್ಪೃಹಂ ಕೊಳ್ವವೊಲ್ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದಮೆ ಕೂಂಕುವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೫) ; ಬೆತ್ತದ ಕಂಕಣ ಬಳಪದೋಲೆ ಕುರುಳ್ಗಳವಟ್ಟ ಕಾಡಹೂ ಕತ್ತರಿ ಪೀಲಿಯುಳ್ಳುಡೆ . . . ಮನಂಗೊಳೆ ಪುಳಿಂದಿಯರೊಪ್ಪುವರ್ (ದಶಕು. ೪–೨೭).
[ಉಳ್₁ + ಉಡೆ₂]

ಉಳ್ಳೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು (?): ಅಳಿದ ಆಣೆಗಡಿ ಕಡಿದ [ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೆಱಗಿದ ಆಣೆ (ಕಇ. I, ೩೭–೧೦ ; 1408).
[?]

ಉಳ್ಳೊಳ (ನಾ). ಗದ್ದಲ ; ಕೋಲಾಹಲ : ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪರಿಯತಾಣಕ್ಕೆ ವಂದು ಬೇಲಿಯ ಕೆಲದೊಳಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಣುಲಿ ಪಿಂಗಮುಳ್ಳೊಳಕ್ಕಂ ಗೆಂಟಾಗಿ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ದೆಸೆಕಿವುಡುವೀೞ್ವಿನಂ ತೆರೆಮಸಗಿದ ಮುನ್ನೀರ ಪೆರ್ಚಿದುಳ್ಳೊಳಮಂ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ಕಾರಮುಗಿಲ ಮೊಳಗಂ ಮಸುಳಿಸಿ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು ಬೃಂಹಿತಂ ಕಾನನದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೫೭) ; ನಭಕ್ಕೆ ತೂಂತಿಟ್ಟವೊಲಾಗೆ ದಳ್ಳಿಸಿದುದಾ ಪಡೆಯೊಳ್ ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವುಳ್ಳೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೯೬).
[< ಸಂ. ಉಲ್ಲೋಲ]

ಉಳ್ಳೋವಣ (ನಾ). (?) : ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮುಮುರ್ದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೋವಣ್ಣಮುರೆದಿರೆ] ಚಳನಂ ಪೊಱಗೆಸೆಯೆ ಬೆಳಪನೆಯ್ದುವ ಬೆಳಗಂ ಪೊಳೆವ ಸುಲಿವಲ್ಲೆ ಮಸುಳಿಸೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೬). [?]

ಉಱಕೀಲ್ (ನಾ). (?) : ಉಱಕೀಲಿಚ್ಚಿದವಂಬುವಾಳ್ಪಲಗೆಯುೞ್ತಟ್ಟುೞ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೨–೩ ; 8ನೆಯ ಶತ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉರಕೀಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಉರದ + ಕೀಲ್ = ಎದೆಯ ಕೀಲುಗಳು ಎಂಬರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೇಫಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ ಬರುವುದುಂಟು. [ಉಱ್₀ + ಕೀಲ್]

ಉಱವ (ನಾ). ೧. ನಂಟ; ಬಂಧು : ತೊಱೆದು ನಿಜ ಪಿತೃಮಾತೃಬಾಂಧವರಱಿಕೆಯನು ಸತಿಸುತರ ಹಿತವರ ನೆರವಣಿಗೆಯಾಸೆಯನು ಮೇಣಿಹಪರದ ಸೌಖ್ಯವನು ಉಱವನಾನೆಂದೆನ್ನ ಚರಣದ ಮಱೆಯ ಸಾರಿದ ಭಕತರನು ತಾ ಮಱೆವೆನೆಂತೆಲೆ ತಾಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೩–೧೧). ೨. ಹಿರಿಯ ; ದೊಡ್ಡವ : ಪಿರಿದೀವಂ ಕಲಿ ಕೂಡೆ ಕೂರ್ಪನುಱುವಂ ನೀಱಂ ಕರಂಭಾವನಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೬೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱವ]

ಉಱಳಿ (ನಾ). ಮೊತ್ತ ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ಉಱಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುರುಳಿ]ಯೆನಲ್ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫). [?]

ಉಱಿ (ನಾ). ೧. ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುರಿ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ ; ನೆಲುವು ; ಉಗ್ಗ(?). ೨. ಮೃಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ(?): ಉಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱಿ] ತಾಗಿದ ಮೃಗವು ಒಂದಡಿಯುನಿಡುವುದೆ ಅಯ್ಯಾ ? (ಬಸವ. ೭೯೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱಿ ; ತುಳು. ಉರಿ ; ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಱಿತ (ನಾ). ಸೇದುವಿಕೆ ; ಹೀರುವಿಕೆ : ಅಱಿತಂ, ಕಡಿತಂ, ಉಱಿತಂ (ಶಮದ. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಉಱಿ₁ + -ತ₂]

ಉಱಿಯುಱಿ (ಕ್ರಿ). (?) : ನೆಱೆದಿರೆ ಸಂಕಲೆವಂದದ ತೆಱದಿಂ ಪೆಣೆದಿರ್ದ ನಾಗರಜ್ಜುಗಳೆಲ್ಲಂ ಉಱಿಯುಱಿಯೆ ಬಲದ ಕಂಡಂ ಪಱಿವಂತಿರೆ ಪಱಿದು ಕೆದಱಿ ಬಿಟ್ಟುವು ಕೊಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೧). [?]

ಉಱಿಲ್ಲಾಗೆ ? (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?) : ವಣ್ಯಾಣ್ಯೋತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಱ್ಯಾ[ನಿ]ವ್ರಿಱಿತ್ತಿ × ಪೆಱಿ[ಕು]ಳ[ಕ್ಕೆ] ಮೊದಲಾಗೆ ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿಮ್ಮಾನ [ಮೆಣ್ಣೆಯು]ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ[ಮೇಣೊ]ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇಪ್ಪಲಂ ಪೆಱಿ [ಸೋ]ಳಿಪ್ಪ[ಲಐ]ಯ್ದುಡೆ ಕೊ[ಟಕಾ]ಇಪ್ಪತ್ತೈದಂ ಉಱಿಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳುರೇ (ಕಇ. I, ೨–೧೩ ; 699). [?]

ಉಱಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು ; ಸಹಿಸು : "ಉಱಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಟಿಸು] ಸಹನೇ (ತಾಳಿಕೊ)" (ಶಮಧಾ) ; ಚಂದಚಂದದ ಚರಿತ್ರನಲ್ಲ ನಿಲ್ಲು ಮಾಣು ನಿಮ್ಮಿಚ್ಛೆಯ ಪಡೆದವರೆಮ್ಮವರು ಇಂತಹ ದೇವನು ಅಂತಹ ದೇವನು ಎಂಬ ನಾಮ ಉಱಿಸದು (ಅವಚಂ. ೧೧೮–೫೩೬) ; ವಿರಹದಿ ಪಾಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರವೆಂಗಳಾ ಕಿವಿಗುಱಿಸುವ ಗಾವರ ದಿಂಟೆಗಳು ಬಾಲೆಯರಳಲುರಿ ಪೊಳಲುರಿಯುಱಿಸಿತೆಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೪–೪೫, ೪೬) ; ಕುಱುಹುಗೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ತಾತನು ಉಱಿಸುವನೆ ನಿನ್ನೀ ವಿಕಾರಕೆ ಕಱಿವನಗ್ನಿಯ ಮಳೆಯನೇ ದಿಟವೆಂದು ಗಜಱಿದಳು (ಉತ್ತರಾ. ೩೭–೧೨).
[ಉಱು + -ಇಸು₃]

ಉಱಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಸಾರು; ಮುಟ್ಟು; "ತಪ್ಪಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ಶರಭಂಗಳ್ ಕೇಸರಿಕೇಸರಂಗಳಂ ಕ್ರೂರಘೋರ ಮಾರ್ಜಾರಂಗಳ್ ತರುಣಾಖು ಶಾಬಶತಕಂಧರಮಂ ನಖಮುಖದಿ ನುಱಿಸಿ ತುಱಿಸಿದುವೊಲವಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೯); ಅಕ್ಷಯದಿಂ ನಾದೈವ ಚರಿತಂಗೆ ಆಱಿವು ನೆಲಸಿದಗ್ರಾಹಿಸಾಕ್ಷಯ[ದಿನದೈವಚರಿತಂಗೆ]ಮಱವೆ ಉಱಿಸದ ನಿರ್ಣಯವು (ಶಿವಗೀ. ೧೧೩-೫೫೭); ಮಹಿಜೆಯನು ತಂದಿತ್ತು ನಿಜವಿಗ್ರಹವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಬುದೆಂಬುದು ಕುಹಕಿಗೀ ಮಾತುಱಿಸದಿರೆ ಬಳಿಕೆಂಬುದೀ ಹದನ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೨೧); ಮಧುರವಚನದಿನುಱಿಸುವವೊಲಿಂದ್ರಂಗೆ ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿತಮರಗಣ (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೧೧). ೨. ಅನುವರ್ತಿಸು; ಆಸೆಪಡು (?): ತೆಱವರೇ ಬಾಗಿಲನು ಪರಸತಿಗುಱಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉರಿಸು]ವತಿ ಪಾತಕನು ನೀನೆಚ್ಚಱಿತು ನಡೆಯದೆ ನಮ್ಮ ನುಡಿವುದು ಗುಣವೆ ನಿಮಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೪೮).

[ಉಱು + -ಇಸು₃]

ಉಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರು; ನೆಲಸು; ನಿಲ್ಲು; ಉತ್ತ (ಭೂತಕೃ): ಎನ್ನರುಮನಾದೊಡಂ ತನ್ನೊಳಗಿಡುವುದೆ ನಮಗುಱುವ ಕಾರ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೮-೧೦); ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಂ ಬಿಡು ತಂದೆಯೆಂದು ಧರೆಗುಱುವ ಸತಿಸುತರ್ವೆರಸಿ ಪೊಡಮಟ್ಟೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೧೯); ಇಱಿದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯನ ಕುಕ್ಕಱಿಸುವರೆ ರಾಧೇಯನಂತಿರಲುಱುವನೊಬ್ಬನೆ ಬೇಹುದಲ್ಲದಡಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೩೩); ಬರಿಕೈ ಮುಱಿದ ಮದಗಜದಂತೆ ಚಿತ್ರದಲುಱುವ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಮೆಱೆದಿದೆ ನಮ್ಮ ಬಲವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೭); ಬಱಿಯ ಪಕ್ಷ ಭ್ರಮೆಯಲಾಡಿದಡುಱುವ ನುಡಿಯೇ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೯). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಸೇರು: ತನಗುಱುವಂತುಟಾಗೆ ಕಡುನನ್ನಿಯ ಪೆಂಪುಮನಾಂತು . . . ಮಾಣ್ಬುದೇಂ ತನಗುಱುವೊಂದು ನನ್ನಿಯನೆ ಪೂಣ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೭); ಬೆಕ್ಕಸಮುತ್ತಳ್ ಬರೆ ಕಂಡು ಪಾಂಡವ ಬಲ ಪ್ರಾಕಾರನಾಕಾರಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೩); ಆರೈಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳನಿತ್ತು ದೂರಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರಸಾದಮನುಂಡು ಭಯಮುತ್ತು (ತಿರುರ. ೭-೧೪); (ಗದಾಯು. ೬-೫೫ ನೋ). ೩. ಒಪ್ಪು; ಹಿಡಿಸು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯಸಂ ನಮಗುಱದು ಬೇಗಮೆಱಗುವುದುಱುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೮); ಬೆಱಗಾಗಿ ಚಿಂತೆಯಿಂ ಬಾಯ್ ಬಱಬಱ ಬತ್ತುತ್ತುಂ ಓವೊ ಕೊಂಡೀ ವ್ರತಮಂ ತೊಱೆವುದಱಿಂ ಸಾವುದು ಕರಮುಱುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೭); ದಿವ್ಯಾಮೃತವನೊಸೆದುಂಡು ತಣಿದವಂಗೆ ಜೇನುಱುವುದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧೧). ೪. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಗಣಿಸು: ಪ್ರದ್ಯೋತನೆಂಬರಸನೀಗಳ್ ಎಮ್ಮನುಱದಿರ್ಪೊನಾತನಂ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೮-೧೧); ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮನುಱದರಿಮಂಡಲಿಕರನಟ್ಟಿ (ಎಇ. X, ೧೫೨-೬೨; 915); ಆ ಕಮಳಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕಾಕಾಶಧ್ವನಿಯನುಱದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮಱದೆ, ಮಱೆದೆ] ಕುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೧). ೫. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು: ಸಲಹಲು ಮಱೆವಳೆ ಬಾಲಕನ ತಾಯ್ ನೀನುಱುವ ವಜ್ರದ ಜೋಡು ನಮಗಿರೆ ಭೀತಿಯೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೧೯).

ಉಱದವರ್ = ಹೊಂದಿಬರದವರು; ಸೇರದವನು: ಆಣಿಯರ ಮೊದವಿದ ಮನಸಿನೊಳಣಮುಱದವರೆಂದು ರಣದೆ ಜಯಿಸಲ್ ನಾರಾಯಣನೊಳಮುವಾತ್ತ ನಾರಾಯಣನೊಳಮಿಂತೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಗಂಡರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧); ನಿಮಗವರೇತಱಿಂದುಱದರೆಂದಿಳಿಕೆಯ್ವರೊ ವಂಶವೀರದಿಂ ಸಮನವರ್ಗಾರುಮಿಲ್ಲವರಶೇಷಕಲಾಕುಶಲರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೨೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱು; ತುಳು. ಉಮು = ನಿಲ್ಲು]

ಉಱುಂಗು 'ಉಱುಗು₂' ನೋ.

ಉಱುಂಬು₁, ಉರುಂಬು, ಉರುಬು₁, ಉಱುಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: "ಉಱುಂಬು-ಯುದ್ಧಕ್ರಮಣಗಮನೇ (ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು)" (ಶಮುಥಾ). **ಉರುಂಬು**: ೧. ಎನಿತೋ ಸಾಸಿರ ಮಾರ್ಬಲಗಳೊಡನೆ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಲು ಉರುಂಬಿ ನಡೆತರುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಬೇಹನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೫೩-೨೨). **ಉರುಬು₁**: ೧. ನಲುಮೆಯೊಂದುಕಡೆ ಉರುಬುತಿರೆ ಪುರುಷಂಗೆ ನಲುಮೆಯುಳಿತವೆ ಗೆಲವು ಪುರುಷತನವೇ ವಿಜಯ (ಮಂಕುಕ. ೧೩೫-೫೯೨). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊದು: ನೋಡುವ ಆಸೆಯನ್ನು ಉರುಬಿ ಹತ್ತಿಸಿತು (ನಾಲ್ಕುಮ. ೧೧೨); ದೀಪವನ್ನು ಉರುಬಿ ಆರಿಸಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). **ಉಱುಬು₁**: ೧. ನೆಱೆ ಕಾಲಕಾಲನೆಂದಱಿಯೆನ್ನನೆಲವೊ ಫಡ ಬರವೆಲ್ಲಿಯೆನೆವುಱುಬೆ ಶಿವಧೋಯೆನೆ (ಸಾಸಂಚ. ೩-೫೩); ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ತೋಳ ಬಲುಹನು ನೋಡಬೇಕೆಂದುಱುಬಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೯); ಮುಱಿದ ಬಲ ಸಂವರಿಸಿಕೊಂಡುದು ಮೊರೆವ ಕಹಳಾರವದ ಸನ್ನೆಯೊಳುಱುಬಿತು (ನಳಚ. ೯-೨೯); ಕೆಳ್ ನೆತ್ತಿಗೇಱಿದೊನ್ ಪಗೆಸುಯ್ದು ದ್ವೇಷಮನ್ ಕಾಱುತ್ತುಮುಱುಬಿದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೨೦). ೨. ಏನ ಹೇಳುವೆನರಸ ಪಾರ್ಥನನೂನ ಶಕ್ತಿಯನುಱುಬಿದನು ಪವಮಾನ ಶರದಲಿ ಪುಷ್ಕಳಾವರ್ತಾದಿ ಘನಘಟೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೩೬). [?]

ಉಱುಂಬು₂, ಉರುಬು₂ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ; ರಭಸ: ಒಡನೆ ಕರ್ಣನು ಶಾಪದುಱುಬಿನೊಳೆದೆಗೆಟ್ಟು (ಕರ್ಣವೃ. ೩-೩೧); ಬಿಸುಪೇಱಿದ ಕೋಪದುಱುಬಿನಿಂದೊದರುವ ಪತಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೩-೨೭). **ಉರುಬು₂**: ಅವರ ಉರುಬನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಸಕ. ೧೪೦); ಉರುಬಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕರಿಗಳು . . . ಬಳಸಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೩-೧೫); ರಾಜೇಂದ್ರದೇವನ ಉರುಬಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸೈನ್ಯವು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತು (ಕರತ್ನ. ೫೮).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ರುಪ್ಪು, ರುಂಪು, ರೂವು = ಎಸೆ, ಚಿಮ್ಮು]

ಉಱುಕು, ಉರುಕು₂ (ನಾ). ನಡುಕ; ಭಯ. 'ಉಱುಕುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಉರುಕು₂**: 'ಉರುಕುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱುಕ್ಕು = ಭಯಪಡಿಸುವಿಕೆ]

ಉಱುಕುಗೊಳ್, ಉರುಕುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಪಿಸು; ನಡುಗು; ಭಯಪಡು: ಕುದುರೆಗಳುಱುಕುಗೊಂಡುದು ನಿನ್ನವರು ಹೊಕ್ಕಿಱಿದು ಹೋಗಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೯-೨೭); ಉಱುಕುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡ]ರಸುಗಳ ಗರ್ವವ ಮುಱಿದು ಮಾಱೊಂತವರ ಪುರಗಳ ಪೊಱಪೆಗಳ ಹಾಯ್ದೊತ್ತಬರಸಿತು ತಿರುಗಿ ಗೌಳವಕೆ (ತೊರರಾ. ೯-೧೦-೩). **ಉರುಕುಗೊಳ್**: 'ಉರುಕುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಉಱುಕು + ಕೊಳ್₁]

ಉಱುಕುಗೊಳಿಸು, ಉರುಕುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು; ಭಯಗೊಳಿಸು: ಆಹವದೊಳಗೆ ಭೀಕರದ ಬಾಹ್ಲಿಕರ ಸೆಱೆಯ ಹಿಡಿದನು ಪಾರ್ವತೇಯರನುಱುಕುಗೊಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೬-೩). **ಉರುಕುಗೊಳಿಸು**: ಆವನಾದರುಂ ಈ ಹಯವ ಪಿಡಿದರೆಯು ನೀನವರನು ಉರುಕುಗೊಳಿಸದೆ ನೀತಿಯನ್ನೊರೆದು (ತುರಂಗ. ೮೧-೯).

[ಉಱುಕುಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಉಱುಕದೇವ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸಹಿರಣ್ಯ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂದುಱುಕದೇವರ ಕೆಱೆಯ ಪುಣಿಸೆಯ ಮಧ್ಯದಿ ಭೂಮಿಯಂ ಮಾಱುಗೊಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೪-೧೮; 1046). [?]

ಉಱುಗಗದ್ದೆ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಗದ್ದೆ; ಬದುವುಗಳು ಡೊಂಕಾಗಿರುವ ಗದ್ದೆ (?): ಕಬ್ಬುಕಾಲ್ವೆಯ ಪಡುವಣ ಉಱುಗಗದ್ದೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮೂಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂ ೪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೦–೬೩; 1169). [ಉಱುಗು + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಉಱುಗಲು (ನಾ). ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕು (?): × × ನೆ ಉಱುಗಲು × × ಎಱುಕೆಳ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೧೬–೩ ; ?). [ಉಱುಗು + –ಅಲ್]

ಉಱುಗಿಸು, ಉರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು; ಓರೆ ಮಾಡು: ಪುರ್ಬನೇಱಿಸುತ್ತುಱುಗಿಸಿ ನೋಡಿ (೧೦ಕ. ೫–೨೦); ಸುಸುಳದಿರು ತಂದಪೆನೊಡಲುರ್ಬಿಸದೆ ನೀನುಟ್ಟುದನೆ ಸಡಿಲಿಸಿ ಮುಸುಡನುಱುಗಿಸದೀಂಟು ಮುಂದೆಱೆದಿರ್ದುದಿದೆಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯–೧೦); ಬಿಱುಬಿಱನೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲ ಕಿಱಿದುವುಱುಗಿಸುತೆ ಮೊಗಮಂ (ಚಿಬಪು. ೨–೨೭). **ಉರುಗಿಸು**: ತುಸು ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿಸಿದ ನಗುಬಾಯಿಯ, ತುಸುಬಾಗಿದ ತಲೆಯ ಮೇರಿಯಟ್ (ಪುನರು. ೩೭೭). [ಉಱುಗು₂ + –ಇಸು₃]

ಉಱುಗು, ಉರುಗು, ಉಱುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು: "ಉಱುಗು – ವಕ್ರಭಾವೇ" (ಶಮುಧಾ); ಉತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಱುಗುಱೆ ಬಾಟಲೀಯದಿದು ನಿಕ್ಕವಂ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೬–೫; 950); ನೀಡಿದ ಕೈಯುಱುಗಿದ ಗೋಣಾಡದ ವದನಾಂಬುಜಾತಮರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೦ ಲೀಲಾವ); ಉರೆ ಡೊಂಕ ನುಡಿದೆ ನೀನೆನಗೆ ಉಱುಗಿತಾ ಫಲದಿಂದ ನಿನ್ನಯ ಮೊಗವಿದನಱಿದಿನ್ನು ನವಗಳ್ಕಿರೆಂದಾ (ಭರಚ. ೪೬–೧೪೪); ವಿಭೀಷಣಂ ಚಿದ್ರದಿಂ ತಾನೆ ಕೊಂದನಲ್ಲದುಂಡೊಱಗನುಱುಗಿ ಸೋಂಬಿಂದಿರದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೨೯). ೨. ತಿರುಗು; ಹೊರಳು; ವಕ್ರಿಸು: ಭಯಮಱಿಯದ ಕಲಿಯುಂ ಚಾಗಿಯುಮೆನಿಸದೆ ನಾಡೆ ಲೋಭಿಯುಂ ಪಂದೆಯುಮಾಗಿಯೆ ಬಾೞ್ವಂಗಲ್ಲದೆ ಸೂಳೆಯ ಕಣ್ ಪಾಸಗೆಯ ಕಣ್ಣುಮೇನುಱುಗುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೩). **ಉರುಗು**: ಮುಂದಣ್ಗೆ ಪಿಂತಣ್ಗೆ ಮೆಯ್ದಾಗಿ ಕೆಲಕುರುಗಿ (ಸಂಸಪ. ೩೨–೧೨); ಉರಗಿಯಂತೆಯುರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ನಿವೇದ. ೩೧); ತೆಳ್ಳನೆಯ ಮೆಯ್ಯ, ಉದ್ದನೆಯ ಕೊರಳಿನ, ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿದ ನಡೆಯ . . . ದೌವಾರಿಕ (ಪುನರು. ೨೯). **ಉಱುಂಗು**: ಕಂಗಳಂ ನಸುಮುಚ್ಚಿ ಜೋಂಪಿಸುತಂಗದಿಬ್ಬದಿಗಳನುಱುಂಗಿ ಬೆರಂಟೆ ಶಾಬಗಳ (ಮದೇಪು. ೫–೧೭). [?]

ಉಱುಗುಗಡಿಯಣ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಡಿವಾಣ: ಬಱಿಗಡಗ ಕೀಳ್ಕಬ್ಬಿ ದುಕ್ಕುಡಿಯುಱುಗುಗಡಿಯಣ ಮೊಗವಡಂಗಳು ತುರಗ ವದನದಲೊಪ್ಪಿರಲು ತಾ ಪಣೆಯನಳವಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೮). [ಉಱುಗು₂ + ಕಡಿಯಣ]

ಉಱುಗುಟೊಂಕ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಸೊಂಟ, —ಟೊಂಕ: ಕಣಕಾಲ ಸಂದು ತಪ್ಪಿ ಬಿಱುಬೇನೆಯ ಎಡಹಿ ಬಟ್ಟೊಡೆದು ಗಾಯದ ಉಱುಗುಟೊಂಕದ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುರುಡೊಂಕಾಗಿ] ಬಱುಗುಂಟನ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ಕ. ೧೩೩೪); ಉಱುಗುಟೊಂಕದ ಕುಂಟಗಾಲಿನ ಬೆಱೆತ ಬಿಂಕದ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿನ ತಱೆದ ಬಾಸುಳ ಬದಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨–೩೪). [ಉಱುಗು₂ + ಟೊಂಕ]

ಉಱುಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು (?): ಅಱಿಯಳೇ ತನ್ನುರುವ ಗುಣವನು ಮೆಱೆವಳೇ ತನ್ನೊಡೆಯನಲಿ ತಾನುಱುಗುಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ಮಱೆದಳೆ ಮಾಯೆ ಸೇವಿತವ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೫–೫). [ಉಱು + ಗುಡಿಸು ?]

ಉಱುಗುದುಱುಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತುರುಬು; ಡೊಂಕಾದ ಮುಡಿ: ನೊಸಲೊಳಿಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯುಮಳ್ಳೊಟ್ಟಿನ ಕೆನ್ನೆವರಮೆಱಗಿದುಱುಗುದುಱುಂಬಿನ ಚೆಲ್ವು ಪಲ್ಲವಿಸಿ ತುಱುಗೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೧೧೨ ವ). [ಉಱುಗು₂ + ತುಱುಂಬು]

ಉಱುಬು 'ಉಱುಂಬು₁' ನೋ.

ಉಱುಬುದೆರೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಲೆ; ಅಟ್ಟಿಬರುವ ಅಲೆ: ತಿಳಿಗೊಳನುಱುಬುದೆರೆಗಳ ತಿವಿಗುಳಿನ ತುಂತುಱು ತುಷಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩). [ಉಱುಬು₁ + ತೆರೆ₄]

ಉಱುಬೆ, ಉರುಬೆ (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ಮೇಲೆಬೀಳುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ: ಗಾಳಿಯುಱುಬೆಗೆ ಮಲೆತ ಮೇಘದ ತೋಳುವಲನಗೆಗೆಡೆಯಲಾ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೪); ಚಂಡವಿಕ್ರಮನುಱುಬೆಗಾಱದೆ ಕಂಡ ದೆಸೆಗೋಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨–೪೬); ದಶಶಿರನುಱುಬೆಗಾನುವರಿಲ್ಲ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೨೯); ಋೞತನವೇನಱಿಯದವರೇ ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದುಱುಬೆಯಲಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿಗಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೮೦). **ಉರುಬೆ**: ೧. ದಶಕಂಠನುರುಬೆಯಿಂ ತ್ರಿದಶಗಣ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ ರಸೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸುತಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨–೬೦); ರೋಜ ಎಂದಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರುಬೆಯಿಂದ ಉರವಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಚಿ. ೧೦). [< ಉಱುಂಬು₂]

ಉಱುಬೆಕಾಱ (ನಾ). ರಭಸವುಳ್ಳವನು: ಕಾದಿ ವಿಭಾಡಿಸುವ ರಣದುಱುಬೆಕಾಱನನೆಂತು ಸೈರಿಸಿ ಗೆಲುವೆ ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೪). [ಉಱುಬೆ + –ಕಾಱ]

ಉಱುಬೆಗಣೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವ ಬಾಣ; ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ: ಹೆಱೆತೆಗೆದು ಹೆಣಗಿದರು ರಿಪುಭಟನುಱುಬೆಗಣೆಗಳ ಖಾತಿಯಲಿ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಆಂತುದು ಖಂಡೆಯದ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೦). [ಉಱುಬೆ + ಕಣೆ₁]

ಉಱುಮಾಱು 'ಉಱುವಾಱು₂' ನೋ.

ಉಱುಮಿಕೆ (ನಾ). ರಭಸ; ವೇಗ; ಶಕ್ತಿ: ಕಱುಪೆಟ್ಟಿ ಪಗೆಯ ಬೇರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಬ್ದ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊದವಿಂ ನೆಲನನೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತುಂ ನೆಲನನೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚರೊರ್ವರೊರ್ವರನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೭); ನಿನ್ನ ಸುತನೊಳೆನ್ನಯ ಸುತೆಯಂ ಕಱುಪಿ ಕೂಡಿರ್ದಾನಿನ್ನುಱುಮಿಕೆಯಂ ತೋಱಿದ್ದೈ (ನೇಮಿಪು. ೪–೪೨). [?]

ಉಱುವ, ಉರ್ವ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: "ಉಱುವಂ ವಿದಿತಾರ್ಥ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೯). **ಉರ್ವ**: ಉರ್ವ ಕತ್ತುರಿಯ ಮೃಗದಿಕ್ಕೆಗಳನಾ . . . ಅಱಸುವ ಕಿರಾತರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೩); ಈ ಸೂಱ ಪೊರ್ದುಗೆಯ ಗುರ್ದಿನಾಟದೊಳುರ್ವ ಕೊರ್ವಿನ ಕೇಡಾಳಿಯಂ ಕೆಡಪದೊಡಾತನ ಸೇನೆಯಂ ಕೇಱ ತುಪ್ಪುೞಂ ತೂಱದೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೬). [< ಉಱು ?]

ಉಱುವಾಱು₁ (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರವಾಗಿ ಹಾರು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನಲಿದುಱುವಾಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರುಪಾರಿ] ಮೆಲ್ಲೆಳಸಂ ಪರಪುವ ಪುರುಳಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೮೪). [< ಉಱುಗು + ಪಾಱು₁]

ಉಱುವಾಱು₂, ಉಱುಮಾಱು (ನಾ). ವಿನಿಮಯದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕರಮುಱುವಾಱು ದುಗ್ಧಜಲವಿಕ್ರಯದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೀ ಜಿನೇಶ್ವರನಖಕಂಗಳೆಂಬ ಹರಿನೀಲಚಯಂಗಳ ಲಾಭಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೮). **ಉಱುಮಾಱು**: ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೆಡೆಗೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀರತ್ನಂ ಸಭೆಗೆ ದೇವಮಾನವ ಸಭೆ ಗಂಭೀರೋಕ್ತಿಗೆ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಸಾರಮುಮಂ ಬಿಸುಟನಪ್ಪೊಡುಱುಮಾಱಲ್ತೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೦). [< ಉಱುಗು + ಮಾಱು₂]

ಉಱುವಾೞ್ (ನಾ). ಇರುವ ಒಂದೇ ಬಾಳು ; ಈಗಿರುವ ಬದುಕು : ಬೀಜ ಭೋಜಿಗಳವೊಲಪ್ಪುದಪ್ಪುದುಱುವಾೞ್ [ಪಾಠಾಂ. ವಾೞೆ, ವಾೞ್] ಮಗೆಂಬುದುಮಾ ಕುಮಾರಕಂ ಬಗೆವುದು ದೇವ ಬೀಜಮಿರೆ ಬಿತ್ತರೆ ಪೇೞ್ ಬೆದೆಯಾದ ಭೂಮಿಯೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೩೧). [ಉಱು + ಬಾೞ್$_2$]

ಉಱುವು (ನಾ). ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ: ಕಿವಿಗಳ್ ತೋರ್ಪೊಡೆ ನಿರ್ಮಾಂಸ ವಾಗಿ ಸಿರವ(ರೆಯು) ಸಮವಾಗಿ [ನೆರೆ] ನಿಲೆ ನವಿರ್ಗಳ್ ಕವಲುಂ ಕಡು ಗೆಂಪುಂ ಪಲವುಮಪ್ಪ ಮುಸುಡು ಱುವುಮಾಗೆ ದುಃಖಿತೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೯) ; "ಗುಡ್ಡನಾಗಿರುಹ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ); ಅಱಿವುದುಱುವಿಗಾದ ಬಗೆ ಹೂಸಕದ ಬಾಯಿದೆೞೆಗೂವು ಜೊಂಪಿಸು ವಂಗಾತುಱುಬಿದ ರೋಮಾಳಿ (ವರ್ಧಚ. ೫-೯೦). [?]

ಉಱುವೆಸ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ಎಂದರೆ, ಇಷ್ಟವಾದ ಉಪ ಚಾರ : ಅಱುವರುಮಂ ಜಿನಾಂಬಿಕೆಗುಱುವೆಸಂಗೆಯಲ್ಕೆ ನಿಯಮಿ ಸಿಯುಂ (ನೇಮಿಪು. ೮-೮೨ ವ). [ಉಱು + ಬೆಸ]

ಉಱುಸೆಱೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಬಂಧನ. 'ಉಱುಸೆಱೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಱು + ಸೆಱೆ]

ಉಱುಸೆಱೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು : ಮೇಲುದಱ ಸೆಱಂಗ ನುಱುಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವಪರಭಾಗ ಶರೀರಕಾಂತಿ ಲಾವಣ್ಯ ರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆ ಮಾಡಿಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ४-೯೭).

[ಉಱುಸೆಱೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಱುಸೆಱೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಕಂಡುಱು ಸೆಱೆಗೊಟ್ಟು ತೊತ್ತುರ್ವೆಸಗೆಯ್ಯದ ಮಂಡಳನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಇ. XIII, ೪೪-೩೦ ; 1112). [ಉಱುಸೆಱೆ + ಕೊಡು]

ಉಱುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿಸು (?) : ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಲಂಗ ವುಱುಹಿಸೆ ಮರಳಿ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಿಯ ಕೇಳೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೩-೪೭).

[ಉಱುಹು + -ಇಸು$_3$]

ಉಱುಹು (ಕ್ರಿ). ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊದು : ಪುರದ ವೀಥಿಯೊಳೊರ್ವ ಜಾತರೂಪಂ ಮೆಲ್ಲನುಱುಹಿದೊಡೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ಚಂದ್ರಗತಿ ಯಿಂದ ನಡೆತಂದನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೪). [< ಉಱುಬು$_1$]

ಉೞೆ, ಉರೆ$_1$ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಬಹಳವಾಗಿ ; ಮಹತ್ತರ ವಾಗಿ : "ಅಣಿಯರಂ ಯೆಡೆಯುೞೆಯೆನಿಪ್ಪವೆಲ್ಲಂ ವಿಲಸಿತಾಧಿಕ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೯); ಹೃದಯಮನಳವಳವಿಂದುೞೆ ವಿದಾರಿಸುವು ದಿಂತು ಕುಸುಮಮಯಮಲ್ತದಱಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೧) ; ಕಾಯ್ಪುಱ ಲುೞೆ ಜತುಗೃಹದೊಳಗಯ್ವರುಮಂ ಮಂತ್ರಬಲದೆ ಸುಟ್ಟೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ४-೩) ; ಪಿಡಿದು ತಂದಿತ್ತ ಕುಱಿಯನಾನುೞೆ ಕೊಂದು ಪಿಶಿತಮಂ ಮಾಡಿದೆನೆಂದನೊರ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೫); ಉೞೆ ಕಾಯ್ವ ಬಿಸಿಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩). **ಉರೆ$_1$** : ಇನ್ತು ರೋಣ ಕಾದು ಸ[ತ್ತುರೆ] ಸುರಲೋಕಂ ಪ್ರಪ್ತನಾದೊ[ನ್] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೭-೨೪ ; 947) ; ಉರೆ ಕಾರುವ ಕಂಬನಿ (ವಿಜಗೀ. ೭೭-೨೩). [ಉಱು + -ಎ ?]

ಉೞೆವೊಯ್ಲ್ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಹೊಡೆತ ; ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು : ಆ ಬಲದವರ ಮೋಱೆಯ ಹೊಗೆಯನೀ ಬಲದವರ ಭುಜದುೞೆ ವೊಯ್ಲನಾ ಬಲದವರ ಬಿಸುಸುಯ್ಲ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨).

[ಉೞೆ + ಪೊಯ್ಲ್]

ಉೞ್, ಉಳ್$_3$, ಉಳು, ಉೞು, ಊಳ್ಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತು$_3$ (ಭೂತಕೃ) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತನೆಗೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆದು ತಿರುವಿಹಾಕು; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆ : "ಉೞ್ - ಹಲವಿಲೇಖನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಅಱು ತೊಡಿವಿಟ್ಟು ಉೞಲ್ವೆಱುಗುಂ ಆಗುಳದಾರಸ್ಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೪-೧೪ ; 500); ತಟ್ಟುೞುತ್ತವಲ್ಲನ್ದಿ ಪಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೩೯೨-೩ ; 8ನೆಯ ಶತ); ಪಾರ್ವಂ ತನ್ನ ಮೂಡಣ ಕೆಯ್ಯನುೞಲೆಂದು ಪೋಗಿ ಕೆಸಱಾದುದಂ ಕಂಡುೞಲ್ ಪದನಲ್ತೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೫-೯) ; ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇ ರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ . . . ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-४) ; ಕೞ್ತೆಯಿಂದುೞ್ತುಂ (ಶಮದ. ೨೩೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಉೞ್ತುಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ४೩೮ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳ್$_3$** : ಕೀಳ್ವುದು ಕಳೆ ನೆನೆವುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ ಉಳ್ವುದು ಕೆಯಿ ಕಾಣ್ಬುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ (ತಿರುನಾ. ದೇ. ೨೧೭-೧೦). **ಉಳು** : ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆ ಕೆಯ್ಯಿಯ ನಾರುತ್ತರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೩) ; ಪಾಡುಬಿದ್ದುಳುವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ . . . ಮುಂ ಪಲಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ತೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬) ; ಕಲ್ಲನೊಡೆದು ಮುಳ್ಳ ಮುರಿದು ಕೂಳೆಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಳುವೆವು (ವಿಜಗೀ. ೮೧) ; ಉತ್ತ ಲ್ಲದೆ ಮಣ್ಣಲ್ಲ, ಹೆತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಉೞು** : ಮೂಗಿನೊಳುೞು ವಾತಂಗೆ ನೇಗಿಲಂ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧४೯). **ಊಳ್ಳು$_2$**: ಭೂಮಿಯನ್ನು ಊಳಿ ಧಾನ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪ್ರತಿವರುಷ ಸ್ಥಳಾಂತರಮಾಡುವರು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೧೦೫); ಊಳದ ಬಿತ್ತದ ಬರಿ ಹೊಲವು (ಗಂಗಾತ. ೬೫-೧೭).

[ದ್ರೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉೞು ; ತುಳು. ಊಡ್, ಹೂಡ್ ; ಕೊಡ. ಉಳ್ ; ತೆಲು. ದುನು, ದುನ್ನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಉರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಉಱ್ ; ಕುಇ. ರೂವ ; ಕುರುಖ್. ಉಯಿ, ಉಗ್ನಾ]

ಉೞಲಮುಱಿಯ್ಯ 'ಉೞಲ್ಮುಱಿಯ' ನೋ.

ಉೞಲ್ಮುಱಿಯ, ಉೞಲಮುಱಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಪ್ರಚಣ್ಡ ದಣ್ಡನಾಯಕನ ಮಗಂ ಗೊಗ್ಗಿ ಉೞಲ್ಮುಱಿಯ ನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೩ ; 925). **ಉೞಲಮುಱಿಯ್ಯ** : ಉೞಲಮುಱಿಯ್ಯ ಒಕಲ ಮಗ ಕಂಭಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ४-೩ ; 974). [ಉೞಲ್$_0$ + ಮುಱಿಯ ?]

ಉೞಿ$_1$, ಉಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡು ; ತೊರೆ ; ಕಳೆ : "ಉೞಿ - ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ) ; ದೂಷಿಸುಗುಂ ಕೃತಿವಧುವಂ ಭಾಷಾವಿದರದಱ ದೆಸೆಯನುೞಿಗೀ ತೆಱದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೦) ; ಒರ್ವಳ್ ತನ್ನನುೞಿದ ಪೊಸಬೇಟದಾಣ್ಮನ ನೇಗೆಯ್ದುಂ ಪೋಗಲೀಯದೆ ತನ್ನಳಿಪನೆ ತೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ४-೯೬ ವ) ; ನಲ್ಲ ನೀಂ ಮುನಿದುೞಿದಂದು ಪೇೞುೞಿಯಲೀಗುಮೆ ಮನ್ಮಥನೆನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೨). ೨. ಬಾಕಿಯಾಗು ; ಹೊರತಾಗು ; ಮಿಗು : "ಉೞಿ - ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದುಂದುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ) ; ದುಷ್ಕರ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತಪ್ರಾಯಮಕ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಪಗರಣ ದೊಳುೞಿದ ಮೂಱುಂ ನಗಿಸುಗುಮಪ್ಪುದಱಿನಲ್ಲಿಗಂತವು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೭) ; ಪಲಂಬರ್ ಪರದರ್ ಸತ್ತರುೞಿದರೆಲ್ಲಮೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೩) ; ಜಗದೊಳಗಿನ್ನುೞಿದ ಜಡರದೇನಱಿ ದಪರೋ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೬) ; ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ ತಾನೊಂದು ಮುೞಿಯದಂತಿರೆ ಹೀನಗುಣಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಜಾಗಂಗೆಯ್ವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩४). ೩. ಜೀವದಿಂದಿರು ; ಬದುಕಿರು: "ಉೞಿ - ಅವ ಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ); ಅಂತು ಮದೀಯ ಜನನಿಯುಂ ಜನನಿಯ ಜನನಿಯುಮುೞಿಯಲುಮುೞಿದರುಮೆಲ್ಲಮೊರ್ವ ರುೞಿಯದಂತೆ ಪೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩४ ವ); ದುರ್ಘಟಮುೞಿವುದೆಂ ಬವೋಲ್ ಸಂಕಟದಿಂ ರತ್ನಾಚಲಕ್ಕೆ ಸರಿದರ್ ಸಚಿವರ್ (ದಶಕು. ೨-೩೦); ನೋಂತು ತನು ತವಿಯೆ ಕರಮುಪವಾಸಮುೞಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭-೧೯). ४. ಮಿೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ತನ್ನಾಣೆಯನುೞಿದುದರ್ಕೆ ಮುಳಿದು ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಜಡಿದು ನುಡಿದೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೩).

೫. ಲಾಭವಾಗು : “ಉೞಿದುದು . . . ಲಾಭಮಾದುದು ” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). **ಉಳಿ$_{1}$** : ೧. ಸೂಳೆ ಹಲಬರನುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಳಿ]ದಳೆಂದು ನಿಂದಿಸುವವರಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೯೯–೭೧) ; ಅಂತರಂಗವ ಬಲ್ವಿಡಿದು ಚಿಂತೆಯನುಳಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೪೫). ೨. ತುಂಬುರನುಳಿಯಲುಳಿದರೆಲ್ಲಂ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ(ನಂಬಿರ.೮–೯); ಹರಭಕ್ತರಿರವನವರೇ ಬಲ್ಲರಲ್ಲದುಳಿದರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೫೦) ; ದಿನಪದೀವಿಗೆಯಾಗಲುಳಿದೀ ಬಿನುಗುಬೆಳಗಿನ ಹಂಗು ಬೇಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೯). ೩. ಸಾಯದುಳಿದವರಿಲ್ಲ ಮಿಕ್ಕಿನ ನಾಯಕರೊಳಕಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೯) ; ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದೆಯಾದರೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೫೨) ; ಸಮಸ್ತ ಜಡಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೇ ಸುತರಾಂ ಉಳಿಯಲಾರವು (ಜಗವಾ. ೨೬೯). ೬. ನಿಲ್ಲು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು : ನಂಟು ಗಂಟು ಎರಡೂ ಉಳಿಯಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೭. ತಂಗು ; ಇರು: ಬಳಸುತುಣುತಿರೆ ದಾಯವನು ನೆರೆ ಉಳಿದು ತನ್ನಯ ಮನೆಯಲಿ (ಕಎಪು. ೪೧).

ಉಳಿದುಬಳಿದುದು = ಮಿಕ್ಕುದು : ಉಳಿದುಬಳಿದುದನ್ನು ಕೈ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಕೇಳಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಬಿಟ್ಟಳು (ಪುನರು. ೯). ಉಳಿದುಬಿಸುಡು = ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು : ತನ್ದೆಯ ತಾಯ್ವಿರಾಸನ್ಮಾನಮು(೦)ನುಳಿದು ಬಿಸುಟೊಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೬ ; 865). ಉಳಿಯಗೊಡು = ಇರಿಸು ; ಇರಗೊಡು : ಪರಕೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅರಗಳಿಗೆಯೂ ಉಳಿಯಗೊಡದಂತೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡಲು ಜನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೫). ಉಳುಹಿಬಿಡು = ಉಳಿಸಿಬಿಡು : ಉಳುಹಿಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲೆತನಾದರೆ ಕರ್ಣನೇನಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದನೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೪). ಉೞಿವಳ್ = ಬಿಡುವವಳು ; ತ್ಯಜಿಸುವವಳು : ಅೞಿದೞಿಪಿ ಬೞಿಯನುೞಿಯದೆ ಪೞಿವರುಮ್ಮಂ ತವಿಸಿ ಕೞಿಯದುೞಿ [ಪಾಠಾಂ.ಳಿ] ವಳನಾದಂ ಪೞಿಕೆಯ್ದು ತೊೞ್ತುನುೞಿದಂತುೞಿದ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒೞಿ ; ಕೊಡ. ಒಳಿ ; ತುಳು. ಒರಿ]

ಉೞಿ$_{2}$ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಶೇಷ ; ಅವಶೇಷ. [< ಉೞಿ$_{1}$]

ಉೞಿ$_{3}$ (ನಾ). ಎಡೆ ; ಸ್ಥಳ : “ಸ್ಥಾನವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಪೇೞ್ವೊಡೆ ಉೞಿ ” (ಶಮುದ. ನ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಅರಿ ಉೞಿಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧುರಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧) ; ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ವಾದೇಶಮದರೆ ಉೞಿ ವಾಕ್ಯದೊಳಮನ್ವಿತಾರ್ಥದೊಳಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩) ; ಪೆಱವುಳ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಳ] [ಪೆಱವುೞಿ]ವುಳ್ಳುವಿಲ್ಲಿಯೊಳವಾಗಮಭಾಷೆಗಳಿಲ್ಲಿಯುಳ್ಳುವಂ ಪೆಱವುೞಿ[ೞಿ]ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ ಪಂಪನ ಪೊನ್ನನ ಪೇೞ್ದ ಕಬ್ಬದೊಳ್ ನೆಱೆಯೆ ಪರಿಸ್ಫುಟಂ ನೆಱೆಯದಿರ್ದುದುಮಂ ನುಡಿದು . . . ನೆಗೞ್ದ ದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೩) ; ಎರಡು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಯುಂ ನಿಲಲೆಕ್ಕಮೊನ್ದು ಪೊಟ ನಿವೇದ್ಯಮುೞಿ ಕರಗಾಣದೆಣ್ಣೆಯುಮಿನ್ನಿನಿಸುವ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೪–೧೩ ; 1021). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞಿ = ಸ್ಥಳ]

ಉೞಿ$_{4}$ (ನಾ). ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ: ಪ್ರಯಾಣ ಶಕುನದೊಳ್ ಉೞಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಆಳಿಯ]ನೊಂದಂ ಕಂಡಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೭–೯). ‘ಉೞಿಗ’ ಪರಾ. [?]

ಉೞಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಮರ (?) : ವಾಯುವ್ಯದ ಕೋಣ ಪಿರಿಯ ಉೞಿನ್ದಿ ಅಂಗಿನೆ ಕೆಟಿಕ್ಕೆ [ತ]ಟ್ಟೇರಿ (ಎಇ. X, ೬೭–೭೯ ; 862). [?]

ಉೞಿಕಲ್ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಅವಶೇಷ : ಗುಱಿಕಲ್, ಉೞಿಕಲ್, ಮೊಟಕಾಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉೞಿ$_{1}$ + -ಕಲ್$_{4}$]

ಉೞಿಕೞಿ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದುದು : ದಟವುಟ, ಉೞಿಕೞಿ, ಕಟಕುಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉೞಿ$_{1}$ + ಕೞಿ$_{1}$]

ಉೞಿಕು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದುದು : “ಉೞಿಕು (ಉಟಕು) – ಭಾವವಾಚಿ ” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ವಾದ್ಯ : “ಉೞಿಕೆನಲ್ ಮೊಟಗೆನಲ್ ವಾದ್ಯ ” (ಸಂಜೀವ. ೩). [ಉೞಿ$_{1}$ + -ಕು$_{1}$]

ಉೞಿಕೆ, ಉಳಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಉಳಿದದ್ದು : ಪೊಸತಿಱಿದ ತಳಿರಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯುೞಿಕೆಯನ್ ಬೂದಿಮಾಡಿದೊವರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೧೨೨) ; ಇನಿಸು ತಡೆಯಿಂ ಅವಳಟಲ ಉೞಿಕೆಯನ್ ಕೇಳ್ವಿನಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೭–೭೯೯). **ಉಳಿಕೆ** : ಉಳಿಕೆ ಮೂರರಲ್ಲೊಂದು ಪಾಲು ಜಮೀನನ್ನು ರೈತರೇ ಉಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೬೪). [ಉೞಿ$_{1}$ + -ಕೆ]

ಉೞಿಗ, ಉಲಿಗ$_{3}$, ಉಳಿಗ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ ; ಹಾಲಕ್ಕಿ ; ಗೀಜುಗನ ಹಕ್ಕಿ : “ಉೞಿಗಂ –ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ” (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; “ಉೞಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗಮೆಂದೊಂದು ಶಕುನದ ಪಕ್ಕಿ ” (ಸಂಜೀವ. ೩) ; ಈಗಡೆ ಉೞಿಗಂ ಸಗುಣ ನುಡಿಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೧೫). **ಉಲಿಗ$_{3}$** : ಉಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗನ ಮಱಿಯಂತೆ ಉಲಿವಾಕೆ ಸಜ್ಜನೆಯೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೨). **ಉಳಿಗ$_{1}$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉೞಿ$_{4}$ + -ಗ$_{3}$]

ಉೞಿಗು$_{1}$ ‘ಉೞ್ಗು$_{1}$’ ನೋ.

ಉೞಿಪು, ಉಳಿಹು, ಉಳುಪು, ಉಳುಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಲೆಯಾಗಿಸು : ಅಜಿತ ಪರಾಕ್ರಮಮನುೞಿದೆಱಗಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಮನುೞಿಪಿದರೆಱಕಮಿಾಯದಿರ್ಕುಮೆ ನಯಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೬). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚು : ಏಕುೞಿಪಿ ಪೇೞ್ವೆ ಮಗಳೇ ಪ್ರಾಕಟಮಾಗಱಿಯೆ ಪೇೞ ನಿನ್ನಂದಮನೆಂದಾ ಕಮಳಾನನೆ ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೮–೬೫). ೩. ಮಿಗಿಸು ; ಅವಶೇಷವಾಗಿಸು. ೪. ಬದುಕಿಸು ; ಕಾಪಾಡು. **ಉಳಿಹು** : ೪. ಶಿವಾಚಾರಸಂಪನ್ನರೆನಿಸಿ ಮನುಜರನುಳಿಹಬೇಕೆಂದನು (ಚೆಬಪು. ೩–೧೬). **ಉಳುಪು** : ೩. ಸುರಸುಂದರಿಯರ್ಕಳ್ ಸಿಂಗರಂಗೊಂಡುಳುಪಿರ್ದ ಬಣ್ಣದಿಂ. . . ಬರೆವರ್ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೦–೧೬೮). **ಉಳುಹು** : ೪. ಫಲುಗುಣನ ಮಗನಿವನು ಬಲುಗೈಯುಳುಹಬಾರದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨೭) ; ಹಗೆ ಹಸುಳೆಯೆಂದುಳುಹಲಾಗದು (ಅಕ್ರೂಚ. ೨–೧೫) ; ನವರತ್ನ ಪೊಂಗಿದ ಮಣಿಮಂಚದಲಿ ಅಂಗಜ ಕೇಳಿಯನಿತ್ತೆನ್ನನುಳುಹೊ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೮೭) ; ಯಾರು ಉಳುಹುವರೆಂದು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುತಿರೆ ಕತ್ತಲೆಯು ಮುಸುಕಿತ್ತು (ಕನನಿ. ೫೦).

[ಉೞಿ$_{1}$ + -ಪು$_{1}$]

ಉೞಿವಳ್ ‘ಉೞಿ$_{1}$’ ಪರಾ.

ಉೞಿವು, ಉಳಿವು (ನಾ). ೧. ಉಳಿಯುವಿಕೆ ; ಬದುಕುವಿಕೆ ; ಜೀವನ : ಎಮ್ಮ ಸಾವುಮುೞಿವುಂ ದೈವೇಚ್ಛೆಯಾಯ್ತಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೯) ; ಎನ್ನಿಂ ನಿನಗಕ್ಕುಮುೞಿವುಮುವನಿಪನೊಲವುಂ (ದಶಕು. ೮–೩೦೯). ೨. ಇರುವೆಡೆ ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ (?) : ಗಾಳಿಯುಂ ಕೞಿವುೞಿವುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇಪುಂ ತೋಡುಂ ಬೀಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಉಕ್ತಿವಿಶೇಷ (ಮರೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು) : ನುಸುಳೊನುರ್ಡಿ ಭಾಮೆ ಮನಕ್ಕೆಸೆವಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಮುೞಿವು ನಾಮಾಂತರಿತಂ ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬಿವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇೞ್ವ ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೪). **ಉಳಿವು** : ೧. ಅದಱ ಭೇದ ಏತಱಿಂದ ಅಳಿವು ಉಳಿವು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨) ; ಕೌರವನುಳಿವು ನಿನ್ನದು ಕಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೩) ; ಅಳಿವು ಉಳಿವುಗಳ ಹೋರಾಟ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೦೬). [ಉೞಿ$_{1}$ + -ವು]

ಉೞಿಸು$_{1}$, ಉಳಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆರಸಂ ಗೌಂಡನಿಂ ಪೊಲಮನುೞಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳಿಸು$_{1}$**: ಗೌಡರೆ ಖುದ್ದು ನಿಂತು ಹೊಲ ಉಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉೞ್ + -ಇಸು$_{3}$]

ಉೞಿಸು$_{2}$, ಉಳಿಸು$_{3}$ (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಯುವಂತೆಮಾಡು; ಬದುಕಿಸು; ಜೀವದಿಂದಿರಿಸು. **ಉಳಿಸು$_{2}$**: ಬಯಿಸಿದಂ, ಉಳಿಸಿದಂ, ನುತಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಈ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದೇವರೇ ಉಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉೞ್$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಉೞಿಸು$_{3}$ (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಸು: "ಉೞಿಸು – ಸಹನೇ (ತಾಳಿಕೊ)" (ಶಮುಧಾ). ℙ ಒಂದು ಓಲೆ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "ಉರಿಸು-ಸಹನೇ" ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. [?]

ಉೞು 'ಉೞ್' ನೋ.

ಉೞುಂಗು 'ಉೞುಗು' ನೋ.

ಉೞುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಸು; ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನುೞುಗಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಒಲಿಯಿಸ]ಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ ಬಿನ್ನನೆ ಮೊಗದಿಂ ಬೀರರ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದನಿನಿಸು ನೋಡ ಸರಸಿರುಹಮುಖೀ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೩); ಪೊದೞ್ದ ಬಾಸುಳಂದುೞುಗಿಸೆ ಚಿತ್ತಮಂ ವಿರಹವಲ್ಲಭನೊಳ್ ನೆರೆದಿರ್ದ ನಲ್ಲಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೪೮); ಆಚಿಲೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿ ಕುಲದೇವತೆ ರನ್ನದ ಚೆಂಡನೆಂದು ಮುದ್ದುೞುಗಿಸೆ ಗೋಪಿಯರ್ ಪಿಡಿದು ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಯ್ಯನೆ ತೂಗಿ ಪಾಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೬೩). [ಉೞುಗು$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಉೞುಗು$_{1}$ ಉೞುಂಗು, ಉೞ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿ; ಪ್ರೀತಿಸು: "ಉೞುಗಿದಂ = ಕೂರ್ತಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಉೞುಂಗು**: "ಉೞುಂಗಿದನೆಂದು ಕೂರ್ತನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಟನಿ. ೫೯). **ಉೞ್ಗು**: "ಉೞ್ಗು – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಉೞ್ಗಿದನೆನೆ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೬); ಆಕೆಯ ಪತ್ತಿದ ಕಣ್ಣುಮನುೞ್ಗಿದ ಮನಮುಮಂ ಜೋಲ್ದ ನಾಣುಮಂ ನೇಲ್ದ ಸರಮುಮನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦ ವ). [?]

ಉೞುಗು$_{2}$, ಉಳುಗು (ನಾ). ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಉೞುಗೆಂದು ಬೇಟಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); "ಉೞುಗಿದನೆಂದೊಡೊಲ್ದವಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨); ಕೊೞವಿ, ಉೞುಗು, ಬೆೞಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳುಗು**: ಉಳುಗಂ ಬಿತ್ತುತೆ ನಾಡೆ ಜೊಕ್ಕಳಿಕೆಯಿಂ ಸ್ರಕ್ಚಂದನಾಮೋದಮಂ ತಳೆದೋರಂತೆಸೆದಿರ್ಪ ಸೂಳೆಯರ ಪೆರ್ಮೆಳಂಗಳಿಂದಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞುವಲ್; ಕುಇ. ಒೞ್ವ]

ಉೞುಗುಗದಱಿ (ನಾ). ಬಾಗೆಯ ಮರ (?): ಅದಿನ್ತೆ[ಂ]ಕು ಉೞುಗುಗದಱಿ [ಅ]ದಿನ್ತೆಂಕು ಮೆ[ೀ]ಲ್[ಸ]ರಿಗೆ (ಎಇ. X, ೬೬-೫೮; 892). [ಉೞುಗು ? + ಕದಱಿ]

ಉೞುಮೆ, ಉಳಮೆ$_{2}$, ಉಳುಮೆ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಉಳುವಿಕೆ; ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ: ಕೆಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುೞುಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪). **ಉಳಮೆ$_{2}$**: ೨. ಗೇಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ (ಕೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೩).
ಉಳುಮೆ$_{2}$: ಪುಟದಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಸ್ವಭಾವವೂ, ಉಳುಮೆಯಿಂದ ಎತ್ತಿನ ಸ್ವಭಾವವೂ... ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಕೃವಾಉ. ೫೫). [ಉೞು (< ಉೞ್) + -ಮೆ$_{1}$]

ಉೞ್ಕ (ನಾ). (?): ವರಿಸ ಬಟ್ಟೆವರಿಯರ ಪತ್ತುವರಿಸಂಬಱಿಂ ಮತ್ತವರ್ವ್ವಣಂ ಉೞ್ಕಗೂರ್ವ್ವಱಿಸ್ದ ಮಾಣಲಾಗ ತಮ್ಮ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯೊಳ[ಂ] ನೆಗೞ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೩-೧೯; 970). [?]

ಉೞ್ಕೆ, ಉಕ್ಕೆ, ಉಳ್ಕೆ$_{1}$ (ನಾ). = ಉೞುಮೆ: "ಉೞ್ಕೆಯೆಂದು ಉೞ್ವ ಸ್ವಭಾವಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); "ನೇಗಿಲಿಂ ಗೆಯ್ವುದುೞ್ಕೆ" (ಸಂಜೀವ. ೮); ಉೞ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಊೞ್ಕೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೮ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ಕೆ**: ನೇಗಿಲೊಳುಕ್ಕೆಯನುಳುವ ಕುಡಿಯರನಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೧೩ ವ); ಊರಿಗುಕ್ಕೆಯ ಚಿಂತೆ ಪೋರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ತೋರಚಿಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸ. ೧೪-೮೮); ಶೀಲು ಉಕ್ಕೆಯ ಕೆರೆದು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧-೨೯); ಹೊತ್ತಾರೆ ಎದ್ದು ಹೊಲಾ ನೋಡು, ಮಳೆ ನೋಡಿ ಉಕ್ಕೆ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). **ಉಳ್ಕೆ$_{1}$**: "ಹಲವಿಲೇಖನೇ – ಉಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೬); "ಕಾರ್ಷಾ = ಕಾಸುಂ, ಉಳ್ಕೆಯ ಸಾಲುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೮). [ಉೞ್ + -ಕೆ]

ಉೞ್ಗಿ, ಉಗ್ಗಿ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ: "ಉೞ್ಗಿ (ಉಗ್ಗಿ) ಯೆಂದೊಂದು ನೋಂಪಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಉಗ್ಗಿ$_{1}$**: ತಂಗಾಳಿಯುಂ ತಿಂಗಳುಂ ಬನಮುಂ ಬೆಂಬಲಮಾಗಿ ತೀರ್ಚವೆ ಗಡಂ ಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯುಂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೮); ಮಹಾಜಿಯೊಳ್ಸೆದೆಯದುದುಗ್ಗಿಯೆಂದು ನುಡಿವೀ ನುಡಿ ಲೆಂಕರೊಳಾವಕಾಲಮುಂ ನಡೆವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೧೫; 1045); ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುಜ್ಜವಿಸಿದಂತೆ ಮೋನಮನುಱಿದೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುವೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೨). [?]

ಉೞ್ಗು 'ಉೞುಗು$_{1}$' ನೋ.

ಉೞ್ಗೆ (ನಾ). ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ; "ಸ್ನೇಹ" (ಚತುನಿ. ೯. I, ೪೫). [ಉೞ್ಗು + -ಎ ?]

△**ಉೞ್ಚು** 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಉೞ್ದು, ಉದ್ದು$_{2}$, ಉರ್ದು$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ; ಮಾಷ: ಮಧುಮಾಂಸಮಿಲ್ಲದಿರ್ದಂದು ಧರಾಮರ ಸಮಿತಿಯಾಜ್ಯಮುಮನುೞ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ದ್ದು]ಮನಾ ಮಧುಮಾಂಸಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಪರಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿಕ್ಕುವೆಡೆಯೊಳ್ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೪೯). **ಉದ್ದು$_{2}$**: ಘೃತದೊಳೆ ಪುರಿದುದ್ದು ಪೆಸಱು ಗೋದುವೆ ವೆರಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೬); ಶುಭ್ರವಣ್ಣದುದ್ದಿನ ಸವಿಗಡುಬು (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೭); ಉದ್ದು ಉಬ್ಬಿದರೆ ಮದ್ದಳೆ ಆದೀತೇ (ಗಾದೆ); ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆಪ್ಪಾರಿ ದಾಟೀತೇ (ಗಾದೆ). **ಉರ್ದು$_{2}$**: "ಉರ್ದು ಮಾಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪-೧೭); "ಉರ್ದು– ಸಂನಿಘೃಷ್ಟೇ (ಉಜ್ಜು), ಮಾಷೇಚ ಉದ್ದು" (ಶಮುಧಾ); ಜವೆ ಪೆಸಱುರ್ದೆಂಬಿವನಾಡುವ ಪಾಲೊಳಗಟ್ಟಿ ಕುಜದ ಮೂಲಂಗಳೊಳಿಕ್ಕುವುದಾ ಮರನೊಪ್ಪುವ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪಂಗಳಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಸೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೫); ಪುೞ್ಗಿ = ಉರ್ದು, ತೊವರಿ, ಹೆಸಱು ಮೊದಲಾದುವನಿಕ್ಕಿ ಆಟ್ಟ ಕೂೞ್ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧).

ಉದ್ದುಹುರಿ = ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ಮಾಡು: ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಜ್ಜಿ ಉದ್ದು ಹುರಿದು ತಿಂದಳಂತೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉೞುನ್ದು; ಮಲ. ಉೞುನ್ನು; ತುಳು. ಉರ್ದು; ಕೊಡ. ಉದ್ದು; ತೆಲು. ಉದ್ದು; ಕೋಲಾ. ಉರುಂದೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಉರುಂದಲ್. / ಪ್ರಾ. ಉಡಿದೊ; ಮರಾ. ಉಡೀದ್]

ಊ

ಊ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಆರನೆಯ ವರ್ಣ; ಊಕಾರ: ಅ ಆ, ಇ ಈ, ಉ ಊ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಊ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊ$_3$ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

ಊಂ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

ಊಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ಚಲಿಸು: ಮೆಟ್ಟದವನಿಯ ಚತುರಪದ ಚತುರಗತಿಯೊಳೂಂಕಿಟ್ಟು ಕುರುಪುಟನ ಸಮಕಿಟ್ಟು ಭಯಪದಗತಿಯಗೊಟ್ಟು ನರ್ತಕಿಯ ಲಂಘನದಂತೆ ಹಾರಿಹಯ ಪಾಯ್ದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಬರಲು (ಜಿನಮು. ೧೫–೨೪). 'ಊಂಕಿಸು' ಪರಾ. [ಊಂಕ್ಕು$_3$ + ಇಡು$_1$]

ಊಂಕಿಸು, ಉಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು: ಘನತರದ ನಿತ್ಯತೆಯ ಬೇಡುವೆನೆನುತಲೂಂಕಿಸೆ ಕುಂಭಕರ್ನನ ಕೊನೆಯ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಿ ನೆಲಸಿ ಮಾಯೆಯಲಿ ಮುನಿದು ನಿತ್ಯವ ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಲು (ಅನಂರಾ. ೧–೬–೧೮). ಉಂಕಿಸು: ಏಜು ನೋಡಲು ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಜಲಾಪ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಜು ನೋಡಲು ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಱುವದ್ರಿಗಳ ಏಜುವುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ] ಕಿಸಲೆಲ್ಲಿಗಾದೊಡೆ ಜಾಜದೊಯ್ವ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಜುವುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ] ಕಿಸಲೆಲ್ಲಿಗಾದೊಡೆವೊಯ್ವ ನಗತತಿಯ (ಬಸವು. ೯೯–೪೯). [ಊಂಕು$_1$ + –ಇಸು$_1$./ ತೆಲು. ಉಂಕಿಂಚು]

ಊಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು; ನೆನೆ: ಪಾಜ್ರರಾಜವುಯೆಂತಿಹುದೆಯೆಂದೂಂಕಿ ಹೃದಯದಿ ನೆನೆದ ಚಿದನಂದಾತ್ಮ ಗುರುವರನ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೭–೫೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಕ್ಕು = ಧ್ಯಾನಿಸು, ಚಿಂತಿಸು]

ಊಂಕು$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಹಾರುವಿಕೆ. 'ಊಂಕಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ್ಕೈ]

ಊಂಕು$_3$ (ನಾ). "ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳದ ಪೈರನ್ನು ರಾಶಿಮಾಡೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). [?]

ಊಂಕೆ 'ಉಂಕೆ' ನೋ.

ಊಂಚೆ 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಂಚು 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಂಟು (ಕ್ರಿ). "ಉಬ್ಬಿಬೆಳೆ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೭); ದರ್ಪಣದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಟ್ಟೆಲ್‌ರವರ ನಿಘಂಟಿನಿಂದ ಎಣಿಸಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇಣಿಕು . . . ಅಂಟು, ಊಂಟು, ವೀಂಟು (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦). [?]

ಊಂದುಗ (ನಾ). (?). ಹಡವಳ ಮಾಚಣ್ಣ ಅಣುವ ನಾಗಸೋವಯ್ಯ ನಾಯಕ ಬಳಗಾರ ದೇವಣ್ಣ ಊಂದುಗ ಮಾಬಣ್ಣನಿಂತಿವರ್ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೋಣಿ ಸಾಸಿರ್ವರು ದೇವರ್ಗೆ ಪಡೆದರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೩೦೦–೧೬; 1126). [?]

ಊಕ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯಮ; ಪರಿಶ್ರಮ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಕ್ಕಂ; ತೆಲು. ಊಕುವ]

ಊಕ$_2$ (ನಾ). ಭಾವಿಸುವಿಕೆ; ಚಿಂತನೆ. [?]

ಊಕ$_3$ (ನಾ). "ಹೇನು" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). [< ಸಂ. ಯೂಕಾ]

ಊಕಡ 'ಉಕ್ಕಡ$_1$' ನೋ.

ಊಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಊಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಊಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ಸರಯೂ, ಕಂಡೂ, ಖರ್ಜೂ (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಊಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಊಕಿ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಕೆ$_1$ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಕೆ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ್ದು (ಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದುದು). [< ಸಂ. ಉಖ್ಯ]

ಊಗಾಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಾಯ; "ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಘಾಯದ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). [?]

ಊಗಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [ಊಗು$_1$ + ಆಡು$_1$. / ತೆಲು. ಊಗಾಡು]

ಊಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೂಗು; ಜೋಲು. 'ಊಗಾಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಂಗು; ತೆಲು. ಊಗು]

ಊಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಹಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಆರು ಊಗದಾಂಗೆ ಕಟಳೆಯನು ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೯–೩೮; 1405). [< ಪೊಗು]

ಊಗು$_3$ 'ಊಬು$_1$' ನೋ.

ಊಗುರಿಸು 'ಉಗುರಿಸು' ನೋ.

ಊಚ 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಚತ್ವ (ನಾ). ಉಚ್ಚತ್ವ: ಪ್ರೀತರೇ ಸುಪವಿತ್ರಪರಧನಕಾತವರೆ ನಿಜ ಮಹಿಮರಾದೊಡೆ ಯಾತರದು ಊಚತ್ವ ನೀಚವು ಬಗೆದು ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೮–೭೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚತ್ವ]

ಊಚನೀಚ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು ಅಧಮ: ಆಕೆಯು ಊಚನೀಚ ನೋಡದೆ, ಯಾತಕ್ಕೂ ಹೇಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಆತ್ತೆಯ ಔಷಧೋಪಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಉತ್ತಗೃ. ೨೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಊಚ – ನೀಚ ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಸಮುಜೀ. ೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಊಚ (< ಉಂಚ$_3$) + ನೀಚ]

ಊಚಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ (ಕ). [ಊಚ (< ಉಂಚ$_3$) + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಊಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು. 'ಊಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಶಿಲ್, ಊಂಜಿಲ್; ತೆಲು. ಊಚ]

ಊಚಿ$_2$, ಊಚೆ (ನಾ). ಚರ್ಮಗಾರನ ದಬ್ಬಳ, —ಸೂಜಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಊಚೆ: "ಮಾದಿಗನ ದಬ್ಬಳ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೩). [?. / ತಮಿ. ಊಶಿ. / ಸಂ. ಸೂಚೀ]

ಊಚಿ$_3$ (ಗು). ಉಚ್ಚವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮಾಲಿನ ಖರೀದಿ ಬರೆಯುವವರು ಮಾಲು ಊಚಿ ಮಧ್ಯಮ ಸುಮಾರು ಅಂತ ಬರಿಯದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೨೭). [← ಮರಾ. ಉಂಚ್, ಉಂಚೀ]

ಊಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಸಬರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ಕ). [ಊಚಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಊಚು₁ 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಊಚು₂ 'ಉಂಚ' ನೋ.

ಊಚೆ 'ಊಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಊಜಿ (ನಾ). ಬಲಿಪೀಠ, ಮಹಡಿಯ ತಾಳ್ವಾರ, ಮೆಟ್ಟಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಕಂಬಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳ ಸಾಲು; ಕಟಾಂಜನ; ಕಟಕಟಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಶಿ = ಸಲಾಕಿ]

ಊಟ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಭೋಜನ : "ವಲ್ಭನಂ . . . ಆಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ—ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೦) ; ಘೃತಮಿಲ್ಲದೂಟಮೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೩) ; ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ ಪಶುವಿನ ಕರೆಹದಂತೆ ದೀವಳಿಗೆಯೂಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೨) ; ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೨) ; ಕಾಮಧೇನಿರ್ದುಮೂಟಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩) ; ವರಸುತನುಮಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೂಟವವಾಗದು (ಬಸವು. ೨೪–೩೧) ; ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಊರಿಗೆ ಒಂದು ಊಟ ಕೊಡಬೇಕು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೦) ; ಅಗ್ರಸಾಲೆ ಊಟ, ಚಂದ್ರಸಾಲೆ ನಿದ್ದೆ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ರೋಗವಿಲ್ಲ, ಮಾತು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಜಗಳವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ನೋಟ ಪರರಿಚ್ಛೆ (ಗಾದೆ) ; ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ಕೌರವರಲ್ಲಿ, ಪಕ್ಷ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ).

ಊಟಉಡುಗೆ = ಊಟ ಮತ್ತು ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸುವುದು : ಊಟಉಡುಗೆಯ ಮುಗಿಸಿ ಕೋಟೆ ಕುದುರೆಯನೇರಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೭೯–೧೩೪). ಊಟದಅಂಗಡಿ = ಭೋಜನಗೃಹ ; ಖಾನಾವಳಿ ; ಹೋಟಲು : ಊಟದ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಸೊಗಸಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಿರಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಮನೆ ಅಡುಗೆಯ ಸವಿ ಬರಲಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೧). ಊಟದತಾಟು = ಊಟ ಮಾಡುವ ತಟ್ಟೆ : ಊಟದ ತಾಟು ಬಿಟ್ಟು ಓಡುತ್ತಲೇ ಬಂದ (ಕೊತಕಾ. ೫೯). ಊಟೋಪಚಾರ = ಊಟ ಮತ್ತು ಉಪಚಾರ : ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೂಟೋಪಚಾರಗಳನು ಮಾಡು ನಿನ್ನಣ್ಣ ತಮ್ಮದಿರೊಡನೆ ವ್ಯವಹಾರವನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೊಬ್ಬರೊಳು ಮಾಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೫–೧೨); ಊಟೋಪಚಾರಮುಗಿದನಂತರ . . . ಆಗಮಿಸಿದರು (ವಾಸಚಿಂ. ೨).

[< ಊಡು₁. / ತಮಿ. ಊಟ್ಟಿವಲ್, ಊಟ್ಟು ; ಮಲ. ಊಟ್ಟು]

ಊಟಗ (ನಾ). ಊಟದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು : ಲಂಚದಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ ಏವಂ . . . ಊಟಗಂ, ಊಟವಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಊಟ₁ + -ಗ₃]

ಊಟಗಾರ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವವನು : ಊಟಗಾರರೆ ಊಟ ಬಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಪುನರು. ೩೪೩).

[ಊಟ₁ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಊಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವವಳು.

[ಊಟಗಾರ + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಊಟಣಿ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಊಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಊಟಬೈಸು (ನಾ). ಏಳುವುದು ಮತ್ತು ಕೂಡುವುದು ; ಬೈಸಿಗೆ : ಹುಡಿಗೆ ಊಟಬೈಸು ಮಾಡಹತ್ತುವಳು (ನಡುಮು. ೧೧೩).

[← ಮರಾ. ಊಠಬಶೀ ; ಊಠಬಸ್, ಊಠಾಬಶೀ ; ಹಿಂ. ಉಟ್ ಬೈಟ್]

ಊಟಲೆ, ಊಟಳೆ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವುದು ; "ತನ್ನ ಪೌರುಷವನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳೋಣ, ಆತ್ಮಪೌರುಷಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೭). 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ. ಊಟಳೆ : 'ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ. [?]

ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು, ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಜಂಭಕೊಚ್ಚು ; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಊಟಲೆ + ಕೊಚ್ಚು₁]

ಊಟವಣಿಗ (ನಾ). = ಊಟಗ : ಲಂಚದಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ . . . ಊಟಗಂ, ಊಟವಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಊಟ + -ವಣಿಗ]

ಊಟವಸತಿ (ನಾ). ಊಟದ ಮತ್ತು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ; "ಊಟ ವಸತಿಗಳು" (Boarding – Lodging. ಪತ್ರಿನಿ. ೧೦).

[ಊಟ + ವಸತಿ]

ಊಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟ ಹಾಕು ; ಅನ್ನ ಕೊಡು : ನಂಟರಿಗೆ ಊಟವಿಡಲು ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪೈಮಹ. ೫೯). [ಊಟ + ಇಡು₁]

ಊಟಳೆ 'ಊಟಲೆ' ನೋ.

ಊಟಳೆಕೊಚ್ಚು 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ನೋ.

ಊಟನಗದ್ದೆ (ನಾ). ಊಟೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆ : ಮುತ್ತರಾಜು ಲೆಕ್ಕದಿಂ ಮತ್ತ ೩ ದೇವರಿಂ ಪಡುವ ಊಟನಗದ್ದೆಯ ಕಮ್ಮ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೦–೧೯ ; 1125).

[ಊಟನ್ನ + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಊಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಹಾರಿಸು (?) : ಊಟಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳಗಣ ಧೈರ್ಯಮಂ ಭೀತಿ ನಾಟಿಸಿತು ನಿನ್ನ ಸುಕುಮಾರಂಗೆ ಯಮನವರ ಚೀಟು ಬಂದುದು (ತುರಂಗ. ೬೬–೨೯).

[ಊಟ₀ + -ಇಸು₃]

ಊಟೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ ; ಬುಗ್ಗೆ ; ತಲಪರಿಗೆ : ಊಟೆಯಿಂದ ನೀರು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮೈಯಿಂದ ಬೆವರು ಸುರಿಯಿತು (ನಗಗ. ೨೧) ; ಮುಗಿಲಿಗೆ ಪಾರ್ವಂತೆ ಪಾತಾಳಗಂಗೆಯು ನೆಗೆದಳೂಟೆಯಾಗಿ (ಅರಳು. ೪೫೪–೧೨) ; ಭೂವಿಷಯದಲಿ ಪುದಿದ ರಸವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲ ಆವಿಯಾಗೇಳ್ದು ಮುಗಿಲಾಗಿ ಮಳೆಗರೆದು ಬಾವಿಗೂಟೆಯನಿತ್ತು ನರರೊಡಲ ಸೇರುವುದು ದೈವ ರಸತಂತ್ರವಿದು (ಮಂಕುಕ. ೭೦). 'ಊಟೆವರಿ' ಪರಾ.

[< ಊಱು₂. / ತಮಿ. ಊಱು ; ಮಲ. ಉಱವ, ಉಱವು, ಉಱು ; ತುಳು. ಊಟ ; ತೆಲು. ಕುವಿ. ಊಟ]

ಊಟೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಊಟೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿ, —ನುಗ್ಗು : ನಾಟಿರ್ದ ಪಸುರ್ಗಿಡು ಪುಷ್ಪಲತೆಯ ವೃಕ್ಷವಾಟಿಯೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭಕೆ ಊಟೆವರಿವ ತುಂಬಿಗಳ ದೊಂಬಿ ದನಿಗೆಯ್ವ ಕೂಟ ಕೋಗಿಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೫–೨೫) ; ಸೂಠಿಯಿಂದಡರ್ದರು ಬಲರಾಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ಪಾರ್ಥಿನ ಕೇತೂದ್ಭವನು ಊಟೆವರಿವ ಯದುಕುಮರರು ಚಪ್ಪನ್ನಕೋಟಿ ಯಾದವರು ಹತ್ತಿದರು (ಮೋಹತ. ೬೬–೩೪). [ಊಟೆ + ಪರಿ₁]

ಊಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಕೊಡು ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು : ಇದು ಲೋಕೋತ್ತರಮೆಂಬಿನಂ ನೆಗೆರ್ದ್ದವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಮೇರು ತಾನಿದು ಕೈಳಾಸಮಿದೆಂಬಿನಂ ಧರೆಗವಾಕಾಶಕ್ಕವೂಡಿಟ್ಟನಿನ್ನಿದನಂಭೋಜಜನೆಂಬಿನಂ ಜನನುತಂ ಶ್ರೀಸರ್ವ್ವದೇವಂ ಮನೋಮುದದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೪–೪೩ ; 1096) ; "ಊಡಿಟ್ಟಂ—ಊರೆಕೊಟ್ಟನು" (ಶಾಘಮಂ. ೩೧–೧೬೬; ಕೋಶ). [ಊಡು₃ + ಇಡು₁]

ಊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನಿಸು ; ಉಣ್ಣಿಸು : ಕುರುಡನ ಕೈಯ್ಯ ಕೂಳ ಕಲಿ[ಲ]ೆಸಿ ಪ್ರತಿಗುರುಡಂಗೆ ಊಡಿಸಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ವಚಶಾ. I, ೬೧) ; ತರುವೇ ಪಣ್ಗಳ ಮೆಲ್ಲೆ ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ . . . ಪರ ಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯) ; ಸೇದಿದನು ಪೂತನಿಯಸುವನವಳಾ ದರಿಸಿ ಮೊಲೆವಾಲನೂಡಿಸೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೯–೫೬) ; ಕೊಂದಪನೊ ವಿಷವ ನೂಡಿಸಿ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೨೮) ; ಹಾಲನ್ನವನ್ನು ಔಷಧಿ ಯಂತೆ ಊಡಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಂಟರು. ೩೫). ೨. ಕುಡಿಸು : ನೀರ್ಗೆಳ ಸಿರ್ದೊಡೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೬೪) ; ಅವರನ್ನು ಮಾಯಿಸಿ ಹಾಲೂಡಿಸಿ ಗುರಾಣಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದಳು (ಮಣಿಸ. ೬೧). ೩. ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡು : ಅಮರಾಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗೆ . . . ನೂಱು ಮತ್ತರ್ ಕೈಯ್ಯುಮಂ ಮಠಮಂ ಊಡಿಸಿ ಮಠಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾದಾನವಾಗೆ . . . ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XIV, ೨೯–೩೬ ; 1010). [ಊಡು₁ + –ಇಸು₃]

ಊಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಟಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಕುಡಿ ; ಸೇವಿಸು : ಊಡಿಹೆನುಟ್ಟಿಹೆನೆಂಬನ್ನಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ (ವಚಶಾ. II, ೨೮೯) ; ಊಡಿ ಎಲ್ಲರು ಬನ್ನಿ (ಪಿಸೀಗೀ. ೧೦). ೨. ತಿನ್ನಿಸು ; ಉಣ್ಣಿಸು ; ಕುಡಿಸು : "ಊಡು – ಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಆಧಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡುಪೋಗಿಯೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೧–೨೬) ; ರಸರಸಾಯ ನಂಗಳನೂಡುವಂತೆ ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೬ ವ) ; ನಾಡುವಿಡಿಯದರಸುಗೆಯ್ವೆನೆಂಬಂತೆ ಘೃತಮಿಲ್ಲದೂರನೂಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦) ; ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೮೯) ; ಮೊಲೆಯೂಡಿದುದಂ ಬಗೆದಿಲ್ಲ ಮನಮಳ್ಕಾಡಿದುದನೆ ಬಗೆದಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮–೫೯ ವ) ; ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಊಡುವ ತಾಯಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ ಬಳಿವಿಡಿದು ಪಿಡಿತಂದು ಊಡುತ್ತಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೮೦) ; ತುಂಗೆಯ ತೊರೆಯಂತೆ ಮನ ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಊಡು ಬಡ ಜೀವರನಿತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೬–೯೯). ೩. ನೆನಸು ; ನೀರುಬಿಡು ; ಹಾಯಿಸು: ಕೇಶವದೇವನ ನೂಱಮೂವತ್ತು ಮರಕ್ಕೆ ದೇವರತೋಂಟದ ಬಾವಿಯಲು ನೀರನೆತ್ತಿಯೂಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೬–೬೫ ; 1160). ೪. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ : ಜಾದಿನೊಳೂಡಿದಪೆರಡು ವಸ್ತ್ರಮೊಳವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೦–೧೧) ; ಅಡಿಯೂಡಲ್ಕಲತಗೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೧).

ಊಡಿಕೊಳ್ = ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳು; ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಹೀರು : ಚಲಿಪ ಕದಳೀದಳದ ಮಾರುತಂ ರವಿಘರ್ಮಜಲವನಾಱಿಸಿ ವಿಯದ್ಗಂ ಗೋದಕಮನೂಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ] ಕೊಳುತೆ ನಡೆತಂದತ್ತು ಶುಂಡಾಲ ಸ್ಯನ್ಯಮದನೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಊಟು ; ಕೋಲಾ. ಉರ್ತ್, ಊರ್ತ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಊರ್ತ್ ; ಕುಇ. ಊರ್ಪ, ಊತ್ಪ ; ಮಲ್ತೊ. ಒಂದೆ]

ಊಡು₂ (ನಾ). ತಿನಿಸು ; "ಆಹಾರ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ಸಂಗರ ದೊಳೆಡೞ ಬೆನ್ನಿತ್ತರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಷುವಿಜ್ಞೂಡಾಗದಾಳಾದರನಿರಿಸಿದನ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೨೧ ; 1220). P ಊಡು = ಗುರಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. 'ಊಡು₃' ಪರಾ. [< ಊಡು₁]

ಊಡು₃ (ನಾ). ೧. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಅವಲಂಬನ : "ಊಡು – ಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಆಧಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ರಸೆಯೊಳ್ಕೂರ್ಮ ನನಿಟ್ಟು ವಾಸುಗಿಯನೂಡಂ ಕೊಟ್ಟು ತೂಗಾಡಿ ನಾಲ್ದೆಸೆಗಂ ಜಾಱುಗು ವೆಂದು ಕೀಲಿಱದು ಕುತ್ಕೀಳಂಗಳಂ ತಳ್ಗದಂತು ಸೆಜಂಗಿಂಗಜನಾನೆಯಂ . ನಿಱ ಪಿನಿತ್ತಾಯಾಸಮೇಕೆಂದು ತೋಳ್ವಸೆಯೊಳ್ತಾಳ್ದಿದನುರ್ವ್ವರಾರ ಮಣಿಯಂ ಚೋಳಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩–೧೨; 1223); ಪಾಂಡವವಡೆ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗಾಂಡಿವಿಯನೂ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾ]ಡು ಗೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಶರವರ್ಷಮಂ ಸುರಿಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೦೨ ವ). ೨. ಗುರಿ : ಸಂಗರದೊಳೆಡೞ ಬೆನ್ನಿತ್ತರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಷುವಿಂಗೂಡಾಗ ದಾಳಾದರ ನಿರಿಸಿದಂ(ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೨೧; 1220). P ಊಡು= ಆಹಾರ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. 'ಊಡು₂' ಪರಾ.

ಊಡಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು ; ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಅಂತವರಿಬ್ಬರುಂ ಪೋಗದೆ ನಿಂದುದಂ ಕಂಡು ಪೊರಿದಾಳು ಕುದುರೆಯ ಮೊಬ್ಬರ್ಂ ತಾಗಿಯೆಸಲ್ಪಿಱಯಲುಂ ಕೋಲ್ಕೊಂತಂಗಳೂಡಾಗಿ ಬಿದ್ದ್ದ್ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದಡವರಿಬ್ಬರ ಪೆಣನಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫–೧೫ ; 1156) ; ಮಾಡುತ ನಿಜನಿಷ್ಠೆಗೂಡಾದ ಮೂರ್ಖನಾರಾಡುವ ಜೂಜ ನಾನೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬೇಕೆಂದೀಶ ಜೋಡಿಸಿದನು ಮಹದಾಡಂಬರದ ವಣ ಜತೆಯ (ಭೈರವೇ. ೧–೩೫೦) ; ಊಡಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಆತನಿಗೆ ಸಂತಸವಲ್ಲವೆ ? (ಸದೀಪ. ೬).

[< ಊಱು₁. / ತುಳು. ಊರು ; ತೆಲು. ಊಡು = ನೆಡು]

ಊಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಟಿ ಹೊರಬೀಳು : ಗಗನಮನಡರ್ವ ಭೀಮ ಧೂಮಧ್ವಜನೊಳ್ ಪಾಯ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ ನೀಡುಮೂಡುಗೊಂಡೋಡಿ ತಪ್ಪಿತ್ತವನಾಭ್ಯಂತರದೊಳಿರ್ದ ಭೂರುಹಮನೇಱ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೬೧ವ).

[ಊಡು₀ + ಕೊಳ್₁]

ಊಡೆ (ನಾ). ಆಲದ ಮರದ ಬಿಳಲು (?). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಊಡ]

ಊಢೆ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು : ಕನ್ಯೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರನೂದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮) ; ಕೊಡುಕೊರಕಿಯೊ ಕೊರಡಿಯೊ ಮೇಣೂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಮೂ]ಢೆಯೋ ಮೂರ್ಖೆಯೋ ಮುಗುದೆಯೊ . . . ಆವ ಕೊಱತೆಯನಱದು ನೀ ನೆಱ ಪೇವರಿಸಿ ಪುಚ್ಚ ಳಿಯನ್ನೈದಿದೆ (ಮದೇಪು. ೬–೨೧). [ಸಂ. ಊಢಾ]

ಊಣ₁ (ನಾ). ಆಹಾರ ; ಊಟ : ಪಶುವನೆಚ್ಚು ಕೂಡಿ ಹಸಿಗೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ಉಂಬ ಊಣಕ್ಕೆ ನೆಱದು ಭಕ್ತಿಯ ಊಣೆಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದು ಮುಂದಾಹ (ಸುಂಕಬಂ. ೮೩).

[< ಉಣ್. / ತಮಿ. ಉಣ ; ಮಲ. ಊಣ್ ; ತುಳು. ಉಣಸ್]

ಊಣ₂, ಊಣೆ (ನಾ). ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ : ಜಡಮತಿಯೊಳೆನ್ನೊಳಾ ವುದಮೂಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾವುದುಮುನಣಂ] ನೋಡದೆ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೫–೧೦೩). **ಊಣೆ** : ಇಂದುವಿಗಾದ ಕುಂದನು ವರುಣನಿಗಾದೂಣೆಯನು ನೋಡಲು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩–೯–೧) ; ಪೇಳ್ದವಂಗೂಣೆ ಪಳಿಕೈವವಂ ಗಾವಿಲ ನಲಾ (ಮಹಾವಿ. ೧–೩೬). [< ಸಂ. ಊನ]

ಊಣಯ, ಊಣೆಯ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆ; ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ: ಎಮ್ಮ ಮಾರ್ಜಾಲಂಗೆ ಕಿಂಚಿದೂಣಯಂ ಬಂದಡದಱ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಿಡುವುದೆ ಪೇಳಿಮೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೧೩೦ ವ) ; ಬಾಲತನವೇನೂಣಯವೆ ಕಟ್ಟಾಳುತನವಾಭರಣವವನೀಪಾಲಸುತರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೧) ; ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನಿತ್ತ ವಿಧಿ ನಿನಗೊಂದು ಯುಕುತಿಯಂ ತೆರದಾದ ನೂಣಯಂ ಚಂದ್ರಮನ ಸಕಳಂಕಿಯೆನಿಸಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೯–೧೫). **ಊಣೆಯ** : ಒಡೆಯರುರು ಭಕ್ತರ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಊಣೆಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೫೪) ; ಊಣೆಯಮಿಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳ ಮಾಣಿಕವಂ ಕಂಡೆವು (ದಶಕು. ೫–೮೫) ; ಜಾಣರಂ ತಲೆದೂಗಿಸದೆ ನುಡಿದೊಡಾ ಪದಕ್ಕೂಣೆಯಂ ಬಹುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೮).

ಊಣೆಯವಾಗು= ನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗು ; ಕುಂದಾಗು: ಭೀಮನ ನಲವಿಗೂಣೆಯವಾಯ್ತು ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಾಯ್ತು ನಕುಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೨). [ಪ್ರಾ. ಊಣಿಯ. / ಸಂ. ಊನಿತ]

ಊಣಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕುಂದನ್ನು ತಳೆ : ಮರಗಿಡಗಳೆಡೆಯೊಳುದಯಿಸಿದವರನೇಂ ಪೋಲಿಪರೆ ನೋಡಲಿನಿತೂಣಯಂದಳೆಯದಿರ್ದ ಸೌಂದರಿಗೆ ಸರಿಯಾರೊ ದೊರೆಯಾರೊ ಎನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೩). [ಊಣಯ + ತಳೆ$_1$]

ಊಣಯಂಬುಗು, ಊಣೆಯಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಕುಂದುಂಟಾಗು : ಊಣಯಂಬುಗದೆ ಷಟ್ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು ಮಾಣದಾ ಚೌಕಮಧ್ಯದೊಳು (ಪಾಸೋಪು. ೧೨–೨೦). **ಊಣೆಯಂಬುಗು** : ಶ್ರೀ ಗುರುಪರಂಪರಾಸಂಭವಂ ಸಕಲ ಸುಕಲಾಗಾರನಮಲ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಲಲಿತಾಸ್ಯನೆಲ್ಲಾ ಗುಣದೊಳೂಣೆಯಂಬುಗದೆಸೆವನಾತನ ಪೆಸರ್ ಪದ್ಮರಸಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೪).
[ಊಣಯ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಊಣಯವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಕುಂದು ಮಾಡು : ಕಾಣುತ ಕಾಟಣ್ಣ ಮುಱಿದೋಡಿ ಬಹ ಮಂದಿಗೂಣಯವಿಕ್ಕುತ ನಡೆದು ಮಾಣದೆ ಮಲೆತು ನಿಂದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೭).
[ಊಣಯ + ಇಕ್ಕು]

ಊಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು ; ತೆತ್ತಿಸು; ಹುಗಿ (?) : ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಪೋಣಿಕೆಯೊ ಕುಲಿಶೂಣಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೆಗಳೊ ಕೊರೆಕೊರೆದಾಣಿಗೈದಿಹ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಬಟುವುಗಳೋ (ಜರಾಮಾ. ೧೭–೪೧).
[ಊಣು (< ಪೂೞ್ ?) + -ಇಸು$_3$]

ಊಣುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಲೆಂಕಗೇತನಂ ಕನ್ನಂ ಊಣುಕಲ್ಲ ಕೋಟಿಯೊಳಗಿಟ್ಟಣಿ ಸನ್ನಣಿಯಾಗೆ ನೂಂಕೆಮ್ಮ[ಣ] ದಾಕೇತ ಪೆಣದಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೫ ; 1006).
[ಊಣು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಊಣೆ 'ಊಣ' ನೋ.

ಊಣೆಯ 'ಊಣಯ' ನೋ.

ಊಣೆಯಂಬುಗು 'ಊಣಯಂಬುಗು' ನೋ.

ಊಣೆಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಕೂಡು ; ಕೊರತೆಯಿಂದ ತುಂಬು : ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳಿನಿತೂಣೆಯವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿಮೊಲೆದಾಣವ ಸಿನಗಿತ್ತಳಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೬೮). [ಊಣೆಯ (< ಊಣಯ) + ಇಡಿ$_3$]

ಊತ$_1$ (ನಾ). ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಏಟು ಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಊತ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಊದು$_3$]

ಊತ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊತ$_3$ (ನಾ). ದೃಢತ್ವ ; ಸ್ಥಿರತ್ವ (ಕ). [< ಊಱು$_1$]

ಊತ$_4$ (ಗು). "ದಾರದಿಂದ ಹೊಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಯ್ದ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ.]

ಊತಪ್ಪ 'ಉತ್ತಪ್ಪ' ನೋ.

ಊತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಅದಿದೆನ್ನದೆ ಲಾಂಗಲಿ ದೇವದುಂಬೆ ಸುರದಾಳಿಯೆಂಬಿವಂ ಕಟಿಯಿಂದಂ ಪೂಸಿದೊಡಂತದಾವಗಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಕಿರ್ಚುವೊಲುರಿವ ಊತಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೧). [?]

ಊತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಿಯುವುದು ; ನೇಯುವುದು. ೨. ವೇಗ ; ರಭಸ. ೩. ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ : ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ–ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಊತಿ ಅನ್ನುವರು (ಭಾಮೃತ. ೬೬). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆ: ವಿತತ ಬಹುವಿಧಕರ್ಮಸಂಭವ ಗತಿಗಳೂರಿ [ತಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಳೋಳಿ] ಗಳೆನಿಸುವವು ಸಂಪ್ರತಿಯವಾಸನೆ ಜೀವರಿಂಗೆಲೆ ಜನಪ ಕೇಳೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨–೪–೩). [ಸಂ.]

ಊತು (ನಾ). ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು (?) : ಘಾಸಿಯಾದುದು ತಪನತನುಜಾತನೂತಿನೊಳ್ ಸೂಸುಗಣೆಗಳ ಸೊಗಡಿನೊಳ್ ಮಲಗೆ ಕರ್ಣ ಕೈವೀಸಿದನು (ತುರಂಗ. ೬೨–೪೯). [< ಊಱು$_1$]

ಊತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣ ; ಊಕಾರ : ಪದದೆರಡನೆಯಕ್ಕರದತ್ವದೊಳಿತ್ವಂ ಹ್ರಸ್ವದೆತ್ವಮಾತ್ವಕ್ಕೂತ್ವಕ್ಕುದಯಿಕುಮುತ್ವಸ್ಥಿತಿ (ಶಮದ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ಊದ$_1$ 'ಊದಾ' ನೋ.

ಊದ$_2$ 'ಊದು$_3$' ನೋ.

ಊದಕಡ್ಡಿ 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಊದಬತ್ತಿ 'ಊದುಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಊದರ, ಊದರೆ, ಊದಲು$_1$, ಊದಿಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆ ; ಧೂಮ. **ಊದರೆ** : ೧. "ಹೆಬ್ಬೊಗೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೨. ಬಾವು : "ಬಾವು, ಉಬ್ಬು" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೩. ಬೆಳೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು ; ಕಳೆ: "ಕಳೆ, ಕಣೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). **ಊದಲು$_1$** : ೧. ಹೆಗ್ಗಣದ ಬಿಲಗಳಿಗೆ ಊದಲು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಊದಿಲು** : ೧. "ನೋಡು ಪುಟ್ಟಾ, ನಾನು ಬಂದೆ ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿಬಿಡ್ತು, ಈ ದೊಗರಿಗೆ . . . ಊದಿಲನ್ನಾದರೂ (ಕಂಟುಹೊಗೆ) ಹಾಕಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡೋಣ" (ಮುಗಮಾಂ. ೩೭).
[< ಊದು$_3$. / ತೆಲು. ಊದರ]

ಊದರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಹಾಕು : ಊದರಹಾಕಿದರೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಊದರ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಊದರೆ 'ಊದರ' ನೋ.

ಊದರೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಇಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊಗೆಯಿಡು, — ಹಾಕು : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಊದರೆ (< ಊದರ) + ಇಡು$_1$]

ಊದಲು$_1$ 'ಊದರ' ನೋ.

ಊದಲು$_2$ (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಊತ : ಅವನೊಬ್ಬ ಊದಲು ಮೋರೆಯವನು (ರೂಢಿ).
[ಊದು$_3$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಊದಲು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಗಿಡ : "ಊದಲು ; ಕಾಡುಹಾರಕ ಹುಲ್ಲು" (ಮೈಪಿಗಿ. ೩೨–೬೨೧).
[← ತೆಲು. ಊದಲು = ವನಧಾನ್ಯವಿಶೇಷ]

ಊದಾ, ಊದ$_1$, ಊದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಪೂ ನೀಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ಬಿಳುಪಿನೊಡನೆ ಅಥವಾ ಇವೆರಡರೊಡನೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಣ್ಣ ; ಕೆನ್ನೀಲಿ. ೨. ಕಂದುಬಣ್ಣ ; ಬೂದುಬಣ್ಣ : ಹಸುವಿನ ಹೆಸರು ಯಶೋದಾ, ಅದರ ಬಣ್ಣ ಊದಾ (ಗಣೇಶ. ೭೬–೭). ೩. ನೀಲಿಬಣ್ಣ ; ಆಕಾಶನೀಲಿ (ಕ). **ಊದ**: ೧. ಊದಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). **ಊದಿ** : ೨. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಊದಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣಗಳ ಪಟ್ಟೆಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೯೪). [← ಅರ. ಊದಾ. / ತೆಲು. ಊದಾ]

ಊದಿ 'ಊದಾ' ನೋ.

ಊದಿಕೆ (ನಾ). ಊದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವುದು.
[ಊದು$_3$ + -ಇಕೆ (< -ಇಕ್ಕೆ$_3$)]

ಊದಿಮರ (ನಾ). ಧೂಪ ಅಥವಾ ಲೋಬಾನದ ಮರ (?) : "ಉಡಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಊದಿಮರ, ಸಿಂಟಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ" (ಮೈಪಿಗಿ. ೫೭–೧೧೫೦). [ಊದಿ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಊದಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೇರುವಂ ಪೆಜತೇ ನೂದಿಸಿ ಬೆಂಡುವಾಜಿಸುವೆನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಂ ಪೋೞ್ಪೆನೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೩). ೨. ಲೋಹವನ್ನು ಪುಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಶುದ್ಧ ಗೊಳಿಸು : ಪಾದದ ಬೆಳ್ಳಿಯನೊಂದಿನಿಸೂದಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸಾಜಮಂ ತೋಜುವವೊಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೯೬). ೩. ಮೇಳ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಊದುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಊದಿಸಿಕೊಳ್ = ಬಾಯಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶಬ್ದಮಾಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಕೂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಕಾಳೆಯನೂದಿಸಿಕೊಳುತ ಕಾಳಿಂಗ ದೇಶದ ರಾಯ ಬಂದಾ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಚಕ್ರಿಯ ಕಂಡಾ (ಭರಚ. ೨೨-೪೪). [ಊದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಊದಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). [ಊದು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಊದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು ; ತೀಡು : ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ ನಾಂದು ಸೇಡುಗೊಳುತಂ ಸುೞಿದೂದುವ ಗಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಮೊರೆವೆಜಗಿ ಕೊಳ್ವ ಮೞೆ ಭೋರ್ಗರೆದೂದುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೩೨); ಊದಿದುದಾಗಳಂಗಜ ಮಹಾಶಿಖಿ ಪೊತ್ತೆ ಪಟೀರಭೂಮಿಭೃತ್ಪಾದವನಾಂತಚಾರಿ . . . ಸಮೀರಣಂ (ದಮಸ್ವ. ೪೯-೫೮). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸು ; ಉರುಬು : "ಊದು – ಶ್ವಾಸಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; "ತೀಟಮೆಂದುಂ . . . ಊದುವುದೆಂದುಂ ವಾಯುಸಂಚಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೬೧) ; ಬಿಲಂಗ ಳೊಳಗಣಿಜುಂಪೆಗಳಂ ಮೊಗವಿಟ್ಟೊದಿಯೂದಿ ತಿಂದು . . . ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ) ; ಬಲ್ಗೆಂಡಂಗಳ ನಾಯ್ದು ತಂದು ಪುಟವಪ್ಪಂತೂದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೯) ; ಗೋಪುರ ಪ್ರಾಕಾರಮಂಟಪ ವಿಮಾನಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಕಿಜುವಕ್ಕಿಗಳನೂದಿ ಮಿಾಂಟೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪಿ (ಚಕವಂ. ೭-೧೧) ; ಕಲ್ಲಿದ್ದಲನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ . . . ತಿದೀ ಊದಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭) ; ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚನು ಊದಲು ಹಾರುತ (ಕಎಪು. ೨೮). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ನುಡಿಸು: ಉಲಿದ ವಿದಿಜೊಳು ಡೌಡೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಕಹಳೆಗಳೂದಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭೪) ; ಕೊಳಲನ್ನು ಟಾಸೋ ಸಾವಿರಸಲ ಊದಿದ (ಭಾವಗೀ. ೭೦). ೪. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು ; ಚಾಡಿಹೇಳು : ಆತನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಊದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಊದಿತೋರು = ನುಡಿಸು ; ಬಾರಿಸು : ನೀನೂದಿತೋರದೆ ಹೋದರೆ ಏನಿದೆ ಇದು ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳಲು (ಇಂಚಾಪ. ೬೫-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಊದು ; ತೆಲು. ಊಂದು ; ಕೋಲಾ. ಊಂದ್]

ಊದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗು ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಅರು ಸೂನಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹೆಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು ಹೆಣನೂದಿ ರುಧಿರ ಸುರಿಯಲಾಗಿ ಆದರ ಭಾರತಾಗಿ ಸೂನಿಗೆ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೪-೭೭೭) ; ಅಣ್ಣನ ಬಲಗಾಲು ಊದಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೫).

ಊತುಕೊಳ್, ಊದಿಕೊಳ್ = ಉಬ್ಬು ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಮುಂದಿನ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿತು. ಅದು ಬಹಳಷ್ಟು ಊತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ನಾಕಥೆ. ೪೬) ; ಅವನ ಕಾಲು ಊತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ) ; ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಗೆ ಊದಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು (ದೀಪದ. ೧೮೮) ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ನಡೆದು ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಊದಿಕೊಂಡಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊದು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಊದು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಊಂದ್]

ಊದು$_3$, ಊದ$_2$ (ನಾ). ಧೂಪ ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ ; ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ ; ಲೋಬಾನ. 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. **ಊದ$_2$** : "ಸಿಲ್ಹ – ಊದ, ಲೋಬಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩-೨೯).

ಊದಿನಕಡ್ಡಿ = ಊದುಕಡ್ಡಿ : ಇಲ್ಲಿ ಚಲೋ ಊದಿನಕಡ್ಡಿ, ಮಸಾಲೀ ಎಣ್ಣೆ, ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದ]

ಊದು$_4$ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವಿಕೆ : ಯಾದವಪತಿ ನೀನಿಂದೂ ನಾವು ಪೋದಲ್ಲಿಗಿದಿರ್ದೈತಂದೂ ಊದಿಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರೂ ಕುಟಿಲೋದಯಕೆಣೆ ನಿನಗ್ಯಾರೂ (ಕುಮುದಾ. ೩೯). [< ಊದು$_1$]

ಊದುಕಡ್ಡಿ, ಊದಕಡ್ಡಿ, ಊದುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಧೂಪಕ್ಕಾಗಿ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ ; ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ಕಾಡಿಗೆ ಭರಣಿ ಅಂದವಾದೂದುಕಡ್ಡಿಗಳು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೧೦). **ಊದಕಡ್ಡಿ** : ಮಘಮಘಿಪ ಪೂದಕಡ್ಡಿಗಳು ಅಂತಗೃಹಕೆ (ಬಾಣಾಕ. ೧೧). **ಊದುಗಡ್ಡಿ** : (ಕ).

[ಊದು$_3$ + ಕಡ್ಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದಕಾಡೀ]

ಊದುಕಾಮನಿ, ಊದುಗಾಮನಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಊದು ಕಾಮಾಲೆ : "ಊದುಕಾಮನಿ – ಹಳದಿರೋಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨).

ಊದುಗಾಮನಿ : (ಉಕ. ಕ).

[ಊದು$_2$ + ಕಾಮನಿ]

ಊದುಕಾಮಾಲೆ, ಊದುಗಾಮಾಲೆ, ಊದುಗಾಮಿಲೆ (ನಾ). ದೇಹವು ಊದಿಕೊಂಡು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಅರಿಸಿನಮುಂಡ : ಸಂವತ್ಸರಲವಣ, ಶುಂಠಿ, ಇಂಗು ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೫). **ಊದುಗಾಮಾಲೆ** : ಊದುಗಾಮಾಲೆಗೆ :- ಎತ್ತು ನಾಲಿಗೆರಸವಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಕಾಮಾಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೦). **ಊದುಗಾಮಿಲೆ** : ಲಾಲಾಸ್ರವ, ಮೂಕತ್ವ, ಕಾಮಿಲೆ, ಊದುಗಾಮಿಲೆ, ಬಳಲ್ಗಾಮಿಲೆ, ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ಶುಕಸ. ೩೨೭).

[ಊದು$_2$ + ಕಾಮಾಲೆ. / ತಮಿ. ಊದುಕಾಮಾಲೈ ; ತುಳು. ಊದುಕಾಮೆಲಿ]

ಊದುಕೊಳವೆ, ಊದುಗೊಳವಿ, ಊದುಗೊಳವೆ (ನಾ). (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗಾಳಿಯನ್ನು ಊದುವ ಕೊಳವೆ: **ಊದುಗೊಳವಿ** : ಹೊತ್ತಲಾರದ ಒಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಿಡುಕಿನಿಂದ . . . ಊದುಗೊಳವಿಯಿಂದ ತಿವಿದು (ಬರಹಾ. ೪೬) ; ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಊದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾದ).

ಊದುಗೊಳವೆ : (ಕ). [ಊದು$_1$ + ಕೊಳವೆ]

ಊದುಗಡ್ಡಿ 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಊದುಗಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ. ೨. ಕೆನ್ನೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಗದ್ದಮಾರಿ ; "ಕೆಪ್ಪಟೆರಾಯ" (ಕರಾ) ; "ಉಬ್ಬಿದ ಗಲ್ಲ ; ಮಂಗ್ಯನ ಬಾವು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨).

[ಊದು$_2$ + ಗಲ್ಲ$_1$]

ಊದುಗಾಮನಿ 'ಊದುಕಾಮನಿ' ನೋ.

ಊದುಗಾಮಾಲೆ 'ಊದುಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಊದುಗಾಮಿಲೆ 'ಊದುಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಊದುಗಾಲು (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು ; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು (ಕ). [ಊದು$_2$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಊದುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ: ಕೆಂಪಾದವಸುರರ ಮೋಜಿಗಳು ತಿದಿಯೂದುಗಿಚ್ಚಿನ ಹೊದಜು ನಂತಿರೆ ಬಿಡದೆ ಭುಗಿಲಿಡುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೨೮).
[ಊದು₁ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಊದುಗೊಳವಿ 'ಊದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಊದುಗೊಳವೆ 'ಊದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಊದುದಾನಿ 'ಊದುದಾನು' ನೋ.

ಊದುದಾನು, ಊದುದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಊದುಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಅಥವಾ ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ: ನೆಲದಮೇಲೆ . . . ಅದೇ ಅತ್ತರದಾನು, ಊದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಕಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ದೇವೀಜಾ. ೧೪೫). ೨. = ಊದುಬತ್ತಿಗಿಡ (ಕ). **ಊದುದಾನಿ**: (ಕ). [ಊದು₃ + ದಾನು]

ಊದುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕ).
[ಊದು₃ + ಬಟ್ಟೆ]

ಊದುಬತ್ತಿ, ಊದಬತ್ತಿ (ನಾ). = ಊದುಕಡ್ಡಿ: ಎರಡು ಊದು ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದರ ಮುಂದೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಇಡಲಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೭); ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಊದುಬತ್ತಿಯ ದಾನಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೪೬). **ಊದಬತ್ತಿ**: (ಕ).
[ಊದು₃ + ಬತ್ತಿ₁./ ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದಬತ್ತಿ; ತುಳು. ಊದುಬತ್ತಿ; ತೆಲು. ಊದುವತ್ತಿ]

ಊದುಬತ್ತಿಗಿಡ (ನಾ). ಊದುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಲು ಲೋಹ ದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರದ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ (ಕ).
[ಊದುಬತ್ತಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಊದುಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ.
[ಊದು₃ + ಹೊಟ್ಟೆ₁ (< ಪೊಟ್ಟೆ₁)]

ಊಧ (ನಾ). "ಕೆಚ್ಚಲು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[< ಸಂ. ಊಧಸ್]

ಊಧಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಲು: "ಊಧಸ್ಯಂ, ಕ್ಷೀರಂ . . . ಪಯಃ, ಪೀಯೂಷಂ – ಈ ೬ ಪಾಲ್ (ಹಾಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೧೧).
[ಸಂ.]

ಊಧಸ್ಸು (ನಾ). = ಊಧ: "ಊಧಸ್, ಆಪೀನಂ—ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬). [< ಸಂ. ಊಧಸ್]

ಊನ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ: "ಗತಮದೂನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೮); ತನಗಿನಿತೂನಮಾಗೆ ಮೆಚಿದಾ ಭುಜವೀರ್ಯಮನಾಂತು ಮಾಣ್ಬುದೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೬); ಆ ಸಹನೆಗೂ ಒಂದು ಮಿತಿಯಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ದಿನ ಊನ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆಯಿತು (ರೂಪಸ. ೨೬೧). ೨. ಅಂಗಹೀನತೆ; ವಿಕಲತೆ. [ಸಂ.]

ಊನಗಣ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಮಾತ್ರೆ ಕೊರತೆಯಾದ ಗಣ: ಕೊನೆಯ ದ್ವಿಪದಿಯ ಕಡೆಯ ಗಣ ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಒಂದು ಊನಗಣ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೧). [ಊನ + ಗಣ]

ಊನತೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕೊರತೆ.
[ಸಂ. ಊನತಾ]

ಊನತ್ವ (ನಾ).= ಊನತೆ: ನಿಚ್ಚಲುಮಿಂದ್ರನೋಲಗದೊಳಂತಾ ಪಾಂಡು ರಾಜಂಗೆ ನಿರ್ನೆರಮಪ್ಪೊಂದಪಮಾನದಿಂದಮಿನಿತೊಂದೂನತ್ವಮಪ್ಪಂ ತುಟೀ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೭). [ಸಂ.]

ಊನಮನ (ನಾ). ಅಲ್ಪಮನಸ್ಕ; ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಜೀತ ಗಾರರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧ. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶುಲ್ಕಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ಅಳತೆ ಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೃಷಿಗೈಯುವ ಊನಮನರ ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪು (ಕಜಸಾ. IX, ಪೀಠಿಕೆ). [ಊನ + ಮನ]

ಊನಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಹಾನಿ: ನಿಂಮ ಕೆಜಿಗೆ ಊನಮಾನವಾದರೆ ನೀವು ಮಹಾಜನಂಗಳು ಕಟಿಲುಳವರು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೧೨; 1416); ಕಟಿಸಿದ ಕೆಜಿಗೆ ಊನಮಾನವಾದರೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬–೧೧೩; 1419).
[ಊನ + ಮಾನ]

ಊನಮಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅವರು ಸತ್ತ ಒಂದು ವರ್ಷ ದೊಳಗೆ — ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಆರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ನಡಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧಕಾರ್ಯ: ಇನ್ನೂ ಏನಾದರೂ ಉಳಿದರೆ ಅದು ಮುಂದೆ ಬರೋ ಮಾಸಿಕ, ಊನ ಮಾಸಿಕಗಳಿಗೆ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೩೫).
[ಊನ + ಮಾಸಿಕ]

ಊನರವೈಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಅರಸರ ಆಳು ಎಜಿದು ಸತ್ತೊನ್ ಭಾನುದಾಸನ್ ಜಯಮಿತ್ರನ್ ಊನರವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿ ವೆಚ್ಚಿರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅಸ್ತಕಜ್ಜಿಜ್ಜು ದೊನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೨–೧೧; 750). [ಊನರ₀ + ವೈಶಿಕ]

ಊನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (?): ಅನನಶಿರಃ ಪ್ರದೇಶದೊಳೇನುಂ ಬೆಳ್ಪಿಲ್ಲದಿರ್ದು ಘೋಟಾನನ ಸುಸ್ಥಾನದೊಳೆ ಬೆಳ್ಪು ಪುಟ್ಟಿದೊಡೂನೈಸದೆಯಾಳಲಾಗದಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೮).
[ಊನ + –ಇಸು₃]

ಊಬ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾವು; ಶಾಖ: "ಛೇ, ಎಲ್ಲೀದು? ಹೊತ ಗೊಂಡ ಮಲಗಿದ್ದೆ. ರಗ್ಗಿನ ಊಬ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು. ಜ್ವರಾ ಇಲ್ಲಾ, ಏನ ಇಲ್ಲಾ; ದಿನದಕಿಂತಾ ಇಂದ ಆರಾಮ ಅದ" (ದೀಪಹ. I, ೧೭೮). 'ಉಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಊಬ್]

ಊಬಲು 'ಉಬ್ಬಲು' ನೋ.

ಊಬು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು. ೨. ಬಾಯಿಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಯನ್ನು ಹಾಕು: ಊಬಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಹಾರಿಸಲು ನೀವು ಇಚ್ಛಿಸು ತ್ತಿರುವಿರೋ ಏನು? (ತುಳಸಿ. ೮೩). [< ಉಜುಬು]

ಊಬು₂, ಊಗು₃ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿ, ಬತ್ತ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊಟ್ಟಿನ ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ತೆನೆಯ ಮುಳ್ಳು: "(ಸೆಜ್ಜೆಯ ಊಬು) ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು; ಭತ್ತದ ಊಗು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). ೨. ಪೊರಕೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾ ದುವುಗಳ ಮುಳ್ಳು: "ಊಬು ಕಂಟಕಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮); ಪೊರಕೆ ಊಬು ಉದುರಿ ಬರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಊಗು₃**: ೨. ಊಗಿನ ಮೊನೆಯನಿತೂ ಕಾಮನೆಯಿಲ್ಲದ ತಮ್ಮಾ ಮನಸಿನ ಗಟ್ಟಿ (ನವರಾ. ೫–೩೬). [?]

ಊಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಹೊಲದ ಬದುಗಳಲ್ಲಿ ಊಬುಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಊಬು₂ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಊಮ 'ಊಮೆ' ನೋ.

ಊಮಾನಿಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಮನುಷ್ಯ: ಊಮಾನಿಸಂ, ಊವಾಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಊ₃ (< ಉದು) + ಮಾನಿಸ]

ಊಮಿಸು (ನಾ). ನಾಟಿಸು; ಚುಚ್ಚು (?): ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರ ಹಾರಿಸುತ ಲಸುರನಂಗಾಂಗಕೂಮಿಸಿದ ಬಹು ಸರಳಿಗಾರದೆ ಪಾರಿ (ಜಿನಮು. ೩೪-೨೩); ಏಮಾತ ಪೇಳಲಮ್ಮಾಜಿ ಕಾಸರವಾಸಕೂಮಿಸಿದ ದಾಶರಥಿ ಯಂನೊಸ್ತುವಗ್ರತನು ಭೂಮಿಯನು ಬಿಡದೆಂದು ಮುಳುಗೆ ಶೋಕಾಂಬು ವಿಲಿ (ಜಿನಮು. ೩೬-೩೧). [ಊಮ್ಮು$_{0}$ (< ಉಣ್ಮು ?) + -ಇಸು$_{3}$]

ಊಮು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಸು (?): ಎತ್ತಿ ಪುಚ್ಛವನೊದರಿ ಸಟಮನೆದುರೂ ಮುತೀ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗುವಂತಾರ್ಭಡಿಸೆ (ಜಿನಮು. ೩೫-೨೪).
[< ಉಣ್ಮು]

ಊಮೆ, ಊಮ (ನಾ). ೧. ಮೂಗ; ಬಾಯಿಬಾರದವನು. "ಮೂಗ" (ಕಲ್ಪದು. ೪೪). ೨. "ಮೂಕಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೬೮). **ಊಮ**: ೧. "ಮೂಕ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೦೮). ೨. "ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ" (ಸಿರಿಕೋ. ೬೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಮ, ಊಮೈ; ಮಲ. ಊಮ]

ಊಯಲ್ (ನಾ). ಸಂದೇಶ (?): ತೋತ್ರದಿಂ ತರ್ಜನೆಯ ಗೈದು ಪಿನ್ಮೆಟ್ಟಸೆನ್ನೊಡನೈದುವಡೆ ಸಂಪದವತ್ರಕೊಳ್ಳದುವುಳಿದುದೆಲ್ಲ ಚರ ಣೋಪಾಂತಮಾತ್ರದೊಳಗೈದಲೆಂದೂಯಲಂ ಕಳುಹಿ ಕಿಡಿನೇತ್ರದಿಂ ಪಿಂತಿರುಗಿ ನಿಲೆ (ಜಿನಮು. ೩-೩೮). [< ಪುಯ್ಯಲ್ ?]

ಊರ್, ಊರು$_{3}$ (ನಾ). ಜನ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ; ಪಟ್ಟಣ: "ಗ್ರಾಮವಾಸಂ ವಸಥಮೆನಲೂರ ಪೆಸರ್" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೧); ಮುಟ್ಟಲವ್ವಿಯೂರ್ನ್ನಾರ್ಮಗ್ರಾಮಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೩; 550); ಬೆಂಗಿಮಂಡಳದೊಳ್ ಚೆಲ್ವಾವಗಮೆ ತನಗ ದೊಂದೂರ್ ನಾಮದೊಳಂ ವೆಂಗಿಪಟು ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೦); ಕೆಲದೂರ್ಗಳೊಳೆಲ್ಲಮಜಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ವ). **ಊರು$_{3}$**: "ಗ್ರಾಮಃ, ಸಂವಸಥಃ – ಈ ೨ ಊರು" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ಊರ ಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಗೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೩-೬); ಹೋಗದೂರಿನ ದಾರಿ ಕೇಳಿ ಮಾಡುವುದೇನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೯-೩); ಊರಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೊಲಗೇರಿ (ಗಾದೆ); ಊರಿಗೆ ಅರಸನಾದರೂ ತಾಯಿಗೆ ಮಗ (ಗಾದೆ); ಊರಿಗೆ ಬಂದವಳು ನೀರಿಗೆ ಬರಲಾರಳೆ (ಗಾದೆ); ನೀರು ಇದ್ದರೆ ಊರು, ನಾರಿ ಇದ್ದರೆ ಮನೆ (ಗಾದೆ); ಊರು ಸೂರೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದರು (ಗಾದೆ).

ಊರಬಟ್ಟೆ = ಊರಿನ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಮಣನ ಕೆಱೆಗೆ ಊ[ರ ಬ]ಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೩-೭; 1133). **ಊರ ಮಂಟಪ** = ಊರಿನ ಸಭಾಭವನ; ಚಾವಡಿ: ನಡೆದು ಬಂದಾ ವೂರ ಮಂಟಪದ ಮುಂದಿಳಿದು (ನಂಬಿರ. ೭-೧೫). **ಊರವ** = ಊರಿಗೆ ಸೇರಿ ದವನು; ಊರಿನವನು: ಗರುಡನೂರವರೆಱೆವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿ ಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊರ್; ಕೊಡ. ಊರಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಊರು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಊರ್. / ಪ್ರಾ. ಊರ]

ಊರಕಿರಿಯಾತು (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ (ಸ). [?]

ಊರಗಲ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ತುಂಬ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಅಗಲ: ತಳೆದು ಪುಳಕಂಗಳಿಂ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿ ನಲವಿಂದೆ ಆಲ್ಲಿ ಊರಗಲದೊಳು ಮಂಟಪವನೊಲಿದಿಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೫-೨೫); "ಇದೇನೊ ಇಷ್ಟು ಸಂತೋಷ? ಮುಖ ಊರಗಲವಾಗಿದೆ, ಯಾರ ಕಾಗದವೊ ಅದು?" (ನಡೆದಾ. II, ೯೪೦). [ಊರ್ + ಅಗಲ$_{1}$]

ಊರಗಸೆ 'ಊರಗುಸೆ' ನೋ.

ಊರಗಾಯಿ 'ಊರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಊರಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಮಾರಿ ಮಸಣಿಗಳೊಳಗಣವ್ವೆ ಗಳೂರಗುಣಿಯಾಕಾಶ ಬೊಮ್ಮನು ಬೀರಭೂತಗಳೆಂಬ ದೈವದ ಬಾಧೆ ಯಿಂದುಳಿದು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೪೨). [ಊರು$_{3}$ (< ಊರ್) + ಗುಣಿ ?]

ಊರಗುಸೆ, ಊರಗಸೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾ ದ್ವಾರ; ಅಗಸೆ ಬಾಗಿಲು: ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದೊಡೆ ತುಱುಬ ಕೊಯ್ವ ವನ ಪಸು ಕಱುವ ಮೆಟ್ಟಿದಡೆ ಗೂಳಿಯಂ ಸದೆವವನ ಸೂಳೆ ಮೊಱೆ ಯಿಟ್ಟಡೂರಗುಸೆಯಂ ಮುಱಿವವನ ನಗೆಯ ಕತೆಯಂ ಕಾಣಲಾದು ದಿಂದು (ಹಚಕಾ. ೨-೨೬); ಊರಗುಸೆಯ ನಡುವಿಹ ವೃಕ್ಷಫಲ ವಿಷ ಮಯಮೆನಲ್ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪-೩೦). **ಊರಗಸೆ**: "ಪುರದ್ವಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩). [ಊರ್ + ಅಗುಸೆ]

ಊರಗೂಢ (ನಾ). ಊರಿನ ಮಲ: ಈಗಳೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಪಾ ಗಳ್ ಬೀೞ್ತರ್ಕುಮೂರಗೂಢಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಗುರಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋ ಭಾಗದೊಳದು ದಿಟಮಾದೊಡನಾಗತಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩-೨೯ ವ). [ಊರ್ + ಗೂಢ]

ಊರಟೆ (ನಾ). ೧. "ರೋಗದ ಇಳಿತರ; ಸುಖದ ಏಳಿಗೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೨. "ಆದಾಯ; ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ" (ನಾನಾಶ. ೪೦); ಅರಮನೇ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ದೊರೆಗೆ ಊರಟೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ನಟಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯು (ಮಾಮುರಾ. ೯). ೩. "ಸಹಾಯ; ಕೈನೆರವು" (ನಾನಾಶ. ೪೦). [?]

ಊರಡಿ$_{1}$ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಕೂರುಗುರ್ಗೊನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗರ್ಲೆ, ಮೊರ್ನೆ]ಗಳನೋರಣಮಾಗಿರೆ ಮಾರಗೃಹದ ಮೇಲೆಳೆದಪ್ಪಿ ಊರಡಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರೆಡೆಯೊಳ್, ವೊರೆಡೆಯ] ನಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿರಿಸಿ] ಸಾರದವೊಲ್ ಸೀತ್ಕಾರಂ ಮಾೞ್ಪುದು ರತಿಯಾ (ಜನವ. ೬-೨೧).
[ಊರು$_{4}$ + ಅಡಿ$_{1}$]

ಊರಡಿ$_{2}$ (ನಾ). ಊರಿನವರು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಳತೆ: ಧರೆ ಯೊಳೂರಡಿಯಾದ ಕೊಳಗದ ಸರಿಯ ಸೊಲ್ಲಿಗೆ ಸಲ್ಲದಿಪ್ಪುದೆ ಪರಿಮಿತಾ ಕ್ಷರತತಿಯೊಳಪರಿಮಿತಾರ್ಥ ರಚನೆಯಲಿ ವಿರಚಿಸುವುದದು ಕವಿಯ ಚತುರತೆ (ಬಸಪು. ೧-೨೨). [ಊರ್ + ಅಡಿ$_{1}$]

ಊರಡಿಕೆ, ಉರಡಿಕೆ (ನಾ). ಊರಗೌಡಿಕೆ (?): ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿ ಹಾರ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಊರಡಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೫೯-೫೦; 1213). **ಉರಡಿಕೆ**: ಆ ಗಡುಗಿನ ಉರಡಿ[ಕೆಯ] ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರಿಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಡಗಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಕೆ[ಯಿ] (ಸೌಇಇ. XV, ೧೫೯-೩೯; 1213). [?]

ಊರಡೆಯ 'ಊರೊಡೆಯ' ನೋ.

ಊರಡೆವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಧಾರೆಗೊಂಡ ಕೆಯಿಮತ್ತರು ಮೂಱು ಊರಡೆವಾಳ ಮೊದಲ ಹಸುಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಮತ್ತರು ನಾಲ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೩-೫೦; 1215). [?]

ಊರಪ್ಪ (ನಾ). ಊರಿನ ಅಪ್ಪ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: ಊರಪ್ಪನ ಎತ್ತು ಮಾರಪ್ಪನ ಗೋಣಿ (ಗಾದೆ). [ಊರು$_{3}$ (< ಊರ್) + ಅಪ್ಪ$_{1}$]

ಊರಬಸವಿ 'ಊರುಬಸವಿ' ನೋ.

ಊರವಂಕ (ನಾ). ಊರಮುಗ್ಗುಲು, —ಪಕ್ಕ: ಊರವಂಕದ ಹೊರ ಗಿರ್ದು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಣೆನೆಂದು ಅರಸುವವನಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧ ಉಪೋ). [ಊರ್ + ವಂಕ]

ಊರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ೨. ವೈಶ್ಯ: "ಆರ್ಯಾಃ . . . ಊರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಃ – ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬).
[ಸಂ.]

ಊರಜಿಕೆ (ನಾ). ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿರುವುದು : ಊರಜಿಕೆಯ ಕೊಲೆ ಪರೆದು ಪೋಹುದೆಯಾಗಾರದೊಳಗೆ ಕಾಲ್ಪಿಡಿಯೆ? ಅರಾಮನ ಮಜಿಗೊಲೆಯ ಕೊಲಿಸಲದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಿಳೆಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೫೨). [ಊರ್ + ಅಜಿಕೆ]

ಊರಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರು ಹಾಳಾಗು. ೨. ಊರನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು : ಮಹಾರಾಜರಾ ಸಮತ್ತ ವಲಮುಂ ನೆರೆದು ವನ್ದು ಊರಳಿ ಎಱದಲ್ಲಿ ಸಾವುಗವರ್ ನೊಳಮೊಂಬ್ಬು ಗಾಮುಣ್ಡರ್ ಮಗನ್ ಶ್ರೀಮೆಯಿ ಪಗರನೆಱದು ಸಗಲಯ ಪೊಕನ್ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೪೬-೫ ; 800) ; ಶ್ರೀಮೂವಲಿವಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಜ್ಗೆಯೆ ಮಿಸ್ಸುಮುದುನ್ದ ಕುಱುಂಜಿಯಳ ಊರಳಿ ಕೊಲ್ಪಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩-೭ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಬೆಣ್ಣವಳಿ ಜನ್ನೆಗುರುಗಳ ಪೂರ ಬಿದು ಹುಯಲ ಹರಿದು ಕಾದಿ ತಳ್ತಿಱದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೧-೧೩; 1287). [ಊರ್ + ಅಳಿ$_1$]

ಊರಳಿವು (ನಾ). ಊರಿನ ನಾಶ, —ಸೂರೆ : ಮಟ್ಟುವುರಾ ಊರಳಿವಿನೊಳ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧-೩ ; 765) ; ಗೊಟ್ಟಿಯಣ್ಣ ಗಾವುಣ್ಣ ನೂರಳಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೪೯-೫ ; 907) ; ತುಱು[ಗಳವೊಳ್] ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊಳಱುವೆಸದೊಳ್ಕಂಟನೆಡಱೊಳೂರಳಿವಿನೊಳಂ ತಱಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪) ; ನೊಱಂಬಗಾಮುಣ್ಡ ಬಲ್ಲದ ಊರಳಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೧-೭ ; 1007) ; ರಾಜಯನ ಮಗ ಮಾಚ ತಾಯುಡೆಯುಚ್ಚುರ್ವಲ್ಲಿ ಊರಳಿವಿನ ತುಱುಗೊಳಲು ಮೂದಲಿಸಿ ಸತ್ತ ಮಾಚಯ್ಯನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೫ ; 1034). [ಊರ್ + ಅಳಿವು]

ಊರಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಆಣೆಕುಡಿ ಊರಾಣೆ ಕಾಳು ಬೀಯ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೧, ಕುಂಬಾಪು. ೩೫೭-೧೪ ; 1379 ?). [ಊರ್ ?+ ಆಣೆ ?]

ಊರಾನೆ (ನಾ). ಹಂದಿ ; ಸೂಕರ : ನೀಂ ಕಾಡಾನೆಯಲ್ತು ನೆಣಗೊರ್ವಿಸೂರಾನೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೯). [ಊರ್ + ಆನೆ$_1$]

ಊರಾವು (ನಾ). ಊರ ಹಸು : ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಟ್ಟಲಸುಂ ಊರಪಲಸುಂ ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೯-೭೪). [ಊರ್ + ಆವು]

ಊರಾಸೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ,—ಪ್ರೀತಿ : ಒಕ್ಕಲಿಗೆ ಊರಾಸೆ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನೆಯಾಸೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಳದಾಸೆ ಸೂಳೆಗೆ ರೊಕ್ಕದ ಆಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೪). [ಊರ್ + ಆಸೆ$_1$]

ಊರಾಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಆಳು ; ಆಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು : ನಾಡಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾ ಒಕ್ಕಲನುಂ ಅಳಿದೋರ್ಪ್ಪರ್ಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೨-೬ ; 750 ?) ; ಅಬ್ಬೆ ಊರಾಳಿ ಮುಡುಗಾರ ತೊಣ್ಣೆನ್ದರ ಮಗನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦-೨ ; ?). [ಊರ್ + ಆಳ್$_1$]

ಊರಾಳ್$_2$, ಊರಾಳು (ನಾ). ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಊರಾಳ ಬಲ್ಲಾಳ ಪೆರ್ಗಡೆ . . .ಮುಂತಪ್ಪ ನಾಡೊಡೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೧೩). **ಊರಾಳು** : ಧಾರಾಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಂಡನೆಯಾದರೆ ಊರಾಳು ಏನ್ ಮಾಡ್ಯಾರು (ಗಾದೆ). [ಊರ್ + ಆಳ್$_3$]

ಊರಾಳಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ, —ಒಡೆಯ (?) : ನೂಱಿಪ್ಪರ್ದಿನ್ವರು ಊರಾಳಿಗಳು ಇನಿತ್ತಱು (ಸೌಇಇ. XV, ೪೬೩-೨ ; 900) ; ಊರಾಳಿಗಱುಗಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು ಪೞಮಯ ತಾಱ ಮೆಚ್ಚಿದ ಮಣ್ಣುಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯಮನ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೯ ; 925) ; ತನ್ನ ಕಯ್ಯರನಾಡ ನೆಕುನ್ದಿ ನಾಡ ಊರಾಳಿಯ ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೭-೧೪ ; 950). [ಊರ್ + ಆಳ್$_3$ + -ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಊರಾಳಿ]

ಊರಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು : ಮುನ್ನಿಱುವೋಱಿಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨ ; 907). [ಊರಾಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಊರಾಳು 'ಊರಾಳ್$_2$' ನೋ.

ಊರಿಗೆ 'ಪೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಊರಿಚ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಬಂದರೂರಿಚರೆಂದು ಭಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿಸುತೆ ಮಂದಗಮನವನಾಗಿಪಂಗನಾಲೋಕದೊಡಲಂದಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಧಿಯನಿರದತ್ತಿತ್ತಮೋಡಿದರ್ ಕಾಳ್ತಿಣ್ಣಳು (ಶೀಸರಾ. ೧೯೨-೧೨). ೨. ದಡ್ಡ ; ಮೂಢ ; ಗಾವಿಲ : ಪೊಲೆಯಂ ನಿನಗಬ್ಬೆ ಯಕ್ಕಟಾ ಕುಡಳಿಯಿದೇಕೆ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿರಿದಟ್ಟುಪೆಯೆಂದೆನಸದೊರ್ವನೂ [ಪಾತಾಂ. ಮಾ]ರಿಚಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೦) ; ಬಾಡಿ ಸುರತಾಂತದೊಳಕ್ಷಿಗಳಂ ಮುಗುಳ್ಚಿ ಪಟ್ಟಿರೆ ಪರಮಾಯು ತೀವಿತಿವಳ್ಗೆಂದಿರದೋಡಿದನೊರ್ವನೂರಿಚಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೯). [ಊರ್ + -ಇಚ]

ಊರಿಸು$_1$ 'ಊಱಿಸು$_1$' ನೋ.

ಊರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆನೆಯಿಸು ; ಒದ್ದೆಯಾಗಿಸು : ಊಟದ ನೋಟವೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಊರು$_2$ (< ಊಱು$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಊರೀಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿದ ; ಸಮ್ಮತಿಸಿದ ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ; "ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಊರು$_1$ 'ಊಱು$_1$' ನೋ.

ಊರು$_2$ 'ಊಱು$_2$' ನೋ.

ಊರು$_3$ 'ಊರ್' ನೋ.

ಊರು$_4$ (ನಾ). ತೊಡೆ : "ಊರುಃ, ಸಕ್ಥಿ, ಪಿಚಂಡಂ- ಈ ೩ ಹೆರ್ದೊಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೭೧) ; "ತೊಡೆಯೆನಲೂರು" (ಕಶರ. ೧೨೪) ; ಗದಾಘಾತದಿಂದೂರುಯುಗ್ಮಂ ಮುಱದೆತ್ತಂ ನುಚ್ಚುನೂಱಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭) ; ಊರುಗಳನುಡಿವೆನೊದೆವೆಂ ಕೌರವ ಪರಿಬೃಢನ ಮಕುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೦) ; ಸಂಧಿಯ ಮಾಡಿ ಮುರರಿಪು ಕೊಡಿಸು ಸಾಕೈದೂರ ನಿವರಿಗೆ ತಡೆಯದಾನೆರಡೂರ ಕೊಂಬೆನು ಕೌರವೇಂದ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಊರುಂಬಳಿ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಊರು ; ಊರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು ; ಜಹಗೀರು ; ಮಾನ್ಯ : ಊರುಂಬಳಿಗಜಾಶ್ವಗೋವೃಂದಧನಯುವತಿಯರ್ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತಪೆನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೦) ; ಊರ್ವಂದಿಯಂ ತಂದವಂಗೂರುಂಬಳಿಯನೀವರ್ (ಚಿಕವಂ. ೮-೧೬). [ಊರ್ + ಉಂಬಳಿ]

ಊರುಕ (ನಾ). ತೊಡೆ (?) : ಯುಗಸಂಧಿಯ ಕೆಳಗಂ ನೀಂ ಬಗೆ ಶಕ್ತಿ ಶಿವನಿಯೆನೆ ಪೆಸರಾಪಾಂಡುಂ ಪಿ[೦]ಡಗಲದ ಕೆಳಗದು ಮತ್ತಂ ಬಗೆಯೂರುಕವದೆ(ಮೆ)ಂಬ ಪೆಸರೆ ತುರಗಾ[ಗ]ಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೩) ; ಆಪಾಂಡು ಪಿಂಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಊರು(ಕ)ವೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಊರುವಿನ ಕಣದೆಡೆಗೆ ಉಪಾಂಡು[ತ]ಪಿಂಡಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ಪು. ೪೯-೨೧). [ಸಂ.]

ಊರುಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಊರಮುಂದಿರುವ ಕಟ್ಟೆ, —ಜಗಲಿ (೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಊರುಕೇರಿ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಬೀದಿ, —ರಸ್ತೆ. ೨. ಊರು ಮತ್ತು ಬೀದಿ: ಅವನ ಊರುಕೇರಿ ಯಾವುದೂ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿನು. ೬೨). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೇರಿ]

ಊರುಕೊಡಗೆ (ನಾ). ೧. ಊರಿನವರು ಕೊಡುವ ಕೊಡುಗೆ. ೨. ಊರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು: ಮಾಚಿಗವುಡಗೆ ಊರುಕೊಡಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೩–೮; 1332). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡುಗೆ)]

ಊರುಕೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊರುಗ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿರುವವನು: ವಟಪತ್ರತಲ್ಪನ ಮೊಮ್ಮನೆಂವಸುರರ ಘಟ ಬಿದ್ದುದೆಂದರೂರುಗರು (ವೋಹತ. ೩೪–೧೨); ಪಾರಿಗರೂರುಗರ್ನಾಡುಗರಿಹ ಪರಿವಾರ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನೃಪರು . . . ಗೋಳಿಟ್ಟರಾ ಮಾರನಗ್ರಜ ಮುಕ್ತಿಗೈವೆ (ಭರಚ. ೬೮–೧೦೩); ಊರುಗರ್ಗೆ ಕವಲ್ನಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು (ಚಿಕವಂ. ೫೩–೧೬). ೨. ಅಸಂಸ್ಕೃತ; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ: "ಗ್ರಾಮಿಣಃ, ಗ್ರಾಮ್ಯಃ, ಗ್ರಾಮೇಯಕಃ – ಈ ೩ ಊರುಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೩); ಊರುಗರಾದ ಮೂವರನವೇಂಬಿದಿ ಪೆತ್ತನೋ ಭೂಮಿಭಾರರಾ (ಶಮಪಾಂ. ೮೨); ಊರುಗರಲಾ ಮಾದ್ರ ದೇಶದ ಭೂರಿದುರಿತರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೯).

ಊರುಗರನುಡಿ, ಊರುಗರಮಾತು = ಮಂದಿಯ ಮಾತು; ಅಸಭ್ಯರ ನುಡಿ: "ಊರುಗರ ನುಡಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೧); "ಊರುಗರ ಮಾತದಶ್ಲೀಲಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೨). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + –ಗ$_3$]

ಊರುಗಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆಗಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಂಬ: ದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ತೋಟಗಾರನು ಊರುಗಂಬಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಗಿಡಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಆಸರೆ; ಆಧಾರ: ವೈಷ್ಣವಮತಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಊರುಗಂಬಗಳಾಗಿ ನಿಂತವರು ಈ ಮೂವರು ಪಂಡಿತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಭಕ್ತರು (ಭಾರದ. ೨೯೦). [ಊರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ಕಂಬ$_1$]

ಊರುಗಲಿ 'ಊರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಊರುಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಕಳ್ಳ. ೨. ಇಡಿ ಊರನ್ನೇ ಕದಿಯುವವನು: ದ್ವಾರಾವತಿಯನ್ನು ನೀರೊಳು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಊರುಗಳ್ಳ ಬಂದ ಕೊಕೊಕೊ ಎನ್ನಿರೊ (ಕನಕ. ೨೦೧–೫). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಊರುಗಾಯಿ, ಊರಗಾಯಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ: ಈಗಾ ಆ ಊರ್ನೆಕೊಡಿ, ತಾಲ್ಲೋಕೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ, ಈ ಹಳ್ಳೀನೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಊರುಗಾಯಿ ಸುರಿದ ಹಾಗೆ ಆಗೋ ಮಾತೆ (ವೈದ್ಯವಿ. ೬೧). **ಊರಗಾಯಿ**: "ಅನ್ನ, ಸಾರು . . . ಅಪ್ಪಳ, ವಡಾನೂ ಕರಿ ಊರಗಾಯಿ–ಹೂಹೂ ಬೇಗ" ಎಂದರು (ಕೆಲಪೆ. ೨೯೬). [ಊರು$_2$ (<ಊಱು$_2$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತಮಿ. ಊಱುಗಾಯ್; ತೆಲು. ಊರುಗಾಯಿ]

ಊರುಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಗುಬ್ಬಿ: "ಕಲವಿಂಕಃ – ಊರುಗುಬ್ಬಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೪). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಗುಬ್ಬಿ]

ಊರುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಕೆಡಿಸು, —ಹಾಳುಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು: ಊರುಗೆಡಿಸಿದ ಕುಮುದವ್ವೆಂದನ ಕಾರಿದನು ತನಿಗರುಳ ಪನಸನು ಹೇಱಿದನು ಹದಿನೆಂಟು ಶರದಲಿ ಶರಭ ಶತಬಲಿಯ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೭–೯). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೆಡಿಸು]

ಊರುಗೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊರುಜ (ನಾ). (ಭಗವಂತನ) ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೈಶ್ಯ. 'ಊರುಜವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಊರುಜವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವೃತ್ತಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ಗೂರುಜವೃತ್ತಿಯು ಚಿತಮುಕ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೧–೭೦). [ಊರುಜ + ವೃತ್ತಿ$_1$]

ಊರುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮನವೆಱಿ ಮದುವೆವೆಱಿ ಊರುಟ್ಟಿಗೆ . . . ಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨; ೧೬–೨೯; 1069). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಉಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಊರುತನ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು (?): ಹುಲಸಾರರು ಹೊಲೆಯರಂತೆ ಊರುತನದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಬಿದಿರಿನ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೨೪); ಇವರಲ್ಲದೆ ಜೋಯಿಸ, ಸೊನ್ನೆಗಾರ, ನಾಡಿಗ, ಆಗಸ ಮುಂತಾದ ೧೨ ಜನ ಬಲೂತಿದಾರರು ಊರುತನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಭಾಗ. ೭೭೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + –ತನ]

ಊರುದಂಡ (ನಾ). ಊರುವ ಕೋಲು; ಊರುಗೋಲು: ಹೊರಳಾಡುತಿರುಳನು ಕಳೆದಿನಳೆದ್ದಳು ಪಿಡಿವಾಸೆಯೂರುದಂಡವನು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೧೫–೭೦). [ಊರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ದಂಡ]

ಊರುದಘ್ನ (ಗು). ತೊಡೆ ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಮಟ್ಟವುಳ್ಳ: ಪೆಣ್ಬಡೆ ನಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನುದಘ್ನೋರುದಘ್ನಕಟಿದಘ್ನನಾಭಿದಘ್ನ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೯೫). [ಸಂ.]

ಊರುದೇವಮ್ಮ (ನಾ). ಊರಿನ ದೇವತೆ; ಗ್ರಾಮದೇವತೆ (ಃ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ದೇವಮ್ಮ]

ಊರುದೊರೆ (ನಾ). ಊರಿನದೊರೆ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: 'ಊರುದೊರೆ' ಶಾಂತಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ . . . ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದೀತೆ? (ಜೆಲುಮು. ೭೪). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ದೊರೆ$_3$]

ಊರುದ್ವಯಸ (ಗು). = ಊರುದಘ್ನ: ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ತಿಳಿಗೊಳದ ಪಯಸಮೂರುದ್ವಯಸಂ (ಅನಂಪು. ೭–೩೫). [ಸಂ.]

ಊರುಧನಿ (ನಾ). = ಊರುದೊರೆ: ಕುಂಪಾಪುರಗ್ರಾಮದ ಒಳಗಣ ಹಂಗರು ಅಧಿವಾಸದ ಊರುಧನಿಯರ ಜನ ೨ ಎರಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೦–೧೫; 1406). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಧನಿ]

ಊರುನರಿ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ನರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕುತಂತ್ರಿ" (ರವಾಕಾಂ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ನರಿ]

ಊರುಪರ್ವ (ನಾ). ಮೊಣಕಾಲು; ಮಂಡಿ (ಃ). [ಊರು$_4$ + ಪರ್ವ]

ಊರುಬಸವಿ, ಊರಬಸವಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು: ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಊರುಬಸವಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸೂಳೆ; ಜಾರೆ: ಊರುಬಸವಿಗೆ ಇವನು ತಾಳಿಕಟ್ಟಿದನಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೫೩). **ಊರಬಸವಿ**: ಈ ಊರಬಸವಿಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಮಾನ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೬೬); ಇದ್ದೋಳೊಬ್ಬಳು ಮಗಳು ಊರಬಸವಿಯಾದಳು(ಗಾದೆ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್)+ಬಸವಿ]

ಊರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ: "ಗೋಪುರಂ . . . ಊರುಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨); ಊರು ಮೂರು ಸುತ್ತು ಸುತ್ತಿದರೂ ಊರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಡಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಊರುಬ್ಬೆ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಕಷ್ಟ, —ಸಂತಾಪ: ಊರುಬ್ಬೆಯಾದ ತಮ್ಮನಗುರ್ವಿನುರ್ವಿಂಗುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಉಬ್ಬೆ$_1$]

ಊರುಭಂಗ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ: ಭೀಮಕೋಪದ ನಿನಗೂರುಭಂಗಭಯಮಾಗದೆ ಪೋಕುಮೆ ಕೌರವೇಶ್ವರಾ (ಗದಾಯು. ೮-೪೩); ಅತ್ಯಂತ ಶಕಟಭಾರಾಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದೂರುಭಂಗಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೧೮); ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಭಲದ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ಊರು ಭಂಗವಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ३). [ಊರು$_4$ + ಭಂಗ]

ಊರುಮಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಮಗ; ಸೇವಕ; ಆಳು: ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ಆದುವೆ ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಯಿಲ್ಲದೆ ದುಡಿಯಲು, ಹಕ್ಕಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವನೇ ನಿಜವಾದ ಊರುಮಗ (ಬೆಳುಮು. ೪). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಮಗ]

ಊರುಮನೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆ: ಊರೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು ಊರುಮನೆಯ ಕೆಲಸವಾದರೇನು? ಇವನು ಮೈಬಗ್ಗಿ ಸಿಯೆ ಮನಬಗ್ಗಿಸಿಯೆ ಮಾಡಿಯಾನು (ಬೆಳುಮು. ३). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಮನೆ]

ಊರುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಗೌರವ, —ಮರ್ಯಾದೆ: ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಊರುಮರ್ಜಿೀನ ಒಳ್ಳೇ ಪಾಡಾಗಿ ಕಾದಿರಿ (ಬೆಳುಮು. ೧೦೦). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಮರ್ಜಿ]

ಊರುಯುಗ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಡೆ: ಅಲಘುಸುಯೋಧನೋರು ಯುಗಮಂ ಸದೆದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೨). [ಊರು$_4$ + ಯುಗ]

ಊರುಯುಗ್ಮ (ನಾ). = ಊರುಯುಗ: ನೆಜನೀತಂಗೂರುಯುಗ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೬). [ಊರು$_4$ + ಯುಗ್ಮ]

ಊರುವಂದಿ 'ಊರ್ವಂದಿ' ನೋ.

ಊರುವಿಭಂಗ (ನಾ). = ಊರುಭಂಗ: ಅನಿಲಸುತ ಸಪ್ರಾಣಿಸಲಿ ರಿಪುಜನಪನೂರುವಿಭಂಗವೇ ಮುನ್ನಿನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೪೬). [ಊರು$_4$ + ವಿಭಂಗ]

ಊರುವಿಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಿಕೆ, —ಅಗಲಿಸುವಿಕೆ: "ಬಗಟು – ಊರುವಿಶ್ಲೇಷೇ (ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸು)" (ಶಮುಘಾ). [ಊರು$_4$ + ವಿಶ್ಲೇಷ]

ಊರುಸಿಂಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಿಂಹ; ನಾಯಿ (ಕ). 'ಗ್ರಾಮಸಿಂಹ' ಪರಾ. [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಸಿಂಗ$_1$]

ಊರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು; ನೆನೆಯಿಸು: ಬೂರುಗದ ಚಕ್ಕೆ, ಬೂರುಗದ ಎಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಊರುಹಾಕಿ ಕಿಟ್ಟಿ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಜೀರಿಗೆ ಏಲಕ್ಕಿ ಪ್ರತಿಪಾಕವಿಕ್ಕಿ ಅರೆದು ಕೊಡಲು ಛಳಿಜ್ವರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೪). [ಊರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಊರುಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಊರೂಟ (ನಾ). ಇಡೀ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಹಾಕುವ ಊಟ; ಭೂರಿ ಭೋಜನ: ಮದುವೆ ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆದಿತ್ತು. (ಊರೂಟ), ಧಾರೆಊಟಗಳ ದಿನ ಊರಿನ ಒಂದು ಒಲೆಯೂ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣ ಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮು. ३೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಊಟ]

ಊರೂಪಗೂಹನ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ತೊಡೆಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸುವುದು: ಪುಷ್ಕರ . . . ಊರೂಪಗೂಹನ ಲಲಾಟಕವೆಂಬ ದ್ವಾದಶವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಊರೆ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: ಗಾಂಡೀವದಿಂದ ಮೂರು ಬಾಣ ಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಅವು ದಿಂಬಿನಂತೆ ಊರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು (ವಚಭಾ. ೨೭೬). [< ಊಱು. / ತುಳು. ಊರೆ]

ಊರೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಕಮಾನು, ಗುಮ್ಮಟ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೌಕಟ್ಟು; ಊರೆಕಟ್ಟು" (Centering. ಇಂಕನಿ). [ಊರೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಊರೆಕೊಡು 'ಊರೆಗೊಡು'-ನೋ.

ಊರೆಗೊಡು, ಊರೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು: ಗಲ್ಲಕೆ ಕೈಬೆರಳೊಂದನು ನೀನೂರೆಗೊಟ್ಟೇಕೆ ನಿಂತೆಯೆ ನೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೮೫-೧೫). **ಊರೆಕೊಡು**: ತನ್ನ ಮೊಣಕೈಯನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಊರೆಕೊಟ್ಟು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣುವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಎದ್ದುನಿಂತಳು (ನಡೆದಾ. II, 910). [ಊರೆ + ಕೊಡು]

ಊರೆಗೋಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, —ಬೆತ್ತ: ಊರೆ ಗೋಲಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಭಾರವಿಟ್ಟು ನಿಂತವನು ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಕೋಲನ್ನೇ ಮರೆತ (ರೂಪಸ. ೫); ಇಂದಿಗೂ ಊರೆಗೋಲೆನ್ನ ಈ ಬಾಳಿಗೆ ಅವರಂಥ ಹಿರಿಯರ ಹರಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೩೨-೪೮). [ಊರೆ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಊರೆನಿಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು; ಊರೆಯಾಗಿಸು: ಅರಳುತ್ತಿರುವ ಗುಲಾಬಿಯಂತೆ ಇರುವ ಮುಖಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ಊರೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಡುಸುಯ್ಯುವರು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೫೩). [ಊರೆ + ನಿಲ್ಲಿಸು]

ಊರೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕುವ ಎಮ್ಮೆ: ನೆಲ್ಲುಂ ಪುಲ್ಲುಂ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಟ್ಟಿಲಸುಂ ಊರಪಲಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೪). 'ಕಾಡೆಮ್ಮೆ' ಪರಾ. [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ)]

ಊರೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಡುವ ಊರೆ: "(ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರವನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ಸಲಕರಣೆ; ಊರೆಯೆತ್ತಿಗೆ" (Carriage Jack. ಇಂಕನಿ). [ಊರೆ (< ಊಱು$_1$) + ಎತ್ತಿಗೆ]

ಊರೆಳ್ಳು (ನಾ). ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಬೆಳೆಯುವ ಎಳ್ಳು: ಕುಲಹೀನನುಂ ಕುಲಜನುಂ ಸೂಳೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳುಮೂರೆಳ್ಳು ಮೆಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೪). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಊರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗು, —ವಲಸೆ ಹೋಗು: ಅರೆಜಾವಂ ಬೆಸವೋಲೆವಂಗೆ ಪಯಣಂಬೋಪಂಗೆ ತಾನಂದಿ ನೋರಿರುಳೂಱೇ[ರೇ]ಱುವವಂಗೆ . . . ಎಯ್ದೆ ಶಕುನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪); ಊರೇಱಲ್ ಮನೆಯಂ ಪುಗಲ್ . . . ಒಳ್ಪಿತಘೋವಕ್ತ್ರದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧-೮); "ಬೇರೂರ್ಗೆ ಒಕ್ಕಲ್ ಪೋಗಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು); ಊರೇಱ [ಪಾಠಾಂ. ರತೆಱ]ಲ್ ಮನೆಮಾಡಲ್ಕಾರಂಬಂ ಗೆಯ್ಯಲೆಟ್ಟುಗೊಳಲಾಳಾಳಲ್ಕಾರಾಮಮಿಡಲ್ಕೆಂದುಂ ದಾರುಣ ತಾರೆಗಳನುಟಿಯೆ ಪೆಱವಱೊಳುಚಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫). [ಊರ್ + ಏಱು$_1$]

ಊರೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಒಕ್ಕಲು, —ಸಂಸಾರಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಬಾಣೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಗೆಂದು ನಿಂತಿರುವ ಕೊಂಬಿನವನಿಗೆ ಊರೊಕ್ಕಲು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವರಿಗೆ ಒಂದು ಪಡಿ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಬಿತ್ತುವಟ್ಟವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಆಣತಿ ಕಳೆದ ವರುಷ ಶಾಸನವಾಯಿತು (ಸನತಿ. ೧೬೬). [ಊರು$_3$ (< ಊರ್) + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್$_3$)]

ಊರೊಟ್ಟು (ನಾ). ಇಡೀ ಊರು; ಪೂರ್ತಿ ಊರು; ಊರಿಗೆಲ್ಲ ಸೇರಿದ್ದು: ಊರೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯ್ಯವಾದರೇನು, ಊರುಮನೆಯ ಕೆಲಸವಾದರೇನು? (ಬೆಳುವು. ೩); ಊರೊಟ್ಟಿಗೆ ಮೊಲದ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೬); ಗ್ರಾ ಮಾ ಭಿ ಮಾ ನ ದೇ ವ ತೆ ಗ ಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ . . . ಊರೊಟ್ಟಿನ ನಾಟ್ಯೋತ್ಸವ ಇದೆ (ಭಾರದ. ೫೬೦). [ಊರ್ + ಒಟ್ಟು₂]

ಊರೊಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಬೀದಿ: ಮನೆಗಳುಮ ಊರೊಡೆಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದೇಸ್ವರದೇವ[ರ]ಗಡಿಯ ಪತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೨-೫೩ ; 1144).

[ಊರೊಡೆಯ ? + ಕೇರಿ] .

ಊರೊಡೆತನ (ನಾ). ಊರಿನ ಯಜಮಾನಿಕೆ, —ಆಧಿಪತ್ಯ: ನಾರಾಯಣನಾತ್ಮಸಂಭವದೈತ್ಯಗಭೀರಮಂತ್ರೀಶನ ಕರೆಸಿ ಊರೊಡೆತನದ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಪರಮ ವಿಚಾರದ ಬುದ್ಧಿವೇಳಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೩-೬). [ಊರ್ + ಒಡೆತನ]

ಊರೊಡೆದೋಟ (ನಾ). ಊರೊಡೆತನದ ತೋಟ; ಒಂದು ತೋಟದ ಹೆಸರು (?): ಚೋಳಿದೋಂಟದಿಂ ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳದಿಂ ತೆಂಕಲು ಊರೊಡೆದೋಟ ಕಂಬ ೫೨೦ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೩೬೧-೩೮ ; 1258). [ಊರೊಡ್ಯ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಊರೊಡೆಯ, ಊರಡೆಯ (ನಾ). ಊರಿನ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು, —ಯಜಮಾನ, —ಅಧಿಕಾರಿ, —ಗೌಡ: ಊರೊಡೆಯ ಪಿಟ್ಟಯ್ಯಂ ಕಾಲ್ಗೆಱೆಯೆ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೧ ; 951); ಮೂನೂಱು ಊರೊಡೆಯರ್ಗ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಮತ್ತರಿನ್ನೂಱು (ಎಇ. XX, ೬-೩೧ ; 1012); ಊರೊಡೆಯ ಮಾರಮಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦-೧೩-1045); ಸ್ವಾಮಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಊರೊಡೆಯಂ ನಾಡೆಱೆಯಂ (ಶಮದ. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ). **ಊರಡೆಯ**: ಊರಡೆಯರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕಾರ್ಯ್ಯವ ಮಾಡುವುದು (ಸೌ ಇ ಇ. XV, ೧೫೯-೪೬ ; 1210); ಊರಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಶೇಶಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ವೂರಡೆಯರ ಮಾನ್ಯದೋಪಾದಿಯಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫-೯ ; 1165). [ಊರ್ + ಒಡೆಯ]

ಊರ್ಕಾವಲಿಗ (ನಾ). ಊರನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕ. [ಊರ್ + ಕಾವಲಿಗ. / ತಮಿ. ಊರ್ಕಾವಲ್]

ಊರ್ಕೆಡುಕ (ನಾ). ಊರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು: ಕೊಂಡ ಸಾಲವ ಕೊಡದನೂರ್ಕೆಡುಕನೆನಿಸಲೇನೆಮ್ಮ ಬಳಿಯನೆ ಸಾಲದೊಳಗದ್ದಿಸಲೆ ತಾತ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೯-೮೪). [ಊರ್ + ಕೆಡುಕ]

ಊರ್ಕೆಲಸಿಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಹಜಾಮ, —ಕ್ಷೌರಿಕ (*). [ಊರ್ + ಕೆಲಸಿಗ]

ಊರ್ಕೋಟೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಕೋಟೆ: ಅಥನಿಯನರಿರುವನ್ನ ಬಾಳುವುದು ಆ ಊರ್, ಊರ್ಕೋಟೆ ಅಳ್ಗಳ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೪-೩೩೨). [ಊರ್ + ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಊರ್ಗಲಿ, ಊರುಗಲಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಕಲಿ, —ಶೂರ: "ಗ್ರಾಮಶೂರಾಣಾಂ – ಊರುಗಲಿಗಳಿಗೆ – ಊರ್ಗಲಿಗಳ್ಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೦-೫೧). **ಊರುಗಲಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಊರ್ + ಕಲಿ₂]

ಊರ್ಗಾಮುಂಡು, ಊರ್ಗಾವುಂಡು (ನಾ). ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ. 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಊರ್ಗಾವುಂಡು**: 'ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಊರ್ + ಗಾಮುಂಡು]

ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್, ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ ನಡಸು, —ಆಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು: ಗಿಂಗಿಟಯೂರ್ಗ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯ ; ೬೮-೮ ; 964); ಮಾನಯ್ಯನೂರ್ಗ್ಗಾಮುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಇಆ. XII, ೨೬೧-೧೩; 973). **ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್**: ಪೆರ್ಬ್ಬಳ್ಳಿ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗಗಾವುಣ್ಡನೂರ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೮-೨ ; 965); ಆರಜಗಾವುಣ್ಡನೂರ್ಗ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧-೧೨ ; 1030); ಬೆಂಗೇರಿಗೆ ಸೋವಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮರ್ಯ್ಯನೂರ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫-೮ ; 1055). [ಊರ್ಗಾಮುಂಡು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಊರ್ಗಾವ (ನಾ). ೧. = ಊರ್ಕಾವಲಿಗ. ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಅನಂತರ ತನ್ನ ಪಾಲು ಪಡೆಯುವವನು (*). "ಕಾಳಬಾಳಂ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೬೪). [ಊರ್ + ಕಾವ₁]

ಊರ್ಗಾವುಂಡು 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡು' ನೋ.

ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ಊರ್ಜ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ: "ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಮಂ ಊರ್ಜವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯-೧೧೪); "ನಭೋಮಾಸಮದು ನಭಸ್ಯಮಿಷುವೂರ್ಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೧); ಏವೊಗಟ್ಟಿನೂರ್ಜಶ್ರೀಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೪). [ಸಂ.]

ಊರ್ಜಸ್ವಲ (ನಾ). ಶಕ್ತಿವಂತ; ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿವಂತ; ಸಮರ್ಥ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರೇಯಂ ಪ್ರಿಯತರವಚನಾಖ್ಯೇಯಮಹಂಕಾರಗರಿಮಮೂರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೨); ಎಸೆವೂರ್ಜಸ್ವಿಯೆ ವೀರೋಲ್ಲಸಿತಾಹಂಕಾರಂ (ಉದಯಾ. ೪೯). ಉದಾ:— ಅರಿಗಳಿರ ದೋಡುವಿರೇಂ ವಿಶಸನದೊಳುದೆಗನೀ ಕೂರಸಿ ಕೊಲ್ಲದು ವಿನುತ ಕೀರ್ತಿಭೀತಾತ್ಮಕರಂ (ಉದಯಾ. ೪೯). [ಸಂ. ಊರ್ಜಸ್ವಿನ್]

ಊರ್ಜಸ್ವಿತೆ (ನಾ). = ಊರ್ಜ ೧: ಸ್ಫೂರ್ಜದೂರ್ಜಸ್ವಿತೆಯ ಚೈತನ್ಯದೊಂದೆಳೆಗೆ ಜನ್ಮಲಯಲಯಗತಿಯೊಳುಳಿಯೇಟ ಹೊಡೆದು (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೧). [ಸಂ. ಊರ್ಜಸ್ವಿತಾ]

ಊರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ; ಬಲಿಷ್ಠ. ೨. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ನೆಲೆನಿಂತ. ೩. ದೊಡ್ಡದಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ. 'ಊರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ' ಪರಾ. ೪. "ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ" (ಸೋಮೇಶ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಅತಿಗಂಭೀರನುದಾರಧೀರನು ಮಹಾಸಂಪನ್ನ ಸತ್ಯಾತ್ಮನೂರ್ಜಿತ ನಾನಾಲಿಪಿ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಪರಿಚಿತಂ . . . ವರಮಂತ್ರಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೧).

ಊರ್ಜಿತವಾಗು = ೧. ಸಿದ್ಧಿಸು: ಈ ಪತ್ರ ಊರ್ಜಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಈ ಮನೆ ಊರ್ಜಿತವಾಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಊರ್ಜಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಏಳಿಗೆಗೊಳಿಸು: ತಿಲೋದಕ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ – ಮನೆತನ ಊರ್ಜಿತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೊಬ್ಬ ಬೇಕು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬). [ಊರ್ಜಿತ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಊರ್ಜಿತತೇಜ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮನೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೧೧ ; 980); ನಳಿನೀವನಕಿಂಜಲ್ಕದೊಳೆಳಸಿಯುಮೆಳನೇಸಜಂತೆ ಪೀಡೆಯನವ್ಯಾಕುಳಮಾಯದಂತಿರೀಯನೆ ಲಳಿತೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಗಿರ್ದುಮೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೫). [ಸಂ. ಊರ್ಜಿತತೇಜಸ್ (ಊರ್ಜಿತ + ತೇಜಸ್)]

ಊರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಋನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೫ ವ) ; ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬುದುಮಗ್ರಹಾರ ಸಂಪತ್ಪದವಿಗಳೊಳಮಗ್ರಗಣ್ಯನೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೧).
[ಊರ್ಜಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಊರ್ಜಿತಮತಿ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ : ಅತಿಗಂಭೀರೆಯನೂರ್ಜಿತಮತಿಯಂ ನಿರ್ಮಳೆಯನಮಳಧೈರ್ಯಾದಿ ಗುಣಾನ್ವಿತೆಯಂ . . . ಕನ್ನೆಯನಂದು ಕಂಡಂ ಕ್ಷಿತಿಪಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೨).
[ಊರ್ಜಿತ + ಮತಿ]

ಊರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಚಾರುಚರಿತ್ರರೂರ್ಜಿತಯಶರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೨). [ಊರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಊರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ ; ಏಳಿಗೆಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯು ಊರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಅ. ೯). [ಊರ್ಜಿತ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಊರ್ಜಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾತು : ನೃಪತುಂಗದೇವಮಾರ್ಗೋತ್ಸವಮೂರ್ಜಿತೋಕ್ತಿಗಳಿನಕ್ಕತಿ ರೌದ್ರರಸಂ ರಸಾವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೮). [ಊರ್ಜಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಊರ್ಜಿತೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪಮಾನ: ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ಹರಿಣಧರವಿಜಯಶೋಭಾಕರಮೆಂಬುದೂರ್ಜಿತೋಪಮಾನ ವಿಭಾಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧).
[ಊರ್ಜಿತ + ಉಪಮಾನ]

ಊರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರು ; ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು : ಬಸವರಸರುಂ ಭಕ್ತರುಂ ತಾವಸಮವೊಡ್ಡೋಲಗವನಿತ್ತೂರ್ಜಿಸುವ ಹೆಂಪಿಂದಿಪ್ಪೆಡೆಯೊಳೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಪಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೫೩-೨೪).
[ಊರ್ಜ + –ಇಸು$_3$]

ಊರ್ಡಂಗುರ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಹಾಕುವ ಡಂಗುರ ; ಊರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಘೋಷಣೆ : ಮಱೆಯಂ ಕಾಲನಿದೇಕೆ ಮೈಮಱವಿರೆಂದೂರ್ಡಂಗುರಂ ಪೊಯ್ವುವೊಲ್ ಪಱೆಪೊಯ್ಯುದ್ದ (ಅನಂಪು. ೯-೨೧).
[ಊರ್ + ಡಂಗುರ]

ಊರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಜೀರ್ಣಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರಕಾಣದ ಮನುಜಗೆ ಊರ್ಣವಿಚಿತ್ರದ ವಸನಾ (ಕಭವಿ. II, ೧೦) ; ಚರ್ಮ, ತೊಗಟೆ, ಊರ್ಣ, ಹತ್ತಿಗಳೇ ವಸ್ತ್ರಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವು (ಭಾಇಪ್ರ. ೪೪) ; ರೇಶಿಮೆ, ಊರ್ಣ ಮತ್ತು ಕಿನಖಾಫ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣಕೇಶ (ನಾ). ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಳಿಯ ಕೂದಲು : ಜಿನನಿಗೆ ಬುದ್ಧನಿಗಿರುವಂತೆ ಊರ್ಣಕೇಶವಿದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೦೩). ℙ ಇದು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಸೂಚಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ.
[ಊರ್ಣ + ಕೇಶ]

ಊರ್ಣನಾಭ (ನಾ). ೧. ಜೇಡರ ಹುಳು : ತಿರುಗುತಿತ್ತು ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಬೆಳಕಿನೂರ್ಣನಾಭ ಗುರಿಯು ಗೊತ್ತು ತನಗೆ ಗೊತ್ತು ಬಂದುದೇನೊ ಲಾಭ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೫) ; ಹೇಳು ಯಾರು ದೊರೆಯು ? ಕಮಲನಾಭನೋ ? ಊರ್ಣನಾಭನೋ ? ಏಕೆ ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯು (ಚಿಂತನ. ೫೪). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಪತಾಕ . . . ೨೩ ಊರ್ಣನಾಭ, ೨೪ ತಾಮ್ರಚೂಡ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮).
[ಊರ್ಣ + ನಾಭಿ + –]

ಊರ್ಣನಾಭಿ (ನಾ). = ಊರ್ಣನಾಭ (೧). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಶೀತನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಊರ್ಣವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು, ಸ್ನಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೬). [ಊರ್ಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಊರ್ಣಾಯು (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ ; ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಕಂಬಳಿ : "ಅವಿಕಃ . . . ಊರ್ಣಾಯುಃ, ಕಂಬಳಃ— ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೭). ೩. ಕುರಿ; ಟಗರು : "ಅವಿಮೇಷಮೇಂಡಮುರಣಮೂರ್ಣಾಯು ವೃಷ್ಣಿವುರಭ್ರಮೆನಲು ಕುಱಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭). ೪. ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳು : "ಊರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳುವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಹುಬ್ಬಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕೂದಲ ಸುಳಿ. [ಸಂ. ಊರ್ಣಾ]

ಊರ್ಧ್ವ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲ್ಭಾಗ : ನೆಲುವಂ ಬದ್ಧದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಳಗೊಂದಲಗತಿದ್ದಿವೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಟ್ಟು ನೆಲುವಿನೊಳಿರ್ದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೪೫). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಊರ್ಧ್ವ . . . ಊರುದ್ವಂದ್ವ – ಈ ಹದಿಮೂಱು ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೫ ವ). ೪. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶ್ವಾಸರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ . . . ಮಹಾನೆಂದೂ, ಊರ್ಧ್ವವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಂಗಮ (ಗು). ಮೇಲೇರುವ ; ಏರಿನಿಲ್ಲುವ (೧). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಕ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮದ್ದಳೆ; ಮೃದಂಗದ ಒಂದು ಭೇದ: ಅಂಕ್ಯ, ಆಲಿಂಗ್ಯ, ಊರ್ಧ್ವಕವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮವಱಿತು ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಕಡುಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ದಳಕಾರರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದಹನಾದಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ; ಪ್ರೇತತೃಪ್ತಿಕಾರ್ಯ : ಆತನೂರ್ಧ್ವಕ್ರಿಯೆಯನಾಗಿಸಿ ಸೀತೆಯಱಸುತ ಕೆಲವು ದಿವಸಕೆ ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಶಬರಿಯಾಶ್ರಮದತ್ತ ತಿರುಗಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೬-೫೯).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಊರ್ಧ್ವಗ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ: ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವಗಮಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೧).
[ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಏರಿದ (೧). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಉತ್ತಮ ಅಥವಾ ಮೇಲಾದ ಗತಿ : ಚಿತ್ರಗ್ರೀವಂ ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನೆಂದು ಮಿತ್ರಂಗೆ ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪಾಶಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನಂತೂರ್ಧ್ವಗತಿಗೆ ಸಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪-೧೫). [ಊರ್ಧ್ವ + ಗತಿ]

ಊರ್ಧ್ವಗಮ (ಗು). = ಊರ್ಧ್ವಗ : ಊರ್ಧ್ವಗಮ ವಾಸನಾಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲಂ ನಿಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೫-೩). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗಮನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವುದು : ಆತ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವಾದರೋ ಊರ್ಧ್ವಗಮನವುಳ್ಳುದು (ಅನಾಸ. ೧೯). ೨. ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವವನು : ಅತ್ಯಘೋಗಮನೆಯಾಗಿಯುಂ ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆವೂರ್ಧ್ವಗಮನರ ಮಾಳ್ಪಳಾವಗಂ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೧).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಗಮನ]

ಊರ್ಧ್ವಗಾಂಶು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಅಥವಾ ಹರಡುವ ಕಿರಣ: ಇದಜಭ್ರಂಕಷ ಕೂಟಕೋಟಿಗಳೊಳಿರ್ದಂಭೋಜಷಂಡಂಗಳಂ ಪುದಿದುಷ್ಣಾಂಶುವಿನೂರ್ಧ್ವಗಾಂಶುನಿವಹಂ ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟಲರ್ಚುತ್ತುಮಿರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೨).

[ಊರ್ಧ್ವಗ + ಅಂಶು]

ಊರ್ಧ್ವಜಾನು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. ನಿಂತಿರುವವನು: "ಊರ್ಧ್ವಜಾನುಃ, ಸಮುತ್ಥಿತಃ – ಈ ೨ ನಿಂದಿರ್ದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪದಮೊಂದು ಕುಂಚಿತವೆಲ್ದೊದವಲ್ ಕುಚದೆಡೆಗೆ ಜಾನು ಮಗುಟಿಚ್ಚೊಂದು ಪದಂ ಪುದಿದುಂ ನೆಲದೊಳ್ ನಿಡಿದಿಂ ಮುದದೆಸೆಯಲ್ಕೂರ್ಧ್ವಜಾನುಚಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೪೪); "ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತಮಾಡಿ ಎತ್ತಿ ಎದೆಯಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೧೪-೨೧ ಗದ್ಯಾನು).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಜಾನು]

ಊರ್ಧ್ವಜ್ಞು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. "ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಬಾರುಕಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಜ್ವಲನ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ: ಎಜಗುವುದೂರ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮೆ ತೆಜನೆನಿಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿನಿಧಿಗಾ ನಿಧಿಯಂ ತೊಜೆದಂ ದಲೆಂದೊಡಾರ್ಪಿನ ತಜಿಸಲವಂ ಕಂಡನೇಕಕುಂಡಲನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೫). [ಊರ್ಧ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ (ನಾ). ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಅವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ತನಗೂ ಗಾಂಧಾರಿಗೂ ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡಸಿ ಋಣಮುಕ್ತನಾದನು (ವಚಭಾ. ೬೭೧).

[ಊರ್ಧ್ವ + ದೇಹ + ಕರ್ಮ]

ಊರ್ಧ್ವಪಿಂಡ (ನಾ). ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ,—ಕೆನ್ನೆ: "ಊರ್ಧ್ವಪಿಂಡಮೆನೆ ಗಂಡಸ್ಥಳಮದೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೨).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಪಿಂಡ]

ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಧರಿಸುವ ಗೆರೆ; ನಾಮ: ಗೋಪೀಚಂದನದಿಂದ ೧೨ ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ನಾರಾಯಣಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು (ಹಸಾರ. ೧೬-೨೦ ಟೀಕು). [ಊರ್ಧ್ವ + ಪುಂಡ್ರ]

ಊರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ಯತಿ: ಸಗ್ಗದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸುಟ್ಟಿ ತೋಱುವಂತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ನಿಂದೂರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯-೧೬).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಬಾಹು + ವ್ರತಿ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖ: ಹಿಂದಣ ಅಧೋಮುಖಕ್ಕೆ ನಡುವಣ ಅಭಿಮುಖಕ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಊರ್ಧ್ವಮುಖಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾಲೆದ್ದು (ಅಜಿಮಾ. ೯-೫೦); ಅಗ್ನಿಯು . . . ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಆವಿರ್ಭೂತನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧). [ಊರ್ಧ್ವ + ಮುಖ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮುಖವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲಪ್ರವೃದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯). [ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವಮುಖತಾ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತಳೋದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ . . . ಕಾದನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಊರ್ಧ್ವಮುಖ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೯೧).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಊರ್ಧ್ವರೇತ (ನಾ). ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಡೆದಿಟ್ಟಿರುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ: ನೆರೆದೂರ್ಧ್ವರೇತನೊಳ್ ಪುರುಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೊಳ್ . . . ಮುನಿವರನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೩).

[< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್]

ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕ (ನಾ). = ಊರ್ಧ್ವರೇತ: ನಾರಾಯಣ ಸ್ತುತಿಪಾತ್ರನೇಕನಧ್ವರವಿಲಸದೂರ್ಧ್ವಮಾರ್ಗಮನೆಯ್ದಿಪನೆಯೂರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕನೇ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೯-೪೬). [ಊರ್ಧ್ವ + ರೇತಸ್ಕ]

ಊರ್ಧ್ವರೋಮ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೇರಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ಭರಿತಧೈರ್ಯನ ಪತಿಹಿತನ ಸಂಗರ ಸಪಾರನನೂರ್ಧ್ವರೋಮನನಿರದೆ ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೮೮).

[< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವರೋಮನ್]

ಊರ್ಧ್ವಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿನ ಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ವರ್, ಸ್ವರ್ಗಃ . . . ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಃ – ಈ ೧೧ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೩); "ನಾಕಮೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ ಸ್ವರ್ಗಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೩-೮). ೨. [ಜೈನ] (ಲೋಕಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಮೇಲುಗಡೆ ಇರುವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು; ಕೊನೆಯ ಲೋಕ: ಮಧ್ಯಲೋಕಮೆಸೆದಿರ್ದಾ ಜೂಳಿಕಾಭಾಗದಿಂದಲೆಯೊಳ್ಕಿಂದಪುದೂರ್ಧ್ವಲೋಕಮೆನೆ ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿದಗುಂದಲೆಯಾಗಿರ್ದುದು (ಅವಿಶ. ೧-೫೦). [ಊರ್ಧ್ವ + ಲೋಕ]

ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಮೇಲುಸಿರು; ದಮ್ಮು: ಬಾಯಿ ಒಣಗುವುದು ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ, ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಸಹ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೮೬). ೨. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ: ವರನದಿಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ಮೂಗಿನ ಬೆರಳಲೂರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಪವನನ ಧರಿಸಿ ಕಾಲತ್ರಯ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಹೋಮದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೦). [ಊರ್ಧ್ವ + ಶ್ವಾಸ]

ಊರ್ಧ್ವಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ).=ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ: ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾರು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯವರು ಸಿಕ್ಕಿ ಸತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಊರ್ಧ್ವಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಡಸಿ (ವಚಭಾ. ೩೫).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಊರ್ಧ್ವಾಂಗ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವ ಹಿಂದೆಸೆ ಮುಂದೆಸೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಊರ್ಧ್ವಾಂಗ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಮಹದಾಕಾಶವ ಕಂಡೆ (ಪ್ರೋಳಿಮಾ. ೧೯೪-೫೬೬).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಅಂಗ]

ಊರ್ಪಾಱು (ನಾ). ಊರಿನ ಗದ್ದೆ ಬಯಲು: ಪಱಿಯಾ ಎರಿನಲ್ಲೂರಾ ಊರ್ಪ್ಪಾಱು ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೪೫-೬೬; 776). [ಊರ್ + ಪಾಱು]

ಊರ್ಮಿ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಇನ್ನೊಂದು ಮನವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಊರ್ಮಿಯು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ರಬೇಕು (ಸಾಹಿವಿ. ೯೯-೧೦); ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಭಾವನೆಯ ಊರ್ಮಿಯು ಮೂಡಿತೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಟಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೧೭); ಹೊಸ ಮೌನ ಹೊಸ ಊರ್ಮಿ ಹೊಸದೊಂದು ರತಿಯು (ಗರಿ. ೩೪-೮). 'ಊರ್ಮೆ' ಪರಾ. [?]

ಊರ್ಮಿ₂ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ: "ಊರ್ಮಿಃ... ಕಲ್ಲೋಳಃ, ಲಹರೀ–ಈ ೫ ಪೆರ್ದೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೧); ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ವಿಡಿವವೋಲ್ ತನ್ನೂರ್ಮಿಗಳ್ ಬಂದುವಂದು ... ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು ... ಗಂಭೀರ ನೀರಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೪); ವೀರೋಚಿತವಾದ ಸಾಹಸದ ಊರ್ಮಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿ ಮೊಳೆದೋರಹತ್ತಿದವು (ತಿಲೋಮ. ೯೬). ೨. ವಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಕೆ; ನಿರಿ. ೩. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು. [ಸಂ.]

ಊರ್ಮಿಕೆ, ಊರ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಗುರ: "ಊರ್ಮಿಕಮುದಾವುಂಗುರಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦–೨೬). ೨. ಕಳೆದು ಹೋದುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಸನಪಡುವುದು; ವಿಷಾದ; ಖೇದ. **ಊರ್ಮಿಕೆ:** ೧. "ಅಂಗುಲೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ–ಈ ೨ ಉಂಗುರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೫); ಪಾಣಿಶಾಖೋತ್ಕರ ಚಂಚದ್ವಿದ್ರುಮೌಘಂ ಮಿಸುಪುದು ಪಿರಿದೇ ರತ್ನಯುಕ್ತೋರ್ಮಿಕಾ ಬಂಧುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೪೧).
[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಕಾ]

ಊರ್ಮಿಕೆ 'ಊರ್ಮಿಕ' ನೋ.

ಊರ್ಮಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಕೊಡು: ಆ ನವರತ್ನದೂರ್ಮಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೭).
[ಊರ್ಮಿಕೆ (< ಊರ್ಮಿಕ) + ಕೊಡು]

ಊರ್ಮಿಘಟ್ಟನ (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಬಡಿತ: ಮಹಾಘೋಷವೇ ಘನಗೀತಮೂರ್ಮಿಘಟ್ಟನವೆ ತಾಳಂ ನೀರ್ಗಿಳಿವ ಘನವಸಿತ ಯವನಿಕೆ ಮಿನುಗುವ ತಟಸ್ಥ ಶುಕ್ತಿಜಮೆ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೭೫). [ಊರ್ಮಿ + ಘಟ್ಟನ]

ಊರ್ಮಿಮಾಲೆ (ನಾ). ತರಂಗಮಾಲೆ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ಓಕರಿಪುದದ್ರಿಸಮ ಊರ್ಮಿಮಾಲಾ ಭಯಂಕರ ಸಮುದ್ರಂ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ ತೃಣದ ಕಣವಾಯಿತೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೫–೩೫೮).
[ಊರ್ಮಿ + ಮಾಲೆ]

ಊರ್ಮಿಮಾಳಿನಿ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ನದಿ: ತೇಂಕುವ ಪೂವಿನ ಸಂಕರಂಗಳಂ ನೂಂಕುವುವೂರ್ಮಿಮಾಳಿನಿಯ ತುಂಗತರತ್ತರಳೋರ್ಮಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೧).
[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಮಾಲಿನೀ]

ಊರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ತೆರೆಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ವದನೋಚ್ಛ್ವಾಸದಿನುಣ್ಮುತಿರ್ಪ ಯಮುನೋರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿಯಂ ... ಮಿಕ್ಕಂ (ಜಗವಿ. ೩–೮೩). [ಊರ್ಮಿ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಊರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಜೋರಾಗು: ಒರ್ಮೊದಲು ಕೂಗುವೆನು ನೀವಿದ ನಿರ್ಮಳದಿ ನೋಡೆಂದು ಹರಿಯಂತೂರ್ಮಿಸಿದ ಕಲಿ ಭೀಮಸೇನ (ಜಿನಭಾ. ೫೨–೩೮). [ಊರ್ಮೆ + –ಇಸು₃]

ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡ; ಲಕ್ಷ್ಮಣ: ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತನಂ ಪೆಜಗಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಜಿತುವಿದಿರಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೫೬) [ಸಂ. ಊರ್ಮಿಲಾಕಾಂತ (ಊರ್ಮಿಲಾ + ಕಾಂತ)]

ಊರ್ಮಿಳೆ (ನಾ). ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹೆಂಡತಿ: ರಾಮಂ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ದುದಂ ಕಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮–೨೩).
[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಲಾ]

ಊರ್ಮುರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು; ಉಬ್ಬು: ಧರ್ಮವಾಚರಿಸದಗೆ ಸದ್ಗುಣ ಪೇರ್ಮೆಯಿರದಪರಾಧವಿರದರಿಗೂರ್ಮುರ್ವಗೆ ಸತ್ಯಾನುಬಂಧರ ಮನ್ನಿಸದಲಿರುವಾ ದುರ್ಮತಿಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೩೭–೨೯). [?]

ಊರ್ಮೆ, ಉರ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉತ್ತಮಿಕೆ: ಊರ್ಮ್ಮೆ ಜೋಗವ್ವೆಯ ವಂಶದೊಳ್ ಪೆಣ್ಗೂಸುಗಳಲ್ಲದೆ ಗಣ್ಡುಗೂಸುಗಳ ವಂಶಕ್ಕಧಿಕಾರಮಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XXIX, 208); ವಿಲಾಸದು[ದೂ]ರ್ಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೇರ್ಮೆ, ಪಿರ್ಮೆ] ಗಳೊಳಾವೆವಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಚೆನ್ನಿಗರುಮನಾಸೆಕಾಜರುಮನೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೬); ಧರ್ಮಕ್ಕರ್ಥಕ್ಕತಿಥಿಗೆ ಪೆರ್ಮೆಯ ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ ನಿರ್ಮಳಸಂತತಿಗಳ್ಗಕ್ಕೂರ್ಮೆಯ ಕುಲವನಿತೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯೆ ಪೂಜ್ಯಂ (ಮದತಿ. ೮–೫); ಊರ್ಮಿಳಕರು ನಿಜಸೇನೆ ವಾದ್ಯಗಳೂರ್ಮೆಯೊಳು ನಡೆತಂದರಂದು ವಿರಾಟಪಟ್ಟಣಕೆ (ಜಿನಭಾ. ೬೦–೨೬). **ಉರ್ಮೆ:** ಮೇಲಿನ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೬) ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಊಜು₂ + –ಮೆ₁]

ಊರ್ವ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ; "ವಡಬಾಗ್ನಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೮). ೨. ಜಲಾಶಯ; ಸಾಗರ. ೩. ಮೋಡ. ೪. ದನಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ಲಾಯ. ೫. ಪಿತೃಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪಿತೃಗಣ. ೬. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಊರ್ವಂದಿ, ಊರುವಂದಿ (ನಾ). ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಂದಿ: ಊರ್ವಂದಿಯುಂ ತಂದವಂಗೂರುಂಬಳಿಯುನೀವರ್ ಕುಱಿಯುಂ ತಂದವಂಗೆ ತೆಱಗೆಯುಂ ಮನ್ನಿಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೭–೫). **ಊರುವಂದಿ:** ಪರಿಪೂರಿತಾಮೃತಕಿರಣರುಚಿಯುಂ ರುಚಿಸುವ ಚಕೋರ ಸೇರಿ ಮರ್ಬಿಂಗೆಳಸುವುದೆ ದಿಗ್ವಾರಣದ ಮಱಿಯುಂಬುದೇ ಬಂದೂರುವಂದಿಯ ಮೊಲೆಯಂ (ಬಸಪು. ೧೧–೧೦). 'ಕಾಡುಹಂದಿ' ಪರಾ.
[ಊರ್ + ಪಂದಿ. / ತಮಿ. ಊರ್ಪ್ಪನ್ಱಿ]

ಊರ್ವರೆ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: ಊರ್ವರೆಯ ನಾನಾಖಗಮೃಗಂಗಳೆಲ್ಲವನಿಱಿದು (ಹಚಕಾ. ೩–೯೨). [ಸಂ. ಊರ್ವರಾ]

ಊರ್ವಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರೆ; ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಋಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವಳು: ಬಂದಳೂರ್ವಶಿ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಿನ ಮಂದೆಯಲಿ ಮುರಿದಿಳಿವ ಮಱಿಮುಗಿಲಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೯–೧೩).
[ಸಂ. ಊರ್ವಶೀ]

ಊರ್ವಾನಳ (ನಾ). ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿದಿರೊಳೂರ್ವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಉಗ್ರಾ]ನಳಂ ತಣ್ಣತಣ್ಣನೆ ಕೊಡುವ ಕೈಯಿದಿರೊಳಮರತರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ... ಎನೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನೆಸೆದಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ೧–೪೧).
[ಊರ್ವ + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಊರ್ವೀಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಊರ್ವೀಧರಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಧಿಕತರಮಪ್ಪ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಬಿಲ್ಲ ಮಾಡಿ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೧–೧). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [< ಸಂ. ಉರ್ವೀಧರ]

ಊರ್ವು 'ಉರ್ವು₁' ನೋ.

ಊರ್ವೇಲಿ (ನಾ). ಊರ ಸುತ್ತಲಿನ ಬೇಲಿ: ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ–ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು, ಊರ್ವೇಲಿ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಊರ್ + ಬೇಲಿ]

ಊಲೆ₁ (ನಾ). ಒರಲೆ; ಗೆದ್ದಲು (?): ಇಂಗರಕ್ಕೂಲೆಗಳ್ ಮುಟ್ಟೆ ಜೀವಿಪುದೆ ರಣರಂಗದಲಿ ಗುರುಗಳಂ ತೊಡಕಿ ಬಾಳ್ದವ ಪರದವಂಗದಲಿ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೫೮–೪೬). [< ಒಜಲೆ ?]

ಊಲೆ₂ (ನಾ). ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ನೋವು: ಅವನ ಮನದೂಲೆ ತವಿಸುವುದೆ ನಿನ್ನಯ ಧರ್ಮ (ಹೆಬ್ಬೆ. ೭–೧೧೯). [< ಸಂ. ಶೂಲ]

ಊವಾಳ್₁ (ನಾ). ನಡುವಣ ಆಳು; ಮನುಷ್ಯ.
[ಊ₃ (< ಉದು) + ಆಳ್₃]

ಊವಾಳ್₃ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕತ್ತಿ. [ಊ₁ (< ಉದು) + ಬಾಳ್₃]
ಊಷ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಭೂಮಿ ; ಚೌಳುನೆಲ ; ಸೌಳುನೆಲ. [ಸಂ.]
ಊಷಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೆಣಸು : "ವೇಲಲನಂ, ಮರಿಚಂ, ಊಷಣಂ –ಈ ೩ ಮೆಣ[ಳ]ಸು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೪೬೨) ; "ಊಷಣ [ಪಾಠಾಂ. ರ]ಮುಪಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸ್ತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೬). [ಸಂ.]
ಊಷಣೆ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೮). [ಸಂ. ಊಷಣಾ]
ಊಷರ (ನಾ). = ಊಷ : "ಈರಣಂ, ಊಷರಃ –ಈ ೨ ಸೌಳುಮಣ್ಣು (ಳ್ಳ ಭೂಮಿ) ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೭–೩) ; ಆ ಪೊಟ್ಟಜೆ ಯೊಳ್ ಕಣ್ಣೆಜೆದತ್ತೂಷರ ಶಯ್ಯಾಭೂಮ್ಯುರೋಮ ಹರಿಣಸಮೂಹಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೪). [ಸಂ.]
ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೆಲ ; ಚೌಳುಭೂಮಿ : "ಊಷರ ಕ್ಷೇತ್ರ" ಅಂದರೆ ಚೌಳುಭೂಮಿ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧). [ಊಷರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]
ಊಷರಭೂಮಿ (ನಾ). = ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ : ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮನುಜ ರಂತೆಯುಂ ಊಷರಭೂಮಿಯಂತೆಯುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೬೦–೫೨೪). [ಊಷರ + ಭೂಮಿ]
ಊಷರಾಂಬು (ನಾ). ಚೌಳು ನೆಲದ ನೀರು ; ಉಪ್ಪುನೀರು ; ಸೌಳು ನೀರು : ಸೊದೆಯಂ ಮಾಣ್ದೂಷರಾಂಬುವಂ ಕಾಮಿಪರೇ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೧೪). [ಊಷರ + ಅಂಬು₁]
ಊಷರು (ನಾ). = ಊಷ : "ಊರ್ಷು – ಊಷರು, ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೭). [< ಸಂ. ಊಷರ]
ಊಷ್ಮ, ಊಷ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಶಾಖ ; ಕಾವು ; ತಾಪ. ೨. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ : ಊಷ್ಮದ ಒಜೆತೆಯಂತೆ, ಉರಿಯ ನೆಳಲಂತೆ . . . ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ವಚಸಂ. ೪೭೨–೧೬೪). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಶ, ಷ, ಸ, ಹ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳು : ಶಷಸಹಗಳೂಷ್ಮಗಳು (ಹೊಸಗ. ೩–೪). ೪. ತೇಜಸ್ಸು. ೩, ೪ : ಅಖಿಲ ವರ್ಣವಿತಾನದೊಳ್ ಲೋಪ ಕೃತ್ಯಮಂ ನೆಗಳಿದೊಪ್ಪುವನೂಷ್ಮ ತಾನು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೫). ಊಷ್ಮೆ : ೧. ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಿಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು ಚಕ್ರದೂಷ್ಮೆ ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೩). [< ಸಂ. ಊಷ್ಮನ್]
ಊಷ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಬೇಗೆಯಿಂದಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ, —ದಾಹ(?): ಊಷ್ಮತೃಷ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಷ್ಮತೃಷೆ, ಉಷ್ಣತೃಷ್ಣೆ] ಘನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಸಿಪಾತ ಆಜಲುಗೊಂಡು ಬೆಜಗಾದ (ಅವಚಂ. ೫–೧೪). [ಊಷ್ಮ + ತೃಷ್ಣೆ]
ಊಷ್ಮಧ್ವನಿ (ನಾ). ಶ, ಷ, ಸ ಗಳ ಧ್ವನಿ. [ಊಷ್ಮ + ಧ್ವನಿ]
ಊಷ್ಮೆ 'ಊಷ್ಮ' ನೋ.
ಊಷ್ಮೋಚ್ಚಾರ (ನಾ). ಶ, ಷ, ಸ ಗಳ ಉಚ್ಚಾರ. [ಊಷ್ಮ + ಉಚ್ಚಾರ]
ಊಸರವಳ್ಳಿ, ಊಸುರವಳ್ಳಿ, ಊಸುರುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಹಾವುರಾಣಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಓತೀಕೇತ ; ಗೋಸುಂಬೆ : ಉಡುವಿನ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹಡೆದರಿಮ್ಮವರು ಊಸರವಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎನ್ನಿರವು (ಬಸವ. ೨೯೨) ; ಮಿಗೆ ನಚ್ಚಲಾಗದೂಸರ ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಜದೆ ಸೊಗಸಿನಿಂದೊಂದು ತೆಜನಪ್ಪರ್ (ಆರಾಚ. ೫–೪೬) ; ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ ಮೊಡಲ ಬಣ್ಣಗಳ ತೋರಿಪೂಸರವಳ್ಳಿಯಂತೇನು ಬೊಮ್ಮಂ? (ಮಂಕುಕ. ೩೮). ಊಸುರವಳ್ಳಿ : ಒಂದೆ ಹರೆಯವು ರೂಪು ಜಾತಿಗಳಿಂದು ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲ ತಾವೊಂದೊಂದು ಪರಿಯಾ ಗಿಪ್ಪರೂಸುರ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಜದಿ (ಬಸವು. ೪೦–೭೪).
ಊಸುರುವಳ್ಳಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಊಸರ₀ (< ಸಂ. ಧೂಸರ) + ಪಳ್ಳಿ₂ (< ಪಲ್ಲಿ). / ತೆಲು. ಊಸರವೆಲ್ಲಿ]
ಊಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇವರಿಸು ; ಸವರು (?) : ಉಸುರದಿರಲ್ಕೆ ಕಂಡು ತಾಪಯೇತರ ಚಿಂತೆಯೆನುತ್ತ ಗಲ್ಲಮನಸವಸದಿಂದಲೂಸಿಸುತ ಕಂಬ ನಿಯಂ ತೊಡೆವುತ್ತ ಮುದ್ದಿಡುತ್ತ (ನಳವಿ. ೬೦). [ಊಸು₁ + –ಇಸು₁]
ಊಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಸವರು ; ನೇವರಿಸು (?). 'ಊಸಿಸು' ಪರಾ. [< ಪೂಸು ?]
ಊಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಹಳಸು ; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಊಸಿ ಅಳಿವುದಜಿಂದಂ (ಪಸಾರ. ೮೦–೨೦). [← ತಮಿ. ಊಹು]
ಊಸು₃ (ನಾ). ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು ಎಂಬರ್ಥದ ಆಸು ಈಸುಗಳ ನಡು ವಣ ಪ್ರಮಾಣ : ಈಸು, ಊಸು, ಏಸು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ). 'ಆಸು₃', 'ಈಸು₃' ಪರಾ. [?]
ಊಸುರವಳ್ಳಿ 'ಊಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.
ಊಸುರುವಳ್ಳಿ 'ಊಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.
ಊಹ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸಿ ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ ; ತರ್ಕ ; ಊಹೆ : "ಊಹಃ, ತರ್ಕಃ, ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿಃ — ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩–೧೧) ; ಅಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ಪಥ . . . ಊಹ, ಆಳಕ ಎಂಬಿವು (ಶಮುದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]
ಊಹನೀಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ : ಊಹ್ಯ, ಊಹನಂ, ಊಹನೀಯಂ, ಊಹ್ಯಂ (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೪). [ಸಂ.]
ಊಹನೆ (ನಾ). = ಊಹೆ : ಆವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರಿಕೆ ಗಳ ಊಹನೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಊಹನ]
ಊಹಾತೀತ (ಗು). ಊಹೆಗೆ ಎಟುಕದ, —ನಿಲುಕದ : ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಹಿತವನ್ನು ಬಲಿಗೊಡುವ ಭಾವನೆ ಊಹಾತೀತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೯೧). [ಊಹ + ಅತೀತ]
ಊಹಾಪೋಹ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ ಮತ್ತು ವಿತರ್ಕ : ಮತಿಯುತರು ನಾಲ್ವರಿಂ ಬೆರಸುತೂಹಾಪೋಹ ತತಿಗಳಿಂ ತಿಳಿವಾತ್ಮಬಲ ಪರಬಲಗಳಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೬–೨೯). ೨. ಕೇವಲ ಊಹೆ : ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸೌದೆ ಕಡಿಯುವವನು ತಂದ ಸುದ್ದಿ ಜನರ ಊಹಾಪೋಹಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆರಳಿ ಸಿತು (ಸಿಡಿಲು. ೨೩). [ಊಹ + ಅಪೋಹ]
ಊಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನ (ನಾ). ತರ್ಕ ವಿತರ್ಕದಿಂದಾದ ಜ್ಞಾನ : ನನಗಾದರೋ ಪತ್ತೆದಾರರ ಊಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಕಲಾಕೌಶಲವಾ ಗಲಿ . . . ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚೆನ್ನಬೀ. ೧೧೩). [ಊಹಾಪೋಹ + ಜ್ಞಾನ]
ಊಹಾಪೋಹೆ (ನಾ). = ಊಹಾಪೋಹ : ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಊಹಾ ಪೋಹೆಗಳು ಎದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಊಹಾಪೋಹ]
ಊಹಾಬಲ (ನಾ). ಊಹೆಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಆಳವಿ ಯಲಿ ಪರಿವಿಡಿಯಲೂಹಾಬಲದಲವಧಾನದಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋ ಪಾಂಗಕ್ರಮವನು ತೋಜಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೪೧). [ಸಂ.]
ಊಹಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ತರ್ಕಿಸಿದ. [ಸಂ.]
ಊಹಿನಿ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ ಸಮೂಹ. 'ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಊಹಿನೀ]

ಊಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು ; ಅನುಮಾನಿಸು : ಊಹಿಪಡೆಯಾಂ ಭಕ್ತ ದೇಹಿಕದೇಹನಪ್ಪಪ್ಪೆನಿದು ಸಂದೇಹಮೇ (ಬಸಪು. ೧-೬೩) ; ಮೋಹಾಗಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗಣಿತಮನೂಹಿಸಿ ಗುಣಿಯಿಸಬೇಕೆಂದೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೫) ; ಊಹಿಸೆ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಚಿತ್ರಮಂಟಪ ಸನ್ನಾಹದೆ ಮೆಱೆದುವೇ ವೇಳ್ಪೆ (ಕಂಸವಿ. ೭-೮೭) ; ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ "ಬಿ" ಜೀವಾತು ಒಂದೇ ಜೀವಾತೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಅಡುಸೌ. ೬೧).

[ಊಹನ್ $_0$ + -ಇಸು $_3$]

ಊಹಿಸುಹ (ನಾ). ಊಹೆ ಮಾಡುವುದು ; ತರ್ಕಿಸುವುದು (ಕ).

[ಊಹಿಸು + -ಹ $_2$]

ಊಹು 'ಉಃ' ನೋ.

ಊಹೆ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸುವುದು; ತರ್ಕ: ಊಹೆ ಕೊಂಬುದೆ ಕಪಟದಿಂದವಗಾಹಿಸುವೆ ಸಾಕಿನ್ನು ಮೇಲಣ ಗಾಹುಗತಕಗಳೆಮ್ಮೊಳೆಂದರು ಜಱೆದು ಸೌಬಲನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೨೦) ; ತನ್ನ ಊಹೆಯಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದುದನ್ನ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧೫).

[ಸಂ. ಊಹ]

ಊಹೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). (ನೀರು ಅಥವಾ ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು) ಊಹೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು: ನೆಲದೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ನೀರನ್ನಾಗಲಿ ಖನಿಜಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಊಹೆ ಕಡ್ಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹುಡುಕುವುದು (Dowsing. ಇಂಕನಿ).

[ಊಹೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಊಹೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗು ; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರು : ಆಟದಲ್ಲಿ ಶಕುನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ದಾಯಗಳು ಬಿದ್ದುವು, ಧರ್ಮರಾಯನು ಊಹೆಗೆಟ್ಟನು (ರಾಜಸೂ. ೯೫). [ಊಹೆ + ಕೆಡು]

ಊಹೆದೆಗಹು (ನಾ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವಿಕೆ: ಊಹೆದೆಗಹಿನ ಕಂಬನಿಯ ತನಿಮೋಹರದ ಘನಶೋಕ ವಹ್ನಿಯ ಮೋಹುಗಾಡಿನ ಮನದ ಕೌರವನಿತ್ತನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೨). [ಊಹೆ + ತೆಗಹು]

ಊಹೆಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಊಹೆಗೆ ಮೀಱು : ಊಹೆಮಿಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯಿಂ ಸುಣ್ಣನಪ್ಪ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂ (ಅಂತಿಗೂ. ೩-೪೯). [ಊಹೆ + ಮಿಗು]

ಊಹ್ಯ (ಗು). ಊಹೆಮಾಡಬಹುದಾದ; ಅನುಮಾನಿಸತಕ್ಕ: ಊಹ್ಯ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯ (imaginary) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಉಪಯೋಗಿಸಿದವನು ಕಾರ್ಡಾನ್ (ಗಣಿಚ. ೯೮). [ಸಂ.]

ಊಳ್ $_1$, **ಊಳು** $_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಕಿರುಚು ; ಬೊಬ್ಬಿಡು : ಮುಳಿವಳಿಱಿಪ್ಪಳಿಬ್ಬೞಿರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೂಳ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಮುರುಳ್ಗೊಂಡವೊಲೂಳ್ವ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬೇಗದೊಳಾ ಕಟಕಂಗಳೆಯ್ದೆ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುವು ಮಂದರಕ್ಷುಭಿತ ದುಗ್ಧಪಯೋಧಿಗಭೀರನಾದಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯) ; ತಾಮ್ರಭೀಕರವಮಂ ಬಿಚ್ಚನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣನೆರಡುಂ ನೀಳಂಬಿಸುತ್ತೂಳ್ದೊಡಂಬರದೊಳ್ ನಿಂದು ಗಜಪ್ರಿಯಾಂಬರಚರರ್ ಜೀಯಯ್ಯ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ಜೀಂಕರಿಪನ್ನಂ ವನದಂತಿ ಪೋರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೦) ; ಎರಡು ಸಂಜೆಯೊಳಂ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ್ ನೆರೆದು ದೀಪ್ತದೊಳೂಳೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೬೧) ; ಬಂದೂಳ್ವ ಬೆರ್ಚಿಸುವ ಚಪಳ ಕಪಿಗಲ್ಲಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೪); ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆಎಲೆ ಉಊ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ(ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ); ತಾಳ ಮೃದಂಗ ಕಾಹಳ ರವಂ ಪದೆದೂಳ್ವ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ಭೇತಾಳರ ಬೊಬ್ಬೆ (ದಶಕು. ೫-೩). ೨. ದೂರದಿಂದ ಕರೆ, —ಕೂಗು : "ಊಳ್ - ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ" (ಶಮುಧಾ). ೩. (ನಾಯಿ ನರಿಗಳು) ಕೂಗು : ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ತೆಱೆದೂಳ್ವ ಬಳ್ಳುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ ವ) ; ಉದಯದೊಳೂರ ನಟ್ಟನಡುವಿರ್ದಿನನತ್ತಲೆ ದಿಟ್ಟಿಗೊಟ್ಟು ಮಾಣದೆ ಶುನಕಂಗಳೂಳ್ದೊಡವನೀಪತಿಗಕ್ಕುಮಪಾಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೧) ; ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಸದಳಂ ಮಸಗಿ ಮಾಣದೂಳ್ವ ಬಳ್ಳುಗಳಳವಿಗಳಿದ ಕರ್ಕಶರವಂಗಳೊಡನೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೦ ವ) ; ಮುಂದಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ನರಿಯೂಳ್ದುವು (ಚೆಬಪು. ೩೫-೧೮) ; ಬಸದಿಯೊಳೂಳ್ವ ಬಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಕೂಗಿಡುತ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫ ವ). ೪. (ಆಲಂ) ನಿಂದಿಸು ; ತೆಗಳು ; ದೂಷಿಸು ; ಬಯ್ಯು : ಭಂಡಗವಿಬಣಗುಗವಿಗಳ ಕೊಂಡುಂ ಕೊನೆದೂಳುತಿರ್ಪ ಕುಕವಿಗಳಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨೬ ಅಡಿಟ) ; ಶಿವಭಕ್ತರದಂ ಮಱೆಯಿಸಿ ಶಿವನಭವಂ ಜನಕರಾರು ಮಿಲ್ಲೆಂದೂಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೮-೩೦) ; ಅದನಜ್ಞಾನಿ ಜನಂಗಳ್ ಪದೆದೂಳ್ವರ್ (ಸೇವಿಪು. ೭-೮೧) ; ಗಾಂಪರಿರದೂಳಿದೊಡೇಂ (ಉವೃಟ. ೧-೧೭) ; ಮುಱಿದುದು ಕೆಳದಿಯ ಪಡೆ ತೆಜನಱಿಯದೆ ಮುನ್ನೂಳ್ದ ಚೆನ್ನಬಸವನ ಪಲ್ಲುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೫-೧೧). ೫. (ಆಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡು ; ಒದರು : ಆದಿಶಿವನಂ ಬಿಟ್ಟು ದುರ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಗಳ್ ಪರತತ್ತ್ವವೆಂದು ಪೇಳ್ವವು ಸಕಲ ವೇದಂಗಳೆಂದೂಳ್ವರರೆಬರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೭೪) ; ಬಲ್ಲವರಾದೊಡಮೇನೊ ಕೆಲರ್ ತಾಮಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ದಾ ಮಾತಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದು ಸರ್ವಗರ್ನುತಂ ಮತ್ತಿನ ಮಾನ್ಯರೊರೆದ ಕೃತಿಯ ಸಲ್ಲಲಿತಮನೇನೆನ್ನದೆ ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಱೆವಣ್ಣಂಗಳ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೭) ; ಉತ್ತರಂಬೇಳಲಾಱದೆ ಮೊಗಂ ಬೆಮರ್ದು ಕಂಗೆಟ್ಟೂಳ್ವ ಖೂಳ ಕುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದಂತಿಲ್ಲ ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಿನಿದಿಗಿನಿದುಮಾಗಿ (ಚೆಬಪು. ೧-೩೫).

ಊಳು $_1$: ೧. ಊಳಿದುವು ಪೆರ್ಗಹಳೆಗಳು . . . ಶಂಖಗಳೂಳಿದುವು ಶಂಕರನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳಗೆ (ಶಂಕವಾ. ೨-೫೩) ; ಪಿತನು ರತ್ನಾಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಹೋದರಿ ಆದರು ಶಂಖದ ನಿಲವು ಭಿಕ್ಷೆಯೊಳೂಳುವುದಾಯಿತಿದಚ್ಚರಿ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯-೩೩). ೩. ಶೂಲಿಯಲಿ ಗರ್ವಿಸಿ ಮಹೀಧರಮೂಲದಲಿ ಕೈಸಿಕ್ಕಿ ನಾಯವೊಲೂಳಿದವ ತಾನೀತನಲ್ಲವೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೫೦) ; ನರಕದೊಳು ನಾಯಾಗಿ ಬಿಲ್ಲೇಶ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗುರುಸಿದ್ಧರಾಮನಾಥಂ ಸುಳಿಯೆ ಕಂಡೂಳೆ ಕರುಣದಿಂ ಕೈನೀಡೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೦-೨೭); ವೇದಾಗಮಂಗಳಿಂಗಿತವಱಿಯದೂಳುತ್ತೆ ಕಾಗೆನರಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೮-೩೭) ; ಕತ್ತಲೆಯ ಮಱೆಗೆಯ್ದು ಬೊಗಡುಬಾಯಿಂದಲೂಳುತ್ತೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಬಂದಂತೆ ನಾಯ್ನರಕೆಂದೊಡಿತ್ತ ಬಾ ಜಾಣಯೆಂಬಾ ಹಣ್ಣುಮುದುಸೂಳೆಯರೆಸೆದರು(ಚೆಬಪು. ೧೦-೭೬). ೫. ದುಷ್ಕವಿಯೂಳುತ್ತಿರಲೇನಾನುಂ ಶಬ್ದಂ ದೊರೆಕೊಂಡೆಸಗಿದೊಡೆ ಕವಿತೆಯಕ್ಕುಮೇ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧-೩೮).

ಊಳೂಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕಾರಿದ್ದನುಂಡು ಕಪ್ಪರವೆತ್ತು ಕೈಯೊಳು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳಳುತಳುತೆ ಊರೂರದೇವರ್ಗೆ ಊಳೂಳುತಿರುತಿರ್ಪ ಮೂಳರ ಮುಱಿದೋವು ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೧-೬೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಳೈ ; ಮಲ. ಊಳಿ, ಓಳಿ = ನಾಯಿ ಅಥವಾ ನರಿಯ ಕೂಗು ; ತೆಲು. ಊಲ = ನರಿಯ ಕೂಗು]

ಊಳ್ $_2$, **ಊಳು** $_3$ (ನಾ). ೧. (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ) ಅರಚುವುದು ; ಕೂಗುವುದು. ಊಳು $_3$: ೨. ನಾಯಿ ನರಿಗಳ ಧ್ವನಿ : ನನ್ನ ಅಳು ನರಿಗಳ ಊಳಿನ ಮಧ್ಯೆ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದು ನನ್ನ ತಪ್ಪಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೨೩).

[< ಊಳ್ $_1$]

ಊಳಿ $_1$ (ನಾ). ಮರೆ; ತಡಿಕೆ (?) : ಪೊಲನನೆಲ್ಲರುವ್ವೈದಿ ಬಿಲ್ಲರ ನಿಲಿಸಿ ಕಳಿವನು ಕಟ್ಟಿ ಮರ ಮೆಟ್ಟೊಲೆಯವೇಱಿಯೆ ಸಾತೆಯನು ನಿಂದೂಳಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೪). [< ಉಳಿ $_4$]

ಊಳ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳೆ ; ಕಸ ; ದುರ್ಗಂಧ : ಪಾಲೆಱೆದರುರಗ ನಿರ್ವಿಷವೆ ಕಸ್ತೂರಿಯೊಳಿರ್ದೂಳಿ ಗಂಧಮೆ (ತಿರುಶ. ೭-೫೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಟಲ್ = ಕೊಳೆ, ಕಸ ; ಊಳ್ಕೈ = ದುರ್ವಾಸನೆ, ದುರ್ಗಂಧ]

ಊಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಿಕೊ ; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೂಳಿಕ್ಕೆ ಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಊಳ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಊಳಿಗ 'ಊೞಿಗ' ನೋ.

ಊಳಿಗಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು ; ಕೆಲಸದವಳು ; ಸೇವಕಿ ; ದಾಸಿ. [ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಊಳಿಗಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಊಳಿಗಗೈ : ಶಂಖಚಕ್ರಕಣ್ಣೀರವಾದಿ ಬಿರುದುಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನ ಹಿಡಿದು ಊಳಿಗಗುಡುತ್ತ . . . ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣೆ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೦-೧೦).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಊಳಿಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು ; ಸೇವೆಮಾಡು ; ಚಾಕರಿ ಮಾಡು : ಕುಂಚ ಕನ್ನಡಿ ಗಿಂಡಿ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳ ಪಿಡಿದೂಳಿಗಗೈವ ಬಿಂಕಗಾತಿಯರಾ ಪೊಡವಿಯಾಣ್ಮನ ಪೊದ್ದಿಹರು (ಹದಿಬ. ೧-೧೭).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಊಳಿಗತನ (ನಾ). ಸೇವಕತನ ; ಜೀತಗಾರಿಕೆ : ದಾಜೀಬಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಊಳಿಗತನವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದನಂತೆ (ಹೂಬಿಸಿ. ೨೯).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + -ತನ]

ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಊಳಿಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ ; ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ : ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯದ ಆರೆಪಾಸಿಯನ್ನೂ ಕೂಡಾ . . . ಸುಖದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೪೧೫ ; 1674) ; ಗ್ರಾಮಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ ಹೊರಾದಾಯ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫. ಪು ೧೫೧-೩೪ ; 1716) ; ಆದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಬಂಧವೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುಸರು. ೫೩). [ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಮಾನ್ಯ]

ಊಳಿಗವರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಲಸದವರ ಗುಂಪು ; ಸೇವಕವರ್ಗ : ಊಳಿಗವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಷ್ಟು ಗೆಲುಗೆಯ್ಯ ತಾಳಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಭಟನೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೩೫). [ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ವರ್ಗ]

ಊಳಿಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೇವಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಮಾನುನಿಯರಖಿಳ ವಿನಿಯೋಗದೂಳಿಗವಿಡಿದು ಮಾನಧ್ವಜನನ್ನು ವಾಲ್ಯೆ ಸುತ್ತಬರಲು (ನವಮೋ. ೫-೪೪).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಊಳಿಗವೆಣ್ (ನಾ). = ಊಳಿಗಗಿತ್ತಿ : ಕಿಱುನಡುವೆಸೆಯೆ ಊಳಿಗವೆಂಗಳೂಳಿಗವಱೆದೆಸಗಲು ರಾಯ ನಡೆದಾ (ಭರಚ. ೩-೭೭).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಪೆಣ್]

ಊಳಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಊಳಿಗಾಳಿಯರೆರಡು ಸಾಸಿರದಾಳುಗೈವರು ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನಾ ಕೂಳ ಬಡಿಸುವಳೊರ್ವಳೆಂತೆನೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೯-೧೭) ; ಬರುವ ಸಮಯದೊಳೂಳಿಗಾಳಿಯರಿರವ ನೋಡ್ಲಿಂಗಗಳ ಕೀಲಿಸಿ ಚರಣದಡಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೫-೧೦).

[ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ) + ಆಳಿ$_4$]

ಊಳಿಗಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು ; ಸೇವಕ ; ಆಳು : ನಂಬಿದರೂಳಿಗಿ ಎಂದು ಸಾರೆ ಬಳಿ ಕುದುರೆಯ ಕಿಳಿರಿನ ಡಂಗುರವೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೧-೮).

[ಊಳಿಗ + -ಇ$_3$]

ಊಳಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಊಳಿಕ್ಕು : "ಊಳಿಡು (ಊಳ್ + ಇಡು) ಜಂಬುಕಸ್ವನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಕರದ ಕಿಸಿಕಿಲ ಕಾಕರೋ ಬಸದಿಗಳೊಳೂಳಿಡುವ ನರಿಗಳೋ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರೊ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೩) ; ಗೋಟಿಡು, ಊಳಿಡು, ದ್ಯೂಳಿಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಪಾಶವೀತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ತೋಳಗಳೆರಡು ಊಳಿಟ್ಟುವು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೬); ನರಿ ಊಳಿಟ್ಟರೆ ನಾಗಲೋಕ ಹಾಳೆ (ಗಾದೆ). [ಊಳ್$_1$ + ಇಡು$_1$. / ತಮಿ. ಊಳೈಯಿಡು]

ಊಳು$_1$ 'ಊಳ್$_1$' ನೋ.

ಊಳು$_2$ 'ಉೞ್' ನೋ.

ಊಳು$_3$ 'ಊಳ್$_2$' ನೋ.

ಊಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಊರುವಿಕೆ. ೨. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು : ಮಣಿಗಣದೂಱಿಕೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ದೋಱಿಕೆಯ, ದೂರ್ಮಿಕೆಯ] ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತನು ರಮೆಗೆ ರಾಘವನ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೯೨).

[ಊಱು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಊಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು ; ನೆನೆಯಿಸು : ಎಕದ ಪಣ್ಣೆಲೆ ಚುಚ್ಚಲ ಶಕ್ಕೆಯುಮಿವ ತುಳಿದು ಮೂತ್ರದೊಳಗೂಱಿಟ್ಟುಂ ಯಿಕ್ಕುದಯ ಕಾಲದೊಳಗಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೨-೯೪). [ಊರು$_2$ (< ಊಱು$_3$) + ಇಡು$_1$]

ಊಱಿಸು$_1$, ಊರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚಿಸು ; ಚುಚ್ಚಿಸು; ಇರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೆಟ್ಟಿಸು : ಪಿರ್ಮೊಣಂಗಳಿಂ ತಗುಳ್ದೂಱಿಸಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩) ; ಅಸಿಪತ್ರದ ಮರಗಳನೇಱಿಸಿಯುಂ ದಸಿಯೊಳ್ ನೆಱೆದೆಡೆಗಳನೂಱಿಸಿಯುಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೯ ರ) ; ಕರಡಿಯಂ ಕವಿಸುತ್ತುಂ ಚೇಳುಗಳಿಂದೂಱಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೭ ವ). **ಊರಿಸು$_1$** : ೨. ನಡು ; ನೆಡು ; ನಾಟು : ಮನಸಿನೊಳು ಭಯ ಹೋದಿಯೂರಿಸಲು ಬೇಡ (ತುರಂಗ. ೨೯-೮೭) ; ತಗಟೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲು ಇಲ್ಲದ ನೆಲದಿ ಊರಿಸಿ (ಅರಶೋ. ೩).

ಊಱಿಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಇಱಿಸಿಕೊಳುತಂ ತುಱಿಸಿಕೊಳುತೆ ಕೊಱಯಿಸಿಕೊಳುತೆ ನೆಱೆ ಮುಱಿಸಿಕೊಳು ತೊಱಿಸಿಕೊಳುತಲೂಱಿಸಿಕೊಳುತೆ ಪರಿವುತುಂ ತೇರೈಸುತುಂ ತೆರಳುತುರುಳುತುಂ (ಸಾನಂಚ. ೪-೨೦೨ ರ). [ಊಱು$_1$ + -ಇಸು]

ಊಱು$_1$, ಊರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು; ನೆಲಸು : "ಊಱು – ಸತ್ವೇ (ನೆಲಸು)" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ನಾಟು ; ನೆಡು : ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೊತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೂಱುಗುಮೆಂದೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೯) ; ಇಟ್ಟ ವಿಭೂತಿಯಿಂ ಊಱಿದ ಯಷ್ಟಿಯ ಕೋಲಿಂ (ಸಂಬಿರ. ೬-೨೪); ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯನೂಱಿ ಕೆಡೆದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೪) ; ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮಾನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ವಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂಡಿಗೆಗೆಯಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಱಿ ವರಮೇಲುಗೆಂಡದಿ ಕರೆಯ ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೭). ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸು ; ಇಡು ; ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತೊಳಪ ಪರಿನ್ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ ತಳಮಾರೆ ತಳಮನೂಱಿ ಬೆಡಂಗಂ ತಳೆದು ತಳರ್ನಡೆ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೯). ೪. ಕಚ್ಚು : ನೊಣವು ಬೆನ್ನನೂಱಿದೊಡೆ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಯ್ದುಕೊಳ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೫೩) ; ಅಕಟ ಬೆಂಬಿಡದೂಱುವಾ ಮಹಾನೊಳವಹೋ ಅಕಟ ಅಱಿಯಟ್ಟಿ ನುಂಗುವ ಮಹೋರಗವೋ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೩೫ ರ) ; ಮುಸುಱುವ ಗುಂಗುಱೂಱುವ ಪಿಪೀಲಿಕೆ ಮುತ್ತುವ ಮಕ್ಷಿಕಂಗಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೫) ; ತೇಱೂಱಿದೊಡಾ ಚೇಳೈತನ ಬೇರನೊಂದೆ ಕಟಿಯಿಂದೀಂಟಲ್ (ಖಮುದ. ೧೧-೩೦) ; ಚೇಳುಗಳು ತಾವೆಂಟು ಸಾವಿರ ಮೇಳವಿಸಿ ಬಂದೂಱಿದಂದದಿ (ಸಂಭಪ. ೧೨-೧೯)

೫. ಆವರಿಸು : ಮಾಱಿದಾ ಪೊಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಯ ಹೇಱುಗಳ ತಂದಡವಿಯೊಳಗಿಡಲೂಱಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧). ೬. ಅಂಟಿಕೊ; ಹೊಂದಿಕೊ. ೭. ನಡೆ. **ಊರು$_1$** : ೧. ಊರಿತೆನ್ನಯ ಭೀತಿ ರಜಪೂತರೆದೆಯಲ್ಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧೧-೩) ; ನಾರಿ ಮೋರೆ ನೋಡಿ ಊರಿ ಕೂತರೆ ನೀರು ಸಿಕ್ಕೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸೂಱಿಮೊನೆಯನ್ನು ಊರುವಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನಾದರೂ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡೆನು (ಕೃವಾಲು. ೩೦೦) ; ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಅಗಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಊರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೨).

ಊಱಿತೋಱು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸು ; ಒತ್ತಿ ತೋರಿಸು : ಕರಮೊಳ್ಪಿದನಿವನೆಂದೊರ್ವರ ಶಿಷ್ಯನನೂಱಿತೋಱಿ ನುಡಿದೊಯ್ಯನೆ ಮಾಣ್ದಿರದೊಯ್ದು ದೀಕ್ಷೆಗುಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೧೦). ಊಱಿಸಾಱು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು : ಇದಂ ಪುಗಲಿಂ ಗಡಮೆಂದು ಬೇಟಕಾಱರನಿರದೂಱಿಸಾಱಿ ಜಡಿವಂ ತೆಸೆಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩) ; ಓಳಿಯೆ ಕೋಡು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ದಲೆಯೆಲ್ಲ ಮನೆಯ್ದೆದಟ್ಟೆ ಕಾಪಾಳಿಕರೂಱಿಸಾಱಿ ಪರಮಣ್ಡಳಿಕರ್ಕ್ಕಳ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೮ ; 974).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊನ್ಱು ; ಮಲ. ಊನ್ನು ; ಕೊಡ. ಊರ್ ; ತುಳು. ಊರು ; ತೆಲು. ಊನು ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್‌ಸಾನ ; ಕುವಿ. ಊಹಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಊದ್‌ನಾ]

ಊಱು$_3$, ಊರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು ; ಜಿನುಗು ; ಒಸರು : ಬೇಱೆಯುಂಟೆಂದು ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಮುಖದಿಂದಯೂಱಿ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಮಹಾಸುಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನೆಱೆ ತೋಱಿಸಲು (ವೀಶೈಪು. ೫-೩-೭). ೨. ತೇವವಾಗು; ಒದ್ದೆಯಾಗು; ನೆನೆ (ಈ). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು. 'ಊನ್ರ್' ಪರಾ. **ಊರು$_2$** : ೧. ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಂಚಲ್ಯ ಬೆರೆತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿತ್ತು (ಪ್ರಣಸ. ೩); ಊಱ್ ಒಸರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೇರು. ಊರು ಕ್ರಿಯಾಪದ. ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಊರುತ್ತದೆ (ನಮ್ಮನು. ೮೫). ೨. ಇವಂ ಸಮೂಲಂಗಳಂ ತಂದು ಸರಿಗೂಡಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಂ ಮಡಕೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಉದಕದಲಿ ಕಲಸಿ ಊರಲಿಟ್ಟು ಗುಳಿಯುನಗೆದು ಗಡಿಗೆಯಂ ಹೂಳಿ (ವಿವೈವಿ. ೯).

ಊರಲುಹಾಕು = ಊರಹಾಕು ; ನೆನೆಹಾಕು ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸು : ನೆಲ್ಲಿಕಾಯನ್ನು ಊರಲುಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಱು ; ತುಳು. ಊಱು, ಊಸು ; ತೆಲು. ಊರು ; ಕೋಲಾ. ಊಱ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಊಱ್ ; ಕುಇ. ಉರ್ಪ]

ಊಱುಂಗೋಲು, ಊರುಕೋಲು, ಊರುಗೋಲು, ಊಱುಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಊರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು ; ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, –ಬೆತ್ತ: ಈಕೊಳುಗುಳದೊಳ್ ನಿನ್ನಂಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾೞ್ಗಿಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ(ರಾಮಾಶ್ವ.೯೨-೩೦). **ಊರುಕೋಲು**: ೧. ನೀನು ನನಗೆ ಒಂದು ಊರುಕೋಲು ಆದ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತಿ (ಮುನಿಮಾ. ೫೬). **ಊರುಗೋಲು** : ೧. ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಊರುಗೋಲಿದ್ದಂತೆ (ಶೀಪ್ರಶ್ನೆ. ೪) ; ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದ ಕೊಂಬೆಗೆ ಊರುಗೋಲಾಗಿಯೂ ದೋಟಿಗೋಲಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ದೇವೀಚೌ. ೧೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಆಧಾರ; ಆಲಂಬನ: ಆತನು ನನಗೆ ಊರುಗೋಲಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ(ವಿಧಿವೈ.೯೨). ೩. ತೆಪ್ಪ ನಡೆಸುವ ಕೋಲು; ಹುಟ್ಟು : ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೊಂದೂರುಗೋಲು ಬೊಬ್ಬೆ ಹೊಡೆದವೆ ಬಾಳೆಮೀನು (ನಾಪದ. ೧೮). **ಊಱುಗೋಲು** : ೩. ಜಲಹರಿಯಿಂದೊಂದೂಱುಗೋಲು ಪೊಱಮಡಲದಂ ಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೦೫). [ಊಱು$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಊಱುಗೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊೞಿಗ, ಉಳಿಗ$_2$, ಊಳಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ ; ಸೇವೆ ; ಜೀತ : ಪೆಱರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕುವೆಂದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿಕೊಳುತ್ತುವೂೞಿಗವಾದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಝಾಳೆಯಂಗೊಳುತ್ತುಮನಿತಱೊಳಂ ತಣಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ) ; ಅಗಿದೆನಗಿಂತು ಸಂಜೆಯನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಸೂರುಳಿದಾಗಳೇಂ ಗಳೂೞಿಗವೆಲೆ ಕೆಂಡಪೊೞ್ತು ಗುಣದಿಂ ನಿನಗೊಲ್ದುದು ಮಾತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೫೬). **ಉಳಿಗ$_2$** : ಬಿಡದಿ ಉಳಿಗದ ಲಿಂಗಣ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೮-೩೫ ; 1087); ಮಲಪ್ಪಣಗಳ ಉಳಿಗದ ಚಿಕಣ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮೩-೩೦; 1529); ನನ್ನ ಹಯ್ದನಿಗೆ ಉಳಿಗಕ್ಕೆ !—ಉಹುಂ, ನಾನೊಲ್ಲೆ(ಚಿಟ್ಟೆಅ. ೧೪೨-೧೪). **ಊಳಿಗ** : ದನಸರ ಊಳಿಗಂ ನಿಕೆವಟು ಕೊಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೩೮ ; 692) ; ಲೋಭಮೋಹಂಗಳೂಳಿಗವಲ್ಲಿ ಮದದ ಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ಸರದ ವಾಯುವಲ್ಲಿ (ನಂಬಿರ. ೧-೬೨) ; ಆ ದೇವರುಗಳ ಊಳಿಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೨೬ ; 1261) ; ಏಳನೆಯ ದಿವಸದ ಮಹಾರಥರೂಳಿಗವು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೫) ; ಸರಸ್ವತಿಯ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳುಗಳ ಎಣಿಕೆಯಿರಬಹುದೆ ? (ಜೀವಸಾ. ೪೭).

ಊಳಿಗದವ = ಕೆಲಸದವನು; ಸೇವಕ; ಆಳು : ಇಂದುಧರ ಪಂಪಾಪುರೀಶನೂಳಿಗದವರ್ಬೆರಸದಂ ಕೊಂಡು. . . ವಿಜ್ಞಾಪಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೭) ; ಶಿವ ನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲ ಕಾದಿಹ . . . ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ನಿನ್ನೂಳಿಗದವರಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೨೦-೪೫) ; ಊಳಿಗದವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿಯುಳ್ಳರದರಿಂದ ಕೇಳಿದರರಸನಾಜ್ಞೆಯನು (ಭರಚ. ೩-೧೪). ಊಳಿಗದವಳು = ಕೆಲಸದವಳು ; ಸೇವಕಿ : ಗಿಣಿಯನ್ನು ಸಂಚಿಯೂಳಿಗದವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು (ವಚಕಾ. ೨-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊೞಿಯ ; ತುಳು. ಊಳಿಗ ; ತೆಲು. ಊಡಿಗ, ಊಡಿಯ]

ಊೞಿಗಗುವರ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಮಗ; ದಾಸನ ಕುವರ: ಊೞಿಗಗುವರನ ನುಡಿಗೇಳ್ದಾಲೋಚಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೬).

[ಊೞಿಗ + ಕುವರ$_2$]

ಋ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಏಳನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಋಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಋ ೠ (ಶಮುದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಋಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಋ. 'ಋಕಾರಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಋ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಋಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು . . . ಋಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಪಿತೃ, ಸವಿತೃ, ನಪ್ತೃ (ಶಮುದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಋಕಾರ + ಅಂತ₂]

ಋಕ್ಕು (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರ; ಋಗ್ವೇದದ ಮಂತ್ರ: ದ್ವಿತ್ವದಿಸುತ್ವಮಕ್ಕುಂ; ವಾಕ್ಕು, ದಿಕ್ಕು, ತ್ವಕ್ಕು, ಋಕ್ಕು (ಶಮುದ. ೮೬ ಅಡಿಟ). [< ಸಂ. ಋಚ್]

ಋಕ್ಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಋಗ್ವೇದದ ಛಂದಸ್ಸು: ಕಣ್ವರು–(ಋಕ್ಛಂದಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಸುವರು) (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೨೦). [ಸಂ. ಋಕ್ಛಂದಸ್ (ಋಚ್ + ಛಂದಸ್)]

ಋಕ್ಥ (ನಾ). ೧. ಆಸ್ತಿ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೨. ಹಣ: "ದ್ಯುಮ್ನಂ . . . ಋಕ್ಥಂ . . . ಹಿರಣ್ಯಂ, ವಸು, ವಿಭವಃ—ಈ ೧೫ ಒಡಮೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೦). [ಸಂ.]

ಋಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿ: "ಋಕ್ಷಃ . . . ಭಲ್ಲೂಕಃ – ಈ ೫ (ಕರಡಿ)" (ಹಲಾಯು. ೩೮–೭೫); ಕಾನನಂ ಮನುಜ ಖೇಚರ ಗೋಚರಮಲ್ತು ಋಕ್ಷ ಶಾರ್ದೂಲ ಮದೇಭ ಸಿಂಹ ಶರಭಾಕುಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೯೩); ಋಕ್ಷ ವಾನರ ಕುಲದ ವಿವಿಧ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರ: "ಭಂ, ನಕ್ಷತ್ರಂ . . . ಋಕ್ಷಂ, (ತಥಾ) ಉಡು – ಈ ೯ ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦–೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಿಲಮರ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೫. ಏಳು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ: "ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ, ಮಹಾಶ್ವೇತಾ, ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ – ಈ ೩ ಕರೀನೆಲಗುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ (ಋಕ್ಷ + ಗಂಧಿಕಾ)]

ಋಕ್ಷಗಂಧೆ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೆಸೊಪ್ಪು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಋಕ್ಷಗಂಧಾ]

ಋಕ್ಷನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ದೊಡ್ಡ ಕರಡಿ: ಹರಿಯ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಸಿರಿಗೆ ಭಾಜನವಾಯಿತಮಮಾ ತರುಚರೇಂದ್ರರು ವಿದಿತ ರಾಕ್ಷಸ ಋಕ್ಷನಾಯಕರು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೧೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಋಕ್ಷ + ನಾಯಕ]

ಋಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). = ಋಕ್ಷನಾಯಕ ೨. 'ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ' ಪರಾ. [ಋಕ್ಷ + ಪತಿ₂]

ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ ನಿಟಿಲಾಕ್ಷ ಹರಿಗರ್ಭನುತ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ . . . ರಕ್ಷಿಪುದು ಸಂಗಮೇಶ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೪–೧). [ಋಕ್ಷಪತಿ + ಜೂಟ₂]

ಋಕ್ಷಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಋಕ್ಷ + ಭಲ್ಲ]

ಋಕ್ಷಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿದ. ೨. ಕರಡಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಜಿಂಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. ೪. ದಿಂಡಲ ಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ೧, ೨, ೩, ೪: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಗಗನ ಮಂಡಲದಂತೆ ಋಕ್ಷಾಕೀರ್ಣಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಋಕ್ಷ + ಆಕೀರ್ಣ]

ಋಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಋಕ್ಷ + ಈಶ]

ಋಗ್ವೇದ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ವೇದವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೯). [ಸಂ. (ಋಚ್ + ವೇದ)]

ಋಗ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಪೌರಾಣಿಕರ ಬಲಭದ್ರ ಹೆಗಲ ವಿಶ್ವಣ್ಣಗಳು ಋಗ್ವೇದಿಗಳ ಸಿಂಗರಿ . . . ಪುರೋಹಿತ ಸಾಯಿದೇವಗಳು (ಬಸಪು. ೫೬–೪೧). [< ಸಂ. ಋಗ್ವೇದಿನ್]

ಋಙ್ನಿಕಾಯ (ನಾ). ಋಕ್ಕುಗಳ ಸಮೂಹ,—ಗುಂಪು: ಸಲೆ ಯಜುರಂಗದಿಂದಭಿನಯಂಗಳನುನ್ನತ ಋಙ್ನಿಕಾಯದಿಂ ನೆಲೆವಡೆದಿರ್ಪ ಶಬ್ದತತಿಯಂ . . . ಕೂಡೆ ಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ಬಿದಿ ನಾಟ್ಯವೇದಮಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧–೮). [ಸಂ. (ಋಚ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಋಚ, ಋಚೆ (ನಾ). ೧. ವೇದಮಂತ್ರ; ಋಕ್ಕು: ಸಾಮಂತಚೂಡಾಮಣಿಯನೆಯ್ದೆವಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ವೇದಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಋಚಂಗಳಂ ಪೇಟ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೦ ವ). ೨. ಋಗ್ವೇದ. **ಋಚೆ**: ೧. ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸೆ ಪಾಡುವ ಮಂಗಳರವಂಗಳುಮೋದುವ ಋಚೆಗಳುಂ ಪರಸುವ ಪರಕೆಗಳುಮೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೬ ವ); ಋಗ್ವೇದದ ಋಚೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋಭಗಳೆಂಬ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲಂಕಾರಪೂರಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲಾದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೬). [ಸಂ. ಋಚ್]

ಋಚೀಷ (ನಾ). = ಋಜೀಷ ೧. [ಸಂ.]

ಋಚೆ 'ಋಚ' ನೋ.

ಋಜೀಷ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟುಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ, ಹಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವ ಬಾಣಲಿ ಮುಂತಾದುದು: "ಋಜೀಷಂ, ಪಿಷ್ಟಪಚನಂ – ೨ ಬಾಣಲಿ, ಗಾರಿಗೇಮುಚ್ಚಳ, ಕಡುಬುಮುಚ್ಚಳ, ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ಬಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕ. [ಸಂ.]

ಋಜು (ಗು). ೧. ನೇರವಾದ; ಸರಿಯಾದ. 'ಋಜುಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. ೨. ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ: ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಋಜುವಾಗಿ ಗೌರವವಾಗಿದ್ದನು (ದಾದಾಸ. ೧೧); ಆಗಿನ ಜನದ ಆಶಿಗಳೂ ಆಲೋಚನೆಗಳೂ ಋಜುವಾಗಿ ಸುಗಮವಾಗಿದ್ದುವು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೯). 'ಋಜುದೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ಸರಳವಾದ; ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ನೇರವಾದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಸರಸಮೃಜುವೀರನೆಂದಾ ತರುಣಿಯನೊಸೆದಿತ್ತಂ (ಶಮುದ. ಸ. ೭೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. [ಚಿತ್ರಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದ ನೇರನೋಟ; ಪಂಚವಿಧ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು: ಕೆಲರಾಗಳ್ ಋಜುವಿಂದಮರ್ಧಋಜುವಿಂದಂ ಸಾಚಿಯಿಂದಂ ಕೆಲರ್ ಪಲವುಂ ಭಂಗಿಯಿನಿರ್ದು ಜಾನಕಿಯ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೬೫). [ಸಂ.]

ಋಜುತೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿರುವ ಗುಣ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಒಡೆಯನೆಂದೋ ಬಂದು ಕೇಳ್ವನದಕುತ್ತರವ ಕೊಡಬೇಕು ತಾನೆನುವವೊಲು ಋಜುತೆಯಿಂದ ಒಡಲ, ಜಾಣಿನ, ಜೀವಶಕ್ತಿಗಳನೆಲ್ಲವನು ಮುಡುಪು ಕೊಟ್ಟನು ಭರತ (ಮಂಕುಕ. ೭೦೭). [ಸಂ. ಋಜುತಾ]

ಋಜುತೆವೆರು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗು: ಇಂದೊ ನಾಳೆಯೊ ಎಂದೊ ಗೆಲ್ಲದಿರ್ಪುದೆ ಋತಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಋಜುತೆವೆತ್ತು? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೨-೧೩೩). [ಋಜುತೆ + ಪೆರು (< ಪೆಜ್ಜು$_1$)]

ಋಜುತ್ವ (ನಾ). = ಋಜುತೆ: ಈ ತೆಜದಿಂದನುಗ್ರಹಂ ಮಾಡುವುದರ್ಕೆ ದೇವಿಯರದೊಂದು ಋಜುತ್ವಮೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಋಜುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿ: ಋಜುದೃಷ್ಟಿ ದೊರೆಕೊಳಲ್ ಮೂರು ಯುಗಗಳ್ ಕಳೆದು ಕಲಿಕಾಲ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಅಮತಂ. ೧೨). [ಋಜು + ದೃಷ್ಟಿ]

ಋಜುದೇವತೆ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಶತಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಕಾಲ ಋಜುದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಹೊಂದಿ(ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೧). [ಋಜು + ದೇವತೆ]

ಋಜುಭೇದ? (ನಾ). ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ(?): "ಕುಳಿರ್ - ಋಜು [ಪಾಠಾಂ. ರಜ್ಜು, ರುಜ]ಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು), ಹೈಮೇಜ (ಶೀತಳವಾಗು)" (ಶಮಧಾ). P ಇದು ಮಿಥ್ಯಾ ಶಬ್ದವಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ "ಕುಳಿರ್ — ಶೈತ್ಯಾಸಂದಿ ರುಜಾಭೇದೇಷು" ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಋಜು + ಭೇದ]

ಋಜುಮತಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಋಜುವಾದ ಬುದ್ಧಿ: "ಋಜುಮತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮನೋಗತಾವಕ್ರವಾಕ್ಕಾಯ ಮನಃಕೃತಾರ್ಥಮಂ ಅಜಿಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೯); ಕ್ರಮದಿಂ ಋಜುಮತಿಯುಂ ವಿಪುಲಮತಿಯುಮೆಂದದಱ ಭೇದಮಿರ್ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೫೭). ೨. ಋಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. [ಋಜು + ಮತಿ]

ಋಜುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸರಳಸ್ವಭಾವ; ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ದಾರಿ, —ರೀತಿ: ಪಿರಿಯಾತಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಋಜುಮಾರ್ಗವೃತ್ತಿಯುಂ ತಳೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ); ಅವನ ಭಾವನಾ ಪ್ರವಾಹವು ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಋಜು + ಮಾರ್ಗ]

ಋಜುರೇಖೆ (ನಾ). ಸರಳವಾದ ರೇಖೆ: ಸ್ಥಾನನಿರ್ದೇಶಕ ಅಕ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಯಾವ ಬಿಂದುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಎಳೆದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಧಿಸುವ ಋಜುರೇಖೆ (Ordinate. ಇಂಕನಿ). [ಋಜು + ರೇಖೆ]

ಋಜುರೋಹಿತ (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ಇಂದ್ರನ ಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರನಬಿಲ್ಲು ಋಜು(ವಾದುದು)ರೋಹಿತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೭); "ಐರಾವತಾಭ್ರಮಾತಂಗಮೆನೆ ಸುರರಾಜನೈರಾವತಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ . . . ಆತನ ಬಿಲ್ಲು ಋಜುರೋಹಿತಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೩). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು: ಅಂತಾ ಋಜುರೋಹಿತಂ ತಿರೋಹಿತಮಾಗೆ . . . ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಗಿದುವೆ ನಿದರ್ಶನಮೆಂದು ಆತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೫೧ ವ). [ಋಜು + ರೋಹಿತ]

ಋಜುಲಂಬಿ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯ ಬಿದ್ದಿರುವ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಋಜುಲಂಬಿನ್]

ಋಜುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ನಡತೆ: ರೋಹಿಣಿ . . . ಆತ್ಮವಲ್ಲಭನೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಮಹತ್ತ್ವಮಂ ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಚರಣಮಂ ಋಜುವೃತ್ತಿಯನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೊಂದುಮನೆಂದಳಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೭). [ಋಜು + ವೃತ್ತಿ$_2$]

ಋಜೂಕರಣ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಸರಿಪಡಿಸುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಋಜ್ವಾಗತ (ಗು). ೧. ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ. ೩. [ಚಿತ್ರಶಾ] = ಋಜು ೫: ಎಸೆಗುಂ ಋಜ್ವಾಗತಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಮಳವಟ್ಟರ್ಧ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟರ್ಧ] ಋಜ್ವಾಗತಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ ಪಾರ್ಶ್ವಾಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೫); (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೮ ನೋ). [ಋಜು + ಆಗತ]

ಋಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲ; ಕಡ: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಸುತರ ಮಾಱಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಋಣವನುತ್ತರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅವನ ಋಣವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತೀರಿಸಲಿ? (ತೇಮೋಡ. ೨೫). ೨. ದುರ್ಗ; ಕೋಟೆ. ೩. ನೀರು: "ಋಣವೆಂದರೆ ಸಾಲಕ್ಕೂ ದುರ್ಗ ಭೂಮಿಗೂ ನೀರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಹೊಸುಗ. ೨೧). ೪. (ಅಲಂ) ಹಂಗು: ಅವನ ಋಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೫. (ಅಲಂ) ಉಪಕಾರ. ೬. [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ. 'ಋಣಚಿಹ್ನೆ' ನೋಡಿ.

ಋಣತೀರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು, — ಹಿಂದಿರುಗಿಸು: ಧಣಿಯ ಋಣತೀರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಋಣಹರಿಸು = ಋಣ ತೀರಿಸು (ಕಿ). ಋಣಹೊರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ಹೊರಿಸು, —ಹೇರು: ದಾಯಾದಿಗಳು ನನಗೆ ಋಣ ಹೊರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಋಣಹೊರು = ಸಾಲ ಹೊತ್ತುಕೊ: ನಾನು ಕುಟುಂಬದ ಋಣ ಹೊತ್ತಿದ್ದೇನೆ(ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಋಣಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಕಡಕೊಡು: ಉಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಋಣಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೭). [ಋಣ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಋಣಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಋಣಗಾರನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವೆ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಋಣಗೂಳು (ನಾ). ಹಂಗಿನ ಅನ್ನ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ಆಹಾರ: ನಾನೇನು ಇವರ ಮನೆಯ 'ಋಣಗೂಳು' ತಿನ್ನಲು ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾವ. ೧೬೨). [ಋಣ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಋಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಣೆ '-': ಈ ದೂರಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಇದ್ದರೆ ಧನಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು; ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರೆ ಋಣ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಭೌತವಿ. ೧೬೨). 'ಧನಚಿಹ್ನೆ' ನೋಡಿ. [ಋಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಋಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಋಣಗಳು; ದೇವಋಣ, ಪಿತೃಋಣ, ಋಷಿಋಣ — ಎಂಬ ಮೂರು ಋಣಗಳು: ಕರುಣಿಸೆಲೆ ವಿಪ್ರ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ ನಾಂ ತರುಣಂ ಸುಪುಷ್ಟವಪು ತುಷ್ಟಿ ಮೃಗಪತಿಗಾಗದಿರದು ತಾತನ ಋಣತ್ರಯಕೆ ಹಱಿವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೮). [ಋಣ + ತ್ರಯ]

ಋಣನಿಧಾನ (ನಾ). "ತನಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ನಿಧಾನ; ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಮಹಾದೇ. ಕೋಶ); ಮಱಿದೊಱಗಿ ಕನಸ ಕಂಡೇಳುವಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಹೆಣ ಎದ್ದಿತ್ತು ತನ್ನ ಋಣನಿಧಾನ ಎದ್ದು ಕರೆಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೨೫೦). [ಋಣ + ನಿಧಾನ]

ಋಣನಿಬದ್ಧ (ನಾ). ಋಣದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನು; ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದವನು: ದುಷ್ಕರ್ಮಶೇಷದ ಋಣನಿಬದ್ಧರು ಕಂಡು ಮಾಡುವುದೇನು ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೮). [ಋಣ + ನಿಬದ್ಧ]

ಋಣಪಾತಕ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ತೀರಿಸದ ಪಾಪಿ; ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು: ಆ ಋಣಪಾತಕ ಇನ್ನೂ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸಂ. ೭೮). [ಋಣ + ಪಾತಕ]

ಋಣಬಾಧೆ (ನಾ). ಕಡದ ಬಾಧೆ; ಸಾಲದ ಬಾಧೆ: ಋಣಬಾಧೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗದ ಹೊರತು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + ಬಾಧೆ]

ಋಣಭಯ (ನಾ). ಕಡದ ಭಯ; ಸಾಲದ ಅಂಜಿಕೆ: ಎಲ್ಲಿಹುದು ಋಣಭಯವು ಮನುಜರೊಳಲ್ಲಿಹುದು ದೇವಾಂಶ ನಿಜವಾಗೆಲ್ಲಿಹುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಬಳಿಕಲ್ಲಿಹುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩೦). [ಋಣ + ಭಯ]

ಋಣಭಾರ (ನಾ). ಕಡದ ಹೊರೆ; ಸಾಲದ ಹೊರೆ: ಆ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಋಣಭಾರದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೫). [ಋಣ + ಭಾರ]

ಋಣಮುಕ್ತ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ತಂದೆ ತನಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಋಣಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೧); ಸಾಲ ತೀರಿಸಿ ಋಣಮುಕ್ತನಾದೆ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + ಮುಕ್ತ]

ಋಣಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ (*). [ಋಣ + ಮುಕ್ತಿ]

ಋಣಮುಕ್ತೆ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವಳು: ಆರ್ಯನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಈಕೆ ಈಗ ಋಣಮುಕ್ತೆಯಾದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೧೬–೨೪). [ಋಣ + ಮುಕ್ತೆ]

ಋಣವಿದ್ಯುತ್ತು (ನಾ). ರಾಳ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು: ವಲ್ಕನೈಟ್ ಅಥವಾ ಗಂಧಕ ಅಥವಾ ಕರೋಬಾಮಣಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಬರುವ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗೆ ಋಣವಿದ್ಯುತ್ತೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೨೩). [ಋಣ + ವಿದ್ಯುತ್ತು]

ಋಣವಿಮೋಚನೆ (ನಾ). = ಋಣಮುಕ್ತಿ (*). [ಋಣ + ವಿಮೋಚನೆ]

ಋಣವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಲದ ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ದರಿ ವ್ಯಾಪಾರ (ಉಕ). (Credit transaction. ಪಾರಿನಿ. ೨೪). [ಋಣ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಋಣಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "(ವ್ಯವಕಲನ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ) ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಖ್ಯೆ, ಋಣಸಂಖ್ಯೆ; ಕಳೆಯಬೇಕಾದ್ದು" (Subtrahend. ಇಂಕನಿ). [ಋಣ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಋಣಸಂಬಂಧ (ನಾ). = ಋಣಾನುಬಂಧ ೨: ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವೆನ್ನಿರಯ್ಯ ರಾಶಿ ಕೂಟ ಋಣಸಂಬಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಋಣಾನುಬಂಧ]ವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೩); ಸಂಧಿಯಲಿ ನಮ್ಮವನಿ ಋಣಸಂಬಂಧವುಂಟೇ ಬರಲಿ ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೭). [ಋಣ + ಸಂಬಂಧ]

ಋಣಸೂತಕ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ, —ವೈಲಿಗೆ: ಹೆತ್ತ ಸೂತಕ ಹತ್ತು ದಿನಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಮೃತ್ಯುಸೂತಕವು ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಕೆ ಮತ್ತೆ ಋಣಸೂತಕವು ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರಕೆ (ಕಎಪು. ೨೩). [ಋಣ + ಸೂತಕ]

ಋಣಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು; ಸಾಲಿಗ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. ೧, ೨: "ಉತ್ತಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಈ ಇಬ್ಬರು ಋಣಸ್ಥರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಋಣಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ ಬಗೆಹರಿ, —ತೀರು: ಇಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅವರ ಋಣಹರಿಯಿತು (ನೀತಿಚಂ. XI, ೧೯). [ಋಣ + ಹರಿ$_1$ (< ಪಜಿ$_1$)]

ಋಣಾತೂರ್ಯ (ನಾ). (?): ಕ್ರಿಯನರಿದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಋಣಾತೂರ್ಯ ಮುಖ್ಯತೂರ್ಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಾತೂರ್ಯವೆಂಬ ಮೂಜು ಮಾಟವ ಕಂಡು . . . ಮಾನ್ಯರ ಇರವನಜಿತು ಕೂಡುವಲ್ಲಿ ಇಂತೀಭಾವ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೬–೪೫೬). [?]

ಋಣಾದಾನ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವುದು. [ಋಣ + ಆದಾನ]

ಋಣಾನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲದ ಸಂಬಂಧ; ಹಿಂದಿನ ಕಡದ ನಂಟು. ೨. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಬರುವ ಬಾಂಧವ್ಯ, —ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧ, —ಆತ್ಮಸಂಬಂಧ: ಅವರ ಸ್ವಯಂಕಲ್ಪಿತ ಬಂಧುತ್ವ ರಕ್ತಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಋಣಾನುಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೧); ಯಾವುದೋ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಋಣಾನುಬಂಧವೊಂದು ತನ್ನನ್ನು ಈ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೦೧). [ಋಣ + ಅನುಬಂಧ]

ಋಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಶನಿಗೃಹದೊಳ್ ಬುಧನಿರೆ ಋಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಣ] ಧನಹೀನಂ ಶಿಲ್ಪಿ ಶಾಸನಾರ್ಥಿ ಪರಪ್ರೇಷ್ಯನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೫); ಋಣಿಗಳ್ನೆಸಲೆ ತನೂಭವರ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಋಣಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫–೫೬೨). ೨. (ಆಲಂ) ಹಂಗಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ತಾನು ಹಿಂದಿನವರಿಗೆ ಋಣಿಯೆಂದೂ, ಮುಂದಿನವರಿಗೆ ಗಣಿಯೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು (ಪಂರಾಮಾ. ಸಂಗ್ರಹ. ಪೀಠಿಕೆ XCIV). 'ಚಿರಋಣಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಋಣಿನ್]

ಋತ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯ: "ಋತಂ, ಸತ್ಯಂ, ಸಮೀಚೀನಂ, ಸಮ್ಯಕ್, ತಥ್ಯಂ– ಈ ೮ ಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩); ಋತನೊಂದೆ ಗೆಲ್ಲುವುದು, ಅನೃತವಲ್ತು (ಹೊಂಗಳು. ೩೮–೧೫); ಸ್ಮಿತವಿರಲಿ ವದನದಲಿ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಿರಲಿ ಹಿತವಿರಲಿ ವಚನದಲಿ ಋತವ ಬಿಡದಿರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೭೨೪); ಗೆಲ್ಗೆ ನಿರುತಂ ಋತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪–೧೬೮). ೨. ಧರ್ಮ; ನ್ಯಾಯ: ಇದರಿಂದ ಋತವನ್ನು ಮೀರಿದನೆಂಬಂತೆ. . . ಆಗಿ ಸ್ವೂಸನ ವೈರವೈಷಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ಪೀಠಿಕೆ. XXIX). ೩. ಪೂಜಾರ್ಹ; ಗೌರವಾರ್ಹ. ೪. "ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೫. ತೇಜಸ್ವಿ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ನೀರು. ೮. ಚಂದ್ರ. ೯. ಹಂಸ. ೧೦. ಮುನಿ; ಯತಿ. ೧೧. ಕತ್ತಲೆ: "ತರಣಿ ಮರಾಳ ಚಂದ್ರ ಮುನಿ ಕತ್ತಲೆ ವಾರಿ ಋತಾ [ಪಾಠಾಂ. ವೃದಾ]ಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಋತಂಭರ (ನಾ). ಸತ್ಯಶೀಲ; ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಋತಂಭರೆ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಜ್ಞೆ: ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿನಿಯಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಋತಂಭರಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ತಾರಕಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ವಿಶ್ವವನ್ನುನ್ಮೀಲಿಸುವ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿರುವಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೫). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು; ಮಧುಮತಿ: ಒಂದನೆಯ ಮಧುಮತಿಯೇ ಋತಂಭರಾ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ. ಋತಂಭರಾ]

ಋತಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ: ಕವೀಂದ್ರಮತಿ ಲೋಕದೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಋತಕಲ್ಪನಾ ಮೂರ್ತಂಗಳಂ, ಭಾವಚರ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪–೮೫). [ಋತ + ಕಲ್ಪನೆ]

ಋತಚಿತ್ತು (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ: ನಿನ್ನ ಋತಚಿತ್ತನೆಮಗೆ ಕೃಪೆಯಿತ್ತು ಕಾಯಿ ದಿವ್ಯವಾತೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೫–೩೬). [ಸಂ. ಋತಚಿತ್ (ಋತ + ಚಿತ್)]

ಋತಜುಷ್ಟ (ಗು). ಸತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಋಜುವಾದ: ಸುಪ್ತಿಯೊಳು ಭವವಿಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನದೊಳು ಋತವಿಲ್ಲ ಜಾಗರದಿ ಋತಜುಷ್ಟಭವವೇಳ್ವುದು (ಮಲೆದೇ. ೪೬–೨). [ಋತ + ಜುಷ್ಟ]

ಋತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಋತದರ್ಶಿ ತಾಂ ನುಡಿದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮುಂ, ಸಮಹೃದಯ ಸಂವೇದ್ಯಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೦–೫೦೦). [< ಸಂ. ಋತದರ್ಶಿನ್]

ಋತಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಸ್ವಭಾವ, —ಪ್ರಕೃತಿ: ನಿನ್ನೊರ್ ತಪಃಶಕ್ತಿ, ಪೇಳ್ ಚಲಿಸಲಾರದೆ ಋತಪ್ರಕೃತಿಯಂ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭–೧೮೧). [ಋತ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಋತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಜಗದ್ಧಾರಕವಾದ ಋತಮಾರ್ಗದ ಅನುಸರಣೆಯೇ ಅನ್ನದಾಯಕವಾದದ್ದು (ಋಕ್ಸಾರ. ೩೩೪). [ಋತ + ಮಾರ್ಗ]

ಋತವಚನ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ನುಡಿ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ: ಯತಿಪತಿ ಮುಖಾರವಿಂದೋದ್ಗತ ಋತವಚನಂ ಸ್ವಕೀಯ ಹೃದ್ಗೋಚರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೧೨). [ಋತ + ವಚನ]

ಋತವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಋತವಚನ: ಅನುಪಮ ವಿಕ್ರಮುಕ್ರಮುಮುದಾರಗುಣಂ ಋತವಾಕ್ಯಮೆಂಬ ಪೆಂಪೆನಲಿವು ಮೂಜಿ ನಾಲ್ಕೆಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೩). [ಋತ + ವಾಕ್ಯ]

ಋತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಬಲ: ಸತಿಯ ಮೇರುಕಂಪನಕಾರಿ ಸುವ್ರತದ ಋತಶಕ್ತಿಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದಪೆನಕ್ಕ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೮–೩೦೩). [ಋತ + ಶಕ್ತಿ]

ಋತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗ. ೩. ನಿಂದೆ. ೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಋತು (ನಾ). ೧. ಎರಡೆರಡು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲದ ಅವಧಿ; ವಸಂತ ಗ್ರೀಷ್ಮಮುಂತಾದ ಆರುಋತುಗಳು: "ಸಂದ ದಿನ ಮೂವತ್ತು ಮಾಸ ಮದುವೆರಡಾಗಲೊಂದು ಋತುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೧–೧೦); ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷ ದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನನ್ಯಾಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೨); ನೋಂಪಿ ಋತು ಮಹೋತ್ಸಾಹದೊಳಂ ಪಸದನದೊಳಮೊಡಗೂಡುವುದಸಿಯಳ ಸೂಳಲ್ಲದೆನ್ನದೆಂದು ಚದುರಂ (ಮದತಿ. ೮–೬೬). 'ಷಡೃತು' ಪರಾ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಟ್ಟು; ರಜಸ್ಸು: "ಕಾಂತೆಯರು ಪೊಜತೊಲಗೆ ಋತುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೪); "ಕಾಲವಿಭೇದಮುಂ ಸತಿಯ ಸೂತಕಮುಂ ಋತುವಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೪). ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: "ಖರ, ದ್ರವ್ಯ, ಋತು... ಇಂತಿನಿತುಂ ೬ ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦); "ಋತು ರಸ ಖರಮುವಾಜು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩–೮). ೪. [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಋತುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಋತುಗಳ ಕಾಲ: ಋತುಕಾಲವನಜಿತು ವಿಷಮ ತಪವ ನೆಗಳ್ದನಿಳೇಶ್ವರಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೨–೬ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟಾಗುವ ಕಾಲ.

ಋತುಕಾಲನಿಯಮ = ಋತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸಂಭೋಗಮಾಡುವುದರ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ: ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಋತುಕಾಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಾಗಿ ಆರನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಪ್ರಮಾಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೩). [ಋತು + ಕಾಲ$_1$]

ಋತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗು; ಮುಟ್ಟಾಗು; ಹೊರಗಾಗು: "ಋತುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಪಡೆದ, ಪಡೆವ]ವಳ್ ನಗ್ನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯–೨). [ಋತು + ಕೊಳ್$_1$]

ಋತುದಾನ (ನಾ). ಋತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಪತ್ನಿಗೆ ಸಂಭೋಗಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ಈ ತರಳೆಗಿಂದು ಋತುದಾನಮಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಪಾತಕಂ ತನಗಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೨೧). [ಋತು + ದಾನ]

ಋತುಧರ್ಮ (ನಾ). ಋತುವಿನ ನಿಯಮ, —ಸ್ವಭಾವ: ನೊವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ನೆಗಡಿ ಭೇಟಿ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ಋತುಧರ್ಮವೇ ಬದಲಾದಂತೆ ಆತಂಕಪಡುವವರೂ ಉಂಟು (ನಂಟರು. ೩೬). [ಋತು + ಧರ್ಮ]

ಋತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: "ವಾಯುಗುಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ದೃಶ್ಯಗಳು ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳು ಆವರ್ತವಾಗುವ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಋತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ" (Phenology. ಇಂಕನಿ). [ಋತುಧರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಋತುಪ್ರತಾನ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಸಮೂಹ: ಆಕೆಯಂ ನೋಡಿ... ಬಸಂತದೊಳ್ ಬಂಬಲ್ದಗುಳ್ದ ಮದನಮದಾನೇಕಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಳೀಕೆಯೆಂದು ಋತುಪ್ರತಾನಾವಯವಂಗಳನೆ ವಿದೂಷಕಂ ಮದೋಪಕ್ರಮದನುಕ್ರಮುಂಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೮ ವ). [ಋತು + ಪ್ರತಾನ]

ಋತುಭೇದ (ನಾ). ಋತುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ಭೂಮಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಚಲನೆಗಳಿವೆ... ಸೂರ್ಯನನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಲ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತದೆ; ಇದರಿಂದ ಋತುಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೧). [ಋತು + ಭೇದ]

ಋತುಮತಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದವಳು; ಮುಟ್ಟಾದವಳು; ಹೊರಗಾದವಳು: ನಾರಿ ಋತುಮತಿಯೆಂದಡೆಯು ಸುಲಿ ಸೀರೆಗಳನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೮). [ಸಂ. ಋತುಮತೀ]

ಋತುಯಾಪನ (ನಾ). ಋತುವಿನ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ: ಫಾಲ್ಗುಣ ಋತುಯಾಪನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಪೀತ ಉತ್ತರೀಯ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೭). [ಋತು + ಯಾಪನ]

ಋತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಋತುಗೊಳ್: "ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾ ಕೂಸು ವರ್ಜೆ ಋತುವಡೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡ]ವಳ್ ನಗ್ನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯–೨). [ಋತು + ಪಡೆ$_1$]

ಋತುವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗು; ದೊಡ್ಡವಳಾಗು: ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಘೃತ... ಸೇವಿಸೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರಂ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ದೇಹಪುಷ್ಟಿಯಹುದು ದಿನ ಮೀರಿ ನೆರೆಯದ ಕನ್ನೆಯರು ಸೇವಿಸೆ ಋತುವಹರು (ಸಕವೈ. ೧೨೫). [ಋತು + ಆಗು$_1$]

ಋತುವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತುಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಇದು ರಿ[ಋ]ತು ವಿಮಾನಮಂ ತನ್ನುದಗ್ರಚೂಳಿಕೆಯೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿರೆ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿದು ನಿಚ್ಚಣಿಗಿಪ್ಪವೊಲಿರ್ದುದಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೨–೩೧); ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಋತುವಿಮಾನಂ ನಡುವಾಗೆ ಸಂಖ್ಯಾತಾಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂಗಳ್... ವಿಮಾನಂಗಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೬೦ ವ); ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿ[ಋ]ತುವಿಮಾನಮಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೮; 1085); ಇದು ಋತು [ಪಾಠಾಂ. ರುತು, ರಿತು] ವಿಮಾನಮೋ ಮೇಣಿದಹೀಂದ್ರನ ರುಂದ್ರ ರಮ್ಯ ಹರ್ಮ್ಯಮೊ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೪). [ಋತು + ವಿಮಾನ]

ಋತುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಋತುಚಕ್ರ (೬). [ಋತು + ವೃತ್ತಿ₁]

ಋತುಶಾಂತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಾದಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ಕರ್ಮ: ಅವಳು ತವರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಅನಂತರ ಋತುಶಾಂತಿಯಾಯಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩೨). [ಋತು + ಶಾಂತಿ]

ಋತುಸಮಯ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗುವ ಸಮಯ; ಮುಟ್ಟಿನ ದಿನ: ಸತಿಗೆ ಷೋಡಶದ ಋತುಸಮಯಮೇಕಾದಶೀವ್ರತಮುಲಂಘ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿನಿತೊಂದು ದಿನಮೆ ಸಂಗತಮಾಡೊಡೆಂತು ಕರ್ತವ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೨೦). [ಋತು + ಸಮಯ]

ಋತುಸಾರ್ವಭೌಮ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, —ಒಡೆಯ; ವಸಂತ: ವಸಂತಂ ಋತುಸಾರ್ವಭೌಮ ವಿಭವಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತದೇಂ ಬಂದುದೋ (ಚಂಪ್ರಪು. ೬–೩೭). [ಋತು + ಸಾರ್ವಭೌಮ]

ಋತುಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಋತುಸ್ನಾನಮಾಡಿದವಳು: ಎಳೆವೆಣ್ಣಜು ದಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿ ತಿಂಗಳ ಬಾಣಂತಿ ಋತುಸ್ನಾತೆ ಮುಳಿಸು ತಿಳಿದ ಕೋಮಲೆ (ಜನವ. ೬–೪೭); ಸುಧನ್ವಂ ಋತುಸ್ನಾತೆಯಂ ಮಿಾಜದೊಡ ಗೂಡಿ ತನ್ನಿಯಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸಮರಕನುವಾಗುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೨೬). [ಋತು + ಸ್ನಾತೆ]

ಋತುಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. [ಋತು + ಸ್ನಾನ]

ಋತುಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು: ಋತುಸ್ರಾವ (Catamenia. ಇಂಕನಿ). [ಋತು + ಸ್ರಾವ]

ಋತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಋಕಾರ: ಋತ್ವಕ್ಕಾಕಾರಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಋತ್ವಿಕ್ಕು (ನಾ). ಯಜ್ಞಪುರೋಹಿತ: ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭). [< ಸಂ. ಋತ್ವಿಜ್]

ಋತ್ವಿಜ (ನಾ). = ಋತ್ವಿಕ್ಕು: ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ ಬೇಳಲ್ವೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ); ಆರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಿಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರುಮೆಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ವರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೪೭). [ಸಂ. ಋತ್ವಿಜ್]

ಋದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಋಕಾರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದ: ಆತ್ಮಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಾ ಋದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಋದ್ಧ (ಗು). ೧. ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ತುಂಬಿದ; ಭರಿತವಾದ: ಮೃಗಭೂಋದ್ಧ ವಿಳಾಸಿನೀ ಕಬರಿಕಾ ಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ... ಸುಚಿದತ್ತಂದೊಂದು ಮಂದಾನಿಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೦). (ನಾ). ೨. ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಋದ್ಧಸತ್ವ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸತ್ತ್ವಭರಿತನಾದವನು: ಆದರಿನರಸುವರಲ್ತೆ ಋದ್ಧಸತ್ವರು (ಮಲಿವೇ. ೪೯–೯). [ಋದ್ಧ + ಸತ್ವ₂ (= ಸತ್ತ್ವ)]

ಋದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೃದ್ಧಿ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಬೆನಕಂ ಋದ್ಧಿ ಬುದ್ಧಿ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾಯಕಂ (ಗಣೇಶ. ೨–೪೨). ೨. ಸಿದ್ಧಿ; ಕೈಗೂಡುವಿಕೆ: ಪಲವುಂ ಋದ್ಧಿಗಳಿಂ ಕೂಡಿದೊರೆಲ್ಲಾ ಋಷಿಸಮುದಾಯಮುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೨); ಘೋರವೀರತಪದಿಂ ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೩ ವ). ೩. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೪. ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: "ಮುರುಡಶಿಂಗಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೯). [ಸಂ.]

ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತ (ನಾ). ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಧೂಳಿಧೂಸರರತ್ನಾವಳಿಗಳಂ ಕಂಡ ದೂಸಜಿಂದಂ ಧರಣೀಪಾಲಕ ಮುನಿಪರ್ ಪಂಚಮಕಾಲದೊಳಣಮಾಗರಲ್ತೆ ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತರ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೧). [ಋದ್ಧಿ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಋದ್ಧಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಮಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ. ೨. ಅಣಿಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಪವಾಡಗಳನ್ನು, ಅದ್ಭುತಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಸ್ಥವಿರನಾದ ಮಹಾಮೌದ್ಗಲ್ಯಾಯನನು ಋದ್ಧಿಮಂತನು. ಇವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಕರ್ಮ ಲಘುವಾಗಿ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ (ಹತ್ತುಮು. ೫೧). [< ಸಂ. ಋದ್ಧಿಮತ್]

ಋದ್ಧಿಸಂಪನ್ನ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ರಾಮಸುಮಣುವಂತನುಂ ಶ್ರುತಕೇವಲಿಗಳಾದೊರುಳಿದವರೆಲ್ಲಂ ಋದ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಾದರ್ (ಕಗವಿ. ೩೯–೧೪ ಚಾವುಂಪು). [ಋದ್ಧಿ + ಸಂಪನ್ನ]

ಋಭು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವತೆ: "ಆದಿತ್ಯಃ, ತ್ರಿದಶಃ ... ಋಭುಃ, ಅಮರಃ ... ದೈವತಂ ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨–೪). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (೬). [ಸಂ.]

ಋವರ್ಣ (ನಾ). ಋಕಾರ ಮತ್ತು ೠಕಾರ: ವಿದಿತಮುವರ್ಣಋವರ್ಣೌತ್ವದೊಳಂ ಪ್ರಸ್ವೈತ್ವದೊಳಮಿನಾಗಮವಿಧಿ ತಪ್ಪದು (ಶಮದ. ೧೦೪). [ಋ + ವರ್ಣ]

ಋಶ್ಯ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಬಿಳಿಚುಕ್ಕಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಜಿಂಕೆ. 'ಋಶ್ಯಕೇತು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಶ್ಯಕೇತು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅನಿರುದ್ಧ. [ಋಶ್ಯ + ಕೇತು]

ಋಶ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). = ಋಷ್ಯಶೃಂಗ. [ಋಶ್ಯ + ಶೃಂಗ]

ಋಷಭ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ... ವೃಷಭಮಾಋ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ಷಭಮಾ ಗೋ ಬಾಡಬೇಯಮೆನೆಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೩. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ: ಇದರಲ್ಲಿ ಋಷಭಾದಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತ್ರೆಯು ... ಬಂದಿರುತ್ತದೆ (ಜೈನಪಪ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: "ಷಡ್ಜಮಾ ಋಷಭಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮುಂ ಮಿಾಜಿಪ್ಪ ಪಂಚಮುಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೩); ಋಷಭಾದಿ ಸಪ್ತಸ್ವರ ಸಮಾಯೋಗ ಸಂಭವಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತುಂ ವಿಶುದ್ಧ ರಾಗದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೨೬). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಹೆರಿಗೆಹಾಲೆಯೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: "ಶೃಂಗೀ, ಋ[ಪಾಠಾಂ. ವೃ]ಷಭಃ ವೃಷ್ಟಃ – ೩ ಹೆರೆ[ರಿ]ಗೆಹಾಲೆಯ ಹೆಸರು. ವೃಷಭವೆಂಬುವ ಮೂಲಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಋಷಭಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕೂರ್ಚರುಷಭರು–ಜೀವಿಕ, ಋಷಭಕ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಋಷಿ (ನಾ). ೧. ತಪಸ್ವಿ; ಮುನಿ: "ಋಷಿಃ, ತ್ರಿಕಾಲದರ್ಶೀ, ಮುನಿಃ, ವಾಚಂಯಮಃ – ಈ ೪ ಋಷಿಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೪); ದಂಡಕಂ ಕಡುಮುಳಿದಂ ಋಷಿಯರ್ಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೯). ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಋಷಿ, ಶೃಂಗಿ ... ದ್ವೀಪ, ಅಶ್ವ ಇಂತಿನಿತುಂ ೭ಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೩. ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಎಂಬ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲ. [ಸಂ.]

ಋಷಿಋಣ (ನಾ). ಋಣತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಋಷಿಋಣದಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವು ಅವರ ದೇಹದ ಅಣು ಅಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೩೪). [ಋಷಿ + ಋಣ]

ಋಷಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಋಷಿಯ ಸಮಾನನಾದವನು : ಋಷಿಕಲ್ಪನಾದ ಈ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಇದು ಯುಕ್ತವೇ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭–೩). [ಸಂ.]

ಋಷಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವಳು : ಆ ಯುಗದ ಋಷಿಕೆಯರನ್ನು ಬಹು ಶ್ರದ್ಧಾಗೌರವಗಳಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೭೭). [ಸಂ. ಋಷಿಕಾ]

ಋಷಿತ್ವ (ನಾ). ಋಷಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಋಷಿತನ : ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರೇ ಋಷಿಗಳು. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಋಷಿಗಳ ಋಷಿತ್ವ (ಭಾರದ. ೪೭೮). [ಸಂ.]

ಋಷಿಧುರ್ಯ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಶಿವ: ಋಷಿಧುರ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಧೂರ್ಯ]ಗೋ ಅರ್ಜುನಂಗೊಲಿದು ಶರವಿತ್ತಭವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ರಕ್ಷಿಸು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭–೧). [ಸಂ.]

ಋಷಿನಿವೇದಕ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು : ಋಷಿನಿವೇದಕನಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೩ ವ); ವಿಚಕಿಲೋದ್ಗಮಮಂ . . . ದಶರಥ ಸಕಲೋರ್ವೀಶಂಗೆ ಋಷಿನಿವೇದಕನಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೨೫). [ಋಷಿ + ನಿವೇದಕ]

ಋಷಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಯ ಮಗಳು : ಋಷಿಪುತ್ರಿ ಆಶ್ರಮದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಹೂಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ೨. ದವನ : "ಯವಾನಿಯೆನಲಜಜಟಾ ತಪಸಿ ಋಷಿಪುತ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಷ್ಪ, ಮಿತ್ರ]ಯೆನೆ ದವನನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪). [ಋಷಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಋಷಿರೂಪಕ (ನಾ). ಋಷಿಯ ರೂಪ, —ಶರೀರ: ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಪಂದ ಶರೀರನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲ ನಡಕಂಬೆರಸು ಪಟ್ಟಿರ್ದ ಋಷಿರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪ ವ). [ಋಷಿ + ರೂಪಕ]

ಋಷಿವಧು (ನಾ). ಋಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ (ಕ). [ಋಷಿ + ವಧು]

ಋಷಿವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು : ಈ ನಂಬಿಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿನ ಋಷಿವಾಣಿಯನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಮರಾ. ೫೧). [ಋಷಿ + ವಾಣಿ₁]

ಋಷಿವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೆಂಟು ತೆರದ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಾತಿವಾಸ . . . ಋಷಿವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಋಷಿ + ವಾಸ₂]

ಋಷಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಶಕ್ತಿ ; ತಪಸ್ಸಿನ ಬಲ : ಮೂಲತತ್ತ್ವದ ಅನಂತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಋಷಿಶಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಅಂಶ ಪ್ರತಿಭಾಸಿತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾನೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಋಷಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಋಷ್ಟಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯ (ನಾ). = ಋಶ್ಯ. 'ಋಷ್ಯಶೃಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಕೇತು (ನಾ). = ಋಶ್ಯಕೇತು. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿಗಿಡ. ೨. ಶತಾವರೀಗಿಡ. [ಸಂ. ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತಾ]

ಋಷ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಕೋಡು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕುರಂಗಿ . . . ಇಳುಹಿತವನಿಗೆ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೧೩). [ಸಂ.]

ೠ

ೠ₁

ೠ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ೠಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ—ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ . . . ಹ್, ಳ್ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ).

ೠಕಾರ

ೠ₂ (ಅ). ಭಯ, ನಿಂದೆ, ದೂರೀಕರಣ, ನೆನಪು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ೠವೆಂದಂ, ೠವಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ೠಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ೠ₁ : ೠಕಾರಕ್ಕೆ :—ೠವೆಂದಂ; ೠವಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಌ

ಌ

ಌ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಌಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ—ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ, ಌೡ . . . ಹ್, ಳ್ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಌಕಾರ

ಌಕಾರ (ನಾ). = ಌ. [ಸಂ.]

ೡ

ೡ

ೡ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ೡಕಾರ : ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ—ಅಆ, ಇಈ, ಉಊ, ಋೠ, ಌೡ . . . ಹ್, ಳ್ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ೡಕಾರ

ೡಕಾರ (ನಾ). = ೡ. [ಸಂ.]

ಎ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಎಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂಬೀ ಯುಗಳಾಕ್ಷರಂಗಳ್ ವಿಶಂಕಾವಧಾರಣ ನಿಪಾತಂಗಳಲ್ಲದೆ ನಿಜದಿನೊಳವು (ಶಮದ. ೮ ವೃತ್ತಿ).

-ಎ$_2$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೬); ಎತ್ತಕ್ಕೆ - ಜೋಡೆ, ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಣ್ಬೆ (ಶಮದ. ೨೧೮ ಪ್ರಯೋ).

-ಎ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ನಾಮವಾಚಕ, ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಬಂದಿರೆ ಮಾಮರಂಗಳಿರ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೪); ವಿಶಂಕೆಗೆ:- ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂ ದಿನಿಯಂ . . . ಇತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚೀ ಆದಂ ನೆನೆಯಂ (ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಮಥಪುಂಗವನೆನಿಪ ಬಸವನನಮಳನಂ ಕಂಡಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೦-೧೫). ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಟು ದೊಡೆ ಬಾಬ್ನನಲ್ಲದೊಡೆ ಸಾಯನೆ ಸತ್ಕೃತಿಗೇಳ್ದು ದುರ್ಜನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೪೦); ಒರ್ವನೆ ಗಂಡನಲ್ತೆ ಜಗತೀತಲದೊಳ್ (ಶಮದ. ೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಧರಣಿಯೊಳು ಕೆಲಪೂರ್ಗಳಿಲ್ಲವೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೩೯). ೩. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಲ', 'ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ನಿಷೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೀನಿಲ್ಲದರಸುಗೆಯ್ವನೆ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಚಿವ್ವನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೨).

-ಎ$_4$ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕೆಜ್ಜಗೆ ಮೊರಡಿ ಎ (ಎಕ. I, ೧-೨೨; 445); ದಕ್ಷಿಣಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೋಜಿ ಎ ಆನ್ತೆ ಬಸ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೋಜಿ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೭; 550); ಧನಮುಳ್ಳನಾವೊನಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩).

ಎಂಕೆನಾಂ (ನಾ). (?): ಪಂಣನಾಯಕರು ತಂಮಂಣ ರಣಗಬ್ಬಗೆ ಉಳ್ಳ ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾಮೂಡೆ ಜಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ ಎಂಕ ನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಇ. I, ೬೪-೨೭; 1484). [?]

ಎಂಕೆಲು (ನಾ). "ರೆಂಬೆ, ಕೊಂಬೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಂಗ (ನಾ). ಮೂಢ: "ಎಂಗ - ಮೂಢನು: ನೀನೇನೆಂಗಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೪). [< ಎಗ್ಗ]

ಎಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಬುದ್ಧಿಕಡಮೆಯಾದವನು. [?]

ಎಂಗಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: ಒಡೆಯಗೆರಡು ಬಗೆದಾ ಎಂಗಿಯೈ ಸರ್ವರೊಳು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಲ್ಲದಹಂಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೨-೩೬). ೨. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ.

ಎಂಗಿಬೀಳು = ಮೋಸಹೋಗು: ಅವನು ಎಂಗಿಬಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ಎಂಗಿನಾಣ್ಯ = ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯ (ಕಿ). 'ಬೆಂಗಿ', 'ವೆಂಗಿ' ಪರಾ. [< ವೆಂಗಿ]

ಎಂಚೆಯ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಸಿರಿಕಾಂತೆ ಕರ್ಣಸಿಂಗಡಿಗೆ ಸ್ಮರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಬಾಣಬಿಟ್ಟಂತೆ ಮೆರೆದುದು ಮುತ್ತಿನೆಂಚೆಯವು (ಜ್ಞಾನಚ. ೩-೯೯). [?]

ಎಂಜಲ್, ಎಂಜಲ, ಎಂಜಲು (ನಾ). ೧. ತಿಂದಮೇಲೆ (ಎಲೆಯಲ್ಲಿ) ಉಳಿಯುವ ಆಹಾರ; ತಿನ್ನುವವನು ಕೈ ಹಾಗೂ ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಆಹಾರಪಾನೀಯಗಳು: "ಎವುಜಿಂದುಂ, ತಿನ್ನಮೆಂದುಂ, ಪತ್ತಳೆಯೆಂದುಂ, ಎಂಜಲ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೧೮); ನೀನೆ ಜಾತಿದೇವತೆಯಪ್ಪೊಡೆನ್ನೆಂಜಲನೆಂತು ತಿಂಬೆಯೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೩ ವ). ೨. ಇತರರು ಅನುಭವಿಸಿ-ಬಿಟ್ಟದ್ದು: ಆ ಸ್ವಾಮಿಗಾನಲ್ತು ಮೊದಲೊಳ್ಮೆ ಕರ್ಣನ್ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಶೃಂಗಾರಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಎಂಜಲೆಂಜಲ್ ನನಗೆ ಸಿಡುಕಂಗೆ ಹುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫-೨೬).

ಎಂಜಲ: ೧. ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭); ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯ ಎಂಜಲವು (ಸಂಜೀವಿ. ೭). ಎಂಜಲು: ೧. "ಎವುಜಿಂಜಲುಮೆನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಚಿನ್ನಲುಚ್ಛಿಷ್ಟಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭); ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧); ಇಕ್ಕಲಾಜಿ ಕೈಎಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೧-೧); ಎಂಜಲೆಂಜಲು ಎಂಬರಾ ನುಡಿ ಎಂಜಲಲ್ಲವೆ ವಾರಿ ಜಲಜರದೆಂಜಲಲ್ಲವೆ ಹಾಲು ಕಜುವಿನ ಎಂಜಲೆನ್ನಿಸದೆ ಎಂಜಲೆಲ್ಲಿಯದೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪರೆಂಜಲಲ್ಲವೆ ಬೇಜಿ ಭಾವಿಸಲೆಂಜಲುಂಟೇ (ಹಭಸಾ. ೧೧೧); ಊಟ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಜಲು ಚೂರುಗಳು ಉಳಿಯುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೩೯); ಎಂಜಲು ಎತ್ತೊ ಗುಂಡಾ ಅಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಎಂಜಲಕುಳಿ, ಎಂಜಲಕುಟಿ = ಎಂಜಲು ಮತ್ತು ನೀರು ಚೆಲ್ಲುವ ಕುಳಿ; ಎಂಜಲು ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ನಂಜಿನ ಮರದ ನೆಳಲ್ಪಲರೆಂಜಲಕುಳಿ ಪಚ್ಚಡದ ತಾಣಂ ಕಳ್ಳೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ಮಡಕೆ ಪಾಪದ ಪುಂಜಂ ಸೂಳೆಯರ ತೆಜದೆ ಕಷ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಪಸಾರ. ೬೦೦-೧೧); ಬಿಡದೆಂಜಲಕುಟಿಯಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪೊರ್ದಿದ ವಾರಿ ಪೊಲ್ಲದೆನಿಪವೊಲಳಿಪಿಂ ಕಡು ಪೊಲ್ಲರಪ್ಪ ಮಾನವರೊಡಗೂಡಿದ ಮಾನಿಸರ್ಗೆ ಸದ್ಗುಣವಜಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೦). ಎಂಜಲಮಾತು = ೧. ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು (ಉಕ). ೨. ನಿನ್ನೆಯ ಮಾತು (ಉಕ. ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಚ್ಚ; ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಎಂಗಿಲಿ; ಗೊಂಡಿ. ಯೆಂಗುಲ್; ಮಲ್ತೊ. ಎಂಗೆ, ಎಂಗ್ರೆ]

ಎಂಜಲ 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲಗುಟಿ, ಎಂಜಲವುಳು (ನಾ). ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕ ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: ಕೂಸನಾಥೆಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಕೃತ ಕರ್ಮಫಲಮನನು ಭವಿಸುತ್ತುಂ ಕೂಬ್ಬಿಡೆಯದೆ ಪೊಬಿಲೊಳಗೆಂಜಲಗುಬಿನಾಯ್ದಲಸಿ ಕುಜುಕುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೩). ಎಂಜಲವುಳು: "ಎವುಳ್ (ಎರೆ) = ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). 'ಎಂಜಲೆವುಟು' ಪರಾ. [ಎಂಜಲ್ + ಅಗುಟ್$_4$]

ಎಂಜಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಎಂಜಲಾದವನು: ತಿಳಿಯಲ್ ಕಳಂಕಿ ನೀಂ ಕ್ಷಯರೋಗಿ ದಿವಿಜರೆಂಜಲಿಗನತಿದೋಷಾಕರಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಮಂಗಳ ಮುಖಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಲಿಸುವರುಪಮೆಗಳನೀಗ ಮಾಣಿಸುವೆನೆಂದು ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊರ್ವಳ್ (ಜಿಬಪು. ೧೦-೧೬). [ಎಂಜಲ್ + -ಇಗ]

ಎಂಜಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಜಲು ಮಾಡು; ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ತಿನ್ನು : ನಂಜಿನೊಳೂಡಿದ ಕಂಜಮನೆಂಜಲಿಸಿದ ಮಧುಪನಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೨); ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲಪ್ಪುದು ಸಿಂಹಮಂ ಪಿಡಿವೇಜಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಕಾಲೋರಗನೆಂಜಲಿಸಿದ ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯಿಪುದೆ ಮುಱಿದುಮುಱಿಯದ ಶಿಶುವಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩೮); ಹಾಲಾಹಲವ ನೊಣನೆಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೧); ಅಖಂಡಿತದ ಮಂತ್ರಪೂತದ ಹನಿಯನ್ನು ಕಾಗೆ ತಿಳಿದು ಎಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಬಿದುರೆ. ೧೯೭).
[ಎಂಜಲ್ + -ಇಸು$_{3}$]

ಎಂಜಲು 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೂಳು 'ಎಂಜಲ್ಗೂಟ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೋಮು (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಜಾಗವನ್ನು ಸಗಣಿಯಿಂದ ಸಾರಿಸುವುದು: ಊಟ ಮುಗಿದು ಎಂಜಲುಗೋಮು ಆಗುವುದೊಂದೇ ತಡ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೫೪). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಗೋಮು]

ಎಂಜಲುದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. (ಇಂದಲ್ಲದೆ) ನೆನ್ನೆ ಪಡೆದ ಹಣ (ಉಕ. ಕ). ೨. ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆದ ಹಣ; ಲಂಚ: ಎಂಜಲುದುಡ್ಡಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ದುಡ್ಡು]

ಎಂಜಲುಬಂಡಿದೇವರು (ನಾ). ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವರು; ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಪಂಗಡದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಥವಾ ಅನಂತರದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಿವಿಚುಚ್ಚುವಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ (ಎಸಮೈ. XV, ೧೦). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಬಂಡಿ + ದೇವರು]

ಎಂಜಲುರುಳು (ನಾ). ಎಂಜಲುಸೇವೆ ಮತ್ತು ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳುಸೇವೆಯಂತೆ ದೇವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಉರುಳು$_{3}$]

ಎಂಜಲುವಾತು 'ಎಂಜಲ್ವಾತು' ನೋ.

ಎಂಜಲುಹಾಳೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಎಲೆ; ಎಂಜಲೆಲೆ : ತುಂಬಿದ ತೊಟ್ಟಿಯ ಕೆದಕುವ ಇಲಿಯಾಗಬೇಡ ಹೆರರುಂಡು ಹೊರಗೆಸೆದೆಂಜಲು ಹಾಳೆಯ ನೆಕ್ಕುವ ಶುನಿಯಾಗಬೇಡ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೮-೩೦).
[ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಹಾಳೆ]

ಎಂಜಲೆಲೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಎಲೆ: ಒಂದು ಹೆಂಗಸು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹುಡುಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಯಾರೋ ಉಂಡು ಬಿಸಾಕಿದ ಎಂಜಲೆಲೆಯನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೯).
[ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಎಲೆ$_{1}$]

ಎಂಜಲೆವುಟು (ನಾ). ಎಂಜಲಿನ ಅಗುಳು; ಎಂಜಲನ್ನ: ತಾವಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಟುಮಂ ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ನಾಮಿಕೆಯೆಂದು ಪೆಸರಾಗಿ ಬೆಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೨-೩೮ ವ); ತಾಮಿರ್ವರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಟುಮಂ ತಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೯).
[ಎಂಜಲ್ + ಎವುಟು]

ಎಂಜಲೋದನ (ನಾ). = ಎಂಜಲ್ಗೂಟ್ : ಲೋಕನಾಯಕ ಶರಣ ಶೈವಿನ್ ಈ ಕುಲೆಚ್ಚೆಂದೆಂಜಲೋದನವಾಕಿ ಕಾರಣಪುರುಷ ನೀನಾದೆಂದನಾ ಬಸವ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೧-೪೯). [ಎಂಜಲ್ + ಓದನ]

ಎಂಜಲ್ಗೂಟ್, ಎಂಜಲುಗೂಳು (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಕೂಳು, —ಆಹಾರ: ತಾಮಿರ್ವರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲ್ಗೂಟುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಂಜಲೆವುಟುಮಂ] ತಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೯). **ಎಂಜಲುಗೂಳು** : ದುರಿತವಶದಿ ತನಗಾರು ಭಿಕ್ಷವ ಕೊಡದಿರಲಾ ಪುರದ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳು ಸುರಿದೆಂಜಲುಗೂಳುಗಳನಾಯ್ದು ತಾನುಣುತಿರಲಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೬೮). [ಎಂಜಲ್ + ಕೂಟ್$_{1}$]

ಎಂಜಲ್ವಾತು, ಎಂಜಲುವಾತು (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು: "ಎಂಜಲ್ವಾತು – ಒಬ್ಬರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ನುಡಿ, ಒಬ್ಬರು ಆಡಿಬಿಟ್ಟ ಮಾತು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಎಂಜಲುವಾತು** : ನಾಕೆರಡೆಂಜಲುವಾತಂ ತಾ ಕೆಲಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಸಕಲ ಪಿಕವೆನ್ನುತ-ಪದನೂಕದೆ ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟುವ ಕಾಕಂ ಕವಿಯೆ (ನೀತಿಸಾ. ೮೦). [ಎಂಜಲ್ + ಮಾತು$_{1}$]

ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ (ನಾ). ಇಂಜಿನಿಯರನ ವೃತ್ತಿ : ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ ಗುಮಾಸ್ತಿಕೆಯಲ್ಲ, ಹಿರಿಯ ನೌಕರಿ, ಗೌರವದ ನೌಕರಿ (ಚಿಗುಕ. ೯).
[ಎಂಜಿನಿಯರು + -ಇಕೆ]

ಎಂಜಿನಿಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಯಂತ್ರಶಿಲ್ಪಿ. [← ಇಂ. Engineer]

ಎಂಟಡಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಾದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಶರಭ: "ಎಂಟಡಿಯೆ ಶರಭ" (ಚತುನಿ. I, ೨೩); "ಎಂಟಡಿಯೆಂದೆನೆ ಶರಭ" (ಕವಿಕಂ. ೬೦); ಸಿಂಹಸಂಕುಲದ ಬೆಂಬತ್ತುವೆಂಟಡಿಯಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬-೨೨); ಮೆಲ್ಲನಡಿಯಿಡುವೆಂಟಡಿಯ ಕೊಣಸುಗಳ್ (ರೇವಣ. ೩೬-೭); ದ್ವಿಶಿರಂ ತಾಯ್ದಪ್ಪಿ ಪಾಯ್ದೆಂಟಡಿಗೆ ಕುಟುಕನೊಲ್ದೂಡುಗುಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೬೫).
[ಎಂಟು + ಅಡಿ$_{1}$]

ಎಂಟಡಿಗ (ನಾ). = ಎಂಟಡಿ : ಆ ಭೇರುಂಡನೆಂಟಡಿಗನುಱಿ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೩೧). [ಎಂಟಡಿ + -ಗ$_{3}$]

ಎಂಟಡಿವರಿಜ (ನಾ). ಶರಭದಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳವನು; ವೀರಭದ್ರ: "ಬೀರನೆಂಟಡಿವರಿಜ . . . ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬); "ಬೀರಂ ಬಿಸುಗಣ್ಣನ ಮಗನೋರಂತಿರೆ ಜನ್ನವಗೆಯನೆಂಟಡಿವರಿಜಂ ವೀರೇಶನ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨); "ಎಂಟಡಿವರಿಜನೆಂದೊಡಾ ವೀರಭದ್ರಾಹ್ವಯಂ" (ಕಶರ. ೧೬). [ಎಂಟಡಿ + ಪರಿಜು + -ಅ$_{7}$]

ಎಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಅಷ್ಟ : ಸಾಲಾಮ್ಬಾಲ ತಪೋಗ್ರದಿನ್ತು ನಡದೊಂ ನೂಱೆಣ್ಬು ಸಂವತ್ಸರಂ (ಎಕ. II, ೨೨-೨; 700); ಎಂಟು ದಮ್ಮಡ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೨೦); ಶಂತನುಗಮಮಳ ಗಂಗಾಕಾಂತೆಗಮೆಂಟನೆಯ ವಸು . . . ಪುಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭); ರಾಯನ ಘಲ್ಲಿಸಿದನೇಳೆಂಟು ಬಾಣದ ಲೀತನಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೦).

ಎಂಟೊಕ್ಕಲ್ = ಎಂಟು ಒಕ್ಕಲುಗಳು, —ಸಂಸಾರಗಳು : ಸಾಕ್ಷಿ × × × ಎಚ್ಚಿದಿಂಬರುಂ ಎಂಟೊಕ್ಕಲುಂ (ಇಅ. XIV, ೭೬-೧೪; 899).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಟ್ಟು ; ತುಳು. ಎಣ್ಮ ; ತೆಲು. ಎನಿಮಿದಿ]

ಎಂಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಭಾಗ ಮಾಡು : ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕುಲವಾಹಿನಿ ಸೀತೆಯ ವಜ್ರವೇದಿಕಾಮಂಡಿತ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ತಟಂಗಳೊಳೊಂದಱೊಳೆಣ್ಬುಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೧). [ಎಂಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಎಂಟುಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಜೀವಿಕೆ ಅಥವಾ ಕಸಬು. ೨. ಆಯಾ ಕಸಬುದಾರರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಮೂಲಿಗ ಹಂಪಗೌ[ಡ]ನುಂ ಎಂಟುಹಿಟ್ಟುಗಳು ವಿದ್ದುರ್ ಕುಡೆ ಹಡೆದ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೩-೮೩ ; 1149); ಅಜುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಮತಿಭಕ್ತಿ[ಯಿ]ನೆಂಟುಹಿಟ್ಟುಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕರ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೬-೩೧ ; 1153); ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಮಾಳಾವ್ರಿಕ್ಷ ಗುಲ್ಮಲತಾವಳ್ಳಿ ಚತುರಾಘಾಟ ಕಲ್ಲಕಣಿಯೆಂಟುಹಿಟ್ಟು ಮೂಲಿಗ ಅರುವಣ ಹಿಟ್ಟುದೆಱಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೮-೧೦ ; 1186); ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ ಮುಖ್ಯ ಎಂಟು ಹಿಟುಂ[ಟ್ಟುಂ] ಧರ್ಮ್ಮವಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೪-೧೧ ; 1265); ಬನವಸೆಯ ಎಂಟುಹಿಟ್ಟು ಪಂಚಮಠದ ಸ[ಮಕ್ಷ]ದಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೬-೨೧ ; 1368). [ಎಂಟು + ಹಿಟ್ಟು]

ಎಂಟೆಡೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟುವ) ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು : ನವವಿಧದ ಸದ್ರತ್ನರಾಜಿಗಳನೆಂಟೆಡೆಯೊಳೊಗೆದ ವಿಲಸದ್ರುಚಿರ ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ನರನೊಡನವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟನು (ಜೈನಿಭಾ. ೨೭-೫೫). ☞ ಆನೆಯ ಮಸ್ತಕ, ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ, ಹಂದಿಯದಾಡೆ, ಬಿದಿರು, ಪರ್ವತ, ತಿಮಿಯೆಂಬ ಮೀನು, ಚಿಪ್ಪು, ಶಂಖ—ಇವು ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು. [ಎಂಟು + ಎಡೆ]

ಎಂಟೆಡೆ 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಎಂಟೆಯ (ನಾ). ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಉಂಗುರ : ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಗುಜು ಯೆನೆ ಮುತ್ತಿನೆಂಟೆಯಗಳು ಕೋಮಲಾಂಗಿಗೊಪ್ಪಿದವೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೯). [?./ ತೆಲು. ಮೆಂಡಿಯ, ಮೆಂಡೆ]

ಎಂಟೆರಡವತೆ (ನಾ). (ವಿರಹದಲ್ಲಿನ) ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ; ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳು : ಉಂಟಾದ ಧೈರ್ಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳೆಂಟೆರಡವತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೨). [ಎಂಟು + ಎರಡು + ಅವತೆ]

ಎಂಟೆರಡು (ನಾ). ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ; ಹತ್ತು : ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ನಷ್ಟವ ಮಾಡಿ ಎಂಟೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿವ ದಶ ವಾಯುಗಳ ಗಂಟಲ ಮುಜಿದು (ಷಸವ. ೨೦). [ಎಂಟು + ಎರಡು]

ಎಂಟೆರ್ದೆ, ಎಂಟೆದೆ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಎದೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಚ್ಚು ; ಅತಿಧೈರ್ಯ ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ : ಫಣಿಪತಿಯ ಫಣಾರತ್ನಮುಮಂ ರನ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನಮುಮಂ ಪೇಱು ಪರೀಕ್ಷಿಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೇ (ಗದಾಯು. ೧-೪೪) ; ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮೀಱುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಱು ಕಂಣೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯-೩೭ ; 1042) ; ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮರುಳ್ ನೀನೆತ್ತಱಿದಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧) ; ಉಂಟು ನೀನಾಹವದೊಳಗೆ ಗೆಲಲೆಂಟೆರ್ದೆಯಲಾ ನಿನ್ನ ಹೋಲುವರುಂಟೆ ವೀರರು (ಕುವ್ಯಾ ವಿ. ೮-೧೮). **ಎಂಟೆದೆ** : ೧. ಆ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ಗೇಶ ಮುಟ್ಟೆ ಎಂಟೆದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫೫-೧). [ಎಂಟು + ಎರ್ದೆ]

ಎಂಟೊಡಲ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ; ಶಿವ : ಬಿಡೆ ಸಕಲಕ್ಕೆ ಬಲಂ ಬಗೆಗೆಂಟೊಡಲಾ ಎಂಟೊಡಲಂಗೆ ಬಲಂ ರುದ್ರಂ (ವೀರೇಜ. ೧-೫). ಎಂಟೊಡಲ ಹರನೊಡನೆ ನಸು ಮುನಿಸುಂಟು ಗಡ ಕೃಷ್ಣಂಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೩೦). [ಎಂಟು + ಒಡಲ್ + -ಅ]

ಎಂತಪ್ಪ, ಎಂತಹ, ಎಂಥ (ಗು). ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾದ, —ರೀತಿಯ, —ಬಗೆಯ : ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡೆಂತಪ್ಪ ದುಷ್ಟಾಶ್ವಂಗಳುಮನೇಜಲುಂ ತಿರ್ದಲುಂ ಬಲ್ಲೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ) ; ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿಸರ್ಗಗುಣಮಂ ಪತ್ತುವಿಡುವುದು ಕಡುದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೨೦) ; ಅದೆಂತಪ್ಪಣ್ಮಿದೆಂತಪ್ಪ ದರ್ಪಮಿದೆಂತಪ್ಪಳವೆಂದು ಕಂಸನತಿಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೪). **ಎಂತಹ** : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜಹಕಾರಕ್ಕೆ – ಅಂತಹಂ. . . ಎಂತಹಂ (ಶಮುದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಸವಣ್ಣನೆಂತಹ ವಿನಯಭಕ್ತನೋ (ಬಸಪು. ೪-೬೯). **ಎಂಥ** : ಎಂಥ ಹುಚ್ಚಿ ನಾನು (ಶನಿಸಂ. ೭೧).

ಎಂತಪ್ಪಂ, ಎಂತಹಂ, ಎಂಥವನು = ಎಂತಹವನು : ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟಾ ಸಹಸ್ರದಾರುಣಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದೊಳೆಂತಪ್ಪನುಂ ಮೋಹಿಸದಿರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೩) ; ಈ ಕಬ್ಬಮೆಂತಪ್ಪಂಗಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದಂತೆಂದು ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ಳದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫) ; ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ ರಂಗಯ್ಯ ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೮-೧). ಎಂತಹವರ್ಗಳ್ (ಬಹುವ) : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ! (ಎಂದರೆ) ಎಂತಹವರ್ಗಳೆಂಬ ಪೆರ್ಮೆಯೊ (ಶಮುದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). ಎಂಥೆಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥೆಂಥ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಎಂತು + ಅಪ್ಪ (< ಅಗು)]

ಎಂತಹ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂತಾನುಂ (ಅ). ಹೇಗಾದರೂ ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ : ಮಲಯಜರಸಲುಳಿತ ಕದಳೀದಳವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳನದಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬-೨೩ ವ) ; ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದ ಪನ್ನಗನಸುರರ ಸಂತಾಪಮನೆಂತಾನುಂ ಕೇಳಲಾಱದೆ ಸಂತೈಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೨ ವ) ; ಸೊರ್ಕಿ ನೀನೆಂತಾನುಂ ಗಜಪುವುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩-೧೫). [ಎಂತು + ಆನುಂ]

ಎಂತು (ಅ). ಹೇಗೆ ; ಯಾವರೀತಿ ; ಯಾವವಿಧ : ಆಱುದಾಯುಷ್ಯಮನೆನ್ತು ನೋಡೆನಗೆ ತಾನಿನ್ತೆನ್ತು (ಎಕ. II, ೭೬-೩ ; 700) ; ಎಂತು ಬಿಗುರ್ತು ಬೀರರನೆ ಕೊಂದಪಿರೆಂತು ಸಮಸ್ತವಾರ್ಧಿಪರ್ಯಂತ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ವಶಕೆ ತಂದಪಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೩) ; ಜಡರಂ ಕರಮುಱಿದು ತಿಳಿಪಲೆಂತೆನೆ ಖರಕರನಂ ಗೂಗೆಗೆಯ್ದೆ ತೋರ್ಪಂತಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೩) ; ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೬) ; ಎಂತು ನೋಡಿದರು ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೪-೧).

ಎಂತಕ್ಕೆ = ಹೇಗಾದರೂ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ: ಎಂತಕ್ಕೆ! ಎಂತಕ್ಕೆ ! ಹಡೆದ ಕಾಯ ಬೀಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅಟ್ಟುಣ್ಣುವೋ (ಬಸವ. ೧೬೬) ; ಮೌನದಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಮನದೊಳಗೆ ಜಾನಿಸುತಾಪ್ತಾನಿಸುತ್ತರ್ಚಿಸುವ ತೊಡಕನಾನಂದದಿಂ ನಿಲಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೭). ಎಂತಱ = ಎನಿತರ ; ಎಷ್ಟರ : ತಾನುಂಡುಟ್ಟು ಚಿಮ್ಮೆಂದುಕೊಂಡಿರೆ ಮಾಣೆಂತಱ ಬಲ್ಪದಾವ ಸಿರಿಯೆಂವಾರ್ತ್ತಣ್ಣಿ ಕೂರ್ತಿತ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೭೭ ; 1196) ; ಅಂತಕಾಂತಕ ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶನಾಂ ನಡೆಯಲೆಂತಱವಳಯ್ಯ ನೀಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನೋಡಿಯಂತಕನ ಬಾಧೆಯಂ ಬಿಡಿಸಿ ಪಾಲಿಪುದು (ಗುರುಬಾ. ೧೬-೫೨). ಎಂತುಂ = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ; ಹೇಗಾದರೂ; ಹೇಗೂ : "ಎಂತುಂ ಹೇಗೆಯಾದೊಡಂ" (ಶಮುದ. ೧೩೪ ಟೀಕು) ; ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೭ ; 885) ; ಮತ್ತೊಂದು ದಿನವೆಂತುಂ ದೊರಕದಿದ್ದೊಡೆ ಕಳವಳಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೪). ಎಂತುಗೆ = ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಎಲೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ: ಅಣಮೆಮೆ ಯಿಕ್ಕದೊಪ್ಪುಗುಮೆ ಕಣ್ಮಲರೆಂತುಗೆ ದೇವಸೌಂದರೀಗಣದ ವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೭). ಎಂತುಮೊಳ್ಪಿದಂ = ಹೇಗೂ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು(?): ಸಮಧಿಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಮಾ ಸಾಮನ್ತಚಲ್ಲಧ್ವಜರಣದುತ್ತರಜ್ಞನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿದಂ ಕನ್ದುಕ ಮಾಳನ ಧಳಕೆ ಧೊರೆಯ್ಗಂ ವೈರಿಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೪-೩ ; 912). ಎಂತೆಂತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಬರಿವೆಂತೆಂತೇನೆಂದು ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬) ; ಎಂತೆಂತು ಪಿಕ್ಕಿ ನೋಟ್ಟಪ್ಪುಡಮುಂತಂತೆ ವಿಚಾರಸಹ್ಯಮನಿಂದ್ಯಂ (ಸಮಸ. ೩-೨೪). ಎಂತೆಂದೊಡೆ = ಹೇಗೆಂದರೆ : ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨-೯) ; ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅಂದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅದವ. ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎನ್ತು ; ತುಳು. ಏಟು ; ತೆಲು. ಎಟು, ಎಟುಲ, ಎಟುಲು ; ಎಟ್ಟುಲು, ಎಟ್ಲು ; ಕೋಲಾ. ಎಂಟಾ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಟೆ, ಎಟೆನ್]

ಎಂತುಟು₁ (ಗು). ಎಷ್ಟು : ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟ ವಸ್ಥೆಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೩) ; ಸೆಳೆವ ಸೀರೆಗೆ ಲಯವ ಕಾಣೆನು ಕರುಣವೆಂತುಟೊ ದೇವಕೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೧) ; ಅಸ್ತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯೆಂತುಟೊ ಶಿವಮಹಾದೇವ (ತೊರರಾ. ೨-೭-೧೨). [< ಎನಿತು + ಉಂಟು]

ಎಂತುಟು₂ (ಅ). ಹೇಗೆ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಎಂತುಟು ಯುವರಾಜನ ವೃತ್ತಾಂತಂ ಬರುತಿರ್ದನೆಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೦) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕೆ ದಟೆಂತುಟೆಂತುಟೆ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟೆಂತುಟೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧-೭೨); ಭುವನಾಕಾರಮದೆಂತುಟೇದೆನಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧-೪೩); ನಿಮ್ಮೊಂದಿರವಂತಿಂತೆಂತುಟುಮನೇನುಮಱಿಯದೆ ಮಣ್ಣಾಗಿ (ರಕ್ಷಾ ಶ. ೨) ; ತತ್ಸಂಗಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಲೇಪನದೆಂತುಟೆತ್ತಿ ಕಳೆಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೮-೨೭).
[ಎಂತು + -ಟು]

ಎಂಥ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂದ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಡೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಮುದುವು[ಳೆ?] (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎನ್ದ ಮುದುವು[ಳ?] ಗ್ರಾಮಸ್ಥ (ಕಇ. II, ೩-೩೨ ; 693). [?]

ಎಂದರೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಸೀಗಡಿ ಗೊರವಂ . . . ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆ ಗಂಟೆಂದಿಗನಾನೆಮೊಗ ಮುದಲೆಂಬಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನು ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭-೯೧). [?]

ಎಂದಿರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ತುಪ್ಪದಂತಹ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು (?) : ತಮ್ಮ ಮಠದ ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಱು ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪನ್ನೆರಡು ಎನ್ದಿರಿಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪-೧೪ ; 1010) ; ಅನ್ತು ಹದಿಮೂಱು ಮನುಷ್ಯರ್ಗ್ಗಂ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕೊಳಗ ೧ ಬಳ್ಳ ೧ ಎನ್ದಿರು ಮಾನಂ ೨ ತುಪ್ಪಮಾನ ೧ ಸೊಳಸ ಆಳೆ ಬಳ್ಳ ೩ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೭ ; 1153). [?]

ಎಂದು₁ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದು₂ (ನಾ). ಯಾವ ದಿನ; ಯಾವ ವೇಳೆ : ಕಾಲಾರ್ಥೇ- ಅಂದು, ಇಂದು, ಎಂದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೨ ಉದಾ) ; ಈ ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ ಹಱಿವೆಂದಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವೆನೆನುತೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೪).

ಎಂದಾದರೂ = ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಾದರೂ : ಈ ಮುದುಕನ ಮನೆಗೆ ಎಂದಾದರೂ ನೀನು ಹೋಗಿದ್ದಿ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೮ ಕ). ಎಂದಿಗಂ, ಎಂದಿಗೆ=ಯಾವಾಗಲೂ; ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ : ಚಕ್ರೇಶ ಸಿಗ್ಗನುಱಿ ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೮) ; ನಿನ್ನೊಡನೆ ನಗುತಿರ್ಪ ಪಾತಕವೆನ್ನೊಳೆಂದಿಗೆ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಬಸವು. ೪೫-೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್ರು ; ಮಲ. ಎನ್ನು ; ತುಳು. ಏನಿ, ಏಪ ; ತೆಲು. ಎಪುಡು, ಎಪ್ಪುಡು]

ಎಂದುಂ, ಎಂದೂ (ಅ). ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ; ಯಾವಾಗಲೂ : ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೫) ; ಎಂದುಂ ಸೋಲವು ಕಣ್ ಪರಬಲಾಬ್ಧಿಗಂ ಪರವಧುಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೭) ; ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊಳೆಂದುಂ ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರ ವಿಕಲ್ಪಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫) ; ಎಂದುವುಂ ಮನವಚನ ಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನನಲ್ಲದನ್ಯಥವೊಂದುವಱಿಯದ ಪರಮಭಕ್ತರು ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸವು. ೧೨-೫೮). **ಎಂದೂ** : ಎಂದೂ ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಎಂದೆಂದೂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇನ್ನುಮುಂದೆ ನಾನು ಎಂದೆಂದೂ ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೫).
[ಎಂದು₂ + -ಉಂ. / ತಮಿ. ಎನ್ರುಂ]

ಎಂದೂ 'ಎಂದುಂ' ನೋ.

ಎಂದೊಡೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂಪರಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಶೋಧಿಸು, —ಅನ್ವೇಷಣ ಮಾಡು. [ಎಂಪರಲಾಡು₀ + -ಇಸು₁]

ಎಂಪರಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಪಲಾಡಿಸು, ಎಂಪರಾಡಿಸು, ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದ್ರ ಕೊಡು ; ಕಾಟ ಕೊಡು ; "ಪೀಡಿಸು" (ಗಂಗಾಮು. ೫೦); "ಉಪದ್ರ ಕೊಡು" (ಗುವಿಮೋ. ೨೪). **ಎಂಪರಾಡಿಸು** : ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಎಂಪರಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). **ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು**: "ಹಿಂಸಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೫).
[ಎಂಪಲಾಡು₀ + -ಇಸು₁. / ತೆಲು. ಪೆಂಪರಲಾಡು]

ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಬತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಂಬಲ (ನಾ). ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ: ಕಾಜೀನ ಗಿಂಡಿಯ ಮೋಜಿನ ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ . . . ಕಂಚೀನ ಗಿಂಡಿಯ ಮಿಂಚಿನ ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೪೮-೨೨, ೨೩).
[< ಅಮ್ಲ]

ಎಂಬುಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂದುದನ್ನು ಮಾಡು ; ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : "ಎಂಬುಕೆಯ್-ಅನುಮತೀ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ). 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಪರಾ. ℙ 'ಎಂಬುಕೆಯ್' ಎಂಬುದು ಈಚಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಆಗಿರಬಹುದು.
[< ಎನ್₁ + ಕೆಯ್₁]

ಎಂಬುವಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ ; ಹೇಳುವಿಕೆ (೬).
[< ಎನ್₁ + -ಇಕೆ]

ಎಂಬೆರುಮಾನಾರು (ನಾ). ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಗೌರವದ ಹೆಸರು : ಸನ್ನುತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯನಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂನವಿ. ೭-೯೯) ; ಎಂಬೆರುಮಾನಾರ ಮಠಮೆಲ್ಲಿರ್ಕುಮೆಂದು ಕೇಳಲೊಡಮವಂ ಆವೆಂಬರುಮಾನಾರಮಠಮೆಂದುಸಿರಲೊಡಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩-೨೫ ವ).
[← ತಮಿ. ಎಮ್ಬೆರುಮಾನಾರ್]

ಎಂಭತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಕಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಐನುಪ್ಪಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಪುಳಿಯಣ್ಣನನ್ದಿಯ ಎಕಣದ ಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗೆ ಕಟ್ಟುಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. X. (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೭-೯ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಕತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ : ದುಗುಲದ ಪೈಠಣಿ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವೆಕ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕ, ಏಕ] ತಾಯಿ ಮೆಱೆಯೆ . . . ಖಾನರಗಣಿತರಲ್ಲಿಗೈದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೩). ℙ ಸೊಗಸುವ ಕಥಾಯಿ ಎಂದಿರಬಹುದೆ ? [?]

ಎಕತ್ಯಾರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ; ಹತೋಟಿ; ಸ್ವಾಮ್ಯ (೬).
[← ಹಿಂ. ಏಕತ್ಯಾರ್]

ಎಕನಾತಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕರ 'ಎಕ್ಕರ' ನೋ.

ಎಕರಾರು (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, —ಒಪ್ಪಿಗೆ (*). ೨. ಒಪ್ಪಂದ. ೩. ಇಡುವುದು; ನ್ಯಾಸ; ನಿಕ್ಷೇಪ (*).
[← ಅರ. ಇಕ್ರಾರ್; ಮರಾ. ಇಕರಾರ್. / ತೆಲು. ಎಕರಾರು]

ಎಕರು 'ಎಕರೆ' ನೋ.

ಎಕರೆ, ಎಕರು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತುಗುಂಟೆಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಒಂದು ಎಕರೆಗೆ ೩೦ ಸೇರಿನಿಂದ ೫೦ ಸೇರಿನವರೆಗೂ ಬೀಜವರಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ವ್ಯವಸು. ೪೨); ಎಕರೆಗೆ ನಲವತ್ತು ಪಲ್ಲ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). **ಎಕರು**: ಇದು ಸುಮಾರು ೧೦ ಎಕರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಫಲವುಳ್ಳದ್ದುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೬). [← ಇಂ. Acre]

ಎಕಲುಗದ್ದೆ 'ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಎಕಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು.
ಎಕಲ್ಲೇಮನುಷ್ಯ = ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಪ್ರಾ.ದೇ. ಎಕ್ಕಲ್ಲ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ; ಮರಾ. ಏಕಲ್ಲಿ = ಹಠಮಾರಿ]

ಎಕಳೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖಹೆಂಗಸು; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಎಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಎ$_1$: ಎಕಾರಕ್ಕೆ . . . ನಡೆನಡೆಯೆಂದೇಂ ನಡೆದುದೊ (ಶಮುದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಎಕಾರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಎಕಾರ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ಪದದುಪಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂ ಸಂದಿಪುದು ಲೋಪಮಾದಿಯೊಳೊಂದಿಕಾರಕ್ಕೆಕಾರವಿಧಿ ಬಹುಳತೆಯಿಂ (ಶಮುದ. ೧೭೯). [ಎಕಾರ + ವಿಧಿ]

ಎಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಎ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ). ಉದಾ— ಮನೆ, ಮಾಲೆ: ಎಕಾರಾಂತ ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಗೆ ಪರಮಾದ ದದಪಂಗಳ್ಗೆ ಯುಂ ಇದಾಗಮಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ (ಶಮುದ. ೨೨೧ ವೃತ್ತಿ). [ಎಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಎಕ್ಕೈ, ಎಕ್ಕೈಇ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಏಳುಕೈಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಏಳುಮೊಳ; ಒಂದು ಅಂಕಣ: ಗವರೇಶ್ವರದೇವರ ಮೂಡಣದ್ದುವಕೆ ಎಕ್ಕೈ ಅಗಲದ ಮೂಡಣದ್ದುವಕೆ ಮೂಲಸ್ತನದೇವರ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೩೩; 11ನೆಯ ಶತ). **ಎಕ್ಕೈಇ**: ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ ಪಡುವಲು ಎಕ್ಕೈಇ ಎಕ್ಕೈಇ ೨ ಮನೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೩೨; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಏೞ್$_2$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಎಕ್ಕೈಇ 'ಎಕ್ಕೈ' ನೋ.

ಎಕ್ಕ$_1$ 'ಎಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಎಕ್ಕ$_2$, ಎಕ್ಕಾ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಒಂದು: "ಎಕ್ಕಮೆಂದುಂ ಓರೆಂದುಂ ಒಂದು" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೬); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಿ: ಉಗ್ಗಡಣೆ – ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ, ಸಾವಿರ (ವ್ಯವಹಾ. ೮). ೩. ಒಂಟೆತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿ: "ಎಕ್ಕ – ಒಂದೆತ್ತಿನ ಗಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಒಂದು ಎಕ್ಕ ತಂದು ನಿನ್ನ ಸಾಮಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೇರಿಸುವೆ . . . ಆಳನ್ನು ಕರೆ ಎಕ್ಕ ತರಲಿ (ಅರಗಿ. ೩). ೪. (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಒಂದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುರುತು. ೪. (ಇಸ್ಪೀಟಿನಲ್ಲಿ) 'A' ಎಂಬ ಗುರುತುಳ್ಳ ಎಲೆ; ಹಾಸು: ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಹತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಎಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೨೫). **ಎಕ್ಕಾ**: ೩. ಒಂದು ಎಕ್ಕಾ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿರಿ (ಕುಂಹಿಂ. ೩೫). [< ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಎಕ್ಕಂಜಿ . . . ಮೂವತ್ತುಮೂಜು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [?]

ಎಕ್ಕಂಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳು; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಆಳು.
ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ = ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಿಪಾಯಿ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಸಿಪಾಯಿ: ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರದಾರರು ಮತ್ತು ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ, ಚಿರಾಯಿತು ಜನ . . . ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೪). [?]

ಎಕ್ಕಚರ (ನಾ). "ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಹೋಗುವುದು, —ಹೋಗುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೪). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಚರ$_2$]

ಎಕ್ಕಛಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇಬಣ್ಣ. ೨. ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕಛಾಯಂ (ಶಮುದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛಾಯ]

ಎಕ್ಕಟಿ (ನಾ). ಏಕಾಕಿ; ಒಂಟಿ. 'ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಏಕಟಾ = ಒಂಟಿ, ಒಂದೇ ಆಗುವುದು. < ಸಂ. ಏಕವಾಟ = ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು]

ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ: ವಿಜುಗೀಷು ವಸುದೇವನೆಸುಗೆಗೆ ಸಕಲ ಭೂಭುಜರೆಲ್ಲ ಹೆಜಸಾರಲಾಗ ನಿಜಗಲಿತನದಿಂದಿದಿರಾಗೆ ಸಾಗರ ವಿಜಯನೆಕ್ಕಟಿಗಲಿ ನಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೬); ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿಗಳೇಳಿಗೆಯುಂಡದೆ ಹೊಕ್ಕರಿಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೪೩). [ಎಕ್ಕಟಿ + ಕಲಿ$_2$]

ಎಕ್ಕಟಾಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) "ಏಕಭಾಗ; ಒಂದು ಪಾಲು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೦). [← ಮರಾ. ?]

ಎಕ್ಕಟಿ$_1$, ಎಕ್ಕಟಿ (ಗು). ೧. ಏಕಾಂತವಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ: ದಯೆಯಿಂದೆಕ್ಕಟ ವಚನಮೆ ನುಡಿವರನಱಿದೆಸೆಪರ್ (ಸಮುಪ. ೫-೧೧೬). (ನಾ). ೨. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: "ಎಕ್ಕಟ – ಒಂಟಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಪೇರಡವಿಯೊಳಗೆಕ್ಕಟಿಯಿದೇತಕೆ ನವೆವುತಿರ್ದಪೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೯); ಕಡುಭರದಿ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಿಗಳೊಳಗಣಿಂ ಬಂದು ಕೆಡೆವಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೩೪); ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಮನೆಯ ಬೀಯಕೆ ತಕ್ಕ ಹಣವ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯೊಳಗಿತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದಾಡಿಸಿ ಪೊಱಮಡುತಿರ್ದರೆಕ್ಕಟ[ಟಿ]ಗಳು ಮನೆಗಳನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೫೬). **ಎಕ್ಕಟಿ**: ೧. ಎಕ್ಕಟಿಯೊಳಾ ಶರಭ ರುದ್ರಂ ನಡೆದು ಬಪ್ಪಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೫೩). [?]

ಎಕ್ಕಟಿ$_2$ (ಅ). ಏಕಾಂತವಾಗಿ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ: ಪಾಂಚಾಲೆಗೆಕ್ಕಟ ನುಡಿದ ನಾವಿನ್ನಿಹುದು ಮತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫-೨೬); ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಎಕ್ಕಟ ಕರೆದು . . . ಹೇಳಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨೫). [?]

ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ 'ಎಕ್ಕಟಿಗರೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಟಿಗ, ಎಕ್ಕಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಧಾನವ್ಯಕ್ತಿ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (?): ಸಮಸ್ತ ಸಾಹಣಿಯೆಕ್ಕಟಿಗರು ಶ್ರೀ ವೀರಸೋಮನಾಥದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೬೪; 1050); ಎಕ್ಕಟಿಗನಾಲ್ವತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿರ್ದು ಬರೆಯಿಸಿದ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೧-೧೫; 1134); ಎಕ್ಕಟಿಗನ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರು ನಷ್ಟಸಂತಾನವಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೩-೬೮೪). ೨. ರಹಸ್ಯದವನು; ಗೂಢಚಾರ: ಅಂತರವಳರನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರನು ಸಬಳಿಗರ (ಬಸಪು. ೧೬-೧೩); ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳ್ದು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೊಱಮಡುವೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯುಕಾ. ೧೨-೧೪). ೩. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಂಗಿ: ಎಕ್ಕಟಿಗ ನೀನೆತ್ತಣಿಂದೇತಕ್ಕಿದೆತ್ತಲು ಪೋಪೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೫೮).

ಎಕ್ಕಡಿಗ : ೧. ಲಿಂಗಮುನಜಿಸಿ ಪಿಡಿದೆಕ್ಕಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಗ ತರು ವರಿಗತನವನೆಂದೆಂದು ಬಿಟ್ಟಪೆ ಬಿಟ್ಟಪೆಯೆಯೆಂದು (ಸುವೇಶು. ೨೫-೩೦); ಹಿಂದೆ ಹಿತವರು ಬಳಸಿದೆಕ್ಕಡಿಗರ ಬಲು ಬಜಾವಣೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದನು (ಭರಚ. ೧-೫೮). ೪. ಏಕಾಂತದವನು; ಆಪ್ತ : ಗಣಿಕೆಯರೆಕ್ಕಡಿಗರು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಲಕ್ಷಣಕರು . . . ಕುಳಿತರೋಜೆಯೊಳು (ಭರಚ. ೧೨-೪೯).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಎಕ್ಕಟ]

ಎಕ್ಕಟಿಗರೆ, ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ (ಕ್ರಿ). ಏಕಾಂತದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆ; ರಹಸ್ಯ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಹುಸಿಯಸೂಯಾ ನೀಚವೃತ್ತಿ ನಿರ್ವಾ ಕ್ಷಿಣ್ಯ ನಿಷ್ಕರುಣ ನೀತಿಗಳಲಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಿರಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಕನೆನಿಪ್ಪ ಮಾನಸ ನೆಕ್ಕಟಿಗರೆದು ಕೈವಿಡಿದು (ಹಚಕಾ. ೯-೧೫); ಪದ್ಮಾವತಿ ತನ್ನಯ ಮಗಳಂ ಸೂಚಿಸಿ ಸುಖಾರಿಯೆಕ್ಕಟಿಗರೆದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೫೧); ಹರಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನನೆಕ್ಕಟಿಗರೆದು ನಿಜಶಕ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗವನೊರೆದೆಡೊಡಂ ಬಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೬೪). ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ: ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನು ಎಕ್ಕಟಕರೆದು ದೇವಯ್ಯ ಈಗ ಏನು ಮಾಡೋದೋ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಮಳೆಮ. ೨೩೪).

[ಎಕ್ಕಟ್ಟ$_1$ + ಕರೆ$_1$]

ಎಕ್ಕಟಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: ಪುದುವೆತ್ತೆಕ್ಕಟಗಾಳೆಗಂ ಸಮನಿಸಿತ್ತಿಮ್ಮಾ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ತ್ರಿದಶರ್ ನೋಡಲೆ ಕೌತುಕಂ ಬೆರಸಿ ಬಂದಿರ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೬-೬೮); ಎಕ್ಕಟಗಾಳೆಗದೊಳಗಿನ ಕೀರ್ತಿಯನೆಕ್ಕತುಳದ ಭಟನಂ ಗೆಲ್ದಂ ರಣರಕ್ಕಸನೆನಿಸುವ ವಿಕ್ರಮು ಕೌರವ ಧರಣೀಪಾಲಕನು (ಜಯುಕಾ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಎಕ್ಕಟ$_1$ + ಕಾಳೆಗ]

ಎಕ್ಕಟಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸು: ಆಕ್ಕೆ ನಳನೃಪತಿ ನಡೆಯೆಂದೊಕ್ಕಣಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಿದಕೆ ಸಪೆ ವೆನುತ್ತೆಕ್ಕಟಗೈದಮರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರ್ (ದಮಸ್ವ. ೩-೧೬೭).

[ಎಕ್ಕಟ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಕ್ಕಟೆ 'ಎಕ್ಕಟ$_1$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡ 'ಎಕ್ಕವಡ$_1$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಆರಿದಿರಾಡೊಡಾಡಿ ದಪೆನೆಕ್ಕಡಿಯಂ ಪಡೆ ಪಂಚದಾಯಮುಂ . . . ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ದಶಕು. ೮-೯೨); ಗೊಂಬೆ ಮದುವೆಯನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡಿ ಚೆನ್ನೆಯೆಕ್ಕಡಿಯೊಮ್ಮೆ ಹೂಡಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೧-೩೪). [← ತುಳು. ಎಕ್ಕಡಿ = ಒಂದು ಆಟ]

ಎಕ್ಕಡಿಗ 'ಎಕ್ಕಟಿಗ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡು, ಎಕಡು, ಎಕ್ಕುಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ: ಮೆಣಸಿನ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕುಡಿದು ಎಕ್ಕಡು ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ಎಕಡು: ಇದ್ದ ಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಎಕಡು ಮರುಕಳಿಸಿದಾಗ ನಡುಮನೆಯಿಂದಲೇ ಕೂಗಿದ (ದೇವಹಂ. ೧೬೭). ಎಕ್ಕುಡು: ಆತುರವಾಗಿ ಕಡುಬು ತಿಂದದ್ದರಿಂದ ಎಕ್ಕುಡು ಬಂತು (ರೂಢಿ). 'ಬಿಕ್ಕುಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಎಕ್ಕಿಳ್, ಎಕ್ಕಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಎಕ್ಕಿಡ್, ಎಕ್ಕದೆ; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿಲಿ, ಎಕ್ಕು; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹಿಕ್ಕಿಂಗ್]

ಎಕ್ಕತಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಮಾನ ಶಕ್ತಿ: ಕರಿಯಂ ಬೇಡುವ ಬಾಯ್ಗಿದೊಂದಲಗಿನಂಬೊಲ್ದೇಜುವಂಗಕ್ಕೆ ಭಾಸುರ ಭಲ್ಲಾಸ್ತ್ರಮಿದೊಂದು ನೀಡಿ ಬಿಡದಿಕ್ಕಲ್ಕೆಕ್ಕತಕ್ಕುಳ್ಳ ತೋಳೆರ ಡಕ್ಕಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೮). [ಎಕ್ಕ$_3$ + ತಕ್ಕು]

ಎಕ್ಕತಳ (ನಾ). ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ನಿಯತವಾದ ಜಾಗ: "ಏಕ ಸ್ಥಳ – ಎಕ್ಕತಳ" (ಶಮದ. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕವರ್ತೆಯ ಗೊತ್ತು ಕೈತವಕೆಕ್ಕತಳಂ ಕನಲ್ಕೆಗಿರವು . . . ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ ಬೀದಿಯದೇಂ ಪೊದ ಟ್ಟುದೋ (ಚಕವಿ. ೬-೭೪). [< ಸಂ. ಏಕಸ್ಥಲ]

ಎಕ್ಕತಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸಮವಾಗಿ ಗಣಿಸು: ಬೆಕ್ಕಸವಡೆದೇತರ್ಕಾಮೆಕ್ಕತಳಂಗೊಂಬುದೊಳ್ಪೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆರಡಂ ತಕ್ಕರ್ ಕಳೆವರ್ ಗುಣಮಂ ಮಿಕ್ಕರ್ ದೋಷಮನೆ ಕೊರ್ತು ದೂಜು ವರಲ್ತೇ (ಚಕವಿ. ೬-೭೮). [ಎಕ್ಕತಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಕ್ಕತಾಣ 'ಎಕ್ಕದಾಣ' ನೋ.

ಎಕ್ಕತಾಳ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [< ಸಂ. ಏಕತಾಲ]

ಎಕ್ಕತಾಳಿ, ಎಗತಾಳಿ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ; ಕುಚೋದ್ಯ (ಇ). ಎಗತಾಳಿ: ಈ ಕಲಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬನು ಪುಣ್ಯಯುಗದ ಕರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ಜನರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಗತಾಳಿಯೇ ಸರಿ (ಮೊಮಗು. ೮೭).

[← ತೆಲು. ಎಗತಾಳಿ]

ಎಕ್ಕತುಳ, ಎಕ್ಕತೂಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ತೂಕ; ಒಂದೇಬಲ; ಒಂದು ಸಮ; ಸಮಾನತೆ: ರಾವಣನೊಳದುರ್ತೆಕ್ಕತುಳಮಿಜಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧೫); ಆ ನೆಗಟ್ಟಿಂದ್ರನೆಕ್ಕತುಳದೊಳ್ ಧುರದೊಳ್ ಬಲದೊಳ್ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೨೦); ಅದರ ಎಕ್ಕತುಳ ಲಾವಣ್ಯವೂ ಹೊಡಕರಿಸಿ ಮೂಡಿ ಬರುವುವು (ಸಾಹಿಸಂ. ೪). ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಕಂದನಸಿಕ್ಕಿದಿರಲಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದಿರೆಕ್ಕತುಳದಾಳುಗಳೆನುತ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೊಡವಂಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೫); ಎಕ್ಕತುಳದಲಿ ತಾಯೆ ಪಡೆವಾ ಮಕ್ಕಳನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೨೩); ಎಕ್ಕತುಳದ ರೋಸದಿ ನಾಡಿ ಕುಣಿವ ಕುಡಿಮೀಸೆಯಂ ಪುರಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೧೩). ೩. ದ್ವಂದ್ವ ಯುದ್ಧ: ಮುಳಿಸಿನ ಮೋಪಿನ ಗಂಡಮುಚ್ಚರದ ಮೆಚ್ಚುವಣೆಗೆಯಂಕ ಕಾಜರೆಕ್ಕ ತುಳಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಸೂಜೀಜಿಜಿವಂ ತೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೭ವ); ಇಜಿವಬೆಡಂಗ ನೋಳಿಜಿಯಲ್ ನೆಜೆಯೈ ನಿನಗಾನೆ ಸಾಲ್ವೆನೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕಂ ನೆಜೆದಿರ್ದೆಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩); ವಕ್ಕಲುಗೆಜೆಯೆ ಮಲ್ಲನೊಳೆಕ್ಕತುಟ[ಳ]ಕ್ಕಿಜಿವವೈರಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೦-೨೩; 1170). ಎಕ್ಕತೂಳ: ದಿಕ್ಕುಗಾಣದ ಗರ್ವದಲಿ ಜನಕಿಕ್ಕಿ ಲಿಂಗವ ಬೂದಿಯನು ಬಳಿದೆಕ್ಕತೂಳದ ಭಟರೆ ದುರ್ಗತಿ ನಿಮಗೆ ನಿಜವೈಸೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೬-೬೯).

ಎಕ್ಕತುಳದಾಳ್ = ಸಾಹಸಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ: ಎಕ್ಕದ ಮುಗುಳ್ಗಳಂ ಹರಹಿ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳನೆಕ್ಕತುಳದಾಳ್ಗಳಂ ಮುಜಿಯೊಳಡಂಗಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕ ಘಟದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವನಿರಿಸಿಯರಸನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲ್ (ಸನ್ಮುಕಾ. ೪-೧೮). [< ಸಂ. ಏಕತುಲ]

ಎಕ್ಕತುಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂತಃಪುರವಧೂಕದಂಬ ಕದಂಬ ಕದ ಮುಡಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಗಳೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಕ್ಕಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೩೨ವ); ಘೋಟಿಜಾಯ್ತುರ್ಕಲೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಜಿದು ಕುಜಿ ದಜಿಯಾದರ್ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಎಕ್ಕತುಳ]

ಎಕ್ಕತೂಳ 'ಎಕ್ಕತುಳ' ನೋ.

ಎಕ್ಕದಾಣ, ಎಕ್ಕತಾಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ: ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗೆ ತಾನೆಕ್ಕದಾಣ ವಿಳಾಸಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫-೪; 1166). ಎಕ್ಕ ತಾಣ: (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫೧). [ಎಕ್ಕ$_3$ + ತಾಣ]

ಎಕ್ಕದಾಳೆ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ: ದೈವಯತ್ನದಿಂದ ತಜಗೆಲೆಯ ರಾಶಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವನಿಜಿದು ಬರುವನಿತಜಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿರುವೆಕ್ಕ ದಾಳೆಯ ಮರದ ಬೇರನು ಸೇರಿ ಇದ್ದು (ವಚಕಾ. ೩-೨೪).

[ಎಕ್ಕ$_1$ (< ಎಕ್ಕ$_3$) + ತಾಳೆ]

ಎಕ್ಕನಾತಿ, ಎಕನಾತಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಪುರದ ಮಸಣಿಗೆಂದು ಪುರದೆಕ್ಕನಾತಿಗೆ ಪಿರಿಯ ಭೈರವ ದೇವರಿಗೆ ವರವೀವ ಮೈಲಾರಗೆಂದದಜರ್ಘವನಿರುಳು ಪಗಲು ತೂನುತಿಹರು (ಅಂಜಚ. ೩–೧೨೯) ; ಜಾಜಿಯ ಎಕ್ಕನಾತಿಯ ಕುಳವಾಡಿ ಹೂವಿನ ಎಲ್ಲಯ ಮಾಡುವ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೨೪ ; 1513) ; ಎಕ್ಕನಾತಿಯರ ಕಾಟ ಜಕ್ಕಿಯರು ಕನ್ನೆಯರು ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಸೊಂಟಮುರುಕ ಬೈರೇ ದೇವರು (ಕನಕ. ೧೪೨–೧). **ಎಕನಾತಿ** : ನಾರಸಿಂಹನ ಪಿಡಿದು ತಹುದೇ ನರಿದು ವೈಷ್ಣವ ಪಡೆ ಸಹಿತ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆನಲೆಂದಳೆಕನಾತಿ (ಶಂಕವಾ. ೧೨–೪೪). **ಎಕ್ಕನಾದಿ** : ಗಂಗೆ, ಗೌರಿ, ಬನಶಂಕರಿ, ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಹೆಸರಿಂದ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಆರಾಧಿಸಿ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೧): [< ಏಕನಾಥ?]

ಎಕ್ಕನಾದಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಬಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಾಲು, —ಭಾಗ: ಸೀನಾಗಳುಮಣ್ಣ ಬೇಡಿದಪೆ ಸಜ್ಜನದಂತೆನಗೆಕ್ಕಬಾಗೆ ನೋಡೀಗಳಿಳಾಲತಾಂಗಿ ಪುದುವಲ್ಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೬). [< ಸಂ. ಏಕಭಾಗ]

ಎಕ್ಕಮುದ್ದಳೆ, ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಎಕ್ಕಮುದ್ದಳೆಯ ಕೊಟಿಲ ಝುಂಕಾರದ ಪಜೆಗಳ್ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೦–೧೧) ; ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳಿತ್ತರದ ಕಂಕಲಿಯ ಜುಂಜೆಯ ಯೆಕ್ಕಮುದ್ದಳೆಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೭). **ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ** : ಗೋವಳರೊತ್ತುವ ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳೆ ತೂತ್ಕಾರ ಮುಮೂದುವ ಕೊಳಲ ಸರಮುಂ ಪಿಡಿವ ಕೊಂಬಿನ ನಿನದಮುಂ ಪೊಯ್ವೆ ಕ್ಕವದ್ದಳೆಯ ದನಿಯುಂ (ಅರ್ಜನೇ. ೮–೭೫ ವ). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಮದ್ದಳೆ]

ಎಕ್ಕರ, ಎಕರ (ನಾ). ಕೀಳ ; ತುಚ್ಛವಾದವನು ; "ನೀಚ" (ನಾನಾಶ. ೪೩) : ಅವನೊಬ್ಬ ಎಕ್ಕರ (ರೂಢಿ). **ಎಕರ** : ಅವನು ತುಂಬ ಎಕರ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಕ್ಕರಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದೇರಾಶಿ, —ಗುಂಪು : ಎಕ್ಕರಾಶಿ, ಏಕರಾಶಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೫ ಪ್ರಯೋ). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ರಾಶಿ]

ಎಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು ; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಗೇಲಿಮಾಡು : ಎಕ್ಕರಿಸಿ ಸೂಳೆಯರ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡುತಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಸೂಳೆಯರೆನಗೆ ಲೆಕ್ಕವೆ ಎನುತ (ಶರಲೀ. ೩೬೪–೧೨) ; ಮಸೆದಲರಕಣೆಗಳನುಮುಕ್ಷೆಯುಗ ಧಿಕ್ಕರಿಸೆ ಶಶಿಯನೆಕ್ಕರಿಸೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೧–೫೮) ; (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೪–೩೬ ; ೬–೩೧–೧೦ ನೋ). [← ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿರಿಂಚು, ವೆಕ್ಕಿರಿಂಚು]

ಎಕ್ಕಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿ. ೨. ಸಲಗ. ೩. ಕಾಡುಹಂದಿ : "ಎಕ್ಕಲನೆನೆ ಕಾಡುಹಂದಿ". (ಚತುನಿ. ೩೯) ; "ಎಕ್ಕಲನೆಂದು ಸೂಕರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೦) ; ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದತ್ತೊಂದು ಸೊರ್ಕಿದೆಕ್ಕಲನಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೯೯) ; ಪುಳಿಂದರು ಕಂಡರೊಂದು ಸೊಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಲನ ನಡುಕಾನನದಲಿ (ಹಚಕಾ. ೬–೨) ; ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆಲ] ನೋಡುತಿರ್ದುದು ದೇವಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೪೧) ; ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಎಕ್ಕಲನಗುಜ್ಜು ಗೋರಿಟ್ಟ ಗೆಟಿಸಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩–೨೮) ; ಆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಎಕ್ಕಲ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮಣಿಸ. ೯೦). ೪. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಇಂತವರಿರವ ಕಂಡು ಬೆರಸಿದನಾದಡೆ ಎನಗೆ ಅಮೋಘ ನರಕ ನಿಮಗೆ ಎಕ್ಕಲ ತಪ್ಪದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೪–೧೪೧). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಬಲಿಷ್ಠ : ರಾವುತ ಪಾಯಕರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಕ್ಕಲ ಖನ್ನೋಜಿಗಳಾ ರಕ್ಕಸನಿದಿರೊಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೪೪) ; ಎಕ್ಕಲರು ಹುಟ್ಟಿದರು ನಿನ್ನಾ ಇಕ್ಕೆಲದ ಕಿವಿಗಳಲಿ ಯನ್ನನು ಮುಕ್ಕುರಿಕಿದರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೯–೪೪). [< ಸಂ. ಏಕಲ]

ಎಕ್ಕಲ$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ವಕ್ರ (?): ಸಲುವಂತಾಗಿ ಬರೆಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸ್ನ ಇ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕೆಕ್ಕಲವಾದವರು ಶ್ರೀಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಗೋಬ್ರಾಂಮಣ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೭೬–೨೯ ; 1306). [?]

ಎಕ್ಕಲಕುಂಡ (ನಾ). ನರಕದ ಒಂದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡ : ಭಕ್ತನೆಂದು ಆವನ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಂತ್ರವ ಹೇಳಿ ಅನ್ನವ ತಿಂಬವನೊಬ್ಬ ಜಂಗಮ ದ್ರೋಹಿ. ಇಂತೀ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಕ್ಕಲ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕದೇ ಮಾಣ್ಬನೇ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೨). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಕುಂಡ]

ಎಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಲರಾಯ : ಅತ್ಯುದ್ಧರ ವೀರಾಡಂಬರಂ ತ್ರೈಭುವನಭರಿತಮಾಗೆಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮–೨೮ ; 1145). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳ]

ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ, ಎಕಲುಗದ್ಬೆ, ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ ; ಮೆಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ (?) : ಕೇಶವಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕೊನ್ನೇಯ ಮಾಲು ಅರಟಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಗದ್ದೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೧ ; 1256). **ಎಕಲುಗದ್ದೆ** : (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೯). **ಎಕ್ಕಲುಗದ್ಬೆ** : (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೭). [ಎಕ್ಕಲ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಚ್ಚೆ)]

ಎಕ್ಕಲಗಾಣ, ಎಕ್ಕಾಗಾಣ (ನಾ). ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನೇ ಹಾಡುವವನು ; ಒಂಟಿಗಾಯಕ ; ತನಿಸಂಗೀತಗಾರ : ಸುಣ್ಣರ ದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮) ; ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂ ಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೊರ್ವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೬) ; ಅಳಿಯೆಂದೆಂಬೆಕ್ಕಲಗಾಣಂ ಸ್ಮರಮೋಹನ ಗೀತಮನಾಳಾಪಿಸುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧೧–೩೫). **ಎಕ್ಕಾಗಾಣ** : ಮೃಡನರೆಮೆಯ್ಯ ನಂಬಿಕೆ ಗೀಯೆ ತನಗಿಪ್ಪೆಡೆಗಾಣದೆ ಎಡಗಿವಿಯಾ ತೊಡಪಿನೆಕ್ಕಾಗಾಣನೀಗೆಳಿದನೇಯೆಂಬ ಪಡಿಯಾದನಾ ಪಾಡುಗಾಜ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೧೪). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಗಾಣ$_2$]

ಎಕ್ಕಲಜೋಗ (ನಾ). ಜೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ ; ಹಂದಿಜೋಗಿ (?) : ಅಕ್ಕಟ ಗಿರಿಜೆ ಕೇಳ್ ಮರ್ಕಟಗುಣದೊಳೆ ಯೆಕ್ಕಲಜೋಗರ ಮಗಳೆ ಕುಕ್ಕು ಹೊರಸು ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಸುವೆನೆ ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಶಿವನ ಬಲುವೆನಗೆ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. VI, ೧೫೩೧, ಗಂಗಾಗೌರೀ ಸಂವಾದ). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಜೋಗ]

ಎಕ್ಕಲದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂಟಿ ದುಂಬಿ : ಎಕ್ಕಲದುಂಬಿಯಿಂ ಜವಳಿ ದುಂಬಿಯಿನಟ್ಟುವ ಮಾಲೆದುಂಬಿಯಿಂದಿಕ್ಕುವ ಕುಂಭದಂತೆಸೆವ ಗೊಂದಣ ದುಂಬಿಯಿನಾವ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ... ಕೂಡೆ ಬನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧–೧೦). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ತುಂಬಿ]

ಎಕ್ಕಲದೇವಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ : ಎಕ್ಕಲದೇವಿ ! ಜೋಗಮಾಯಿ ! "ಉಧೋ ! ಉಧೋ ! ಉಧೋ ! " (ಅರಳು. ೩೦೮–೧). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ದೇವಿ]

ಎಕ್ಕಲನರಕ (ನಾ). ನಾಯಕ ನರಕ ; "ರೌರವ ನರಕ" (ಘನವ. ಕೋಶ) ; ನಾ ತಪ್ಪಿ ನುಡಿದೆನಾದಡೆಯೆನಗೆ ಎಕ್ಕಲನರಕ (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೩) ; ನಾನು ಮಾಡಿದ ಸರ್ವದ್ರೋಹಕೆ ನಿನ್ನ ಮನನೊಂದು ಎನ್ನಂ ಎಕ್ಕಲನರಕಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಸಟೆಯುಪಚಾರ (ಘನವ. ೫) ; ಮನ್ನಿಸದೆ ಸಂಹರಿಸಿ ಯೆಕ್ಕಲನರಕದೊಳು ಹಾಯ್ಕುಹೋಗೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೫೬–೪೩). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ನರಕ]

ಎಕ್ಕಲಬಂಟ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿ: ನಿಂದಿಪರಿದೊ ಇಗೊ ಎಕ್ಕಡಮೆಟ್ಟಿಪ ಎಕ್ಕಲಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು (ಗಿರಿ. ೬೬–೨). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಬಂಟ$_1$]

ಎಕ್ಕಲರಾಯ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರನಾದ ರಾಜ,—ರಾಯ: ಎಕ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಮುಟ್ಟನೊಸೆದಂದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದುಕ್ಕೆಯ] ರಾಯ ದೇವಣನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ರಾಯ]

ಎಕ್ಕಲರಾವುತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸವಾರ: ಲಕ್ಕ ಕುದುರೆಯನೆನ್ನೊಂದೆ ಲೌಡಿಗೆ ಸೆಲವಿಕ್ಕೆಂದು ನೃಪಕೀಯೊಳ್ ನುಡಿವ ಎಕ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಮುಟ್ಟನೊಸೆದಂದೆಕ್ಕಲರಾಯ ದೇವಣನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ರಾವುತ]

ಎಕ್ಕಲವಂದಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಹಂದಿ; ಸಲಗಹಂದಿ: ಏಣಗಾವುಣ್ಣನೆಕ್ಕಲವನ್ನಿಯನಿಱಿದು ಪನ್ದಿ ಸತ್ತಿಂಬೞಿಯಂ ತಾಂ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೪–೧; 970); ಉದ್ದುರಭಟನೊರ್ವಂ . . . ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಸೊಗಯಿಪೆಕ್ಕಲವಂದಿವೋಲೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೫೭); ಗಂಡುಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ ತಿವಿ (ನಳಚಂ. ೭೪); ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿಗಳೇಳಿಗೆಯಂದದನೆ ಹೊಕ್ಕರೆಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭–೪೩); (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೯೯ ನೋ). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಪಂದಿ]

ಎಕ್ಕಲವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇತ್ತಂ ಹೊಂಗೆಲಸಕ್ಕೆಕ್ಕಲವಾಡದ ಬಳಿ ಕುನ್ದುರವಳ್ಳಿಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೪೯; 1147). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ವಾಡ (< ಬಾಡ)]

ಎಕ್ಕಲವಿರಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ನೆಲನೆಲ್ಲಂ ಕೊಂಡಾಡುವೆಕ್ಕಲವಿರಿಯುಂ ಬನದಬ್ಬೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೧೧); ಎಕ್ಕಲವಿರಿ ಗಣನಾಮಾ ಲಕ್ಕಣಿಗರ ಬನದ ಬಳಿಗಂ ಸ್ಯೆಲಾರಂಗಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಜಾತ್ರೆ ಮಾಟ್ಪಂ ಪೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಸಮಪ. ೪–೧೨೫). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ?]

ಎಕ್ಕಲಾವಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಂಗಡಿ; ಏಕಾಶ್ರಯ; ಒಂದೇ ನೆಲೆ; ಒಂದೇ ಆಕರ: ಬೆಡಂಗಿಂಗೆ ಪಾಂಗಾದ ದೇಸಿಗಂ ಮಾಸರಿಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮಾದ ಸೌಷ್ಠವಕ್ಕಂ ಕಣ್ಪೇಟೆಕ್ಕಿದಿರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೩ ವ); ಕಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜ್ಜನಕ್ಕೆಕ್ಕಲಾವಣಮುದ್ಯದ್ಗುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆ (ಎಇ. XV, ೯೦–೫೧; 1060); ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮೆನಿಪ್ಪಂ ಮೂರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ[ಂ] (ಎಇ. XIII, ೪೬–೫೦; 1112); ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನದೊಳೆಕ್ಕಲಾವಣಮಿವಂಗೆನೆ ನಿಂದ ನಿಳೇಜ್ಯರಾಜ್ಯದೊಳು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೧೮; 1162); ಪಂಚಪದಂಗಳನಾತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿ ವಿಧಿಜಕ್ಕಲೆನಾರಿಗಿದೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬–೭೭; 1212); ಕಲಿರಾಯ ನೃಸಿಂಹನ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದ ರಣರಂಗವಿಲ್ಲಮುಮ ಬಾಪ್ಪು ಜಯಂ ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೨೭; 1224); ಮೇಲೆವಾಯ್ದಡೆ ತಿವಿವಾರ್ದಲಗಿಂದೆಕ್ಕಲಸಂ ಕೊಲೆ ಕಲಿತನವಾಯ್ತೆಕ್ಕಲಾವಣಂ ಲುಬ್ಧಕನೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೪೦); (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೬; ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೭ ನೋ). [ಎಕ್ಕಲ$_1$ + ಆವಣ]

ಎಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣು: ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕೆಬ್ಬೆ, ಗೋಡು, ಎಕ್ಕಲುಮಣ್ಣುಗಳೂ ಇರುವುವು (ವ್ಯವಮ. ೩). 'ಮೆಕ್ಕಲು' ಪರಾ. [?]

ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ 'ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಡ್ಡ, ಎಕ್ಕಡ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ ಜೋಡು; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು; ಕೆರ; ಚಪ್ಪಲಿ: "ಎಕ್ಕವಡಂ ಬೇಂಟೆಯ ಕೆಱ" (ಚತುನಿ. ೩೬); "ಎಕ್ಕವಡ ಕೆರ್ಪಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ತೊಟ್ಟಕ್ಕವಡಂ ಮರವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಪಣೆಕಟ್ಟು ಬೇಂಟೆವಱಿ . . . ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬); ಚಂದನದ ಚಿಗುರಂ ಸೆರ್ಚಿ ತಳಿರೆಕ್ಕವಡಮುಂ ಮುಡಮೇಱಿಸಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೯೬ ವ); ಅಂಗಾಲ್ಗೆ ಮೆಟ್ಟುವಡೆಯುತಿರ್ದುದೇಂ ಸಿರಿಸದೆಕ್ಕವಡಮೋ? (ಸಂಸಪ. ೨೭–೧೨). ಎಕ್ಕಡ: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಟ್ಟೆಕ್ಕಡಮುಂಮೆಟ್ಟಿ ಬಿಲ್ಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೬೩); ಸಿರದೊಳಮರ್ದೊಂಲೆ ಕೌಂಕುಳ ಕರಪಾಳಿಕೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಕ್ಕಡಂ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೩); ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಬಡಿಕೋಲುಗಳನೆಕ್ಕಡವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩–೮); ಇಂತಾಕಡೆ ಒಬ್ಬರ ಎಕ್ಕಡ ಒಬ್ಬರು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಗರುಡಾ. ೭೪). [?]

ಎಕ್ಕವಡ್ಡ (ನಾ). ಏಕವಸ್ತ್ರ; "ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಚಕಾ. ಕೋಶ): ಕೊಡತಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂಳೆಕ್ಕವಡ ದಂಡೆ ಕಯ್ ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು . . . ಬೆರಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೯). [< ಸಂ. ಏಕಪಟ]

ಎಕ್ಕವತ್ತ, ಎಕ್ಕವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಒಂದೆಲಗ: "ಎಕ್ಕವತ್ತ – ಏಕಪತ್ರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪). ಎಕ್ಕವತ್ತಿ: "ಏಕಪತ್ರ – ಎಕ್ಕವತ್ತಿ" (ಶಮುದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಏಕಪತ್ರ]

ಎಕ್ಕವತ್ತಿ 'ಎಕ್ಕವತ್ತ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕವತ್ತಿಗೆಯ ಎಲೆಯ ಪೇಱಿರಡು ಪಳೆಯೆಲೆಯ ಪೇಱಿರಡು ಕಱಿಯೆಲೆಯ ಪೇಱಿರಡು (ಎಇ. XVI, ೩೩೧–೧೯; 1077). [ಎಕ್ಕ$_3$ + ಪತ್ತಿಗೆ ?]

ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ 'ಎಕ್ಕಮುದ್ದಳೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಳಿ 'ಎಕ್ಕಾವಳಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಿಂಡು 'ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಶೀಘ್ರತೆ; ವೇಗ: ಆ ಮೃಗಾಳಿಯಿಂದಗ್ಗಳ ಪೋಪುದು ನಾಮೆಕ್ಕಸದೆ ಪೋಪಮೆಂದು (ಶಾಂತೀಶ. ೧–೮೬). ೨. (ಕರಾ) ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ಗಂಜಿಯ ತಿಳಿಯಿಲ್ಲ, ಎಕ್ಕಸ ನೋಡಿದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಮೇಲು (ರೂಢಿ). ೩. "ಬಹಳ" (ಗುವಿನೋ. ೨೪). [?. / ತೆಲು. ವೆಕ್ಕಸಮು]

ಎಕ್ಕಸಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂದಿ; ಚಿಕ್ಕಗಲ್ಲಿ (?): ಪಡುವ ಚಂದಣಗೇರಿಯೆಕ್ಕಸಂದಿಯಿಂ ಬಡಗವಾರಿಯಿಂ ಮೂಡಣ ಮನೆಯ ನಿವೇಶನಮು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೨೯–೪೯; 1176). [ಎಕ್ಕ$_3$ + ಸಂದಿ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆಯ ಮಾತು; ಕರುಬಿನ ಮಾತು; ಅಸಂಬದ್ಧದ ಮಾತು: ಎಮ್ಮ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಕಾಣದೇನಾನುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂ ಗಱಪಿದೆಯಾದೊಡಮೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨೦); ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳೆಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿ ತಾಱಿಗ ಬೀಱಿಗವೆತ್ತುಱತತ್ತುಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೩); ಪೊಡವಿಜೆಯ ಬಿಡದೆಕ್ಕಸಕ್ಕನಗಡಹಿ ಕುಲವನು ಕೂಗಿ ಕೆಡದಿರು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೪–೪೯). ೨. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾಡುವವನು; ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿ: ಅತಿಮಾರ್ಗನೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂ ಸಿತಗಂ ಚಳಬಳಿಗಂ (ಸಮಪ. ೩–೫೫). ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ: ೧. ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆಕ್ಕಸಿಕ್ಕಮುಂ ನುಡಿಯೆ . . . ಮುನಿದರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೩೩ ವ); ಅನ್ಯತಮನ್ನೆಯ ತೊಂಡುತೊಳಸೆಕ್ಕಸಿಕ್ಕ ವಂಚನೆ ಕುಹಕ ಜೂದು ಕುತ್ಸಿತ ಲಂಡು ಬಂಡು ದುರ್ಜನಮೆಂಬಿವೆಲ್ಲ ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವಂ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೬–೩೩). ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕ: ೧. ಕಲ್ಮಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನೊಕ್ಕಲ್ಮಕ್ಕಳೆಕ ಸಿರ್ಕಮಾದೊಡೆ ಪಾರ್ವಂ ಮಲ್ಲಳನೆ ಮಱುಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೧).

ಎಕ್ಕೆಸೆಕ್ಕ: ೧. ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು (ಬಸಪು. ೫೬–೫೧); ಅಕ್ಕಜಿತು ಪಾಲ್ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊಸರ್ಗಳನಿಕ್ಕಿದಾ ದಿನವೊಲ್ಲನೂಟವನೆಕ್ಕಸೆಕ್ಕದ ಮಾತು ನಿಮಗೇಕೆಂದಳಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮–೩೧).

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ = ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುವವನು: ಅವನು ಶುದ್ಧ ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಕ್ಕಚ್ಚಕ್ಕ; ಮಲ. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಚಕ್ಕು; ತುಳು. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕುಸಕ್ಕ, ಎಕ್‌ಸಕ್; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕಿ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಯ, ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತನಾಡು: ತಮ್ಮಾಯುಂ ಕುಂದಲ್ ತಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯಂ ಕುಂದಲ್ ಕಂಡಾಗಳೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆವರ್ (ಸಮಪ. ೧೩–೪೦). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಕೆಡೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕತನ (ನಾ). ಕರುಬುತನ: ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿವ ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕತನಂಗಳುಮೆತ್ತವೋದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೭ವ). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ+-ತನ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕೆಸೆಕ್ಕೆ]ಯರವರವರುಗಳ ನಕ್ಕು ಬಸಲೆಯರಗಿದು ತಿಂಬಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾ ಪಿಶಾಚಿಯರಿಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೨).

[ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + -ಎ$_2$]

ಎಕ್ಕಸರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಒಂಟಿಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ಎಕ್ಕಸರಮಿದಾವುದಾಂ ಮುಳಿಯೆ ಕಾಲ್ಪಿಡಿದಿಂದ್ರನ ಕೊಟ್ಟುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬); ಇಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ತುಱುಂಬಿದ ಜಾದಿವೂವೆ ತೊಟ್ಟೆಕ್ಕಸರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೯೯); ರಕ್ಕೆವಣಿ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಜ್ಜೆ ಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಬಾಲತೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚೆಬಪು. ೫–೩೬); ನಮ್ಮ ಪಸದನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಎಕ್ಕಸರವಿದು (ಸವತಿ. ೨೭೮).

[ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಎಕ್ಕಸರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾಣ, —ಕಣೆ: "ಏಕಶರ – ಎಕ್ಕಸರ" (ಶಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_4$]

ಎಕ್ಕಸರ$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ನಿಜಃಗೆಗಾಯತ ಮಂಡಿ ದುವಾಡವೆಕ್ಕಸರ ವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ವೆಕಸರಲುಸು]ರವುಲ್ಲಾಸದುಸ್ಸರ ಚವಡಿ . . . ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫–೧೪). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_3$]

ಎಕ್ಕಸರ$_4$ (ನಾ). "ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಸ್ವರ]

ಎಕ್ಕಸರ$_5$ (ನಾ). ನಿರಂತರತೆ; ಸತತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಹೊಕ್ಕನೈ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದೆಕ್ಕಸರದಲಿಯಂಥಕಾದ್ಯರ ಶಕ್ತಿಸಿಯೆ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವರಿಗಿತ್ತನಾ ಸುಧೆಯ (ಸಂಭಪ. ೬–೫೩); ರಕ್ಕಸಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಸಲಿಲಜನೊಕ್ಕತನ ಪರಿಯಂತ ಕೆಲಸವಿದೆಕ್ಕಸರಮೆನುತನಿಲಸುತ ಬೆಳೆದನು ನಭಾಂತರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೪೯). [?]

ಎಕ್ಕಸರ$_6$ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು: ಅರ್ಜುನನ ಹಯ ಮೆಕ್ಕಸರದೊಳ್ ಬಂದುದಲ್ಲಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೨೨). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಕರ್ಕಶಿಯ ರತಿವೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿಯರನಾರತಂ ದಕ್ಕಡತಿಯರು ಕಾಮದಿಕ್ಕೆಯರು (ಪತಿಲ. ೨–೭೦). [ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು + -ಇ$_2$]

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ: ಮಿಕ್ಕುಮೀರುತ ಬಂದನಾದರೆಯೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕನು ಮುರಿದು ತಕ್ಕ ಬುದ್ಧಿಯನೂ (ಚಂದ್ರಾವ. ೭). [ಎಕ್ಕ$_3$ + ಸೊಕ್ಕು$_3$ (< ಸೊರ್ಕು$_3$)]

ಎಕ್ಕಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಚಂದನೋಸೀರಾದಿ ಲೇಹ್ಯ–ಶ್ರೀಗಂಧ, ಲಾಮಂಚ . . . ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ಎಕ್ಕಹಾಲೆ, ಕಹಿಹಾಲೆ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೪ ತೊಕವಂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ (ಸಕವೈ. ೧೪೮). [ಎಕ್ಕ ? + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲೆ)]

ಎಕ್ಕಳವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಉಡುವುದಕ್ಕೂ ಹೊದೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಸೀರೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ (?): ತಳಿರುಯ್ಯಲ್ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಮೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಜೀಯೆಂಬಿನಂ ಪಾಡುವಿಂದೊಳಮುಟ್ಟೆಕ್ಕಳವಟ್ಟೆದಿಂದಜಿಯೆ ಬರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೫). [ಎಕ್ಕಳ್$_0$ (< ಎಕ್ಕಲ) + ಪಟ್ಟೆ]

ಎಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು: ಹೊಟ್ಟೆ ಎಕ್ಕಳಿಸಿ ಹೋಗಿ ಆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾವು ಅಕ್ಕಿ ಹಿಡಿಯುವಂತಿರುವುದು (ಮೊಮಗು. ೬೦). 'ಅಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. [ಎಕ್ಕಳ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಕ್ಕಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ; ಜಿರಲೆ: ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಎಕ್ಕಳೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಮರಮ. ೩೬). 'ಅಕ್ಕಳೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎಕ್ಕದೆ, ಎಕ್ಕಲೆ]

ಎಕ್ಕಾ 'ಎಕ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂಟೆತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿ: ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುವು (ಜವಿಾನ್ದಾ. ೪೦). [ಎಕ್ಕಾ (< ಎಕ್ಕ$_2$) + ಗಾಡಿ$_2$]

ಎಕ್ಕಾಗಾಣ 'ಎಕ್ಕಲಗಾಣ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು. ೨. ಜೀರ್ಣವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು: 'ಅಕ್ಕಾಡು' ಪರಾ.

ಎಕ್ಕಾಡಿಹೋಗು=ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು; ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು: ಕವಚ ಹಱಿದುವು ಬಿರಿಯೆ ಸೀಸಕ ಸವಗ ಸಪೆದುವು ವೆಚ್ಚವಾಯಿತು ಕವಲುಗೋಲೆಕ್ಕಾಡಿ ಹೋಯಿತು ಕೆಪಿಗಳವಯವವು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೨೯). [ಎಕ್ಕು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಎಕ್ಕಾವಳಿ, ಎಕ್ಕವಳಿ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಸರ$_1$: ತರಳತರವೃತ್ತ ಮೌಕ್ತಿಕ ಪರಿಕರಮೇಕಾಂತಮೆಕ್ಕಾವಳಿ ಕಂಧರದೊಳಮರ್ದೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪–೩೭); ಇಕ್ಕಿದನಿಳಾಧಿಪತಿ ಸತಿಯ ಕೊರಲೊಳೆಕ್ಕಾವಳಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೮೦); ಪೊತ್ತೆ ಪೆರ್ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಾವಳಿ (ಚಿಕವಂ. ೮೩–೧೬). ಎಕ್ಕವಳಿ: "ಎಕ್ಕಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಒಂಟಿಳೆ ಹಾರ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಾವಲೀ]

ಎಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಎಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡಿಸಿಡು; ಹಿಂಜಿಸು. ೨. ಸೀಳು; ವಿಭಾಗಿಸು. [ಎಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಭಾಗಿಸು; ಬೇರೆಮಾಡು; ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು: "ಎಕ್ಕ – ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆಳರ್ತಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆವೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೩); ತರಣಿ ಹಿಮಾಂಶುವೊಲ್ ಗಿರಿಗಳೆಕ್ಕಿದ ಪಱ್ಱಿಯ ಮೊತ್ತದಂತೆವೋಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೭೦–೬). ೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಇಕ್ಕು: ಪಯಿರನ್ನು ಕುಯಿದು ಒಟ್ಟಿ ಎಕ್ಕಿ . . . ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೩). ೩. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಗುರುವಸಿಷ್ಠನೊಳೆಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನು ಬೆಸಸೆಂದ (ರಾಮಾಸಂ. ೧–೨–೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಕ್ಕು; ತೆಲು. ಏಕು]

ಎಕ್ಕು₃ (ಕ್ರಿ). ಭೇದಿಯಾಗು : "ಎಕ್ಕು – ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)" (ಶಮುಧಾ). [?]

ಎಕ್ಕು₄ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರು : ಉಕ್ಕಿದವು ಭುಗಭುಗನೆ ಕೇತನವೆಕ್ಕಿದವು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಜನಭಾ. ೫೩–೨೬).

ಎಕ್ಕೆಕ್ಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಹಾಕಿದ ಹೆರಳು ಕೆದರಿಕೊಂಡಾ ಕುರುಳು ಎಕ್ಕೆಕ್ಕಿ ಯಾರನೋ ಒದರುತಿಹವು (ಗಂಗಾತ. ೬೨–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಕ್ಕು ; ತುಳು. ಎಕ್ಕಲ್ ; ತೆಲು. ಎಕ್ಕು ; ಕುಣ. ಎಕಸಿ, ಎಂಗಸಿ]

ಎಕ್ಕುಟ್ಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲಿನ ಆಟದ ಎಣಿಕೆ : ಎಕ್ಕುಟ್ಟ, ಸಾಂತೀರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳು (ಕುಟ್ಟದೂ. ೬೫). [?]

ಎಕ್ಕುಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕ್ಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಜತೆ ; ಸಂಗಡ ; ಸಮಾನತೆ : ಖಂಡಿಸೆ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಸುಟಕ್ಕೆಯಿಂ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟಿಯ್ತುರ್ಪರಂ ಶಾತಭಲ್ಲಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ . . . ಎಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯) ; ಸಲುಗೆಗೆ ಸಾಮ್ಯಕ್ಕೆಕ್ಕೆಗೆ ಪಲರಕ್ಕೆಮ ಸತಿಯರ ಹಿತರಂ ಗೆಲ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಗೆಲ್ವ[ಲುವ] ಬೆಡಂಗಿಯೆ ಬೀರನ ಬಲದ ಭುಜಾದಣ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೆಲದೊಳ್ನಿಲ್ವಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೬–೮೪ ; 1066); ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ಕಾದುವ ತಕ್ಕಿನೊಳಾಹವಭೂಮಿಗೆಕ್ಕೆಯಿಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೨೧) ; ಪೊಕ್ಕೆಡದಡಿಯಂ ಮುಂದಿಟ್ಟೆಕ್ಕೆಯಿನನುಗೆಯ್ವು ನಿವಿರ್ದುಗಜೆಯಂ ನೋಟಂ ಮಿಕ್ಕಾರ್ದು ಪೊಯ್ಯೆ (ನೇಮಿಪು.೧೨–೯೩). ೨. ಒಟ್ಟು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ : ಪಿಶಿತಭೋಜನದಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲದೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಸಾರ್ವ ನಿಶಾಚರೀಜನಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಸೂಸುವ ಸೀಸೆ ಬೀಸುವ ಚಳಚ್ಚಮರೀರುಹಮೆಕ್ಕೆಯಿಂ ರಣಾಯಾಸ ಪರಿಶ್ರಮಾಂಬುಲವಮಂ ತವೆ ಪೀರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೦) ; ಎಕ್ಕೆಯಿನಿರ್ಪ ಪುಲ್ಲೆಗಳನಿಲ್ಲಿಯೆ ಮುಗ್ಗಿಸು (ನಳಚಂ. ೬೪). [< ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕೆ₂, ಎಕ್ಕ₁, ಎರ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಮೆಂದೆನಲ್ಕೆಕ್ಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೬) ; "ಎಕ್ಕೆಯರ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨) ; ಎಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮) ; ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲು . . . ಲೇಪವಂ ಮಾಡಿಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಮೊಳೆ ಕರಗಿಹೋಗುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೩). ಎಕ್ಕ₁ : ಎಕ್ಕದ ಮುಗುಳ್ಗಳಂ ಹರಡಿ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳನೆಕ್ಕತುಳವಾಳ್ಗಳಂ ಮುಚಿಯೊಳಡಂಗಿಸೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪–೧೮) ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಎಕ್ಕದೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಂದುಬಿಟ್ಟನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨) ; ಎಕ್ಕದ ಹೂಗಳನ್ನು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ಹೋದರು (ಅವತಂ. ೧೭೪). ಎರ್ಕೆ : "ಎರ್ಕೆಯೆಂದು ಅರ್ಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೩೩) ; ಒರ್ಕುಡಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಚಿಪಟ್ಟೆರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಚಿಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ಕಳ್ಗೊಡೆಯರ್ ಮಾಟ್ಪರೆ (ಶಮುದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅರ್ಕ, ಎರ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಸು = (ಆಲಂ) ನಾಶಪಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಡೆಪ್ಯುಟಿ ಕಮಿಷನರ್ ಕಾರು ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಸಲತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ (ನಟಸಾ. ೨೨೧) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಅಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟ ಚಿನ್ನದಲ್ಲೂ ಎಕ್ಕ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಅಂದಹಾಗೆ (ಮರಳಿ. ೬೩). ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟು = (ಆಲಂ) ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಹೋಗಲಿ (ಸುಗುಗಂ. ೯೮–೫). ಎಕ್ಕೆಯಹೊಲ = ಒಂದು ಹೊಲದ ಹೆಸರು : ದೇವರ್ಗೆ ಕಯ್ವಲನಪ್ಪುದೆಕ್ಕೆಯ ಹೊಲಕುಂಟೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೩–೯೯ ; 1179).

[< ಸಂ. ಅರ್ಕ. / ತಮಿ. ಎರುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಎರಿಕ್ಕು ; ತುಳು. ಎಕ್ಕಮಲೆ, ಎಕ್ಕಮಾಲೆ, ಎಕ್ಕಮ]

ಎಕ್ಕೆ₃ (ನಾ). ಮಂಚದ ಚೌಕಟ್ಟು : ಹೊರಸಿನ ಎಕ್ಕೆಯ ಶಂಖದ ಮಣಿಯ ಪವಣಿಸಬಲ್ಲವರು ನೀವಾರಾದಡೂ ಪವಣಿಸಿರಯ್ಯಾ (ಅಪಚಂ. ೧೩೫–೬೧೭) ; ತಾಯಾತನ ತಂದ ಮಂಚದೆಕ್ಕೆಯಂ ಮಣ್ ಪತ್ತಿತ್ತೆಂದದ ನೊರಸಿ ಕರ್ಚಿದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೬–೨೯ವ) ; ಹಲವೆಲುವಿನೆಕ್ಕೆಗಳ ಬಿಗಿದು ಜೀವಂ ನೆಯ್ದ ನುಲಿಯ ಹಂದೊಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಚಂ ಜಡಿಯೆ ಹೊಲೆಯನೋಲಗವಿತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೬೧) ; ಸಾರವೇದಂಗಳೇ ಪಾದವಾಗನುವೆಕ್ಕೆ ಶೂರ ಪೌರಾಣಮೇ ಪಲಗೆಯಾಗೊಪ್ಪಲ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೨–೧೬). [?]

ಎಕ್ಕೆ₄ (ನಾ). ಇಕ್ಕೆ ; ಮನೆ : ಪಂಚವಸದಿಯ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಗಣೆಕ್ಕೆಯ ಹಸ್ತವಿಪ್ಪತ್ತಾಱು (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೨೬–೬೦ ; 1205).

[< ಇರ್ಕೆ ?]

ಎಕ್ಕೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ : ಲಲನೆ ಕೇಳೆಲೆ ಸಂಗಿಸಲೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟಿನಾ(ದ ?) ಚಲದಂಕರಾಮನ ನಾನು ಕೊಲಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟನಾದರೆ ಕೇಳಲೆ ಸಂಗಿ ಮೊಲೆಯಲ್ಲ ಇವು ಎಕ್ಕೆಕಾಯಿ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೦೦. ೮೨೬). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್₁)]

ಎಕ್ಕೆಕ್ಕೆ (ಅ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ ; ಮೇಲೆಮೇಲೆ ; ಒಟ್ಟಾಗಿ : "ಎಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ತೇನತೇನಮಿವಕ್ಕುಂ ಪೇಲ್ಮೇಲೆ" (ಚತುಸ. ೬೫) ; ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಜಲಕ್ಕನೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿನಿಟ್ಟಳಂ ಬೆಳಗುತಿರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫) ; ಎಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯೆ ನೆಗಟ್ಪೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಕುಕ್ಕೂ ಕೂ ಎಂದು ಕೋಟಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧). ೨. ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ : ಮುಕ್ಕಳಾಟಕೆಯೊಳಗಾ ರಾಜನಂದನರೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಹೋರುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬–೫೭). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಎಕ್ಕೆ₁]

ಎಕ್ಕೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಕ್ಕೆ₂ (ಕ). [ಎಕ್ಕೆ₂ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಕ್ಕೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ) ಗೊಣಗುಟ್ಟು (?) : ಅನುವಿಪ ತಾಯ ಬಾರಿಸುವ ತಂದೆಯ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಱುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕೀಱಿ ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದನ್ವಿಪ ತಮ್ಮನ ತೀಣಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ಮೆಗಿದೆ ತಕ್ಕುದೆ ನಲ್ಮೆಗೆ ದೋಷಮಾಗದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೫). ೨. ಸಲಿಗೆಯಿಂದಿರು ; ಒಟ್ಟಾಗಿರು : ಸಿಂಗದೊಡನೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವ ಕರಿಗಳಂ ಹುಲಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ನೀಡಿಱಿವ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೬–೩೮). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಎಕ್ಕೆಬೆನಕ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಗಿಡದ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಗಣೇಶನ ಆಕಾರ : ಎಕ್ಕೆಬೆನಕನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಎಕ್ಕೆ₂ + ಬೆನಕ]

ಎಕ್ಕೆಮಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಕ್ಕೆ₂ (ಕ).

[ಎಕ್ಕೆ₂ + ಮಾಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಕ್ಕೆಯುಲಿ (ನಾ). ಒಟ್ಟಾದ ಶಬ್ದ ; ತುಮುಲ ಶಬ್ದ : ತೆಕ್ಕನುಕ್ಕಿದ ಸಂತಸಕೆ ಕೊರಳ್ ಬಿಚ್ಚಿದೊಲ್ ಹಕ್ಕಿ ಹಾಡಿದುವೆಕ್ಕೆಯುಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦೮–೨೩೫). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಉಲಿ]

ಎಕ್ಕೆವಸ[ಯ]ಲ್ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಯ ಬಯಲು ; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಊರಿಂ ಮೂಡಲು ಎಕ್ಕೆವಸ[ಯ]ಲೊಳಗೆ ಬಿದ್ದಲು ಕಂಬ ೧೫ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೪–೬೨ ; 1208).

[ಎಕ್ಕೆ₂ + ಬಯಲ್]

ಎಕ್ಕೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಮ್ಮೆಂದೊಮ್ಮೆ ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು ; ಮುನ್ನುಗ್ಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಅಕ್ಕಟಯಿಂದೊಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ನುಡಿಯೇನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿನಿಸು ಕುಂದೆ ಮುನ್ನಾ ಅಕ್ಕ ಸೋದರಿಯರ ಕೊಟ್ಟದ್ದೆನಲ್ತೆಯಂದೆಕ್ಕೆವಾಯ್ದನು ನಮಿರಾಜ (ಭರಚ. ೪೩–೧೯). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಾಯ್₁]

ಎಕ್ಕೆವಾಟು₁ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇಸಮನೆ ಮಿಡಿ, —ಕಂಪಿಸು, —ಹಾರು: ಬೆಳ್ಳೆೞೆ ಬಾನಲ್ಗೊಂಡ ವದನಮಂಡಲಮುಂ ಎಕ್ಕೆಪಾ[ವಾ]ಱುವಳ್ಳೆ ರ್ದೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೭ ವ). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಾಱು₁]

ಎಕ್ಕೆವಾಱು₂ (ನಾ). ಒಂದು ನೆಗೆತ, —ಹಾರಿಕೆ.
ಎಕ್ಕೆವಾಱುವಾಱು = ಒಂದೇ ನೆಗೆತಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು: ಎರಡುಂ ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯಕರ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಬಳ್ಳುಗೆಡೆದೆಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆ] ವಾಱುವಾಱೆ ಪಲಗೆವಾಡಿ ಗೂಳಿ ಸೊರ್ಕಿ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ). [< ಎಕ್ಕೆವಾಱು₁]

ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು, ಎಕ್ಕವಿಂಡು (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಎಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳೆಂಬುವರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಗಣಂಗಳು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೭೭); ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸುತಿಪ್ಪ ಗುಡ್ಡಗಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೪); ಮತ್ತಗಟ್ಟೆಯೊಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ್ ಜ್ವರಬಾಧೆಯೊತ್ತರಿಸಿ ಮರಣವಾಗುತಮಿರಲ್ಕೆ (ಕೊಟ್ಟೂ ಬ. ೧೧-೩). ಎಕ್ಕವಿಂಡು: ಲೋಕದುರಿತಮಥನ ಕಥನೋದ್ಯೋಗಿರಿವರೆಂದು ಸಂತಸದೊಳೆಕ್ಕವಿಂಡಂ[ಪಾಠಾಂ. ಸಂತೋಷದಿಂದ] ಸಲಹುಗಾ ಸಿದ್ಧಚಕ್ರೇಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨); ಕೃತಿಯ ಪಾಲಕರು ಗುರುಭಕ್ತರೆನಿಪೆಕ್ಕವಿಂಡುಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೨); ನುಡಿಯ ನುಡಿವಾಲಿಪುದು ನಾನಿನ ಭಾಷೆಗಳ ಗಡಿಯನೀಯೆಕ್ಕವಿಂಡಂ ಪೊಕ್ಕು ವೇಷಮಂ ಪಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೮); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫ ಸೂಚನೆ; ೧೦-೧೭; ೭-೧೫; ೮-೧, ೩ ನೋ). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಿಂಡು₁]

ಎಕ್ಕೆಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಏಕೈಕಸಾಕ್ಷಿ; ಒಂದೇ ಸಾಕ್ಷಿ: ವ್ಯವಹಾರದಂತರಂ ಸಾಲಂ ಇಲ್ಲಾಮ್ ಎಕ್ಕೆಸಾಕ್ಷಿ ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಅರಸರ್ಮಗಂದಿರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೪; 760). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗುಜ್ಜವ್ವೆನಾಯಕಿತಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೪ ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೪೧; 1235). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಟ್ಟಿ₁]

ಎಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಗುಂಗುರು ಹುಳು; ನೊರಜು (?): ಉಚ್ಚುಗು ರಕ್ತಮಶ್ವಾಸಮನಿಚ್ಛೆಯಿಯೆ ಮಾಡು ನಡೆಯಲಾಱದೆ ಬೀಳ್ಗುಂ ಅಚ್ಚುಗಯೆಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಮಾಡೂಡಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೧-೭೫). [?]

ಎಕ್ಕೋಟಿ 'ಏಟ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಖಂಡ (ಗು). ಅಖಂಡವಾದ (?): ಅಹುದೆಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡದ ತಾವ್ರು ದುಂಗುರಮದೇ ತಾಂ ನಿರ್ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೭-೧೪೨); ಆ ಪರ್ವತವೆಕ್ಖಂಡದ ಶಿಲೆ ನಾನೇಪೇಳ್ವೆನವಜಗ್ರದಲಿ (ನಾಗಕು. ೧-೩೧). [ಎಕ್ಕ₁ + ಖಂಡ]

ಎಕ್ಸ್‌ರೇ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ ತೂರದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಿರಣ: ಎಕ್ಸ್‌ರೇ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಮೂಳೆ ಮುರಿದಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. X-Ray]

ಎಗಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಗಚಿಗ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವವನು (ಕ). [ಎಗಚು + -ಇಗ]

ಎಗಚು (ನಾ). = ಎಗರು ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಎಗುಚುಮಾತು' ಪರಾ. [< ಎಗರು ?]

ಎಗಚುಮಾತು (ನಾ). ಅಣಕದ ಮಾತು; ನಕಲಿಯ ಮಾತು: ನೀನು ಚಿಕ್ಕಂದು ಯಾವಾಗಲೋ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪ್ರಪಂಚದ ರೂಢಿಯ ಎಗಚುಮಾತು ಗಿಳಿಪಾಠ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ (ಸುಖಿವಿ. ೭೫). [ಎಗಚು + ಮಾತು₁]

ಎಗಟು, ಎಗಡು (ಗು). ೧. (ವಿಪರೀತ ಸೇವನೆಯಿಂದ) ರುಚಿಗೆಟ್ಟ; ಅಸಹ್ಯವಾದ. ೨. ಒರಟಾದ; ಮೃದುವಲ್ಲದ (ಮನುಷ್ಯ): ಅವನು ಎಗಟು ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ಎಗಡು: ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ವೆಗಟು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ವೆಗಟು]

ಎಗಡು 'ಎಗಟು' ನೋ.

ಎಗತಾಳಿ 'ಎಕ್ಕತಾಳಿ' ನೋ.

ಎಗರಿಕೆ (ನಾ). ಎಗರಾಡುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. [ಎಗರು + -ಇಕೆ]

ಎಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು ಅಥವಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪರಿಪರಿಯೊಳೆಗರಿಸುತ ಕಂಗಳ ತೆರೆದು ಮಿಣಕಿಸಿ ಸಿಂಹನಾದ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದಬ್ಬರಿಸಿ ಹಾರಿದ ರಾಮರಾಮೆನುತ (ಆನಂರಾ. ೪-೩-೨೫). ೨. ಅಪಹರಿಸು; ಕದಿ: ಕಣಿವೆ ಕೆಳಗಿನ ಕೊರವಿಾನೇ ಎಗರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು (ನಡೆವಾ. I, ೫೧೩); ಕೆಂಚ . . . ಒಂದು ಹೊರೆ ಸೊಪ್ಪೆಯನ್ನು ಎಗರಿಸಿದ್ದ (ಸುವಸಂ. ೧೮೯); ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಎಗರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦).
ಎಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಅಪಹರಿಸು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಜೇಬುಗಳ್ಳ ಹಣ ಎಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಎಗರು + -ಇಸ್ಸು. / ತೆಲು. ಎಗರಿಂಚು, ಎಗಯಿಂಚು]

ಎಗರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏರು; ನೆಗೆ; ಹಾರು; ಚಿಮ್ಮು: ಕವಣೆಗಲ್ಲಿಲಿ ಅದ್ರಿ ಎಗರಿ ಪೋದದ್ದುಂಟೆ ರವಿಯ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣುದೂರೆ ಮೊಗವನೆತ್ತೆ (ವಿಸಾಸು. ೩೮-೩); ಗದೆಯನ್ನೆತ್ತಿದೆನೆಂದರೆ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರುತ್ತಿದ್ದನು (ಅಗ್ರಹ. ೧೩). ೨. ಹಾರಿಹೋಗು. ೩. ಸವೆದುಹೋಗು.
ಎಗರೆಗರು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಆವಳ ಮನಸ್ಸು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಎಗರೆಗರಿ ಹೋಗತೊಡಗಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨).
ಎಗರಾಡು = ಹಾರಾಡು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ: ಮಗ ಕೊಲೆ ಪಾತಕನನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಯಮೇಲೆ ಎಗರಾಡಿದನು (ಪುಸರು. ೩೪೪); ಮಾತನಾಡಿಸಿದವರ ಮೇಲೆ ಎಗರಾಡುವಳು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೮೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇವರ್; ತೆಲು. ಎಗುರು]

ಎಗಲು (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಮರದ ಎಳೆಯ ಗೆಲ್ಲು. [←ತುಳು. ಎಗ್ಲ್]

ಎಗು (ನಾ). ಏರುವುದು; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದು. 'ಎಗುಮತಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಱು; ಮಲ. ಏಱ, ಏಱು]

ಎಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿರ್ಯಾತ; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು: ಇತರ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸರಕುಗಳು (ಎಗುಮತಿ) – ಹತ್ತಿ, ಧಾನ್ಯ, ಅಫೀಂ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱುಮತಿ; ತೆಲು. ಎಗುಮತಿ]

ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು ಮತ್ತು ಆಮದು; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಇಳಿಸುವುದು (ಕ). [← ತೆಲು. ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ]

ಎಗುರುಕಂಬಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತ್ವವುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸ್ಪ್ರಿಂಗು: ಕೊಳವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಗುರುಕಂಬಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮೇಲೆದ್ದು ಉರಿಯುವ ಗಟ್ಟಿ ಮೋಂಬತ್ತಿ (Carriage Candle. ಇಂಕನಿ). [ಎಗುರು + ಕಂಬಿ₁]

ಎಗುರುಗಡಾರಿ (ನಾ). "ಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತೂತನ್ನು ಕೊರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಳಿಯಲಗಿನ ಭಾರವಾದ ಗಡಾರಿ: ಎಗುರುಗಡಾರಿ" (Jumper. ಇಂಕನಿ). [ಎಗುರು + ಗಡಾರಿ]

ಎಗುರುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಗ್ಗಿಸಿದ ಅಥವಾ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿದ ಲೋಹದ ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತೆಯುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ ; ಹಾರುಪಟ್ಟಿ (Hang. ಇಂಕನಿ).
[ಎಗುರು + ಪಟ್ಟಿ₂]

ಎಗೆ (ನಾ). = ಎಗಲು. [← ತುಳು. ಎಗ್ಗೆ]

ಎಗ್ಗ, ಎರ್ಗ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯವ ; ಒರಟ ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ; ದಡ್ಡ ; ಗಾಂಪ : "ಕೂಬಿಂ – ಎಗ್ಗಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಗಾಂಪನೊಳೆಗ್ಗಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬) ; "ಎಗ್ಗನೆಂದು ಹೆಡ್ಡಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪–೬೬೬) ; ಕಟಿಕ್ತಿಯಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೪ ವ) ; ಪಱುಗೋಲೊಳ್ ವಾರ್ಧಿಯ ತಡಿಗುಜದೆ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆನೆಂಬೆಗ್ಗನವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫೨) ; ಕೇಳದಲೆ ಗುರುವು ತಾ ಹೇಳುವನು ನಿನಗೊಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಬೇಱೆ ಹೇಳುವನ ನೆರಮಾತು ಕೇಳುವವನೆಗ್ಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨) ; ಎಗ್ಗರೆಂಗೆ ! ಲೋಗರಾಡುಗೆ ! ಬಱಿ ದೂಱಿಂ ತಡೆಯಲಾವಂ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪–೧೩). △ **ಎರ್ಗ :** ನರ್ಗಸುಖನಾಗಿಹನಿಗೀ ಲೋಕೊರ್ಗುವದೆ ಬಿಟ್ಟೆಂಜಲುಂಡಂತೆರ್ಗನಾ ಪರಮಾತ್ಮನವನೀನಾಥನೆನೆ ಮುನಿಪ (ಬಜ್ಜಪು. ೮೭–೫೨). [ಎಗ್ಗು₃ + –ಅ₇]

ಎಗ್ಗಡೆದಿಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಏರುಪೇರು ; ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?) : ಪಕ್ಷ ಬಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಎಗ್ಗಡೆದಿಗ್ಗಡೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ . . . ಸ್ಥಾನಗಳು ದೊರಕಬಹುದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೩೪).
[← ತೆಲು. ಎಗುಡುದಿಗುಡು]

ಎಗ್ಗತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಡ್ಡತನ : ತನಕ್ಕೆ – ಎಗ್ಗತನಂ, ಮುರುಳ್ತನಂ (ಶಮುದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ.) ; ಸಂದಣೆಸುತಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ ನಾನಿವನನನುಚಿತದಿಂದಲಿವಳಿಗೆ ನುಡಿದು ತೋಱುವುದೆಗ್ಗತನವೆನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೨೪) ; ಪೂಜಮಿಂಚುಗೈವನಂ ಬಱಿವಾತುಗಾಱನಂ ಕಱುಬನಂ ಕಪಟಹೃದಯನಂ ಧೂರ್ತನಂ ತೋಱಿಯದುದೆಗ್ಗತನವಲ್ತೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೯೨) ; ನನ್ನೆಗ್ಗತನಮುಮನ್ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಳೆಯೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫–೮೦). [ಎಗ್ಗ + –ತನ]

ಎಗ್ಗಲ 'ಎಗ್ಗಳ' ನೋ.

ಎಗ್ಗಳ, ಎಗ್ಗಲ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ವಿಶೇಷ ; ಬಹಳ : ಮುಳಿಸೆನಿಸಿದನುರಾಗ ಬಲುಘನಕೋಪದೆಗ್ಗಳದವಳೆ ಗೌಳ . . . ಅಬ್ಬಗಂಧಿ (ಜನವ. ೪–೧೬) ; ದೂರಕ್ಕೆಗ್ಗಳನಾದ ನಿಕಟಕೆ ತೋರದಿನ್ನೊಂದಾಗಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೩–೫೬) ; ಮುನಿಗಳೆರ ಸಾಸಿರ ಸುನಾಮಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಗ್ಗಳ ರಾಮಚಂದ್ರಮನ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನಿಪ ವಾಸಿ ಪುಟ್ಟಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೧೩–೨೬). **ಎಗ್ಗಲ :** ಅತ್ತೇರು ಮನಿದಗದ ಸೋಸ್ತೇರನೆಬ್ಬಿಸ್ಯಾರ ಎಗ್ಗಲಗಾಟ ಬಾನವ್ವನಮಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೪–೯). 'ವೆಗ್ಗಳ' ಪರಾ.
[< ವೆಗ್ಗಳ ?]

ಎಗ್ಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಚಿಕೆ ಪಡು : ಅಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ ದಿಟವೆಂದೆಗ್ಗಱಿಯದ ನಗ್ಗದ ಹೆಗ್ಗರು ನುಗ್ಗುಗಳಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ವೀರೇಚ. ೨–೨೭) ; ವೆಗ್ಗಳ ರೂಪಸ್ಥ ತನ್ನ ಮುಗ್ಗುಲೊಳ್ ಬಂದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದ ಬೆದಕಲಾನೆಗ್ಗಱಿಯದೆ ಬಂದೆ ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೫೪). [ಎಗ್ಗು₂ + ಅಱಿ]

ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ (ಅ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ : ಆ ನೂರು ಕೆಲಸ ಆ ನೂರು ಚಿಂತೆಗಳ ನಡುವೆ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸವತಿ. ೪೨). 'ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ' ಪರಾ.
[< ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ ?]

ಎಗ್ಗಿಕೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಡ್ಡತನ : ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ ದರ್ಶನಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕೆಡಿಸುವುದೆಗ್ಗಿಕೆಯೆಂದು ವ್ರತಪರಿರಕ್ಷಣೋಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೬). [ಎಗ್ಗು₂ + –ಇಕೆ]

ಎಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕು ; ಬಿಕ್ಕಳಿಸು : ರಸಿಯಿಸಿದೊಡೆ ತಲೆಗುತ್ತಂ ಮುಸಗಿದೊಡೆಗ್ಗುವೊಡೆ ತಿರಿಗಿ ಕೆಡೆವೊಡೆ ಮೆಯ್ ಘೋಂಪಿಸುವೊಡೆ . . . ರಾಸ್ನಾದಿ ತೋಯಮಂ ಕುಡೆ ತೀರ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೩೯) ; ಕಗ್ಗೊಱವೆ . . . ಮರಿಚದ ಚೂರ್ಣಂ ಅಗ್ಗಳವೊಂದಿರೆ ಸಸ್ಯದೊಳೆಗ್ಗಲ್ಲದೆ ವಿಷಹರಂ ವಲಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ (ಖಮುದ. ೭–೮೨). 'ಉಗ್ಗು' ಪರಾ.
[< ಉಗ್ಗು ?]

ಎಗ್ಗು₂, ಎರ್ಗು₃ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಡ್ಡತನ : ಆಳವಱಿಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಳೆವಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೬) ; ತಮ್ಮೆಗ್ಗನಗ್ಗಂಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೭ ವ) ; ನಿಚ್ಚಲು ಶಿವರಾತ್ರಿಯಂ ಮಾಳ್ಪಚ್ಚರಿಯೆನಿಪ ಭಾಷೆ ಭಕ್ತರನಚ್ಚಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ ಶಿವೈಕ್ಯರೆಗ್ಗುಗಳ ಎಚ್ಚಱಿಸದಿಹ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬–೧) ; ಉಗ್ಗಡದ ರಣವಿದಕೆ ಶಲ್ಯನನಗ್ಗಿಸುವನೀ ಕೌರವೇಶ್ವರನೆಗ್ಗ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದನಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨) ; ಅಗ್ಗಸುಗ್ಗಿಗಳುಂಟು ಡೊಗ್ಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯುಂಟು ಹೆಗ್ಗುಳದ ಕಾಯಿ ಮೆಲಲುಂಟು ಮೂಡನಾಡೆಗ್ಗೆನ್ನಬಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೯). ೨. ನಾಚಿಕೆ ; ಸಂಕೋಚ : ಕಡುಚೆಲ್ವಿಂ ರತಿಗೆಗ್ಗಂ ಪಡೆದು ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ದೇಸಿವಡೆದವನಿಪನೊಳ್ ಪಡೆದು ಪಿರಿಯರಸಿತನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೭೨) ; ಹೆಂಗಸರೂ ಗಂಡಸರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾವತರದ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿ ಇರಬಾರದು (ಶಿಭ್ರಮ. ೪) ; ಅಸಭ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೧೧). △ **ಎರ್ಗು₃ :** ೧. ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದೆರ್ಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ]ನ್ನದುರ್ವೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೪೧) ; ಮುಳಿಸೆರ್ಗು ಸೊರ್ಕು ಬರ್ಕುದಿ ಪುರುಡಂಕೆ ಝುಂಕಣೆ (ವೃಷವಿ. ೨೪–೬೩). ೨. ಎಗ್ಗಿರ್ಗಿಲ್ಲದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ, ಎಳ್ಗಿಲ್ಲದೆ] ಪಾದರಿಯೆಲೆ ಪೆರ್ಗುರುಟೆಗೆ ಯೆಸವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರದೊಳೊಗಿರೆ ಜಲದಿಂದೀಂಟಲ್ಕಿಗ್ಗಲಿಸಿದ ವೃಕವಿಷಂಗಳಱಿಗುಮುಮೋಘಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೨೧).

ಎಗ್ಗಾಗು = ನಾಚಿಕೆಯಾಗು : ಪಲವುಂ ನಂಜುವಾಯ್ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಂಗಿರದಾನೋರಂತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆಯುಮೆರ್ದೆಗುಡದೆಗ್ಗಾಯ್ತು ಕೂರ್ಮಂಗೆನುತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೨೩ ; ಧರ್ಮನಾ. ೩–೩ ನೋ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ವೆಕ್ಕಂ = ನಾಚಿಕೆ ; ತೆಲು. ಎಗ್ಗು = ತೊಂದರೆ]

ಎಗ್ಗುಡಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ; ದಿಬ್ಬ. [← ತೆಲು. ಎಗುಡು]

ಎಗ್ಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒರಟ ; ಗಾಂಪ ; "ಕೊಬ್ಬಿಲ" (ಚತುನಿ. ೩. I, ೫). ೨. ನಾಚಿಕೆಪಡುವವನು ; ಸಂಕೋಚಸ್ವಭಾವದವನು ; "ನಾಚುಬುರಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩). [ಎಗ್ಗು₂ + –ಉಳ್ಳಿ]

ಎಗ್ಗುಳಿತನ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವ ; ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವ.
[ಎಗ್ಗುಳಿ + –ತನ]

ಎಗ್ಗೆ (ನಾ). ದಡ್ಡಹೆಂಗಸು ; ಪೆದ್ದಿ : ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಟ್ಟೆ, ಜೋಡೆ, ಕಳ್ಳೆ, ಬೆಳ್ಳೆ, ಹೆಡ್ಡೆ, ಎಗ್ಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ.).
[ಎಗ್ಗು₂ + –ಎ₃]

ಎಚೆ 'ಎಸೆ₁' ನೋ.

ಎಚ್ಚ₁ (ನಾ). (ಮಲದ) ಹಿಕ್ಕೆ ; ಪಿಚಿಕೆ : ದ್ರಾಕ್ಷಾವಲ್ಲಿಯ ಫಲಮನಪೇಕ್ಷಿಸುವೊಡೆ ಕೋಟಿಯ(ಯು)ಚ್ಚಮಂ ತೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೫೩) ; ನವಿಲುಂ ಚರಣಾಯುಧ ಪಾರಿವಮೆಂಚಿವಱೆಚ್ಚಮುರ್ಕಮೂಲಮಿನಂತಾಂ ಜವದಿಂ ಧೂಪಂಗೊಳಲಹಿನಿವಹ ಸಮುದ್ಭೂತ ವೃಶ್ಚಿಕೋಗ್ರವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮುದ. ೧೧–೧೬). 'ಅಚ್ಚು₆' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಚ್ಚ]

ಎಚ್ಚ₂ 'ಎಸು₁' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಕ (ನಾ). "ಕೊಡುವ ದಾತಾ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟ): ನಚ್ಚಿದವರ ಬಂಟಾನೆನಿಸಿಪಾ ವೈಕುಂಠಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆದ್ದೈವ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯಾ ಎಚ್ಚಕನೊ ನೀನು ನಂಬಿದ ದಾಸರಿಗೇ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೨-೧). 'ಇಚ್ಚಕ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚತ್ತ 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚತ್ತು 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚದಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅಂಚು (?): ಪಟ್ಟೆ ಪಟ್ಟಾಳ ಸೀರಿ ಎಚ್ಚದಡಿಯ ನ್ಯಾಮುದಡಿಯ ಜರತಾರ ಸೀರಿ ಚಾಯಾ ಕುಟ್ಟಿ ಜಾಣೆ ನಿನ್ನ ಕರಿಯ ಬಂದೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೯-೧). [?]

ಎಚ್ಚರ 'ಎೞ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಗನಸು (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾಣುವ ಕನಸು; "ಹಗಲುಗನಸು" (Waking Dream. ಇಂಕನಿ).
[ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಕನಸು]

ಎಚ್ಚರಗೇಡಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಾಗರೂಕ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಸುರಾಪಾನ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಹ ಮೈಮರೆತು ಎಚ್ಚರಗೇಡಿಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೧೧).
[ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಕೇಡಿ]

ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎಬ್ಬಿಸು: "ವೈತಾಳಿಕ . . . ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವ ಹಾಡುಗಾರರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). [ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು + -ಇಸು$_3$]

ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗು; ಎದ್ದೇಳು: ಅವನು ಈಗತಾನೇ ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ (ರೂಢಿ).
[ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು 'ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು, ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೈಮರೆ: (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫ ಕ); ಅವನು ನಿಶ್ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು**: "ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡುಬು ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು . . ." (ಪ್ರತಾಪ. ೧೨೦); ಅವನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೪೧). [ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಚ್ಚರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸು: ತತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಎಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫). [ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಪಡು$_1$]

ಎಚ್ಚರಮರೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು.
[ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಮರೆ$_1$ (< ಮಱೆ$_1$)]

ಎಚ್ಚರಿಕೆ 'ಎೞ್ಚಱಿಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು: ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪದ ನುರಿತು ಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಹಳಬರನ್ನಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೪೩-೧೩).
[ಎಚ್ಚರಿಕೆ (< ಎೞ್ಚಱಿಕೆ) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಚ್ಚರಿರು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿರು; ಜಾಗೃತವಾಗಿರು: ಜನರೆಚ್ಚರಿರುವಾಗ ಚಂಚಲನೇತ್ರೆಯೆ ಅವರ ಚೇತನವನು ನೀನು ಹಗಲೊಳೆ ಕದಿಯುವೆ ನೀನೆಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯೆ ಇಂತಹ ಚೋರವಿದ್ಯೆಯನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೩-೫೩). [ಎಚ್ಚರ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಇರು$_3$ (< ಇರ್$_2$)]

ಎಚ್ಚರಿಸು 'ಎೞ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು$_1$ 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು$_2$ 'ಎೞ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚರುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೇಳು; ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು: ಕದಗಳ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಡಗಿರುತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಚ್ಚರುಗೇಳಿರುವರು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೧-೨೪).
[ಎಚ್ಚರು$_2$ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಥಕ್ಕನೇ ಒಂದು ಆರ್ತಧ್ವನಿ ನನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸಿತು (ಕೇಪೋಪ. ೪೨).
[ಎಚ್ಚರು$_2$ (< ಎೞ್ಚಱ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಚ್ಚವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಿಚಕೆಹಾಕು; (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಮಲ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಗಗನಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ಘನಖಗಸಂಕುಳಮೆಚ್ಚವಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಚ್ಚಲಿಕ್ಕಿ, ವಚ್ಚವಿಕ್ಕಿ]ಪೋದುವೊ ಮಿಗೆ ಬಾಂಜಗುನೆಗೆ ನೆಗೆದುವೊ ನೊರೆಯೆನೆ ಬಗೆಗೊಂಡುವು ಬಾನೊಳೊಗೆದ ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೫). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಎಚ್ಚ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಎಚ್ಚಱ್$_1$ 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱ್$_2$ 'ಎೞ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱಿಕೆ 'ಎೞ್ಚಱಿಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱಿಸು 'ಎೞ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱು$_1$ 'ಎೞ್ಚಱ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಱು$_2$ 'ಎೞ್ಚಱ್$_2$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಾಡು 'ಎಸು$_1$' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಬಿಡದೆ ತತ್ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗಳಿಂ ದುಷ್ಕೃತಂ ಕೆಡುವಂತೆನಿಸಿದ ತತ್ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತದಿಂ ಸುಕೃತ ಕೆಡುವಂತೆಯೆಚ್ಚಿತದ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಚ್ಚಿತ್ತದ] ಮಾರ್ಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಱಿಂದ ವರ್ತಮಾನಾ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೯-೧೮). 'ಒಚ್ಚಿತ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚು$_1$, ಎಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: "ಎಚ್ಚು - ಅಂಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ ತಾಂ ಕೊನ್ನನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨-೧೨); ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಂ ಸೈಂಧವ ಸಮನ್ವಿತಂ . . . ಜಾರಿಸಿಕೊಂಡೆಚ್ಚೆ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೮); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿದರ್ ಸಂತಸದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೦); ಕಂಗಳಾಲಿಗೆ ಕ್ಷಪ್ಪುರವೆಚ್ಚಿ (ಭರಜ. ೧೦-೬೨). ೨. ಸರಿಪಡಿಸು; ಸಮಮಾಡು; ಅಲಂಕರಿಸು: "ಸಮುಭಾವಮೆನಲೆಚ್ಚುವುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೫). **ಎಸು$_2$**: ೧. ಬಱುವದಣ ತುಱುಚಿಯಾಸಡಿಯೆರನ ಫಳಂ ನಾಗಚಂಪಕಂ ನೆಲ್ಲಿಯ ಬಿತ್ತಿರಲೆರಡು ಪೂಗರಸದಿಂದುರಗಂ ಕೊಂಡಂಗೆ ಕಣ್ಗೆಸಲ್ ವಿಷಮುೞಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೬-೨೬).

ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ = ಬಳಿದುಕೊ; ಲೇಪಿಸಿಕೊ; ಸವರಿಕೊ: ತುರಿಪದಿನಂಜನಮಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕಣ್ಗೊಳೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೫); ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಂಗನೆಯೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ವ ಕಾಡಿಗೆಯು ದಿರ್ದಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೩); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಭರಣಮಂ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೬-೩೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱುಕು, ಇೞ್ಹಿ, ಇೞ್ಹೈಚು; ಮಲ. ಇಱುಕ]

ಎಚ್ಚೋಟು (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಎಜ್ಜ (ನಾ). ವೆಜ್ಜ; ರಂಧ್ರ; ತೂತು: ಈ ತೂತಿಗೆ ಸೂಜಿಕಣ್ಣು ಅಥವಾ 'ಎಜ್ಜ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೪). 'ವೆಜ್ಜ' ಪರಾ.
[< ವೆಜ್ಜ]

ಎಜ್ಜಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರಮಾಡು; ತೂತುಮಾಡು: ಗಿಳಿ ಕುರ್ಕದ ಪಣ್ಣೆಜ್ಜಂಗೊಳಿಸದ ಮುತ್ತಳಿ ಮುಸುಂಬನಿಕ್ಕದ ಕುಸುಮಂ (ದಮುಸ್ವ. ೧-೧೧೬). [ಎಜ್ಜ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಜ್ಜವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆದು ತೂತುಮಾಡು; ರಂಧ್ರಮಾಡು: ಎಸೆಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯುದಿರ್ದ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆವೆಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಮಣಿ ಸವಿ ನೋಡದಿರ್ದಪಿನಮಂ ಮಧು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೪೫). [ಎಜ್ಜ + ಇಕ್ಕು]

ಎಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಲುಕಿಸು: ಮಾಯಾದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಮಾವಿನ ಮರವೇರಿ ಎಟಕಿಸಿ ನೋಡ್ಯಾಳೊ ತವರೂರ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೨). [ಎಟಕು + -ಇಸು₃]

ಎಟಕು, ಎಟುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ನಿಲುಕು: ಆವಂಗೆ ಎಟಕೀತೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಲ್ಲಿ (ವಚಶಾ. II, ೨೩೭); ಅದು ನನ್ನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಎಟಕದ ವಿಷಯವಾಗಿರಬಹುದು (ಬರಬಾ. ೪೩); ಅದು ನನಗೆ ಎಟಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಎಟುಕು₁**: ೧. ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಚಪ್ಪರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದು ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನೆಭೇ. ೨೨೦); ಮನನದ ಯುಗಯುಗದ ತಪಕೆಟುಕದ (ಮಾನಸ. ೧೮). ೨. ಸಾಕಾಗು; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇರು: ಗಂಡನ ಸಂಬಳ ಹಾಲಿನ ಖರ್ಚಿಗೂ ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೦೨). [?]

ಎಟುಕು₁ 'ಎಟಕು' ನೋ.

ಎಟುಕು₂ (ನಾ). ನಿಲುಕುವಿಕೆ; ಸಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ: ಗಂಟಲ ಎಟುಕಿಗೆ ಸುಲಭವಲ್ಲದ ಈ ಶೈಲಿ (ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ) (ಯಕ್ಷಬ. ೬೧); ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯ ಎಟುಕಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತೂಗುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೦೫). [< ಎಟಕು]

ಎಟುವ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಹೊನ್ನಬಿಟ್ಟೆ ಹೆಣ್ಣಬಿಟ್ಟೆ ಮಣ್ಣಬಿಟ್ಟೆ ಎಂದು. . .ಹಿಡಿದು ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ನಿಸ್ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಎಟುವರನು ಏನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೭೧). 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಟ್ಟ₁ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿ; ಮೊಂಡ: ಹುಚ್ಚ ಮುಹಮ್ಮದನು ಬರಿಯ ಶೆಟ್ಟಿಯೇ ಅಲ್ಲ; ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳದ ಎಟ್ಟಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಮಾಧವ. I, ೧೧೬); ಖಿನ್ ಎಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು ನೀನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೪); ಯಾವಳೋ ಎಟ್ಟ ಹೆಂಗಸಿನ ಮೋಹದ ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದು, ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಬೀದಿಯಪಾಲುಮಾಡಿದ್ದ (ವಿದ್ಯಾಕಿ. ೧೨). [ಬ]

ಎಟ್ಟ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಮಲ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನೆ ಎಟ್ಟ ಮಾತ್ರ ಗತಿಯಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೮). [← ತುಳು. ಎಟ್ಟಿ = ಜಲಚರ]

ಎಟ್ಟ₃ (ಗು). ಒಣಗಿ ಬಿರುಸಾದ; ಬಂಜರಾದ. 'ಎಟ್ಟಿಕೆರಲು' ಪರಾ. [< ವೆಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಮಲ. ವೆಟ್ಟ; ತೆಲು. ವಟ್ಟ]

ಎಟ್ಟಿಕೆರಲು (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ನೀರನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಹೀರದ ಭೂಮಿ: ಎಟ್ಟಕರಲಾದರೆ ಅಂಥ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಗೋದಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕಾದರೆ ಹರಗದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೨). [ಎಟ್ಟ₃ + ಕರಲು₁]

ಎಟ್ಟತನ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡಾಟ; ಒರಟುತನ: ಸೊಕ್ಕು ತಾನೇ ಇಳಿದು ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಆಕೆಯು ಎಟ್ಟತನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಳು (ರಾಣಾರಾ. ೧೮); ಈತನ ಎಟ್ಟತನಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲ (ತುಳಸಿ. ೮೬). [ಎಟ್ಟ₁ + -ತನ]

ಎಟ್ಟನುಡಿ (ನಾ). ಹಠದ ಮಾತು; ಒರಟು ಮಾತು; ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತು: ಜನರು ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು – ಬಲರಾಜನ ಎಟ್ಟನುಡಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೮). [ಎಟ್ಟ₁ + ನುಡಿ₂]

ಎಟ್ಟಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಒರಟು ಮನಸ್ಸು: ರಾಮರಾಜನ ಎಟ್ಟಮನಸ್ಸು ಮಾರ್ಜಿನೆಯ ಸದ್ಬೋಧಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಿ. ೨೧). [ಎಟ್ಟ₁ + ಮನಸ್ಸು]

ಎಟ್ಟಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಮತ್ತಂ ಮೂಢಜನಂಗಳೆಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮರಂಗಳುಮನೊಟ್ಟಿದಕ್ಕೆಯಿವುಗಳುಮಂ ನಂಜುಗುಡ್ಡಂಗಳುಮಂ ದೈವಮೆಂದದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫–೧೫). [ಎಟ್ಟ ? + ಮರ₁]

ಎಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಟಕಿಸು (ದಕ. ೬). [ಎಟ್ಟು₁ + -ಇಸು₃]

ಎಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವು) ನಿಲುಕು; ಎಟುಕು: "ಎಟ್ಟು – ಊರ್ಧ್ವಗತವಸ್ತುಗ್ರಹಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮರ್ಕಟನ ಲಂಘನ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆಯೆಟ್ಟುದುದನೊಲ್ಲವಾಗಿ (ಅನರೇ. ೩೭); ಶೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಕಂಡಹೆನೆಂದೆಡೆ ಕಂಗಳಿಗೆಟ್ಟದು ಕೈಮುಟ್ಟದು (ತುಜುಗಾ. ೪೧); ಕಣ್ಣೆಟ್ಟುವನ್ನಸಸುಕೊಳೆತ್ತನೋಡಿದರತ್ತ ಹಣ್ಣಿದಾನೆಗಳು ತೇಜಿಗಳು (ಭರಜ. ೬೩–೮); ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯಿಂದೆಟ್ಟಬಹುದೆ (ಷಶಿಲ. ೪–೯೭).

ಎಟ್ಟಬರು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು, —ನಿಲುಕು: ನಮ್ಮಂತಹ ಕೌಟಿಲ್ಯವಿಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ಎಟ್ಟಬಾರದ ಒಗ್ಗದ ಅಪಥ್ಯವಾಗದಿರದ ಗಗನಕುಸುಮದ ಸೌಂದರ್ಯ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೫–೨೦). ಎಟ್ಟಿಹಿಡಿ = ಸಿಲುಕಿಸಿ ಹಿಡಿ: ಮಹಾರಾಜನ ತಣ್ಣಡಿಗಳನ್ನೆಟ್ಟ ಹಿಡಿದು (ವಿಗಡ. ೨೬–೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಟ್ಟು]

ಎಟ್ಟು₂ 'ಏಟು₁' ನೋ.

ಎಟ್ಟು₃ 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ಎಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಕೈಬಟ್ಟಲು: "ಕೈವಟ್ಟಲೆಟ್ಟುಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦). [?]

ಎಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಪ್ರೈಔಗಿ. ೪–೪೦). [?]

ಎಟ್ಟೆಹಾಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು; ಕೆನೆಹಾಲು (?): ಬಟ್ಟಹಾಲು, ಚಿಲುಪಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು, ಎಟ್ಟೆಹಾಲು, ತನಿವಾಲು ಮುಂತಾದ ತರತರದ ಹಾಲುಗಳನ್ನು ಬಟ್ಟಲು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬಿ ತಂದು ಎಡೆಮಾಡಿದಳು (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೫೪).

[ಎಟ್ಟ₀ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್₁). ℙ ತಮಿ. ಏಡು = ಕೆನೆ]

ಎಡ₁ (ನಾ). ೧. ಬಲಭಾಗವಲ್ಲದ್ದು; ವಾಮಭಾಗ: "ವಾಮಂ, ಸವ್ಯಂ— ಈ ೨ ಎಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೭೧); ಮಲಯ ಸುಂದರನ್ ಬಲದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಲಯಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನೆಡದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪದ್ಮಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನಿತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೨೩); ಆಗಸುತೆ ದೇವನ ಬಲದಿಂದಮೆಡಕೆ ಬಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬); ಎಡದೆಸೆವೆರಲ ಸೆಳ್ಪುಗುರಿಂದೆ ಕಂಬನಿಗಡಣವ ಪೊಗೆದು ಸಿಂಪಿಸುತ (ಮೋಹತ. ೯–೮); ರಸ್ತೆಯ ಎಡದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸುಮಾರಾದದ್ದು; ಕೀಳಾದದ್ದು: ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಅಮೇರಿಕದ ಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಎಡ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೬); ಆ ಕುದುರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಎಡ (ರೂಢಿ).

ಎಡಕಿಕ್ಕು = ಎಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆ: ಪಟ್ಟಣವ ಪಡಿತಳಿಸಿ ಪಾರಾವಾರದೋರಣದ ಬಟ್ಟವಿಡಿದೆಡೆಕಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಕ್ಕಿ] ಮೇರುವಿನಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಣಿ]ಯ ಜನಪದದ ರಾಯರ ಕಟ್ಟ ಕೇಳುತ ಕಂಡಮೈಯಲಿ ಹರಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡ, ಇಡ್ಡೈ; ಮಲ. ಇಡ, ಎಡ; ತುಳು. ಎಡ, ಯಡ; ಕೊಡ. ಏಡತೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡ್ಡ (ನಾ). ಎಳೆಯದು ; ಮರಿ. 'ಎಡನಾಯಿ' ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಎಡ = ಎಳೆಯದಾದ; ಮೃದುವಾದ]

ಎಡ-₃ (ಸಪೂರೂ) ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸ ಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡೆ-₇ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಚೆಲುವಾಗಿಸು; "ಒಪ್ಪು, ಪೊರ್ದುಗೆಯಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಜಾಣ್ಗೆ ನಯನುಡಿಯೆಡೆಂಗುಡೆ (ಶೀವಣ. ೮-೪).
[ಎಡ್ಡ (< ಎಡ್ಡ) + ಕುಡು₁ (< ಕೊಡು)]

ಎಡಂಪೊಡು, ಎಡದೊಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸು, —ಹಾಕು : ಜನ್ನಿವಾರವನೆಡಂದೊಡಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡದೊಡಲು] ಪ್ರಾಚೀನಮದು (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೮). **ಎಡದೊಡು** : ಜನ್ನವಿರಮಂ . . . ಎಡದೊಡುವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೩).
[ಎಡ್ಡ + ತೊಡು₁]

ಎಡಂಪಿಸು, ಎಡಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : "ಕಿಂ ನಸ್ಖಲಯತಿ = ಏನೆಡಂಪಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಹಿಸದೆ] (ತಡೆಯದೆ)" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೪೮). **ಎಡಹಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಡಂಪು (< ಎಡಪು) + -ಇಸು₁]

ಎಡಂಪು 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡಂಬಡು (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ ; ಎಡವಟ್ಟು : ಕಡುಗೂರ್ಪಿಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೊ]ಡಂಬಡಂ ಮಾಜ್ಪುಮುರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೬) ; ಪಡೆಯಲ್ ಬಾರದ ಕುಲಮಂ ಪಡೆದು ಬಟ್ಟಕ್ಕದನೆ ನೀರೊಳರ್ದಿವೆ ನೀನುಂ ಪಡೆವೈ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮನೆಡಂಬಡಿವರಿಂದಮಿಂದು ನಿನಗಾದುದಜ್ಞಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೨) ; ನಡೆವ ನೆಗಳ್ತೆಗಾಂಪು ಪತಿಭಕ್ತಿ ಕೆಲಕುಪಚಾರವೊಳ್ಪೆಡಂಬಡು ಚದುರೆಕ್ಕಸಕ್ಕವಜ್ಜಿತಂ ಮೊಲಗರ್ತ್ತಲೆಯಾಗೆ (ಎಇ. XII, ೨೪೧-೧೪೨ ; 1077) ; ತೊಡಲಿಲ್ಲದೊಂದೆ ನುಡಿ ಲೋಭದೊಳೊಂದದ ಮನಮೆಡಂಬಡಿಲ್ಲದ ಚರಿತಂ ಮದಮಿಲ್ಲದ ಸಂಪದಮೆಂಬಿದು ಸಾಜಂ ತೂದಪಿಳ್ಳೆದಂಡಾಧಿಪನೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೪೫-೯ ; 1175) ; "ವಾಮತೆ, ದೋಷ" (ಶಾಪಮಂ ಕೋಶ) ; ವಸುದೇವಂಗಮೆಡಂಬಡಪ್ಪ ಜನದಿಂ ಪೋಪಂತುಟಾಯಕ್ಕಟಾ (ಬಂಹರಿ. ೨-೯).
[ಎಡ ? + ಪಡು₁]

ಎಡಂಬಡೆ 'ಎಡ್ಡಂಬಡೆ' ನೋ.

ಎಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಪದ್ಮಸದ್ಮನ ಮೊಗಸಿರಿಯನೆಡವುತೆಡಂಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೧).
[ಎಡ₁ + ಮಾಡು₁]

ಎಡಕು (ನಾ). ತೊಂದರೆ ; ಕಷ್ಟ ; ಉಭಯಸಂಕಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[?]

ಎಡಗ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು ; ಒರಟ : "ಎಡಗನೆನೆ ಸಲ್ಲದವ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೬) ; ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ :—ಸಟಿಗಂ, ನವಸಿಗಂ, ಎಡಗಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದೊಳೆಡಗನನಾಂ ಕಂಡೆನೆಂದು ಕಡುಮುಳಿಸಿಂದಂ ಬಿಡೆನಾಯ್ಗಳಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೫) ; ತನ್ನರಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಎಡಗ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯೯-೧೪). 'ಎಟವ' ಪರಾ.
[ಎಡ್ಡ + -ಗ್ಯ. / ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕನ್ = ಒರಟ, ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟವನು]

ಎಡಗಡೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆ; ವಾಮಭಾಗ : ತೋಜಿತು ವಾಯಸ ನೆಡಗಡೆಯೆಡದಿಂದೆ ಹಾಜಿತು ಹಂಗ ದಕ್ಷಿಣಕೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೫) ; ಎಡಗಡೆಯೊಳಧಿಕ ತರ ವಿಭವದಿಂ ನಾರಿಯರ ಗಡಣದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ರಂಜಿಸಲು (ಚಬಪು. ೨-೨೧). 'ಎಡಗಜೆ' ಪರಾ. [ಎಡ₁ + ಕಡೆ₃]

ಎಡಗಣ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಣ್ಣು ; ವಾಮಾಕ್ಷಿ : ಎಡಗಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚ ದಂಜನಮೊಡಂಬಡೆನೆ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮) ; ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರವ ನೊಪ್ಪುಲರ್ಪಿಸಲೊಡನೆ . . . ಎಡಗಣ್ಣಪ್ಪು ಘೋರನೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೧೮-೬೨).
[ಎಡ₁ + ಕಣ್]

ಎಡಗಯ್ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯಿಂದಲೇ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ; ಎಡಚ. ೨. ಮಾದಿಗರವನು. ೩. ಸವ್ಯಸಾಚಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚತುಷಷ್ಟಿಕಳಾಕಳಿತ ಸರ್ವಜ್ಞನಪರಿಮಿತ ದಾನ ವಿನೋದಶೀಲ ಎಡಗಯ್ಯ ಸೇನಾನಾಯಕ ಕಾಚಿದೇವ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೨೪ ; 1225).
[ಎಡಗಯ್ (< ಎಡಗೆಯ್) + -ಅ₁]

ಎಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಬದಿಗೊತ್ತು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ : ಅಂತು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟಂತೆ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪರಿವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೆಲ್ಲಮಜ್ಜಿಗಾಳಿಗದೊಳ್ ಸಕ್ಕೊತ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪ ವ) ; ವಿಂಧ್ಯಾಚಲಮನೆಡಗಲಿಸಿದಗಸ್ತ್ಯನಂತೆ ಭೀಮಸೇನಂ ತಡೆಯದೆಡಗಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೫ ವ) ; ದುರ್ಯೋಧನ ದುಶ್ಶಾಸನ ರಿರ್ವರುಮುಜಿಯುಟಾದ ಕೌರವರೆಲ್ಲರುಮಂ ಜೀರಗೆಯೊಕ್ಕಿಲ್ಮಾಡಿ ಕೆಡೆದ ಪೆಣಂಗಳನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಕೋಟಿಮೋಡಿ ಜವಂಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೫ ವ) ; ಕಿಜುವೆಂಟಿಯ ನಾಯ್ಗಳಿಂದಮುಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಕೋಟಿಮೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ ವ) ; ಕೋಪಾಂಧರ್ ಜಡಿದರ್ ಪತಿಯ ಕಬಂಧಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪೋಪ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬) ; ಕಡಲನೆಡಗಲಿಸಿ ಶೇಷನ ಪೆಡೆಯೊಳ್ ದಿಕ್ಕುಂಭಿಕುಂಭದೊಳ್ ಸುರಸಭೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ಕಲಿಭಾಯಿದೇವನ ತೊಡವೆನಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ನರ್ತಿಪಳ್ ನಲವಿಂದಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧-೩೪೩ ; 1123) ; ಗಾಳಿಗೆ ಗಜಿಮೂಡಿದಂತೆಯುಂ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿದಂತೆಯುಮಾಗಿ ಪಿರಿದಂತರಮಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೬) ; ನಿಲಿಸೆನುತ ನೃಪನೊಜಲೆ ಕವಿದೆಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೨೬). ℙ ಎಡಗಲಸು, ಎಡಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು – ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಎಡಗಲಸು ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಒಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಎಡೆಗಲಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಅಗಲಿಸು = ಬದಿಗೊತ್ತು, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ ಎಂದೂ, ಎಡೆಗಲಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು, ಬೆರೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಲಸು ಕಲಿಸು ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಸರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.
[ಎಡ₁ + ಕಲಿಸು]

ಎಡಗಜೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ ; ಎಡಭಾಗ : ಎಡಗಜೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಗರೆ] ದೋಜುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಪೊಳೆವ ಪೆರ್ಜಡೆಯುಲರ್ವಾಲೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯು ಸಾರಿದರು ರುಕ್ಮಿಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧).
[ಎಡ₁ + ಕಜೆ (< ಕಡೆ)]

ಎಡಗಾಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಾಲು ; ವಾಮಪಾದ : ಘುಳು ಘುಳಿಪ ಹೊಸತೊಡರನೆಡಗಾಲೊಳೊಲಿದಿಟ್ಟು (ಇಹರ. ವೇ. ೪೦–೧೦) ; ಗದೆಯ ಕೊಂಡಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಹೊಙಕ್ಕೈಯಲರೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿದರನೆಡಗಾಲಲೊದೆದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ . ೧೩–೧೭) ; ಆವ ಬಿಂಕವೊ ಎಡಗಾಲ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೋಽನಿ ಮಡಿದು ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗೆ (ಭರಜ. ೧–೩೧). [ಎಡ್$_1$ + ಕಾಲ್$_1$]

ಎಡಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಅಕಾಲ : ಎಡಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಎಡ್$_0$ (< ಎಡ್$_3$) + ಕಾಲ$_1$]

ಎಡಗಾಸೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಚ್ಚೆ : ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೇರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ನಂಜುಂಡ ಗಾರ್ತಿ ಬೆಳಗ್ಯಾರೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಎಡ್$_1$ + ಕಾಸೆ]

ಎಡಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). (?) : ಬಳಲದೆ ಪೊತ್ತು ಕಲ್ಲನುಲುವಂಗೆಣೆಯಾದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಿ ನೀಂ ಪೆಳಕನಡುರ್ತು ಕೊಂದ ಕಡು ಬಲ್ಕಣಿ ಮಾಣ್ದಿರ ದಣ್ಮಿ ಬಂದು ನಾಯ್ನಾಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟ ಕಡುವೀರ ಕುಟುಂಬದಿನ ಗಳಿಕ್ಕೆ ಕೈಗಳಿದಿರೆ ಶಂಖಿಮೊ ಮ ಹಾ ತ್ಮ್ಯ ರಣಾಗ್ರದೊಳೆಡಗುಳ್ಳಿಯೋ (ಬಂಹರಿ. ೭–೬೬). [?]

ಎಡಗೆಯ್, ಎಡಗಯ್, ಎಡಗೈ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕೈ ; ವಾಮ ಹಸ್ತ : ದಿವ್ಯಚಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡವಟ್ಟದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೨ ವ) ; ಎಡಗೆಯ್ಯೊಳುಂಬ ಕುಂಜಂ ಪಿಡಿದುಣ್ಣದೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಂಜಲಂ ತಿಂಪಾತಂ (ಸಮಪ ೧೧–೬೯) ; ಕುಸುಮಕೋದಂಡವನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳಾಂತು (ಮೋಹತ. ೭–೩೨) ; ಬಲಗೈಯೊಳೊಪ್ಪಿರೆ ವನಜವೆಡಗೆಯ್ಯ ಪೆಱದಿರೆ ಮಾತುಳಂಗ ಫಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೯). **ಎಡಗಯ್** : ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ ತೊವಲ್ವಿಡಿವಂತೆಡಗಯ್ಯೊಳೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯೆಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭) ; ನಿರ್ಮಲತರ ಮಣಿಬದ್ಧಾವನೀಭಾಗಮುಂ ತನ್ನೆಡಗಯ್ಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊತ್ತುತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೩೪) ; ಎಡಗಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಟ್ಟರ್ಥದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೪೬ ಅಡಿಟ) ; ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳೆಯವನೆನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿಚುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೫). **ಎಡಗೈ** : ಅಕ್ಕರಮಂ ಬಲಗೈಯೊಳು ಲೆಕ್ಕಮನೆಡಗಯ್ಯೊಳಭವನನುಲೋಮ ವಿಲೋಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಸಮಪ. ೨–೧೪) ; ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೩) ; ಎಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಱಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮).

ಎಡಗೈಯುವ = ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವನು ; ಮಾದಿಗ : ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಬಲಗಯುಡಗೆ[ಗೈ]ಯುವನ ಯಂಜಲಿಗೆ ಆಶೆ ಮಾಡಿವಾಗೆ (ಎಕ. IX, ಆನೆಕ. ೭೧–೬ ; 1600). [ಎಡ್$_1$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ (ನಾ). ಮಾದಿಗ ಜಾತಿ. [ಎಡಗೆಯ್ + ಜಾತಿ]

ಎಡಗೆಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ : ಬಂದೆಡಗೆಲದಾಸನದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೬೪). [ಎಡ್$_1$ + ಕೆಲ$_1$]

ಎಡಗೈ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗೈಕುಲ (ನಾ). = ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ : ಹಲವು ಎಡಗೈಕುಲದವರು ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಕ್ರಿಸ್ತಿಗಳೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೪).
[ಎಡಗೈ (< ಎಡಗೆಯ್) + ಕುಲ]

ಎಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನೊಗದ ಎಡಭಾಗ : ನೋ[ನೊ]ಗದ ಉಭಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫೫) ; ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲಾಗಿ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಎತ್ತು : ಈ ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲು (ರೂಢಿ).
[ಎಡ್$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಎಡಚ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಲೊಡ್ಡ ; ರೊಡ್ಡ ; "ಡೆಮ್ಮ" (ಕರಾ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ : ಇನ್ನುನಾಳೆಯೆ ಬಾಯೆಂಬೆಡಚರನೆ ಜಡಿದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೮–೪೩ ; 1077) ; ಮೃಡನಿಟ್ಟುದಂ ಸುಡಲುಡಿಯಲಡಿಯಿಡಿಸಲೆಡಚನಾಯ್ತನ್ನಿಂದ್ರದಡಿಗ ಪವನರ್ಗೆಂದ ನಿಗಮಾದಿಯುಂ (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೮೫). ೩. (?) ; "ಶನಿ" (ಪದ್ಮರಾ. ಕೋಶ) ; ಶಿವಭಕ್ತರಡಿಯನರ್ಚಿಪ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನಮಮ ಬುದ್ಧಿಗಲ್ತೆಡಚ ಜವಕಾವರಂ ಕೆಡಿಪಾಟದೊಡನಾಟಮಂ ಕಲ್ತದೇಂ ಪೆಱಿದನೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೩೩) [< ಎಡಚು$_2$ + –ಅ$_7$]

ಎಡಚತನ (ನಾ). ಎಡಗೈಯ್ಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಲೊಡ್ಡತನ : ಜಿನೇಶ್ವರನಿಪ್ಪನೊಳಗೆ ಪೊಙಗಡೆಯ ರಂಗದೊಳ್ ಲಿಂಗಮೆಡಚತನದಿಂದಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೨–೭೬). [ಎಡಚ + –ತನ]

ಎಡಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರ್ತನ; ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು : ಷೋಡಶವನಿತೆಯರೆಡಚಾರಿ ಬಲಚಾರಿಗೂಡಿ ತಿರುಗಿದರೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ಭರಜ. ೧೩–೧೨೨).
[ಎಡ್$_2$+ ಚಾರ್$_2$. / ತಮಿ. ಇಡಚಾರಿ=ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು]

ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಖಾನ – ಪೀನಾ ರುಚಿ ಅಷ್ಟು ಅಪಾಢವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆದರ ಸವಯ್ ಇತ್ತು. ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೩೩). [ಎಡಚ್$_0$ + ಬಿಡಚ್$_0$]

ಎಡಚಿಲ್ (ಗು). ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿದ; ಎರಡನೆಯ (ಮಗ ಅಥವಾ ಮಗಳು) (ದಕ.ಕ). [ಎಡ್$_3$? + ಚಿಲ್ ?]

ಎಡಚು$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ತೊಂದರೆ; ಅನಾನುಕೂಲ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ : ಈಗ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚಾಗುತ್ತಿದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೯೫).

ಎಡಚೆಡಚು = ಸಂಕೋಚ : ಯಾಕೋ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಿಂದಣ್ಣನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು (ವೈನಿ. ೧೯೦); ಹೊಸಪದ್ಧತಿಯ ಟಾಪುಟೀಪಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಶೀಲೆಗೆ ಈ ಹಳೇ ಪದ್ಧತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು ಎನಿಸಹತ್ತಿತು (ಅನಂತ. ೩).
[< ಎಡರ್ + –ಚು]

ಎಡಚು$_2$ (ನಾ). ಎಡಗೈಯಲ್ಲೇ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ.
[ಎಡ್$_1$ + –ಚು]

ಎಡಚೋರಿ (ನಾ). = ಎಡಗೋಲು ೨ : ಎತ್ತು ಎನಬಹುದೆ ಎಡಚೋರಿ ಬಸವನ ಸುತ್ತೇಳು ಲೋಕ ಸಲಹೋನ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೩). [?]

ಎಡತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೧).
[ಎಡ್$_1$? + ತರಿ$_3$ (< ತಱು$_5$)]

ಎಡತಿ (ನಾ). ೧. ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ. ೨. ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನವಳು : ಇತ್ವಲೋಪಕ್ಕೆ :—ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).
[< ಎಡೆ ? + –ತಿ$_1$ (< – ಇತ್ತಿ). / ತಮಿ. ಇಡೈಚ್ಚಿ = ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ]

ಎಡತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೩೭). [?]

ಎಡತುಂಟ (ನಾ). ವಕ್ರನಾದ ತುಂಟ : ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು ಎಡತುಂಟ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩–೧).
[ಎಡ್$_1$ + ತುಂಟ]

ಎಡತೊಱಿ 'ಎಡದೊಱಿ' ನೋ.

ಎಡತೋಳು 'ಎಡದೋಳು' ನೋ.

ಎಡದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಕ್ರಿಮಿ, —ಕೀಟ : "ಬಿಂಡುಲಃ - ಎಡದುಂಬಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೮). [ಎಡ್$_3$? + ತುಂಬಿ$_1$]

ಎಡದೆಸೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ : ತೊಡೆಯೊಳ್ ಕಾದಲೆಯಿರೆ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಸಂತನೊಲವಿನಿಂ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತನ್ನೆಡದೆಸೆಯೊಳ್ ಸೊಬಗಿಯಿರೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ಪಡೆದನಾವಗಂ ನನೆಗಣೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೭). [ಎಡ$_1$ + ದೆಸೆ$_2$]

ಎಡದೊಡು 'ಎಡಂದೊಡು' ನೋ.

ಎಡದೊಡೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೊಡೆ : ಶಿವೆಯನೆಡದೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಶಿವ ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಚಬಪು. ೭-೧). [ಎಡ$_1$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಎಡದೊಱೆ, ಎಡತೊಱೆ (ನಾ). ತೊರೆಗೆ ಎಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಎಡದೊಱೆ [ತುಜ್ಬನಾಳ್ದು] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭-೧೪ ; 837) ; ಎಡದೊಱೆ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಾಂತಃ (ಎಇ. XII, ೩೧೩-೬೯ ; 1124). **ಎಡತೊಱೆ** : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕುಜ್ಬುಗಣಿ ಅರಸರ್ ಶಿವಮಾರರ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಎಡತೊಱೆ ನಾಡ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೭-೩ ; 1024). [ಎಡ$_1$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಎಡದೋಳು, ಎಡತೋಳು (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೋಳು : ಎಡದೋಳು ಹಾಱಿತು ವಾಮಲೋಚನ ಬೆಂಬಿಡದಲುಗಿತು (ಮೋಹತ. ೬-೨೬). **ಎಡತೋಳು** : ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಾಗ ಅವಳ ಎಡತೋಳು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಚುರುಕಾಗಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೩೫). [ಎಡ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಎಡನಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ ; ನಾಯಿಮರಿ : ಬಾಡ ತಿಂಬಾತಂಗೆ ಆಡೇನು ಆನೇನು ಕೋಡಗವೇನು ನರಿಯೇನು ಮನೆಯಲಿದ್ದೆಡ ನಾಯಿಯೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨). [ಎಡ$_2$ + ನಾಯಿ]

ಎಡಪ (ನಾ). "ಎಡಗೈಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಪಕ್ಷ. ೨. ವಾಮಪಕ್ಷ: ಎಡಪಕ್ಷದ ಸಿನೇಟರರಾದ ಫ್ರಾಂಕಿಸ್ ಮಿಟರೆಂಡರ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧-೧೯೫೯). [ಎಡ$_1$ + ಪಕ್ಷ]

ಎಡಪು, ಎಡಂಪು, ಎಡವು, ಎಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನಡೆಯುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ) ಬೀಳುವಂತಾಗು ; ಮುಗ್ಗುರಿಸು ; ತೊಡರು : ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದೆಡಪುತ್ತುಮಾಡುವ ಸುಭಟರಟ್ಟೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ನಡೆಪಾಡುತಿರ್ದೆಡಪಿ ಕೆಡೆವ ಜರತ್ತಾಪಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೭) ; ನೇವುರದ ಸುಣ್ದನಿಗೆ ಮಿಗೆಯಾವರಿಸುವ ಹಂಸೆವಿಂಡನೆಡಪುತ್ತುಂ . . . ನಡೆತಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೫೨) ; ಪೊಸಂತಿಲನೆಡಪಿದಂತಡ್ಡವಿಬ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೧೮) ; ದೈವಂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡಸುವೊಡೆ ಕಲಿ ಎಡಪುವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೧೦). **ಎಡಂಪು** : ಒರ್ವರೊರ್ವರ ನೂಂಕುವೆಡಂಪುವ ಸಂಭ್ರಮಾನ್ವಿತರ್ (ಮಹಾನೇ. ೮-೩೧). 'ಎಡಂಪಿಸು' ಪರಾ. **ಎಡವು$_1$** : ಪೊಱೆವೊತ್ತವನೆಡವಿ ಬಿದ್ದಡೆ ಪೊಱೆ ಬೀೞದೆ ಗಗನತಳದೊಳಿಕ್ಕುಮೆ ಪೇೞಿಂ (ಸಮುಪ. ೧೧-೨೦೫) ; ಅಣುಗನೆಡವಿ ಬಿಳ್ದೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫) ; ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಎಡವಿದನು (ಕನಕ. ೮೮). **ಎಡಹು$_1$** : ೧. ಎಡರಡಸಿದ ವಿಪತ್ತು ಕಡೆಯಾಗಲೊಡನೆ ಮೃಡ ನಿಮ್ಮನೆಡಹಿಯೂ ಕಾಣರು (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೬-೭೮) ; ನಡೆವರೆಡಹದೆ ಬಜುಬರೆಡಹುವರೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೩) : ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೮) ; ನಡೆಯುತೆಡಹಿದ ಪಟ್ಟದಾನೆ (ನಳಚ. ೮-೫೮). ೨. ತಪ್ಪುಮಾಡು : ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳೆಡಹಿ ಬರೆದಕ್ಕರದ ಬೀೞಿರ್ದೊಡದಱಿಂದೆ ಕೆಡುವುದಗ್ಗದ ಕಜ್ಜ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೮) ; 'ಮಮ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಬದಲಿಗೆ 'ತಮ್ಮ' ಎಂದು ಎಡಹಿ ಬರೆದಿರುವಂತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಉ. ೯೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು ; ತುಳು. ಎಟ್ಟುನಿ]

ಎಡಬದಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಅದು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಮರದೆಲೆಗಳನ್ನೂ ತಿಂದಿದೆ (ಮಣಿಸ. ೧೨) ; ಎಡಬದಿಯಿಂದ ಮನೋರಮಾ ಬರುವಳು (ವೈದ್ಯರಾ. ೯). [ಎಡ$_1$ + ಬದಿ$_2$]

ಎಡಬಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ ಮತ್ತು ಬಲಭಾಗ ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ : ಮೂಗುಂ ಮುಱಿವನ್ನಂ ಮುಂದೆ ಮುಗ್ಗುತ್ತೆಡಬಲದೊಳಗಾಂ ಬೀೞುತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧) ; ನಡೆನಡೆದು ನಸುಬಳುಂಕುತ್ತೆಡಬಲನಂ ನೋಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೫) ; ಎಡಬಲದೊಳೊಯ್ಯಾರ ಸತಿಯರ ಗಡಣ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೧೫) ; ಎಡಬಲದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಸಾಲು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೦). [ಎಡ$_1$ + ಬಲ]

ಎಡಬಲವಂಕೆ (ನಾ). ಎಡಪಕ್ಕ ಮತ್ತು ಬಲಪಕ್ಕ : ಬಲುಮಂಡಳಿಕರೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೬) ; ತಳಿತುದೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ಹೆಬ್ಬಲ ಛಢಾಳಿಸಿ ಮೊರೆವ ಭೇರಿಯ ಘುಳುಘುಳುಧ್ವನಿ ಕೂಡೆ ಜಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೦). [ಎಡ$_1$ + ಬಲ + ವಂಕೆ]

ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅಂತರ ಪಿಶಾಚಿ : ನಾನು ಎಡಬ[ಬಿ]ಡಂಗಿ ಹೊರಗೆ ಭಟ್ಟಂಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬೯) ; ಎಡಬಿಡಂಗಿಯಾಗಿ ಅತೃಪ್ತಿಯ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೭) ; ನಾನು ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ಇಣಿನೋ. ೪೫). [?]

ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಅಂತರಪಿಶಾಚಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕೇಶವನ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೬). [ಎಡಬಿಡಂಗಿ + -ತನ]

ಎಡಭರ್ಜಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭರ್ಜಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು ; ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಪಂಚಕಸೆ ಭಲ್ಲೆದವರು ಎಡಭರ್ಜಿ ಬಲಭರ್ಜಿ ಜನ . . . ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಎಡ$_1$ + ಭರ್ಜಿ]

ಎಡಭಾಗ (ನಾ). ಎಡಗಡೆಯ ಭಾಗ, —ಪಕ್ಕ : "ಸವ್ಯ – ಒಡಲ ಎಡಭಾಗವು" (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಎಡ$_1$ + ಭಾಗ]

ಎಡಮುಗ್ಗುಲು (ನಾ). ೧. ಎಡಪಕ್ಕ ; ಎಡದ ಭಾಗ. ೨. (ಆಲಂ) (ಮಲಗಿದವನು) ಎಡಪಕ್ಕವಾಗಿ ಏಳುವುದು. ೩. (ಆಲಂ) ಉಪವಾಸ : ಯಜಮಾನರಂಥವರು ಕೃಪೆತೋರಿ ಅನ್ನಮಾಡಿ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಎಡಮುಗ್ಗುಲೆ ! (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬) ; ನೀನು ತುಂಬಾ ಚೇಷ್ಟೆಮಾಡಿದರೆ ನಿನಗೆ ಈವತ್ತು ಎಡಮುಗ್ಗುಲೇ (ರೂಢಿ). [ಎಡ$_1$ + ಮುಗ್ಗುಲು (< ಮುಗ್ಗುಲ್)]

ಎಡಮುರಿ$_1$ (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಲಮುರಿ ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಸಬ್ಬವದೊಳು ಚಾರಿವರಿದು (ಭರಚ. ೧೨-೬೪) ; ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಬಾಲವನು ಸುರುಟಿ ಬೀಸಲು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯನು ಹೇಳುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೯-೩). 'ಎಡಮುರಿಶಂಖು' ಪರಾ. [ಎಡ$_1$ + ಮುರಿ]

ಎಡಮುರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ ವಿಶೇಷ : (ಪಂಡಿತ. ೨೨). [?]

ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ನಾ). ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಂಖು : ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ರೂಢಿ). [ಎಡಮುರಿ$_2$ + ಶಂಖು]

ಎಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಕೆಯ ಗಣ್ಡ ಪರಮಶ್ರಾವಕ ಎಡಯ್ಯ ಮಂಗಳಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೧-೧೩ ; 1050 ?). [ಎಡ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಡರ್₁ (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಬಹುವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಕಲ್ತಂ ವಿಷಯಕ್ಕಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂ ಎಡರ್ದುಂ ಧರ್ಮದಿಂ ಬೀಳಂ ನಿಂದಿರ್ಪಂ ಸತ್ಕಥರ್ಮದೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೨-೩೫). [< ಎಡಜು]

ಎಡರ್₂, ಎಡರು (ನಾ). ಅಡಚಣೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ; ಕಷ್ಟ; ವಿಪತ್ತು: "ವಿಪತ್ತಿಯೊಳೆಡರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೪); ಸಿಡಿಲ್ವೊಡೆದ ಪೊಲಟ್ಟಮುಟ್ಟ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದುದಾದೆಡರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೯); ಎಡರಡಸಲ್ ಮುಜಿದುಪೊಡಂಬಡುವರ್ (ಸಮುಪ. ೭-೧೨); ಎಮ್ಮರಸಂಗಿನಿತ್ತು ಬವಣೆ ಬೇನೆ ದಣಿವು ತೊಡರ್ ಮುಂತಪ್ಪಡರೊಡರೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೧-೧೯). **ಎಡರು₁**: ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆದಜಿದಿರಿಡಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೮); ಎಡರು ಬಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಂ ನೆನೆಯೆಂದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೧೩); ಒಡಲು ತಾನಳಿವಲ್ಲಿ ಮುಡದಿಯರು ಮುಡಿವಲ್ಲಿ ತಡೆಯೆಡರು ನಿಂದೆ ಬರುವಲ್ಲಿ ಸಮತೆಯನು ಬಿಡದಿಹನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯೮); ಹಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಎಡರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೫೫). 'ಎಡರ್ಗೇಡಿ' ಪರಾ.

ಎಡರುತೊಡರು = ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ಅಡಚಣೆ: ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆಯ ಎಡರುತೊಡರುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಯುವಕರಿಗೆ ದುಸ್ಸಹ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೫). **ಎಡರೊತ್ತು** = ಕಷ್ಟ ಆವರಿಸು: ಭೂಭರಮುಂ ನನ್ನಿಗೆ ವಾಯಿಗರ್ಗಿರದಿತ್ತೆಡರೊತ್ತೆ ಸೀನೆ ಧನ್ಯನೆ[ಅ]ಲ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್; ತೆಲು. ಎಡರು]

ಎಡರು 'ಎಡರ್₂' ನೋ.

ಎಡರ್ಗೇಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು; ವಿಘ್ನಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ವಿನಾಯಕ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ, ಎಡರ್ಗೇಡಿ ... ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೪); "ಬಿಜ್ಜೆವಳನೆಡರ್ಗೇಡಿ ಮೇಣೆಲರುಣಿವಸಿಜನು ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದಂ ಕರಿಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯನು ಮೂಸಕದೇರನೆನೆ ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಮುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫); ಆಃ ಎಡರ್ಗೇಡಿಯನೆ ಮುಜಿತೆಂ ಆತನಂ ಬಲಂಗೊಳದಿರ್ಪಿನಂ ಮೊತ್ತಮೊದಲೊಳಿನಿತುಂ ವಿಘ್ನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೧೯). [ಎಡರ್₂ + ಕೇಡು + -ಇ₃]

ಎಡರ್ಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಎಡರ್ಗೇಡಿ: "ಕರಿಮೊಗನಿಲಿದೇರಂ ... ಎಡರ್ಗೇಡಿಗನೆನಲತಿಭರದಿಂ ಗಣನಾಥನಮುರ್ದ ನಾಮಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦). [ಎಡರ್₂ + ಕೇಡಿಗ]

ಎಡರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು: ಪಥಿಕ ವಚನ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಧರಣೀಜಟಂ ಕೇಳ್ದು ಎಡರ್ಪಟ್ಟು ಬರೆ ಮಾಯಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದಿರೆಟ್ಟು ಅಭಿವಾದನಂಗೆಯ್ದು ಪೂಜಿಸಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೯-೧೨). [ಎಡರ್₂ + ಪಡು₁]

ಎಡರ್ಪು (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಧನುವಂ ರಾಘವನೇಱಿಸದಿರ್ದಡೆ [ಘನತರ ದುರಿತಂ] ಯಶಲತಿಕೆಗೆಡರ್ಪಂ ತಳೆಗುಂ ಖಚರತೆಯುಱಿಗುಂ (ಕುಮುರಾ. ೪-೬೯). [ಎಡರ್₂ + -ಪು]

ಎಡವ₁ (ನಾ). ೧. ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ; ಕೃಷ್ಣ (?): ಕೌರವ ಸೇನೆಗಂಡೆಡವನಂತಿರೆ ತುಂಗತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ವಾರಣಸೇನೆಯಂ ರಥದ ಸೇನೆಯುನಗ್ಗದ ವೀರಸೇನೆಯಂ ಮಾರಿಗೆ ಬೋನಮೆತ್ತಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೯). [?. / ತಮಿ. ಇಡೈಯನ್]

ಎಡವ₂ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ (?): ಎಡವ ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಮಹದೇವಪುರದ ದೇವಪ್ಪ, ಸುಬೇದಾರ ಸಿದ್ದಪ್ಪ ... ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಿ ಮನ್ನೆಯ ನಿಯೋಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜನರ್ಗೆ ... ಉಚಿತಾಧಿಕಾರಂಗಳನಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೧೦-೨೨ ವ). [?]

ಎಡವ₃ (ನಾ). ನಾಡಾಡಿ; ಸಾಮಾನ್ಯ: ಹೊಸನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಊರ್ಮಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರದ ಮುಂದೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೂ ಎಡವನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಮುಸಾಹಿ. ೩೭). 'ಎಟುವ', 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಡವಂಕ 'ಎಡವಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಡವಕ್ಕ, ಎಡವಂಕ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಯಾದವರ ಕುಲದೊಡೆಯನಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಪತಿಯನಾಯಕಂ ಭೂಪತಿಯೆಡವಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಕ] ದೊಳ್ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫ ವ); ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರನೆರವಿಯುಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೦ ವ); ಎಡವಕ್ಕದೊಳಬ್ಜಾಕ್ಷಕಂ ... ಒಡನಿರೆ (ನೃಪವಿ. ೭-೩೦). **ಎಡವಂಕೆ**: ಅಗಜಾತೆವೆರಸೋಲಗಂಗೊಟ್ಟನಾಯೆಡವಂಕ ಬಲವಂಕದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೮); ಅಗಜಾಪುತ್ರನೆಡವಂಕದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ಸಾನಂಚ. ೯-೨೫); ಬಲನೆಡವಂಕದಲಿ ಸೈಂಧವನ ಮೊನೆಯವರಾಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೧೭). [ಎಡ₁ + ಪಕ್ಕ]

ಎಡವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ. ೨. ಒರಟ; ವಕ್ರ: ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದು ದಾರಿಯಾದರೆ ನಮ್ಮ ಎಡವಟ್ಟನಿಗೇ ಬೇರೆದಾರಿ (ನಾಳೀಜಂ. ೮೭); ಇಂತಹ ಎಡವಟ್ಟ ಹೇವದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನಾ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೭೮). [ಎಡವಟ್ಟು + -ಅ₇]

ಎಡವಟ್ಟತನ 'ಎಡವಟ್ಟುತನ' ನೋ.

ಎಡವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ್ದು; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದದ್ದು: ದೇಹ ತಾನದು ಪೋಡಿ ಕೇಳ್ವೆ ದೇಹನಿದುಯುಡವಟ್ಟುಯಿದ ಕೆಯು ದೇಹಪೋಷಣೆಯೆಂದು ವುಣಿಸಲು ಮದ ಮುರಿವುತಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯-೭೩); ಎಡವಟ್ಟು ಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ... ನೋಡಬೇಕು (ಸುನಸಂ. ೬೭); ಮಣಿ ಎಡವಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೨೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ವರ್ತಕನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಮತ್ತು ಎಡವಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಯಿತ್ತು (ಕರತ್ನ. ೯೧); ಸಾವಧಾನವಾದ ಪೂರ್ವವಿಮರ್ಶನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ "ದತ್ತು" ಎಡವಟ್ಟಾದೀತು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೫೫). [ಎಡ₁ + ಪಡು₁. / ತುಳು. ಎಡವಟ್ಟು]

ಎಡವಟ್ಟುತನ, ಎಡವಟ್ಟತನ (ನಾ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಡ್ಡತನ: ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಥಿಯಾಮಿನ್ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ... ಎಡವಟ್ಟುತನ, ವ್ಯಾಕುಲತೆ, ತಾನು ಹೆರವರಿಗಿಂತ ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಅಡುಸಾ. ೬೧). **ಎಡವಟ್ಟತನ**: ಅವರಕೂಡ ಎಡವಟ್ಟತನ ಮಾಡಿದರೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇವಾಶ್ರ. ೫). [ಎಡವಟ್ಟು + -ತನ]

ಎಡವಟ್ಟುದಾರಿ (ನಾ). ವಕ್ರಮಾರ್ಗ; ಒರಟುದಾರಿ; ಅಡ್ಡದಾರಿ (ದಕ. ೩). [ಎಡವಟ್ಟು + ದಾರಿ₁]

ಎಡವಮುರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?). ೨. ಕೆಳದಿ ರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟಿ ಕೋಳಾಹಳ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೭-೬; 1615); ಶ್ರೀಮದ್ದೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟಿ ಕೋಳಾಹಳ ವಿಶುದ್ಧ ವೈದಿಕಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೨೮-೯; 1630); ಶ್ರೀಮದ್ದೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟಿ ಕೋಳಾಹಲ ವಿಶುದ್ಧವೈದಿಕಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೯೭-೮; 1642); ಎಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬದಟರಂ ಮುರಿದೇರ್ದವರಿರ್ಪ್ಪ ಕೋಂಟಿಗೊಂಡೆಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬ ಬಿರುದಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪಿದನಾ ನರಾಧಿಪಂ (ಕೆಳನೃ. ೨-೨೪). [ಎಡವ₁ ? + ಮುರಾರಿ]

ಎಡವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಯ್ಯ ಪೆಣ್ಡಿರುಡೆಯು ಬ್ಬುವಲ್ಲಿ ಕಾದು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೩-೧; ಸು. 1000). [ಎಡವ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಡವರ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹೋಗುವುದು; ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು (?): ಯಿಾ ಮಠದ ಧರ್ಮಕೆ... ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ನಿರೂಪವುಯೆಡವರವಾದ್ದ ರಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೪೩-೧೪; 1708); ರಾಧೆಯೆಂಬಳುಂ ತೆರಳಿ ಥಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕಾಯಿತೀಗಳೂ ದೊರಕಲಿಲ್ಲವೆ ನಿಮಗೆ ಪಥದೊಳೂ ದಾರಿ ಯೆಡವರವಾಯ್ತು ನಿಮ್ಮಲೀ (ಚಂಪ್ರಾವ. ೨೧); ಕೈಚೀಲ ಎಡವರವಾ ಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎಡೆ? + ಬರ (< ಬಜ)]

ಎಡವರಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎರಡನೆಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮಂಗಳಾರ್ಣವಂ ಎಡವರಿದೇವಂ ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೧೯-೧೨; 1015). [ಎಡವರಿ$_0$ + ದೇವ]

ಎಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವು; ಮುಗ್ಗರಿಸು: ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಾದರೆ ಒಂದೊಂದುವೇಳೆ ತಡವರಿಸಬಹುದು ಎಡವರಿಸಬಹುದು (ಬಂಕಿವು. ೩೪). [ಎಡವರಿ$_0$ + -ಸು$_1$]

ಎಡವಾೞ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಬದುಕು; ವಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಕವಿಲೆಯುಂ ಪಾರ್ವರುಮಂ ಕೊನ್ದ ಪಾಪಮುಕ್ಕೆ ಇದಕೆಡವಬ್ದುನುವಿಾ ಪಾಪದಿ ಅಥೋ ××× ದೊನ್ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೭೭-೧೩; 740). [ಎಡ$_1$ + ಬಾೞ್$_1$]

ಎಡವಿಕೆ (ನಾ). ಎಡವುವುದು; ತಪ್ಪುವುದು: ಯುವರಾಜರದು ಹುಡುಗ ಬುದ್ಧಿಯ ಎಡವಿಕೆಯೆಂದೇ ಹೇಳುವ. ಆದರೆ ಆ ಎಡವಿಕೆಗೆ ಈ ಅಂತ ಶತ್ರುಗಳೇ ಕಾರಣ (ವೀರಬಂ. ೧೬). [ಎಡವು (< ಎಡಪು) + -ಇಕೆ]

ಎಡವು 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡವುಗಲ್ಲು 'ಎಡಹುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಎಡವೆಗಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹೆಗಲು; ಎಡಭುಜ: ಪೊನ್ನ ಬತ್ತ ಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು ತರಕಸಮುನೆಡವೆಗಲೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧೧ ವ); ಏರಿಸಿದ ಪದವಿಲ್ಲಳನ್ನು ಎಡವೆಗಲ್ಗಳಿಂದುಗಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೬-೧೬). [ಎಡ$_1$ + ಪೆಗಲ್]

ಎಡವೊರಜೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹಗ್ಗ: ಬಲವೊರಜೆ ಎಡವೊರಜೆ ಬೆನ್ನಿನ ಮಿಳಿಯ ಜಾಳಿಗೆವೊರಜೆ ತಳಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂಕಣಿಯ ಕೊಂ ಡೆಯ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨); ಮೊಗವಡಂ ಬಲವೊರಜೆ ಯೆಡವೊರಜೆ ಬಲಿದರಂಚಿಗೆಯೆಸೆಯೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೧೯). [ಎಡ$_1$ + ಪೊರಜೆ]

ಎಡಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸೂಳೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಂಸಾರ: ಎಡಸಂಸಾರ ದೂರವಿರುವುದೇ ಚಂದ (ದೇವನಹಂ. ೮೬). [ಎಡ$_1$ + ಸಂಸಾರ]

ಎಡಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ (?): ಮನೆ ಮನೆತಾಉ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೀರುದಾರಿ ಮತ್ತಂ ಎಡಸಲಿಗೆಯ ಬಾಳಿಂಗೆ ಗಡಿ ಮುಡಲು (ಕಇ. I, ೫೫-೧೬; 1433). [ಎಡ? + ಸಲಿಗೆ]

ಎಡಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸಾಗು, —ಹೋಗು: ಹರಿಯದಿರು ವಿಷಯ ಗಳಿಗಪಯಶಕ್ಕೆಡಸಾಗು ವಿರತಿದಳೆಯಹಮೆಂಬುದುಳಿಯಾತ್ಮನಿದ್ಯೆಗೊಲಿ (ಕೈಕವ. ೩-೨-೪). [ಎಡ$_1$ + ಸಾಗು$_1$]

ಎಡಸು (ನಾ). = ಎಡಚು: ದಾರಿಗೆ ಹತ್ತೆಂಟು ಬಾರು ಎಡಸಾಗಿರುವ... ದೊಡ್ಡ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೪). [ಎಡ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಎಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಡಸುತ್ತುಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ ಸುತ್ತುಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇರುವ ಉದ್ದ ತಿರುಪುಪಟ್ಟಿ (sleeve-nut. ಇಂಕನಿ). [ಎಡ$_2$ + ಸುತ್ತು$_2$]

ಎಡಹಂಚ (ನಾ). ಎಡಗೈಯವನು; ವಾಮಾಚಾರದವನು; ನೀಚ; ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಎಡಹಂಚ ದೈವದೊಳು ತೊಡರ್ದು ಮರುಳಾದಂಗೆ ಕೆಡುವ ಹುಟ್ಟುವ ಸಾವರೊಡನೆ ಲಘುವಾದಂಗೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೩೬೦-೮). ಅಜಿದಜಿದು ಪಾರ್ವ ಹರಿ ನೆಜಿ ದೈವವೆಂದಕಟವುಜಿ ನಂಬಿ ಯೆಡಹಂಚ ನಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೯೯); ಕುಂದಜಿಯದಿರ್ಪ ಲೋಚನ ನೀಚರು ಗಳು ಕಿನಿಸಿಂದೆಬೊಟ್ಟನ ಭ್ರಷ್ಟರುಗಳು ಹಾವಸೆವಲ್ಲ ಹಂದಿಗಳು ಮಲಧಾರಿ ಗಳು ವೇದಬಾಹಿರರು ಕುಂಚಗಳಯೆರ್ಡೆ[ಡ]ಹಂಚರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೬). [ಎಡ$_1$ + ಹಂಚ. P ಹಂಚ < ಪ್ರಾ. ಹಚ್ಚ < ಸಂ. ಹಸ್ತ]

ಎಡಹಿಸು 'ಎಡಂಪಿಸು' ನೋ.

ಎಡಹು$_1$ 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎಡಹುವಿಕೆ; ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ: ತಡೆದುದೀತನ ಮನದ ಸಂಶಯುದೆಡಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯು ಕಡುಹು ಕೈಗುಂದಿ ದುದು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೭೭); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸೀನಿನಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿ ವಾಗಳಲಸಿಕೆಗಳಲಿ ತಾಗುಗಳಲೆಡಹುಗಳಲೆಚ್ಚರಿಕೆಯಲಿ ಮಜವೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೪). ೨. ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಸದ್ಭಕ್ತರ್ ಲಾಲಿಪು ದೋಷವುದೆಸ್ನೀ ಕಾವ್ಯದೊಳೆನಿತೆಡಹಿರಲನಿತಂ ಕಳೆದು (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೩೩); ಉಸಿರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ಮಜಿದೆಡಹಿರೆ ತಿದ್ದಿ ಜಸವ ಮೆಜೆವುದು ಕೋವಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧-೧೫). [< ಎಡಪು]

ಎಡಹುಗಲ್ಲು, ಎಡವುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ ಮುಗ್ಗರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು: ಮುಳ್ಳುಮರದ ಬೇರೆಡಹುಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿಲ್ಲ ದೊಪ್ಪಿದುದು ಕಾಂತಾರ (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೪೩); ದಾರಿಯೆಡಹುಗಲ್ಲು ನೀರೊಳಗಣ ನಕ್ರವಾರವೆಗಳ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಕೇರಿಗಳು (ಕವಿಚ. II, ೪೧೩ ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರ). **ಎಡವುಗಲ್ಲು**: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡವುಗಲ್ಲಿದೆ ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಎಡಹುಗುಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವ ಕುಣಿ, —ಹಳ್ಳ; ವಿಘ್ನ: ಎಡಹುಗುಳಿಗಳ ದಾಂಟಿ ಬರಬರ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನೆನಿಸುವೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೯೨). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + ಕುಳಿ (< ಕುೞಿ)]

ಎಡಹುಗುಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಎಡವುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮೌನ ಸುವ್ರತ ಜಪವಿಧಾನ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾ ಧ್ಯಾನವೇನುಂಟಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಮಂ ಆನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಕೆ ತಾನೆಡಹುಗುಳಿಯಾಗಿ ಮಾನಸವಿದೆನ್ನನಳಲಿಸು ತಿರ್ಪುದು (ಮಸೋವಿ. ೧-೩೬). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + -ಕುಳ್ಳಿ$_3$]

ಎಡಹುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಎಡವುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು: ಎಡಹುದಲೆಗಳ ದಾಂಟಿ ರಕುತದ ಮಡುವಿನಲಿ ಗದೆಯೂಜಿ ನೆಲೆಗಳ ಪಡೆದು ಕಂಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೯). ೨. ಎಡವುವಿಕೆ. [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + -ದಲೆ$_1$]

ಎಡಹುಹ (ನಾ). ಎಡವುವಿಕೆ ಜಾರುವಿಕೆ: (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಎಡಹು$_1$ (< ಎಡಪು) + -ಹ$_2$]

ಎಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ: ಈಗಳೀ ರಾತ್ರಿಯ ಎಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಣ್ಗೆ ಸಂಚಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೧-೨೬). [ಎಡ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಎಡಱು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿರು ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : "ಎಡಱು - ವಕ್ರಭಾವೇ, ದಾರಿದ್ರ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ವಕ್ರಭಾವದೊಳು ದಾರಿದ್ರ್ಯದೊಳೆಡಱು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬) ; ಎಡಱಿ ದೊಡೆನ್ನರೊಳಂ ಮಲ್ಲನೊರ್ವ ವಲ್ಲಲನೆಂಬೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪); ಎಲೆಲೇ ನಿಜಾಜಲ್ ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡಱಲೊಟ್ಟೆಯ್ಸಲುಕ್ಕಲ್ ಪಳಂಚಲ್ ಪೊಳೆಪಿಂ ಮಾಱಾಂತು ಕಾದಲ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೨ ; 1074) ; ನಡೆದಾತನ ಮೇಲೆ ಭೀಮಕೋಪಂ ತನಗಾಂತೆಡಱಿದರನಿಕ್ಕಿ (ನೇಮಿಪು. ೩-೩೦) ; ಇಂತುಱದಿಱಿದ್ದೈ ದೇಶಮನೆಂತೀಶಾದೇಶಮಂ ಸಮುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಯೆಂತಂತೆನ್ನೊಳೆಡಱಿ ನುಡಿದಂತಂತೆ ರಣಾಂಗಣದೊಳೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ ಸಿರ್ಭಯದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೮೬) ; ಎಡಱಿದರನಟ್ಟೆ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಱ ಗಟ್ಟೆಗೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಡಱಿದನೋ ಅವನ ನೊಸಲಕ್ಕರಂ ತೊಡೆದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತೊಂದರೆಮಾಡು ; ಕಷ್ಟ ಪಡಿಸು : ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು ಕಳ್ಗೆಡಱದೆ ಪೆಂಡವಾಸದ ವಿಳಾಸದ ಸೂಳೆಯ ರೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೩) ; ಕಡುಗಾಡಿ ನಾಡೆಯುಂ ಕಣ್ಗೆಡಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಡದೆ, ಕೆದಱಿ] ಮನಂ ಬೆರ್ಚಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೦). ೩. ಅನುಮಾನಪಡು ; ಸಂಕೋಚಪಡು (?) : ನಿರಂತರಂ ಕಡಿಕಡಿದಿತ್ತ ಪೊ[ನ್ನೆ] ಬುಧ ಮಾಗಧ ವಂದಿಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋ[ಡೆ]ಡಱದೆ ಬೇಡಿ[ಮೋ]ಡಿಮಿಡು ಚಾಗದ ಬೀರದ ಮಾತು ಕರ್ಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು]

ಎಡಱು₂ (ನಾ). ವಕ್ರತೆ (?). [< ಎಡಱು₁]

ಎಡಱು₃ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ನಿರ್ಗತಿಕತನ: "ಎಡಱು - ವಕ್ರಭಾವೇ, ದಾರಿದ್ರ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಎಡಱೆಂದುಂ, ತವಿಲೆಂದುಂ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೯-೬೨೨); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಮಾಳ್ದನಿಚ್ಚೆಯಂ ನುಡಿವವರೆಲ್ಲಮಾತನೆಡಱೊಳ್ ನಿಲಲಾರ್ಪೊಡಮರ್ಥರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವೊಡಂ . . . ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಎಡಱಱಿದೀವ ಕಲ್ಪತರುವೆಂದು ವನೀಪಕ ಕೋಟಿ ಸಂತಸಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೮); ತುಱು[ಗಳವೊಳ್] ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊಳಱುವೆಸದೊಳ್ ನಂಟನೆಡಱೊಳೂರಱಿವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಿಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪) ; ಆಡುವ ಬೇಡುವ ಪಾಡುವ ನೋಡುವ ಜನಕೆಲ್ಲಮೀವ ಸೂಸುವ ಕುಡುವೀಡಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದೆಡಱೋಡುವಿನಂ ಪಿರಿದನಿತ್ತು ಬಿಯಮಂ ಮೆಱೆದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೨); ತೊಲಗದ ಸಂಪದಂ ಸೊಬಗುಗುಂದದ ಯೌವನದೇೞ್ಗೆ . . . ಎಡಱಿಲ್ಲದ ಭೋಗಮನಾರತ ಸಮುಜ್ಜ್ವಲಮೆನಿಸಿರ್ಪುದಾ ನಿಷಧದೇಶದ ಸನ್ನುತ ಸಜ್ಜನರ್ಗಳಾ (ನಳಚಂ. ೧೦) ; ಎಡಱು ಬಂದಡಸಿರಲು ಧೈರ್ಯಂಗೆಡುವರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೯-೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡಱು ; ತೆಲು. ಎಡರು = ದುರದೃಷ್ಟ]

ಎಡಾರಕುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವೋಟೂರ ವಸಿಷ್ಠ ಗೋತ್ರದ ಎಡಾರಕುಳಿಯ ಮಧುಸೂದನ ಭಟರ ಮಗ ವಿಷ್ಣುಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಂಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೩ ; 1256).

[ಎಡಾರ್₀ + ಕುಳಿ ?]

ಎಡಿಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡಿಯಣನ ತೋಂಟದಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೫-೫೪ ; 1146).

[ಎಡಿ ? + ಅಣ₀ (< ಅಣ್ಣ₁)]

ಎಡುಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಂದು ; ಬಿರುಕು : ಬಂಡೆಯ ಎಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಮುರಿದಿತು (ದೇವಹಂ. ೨೪೪). 'ಇಡುಕು₃' ಪರಾ. [?]

ಎಡುಗೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಶ್ರಯ ; ಊರುಗೋಲು : ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ. ಎಡುಗೋಲು. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದೇ ? (ನಿರ್ಮೋಹಿ. ೧೭). [ಎಡು₀ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: ಬಾವಿಗೆ : - ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರಿನ ತಿಗುಡಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಟ್ಟು ತೊಡೆಯಲು ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೭೭). [ಎಡುನಾರಿಗೆ ? + ಬೇರು]

ಎಡುಪು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ, ತಾಳ ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ - ಇವೆರಡರ ಹೋಲಿಕೆ : ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕೃತಿ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಎಡುಪು (ಗ್ರಹ)ಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ . . . ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ (ಸಂಗೀಚ. ೭೫). ℙ ಇದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳು. ಅತೀತ, ಅನುಗತ, ಸಮ, ವಿಷಮ. [?. / ತಮಿ. ಎಡುಪ್ಪು]

ಎಡೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು) ಸುಲಿ ; ತೆಗೆ : ತುಪ್ಪಾ ಕಾಸಿವ್ನಿ ಕಿತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣು ಎಡೆದಿವ್ನಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೬) ; ಅವರೆಕಾಯನ್ನು ಎಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿಚ್ಚಿತೋರು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು : ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಂಪತ್ತು ಇರಬೇಕೆಂದು ಶಾಲಬ್ಬೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಡೆದದ್ದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡ]

ಎಡೆ₂ (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು.

ಎಡೆಯ = ಅಸಾಧ್ಯ : ಇಂತದ್ವಿತೀಯ ಕೌಶಲಮಿನ್ನುಮೆನಗೆಡೆಯ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೬-೧೧) ; ಕೆಲಸವನ್ನೆಸಗಲೆಸಗಿದ ಕೆಡುಕೆ ಕೊನೆಗದಕೆ ಮುಳುವಹುದು ಇದರೊಳಿಬ್ಬಗೆ ಎಡೆಯ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೪-೧೪). [?]

ಎಡೆ₃ (ನಾ). ೧. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ: ಎರೆ ಪುಲಿಗೆಱೆಯಾ ಕೋಯಿಲ್ಲೊಡಾ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮ ; 776) ; ಕಂದಮುಮಮಳಿನವೃತ್ತಮುಮೊಂದೊಂದೆಡೆಗೊಂದು ಜಾತಿ ಜಾಣೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೪) ; ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರದ ತಡಿವಿಡಿದು ಬಂದು ರಾಮಚಂದ್ರಂ ವಿಹರಿಸಿದೆಡೆಗಳಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ನಾಯ್ಸುಗದೆಡೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪುಗಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೩) ; ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ವುವು ಸಂದುಂ ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು (ಶಮದ. ೧೯) ; ಹಸುವು ತನ್ನ ಎಳೆಗರುವಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ದೇವರು ನಾಮದೇವನೆಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಜಗದಾ. ೩೦) ; ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಎಡೆಗಳನ್ನು ತಾವು ತಾವೇ ಚೊಕ್ಕಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು (ರಂಗಕ. ೯೧). ೨. ನಡುವೆ; ಮಧ್ಯ : ಅನ್ನೆಗಂ ಎಡೆಯೊಳರಸನ ಪುರೋಹಿತಂ ಸೋಮಶರ್ಮನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨-೩) ; ಎಡೆಯಲಾದ ಒಂದು ಉಡುಗೆಯನುಟ್ಟು ಸಡಿಲಿದರೆ ಲಜ್ಜೆ (ಬಸವ. ೬೭೫) ; ಸೈಂಧವಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮರಣ ಪಾರ್ಥಂಗಲ್ಲದೆಡೆಯಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದ ಕಾಣೆವೆಂದರು ಚರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೦). ೩. ಅವಕಾಶ; ಸಂದರ್ಭ: ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನಮೊಲಿದನುವಱಿತಾದರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೩೭) ; ಪತ್ರಗಳ ವಿಷಯ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಎಡೆಇದ್ದರೆ ತಾನೆ ? (ಮುಂಗಾಮು. ೧೬). ೪. ಆಸ್ಪದ; ಈಡು : ಮುನಿವರಿಗೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಮಡಿವರೇ ಕಂದ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೫೧) ; ಅತಿವೈದ್ಯದಿಂದ ಹೊಸರುಜಿನಕೆಡೆಯಾದೀತೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೭೭). ೫. ಸಮಾನ; ಸಮ : ಬಡನಡು ಬಳುಕುವ ನಡು ಮೃಣಾಳದ ಮಾಲೆಗೆಡೆಯಾದ ನಡು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೧). ೬. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ಸನಿಯ : ಪಲತೆಱದ ಪಱೆಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವ ಪದಿರ ಪಱೆಗಳುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೪) ; ಎಡೆಕುಂಟೆ ಬಿತ್ತಿದಮೇಲೆ ಮೂರುಸಾಲು ಎಡೆಯ ಹೊಡೆದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೯).

ಎಡೆಯಾಗು = ಅವಕಾಶವಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಭೂಭುವನದೊಳಾರೆಡೆಯೆನಗೆಂಬೊಂದು ಸಂತಸಕ್ಕೆಡೆಯಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦); ಯೋಜನವೆರಡಜಲಿ ಘೃತತೈಲದುಗ್ಧಾದಿಗಳೆಡೆ ಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೬); ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ನಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕೆಡೆಯಾಗಿಹಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೯). ಎಡೆಯೆಡೆ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ; ನಡುನಡುವೆ: ಎಡೆಯೆಡೆಯ ಮರಂಗಳ ತೊಱಿಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಳಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ವ); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಯೆಡೆಯೆಡೆ ಹೊಗರೆದ್ದ ದಸಿ ಮೊನೆ ಶೂಲ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೩೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡಂ; ಮಲ. ಇಡಂ, ಎಡಂ, ಏಡಂ; ಕೊಡ. ಏಡೆ; ತುಳು. ಇಡೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ನೈವೇದ್ಯ: ಭಕ್ತರು ಎಡೆಯ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ಮೇಲ್ವಾಸಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು . . . ಬರತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೫); ದೇವರ ಎಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಊಟ; ಆಹಾರ: ಬಾಡಿದ ಮೊಗಮಂ ದಯೆಯಿಂ ನೋಡೆ ಕರಂ ಪಸಿದ ಮೊಗಮನಱಿದುಣಲೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರಾರ್ಹತರೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರುಣಿಸಾಗದಂತು ಸಮಯಿಗೆ ಲೋಗರ್ (ಸಮುಪ. ೪-೮೪); ಆತ್ಮಜರು ತಾವೊಲಿದು ತಮ್ಮೈನೂರ್ವರೂಟಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಂದಿಸಿರೆ (ಜೀವಂಚ. ೫-೬೧); ದೊನ್ನೆಯ ಹರಹಿ ಬಾಳೆಲೆ ಹಾಳೆಯಂ ಹಾಕಿ ಬಿನ್ನಣದಿ ಮಾಡಿದಾ ಚೌಕದೆಡೆಗಳ ಮುಂದೆ . . . ಭೋಜನಮನಿಂತು ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದರಾ ಪಾರ್ವರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೩); ಹವ್ಯಮನುಂಡುಂಡು ಸವಿಗೊಂಡ ಬೋಟಿಯರೆತ್ತಾನುಮೊರ್ವನೀ ನಿಚ್ಚಣಲಿಯೆಡೆಯಿಂ ಪುರುಳ್ಗಾಣವೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೩೦). ೩. (ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವ) ಎಲೆ; ತಟ್ಟೆ: ಅಡಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮೂರು ಎಡೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು (ರಾಜಾಮು. ೨೪೬).

ಎಡೆಮಾಡು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು: ತಳಿಗೆಯ ನಿಟ್ಟು ತಮ್ಮನ ಮಲಗಿಸಿ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿದಳೊಬ್ಬಳು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧೧-೧೭); ದೇವರಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಎಡೆ$_5$ (ನಾ). ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಅಶುದ್ಧ. 'ಎಡೆಮುಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

ಎಡೆ$_6$ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಱಿ ನೀಡುಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪); "ಮಿಗೆಯುಣಿಯರಂ ಯಿಡೆಯುಱಿಯೆನಿಪ್ಪವೆಲ್ಲಂ ವಿಲಸಿತಾಧಿಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯); "ಎಡೆಯೆನಲ್ ಪೆರ್ಚಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೯೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡ = ವಿಸ್ತಾರವಾದ, ದೊಡ್ಡದಾದ]

ಎಡೆ$_7$-(ಸಪೂರೂ)=ಎಡ್ಡ. ☞ ಎಡಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಎಂಬ ರೂಪ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡೆಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). (?); "ಮಧ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿಗಳು ಎಡೆಕಟ್ಟಿ ಕಡೆ ಕಂಠಣಿಸದ ಸಮಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಶಿವಗೀ. ೮೧-೩೯೬).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಡೆಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). (?); "ಮದ್ದಳೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನಾದ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಎಡೆಕಟ್ಟು ಕಡೆಕಟ್ಟು ಜತಿಗಳುಪ್ಪರ ಜತಿ ತುಡುಕು ಪಹರಣವಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದಂಗಳು (ರೇವಣ. ೩-೪೨). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಎಡೆಕಡೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಕೊನೆ; ಗೊತ್ತುಗುರಿ (?): ಇಂದು ತನ್ನ ಕೃತಾರ್ಥತನಕೇನೆಂದರೆಡೆಕಡೆಯುಂಟೆ ಶರಣಾಗು (ನಭಾಗ. ೩-೯-೬೨); ಕಡಿದು ಬಿಸುಡುವೆನವರ ತೋಳನು ಪೊಡರಿಸಿದರೀ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಾಕೆಡೆ ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕೆ ಮಾನ್ಯರವಾರು ನಿಮ್ಮಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೭-೫); ಕುಡುವವಂ ಕುಡುವ ಬೇಡುವವರೊಳಗೆ ಕುಡೆನೆಂಬ ಬೇಡೆನೆಂಬ ಎಡೆಕಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಡೆ]ಗಳಿಲ್ಲೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೨).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕಡೆ$_3$]

ಎಡೆಕಾಲ 'ಎಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಎಡೆಕಾಸು (ನಾ). ಎಡೆಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಕಾಸು; ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾಸು (ಕ). [ಎಡೆ$_4$ + ಕಾಸು$_2$]

ಎಡೆಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ) ಹರಗಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಕುಂಟೆ: ಎಡೆಕುಂಟೆ ಎಂಬ ಮುಟ್ಟನ್ನು ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹೊಡೆದು ಕಳೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತೆಗೆಯಬಹುದು (ವ್ಯವಮು. ೨೨); ಎಡೆಕುಂಟೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೋಕನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಬೆಳುವು. ೧೦೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಎಡೆಕೂಳ್ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಎಡೆಯಾಗಿಟ್ಟ ಕೂಳು; ನೈವೇದ್ಯ (?): ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೇಸಿಗ ಗಣದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಗಣದಲಾರ್ಗಂ ಎಡೆ[ಡೆ]ಕೂಳಲ್ಲದೆ ತೇಜಂಬೊಂದಿಪರ್ಗಲ್ಲದದೆಂತುಂ ಬುಧಾಬ್ಜವನಕಳಹಂಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೪೧; 1113).

[ಎಡೆ$_4$ + ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಎಡೆಕೆಯ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು (?): ತಾಯೂರ ಪಱಿಕೆಱಿ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ಏರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಱಿ ಕಮ್ಮಳದೆಡೆಕೆಯ್ಯಿಸಿ ಮಾರಗವುಣ್ಣಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೬; 898 ?).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಯ್ಯಿಸು (< ಕೆಯ್ಯು$_2$)]

ಎಡೆಕೆಱಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡೆಕೆಱಿಗಾಲ ಮೂಡಣ ಭಾಗದ ಮುತ್ತಾಣಯಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೩; 915).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಱಿ + ಕಾಲ ?]

ಎಡೆಕೊಡು 'ಎಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಂಡಿ (ನಾ). ನಡುವಿನ ರಂಧ್ರ; ಮಧ್ಯದ ತೂತು: ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯೆಡೆಗಂಡಿಯೊಳ್ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ನೀಟಲಿ ನೋಡುವವರುಗಳ ಸೂಟಿಯ ಬಾಣಗಳಿಂದಿಟ್ಟು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಎಡೆಗಂಡಿಕೆ (ನಾ). (?); "ಮಂತ್ರವಾದಿ" (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ತಾತ್ಪರ್ಯ): ಚಂಡಿಕೆ ಭೃಗುಭೇತಾಳಂ ಚಂಡತೆಯಿಂ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿದು ನಿಂದಾಂತೊಡೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಲ್ಕೆಱಿವೆಡೆಗೆಡೆಗಂಡಿಕೆಯಾಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿದಂ ಬಿನ್ನಣದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೭-೧೦೦); ಚಂಡಿಕಾಪತಿಯ ಚಕ್ಷುವಿನುರಿಯ ನಂದಿಪಾ ಪ್ರಚಂಡಿಕೆಯ ಪಡೆದ ಪಂಚೇಷುವಿನ ಖಡ್ಗದೆಡೆಗಂಡಿಕೆಯ ಸಮದ ನಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೦). [?]

ಎಡೆಗಜ್ಜ (ನಾ). = ಎಡೆಗೆಲಸ: ಗಿರಿಸುತೆ ಪೇಳ್ದ ಕಜ್ಜಮನೊಡರ್ಚಿದರೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರಾಂಗನೋತ್ಕರಮಿರದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿ ಗೆಡೆಗಜ್ಜಮನುಜ್ಜುಗಿಸಿತ್ತು (ವೃಷವಿ. ೫-೮೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಎಡೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಳನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು; "ಭೇದ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಭರತಂಗೀವುದು ವಸುಮತಿಯನೆಮ್ಮೊಳೆಡೆಗಟ್ಟುಂಟೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೯); ಪರಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಪಗ್ಗಮಿಲ್ಲಂ ನೋಡುವ ಕಣ್ಗಳ್ಗೆಡೆಗಟ್ಟಿಲ್ಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ] (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೨ವ); ಕುಡೆ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ನಮಗಿನ್ನೆಡೆಗಟ್ಟೇಕೀ ಭವಕ್ಕೆ (ಮಹಾನೀ. ೩-೧೨೬). ೨. ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ಜಾಗ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಪನ್ನೀರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ದೋಣಿಗಳಾ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳೆಡೆಗಟ್ಟನೊಳಿಡೆ ಪರಿವಾರ ವಸಂತವಾಡಿದುದು (ಭರತ. ೫೦-೨೮). ೩. ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟೆ (ಕ). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡು ; ಭೇದವೆಣಿಸು : ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡನ್ನರು ಹೊಸತಾಗಿ ಬೀಯಗವಟ್ಟಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದರೀಗ ಹುಟ್ಟು ಬೀಯಗರಲ್ತೆ ನೀವದಱೊಳಗೆಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ವರೆಯೆಂದರೊಡನೆ (ಭರಜ. ೩೩–೫೬) [ಎಡೆಗಟ್ಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಡೆಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟೆ (?). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಡೆಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸು, —ಭೇದಿಸು : ಮೂಢ ಫಥ ಹೋಗೆನುತ ಫಲುಗುಣಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನಾತನ ವರೂಥ ಹಯ ಸಾರಥಿಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಡೆಗಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩೩) [ಎಡೆ$_3$ + ಕಡಿ$_1$]

ಎಡೆಗಣೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬರುವ ಬಾಣ ; ಎದುರು ಬಾಣ : ಕತ್ತರಿಸು ವೆಡೆಗಣೆಗಳಂ ಮಿಾಱಿ ನಡುವೆದೆಯನುತ್ತರಿಸಿ ಕೋಲತ್ತಲಡಗಿತವನಿಯೊಳಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೩೯). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಣೆ$_1$]

ಎಡೆಗಲಸು 'ಎಡೆಗಲಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು ; ಬೆರೆ : ಗಾಳಿಯ ನೆಡೆಗಲಿಸಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವೆನೆ] ವಿನೀಳಘನಾಘನಮನಳಱಿ ಪಱಿದುದು ಮುಕ್ತಾಜಾಳ ಪರಿಲಂಬಿ . . . ವಿಮಾನಂ (ಆದಿಪು. ೪–೮೫) ; ಶರದದ ನಿಱಿಮುಗಿಲ ತುಱುಗಲನೆಡೆಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಸಿದ ವಿದ್ಯಾಧರಿಯ ಪರಿಯನನುಕರಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೩ ವ) ; ಎಡಬಲದೊಳಗೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿದಬಲೆಯರ ನಡುವೆ ನರೇಂದ್ರಲಲಾಮಂ (ಜಯಕಾ. ೧೨–೧೨) ; ಬಂದು ಬಳಿಕೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ನಿಂದು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೫–೩೪). **ಎಡೆಗಲಸು** : ಮುನ್ನಂ ಸೀಳುತ್ತಿರ್ದುಱಿದ ಪಲಗೆಗಳೆರಡುಮನೆಡ[ಡೆ]ಗಲಸಿರ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೭) ; ಕೆಡೆಮುಟ್ಟೆ ಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮುಟ್ಟೆ ಬೊಮ್ಮುಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೪೦) ; ಪಡಿತಳಿಸಿ ಸಹದೇವ ನಕುಲರನೆಡೆಗಲಸಿತರ್ಜುನನ ರಥ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨೩) ; ಭೂತಕದಂಬಪತಿಗಳು ತಮತಮಗೆ ನೆರೆದಂಬಿಕೆಯನೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ನಡೆದುದು ಕೂಡೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧–೩೬) ; ಒಡನೆ ಕೈವಾರಿಸುವ ವಂದಿಗಳೆಡೆಗಲಸಲಾ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪ . . . ನಡೆತಂದ (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೦–೩೫).
[ಎಡೆ$_3$ + ಕಲಿಸು$_3$ (< ಕಲಸು$_1$)]

ಎಡೆಗಱೆ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮಚ್ಚೆ ; ನಡುವಿನ ಕಲೆ : ಪೊಡೆಯಲರನ ಪಾದದ ಪಜ್ಜೆಯೋ ಎನೆ ಯೆಡೆಗಱೆ ಯೆಸೆದುದಾ ಶಶಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೧೮). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಱೆ$_2$]

ಎಡೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಣು ; ಜಾಗವನ್ನು ನೋಡು ; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಾಣು : ಬೇಱೊಂದೆಡೆಗಾಣದುದ್ಧತ ರಿಪುಶ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಬುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೮) ; ಭಯಾಕುಲ ವೈರಿಸಂಕುಳಂ ಪುಗಲೆಡೆಗಾಣದುಳ್ಳೊಡಮೆಯೆಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೫೦) ; ಒಡಲೆಲ್ಲಂ ಬಡತನದಿಂ ಗಡ ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾಗೆ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮೆಡೆಗಾಣಬಾರದೆನಿಸಿರೆ ಕಡುಗಲಿ ನಿತ್ಯೋಪವಾಸದೊಳ್ನೆಱೆ ನೆಗಟ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೩೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಎಡೆಗಾಲ, ಎಡೆಕಾಲ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಕಾಲ ; ಕೇಡುಗಾಲ ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; "ಕೇಡು" (ಗಂಗಾಮು. ೫೧). **ಎಡೆಕಾಲ** : "ಕೇಡುಗಾಲ" (ಗಂಗಾಮು. ೫೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಕಾಲ$_1$]

ಎಡೆಗಾಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದೂ ಅಲ್ಲದ, ಚಿಕ್ಕದೂ ಅಲ್ಲದ, ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಗಾಳ; ತೋರವಲ್ಲದ, ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ ಗಾಳ: "ಎಡೆಗಾಳಂ ಸಣ್ಣಗಾಳಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೭) ; ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡೆ$_3$ + ಗಾಳ]

ಎಡೆಗಿಡಿಸು 'ಎಡೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗಿಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಆವರಿಸು. ೨. ದಟ್ಟವಾಗು ; ಕಿಕ್ಕಿರಿ ; ತುಂಬಿರು : "ಎಡೆಗಿಱಿ (ಎಡೆಗೆ + ಇಱಿ) – ಸಂಛನ್ನೇ (ಮುಚ್ಚು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಒಂದನೊಂದು ತಳ್ತೆಡಗಿಱಿದೆತ್ತಲುಂ ನಡೆವ ದಂತಿಘಟಾಳಿಯಿನೆತ್ತವೋದುದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೨) ; ಬಿಡದಡರಿ ಕೊರ್ಬಿ ಕುಚಯುಗವೆಡೆಗಿಱಿದರೆ (ಕಾದಂಉ. ೯) ; ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಗಳೆಡೆಗಿಱಿದು ತೊಡರ್ದ ಮೃಡನ ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಜೂಟಮಿದಱೊಡನೆ ಪಡಿಯಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೫ ವ) ; ಎಡೆಗಿಱಿದ ಪೂಗಡಿಯ ಗುಡಿಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೮) ; ಈಪ್ಸಿತ ವರವಸ್ತುವನೀವಾಪಣ ನಿಕರಂ ಕರಮೆ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುವು ತತ್ಪುರವೀಧಿಯೊಳೆಡೆಗಿಱಿದು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೭). 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ಪರಾ. [ಎಡೆ$_3$ + ಕಿಱಿ$_1$]

ಎಡೆಗುಡು 'ಎಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗುತ್ತಿ (ನಾ). ನಡುವಣ ದೀಪ : ಎಡೆಗುತ್ತಿಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ನಿಂದ್ರಿಯ ನಿಡುಗಲ್ಲುಗಳನದಱೊಳಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತಿಹ ದೋಣಿ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹಡಗುಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಚ. ೨೩–೯೬) ; ಜಡೆಯಾ ಜಂಗಮರೂ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾರು ಕಡಗಾ ಸಮುದ್ರಾ ಎಡು[ಡೆ]ಗುತ್ತಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೯೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಗುತ್ತಿ$_2$]

ಎಡೆಗುಳಿ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನಡುವಣ ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ, —ಹಳ್ಳ (?) : ದಾಸಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಶಿವಪೂಜೆಯ ದಂದುಗವೇಕೆ ವೇಶಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಆಸೆ ಏಕೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆ ಏಕೆ ಇಂತಿರ್ದವರು ಎಡೆಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತು ತಿಂದಂತೆ ಕಲಿದೇವರ ದೇವಾ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩–೮೪೦)
[ಎಡೆ$_3$ + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$). / ತಮಿ. ಇಡೈಕ್ಕುೞಿ]

ಎಡೆಗೆಡಪು, ಎಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಡವು; ನಡುವೆ ಬೀಳಿಸು ; ಸೂರ್ಕಾನೆಯ ನಿಗ್ಗವಕ್ಕೆ ಎರ್ದೆಯೊಡ್ಡಿ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನಮೆ ಒರ್ಮೆಯ್ಯೊಳೊಲೆದು ತಪ್ಪಿಸಿ ಎಡೆಗೆಡಪುವಂತೆ ಕೆಡಪಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೫–೩). **ಎಡೆಗೆಡಹು** : ಧೇನುವನು ಕಂಡೆಡೆಗೆಡಹಿ ತನ್ನೊಡಲ . . . ಪೂಜಿಸಿದಳಾ ಕುಂತಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೩೨) ; ಒಡೆದು ಜಾಱುವ ಭಟರ ಭಟರಿಂದಿಡುತ ಕರಿಗಳ ಕರಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡಹುತ . . . ಕಣನೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೮); ಕೋಲ ನೀಡಿದವೊಲು ತನುವನು ಕಾಲುಗಳಲೆಡೆಗೆಡಹಿ ಹೊರಳಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೯–೧೪). 'ಅಡೆಗೆಡಹು' ಪರಾ.
[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡಪು]

ಎಡೆಗೆಡಹು 'ಎಡೆಗೆಡಪು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಡಿಸು, ಎಡೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಿತ್ತೊಗೆ ; ನೆಲೆಗೆಡಿಸು : "ಎಡೆಗೆಡಿಸು . . . ತಡಂಬೊಯ್ – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬) ; "ಎಡೆಗೆಡಿಸಿದುದೇಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೮) ; ಕದುಬಿ ಕಾದುವ ರಿಪುಗಳ ನೆಱೆ ಮುಱಿಯಿಱಿದೆಡೆಗೆಡಿಸುತ್ತೋಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೦೫). **ಎಡೆಗಿಡಿಸು** : ಕಷ್ಟತರಮಂ ಕಷಾಯಚತುಷ್ಟಯದೆಡೆಗಿಡಿಸಿ ದೇವ ಕಿಡಿಸಿಯೆ ಭವಚಾತುಷ್ಟಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೭೩) ; ಕುಳನಗಮನಗೆಯೆತ್ತಿ ಕಳೆಯಲುಂ ಕಡಲನೆಡೆಗಿಡಿಸಲುಂ (ಜಗವಿ. ೭–೮೪ ವ).
[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡಿಸು]

ಎಡೆಗೆಡು, ಎಡೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕದಲು ; ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು ; ನೆಲೆಗೆಡು : ಸೆಡೆದಂ ಸಿಂಧುಜನಗಿದಂ ಮಾಳವನಡಿದೆಗೆದಂ ಕೊಂಕಣವಂಗಾಧಿಪನೆಡೆಗೆಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೪) ; ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದ ವಜ್ರಹತಿಗೆಡೆಗೆಟ್ಟುದೆನ್ನಯ ಗರ್ವಗಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೯–೧೪).

ಎಡೆಗಿಡು : ಕೊಟ್ಟಸುಗಟ್ಟುಗಳಿಂದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಱಪಟ್ಟು ಬೀೞ್ವ ಪೊಲ್ ಬಿರ್ದು ನಭಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸಿಡಿಲ್ದೆಡೆಗಿಡುವಿನಮೊಟ್ಟಿದ ಕೈ ದು ಗ ಳ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದನನಾಗಳ್ (ಆ ದಿ ಪು. ೫-೮೪) ; ಪಿಡಿಗೆ ಮದಮಪ್ಪುದಂ ಮದಮುಡುಗುವುದಂ ಮದಗಜಕ್ಕೆ ಗೃಹದೇವತೆಗಳ್ ಗಡಣದಿನಟ್ಟುವ ನಾಗಸವೆಡೆಗೆಟ್ಟರೆ ಧೂ ಮ ಕೇ ತು ಗ ಳ್ ಮೂಡುವುದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೧) ; ಗಗನವೆಡೆಗಿಡೆ ಮುಗಿಲು ನೆಗೆದವೆಡೆವಿಡದೆ ಭುಗಿಭುಗಿಲು ಮಿಂಚಾಡಿದವು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩೧); ಎಡೆಗಿಡಿದು ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರನೆಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡು]

ಎಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುವೆ ಬೀಳು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಕಡಿವಡೆದುದಗ್ಗದ ಸಾರಥಿಗಳೆಡೆಗೆಡೆದುದತಿರಥ ಸಮರಥಾರ್ಧಮಹಾರಥಾದಿಗಳು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ . ೧೦–೧೦) ; ತೇರ್ಪುಡಿಯಾಗೆ ಸಾರಥಿ ರಥಾಶ್ವಂಗಳೆಡೆಗೆಡೆಯೆ ಬಿಲ್ಲುಡಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೩೦). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಕ್ಕೈತಂದು ಚ್ಯವನನಂ ಕಂಡೆಡೆಗೆಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦–೨೭).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಎಡೆಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಸಮೀಪದ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಆತ್ಮೀಯನಾದ ಗೆಳೆಯ: ಮೂಡಣರಸುಗಳೆಡೆಗೆಣೆಯರಾತಂಗೆ ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯುವರು ಕಂ ಡಿ ಹ ರು ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೩).

[ಎಡೆ$_3$ + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಎಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡು; ಸ್ಥಳ ಕೊಡು : ತಡೆಯದೆ ಭಾಸ್ಕರ ಮುಂ ಪೋಗಲಾಸತ್ತು ನಡೆಗೆಟ್ಟ ಕಿರಣಸಂದೋಹ ಎಡೆಗೆಯ್ದಂತೆ ವೀಥಿಯೊಳಿರ್ಪ ಮಣಿದೀಪ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದೆಸೆದುದಾ ಪುರದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೫); ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ಸುತಾರೋಗಣೆಗೆಡೆಗೆಯ್ದು ಗಡಣಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೮೩ ವ). ೨. ತಂಗು ; ತಳುವು : ಅಂತಟ್ಟ ರಾಯಭಾರಿ ದಿನಾಂತರಮನೆಡೆಗೆಯ್ಯದೆಯ್ದಿ ಪದ್ಮಪುರಕ್ಕೆ (ಅ ನ ಂ ಪು. ೬–೩೮) ; ಕರುಣಿಸದಿರನುಗೊಡದಿರಗಲದಿರು ಅನುಸರಿಸದಿರು ಬಟ್ಟೆಯೂಱಲೆಡ[ಡೆ]ಗೆಯ್ಯದಿರು (ಹಚಕಾ. ೯–೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಡೆಗೆಲಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೆಲಸ ; ಚಿ ಲ್ಲ ರೆ ಕೆ ಲ ಸ ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ.

ಎಡೆಗೆಲಸದವ = ಚಿ ಲ್ಲ ರೆ ಕೆಲಸದವನು : ಚೇಟಿಯರಲೆಡೆಗೆಲಸ [ಪಾಠಾಂ. ಚಾಟಿಯರಲೆಡೆಕೆಲ]ದವರಲಿ ಬೇ ಟಿ ಕಾ ತಿ ಯ ರ ಲ್ಲಿ ಕಡು ಕಂಬೇಟದಂಗನೆಯರಲಿ ಸಂಕೇತನ ನಿಕೇತನದ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೨೦).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಎಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಧರ್ಮ್ಮಯಕ್ಕಂ ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದೆಡೆಗೇರಿಯ ಬಡವಾಗಿಲ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ . . . ಬಿಟ್ಟಡಕೆದೋಂಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೭–೬೦ ; 1166).

[ಎಡೆ$_3$ + ಕೇರಿ]

ಎಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬ ಡಿ ಸು : ಲಕ್ಷ ತೊಂಬತ್ತಾರು ಸಾಸಿರವಾದ ಜಂಗಮಕೆಲ್ಲ ನೀಲಾಕ್ಷಿ ಓರ್ವಳೆ ಎಡೆಗೈವಳ್ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೯–೧೬).

[ಎಡೆ$_4$ + ಗೈ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಡೆಗೊಡು, ಎಡೆಕೊಡು, ಎ ಡೆ ಗು ಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಆಸ್ಪದ ಕೊಡು : ಸತ್ವಗುಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಕೆಗುಡದೆ ಕೃಪಣತೆಗೆಡೆಗೊಟ್ಟು ವಿರಕ್ತತೆಗೆ ಬಿಗುತರ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭) ; ನೆ ನೆ ದು ತನತ್ತು ಪರ್ವುಗೆಗೆ ಮುನ್ನೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೧–೫೬) ; ಶರಣರ ಚರಣಾಲಿಂಗ ನಕ್ಕೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಮೆಱೆವ ಪೇರುರದ (ಬಸರ. ೨–೩೦) ; ಘಾತುಕರಿಗೆ ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಡೆಗೊಟ್ಟನು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೫). **ಎ ಡೆ ಕೊ ಡು :** ಕೊಳಚೆನೀರು ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಎಡೆಕೊಡುವುದು (ಅಡುಸಾ. ೪೧).

ಎಡೆಗುಡು : ನಾಣ್ಗೆಡೆಗುಡದಿರ್ಪುದೊಂದು ನುಡಿಗಳ್ ಪೋಱಿಯಂ ಮುಱಿಯಿಪ್ಪುದೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೯) ; ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳಾಗಳ್ ಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಪಿಟ್ಟಿನಲೆಡೆಗುಡದಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಂದಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೨–೧೫) ; ಅಂಗಜನ ದೊಣೆಗೆ ತೊಣೆಯೆಂಬನವರ್ಕೆಡೆಗುಡದ ಲತಾಂಗಿಯ ಕಿಱುವೊಡೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೫೯) ; ಎಡೆಗುಡದನ್ಯಚಿಂತೆಗೆ ಮನೋಜ ಸುಖಾರ್ಣವ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮನಂಗುಡುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೯) ; ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ ನಡೆಯೊಳು ನುಡಿಯ ಪೂರವಿಸಿ ನುಡಿಗೆಡೆಗುಡದ ಬೆಂಗಾಣಬಾರದ ಕಲಿ (ಶಿವಗೀ. ೨೭–೧೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೊಡು]

ಎಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ ; ಆ ಶ್ರ ಯಿ ಸು : ಸರಸ್ವತಿ ಮುಮ್ಮುಖ ಪದ್ಮರಂಗದೇೞ್ಗೆಯನೆಡೆಗೊಂಡು ಕೊಂಡು ಕೊನೆದೀಗರಿಗಂಗೆ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫) ; ನಿಮಗೇಂ ಮೂರ್ಖತನವೆಡೆಗೊಂಡುದಕ್ಕುಂ (ಪ ಂ ಚ ತ ಂ. ೨೮೫–೭) ; ಕೊರಲ್ ಕೊಂಕಿ ನೋಟ್ಪಂಗೆಡೆಗೊಂಡಾಸ್ಯಂ ಶರಚ್ಚಂದ್ರನ ನಿಱಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೦) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗವೆಡೆಗೊಂಡಿರಲು ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ನಿ ರ್ಮ ಳ ವಾ ದ ವು (ಆದವ. ೩೮) ; ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಬಂದೆನ್ನ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗೆ ದಾಸನಾಗೀಗಳೆಂದೆಂಬುದಿದು ಕಾಲಗುಣವೋ ಎನ್ನನು ಎಡೆಗೊಂಡ ಕರ್ಮಫಲವೋ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೯) ; ನ ಡು ವಿ ನ ಸ ಣ್ಣಂ ತಮ್ಮೊಳಮೆಡೆಗೊಂಡವೊಲಿರ್ಪ ನೆಲ್ಗಳ್ (ದಶಕು. ೧–೩೧) ; ಪ ಂ ಡಿ ತ ರೊ ಡ್ನು ಗಾ ಯ ಕ ರ ಸಂತತಿಯೆಡೆಗೊಂಡಿರ್ದ ಓಲಗದೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೧–೬೩). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಮಹಾ ವಿವಾಹಮಂಟಪಮಂ ಪುಗುತಿರ್ಪಾಗಳ್ ಕಂಡು ಹರುಷಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಮೆಯ್ಮಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಮೇನಾದೇವಿಗಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ) ; ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕಡಲಂ ಪೀರ್ವಂತೆ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೊಡೆಯನೆನೆ ಪುಟ್ಟ ವೀರದಿನೆಡೆಗೊಂಡಂ ಸಕಳಧಾತ್ರಿಯಂ ಬಿಜ್ಜನೃಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೩೮ ; 1162). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎ ಡೆ ಗೊ ಳಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋ ಡಿ ಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಸೇರಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಕೀರ್ತಿಮುಖಮುಖಮಂ ಕಳಲ್ಚಿ ಬಾಹುಪೂರಯಮನೆಡೆಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳವಡಿಸಿ] ಉರಗಕಂಕಣಮಂ ಕಳೆದು (ಗಿ ರಿ ಕ. ೧೦–೬೦ ವ) ; ಗುಡಿತೋರಣಗಳ ಪಂತಿವಿಡಿದೆಡೆಗೊಳಿಸಿ ಸರ್ವ ಸಂಭ್ರಮವನಂತಿಂತೆಂದು ಭಾವಕರ ಬ ಗೆ ಗೂ ಹಿ ಸ ಲ್ಬಾ ರ ದಂ ತೆ ಸಿಂಗರಗೆಯ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೩೩). [ಎಡೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$)

ಎಡೆಗೋ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು, —ತೂರಿಕೊಳ್ಳು, —ಬರು: ಎಡೆಗೋದಿರ ದರಿ ಮುದ್ದಂ ನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯಿಂ (ಆ ದಿ ಪು . ೯–೬) ; ಅಳ್ಳಾಡೆ ನರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಳ್ಳೇಱಿಂಗಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಕುರುಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಪೋಟಮೋಡೆ ನಕ್ಕನಿಸೊಳ್ಪಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಱಿ ಚಟ್ಟನೊಳೊವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೋ$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಡೆಗೋರು (ಕ್ರಿ). (ಬಲೆ ಬೀಸಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ) ನಡುವೆ ಹಿಡಿ : ದೇವನನೆಸಲು ಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾಱಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥನಿವನೆಡೆಗೋರಿದನಲಾ ಯೆನುತ ಕೆಡೆಯೆನುತಾರಿ ಸುರಿದನು ನೂಱು ಬಾಣವನರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಗೋರು$_1$ (< ಗೋರ್$_1$)]

ಎಡೆಗೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೋಲು ; ಅ ಡ್ಡ ಗೋ ಲು ; ತಡೆಗೋಲು : ಪುಗದಿರೆಂದೆಡೆಗೋಲನಿಡೆ ಮೃ ಡ ನ ವ ನ ನೋಡಿ ನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೩೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಎಡೆಜರಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ ; ಕದಲು : ಕಾ ರ್ಮು ಕ ವ ಜೇವೊಡೆಯಲಾ ನಿಷ್ಠುರ ಧ್ವನಿಗೆ ಹೊಡೆಗೆಡೆವವು ಸಪ್ತಶರಧಿಗಳೆಡೆಜರಿದೊಡಗೂಡಿದವು ಕುಲಶೈಲ (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೬). [ಎಡೆ$_3$ + ಸರಿ$_1$]

ಎಡೆತಡೆ(ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿ, —ಆತಂಕ: ಕವಿಜೀವವು ಎಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಜಸೊಬಗಿನಿಂದ ವರ್ಣನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡಿದೆ (ತವನಿ. ೧೬೬). 'ಅಡತಡೆ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತಡ್ಡೆ$_1$]

ಎಡೆತರ (ಗು). ಮಧ್ಯದ ದರ್ಜೆಯ; ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ: ಇದು ನನ್ನ ಎಡ[ಡೆ]ತರದ ಸೀರೆ ಅಂದರೆ ತೀರ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವುದೂ ಅಲ್ಲ ತೀರ ಕೀಳೂ ಅಲ್ಲದ ವಸ್ತ್ರ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ೧೦೪). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತರ$_1$. / ತಮಿ. ಇಡೈತ್ತರಂ ; ತುಳು. ಇಡೆತರ]

ಎಡೆತಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆಮಧ್ಯೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪದೇ ಪದೇ ಬರಿಸು; ಅತ್ತಇತ್ತ ಅಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಡೆಯೇನು ಮೊದಲೇನು ಎಡೆತಾಕಿಸುತ್ತ ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮವದು ಹುಡಿಯ ಮಣ್ಣಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೪). [ಎಡೆತಾಕು + –ಇಸು$_3$]

ಎಡೆತಾಕು, ಎಡೆತಾಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ಅಡ್ಡಬರು; ತಲೆಹಾಕು: ತಾವರೆಯ ನಾಳದ ತೆಱಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲೋಕವನೊಳಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಾನೆ ಎಡೆತಾಕುತ್ತದೆ (ಅಜಿತಮಾ. ೧೫೫); ಹೆಣ್ಣಿರ್ದ ಮನೆಗೆ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ಶಿವಯೋಗಿ ಮಣ್ಣುಮಸಿಯಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೪); ಹಗಲಸಂಚಿಯನೆ ಹೊತ್ತು ಕುಂಟಣಿಯಾಗಿ ಹಗಲಿರುಳೆಡ[ಡೆ]ತಾಕಿದೆ (ಸುಸಾರ. ೧೨೭–೪); ತಮ್ಮ ಬಂಗಲೆಗಳಿಗೆ ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ಎಡೆತಾಕುತ್ತಿರು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೦); ಮೊಸರಿನವಳು ಮೂರು ಸಲ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ರಂಪ ಮಾಡಿ ಹೋದಳು (ಹಸ್ನೊಂದ. ೮೨). **ಎಡೆತಾಗು**: ಗುರುಗಳ ಮನೆಗೆ ಎಳ್ಳುಬೆಲ್ಲವನ್ನುಕೊಡಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಎಡ[ಡೆ]ತಾಗುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೧೧೦).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತಾಕು$_1$ (< ತಾಗು$_1$)]

ಎಡೆತಾಗು 'ಎಡೆತಾಕು' ನೋ.

ಎಡೆತಿಟ್ಟು (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ದ್ವೀಪ, —ದಿಣ್ಣೆ; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಮುಖ್ಯರಾದವರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಮುದ್ರದ ಎಡೆತಿಟ್ಟಂ ಸೇರುವರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೨); ನಿರ್ಜನವಾಗಿರುವುದೊಂದು ಎಡ[ಡೆ]ತಿಟ್ಟನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ರಾಜಾಮ. ೧೫೮). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತಿಟ್ಟು$_3$]

ಎಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆ; ಬೇರೆ ತೆಗೆದಿರಿಸು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಙ್ಗಣಿಅರಸ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಱ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯ ಕೆಯೆ ಎಡೆತೆಗೆದು ಸಾಸಿರಕೆ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊವೆದಿಱು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೬–೨; 812 ?).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಎಡೆತೊಱೆ, ಎಡೆದೊಱೆ (ನಾ). "ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು' ಪರಾ. **ಎಡೆದೊಱೆ**: ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವನೆಡೆದೊಱೆ ಮ × × × ಸಾಯಿರಮುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೯೨; 1112). 'ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತೊಱೆ$_2$. / ತಮಿ. ಇಡೈತುಱೈ]

ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು, ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು (ನಾ). ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು; ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು: ಎಡೆತ್ತೊಱೆನಾಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೨; 550); ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೬–೬; 740). **ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು**: ಎಡೆದೊಱೆನಾಡಿಂಗೆ ತಿಲಕದಂದದಿನೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರ್ಕುಮೆಸೆವ ಕಿಱುದೊಱೆ (ಎಇ. XII, ೨೭೯–೧೨೮; 1077). [ಎಡೆತೊಱೆ + ನಾಡು]

ಎಡೆದಾಣ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶ; ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ: ಕಾಣುತೀತನನಾ ಪ್ಲವಂಗಶ್ರೇಣಿ ದುರ್ಗವನೇಱಗೊಡದೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂದಡೆ, ಬಂದೆಡೆ]ದಾಣದಲಿ ತಱುಬಿದರು ತರುಶೈಲಾಯುಧಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೯). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತಾಣ]

ಎಡೆದಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: × × × ಱುಗರೆ ವಿಷಯೇ ಎಡೆದಿಣ್ಡೇ ಸಪ್ತತಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೭೫–೧೧೦; 819).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ದಿಂಡೆ]

ಎಡೆದುಱುಬು (ನಾ). ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ: ನಸುಬಳಲಿದೆಡೆದುಱುಬಿನಲಿ ವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಕತ್ತರಿಪೀಲಿಗಳ ಹೆಱೆ ನೊಸಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೦–೧೦). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತುಱುಬು$_3$ (< ತುಱುಂಬು$_3$)]

ಎಡೆದೆವರು (ನಾ). ನಡುವಣ ತಿಟ್ಟು; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಕಡಿದರರಿಭಟಪಾದಪವನಡಗೆಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು ರಥದೆಡೆದೆವರ ಕೊಚ್ಚಿದರು ತುರಗವ್ರಜದ ಬಲುಮೆಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೯).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತೆವರು$_3$]

ಎಡೆದೆಱಪು, ಎಡೆದೆಱಹು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ; ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಅಂತರ: ನಡು ನಸುಪೊಂಗಿ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಪತ್ತಿದೆಸೆಳ್ಮೊನೆ ಬಿರ್ಚಿ ತಣ್ಣಿರಲ್ಗೆಡೆದೆಱಪಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಸುೞಿಯುತ್ತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೦೩); ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡಿದನವನುತ್ತುಂಗ ಕರಂಗಳ ಮರಂಗಳೆಡೆದೆಱಪುಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨–೪೮); ಹರಿಸದಿನೆಡೆದೆಱಪಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊಳ್ ನೆರೆವ ಹಲವು ಹೊಳೆವೆಣ್ಗಳನತ್ಯಾದರದಿಂದಮರ್ದಪ್ಪುವ . . . ತೆರೆಯಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೦). **ಎಡೆದೆಱಹು**: ತ್ರಿವಿಧಕ್ಕೆ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಒಡೆಯಂಗೆ ಒಡವೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಆಡಿ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ದೃಢಚಿತ್ತಂಗೆ ಎಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೩–೧೭೭); ಮನೋವಾಕ್ಕ ಕರ್ಮಂಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನ ಎಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಸಂಪನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಚಾರಸಂಪನ್ನ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೧೨೪); ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಜ್ಞಾನಪ್ರಸನ್ನದೊಳು ಲಿಂಗ ಸಮುಸುಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತಿಪ್ಪನೆಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ (ಶಿವಗೀ. ೬೧–೨೯೦); ಅಂಬುಗಳಿಗೆಡೆದೆಱಹ ಕುಡಿ ನೀವೆಂಬ ನುಡಿಗಂಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೯–೪೪). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತೆಱಪು]

ಎಡೆದೆಱಹು 'ಎಡೆದೆಱಪು' ನೋ.

ಎಡೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆರೆದು ಹೋಗು, —ನಿಂತುಹೋಗು: ಎಂದೆಂದಿಗು ಎಡೆದೆಱೆಯದ ನಿಜಸುಖವನು ತೊಡಗಿ (ಕೈಕವ. ೫–೧೧–೨).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಎಡೆದೊಱೆ 'ಎಡೆತೊಱೆ' ನೋ.

ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು 'ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು' ನೋ.

ಎಡೆನಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಡು, —ಹೂಳು: ಎಱೆಹಂಬಾಳಂ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗೈಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೧೨; 189 ?). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ನಡು$_1$]

ಎಡೆನರೆ (ನಾ). ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕೂದಲು ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು: ಒಡವೆಯ ನೀಗಿದಂತರಸಿಯರೆಲ್ಲರು ಮುಡಿಬಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತಿರಲು ಎಡೆನರೆ ಹಾಯ್ದ ಪಾಟಿಯ ರಾಣಿಯೊರ್ವಳು ಬಿಡುಗೆವಟ್ಟಂತು ನುಡಿದಳು (ಭರತ. ೫೯–೭೨). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ನರೆ$_2$. / ತಮಿ. ಇಡೈನರೈ]

ಎಡೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಟಗೆಱೆಗಳ ಎಡೆನಾಡ ಗ್ರಾಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೨; 797 ?); ಪುನ್ನಾಡ ಎಡೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೨೨–೫೩; 800); ಮನುನಿಭನೆಡೆನಾಡಧಿಪತಿ (ಎಇ. VI, ೨೧೬–೧೨; 1057). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ನಾಡು]

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು 'ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪಿತ್ತು, ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಎಡೆನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಗುಹೆಯೆಪ್ಪಿತ್ತೆಡೆನಾಡೆಪ್ಪಿತ್ತು ತಂದ ವೂರ ಪನ್ನೆರಡು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೭–೧೨; 991); ಎಡೆನಾಡಿ[ಡೆ]ಪ್ಪಿತ್ತರ ಗಾವುಣ್ಡಗಳು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮–೧೯; 1000).

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು : ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತಗಣಾಕ್ಷಿ (ಇಶಿ. VII, ೧೬೩-೩ ; 350) ; ಎ ಡೆ ನಾ ಡೆ ಪ್ಪ ತ್ತ × × × ಶಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೨೨ ; 357 ?). [ಎಡೆನಾಡು + ಎಪ್ಪತ್ತು]

ಎಡೆನಿಚ್ಚ (ನಾ). ಚಾ ಡಿ ಹೇ ಳು ವು ದು ; ದ್ರೋಹಮಾಡುವುದು ; "ಪಿಸುಣ" (ಚತುಸಿ. I, ೧೩ ೬). [?]

ಎಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮಾತು ; ನಡುವಣ ಮಾತು : "ಎಡೆಯ ನುಡಿ = ಎಡೆನುಡಿ" (ಶಮದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡೆ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಎಡೆನೆಱೆ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗು ; ತುಂಬು ; ಅಡಕವಾಗು : ಎಡೆ ನೆಱೆಯದು ಭುವನತಳಂ ನಡೆವ ಚತುರ್ವರ್ಗಲಕೆ ದಿವಿಜಖೇಚರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಡೆ ನೆಱೆಯದು ಗಗನಮುಮೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೪) ; ಗಗನಮೆಡೆನೆಱೆಯ ದೆನಿಸಿದ ಗಗನೇಚರ ಸೈನ್ಯಮಿಸುವ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೬೦) ; ನಡೆವರಸಂಚಿಯ ತಂಡಕ್ಕೆಡೆನೆಱೆಯದು ಪೊ ಡ ವಿ ಗಂಡು ಗೋಗಿಲೆಯಣಿಗಳ್ಗೆಡೆನೆಱೆಯದಿನಿತುಮಾಗಸಮೆಡೆನೆಱೆಯದು ಗಿ ಳಿ ಯ ವಳಕೆ ವೆಸೆಯೆನಿತನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೬) ; ಛತ್ರಚಾಮರದ ಮಸಕ ಮಯವಾಯ್ತೆಡೆವರೆ [ನೆಱೆ] ಯದಾಗಸವೆನಲು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೪೧). [ಎಡೆ$_3$ + ನೆಱೆ$_1$]

ಎಡೆನೆಱೆಹ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗುವಿಕೆ, —ತುಂಬುವಿಕೆ : ಪರ್ಯಾ ಪ್ತಾವಕಾಶಃ - ಎಡೆನೆಱೆಹಮುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೯-೩). [ಎಡೆನೆಱೆ + -ಹ$_2$]

ಎಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೋಡು ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಹೊಂದು : ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ಎ ಡೆ ನೋ ೯ ಡಿ ಚಿಟಕೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ, "ಕೈರಿಲೋ ಬಂದಿದ್ದಾನೋ ಏನೋ ?" ಎಂದಳು (ಪಂಚಾನ್ನು. ೮). [ಎಡೆ$_3$ + ನೋಡು]

ಎಡೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ : ಎಡೆಪಟ್ಟು ಮನೆಯೊಳುಂಬವರುಂಡು ಮನ್ನಣೆವಿಡಿದರು ನೀಚರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಭರಚ. ೪೦-೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಎಡೆಪಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಎಡೆಪಱೆಗೀ ನಡೆಕೆಯ್ದು ತಪಂ ಸಯ್ಯುಮುಮಾನ್ಕೊಳತ್ತೂರ ಸಂ ಘ ವ ಡೆ ಕೊ ಱೆ ದಿ ನ್ತು (ಎಕ. II, ೯೩-೧ ; 700). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಱೆ ?]

ಎಡೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು ; ನ ಡು ಹ ರ ಯ : ಕೆಂಪು ಮುಖದ ಸ್ಥೂಲಕಾಯದ ಎಡ[ಡೆ]ಪ್ರಾಯದ ಮನುಷ್ಯ (ಕೆಲಸಿ. ೨೬೪) ; ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಲ್ಲದ ಎಡ[ಡೆ]ಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಉ. ೩೨). [ಎಡೆ$_3$ + ಪ್ರಾಯ]

ಎಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಬಡಿಸು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕು : ವಾಯು ಹಸಿದು ಆಪೋಷಣವ ಕೊಂಬರೆ ಎಡೆಬಡಿಸುವ ತೆಜಪಿನ್ನಾವುದು (ವಚಶಾ. I, ೪೩) ; ಮಲ್ಲಮ್ಮನತಿಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕೈಮುಟ್ಟಯೆಡೆಬಡಿಸಲನುವಾದಳು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೪). [ಎಡೆ$_4$ + ಬಡಿಸು$_1$]

ಎಡೆಬಾವು (ನಾ). ಬಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಭಕ್ತ ಕಾಳು, ಅಂಬಿಲದೊಳಗಣ ಆಕ್ಕಿ, ಹೊಸಹೆಂಚು ಇವನ್ನರೆದು ಪೂಸಲು ಎಡೆಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೯). [ಎಡೆ ? + ಬಾವು]

ಎಡೆಬಿಡು 'ಎಡೆವಿಡು' ನೋ.

ಎಡೆಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ಅಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ : ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಜನ ಕೊಟ್ಟ ಹಣವನೆಡಮೆ[ಡೆಮು]ಟ್ಟು ಬಾಹಿರಮುಟ್ಟವೆಂದು ದಿಟ್ಟತನದೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ವಟ್ಟವ ಕೊಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩-೮೩). [ಎಡೆ$_6$ + ಮುಟ್ಟು$_3$]

ಎಡೆಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು ; ನಿಧಾನಿಸು ; ತೆರಹುಮಾಡು ; ಆ ವ ಕಾ ಶ ಕೊ ಡು : ಒಡನೆಯವರೊಂದೆ ಮಾರ್ಬಲವೆಡೆಮಡಗದೆ ಪೊಗಟೆ ತಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿದು ಯಶಂಬಡೆದಂ ಗೊಗ್ಗಿ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೪ ; 925) ; ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೨) ; ಒಡೆದಂ ವಜ್ರದ ಕೋಂಟೆಯ ನೆಡೆಮಡಗದೆ ಬಂದು ವಜ್ರಮುಖನಾಂತಿಱಿಯಲ್ ಕ ಡು ಕೆ ಯ್ದೊ ಡೆ ಕೊಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಡಗು]

ಎಡೆಮಣೆ (ನಾ). ಎಡೆಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಣೆ : ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು ಎಡೆಮಣೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಕುಳಿತ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೫). [ಎಡೆ$_4$ + ಮಣೆ]

ಎಡೆಮನೆ 'ಎಡೆವನೆ' ನೋ.

ಎಡೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರ ದೊಳಗೆಡೆಮಲೆ[೧೨] ಮುದುವರ ೩೦ ಮಂಡಲಿ ನಾಡೊಳಗೆ (ಕಇ. IV, ೧೩-೩೪ ; 1165). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಲೆ$_1$]

ಎಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬಂದಳೆ ದೇವಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿಸಿದಪ್ಪಳೆ ಚಂಡಶಾಸನಂ ಬಂ ದ ನೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೪). [ಎಡೆಮಾಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಡೆಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಸ್ಥಳಮಾಡು ; ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡು : ಆತನ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲೆಡೆಮಾಡಿದಂತೆ ಬಳ್ವಳಾದ ದೆಸೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫ ವ) ; ಬದುಕಿದೆನೆನುತ್ತವರ್ಜನೆಗೆ ಎಡೆಮಾಡುತಂ ಸದ ಮಳರನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬೇಡುತಂ (ಬಸರ. ೭-೨೧) ; ನಿಳಯವ ಹೊಕ್ಕು ಓಜೆಯೊಳೆಡೆಮಾಡಿದ ಗ ದ್ದು ಗೆ ಯ ಲ್ಲಿ ತೇಜೋಮಯವೆ ಮಂಡಿಸಿದ (ನೋಹತ. ೨೨-೪೦); ವಿಪುಲ ವಿದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಅಪಹಾಸ್ಯ ಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವುದರಿಂದ (ಕವಪು. ೨೨) ; ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಹಲವು ಅನಾಹುತಗಳಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಚಿಕದೇ. ೧೩೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡೆಮಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು ; ಬಲಿ ಕೊಡು : ಪರಚಕ್ರಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಭೂವಲಯಮುಂ ಭಂಡಾರಮುಂ ಜಾಲ ವೃದ್ಧರನೀಡಾಡಿ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪುದನಯಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ . ೨-೩೨) ; ಸತ್ಕರಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನಗಳನೆಡೆಮಾಡುತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೪-೪೯) ; ಆದಿದೈವ ವನು ತಾ ಭೇದಿಸಲಿಕಱಿಯದಲೆ ಹಾದಿಯ ಕಲ್ಲಿಗೆಡೆಮಾಡಿ ನಮಿಸುವ ಮಾದಿಗರ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮) ; ತಂದೆಡೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ವನಿತೆಯ ರೊಲವಿಂದ ದಿವ್ಯಾನ್ನಪಾನಗಳ (ಭರಚ. ೪-೯) ; ಯಜಮಾನನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ತಿಂಡಿತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಎಡೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಕಪಪು. ೪-೭೪). [ಎಡೆ$_4$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡೆಮಾತು 'ಎಡೆವಾತು' ನೋ.

ಎಡೆಮಾರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು ; ಸ್ಥಾ ನ ಪ ಲ್ಲ ಟ ವಾ ಗು : ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ಬಂದು ತನ್ನ ಕವಿತೆ ಹೇಳುವ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ 'ಮಹಾ ಭಾರದ ದ್ರೋಣಪರ್ವತ' ಎಂದನಂತೆ. ದೊರೆ ಬೆರಗಾಗಿ 'ಇದೇನು ವಿಚಿತ್ರ' ಎಂದರಂತೆ. ಪಂಡಿತ "ಭಾರತದ 'ತ' ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ. ಇದು ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಾಲಂಕಾರ" ಎಂದನಂತೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೨೩೮). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಾರು (< ಮಾಱು$_1$)]

ಎಡೆಮಾರ್ಪು (ನಾ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗುವುದು ; ಸ್ಥಾ ನ ಪ ಲ್ಲ ಟ : ಭಾರತದ 'ತ' ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ . . . ಇದನ್ನು ಎಡೆಮಾರು ಎಂದಾದರೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನಸು. I, ೨೩೮). [< ಎಡೆಮಾರು$_1$]

ಎಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗು; ನಡುವೆ ವಿಮುಖವಾಗು: ಇರುಳುಗಳ್ಳ ವೀರನೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನು ಯಡ[ಡೆ]ಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲೆಲವೊ (ತುರಂಗ. ೫೭–೫೩). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮುರಿ$_1$]

ಎಡೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ: ತೊಡಕು ಸಲ್ಲದು ಹಿರಿಯನೊಳು ನಮ್ಮರ್ತಿಯ ನಡಸದಿರಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಡೆಮುಳ್ಳನೆಳೆಯಬೇಡೆಮುಗದು ಸಲಲೆಂದು ನುಡಿದಳು (ಭರಚ. ೫೦–೪೦). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_1$)]

ಎಡೆಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗು: ಎಡೆಮುಱಿದುದೈಶ್ವರ್ಯವಿನ್ನೀನೊಡೆಯ ಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವಾದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೧೬). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮುಱಿ$_1$]

ಎಡೆಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಮೃತ್ಯು; ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲಮೃತ್ಯು: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಶಿಡಿಲು ಬಡಿದು ಮರವು ಮೇಲುರುಳಿ ಪ್ಲೇಗೊ, ಕಾಲರಾ ತಗುಲಿ ಮೃತರಾದರೆ ಎಡ[ಡೆ]ಮೃತ್ಯು (ಅಪಮೃತ್ಯು)ವಿನಲ್ಲಿ ಹೋದನೆಂದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೮). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮೃತ್ಯು]

ಎಡೆಯ$_1$ 'ಎಡ್ಡೆ$_2$' ಪರಾ.

ಎಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವನು; ಜತೆಯವನು: ಎಡೆಗೆ ಬಹ ನೃಪನುರವಣೆಗೆ ತನ್ನೆಡೆಯರನು ಕರದೋಡಿ ಬಹಿರೊಳು ಹಿಡಿದು ಖಡುಗವನಿಂದ ಬಸವನು ಶರಣರಾವೃತದಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೨–೫೩).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + –ಅ$_7$]

ಎಡೆಯ$_3$ (ನಾ). ದನಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೊಲ್ಲ: ಎಡೆಯನರಸಾದೊಡೆ ಕೊಡೆಯ ಕಾವು ಮೇಗಾದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಡೈ]

ಎಡೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ವನಜಸಂಭವಗಣಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳತ್ತಲ್ ವನರುಹೋದರ ಗಣಯುಗಳಮದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನದಜಂತ್ಯದೊಳೆ ವಂದಿರ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೆಗಣ ವನಿತೆ ವಸಿತೇ ಕೇಳೆಡೆಯಕ್ಕರಕ್ಕೆನಸುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೭); ನಾಗವರ್ಮನು ೫ ಅಕ್ಕರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು:– ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೨೫); ಎಡೆಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ, ಆಮೇಲೆ ಎರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು (ಛಂದೋವಿ. ೧೩೬). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಎಡೆಯಣ (ಗು). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ; ನಡುವಿನ: ನಡುನೆತ್ತಿಯುದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ (ಖಮುದ. ೩–೪೩). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + –ಅಣ]

ಎಡೆಯಲೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡು; ಓಡಾಡು: ಹೊಡೆಯಲಾಗದು ಕೆಡೆದು ಯಮುನೆಯ ತಡಿಯ ಬಳಿಯಲಿ ಮೀನು ನುಂಗಿತದೆಡೆಯಲೆದು ತಾನೊಬ್ಬ ಬಂದನು ಬೇಂಟೆಯಾಡುತಲು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೫).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಅಲೆ$_1$]

ಎಡೆಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ತಿಳಿ: ಎಡೆಯಱಿದು ತೊಳಗುವಂತಿರೆ ಸಿಡಿಲ್ದು ಪೋಯ್ತುಟ್ಟುದಾಗಳಂಗಜಕಲೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಶೂದ್ರಕ); ಒಳಗು ಪೊಱಗು ಬಲನೆಡನೆಂಬೀಯೆಡೆಯಱಿದು ಮೆಯ್ಗಳಂ ಸೂೞ್ತಿಡವಾಗದೆ ಕಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೬); ಎಡೆಯಱಿದಿರಿಮೆಂಬ ಇಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆಯನೆಂಬ ಇನ್ನುಂ ಪೆಱಸಾರೆಂಬಗ್ಗದ ಪಡಿಯಱರ ರವಂ ನೆಗಟ್ಟುದಾ ಮಹಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೭೩).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಅಱಿ]

ಎಡೆಯಾಟ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವುದು, —ಓಡಾಡುವುದು; ಸಂಚಾರ: ಎಡೆಯಾಟಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟಿತ್ತುನೋಡಾ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೮೭); ಕಾಯವಳಿದ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಎಡೆಯಾಟ ಉಂಟೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬–೨೬); ಬ್ರಹ್ಮಮುಖದಲಿ ಶ್ವಾಸರೂಪದಲಿ ನಿಲ್ಲದೆಡೆಯಾಟದಲಿಯಿರುತಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೪–೧೪); ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುರ ಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೦); ಪಡಿಯಾಸೆ ಹರದಂಗೆ ಮಡಿಯಾಸೆ ವೇಶ್ಯೆಗೆ ಜಡೆಯಾಸೆ ಬೂದಿಗೊರವಂಗೆ ಹಾದರಕೆ ಎಡೆಯಾಟದಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೭೮); ಆವಳು ಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವವಳಾದರೆ ದಿನಕರನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎಡೆಯಾಟ (ಪಹಾರ. ೪೦).

ಎಡೆಯಾಟದವ = ಅಡ್ಡಾಡುವವನು; ಸುತ್ತಾಡುವವನು; ಅಲೆಮಾರಿ: ಕೊಟಣೆಗಳಲಿ ಕುಱುಹುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದವರಲಿ ವೇಷ ವಿವಿಧ ವಧೂಟಿಯರಲಱಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೫–೨–೨೦). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಆಟ]

ಎಡೆಯಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ: ಕೂಡೆ ಪಲ್ಲಟವಾಗಿಹುದು ಮಱಿಮಾಡಿ ತಿರುಗಿಸುತಿವರನಿವರೆಡೆಯಾಡಿಕೆಯಲೇ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಯಾಡಿ ಕಾಣದೆ] ಸಂದವಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ದಿನವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೦–೧೩).

[ಎಡೆಯಾಡು + – ಇಕೆ]

ಎಡೆಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುತ್ತಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ತೆಱದಿ ತವನಿಧಿಗಾಸೆಮಾಡೆನು ನಂಬಿಯಂತೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯೊಳೆಡೆಯಾಡಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೯–೩೩); ಅವಳಾನಕ್ಕಸಾಲೆಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ ಮಾಡವೇಳ್ದುಂ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾರವಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬–೧೫ ವ); ನೆವದೊಳೆಡೆಯಾಡಿಸುತ ತವೆ ಸಖನ ನುಡಿಯಿಸುತ ಕವಿದಿರಲು ಬಗೆದ ಚಿನ್ನವನು ಪ್ರತಿವೆರಸಿ ತವಕದಲಿ ತೆಗೆವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೩). [ಎಡೆಯಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಎಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡು; ಅಲೆದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು; ಸುತ್ತಾಡು: ಆಕೆಗಳೆಡೆಯಾಡಿಯುಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಪಾಡಿಯುಂ ಮನುಜಮಾಂಧಾತನಂ ಸೋಲಿಸಲಾಱದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೧ ವ); ಎಡೆಯಾಡುವೆಳೆವೆಂಡಿರ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಲತಗೆಗಳಿಂ ರಾಗಸಾಗರಂ ಕವಿದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೦); ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡಿ ಬಱಲ್ದ ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಹಡಗನೇಱಿದವಂಗೆ ತಡಿಯೊಳಿರ್ಪಚಲಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ (ಅನುಸಾ. ೨–೭–೧೦); ಶೇಷಪ್ಪ ಮಾಸ್ತರರು ಮುಂದೆ ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದುನಿಂತು ಎಡೆಯಾಡತೊಡಗಿದರು (ಮುತ್ತೈಷೆ. ೧೮). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಆಡು$_1$]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲ (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ. 'ಎಡೆಯಾಯ್ಲತನ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + –ಆಯ್ಲ (< –ಆಯಿಲ್ಲ$_3$)]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲತನ (ನಾ). ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವಿಕೆ; ಅಲೆತ: ಚಿದ್ದಯ್ಯನು ಜಕ್ಕಯ್ಯನುವೆಂಬ ಪಾರುವರು ಗುಣ್ಡಮಯ್ಯಂದೋಜಿ ಎಡೆಯಾಯ್ಲತನದಿಂ ರಾಜಗಾಮಿತಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೧೬; 1060). [ಎಡೆಯಾಯ್ಲ + –ತನ]

ಎಡೆಯಾೞು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಒಣಗಿಹೋಗು: ಮತ್ತೊಂದಜಲಿ ಮನ ಕಾಲೂಱದಂತನುರಾಗರಸವೆಡೆಯಾಱದಂತನುಪಮನ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ಸುಖದೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೨೭).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಆೞು$_1$]

ಎಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆಯಿಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಅವಧಿಯನೊಂದು ತಿಂಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟನಿಯಂ ತಡೆದಿರ್ಪನಲ್ಲನೆಂಬವಸರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೩); ಎರಡುಂ ಕೈಗಳುಮಂ ನಿಷ್ಕರುಣೆಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟು ಕಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೭).

ಎಡೆಯಿಡೆಪಡು = ಅವಕಾಶವಿರುವಂತಾಗು ; ಅಂತರವಿಡು: "ಅನಂತರಾ – ಎಡೆಯಿಡೆಪಡದ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೭). [ಎಡೆ₃ + ಇಡು₁]

ಎಡೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಕಾವ್ಯಧರ್ಮ ಮೂಲಭೇದನವನ್ನೆಸಗುವ ಮಹಾದೋಷದ ಬೀಜಕ್ಕಾದರೂ ಎಡೆಯಿಾಯಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೫). [ಎಡೆ₃ + ಈ₁]

ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟಮಾತನ್ನು ನಡುವೆ ಮುರಿ ; ವಚನಭಂಗ ಮಾಡು: ಮನಂಗಿಡಲೀವನೆ ಪೋಗಿ ಬಂಸಿಮೆಂಡೆಡೆಯುಡಿಯಾಡಲೀವನೆ ಮನೋಮುದದಿಂ ಕರೆದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಗಳಂ ಬಿಡೆ ಮುಗಿವಾಜಿದಲ್ ನೆಗಬ್ದನೀ ಧರೆಯೊಳ್ ಎಡೆವಾರಿದೇವನೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೮–೧೮ ; 1149 ?). ℙ ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (= ನಡುವೆ ಓಡಾಡು) ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದೆ? [ಎಡೆ₃ + ಉಡಿ₁ + ಆಡು₁]

ಎಡೆಯುಡುಗು, ಎಡೆವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ಪರಂಪರೆ ಮುರಿದು ಹೋಗು : "ಎಡೆಯುಡುಗು – ವಿಚ್ಛೇದೇ (ಸ್ಥಳಬಿಡು)" (ಶಮುಧಾ) ; ನೆಗಚ್ಚೀ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತೆಡೆಯುಡುಗದೆ ನಡೆಯಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ); ಕಡುಕುಂ ಪರಲ್ಗಳುಂ ಮಲ್ಲಡಿಗಳನೆಡೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿದೆಡೆಯಿಂ ನೆತ್ತರ್ ಬಿಡದೆ ಚಟ್ಟು ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮) ; ಕಿಡುಪೊಡಲೊಡಮೆಗಳೆರಡೆಜಿೂಳೆಡೆಯುಡುಗದೆ ತೊಡರ್ದು ತೋರ್ಪಹಂ ಮಮಭಾನಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪–೧೧); ಕಡುಗನುನೆ ಘುರಿಘುರಿಲನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಕೊಜಿದರದೆ ಮಡಗಿದಂ ನಿಜಶಿರಮಂ(ರಾಜಶೇ. ೧೪–೨೯). **ಎಡೆವುಡುಗು** : ಎಡೆವುಡುಗದೆ ತದ್ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೩–೧೮ ; 1162). [ಎಡೆ₃ + ಉಡುಗು₁]

ಎಡೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಪ್ಪತ್ತಜ ಬಳಿಯ ಎಡೆಯೂರ ಗುಯ್ಯಲೊಂದು ಆ ಗುಯ್ಯಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಮಾಡಿದ ಲುಂಕೇಶ್ವರದೇವಗ್ಗಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ४೦–೫ ; 987). [ಎಡೆ₃ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಎಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಚು, —ಸೇರಿಸು ; ನಡುವೆ ಇಡು : ಇರುಳುಗಳ್ಳನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳೆನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಜಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ ಹಾಯ್ದರವದಿರು ನಿಮ್ಮನೆಡೆಯೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೨) ; ಉಜುವ ಬಾಲವ ಬೆಳಸಿ ಪಾರಿಯ ತೆಜಹುಗೊಡದೆಡೆಯೊಡ್ಡಿ ಮನುಜನ ಮಜುಕವನು ತಾ ಕಾಂಬೆಸಿನ್ನೆನುತಿರ್ದನಾ ಹನುಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೫. ೧೧–೧೮). [ಎಡೆ₃ + ಒಡ್ಡು₁]

ಎಡೆಯೊತ್ತು₁ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು : ಮಸಗಿ ಬೆಸದಿರ್ದ ವಿವರಮನಸಿಯುದೆಜಿಡೆಯೊತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊತ್ತಿ] ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬುತ್ತೆಸೆದು ಬಿದಿರ್ವಾರ್ದುಮೇಟ್ಗೇಟ್ಗೆ ಸಮುಂಜಸನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನಿರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫) ; ಎಸೆವ ಚೆಂಪೆಂಗಾಯ್ಗಳೊಂದೊಂದನೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆ] ಯೊತ್ತಲೊಸರಿ ಸೋರ್ವೆಳನೀರ್ಗಳಘ್ಯಂಗಳಾಗೆ (ಜೈನಿಭಾ. ೩–೨೭). [ಎಡೆ₃ + ಒತ್ತು₁]

ಎಡೆಯೊತ್ತು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ; ಮಧ್ಯತಾಳ (?) : ಜಾಣ್ಗೆಡವಾಡಿ ಮೊದಲ ತಾಣದೊಳೆಡೆಯೊತ್ತಿನೊಳೆಸೆವ ಕಡೆಯ ತಾಳದ ಯತಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೪೧). [ಎಡೆ₃ + ಒತ್ತು₂]

ಎಡೆವಗಲ್, ಎಡೆಹಗಲು (ನಾ). ನಡುಹಗಲು ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ : ಮಣಿಮಾಡದ ಲೋವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೋದ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಮೊತ್ತದ ಬೆಳಗು ಚಂದನಾಲೇಪದ ಪದನಂ ಕುಡುವುದಲೆವ ರವಿಗೆಡವಗಲೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೨೯) ; ಎಡೆವಗಲವರೆಗೂ ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ನಗಗ. ೫೩). **ಎಡೆಹಗಲು** : "ಮುಂಜಾವಿನ ನಂತರ (ನಡುಹಗಲು)" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). [ಎಡೆ₃ + ಪಗಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬನವಸೆ ನಾಡೊಳಗಣ ಕಂಪಣ ಮಾಸವೂರು ೧೨ ಎಡೆವಟ್ಟ ಬಳ್ಳವೆ ೭೦ ಸರಿಯಳಿಗೆ ४೦ (ಕಇ. IV, ೧೩–೩೭ ; 1165). 'ಎಡೆವಟ್ಟ' ಪರಾ. [ಎಡೆ₃ + ?]

ಎಡೆವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಡುವ ಬಟ್ಟಲು: ಎಡೆವಟ್ಟಲ್ಗಡ್ಡಣಗೆಗೆ ಪಡಿಗಕ್ಕೆ ತಗುಳ್ದ ಪಜಿಾಯ ಬಿತ್ತರಿಗೆಗೆ ತಕ್ಕೆಡೆಯಜಿಾದು ಪಂತಿಕಾಜರ ನಡೆಯಜಿಾದು ವಿಲಾಸದಿಂದಮಿರಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೬). [ಎಡೆ₄ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗ ; ನಡುದಾರಿ : ಬರುತಿಪ್ಪ ಮಡದಿಗೆಡೆವಟ್ಟೆಯೊಳು ಬಂದ ಸಂಕಟವನಿನ್ನಾವ ಜೀವರು ಕೇಳ್ದರು (ಹಜಕಾ. ೧೨–೫೬) ; ನಾನಾ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಜಿಕೊಂಡು ನಡೆತರ್ಪಾಗಳೆಡೆವಟ್ಟೆಯೊಳಲ್ಲಿಯುಂ ಲಿಂಗದರ್ಶನಂ ಸಮನಿಸದಿರಲ್ (ವೃಷವಿ. ೬–೮ ವ). ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ನನ್ನಿಯ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿ ದೇವರಸರುಯೆಡೆವಟ್ಟೆ . . . ಬಳ್ಳವೆಯುಪ್ಪತ್ತುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮–೧೩ ; 1158). 'ಎಡೆವಟ್ಟ' ಪರಾ. [ಎಡೆ₃ + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಎಡೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಜೋಡಿಸು : ನುಡಿಸಿದರು ರಾಯಮುದ್ದಳಿಗರತಿಶಯ ಮುದವನೆಡೆವಡಿಸಿ ಸಭೆಗೆ (ರೇವಣ. ೩–೩೨) ; ಲಿಂಗವ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಡೆವಡಿಸಿದ ದೇಶಿಕ ಚಕ್ರೇಶಂ ಸಿದ್ಧೇಶಂ ರಕ್ಷಿಪುದು (ಉದ್ಭಟೀ. ೨–೫). [ಎಡೆ₃ + ಪಡು₁ + –ಇಸು₁]

ಎಡೆವಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಮಲಗು ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಮಲಗು : ಪಗಲಂ ಕಳೆದಾಯಿರುಳೆಡೆವಟ್ಟಿರ್ದ ವೈಶಂಪಾಯನನೊಳಂ ಪತ್ರಲೇಖೆಯೊಳಂ. . . ಆಲಾಪಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೧೧). [ಎಡೆ₃ + ಪಡು₁]

ಎಡೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ದಿವಸಕರಾದರ್ಶಬದ್ಧ ವಿವರ ನವವನಜದೊಳೆಡೆವಡೆಯದ ವರ ಕೈರವ ಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೪೫) ; ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಜಿಯದೆ] ಕುರುಪತಿ ದಡಿಗವೆಣಂಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ४–೧೪). [ಎಡೆ₃ + ಪಡೆ₁]

ಎಡೆವನೆ, ಎಡೆಮನೆ (ನಾ). (ಮನೆಗಳ) ನಡುವಣ ಮನೆ : ಪುಲ್ಲನೆ ಮರುತನಂದನಂ ಮನೆಗಳೆಡೆವನೆಗಳಂ ಶೋಧಿಸುತ(ವೆಂಕಾರಾ. ೫–४–೨४). **ಎಡೆಮನೆ**: ಎಡ[ಡೆ]ಮನೆ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆ]ಯೊಳೀಕಡೆ ಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನವಂ ಶಿಶು (ಬಸವು. ४೮–೨೫). [ಎಡೆ₃+ ಮನೆ]

ಎಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಉಂಟಾಗು ; ಆಸ್ಪದವಾಗು : ಮೇಣುಂ ಮೇಣ್ ದುಃಖಮೊದವೆ ಬೀರದ ರೋಸಕ್ಕೆಡೆವರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩४–೩೦). [ಎಡೆ₃ + ಬರ್]

ಎಡೆವರ (ನಾ). "ನಡುವೆ ಮುರಿತು ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೭೧). [ಎಡೆ₃ + ವರಂ (< ಮುಜಿ₁)]

ಎಡೆವರಿ 'ಎಡೆವಜಿ' ನೋ.

ಎಡೆವರಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೋಟಿಗ ಧರ್ಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತರವಗಳ್ಪೆವೆ ಕ್ರಡೊಳ್ ನಿಲೆ ಎಡವರಿಯೂರ ಮಳೆವಸತ್ತವ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೩ ; 900). [ಎಡೆ₃ + ಪರಿ + ಊರ್]

ಎಡೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಿಸು ; ನಡುವೆ ಬರಮಾಡು : ಸಮ್ಮುಖದೊಳೆಡೆವರಿಸಿಯಾ ನಂಬಣ್ಣನೊಡನೆ ಶಿವನಿಂತೆಂದನು (ಸೌಂದಪು. ೬–४४). ೨. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು ; ಓಡಿಸು : ಕವಿದುದೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ಸುರನಿವಹ ಸೂಟಿಯ ಸರಳ ಸೋನೆಗೆಡ[ಡೆ]ವರಿಸಿದವ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋನೆಯಡವರಿಸಿದುವ]ದಿಗಡಿಗೆ ಕರ್ಣನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೩೭). [ಎಡೆ₃ + ಪರಿ₂ + –ಇಸು₁]

ಎಡೆವರಿಹ (ನಾ). ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು : "ಕಥಾವಿಚ್ಛೇದಃ–ಮಾತಿನೆಡೆವರಿಹಮುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೩).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$+ ಪರಿ$_1$ (< ಪಱಿ$_1$) + –ಹ$_2$]

ಎಡೆವರ್ಣ (ನಾ). ಮಿಶ್ರವರ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಮಿಶ್ರ ವರ್ಣ: "ಕಲ್ಮಾಷಯೆಂಬುದು ಎಡೆವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೧).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ವರ್ಣ]

ಎಡೆವಲಿ (ನಾ). ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಬಲಿ ; ಸ್ಥಳಬಲಿ (?) : ಎಡೆವಲಿಗುಡಲೆಂದಂತಕನಡುವುೞ್ಗಿಯುನಟ್ಟ ತೆಱದೆ ತಾಱಂತಟ್ಟಂಗೆಡೆದಿರೆ ರಣದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಕಡಿಖಂಡಮುಪಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೦೬).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬಲಿ$_4$]

ಎಡೆವೞಿ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಬರ, —ಅಭಾವ : ಕಡಂಗಿ ತಱಿದು ಶರವರ್ಷದಿನಂದಱಿಯೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದ]ವಱನಂ ಮಾಡಿದುವು ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೧) ; ಎಡೆವೞದೊಳೆಱಗಿ ಬಱಸಿಡಿಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚುಡಿದೞ್ಗಿತೞ್ಗಿಕೊಂಡುವು ಕಡುಗೂರಿದುವೆನಿಪ ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮೨). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬಱ$_2$]

ಎಡೆವಱಿ, ಎಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋಗು ; ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು ; ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು ; ವಿಚ್ಛೇದವಾಗು : ಸಯ್ತುಡವಡಿಕೆಗಳಿಂ ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಱಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೬) ; ಪಾರಂಪರ್ಯ್ಯಾಯಮೆಡೆವಱಿಯದೆ ಬನ್ದ ಧರ್ಮಸನ್ತತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೧೦ ; 889) ; ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಬಂದ ಸೋಮವಂಶಮಾಗಳೆಮ್ಮ ಕುಲಸಂತತಿಗಮಾರುಮಿಲ್ಲದೆಡೆವಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವರಿ, ದೊಡೆ ಅಱಿ]ದು ಕಿಡುವಂತಾಗಿರ್ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೪ ವ); ಎಡ[ಡೆ]ವಱಿಯದೆ ಪುಡಿಗಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಳಲ್ಗೆದಱಿದ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೬) ; ಎಡ[ಡೆ]ವಱಿಯದು ನಿನ್ನೊಲ್ಮೆಯೆಂದು ನಚ್ಚುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೧೦೫) ; ಕಡುಚಿಂತೆವೊಳೆವಂತೆ ರಜನಿ ಮೊಳೆವಾಗ ಪತಿ ಹಿಡಿಹಡೆಯೆ ಬಪ್ಪ ಪಡೆಯಂತೆ ಕಱುಗಳು ಹಾದಿಯೆಡೆವಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡವರಿ, ಎಡೆವರಿ]ದು ತಮಗೆ ತಾವೇ ಬಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೪) ; ದೃಢತರದ ವರವಾಯ್ತು ಸಿರಿಯಾಯ್ತೆಡೆವಱಿಯದುಬ್ಬರದ ಶೌರ್ಯದ ಕಡಲು ಕೈವಶವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೩೪); ಎಡ[ಡೆ]ವಱಿಯದೆ ವಾಚ್ಯಮನಾ ವಾಚಕದೊಡವೆರೆದಲ್ಲದೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿರದೆಂದಡಿಗಡಿಗುಸಿರ್ವ ಬುಧರ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೩). **ಎಡೆವರಿ** : ಎಡೆವರಿಯದಂತೆ ಕೊಡಲೆ ಆತ ಮತ್ತೆ ಕಣೆಯೆಸೆಯುವನು (ಭಾಮಣಿ. ೩೧) ; ಒಡಲೊಳಗೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿವಿದಂತಾಯಿತು ಎಡೆವರಿಯದೆ ಉಸಿರೊಕ್ಕಿತು (ಬಿದುರೆ. ೨೦೨). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪಱಿ$_1$]

ಎಡೆವಱಿ² (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು ; ಒಣಗು : ಭಾರತ ವಿನುತ ಕುಲ ಜಲರಾಶಿಯೆಡೆವರಿ[ಱಿ²]ತದು ವಿಚಿತ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩–೫).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬಱಿ²$_1$]

ಎಡೆವಾತು, ಎಡೆಮಾತು (ನಾ). ನಡುನಡುವೆ ಆಡುವ ಮಾತು ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತು : ಬಿಡುಬಿಡಂತಿಂತೆಂದು ಪೊಡರ್ವ ನುಡಿಗಡಣಗಳನೆಡೆವಾತದೇಂ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಮಾ ಕಡುಮೆಯ್ಮೆವಡೆದ ಷಣ್ಮುಖನಖಿಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೮). **ಎಡೆಮಾತು** : ನುಡಿಯ ನುಡಿವವರಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾತನಾಡೆ ಬೇಱೊಂದೆಡೆಯುಂಟೆಂಬುದೆ ಮಾಯೆ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೭) ; ನಿನ್ನ ಪತಿಯಂ ಬರವೇೞ್ಪೆಡೆಮಾತನಟ್ಟಲೇಂ ಕದನದೊಳಾನೆ ಪೇೞ್ದಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೨೪).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಎಡೆವಾಯ್, ಎಡೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು ; ತಾನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಪಿರಿಯರ ನುಡಿಗೆಡೆವಾಯದೆ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಗುಣವಂತರ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬೆದಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯) ; ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ ಪೊಂದೆರಡೆಡೆಯೊಳು ಎಡೆವಾಯ್ದು ಬಂದ ತಪ್ಪಂ ಹಿಡಿದು ಸಾಧಿಸದೆ ಕಡೆತನಕ ಬಂದ ಲೇಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗೆ ತಲೆಯೊಡೆವುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೩) ; ನೆಗೆದೊದೆದು ಬಿಳ್ದಂ ಪೊರಳ್ದಂ ಗಗನಕ್ಕೆಡೆವಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದುವಗಡಾದಶ್ವಂ (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೩–೩೧). **ಎಡೆಹಾಯ್** : ಕಲಹ ಬೀದಿಯೊಳಾಯ್ತು ಕಟ್ಟದರಳಿವಿನೋದದಲಹಿತರೆಡ[ಡೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಅಡ]ಹಾಯ್ದೆಳೆದು ತಂದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧–೩೬). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಎಡೆವಿಡವು 'ಎಡೆವಿಡಿವು' ನೋ.

ಎಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದನನ್ಧನ್ (ಎಕ. II, ೯೩–೩ ; 700).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಎಡೆವಿಡಿವು, ಎಡೆವಿಡವು (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ : ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಡೆವಿಡಿವಿಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವಿಡದಿಲ್ಲ]ದಿಪ್ಪ ಬೆಡಗ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೯೯). **ಎಡೆವಿಡವು** : ೨. ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ; ಕಾಲಾವಕಾಶ : ಈಯಂದದಿಂದ ಪುರವರದೊಳೆಡ[ಡೆ]ವಿಡವಿಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆವಿಡಲಿಲ್ಲ]ದಾಯಿಕ್ಷುಕೋದಂಡನಲರ್ಗಣೆಯನಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩–೩೦) ; ಘುಡುಘುಡಿಸುತೆಡ[ಡೆ]ವಿಡವಿಲ್ಲದೇಬಿಡುವ ಲೋಹಯಂತ್ರದ ರವಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮–೩೯). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬಿಡುವು]

ಎಡೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು ; ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಗಾಯಿಕೆಯರನಿರಿಸಿ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯಿಂ ಪೊಱಗೆ ದೂತನೊಳಪುಗೆವರನೇತ್ರಾಯುತಕರರ್ ಸಸಂಭ್ರಮಮಾಯೆಡೆಯೊಳ್ ತಂದು ನಿಲಿಸಿಯೆಡೆವಿಡಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೩೦). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬಿಡಿಸು]

ಎಡೆವಿಡು, ಎಡೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಸರಲೆನಿತಸಿತುಮನೆಡೆವಿಡದೆ ತಱಿದು ತಲೆಯಂ ತಱಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೭); ಸಿಡಿಖಂಡಂಗೊಂಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿ[ದಿ]ಡಿದೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂಱುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೨) ; ನಡುವಗಲು ತೊಡಗಿ ಮಧ್ಯಮರಾತ್ರೆಪರಿಯಂತ ಎಡೆವಿಡದೆ ಈ ಪರಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತೆ (ತಿರುರ. ೬–೨) ; ಸಾಧನೆಗೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಬಗೆಗಳನೆಡೆವಿಡದೆ ಬೆಸಲಾದ ಮನ ಮಾಣಿಕವ ತಮ್ಮ ಶರೀರಶರಧಿಯಲಿ ಸಾಧಿಸಿಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦–೪) ; ನಿನ್ನಾಣತಿಗೇಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನೊಳಿಗಗಳನೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳೆನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆವಿಡದಿರ್ಪನೀಯುನ್ನತಿಗಿನ್ನೆಣೆಯುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧–೩೭) ; ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಡ[ಡೆ]ಬಿಡದೆ ಸಂಗಡ ಇದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವೆ (ದೇವೀಚಾ. ೪೫). **ಎಡೆಬಿಡು** : ಜಗಳ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೦೪). [ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬಿಡು$_1$]

ಎಡೆವುಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆವುಡುಗು 'ಎಡೆಯುಡುಗು' ನೋ.

ಎಡೆವೆರಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಬೆರಳು : ಅರುಣತಲದ್ಯುತಿತತಿಯೆಡೆವೆರಲ್ಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆದೆರಪುಗಳಿಂ] ದುಣ್ಮುವಂದದಿಂ ಕೆಂಬೆರಲುಂಗುರದಿಂದೊಗೆವರುಣರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೧) ; ಎಡದೆಡೆವೆರಲಸೆಳ್ಪುಗುರಿಂದೆ ಕಂಬನಿ ಗಡಣವ ಮೊಗೆದು ಸಿಂಪಿಸುತ ಸದಗರವಾಂತನಚಿತ್ರಪಠದ ಪಾದಜಡಜಕ್ಕೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೮).

[ಎಡ್ಡೆ$_3$ + ಬೆರಲ್]

ಎಡೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಡೆ; ಜಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ: ಸವಿಳಾಸ ಲೋಲಲೋಚನ ವಿವರಮನೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎರ್ದೆ]ವೆತ್ತ ಕಸದವೊಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಎಡವೆತ್ತೊರ್ಮೆಯೆ ಮುಪ್ಪು ಕುತ್ತದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊತ್ತೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಡದಾರ್ತಣ್ಮೆ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೩೮); ನಿರಂತರಮುವರಂತರಂಗಳೊಳೆಡೆವೆತ್ತು ತೋರ್ಕುಂ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಷ್ಕಂಭಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ವ); ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗಿಯಾಗಿರ್ದ ಪುಷ್ಪದಾಡನೆಡೆವೆತ್ತು ರಾಗಿಸಿ ಬಲೆವಱಿದ ಕೊಂಕನಂತೆ ಮನೆಯೆ ಗುಱಿಯಾಗಿರ್ಪುದುಮಾಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೮).

[ಎಡೆ$_3$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಡೆವೇಡು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಯಾಚಿಸು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೇಡು: ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಜೀರ್ಣಕರ್ಪಟಾವೃತಕಟಿತಟನುಮಾಗಿ ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ ತನಗವರ್ ಪಾಸಲ್ಕೊಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಮುಂ ಪಾಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧ ವ). [ಎಡೆ$_3$ + ಬೇಡು$_1$]

ಎಡೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಹೇಳು: ಅ[ಂ] ನಿನಗೆಡೆವೇೞದೆ ಪೇೞಾರ್ಗೆ ಪೇೞ್ವನಿಂದಿನ ಬಂದಾ ಕಾೞಾದ ವಾೞ್ತಿಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾೞಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೧).

[ಎಡೆ$_3$ + ಪೇೞ್. P ತಮಿ. ಇಡೈ = ಕಾರಣ]

ಎಡೆವೊಗು, ಎಡೆವುಗು, ಎಡೆಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ನಡುವೆ ಬರು: ಕೈನೀಡಿ ತಿವಿಯಲವ್ವಳಿಸೆ ತುಂಬುರಾದಿಗಳೆಡೆವೊಕ್ಕು ಇರ್ವರುಮಂ ಬೇಱೆಬೇಱೆ ನಿಲಿಸಿ (ನಂಚಿರ. ೬-೧೩೬); ಆ ಋಷಿಯ ಚರಣಕಮಲಮನಾರಾಧಿಸಲೆಂದು ಬಂದು ಕಂಡೆಡೆವೊಕ್ಕುರ್ವೀರಮಣ ದುರ್ಬಳಸ್ಯ ಬಳೋರಾಜಾಯೆನ್ನದಿವರ್ಗೆ ಮುಳಿವುದೆ ಮರುಳೇ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೭); ನಿಮ್ಮಾಳನವರಾಳನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ನೀಲಗಿರಿಯೆಡೆವೊಕ್ಕುದೆನೆ ಖಳನೊಡಲು ನಿಡುಗೆಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧). ಎಡೆವುಗು: ಮೋದಲೆಂದಿರ್ದೆಡೆಯೊಳ್ ಗುರು ತನ್ನ ಮಗನನೆಡೆವುಗವೇೞ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೩); ಬಲ್ಗೊಲೆಗಳ್ ಬಾಳ್ಗಳೆಡೆವೊಕ್ಕು ಸಂತೈಸದಿರೆ ಕೃಷ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೧). ಎಡೆಹೊಗು: ತಾಳಬಾರದ ಹೇಡಿಗೊಂಡೋಡಿ... ನನ್ನ ಪಾಲಿಸಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡೆನುತ್ತ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಯೆಡೆಹೊಕ್ಕನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೫೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಪೊಗು$_1$]

ಎಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಹೊತ್ತಿಕೊ (?): ನೀನಿನಿತು ಪೊೞ್ತು ಮನೆಯೊಳಗಾನಿಲ್ಲದನಿತಱೊಳೆ ಎಡೆವೊತ್ತುವೊಲೆಯಂ ಕಲೆಮುಟ್ಟಲ್ವೆತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮುಂ ಕಾಕಭೋಜನಂಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೫). [ಎಡೆ$_3$ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಎಡೆವೊೞಲ್ (ನಾ). ೧. ಊರ ನಡುವೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡೆವೊೞಲ್ನಾಡ ಸಲವುಗೆಯ (ಎಕ.VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೨೮; 692). [ಎಡೆ$_3$ + ಪೊೞಲ್]

ಎಡೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಗೊತ್ತಾದ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಅಲರ್ಗಣ್ಣೊಳ್ ಸ್ಮರನಿರ್ದನಕ್ಕುಮೆಡೆವೋಪಾ ಜೋಡೆ ಕಾಮುಂಗೆ ಕಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪).

[ಎಡೆ$_3$ + ಪೋಗು$_1$. P ತಮಿ. ಇಡೈ = ದಾರಿ]

ಎಡೆಸಂದು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ: ಸ್ತನಪಾನಗುಡುವ ಹೆಂಗಳಿಗೆ ಪೇಳ್ದಳು ಹತ್ತುದಿನದೆಡೆಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಘನಜೋಪಾನದೊಳೀಡೇಱಬೇಕೆಂದೆನುತಲಿ (ಮೋಹತ. ೪-೭೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಸಂದು$_3$]

ಎಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಮೀಪಿಸು: ಅಂಜದಿರಲಿರಲಮ್ಮದೆ ಕೃತಾಂತನ ದೂತರೆಡೆಸಾರ್ದುರ್ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೧೫).

[ಎಡೆ$_3$ + ಸಾರ್$_1$]

ಎಡೆಸೆಳೆ (ನಾ). (ನದಿಯ ನೀರಿನ) ನಡುವಣ ಸೆಳೆತ: ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೊಳಪೆಳೆಯ ಮೀನ್ಪೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯಲೆಡೆಸೆಳೆಯ ತುಂತುಱಿನ ತನಿಗೆದಱಿನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೪). [ಎಡೆ$_3$ + ಸೆಳೆ$_2$]

ಎಡೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗು: ಪೂಣ್ದು ತರಿಸಂದು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಹರಲ್ಲಿ, ಆ ದೂರಪಾರದಪಾರತೆಯುಮೆಡೆಸೋಲುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೫-೯೮). [ಎಡೆ$_3$ + ಸೋಲು$_1$ (< ಸೋಲ್)]

ಎಡೆಹಗಲು ‘ಎಡೆವಗಲ್’ ನೋ.

ಎಡೆಹರೆಯ (ನಾ). “ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು” (ಜಾನಕೋ. ೨೪).

[ಎಡೆ$_3$ + ಹರೆಯ]

ಎಡೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಡೆಹಳ್ಳಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ಸುಖದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೫-೯೫; 1112).

[ಎಡೆ$_3$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಎಡೆಹಾಯ್ ‘ಎಡೆವಾಯ್’ ನೋ.

ಎಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉಣಬಡಿಸು: ಅಕ್ಕ ಪಂಚ ಪಕ್ವಾನ್ನವನ್ನು ನನ್ನೆದುರು ಎಡೆಹಿಡಿದಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ? (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೮೨).

[ಎಡೆ$_4$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಎಡೆಹೊಗು ‘ಎಡೆವೊಗು’ ನೋ.

ಎಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬೆಳೆಯು ಸುಮಾರಾಗಿ ಒಂದು ಫೂಟನಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದರೊಳಗೆ ಎಡೆಹೊಡೆದು ಹುಲ್ಲು ಕಸಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬).

[ಎಡೆ$_0$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಎಡೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ (ದಕ. ೬).

[ಎಡೆ$_3$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಎಡೆಹೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಹಾಕು, —ಸುರಿ: ಬೀಜದ ಜೋಳವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣದೇವರ ಎದುರಿಗೆ ‘ಎಡೆಹೊಯ್ಯು’ವಾಗ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾಯಕರೇ ಬಂದು ‘ಎಡೆಹೊಯ್ಯೋದು ಹೀಗಲ್ಲ; ಹೀಗೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ... ತೋರಿಸಿದರು (ಬೆಳುವ. ೧೨೮).

[ಎಡೆ$_4$ + ಹೊಯ್ಯು$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಎಡ್ಡ$_1$ (ನಾ). ಸುಂದರ; ಮನೋಹರ; ರಮ್ಯ: “ಎಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರಮುಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೯೯); “ನಿಗರ, ನೆಟ್ಟ... ಹಸ, ಎಡ್ಡ... ಪರಿವಡೆದುದು – ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧); ಭ್ರೂಲಾಸ್ಯಮಂ ನೀಳ್ದಪಾಂಗದ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನೆಡ್ಡಮಪ್ಪ ಕಬರೀ ವಿಸ್ತಾರಮುಂ ತೋಱಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೭); ಇದುರಲಿ ಇತ್ತ ಎಡ್ಡದಿನ್ನೊಂದು ಒಡ್ಡೋಲಗದ ಸಂಭ್ರಮಕೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಿದನು (ನವರಾ. II, ೪೯).

ಎಡ್ಡಮಾಗು, ಎಡ್ಡವಾಗು = ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು: ನಾನಾ ಮಂಗಳಾಳಂಕರಣ ವಿಭವದಿಂ ಕಾಂತೆ ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೧೦); ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಗೋಪುರಗಳೂ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾದ ರನ್ನಂಗಳುಪ್ಪರಿಗೆ ವಾರಾಂಗನಾ ಕೇರಿಯೊಳಿಹವೂ (ಭೈರವೇ. ೨-೯೪); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೨೦); ಗೆಂಟು ಗೆಂಟನೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ಬೀಸುವ ಕೈಗೇಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೬). ಎಡ್ಡೆಡ್ಡ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೊಡ್ಡ ಪಾನಂಬೆತ್ತ ವಿಪ್ರರು ನೃಪಪ್ರಾಯದೊಡ್ಡು ಜಾಱದೆ ಬಾಳಲೆಂದು ಗಡ್ಡ ಕುಣಿಯೆ ಹಿಗ್ಗಿ ನಗುತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ತಾವೆಡ್ಡೆಡ್ಡ ಸುಱಿ ಹರಸಿದರು (ಭರತ. ೭೩-೧೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಱಿಲ್ = ಸೌಂದರ್ಯ, ಎಱಿಲಿಯ = ಸುಂದರ; ತುಳು. ಎಡ್ಡೆ = ಉತ್ತಮ; ಮಲ್ತೊ. ಏಡು = ಒಳ್ಳೆಯ, ಸುಂದರ]

ಎಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವನು ; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ ; ಗಾಂಪ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು (ಶಂಕಪಾ. ೮-೪) ; ಹುಚ್ಚರೇ ಆಗಲಿ, ಎಡ್ಡರೇ ಆಗಲಿ . . . ಬೆರಕಿಗಳೇ ಆಗಲಿ ಯಾರೇ ಆದರೂ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಗಳು ಬೇಕೇಬೇಕು (ಮುಂಗಾಪು. ೬). ೨. (ಉಕ) ಮೋಸಗಾರ. 'ಎಡ್ಡತನ', 'ಹೆಡ್ಡ' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡಾಗು = ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾಗು ; ದಡ್ಡನಾಗು ; ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಮುಂದೆ ಒಡ್ಡಿದ ಹುಸಿಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಎಡ್ಡಾಗಬೇಡಿರೋ (ಅಖಂಡೇ. ೬೩-೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಟ್ಟನ್ ; ತೆಲು. ಎಡ್ಡ, ಎಡ್ಡೆ]

ಎಡ್ಡಂತಿಡ್ಡ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ (ದಕ. *). 'ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ$_2$ + ತಿಡ್ಡ ?]

ಎಡ್ಡಂಬಡೆ, ಎಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸುಂದರವಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು: ಅಂಬುರುಹದೊಳಾ ಪ್ರತಿರೂಪು ಕರಂ ಬಿಂಬಿಸೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೩) ; ತರುಣೀಜನ ನವಮದನಂ ಕಾರಣಪುರುಷಂ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಂಬಡೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೮). **ಎಡಂಬಡೆ:** ರೀತಿ ಶೋಭಿಸಲೆಡಂಬಡೆದು ವಿಭ್ರಾಜಿಪನಜಾತಂ (ರೇವಣ. ೨೬-೨೨). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಡ್ಡಕಜ್ಜ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಕೆಲಸ; ಸುಂದರ ಕಾರ್ಯ: ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ತಂತ್ರಗಳವು ದೊಡ್ಡವಹುದು ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಡ್ಡಲ್ಲವಿನ್ನೊಂದು ಮಂತ್ರವುಂಟದನೋಡಿರೆಡ್ಡಕಜ್ಜವ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದಾ (ಭರಚ. ೪೬-೧೧೩). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಎಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (ಉಕ. *). ೨. ಹೆಡ್ಡತನ; ದಡ್ಡತನ. [ಎಡ್ಡ$_2$ + -ತನ]

ಎಡ್ಡತಾಣ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳ: ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ ಮಳಯ ಮರುನ್ಮದೋಚ್ಚಳಿತ ಮಂಗಳ ಕೇಸರವಾಸ ಚೂರ್ಣಮಂಜುಳ ಲತೆಗೊಂದಳಂ ಮಣಿಯೆ ಪಾಡುವ ಚೌಪದಿ ಯೆಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಯಡ್ಡ] ತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೭೦). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ತಾಣ$_2$]

ಎಡ್ಡತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು ; ದಡ್ಡಿ (ದಕ. *).

[ಎಡ್ಡ$_2$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಡ್ಡಮಿಂಡಿ (ನಾ). ರೂಪವತಿಯಾದ ತರುಣಿ; ಸುಂದರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು : ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಮುಂದಣ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರುಳ್ದು ಮಱೆದೊಱಗಿದೆಡ್ಡಮಿಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಡ್ಡಮಿಂಡಿ]ಯರ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದು ಕುಸಿದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಎಱೆದು ಜಕ್ಕುಗೊಂಡು ತಕ್ಕೆಗೆ ತೋರವಾದ ಪೇರುರದ ಮೊಲೆಗಳೊಳಪೊಕ್ಕು ಮುಂಡಾಡಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೧). 'ತುಱುಮಿಂಡಿ', 'ಸಱಮಿಂಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ$_1$ + ಮಿಂಡಿ]

ಎಡ್ಡಾಟ (ನಾ). ದಡ್ಡತನದ ಆಟ (ದಕ. *). [ಎಡ್ಡ$_2$ + ಆಟ]

ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ(ನಾ). = ಎಡ್ಡಂತಿಡ್ಡ : ಗುರುಪತ್ನಿ ಚಿಕ್ಕಂದು ತಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರಂತೆ (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೪). [ಎಡ್ಡ$_2$ + ದಿಡ್ಡಿ ?]

ಎಡ್ಡಿಸು 'ಏಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರಿಕೆ (ಉಕ. *). ೨. ಸೊಕ್ಕು ; ಅಹಂಕಾರ : ಕಲಿಯಲಾರದ ತಿಳಿಯಲಾರದ 'ಮಡ್ಡು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಯಾಕೆ ಎನ್ನುವ 'ಎಡ್ಡು' ತುಂಬಿದೆ (ದೀಪಹ. I, ೨೯). [?]

ಎಡ್ಡೆಯಾಳು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ಬಂಟ; ನಚ್ಚಿನ ಬಂಟ (?) : ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ ತಿದ್ದುವರಂತೆ ಕಾದಿದರೆಡ್ಡೆಯಾಳುಗಳು ಕೈಮಿಱೆ (ಅನಂಚ. ೧೭-೮೧).

[ಎಡ್ಡೆ$_0$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$). / ತಮಿ. ಎಟ್ಟನರ್ = ನಂಬಿದವರು]

ಎಣ್$_1$, ಎಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕಹಾಕು : "ಎಣ್ಣನೆ ಲೆಕ್ಕಿಪುದುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೬). ೨. ಭಾವಿಸು ; ಗುಣಿಸು ; ಬಗೆ: ಅರ್ಜುನ ರೋಷವ ತಾಳ್ದುಂ ಎಣ್ಣೆ ವಿರೋಧವನುಂ ಪೊಂಬಣ್ಣದ ವರೆಯಿಂದುಗಿದಂ ಖಡ್ಗವನುಂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೦) ; ಬಗೆವಗೆಯ ನಶ್ವರ ಭೋಗಂಗಳ್ಗಾಸೆವಡುತುಮೆಣುತುಂ ಪರಮಂ ಮಱೆದಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೩); ಪುಣ್ಯಭದ್ರಾಶೀಲ ನದಿತಟದಿ ಎಣ್ಣದಿಷ್ಟಾರ್ಥವ ಕೊಡುತಿಹನಾ ವಿಷ್ಣು (ಕಜಾಗೀ. ೨೪೦). **ಎಣ್ಣು :** ೨. ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡೆಣ್ಣುವೆ ನೀನಿಂಥ ಗಂಡಸೆಂಬುದನರಿಯೇ (ಕೃಅಕಾ. ೪೭) ; ಪೆಱತೇನನೆಣ್ಣದಿರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೧-೧೪) ; ಅಂತೆ ನಾನೆ ನುಡಿಯೆನೆಂದೆಣ್ಣುವೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೭-೯೭೮); ಎಣ್ಣಿದ್ದು ಮಣ್ಣು ಆಯಿತು ಹೆತ್ತಿದ್ದು ಹೆಣ್ಣು ಆಯಿತು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಮಲ. ಎಣ್ಣು; ಕೊಡ. ಎಣ್ಣ್; ತೆಲು. ಎನ್ನು]

ಎಣ್$_2$-(ಸಪೂರೂ). 'ಎಂಟು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ರೂಪ. 'ಎಣ್ಗಂಡುಗ', 'ಎಣ್ಗಯ್' ಪರಾ. [< ಎಂಟು]

ಎಣಗಂಟು 'ಎಣೆಗಂಟು' ನೋ.

ಎಣಗೊಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣಗೋಣ, ಎಣಗೊಣ, ಎಣೆಗೊಣ, ಎಣೆಗೋಣ, ಏಣಗೋಣ (ನಾ). ವಕ್ರ ; ಕೊಂಕು ; ಬಿಂಕ : ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿವ ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕೆಸಕ್ಕತನಂಗಳುಮೆತ್ತವೋದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೭ ವ). **ಎಣಗೊಣ:** ಶಬ್ದಾಂತರಾಳ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ: ಇಂದೊಳಂ ಇಂದೋಳಂ . . . ಎಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗೊಣಂ, ಎಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗೋಣಂ (ಶಮದ. ಸ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ). **ಎಣೆಗೋಣ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಏಣಗೋಣ :** ಅತಿಕಾಮಾತುರನೆನಿಪಂ ಸಿತಗಂ ಚಳಬಳಿಗನೇಣಗೋಣಂ ಮೂರ್ಖಂ ತತನಱಿಯನೆನಿಪ್ಪಂ (ಸಮಪ. ೩-೫೫); ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾನೀಕದೊಳ್ಕೆಲಗೊಂಡಾಡುತವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಳಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರ್ (ಸಮಪ. ೬-೩೯) ; ಆವಿನ ಕಱುವನೆಮ್ಮೆಗೆ ಬಿಟ್ಟೆಮ್ಮೆಯ ಕಱುವನಾವಿಂಗೆ ಬಿಡುವಂತೇನಾನುಮನೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮನೇಣಗೋಣಂಗಳಂ ಪೇೞ್ವರಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಣ್ಗೋಣ್ ; ತೆಲು. ಏಡಾಗೋಡ = ವಿರೋಧ ಅಥವಾ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವುದು]

ಎಣಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿ' ನೋ.

ಎಣಮಣಿಸರ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ನೋ.

ಎಣವಳಿಕೆ, ಏಣವಳಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ; ಕೂಟ: ಅಣುಮಾತ್ರಮುಪ್ಪೊಡಂ ತಾ ಪೆಣದಿಕ್ಕಾವಂಗೆ ರಾಗಮಾದಿ ವಿಭಾವಂ ಗುಣನಿಧಿಯಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮನೊಳೆಣವಳಿಕೆಯುವಂಗೆ ಕೂಡದಿನಿತೋದಿದೊಡಂ (ಪರಮಾ. ೬೨-೧೧೯). **ಏಣವಳಿಕೆ :** ಸ್ತೇಯಂ - ಕಳವು, ಅಬ್ರಹ್ಮ - ಏಣವಳಿಕೆ (ತಸೂವೃ. ೨೨೫).

[ಎಣ$_0$+ ವಳಿಕೆ$_0$. / ತಮಿ. ಇಣೈ, ಇಣೈಪ್ಪು = ಕೂಡಿಕೆ, ಮೈಥುನ]

ಎಣಹು (ನಾ). (?) : ಆರನೇನ ಬೋಧಿಸುಹವುಪಾಸ್ತಿಗೆಣಹ [ಪಾಠಾಂ. ಗೇಹ]ಕಾದಿ ಮನದಿ ಮಾರಿಗಂಜಿ ಬಂದು ಶರಣುವೊಗಲಿಕವರನು (ವೃಷಗೀ. ೮೯). [?]

ಎಣಿಕೆ, ಎಣ್ಕೆ, ಎಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು; ಎಣಿಸುವುದು; ಲೆಕ್ಕ: ಆಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆ ಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳ ವಸ್ತುಗಳ್ ಭುವನ ಜನಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩); ಎನ್ನನರ್ಚಿಸುವರ್ಗೆ ಎಣಿಕೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಲ್ಲ ಎನ್ನನುವಿಗರ್ಪಿಸಿಕೊಳುವ ಪ್ರಸಾದಿಗಳಿಲ್ಲ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೧–೭); ಎನ್ನಪರಾಧಗಳಿಗಿನ್ನು ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೭–೪). ೨. ಆಲೋಚನೆ; ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಕೆಗತೀತಮಾದ ವರರೂಪುಮುಮಂ ಧರಿಸಿರ್ದುದು (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೯); ಎಣಿಕೆ ಯಾವುದು ಜೀಯ ಧರ್ಮದ ಕಣಿಯಲಾ ನೀ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ತೃಣಕಣಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗದ ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೩); ಕಣಿಕವಿಲ್ಲದ ಊಟ ವನಿತೆಯಿಲ್ಲದ ಬಾಳ್ವೆ ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಹೊಳೆಯೊಳಗೆ ಮುಣುಗಿಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೭); ನೀನಜಿಯದ ಕಾರ್ಯದೆಣಿಕೆಗಳ ಘನವಾಗಿ ಬಲ್ಲವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೩೮). ೩. ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಭಸಿತವನು ಹೊದ್ದಿರಲು . . . ಶಿವನು ತಾನಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬರುವನೆಂದು ಈತನ ಎಣಿಕೆ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦೬). **ಎಣ್ಕೆ**: ೨. ಭಾರತಿ, ಕಾಂತೆಗೆ ಕಾಂತಿಮತಿ ಎಣ್ಕೆಯೇಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯–೧೭). **ಎಣ್ಣಿಕೆ**: ೨. ಪುಣ್ಯ–ಪಾಪಋಣಾನುಬಂಧ ವಾಸನೆಗಳಿವು ಜನ್ಮಾಂತರದ ಕರ್ಮಶೇಷದಂಶಗಳು ಎಣ್ಣಿಕೆಗೆ ಸಿಲುಕದಾಕಸ್ಮಿಕ ಯದೃಚ್ಛೆಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತ ದೈವಿಕದೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೨).

[ಎಣ್$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣಿಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ತುಳು. ಎಣಿಕೆ, ಎಣ್ಣಿಗೆ, ಎಣ್ಕೆ; ತೆಲು. ಎನ್ನಿಕ]

ಎಣಿಕೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸದಿರು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಮರುಳೇ ಗಾಂಡೀವಿಯಾರೆಂದೆಣಿಕೆಗ[ಳೆ]ವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೫). [ಎಣಿಕೆ + ಕಳೆ$_1$]

ಎಣಿಕೆಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿರು: ಎಣಿಕೆಗಟಿದ ಕರಿ ತುರಗ ವರೂಥ ಪದಾತಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨ ವ). [ಎಣಿಕೆ + ಕಟಿ$_1$]

ಎಣಿಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗು: ಕುಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಮಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಎಣಿಕೆಗೆಟ್ಟೀವುತಂ (ಅನೀರ. ೮೫–೧೩). [ಎಣಿಕೆ + ಕೆಡು]

ಎಣಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಬಗೆ: ಚಾಪಮಂ ಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸುತೆ ಬರಲಾ ಪಥದೊಳೆಣಿಕೆಗೈದಣ್ಣನಂ ಮಾತೆಯಂನೆನೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೬); ಹೀನ ಮಾನವಮಿತಿಯಾನು ನುಡಿದ ಫಲವೇ [ವೆ]ಣಿಕೆಗೈವನೆ ಜೂಣಿ ಅಂತ ವಿಡಿದು (ತೀರ್ಥಮ. ೬೫).

[ಎಣಿಕೆ + ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಬಗೆ: ವಿಮಳಿತ ಶ್ರೀಕಾರದಾಕಾರಮನೆಣಿಕೆಗೊಳ್ಳದೆ ಮಿಜುಗುವವು ಕುಮುದದಳಲೋಚನೆಯ ಕರ್ಣಂಗಳು (ಬಸಪು. ೪–೨೭). ೨. ಆಲೋಚಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು: ಮತ್ತೊಬ್ಬರನೆಣಿಕೆಗೊಂಡೊಡೆ ಕಾವನಾಣೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೬೯); ಕೇಳೆನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಯ ನಿದಕೆಣಿಕೆಗೊಳಲೇಕೆ (ಕೋಗಯ. ೧೮–೯). [ಎಣಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕತಪ್ಪು. ೨. ಆಲೋಚನೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು: ವಲ್ಲಭಂಗೆಡೆಗುಡದೆ ಬಿಡುನುಡಿಯಂ ನುಡಿದು ಕಳೆದು ಬಟಿಯಂ ಕಳವಳಿಸಿ ಕೆಳದಿಗೇವೆನೆಂಬುದುಮವಳೆಣಿಕೆದಪ್ಪಿದಂದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದನಿಂತೆಂದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೮ ವ). [ಎಣಿಕೆ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಣಿಕೆಯೊಸರು (ನಾ). ಆಲೋಚನೆಯ ಜಿನುಗು; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವುದು: "ಎಂಬೆಣಿಕೆಯೊಸರು ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿತೆಯ ಹೊನಲಾಗಿ ಹರಿದುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದೆಯೆ?" (ಕನ್ನಇ. ೩).

[ಎಣಿಕೆ + ಒಸರು$_2$ (< ಒಸರ್$_2$)]

ಎಣಿಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಕಣ್ಣಟ್ಟೆಣಿಕೆವಟ್ಟು ಸುರುಗಟ್ಟ ಕಾಹೇಜು ಬಣ್ಣವಳಿದಮರ್ದುಣಿಸನುಳಿದು (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೪೦). [ಎಣಿಕೆ + ಪಡು$_1$]

ಎಣಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗಣನೆಗೆ ಬರು: ಡೊಡ್ಡೇಶ ನೃಪಾಲಕರೊಳೆಣಿಕೆವೆತ್ತ ಸುಧರ್ಮಾದಿ ಷಡ್ಗುಣಗಣಭೂಷಣ ಭೂಷಿತಾವಯವನುಮೆನಿಸಿ . . . ಬೆಳಗುವ ಶ್ರೀವೀರರಾಜಭೂಪಾಲಂ (ಸಕಪ್ಪೈ. ೧೦).

[ಎಣಿಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಣಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ) ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಆಲೋಚಿಸು: ಮನದಲ್ಲಿ ಎಣಿಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಒಮ್ಮಿಗೇ ಅವನಿಗೆ ಅನುಭವ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೮).

[ಎಣಿಕೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಎಣಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ನಿನ್ನ ಕೈಯುದಂ ಕೊಂಡಾನೇನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಬರ್ದ್ದಪ್ಪೆನೆ ಎ[ಪಾಠಾಂ. ಎಂದುಮೆ]ಣಿಕೊಂಡ ಕಸವರಂ ತವನಿಧಿಯಂತೆ ತವದಿರ್ದಪ್ಪುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೪). [< ಎಣಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣಿಲ್ (ನಾ). "ಸುಂದರಿ" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ); ಇರುಳ್ ತೊಱಲ್ದೆಣಿ[ಲ್ಗೊ]ತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಾತನೇಕಾಂತದೊಳ್ ದಿನಾಂತದೊಳಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಲಾವಣ್ಯ ಸಂಪನ್ನೆಯಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯಂ ತನಗಾಟಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೭ ವ). 'ಇಳಿಲೆ' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಎೞಿಲ್]

ಎಣಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರು: ಆಳುಗಳು ಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಣಿಲಕಾಲದ ಉಪ್ಪನ್ನ, ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇವು ನಮಗೂ ಸರಿ ನಿಮಗೂ ಸರಿ (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೧).

[←ತುಳು. ಎಣಿಲ್]

ಎಣಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಸಿಕೆಯ ಹರಿಗಡಿದು ಅನಿಸಿಕೆಯ ಝುರಿ ಹೊಡೆದು ಶಾಂತಿಯೊಡಮೂಡಿದ್ದೆ ಸಿದ್ಧಿಯಯ್ಯಾ (ನನಲ್ಲ. ೨೦–೧೭). [ಎಣಿಸು + –ಇಕೆ]

ಎಣಿಸು, ಎಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗುಣಿಸು: ಆಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೨); ರಹಸ್ಯಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ಜಪಮನೆಣಿಸಿ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭೪); ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೫೩); ಹರಿವ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಬೆರಳ ಎಣಿಸುತಿಹರ ಕಂಡು ನಗೆಯು ಬರುತಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧–೨೨–೪); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಜನ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಣನೆಗೆ ತರು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ದೋಷದೊಳ ಮಿನಿಸು ಗುಣಮಂ ತಂದಿರ್ದೆಣಿಸುವುದು ಲೇಶಮೆಂಬುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೧); ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಜಗನೆಣಿಸಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೯); ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆಯುರ್ಕಿನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೨೨); ಸಾವಿಗೆಣಿಸರು ಮನದಿ ಸತ್ಯವ ಭಾವಿಸರು ಹುಸಿಯೊಲುವೆದೋಱುವರು . . . ಸತಿಯರನಾವ ಪರಿಯಲಿ ನಂಬಬಹುದೈ (ನಳಚ. ೩–೨೬); ದುರಾತ್ಮಕನಾದವನು ಜಿನೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಎಣಿಸುವನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೩೪); ತಾನೊಂದೆಣಿಸಿದರೆ ದೈವವೊಂದೆಣಿಸಿತು (ಗಾದೆ). **ಎಣ್ಣಿಸು**: ೨. ಕಣ್ಣಲಿ ಕಂಡ ಮೇಲಿದ ಬಿಡುವವರುಂಟೆ ಎಣ್ಣಿಸಬೇಡ ನೀನು (ಪುರಂದ. ೩–೧೩೦–೧೬); ಬಣ್ಣದಾಲೋಚನೆಯನೆಣ್ಣಿಸಲವನೆಂದನಂತೇ (ರಾವಣೋ. ೭).

ಎಣಿಸುಮುಗ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಣಿಸುಮುಗ ದೇಸಿಯಂಕಕಾರ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೩–೨೮; 1251).

[ಎಣ್$_1$ + –ಇಸ್ಸು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣು; ತೆಲು. ಎನ್ನು]

ಎಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಮ; ಸರಿ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಟಿ: "ಸರಿ, ದೊರೆ ... ಎಣೆ, ತೊಣೆ ... ಸಂಗಡಂ –ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೧); ಸಮವಾಯಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬುದವ್ಯತೋಪಮು ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ಒ–೬೮); ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದೊರೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಿಂಗೆಣೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೭); ಪಡೆವಳ ತೈಲಪನ ಜನನಿಗೆಣೆ ಪೆಜರೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೧–೫೧); ಎಣೆ ಮರುದೇವಿ ಪಾಸಟಿ ಸುಷೇಣೆ ಸಮಂ ಶಿವದೇವಿ ಪಾಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೮; 1008); ಮೂಲೋಕಮಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ವೆಚ್ಚವ ಮಾಡಿ ಬೇಡೆ ಬಲಿ ಸಾಲಕ್ಕಂಜಿ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದಂ ರುಣಭಾರಕ್ಕೆಣೆಯಾವುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೧); ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಣೆಯಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೩); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಿದಕ್ಕೆಣೆವಾರದಿದೆಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೬); ಮನಕೆ ಬಂದೊಡೆ ಪಾಲಿಸಿ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ ನನಗೆ ಕೊಡಲ್ಸೇಡವದನೂಯೆನಲವಳ್ಗಾ ಪಚ್ಚಡವೆಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಮನದೊಳಗಿಂತೆಣಿಸಿದನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೬೬). ೨. ಪ್ರೇಮ; ಪ್ರೀತಿ: ಎಣೆಯೆಂದರೆ ಪ್ರಣಯವೆಂದರ್ಥ. ಅವು ಮೈಥುನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ತೊಡಗಿವೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೨). ೩. ಜತೆ; ಜೋಡಿ: "ಎಣೆ ಯುಗಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); "ಎಣೆಯೆನೆ ಶೋಭೆ ಜೋಡು ಸರಿಯೋರಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೬); ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಸಿದವುದೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೯೭); ಫಣಿಕಟಕ ಕುಂಡಲಂ ಕೊರಳ ಗರಳದಿನೊಪ್ಪೆ ಎಣೆಯಗಲದಗಜಿ ಗಜಚರ್ಮಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪೆ (ಇಹರ. ೪೪); ಎಲವೊ ದುರುಳ ನಿಷಾದ ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮಮೋಹಿತನನಿಯನನ್ನೆಸೆವೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೨–೧).

ಎಣೆಯಾಗು = ಜತೆಯಾಗು; ಸಮನಾಗು: ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಜುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ... ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪); ಗಂಗಾ ಯಮುನೆ ಗೋದಾ ಸರಸ್ವತಿ ಸಿಂಧು ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥವು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವೊ (ಪುರಂದ. ೧–೨–೨); ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೬೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಣೈ; ಮಲ. ಇಣ; ಕೊಡ. ಎಣೆ; ತುಳು. ಇನೆ, ಇಣೆ; ತೆಲು. ಎನ]

ಎಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕೂದಲು. 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಇಣೈ]

ಎಣೆ$_3$ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ರೋಗ: ಬಳೆಯಂ ಬಜೆಯುಮನೊಂದಿರೆ ತಿಳ ತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸಿ ತಿಮಿರ್ವುದು ಬಜೆಯಂ ಬಜೆಯಂ ಮಿಸಿಸುವುದಂತಾ ಬಳೆಯ ಕಷಾಯಮನೆ ಬಾಲಕಂಗೆಣೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೮೮). [?]

ಎಣೆ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ) ನೆತ್ತಿ; ಶಿಖರ: ಆ ಗುಡ್ಡದ ಎಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ನೋಡಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಣೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗು. ೨. ತಳಕುಹಾಕು; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅರುಂಧತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹಾವು ಎಣೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮೈಗೆ ಮೈ ಬಿಗಿದು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿದ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪). [ಎಣೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು, ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಗಂಟುಹಾಕು; ತುರುಬುಗಟ್ಟು; ಮುಡಿಕಟ್ಟು: ಕಚಗಳ ಸಿಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತೆಣೆಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕುಚಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾರವಿಡುತ ... ಅಂಗನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೫–೫೮). ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು: "ಮುಡಿಗಂಟಿಕ್ಕು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೫). [ಎಣ್ಣೆ$_2$ + ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಎಣೆಗಂಟಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು: ಕುರುಳಮುಡಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿಯರ್[ಯೆ]ಣೆಗಂಟಿರಿಸಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಜಿನಭಾ. ೫೧–೨). [ಎಣೆಗಂಟು + ಇರಿಸು]

ಎಣೆಗಂಟು, ಎಣಗಂಟು (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಗಂಟು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: "ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಃ ... ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಕೂದಲೂ, ತಲೆಕೂದಲ ಗಂಟು, ಎಣೆಗಂಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೧); ಬಿಟ್ಟೆಣೆಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಕುಂಡಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೩); ಬೆನ್ನನಲೆವೆಣೆಗಂಟು (ಕಂಸವಿ. ೧೦–೪೮); ಆಪಾದ ಸೋಂಕುತಿಹ ಕೇಶಗಳನೆಣೆ ಗಂಟನೇಪಿಸುವ (ಜಿನಮು. ೪೨–೩೯); ಮೂಗುತಿ ಮುಂಭಾರ ಎಣೆಗಂಟು ಹಿಂಭಾರ ನನಗೆಣೆಯ ನೀ ತಂದ ಬಣ್ಣ ನೆರಿಭಾರ ಮೂರೆಳೆ ಗುಂಡು ಎದೆಭಾರ (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೬೫). **ಎಣಗಂಟು**: ಚೆಲುವಾಂಬಾ... ಆ ದಿವಸ ಎಣಗಂಟು ಹಾಕಿ ಅಂದವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ ಹೂ ಮುಡಿದಿದ್ದಳು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೪೧೭). [ಎಣೆ$_2$ + ಗಂಟು]

ಎಣೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಸಡಿಲವಾಗು: ಗಣಿಸಲುಪಜಿಹ್ಮುಮುಪದೇಹಿಕಮೆನಲು ದೇಹದೆಣೆಗಳೆಯದಿಹ ಹರಿಯ (ಮುಂಗರಾ. ೧೧೯–೩). [ಎಣೆ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಎಣೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗಾಣು; ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡು: ನಿನ್ನೊರೆಗಿನಿಸಪ್ಪಡಂ ದೊರೆಗಳಿಲ್ಲೆಣೆಗಾಣೆನಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೬೯–೫೮; 1100); ಮಹಾವಿಭುವಲಾ ನೀನು ನಿನಗೆಣೆಗಾಣೆನುಳಿದರಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೭–೧೫); ಆರಾರ ಭಾವಚಿತ್ರಂಗಳ ಬರೆದು ಕುಮಾರತಿಗೆಣೆಗಾಣೆನುತೆ (ಸೋಹತ. ೨೯–೨೨). [ಎಣೆ$_1$ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎಣೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಜೋಡಿಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: ಕ್ಷಣವುಳಿಯದೆ ಲವಲವಿಸಿ ಕೂಡಿದರಾ ಎಣೆಗುಬ್ಬಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೨೯). [ಎಣೆ$_1$ + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಎಣೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಜತೆಗೂಡು; ಸೇರು: ಎಣೆಗೂಡಿ ಶೂರ ವೀರರು ಬೆರಸೆಯ್ತಂದು ಮಣಿದುಸಿರ್ದರು ಕಾರ್ಯಗತಿಯ (ಭರಚ. ೪೬–೪೨); ಎಣೆಗೂಡಿ ನಿಪ್ಮೊಡನಿವ ದ್ರೋಣನೊಳಂದು ಕಣೆಯೆಸುಗೆಗಳ ಕಲಿತನು (ಕರ್ಣವೃ. ೩–೭). [ಎಣೆ$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಎಣೆಗೊಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು: ಅಣೆದಲೆದು ನೂಂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತಣಿಯರಮೆಣೆಗೊಂಡಿಭಂಗಳಂ ಭರಿಕೈಗಳ್ ಪೆಣೆದಿರೆ ಕಾದಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೬). [ಎಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣೆಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ) ಎಣೆಯೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಬಜೆಯಂ ಕೂಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಮಾಡುವುದು ಇವಜಿಂಗೆ[ದೆ] ಶಿಶುವಿಗೆ ಎಣೆಗೊಂಡುದು ಮಾಣ್ಬುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೮೮ ಟೀಕೆ). [ಎಣೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಣೆಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆತೊಣೆ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನ; ಸಾಟಿ: ಕಾಮನ ರತಿಯಲು ತಾನೆಣೆತೊಣೆ ಸರಿಸಮಾನೆ ಶಾಂತಲದೇವಿ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೭೫; 1131); ಅಣಿಯರವೆತ್ತ ಹಿಮ್ಮಡದ ಎಣೆತೊಣೆಯಿಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ ರಮಣಿ ಮೈದೋರ್ವಳೆನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨–೧೧). [ಎಣೆ$_1$ + ತೊಣೆ$_1$]

ಎಣೆದೊಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ಜತೆತೊಟ್ಟಿಲು; ಜೋಡಿತೊಟ್ಟಿಲು: ರಾಯಗುವರನೊಡನೆ ಕೆಳೆಗುವರನುಮೆಣೆದೊಟ್ಟಿಲೊಳೆ ಬಳೆದು (ಚಿಕವಿ. ೪–೯೧). [ಎಣೆ$_1$ + ತೊಟ್ಟಿಲ್]

ಎಣೆಪಿಳ್ಳೆ (ನಾ). ತಾಯಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲ ಮಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಣೆ$_1$ + ಪಿಳ್ಳೆ]

ಎಣೆಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಜತೆಯ ಬೆಟ್ಟ: ಎಣೆಬೆಟ್ಟುಗಳಿಗಿದಿರೇಜುವ ಮುಗಿಲ ಸಂದಣಿಯಂತೆ (ಕರ್ಣವೃ. ೫–೧೮). [ಎಣೆ$_1$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಎಣೆಯ (ನಾ). ಜತೆಯವನು; ಸ್ನೇಹಿತ; ಗೆಳೆಯ: ಕೂರ್ತು ಪರಿದೆಣೆಯರಂ ಸೇರ್ವ ಸೇರ್ದವರೊಡನಿರ್ದಿರ್ಪರುಗಿರ್ಪೋಪ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪-೫೬). [ಎಣೆ₁ + -ಅ₇]

ಎಣೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದ ಅಕ್ಷರ: ಸಮೀಪಪ್ರಾಸಂ ದರ್ಶಿತಭೇದಮಾಯ್ತನುಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಸಂದಿಸಿದೆಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಣೆ]ಯಕ್ಕರಮೊಂದೊಂದಜ್‌ಗೊಳಳವಡಿಸಿ ಬಂದೊಡನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪); ಸಮೀಪಪ್ರಾಸಂ ದರ್ಶಿತಮಾಯ್ತು ಮತ್ತನುಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಸಂದಿಪೆನೆಣೆಯಕ್ಕರಮೊಂದೊಂದಜ್‌ಗೊಳಳವಡಿಸಿ ಪೇಟಲನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೩). [ಎಣೆ₁ + ಅಕ್ಕರ₂]

ಎಣೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. "ಜತೆಯಾಗಿ ಆಡು" (ರಮಾಕಾಂ): ತಿಮ್ಮಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟೂ ಸಂಕಟವೂ ಎಣೆಯಾಡಿದವು (ಮಲೆಮ. ೩೮೦). ೨. (ಹಾವುಗಳು) ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು: "ಅವು ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ ಹಾವುಗಳು; ಎಣೆಯಾಡುತ್ತಿವೆ" (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೧). [ಎಣೆ₁ + ಆಡು₁]

ಎಣೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಸರಿ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಯಾದವಕುಲದ ಪಟುಭಟ ಸಮಾಜಮುಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೊಡನೆ ಸುರಥನ ರಥಕ್ಕೆಣೆಯೊಡ್ಡಿ ನರನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳ ವಾಘೆಯಂ ತಿರುಹಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೩). [ಎಣೆ₁ + ಒಡ್ಡು₁]

ಎಣೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜತೆಯಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿ; ಜೋಡಿಹಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: "ಎಣೆವಕ್ಕಿ ರಥಾಂಗ ಪಕ್ಷಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); "ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ... ಎಣೆವಕ್ಕಿ, ಜೋಡುವಕ್ಕಿ, ಗೆಡೆವಕ್ಕಿ, ಅವುಳ್ವಕ್ಕಿ – ಈ ೭ ಚಕ್ರವಾಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೦); ಅರ್ಕೋದಯಮುಮಂ ಕಂಡೆಣೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಎಡೆವಿಡದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೪೩ ವ); ಎಳವಿಮಾನೆಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಜ್‌ದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೨೦); ಕುಚಯುಗ ಕೂಡಿದೆಣೆವಕ್ಕಿಯಂತಿರಲ್ (ನಂದಿಮಾ. ೯-೪); ವಾಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವೂ ಎಣೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರವು (ಭಾರವಿಮಾ. ೨೪೩). [ಎಣೆ₁ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಎಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜತೆಯಾಗು: ಗಣನಿಯಮವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಣೆವಡೆದೊಪ್ಪೆಸೆಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪದದೊಳ್ ಕೂಡಿ] ಮಾತ್ರೆ ಸಮನಾಗೆ ಗುಣಾಗ್ರಣಿಯ ಮತದಿಂದೆ ತಾಳದ ಗಣನೆಗೊಡಂಬಟ್ಟುದದುವೆ ರಘಟಾಬಂಧಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೨). [ಎಣೆ₁ + ಪಡೆ₁]

ಎಣೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಬರು; ಸಾಟಿಯಾಗು: ದ್ವಿಜರಾಜಂಗೆಣೆವಂದು ಚಕ್ರಹತಿಯಿಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ತುಂಡಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಿದಕ್ಕೆಣೆವಾರದಿದೆಂದು ಲೋಗರಾಭರಣಮನೇಳಿಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೬). [ಎಣೆ₁ + ಬರ್₁]

ಎಣೆಸಾವು (ನಾ). ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು; ಸಹಮರಣ: ಒರ್ಕುಡಿಯ ನೆತ್ತರಿನ್ ಕಜ್‌ಗೊಂಡು ಎಣೆಸಾವು ಸತ್ತಬ್ಬಿದರೊರ್ಪಗಲೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೯-೧೫೯). [ಎಣೆ₁ + ಸಾವು]

ಎಣ್ಕೆ 'ಎಣಿಕೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಗಂಡುಗ (ನಾ). ಎಂಟು ಖಂಡುಗ: ಸೀಯವೂರುಮ ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ ಆಳುತ್ತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಎಣ್ಗಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೨; 900). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಖಂಡುಗ]

ಎಣ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎಂಟುಕಡೆ, —ದಿಕ್ಕು: ಎಣ್ಗಡೆಗೆ ರಂಜಿಪ ಕೊಳಂಗಳಿಂ ಕಂಗಳಿಂ ನೋಡೆ ಬನಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೨೪). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಕಡೆ₁]

ಎಣ್ಗಯ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೈ; ಎಂಟು ಕೈ ಉದ್ದದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯುತ್ತರಿನ್ನೊಜು ಮನೆಗೆಣ್ಗಯ್ಯ ಗಲವಿರ್ಪುತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬-೩೨; 1012). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಕಯ್₂ (< ಕೆಯ್₂)]

ಎಣ್ಗಾವುದ (ನಾ). ಎಂಟು ಗಾವುದ: ನರರಥಂ ತೂಳ್ದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ಪಡುವೆಣ್ಗಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗಡಿಸುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಎಣ್ಗಾವುದಂ, ಎಂಟುಗಾವುದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಗಾವುದ]

ಎಣ್ಗೊಳ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಪಡುವಣ ಕೋಂಟ್ಟೆ ಕಟಣಿಯಲ್ ಎಣ್ಗೊಳ ಗಟ್ಟಿದ್ಗೆ ನೆಲನುಂ ಚನ್ನನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ತೆಜ್ ಇಲ್ಲದನ್ನಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 1014). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಕೊಳ₁ (< ಕೊಳಗ)]

ಎಣ್ಗೊಳವಡೆ[ದೆ] (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಭೂಮಿ: ಬಸದಿಯ ಪೊಜಗಣ ಪಿತ್ತಿಲ್ದೊಣ್ಣಮುಂ ತೆಪ್ಪೊಲದೊಳು ಎಣ್ಗೊಳವಡೆ[ದೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೧; 903). [ಎಣ್ಗೊಳ + ಬೆದೆ₁]

ಎಣ್ಚಾಸಿರ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಾವಿರ: ಇರ್ಛಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಚಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಎಣ್ಚಾಸಿರ ಮಕುಟಧರರ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೨).
ಎಣ್ಚಾಸಿರ್ವರ್ = ಎಂಟುಸಾವಿರ ಜನ: ಎಣ್ಚಾಸಿರ್ವರ್ ರಿಸಿಯರ ನಟ್ಟಿದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೮-೨೩); ಪ್ರಭಾವತೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದೆಣ್ಚಾಸಿರ್ವರರಸಿಯರೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಸಾಸಿರ]

ಎಣ್ಣಳವಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಎಣ್ಣಳವಿ ಬರಿಸವರಸಕೊನ್ದು ಭಾಗಮಿಬ್ಬವು[ದು] (ಸೌಇಇ. XV, ೫೧೮-೩; 9ನೆಯ ಶತ). [ಎಣ್₂ (< ಎಂಟು) + ಅಳವಿ]

ಎಣ್ಣಿಕೆ 'ಎಣಿಕೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಾರುವವನು: ಎನ್ನಣುಗಂ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರಂ ನಿನ್ನೂರೆಣ್ಣಿಗನ ಮನೆಯೊಳಿರ್ದಪನವನಿಂ ಚೆನ್ನಾದಪುದೆಲೆ ಭೂಪತಿ (ಹವಿಮ್ಮರ. ೭-೧೨). [ಎಣ್ಣೆ + -ಇಗ]

ಎಣ್ಣಿಸು 'ಎಣಿಸು' ನೋ.

ಎಣ್ಣು 'ಎಣ್₁' ನೋ.

ಎಣ್ಣೊರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಪೂರಿಗೆ; ಒಬ್ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿದ ತಿಂಡಿ: ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಲ್ಪೂರಿಗೆ] ಬೆಸುಪೂರಿಗೆ ತಜಂಗೆಳ್ಳುಂಡೆ... ಭಕ್ಷ್ಯ ಚಯಮುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೪); ಗಾರಿಗೆ ಲಡ್ಡಿಗೆ ಬೀಸೂರಿಗೆ ಬಿಜ್ಜೂರಿಗೆ ಸಘೃತ ಪನಸುಕನೆಣ್ಣೂರಿಗೆ (ಮಪೇಪು. ೧೯-೫೮); ಓರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಒಡಗೊಂಡುಹೋಗಿ ಎಣ್ಣೂರಿಗೆಯನು ಕೊಡಿಸುವರು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧-೨೯). **ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ:** ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ ಯಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಕಡುಸಣ್ಣಸೇವಗೆ ಸರವಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಾರಿಗೆಯೊಟ್ಟುತಿರ್ದುವು ದೇವನಿದಿರಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೭); ಕರ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು ರಸವೊಸರ್ವ ಸಜ್ಜಿಗೆ ಯೆಣ್ಣವೂ[ಯೂ]ರಿಗೆ... ಪರವೆ ಗಡಣಿಸಿದಳಾಗ (ಜೀರಮು. ೧೦-೨೮). **ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ:** ಅತಿರಸ ೫ ಸುಖಿನಪ ೫ ಯೆಂಣೆಹೂರಿಗೆ ೫ ವಡೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೮; 1321); ಈ ಯೆಣ್ಣೆಹೂರ[ರಿ]ಗೆಯ ಮೃದು ತರಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ ಜೋಯಿಸರೆ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೭-೨೭). **ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ:** ಎಣ್ಣೋರಿಗತಿರಸ ದಧಿಘೃತವೋ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೧-೮೪-೨). [ಎಣ್ಣೆ + ಪೂರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ, ಎರ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಎಳ್ಳು, ಅಗಸೆ, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಕಾಳುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದ ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ; ತೈಲ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳ ಮ್ಮಾನ[ಮೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಯು]ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ [ಮೇಣೊ]ರ್ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಇ. I, ೨–೧೧; 699); ಬಸಿಕೊರ್ಟಿ ನುಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣೆಗಂ ಕಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೨); ಸೊಡರೊಳ್ ಬತ್ತಿಯು ಮೆಣ್ಣೆಯುಮೊಡನಚಿದವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೮); ತಮ್ಮ ಮಾಳದ ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪುಎಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಜು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೧೩; 1010); ನಮ್ಮ ತಿರಿದು ತಂದುಣ್ಬಶನಕ್ಕವರೆಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆ ನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೬); ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಟಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೫); ಎಳ್ಳಿಂಗೆ ಪರಿಮಳವ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲದೆ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಪರಿಮಳ ವೇಧಿಸದು (ಅವಚಂ. ೨೪೯–೧೦೮೪); ಎಳ್ಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಶಮುದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಸರಸಿಜಗಂಧಿಯ ಧವಳಶೋಭನ . . . ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಂಗೆ (ನೇಹತ. ೧೭–೪೦); ಎಣ್ಣೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಹಿತವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಕಳ್ಳಹೊಕ್ಕಮನೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ದಂಡ (ಗಾದೆ); ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಮಾರು (ಗಾದೆ); ಎಣ್ಣೆ ಬರುವಾಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಉತ್ಸಾಹ: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯಿರುವತನಕ ಉರೀತಾನೆ (ರೂಢಿ). △ ಎರ್ಣೆ: ೧. ಒಂದು ಮಾನ ಎರ್ಣೆಯಂ ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಆಗಿ (ಹೈಆಸಿ. ೧೩–೮೬; 1090).

ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆ = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ, —ಬರಿಸು: ಹರಳುಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಮಾಡು = ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಹಾಕು: ಪೂಜಾರಿಯು ಸಂಜೆಯದೀಪ ಎಣ್ಣೆಮಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದನು (ನಿರಾಭ. ೫೧). ಎಣ್ಣೆಸುರಿ = ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ, —ಹಾಕು: ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅಶಿಸ್ತಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಸುರಿಯುವಂತಾಗಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೦). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚು = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸವರು: ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆಹಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಹಾಕು = ಎಣ್ಣೆಸುರಿ ೨. ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ = ಅಭ್ಯಂಜನ: ಶನಿವಾರ ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊ = ಫಲಬರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನಿರು: "ಎಣ್ಣೆ ಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು" ನಿಮಗೆ ಭೂಷಣವೂ ಅಲ್ಲ ಸೌಭಾಗ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೨೩).

[ಎಳ್ + ನೆಯ್$_2$./ ತಮಿ. ಎಣ್ಣೈ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ಕೊಡ. ಎಣ್ಣೆ; ತುಳು. ಎಣ್ಣೆ]

ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು 'ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು: ಪೊಸಪೂಗಳಂ ತರಿಸಿ ಗಿರಿಜೆಯ ಮುಡಿಯನಂದು ಸೆಳ್ಪುಗುರ್ಗಳಿಂ ಪಿಕ್ಕಿ ತತ್ಕುಸುಮಗಳನೊಂದಿಸು ತ್ತೆಣ್ಣೆಗಂಟಿಟ್ಟು ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿ (ಚೆಬವು. ೪೫–೭). [ಎಣ್ಣೆಗಂಟು + ಇಡು$_1$]

ಎಣ್ಣೆಗಂಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿರುವ ತುರುಬು; ಮುಡಿಕಟ್ಟು: ಪೊನ್ನಗಂಟು ತಾನೆಂಬಂತೆ ಪದಪುವಡೆದಿರಲೆಣ್ಣೆಗಂಟು (ಸೌಂದಪು. ೭–೫೬); ಎಣ್ಣೆಗಂಟನ ಪೊರೆಗೆ ನುಣ್ಗೊರಲ್ ಬಳ್ಕೆ (ಚೆಬವು. ೧೯–೨೬); ಸಣ್ಣನಿಜಿಯನುಗುರ್ಗಳಿನೆ ನೇವರಿಸುತ್ತೆಣ್ಣೆಗಂಟುಗಳ ತಡಹುತ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೭೪); ಬೆನ್ನಮೇಲೊಲೆದೆಸೆವೆಣ್ಣೆಗಂಟು (ಶಬಶಂ. ೩–೧೦); ಕಣ್ಣುಕಾಡಿಗೆಯನು ಕರದಿಂದ ಧರಿಸುವೆಯೆಣ್ಣೆಗಂಟುಗಳ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲೆ (ಯನಳ. ೧೨೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು]

ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣಗಪ್ಪಟ: ಉದ್ದಮೇಜಿನ ಮೇಲೆಸ್ವಚ್ಛ ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ ಅರಿವೆ ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯); ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ . . . ಸೊಗಸಾದ ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡವೊಂದನ್ನು ಹಾಸಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೫). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕರಿಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪುಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ: ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಿನ ಮೈಗೆ ಕರಿದಿನ ಮೈಗೆ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೈಗೊಪ್ಪುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೩–೫೦); ದೆಸೆಯುಂ ತಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಪ್ಪಿಂ ಬಳಿದು ತವೆ ಬಲಾಕಾಗಣೋದ್ರೇಕಮುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಎಣ್ಣೆಗಮುಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಮುಟಿನ ವಾಸನೆ: ಏನೋ ಎಣ್ಣೆಗಮುಟಿನ ವಾಸನೆ (ರೂಢಿ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಮುಟು]

ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ; ತಾಳದ: ಬದನೆಕಾಯಿ ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ (ರೂಢಿ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಎಣ್ಣೆಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ಕುದಿಸು (೬). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಸು$_1$]

ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ನುಣ್ಗೆಂಪು: ಆ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಯೌವನ ಕಳೆದಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮಿನುಗಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೫೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೆಂಪು]

ಎಣ್ಣೆಗೈ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಕೈ; ಎಣ್ಣೆಯಾದ ಕೈ: ಎಣ್ಣೆಗೈಯಲಿ ಕೆಂಡ ಹಿಡಿದೊಲು ಭಗ್ಗನೇ ಹೊತ್ತುತ್ತಿದೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೧–೪). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಎಣ್ಣೆಗೊಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಡಾಯಿ: ಸುಡುವ ಮಳಲರಾಸಿ ಕಾಸುವಂಬಲಿಯೆಣ್ಣೆಗೊಡ ಸುಣ್ಣವರಲ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ . . . ದುರ್ಗದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨–೩೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಡ$_2$]

ಎಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿಗಿದ ಮಳವೆಯನೆಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳದ್ದಲಿಗಳಗಳಲಿ ಸೀರೆಗಳ ಸುತ್ತಲಿಯೆಂದು ಕೈವೀಸಿದನು ಕಲಿದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩೨); ಆಜ್ಞೆಯಂ ವಿಜಾಜದಾತನ ಕೈಗಳಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತಳಪಳನೆ ಕುದಿವೆಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಾಯ್ವಲ್ಲಿಗೆಳತರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೩೧). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆತೆಂಗು (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಣ್ಣೆತೆಂಗು, ಸೀಮೆ ತೆಂಗು (ಮೈಪಗಿ. ೩೩–೩೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತೆಂಗು$_1$]

ಎಣ್ಣೆದಲೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡ ತಲೆ: ಕೆಂಪಿನ ಪೂವನೆಣ್ಣೆದಲೆ ನೂತ್ನಾಗಾರಮಂ ದೈತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತಲೆ$_1$]

ಎಣ್ಣೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮಾಧವದಣ್ಣಾಯಕರ ಜಂಮುಸ್ಥಳ ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ನಾಡ ಮಗೆಯದ ಅಣಲೇಸ್ವರದೇವರ ರಂಗಮಂಟಪ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೫೬–೫; 1314). [ಎಣ್ಣೆ + ನಾಡು]

ಎಣ್ಣೆನೂಲು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಣಿಗಳ ಸೂತ್ರ, —ಸರ: ಎಣ್ಣೆನೂಲು ಸಿಂಗದುಗುರು ಹೊಂಗವಡಿಕೆ ಕಣ್ಣ ಕಜ್ಜಳ ದಿಟ್ಟಿದಂಡೆ ಚಿಣ್ಣಗಾ ಕಾಲದೊಳೆಸೆದವು ಮಜಿಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣ ಗರುವೆ ಗಜಗಮನೆ (ರಾಮವಿ. ೫–೫೩). [ಎಣ್ಣೆ$_0$ + ನೂಲು$_3$ (< ನೂಲ್$_3$)]

ಎಣ್ಣೆಪುಂಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಪುಂಡಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ವೈಔಗಿ. ೨೪-೪೫೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಪುಂಡಿ + ಗಿಡ(< ಗಿಡು)]

ಎಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ. [ಎಣ್ಣೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಎಣ್ಣೆಬದನೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಬದನೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ: ಬಟ್ಟಬದನೆಯಕಾಯ ನಸುನೀರ ತಿಳಿದುಪ್ಪ ವಿಟ್ಟು ಉಕ್ಕರಿಸಿ . . . ತಟ್ಟೆಣ್ಣೆಯೊಳಗೆ ವಗ್ಗರಿಸಲವು ತಾವೆಣ್ಣೆಬದನೆಗಾಯ್ವೆಸರಾದುವು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೩). [ಎಣ್ಣೆ + ಬದನೆಕಾಯ್]

ಎಣ್ಣೆಬುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೪). [ಎಣ್ಣೆ + ಬುಡಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಔಷಧಿ ಗುಣವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿ ಮರೀಚಾದಿ ಲೇಹ್ಯ - ಪಿಪ್ಪಲಿ . . . ಎಣ್ಣೆಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಗರಿಕೆ ರಸ, ಕಳ್ಳಿನ ಹೂವಿನ ರಸ (ಸಕವೈ. ೨೧೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಂಜರಿ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಸ್ನಾನ; ಅಭ್ಯಂಜನ: ಗುರುವಿಗೆ ಗುಟುಕುನೀರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೨). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಜ್ಜನ]

ಎಣ್ಣೆಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ವೈಔಗಿ. ೪೮-೯೬೬). [ಎಣ್ಣೆ + ಮರ$_1$]

ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಯೋಗರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಒಗ್ಗರಿಸಿದ ಅನ್ನ: ಒಂದು ಮಾನೆಣ್ಣೆಯೊಳು ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯನೊಂದಿಸಿ . . . ಬಿಳಿಯುಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಲಸಿ ಮನಸಂದು ಹಸಗೆಯ್ದೆಣ್ಣೆಯೋಗರಂ ವಸುಧಾಮರರ್ಗೆ ಪ್ರಿಯತರಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಓಗರ]

ಎಣ್ಣೆವಣಿ, ಎಣಮಣಿ, ಎಣ್ಣೆಮಣಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ. 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ಪರಾ. ಎಣಮಣಿ: 'ಎಣಮಣಿಸರ' ಪರಾ. ಎಣ್ಣೆಮಣಿ: ಸಿಂಗದುಗುರು ಎಣ್ಣೆಮಣಿ ಹೊನ್ನ ಸರಿಗೆಯು ಮಾಂಗಾಯಿ ರನ್ನದಿ ಸಮೆದ (ಜ್ಞಾನಸಜ. ೩-೧೬೫). [ಎಣ್ಣೆ$_0$ + ಮಣಿ$_5$. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣೆಯ್‌ಮಣಿ]

ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ, ಎಣಮಣಿಸರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ: ತಳಗೆಲೆಯ ರವ ಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿಯಳಿಗಳೆಣ್ಣೆವಣಿಸರ ಮಾಗಲೆಳೆಯ ನಂದದೊಳಾ ವಸಂತ ಭಾಸುರ ಭೋಗಿ. ಜನಕೆ ಮುದ್ದಾಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೭-೧೩). ಎಣಮಣಿಸರ: (ಕ). [ಎಣ್ಣೆವಣಿ + ಸರ$_6$]

ಎಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು: ರಾಯನಿಗೆ ಗೋಧಿಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗೈಯಲೋಸುಗ (ವರ್ಷವ. ೩-೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಎಣ್ಣೆಸೀಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸೀಗೆಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಹುಟ್ಟು ಹಗೆತನ; ಪರಸ್ಪರ ವೈರ, —ವಿರೋಧ: ರಕ್ಕಸರ್ಗಮಮಗಮೆಣ್ಣೆಸೀಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೦); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಎಣ್ಣೆಸೀಗೇಕಾಯಿಯಂತೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೯೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಸೀಗೆ]

ಎಣ್ಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಾರಾದ ಹುಲ್ಲು. [ಎಣ್ಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಹೊಳೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತೊರೆ. [ಎಣ್ಣೆ + ಹೊಳೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಎಣ್ದೆಸೆ: ಅಕ್ಕ ಕೇಳಂತಲ್ಲ ನೀ ಕೂರ್ತು ಸ್ವಾಮಿಯೆಣ್ದಿಕ್ಕ ಸಾಧಿಸಲೆದ್ದು ನವಗೆ ಚೊಕ್ಕನಾನಂದದೋಜುವುದಿದ್ದಿ ತೆಂದರು ಶಕ್ಕಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಾ ರಾಣಿಯರು (ಭರಚ. ೫೩-೧೨೭). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ದಿಕ್ಕು]

ಎಣ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಿಕ್ಕು, —ಮೂಲೆ: ಎಂಟುದೆಸೆಗಕ್ಕು ನಾಮ ವೆಣ್ದೆಸೆಯೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪); ನಿಶಾಗಮನವೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳ ಮೆಸೆವ ಕತ್ತಲೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಕಾದಂಬ. ೩.೬೫); ಭೀಮನೆಣ್ದೆಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦); ಬಲ್ಪೆಸೆವುದು ತೋಳ್ಗೊಳ್ ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಗಂಡರ ಮೀಸೆಯಮೇಲೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಗಂಡಗರ್ವದ ಜಸಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೮೩; 1117); ಬಿಜುಗಾಳಿಯಲೆಗೆಣ್ದೆಸೆಗೆದ್ದು ತೂಜುವ ತಜಗೆಲೆಗಳ ಮೊತ್ತವೆನಲು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೯೦).

ಎಣ್ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರ್ = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯರು: ನಾಗಕನ್ನೆಯರಂ ಪಿಡಿದು ತರ್ಪಂ ಎಣ್ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರಂ ಗದ್ದಿಸುವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೨).

ಎಣ್ದೆಸೆಯಾನೆಗಳು = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು: ಎಣ್ದೆಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಕಡುನಲವಿಂದೇಜಿ ಬರುತಮಿರ್ದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೪). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ದೆಸೆ$_2$]

ಎಣ್ಪಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಣ: ತಟ್ಗೆಯಾರಾಳ ಅವುಕ್ಕಯಿಯೂರೆಣ್ಪಣ ಪುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೪; 750). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಪಣ$_1$]

ಎಣ್ಪತ್ತು, ಎಂಬತ್ತು, ಎಂಭತ್ತು, ಎಣ್ಬತ್ತು, ಎಣ್ಭತ್ತು (ನಾ). ಎಂಟು ಹತ್ತುಗಳ ಗುಣಲಬ್ಧ: ಎಂಟರ್ಕೆ - ಎಣ್ದೆಸೆ, ಎಣ್ಪತ್ತು (ಶಮಧ. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ). ಎಂಬತ್ತು: ಮುದವಲರ್ದೆಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದವೆಲ್ಲಕ್ಕೊದವಿಸಿದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳು (ಬಸವು. ೪೪-೫೧).
ಎಂಭತ್ತು: ಎಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧ ವ).
ಎಣ್ಬತ್ತು: ಎಣ್ಬತ್ತುಸಾಸಿರ ಪುರಂಗಳ್ಗಂ (ಜಾವುಂಪು. ೭೧-೩).
ಎಣ್ಭತ್ತು: ಕಾಲಾತೀತಸಂವತ್ಸರ ಸತಙ್ಗಳೆಣ್ಬನೂಜ ಎಣ್ಭತ್ತು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೯-೪; 961).
[ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಪತ್ತು$_4$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಣ್ಬತು; ಕೊಡ. ಏಂಬದೀ; ತುಳು. ಎಣ್ಪ; ತೆಲು. ಎನುಬದಿ, ಎನಭೈ]

ಎಣ್ಪರಿಜು (ನಾ). ಎಂಟು ಆಕಾರ, —ರೂಪು: ನಿಂದುಮಿಂತೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳೆಣ್ಪರಿಜಂ ಪೊತ್ತು ಸೇವಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೬೧ವ). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಪರಿಜು]

ಎಣ್ಪಗಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಹಗಲು, —ದಿನ: ಮುಂತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ ವರುಷದ ಮೇಲೆಣ್ಪಗಲೆಯ್ತರಲಿತ್ತ . . . ದಿನಂ ಕಳಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೮). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಪಗಲ್]

ಎಣ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಾರಿ: ಎಣ್ಪಟ್ಟೆಗಳೊಳ್ ನೃಪನಂ ಕಾಣ್ಬನ್ನಂ ತೊಜಲಿಮೆಂದು ಮನದೊಳಗಟಲಿಂ (ದಶಕು. ೪-೧೯). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಣ್ಬತ್ತು 'ಎಣ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಬರ್, ಎಣ್ಬೊರ್ (ನಾ). ಎಂಟುಜನ, —ಮಂದಿ: ವರುಣ ವಾಯು ಯಕ್ಷೇಶನ ಕ್ರಮದಿನವರೆಣ್ಬರಂತುತ್ತಮನೈ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೬); ಅಲ್ಲಿಗೆಣ್ಬರ್ ಮಾಯಾರೂಪಿಗಳಪ್ಪ ಶಾಕಿನಿಯರ್ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೮); ಎಣ್ಬರ್ ಸತಿಯರ್ ಸಿತಚಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೨). ಎಣ್ಬೊರ್: ದಿವಸಕೆಣ್ಬೊರ್ಗ್ಗೀ ಶಾಲೆಗೊಡುವುದು (ಮೈಆಂ. ೧೯೪೪, ೩-೨; 808). [ಎಣ್$_2$ (< ಎಂಟು) + -ಬರ್?]

ಎಣ್ಪೆರಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಬೆರಳು : ಚಕ್ರಿ ನೆಲನೊಳೆಣ್ಪೆರಲಡಂಗೆ ನರ ರಥಮನೊತ್ತಿದಂ ನಿಪುಣತೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೦). [ಎಣ್ $_2$ (< ಎಂಟು) + ಬೆರಲ್]

ಎಣ್ಬತ್ತು 'ಎಣ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಮಡಿ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು ; ಎಂಟು ಮಡಿ : ಮಂದೋದರಿಗೆ ಮುಗುಡಮೆಣ್ಮಡಿಯಾಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೩೧–೯). [ಎಣ್ $_2$ (< ಎಂಟು) + ಮಡಿ $_3$]

ಎಣ್ಮಯ್ಯ 'ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಮಡಿ : ಎಣ್ಮೆ, ಎಣ್ಬರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಎಣ್ $_2$ (< ಎಂಟು) + –ಮೆ $_1$]

ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ, ಎಣ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ; ಪರಮೇಶ್ವರ : ಆವನೆಣ್ಮೆಯ್ಯನೊಂದನೆಯ ಮೆಯ್ಯೆನಿಸಿರ್ಪನೋ (ಶೇಸರಾ. ೧೩೫–೭). ಎಣ್ಮಯ್ಯ : "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧) ; ಇವಳ ಯೌವನಕ್ಕೊಂದೊಡಲ್ ಸಾಲದೆಂದು ಮುನ್ನವೆ ಕಂಡು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆಣ್ಮಯ್ಯನಾದನೆನಲಗಸುತೆಯ ಯೌವನದ ಪೆಂಪದೆಂತೋ (ಚಿಬಪು. ೩೪–೭). [ಎಣ್ $_2$ (< ಎಂಟು) + ಮೆಯ್ + –ಅ $_7$]

ಎಣ್ಬೊರ್ 'ಎಣ್ಬರ್' ನೋ.

ಎತಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮ[ಹಿ]ಸೆಯನಾಡ ಎತಳದ ಆಯಣಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫–೨೭ ; 1000). [?]

ಎತಿ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಯತಿ : ಗಾಳಿಯಾಹಾರವ ಕೊಂಬೆತಿಗಳ ತಂಪಾಳುಗೆಲಸಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಡುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೪೪). [< ಸಂ. ಯತಿ]

ಎತಿತನ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸತ್ವ : ಮೊಳೆವ ಕಾಮನ ಕೊಲ್ಲದೆತಿತನಮೇಕೆ (ಕೈಕವ. ೫–೪೩–೧). [ಎತಿ + –ತನ]

ಎತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ ; ಯಾವ ಕಡೆ ; ಯಾವ ದಿಕ್ಕು ; ಯಾವ ಸ್ಥಳ : ಈ ಗಣಿದಮನೆತ್ತಱಿಗುಮಶ್ರುತ ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮) ; ಸುಡಿವೊಡೆ ರಾಜಕಾರ್ಯನಯಮೆತ್ತ ಬಲಾಜನದೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯೆತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೫) ; ಆನೆತ್ತ ದೇವಲೋಕದನೂನಸುಖಾಸ್ಪದಮಿದೆತ್ತ ಬಗೆವೊಡಿದೆಲ್ಲಂ ಮಾನಿತದರ್ಶನದಿಂದಂ ತಾನಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೧೩) ; ಇವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಲಿಂಗದ ನಿಜವ (ಆದವ. ೪) ; ಐದುವರ್ಷದ ಹಸುಳೆ ವನವೆತ್ತ ತಪವೆತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨–೬೦–೧) ; ಎತ್ತ ಹೋದರೂ ಮೃತ್ಯು ಬಿಡದು (ಗಾದೆ).

ಎತ್ತಣ = ಯಾವ ಕಡೆಯ ; ಎಲ್ಲಿಯ : ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆತ್ತಣ ಗಾಂಗೇಯನೆಲ್ಲಿಯ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೨–೮೦ ವ). ಎತ್ತಣಂ = ಯಾವ ಕಡೆಯವನು ; ಎಲ್ಲಿಯವನು : ಅಗಳ್ ತೆ[ಪ್ಪ] ತ್ತುಮೆಲ್ಲಿದನೆತ್ತಣನೆಂದು ಕರ್ಣನ ಕಳೇವರಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೮ ವ) ; ಗುಣನಿಧಿಯೆತ್ತಣಂ ಭುವನಪೂಜಿತನೆತ್ತಣನಿಂದ್ರವಂದ್ಯನೆತ್ತಣನಕಳಂಕನೆತ್ತಣನಘಾಂತಕನೆತ್ತಣನಸ್ತದೋಷನೆತ್ತಣನಭಿರೂಪನೆತ್ತಣನನಿಂದಿತನೆತ್ತಣನೀಶರೂಪನೆತ್ತಣನಖಿಳಾವನೀತಿಲಕನೆತ್ತಣ ನುತ್ತಮಸತ್ವನೆತ್ತಣಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೧೭). ಎತ್ತಣದು, ಎತ್ತಣ್ತು = ಯಾವ ಕಡೆಯದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು : ಚದುರೆತ್ತಣವಾಕೆಗೆಂದು ಕಣ್ಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೫) ; ಎತ್ತಣದೆಂಬೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎತ್ತಣ್ತೆಂದುಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ವೃತ್ತಿ). ಎತ್ತಣಿಂ, ಎತ್ತಣಿಂದಂ, ಎತ್ತಣಿಂದೆ = ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದ ; ಎಲ್ಲಿಂದ : ಎತ್ತಣಿಂದೈತಂದೆ ಕಪಿ ನಿನ್ನಿತ್ತಲಾವನ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರರಾ. ೬–೩೭, ಪರಿ. ೭೧೨).

ಎತ್ತಲ್, ಎತ್ತಲು = ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ : ಸುತ್ತಲುಂ ಪರಿವ ಜರಿವೊನಲ್ಗಳಿಂದೆತ್ತಲುಂ ನಲಿವ ಪೊಸನವಿಲ್ಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೨ ರ) ; ಶಂಖನಿಸ್ವನದಿಂದತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ತಾನೆತ್ತಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೯) ; ಎತ್ತಲೀಕ್ಷಿಸಲತ್ತ ರಾಯನ ತೆತ್ತಿಗರ ಕೂರಂಬು ಕವಿದವು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೧೦–೬೦) ; ಅತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಪೋಪೋಯೆತ್ತಲು ಮಾತಂಗೆ ಕೂಪಮಂ ತೆಜದಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೦) ; ಬಳಸಿಗೆಮೆತ್ತಲುಂ ತುಱುಗಿ ಪರ್ವಿದಗುರ್ವಿನ ಬಿಂಬ (ಗಿರಿಕ. ೧–೫೨) ; ಎತ್ತಲುಂ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ (ಕವಿಸೋ. ೩೭). ಎತ್ತೆತ್ತ, ಎತ್ತೆತ್ತಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದಡತ್ತತ್ತ ನೀನೇ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೫೩೪) ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಅವರ ಹರುಷದ ಕೂಗಾಟ (ಗಿಂಬಾ. ೧) ; ಮುಗ್ಗಿಸಲಿನ್ನಾರ್ಪರೀಶೋಕಮನೆನುತೆ ಭಯಂಗೊಂಡಿದೆತ್ತೆತ್ತಲೀಗಳ್ ಬೆಸಗೊಂಡೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೦) ; ಬಳ್ಳಿಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೋಲೆತ್ತತ್ತಲುಂ ಕಾವನಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೪) ; ಮತ್ತೆ ಋಣಿಸೂತಕವು ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರಕೆ ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿಹುದು (ಕಎಪು. ೨೩). [ದೇ.]

ಎತ್ತಂ (ಅ). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ : ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂ ಬರೆ ಸುಯ್ ಪೊದಱ್ದು ಬಿಸಿದುಂ ಕಮ್ಮಿತ್ತು ಮಾಯ್ತೋ ಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಎತ್ತಿದ ತೋಳ ಮೊತ್ತಮೊದಲಂಗಜನಂ ಪಟವಿದ್ದೆಗೆತ್ತಿದಂತೆತ್ತಮಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೊಸಪಾಸಿಗಮುಂಗಜಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆಂದೆತ್ತಿದ ಮೀನಕೇತನಮನೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೧) ; ನೆಗೆದೆತ್ತಂ ಧೂಪಧೂಮಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೦) ; ನಡೆದರೆತ್ತಂ ಬೀರರಾ ಪಾಡಿಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೩). [< ಎತ್ತ]

ಎತ್ತಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿದ ಅಂಗಡಿ ; ದಿವಾಳಿಯಾದ ಅಂಗಡಿ : ಅವನು ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗಡಿ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಿಕೆ ; ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣ : "ತುಮುಕೂರಿನಿಂದ ಎತ್ತಂಗಡಿ" "ಎಲ್ಲಿಗೆ" ? "ಹಾಸನಕ್ಕೆ" (ನಟಸಾ. ೬೨೦) ; ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯವ ಇವನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಮಾಡಿ ಆರಾಮಾಸನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಚು ಹೂಡಿದ್ದ (ಮಾಮನಿ. ೮೮). [ಎತ್ತು $_1$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಎತ್ತಕೆ, ಎತ್ತಗ (ನಾ). ೧. ಸತ್ತಿಗೆ ಮರ : ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಮಾವಂಬಟಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬಕುಳಂ ಬೇವೆತ್ತಕಂ ಕಿಂಶುಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೬). ಎತ್ತಗ : ೧. ಅತ್ತಿಯಾಲವು ಜಾಲಹಾಲೆ ಬಾಳೆಯೆತ್ತಗ ಬನ್ನಿಮುಗ್ಗಾರೆ ಮುತ್ತುಗ ತಾರೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಮ್ಮರಗಳು (ಸೌಗಂಪ. ೨–೩೪). ೨. ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಎತ್ತಗಮಠದ ರಾಮಾರಾಧ್ಯರು (ಕವಿಚ. III, ಅವತ. XXX). [?]

ಎತ್ತಗ 'ಎತ್ತಕ' ನೋ.

ಎತ್ತಡಿಗೆ (ನಾ). ಅನ್ನ, ಸಾರು, ಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎತ್ತಿಡುವ ಅಡಿಗೆಗಳು : ಮಂದಾಕಿನಿ ಎತ್ತಡಿಗೆಯನ್ನಷ್ಟುಮಾಡಿ ಒಲೆಯ ಈಚೆಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಬಕ್ಕರಿಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕೆಲಸ ಸಾವಿತ್ರಿಯದು (ಚಿವಂ. ೧೬). [ಎತ್ತು $_1$ + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಎತ್ತರ 'ಎಟ್ಟರ' ನೋ.

ಎತ್ತರತತ್ತರ 'ಎತ್ತಱತತ್ತಱ' ನೋ.

ಎತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು : ಮಂಚದ ಕಾಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು : ಶಿಕ್ಷಣವೇತ್ತರೂ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ . . . ಸಂಶೋಧಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದುವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೬೬). ೩. (ಧ್ವನಿಯನ್ನು) ಉಚ್ಚವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು : ಎತ್ತರಿಸಿ ಕೂಗಿ ಕರೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಉನ್ನತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು. [ಎತ್ತರ (< ಎಟ್ಟರ) + –ಇಸು]

ಎತ್ತಱತತ್ತಱ, ಎತ್ತರತತ್ತರ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಿಗ ಬೀಱಿಗವೆತ್ತಱತತ್ತಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗರಿಕ. ೧-೨೩); ನೆಱೆ ಸನ್ನಿಪಾತವಡಸಿದ ತೆಱದಿಂ ಕೇಳದೆ ಸಮಂತು ನೋಡದೆ ಪಿರಿದೆತ್ತಱತತ್ತಱದಿಂ ನುಡಿಯುತ ಬೆಱೆತಿರ್ಪರ್ ಸಿರಿಯ ಮದದಿನರಸುಗಳಿಳೆಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೯-೩೪); ಮರುಳು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಬಪ್ಪುದ ಕಂಡೆನೆಂದ ಸೌಂದರನಾಮಗಳ ಬಿಟ್ಟು ನರರು ಪುರುಳುಗೆಟ್ಟೆತ್ತಱತತ್ತಱನಾಮವ ಧರಿಸುವರೆಂದನಾ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರಚ. ೬೧-೩೮). **ಎತ್ತರತತ್ತರ**: ಎತ್ತರತೆ[ತ]ತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಮುದ್ರಣಾಲಯವನ್ನು ಒಂದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಂದಿರಿಸಿದೆನು (ಬೆಂಜನ್. ೮೭). [ಎತ್ತಱ + ತತ್ತಱ]

ಎತ್ತಿಗ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವವನು: ಶಿವಶರಣರು ಬಿದ್ದವರ ಎತ್ತಿಗರು, ಅನಾಥರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು, ಪತಿತರ ಬಂಧುಗಳು (ಶರಚ. ೩೩೫). [ಎತ್ತು$_1$ + -ಇಗ]

ಎತ್ತಿಲು (ನಾ). (?): ಜೋಲಕಾರುಣ್ಯ ಜೆಡದೆರ್ಲೆ ಪ ೩ ಬಿಟ್ಟಿಯಭಂ ೧ ಕ್ಕಂಗ ೨ ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪ ೫ (ಎಕ. XI (S), ಚಳ್ಳಕೆ. ೭೧-೨೧; 1330); ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪ ೫ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೧; ?). [ಎತ್ತು ? + ?]

ಎತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೭); ಓಳಿವಟ್ಟ ಬೆಳ್ಗೊರೆಗಳ ಪಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮); ಪಲವೆಡೆಗಳೊಳಂ ಮಹಾಧ್ವಜಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೦೩; 974); ಜಿನಭವನಂಗಳೊಳ್ . . . ನಾನಾಧ್ವಜಂಗಳನೆತ್ತಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೮); ರಥದಲಿ ಸರಿಸ ತಾಳಧ್ವಜವನೆತ್ತಿಸಿ ಸಮರಥರ ನೆರಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೧); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲೊಳೆತ್ತಿಸಿ ಬಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೩೬-೩೭). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು; ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡು: "ಎತ್ತಿಸು – ಉದ್ಧರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ದಣ್ಣನಾಯಕನೀ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಿಹಾಮನ್ನೆತ್ತಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩-೬; 10ನೆಯ ಶತ); ಅಳಿಯ ನೇಣಿಗೆಯ ಮಲ್ಲ ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇಗುಲಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೮-೧೬; 1050); ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಂತು . . . ದೇವನಿವಹಂಗಳನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಇ. XIV, ೨೮೨-೩೬; 1173); ದೇವಾಲಯಮನೆತ್ತಿಸಿ ಪುರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೩೬; 1203). ೩. ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಚ್ಚರದಿಂದೆತ್ತಿಸಿ ತಂದಿರ್ವರ ಬಲ್ಪಂ ಬಱಿಕೆ ನೋಡು ನೀಂ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೪). ೪. ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೇರಿಸು: ಎತ್ತಿಸಿದನಸುಗಳನು ರಥಿಕರ ಹತ್ತಿಸಿದ ನಂಬರವ ಭೀತರ ಹುತ್ತನೇಱಿಸಿ ಹೊಳಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೩). ೫. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶೇಖರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಚಂದಾ ಎತ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಎತ್ತಿಸಿಕೊಡು = ೧. ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಡು: ಚಿತ್ತಜನಂತವರೊಡನಿರ್ದು ಗಾಂಧರ್ವದತ್ತೆಗೆ ಹೊನ್ನಮಾಡವನು ಎತ್ತಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕುಬೇರನಂದದಿ ಚಾರುದತ್ತನು ಸಂತಸಮಿರ್ದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೩೩೮). ೨. ವಸೂಲ್ಮಾಡು; ಶೇಖರಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಪ್ರಭುಗಳ ಬಲವ ಮುಱಿದು ತನಗೆತ್ತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೩-೫೨). [ಎತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಧರಿಸು; ಏರಿಸು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮುೞುಗುತ್ತಿರ್ದರ್ನ್ನಂ ಮುೞುಗಲೀಯದೆತ್ತಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೩-೨೫); ಎಳೆ ರಸೆಯೊಳಟ್ಟುದಂ ಭುಜಬಳದಿಂ ಮುನ್ನೆತ್ತಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೫); ಎತ್ತುವೆನೊ ಮಂದರಾದ್ರಿಯನೊತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೮); ಮೇದಿನಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೨೧). ೨. ಏರಿಸು; ಹಾರಿಸು: ಇನ್ನೀ ಧರ್ಮಮ ನಡೆಯಿಸಿದ ಮಹಾಪುರುಷರ್ಗೆ . . . ಮಹಾಧ್ವಜಮೆತ್ತಿದ ಫಳಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೪-೧೩; 1059); ಎತ್ತಿತು ಗುಡಿತೋರಣ ವೈಕುಂಠಕೆ ಹತ್ತಿತು ಹರಿಯ ಸೂಟಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೦); ಎತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಬಿರುದಿನ ಡಾಳಿನ ಪೊತ್ತ ಡಾಳಿಪ ಚಾಮರದ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೨೬). ೩. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು; ತಬ್ಬಿಕೊ: ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು ನಗುತೆತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸುತಂ (ಬಸರ. ೧-೫೪); ಎತ್ತಬಹುದೇ ಬಲ್ಭಾರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬); ಭರದಲೆತ್ತಿದ ತೋಳು ಕಡಿವಡೆದುರುಳಿತವನಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೪). ೪. (ನೀರು) ಹಾಯಿಸು; ಬಿಡು: ತೋಂಟಕ್ಕೆ ನೀರನೆತ್ತದೆ ಬೀದಿಗೆ ನೀರನೆತ್ತುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೦). ೫. ಹೊತ್ತುತರು; ಅಪಹರಿಸು: ಪೋಗಿ ಸುಪರ್ವ ಪರ್ವತದ ಕಾಂಚನ ರೇಣುಗಳಂ ಪರಾಕ್ರಮೋದ್ಯೋಗದಿನೆತ್ತಿ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೭); ಕೊಂಗ್ಗನಾಡ ನಾಯಕರೆಲ್ಲ ಹನಸೋಗೆಯ ತುಱುವನೆತ್ತಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೨-೩; 1163). ೬. ಹರಡು; ಬೀರು; ಎರಚು: ಪಸುರ್ಗವಿಲನಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮಮುಮಂ ದೆಸೆಗೆ ಕಂಪನೆತ್ತುವ ಲೋಧ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೪೧). ೭. ಮೇಲೇರಿಬರು; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು; ಮುತ್ತು: ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲದೇವರು ಭೋಜನಮೇಲೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಶಾವರಕ್ಕೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೪-೩; 1100); ಎತ್ತಣ ಪರಮಂಡಳಮುಂ ಮುತ್ತಿಂಗೊಳಗಾಗಿ ದಾರದಂತಿರ್ಪುವು ಕಾಯ್ದೆತ್ತಲೊಡನೆ[ನ]ಮಮಿದೇನುದ್ವೃತ್ತನೋ ರಣರಂಗಭೈರವಂ ಗೋವಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ. ೧೩೭-೩೬; 1114); ತಮ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರ ಮೇಲಣಿಯರಮೆತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಕಱುತ್ತಿಱುವನೇಕ ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೧೨); ಅರಿಬಲವೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ ಪಿರಿದುಂ ಕಿರಿದಗುಬ್ಬಿರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೭-೧೯; 1200); ತಿಳಿದೆತ್ತಿ ಕಾದುವುದು ಲೇಸಲ್ಲರ್ಗಿದೇಮಂತಣಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೯). ೮. ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದವರು ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕಾಣಿಕೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಕನ್ನಸು. I, ೧೬). ೯. ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ನೀಡು: ಪರೆದ ತಱಗೆಲೆಯೆ ಪರಿಯಣಮಾಗೆ ಪಣ್ಪಲಮೆತ್ತಿದ ಬೋನಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೮); ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೋನಮೆತ್ತಿದುದೆಂಬಂತಿರೆ ಚೋದ್ಯಮಪ್ಪಿನಂ ಬಿತ್ತರದೆತ್ತಿದ ಬೋನದಿರವು ಚೆಲುವಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೩); ಜಿನಾಂಬಿಕೆಯನೀ ತೆಱದಿಂ . . . ಮಾಲೆವೂವನೋಲಗಿಸುವ ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೮೪). ೧೦. ಎಚ್ಚರಿಸು; ಎಬ್ಬಿಸು: ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಧವಳ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಱೆದೊಱಗಿದ ಮಧುಮಥನನೆತ್ತಲಣ್ಮದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ); ಈರ್ಷ್ಯಾಳಾಪಂಗಳನರಸನಾಲಿಸಿ ಮಕರಂದನಂ ಮೆಲ್ಲನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತು ಕೇಳುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೨೧). ೧೧. ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು. 'ಎತ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೧೨. ಬೆಳಗು: ಆರತಿಯನೆತ್ತಿದರು ತಂದು ಪ್ಪಾರತಿಯ ಸೂಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೨); ನಿತ್ಯಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ ಎತ್ತೆ ರತುನದಾರತಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೪-೧); ಮಾರಕುಮಾರ ಮಂತ್ರೀಶಸುತೆಗೆ ರನ್ನದಾರತಿಗಳನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೫); ಮುತ್ತಿನಾರತಿ ರತ್ನವಾರತಿಗಳ ತಂದು ಮುತ್ತೈದೆಯರೆತ್ತಿ ನಲಿದು (ಕಂಸವಿ. ೪-೭೧). ೧೩. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಕೊಡು: ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಳಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ನಿತ್ಯೋದಯನುಮಪ್ಪ ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿಗರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿದ ಹಸ್ತಕಮಲದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬-೬); ಆವಳ ಪೋಲ್ವೆಯ ಪುತ್ರಿ ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಧುವಾದಳಾ ವಧುಗೆ ಕಾವ್ಯದ ನಾಂದಿಯೊಳರ್ಘ್ಯವೆತ್ತುವೆಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೬).

೧೪. ಸುಲಿ ; ಸಿಗಿ : ಎತ್ತುವ ಮಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೬) ; ಕಾಷ್ಠಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ . . . ಉರ್ವರೆಯೊಳ್ ಸಂದ ಕವಿಪ್ರವೇಕರೆ ವಲಂ ಬಲ್ಲರ್ ಪೆಜರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಲೀಲಾವ. ೧–೧೩) ; ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೆಣಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟೆಯನೆತ್ತುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೨). ೧೫. ಆರಿಸು ; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳು : ಎತ್ತಿದ ಮುಹೂರ್ತ (ರೂಢಿ) ; ಚೀಟಿ ಎತ್ತು (ರೂಢಿ). ೧೬. ಉದ್ಧರಿಸು ; ರಕ್ಷಿಸು ; ಬದುಕಿಸು : ಈ ಕುಮಾರನನೆತ್ತಿದಂಗೆ ಬೇಡಿತ್ತಂ ಕುಡುವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩–೧೫) ; ಕೆಡಿಸುವುದು, ಕೆಟ್ಟವರ್ಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಮತ್ತವರನಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಮಟಿ (ಕುಜಳ್. ೧–೨–೫). ೧೭. ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೆಗೆ ; ಉದ್ಧರಿಸು. ೧೮. ಮೊದಲಿಡು ; ಆರಂಭಿಸು : ಆರೋಚಕಂ ತಗುಳ್ವಡೆ ಬಜಿಬೇನೆ ಎತ್ತುವಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೬–೧) ; ಮುಗಮುಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ನಜುಸುಯ್ ಪೊಸವೂಗಳ ಕಂಪನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). ೧೯. ಹೊಂದು ; ತಾಳು ; ಧರಿಸು : ಕೋಪದತ್ತೆತ್ತಿದ ಭೀಷಣಭ್ರುಕುಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೮) ; ಕೋಪವೆತ್ತಿದಾದಯ್ಯ (ಸೋಮಚ. ೫–೩೭). ೨೦. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು : ಕ್ರಮದಿಂದೆತ್ತಜುವತ್ತಜಿಂದೆ ಕಲೆಯಂ ಮೂವತ್ತಜಿಂದೆತ್ತು (ಜಾತತಿ. ೮–೧) ; ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು – ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨–೧೨).

ಎತ್ತಾಡು, ಎತ್ತಿಆಡು = ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು ; ಹಂಗಿಸು : ಧನಲೋಭಿಗಳು ಇದನ್ನು ಎತ್ತಾಡಿದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಊರ ಜನರು ಹೇಳಿದರು (ಶಾಸಪ. ೫) ; ಯಿಾ ಸ್ವಾಮಿಯ ಹೊಲಮನೆಯ ಮಾತ ಯೆತ್ತಿ ಆಡಿದವರು ಜಾತಿವಂತನಲ್ಲ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೭೬–೩ ; 1775) ; ದೋಷವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಆಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು = ೧. ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಪ್ರಚೋದನೆಮಾಡು : ಕೆಲವರನ್ನು ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲೂಬಹುದು (ಮನೆಬೆ. ೧೦೬) ; ಆನಂದನನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಚುಮಾಡ್ರೀ (ಮರಳಿ. ೧೨೮). ೨. ಏರಿಸಿಕಟ್ಟು : ಬಗೆಗೊಳ್ವುದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಕವಚಂ . . . ಸೌಮ್ಯ ಭಯಂಕರನಾದನರ್ಜುನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೯) ; ವಿದಳತ್ಕೈರವರಾಜಿ ರಾಜಬಲದಿಂ ಸಂತೋಷಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸಮ್ಮದಮಂ ತಾವರೆಯೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ತಮಮಂ ಶೀತಾಂಶುವೆಳ್ಪಟ್ಟಿ (ಗಿರಿಕ. ೪–೯೮). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು ; ಒಳಸರಿ ; ಕುಗ್ಗು : ಮದಮಂ ದಿಗ್ಗಜಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ದಿಗಧೀಶರ್ ದೇವದೇವಂಗದಾವುದೊ ಭೂಲೋಕದ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೪) ; ಅವಿಹಿತವೇಗಮೇಟಿಗ್ಗಿಯ ಜವಂ ವ್ರಣಮಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಮಿಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀಟ್ವ ಗಜ ಧ್ವಜಮಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಕುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದ ಜೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಜಗಣಟ್ಟುವ ಜಟ್ಟರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೦) ; ನಚ್ಚಿನಾನೆಯ ಮದವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ವಿಕಳತ್ವಮನೊಕ್ಕುವಿವೆಂದ ಕಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೫೬) ; ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರನ ವಾಮವಿಲೋಚನ ವಾಮಬಾಹುಗಳ್ ಕೆತ್ತಿದುವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ಮದದಂತಿಯ ಸೋರ್ವ ಮದಂ ಕರೇಣುಗಾದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೨–೩) ; ಉಗುವೆಂಟುಂ ಮದವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ವಿರಸಂ ಸೀತ್ಕಾರ ಭೀರುಸ್ವನಂ ಮಿಗೆ ಬಾಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಕೈಯನಿಟ್ಟು ಸುಗಿವನ್ನಂ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತೆಯ್ದೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨). ಎತ್ತಿಎಣಿಸು = ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು ; ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು : ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಣಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಕಳೆ = ತೊಲಗಿಸು ; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಳೆ : ತಪೋವನವನೆಮುಗಿತ್ತು ಕರುಣಿಸು ಮೇಣ್ ವಿಕಾರಿಯನೆತ್ತಿಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೨೩).

ಎತ್ತಿಕೊಳ್ = ತೆಗೆದುಕೊ ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಮರಿಯಾದೆಯಾ ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ವೋನ್ಸಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೯–೧೭ ; 700) ; ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಾ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ) ; ಅತಿವಿಳಾಸದಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಗುತ್ತೈತಂದಳ್ (ದಶಕು. ೨–೩೦) ; ಸತ್ಯವಂತರ ನೀನು ಸತ್ತರೆಂದೆನಬೇಡ ಹೆತ್ತಮ್ಮ ಮಗನ ಕರೆವಂತೆ ನಿನ್ನನವರೆತ್ತಿ ಕೊಂಬುವರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೫). ಎತ್ತಿತರ್ = ವಸೂಲ್ಮಾಡು : ಎಣ್ಣೆಯನೆತ್ತಿ ತಂದು ನಂದಾದೀವಿಗೆಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೫–೪೨ ; 1071). ಎತ್ತಿತೋರಿಸು = ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : ಎತ್ತಿತೋರಿಸಬೇಕಾದ ಪದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು . . . ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ). ಎತ್ತಿದಕ್ಕೈ = ೧. ಚತುರ ; ಪ್ರವೀಣ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಸೊಂಬಯ್ಯ . . . ಷಿಕಾರಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದಕ್ಕೈ (ಮಗಮಾಂ. ೨೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವರದು ಎತ್ತಿದಕ್ಕೈ (ಭ್ರಮಾಸ. ೧೫೬). ಎತ್ತಿನಡೆ = ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗು ; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು ; ಮುತ್ತು : ಕೀಸಿಮಯ್ಯನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತತುಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಳಿಕೆಗೆತ್ತಿನಡೆದಲ್ಲಿ ಆಗರಕ್ಕನಾಗಂಣನಾಳುತನವಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೧–೫ ; 1160) ; ಪೆಸುಗೊಂಡೆಯಲು ರಾಜ್ಯಂಮಾಡುತಿದ್ದು ಮೇಲುಮಾವಿನ ಮಂನೆಯರ ಮೇಲೆ ಎತಿ[ತ್ತಿ]ನಡೆದಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೫೪–೩ ; 1320). ಎತ್ತಿಪೋಗು = ಎತ್ತಿನಡೆ : ಅಶೋಕ ಮಹಾರಾಜಂ ಪರಚಕ್ರದ ಮೇಗೆತ್ತಿಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೩) ; ತ್ರಿದಶಾವಾಸಮಿದಿಂತುಟಲ್ತೆ ರಮಣೀಯಂ ಬೀಡು ಮಂತೆತ್ತಿಪೋಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೫) ; ನಿನ್ನ ಪಡೆಯಪ್ಪೊಡೇಕಿಲ್ಲಿಂದೆತ್ತಿಪೋದಪುದು ಎಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೪). ಎತ್ತಿಬಡಿ = ೧. ಅಪಹರಿಸು. ೨. ಕುಕ್ಕು : ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಬಡಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಬರ್ = ಮೇಲೇರಿಬರು ; ಮೇಲೆಬೀಳು : ಈ ಸಮುದ್ರಂ ಮೇಲೆ ಘೋರಿಂದೆತ್ತಿಬಂದೀ ತತ್ತಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಪೋದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೦–೧೬) ; ದಣ್ನಾಯಕ ಬೊಪ್ಪಣನೆತ್ತಿಬರಲು ಹಲಸೂರ ಕಾಳಗದಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೨–೬ ; 1120) ; ನತವಿಶ್ವಮಹೀಶಮಂಡಳಂ ವಿಜಯದಲೆತ್ತಿಬಂದ ನವನಂ ರಣದೊಳ್ ಗೆಲಲಾಜಿವು (ವರ್ಧಪು. ೨–೩೧) ; ಮೇಗಾರ್ದೆದೆತ್ತಿಬಪ್ಪಾರ್ ರಿಪುಬಲಮನೆ ಸಂಹಾರಿಸಲ್ ರುದ್ರನೀತಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦–೧೩ ; 1248). ಎತ್ತಿಬರೆ = ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಬರೆ ; ನಕಲುಮಾಡು ; ಉದ್ಧರಿಸು : ಇಲ್ಲಿ ನಾನೆತ್ತಿಬರೆದೆಲ್ಲಾ ಋಷಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಲ್ಲದರ್ಥಾತಿರೇಕವೊರೆಯೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನುಳ್ಳುದುಮಂ (ಸಾನಂಚ. ೨–೫). ಎತ್ತಿಮಾಱು = ಹರಾಜುಹಾಕು ; ಲಿಲಾವುಮಾಡು ; ಏಲಂಹಾಕು : ಕತ್ತಿ ಖಂಡುಗಭಾರಹೊತ್ತು ತಿರುಗಿದಡೇನು ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಹಿರಿಯದ ಕತ್ತಿಯನು ಎತ್ತಿಮಾಜಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೬). ಎತ್ತಿಹಾಕು = ೧. ಅಪಹರಿಸು ; ಲಪಟಾಯಿಸು ; ಹೊಡೆ : ಆದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯುವರಾಗಬಾರದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨) ; ಐದು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ. ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟೂ ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕು ಅಂತ ಮಾಡಿದೆ. ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ (ತಿಡುಗು. ೭೩). ೨. ಮಿಾರು ; ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು : ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿ = ೧. ಸರಿಯೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು ; ಸಮರ್ಥಿಸು ; ಬೆಂಬಲಿಸು : ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋರ್ಟಿನ ತೀರ್ಪನ್ನು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೬೧) ; ಸಂವಿಧಾನವನ್ನೂ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ (ಭಾಧಾನ. ೨೫೩). ೨. ಉದ್ಧರಿಸು : ಎತ್ತಣಿಂದೇನೆಂದು ತಿಳಿಯೆ ಕೇಳಿದೆಯಾ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ ಅಭಯ ಮಾತನುಸುರಿದೆಯಾ (ಕಎಪು. ೩೬–೧೭).

೩. = ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು ೧. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಹೋಗು = ೧. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು : ಸೇನಾಸಹಿತವಾಗೈ ತಂದು ಪರಮಂಡಳಪತಿಯ ಮೇಲೆತ್ತಿಹೋಗುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೨–೨೪). ೨. ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಸುತ್ತ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಟಿಯ ರಚಿಸಿ ಮುತ್ತಯ್ದೆ ಮಗಸು ಆಳಿದಾನು ಬಿದನೂರು ಎತ್ತಿ ಹೋದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೦) ; ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು . . . ಎತ್ತಿ ಹೋಗುವುವದರ ಪಾಡೆಂದು ತಿಳಿದು (ಕವಪು. ೫೨–೧೪). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗು ; ಗುಳೇಹೋಗು ; ವಲಸೆಹೋಗು : ಅವರು ಊರುಬಿಟ್ಟು ಎತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎತ್ತು; ಕೊಡ. ಎತ್]

ಎತ್ತು₃ 'ಎಟ್ಟು₁' ನೋ.

ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೊರಲು : ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ಗೆಯ್ದೆ ಸುಕುಮಾರಮಾಗಿರ್ದ ಮಗುಮಗಿಪ ಮಲರ ದಂಡೆಯದೊಂದು ಬಿಳ್ದತ್ತು (ಸಂಸಪ. ೨೬–೬). [ಎತ್ತು₁ + ಕೊರಲ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಎತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ ; ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಬಾಣ : "ಎತ್ತುಂಗೋಲೆಂದು ಕೂರಂಬು" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೮೫) ; ತದೀಯ ಶೌರ್ಯಮನೆತ್ತುಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ವಂತೆ ಮೇಗಣಂ ಮೇಗೆ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೬೪ ವ) ; ಎತ್ತುಂಗೋಲಂ ವಿರಹಿಗೆ ಚಿತ್ತಭವಂ ತೊಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೪೦) ; ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). ಎತ್ತುಗೋಲು : "ತೂ[ಕೂ]ರಂಬಹುದೆತ್ತುಗೋಲು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೫).
[ಎತ್ತು₁ + ಕೋಲ್₁]

ಎತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ ಬಿಡು : ಮನೋಜಾತ ನಿರ್ಮದ್ದೆಸಕ್ಕಾರ್ದೆತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕುವಂ ಭಾವಿಸುವರಳವೆ ಸತ್ರಾಜಿತೀ ದೇಹವಾಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೪೦). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ.) ಹರಿತವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಡು : ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರ ಕೋಟಿ ವಂದನಾ ಭಕ್ತಿಗೆ ವರೆ ಹಿಮಚೂಳಂ ಕಳದೊಳೆತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋದ ರಕ್ತಚೂಳನಂತೆಜಂಕೆವಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೩ ವ). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಪೋಗು₁]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಂಡುಹೋದ ಕೊಳ್ಳೆ ; ಸುಲಿಗೆ. 'ಎತ್ತುಂಗೋಳ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು₁ + ಕೋಳ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು : ಇವನೆತ್ತುಂಗೋಳ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂಟಿ] ನೀಮಿವನಂ ನಂಬದಿರಿಮೆಂದು ಕಂಡವರ್ಗಳ್ ಸಾಜುವರತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೫–೪೦).
[ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ + –ಅ₇]

ಎತ್ತುಕಂಬಿ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಕಂಬಿ ; ಅಡ್ಡೆ : ಸಂದಣಿ ಮೇಲುಸರಕಿನ ಬಂಡಿ ತಲೆವೊಜೆ ಯೆತ್ತುಕಂಬಿಗಳ ಹೇಳಲೇನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೮).
[ಎತ್ತು₁ + ಕಂಬಿ₂]

ಎತ್ತುಕೈ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ : ಗನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಎತ್ತುಕೈ(Lifts)ಗಳು, ಪಂಪುಗಳು . . . ಉಗಿಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೨). [ಎತ್ತು₁ + ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃)]

ಎತ್ತುಗ (ನಾ). ಬಸವ.
ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆ = ಬಸವನ ಕಥೆ ; ಬಸವಪುರಾಣ : ಅಂಥ ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸುವುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರದಪ್ಪು (ತುಂಗಭ. ೯೭).
[ಎತ್ತು₃ (< ಎಟ್ಟು₁) + –ಗ₃]

ಎತ್ತುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತನ್ನುಕಟ್ಟು : ಬಡಗಲೂ ಎತ್ತುಗಟ್ಟುವ ಮೊರಡಿಯ ಚಿಲುಂಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬–೩೬ ; 1471).
[ಎತ್ತು₃ (< ಎಟ್ಟು₁) + ಕಟ್ಟು₁]

ಎತ್ತುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಏರ್ಪಾಡು ; ಪ್ರಯತ್ನ : ಜೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆದಿತ್ತು (ಬಿದುರಿ. ೮೫) ; ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೈದೆಗೆದು ಬಿಡುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ಅವನದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨) ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು ಕೆಡಹಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆಯಿಸಿದರೆ ಕೆಡಹುವವರ ಮೈಮೇಲೆಯೇ ಅದು ಬೀಳಬಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಾರಂಭ ; ಎತ್ತುವಿಕೆ : ಸಂಗೀತದ ಎತ್ತುಗಡೆ, ಮುಕ್ತಾಯದ ಕ್ರಮ ಒಂದು ರೀತಿ (ಕನ್ನಸು. I, ೩೫೨) ; ರಾಗದ ಎತ್ತುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ಗಮಕದಲ್ಲಿ, ಆಲಾಪದಲ್ಲಿ, ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿ ಕಾಣಿಸಬಲ್ಲುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೬೪) ; ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಚರಣ ಅಥವಾ ಎತ್ತುಗಡೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚ. ೭೧). [ಎತ್ತು₁ + ಕಡೆ₃]

ಎತ್ತುಗಲ್, ಎತ್ತುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿಹಾಕುವ ಕಲ್ಲು, — ಗುಂಡು : ಎತ್ತುಗಲ್ ಪಿರಿಯಡೆಂಕಣಿ ಸೂಸುಡೆಂಕಣಿ . . . ಕಯ್ಕವಣೆ ಇಡುಗಲ್ಲ ಮೊತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೧). ೨. ಶಕ್ತಿಯ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು. ಎತ್ತುಗಲ್ಲು : ೧. ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳು ಪೆಟಲನಾಳಿ ಕೋಟೆಗಳೊತ್ತಿಲಿ ನಿಲಿಸಿರುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೩–೧೪) ; ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇರುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದರೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೆಜೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೩೫). ೩. ದೊಡ್ಡಕಲ್ಲು (ಕ).
[ಎತ್ತು₁ + ಕಲ್₁]

ಎತ್ತುಗಲ್ಲು 'ಎತ್ತುಗಲ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಗಳೆ : "ಎತ್ತುವ ಗಟಿ, ಎತ್ತುಗಟಿ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಎತ್ತು₁ + ಗಟಿ]

ಎತ್ತುಗಾಣ 'ಎರ್ತುಗಾಣ' ನೋ.

ಎತ್ತುಗುಂಡು (ನಾ). ೧. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೧. ಕಜೆದುಟ ದಾರಿವೆಂಜೆಯರ್ದೆ ಕಮ್ಮರಗಲ್ ಮೊಲೆಯೆತ್ತುಗುಂಡು ನಾಣ್ದೆಜೆಯೆಸವೂರ ದಿಡ್ಡೆ ಮೊಗಭೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟೆಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩) ; ದಣಿ ದಸಿ ಕವಣೆ ಕೈಕಲ್ಲೆತ್ತುಗುಂಡಾರ್ದಿಡುವ ಪೆಟಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೫೪). ೨. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೨. ಸಾಗರವೆಂದುಂ ದುಷ್ಪದೋಷಾಚರನ ಕರತಳ[ಕ್ಕೆತ್ತುಗುಂಡಾಯ್ತು] ತಾರಾಗಿರಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೧೩೦).
[ಎತ್ತು₁ + ಗುಂಡು₁]

ಎತ್ತುಗುಡಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಧ್ವಜ ; ಹಾರಿಸಿರುವ ಬಾವುಟ : ಹೊತ್ತ ದುಗುಡವ ಹಾಯ್ಕಿ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕರ್ಣನ ಕೊಟ್ಟು ಮೈಗಳಲೆತ್ತುಗುಡಿಗಳ ರೋಮ ಪುಳಕದ ಪೂರ್ಣಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೬) ; ಸತ್ತಿಗೆಯ ಚಾಮರದ ವ್ಯಜನದಲೆತ್ತುಗುಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ನಭಕೆತ್ತಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೨–೧೦). [ಎತ್ತು₁ + ಗುಡಿ₁]

ಎತ್ತುಗೆಯ್, ಎತ್ತುಗೈ (ನಾ). ಬೆರಳು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿದ ಕೈ : (ಕ). ಎತ್ತುಗೈ : ಮುಗಿದೆತ್ತುಗೈಯಿದನು ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಸೆಳೆದವರಾರ್ (ಮಲೆದೇ. ೧೭–೫).
ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ಧ = ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೈಯಿನ ಮನುಷ್ಯನಷ್ಟು ಉದ್ದ : ಎತ್ತಿಮ್ಮೆ ಹೂಡುವುದು ಉತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗುವುದು ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೆಗೆದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮).
[ಎತ್ತು₁ + ಕೆಯ್₃)]

ಎತ್ತುಗೈ 'ಎತ್ತುಗೆಯ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗೈದು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಆಯುಧ: ಎತ್ತುಗೈದುವಿನ ನಿಲಜನು ದು ಗು ಡ ದ ಲಿ ಫಲುಗುಣ ಯಮಳರೊಂವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೮). [ಎತ್ತು$_1$ + ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಎತ್ತುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಏರಿಸು: ಎತ್ತುಗೊಂಡ ಹುಬ್ಬಿನ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತಿದ್ದ ಹುಡುಗ (ಪುನರು. ೫೧೬). [ಎತ್ತು$_1$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎತ್ತುಗೋಲು 'ಎತ್ತುಂಗೋಲ್' ನೋ.

ಎತ್ತುನಾಲಗೆ, ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಎತ್ತುನಾಲಗೆಯನಡ್ವಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬); ಎತ್ತು ನಾಲಗೆಯ ಬೇರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೩); ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತು ನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣೆವೆರಸಿ ತಿ ಲ ಕ ವಿ ಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೦). **ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ**: ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆಯ ರಸಮಂ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದಿ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಗಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೬). [ಎತ್ತು$_2$ (<ಎಬ್ಬು$_1$) + ನಾಲಗೆ]

ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ 'ಎತ್ತುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಷರಾಯಿ, ಕಾಲು ಚೀಲ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿಗಳು; ಎತ್ತು ಪಟ್ಟಿಗಳು, ತೂಗುಪಟ್ಟಿಗಳು (Suspender. ಇಂಕನ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಪಟ್ಟಿ]

ಎತ್ತುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿರ್ಯಾತ: ಎತ್ತುಮತಿ ಎಜಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ(ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೧-೩; 1532). 'ಎಗುಮತಿ', 'ಎಜಕುಮತಿ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು$_1$ + ಮತಿ ?. / ತಮಿ. ಏಜ್ಜುಮತಿ]

ಎತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ (Crane; Lift. ಇಂಕನ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಯಂತ್ರ]

ಎತ್ತುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊಂನೆದೆಜ಼ ಅಳಗನ ಹಳ್ಳ ಎತ್ತುರುಳಿ ನೆರಿಗನ ಗಟ್ಟ ಮತ್ತಜನಜ಼ನಿಜ಼ಯಿಂಗಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೧೨; 888). [ಎತ್ತು$_1$ + ಉರುಳಿ ?]

ಎತ್ತುವಳಿ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಮಾಡುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು; ವಸೂಲಿ: ಬಿಯಸಹಿತವಾಗಿ ಯೆತ್ತುವಂಥಾಯೆತ್ತುವಳಿಯಲ್ಲವನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಗಲ್. ೫೨೫-೧೬; 1346); ಅರಮನೆ ಕೆಲಸ, ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಸಾಗು, ಸಂತು, ಎತ್ತುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾ ಡು ತಾ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮); ಎತ್ತುವಳಿಯ ಕೆಲಸ ಆರಂಭವಾಗಲಿ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೨೫). [ಎತ್ತು$_1$ + -ವಳಿ$_1$]

ಎತ್ತುವಾಡಗೆ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಮಾಡಿದ ಬಾಡಿಗೆ: "ಭಾಟಕಮದೆತ್ತು ವಾಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೨). [ಎತ್ತು$_1$ + ಬಾಡಿಗೆ]

ಎತ್ತೆಗುದಿ (ನಾ). ಬಸಿರಿಮರ: "ಎತ್ತೆ ಗು ದಿ ಪ್ಲಕ್ಷಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೯). [?]

ಎತ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಇಡಬಹುದಾದ ಒಲೆ: ಒಂದು ಎತ್ತೊಲೆಯಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಒಲ್ಕೆ]

ಎತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ: ಕಾತರಂಬಟ್ಟು ಕಳವಳಿಪರಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮಾತಿನಿಂ ಬಯಕೆಯಿಂದೆತ್ನ ಕೈಗೂಡಿದೊಡದೇತಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ದೈವದ ತಂತ್ರಮಿಹು ದೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨೯-೫೨); ಎತ್ನದಲಿ ಖಳರು ಸುರನಾರಿ ಯರ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೬೦-೧೮); ಸತ್ಯ ನುಡಿವಿಡಿವಾಡು ತಿಹೆ ನಿನ್ನೆತ್ನವಿನ್ನಾರಿಂಗು ಪರಿಕಿಸಲರ್ಹವಾಗದು (ಜಿನಭಾ. ೨೯-೨೫). [< ಸಂ. ಯತ್ನ]

ಎತ್ವ (ನಾ). = ಎಕಾರ: ಎತ್ವದೊಳಂ – ಎಕಾರದಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮುದ. ೧೦೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಎದ[ಡ]ರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಅನುಭವಿಸು: ಬಳವದ್ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಭೂಭೃತ್ತ್ರತಿಗೆ ಜವನೆದ[ಡ]ರ್ಪ್ಪಟ್ಟು ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾ ವಳಿಗಿಂದ್ರೋಲ್ವಿರ್ಗ್ಗೀಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೩೧; 1019). [ಎಡಜು$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಎದವರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಜ಼ ಬೀರಯ್ಯ ಉತ್ತವಗಳ್ಳುಗುಂ ಎ ದ ವ ರಿ ಯುಂ ದಾಯಗ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧-೨; 990). [?]

ಎದವೀಳೆ (ನಾ). ಹಿತವಾದ ರುಚಿಯಾದ ವೀ ಳೆ ಯ ದೆ ಲೆ; ತಾಂಬೂಲ; "ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) (?): ಸೂಡಿದ ಮಾಲೆ ಕೆಂದುನಾಜುಗುಮೆದವೀಳೆ ಸಾಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಮೊ ಡ ಸಂ ದು ಮಿಂತು] ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪೂಸಿದ ಚಂದನಂಗಳುಂ ಮುಗಮುಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ದು ಮುಲಮುಪ್ಪುವು ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶರೀರದಾ (ಆಜಿಪು. ೨-೫೧). [ಎದ್ದ$_2$ (< ಸಂ. ಹಿತ) + ವೀಳೆ. P ತಮಿ. ಇದಂ (< ಸಂ. ಹಿತಂ)]

ಎದವು, ಎದುವು (ಕ್ರಿ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರಾಯವಾಗು: ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆಯೊ? ಮದುವೆಗೆ ಎ ದ ವಿ ಇದ್ದಾರೆಯೊ (ಕಥಾಮಂ. ೪-೩); ಎದವಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವರ ಸಿಕ್ಕಿ ನಾನು ಬದುಕಿದೆ ನೆಂದನೊಬ್ಬ (ನವರಾ. II, ೩೫); ಮುದುಕನೊಬ್ಬ ನನ್ನ ಮಗನು ಎದವಿ ಬಂದ. ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಬದುಕನವನು ನೋಡಿಕೊಂಬ ಎಂದು ಕನಸಲಿರುತ (ಚೆಲುವು. ೧೩). **ಎದುವು**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಎದುಗು]

ಎದಿರ್, ಎದುರ್, ಎದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಇದಿರಾಗಿರುವುದು. 'ಎ ದಿ ಚುರ್' ಪರಾ. **ಎದುರ್**: 'ಎದು ಗೊರ್ಳ್ಳು' ಪರಾ. **ಎದುರು**: ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಖಮೈಗಳನ್ನೂ ಎದುರನ್ನೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪). 'ಇದಿರ್' ಪರಾ.

ಎದುರುಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಮೈಸೂರು ದೊರೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಡೆದೆ ಯಾವ ದೊರೆಗೂ ಇಲ್ಲ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೨೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ. ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಎದಿರಿಸು, ಎ ದು ರಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (೬). **ಎದುರಿಸು**: ಆತನು ಅನೇಕ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಠುರಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೬); 'ಎ' ಜೀವಾತು: ಇದು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ರೋಗರುಜಿನಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಆ ಡು ಸಾ. ೬೦); ಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸುವಂತೆಯೂ ಬೋಧಿಸ ಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೮). 'ಇದಿರಿಸು' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದಿರೇಡು (ನಾ). ಪ್ರತಿಪತ್ರ; ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ: ನೀವು ಅಪ್ಪಣ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಎದಿರೇಡು ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ ಯಲು (ಎಇ. XVI, ೨೨೬-೫೯; 1414). [ಎದಿರ್ + ಏಡ್ಸು. P ತಮಿ. ಏಡು = ತಾಳೆಗರಿ]

ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು, ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅ ಥ ವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: (೬). **ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು**: (೬). **ಎದುರುಗೊಳ್ಳು**: ಶಹಜಮಾನನು . . . ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಎದುರುಗೊಳ್ಳಬಂದನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೭). **ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು**: ಗಂಗರಾಜ ನಾಗಯ್ಯನವರು ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಎದುರ್ಗೊಂಡು ಕರೆದುತಂದರು (ಸವತಿ. ೨೨). 'ಇದಿರ್ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಂ ಬಳಿ ಕೊಣ್ಬು ಕಟ್ಟಿ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮನಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಬ[ಸ]ನೆದಿರ್ಚ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೯ ; 893); × [ಯ್ಯಗ]ರಾಳೆ ಅಚಮಗಳಿ[ಜ]ಯಜದ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿರ್ಚ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೮-೨ ; ?). 'ಇದಿರ್ಚು' ಪರಾ.
[ಎದಿರ್ + -ಚು]

ಎದು (ಸ). ಯಾವುದು: ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಒಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡೆವದನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು ಎದಕು (ನಾದಲೀ. ೫೯-೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏದು; ಕೊಡ. ಏದೀ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ಏದಿ; ಕೋಲಾ. ಎದ್]

ಎದುರ್ 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರಕ್ಕಿ (ನಾ). (ನಂಟರನ್ನು) ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ ತಳಿಯುವ ಅಕ್ಷತೆ: ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆಮಾಡಿಬಂದ ವರನಿಗೆ ಎದುರಕ್ಕಿ ಚೆಲ್ಲುವರು (ರೂಢಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಎದುರಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಹೊಣೆ; ಸಾಲದ ಒತ್ತೆ; ಈಡು. ೨. ಪ್ರತಿಕರಾರು; ಗುತ್ತಿಗೆ. [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಡೆ?]

ಎದುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸಿ ನುಡಿ: ಮೋತೀಬಾಯಿಯ ಮನವು ಎದುರಾಡಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೦); ಮಮ್ಮೂಂಜಿಯು ಮ್ಯೊದಿಸಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಎದುರಾಡದಾದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಆಡು$_1$]

ಎದುರಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗಿಡು; ಮುಂದಿಡು: ಆ ನುಡಿಗಳಾಲಿಸುತ ಆ ಸಂಧಾನರನು ಸನ್ಮಾನದಲಿಯೆದುರಾನಿಸಿ ಪೀಠಾಗ್ರದಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೧-೨೫). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಆನ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎದುರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ತಾನು ಯಹೂದ್ಯರ ಆರಸನೆಂದು ಈತನು ಕೈಸರನನ್ನು ಎದುರಾಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ದೂರಿತ್ತರು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೬-೧೩). [< ಎದುರಿಸು]

ಎದುರಾಳಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವನು; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು (ಯೋಧರು. ೬); ಕೋಗಿಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗಳಪುವ ಗಿಳಿಯೊಂದು ನವಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವದು (ಗಾಳಿಗು. ೬೬); ಪ್ರಚಂಡ ಬಹುಮತದಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೇರಿದ್ದಾರೆ (ದೇಶಧು. ೨೧).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + -ಆಳಿ$_3$]

ಎದುರಿ (ನಾ). ೧. "ವೈರಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ಅವನು ನಮಗೆ ಎದುರಿ (ರೂಢಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + -ಇ$_3$]

ಎದುರಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು (ದಕ. ೬).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಕ್ಕು]

ಎದುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು. ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಕೊಟ್ಟಕಾರಣ ಮಂತ್ರಿಪದಕನುಬಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ರಾಯನಿಗೆ ಎದುರಿಟ್ಟಪರೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೩-೫೬).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಡು$_1$]

ಎದುರಿಸು 'ಎದಿರಿಸು' ನೋ.

ಎದುರು 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರುಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: (ಎಸವ್ಯೆ. XV, ೪೧).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕುತ್ತಿಗೆ]

ಎದುರುಗಡೆ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖ; ಎದಿರು: ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಮುಖ ಕಂಡ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎದುರುಗಡೆ ಗುಡುಗಿನ ಸದ್ದನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಘರಾಜನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಡೆ$_3$]

ಎದುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ: ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹಸುಬೆ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡಿದ್ದಾಕೆ ಎದುರುಗಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೩೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಎದುರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವುದು. ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಿಕೆ: ಎಂತಾದಡವನರಿಯದಂತವನ ಬಳಿಸಂದು ಪೋಪೆನವರೆದುರುಗಾಣಿಕೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಂಬೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೧-೧೪).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಎದುರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆಮಾಡು (ದಕ. ೬).
[ಎದುರುಗೊಳ್ಳು (< ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು) + -ಇಸು$_3$]

ಎದುರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರುಚೀಟು 'ಎದುರ್ಚೀಟು' ನೋ.

ಎದುರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರುಮಾತು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ತಂದೆಯವರು ಪುನಃ ಮಾತೆತ್ತಿದರು. ಎದುರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಎದುರುದಾವೆ (ನಾ). (ದಾವೆಗೆ) ಪ್ರತಿಯಾದ ದಾವೆ, —ವ್ಯಾಜ್ಯ: (ದಕ. ೬). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದಾವೆ$_2$]

ಎದುರುನುಡಿ 'ಎದುರ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎದುರುನೋಡು 'ಎದುರ್ನೋಡು' ನೋ.

ಎದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿಗೆದುರುಬದುರಾಗಿ . . . ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೩); ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಎದುರುಬದುರಾಗಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಸರಕ್ಕನೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಪುನರು. ೩೫೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬದುರು$_0$]

ಎದುರುಬರು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಬರು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಬರು: ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೬).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಎದುರುಬೀಳು 'ಎದುರ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಎದುರುಮರಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮರಿ.
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಎದುರುಮಾತು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು: ನೀನು ನನಗೆ ಎದುರುಮಾತಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮಾತು$_1$]

ಎದುರುಲಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಮಾರ್ದನಿ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ: (ಶಬ್ದ ತರಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಫಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ) ಮರುದನಿ, ಮಾರ್ದನಿ, ಎದುರುಲಿ (Echo. ಇಂಕನಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉಲಿ$_2$]

ಎದುರುವಳಿ 'ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎದುರುವಾದಿ (ನಾ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ವಾದಿಸುವವನು; ಪ್ರತಿವಾದಿ (ದಕ. ೬). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಎದುರುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). = ಎದುರುದಾವೆ (ದಕ. ೬).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಎದುರುಹೆಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆಯಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು.
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಎದುರುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಗುಣವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ನೀನು ಎದುರುಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದೇನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೨೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಎದುರೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಮೇಲೆಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಎರಗು: ನಾನಾ ತಂತ್ರವನುಯ[ಯ್ತೆ]ದುರೆರಗಲಿಲ್ಲವನಿಪಗೆ ಹುದುಗನ ತರಿವೆನೆಂದಾ ಬಸವ ತೂರಿದ ಸೆಳದು ಖಡ್ಗವನು (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೪–೬೨).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಎರಗು (< ಎಱಗು$_1$)]

ಎದುರೇಟು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಕೊಡುವ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ನಾನೂ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರೇಟು ಕೊಟ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೬೭). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏಟು$_1$]

ಎದುರೇರು (ಕ್ರಿ). = ಎದುರೆರಗು: ಆರು ಮಲತಿಹರಾರು ಸೆಣಸುವರು ಯೆದುರೇರುವರು (ಜರಾಮಾ. ೨೨–೪೩).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರ್ಚಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಹಠಹಿಡಿ; ಅಡ್ಡಿಬರು (ಕ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಚಂಡಿಸು]

ಎದುರ್ಚೀಟು, ಎದುರುಚೀಟು (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮಾರಿದವನು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯ ಒಳಗಾಗಿ ತಾನು ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಕೊಡುವುದಾದರೆ ಆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಕೊಂಡವನು ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ (ಕ). ೨. ಕಳೆದುಹೋದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಪ್ರತಿಪತ್ರ (ಕ).
ಎದುರುಚೀಟು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಚೀಟು$_2$]

ಎದುರ್ದನಿ (ನಾ). = ಎದುರುಲಿ (ದಕ. ಕ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದನಿ$_2$]

ಎದುರ್ನುಡಿ, ಎದುರುನುಡಿ (ನಾ). ೧. = ಎದುರ್ಚೀಟು. ೧. ೨. ಗೇಣಿಯ ಅಥವಾ ಭೋಗ್ಯದ ಕೊಡುಪ್ರತಿ. ಎದುರುನುಡಿ: ೨. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೫೦). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನುಡಿ$_2$]

ಎದುರ್ನೋಡು, ಎದುರುನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಕ).
ಎದುರುನೋಡು: ನಡೆದು ಬರಲಿ ಮರವ ನೆಮ್ಮಿ ಬನದ ನಡುವೆ ನಿಂದಳು ಕಚನ ಬರವನೆದುರುನೋಡಿ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರ ನೆಟ್ಟಳು (ಕವಿಸೋ. ೨೩). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನೋಡು]

ಎದುರ್ಬೀಳು, ಎದುರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು (ಕ).
ಎದುರುಬೀಳು: ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ಎದುರುಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಕಾವ್ಯಸ. ೨); ಕ್ವೇಯಿಸ್ ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಮಾತ್ರ ಎದುರುಬಿದ್ದು (ಪೈಮಹ. ೯೪). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ, ಎದುರುವಳಿ (ನಾ). = ಎದುರ್ಚೀಟು ೨. ಎದುರುವಳಿ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಳ್ಳಿ. ℙ ಮರಾ. ವಳೀ = ಸಾಲು]

ಎದುವರೆಗೆ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಸಂದೇಹ ಭಯಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩–೬).
[ಎದು + –ವರೆಗೆ]

ಎದುವು 'ಎದವು' ನೋ.

ಎದೆ 'ಎರ್ದೆ' ನೋ.

ಎದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕಟ್ಟು, —ಪಟ್ಟೆ: ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವವರು ಎದೆಗೂ ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಆಧಾರವನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ಎದೆಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಉದರಕಟ್ಟು (supports) ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎದೆಕೆರಗು 'ಎರ್ದೆಗೆರಗು' ನೋ.

ಎದೆಕಾಪು 'ಎದೆಗಾಪು' ನೋ.

ಎದೆಕೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಅಹಂಕಾರ (ಕ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಚ್ಚು$_2$]

ಎದೆಕೊಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ: ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಈ ಹುಸಿನಗೆಯನ್ನು ಅವಳಿಂದ ಕೋರುವುದೂ ಅವನಿಗೆ ಎದೆಗಟುಕತನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಟುಕ$_1$ + –ತನ]

ಎದೆಗಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯಗಾರಿಕೆ: ಸೋಮು ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಎದೆಗಟ್ಟಿತನದಿಂದ ಸುಡುಗಾಡಿನ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಲ್ಯಾಟು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ (ದೇವಹಂ. ೫೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗಟ್ಟಿ + –ತನ]

ಎದೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಮಭೇದಕ.
ಎದೆಗತ್ತರಿಯರ್ = (ಆಲಂ) ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವರು: ಬಿತ್ತರಿಯರೆದೆಗತ್ತರಿಯರಾಪೊತ್ತು ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯರು ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಕಾತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕತ್ತರಿ]

ಎದೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳುವ ಕತ್ತಿ: ಗಾವಳಿಯನು ಬಂದು ಪೊಗುವ ರಾವುತರೆದೆಗತ್ತಿ ಬಂದನೊಯ್ಯನೆ ಸಾಯಿದೇವರಾವುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೩). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕತ್ತಿ$_1$]

ಎದೆಗದ 'ಎರ್ದೆಗದ' ನೋ.

ಎದೆಗದಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕದಡಿಹೋಗು; ಮನಸ್ಸು ಕಲಕಿಹೋಗು: ಎದೆಗದಡದಜಗಳನು ಮುನ್ನವೆ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಲಿ ನೀವೊದಗಿದಡೆ ನೀನೆಂದ ಕಾರ್ಯವದಹುದು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೬೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕದಡು$_1$]

ಎದೆಗದಡು$_2$ (ನಾ). ಎದೆ ಕದಡುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲಕುವಿಕೆ: ಗಂಡನಾವುದ ನಮ್ಮ ಕೇಳಿರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಮೊಜೆ ಬಿಟ್ಟುದೇ ಹಗೆ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಯಿದು ಗುಣವಲಾಯೆಂದೆದೆಗದಡು ಹರದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೫೪). [< ಎದೆಗದಡು$_1$]

ಎದೆಗರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅನುಕಂಪವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸನ್ನೆನೋಟಗಳ ತಿರುಹುಮುರುಹಿನಿಂದ ವಿಟನೆದೆಗರಗಿಪ ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ರಾಜಿಪಳು (ಕಂಸವಿ. ೨–೯೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕರಗು + –ಇಸು$_3$]

ಎದೆಗಲಿಗ (ನಾ). = ಎದೆಗಾಱ: ಎದೆಗಲಿಗನಾ ಚಾರುದತ್ತನು ಬೆದಜಾಕುಱಿಯೆರಡ ಹಿಂದಣ ಪದಗಳನುದಿರಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೭೯).
[ಎದೆಗಲಿ$_6$ + –ಗ$_3$]

ಎದೆಗವಚ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕವಚ; ಎದೆಗಾಪು; (ಗುತ್ತನಾಗಿರುವ) ಎದೆಗವಚ (Corslet- ಇಂಕನ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕವಚ]

ಎದೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮನಗಾಣು: ನಾನಿಲ್ಲ ತಾನುಂಟು ಎಂದೆದೆಗಂಡರೆ ಮೂರು ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದು ಮುಕ್ತಿಬಲ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೯–೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎದೆಗಾತಿ 'ಎದೆಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಎದೆಗಾಪು, ಎದೆಕಾಪು (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ. **ಎದೆಕಾಪು**: ಉರಸ್ತ್ರಾಣ ; ಎದೆಕಾಪು (Breast Plate. ಇಂಕಸಿ)
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಪು$_1$]

ಎದೆಗಾರ 'ಎದೆಗಾಱ' ನೋ.

ಎದೆಗಾರತನ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಎದೆಗಾರತನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ಮದ್ಯಸು. ೧೩೪) ; ಎದೆಗಾರತನವು ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ (ವೌಲತ್ ೩೪).
[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಱ) + -ತನ]

ಎದೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗಾರತನ: ಗಂಡನ ವಿರುದ್ಧ ಮಗಳ ಪರ ವಾದಿಸುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೩) ; ಸಾವಿರಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ನನಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೭).
[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಎದೆಗಾರ್ತಿ, ಎದೆಗಾತಿ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿನಿ; ದಿಟ್ಟೆ: ಗೌರಿ, 'ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುದೇ ಹಾಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತೆಪ್ಪಗಾಗುವಷ್ಟು ಎದೆಗಾರ್ತಿಯಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು. ೨೩). **ಎದೆಗಾತಿ**: "ದಿಟ್ಟೆ ಹೆಂಗುಸು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೮). [ಎದೆಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎದೆಗಾಱ, ಎದೆಗಾರ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ: ಇದು ಚೀರಮಾಂಕ ಭೂವರನ ಚಾರಿತ್ರ ಮೇಲೆದೆಗಾಱ ಮನದಾಟದ ಸೂತ್ರ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೨೨). **ಎದೆಗಾರ**: ಎದೆಗಾರನಹುದು ಕೊಳ್ಳೆಸುತ ಪಟಗಳಿಂದ ಸದೆದರು ಸಮರ ಸಾಹಸದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೮-೬೬) ; ಹಲವು ಎದೆಗಾರರು . . . ಒಳಗೆಹೋಗಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೮) ; ಎದೆಗಾರನಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಡೆ (ಅಂತರಾ. ೨೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + -ಗಾಱ (< - ಕಾಱ)]

ಎದೆಗಿಚ್ಚು 'ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಹೃದಯ ; ಗುಂಡಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮಾರಾಜರನ್ನು ಬಯ್ಯುವನ ಎದೆಗುಂಡಿ ಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲವಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೪-೧೮) ; ಸೇತುವೆಯಿಂದ ಮನೆಯ ಚಾವಡೀತನಕ ಓಡಿಬಂದಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ . . . ಎದೆಗುಂಡಿಯ ಬಡಿತ ಜೋರಾಗಿತ್ತು (ದೇವಹಂ. ೨೩೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿ$_1$]

ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ 'ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ, ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಎದೆಗುಂಡಿ: ತನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಧಿಗಿಲುಧಿಗಿಲೆನ್ನದೊರ್ಬನೆ ಸುತನಲಾ ತನಗೆನ್ನದಹಿಯೆಲ್ಲಿದ್ದು ಬಂದಿತೊ ಎನ್ನದಾತ್ಮನೊಳು (ಬಸವು. ೪೮-೧೦) ; ಅವನೆದೆಗುಂಡಿಗೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು (ಸುಗುಗಂ. ೯೭-೧೭) ; ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಇಡಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯಂತೆ, ಇದಿಷ್ಟು ಜೀವವಿದೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೯೪) ; ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯೇ ಹೊಡಕೊಂಡಿತು (ಮಣಿಸ. ೮೯). ೨. ಧೈರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಎಷ್ಟಿದೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ). **ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ**: ೧. ಒಲ್ಲೆನಿಸಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಕೆಯ ಝುಲ್ಲೆನಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಎಚ್ಚರಿಯ ಮೆಚ್ಚನು ಹೊಚ್ಚಿ (ಸಪೀಗೀ. ೫೬-೧೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿಗೆ$_1$]

ಎದೆಗುಂತ 'ಎದೆಗೊಂತ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂದು 'ಎರ್ದೆಗುಂದು' ನೋ.

ಎದೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). (ಉಕ) (ಭಯದಿಂದ) ಎದೆಹಾರುವಿಕೆ; ವೇಗವಾದ ಹೃದಯದ ತುಡಿತ: ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥ ಗುರು ಏನೆಂದಾನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಏನು ನಿದ್ದೆ ಉಳಿದೀತು ? (ಗಾಳಿಪ. ೧೬೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಕ್ಕು$_3$]

ಎದೆಗುಟುಕು (ನಾ). ಮೊಲೆಹಾಲಿನ ಗುಟುಕು: ಕೊಡು ತಾಯೇ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಒಮ್ಮೆ ಎದೆಗುಟುಕು (ಹೃದಸ. ೨-೧೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಟುಕು (< ಕುಟುಕು$_2$)]

ಎದೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: ಹೆಟ್ಟಿ ಎಳೆಕೊಂಡೊಯಿದು ಲಿಂಗವ ಕಟ್ಟಿಸೆರಗಿಪ ನೋಡು ಜನರೆದೆಗುಟ್ಟುತಿಹ ಗುಂಡುಗಳನವನೀನಾಥನೆನೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ (ಬಜ್ಜತು. ೬೭-೧೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಎದೆಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಥೆಪಡು; ಸಂತಾಪಪಡು: ಜನವತಿಶಯಂಬಟ್ಟು ಪೊಗಳಲು ಮನಸಿಜಾಂತಕ ಭಕ್ತತತಿಯಂ ನೆನೆದು ಮಂಚಣಪಂಡಿತರು ಪರವಾದಿ ಎದೆಗುದಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೩-೬೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿ$_1$]

ಎದೆಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ: ಸ್ವಲ್ಪ ಜಡ್ಡಾದೊಡನೆಯೇ ಸಾಯುವೆನೋ ಬದುಕುವೆನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ನನಗೆ (ಅಂತರಾ. ೨೬) ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎದೆಗುದಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು (ಚಂದುಟ. ೪೪) ; ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಎದೆಗುದಿ (ಕಮನಿ. ೬೩). ೨. "ಉಭಯಸಂಕಟ; ಪೇಚಾಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). ೩. ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: ಎದೆಗುದಿ ಮೊದಲೇಟಿಗೇ ಹಾರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೧) ; ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಕನಸಿ. ೨೪). ೪. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ; ಕಾತರತೆ: ಮಧುಸೂದನನಾಮಕನೆ ವಿಜಯವಿಠಲ ಎನ್ನ ಎದೆಗುದೆ[ದಿ]ಬಿಡಿಸೊ ನೆನಸಿದೆ ನೆನಪಾದಾಗ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೫೭-೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿ$_2$]

ಎದೆಗುದಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಸಂತಾಪಪಡು; ದುಃಖಿಸು. ೨. ಅವಸರಮಾಡು; ಗಡಿಬಿಡಿಮಾಡು: ಎದೆಗುದಿಪಟ್ಟು ಕುದಿಯುವ ಅವರೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).
[ಎದೆಗುದಿ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಎದೆಗುದಿಹ (ನಾ). ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ: ಮದನಂಗೆ ಚಿಂತೆ ಮಾಯೆಗೆ ದುಗುಡವಂತಕಂಗೆದೆಗುದಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆದಲ್ಲಣಾ] ವಾಶಾದಿ ವಿಷಯ ಷಡುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆದಱು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿಹ]

ಎದೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ರವಿಕೆ: ಗುಂಜಾಭರಣವೆಸೆಯೆ ರಂಜಿಸಲು ತೊಟ್ಟ ಎದೆಗುಪ್ಪಸಂ ತಾಂ ಮೆಱೆಯೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೨೭-೧೦). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಎದೆಗುಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ (ಉಕ. ೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಮ್ಮು$_1$]

ಎದೆಗುರುಡ (ನಾ). ಹೃದಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಅರಸಿಕ: ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಕಾವ್ಯಾವಸರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುರುಡರಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆನ್ನುವುದೆ ? (ನಾಪೋಜ. ೧೯೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುರುಡ]

ಎದೆಗೂಡು (ನಾ). ಎದೆಯಗೂಡು ; ಎದೆಯ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಹೊಟ್ಟೆ ಎದೆಗೂಡನ್ನು ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗೂಡು]

ಎದೆಗೆಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಆಪ್ತಗೆಳೆಯ: ಯಾರಣ್ಣ ನೀ ಬಿಡುಗಣ್ಣನೇ ಎದೆಗೆಳೆಯ ಕುಳಿತಿಹೆ ತಣ್ಣನೇ (ಅರಳು. ೧೯೬-೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಳೆಯ]

ಎದೆಗೇಡಿ 'ಎರ್ದೆಗೇಡಿ' ನೋ.

ಎದೆಗೇಡು 'ಎರ್ದೆಗೇಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಂತ, ಎದೆಗುಂತ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕೊಂತದಂತೆ ಇರುವುದು; ಎದೆಗೆ ಶೂಲದಂತಿರುವುದು : ಶೈವಂಗೆದೆಗೊಂತ ವೈಷ್ಣವ ಜೀಮೂತ ಝುಂಝುಮಾರುತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೮೧–೧೮). **ಎದೆಗುಂತ** : ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿಪ ಪಂತದ ದೊರೆಯಿವನಾರೊ ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ರಿಪು ಭೂಮಿಶ್ವರರೆದೆಗುಂತ ಕಂಠೀರವರಾಜ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೩೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೊಂತ]

ಎದೆಗೊಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕತನ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯ್ಕ, ಎದೆಗೊಯಿಕ (ನಾ). ವಂಚಕ; ದ್ರೋಹಿ. 'ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ' ಪರಾ. **ಎದೆಗೊಯಿಕ**: "ಒಬ್ಬರನ್ನು ಅಂಜಿಸುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೊಯ್ಕ]

ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ, ಎದೆಗೊಯಿಕತನ (ನಾ). ದ್ರೋಹ; ವಂಚನೆ: ತಮ್ಮಯ ಎದೆಗೊಯ್ಕತನದಿಂದ ಮತ್ತಿನ ಮರೆವಾಳ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ವಿಷವನ್ನು ಸವಿದೋರುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೫–೧೮). **ಎದೆಗೊಯಿಕತನ**: (ಃ). [ಎದೆಗೊಯ್ಕ + -ತನ]

ಎದೆಗೊಳ್ 'ಎರ್ದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎದೆಗೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಡೋಱು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಡೊಗರು: ಕೆಲರೆದೆಡೋಱುಗಳ ಪೂರಾಯಗಾಯದಲುಸುರ ತೆಗೆಬಗೆಯ ಕಾಱುದರು ರಕ್ತವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೪೬). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಡೋಱು]

ಎದೆತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು; ಧೈರ್ಯವಾಗಿರು.
ಎದೆತಟ್ಟಿಹೇಳು = ಪೌರುಷದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳು; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳು: ಅವನು ಎದೆತಟ್ಟಿಹೇಳಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತಟ್ಟು₁]

ಎದೆತುಂಬು 'ಎದೆದುಂಬು' ನೋ.

ಎದೆತೆರೆ 'ಎರ್ದೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಎದೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಚೂಚುಕ: ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಹಾಲು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎದೆತೊಟ್ಟುಗಳು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ . . . ಹೊರಕ್ಕೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಎಳೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೧೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತೊಟ್ಟು]

ಎದೆದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟಿ: ಇರಿದುರುತರದಿ ಸೇನೆಯಂ ಸೋನೆಯಂ ಹೊರಳಿಸುತ ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಕುಲಿಕುಲಿ ರವದಿ ತರುಣಿಯರ್ಕಾದಿದರ್ಕಟ್ಟಿದೆದೆ[ದ]ಟ್ಟಿ ಬಿಗಿದಿಟ್ಟ ನಿರಿ ಕಾಸಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೩–೪೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ದಟ್ಟಿ]

ಎದೆದಲ್ಲಣ 'ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಲ್ಲಳ 'ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಾಕಿಸು, —ಮುಟ್ಟಿಸು: ಬೇಗದೊಳೆಯ್ತಂದೆನವಧರಿಸೆಂದೆದೆದಾಗಿಸಿ ನಿಂದನಾ ಸಖಿನು (ಭರಚ. ೬೭–೪೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತಾಗಿಸು]

ಎದೆದುಂಬು, ಎದೆತುಂಬು (ಕ್ರಿ). (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಹೃದಯ ತುಂಬು, —ಉಬ್ಬು: ನನೆಗಣೆಯು ಬೇಕಾದರೀ ಬೀವನು ಕೆಡಿಸದಿರು ನಮ್ಮ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಚೆಲುವನೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿನಗೆದೆದುಂಬಿ ಬಹವೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೩೨). **ಎದೆತುಂಬು**: ಅವ ತುಂಬಿಹುದಿಲ್ಲಿ ಎರೆವವರಿಗೆರೆವಷ್ಟನೀವ ಮನತುಂಬುವಷ್ಟರವ ಎದೆತುಂಬುವಷ್ಟೊಲವ ಪಡೆಯೆ ಜೀವ? (ಮಲೆದೇ. ೩೧–೧೦).

ಎದೆತುಂಬಿಬರು = (ಸಂತೋಷ) ಮನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕು: ಅಮರನಾಥನಂಥವನಿಗೂ ಎದೆತುಂಬಿಬಂದು ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಬಂಕಿಮು. ೧೦೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತುಂಬು₁]

ಎದೆದುಡುಕು (ನಾ). "ಹೆದರಿಕೆ, ಹೃದಯಕಂಪನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ತುಡುಕು₁]

ಎದೆದೆರೆ 'ಎರ್ದೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಎದೆನೀವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ: ನಾನು ಎದೆನೀವಿಕೊಂಡೇ ಈತನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು (ಚೆನ್ನಜೀ. ೧೧೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ನೀವು]

ಎದೆನುಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಾತು: ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಕಿಣಿಕಿಣಿಯೆನೆ ಅಡಿಗೆ ಇರುಳೆ ಝಣರೆನೆ ಎದೆನುಡಿತಕೆ ಚುಕ್ಕಿ ಮಿಡಿಯೆ ಕೊಳಲನೂದಿ ಕುಣಿವನೆ (ಗೋಕುನಿ. ೨೯–೧೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ನುಡಿತ]

ಎದೆನೋವು 'ಎರ್ದೆನೋವು' ನೋ.

ಎದೆಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಎದೆಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಒಂದೊಂದು ಆನೆ (ಕೃವಾಲು. ೨೪೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪಟ್ಟಿ₂]

ಎದೆಪದಕ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಪದಕ (ಃ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪದಕ]

ಎದೆಬಡಿತ (ನಾ). ಹೃದಯದ ತುಡಿತ: ಸುಬ್ಬನ ಮಾತಿನಿಂದ ಎದೆಬಡಿತ ಕಡಮೆಯಾದದ್ದು ಗಿರಿಜಳಿಗೆ (ದೇವಹಂ. ೧೨೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಬಡಿತ]

ಎದೆಬಾವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಬಾವು; ಸ್ತನರೋಗ: ಬಂದ ಎದೆಬಾವ್ನಂದದಲಿ ಇಳಿತಂದು ಜೋಲುವ ಕರಡಿಗೆಯ ಜನಸಂಧಿಯೊಳಗೆಲ್ಲೂರ ಕೊಬ್ಬಿಹನವನ ಲೋಚನಕೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೪–೨೧); ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಏಳುಬಾರಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಗುಂಜಾಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು . . . ಎದೆಬಾವು . . . ಮಾಣುವುವು (ವಿಸ್ವೈವಿ. ೫೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಬಾವು]

ಎದೆಭಾವ (ನಾ). ೧. ಧೈರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ (ಃ). ೨. ಮೊಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ನಪುಂಸಕಂ . . . ಮೈನರೆಯದೆ ಎದೆಭಾವವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸಿಗೂ ಗಡ್ಡಮಿಸೆಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಗಂಡಸಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಭಾವ₂]

ಎದೆಮಟ್ಟ (ನಾ). ಎದೆಮುಳುಗುವಷ್ಟು ಆಳ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಎದೆಮಟ್ಟ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ + ಮಟ್ಟ₃]

ಎದೆಮಿಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಲ್ಲ ಬೆಲೆಗಳನಳಿದು ಸರ್ವಸಮವಾಯದೊಳು ಪ್ರಸ್ಫುರಿಸುತಿರುವಿರವಿನೆದೆಮಿಡಿತದಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೫೨–೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮಿಡಿತ]

ಎದೆಮುಗುಳು (ನಾ). ಎದೆಯೊಳಗಿರುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಂಗ: ಇದರ (ತ್ವಚೆಯ) ಕೆಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿನ ಮೇಲೆ ಆಮಾಶಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೦೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಗುಳು (< ಮುಗುಳ್₁)]

ಎದೆಮುಚ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ಕರಿಯ ಮೇಕೆ ಚಕ್ಕಳದ ಜುಬ್ಬ – ಎದೆಮುಚ್ಚು (Breast Plate) ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ . . . ಒಂದು ಭಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿಪ್ಪಾನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಚ್ಚು₂]

ಎದೆಮುಳುವು (ನಾ). ೧. ದುಃಖದ ಮೂಲ; ಸಂತಾಪದ ಕಾರಣ: ಹಗಲಿರುಳು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಲ್ಲೆ ನಿಂತಂಥ ಸಂತಾನ ಒಂದಿದೆ ಎದೆಮುಳುವು (ಸಖೀಗೀ. ೩೦–೭೧೨). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಳುವು (< ಮುಳುಹು)]

ಎದೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟುವರೆ ಪರರಸ್ತಿಯನು ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂದ್ಯೆ ಹಾರುವನನೆದೆಮೆಟ್ಟನಾತನ ಮಾತಿನಲಿ ಕಟಕಟ ವಿಭೇದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೩೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಎಡೆಮೆಟ್ಟು ಎಂದಿರಬಹುದೆ?
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಎದೆಮೊಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಕಿ ಕೂಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: ಗಾಡಿಗೆ ಎದೆಮೊಳೆಯೇ ಎದೆಯಿದ್ದಂತೆ (ರೂಢಿ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮೊಳ್ಳೆ]

ಎದೆಯಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೊರ್ಕ್ಕಗಾಮುಣ್ಣರುಂ ಎದೆಯುಗಾಮುಣ್ಣರುಂ (ಇಳ. XIX, ೧೪೪–೯; 696).
[ಎದೆ ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಎದೆಯಗ್ಗಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಅಗ್ನಿ, —ಸಂತಾಪ: ಓ ವಂದ್ಯರಿರ ತವಿಸಿಮೆನ್ನೆದೆಯುಗ್ಗಿಯಂ ಬರಿಸಿ ಸುಗ್ಗಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯–೩೬೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಎದೆಯಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊ, —ತಬ್ಬಿಕೊ: ಎದೆಯಪ್ಪೆ ನೆಲದ ತಂಪಂ ಧರೆ ಧರಿಸೆ ತನುಭಾರಮಂ ಲಘಿಮೆಯೊಳು ಚಿತ್ರವಾಡೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧–೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಪ್ಪು$_1$]

ಎದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಹೆದರು; "ಅಂಜು" (ಜಾನಕೋ. ೨೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಆರು$_4$ (< ಆಱು$_1$)]

ಎದೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಿವಿ, —ಚುಚ್ಚು: ಯಾರೊ ಎದೆ ಯಿರಿಯುವಂತೆ ಅಳುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಬಂತು (ಪುನರು. ೧೮೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಇರಿ$_3$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಎದೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು: ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಎದೆ ಯಿಳಿದುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೦೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ$_1$)]

ಎದೆಯುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎದೆತುಂಬು; ಮನಸ್ಸು ತುಂಬು: ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿತ್ತು; ಎದೆಯುಕ್ಕಿ ಸೂಸುವ ಆ ಕಲುಷವನ್ನು ಕವಿ ತಡೆಯ ಲಾರದಾದನು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$)]

ಎದೆಯುದ್ದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎತ್ತರ: "ಅಟ್ಟಾಲ – ಎದೆಯುದ್ದ ಗೋಡೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉದ್ದ]

ಎದೆಯುಬ್ಬು 'ಎರ್ದೆಯುಬ್ಬು' ನೋ.

ಎದೆಯುರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಉರಿ, —ಸಂತಾಪ: ಎದೆಯುರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉರಿ$_2$]

ಎದೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು. ೨. ಧೈರ್ಯ ಕೆಡು: ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟರೆದೆಯೊಡೆಯೆ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೩–೧೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಡೆ$_1$]

ಎದೆಯೊಲವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಲವು, —ಪ್ರೀತಿ: ನಿನ್ನದು ಕನ್ನಡ ದೆದೆಯೊಲವೆಂಬರು (ಹೊಂಗಳು. ೧೧–೧೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಲವು]

ಎದೆರವ (ನಾ). = ಎದೆಬಡಿತ: "ಮುದಮೆಸಲು ಚರ್ಚಿಪ್ರೀಹಿಡಿಯೆನೆ ಲಜ್ಜೆಯಕ್ಕೆದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹ್ರೀತ್ರಪೆ ವ್ರೀಡೆಯೆನೆ ಲಜ್ಜೆಯದು] ರವಂ ತ್ರಾಡವುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೭). ℙ ಅದು ರವ ಎಂಬ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎದೆರವ ಎಂದು ಕಿಟ್ಟೆಲ್ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ರವ$_1$]

ಎದೆವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ವಸ್ತ್ರ (?): ಬಿಗಿದು ಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದೆವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ ತಾಡಿಯ ಬಿಗಿದು (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೩–೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ವತ್ತಿಗೆ]

ಎದೆವಯ್ಯ (ನಾ). ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮ; ಎದೆಯಾಣ್ಮ: ಹಿರಿದಾಗಲಿ ಎನ್ನ ಮನ ಕಿರಿದಾಗಲಿ ನನ್ನತನ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ ಹರಸಲೆನ್ನ ಕಿರಿಯನೆಂದು ಅನುದಿನ ಎಂದು ಎದೆವಯ್ಯನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಡುಬ್ಬೆ. ೬೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎದೆವಲಗೆ (ನಾ). (ಹಡಗಿನ) ದೊಡ್ಡ ಹಲಗೆ: ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗೆಡದೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು ಸಂಗಡವೆರಡುಯೆದೆ ವಲಗೆಯೇಱಿದರರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೪೬).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪಲಗೆ]

ಎದೆವೊಡಕ (ನಾ). ೧. (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ) ಎದೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವವನು; ಧೈರ್ಯಗೆಡಿಸುವವನು (೩). ೨. ಎದೆ ಒಡೆದು ಹೋದವನು; ಹೇಡಿ; "ಅಂಜುಬುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಡಕ]

ಎದೆಶೂಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೇನೆ; ನೋವು (೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಶೂಲೆ]

ಎದೆಸೆಟಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ಸೊಕ್ಕುಮಾಡು: "... ನಿನಗೆ ಹೇಗಯ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿದುವು ಈ ಕಾರ್ಡು ಗಳು?" ವಾಮನರಾಯರು ಎದೆಸೆಟಸಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿದರು ದರ್ಪದಿಂದ (ಮರಳಿ. ೧೧೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೆಟಸು]

ಎದೆಸೆಳವು (ನಾ). ಎದೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (Anjina. ೩೦೬೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೆಳವು]

ಎದೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮನಸೋಲು: ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿಪ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದೆಸೋತಾ ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರತ. ೪೩–೧೦೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೋಲು$_1$ (< ಸೋಲ್)]

ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಕವಚ: ರಾಕ್ಷಸ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ... ತರತರದ ಗೈರಿಕಗಳು, ಕರ್ಣಕುಂಡಲ, ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ, ಎದೆಹಾರ ... ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಚ್ಚಿಗೆ$_1$ (< ಹಚ್ಚು$_1$)]

ಎದೆಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ವೇಗವಾಗಿ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಜು; ಹೆದರು: ನಂದ ದುಲಾಲರ ಎದೆ ಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕುಂಹಿಂ. ೫೫); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರನ ಎದೆ ಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕೊತಕಾ. ೬೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾರು$_3$ (< ಪಾಱು$_1$)]

ಎದೆಹಾಲು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ಹಾಲು; ಸ್ತನ್ಯ: ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಒಂದು ಮಗು ಹುಟ್ಟಿ ಸತ್ತುಹೋಗಿತ್ತು. ಎದೆಹಾಲು ಇಂಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಎದೆಹಾಜು (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: ಕುಸುಮಾಜಿಯೆಲ್ಲರ ಸದನದ ಬಾಹ್ಯಕೆ ನೂಂಕಿ ಎದೆಹಾಜು ತನಗಿಲ್ಲದೆಡೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳುಬ್ಬಿದ ಹರುಷ ದೊಳಾತ್ಮಪತಿಗೆ (ಭರತ. ೧೦–೨೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾಜು$_3$ (< ಪಾಜು$_2$)]

ಎದೆಹಾಱುತನ (ನಾ). ಎದೆಹಾರಿಕೆ, —ಬಡಿತ: ಕುರಿಯಾಗೆ ಕೊರಲಂ ಕೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುತಿದೆ ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯೆಂಬುದೊಂದೆದೆಹಾಱುತನದ ಸಂಕಟವ ಮಱೆಸದು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೨-೬೬).

[ಎದೆಹಾಱು + -ತನ]

ಎದೆಹುಯ್ಲು 'ಎದೆಹೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ 'ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ' ನೋ.

ಎದೆಹೊಯ್ಲು, ಎದೆಹುಯ್ಲು (ನಾ). ಎದೆಬಡಿತ. 'ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ' ಪರಾ. ಎದೆಹುಯ್ಲು : 'ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ' ಪರಾ.

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹೊಯ್ಲು (< ಪೊಯ್ಲು)]

ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ, ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಡಿತ: ಎಣಿಕೆ ಮನದೊಳಗಿಲ್ಲದೆದೆಹೊಯ್ಲ[ಯ್ಲು]ತನದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹಯಿಲತನದಿ, ಹೊಯ್ಯತನದಿ] ನೊಳ್ಳಣಿಸಿನಡುಗೆಯ ಬೋನಮಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆದು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೪-೯). **ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ**: ಎಲವೋ ಕಱುಗಾಯಿಯೆದೆಹುಯ್ಲುತನದಿಂದಿಳೆಯಾಣ್ಮನ ವಸ್ತ್ರಗಳನು ಹುಲುಗೋವಳರು ಸಹಿತ ಮೆಟ್ಟಬಹುದೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೯೭). [ಎದೆಹೊಯ್ಲು + -ತನ]

ಎದ್ದಲಗಾಟ, ಎಬ್ಬಲಗಾಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತಾಯಿ ಕಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ನನಗೆ ಎದ್ದಲಗಾಟವಾಗಿದೆ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೩); ". . . ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ಎದ್ದಲಗಾಟ ನಡೆದಿದೆಯಲ್ಲ!" (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೭೩); **ಎಬ್ಬಲಗಾಟ**: ಶ್ರೀಪತಿಯು ರಣಹೇಡಿಯಂತಲೂ ಇನ್ನೊಂದಿಷ್ಟು ಎಬ್ಬಲಗಾಟಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನೆಂತಲೂ (ಗುರುಪ್ರ. ೨೦). [?]

ಎದ್ದಾಡು 'ಏೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಸರು 'ಏೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಳು 'ಏೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು, —ಮುಳುಗಿಸು: ಎನ್ನ ನರಕದಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ನೀನೆದ್ದುಹೋಗಾ (ಗಣಭಾ. ೧೬೬-೩); ನೆಲ್ಲುಹುಲ್ಲಿನ ಮೂಡೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಎದ್ದಿ ಇಟ್ಟರೇ ಸರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬); ಬಣಗಾರರು ಬಣ್ಣಾ ಎದ್ದಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೪); ಉಟ್ಟಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಯಮುನಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಕೂಡಲೇ ತಂದೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೯೦). [< ಅಬ್ದು]

ಎದ್ದು$_2$ 'ಏೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು 'ಏೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣು 'ಏೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಮುದ್ದ 'ಎದ್ದುಮೊದ್ದ' ನೋ.

ಎದ್ದುಮುದ್ದು (ನಾ). ಅರಸಿಕತೆ; ಮೂಢತನ. [< ಎದ್ದುಮೊದ್ದ]

ಎದ್ದುಮೊದ್ದ, ಎದ್ದುಮುದ್ದ (ನಾ). ಅರಸಿಕ; ಮೂಢ: ಈ ಎದ್ದುಮೊದ್ದನನ್ನು ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಎದ್ದುಮುದ್ದ**: (೬). [← ತೆಲು. ಎದ್ದುಮೊದ್ದು]

ಎದ್ದೊಂಡಿಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎದ್ದೊಂಡಿಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII; ೧೮೮-೫೪; 668).

[ಎದ್ದೊಂಡಿ$_0$ + ಬೋಯ]

ಎನ್$_1$, ಎನು, ಎನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಎಂದ (ಭೂತಕೃ), ಎಂಬ (ಭವಿಕೃ): ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಎನ್ - ಭಾಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಏನನೆಂಬೆನಾರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦); ದೂರಂ ಪೋಗಿಮೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೬); ಅಗ್ನಿಜೆಗೆ ಬಂದಾಪತ್ತನೇನೆಂಬೆನಾಂ ಪರಸೇವಾಸ್ಥಿತಿ ಕಷ್ಟಮೈ (ಸೋಮೇಶ ೭೪); ಮದೀಯಾಪ್ತ ಕಾಮಿನಿಯೆಂಗುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೨೭); ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಚೆನ್ನಾದುದೆನೆ ಕನ್ನಡಿಗರು (ಭರಚ. ೧-೭); ಕೈಮುಗಿದೆಂದೆ ಗುಲಾಬಿಗೆ "ನಮಸ್ ತೇ" (ಅನಿಕೇ. ೩೨-೧೭). **ಎನು**: ಆಹವ ಮಲ್ಲದೇವನಿಂ ಪೇಳಿಸುತಿರ್ಪ್ಪನೀದೊರೆತು ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೬; 1007); ಚೈತನ್ಯ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನಾನು ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿರ್ದೆನಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೩); ಎನುತ ಬಿಲುದುಡುಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೯). **ಎನ್ನು**: ಕೂಡಲಸಂಗಾ ಶರಣೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧); ಎನ್ನು ನಿನ್ನಭಿಮತವನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೪); ಆ ಹಣಕ್ಕೆ ಬಾಡಿಗೆ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧೩); ಹರಿಸೇವೆಗೆ ಜೀವನ ಮೀಸಲು ಎನ್ನಬೇಕು (ಜಗವಾ. ೫೨).

ಎಂದುಕೊಳ್ = ಹೇಳಿಕೊ; ತಿಳಿದುಕೊ: ತನುಮುಟ್ಟಿ ಮನಮುಟ್ಟದೆ ಒಂದನೊಂದ ನೆನೆನೆನೆದು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿಯರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತ್ತೆಂದುಕೊಳಬಹುದೆ ಅನರ್ಪಿತವ (ಆದವ. ೭೪). ಎಂದುದನೆನ್ = ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೇಳು; ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಹಿಸು: ಮಾಳವ ಚೋಳ ಗೌಳ . . . ಭೂಪಾಳಕರಂಜೆ ಬೆರ್ಚ್ಚೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದೊಸೆದೆಂದುದನೆಂದು ರಾಜ್ಯಸಂಲೀಳೆಯೊಳಿರ್ಪ್ಪದಾನಜಱಿಯೆನೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦-೧೪; 1120). ಎಂದುದಾಗಿ = ಆದುದರಿಂದ; ಆದ ಕಾರಣ: ಆಲಯಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಎಂದುದಾಗಿ (ಆದವ. ೪); ಎಂದುದಾಗಿ, ಆಬಾದಿಗಳ್ಗೆ (ಶಮದ. ೮೬ ವಿಚಾರಂ). ಎಂದುದು = ಹೇಳಿದುದು: ಇನ್ನುಮವರೆಮ್ಮೆಂದುದಂ ಇಂಬುಕೆಯ್ಯದೆವರ್ ಮಿಱುವರಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). ಎಂದೊಡೆ, ಎಂದಡೆ, ಎಂದರೆ = ಎಂದು ಹೇಳಲು; ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲು: ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೮); ಪತ್ತಕ್ಕರಂಗಳ ಮೊದಲಕ್ಕರಂಗಳ್ ಪ್ರಸ್ವಂಗಳ್ ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ -ಅ, ಇ (ಶಮದ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಬೊಂದರಿಯೂರು ಮನ್ನುಸ್ವಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಮಮಾವುವೆನ್ನಡೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧-೬; 913); ಆಹವಕ್ಕೆಂದಡಳುಂಬಮಪ್ಪಿತರ ಬೀರ ಪಪಾತಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲೆಂದಡೆ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೨೧; 1114); ಬಸವರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೯; 1260); ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಹಾಡಿದನೆಂದರೆ ಕಲಿಯುಗ ದ್ವಾಪರವಾಗುವುದು (ಪಾಂಚಜ. ೧೨); ಗಿಡವು ಬಲಿತು ದೊಡ್ಡದಾಯಿತೆಂದರೆ ಹೂ ಬಿಡುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೦); ಎಂಜಲು ಎತ್ತೋ ಗುಂಡಾ ಎಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಎಂದ (ಗಾದೆ). ಎಂಬ = ಎನ್ನುತ್ತೀಯೋ; ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ: ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪). ಎನ್ನ = ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ: ನಿನಗೇನೆಂದೊಡಮೆಂದುದೊಪ್ಪಿದಪುದಂತೇಕೆನ್ನ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್; ಮಲ. ಎನ್ನು; ಕೊಡ. ಎನ್ನ್; ತುಳು. ಅನ್ಪಿ, ಇನ್ಪಿ; ತೆಲು. ಅನು; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಎನ್; ಗೊಂಡಿ. ಇಂಹಾನಾ; ಕುಇ. ಇನ್ಬ; ಕುವಿ. ಇಂಜಲಿ; ಕುರು. ಆನ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಆನಿ]

ಎನ್$_2$ (ಸ). ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ 'ಆನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮೇತರ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಆಡವಿಯೊಳೆನ್ನುಮನೆನ್ನೀ ನಡಪಿದ ಶಿಶುಗಳುಮಸಿರಿಸಿ ನೀಂ ಪೇಱದೆ ಪೋದೊಡಮೇನೋ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೫); ಅಂಗನೋಚಿತರಸಾಲಂಕಾರಮುಂ ತಾಳ್ದದೊಪ್ಪಿದ ವಾಕ್ಸುಂದರಿ ಬಂದು ಸನ್ನಿಹಿತೆಯಕ್ಕೆನ್ನೀ ಮುಖಾಂಭೋಜದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೭). [< ಆನ್$_2$]

ಎನಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನೆನಗಂ ಕ್ರಿಯದ ದೇವಬಸವ (ಎಕ. II, ೪೭೧-೧; 1000). [?]

ಎನತು 'ಎನತ್ತು' ನೋ.

ಎನತ್ತು, ಎನತು (ಸ). ಎನ್ನದು ; ನನ್ನದು (ಬಹುವ): ಎಮತು, ಎಮತ್ತು, ಎಮ್ಮತು, ಎಮ್ಮದು, ಎಮ್ಮುತು : "ಎನತೆಂದುಂ ಎನತ್ತೆಂದುಂ ಎನ್ನದು" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೪) ; ಮುನಿಸಿದು ನಿನತ್ತು ಸ್ವೈರಣೆಯೆನತ್ತು ಕೆಳದಿಗೆ ತನತ್ತು ಸಂದಿಸುವೆಸಕಂ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಎನತು, ಎನತ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎನತು** : "ಎನತೆಂದುಂ ಎನತ್ತೆಂದುಂ ಎನ್ನದು" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೪) ; "ಎನತುಮೆನಲ್ಕೆನದೆಂದು" (ಕಶರ. ೧೬); ಇದನೆನತೆಂದೇನ್ನಿನಗೆ ಬಗೆಯಲಪ್ಪುದೆ ನಿನ್ನನೆ ನೀಂ ಬಗೆಯು ಬಗೆಯದಿರ್ ಪೆಱಪೆಱತಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೪) ; ನಿನತು ಚಲವೆನತು ಶೌರ್ಯಂ ತನತು ಮಹಾಧೈರ್ಯಮುವನಿಪತಿಗೆನೆ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). **ಎಮತು** : ಎಮತೀವಂಶಕೆ . . . ಬಿರುದಂ ತಂದಾತನಂ ಪೂತನಂ (ಪೈ ಸೂ ಪೆ. ೧–೧೧). **ಎಮತ್ತು** : ನಿಮತ್ತು, ಎಮತ್ತು, ತಮತ್ತು (ಶಮದ. ೧೪೭ ವೃತ್ತಿ) ; **ಎಮ್ಮತು** : "ನಿಮ್ಮತೆಮ್ಮತು ತಮ್ಮತೆನೆ ಬಹುವಚನಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೦). **ಎಮ್ಮದು** : ಅತಿಘೋರ ತಪವೆಮ್ಮದದನು ನೀನಱಿಯದೆ ಮಱಿಗೆಟ್ಟು ಮರುಳಾಗದಿರು (ಹದಿಬ. ೨–೪೦). **ಎಮ್ಮುತು** : ನೀಂ ವಿವಾಹೋತ್ಸವೋಚಿತಮಂ ಮನ್ನಿಪುದೆಮ್ಮುತಿರ್ವರ ಮನಕ್ಕಂ ಮಾಱ್ಪುದಾನಂದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೨೯); ನಿಮ್ಮುತಿರ್ವರುಂ, ಎಮ್ಮುತ್ತೈವರುಂ, ತಮ್ಮುತಱುವರುಂ (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಅನ್$_2$]

ಎನಸುಂ, ಎನಿಸುಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ : "ಪಿರಿದುಂ ನಾಡೆಯುಳುಂಬಂ ಕರಮಾದಮುಮೆನಸುಮೆಂಬಿವತ್ಯರ್ಥಂ" (ಚತುನಿ. ೨೫) ; ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾಮಱಿಯದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫); ಬಂದೆನಸುಂ ಮಾಣದೆ ಬಾಗಿದಂ ಪದಯುಗಕ್ಕಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೪) ; ನನೆಯುಂ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಕಾಯನಂತೆನಸುಂ ತಾಳ್ದಿದ ಗುಜ್ಜುಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೨) ; ಎನಸುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ ರಂಜಿಸುವರೋರಂತಾ ನವಬ್ರಹ್ಮರೆಂದೆನಿಪರ್ (ವೀರವಿ. ೨–೪೬); ಇವಳ್ಗಂ . . . ರಾಮಂಗಂ ಆಕಾರದೊಳೆನಸುಂ ಭೇದಮಿರದು (ಅದ್ಭುತ. ೩–೭). **ಎನಿಸುಂ** : ಸಮನೆನೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ ವಿಳಾಸಮನೆನಿಸಂ ತಳೆದ ಘನಕುಚಂ ನಿಬಿಡತೆಯಿಂ ರಮಣಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೩೦) ; ನಂಜು ತಗುಳ್ದುದೆಂದೆನಿಸುಮಂಜಲದೇವುದು (ಖಮದ. ೨–೧೮). [< ಎನಿಸು$_2$]

ಎನಿತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನಿತ್ತು, ಎನಿತು, ಎನೆತು, ಎನೆತ್ತು (ನಾ). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಎಷ್ಟು : ಎನಿತ್ತೆನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನಂತು ಕೀಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). **ಎನಿತು** : "ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು – ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೧) ; ಎನಿತು ಕೀಱಿನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೭) ; ಊರೊಳೆನಿತು ತೋಂಟವನಿತರ್ಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೮ ; 994) ; ಎನಿತು ದಿನವಿರ್ದೆ ನಾನೆಂದು ಬರ್ದೆಂ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೧–೭೭) ; ಎನಿತು ಬಾರಿ ಪಲಾಯನದ ಸಿರಿ ನಿನಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೩) ; ಎನಿತು ವೆಚ್ಚಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಮುನ್ನಿನಂತಿರ್ದ ಧನರಾಶಿಯಂ ಕಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬–೧೯) ; ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಎನೆತು** : ಇದನ್ನಾದವನ್ಗೆ ಎನೆತುಮನ್ನಿಸ್ತಾರಿಸಿದ ಪಲಮಕ್ಕು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೨೭ ; ಸು. 850). **ಎನೆತ್ತು** : ಅಱುಗಣ್ಣುಗಂ ಕಲಿನಿ ಈ ಎನೆತ್ತುಂ ಜಡಿಯಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೋದು (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೦–೧೨೬ ; 797).

ಎನಿತನೆಯ = ಎಷ್ಟನೆಯ : 'ಅನಿತು ಇನಿತು' ಪರಾ. ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೪ ಪ್ರಯೋ). ಎನಿತೆನಿತು, ಎನಿತ್ತೆನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿತೆನಿತಾತನಂ ಕಾಣ್ಬರನಿತನಿತನೆ ಬೇತಾಳಂ ಬಱಿಯಂ ತಗುಳ್ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯–೧೬) ; ಕಣ್ಣೊಳಿನ್ನುಂ ತಿರಿದಪುದುರಿದಪುದು ನಮ್ಮ ಬನಮೆನಿತನಿತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೫) ; ಎನಿತೆನಿತು ಕಱಿದ ಭವಮಂ ನೆನೆದಪೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೬೦) ; ಎನಿತೆನಿತು ಭೂಮಿ ಕ್ರಮದಿಂ ಮಾಱಿ ಕಿಱಿದಾಗೆ ಅನಿತನಿತು ತನ್ನಯ ಮನಂ ಹೆಚ್ಚಿ ಹಿರಿದಾಗೆ (ಇಳಿರ. ೫೦) ; ಎನಿತ್ತೆನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). ಎನಿತಾನುಂ, ಎನೆತಾನುಂ = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ; ಹೇಗಾದರೂ : ಅಂತೆನಿತಾನುಮಂದದೊಳ್ ಸೆಱಪುಗೆಯ್ದು ವಿವಿಧ ವಿನೋದಂಗಳಂ ತೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೪ ವ) ; ಭಟರಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೇಱೆವೇಱೆ ಬರವೇೞ್ದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದಲ್ಲೆಯಿಂ ಜೊತ್ತಿಸಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೦) ; ಸಮಾನನ್ದಲಾದಿನಂಘಾತ್ಮಜನೆನ್ದು ತಂನನೆ ಜಗಂ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಬಣ್ಣಿಸಿತ್ತೆನೆತಾನುಂ ತೆಱದಿಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೨೬ ; 1082). ಎನಿಬರ್, ಎನಿಬರು = ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ, —ಜನ : ಆಮಾಮೆ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿದಪೆವೆಂದೆನಿಬರಾನುಮರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೭ ವ) ; ಅಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದಾವಾವ ಸತಿಪುತ್ರರೆನಿಬರವರೆಂದಡಿವರಿಬ್ಬರ್. . . ಎನಲು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೬) ; ಹಲಬರುಂಟೇ ರವಿಗಳಿಡಿಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ ಘನಬಳಾಹಕ ಬಳಗಕೆನಿಬರು ಮಾರುತರು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೩೧) ; ಎನಿಬರೆಂತೆಂದೊಡೇನೆನಗೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೦–೬) ; ಎನೆಬರು, ಎನೆಬ್ಬರು, ಎನೆವ್ವರು= ಎಲ್ಲ ಜನರು; ಎಲ್ಲರೂ : ಇನ್ತೀ ಎನೆಬರು ಶ್ರೀಕರಣ ಸಹಿತಂ ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೪ ; 800) ; ಎನೆಬರು ಸಮಸ್ತಬಲಬೆರಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೭ ; ಸು. 885) ; ಎನೆಬ್ಬರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಪಡೆವಾಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೨ ; 800) ; ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ ಸಾಲತ್ತರುಂ ವಾರದರುಂ ಎನೆವ್ವರುಂ ನರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೨ ; ಸು. 890). [?]

ಎನಿಬರ್ 'ಎನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎನಿಬರು 'ಎನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎನಿಪಿರಿದು (ಗು). ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು; ಎಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು : ನೆನೆನೆನೆದಕ್ಕಟಾ ಕುಸುಮಕೋಮಳೆಯೀ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮಿನ್ನೆನಿಪಿರಿದಪ್ಪವಸ್ಥೆಯುಮನೆಯ್ದುಗುಮೊ (ವರ್ಧಪು. ೪–೮೦) ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ವಿಶುದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಮ ಸನ್ನಿಧಾನದಿನೆನಿಪಿರಿದು ಪುಟ್ಟುವತ್ತೆಲ್ಲಿಂ ತೊಟ್ಟ ಸಂಖ್ಯಾತ ಲೋಕಂಬರಂ ನಿರಂತಂ ಪೆರ್ಚುವುದು (ತಸೂವೃ. ೨೩).

[< ಎನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಎನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಎನಿಸುವುದು; ತೋರಿಕೆ : ನನ್ನ ಎನಿಸಿಕೆಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು, ಇದು ಕೇವಲ ನನ್ನ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ನನಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವೆ ಇದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫). [ಎನಿಸು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಎನಿಸು$_1$, ಎನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎಂದು ಹೇಳುವ ಹಾಗಾಗು; ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ನೆಗಱ್ದಾದಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊಳೆಸಗಿದೆಸಕಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೧) ; ಅನ್ತೆನಿಸಿದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯ (ಇಆ. XVIII, ೩೮–೨ ; 999) ; ತ್ರಿಜಗನ್ನುತ ವಾಗ್ವಿಭವದಿನಜಂಗೆ ನೂರ್ಮಡಿಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫–೨೨) ; ಮೈಸೂರು ಪಟ್ಟದ ನೃಪಕುಲದೇವತೆಯೆನಿಸುವಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯಿಹಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೩೮). **ಎನ್ನಿಸು** : (ಕಿ).

ಎನಿಸುಗುಂ = ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: ವಿಚಿತ್ರರತಪ್ರೌಢತೆ ಭಾವ ಗಮ್ಯಮೆನಿಕುಂ ಶ್ರೀ ರೂಪಕಂದರ್ಪನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ). ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ = ದೂಷಣೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಬೈಸಿಕೊ.

[ಎನ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎನಿಸು$_3$ (ಗು). ಎಷ್ಟು: ಸುಡುವ ಕಿರ್ಚಿನೊಳ್ ತುಪ್ಪಮನೆನಿಸೆಱೆದೊಡ ಮನಿಸನಿಸೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ನೀರನೆನಿಸೆನಿಸೆಱೆದೊಡಮನಿಸನಿಸೆ ಕುಂದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫).

ಎನಿಸೆನಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿಸೆನಿಸೆಂದೊಡೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯಾ ಎಲುದೋಱಿದರೆ ನರ ಹಱಿದರೆ ಕುರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೯೧). [?]

ಎನಿಸುಂ 'ಎನಸುಂ' ನೋ.

ಎನು 'ಎನ್$_1$' ನೋ.

ಎನುಹ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ನಿನಗಾನೊರೆದೊರೆದು ಹೇಳಿದರೆ ನಿನಗಿಂತುಱಿಸದಿಪ್ಪೀ ಮನವನೆಮ್ಮಿಂದಱುಹ ಬೇಕೆಂದೆನುಹ ವನುಚಿತವೆಂದ ದೇಶಿಕನು (ಸದ್ಗುರು. ೬-೨೩).

[ಎನು$_1$ (< ಎನ್$_1$) + -ಹ$_2$]

ಎನೆತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನೆತ್ತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನ್ನ (ಗು). ಎಂತಪ್ಪ ; ಎಂತಹ ; ಎಂಥ : ಅವನೀಪಾಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿವಿಭು ತಾರಾಪೀಡನೆನ್ನಂ ವಿಳಾಸವತೀದೇವಿಯದೆನ್ನಳಾರ್ಯ ಶುಕನಾಸಂ ತಾನ ದೆನ್ನಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೦) ; ಅನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ).

ಎನ್ನದು = ಎಂಥದು : ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದೊಡಗೂಡಿ ತಾನೆನ್ನದಿದಿರೆನ್ನದೇನೂ ಎನ್ನದು (ಆದವ. ೧೫೧) ; ನಿನತೆನತು ತನತೆ ನಿಪ್ಪಿವು ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನಿಪ್ಪಿನಿತಱೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೪೭) ; ಎನ್ನದಾನೆಂಬೆರಡಱಿಂದವೆ ಬನ್ನಬಡುವನು ಜೀವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೨೮). ಎನ್ನರ್ = ಎಂಥವರು : ಅನ್ತಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ ರಸಿಕರಪ್ಪರೆನ್ನ ರ್ಕಂಡೊಡಂ ಸೋಲ್ವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೪) ; ನಿನ್ನಿರುಳೆ ಚರ್ಮರತ್ನವ ನೆನ್ನರದೆಂದಱಿಯೆ (ದಶಕು. ೮-೧೭೯) ; ಮೂಜಗದೊಳೆನ್ನರುಂ ನಿನ್ನನ್ನ ರೊಳರೇ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨೭). ಎನ್ನವು = ಎಂಥವು : ಗಣಮಾಗಣ ಮಿಾಗಣಮಿವೆನ್ನವೆನ್ನದೆ ಧರ್ಮೋದ್ಯೋಗದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವರ್ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೫೨-೮೦ ; 1007) ; ಮಿತ್ರಗುಣಂಗಳೆನ್ನವು ಸತ್ಪಾತ್ರವೆನ್ನವೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೫-೧೩). ಎನ್ನಳ್ = ಎಂಥವಳು : ಮುನ್ನಮಾಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನಳೆಂದಱಿಯದೆ ಪೊಲ್ಲಮಾನಸೆಯೆಂದೆ ಬಗೆದು ಪಿಡಿದೆಂ ನಿನ್ನ ನ್ನರ್ಮಹಾಸತಿಯರಾರುಮಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೪ ವ). [?]

ಎನ್ನಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ (ದಕ. ೩).

[ಎನ್ನು (< ಎನ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಎನ್ನಿಸು 'ಎನಿಸು$_1$' ನೋ.

ಎನ್ನು 'ಎನ್$_1$' ನೋ.

ಎನ್ನೆಗಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ; ಯಾವ ಕಾಲದ ತನಕ : ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಕೌಸ್ತುಭಮಿರ್ಪೆಡೆಗಂ ದಾಯಾದನಪ್ಪೆನೆನ್ನೆಗಮೆಂದಂದುಡುಪತಿಕಳೆ ನೆಲ ಸಿತ್ತೆನೆ (ಜಗವಿ. ೩-೪೪) ; ಅನ್ನೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆನ್ನೆಗಮೆನ್ನದೆ ಕಡೆಗುಂಟು ಲೋಪಮಿದಿರೊಳ್ ಸೀಮೋತ್ಪನ್ನಂ ವರಂ ವರೆಗಮಿರೆ ಕೆನ್ನಂ ಪೆಱವರ್ಕೆ ಲೋಪವಿಧಿ ಮುಟ್ಟಿನೆಯುಂ (ಶಮದ. ೨೪೮). [?]

ಎನ್ನೆಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನಬರ, ಎನ್ನೆಬರ (ಅ) ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ : ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನಯೆನೆನ್ನೆವರಂ ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪೆನೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨) ; ಎನ್ನೆವರಂ ಸಿರಿ ತಮಗುಂಟನ್ನೆವರಂ ಸೇವ್ಯರಲ್ತೆ ಖಳರುಂ (ಶಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಎನ್ನೆವರಮಘಮಥನಂ ನಿನ್ನಂ ಮಱೆವುಗದನೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೧೭೩). ಎನ್ನಬರ : ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿರ್ದಪಂ ಗೆನ್ನಬರ ಭಕ್ತಿಯುಂಟು (ಗಣಭಾ. ೩೨೮). ಎನ್ನೆಬರ : ಎನ್ನೆಬರ ಜಿಹ್ವೆ ಯನು ತಡೆಯನವನನ್ನಬರಲುಳಿದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ತನ್ನ ವಶದಲಿ ತಡೆದ ರಂಜಿತಕರಣನವನಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೪-೩೧). [?]

ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ) = ಎನ್ನವರಂ : ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ಎನ್ನೆ$_0$ + -ವರೆಗಂ]

ಎಪ್ಪಟ್ಟು (ಅ). ಎಂಥದೋ ಆದ : ಮುಱುಧಮ್ಮಱತುಸವನಿನ್ ಪಡೆದೆ ಪ್ಪಟ್ಟಾದು ಒಂದು ಗಾಣದುಳ್ ಒಂದು ಸೊಂಟಿಗೆ (ತೇ)ತೈಲಮಾಗೆ ಕೊಟಾ(ಟ್ಟಾ)ರ(ರ್) (ಇಆ. VIII, ೨೮೩-೫೭ ; 706). [?]

ಎಪ್ಪತ್ತು 'ಎಪ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ದಗ.

ಎಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು ; ದಗಹಾಕು: ನಿಂಗೆ ಎಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ (ಚಂದತೋ. ೧೯೯) ; ಗೋಸಾಯಿ ಏನೋ 'ಎಪ್ಪೆ' ಹಾಕಿ ಹೋಗೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾನೆ (ಸುವಸಂ. ೧).

[?]

ಎಪ್ಪೈಯ್ಯೂರು (ನಾ). ಎಪ್ಪತ್ತು ಐನೂರು (?) : ಒಂದಱಿಂ ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಪ್ಪೈಯ್ಯೂಱು ಯೋಜನಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು ನಂದನವನಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೯೬).

[ಎಪ್ಪತ್ತು (< ಎಪ್ಪತ್ತು) + ಅಯ್ಯೂರು (< ಅಯ್ಯೂಱು)]

ಎಪ್ರಾಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬಡ, ಎವುಡು (ನಾ). (ಉಕ). ೧. (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು ಬಾರದವನು ; ದಡ್ಡ ; ಮೂರ್ಖ ; ಗಾಂಪ : ನಗೆಗೀಡಾಗುವುದು ಎಬಡರ ಹಾದಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪) ; ಈ ಹಚಡದ ಅಂಗೀ ಎಬಡರು ರಾಜ್ಯ ಆಳ್ತಾರೇನೋ ರಾಜ್ಯಾನ (ದಾಕೂಟ. ೧೨೩) ; ನಾನೊಬ್ಬ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಎಬಡನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ (ಬೇಟೆನಾ. ೪೨) ; ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದಿರುವ ನನ್ನ ಎಬಡ ಗಂಡನಿಗೆ ತಲೆ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಕೊಡು (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫). **೨.** ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ಮಾತನಾಡುವವನು (ಕ). ℙ ಇದು ಎವುಡು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಯ ರೂಪ. **ಎವುಡು** : ಅವನೊಬ್ಬ ಎವುಡು, ಅವನನ್ನೇಕೆ ಕೇಳೋದು (ರೂಢಿ). 'ಎಟುವ', 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಬಡತನ (ನಾ). ಎಬಡನಾಗಿರುವುದು : ಈ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯು ಎಬಡತನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಲಾಗದು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೭) ; ತಮ್ಮ ಎಬಡತನ ಹೊರಬಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟ ಜೋಷಿಯವರು (ಮೂರುದಾ. ೩೭).

[ಎಬಡ + -ತನ]

ಎಬಡತಬಡ (ನಾ). ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ : ಹೀಗೇಕೆ ಭ್ರಮಿಷ್ಟನಂತೆ ಎಬಡತಬಡ ಮಾತಾಡುವಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೨) ; ಮುಖಭಾವ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದು, ಮಾತು ಎಬಡತಬಡ ಆಗು ತ್ತಿರುವುದು . . . ಎಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೨೮).

[ಎಬಡ+ ತಬಡ]

ಎಬಡಿ (ನಾ). (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು ಬಾರದವಳು; ಮೂರ್ಖಳು ; ಪೆದ್ದಿ : "ಶರತ್ ನಾನೇನೂ ಅಷ್ಟು ಎಬಡಿಯಲ್ಲ. ಮೋಸಹೋಗಲಾರೆ" (ಕೊನೆಕಾ. ೧೩). [ಎಬಡ + -ಇ$_3$]

ಎಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ಮಾತನಾಡು: "ಎಬಡಿಸು-ಗುಕ್ಕಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎಬಡ + -ಇಸು₃]

ಎಬರೇಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬ್ಬಂಕ (ನಾ). "ತಿಳಿಗೇಡಿ, ಹುಚ್ಚ, ಅಲ್ಲಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫); "ಥೀ. ಏನು ಎಬ್ಬಂಕನ ಹಾಗಿದ್ದೇನೆ! . . ." (ಕಾಗೆಕ. ೬೦). [?]

ಎಬ್ಬಟ್ಟು 'ಎಟ್ಬಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಬ್ಬಲಗಾಟ 'ಎದ್ದಲಗಾಟ' ನೋ.

ಎಬ್ಬಿಸು 'ಎಟ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎಬ್ಬು 'ಎಟ್ಬು' ನೋ.

ಎಬ್ರಾಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

-ಎಮ₁ (ಅ). ಒಪ್ಪಿಗೆ, ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಅನಾದರ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ಆಶೀರ್ವಾದ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; (i). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಅಥವಾ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ: "ಅಂಗೀಕಾರಾರ್ಥದ ಎಮಶಬ್ದಕ್ಕಂ" (ಶಮದ. ೫೭ ವೃತ್ತಿ); ಎಮ – ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii). ಅನಾದರ ಅಥವಾ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ: ಪೊಲೆಯರ ತೆಱದಿಂ ನೆಗಟ್ಗೆಮ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಳ್ದು೦]ಕುಲನಾಶನಕ್ಕೆ ತನುಜನಾದಡೆ ಸಾಲ್ಗುಂ ಲಲನೆಯರ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೫–೧೧೧); ಸಿಂಗಮುಕ್ಕೆಮ ಅಂಜೆಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). (iii). ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕೆ: ನಿಮಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಸರ್ವಮಂಗಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫–೨೪). [?]

ಎಮ₂ (ನಾ). ಯಮ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಜವರಾಯ: ಕಳವಿನಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ವೆನೇ ನಿನ್ನೆಳೆದು ತಂದನನೆಮನ ನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಸನತ್ಕು. ೬–೨೭). [< ಸಂ. ಯಮ]

ಎಮಕೆ 'ಎಮಿಕೆ' ನೋ.

ಎಮತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮತ್ತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮದಂಡ (ನಾ). ಯಮನ ದಂಡ; ಯಮನ ಶಿಕ್ಷೆ: ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದಡೆಮದಂಡಕ್ಕೀಡಾಗುವಂ (ಪರಶು. ೯–೧೦). [ಎಮ₂ + ದಂಡ]

ಎಮದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ದೂತ, —ಸೇವಕ: ಕೊಲ್ಲುತೆ ಕೊಂಡು ಪೋಪೆಮದೂತರ ನೋಡುತ್ತೈದಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೧೪); ಎಮದೂತ ರೆಳೆಯದ ನಿರಯತತಿ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೨೦–೨). [ಎಮ₂ + ದೂತ]

ಎಮಪುರ (ನಾ). ಯಮನ ಊರು: ಸಾನಂದಮುನಿ . . . ಮುನಿಗಣ ಸಮೇತದಿಂದೆಮಪುರಕೆ ಬರುತಿರ್ದನು (ಚೆಬಪು. ೫೭–೪೩). [ಎಮ₂ + ಪುರ₂]

ಎಮಿಕೆ, ಎಮುಕೆ (ನಾ). ಎಲುಬು; ಮೂಳೆ: ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮೂರ ಸೆಟ್ಟರಲ್ಲ. ಬೋನ್ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ಎಮಿಕೆ ಕೂಡಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೩೩). **ಎಮುಕೆ**: ಬರಿಯ ಎಮುಕೆ; ನರಪೇತ; ಕದಿರುಕಡ್ಡಿ (Bag of Bones. ಇಂಕನಿ). [← ತೆಲು. ಎಮುಕ]

ಎಮೆ, ಎವೆ₁ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ: ಬಳ್ಪಳನೀಳ್ದ ಕಣ್ಮಲರ ತಳ್ತಿಮೆಯಿಂ ಕರೆಗಣ್ಮಿ ಬೆಳ್ಗಡಲ್ಗಳ್ತರಿಯಲ್ಕಮಾಟಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೮); ಸುಲಲಿತಮಾಗಿ ನೀಳ್ದ ತುಱುಗಿರ್ದೆಮೆಗಳ್ ತಮಮಂ ಬೆಳರ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಣೆಯಂದಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೋಲ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೭); ತೇಜದ ಸೋಂಕಿನಿಂದವೆಮೆ ಸೀಗೆಂದುದ್ಧತರ್ ನೋಡಲಂಜುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೧೪; 1170); ಸೋಲ್ತೆಮೆಗದಂದೆಱೆದ ಕಣ್ಮಲರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೧); ಗದಗದಿಪಾಲಿ ಕೈದೆಗೆದು ನಿಂದೆಮೆ ತಣ್ಣನೆ ಪಾಯ್ವ ಕಣ್ಣನೀರ್ (ಚಕವಿ. ೩–೯೪); ತುಱುಗೆಮೆಯರದೆಱೆದ ಕಜ್ಜೊಜ್ಜತಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦–೨೧). **ಎವೆ₁**: ಸಭಾಸದರೆಲ್ಲಮೆವೆ ಮಿಡುಕದೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್ದ ಪೊಲುಸಿರದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೫ ವ); ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಱಗಣ್ ವಿಭ್ರಮಮಿಲ್ಲದ ರೂಪು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೩); ಮುಗುಳೆವೆಯ ನೆಱೆ ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದಗ್ರದಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೩. ೧೭–೨೩); ಅವನ ದಿಟ್ಟಗಳೆವೆಯನಿಡಮಜದೆಳೆಸಿದವು ಪೀಡರಿಯ ಗಾಡಿಯೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೨೨); ನಿದ್ದೆಯ ಹೊತ್ತಾಯಿತೆಂದರೆ . . . ಎವೆಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಮಂದವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಮೈ = ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, ರೆಪ್ಪೆ; ಮಲ. ಇಮಸಿಮ; ತುಳು. ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಎಮೆಗೊಂಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸು, —ಮುಚ್ಚು: (ಎಮೆಗೊಂಕದಿರುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೨೭–೨೦). [ಎಮೆ + ಕೊಂಕು₁]

ಎಮೆದುಱುಗಲ್, ಎವೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲ ಸಾಲು: ಎಮೆದುಱುಗಲಿನಿಳಿವ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೮); ಮುಗಿದ ಕಣ್ಗಳ ಪರ್ವುಗೆಯೊಳ್ ಮೆಱೆದುದವರ ತಳ್ತೆಮೆದುಱುಗಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೭). **ಎವೆದುಱುಗಲ್**: ಅಂಜನರೇಖಾವಿಳಾಸಮಂ ಪಡೆದುವವಳ ತಳ್ತೆವೆದುಱುಗಲ್ (ದಶಕು. ೬–೪೭).

ಎಮೆಯಾಟ, ಎವೆಯಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವುದು; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಿಕೆ: ಕಣ್ಣ ಲೀಲೆಗಳ ಮಿಂಚುಗಳಲ್ಲಿ, ಎಮೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರನಗೆಗಳಲ್ಲಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೩–೧೫). **ಎವೆಯಾಟ**: ಜಗದ ಜನನಲಯಂಗಳೆವೆಯಾಟಗಳಲಡಗುವುವಾ ಮಹಾತ್ಮನ ದೃಗುನಿರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨); ನಿಖಿಲಲೋಕವನೆವೆಯಾಟದೆ ಸೃಜಿಸುವ (ಮೋಹತ. ೨೯–೧); ಎವೆಯಾಟದಿಂದಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಳಿದುದಿಸುವುವು (ಚೆಬಪು. ೪೭–೨೮). [ಎಮೆ + ಆಟ]

ಎಮೆಯಿಕ್ಕು, ಎವೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, —ಮಿಟುಕಿಸು: ಮರುಳ್ಗಳುಂ ಮರುಳ್ಗಳಾಟಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟರ ಪಂದಲೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೬ ವ); ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೧–೯೭). **ಎವೆಯಿಕ್ಕು**: ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತಿರ್ದಳೆನ್ನಯ ಮೊಗಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೪೭); ಹಸಿಯದುಣ್ಣದ ಬೆಮರದೆವೆಯಿಕ್ಕದಾಗುಳಿಸದುಸುರಿಕ್ಕದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩); ಎವೆಯಿಕ್ಕಲ್ಮಱೆದುವವಳ ಧವಳಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ); ಆ ಎಳವರೆಯದ ತರುಣಿಯು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಣಸ. ೨).

ಎಮೆಯಿಕ್ಕದವರ್, ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರ್ = ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದವರು; ಬಿಡುಗಣ್ಣರು; ದೇವತೆಗಳು: "ಅಮರ್ದುಣಿಸುಗಳ್ . . . ಎವೆಯಿಕ್ಕದರ್, ಜನ್ನಗೂಳರ್ . . . ಈ ೯ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨–೧೯); "ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಮೆಯಿಕ್ಕದರನುನಯದಿಂ ಗಾಳಿವಟ್ಟಿಗರ್ . . . ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರೆನಲ್ ಸುರರಿಂ ಬಳಿವಿಡಿದ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೭). [ಎಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎಮೆಯಿಡು, ಎವೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಮೆಯಿಕ್ಕು: ಎಮೆಯಿಡದೆ ನೋಳ್ಪ ನರಯುವತಿ ಸುರಯುವತಿಯವೊಲಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೬೩). **ಎವೆಯಿಡು**: ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕೆ ಜವೆಯ ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೮); ಅನಿಮಿಷಾಂಗನೆಯರೀ ಕುವರನ ರೂಪಿಗೆ ಮನಸೋತೆವೆಯಿಡೆ ಮಱೆದು ಘನಮಾರ್ಗದಲಿ ರಾಜಿಪರ್ (ಕಂಕನಿ. ೯–೧೩೭). [ಎಮೆ + ಇಡು₁]

ಎಮೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ: ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿಯಾಗಿ ಎಮೆಯಿರಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೬-೩); ನೋಡುವಮೆಂದು ಎಮೆಯಿರಿದೆನಾಹ (ಸಂಸಪ. ೩೫-೬). [ಎಮೆ + ಇರ್ರ್ರಿ (< ಇಱಿ₁)]

ಎಮೆವೊಱೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಭಾರ, —ಹೊರೆ: ಕಡಲ್ವರಿವ ಕಣ್ಣೀರಪೂರದೊಳ್ಮುೞುಗಿದೆಮೆವೊಱೆಯನಾನಲಾಱದಳವಱಿದ ಕಣ್ಗಳಿಂ ಕರುಣರಸಮನೆ ರೂಪುಗೊಳಿಸಿ ತೋಱುವಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೬ ವ). [ಎಮೆ + ಪೊಱೆ]

ಎಮ್ಮ₁ 'ಆನ್' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಣುಮುಂಗಲದ ಎಮ್ಮ ತೊಱು ಕೊಳೆವ ತೊಳ್ದಟ್ಟ ಕಡೆಯಂ ಪಲರನಾನ್ನಿಱಿದು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಮೇರ್ದರ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೯-೩; 900). [?]

ಎಮ್ಮತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮದು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮು; ನಂಬು.

ಎಮ್ಮಿಕೊಳ್ = ನಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಚ್ಚು: ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಡಿತ್ತ ಬಾ ಸುರರೆಮ್ಮಿಕೊಂಡಿಹ ಸುಧೆಗೆ ಮಿಕ್ಕಹುದುಮ್ಮಳಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮಮಾತಿನ ಸೊಮ್ಮನಾದರು ನೀ ಪರೀಕ್ಷಿಸೂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೬). [< ನೆಮ್ಮು ?]

ಎಮ್ಮುತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಾಣರಸರ್ ಕಿನ್ದಱಿಗ ಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವೆಯನಂ ಬೆಸಗೊ[ಳ್] ಎಮ್ಮೂರ ಮಿನುಕಿ ಎಡೆಯೊಳ್ಳಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i; ೪-೮; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಮ್ಮೂರ ಬಿಡ್ಡೂರ್ ಆಱುವಿನೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪; ೯೫-೫; 1020). [ಎಮ್ಮ ? + ಊರ್]

ಎಮ್ಮೆ 'ಎರ್ಮೆ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಕೊಬ್ಬು. ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಕೊಬ್ಬು; ಸೊಕ್ಕು; ಮದ: ಈ ನಿನ್ನ ತೊಂಡು ಬಳೆದಿರುವ ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬಿನ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರುಷಗಳ ಶರೀರ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೯-೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಕೊಬ್ಬು₂ (< ಕೊರ್ವು₂)]

ಎಮ್ಮೆಚೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಟು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಚೇಟು, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಎಮ್ಮೆದೇಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡಚೇಳು; ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ: "ಕರ್ಣಜಳೂಕ – ಎಮ್ಮೆಚೇಟು" (ಒಷಧಿ. ೨೬). **ಎಮ್ಮೆಚೇಳು**: ಕುಂದುರುಜ, ರಕ್ತಪುಚ್ಛ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕುತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). **ಎಮ್ಮೆದೇಳು**: ಒಜಲೆತೇಳು ಎಮ್ಮೆದೇಳು ಇಂದ್ರಗೋಪ ಹೇನು ತಗುಣಿ ... ಮೊದಲಾದತೀಂದ್ರಿಯಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಸಾರ. ೪೮-೬). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಚೇಟು (< ತೇಟ್)]

ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗ. ೬೬-೧೫೬೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಪ್ಪರ್ಲೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೋಣ. ೨. (ಆಲಂ) "ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ; ದಡ್ಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). 'ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಮ್ಮ]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ನಾ). = ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ ೨: ಅವನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ರೂಢಿ). [ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ₁]

ಎಮ್ಮೆದಾಂಡಿಗ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕಿಗಳಿರುವ ಬಾತು (ಕಿ). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ದಾಂಡಿಗ]

ಎಮ್ಮೆದೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಟು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ 'ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಾರು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯ ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾರುಕೋಲು, —ಚಾವಟಿ: ನಿನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಚಪಳತೆಯು ಸೈರಿಸದೆ ಅರ್ಪವರ ಚುಬುಕಿನ ಎಮ್ಮೆಬಾರಿನ ಪರಮಸೇವೆಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ... ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ (ಚಿಟ್ಟಆ. ೨೧-೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಾರ್ರು]

ಎಮ್ಮೆಮುರುಕಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗ. ೧೪-೨೬೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಮುರುಕಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ, ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಅವಂತೀ– ಅಂಬಿಲ, ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೩). **ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ**: (ಮೈಔಗ. ೯-೧೪೪). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಮ್ಮೆವೋರಿ 'ಎರ್ಮೆವೋರಿ' ನೋ.

ಎಯ್, ಎಯ್ಯಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: "ಶಲಲಿ, ಶಲ್ಯಕಃ, ಶ್ವಾವಿತ್, – ಈ ೩ ಎಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦); ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯಮ್ಮಾಗೆ ಎಱ್ದೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎ[ಯ್]ಸುಪೆತ್ತು ಎಯ್ದೋದೆದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನಿಬ್ದನ್ತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧-೮; 800); ಆಡಂಗಿ ಪರಿವ ಪುಲಿಗಳುಮಂ ಸೋಂಕಿ ಪರಿವೆಯ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ ವ); ಲೋಭಿಯೆಯ್ಯಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಲೋಭಿ ಚಮರೀಮೃಗವಾಗಿಯುಂ ... ಪುಟ್ಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೮); ಮಿಸಾದುದೆಯ್ಯಮೃಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬); ಕಡುಮುಳಿದೆಯ್ ಪಿಡಿದೆಡೆಯಂ ಸುಡುವುದದಂ ಗೇರತುಪ್ಪದಿಂ ಕಾದುದಱಿಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೮೦).

ಎಯ್ಯಿ: (ಕಿ).

ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: "ಶಲಲಂ, ಶಲಂ– ಈ ೨ ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦); ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳ ವಿಶಿಕ್ಕೆ (ಖಮುದ. ೨-೧೨೩ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್; ಮಲ. ಎಯ್ಯ; ತುಳು. ಎಯ್ಯಿಪಂಜಿ; ತೆಲು. ಏದು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೇದ್]

ಎಯಿತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಎಯಿದು 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಎಯ್ತರ್, ಅಯ್ತರ್, ಎಯಿತರ್, ಐತರ್ (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಸಮೀಪಿಸು; ಬಂದು ಸೇರು: "ಎಯ್ತರ್ (ಎಯ್ + ತರ್) – ಸಮೀಪಾಗಮನೇ" (ಶಮಧಾ); ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೆಯ್ತರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪೆಱದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೨); ತನಗೆ ಸುಖೋದಯಮಾದೊಡೆ ಧನಧಾನ್ಯಪರಿಗ್ರಹಂಗಳೆಯ್ತರುತಿರ್ಕುಂ (ಸಮುಪ. ೫-೬೮); ಜಿನನಿರ್ದ್ದಾನವನಕ್ಕೆಯ್ತಂದಂ ಮಾನಧನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧); ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದೆ ನಾರೀವೃಂದಮೆಯ್ತರೆ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೧೪); ಸತಿಯರಾನಂದದಿಂದಲೆಯ್ತಂದರಾಕೆಯ ಕೂಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೨೨). **ಅಯ್ತರ್**: (ಕಿ). **ಎಯಿತರ್**: ಬಿರುದಂ ಮೂಣ್ಪುದಿಂಮಾಣ್ಪುದೆಯಿತಂದರಸಂಕಂಗೊಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯-೨೩; 1042); ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರೊಡನೆಯಿತಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೨೨). **ಐತರ್**: ಭರತನಂ ನೋಡಲೈತಂದರೊರ್ವರ್ಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೬); ಅನುಮಾನಂಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸೀತೆ ತಾನೈತರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯); ವಿಲಾಸವಡೆದೈತರುತಿರ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪ] ಭೂತಳಪತಿಯ (ಹಡಕಾ. ೧೪-೨೩); ಕೈಲಾಸ ನಾಕಗಳ ಬಾಳ್ಕೆಗಳು ನನಗೆ ಬೇಸರ ಹಿಡಿಸಿದ್ದುವೆಂದು ಆದುದರಿಂಧಲೇ ನಾನು ಇಳೆಗೆ ಐತಂದಿದ್ದೆ (ಧೂಮುಮು. ೭೧). [?]

ಎಯ್ತ್ತರವು, ಅಯ್ತ್ತರವು, ಐತರವು (ನಾ). ಬರುವಿಕೆ; ಬರವು: ಬಿಸಿಲಿಂದಂ ಬಿಜುಗಾಳಿಯೆಯ್ತ್ತರವಿನಿಂದಂ ಧೂಳಿಯಿಂದಂ ಕರಂ ಮಸುಳ್ದತ್ತಂ ಗದ ಕಾಂತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೯). **ಅಯ್ತ್ತರವು** : **ಐತರವು** : ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಸಿದ್ಧನೈತರವ ಕಾದಿಹಳು (ನವರಾ. V, ೩೪). [ಎಯ್ತರ್ + -ವು]

ಎಯ್ದಿಸು, ಅಯ್ದಿಸು, ಐದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಷನರ್ಜುನನ ಮಗನಿಳಾವಂತನನಂತಕಲೋಕಮನೆಯ್ದಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭ ವ); ಎನ್ನ ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೭); ಪಂಚಮಗತಿಯನೆಯ್ದಿಸುವೆನೆಂಬ ಸಮಕಟ್ಟಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೭); ಉಂಬನೊಬ್ಬನೆ ಪಕ್ವಫಲಗಳನಿಂಬುಗೊಟ್ಟೆಯ್ದಿಸುವರಗಣಿತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೨೭). **ಅಯ್ದಿಸು** : ಎನ್ನ ಕೌತುಕವಾಗಿ ಮರ್ತ್ಯವನಿಮ್ಮಡಿಸಿ·ಪಾವನವನಯ್ದಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಎಯ್ದಿಸು] ಒಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ಬಸವನೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂದೆನಲು (ಬಸಪು. ೨–೩೯). **ಐದಿಸು**: ಆ ಶಿಷ್ಯನ ನಿಜವಾದಿಯನೈದಿಸುವನೀಗ ಜ್ಞಾನಗುರು (ಮಹಾದೇ. ೮–೧); ಪನ್ನೆರಡು ವತ್ಸರವಿದುನ್ನತ ಗುಗ್ಗುಳದ ಸೇವೆಯಾಯ್ತು ಪವರ್ಗಕ್ಕೆನ್ನನೈದಿಸೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೦); ಸರ್ವಲೋಕಂಗಳಂ ವಿಲಯವೈದಿಸುವ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪); ಸಿಕ್ಕದಿರಿ ದಕ್ಷನಿಕ್ಕುವ ಬಲಿಗೆ ನೀವೆಂದು ತಪಕ್ಕೆದಿಸಿದನವರನು (ಚೆಬವು. ೧೪–೩). [ಎಯ್ದು + -ಇಸು]

ಎಯ್ದು, ಅಯ್ದು, ಎಯಿದು, ಐದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರು; ಸೇರು; ಸಮಿಪಿಸು; ಮುಟ್ಟು: ಬಗೆದೆಡೆಯನೆಯ್ದಿ ಬಗೆದ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂತೆ ತೀರ್ಚಿ ಪೋಪ ಜೋಡೆಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೧ ವ); ಪೊನ್ನೆಂಬ ಪೆಸರೊಳಾ ಕರ್ಬೊನ್ನಂ ಕಿಸುಪೊನ್ನುಮೆಯ್ದಲಾರ್ಕುಮೆ (ಸಮಪು. ೧–೧೯); ಸುಳಿದಾ ಹೊಮ್ಮಿಗವೆಯ್ದೆ ಸೀತೆಯ ಬಳಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ತಾಂ ಬಾಳ್ದನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨); ಓರ್ವ ಮಹಾತ್ಮ ಬಂದೀ ತರುಣನನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಸಲಹುವನು . . . ಆತನೆಯ್ದುತ್ತಿರಲು ಬೇಡನ ಬೇಡ (ಜೀವಂಷ. ೫–೩೩). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಸಮಾಧಿ ನೆಜಿದೊನ್ ನೋನ್ತೆಯ್ದಿದೊರ್ಸ್ಸಿದ್ಧಿಯಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೨–೪; 700); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಸಂತಸಮನೆಯ್ದಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩.೨೧). **ಅಯ್ದು** : ೧. ಮಹಾಜ್ಞಾನವಪ್ಪ ಅಜೀವು ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆಯಾಗಿತ್ತು . . . ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಯಿದ್ದತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೭); ಮತ್ತೇಭ ಭೂವರದಿಂದುಂಣ್ಮವ ರಕ್ತವಾಹಿನಿಯುಮುಂ ಕಣ್ಣಯ್ದಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮–೪೩; 1169). **ಎಯಿದು** : ಚಂಪಾನಗರಮನೆಯಿದಿದರಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೩.೭ ವ); ಲಿಂಗಣ ತಂನ ಹೆಂಡತಿ ನಿರುಗಾಯಿಸಹ ಕಯಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಯಿದಿದರು (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೫೨–೫; 17ನೆಯ ಶತ). **ಐದು₁** : ೧. ನಾಕಡಿಯನೈದುವುದು ಲೋಕದ ಕಡೆಯನೇ ಕಾಣ್ಬುದು (ಬಸವ. ೮೫೭); ನೀವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧುತನದಲಿ ನಮ್ಮನೈದು [ಪಾಠಾಂ. ಸೇರು]ವುದು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೦). ೨. ಅತಂ ಕೀಲನುರ್ಚಿದ ಕೋಡಗನಂತೆ ಕೇಡನೈದುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯–೧೧); ಸದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಐದರೇ (ಸಮಾವ. ೬); ಎಣಿಸಲ್ ಕಾಲೋಚಿತಕ್ಕೈದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).

ಎಯ್ದಿಕೊಳ್ = ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮಿಪಿಸು: ನಡೆವ ನುಡಿವಾಹಾರಂಗೊಳ್ವೆಯ್ದಿಕೊಳ್ವೆಡುವಯ್ದುಮೊಳ್ನಡಕಮ ಸವಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೨). ಎಯ್ದಿವರ್, ಎಯ್ದೆವರ್, ಐದಿವರ್, ಐದೆವರ್ = ಬಂದು ಸೇರು; ಸಮಿಪಿಸು: ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕರಿವಸ್ತು ವಾಹನಚಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದೆವಂದತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧–೧೨); ಉತ್ತಮ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಂ ತಡೆಯದೆ ಸೆಟ್ಟಿಯನೆಯ್ದೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪೫); ಆ ಖಟ್ವಾಂಗಿಯೆಂಬ ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿನಿತಾನುಮೆಯ್ದಿವರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೮–೯ ವ); ಸೇನೆ ವೆರಸೈದಿವಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೪–೭); ಧೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಅತಿಪ್ರಲಾಪಂಗೆಯ್ವ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಂ ಸಾಮಾನಿಕದೇವರ್ಕೆದೆವಂದ (ಆದಿಪು. ೩–೫ ವ); ಎಯ್ದೆ ಪೋಗು = ಜತೆಗೆಹೋಗು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಹೋಗು: ಚಂದ್ರಾಪೀಡನುಮೊಡನೆಯ್ದೆಪೋಗಿ ತಾಯ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಜ್ಜನಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸ ವ್ಯಾಪಾರಮಂ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೯೯). ಎಯ್ದೆಪಡು = ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಸೇರು: ದೇವದಣ್ಡದಿನ್ದೆ ಜಿವೆಪ್ಪಡುವೋರುಮಪ್ಪಾರ್ ರಾಜದಣ್ಡಮುಮೆಯ್ದೆಪ್ಪಡುವಾರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೧೩; 675).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಯ್ದು; ತುಳು. ಕೊಡ. ಎತ್ತ್; ತೆಲು. ಎಯ್ದು; ಕೋಲಾ. ಎಂದ್; ಪರ್ಜಿ. ಏದ್]

ಎಯ್ದೆ₁, ಅಯ್ದೆ₁, ಐದೆ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಪೆಂಪೆಯ್ದೆ ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ ಸೊಂಪಂದಮ ಉಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೯); ಜಗತೀಚಕ್ರದೊಳೆಯ್ದೆ ವರ್ತಿಸಿದ (ಎಇ. XIII, ೩೯–೧; 929); ಆಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದೆಯ್ದೆ ಮುನೀಂದ್ರ ದಿವ್ಯಮತದಿಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿದೆಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪೮); ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಚರಿತ್ರವನೆಯ್ದೆ ಪೊಗಳಲಾನೆನಿತಜವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೬); ಎಯ್ದೆ ಹಗೆಯಲಿ ಹೂಣಿ ಹೊಗದಿರು ಮೈದೆಗೆದು ಕಾದುವುದು (ಕುಮಾರ್ಯ. ೪–೪೪). **ಅಯ್ದೆ₁** : (ಕಿ). **ಐದೆ₁** : "ಪೆರ್ಚುಗೆಯೊಳೈದೆ" (ಕಶರ. ೧೭); ಭೋರೆಂದೋರಂದದೆ ಭುವನವೈದೆ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದತ್ತಂ ರಾಜಪುತ್ರಜನನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೧); ಮೇಲೊಡ್ಡಿದುದೈದೆ ಬಂದ ಮಾರ್ಪಡೆಯೆನಿಸುತಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೮). [ಎಯ್ದು + -ಎ]

ಎಯ್ದೆ₂ 'ಅಯ್ದೆ₂' ನೋ.

ಎಯ್ದೆತನ 'ಅಯ್ದೆತನ' ನೋ.

ಎಯ್ಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಯ್ಯ್ಯಮೃಗದ ಮುಳ್ಳು; ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: ಉಳ್ಳಿ ಸಿತಂ ಪ್ಲೋಷಂ ಪಯವೊಳ್ಳಿದುದೆನಿಸಿರ್ದ ಬಂಜೆ ಮಡುವಾಗಲಿಂ ಕೊಳ್ಳು ತಿಲತೈಲಗೂಡೆಯ್ಮುಳ್ಳುಗಳಾ ಗರಳಮಂ ಕರಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ (ಖಮುದ. ೨–೧೩೦). [< ಎಯ್ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಎಯ್ಯಪಂದಿ 'ಎಯ್ಸಂದಿ' ನೋ.

ಎಯ್ಯಮಿಗ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: ನರಿ ಶಶಕಂ ವೃಕಂ ಸರಟನೆಯ್ಯಮಿಗಂ ಮರಿವಿಂಡು (೧೧೪. ೧–೬೩); ವಿಂಧ್ಯನಗದೊಳಾ ನಾಯ್ ಪಾವಾಯ್ತಾ ನವಿಲೆಯೆಯ್ಯಮಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಮೃಗ] ಮಾಯ್ತಾಯೆಯ್ ಪಾವಂ ಪಗೆ ಮಿಗೆ ತಿಂದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೪೫); ಬತ್ತಳಿಕೆ ಬರಿದಾಯ್ತು ಮೇಣೆಯ್ಯಮಿಗಮಾಯ್ತು ಶತ್ರುತನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೭–೨೫೩). [< ಎಯ್ + ಮಿಗ]

ಎಯ್ಯಮೃಗ (ನಾ). = ಎಯ್ಯಮಿಗ: "ಶಲಲಿ ಶಲ್ಯಕನೆಯ್ಯಮೃಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೨); ಮಾನಾದುದೆಯ್ಯಮೃಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೬); ಮೊಲನೆಯ್ಯಮೃಗಮಾನೆ . . . ಜವಾದಿಯ ಬೆಕ್ಕುಗಳನಿರದೆ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದರ್ (ಚೆಬವು. ೫೩–೩೦). [< ಎಯ್ + ಮೃಗ]

ಎಯ್ಯಿ 'ಎಯ್' ನೋ.

ಎಯ್ಸಂದಿ, ಎಯ್ಯಪಂದಿ (ನಾ). = ಎಯ್ಯಮಿಗ: ಎರಲೆಯೆಯ್ಸಂದಿ ಸಾರಗ ಸರ್ಪ ಮೊಲ ಮುಂಗುಲಿಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ವಿಪಿನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೬೩). **ಎಯ್ಯಪಂದಿ** : ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಬಾಚ್ಚೀಲಿಯಂತಿರ್ಪ ಎಯ್ಯಪಂದಿಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೪–೭೧ ವ).

[ಎಯ್ + ಪಂದಿ₁. / ತಮಿ. ಎಯ್‌ಪ್ಪನ್ನಿ; ಮಲ. ಎಯಮ್ಪನ್ನಿ; ಕೊಡ. ಎಪ್ಪಂದಿ; ತುಳು. ಎಯಿಪಂಜಿ; ತೆಲು. ಏಡುಪಂದಿ]

ಎರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ : ಸಿರಿಸಂ ಸೀರೆ ಬೆಳಲ್ಲವಂಗಮೆಲವಂ ಬಳ್ಳಾಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಎರನುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆಳೆದಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೯); ಕಮ್ಮರ ನಾಲಂ ಜಾಲ ಬೇಲಂ ಬಿಳಿಲರಳಿಯೆರಂ ಕಕ್ಕೆ (೧೦೩. ೧–೬೨); ಕಾರಾಜ ಮಾಹಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ ಗುರ್ಗಳೆಮತ್ತಿ ಮತ್ತಿ ಮಧುಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೬). [?]

ಎರಂಕೆ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಕೊಡು : ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮಱಿಕೊಂಡುದೆಬ ಕುಳಿಗೊಳ್ವಂಗೆರಂಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ಕವರು ಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂ ತಾಯ್ತು (ಅರ್ಥನೀ. ೬–೭೦ ವ). [< ಎರವು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಎರಂಬರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎರಂಬರಗೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೩೯ ; 948); ಹಾನುಗಲ್ ಲೋಕಿಗುಂದಿ ಕುಮ್ಮಟ ಎರಂಬರಗೆಯೊಳಾದ ಸಮಸ್ತದೇಶ (ಎಕ. II, ೩೩೫–೨೩ ; 1195); ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಮೆರಮ್ಬರಗೆಯ ಕುಳಾಗ್ರಿ ಸೇನಬೋವ ಆಚಣ್ಣ (ಕಇಇ. ೬೩–೧೧–೩ ; 12ನೆಯ ಶತ). ℙ ಈಗಿನ ಎಲಬುರ್ಗಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [?]

ಎರಕ$_1$ 'ಎಱಕ$_1$' ನೋ.

ಎರಕ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಲೋಹಾದಿಗಳ ದ್ರವವನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ಎರೆಯುವಿಕೆ; ಹಾಗೆ ಎರೆದ ಅಚ್ಚು : ಎರಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರುವಿನಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ದ [ಇರ್ದುದು] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೨); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿಯದು ಕರುವಿಟ್ಟೆರಕವದು (ದೇದಾವ. ೧೦೩–೧೬); ತಾವರೆಯ ಮಿತ್ರನ ಕರುವಿನೆರಕದಲೆರಸಿದಂತಿರೆ ತೊಳತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ತನುಚ್ಛವಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೪–೩೩); ಮಿಸುನಿಯೆರಕದಲೆಸೆವ ಪ್ರಾಕಾರ ಸಪ್ತಕಗಳ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೪); ಯಾರೆರೆದರೋ ಎರಕ, ಇಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮುರುಕ ಅಪ್ರತಿಮವೀ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂಥ ಎರಕ (ಅರಳು. ೨೫೪–೧೩). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎರಕ]

ಎರಕಗಾರ (ನಾ). ಎರಕವನ್ನು ಹೊಯ್ಯುವವನು ; ಅಚ್ಚುಗಾರ. [ಎರಕ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಎರಕಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು, —ಸುರಿ : ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುತ್ತಾರೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೯೪); ಜನರು ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ನೆರೆದರು (ಕೊತಕಾ. ೫೮). [ಎರಕ$_2$ + ಹೊಯ್$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಎರಕೆ$_1$ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು : "ಎರಕೆ-ಏರಕಾ = ತೃಣಭೇದ" (ತದ್ಭಕೋ. ೪); ಬಲಭುಜರು ಕರಿತುರಗ ರಥ ಸಂಕುಲವನೇಱಿದರಿಱಿದರಸ್ತ್ರಾವಳಿ ಸವೆಯಲೆರಕೆಗಳಲಿಟ್ಟಾಡಿದರು ಕೈದಣಿಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೨–೪೮); ಯಾದವಕುಲವು ಮುನಿಶಾಪದಲಿಯೆರಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದಾಡೀ (ತಿಮ್ಮಮೌ. ೩–೪೪). [< ಸಂ. ಏರಕಾ]

ಎರಕೆ$_3$ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಬೇಡಿಕೆ : ಹೊತ್ತರಿತ್ತವನಿತ್ತ ಮುನ್ನ ಬಗ್ಗಿಸುವುದೆ ಸುಗ್ಗಿಯನ್ನ ಮರದೆನಿತ್ತೊ ಎರಕೆ (ಗಳಿವಿಂ. ೮೭–೨೬); ಆಸೆ ಭಯ ಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವೆರಕೆಗಳ ಆಯ್ದಾಯ್ದು ತೋರ್ವುದರೊಳೇ ನಿನ್ನ ನಿಲವೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೯–೩). [< ಎರ್$_1$]

ಎರಗಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಾರ್ಥವಾಹೇನ ಎರಗಶರ್ಮಣಾ ಲಿಖಿತೇಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧–೨೬ ; 401). [ಎರಗ$_0$ + ಶರ್ಮ]

ಎರಗಾಡು 'ಎರೆಕಾಡು' ನೋ.

ಎರಗಿವಿ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಕೇಳುವ ಕಿವಿ ; ಹಿತ್ತಾಳೆಕಿವಿ : ಬಸವರಾಜಂ ಕೇಳ್ದು ಎಲೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಭೂಪ ಎರಗಿವಿಯ ಮರುಳೆ ನಾರಣಕ್ರಮಿತರ ಕೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕನೆ (ಬಸರ. ೧೦–೪೩). [< ಎರವು + ಕಿವಿ]

ಎರಗಿಸು$_1$ 'ಎಱಗಿಸು' ನೋ.

ಎರಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಎರಕಹೊಯ್ : ಬೊಮ್ಮವಿದ್ಯೆಯನೆರಗಿಸಿದ ಪುತ್ಥಳಿಯವೊಲು (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೨೭). [< ಎರಕ$_2$ + -ಇಸು$_1$]

ಎರಗು 'ಎಱಗು$_1$' ನೋ.

ಎರಗುಹ 'ಎಱಗುಹ' ನೋ.

ಎರಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪರಬಳಮುಂ ಪರಾಕ್ರಮಿಸಲೆಂದೆರಗೌಡನುದಗ್ರಕೋಪದಿಂ ಪರಿಯಿಡೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩–೧೬ ; 1124 ?). [ಎರ ? + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎರಚಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ನೀರು ; ಇರಿಸಿಲು : ಎರಚಲು ಬಡಿದು ಪ್ಯಾಂಟು ಅರ್ಧಕ್ಕರ್ಧ ನೆನೆದಿತ್ತು (ಅನಾಫಿ. ೧೩೬). ೨. ಎರಚಿದುದು ; ಸಿಡಿದುದು : ಪಾನ್‌ಬೀಡಾ ಹಾಕಿಕೊಂಡವರೊಬ್ಬರು ಕೆಳಗೆ ಉಗುಳಿ ನಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆಲ್ಲಾ ಎರಚಲು ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಸಬು. ೧೬). [ಎರಚು (< ಎಱಚು) + -ಅಲ್$_3$]

ಎರಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು ; ಚೆಲ್ಲಾಡು : ರಂಗದಬೀದಿಯಲ್ಲೀ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರತಿನೀರು(ವಸಂತ)ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಆಟ, ಊಟ–ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಾಡುವುದು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೧೬). [ಎರಚು (< ಎಱಚು) + ಆಡು$_1$]

ಎರಚು 'ಎಱಚು' ನೋ.

ಎರಟ್ಟಿಪುಣಿಸೆ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಹುಣಿಸೆಮರ : ಸನ್ನಿಗಾಲಾನಾಡದರೆ ಪೋಗಿತೇನನ್ದಾಕ ಕೊಟ್ಟಾಲೆಯುಳ್ ಕುಡಿತ್ತು ಎರಟ್ಟಿಪುಣಿಸೆ ಎಮೂಡಾಯ್ನೋಡಿ ನೀರಿಱಿವೆ ತಾಱಿಏ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೨ ; 733). [ಎರಟ್ಟಿ$_0$ (< ಎರಡು) + ಪುಣಿಸೆ. ℙ ತಮಿ. ಇರಟ್ಟಿ]

ಎರಡಚ್ಚಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆಯ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡಱಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಕಪಟವನ್ನು ತಿಳಿ : ಮತ್ತೊರ್ವಂ ತನಗೆರಡಱಿಯದೊಲ್ದ ನಲ್ಲಳನೇತಱಿೊಳಪ್ಪೊಡಮೇವಮಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟವಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೨ ವ); ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಮನೋವಿಕಾಸಮನೆರಡಱಿಯದೊಲವಿನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೩). [ಎರಡು + ಅಱಿ]

ಎರಡಱುನೂಱು (ನಾ). ಪುಲಿಗೆರೆ ಮುನ್ನೂರು ಮತ್ತು ಬೆಳ್ವಲ ಮುನ್ನೂರು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶ : ತದ್ವಿಷಯಕ್ಕೆರಡಱುನೂರು ಲಲಾಮಂ ಪುರಿಕರಜನಪದಮದಕ್ಕೆ ನವ ಪವಿಮುಕುರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೫ ; 929); ಕನ್ನಡಮೆರಡಱುನೂಱಱ ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧–೪೨); ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೇಸಿಮಯ್ಯಂಗಳೆರಡಱುನೂಱುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇ. I, ೨೪–೭ ; 1148); ಚೆಲ್ವಿನ ಕಣಿಯೆನಲೆಸೆದು ತೋರ್ಪುದೆರೆ[ರ]ಡಱುನೂಱುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೨೦೪–೧೦ ; ?). [ಎರಡು + ಅಱುನೂಱು]

ಎರಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗು ; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು : ತಪ್ಪಲಮೆರಡಿಟ್ಟು ತಳ್ತಡಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾಡಿದುದೇನನೆಂದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೮). [ಎರಡು + ಇಡು$_1$]

ಎರಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ; ಒಂದು ಒಂದು ಸೇರಿ ಆದ ಮೊತ್ತ : "ಯುಗ್ಮ ಯಮಳಂ ಯುಗಂ ದ್ವೈತ ಮೆನಲು ಯೆರಡಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೧೨); ಎರಡುಂ ನಾಚಿಕ್ಕೆ ರಾಜಶ್ರಾವಿತಮಾಗೆ ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಇಅ. XII, ೧೪೫-೧೧; 680) ; ಪರಮಾಲಂಕಾರಮುಂ ಶರೀರಮುಮೆಂದಿಂತೆರಡಕ್ಕುಂ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೩) ; ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪) ; ವ್ಯವಹರಿಪುವೆರಡುರೂಪಿಂದವಕ್ಕರಂ ಶ್ರಾವಣಂ . . . ಚಾಕ್ಷುಷಂ (ಶಮದ. ೩) ; ಕಬ್ಬಿಗರೋದು ಗಬ್ಬವ ಹಾಡು ಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರಿವೆರಡು ಕಬ್ಬಿನಂತಿರಬೇಕು (ಭರಜ. ೧-೬).

ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗು = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು ; ನೀರು ಕಡೆ ಹೋಗು ; ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಹೋಗು : ಮಗು ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಎರಡಚ್ಚಿ** = ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಚಿತ್ರಿಸೆ ಬಂದುದು ನಿನ್ನ ರೂಪು ಕಾಮಿನಿ ಎರಡಚ್ಚಿಯೊಳ್ ನೆಲನುಮಾಗಸಮುಂದೆಸೆಯುಂ ನಿನತ್ತು ರೂಪನೆ ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವುದು ನೀಱಿಗೆ (ರಸರ. ೧-೭೩). **ಎರಡನೆ** = ಎರಡನೆಯ ಸಲ, —ಬಾರಿ : ಧರೆಗೆ ಬಿದ್ದಿಹ ಖಡುಗವನು ಮತ್ತೆರಡನೆಗೆ ಕೈಕೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತರುಣಿ ಹತ್ತಿರೆ ನಿಂದು ಕೈನೆಗಹಿದನು (ಹರಿಚ. ೫೩). **ಎರಡನೆಯ** = ೧. ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ; ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಥಾನದ : ಸರಸತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಬೀಣೆಯೆನೆ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಶಮದ. ಸ. ೩೪೦) ; ಎರಡನೆಯ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೧-೮) ; ಎರಡನೆಯ ದಿನಮಣಿಯ ತೇಜದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೭). ೨. ಬೇರೆಯ ; ಹೊರತಾದ : ಈ ಕೆಲಸ ಸಾಧಿಸಲು ಎರಡನೆಯ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಅವನು ಎರಡನೆಯವನು (ರೂಢಿ). **ಎರಡಯಿದು** = ಹತ್ತು : ಎರಡಯಿದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೊಸರಿಸಿ ಆಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ ಪುರಹರಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೧೯) ; ಜ್ವರ ಕೃಶವನಶನವಿಕಲಂ ಮೌನಂದೊರೆದ ಮಱವೆ ಮರಣೋದ್ಯೋಗಮುಮೆಂಬೆರಡೈದಱವಸ್ಥೆಗಳೆಯ್ದಿದುವಿನಿಯಂ ತೊಲಗಲ್ಕವಳ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೭). **ಎರಡಯ್ದು** = ೧. ಎರಡು ಐದುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಹತ್ತು. ೨. ಎರಡು ಮತ್ತು ಐದರ ಮೊತ್ತ ; ಏಳು. ೩. ಎರಡು ಅಥವಾ ಐದು (ಕಿ). **ಎರಡಾಗು** = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು ; ತುಂಡಾಗು ; ಕವಲೊಡೆ : ನೀರ್ನಡುವೆ ಹೊಯ್ದಡೆ ಸಮ್ಮದಿಸಲೆರಡಾಗದೆಂಬರದೊನ್ಮೆಯುಂ ಮಾಣಿಸಿದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೭) ; ಒಸೆದು ಪಟ್ಟಣವನು ವಾಹಿನಿಯೆರಡಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುತಿಹಳು (ಕಂಸವಿ. ೫-೪೩) ; ಬಲಮೆರಡಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆವಡೆದೊಡ್ಡಿ ವಿಳಾಸದೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೩). **ಎರಡಿಲ್ಲ** = ಎರಡನೆಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲ ; ಹುಸಿಇಲ್ಲ : ಪುಸಿಮಾತದೇಕೆ ನುತಮಿರೆ ಎನೆ ವೃಷಭಮುಖನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟೆನೆರಡಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಬಸರ. ೧-೪೯) ; ಸತ್ಯಂ, ತ್ರಿಸತ್ಯಂ ಗಡಾ ಇದರೊಳೆರಡಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪೨-೧೬). **ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ** = ಸೈನ್ಯದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು (?) : ಗುರುರಾಯವೊಡೆಯರು ತಂಮ ಸಮಸ್ತಯೆರಡುಕೋಲಬಳಿ ವೀರ ಪರಿವಾರ ಸಯವಾಗಿ ನಗಿರ ರಾಜದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದಲಿ . . . ಯಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಳುವ ಕ್ರುಷ್ಣದೇವರಸವೊಡೆಯರು ತಂಮ ಯೆರಡು ಕೋಲಬಳಿಯಿರ ಪರಿವಾರ ಸಹಾವಾಗಿ ಬಂದು (ಕಇ. III, ೮-೬, 10; 1530). **ಎರಡುಜೀವದವಳು** = ಗರ್ಭಿಣಿ ; ಬಸುರಿ (ದಕ. ಕಿ). **ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು** = ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಹಾವು. ೨. (ಆಲಂ) ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವವನು : ಅವನು ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು (ರೂಢಿ). **ಎರಡು ನಾಲಗೆ** = ಎರಡು ಮಾತು ; ಸುಳ್ಳುಮಾತು : ಅವನ ಕಣಿಗೆರಡುನಾಲಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೩). **ಎರಡುನಾಲಗೆಯವ** = ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತುನಾಡುವವನು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರ (ಕಿ).

ಎರಡುಬಗೆ = (ಆಲಂ) ದ್ರೋಹ ಎಣಿಸು ; ಮೋಸಮಾಡು : ನಾನೃತವೀಪೆ. ಅದನುಂಡು ನನಗೆರಡಬಗೆವ ಮಾನವ ಹೇಳು (ಕಪಪು. ೪-೩೨) ; ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). **ಎರಡೆಂಬತ್ತು** = ಎರಡು ಎಂಬತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಒಂದುನೂರ ಅರುವತ್ತು : ಎರಡೆಂಬತ್ತು ಕೋಟಿ ಪ್ರಮಥ ಗಣಂಗಳು ಅಂಗಾಲ ಕಣ್ಣವರು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವರು (ಅವಚಂ. ೭-೨೩). **ಎರಡೆರಡು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಶರಮನಿದಂ ಕಡಿಕಡಿದುಡಿದೆರಡೆರಡಪ್ಪಂತು ತಱಿದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೨) ; ದೇವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎರಡೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೮). **ಎರಡೇಳು** = ಎರಡು ಏಳುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಹದಿನಾಲ್ಕು : ಎರಡೇಳು ಲೋಕವ ಸೃಜಿಸುವ ವಿಧಿ (ಮೋಹತ. ೪-೩೪) ; ಅಂತೂ ನೀವು ಎರಡೇಳು ಮಕ್ಕಳ ತಂದಿ ಅನ್ನರೆಲ್ಲಾ (ಶಿಡುಗು. ೪೨). **ಎರಡೈನೂಱು** = ಎರಡು ಐನೂರುಗಳ ಮೊತ್ತ ; ಒಂದು ಸಾವಿರ : ಕಾಳಗ ತನಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಲಾಗಿ ಭಾಳಾಕ್ಷ ಕೃಪೆಮಾಡಿದಡೆ ಕೋಲಾಹಲವೆತ್ತು ಕಾದದಿರ್ದಡೆ ತನ್ನ ತೋಳೆರಡೈನೂಱದೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೮). **ಎರಡೈನೂರ್ವರು** = ಒಂದು ವರ್ತಕ ಶ್ರೇಣಿಯ ಹೆಸರು : ಯಿಾ ಧರ್ಮ್ಮಮನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಶ್ರೀಮದೆರಡೈನೂರ್ವ್ವ[ರು]ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವರು (ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೨೦-೪೭ ; 1265). **ಎರಳ್ಚವರ** = ಎರಡು ಚಾಮರಗಳು : ಪಿಡಿದೆರಳ್ಸತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡೆರಳ್ಚವರಗಳ ನಡುವಗಲ್ಪಂಜುಗಳ ಡೌಡೆ ಜೀಗಟೆಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೭). **ಎರಳ್ತಡಿ** = ಎರಡು ದಂಡೆ, —ದಡ : ತೊಱೆಗಳೆರಳ್ತಡಿಗಳೊಳು ಪುಟ್ಟಿರ್ದೆಳೆಗಱಿಕೆಯ ಕಾಳ್ಕೋಣಗಳು ನೆಱೆ ಮೆಲ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೬೦). **ಎರಳ್ತೆರ** = ಎರಡು ವಿಧ, —ಬಗೆ, —ರೀತಿ : ಪರಿಶುದ್ಧರೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತರೆಂದೆರಳ್ತೆರಂ ನರರುಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೦-೪೪). **ಎರಳ್ದಂಡು** = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ : ಎರಳ್ದಂಡು ನೆಲನಗಲದೊಳ್ ಬೀಡು ಬೀಡುಗಳ್ಕೈದೆ ಬಿಟ್ಟುವಾರ್ ಪೊಗಳ್ವರವರೇಳ್ಗೆಗಳನು (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೯). **ಎರಳ್ದೆಸೆ** = ಎರಡು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು : ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಪತ್ತನದೆರಡಿ್ದೆಸೆಯೊಪ್ಪುವ ರಾಜವೀಧಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೪). **ಎರಳ್ಸತ್ತಿಗೆ** = ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು : ಪಿಡಿದೆರಳ್ಸತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡೆರಳ್ಚವರಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೭). **ಎರಳ್ಸೀಳಾಗು** = ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, —ಭಾಗವಾಗು : ಚಟುಲಸ್ವರೂಪನೊಪ್ಪಿದನಜನ ತನುವೆರಳ್ಸೀಳಾಗೆ ತತ್‌ಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೭-೫). **ಎರಟ್ಕಡಿ** = ಎರಡು ತುಂಡು : ಕುದುರೆಗಳನೊಂದೆ ಪೊಯ್ಯಿಂ ಮದಕರಿಗಳನೆರಡು ಪೊಯ್ಗೆರಟ್ಕಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಡೆ ಪೊಯ್ಯೊಳ್ಕರ್ಗಂಡಂ] ಮಾಡಲ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦) ; ಟಕಾರಕ್ಕೆ – ಎರಟ್ಕಡಿ, ಎರಟ್ತರಂ (ಶಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಎರಟ್ಕಣ್** = ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಎರಡೆ ಕೈಯೆರಟ್ಕಣ್ಗಳೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯು ಮೆಂದೆ ಚಿಂತಿಸುವೆನಾದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೯) ; ನೊರೆವಲ್ಲಂ ಮೇದೆರಟ್ಕಣ್ ತುಮುಳೆ ಕುಡಿದು ಪೂರಾಂಬುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೮). **ಎರಟ್ಕಣೆ** = ಎರಡು ಬಾಣ : ಎರಟ್ಕಣೆಯಿಂ ಸಾರಥಿಯುಂ ಕೆಡೆಯಲ್ಕೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೭-೯೦). **ಎರಟ್ಕರ** = ಎರಡು ಕೈ : ಸುರಸಂದೋಹದ ಶೀವಿ ತಂದ ಘಟಿಸಂಘಾತಂಗಳಾಸಲ್ಕೆರಟ್ಕರದಿಂ ಜಾರದೆಮಾಣೆ (ಆದಿಪು. ೭-೮೫ ವ) ; ರೂಪು ಪಾದನಖದರ್ಪಣದೊಳ್ ಪಲವಾಗಿ ತೋಱೆ ಕಂಡಾಸತಿ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆರಟ್ಕರದಿಂ ತರಲೇಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧೨). **ಎರಟ್ಕುದುರೆ** = ಎರಡು ಕುದುರೆ : ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಟ್ಕುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗೆರಟ್ಕೈದುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). **ಎರಟ್ಕಿಲ** = ಎರಡು ಪಕ್ಕ ; ಇಬ್ಬದಿ : ಅನಿಬರ್ ತಮ್ಮಂದಿರುಂ ತನ್ನೆರಟ್ಕಿಲದೊಳ್ ಬಂದಿರೆ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೫) ; ಚಮರರುಹಗ್ರಾಹಿಣಿಯರ್ . . . ಧನಶ್ರೀರಮಣಿಯೆರಟ್ಕಿಲದೊಳಂ ಬೆಡಂಗಂ ಪಡೆದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೦).

ಎರಟ್ಕೈದು = ಎರಡು ಆಯುಧ: ಅನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಟ್ಕುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗೆರಟ್ಕೈದುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ.). ಎರಟ್ಕೋಡು = ಎರಡು ಕೋಡು : "ಎರಡುಕೋಡೆರಟ್ಕೋಡು" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). ಎರಟ್ಖಂಡ = ಎರಡು ಖಂಡ, —ತುಂಡು : ದಹನಾರ್ಚಿಗಳಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ನೆಗೆದು ಪಾಜುವಾಗಳದನೆರಟ್ಖಂಡಮುಪ್ಪಿನ ಮಾಖಂಡಳತನಯನಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ಎರಟ್ಖಂಡುಗ= ಎರಡು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನಾಲ್ವತ್ತೆರಟ್ಖಂಡುಗ ಬೀಜಕ್ಕಿತ್ತ ನತ್ಯುತ್ಸವದಿನದಟರಾದಿತ್ಯನಾದಿತ್ಯತೇಜಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೯೯-೧೫; 1075). ಎರಟ್ತಂಡ = ಎರಡು ಗುಂಪು, —ತಂಡ : ಎನಗೆರಟ್ತಂಡ ಮುಮೋರನ್ನರೆ ದಲೆಂತು ಕಾದುವೆನೆನ್ನಯ ಮಕ್ಕಳೊಳಮೆನ್ನ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨). ಎರಟ್ತಡಿ = ಎರಳ್ತಡಿ : ವಿಷಯ ಕಾಂತೆಯ ಪುರ್ವಿನ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಚೆಲ್ವಂ ಕುಡೆ ತಳ್ತೆರಟ್ತಡಿಯ ಪೂಮರದಿಂ ಕಱಿವೂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕವಿದಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧); ಮೃಗದಗ್ರ ಖುರಚ್ಯುತವಾರಿಯಿಂ ನಾಂದೆರಟ್ತಡಿಯುಮಿಂಬು ತದಗ್ರಿಮಭಾಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೭). ಎರಟ್ತೆಱ = ಎರಳ್ತೆರ : ಏಕಬಹುಕ್ರಮದಿಂದೆರಟ್ತೆಱಕ್ಕಾರಯೆ ಪೇೞ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೩). ಎರಟ್ದೊಣೆ = ಎರಡು ದೊಣೆ; ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆ : ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಕವಚಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಲೆ ಕೋದ ಬಿಲ್ ಪ್ರಯತ್ನದೆ ಬಿಗಿದಿರ್ದೆರಟ್ದೊಣೆ ಮಿಸುಪ್ಪಸಿ ಖೇಟಕಮಿಂತಿವೊಂದುಗುಂದದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೯). ಎರಟ್ಪಜ್ಜೆ = ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ: ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಜು ಕೊಂಬುಮನಾಜು ನಾಣ್ಪೋಗುಮನೆರಟ್ಪಜ್ಜೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). ಎರಟ್ಪಡೆ = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ : ಸಡಗರದೇೞ್ಗೆಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಟ್ಪಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿಪುದಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩); ಕೀೞಿ ತಾಗಿದುವೆರಟ್ಪಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲೊಳೆ ತಾಗಿದಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೫). ಎರಟ್ಬಲ = ಎರಟ್ಪಡೆ : ಎರಟ್ಬಲಮುಮೊಟ್ಟಜೆಗಿಡದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪಾಱಿಯನಸಕಱಿಯದಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೮೯ ವ); ಭರದಿನೆರಟ್ಬಲಂಗಳ ಪದಾತಿ ಪದಾತಿಯೊಳ್ . . . ಪಳಂಚೆ (ಜಗವಿ. ೭-೫೨). ಎರಟ್ಬಾರಿ = ಎರಡುಬಾರಿ, —ಸಲ : ಎರಟ್ಬಾರಿ ಅಯ್ದು, ಈರೈದು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೩ ಪ್ರಯೋ.). ಎರಟ್ಮಾತು = ಎರಡು ಮಾತು : ದ್ವಿಗುವಿಂಗೆ– ಎರಟ್ಮಾತು, ಎರಟ್ತರಂ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ.). ಎರಟ್ಪಲಗೆ = ಎರಡು ಹಲಗೆ; (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಆಟಗಳು : ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಯಿರಮೆ ಗದ್ಯಾಣಮೆಂದಿರದೊಡ್ಡಿ ತಾಮೆರಟ್ಪಲಗೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೨). ಎರಟ್ಪಾತು = ಎರಟ್ಮಾತು : "ಎಕ್ಕಸರಂ, ಒಪಿರ್ಡಿ, ಇರ್ಕೊಡೆ, ಎರಟ್ಪಾತು . . . ಪಯಿಂಛಾಸಿರಂ – ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರಣ್ಡು, ರೆಣ್ಡು ; ಮಲ. ರಣ್ಡು ; ಕೊಡ. ದಂಡಿ ; ತುಳು. ಎರಡ್, ರಡ್ಡ್ ; ತೆಲು. ರೆಂಡು ; ಕೋಲಾ. ಇಂದಿನ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಇಂದಿಗ್ ; ಗೊಂಡಿ. ರಂಡ್ ; ಕುವಿ. ಕುಇ. ೦೯]

ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಇಹ ಪರಗಳೆರಡೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಾಗು : ಸ್ಮರವಿಕಾರದ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆರಡುಗೆಡಬೇಡೆಂದು ಮಂಡೋದರಿ ನಿಜೇಶನನೊಯ್ದಳರಮನೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೬೨); ಎರಡುಗೆಟ್ಟವ ನೀಲಕರ್ಮದ ಸರಣಿಗಳ ದೋಷಗಳ ವ್ಯವಹೃತಿ ನಿರುತವಲ್ಲದು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂತೆನೆ ಕೇಳು ಹಿಂಸೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೧೦).

[ಎರಡು + ಕೆಡು]

ಎರಡುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸಿಕೊ: ಆಕೆಯೆನಿತರ್ಥಮುಂ ಬೇಡಿದೊಡನಿತುಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಕೈದೆಗೆಯದೆರಡುಗೇಳದೆಯನವರತಂ ಕುಡುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೪); ವಿಪ್ರಾಧರರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಬಱಿಯನಟ್ಟುವುದುಮೆರಡುಗೇಳದೆ ತಂತಮ್ಮ ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದೊದವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೯೦).

[ಎರಡು + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎರಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಎರಡನೆಯದನ್ನು (ಹೊಡೆತವನ್ನು) ಪಡೆ: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೊಣೆದ ದರ್ಪಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ಸಹೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುದರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್ . . . ಎಂದು ಮಚ್ಚರದಿಂದೋವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೮). [ಎರಡು + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರಡುನಾಲಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುನುಡಿ 'ಎರಟ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎರಡೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡುಬಗೆ; ದ್ರೋಹವೆಣಿಸು: ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮನಿಗೆ ಸಮಪಾಳಿಯೆನಿಸುವ ನಳನೃಪಗೆರಡೆಣಿಸುವುದೆಯೆಂದ (ನಳಚ. ೪-೧೧); ನಂಬಿದವಗೆರಡೆಣಿಸಿ ಮಾಂಸಕದಂಬ ಪೂರಿತ ತನುವ ನಂಬಿ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೩೬); ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ ಗಂಡಾಗಲಿ ಗುರುವಿನ ನುಡಿಗೆ ಎರಡೆಣಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೪).

[ಎರಡು + ಎಣಿಸು]

ಎರಡೆಣ್ಬರಿಸ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು ವರ್ಷ; ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ: ಪ್ರಾಯಮೆರಡೆಣ್ಬರಿಸಮುಳವಡಲ್ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೫).

[ಎರಡು + ಎಂಟು + ಬರಿಸ]

ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ, ಅತಿಬಜೆ, ಹೊಂಗೇಬೇರು ಇವಜ ಕಷಾಯ ಕುಷ್ಠಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 389).

[ಎರಡು + ಎಲೆ$_1$ + ಹೊನ್ನೆ]

ಎರಡೇಳು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಎ [ಪಾಠಾಂ. ಅ]ರಣವೆಸರದು ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫); "ಎರಣವೆಂದೆನಲು ಕರುವಿನ ಸೆಗಣಿ:ುಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೯೬). 'ಅರಣ$_3$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಏರಣ]

ಎರಣೆ (ನಾ). "ಗೌಳಿಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಹಾವ್ರಾಣಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೭೨). 'ಅರಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಎರತಿ (ನಾ). (ಉಕ) "ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫).

[ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಎರದಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರದಯೂರ ಊರಱಿವಿನೊಳೆ ಬಾರ ಮಾಧವಯ್ಯ ಅನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೧-೨; 950). [ಎರದ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರದುಂಬೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಎರ$_0$ + ತುಂಬೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎರಲ್ 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿ ಮರ: ಎರಲ ನೆಲಪಾಲ ಕಂಚಾಲ ನವಿಲಡಿ ಹೊನ್ನೆಯರುಟಾಲ (ರೀವಣ. ೪-೧೩). [< ಎರ]

ಎರಲ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾರೆಶ್ತಿಗಳ ಮಗನೆ ಎರಲ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೫; 1100). [?]

ಎರಲು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲುಣಿ 'ಎಲರುಣಿ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿಗ 'ಎಲರುಣಿಗ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿವಕ್ಕಿಗ 'ಎಲರುಣಿವಟ್ಕಿಗ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ 'ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ' ನೋ.

ಎರಲೆ, ಎರಳೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹರಿಣ: "ಮಿಗವೆಂದಕ್ಕು ಮಡೆರಲೆಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); ತಳತಳಿಸಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಪಳಿಕಿನ ಸಜಿ ಯೊಂದು ಮಜಿಯೊಳಿರ್ದೆರಲೆ ಮಹೋಜ್ಜ್ವಳ ತುಹಿನ ಕಿರಣ ಮಂಡಲದೊಳಗಣ ಹರಿಣಂಬೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಜಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೫೦ ಶೂದ್ರಕ); ಎರಲೆಗೆ ಪಾಡುವ ಗೋರಿಯನರಣ್ಯದೊಳ್ ಮೃಗ ವಿರೋಧಿಗಂ ಪಾಡುವುದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೮೦); ಮೊಳೆವ ಬೀಜವನು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಕಂಗಳು ಸಸಿಯನೆಳಹುಲ್ಲೆಗಳು ಹೊಡೆಯನೆರಲೆಗಳು ಸವಿದು (ಪಚಕಾ. ೩–೬೩); ಎರಲೆಯ ಬೀಡೆಕ್ಕಲನ ಕೊಟಾರಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩); ಅಳ್ಳಿಯೊತ್ತುವ ಮರೆಯ ಡಗೆವೊಯ್ದೆರಲೆಯ ಪಜಿಕ್ಕೆಗಟ್ಟಿ ಸರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೭). ಎರಳೆ: ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಭವ ನಾಡಿಸಿದಂದದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡೆರಳೆವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೩); ಪರದೆ ಪಸುಂಬಂ ಪ್ಯೆನಂ ಎರಳೆನವಿಲ್ಕಾಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೭); ಎರಳೆ ಮೊಲ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೧); ತಾವರೆಗಣ್ಣೆರ ಳೆಯ ಕಣ್ಣು ಮಜಿಮಿಾನ ಭಾವದ ಕಣ್ಣು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರಲೈ; ತುಳು. ಎರಳೆ; ತೆಲು. ಇರ್ರಿ, ಲೇಟಿ, ಲೇಡಿ; ಮಲ್ತೊ. ಇಲರು]

ಎರಲೆಗುಱುಪ, ಎರಳೆಕುರುಪ, ಎರಳೆಗುಱುಪ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ; ಶಶಾಂಕ (ಹ). ಎರಳೆಕುರುಪ: "ಎರಳೆಕುರುಪನೆನಲ್ಕೆ ಕುಮುದಬಾಂಧವನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೯೬). ಎರಳೆ ಗುಱುಪ: "ಎರಳೆಗುಱುಪಂ . . . ಚಂದಿರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೬).

[ಎರಲೆ + ಕುಱುಪು + –ಅ₇]

ಎರಲೆದಿಂಕು 'ಎರಲೆಥೀಂಕು' ನೋ.

ಎರಲೆಥೀಂಕು, ಎರಲೆದಿಂಕು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ನೆಗೆತದಂತೆ ನೆಗೆದು ಆಡುವ ಆಟ: ಕೃಷ್ಣನದ್ಭುತಪರಾಕ್ರಮನೆಂದು ಸಂಕರ್ಷಣ ವಧಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಿರ್ಪಿನೆಗಮೆರಲೆಥೀಂಕನಾಡಲೆಂದಿರ್ಬರಿರ್ಬರೊಂದಾ ಗೆರೆವಚ್ಚಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪–೫೨ವ). ಎರಲೆದಿಂಕು: "ಎರಲೆ ದಿಂಕೆಂದು ಪೇಜಲ್ ನೆಜೆ ಗುಂಡುಗಳೊಳಗೆ ಬಿನದಿಪಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೬).

[ಎರಲೆ + ಥೀಂಕು]

ಎರಲೆವಕ್ಕಿಗ (ನಾ). = ಎರಲೆಗುಱುಪ (ಚತುನಿ. I, ೧೦೭; II, ೬. ಹ).

[ಎರಲೆ + ಪಕ್ಕೆ₄ (< ಪಜಿಕ್ಕೆ₁) + –ಗ₃]

ಎರಲೆವಜಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ: ಸಂತಸದಿಂದಂತಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿರ್ದೆರಲೆ ವಜಿ ಲಸಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಮಂ ಪೋಲ್ತುದೇಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದತ್ತೊ ದೃಕ್ಚಕೋರಂಗಳನೆ ತಣಿಪುವಾ ಶಕ್ತಿಯಿಂ ದೇವಿಗಾಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೬).

[ಎರಲೆ + ಮಜಿ]

ಎರಲ್ಗೆಳೆಯ 'ಎಲರ್ಗೆಳೆಯ' ನೋ.

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ 'ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆವಣಿ (ನಾ). "ಆಕಾಶಮಣಿ; ದಿನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ (< ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ) + ಮಣ್ಣಿ]

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆವಾವು 'ಎಲರ್ವಟ್ಟೆವಾವು' ನೋ.

ಎರವಣ್ಣು (ನಾ). ಎಲಚಿ ಹಣ್ಣು: ಬೇಡವೆಣ್ಗೈದಳಮಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಯ್ಯಲ್ಕೆಳಸುವಳೆರವಣ್ಣೆಂದು ಕೋಡಾಂಶುವುನ್ಮಂಡಳಮಂ ತಾಳೀ ಫಳಂಗೆತ್ತೆಳಸಿ ತುಡುಕುಗುಂ ಬಾಲಶಾಖಾಚರಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೨೦).

[ಎರ + ಪಣ್ಣು₃ (< ಪಣ್₃)]

ಎರವಲು (ನಾ). = ಎರವು ೧: ಅವನಿಂದ ನಾನು ಈ ಚೀಲವನ್ನು ಎರ ವಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ (ನಗೆಹೊ. ೩೨೨); ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದು ಭಾಷೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ನಮ್ಮಸು. ೮).

[ಎರವು + –ಅಲು (< –ಅಲ್₄). / ತಮಿ. ಇರವಲ್]

ಎರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಬಿಡು, —ತೊರೆ: ಈ ಪುರವೇನು ನಿಮ್ಮಾ ಪುರವೇನು ಭೋಗೋಪಭೋಗದೊಳೆರವಳಿದು ವ್ಯಾಪಿಸಬಲ್ಲವ ರ್ಗೆಲ್ಲಿಯು ಸಮವೆಂದು ಭೂಪನಾಡಿದನು ಪೆಂಡಿರಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೩–೧೭೯); ಎರವಳಿಪಾಡುವ ಮಗನ ಮಾತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಭರತೇಶನಾಲಿಸುತಿರಲು (ಭರಚ. ೬೯–೧೧೧); ಪರಿಕಿಸಲ್ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವಲ್ಲದಿರ್ಪ ಬಲುತೆಜದ ದುಷ್ಕ ವಿತೆಗಳನೊಡರಿಸದೆ ಪರಶಿವನೊಳೆರವಳಿದು ಬೆರೆದ ಪರಮಾನಂದವೀವ ಶಿವಶರಣ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಒರೆದು (ಪಾಸೋಪು. ೧–೧೭).

[ಎರವು + ಅಳಿ₁ (< ಅಜಿ₁)]

ಎರವಿ 'ಎರವು' ನೋ.

ಎರವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವಾಗಿಡು; ಎರವಿಡು (ಹ). [ಎರವು + ಇಕ್ಕು]

ಎರವಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನು; ಹೊರಗಿನವನು: ಮನೆಯೊಡೆಯ ಎರವಿಗನಾಗಿ ಪರವನೊಡೆಯನಾದ (ಸಗಜೊ. ೬೯); ಪಾಂಡುನಂದನರೆರವಿ ಗರೆ ಬಾ ವಿದುರ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಮುಮತವೇ ನನ್ನ ಮತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೨೦); ಇರಲಿ ನಿನ್ನಲಿ ಸಕಲವಿದು ನೀನೆರವಿಗನೆ ನಿಜಜೀವಭೂತರು ತರುಣರಿವದಿರು ತನ್ನ ಧನವೇ ನಿಮ್ಮ ಧನವಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೭–೨೪); ಶಪಥಮಂ ಮಾಡಿರ್ಪ ಪರಿಯಿಂದಮುಪ್ಪಳಿಯ ಕೇಳ್ವೆನಲ್ಲದೆ ಚರಣಕೆರವಿ ಗನೆ ಗಿರಿವರೇಣ್ಯಾ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೪೦). ೨. ಎರವು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. [ಎರವು + –ಇಗ]

ಎರವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಎಂದಾಕೆಗೆ ಲಂಚಮನಿತ್ತೆಂದುದ ನೆಂದರವಿಗೊಂಡು ಕಳಿಪುವುದುಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೪).

[ಎರವಿ (< ಎರವು) + ಕೊಳ್₁]

ಎರವು, ಎರವಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಡಿ ಪಡೆದದ್ದು; ಸಾಲ; ಕಡ; ಉದ್ದರಿ: ಬಡವರ ತೊಟ್ಟಿನ ಶೃಂಗಾರದಂತೆರವಾಗಿರದೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೫೧); ರತ್ನಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯೆರವೆ ಚಂದ್ರಂಗೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು ಪಚಾರಮೆ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೨೬ವ); ಎರವು ಮುಯಿ ಮುಟ್ಟಿಂಟು ವಸ್ತೂತ್ಕರದೊಳಗೆ ಭಾವಿಸಲು ಮಕ್ಕಳನೆರವ ಕೊಟ್ಟವರುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೪); ಬರೆವರ ಕೂಡ ಹಗೆಬೇಡ ಬಂಗಾರದೆರವು ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಎರವು ಒಯ್ಯಲು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೯); ಎರವಿನ ಚಿನ್ನ ಧರಿಸಿ ತಾನು ಅರಸಿಯೆಂದಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಎರವಿಲ್ಲವಧಿಕ ವಿಶ್ವಾಸಿಯಿಾತನು ಚಕ್ರ ಧರನ ಮೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರ (ಭರಚ. ೩೪–೨೩); ಕಳುಹಿದ ಕಾರ್ಯ ಎರವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೬೪). ೩. ಭೇದಭಾವ; ಅಂತರ: ಅಘಹರನೊಳೆರವಿಲ್ಲದೊಂದಿ ಬೆರಸಿದರಲ್ಲಿ (ವೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೧–೩); ಪುರುಷನೇ ನಿನ್ನ ಕೈವಿಡಿದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಯೆರವು ಎನ್ನೊಳಗಿಲ್ಲ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫–೨೩೨); ಬಿರಿದ ಸಂಪಗೆಗಳೆಳಗಳಂಬುಜಕೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಸರಸ ಕೈರವದಲರ್ಗಳಂ ಸೂರ್ಯನಿಂತಿವರೊಳೆರವಿಲ್ಲದಿಹುದು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾ ಕ್ಷನ ತಪೋವನದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೩೪–೭೯); ಪರತತ್ವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಎರವಿಲ್ಲ ದಿರುತಿರ್ದು ಪರದೇಶಿಯಂತೆ ಇರುತಿಪ್ಪ ಯೋಗಿಯನು ಪರಮಗುರು ವೆಂಬೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯); ಎರವಿಲ್ಲದೇಕವೆನಿಸಿ ಧರ್ಮದೊಳು ಸಂಸರಿ ಸುವ ಸತಿಪತಿಗಳಿಗೆ (ಹವಿಬ. ೬–೫೦); ಕಣ್ಣಿಗು ಹುಬ್ಬಿಗು ಭಿನ್ನಭೇದ ಗಳುಂಟೆ ನಮ್ಮಣ್ಣ ನಮಗೆ ಎರವುಂಟೆ (ಹೆಮಪ. ೧೬–೧೪). ಎರವಿ: 'ಎರವಿಗೊಳ್' ಪಠಾ.

ಎರವತೆಱು = ಸಾಲಕೊಡು: ತಮ್ಮೊಳಗಾರು ಮೂದೇವರೊಳು ಮುಖ್ಯರೆನುತ್ತ ಸಂಶಯಕೆರವ ತೆತ್ತರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ತರು] ಮನವನಂಗೀಕರಿಸಿ ಬಹುಮತವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೯೨–೧). ಎರವಾಗು = ೧. ಹೊರಗಾಗು; ದೂರವಾಗು: ಈ ಹಂಗಾಮು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ನಾವು ವರುಷದ ಗಂಜಿಗೇ ಎರವಾಗಬೇಕಾದೀತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೩); ಈ ಧನಕ್ಕೆ ನಾನು ಎರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೭); ಇವಳಂತಹ ದೇವಿಯನ್ನು ಪಡೆದೂ ತಾನು ದಾಂಪತ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರೇಮೂಶ್ರ. ೧೬೦). ೨. ದ್ವೇಷಿಯಾಗು; ಹಗೆಯಾಗು: ನಾವು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ ನಮಗೇ ಎರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೪); ಇಂಥ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಈ ಮನೆಗೆ ಆಜನ್ಮ ಎರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ವಾದಿ. ೨೦). ೩. ಹಾನಿಯಾಗು; ಕಷ್ಟವಾಗು: ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರೈಲಿ ಏಳುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜನರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೧೯). ಎರವಿನ ಸಿರಿ = ಸಾಲದ ಐಶ್ವರ್ಯ: ಅತನಂತಪ್ಪ ಪುತ್ರರಂ ಪಡೆವರೊತ್ತೆಯ ಗೂಂಟಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೀಱುವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಱಿದು (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೨ ವ). ಎರವು ಕೊಡು = ಸಾಲಕೊಡು; ಕಡಕೊಡು: ತಮಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಎರವು ಕೊಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೮೫) ಎರವುತರು = ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು; ಕಡತರು: "ಯಾಚಿತಕಂ – ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಎರವು ತಂದದ್ದಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೫). ಎರವುಬೇಡು = ಸಾಲವನ್ನು ಬೇಡು; ಕಡಕೇಳು: ಅಮುಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಮಾಡುವಾಗ, ಮುದ್ದಳಿ ಎರವು ಬೇಡಿದಂತೆ (ಗಾದೆ)

[ಎರೆ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರವು; ತುಳು. ತೆಲು. ಎರವು]

ಎರವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣು; ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಾಣು: ಬೇಡವ್ವೆ ಕರೆಸು ನೀನೆರವುಕಾಣ್ಬುದಕಾನು ಮಾಡಿದ ನೋವಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ (ಭರತಚ. ೩೯–೧೬೦); ಅರಸುಮಕ್ಕಳಿಗವರಬಲೆಯರೆಲ್ಲರಿಗೆರವುಗಾಣದೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಣಲಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತುಡಲಿತ್ತು ತೊಡಲಿತ್ತು (ಭರತಚ. ೪೦–೨೧).

[ಎರವು + ಕಾಣ್]

ಎರವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಅಂತೆರವುಗೊಂಡಿದೇನಿವಳೆಂತುಂ ಪೋ ಬಾರಳೀವೆನೆನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೫).

[ಎರವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರವುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ 'ಎರಟ್' ನೋ.

ಎರಳು (ನಾ). (?): ಉರಿಯ ಹಳ್ಳವನು ಕೆಂಡದ ತೊಱೆಯನೆಸೆವ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಗಡಲ ವಿಷಕೂಪಂಗಳಂ ನಂಜಿನೆರಳ ಮಾರಿಯ ಮನೆಯನಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ನೆಲೆಯನಾರಯ್ಯುತಂ ಬಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ನೆರಳು ಎಂದಿರಬಹುದೆ. [?]

ಎರಳೆ 'ಎರಲೆ' ನೋ.

ಎರಳೆಕಣ್ 'ಎರಳೆಗಣ್' ನೋ.

ಎರಳೆಕುರುಪ 'ಎರಲೆಗುಱುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆಗಣ್, ಎರಳೆಕಣ್ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು: ಎರಳೆಗಣ್ಗಳ ವಟಫಳಾಧರದ ಬೆಳ್ನಗೆಯ ಪರಪುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಪ್ರಕಾಶ ರದದ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೪೪); ಪರಳುಮೊಲೆಯರಳೆಗಣ್ಕುರುಳುದಲೆ . . . ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೭–೩೭); ಬಗ್ಗದೊವಲಂ ಕಂಡೊಡಂ ಬೆರ್ಚುವೆರಳೆಗಣ್ ಪಱಿವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ನೋಟಮುಂ ಸಹಿಸಲುಂಟೆ ವನದಿ (ಶ್ರೀರಾಮು. ೩–೫೩). ಎರಳೆಕಣ್: ಎರಳೆಕಂಗಳ ಹೆಂಗಳೊಲುಮೆ ಬರೆಹ ನೀರಮೇಲಿನ (ಪುರಂದ. ೨–೧೬–೩). [ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ) + ಕಣ್]

ಎರಳೆಗುಱುಪ 'ಎರಲೆಗುಱುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆವಲೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆಳೆವಲೆ ಹುಡಿಕೆವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೯). [ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಎರಳ್ಚವರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ತಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ತೆರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ದಂಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ: ದೊರೆವಡೆದ ಸತ್ಯಮೇವೋದ್ಧರಾಮ್ನಹಮೆಸಿಪ್ಪ ಲೇಖನದ ಕನ್ನಡ ನಾಡರಸರ ಎರಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯ ಕುರುಪಿನ ಪಳವಿಗೆಯನೆತ್ತಿದರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ್ (ಮರಾಚ. ೧೧–೪೨).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ತಲೆ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಎರಳ್ದೆಸೆ 'ಎರಟ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಎರಳ್ನುಡಿ 'ಎರಟ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡುಮಾಡು, —ಭಾಗಮಾಡು: ಜೋಡಿಸಿದಶ್ವಕಂಧರಮನೊಂದೆ ಶರಾಗ್ರದೆ ಖಂಡಿಪಂತೆರಳ್ಮಾಡುವ ಪೊದಳ್ದ ಲೋಹದೊಳ್ ಜೋಡನಡುತುರ್ಚ ತುಂಡಿಪ ಪರೂಥಿಗಳೊಟ್ಟಜಿಯಿಂ ಪಳಂಚಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೬೭).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮಾಡು$_1$]

ಎರಳ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಕಾಣಿಸು: ತಾನೆ ಮನೋಜನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಲ್ಲಂ ಕೊಲಗಿದ ಪದದೊಳಗೆನ್ನೊಡಲಲ್ಲಿ ನಡುವವೊಲೆರೆಳ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಮನವನೆಸುತ್ತಿರ್ದಪನೆಂದಳ್ ವಿರಹಿಣಿ ಸಖಿಯೊಳ್ (ಉದ್ಭವೇ. ೪–೩೫). 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಎರಳ್ಮೆಯ್ + ಕಾಣಿಸು]

ಎರಳ್ಸತ್ತಿಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಸೀಳಾಗು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್, ಎರಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿ ಶಬ್ದ ಸೇರಿ ಸಂಧಿಯಾದಾಗ ಬರುವ ರೂಪಗಳು. 'ಎರಟ್ಟಡಿ', 'ಎರಳ್ಚವರ' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಎರಟ್ಕಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಣ್ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕುದುರೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೆಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೈದು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೋಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಪಿಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಪಿಂಡುಗ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತುಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತೆರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತೋಱ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ದೆಸೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಬಿೊಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ನುಡಿ, ಎರಡುನುಡಿ, ಎರಳ್ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಾತಾಡು; ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು : ಪಿಡಿದನೆ ಪುರಿಗಣೆಯನೆರೞ್ನುಡಿದನೆ ಬಳ್ಕಿದನೆ ತಾನೆ ತನ್ನನೆ ಚಲಮಂ ಪಿಡಿದೞಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬); ಎರೞ್ನುಡಿಯುಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೫೮). ಎರಡುನುಡಿ : "ಎರಡುನುಡಿವವ ಪುರೋಭಾಗಿ ದ್ವಿಜಿಹ್ವಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೯). ಎರಳ್ನುಡಿ : ಸೋರ್ಪ್ಪಡಮೆನ್ನುಂ ನುಡಿಗಲ್ವಂದುವೆರಳ್ನುಡಿ ನುಡಿಯಂ ಕಲಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನೀ ಬಾಚಿ ನೃಪಾ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೬-೩೧ ; 1132). [ಎರೞ್ (< ಎರಡು) + ನುಡಿ₁]

ಎರೞ್ಬಿಜ್ಜೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ಬಿಡೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ಬಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ಬಿಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ಪ್ಪರಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ಮ್ಮಾತು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ಬಲಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರೞ್ವಾತು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಿಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎರಿಗಲ್ ಮಾರಟಿ ಕೊಡ್ಲೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೧-೧ ; 950). [?]

ಎರಿಗಲ್ಮಾರಟಿ (ನಾ). ಎರಿಗಲ್ ಊರಿನ ಮಾರಟಿ ಎಂಬುವನು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎರಿಗಲ್ಮಾರಟಿ ಕೊಡ್ಲೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೧-೧ ; 950). [ಎರಿಗಲ್ + ಮಾರಟ₀]

ಎರಿಗಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನೆಗಳ್ದಂ ಶ್ರೀ ವೀರ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಎರಿಗಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿಯಂ ಮುಂ ಮುನಿಯ ಮಸಕಮಂ ಮಳ್ಗಿಸಲ್ಕನ್ಯಕುಬ್ಜೇಶ್ವರನಂ (ಕಕುಲ. ೭-೬ ; 1019). [ಎರಿಗಲ್ + ಮುಗ್ಗೇರಿ₀]

ಎರಿಗಲ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಚೋಳ ಧನಞ್ಜಯ ಎರಿಗಲ್ವಾಡಿ ಅಱುನೂಱು ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೨-೧ ; 750). ℙ ಎರಿಕಾಲವಾಡಿ, ಎರಿಗಾಲ[ವಾಡಿ] ಎಂಬ ರೂಪಗಳೂ ಇವೆ. [ಎರಿಗಲ್ + ವಾಡಿ]

ಎರಿಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೧೬). [ಎರಿ₀ + ಮಾಲು₃]

ಎರಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎರಿಯೂರ ದಿನಕರಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಕಿತಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೧೫ ; 995). [ಎರಿ₀ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಎರಿಲದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹದ್ದು (ಕ). [ಎರಿಲ್ + ಹದ್ದು₁ (< ಪರ್ದು)]

ಎರು (ಕ್ರಿ). "ಸಮಗ್ರವಾಗು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೯). [?]

ಎರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೧೮). [ಎರು₀ + ಬಳ್ಳಿ]

ಎರುಬು (ನಾ). ಸಗಣಿ; ಮಲ; ಗೊಬ್ಬರ: ನಿರವಧಿಕ ತೃಷೆ ಬುಭುಕ್ಷಾದಿಗಳನಾವಗಂ ನರಲುವತಿಶಯ ದುಃಖವೆಂತಕ್ಕೆಯೆರುಬುಗಳನೊಡರಿಚುತ ಪಿಡಿದು ತಂದೂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೫-೬೩). 'ಎರುಬುಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎರು. ಎರುವು; ತೆಲು. ಎರುವು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಎರಂಗ್]

ಎರುಬುಹುಳು (ನಾ). ಎರೆಹುಳು : "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದಃ, ಕಿಂಚುಲಕಃ – ೩ ಎರುಬುಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಆಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತೇವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪು ಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೭೪). [ಎರುಬು + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಎಱೆ₁ 'ಎಱೆ₁' ನೋ.

ಎಱೆ₂ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಕೇಳು; ಯಾಚಿಸು : "ಎರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸಯೋಃ (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ); ಎಱೆದರ್ ಸಂತುಷ್ಟರಾದರ್ ಕದನದೊಳಿದಿರಂ ಮಿಱಿ ಮಾಱೂಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭಸ್ಮಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮನಮೊಲ್ದುದನೆಱೆಯೆ (ಎಇ. XIV, ೩೩೦-೧೦ ; 929); ಬರವಂ ಬೇಡಿದರ್ಗೀವ ದೇವನೆ ವಲಂ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟು ಬಂದೆನ್ನನಿಂತೆಱೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩); ಬಱಸಿಡಿಲು ಪಗೆಗೆ ತನ್ನಂ ಮಱೆವೊಕ್ಕ ನರಂಗೆ ವಜ್ರಪಂಜರಮೆಱೆದರ್ಗ್ಗೆಱೆ ಕೊಡುವ ಚಾಗದಿಂದಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ಮಹದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೪೫ ; 1147); ಎರೆದವರಿಗೆ ನೃಪಾಲರೂಪಿನ ಸುರಕುಜವು ಮುಳಿದಹಿತ ನೃಪರಿಗೆ . . . ಜವನೆನಿಸಿರ್ದನಾ ಕಂಸ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೫೯); ನೀನೆರೆವಂದು ನೀಡದವನಿನ್ನಾರ್ಗಂ ಗಡಾ ನೀಡುವಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩-೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರ]

ಎಱೆ₃ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಕಪ್ಪಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ : ಮಂಡೆಯೋಡಿನ ಸಿಪ್ಪುಗಳನು ಲಗ್ಗೆಯನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡೆರೆಯನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸೆಂಡಸಿಟ್ಟಾಡುವ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳ್ಗಳ ತಂಡ ರಂಜಿಸಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೯೮); ಲೇ ಮದ್ದೂರ ಎರೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಾರೋ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೭); ಇವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆಯೇ . . . ಆಗಾಗ್ಗೆ ಎರೆಯಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಂತೆ ಕಿರುಗುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಪುಸರು. ೪೭೨). 'ಹೆರೆ' ಪರಾ. [?]

ಎಱೆ₄ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ: "ಎರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸಯೋಃ (ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ); "ಎರೆಯುಳ್ಳುದೊಂದು ಭೂಮ್ಯಂತರಮದು [ತಾಂ] ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬-೪); "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆಯನಲ್ಕೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩); ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಡುಗಂ ಕಱಿನ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯಾ ಕೆಱಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಎರೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮; 776); ಮೊದಲೇಱಿಯೊಳ್ ಇರ್ಕಣ್ಡುಗವೆದೆ ಗಱ್ದೆ ಪನ್ನಿರ್ ಮತ್ತಲ್ ಎಱೆ[ರೆ] ಅಯ್ನೂಱು ಬಳ್ಳಿಯತೋಂಟ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೪ ; 889); ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚಿಂಗೆ ಪುಲ್ಲಬೇಲಿ ಪೆರ್ಪೊನಲಿಂಗೆರೆಯ ಪಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೪); ಎರೆಯನ್ನು ಉಳುವಂಗೆ ದೊರೆಯನ್ನು ಪಿಡಿದಂಗೆ ಉರಗಭೂಷಣನ ನೆನೆವಂಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಅರಿದಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೦); ನೆಲವೊಂದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ ತೋಟ ಮರಳೆರೆ ಬೇರೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೩೭); ಎರೆ ಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೆಂಡತಿಯಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ).

ಎರೆಯಮಣ್ಣು = ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ತಾನಿರ್ಪ ನೆಲದ ಡೊಗರೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ ಜರಿದು ಬಲುಹೆಂಟೆಯಾಗಿ ಮೇಲಿಪ್ಪೆರೆಯ ಮಣ್ಣಿನ್ನ ಬೆನ್ನನೋವದೆ ಮುಱುಪುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎರುವೈ = ರಕ್ತ, ತಾಮ್ರ; ತೆಲು. ಎಱುಪು, ಎಱ್ರ, ಎಱ್ರನ, ಎಱ್ರನಿ = ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು; ರೇಗಡ, ರೇಗಡಿ = ಜೇಡಿಮಣ್ಣು ; ಕೋಲಾ. ಎರ್ರೊಡಿ, ಎರೊರಿ = ಕೆಂಪು]

ಎರೆ$_5$ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿ, ಹಕ್ಕಿ, ಮೀನುಗಳಿಗೆ) ಹಾಕುವ ಆಹಾರ ; ಗ್ರಾಸ: "ಎರೆ - ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸಯೋಃ (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ) ; "ಪಕ್ಕಿಗಳುಣಿಸೆರೆಯೆಂದುಮುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೩) ; ಎರೆಗೆಱಗುವ ಕಿಱುಮೀನಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೬) ; ಎರೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ ಶುಭದಂ ಪೆಣ್ಗಾಗೆ (ಲೋ । ಕೋ । ಪ. ೧೨-೨೦) ; ಗಾಳದೆರೆಗೆ ಪಾಯ್ದುಱಿವುವು ಮೀನ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೫) ; ಎರೆಯ ಚೆಲ್ಲುಲುಹನಱಿ ಬಲೆಗೆದಱು ಹಜ್ಜೆವಿಡಿ . . . ಆಡುವಬ್ಬರದ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತಡವಿಯ (ಹಚಕಾ. ೫-೨೫) ; ದನುಜರೆರೆಗಳ ಹಾಯ್ಕಿ ಗಾಣದಲನಿಮಿಷರನೀಡಾಡಿ ಕೊಂಡರು ದುರ್ಗವನು ಸುರರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೦) ; ಎರೆಯಂ ನುಂಗುವ ಫಣಿಯಾ ಫಣಿಯಂ ಭರಿಕೈಯಿಂದೆ ಪಿಡಿವ ಮದಕರಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೩೩) ; ನಲಿವೆಜಪ ಪರ್ದಿಂಗೆ ಸವಿಯೆರೆಯ ನಿಧಿಯಾಗೆ ಬಿಸುಟಿರ್ಕೆ ಬಯಲೊಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨-೨೩) ; ಬಿಳೀಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎರೆ ನಮತಾವ ಆದೆ (ಚಿಕರಾ. ೩೬೮). 'ಎರೆಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರೈ ; ಮಲ. ಇರ ; ಕೊಡ. ಎರ್ ; ತೆಲು. ಎರ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಇರ್ಘ್ = ರೊಟ್ಟಿ, ಆಹಾರ]

ಎರೆ$_6$ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಪೊರೆ : ನಿವೇಶಿತ ತುರಂಗ ಸೈನ್ಯನಪನೀತ ಸಮಾಯೋಗನಾಗಿ ಪಾವಿನೆರೆಯದೊರೆಯ ದುಕೂಲಮಂ ಪೊದೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೪೧). 'ಎರೆಗೆಯ್$_1$' ಪರಾ. [< ಪೆರೆ ?]

ಎರೆ$_7$ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ ; ಸಂಗಡಿಗ ; ಒಡನಾಡಿ : ಕರದಿಂದ ಕಂತುಕ ಬಂದಾಗಸದೊಳು ಪರಿಯದ ಮುನ್ನ ಕುವರರ ಎರೆಗಳೆಡೆಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ನೋಟಕರಿಗಚ್ಚರಿಯನಿರದೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೮೨). [?]

ಎರೆ$_8$ (ನಾ). ಅಂಚು ; ದಡ ; ಮೇರೆ : "ನಿಶಿತನೇಮಿನಾ = ಕೂರೆರೆಯ ನುಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರಿತವಾದ ಪಟ್ಟಿಯನುಳ್ಳ]" (ನೀತಿವಾ. ೨೩-೩೯) ; ಕಾವಲುದೋಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಊರ ಎರೆಯನ್ನು ಗಸ್ತು ತಿರುಗಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧). [?]

ಎರೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪-೭ ; 995 ?).

[ಎರೆ$_4$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (ನಾ). ತಾಂಡವಾಳ : "ಮೊದಲಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಂದು ರೂಪವು ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (cast-iron) ಎನ್ನಿಸುವುದು" (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1948). 'ಬೀಡುಕಬ್ಬಿಣ' ಪರಾ.

[ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$) + ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ಬೊನ್)]

ಎರೆಕಾಡು, ಎರಗಾಡು (ನಾ). ಎರೆಯ ಹೊಲ : ಪನ್ನಿಸೆ ಉಣ್ಚುರು ತಾಟಿಱೆಱೆಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು ಇಪ್ಪತ್ತೈಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX-I, ೪೭-೭ ; 9ನೆಯ ಶತ). **ಎರಗಾಡು** : ಎರಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ.

[ಎರೆ$_4$ + ಕಾಡು$_2$]

ಎರೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಎರೆಭೂಮಿಯ ಗದ್ದೆ : ಬೆಳವಾಡಿ ಗ್ರಾಮದಲು ಎರೆಗದ್ದೆ ಸ್ಥಳದಲು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೩-೧೧ ; 1589).

[ಎರೆ$_4$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಎರೆಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರವಾಗಿ ಭ್ರಮಿಸು. ೨. ಎರೆಹುಳುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸು : ಮಿಳಿರ್ವರುಣಧ್ವಜಂಗಳನೆಱಲ್ಗಳನೊಂದೆರೆಗೆತ್ತು ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ ಬಾಳೆಗಳಂ ತಿಮಿ ನುಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬ ಶೂದ್ರಕ). [ಎರೆ$_5$ + ಗಿಱು$_1$]

ಎರೆಗುಲಿತನ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿಘಾತಕತನ : ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ಎರೆಗುಲಿತನದ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತವಾ ಅಭದ್ರವಂಶದ ಮುಳ್ಗಳಿಲೆಯು (ಮಂತ್ರಶ. ೭೬-೩).

[ಎರೆಗುಲಿ$_0$ + -ತನ]

ಎರೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಎರೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲು ; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಹರಡು ; ಚರು ಹಾಕು : ಬಲೆಯೊಡ್ಡಿ ತೋಹುಗೊಂಡೆರೆಗೆದಱಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಸುತ್ತಿ ಸರಿವ ಬಿಗಿವ ಸಂಕಟಬೇಡ (ಹಚಕಾ. ೫-೨೦). [ಎರೆ$_5$ + ಕೆದಱು]

ಎರೆಗೆಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು : ರುಧಿರೋದ್ಗಾರಿಯಂ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತಿರ್ಪುದುಮುರಗಕೇತನನೆರೆಗೆಯ್ದುರಗರಾಜನಂತೆ ಬೆಸ್ನನೆ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೮೭ ವ). [ಎರೆ$_6$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಎರೆಗೆಯ್$_2$ (ನಾ). ಎರೆಹೊಲ : ಎಳೆವೆಣ್ಣಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲ ನಖಲೇಖೆಯಂತಿರೆರೆಗೆಯ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಱಿಗೆಯ್ಗ]ಳೊಳಾದುವು ಕೂಡೆ ಬೀಡೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭). [ಎರೆ$_4$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಎರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ ; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಪಡೆ : ಅಡಸುವ ಕಾಳದಂಡಮೆರೆಗೊಳ್ವಸಿತೋರಗನೆಂಬ ಶಂಕೆ ಸೂರ್ಮುಡಿಸಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪) ; ಮುಳಿಯದೆ ಕಾಲಮುಲ್ಲಮೆರೆಗೊಳ್ಳವು [ಪಾಠಾಂ. ದಿರೆಕೊಳ್ಳವು] ಪಾವುಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೬೬-೬) ; ಭರದಿಂದವೆ ಬಂದಾ ರವಿ ಶಶಿಗಳನೆರೆಗೊಂಡಕ್ಕಿಸದಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೦).

[ಎರೆ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರೆಚೀಲ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚೀಲ : ಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಥವಾ ಕೀಟಗಳ, ಜೀರ್ಣಾಂಗದ ಆದಿಭಾಗ ; ಎರೆಚೀಲ (Craw. ಇಂಕನಿ).

[ಎರೆ$_5$ + ಚೀಲ]

ಎರೆಡಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶಾನ್ತನೂರುಂ ಎರೆಡಿಯೂರುಳುಂ ವನ್ದ ತೂಮ್ಬು ಕಱನಿಯುಂ ಅವರ ಮನೆಯುಂ ವಾಳ್ಗೞ್ಚಂ ಪ್ರಸಾದಱ್ಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೧೦; 750) ; ತಿರುವೆಜ್ಗಡಯ್ಯನ್ ಎರೆಡಿಯೂರ ಪೆಱ್ದುಱುಗೊಳೊಳಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೦೮-೪ ; 950).

[ಎರೆಡಿ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎರೆತ$_1$ (ನಾ). (ನೀರು) ಎರೆಯುವಿಕೆ : ಮೀಹ; ಮಜ್ಜನ; ಸ್ನಾನ; ಎರೆತ (Bath. ಇಂಕನಿ). [ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$) + -ತ$_3$]

ಎರೆತ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎತ್ತು, ಕೋಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರ. [ಎರೆ$_5$ + -ತ$_3$]

ಎರೆತ$_3$ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ : ಅರಸಗೆ ಉಡುಪೆಂದರೆ ಬಲು ಆಸೆ . . . ಉಡುಪಿನಾಸೆಗರಸಸ್ತು ಎಂದ ಅವರೆರೆತಕೆಲ್ಲಕೂ "ಹ್ಞೂ" ಎಂದ (ಗಣೇಶ. ೬೦-೧೩). [ಎರೆ$_2$ + -ತ$_3$]

ಎರೆಪಡಿ (ನಾ). (?) : ಬೆಳ್ಗಲ್ಲ ಸರಡೆ ಪೆರೊಱ್ಪೆಎ (ಯೆ) ಎರೆಪಡಿ ಎ (ಯೆ) (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೫೪ ; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎರೆಬುಳು, ಎರೆಹುಳು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳು: ಎರೆಬುಳು ಗುಳ್ಳೆ ಮುಂತಾದುವು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಸ್ಪರುಶನ ಜಿಹ್ವೆಗಳುಂಟು (ಭರಚ. ೬೭-೯೭). **ಎರೆಹುಳು** : ದುಂಬಿಗಳಿಗೂ ಹೂವು ಕಾಯಾಗುವುದಕ್ಕೂ, ಎರೆಹುಳುವಿಗೂ ಜನಗಳ ಆಹಾರಕ್ಕೂ ಯಾರು ತಾನೇ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಬಲ್ಲರು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೬). [ಎರೆ$_5$ + ಪುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಎರೆಭೂಮಿ (ನಾ). = ಎರೆಕಾಡು: (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೭). [ಎರೆ$_4$ + ಭೂಮಿ]

ಎರೆಮಣ್, ಎರೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು ; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ಒಡಲಿದು ಬಲ್ಪಿಲಿಯಕ್ಕುಂ ಪಸಿಯೆರೆಮಣ್‌ಗಡಿಗೆಯಿನುಂ ಪಿಡಿದ ಮತಂ ನನ್ನೊಳಿದಂತಕ್ಕುಂ (ಸೌನಂದ. ೯-೧೧). **ಎರೆಮಣ್ಣು** : ಹತ್ತಿಯ ಪೈರು ಎರೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದು (ವಿಜಾಭೂ. ೨೦). [ಎರೆ$_4$ + ಮಣ್]

ಎರೆಮಣ್ಣು 'ಎರೆಮಣ್' ನೋ.

ಎರೆಮಿಗ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಮೃಗ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿ: ಪೊಲೆಯಂಟೆನ್ ಇರದೆ ತಾನ್ ಕರ್ಚಿಕೊಳ್ವನ ಕಯ್ಯಿ ನೆಂಬಂತೆ. ಎರೆಮಿಗದ ಮೇಣ್ ನಾಯ ಸುಱುವಕ್ಕೆ ಆವಜ ಪಲ್ ಕುಱು ಪಕ್ಕೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೨–೨೩೭). [ಎರ್ಕೆ$_5$ + ಮಿಗ]

ಎರೆಯ 'ಎಱೆಯ' ನೋ.

ಎರೆಯಪ್ಪ 'ಎಱೆಯಪ್ಪ$_1$' ನೋ.

ಎರೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೊತ್ತಿಯೂರೆರೆಯಮ ದಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗ ಶ್ರೀವಮ್ಮಯ್ಯ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೯೦–೮೮; 903).
[ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ) + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಎರೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು; ಸಂಗಮಾಡು: ಬಂಡುಣಿಗಳಂತಿಹರು ಬಂಡನೆರೆಯಾಡುವರು ಕಂಡುದನು ಹೊರಳಿ ನುಡಿವರು ಹಾರುವರು ಭಂಡರೆಂದೆಱಿಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯೮). [ಎರ್ಕೆ$_7$ + ಆಡು$_1$]

ಎರೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ಇದಿರೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರೆಯಿಕ್ಕುತಿರ್ಪ ಪಡದೊಳ್ ಶ್ರೀಬ್ರಕ್ನುಧಾಗ್ರಾಗ್ನಿ ತನ್ನುದರಾವಾಸಮನುರ್ವುತಿರ್ಪ ಪಡದೊಳ್ ದುರ್ಗಂಧಿ ಜಾತ್ಯಂಧೆ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡೆ... ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋರಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೮೫). [ಎರ್ಕೆ$_6$ + ಇಕ್ಕು]

ಎರೆಯಿಸು 'ಎಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎರೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ಸುಲಿ: ಮೊಗಸಿತರಿ ಬಲವನನುಸಾಲ್ವಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗ್ಗದೊಳೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೧೩). [ಎರ್ಕೆ$_6$ + ಉಗಿ$_1$]

ಎರೆಯೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ವಲ್ಲಭೆ: ನನ್ನ ಕಟ್ಟಳತೆಯನ್ನು ನೀನರಿಯೆ ನನ್ನ ಎರೆಯೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೭–೧೦). [ಎರ್ಕೆ$_9$ (< ಎಱೆ$_5$) + -ಎ$_1$]

ಎರೆವ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ; ಯಾಚಕ: "ಎರೆವನೆನೆ ಬೇಡುವವಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೭). [< ಎರ್ಕೆ$_2$]

ಎರೆವಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗಾರರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪುಮಾಡಿ ಆಟವಾಡು: ಹರಿಣಕ್ರೀಡನಮೆಂಬುದನೆರೆವಚ್ಚಾಡಲ್ ವಸುದೇವನಂದನರ್ ಬಗೆದಂದರ್ (ಜಗವಿ. ೮–೫೨); ಎರಲೆಡೀಂಕನಾಡಲೆಂದಿರ್ಬರಿರ್ಬರೊಂದಾಗೆರೆವಚ್ಚಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೮–೫೨ ವ).
[ಎರ್ಕೆ$_7$ + ಪಚ್ಚು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಎರೆವಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡಿಗರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪುಮಾಡು: ಕೊಳನೊಳ್ ಕೊಳನಾಡುವಂತಿರೊಪ್ಪಿದರಾಗಳ್ ಆದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳೆರೆವಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಮತ್ಸರಂಗೆಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೮–೨೮ ವ). [ಎರ್ಕೆ$_7$ + ಪಚ್ಚು$_1$]

ಎರೆವಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರೆವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಹವಾಸವನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುರಾಗಹೊಂದು (?): ಸರಸಕಲಾಪ್ರೌಢೆಯ ಸಾರಸಾಕ್ಷಿಯ ಆರವೆಱೆದುಟಿಯ ಅಸಿಯಳ ಎರೆವೆತ್ತ ಕೇಳಿಗೆ ಗೊಳಿಸು ರಂಗಾಯೆಂಬ ತರಳೆಯ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೫–೨೯). [ಎರ್ಕೆ$_7$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎರೆವೇಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದರಸಂ ಜೋಡೂರಾಳ್ಗೆ ಆಳಿ ಪೇಸಲ್ಕೊನ್ದಾನ್ ಪಲೂಂಬರಾ ಎರೆವೇಳಿ ಆಳಿ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮–೧೧; 1080). [?]

ಎರೆಹುಳು 'ಎರೆಬುಳು' ನೋ.

ಎರೆಹೊರೆ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ಚರ್ಮದ ಪದರ. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ: ಎಂದೆಂದುಮಿನಿಯನೊಳೆರೆಹೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಚಂದದಿಂದೆರ್ದೆಯೊಳು ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೮–೨). [ಎರ್ಕೆ$_6$ + ಹೊರ್ಕೆ$_6$ (< ಪೊರ್ಕೆ$_6$)]

ಎರೆಹೊಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ; "ಎರೆಹೊಲ: ಕರೆಹೊಲ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫); ಮೂರು ಎಕರೆ ಎರೆಹೊಲ, ನಾಲ್ಕಂಕಣದ ಹಂಚಿನಮನೆ–ಇಷ್ಟೆ ಇರುವ ಹಿರಿಯರ ಆಸ್ತಿ (ಬೆಳುಮು. ೨); ಎರೆಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೆಂಡತಿಯಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ).
[ಎರ್ಕೆ$_4$ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಎರ್ರಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳುತನ.
ಎರ್ರಿಬಿರ್ರಿ = ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ: ಅಣ್ಣಾವರು ಕೊಂಚ ಎರ್ರಿಬಿರ್ರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿ (ನಟಸಾ. ೫೭೬).
[← ತೆಲು. ವೆಱ್ಱಿ]

ಎರ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ಏಳುಕೈ, —ಮೊಳ (?): ದೇವರ್ಗೆ ಎರ್ಕ್ಕಯ್ಯ ಮನೆಗಳ್ ೧೩ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೭–೪೩; 1050). [?]

ಎರ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಎರ್ಗ 'ಎಗ್ಗ' ನೋ.

ಎರ್ಗು$_1$ 'ಎಱಗು$_1$' ನೋ.

△ಎರ್ಗು$_2$ 'ಎಗ್ಗು$_2$' ನೋ.

△ಎರ್ಣೆ 'ಎಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಎರ್ತರ 'ಎಱ್ತರ' ನೋ.

ಎರ್ತು 'ಎಱ್ತು$_1$' ನೋ.

ಎರ್ತುಗಾಣ, ಎತ್ತುಗಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಆಡಿಸುವ ಗಾಣ; ಎತ್ತಿನ ಗಾಣ: ಎರ್ತುಗಾಣಮುಂ ೧೨ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ ೧ ಕಯ್ಗಾಣಮುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೨೦; 1050). ಎತ್ತುಗಾಣ: ಎತ್ತುಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೭–೧೫; 1050); ಎತ್ತುಗಾಣವೊನ್ದು ಕೈಗಾಣವೊನ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩–೨೫; 1071).
[ಎರ್ತು (< ಎಱ್ತು$_1$) + ಗಾಣ$_1$]

ಎರ್ದಾಟೆ 'ಏಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಎರ್ದೆ, ಎದೆ, ಎಱ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯ; ಉರ; ವಕ್ಷ: "ಎರ್ದೆ ಕಮಂಡಲ ಗುಂಡಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); "ಎರ್ದೆಯೆಂದುಂ ಹೆದೆಯುಮೆಂದುಂ ಹೃದಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೬೦); ಮಲಯಾನಿಲನುಂ ಮಲಯಜ ಜಲಮುಂ ಶಶಿಕಿರಣಮುಂ ವಿಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿ ದುರ್ವು (ಕವಿರಾ. ೩–೩೨); ನಲ್ಲಂಬಿಂದಿಸೆ ಪುಷ್ಪಬಾಣನೆರ್ದೆಯಂ ಬೆಂಬಿಟ್ಟು ಬೆಳ್ಪಾಗಿ ತಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಜಂಗಮಲತಾ ಸಲ್ಲೀಲೆಯರ್ ಬಾಲೆಯರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೫೧ ಶೂದ್ರಕ); ಆಲರಂಬಿಂ ಬಿರಿದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನಿಲಲಱಿಗುಮೆ ಸದ್ಗುರೂಪದೇಶಾಮೃತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೩); ಗಿರಿಯಂದದಿ ನತಿನಿಶಿತ ಸುಕವಿ ವಾಕ್ಕುಲಿಶಂ ಬೀೞ್ತಂದೊಡಮೆರ್ದೆಯಂ ಸೀೞ್ದೊಡ ಮೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೫); ಜಲಜಾಕ್ಷಿಯರ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ವಿಯೋಗನಾಂತಲರಂಬಗೆರ್ದೆಯನೊಡ್ಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೬). 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ಪರಾ. ಎದೆ: ೧. "ಹೃದಯಮುರವಾ ವಕ್ಷಮೂ ವತ್ಸಮೆಂದೆನಲ್ಕೆದೆಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೩); ಕಂಡವರೆದೆ ನಡುಗಲ್ಕಾಂ ಮಿಂಡುಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಾಯುಮುಂ ಪಂದಿಯುಮಂ . . . ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೭); ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚಿನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೮–೩೧); ನೋಟದಲಿ ಮದನಾಸ್ತ್ರ ನೆದೆಯಲಿ ನಾಟದು ವಿಟರುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೧೮–೨೪); ಭೋಗಿ ಯೋಗಿಗಳೆದೆ ಜುಮ್ಮುಜುಮ್ಮೆನೆ ನೇಮವಾಗಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆ ನಾಲಿಸಿರೊ (ಭರಜ. ೧–೧೮); ತಪದ ಕಠಿನಕೆದೆಯ ಕೊಟ್ಟ (ಅನಕೇ. ೧೭–೨೦). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುವ ಎದೆಯಿಲ್ಲ (ಕನಕೆ. ೩೭); ಎತ್ತು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಎದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

△ ಎೞ್ದೆ : ೧. ಎಲೆ ಚೋೞಕ್ಷಿತಿಪಾಳ ಸನ್ನವೆೞ್ದೆಯಂ ನೀಂ ನೀವಿಕೊಳ್ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೧೧ ; 560) ; ವೈರಿಕೋಟಿಘರಟ್ಟಂ ರಣರಂಗಕ್ಷೇತ್ರಪಾಳಂ ಮಚ್ಚರಿಸುವರೆೞ್ದೆಯ ಸೂಲಂ ದಳದಿಂ ಮುನ್ನಿಱಿವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೪೦; 1053 ?).

ಎದೆಕಂದು=ಧೈರ್ಯಗುಂದು : ಲಸಿತ ದಿವ್ಯೋನ್ನತ ಶರೀರಂ ನಿಸಿತ ಶೂಲದ ಶೂಕ ನಿಹತಿಗೆ ಕುಸಿಯದೆದೆಕಂದದೆ ಮನಂಗುಂದದೆ (ಬಸಪು. ೩೯–೬೪). ಎದೆಸೋಲು = ಮನಸೋಲು : ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದೆಸೋತಾ (ಭರಚ. ೪೩–೧೦೩). ಎದೆಹಣ್ಣಾಗು = ಧೈರ್ಯಗುಂದು (ಕಿ). ಎರ್ದೆಯೊಡೆ, ಎದೆಯೊಡೆ = ಎದೆಬಿರಿ ; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಂತಾಗು : ಮರಣದಿನಾದ ಖೇದದಿಂದೆರ್ದೆಯೊಡೆದಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಬೀಡೆವರಿದುವು ನಿರಂತರೋತ್ತಪನ ತಾಪದಿಂ ಪೆರ್ಗಱಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೮೮) ; ಗುರುಃಪದವಿಡಿಯಲಂಡಲೆವ ಮಾಯೆಯೆರ್ದೆಯೊಡೆವ ಗಂಭೀರವಚನದಿ ಪರಸಿ ಕಣ್ಬೊಳೆಯಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೪) ; ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟರೆದೆಯೊಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩–೧೩) ; ಇಂದಿನಿಂದ ತನಗೆ ವಿಧವೆಯೆನ್ನುವರಲ್ಲ ಎಂದು ಆವಳು ಎದೆಯೊಡೆದಳು (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೧). ಎರ್ದೆಯನ್ನಳ್, ಎರ್ದೆಯನ್ನೆ = ಹೃದಯದಂತಿರುವವಳು ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು ; ನಲ್ಲೆ : ಕೈಕೆ ತಾಂ ಮಾಂಡವಿಯನೆರ್ದೆಯೆನ್ನಳಂ ಪಡೆದಳೈ ತನ್ನ ಸುಂದರ ತನೂಜ ಭರತಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧–೬೩೩) ; ಮೈದುನಂ ತಂದೀಯೆ ತಣ್ಣೀರ ನೀಂಟಿ ಸೊಗಸಿದಳು ಶುಶ್ರೂಷೆಗಾ ರಾಮನೆರ್ದೆಯನ್ನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮–೯೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎದೆ; ತೆಲು. ಎದ; ಪರ್ಜಿ. ಎದ್ರಂ, ಎದ್ರೊಂ. / ಸಂ. ಹೃದಯ.]

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ 'ಎರ್ದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗದ, ಎದೆಗದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು ; ಹೃದಯದ ಕವಾಟ. 'ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಱು' ಪರಾ. **ಎದೆಗದ :** ಮದನನ ಮೊದಲಂಬು ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆದೆ ಗದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯ ಸುದುರುಗುಟ್ಟುವುದು (ಕಂಸವಿ. ೬–೮೩). [ಎರ್ದೆ + ಕದ]

ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಹರಹರನಾ ಕಣ್ಬಾಗಿಲಿಂ ಪುಗಿಸಿಯನಿಮಿಷತೆಯಿಱಿರವನುೞಿದೆರ್ದೆಗದಂಗೆತ್ತಳೋ ಯೆನ ಲೊರ್ವ ತರುಣಿ . . . ಇರವದೇಂ ಚೆಲ್ವಾದುದೋ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೩೯).

[ಎರ್ದೆಗದ + ಕಿಱು$_1$]

ಎರ್ದೆಗರಗು, ಎದೆಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ನೀರಾಗು ; ಮರುಕಗೊಳ್ಳು ; ಅನುಕಂಪಿಸು : ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮನೆರ್ದೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ರಗುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೬) ; ಬಿದ್ದಾ ಹರಿಣನಂ ಕಂಡು ಹರಿಣಿ ಕಱವುತೆ ಕಂಬನಿಯನೆರ್ದೆಗರಗಿ ತನ್ನನೆ ಮಱದು ಗಾಯವನೊರಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಮೊಗವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುದೊಡನಸುವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೯). **ಎದೆಕರಗು :** ಮುರಹರ ಕೃಷ್ಣ ಕಮಲಾಕ್ಷ ಖಗರಾಜಗಮನ ಸಲಹೆಂದು ಚೀಱಿದೊಡವನ ಮೊಗನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಕಟುಕರೆದೆಕರಗಿದುದದೆಂತೊ ಹರಿನಾಮದೇಳ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೨).

[ಎರ್ದೆ + ಕರಗು$_1$]

ಎರ್ದೆಗೞ್ತಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕತ್ತಲು; ಹೃದಯಾಂಧಕಾರ : ಸಹಜವಾೞನಿಯ ಮಹಪ್ಧ್ವನಿಯ ಧೈರ್ಯಕೆ ರಾಮನೆರ್ದೆಗೞ್ತಲಳಿವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭–೧೯೩).

[ಎರ್ದೆ + ಕೞ್ತಲ್ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಎರ್ದೆಗಱೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕಲೆ ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳಂಕ, —ದೋಷ : ಸರ್ವೋರ್ವಿಗಾನಂದಮುಂ ವಾರ್ಧಿಗೆ ಪೆರ್ಚಂಮಾಡಿ ಮುನ್ನಂ ಬೞಿಕೆರ್ದೆಗಱೆಯಂ ತೋಱೆಯುಂ ಕಂಡು ಲೋಕಂ ಬಗೆಗೊಂಡಾಲಂ ಪೋಲಂ ಪುತ್ತೆರಲೆಯೆನುತದಂ ಕೂರ್ತುರ್ ಕೈಗೈಯೊಳಿನ್ನುಂ ಪೊಗೞ್ದಪ್ಪರ್ ಭಾಪು ಲೋಕಕ್ಕುಪಕರಿಸುವನೊಳ್ ದೋಷಮುಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಲ್ತೇ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕಱೆ$_2$]

ಎರ್ದೆಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುಕೊಳ್ಳು ; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಂತು ತೋಡುಂಬೀಡುಂ ಕಾಣಲಾಗದೆರ್ದೆಗಾಯ [ಲೆಕ್ಕೆ]ಯನೆಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಕ ಬಂಡಿಯೊಳ್ ತಂಡತಂಡದೆ ಕೀವಿದ . . . ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೯ ವ).

[ಎರ್ದೆ + ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$)]

ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು, ಎದೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕಿಚ್ಚು ; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ ; ಮನದ ತಾಪ : ವೀರರ ವೀರ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ಭವದರಿ [ವಧೂ]ಸ್ತನದ್ವಿತಯಂ ಕಣ್ಣೀರಿಂ ಮಿಂದೆರ್ದೆಗಿಚ್ಚಿಂದೋರಂತಿರೆ[ಬೆಂದು] ಚರಿಸುತಿರ್ಪುದು ತಪಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧) ; ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಪೋದಾತನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಸದೆಗರ ತಱಿದ ಡೊಪ್ಪವೆನೆ (ಮೋಹತ. ೩೦–೨೧). **ಎದೆಗಿಚ್ಚು :** ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಡಿಸುವೆಚ್ಚಱಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದುಗಳೊಚ್ಚೆಯಂಗಳ ಮಚ್ಚುಗಳು ಜನರಚ್ಚರಿಗಳೆದೆಗಿಚ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸಪು. ೪೦–೬೧) ; ವಿರಹಿಜನದೆದೆಗಿಚ್ಚು ಮುಸುಮುಥನರಸುತನದಭಿಷೇಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೭–೧೭). [ಎರ್ದೆ + ಕಿಚ್ಚು]

ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗಿಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗುಂದು, ಎದೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಎರ್ದೆಗೆಡು : ಎಡರಿನಲ್ಲೆರ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ] ಗುಂದದುಬ್ಬದೆ ಪೊಡವಿಗಧಿಪತಿಯಾಗೆ ಹಿಗ್ಗದೆ ಬಡತನದಿ ಕಂಗೆಡದೆ (ಅಮೃತ. ೧–೨೯). **ಎದೆಗುಂದು :** ಎಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಎದೆಗುಂದದೆ ಎದುರಿಸಬೇಕು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೫).

[ಎರ್ದೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಎರ್ದೆಗುಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು, ಎದೆಗೆಡಿಸು, ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಪೊಡೆಯಿಸು ಭೇರಿಯನಿಂದೆ ನಡೆಸು ಮತ್ಸ್ಯೈನ್ಯಮಂ ಬಿಡಿಸು ಪಾಳೆಯಮನೆರ್ದೆಗೆಡಿಸು ಗೂಳೆಯಮನುಱಿ ಪಿಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೨೨). **ಎದೆಗೆಡಿಸು :** ರಾಜಕುಮಾರಕರನೆದೆಗೆಡಿಪ ವಿಕ್ರಮವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೮) ; ಕಾಳ್ಮೇಘದೊಡ್ಡುಗಳೆನಲೆದೆಗೆಡಿಸಿದುದು ನೋಳ್ಪವರ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೯) ; ಎದೆಗೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರು ಧೀರಳಾಗು (ಅರಳು. ೨೪೨–೧೪). **ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು :** ಕೊರ್ವಿಂ ನಿನ್ನನೆರ್ದೆಗಿಡಿಪುವುಱಿದರನಿನ್ನೆರ್ದೆಗಿಡಿಸವೆ ಲತಾಂಗಿ ಕಠಿನಕುಚಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೭೩). [ಎರ್ದೆಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಎರ್ದೆಗೆಡು, ಎದೆಗೆಡು, ಎರ್ದೆಗಿಡು, ಎೞ್ದೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಗಾಬರಿಯಾಗು : ಎನಗಿಱಿವಟ್ಟೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ನಿಮ್ಮಳವಂ ಪೆಱಗಿಕ್ಕಿ ನೀಮುಮಿಂತಿನಿತೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೯); ಆದನಾಂ ಕೇಳ್ದೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಮಱುಗಿ ಸತ್ತಂತಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪) ; ಸಿಂಗದ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಹರಿಣಾಂಗನೆವೋಲೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ರಾಮಚಂದ್ರಾಂಗನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೦೭). **ಎದೆಗೆಡು :** ಆದೆ ಬಂದ ರಾಯನೆಂದೆನೆ ಕೇಳ್ದು ಮನ್ನೆಯರೆದೆಗೆಟ್ಟು ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಮದಗಜಯೂಥ ಕಂಠೀರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨–೪೬); ಖೇಡೆಯದ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣೆಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩೪).

ಎರ್ದೆಗಿಡು : ತನ್ನ ನಾಣ್ಗಾಪನೆ ಬಗೆದತನುಪರಿತಾಪಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಶಂತನು ಕರಂಗೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೧ ವ) ; ಮಿಂಡರ್ ದಂಡಂದೆತ್ತೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯) ; ಎರ್ದೆಗಿಡ ಬೇಡ ಕೇಳ್ ಕುವರಿ ನಿನ್ನಿಂದೆ ನೋಡಿದೆ ಮಹದಾದಿ ಲೋಕಗಳ (ಮೋಹತ. ೩೦-೬). △ ಎಱ್ದೆಗಿಡು : ನುಡಿದನೆ ಕಾವುದನೇ ಎಱ್ದೆಗಿಡದಿರು ಜವನಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕಯ್ಯ್ಯದು ನುಡಿದುದು ತಪ್ಪುಗುಮೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೭ ; 974).

[ಎರ್ದೆ + ಕೆಡು]

ಎರ್ದೆಗೆರ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕೆಚ್ಚು, —ಧೈರ್ಯ : ಅಸುವಿಂ ಬರ್ಚಿದ ನಿಜಸತಿಗಂಡೆರ್ದೆಗೆರ್ಚಱಿದಾ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ ವಿಹ್ವಳನಾದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೨೮). [ಎರ್ದೆ + ಕೆರ್ಚು (< ಕೆಚ್ಚು$_2$)]

ಎರ್ದೆಗೇಡಿ, ಎದೆಗೇಡಿ (ನಾ). (ಜನರ) ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು, —ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ; ಮನ್ಮಥ : ವಿಘ್ನಾಯುತ ಶಿಷ್ಯನೆರ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ]ಗೇಡಿಯು ಪ್ರಲಂಬಘ್ನ ತಾನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಮನೆದುಂಬಿಸಬೇಕೆಂದು ಲಗ್ನವ ಪೇಳ್ದನನುಜಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೩). **ಎದೆಗೇಡಿ** : ನೀಲೋತ್ಪಲಗಾಡಿ ವಿರಹಿಗಳೆದೆಗೇಡಿ ಜ್ವಾಲಾಂಬಕ ಪುತ್ರ ಶತ್ರು ಹಾಲಾಹಲ ಬಂಧು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೭).

[ಎರ್ದೆಗೇಡು + -ಇ$_3$]

ಎರ್ದೆಗೇಡು, ಎದೆಗೇಡು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗುವ ಹಾನಿ, —ದುಃಖ : ನೋಡದೆ ನುಡಿಸದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಣು ಸಂಜ್ಞೆಯುಮಾಡರೆ ಮನವೇದನರು ಕಾಡಲುಚಿತವಲ್ಲ ಕರುಣದಿಂದೆನ್ನೆರ್ದೆಗೂ[ಗೇ]ಡ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೯-೭). **ಎದೆಗೇಡು** : ಗದೆಗುದುಗೆಯ ಝಲ್ಲು ಝಲ್ಲೆಂದು ತಳವಾಜರಿದೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ಪರಳಿಗರೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫).

[ಎರ್ದೆ + ಕೇಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಡು, ಎದೆಕೊಡು, ಎದೆಗೊಡು, ಎರ್ದೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯಕೊಡು ; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು : ಅಂತು ದುರ್ಯಶಃಪದಮುಂ ದುಷ್ಕರಮುಂ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಮುಂ ದುರ್ಘಟಮುಮೆನಿಪೆಡೆಯೊಳೆರ್ದೆಗೊಟ್ಟದೊಂದವಜ್ಞೆಯಿಂದೆಸಗಿದಪಂ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೭). ೨. ಮೊಲೆಯೂಡು : ತಾರಾಕ್ಷಿದೇವಿಯರ್ ನಿನ್ನಾಗಮನಕಾಗಿ ನೋಂತಿಹರ್ ಪಸಿದು, ಶಿಶುವಜ್ರಾರಿಗೆರ್ದೆಗೊಡದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೬-೧೪೪). **ಎದೆಕೊಡು** : ೨. ಮಗುವಿನಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಲೂಡುವವರು ಯಾರು? ನೀವೇನು ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಕೊಡಲು ಬಂದೀತೇ? (ಪುನರು. ೨೮೭). ೩. "ಧೈರ್ಯತಾಳು" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). **ಎದೆಗೊಡು** : ೪. ಎದೆಯೊಡ್ಡು, —ಚಾಚು ; ಎದುರಿಸು : ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೫೭); ಹೊಸಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಎದೆಗೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು (ಕವಿಕ. ೩೫). **ಎರ್ದೆಗುಡು** : ೧. (ತೂಗುಂದಲೆಯಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಎರ್ದೆಗುಡುವನು) (ಚಟ್ಟಅ. ೧೦೩-೯).

ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲು = ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಕಾಶಿನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಂತು ಚತುರೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿದರು (ಗುರುದ. ೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕೊಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಳ್, ಎದೆಗೊಳ್, ಎರ್ದೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಒಪ್ಪು : ಭೂಮಂಡಳಪತಿಗಱಿಪಿದೊಡೆರ್ದೆಗೊಂಡದಱ ಫಲಂಗಳನಿತುಮಂ ಮನು ತಿಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೮); ಏನೆರ್ದೆಗೊಂಡ ಕಜ್ಜಮನೆ ಪೇೞ್ದಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೨) ; ಸಮಯೋಚಿತವಿದು ರಾತ್ರಿವಿಹಾರಂಗೆಯಲೆನಲದನೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೫) ; ಪೊಸತೆನಿಪ ವೈಡೂರ್ಯದಾ ನಿಟ್ಟಿಸುವವರ ದುಮ್ಮಾನವಂ ಸ್ತಂಭಿಸುವ ಮಾನಸ್ತಂಭವನು ನೃಪಹಂಸನೆರ್ದೆಗೊಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೩೦). ೨. ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ : ಅಂತುಮಿಂತುಮಾ ತಾಣದೊಳಮೊರ್ಕಾಲಂ ಪೋದುದು ಆದೊಡಮಾರುಮೆರ್ದೆಗೊಂಡರಿಲ್ಲಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭-೨೭). ೩. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ಶ್ವೇತನ ಬಿಲ್ಲೊಳಿರ್ದ ಮದನಾರಿಯ ರೂಪೆರ್ದೆಗೊಳ್ವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೮) ; ಲೋಕಮನೆರ್ದೆಗೊಳ್ವ ಚಂದ್ರಿಕೆಗೆ ಸೋರ್ಮುಡಿ ತೋರ್ಮೊಲೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೪-೯೨). **ಎದೆಗೊಳ್** : ೧. ಇಱಿವ ಕಾವ ಗುಣಂಗಳೆ ಸಾಜಮೆಂದು ಕೇಳ್ದರ್ಗೆದೆಗೊಣ್ಡು ಜೇಂಕರಿಸೆ ರಾಜಗುಣಕ್ಕಳವಟ್ಟನೊಕ್ಕನಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದೇ ಧುರಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೪೧ ; 1085). ೨. ಹದಿರಿನ ಹಕ್ಕಿ ಅನ್ಯಾಯದಂಗಡಿಯೆನಲೆದೆಗೊಂಡುದಾ ಸೂಳೆಗೇರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೨೪).

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ : 'ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಎರ್ದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು, ಎದೆಗೊಳಿಸು, ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಒಳಗು ಮಾಡು ; ಗೆಲ್ಲು : ಸತಿ ಮೇಲ್ವರಿವುದನುಚಿತವಿವನುಪಾಯದಿಂದೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಲ್ವೇೞ್ಕುಮೆಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೩-೨೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸು ; ಹೃದಯಂಗಮವಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ಕಳಕಳಿಪಮುರಿಯರಂ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾಮುಕಾರ್ಮುಕ ಕರಸಂಚಳನಮನೆ ಪೋಲ್ತು ಕರಮೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿದುದಾಕೆಗಳ ವಿಭ್ರಮಭ್ರೂಭಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೫) ; ಮುತ್ತಂ ಮೆಱಿಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ವ ಱಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫). **ಎದೆಗೊಳಿಸು** : ೧. ಸುರಸುದತಿಯರಾ ನಗುವ ರೂಪಿನ ನೀಱೆ ಕೈಸಾರುವಾಗೆಂದು ನಗುತೆದೆಗೊಳಿಸಿದಳೊಡನೆ (ಭರಜ. ೩೭-೯೨). ೨. ಶಿಶುಪಶುಗಳಿಗೂ, ಖಗನಾಗಗಳಿಗೂ ರುಚಿಕರವಾದ ಗಾನವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಎದೆಗೊಳಿಸುವುದು ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ (ಕಾಂಪೂಜ. ೧೧). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಇದು ಹಿತವೆಂದವರಿತ್ತುಪದೇಶವನೆದೆಗೊಳಿಸುವುದೆಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೧೨). **ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು** : ೨. ಸಂದೇಶಮೆನಗೆ ವಿಶ್ವರಹಸ್ಯಮುಂ ಸಾರಿ ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸೆ (ಸಂಸಪ. ೩೦-೪). [ಎದೆಗೊಳ್ (< ಎರ್ದೆಗೊಳ್) + -ಇಸು$_3$]

ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಳ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಲ್ಲಣ ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯ, —ಅಂಜಿಕೆ : ತುಂಬಿಯ ಗೀತಶಾಲೆ ಚೈತ್ರನ ತೊಡವೋತಗಲ್ದರೆರ್ದೆದಲ್ಲಣಮೋಪರ ಸೈಪು ಕಾಮನಂಬಿನ ಕಣೆ . . . ಎಂದಲರ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಹರಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭೦). **ಎದೆದಲ್ಲಣ** : ೧. ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರಾ ವ್ಯೂಹವನು ಮುಱಿದೆದೆದಲ್ಲಣವ ಮಾಡಿದರು ಮಗಧನೃಪಾಲ ಮುಖ್ಯರಿಗೆ(ನಿಘಾಗ. ೧೦-೫೩-೮). ೨. ಎದೆಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಸುವವನು ; ಭಯಕಾರಿ : ಕೀರ್ತಿಮಾನಿನಿಯ ವಲ್ಲಭಂ ಪರವಾದಿಗಳಿಗೆದೆದಲ್ಲಣಂ ಹರಮೂರ್ತಿ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೊರಟರ ಬಂಕಿಮದೇವನು (ಬಸಪು. ೪೯-೧೮) ; ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಯರೆದೆದಲ್ಲಣರೆ ಭಾರಿಯ ಬಾಹು ವಿಕ್ರಮರೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೬) **ಎದೆದಲ್ಲಳೆ** : ೧. ತಾವು ಮರ್ತ್ಯರು ಪೂರ್ವಯುಗದವರಾವು ತಮ್ಮಂತರವ ನೋಡದೆ ದೇವರೆದೆದಲ್ಲಳ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ದ ಲಂಕೆಯ ತಾವನೀಕ್ಷಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೩೭).

[ಎರ್ದೆ + ತಲ್ಲಣ]

ಎರ್ದೆದಾಣ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ಥಾನ ; ಮನಸ್ಸು : ಕಾಣುತೀಶನ ಮೂರ್ತಿಯುಂ ಮಹಾಸತಿಯರೆರ್ದೆದಾಣಮುಲರ್ಗೞಿಗೆ ನೆಲೆದಾಣಮಾದುವು (ಚಬಪು. ೨೦-೧೯). [ಎರ್ದೆ + ತಾಣ$_2$]

ಎರ್ದೆದೆಱೆ, ಎದೆತೆರೆ, ಎದೆದೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಹೇಳು: ಜಾತ ಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಱಿವುದು ಮತಿವಂತಂಗೆರ್ದೆದೆಱೆದನಲ್ತೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೬). ೨. (ದುಃಖದಿಂದ) ಎದೆಯೊಡೆ: ವೃಷಸೇನನಂ ಕಂಡು ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆದೆರ್ದೆದೆಱೆದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನೆಲ್ಲಿದನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ). ೩. ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ತೊಱೆಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಱಪುಗಳೆರೆದೆಱೆದು ಪೋಲ್ತುವೆರ್ದೆದೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆಡೆತೆಱೆ]ದಿರೆ ನಾಣೆಱಕದಿನರೆದೆಱೆದೋಪಳ ಮಿಱುಗುವ ಘನ ಜಘನತಳದ ತೆಱಪಿನ ತೆಱನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪). **ಎದೆತೆರೆ:** ೧. "ದುಃಖಿಸು, ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು" (ಕಂನುಹು. ೧೩೧). **ಎದೆದೆರೆ:** ೨. ಆ ಉಭಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಕವಿಯ ಎದೆದೆರೆಯುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಮುಂದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೧೩೬). [ಎರ್ದೆ + ತೆಱೆ$_1$]

ಎರ್ದೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಚ್ಚನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಏಱನೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವೆರ್ದೆದೋಱುವ ಕಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮಸುಂತೇಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೦). [ಎರ್ದೆ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎರ್ದೆನೀರ್ (ನಾ). "ಎದೆಯುದ್ದವಿರುವ ನೀರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎರ್ದೆ + ನೀರ್$_1$]

ಎರ್ದೆನೋ (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು: ಅಚ್ಯುತಂಗಿನಿಸೆರ್ದೆನೋವೆಯುಪ್ಪೊಡದು ಕೂಡದು ಮೂವರೊಳೊರ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨). [ಎರ್ದೆ + ನೋ]

ಎರ್ದೆನೋವು (ನಾ). ಹೃದಯದ ನೋವು; ಎದೆಯ ಬೇನೆ: ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾದಹಾಲು, ಹೊಸತುಪ್ಪ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸೌಟಿನಲ್ಲಿ ತೊಳಸಿ ಪಾನವಂ ಮಾಡಿಸಲು...ಕೆಮ್ಮು, ಎದೆನೋವು, ಜೀರ್ಣಜ್ವರಗಳನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೩). [ಎರ್ದೆ + ನೋವು]

ಎರ್ದೆಬೆಂಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಂಕಿ; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ: ಇದು ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೆಣಿಕೆ, ಎನಗೆ ಎರ್ದೆಬೆಂಕೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೮-೨). [ಎರ್ದೆ + ಬೆಂಕೆ]

ಎರ್ದೆಯಂಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಮನಮುಟ್ಟು: ಉದಯಂಗೆಯ್ವಂದೆನ್ನ ಕೊಂದೆ ನೀನೆಂದಿಂದುವಿನೆರ್ದೆಯಂಟೆ ಸೂರುಳಿಡಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಅಂಟು$_1$]

ಎರ್ದೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಹೃದಯೇಶ್ವರ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ: ಸೊಬಗಿನಾಗರ ಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಚೆಯಾಣ್ಮನೆಲ್ಲಿದನೆರ್ದೆಯಾಣ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆಗಾಣ್ಮ] ನೆನ್ನರಸನೆಲ್ಲಿದನೋ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫). [ಎರ್ದೆ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಎರ್ದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಡು; ಮನದುಂಬು: ಭುಜಮೂಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಂಡೆರ್ದೆಯಾರಿದೊಡಂ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಕುಲತೆಯಿನೀಂಟುವರ್ ಪಥಿಕರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೮); ಕುಸುಮಾವಳೀ ತನೂದರಿಯನಡರ್ತು ಭೂಪ ಕುಸುಮಾಯುಧನಿಂತೆರ್ದೆಯಾರೆ ನೋಡಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೭೬). [ಎರ್ದೆ + ಆರು$_3$ (< ಆರ್$_2$)]

ಎರ್ದೆಯಾಶೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಸೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ: ನಿನ್ನನ್ತಸ್ಸತ್ತ್ವಂ ಪರಮಗುಣಮೆರ್ದೆಯಾಶೆ ಸಿದ್ಧಿಯ ಕೃತಿಯಿಂ ನಿನ್ನೊಳೆಯವಿತಳಿಯದಂತೆವೋಲ್ ಪೊರಪೊಣ್ಮಿಸಿ ಕವಿಯಣ್ಮಿಸುವಂ (ಸಂಸಪ. ೨೦-೧). [ಎರ್ದೆ + ಆಶೆ]

ಎರ್ದೆಯಾಱು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯ ಬತ್ತು; ಭಯಪಡು: ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ ಹಾ ಪ್ರಳಯವಾದುದಕಾಲದಲಿಯೆಂದಮರರೆರ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ]ಯಾಱೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಆಱು$_1$]

ಎರ್ದೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಕುಗ್ಗು,—ಕಡಮೆಯಾಗು: ಈ ಕೂಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ದೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕಿಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮ ವ). [ಎರ್ದೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎರ್ದೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಬಗಿ; ಹೃದಯವನ್ನು ಸೀಳು: ಪುಗಲೆಂಬ ಪಿಕಸ್ವರಕೆರ್ದೆಯುಗಿವ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುವ] ಸರಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸರದೊಳಗೆ ಶರಣ್ಬುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕುದಂದು ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೦). ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಎರ್ದೆಯಗಿ' (= ಆಗಮನದಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು) ಎಂಬ ಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಎರ್ದೆ + ಉಗಿ$_1$]

ಎರ್ದೆಯುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸು; ಮನವನ್ನು ಸೇರು: ಪೊದಱಿರ್ದೆರ್ದೆಯುರ್ಚಿದ ನಲ್ಮೆಯೊಂದು ಭಾವಕಮಱಿಯಲ್ಕೆ... ತರಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬). [ಎರ್ದೆ + ಉರ್ಚು]

ಎರ್ದೆಯುರ್ಬು, ಎದೆಯುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಹಿಗ್ಗು,—ದೊಡ್ಡದಾಗು (?): ಒದವಿದ ಚಿಂತೆ ಪೆರ್ಚಿ ಪಸಿವಿಲ್ಲದೆ ಮರ್ಚಿದೆರ್ದೆಯುರ್ಬೆ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ಬುದ್ಧಿಯಣಮಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೩). **ಎದೆಯುಬ್ಬು:** ಪ್ರಿಯನಾಲಿಂಗಿಸಿದರೆ ರಕ್ತವು ಕಾಯುವುದಂತೆ! ಎದೆಯುಬ್ಬುವುದಂತೆ! ಸ್ನೇಹಾತಿರೇಕದಿಂದ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪುವುದಂತೆ! ಹೌದೆ? (ಆರ್ಯಕ. ೪೪). [ಎರ್ದೆ + ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$)]

ಎರ್ದೆರಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ: ಆರ್ಗೆಳ್ಚರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಆವಂ ದೋಷಂಗಳೀಡಹಂ ಪೋರೊಳ್ ಪ್ರತಿಭಟಂಗೆಂತಂತೆರ್ದೆರಕ್ಕೆಯನಾನದಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪-೩೮). [ಎರ್ದೆ + ರಕ್ಕೆ]

ಎರ್ದೆವಡಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕದ: ವೀರನೊಂದುಪಹತಿಗೆರ್ದೆವಡಿ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಿದಂತಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮-೮). [ಎರ್ದೆ + ಪಡಿ$_4$]

ಎರ್ದೆವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಹತ್ತು,—ಅಂಟಿರು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟು: "ಎರ್ದೆವತ್ತಿದುದೆನೆ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು" (ಚತುನಿ. ೧೨); ಮುತ್ತಿನ ಸರಕ್ಕೆ ಸುಣ್ಪಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಬೆಳ್ಪುಮಲ್ಲದಿಂತೀ ಪೊಸಗಂಪೆತ್ತಣದೆನೆ ನಗುವಂತೆರ್ದೆವತ್ತಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಿಸರವೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೦). [ಎರ್ದೆ + ಪತ್ತು$_1$]

ಎರ್ದೆವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಎದೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧ: ಶ್ರೀಗೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ ವರವಾಕ್ಶ್ರೀಗೆ ನಿಜಂ ಸುಮುಖವೃತ್ತಿ ತೋಳ್ವೆರಗು ಜಯಶ್ರೀಗೊಲವನೀಯೆ ನೆಗಳ್ದಂ ಭೂಗಧಿಪತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧). ೨. ಆಪ್ತತೆ: ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ] ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೫೫). [ಎರ್ದೆ + ಪತ್ತುಗೆ]

ಎರ್ದೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗು; ಮೆಚ್ಚಾಗು: ಎನ್ನೆರ್ದೆವಂದ ರಾಯಸದ ಲಿಂಗರಸಂ ಬರೆಯಲ್ ಸಮುಂತುಟಾಂ ಸನ್ನುತ ಶಂಭುಭಕ್ತರ ಪದಾಂಬುರುಹಂಗಳನೊಲ್ದು ಪೊತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೪೫). [ಎರ್ದೆ + ಬರ್$_1$]

ಎರ್ದೆವಟಿಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಯಾಸ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಲೇಶ,—ದುಃಖ, ಚಿಂತೆ: ವಿಪರೀತಮಾದ ಮೃಗಕುಲದುಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗುಮೆಂದಾರ್ಯರುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಕಳೆದನವರೆರ್ದೆವಟಿಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೨). 'ಅದವಟಿಲ್' ಪರಾ. [ಎರ್ದೆ + ಬಟಿಲ್$_3$]

ಎರ್ದೆವಾಯ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಯಿ (?): ಎರ್ದೆವಾಯದಿಮುರ್ತ್ತೆ ಪೊಪಟಿರ್ದೆಯೆಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ಗುಂ (ಶಮದ. ೪೫).
[ಎರ್ದೆ + ಬಾಯ್]

ಎರ್ದೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಮನೋಹರವಾಗು; ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು: ಅವಿನಾಣಮನಿತುಮೆರ್ದೆವುಗೆ ಕಿವಿವುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲನ ನುಡಿ ತಳ್ತವಿರಳ ರೋಮಾಂಚದೆ . . . ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೩); ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮಂ ಮಾಡುವಲಂಪಿನಿಂ ಪುಗುವವೋಲೆರ್ದೆವೊಕ್ಕಿನ ಗಿಂದು ಶೈತ್ಯಮುಂ ಮಾಡಿದಳೀಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೩); ಪುರುಳುಂ ಲಕ್ಕಣಮುಂ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯುಂ . . . ತಳ್ತೆಸೆವ ರನ್ನದಂತೆರ್ದೆವುಗದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬). [ಎರ್ದೆ + ಪುಗು₁ (< ಪೊಗು₁)]

ಎರ್ದೆವೆಣೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: ಬಿಲ್ದಿರುವಿಂದುಗುಳ್ಚಿದಂಕಣೆಗಳಂ ವೈರಿಮೋಹರದ ತಲೆವೊಣೆಗಳಂ ಪಗೆಗಳೆರ್ದೆವೆಣೆ [ಪಾಠಾಂ.ಣೆ] ಗಳಂ ರವಿಗೆಣೆಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೮).
[ಎರ್ದೆ + ಪೆಣೆ₂]

ಎರ್ದೆವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೆರೆದು ಮಾತಾಡು: ನುಡಿವೊಡೆ ಲಲ್ಲೆಯೆಂಗುಮೆರ್ದೆವೇಱ್ದೊಡೆ ಕೈತವಮೆಂಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಎರ್ದೆ + ಪೇಱ್]

ಎರ್ಪತ್ತು 'ಎಪ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎರ್ಪು (ನಾ). (?): ಇರ್ಪುಂ ತೋರ್ಪುಂ ಕೆರ್ಪುಂ ನೆರ್ಪುಂ ಪೆರ್ಪೆಯುಮುದರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪುಂ ಪರ್ಪರಿಕೆಯುಮೆರ್ಪುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಇರ್ಪುಂ] ಮೆಯ್ಗರ್ಪುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ರೇಫಸಂಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೯).
[?]

ಎರ್ಬಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರ ಪ್ರಮುಖಮನಿರದಾಟಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ ಮತ್ಸರದಿಂದೆರ್ಬ್ಬಟ್ಟಿಪಂ ಮುಟ್ಟಿಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೪; 1042). [ಎರ್ಬಟ್ಟು (< ಎಬ್ಬಟ್ಟು) + -ಇಸು₃]

ಎರ್ಬಟ್ಟು 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಬು 'ಎಬ್ಬು' ನೋ.

ಎರ್ಮಾತಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೊಟ್ಟಂ ಎ[ರ್ಮ್ಮಾ]ತಿಟ್ಟಿಯ[ದತಿ]ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಬ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯-೩೧; 807). [?]

ಎರ್ಮೆ, ಎಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಹಿಷ: ಎಱ್ತುಕಱೆತ್ತೆಯುಂ ಪಶುವುಮೆರ್ಮೆಯುಂ ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯುಮುಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೫); ಸಱಕ್ಕನೂಱ ಎರ್ಮ್ಮೆ ತುಱು ಪರಿದಟ್ಟಿ ಪ್ರುಯ್ಯಲ್ವರಿದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧-೧೦; 1041); ಅಂಬರಚರಪದಮಂ ಕುಡಲಾಂ ಬಯಸಿರೆ ನಚ್ಚಿನೆರ್ಮೆಕೋಣನನೀಂದತ್ತೆಂಬವೊಲೀ ಮಗನಿರದೆ ತಪಂಬಡಲೆಳಸಿರ್ದನೆಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬-೪೪); ಎರ್ಮೆಯ ಪೋರಿಯನಿಕ್ಕಿದನೂರ್ಮಾರಿಗೆ ಮತ್ತಮದನೆ ಮಹಳಕ್ಕಿತ್ತಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೫೭). **ಎಮ್ಮೆ**: ೧. ಎನ್ನೆಮ್ಮೆಗಳೆನ್ನ ಪಶುಗಳೆನ್ನ ಪರಿವಾರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೨೧); ಪೊನ್ನೊಳದ ಎಮ್ಮೆ ತುಱುಗಳೊ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦; ೧೨-೨; 961); ಕೋೞಿ ತಿಪ್ಪೆಯಂ ಪೊರ್ದಿದಂತೆ ಪಸಿದೆಮ್ಮೆ ಬಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫); ಪರಿವತಿಸಾರಂ ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಹೂಲಿಯ ಬೇರ ತಿಗುಡನೆಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರೊಳ್ ಬೆರಸಿಟ್ಟು ಸೈಂಧವಂ ಕೂಡಿರೆ ಮೆಲುವುದು (ಕಲ್ಯಾಕ. ೪-೧೫); ಕಟ್ಟಬೇಕು ಕಾಟದೆಮ್ಮೆ ಆದಱ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರೂ ಉಣಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೫೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಎಮ್ಮೇಮೇಲೆ ಮಳೆಗರೆದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಅವನು ಒಬ್ಬ ಎಮ್ಮೆ, ಬೇಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ)ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು. 'ಎಮ್ಮೆಚೇೞು', 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎರುಮೈ; ಮಲ. ಎರಿಮ, ಎರುಮ; ಕೊಡ. ಎಮ್ಮೆ; ತುಳು. ಎರ್ಮೆ; ತೆಲು. ಎನುಮು]

ಎರ್ಮೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ)ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ,—ಗ್ರಹಣ ಮಾಡು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಣ್ದೆಱೆಯರಾ ಎರ್ಮೆಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊನ್ ಕಾಸೂರನ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಂತಾಮ. ೩೪-೪; 8ನೆಯ ಶತ). 'ತುಱುಕೊಳ್' ಪರಾ. [ಎರ್ಮೆ + ಕೊಳ್₁]

ಎರ್ಮೆಗುಂಡು, ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡಬಂಡೆ: ಸಿರಿಮಾರ ಹೊಲವೇರ್ ಎರ್ಮೆಗುಂಡಿನ ಮೂಡಣ ಮೆಯ್ಯ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಕಇಅ. ೧೨-೭೬-೫೪; 1170). **ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು**: ಲಕ್ಕಿಗುಂಡದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಡುವಣ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣೆಮ್ಮೆಗುಂಡಿನ ತೆಂಕ ಮೆಯ್ಯಲ್ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪-೬೧; 1166); ಸಮಾಧಿಸ್ಥಳವ . . . ತರವಿಡಿದು ಭಿತ್ತಿಯಂ ಕಂಬಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಕವಿವ ಅಱೆಗಲ್ಲ ತರಿಸಿ ಹಿರಿಯದೊಂದೆಮ್ಮೆಗುಂಡದೆ ಆದಱ ಬಾಗಿಲಂ ವಿರಳವಾಗಿರಲೊಳಗೆ ತೋಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೫).
[ಎರ್ಮೆ + ಗುಂಡು₂]

ಎರ್ಮೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಎರ್ಮ್ಮೆಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ವಗಂಗಗಾಮುಣ್ಡನಿಱಿದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೧೩-೪; 890).
[?]

ಎರ್ಮೆಯನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಎರ್ಮೆಯನೂರು ನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೯; 951 ?).
[ಎರ್ಮೆಯ + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಎರ್ಮೆವೋರಿ, ಎಮ್ಮೆವೋರಿ (ನಾ). ಕೋಣ: ಕರ್ಬುಲಿಯ ಪಿಂದಿನಂತೆಯುಂ ಸಿಂಗದ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆಯುಂ ಜವನೆರ್ಮೆವೋರಿವಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೪ ವ); ಉಭಯಬಲ ಧನುರ್ಧರ ಸೈನ್ಯಂ ಜವನೆರ್ಮೆವೋರಿಗಳ್ ತಾಗುವಂತೆ ತಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೩); ಆ ಭೀಮಕರ್ಮ್ಮಿಯಾ ಎರ್ಮೆವೋರಿಯ ಮೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಶಿಖರ ಸಮಕೋಡೆರಡನಿರ್ಕೆಯ್ಗಳಿಂದಡಸಿ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಪ್ಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೭-೩೨೪). **ಎಮ್ಮೆವೋರಿ**: ನಿಚ್ಚಮೊಂದು ಮನೆಯೊಳೆರಡೆಮ್ಮೆವೋರಿಯೊಳ್ ಪೂಡಿದ ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂೞುಮ[ನ]ದರ್ಕೆತಕ್ಕ ಪರಿಕರಮುಮನೊರ್ವಮಾನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ವ); ಮೂಗುರ್ಚಿದೆಮ್ಮೆವೋರಿಯುಂ ಪೆಱಮೆಟ್ಟಿದ ತಗರುಂ ತಾಗುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೨ ವ); ಡೊಂಬಿನಾಳ್ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರಮಿದಿರಾದಡಮಂತಕನೆಮ್ಮೆವೋರಿಯಂತಿರೆ ಕೆಡೆವೊಯ್ವಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೧೩೬). [ಎರ್ಮೆ + ವೋರಿ (< ಪೋರಿ)]

ಎರ್ವಟ್ಟು 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ವಿಸು 'ಎಬ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ವು 'ಎಬ್ಬು' ನೋ.

ಎಲ₁, ಎಲಾ₁ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಮಾತು: ಎಲ! ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). **ಎಲಾ₁**: ಎಲಾ, ಇವನ! ಏನು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಎಲಎಲ, ಎಲಾಎಲಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲ ಎಲ, ತೆಗೆ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ (ಗಾಳಿಪ. ೨೩); ಎಲಾಎಲಾ, ಒಳ್ಳೇ ಆಸಾಮಿ ಕಣಯ್ಯ ಇವನು; ಇವನಾಳ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲ್ಯ, ಎಲ್ಯಾ$_3$ (ಅ). ಕೆಳವರ್ಜೆಯವರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ : ತಡೆತಡೆಲ ಕೆಟ್ಟೋಡದಿರಿ (ಜಿನಭಾ. ೭೨-೧೧) ; ಎಲ ರಂಗಾ, ಇಲ್ಲಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಎಲ್ಯಾ$_3$** : ಜಾಂಬವಂತನು ಅದು ಯಾರೆಲಾ ಎಂದು ಈಚೆಗೆ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೨೩) ; ಏನೆಲಾ ನೀಚರಾ, ನಾನು ಸತ್ಯವಾದಿ ಯೆಂದು ನೀವು ಅರಿಯಿರೊ (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೯) ; ಎಲಾ ಸಿದ್ದ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಯೋ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲಂಚೆ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆ (ನಾ). ಎಲಚಿ ಮರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಒಂದು ಕುಂಟೆ: ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದ ಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒಚ್ಚೆಯಿನ್ದೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಎಲಂಚೆಕೊಣ್ಟೆಯಿನ್ದೆ ಪೂಲಿಕುಣ್ಟೆಯಿನ್ದೆ ಪೆರ್ಬಳದೊಳಗಣ ಚಾದು ಪೊಲದಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೧ ; 850). [ಎಲಂಚೆ + ಕೊಂಟೆ (< ಕುಂಟೆ$_2$)]

ಎಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಜನಮುಂ ಮೋನಿಗೊರವರುಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದೇವರಾಳ್ವೆಲಂವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನಮುಂ (ಎಇ. XII, ೨೦೧-೧೯ ; 865). ℙ ಈಗಿನ ಮಂತ್ರವಾಡಿ. [?]

ಎಲಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಎಲಗುಡಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಕುಡಿ : ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಎಲಗುಡಿ ಮಾಲು ಕಬು ಕಲವೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಮಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕಲು ಕಾಡಾ ರಂಭ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೪, ೫೮-೪೭ ; 1435) [< ಎಲೆ$_1$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಎಲಗೆ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಗೇ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಚಿ, ಎಗಚಿ, ಎಲಂಚೆ, ಎಲಚೆ, ಎಳಚಿ (ನಾ). ಬೋರೆಮರ ; "ಬಾರಿಗಿಡ" (ಉಕ): "ಕರ್ಕನ್ಧು = ಎಲಚಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ) ; ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ನೇಜಳೆಹಣ್ಣು ಕಳವೆಯ ಹಣ್ಣುಯೆಲಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚೆ]ಯ ಹಣ್ಣು . . . ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸವು. ೧೮-೧೬) ; ಸಾರಿ ದಡವನು ಬಳಿಕ ವನದೊಳಗಾರಿಸುತಲಂದೆಲಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ರದ] ಹಣ್ಣನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿಂಗು ದಿಯ ಪಿಣ್ಯಾಕವನದರ ಜೊತೆಗೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೫-೧೦) ; ರತ್ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ಕಾಸು ಎರೆದರು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೧). **ಎಗಚಿ** : "ಎಗಚಿಗಿಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩) ; (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೭). **ಎಲಂಚೆ** : 'ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆ' ಪರಾ. **ಎಲಚೆ**: "ದ್ವಿಕಂಟಕಃ— ಎ(ಯ)ಲಚೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೬). **ಎಳಚಿ**: "ಕರ್ಕಂಧೂಃ, ಬದರೀ, ಕೋಲೀ, ಘೋಂಟಾ - ೪ ಎಳಚೀಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫) ; ಒಂದು ದೊಡ್ಡಕಾಡು. ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೇರಿಳೆ ಎಳಚಿ ತಪಸಿ ಇಂತಹ ಮರಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಕಿಂಕತೆ. ೮೯). [?]

ಎಲಚೆ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಹಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಕ್ಕಳ] ಯೆಲತ್ತಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [?]

ಎಲಮು 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲಮುಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ದಾಸಾಳ ಹೂವು, ದಾಳಿಂಬ, ರಸಾಂಜನ, ಎಲಮುಗಿಲು, ಮುಟ್ಟದರೆ ಮುರುಟ . . . ಇವನ್ನು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ . . . ನೆತ್ತರು ಹೊಟ್ಟೆಬೇನೆ ಶಾಂತ (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [?]

ಎಲಮೆ, ಎಲಮು, ಎಲಮೇ (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ವಿಚಾರ, ಆಮಂತ್ರಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : "ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ - ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಎಲಮು** : ಅಂಜದಿರ್ಬಡವಾಗದಿರ್ ಚಿಂತಿಸದಿರೆಲಮು ಸಂಜೆಯಾದೊಡೆ ಯಿರಿಸಿ ಪೋಗೆ ನಿನ್ನೆಲಮೆಲಮು ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡುತುಂ (ಕಣ್ಣರ. ೫-೨). **ಎಲಮೇ** : ಮೇಲಿನ 'ಶಬ್ದಾನು ೨೧ ವಾಖ್ಯಾನ'ದ ಪ್ರಯೋಗ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಎಲಮೇ 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲರ್, ಎರಲ್, ಎರಲು, ಎಲರು (ನಾ). ಗಾಳಿ; ವಾಯು: "ಕಂಪು ವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ—ಈ ೫ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪-೩೮) ; ಊಡುವ ತಂಬೆಲರಿಂ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತು (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೮ ; 929) ; ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರ ಗಿಳಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡಮೊಜಲ್ವೆರ್ದೆಯಾಜುವರ್ (ಆದಿಪು. ೩-೮೬) ; ಅರ ವಿಂದೋತ್ಪಲ ಮಲ್ಲಿಕಾಪ್ರಸವ ಸೌರಭ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಱೆ ಬರ್ಪೆಲರುಂ ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯಿಂದಮಿದಿರ್ವರ್ಪಂತಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪) ; ಎಲರ ಮೈಸೋಂಕಿಂದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಮೃದುಧ್ವನಿಯ ಕೇಳುವೆ ಯಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೯೧). **ಎರಲ್** : "ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ತಾಂ ಪರಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆನಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೮) ; "ಕಂಪು ವುಳ ಗಾಳಿ ಮಿಗದೇರಯಲರೆರಲೆನಲ್ಕನಿಲನು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪) ; ಮಱೆದು ಮಲಗಿದ ಸೂತನನು ನಾಲ್ಕೆರಡು ಗಳಿಗೆಯು ಬೀಸಿ ಮೂಗಿನೊಳೆರಲ ಕಂಡನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೫೫). **ಎರಲು** : ಎರಲು ಸುಳಿದುದು ದೀಪಶಿಖಿ ಪರಿಹರಿಸಿದತಿ ಬಲದಬ್ಬರದ ನಿಷ್ಠುರತೆಗಂಜದೆ ಮಾಣದೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೪). **ಎಲರು** : ದಕ್ಷಿಣ ದಿಶಾಂತದೊಳಗೆಲರು ತಣ್ಣನೆ ತೀಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೬) ; ಬಳಲಿಬಂದಾ ಲತೆವನೆಯೊಳುಜ್ಜಳಿಪ ನಲ್ಲರನಪ್ಪಿ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡುವುದು ಚಾಳಕನಂಡದೊಂದೆಲರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೫) ; ಆವುದೆಲರಿನ ನಿಲ್ಲದಲೆತಕ್ಕೆ ಗಡು ಸೀಮೆ (ಮಂಕುಕ. ೯೦). [?]

ಎಲರಣುಗ (ನಾ). "ವಾಯುಪುತ್ರ, ಹನುಮಂತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರ್ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಎಲರು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎಲರುಣಿ, ಎರಲುಣಿ (ನಾ). ವಾಯುವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳದ್ದು; ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ಭುಜಂಗಕ್ಕೆಲರುಣಿ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೫) ; ಎಲರುಣಿಗಳ್ ಕಿನ್ನಾಡ ಬಿಲಂಬೊಕ್ಕವು (ಜಯಕಾ. ೭-೪೧) ; ಪರಿದೀಂಟಲ್ಕುರವಣಿಸುವ ಸಿರಿದೋಳೆಲರುಣಿಯ ನೀಳ್ದ ನಾಲಗೆಯುಕ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭-೨) ; ಎಲರುಣಿಯ ಪಾಸಿನೊಳ್ (ಶೀಷರಾ. ೨೧೪-೨೨). **ಎರಲುಣಿ** : "ಹಾವು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರ್ + -ಉಣಿ]

ಎಲರುಣಿಗ, ಎರಲುಣಿಗ (ನಾ). = ಎಲರುಣಿ : ಎಲರುಣಿಗಳರಸ ಪೂವ ಡಿಗನೋಲ್ವಾಗ್ಜ್ವಾಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೬). **ಎರಲುಣಿಗ** : ಎರಲುಣಿಗನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಷವ ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಚಾಧಮನೊಳತ್ಯಂತ ಶುಚಿಯ (ಮದೇಪು. ೨೯-೯). [ಎಲರ್ + -ಉಣಿಗ]

ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ 'ಎಲರುಣಿವಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಎಲರುಣಿವಗೆಯ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು; ಗರುಡ: "ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಮಂ, ಎಲರುಣಿವಗೆಯಂ, ಪರ್ದು —ಈ ೩ ಗರುತ್ಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೨). "ಗರುಡಂಗೆಯೆಲರುಣಿವಗೆಯ ಪದ್ದುಪಕ್ಕಿಗಳರಸಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭). [ಎಲರುಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಎಲರುಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗುಳ್ಳವನು; "ಸರ್ಪಭೂಷಣ ; ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರುಣಿ + ಪಚ್ಚ + -ಅ$_7$]

ಎಲರುಣಿವಸಿಜ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗಣಪತಿ : "ಬಿಜ್ಜವಳನೆಡರ್ಗೇಡಿ ಮೇಜೆಲರುಣಿವಸಿಜನು . . . ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫); ಎಲರುಣಿವಸಿಜ ನೆಡರ್ಗೇಡಿ . . . ಸುಂಡಿಲಮೊಗಂ . . . ಕರಿಮೊಗನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫).
[ಎಲರುಣಿ + ಬಸಿಜ್ + -ಅ₇]

ಎಲರುಣಿವಟಿಕ್ಕೆಗ, ಎರಲುಣಿವಕ್ಕೆಗ, ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸರ್ಪಶಯನ; ವಿಷ್ಣು : "ಎಲರುಣಿವಟಿಕ್ಕೆಗ ಪಾಜುಂಬಳೆಗೈಯಂ ಪರ್ದುದೇರನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫). ಎರಲುಣಿವಕ್ಕೆಗ : "ಸ ರ್ಪ ಶಾ ಯಿ, ವಿಷ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ : "ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗಂ ಪರ್ದುದೇರನಿಂಗಡಲಳಿಯಂ . . . ಉಪೇಂದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೭); ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗನಪ್ಪಲರ್ವ[ರ್ಪೊ]ಕ್ಕುಳನಂ ಪೂಜಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪುರಾಚ. ೬-೮೮ ವ).
[ಎಲರುಣಿ + ಪಟಿಕ್ಕೆ + -ಗ₃]

ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ, ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : "ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಚಳಿವೆಟ್ಟಳಿಯಂ" (ಕ ವಿ ಕಂ. ೧೫); "ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ ಬಾನ್ನವಿರ ಗೊಂದೆವಟವಿಗೆಯ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩); ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಬೀರಂ, ಬಿಗುರ್ವರಿಜಂ . . . ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮರುಳ್ವಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೬). ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ : "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಎಲರುಣಿ + ಪೆದೆ + -ಅ₇]

ಎಲರ್ಗೆಳೆಯ, ಎರಲ್ಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಗೆಳೆಯ; ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ : "ಮರಗೂಟಿಂ. . . ಎಲರ್ಗೆಳೆಯಂ – ಈ ೧೪ ಅಗ್ನಿ" (ಕಶಸಾ. ೩-೩೩); "ಎಲರ್ಗೆಳೆಯಂ . . . ಮರಗೂಟಿಂ. . . ಅಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೪); "ಇಂ ಗ ಳ ನೆ ಲ ರ್ಗೆ ಳೆ ಯ ಪೊಗೆವಟವಿಗೆಯನಗ್ಗಿ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೨೦). ಎ ರ ಲ್ಗೆ ಳೆ ಯ : ಮೆಲ್ಲಾಡಿಯಿಂ ತಳೆದೆರಲ್ಗೆಳೆಯ ಕಯ್ಯಿಂ ಕೊರಲ್ಗಪ್ಪಿನಿಂ ಸಲ್ವ . . . ನಿರಂಜನನ (ಪಾಸೋಪು. ೩-೧).
[ಎಲರ್ + ಗೆಳೆಯ]

ಎಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೇತನಗೊಳ್ಳು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ : "ಎಲರ್ಚು–ಚೇತನಕರಣೇ" (ಶಮುಥಾ); ಮುಗುಟ್ದುದ ಸತಿಯಿಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣನೀರ ಧಾರೆಗಳೊಳೆ ನಾಂದೆಲರ್ಚಿ ಪೊದಳ್ದೊರ್ಮೆಯೆ ಪಾಜಿದುವುನ್ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦); ಪಣ್ಣನೆ ತೊಟಲ್ದು ತೀಡುವ ತಣ್ಣೆಲರೊಳೆಲರ್ಚಿ ವನಚರವ್ರಜಮುದಜೊಳ್ ತಣ್ಣನೆ ತಣಿದಿರೆ ಬನದೊಳ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಿನುತಿರ್ಪುವೆಳಸಿ ತರುಚರಕುಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೨).
[ಎಲರ್ + -ಚು₁./ ತಮಿ. ಇಲಿರ್, ಚಿಲಿರ್=ರೋಮಾಂಚಗೊಳ್ಳು; ತೆಲು. ಎಲರುಚು = ಮೇಲೇಳು]

ಎಲರ್ಪಟ (ನಾ). ಗಾಳಿಪಟ : ಆಗಸಕಡರ್ವರಗಿಳಿಗಳನಾಗಲ್ನಿಟ್ಟಸಲದೊರ್ವಳಕ್ಷಿದ್ಯುತಿ ಮೇ ಪ್ಪಾಗೆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಡಿಪ ಜಾಗದೆಲರ್ಪಟದ ರಾಗಮೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೨೪).
[ಎಲರ್ + ಪಟ್ಟ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ, ಎರಲ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ : "ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ ನಭೋಂಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೦); "ಪೆಸರಪ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನೆ[ಪಾಠಾಂ. ನ]ಲರ್ವಟ್ಟೆ" (ಶ ಬ್ದ ಮ ಂ. ೧೫); ಸುದತೀಮಣಿಯನಗಲಿಯೆಲರ್ವಟ್ಟೆಗೆ ವಿದಿತಯಶಸ್ಕಾಂತಂ ತವಕದಿ ಪಾಜಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೪); ಎಲರ್ವಟ್ಟೆಯನಡರ್ದು (ರೇವಣ. ೭೩-೫೬). ಭಳಿರೆ ಭಲಭಲರೆಂದೆಲರ್ವಟ್ಟೆಯವರೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೪೩); ಎರಲ್ಪಟ್ಟೆ: "ಆಗಸಂ, ಮಿಂಬಟ್ಟೆ, ಎರಲ್ಪಟ್ಟೆ. . . ಬಾನ್–ಈ ೬ ಆಕಾಶಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೧).
[ಎಲರ್ + ಬಟ್ಟೆ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖಚರ (ಕಿ).
[ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ + -ಗ₃]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆವಾವು, ಎರಲ್ಪಟ್ಟೆವಾವು (ನಾ). ಆ ಕಾ ಶ ದ ಹಾವು; ರಾಹು : "ಎಲ[ಪಾಠಾಂ. ಅಲ]ರ್ವಟ್ಟೆವಾವೆನೆ ರಾಹು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮). ಎರಲ್ಪಟ್ಟೆವಾವು : "ರಾಹು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ + ಪಾವು₁]

ಎಲರ್ಪೊಯ್ಲು (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ : ಎಲರ್ಪೊಯ್ಲಿಂದೊಸವಿರ್ಕಸ್ಸಿಕಾಂಡ ರಸದಿಂ [ನಾಂ]ದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩); ಎಲರ್ಪೊಯ್ಲಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕ್ಕ ನವ್ಯಾಮಳ ಪುಷ್ಪಂಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೩); ಎಲರ್ಪೊಯ್ಲು ನಾಂತ ತಾವರೆಯೆಲೆವೋಲ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೪೯).
[ಎಲರ್ + ಪೊಯ್ಲು]

ಎಲವ, ಎಲವು₁ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ಶಾಲ್ಮಲೀವೃಕ್ಷ; ದೂದಿ ಮರ : "ಎಲವಂ ಸ್ಥಿರಾಯು ತಾಂ ಶಾಲ್ಮಲಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೨); ಬೆಳಲ್ಲವಂಗಮೆಲವಂ ಬಳ್ಳಾಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ . ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಮಧುಕರಿ ನವಾಮ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ಗುಮೆಲವದೊಳ್ ಪಾಯ್ದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೬); ಸುರತರುವ ಬಿಟ್ಟು ಎಲವದ ಮರಕ್ಕೆ ನೀರೆನೆಜಿವಂತೆ (ಸಿದ್ದೇವ. ೬೯೬); ಕಡಿದರೋ ಸುರತರುವನೆಲವದ ಮಿಡಿಯ ಬಯಕೆಗೆ (ತೊರಂರಾ. ೪-೫-೧೧). ಎಲವು₁ : ಅಲರೆ ಮೇರೆ ದುನಟ್ಟಗೆ ನಿಜುಕಲ್ಲುಕೊವಳ್ಳದಾ ಪೆರಿಯ ಎಲವು ಅಲ್ಲಿಂ ಕುಡಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೩೫-೬; 800); ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊದೂರ ಪೊಲಮೇರೆ ಮೂಡ್ಯೆದೆಸೆ ಎಲವೆ ಕಿಜುವಜ್ಗರ್ಕೆಜ಼ ಎ ತೆಂಕಾ ಅದರುಳ್ಳಡುಗಲ್ಲೆ (ಎಕ. X (S). ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೩; 350).

ಎಲವದಮೇಣ, ಎಲವದಹಗಿನು = ಬೂರುಗದ ಮೇಣ : "ಪಿಚ್ಛಾ, ಶಾಲ್ಮಲೀವೇಷ್ಟ-೨ ಬೂರುಗಬಂಕೆ ಹೆಸರು, ಎಲವದಮೇಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭); "ಮೋಚನಿರ್ಯಾಸಃ – ಎಲವದ ಹಗಿನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲವ, ಇಲವು; ಮಲ. ಇಲಿವ, ಇಲವು]

ಎಲವರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲವರದ ಕಥವ ಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಣ್ಣರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೬-೫; 1000). [?]

ಎಲವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಸೂಷಾ (ಎಲವರಿಗೆ) . . . ಇವು ತ್ರಿದೋಷನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩). [?]

ಎಲವಸ್ತ್ರ 'ಎಲೆವಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಎಲವು₁ 'ಎಲವ' ನೋ.

ಎಲವು₂ 'ಎಲ್ಬು' ನೋ.

ಎಲವೊ, ಎಲವೋ (ಅ). ಕೋಪ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇತರರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ : ನೆನೆಯೆಲವೊ ಗೋವುಗಾದುದು ಪುಸಿಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೬); ಪೆಜರಂ ಪೊಗಟ್ದಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಜಿಯಂ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗದಾಯು. ೩-೫೬); ಪೊಂಗಿ ಜಜಿವುತ್ತೆಲವೊ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಿಂಗವಲ್ಲದೆ ಬಳ್ಳವೇ ಅದು (ಬಸವು. ೯-೧೦); ಎಲವೊ ಕೌರವ . . . ಆಳವನಜಿಯದೆ ಅಧಮ ರಥಿಕರ ಕೂಡೆ ತೊಡಕುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬. ೫-೪೨). ಎಲವೋ : ಎಲವೋ ಮ್ಲೇಚ್ಛರುಗಳಿರಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರಪ್ಪ ನಾವೊಂದು ಪಾಪ ನಿವಾರಣಾರ್ಥ ಮಾಗಿ ಗೋವಿನ ಜಠರಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದಪೆವು (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೪); ಆಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊ] ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಶಿಶುತನದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಕಿನ್ನೆಸದಿರೆಲವೋ ಮರಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೮).

ಎಲವೆಲವೊ, ಎಲವೆಲವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಘಡಘಡೆಲವೆಲವೊ ತೊಲತೊಲಗೆನುತೆ ರೋಷದಿಂ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೮); ಎಲವೆಲವೋ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ (ಜಗವಿ. ೬-೪). [?]

ಎಲವೋ 'ಎಲವೊ' ನೋ.

ಎಲಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲಸೆಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮–೧೨ ; 964) ; ಅರಸನೆಲಸೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಹೇರ ದ್ರಮ್ಮಮನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನದ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೯–೬ ; 991). [?]

ಎಲಹುರಿ, ಎರವುರಿ, ಎಲೆವುಲಿ, ಎಲೆಹುರಿ, ಎಲೆಹುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೧) ; "ಕಾ(ಸಾ)ಸರಿ, ಕಾಸಮರ್ದ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಎಲಹುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೯) ; ಬೆರಸೆಲವದ ಹಗಿನೆಲಹುರಿಯಿರವಂತಿಗೆಯೆಂಬಿವಂ ಲಸದ್ದುಗ್ಧದೊಳಂ . . . ವಿಷಮುೞಿಗುಂ (ಖಮದ. ೫–೮೮) ; ಎಲಹುರಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಇಷ್ಟನು ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಪಾನಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸಕಾಸ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 130). **ಎರವುರಿ** : ಎರವುರಿಯಂ ಮೂಱುದಿನಂಬರೆಗಂ ಕೇಳ್ ಕೞಿಯಲಿಕ್ಕಿ ಜವೆ ತಿಲಮುರ್ದಿಂಗರಿಸಿನ ಮೆಂಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೬). **ಎಲೆವುಲಿ** : ಬರಿವದಣೆ ಲೊಕ್ಕಿಯೆಲೆವುಲಿಯರನಾಡುಳಿಯಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವರೊಳಗಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೊಂದನಾಜ್ಯದೆ ಕರಿದಲ್ಲದೊಡುಪ್ಪುವೆರಸಿ ತಿನೆ ಖಾಸ ಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೯೫). **ಎಲೆಹುರಿ** : "ಉನ್ಮಾದಪಕ್ಷ್ನೀ–ಕರಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ, ಎಲೆಹುರಿ, ಇಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). **ಎಲೆಹುಲಿ** : ಒಪ್ಪುವ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ ಯೆಲೆಹುಲಿ(ರಿ)ಯ ತನಿರಸಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಳ ಕೃತ್ರಿಮಮೞಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪–೬೧).

[< ಎಲೆ + ಹುರ್ಿ$_2$]

ಎಲ್ಲಾ$_1$ 'ಎಲ್$_1$' ನೋ.

ಎಲ್ಲಾ$_2$ 'ಎಲ್$_2$' ನೋ.

ಎಲಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣಪ್ರಾಣಿ (ಚಿ). 'ಇಲಿ$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಲಿ ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಲ್ಕ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲೀ, ಎಲ್ಲಿ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹಲ್]

ಎಲಿಬಾಲ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಬಾಲದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸೆದುಕಟ್ಟಿ ಅದನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರು ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಲಿ+ ಬಾಲ]

ಎಲಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಾ, ಉಪಚಿತ್ರಾ . . . ಎಲಿಯಾಲದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬). 'ಇಲಿವಾಲ' ಪರಾ. [ಎಲಿ$_0$ + ಆಲ$_1$]

ಎಲು$_1$ 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲು$_2$ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. 'ಎಲುವಡೆ' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಎಲ್ = ಪ್ರಕಾಶ, ಕಾಂತಿ]

ಎಲುಗಟ್ಟು 'ಎಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲುಗಯ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಬರುಡೆಯನ್ನು, ಕಪಾಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ಶಿವ : "ಎಲುಗೈಯ ಬೂದಿಮೆಯ್ಯಂ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣಂ ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣನೆನುತಂ ಜತ್ತುಗದಲೆಯನೆನೆ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ ಸಲೆ ಪೇೞ್ವರ್ ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮).

[ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + –ಅ$_7$]

ಎಲುದಲೆ (ನಾ). ತಲೆಯ ಬುರುಡೆ ; ಕಪಾಲ : ಗೋಣ್ಮೊದಲನೆಲುದಲೆಯ ಬಿಣ್ಮಾಲೆಗಳ್ಗಿತ್ತ ತಣ್ಮಯ್ಯವೆಟ್ಟಮುಗಳಾಣ್ಮನೆನಿಸಿದ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೧೫). [ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ತಲೆ$_1$]

ಎಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೂಳೆತೋರು ; ಎಲುಬುಕಾಣು : ಬಲಗಣ್ಣೊಳಡರೆ ಕೆಂಪು ಬಿಡದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲುದೋಱೆ ಮಲಿನ ಕಂಠದೊಳುಣ್ಮೆ ತಡೆಯದಂಗದ ಸಮ್ಮೊಣಗಿತೆಮ್ಮಯ್ಯಂಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೨). ೨. ಎಲುಬನ್ನು ತೋರಿಸು ; ನಿಸ್ಸಾರವಾದುದನ್ನು ತೋರಿಸು : ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಎಲುದೋಱಿ ಸರಸವಾಡುವನು ಸೈರಿಸದನ್ನಕ್ಕ ಅಪ್ಪುದೆ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೧೦) ; ಎಲುದೋಱಿ ಸರಸವಾಡುತ್ತಿರ್ಪರೇ ತಂದೆ, ಕೊಲುವುದೈ ಇದಱಿಂದ ಕಾಡಲೇಕೆಲೆ ತಂದೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೫–೧೩೭).

[ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎಲುಬು 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲುಬುಗೈ (ನಾ). (ಸೊರಗಿ) ಮೂಳೆಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ : ನೆಕ್ಲದೋವ್ ಮೇಲೆದ್ದು ಸೋಫಿಯಾವ್ಯಾಸಿಲ್ಯೇವ್ನಾಳ ಉಂಗುರತುಂಬಿದ ನುಣುಪಾದ ಎಲುಬುಗೈಯನ್ನು ಆದುಮುತ್ತಾ (ಪುನರು. ೧೨೬).

[ಎಲುಬು (< ಎಲ್ವು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಎಲುಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೂಳೆಯ ಮಾಲಿಕೆ ; ರುಂಡಮಾಲೆ : ವಿಷಕಂಠದಿಂ ದೆಸೆಗೆ ಮಿಂಚುವೆಲುಮಾಲೆಯಿಂ (ಚೆಬಪು. ೨–೨೫) ; ಲೀಲೆಯಿಂದೆಲುಮಾಲೆಯುಂ ತಾಳ್ದ ಮಾಂಗಲ್ಯಶೀಲದಿಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭–೪೪).

[ಎಲು$_1$ (< ಎಲ್ವು) + ಮಾಲೆ]

ಎಲುಮಾಲೆಗೊರಲ (ನಾ). ರುಂಡಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಮಸಣಗಾಹಿ ಹಾವಾಡಿಗನೆಲುಮಾಲೆಗೊರಲ ಗೊರವಂ ನೋಡೆನೆಗೆ ಪಾಸಟಿಯೆ (ಚೆಬಪು. ೩೦–೩೩).

[ಎಲುಮಾಲೆ + ಕೊರಲ್ + –ಅ$_7$]

ಎಲುಮುಂಚಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : ಎಲುಮುಂಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರ ೧ ಪಲ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಮೂರು ದಿನ ಇರಿಸಿ . . . ಮೂರು ತೂಕ ಪರ್ಯಂತರ ಶರೀರಧಾತು ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩೯). 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚೈ ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಎಲುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು; ಹೊಳೆ: ಹಿಮಸಮಯದೊಳಾಧಿಪಂ ತಾ[ಪಾಠಾಂ. ದೀಪಂ] ಹಿಮದಿಂದೆಲುವಡೆಯೆ ಬಗೆಯ ಬಕ್ಕಂಬಯಲೊಳ್ ಹಿಮನಿಧಿಯೆಮನಿಧಿ[ಸಲೆ]ಧೈರ್ಯಮಹಾಂಬುಧಿ ನೆಲಸಿ ಬೆಳ್ಳವಾಸದೊಳಿರ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩).

[ಎಲು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಲುವು 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲುವುಸಂಧಿ (ನಾ). ಮುರಿದ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ವಿಶಲ್ಯೆ : "ವಿಶಲ್ಯಾ – ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ . . . ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೇ ಗಿಡ, ಎಲುವುಸಂಧಿ ಗಿಡ, ಹುಚ್ಚುಹರಳು ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೪); ಎಲುವ[ವು]ಸಂಧಿಯಂ ತಂದು ಕುಡಿಯ ಕುಡಲು ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧). [ಎಲುವು (< ಎಲ್ವು) + ಸಂಧಿ]

ಎಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರಗಿಡಗಳ ಪತ್ರ, —ಪರ್ಣ : ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪಣ್ತೆಲೆಯಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕೞಲ್ಚುಗುಂ ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೪) ; ಬೇರನಱಿವರ್ಗೆಲೆಯಂ ತೋಱಿದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೪೪) ; ಕಸವು ಸದೆಯೆಲೆ ಸೊಪ್ಪುಸೊಡಗುವಿನಿಸುವಱಿಸಿ ಕಾಣದೆ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬–೨೨) ; ತಾವರೆಯೆಲೆಯ ಮಱೆಗಳಲಾಱಡಿಗಳಡಗಿದವು ಕೋಳಾಹಳಕೆ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೫೩) ; ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಆರೋಗ್ಯಕರ (ಅಡುಸೌ. ೧೨೦) ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುವವನಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆ: ಕರ್ಪೂರ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆಯ ಪೋೞ್ಗಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದೆಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೩); ಕಯ್ಯೆಲೆ ಕಯ್ಯೊಳೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಬಾಯೊಳೆ ತೋಱೆ ಮೆಯ್ಮಱೆದು ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭); ಎಲೆಯಿಂ ಬಾಯ್ ಮುಡಿಯಿಂದಂ ತಲೆ ಸೀರೆಯಿನಂಗಮೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೪೩); ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಕೆ ಇಪ್ಪತನಾಲ್ಕು ಎಲೆ (ಎಕ. VII, ಕೊಪ್ಪ. ೧೧-೨೦ ; 1337); ಮಡಿಸಿದೆಲೆ ಬೆರಳೊಳಗೆ ಜಾಯೊಳಗಡಸಿದೆಲೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಸಚಿವರ ನುಡಿಯ ಕೇಳರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೭). ೩. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪತ್ರ: ಆಟ ನಡೆದಂತೆ ನೀಲನು ತನ್ನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೨). ೪. ಎಸಳು; ದಳ. 'ನೂರೆಲೆ' ಪರಾ. ೫. ಚಾಕುವಿನ ಅಲಗು: (ದಕ. ೬).

ಎಲೆಹಾಕು = ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಎಲೆಹಾಕುವುದು ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಾಲುಗಂಟೆ ತಡವೆಂದಮೇಲೆ ಇಸ್ಪೀಟನ್ನು ಆಡಲು ಕುಳಿತರು (ಕಲಾಸಾ. ೫೫); ಎಲೆಹಾಕಿದೆ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸು: ಎಲೆಹಾಕ್ಕೋ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಇಸ್ಪಿಟ್ ಎಲೆ ಹಾಕು, —ಆಡು: ಎಲೆಹಾಕು, ಒಂದು ಆಟ ಆಡೋಣ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲೈ; ಮಲ. ಇಲ; ತುಳು. ಎಲೆ]

ಎಲ್ತೆ$_2$, ಎಲೇ$_1$, ಎಲ್ವೈ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ಅರಸರೊಳೆಲೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯುವೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೨); ಎಲೆ ಗಳಾ ಯಮದಂಡಾ ನೀನುಮಾನುಂ ಕಿಱಿಯಂದೊರ್ವರುಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪಕ್ಕದೊಳೋದುವಂದು ನಂದನವನದೊಳಗೆ ನೀನೆನ್ನ ಪೂಣ್ದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆನೆದಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫-೪); ಎಲೆ ಸುಖಾವತಿ ನೀಂ ಕುಮಾರನನಂಜದೆ ಬಿಟ್ಟುಪೋಗು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೯-೨); ಎಲೆ ಭಾವ ಏಂ ಬಡವಾದಿರಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೨೦); ನೀನಾಕರ್ಣಿಸಯ್ಯ ಮದೀಯ ವಿಜ್ಞಾಪನವನೆಲೆ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೫-೧); ಖೋಡಿ ನಿನಗಹುದೆಲೆ ಮರುಳೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೫); ಎಲೆ ಬಾಲೆ, ನೀನು ಸತ್ಯವಂತೆ (ನೀತಿಚಿಂ. VI, ೧೬). ಎಲೇ$_1$: ಎಲೇ ಅಣ್ಣಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧ ಉದಾ); ಏಂ ಪಡಿವಾತೆಲೇ ರವಿಯೆಲೇ ಮಾದೇವೆಲೇ ಬೊಮ್ಮ ಕೇಳ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೩-೪೯). ಎಲ್ವೈ: ಕೇಳು ಎಲ್ವೈ ರಾಯನೆ, ಆಬಳಿಕ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನು . . . ಮೆರೆಯುತಿರಲು (ಕೃವಾಉ. ೧೧೦); ಎಲ್ವೈ ಚಿರಕಾರಿಕನೆ, ನೀನು ಬಹು ಆಲೋಚನಾಪರನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದ ಪಾಪವು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಪ್ಪಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. VII, ೧೪).

[?]

ಎಲ್ತೆ$_3$, ಎಲೇ$_2$ (ಅ). ನೆನಹು, ವಿತರ್ಕ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎಲೇ ವಿತರ್ಕ ಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧); "ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣ ಪರಿಗತವೆನಿಸಿರ್ಪುವೆಲೆಲೆ ಏ ಎಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೧೧). (i) ವಿತರ್ಕಕ್ಕೆ: ಎಲೆ ಚಂದ್ರಾತಪರುಚಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದೀ ಧವಳಿಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೀ ನಿರ್ಮಳ ತಾರಹಾರಮಿಂತೀಗಳೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೭). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಎಲೆ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು ಮುರಾರಿಗಾಂತರಿ ಚಮೂ ಭಂಭಾ ರವಂ ಭಾರವಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೧೬). ಎಲೇ$_2$: (iii) ನೆನಹಿಗೆ: ಎಲೇ ಬಗೆದೆನೀಗಳೀ ಬರೆದ ಕಲ್ಪಮಾಶಾನಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬); ಎಲೇ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನಕ್ಷೋಣೀಧ್ರದುತ್ತುಂಗಸಾನುಗಳೊಳ್ ಭೋರೆನೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ವುದದೆ ನೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮); ಎಲೇ ವಿತರ್ಕಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು . . . ಎಲೇ ಇದಾವುದು, ಎಲೇ ಆದಕ್ಕುಂ, ಎಲೇ ಅಣ್ಣಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧, ಉದಾ).

ಎಲೆಎಲೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): "ಪಡ ಪಡ[ಪಢ ಪಢ]ಯೆನಲು ಯಲಿಯಲೆ[ಎಲೆಎಲೆ]ಯೆನಿಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); "ಫಡ ಫಡಯೆನಲ್ಕೆಲೆಯೆಲೆಯೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಎಲೆಎಲೆ ದೇವ ದೇವ ಪಿರಿದದ್ಭುತಮದ್ಭುತಮೇನನೆಂದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೩೪). ಎಲೆಲೆ = ೧. ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಎಲೆಲೆ! ನೀನು ಯಾರು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಅವ್ಯಯ: ಎಲೆಲೆ ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು (ಬಸಪು. ೯-೩೧); ಎಲೆಲೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೋಗಲದೆಂತು ನಾ ಬಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೨೦-೮).

[?]

ಎಲೆಅಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಗೆಣ್ಣು: ಎಲ[ಲೆ]ಕಣಿಕೆ, ಉತ್ತರಣೆಯ ಕಣಿಕೆ, ಆಡುಸೋಗೆಯ ಕಣಿಕೆ . . . ತಂದು (ವಿವೈವಿ. ೯). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಣಿಕೆ$_1$]

ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ 'ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಮ್ಮಿರ (ನಾ). = ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ: ಎಲೆಕಮ್ಮಿರವನ್ನೂ ತುತ್ತವನ್ನೂ ಶುದ್ಧೈಸಿ ಹಾಕಬೇಕು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೫). [?]

ಎಲೆಕಳ್ಳಿ 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಾವು (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಸಿಕೊಡುವ ಶಾಖ, —ಕಾವು: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಲೆಕಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಎಲೆ$_1$ + ಕಾವು$_1$ (< ಕಾಯ್ಪು)]

ಎಲೆಕೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ದಕ). [ಎಲೆ$_1$ + ಕೊಟ್ಟೆ ?]

ಎಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟು, —ಪೊಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟು: ತಣ್ಣೂಟಿಂ ಪಡವಿನೊಳೆಲೆಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟುಪಡೆದಜಸುವುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೫). ೨. ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು, —ಪೆಂಡಿ: ಎಲೆಗಟ್ಟೊಂದನ್ನು ಹೊತ್ತುತಂದನು (ರೂಢಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಲೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. (ಕುರಿಗಳ ಮೈಯಿಂದ) ಉಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಕತ್ತರಿ (ದಕ. ೬). ೨. ಚೌಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎಲೆ (ಉಕ. ೬).

[ಎಲೆ$_1$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುತ್ತ; ಖರ್ಪರ; ಹಾಲುತುತ್ತ: ಗಂಧಕ, ತಾಲಕ, ಹೊಸಸುಣ್ಣ, ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ಇವಷ್ಟನು ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಿಂದ ಅರೆದು ಲೇಪನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವಿರೆ ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ರೋಮಖಂಡನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೪); ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ೩ ತೂಕವನ್ನು ನುಚ್ಚಲಕ್ಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ೫ ವೇಳೆ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ತೋಳೆದು ಆರಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೨೯). ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ: ನೇತ್ರವಾಯುವಿಗೆ: – ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ . . . ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಕರಿ, ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ, ಸಣ್ಣನಾಗಿ ತಿರುಹಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೫). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಪ್ಪಲಿ$_2$ (< ಕಪ್ಪರಿ)]

ಎಲೆಗಳ್ಳಿ, ಎಲೆಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ: "ವಜ್ರಿಯೆಂದೊಡೆಲೆಗಳ್ಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪); "ಸಿತದೊಳಿಂದ್ರನೊಳು ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳೆಲೆಗಳ್ಳಿಯೊಳು ಶಕ್ರವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೩); "ಶ್ವಾನಜಿಹ್ವಾದಳಃ –ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪); "ತಿಸ್ರೋಧಾರ –ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೯). ಎಲೆಕಳ್ಳಿ: (೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಎಲೆಗಾರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (೬).

[ಎಲೆ$_1$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಎಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವಳು (೬).

[ಎಲೆಗಾರ + –ತಿ$_2$ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಎಲೆಗುಂಪಲು (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ರಾಶಿ,—ಗುಚ್ಛ: (Foliage. ಇಂಕನಿ).
[ಎಲೆ$_1$ + ಗುಂಪಲು]

ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಹಲ್ಲೆಯುಳ್ಳ ಗುದ್ದಲಿ; ಮಮಟಿ; ಸನಿಕೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳ ಸುರುಳಿಗಳೂ, ಗಡಾರಿ, ಗುದ್ದಲಿ, ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ, ಪಿಕಾಸಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೨೧).
[ಎಲೆ$_1$ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಲೆಗುಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಗಿಡದ ಪಾತಿ: ಹಿರಿಯ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆ ಕೆರೆ ಕೋಳಿಗೆರೆ ಕೆಳಗುಳ್ಳಯೆಲೆಗುಳಿ ಸ್ಥಳ ತೋಟ್ಟಸ್ಥಳ ಗದ್ದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೩ ; 1424). [ಎಲೆ$_1$ + ಕುಳಿ (< ಕುೞಿ)]

ಎಲೆಗೆ, ಎಲಗೆ, ಎಲಗೇ, ಎಲೆಗೇ (ಅ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನೀನಿದಂ ವಿವೇಕ ವಿಕಳರ್ಕಳಂತೆಲೆಗೆ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ತಾಳ್ದುವೋ (ಆದಿಪು. ೩–೩೨); ಇಲ್ಲಗೆ ನಾವಱಿಯವೆಲೆಗೆ ನೀಂ ಪುಟ್ಟಮಿರಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೦); ಹೇಳಿ ಕರತಾರೆಲೆಗವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೪–೩); ಎಲೆಗೆ ಕರೆ ಪಾಪಿ ಕೌರವ ಕುಲಕುಠಾರನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೫೭). **ಎಲಗೆ**: ಅಗಲುರಮುನೆನಗೆ ಪಡೆದಜನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೭); ನಿನ್ನ ಮುರವೈರಿಯಳವುಮನೆನ್ನಳವುಮನೆಲಗೆ ಕಾಣ್ಬೆ (ಗದಾಯು. ೯–೧೪); ಎಲಗೆ ತರುವಲಿ ಮೂಲಹಾಲಂ ಸಲೆಯಭವನಿಂದೇಕೆ ವೊಲ್ಲನು (ಬಸಪು. ೧೪–೩೦); ಎಲಗೆ ನಾಳೆ ಪೈತೃಕಮದಂ ನಾಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಡೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೬). **ಎಲಗೇ**: ಅರಸರೊಳೆಲಗೇ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲಗೀ] ಸರಸಮನರಸಿಯವೋಲಾಡುತಿರ್ಪ ನಿನಗಿದು ಗುಣವೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ). **ಎಲೆಗೇ**: ಎಲೆಗೇ ಗರುವತನವಿದು ಹಿಂದೆ ಸಲುವುದು ಸಲ್ಲದಿದು ಕುರುರಾಜ ಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೬೩); ಏ ಸಾವಿತ್ರಿ ಎಲೆಗೇ ಅರುಂಧತಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭–೧೫); ನಿಲ್ಲೆಲೆಗೇ ಎನುತ್ತೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯಂ ಕೋಪದಿಂ ಗರ್ಜಿಸಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೮೫–೧೪೦). [ಎಲೆ$_2$ + –ಗೆ$_3$]

ಎಲೆಗೇ 'ಎಲಗೆ' ನೋ.

ಎಲೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊಬ್ಬರ.
[ಎಲೆ$_1$ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಎಲೆಗೊೞೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳು ಕೊಳೆತು ಉಂಟಾದ ಕಶ್ಮಲ: ಪಲವುಂ ಬಣ್ಣದೆಲೆಗೊೞೆಯ ನೀರ್ಗಳಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬).
[ಎಲೆ$_1$ + ಕೊೞೆ$_2$]

ಎಲೆಗೋಮೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಎಲೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಲ್ಲಿ ಅವಳು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕಂಡರಿಯಳು. ಇಲ್ಲಿ ಎಲೆಗೋಮೆ, ಉಪಕರಣೆ, ಸುತ್ತಲಿನ ಕೆಲಸವೇ ಬೇಕಾದಹಾಗಿರುತ್ತೆ (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩).
[ಎಲೆ$_1$ + ಗೋಮೆ]

ಎಲೆಚಂಚಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ ಚೀಲ. ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ತಾಂಬೂಲದ ಉಪಹಾರ: ಶಂಭುಲಿಂಗನಿಗೆ ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎಲೆಚಂಚಿಯ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩).
[ಎಲೆ$_1$ + ಚಂಚಿ (< ಸಂಚಿ$_3$)]

ಎಲೆಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು; ದೊಡ್ಡ ಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು: "ಎಮ್ಮೆಚೇಳೆಂದು ವೃಶ್ಚಿಕ, ಶೂಕಕೀಟ, ಎಲೆಚೇಳೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಚೇಳು (< ತೇೞ್)]

ಎಲೆತಳಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆ ಹುಟ್ಟು; ಚಿಗುರು: "ಎಲೆತಳಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆದೊಳ(ಱ)ಲ್, ತಳಲ್, ತೊವಲ್] ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಪ್ತೌ (ಎಲೆಚಿಗುರು)" (ಶಮಧಾ). [ಎಲೆ$_1$ + ತಳಲ್]

ಎಲೆತುಂಬು (ನಾ). ಎಲೆಯ ತೊಟ್ಟು, —ಕಾವು, —ಹಿಡಿ: (ಕಿ).
[ಎಲೆ$_1$ + ತುಂಬು$_3$]

ಎಲೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಎಲೆತುಂಬು: "ವೃಂತಂ, ಪ್ರಸವಬಂಧನಂ-೨ ತೊಟ್ಟಿನ ಹೆಸರು. ಎಲೆ ತೊಟ್ಟು, ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೦೦).
[ಎಲೆ$_1$ + ತೊಟ್ಟು]

ಎಲೆತೋಟ 'ಎಲೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಲೆತೋಟ್ಟ 'ಎಲೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಲೆದಟ್ಟೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ (ಕಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ತಟ್ಟೆ$_1$]

ಎಲೆದಾಣ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಸ್ಥಳ; ಎಲೆಬಿಡುವ ಜಾಗ: ಎಳಮಾವುಗಳ ಬೀಡೆ ಹೂಳೆ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊರಲೊಳಗು ತೆಜಪಾಗೆ ಮಾಧವಿಗಳೆಲೆದಾಣ ಹೊಪ್ಪಳಿಸೆ ತೆಂಕಣ ದಿಶಾಭಾಗದೊಳು ಗಾಳಿ ಹೊಡಕರಿಸೆ (ಹಚಕಾ. ೩–೧೪). [ಎಲೆ$_1$ + ತಾಣ$_1$]

ಎಲೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಗೊಂಚಲು; ಪತ್ರಗುಚ್ಛ: ಎಲರಲೆಪದಿಂ ನಡುಗುವೆಲೆದುಱುಗಲಿಂ ಕದಳೀವನಂಗಳುಮ್ಮೈಕಿಲಡರ್ದು ನಡುಗಿದಪುವೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೯); ಕಮಲವನದೆಲೆದುಱುಗಲಿಱುಂಬಿನೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೩ ವ). [ಎಲೆ$_1$ + ತುಱುಗಲ್]

ಎಲೆದೋಂಟ, ಎಲೆತೋಟ, ಎಲೆತೋಟ್ಟ, ಎಲೆದೋಟ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ: ಬಚ್ಚಲನೆಲೆದೋಂಟದೊಳ್ ಪರಿಯಿಸಲ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೫). **ಎಲೆತೋಟ**: ಏಳಲಾರದವನಿಗೆ ಏಳೂರು ಆರಂಭ ಮೇಲೊಂದು ಎಲೆತೋಟ (ಗಾದೆ). **ಎಲೆತೋಟ್ಟ**: ಕಂಡುಗದಯ್ಗುಳ ಕಟನಿಯುಂ ಚನ್ನಕಟನಿವೆಲೆತೋಟ್ಟಪಟ್ಟು ಸಮಸ್ತಾಬಿನ್ನೀಲೆಯಣ್ಕಣ್ಡಗಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೭ ; 767). **ಎಲೆದೋಟ**: ಎಲೆದೋಟಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ತಿಗಳರೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೮). [ಎಲೆ$_1$ + ತೋಂಟ]

ಎಲೆದೋಟ 'ಎಲೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಲೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಚಿಗುರು: ಸಸಿಗೆ ಹೊಸಬೇರು ಬಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಎಲೆದೋಱದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೦–೫೪೦); ಬೇರಂ ಬಲ್ಲರ್ಗೆಲೆದೋಱಲೇಕೆ ನೀನೆನುತೊಲವಿಂ ಪರಿಮಳದ ಬೇರ್ಗಳಂ ಬರೆತೆಗೆದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೪೫). [ಎಲೆ$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎಲೆನಾಗರ, ಎಳನಾಗರ (ನಾ). ನಾಗರಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಎಲೆನಾಗರ - ಮಿಡಿನಾಗರ" (ಜಾನಕೋ. ೨೬). **ಎಳನಾಗರ**: ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆಯೊಳಡಗಿದ್ದ ಕಿರುಸೂಜಿಯುದ್ದದೆಳನಾಗರವನು (ಒಲುಮೆ. ೩೫–೨೦). [ಎಲೆ$_1$ + ನಾಗರ$_1$]

ಎಲೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ವೀಳ್ಯ; ತಾಂಬೂಲ; ಪಾನಪಟ್ಟೆ; ಬೀಡಾ: ರಾಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಲೆಪಟ್ಟೆ (ತಿಡುಗು. ೩೧). ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿದ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ. [ಎಲೆ$_1$ + ಪಟ್ಟೆ$_2$]

ಎಲೆಪಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಬೇಳೆ ಎಲೆಪಸರ ಒಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಲೆ ಒಂದು ಅಡಿಕೆಯ ಪಸರ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೧೦೬ ; 1382). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಸರ]

ಎಲೆಪಿಂಡಿ 'ಎಲೆಪೆಂಡಿ' ನೋ.

ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಒಡವೆ: ಮದುವೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಾಲಿಗೆ ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಪಿಲ್ಲಿ ತೊಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಎಲೆ$_1$ + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಎಲೆಪೆಂಡಿ, ಎಲೆಪಿಂಡಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ೨. ಊಟದ ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ಎಲೆಪಿಂಡಿ: (ಕಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಪೆಂಡಿ]

ಎಲೆಬಣಜಿಗ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (ಎಸಮ್ಮೆ. XXX, ೪). [ಎಲ್$_1$ + ಬಣಜಿಗ]

ಎಲೆಬತ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಗೆ ಸೇದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಗುಡುಗುಡಿಯ ಬದಲು ಎಲೆಬತ್ತಿಯ ತಂಬಾಕ ಕೊಟ್ಟರೂ ಆವನಿಗೆ ಚಕಾರ ಶಬ್ದ ತೆಗೆಯಲು ಬಂದಿರಬಾರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭). [ಎಲ್$_1$ + ಬತ್ತಿ]

ಎಲೆಬಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ. ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಹಾಕುವಿಕೆ: ಪಳಿಗಪ್ಪುರವನಿನೀರ್ ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮಿದು ವಾದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆಬಿಜ್ಜಳ ತಣ್ಗದಿರ್ಗಲ್ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ ನವನಾಳಂ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [ಎಲ್$_1$ + ಬಿಜ್ಜಳ$_1$]

ಎಲೆಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಅಫೀಮು; ಅಪಿನಿ ಮದ್ದು: ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಮದ್ದು, ಭಂಗಿಯಹುಡಿ . . . ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲಾತಿಸಾರ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೫). ೨. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ದು. [ಎಲ್$_1$ + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು)]

ಎಲೆಮನೆ 'ಎಲೆವನೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ: ಗೋದಮ್ಮ ಊಟತೀರಿಸಿ ಬಂದು ಎಲೆಮರಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಂಚದ ಕೆಳಗಡೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ತ್ಯಾಗಮು. ೩). [ಎಲ್$_1$ + ಮರಿಗೆ (< ಮರಗೆ)]

ಎಲೆಮರೆ 'ಎಲೆಮಱೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಇರುವಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ಕೆಲವರು ಎಲೆಮರೆಕಾಯಿಯಂತೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎಲೆಮರೆ (< ಎಲೆಮಱೆ) + ಕಾಯಿ$_1$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಎಲೆಮಱೆ, ಎಲೆಮರೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮರೆ; ಎಲೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ: ಪೊಳೆವೆಲೆಮಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಱೆ]ಯೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಗಿಳಿ ತೋಱುತ್ತಿರ್ದೊಡದಱ ಚಂಚೂಪುಟಮಂ ಕಳಿಕೆಯೆಗೆತ್ತುಕೊಳಲ್ಕೊರ್ವಳಬಲೆ ಕೈನೀಡಿ ನಗಿಸಿದಳ್ ಕೆಳದಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೦೪). **ಎಲೆಮರೆ:** ಎಲೆಗೆ ಕಾಯಿಮರೆ ಕಾಯಿಗೆ ಎಲೆಮರೆ (ಗಾದೆ). [ಎಲ್$_1$ + ಮಱೆ$_2$]

ಎಲೆಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲುಗಾಡು: ಪುಲಿಗಳೆ ಧರ್ಮ್ಮಶ್ರವಣಮನೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ಕೇಳುತಿಪ್ಪರ್ವರಗಿಳಿಗಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩–೧೦; 980); ದೇವತೆ ನಮ್ಮಂ ತೊಲಗಿದೊಡೆ ಪಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲೆಂದೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು ಪೊರ್ದಿ ಬಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೨); ಎಲೆಮಿಡುಕದೆರಡೊಡ್ಡು ಲೆಪ್ಪದ ಬಲದವೊಲು . . . ಝೊಂಪಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೨); ಎಲೆಮಿಡುಕದೆ ತಾವರೆಯ ಎಲೆಯೊಳೊಱಗಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವ ರಾಯಂಚೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೯೬). [ಎಲ್$_1$ + ಮಿಡುಕು$_2$]

ಎಲೆಯಡಕೆ, ಎಲಡಿಕೆ, ಎಲೆಅಡಿಕೆ, ಎಲೆಯಡಿಕೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಕೆ; ತಾಂಬೂಲ: ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಎಲೆಯಡಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ರೂಢಿ). **ಎಲಡಿಕೆ:** "ಓಹೋ" ಎಂದು ಎಲಡಿಕೆ ಹಾಕಲುದ್ಯುಕ್ತರಾದರು (ಆಮನಿ. ಹಿನ್ನೆಲೆ ೮). **ಎಲೆಅಡಿಕೆ:** ಎಲೆ ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲುತ್ತಿರುವಾಗ ರಾಯರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕುಲ, ಗೋತ್ರ . . . ವಿವರಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೪); ಮಗು ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಚೀಲವನ್ನು ತಲೆ ಕೆಳಗು ಮಾಡಿ ಹೊಗೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿತು (ರಾಮಾಸೆ. ೧೧೧). **ಎಲೆಯಡಿಕೆ:** ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಪಲ್ ಕಱೆಯಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮); ಗುಡಿಯ ಹಾದಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗುಹಾಕಿದ ಆ ವಿಲಾಯಿತಿ ಸೀಮೆ ಚಿತ್ರ (ನಿರಾಭ. ೩೬). [ಎಲ್$_1$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಎಲೆಯಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಯಪಸುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ವೊಲ ಮುನ್ನೂಱಱೊಳಗಣ ಭತ್ತಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಣ್ಡಿಯಂ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಳನದಿನಾಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೩–೯; 1026); ಸೌಚಪ್ಪನಾಯಕ . . . ಭತ್ತಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಣ್ಡಿಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೯–೮; 1053). [ಎಲ್$_1$ + ಪಸುಂಡಿ]

ಎಲೆಯಪೊಸವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದನ್ದು ಮುಳುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡಱೊಳಗೆವೆಲೆಯಪೊಸವೂರೊಳ್ಗಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡಂ ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ ತನ್ನ ಕೊಡ[ಂ]ಗೆಯ್ಯೆರಡು ತೋಂಟಕಂ ದೃವ್ಯ[ಪೂ]ರ್ವಕಂಗೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೩; 995). [ಎಲ್$_1$ + ಪೊಸ + ಊರ್]

ಎಲೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನುತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ. [ಎಲ್$_1$ + ಅಪ್ಪ$_3$]

ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ, ಎಲೆಯಬೊಜಗ (ನಾ). ಎಲೆಯ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರ ಸಂಘ (?): ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಮೂವದಿಂಬರುವೆಲೆಯಬೊಜಂಗರ್ ನೂಱನಾಲ್ವರುಂ. . . ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೭; 1067). **ಎಲೆಯಬೊಜಗ:** ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಗ್ರ್ಗುರಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ಯೆಲೆಯಬೊಜಗರಯ್ನೂಱ ನಾಲ್ವರುಮಶೇಷಮಿರ್ದ್ದು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೫೪–೨೮; 1144); ಕೊಯಿಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದುಕುಡುವರ್ ಯೆಲೆಯಬೊಜಗರರಿದು ಕುಡುವರ್ ಅರಸಧಿಕಾರಿಗಳ್ ಸುಂಕವಂ ಮನ್ನಿಸುವರ್ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೫–೪೮; 1223). [ಎಲ್$_1$ + ಬೊಜಂಗ]

ಎಲೆಯಬೊಜಗ 'ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ' ನೋ.

ಎಲೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ತಳ್ತ ಬಣ್ಣವಣ್ಣದ ಗುಡಿತೊಂಬೆ ಗೊಂಚಲೆಸೆ[ಲೆ]ಯಿಕ್ಕಿದ ಕಾವಣಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊದೆಱ್ದೊದವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೮); ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಘಳಿಲೆನೆ ನಿಂದುವು ತಣಿದುವು ಮೃಗಂಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೭); ಎಲೆಯಿಕ್ಕಿದ ಪೆರ್ಮರಗಳಿಡಿದಡವಿಯೊಳದೇಂ ಕರೆದುವೊ ಸೀರುಡುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೦). [ಎಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಎಲೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಊಟಕ್ಕೆ) ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಕು; ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಸರಸ್ವತಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಯಿಟ್ಟು ಕರೆದಳು (ಮಂಗಾಮು. ೬೪). [ಎಲ್$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಎಲೆಯುಗುರು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಉಕ್ಕಿನ ಉಪಕರಣ: ಎಲೆಯುಗುರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎಲೆ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎಲ್$_1$ + ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_1$)]

ಎಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಿಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳೆಸಸಿಯನ್ನೆದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳೆಲೆವಡೆದುದಾ ರಘುವಿನಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿತಜನಿಂದ . . . ಸತ್ಕತರು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೨೪). [ಎಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಲೆವನಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ,—ಇಬ್ಬನಿ: ಚಳಿಗಾಱದೆ ಪೇರಾಲದ ಕೆಳಗಿರ್ಪನಿತಱೊಳೆ ಚಪಲಕಪಿ ನಿಡುಗೋಡಂ ಸೆಳೆದಲುಗೆ ಸೂಸುವೆಲೆವನಿಗಳಿನೊರ್ವಂ ನೆನೆದು ನಡುಗಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೨೪). ೨. ಎಲೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಆವ ಮರವಿದು? . . . ಬಿರಿನನೆ ನಾರು ಬೀರದೇಂ? ತಟಕದೀ ಎಲೆವನಿ ಇದೇನು? (೧೪ವಿಂ. ೨೮–೪೦). [ಎಲ್$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಎಲೆವನೆ, ಎಲೆಮನೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಛಾವಣಿಯಾಗಿ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳುತೆಲೆವನೆಯ ಹೊಜವಂಟನು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೫); ಸೀತೆ ಮೈದುನನೆಲೆ ವನೆಗೆ ಕರೆಯಿಸಿದಳು (ಕೀಪರಾ. ೨೭೮-೪). **ಎಲೆಮನೆ**: ಮೃಕಂಡುವಿನೆಲೆಮನೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆಯ]ಕಂಡಿವರು ಹೊಕ್ಕರು (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೧). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಮನೆ]

ಎಲೆವನೆಗಾತಿ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ತಾಪಸಿ: ನನೆಗೋಲಲುಪಟಳದಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡಿರ್ದ ವನಚರ ಪೂತ ಸಂಪಗೆಯ ಕೊನೆಗಳ ಮುಱಿದಡಲಂಜಿ ತಾಪಸರೆಲೆವನೆಗಾತಿಯರನಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೬-೧೫). [ಎಲೆವನೆಗಾಱ$_{0}$ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಲೆವರದ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕುಡತಕ್ಕುದೆನಿತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಕದುವೆ ಕೊಂಬ ಕೋವಿದರ್ಗಂದಂ... ಕುಡುವೆಸಿದೇ ಕೊಳ್ವೈ ನೀಂ ನಡುವೀದಿಯೊಳೊಪ್ಪುಲಾರ್ಪರೇ ಎಲೆವರದರ್ (ಚಕವಿ. ೬-೫೬). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪರದ$_{1}$]

ಎಲೆವರದು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ: ಗಱಿವಿಡಿವಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಎಲೆವರ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಡಿ, ವರಿ, ಪೊರಿ] ವಾಡುವನೊಳಂ ಆಟಗಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪರದು]

ಎಲೆವಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಅಡರ್ದೆಲೆವಳ್ಳಿಗಳೆಲೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ಪಳಗೌಂಗಿನಲ್ಲಿ ತರತರದಿಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಸಮದೆಲೆವಸರದವೊಲ್ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ಪಡೆದು ತೋರ್ಪುವೀ ಬನದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೩). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪಸರ]

ಎಲೆವಸ್ತ್ರ, ಎಲವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಕರವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ; ಸಣ್ಣವಸ್ತ್ರ; ವಲ್ಲಿ: ನೆತ್ತಿಗೆ ಎಲೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೪); ಎಲೆವಸ್ತ್ರ ಹೊದೆದು ... ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾಗರಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದು ಅರಸುಮರ್ಜಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರಟಿದ್ದರು (ದೇವಹಂ. ೧೧೦). **ಎಲವಸ್ತ್ರ**: ಕಿಸೆಯಿಂದ ಎಲವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೊಗದ ಬೆವರನ್ನೊರಸಿದೆ (ಸೀತಾರ. ೨೫). [ಎಲೆ$_{1}$ + ವಸ್ತ್ರ. / ತುಳು. ಎಲತ್ರ, ಎಲಸ್ತ್ರ]

ಎಲೆವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಸರಟವುರದ ಮಹಾಜನವಿನ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಿಟ್ಟು ಎಲೆವಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಲು ಪನ್ನಿರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧-೩೦; 1071). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪಳ್ಳ]

ಎಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಎಲೆಹಂಬು: ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಂದ ಮಾಮರನೆ ತಳ್ತೆಲೆವಳ್ಳಿಯೆ ... ಆವ ನಂದನವನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೮); ಪಾರಿಜಾತ ಪುನ್ನಾಗವಶೋಕೆ ಕತ್ತಲಿಸುತಿಪ್ಪೆಲೆವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಮದಾಳಿಯಿಂ ಶ್ರೀಗಿದು ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೯; 1222); ಮಿಂಡಿಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸುವಂತೆಲೆವಳ್ಳಿ ಮುಂಡಿಗೆಗಳ ನಡರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೩). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಲೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಹಾಸಿಗೆ; ಪರ್ಣಶಯ್ಯೆ: ಶರನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಲದೆಲೆವಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದಪೆ ಭೀತಿನಾಶನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೩-೨೨). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪಟ್ಟೆ$_{2}$]

ಎಲೆವಾದುರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯದಂತಹ ಅಡಿಗೆ: ಮೂಲಗೆ ಬಳ್ಳಿ ಕೆಂಬರುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮನು ಕೈಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾದುರಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೬೩೪-೨೦); ಅನೇಕ ತೆಱದ ಪರಿಪರಿಯ ಭಕ್ಷ್ಯಮಂ ತಾಳಿದ ಎಲೆವಾದುರ ಪಲ್ಲೆಹ ಸೀಕರಣೆ ಪೋರಿಕೆ ಪಾನ ಪಳಿದ್ಯಮೆಂಬ ನಾನಾ ಭಿನ್ನರುಚಿಯ ಶಾಕಂಗಳುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬ ವ); ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ಕವತಂ ಚಿಲಿಕೀಱಿ ರಾಜಗೀಱಿ ಕೆಸವುಂ ನುಗ್ಗೆ ದೊಗ್ಗಳೆಯೆಲೆವಾದುರಮಂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಮಾದುರ]

ಎಲೆವಾಸು (ನಾ). = ಎಲೆವಟ್ಟೆ: ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಗೊಳಿಪ್ಪ ತಿರುಳೊಳ್ಳೆಲೆವಾಸಿನೊಳಂದು ಸರ್ವಭೂಪಾಳಕ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಿತಪದಾಂಬುಜನುದ್ಭಟದೇವನೊಪ್ಪಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೦೩). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪಾಸು$_{2}$]

ಎಲೆವಿಜ್ಜಣಿಗೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ: ಮಿಳಿರ್ವೆಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ವಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿಂ ತಳಿರ್ದೆಲರ್ಗಂ ಕಾಂತೆ ಕರಮೆ ಹಂಗಿಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೩೨); ಈಯೆಲೆವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಲರ್ವಿ]ಜ್ಜಣಿಗೆಯನಿನಿತಾಯಾಸದೆ ಬೀಸಲೇಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೯೦). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ]

ಎಲೆವುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆವೇಱು, ಎಲೆಹೇಱು (ನಾ). ಎಲೆಯ ಪೆಂಡಿ, —ಮೊಟ್ಟೆ; ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಹೇರು, —ಪೆಂಡಿ: ಬಣ್ಣವೇಱಗೆ ಅಯ್ದುವಿ[ss] ಸಮುಂ ಎಲೆವೇಱಗೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಇಅ. VIII, ೨೮೬-೫೮; 732). **ಎಲೆಹೇಱು**: ತಲೆಪೊಱೆಗೆ ೫ ಎಲೆಹೇಱಂಗೆ ೧೦೦ ಉಪ್ಪುಹೇಱಂಗೆ ಮಾನ ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೫೦; 1203). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಪೇಱು$_{2}$ (< ಪೇಱ್$_{2}$)]

ಎಲೆಸವುಟು (ನಾ). ಸೌಟನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಡಚಿ (ಕ). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಸವುಟು]

ಎಲೆಸುಜ್ಜಲಬಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ವೈದಿಗಿ. ೪-೬೩). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಸುಜ್ಜಲ + ಬಾಗೆ$_{1}$]

ಎಲೆಹಾವು (ನಾ). ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪುಟ್ಟ ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಂಬಳ, ಎಲೆಹಾವು, ನೀರೊಳ್ಳೆಗಳು ಮುಖ್ಯ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೬). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_{1}$)]

ಎಲೆಹುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹೇಱು 'ಎಲೆವೇಱು' ನೋ.

ಎಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಎಲೆಹೊನ್ನೆಯ ಬೇರಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಕುಡಿಯೆ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿಷ್ವೈ. ೯೩). [ಎಲೆ$_{1}$ + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಎಲೇ$_{1}$ 'ಎಲ್ವೆ' ನೋ.

ಎಲೇ$_{2}$ 'ಎಲ್ವೆ' ನೋ.

ಎಲ್ವೆ 'ಎಲ್ವೆ' ನೋ.

ಎಲೊ, ಎಲೋ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಲವೆಲವೊ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ ಪೋದೊಡೆ ಕಂಸನಾಣೆ (ಜಗವಿ. ೬-೪); ಎಲೊ ಶ್ರವಣ ಇದು ಧರ್ಮವೇ (ಬಸತು. ೪೯-೯); ಹಲವು ಕಾಲ್ನಡೆ ಇವನಿಗುಂಟೆಲೊ, ಸುಲಿದು ತಿನ್ನಲು ಬಂದಿಹ (ಕಎಪು. ೧೯-೪). **ಎಲೋ**: ಎಲೋ ಹುಡುಗಾ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ? (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲೋ 'ಎಲೊ' ನೋ.

ಎಲ್ಗಟ್ಟು, ಎಲುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಕಟ್ಟು; ಮೂಳೆಯ ಸೇರುವೆ; ಎಲುಬಿನ ಜೋಡಣೆ: ಷಡ್ವಿಧ ಸಂಹನನ ನಾಮೋದಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವಜ್ರದೇ[ದೆ]ಲ್ಗಟ್ಟುಂ ವಜ್ರದ ಸುತ್ತುಂ... ನಾರಾಚವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪೆಲ್ಗಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಚ ಸಂಹನನಮಂ... ಮಾಟ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬). **ಎಲುಗಟ್ಟು**: ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಸೃಪಾಟಿಕಾ ಸಂಹನನ ನಾಮದುದಯಮೊಂದೊಂದಂ ಮುಟ್ಟದೆಲುಗಟ್ಟಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಪಸಾರ. ೨೮-೧೦). [ಎಲ್$_{0}$ (< ಎಲ್ಬು) + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಎಲ್ಲ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಬಹುವ). ಎಲ್ಲರು, ಎಲ್ಲರೂ, ಎಲ್ಲವರು, ಎಲ್ಲವು, ಎಲ್ಲಾರು, ಎಲ್ಲಾವರು (ವಿಶೇ). ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಂ, ಎಲ್ಲಮುಂ, ಎಲ್ಲಾ; ಎಲ್ಲಾದು; ಎಲ್ಲಾನು; ಸಕಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸರ್ವನಾಮ; ಸರ್ವ; ಅಖಿಲ; ಸಮಸ್ತ: ಅದುನಿದುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದು ಪೆಜತೇನ್ ಪೆಜದೆನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮುಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೭೮); ಎಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಬಡತನವಾದರೆ ಹಿಡಿತುಂಬ ಗಡ್ಡಕ್ಕೂ ಬಡತನವೇ (ಗಾದೆ). ಎಲ್ಲರು: "ಸರ್ವಂ–ಎಲ್ಲರು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೩೦); ಧರ್ಮವಜೀವವರೆಲ್ಲರುವೊಡೆಯರಾಗಿ (ಇಅ. XVIII, ೧೪೯–೨೫; 999); ಕೆಲಬಲದ ಭಟರೆಲ್ಲರ್ಗೆಗೆ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೨–೩೦); ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲರಿಗುಣಬಡಿಸುವರು (ಸೋಹತ. ೨–೩೨). ಎಲ್ಲರೂ: ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರೆ ಹುಚ್ಚ ತಾನೂ ನಕ್ಕ (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಕೀಲಿ ಕೂತರೆ ಹೊರೋರು ಯಾರು (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲರೂ ಹೆಣ್ಣು ಹೆತ್ತರೆ ಮಾರಮ್ಮ ಮರಿಗೆ ಹೆತ್ತಳು (ಗಾದೆ). ಎಲ್ಲವರು: ಎಲ್ಲವರನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವರೆ ನಾ ಪೇಳ್ದುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೯); ದಾಸಿಯರು ನಿನಗೆ ತನ್ನ ವಿಳಾಸಿನಿಯರೆಲ್ಲವರು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೨೭); ಎಲ್ಲವರು ಕುಶಲಿಗಳೆ (ತುರಂಗ. ೬೯–೩೦); ಇಳೆಯ ಪಾಲಕರೆಲ್ಲವರ ನಿಶ್ಚಲ ಪ್ರೇಮ (ರಘುವಂ. ೧೪೭–೬೨). ಎಲ್ಲವು: ಅದುಳ್ಳುವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳೆಂದೆಂಬೊಡೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕಂ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೯); ಅಲ್ಲಿ ನೀನೊಲಿದಂತೆ ಮಾಡಿನ್ನೆಲ್ಲವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪–೧೦). ಎಲ್ಲವೂ: ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದ ಅವೆಲ್ಲವೂ (ನಾಚಿರಾ. ೬). ಎಲ್ಲಾರು: (೬). ಎಲ್ಲಾವರು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೆಲ್ಲಾವರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ ಪ್ರಕಾರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೮). ಎಲ್ಲ: ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೭; 675); ಪಗೆವರೆಲ್ಲಮನ್ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೩; 900); ಎಲ್ಲ ಕೊಜಚ ಉಚ್ಚೊದು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೪–೧೮; 910); ಕಾಲಮೇಘ ಸಮೂಹಂ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಮುಂ ಕವಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೯); ಗಣಪ್ರಧಾನರ್ನಿರ್ದೆಲ್ಲಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨–೧೭); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಅದವ. ೪); ಅರೆಮೆಯ್ಯೆಣ್ಗರೆಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೩೦); ಎಲ್ಲ ತೇಜದಿಂ ನಿಮಗೆ ದೂರವಪ್ಪಂ ದೇವ (ಬಸರ. ೧–೭೪); ಬಲವೆಲ್ಲ ನೀರಲಿ ನೆರೆದುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩–೧೭); ಪಾಪವ ಕೆಡಿಸಿ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಪೋಪೆವೆಂಬುವರೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ (ಭರಚ. ೧–೧೭). ಎಲ್ಲಂ: ದಕ್ಷಿಣಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೋಜಿ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೫೩–೨೭; 550); ಅರ್ಥಶೂನ್ಯಮೆಂಬುದು ದುರುಕ್ತಮಿದನಿಂತು ಪೇಟ್ಟೊಡೆಲ್ಲಂ ಹೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೦); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದೆಪಿನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಜಿದುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮); ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಉದಾ). ಎಲ್ಲಮುಂ: ಅಗ್ಗದರಣ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ ನೆಲಸರಿಯಪ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೪). ಎಲ್ಲಾ: "ಎಲ್ಲಾ ಎಂಬರ್ಥಮಪ್ಪುದೆಲ್ಲೆನ್ನಲ್ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮೮); ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ (ಎಕ. I, ೩–೯; 890); ಈತನನೆಮ ಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೬); ಎಲ್ಲಾ ಕವೀಂದ್ರರ್ ಪೊಗಳೆ (ಗಿರಿಕ. ೧–೪೨); ಎಲ್ಲಾ ದೋಷ ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣ ಮಸಿ ನುಂಗಿತು (ಗಾದೆ). ಎಲ್ಲಾದು: ಎಲ್ಲಾದರಲ್ಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೯ ೬). ಎಲ್ಲಾನು: (೬).

ಎಲ್ಲಾಗ, ಎಲ್ಲಾಗಲೂ, ಎಲ್ಲಾಗಳೂ = ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ:. ಎಲ್ಲಾಗವೂ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ತನುತ್ರಯದಲ್ಲಿ ತೊಲಗದಿರ್ದಾತನಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರು (ಪರಮಾ. ೪); ಸದಾ–ಎಲ್ಲಾಗಲೂ (ಜಾಪಟೀ. ೨–೧–೪೩); ಎಲ್ಲಾಗಳೂ ಶಿವನೊಬ್ಬನೇ ಎರಡನೆಯವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೭). ಎಲ್ಲರಮರುಳಂ = ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡಬಲ್ಲವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರನೆಲ್ಲರಮರುಳಂ ತೆರಿವಿಳಾಸ ಮದಗಜಮಲ್ಲನಾನೆವೆಡಂಗ ಶ್ರೀಕನ್ನರದೇವ (ಸೌಇ. IX–i, ೬೩–೫; 991).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲ್ಲಾಂ; ಕೊಡ. ಎಲ್ಲಾ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವಾಡು, ಎಲ್ಲರು; ಕೋಲಾ. ಇತ್ತರ್ಎಲ್].

ಎಲ್ಲಭಟರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಶುಪತಿ ನಾಮಧೇಯನಾ ಸರಕೆಲ್ಲ ಭಟರಿಯಾ ಪ್ರೇಮಾಲಯಸುತನ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೭–೯; 450).

[ಎಲ್ಲ೦ + ಭಟರ್]

ಎಲ್ಲಮುಂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಒಂದು ರೂಪ: ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ನಗಾರಿಯ ಹೊಡೆತ ಮಾತ್ರ ಎದ್ದಿದ್ದುವು (ಜಯಂತ. ೪೩); ಜಗದಂಬ ಸವದತ್ತಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ರೂಢಿ).

[ಎಲ್ಲ೦ + ಅಮ್ಮ]

ಎಲ್ಲರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲರೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಲೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಳೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾದು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾನು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಯಿ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಾಯಿ ಯಕನಾತಿ ಬನದ ಶಂಕರಿ ಮಲ್ಲಗ ಜಟ್ಟಂಗ ಮಾಳಿಗೆ ಮಣಿದೇವಿ (ವಿಸಾಸು. ೫೮–೨).

[ಎಲ್ಲ೦ + ಆಯಿ]

ಎಲ್ಲಾರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಿ[1] (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಹೆಸರಿಂದ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೧).

[?]

ಎಲ್ಲಿ[2] (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ; ಯಾವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಭೂತಲದೊಳೆಲ್ಲಿಯು ಸೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೩–೧೨; 740); ಎಲ್ಲಿ ಕೊಳನೆಲ್ಲಿ ತಣ್ಪುಬೆಲಲ್ಲಿ ಲತಾಭವನಮಲ್ಲಿ . . . ರಮಿಯಿಸಿದಳಾಕೆ ಮರು[ದಾ]ತ್ಮಜನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೯); ಸುಭಕ್ತಿಯ ಸಮತೆ ಎಲ್ಲಿಹುದಲ್ಲಿ ತಾನಿಹಂ (ಬಸವು. ೧೦–೧೫).

ಎಲ್ಲಾದರು, ಎಲ್ಲಾದರೂ = ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಇರು; ಎಂತಾದರು ಇರು; ಎಂದೆಂದಿಗು ನೀ ಕನ್ನಡವಾಗಿರು (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೩). ಎಲ್ಲಿಯುದು = ಯಾವಸ್ಥಳದ್ದು; ಯಾವ ಕಡೆಯದು: ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೨). ಎಲ್ಲಿಯವ = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು: ಅಯ್ಯನಾರೆನಗನ್ನೆಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸವು. ೩–೮೨); ಇಂತೆಂದಂ ನಯದೊಳೆಲ್ಲಿಯ ಕನಕವೀ ಕೆಳ್ಳನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸವು. ೩೧–೧೭).

ಎಲ್ಲಿಯವಳು = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅವಳೆಲ್ಲಿಯವಳು (ರೂಢಿ). ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ = ಯಾವಸ್ಥಳದಲ್ಲಾದರೂ : (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೮). ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ = ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ : ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ – ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ (ಶಮದ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆಡಿಬಂದೆ ಹೇಳಯ್ಯ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೧೬-೧). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ = ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಶಿವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲ್ಗಳವು ಕಲ್ಲಿಂದೆ ಮುಚ್ಚಿದುವು (ಚಿಬಪು. ೩-೧೦). [?]

ಎಲ್ಲಿತು ‘ಎಲ್ಲಿತ್ತು’ ನೋ.

ಎಲ್ಲಿತ್ತು, ಎಲ್ಲಿತು (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದ್ದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು. ೨. ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ; ಎಲ್ಲಿಹೋದುದು : ಎಲ್ಲಿದಳೊ ಭಾನುಮತಿ ತಾನೆಲ್ಲಿತ್ತೋಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ಕಳ ತಂಡಂ ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಗೀತ ವಾದ್ಯಂ ಸಲ್ಲಲಿತ ವಧೂಜನಪ್ರವೃತ್ತಂ ನೃತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೩) ; ಇವರಲ್ಲಿ ಧೀರಗುಣಮೆಲ್ಲಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೧ ; 1077). ಎಲ್ಲಿತು : ಮುನ್ನಮಿತ್ತರೆಲ್ಲಿದರಿವರೀಯೆ ಪೆತ್ತವರುಮೆಲ್ಲಿದರಾ ಧನಮೆಲ್ಲಿತಿಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಚ್ಚುಪಡುವಿರ್ (ಗದಾಯು. ೧-೩೫) ; ಈಗಳೆಲ್ಲಿತನಿತೊಂದಾಳಾಪವಾ ವೀರವೃತ್ತಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೨).

ಎಲ್ಲಿದುವು (ಬಹುವ) : ಎಲ್ಲಿದುವೊ ಧವಳಚಾಮರಮೆಲ್ಲಿತ್ತೇಕಾತಪತ್ರಮುಹಿಕೇತನ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿತ್ತೊ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನಮೆಲ್ಲಿದುವೋ ಲೋಲಪಾಳಿಕೇತನ ತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೨) ; [ಎಲ್ಲಿ$_2$ + -ತು$_1$]

ಎಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು ; ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಎಲ್ಲಿಯವನು : ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ ಏವಂ . . . ಎಲ್ಲಿಯಣಂ ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ : ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫) ; ದಾರಕಮುಲ್ಲನೆಲ್ಲಿದನಮಾನುಷಖೇಳನದೆಲ್ಲಿದಂ ಪ್ರಜಾಂಭೋರುಹಮಿತ್ರನೆಲ್ಲಿದಂ . . . ಎಲ್ಲಿದನಬ್ಜಲೋಚನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೦).

ಎಲ್ಲಿದಳ್ = ಎಲ್ಲಿಯಿರುವವಳು : ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). ‘ಅಲ್ಲಿದ’, ‘ಇಲ್ಲಿದ’ ಪರಾ.

[ಎಲ್ಲಿ$_2$ + -ದ$_2$]

ಎಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). ೧. = ಎಲ್ಲಿದ ೧ : ಎಲ್ಲಿಯಣಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿಯ : ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಣ ಭವಬಂಧನವು ತನ್ನ ಮೂಲವ ಕಂಡು ಸುಖಿಯಾದ ಬಳಿಕ (ಕೈಕವ. ೫-೧೫-೧).

[ಎಲ್ಲಿ$_2$ + -ಅಣ್$_3$ + -ಅ$_0$]

ಎಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ; ಸರಹದ್ದು ; ಗಡಿ ; ಅವಧಿ : ಕಣ್ಣುಗಾಜಗಲ್ಲೇಪೊಲ ಎಲ್ಲೇ ಪುಣುಸಏ ಬಟ್ಟ ಪುಣುಸ ಯೇ ಬೆಳನೆ ಬನ್ದು (ಇಅ. XII. ೧೬-೪೬; 735) ; ಅಂತಕನ ಪುರದೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಹೆಕ್ಕಳದ ಖಡುಗದ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಖಣಿಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಟಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೩೫) ; ಪೊಡರ್ಪಿನಿಂ ಪಿಡಿದುದು ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿಯುಪಶಲ್ಯದ ಬಲ್ಪೊಲದೆಲ್ಲೆಯೆಲ್ಲಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೫).

ಎಲ್ಲೆಮೀರು = ಹದ್ದುಮೀರು ; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸು, —ನಡೆ : ಅವನು ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಲ್ಲೈ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಎಲ್ಲ]

ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ‘ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು’ ನೋ.

ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು, ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ; ಅವಧಿ ; ಮೇರೆ ; ಸೀಮೆ ; ಗಡಿ : ಚಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿದೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಗೋಸ್ಕರ ನೆಱೆ ವೈರವ ಬೆರಸಿದರೀ ಭೂಪರೊಡನೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೬) ; ಪಟ್ಟದಯ್ಯ ಪಿರಿದು ಗರ್ವಿಸಿಯೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಗೆ ಮೈಸೂರ ದೊರೆಯೊಳು ಧುರವನೆಸಗಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೨). ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು : ಚತುಃಸೀಮೆಯೆಲ್ಲೆಕಟ್ಟನಲ್ಲಿಯಿರುವ (ಎಕ. I, ೧೩-೨೧, 1796) ; ನೀವು ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು ಬನ್ನಿ (ಕೃವಾಸ. ೧೦೮) ; ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾ ಬಾನ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದೊ (ಗರಿ. ೧೨೬-೧). [ಎಲ್ಲೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎಲ್ಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಮೇರೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವ ಕಲ್ಲು ; ಗಡಿಗಲ್ಲು : ಸಂಗರವನಂಗಜನ ಮುದ್ರಧಾರಿಗಳೆನಿಪ ಪೆಂಗಳುಱೆ ಬಿಡಿಸಿ ಬಳಸಿಟ್ಟೆಲ್ಲೆಗಲ್ಲೆನಲು ರಂಗು ಮಾಣಿಕದ ಮಿಸುನಿಯಪೊಡ್ಡಿಯಾಣಮಂ ತಂದಿಟ್ಟರಬುಜಾಕ್ಷಿಗೆ (ಜೀರಮ. ೫-೩೨) ; ಎನ್ನಾಳ್ದ ನೆಲನ ಮುಸುಕದಿರು ತೆರೆಯಿಂದಲೆನ್ನುತ ನೆಟ್ಟೆಲ್ಲೆಗಲ್ಲೊ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೫೩).

[ಎಲ್ಲೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಎಲ್ಲೆಗೂಡಿರು (ಕ್ರಿ). ಮೇರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; “ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು” (Abut. ಇಂಕನಿ).

[ಎಲ್ಲೆ + ಕೂಡು$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಎಲ್ಲೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರು ; ದಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಹದ್ದುಮೀರು : ಹುಚ್ಚುಹೊಳೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲೆಗೆಟ್ಟು ಹರಿದ ನದಿಯ ನೀರು ಹಳ್ಳಿತಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಲಮಯಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು ; ಮೀರಿನಡೆ : ಅವನ ಎಲ್ಲೆಗೆಟ್ಟ ನಡೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೆಡು]

ಎಲ್ಲೆಗೆರೆ (ನಾ). ಅವಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗೆರೆ ; ಸೀಮಾರೇಖೆ : “(ವ್ಯಾಯಾಮದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಆಟದ ಅಂಗಳದ ಅಥವಾ ಅದರ ವಿಶೇಷ ಭಾಗಗಳ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ) ಎಲ್ಲೆಗೆರೆ” (Line-work. ಇಂಕನಿ). [ಎಲ್ಲೆ + ಗೆರೆ (< ಗೆಱೆ)]

ಎಲ್ಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ತೀರು : ಎದೆಯೊಲವು ಅಷ್ಟರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೯೨).

[ಎಲ್ಲೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಲ್ಲೆನಾಡು (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಗಡಿಯ ಸಮೀಪದ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಸಾಮಂತರ, ನಾಯಕರ, ಹೆಗ್ಗಡೆಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಎಲ್ಲೆನಾಡುಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). [ಎಲ್ಲೆ + ನಾಡು]

ಎಲ್ಲೆವೊಲ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ ; (ಒಂದು ಸೀಮೆಯ) ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಇಂತಿರ್ಪಮಗೆ ಎಲ್ಲೆವೊಲದತ್ತಣಿಂ ಆ ರಾಜನೃಪನೊಳ್ ಪಗೆತನಂ ಬಳೆದು ಎಡೆವಿಡದೆ ಕಾದುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೧-೮). [ಎಲ್ಲೆ + ಪೊಲ]

ಎಲ್ಲು, ಎಲವು$_3$, ಎಲು, ಎಲುಬು, ಎಲುವು (ನಾ). ಮೂಳೆ ; ಅಸ್ಥಿ : “ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ – ಈ ೪ ಎಲ್ಲು” (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦) ; ಮುಱಿದುವು ನಿಟ್ಟೆಲ್ಲು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೫ ; 930) ; ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣನಡಗೆಲ್ಲು ಸಮಸ್ತಂ ಸುರಿಯೆ ಕೈಗೆ ತೊವಲುಱಿಯಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭) ; ನರವಿನ ಪುತ್ತಮೇಧ್ಯದ ತವರ್ಮನೆ ಕೀವಿನ ಕೊಂಡಮೆಲ್ವಿನಾಗರಂ . . . ಕಳೇವರಂ (ಸಮಪ. ೬-೩೪). ಎಲವು$_3$: ಬಗ್ಗಿ ಬಾರೊ ಶಿವನೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಡಿದಾವು ಮಗ್ಗಲದ ಎಲವು ಮುರಿದಾವು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೭-೩೭). ಎಲು : “ಎಲುಯೆಲುಬು” (ಕಶಠ. ೧೬) ; ನೆತ್ತರಿಂದಡಗಿನಿಂ ಮಿದುಳಿಂದೆಲುವಿಂದಮೇಧ್ಯದಿಂ ಬಱಿಕದು ತೀವಿ (ಸಮಪ. ೧೫-೯೯) ; ಹೊಲೆಯರ ಬಾವಿಯಲೊಂದು ಎಲು ನೆಟ್ಟಿದ್ದಡೆ ಹೊಲೆಹೊಲೆಯೆಂಬುದು (ದೇಪಾವ. ೨೮-೪೭) ; ಬಾಯೆಂಬುದೆಲುವಡಿಸಿದೋವರಿ (ಪಿಂಡೋರ. ೧-೨೨) ; ಉಡಿದವೆಲು ಬಾಣಂಗಳೆಲುವಾಗಡಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೮) ; ಎಲು ಇಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ ಹ್ಯಾಂಗೂ ಬೊಗಳುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ).

ಎಲುಬು : ಎಲುಬುಗಳವ ಮಾಡಿ ನರದ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೬–೨); ಎಲುಬುಗಳೆಲ್ಲ ಜತೆಯುಮಾಡಿ ನರಬಿಗಿದು ತೊಗಲಿನ್ಹೊದಿಸಿದವನು ನೀನಲ್ಲವೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫೪–೨); ಪೆಟ್ಟುತಿಂದು ಎಲುಬು ಹುಡಿಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ (ಕುರುಕಾ. ೧೮೯). **ಎಲುವು :** "ಎಲುವಸ್ಥಿ ಕೀಕಸಂ ಮೆಯ್ಯೆಲುವದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨–೨೯); ಎಲುವಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೧೪–೩೩); ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲ ಎಲುವಾಗಿ ನಿಲಲು (ಕಾರಿರ. ೨೯೧); ಉರುಳ್ದ ತಲೆಗಳ ಬಸಿವ ಮಿದುಳಿನ ಸುರಿವ ಕರುಳಿನ ಸೂಸುವೆಲುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೯); ಸುಂದರಾಂಗನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ತಾ ನಿಂದಿರಲು ಸಂದಱಿವನೞಿದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲುವಿನ ಹಂದರವ ಕಾಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೯); ಎಲುವು ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಆಶ್ರಮು. ೯೦).

ಎಲ್ವಡಗಾಗು = ಬರಿಯ ಮೂಳೆ ಮತ್ತು ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸು : ಕರಿಗಳ್ ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದಡರ್ದೊಡೆ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟೆಲ್ವಡಗಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫); ತನ್ನೆಚ್ಚ ನಿಶಿತ ಶರಸಂಹತಿಯಿಂದೆಲ್ವಡಗಾಯ್ತು ನಿತು ಮದೆನೆ ಬಿಲ್ವಲ್ಮೆಯ ಮಾತಮಾನುಷಂ ಮಾಧವನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯); ಕಡೆಗೆ ಮುಳಿಸಿಂದ ಎಲ್ವಡಗಾಗುವಂತೆ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಮೋದಲೆಳಸಿದನು (ಭಾಮುಣಿ. ೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್ಬು, ಎಲುಮ್ಬು; ಮಲ. ಎಲ್ಲು, ಎಲುಮ್ಬು; ತುಳು. ಎಲು; ಕೊಡ. ಎಲೀಂಬೀ; ತೆಲು. ಎಮ್ಮು, ಎಮ್ಮುಕ, ಎಮುಕ]

ಎಲ್ಬುದೊಡವು (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಆಭರಣ : ಗಳದ ರುಂಡಮಾಲೆಯಂ ಕೆಯ್ಯ ಎಲ್ಬುದೊಡವಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೫೧–೨೪).

[ಎಲ್ಬು + ತೊಡವು]

ಎವಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ವಣಿಗೆಯಳೊನ್ದು ಮಟವಿಜ್ಙ[ಕೌ]ಗುಡಿದ ಎವ(ಂ)ಙ್ಗಲ್ಲಳೊನ್ದು ದೇಗುಲಕೆ ಒನ್ದುಗದ್ಯಾಣ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೮; 933). ℙ ಈಗಿನ ಯಾವಗಲ್ ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಎವರ್ಣ (ನಾ). ಎಕಾರ ಮತ್ತು ಏಕಾರ : ಅತ್ವದಿನಿವರ್ಣದಿಂ ಮತ್ತೋತ್ವದಿನ್ಯೆತ್ವದಿನೆವರ್ಣದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ವಮುದವಧಾರಣೆ ಪರಮುತ್ವಂ ಪಿಂತಾಗೆ ಷಷ್ಠಿನಿಯಮದೆ ಯತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಎವುಡು 'ಎಬಡ' ನೋ.

ಎವುೞ್ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲು; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ : "ಎವುೞ್ (ಎರಿ) = ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಎವುೞೆಂಜಲುಮೆನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತುಱೆನ್ನಲುಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭). ೨. ಅಗುಳು : ತಾವಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುೞುಮಂ ತಿಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೩೪ ವ). [← ತಮಿ. ಅವಿೞ್]

ಎವೆ$_1$ 'ಎಮೆ' ನೋ.

ಎವೆ$_2$ (ನಾ). ಯವ ಧಾನ್ಯ; ಜವೆ : "ಯವ, ಸಿತಶೂಕ – ಎವೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಸಂ. ಯವ]

ಎವೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ; "ರೆಪ್ಪೆಬಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಎವೆಗೂದಲು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು : ಇಬ್ಬನಿ ನೋಡ! . . . ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆವೆಗೂದಲಿನಂಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಷ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩–೧೦).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಎವೆದುಱುಗಲ್ 'ಎಮೆದುಱುಗಲ್' ನೋ.

ಎವೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಕಣ್ಣುಬಿಡು : ಅವನಿಪತಿ ಕಿಱು ದಾನು ಪೊತ್ತಿನೊಳೆವೆದೆಱೆದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮದ್ಗುರು ಕವಡಿಕೆಯ ಮಣಿಯೆಂದೆ ಕೊಟ್ಟರು ಶಿರೋಮಣಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೨೦).

ಎವೆದೆಱೆದಹೆಂಗಳು = ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು : ಮುಡಿಯ ಹಿಕ್ಕುವ ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವ . . . ಮಡಿಯ ನಡಯಿಸುವಿಸುವೆಸನೆಯೆವೆದೆಱೆದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೩). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ತೆಱೆ$_1$]

ಎವೆದೆಱೆಯಿಸು, ಎವೆದೆಱೆಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಸು, —ಅರಳಿಸು : ಅಬ್ಜಂಗಳನೆವೆದೆಱೆಯಿಸುತುಂ ದೆಸೆಗಳನೆಳ್ಪಿಸುತಿರ್ದುವಾಗಳಿನನ ಕರಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೬). **ಎವೆದೆಱೆಸು :** ಅವಳನವರುಚಿತೋಪಚಾರದಲೆವೆದೆಱೆಸುತಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪೩). [ಎವೆದೆಱೆ + –ಇಸು$_3$]

ಎವೆದೆಱೆಸು 'ಎವೆದೆಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎವೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎವೆಬಡಿಸಿ ಕೆಡವು, ಬಿರಿಗಣ್ಣು ಬ್ಯಾಡ, ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿ ಹಿಡಿಯದಿರು ಬಿಕ್ಕ (ನಾದಲೀ. ೫೮–೨೨). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಬಡಿ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಎವೆಮಿಸುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಬಡಿ : ಕುವರಿ ಕುಳ್ಳಿಹ ತಾಣದೊತ್ತಿನಲವನಿಪನನಿರಿಸಿದನು ನೋಡಿದನೆವೆಮಿಸುಕದಾತನ ಸುರೂಪನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಮಿಸುಕು$_1$]

ಎವೆಯಲುಗು (ಕ್ರಿ). = ಎವೆಮಿಸುಕು : ಕಟ್ಬೊಲ್ಮೆಯೊಳೆವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ನೀಜನ ಬಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪–೧೦); ಆಲಿಗಳೆವೆಯಲುಗದೆ ಬಕುತಿಯಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಮನವ ಕೀಲಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೧–೩೫). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಅಲುಗು$_1$]

ಎವೆಯಾಟ 'ಎಮೆಯಾಟ' ನೋ.

ಎವೆಯಿಕ್ಕು 'ಎಮೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎವೆಯಿಡು 'ಎಮೆಯಿಡು' ನೋ.

ಎವೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ : ತನ್ನನೆವೆವೊಯ್ಯದೀಕ್ಷಿಸುವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರು ಕನಕ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿವೆಣ್ಗಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಱೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೯೬).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಎವೆಹಳಚು (ಕ್ರಿ). = ಎವೆವೊಯ್ : ರಾಘವನುಹೀಪತಿ ಮಾಗಧೀಸುತರೆವೆಹಳಚದೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಾದಿದರಖಿಳ ಚಿತ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೬).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಹಳಚು (< ಪಳಂಚು$_1$)]

ಎವೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಸಮಯ; ನಿಮೇಷ ಮಾತ್ರ : ಕನ್ನಡದ ಆ ನೋಟ, ದೇವಿಯಾ ದರ್ಶನಂ ಪೊಳೆದು ಬಯಲಾಯ್ತು! ಎವೆಹೊತ್ತಿನಾ ನೋಟ, ಸವಿನೋಟ, ಸವೆಯದೆದೆ ಚಿಮ್ಮುತಿಹುದಿನ್ನೂ! (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೨೪).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಹೊತ್ತು$_3$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಎವ್ವನ (ನಾ). ಹರೆಯ; ಯೌವನ : ಅಮರ ಸತಿಯರು ಹೋಲಲರಿಯರು ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆಯುವದಿರೆವ್ವನ ಪ್ರಾಯದಬಲೆಯರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೨೫); ಜನನಿ ತನುಜೆ ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದುನಿ ಅತ್ತೆ ಮಿಕ್ಕಾ ಜನರ ಸಂಗಡೆವ್ವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕನಸಿನೊಳಗೆ ಏಕಾಸನದಲ್ಲಿರದಿರು (ವಿಸಾಸು. ೫೫–೨). [< ಸಂ. ಯೌವನ]

ಎಶ 'ಎಸ'. ನೋ.

ಎಷ್ಟು, ಎಟ್ಟು₃, ಏಟ್ಟು₃ (ನಾ). ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ; ಯಾವ ಅಳತೆ: "ಎಷ್ಟು ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಅವುದೋಃ ಪರಿಮಾಣೇ ಟು ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಯಷ್ಟಾವಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೫೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವ್ರತ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಲ್ಲದ ನೇಮಯಿವನೆಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೂ ಏನು (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೧); ಎಷ್ಟು ಮಾತಾಡಿದಡೇನು (ಅಂಬಿಪ. ೨೫); ನಕ್ಷತ್ರವೆಷ್ಟಾದೊಡಂ ದೊರೆಯೇ ಚಂದ್ರಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಈ ದಿನ ಎಷ್ಟು ಜನರು ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೭). **ಎಟ್ಟು₃**: ಭ್ರಷ್ಟ ಭಾಷ್ಯಕಳ ಭಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ವಿನಷ್ಟ ನಾದೆನ್ನವಗುಣಂಗಳನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟು]ವಂ ಮಱೆದುಳುಹೆಸುತ್ತೆಱಗಿದನು ಪಿತರಡಿಗೆ (ಮವೇತು. ೩-೩೬). **ಏಟ್ಟು₃**: ತೇಟಿಗಂಜಿ ಕುಡಿಯೋಣನಿಗೆ ಏಟೇಟು ಪಾರುಪತ್ಯ (ಗಾದೆ).

ಎಷ್ಟರವನು = ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರುವವನು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವನೆಷ್ಟರವನು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟರು = ಎಷ್ಟುಮಂದಿ: ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರು, ಇಷ್ಟರು, ಎಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ = ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಾದರೂ; ಏನೇ ಆದರೂ: ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಸಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು = ಎಷ್ಟರವನು: ನನ್ನ ಮಗನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೨೨). ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ = ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ನೀನು ಏನಾದೆಯೋ ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟೆ (ಹೊಸಕ್ರಿ. ೪೧); ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಶಾಲಗೊಳಿಸಲು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯತ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಬಾಳ್ವೆಬೆ. ೯೦). ಎಷ್ಟೋ = ಬಹಳ: ಅಂದಿನ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮನೆಗಳು ಕೊಚ್ಚಿಹೋದವು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ = ಬಹಳಮಂದಿ: ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಏಸು₃ + -ಟು ?. / ತುಳು. ಏತ್]

ಎಸ, ಎಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಖ್ಯಾತಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಬಸವಂ... ಸಕಲ ಸಂಪದ್ವೈಭವಾಭಾರ್ಯರೊಂದೆಸವಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿಂದೆ ಪಡೆದಂ (ಬಸರ. ೬-೧); ಹಸನಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ಮನ ಪರವಶವಾಯಿತು ಭಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ತತ್ತ್ವವನಱಿವೊಂದೆಸವಾಯಿತು ಕಂಡತಿ ಸಂತಸವಾಯಿತು ನಿನಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥನ ಕೃಪೆಯಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೬-೧೫). **ಎಶ**: ಬಹುಭುಜೋಜ್ವಲನೆಶೋ ನವಚೂತ ಪಲ್ಲೈಸಿತಾವಾವ ಲೋಕಕುಂ ಶಾಖೆವಡೆದು (ಪರಶು. ೧೨-೬). [< ಸಂ. ಯಶಸ್]

ಎಸಕ₁ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ತೇಜಸ್ಸು: ಉಱಿದವರಾರಾತನ ಮಸಿಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನಿಳಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೯ ಶೂದ್ರಕ); ಆವರಿಸಿತೊ ನಭೋಂತರ್ಭೂವಿವರಮನಮರ್ದಿನೆಸಕಮೆನೆ... ಬೆಳಗಿದಂ ತುಹಿನಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೨); ತೃಣದ ಹಸಿರಿನ ಹುಟ್ಟು ತಾರೆಯೆಸಕದ ಗುಟ್ಟು ದಣಿಯದದನರಸು ನೀಂ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೧). ೨. ಸೊಬಗು; ಶೋಭೆ; ವೈಭವ: ಅನಿಮಿಷ ಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದನೀರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೆಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೯-೧೫); ಇಂತಾದೆಸಕಂ ಕೆಯ್ಯಣ್ಮೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೃಪತಿ ಮಹೀಚಕ್ರಮಂ ಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೩; 1068); ನಿರುಪಮ ಮೃದೂಕ್ತಿಯಿಂ ಪ್ರೌಢಿಯಿಂ ರೀತಿಯಿಂ ವರಗಮಕದೆಸಕದಿಂದೊಪ್ಪಿಂ... ಒಪ್ಪುವೀ ಕೃತಿಯುವತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೦); ಒದವಿದ ನಾಥವಂಶದೆಸಕಂ ಕುರುವಂಶದ ಮೈಮೆಯಿಕ್ಷುವಂಶದ ಜಸಮುಗ್ರವಂಶದುದಯಂ... ಪೊಗಟಿಸ್ತಿಗಳುಂಬಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೯೪). ೩. ರೀತಿ; ಸ್ಥಿತಿ: ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಕಾಮಿನಿಯ ಚಾರು ಸುವರ್ಣದ ಕುಂಡಲಂ ದಲೆಂಬೆಸಕಮನೆಯ್ದೆ ಸಂಗಡಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಬಾಹುಪು. ೪-೨೪); ರಸವಿದು ಭಾವವಿದು... ಗುಣದೋಷಗಳ ಎಸಕವಿದೆಂದಱಿಯದೆ ಮನಬಂದವೊಲುಸಿರ್ವ ಕುಕವಿಯಲ್ಲಾನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭೪); ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ್ ಬಿಸುನಿಸಿಲಿಂ ಬಸವಳಿದುಃಪೆಂದು ಸುಯ್ದು ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಲರೆಂಬೆಸಕಮನೊಡರ್ಚಿ ಬೀಸಿದುದಸದೃಶ ಸೋಷ್ಣ ಪ್ರಭಂಜನಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೨). ೪. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಓರೋರ್ಮೆ ಮೆಯ್‌ಬಿಸುಪಿನೆಸಕದಿಂ ಪೊಕ್ಕನೀರ್ಕದಡಿ ಕುದಿವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ವಿಷಮತರದೋರ್ದಂಡ ಸಾಹಸದೆಸಕದಲಿ ಸೆಳೆವಾ ಮಹಾಧನು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೦); ಎಸೆವಾ ಮಹಾಗಿರಿಯ ಮಸ್ತಕದ ವಿಸ್ತಾರದೆಸಕಮುಂ ಕಂಡು (ನಂದಿಮಾ. ೧೧-೩೪); ಜಸವಡೆದುದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಭಾಗ್ಯದೆಸಕದೊಳತಿರಯ್ಯಮಾಗಿ (ಕಂಠವಿ.೫-೨). ೫. ಪ್ರತಾಪ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಒಸಗೆಯನೆಸಗೀವುದು ನಿನ್ನೆಸಕದ ಮಸಕಮನೆ ಪೋಲ್ವ ಮಗನಂ ಮಘವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯); ತಚ್ಛೋಣಾವನಿಪ ಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಲಕ್ಕೆಚ್ಚಂಬೊಯ್ದಪರಂಜಿಯಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೭೩); ಎಸಕವುಳ್ಳರು ನೀವು ನಿಮಗನಿಮಿಷರು ಸರಿಯೇ ಫಣವ ಹಿಡಿವುದು ಮಿಸುಕಲಾಗದು ನೀವು ಬಾಲವನು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೬).

ಎಸಕಾಗು = ಸೊಗಸಾಗು; ಶೋಭೆಯುಂಟುಮಾಡು: ತೀವಿದುದು ದಶಮಾಸವಾಕೆಗೆ ಭೂವನಿತೆಗೆಸಕಾದನಾತನು (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೬೦೫. ೨೬-೮೩). [< ಎಸ₂ + -ಕ₃. / ತೆಲು. ಎಸಕ]

ಎಸಕ₂ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ಯೋಗ: ಧರ್ಮಮಸುರೇಂದ್ರಗತಿಯನಧರ್ಮಮಧೋಗತಿಯನೆಸಗುವೆಸಕದೊಳೀಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭೮); ನಯಮುಂ ವಾಗ್ಮಿತ್ತಿಯೊಳ್ ತೋಱಿ ನೋಟದೊಳಾದಟ್ಟ ಜನಪುಕೆಯ್ದೆಸಕದೊಳ್ ಮೆಲ್ಪಂ ಪಳಂಚಲ್ಪಿ ಕಣ್ಪದಿರೊಳ್ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮರಾಗರಸಮಂ ತಳ್ಕೈಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೧); ಅಱಿ ದರ್ಪದ ಕೂರ್ಪೀಱಿರೆ ಬೇಱಿದೊಂದೆಸಕಮುಂ ಕೈಕೊಂಡನಬ್ಜೋದರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೬); ಗಾವಿಲರೆಸಕಕ್ಕೆ ನಗದೆ ಮೂಣ್ಪರೆ ಚದುರರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩೬); ಮಾನವನ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಎಸಕಗಳು ನನ್ನ ಮನವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದ್ದುವು (ಧೂಮಮ. ೭೧). ೨. ತೀಡುವಿಕೆ; ಬೀಸುವಿಕೆ: ಚಂಡಪವನನೆಸಕದೆ ಮಿನುಗುವಾ ಚಿಂದದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೧).

[< ಎಸಗು₁ + -ಕ₃]

ಎಸಕಂಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಭಾಷೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊ; ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊ: ತನ್ನೆಸಕಂ[ಗಾ]ಯದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದೆ ನರಂ ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಂತುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೀಮುಂ ನಡೆನೋಡುತಿರ್ದಿರೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೩).

[ಎಸಕ₂ + ಕಾಯ್₁ (< ಕಾ₁)]

ಎಸಕಂಗಿಡು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಬಿಸಿಲೆಸಕಂಗಿಡೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಪಸರಿಸೆ... ಕಱಿದನಂಬಿನ ಮಱಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೩). [ಎಸಕ₁ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಎಸಕಂಗಿಡು₂ (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ಯಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಾರ್ಯಹೀನವಾಗು: ಬಲವಂದು ಬಾಹುಬಲಿಯನಣಂ ಭೇದಿಸಲಾಱದುದಱಿನಿರ್ದುದು ಮಸುಳ್ದೆಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಪಿನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೭). [ಎಸಕ₂ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಎಸಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆ: ಆಲಘುಭುಜಂ ವಿಜಯಜಯಂತಾವರಜರೊಳೀನಿಸುಂ ಬಿಡದೆ ಸಲೆ ನೇಹಂ ಬಡೆದೆಸಕಂಬಡೆದಂ ಲಲನಾಜನ ಸುಮನಶ್ಚಾಪಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨).

[ಎಸಕ₁ + ಪಡೆ₁]

ಎಸಕಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಎಸಕಂಬೆತ್ತೆನ್ನ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮಿಾ ದಿನದೊಳ್ ಸೌಷ್ಮವಮಾದುದು (ಅನಂಪು. ೯-೯೨). [ಎಸಕ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಉಪ್ಪಿಗಿಡ; ಕುಂಡಲಿ: ಎಸಗದ ತಾಱಿಯಿಂ ಪಡುವ ಪುತ್ತಿರಲ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೯); ಮೊಲ್ಲೆಯಿಾಶ್ವರಿ ಚಂಪಕಂ ಮೆಕ್ಕೆ ನಾಂಗುಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆಯುಂ ಸಮಂತೆಸಗಂ (ಖಮುದ. ೫-೬೯); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಎಲಹುರಿಯ ಬೇರು . . . ಪಾನವ ಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕ್ಷಯ ಕಾಸಗಳು ಪರಿಹಾರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೦); ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿಂ ಎಸಗನ ಬೇರನೂದಿ ಹಲ್ಲುಸಂಧಿಯ ಗಿರಿಯೆ ಹಲ್ಲು ಹುಳು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಯೈವಿ. ೯೨). [?]

ಎಸಗಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ಬಿಳೀ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಎಸಗಳೆ, ಎಗಚಿ (ವೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೭). [?]

ಎಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು: ನಸ್ಸಿಯಿಂ ಪತ್ತುಸಾಪಿರ ಮಂದಿ ಹರಿಯಶ್ವರಂ ನಲಿದು ಪಡೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯನೆಸಗಿಸಲ್ ನಾರದಂ ನೋಡಿ ಸಂಸಾರ ಬಂಧಕೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದು ತಪಕ್ಕೈದಿಸಿದನು (ಚಬಪು. ೧೪-೨). ೨. ಬೀಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದೆ ಕೊರಗಿದ ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ಬಿಸುಪನಾಱಿಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೆಱಕೆಯೆಂಬ ಬಾಱಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣೆಲರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೦).

[ಎಸಗು$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಎಸಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು: "ಎಸಗು—ಉದ್ಯೋಗೇ (ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ನೆಗಟ್ದಾದಿಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊಳೆಸಗಿದೆಸಕಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೧); ಪಿಂತಣ ಭವದೊಳಾನೆಸಗಿದ ಪಾತಕಸಂತತಿ . . . ಕೆಡಲೆಂದೆಱಗುವೆ (ಅಂಜಚ. ೧-೯); ಉಚಿತೋಪಚಾರವೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩-೧೬); ಕರ್ಮವಿಮೋಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಸಗಬೇಕಾದರೆ ಶರೀರ ಆಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೨೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ತತ್ಕುಮಾರಂಗೆ ನಿತಾಂತಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಸ್ನೈತೆಸಗುವೆನೆನಲಿನ್ನಾತನಿಂ ಖ್ಯಾತನಾವೊಂ (ದಶಕು. ೨-೬೯); ವಾಣಿಯೋ ಮೇಣಿವಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯರಸಮನೊಸೆದೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೬). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು: ಅನುಮಚ್ಛೋದಮಂ ಸಾರ್ವುದನೆತ್ತಂತಲ್ಲಿಗೊಂದಿಂಚರಮೆಸಗುವುದೆತ್ತಾ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಾಣ್ಬುದದೆತ್ತ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೨); ಬಂದು ತೊಡೆವೊಯ್ದು ಬೋಧಿಸಿದಂದದಿನೆಸಗಿತ್ತು ಸುಪ್ರಭಾತತೋದ್ಯಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೫); ನೃತ್ತಗೀತಂಗಳೆಸಗೆ ಶಿವೆವೆರಸಿ ಬಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೪೭). ೪. ಆಚರಿಸು; ನಡೆದುಕೊ; ವ್ಯವಹರಿಸು: ಮುಂಪೂಣ್ದ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದಾರ್ತೆಸಗಿದೀ ವಿಖ್ಯಾತಿಯುಂ ಕೀರ್ತಿಯುಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೧); ತಪದೊಳೆಸಗಿದಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರ ಬ್ರತೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೭); ಕೈಕೊಂಡೆಸಗುಗೆ ತಾಂ ಬಱಿಕಮ್ಮೈದಣುವ್ರತ ತತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೯); ಈ ಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦). ೫. (ರಥವನ್ನು) ನಡೆಸು: ಪಿಂದೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗೆಂಬವನಂಬಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೪); ತಾನಾತನ ರಥಮನೆಸಗಿ ಧರ್ಮಜನನುಜನ ನೆವದಿಂದಮರಸುಗೆಯ್ವಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೨); ದಾರುಕನು ನಿಜರಥವನೆಸಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೪). ೬. (ಗಾಳಿ) ಬೀಸು: ತಣ್ಣೆರಲೆಸಗೆ ಕುಸುಮವರ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ (ಅಜಿಪು. ೭-೩); ಸುರದುಂದುಭಿ ಮೊಱಗೆ ತೆಂಕಣೆಲರೆಸಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೬೧); ಎಸಗುವೆಲರಿನೊಡೆದೊಸರ್ವ ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). ೭. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಯತ್ನಿಸು: ಸುಱಿಗಾಳಿಗೆ ಸುಱಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಱಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳೆಸಲೆಸಗಿ ಮಱುಗುವ ತುಱುಗಾವ ಕಿಱುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪). ೮. ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕ ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕರಿದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೭-೪೬೦). ೯. ರಚಿಸು: ಸುಧಾವೃಷ್ಟಿಯನೆಸಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಯಷ್ಟಿಪ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೧); ವೀರಣಯ್ಯನ ಬೆಸನೊಳೆಸಗುವೆನು ನಂಬಿಯ ಸುಚಾರಿತ್ರವೀ ಕಾವ್ಯವ (ಸೌಂದಪು. ೧-೧೩).

ಎಸಗಿಕಟ್ಟು = ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು: ಹಸಿವಾದಡುಂಬುದುಬ್ಬಸಬಂದರೋಡುವದು ಪಸರಿಸುತ ಸಿರಿಯ ಮೆಱಯುವ ಕುದುರೆಯನೆಸಗಿ ಕಟ್ಟೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೩). [?]

ಎಸಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ತವಕಿಗನ ಬಲಹೆಗಲು ಕಣ್ಣು ಹುಬ್ಬುಗಳೆ, ಕುಣಿಕುಣಿದು ಹಾರದಿರಿ; ನಿಮ್ಮೆಸಗು ಬೇಡ (ವಿಗಡ. ೫೯-೧೬). ೨. ಬೀಸುವಿಕೆ: ಆ ಗಾಳಿವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಗಿನಿಂದಮೆ ಪೋಗಿ ಪರಿಶ್ರಮವಶಾತುರಂ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೯೯).

[< ಎಸಗು$_1$]

ಎಸಗೆ 'ಎಸುಗೆ' ನೋ.

ಎಸಡಿ 'ಎಸಡು$_1$' ನೋ.

ಎಸಡು$_1$, ಎಸಡಿ (ನಾ). ೧. ನಳ್ಳಿ; ಕರ್ಕಟಕ: "ಪಂಕವಾಸಃ -ಎಸ(ಡು)ಡಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೨); ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳುಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೪೦-೪); ನೀರೊಳಗೆಸಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆದಿ]ರ್ಕುಂ ಮಿಾನಿರ್ಕುಂ ಕಪ್ಪೆಯಿರ್ಕುಮಿರ್ಪರೆ ಗಂಡರ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬). ೨. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ: ಮಿಾನಾದನೆಸಡುಮಾದಂ ಮಾನವಕೇಸರಿಯುಮಾಗಿ ಪಂದಿಯುಮಾದಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೩೬). **ಎಸಡಿ**: ೧. "ಕುಳೀರಃ, ಕರ್ಕಟಕಃ – ಈ ೨ ಎಸಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೬); ಪಿರಿದುಂ ಲಂಪಟನಪ್ಪೊಂದು ಬಕಂ . . . ಬಂದೆಸಡಿಯುಂ ತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತುಮಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣನಿಱಿಂಕಿ ಕೊಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೧); ತನ್ನನಾ ಪುಂಡಾಲಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಸತ್ತೆಸಡಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಆ ಪುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂ ತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೭ ವ). ೨. ಮಿಾನಾಗಿಯುಮೆಸಡಿಯಾಗಿಯೇನಾಗಿರೆಯುಂ (ಶಮುದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ.॥ ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ; ಕೋಲಾ. ಎಂಡೆ, ಎಂದೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ; ಪರ್ಜಿ. ಇರ್ಡಿ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟೀ]

ಎಸಡು$_2$ (ನಾ). ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: ಎಸಡಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯಸಮನ್ವಿತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯೆ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೧). [?]

ಎಸರ್, ಎಸರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುದಿಯಲಿಟ್ಟ ನೀರು; ಕುದಿನೀರು: ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ಭಾಜನದೆಸರ ನೀರ ಬಾಣಸಿಗರುರಿಪುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯಮದೇಕೆ ಪುಟ್ಟದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೭ ವ); ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ . . . ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯನ ಬಾಣಸಿಗಂಗಾರಿತ್ತರೆಲವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭); ಅಕ್ಕಿಯ ನಿಂಬಾಗಿ ಮೂಱು ಸೊಱ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವೆ]ಸರೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ನದನದ್ಯುದ್ಭೂತ ವಾರಿ ಪ್ರಸರಮೆಸರ ನೀರಂದದಿಂ ಕಾಯ್ದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪೧-೧೩); ನೀರಱಲಿಂ ಸರಸ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸರ ಮಿಾನವೊಲಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೯).

ಎಸರು$_2$: ೧. ಒಲೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹತ್ತಿಸಿ ಎಸರು ಇಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೫). ೨. ನೀರಿನ ಕುದಿತ : ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ಇನ್ನೂ ಎಸರು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಸಾರು ; ಪಲ್ಯದ ರಸ : ಆವಾವ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಯ್ಗಳನುಕ್ಕರಿಸಿದೆಸರುಮಂ ಬಸಿದು ಬೇಱೆಬೇಱೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಸವಿಯನಱಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೬). 'ಉಪ್ಪೆಸರ್' ಪರಾ. ೪. ಹಸಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ರಸ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಕಷಾಯ, —ಸಾರ, —ರಸ, —ತಿಳಿ : ಅಱಿದೋಗರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಲ ಭಾಗೆಯಂ ಮುದದಿಂದೆ ಮಾಡಿಯೊಂದಕ್ಕುಪ್ಪನೆಲ್ಲಿಯೆಸರೊಂದಕ್ಕೆ ಹುಳಿಹಿಂಡಿ . . . ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾಗುಳಿ ಯೆಸರು ಬೆಲ್ಲವತ್ತ್ರದ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯರಸಗಳನಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಶನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೧). ೫. ತೇವ : ಬಿಸಲಿಗೆ ಬಾಯಾಗ ಎಸರಿರಲಿಲ್ಲ ಜನಕೆ ಕೂಸು ಸಿದ್ಧನು ನೀರಿಗೆ ಬಾಯಿ ತೆರೆದಿಲ್ಲ ಆಸಮ ಮಲ್ಲೇಶನ ನೆನೆಯೂತ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೩೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಶರ್ ; ತೆಲು. ಎಸರು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಸರ್ ; ಕುಱ. ಏಜು]

ಎಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಕುದಿಯಲಿಡು ; ಕುದಿಯಲು ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರಿಡು : ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಎಸರಿಟ್ಟೆ (ಮುಸಕೂ. ೪೦) ; ಚಹಾಕ್ಕೆ ಎಸರಿಡಲೆಂದು ತಾನೇ ಸ್ಟವ್ ಹಚ್ಚಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫೪) ; ಎಸರಿಡಲು ಬೆಂಕಿಹೊತ್ತಿಸಲೇ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೧-೧೬).
[ಎಸರು$_3$ (< ಎಸರ್) + ಇಡು$_1$]

ಎಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿ ; ತಳಮಳಿಸು : ಉಗೆಯಿಲ್ಲ ನಗೆಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದೀ ನೀರು ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಎಸರುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೩೪೪-೮). [< ಎಸರ್]

ಎಸರು$_3$ 'ಎಸರ್' ನೋ.

ಎಸರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿನೀರು ಚೆಲ್ಲು (?) : ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಹೆತ್ತಿಯ ತಿಂದು ತಾಯಿಗೆ ಎಸರೆತ್ತುತ್ತೈದಾಳೆ ಆವಳ ಕೊಲ್ಲುವ ಧೀರರನಿನ್ನಾರನು ಕಾಣೆ (ಅಱಿಮಾ. ೨೬-೬೧). [ಎಸರ್ + ಎತ್ತು$_1$]

ಎಸಗೊರ್ಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗು ; ಮರಳುವಂತೆ ಕಾಯು : ಸಮುಸಂದೌರ್ವಾನಳಂ ಪರ್ಬಿದವೊಲುದಧಿ ಕಾಯ್ದು ರ್ಕೆಸಗೊರ್ಂಡುದು . . . ಏಂ ತೀವ್ರಮೋ ಗ್ರೀಷ್ಮತಾಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೯).
[ಎಸರ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಸಮುರ್ಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಚ್ಚಳ; ಮಣ್ಣಿನ ಶ್ರಾವೆ : "ಎಸಮುರ್ಚ್ಚೆಯುಪಿಧಾನಮುದುದಂಚನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩) ; ಕುಲನಗೌಘಂ ನುರ್ಗಿದತ್ತಾನೆ ಮೆಟ್ಟದೆಸಮುರ್ಚ್ಚೆವೊಲಾಗಿ ಕೂರ್ಮನೊಡೆದಂ . . . ಖಳನೃಪಾಲಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಭಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೦). [ಎಸರ್ + ಮುಚ್ಚೆ$_1$]

ಎಸವಂತ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ; ಯಶವಂತ : ಏನೆಸವನ್ತನೊ ಪುಣ್ಯವಂತನೊ (ಎಇ. XIX, ೨೨೦-೨೫ ; 1037). [< ಯಶೋವಂತ]

ಎಸವು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು ; ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಬಸಿವ ನಿಡುಗೇಶಗಳ ರವಕೆಯ ನೆಸವಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಸವಿ] ಹೊಮ್ಮಿದ ಮೊಲೆಯ ತಂಗಲವಸನದೊಳು ತುಂಬೆಸೆವ ಜಘನದ ಪೊಳೆವ ಕಿರುದೊಡೆಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೨೭).
[?. / ತೆಲು. ಎಸಗು, ಎಸವು]

ಎಸಹ ? (ನಾ). ಸವಿ (?) : ವಿಷದಲ್ಲಿ ತಪಿಸುತಾ ವಸುಧಿಯೊಳಗಿರುತಿರೆ ವಸುದೇವಸುತನೆಂಬೊ ರಸದಾಳಿಕಬ್ಬು ಕೂಲಿಗೆ ಎಸಹ ಮೆದ್ದಂತೆ ಕಾಣೊ ಅಸುರಾರಿ ನಿನ್ನ ನಾಮಸುಧೆಯ ಕುಡಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೫-೫) ; "ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟ). [< ಎಸೆ ?]

ಎಸಳ್ 'ಎಸಟಿ್' ನೋ.

ಎಸಳು$_1$ 'ಎಸಟಿ್' ನೋ.

ಎಸಳು$_3$ (ನಾ). ಬೀಗದ ಕೈ : ಬೀಗದ ಎಸಳು ಹಲವಾದಡೇನು ಒಂದು ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಓತಂತೆ ಇಪ್ಪ ತೆಱ ನೀನಾಗಿ (ಶಿವಮಂ. ೨೫) ; ಆವಾವ ಸ್ಥಲಂಗಳನಾದರಿಸಿ ನಡವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಆತ್ಮವಾಗಿ ಅಱಿವೇ ಕೈಯಾಗಿ (ಮೋಳಮಾ. ೯-೩೦) ; ಬೀಗದ ಎಸಳು ಎಲ್ಲಿದೆ, ಬೇಗಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಎಸಳುಗಣ್ 'ಎಸಟ್ಗಿಣ್' ನೋ.

ಎಸಳುಗಣೆ 'ಎಸಳ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಎಸಳುಗಣ್ಣು 'ಎಸಟ್ಗಿಣ್' ನೋ.

ಎಸಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಆರಳಿ ಕಡವೊಡವು ತಂಡಸಿಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿರ್ ಪತಂಗಂ . . . ತೇಗು ಪನೆ ಕಮ್ಮರಮೆಸಳೆಯೆನಿಪ್ಪ ವಿರ್ಪುವಾ ಪೆರ್ಗಾಡೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೮). [< ಯಸಗಲೆ ?]

ಎಸಳ್ಗಣ್ 'ಎಸಟ್ಗಿಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಗಣೆ, ಎಸಳುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ ; ಹೂಗಣೆ : ಆವನ ಸೌಂದರ್ಯಮುಮನಾ ಧವಳಸರಸಿಜೇಕ್ಷಣೆ ಕಂಡುಯೆಸಳ್ಗಣೆಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಲು (ರಾಘಚ. ೧೩-೨೫). **ಎಸಳುಗಣೆ** : ಮಾನಿನಿಯು ಕಾಣುತೆಸಳುಗಣೆಗೀಡಾಗಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೩೯).
[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟಿ್) + ಕಣೆ$_1$]

ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು 'ಎಸಟ್ಗಿಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಜಾಪೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ : ಆಮುಳ್ಜಂತ್ರಂ, ಎಸಳ್ಜಾಪೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟಿ್) + ಚಾಪೆ$_1$]

ಎಸಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು : ನೂತನ ಚಂಪಕದೆಸಳ್ದೊಂಗಲ್ದೊಡರ್ವಿಡಿದಾ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟೆಯ ನಲುಗಿಸೆ (ಜಯುಕಾ. ೧-೫೦). [ಎಸಳ್ (< ಎಸಟಿ್) + ತೊಂಗಲ್]

ಎಸಳ್ಬುಗುಡಿ (ನಾ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುಡಿ : ಮೊಗವರೆಯಮೃತಗೊಳ್ವ ಕಣ್ಜೊನ್ನಗಳವಕ್ಕಿಗಳುಣ್ವ ಪೊಂಬಡಲಿಗೆಯ ತೆರೆದೆಸಳ್ಬುಗುಡಿ ಮುತ್ತಿನವಿಟ್ಟು ಸ್ಮರರಾಜಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೮೦-೫೫).
[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟಿ್) + ಬುಗುಡಿ$_3$]

ಎಸಳ್ವಲಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಸೂಸುವುದು : ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣದೊಳ್ ಕಡೆಯಂಗುಡುವಾ ಎಸಳ್ವಲಿಗೆದರ್ವ ಲಸದ್ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳು ರಸಚಿತ್ರಾವಳಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಪ ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣಿ . . . ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೮-೨). [ಎಸಳ್ (< ಎಸಟಿ್) + ವಲಿ$_3$]

ಎಸಳ್ವಸೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಸೆ ; ಹೂವಿನ ದಳಗಳ ಹಾಸಿಗೆ : ಳಾಂತಕ್ಕೆ . . . ಎಸಳ್ವಸೆ, ಅಮುಳ್ಜಂತ್ರಂ (ಶಮುದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟಿ್) + ಪಸೆ$_3$]

ಎಸಟಿ್, ಎಸಳ್, ಎಸಳು$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ದಳ, —ರೇಕು, —ಪತ್ರ, —ಎಲೆ, —ಪಕಳೆ : ಜಟಾಂತಕ್ಕೆ-ಅಗಟ್ಗಿಳ್, ಎಸಟ್ಗಿಳ್ (ಶಮುದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಪೊಸಗಂಪಂ ಪುದಿದೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವೆಸಟ್ಗಿಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಟಿ್ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪೆಸಱಿರೋರೊಂದಱ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತಿರ್ವರೋರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೭-೫೩) ; ಉಡಮೊಗಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ನೀಳ್ದೆಸಟಿ್ೊಳ್ ಮಱಿದುಂಬಿ ಪಾಯ್ದೊಡಂಬಡನೊಳಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮) ; ನೆಯ್ದಿಲೆಸಟಿವಱ ಪೋಲ್ವೆಯ ನೆಯ್ದಿಲೆ ದಲ್ ಪಡೆದುವಿಲ್ಲ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೨) ; ನೆಱೆ ನೂಱೆಸಟಿಂ ಪಡೆವಂತಿರೆ ಪದ್ಮಿನಿ ತಾಂ ಪಡೆದಳ್ ಗಾಂಧಾರಿ ನೂರ್ವರಂ ನಂದನರಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪-೧೦೬) ; ಅರೆಬಿರಿದ ಪೊಸ ಎಸಟ್ಗಿಕ್ಕಳನ್ ಬಡಿದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೮-೧೪೯).

ಎಸಳ್ : ೧. ಕಿಸಲಯದೆಸಳ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸಿಂಪಿಂ ಫಳರಸದ ಪಾಲ ನೆಜಿಡು (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ) ; ಪದಾಂಭೋರುಹದೆಸಳ್ ಸಡಿಲದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೮–೧೦). **ಎಸಳು₁** : ೧. ಎಸಳು ಮೊನೆ ಮೇಲಾಗಿ ತಾವರೆ ಮುಸುಕುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೧–೭೭) ; ಎಸಳುಗಳೊಡೆಯದಚ್ಚಸಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂದ (ಅಂಜಜ. ೨–೯೦). ೨. ವಿಭಾಗ; ಹೋಳು; ಕವಲು; ಸೀಳು : ಬದನೆಯೆಳೆವದಡ ಕಾಯ್ಗಳನು ನಾಲ್ಕೆಸಳಾಗಿ ಕುಯಿದು ತುಪ್ಪದೊಳಗುಕ್ಕರಸಿಯವು ಹಿಸಿಯದಂದದಿ ಹಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೯); ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ಎರಡು ಎಸಳುಗಳ ನಡುವಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಬೀರಬುಡ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆಲದಮರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೯೩); ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಎಸಳು ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು (ರಕ್ತರೂ. ೨೮). ೩. ಪದರ; ಹಾಳೆ; ಪಟಲ : ಎಸಳು ಎಸಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಿವಿಯಾಭರಣ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಎಸಳಾಗು = ಸೀಳಾಗು ; ಭಾಗವಾಗು : ಶರಾವತಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕುಯೆಸಳಾಗಿ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಮೇಲಿಂದ . . . ತಡಸಲಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇದೞ್, ಅದೞ್ ; ಮಲ. ಇದಳ್ ; ತುಳು. ಎಸಳ್]

ಎಸಱ್ಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್ಣು, ಎಸಳ್ಗಣ್, ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ಎಸಳಿನಂತೆ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣು ; ಹೂವಿನ ದಳದಂತಹ ಕಣ್ಣು : ಒಂದೊಂದಜಿ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಜಸಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯೆಸಱ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩). **ಎಸಳುಗಣ್** : ಎಸಳುಗಂಗಳ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮುಸುಡ ಕಾಂತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೧೩) ; ಹೊಳೆವೆಸಳುಗಂಗಳ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚನು . . . ಪಸರಿಸುತ ಬಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೨). ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಗಿಯ . . . ಕುಸುಮಶರನ ಪಡೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೮). **ಎಸಳುಗಣ್ಣು** : ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳೆಸಳುಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯಿಂದುನ್ನತವಹ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ . . . ಹೆಣ್ಣುಗಳ್ಳೈದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೨). **ಎಸಳ್ಗಣ್** : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಡಿದೊಡೆವೆಯಿನಿತಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ದೊಡೆಯುಲುಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ಸಸು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ದಿಟದ ಮಾನಿಸೆಯೆಂದೇ ಬಗೆದಂಗಭವಂ (ಜಯಕಾ. ೪–೨೨) ; ಎಸಳ್ಗಣ್ಣೊಳುತ್ಪಲವನುಗುರ್ಗಳೊಳ್ ಕೇತಕಿಯ ನೊಸೆದಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೬). **ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು** : ಸಂಪಾದಿಸಿಯೆ ಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಶಪಥಗಳ ತಳೆದರು ಕನ್ನೈದಿಲೆಸಳ್ಗಣ್ಣವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨–೧೫) ; ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಗಣ್ಣವರ್ ನಿಡಿಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರೆಸಳ್ಗಣ್ಣ ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ ನಗೆನೋಟದ ತೋರ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯರೆಯ್ದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೧೨). [ಎಸೞ್ + ಕಣ್]

ಎಸಱ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಳದ ಹಾಗೆ) ಕೆದರು ; ಉಬ್ಬು ; ಪೊಸವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ ಸಿಡಿಲ್ದುಸಿರ್ವಂತೆಸಱ್ಮಸಗಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು ತೋಜಿ ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ.೯೧೭); ಎಸಱ್ಮಸಗಿದಲರ ಗೊಂಚಲ್ಗಳಿ ನಿಳಿಪ ಚಂಚರೀಕ ಸಂಚಯದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨–೩೪ ವ).

[ಎಸೞ್ + ಮಸಗು₁]

ಎಸೞ್ಮಿಸುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಳ ಅಲುಗಾಡಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಎಲರಲೆಪಿಂದೆಸೞ್ಮಿಸುಪ ನೆಯ್ದಿಲನೋಪಳೆಗೆತ್ತು (ಅನಂಪು. ೭–೭೧). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಪಸುಳೆವಿಸಿಲ ಮುಸಕದಿನೆಸೞ್ಮಿಸುಪ ಪೊಸದಾವರೆಯ ಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸೆವ ಸರಸತಿಯಡಿದಳಿರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯). [ಎಸೞ್ + ಮಿಸುಗು₁]

ಎಸೞ್ಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಂಗೋಲೆ ಬಳಿ (?): ಘುಸೃಣರಸಗಳಿಂದೆ ಚಳೆಯಂಗುಡುವಂತರುಣಾಬ್ಜಪತ್ರದಿಂದೆಸೞ್ಬಳಿಪಂತೆ ಬರ್ಪಮರರಾಜಪಘೂಜನ (ಅನಂಪು. ೧೦–೩೫).

[ಎಸೞ್ + ಬಳಿಸು]

ಎಸೞ್ಬೞಿ (ನಾ). ದಳದ ಅಂಚು ಅಥವಾ ರೇಕಿನ ಜಾಡು : ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ದು ನೀಳ್ದೆಜಗಿದ ಕೀೞಿಸೞ್ಬೞಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಜಿ ಪರಾಗಪುಂಜದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು ನೀರಜದೊಳ್ ನಿಜಪಾಂಸು ಕೇಳಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೬೦). [ಎಸೞ್ + ಬೞಿ₃]

ಎಸೞ್ಪಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಕೞಿಲ್ದ ಪದ್ಮದಳಸಂಕುಳದಿಂದೆಸೞ್ಪಾಸನೊತ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೭–೬೧).

[ಎಸೞ್ + ಪಾಸು₂]

ಎಸೞ್ಪೊರೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಪದರ, —ರಾಶಿ : ತಳ್ತಿಸೞ್ಪೊರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಚರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮) ; ಉರದಿಂ ಬರಿಯಿಂದಗ್ರಂಬರೆಗಂ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ನೀಳ್ದ ನಖರೇಖೆಯೆಸೞ್ಪೊರೆಯೆನಿಸಿ ಪದ್ಮಕುಟ್ಮಲದಿರವಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀಕೆಯುತ್ತುಂಗಯುಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೪). [ಎಸೞ್ + ಪೊರೆ₆]

ಎಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿಸು; ಬಾಣವನ್ನು ಎಸೆಯಿಸು : ತಡೆಯದೆ ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು ನಿಮ್ಮವರನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ನಿದನು ಕುಡಿವೆರಲಿಂ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೇಳ ತಡಹಾಯಲೆಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಸಿ ತೋಱುವೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೬೫). [ಎಸೆ₁ + –ಇಸು₃]

ಎಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚ₂ (ಭೂತಕೃ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು ; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ : ಮತ್ತಿವಱಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೧) ; ತತ್ಪರದೂಷಣರ್ಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ ಪೋಗಿ ಪೊಮ್ಮರೆಯನೆಚ್ಚೆಡೆ ತಪ್ಪದಿದಪ್ಪುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೯) ; ಬಿಡದೆಸುವ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿರೀತನಂ (ನಂಬಿರ. ೧೫–೮೮) ; ಅಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆಸು ಕುಮಾರನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೮) ; ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹೆಂಗಳನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರತ. ೬–೪೫).

ಎಚ್ಚಾಡು = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು : ಗೆಲ್ದತುಳ ಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿರ್ದತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೫) ; ಕಾಮನೆಚ್ಚಾಡುವ ಬಲ್ಸರಲ್ಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ದಶಕು. ೯–೩೮). 'ಇಸು₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್, ಏಱು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು ; ತೆಲು. ಎಗುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್, ಎಯ್ಕ್; ಗೊಂಡಿ. ಎಸ್ನಾ; ಕುರುಖ್. ಇಜ್ನಾ]

ಎಸು₂ 'ಎಚ್ಚು' ನೋ.

ಎಸುಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಎಸುಕೋಡೆ ಪ್ಪೆತ್ತುಮಂ . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩–೧೦ ; 1046). [ಎಸು ? + ಕೋಡು₅]

ಎಸುಗೆ, ಎಸಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ : ಕೈಚಳಕದೆಸುಗೆಯ ಕೇಣದಳತೆಯನಱಿಯೆನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೪) ; ಓರ್ವ ಶಬರನ ತನುವಿನೆಸುಗೆಗೆ ಧರಿಸಿರ್ದ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಿಸುಟು (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೨೧); ಕೊಱ್ಚುವರ್ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಳ್ಗಳಿಂದೆಸುಗೆಯಂ ಮೆಚ್ಚುವರ್ ಹೃದಯದಲಿ (ಚೆಬಪು. ೨೪–೧೮). **ಎಸಗೆ** : ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಎಸಗೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಾಗಿ ಎರಡು ಬೃಂದಾವನಗಳು ಕಾಣುವುವು (ಮಾಮರಾ. ೧೧೫). 'ಇಸುಗೆ' ಪರಾ.

[ಎಸು₁ + – ಗೆ₁]

ಎಸುಗೆಗುಂಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕುಗ್ಗು: ಎಸುಗೆಗುಂದವದೆ ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಿಕ್ಕೆಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲಬಿನ್ನಣಿಗರಂದು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೪೯). [ಎಸುಗೆ + ಕುಂದು₁]

ಎಸುಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದ) ಹೊಡೆತವನ್ನು ಪಡೆ; ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಿನ್ನು: ಒರ್ವಂ ಚೋರರಿಂದೆಸುಗೆವಡೆದಳಿವನಿತ್ತಜಿಳೊಳ್ ಶಬರರಾಪಥದೊಳಿಯ್ದುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೩೪); ಕುಸುಮಶರನುರವಣೆಯ ಗಾಯದಲೆಸುಗೆವಡೆದನು ಕೀಚಕನು (ಕುವ್ಯಾ.ವಿ. ೨ ಸೂಚನೆ).
[ಎಸುಗೆ + ಪಡೆ₁]

ಎಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಸುಗೆವಡೆ: ಎಸುವಡೆದು ಮಸಣದೊಳಗಸುಗಳೆವವನ ನೊಸಲೊಳಸವಸದಿನಡಿಯಿಟ್ಟ ನಾಯ್ವಜ್ಜೆಯ (ಸಾನಂಚ.೩–೧೨೨).
[< ಏಸುವಡೆ]

ಎಸುವೆಱು 'ಏಸುವೆಱು' ಪರಾ.

ಎಸ್₁, ಎಚೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು, —ಬಿಡು: ಎಸೆಯದಿರು ಎಸೆಯದಿರು ಕಾಮ ನಿನ್ನ ಬಾಣ ಹುಸಿಯಲೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೩೪–೧೪೭); ಎಸೆವರ ಬಲ್ಲೆ ಎಚ್ಚಬಾಣ ತಿರುಗಿಬಪ್ಪಂತೆ ಎಸೆವರ ಕಾಣೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೫ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಹರನವನ ಕೊಲುವಂದು ಎರಳೆಯನು ಎಸೆವಂದು... ಪುರಹರಗೆ ಸರಿಯಾರ ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ.೨೧೭); ದುರುಳನಿಷಾದ, ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮಮೋಹಿತನನಿಯನನ್ನೆಸೆದೆ (ಗಿಳಿಎಂ. ೩೨–೨). ೨. ಬಿಸುಡು; ಬಿಸಾಡು: ಎಸೆಯಲೆ ಚೆಂತೆಯ ಆ ಕೊಳದಲ್ಲಿ (ನಡೆವಾ. I, ೪೨೪); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ, ಕುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಬೈಯುತ್ತಾ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಳ.೭೭). **ಎಚೆ:** ೧. ಬಾಣವನೆಚಿದು ಬಿಲ್ಲ ನಡುಗಿಸುವಂತೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೬–೨); ಅಂಬುಗಳನ್ನು ಎಚಿಯುವಾಗ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ಟಣತ್ಕಾರವೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೦೪).
ಎಸೆದುಬಿಡು = ದೂರ ಬಿಸಾಡು; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆ: ಕೈ ಕಡಗವನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಎಸೆದುಬಿಡು (ಅರ್ಯಾಳ. ೩೯). [< ಎಸು₁]

ಎಸ್₂ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಒಪ್ಪು: "ಎಸ – ಶೋಭಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ); ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿಂದ್ರದಿಗ್ವನಿತೆಯಂತೆಸೆದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮೃಗದ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನಿಸದಮೆಸೆವುದು ಬಲ್ಲಾಳ ಬಿಲ್ಪಲ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭); ಎಸೆವ ಸಭಾಮಂಟಪಮು[ಂ] ವಸುಧೆಗೆ ಕಡು ಚೋದ್ಯವೆನೆ ಜಗಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಚೆಲ್ವೆಸೆದಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಬ[ಕ]ಲುವೆಸದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದನೆಸೆವಿನಂ ಮಾರ್ತ್ತ(ಂ)ಣ್ಣಂ (ಸಾಇಇ. IX–i, ೧೯೭–೩೪; 1119); ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವಕಟಕಾಚಾರ್ಯನೆಸೆವ ದೌಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ (ಶಮುದ. ೨); ಆಬಲೆಯರು ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದರು (ಭಾವಚಿಂ. ೬–೩೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಎಸಂಗು]

ಎಸ್₃ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ಕೇಳ್ವುದೇನಹುದಲ್ಲವೆಂದು ಪುಟಚೆಂಡು? ನೆಗೆವುದೆಡಬಲಕೆಸುಗನೆಸೆಯ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಗಿಳಿಎಂ. ೧೨೨–೩೭).
[< ಎಸ್₁]

ಎಸ್₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ(?): ಆ ಮೂಲಿಗರೇ [ತೆ]ಱುಸಿದ್ಧಾಯ ನಟ್ಟುಬೆಡೆ ಯೆಸೆ ಒಸಗೆ ಜೋಡಿಯಿವನೆಲ್ಲವನೂ ಆ ಮೂಲಿಗರೇ ನಡೆಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೧; 1377); ಕಾಣಿಕೆ ಖಡಾಯ ಬೆಳಾಕರಣ ಬೆಳುದಂಡ ಎಸೆ ಒಸಗೆ ಬಿಜ್ಜ ಬಿಡಾರ ವತ್ತುಗಾಯಿ ಮೊದಲಾಗಿ (ಕಇ. I, ೫೪–೫; 1433); ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುವಣಗಳು :– ತೆರು ... ಬೆಳುದಂಡ, ಎಸೆ, ಒಸಗೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [?]

ಎಸೆಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು: (ವ್ಯಾಯಾಮದ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ) ಎಸೆಗುಂಡನ್ನು (ಕೈಯಿಂದ ಭುಜದ ಹತ್ತಿರಕೆ ತಂದು) ಎಸೆ (Put. ಇಂಕನಿ). [ಎಸ್₁ + ಗುಂಡು₂]

ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). (ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಎಸೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಬೆಂಕಿಯ ಲೋಹ ಸಲಕರಣೆಗಳು: ತಂಡಸ, ಚುಚ್ಚುಗೋಲು, ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (Fire-Irons. ಇಂಕನಿ).
[ಎಸ್₁ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಸೆಚಕ್ರ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರ: 'ಒಲಿಂಪಿಕ್' ವ್ಯಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ, ಎಸೆದಾಡುವ, ಭಾರವಾದ ಚಕ್ರ: ಎಸೆಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ; ಪಾರುಂಬಳೆ (Discus. ಇಂಕನಿ). [ಎಸ್₁ + ಚಕ್ರ]

ಎಸೆತ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳೇನೋ ಇವೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಬಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥ ಬಿಲ್ಲು ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಎಸೆತ ಬಲುವೇಗ... ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೭೩). [ಎಸ್₁ + -ತ₂]

ಎಸೆಯೀಟ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಈಟಿ: ಹಗುರವಾದ ಎಸೆಯೀಟ, ಭಲ್ಲೆಯ (Javelin. ಇಂಕನಿ). [ಎಸ್₁ + ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ₂)]

ಎಸೆವಾರ (ನಾ). ವಿವಿಧ ನಾದಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೊಸತಪ್ಪ ಗೀತಮಂ ಪಾಡುತಾಡುತ್ತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದ ಗಾನದ ಎಸೆವಾರಕನುಗುಣಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಆರಾಜ. ೧೦–೨೪).
[ಎಸ್₀ + ವಾರ. P ತನಿವಿ. ಇಶ್ಕೆ = ನಾದ; ವಾರಂ = ಗುಂಪು, ಸಮೂಹ]

ಎಹಂಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಹಗೆ, ಎಹಂಗೆ, ಎಹೆಗೆ, ಹೆಂಗೆ, ಹೇಂಗೆ, ಹೇಗೆ (ಅ). ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಎಂತು: ಆಹಗೆ ಮಾಡಿದವಂ ಕಿಡುವಂ ಆದು ಎಹಗೆಂದೊಡೆ ಕಚದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭–೧೫); ಬಳಿಕ್ಕೆಹಗಡಗಿ ಹೋದನೋ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ ಕುಱುಹುತಪ್ಪದೆನುತಾರ್ಯೆದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೫); ಶಿವಶಿವಾಯಿಂತಹ ಶಿವದ್ರೋಹವನೆಹಗೆ ಸೈರಿಸುವೆನಿನ್ನೇಗುವೆನು (ಬಸವು. ೧೮–೪೩); ಶಲ್ಯ ಕೌರವರೆಹಗೆ ನೆಗಳಿದರದನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ.ಶ. ೧–೬). **ಎಹಂಗೆ:** ಸಹಜಮಾಗಲೆಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಹಾಂಗೆ]ಸಂಧಿಸಬಹುದು (ಬಸವು. ೬೭–೫೭); ಎಹಂಗೆ ನುಡಿಸುವೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೩–೨೨). **ಎಹೆಗೆ:** ಬಿರಿದು ಪಾಡು ಎಹೆಗೆಯಿದ್ದತು ಆ ಒಪಾದಿಯಲಿ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೨೯–೨೦; 1228). **ಹೆಂಗೆ:** ಕಾಯದ ಮಱೆಯ ಜೀವ ಹೆಂಗಿಹುದೆಂಬುದೇನಱಿ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೫); ಆದು ಹೆಂಗೆಂದಡೆ ಮುಖದಿಂದುತ್ಪತ್ಯವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆ ರುಷಿಯರ ಶಾಪೆಯಾದನು (ಉರಿಪ. ೨೦೭); ಆಜಿದಪನ್ಯೆಸೆಯಾತ್ಮನದನೋಯಾರಮುನಜಿಯನದು ಹೆಂಗೆಯಂಬೆಯ (ವೀಶೈಪು. ೪–೪–೧೦). **ಹೇಂಗೆ:** ಬಳಿಕ ನೀ ಹೇಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಹಗೆಯಿ]ರಿಸಿದಂತೆ ಇರಿಸಾ (ಬಸವ. ೫೦೧); ಪಶುವರ್ಗಕೆಲ್ಲಾ ಹೇಂಗೆ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಂ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿರ್ಪವು (ವೀಶೈಪು. ೭–೧–೩೫). **ಹೇಗೆ:** ಬಳಿಕಲದು ಹೇಗೆಂಬೆಯಾ (ವೀಶೈಪು. ೪–೪–೧೩); ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಆಯಿತು (ಸುವಸಂ. ೨೧). [ಏ₂ + ಪಾಂಗು + -ಎ₂]

ಎಹೆಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಳ್, ಎಳ್ಳು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳು; ತಿಲಧಾನ್ಯ: ಮತ್ತಂ ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವಬಲದೊಳ್ ಗಾಣದೆಳ್ಳೋರೊಂದೆ ಬದುಕುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೪ ವ); ಬೆಳೆದೆಳ್ಳಂ ಬಿಚರ್ ರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನಿರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೪); ತೈಲಮೆಳ್ಳೊಳ್ ತುಪ್ಪಂ ಪಾಲೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ವನಿತೆಯರೊಳ್ ... ಪುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೩); ಹಳೆ ಎಳ್ಳಂ ಹಿಳಿದ ತೈಲಮಂ (ಸಮಪ. ೬–೯); ದಶನಂಗಳ ನಲಿಗರೆಗಳಲ್ಲದೆಳ್ಳೆಕ್ಕಳ್ಳಿಲ್ಲಂಗಮನೆ ಸಂದ ಸೊಬಗಿನ ಜಂಗಮಶಾಸನಂ (ಅನಂಪು. ೧–೫೯); ಪೂವಿನೊಳ್ ಕಂಪು ಎಳ್ಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಶಮುದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ).

ಎಳ್ಳು : "ತಿಳಮೆಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮) ; "ತಿಲಮೆನಲ್ಕೆಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೫) ; ಪಾತಕ ಜೀವಂಗಳ್ ಎಳ್ಳಿನಂತೆ ಗಾಣಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭) ; ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೮೩) ; ತೈಲಧಾನ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಎಳ್ಳು, ಬಿಳೀಎಳ್ಳು, ಎರಡು ತಿಂಗಳದ ಎಳ್ಳು, ಕೆಂಪು ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಳ್ಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬) ; ಎಳ್ಳು ಕಿತ್ತು ಹುರುಳಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ) ; ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಾರು (ಗಾದೆ).

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು ; ಆಸೆ ಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು: "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲೇ?" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಣಿ. ೨). 'ಅಗಸೆಳ್ಳು', 'ಊರೆಳ್ಳು', 'ಕರೆಯೆಳ್ಳು', 'ಕಾರೆಳ್ಳು', 'ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಳ್, ಎಣ್ ; ಮಲ. ಎಳ್, ಎಳ್ಳು ; ಕೊಡ. ಎಳ್ಳೀ ; ತುಳು. ಎಣ್ಮ]

ಎಳ್ನೆಯ್ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ ; ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ : ಅಯ್ಯನ ಮೆಯ್ಯನೆಳ್ನೆಯ್ಯದೋಣಿಯಿಂ ತೆಗೆಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೬೬) ; ಒಣಹಿಂಡಿಯ ಕೊಳುಣ್ಣುವೆ ಎಳ್ನೆಯ್ ರಸ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೭-೧೬). [ಎಳ್ + ನೆಯ್$_{2}$]

ಎಳ್$_{1}$ 'ಎಟಿ$_{1}$' ನೋ.

ಎಳ್$_{2}$ 'ಎಳದು$_{1}$' ನೋ.

ಎಳಅಂಚೆ, ಎಳೆಯಂಚೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಂಸ; ಮರಿಹಂಸ: ಎಳಮಾವು, ಎಳಅಂಚೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಉದಾ) ; ಪೊಸಆನೆ, ಎಳಅಂಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ). **ಎಳೆಯಂಚೆ** : ಎಳೆಯಂಚೆಯನೇಳಿಪ ಗಮನದ ಮುಜಿಗಿಳಿಯಂ ಮುಜಸುವ ನುಣ್ಮಾತಿನ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨) ; ಎಳೆಯಂಚೆನಡೆಯ ಯೆೞುಂಜವ್ವನದಾ ಲಲನೆಯ ನಡೆ ನೋಡಿದೆನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೮). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಅಂಚೆ$_{3}$]

ಎಳಅರಸ (ನಾ). ಯುವರಾಜ: ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಆರಸರ್ ಮಗಂದಿರ್ ಮುಲ್ಲದಿಯುವರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೫ ; 760).

[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಅರಸ$_{1}$. / ತಮಿ. ಇಳೈಅರಶ; ಮಲ. ಎಳಿಯರಾಜ]

ಎಳಂಗೂಡಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಾಜಸನೇಯವೇದವಿದೇ ಎಳಂಗೂಡಲೂರ್ಮಜಿಯಾಚಿಗೂಡಲೂರ್ಪ್ಪಜುವಿ ಶ್ರೀಪುರಮಿತಿ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪೭-೪೬ ; 762).

[ಎಳಂಗೂಡಲ್$_{0}$ + ಊರ್]

ಎಳಂದವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಳನ್ದವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಣ್ಡನ ಮುಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಚಮ್ಮನ ಬಿಯಳಬ್ಬೆಯ ಮಗಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೮ ; 1049).

[ಎಳಂದ$_{0}$ + ವಾಡಿ]

ಎಳಂಬುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಗ್ರಹಾರಮೆಳಮ್ಬುಣುಸೆ ಪ್ರಹ್ಮಾದೇಯಮಾಸಾಮಿಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೬-೨ ; 808).

[ಎಳ ? + ಪುಣುಸೆ]

ಎಳಕ$_{1}$ (ನಾ). ಸಂಚಲತೆ; ತರಳತೆ; ಸ್ಪಂದನ; ಕಂಪನ: ಪುಷ್ಪರಾಗ ಘಟರಾಗ ಘಟಯಿಂ ಚೂತರಸಮಜ್ಜನಮನುಜ್ಜೀವಿಸುವಂತೆಯುಂ ಪಳಿಕಿನ ಕಲಶದ ತೆಳುವೆಳಗಿನೆಳಕದಿನೆಳನೀರ ಪೊನಲೊಳ್ ಮುಳುಗಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೧ ವ). [ಎಳ್$_{0}$ (< ಎಳದು$_{2}$) + -ಕ$_{2}$]

ಎಳಕ$_{2}$ (ನಾ). "ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ; ಎಳಕ" (Tracker. ಇಂಕನಿ).

[ಎಳ್$_{1}$ (< ಎಟಿ$_{1}$) + -ಕ$_{2}$]

ಎಳಕ$_{3}$, ಎಳಕು (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ; ಬಲಿಯದ; ಸಣ್ಣ : ಇಲ್ಲಿಯ ಕೃಷ್ಣ ದೇವತಾಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಎಳಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರದೆ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಯಶ, ಅಸಹಾಯ ಶೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೧೯೦). **ಎಳಕು** : ೧. ಬಹಳ ಎಳಕು ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿದರೆ ಚಲೋ ಚೇಣಿಯಾಗುವುವು, ಮಧ್ಯ ಎಳಕಾದರೆ ರಾಶಿ ಚಿಕ್ಕಣಿಯಾಗುವುವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨) ; ಎಳಕ್ಕೂ(ನೆ) ಹೊಲವಾಗೆ ಎಳಕಿನ ಟಗರ ಸಾಕಿ (ನಾಪದ. ೩೩). ೨. ಅಪಕ್ವವಾದ: ಇನ್ನೂ ಎಳಕು ಬುದ್ಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + -ಕ$_{2}$]

ಎಳಕೆಂದು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ : ಕದಳಿಯೆಳಕಂದಿನಿಂ ಸಿಡಿಲಂ ತಡೆಯಲಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೬). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕಂದು$_{2}$]

ಎಳಕರು 'ಎಳಗಜು' ನೋ.

ಎಳಕು 'ಎಳಕ$_{3}$' ನೋ.

ಎಳಕುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಮರಿ; ಸಣ್ಣಕುರಿ: ತೃಷೆಯ ಕಳೆಯಲು ನೀರಿಗಿಳಿಯೆ ಎದುರಾಗಿ ಎಸೆದುದೆಳಕುರಿಕೂಸು ಕುಡಿಯುತಿರೆ ಬಾಗಿ (ಕಪು. ೧-೧೨). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕುರಿ$_{2}$ (< ಕುಜಿ$_{3}$)]

ಎಳಕುಳಿ 'ಎಟಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಟಿಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ: ಸತಿಯ ಬಟ್ಟಸುಜ್ಜೊಡೆಗಳದಿನ್ನೆಳಕೊಳಿಸುವುದರಿದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩೧).

[ಎಳಕೊಳ್$_{0}$ (< ಎಟಿಕೊಳ್) + - ಇಸು$_{3}$]

ಎಳಕೊಳು 'ಎಳೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಎಳಗ 'ಏಟಿಗ' ನೋ.

ಎಳಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳಗಂದಿ, ಎಳಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂದಿ (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರು ಹಾಕಿರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ; ಈದು ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಾದ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ: "ಧೇನುಃ, ನವಪ್ರಸೂತಾ - ಈತ ಎಳಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫) ; "ಎಳಗಂದಿ ಧೇನುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪) ; ಎಳಗಂದಿಯಂತಾಗಳ್ಪುಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಕಜುವಿಂಗತಿ ಸ್ನೇಹಿತೆಯಕ್ಕುಮಂತೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೧) ; ತಾಯ ಶಿಶುವಿನಂತೆ ಕಜುವಿನೆಳಗಂದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫) ; ಕಜುವನೆಳಗಂದಿ ತಾನಜಸಿಕೊಂಡೈತರ್ಪ ತೆಜದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೪) ; ಎಳಗಂದಿ ಕರುವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ತಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೩೬) ; ಎಮ್ಮೆಯು ಎಳಗಂದಿ ನಮ್ಮವ್ವ ಬಾಣಂತಿ (ನಾಪದ. ೭೯). **ಎಳಗಂತಿ** : (ಕಿ). **ಎಳೆಗಂತಿ**: ಎಳೆಗಜುವಿನ ಎಳೆಗಂತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂದಿ]ಯನೆಳೆದೊಯ್ಯರೆ ಭಕ್ತರು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೮-೬೦). **ಎಳೆಗಂದಿ**: ಎಳೆಗಜುತುಡುಕೆ ಕೆಚ್ಚಲ ಚಾಚಿ ನಕ್ಕುತಲಿಳುಹಿ ಸೊರಹನು . . . ಎಳೆಗಂದಿಯದೆಲೊಡುಸಿಜಿ (ವರ್ಧಚ. ೩-೨೦) ; ನವವಿಧದ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಕೆಳೆಗಂದಿ ಜನದೊಳುಂ ಶಿಶುವಿನೆಡೆಗಳ್ಕರಿಂ ಬಪ್ಪಂತೆ ರಾಗದಿಂದೈತಂದುದು (ಪರಶು. ೨೨-೧೨). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕಂದಿ$_{1}$]

ಎಳಗಂದಿಯಾವು (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಆಗತಾನೆ ಈದ ಆಕಳು : ಎಳಗಂದಿಯಾವೆಂತು ತನ್ನ ಕಜುವಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ರಾಗಿಸುವಂತೆ ರಾಗಿಸಿ (ಪಸಾರ. ೯೬೬-೧೫). [ಎಳಗಂದಿ + ಆವು]

ಎಳಗಂಪು (ನಾ). ಎಳಸಾದ ವಾಸನೆ; ನಸುಗಂಪು : ನನೆಯೆಳಗಂಪನೆತ್ತಿಯುಮಣಂ ನನೆನಾಜದರಲ್ದನೇಕ ಕೋಕನದ ವನಂಗಳೊಳ್ ಸುಟಿದು . . . ತೀಡಿದುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೪).

[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಕಂಪು]

ಎಳಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಣ್ಣು : ಕಂದನೆಳಗಣ್ಗಳಿಗೆ ಹಿಂಪಾವ ಮುದಿಯುಮ್ಮೆಯ್ಯಾಳ್ಕರೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮–೧೮೬).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಣ್]

ಎಳಗರಿಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗರು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳಗವುಂಗು, ಎಳಗೌಂಗು, ಎಳೆಕೌಂಗು, ಎಳೆಗೌಂಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಅಡಕೆಮರ : ತೆಂಗೆಳಗವುಂಗು ಪನಸಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರ . . . ತೊಂಗುವ ಫಲಾವಳಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೬). **ಎಳಗೌಂಗು** : ಬಳ್ವಳ ಬೆಳೆದೆಳಗೌಂಗಿನಂತೆ ಲೋಕದ ಚೆಲ್ವೆಲ್ಲಮನೊಳಕೊಂಡು ರೇಖೆಗೊಂಡ ಲಾಟೀಲಲಾಮನ ಪರಿಣದ್ಧ ಕಂಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ); ನಾಗವಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟೆಳಗೌಂಗು ಮಾಧವಿಯ ಸೋಂಕಿಂ ತಳ್ತ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧–೯೩); ಪಸುರೆಳಗೌಂಗು ಫೆರ್ಚಿದೆಳಸೀರ್ವೊಱೆ ಯೊಟ್ಟಲ ತೆಂಗು (ನಳಚಂ. ೧೫). **ಎಳೆಕೌಂಗು** : ಎಳೆಕೌಂಗಿನ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದ ಕಾಪಿನ ಚಾಂಪೇಯ ನಿರ್ಮಿತಮಾದ ಜಂತ್ರದ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). **ಎಳೆಗೌಂಗು** : ಕುರುವಕದ ವಕುಳದೆಳೆಗೌಂಗಿನ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ಬಳಸಿನೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭); ಎಳೆಗೌಂಗ ನಪರ್ದ ಲತೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೨೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕವುಂಗು]

ಎಳಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ; ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಸಿರಿಮೊಗಮೆಂಬ ಶಶಾಂಕನ ನೆಮ್ಮಿದ ಕುರುಳೆಂಬೆಳಗತ್ತಲೆ ಮುತ್ತಿದುದೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೮–೬೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಎಳಗಱು, ಎಳಕರು, ಎಳಗರು, ಎಳೆಗಱು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಕರು : ಎಳಗಱು ಭಯಮಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೬); ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಗಱುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನೆಳಗಱುಗಳಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೧). **ಎಳಕರು** : "ಎಳ ಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ವಾತ್ಸಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೦). **ಎಳಗರು** : ಎಳಗರು ಭಯವನ್ನೇ ಕಾಣದು (ಕೊನಪ್ಟೈ. ೧೧೩). **ಎಳೆಗಱು** : "ಕರವೆಳೆಗಱು ವತ್ಸ ಶಕೃತ್ಕರಿ ನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯–೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಱು$_3$]

ಎಳಗಱುಂಕೆ, ಎಳಗರಿಕೆ, ಎಳಗಱುಕೆ, ಎಳೆಗಱುಂಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರಿಕೆ, —ಹುಲ್ಲು: ಹರಿಣೀಗಣದ ಕಡೆವಾಯೊಳರೆಮೆಲ್ದುೞಿದೆಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಗಱುಂಕೆಯೆಸಟ್ಗಳಂ ಸೆಳೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪ ವ). **ಎಳಗರಿಕೆ**: ಎಳೆಯರೆ ತಂದಿರೆ ಹಸುರೆಳಗರಿಕೆ . . . ಬೆನಕನ ಬಳಿಗೋಡುತ ಬೆರಗಿಂದೆ (ಗಣೇಶ. ೧೨–೩೧೨). **ಎಳಗಱುಕೆ**: "ಶಷ್ಪಂ – ಎಳಗಱುಕೆ" (ಒಪಧಿ. ೧೩೯); ಪುತ್ತದ ಮೇಲೆಳಗಱುಕೆಯೆ ಮುತ್ತಂ ಕುಶೆಯುಂ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿದೊಡಮತ್ತುತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ನರಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೩೪). **ಎಳೆಗಱುಂಕೆ**: ಮೇಲಿನ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$)+ ಕಱುಂಕೆ]

ಎಳಗಱುಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದೋಣಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಳಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಮಳ್ಳೆಯರುಂ (ಇಆ. XI, ೭೦–೧೭ ; 567).
[ಎಳ್$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಳಗಾಯ್, ಎಳೆಗಾಯ್, ಎಳೆಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಹೀಚು : "ಶಲಾಟುಃ, ಕೋಮಳಂ – ಈ ೨ ಎಳಗಾಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧–೩೫); ಪುದಿದೆಳಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ಮೊದಲ್ ನೆರೆದೊಪ್ಪುವ ದೋರೆಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ನಡು ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಸೆಱಂಗು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೪೩); ಪಣ್ಣನೆ ಬಂದೆಳಗಾಯರೆಪಣ್ಣನೆ ಪಱಿಪಱಿದು ತಿಂಬ ಬಲಿಮುಖ ಕುಲಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೬); ಪೊದೞ್ದಿಸೆವ ಮಾವೆಳಗಾಯ್ವೊಱೆ ತಳ್ತ ತೆಂಗು (ಜಗವಿ. ೨–೧೫); ಪೊದೞ್ದೆಳಗಾಯ್ ನಸುದೋಱೆ ದೋರೆವಣ್ ಕಳಿತೆಸೆವಚ್ಚವಣ್ಣಿಡಿದು ಬೀಗಿದ ಬಿಣ್ಪೊನೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೧). ೨. ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳನೀರು; ಸೀಯಾಳ : ಘಳಿಲನೊಡೆದೆಳಗಾಯಿಂದೆಡೆವಿಡಿದೊಸರ್ವೆಳನೀರ್ಗಳ್ ಮಡುಗೊಂಡೋವುತ್ತುಮಿರ್ಪುವಲ್ಲಿಯ ಬನಮುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೨); ಎಡೆಗಿಡಿದು ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರೆನೆ ಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦); ಒಡೆಯ ಮ್ಹಲ್ಲಯ್ಯ ಕುಣಿಗಾಲ ಕುದುರೆಗೆ ಒಡೆದಿಡಿ ತೆಂಗಿನೆಳಗಾಯ (ಕನ್ನಸು. I, ೨). **ಎಳೆಗಾಯ್** : ೧. "ಎಳೆಗಾಯ್ಗೆ ಮಿಡಿಯೆಂಬ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨). ೨. ತೆಂಗಿನ ಎಳೆಗಾಯೊಳಗಿನ ನೀರು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪ ಕಿ). **ಎಳೆಗಾಯಿ** : ೧. "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿ ಹದಿರು ಹೀಚುಮೆಂದೀ ತೆಱದೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೩); "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೬); ರಸರಹಿತವಾಗಿಹುದು ಇಂದು ಜೀವನವು ಒಣಗಿದೆಳೆಗಾಯಿನೊಲು, ಅಳಿದನೆದೆಗೂಡಿನೊಲು (ವಿಸೀಗೀ. ೬೮–೨). ೨. "ನೀರ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೬); ಎಳೆಗಾಯಿಗೆ ಸೀಯಾಳವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೧ ಕಿ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾಯ್$_4$]

ಎಳಗಾರ್, ಎಳೆಗಾರ್ (ನಾ). ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭ: ಶಶಿಕಳೆಯ ಮುಱಿಗಳಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆಳಗಾರ ಕಿಱುಮುಗಿಲ ಜವಳಿಗಳಿವೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ). **ಎಳೆಗಾರ್** : ಕಱಿದುವು ಸುಣ್ಣನಿಯನೊಗೆದ ಮುಗಿಲೆಳೆಗಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೩೮).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾರ್$_2$]

ಎಳಗಾವಿ (ನಾ). ನಸುಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ: ಪಟ್ಟದರಸಿ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಲೊಡನೆ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಎಳಗಾವಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಡನ ಬೆಂಬತ್ತಿದಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೭ ಪ್ರಸ್ತಾ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾವಿ]

ಎಳಗಾವು$_1$ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾವು: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಳಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಎಳ್$_1$ (< ಎಳದು$_2$) + ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$)]

ಎಳಗಾವು$_2$ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕಾವು, —ಕಾಂಡ, —ತೊಟ್ಟು: ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯ ನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬ ವ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಾವು$_3$]

ಎಳಗಾಳಿ, ಎಳೆಗಾಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ; ಮಂದಮಾರುತ: ಅರಲ ನವಪರಿಮಳಂಗಳಿಂದಂ ಜಡಿಯದೆಳಗಾಳಿಯೆಳಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದಿಹ ಬನಮಿಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಚೆಬಪು. ೧೧–೫); ಧರೆಯೊಳೆಳಗಾಳಿಯಂ ಶೀತಳದ ವಾರಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨೩). **ಎಳೆಗಾಳಿ**: ಎತ್ತೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಾಮದೂತನಂತೆಳೆಗಾಳಿ ತೆಂಕಣಿಂ ಸುಳಿದುದು ವಸಂತಾಗಮದ ಮೊದಲೊಳೇನೆಂಬೆನು (ಚೆಬಪು. ೪೫–೧೨); ನಱುಗಂಪಿಂ ತೀಡುವೆಳೆಗಾಳಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೨೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗಾಳಿ]

ಎಳಗಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಿಟ್ಟಸೆಟ್ಟಿ ಬೀಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಎಳಗಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಃ ಉಯುಮಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೫–೧೨ ; 1185).
[ಎಳಗಿ? + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಳಗಿಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿ; ಗಿಳಿಯ ಮರಿ. 'ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡು' ಪರಾ. [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗಿಳಿ]

ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು; ಮರಿಗಿಳಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡಿನಂತೆ ಮಿಳಿರ್ವಾಡುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳ ತೊಂಗಲಂತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪). [ಎಳಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಎಳಗುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯಕುಡಿ, —ವೊಳಕೆ: ಮಱಿಹುಲ್ಲೆ ಸಿಂಹದ ಮುಸಕಕಿದಿರೇ ಲತೆಯ ಎಳಗುಡಿ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ತೊಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೮೪). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಎಳಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪುಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನೀ ರಾಜಾಪುರೀ ಎಳಗುಡೀ ಹುರಿಸಕ್ಕರೆ ಮುಗದುಮ್ಮಿ ಎಂದು ಹಲ ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೪೫). [?]

ಎಳಗುತ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ದೊಡ್ಡವರಿಗೇ ಅವನ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ತಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥಾದ್ದರಲ್ಲಿ ಐದುತಿಂಗಳ ಎಳಗುತ್ತಿಗೆ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ಅಂದರೇನು (ಬಾಗಿಸ.೯೨). [ಎಳ್ಳ$_2$(< ಎಳದು$_1$) + ಕುತ್ತಿ$_1$]

ಎಳಗುರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯಧಾದ ಕುರಿ; ಕುರಿಮರಿ; ಚಿಕ್ಕಕುರಿ: (ಮೊದಲಬಾರಿಯೂ ಉಣ್ಣೆ ಕತ್ತರಿಸಿಲ್ಲದ) ಚಿಕ್ಕಕುರಿ; ಎಳಗುರಿ (Hog. ಇಂಕಣಿ). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರ್ರಿ$_3$ (< ಕುಱ್ರಿ$_2$)]

ಎಳಗೂಸು, ಎಳೆಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯಕೂಸು; ಚಿಕ್ಕಮಗು: ತಾಯುಂ ಮನಂ ನೋಗುಮೆಂದೇನಟ್ಟಿರ್ತೆಳಗೂಸುಗಳ್ ಕುಡಿಗುಮೇ ಸಂತೋಷದಿಂ ಪಾಲ್ಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೬೬); ಎಳಗೂಸಾದಂದೆ ಈತಂಗೊದವಿದುವೆಡರ್ಗಳ್ (ವಸ್ತುವಂ. ೯–೭೦). **ಎಳೆಗೂಸು**: ಕನಿಕರ – ದಯೆ – ಸಹಾನುಭೂತಿ ಇವು, ಹಸಿದ ಎಳೆಗೂಸಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಇದ್ದ ಹಾಗೆ (ವೀರಯೋ. ೩೮). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೂಸು]

ಎಳಗೆಂಪು, ಎಳೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು: ಎಳಗೆಂಪ ನುಗುಳ್ವ ಮೃದುಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೧೦೨); ಎಳ ಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಜಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚೆಲ್ವಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೧–೮೬); ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ . . . ಎಳಗೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಹೆಣ್ಣೊಂದರ ಚಿತ್ರವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೪). **ಎಳೆಗೆಂಪು**: "ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು" (ಜಾಸಕೋ. ೨೬). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೆಂಪು]

ಎಳಗೊಂಬು, ಎಳೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ: ಬಂದ ಮಾಮರಂಗಳನಡರ್ದು ತೊಡರ್ದೆಳಗೊಂಬುಗಳ್ವಿಡಿದು ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ಪಾಂಗುಡಿವಿಡುವ ಮಾಧವೀಲತೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೨ ವ). **ಎಳೆಗೊಂಬು**: ತೋರ ಹೆಗ್ಗೊಂಬುಗಳ ಖಗಕುಲವೇಱಿದೆಳೆಗೊಂಬು ಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪–೩–೨೫). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೊಂಬು$_3$]

ಎಳಗೊನರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕುಡಿ, —ವೊಳಕೆ: ತಳಿರಿಂ ತಳ್ತಿತ್ತ ಶೋಕದ್ರುಮವೆಳಗೊನರಿಂದೊಂದಿತಿಮ್ಮಾವು (ಕಾದಂಉ. ೭೮೦). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೊನರ್$_3$]

ಎಳಗೊವನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳಗೊವನೂರ ಬಡಗಣಸಿ(ಸೀ)ಮೆಯುಳೆಕು(ಕೂ)ಡಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೨೩; 8ನೆಯ ಶತ). [ಎಳ ? + ಗೊವ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎಳಗೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಳಚೆಯ್ಯಾಟ (ನಾ). ಮಗು ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಕೈಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ತೂಕಡಿಪ ಜೋಗುಳವಾಡು ಕಂದನೆಳಚೆಯ್ಯಾಟಮುಬ್ಬೆ ಯಾನನ್ದಮುಂ (ಸಂಸಪ. ೩೧–೯). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಚೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಟ]

ಎಳಚೌಗಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಳಚೌಗಪಳ್ಳಿಯ ನಾರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೮–೩; 898 ?). [ಎಳಚೌಗ$_0$+ ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಎಳಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವಳು; ಯುವತಿ: ಬಂದ ರಾಮುಳಕಕುಚಂಗಳ ನಾರಂಗಕುಚಂಗಳ ನಳಿನೀಕುಟ್ಮಳಕುಚಂಗಳೆಳಜವ್ವ ನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೧೨೧). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜವ್ವನೆ]

ಎಳಜಾದಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಿಚಾತಕ: ನಱು ಗಂಪಂ ಕಂಡ ಮಱಿದುಂಬಿಯಂತೆ ಮಱಿಗಾಲಮಂ ಕಂಡೆಳೆ[ಳ]ಜಾದಿ [ದ]ಗೆಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೫೫ ವ). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜಾದಗೆ]

ಎಳಜೊನ್ನ, ಎಳೆಜೊನ್ನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಪಗಲಿರು ಳೆಳಜೊನ್ನಂ ಕಾಳಮೆಂಬುಕ್ತಿ ಚಿತ್ತಂಬುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೨೦). **ಎಳೆಜೊನ್ನ**: ನಗೆವೆಳ್ಪೆಂಬೆಳೆಜೊನ್ನಮಂ ಪರಪಿ ಕಾಂತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಾತಂ ಗಳಂ ನಗಿಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೮೦). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜೊನ್ನ]

ಎಳತ 'ಎಳೆತ' ನೋ.

ಎಳತಟ 'ಎಱಿತಟ' ನೋ.

ಎಳತಟಂಗೊಳ್, ಎಳತಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಭವದೊಳಗೆ ಎಳತಟಂಗೊಳುತಿರ್ಪುದೀ ತನು (ಸದ್ಗುರು. ೭–೨೭). **ಎಳತಟಗೊಳ್**: ಸಂಸಾರದ ದಂದುಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು . . . ಎಳತಟಗೊಂಡು ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೊಳಲಿ ಬಳಲಿದಂತೆ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಎಳತಟ (< ಎಱಿತಟ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಳತಟಗೊಳ್ 'ಎಳತಟಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳತಟಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಆಚಾರ ಕಾಣಿರೋ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಬೀಜ ಕಾಣಿರೋ . . . ಅನುಭಾವ ವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ ಎಳತಟಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೮೪೦). [ಎಳತಟ (< ಎಱಿತಟ) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಳತಟಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಎನ್ನ ಘನಪಾಶವು ನಿನ್ನ ಬೆರಸಲೀ ಯದೆ ಎನ್ನ ಎಳತಟಮಾಡಿ ಕಾಡುತಿಹುದೈ ಎನ್ನ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ. ೧೦). [ಎಳತಟ (< ಎಱಿತಟ) + ಮಾಡು$_1$]

ಎಳತನ, ಎಳೆತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಬಾಲ್ಯ: ಎಳತನದ ಸುಖ ವನ್ನು ಪುನಃ ಸವಿಯಲು ಆತುರಳಾಗಿದ್ದಳು (ನಿರಾತ. ೩). **ಎಳೆತನ**: ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟವು ಬಹು ಎಳೆತನದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದೊಂದು ಕಲೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ); ನನ್ನ ಎಳೆತನದ ಆರಂಭ ದಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನತಿಯನ್ನು ಕಾಣತೊಡಗಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೫). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + –ತನ]

ಎಳತರ್ 'ಎಱಿತರ್' ನೋ.

ಎಳತು 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳತೆಗೆ 'ಎಳೆತೆಗೆ' ನೋ.

ಎಳದಳಿರ್, ಎಳೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: "ಎಳ ದಳಿರು ಪಲ್ಲವಂ ಕಿಸಲಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೪); ಪಿರಿಯ ಮರಂಗಳೆ ಮಾಡಮಾಗೆ ಪೊಳೆವೆಳದಳಿರ್ಗಳೆ ಸೆಜ್ಜೆಯಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೮); ಚಂದನಪಲ್ಲವದೆಳದಳಿರ್ಗಳಂ ಕರತಳದಿಂ ಪಿಱಿದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಪೊಳೆವ ದುಕೂಲದ ಗುಡಿಯುಂ ಮಳೆಯಜದೆಳದಳಿರ ತೋರಣಂ ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೫೧). **ಎಳೆದಳಿರ್**: ಎಳೆದಳಿರ ನೆಳಲಿನಲಿ ಪರಿ ಮಳದಲರ ಪನ್ನೀರಿನಲಿ . . . ಸತಿಯನುಪಚರಿಸಿದರು (ನಳಚ. ೧–೩೯); ಕೊಳವೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಳೊಳಗೆ ತಮಾಲದೆಳೆದಳಿರಂ ಕೊಱಿದು ಚಿತ್ರಪತ್ರ ಮಪ್ಪಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). [ಎಳ್ಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ತಳಿರ್$_2$]

ಎಳದಳಿಸು, ಎಳೆದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗಿರು; ನಳನಳಿಸು: ಪೂತಚೂತವನನು ಬಾಚಿಸ್ಲೇಲಿಯಾಗೆ ಪೊರ್ದರ್ತಗುಳ್ದು ಕವಲ್ತೆಳದಳಿಸುವ ಲಸದಶೋಕೋದ್ಯಾನ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೫ ವ); ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಣಮೆಳದಳಿಸುವ ಕಜುಕೆ ಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗಮಿವು (ಸಮುಪ. ೧-೬೪). **ಎಳೆದಳಿಸು:** ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿ ಗಾವಣದ ಮುಂದೆ ಬಳ್ಳಳ ಬಳೆದೆಳೆದಳಿಸುವ ಪೊಸಗೆಂದಳಿರ ಗೊಂದಳ ದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೩ ವ). [ಎಳದಳ್ಳಿ$_0$ + -ಸು$_1$]

ಎಳದಾಟ 'ಎಳೆದಾಟ' ನೋ.

ಎಳದಾವರೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತಾವರೆ, —ಕಮಲ: ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳ್ದಾವರೆಯ ತೊಳಗುವೆಳದಾವರೆಯ [ಪಾ ಠಾಂ. ಗಾವಿನ] ಬಳಗಮಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫).

[ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಎಳದಿಂಗಳ್, ಎಳದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಪೊಳೆವೆಳದಿಂಗಳೊಳ್ಮುಱಿಗಳಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೬); ಎಳನೇಸಱಂತೆ ಜಗಮಂ ಬೆಳಗಿದನೆಳದಿಂಗಳಂತೆ ಸಕಲ ಧರಿತ್ರೀ ತಳಮನೆಱಗಿಸಿದನೆಳವೆಯೊಳೆ ಬಣ್ಣಿಸೆ ದಶರಥಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨); ಎಳದಿಂಗಳನ್ತುಸುದಿನಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿ ಭೂ ತಿ ಯಿಂ (ಎಕ V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೬; 1136); ಎಳದಿಂಗಳ ನೊಸಲ ನವೀನ ಕುಸುಮಶರದ ... ರೂಪನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩-೬೧). **ಎಳೆದಿಂಗಳು:** ಗಂಗೆಯುಮಂ ಜಡೆಗಳೊಳೆಳೆದಿಂಗಳುಮಂ ತಾಳ್ದಿ ರುದ್ರನಿಪ್ಪಂ (ಸಮುಪ. ೧೦-೬೩). [ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತಿಂಗಳ್]

ಎಳದು$_1$, ಎಳ್$_1$, ಎಳತು, ಎಳ್ಕೆ, ಎಳೆದು, ಎಳೆಯ (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಮೃದುವಾದ: ಎಳದೆನಿಸಿರ್ದ ಪಾವಸೆಯ ತಣ್ಣೆಳೆಯಿಂದಮೆ ನೆಯ್ದ ಸೀರೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೯); ಪೊಸತು ಪಱಿದೆಳದು ಪೊಱಗೊಳಗು ಸಮಮೆನಿಪ್ಪವಱೊಳತ್ವಮಂತಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೯); ಆರೈದು ಕಣು ನೋಡುತಿವೆ ಎಳದು ಬಾಯ್ ನಸುನಗುತ್ತಿದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫). **ಎಳ್$_2$:** ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಎಳಅಂಚೆ', 'ಎಳನೀರ್' ಪರಾ. **ಎಳತು:** "ಪಲ್ಲವಂ – ಎಳತಾದ ಎಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦); ಭೀಮ ಹಳಿದುದಂ ತಮ್ಮ ಕುಲಬಲಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲೆಳತಾದುದಂ ಕೇಳ್ದು ಮನ ತುಳುಕುತಿದೆ (ತುರಂಗ. ೧೨-೨೧). **ಎಳ್ಕೆ:** ೧. ಕತ್ತ್ರಲಿಸಿ ಬೆಳೆದೆಳೆ ನಂದನಗಳೆನೂರುಕೇರಿಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೪). (ನಾ). ೨. ವಯಸ್ಸಾಗಿಲ್ಲದುದು; ಎಳೆತನ; ಹರೆಯ: ಎಸಗಿಯೆಡೆಗೆಡೆಗೊಡನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಬಿಸುಲಕಾಯ್ದು ಪಳರಸ ಕೇಳ್ವೆ ಗರ್ಭದೆಳೆಯಲ್ಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೭). **ಎಳೆದು:** ೧. ಎಳೆದು ಬಿಳಿದು ಚಂದ್ರಗಾವಿ ಸಂಪಗೆವಣ್ಣ ಹಳದಿ ತನ್ನದು ನನ್ನದೆನುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೧೯). **ಎಳೆಯ:** ೧. ಹಳೆ(ಳೀ)ಯ ಹುತ್ತದೊಳಗೊಂದು ಎಳೆಯ ಸರ್ಪನ ಕಂಡೆ ಆ ಎಳೆಯ ಸರ್ಪ ಹೊರಟು ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆ ಎರಡನೂ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೩೪-೬೮೪); ಆಗಸಕೆ ಪರ್ಬಿದೆಳೆಯ ವಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೫). P ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಎಳೆಯ = ಚಿಕ್ಕವನು; ಬಾಲಕ; ಮಗು: ಅಂದಿಂಗೆಳೆಯ ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು ಮಹಾದಾನಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨); ಎಳೆಯನ ಪುಟ್ಟಬಾಯೊಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮೊಳೆವಲ್ಲಳೊಡೆದು ಮೂಡಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೦); ನಾನು ತೀರ ಎಳೆಯನಿದ್ದಾಗ... ಕರ್ನಾಟಕಿ ಸಂಗೀತವೆಂಬುದು ಅಪೂರ್ವದ ವಸ್ತುವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಬ. ೬೪).

ಎಳೆಯರ್, ಎಳೆಯರು (ಬಹುವ): ನೆರೆಮನೆ ತವರ್ಮನೆಯೊಳಿಹಳೆಳೆಯರಂ ಚುಂಬಿಸುವಳೊಲಿದು ಪಾಡುವಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೭); ಮಂನೆಯ ಒಡಮುರಸಂ ತಂನ ನಡಪಿದ ಎಳೆಯರು ಆಗಚಿ ತಡಕೆ ತನುಪಟ್ಟವಳಿಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೯; 1115). **ಎಳೆಯರಲುಣಿ** = ದುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಎಳೆಯರಲುಣಿಯಲರ್ಗೊಳದಮಲ್ದೆರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚಿಯ ಮಱಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨). **ಎಳೆಯಳ್, ಎಳೆಯವಳ್** = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಬಾಲೆ: ಬೇಟದುರುಳಿಯ ಬಳಗಮಿದೆಂದೆಳೆಯಳೆಳಸಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩); ಪ್ರಿಯಂಗೆಳೆಯಳ ರೂಪು ಭಾವಿಪೊಡೆಯಂಗಜರಾಜನ ದುರ್ಗಮೆನ್ನಿರೇ (ಗದಾಯು. ೮-೫೯); ಇರ್ಕೆಲದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಿಂ ತಣ್ಣಲೆ ನೆಳವಸಲೆಗಳನೆಳಸಿ ಸುಱಿವೆಳೆಯುವಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಳ, ಇಳಂ, ಇಳ್ಮೈ, ಇಳ್ಮೆದು; ಮಲ. ಇಳ; ತುಳು. ಎಳಿ, ಎಳತ್ತ್, ಲತ್ತ್; ಕೊಡ. ಏಳೀ = ಯೌವನ; ತೆಲು. ಎಲ, ಲೇ, ಲೇತ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಲೇಜ್ = ಕರು; ಗೊಂಡಿ. ಲಯೊರ್ = ಎಳೆಯ, ಲಿಯಾ = ಎಳೆಯಳು]

ಎಳದು$_2$ (ಅ). ಚಂಚಲವಾಗಿ; ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿ: "ತರಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ – ಎಳದೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ" (ಶಮುದ. ಕಿ. ೩೧೨ ಟೀಕು); ಮನಮೆಳದಾಗೆ ವೈರಿಗೆ ಮುನೀಷಿಜನಂ ಮುನಮಿಾಯೆ ಮಾನಿನೀಜನಮಭಿಮಾನಮುಮಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೯); ಜಲಜನಾಭನ ಕರುಣವೆಮ್ಮೊಳಗೆಳದಹುದೆ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳಗು, ಇಳಕ್ಕು = ಅಲುಗು; ಕಂಪಿಸು]

ಎಳದುಂಬಿ, ಎಳೆದುಂಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯತುಂಬಿ; ದುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಪಾಡುವೆಳ [ಪಾ ಠಾಂ. ಳೆ]ದುಂಬಿಗಳ್ಮೊರೆಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೫). **ಎಳೆದುಂಬಿ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತುಂಬಿ$_1$]

ಎಳದುಪ್ಪುಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತುಪ್ಪಟ: ಕೇದಗೆಯೆಸಳೊಳ್ತೊಳೆಯಲೆನುತ್ತೆ ಜವಾದಿಯನಣ್ಪಿಸುತೆಳದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೧).

[ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತುಪ್ಪುಳ (< ತುಪ್ಪುೞ್)]

ಎಳದುವರಿ 'ಎಟಿ' ಪರಾ.

ಎಳದೆಂಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗು: ಎಳದೆಂಗಿನೆಳೆಯೆಳೆಯನ ಮುರ್ಕೆವಡೆಯೆ ಪೆಱಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ).

[ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತೆಂಗು$_1$]

ಎಳದೆನೆ (ನಾ). ೧. (ಮೊದಲನೆಯ) ಗರ್ಭ. 'ಎಳದೆನೆಯಾವು' ಪರಾ. ೨. ಎಳೆಯದಾದ (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ: ರಾಗಿಯ ಎಳದೆನೆ ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತೆನೆ$_1$]

ಎಳದೆನೆಯಾವು (ನಾ). ಮೊದಲಸಾರಿ ಗರ್ಭವಾದ ಹಸು: "ಪಳ್ಕಿನೀ, (ಪಲಿಕ್ನೀ) ಬಾಲಗರ್ಭಿಣೀ – ಈ ೨ ಎಳದೆನೆಯಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೧೮). [ಎಳದೆನೆ + ಆವು]

ಎಳದೊಳಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತುಳಸಿ: ಪಣೆಯ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಮುರಿದ ಪುರ್ಬುಗಳ ಸುಳಿಗುರುಳ ಮಣಿಮಕುಟದೆಳದೊಳಸಿಯ ಕೊರಳ ವನಮಾಲೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೮). [ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತೊಳಸಿ]

ಎಳದೋಂಟ, ಎಳದೋಟ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತೋಟ: ಬಸದಿಯ ಪಡುವಣ ಎಳದೋಣ್ಟಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೮೭; 903). **ಎಳದೋಟ:** ಪ್ರಜೆಯುಂ ಇಬ್ದು ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರಿತಿ ಎಳದೋಟ್ಟೊದಕೆ ಪಡಿದ ಬಟಿಕೆ ಎರಡು ಕೊಯಿಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೨-೨೦; 867).

[ಎಳ್ದ (< ಎಳದು$_1$) + ತೋಂಟ]

ಎಳದೋಟ 'ಎಳದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಳನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು: ಆವನ್ಯದೊಳ್ನೊಟಂಬ ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮುಮ್ಮಾಡಿಸಿ ಯೀದೇವರ್ಗ್ಗೆಳನಗರಮಂ ಸರ್ಬ್ಬಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೭೨; 980).
[ಎಳ್$_{0}$ + ನಗರ]

ಎಳನಗೆ, ಎಳೆನಗೆ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ನಗೆ; ಕಿರುನಗೆ; ಮಂದ ಹಾಸ: ಎಳನಗೆಯ ಸಿರಿಮೊಗದ ಚೆಲುವಿನ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ನಿಟ್ಟೆಸಳು ಗಂಗಳ . . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋಱಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೭೬); ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ನಗೆಯ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯ ಮಿಱುಗುವ ದಂತಪಂಗ್ತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೮೦); ಆವಗಂ ಸರಸಕರುಣಾಮೃತದ ಕಳೆಗಳಿಂ ತೀವಿದೆಳನಗೆಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಪಸರಿಸುವ ದೇವಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯ ಚಂದ್ರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೧); ನಿಶೆಯಿಂದ ಉಷೆಯ ಎಳನಗೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸೋತಿರಲು (ಅರಳು. ೧೧೭–೫). ಎಳೆನಗೆ: ನಲಿವು ಮಿಗೆ ತಾನವರಡಿಗಳಂ ತೊಳೆದು ವಂದಿಸುವೆಡೆಯೊಳೆಳೆನಗೆ ಮೊಳೆಯಲಾ ಮೃಡ ಮೂರ್ತಿ ಭೋಗಯ್ಯಗಳಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸಪು. ೫೩–೩೩).
[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನಗೆ]

ಎಳನನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ನನೆ, —ಮೊಗ್ಗು: ಎಳನನೆ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಪೊನೆಮಲ್ಲಿಗೆ ತಾವರೆ ತೀವಿತೋರ್ಪ ತಂಗೊಳಂ . . . ತದ್ವನ ಮಧ್ಯದೇಶದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨–೩೭).
[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನನೆ$_{3}$]

ಎಳನವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ನವಿಲು; ಮರಿನವಿಲು: ಎಳನವಿಲ ಕಲಾಪಂಗಳನಳವಡೆ ತಳೆದುಂ ಮದೇಭ ಮಸ್ತಕ ಮುಕ್ತಾಫಳ ವಿಲಸಿತ ಸಾಪತ್ನೀಕುಳದೊಳ್ ಗರ್ವಿಸುವ ಶಬರಿಯಿರವತಿಚಿತ್ರಂ(ಗಿರಿಕ.೧–೧೧೯).
[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನವಿಲ್]

ಎಳನಾಗ, ಎಳೆನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ನಾಗರಹಾವು; ಮರಿನಾಗರಹಾವು: ಸಿಂಗದ ಮೊಲೆಯುಂಬ ಮಱಿಯಾನೆ ವ್ಯಾಘ್ರ ಕುಚಂಗಳ ಪೀರುವ ಹರಿಣ ಮುಂಗುರಿಯೊಡನಾಡುವೆಳನಾಗನ ಕಂಡಂಗಜ ವಿಸ್ಮಿತನಾದ (ಸೋಹತ. ೬–೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಕಕ್ಕೆಯೆಳನಾಗ ಮಹಾಮೆಕ್ಕೆಯ ಗುಳು ಶುಂಠಿ ನಿಂಬಿ ಮೂಗೊಱೆ ಕರಂ (ಖಮುದ. ೧೯–೫೭). ಎಳೆನಾಗ: ೧. ನಾಲೀಗೇ ಮೇಲೇ ಗೆಜಲಿಕ್ಕಿ ಹುತ್ತಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನೆ ತ್ರೀ ಲ್ಯಾಡಾನೇ ಎಳೆನಾಗಾ ಸುಳಿನಾಗಾ ಮುತ್ತೀನ ನಾಮಾದ ಮುದಿನಾಗಾ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೭).
[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನಾಗ]

ಎಳನಾಗರ 'ಎಲೆನಾಗರ' ನೋ.

ಎಳನಾಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆಯ ಗಿರಿಗಳ ಪರ್ಬುಗೆಗಳಂತೆ ಬಪ್ಪ ಬಪ್ಪೆಳನಾಯ್ಗಳಂ ಹಾಸೊಳಾಂತು ಬಂದುದು ಶಬರಸೇನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೧).
[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನಾಯ್]

ಎಳನೀರ್, ಎಳನೀರು, ಎಳೆನೀರ್, ಎಳೆನೀರು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ನೀರು; ಸೀಯಾಳ: ಎಳನೀರೊತ್ತಿನೊಳೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ ಪೊನಲೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೪); ತೆಂಗಿನೆಳನೀರುಮಂ ಕೊಳಲಿಂ ಬಪ್ಪಂತಿರೆ ಮಾಡಿ ನಟ್ಟ ಕೌಂಗಿನ ಮರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ); ಉಗುವೆಳನೀರಿಂದಂ ಕದಳಿಗಳಾ ಕದಳಿಗಳ ಪಣ್ಣರಸದಿಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುಗಳಿಕ್ಷುರಸದಿನಾ ಕಳವೆಗಳಾ ಕಳವೆಗಳ ಕಣಿಶದಿಂ ಗಿಳಿ ಬಳೆಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೪); ಇಂಗಿನೊಳು ನಾತವನು ತೆಂಗಿನೊಳಗೆಳನೀರ ಭೃಂಗ ಕೋಕಿಲೆಯ ಕಂಠದೊಳು ಗಾಯನವ ತುಂಬಿದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ.೧೯೩). ಎಳನೀರು: ಎಳೇಎಳನೀರಿಗೆ ಜೂರಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದ ಚುಚ್ಚುವಂತೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨೦). ಎಳೆನೀರ್: ಚಂಚಚ್ಚಕೋರಾಕ್ಷಿಯರ್ ತಾಮೆಳೆನೀರ್ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ ಬೆಂಚಿಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೬೫); ಎಳೆನೀರ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆದ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂಗಳಿಂ (ತಿರುರ. ೨–೯); ಎರಡು ಸಾಸಿರ ಬಾಳೆ ಬಲುವಣ್ಗಳಂ ಎಂಟುನೂರಮೆಳೆನೀರ್ಗಳಂ ನೆಲದ ಪಂಕದೊಳಿರಿಸುತಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೪–೯೦). ಎಳೆನೀರು: ಗಾಣದೊಳಿಟ್ಟ ಕಣೆಯದೊಳು ಎಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬೈಚಿಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೩).
[ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನೀರ್$_{1}$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳನೀರ್; ತೆಲು. ಎಡನೀರು]

ಎಳನೀರು 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳನೀರ್ವೂ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತಾವರೆಯ ಹೂವು; ಎಳೆಯ ಕಮಲದ ಹೂ: ನೀರ್ವಡಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಕರಿಯೆಳನೀರ್ವೂವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿನೀರ್ವೂವಂ, ಎಳೆನೀರ್ವೂವಂ] ಚುಂಬಿಸುತ್ತೆ ನಾರಿಯ ನಾಣಿಂ ಸಾರ್ವ ಮೊಗಂ ಕಬ್ಬಿಲೆಯಂ ಪೀರ್ವಮೃತಕರಂಬೊಲೋಪನಂ ನುಡಿಯಲೊಡಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೧೫). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನೀರ್ವೂ]

ಎಳನೀರ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಎಳನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ: ಬೇರ್ವೆರಸು ಕಾಯ್ತ ಪಲಸೆಳನೀರ್ವೊನಲಂ ಕಱಿವ ತೆಂಗು (ಶಮುದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಬೇರ್ವೆರಸಿ ತುದಿವರಂ ಕಾಯ್ತ ಪನಸಂಗಳೆಳನೀರ್ವೊನಲುಮಂ ಕಱಿವ ತೆಂಗು (ಚಬಪು. ೧೧–೨೨). [ಎಳನೀರ್ + ಪೊನಲ್]

ಎಳನೀಲ, ಎಳೆನೀಲ (ನಾ). ೧. ರಾಜಾವರ್ತವೆಂಬ ನೀಲರತ್ನ: "ಎಳನೀಲಮತಿ ಭಾವಿಸೆ ರಾಜಾವರ್ತಮೆಂದು ಪೇಟ್ವರ್" (ಕವಿಕಂ. ೫೨). ಎಳೆನೀಲ: ೧. "ರಾಜಾವರ್ತಂ – ಎಳೆನೀಲಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ನಸುನೀಲಿಬಣ್ಣ: (ಕ). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನೀಲ$_{2}$]

ಎಳನೇಸರು 'ಎಳನೇಸಱ್' ನೋ.

ಎಳನೇಸಱ್, ಎಳನೇಸರು, ಎಳೆನೇಸಱ್, ಎಳೆನೇಸಱು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸೂರ್ಯ; ಬಾಲರವಿ: ಎಳನೇಸಱ ತೇಜದೊಳೋರಂತಪ್ಪನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೨೩); ತೊಳಗುವೆಳನೇಸಱೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಣ್ಗೆ ಮಂಗಳವಾದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೫೭); ಥಳಥಳಿಪುದಯಾಚಲಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಮೂಡುವೆಳನೇಸಱಂತೆ ರಾಜಿಸುತ (ಕಂಸವಿ. ೭–೭೮). ಎಳನೇಸರು: ಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೆಳನೇಸರು ಮೂಡುವಟ್ಟವನ್ನೇರುವ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೧). ಎಳೆನೇಸಱ್: ಪೊಳೆವೆಳೆನೇಸಱಿಂ ತೆಗೆದ ರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಮಡಲ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೯); ಮೂಡುವೆಳೆನೇಸಱಿಂದುಱೆ ನಮಿಸಿ ಕೊಳ್ವ ಮೆಯ್ಗಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೬೪). ಎಳೆನೇಸಱು: ಎಳೆನೇಸಱು ವಿಯೋಗದಭಿಸಾರಿಕೆಯರತಿದೂಸರು (ಸೌಂದಪು. ೧೭–೫೫). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ನೇಸಱ್]

ಎಳನೊಮ್ಮದಿವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಳನೊಮ್ಮದಿವ್ವೆಯ ಮಗನಯ್ಯ ಪಣಮೆಯನ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೯೧; 903). [?]

ಎಳಪು (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ವ್ಯವಹಾರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಎಳಪು (ಉಮಾಶಿ. ೮೨). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದದ: ಈ ಎಳಪು ಕಂಪನಿ ಹೇಗಿದೆ ನೋಡೋಣಾಂದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಣಿ. ೨೨೨). [ಎಳ್$_{2}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + -ಪು$_{2}$]

ಎಳಬುಳಿಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅ × ಕ್ಕೆ ಎಳಬುಳಿಪುಳಿಯಿ[ಂ] ನೊ[ಟ][ಂಬ]ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬರ್ಪ ಪಳ್ಳಂ (ಎಇ. X, ೬೭–೮೨; 892). [?]

ಎಳಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಮೊಳೆವೆಡೆ ಐಬ್ಬಿಣ್ಣಂಗಂ ಆದಿತ್ಯ ಭಟಾರಙ್ಗೆ ಎಳಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೬ ; 925 ?). [ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಎಳಬ್ಬೆನಾಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಯಿಯ ಹೆಸರು (?) : ಆ ಅರಸು ಬನ್ದು ಎಳಬ್ಬೆನಾಯ ಮುಟ್ಟೆ ಪೋಗೆ ಬೆಂಕೊಣ್ಡುಕ್ಕಳಿಕ್ಕಾಟಿಯಾ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೭ ; 890).

[ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೆ$_1$ + ನಾಯ್]

ಎಳಭಟ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಭಟ, —ಸೈನಿಕ : ತೊಲ ತೊಲಗು ಕಲಿಭೀಷ್ಮ ವೃದ್ಧರಿಗೆಳಭಟರ ಕೂಡಾವುದಂತರ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೬-೧೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಭಟ]

ಎಳಮಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು ; ಕೂಸು ; ಬಾಲಕ : ಪಾಪಿಗಳೆಳ ಮಗನ ನೂಕಿದರು ಕಾಳಿಗಕೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೯).

ಎಳಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಹಳ್ಳಿಮರಿಗ ಕುಪ್ಪಣ್ಣಿಗಂ ಎಳಮಕ್ಕಳ್ಗ ಮೆಚ್ಚಿ ಬುಗಿವೆಗೆಯು ತಾಚಿಕಿಯ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೮ ; 898 ?); ಆಡುವೆಳಮಕ್ಕಳೊಡನಾಡುವಂ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ನೋಡುವಚ್ಚರಿಗಳಂ ನೋಡುವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಗ]

ಎಳಮನ, ಎಳೆಮನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸು; ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲ ಹೃದಯ : ಬಿಸತಂತುವಿನೊಳ್ದೊರೆಯೆನಿಪೆಳ ಮನದೆನ್ನಂ ಪರಿಭವಿಪುದೆ ಕಂಡು ಕನ್ನೆಯಂ ಯುವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೧). **ಎಳೆಮನ** : ಕುಲಜನ್ಮಕರ್ಮಂಗಳಂ ಜ್ಞಾನದಿಂದರಿದು ಎಳೆ ಮನವ ಮಾಡಿಯಾಕೆಯ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೯-೩೪).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮನ$_2$]

ಎಳಮಾದಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾದಲ : ಸೊಗಸುವೆಳಮಾದಳದ ಸುಮನೋನುರಾಗದಿಂ ಪಲವು ಬಣ್ಣಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ರಂಜಿಸಿದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೬).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾದಳ (= ಮಾದಲ)]

ಎಳಮಾಮರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ : ಪೊಸವೇಟ ಮೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿಡಿವೆಳಮಾಮರಂ ಪುಳಕಮೆಂಬ ನವಾಂಕುರದಿಂ . . . ಸುಸಿ ಲೆಂಬ ಬಸಂತದೊಳೇಂ ಪೊದಟ್ಟುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾಮರ]

ಎಳಮಾವು, ಎಳೆಮಾವು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಮೃದುಮಧುರಸ್ವನಂ ನೆಗೞೆ ಬಂದೆಳಮಾವಿನೊಳಿರ್ದು ಕೂಡೆ ಪಾಡಿದುದು ಮಪಾಳಿಮಾಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೨) ; ಎಳಮಾವೇ ತಳಿರುಯ್ಯಲೇ ಕೊಳೆ ತಗುಳ್ದಿಂದೋಳಮೇ ಕೋಗಿಲೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೯).

ಎಳೆಮಾವು : ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಂ ಬಂದೆಳೆ ಮಾವಿನೇಳ್ಗೆ ಬಗೆದಂದು ನಿರರ್ಥಕಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೬).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾವು]

ಎಳಮಿಂಚು, ಎಳೆಮಿಂಚು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಸಣ್ಣ ಮಿಂಚು: ಪೊಳೆವೆಳಮಿಂಚಿನಂತೆಸೆದು ಗಾಡಿಯೊಳೊಂದಿದ ತನ್ನ ರೂಪು ಕಣ್ಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೨-೬೧) ; ಮುದ್ದುಗಣ್ಗಳ ಬೆಳಗೆಂಬೆಳಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲಿಂ ಮುಂದಾಡುತ್ತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟೆಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯುಕಾ. ೨-೪೯).

ಎಳೆಮಿಂಚು : ಪುದಿದೆಳೆಮಿಂಚುಗಳ್ ಪೊಳೆದವೊಲ್ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳ ಕಾಂತಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨); ಎಳೆಮಿಂಚುಗಳೆನಿಪುವು ಬಾಳ ತಮಾಳ ಗಹನದೊಳ್ ಸುೞಿವ ಶಬರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೧೪) ; ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗ್ಗೆದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಲ್ದಿಟ್ಟಂತೆ . . . ಪ್ರೋತ್ತುಂಗ ತಾರಾಜಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೧೯) ; ಆಡಿಗಡಿಗುರ್ವಿ ಮಿಂಚುವೆಳಮಿಂಚು (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಿಂಚು$_3$]

ಎಳಮೀನ್, ಎಳಮೀನು, ಎಳೆಮೀನು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೀನು; ಮರಿಮೀನು : "ಎಳಮೀಂಗಳ್ ಶಕುಲಂಗಳ್ ನಳಮೀನಂ ಚಲಿ ಚಿಮಾಭಿಧಾನಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೬); ಇವು ಮಗುಳ್ದುಪ್ಪರಿಸು ವೆಳಮೀನ್ ಬಿದಿರ್ವ ಶ್ರೀಕರಮಲ್ಲ . . . ಎನಿಸಿದವು ಕಡಲೊಳು(ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬). **ಎಳಮೀನು** : ಬಂಡುಣಿಪಸುಳೆಯ ತಿರುವಿಲ್ಗಾಜನ ಪಳವಿಗೆ ಯೆಳಮೀನೆರಡಂ ಕೊಂಡು (ಜಯುಕಾ. ೪-೩೪). **ಎಳೆಮೀನು** : ಒಸೆದು ನೋಡಿದನಕ್ಷಿಯಿಂದೆವೆಮಿಸುಕದೆಳೆಮೀನುಗಳ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೩೯) ; ಎಳೆಮೀನೆಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಱುದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨೫-೧೨೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೀನ್$_2$]

ಎಳಮೀನು 'ಎಳಮೀನ್' ನೋ.

ಎಳಮುತ್ತು, ಎಳೆಮುತ್ತು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುತ್ತು ; ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತು : ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ . . . ಎಳಮುತ್ತನಾಯ್ದುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಬರ ಪ್ರಿಯಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಶಮುದ. ೧೩೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡುಮಿಱುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವೆಳಗಿಡಿಯಲ್ವೇಡಿತಿಯರಾಯ್ದರೆಳಮುತ್ತುಗಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೬೦) ; ಎಳಮುತ್ತಿನ ಶಂಖದ ಬೆಳ್ವೆಳಗಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಂತೆ ತೊಳ ತೊಳಗುವ ಸ್ಫಟಿಕಪಳವಡೆ (ಶಬಶಂ. ೫-೭). **ಎಳೆಮುತ್ತು** : ತಿವಿದುವೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ದವೆಳ] ಮುತ್ತುಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಜವಳಿಸಿದವೊಂದೊಂದನೌಕಿ ದವವಿರಳಿತ ಮಣಿಕಿರಣ ವೇಣೀಬಂಧ ಬಂಧುರದಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೬).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುತ್ತು$_5$]

ಎಳಮೆ$_1$, ಎಳವಿ, ಎಳವೆ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ ; ಬಾಲ್ಯ : ಎಳಮೆಯ ಕಳಿದು ಜೌವನದುಬ್ಬಿನಿಂ (ಕರ್ಣಾವ್ಯ. ೮-೧೪) ; ಎಳಮೆಯ ತೆಜನಿಂತಿ ದೆಂದು (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೯) ; ಎಳವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರ ನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೧-೫೩) ; ತಂದೆಯೊಡನೆಳಮೆಯೊಳೆ ನಿಮ್ಮೊಳ್ಕೊಂಡಾಡೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫-೪). **ಎಳವಿ** : ಎಲೇ ಮಗನೇ ನಿನ್ನೆಳವಿಯ ಮುದ್ದಾಟವನು ಎಳಸಿ ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿಲ್ಲವಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೦-೪೫) ; ಎಳವಿಯ ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ ಮಮತೆಯಂ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮಾಳ್ಪಂದ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೭). **ಎಳವೆ** : ಉರ್ಜಿಸುವಂ ಶೈಲಶಿಲಾತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೪) ; ಎಳವೆಯೊಳೆ ತನ್ನ ವೈರಿಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆತಪ್ಪ ರುಜೆಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆವಾಗಳೆ ಕಳೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟದ ಬಟಿಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಾರದೆಂಬುದುಮಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೫); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸು ಮಗಂ ಬಳೆದಂ ಪಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುತುಂ ತನ್ನೆಳವೆಯೊಳು (ಜಯುಕಾ. ೨-೬೨) ; ೨೪ ವರ್ಷವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹದಿರೂ ಅಲ್ಲ, ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಲ್ಲದ ಎಡಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಉ. ೩೨).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + -ಮೆ$_2$. / ತಮಿ. ಇಳಮೈ, ಇಳೈ ; ಮಲ. ಇಳದು]

ಎಳಮೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ಬಿದಿರೆಯ ನಗ[ರ]ದಲು ಎಂಟು ಮಾನಿಸ ಸೆಟ್ಟಿ ಕಾರರುಂ [ನಾಲ್ವರು] ಎಳಮೆಗಳುಂ ಆಸೇಸ[ಹೊ]ಲಾರ ಧವರುಂ (ಸೌಇಇ. VII, ೨೧೩-೧೫ ; ?). [?]

ಎಳಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ದೇಹ, —ಶರೀರ.

ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ = ಎಳೆಯದಾದ ದೇಹವಿರುವವಳು; ಕೋಮಲೆ: ಮುನ್ನಿದನೇ ತಾನ್ ತಾಳ್ದಳ್ ದನಯೋ ಪೆಣ್ ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೫೨-೮೭೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೆಯ್]

ಎಳಮೇಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮಣ್ಣಳಿಕ ನಾಯಿ ಮರಸ ಎಳಮೇಲ ಬಡಗವೊಲದಲು ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ೧೦೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೯–೪; 1086). [ಎಳ್$_0$ + ಮೇಲ ?]

ಎಳನೊಳಗು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈಗೂಡಲು ನೇವುರದೆಳಮೊಳಗು ಮೋಹಿಸಲು ಮಾನಿನಿ ಬಂದಳಾಯೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೭೪); ಒಲನಿಂದುಗುರಿಪ ವನಿತೆಯ ಕಂಕಣದುಲಿಪೆಂಬೆಳಮೊಳಗಂ ಕೇಳುತ (ಜಯಕಾ. ೫–೩); (ಜಯಕಾ. ೪–೨೪ ನೋ).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೊಳಗು$_2$]

ಎಳಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಮಾಣಿಕ ನಕರಂಗಳುಂ ಎಳಯಿಗಳುಂ ಆರ್ಯ್ಯವರು ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀಶ್ರೀ (ಇಆ. VIII, ೨೧–೫೦; 1077). [?]

ಎಳರು 'ಎಳಱು' ನೋ.

ಎಳಲ್ 'ಎಱಲ್' ನೋ.

ಎಳಲತೆ, ಎಳೆಲತೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಲತೆ, —ಬಳ್ಳಿ: ಎಳಲತೆಯ ಗಣಿಕಾವಾಸಂಗಳೊಳನಿಂಬಱಿದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೯೨ ವ); ಬಳಸಿದೆಳಲತೆಯ ತಂಪಿಂಗೆ ಕಂಪಿಂಗೆ ಕೆಂದಳಿರಿಂಗೆ ಕರ್ಣಿಕೆಗಳೆಸೆವ ಕುಸುಮಕೆ (ಹಜಕಾ. ೫–೫೬); ಎಳಲತೆಯೊಲ್ ಮಿಗೆ ಹಳುಕುವ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೮೦). **ಎಳೆಲತೆ:** ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವರಿಪೆಳೆಲತೆಯಂತೆ ನೀತಿಮಾಂಧಾತನೊಳಾವರಿಸಿರ್ದ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಲತೆ]

ಎಳಲಿಕ್ಕು 'ಎಱಲಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಳಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಮೊಲೆಯ ಮೇಲೆಳಲಿಟ್ಟ ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿ (ರೇವಣ. ೯೮–೪೨); ಆ ವ್ಯಾಘ್ರಸಾದಪದಬಿಸಜಮುಂ ತಾಳ್ದಂತಿರೆಳಲಿಟ್ಟ ಪುಲಿಯುಗುರಿನೆಸಕದಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೯); ಎಳಲಿಟ್ಟ ಜಡೆಯಿಂದೆ ಕರತಳದೊಳಾಂತ ವೀಣಾದಂಡದಿಂದೆ ನಾರದಮುನೀಶಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧–೪೬).
[ಎಳಲ್ (< ಎಱಲ್) + ಇಡು$_1$]

ಎಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). "ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು" (ಪ್ರಸಕೀ. ಅಡಿಟಿ): ಪರಜಾರಗೊಲಿದು ಸ್ವಪುರುಷನ ಎಳಲಿಸಿರುವವಳೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಹೊಲೆತಿ (ಪ್ರಸಕೀ. ೭೩–೨). 'ಅಟಲಿಸು' ಪರಾ. [ಎಳಲ್ (< ಎಱಲ್) + -ಇಸು$_3$]

ಎಳಲು 'ಎಱಲ್' ನೋ.

ಎಳಲುಂಗೊನೆ (ನಾ). ನೇತಾಡುವ ಕೊನೆ; ತೂಗಾಡುವ ಕೊನೆ: (ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಗುಟ್ಟಿನಗ್ಗರಣೆಯಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನು ತುಡುಂಕಿಕೊಂಡು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೨–೨೧). [ಎಳಲು (< ಎಱಲ್) + ಕೊನೆ$_3$]

ಎಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಶೀಗೆಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಹಿಡಿ ಎಳಲೆ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಇವಂ ತುಳಿದು ಹುಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕವಳವಿಕ್ಕುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೧೩–೫). [?]

ಎಳವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಿಹಕ್ಕಿ: ಎಳವಕ್ಕಿಯನು ಸಲಹೆ ಕೊಳುಗುಳವ ನಿಲಿಸಿದಾ ಕೊಳಲಿನಾ ಕರುಣಾಳು ಕಾಯುವನು ನಿಮ್ಮ (ಕಎಪು. ೩೩–೨೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಎಳವಗಲು, ಎಳೆವಗಲು, ಎಳೆಹಗಲು (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಸಮಯ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ; ನಸುಕು: ನಸುದೋಱಿತು ನಾಕಾಧಿಪ ದಿಕ್ಕಿನೊಳೆಳವಗಲಿನ ಚಿಹ್ನಂ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೮೭). **ಎಳೆವಗಲು:** ಎಳೆವಗಲ ತಿಳಿಯಾಳದಾಗಸವ ಹೊಗಲೆಳಸಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೨–೧೪). **ಎಳೆಹಗಲು:** ಗರುಡಿಯಿಂದ ಸಾಧಕರ ಕಲಕಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೊತ್ತು ಎಳೆಹಗಲು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೮–೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಗಲು (< ಪಗಲ್)]

ಎಳವರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮರ; ಚಿಕ್ಕಮರ: ಎಳವರನಂ ಕಾಱಿಗ್ಗಿಚ್ಚಿರದಳುರಲ್ ಬೆವರುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮುವಂತಿರಲ್ (ಕಾದಂಋ. ೭೭೧).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮರ$_1$]

ಎಳವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳವರೆಯ ತೆಲ್ಲಿಗ ಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೭–೭; 1211); ಸಮಸ್ತಗುಣಗಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಕೇಶವಪುರವಾದೆಳವರೆಲ್ಲಂ ಅಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ತಂಮಗೆ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಯಾದ ಗೀಜಹಳ್ಳಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೯–೨೬; 1227); ಚವುಗಾವೆ ಎಳವರೆಯ ಬೂವಗೌಡನ ಮಗ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೮–೬೭; 1255). [?]

ಎಳವರೆಯ, ಎಳೆವರೆಯ, ಎಳೆಹರೆಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ; ಯೌವನ: ಸೌಂದರ ಮಹೀಪಾಲನೆಳವರೆಯದಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು ಸಮಕ್ಷದಲಿ (ಸೌಂದಪು. ೪–೬); ಎಳವರೆಯದ ಸಿಂಹಮಧ್ಯದಂತೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆನಡುವೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಯ್ತು (ಸೋಹತ. ೮–೧೫); ಎಳವರೆಯದೊಳ್ ನಲ್ಲೂಸಂ ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮–೧೦). **ಎಳೆವರೆಯ:** ಚೆಂಡನಾಡುತಿರ್ದಳೆಳೆವರೆಯದಂಗನೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೭–೨೭); ನಿರ್ಮಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಂತೂ ಎಳೆವರೆಯದಿಂದಲೂ ಅದೊಂದು ನಿತ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಗಿರಿನ. ೨೮). **ಎಳೆಹರೆಯ:** ಪರಿಮಳವನು ಕೊಳ್ವೊಡೆಳೆಹರೆಯದ ವಿಟ ಬರಲಾತಗೆ ಮನಸೋತು (ಕಂಸವಿ. ೬–೮೦); ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ ಎಳೆಹರೆಯದ ಹೆಂಗುಸೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೭೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪರಯ ?]

ಎಳವರ್ದು (ನಾ). ಬಾಲಪ್ರೌಢಿಮೆ: ವಿಳಸನ್ಮಾತೆ ಮಹಾಷಡಕ್ಷರಿ ಮಹೇಶಂ ತಂದೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಚೆನ್ನೊಳೆ ಬಂದಳ್ ನವನೀತಮಿಾಶಚರಣಧ್ಯಾನಂ ಶಿವಜ್ಞಾನಮುಜ್ಜ್ವಳ ಪೀಯೂಷ ರಸಂ ತೊದಳ್ ಶ್ರುತಿ ಶಿರೋವಾಕ್ಯಂ ಶಿವಾಚಾರಮಿಂಪೆಳವರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರ್ದ] ರ್ಭಕಲೀಲೆಯಾಗೆ ಬಳೆದಂ ನಂದೀಶನಾನಂದದಿಂ (ವೃಷವಿ. ೨–೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬರ್ದು$_4$]

ಎಳವಲಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಲಸು: ಎಳವಲಸು ನಿಜಸ್ಕಂಧಾವಳಂಬಿಯೆನಿಸಿರ್ದ ತೋರವಣ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮೫).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಲಸು]

ಎಳವಸಲೆ, ಎಳೆವಸಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು: ಎಳವಸಲೆಯ ಮೇಲೊಯ್ಯನೆ ತಳರ್ದಾಡುವ ರಾಜಹಂಸಬಾಳಕನೆಂಬೊಂದಳತೆಗೆವಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೩); ಎಳವಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮರಲ್ದೆಳವಿಸಿಲಂ ಕಾಯುತಿರ್ಪ ಫಣಿಗಳ ಫಣಮಂಡಳಮಂ ಮಲಂಗಿ ಮೆಲ್ಪಂ ತಳೆದುವು . . . ನಕುಳಂ (ಅನಂಪು. ೩–೪೦). **ಎಳೆವಸಲೆ:** ಆಳುರ್ವತನು ಸಂತಾಪಕುಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ನಲ್ಲವಳಿಂಬುಕೆಯ್ವೆಳೆವಸಲೆಯಂ ಕೇಳೀಶೈಲಂಗಳಂ . . . ಸೆಱಿಗೆಯ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಸಲೆ]

ಎಳವಸಿಱ್, ಎಳೆವಸಿಱ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗರ್ಭ; ಗರ್ಭದ ಪ್ರಾರಂಭ: ಹರಿನೀಲ ಶಲಾಕೆಯಂತೆ ಬಾಸೆಗೆ ವಿಶೇಷಮೆನೆ ಪಸರಿಸಿತ್ತು ಕರ್ಪೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೩); ವಿರಚಿಸುವೀ ಬಯಕೆ ದೇವಿಗಾಯ್ತೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮); ಬಾಯ ಸವಿಗೆ ನಾನೀ ಬಳಿಯೊಳು ನಿಲಲಾಯೆಳವಸಿಱಂ ತಾಳಿದ ಪೆಣ್ಗಳ (ಜಯಕಾ. ೨–೩೪). **ಎಳೆವಸಿಱ್:** ಸುರಪಥೇನುವಂ ಜಂಗಮದ ನಿವಹಕೆಡೆಮಾಡುವೀ ಬಯಕೆಯಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲೆಳೆವಸಿಱೊಳು (ಚಿಬಪು. ೪–೧೫).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಸಿಱ್]

ಎಳವಳಿಕು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪಳಿಕು: ಎಳವಳಿಕಿನ ಬೆಳ್ವೆಳಗಂ ಬಳಲ್ಚಿ ಶಶಿರುಚಿಯೊಳೆರಕವಿಟ್ಟಂದದಿನೇಂ ತೊಳಗಿದುದೊ (ಶಬಶಂ. ೫–೩).
[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಳಿಕು]

ಎಳವಳ್ಳಿ, ಎಳೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಬಳ್ಳಿ, —ಲತೆ: ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯಾದೆಳವಳ್ಳಿಯೋಳೆ ನೂತನ ತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟವಾದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦); ಎಳವಳ್ಳಿಯ ಬಳಸಿಂಗೊಳಗಾದಸುಗೆಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೫). **ಎಳೆವಳ್ಳಿ**: ಚಿಗುಳಿದುಳಿದಸು ಬನದೊಳೆಳೆವಳ್ಳಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೨); ಮೊಳೆಮೊಲೆ ಸೆಳೆನಡು ಸುಳಿನಾಭಿಯಲರು ಕಣ್ಣೆಳೆವಳ್ಳಿ ದಿವ್ಯಾಂಗವಾಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೦೭); ಹರಿವ ನೀರೆಳೆವಳ್ಳಿ ತುರಗ ಭೈತ್ರವು ಬಂಡಿ ಅರಸಿನ ಮನವು ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಇವು ಏಳು ತಿರುಹುವವರಿಚ್ಛೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್, ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಲತೆಯಂತಿರುವ ದೇಹ; ಲತಾಂಗ: ಸುಡುವ ಮರುಪಾಪ್ತನೊಳ್ ತುಪ್ಪವೆರೆದೆಲರ ನೂದಿದೊಡೆ ತರಹರಿಪುದೇ ಮುನ್ನಮೆಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ವರ್ತನ ತನುವಿರಹದೊಳುರಿವರಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೩೬). **ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್**: ಕುಚಾಗ್ರಂ ನೀಲಮಾದುದೆಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೯).

[ಎಳವಳ್ಳಿ + ಮೆಯ್]

ಎಳವಱಿ, ಎಳೆಮರಿ, ಎಳೆವಱಿ (ನಾ). ಎಳೆಯಮರಿ; ಸಣ್ಣಮರಿ; ಪಿಳ್ಳೆ: ಹೊಂಗಿ ಮಿಡುಕುವ ಮಾನಗುದಿಗಳಂ ಬೆಳೆದ ಸಾರಂಗದೆಳವಱಿಯನೆರಳೆಯ ತೊಡೆಯಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೩). **ಎಳೆಮರಿ**: ಬೆಕ್ಕಿನ ಎಳೆಮರಿ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಎಳೆವಱಿ**: ಕೊಳದೊಳಂ ಬುಜಪತ್ರದೊಳಗೊಂದು ರಾಯಂಚೆಯೆಳೆವಱಿಯೊಜಗಿರೆ ಕಂಡು ತಿಳಿದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೨೭). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಱಿ]

ಎಳವಾರ, ಎಳೆವಾರ (ನಾ). ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿಮರಗಳ ಸಣ್ಣಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ: ಒಬ್ಬನು "ಎಳವಾರ" ವನ್ನು ತರುವನು (ಅತ್ತೀಮರದ ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ) (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೨). **ಎಳೆವಾರ**: (ಎಸಸ್ಕೈ. XV, ೧೫). [?]

ಎಳವಾಸು (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಹಾಸು, —ಹಾಸಿಗೆ: ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ವಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ದುದೆನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯೆ ನಿಂದಳಂ ಕೈವಿಡಿದೊಲ್ದೆಳೆವಾಸೆಯೊಂತನಂಬುಜದೆಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳಿನದೆಡೆಗವನೀಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೮).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಾಸು$_2$]

ಎಳವಾಸೆ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಮೃದುವಾದ ರೋಮರಾಜಿ: ಅಡಿಯುಮವಳಾಸ್ಯಮುಂ ಕಮಲಮಂ ಕಮಲಮಂ ನಡೆಯುಮೆಳವಾಸೆಯುಂ ನಾಗಮಂ ನಾಗಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೩); ಪೊಕ್ಕುಳ ಪುತ್ತಿನಿಂದಾಸ್ಯಶಶಿಯ ಮಂಡಲದ ವಾಲ್ಮೀಕಕ್ಕೆ ಪೋಪಸಿತಮಱಿಯುರಗನೆಂಬಂತೆಯೆಳವಾಸೆಯೆಸೆಯೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೨೨).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಾಸೆ$_1$]

ಎಳವಾಸೆ$_2$ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಾವಸೆ: ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ದುದೆನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯೆ ನಿಂದಳಂ ಕೈವಿಡಿದೊಲ್ದೆಳೆವಾಸೆಯೊಂತನಂಬುಜದೆಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳಿನದೆಡೆಗವನೀಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೮).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಾಸೆ (< ಪಾವಸೆ)]

ಎಳವಾಳೆ$_1$ 'ಎಳವಾೞೆ' ನೋ.

ಎಳವಾಳೆ$_2$, ಎಳೆವಾಳೆ$_2$ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ ಮೀನು; ಸಣ್ಣಬಾಳೆ ಮೀನು: ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬ ಶೂದ್ರಕ); ಳಳಿತಾಂಗಿಯರ ಕಣ್ಗೆ [ಸೋಲ್ತಿರಲೀ] ಕಣ್ಗೇಳಿದಮಾಗಿರೆವೆಂದೆಳವಾಳೆಗಳೋಡಿದುವು ಬಾಲೆಯರ್ ಪುಗುಪಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೧); ಎಳವಾಳೆಯ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಂಡುವಕ್ಷಿಗಳ್ ಜಾನಕಿಯಾ (ಪಂರಾಪು. ೫-೬೯). **ಎಳೆವಾಳೆ$_2$**: ಲಲಿತವಿದ್ಯುಲ್ಲತಾ ರುಚಿರ ರುಚಿಮಾಳೆಯ ಮಿಳಿರ್ವ ಜಳದೊಳಗೆ ಪೊಳೆವೆರಡುವೆಳೆವಾಳೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರ); ಮಗನಂ ಕಾಣದಾ ಬಾಳೆ ಕಾದ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಬಿರ್ದೆಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ವಾಳೆಯಂತೆ ಬಂಬಳ ಬಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ವ)

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಾಳೆ$_2$]

ಎಳವಾಳೆಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಮೀನಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು: ತ[ತೊ]ಳಪಗಣ್ಣೆಳವಾಳೆಗಣ್ಣ ಬೆಳತಿಗೆಗಣ್ಣ ಬೆದಱುಗಣ್ಣ ಬಾಲೆಯರೆಳಸಿ ನಡೆದರವಳೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೪). [ಎಳವಾಳೆ$_2$ + ಕಣ್]

ಎಳವಾೞೆ, ಎಳವಾಳೆ$_1$, ಎಳೆವಾಳೆ$_1$, ಎಳೆವಾೞೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಗಿಡ: ತೊಳಗುವ ಕಿಱುದೊಡೆಗಳುಡುವಡರ್ದನ್ನಮಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನ ದೊಡ್ಡಮಾರ್ಗಂಗಳೆಳವಾೞೆಯ ದಿಂಡಿನೊಳ್ ಸಾಣೆಗಟ್ಟಿದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆಳವಾೞೆಯ ತಿರುಳೆಲೆಗಳೊಳಂ ತಾವರೆಯ ತಳಿರೆಲೆಗಳೊಳಂ . . . ಸಮೆದ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೬); ನೇರಿತೆಳವಾೞೆಗಂಬವನೋರಂತಿರೆ ಸುಣ್ಣವೆತ್ತು ಸೋಲಿಪ ಚೆಲ್ವಿಂ . . . ಇರ್ದುವಾಕೆಯ ತೊಡೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೫). **ಎಳವಾಳೆ$_1$**: ಎಳವಾಳೆಯ ಸುಳಿಯೆಲೆಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವ ಕಂದ ಮೂಲಮುಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೧); ಎಳವಾಳೆ ಬಳ್ಪಿಗೆ ಬಂದರೆ ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆಯೊಳು ಮಥನವೆ ಮಗನೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೨೩). **ಎಳೆವಾಳೆ$_1$**: ಎಳೆವಾಳೆಯೆಲೆಯಿಂ ತನ್ನಂ ಬೀಸುತ್ತಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೨ ವ); ಎಳೆವಾಳೆಯ ಸಸಿಯನು ಕಡಿದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೪). **ಎಳೆವಾೞೆ**: ತಿಳಿನೀರ ತುಂತುರ್ವನಿಗಳಿಂ ಪೊರೆದೆಳೆವಾೞೆಯ ಸುಳಿಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳೆಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಾೞೆ$_2$]

ಎಳವಿ 'ಎಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಎಳವಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಗಗನಾಂಗನೆ ಸಂತಸದಿಂ ಕೊಡಲೆಂದೆಳೆ[ಳ]ವಿಟ್ಟ ಪೊಜ್ಜಪೊಸ ಪೊಂಜರಿಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೨೩ ವ); ಥಳಥಳಿಸಿಯುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಕೆಂಜೆಡೆಯನೆಳವಿಟ್ಟು ಶಿವತತ್ತ್ವಾನುಭಾವಿಯಾಗಿರ್ಪ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೫-೩೯). ℙ ಇದು 'ಎಳ್ಲಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಎೞಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಎಳವಿದಿರ್, ಎಳೆವಿದಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು: ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ನುಡು ಕಳಶಮುನವ್ವಳಿಪ ಮೊಲೆ ಪೊದಱಿದ್ದೆಳಸುವ ಬಾಯ್ (ಆದಿಪು. ೪-೪೪); ಎಳವಿದಿರಂದಮುಂ ತನು ಸರೋರುಹದಂದಮುನಾನನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦); ನುಣ್ಣಿತಪ್ಪೆಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮಂ ತಳೆದ ನೀರ್ವಣ್ಣಂತಿರ್ಪಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫). **ಎಳೆವಿದಿರ್**: ಎಳೆವಿದಿರ ಕೋಮಲತ್ವಮನಾಂತು ನಳನಳಿಪ ನಳಿತೋಳು (ಸೌಂದಪು. ೭-೩).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಎಳವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು; ಕೋಮಲವಾದ ಬಿಲ್ಲು: ಬೇಱೊಂದು ವಿಸ್ತರದಿಂ ಮೀನಪತಾಕೆ ಕಬ್ಬಿನೆಳವಿಲ್ ಪುಷ್ಪೇಷುಗಳ್ ಭಾವಿಸಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೦೦ ಅಡಿಟಿ).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿಲ್$_2$]

ಎಳವಿಸಿಲ್, ಎಳೆಬಿಸಿಲು, ಎಳೆವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಸಿಲು; ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು: ರಸೆಯಿಂದಮೊಗೆದು ಪೆಡೆಗಳ ಪೊಸಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ಗಳೊಳ್ ಪೊಸದಳಿರೊಳ್ ಮುಸುಕಿದ ತೆಜದಿಂದೆಸೆದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧); ಎಳವಿಸಿಲೊಲವಿಂ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೞಿಯಂ ಬರುತಮಿರ್ದುದೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೩); ವಿಮಳೇಂದ್ರುಮುಖಿಯರಂ ವಿಭ್ರಮದಿಂ ನಡೆದಿಟ್ಟು ಕಂಡರೆಳವಿಸಿಲೊಳ್ಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೭).

ಎಳೆಬಿಸಿಲು : ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಆಡ್ನಾಡಿಕೊಂಡುಬರುವಾಗ (ಗೃ ಹ ವಿ. ೧೦೦) ; ಎಳೆಬಿಸಿಲು ಮೈಗೆ ಮಾರಿ ; ಹುಸಿನಗೆ ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). **ಎಳೆವಿಸಿಲ್ :** ಸುಳಿದು ಸುತ್ತುವಳು ನಾಟ್ಯದೊಳು ಸಮ್ಮೋಹನ ಜಲಧಿಯ ಸುಳಿವೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಲಕೆಡಕೊಲೆದು ಹರಿವಳೆಳೆವಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೆಳೆನಾಗ ಹರಿವಂತೆ ಮುರಿದು (ಭರಚ. ೧೨-೭೭). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿಸಿಲ್]

ಎಳವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ವಿಧಿಸು (?) : "ಎಳವು – ವಿಧೀಕರಣೇ (ಆಜ್ಞೆಮಾಡು, ಕ್ರಮುಪಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ (ಶಮಧಾನ). ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ "ಎಳವು – ವೀಧಿಕರಣೇ" (= ಸಾಲಾಗಿಡು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು) ಎಂದಿದೆ. [?]

ಎಳವು$_2$ 'ಎೞವು' ನೋ.

ಎಳವು$_3$ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಸೆಳವು : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಜ್ವರ ಬಂದಾಗ ಅಥವಾ ವಿಪರೀತ ಆಯಾಸವಾದಾಗ ಎಳವು ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃ ಹ ವಿ. ೧೪೯). [ಎಳ್$_0$ (< ಎೞ್$_1$) + -ವು]

ಎಳವುಲ್, ಎಳೆವುಲ್, ಎಳೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎಳೆಯಹುಲ್ಲು ; ಚಿಗುರು ಹುಲ್ಲು : "ಶಷ್ಪಂ, ಬಾಲತೃಣಂ – ಈ ೨ ಎಳವುಲ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೩೧-೩೬) ; ಪೊಳೆವಮರೇಂದ್ರಗೋಪದ ಪಸುರ್ತೆಳವುಲ್ಗಳ ತಳ್ತ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕಿಱುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿದ ಪೊನಲ್ಗಳ ಕೆಂಪು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೫) ; ಮೃಣಾಳನಾಳದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವೆಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮಂ ನೀಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬) ; ಎಳವುಲ್ಗಳಂ ಮೇದು ತಿಳಿನೀರನೀಂಟಿ ನೆಳಲೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದುವ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ). **ಎಳೆವುಲ್ :** ಬೆಳೆದೆಳೆವುಲ್ಕರಮೆಸೆದತ್ತಿಳೆ ಮಳೆಯಿಂ ನಾಂದು (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೨೫). **ಎಳೆಹುಲ್ಲು:** ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪುಲ್]

ಎಳವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ; ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ : ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳೆಳವುಲ್ಲೆಗಳ ಪಾಱುಗೆಯ್ತುಮಂ ನೋಟದ ಬೆದಱುಮಂ ತವಕದೋಟಮುಮಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೭) ; ಪೆಂಡಿರ ಸುಣ್ಣರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟೆಳವುಲ್ಲೆಗಳ್ ಪಲವುಮಾಲಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೦). **ಎಳೆವುಲ್ಲೆ :** ಮುನಿಕುಮಾರಕರನೆಳಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಕ್ಕುವೆಳೆವುಲ್ಲೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೨) ; ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಂಗೆದುರು ಸಿಕ್ಕಿದೆಳೆವುಲ್ಲೆಗರುವಂದದಿಂ ತಲ್ಲಣಿಪ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೭-೩). **ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ :** ನಲ್ಲನ ನೋಡಲಂಜುತ ಲಜ್ಜೆಗೊಳುತೆಳೆಹುಲ್ಲೆಯಂತಿದ್ದಳೇನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೯-೧೩೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪುಲ್ಲೆ]

ಎಳವುೞಿಲ್ದಾಣ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಗಳ ತೋಪಿನ ಸ್ಥಳ : ಹಂಸರಥಾಂಗಂಗಳಿನಿರ್ಪುವೆತ್ತೆಳವುೞಿಲ್ದಾಣಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ ಶಿಪ್ರಾತಟನೀತಟಸ್ಥಲಿಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೫೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪುೞಿಲ್ + ತಾಣ$_2$]

ಎಳವೆ 'ಎಳಮೆ$_1$' ನೋ.

ಎಳವೆಣ್, ಎಳವೆಣ್ಣು, ಎಳೆವೆಣ್, ಎಳೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು ; ಯುವತಿ : ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವೆಯೆಳವೆಂಡಿರನವರೊಳಜ್ಜ ನಿನಗೇಕಜ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೫) ; ಎಳವೆಣ್ಗಳ ಕಣ್ಬೆಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೭). **ಎಳೆವೆಣ್ಣು :** ಬಣ್ಣಗುಂದಿದ ದೇಹದೊಳಗೆಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಸೌಖ್ಯವನು ಮುಱಿದಳು ಮದನನಿಸುಗೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೧-೩೮) ; ಅಬ್ಜನೇತ್ರೆಯರು ಎಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಚಿತ್ರೈಸೆಂದು ಸತಿಯರ ನಿಳಯಕೆ ಬೀಳ್ಕೊಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨-೧೫). **ಎಳೆವೆಣ್ :** ಸಿಂಗರದ ಸೀಮೆಗೆಳೆವೆಣ್ಗಳರಸಿಗೆ ಮೋಹನಾಂಗಿಗೀ ಸಿಂಗರದ ಹಂಗುಂಟೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೨) ; ಎಳೆವೆಂಗಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯ ಕಲಿಸುವ ಭರತಜ್ಞರುಲುಹೊಪ್ಪಿತಾ ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೬) ; ಎಳೆವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩). **ಎಳೆವೆಣ್ಣು :** ಎಳೆವೆಣ್ಣ ದನಿಗೊಂದು ವೃಕ್ಷ ಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸಱು ವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧-೩೮) ; ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಬಿಂಕಂ ಬಿಗುಹಾರ್ದುದು (ಶ್ರೀರಾಮು. ೫-೫೫).

ಎಳವೆಂಡಿರ್, ಎಳೆವೆಂಡಿರ್ = ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು, —ಯುವತಿಯರು : ಎಡೆಯಾಡುವೆಳವೆಂಡಿರ ನೂಪುರದ ಸುಣ್ಣರಕ್ಕೆಳಸಿ ಪರಿವ ವಲ್ಲಭ ಹಂಸನಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೫) ; ಎಳವೆಂಡಿರುಟ್ಟ ದುಗುಲಮೆ ತಳೆವುದು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨) ; ಮುದುಪರೆಳೆವೆಂಡಿರಂ ಬಯಸಿಪೊಂದೆಸಕದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೧) ; ಸುರರೆಳೆವೆಂಡಿರುತ್ಸಾಹಿಸಲು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು ಓಕುಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪೆಣ್]

ಎಳವೆಣ್ಣು 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳವೆರಲ್, ಎಳವೆರಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು ; ಮೃದುವಾದ ಬೆರಳು : ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೆಣಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟೆಯನೆತ್ತುವಂತೆ ರನ್ನದುಂಗುರವನಿಟ್ಟೆಳವೆರಲುಗುರಿಂದೆ ಪರ್ಣದ ನಾರನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೨). **ಎಳವೆರಳು :** ಎಡದೆಳವೆರಳ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಯ್ಯ ಸೌಖ್ಯವ ಪಡೆದು ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ ಮೇಲಿರಲು (ಮೋಹತ. ೨೭-೪೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆರಲ್]

ಎಳವೆರಳು 'ಎಳವೆರಲ್' ನೋ.

ಎಳವೆರೆ$_1$ 'ಎಳವೆಱೆ' ನೋ.

ಎಳವೆರೆ$_2$ (ನಾ). "ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೊಪ್ಪು" (?) (ಘನವ. ಕೋಶ): ಹನ್ನೊಂದು ನೂಱುದಳದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ . . . ಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಎಳವೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ವರೆ] ತಳಿರಾಯಿತ್ತಯ್ಯ (ಘನವ. ೫೪). [ಎಳ್$_0$ + ?]

ಎಳವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು ; ಸೌಮ್ಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಎಳವೆಳಗಂ ಸುರಿವ ನಖನಿಕರದಿಂದಂ ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಮಳಮುಖಿಯ ಕರಕಮಲಂಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೪) ; ಲಲನೆಯ ನುಡಿಯಿಂ ಹರ್ಷಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ ಸುಧಾಂಶುರೇಖೆಯೆಳವೆಳಗಿಂದಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚುವ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಗೆಲೆವಂದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೮೮). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು 'ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ್, ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು : ಪೊಸಪರಿಮಳವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಲ್ ಬರ್ಪ ಮಧುಕರನಂತೆ ಎಳವೆಳ್ದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಳೆವೆಳದಿಂ, ಬೆಳುದಿಂ, ಬೆಳ್ಳುತಿಂಯೆಳೆವೆಳ್ಳಿ]ಗಳಂ ಬಳಸಲ್ ಬರ್ಪ ಚಕೋರನಂತೆ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೫೨). **ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು:** ಹೊಳೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವೆಳುದಿಂಗಳು ಫಣಿಮಣಿಕರ್ಣ ಕುಂಡಲದವ ನೋಡವ್ವ (ಸುಹಾದೇ. ೮೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಎಳವೆಱೆ, ಎಳವೆರೆ$_1$, ಎಳೆವೆಱೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : "ಎಳವೆಱೆಯೆಂದು ಬಾಲಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೭) ; ತೊಳಪೆಳವೆಱೆಯುಂ ಮೊರೆವಳಿಕುಳಂಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲನೆಸಪ ಮಳಯಾನಿಳನುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೯) ; ಎಳವೆಱೆ ವಾಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಳಿರ್ವಾಡೆ] ಕೆಂದಳಿರೆ ನಾಲಗೆ... ಎಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩) ; ತೊಳಗುವ ವಿಮಳಾಕಾಶದೊಳೆಳವೆಱೆ ಪುಗುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೦) ; ಬಾಂದೊಱೆಯನೆಳವೆಱೆಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೮).

ಎಳವೆರೆ$_1$: ಕುಮಾರಂ ಪಾಡಿವದೆಳವೆರೆಯಂತೆ ಬಳೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಮರಾಜ. ೮೦–೩) ; ಶಿವನ ಕಳೆಹೊಳಹಿಂ ಮುಡಿಯೆಳವೆರೆ ತೇಜಗೊಳೆ (ಗಣೇಶ. ೧೧–೨೯೦). **ಎಳವೆಣ್ಣೆ** : ಎಳೆವೆಣ್ಣೆಯ ನಡುವಿದ್ದ ರಾಹು ವೊಲು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೫–೯೧) ; ಸುಳಿಗುರುಳೆಳೆವೆಣ್ಣೆನೊಸಲಿಂದಲಾ ಹೆಣ್ಣು ಸೆಳೆವಳು ಭೂಪನ ಮನವಾ (ಪರ್ಪಜ. ೨–೪೫).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪೆಣ್ಣೆ]

ಎಳವೆಣ್ಣಿದಲೆಯ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಲೋಕದ ಜನರಂ ಪೊಗಬ್ದು ಪಾತಕಂಬಡೆಯದೆ ಸನ್ಮುದದಿಂದೆಳ ವೆಣ್ಣಿದಲೆಯನ ಪದವಂ ಕೀರ್ತಿಸುವೆನುತ್ತಮರ್ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧–೨೮).

[ಎಳವೆಣ್ಣೆ + ತಲೆ$_1$ + –ಅ$_7$]

ಎಳವೆಣ್ಣಿನೊಸಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಹಣೆ : ಏಣುಂಜೌವನದೆಳವೆಣ್ಣೆನೊಸಲರನೇಣಿಲ ದೋರೆದುಟಿಯ . . . ಮನೋಹರ ರೂಪದ ನೀಣ್ಣೆಯ ನವಲಾವಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನವೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩–೬೩). [ಎಳವೆಣ್ಣೆ + ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್)]

ಎಳವೊನಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ ; ಚಿಕ್ಕತೊರೆ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳೆಳ ವೊನಲೊಳಾಡುವ ಕಾಡೆರ್ಮೆಯ ತೆಕ್ಕೆಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೬೩ ವ).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪೊನಲ್]

ಎಳಸಸಿ$_1$, ಎಳೆಸಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿ ; ಚಿಕ್ಕಪೈರು : ಸುರಪತಿಯ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುರತರುವಿನೆಳಸಸಿ . . . ಬೆಳೆವಂದದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೨). ಎಳೆಸಸಿ : ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಿಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳೆಸಸಿಯ ನ್ಯೆದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳೆಲೆವಡೆದುದಾ ರಘುವಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿತಜನಿಂದ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೨೮).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಸಸಿ$_1$]

ಎಳಸಸಿ$_2$ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : ವಿರತಿಯೆಂದೆಂ ಬೆಳಸಸಿ ಬೆಳೆವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೩೭) ; ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ತನ್ನಯ ಬಳಗವೆನುತ ಚಕ್ರವಾಕ ತಳುವದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಖರೇಖೆಯ ಕಂಡೆಳಸಸಿಯೆಂದಂಜಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೫–೧೦೮).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಸಸಿ$_2$]

ಎಳಸಿಂಗ (ನಾ). ಎಳೆಯಸಿಂಗ ; ಸಿಂಹದ ಮರಿ : ಆರಾದೊಡೇ ನಶ್ವಮಂ ಬಿಡುವನಲ್ಲ ಮದವಾರಣಂ ಪಿರಿದಾದೊಡಮೆಳಸಿಂಗಮಂಜಿ ಕೆಲಸಾರುವುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಸಿಂಗ$_1$]

ಎಳಸಿಕೆ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದು ; ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ : ಈ ಬಗೆಯ ಕನ್ನೆ ವೆಣ್ಗೆ ಈ ಪರಿಯ ರಾಯಗುವರನೊಳೆಳಸಿಕೆಗೊಳ್ವುದು ಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೧–೨) ; ಹೊಮ್ಮುವೆನು ಕೋಟಿರೂಪದಲಿ ನಾನೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆಳಸಿದನಂತೆ. ಆಯೆಳಸಿಕೆಯೆ ಮಾಯೆ (ಮಂಕುಕ. ೭೪).

[ಎಳಸು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಎಳಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಆಶಿಸು : "ಎಳಸು – ಇಚ್ಛಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ) ; ಬಳ್ಳಿಳ ಬಳೆದ ಬೇಟದುರುಳಿಯ ಬಳಗಮಿ ದೆಂದೆಳೆಯುಳೆಳಸಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩) ; ಎಳಸುತ್ತಿರ್ದಪೆ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೀ ಸುತ್ತಿದೇಕೆಂದು ಸಂಚಳಿಸುತ್ತಂ ನಿಜಕರ್ಣದಿಂ ತೆಗೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೯) ; ನಳಕೂಬರನ ಕುಲಾಂಗನೆ ವಿಳಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ಪ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಳದಿಗೆ ತಿಳಿವಂತು ತನ್ನ ತೆಜನಂ ಪೇಳ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೪೮). ೨. ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಕುಂದು : ಕಳಿದ ಹಗಲ ತಾವರೆಯಂತೆ ಜೌವನಗಳಿದ ಹೆಣ್ಣಿನ ನೇಹದಂತೆ ಸುಳಿವಿಂದ್ರಚಾಪದ ಸಿರಿಯಂತೆ ಕಲಿತನವೆಳಸಿತೂರೊಳಗಣ ಬಲಕೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೧೨೦). ೩. ಯೋಚಿಸು ; ಬಗೆ : ಬೆಂಗಳೂರ ಗಳಿಲನೆ ಸಹ ಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಖಾನ ಮುಂದೆಳಸಿದ ರಾಜಕಾರಿಯವ (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೬೬).

೪. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅಪಮಾನಿಸಿದಂ ಬಾಲಾತಪಮೆಳಸಿದ ಪುಂಡ ರೀಕಷಂಡದ ಸೊಬಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೩೧) ; ಎಳಸೆ ತದಾಸ್ಥಾನಮಂ ದಿವ್ಯಗಂಧಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೭೧). [ದೇ. ?]

ಎಳಸು$_2$ 'ಎಟಸಿಸು' ನೋ.

ಎಳಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕವನು ; ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನವನು : ಇಬ್ಬರೂ ಮರಕ್ಕೆ ನೇತುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತರಂತೆ ದಡ್ಡರು ! ಬಾಳಲಾರದವರು ! ಎಳಸುಗಳು (ಸುವಸಂ. ೧೫). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ ; ಬಲಿಯದ : ಆದೊಂದು ಆಲೋಚನಾರಹಿತವಾದ ಎಳಸು ಹುಡುಗಿ (ಪುಸರು. ೫೩೧) ; ಈ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಎಳಸು (ರೂಢಿ). 'ಎಳಸುತನ' ಪರಾ.

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + –ಸು$_2$]

ಎಳಸುತನ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ ; ಬಾಲ್ಯ : ತನ್ನ ಎಳಸುತನವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಉದರಾ. ೯೦).

[ಎಳಸು$_3$ + –ತನ]

ಎಳಸುಯ್ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಉಸಿರು : ಗಂಧಸಮೀರಣನಂ ಸಗಂ ಧಮುಂದಿಳಿವೆಳೆ[ಳ]ಸುಯ್ ಸಮಂತು ಸೆಣಿಗೆಯ್ಯದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೫೬).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಸುಯ್$_2$]

ಎಳಹೂಟಿ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳಱು, ಎಳರು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ದೇವ ಭವತ್ಪುತ್ರಂ ಕರಪೋವದೆ ಸಂಕಿಸದೆ ಮಿಂಡುವಡೆವೆರಸಪಟಂದೋ ಪೋವೆಂದೆಳಱೆ ಜನಂ ದಾವಾನಲನಂತೆ ಸುಡುವನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೪) ; ಪಳಕಲ್ಲರನೆದೆ × × × ಲು ಎಳಱಿದ ಕೊಳ್ಗಳಕೊ × × × ಮುನಿಯರ್ ಕೊಂದ ಕೊಳಮುಂ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೧೪–೩ ; ?). **ಎಳರು** : ಕ್ಷೋಣೀಶ ಎನೆ ಎಳರಿನ್ನೆಂತು ಬಸನ ಬಹುಜಾಣ ನೀಂ ಬಲ್ಲೆಯಿದರಂತಸ್ತು (ಪ್ರಭುಚ. ೭–೮೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಅಳಱು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.

[?]

ಎಳಾಆಲಕ್ಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ತೊಱುಕೊಳ್ವಳಿ ಪೆರಿಯುವನ್ ಕೋಲ್ಗಳಾಂ[ತು] ಭಿಲ್ದನ್ ಎಳಾಆಲ ಕ್ಕೊವಾಡಿ ತಾಳ್ಯೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨–೧೦; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಳೆ$_1$ 'ಎಟಿಕ್ಕಿ$_1$' ನೋ.

ಎಳೆ$_2$ 'ಎಟಿಕ್ಕಿ$_2$' ನೋ.

ಎಳೆ$_3$ 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳೆ$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಛಾವಣಿಗೆ ಹಾಕುವ ತೊಲೆ, —ತೀರು : ಬೆಲಗುಗಳೂ ಎಳೆಗಳೂ . . . ತಲೆಹಂಚುಗೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ ; ಅಡ್ಡ ಬೆಲುಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೩). [?]

ಎಳೆ$_5$ (ನಾ). ಭೂಮಿ ; ಧರಣಿ : "ಎಳೆ, ಪೊಡವಿ . . . ಬುವಿ – ಈ ೭ ಭೂಮಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೦–೨೧೦) ; "ಎಳೆ ಬೂವಿ ಬುವಿ ದರೆ ನೆಲಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೮) ; ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೆಳೆಯೊಳಿವನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪರಿಜನ ಸಮೇತಮಿದಿರೆಟ್ಟಿರಸಂ ಪೊಡೆವಡೆ ತಪಸ್ವಿ . . . ಪರಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೧) ; ಎಳೆಯುಂ ಧರಿಯಿಸಿದುದು ಕೂರ್ಮಮೆಂಬರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೩೦) ; ಜಸಮೆಳೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಳಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೬).

ಎಳೆದಾಳ್ದಕುವರಿ = ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ : ಅಳವಳಿವುತತಿಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮೊಗಬಾಡಿರ್ದ ಎಳೆದಾಳ್ದಕುವರಿಯಿರವಂ ನೋಡಿ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೬–೫೯). 'ಎಳದೇರ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಇಳಾ]

ಎಳೆಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ. ಆ ಅಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ವ್ರತಸೂಚಕವಾಗಿ ದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎೞ್$_2$) + ಅಷ್ಟಮಿ]

ಎಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುಡುಪಿನ ದಾರ ಕಟ್ಟು: ಬಾಳೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಕರಿಬಾಳೆಗೊನೆಗೆ ಎಳೆ (ಮುಡಿಪು) ಕಟ್ಟಿದೆವು (ಮಲೆಜ. ೬೪). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಳೆಕುಕಿಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೋಗಿಲೆ; ಮರಿಕೋಗಿಲೆ: ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತಳಂ ಕುಕ್ಕುವೆಳೆಕುಕಿಲಂತೆ, ಕೆಂಡಗಳ ಕೋವೆಯಲಿ ಕಾವ ಕಾಂಚನದಂತೆ (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. ೯-೨೫೨).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುಕಿಲು$_2$ (< ಕುಕಿಲ್$_2$)]

ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೋಜವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಬೆನ್ನ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಣಿಕೆ; ಮೋಜದ ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (Tag. ೩೦೮೭).

[ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞ್$_1$) + ಕುಣಿಕೆ$_2$]

ಎಳೆಕುಳಿ 'ಎೞ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳೆಕೊನೆ (ನಾ). (?): ಸೆೞೆಯುಮೇೞುಂ ನೆತ್ತಮಾಡುವರೊಳ್ ಲೋಭಮುಂ ಎಳೆಕೊನೆಯೊಳ್ಪಿನೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪ ; 929).

[ಎಳೆ? + ಕೊನೆ ?]

ಎಳೆಕೊಳು, ಎಳಕೊಳು, ಎಳೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಪೞಿದ ಮಸ್ತಕವೂಡಿದ ಬಾಹು ಹಸ್ತದಿ ಮುೞಿದ ಕಾಲ್ಗಳನೆಳೆಕೊಳುತೆ ಇೞಿದಾಡುವಾಕಾಶವೀರರ ಕಂಡಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೨). ಎಳಕೊಳು: ನೆಗೆದು ನೀರ್ಪೂರ್ವಟ್ಟಿಕೊಳುತೆ ಮೃಣಾಲ ಲತೆಗಳನು ನಿಗಳವೆನಲೆಳಕೊಳುತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧). ಎಳೆಗೊಳ್ಳು: ಮನಮುನವ ಎಳೆಗೊಂಡು ಮುಡಿವ ಮೂರ್ತಿ ನಮ್ಮರ್ತಿ ಮಡುಗೊಳುವ ಗುಡಿಯೊಳೇ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ (ಮಲೆದೇ. ೯-೯).

[ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞ್$_1$) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಳೆಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). = ಎಳೆಕುಕಿಲು: ಬೀೞುತಿರ್ದುವು ನಯುಸರವ ಮದವೇೞಿದೆಳೆಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಗೋ]ಗಿಲೆಗಳೊಳು ನುಡಿದೋೞುತಿರ್ದುವು ರಾಜಕೀರ ಮಯೂರ ನರ್ತನವ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೩೯).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$)+ ಕೋಗಿಲೆ]

ಎಳೆಕೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಗಂಟಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಟಲು: ಅವನ ಬಿಳಿಯ ಎಳೆಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಆದುರಿದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೫).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗಂಟಲು (< ಗಂಟಲ್)]

ಎಳೆಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗಂದಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗನ್ನ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ; ಹುತ್ತ: ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಾಹಿತಿಯೆಳೆಗನ್ನದೊಳಂದೊಗೆದ ಮುನಿಯಿನುಣ್ಮಿದ ತೆಜದಿಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಂಗೀತಮುಮಿನ್ನೆಗಮಿಾ ಚಿಕ್ಕದೇವನಿಂ ನೆಗೞ್ದುದು ದಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೩೦). [ಎಳೆ$_5$ + ಕನ್ನ$_1$]

ಎಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, —ಗಿಳಿಯ ಮರಿ: ಸೊಬಗಾಂತು ದಟ್ಟಡಿಯನಿಟ್ಟೆಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿಯಂತೆ ನುಣ್ಪೆರೆದ ತೊದಳ್ ತೊಡಂಕೆ ನುಡಿದಾಡುವ ಕಂದನನೆಂದು ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ವೃಷವಿ. ೨-೩೧).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಗಪ್ಪು 'ಎಳೆಗರ್ಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗರ್ಪು, ಎಳೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಪ್ಪು; ತುಸು ಕಪ್ಪು: ಅರವಿಂದ ಕರ್ಣಿಕೆಯಪ್ಪಾ ಅಂದದಿಂ ವಿಜಯಾವತಿಯೊಳು ಎಳೆಗರ್ಪಿಂ ದಂದವಡೆಯಿತು ನೃಪಾಲಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೬೩). ಎಳೆಗಪ್ಪು: ಎಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಪ್ಪುದೋೞಿ ಬೈರಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕರ್ಪು$_1$]

ಎಳೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿ ಕಲ್ಲು; ಎಳೆ ಎಳೆದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಆನೆದಲೊಗೆೞಿ ಎ ಪುಲ್ಪಡಿಯೆ ಎಳೆಗಲ್ಲೆ ಪುಲಿವಾರದ ಗೆೞಿ ಮುಕೊಡಲ್ ತತಃ ಪೂರ್ವತಃ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೪ ; 812).

[ಎಳೆ ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಎಳೆಗೞು 'ಎಳಗೞು' ನೋ.

ಎಳೆಗೞುಂಕೆ 'ಎಳಗೞುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯ್ 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯಿ 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾರ್ 'ಎಳಗಾರ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಳಿ 'ಎಳಗಾಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಿಮರಿ: ಉೞುಬುಗೊಂಡೆಳೆಗುಬ್ಬಿ ಕುಡಿದರೆ ಬೞಿವುದೇ ಜಲರಾಶಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೧೨).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಎಳೆಗುರುಳು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಕೂದಲು: ಸುರುಳಿಗುರುಳೊ ಸುಕ್ಕುಗುರುಳೆಳೆಗುರುಳೊ ಮೇಘಾಕೃತಿಯೊ ನೀಲದ ಮುರುಗೊ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೫-೬೧).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರುಳು$_1$ (< ಕುರುಳ್$_1$)]

ಎಳೆಗೂಸು 'ಎಳಗೂಸು' ನೋ.

ಎಳೆಗೆಂಪು 'ಎಳಗೆಂಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊಂಬು 'ಎಳಗೊಂಬು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗೊನೆ: ಉನ್ನತದೆಳೆಗೊನೆಗಳು ಘಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸನ್ನೆಗೈವಂದದಿ ತೂಗೆ (ಭರಚ. ೨೨-೫).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗೊನೆ$_1$]

ಎಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸೂಜಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ದಾರವನ್ನು ಪೋಣಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದಾರವನ್ನು ಹೊಸೆ, —ನುಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಳೆಗೊಳ್ಳು 'ಎಳೆಕೊಳು' ನೋ.

ಎಳೆಗೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಜೀವ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆಗ ನೋಡಬೇಕು – ಆ ಎಳೆಜೀವಗಳ ಉತ್ಸಾಹ, ಕೇಕೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨).

[ಎಳೆ$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜೀವ]

ಎಳೆಜೊನ್ನ 'ಎಳಜೊನ್ನ' ನೋ.

ಎಳೆತ, ಎಳತ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ವಸ್ತುಗಳು ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಅಗಾಧವಾಗಿ ಬಿಗಿತ ಎಳೆತಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಭೂಕಂಪಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೯೪); "ಒಂದೆರಡು ಸಿಗರೇಟು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದೆಳೆತ ಎಳೆಯುವುದಾದರೆ" ಎಂದವಳು ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಂಡಿಗೆ ಸವಿವಳು (ಪುನರು. ೧೩೬). ಎಳತ: ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ಆಕರ್ಷಣೆ; ಒಲವು: ಏಟಾದರೂ ಆ ಎಳತ ಬ್ಯಾರೇ, ನಂದ ಬ್ಯಾರೇನ (ದೀಪಹ II, ೧೭೬).

[ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞ್$_1$) + -ತ$_2$]

ಎಳೆತಟ, ಎಳತಟ (ನಾ). ಎಳೆದಾಟ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; ತೊಂದರೆ; ಕಿರುಕುಳ: ಬಳಿವಿಡಿದು ಬೇಂಟೆಗೆಯ್ತಂದ ಭೂಪಾಲಕನ ನೆಳೆತಟಂಮಾಡಿ ತೆಗೆದೆನ್ನಾಶ್ರಮಕ್ಕೊಯ್ದು (ಹಚಕಾ. ೩-೧೧); ಸತ್ವಗುಣವ ನಿಜವದನದೊಳ್ ತೋರ್ಪಂಬಿಕೆ ತೊಳತೊಳಗಲಬ್ಜಭವ ಶಿವ ರಮಾಧವರರ್ಚಿಪೆಳೆತಟಮಿದೇತಕಾಗಿ . . . ಬರುತಿರ್ದನು (ನಂದಿಮಾ. ೯-೧೦). **ಎಳತಟ**: ಭೀಮನ ಸುಳಿವಿನಲಿ ಸೊಪ್ಪಾದೆವರ್ಜುನನೆಳತಟಕೆ ನಿಲವೆಂತೆನುತ ನೆಗ್ಗಿದುದು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೨೫); ರಾಹುವಿನ ಎಳತಟದ ಶಶಿರೇಖೆಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೨); ಸಕಲ ಜೀವವ್ರಾತವಾಳುತ ಮುಳುಗುತೀ ಭವವೈತರಣಿಯೆಳತಟದಲಿಂತಾಯಾಸಗೊಳುತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೭-೯-೫); ಮೃಗದಟ್ಟುಳಿಗೆ ಬೇಂಟೆಯನಾಡ ಬಂದರೆ ತೆಗೆದೆಳತಟವ ಮಾಡುವೆನು (ಹರಿಸಾಂ. ೧೧-೫೩); ಪರದೊಳು ಮತಿನಿಶ್ಚಯಗೊಂಡಗೆ ಬಹುಪರಿ ಸಂಶಯದೆಳತಟಮುಂಟೇ (ಕೈಕವ. ೫-೪೮-೫).

ಎಳತಟವಾಗು = ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು: ಗುರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎಳತಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಯೆಳತಟ, ಕೈಯಲೆಳತಟ]ವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು (ಅವಚಂ. ೩೮-೧೬೫); ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಈ ತನು ಎಳತಟವಾದುದಯ್ಯ (ದೇವಾವ. ೨೪-೯೧); ದಮನಮುನಿ ಆ ವಿಪಿನವಂ ಹೊಕ್ಕು ತನ್ನಯ ಜೀವಕೆಳತಟವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೫೨-೧೭).

[ಎಳ್$_1$ (< ಎಟ್$_1$) + -ತಟ್$_3$]

ಎಳೆತನ 'ಎಳತನ' ನೋ.

ಎಳೆತರ್ 'ಎಟೆತರ್' ನೋ.

ಎಳೆತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ತರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಳೆಯಿಸು: ಕೊಲಿಸಿದವರರಸಿಯರನೆಲ್ಲರನೆಳೆತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭ. ಓರಿಇ. ೨೫-೪೦); ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊರ್ವಳೀಕ್ಷಣರಜ್ಜುವಿಂ ವಿಧುವನೆಳೆತರಿಸಿ ಕುಣಿಸಿದಪಳೊಯೆನಲ್ (ಚಬಪು. ೧೦-೧೭). [ಎಳೆತರ್ (< ಎಟೆತರ್) + -ಇಸು$_3$]

ಎಳೆತಳಲ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: "ಎಳೆತಳಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆತೊಳ(ಟ)ಲ್]-ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಪ್ತೌ (ಎಲೆ ಚಿಗುರು)" (ಶಮುಧಾ).

[ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ತಳಲ್]

ಎಳೆತೆಗೆ, ಎಳತೆಗೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಗ್ಗಾಟ: ಎಳೆತೆಗೆಯಾಗುತಿರ್ದಪುದು ಖೇಚರರ್ಗಂ ಹರಿ ಕೇಳ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳವಿಯ ಕನ್ನೆಯಲ್ಲಿವಳಾದಡವೆನ್ನಳಿಮೋಹದಿಂದಂ (ಮಹಾನೇ. ೭-೫೫). **ಎಳತೆಗೆ**: ಚರಣಗಳು ಸುರಪಗೆಳತೆಗೆಯಾಯ್ತು ಪಯಣವು ವೆರೆದ ಚತುರ ನಿಕಾಯವಾಗಸದೆಜವೆದುಂಬಲು ಮೆಲ್ಲನೈರಾವತವ ನೇಜಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೧೦). [ಎಳ್$_1$ (< ಎಟ್$_1$) + ತೆಗೆ]

ಎಳೆತೊಗಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಚರ್ಮ; ಮೃದುವಾದ ಚರ್ಮ: (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭ ೬). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ತೊಗಲ್]

ಎಳೆದಳಿರ್ 'ಎಳದಳಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆದಳಿಸು 'ಎಳದಳಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆದಾಟ, ಎಳದಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆದು ಆಡುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಜಗ್ಗಾಟ: "ಅವಮಾತಿಗೇಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಳೆದಾಟ?" (ತೇಮೋಪ. ೪). ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ತುಯ್ದಾಟ, —ಹೊಯ್ದಾಟ: ಅವಳಿಗಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂಬ ಎಳೆದಾಟದಲ್ಲಿ . . . ವಸಂತನ ಮನಸ್ಸು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೪). ೩. ತಡ; ನಿಧಾನ (೬). **ಎಳದಾಟ**: (೬).

[ಎಳ್$_1$ (< ಎಟ್$_1$) + ಆಟ]

ಎಳೆದಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಜಗ್ಗು: ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಳೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೯). [ಎಳ್$_1$ (< ಎಟ್$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಎಳೆದಾಳ್ದ ಕುವರಿ 'ಎಳ್$_3$' ಪರಾ.

ಎಳೆದಿಂಗಳು 'ಎಳದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಎಳೆದು 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳೆದುಂಬಿ 'ಎಳದುಂಬಿ' ನೋ.

ಎಳೆದೇರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ತೇರನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: "ಎಳೆದೇರನೀಸಸುಂ . . . ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); ಎಳೆದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೂಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೫).

[ಎಳ್$_1$ + ತೇರು + -ಅ$_7$]

ಎಳೆನಗರ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮಾಧವ ಮುತ್ತರಸರೆಳೆನಗರ್ನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಮೂವನ್ನಾಡು ಮೂವತ್ತುಂ ಪೊಂಕುನ್ದು ಪನ್ನೆರಡುಮಾಳುತ್ತು[ಮಿ]ರೆ (ಎಕ. X, ಬಾಂಗಾ. ೧೩-೨; 890). [ಎಳೆನಗರ$_0$ + ನಾಡು]

ಎಳೆನಗೆ 'ಎಳನಗೆ' ನೋ.

ಎಳೆನಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ನಡಿಗೆ: "ಆಸ್ಕಂದಿತಂ-ಎಳೆನಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೫).

[ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) ? + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಎಳೆನಡು (ನಾ). ಬಡನಡು; ಸಣ್ಣನಡು: ತುಂಗಕುಚದುತ್ತುಂಗ ಕಬರಿಯ ಸಿಂಗರದೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳೆ] ನಡುವಿನಮುಳ ನರಾಂಗನೆಯರೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಸ್ಮರಭಟನ ಬಲದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೨).

[ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಡು$_3$]

ಎಳೆನಾಗ 'ಎಳನಾಗ' ನೋ.

ಎಳೆನಾರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಂಗಸು; ತರುಣಿ: ಕರದ ಕರಕುಶಲದಲಿ ಚಲುವನು ಮೆಚಿದಳೆಳೆನಾರಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೨೯-೧೧).

[ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾರ್$_2$]

ಎಳೆನಾರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾರು; ಮೃದುವಾದ ನಾರು (೬).

[ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾರು$_3$ (< ನಾರ್$_2$)]

ಎಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಿಂಬೆ; ನಿಂಬೆಯ ಹೀಚು.

ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ = (ಆಲಂ) ಬುದ್ಧಿ ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದವನು: ವಯಸ್ಸು ಹದಿನೆಂಟೇ ಆದರೂ 'ಹುಡುಗಬುದ್ಧಿ', 'ಎಳೆನಿಂಬೇಕಾಯಿ' ಎಂದು ಯಾರೂ ರಾಮಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬನಶಂ. ೪೫); ಅವರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬಾರದ ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೨).

[ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ನಿಂಬೆ]

ಎಳೆನೀರ್ 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀರು 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀಲ 'ಎಳನೀಲ' ನೋ.

ಎಳೆನೂಲು (ನಾ). ಹಸಿಯ ನೂಲು; ನೂಲಿನ ಎಳೆ (?): ತಳಿರು ಪೊಂಬಾಳೆ ಕೆಂಪಾವರೆ ದಂಟುಗಳೆಳೆನೂಲು ಲಲಿತತಮಾಲ ಬೆಳಗಾಯಿ ನೆಯ್ದಿಲು ಹೆಂಗಳ ದಿವ್ಯಾಂಗಲಲಿತ ಸಂದನದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೯); ಸೂಜಿಗೂ ಹದನು ಎಳೆನೂಲಿಗೂ ಮಿದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭-೭).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಟ್$_2$) + ನೂಲು$_3$ (< ನೂಲ್$_2$)]

ಎಳೆನೇಸಱ್ 'ಎಳನೇಸಱ್' ನೋ.

ಎಳೆನೇಸಱು 'ಎಳನೇಸಱ್' ನೋ.

ಎಳೆಪಾಕ$_1$ (ನಾ). (ದಾರದ) ಎಳೆಯಂತೆ ಬರುವ ಪಾಕ; ಹದವಾದ ಪಾಕ: ಎಳೆಪಾಕ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಟ್$_2$) + ಪಾಕ$_1$]

ಎಳೆಪಾಕ$_2$ (ನಾ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ: ಎಳೆಪಾಕ ಆಗಿದೆ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಾಕ$_1$]

ಎಳೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ: ನಾನು ಗುರುವನ್ನು ಎಳೆಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವೆನು (ಮಣಿಸ. ೬೩). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪ್ರಾಯ]

ಎಳೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಎಳಸಾದ ಬಣ್ಣ; ಅತಿ ಗಾಢವಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ. [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಣ್ಣ]

ಎಳೆಬಲೆ 'ಎಳೆವಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಸಿಲು 'ಎಳವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಳುಪು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಳುಪು; ನಸುಬಿಳುಪು: ಧೂಸರಃ –ಎಳೆಬಿಳುಪು ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಶುಭ್ರವಾದದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿಳುಪು]

ಎಳೆಮನ 'ಎಳಮನ' ನೋ.

ಎಳೆಮರಿ 'ಎಳವಱಿ' ನೋ.

ಎಳೆಮಾವು 'ಎಳಮಾವು' ನೋ.

ಎಳೆಮಿಂಚು 'ಎಳಮಿಂಚು' ನೋ.

ಎಳೆಮೀನು 'ಎಳಮೀನ್' ನೋ.

ಎಳೆಮೀಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೀಸೆ; ಚಿಗುರು ಮೀಸೆ; ಮೊಗಮೀಸೆ: ಹುಬ್ಬಿನಂತೆಸೆವೆಳೆಮೀಸೆ ಹುಬ್ಬುವಿೂಸೆಯ ನೋಡಿ ನಲಿವ (ಭರಚ. ೧–೪೦); ಮೊಳೆದೋಱುತಾ ಪುಟ್ಟುತಿಹೆಳೆಮೀಸೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೧೫); ರಾವಣನ ಎಳೆಮೀಸೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೨). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೀಸೆ]

ಎಳೆಮುತ್ತು 'ಎಳಮುತ್ತು' ನೋ.

ಎಳೆಮುದ್ದು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವರ ಮುದ್ದು; ಸಣ್ಣಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು: ಸುಳಿಪಾಡಿ ಕಳಾಳಾಪದಿನೆಳೆಮುದ್ದಂ ತೋಱಿ ಪೊಲೆಯಸುಜ್ಞಾಪ್ತಮ್ರಜರೆನೆ ಗಿಳಿಗಳ ಪಿಂಡುಗಳುಂಡುವು ಕಳವೆಯ ಪಾಲ್ವೆನೆಯ (ಬಾಘಪು. ೪–೬೯). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುದ್ದು]

ಎಳೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮುಳ್ಳು: ನೂಕಿದವು ಶರಜಾಲ ಹಸುಮನ ಸೋಕಿನಲಿ ಮದಗಜವನೆಳೆಮುಳ್ಳಾಕುವವೊಲಂಜನೆಯ ಸುತನಂಜುವನೆ ಶರಹತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೨೨). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_5$)]

ಎಳೆಮೇವು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೇವು; ಚಿಗುರು ಮೇವು; ಹಸಿಮೇವು: ಓತು ಗೋವೆಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೋಡಿ ಣತಜಿಗ ಬಾಯ್ವಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆನೆನಲು (ಭರಚ. ೬೧–೩೫). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೇವು (< ಮೇಪು)]

ಎಳೆಮೊಗರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೀಚು. [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೊಗರು (< ಮೊಗಱು)]

ಎಳೆಯ 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳೆಯಂಚೆ 'ಎಳಅಂಚೆ' ನೋ.

ಎಳೆಯಕೆಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲೆಳೆಯ ಕೆಱೆಯ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೩೮ ; 980). [ಎಳೆಯ ? + ಕೆಱಿ]

ಎಳೆಯಸುಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ: ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮಿದುವಾದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ . . . ಬಾವನ್ನದಿ ನಾಳಿಯರೆಳಸಿ ಕರಂ ಸತ್ಕರಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಅಸುಗೆ]

ಎಳೆಯಿಸು 'ಎಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ: ಎಜಗು ಪಿರಿಯವರ್ಗೆಳೆಯೊಡೆಯಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೧). [ಎಳ್$_5$ + ಒಡೆಯ]

ಎಳೆರಂಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ; ಬಾಲವಿಧವೆ: ಇರೆ ರವಿಯೇಬಿಜಕೊಳ್ ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕುಮಿಳಾತನೂಜನಲ್ಲಿರೆಯೆಳೆರಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳೆಗಾ ರಂಡೆ]ಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೧೩). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ರಂಡೆ]

ಎಳೆಲತೆ 'ಎಳಲತೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು: ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯರು ಎಳೆವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ತಮ್ಮ ಕೌಮಾರ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದು (ಮಣಿಸ. ೬೧). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ವಯಸ್ಸು]

ಎಳೆವರೆಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆವಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಲ್ಲು: ಪೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಳೆವೆಳೆವಲ್ಲ ಕಿಱುನಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೪). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಲ್]

ಎಳೆವಲೆ, ಎಳೆಬಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ: ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆಳೆವಲೆ ಹುಡಿಕೆವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೯). ಎಳೆಬಲೆ: ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ; ಎಳೆಬಲೆ (Drag-net. ಇಂಕನ). [ಎಳ್$_1$ (< ಎಟ್$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಎಳೆವಸಲೆ 'ಎಳವಸಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಸಿಱ್ 'ಎಳವಸಿಱ್' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿ 'ಎಳವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ 'ಎಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್' ನೋ.

ಎಳೆವಱಿ 'ಎಳವಱಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಎಳೆತನದಲ್ಲಿಯ ಮಾತು. ೨. ಸರಳವಾದ ಮಾತು: ಎಲ್ಲರುಮಱಿವಂತೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ವಾತುಗಳಿಂದ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನು ಸೊಗಸುವೊಲು (ಹದಿಬ. ೧–೪೯). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಎಳೆವಾರ 'ಎಳವಾರ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳ್$_1$ 'ಎಳವಾಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳ್$_2$ 'ಎಳವಾಳ್$_2$' ನೋ.

ಎಳೆವಾಟಿ 'ಎಳವಾಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಿದಿರ್ 'ಎಳವಿದಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆವಿಸಿಲ್ 'ಎಳವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವೀಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನವಿಲುಗರಿ: ವಿಳಸಿತ ಮಧುಕರನಿಕರ ಎಳಸಿದುದೆಳೆವೀಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೀಲಿ]ಯ ನಿಡುದೊಂಗಲನೆಲಲಿಕ್ಕಿದಂತಾನೆಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೩೦). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪೀಲಿ]

ಎಳೆವುಲ್ 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು: ಪಂಬಲಿಸುತ ಪಾಲ್ಮೊಲೆವೀಡುತೆಳೆವೆಟ್ಟ ಚುಂಬಿಸುತವೆ ಮೊಗನೋಡಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೩೫). [ಎಳ್$_3$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆಟ್ಟು$_3$]

ಎಳೆವೆಣ್ 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳೆವೆಣ್ಣು 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳೆವೆಱಿ 'ಎಳವೆಱಿ' ನೋ.

ಎಳೆವೇಡಿತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೇಡಿತಿ, —ಪುಳಿಂದಿ : ತೆರೆವಿಡಿದೀಸುವೆಳೆ ವೇಡಿತಿಯ ಗುರುತರ ನಿತಂಬಬಿಂಬಮಂ ಮುಳುಂಗಿ ತೋರ್ಪ ಕರಿಣಿಯ ಶಿರಂಗೆತ್ತು ತುಡುಂಕುತೊಡರ್ಚೆ ತಡಿಯೊಳ್ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೨೪ ವ).
[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಬೇಡಿತಿ]

ಎಳೆಸಸಿ 'ಎಳಸಸಿ$_{1}$' ನೋ.

ಎಳೆಸಸಿಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿಲೆ, —ಮೀನು : ಸೆಳೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆ ಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವೆ (ಹ ಬ್ಬ ರ. ೧–೧೩).
[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಸಸಿಲೆ (< ಸಸಿಲ್)]

ಎಳೆಸು 'ಎಟಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆಹಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆಹದ (ನಾ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ.
[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಹದ (< ಪದ$_{1}$)]

ಎಳೆಹದಿರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ.
[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಹದಿರು$_{1}$ (< ಹದಿರ್$_{1}$)]

ಎಳೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣನ್ನು (ಹುತ್ತದಂತೆ) ಗುಡ್ಡೆಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಸೊಂಟಕ್ಕೂ ಕೈಗೂ ದಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಬ್ಬ (÷). ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ.
[ಎಳೆ$_{2}$ (< ಎೞೆ$_{2}$) + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಎಳೆಹರೆಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆಹೀಚು (ನಾ). = ಎಳೆಹದಿರು (÷).
[ಎಳೆ$_{3}$ (< ಎಳದು$_{1}$) + ಹೀಚು$_{2}$ (< ಪೀಚು$_{2}$)]

ಎಳೆಹುಲ್ಲು 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟೆ, ಎಳಹೂಟ, ಎಳಹೂಟಿ, ಎಳಹೂಟೆ, ಎಳೆಹೂಟ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲಬೆ : ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟರಾಗಿ ಕರುಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ಕೆಡಹಿ ಮೂಗನರಿದೆಳೆಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಹೆಟ್ಟಿ ವೆಳಸುವೆ ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮–೧೩); ಹುರಿದ ಮರಳನೆ ಚೆಲ್ಲುತ ಗಾಳಿಯೊಳುಯ್ಯೆಳೆಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಯಿಂಡದೊಳು ಘೋಳಿಡಿಸು ತೆಳೆವ ಯಮದೂತರಂ ಮುಱಿದೊತ್ತಿ (ಗುಭಜ. ೨–೪); ಹರಳ ಮಧುವರ ಸಯ್ಯನವರನು ನಿಲ್ಲದೆಳೆಹೂಟಿಯನು ಕಟ್ಟಿಪನಲ್ಲಿ ಫಾಲ್ಗುಣದಿ (ಶರಲೀ. ೪೫೧–೮); ಬಸವೇಶ ಕೂಡಲಸಂಗನೋಳ್ಬೆರದ ಶರಧಿಯೆಳೆಹೂಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಸಲುಯೂ ಶರಣರಂ ಹರಪುರಿಗೆ ಪೋದರಣುಗಾ (ಚೋರಬ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). **ಎಳಹೂಟ** : ನಿರುತದಿಂದವರನೆಳಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಂ ಯೆಳಸೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೧೮). **ಎಳಹೂಟ** : ಇನಿತು ನೀರಂ ತೋಱಿರೇ ಥಿಕ್ಕನೆ ಇದಕೆ ಆರಾದೊಡೇ ನಿಮ್ಮಿನಿಬರಂ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತೆಳಹೂಟ ಹೂಡಿ ಸುವೆ (ಬ ಸ ಪು. ೫೭–೮೦); ಹಳ್ಳಯ್ಯ ಮಧುವಯ್ಯಗಳನೆಳಹೂಟಯಂ ಕಟ್ಟಿಸೆ (ಚಬಪು. ೬೨–೨೦); ಗಡಿಯೆಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಗಣ್ಗೆ ಎಳಹೂಟ ಹೊಡಿಸಿ ತೊಲಗಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೩–೧೦). **ಎಳಹೂಟೆ** : ಎಳ ಹೂಟೆಗವರ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಳಸಿದುದಿಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನನು (ಬಿ ಜ್ಜ ರಾ. ೭–೪೨). **ಎಳೆಹೂಟ** : ಶೈಲದಕ್ಷಣ ಲಸತ್ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಸ್ಥಲದೊಳಾ ಲಸದ್ಗೋವ ಕೊಂದಂತ್ಯಜರನೆಳೆಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಲಲು (ವೀಶೈಪು. ೮–೭–೩೨); ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಖಡ್ಗ ಪಿನಾಕ ಹಲಗೆ ಬಾಣ ಜಡಿವ ಕಾಸೆಯು ಝುಲ್ಲಿ ಎಳೆಹೂಟ ನುಡಿವ ಮದ್ದಳೆ ಮಲಹರಿಯೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿಂ ನಡೆಪನೈ ವೀರ ಶಿವಪುರಿಗಾಗಿ (ಶ ರ ಲೀ. ೯೭–೧೦).
[ಎಳೆ$_{1}$ (< ಎೞೆ$_{1}$) + ಹೂಟೆ (< ಪೂಟ)]

ಎಳ್ಕಳ (ನಾ). ಏಳುಯುದ್ಧ; ಯುದ್ಧ ರಂಗ (?) : ಎಳ್ಕಳದೊಳ್ ನಿಮ್ಮ ಬಲವಾರಾಸಿಯ ತುಳ್ಕಾಡುವೆನು ತೋಳಬಲದಿ ನಿಳ್ಕರಿಸುವುದೇಂ ನಿನ್ನನೆಲವೊ ದೂತ ನೋಳ್ಕೆಮ್ಮ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು (ವರ್ಧಜ. ೬–೬೮).
[ಎಳ್ (< ಏೞ್$_{2}$) + ಕಳ$_{3}$?]

ಎಳ್ಚರಿಸು 'ಎಚ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಚರು 'ಎಚ್ಚಱ್$_{2}$' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱಿಕೆ 'ಎಚ್ಚಱಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱಿಸು 'ಎಚ್ಚಱಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱು 'ಎಚ್ಚಱ್$_{2}$' ನೋ.

ಎಳ್ತರ್ 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಎಳ್ತರ 'ಎೞ್ತರ' ನೋ.

ಎಳ್ತರು 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಎಳ್ತಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಣ್ಡಿಯದ ಎಳ್ತಿಯಮ್ಮನ ಮಗಂ ಮಾದಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೫–೩; 1054).
[ಎಳ್ತಿ$_{0}$ + ಅಮ್ಮ$_{1}$]

ಎಳ್ತು 'ಎೞ್ತು$_{1}$' ನೋ.

ಎಳ್ಪದಿಂಬರ್ 'ಎೞ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಳ್ಪಟ್ಟು 'ಎೞ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಳ್ಪಿಸು 'ಎೞ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಮಡಿಯರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು : ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ ಪೊಜ್ಜುಗಲರು ಎಳ್ಮಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೯; 726). [?]

ಎಳ್ಳಗಸೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮); "ಉಮೆಯೆನ ಲ್ಕೆಳ್ಳಗಸೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫); ಎಳ್ಳಗಸೆ ಖಂ ೨ಕ್ಕೆ . . . ಎಳ್ಳಗಸೆ ಖಂ ೫೦೦ಕ್ಕೆ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನ.ಬಂ. ೧೭). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಅಗಸೆ]

ಎಳ್ಳನಿತು (ಅ). ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು ; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ ; ತುಸು : ನಿನ್ನೊಳೆಳ್ಳನಿತುಂ ದೋಷಮನುಂಟುಮಾಡದಿರೆಯುಂ ಕಣ್ಪಿಂತೆ ಸಂದಪ್ಪುದೊಂದನೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೩); ಸಂಪದದೊಳೆಳ್ಳನಿತಂ ಕುಡೆ ಕುಬೇರನಾದಂ (ಬಸ. ೮–೧೩೪); ಒಡಲಮೇಲೆಳ್ಳನಿತು ಮೋಹವ ಹಿಡಿಯದಿವರೌಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩–೨೮); ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳಿ[ಳ್ಳ]ನಿತೂಣೆ ಯವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೬೮); ನಾನಿಟ್ಟ ಶಾಸನವ ಎಳ್ಳನಿತು ಲಂಘಿಸವು (ಕವಿಸೋ. ೨೦).
[ಎಳ್ + ಅನಿತು (< ಅನಿತ್ತು)]

ಎಳ್ಳಮಾಸೆ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶಿರ ಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ.
[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಅಮಾಸೆ (< ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ)]

ಎಳ್ಳಷ್ಟು (ಅ). = ಎಳ್ಳನಿತು : ಎಳ್ಳಷ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಯಮನಾಳು ನರಕಕ್ಕೆ ಎಳೆದೊಯ್ವರೆಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೦–೨); ಇದರಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿರಬಾರದು (ಪಿಶಾಪ. ೯). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಅಷ್ಟು]

ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ 'ಏಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳಿದು 'ಏಳಿದ' ನೋ.

ಎಳ್ಳು 'ಎಳ್' ನೋ.

ಎಳ್ಳುಂಡೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ; ಚಿಗುಳಿಉಂಡೆ : ರಿಸಿಯರಂ ನಂದಿಮಿತ್ರಂ ಕಂಡು ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನಿಱಿಸಿ ಎಳ್ಳುಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭–೨); ಎಳ್ಳುಂಡೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಗಣನಾಯ್ಕ ನಮಗೆ ವಿದ್ಯಾವ ಕಲಿಸಯ್ಯ ಗಣನಾಯ್ಕ (ಜಗೀತೆ. ೧). [ಎಳ್ + ಉಂಡೆ]

ಎಳ್ಳುಚಟ್ಣಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಚಟ್ಣಿ : ರಾಗಿರೊಟ್ಟಿಗೆ ಎಳ್ಳುಚಟ್ಣಿ ಬಲುರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಟ್ಣಿ]

ಎಳ್ಳುಚಿಗಳಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ. [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಿಗಳಿ (< ಚಿಗುಳಿ)]

ಎಳ್ಳುನೀರು (ನಾ). ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಾಗ ಬಿಡುವ ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ನೀರು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಿಕೆ.

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ೧. ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಸೆಬಿಡು : "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲೆ?" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೨). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ 'ಎಳ್ಳುನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳುನೀರೆಱೆ, ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಸೆಬಿಡು ತೊರೆ : ಪಾರ್ವರೆಲ್ಲರುಂ "ಗೃಹಿಣೀ ಗೃಹ ಮುಚ್ಯತೇ" ಎಂಬುದು ಗರತಿಯಲ್ಲದೆ ಗೃಹಮೆಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆಳ್ಳುನೀರೆಱೆದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩ ವ). **ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ**: ೨. ಆವರ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೆ ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆದು (ಪುನರು. ೧೪೦).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರ್$_1$ + ಎಱೆ$_1$]

ಎಳ್ಳುರೇವಡಿ (ನಾ). = ಎಳ್ಳುಚಿಗಳಿ (ಕ).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ರೇವಡಿ]

ಎಳ್ಳೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಭಾವಿಸು : ಪಲರ್ ಮುನಿಯೆ ಫಲವಿಲ್ಲದುವ ಸೊಲ್ಪನೆಲ್ಲರುಮೆಳ್ಳೆಣಿಸಪಡುಗುಂ (ಕುಜಳ್. ೧-೨೦-೧).

[ಎಳ್ + ಎಣಿಸು]

ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ತಪ್ಪದೆ ಅಭ್ಯಂಗದ ಯೆಳ್ಳೆ]ಂಣೆ ಅಂಬಲದ (ಬೊಂಕಶಾ. ೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೩೨ ; 1475); ಎಲೆ ೫೦ ಎಳ್ಳೆಂಣೆ ತೇವರವೋಣಯಿಕ ರಂಗ ಪೂಜೆಗೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦-೧೮ ; 1552) ; ತೈಲಂ - ಕುಂದುರುಷ್ಕ, ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ಓಷಧಿ. ೭೨).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಎಣ್ಣೆ]

ಎಳ್ಳೈಸು (ಅ). ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು ; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ ; ತುಸು : ಘಾಸಿಯಾದನು ಪವನಸುತನೆಳ್ಳೈಸು ಮಿಡುಕದು ಬಾಲ ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಲಹರಿಯಲಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧೮) ; ದನುಜರಿವರೆಳ್ಳೈಸು ಮಿಡುಕದ ತೆರದೊಳು ಸುವನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೧-೬೪).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಐಸು (< ಆಯ್ಸು)]

ಎಱಂಕೆ, ಎರಂಕೆ, ಎರಕ್ಕೆ, ಎಱಕೆ, ರೆಂಕೆ, ರೆಕ್ಕೆ, ಱೆಂಕೆ, ಱೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕ; ಛದ: "ತನೂರುಹಂ ... ವಾಜಃ, ಪಕ್ಷಃ - ಈ ೯ ಎಱ(೦)ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೬) ; "ಎಱಂಕೆಯೆಂದು ಪಕ್ಕಮೆಂದು ಪಕ್ಷ" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೦೧) ; ಬಲರಿಪು ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗುರ್ವಿನೊಳೆಮ್ಮೆಱಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಱಂಕೆಯಿಂದುದಿರ್ದ ಪನಿಗಳಿಂ ನಾಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭) ; ಇಱುಂಪೆಗೆಱಂಕೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧) ; ಬಾಲವಿಹಂಗಂಗಳನೆಱಂಕೆಯೊಳೆ ಱುಂಕಿಕೊಂಡು ಪಾಜಲನುವಾಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೪ ವ) ; ಎಱಂಕೆಗಳ ಜಪಜಪದ ಕುಱಿಪು ತಾನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಗಿರ್ದತ್ತು (ಅಂತಿಗೊ. ೪೫-೯೨). **ಎರಂಕೆ**: ೧. "ಎರಂಕೆಯೆನಲ್ ... ರೆಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೯೬) ; ನಿಂದಿರು ಕುಲುಂಕದಿರೆರಂಕೆಗಳ (೧೪ವಿಂ. ೧-೧). **ಎರಕ್ಕೆ** : "ಎರಕೆ (=ಎರಂಕೆ)- ರೆಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೫). **ಎಱಕೆ**: ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ನಾಂದೆಱಕೆಗಳಂ ಬಿದಿರೆ ಕೆದಱುವ ತುಂತುಱಿಂ ನುಂಜು ಮುಸಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೭) ; ತುಂತುಱುಂದೆಱಕೆ ನಾಂದಾಂದೋಳಿತಾಶೋಕಮಂಜರಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬) ; ಹುಲಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನೆಱಕೆಗಳನಹಿಗಳಿಗೆ ಬಳರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೭). **ರೆಂಕೆ**: ನಿಮ್ಮ ನೆನೆದೊಡಮೆನ್ನ ಗಾನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣವೆ ಮುಚ್ಚಿ, ಕಾವು ಕೂರುವುದಳಲ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಭಾವಗೀ. ೬೬). **ರೆಕ್ಕೆ** : ಕಾಲಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ (ಪಾಣಆ. ೨೦) ; ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಆಕಾಶದಿಂದಿಳಿದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೪). **ಱೆಂಕೆ** : ನವಿಲ ಱೆಂಕೆಗಳ ಪಿಡಿದು ಕಿಲಕಿಲೀರ್ವರುಂ (ವೀಕೃಪು. ೨-೬-೧). **ಱೆಕ್ಕೆ** : ೧. ಪೇಚರರಾಜ ಱೆಕ್ಕೆಯಿನಲರ್ಕೆಯಿ ನೆನ್ನೊಡನಾರುಮೆಯ್ದೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨೦) ; ಱೆಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾರಿತು (ನಳಚ. ೨-೨೧) ; ಱೆಕ್ಕೆವಂತಂ ಗರುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತೋಳು; ರಟ್ಟೆ (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಱಕ್ಕೈ, ಇಱಕು, ಇಱಕರ್, ಇಱಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಇಱಕು, ಚಿಱಕು ; ಕೊಡ. ರೆಕ್ಕೆ ; ತುಳು. ಎಡಂಕೆ, ರೆಂಕೆ ; ತೆಲು. ಎಱಕ, ಱೆಕ್ಕ, ರೆಕ್ಕ ; ಕೋಲಾ. ರೆಡಪ, ರೆಪ್ಪಾ ; ನಾಯ್ಕಿ. ರೆಕ್ಕ ರೆಪ್ಪ ; ಪರ್ಜಿ. ರೆಕ್ಕ]

ಎಱಂಕೆವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಹನಿ, —ತುಂತುರು : ಪಾಱುವ ಹಂಸಂಗಳೆಸೆವೆಱಂಕೆವನಿ (ಎಇ. XIII. ೩೩೧-೩೦ ; 929).

[ಎಱಂಕೆ + ಪನಿ$_1$]

ಎಱಂಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಡಿ : ಪಾಱುವ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಱಂಕೆ[ವಿಡಿದುದಿರ್ದ] ತಂಪನೀವ ತುಂತುರ್ವನಿಯ ತುಱುಗಲುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). [ಎಱಂಕೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಎಱಂಗುಹ 'ಎಱಗುಹ' ನೋ.

ಎಱಕ$_1$, ಎರಕ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಪ್ರೇಮ ; ಅನುರಾಗ : "ಎಱಕದಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯವೆಂದೆಂಬಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೪) ; "ತಕ್ಕು, ಅಱ್ಕಱು ... ಎಱಕಂ, ಓಪು - ಈ ೮ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೬೦) ; ದರಹಸಿತಮುಮುಱೆಯೆ ಪೇಱ್ಗುಮೆಱಕಮನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೦) ; ದಿನಕರಸುಮಿಂದ್ರಸುಂ ನಿಜತನಯರ ದೆಸೆಗೆಱೆದೆಱಕದಿಂ ಗೆಲವಿನ ಮಾತನೆ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೨) ; ಪಾಂಡವರೆಱಕನಿಮ್ಮೊಳು ಹಿರಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೩೬) ; ಶ್ರೀರಘುಪ್ರವರಂ ಕಾಂತೆವೆರಸು ಕಟ್ಟೆಱಕದ ಸಲ್ಲಾಪದಿಂ ಬೈಗಿನೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೧-೨೦). **ಎರಕ$_1$** : ಮರುಗುವ ಮರಿಗಾಗಿ ಎರಕವನೆರೆಯದ ಮರುಕವು ಮರುಕವೆ ರಾಮ ರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೨-೩) ; ಒಂದು ಜತೆ ನಾಯಿಗಳಿದ್ದವು ... ಎಷ್ಟು ಎರಕವಿತ್ತು (ಬಾಳ್ವಟಿ. ೧೨).

ಎಱಕದವ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು ; ನಲ್ಲ ; ಇನಿಯ : ಅರಸ ತಾನೇ ಹರಿಹರಿದು ತನ್ನೆಱಕದವರನು ಬಿಡದೆ ಸಲಹುವ ಕರುಣವೆಂತುಟೊ ರಾಯ ಗದುಗಿನ ವೀರನರಯಣನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೩೧). [?]

ಎಱಕ$_2$ (ನಾ). ಬಾಗುವುದು ; ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು. 'ತಲೆಯೆಱಕ' ಪರಾ. [ಎಱಗು$_1$ + -ಕ$_3$]

ಎಱಕಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತವಾಗು ; "ಎಱಕಂಬೆತ್ತು = ಎರಕ ಹೊಯ್ದು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ಪೃಥೆಯುಂ ಮದೀಯ ಸುತರೊಳ್ ವೈಕರ್ತನಂ ನನ್ನಿಯಂ ನಿಱಿಸಲ್ಕಾರ್ಕುಮನೋಘಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ನಂಬಿರ್ದಳಿನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪೆಂಪೆಱಕಂಬೆತ್ತಿರೆ ಕಾವೆನೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೪). [ಎಱಕ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಱಕಲು (ನಾ). ಸುರಿತ; ಜಲಪಾತ; ನೀರ್‌ಬೀಳು : ದೊಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯ ನೀರ ಎಱಕಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು (ಎೈಆರಿ. ೯೪೦, ೨೪-೧೭ ; 1509).

[< ಎಱಗು$_1$ + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಎಱಕು (ನಾ). ನಾಳ; ಟೊಳ್ಳುಕಾಂಡ; "ದೊನ್ನೆ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈರವದೆಱಕಿನೊಳು ಲಸತ್ಕೈರವದ ಮಕರಂದಮಂ ಶೀವಿ (ನಂದಿಮಾ. ೬-೩೨). [?. / ತಮಿ. ಇಱಕು = ಗರಿಯ ಕಾಂಡ]

ಎಱಕುಮತಿ (ನಾ). ಆಮದಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಆಯಾತ ತೆರಿಗೆ: ಕಪ್ಪಲಿಱೋಗು ಸಂಬಾನು ಮುಂತಾದ ಊರುಮೇಗಳ ಯೆತ್ತುಮತಿ ಎಱಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೧-೩; 1532). 'ಎತ್ತುಮತಿ' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಇಱಕ್ಕುಮತಿ]

ಎಱಕೆ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎಱಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಪರ್ವತ: ಗುಟಿವಂ ಪಕ್ಕಂ ನಿಜಕರ ಮೆಟಿಲ್ವ ಪೆರ್ವಾವು ಕೋಡೆ ಕೋಡುಂಗಲ್ ಮತ್ತಿಱಿವ ಮದಮರ್ಬಿಯೆನೆ ಕಣ್ಗೊಂಟಲಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದೆಱಕೆವೆಟ್ಟೆನೆ ಕರಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೮೨). [ಎಱಕೆ (< ಎಱಂಕೆ) + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಎಱಗ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕು[ಮಾ]ರ ಎಱಗನುಂ (ಎಇ. IX, ೨೧-೧೦; 800); ಕಾಮಶ್ರೀ ಎಱಗರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೪; 1177); ಮಱೆದುಂ ಪರಸತಿಯರ್ಗಟ್ಟಿಱೊಳಚ್ಯುತನಲ್ಲದನ್ಯದೈವಕ್ಕಾರ್ಪಂ ಮಱೆಯಿಪ ನಿಜಧನಲೋಭಕ್ಕೆಱಗನೆಱಗನೆಱಗನೆಱಗನೃಪನೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೨೨; 1198); ಎಱಗನೃಪತಿ ಯಾತ್ಮೋದ್ಭವಂ ಬಿಟ್ಟದೇವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೧೪). [?]

ಎಱಗ$_2$ (ನಾ). ಮರುಳ; ದಡ್ಡ; ಎಗ್ಗ: ಎಱಗ ಹೋಗೇನೆಂದೊಡೆ ಱಯೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೆಱೆ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರವಯವನಚಲ (ಮನೋವಿ. ೫-೧೮). [ಎಱಗು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಎಱಗಲ (ನಾ). ನೊಣ (?): ಎಱಗಲನಾ ಪೇಲಿರ್ದೊಡಮೆಱಗುಗು ಮಱಿಯಲ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆಱಗದು ಸಂದಱಿಕೆಯ ಕರ್ಪೂರಮಿರ್ದೊಡ ಮಱಿವಿಲ್ಲದ ಜಡರುಮದಱ ಸಮನಾಗಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೬).
[?]

ಎಱಗಲಿಭಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತೋಱಹರ ಕುಳಕ್ಕೆ ತಿಳಕಂ ಬಱಸಿಡಿಲಿದಿರಾಂತ್ತ ವೈರಿಗಂ ಕೂರ್ಪ್ಪ ಜನಕ್ಕೆಱಗಲಿ ಭಂಡಿಯೆ ನಿಪ್ಪಂ ಕಟಿಮಱೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಗಂಡ ಕಾವಗವುಂಡಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೧೫; 1148). [?]

ಎಱಗಾರಿ 'ಎಱೆಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಱಗಿಸು, ಎರಗಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು: ಕೀಱಿ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬಾಳಂ ನಿರ್ನೆರ ಮೂಱಿ ಚಲದಿನೆಱಗಿಸಲಿರೆ ಭರತಂಗೆಱಗುವೆಱಕಮುಂಜಮೆಯಲ್ತೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೫); ಅರಿರಾಜ ಮಧುಕರ ಕದಂಬಮಂ ನಿಜ ಪದಾಂಬುಜಕ್ಕೆಱಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೧-೧೩); ಮುಂಕೊಂಡ ಮಹಾವ್ರತಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸದ ತೀವ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕೊಂದಿನಿಸುಂ ಚಿತ್ತವನು ಎಱಗಿಸದ (ಜಯಕಾ. ೧-೫); ಅಗ್ರಜನ್ನ ಭಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನ್ನ ತಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆಱಗಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨೯-೧); ನಿಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೆ ತಪಗೆಯ್ವರ ತಂದು ನಿನ್ನಡಿಗೆಱಗಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೫). **ಎರಗಿಸು$_1$**: "... ಬರಿಮೋಸ, ಬರಿವೇಷ. ಈ ಜನರ ಯಾವುದಕೆ ಎರಗಿಸಿದೆ!" ಎಂದು ಅವರೊಳಗೆ ತಳಮಳಿಸಿದರು (ನವರಾ. II, ೩೨).

ಎಱಗಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಹರಕೆಯನಭಿಷೇಕವ ಸೇಸೆಯನುಡುಗೊಱೆಯಂ ಭರವಸದಿಂ ಕೈಕೊಳುತಿನ್ನುಳಿದಾಸುರಪರಿವೃತ ಪರಮನನೆಱಗಿಸಿಕೊಂಬಾಸಕ್ತಿಯೊಳೆಯ್ದಿದನಾ ಸಭೆಗೆ (ವೀರೇಶ. ೧-೧೯). [ಎಱಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಱಗು$_1$, ಎರಗು, ಎರ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಅಡ್ಡಬೀಳು: "ಎಱಗು - ಪ್ರಣತೇ (ನಮಸ್ಕರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ಪರಿಗತ ನಗೆಯಿಂದಿರ್ದಂ ಗುರು ನಾಣ್ಭರದಿಂದಮೆಱಗಿ ಮುಖತಾಮರೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೯); ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟಾರಕರ್ಗೆಱಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೧೨); ನಿಚ್ಚಂ ಪಿರಿದುಂ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಂದೆಱಗುವ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೦೧); ಸಂಗ ಶರಣೆಂದವರ ಪದತಳಕ್ಕೆಱಗುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೩೨); ಗುರುವಿಂಗೆಱಗಿ ಕಲಿತರು ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೧೬-೧೨೬). ೨. ಬೀಳು: ತಾನುಂ ಪಲವು ಎಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ವೊದೊದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಟ್ದನ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಱ್ದೋನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೮; 800). ೩. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೆಱಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಇಱಿ]ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೧೪); ಅಳಿಯೆಱಗದನಿಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ ... ಮಿಾಸಲ ಮೊಗ್ಗೆಯಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೧೯); ಕಮಲಮನುಱಿದುಂ ಮಧುಭ್ರಾಂತಿಯಿಂಕಿಂಶುಕಕ್ಕೆಱಗುವ ಭ್ರಮರನಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪-೯). ೪. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: "ಮೋದೆಂದುಂ ಮಾಱೆಂದುಂ ಎಱಗಿ ದನೆಂದುಂ ಎಱಗೆಂದುಂ ಪೊಯ್ವುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೪೪); "ಎಱಗೆನೆಮೋದೆನೆ ಪೊಯ್ದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೧); ಎಱಗಿದಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯಕೆ ತರಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೧೯-೯). **ಎರಗು**: ೧. ಎರಗುವೆ ನಿನಗೆ ಈಗಲೆ ಹೊರಗೆ ಪೋಪೋಪೋಪೋ (ಕಪಪು. ೨-೩೧); ಈಚಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಎರಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೪). ೨. ಉರುಬಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕುರಿಗಳು ಎರಗಿ ಬರುತಿಹ ಗಂಡುಮೃಗಗಳು ... ಬಳಸಿ ಮೆರದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೩-೧೫); ಬರಸಿಡಿಲುಗಳು ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಎರಗಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬಿದುರೆ. ೧೪). **ಎರ್ಗು$_1$**: ೧. ಮಾರ್ಗಸಂಸರ್ಗ ನೃಪರೊರ್ಗದಿಂ ಕಾಣ್ಕೆ ಸಹಿತೆರ್ಗುತಂ ಸಹಕಾರ ಸಾರ್ಗುತಂ (ಜಿನಮು. ೩೨-೮).

ಎರಗಿಬೀಳು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಎರಗಿ ಬೀಳುವನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೬೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱಞ್ಕು, ಇಱಕ್ಕು; ಮಲ. ಇಱಕ್ಕು; ತುಳು. ಎರಗು; ಕೊಡ. ಎರಂಗ್; ತೆಲು. ಎರಗು, ಎಱಗು; ಕುವಿ. ರೆಚಲಿ, ರೇನ್ಯೆ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ದರಿಂಗ್, ದಾರಿಂಗಿಂಗ್, ದಾರಂಗಿಂಗ್]

ಎಱಗು$_2$ (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ದಡ್ಡತನ: "ಪಡಿವಡಿಕೆ ಗಾಂಪತನ ವೆಱಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). 'ಎಗ್ಗು' ಪರಾ. [?]

ಎಱಗುಹ, ಎರಗುಹ, ಎಱಂಗುಹ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಿಕೆ: "ತೆಂಗುಹಂ = ಹಕ್ಕಿಯೆಱಗುಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಎರಗುಹ**: ಗರುಡದೇವನೆರಗುಹಕ್ಕೆ ಹೆದರಿದ ಮೂಷಕ (ಚಟ್ಟಆ. ೧೪೯-೨೬). **ಎಱಂಗುಹ**: "ತೇಂಗುಹಮೆಂದೆನೆ ಪಕ್ಕಿಯೆಱಂಗುಹಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೨). [ಎಱಗು$_1$ + -ಹ$_3$]

ಎಱಚಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾಗರಖಣ್ಡ ಎಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಎಱಚಟ್ಟಂ ನಾಟ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೦೮-೪; 951). [ಎಱ? + ಚಟ್ಟ$_4$]

ಎಱಚು, ಎರಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸುರಿ: ತಣ್ಣನಿರ್ಪ ನೀರಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲುಂ ಮೇಲೆಱಚಿಕೊಳಲುಂ ಮನಮಾಗಿ ವಿರಹಾನಳನಿಂದಿರಲಾಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬). **ಎರಚು**: ಮನೆಯಿದಿರೇ ಹೊಲದಲಿ ಎರಚಿದವೋಲಿದೆ ಬಿಳಿ ಅಕ್ಕಿ (ಅನಿಕೇ. ೪೬-೪); ಎಣಿಕೆಗಳು ಮೇಲೆರಚಿದ ಭತ್ತದ ಕಾಳುಗಳಾದವು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೪); ತಲೆಯ ಮೇಲೆಮಣ್ಣು ಎರಚಿಕೊಂಡನು (ಪುಟ್ಟರ. ೬೩).

ಎರಚಾಡು =(ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು) ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲಾಡು: ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರತಿ ನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟ ಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಆಟ, ಊಟ—ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಾಡುವುದು–ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೧೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱೈ, ಎಱಿ; ಮಲ. ಎಱಿ]

ಎಱತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಪ್ರಿಯೆ: ಎನ್ನೆಱತಿ! ಇಂತಾಡಿದ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಸೀತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೫–೧೦).
[ಎಱೆಯ + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಱನಾಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲೂರ್ಪ್ಪಾಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ದಿಕಾದನಾ ಎಱನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ತರಂ ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾವ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೩; 760). [?]

ಎಱಪೊಱ್ (ಕ್ರಿ). (?): ನುರಿವುತ್ತಿರ್ಬ್ಬದಂ ಕಣ್ದು ಕೀೞ್ಗಣ್ಟೆಯಾಗಲ್ಕ[ಡ]ದುದಮುಂ ಕುಡುವೆನೆನ್ದು ಪಿಡಿಖಣ್ಡ[ಂ]ಗೊಣ್ದು ದೆಸೆವಲಿಗೆಱ ಪೊೞ್ದು ಕ[ರು]ಳ ಬೋ[ನಿಡಿ]ಗಲ್ಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಎೞ್ದಿ[ಯ]ಮಗೆ ಪಲ[ಮ್ಮಾರ್]ಡಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೨೧; 865). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗ 'ದೆಸೆವಲಿಗೆವಱಿ ಪೋೞ್ದು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಎಱಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ ಈ ನಾಡು ಆಳ್ವನ್ದು ಅವರಾಳ್ಗಣ್ಣವೂರೊಳೆ ಎಱಮ್ಮನಾಸನ್ದಿ ಆಳೆ ಆ ಎಱಮ್ಮನುಂ ಆಯ್ವದಿಪ್ಪುರುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೪; 750).
[ಎಱ ? + ಅಮ್ಮ₁]

ಎಱಯಪ 'ಎಱೆಯಪ' ನೋ.

ಎಱವಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಿಕ್ಕು, —ಹಾಕು; ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು: ಎಱವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದಂ ಕೃತಿಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೮).
[ಎಱ₀ + ಇಕ್ಕು]

ಎಱವೆಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಕೇಕಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಱಿದು ಪೆತ್ತಜಯನಾ ವಿಜ ಅರಸನ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೧; 450); ದೇವದಣ್ಡದಿಂದೆಱಿವೆಪ್ಪಡು ವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೧೧; 675). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಜತ್ತ ತಳವಾರ ಪೊಗುಣ್ಡಿ ಕಾಳೆಗದುಳ ಎಱಿದು ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೩೪–೫; 750); ಇನ್ದಿರಾನ್ ಎಱಿದೊಡೆ ಪರಸುರಾಮನ್ ಎಱೆದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦೦–೩; 8ನೆಯ ಶತ). 'ಇಱಿ₁' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಱಿ]

ಎಱಿಗಾರಿ 'ಎಱೆಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಱುಗಲು (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಂಮರ್ದ (?): ನೆಳಱುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿರುಮಂ] ಕಳಱುಮನೆಱುಗಲುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಳಿರುಮಂ ನರಗಲುಮಂ, ತಳಱುಮನೆಱಗಲುಮಂ, ತಳಿರುಮಂ ನೆರೆಗಲ್ಲುಮಂ] ಗಿಡುದುಱುಗಲುಮಂ ದರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೯ ವ).
[?]

ಎಱೆ₁, ಎರೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು) ಸುರಿ; ಹೊಯ್ಯು; ಹಾಕು: "ಎಱೆ – ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ವೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮಧಾ); ಈತಂಗೆ ನೀಂ ಬಸಿಱ್ ತೀವೆ ಬಡ್ಡಿಸದಿರ್ ಎಣ್ಣೆಯಂ ತಿಣ್ಣಮೆಱೆಯದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೬); ತಗುಳ್ದು ಪಾಲನೆಱೆವಿರ್ ಪಾವಿಂಗೆ ದಾಯಾದ್ಯರಂ ಪಿರಿಯರ್ಮಾಡಿದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೯); ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧–೧); ಗರುಡನೂರವರೆಱೆವರೇ ನಾಗರಿಗೆ [ತನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೪). ೨. ಅಭ್ಯಂಜನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು: ಇಡೆ ತೊಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲಾಡಿಸುವರಿಲ್ಲ . . . ಬಿಡದೆಱೆವ ನೀರ್ಕುಡಿವಾಲ್ಗಳೆಣ್ಣೆಬೆಣ್ಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೭). ಎರೆ₁ : ೧. ಧಾರೆಯನೆರೆದು ಪಾಲಿಸ್ತವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೧–೧೯; 1640); ಕೆನೆಯನೆರೆದು ಸಲಹಿರೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೬೩–೧೮). ೨.ವೇಣಕ್ಕ ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆತಿಕ್ಕಿ ಎರೆದಳು (ಗಂಪಾಯಿ. ೭೨); ಎರೆಯೆ ನೀರಿಲ್ಲ; ಕುಡಿಸೆ ಹಾಲಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೭–೧೫).

ಎಱಕೊಳ್ = ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡು: ತುರುಕರ ನೀರ ಎಱಕೊಂಡು ನಮ್ಮದೇವ ಎಱಕೊಂಡ ನೀರೆಲ್ಲ ಸನಕಾದಿಗಳಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯–೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಱಿ, ಇಱೈ; ಮಲ. ಇಱೆ]

ಎಱೆ₂ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಧಾನವಾಗು: ಬೆಳುಗರೆ ನಾಡೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಳೆಗಾಱರ ಕುಲದೊಳೆಱೆದ ಜಿನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುವ . . . ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೫). [?. / ತಮಿ. ಇಱ]

ಎಱೆ₃ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ. 'ಎಱೆವಟ್ಟು', 'ಎಱೆವಿಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಎಱೆ₄ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಒಡೆತನ: "ಎಱೆ – ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ವೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮಧಾ); ಕಾಮನೆಱೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೨). ೨. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಅಧಿಪತಿ: ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಅದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಱೆ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧–೪; 650).

ಎಱೆಅಪ್ಪೋರ್ = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೋರ್ ಕೊಸರು ಪುೞ್ಕೆಱಿದಿದಿರುಪಯ್ದುಗಿದಿಡಿದಿರುದರಿನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬–೪; 800). ℙ 'ಎಱೆಯಪ್ಪ₂' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ರೂಪ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱೈ; ಮಲ. ಇಱಾನ್, ಱಾನ್]

ಎಱೆಗಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಗಙ್ಗ ನಾಮಧೇಯಃ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨–೪೯; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಱೆಗಙ್ಗಮಹಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. II, ೧೫೦–೬; 950). [ಎಱೆ ? + ಗಂಗ₃]

ಎಱೆಗಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುಗುಪ್ಪೆಯ ಮಾರಸಿಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಗಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೮; 800). [ಎಱೆಗಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರಗೂರೊಳಿರೆ ಎಱೆಗಙ್ಗಯ್ಯ ಸಗ್ಗಮೇಱಿದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦–೮; 977).
[ಎಱೆಗಂಗ + ಅಯ್ಯ₁]

ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಿಟ್ಟಿಗ ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡ ನಾೞ್ಗಾಮಿಗರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨–೨; 800). [ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿ ? + ನಾಡು]

ಎಱೆಗಾರಿ, ಎಱಗಾರಿ, ಎಱಿಗಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಗಾರಿಯ ಓಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭–೮; 972). ಎಱಗಾರಿ: ಬೆಸಗೆಯ್ದ ಎಱಗಾಱಿ ಓಜಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪–೯; 973). ಎಱಿಗಾರಿ: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜಾದಿತ್ಯನ ಕಾಳಗದೊಳೆ ದೇವಯ್ಯನಳಿಯ ಎಱಿಗಾರಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨–೧೪; 971). [?]

ಎಱೆಗೋಲು (ನಾ). (ಮಳೆಯಂತೆ) ಸುರಿಯುವ ಬಾಣ: ಅನುಂಟು ತೋಳ್ವಲರ್ ನೀಮುಂಟು ಇಂತಿದೆನ್ನ ಸಜ್ಜನೆಱೆಗೋಲ–ಸವಿಯಂ ಇನಿಸಿನಿಸುಂ ಕಾಣಿಮೆಂಬು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫–೧೫).
[ಎಱೆ₁ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಎಱೆತನ, ಎಱೆತ್ತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ಒಡೆತನ: ಒಳವೆನಿತೊ ಭಾಗ್ಯಂಗಳೆಱೆತನಕೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೩-೪೩). **ಎಱೆತ್ತನ:** ದೇವ ಮಣ್ಣು ವಾನ್ನಾರ ಎ ಱೆ ತ್ತ ನ ಮ ಆದಾನ್ ಆಱೆತ್ತೋನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೮; 780 ?). [ಎಱೆ₄ + -ತನ. / ತಮಿ. ಇಱೈತ್ತನಂ]

ಎಱೆತನಿಗ (ನಾ). ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ರಾಜ ಸಂಬಂಧಿ: ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಪರಿವಾರದೆಱ[ಱೆ]ತನಿಗರ ಪಾರ್ವರ ಪರವರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೬-೬). [ಎಱೆತನ + - ಇಗ]

ಎಱೆತಿಮಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಎಱೆತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; 890). [ಎಱೆ₄ + ತಿಮಸ₀ (< ತಿಮ್ಮರಸ)]

ಎಱೆತ್ತನ 'ಎಱೆತನ' ನೋ.

ಎಱೆಪ್ಪರಸ, ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೆಱೆಪ್ಪರಸರ್ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಎಱೆಪ್ಪರಸರ ಗೋವಿನ್ದರಸರು (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೬; 925). **ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ:** ಶ್ರೀಮದೆಱೆಪ್ಪೆರಸರ್ ನುಗುನಾಡು ನವಲೆನಾಡುಮೂನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೩-೫; 910). [ಎಱೆ₄ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅರಸ₁]

ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ 'ಎಱೆಪ್ಪರಸ' ನೋ.

ಎಱೆಬೀರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಱೆಬೀರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧-೧; 990). [ಎಱೆ₄ + ಬೀರ + ಅಯ್ಯ₁]

ಎಱೆಯ, ಎರೆಯ (ನಾ) ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: "ಅಣ್ಮಂ, ಎಱೆಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ— ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೬-೨೦); "ಅಣ್ಮೆಱೆಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ಉಙ್ಛರಾಥಾ (?ವಾ) ಸವೆಱೆಯರುಂ (ಇಐ. XI, ೭೦-೧೭; 567); ಸುರಗೆಯೂರಾ ದೆಸೆಮ್ಮೆಱೆಯರ್ (ಎಐ. VI, ೧೬೧-೩; 765); ಎಣ್ಬಾಸಿರ್ವರ್ ಅರಸಿಯರ್ಕಳ್ಗಮೆಱೆಯನಪ್ಪೊಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫೭-೧೧); ಬಿಡುಗಣ್ಣರೆಱೆಯಂ ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೫). ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ; ಇನಿಯ: ತನ್ನೆಱೆಯನೊಳೊಲ್ದು ಕೋಪಿಸುವ ಕಾಮಿನಿಗೀ ಮುನಿಸೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೮). **ಎರೆಯ:** ೧. ಚೆಲುವರೆರೆಯನು ನಿನಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಲಿಯೆಂದರು ಸೇಸೆಯಿಟ್ಟು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೬). ೨. "ಎರೆಯನೆನಲಿನಿಯನ್" (ಕಶರ. ೧೧೪); ನನ್ನೆರೆಯನಾ ರೂಪು ನನ್ನೆರೆಯನಾ ನೋಟ . . . ಎಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿಹವು (ಯಶೋಧ. ೩).

ಎಱೆಯಳ್ = ಒಡತಿ; ನಲ್ಲೆ; ರಾಣಿ: ಮನಸಿಜನೆಱೆಯಳ್ ಮಕರಂದ ಸಾರದಿಂ ನುಣ್ಣಿಪ್ಪವೊಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೬); ಅಱಿದನನಿತಱ ಮೇಲೆ ನಭದಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುತ ಹೋದರಸಿ ರಘುನೃಪನೆಱೆಯಳೆಂಬುದ ನೊಯ್ದವನು ದಶಕಂಠನೆಂಬುದನು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೫). [ಎಱೆ₄ + -ಅಳ್. / ತಮಿ. ಇಱೈವನ್]

ಎಱೆಯಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಂಗನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೨; 900); ಅದಟನೆಱೆಯಂಗ ನ್ರಿಪಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೪; 1131); ವಿಶ್ವಮೇದಿನಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಾಜಿವೀರನೆಱೆಯಂಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೧೩). [?]

ಎಱೆಯಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಿರಿದೆಯ ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಯಙ್ಗ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೭೦-೭೦; 390). [ಎಱೆಯಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಯಂಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರ ವಂಶಾಧಿಪತಿ ಮಾದಿವರ್ಮ್ಮವಟ್ಟಕ್ಕರ್ಹನಪ್ಪ ಸಯ್ಪ್ಪಾಂತ ಎಱೆಯಂಗಪ್ಪನ ಮಗಂ ಮಾಚಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೦-೧೦; 900). [ಎಱೆಯಂಗ + ಅಪ್ಪ₁]

ಎಱೆಯಣ್ಣಪೆರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುಟ್ಟಿಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಎಱೆಯಣ್ಣಪೆರ್ಮಾಡಿ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೧೧-೪; 886) [ಎಱೆ₄ + ಅಣ್ಣ₀ (< ಅಣ್ಣ₁) + ಪೆರ್ಮಾಡಿ]

ಎಱೆಯನಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: P ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಳಸ: ಎಱೆಯನ ಕಾಡಿಯೂರಂ (ಎಐ. XIII, ೩೩೧-೨೪; 929). [ಎಱೆಯ + ಕಾಡಿಯೂರ್]

ಎಱೆಯನಾಗಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯನಾಗಮ್ಮಙ್ಗೆ ಗೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಪತ್ತುಂ ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೩-೧೨; 893). [ಎಱೆಯ + ನಾಗ + ಅಮ್ಮ₁]

ಎಱೆಯಪ, ಎಱಯಪ, ಎಱೆಯಪ್ಪ₂ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು; "ಮರುಳ್, ಪಿಶಾಚಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈಕೈಯ್ಯ ನೆಱೆಯಪಂ ಮನೆಯ ದೈವಂ ಜಲಜಕ್ಕಿಯರ್ ಸೋಂಕಿದರೆಂದು (ಮದಶಿ. ೮-೪೭); ಚಂಡಿಕೆ ನುಂಗುಗೆ ಮಿಱು ತುತ್ತುಗಟ್ಟಿಸುಗೆ ಕಾಳಿ ಕೊಳ್ಗೆಱೆಯಪಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೬); ಉಂತೆಯಾಡುವಂಗೆಱೆಯಪನಾದೊಡಂ ಉಂತೆ ಕೊಲ್ವ ಜವಂಗೆ ಪಾಪಂ ನೆರಮಾದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೯ ವ); ಕೆಱು ತಡೆವತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂಮನೆಯೊಕೆಗಳು ಯ್ದರಕ್ಕ ಮಿಂದೆಱೆಯಪನಾಱಿದಪ್ಪನಸಗಂ ಮಡಿವಾರನೆ ಕೊಸನೇತ ಕೆಂದಱೆಯೆನದೊಂದು ಸೋಂಕಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೩೪); ಎಱೆಯಪಂಗೆ ಮರಂಗಳಂ ಪರಸಿಯುಂ (ಶಬ್ದವಿ. ೫೧). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಎಱೆಯಪಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. **ಎಱಯಪ:** ೨. ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಱಯಪನು ಆಯ್ಪಾಮನ್ನರು ಮಿಱ್ದು ಅದಿರಾಜು ಪನ್ನೆರಡುಮ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೭; 900). **ಎಱೆಯಪ್ಪ₂:** ೧. ಉಂತೆ ಕುಣಿವಂಗೆಱೆಯಪ್ಪನಾದಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೯೧ ವ). [ಎಱೆ₄ + ಅಪ್ಪ₁]

ಎಱೆಯಪಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೆಱೆಯಪಗಾಮುಣ್ಡನು ಮುದ್ದಯ್ಯನು ಬನ್ದಿಲ್ಲಿ ವ್ರತ ಕೊಣ್ಡರ್ (ಎಕ. II, ೪೬೮-೧; 950). [ಎಱೆಯಪ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಯಪಮಂಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಪಮಂಗಳದ ಮಹಾಜನ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧೦; 820). [ಎಱೆಯಪ + ಮಂಗಳ (= ಮಂಗಲ)]

ಎಱೆಯಪೆರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಸಾನ್ತ ಕಾಮಪನ ಮಗವ್ಪಿನಮಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೪-೨; 902). [ಎಱೆಯ + ಪೆರ್ಮಾಡಿ]

ಎಱೆಯಪ್ಪ₁, ಎರೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಇವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಂಗೈಯಗಲ ಬಿಲ್ಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿದೋಸೆ: ತುಪ್ಪದೊಳಗಡಲು ಚಿಲುಮುರಿಯಾದುದು ಎಱೆಯಪ್ಪದಂತೆ ಬೇಯಿಸಲು ಬಾಬರಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೩); ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಪೆದೆ ಎಱೆಯಪ್ಪದಕಿಲಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಜೋನದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ ಬೆಲ್ಲಗಾರಿಗೆಯ ಬಣಬೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೫); ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಎಱೆಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗುರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರತೇ. ೨೦-೧೨೮). **ಎರೆಯಪ್ಪ:** ಎರೆಯಪ್ಪ ತುಂಬಾ ರುಚಿಕರವಾದ ತಿಂಡಿ (ರೂಢಿ). 'ಊತಪ್ಪ' ಪರಾ. [ಎಱೆ₁ + ಅಪ್ಪ₁]

ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$ 'ಎಱೆಯಪ' ನೋ.

ಎಱೆಯಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳುಂ ಎಱೆಯಪ್ಪರಸರುಂನಿಱ್ದು ಚಾಗಿ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ ಕಲ್ಲ ಬಸದಯ್ಯರ್ಪ್ಪರಪಿಂಗೆ ಕೊಮಾರಸೇನಭಟಾರರ್ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭–೧೧ ; 900). [ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$ (< ಎಱೆಯಪ) + ಅರಸ$_1$]

ಎಱೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಪಡೆವಳ್ಳ ಅರಿಗನುಂ ಎಱೆಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೧–೬ ; 958).
[ಎಱೆ$_4$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಎಱೆಯಮ 'ಎಱೆಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಎಱೆಯಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೋಮಯ್ಯರಸರ ಮಗನೆಱೆಯಮಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯–೬೪ ; 947).
[ಎಱೆಯಮ (< ಎಱೆಯಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಱೆಯಮ್ಮ, ಎಱೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಡಲೆ ಗಧಿಪಾಣ್ನನ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯–೩ ; 983) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತನೆಱೆಯಮ್ಮ ನಿರಲ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೪–೧೪; 1041). **ಎಱೆಯಮ** : ಮಹಾ ಪ್ರಧಾನಂ ಕುಮಾರಂ ಎಱೆಯಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬–೧೪ ; 1173). [ಎಱೆ$_4$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಱೆಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡಂ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲಬಾವಿಯ ತೋಣ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೭ ; 994). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಱೆಯಮ್ಮದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮ ದೀಕ್ಷಿತರವೋಲ್ಮತ್ತಾರ್ದ್ಧರಾಭಾಗದೊಳ್(ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೪೫; 980).
[ಎಱೆಯಮ್ಮ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಎಱೆಯಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಮ್ಮರಸ ನ್ರ್ಪಸವಾಸಿ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೧ ; 800) ; ಎಱೆಯ ಮ್ಮರಸರಾ ಬೆಣ್ಣತೂರಾಳ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೩–೫ ; 1000).
[ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಅರಸ$_1$]

ಎಱೆಯಮ್ಮವೆಳಚಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆ ಯಮ್ಮವೆಳಚಿಗವುಣ್ಡನ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಚರಿ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೭–೪; 750). P ಎಱೆಯಮ್ಮನ ಮಗ ವೆಳಚಿಗವುಂಡ.
[ಎಱೆಯಮ್ಮ + ವೆಳಚಿ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಱೆಯಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡದೊಱೆನಾಡ ಭೀಕಸಂ ಬರವಿಯ ಪೇಂಕೆಯು ಎಱೆಯಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿಯು (ಕಇ. IV, ೫೫–೨೫; 1000 ?). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಱೆಯವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯವೆ ದೇಗುಲ ಮಾಡಿಸಿ ಮಣ್ಗೊಟ್ಟೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೨೮ ; 890 ?).
[ಎಱೆ$_4$ + ಅವ್ವೆ$_0$ (< ಅವ್ವೆ)]

ಎಱೆಯಳ್ 'ಎಱೆಯ' ಪರಾ.

ಎಱೆಯಾರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚೋೞಿಗವೊಲವೆಱೆ ಯಾರ್ಮ್ಮಂಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯ ರಾಜಾಮಾನಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೧೦೨–೧೪ ; 900). [ಎಱೆಯ + ಆರ್ಮ$_0$]

ಎಱೆಯಿತಿಯಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಆ ಊರ ಸರ್ವ್ವ ಪಾದಪರಿಹಾರಮಪ್ಪನ್ತು ಎಱೆಯಿತಿಯಡಿಗಳ್ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ತು ಪೂರ್ವಾವ ತಾರ ಬಾಣರಾಜಱ್ಗೆ ಣ್ಯಾರಂ ವಿನ್ನಪ್ಪಂಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬–೯ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಱೆಯಿಸು, ಎರೆಯಿಸು, ಎಱೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ : ಅಸುರನ ಗಡೆ ಭೂತಪಿಶಾಚಿ ಸಮಿತಿಗೆಱೆಯಿಸುವ ನೆತ್ತರಜವಟ್ಟಿಗೆ (ಜಗವಿ. ೯–೬೦) ; ದಮಯಂತಿಯನು ಮದುವೆಯ ಧಾರೆಯೆಱೆಯಿಸಿ ಬಂದೆವೆನೆ ಖತಿಗೊಂಡ ಕಲಿರಾಯ (ನಳಚ. ೪–೫). **ಎರೆಯಿಸು** : ೧. ಹೆಂಡಿರ ಕೈಯಿಂದ ನೀರ ಎರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೯). **ಎಱೆಸು** : ೧. ನಾಲಿಗೆ ನಲಿನಲಿದೋಲಾಡುವನ್ನಕ್ಕ ನಿಮ್ಮ ನಾಮಾಮೃತವ ತಂದೆಱೆಸು ಕಂಡಯ್ಯ ಎನಗೆನ್ನ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೪೮೬) ; ಧಾರೆಯೆಱೆಸುವೆನು ನಿಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ (ಭರಚ. ೯–೧೨೯). ೨. ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು ; ಅಭ್ಯಂಜನ ಮಾಡಿಸು : ಗಂಗೋದಕ ತನ್ನಿರೆ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಜಿರಸಿರೆ ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಹಾಕಿರೆ ರಂಗಗೆ ಬೇಗ ಎಱೆಸಿರೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೭–೨).

ಎಱಿಸಿಕೊಳ್ = ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿಯೆಱೆದುಕೊಟ್ಟರು ಶಂಭುದೇವರುಯೆಱಸಿಕೊಂಡರು (ಕಇ. I, ೩೭–೨ ; 1414). [ಎಱೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಱೆವಟ್ಟು, ಎರೆಪೆಟ್ಟು, ಎಱವಟ್ಟು, ಎಱವೆಟ್ಟು, ಎಱೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ : ಸದ್ಗುಣಾಕರಮೊಳ್ಪಿಂಗೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಸೆವಱೆ]ವಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬) ; ಸತ್ಯದ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಮಾಂತನದೆಱ[ಱೆ]ವಟ್ಟು ಪೆಂಪಿನ ದಗುನ್ತಿ ವಿವೇಕದ ಬೀಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪–೨೭ ; 1077) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟಾಗಿರ್ದಯ್ ನೀಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೬) ; ಬೆಟ್ಟವಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡೆಳನೇಸಱ ತೊಟ್ಟಿಲುದಗ್ರದಾನವ ರೆಱೆವಟ್ಟು . . . ಮಹಾರ್ಣವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೮) ; ನಂಬಿದರ್ಗೆಱೆ ವಟ್ಟಾಗು(ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭–೪೫; 1380). **ಎರೆವೆಟ್ಟು**: ಮೂರನೆಯನಾ ಕುರುಸ್, ಸೌಭಾಗ್ಯದೆರೆವೆಟ್ಟು (ಪಾರಸಿ. ೨೯–೬೫೮). **ಎಱವಟ್ಟು**: ಆಱ ನಿಂಗಾಗರವೊಳ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜಾಣ್ತನಕ್ಕೆಱವಟ್ಟೊಳ್ನುಡಿ ಗಾಣ್ಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೫) ; ಚತುರಾನನಂಗಱವನೀವೆಱವಟ್ಟೆನಿಸಿರ್ಪ್ಪ ದೆಂದು ವಂದಿತತಿ ನಿರಂತರಂ ಪದೆದು ಬಣ್ಣಿಪುದೀ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬೦ ; 1198) ; ಆಱಸುತಱಸುತೆಯ್ದೆ ಬಂದು ಸುಜ್ಞಾನದ ಗುಱಿಯ ಶೀಲದ ಗೊತ್ತದ ಮೆಯ್ಯ ಎಱವಟ್ಟನಾ ಮುನಿ ನಾಥನ ಕಂಡು (ವರ್ಧಚ. ೧೧–೭೧). **ಎಱವೆಟ್ಟು** : ಪೊಸಸಿರಿಗೆಱವಟ್ಟನೆ ಪೂಗಣೆಯನಿರ್ಪ ನೆಲೆಮಾಡದವೋಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೭) ; ಸಮ್ಮೋಹನ ರಸಪೂರಿತದಿಂಗಡಲೊಳಗಣ ಬುದ್ಬುದವೋ ಸಿಂಗರದೆಱವೆಟ್ಟುಗಳೋ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೨). **ಎಱೆವೆಟ್ಟು** : ರಮಣೀ ರಮಣಾಕುಳ ಕಳಕಳದಿಂ ದಂಗಜ ವಿಳಾಸದೆಱೆವೆಟ್ಟು ನೆಟ್ಟನಿದೆ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦) ; ಸತ್ಯದ ಬಿಱ್ತು ಧರ್ಮದೊಂದಾಣ್ಮನೆ ಮಾಂತನದೆಱೆವೆಟ್ಟಱವಿನ ಕಣಿಯೆನೆ ಪೆಂಪಂ ತಳೆದನಿಳೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧–೧೫) ; ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ಗಿದು ತಮರ್ ನಿರಯಕ್ಕೆಱೆವೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೮–೨೩).
[ಎಱೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_3$ (< ಪಟ್ಟ). P ತಮಿ. ಪಟ್ಟು = ನಗರ, ಊರು]

ಎಱೆವಾಲು (ನಾ). ಎರೆಯುವ ಹಾಲು ; (ಕೈಯಿಂದ) ಹಾಕುವ ಹಾಲು ; ಹೊಯ್ಯುವ ಹಾಲು : ತಾಯ ಮೊಲೆವಾಲನೊಲ್ಲದೆಱೆವಾಲಿಂ ಗೆಳಸುವಂತೆ (ಆದವ. ೫೩) ; ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಮೊಲೆವಾಲೆ ಜೀವನವಾದಡೆಯು ಎಱೆವಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಎರೆಪಾಲ, ಎಱೆಪಾಲ] ನೆಱೆವುತ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಅಶನವುಣಕಲಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨–೧೬).
[ಎಱೆ$_1$ + ಪಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಎಱೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ (?) : ದುರಿತಾರಿಯೊಡಮುಡಿದೆಱೆವಿಡಿದಘಹರನನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೆನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೪) ; ಎಱೆಯನೆಱೆವಿಡಿದು ಮುಂಗಿಯನುಱದನವೊಲ್ ತಂದು (ನೇಮಿಪು. ೬–೨೪). [ಎಱೆ$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಎಱಿವಿಱಿನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು; ಕೆದರಿಹೋಗು; "ಬಾಡು, ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಪಯಣದೊಳ್ಗೆ ವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಬಂಬಲಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳುಂ ಎಱಿವಿಱಿನಾದ ತಲೆ ದುಡುಗೆಗಳುಂ . . . ಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೦ ವ).

[ಎಱಿವಿಱ + ಆಗು$_1$. P ತಮಿ. ಇಱೈ = ಎರಚು]

ಎಱಿವೆಟ್ಟು 'ಎಱಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱಿವೆಸ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯ; ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯ: ತುಱುಗೋ[ಳೊಳ್]ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊ[ಳೆಱಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವೆಸದೊಳ್ ನಂಟನೆಡೆಱೊಳೂರಱಿವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನವನೆ ನಿಜ ಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೪); ಸುರಪತಿಯೆಱಿ ವೆಸನರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಾದಸೇವೆ ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದಾ ಪಿರಿದು ಗಡಿದೆನಿಸಿ ತಂದರ್ ಸುರವಟುಕರ್ ಪುಲ್ಲವಟುಕರಂತಿರೆ ಪೂವಂ (ಆಜಿಪು. ೫–೭೭); ಒಂದೋ ೀ ತಗೆಯಂಗನೆಯರ್ ತವರೂರ್ಗೆಂದೆಯ್ದೆ ದರಿಱ[ರಿಱಿ]ವೆಸಧಿಂ ವಾಣ್ಮಂ ಬಂದುದುಮಿಲ್ಲಿರುಳ್ ಕಣ್ಣಲ್ಲತ್ತಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೭೧).

[ಎಱಿ$_4$ + ಬೆಸ$_1$]

ಎಱಿವೆಸನ$_1$ (ನಾ). ನೀರೆರೆಯುವ ಕೆಲಸ; ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಎಱ[ಱಿ]ವೆಸನಾದೊಡಮಕ್ಕುಮುಗೆಱ[ಱಿ]ವೆಸನನೆ ಜಿನನ ಸವನ ಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸನಿರ್ತ್ತೆಱದಿಂ ನಿಷ್ಫಲಮಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೪).

[ಎಱಿ$_1$+ ಬೆಸನ$_1$]

ಎಱಿವೆಸನ್ನ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ; ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆ: ಇವರೆನ್ನನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದೆಱ[ಱಿ]ವೆಸನಾಗಿಯುಮಿಂತಿದು ಕಿಱುವೆಸನೆನಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೯); ಎಱ[ಱಿ]ವೆಸನಾದೊಡಮಕ್ಕೆ ಮುಗೆಱ[ಱಿ]ವೆಸನೆನೆ ಜಿನನ ಸವನಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸನಿರ್ತ್ತೆಱದಿಂ ನಿಷ್ಫಲ ಮಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೪). [ಎಱಿ$_4$ + ಬೆಸನ$_2$]

ಎಱಿಸು 'ಎಱಿಯಿಸು' ನೋ.

ಎಱಿಹಂಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೆಲಬೈಯರ ಕೊಡಗೈ ಎಱಿಹಂಬಾಳಿಂ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗೈಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೧೧; 189 ?).

[ಎಱಿಹಂ ? + ಬಾಳ್$_4$]

ಎಱಿಹವೆಮ್ಮಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಗ್ಗಿರ ಸಂವತ್ಸರದ ಎಱಿಹವೆಮ್ಮಡಿಯಂ ರಾಜ್ಯದನ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೪; 189?).

[ಎಱಿಹ$_0$ + ಪೆಮ್ಮಡಿ]

ಎಟಿಕುಳಿ 'ಎಟಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಟಿಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಟಿಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಟಿಗ 'ಏಟಿಗ' ನೋ.

ಎಟಿತೆ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವಿಕೆ; ನೇತಾಡುವಿಕೆ: ಕುಡುಮಿಂಚಾಶ್ಚ ರ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತಿರೆ ಭಯಮಂ ಮಾಡೆ ಮೇಘಸ್ವನಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪಾವಂ ವ್ಯೋಮದಿಂದಂ ತಡೆಯದೆಟಿತೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದಂತೆಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಮಱಿ ಭೋರೆಂದು ಕೇಳ್ ಪೊಯ್ಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦೩). [ಎಟಿಲ್ + –ತೆ]

ಎಟಿಲ್, ಎಳಲ್, ಎಳಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲು ಬೀಳು; ನೇತಾಡು; ತೂಗಾಡು: "ಎಟಿಲ್ – ಆಲಂಬನೇ (ತೂಗಬೀಳು, ತೂಗಹಾಕು)" (ಶಮುಧಾ); "ನೆಟಿಲೆಂದುಂ ಎಟಿಲೆಂದುಂ ನೇಲ್ವುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೦–೯೪); ನಿಡಿಯ ಮರದ ತುತ್ತತುದಿಯೊಳಿರ್ದೆಟಿಲ್ವ ಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧–೧೩); ಮುತ್ತಿನ ಮುಱಿದ ಲಂಬಣಂಗಳ್ವೆರ ಸೆಟಿಲ್ವ ಪಚ್ಚೆಯ ಸರದ ಹಾರದ ತೋರಣಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೪–೨೫ ವ); ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಚೆಲ್ವ ತಿಲಕಂ . . . ಎಟಿಲ್ವ ಧೋತ್ರಂ (ದಶಕು. ೩–೧೧).

೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಹೊಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಸೊರಗಿಬೀಳು: "ಎಟಿಲ್ದಂ – ಜೋಲ್ದಂ, ಬಟಿಲ್ದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಆ ರಾಜಸುತಂ . . . ಕೋರ್ಕೆಸಂ ಕೊರಗನಟಿಲನೆಟಿಲಂ ಬಱಲಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೪೪). ೩. ಬಡವಾಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಜಗುಳೆಯ ಮಾಱಿಕ್ಕಿಯಂ ತಳೆದ ಕೆಯ್ . . . ಪೊಱಪೊಣ್ಮ(ಣ್ಮ)ದ ಮುಷ್ಕಮೆಟಿಲ್ವ ಪೇಚಕಂ ಮಿಗೆ ಪಲವುಂ ಕರಂ ಕೆಲವುಮುಪ್ಪುಗುರಾಗೆ ಗಜಾಳಿ ನಿಂದಿತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೨). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಎರಗು: ಬಱಸಿಡಿಲ್ದೋರ್ದ್ದರ್ಪ್ಪದಿಂದುರ್ಕ್ಕಿ ಮುಚ್ಚರಿಪಂಗಚ್ಚರಿಯಿಂ ಕೊಳಲ್ಕೆಟಿಲ್ವ ಸಿಂಹಂ ಗಣ್ಡ ಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೪೬; 1047). ೫. ಮೋಹಿಸು; ಸೋಲು: ಬಱಿ ಸಂದು ಮುಂದೆ ಕಂಪಿಂಗೆಟಿಲೆ ಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೪೩). **ಎಳಲ್**: ೧. ಎಳಲ್ವ ಕಿವಿ ಮುಗಿದ ಕಣ್ ಎತ್ತಿದ ಮೊಗಂ ಮೆಱೆಯೆ (ಅನಾರ. ೧೪೨); ಪಕ್ಷಯುಗಮೆಳಲೆ ರಸಂದೆಗೆವ ದನಿ ನಿಮಿರೆ ನಾಲಗೆ ಚಿಗುರುತ್ತಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೩೯); ಮಾಲೆ ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳ್ವಿಂಗಾಲೊಳೆಳಲ್ದು ಬರೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೪೬ ವ). **ಎಳಲು**: ೧. ಬಿಡುಮುಡಿಯ ಸುರಿವ ಕಂಬನಿವೊನಲ ಕಳೆದೆಳಲುವುಡುಗೆಗಳ (ಹಚಕಾ. ೭–೨೬); ಹಾಯಿದುವು ನರಿನಾಯಿಗಳು ಕಟವಾಯಲೆಳಲುವ ಕರುಳಿನಲಿ (ಕುಮ್ವಾದ್ರೋ. ೧–೨೦); ನಿಡುಜಡೆಯ ಗೊಂದಣದಿಂ ತಲೆಮಾಲೆಯೊಳೆಳಲುವ ಬಾಸುಗಿ ಗೊಣಸು ಗಳಿಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೨೦).

ಎಳಲೆವಿಡು, ಎಟಿಲೆಬಿಡು = ತೂಗುಬಿಡು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಮಾಣಿ ಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ನಸುನಳಿದು ನಿಮಿರೆ ತೋಳ್ಗಳ್ ಲಸಿತ ತ್ರಿಪತಾಕದಿಂ ಲತಾ ಕರಮೆಸೆಯಲ್ ಪೊಸದಳಿರಂ ಪೊತ್ತೆಳಲತೆ ಮಿಸುಗುವ ಕುಡಿಯೆರಡನೆಟಿಲೆ ಬಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೩೧). [?]

ಎಟಿಲಿಕ್ಕು, ಎಳಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗಾಡಿಸು; ಜೋತುಬಿಡು: ಕೈಯನೆಟಿಲಿಕ್ಕಿಯರ್ಧಗಪ್ಪಡಮನೆಡೆದಮುಯ್ವನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨–೧೬); ಮಱಿದುಂಬಿಗಳಿಂದ್ರನೀಲಮಂ ಮುತ್ತುಮನೋಳಿಯೊಳೆ ಕೋದೆಟಿಲಿಕ್ಕಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳೆದಿಕ್ಕಿದ] ಮಾಲೆಯಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೧); ಮುಡಿಯೊಳೆಟಿಲಿಕ್ಕಿದಸು ಕೆಯ ಕುಡಿದಳಿರಿಂದೆಸೆದಳಾಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೪೭); ಪೇರುರಮಂ ಧೊಕ್ಕನೆ ಕುತ್ತಿ ಚಕ್ಕನೆ ಭುಜದ್ವಂದ್ವಂಗಳಿಂದೆತ್ತಿ ಬಲ್ಗರುಳಂ ಕೋದೆಟಿಲಿಕ್ಕಿ ಧೀರ ಸಿರಿಗೆತ್ತಂ ತೋರಣಂಗಟ್ಟನೇ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೨೦; 1205).

ಎಳಲಿಕ್ಕು: ತೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮೂಗುತಿಯನು ಸೇರಿಸಿ ನಾಶಿಕಾಗ್ರದೊಳು ಹಾರಮನೆಳಲಿಕ್ಕಿ ಬಕುಳದೊಳ್ಪಲರಿಂದ ವಾರನಾರಿಯ ರಿಹರಲ್ಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩–೩೭). [ಎಟಿಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಎಟಿಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಎಟಿಲಿಕ್ಕು: "ಎಟಿಲ್ಚು – ಆಲಂಬನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಪಂಚಾಯುಧದ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯ ತೊಂಗಲ ಸೆಜಂಗುನಾಂದು ಪಿಡಿಲೇಱಿದೆ ಟಿಲ್ಚಿದ ವೇಣಿಯೊಳ್ಪೆಡೆದು (ಅನಂಪು. ೨–೨೯ ವ); ಲತಾಜಾಳಕಜಾಳ ಕಂಗಳನೆಟಿಲ್ಚುತವಳ್ಳಿಱಿದಭ್ರುದಭ್ರಮಂ ಚಾಳಿಸುತುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೭೭). [ಎಟಿಲ್ + –ಚು]

ಎಟಿಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೋಲು ಬೀಳು; ನೇತಾಡು: ನಡುಕಂ ಮಯ್ವೆರ್ಚಿ ಗಂಟಲ್ ಕುಸಿದು ಕಿವಿಯೆಟಿಲ್ತಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೭); ಕಾಮಿನೀ ಜನದ ಕಣ್ಗಳೆಟಿಲ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆಳಲ್ತರೆ] ತನ್ನನುರ್ಚಿದಾ ಪೂಗಣೆ ಪಲ್ಲವಂಬಿಡಿದು ಮಾಲೆಯನೇಱಿಸಿ ಮೇಲೆ ಸೂಸುವಂತೆ . . . ಮಾಳೆ ಸೂಡಿದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೯೭); ಮುದಶ್ರುಗಳ್ ಸುರಿಯೆ ಪಕ್ಷಮೆಟಿಲ್ತರೆ ಕಣ್ಣಲರ್ ಮುಗುಳ್ತರೆ ನೆರೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದುದು ರಥಾಂಗಶತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೪೧). [ಎಟಿಲ್ + ತರ್]

ಎೞಲ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಮುಡಿ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ: ಕುಡುವುಗುರಿಂದೆೞಲ್ಮುಡಿಯ ಗಂಟು ಸಡಿಲ್ಚಿಸಿ ಗಂಧತೈಲಮಂ ಕುಡಿತೆಯೊಳಾಂತು ನೆತ್ತಿಯೊಳಗೊತ್ತಿ ಬಿದಿರ್ಚುತೆ ಕೇಶಪಾಶಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩೧). [ಎೞಲ್ + ಮುಡಿ₁]

ಎೞವ (ನಾ). (?): ಸಕಪಾದಿಗೆೞವ ಪೊಗೞ್ಮಲ್ಲೆ ನಂಬೇಮುಗಂ ನೊೞಂಬ ಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨-೬; 969). [?]

ಎೞವಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಮುದ್ದಿಗಾಗಿ) ನೀವು; ಸವರು: ಪಾಡಿಂಬದ ಬಿತ್ತುಗೆತ್ತು ಸೋವುವ ಶುಕಶಿಶುಗೆ ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕಳೆದು ನೀಡಿ ನೀಡಿಯೆೞ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ವಾಡಿ ಮಱದೀಡಾಡಿ ಪೋಪುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪೫ ವ). [ಎೞವು + ಆಡು₁]

ಎೞವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸವರು; ನೇವರಿಸು: ಕರತಲದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಮನೆೞವಿಸಿ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೪೫).
[ಎೞವು + -ಇಸು₁]

ಎೞವು, ಎಳವು₁ (ಕ್ರಿ). ನೀವು; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ಎೞವು-ಅಪಮಾರ್ಜನೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಎೞವಿದನೆಂದು ನೀವಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಪೊರೆಯೊಳ್ಕುಳ್ಳಿರ್ದೊಯ್ಯನೆ ಕರತಳದಿಂದೆೞವಿ ತನುವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೧); ಉಂಗುಟನುನೆೞವಿ ಕರಚರಣಂಗಳನಿನಿಸೆೞವಿ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲಾಪಾಂಗದೊಳೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೫೫); ಅೞಲ ನಿರ್ದೆಯೊಳ್ ತಿಣ್ಣಂ ತಟ್ಟಿಸಿ ಪುತ್ರವಿಮೋಹದಿಂದೆೞವಿ ತನುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೫); ಎೞವಿ ಮುಳಿಪಿಕ್ಕಿ ಕಳಲುಂ ಕೆೞಗಂ ತರಪರಿಸಿಕೊಳಲು ಮಿಕ್ಕಿದ ಕಯ್ಯಂ ಕಿೞಲುಮಣಮಾಜದಸುರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೧೦೧).
ಎಳವು₁: ಸುಳಿದುದು ಬಾಳೆನುಣ್ದೊಡೆಯನವ್ವುತೆ ಕಂಪನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಸಾರ್ದೆಳವಿ . . . ಕಾಮುಕನಂತಿರೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೫೦); (ಮುದುಕಿಯ ತಲೆ ಎಳವಿ ಸಂತೈಸುತ್ತಾ) (ಚಂದ್ರಸ. ೧೬-೨೪).
ಎಳವಿಕೊಳ್ = ಸವರಿಕೊ; ನೇವರಿಸಿಕೊ: (ತಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟ ನೋಡಿ ಎಳವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ) (ಬೆಟ್ಟಆ. ೩೫-೨).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇೞುವು, ಇೞುಚು; ಮಲ. ಇೞುಕ]

ಎೞಾದೆಱ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಎೞಾದೆಱ ಎತ್ತು ಪೊನ್ಗೆ ಬಿತ್ತುಂ ಪೊತ್ತಿರ್ಮ್ಮಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟಾದೆ ಕೆಡುವೊನ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೧೦; 800). [ಎೞಾ₂ + ತೆಱ₃]

ಎೞಗುಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಾಣ್ಡಿಯನ ಮೇಗೆ ಎೞ್ದು ಪಱಯಜಾಱಾಱದೊ ಶ್ರೀವಲ್ಲೆಯರಸರ್ × × ಎೞಗುಟ್ಟ ಅರಸನ್ × × × ಪೋಪಲ್ಲಿ ತನ್ನಾ ಆಳ್ವೋಪಲ್ಲೆ ವಿಸಸೆ ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎೞ್ದು . . . ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೦; 800). [?]

ಎೞ್₁, ಎಳ್₁, ಎಳೆ₁ (ಕ್ರಿ). (ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ) ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: "ಎೞ-ಆಕ್ರಮಣಾಕರ್ಷಣೇ [ಪಾಠಾಂ. ಗಾಥಾಕರ್ಷಣೇ] ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ(ದಾರದೆಳೆ), ಭೂವಾಚಕೇ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮುಧಾ); ಪಿರಿದೊಂದು ಮೞಕೊಂಡು ಪೂರಂ ಬಂದವರನೆೞದುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಪಿರಿದೊಂದು ಮಡುವಿನೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧೫); ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆೞವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತವೋದುವೊ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯); ಈ ಪುಸಿವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಮೆೞದು ಬಳಸಿದ ದಸಿಯೊಳ್ತಗೆಯಿಮೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೫ ವ). ಎಳ್₁: 'ಎಳಕುಳಿ' ಪರಾ.
ಎಳೆ₁: ಮನವೆನ್ನಂ ದುರ್ವಿಕಾರಕ್ಕೆಳೆದಪುದು ಮನಂ ಮಾನಮಂ ನುರ್ಗಿದತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೨); ನೆಲಕೆ ಮುಂಜೆಜಗೆಳೆಯಲುಟ್ಟನು ದೇಸಿ ಪರಿಮೆಱೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೧೧); ಚದುರಂಗವಾಡುವ ಬಾರೆಂದೊರ್ವನ ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದು (ಕಂಸವಿ. ೨-೯೭). 'ಈಚ್' ಪರಾ.

ಎೞ[ಟ]ದುವರಿ = ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡು: ಅಂತು ಮನಸಮೆೞ[ಟ]ದುವರಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೬ ವ); ಕಣ್ಣೆೞ[ಟ]ದುವರಿಯೆ ಕಂಡು ಮನಮೆೞ[ಟ]ದುವರಿಯೆ ಸಿರಿವಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೯೧ ವ); ಪಾಂಡುರಾಜಂ ಪುಂಡರೀಕದಂತೆ ವನಮೆ ಭವನಮಾಗಿರ್ಪುದುಮೊಂದು ದಿವಸಮಾ ವಸಂತವಾಸವೆಂಬ ಭವನದ ಮನೋಹರಕೆ ಮನಮೆೞ[ಱ]ದುವರಿಯೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪೫ ವ). ಎೞವೆಡೆಂಗ = ಎಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಇದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆಸಬದಿಕಯ್ವರಮುಡರ್ದ್ದಪುಳೆನೆ ಬಿದ್ದ ಮೆಱರುಮೆೞವೆ[ಡೆ]ಡಂಗಂ . . . ಪೊಗೞ ಸಲ್ಲಕ್ಕ ಪೆಱವು ದುಷ್ಕರದೆೞಪಂಗಳನಸ್ರಮುದಿನೆಱಯೊಳ್ ಜಗದೊಳೆೞವೆ[ಡೆ]ಡಂಗನೊರ್ವ್ವನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೧೩೬-೧೧೦; 987).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇೞು; ಮಲ. ಇೞು, ಇೞ; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ಕೊಡ. ಈಳ್; ತೆಲು. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಚು; ಗೊಂಡಿ. ಈಸಾನಾ; ಕುಇ. ಡ್ರಿಪ; ಕುರುಖ್. ಈಚ್ನಾ; ಮಲ್ಟೊ. ಇಜೆ; ಬ್ರಾಹೂಇ. ರೊಸಿಂಗ್]

ಎೞ್₂, ಎಳೆ₂ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ದಾರ; ಸೂತ್ರ: "ಎೞ-ಆಕ್ರಮಣಾಕರ್ಷಣೇ, ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ (ದಾರದೆಳೆ), ಭೂವಾಚಕೇ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮುಧಾ); "ಎೞ = ನೂಲೆೞ; ಬರೆಸೆೞವುದು (ಭೂಮ್ಯರ್ಥದೊಳ್ ಕುಳಂ)" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). "ನೂತ ನೂಲೆೞಯಲ್ಲಿ ನಿಜಯಂಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೬); ಸೊಗಯಿಪ್ಪೆಲ್ದೊಡೆ ನೋಯೆ ಸೂತ್ರದೆೞವೋಲ್ ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಬಾರಂತೆ ತೋರ್ಪುಗಿಯಂ ಪುಣ್ಯಮಯಮಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಿದಿ ಮುಂ ಜಂಘಾಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ನೂಲ್ದೆಗೆದಂತಿರ್ಪ ನಖವ್ರಣಾವಳಿಗಳಂ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಣ್ಗೆತ್ತುತುಂ ನಗುತುಂ ಸಾರ್ದು ಸವಂಗಮಂ ಕಳೆಯಿಸುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೧).
ಎಳೆ₂: ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ಳಿ ಎಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ಪಿನ್ನ'ನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಫಿಟ್' ಮಾಡಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೭); ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಮಾತಿನ ಎಳೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು (ಪುನರು. ೪೮); ಹೊನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ, ಈಗ ಇದೊಂದು ಎಳೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು (ಪ್ರಣಸ. ೧೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇೞೈ; ಮಲ. ಇೞ; ಕುವಿ. ಇಸ]

ಎೞ್₃ (ನಾ). ಎಳೆದ ಗುರುತು; ಜಾಡು; ಗೆರೆ: ತಾನ್ ಬೆಟ್ಟತ್ತಾಗಿರ್ದ್ದತ್ತು ಬಜನೆಲನ್. ಬಿರಿಕಿಲ್ಲ, ತೇರ್ ಗಾಲಿ ಎೞಯಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೂ. ೧೨-೨೩೨).
[< ಎೞ್₁]

ಎೞಕುಳಿ, ಎಳಕುಳಿ, ಎಳೆಕುಳಿ, ಎಟಕುಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; 'ಎೞಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಳಕುಳಿ: 'ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಳೆಕುಳಿ: 'ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.
ಎಟಕುಳಿ: 'ಎಟಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎೞ್₁ + -ಕುಳಿ?]

ಎೞಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಟಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: ಅತ್ಯಾನಂದಮೊದವಲ್ಕೆ ಪರಿಜನಮೆಂದೆೞಕುಳಿಗೊಳ್ವ ಸೈಪು ಸಮನಿಸಿದಪುದೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೩); ತಳವೆಳಗಾದಂ ವನಿತಾತಿಳಕದ ಪೆಱನೊಸಲ ರೋಚನಾ ತಿಲಕದ ಚೆಲ್ವೆೞಕುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎಟಕುಳಿ]ಗೊಳೆ ಸನ್ಮೋಹನತಿಳಕದವೋಲ್ ಮನಮನವನಿಪಾಲಕತಿಲಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೬೧). ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್: ತುಳುನಾಡು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಗಂಗಮಹೀಮಣ್ಡಳಮಂ ಬನವಸಿಯೆಂಬಿವ ನೆಳಕುಳಿಗೊಣ್ಡಂ ಜಿತಾರಿ ವಿಷ್ಣುನೃಪಾಳಂ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೭೪; 1107); ಪ್ರಸೂನಕುಲಮನಂಡಲೆದು ಬಂಡುಂಬಲ್ಲಿ ಬಾಯಕುಟುಕನೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ); ನೋಳ್ಪವರ ಮನವನೆಳಕುಳಿಗೊಳುತ್ತೊಂದು ಬನನೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೯-೭)

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ : ಪತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ರಾಯನೆದೆಯನೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳ] ಕುಳಿಗೊಳುತಾ ಹರಿಣಾಯತೇಕ್ಷಣೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೨೯). **ಎೞಕುಳಿಗೊಳ್** : "ಎೞಕುಳಿಗೊಂಡುದು ತಾನೀೞ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದು ಕವರ್ದುದೀೞ್ದುದೆನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭) ; ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮೞೆಗೊಂಡುದೆೞಕುಳಿಗೊಳ್ವಂಗೆರಂಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಜನೀ. ೬-೭೧ ವ) ; ಚೆಲ್ವಿಡಿದು ಜಡಿವ ಪಡಿಯಱರ ಕಳಕಳಮನೆೞಕುಳಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೩-೯೫ ವ). [ಎೞೆಕುಳಿ + ಕೊಳ್₁]

ಎೞೆಕೇಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆದೆಪ ಮುದ್ದಪ್ಪರಾಮಗನ ಎೞೆಕೇಸಿಗಳಾ ಪೆಣ್ಡಿರ ಮದಕ್ಕೆ ಗೌತಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೧ ; 890 ?). [?]

ಎೞೆತರ್, ಎಳತರ್, ಎಳೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬರು ; ಸೆಳೆದು ತಾ : ದಿಟದಿಂ ಮುಪ್ಪಾಡಿ ಮಾತಾಡಿ ಸಕ್ಕಜವೇನಿತ್ತಪರೆಂದು ತೊಟ್ಟೆೞೆತರುತ್ತುಂ ನೋಡಿ (ರಸರ. ೧-೮೨). **ಎಳತರ್** : ಪಾತಕಿಗಳೊಡಲೊಳಿಹ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಯಮದೂತರೆಳತಂದಜಾಮಿಳನಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೧) ; ಇಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಎಳತಂದಿರಿ ? (ವಾಲತ್. ೨೯೧). **ಎಳೆತರ್** : ಏಕೆನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳೆತಂದೆ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೨೨-೧) ; ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೪೬). [ಎೞೆ₁ + ತರ್]

ಎೞೆಪ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?) : ಅಣುಗಿನೊಳೆ ರಾಜಚೂಡಾಮಣಿಮಾರ್ಗ್ಗಡೆ ಮಲ್ಲನಿಯೆ ಗೆಲ್ವೆೞೆಪದ ಬಿನ್ನಣ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೮ ; 982) ; ಪೊಗೞಿಸಲ್ತಕ್ಕ ಪೆಱವು ದುಷ್ಕರದೆೞೆಪಂಗಳನಪ್ರಮದಿನೆೞೆ[ಳೆ]ಯೊಳ್ ಜಗದೊಳೆೞೆವಬೆಡಂಗನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೧೪ ; 987). [ಎೞೆ₁ + -ಪ₃]

ಎೞೆಯಿಸು, ಎಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸೆಳೆಯಿಸು : ಆತನನಟ್ಟೆ ಕಳೆಯಿಮೆಂದಟ್ಟದನೆಂದು ಪೇೞ್ದು ಪಡಿಯಱನಿಂದ ಮೆೞೆಯಿಸಿ ಪೆಡತಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕುತ್ತ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೨). **ಎಳೆಯಿಸು** : ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಎಳೆಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎೞೆ₁ + -ಇಸು₃]

ಎೞೆಸು, ಎಳಸು₂, ಎಳೆಸು (ಕ್ರಿ). = ಎೞೆಯಿಸು : ಪಾದರಿಗನಿವಂ ಕಷ್ಟನೆಂದು ಕುಱಿಯಂ ಕೊಲ್ವಂತಿರೆ ಕೊಂದು ಪೊಲೆಯರಿಂ ಚಿಚ್ಚರಮೆೞೆಸುವರಟ್ಟೆ ದೂಱುವರ್ಪರ್ವಡಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೧೪೨). **ಎಳಸು₂** : ಮಾರ್ಮಲೆತವಂದಿರ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿದು ಕಡಿಸುವೆನೆಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೬) ; ನಿರುತದಿಂದವರನೆಳ ಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಂ ಯೆಳಸೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫-೧೮). **ಎಳೆಸು** : ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯನ್ನು ಕಣಕ್ಕೆಳೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಎೞೆಯಿಸು]

ಎೞ್ಕುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದುಗ್ಮೊ ನೆಲ್ಮಲ್ಲಿ ಗೞಿಂಜವಾಗಿಲು ಸಱಮು ಎೞ್ಕುಣ್ಡೆ ಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇನಿತುಮುವ್ ಪೊಲಮೇರೆ ಸಹಿತಮಿತ್ತನ್ (ಎಕ. IX. ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೧೪ ; 890). [?]

ಎೞ್ಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎೞ್ಕುಪ್ಪೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೧೪ ; 900). [< ಏೞ್₂ + ಕುಪ್ಪೆ₁]

ಎೞ್ಕೆಗಾಡಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಎೞ್ಕೆಗಾಡಿಗಾಲ ತೆಂಙ್ಕಣ ಬೇಲಿಯಿಂ ಬಗದತಿಪುಣೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೨೧ ; 915 ?). [ಎೞ್ಕೆ₀ + ಗಾಡಿ ? + ಗಾಲ]

ಎೞ್ಚತ್ತ 'ಎೞ್ಚಱ್₁' ಪರಾ.

ಎೞ್ಚತ್ತು 'ಎೞ್ಚಱ್₁' ಪರಾ.

ಎೞ್ಚಱ್₁, ಎಚ್ಚರು₁, ಎಚ್ಚಱ್₁, ಎಚ್ಚಱು₁, ಎೞ್ಚಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಏಳು ; ಜಾಗರಗೊಳ್ಳು ; ಎದ್ದೇಳು : ಎೞ್ಚತ್ತ, ಎಚ್ಚತ್ತ (ಭೂತಕೃ) ; ಎೞ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚತರ್ (ಭೂತನ್ಯೂ) : ಮಂಗಳಪಾಠಕರವಂಗಳೊಳ್ ಭೋಂಕನೆೞ್ಚುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೦ ವ) ; ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬೞಲ್ದು ಕೋರೈಸಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದುವರ್ ತೊಟ್ಟನೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆೞ್ಚತ್ತು (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ವ) ; ನಿದ್ರೆಯಿನೆೞ್ಚತ್ತಾರಂ ಕಾಣದೆ (ದಶಕು. ೨-೯೬). ೨. ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಿರು ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರು : ಪರಿಜನ ಸಂಭ್ರಮಕೃತ ಹಿಮಕರಣದಿನೆೞ್ಚಱುತುಮಕಟದೇನಂ ನೆಗೞ್ದೈ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೨). ೩. ರೋಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : "ಎೞ್ಚತ್ತನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿದನುಂ ಕುತ್ತಮೋಸರಿಸಿದವನುಂ ಮಱವೆ ಪಿಂಗಿದವನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಚೇತನೆ ಪುಟ್ಟೆ ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದೆೞ್ದಂ ತಾನುಮೆಂತಾನುಮೆೞ್ಚತ್ತಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫). **ಎಚ್ಚರು₁** : ೨. ನಾವುಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚತ್ತು ವರ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚಱ್₁** : ೧. ಮನೋಹರಿಯೆಂಬ ನಯನ ಮನೋಹರಿ ಬೆಳಗಾದಾಗಳೆಚ್ಚತರ್ ನಿಜವಲ್ಲಭನಂ ಕಾಣದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೮ ವ). ೩. ಕಂದಿ ಕುಂದುತ್ತೆ ಕೂಡೆಚ್ಚತರ್ ನಸುನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೨). **ಎಚ್ಚಱು** : ೧. ಮೂಡು ವೆಳಗಾಯಿತೆಚ್ಚಱು ಮುದ್ದುಗೋಪಾಲಾ (ಗೀತಗೋ. ೬ ಪಲ್ಲವಿ). ೩. ಮುನ್ನೆ ಮಱಲುಂದಿದನೆಚ್ಚಱುವಂತೆ ಪುಟ್ಟದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೨). **ಎೞ್ಚಱು** : ೧. "ಎೞ್ಚಱು – ಜಾಗರಣೇ ನಿದ್ರಾಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ). [< ಏೞ್₁ + ಚಱು₀. / ತಮಿ. ಎಚ್ಚರಿ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಚಿಪ್ ; ಕುರುಖ್. ಎಜ್ನಾ, ಎಜ್ನಾರ್ನ ; ಮಲ್ತೊ. ಎಜ್ರೆ]

ಎೞ್ಚಱ್₂, ಎಚ್ಚರ, ಎಚ್ಚರು₂, ಎಚ್ಚಱ್₂, ಎಚ್ಚಱು₂, ಎಳ್ಚರು, ಎಳ್ಚಱು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಏಳುವುದು ; ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವುದು ; ಜಾಗ್ರತನಾಗಿರುವಿಕೆ : ದೂರದೊಳೆ, ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ, ಕುಳ್ಳಿರ್ದವರ್ ; ಎೞ್ಚಱಿರ್ದಾಳನಾಳ್ ಬಱುನುಡಿಗಳಿಂದ ತಿವಿದೆೞ್ಪಿಸುತೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೯-೪೦೦). **ಎಚ್ಚರ** : ಮೈಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಚ್ಚರ ಬಂತು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨೬). **ಎಚ್ಚರು₂** : ಹೊಂದಿ ನಡೆವುದು ಕೇಳು ಯೆಚ್ಚರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೬-೪೯). **ಎಚ್ಚಱ್₂** : "ಜಾಗರಮುವಕ್ಸ್ಮೈಯೆನಲೆಚ್ಚಱಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪) ; ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚೆ] ಱೆಂದುಲಿವವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯನಾಲಿಸುತುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). **ಎಚ್ಚಱು₂** : ಅವನ ಮಱವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕವನೆಚ್ಚಱು ಜವನಗರಿಯ ದಾರಿ ನಮಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೧೫೭) ; ಎಚ್ಚಱು ಪಲ್ಲಟವಾಗಿರೆ ಕಣ್ದೆಱೆದೆಚ್ಚತ್ತು ರತಿಯ ನಿಟ್ಟಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೨). **ಎಳ್ಚರು** : ಆರ್ಗೆಳ್ಚರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಆವಂ ದೋಷಂಗಳೀಡಹಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪-೩೮). **ಎಳ್ಚಱು** : ಧುರದೊಳ್ ತನ್ನಯ ವೀರರೊಳ್ ಪ್ರಜೆಗಳೊಳ್ ದಾಯಾದರೊಳ್ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆಳ್ಚಱು ಬೇಕೆಲ್ಲೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೭).

ಎಚ್ಚರವಾಗು, ಎಚ್ಚರಾಗು = ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಏಳು ; ಜಾಗ್ರತನಾಗು : ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಎಂದು ಅಡ್ಡವಾದ ಅವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಪಡುಗಡಲಿಗೆ ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗಲೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೩) ; ಮಾಯಾದೇವಿಯು ಏನನ್ನೋ ಗುಯಿಗುಡುತ್ತ ವಹಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವಳು. ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವಳು (ತುಂಗಭ. ೫೦). ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು = ಅಪ್ರಮಾದಿ : ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಮೋಸವಿಲ್ಲದೆ ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು ಚಿಕಿತ್ಸಕನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೭). [< ಎೞ್ಚಱ್₁]

ಎೞ್ಚಱಿಕೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಎಚ್ಚಱಿಕೆ, ಎಳ್ಚಱಿಕೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವಿಕೆ ; ಜಾಗರೂಕತೆ : ಇದೊಂದು ಪಗಲ್, ಆ ರುದ್ರನಾಗ್ರಹಂ ಬಡಿವುದು, ಎೞ್ಚಱಿಕೆ! ಎಂದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೫೯). **ಎಚ್ಚರಿಕೆ :** ಈ ಮುನಿಕುಮಾರನು . . . ವಯೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾದರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವೃದ್ಧನೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಕೃವಾಆ. ೮೦) ; ಪಿತೂರಿ ನಡೆಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಅಧಿಕಾರಭ್ರಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದಿರುವಂತೆ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಿದನು (ಕೃದೇವ. ೪) ; ಕಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚಱಿಕೆ :** ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚಱಿಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ೩-೭) ; ಚಚ್ಚರದಿಂ ನಿದ್ರಿತ ನರನೆಚ್ಚಱಿಕೆಯನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದವೋಲಹಮಿಂದ್ರಂ (ಬಾಘಪು. ೫-೯೦) ; ತುರಗದ ವೈದ್ಯತತಿಯೆಚ್ಚಱಿಕೆಯಲಿ ಸಂತೈಸಿದರು ವಾಜಿಗಳ ವೇದನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೯) ; ಎಚ್ಚಱಿಕೆ ಎಚ್ಚಱಿಕೆ ಮನವೆ ಅಚ್ಯುತನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦ ಪಲ್ಲವಿ). **ಎಳ್ಚಱಿಕೆ :** ಶಂಭುವಿನೆಳ್ಚಱಿಕೆಯೆಂಬ ಚಂದ್ರೋದಯಮಪ್ಪನ್ನಂ ಸೈರಿಸದೆ ಪರಿದು ಮುತ್ತುವ ಚಕೋರಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೨ ವ).

ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಡು = ಜಾಗರೂಕತೆ, ಜೋಪಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು : ಆಗಾಗ್ಗೆ ವೈದ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಅವಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಟ್ಟರು (ಪುನರು. ೧೧).

[ಎೞ್ಚಱ್$_1$ + -ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಚ್ಚರಿಕ್ಕೈ, ಎಚ್ಚರಿಪ್ಪು ; ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಕೆ ; ತೆಲು. ಎಚ್ಚರಿಕ]

ಎೞ್ಚಱಿಸು, ಎಚ್ಚರಿಸು, ಎಚ್ಚಱಿಸು, ಎಳ್ಚರಿಸು, ಎಳ್ಚಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎಬ್ಬಿಸು; ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸು : ಅತಿವಿಶದವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱೆದನಿತು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತದೊಡನೆೞ್ಚಱಿಸಿದುದುತ್ಥಿತಮಾನಂದಸ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೫) ; ಇಱಿಯೆಂ ಬಿೞ್ದನನೆಂಬೀ ಬಿಱುಬಿಂದಂ ಬೀಸೆ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳೆೞ್ಚಱಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩೨). **ಎಚ್ಚರಿಸು :** “ನೀವು ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗುಹಾಕುವುದು ಬೇಡ” ಎಂದು ಸುಂದರಿ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೦೮) ; “ಆದರೂ ತುಸು ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರಬೇಕು” . . . ಎಂದೇನೋ ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದರು (ಜೀವರಂ. ೮೫). **ಎಚ್ಚಱಿಸು :** ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಮದನವಿಹ್ವಲತೆಯಿಂ ಮೂರ್ಛೆವೋದೆನ್ನನೆಚ್ಚಱಿಸಲೆಂದು ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಪಿನಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦) ; ಪರಿತಂದು ಕಣ್ಣೊಳಂ ಬಾಯೊಳಂ ನೀರಂ ತಳಿದೆಂತಕ್ಕೆಚ್ಚಱಿಸೆ ಎತ್ತುವರ ಕಯ್ಯ ಬಾಯೊಳೆ ಜೀವಂ ಹಿಡಿಯಬಾರದು (ನಂಬಿರ. ೬-೪೯). **ಎಳ್ಚರಿಸು :** ಮೊಳಗು ! ಮೊಳಗು ದುಂದುಭಿಯೆ ! ನಿದ್ರೆ ಸಾಕಿನ್ನೇಳಿರೆಂದು ಎಳ್ಚರಿಸು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೨-೨). **ಎಳ್ಚಱಿಸು :** ಹೋಮಸ್ಥಳದೊಳ್ ಭಾಸಿಪವೊಲಂತು ಮಿಂತುಂ ಬೀಸುತ್ತೆಳ್ಚಱಿಸಿ ಕುಡುವುದಾ ಶಿಖಿ ಶಿಖಿಯುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೬೬); ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಲಲಾಯಿಂದೀವರಲೋಚನೆ ಸತ್ಕೃತಿಯಿಂದೆಳ್ಚಱಿಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೪).

[ಎೞ್ಚಱ್$_1$ + -ಇಸು$_3$. / ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಪು, ಎಚ್ಚರಿಸು ; ತೆಲು. ಎಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಕಿಂಚು]

ಎೞ್ಚಱು ‘ಎೞ್ಚಱ್$_1$’ ನೋ.

ಎೞ್ಚಱುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೂರ್ಛೆಹೋಗು : ಪಟದ ಪೆಣ್ಣಂ ನೋಡಿ ಸೋಲ್ತಂಗದೆೞ್ಚಱುಗೆಟ್ಟಂ ಗಡ ದೇವ ವಿಸ್ಮಯವಿದೇನೆಂತಾಯ್ತುದಂ ಬೇಗದಿಂದಱಿಯಲ್ವೇೞ್ಪುದು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೮೨).

[ಎೞ್ಚಱು (< ಎೞ್ಚಱ್$_1$) + ಕೆಡು]

ಎೞ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಬರಡಕೆಱೆಯ ಮೂಡ ಕಡೆಗೋಡೆ ಬಳ್ಳವಗೆಱೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡೆ ಎೞ್ತಗದ ಪಳ್ಳದಂ ಕುಡಿದ ಕೂಡಲೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೬೭ ; 900). ‘ಎತ್ತಕ’ ಪಠಾ. [?]

ಎೞ್ತರ್, ಎಳ್ತರ್, ಎಳ್ತರು, ಏಳ್ತರ್, ಏೞ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದ್ದು ಬರು ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರು ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು : “ಎೞ್ತರ್ – ಸಮಾಗಮನೇ” (ಶಮಧಾ) ; ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲೋಬಲಮೆಲ್ಲ ಮೆೞ್ತರಲೆ ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರನೀಗಳೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦) ; ಕಜ್ಜಂ ಪುಟ್ಟಿದೊಡೆಮಗೆ ಬಱಿಯಟ್ಟದೀ ಪೊೞ್ತಿದಾವುದು ಮನೆವಾೞ್ತೆಗೆೞ್ತಂದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫ ವ) ; ಆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಲೆಯನಿಕ್ಕಲೆೞ್ತರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೧೯ ವ) ; ಕಾಮಧೇನುವಂ ಮೆಚ್ಚಿಸೆ ನಲ್ಲಾನಂದಂ ಮಲ್ಲಣನೊಸೆದಾ ನಲ್ಲಳ್ವೆರಸಭವಭವನಕ್ಕೆೞ್ತಂದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೬೨). ೨. ದಂಡೆತ್ತಿಬರು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಆಳ್ವ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸಸೆ ಮವಿನ್ದಿ ಊಱುಳ್ಕಾಡುವಟ್ಟಿಯ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮುಮೇಗೆೞ್ತರೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೭ ; 780) ; ನೊಱಮ್ಬನ ದಣ್ಡು ಪುಲಿನಾಡೊಮೇಗೆೞ್ತರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪-೫ ; 9ನೆಯ ಶತ). **ಎಳ್ತರ್ :** ೧. ಜನಂ ನಿಂದಲ್ಲಿಗೆಳ್ತಂದಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೮-೨೫). **ಎಳ್ತರು :** ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸದ ಚಲಂ ನಡೆದು ಬರುತಿರ್ದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನೆಳ್ತರುತಿರ್ದ (ಬಸರ. ೩-೩೮) ; ಬಾಯ್ದೆಗಂತು ಬಂತಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸುತೆ ಚದುರರೆಯ್ತರೆ ಪೆಂಡಿರೆಳ್ತಂದರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೩). **ಏಳ್ತರ್ :** ೧. ರಾಮಚಂದ್ರನಾತನ ವಿನಯವಚನಮಂ ಮನದೆಗೊಂಡೇಳ್ತರುತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೬-೫೬) ; ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಗಳುರಿಯಲಕಟಾ ಕೆಟ್ಟೆವೆನುತೇಳ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೫೬-೩೯) ; ಸುರಗಿ ಪ್ರಸೂನಮಂ ಕೊಂಡು ಧೃತರಕ್ತಕರವೀರನೇಳ್ತಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೭) ; ಸ್ಮರಭದ್ರಗಜಯೂಥದಂತೆ ವಿಳಾಸಿನೀ ಚರಣದ ನಿಗಳವೇಳ್ತರಲು (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೮). **ಏೞ್ತರ್ :** ೧. ಸುದತೀರತ್ನಮದೋರ್ವಳೇೞ್ತರುತಮಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೫) ; ಧನಶ್ರೀವನಿತೆ ಮನಃಪ್ರಿಯಂ ಕೆಲಕ್ಕೇೞ್ತರೆ ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧) ; ಪೊೞ್ತು ದಪ್ಪಿದಪುದೆಂದು ದಿವಾಕರನಲ್ಲಿಗಾಗಳೇೞ್ತಂದವನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಱಿಸಲ್ (ಸಮುಪ. ೨-೭೧) ; ಸಲೆ ಕಾಲಂಪಿಡಿದೇೞ್ತರಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೫).

[ಎೞ್$_0$ (< ಏೞ್$_1$) + ತರ್]

ಎೞ್ತರ, ಎತ್ತರ, ಎರ್ತರ, ಎಳ್ತರ, ಏಳ್ತರ, ಏೞ್ತರ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ ; ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚುಗೆ ; ಏಳಿಗೆ ; ಉದಯ : ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ದೆೞ್ತರಮುದ್ಗತಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫); ಕಳವಿಂ ಪೊಲ್ಲಮೆ ಪೆಱತೊಳವೆ ಪಾಪದೆೞ್ತರಮಲ್ತೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩೪); ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಿಡುಗುಂ ಕಿಡುಗುಂ ಕಡುಪೆಂಪಿನೆೞ್ತರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೮) ; ಎೞ್ತರದಿಂದೀ ಪರಿ ಮನೆವಾೞ್ತೆಯವೊಲ್ ವಸುಧೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲ್ಲದೊಳೇ ಪೊೞ್ತು ಪೋರೆಯುತ್ತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩). **ಎತ್ತರ:** ಬೇಕು ಜೀವದುತ್ತರ ಜೀವನದೊಳು ಎತ್ತರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೨-೧೧) ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಕದಲದಿರು; ಚಿತ್ತವನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ಎತ್ತರದೊಳಿದೆ ತಾರೆ ಉತ್ತಮದಿ ನಡಿಸಲ್ (ಕವಪು. ೨-೧೩). **ಎರ್ತರ :** ಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನದೊಂದೆರ್ತರವುಂ ತನ್ನಿಂದೆ ಲೋಕೋತ್ತಮರೆನೆ (ಎಇ. XV, ೩೫೨-೨೮ ; 1098). **ಎಳ್ತರ :** “ಎಳ್ತರಮೆನಲಧಿಕಾರ್ಥಂ” (ಕಶರ. ೧೧೮) ; ಭಂಡಾರಂ ಸೂಱೆವೋದುದು ರಾಜ್ಯದೆಳ್ತರಂ ಭಕ್ತರ್ಗೆ ಬಱಿದಾಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೮-೮೯) ; ಪಾರದೆ ಕೊಂಡ ಗಂಡಗುಣದೆಳ್ತರಮಂ ನ್ರಿಪ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨-೩೧ ; 1242) ; ತಳಿವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಪುಡಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗದಱೆಳ್ತರಮಂ ತದ್ವನಿತೆಯವಸ್ಥೆಯನೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧).

ಏೞ್ತರ: ಸುರತಾಬ್ಧಿಯೊಳಾೞುತೇೞುತುಂ ಕಡೆಮೊದಲಿಲ್ಲದೇೞ್ತರದ ಕಾಮಿಗಳಿರ್ದರನೂನ ಸಂಗದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೪); ಉತ್ತರಕೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಯ್ತು, ದಕ್ಷಿಣದ ಏೞ್ತರಕೆ ಎಡೆಯಾಯ್ತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೬); ಕವಿ ತನ್ನ ಸೊಬಗಿನ ಏೞ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ತವನಿ. ೧೨೨). ಏೞ್ತರ: ವದನ ವಿಕಾಸದಿಂ ಬರವಿನೇೞ್ತರದಿಂದಮೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೧೬೨); ಇದೇನೆಂಬ ಸೊಬಗಿನೇೞ್ತರವವನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨); ಲೋಕಾಪವಾದದೊಂದೇೞ್ತರದ ಬಲ್ಮೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೧೧).

[ಎೞ್‌$_0$ (< ಏೞ್‌$_1$) + ತರ$_1$]

ಎೞ್ತರಂ 'ಎೞ್ತರವು' ನೋ.

ಎೞ್ತರದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ನರಗಟ್ಟು, ನೆರವಾನಿಸಂ, ಬರವಟ್ಟಿ, ತೆಱವೊನ್, ಬಡನಡು, ನೊಳಗಾಡು, ಎೞ್ತರದಿಟ್ಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಎೞ್ತರ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಎೞ್ತರವು, ಎೞ್ತರಂ, ಏೞ್ತರವು (ನಾ). (ಎದ್ದು) ಬರುವುದು; ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಸೇರುವುದು; ಆಗಮನ: ಈ ಮದದಂತಿಯೆೞ್ತರವು ಮಿೀತನ ಶೌರ್ಯಮುಮಿೀ ಮಹೋಗ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳೆನ್ನುಮಂ ಚಳಿಯಿಸಲ್ ಬಗೆದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೪); ಆಜಿವೀರನಭಿಮನ್ಯುಕುಮಾರನನೆೞ್ತರವುಗಂಡಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೩೪ವ); ಉತ್ತುಂಗಪೀಠಾಗ್ರದೊಳ್ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬೞಿಯ ನಿಮ್ಮೊಂದೆೞ್ತರಂ ನಮ್ಮದೊಂದೆೞ್ತರವು ಪೊಸತದೆಂದಿಂದಿತ್ತ ಚಿತ್ತೈಸಿ ಬಂದಿರ್ (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೪). ಎೞ್ತರಂ: "ಎೞ್ತರಂ = ಬರುವಿಕೆ" (ಶಮದ. ಸ. ೫೬ ಟೀಕೆ). ಏೞ್ತರವು: ಓರಂತೆ ವಸಂತದೇೞ್ತರವುದೋಱುವವೋಲ್ ನನೆದೋಱಿದತ್ತು ವಾಸಂತಿ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨೧). [< ಏೞ್‌$_1$ + ತರಂ$_1$ + - ಉ$_4$]

△ ಎೞ್ತು$_1$, ಎತ್ತು$_2$, ಎತ್ತುರ್, ಎಳ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಸವ; ವೃಷಭ; ಗೂಳಿ: "ಎೞ್ತು = ಗೂೞಿ; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆ; ಊಕೆಯ ನುಲಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕಿೞ್ಗಾನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರು ಪರವರಿಯೆ ಭಕ್ತಮುಂ ಕವಿಲೆಯ ಪಾಲುಂ ಎೞ್ತುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೩; 675); ಬಂಡಮುಮೆೞ್ತುಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡುಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೫); ಸೌಂತೆಯ ಬಳ್ಳಿಯೊಳೆೞ್ತು ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫); ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಱುಾಟದಾನೆಗಳೊಟ್ಟೆಗಳೆೞ್ತುಗಳ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೯-೧೯). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಪದಮುಂ ಪ್ರಾಸಮುಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಬಲ್ಲಂ ಬೇಱೆಹೋದ ಹೊಲನಂ ರಸಭಾವದೊಳಱಿಯನವನನೆೞ್ತೆನ್ನದೆ ಮತ್ತೇನೆಂದು ಕರೆದೊಡೇಯುಂದಪ್ಪಂ (ಅನಂಪು. ೧-೪೩). ಎತ್ತು$_2$: ೧. "ಉಕ್ಷಾ, ಅನಡ್ವಾನ್ . . . ಶಾಕ್ವರಃ—ಈ ೧೧ ಯೆ (ಎ)ತ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೦೮); "ಋಷಭವಾ ಗೋಬಾಡಬೇಯುಮೆನೆಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧); ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫); ಹೊಱಗಣಿಂ ಬಂದೆತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಭಂಡಿ (ಕಇ. II, ೨೧-೨೨; 1147); ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೮೩); ಎಳಗಱುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ . . . ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಎತ್ತು ಏರಿಗೆಳೆದರೆ ಕೋಣ ನೀರಿಗೆಳೆಯಿತು (ಗಾದೆ); ಎತ್ತಿನ ಮುಂದೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಎತ್ತುರ್: ೧. 'ಎತ್ತುರ್ಗಾಣ' ಪರಾ. ಎಳ್ತು: ೧. ಎಳ್ತಿರದೀದುದೆನುತ್ತೆ ಪೇಳ್ದಿಱಕದೆ ಕಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಗೆಯೊಳೆಂಬವೊಲ್ (ವೃಷವಿ. ೧೭-೩೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎರುದು; ಕೊಡ. ಏತ್ತೀ; ತೆಲು. ಎದ್ದು; ಕೋಲಾ. ಎಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಹೆಡ್ದ್; ಕುರುಖ್. ಅಡ್ಡೋ]

ಎೞ್ತು$_2$ (ನಾ). ಮಂಚದ ನೇಯ್ಗೆಯ ನುಲಿ: "ಎೞ್ತು = ಗೂೞಿ; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆ; ಊಕೆಯ ನುಲಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಅನಡ್ವಾಹದೊಳ್ ಗೂಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆಯೂಕೆಯೊಳಮೆೞ್ತೆನಿಸುಗುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೬). [?]

ಎೞ್ತು$_3$ (ನಾ). ಬರೆಹ; ಅಕ್ಷರ: ಮಾಣಿಗ ಬಸುಣ್ಣಿ ಪೇಸ ಜಲಭೂಷಣನೆೞ್ತು (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೨-೩; ಸು. 800); ಸಿರಿಗಾವುಣ್ಣನ ಎೞ್ತು ಪುದಿದುದು (ಇಆ. XII, ೨೧೯-೨೩; 866). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎೞುತ್ತು]

ಎೞ್ತುಗೊಲುಗಸಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಷುಪದುಳ್ ಎೞ್ತುಗೊಲುಗಸಣಿಯಾ ಇತ್ತೊಡು (ಇಆ. VIII, ೨೮೫-೩; 706). [ಎೞ್ತು ? + ಗೊಲು ? + ಗಸಣಿ ?]

ಎೞ್ತುವೊಜಂಗ (ನಾ). ಗೂಳಿಯಂತಹ ವಿಟ; ವೃಷಭ ಜಾತಿಯ ವಿಟ: ಮೆಯ್ವೆಸದಿಂ ಕೆಯ್ವೆಸದಿಂ ಬಾಯ್ವೆಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ವಿಡೆ ವನಿತೆಗೆ ಪಡೆವಾ ಮೆಯ್ವೋಗಕ್ಕೆಳಸಿ ಸೋಲ್ವನೆೞ್ತುವೊಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭). [ಎೞ್ತು$_1$ + ಬೊಜಂಗ]

ಎೞ್ತೊಂಬು (ನಾ). ಏೞು ತೂಬುಗಳ ಒಂದು ಮಾನ, —ಅಳತೆ: ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳೆಗಮುಂ ಆಯ್ದೂಮ್ಬುಮೇದ ಕಟಿನಿಯು ಎೞ್ತೊಮ್ಬು ಬಾಳೆ ತೋಟ್ಟ ಪಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೫; 800). [ಎೞ್‌$_0$ (< ಏೞ್‌$_2$) + ತೂಂಬು]

ಎೞ್ದಾಡು 'ಏೞ್‌$_1$' ಪರಾ.

△ ಎೞ್ದೆ 'ಎರ್ದೆ' ನೋ.

△ ಎೞ್ದೆಗಿಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎೞ್ಪತ್ತು, ಎಪ್ಪತ್ತು, ಎರ್ಪತ್ತು, ಏಳ್ಪತ್ತು, ಏೞ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಏೞು ಹತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ: ಈರೆೞ್ಪತ್ತಱುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನ್ (ಇಆ. XIX, ೧೫-೧೪೫; 680); ಕಿಸುಕಾಡೆೞ್ಪತ್ತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೬; 969); ಅಗಳದ ನಿವೇಶನವು ಎೞ್ಪತ್ತು ಆ ದೇಗುಲದಿಂ (ಹೈಆಸಿ. ೭-೩೬; 1056). ಎಪ್ಪತ್ತು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಪೆರ್ಮಾಡಿದೇವರಸರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೩೮; 948); ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇೞು ಲಘುರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಗಿಂತು (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೧ ಅಡಿಟಿ); ಏಳೇ ಮರುಳೋ ಎಪ್ಪತ್ತೇ ಮರುಳೋ (ಗಾದೆ). ಎರ್ಪತ್ತು: ಕೆಳವಾಡಿ [ಮೂ] ನೂಱುಂ ಬಾಗಡಗೆ ಎಪ್ಪರ್ತ್ತು ನರಯಂಗಲು ಪನ್ನೆರಡು . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೩೯; 948); ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪರ್ತ್ತಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೪-೨೮; 994); ಎಪ್ಪರ್ತೊಂದು ಚತುರ್ಯ್ಯುಗಂ ಬರಂ (ಎಇ. XIII, ೪೨-೧೫; 1112). ಏಳ್ಪತ್ತು: ಏಳ್ಪತ್ತೇೞ್ಛಾಸಿರದ ಪ್ರಭು ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XIX, ೩೭-೧೨; 1144). ಏೞ್ಪತ್ತು: ಏೞ್ಪತ್ತು, ಏೞ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).

ಎಳ್ಪದಿಂಬರ್, ಎೞ್ಪದಿಂಬರ್ = ಎಪ್ಪತ್ತು ಜನ, —ಮಂದಿ: ಎಳ್ಪದಿಂಬರು ಪ್ರಭುಗಳಱಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೫-೧೨; 1074); ಊರ ಎೞ್ಪದಿಂಬರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೦; 189 ?); ಮಾರೆಯನುಂ ಬೆಳ್ಗೞಿಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಭಾಗೆ ಎೞ್ಪದಿಮ್ಬರುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೮; 812); ಎೞ್ಪದಿಂಬರುಂ ಮೂನೂರ್ಬ್ಬರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೪; 918).

[ಎೞ್‌$_0$ (< ಏೞ್‌$_2$) + ಪತ್ತು$_4$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎೞುಪದು; ತುಳು. ಎಳ್ಪ, ಏಳ್ಪ, ಎರ್ಪ; ಕೊಡ. ಏಳುವದೀ; ತೆಲು. ಡೆಬ್ಬದಿ, ಡೆಬ್ಭೈ, ಡಬ್ಭೈ]

ಎೞ್ಪದಿಂಬರ್ 'ಎೞ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಎೞ್ಪುಣುಸೆ(ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎೞ್ಪುಣುಸೆಯ ಸಾಲ್ವ ದಿವ್ವುಪ್ಪುರ್ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಇ. VII, ೨೦೧–೭ ; 865).

[ಎೞ್ $_0$ (< ಏೞ್ $_2$) + ಪುಣುಸೆ]

ಎೞ್ಬಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎರ್ಬಟ್ಟು, ಎರ್ವಟ್ಟು, ಎಳ್ಬಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸಿ ಓಡಿಸು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : "ಎೞ್ಬಟ್ಟು (ಎೞ್ಬ + ಅಟ್ಟು) – ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಎೞ್ಬಟ್ಟೆಂದುಂ, ತೂಳೆಂದುಂ, ಅಱಿಯಟ್ಟುವುದೆಂದುಂ, ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೮–೫೮೮) ; ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಜನಂಗಳನ್ನೆೞ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬರ್]ಟ್ಟಿ ಕೊಲುತ್ತಮಿರ್ಪುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬–೧೯) ; ಛಲದಿಂದರಸಂ ತಾಂ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಪರಿದೆೞ್ಬಟ್ಟಿ ಪಿಡಿಯಲನುಗೆಯ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೨) ; ಅಂತವರ ನೆಱೆದುಕೊಂಡೊಯ್ವಾಗಳೊಂದು ಕಾಡಾನೆ ಕಂಡೆೞ್ಬಟ್ಟಿ (ಜೀವಸಂ. ೯–೩೪ ವ) ; ದೋಷಾಸ್ಪದ ತನುಮುನುನೆೞ್ಬಟ್ಟಿ (ಚಿಕವಿ. ೧–೬೫) ; ಎೞ್ಬಟ್ಟಿ ಪೆಣ್ಗಳನ್ ಪೋೞ್ದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩–೧೫). ಎಬ್ಬಟ್ಟು : ಆರ್ಪಿನಿಂ ದುರಿತ ರಿಪುಕುಲವನೆಬ್ಬಟ್ಟುವಂ (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೫೮–೧೧); ಕನಲ್ದ ಕೇಸರಿ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಘನಘಟೆಯನೆಬ್ಬಟ್ಟುವಂದದಿನಿನಿಬರುಮನಂತಕನ ಬಾಣಸಕಿಲ್ಲಿ ಸಲಿಸುವೆನು (ಕುಮುರಾ. ೨–೪೭) ; ಯಕ್ಷರಂ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ದು ಎಬ್ಬಟ್ಟಲ್ (ಶೀಷರಾ. ೧೮೨–೨೨). ಎರ್ಬಟ್ಟು : ಮಾರ್ಬಲಮುಂ ಸುರಸೈನಿಕಮೆರ್ಬ[ಪಾಠಾ. ೞ್ಬ]ಟ್ಟಿದುದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಬೆಂಗೊಡುನಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೦). 'ಎರ್ಬಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. ಎರ್ವಟ್ಟು : ಆದರಮನೌದಾಸೀನ್ಯಮೊಳ್ಪಂ ಕೃತಘ್ನತೆಯೆಂಬಂತಿರೆ ತದ್ಗುಣೋತ್ಕರಮನೆರ್ವಟ್ಟಿತ್ತು ದೋಷೋತ್ಕರಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೧) ; ಚಂಡಾಂಶು ಪ್ರತಿಭಾಸಿ ಪೊಯ್ಸಳನದಾರ್ದೆರ್ವಟ್ಟಿದಂ ಗೋವೆಯಂ ಕೊಂಡಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೩೯–೧೧ ; 1060) ; ಬೆಂಕೊಳ್ವ ವೀರದರನೆರ್ವಟ್ಟಿ ಬಡಿವ ಬೀರದ ಘುರಟ್ಟಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೧೦–೨೦ ; 1163). ಎಳ್ಬಟ್ಟು : ಭಾಷೆಯಂ ಬಱಗಂಟಿಕ್ಕುವನೆಂದು ತಾಯ ಹೊಸೆ ಬಿಟ್ಟೆಳ್ಬಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಾಡುತಂತಿರುವಳ್ ತಾಂ ನೆಱೆ ಸೂಳೆಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩) ; ಈತನನೆಳ್ಬಟ್ಟಿ ಸಕಲರಂ ರಕ್ಷಿಸುವೆಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೨–೮೧).

[ಎೞ್ಬು + ಅಟ್ಟು $_2$]

ಎೞ್ಬಿಸು, ಎಬ್ಬಿಸು, ಎರ್ವಿಸು, ಎಳ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು, —ಏಳಿಸು: "ಎೞ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳೆದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಎೞ್ಬಿಸಿ ಬಿಸರುಹನಾಭನೊಳಿಂತುಸಿರ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೬–೧೬) ; ಬಿಱುನುಡಿಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದೆೞ್ಬಿಸುತೆ, ಕಟ್ಟಿಸಕಮನಸಡ್ಡೆ ಮಾೞ್ಪವನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೦–೪೦೧). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು : "ಎೞ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳೆದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ). ಎಬ್ಬಿಸು : ೧. ತೊಡೆವೊಯ್ದು ಮೆಲ್ಲನೆಬ್ಬಿಸಿ (ಬಸರ. ೯–೧೪೯) ; ಸತ್ತವರನೆಬ್ಬಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೮೩). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಯಾರೋ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೩) ; ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ (ಕಂಸವಿ. ೫–೬೪). ೪. ಅಪಹರಿಸು ; ಎತ್ತಿ ಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು : ಪರರ ಬಂಗಾರ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳನೆಬ್ಬಿಸಿ ಹಂಗಿನವನಲ್ಲನಿವನೆಂಬೊ ತೆರದಿ (ವಿಸಾಸು. ೮೭–೧). ಎರ್ವಿಸು : ೩. ಉರ್ವರೆಯ ಶಾಲಿಗಳ ಪಾಲ್ದೆನೆಗೆ ನಭದಿಂ ಮುಸುರ್ವ ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳನುಲಿಯಿಂದೆ ಪಾಮರಿಯರೆರ್ವಿಸಿದೊಡಿರದೆ ಬಾಂದಳಕೆ ಮಗುಳೇಳ್ವವೊಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೫). ಎಳ್ಬಿಸು : ೩. ಪುಳಕಮನೆಳ್ಬಿಸುತ್ತೆ ಹರನಂ ಪರಿದಪ್ಪುತೆ ಸಂತಸಂಗಳಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೬); ದುಷ್ಟಾಹಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಳ್ಬಿಸೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಸಾರ್ವುದೆ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೬೨).

[ಎೞ್ಬು + –ಇಸು $_3$. / ತಮಿ. ಎೞುಪ್ಪು ; ಮಲ. ಎೞುಮ್ಬು ; ತುಳು. ಎರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಏಪ್ಪ್, ಏಪ್ಪಿ]

ಎೞ್ಬು, ಎಬ್ಬು, ಎರ್ಬು, ಎರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು : "ಎೞ್ಬು – ಉತ್ಸರ್ಪಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ತಂದೆಯು ಮಱಲುಂದಿದಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಬರುಂಟೆ ಎೞ್ಬಿ ಪೊಟ್ಟಳಿಗೆಯಂ ತಂದೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೨೪) ; ತಿರುಮಲರಾಜೇಂದ್ರನನತಿತರ ಕುಶಲೋಪಾಯದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದೆೞ್ಬಿ ರಮಾವರ ರಂಗನಾಥ ಕೃಪೆಯಿಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೭೨). ಎಬ್ಬು : ಪೊಗಿಸಿ ಪಾಳು ಬಾವಿಗಳೊಳು ತುಂಬಿವಿಂಡನೆಬ್ಬಿ ಬಿಡದೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೯೩ ರ) ; ವಿರಹ ದವಾನಳಂ . . . ವಿವಿಧ ಸಾಧ್ವಸಬುದ್ಧಿ ಮೃಗಂಗಳಂ ಪೊದಱ್ದರಿಗಳಿನೆಬ್ಬೆ (ನಳಚಂ. ೧೬೭) ; ಅವನ್ನು ಎಬ್ಬುತ್ತಾ ಪಾರೋತಿಯ ಸವಾರಿಯು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಿತು (ಮರಮ. ೨೬) ; ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬುವ ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟವೊಂದು ದಾರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಕಾಣಸುತ್ತದೆ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). ೨. ಅಟ್ಟು ; ಓಡಿಸು : ಮುನಿದು ಪುರದಿಂದೆಬ್ಬಲಾತಂ ಬಂದು (ಫಣಿಚ. ೩–೫೪). ಎರ್ಬು : ೧. ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ಸೂಸುವ ಧವಳಚಾಮರಂಗಳಿಂದಂಚೆವಿಂಡ ನೆಬಿರ್ದಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭ ವ). ಎರ್ವು : ೧. 'ಎರ್ವಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎೞುಪ್ಪು, ಎೞುಪ್ಪಿ ; ಮಲ. ಎೞುಮ್ಬು ; ತುಳು. ಎರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಏಪ್ಪ್, ಏಪ್ಪಿ]

ಏ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ಏಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂಬೀ ಯುಗಳಾಕ್ಷರಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೮ ವೃತ್ತಿ).

ಏ₂ (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ 'ಏನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೫); ನೆಗಟ್ದ ಸುಮಿತ್ರನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಮಗಳ್ಸುಕಾಂತೆಯೆಂಬೊಳೇವೊಗಟ್ಟುವದಶೇಷ ರೂಪವತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೮); ಏವೊಗಳ್ವೆನವಗಾಹವಿರ್ದು ಸರೋವರದಿ ನೊಂದಾನೆಯೆದ್ದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೦). [< ಏನ್]

–ಏ₃ (ಪ್ರ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತಳಿರೇ ತಾವರೆಯೇ ಮದಾಳಿಕುಲಮೇ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲೇ ಮತ್ತಕೋಕಿಳಮೇ ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೧೮).

ಏ₄ (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ಆಕ್ಷೇಪ, ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಪದಾಂತದೊಳಿರ್ದು ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಕ್ಷೇಪ – ಈಯರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮುದ. ೩೧೮ ವೃತ್ತಿ); ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಆದು ಕೆಯ್ಕುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯).

–ಏ₅ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಚೆಲ್ವನಪ್ಪಿದೇ ಕನಕ ಪದ್ಮಿನೀ ನಿಳಯಮೆನ್ನ ಲೀಲಾರಸಂ (ಆದಿಪು. ೪–೮). '– ಎ₄' ಪರಾ.

ಏಂ 'ಏನ್' ನೋ.

ಏಂಕು (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: "ನನ್ನ ಮಗಳು ಜಕಣಿಯಾದಳೆ. . . " ಎಂದು ಗಿರಿಜ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಏಂಕಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೮೭).

ಏಂಕಿಏಂಕಿ ಅಳು = ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: ಗಿರಿಜ ಏಂಕಿ ಏಂಕಿ ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೮೩); ವೆಂಕಮ್ಮನಿಗೆ ಏನು ಕಂಡಿತೊ . . . ಏನನ್ನ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡರೊ . . . ಏಂಕಿ ಏಂಕಿ ಅಳುತ್ತಾ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಙ್ಗು; ಮಲ. ಏಙ್ಙು]

ಏಂಡಿಗೆ (ನಾ). ರಹದಾರಿ: ಈ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಆ ಸಕಲ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಧ್ರುವ ಏಂಡಿಗೇ ಮೇರೆ ರೂ(ಯು) ಥಿಸಿಕ್ಕೊಂಡು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩). 'ಧ್ರುವಏಂಡಿಗೆ' ಪರಾ. ℙ ಉಂಡಿಗೆ ಎಂಬುದರ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ ಇರಬಹುದು. [?]

ಏಕ್ದಂ 'ಏಕದಂ' ನೋ.

ಏಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು: "ಏಕಮೊಂದರ ನಾಮುಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೧); ಏಕಮುಂ, ಏಕದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಅದ್ವಿತೀಯ; ಅಸಮಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ: ಶಾರದ್ಯೆಕವನ್ಯಕುಸುಮದ ಚಿತ್ರಪೂರ ಕೇಯೂರ ಕರ್ಣಪೂರದ ಭೂಷಣಂಗಳೊಳಂ ಪಟ್ಟೆಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಗಂಡುಡಿಗೆಯೊಳಮೆಸೆದು ಪಸದನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೪–೮೦ ವ); ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿನ್ನಾಕಾರ ತ್ರಿತಯವಾದ ವಿಭುತೆ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೦೪). ೩. ಸಮಾನ. ೪. ಸಂಖ್ಯಾಗಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ಹೆಸರು: "ಏಕಂತು ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ಥಾನಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೮). ೫. ಒಂಟಿ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; 'ಏಕಾಂಗಿ' ಪರಾ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಳಿಕ ಧ್ರುವ ಮಟ್ಯ ರೂಪಕ ಜಂಪೆ ತ್ರಿಪುಟ ಅಟ್ಟೆ ಏಕವೆಂಬ ಸಪ್ತತಾಳಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ ೨೩೮). ೭. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಏಕ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಮನೇಕ ದ್ವಿಬಹುತ್ವ ವಸ್ತುಗಳೊಳಾಚರಿಪರ್ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಂ ಕನ್ನಡದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೯೪).

ಏಕಮಾಗು = ಒಂದಾಗು: ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರನಾಗಿಯಜಾರಿಯಾಗಿಯುಂ ಗಿರಿಜೆಯೊಳೇಕಮಾಗಿಯಜಿಯಲ್ಕೆಯಶಕ್ಯಮೆನಿಪ್ಪ (ಉಮಾಶ. ೩). ಏಕಮಾಡು = ಮುಟ್ಟು ಮೈಲಿಗೆ ಒಂದು ಮಾಡು: ದೇವರ ಪೂಜೆ ಆಗುವವರೆಗೆ ಏಕಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಏಕಕ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾದ; ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಸಮಾನವಾದ. [ಸಂ.]

ಏಕಕಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ, —ಅಣು. [ಏಕ + ಕಣ₁]

ಏಕಕರ್ತೃಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಉಳ್ಳದು: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಅಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಕರ್ತೃಕ, ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ. ಕಾದುತ್ತುಂ ಬಂದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾದುವುದು ಬರುವುದು ಎಂಬ ಎರಡು ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದುವು ಎಂದರೆ ಏಕಕರ್ತೃಕವಾದುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಏಕ + ಕರ್ತೃಕ]

ಏಕಕಾಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯೂ, ಅವರನ್ನಿಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಭಯಕಳವಳಗಳೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದುವು (ಪುನರು. ೨೩೪). [ಏಕ + ಕಾಲ₁]

ಏಕಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕುಂಡಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಕುಬೇರ. ೩. ಬಲರಾಮ ೪. [ಜೈನ] ಶ್ರೀರಾಮ: ಎಜಗುವುದೂರ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮೆ ತೆಜನೆನಿಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿ ನಿಧಿಗಾ ನಿಧಿಯಂ ತೊಜೆದಂದಲೆಂದೊಡಾರ್ಪಿನ ತಜಿಸಲವಂ ಕಂಡನೇಕಕುಂಡಲನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೩೫). ೫. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: "ಧನಾಧೀಶ್ವರಂ ಬಲನುಂ ಪಟ್ಟಣಮೇಕಕುಂಡಲಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೮). [ಏಕ + ಕುಂಡಲ]

ಏಕಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಕೂಟ: ಅವರಿವರು ಯೆನದೆನ್ನೆಲ್ಲರೊಂದೇ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇಕಕೂಟದಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೭–೨೭). [ಏಕ + ಕೂಟ₁]

ಏಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಂದು ಮಾಡುವುದು: "ಒಟ್ಟು – ಏಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಒಂದೇ ಕೆಲಸ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಇಡುಕುಂ ಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಮೊಡಂಬಡಲ್ ನೆಗಟ್ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳಕಾಖ್ಯೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). [ಏಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] "ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಆತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು ಕೆಲವರು. ಇವರು ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೦). [ಏಕಗುಣ₀ + ಉಪಾಸಕ]

ಏಕಗುರು (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬಗುರು. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದವರು; ಸತೀರ್ಥ್ಯ; ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿ: "ಸತೀರ್ಥ್ಯಾಃ, ಏಕಗುರುಃ – ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉತ್ತಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನಾದರೂ ಓದಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡವರೊಳಗೊಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸತೀರ್ಥ್ಯರು, ತಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವಾಗಿವುಳ್ಳವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೬). [ಏಕ + ಗುರು₂]

ಏಕಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಒಂದೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದವನು; ಹಟವಾದಿ: ಆಗಳಂಗರಾಜಂಗೆ ಶಲ್ಯಂ ಕಿಸಿಸಿ ಮುಳಿಸಿನೊಳೆ ಕಣ್ಣಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗಮೊಜಂಟಂಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆನೆಂದು ವರೂಥದಿಂದಿೞಿದು ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೫ ವ); ಏಕಗ್ರಾಹಿ ಭಾವ ಭೇದವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮನಃಪ್ರವೇಶಿಯಾ ಶರಣನು (ಬಸವ. ೭೬೫).
[< ಸಂ. ಏಕಗ್ರಾಹಿನ್]

ಏಕಗ್ರೀವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಕಂಠ (ಕ). [ಏಕ+ಗ್ರೀವ]

ಏಕಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನಿಂದ ಆಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು: ಸಂತಮಿಂತಾದೆಸಕಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ ತದ್ಭೂಪತಿಗಖಿಳಧರಾಚಕ್ರಮಾಯ್ತೇಕಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭೩). ೨. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: ಏಕಟ ಭುಜಬಲರೇಕಚಕ್ರದೊಳಕುಟಿಲರು ಭೂಸುರರರಕ್ಷಿಸಿ ಬಕನ ಮುಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). [ಏಕ + ಚಕ್ರ]

ಏಕಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಭೂಮಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಒಡೆಯ (ಕ). [ಏಕ + ಚಕ್ರವರ್ತಿ]

ಏಕಚಟ್ಟುಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮಠದ ಒಂದು ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರು (?): ಕುಣ್ಡಕುನ್ದಾನ್ವಯದ ಏಕಚಟ್ಟುಗದ ಭಟಾರರ ಶಿಷ್ಯರ್ ಶ್ರೀ ಸರ್ವನನ್ದಿ ಭಟಾರರ್ (ಕಇಆ. ೭೧-೩-೨; 881). [ಏಕ + ಚಟ್ಟುಗ]

ಏಕಚರ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಅಥವಾ ವಾಸಿಸುವ. ೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೋಗುವ; ಗುಂಪುಕೂಡಿ ಚಲಿಸುವ; ಸಂಘಜೀವಿಯಾದ. ೩. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ವಾಸಿಸುವ (ಕ).
[ಏಕ + ಚರ₂]

ಏಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಮ್ಮನ: ಕೇಳಿಮೇಕಚಿತ್ತದಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೭-೨೧ ವ). [ಏಕ + ಚಿತ್ತ₂]

ಏಕಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕೊಡೆ; ಒಂದು ಛತ್ರಿ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆ: ಏಕಚ್ಛತ್ರದಿಂದ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ವ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೧೮). [ಏಕ + ಛತ್ರ₁]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆಯ ನೆರಳು; ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆ: ಅಂತು ಭರತಂ ಭರತಮಂಡಳಮನೇಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಿಂದಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪ ವ); ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರಮುಮನೇಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಿನಾಳ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೫-೯; 968). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಛಾಯೆ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ; ಸಾಮ್ರಾಟ (ಕ).
[ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಅಧಿಪತಿ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ; ಸಾಮ್ರಾಟನ ಪ್ರಭುತ್ವ (ಕ). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಆಧಿಪತ್ಯ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದು; ಅಂಥ ಒಂದು ದೇಶ (ಕ). [< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛತ್ರಿನ್]

ಏಕಚ್ಛತ್ರೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕೊಡೆಯ ಕೆಳಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ: ಅಂತೇಕಚ್ಛತ್ರೀಕೃತ ಭಾರತವರ್ಷನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಚ್ಛಾಯ (ನಾ). ನೆರಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತಲಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಏಕ + ಛಾಯಾ + –)]

ಏಕಛತ್ರ (ನಾ). = ಏಕಚ್ಛತ್ರ ೨: ಆ ಭೇದವನಜಿತಲ್ಲಿ ಅಭೇದ್ಯಮೂರ್ತಿ ಏಕಛತ್ರಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಅರಸು (ಮೋಳಿಪು. ೧೪೯-೫೩೯); ನಿಮ್ಮೇಕಛತ್ರದೀ ನೆಳಲನೆಮಗೀಯೆಂದು ಬೇಡುವೆವೆ? (ಗೊಲ್ಲಥಾ. ೭-೧೬೮).
[< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛತ್ರ]

ಏಕಜಾತಿ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಬಾರಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ, —ಬಗೆಯ. (ನಾ). ೩. ಶೂದ್ರ [ಏಕ + ಜಾತಿ]

ಏಕಜೀವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಜೀವ. ೨. ಸಮರಸವಾದುದು; ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದುದು: ತಾನು ಏಕಜೀವರಾದ ತನ್ನಯ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನನ್ನೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಸುಖಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಳು (ಜಯಂತ. ೨೭೦). [ಏಕ + ಜೀವ]

ಏಕಜೋಯಿ (ನಾ). (?): "ತಾಣಾಂತರಮೆಂದೆನಲದು ಠಾಣಯವೇಕಜೋಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕಜೋಯಿ, ಎಕಜಾಯಿ, ಎಕಜೊಯಿ] ಚಪ್ಪೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಚಾಂಪೆಯ]" (ಚತುನಿ. ೧೦೯). [?]

ಏಕಟಿ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟಾಗುವಿಕೆ: ಕುಟಿಲದ ಮಾಯೆಯ ಹರಿಸಿ ತಮಸ್ಸಿನ ಪಟಲಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಯೋತಿಯು ಬೆಳಗಿಸಿ ಪಟುಗೊಳಿಸುತ ಮದಮಾರುತರಂ ತಾನೇಕಟ ಮಾಡುತಲಿ (ಸುಸಾರ. ೧೧೦-೪). [< ಸಂ. ಏಕತ್ರ]

ಏಕಟಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದೇ ಸಮನಾದುದು: "... ಎಲ್ಲಾರ್ನೂ ಸಮನಂತ ಏಕಟಾಕಿಗೆ ಮಾಡಾಕ ಹ್ಯಾಂಗ ಪುರೋಸತಿ ... ನೀವ ಹೇಳರಿ" (ಬಾಬಲ. ೩೧).
[← ಮರಾ. ಏಕಟಾಕೀ = ಒಂದೇ ಆಕಾರದ, ಒಂದೇ ಸಮನಾದ]

ಏಕಠಾಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ: ಭಕ್ತಿಮುಖ ಗುರುಮೂಲದಲಿ ಬಹುಶಕ್ತಿಯುಪವಾಸೇಕಠಾಣದಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೮-೧೦).
[ಏಕ + ಠಾಣ]

ಏಕತ (ನಾ). ಏಕಾಂತ: "ಏಕತಮೆನಲ್ಕೇಕಾಂತ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೪); ಕೋಕಕುಚಿ ನಾಂ ಬಂದೊಡೇನಂತೇಕತವೆ ನೀ ಹೋಗೆನುತ (ಬಸಪು. ೫-೩೨). [< ಸಂ. ಏಕಾಂತ]

ಏಕತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ. 'ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಂತ್ರ]

ಏಕತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ. [ಏಕತಂತ್ರ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬನದೇ ಅಧಿಕಾರ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ: ಭಾಷಾಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೨೫). [ಏಕತಂತ್ರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಏಕತಾನ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ; ಒಮ್ಮನಸ್ಸು: "ಏಕಾಯನಂ, ಏಕಾಗ್ರಂ, ಏಕತಾನಂ, ತದ್ಗತಂ— ಈ ೪ ಒಂದೆಮನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೦); ಅರುಹೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಮನಮುರಿತ ಹರುಷದೊಳರೆಯ, ನೆರಮೇಕತಾನಮಾಂತೊರೆಯ ತೂಣಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯-೧೨೩). ೩. ಒಂದೇ ತಾನ, —ಶ್ರುತಿ: ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಆವರ್ತಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು, ಕಂಪನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವೆರಡೂ ಏಕತಾನದಲ್ಲಿ (Unison)ವೆ ಯೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಶ್ರುತಿಯು ಸೇರಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಏಕತಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಬಹು ಇಂಪಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತವೆ (ಭೌತವಿ. ೧೨೬); ಕವಿಯ ಏಕತಾನ ಕವನದಂತೆ ನಾದಲೀನಾ (ನಾವಲೀ. ೮೪-೭). [ಏಕ + ತಾನ₁]

ಏಕತಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀ ವಾದ್ಯ; ಕಿನ್ನರಿ; ದಂಡಿ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೫). [ಏಕ + ತಾರ]

ಏಕತಾರಿ, ಏಕತಾರೆ, ಏಕದಾರಿ (ನಾ). = ಏಕತಾರ: ತಪಸ್ವಿಯು ಎದ್ದು ಶುಚಿರ್ಭೂತನಾಗಿ ಏಕತಾರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು (ಸುನಂದಿ. ೨೧); ಏಕಾಂತ ವಾಸದಲಿ ಏಕಾಕಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಏಕತಾರಿಯು ದೊರೆಯಲೆನಿತು ಹರುಷ (ಭಾವಜೀ. ೧೮-೩೪೬). **ಏಕತಾರೆ**: ಭಕ್ತರ ಗುಂಪೊಂದು ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬರು ಏಕತಾರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೩೦೧). **ಏಕದಾರಿ**: ದಾಸಯ್ಯನ 'ಏಕದಾರಿಯ' ನಾದದ ಸೇವೆಯೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಬನಸಿ. ೨೧೦). [← ಮರಾ. ಏಕತಾರೀ]

ಏಕತಾರೆ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕತಾಲ, ಏಕತಾಳ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಏಕತಾಳ**: ೨. ಆದಿತಾಳದಿಂದ ಧ್ರುವ, ಮಟ್ಟ, ರೂಪಕ, ಝಂಪೆ, ತ್ರಿವುಡೆ, ಅಷ್ಟ, ಏಕತಾಳಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೩); ಏಕತಾಳ, ತ್ರಿವುಡೆ, ರೂಪಕ ಹೀಗೆ ಆರೆಂಟು ತಾಳಗಳನ್ನು ಈ ನರ್ತಕನು ಅನುಕರಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). 'ಏಕ್ಕತಾಳ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಾಲ]

ಏಕತಾಲರಗಳೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು (ಕಿ). [ಏಕತಾಲ + ರಗಳೆ]

ಏಕತಾಳ 'ಏಕತಾಲ' ನೋ.

ಏಕತೆ (ನಾ). ೧. ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಕ್ತಿಗೌರವವನ್ನೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಏಕತೆಯನ್ನೂ . . . ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೧. ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ (ಶಮದ. ೧೩೮). [ಸಂ. ಏಕತಾ]

ಏಕತ್ರ (ಅ). ಒಂದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ, —ಕಡೆಯಲ್ಲಿ: ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಱಿ ದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೬). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ರಘರಾಣೆ (ನಾ). ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ. [ಏಕತ್ರ + ಘರಾಣೆ]

ಏಕತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮವ ಏಕತ್ರಯವಾಗಿ ಕಾಣಲಱಿಯದಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಒಡನೆ ನಗುತ್ತಿದಾವೆ (ಬಸವ. ೭೮೩). [ಏಕ + ತ್ರಯ]

ಏಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗೆ ಸ್ವಕೀಯರಪ್ಪ ಕಳತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿಗಳುಮನ್ಯರಪ್ಪ ಪರಿವಾರಜನಮುಂ ಸಹಾಯರಲ್ತೆಂದು ಬಗೆದು ತದ್ವ್ಯಾಮೋಹಮಂ ಬಿಟ್ಟೇಕತ್ವಮುಂ ಭಾವಿಸಲ್ವೇಟ್ಟುಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೧ ವ); ಸಾಂಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಪುರುಷನ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಏಕತ್ವವನ್ನು (ಭಾರದ. ೧೧೩). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಭಾಷೆಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕವಿಶೇಷದಿನೇದಂತಮಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುಗುಮಿರಾಶ್ಲೇಷಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೮); ಆಕ್ಕುಂ ಜಾತಿಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹುತ್ವಂ ಬಹುತ್ವದೆಡೆಗೇಕತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೩೭). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಅನಿತ್ಯಾಶರಣ ಸಂಸಾರೈಕತ್ವಾನ್ಯತ್ವಾಶುಚಿತ್ವಾಸ್ರವ ಸಂವರ ನಿರ್ಜರಲೋಕ ಬೋಧಿದುರ್ಲಭ ಧರ್ಮಮೆಂಬೀ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ವಭಾವನೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭಾವನೆ: ಪೆಜವು ಸಂಬಂಧದೊಳೀಂ ಪುಣ್ಯಬಂಧಮೊಂದನೆ ಪಡೆವೆನೆಂಬೇಕತ್ವಭಾವನೆಯಂ ಭಾವಿಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨ ವ). [ಏಕತ್ವ + ಭಾವನೆ]

ಏಕದಂ, ಏಕ್‌ದಂ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣವೆ: ಆದರೆ ಪೀಠಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ "ಏಕದಂ" ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಹೆಸರಾಂತ ಬರಹಗಾರನ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೦). **ಏಕ್‌ದಂ**: ಮರ್ಜಿ ನೋಡಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಗಿಯಿತು "ಏಕ್‌ದಂ" ವ್ಯಾಪಾರ (ಚಿಗುಬ. ೮೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಏಕ್‌ದಂ; ಪಾರ. ಯಕ್‌ದಂ. / ಸಂ. ಏಕಪದಂ]

ಏಕದಂಡಿ (ನಾ). ಶಿಖೆ ಹಾಗು ಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಒಂದು ದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳ್ಳ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಆಗಳವರ್ಗಳ್ . . . ಜಟಾಧರರುಂ ಏಕದಂಡಿ ತ್ರಿದಂಡಿಗಳಪ್ಪ ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ); ಅನ್ತೆನಿಸಿದೇಕದಂಡಿಬ್ರತಿಗಳಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಪ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಸೌಇಇ. V, ೮೫೬-೨೭; 1162). [< ಸಂ. ಏಕದಂಡಿನ್]

ಏಕದಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಗಣೇಶ: "ಹೇರಂಬಃ . . . ಏಕದಂತಃ, ವಿನಾಯಕಃ . . . ವಿಘ್ನರಾಜಃ - ಈರ್ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಱೆವೇಕದಂತನೆ . . . ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೪). [ಏಕ + ದಂತ]

ಏಕದಂತಪಿತ (ನಾ). ಗಣೇಶನ ತಂದೆ; ಶಿವ: ಪೃಶ್ನಿಶಾಂತೈಕದಂತಪಿತ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ ಪಾಹಿ (ಉದ್ಭವೇ. ೭-೪೫). [ಏಕದಂತ + ಪಿತ]

ಏಕದಲ, ಏಕದಳ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ: **ಏಕದಳ**: ೧. "ಏಕದಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ವೆಂದೆನಲ್ಕಾವೊಂದೆಲಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ४०-३०). ೨. ಬೇಳೆಮಾಡಲು ಬಾರದುದು; ಅಖಂಡವಾದುದು. 'ಏಕದಳಧಾನ್ಯ' ಪರಾ. [ಏಕ + ದಲ]

ಏಕದಳ 'ಏಕದಲ' ನೋ.

ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಒಂದು ದಳವುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯ: ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (Cereals)ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಎರಡನೆಯ ಬೆಳೆಗೆ ನಾವು ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ (Leguminous) ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದು ಒಳಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೨). [ಏಕದಳ (= ಏಕದಲ) + ಧಾನ್ಯ]

ಏಕದಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ದಾಡೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿಗೇಕದಾಡಂ (ಎಇ. XV, ೩೩೯-೪; 1071). [ಏಕ + ದಾಡ]

ಏಕದಾರಿ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕದೃಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ. [< ಸಂ. ಏಕದೃಶ್]

ಏಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ: ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳ ಏಕದೃಷ್ಟಿಯು ಮಗುವಿನ ಭಾವೀಜೀವನದ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಂಪತ್ತು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೬೯). ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೩. ಕಾಗೆ: ಕಾಕಃ . . . ಏಕದೃಷ್ಟಿಃ, ಮೌಕಳಿಃ, ಪಿಕವರ್ಧನಃ - ೧೪ ಕಾಗೆಯ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೯). [ಏಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಏಕದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ಅವಯವ: "ಪ್ರತೀಕಂ, ಅವಯುವಂ, ಅಪಘನಂ, ಅಂಗಂ, ಏಕದೇಶಂ – ಈ ೫ ಅವಯುವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೫೯); ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ನಭಿಮನ್ಯು ನಿಜಸಾಹಸೈಕದೇಶಾನುಮರಣಮೆಮಗಕ್ಕೆ ಗಡಾ (ಗದಾಯು. ೪–೫೬). [ಏಕ + ದೇಶ]

ಏಕದೇಶಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಭಾಗ ಅಥವಾ ಪಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. [< ಸಂ. ಏಕದೇಶಿನ್]

ಏಕದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಅಂಶ ಅಥವಾ ಭಾಗಮಾತ್ರವಾದ: ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು ಖಾಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಖಾಲಿ ಕಾಗದಕ್ಕಿರುವ ಎಲ್ಲ ಉಪಯೋಗವನ್ನೂ ಅದು ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲುದು (ಗಾಳಿಪ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಏಕದೇಹ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ, —ಆಕೃತಿಗೊಂಡ. (ನಾ). ೩. ಬುಧ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಏಕ + ದೇಹ]

ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸ್ನೇಹ: ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಏಕಾತ್ಮವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). [ಏಕದೇಹ + ನ್ಯಾಯ]

ಏಕಧುರ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು: ಏಕಧುರೀಣಃ, ಏಕಧುರಃ, ಏಕಧುರಾವಃ – ೩ ಬಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಹೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಒಂದನ್ನೇ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಎತ್ತು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೨). [ಸಂ. (ಏಕ + ಧುರಾ + –)]

ಏಕನಾಥ (ಗು). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ಒಡೆಯ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (ಕ). [ಏಕ + ನಾಥ]

ಏಕನಾದ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ; ಕಿನ್ನರಿ; ದಂಡಿ: ಅವನು ಏಕನಾದ ಹಿಡಿದು ಊರೂರು ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೯). [ಏಕ + ನಾದ]

ಏಕನಾದತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಬಗೆಯ ನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಮುಂದುಮುಂದಕೆ ಪರಿಯಲೇಕನಾದತೆಯಾಯ್ತು ಕಿವಿಗೆ ಸದ್ದಿಲಿತನಂ ಮಸಣದಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೬–೩೯೩). [ಸಂ. ಏಕನಾದತಾ]

ಏಕನಾಮು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಹುಮಾನ, —ಉಡುಗೊರೆ: ಸಿಪಾಯಿ ಜನರು ಇನಾಂ, ಏಕನಾಮು ಮೊ[ದ]ಲಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ದಂಡಕವಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೯೫).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಇಕರಾಮ್ = ಪಾರಿತೋಷಿಕ]

ಏಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷ್ಠೆಯಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದು; ಅನನ್ಯಶ್ರದ್ಧೆ: ಇಂಥ ಏಕನಿಷ್ಠತೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೇನಕೆಯು ಮೆಚ್ಚುವಳೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೭೩೨).
[ಸಂ. ಏಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಏಕಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ: ವಿಮಾನಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆಯಿದ್ದರೆ ಅದು ಏಕಪಕ್ಷವಿಮಾನ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೪೫). ೨. ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ: ಏಕಪಕ್ಷವು ನಾಯಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ (ರಾಜಪ. ೩೭).
[ಏಕ + ಪಕ್ಷ]

ಏಕಪಕ್ಷೀಯ (ಗು). ಒಂದೇ ಪಕ್ಷದ; ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ: ಯಾವುದನ್ನೂ ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಲ್ಲ. . . ಎಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯ, —ಸ್ವಾಮಿ: ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಖಂಡ ಭೂಮಂಡಲೈಕಪತಿ ದಕ್ಷಿಣದೊಳ್ ಸುಖಮಿರಸುಗೆಯ್ವೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೭೧). ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡ, —ಪತಿ. 'ಏಕಪತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಪತಿ$_{2}$]

ಏಕಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು (ಕ).
[ಸಂ. ?]

ಏಕಪತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ (ಕ). ೨. ಪತಿವ್ರತೆ.
[ಏಕ + ಪತ್ನಿ]

ಏಕಪತ್ನಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತ: ಆ ನರಾಧಿಪತಿ. . . ತನ್ನ ನಗರದೊಳೇಕಪತ್ನೀವ್ರತದೊಳಿರದೊಡೆ ಸೈರಿಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೯). ೨. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತವುಳ್ಳವನು: ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತರನಂತಪೂಜಾರತರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೦). [ಸಂ. (ಏಕಪತ್ನೀ + ವ್ರತ)]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). = ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ ೨: ಇವನೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥನಾಗಿಹುದಜಿಂ . . . ಬವರದೊಳ್ ಮಣಿವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ರ (ನಾ). ಜೊತೆಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ.
[ಏಕ + ಪತ್ರ]

ಏಕಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಜಯಜಯ ವಿಳಾಸ ಕೃತವಿದಿತೈಕಪದಲೀಲ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೭೯ ರ). ೨. ಒಂದು ಶಬ್ದ. [ಏಕ + ಪದ$_{1}$]

ಏಕಪದಂ (ಅ). ತಕ್ಷಣ; ಕೂಡಲೆ: "ತತ್ಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ— ಈ ೪ ಆಗಳಂತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೭). [ಸಂ.]

ಏಕಪದಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಪಾದವನ್ನುಳ್ಳ; ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ. (ನಾ). ೨. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಅಧ್ವಾ, ಪಂಥಾಃ, ಪದ್ಧತಿಃ, ಏಕಪದೀ . . . ನಿಗಮಃ – ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೫); "ಏಕಪದಿ ವರ್ತ್ಮಮೆನೆ ಬಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೧೦). [ಸಂ. ಏಕಪದೀ]

ಏಕಪಾಠಿ (ನಾ). ಒಂದೇಬಾರಿ ಓದಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವನು: ಏಕಪಾಠಿಯಾದ ಈ ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯೆಯೊಳುಂ ಚತುಷಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಳಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫–೧೭). [< ಸಂ. ಏಕಪಾಠಿನ್]

ಏಕಪಾದ (ಗು). ೧. ಒಂದೇಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. ೨. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಬಳಸುವ. (ನಾ). ೩. ಒಂದೇ ಕಾಲು: ತೊಡರ್ದೇಕಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನಮೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೭). ೪. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದು: "ಏಕಪಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾದಂ] ಕಟಿ ವೃತ್ತ ತ್ರಿಭಂಗಿ ಜಾಗೆನಲು ನಿಲುಕಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೨೫–೯); ಶಿವನೇಕಪಾದವಾದಾ ಮೂರ್ತಿಯಂ ವಿವರಿಸಿದ ನಂದೀಶ್ವರಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೨೫ ಸೂಚನೆ). ೫. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಹಮ್ಮೀರ ಗುಜ್ಜರನೇಕಪಾದ ಮಾಳವ ಮತ್ಸ್ಯ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೯–೩೩). ೬. ಒಂದೇ ಪಾದದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ.
[ಏಕ + ಪಾದ]

ಏಕಪಾದಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದು: "ದೂಂಟು —ಏಕಪಾದಗತೌ" (ಶಮಧಾ). [ಏಕಪಾದ + ಗತಿ]

ಏಕಪಾದವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : ಸಂಸಾರ ಸಾಗರಮನೀಯಂದದಿಂ ದಾಂಟುವುದೆಂದು ತೋಱುವಂದದಿಂದೊಂದೆ ಕಾಲೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ದೇಕಪಾದವ್ರತಸ್ಥರುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯–೧೫). [ಸಂ.]

ಏಕಪಾರ್ಶ್ವನಿಯಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಸಂನ್ಯಸನಮುಂ ಕೈಕೊಂಡು ಏಕಪಾರ್ಶ್ವ ನಿಯಮದಿಂ . . . ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಳು (ಎಕ. II, ೧೧೪–೩೫ ; 1120). [ಏಕಪಾರ್ಶ್ವ$_1$ + ನಿಯಮ]

ಏಕಪಿಂಗ (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಒಂದು ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಕುಬೇರ (೬). [ಏಕ + ಪಿಂಗ]

ಏಕಪಿಂಗಲ (ನಾ). = ಏಕಪಿಂಗ (೬). [ಏಕ + ಪಿಂಗಲ]

ಏಕಪೀಠ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ ; ಮೀಸಲಾದ ಪೀಠ : ಹೃದಯಕಮಳ ಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಪೀಠದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೇಜಹ ಕೊಡು (ಬಸವ. ೬೪೪). [ಏಕ + ಪೀಠ]

ಏಕಪ್ರಕಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಧ, —ತೆರ : ಅಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಜೀವಮೇಕಪ್ರಕಾರಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ) ; ಜ್ವರ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕೆಲಪೋ. ೭೪). [ಏಕ + ಪ್ರಕಾರ]

ಏಕಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಏಕಾದಶ ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯವೆಂಬ ಭಕ್ತನು . . . ಕ್ರಿಯೆ ಲಿಂಗಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಏಕಾದಶ ಮುಖವಱಿದು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಿಂಗಭೋಗೋಪಭೋಗಿಯಾಗಿ ಇಹುದೆ ಏಕಪ್ರಸಾದ (ಉರಿಪೆ. ೧೪೭). [ಏಕ + ಪ್ರಸಾದ]

ಏಕಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (?) : ಅಂಗಸ್ಥಲವಾಱು ಉಭಯಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಮೂಱು ಏಕಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು (ಮೋೞಿಮಾ. ೧೨೫–೪೮). [ಏಕ + ಪ್ರಾಣ + ತತ್ತ್ವ]

ಏಕಭಾಜನ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆ : ೨. [ವೀಶೈ] ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ತಿಂಬುವ ಜೀವಗಳ್ಳ ಭವಭಾರಕರಿಗೆ ಏಕಭಾಜನವೆಲ್ಲಿಯದಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೩೯–೧೨). [ಏಕ + ಭಾಜನ]

ಏಕಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು ; ಒಮ್ಮತ : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಎಳಮೇಲ ಸಿಂಗಿದೇವರಸನುಂ ತಾಸುಂ ಏಕಭಾವದಿಂ ಸುಮನಸ್ಸರಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೫೪–೪೮ ; 1172). [ಏಕ + ಭಾವ$_2$]

ಏಕಭುಕ್ತ (ನಾ). ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಊಟಮಾಡುವಿಕೆ : ಉಪಾಸಕವಾಸದೊಳೇಕಭುಕ್ತಮುಂ ಸಲಿಸುವ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೯) ; ರಾಜಸೂಯಾಧ್ವರ ಮಹಾವ್ರತದೇಕಭುಕ್ತಾದಿಯಲಿ ಬಳಲಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೮೫). [ಏಕ + ಭುಕ್ತ]

ಏಕಭುಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಊಟ ; ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ : ಭೂಶಯ್ಯೆಗೆ ಜಾಗರಕ್ಕನಶನಕ್ಕೇಕಾಂತರಕ್ಕೇಕಭುಕ್ತಿ ನಿಯಾಮಕ್ಕೊಡಲಂ ನಿಯೋಜಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೭೭). [ಏಕ + ಭುಕ್ತಿ]

ಏಕಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲಿನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ : ಸಕಲ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಏಕಭೋಗದಿಂ ಭಾ(ಭೋ)ಗಿಸುವರೆಂದು ಕೊಟ್ಟೆವು (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೭–೪೧). ೨. ಒಂದೇ ಬೆಳೆ. [ಏಕ + ಭೋಗ]

ಏಕಭೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಅನುಭವಿಸುವುದು : ಪದ್ಮಶಿವದೇವರಿಗೆ ಏಕಭೋಗಸ್ಥವಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾ೪. ೧೪–೨೧ ; 1076). [ಸಂ.]

ಏಕಭೋಗ್ಯ (ಗು). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಸೇರಿದ ; ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ : ಅಕ್ಷಿಣ್ಯಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಮೇಕಭೋಗ್ಯ(ಗ್ಯಂ)ನಿರಂತರಂ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೯–೧೩೫). [ಏಕ + ಭೋಗ್ಯ]

ಏಕಭೋಗ್ಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ ಗ್ರಾಮ : ತಿರ್ಮಲಾಪುರವೆಂಬ ಸರ್ವಮಾನ್ಯಾಗ್ರಹಾರ ಏಕಭೋಗ್ಯ ಗ್ರಾಮವನು(ನ್ನು) ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂಪರ್ಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೯–೧೩೫). [ಏಕಭೋಗ್ಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಏಕಮತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ : ತ್ರಿಜಗದೇಕಮತಂ . . . ತ್ರಿಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೫). [ಏಕ + ಮತ]

ಏಕಮತಿ (ಗು). ೧. ಒಮ್ಮತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮನಸ್ಸು ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಏಕ + ಮತಿ$_1$]

ಏಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ; ಒಮ್ಮತ : ಏಕಮತ್ಯ ಕಾಕಮಾಡದು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಐಕಮತ್ಯ]

ಏಕಮನಸ್ಸು (ನಾ). = ಏಕಮತಿ ೨. [ಏಕ + ಮನಸ್ಸು]

ಏಕಮಾತ್ರ$_1$ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ : ವ್ಯಾಯಾಮವೊದಗಿಸುವುದೇ ಅವುಗಳ ಏಕಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನ (ಪುನರು. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಏಕಮಾತ್ರ$_2$ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದೇ ಮಾತ್ರೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಲಾವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ, —ಸ್ವರ : ಸ್ವರ ವ್ಯಂಜನದಿನೇಕಮಾತ್ರಮಾಡೊಡೆ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮುದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಏಕ + ಮಾತ್ರಾ + –)]

ಏಕಮಾತ್ರಕ (ನಾ). = ಏಕಮಾತ್ರ$_2$: ಹ್ರಸ್ವಮುದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಂ (ಶಮುದ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಏಕಮಾತ್ರೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಳಿಗೆ ; ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಗೂ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಮಾತ್ರೆ : ಗಂಗಾಧರ ಪಂಡಿತನ ಏಕಮಾತ್ರೆ ವೈಕುಂಠಯಾತ್ರೆ (ಗಾದೆ). [ಏಕ + ಮಾತ್ರೆ]

ಏಕಮಾನ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವಾಗ ಮೊತ್ತವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ಅಳತೆ, —ಮಾನ : ಅಳತೆ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಏಕಮಾನಗಳನ್ನು (Units) ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಭೌತವಿ. ೨೨). ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. [ಏಕ + ಮಾನ]

ಏಕಮುಖ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮುಖ : ಏಕಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯನೊಂದನೆ ಶಿಖಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವುದಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೩೦) ; ಪಂಚಮುಖನೇಕ ಮುಖದಿಂದೊಗೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೫೧). ೨. ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು ; ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾದುದು : ಏಕಮುಖವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಏನಾದರೊಂದು ದೋಷ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೧೬). [ಏಕ + ಮುಖ]

ಏಕಮುಖಕರ (ನಾ). ಒಮ್ಮುಖವಾದ ತೆರಿಗೆ : ಜಾರ್ಜ್ಸನ ಏಕಮುಖಕರ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೦೫). [ಏಕಮುಖ + ಕರ$_3$]

ಏಕಮುಖತೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಒಮ್ಮುಖತೆ : ಸ್ವಾಮಿವಾಸರು ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖತೆಯ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಮಜೀ. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. ಏಕಮುಖತಾ]

ಏಕಮುಖಸಂಚಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ; ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಂಚಾರ: ಆವಿನ್ಯೂರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖಸಂಚಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕಮುಖ + ಸಂಚಾರ]

ಏಕಮುಖಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ; ಒಮ್ಮುಖವಾದ: ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ? ವಾಸನೆ ಏಕಮುಖಿಯೆ? (ಕವಿಪು. ೨೧-೪೯). [< ಸಂ. ಏಕಮುಖಿನ್]

ಏಕಮೂಲ (ಗು). ಒಂದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಉಳ್ಳ: "ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದ; ಮೂಲತಃ ಒಂದೇ ಆದ: ಏಕಮೂಲ; ಸಹಭಾವಿ" (Co-essential. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಮೂಲ]

ಏಕಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವ ರೋಗವನ್ನಾದರೂ ಗುಣಪಡಿಸುವ ಒಂದೇ ಮೂಲಿಕೆ, —ಔಷಧಿ: ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆಯೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಏಕಮೂಲಿಕೆಯಂತೆ (ನಪಿವಾ. I, ೪೩೮). 'ಏಕಮಾತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಏಕಮೇವ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ: ಏಕಮೇವ ಭಾರತೀಯ ಸದಸ್ಯೆಯೆಂದು ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಈ ಕವಯಿತ್ರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೧). ☞ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಏವ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ; ಕಂಠಿಕೆ. 'ಎಕ್ಕಸರ$_1$' ಪರಾ. [ಏಕ + ಯಷ್ಟಿ]

ಏಕಯಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). = ಏಕಯಷ್ಟಿ: "ಏಕಾವಳೀ, ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ—ಒಂಟಿಸರ, ಏಕಲಡೀ, ಒಂದುಸರ, ಏಕಾವಳೀಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೪). [ಸಂ. ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ]

ಏಕರತ್ನಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದೇ ರತ್ನವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: "ಒಂಟಿರತ್ನದ ಕಿವಿಕಡುಕು, ಪರಟಿನ ಗುಂಡಿ, ಮೊದಲಾದುವು; ಏಕರತ್ನಿ" (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಏಕರತ್ನಿನ್]

ಏಕರತ್ನಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗುದ್ದುಮೊಳ. [ಏಕ + ರತ್ನಿ]

ಏಕರಥಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ರಥಿಕ; ಏಕಾಂಗಶೂರ: ಭೀಷ್ಮ ... ಏಕರಥಿಕನಾಗಿ ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೆದ್ದು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಹಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವೀರ (ವಚಭಾ. ೩೫೮). [ಏಕ + ರಥಿಕ]

ಏಕರದನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಗಣೇಶ: ಪಂಚವದನನ ಮುದದ ನನ್ನಸದನ ಜಿತಮದನ ಭವಕದನ ಕನದೇಕರದನ (ಉದ್ಭವೇ. ೨-೬). [ಏಕ + ರದನ]

ಏಕರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಸ. ೨. ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಮರಸ: ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರನುಮಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಪ್ರಮತ್ತನುಮೇಕರಸನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೭ ವ). [ಏಕ + ರಸ]

ಏಕರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ. ೨. ಏಕೈಕ ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ: ಆಕೆಯ ಮದವೆದ್ದ ಜವ್ವನ ಮನ್ಮಥಗೇಕರಾಜವ ಮಾಳ್ಪುದೆನಲು (ಭರಚ. ೨-೪೯). [ಏಕ + ರಾಜ]

ಏಕರಾಜಕ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ. [ಸಂ.]

ಏಕರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ. ೨. ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಾರಂಭ: ಏಕರಾತ್ರವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಏಕ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಏಕರೂಪ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿಯ; ಸಮಾನವಾದ (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ರೂಪ, —ಆಕಾರ: ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಪುಷ್ಪದಂತರೆನಲ್ ... ಏಕರೂಪಮೆ ಜಗಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫). [ಏಕ + ರೂಪ]

ಏಕರೂಪತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ; ಭಿನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಏಕರೂಪತೆಗೆ (Homogeneity) ಭಂಗ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನತೆ (Heterogeneity) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಅಂತಸಂ. ೨೧೪). [ಸಂ. ಏಕರೂಪತಾ]

ಏಕರೂಪಾಧೀನ (ಗು). ಒಂದೇ ರೂಪಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ; ಒಂದೇ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ: ನಾನಾರ್ಥಮೇಕರೂಪಾಧೀನ ವಚೋರಚಿತಮಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ ಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೬-೧೦೮). [ಏಕರೂಪ + ಅಧೀನ]

ಏಕಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನಹಾರ; ಕಂಠಿಕೆ: "ಏಕಲಡೀ, ಒಂದು ಸರ, ಏಕಾವಳೀಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೪). [ಏಕ + ಲಡಿ]

ಏಕಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಲಿಂಗವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಬೇರ. [ಏಕ + ಲಿಂಗ]

ಏಕಲಿಂಗದೇವ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ ಲಿಂಗ (೬). ೨. ಕುಬೇರ. [ಏಕಲಿಂಗ + ದೇವ]

ಏಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು: "ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಏಕವಚನವೆಂದೂ, ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮನ್ನಮ. ೩೫); ಏನೆಂಬ ಸರ್ವನಾಮಂ ತಾನದು ದಲ್ಲಿಂಗದೇಕವಚನಂ ನಿಜದಿಂ (ಶಮದ. ೭೯). [ಏಕ + ವಚನ]

ಏಕವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ: ಜಗಜ್ಜನಕನೊಟ್ಟದ ಪೊನ್ನ ರಾಶಿಗಳಂ ಜಗಜ್ಜನಕಿತ್ತು ತತ್ಕನಕವರ್ಣದಿನೇಕವರ್ಣಮೆ ಮಾಡಿದಂ ಜಗಮೆಲ್ಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೫). ೨. ಒಂದು ಅಕ್ಷರ. ೩. ವರ್ಣಸಂಕರ. [ಏಕ + ವರ್ಣ]

ಏಕವಸ್ತು (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ: ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಜಾದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). [ಏಕ + ವಸ್ತು]

ಏಕವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ: ಭೀಕರವನಕಾಯವು ಏಕವಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೬-೧೭). [ಏಕ + ವಸ್ತ್ರ]

ಏಕವಾಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮಾತು. ೨. ಒಂದೇ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಸತ್ಯವಂತ: ಅಷ್ಟಾದಶಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಳರ್ ಏಕವಾಕ್ಯರಚಳಿತಧೈರ್ಯರ್ಗ್ (ಕಇ. II, ೧೧-೭; 1080); ಪ್ರಾಕೃತನಲ್ಲನೀ ದಶರಥಾಗ್ರತನೂಭವನೇಕವಾಕ್ಯನಾ ಶಾಕರಿಕರ್ಣಚಾಮರಯಶಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೨); ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವ್ರಿಕ್ಷರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೪೩; 1108). [ಏಕ + ವಾಕ್ಯ]

ಏಕವಾಕ್ಯತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಮಾತು; ಒಕ್ಕೊರಲು; ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ನೀವನ್ನುವದು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೫); ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಏಕವಾಕ್ಯತಾ]

ಏಕವಾರ (ಅ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ: ಏಕವಾರವೆ ನಿನಗೆ ಶರಣೆಂದರಿಗೆ ಭಯದ ಸೋಕುಂಟೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆ ಪೊರೆವ ಶ್ರೀರಾಮ (ಕಮಾಕ್ಯ. ೭೯). [ಏಕ + ವಾರ]

ಏಕವಾಸ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು: ಏಕವಾಸದಲಿರದಡೆನ್ನನು ನೂಕಲಜಿಯದು ದಿನವನೊಂದನು (ಭಾಗ. ೫-೨-೨೦). [ಏಕ + ವಾಸ]

ಏಕವಿಹಾರಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು: ಗಣಘೋಷಣಾನಂತರಂ ಏಕವಿಹಾರಿಯಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೭ ವ). [< ಸಂ. ಏಕವಿಹಾರಿನ್]

ಏಕವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು. ೨. (ಪತಿ ವಿರಹ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಜಡೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದವಳು: ದುಃಖಕೆ ಭಯಕೆ ನಿರಶನಕೆ ತತ್ತರಿಸಿ ಕುಸಿದಳ್ ರಘೂದ್ವಹನ ರಾಣಿ, ಆ ಏಕವೇಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೯-೮೫). [ಏಕ + ವೇಣಿ]

ಏಕವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದಾ: ಶ್ರೀವನಿತಾ ಪ್ರಸವದಿನಾ ಲಾವಣ್ಯದಿನತಿಗಭೀರ ಭಾವದೆ ನೀನಿಂತಾ ವಾರಿಧಿಯಂ ಪೋಲ್ವೈ ಕೇವಲಭೇದಂ ದ್ವಿತೀಯ ಲಲಿತಾಕಾರಂ ‖ ಏಕವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೦). [ಏಕ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಏಕಶಃ (ಅ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ: "ಏಕಶಃ – ಒಂದೊಂದಾಗಿ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಏಕಶೇಷ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಭವದೇಕಶೇಷನಾದುದು ಯುವರಾಜಾದಿಗಳ ಸಾಯೆ (ಗದಾಯು. ೩-೮೩). [ಏಕ + ಶೇಷ]

ಏಕಸಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಹೇಳಬಲ್ಲವನು: ಕಪಿಲನೆಂಬೊನೇಕಸಂಧಿಯಪ್ಪ ವಟುಂ. . .ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೨ ವ). [ಏಕ + ಸಂಧಿ]

ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). = ಏಕಸಂಧಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿನ್]

ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿತ್ವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಓದಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು (ಕ). [ಸಂ.]

ಏಕಸತ್ತೆ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: ಸರಂಜಾಮೀ ಏಕಸತ್ತೆ (ರಾಜಸತ್ತೆ) ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಅಂಧಸತ್ತೆಯ ವಿರುದ್ಧ . . . ಸಂಘಟಿತ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೂಡಿ . . . ಮತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿತು (ಮಾವಾದ. ೧೫೨). 'ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಏಕಸತ್ತಾ]

ಏಕಸರ₁ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಧ್ವನಿ: ಮುಂಬೆಳಗ ಕಿರಣವೆ ಅರುಣಾಚಲದಿಂದಿಳಿದು ರಮಣವಾಣಿಯಲೇಕಸರವಾಗಿದೆ (ಅರಳು. ೯೭-೧೪). [ಏಕ + ಸರ್ಕ]

ಏಕಸರ₂ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಹಾರ: ನಿಂಗಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಒಂದು ಏಕಸರವು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಂಚಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೮೨). [ಏಕ + ಸರ್ಕ]

ಏಕಸರ₃ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಟ್ಟು (?): ಹನ್ನೆರಡು ಏಟನವಳಗೆ ವಂದೊಂದರಿಂದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಲುಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಆದೇಯೇಕಸರಾ ಎಂದು ಹೇಳುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೭೧). [?]

ಏಕಸರ್ಗ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: "ಏಕತಾನಃ . . . ಏಕಸರ್ಗಃ, ಏಕಾಗ್ರಹಃ, ಏಕಾಯನಗತಃ – ೭ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೬). [ಏಕ + ಸರ್ಗ]

ಏಕಸಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಂಡೆ: ಭದ್ರಬಾಹುಭಟ್ಟಾರರ್ ಕಟ್ಟವಪ್ಪ ನಾಡಡವಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಗಣೇಕಸಜ್ಜೆ [ಪಾಠಾಂ. ಏಕಸಜ್ಜೆ, ಏಕಸಿಲೆ, ಏಕಶಿಲೆ]ಯ ಮೇಗಿರ್ದು ಚತುರ್ವಿಧಮಪ್ಪಾಹಾರಕ್ಕಂ ಶರೀರಕ್ಕಂ ಜಾವಜ್ಜೀವಂ ನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಸಂನ್ಯಸನಂಗೆಯ್ದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೬). [ಏಕ + ಸಜ್ಜೆ]

ಏಕಸಾ 'ಏಕಸಾನು' ನೋ.

ಏಕಸಾನು, ಏಕಸಾ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ದರಿದ್ರಮಳೆ ಏಕಸಾನು ಹೊಡೆದು, ಮುಂಗುಬಂದ ಸಸಿಗಳೂ ಕೊಳೆತುಹೋದವು (ಮರಮ. ೩೨). ಏಕಸಾ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೯). [← ಪಾರ. ಯಕ್ಸಾನ್; ಹಿಂ. ಏಕಸಾ = ಸಮಾನವಾದ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ; ಮರಾ. ಏಕಸಾ, ಏಕಸಹಾ, ಏಕಸಾಹಾ]

ಏಕಸಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (?): ನವಸಾರ ಅಷ್ಟಸಾರ ದಶಸಾರ ಪಂಚಸಾರ ಚತುಸ್ಸಾರ ಏಕಸಾರ ಇಂತಿವನತಿಗಳೆದ ಮಹಾಮಹಿಮನ ನಿಲವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ (ಪದಗೋ. ೧೩). [?]

ಏಕಸಿಕ್ಥ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಗುಳು ಅನ್ನ: ಏಕಕಬಳೋನಾದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪವನೋದರ್ಯಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ). [ಏಕ + ಸಿಕ್ಥ]

ಏಕಸೂತ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ: ಹೀಗೆ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಈ ಸಂಬಂಧಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕಥಾನಕದ ಏಕಸೂತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಯುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೧೮ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. ಏಕಸೂತ್ರತಾ]

ಏಕಸ್ಥ (ಗು). ಒಂದೇ ಆಗಿರುವ: ನಮ್ಮನಿತ್ತಾ ಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಾಕ್ಷರಿಕರಂ ಮಾಟಿಪ್ಪೊಡೆ ನಮ್ಮೊಳ್ಗಿಲ್ಲದುವಾವುದೆಂದು ತಮ್ಮಿರ್ವರುಮೇಕಸ್ಥರಾಗಿ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನ ನುಡಿಗೊಡಂಬಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ). ಏಕಸ್ತರಾಗು, ಏಕಸ್ಥರಾಗು = ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಂದುಗೂಡು: ಪ್ರಮುಖಮಹಾಜನಂಗಳೆಂಭತ್ತನಾಲ್ವರುಮೇಕಸ್ತರಾಗಿರ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೮–೧೯; 1147); ಪೊಗಳ್ತೆವಡೆದೈವತ್ತೊಕ್ಕಲ್ಗಳೇಕಸ್ಥರಾಗಿ (ಎಇ. XX, ೧೨–೩೬; 1167); ನಾಗರಸರು ತಾವು ಏಕಸ್ಥರಾಗಿ (ಎಇ. XXI, ೨–೫೮; 1260). [ಸಂ.]

ಏಕಸ್ಥಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಲ, —ಜಾಗ: ಸ್ಥಲದ ನೆಲೆ ಒಂದೆಂತಜು ಏಕಸ್ಥಲಮೂರ್ತಿ ನೀನೆ (ನೋಳಿಮಾ. ೨೦೦–೭೪೫). [ಏಕ + ಸ್ಥಲ]

ಏಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. = ಏಕಸ್ಥಲ. ೨. [ಗಣಿತ] ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ೧೨೫ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ೫ ಏಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಸ್ಥಾನಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ: ಏಕಸ್ಥಾನಿಗಳನಜುದು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಯಂ ಮಾಱುದು (ಶಮುದ. ೩೦ ವೃತ್ತಿ). [< ಸಂ. ಏಕಸ್ಥಾನಿನ್]

ಏಕಸ್ಥಾನೀಯ (ಗು). = ಏಕಸ್ಥಾನಿ: ಳಕಾರವೂ ಲಕಾರವೂ ಏಕಸ್ಥಾನೀಯಗಳೆಂದು ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ನಿಜವಾಗಿ 'ಳ' ಮೂರ್ಧನ್ಯ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಏಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿ; ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗಲ್ಲದೇಕಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲಾಗರ್ಗಂ ಸ್ವಭಾವಸೌಂದರರೂಪಾ (ಜನಾಲೆ. ೩೧–೨೧). [ಏಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಏಕಸ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು, —ಅಧಿಕಾರ: ಏಕಸ್ವಗಳು, ನವನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷೆಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೨೮೨). [ಏಕ + ಸ್ವ]

ಏಕಸ್ವರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ವರ, —ವರ್ಣ: ಬೆರಸಿರೆ ಮುಂದಂ ಯೋಗಾಕ್ಷರಂಗಳೇಕಸ್ವರಂಗಳಿಂ ಸುಪ್ರಾಸಂ ನೆರೆದು ವಿಪರ್ಯಾಸಕ್ರಮಮಿರೆ ಸತತಂ ಶಾಂತಪೂರ್ವಮಕ್ಕುಂ ಪ್ರಾಸಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೦). [ಏಕ + ಸ್ವರ್ಬ]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು, —ಗುತ್ತಿಗೆ: (ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಕಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (Monopoly. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). = ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: (ಸರ್ಕಾರವು ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (Monopoly. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತಾ]

ಏಕಹಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯ: "ಏಕ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಕಳ]ಹಸ್ತಂ ವಿಕಳಪಾಣಿಯೊಕ್ಕೈಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬). [ಏಕ + ಹಸ್ತ]

ಏಕಹಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷ: ಅಹಿತಾಲಯಮೆನಿಪಷ್ಟಮ ಗೃಹದೊಳ್ ಸೌಮ್ಯೇತರಗ್ರಹಂ ನಿಲೆ ಪಾಪಗ್ರಹಮುದನಾಳೋಕಿಪೊಡೇಕಹಾಯನದಿನತ್ತಲರ್ಭಕಂ ನಿರ್ವಹಿಸಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೧೭). [ಏಕ + ಹಾಯನ]

ಏಕಹಾಯನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು. [ಸಂ. ಏಕಹಾಯನೀ (ಏಕ + ಹಾಯನ + –)]

ಏಕಾಏಕಿ, ಏಕಾಯೇಕಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೇ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಏಕಾಏಕಿ ರಾಜನ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭಯಪಟ್ಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೭೩); ಏಕಾಏಕಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಭಟರನ್ನು ನೋಡಿ ಶತ್ರುಗಳು ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ . . . ಭಟರ ಖಡ್ಗಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು (ಕಭವಿ. ೨೧೭); ಅವನಿಗೆ ಮೈಸೂರುಪಾಕು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಆಸೆ. ಆದರೆ ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಅದನ್ನು ಏಕಾಏಕಿ ಮುಟ್ಟಗೊಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಸಾವಿಸ. ೨೫). **ಏಕಾಯೇಕಿ**: ಆಗ ದೊರೆಯು ಏಕಾಯೇಕಿ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟನು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೭); ಏಕಾಯೇಕೀ ಆ ಮುದುಕ ಶಿವಾಜಿರಾಯನ ಬಂದನಂತ (ಅಪನಾ. ೨೧೪). [← ಹಿಂ. ಏಕಾಏಕ್; ಪಾರ. ಯಕಾಯಕ್]

ಏಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ: ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟೆಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆವೋಲ್ಮೆಯ್ಗಲಿ ಪೊಕ್ಕೇಕಾಂಗದಿಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀರಜವನಂ ವೀರಮಾರ್ತಂಡ ದೇವಂ (ಕಇಆ. ೨–೨–೫೨; 1058) ೨. ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಮೈಗಾವಲಿನವನು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ಬುಧಗ್ರಹ. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ಗಂಧದ ಮರ. [ಏಕ + ಅಂಗ$_2$]

ಏಕಾಂಗವಿಜಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಪಡೆಯುವ ಗೆಲವು. ೨. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಗೋಗ್ರಹಣದ ಕಲಹದೊಳೇಕಾಂಗವಿಜಯನಾದಂ ವಿಜಯಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩೯). [ಏಕಾಂಗ + ವಿಜಯ]

ಏಕಾಂಗವೀರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ಪಠಾಣರ ಪಡೆಯೊಡನೆ ಏಕಾಂಗವೀರನಾಗಿ ಕಾದಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮು. ೧೫೨). ೨. ಹೊಯ್ಸಳರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಸಹಾಯಶೂರನೇಕಾಂಗವೀರ ಶನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧–೨೭; 1218). [ಏಕಾಂಗ + ವೀರ]

ಏಕಾಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಮೈಮೇಲಿನ ಹುವ್ವು ಬಾಡದಂತೆ ಊರ ಮುಂದಿ ಬರುವವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ತಡೆದದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಸೋಜಿಗವಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೫೭). ೨. ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾದುದು; ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು: ಕುಮುದಳ ಪಕ್ಷ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಭಾವಚಿತ್ರಣ ಏಕಾಂಗಿಯಾದಂತೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೧). [< ಸಂ. ಏಕಾಂಗಿನ್]

ಏಕಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು ಉಳ್ಳವನು; ಕುಂಟ: "ಏಕಾಂಘ್ರಿಯೆನೆ ಕುಂಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬). [ಏಕ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಏಕಾಂತ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ. ೩. ಒಂದೇ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನಮೇಲೆ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಿದ: ಅಂತು ಬಿಜ್ಜ ತೆಜದಿಂ ಪರಗೀತ ಗುಣೋದಯೈಕಾಂತ ಕಾಂತ ವಿಷಯಾಶಯರಾಗಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೪). ೪. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೫. ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ: ಅಂತೇಕಾಂತದೊಳ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೋಗ್ಲಾನಿಯಂ ಪಜ್ಜಪಡೆ ನುಡಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೯ ವ); ಕೈಕೇಯಿಯು ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಳಾಗಿ, ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ನಗುನಗುತ್ತ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಡನನ್ನು ಕಂಡು (ವಚಭಾ. ೪೦೫). ೬. ಬೇರೆಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೊಳನೇಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಟ್ಟ ಧನದತ್ತನೊಳ್ಪಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೧೩); ಲಗ್ನವಾದ ಮೊದಲ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಗಂಡಹೆಂಡಿರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಆಜೋಲೀ. ೧೩೦). ೭. ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ತಳರಲೇತಕೆ ನೀವು ಕುಳ್ಳಿರಿರೈ ನಿಮ್ಮ ಕಳೆದೆನಗುಂಟಿಯೇಕಾಂತಾ (ಭರಚ. ೪೯–೩೬); ಏಕಾಂತ ಹೋಗಿ ಲೋಕಾಂತವಾಯಿತು (ಗಾದೆ); ಇಬ್ಬರಿದ್ದರೆ ಏಕಾಂತ ಮೂವರಿದ್ದರೆ ಲೋಕಾಂತ (ಗಾದೆ). ೮. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: "ಮಂತಣಮೆಂದುಸಿರಲ್ಕೇಕಾಂತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೯. ಬದಲಾಗದ ವೃತ್ತಿ, —ನಿಯಮ: "ಏಕಾಂತವೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭).

ಏಕಾಂತದ ಅವಸರ = ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪೂಜೆ; ರಹಸ್ಯಪೂಜೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಏಕಾಂತದ ಆವಸರಕೂ ಕೊಡಿಕೊಟ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೨೧–೧೦; 1532). ಏಕಾಂತದವಳ್ = ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ತಕ್ಕವಳು: "ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ, ಮಂತಣಗಾರ್ತಿ– ಈ ೨ ಏಕಾಂತದವಳ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೭೯); "ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿಯೆಂದಡೇಕಾಂತದವಳ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೭). [ಏಕ + ಅಂತ$_2$]

ಏಕಾಂತಗೃಹ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಮನೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ ಮಂದಿರ: ರಾಮನು . . . ಏಕಾಂತಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕರೆಸಿ–ಅಯ್ಯಾ ನನಗೆ ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದವು ಬಂತು . . . ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೨೦). [ಏಕಾಂತ + ಗೃಹ]

ಏಕಾಂತತೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಏಕಾಂತತಾವೈಣಿಕಂ ಮಿಡಿವನೊ ವಿಯದ್ವಿಪಂಚಿಕೆಯ ನಿಶ್ಶಬ್ದತಾ ತಂತ್ರಿಯನೆನಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦–೩೦೦). [ಸಂ. ಏಕಾಂತತಾ]

ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬಗೆಯುವವನು: ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ ಗುಪ್ತಪಾತಕಿ ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯಂಗೆ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರು ಒಲಿ ಒಲಿ ಎಂದರೆ ಎಂತೊಲಿವನಯ್ಯ (ಸಮಾವ. ೨). [ಏಕಾಂತ + ದ್ರೋಹಿ]

ಏಕಾಂತನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಏಕಾಂತಗೃಹ: ಏಕಾಂತನಿಕೇತನಕ್ಕೆ ಧರಣೀಪತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೩ ವ). [ಏಕಾಂತ + ನಿಕೇತನ]

ಏಕಾಂತಪ್ರಣಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಪ್ರಣಯ: ಒರೆದೇಕಾಂತಪ್ರಣಯದ ಪರಿಯಂ ವಿಸ್ಮರಣದಾರುಣಂ ತಿಳಿಯದೊಡಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦–೧೩). [ಏಕಾಂತ + ಪ್ರಣಯ]

ಏಕಾಂತಬಂಧನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವುದು: ಏಕಾಂತಬಂಧನ ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ ತುಂಬ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೮೮). [ಏಕಾಂತ + ಬಂಧನ]

ಏಕಾಂತಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ: ಋಷಿಗಣದೊಡನೆ ಸಂಚರಿಸುತೇಕಾಂತಭಕ್ತರಂ ಪೊರೆದು ದುಷ್ಟರನರಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩-೨೬). [ಏಕಾಂತ + ಭಕ್ತ]

ಏಕಾಂತವಂತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಮಿತ್ರ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುವವನು: ನಿಮ್ಮೇಕಾಂತವಂತಂ ಧರೆಗೆ ರಾಮಯ್ಯಂ ಮಡಿವಳಂ ಶರಣ ಮಾಚಯ್ಯಂ (ಬಸಪು. ೯-೪೭). [< ಸಂ. ಏಕಾಂತವತ್]

ಏಕಾಂತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು (*). ೨. ಆಶ್ರಮ. ೩. ರಾಣಿವಾಸ (*). [ಏಕಾಂತ + ವಾಸ$_2$]

ಏಕಾಂತವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. [< ಸಂ. ಏಕಾಂತವಾಸಿನ್]

ಏಕಾಂತವೆಸ (ನಾ). ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಸೇವೆ; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ: ಶ್ರೀ ಜನಾರ್ದನ ದೇವರ ಏಕಾಂತವೆಸಕ್ಕೆ ಶಿಲವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೮-೧೫; 1535). [ಏಕಾಂತ + ಬೆಸ$_1$]

ಏಕಾಂತಸಂಗಮ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಗಮ: ಮಿಗೆ ಪರಿಕಿಸಿ ಮಾಳ್ಪುದು ತಾನೇಕಾಂತಸಂಗಮವ (ಶಾಕುಂತ. ೭೧-೪). [ಏಕಾಂತ + ಸಂಗಮ]

ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೭೯). [ಏಕಾಂತ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಾಂಶು (ನಾ). ಒಂದು ಕಿರಣ: ಶಿವನೇಕಾಂಶುವ ತೋರ್ವನು ಭಕ್ತ ಪೂರ್ಣಾಂಶುವ ಬಿಂಬಿಸುವನು (ಗಣೇಶ. ೧೦-೨೫೭). [ಏಕ + ಅಂಶು]

ಏಕಾಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಂಗಿ: ಏಕಾಕಿಯಿನಟಿದುದು ಕೋಟಾಕೋಟಿ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರವಾಹಿನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೮); ಮಾತೆಯನ್ನು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಹೋದರೆ ಅವಳು ಬಹಳ ದುಃಖಪಡುವಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೭). [< ಸಂ. ಏಕಾಕಿನ್]

ಏಕಾಕಿತನ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಎತ್ತಣೀಯೇಕಾಕಿತನ ತಾನೆತ್ತ ಗಜಹಯ ರಥ ಸುಖಾಸನದತಿಶಯದ ಸುಳಿವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨೨); ನಿಮ್ಮ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಏಕಾಕಿತನ– ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವೃತ್ತಿ ನೋಡಿ ನನಗಂತೂ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಅನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩೭). [ಏಕಾಕಿ + –ತನ]

ಏಕಾಕಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು; ಒಬ್ಬಂಟಿಗಿತ್ತಿ: ಸಮಸ್ತ ಸನಾಭಿ ಸಂಯುಕ್ತೆಯಾಗಿಯುಮೇಕಾಕಿನಿಯಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ). [< ಸಂ. ಏಕಾಕಿನೀ]

ಏಕಾಕೃತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಕಾರ; ಸಮಾನ ಸ್ವರೂಪ: ನಾಕಸುಖಶೇಷಮಂ ನಾಕೌಕರ್ ಬಂದದಱೊಳನುಭವಿಪ್ಪುದಱಿಂದೇಕಾಕೃತಿ ಕುರುಜಾಂಗಲಮಂ ನಾಕಮುಮದು ಕಿಱುಕುಳಂಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೭). [ಏಕ + ಆಕೃತಿ]

ಏಕಾಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ: ಅನಂತೇಶನೇ ನವ್ಯಸೂಕ್ಷ್ಮನೇಯುತ್ತಮನೆ ಏಕಾಕ್ಷನೇ ಏಕರುದ್ರನೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೬-೭೦). ೫. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ. [ಸಂ. (ಏಕ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಏಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರೆದ ಪದ್ಯ: ಅಕ್ಷರ ಬಿಂದುಚ್ಯುತಕಂ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ನೀರೋಷ್ಠ್ಯಮತಾಲವ್ಯಾಕ್ಷರಮೆನೆ ನಿಜನಾಮಸದೃಶಂ ಲಕ್ಷಣಮದಾಗೆ ನೆಗಬ್ದುಂ ಪಲವುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭೦). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೪. (ಅಲಂ) "ಅತಿಸುಲಭ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಚಾಂದ್ರಂ ಕಾತಂತ್ರಂ ಜೈನೇಂದ್ರಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ ಪಾಣಿನಿ ಮತ್ತೈಂದ್ರಂ ನರೇಂದ್ರಸೇನಮುನೀಂದ್ರಂಗೇಕಾಕ್ಷರಂ ಪೆಜಂಗಿವು ಮೊಗ್ಗೇ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೨೫; 1053). [ಏಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಏಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ಧಾತು. ಬಾ, ಕೀ, ಪೂ ಮೊದಲಾದ ದೀರ್ಘಸ್ವರಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲವು ಏಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳಿಗೂ . . . ಭೂತಕಾಲ ಸೂಚಕವಾಗಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೬). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಏಕಾಕ್ಷರಪದ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಪದ: ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲಘೂಕೃತಮೇಕಾರಂ ಬಹುಳಮುಕ್ಕುಮಿಾದೂದಂತಕ್ಕೇಕಾಕ್ಷರ ಪದಮುಱಿಯೆ ನಿರಾಕುಳದಿಂ ಹ್ರಸ್ವಮುಕ್ಕುಮೆಲ್ಲೆಡೆಗಳೊಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೦). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಪದ$_2$]

ಏಕಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: ಭಾಷೆಗಳೂ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ, ಅವು ಮೂಲತಃ ಏಕಾಕ್ಷರಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೭೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಋಷಭ ಸ್ವರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಧುರೆ ಅವೇ ಏಕಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಋಷಭಸ್ವರದಿಂ ಜನಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರ: ಏಕಾಕ್ಷರಿ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಿ, ಚತುರಾಕ್ಷರಿ, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ, ಷಡಕ್ಷರಿ ಮುಂತಪ್ಪ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಂತ್ರಂಗಳೊಳವಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬-೧). [ಸಂ. ಏಕಾಕ್ಷರೀ]

ಏಕಾಕ್ಷರಿಭಾಷೆ (ನಾ). ಏಕಾಕ್ಷರ ಘಟಿತವಾದ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಭಾಷೆ: ಇವುಗಳಿಗೆ ಏಕಾಕ್ಷರೀಭಾಷೆಗಳೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಶಬ್ದಗಳು ಏಕಾಕ್ಷರಘಟಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೬). [ಏಕಾಕ್ಷರಿ + ಭಾಷೆ]

ಏಕಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಿರುವ; ಒಂದೇ ಗುರಿಯುಳ್ಳ: ಮನದಿಂ ತನುವಿಂ ವಚನದಿನೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಪೊಡವಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೬). (ನಾ). ೨. = ಏಕಾಗ್ರತೆ: ಪುರಾಂತಕಧ್ಯಾನದಲಿ ವಿಮಲಸ್ವಾಂತನೇಕಾಗ್ರದಲಿ ಭಜಿಸಿದನಿಂದುಶೇಖರನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೨-೪೩) [ಏಕ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು, —ಚಿತ್ತ: ಸುಪ್ರಾಸುಕ ಪ್ರದೇಶಮಂ ಕಂಡು ಯೋಗಯೊಗ್ಯ ಪ್ರದೇಶಮಪ್ಪುದೆಂದೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದೊಳೇಕಪಾರ್ಶ್ವದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೮ ವ); ಅವ್ಯಗ್ರನೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತಂಬಡೆದಿರ್ದಂ . . . ರಾಮಚಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೬). [ಏಕಾಗ್ರ + ಚಿತ್ತ$_2$]

ಏಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವುದು: ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿನಾ ಮನದ ಮಚ್ಚಿಕೆಯದೆಂಬುದೇ ಕಣಾಧ್ಯಾನ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೭-೧೬); ನರಹರಿಯು ತನ್ನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉತ್ಕಟವಾಗಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದನು (ಸಮಜೀ. ೩೦೩). [ಸಂ. ಏಕಾಗ್ರತಾ]

ಏಕಾಗ್ರಮನ (ಗು). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇಟ್ಟ: ಉರ್ವೀಕಾಂತಸಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದನೇಕಾಗ್ರಮನಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬ ನರೇಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೧). [ಸಂ. ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ (ಏಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್)]

ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕ (ಗು). = ಏಕಾಗ್ರಮನ: ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಲೆಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೦). [ಸಂ. (ಏಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್ + –)]

ಏಕಾಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿ. 'ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಏಕ+ ಅಣು+ ಜೀವಿ]

ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ : 'ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಅಂದರೆ 'ಬೆಕ್ಟೀರಿಯಾಲಜಿ'ಯಲ್ಲಿ . . . ನನ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯಿತೆಂದರೆ ನಾನುಪದವೀಧರನಾಗುವೆ(ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩). [ಏಕಾಣುಜೀವಿ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಏಕಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆ ; ಒಂದೇ ಛತ್ರಿ : ಏಕಾತಪತ್ರಮೆಸೆದಿರೆ ಕರನಿಂಬಾಗಿರೆ ಚಾಮರಯುಗ್ಮಮುಪಾಗಳೆ ನಿಲೆ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಟರಂ ಮಣಿಖಚಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೬). [ಏಕ+ ಆತಪತ್ರ]

ಏಕಾತ್ಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮ; ಏಕಜೀವ : ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನಸ್ಕಂಧರಂತೆ ಏಕಾತ್ಮರಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೪೧೬). [ಏಕ+ ಆತ್ಮ]

ಏಕಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು : ಏಕಾತ್ಮಜಂ ಜೀವಮೆಂಬುದಾದುದೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶ (ಗು). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ. ೨. ಹನ್ನೊಂದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ. ೩. ಹನ್ನೊಂದನೆ ತಿಂಗಳು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೪. ಹನ್ನೊಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ.

ಏಕಾದಶದಿವಾಕರರ್ = ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ಸೂರ್ಯರು : ವಸುಗಳೆಂಟು ನವಪ್ರಜೇಶರು ಶ್ವಸನಗಣವೈವತ್ತು ಏಕಾದಶದಿವಾಕರರನಿತು ರುದ್ರರು ಅಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು (ಹಸಾರ. ೮–೨೭). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಧಾರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಲ್ಲವನು : ಏಕಾದಶಧಾರಿಗಳೀವೇಕಾದಶನಿಳಯದ ಸಂಪದಂಗಳಕ್ಕೆಮುಗೆಂದುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೧೫).

[< ಸಂ. ಏಕಾದಶಧಾರಿನ್]

ಏಕಾದಶನಿಳಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು; ದರ್ಶನ, ವ್ರತ, ಸಾಮಾಯಿಕ, ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸ, ಸಚಿತ್ತವಿರತಿ, ರಾತ್ರಿಭುಕ್ತಿತ್ಯಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ, ಆರಂಭತ್ಯಾಗ, ಪರಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗ, ಅನುಮತಿತ್ಯಾಗ, ಉದ್ದಿಷ್ಟತ್ಯಾಗ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಹನ್ನೊಂದು ನಿಲಯಗಳು : ಭೂಭುವನದೊಳಂ ಪರೆದೇಕಾದಶನಿಳಯಮುನರಸನನು ಕ್ರಮದಿನಿನಿತುಮಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೧).

[ಏಕಾದಶ+ ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ಏಕಾದಶರುದ್ರ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದು ಸಲ ರುದ್ರಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ವಿಧಿ (ಕ). ೨. ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ರುದ್ರರು : ಏಕಾದಶರುದ್ರರನಷ್ಟವಸುಗಳಂ ನೆಜೆ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫–೧೯). [ಏಕಾದಶ+ ರುದ್ರ]

ಏಕಾದಶಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿರುವವನು : ನಿಶಿತಮತಿಯುಕ್ತನೇಕಾದಶಸ್ಥನುದ್ದಿಷ್ಟ ದೇಶವಿರತಂ ಪೆಸರಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೭). 'ಏಕಾದಶನಿಳಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಏಕಾದಶನಿಳಯ : ಆರ್ಯಕರ್ಮಂಗಳಂ ನೆಗಟ್ದಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೃತ್ತಿಗೆ. . . ಏಕಾದಶಸ್ಥಾನಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ವ). [ಏಕಾದಶ+ ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧರ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ : ಹರಿವರ್ಮನರಪತಿ. . . ಸಂಯಮಮುಮಂ ಕೈಕೊಂಡೇಕಾದಶಾಂಗಧರಂ ಷೋಡಶಭಾವನೆಗಳಿಂ ತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯಮುಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೪–೧೪). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ : ದಶಕುಶಲ ಧರ್ಮನಿಪುಣನುಂ ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರನುಂ ದ್ವಾದಶವಿಧ ತಪೋನುಷ್ಠಾನನಿಷ್ಠಿತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ : ದಶಪೂರ್ವಧರರು ಮೇಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿಗಳುಮೆನಿಪ ಮುನಿಪದ ಸಖದೀಪ್ತ ಶರಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುಗಳ್ಪತಮೋವಿಘಟನಮಂ(ಪಂರಾಮಾ.೧–೯).

[< ಸಂ. ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿನ್]

ಏಕಾದಶಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ: ದಶಮಿಯ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪೆರ್ಚಿತೇಕಾದಶಿಯೊಳೆಸನಮುಂ ತೋಜೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೩) ; ಏಕಾದಶಿಯ ಮನೆಗೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಔತಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಏಕಾದಶೀ]

ಏಕಾದಶೀವ್ರತ (ನಾ). ಏಕಾದಶಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು : ತಂದು ಫಲವರ್ಗಮಂ ಪೂಜೆಗೈದುಪವಾಸದಿಂದೆ ಜಾಗರಣದಿಂದೇಕಾದಶೀವ್ರತವನಂದದಿಂದಾಚರಿಪನಖಿಳ ಜನಕುಪದೇಶಿಪಂತೆ ಹರಿಮಹಿಮೆಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೬). [ಸಂ. (ಏಕಾದಶೀ+ ವ್ರತ)]

ಏಕಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ (ಕ). [ಏಕ+ ಅಧಿಪತಿ]

ಏಕಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು : ಕೌರವನೊಳಿಮುಗೀ ವಸುಧೆ ಹುದುವಲ್ಲ ನೆಲನೇಕಾಧಿಪತ್ಯವಲೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೫೫).

[ಏಕ+ ಅಧಿಪತ್ಯ]

ಏಕಾಬ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು (ಕ).

[ಸಂ. ಏಕಾಬ್ದಾ (ಏಕ+ ಅಬ್ದ$_2$+ –)]

ಏಕಾಭಿಮುಖ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ; ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯುವ; ಏಕಾಭಿಮುಖ (Concurrent. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ+ ಅಭಿಮುಖ]

ಏಕಾಮಿಷ (ನಾ). ಅನೇಕರ ಬಯಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಒಂದೇ ವಸ್ತು: ಮೇದಿನಿಯೊಳೇಕಾಮಿಷಸ್ಥಿತಿಯಾದಿಯಿದು ವಿಗ್ರಹಕೆ ತಮ್ಮೊಳು ಕಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೨೬). [ಏಕ+ ಆಮಿಷ]

ಏಕಾಮಿಷವಿರೋಧ (ನಾ). ಒಂದೇವಸ್ತುವಿಗಾಗಿ ಹಲವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರೋಧ : ಬಂದುದೇಕಾಮಿಷವಿರೋಧದ ಕಂದು ಪಾರ್ಥನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಬಾಲೇಂದುಧರನೆಂದೆತ್ತ ಬಲ್ಲನು ಕೆಣಕಿದನು ಶಿವನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಏರಿ೩ ೬–೪೭). [ಏಕಾಮಿಷ+ ವಿರೋಧ]

ಏಕಾಯತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಿರುವ. 'ಏಕಾಯತಮಾನಸ' ಪರಾ. [ಏಕ+ ಆಯತ$_4$]

ಏಕಾಯತಮಾನಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು : ವಸುಧೆಯನೇಕಾಯತಮಾನಸನಜಾವಿಂ ನೆಜೆದು ರಾಜಧರ್ಮದಿನಭಿರಕ್ಷಿಸೆ ಪೋಯ್ತು ಕಾಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೯).

[ಏಕಾಯತ+ ಮಾನಸ$_2$]

ಏಕಾಯತ್ತ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ, —ವಶವಾದ : ಮದನಪರಿವಾದಿನೀನಾದದಿನಗ್ಗಳಮೆನಿಪ ನಿನ್ನ ನುಣ್ಣುಡಿ ಪೊಜಪೊಣ್ಮದೊಡೇಕಾಯತ್ತಮದಾಗದೆ ಕಳರವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಮದಕೋಕಿಲ ಕುಲದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೧). [ಏಕ+ ಆಯತ್ತ$_3$]

ಏಕಾಯನ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿರುವ ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಂತವಾದ ಪ್ರದೇಶ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ. ೩. ಆಲೋಚನೆಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. [ಏಕ+ ಅಯನ]

ಏಕಾಯೇಕಿ 'ಏಕಾಏಕಿ' ನೋ.

ಏಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ: ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಮೆನೆ ಯಥಾರ್ಥದಿಂ ವ್ಯವಹರಿಸುಗುಮೇಕಾರಮಾದಿಯಾಗಿರೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಏಕಾರಣ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾರಣ: ನಮ್ಮ ಕಿಮ್ಮನಿರ್ಪಿರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬ ವ). [ಏ₃ (< ಏನ್) + ಕಾರಣ]

ಏಕಾರತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪದ ಆರತಿ: ಏಕಾರತಿಯ ನೋಡುವ ಬನ್ನಿ ನಮ್ಮಲೋಕನಾಥ ಸಿರಿಪಾದಕ್ಕೆ ಬೆಳಗುವ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೮-೧). 'ಪಂಚಾರತಿ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಆರತಿ₁]

ಏಕಾರ್ಣವ (ನಾ). ಒಂದೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನೀರೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಹಾಪೂರ: ಸೋನೆಯಿಂ ಸರಿಗಳಿಂ ತಂದಲ್ಗಳಿಂದಂದು ಭೂತಳಮೇಕಾರ್ಣವಮಾಗೆ ಚಕ್ರಿಯ ಬಲಕ್ಕಾತಂಕಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೯); ಏಕಾರ್ಣವವಾಗಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಗಳೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬). [ಏಕ + ಅರ್ಣವ]

ಏಕಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅರ್ಥ: ನಿರುಪಮದ ಸುಖಕಿರುವ ನಾಮುಗಳಿರುವುದೆಲೆ ಶಿವಮುಕ್ತಿ ಮೋಕ್ಷೆಂದುರು ಸುಖವು ನೆಲೆ ನಿತ್ಯವೆನಲೇಕಾರ್ಥವೆಲ್ಲವನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೪-೪೮). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು, —ಅಭಿಪ್ರಾಯಹೊಂದಿರುವುದು. ೩. ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ್ ತತ್ಪರತೆಯಿನದು ಕಾವ್ಯಮದಜಕೊಳುಚಿತ್ಯೆಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿ ಶಬ್ದಮವಭಾಸರೂಪಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಪ್ಪುದದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦). ೪. = ಏಕಾಮಿಷ: ಉಭಯಜನಮೇಕಾರ್ಥಕೆಳಸಿದೊಡೆ ಮತ್ತೆ ಲೇಸಾದಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೮). [ಏಕ + ಅರ್ಥ]

ಏಕಾರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ನಾಮಪದಂಗಳವೇಕಾರ್ಥಗತಿಯೊಳಾಗೆ ಸಮಾಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೯). [ಏಕಾರ್ಥ + ಗತಿ]

ಏಕಾವಲಿ, ಏಕಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಎಕ್ಕಾವಳಿ. ಏಕಾವಳಿ: ೧. "ಒಂದುಸರಮಾಗಿರ್ದ ಹಾರಮೇಕಾವಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪); "ಏಕ್ಕಸರಮೇಕಾವಳಿ" (ಚತುನಿ. ೯೦); ಉರದೊಳ್ ಹಾರಶ್ರೀಯಿಂ ಕೊರಲೊಳಮೇಕಾವಳೀ ವಿಳಾಸದಿನಾಗಳ್ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೪-೬೦); "ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಏಕಾವಳೀ ಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು" (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಸರು: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ . . . ಕಾರಣಮಾಲೆ ಏಕಾವಳೀ ವ್ಯಾಘಾತ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ. ಏಕಾವಲೀ (ಏಕ + ಆವಲೀ)]

ಏಕಾವಳಿ 'ಏಕಾವಲಿ' ನೋ.

ಏಕಾವಳಿಸರ (ನಾ) = ಏಕಾವಲಿ ೧: ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). [ಏಕಾವಳಿ (= ಏಕಾವಲಿ) + ಸರ₆]

ಏಕಾವಳ್ಯಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಏಕಾವಲಿ ೨.: ಮೊದಲು ಗೃಹೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ತ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಪರಂಪರೆಯ ವರ್ಣನೆ ಏಕಾವಳ್ಯಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೨). [ಏಕಾವಳಿ (= ಏಕಾವಲಿ) + ಅಲಂಕಾರ]

ಏಕಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). ೩. ಒಂದೇ ದೇವತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, —ಕಾವಲು. [ಏಕ + ಆಶ್ರಯ]

ಏಕಾಹ₁ (ನಾ). ಒಂದು ದಿವಸಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಏಕಾಹ₂ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಸತ್ತವನಿಗೆ ೧೧ನೆಯ ದಿವಸ ಏಕಾಹ ಎಂಬ ಒಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೭). [< ಸಂ. ಏಕಾದಶಾಹ]

ಏಕೀಕರಣ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದು: ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಏಕೀಕರಣವೇ ಹಿರಿಮದ್ದು (ಎತ್ತಿಕೈ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಏಕೀಕರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ, —ರೀತಿ: ನೀವು ನಮಗೆ ಸ್ವಕೀಯಸ್ಥರೇ ಹೊರ್ತು ಬೇರೊಂದಲ್ಲಾಯೆಂಬವಾಗಿ ಯೇಕೀಕರಮಾರ್ಗದಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [ಏಕೀಕರ₀ (< ಸಂ. ಏಕೀಕರಣ) + ಮಾರ್ಗ]

ಏಕೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಶರಣನು ಸದ್ವಿವೇಕ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾನಂದಜಲವ ಆ ನಿರಾಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೇಕೀಕರಿಸಿದ (ಅಜಿಮಾ. ೧೫-೫೪); ಶಿವನೊಳೇಕೀಕರಿಸಿದ ಸುಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸಾರ್ಯರೀ ಕೃತಿಯನೋವುಗನಿಶಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೦). [ಏಕೀಕರಣ + -ಇಸು₁]

ಏಕೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಆಯತ್ತಸರಿತ್ಪತಿ ಮಹಿಮೆಗಂ ಏಕೀಕೃತ ಧರಾಧಿಪಾಭಿರಾಮತೆಗಂ . . . ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕೀನಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ನಿಯತ್ತು (೩); "ನಂಬಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೭೫). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಯಕೀನ್; ಮರಾ. ಏಕೀನ್, ಯಕೀನ್ = ಖಂಡಿತವಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ತುಳು. ಏಕೀನಿ, ಏಖೀನಿ]

ಏಕೀಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸೆ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುತ. ೧೧೮); ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಭವಿಸತಕ್ಕ . . . ಒಂದು ಅಂಗವಾದರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೮). [ಏಕೀಭವನ₁ + -ಇಸು₁]

ಏಕೀಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುಗೂಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಏಕೀಭೂತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಏಕೀಭೂತ ಸಕಳ ಭುವನ ಶಿಶಿರದ್ರವ್ಯ ಸಂಚಾರ ಪ್ರವ ಶಂಖಾಕಾರ ಶಿಖರಿಣೀ ರಮಣೀಯಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕು (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಟ್ಟು, ಕರಿಕೆ, ಕಣಗಿಲು, ಏಕು, ಜೇಕು (ಕಂಸುಹು. ೮೬); ಔರಂಗಜೇಬ ಮೀರಜುಮ್ಲಾರು . . . ಪರಮ ಸ್ನೇಹಿತರಾದರು . . . ಏಕು ಜೇಕುಗಳೊಂದಾದವು (ಔರಂಗ. ೧೨೩). 'ಗೇಕು', 'ಜೇಕು' ಪರಾ. [?]

ಏಕೆ 'ಏನ್' ಪರಾ.

ಏಕೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಒಡೆಯ. [ಏಕ + ಈಶ್ವರ]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ವಾದ: ಏಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯರಾದ, ಮುಕ್ತರಾದ ಅನಂತ ಜೀವಾತ್ಮರು ಇದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೆ ಸೌಹಾರ್ದವಿರುವುದೊ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಏಕೇಶ್ವರ + ವಾದ₁]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ವಾದಮಾಡುವವನು: ಏವಂಚ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [< ಸಂ. ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಐಕೈಕ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ: ತದನಂತರಮಾಯೆಡೆಗತ್ತಲೇಕೈಕ ಪ್ರದೇಶೋತ್ತರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). [ಏಕ + ಏಕ]

ಐಕೈಕಪಂಡಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನಾದ ಪಂಡಿತ: ಐಕೈಕಪಣ್ಡಿತಗ್ರಾರ್ಗ್ಯಮುನಾಮೋತ್ತಮುಪ್ರೈರ್ಗಷ್ಣವ ಗೀತಿ ಮನೋಹರರ್ (ಕಇ. II, ೧೦-೯; 1080). [ಐಕೈಕ + ಪಂಡಿತ]

ಐಕೈಕವೀರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ನೂಕಿ ನೋಡಾ ಸೈಂಧವನನೇಕೈಕವೀರರು ಕಾವೆವೆಂದುದ್ರೇಕ ಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿತು ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ತಮತಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೭). [ಐಕೈಕ + ವೀರ]

ಐಕೈಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು: ಏಕಾಕಿ ಪರಮತಿಗಿಲ್ಲವದೇಕೈಕೆ ತೋಱುವ ಸುಪತಿಯುಂದದಲೆಂದನಸುರಾರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೪-೧೨). [ಸಂ. ಐಕೈಕಾ (ಏಕಾ + ಏಕಾ)]

ಐಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಪದ, —ಮಾತು, —ಶಬ್ದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ನೆಗಱ್ದ ನಪುಂಸಕೈಕೋಕ್ತಿಗೆ ಕೆಲರಿತು ವಿತ್ತುವತ್ತುವೆಂದುಸಿರ್ವರ್ (ಶಮದ. ೨೨೬). [ಏಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಐಕೋಕ್ತಿಗೀತ (ನಾ). ಸ್ವಗತವಾದ ಹಾಡು; ಸ್ವಾಲಾಪ: ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ-ಭಾವಗೀತಗಳ ವಿಧಾನಗಳು ಬೆರೆತಾಗ 'ಐಕೋಕ್ತಿಗೀತ' ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೪). [ಐಕೋಕ್ತಿ + ಗೀತ]

ಐಕೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾದದ್ದು. 'ಐಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ' ಪರಾ. ೨. (?): ಸರ್ವಜನ ಸುಕ್ಷೇಮವನು ಕೇಳ್ದೂರ್ವಿನಾಥನೆಗೇಳ್ದು ಕರಗಳನಿರ್ವನೇಕೋತ್ತರದಿ ನಿಲಿಸಿದ ಧರ್ಮಪಾಲಕನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೬-೧೪). [ಏಕ + ಉತ್ತರ]

ಐಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ: ಇರ್ಪತ್ತೊಂದು ದೆವಸಮೇಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಮನಂ ತವದೆ ತನು ತವೆ ನೋನುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೭ ವ). [ಐಕೋತ್ತರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಐಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನೂರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸ್ಥಲ; ಒಂದುನೂರ ಒಂದು ಸ್ಥಲ: ಇವರೊಳಗಾದ ಐಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ ಮೊದಲಾದ ಭಾವವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ . . . ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೮-೫೬೧). [ಐಕೋತ್ತರ + ಶತ + ಸ್ಥಲ]

ಐಕೋದಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ನೀರು, —ಸಮುದ್ರ: ವರ ಕಮಠ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯ ಗಾಣವ ನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಱನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವು. ೨೧-೨೮). ೨. ಪಿತೃವಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಧಿಕಾರಿಯಾದವನು; ಜ್ಞಾತಿ; ದಾಯಾದಿ (ಕಿ). [ಏಕ + ಉದಕ$_2$]

ಐಕೋದರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗರ್ಭದಿಂದ ಬಂದವನು; ಸಹೋದರ; ಅಣ್ಣ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ: ಐಕೋದರರ್ ಸುರೂಪನುಂ ಕರುಷನುಮೆಂಬರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೪ ವ). [ಏಕ + ಉದರ]

ಐಕೋದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪಶುಪತಿ ಜಗಕ್ಕೆ ಐಕೋದೇವ (ಬಸವ. ೫೨೮). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ದೇವಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಕೋನಿತ (ಗು). ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಗತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ಕಂ ಮಹಿಷೋಕ್ಷಜಾತಿಗದೆ ತಾನೇ[ಕೋ]ನಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೦). [ಏಕ + ಊನಿತ]

ಐಕೋಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಭಾವ, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಐಕೋಭಾವ ಎನಗುಳ್ಳರೆ ಏಕೆ ನೀ ಕರುಣಿಸೆ (ಬಸವ. ೨೮೬). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಭಾವಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಕೋಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಪರಮ ಸತ್ಯ ಸುಶೀಲ . . . ಆಚರಣನಾಗನವರತಲೇಕೋಮಾರ್ಗದಿಂ ಧರೆಯಾ ಪೊರೆವ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೨೬-೪೮). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಮಾರ್ಗಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಗಂ$_1$ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ: "ಐಗಂ ನಿಶ್ಚಯೇ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪೩); "ಐಗಂ ವಲಂ ವೆಱಂ ದಲ್ ತಾಗುಗುಮತಿ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಮಂ" (ಶಮದ. ೩೦೬); ಆಗಳಿನ ಕಜ್ಜಮನೇಗಮೆಗೈದಪ್ಪುದೆಂದು (ಶಮದ. ಸ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಐಗಂ ನುಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಐಗಂ$_2$ 'ಏಗಳ್' ನೋ.

ಐಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಕೆ ಬರು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನು ಅನ್ನವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಡೆ ಐಗಡಿಸುವುದು ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು (ವಚಶಾ. I, ೨೨೭). 'ಒಗಡಿಸು', 'ಓಗಡಿಸು' ಪರಾ. [ಐಗಡು$_0$ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಏಗುಡು = ಅಸಹ್ಯ]

ಐಗಣಜು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಉಗ್ರಾಣ; ದೊಡ್ಡ ಕಣಜ (?): "ಎಂಥ ಕಣಜ?" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಕಣೆ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕೆಕ್ಕಲಾವಣಮುದ್ಯದ್ಗುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆ ಱವಟ್ಟಾದಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಗೇಗಣಜೆಂದೀ ಗುಣಿ ಶಂಕನಂ ಪೊಗಱುಗುಂ . . . ಉರ್ವೀತಳಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೧; 1060). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಐಗಣಜು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಐ$_2$? + ಕಣಜು (<ಕಣಂಜ)]

ಐಗಯ್ 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಐಗಳ್, ಏಗಂ$_2$, ಏಗಳುಂ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗ; ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ: ನೀಮೊಂದಂ ಮುನ್ನೇಗಳ್ ಕಂಡಿರೆಂಬುದವಿಾಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೧ ವ). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾಕಾಲ: ಉಱಿಕೊಲ್ವುದು ಕಟ್ಟುವುದೇಗಳ್ ನೆತ್ತಾಟದ ಬಿನದಂಗಳೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೧೨) ಐಗಂ$_2$: ೨. ಪರಧನಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡದೇಗಂ ಪರದೈವಸ್ತೋತ್ರಕಿಂಬಾಗದೆ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೫೯); ಕಾರ್ಯಕಾರಣಮೆಂಬುದೇಗಮೊಂದೇ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೬-೫-೩೫). ಐಗಳುಂ: ೨. "ಐಗಳು ಮೆನಲ್ಕೆ ನಿರಂತರಂ" (ಕಶರ. ೧೧೮); ದೊರೆವೆತ್ತ ಯಕ್ಷಿ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುಗೆಮ್ಮನೇಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬); ಉಱದೇಗಳುಂ ತಲೆಯ ನೇಱಿರಲ್ ನೆರೆಹೊರೆಯರುಂ ಸರ್ವರುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೨); ಐಗಳುಂ, ನೀನ್, ನೋಱ್ಪಿನ್ ಅಱಗುಲಿಗಳನ್ ಮುಱಿವ ನೋಂಪಿಯನ್ ನೋಂತಿರ್ಪ್ಪ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೩). [?]

ಐಗಳುಂ 'ಏಗಳ್' ನೋ.

ಐಗಾದಿಐಗೋತ್ತರವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು (?): ಶ್ರೀಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್ ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಐಗಾದಿಐಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಶಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ . . . ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಟಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦-೪; 1180). [ಐಗಾದಿ$_0$ (< ಸಂ. ಏಕಾಧಿಕ ?) + ಐಗೋತ್ತರ + ಆಗು$_1$]

ಐಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಗಿಸು; ನಿಭಾಯಿಸು; ಜಯಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ನಾನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀವು ಐಗಲಾರಿರಿ . . . ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೨೭೪); ದ್ರೋಹ ಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಪಾಪ, ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದವನು ಎಂದೂ ಐಗಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೭೧); ಇಂಥ ಗಂಡನ್ನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡು ನಾನು ಐಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮುಹಾಗ. ೫೧). [?]

ಐಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನುಮಾಡು ; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು : ಹಿರಣ್ಯ ದಾನಗುಣವೊನ್ದುಮದೇಗುವುವೆನ್ದು ಮೆಚ್ಚದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೨೮ ; 1047) ; ಮುನ್ನಮೆನ್ನ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಫಲಮಿಾ ನೆವದಿಂ ಫಲಮನೀಯಲೆಂದು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ನೀವೇಗುವಿರಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೧೯) ; ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ಮಾರಿಗಿದಿರಂ ಪೋಪಂತೆ ಕಾಳಾಹಿಯೇಗುವುದೆಂದೇಂ ಪಿಡಿವಂತೆ ಸಿಂಹಮನದಂ ಪೊಯ್ದೋಡುವಂತೀತನೇಗುವನೆಂದಿನ್ತೆನಲಂತೆ ಮೃತ್ಯುವಿನವೊಲೆಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ಕೊಲ್ವನ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೩–೨೮ ; 1219) ; ಬಾಲವ ಬೆಳೆಸಿ ಮಾರುತಿ ವನವ ಮುಱಿದೀಡಾಡ ತೊಡಗಿದ ವನವದೇಗುವುದಸುರ ಸಂಗದಿ ಕೇಡು ಬಂದುದಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧–೧೫) ; ಕೋಲ ಕೊಂಬನೆ ಭೀಮ ಸಿಡಿಲುರಿ ನಾಲಗೆಗೆ ನೀರೇಗು [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವುದು ಮೇಲಾಳ ಮುಱಿದನು ವಿವಿಧ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೧೬). [?]

ಐಗು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಯು ; ಸುಡು ; ದಹಿಸು : ಒಳಗುಡಿಪ ನಾರಾಚದೇಱಿನಂದದಿ ಹೊಜಗ ಬಳಸದೊಳಗೊಳಗೇಗುವಾವುಗೆಯ ಶಿಖಿಯಂತೆ . . . ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಣೆಯಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೧೩) ; ಏಗುವುದೇ ಕುಮಾರಿಕೆಯನಪ್ಪಿದ ದರ್ಪಕವಹ್ನಿಯುಗ್ಗದೀ ಬೇಗೆಯೆಂನಿತ್ತೆನಿತ್ತು ಶಿಶಿರಾಧಿಕವಾದುಪಚಾರದೊಳ್ಪನಿಂಬಾಗಿರೆ ಮಾಱಿಪ್ಪಿವಿಂದ ನಿತು ತಾಪಮದುರ್ವಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಉದ್ಭಟ. ೭–೬೪).

[←ತೆಲು. ವೇಗು = ಹುರಿ, ವ್ಯಥೆಪಡು]

ಐಗು$_4$ 'ಏದು$_1$' ನೋ.

ಐಗುಱು (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] (?) : ಪೊಜಮಡಲೊಂದು ಕಾಯ್ಪೆರಡು ಕೊಳ್ಕೆ ಮೊಗಂದೆಗೆಯಲ್ಕೆ ಮೂಱು ಮತ್ತಜ ಮುನಿಯಲ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನುಡಿಗೇಳದವೋಲಿರಲಯ್ದು ಮರ್ಮಮಂ ಕುಱಿಪಿಡಿಲಾಱು ಬಚ್ಚಬಜಪಾಡಿ ನೋಳೇೞಿತಿನಿದ್ರೆಯೆಂಟುಯೇಗುಱು ನಿಲಲೊಂಬತದ್ರವರತಿತ್ಸದೆ ಪತ್ತಿವು ಪೋದ ನಲ್ಮೆಗಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೮–೧೩). [?]

ಐಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಏನು ಹಾಳಾಗು ; ಏನು ನಷ್ಟವಾಗು : ಎನಗರಸಿಯಾಣೆ ನಿನ್ನೊಡನೆನಗೇಗೆಟ್ಟಪುದಿದೆಂದು ಜಱೋಡಾಡಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿದೊಡೆನ್ನ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕ್ಕೆವಂದಿರ್ದ ನಿನ್ನೊಳೆನಗೆರಡುಂಟೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೮) ; ಏಗೆಟ್ಟತ್ತೆಂದೇಳಿಸಿಯೊಂದಱೊಳಂ ಕೀೞಾದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ ಸುಖಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೭) ; ಕೆಮ್ಮನೇಗೆಟ್ಟತ್ತೆಂಬವೊಲಟ್ಟ ಕೊಂದಪನಿವಂ ಮಾಯ್ದಂತಕಂ ಪಾತಕಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦–೧೩).

[ಏ$_3$ (< ಏನ್) + ಕೆಡು]

ಐಗೆಯ್, ಏಗಯ್, ಏಗೆಯು, ಏಗೈಯು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಮಾಡು; ಏನುಮಾಡು : ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಸಹೋದರ ವಿಯೋಗೋದ್ವೇಗಮೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಆದಿಪು. ೩–೫೨) ; ಏಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ದಪನೆಂದು ಕುತೂಹಲಂಬೆರಸು ಮುನ್ನಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ ವ್ಯಗ್ರಮನನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೨) ; ಮುಳಿದಾಂಪರ್ಥರಣೀಶ್ವರರ್ಮಿಗೆ ಪೆಜರ್ಬಿಲ್ಗೊಂಡುಮೇಗೆಯ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೨–೧೨). **ಏಗಯ್** : ಈ ಗರುವೆಯ ನಿಡುಪುರ್ಬಿರಲೆನಗಿನ್ನದೇಗಯ್ಯಬಲ್ಲುದೆಂದೆನುತ ಬೇಗ ಬಿಸುಟನಂಗಜ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭–೩೯). **ಏಗೆಯು** : ಪರಮನಂ ಮತ್ತೆ ಪೂಜಿಸಬಾರನೋಹಿಲನೇಗೆಯುವೆವಿದಕೆ (ಬಸಪು. ೪೩–೩೭). **ಏಗೈಯು** : ತಿರುತಿರುಗಿ ಬಾಯಾರಿ ಬಾ[ಬ]ಸವಳಿದು ಬೇವಸಂಬಡೆದು ಕಂಗೆಡುತೆ ಮುಂದೇಗೈಯಲೆಂದೆಣಿಸುತಿರಲು ಕಟ್ಟದಿರೊಳೇ ಮೆರೆವ ಹೂದೋಂಟವೊಂದನು ಕಂಡೆನು (ಕವಿಕಾ. ೪೬).

[ಏ$_3$ (< ಏನ್) + ಕೆಯ್$_1$]

ಐಗೆಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಐಗೈಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಐಗೊಳ್, ಏಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಒಡಂಬಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಒಪ್ಪು : ನಂಟರೀತನ ನಣ್ಪಂ ಬಿಸುಡೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಯನಾನೇಗೊಂಡೆನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೭) ; ನಿಮ್ಮ ನಾಂ ಕಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆನೆಂಬುದುಂ ಮುನೀಶ್ವರರೇಗೊಂಬುದುಂ ಯಶೋಭದ್ರೆಯುಂ ನಿಶ್ಚಿತಾಂತರಂಗೆಯಾಗಿ ಸಂತೊಸದಿಂ ನಿಜಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೮ ವ) ; ಸಳನೆಂಬಂ ಜಿನಮುನಿ ಹೊಯ್ ಸಳೆಯಿಂದಂ ಪುಲಿಯನೆಂದೊಡೆ[ಏ]ಗೊಂಡು ಮಹೀತಳವಾವ್ವೆನೆಗಂ ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ಸಳಪೆಸರಂತಳೆದುದಿತ್ತ ಯಾದವ ವಂಶಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೬–೩ ; 1180 ; ಶಾಪಮಂ. ೯೩೪ ನೋ) ; ಈ ಮದುವೆಗಾನೇಗೊಂಡೊಡೇವಾತೊ ನೆಟ್ಟಗೆ ದುಷ್ಕರ್ಮಫಳಪ್ರಸೇವನೆಗಮಾನೇಗೊಂಡೆನೇನಾಗೆನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೪೬). **ಏಗೊಳು** : ಮೇಲೇಳ್ವನಿಲ್ಲ, ತನ್ನಂ ಜೊತೆಗೆ ಬನಕುಯ್ಯ ರಾಮನೇಗೊಳುವನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦–೩೪೩).

[ಏ$_3$ (< ಏನ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಐಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಒಡಂಬಡಿಸು: ಕದಪಂ ಪೊ[ಯ್ವ]ನ್ದುದರ್ಕ್ಕೆೇಗೊಳಿಸಿ ತಿವುಳಸಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೧೮ ; 1081).

[ಏಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಐಗೊಳು 'ಏಗೊಳ್' ನೋ.

ಐಗೋತ್ತರ (ಗು). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಶ್ರೀ ಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಏಗಾದಿ ಏಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಸಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ . . . ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಟಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦–೪ ; 1180).

[< ಸಂ. ಏಕೋತ್ತರ]

ಐಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗೊಟ್ಟಿಗಡಿಯ ಭದ್ರಯ್ಯನ ಕಲಕನ್ನಯ್ಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಎಜದನೇಚ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪–೧೨ ; 971). 'ಆಚ$_2$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಐಚಗವುಡ 'ಏಚಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಐಚಗಾವುಂಡ, ಏಚಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿಡುವಾನಿಯ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ಬಿದಿರ್ಹಕದ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕೆಞ್ಚ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೯–೫ ; 970) ; ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ವ್ವಯ್ಯಲನ್ನಾಬ್ಗವುಣ್ಡುಗಳ್ಕುಞ್ಚನ್ದ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ್ಕೊಂಗುಣಿ ಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೩ ; 1037). **ಏಚಗವುಡ** : ಏಚಗವುಡನ ಮಗ ಹಿರಿಯ ಬೊಂಮಯ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೮–೨೦ ; 1260).

[ಏಚ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಐಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇನಾರ್ತ್ಥಿಯೆನ್ದು ಕುಡುವಳೆ ದಾನಮನೇಚಬ್ಬೆಯತ್ತಿಮಬ್ಬರಸೆಯವೊಲ್ (ಎಕ. II, ೩೮೪–೪೪; 1135).

[ಏಚ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಐಚಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ವೊಡೆವೆಸಕ ಏಚಮ್ಮನೂ ಎರೆವಾಸನೂ ಗೋಸಹಸ್ರ ಕೊಟ್ಟೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬–೪ ; ?).

[ಏಚ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಐಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಂಧಿವಿಗ್ರ[ಹಿ] ಏಚಯ್ಯನುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧–೩ ; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ) ; ಊರೊಡೆಯ ಮಾರಮಯ್ಯನ ಮಗ ಏಚಯ್ಯನಿಱಿದುಕೊಳ್ಡು ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಗುಣ್ಡಯ್ಯಂಗೆ ಕ್ಷಮೆ ಗೊಟ್ಟಸ್ಸಿತಿಯೆನ್ತೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧–೨೩ ; 975).

[ಏಚ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಏಚಿಕೆಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ನೆಗಳ್ದೞೇಚಿಕಬ್ಬೆ ಭೂಮಣ್ಡಳದೊಳ್ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೫-೩೦ ; ?). [ಏಚಿಕ್$_{0}$ + ಅಬ್ಬೆ$_{1}$]

ಏಚುಪೇಚು (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ನಮ್ಮ ನಾಯಕನ ಸತಿಯು ಎಷ್ಟೂ ಏಚುಪೇಚರಿಯದವಳು. ಯಾರಾದರೂ ಆತ್ತುಕರೆದು ಏನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆಯುವವಳು (ಕಾಳರಾ. ೮೦). [ಏಚು$_{0}$ + ಪೇಚು$_{2}$]

ಏಟವಿಟ, ಏಟವೀಟ (ನಾ). ದಾಸನಾದ ವಿಟ; ಅಲ್ಪನಾದ ವಿಟ : ನಾಣಿಲಿ ನಿಟ್ಟುರಂ ಸಿತಗನೇಟವಿಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಟವಿಟಂ] ತುದಿಗೋಡ ಪಾಱ ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೩). **ಏಟವೀಟ** : ಕಲಿಕಾಲ ಕರ್ಣನ ವಿನೋದದ ಚಾಗದ ಬೀರದಾಪ್ಪರ್ಣೀಗಡಿನ ನಿಕೃಷ್ಟ ನಿರ್ಗ್ಗುಣ ನಿಕೃತ್ಯ ನಿರಾಚರಣೇಟವೀಟರಂ ಕಡು ಜಡರೆಂತು ಪೋಲಿಪರೆ ಧನ್ಯನೆನಿಪ್ಪ ವಚೋಗ್ರಗಣ್ಯನಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೭ ; 1067). 'ಆಟವಿಟ' ಪರಾ. [ಏಟ್$_{0}$ (< ಸಂ. ಚೇಟ) + ವಿಟ]

ಏಟವಿಟಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಸವಿಟನಾಗು ; ಸೇವಕವಿಟನಾಗು : ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಮೊಲ್ಲದಳ್ಗೆ ವಿಟನೇಟವಿಟಂಬರೆ ಕೂಟಮಿಂಪಣೀಗುಮೆ (ಶಾ ವ್ಯಾ ವ. ೧೪೪). [ಏಟವಿಟ + ಬರ್]

ಏಟವೀಟ 'ಏಟವಿಟ' ನೋ.

ಏಟು$_{1}$, ಎಟ್ಟು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಬಿತ್ತರಮಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತ ಮೊನೆಗಳಂ ತೋರುತ್ತ ಯೇಟುಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವೃತ್ರಾಸುರನು ದೇವೇಂದ್ರನು ಕಾಳಗವಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೨-೧೯) ; ಖುರಪುಟಗಳೇಟಿಂದಲೇಳುತಲಿರುವ ರಜವನು (ಶ್ರೀರಾಜ. ೫೦ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಶತ್ರುಗಳು ದುರ್ಗದವರ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ದಿಕ್ಕುಮುರಿದು ಓಡಿದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩) ; ಈ ಮಾತುಗಳು ರಾಘಕ್ಕನನ್ನು ಚಾಟಿಯ ಏಟನಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ನೋಯಿಸಿದವು (ಅಬೋಲೀ. ೭೫). ೨. (ಕರಾ) ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಒಂದು ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೮). **ಎಟ್ಟು$_{2}$** : (ಕ).

ಏಟುತಿನ್ನು = ಸೋಲು : 'ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ' ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಏಟು ತಿನ್ನುವುದು ಬೇಡ ! (ಕಮನೆ. ೩೨). ಏಟುಹಾಕು = ಹೊಂಚುಹಾಕು (?) : ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಕಾಣಿಗಳನ್ನು ಅತಿಸುಲಭವಾಗಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಏಟುಹಾಕಿದ - ಅಣ್ಣ ವರದರಾಜಾರಾಯ (ಕತ್ತಬಿ. ೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಜು ; ತೆಲು. ಏಟು]

ಏಟು$_{2}$ 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ಏಟುಗಾರ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಗುರಿಕಾರ.

[ಏಟು$_{1}$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಏಟುಪಟ್ಟು (ನಾ). "ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೮). [ಏಟು$_{1}$ + ಪಟ್ಟು$_{1}$]

ಏಟುಪಾವಡೆ 'ಏಟುಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಏಟುಪಾವುಡೆ, ಏಟುಪಾವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಒಂದು ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. ℙ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ : ತಮ್ಮ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹನುಮಧ್ವಜ, ಗರುಡಧ್ವಜ, ಮಕರಟೆಕ್ಕೆ, ಸತ್ತಿಗೆ, ಸೂರೆಪಾನ, ಚೌರಿ, ಏಟುಪಾವುಡೆ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿಂದಲೂ. . . ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದಲೂ ಆಸ್ಥಾನವು ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಲು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೪) ; ಹಾವುಗೆ ಏಟುಪಾವುಡೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚೇಟಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೫). **ಏಟುಪಾವಡೆ** : ಛತ್ರಚಾಮರ ಸೀಗುರಿ ಏಟುಪಾವಡೆ ಹಗಲ್ದೀವಟಗೆ ಮುಂತಾದ ರಾಜಚಿಹ್ನಗಳು (ಬಿರುಗಂ. ೨೬-೧೦). [ಏಟು$_{0}$ + ಪಾವುಡೆ$_{2}$]

ಏಡ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ; ಬಧಿರ : "ಬಧಿರನೇಡಂ ಕಿವುಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫) ; ಕವಿತಾರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯಱಗುಮನೇಕ ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬವನಱುಗುಮೆ (ಆದಿಪು. ೧-೨೦). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : ನೋಡು ಬೇಱವನಿತ್ತಲಿಪೆ ಹರಿಕ್ರೀಡ ಖಡ್ಗಿ ಕುರಂಗಿ ಚಿತ್ರಕನೇಡ ಕಡವಮ್ಮಾವು ಸೈರಿಭ ಶರಭ ಸಾರಂಗ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೦). ೩. ಕಿವುಡು ಹಸು (?) : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂ ಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ (ಜಟ್ಟಮು. ೪-೭). [ಸಂ.]

ಏಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ : ಜಂಗಮ ಏಡಕನನೇಱ ಬರುತಿರೆ ಯರಸ ಪಿಂಗದೇ ಗೂಳಿಯಂ ಮಾಡೆನಲು ಮಾಡಿದಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೭೧). [ಸಂ.]

ಏಡಕೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕುರಿ : "ಏಡಕ - ಏಡಕೆ" (ಹೊಸುಗ. ೧೦).

[ಸಂ. ಏಡಕಾ]

ಏಡಮೂಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ. ೨. ಮೂರ್ಖ ; ವಕ್ರ. ೩. ಕುರುಡ. [ಏಡ + ಮೂಕ]

ಏಡಿ$_{1}$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ ; ಎಸಡು ; ನಳ್ಳಿ : ಏಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಸಡಿ] ಬರ್ದುಂಕಿದೆನೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೫-೨) ; ಏಡಿ ಒಂದು ಅಜನ ತಲೆಯ ಏಡಿಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಕುಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪) ; ಏಡಿ ಮೊಸಳೆಯು ನೆಗಳು (ಸಂಭಪ. ೬-೨೫) ; ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡರೆ. . . ಏಡಿ ಗರ್ಭವಂ ಧರಿಸುವ ಹಾಗೂ ಹಾನಿಬರುವುದು (ಕೃವಾವಿ. ೭೭) ; ಹಾಡಿಗೆ ಹಾಡಿಲ್ಲ ಏಡಿಗೆ ತಲೆಯಿಲ್ಲ ಮೋಡ ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೪೧). 'ಎಸಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ, ಎಂಡ್ರಿಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಇರ್ದಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟೀ]

ಏಡಿ$_{2}$ (ನಾ). ಕಿವುಡು ಹಸು (?) : ಏಡಿಯೊಳಲ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕರಿಯಾವಿನೊಳೊಳ್ಮಟಿ (ಜಟ್ಟಮು. ೪-೮). [< ಏಡ ?]

ಏಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). = ಏಡಿ$_{1}$: "ಕುಳೀರಃ, ಕರ್ಕಟಃ - ಈ ೨ ಏಡೀ ಪೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆನೀರುಬೊಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವಏಡೀ[ಡಿ]ಕಾಯಿ, ನಳ್ಳಿಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೭೪). [ಏಡಿ$_{1}$ + ಕಾಯಿ$_{4}$ (< ಕಾಯ್$_{4}$). / ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಕಾಯ]

ಏಡಿಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; "ಸತಾಯಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ) : ಏಡಿ ಒಂದು ಅಜನ ತಲೆಯ ಏಡಿಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಕುಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಬ್ಬ ಮಡಕೆಗಳನು ನೋಡನೋಡನೊಬ್ಬ ಗಾಡಿಕಾಱನು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪). [ಏಡಿಸು + ಆಡು$_{1}$]

ಏಡಿಸು, ಎಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಬಂದೇಡಿಸುವಂತಿರಾಡಿದುದದೊಂದು ಮರುಳ್ ಫಣಿರಾಜಕೇತುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೪) ; ಮುಸುಮೊಗಮಾಯ್ತು ಮೊಗಂ ಕಾಲ ಸುತ್ತುಗಂ ಪೋಯ್ತು ಪಲ್ಗಳಳ್ಳಾಡಿದುವೇಡಿಸುವಂತಿರ್ದಪಿರಿನ್ನುಂ ಬಿಸುಡಿರೆ ನೀವಜ್ಜ ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಲಜ್ಜಿಕೆಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೦) ; ಮುನಿವನಿತೆಯರೊಳ್ ಕೂಡಿದನೆಂಬೀ ನುಡಿಯದನೇಡಿಪುದೆಲೆ ವಿನಯನಂದಿ ದೇವರಚರಿತಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೯-೧೧ ; 1118) ; ಮಾಡಿದೆನೆಂಬುದು ಮನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದರೆ ಏಡಿಸಿ ಕಾಡಿತ್ತು ಶಿವನ ಡಂಗುರ (ಬಸವ. ೨೩೪) ; ಬೇಡಿದ್ಯೆದೂರುಗಳ ಕೊಡುಯೆನಲೇಡಿಸಿದಲ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೧೬) ; ಬಂಜೆಯೆನುತೇಡಿಪಂತಿರೆನ್ನಿದಿರೊಳ್ ಪಿಳ್ಳೆಯಂ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೫). **ಎಡ್ಡಿಸು** : "ನಿಂದಿಸು, ಗೇಲಿಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). 'ಏಳಿಸು' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡೆಡ್ಡಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಸುಂದರಕ್ಕ ಆಗಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ಕೆಣಕಬೇಕು. ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನಿಂದ ಏನೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಎಡ್ಡೆಡ್ಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು (ವೈಸಿ. ೩೯೩). [? + –ಇಸು$_3$]

ಏಡಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ, —ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ತಾನಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಕಿ, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ, ಕೆಟ್ಟಕುರು; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ (Cancer. ಇಂಕನಿ).
[ಏಡಿ ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಏಡು$_1$ (ನಾ). ಸಮಯ; ಕಾಲ(*). 'ಇಯಾಂಡು', 'ಮೊನೆಯೇಡು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಆಣ್ಡು = ವರುಷ ; ತೆಲು. ಏಡು = ವರುಷ]

ಏಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ ; ಕಲ್ಮಷ ; ಹೊಕ್ಕಳಿಕೆ(?) : ಕಡುಬಿಸಿಲೊಳ್ ಕಱಂಗಿ ಬೆಮರುಣ್ಮಿ ಸಮಂತು ಜಿಗಿಲ್ತು ಮೆಯ್ಯೊಳಾವೆಡೆಯೊಳಮೇಡು ಕೂಡೆ ಕೊರಟಾದುರಿಗೇಶದೊಳಿರ್ದ ಪೇನ್ಗಳಂದಡರ್ದಿಟ್ಟಿದೋಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೧೨). ೨. "ಗುರುತು, ಮಚ್ಚೆ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩) : ಆ ಲಗ್ನಮನೆನಿತು ಗ್ರಹಮಾಲೋಕಿಪುವನಿತೆ ಮೆಯ್ಯೊಳೇ [ಪಾಠಾಂ. ೪ರ] ಡಕ್ಕುಂ ದ್ಯೂನಾಲಯಗತಮೆನಿತು ಗ್ರಹಮಾ ಲೆಕ್ಕದಲೇ[ಪಾಠಾಂ. ೮ರ]ಡು ಬೆನ್ನಲಾ ಪಶುಗಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೫–೫). [?. / ತಮಿ. ಏಡು = ದೋಷ]

ಏಡೂಕ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ: "ಏಡೂಕಂ – ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದಕ್ಕೂ ಕನ್ನಾಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಗೋಡೆಯೊಳಗಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲುವಿನ ಗೋಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಏಣ್, ಏಣು (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಮೊನೆ: ಏಣುಂಟು (ಶಮುದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಏಣು** : ದಿಕ್ಕುಗಳೇಣು ಮುಱಿಯಲು ಹೊಕ್ಕೆಸುವ ಬಿಲುಜಾಣರುರವಣೆ ಲಜ್ಜಿಸಿತು ಲೋಕದ ಧನುರ್ಧರರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೭) ; ವಜ್ರವನ್ನು ವಜ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುಮಾಡುವರು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಏಣುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಣ್, ಏಣೆ; ಮಲ. ಏಣು]

ಏಣ (ನಾ). ಗಂಡು ಜಿಂಕೆ; ಎರಳೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಹರಿಣಂ ಕುರಂಗಂ ಮೃಗಮೇಣಮೆನೆ ಹುಲ್ಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೦) ; ನೋಡ ಆ ಏಣಮಂ, ಹಿಡಿಯ ಬಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩–೧೩೫). [ಸಂ.]

ಏಣಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಏಣಗೋಣತನ (ನಾ). ಕೊಂಕುಮಾತು; ಗರ್ವದ ಮಾತು: ಸುಚರಿತ್ರದೊಂದೆಸಕಮಂ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾನೀಕದೊಳ್ಕೆಲಗೊಂಡಾಡುತ ವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತುಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಟಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರಂತಿ ರಾರ್ಹತರದೇನೇಗೆಯ್ದಡಂ ಬಲ್ಲರೆ (ಸಮಪ. ೬–೩೯).
[ಏಣಗೋಣ (< ಎಣಗೋಣ) + – ತನ]

ಏಣಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಏಣಧರಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಏಣಧರಧರ ಸೇವೆಯಧಿಕ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೫–೭). [ಸಂ.]

ಏಣಧರಮೌಳಿ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಏಣಧರಮೌಳಿ ನಿಮ್ಮಡಿರೇಣುವನಾಂ ಸಿರದೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿಹಸುಖಮಂ ಮಾಣದೆ ಕೊಡು (ಶಂಕಕಂ. ೩೩). [ಏಣಧರ + ಮೌಳಿ$_2$ (= ಮೌಲಿ)]

ಏಣನಯನೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಮಾಣದಾಳ್ದು ಮೂಡಿ ನಿನ್ನ ಏಣನಯನೆ ಕಮಲವದನೆ ಕಾಣೆನೆಂತೆನುತ್ತೆ (ಜನವ. ೧೨–೧೨). [ಸಂ. ಏಣನಯನಾ (ಏಣ + ನಯನ + –)]

ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು : ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣೆ ಕೇಳು ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣಪಂಚಕನ ಕುಸ್ತರಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೭–೩೦).
[ಸಂ. ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣಾ (ಏಣನಿಭ + ಆಯತ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಏಣಲಾಂಛನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. 'ಏಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನ' ಪರಾ.
[ಏಣ + ಲಾಂಛನ]

ಏಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ : ಪ್ರಾಣದಾನವನೀಯಲಳವೇ ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಗಿಂತಾರಿಗಾದೊಡೆ ಏಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನಂಗಂ ತಾನಿದರಿದೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೨–೪೮).
[ಏಣಲಾಂಛನ + ಲಾಂಛನ]

ಏಣವಳಿಕೆ 'ಎಣವಳಿಕೆ' ನೋ.

ಏಣವಾಹನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಾಯು : ಎಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಬಾಣದಿಂದೇಣವಾಹನನನೀ ಪರಶುವಿಂ ಗಿರಿಶಬಂಧುವನೀ ಶೂಲದಿಂ ನೀಲಲೋಹಿತನಂ ಗೆಲ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೬–೨೮ ವ) ; ರಣದೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ಪವನೇಣವಾಹನಂ ಪವಮಾನಂ (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೨). [ಏಣ + ವಾಹನ]

ಏಣಾಂಕ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಏಣಾಂಕ ಗಗನದೊಳಿರ್ದು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಡಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿ ಪಂಚಬಾಣ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೨೮). [ಏಣ + ಅಂಕ$_2$]

ಏಣಾಂಕಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಜಗತ್ಪ್ರಾಣಾಪ್ತನಯನ ಕನದೇಣಾಂಕಜೂಟ . . . ವರಮುನಿ ಹೃದಯಶೋಣ ಜಲಜಾರ್ಕ ಕಲ್ಯಾಣ ನಿರ್ವಾಣಪ್ರದ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೩೧).
[ಏಣಾಂಕ + ಜೂಟ]

ಏಣಾಂಕಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ: ಈ ನುಡಿಗೆ ಏಣಾಂಕಧರ ಮೆಚ್ಚಿ ಕರವಿತ್ತು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡೆನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨–೪೩). [ಸಂ.]

ಏಣಾಂಕಾಂಕ (ನಾ). = ಏಣಾಂಕಧರ : ಹೂಣಿಸಿ ಪೆಣ್ಣುಸುರಿದೊಡದನಾಲಿಪುದೇಣಾಂಕಾಂಕನವರ್ಗಿಸ್ಸೀ ಸುಡು ನಾಣಿಲಿತನವಿದೆನುತೆ ಮಾನನಿಧಾನಂ ಮನದನ್ನೆಯೊಳು ಮಾಣದೆ ಮಾಱುತ್ತರವಿತ್ತಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೭೨). [ಏಣಾಂಕ + ಅಂಕ$_2$]

ಏಣಾಂಚಿತಧರ (ನಾ). = ಏಣಾಂಕಧರ : ಏಣಾಂಚಿತಧರ ಜವತೂಣಾ ಶರಣಜನಪ್ರಾಣಾ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೩). [ಸಂ.]

ಏಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಪೊರ್ದಿದೊಡೇಣಾಕ್ಷಿಯುರಂ ಸರಾಗಮಾಗದುದುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೨೮).
[ಸಂ. ಏಣಾಕ್ಷೀ (ಏಣ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಏಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ: "ಅಧಿರೋಹಿಣೀ ನಿಶ್ರೇಣಿಯೆನಲೇಣಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೨) ; ಕಡಲ ಗುಣ್ಪನಾರಯ್ಯಲುಂ ದಿವಕ್ಕಡರಲೇಣಿಯುಂ ಸಮೆಯಲುಂ ವಲಂ ಬಾಟಿತ್ತಿಯೆಂಬವೋಲ್ ಬೆಳೆದು ನಿಂದ ಪೆರ್ವಿದಿರ ಸುರ್ಪಗುರ್ವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೩) ; ಶಿಷ್ಯರಿಬ್ಬರು ಬಂದು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯೊಳಂದು ಆಸ್ಯಮರದಿಂ ಮಾಡಿದೊಂದೇಣಿಯಂ ತಂದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೮–೨) ; ಜಾಣನಲ್ಲಾ ಪರಮತತ್ವದೊಳೇಣಿಯಲ್ಲಾ ಮುಕ್ತಿಗೇಱುವ ನಿಮ್ಮ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೩೭–೪೯) ; ಹಿಂದು ಹಿಂಡಿನಲೇಣಿಯ ಮೇಲೇಱಿ ಮುಂಕೊಂಡುಱುಬುವ ರಿಪುಬಲವ ಖಂಡಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೬೦) ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಏಣಿಯ ಮೂಲಕ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದಳು (ದೇವೀಚೌ. ೩೭).

೨. ಎಲೆಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಏಣಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಗುರಮೂಸೂರ್ವ್ವರುವಿದ್ದು ಏಣಿಯಲೊನ್ದು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೪೦ ; 1103) ; ಏಣಿಯಲು ಅಡ್ಡವನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೨–೪೪; 1121) ; ಸಮಸ್ತ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳೆಲ್ಲರು ಮೆತ್ತಕಾಜರು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ ಏಣಿಗೆ ಪಾಗ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೧–೩೫ ; 1136). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಏಣಿ. / ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

ಏಣಿ₂ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆ ; ಹರಿಣಿ : ಮಾಣದೆ ನೀನದನಂದು ತದೇಣೀಲೋಚನೆಯೊಳೊಂದು ದಿನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಾಣಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರಂ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ನೀಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತುಮಿರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೬–೫೩).
[ಸಂ. ಏಣೀ]

ಏಣಿತುರುಬು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ರೀತಿ : ಓರಣವಾಗಿ ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಏಣಿತುರುಬಿನ ಹಿಂದೆ ಕಮಲದಂತಹ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ಹೂ (ಹಬ್ಬಬ. ೭). ☞ 'ವೇಣೀ' ಎಂಬುದು ಏಣಿ ಆಗಿರಬಹುದು.
[ಏಣಿ₀ + ತುರುಬು₂ (< ತುಱುಂಬು₂)]

ಏಣಿದೀವಟಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿಯ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ದೀಪಗಳ ಸಾಲು (ಕ). [ಏಣಿ₁ + ದೀವಟಿಗೆ]

ಏಣಿಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಠದ ಮಾಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸಕ್ಕೆ ಏಣಿಮಲೆ ಪಣವೊನ್ದು (ಇಎ. ೯೪೪, ಹಾನಗಲ್. ೨೨೮–೪೦ ; ?).
[ಏಣಿ₁ + ಮಲೆ ?]

ಏಣು 'ಏಣ್' ನೋ.

ಏಣುಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ : ಸೊನ್ನಿಬಾಳೆ, ಏಣು ಬಾಳೆ ಎಂದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹಲವು ವಿಧವಾದ ಬಾಳೆಯ ಕುಲಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಏಣು ? + ಬಾಳೆ₁ (< ಬಾೞೆ)]

ಏಣೆ (ನಾ). = ಏಣೆಲು : ಮಳೆ ಬಂದೊಡನೆ ಏಣೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಮುಗ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೇಜಿನೆಟ್ಟು ಪುನಃ ಗಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮರಳುವ (ರಕ್ತರೂ. ೧೧).
[?]

ಏಣೆಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರಿನ ಬೆಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು : ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಹೊರಗಣ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಏಣೆಲು' ಬೆಳೆಯ ಬತ್ತದ ರಾಶಿ ಹರಡಿತು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೬). [← ತುಳು. ಏಣೆಲ್]

ಏಣ್ಬ (ನಾ). ತಂದೆ(?): ದತ್ತ ಪರಿಹಾರಾನ್ ಪಿತೇವಾನುಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಪರಿಹಾರದಿಂದೇಣ್ಬನಂ [ವಂ] ಮಕ್ಕಳಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಕಾಣ್ಗೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೮–೧೭). [?]

ಏತ₁, ಯಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ : ಏಱುತಕ್ಕೆ ಏತಂ ; ಓದಿಂಗೆ ಓತಂ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಸಾಧನ : "ಚುರಿಚುಂಡಿ ಮಾನಂಗಿಯಾಕರ್ಷಿಯೇತವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫–೯೧) ; ನೆಗಟ್ತ್ತಿಯ ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಕಣಯ್ಯನೆನ ಯಿಪ್ಪುದಿನ್ನಿವಕೆ ಬಡ್ಡಿಯೊಳೇತಮನೆನ್ದು ಪತ್ತು ಗದ್ದಿನ ಪೊಸವೊನ್ನ ನಿತ್ತನ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೨೯ ; 1082) ; ಇವಂಬುನಿಧಿಕೂಪದಿಂದಮುರನಂದನಕ್ಕೇತಮೆತ್ತುವಲ್ಲಿ ಗಟಿಯಾಗಲುಂ ಕಡಲ ಗುಣ್ಪನಾರಯ್ಯಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೩) ; ಏತ ತಲೆವಾಗಿದರೇನು ಗುರುಭಕ್ತನಾಗಬಲ್ಲುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೫) ; ಜಳಜಾತದ್ವಯಮೇತಮತ್ತಿದಪುವಂಭೋಜಾಳಿಗೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೬–೩೭) ; ಕಿತ್ತುಱುಬಿ ಕನಕದ್ರೋಣಿಗಳನೊದೆದಿದಿರಿನೇತಗಳ . . . ಬನದಲಿ ಬೀದಿವರಿದಾಡಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೧೪) ; ಏತದಿಂದ ಎಳೆದು ನೀರನ್ನು ಗದ್ದೆಗೆ ಸುರಿಯ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಚಿಗುಬ. ೨೪). ೩. ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಏತವನ್ನು ತುಳಿದೂ ತುಳಿದೂ ತೊಡೆ ನೋಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಯಾತ : ೨. ಯಾತದ ಜಾಟಾಳದ ಕೊನೆಯಂತೆ ಭವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಘಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನಿನಗಿನ್ನೇತಜ ಭಾಷೆಯೋ (ನೋಳವಾ. ೪೮–೨೦೦) ; ಯಾತದ ಮೇಲೆ ಹೋತ ಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೨–೫) ; ಯಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಾತಾಳದ ನೀರು ಬಂತು, ತಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಗಡಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ). ೩. ತರಂಗಿಣಿ, ಮಾತಂಗಿನಿ ಎಂಬ ಭಗಿನಿಯರಿಬ್ಬರು ಒನಕೆ ಯಾತವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕಮಕ. ೧೨೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏಜ್ಜ ; ಮಲ. ಏತ್ತ ; ತೆಲು. ಏತ]

ಏತ₂ (ನಾ). ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವರ್ಣ ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ : "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿರ್ಮ್ಮಾರಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ, ಶಬಲಃ, ಏತಃ, ಕರ್ಬುರಃ – ೬ ನಾನಾವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಚಿತ್ರಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಏತಕೋಲು (ನಾ). ಏತದಲ್ಲಿ ಬಾನಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೋಲು (ಕ).
[ಏತ₁ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁). / ತಮಿ ಏಜ್ಜಕ್ಕೋಲ್]

ಏತರಹ (ನಾ). ಯಾವತರಹ ; ಯಾವರೀತಿ : ಸುರಿವ ಮಳೆಯ ಸುರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪಯಿರೈದದಿರೆ ಆವರೀತರಹದಲ್ಲಿ ನೀಡುವರಯ್ಯ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೫–೭೧). [ಏ₃ (< ಏನ್₁) + ತರಹ]

ಏತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏತವನ್ನು ತುಳಿ ; ಏತವನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ದಂಡನೆ ವಿಧಿಸು : ಏಗಳು ಕಠೋರಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಟೊಂಕಹಾಕುವುದು, ಏತಹಾಕುವುದು, ಫರಂಗಿ ಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕುರುಕಾ. ೬೮). [ಏತ₁ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಏತಿಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಸರಸ ವಿರಸ ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ : ನಿತ್ಯಡ್ಡೊಂದೂಟ ತಗೊಳ್ಳೀ ; ಗಂಡಹೆಂಡತೀರ ವ್ಯವಹಾರ ತಗೊಳ್ಳಿ ; ಏತಿಪ್ರೀತಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಉಮಾಶಿ. ೮೩).
[ಸಂ. (ಏತಿ + ಪ್ರೀತಿ)]

ಏತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಏ ಎಂಬ ವರ್ಣ : ಮೊದಲಿತ್ವಕ್ಕೇತ್ವಮುಮತ್ವದೊಳೋತ್ವಮುಮೆಸೆವ ದೀರ್ಘಮುಂ ಚರಮಕ್ಕತ್ವದ ವಿಧಿಯುಂ ಧಾತುಗೆ ಭಾವದೊಳಕ್ಕುಂ ಧಾತು ನಿಜದೆ ಭಾವಮುದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೩).
[ಸಂ.]

ಏದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡುವಂತೆ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟು : ಆತನ ಏದಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪರಿತಪ್ಪ ವಸುದೇವನ ರಥಕ್ಕೆ ತನ್ನೇಱುದಾನೆಯನಣೆದು ನೂಕುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೫–೫೦ ವ). [ಏದು₁ + ಅಟ್ಟು₁]

ಏದು₁, ಏಗು₁ (ಕ್ರಿ). (ಆಯಾಸದಿಂದ) ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡು ; ಬಿರುಸಾಗಿ ಉಸಿರಾಡು ; ತೇಕು : ದಣಿವಿಂದೇದುತಿಹುದನು ಕಂಡು ಕನಿಕರಗೊಂಡು (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೨–೬೧) ; ಏದಿಸುರಿದಿಂತು ದಿವ್ಯಹರ್ಷಾವೇಶಮಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬–೭೭) ; ಏದುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಸುರೇಶ (ಅಜೋಲೀ. ೯೬). ಏಗು₁ : ಏಗುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಘಾಟಿಯ ಏರಿ ಹತ್ತಿದ ಬಾಬುಶೇಟರ ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ (ಮೂರುವಾ. ೧೧೪). [?]

ಏದು₂ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ. 'ಏದುಪಂದಿ' ಪರಾ.
ಏದಿನಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : "ಶಲ, ಶಲಲ– ಏದಿನಮುಳ್ಳು" (ಗಂಗಾಮು. ೩೦೪). [?. / ತೆಲು. ಏದು./ ಸಂ. ಸೇಧಾ]

ಏದುಪಂದಿ (ನಾ). = ಏದು₂ : ಏದುಪಂದಿ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಏದು₂ + ಪಂದಿ]

ಏದುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಏದು₁ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಏದುಮೃಗ (ನಾ). = ಏದು₃ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏದು₂ + ಮೃಗ]

ಏದುಸಿರು, ಏದುಸುರು (ನಾ). (ಆಯಾಸದಿಂದ ಬಿಡುವ) ಮೇಲು ಸಿರು ; ಬಿರುಸಾದ ಉಸಿರಾಟ : ಎದೆ ಈಗ ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಏದುಸಿರು ಬಂದಿತು (ರಂಗನಾ. ೨೨೨) ; ಏದುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಹೆಂಗಸಿನತ್ತ ಬಂದ (ಹೊ ಸ ಕ್ಷಿ. ೬೪). **ಏದುಸುರು** : ಉಸ್ ಉಸ್ ಎನ್ನುತ್ತ ಏದುಸುರು ಬಿಡುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಅನಾಥ. ೧೦೫) ; ಆಯಾಸದಿಂದ ಏದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೬).
[ಏದು₁ + ಉಸಿರು₂ (< ಉಸಿರ್₂)]

ಏದುಸುರು 'ಏದುಸಿರು' ನೋ.

ಏದೊರೆತು (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯದು; ಯಾವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳದು ; ಎಂತಹುದು : ಷೋಡಶರಾಜರಿರ್ಪತೆಱನೇನೆಮ್ಮನ್ವಯಕ್ಷ್ಮಾಪರಾವ ವಿಳಾಸಂಗಳೊಳಿರ್ಪರೇದೊರೆತು ತಾನೆಮ್ಮಯ್ಯನೈಶ್ವರ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೫). [ಏ₂ (< ಏನ್₁) + ದೊರೆತು (< ದೊರೆಯದು)]

ಏಧ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ ; ಅಡುಗಬ್ಬು. [ಸಂ.]

ಏಧಿತ (ಗು). ಬೆಳೆದ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಏಧೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಸಂ. ಏಧಾ]

ಏನ್₁, ಏನು (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ; ಯಾವುದು. ℙ ಇದರ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳು. ಏನ್, ಏನು ; ಏನಂ, ಏನನ್ನು ; ಏತರಿಂದ, ಏತಱಿಂದ, ಯಾತರಿಂದ ; ಏತರ್ಕೆ, ಏತಕ್ಕೆ, ಏತಕೆ, ಏಕೆ, ಯಾಕೆ ; ಏತಱತ್ತಣಿಂ, ಏತರ, ಏತಱ, ಯಾತರ ; ಏತರಲಿ, ಏತರಲ್ಲಿ, ಏತಱಲಿ, ಏತಱಲ್ಲಿ, ಏತಱೊಳ್, ಯಾತರಲ್ಲಿ : ಕೇಳೋಯ್ಸಿನ್ನಕಟವಪ್ರಶ್ನೆಲಮುಡಱ್ದೀನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ನೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೋನ್ (ಎಕ. II, ೨೨-೩ ; 700); ಏನಂ ಕಂಡಿರಾರುಳ್ಳುದ ನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇೞೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೨೪) ; ಅಂತವರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಲೇನಾಗಿಯುಮೇನೊ ತೀರ್ದಪುದೆ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೪-೨೯) ; ತಮ್ಮಱಿತಮಿದೇತಕೆಂದು ಗುರುಸಂಕುಳಮಂ ಮಱೆದು (ಕಾ ದ ಂ ಪೂ . ೫೪೪) ; ತಾನೇನಂ ಬೇಡಿದೊಡಂ ಬೇಡಿದುದಂ ಕುಡುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೪) ; ಏನೇತಱನಿಕುಮಾದಿಯೊಳಾ ನೆಗಟ್ದ ಚತುರ್ಥಿಗಕ್ಕುಮೀತರ್ಕೇಕೆಂಬೀ ನು ಡಿ ಯೆ ೀ ತ ಱ್ ಪ್ರಕೃತಿಯೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ತತ್ತೃತೀಯೆ ಮೊದಲಾದುವಱೊಳ್ . . . ಪ್ರಥಮೆಗೆ – ಅಂದಿನ ನಿಜಭುಜ ವಿಕ್ರಾಂತಮೇನಾದುದು . . . ಗತಿಯಂಬಡೆದೇತಱಾತನೆ. . . ಚತುರ್ಥಿಗೆ –ಏತರ್ಕೆ, ಏಕೆ: ಏತರ್ಕೆ ಮುನಿಸೆಂದು ನೊಂದು ನುಡಿದಂ . . . ತೃತೀಯಾದಿಗೆ – ಏತಱಿಂ, ಏತಱತ್ತಣಿಂ, ಏತಱ, ಏ ತ ಱೊ ಳ್ (ಶಮದ. ೧೧೨, ಪ್ರಯೋ). **ಏನು** : ಏನನೋದಿ ಏನಕೇಳಿ ಏನ ಮಾಡಿಯೂ ಫಲವೇನು ನಿಮ್ಮನರಿಯದನ್ನಕ್ಕ (ಬ ಸ ವ . ೨೯೬); ಗಣಿಕಾಸ್ತ್ರೀ ಗುಣವೇತಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩) ; ಪೊಯ್ಲಿಂಗೊಱಲುತೇತಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ವುಪಿರೆನ್ನನಣ್ಣಣ್ಣ ಕೈಱಿಂದಂಬರದೊಳೆಯ್ದುವ ಶಿವನೆಡೆಯೊಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೫೦-೭); ಭಾರಿ ಧನುವಿದ್ದೇನು ತೋಳಿನ ತೋರದಲಿ ಫಲವೇನು ಕೈದುಗಳಾರನಂಜಿಸಲಾ ಪವಾಹವರಂಗ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ . ೫-೭) ; ಸ್ವಮ್ಮಭಿಮತವದೇನಂ ದರಸ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊ ರ ರಾ . ೧-೫-೧) ; ಏನು ಮಾಡಿದರೇನು ಭವ ಹಿಂಗದು (ಪು ರ ಂ ದ. ೨-೧೮ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಬಡವನೀತನೇನಕೆ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟು ಬಡಗಿಯ ಕೆಲಸಬಿಟ್ಟು ಹೊಸಧರ್ಮವಂ ಸಾರ್ವೆನೆಂದು (ಗೊ ಲ್ಗೊ ಥಾ . ೨-೭) ; ಬಾಲಕರಿಲ್ಲದ ಬಾಲಿದ್ಯಾತರ ಜನ್ಮ ಬಾಡೀಗಿ ಎತ್ತು ದುಡಿದಂಗ (ಗರತಿ. ೧೦೭) ; ಇಕ್ಕುವವರಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೇನು (ಗಾದೆ).

ಏಕೆ, ಯಾಕೆ ℙ ಇದು ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ : ವ್ಯಾಕುಳನಲ್ಲದನೇಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ವಿವೇಕ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ನಗರಮಂ ಪು ಗು ತ ಪ ರ್ ೦ (ಕವಿರಾ. ೧-೬) ; ಮೂ ಱು ತಿ ಂ ಗ ಳ ಬಸಿಱೇಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯೆನಗೊತ್ತಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೪೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ನಿನ್ನನೇಕೆ ಕಾಪ್ಸಕೂಟಂ ಬಡಿದನಬ್ಬಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೧೭) ; ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯೇಕೆ ಬಂದೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪) ; ಬತ್ತಿದ ಕೆಱೆಯೊಳಗೆ ಬಲೆಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೭) ; ಇನ್ನೇಕೆ ಚಿಂತೆ (ಕವಿಪು. ೧೬-೪) ; ಯಾಕೆ ನಿರ್ದಯನಾದೆ ಎಲೊ ದೇವನೆ (ಪುರಂದ. ೪-೪೫ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಜೂಜಾಡುವವನಿಗೆ ಜಂಗಮುದ ಸುದ್ದಿ ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). **ಏತಱದು** = ಯಾವ ರೀತಿಯದು ; ಎಂತಹುದು : ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯ ಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಚಾಳಿಯೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಕ್ತರ ಭಕ್ತಿ ಏತಱದು [ಪಾಠಾಂ. ಯಾತಱದು] (ಬಸಪು. ೨೮-೩೧). **ಏತಱನ** = ಎ ಷ್ಟ ರ ವ ನು : ಗಿರಿಶನಂ ಭಜಿಸಲ್ಕೆ ಪೌರೇಯೊಳಿರುತ ಮಿಹನಿಂತಪ್ಪವರ್ಗಿಶ್ವರ ಸಮಯಪತಿಗಹನವೆಂದೊಡೆ ಯಾತನೇತಱನ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೩). **ಏನಾನು, ಏನಾನುಂ** = ಏ ನ ನ್ನಾ ದ ರೂ : ಅ ವ ಧ ರಿ ಸಿ ಮನದೊಳೇನಾನುವನಾಗಳ್ಕನ್ನೆ ನು ಡಿ ಯ ಲೊ ಡ ರಿ ಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೭) ; ಮೋಕ್ಷದ ಸುಖದಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದುಗುಮುದು ತಾನೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸುವನಾವನಲ್ಲಿಯ ಸುಖಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೬) ; ದೋಷವಿದಱೊಳೇನಾನುಮುಳ್ಳೊಡಂ ಪ್ರಿ ಯ ದಿ ಂ ತಿರ್ದುವುದು (ಶಮದ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಇವರ ತಾತಂಗೇನಾನುಂ ಶಾಪಮಿತ್ತಪರೆಂದು ತಳಮಳಗೊಂಡು (ಅ ದ್ಭು ತ. ೧೨-೧೯). **ಏನಿಲ್ಲೆಂತಿಲ್ಲ** = ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಹೇಗೂ ಇಲ್ಲ: ಏನಿಲ್ಲೆಂತಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜನ ಸಲ್ಲದ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಕುಸುಮ. ೯೯). **ಏನುಂಟಾದ** = ಏನಿದೆಯೊ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ; ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ: ಚತುರ್ಗಡಿಗೆ ನೆಟ್ಟ ಗಡಿಕಲ್ಲಿನ ವಳಗುಳ ಯೇನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸಾಂಮ್ಯವನೂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩-೧೭ ; 1671). **ಏನೊಂದು** = ಯಾವುದೇ ಆಗಲಿ : ಏನೊಂದುಕಾರ್ಯಮುಮಂ ನಾಂ ಪೊಜಗಿರ್ದು ನೋಡು ತಿರ್ಪುದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏನ್ ; ಮಲ. ಏನ್, ಏವ, ಎ, ಏ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ಏಮಿ ; ಕೊಡ. ಎನ್ನೀ ; ಕೋಲಾ. ಎನಱ್; ನಾಯ್ಕಿ. ತಾ, ತಾನೆ; ಪ ರ್ಜಿ . ಎತ, ಎತೆನ್ ; ಗ ಡ ಬ . ಎನಾ, ಏನ ; ಕು ಇ . ಅನ್ ; ಕು ವಿ . ಎನ ; ಕು ರು ಖ್ . ಎಂದ್ರ್ ; ಮ ಲ್ತೊ . ಇಂದ್ರಿಕ್ ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಅನ್ತ್]

ಏನ್₂ 'ಏಮ್' ನೋ.

ಏನ (ನಾ). ಪಾಪ : ತಾನಿಂದುವರೆಗೆಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಗಳ್ಕಿ . . . ನರಪತಿಬಱಿಕ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೬) ; ಏನಾಪರಾಶಿಬಡ ಬಾನಾಥಬಾಂಧವ ಸದಾ ನಾರದಪ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರ ಕರುಣಾನಾಕ ಮುನಿವರಧ್ಯಾನಾದಿಗಮ್ಯ ಜಯ (ಗುರುಚಾ. ೧-೪).
[<ಸಂ. ಏನಸ್]

ಏನಸ್ಸಂತಾನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹ: ಏನಸ್ಸಂತಾನಮೆಂಟುಂ ಕಿಡೆ ನಿಜಗುಣಮೆಂಟುಂ ಮೊಗಂದೋಱೆ ಮೆಯ್ಯಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದೆ . . . ಗಣನಾತೀತರಾಗಿರ್ದ ಮು ಕ್ತಿ ಶ್ರೀ ನಾ ಥ ರ್ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಯಂತಿಕಸುಖ ಪದವೀಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾಳ್ಕೆ ನಮ್ಗೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨).
[ಸಂ. (ಏನಸ್ + ಸಂತಾನ)]

ಏನು 'ಏನ್₁' ನೋ.

ಏನುಜಾರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು : ರಾಮಿ, ಮುಕುಡಕ, ಮುಕುತೆ, ಏನುಜಾರಿಗ (ವೈಔಗಿ. ೪೯-೯೮೦). [?]

ಏನೆನ್, ಏನೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ಹೇಳು ; ಏನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು : ಕೃಷ್ಣೆಯ ರೂಪಂ ಕಂಡು ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯೆಯಲ್ಲೆ ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೫ ವ) ; ಆತನ ವಿಳಾಸ ವದನೇನೆಂಬೆನೆಸೆದಿರಲು ನೂತನ ವಿಳಾಸದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ವಾಮದೊಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧–೭). **ಏನೆನ್ನು** : ವರಸುಕ್ಷೇತ್ರವೆಸೆವುವೇನೆಂಬೆ (ಕಂಸವಿ. ೨–೨೩). [ಏನ್$_1$ + ಎನ್$_1$]

ಏನೆನ್ನು 'ಏನೆನ್' ನೋ.

ಏನೋಹರ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಜ್ಞಾನ ಬೀಜಂ ಭೋಗ ಮೋಕ್ಷದಮುಸಂದಿಗ್ಧಮೇನೋಹರಂ ಪರಮಪದ ಪಾಯುರಾರೋಗ್ಯದಾನಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೨೪). [ಸಂ.]

ಏಪರಿ (ನಾ). ಯಾವರೀತಿ ; ಹೇಗೆ : ರೂಪಿಸಿ ಪದಾರ್ಥ ಬಂದುದ ಲಿಂಗಕಿತ್ತು ತಾನಾ ಪ್ರಸಾದವನಲ್ಲದೊಲ್ಲೆಂಬ ಭಕ್ತನಿಂದೇಪರಿಯನರ್ಪಿತವ ನೆನೆಯಬಹುದೇ (ಶಿವಗೀ. ೯೨–೪೫೧) ; ಜನನಿ ರಕ್ಕಸಿಯಾದಡಕಟಾ ತನಯನೇಪರಿಯಿಂದೆ ಬಾಳ್ವನು (ಬಸಪು. ೧೫–೧೩).
[ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಪರಿ$_3$]

ಏಪಿ (ನಾ). ಮಹಾಗನಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಭಾರವಾದ ಒಂದು ಮರ (ಕ). [?]

ಏಪೊತ್ತು 'ಏವೊಟ್ತುಂ' ನೋ.

ಏಪೊತ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ತುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಳ್ತು 'ಏವೊಟ್ತುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಳ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ತುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಟ್ತು 'ಏವೊಟ್ತುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಟ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ತುಂ' ನೋ.

ಏಬಂಡ, ಏಭಂಡ (ನಾ). **೧.** ಯಾವ ಸರಕು ; ಯಾವ ವಸ್ತು. **೨.** ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ; "ಏನು ಲೆಕ್ಕ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ಆ ಸಮುದ್ರಮೇ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಂ]ಬಂಡಮೊ ಪಾಯ್ದೊಡೆಂದು ನಿಜ ಸಾಯಕದೊಳ್ ಬರೆದೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಮುಂ ಕೊಂಡನವುಂಕಿ ಲಂಕೆಯ ವಿಭೀಷಣನಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩); ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತಮಲ್ಲದೆನಿಪ ಧನಮೇಬಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೨೬). **ಏಭಂಡ** : **೨.** ಖಂಡಿತಮೆನಿಪ್ಪ ಪರಮಹಿಮಂಡಲಧವಳಾತಪತ್ರಸಂಪದಮೆನಗೇಭಂಡಮದನೊಲ್ಲೆನೊಲ್ಲೆಂ (ಗದಾಯು. ೫–೫೩); ತನ್ನ ತೋಳ್ಗಳೇಭಂಡಮೆನುತ್ತೆ ಮಾಂಕರಿಪನಗ್ಗದ ಹೈಹಯನಂ ಸುರದ್ವಿಷಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೮೨).
[ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬಂಡ$_2$]

ಏಬರಾಸಿ, ಎಪ್ರಾಸಿ, ಎಬರೇಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು : ಥೀ ಏಳೊ ಏಬರಾಸಿ. (ಬೀರಬ. ೧೬೭). **ಎಪ್ರಾಸಿ**: "ಎಪ್ರಾಸಿ – ಎಬಡ; ಹುಚ್ಚ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). **ಎಬರೇಸಿ** : (ಉಕ). ಎಬರೇಸಿ ನಮ್ಮ ದರವೇಸಿ ಕಂಡಿರಾ (ಗಾದೆ). **ಎಬ್ರಾಸಿ**: (ಕ).
[?. / ತಮಿ. ಏಪ್ಪಿರಾಸಿ ; ತುಳು. ಎಬುಳಂತೆ ; ತೆಲು. ಎಬ್ಬೆರಾಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ = ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಇರುವವನು, ಕೊಳಕ]

ಏಬಾರ್ತೆ 'ಏವಾಟ್ತಿ' ನೋ.

ಏಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಯಾವ ವಿದ್ಯೆ : ಏ ಪಬ್ಬವೆಸಗುವನೇಬಿಜ್ಜೆಗಳ ಕಲ್ವನೇಪಸ ಜಾತ್ರೆಗೆಯ್ದುವನು ಆ ಪರಿಗಳ ತಿಳಿದದಱ ಗುಣಂಗಳನೇಪೊಳ್ತುಮೊಲ್ದೆಣಿಸುವುದು (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ ೨೩). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬಿಜ್ಜೆ$_1$]

ಏಬೆಸನ (ನಾ). ಏನು ಅಪ್ಪಣೆ : ಬಾಯಿತುಂಬ ಮಾತನಾಡಿ ಏಗುವುದು ಏಬೆಸನೆಂದು ತನುಕರಗಿ ಮನಕರಗಿ ನೋಡಿ ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬೆಸನ]

ಏಭಂಡ 'ಏಬಂಡ' ನೋ.

ಏವ್, ಏಂ, ಏನ್$_2$ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಕ್ರಮದಿ[ನ]ಳುರ್ಕೆವೆತ್ತು ನಿಬಿಡೋನ್ನತಮಾಗಿ ಬೆಡಂಗಿಸೇವ್ ಚತುಸ್ಸಮಯದ ದೇವತಾನಿಲಯಮೊಪ್ಪುಗುಮ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೩೩ ; 930). **ಏಂ** : ಏಂ ನಡೆದಃದೊ ಪೆರ್ಬಡೆ ಗಂಗೆಯ ತಡಿವಿಡಿದೆರಡನೆಯ ಗಂಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೪) ; ಶಾಂತಿಪುರಾಣಮೇಂ ಕರಂ ನವರಸಮೇಂ ಸಮರ್ಥಯುತಮೇಂ ಮೃದುಬಂಧನಮೇಂ ಪ್ರಸನ್ನಮೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೭). **ಏನ್$_2$** : ಏನ್ ! ಪೇಚಿಕ್ಕೆ ಪೇಚಿದ್ದೆ ನೀನ್, ಮುತ್ತಬ್ಬೆ, ಘೋರಂ ! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೦–೧೯೬).
[< ಏನ್$_1$]

ಏಮಾತು (ನಾ). ಏನು ಮಾತು ; ಇನ್ನೇನು ಮಾತು : ಪೆಜತೇ ಮಾತೀ ಕೂಸಿನಂದಮಿಾತನ ಪೆಸರುಂ ಭೀಮನೆ ಪೋಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೮) ; ಕಾಮದುಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೋಪದಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಏಮಾತೊ ಲೋಭ ಮೋಹಂಗಳೂಳಿಗವಲ್ಲಿ (ಸಂಬಿರ. ೧–೬೨).
[ಏ$_3$ (ಏನ್$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಏಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೋಸ ; ಮೋಸಹೋಗುವುದು : ಊರ್ಮಿಳೆಯ ವದನವು ಏಮಾರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೂ ಬಿಸಿ ತಗುಲಿದ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯಂತೆ ಬಾಡಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೧). [ಏಮಾರು + –ಇಕೆ]

ಏಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ವಂಚಿಸು : ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಕೆಯನ್ನು ಏಮಾರಿಸಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಕಥಾಮಂ. ೩೫). [ಏಮಾರು + –ಇಸು$_3$]

ಏಮಾರು (ಕ್ರಿ). **೧.** ಮೋಸಹೋಗು : ಅವಳು ಇಂಥದುದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಏಮಾರುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂಲಾಸ. ೧೯೧). **೨.** ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು. 'ವೇಮಾಱು' ಪರಾ.

ಏಮಾರಿಹೋಃಗು = ಮೋಸಹೋಗು : ಆಗಲೆ ಇವಳು ಈ ತಂತ್ರ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಏಮಾರಿಹೋದೆ (ಮಧುಸಂ. ೧೧೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಮಾಱು = ಮೋಸಗೊಳಿಸು, ವಂಚಿಸು ; ತೆಲು. ಏಮಾಱು = ಉಪೇಕ್ಷಿಸು, ಅಲ್ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಡು]

ಏಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ; ಬಿಡು; ಹೊಡೆ (ಕ). [← ತೆಲು. ಏಯು, ವೇಯು]

ಏಯ್$_2$ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಕ). [?]

ಏಯಾರಸೆ, ಏಯೋದಸಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ : "ಏಕಾದಶಿ – ಏಯಾರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಏಯೋದಸಿ**: "ಏಕಾದಶಿ – ಏಯೋದಸಿ, ಏಕಾಶಿ" (ಹೊಸುಗ. ೧೧೯).
[< ಸಂ. ಏಕಾದಶೀ]

ಏಯೋದಸಿ 'ಏಯಾರಸೆ' ನೋ.

ಏರ್, ಏರು$_3$ (ನಾ). **೧.** ನೊಗವನ್ನು ಹೂಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಿಲು ; ಆರು : ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ . . . ತಾರ ಭೂಧರ ಸಿತ [ಕೀರ್ತಿ]ಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ ಪರಸೈನ್ಯಭೈರವಂ (ಗದಾಯು. ೧೦–೪) ; ಕಜ್ಜದೇರ್ ನೊಗಕೆ ಮಣಿದಾಂಪರೊ ಪೆಗಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೮–೨೪೫). **೨.** ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ. 'ಆರ್$_3$' ಪರಾ. **ಏರು$_3$**: **೧.** ಆಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಆರಂಬಮಾಡಿ . . . ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಕಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೯). **೩.** ಎತ್ತಿನ ಜೊತೆ : ಒಂದು ಏರು (ಎತ್ತಿನ ಜತೆ) ಇರುವುದು ಹತ್ತು ಏರು ಆಗುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಏರ್ ; ತೆಲು. ಏರು ; ಕೋಲಾ. ಚೇರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೆರೆಯಾಕುಲ್ = ಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೇರ್; ಕುಇ. ಸೇರು ; ಕುವಿ. ಹೇರು]

ಏರಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ ; ಔಡಲಗಿಡ : "ಗ್ರಾಮುರುಹಮೇರಂಡಮೆಂದೊಡವುಡಲ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪) ; ಆಗಳಾ ವಿಷಮುಕೋದಂಡಮನೇರಂಡಕಾಂಡಮಂ ಬಗೆವಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೮೬ ವ) ; ಕಲ್ಲು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತಾಗಿ ಅದು ಏರಂಡದ ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಮುರಿಯಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಏರಂಡಕಿಟ್ಟ (ನಾ). ಹರಳಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹರಳಿನ ಅವಶೇಷ ; ಹರಳು ಮಡ್ಡಿ, —ಹಿಂಡಿ : "ಏರಂಡಕಿಟ್ಟದೊಳು ಹೆಟ್ಟಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). [ಏರಂಡ + ಕಿಟ್ಟ]

ಏರಂಡಲ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುವುದು (?) : ಶರಧಿ ಮೇರೆಯ ಮೀರೆ ಸೂರ್ಯನಿಕೆಯೊಳ್ ಚರಿಸೆ ಧರಣಿಯೇರಂಡಲಂಮಾಗೆ ಸತ್ಯವ ಬಿಡೆನು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೫-೧). 'ಓರಂಡಲ', 'ಮಾಱಂಡಲ' ಪರಾ.

[ಏರು$_3$ (< ಏಱು$_2$) + ಅಂಡಲ$_0$]

ಏರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (೬). [ಸಂ. ಏರಕಾ]

ಏರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). (ಕೆಲಸ) ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು ; ಹರಕತ್ತಾಗು : ಆ ಶ್ರೀಮಂತನಿಂದ ನಮಗ ಏರಗಟ್ಟದ್ದರೇ ಏನು. ನೀವು ಇದ್ರ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದಾಂಗ ಅನ್ನಿರಿ (ತಿಡುಗು. ೪೪). [ಏರ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಏರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ : "ಏರಣಮೆಂದು ಕಱುವಿನ ಸೆಗಣಿ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೨) ; "ಏರಣಮೆ ವತ್ಸವಿಷ್ಟಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭). [?]

ಏರಣಿಗ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ : ಆ ಏರಣಿಗನುಂ ಪೆಂಡತಿಯ ಪಿಯೋಗದೊಳ್ . . . ಬೇ[ಯು]ತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೧-೧೧) ; ಏರಣಿಗೆಱೆಗನಂ ಧಾರಿಣಿಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಪೋರನ್ತೆ ಪೊಗಳ್ವರಳವಲ್ಲ ಗಂಡಿನೊಳಾರುಂ ದೊರೆಯೆ ಭುವನವಳಯದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೧–೭ ; 966) ; ವಾಸ್ತವ ದಿಕ್ತಟಂ ಸಮೆದ ಮೂಷೆ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಜಸಂಪಾಸಿ ಸಮೀರನೇರಣಿಗನಾಗೆ ಸಿದಾಘದ ದೀಪವರ್ತಿಯೊಳ್ ಕಾಸೆ ತೆರಳ್ದ ಪಿಂಜರಿಯವೋಲ್ ಕಿಸುಸಂಜೆ ತೆರಳ್ತಿನಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೭೦) ; ಏರಣಿಗರ ಕಮ್ಮಱರ ಸಾಲ್ಗಳ ಭಿರಾಜಿಸುಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೧೦೮) ; ಏರಣಿಗರ್ಗೀ ಮಸಿಯುಂ ಭೋರನೆ ಕೊಟ್ಟವರ್ಗಳಿತ್ತ ಗೋರಸಮುಂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡೋರಂತಿರೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪಿದಳವಳಂ (ದಶಕು. ೧೨–೧೨೪).

[ಪಾಲಿ. ಹೇರಣಿಕ (< ಸಂ. ಹೈರಣ್ಯಕ)]

ಏರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕು ; ಒಡ್ಡು ಹಾಕು : ಕೆಟ್ಟಗದ್ದೆಗೆ ಮನೇ ನೆಲ್ಲು ಏರಹಾಕಿದರು (ಗಾದೆ).

[ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಏರಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ : ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಏರಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬). 'ಇಳಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ.

[ಏರ್$_0$ (< ಏಱ್$_1$) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಏರಾಟ 'ಏಱಾಟ' ನೋ.

ಏರಾಟಿಕೆ 'ಏಱಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ಏರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬರು, —ಬೀಸು : ಏರಾಡೆ ಗಾಳಿ ಉಕ್ಕಿ ಹಾರಾಡುತಾವ ಹಕ್ಕಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೮–೯). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಏರಿ$_1$, ಏಱಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ) ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟೆ ; ಎತ್ತರವಾದ ದಂಡೆ, —ದಿಣ್ಣೆ : ತಾಯೂರ ಪಱೆ ಕೆಱೆ ಬಸವಯ ತನ್ನ ಪರ ಏರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಱೆ ಕಮ್ಮಳದೆಡೆ ಕೆಯ್ಯಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೬ ; 898 ?) ; ನೆಱೆದಿರ್ದೇರಿಯನೇಱೆತಪ್ಪೆಡೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪–೧೩) ; ಏರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಪೂರ್ವದ ತಟಾಕಕ್ಕೆ ಏಱಬಲ್ಲುದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೧) ; ಏರಿಯನೀಡಿಱಿವೋಳಿಯೆ ನೀರುಣ್ಬ ಕನಲ್ವ ಪೋರ್ವ . . . ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದು ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೨೭) ; ಬಾಗಿಲ ಹನುಮ ಭಕ್ತರ ಪಾಲಿಪ ಬಲವಾಗಿ ತಟಾಕದೇರಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨–೧೧೧) ; ಗಾಡಿಯು ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೫). ೨. ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಘಾಟಿಯ ಏರಿಯ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಹೂ ಹು ಎಂಬ ಕೂಗು ಹೊರಟಿತು (ಮೂರುದಾ. ೪). ೩. ಕೆರೆ : ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ ಬಲಿದು ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸೋಪಾನದಿಂದ ಪರಮಾನಂದ ಜಲವ ತುಂಬಿ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೧೭೨–೭೭೩). **ಏಱಿ** : ೧. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಪೃಥುವಿ ಕೊಱೆಗ್ಗೊಣಿ ಅರಸರಾ × × × ಏಱಿ ತೊರೆಕಳ ವೃತ್ತಿ ಕೞಿವೊನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುವರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೨–೩ ; 780) ; ನೆಯ್ಪಿಲ್ಗೆ ಱೆಯಾ ಏಱಿ ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆವೆಟ್ಟದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಜಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೩ ; 8ನೆಯ ಶತ). ℙ 'ಏಱಿ' ಇಲ್ಲಿ ರೇಫಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶಕಟರೇಫ ಬಂದಿದೆ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏರಿ = ಕೆರೆ, ಜಲಾಶಯ ; ಮಲ. ಏರಿ = ದಡ ; ತುಳು. ಏರಿ = ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮಡಿ ; ಕೊಡ. ಏರಿ = ಗದ್ದೆಯ ಬದು]

ಏರಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ ಮೀನು ; ಬೆನ್ನು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ರೋಮುಗಳುಳ್ಳ ಉರುಟು ಮೀನು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏರಿವಾಳೈ ; ಮಲ. ತುಳು. ಏರಿ]

ಏರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡು ಕಟ್ಟು ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟು : ಮಕ್ಕಳ . . . ವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಏರಿಕಟ್ಟಿದಂತೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫೫). [ಏರಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಏರಿಕೆ 'ಏಱಿಕೆ' ನೋ.

ಏರಿಕ್ಕು 'ಏಱಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಏರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಪೆಟ್ಟು ಹಾಕು ; ಕುಟ್ಟು : ಆರುತಪದೊಳೊಣಗಿಸಿ ದೇಹದೊರಳಿಟ್ಟುಯೇರಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನದೊನಕೆಯಾ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೨–೮೯). [ಏರು$_3$ (< ಏಱು$_3$) + ಇಡು$_1$]

ಏರಿಪಟ್ಟ (ನಾ). ಏರಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಜಮೀನು ; ದತ್ತಿ : ಏರಿಪಟ್ಟ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, 185 ; ?). [ಏರಿ$_1$ + ಪಟ್ಟ]

ಏರಿಸು 'ಏಱಿಸು' ನೋ.

ಏರಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಹಾಕು ; ಕಟ್ಟೆಹಾಕು ; ಒಡ್ಡುಹಾಕು : ನೆಲದಲ್ಲಿ ಏರಿಹೊಡೆದು ಅವನ್ನು ನಡುವುದು (ಮರಮ. ೧೧). [ಏರಿ$_1$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಏರಿಳಿತ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬರ ಮತ್ತು ಇಳಿತ ; ಏರು ತಗ್ಗು ; ಉನ್ನತಿ ಅವನತಿ : ಸಮುದ್ರದ ಏರಿಳಿತಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪದೆ ನಿಯಮದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೯). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಬದಲಾವಣೆ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ: ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ಏರಿಳಿತವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಈ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ರಸವಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ.೭).

[ಏರು$_3$ (< ಏಱು$_3$) + ಇಳಿತ (< ಇೞಿತ)]

ಏರಿಳಿವು (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ; ದಿಬ್ಬ ಮತ್ತು ತಗ್ಗು. [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಇಳಿವು (< ಇೞಿವು)]

ಏರು$_1$ 'ಏಱ್$_1$' ನೋ.

ಏರು$_2$ 'ಏಱು$_2$' ನೋ.

ಏರು$_3$ 'ಏರ್' ನೋ.

ಏರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಏರುತ್ತಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, —ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಳ್ಳಿ]

ಏರುಂಬಿಸಿಲು, ಏರುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏರುತ್ತಿರುವ ಬಿಸಿಲು: ಏರುಂಬಿಸಿಲ ಹಿಮದ ಹನಿಯಂತೆ . . . ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗುವವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೬-೬). ಏರುಬಿಸಿಲು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ಅರಳಿದ ದೇವಗಣಿಗಿಲೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ, ಏರುಬಿಸಿಲಿನ ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡಿತ್ತು (ಹಂಗೀತೆ. ೧೮). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಏರುಕಂದಾಯ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಕ). [ಏರು$_3$ (< ಏರ್) + ಕಂದಾಯ]

ಏರುಕಟ್ಟು 'ಏರ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಏರುಕಾಣಿಕೆ 'ಏರುಗಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಏರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಏರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ಅಂಡು ಕಚ್ಚೆ: ಬೀದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ಏರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಚ್ಚೆ]

ಏರುಗಟ್ಟು 'ಏರ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಏರುಗಡಲ್ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಕಡಲು: ಏರುಗಡಲಿಳಿತವಾಯ್ತು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತವಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೩೪-೧೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಡಲ್]

ಏರುಗಾಣಿಕೆ, ಏರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ನಿಮಗೆ ನಾವು ಕೊಟ್ಟುಯಿರುವ ದೇವಾಪುರಕೆ ಏರುಗಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪-೯; 1581); ಎತ್ತಿನ ಒಡೆಯ ದೇವರಿಗೆ ಏರುಗಾಣಿಕೆಯನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨, ೩೧-೭; 7). ಏರುಕಾಣಿಕೆ: ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ . . . ಈಚಲ ಪೈರು ಪುರವರ್ಗ ಏರುಕಾಣಿಕೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಬೀಡಿಕೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩); (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೭ ನೋ). [ಏರು$_3$ (< ಏರ್) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಏರುಗಾವು (ನಾ). (ಬೆಣ್ಣೆಕಾಸುವಾಗ) ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾವು; ಕಾವು ಏರುವಿಕೆ: ಸ್ವಲ್ಪಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು, ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ಪಾಬುತ್ತಿ. ೧೮). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಾವು]

ಏರುಗೊರಳು (ನಾ). ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳು; ಜೋರಾದ ಧ್ವನಿ: ವನಮಾಲಿ ಎಚ್ಚತ್ತದ್ದು ನೋಡಿ ಹರಿಪಾಸನು ಒಮ್ಮೆಗೇ ಏರುಗೊರಳಿನಿಂದ ಕೇಳಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೫). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಏರುಗೋಲ್ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟ) ಹತ್ತಲು ಬಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ: ಏರುಗೋಲ್ಗಳೆಲ್ಲಿ? (ಪರಿವಾರದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏರುಗೋಲ್ಗಳನ್ನೀಯುವನು) (ಸುಗುಗಂ. ೫೧-೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)+ಕೋಲ್]

ಏರುಜವ್ವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏರುಜವ್ವನೆ 'ಏಱುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ಏರುಜೀರು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾರಧ್ವನಿ; ತಾರಸಪ್ತಕ: ಏರುಜೀರಿನಲಿ ರಾಗ ನಡೆದಿರಲು ತಂತಿ ಹರಿಯುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೭೪-೧೫). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಜೀರು]

ಏರುತೆ (ನಾ). (?): ಪಱಿಗೋಲು, ಪಡಗು . . . ಕೆಱಿ, ಏರುತೆ, ಏತ . . . ಕರೆ, ಎಲ್ಲ—ಮುಂತಾದುವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಪಾಶಾ. ೨೫೬). [?]

ಏರುದಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ; ದಿಣ್ಣೆ: ಊರವರು ದೇಗುಲಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜಿಪರು ಊರಹೊರಗಣ ಬಯಲಿಗಾವು ಸಾರುವೆವು ಏರುದಾಣಕೆ ಹೋಗಿ ದೂರದಗ್ರವ ಸೇರಿ (ಏಸೀಗೀ. ೬೦). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ತಾಣ]

ಏರುದಿಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದಿಣ್ಣೆ, —ಗುಡ್ಡ: ಏರುದಿಣ್ಣೆಯ ಬೆನ್ನೇಣು (Chinc. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ದಿಣ್ಣೆ]

ಏರುಪೇರು (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮಿಷ್ಟವು ನೆರವೇರಲಾರದು (ಚಿನ್ನಚೀ. ೧೬೬). ೨. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ಏರಿಳಿತ: ಕಮಲ ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬದುಜ. ೨೨೧); ವಿಧಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುವುದು ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ (ಬಂಕಿಮು. ೨೧೯). ೩. (ತಕ್ಕಡಿ) ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ಏರುಪೇರುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿ ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭಾರ ಕಡಮೆಯಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಪೇರುಕಟ್ಟಿ ಸಮಪಡಿಸು (ಕ).

[ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಪೇರು]

ಏರುಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸಪ್ರಾಯ: ಏರುಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಸಲುಗೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟದ್ದೂ ನಾವೇ ತಾನೆ? (ಮರಳಿ. ೮೨). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಪ್ರಾಯ]

ಏರುಬಾಚು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಬಾಚು: ಆಕೆ ಕುರೂಪಿ; ನಂದಿಯ ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಸೊರಗಿದ ದೇಹ . . . ಏರುಬಾಚಿದ ಕೂದಲು ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕೆಯ ಕುರೂಪತ್ವದ ಸೊತ್ತುಗಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೬೨). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಾಚು$_1$ (< ಬಾರ್ಚು$_1$)]

ಏರುಬಿಸಿಲು 'ಏರುಂಬಿಸಿಲು' ನೋ.

ಏರುಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಏರಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ದಾರಿ: ಆ ದಾರಿ ಏರುಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹಾದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೯). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಬೆಟ್ಟ]

ಏರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ಉಬ್ಬಸ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಉಸಿರಾಡುವುದು; ಕಠಿಣ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ (ಕ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಉಬ್ಬಸ]

ಏರುಮಣೆ 'ಏರ್ಮಣೆ' ನೋ.

ಏರುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಏರಿಸಿದ ಮಣ್ಣು; ಒಡ್ಡಿದ ಮಣ್ಣು: ಶಿವರಾಯನ ಕಾಲು ಗೋರಿಯ ಏರುಮಣ್ಣಿಗೆ ತಗಲಿದೆ. ಒಂದಿಷ್ಟು ಮಣ್ಣು ಜಾರಿತು (ವಾಸನಾ. ೧೪). [ಏರು$_1$(< ಏಱ್$_1$) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್$_2$)]

ಏರುಮಾರು 'ಏಱುಮಾರು' ನೋ.

ಏರುಮೊಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೊಳೆ: ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಏರುಮೊಳೆ (Spur. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಏರುವಡೆ 'ಏರ್ವಡೆ' ನೋ.

ಏರುವೆ (ನಾ). ಏರುವಿಕೆ: ಏಕರಸದೇರುವೆಯೊಳೆಸೆಯಲೀಯೆಡೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರರ್ಥಿ (ಮಲೆದೇ. ೩೪-೧೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + -ವೆ]

ಏರುವೋರೆ (ನಾ). "ಏರುದಿಣ್ಣೆ; ಗುಡ್ಡದ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಏರುವೋರೆ" (Acclivity. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱು$_2$) + ಓರೆ$_1$]

ಏರುಸುಂಕ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಶ). [ಏರು₃ (< ಏರ್) + ಸುಂಕ]

ಏರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಸುತ್ತುತ್ತಾ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವುದು : ಆ ಕೊಟಡಿಯ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಬಾಗಿಲ ಗೂಡೂ, ಒಂದು ಮೇಜೂ ಮತ್ತು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಸುತ್ತಿನ ಮೆಟ್ಟಲೂ ಇದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೫೮). [ಏರು₁ (< ಏಱ್₁) + ಸುತ್ತು₂]

ಏರೇರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಜೋರು ಜೋರು : [ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ನಾಮಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಏರೇರಿಕೆಯ ಮೇಲಾಟದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು] (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೧). [ಏರು₃ (< ಏಱು) + ಏರಿಕೆ (< ಏಱಿಕೆ)]

ಏರ್ಕಟ್ಟು, ಏರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಆರು ಹೂಡು : ಊರ ಮುಂದಿರುವ ಬಸವಣ್ಣಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ಏರ್ಕಟ್ಟೋ ಮುದ್ದು ಮೊಕದವನೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೧). **ಏರುಕಟ್ಟು** : ಊರಿಗೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ತು ಏರು ಕಟ್ಟೊ ಕಂದಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯). [ಏರ್ + ಕಟ್ಟು₁]

ಏರ್ಕೆ 'ಏಱಿಕೆ' ನೋ.

ಏರ್ಗಟ್ಟು, ಏರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು : ಪಿರಿದುಂ ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವುಳ್ಳಲರನಾಯ್ದೇರ್ಗಟ್ಟುವಾ ಚಿತ್ರಮಂ ಬರೆವಾ (ಚಂದ್ರಭು. ೧೫-೬೪). **ಏರುಗಟ್ಟು** : ಸೋಡೋಣ ಈಕೆ ಏನು ಮಾಡ್ತಾಳೋ, ಹೇಗೆ ಬಯ್ತಾಳೊ ಅಂತ ನಾನೂ ಪಂಚೆ ಏರುಗಟ್ಟಿ, ತಲೆಗೆ ಟವಲ್ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತೋಳು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ವೇಷ ಬದಲಿಸಿದೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೪೦). [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₁) + ಕಟ್ಟು₁]

ಏರ್ಗಡೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಮೇಲ್ಗಡೆ : ನಾರಿಯರ ಲಂಪಟದಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರ್ದಪಂ ಬಲದ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಯಿಂದೇರ್ಗಡೆಯೊಳು (ಪರಶು. ೧೩-೩೩). [ಏರ್₀ (< ಏಱು₃) + ಕಡೆ]

ಏರ್ಜವ್ವನೆ 'ಏಱುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ಏರ್ತೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬರ; ಅಲೆ. [← ತುಳು. ಏರ್ತೆ]

ಏರ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳು : ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತವನಾ ಧನುರ್ದಂಡ ಶರಮನೊರ್ಕೈಗೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಸಿ (ಚಬಪು. ೪೯-೪೨). [ಏಱ್₄ + ತಳೆ₁]

ಏರ್ನಾಡು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಏರ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚಳಿಮಳೆಗಳು ಬಹಳ (ರೂಢಿ). [ಏರ್₀ (< ಏಱು₂) + ನಾಡು]

ಏರ್ಪಟೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷ(?): ಉಂಡಮನೆಗೆರಡನೆಣಿಸಿದೇರ್ಪಟೆದ ದ್ರೋಹದಿಂದಳಿಯದಿಹೆ (ಪರಶು. ೩೧-೧೯) ; ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ ಸೀಳಿದಂ ವರಹನಾಗೇರ್ಪಟೆದೊಳು ಸುಮತಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಂ ಪತಿಕರಿಸಿ (ಪರಶು. ೩೮-೧೫). [?]

ಏರ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇಮಿಸು : ನೀಂ ಕವಲ್ಮನಮನುೞಿದು ಗೋವಂ ಪೂಜಿಸೆಂದು ವಿಧಿಯನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಜಾಬಾಲಿ ತಾಂ ಬೀೞ್ಕೊಂಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೭-೨೩). ೨. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ನಿನಗೆನ್ನೊಳ್ ದಯೆಯಿರ್ಕುಮಪ್ಪೊಡೆ ಲೋಗರನುವಿಗೊಂದು ದಮ್ಮಣಿಯನೇರ್ಪಡಿಸೈ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೩) ; ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಎಂಟು ಮಠಗಳ ಪೂಜಾಕಾಲದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಎರಡು ತಿಂಗಳಿಂದ ಎರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೇರಿಸಿ (ಜಗದಾ. ೯೭). ೩. ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡು ; ಸಂತೈಸು : ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ದೀನತೆಯೊಳನಿಬರಂಡಲೆಯಲ್ಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಚಿತ್ತಮಂ ತರಳಾಕ್ಷಿ ನಿಸಿನಸಿದ ನೀರ್ಪೂವಿನಲರಂತೆ (ಪರಶು. ೭-೨೬). [ಏರ್ಪಡು₁ + -ಇಸು₃]

ಏರ್ಪಡು₁ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು ; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು. [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₂) + ಪಡು₁]

ಏರ್ಪಡು₂ (ಕ್ರಿ). "ಗಾಯಗೊಳ್ಳು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೬). [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₄) + ಪಡು₁]

ಏರ್ಪಸವಿಗ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ: ಮಾರ್ಪಿಡಿಯೆ ಮಾಣನೀ ಭಟನೇರ್ಪಸವಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಏರ್ಪಸದಿಗೆ] ನೀತನಿದಿರ್ಗೆ ಬರಲಾರ್ಪವರಾರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೦). [ಏಱ್₅ + ಪಸವಿಗ]

ಏರ್ಪಾಟು 'ಏರ್ಪಾಡು' ನೋ.

ಏರ್ಪಾಡು, ಏರ್ಪಾಟು (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಸಿದ್ಧತೆ : '. . .ಆಗ ಏನೇನು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಬೇಕು? ಏನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಕಿಂಕಥೆ. ೨೧) ; ಏರ್ಪಾಡಂತೂ ಹೇಗೋ ಆಗೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ಬಾಣಅ. ೭೪). **ಏರ್ಪಾಟು** : ಏಳೆಂಟು ದಿನಗಳ ಮುಂಚೆಯೇ ಅದರ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ (ಆಶ್ರಮ. ೮೫) ; ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏರ್ಪಾಟು ನಡೆಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೬).

ಏರ್ಪಾಟಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಭೋಜನ ಏರ್ಪಾಟಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೨೭). [< ಏರ್ಪಡು₁]

ಏರ್ಪೂ? (ಕ್ರಿ). (?) : "ಏರ್ಪೂತುದು = ತಡಂಬೊಯ್ದುದು" (ಶಮದ. ಕಿ. ಪರಿ. ೨). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಏನೋ ತಪ್ಪು ಪಾಠವಿರಬಹುದು. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಏರ್ಪೂನ್[ಣ್]' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. 'ಎರ್ಪೂತುದು' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಎಲಚಿ ಹೂಬಿಟ್ಟಿತು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. [?]

ಏರ್ಪೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಏರ್ಪೆತ್ತರೇರ್ಪೆತ್ತರಂ ಪದುಳಂ ಮಾಳ್ಪುದುಚಿತಂ (ಶಮದ. ೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಏಱ್₄ + ಪೆಱು₁]

ಏರ್ಬೆಸನ 'ಏರ್ವೆಸನ' ನೋ.

ಏರ್ಮಣೆ, ಏರುಮಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮಣೆ, —ಪೀಠ: ಸಿಂಹಾಸನದ ಬಳಿಯ ಮನ್ನಣೆಯ ಮನ್ನೆಯರ ಏರ್ಮಣೆಗಳಿರ್ದೆಡೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೭-೪೧೫). **ಏರುಮಣೆ** : ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಏರುಮಣೆಯನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ "ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ . . ." ಎಂದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೫೯). [ಏರ್₀ (< ಏಱು₂) + ಮಣೆ]

ಏರ್ಮರ (ನಾ). ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₁) + ಮರ]

ಏರ್ಮಳಲು (ನಾ). ಮರಳಿನ ಒಡ್ಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಉಸುಬಿನ ರಾಶಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೪). [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₁) + ಮಳಲು (< ಮಳಲ್)]

ಏರ್ಮಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ವಾಸಿಯಾಗು; ಗಾಯ ಮಾಯ್ದು ಹೋಗು : ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದುದು ; ಏರ್ಮಾಣ್ದುದು (ಶಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಏಱ್₄ + ಮಾಣ್₁]

ಏರ್ಮೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮೊಗ್ಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₁) + ಮೊಗ್ಗೆ]

ಏರ್ಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮೊಳಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್₀ (< ಏಱ್₁) + ಮೊಳೆ₃]

ಏರ್ವಡೆ, ಏರುವಡೆ, ಏಱುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಗಾಯಗೊಳ್ಳು : ಬಡವೊಡಲಂತೆ ಜೋಲ್ದು ಏರ್ವಡೆದ ಪಂದೆಯಂತೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೪) ; ಇಂತು ದೇವ ಕಾಮನ ಪರಿವಾರದಿಂದೇರ್ವಡೆದು . . . ಪುಲ್ಲೆ ಬಸವಳಿದು ಬಿರ್ದಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨೭-೧) ; ವಿಗಡರೇರ್ವಡೆದು ಸೈಗೆಡೆದರಿಳೆಯೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೬). **ಏರುವಡೆ**: ತೇರ ಕುದುರೆಗಳ್ ಧರಣಿಗೊರಗಿದವೇರುವಡೆದಸುವಳಿದನಸುರನ ಸಾರಥಿಯು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೮-೩೮). **ಏಱುವಡೆ** : ಏಱುವಡೆದನು ಶಲ್ಯ ರಕುತವ ಕಾಱಿದನು ದುಶ್ಶಾಸನನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೯). [ಏಱ್₄ + ಪಡೆ₁]

ಏರ್ವರಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮೇಲ್ಭಾಗ ; ಪಕ್ಕೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ : ನಿರಯ ನಿಕರದೊಳ್ ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲೀ ವೃಕ್ಷ ವಕ್ರಕಂಟಕಾವಳಿಯೊಳಿದಿರುಂ ಬಱಿಯುಂ ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಹಳಿಗಳಿಂದೇರ್ವರಿಯನಮುರ್ಚುವುದುಂ ಉರಿಮುಣಲ ಹಸರದೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚುವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯–೧೧೦ ವ). [ಏಱ್$_0$ (< ಏಱು$_2$) + ಬರಿ]

ಏರ್ವಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸೈನ್ಯ : ಭೃತ್ಯಹಯದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳಡಮೇರ್ವಲಂಗಳಿಲ್ಲಾಳ್ವಿಸಗೆಯ್ಯದೇಕೆ ಬಲಿವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೬ ; 1098).
[ಏಱ್$_5$ + ಬಲ]

ಏರ್ವಾಯ (ನಾ). (?) : ಧನಂಜಯಂ ತದ್ವೇಣುಪುಂಜಂ ತನಗೆ ದುರಾರೋಹಣಮಪ್ಪುದಱಿನೇರ್ವಾಯಮುಪ್ಪಿಸುವಿಂದಿಸುವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೫೧ ವ). ℙ ಇಲ್ಲಿ "ದುರಾರೋಹಣಮಪ್ಪುದಱಿನಿರ್ವಾಯ" ಎಂದು ಇರಬಹುದು. ಇರ್ವಾಯ = ಎರಡು ಬಾಯ, —ಅಲಗಿನ.
[ಏಱ್ ? + ಪಾಯ್$_1$]

ಏರ್ವೆಸ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ : ಪೂರ್ವಾಪರ ಜಳನಿಧಿಗಳಗುರ್ವಿಸುವಿನಮೊಂದನೊಂದು ತಾಗುವವೊಲ ಗುರ್ವುರ್ವಿರೆ ಪರ್ವಿ ಚತುರ್ಬಲಮೇರ್ವೆಸದಿಂದಂದು ಬಂದು ತಾಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೬) ; ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಸೆವುದುಮದನಾಲಿಸಿ ಚಕ್ರಿಗೆ ಸುರನೊ ದನುಜನೋ ಮೇಣ್ ಪೇೞ್ ಮಾನಸನೊ ರಥಾಂಗಾಯುಧದೇರ್ವೆಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದನೆನುತುಮಾೞುಂ ಬಲಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯೬).
[ಏಱ್$_5$ + ಬೆಸ]

ಏರ್ವೆಸನ, ಏರ್ಬೆಸನ (ನಾ).=ಏರ್ವೆಸ : ಕೊಳಲ್ಕಾಗದೆಂಬೆಸಕಂ ಚಿತ್ರದೊಳುಳ್ಳೊಡೀಗಳಿವರೆಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದೋವದೇರ್ವೆಸನಂ ಮಾಣದೆ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೮) ; ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯನೇರ್ವೆಸನಂ ಬೇಡಿ ತಾಗುವಷ್ಟಚಂದ್ರರೆಂಬಂಬರಚರರಿಸುವಂಬುಗಳ್ ನಿಜಶರಂಗಳಂ ಖಂಡಿಸೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೦–೮) ; ಸೂಚಿಸಿದನೇರ್ವೆಸನಂ ಶಿಶುಬಾಲಕೇಳಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೩). **ಏರ್ಬೆಸನ** : ನಿಜಾಧಿಪಂ ಬೆಸಸಿದೇರ್ಬ್ಬೆಸನಂ ಕುಸಿದಿರ್ಪ್ಪ ಕೇಳ್ದು ಬಾಬ್ಬುಱಿಪನನವ್ಯವಸ್ಥಿತನನೊರ್ಬ್ಬೆಸಕಳ್ಕುವ ಜೋಳಗಳ್ಪರಂ ಪಱಿಯೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೨೯ ; 982).
[ಏಱ್$_5$ + ಬೆಸನ]

ಏಲ 'ಏಲಂ' ನೋ.

ಏಲಂ, ಏಲ (ನಾ). ಹರಾಜು ; ಲಿಲಾವು : ಸಾಲಗಾರರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಏಲಂ ಮಾಡಿದರು (ಭ್ರಮಾನ. ೧೫೮) ; ". . . ನಿನ್ನ ಕೋಣ ಭತ್ತದ ಬೀಜ ಮೊದಲಾದ ಸೊತ್ತುಗಳನ್ನು 'ಏಲಂ' ಮಾಡಿಸಿ, ನಮಗೆ ಆದ ನಷ್ಟದ ಹಾನಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ . . . " (ಪರಾವ. ೯೫) ; ಎದುರಿಗೆ ಶೀನಪ್ಪ ಸೇರೆಗಾರರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತೆ ಏಲಂ ಅವನೇ ಪಡೆದನು (ಹಹಸ. ೨೭). **ಏಲ** : ವಾಸುದೇವಯ್ಯ ವ್ಯಾಜ್ಯ ಹೂಡುವರು. ಕೊನೆಗೆ ಆಸ್ತಿ ಏಲವಾಗುವುದು (ತ್ಯಾಗಮ. ೭೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಏಲಮ್ ; ತೆಲು. ಏಲಮು, ಯಾಲಮು, ವೇಲಮು. / ಹಿಂ. ನೀಲಾಮ್ ; ಮರಾ. ಲೇಲಾಮ್, ಲಿಲಾವ್, ಲಿಲಾವ್ ; ಪೋರ್ಚು. ಲೇಇಲಾವ್]

ಏಲಕ್ಕಿ, ಏಳಕ್ಕಿ, ಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ : "ಏಲೆ ಕೋಳಾಂಗಿಯೆನಲೇ ಲಕ್ಕಿಯಕ್ಕುಂ"(ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೯) ; ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುರುವಂತಟ್ಟಕೊಳನಾಱಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನಿವಾಲ ಕೆನೆಮೊಸರ ಕೆನೆಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಯೇ[ಪಾಠಾಂ. ಯಾ]ಲಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೫). **ಏಳಕ್ಕಿ** : ಸಾಯಿರ ಬಳ್ಳಿಯ ಏಳ[ಳ]ಕ್ಕಿಯ ತೋಣ್ಟಮುಮಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೬ ; 946 ?). **ಯಾಲಕ್ಕಿ** : ಕಡು ಬಿಳಿದು ಮಾಡಿದೆಳ್ಳಂ ಹುರಿದು ಹಸನಾದ ಗುಡಪಾಕದಲ್ಲಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ನವ ಕರ್ಪೂರವಿಡುತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೫೬) ; ಯಾಲಕ್ಕಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಲಂ, ಏಲಕ್ಕಾಯ್ ; ಮಲ. ಏಲಂ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಏಲಕ್ಕಿ ; ತೆಲು. ಏಲ, ಏಲಕಿ. / ಗುಜ. ಏಲಚೀ ; ಬಂಗಾಳಿ. ಇಲಾಯಚ ; ಹಿಂ. ಇಲಾಯಚೀ ; ಮರಾ. ಏಲಚೀ, ಏಲಾಚೀ. / ಸಂ. ಏಲಾ, ಏಲೀಕಾ]

ಏಲಕ್ಕಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಬಾಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಗಳಿವೆ – ರಸಬಾಳೆ, ಚಂದ್ರಬಾಳೆ, ರಾಜಬಾಳೆ, ಪುಟ್ಟುಬಾಳೆ, ಏಲಕ್ಕಿ ಬಾಳೆ (ವ್ಯವಮ. ೫೭). [ಏಲಕ್ಕಿ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಏಲಪಿತ (ನಾ). ಏನು ಮಾತು : ಏಲಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟುಮೊಸರೊಳ್ ಸಾಲದೆ ಕಟಿಲಾಗಿ ಕುಡಿಸಲಣಿಲೆಯ ವಿಷಮಂ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಕಣಕಾಂಜಿತ ಮೇಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಲಾ] ಪಿತಮದರ್ಕೆ ಬೇಱೆ ಮರ್ದುಗಳೊಳವೇ (ಖಮದ. ೨–೯೫). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಲಪಿತ]

ಏಲಾಗೀತೆ (ನಾ). ಏಳೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗೀತೆ : ಏಲಾಗೀತೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬–೧). [ಸಂ. (ಏಲಾ + ಗೀತೆ)]

ಏಲಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೭).
[ಏಲು + ಆಡು$_1$. / ತೆಲು. ವ್ರೇಲಾಡು]

ಏಲಾಪದ (ನಾ). = ಏಲಾಗೀತೆ : ಏಲಾಪದ, ಲೀಲಾಪದ, ಆಲಾಪದ ಸರಣಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬–೪). [ಸಂ. (ಏಲಾ + ಪದ$_3$)]

ಏಲು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು ; ನೇತಾಡು (*).
[< ಎಱಿಲ್. / ತೆಲು. ವ್ರೇಲು]

ಏಲೆ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ : ಘನಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ ಚಂದನಂ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಬಾಳಮಿಭಕೇಸರಮೆಂಬನಿತಱ ಕಷಾಯತೋಯಂ ವಿಸೂತ ಗಂಧೋದಕಂ ಸಮಸ್ತದೊಳಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೫) ; ಕಮ್ಮನೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರಂ ಸುರಿದೇಲೆಯ ಚೂರ್ಣವಿಕ್ಕಿ ಪೊಯ್ದೊಗುಮಿಗೆ ಬೇಳೆಗೆಯ್ದು ಮೆಱಸಂ ತಳಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೦). [ಸಂ. ಏಲಾ]

ಏಲ್ಲಸಿತ (ನಾ). ಮಂದಪ್ರಕಾಶ; ತೆಳುಗಾಂತಿ : ಸುಗಂಧ ಮಹೀಂದ್ರನೆ ಗಾಢವೆಂದು ಏಲ್ಲಸಿತವೆಂದು ಪೇಶಲವೆಂದು ಪಿತ್ರಕವೆಂದು ಮುಗ್ಧವೆಂದು ಪೃಥುಕವೆಂದು ಆರು ಬಗೆಯಾಗಿಯಿರುವದು ಅದೆಂತೆಂದರೆ ಗಾಢವೆಂಬುವದು ದೂರ್ವಾದಳದ ವರ್ಣವಾಗಿಯಿರುವದು ಏಲ್ಲಸಿತವೆಂಬುವದು ಮಿಂಚುಹುಳುವಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿರುವದು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿಯಿರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೭–೧೩). [?]

ಏವ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ : ತನಗೆರಡಱಿಯದೊಲ್ದ ನಲ್ಲಳನೇತಱಿನೊಳಪೊಡಮೇವಮಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೨ ವ) ; ಏತರ್ಕೀಕೆ ಮದೀಯ ವಾಸಗೃಹಮಂ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕಳೆಂದೇವದಿಂವಾ ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೦). ೨. ವ್ಯಥೆ; ದುಃಖ : ಅನಾಳ್ವನಾಳ್ಗಳಿವರೆನಗೇನಾಯ್ತೆಂದಱಿದುಮಱಿಯದುಱದಾಂ ನುಡಿದೊಂದೇನಾನುಮೇವಮುಳ್ಳೊಡಮಾ ನುಡಿಯಂ ಮಱೆಯಿಮೆಲ್ಲಮಿಂ ನಿಶ್ಶಲ್ಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೩–೧೦) ; ನಿಜನೇತ್ರಾಧ್ವದೊಳಾಗಳಾಗಳದಟಂ ಶ್ರೀಮಾಲಿ ಸತ್ತೇವಮುಂ ನಿಜವಂಶ ಪ್ರಭುವಪ್ಪ ಮಾಲಿಯುನಿವಂ ಮುಂಕೊಂಡದನೆಂಬೇವಮುಂ ನಿಜ ಕೋಪಾಗ್ನಿಗೆ ಕೊರ್ವನೀಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೯).

೩. ಮತ್ಸರ; ವೈರ; ಕೋಪ: ಪಾರ್ಥನೊಳಗೇವಮೆಂಬ ಬಗೆಯು ಳ್ಳೊಡೆ ನಿನ್ನಯ ಪುತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨); ಏವದೊಳ್ ಪುದಿದ ತಮ್ಮನ ಚಿತ್ತದೊಳಾಯ್ತು ಸಂತಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪); ಲೋಕತ್ರಯಿ ಜಿಷ್ಣುವನೆನ್ನಂ ಭೂಪನಂದಂ [ತೃಣ] ವೆನೆ ಲಘುವಂ ಮಾಡಿತೆಂದೇವದಿಂ ಕಂತುವೆ ತಾಂ ಪದ್ಮೋದ್ಭವತ್ವಂಬಡೆದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೨೩). ೪. ನಾಚಿಕೆ; ಅಪಮಾನ: ಚಿಂತಿಸುವ ಚಿಂತೆಯೊಳತಿಬಳ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರಾದೆವೆಂಬೇವದೊಳಂ ತಮ್ಮನುೞಿ ಸೆಱಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ); ಈಕೆಯ ಪೊಕ್ಕುೞಿ ಜೆಲ್ವೀ ಲೋಕದೊಳತಿ ಸೇವ್ಯಮಿದಱ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನಾವಿನ್ನೇಕಿರ್ಪಮೆಂದು ನೆಱೆ ನೀರಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕುವೇವದಿಂ ಶಂಖಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೭). ೫. ದೋಷ: ಕಾವ ರಕ್ಕಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪರಿವಾರಮಮಂ ಏವ [ಪಾಠಾಂ. ನು]ಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೨). ‘ಹೇವ’ ಪರಾ. ℙ ಇಲ್ಲಿ ‘ಏವ’ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕ್ರಮ,ರೂಢಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏವ = ಕುಂದು, ತಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಏವ]

ಏವ$_3$ (ನಾ). ಪದ್ಧತಿ; ರೂಢಿ; ಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಏವಂ ‘ಏವು’ ಪರಾ.

ಏವಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಾಗು: ನೀಮುಂ ಮನದೊಳೇವಂಗೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೨೦); ನಿನ್ನೊಳೇಂ ಸಯ್ದವನಲ್ಲನೆ ಧರ್ಮತನೂಜಂ ಪೇೞ್ದುದನಿನ್ನೆಮಗಿಂಬು ಕೆಯ್ ಸ[ಯ್ದನೆ ಆ]ಗುೞಿದಾರೊಳಮೇವಂಗೊಳ್ಳದಿರಿಂ ಫಣಿಕೇತನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬). [ಏವ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಏವಂಚ (ಅ). ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ; ಅಂತೂ: ತೈಲಪನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ತರ್ದವಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟುದೂರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ; ಏವಂಚ ಇವಲ್ಲಿ ಯಾವೊಂದೂ ಆತನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮುಧೋಳವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುಬು. ೩೭); ಏವಂಚ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯); ಏನೇನು ಮಾತನಾಡಿದರೂ ಏವಂಚ ಆವನ ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಏವಂ + ಚ)]

ಏವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ಸರಗೊಳ್ಳು: ಧರಣೀನಾರಿಗೆ ಪಾಂಡುವಿಂ ಬೞಿಯಮಿಲ್ಲಾರುಂ ಪೆಱರ್ ಗಂಡರಂತಿರಲೇವಂಬಡೆದಿರ್ದೊಡಟ್ಟಿ ಕಿಡುಗುಂ ಸಪ್ತಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮). [ಏವ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಏವಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸು; ಯಾವರೀತಿ ಹೇಳು: ಜಿತ ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭೆಯಂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯನಿನ್ನೇವಣ್ಣಿಪೆಂ ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭೬); ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದನಲಂಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನನೆಂದೊಡೇವಣ್ಣಿಪುದೋ (ಗದಾಯು. ೧-೩೨); ನಿಖಿಲದೇಶಂಗಳ ಸ್ವರೂಪವನೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಮೋಹತ. ೨-೧೩); ಏವಣ್ಣಿಪೆನುಬ್ಬುದು ಕಲ್ಪಾವನಿಜ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬಣ್ಣಿಸು]

ಏವನ್$_1$ ‘ಏವು’ ಪರಾ.

ಏವನ್$_2$ ‘ಏವುದು’ ಪರಾ.

ಏವಯಿಸು, ಏವಯ್ಸು, ಏವಿಸು, ಏವೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಮಾಧಾನಪಡು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: ಪತ್ತೆಂಟು ಪಲಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಡಿಸಲೆಂದು ಸೋಲ್ತು ಸೋಲದೊಳೇವಯಿಸಿಯಿನ್ನೊಡ್ಡಂ ಕೊಳ್ಳಿಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾ ಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೊಳಾತ್ಮೀಯ ಧರಾಭಾರಮುಂ ನಿಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭); ಕಂಡೇವಯಿಸಿ ವರುಣನೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಂ ಕರೆದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ . . . ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೬೬ ವ); ಆವರಿಸುವ ಘನದುರಿತಕ್ಕೇವಯಿಸದೆ ದುರ್ಯಶಕ್ಕೆ ಸೆಡೆಯದೆ ಪಿಡಿದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೬೪). ೩. “ವ್ಯಥೆಪಡು” (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಜನಪದದ ಪೞಿಗೇವಯಿಸಿ ನೀವಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದಂದು ತೊಱೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭ ವ). **ಏವಯ್ಸು:** ೧. ತನ್ನಿನಿಯನಂ ತಡೆದುಬಂದುದರ್ಕೇವಯ್ಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೧೪ ವ). **ಏವಿಸು:** ೪. “ಹೇವಮಾಡು, ದ್ವೇಷಮಾಡು” (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೬). **ಏವೈಸು:** ೧. ಚಿತ್ರಸೇನಂ ಕೃತವರ್ಮನ ಕೈಯೊಳತೀತನಾದುದರ್ಕೇವೈಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೧ ವ); ಕಂಜನಾಭನ ಸಮುಂಜಿಸಿಕೆಯೊಳೆನ್ನಂ ತೆಗೞ್ದು ನುಡಿದುದರ್ಕೇವೈಸಿ (ಗದಾಯು. ೭-೪೮ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ದನಿಯುಂ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಮೇವೈಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಉಂಡುವ ಬೇಟದೊಂದು ಸುಸಿಲುಂ ನೋಯಿಕ್ಕು ಮಾಱಿಕ್ಕುಮುಗ್ಗಲಿಕ್ಕುಂ ಕಬ್ಬದಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ವುದೋ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೪); ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮುಂ ಕಂಡೇವೈಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇ ಕೊಡಲನಕಟಶುದ್ಧದ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೯೮). ‘ಹೇವಯಿಸು’ ಪರಾ. [ಏವ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಏವರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಏನುಬರು; ಏನುದೊರಕು: ಎನಿಬರರಸುಗಳುಮೆಱಗಿದೊಡೆನಗೇವಂದಪುದೊ ಬಾಹುಬಲಿ ಪೊಱಗೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೨೮); ನಿನ್ನ[ಂ] ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮುಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿಂ ಕೊಂದೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬರ್$_1$]

ಏವರ್$_2$ ‘ಏವು’ ಪರಾ.

ಏವರ್$_3$ ‘ಏವುದು’ ಪರಾ.

ಏವರಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ: ಈ ಬಯಕೆ ಏವರಂ ನೆರೆಯದಾವರಂ ನನಗಕಟಾ ಬಾರದು ನಿದ್ದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೬-೬); ಶ್ರೀ ಕರ್ಣಾಟಕಮೇವರಂ, ನೆನವು ನಿನ್ನಾಚಾರ್ಯ ಮುನ್ನಾವರಂ (ಗಳವಿಂ. ೫೩-೧೪). [ಏ$_0$ (< ಎದು) + -ವರಂ]

ಏವಳ್ ‘ಏವು’ ಪರಾ.

ಏವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದನ್ನು ತಿಳಿ; ದೋಷವನ್ನು ಅರಿ: ಜಾತಿಸ್ಮರತೆ ತನುವನು ತೊಟ್ಟವೊಲೇವಱಿಯದಱಿವಿನ ಘಟ್ಟಿಯಂತಿರೆ ಜನಿಸಿದನು ಶುಭಚರಿತನಾ ಭರತ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೨). [ಏವ$_1$ + ಅಱಿ]

ಏವಾಳ್ತೆ ‘ಏವಾೞ್ತೆ’ ನೋ.

ಏವಾೞ್ತೆ, ಏಬಾರ್ತೆ, ಏವಾಳ್ತೆ (ನಾ). ಏನು ಬಾಳು; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಿಡುಗುಮೆ ರಾಜ್ಯಂ ರಾಜ್ಯದ ತೊಡರ್ಪದೇವಾೞ್ತೆ ಬಾೞ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೨). **ಏಬಾರ್ತೆ:** ಬೆಸನಂ ಪಾರ್ವುವು ಮಂತ್ರದೇವತೆಗಳಾದೇಬಾರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತೆ] ಗಂ ಬೇಗಮಾಗಸದೊಳ್ ವಿದ್ಯೆಗಳೆಯ್ದೆ ಬರ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೧-೬೯); ನುಡಿಯದೆಂತುಮೇಬಾರ್ತೆಯೆಂದು ಮೇಣ್ಬೆಡುಗುವೊ ಪೇೞೆನುತೆ ಬಗೆಯುತಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೩). **ಏವಾಳ್ತೆ:** ನಿಂದಂಗಪ್ರಭೆ ಮುಗುಳ್ದು ತೆಱೆವಿಡಿದಂತಾಗೆ ನಿಜಕಟಾಕ್ಷಮಿರ್ದಂತೆ ಮುಗುಳ್ಗಣೆಗಳೇವಾಳ್ತೆಯೆಂದು ಕಾವನ ಕರತಳದಿನವಂ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೯ ವ). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಬಾೞ್ತೆ]

ಏವಿರಿದು (ನಾ). ಏನು ದೊಡ್ಡದು; ಏನು ಮಹತ್ತ್ವದ್ದು: ಇಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೇಮುಱುಕಮನೆಂಬುದೇವಿರಿದೆನ್ನ ಭುಜಾಸಿಗೆ ತೇದು ಪೂಸಲುಂ ನೆಱೆಯದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಅಂತವರಿರ್ಪೆಡೆಯುಂ ವಿರಾಟನಿರ್ಪಱಿಕೆಯ ಪಟ್ಟಣಂ ನಮಗಿದೇವಿರಿದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೯); ನಿನ್ನಯ ತನುಜನನಿಕ್ಕಿದುದೆನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕೆಗೇವಿರಿದೀಗಳ್ ನಿನ್ನುಮನಿಕ್ಕಿದಪೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೭೭). [ಏ$_3$ (< ಏನ್$_1$) + ಪಿರಿದು]

ಐವಿಸು 'ಏವಯಿಸು' ನೋ.

***ಐವು** (ಕ್ರಿ). ಆಖ್ಯಾತರೂಪಗಳು. ಐವೆಂ, ಐವೆನ್, ಐವೆನು, ಐವೆವು, ಐವಂ, ಐವನ್$_1$, ಐವಳ್, ಐವರ್$_2$, ಐವುದು, ಐವುವು$_1$. ಏನುಮಾಡು: ಐವೆಂ: ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸುಡುವಂತಾದಪುದೇವೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಭಾವೋದ್ಭವಂ . . . ಸುಡುತಿರ್ದಪನೇವೆಂ ಚಿಂತಿಸದೆ ಪೇೞ್ ಪರಾರ್ಥಚರಿತ್ರಾ (ದಶಕು. ೬–೧೨೧). ಐವೆನ್ : ತನಯ ವಿಮೋಹಮೆಂಬ ನಿಗಳಂ ತೊಡರ್ದಿರ್ದಪುದೇವೆನೆಂದು ಕಾಮಿಸಿ ನಿಜಜೀವಿತೇಶ್ವರನಗಲ್ಕೆಯೊಳಂ ತನುಜನ್ಮಮೋಹ ಬಂಧನದೊಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೩೨). ಇನ್ನೇವೆನಿನ್ನೇವೆನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೧–೧). ಐವೆನು : ಹೊಱಗೆ ಹೂಸಿ ಐವೆನಯ್ಯಾ ಒಳಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೪೭೫). ಐವೆವು$_1$: ಸಕಳಜ್ಞಾನ ಸುಖೈಕಮೂರ್ತಿ ಜಿನ ನಿನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ ನಾಕನಾಯಕರುಂ ಶಕ್ತಿ ವಿಮುಕ್ತರಾದರದಱಿಂದಾವೇವೆವೆಂಬೀ ನಿರರ್ಥಕ ವಾಗ್ವಾಣಿಕೆವೇಡ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೯–೪); ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕರೊಯ್ವರ್ ಮಱಪಿಕ್ಕಿ ನಮ್ಮರಸನಂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗಿನ್ನೇವೆವೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೮೯). ಐವಂ : ಘಟಿಲನೆ ತಾಂ ಕೊಲಲೆೞ್ದಿಂತಱಿದೊಡೆ ನಾವೇವವಿಾತನೇವಂ ಪೇೞಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೨೬). ಐವನ್$_1$: ಎನಿತನೊಱಲ್ದು ಪೇೞ್ವ ಕವಿಯೇವನದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚಬಲ್ಲನನಱಸಲ್ಕೆವೇೞ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧–೪೫). ಐವಳ್ : ಭಿನ್ನಂ ಬಂದಿಪ್ಪನಂತಿನ್ನುಂ ತನ್ನಿಂ ತನಗನೇವಳೊ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೧೫). ಐವರ್$_2$: ತ[ಳ್ತ]ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ಪೊಟ್ಟೆ ನಪ್ಪಿನಮೆಚ್ಚು ಕೊಂದೇವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೪). 'ಏಗು' ಪರಾ. [?]

ಐವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಐವನ್$_2$ (ಬಹುವ) ಐವರ್$_3$, ಐವುವು$_2$. ಯಾವುದು: ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬); ಪೇೞೇವುದೊ ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನ ಗಂಡುಂ ತೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ.೮–೮೨); ದಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವದೇವು [ಪಾಠಾಂ. ದಾವು]ದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೪೭); ಮಧುರ ಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮುಖತಿಲಕಾ (ಶಮುದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ಐವನ್$_2$: ಜವನಿವನೇವನೆಂಬನವಟಂ (ಎಇ. XVIII, ೨೧೫–೩೧ ; 1162). ಐವರ್$_3$: ಬಂಧುಜನಮುಂ ತಾಯ್ತುಂದೆಯುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೆನಗಿನ್ನೊರ್ವರುಮೇವರೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩). ಐವುವು$_2$: ಬೃಹದ್ಬಳಂ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಮುಪ್ಪೊಂದು ದಿವ್ಯಪಿಂಡಮಂ ತನ್ನಿರ್ವರರಸಿಯರ್ಗೆ ಪಚ್ಚುಕೊಟ್ಟೊಡೆ ಪುಟ್ಟಿದೆರಡು ಪೋೞುಮನಿವೇವುವೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೬ ವ). [ಐ$_0$ (< ಎದು) + -ಉದು$_0$]

ಐವುವು$_1$ 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವುವು$_2$ 'ಐವುದು' ಪರಾ.

ಐವೆಂ 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೆನ್ 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೆನು 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೆವು 'ಐವು' ಪರಾ.

ಐವೇಳು 'ಐವೇೞ್' ನೋ.

ಐವೇೞ್, ಐವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಹೇಳು ; ಏನು ಹೇಳು : ಅಕ್ಕರ ಗೊಟ್ಟಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ವಾತುಂ ಕುಳಿರ್ಕೋೞ್ವ ಜೊಂಪಮುಮೇವೇೞ್ವುದನುಳ್ಳಮೆಯ್ಪುಳಕಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧); ನಿನಗೇವೇೞ್ದಪಳೀಕೆಕೇಳಿಸಿದೆನಾಂ ಮದ್ದುಃಖಮುಂ ಮುನ್ನೆ ನಿನ್ನ ನದುಃಖಶ್ರವಣಾರ್ಹನಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೫); ಐವೇೞ್ವನವನ ಚಾಗದ ಪೆಂಪಂ (ಶಮುದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). ಐವೇಳು : ರಿಪುಸಾರಥಿಯ ಮೈಯಲಿ ಘಾಯ ತುರಗವ್ಯಥೆಯನೇವೇಳುವೆನು ಟಿಕ್ಕೆಯವ್ಯದೆ ಬಾಣಮಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೨೩) ; ಐವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮನದಾನಂದವ (ಹರಿಬ. ೧–೪೩). [ಐ$_2$ (< ಐನ್$_1$) + ಪೇೞ್]

ಐವೈಸು 'ಏವಯಿಸು' ನೋ.

ಐವೊಗೞ್ (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ಹೊಗಳು : ಇಂ ಸುಖಮನೇವೊಗೞ್ದಪ್ಪುದೊ ಭೋಗಭೂಮಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೫–೩೦); ಐವೊಗೞ್ವೆನೆನ್ನಱಿಯಂ ಚಲದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಕ. II, ೫೯–೮೬ ; 974) ; ಸೇನಾಂಗದೊಳ್ ಗಣನಾತೀತಮಿದೆಂದೊಡೇವೊಗೞ್ವುದೋ ಬಿಲ್ಬಲ್ಮೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೩–೩). [ಐ$_3$ (< ಐನ್$_1$) + ಪೊಗೞ್]

ಐವೊತ್ತು 'ಏವೊೞ್ತುಂ' ನೋ.

ಐವೊೞ್ತು, ಯಾವತ್ತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಹೊತ್ತು ; ಯಾವ ಕಾಲ. 'ಏವೊೞ್ತುಂ' ಪರಾ. **ಯಾವತ್ತು** : ೧. ಯಾವತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ (ಮರಳಿ. ೫). ೨. ಯಾವ ದಿನ ; ಎಂದು : ನೀವು ಯಾವತ್ತು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಿರಿ ? (ರೂಢಿ). [ಐ$_0$ (< ಎದು) + ಪೊೞ್ತು]

ಐವೊೞ್ತುಂ, ಏಪೊತ್ತು, ಏಪೊತ್ತುಂ, ಏಪೊಳ್ತುಂ, ಏಪೊೞ್ತುಂ, ಏವೊತ್ತು, ಯಾವತ್ತೂ (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ; ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ : ಪ್ರಾಣಿಹಿತಮಪ್ಪುದಱಿಂದೇವೊೞ್ತುಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಿಮೆನೆ ಮನದೊಳಾದ ದಯೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೧). **ಐಪೊತ್ತು** : ಆ ಪಟ್ಟಣದಾ ದಕ್ಷಿಣ ದೆಸೆಯೊಳಗೆ ಶಚೀಪತಿಪುರದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಐಪೊತ್ತು ನಗುವಂತೆ ಮೈಸೂರು ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರತಾಪದೆ ಮೆಱೆವುದೊಲ್ಮೆಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨–೨೫). **ಐಪೊತ್ತುಂ** : ಸಲೆ ನಿಕ್ಷೇಪದ ಪೊನ್ನಂ ಕೈಕೊಂಡೇಪೊತ್ತುಂ ನೋಡುತಿರ್ಪ ಪಾವಿನ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೩). **ಐಪೊಳ್ತುಂ** : ಐಪೊಳ್ತುಂ ಗಾತ್ರಮುಂ ಶೋಷಿಸುತೆ ಕರಣಮುಂ ಕುಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭) ; ಶೇಷಾಹ್ವಯದಿಂದೇಪೊಳ್ತುಂ ಸುಪ್ರಕಾಶದಿನಿರ್ಕುಂ ವಿಮಳಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭–೧೭೧). **ಐಪೊೞ್ತುಂ** : ಅದಱ ಗುಣಂಗಳನೇಪೊೞ್ತುಮೊಲ್ದೆಣಿಸುವುದು (ಚಕವಿ. ೩–೨೩). **ಐವೊತ್ತು** : ಒಪ್ಪುವ ಚೈತ್ಯಬಿಂಬಗಳನೇವೊತ್ತು ತಪ್ಪದೆ ಅಭಿವಂದಿಸುವೆನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೮). **ಯಾವತ್ತೂ** : ನೀನು ಯಾವತ್ತೂ ಹೀಗೇ (ರೂಢಿ). [ಐವೊೞ್ತು + -ಉಂ$_3$]

ಐವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಏಕೆ ಹೋಗು ; ಯಾಕೆ ಹೋಗು : ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಮೇಂ ಪೋಪಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೫) ; ಐತರ್ಕೆಪೋದಂ, ಐವೋದಂ, ಐವಂದರೇವೋದರೆನ್ನದೆ (ಶಮುದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಐ$_2$ (< ಐನ್$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಐಷಣ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವಿಕೆ ; ಅರಸುವಿಕೆ. ೨. ಆಸೆ ; ಇಚ್ಛೆ ; ಬಯಕೆ. ೩. ಬಾಣ. ೪. ಬೇಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಐಷಣಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವದಯಾಪರನೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕನೂ ಆದವನು ರತ್ನತ್ರಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತಪೋವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸ್ನಿಗ್ಧರೂಕ್ಷ ಗುಣ ಕಲಿತ ಪರಕೃತ ಪ್ರಾಸುಕಾಹಾರವನ್ನೂ ರಾಗದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಊಟಮಾಡುವುದು : ಭಟಾರರಱಿವೆ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ್ಗೆ ಐಷಣಾಸಮಿತಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಬ್ರತಂಗಳಂ ಮತ್ತಂ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂ ಪೇೞ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೨೬). [ಸಂ. (ಐಷಣಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಐಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವನು ಬಳಸುವ ತಕ್ಕಡಿ : "ನಾರಾಚೀ, ಐಷಣಿಕಾ – ೨ ತ್ರಾಸಿನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೦). [ಸಂ. ಐಷಣಿಕಾ]

ಐಷಣೆ (ನಾ). = ಐಷಣ (೩). [ಸಂ. ಐಷಣಾ]

ಐಸಮ್ಮದ (ನಾ). "ಏನುಸಂಬಂಧ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ಧುರದೊಳ್ಗೋಣುಗ ಭೂಪ ನಿಂನ ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರಾಘಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸ.ಯ್ಕೆ ನೀಳ್ಕಶಿಖಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟೆ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ಕಾನಣ ಮಾಜದೀಶ್ವರ ಜಟಾಜೂಟಾಟವೀ ಸಿಂಧು ಸೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿರ್ದ್ದನುಂತು [ಶ]ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇಸಂಮುದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೮೯–೩೬ ; 1042). [ಐ₂ (< ಐನ್₁) + ಸಮ್ಮದ]

ಐಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: "ಏಸಾಡು (ಏಸು + ಆಡು)= ಶರಗತೌ" (ಶಮಧಾ) ; ಅನಿತುಂ ಬಲಮುಂ ಮುತ್ತಿ ಬಳಾಕಾವರ್ತರ್ ಸುತ್ತಲು ಮೇಸಾಡಿ ಪಿರಿದು ತಿಣಿಕಂ ತಂದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೦) ; ನೋಡಲೊಡಂ ಮನಂ ಬೆದಱಿ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾಮನೇಸಾಡೆ ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದು (ಕಾದಂಬ. ೯೫) ; ನಡುವಟ್ಟೆಯೊಳೆ ಬರ್ಪ ಕಣೆಗಳಂ ಮುಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ದು ಮೇಲಂಬುಗಳನೇಸಾಡುವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೨೭).

[ಐಸು₁ + ಆಡು₁]

ಐಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು ; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ : ಮಾಕಂದತಾ ಶಿರದಿನೇಸಲು ಕಾವ ಪೊರಳ್ದವಳಿಗತಿ ವಿರಹವೆಂಕೆಗೆ ತನುಗೊಟ್ಟೊ (ಭೈರವೇ. ೨–೧೧೩) ; ಕಡುಗಲಿಯು ವಿಂಧ್ಯಕನು ಕಾಣುತೆ ಸಡಿಫಡಂಜದಿ ರೋಡದಿರಿಮೊಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಿ ಆರ್ದೇಸಿಯಿಱಿ ಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿ ಯಿಮೆನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೩). 'ಇಸು₁', 'ಎಸು₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್ದ್, ಎಪ್ವು, ಐವು ; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು ; ತೆಲು. ಎಗುಚು ; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್ಕ್ ; ಕುರುಖ್. ಇಂಜ್ನಾ]

ಐಸು₂ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದು ; ಅಂಬಿನ ಎಸೆತ: ಪಾತಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶೀಘ್ರಂ ಘಾತಂ ಬಹುವೇಗಮೆಂಬಿವಯ್ದೇಸಿನೊಳಂ ಕೀತನ ದೊರೆಯಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದಾತನ ಬಿಲ್ಬಲ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೫) ; ನುಡಿದುದೆ ನನ್ನಿಮಾಡಿದುದೆ ಶಾಸನಮಿತ್ತುದೆ ರಾಮರೇಸು ಮಾರ್ಪ್ಪಡಿದುದೆ ವಜ್ರಲೇಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೨೪ ; 1085) ; ಒಲ್ದವರೊಳ್ ನವಭೋಗದುಜ್ಜುಗಂ ಮೊಳೆತುವು ಕಾಮನೇಸು ಗುಱಿಗಂಡುದು ತಂಡದೆ ನಿಂದ ನಂದನಂ ತಳೆದುದು (ಗಿರಿಕ. ೭–೬೯) ; ವಿದ್ಯಾಯುದ್ಧದಿಂದಾ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಭಂಗಿಸುತುಂ ಪ್ರತಾಪರರಂ ತನ್ನೇಸಿನಿಂದಂತಕೋದರಮಂ ಪೊರ್ದಿಸುತಿರ್ದಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೧೭೪). ೨. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ನೊಂದರಂಗಜಬಾಣದೇಸುಗತಿ ನಾರಿಯರವ್ವಂದ ಬೆರಗಾಗಿ (ಕುರಂಗ. ೭–೩೦). [< ಐಸು₁]

ಐಸು₃ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ; ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ : ಏಸುಕಾಲಮೋಲೈಸಿದೊಡಂ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗಂಜಬೇಕು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩–೧೭) ; ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಏಸು ಬಾಯಾದರೇನು ಸರ್ಪನಿರ್ಪುದು ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೯೫೧) ; ಈಸು ನಿರ್ದಯನೆಂಬುದನು ನಾವೀಸುದಿನವಱಿಯೆವು ಮಹಾದೇವೇಸು ಪರಿಯಂತಿದ್ದುದೋ ನಿನ್ನಂತರಂಗದಲಿ ಏಸನೋದಿದೊಡೇನು ಪಾಪ ವಿಳಾಸ ರಚನಾರೌರವಾತ್ಮರ ವಾಸನೆಗಳವು ಬೇಱೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೨೨) ; ಏಸು ದಿನಕೂ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಸನು ನಾನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫–೧) ; ಹಾಡಬೇಕೆಂದೇಸೊ ದಿನ ಬಯಸಿ ಬೇಡಿದರೆ ಒಂದು ನುಡಿಯೂ ಕೂಡ ಮೂಡಲಿಲ್ಲ (ನನಲ್ಲ. ೩–೧೦).

ಏಸೇಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಭೂಸುರಂ ನಿಮುಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಸರಿಯನೇಸೇಸು ಪರಿಯಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ನನಗೆ ವೋಸಳಿಕನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣಮನನುನಯದಿಂದ ನಿರವಿಸೆನಲು (ಸನ್ಮುಕೌ. ೭–೪೪) ; ಕ್ಲೇಶಕೊಳಗಾಗಿ ಹೊನ್ನುಗಳ ಏಸೇಸು ತಂದದ್ದು ಏನಾಯಿತೋ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೪೮–೧೦). ಏಸಱ = ಎಷ್ಟರ : ವರಮಹಾಗಣತಿಂತಿಣಿಯೊಳನಿಬರೊಳು ಗಣಿಸುವೊಡಾನದೇಸಱ ಹುರುಳು ಹೇಳಾ ದೇವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೧೦). ಏಸಱದು = ಎಷ್ಟರದು : ಮೇಲು ನೋಟದಲೇ ವಿಪತ್ತೇಸಱದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೧೪). ಏಸಱವ = ಎಷ್ಟರವನು : ಈ ಶರೀರದ ರೋಮಕೂಪ ನಿವಾಸಿಗಳಲಾ ದೇವ ತಾ ನಿನಗೇಸಱವನಂಬೇಕೆ ವಾಟಲು ಜಾರದೇ ಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೪–೫೪) ; ಈಸು ಸಿಂಗರವೇಕೆ ರಾಮನನೊಲಿಸುವಡೇಸಱವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೧೨೬). ಏಸಱವಳು, ಏಸರವಳು= ಎಷ್ಟರವಳು : ಕೃಷ್ಣನಂ ಜಱಯೆ ನೀನೇಸಱವಳೊಡನಾಡಿತನದಿಂದೆ ಬೆಱಯ ಬೇಡತ್ತ ಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯುಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೮) ; ಅಲ್ಪಜ್ಞೆ, ಪತಿತೆ, ಪಾಮರೆ ನಾನು ಉಪದೇಶ ಪಡೆವುದಕೆ ಏಸರವಳಾಗುವೆನು (ಯಶೋಧ. ೪೯) ; ತಂಗೀ ಭಗವಂತನಿಲ್ಲದಿರೆ ನಾನೇಸರವಳು (ಚಂದ್ರಸ. ೧೭). ಏಸಾನು = ಎಷ್ಟೊಂದು : ಪಂಕಿಸೆ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನದ ಬಳಿಕೆ . . . ಏಸಾನೋ ನೆಱಮಿಗಿಲಿದಱಿಂದ (ಪರಿಗಿ. ೧೦–೬). ಏಸೊಂದು = ಎಷ್ಟೊಂದು : ಚಂದ್ರನ ಬರವ ಪಾರ್ದುವೇಸೊಂದು ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಗಳ ಬಳಗವೊ (ಮದೇಪು. ೧೫–೫). [?]

ಐಸು₄ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತ : ಶಿಲುಬೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಶಿಲುಬೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಏಸುವು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ಆತನ ವಿರೋಧಿಗಳು ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರ (ಧರ್ಮಶ್ರೀ. ೨೨೪) ; ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತರು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕುವಾಗ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಪಾದ್ರಿ ವಿವರಿಸಿದ (ರಕ್ತರೂ. ೫೩).

[?. /. ಲ್ಯಾಟಿನ್. ಐಸೂಸ್]

ಐಸುದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ದಿವಸ : ಅಕಟನ್ನೇಸುದಿನ ಬನದೊಳಗೆ ಸೆಱ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೪೭) ; ಆ ಸುರನದೇಸುದಿನ ತಪಗಳಾಚರಿಸಿದನೋ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೮–೨೯). [ಐಸು₃ + ದಿನ]

ಐಸುಮುಡಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಕಡೆಯಲಿನ್ನರೆಜಾವದವಧಿಯಿದು ತಪ್ಪಿತಾದೊಡೆ ಬಳಿಕ್ಕೇಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯೇಸು] ಮಡಿಯಿತ್ತೊಡಂ ಮೂರ್ಖಮುನಿ ಕೆಡೆನುಡಿವಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೫). [ಐಸು₃ + ಮಡಿ]

ಐಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಏಸುವೆಱು. [ಐಸು₂ + ಪಡೆ₁]

ಐಸುವಾರ್ (ಕ್ರಿ). "ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಐಸು₂ + ಪಾರ್]

ಐಸುವೆಸ (ನಾ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ : ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ ಸಾರ್ದುದು ಪುಷ್ಪಸಾಯಕಂಗಿಂದೊಳಸೋರ್ದುದೇಸುವೆಸನಿಂದು ಸನಾಭಿಜನಕ್ಕೊದರ್ಚಿತಾನಂದ ಪರಂಪರಾ ಜನನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೭೯) ; ವಿವಿಧ ವಿಚಿತ್ರದೇಸುವೆಸದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೬೫). [ಐಸು₂ + ಬೆಸ]

ಐಸುವೆಸನ (ನಾ). = ಏಸುವೆಸ : ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನವ್ಯಾಜದಿನಾಗಳೇಸುವೆಸನಂ ಕಾಮುಂಗೆ ಪೇಟ್ವಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೧೪).

[ಐಸು₂ + ಬೆಸನ]

ಐಸುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದು : ಮಱುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯುಮ್ಪಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎ[ಐ]ಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ದೊವೊದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಲಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ತಿಟ್ಟಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಟಿದ್ದೋನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೮ ; 800) ; ರೂಪಿನೊಳ್ ಮಚ್ಚರಿಸುವನೆನಗೆಂದೆಂಬನಂಬಟ್ಟುವನ್ನಂ ಪಲಕಾಲಕ್ಕೇಸುವೆತ್ತಂ ದಶಮುಖನೆನುತುಂ ಮನ್ಮಥಂ ಮಾಣದೆಚ್ಚಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೩). [ಐಸು₂ + ಪೆಱು₁]

ಐಸುಸಲ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಏಸುಸಲ ತಪವಗೈದೇಸು ಬಿನ್ನವನಾಂತು (ಮಂಕುಕ. ೧೫೭). [ಐಸು₃ + ಸಲ]

ಐಸೆ (ಗು). ದುಷ್ಟ ; ವಕ್ರ ; ಒರಟು (?). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಐಚ, ಐಸ]

ಏಹದ (ನಾ). ೧. ಏನು ಹದ ; ಯಾವ ಹದ. ೨. ಏನು ಕಾರಣ ; ಏನು ವಿಚಾರ : ಸುರಸ್ತ್ರೀಯರೆನ್ನನು ವಿಘನೆಯೆಂಬರೇಹದಂ ಮದನ ನಿನ್ನಂಗಮುಂ ಪೃಡನ ಭಾಳಾಗ್ನಿಗೇಕಿತ್ತೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೫೬).
[ಏ$_2$ (< ಏನ್$_1$) + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಏಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಿರಿದುಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂಪಾ ನರಪತಿ ತನಗೊಲ್ದೀಯೆ ಮುಕ್ಕುಕ್ಕಡ್ಡಿ ಗಂಗಾಪುರಮೇಹೂರೆಂಬ ಮಿಕ್ಕೂ ರ್ಗಳನೆ ಪಡೆದು (ಎಇ. XII, ೨೪೧-೧೯೯ ; 1077) ; ಅವರ್ಮ್ಮಾಡಿಸಿದ ಏಹೂರ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ದೇವರ್ಗೆ (ಇಆ. VIII, ೨೦-೫೦ ; 1077).
[? + ಊರು$_1$ (< ಊರ್)]

ಏಹೊ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರ, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ವಾಹನಂ ವೃಷಭೇಂದ್ರನಿರೆ ನರವಾಹನವ ನೇಱಿದೊಡೆ ನಿನ್ನುವನೇಹೊವೋಹೋಯೆಂದು ನಗರೇ ನೋಡುವವ ರೆನುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). [?]

ಏಳ್$_1$ 'ಏೞ್$_1$' ನೋ.

ಏಳ್$_2$ 'ಏೞ್$_2$' ನೋ.

ಏಳಕ್ಕಿ 'ಏಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಏಳಗ, ಎಳಗ (ನಾ). ಟಗರು ; ತಗರು ; ಮೇಷ : ಸಾನಂದಕನೆಂಬರಸ ನಭಯಘೋಷಣೆಯುಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಅರಸನೇಳಗನುಂ ಕಳ್ಳು ತಿಂದಂಕ ನೆಂಬೊಂಗೆ ಕರಪ್ಪೇದನಮುಂ ಮಾಱ್ಪುದು (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧೪) ; ಏಳಗ ಮೆಂಬುದು ಏಡಕಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಕುಳಂ (ಶಮುದ. ೨೦ ವೃತ್ತಿ). **ಎಳಗ** : ವಸುಧಾಧೀಶನ ಸುಕುಮಾರಂ ಮನಮೊಸೆದೆಳಗನ ಬೆನ್ನೇಱಿ ಕರಂ ರಂಜಿ ಸಿದಂ (ಜಯುಕಾ. ೨-೬೪) ; ಎಳಗನನೇಱಿಯೆಸೆವ ರನ್ನದೊಡವು ಪಜ್ಜಳಿ ಪರಮುಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೩) ; ಎಳಗನನೇಱಿ ಕೌಸಾಂಬ ವಸ್ತ್ರವ ಹೊದ್ದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೭೪) ; ಜನರು ಎತ್ತು, ಕೋಣ, ಟಗರು, ಎಳಗಗಳನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು(ಸಾಹಿಸಂ. ೧೩೦). 'ಏಟಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏಟಗ]

ಏಳಡಿ 'ಏಟಡಿ' ನೋ.

ಏಳಾಗಂಧ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವಾಸನೆ : ಪುದಿದೆಸೆದುವು ನಿಜಪಿತೃವಂಕದ ಕರಿಗಳ ಮದದ ಸೊವಡು ಮುನ್ನಿನ ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧದಿನೇಳಾಗಂಧದಿನೆಸೆ ವುದು ದೇವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ. ಏಲಾಗಂಧ (ಏಲಾ + ಗಂಧ)]

ಏಳಾಲ 'ಏಲಾಲ' ನೋ.

ಏಳಾವನ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವನ, —ತೋಟ : ಚೂತ ಸಪ್ತಚ್ಛದೈ ಳಾವನ ಸುರಭಿ ಮದಾಸಾರಾಸವಾಸಕ್ತ ಭೃಂಗೀನಿನದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ರ ಗಂಧೇಭಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧ ೩೦). [ಸಂ. ಏಲಾವನ (ಏಲಾ + ವನ)]

ಏಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಕಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಹುಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಎಲ್ಲಂದದ ಏಳಿಕೆ ಸಾಕು (ನನಲ್ಲ. ೩೨-೯). [< ಏಳಿಸು$_1$ + -ಕೆ]

ಏಳಿಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಕುಡದರನೇ ನೇಳಿಕೆಗೆಯ್ವರ್ ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಸೌನಂದ. ೮-೩೪). [ಏಳಿಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಳಿಗೆ 'ಏೞ್ಗೆ' ನೋ.

ಏಳಿಗೆತನ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವಿಕೆ : ಭಾಳದೊಳಿರಿಸೆ ಭಕ್ತಿಯ ಭರದಿಂದಲೆ ಬೀಳುತಲವನಿಯಲವರು ಪೇಳಿದರಾದೀಶ್ವರನೊಳು ಖಳನ ದೊಂದೇಳಿಗೆತನದೊಂದೂಳಿಗವ [ಪಾ ಠಾ ೦. ದೊಂದೂಳಿಗವನು ತಮ ತಮಗೆ] (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೮-೯೦). [ಏಳಿಗೆ (< ಏೞ್ಗೆ) + - ತನ]

ಏಳಿಗೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ಯಾದವಕುಲವೇಳಿಗೆವೆತ್ತಿ ರ್ಪುದು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೈಮೆವಡೆದು (ಹದಿಬ. ೧-೩).
[ಏಳಿಗೆ (< ಏೞ್ಗೆ) + ಪೆಱು$_1$]

ಏಳಿದ, ಎಳ್ಳಿದು (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅವಮಾನ : ದೂತರನಟ್ಟಿ ದೊಡೇಳಿದವಾತಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೯-೧೪) ; ಬಾಳಿಕೆಯ ನೀನೊಲ್ಲೆ ಭೀಷ್ಮರು ಹೇಳಿದನು ಕೈಕೊಳ್ಳೆ ನೀತಿಯನೇಳಿದವ ಮಾಡುವನೆ ಜನಪತಿಯೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬೨೩. ೫-೧೪). ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಅಪ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಅಲ್ಪ ; ನಿರ್ಗತಿಕ : ಏಳಿದನಂತೆ ಜಾಯ ಱಿದು ಚಿಂತಿಸುವಂದಮಿದಾವುದುರ್ವರಾಪಾಳನಿನಿಟ್ಟ ವಾಸರ ಚತುಷ್ಟ್ರಿಕ ಮಾತ್ರಮೊಳಾವುಪಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದುಕೊಂಡು ಕುಡುವೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯) ; ಪಾದಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಾನಕಿಯುಂ ಬಲಾಚ್ಯುತರುಮೇ ಳಿದರಂದದೆ ಬರ್ಪುದಾವುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೯೯) ; ಏಳಿದರೆ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾ ಕೋಳಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮).
ಎಳ್ಳಿದು : ೧. "ಅಲ್ಪೋಪಿ = ಎಳ್ಳಿದುವಾಗಿಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೪-೭೭). 'ಇಳಿದು', 'ಏಳಿಲ' ಪರಾ.
ಏಳಿದುನುಡಿ = ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮಾತನಾಡು : ಋಷಿಯರಂ ಏಳಿದುನುಡಿದಂ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೧೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಳಿದ ; ಮಲ. ಎಳುದು ; ತುಳು. ಎಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಯ, ಎಳ್ಯ ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಏಳಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಹಿತ್ತಲ ಗಿಡು ಮದ್ದಲ್ಲ ಎಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ದೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೦-೮) ; ಸಮಸ್ತಜೀವರಾಶಿಗಳ್ಗಭಯದಾನಮನೇಳಿದಂಗೆಯ್ಯದೆ ಮಾಡಲುಂ ಸುಖ ಮನೆಯ್ದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೬) ; ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿನಿವಿಾಗಡೆ ನಮ್ಮೊ ಳ್ಳಾಳನೊಳ್ಗುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪) ; ಶಾಳಿಗೆಱಗಿದ ಗಿಳಿಗಳಂ ಸೋವ ಪಾಮರಿಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ ಕೋಕಿಲನಿನಾದಮೆಂದೇಳಿ ದಂಗೆಯ್ದು ತೊಲಗದೆ ನಿಂದ ಕೀರಾಳಿ ಸಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತೆಂದೆನೆ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೯). [ಏಳಿದ + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಳಿದಂಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು ; ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು : ಶಲ್ಯನ ನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೋಲೇಳಿದಂಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಱಿ ಕೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಗೆ ರಥಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಪೊಟ್ಟನರಾತಿಯನಸ್ತ್ರಕೋ ಟಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧) ; ಕಾಲನನೇಳಿದಂಬಗೆವರೀ ನೆಲನಂ ವಿಜಿ ಗೀಷುವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪಾಲಿಸುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೨೪).
[ಏಳಿದ + ಬಗೆ$_1$]

ಏಳಿದಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಏಳಿದಂಗೆಯ್ : ನೋಡನೋಡಲ್ಕೆ ಮಾನ ಸನೆ ಮಾನಸ ರೂಪುಗೊಂಡವರನೆಂದೆನ್ದೇಳಿದಂಮಾಡಿರಾಡಿಸುವ ನಾಡ ಱಿಯಲು ವಿವೇಕ ನಿಧಿಮಾರ್ತ್ತಣ್ಣಂ ಜಗನ್ಮಂಡನ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೭-೨೯ ; 1119) ; ಎನ್ನನೇಳಿದಂಮಾಡಿ ಮೂಗನರಿದು ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧). [ಏಳಿದ + ಮಾಡು$_1$]

ಏಳಿದಿಕೆ, ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ, ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ ; ಅವ ಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಜಸಮುಂ ಧರ್ಮಮುಮುಱಿವಂದೆಸಗು ವುದೇಳಿದಿಕೆಯೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೬೪) ; ಅನಮ್ರತೆಯ ಉದ್ಧತಿಯ ಏಳಿದಿಕೆಯ ದ್ರೋಹದ ನಡೆನುಡಿಗಳ್ಗೆ . . . ಉಜ್ಜುಗಿಸುವೆಯಾದರೆ (ಬಟ್ಟಲ. ೩೫-೯). **ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ** : ೧. "ಅವಜ್ಞಯಾಪಿ = ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ ಯಿಂದಮುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೪-೬೬). **ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ** : ೧. ಪಾಂಚಾಲರಾಜ ತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟಿರ್ದೇಳಿದಿಕ್ಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು ಸೈರಿಸಲಾಱದಿಂ ತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೪ ವ). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ನಿಂದೆ : ಪಾಂಡ್ಯ ನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱು ಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ IX-i, ೨೯೬-೧೪ ; 1176).
[ಏಳಿದ + -ಇಕೆ]

ಏಳಿದಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಕೂರ್ಪಱನೆ ಕಳೆ ಕೂರನೇಳಿದಿಕೆಗಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ದಕೆಡಂಗು, ದಕೆಗಂಡು] ಬಿಸುಟ್ವನೆ ಉಃ ಬಿಸುಟ್ಟನಿಂತಿನಿತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨). [ಏಳಿದಿಕೆ + ಕಾಣ್]

ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ 'ಏಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಏಳಿದಿಟ (ನಾ). ಅವಮಾನ ; ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಲಾ ಘ ವ : ಕೃಷ್ಣನನು ದಿಟಗೋಪಾಲನೆಂದೇ ಬಗೆದು ನಮ್ಮೊಳಗೇಳಿದಿಟವನು ಮಾ ಡ ದಿ ರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೪–೨೦) ; ಇದನೇಳಿದಿಟವನು ಮಾಡುವರು ಪಾಪಾತ್ಮರವ ರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೮–೩೫). [ಏಳಿದ + –ಇಟ]

ಏಳಿಬ್ಬಳ್ಳ (ನಾ). ಏಳು ಎರಡು ಬಳ್ಳ ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳ : ಇಲ್ಲಕುಳ್ಗೇಳಿಬ್ಬಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟಿಗ್ಗೇಡಿಬ್ಬಳ್ಳ] ಮೇಲಕ್ಕಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮುರಾ. ೯೫–೯ ; 750). [ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳ]

ಏಳಿಲ, ಏಳಾಲ, ಏಳಿಲು (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅ ವ ಮಾ ನ : ಮರುಳನಿವನತ್ತಡೇನೆಂದೇಳಿಲವ ಮಾಡದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೬೦) ; ಒಂದರಳು ಪಱಿದು ಬೀಳೆ ಕಳೆದುಕೊಳಲ್ಕೆ ಲಜ್ಜಿಸಿಯೇಳಿಲದೊಳಾ ಕುಸುಮವಂ ಶಶಿವಮೌಳಿಗರ್ಪಿತವೆನುತ ಮ ನ ದೊ ಳು ನೆನೆಯಲಣುಮಾತ್ರ (ಬಸಪು. ೪೧–೧೦) ; ಕಾಳಗವನೇ ಬಲಿದು ತಹೆನಿವರೇಳಿಲವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ರಿಪುಗಳ ಸೀಳಿ ಕರುಳನು ಮುಡಿಸದಿಹೆನೇ ನಿನ್ನ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೨) ; ಒಂದಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳೀಕೆ ; ಆದರಿಂದ ವಸುಮತೀದೇವಿಯ ಹೊರತಾಗೂ ಏಳಿಲವನಾಂತೆನೆಂದು ತಿಳಿದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೬೦–೧೬). **ಏಳಾಲ :** ಆಳು ಗೆದ್ದರೆ ನೋಡು ಅರಸಗೆ ಜಯಪ್ರದ ಆಳು ನುಡಿದದ್ದು ಅರಸು ನುಡಿದದ್ದು ಏ ಳಾ ಲ ಮಾ ಡ ದೆ ಯಾ ದ ವ ಕುಲಮಣಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩–೧೪). **ಏಳಿಲು :** ಇಂದು ನಾ ಬಂದಂತೆ ಹೋದರೆ ಮುಂದೆ ಖಳರಿಗೆ ರಾಮನೇಳಿಲು ಕೊಂದು ಕೂಗುವೆ ದನುಜನಳವಱಿತವನ ಲಂಕೆಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧–೧೩).

ಏಳಿಲಮಾಡು = ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಎಲೆ ದುರಿತವೆ ನೀಯೆನ್ನ ಎ[ಏ]ಳಿಲಮಾಡದೆ ಸಾಗಿನ್ನೆ ಕಡುಛಲ ಮಾಡಲಿ ಬನ್ನಬಡುವೆ ನಮ್ಮ ನಳಿನಾಕ್ಷನಾಣೆ ನೀ ಕಿಡುವೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೩೬ ಪಲ್ಲವಿ). 'ಏಳಿದ' ಪರಾ. [?]

ಏಳಿಲಂಗೆಯ್, ಏಳಿಲಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ) = ಏಳಿದಂಗೆಯ್ : ಅಮೃತರುಚಿಯನಿರವೇಳಿಲಂಗೆಯ್ದುತುಳ ಸೌಮ್ಯಕೃತಿ ಕರ್ತೃವಿಗೆ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೫). **ಏಳಿಲಗೆಯ್ :** ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಬ್ಧಿಗಂಭೀರರವವನೇಳಿಲಗೆಯ್ವ ನಿಸ್ವನಂ (ರಾಘಚ. ೧೪–೯). [ಏಳಿಲ + ಕೆಯ್$_1$]

ಏಳಿಲಗೆಯ್ 'ಏಳಿಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಳಿಲು 'ಏಳಿಲ' ನೋ.

ಏಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : "ಏಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೮) ; ಕಿಱಿದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಱಿಪಡೆ ಕಿಡಿಸದೊಡೆ ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮಂ ನೆಱಿದಿಱಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೯) ; ದಿವಮನೇಳಿಪಂತು ಮಿಳಿರ್ವ ವಿವಿಧ ಕೇತನಂಗಳಿಂ ಸದಾ ನಿಕೇತನಂಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೮) ; ಸಂಸಾರಸುಖಕ್ಕೆ ದರ್ಪ್ಪ ವಿಷಯಂಗಳನೇಳಿಸಿ ಕಾಡಿಯಾಡಿ ಕಾಮಾರಿಯನರ್ಚ್ಚಿಸಲ್ಕೆ ನಲಿದಿರ್ಪ್ಪ ಮುನೀಶ್ವರನೀ ಧ್ರು ವೇ ಶ್ವ ರ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೩೩ ; 1062) ; ಕೆಮ್ಮಾಸೆ ಗುಜುಜುದಲೆ ಬಳೆದ ಕಾಳೋರಗನನೇಳಿಸುವ ತೋ ಳ್ (ಹಚಕಾ. ೫–೨) ; ಬಾಲಕನ ಘಾಯವನು ನಸುನಗುತೇಳಿಸುತ ದಂಡೆಯಲಿ ತಡೆದನು ತಿವಿದನವನುರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೮) ; ರಜಕನೆನ್ನನೇಳಿಸಿದನಿಲ್ಲಮಾದಮೆಟ್ಟುಱಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪–೨೮).

[ಏಳ್$_0$ + – ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ, ಎಳಿ = ಲಘುವಾಗು, ಕುಗ್ಗು]

ಏಳಿಸು$_2$ 'ಏೞಿಸು' ನೋ.

ಏಳು$_1$ 'ಏೞ್$_1$' ನೋ.

ಏಳು$_2$ 'ಏೞ್$_2$' ನೋ.

ಏಳುಂಮಲೆ, ಏಳುಮಲೆ (ನಾ). ಏಳುಬೆಟ್ಟ ; ತಿ ರು ಪ ತಿ : ನೀಳಗಿರಿ ಹಡಿಯಘಟ್ಟಂ ಯೇಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತುಳುವ ರಾ ಜೇಂ ದ್ರ ಪು ರಂ ಕೋಳಾಲ ಬಯಲು ನಾಡುಮನಾಳಾಪದೆ ಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನದೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೦–೫೨ ; 1180) ; ನೀಳಾದ್ರಿಯಘಟ್ಟಂ ಏಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತಳ್ವರಾಜೇಂದ್ರ ಪುರಂ(ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨–೧೦; 1242). **ಏಳುಮಲೆ :** ಪುಲಿಗೆಱೆ ಕನ್ದರೇಳುಮಲೆ ಕಾಸವಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೩೮ ; 1081).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಮಲೆ$_4$]

ಏಳುಕೋಟಿ 'ಏೞ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಏಳುನೂಱು 'ಏೞ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳುನೆಲೆ (ನಾ). ಏಳು ಅಂತಸ್ತು : ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆ (ಆದವ. ೬೬) ; ಕಲ್ಲುಬರಗೆಯ ತುರಕ ಗಂಗ ಶಲಾರನು ಬಂದು ಮುಱಿದು ಸುಡಿಸಿದಂಥಾ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಗೋಪುರವನು ಏಳುನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩–೧೨೫ ; 1397 ?).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ನೆಲೆ]

ಏಳುಬೆಸನ 'ಏೞ್ಬೆಸನ' ನೋ.

ಏಳುಮಲೆ 'ಏಳುಂಮಲೆ' ನೋ.

ಏಳುಸ್ವರ (ನಾ). ಏಳು ವಿ ಧ ವಾ ದ ಧ್ವನಿ, —ಸ್ವರ ; ಸಪ್ತಸ್ವರ : ಎಳೆಯ ಕಂದನ ಕೂಗು ಸೀಳಿಸಿ ಬೆಟ್ಟವನೆ ಏ ಳು ಸ್ವ ರ ದ ನಿನಾದವು ತುಂಬಿತು ಭಾಳಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೇಳಿತು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೯೧).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಸ್ವರ]

ಏಳುಹ (ನಾ). ಏಳುವಿಕೆ : "ಇದಿರೇಳುಹ (ಪ್ರತ್ಯುತ್ಕ್ರಮು, ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಥ) " (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$) + –ಹ$_3$]

ಏಳೆ$_1$ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು : ಭು ಜ ಗ ಪ ಕ್ಷ ಪುರಗಣ ಪ್ರಜದೊಳಾಜಜಱೊಳಕ್ಕುಮಜಗಣೇಳೆಗಿಭಗತೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೩) ; ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೇಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಸಾಹಂ ಷಟ್ಪದಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೬) ; ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿರುವ ಅಕ್ಕರಿಕೆ, ಮದನವತಿ, ಛಂದೋವತಂಸ, ಚೌಪದಿ . . . ಏಳೆ ಇವು ಏಳೂ ಅಕ್ಕರದ ಪ್ರಸ್ತಾರದೊಳಗೇ ಸೇರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೩೦).

[?. / ತೆಲು. ಏಲ. / ಸಂ. ಏಲಾ]

ಏಳೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ವನರುಹಮೆಡ್ಡಮುಪ್ಪ ಮೊಗವಾದ ತಳಿರ್ತಳಮಾದ ಕೋಕಿಳಧ್ವನಿ ಸರವಾದ ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯಾದೆಳವಳ್ಳಿಯೇಳೆ ನೂತನತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೂ ಟ ಮೆ ನೋಟಮಾದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ತ ನ್ನ ನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ ತಯಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೦). [?]

ಏಳೆರಡು 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ 'ಏೞೆಲೆವಾೞೆ' ನೋ.

ಏಳೆಲೆವಾಳೆ 'ಏೞೆಲೆವಾೞೆ' ನೋ.

ಏಳೆಳೆ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆ ; ಏಳು ನೂಲು : "ಸಪ್ತಕೀ–ಏಳೆಳೆಗಳ ಡಾಬು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೫).

[ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಎಳೆ$_2$ (< ಎೞೆ$_2$)]

ಏಳೆಳೆಕಟ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆಗಳ ಅಥವಾ ಸಾಲುಗಳ ಗುಂಡಿನ ಸರ (೬). [ಏಳೆಳೆ + ಕಟ್ವಾಣಿ]

ಏಳ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಲಿಂಗಿಸು (?) : ಮೆಯ್ದುಡವುತ್ತೊಲವಿಂದಂ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಗೊಟ್ಟು ಪಿಡಿದು ರಂಜಿಪ ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆಯ್ದುವನಿತ್ತೊಲವಿಂದೀರಯ್ದು ಭುಜದಿನಾಗಳೇಳ್ಕರಿಸಿ ಪೆರ್ಚುರ್ತ್ತುಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೧೨೫). [ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$) + ಕರಿಸು?]

ಏಳ್ಕೆ (ನಾ). ಏಳುವುದು : ಮಾಸುರ್ಡಿಯೆ ಮಾರ್ಮುರ್ಲೆತುದವನೇಳ್ಕೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೬೭). [ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$) + -ಕೆ]

ಏಳ್ಗಡಲು 'ಏೞ್ಕಡಲ್' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆ 'ಏೞ್ಗೆ' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ 'ಏೞ್ಗೆವಾಡಿವ' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆವೆಱು 'ಏೞ್ಗೆವೆಱು' ನೋ.

ಏಳ್ಜಡಧಿ (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ ; ಸಪ್ತಸಾಗರ : ವಡಬಶಿಖಿಯಲ್ಲಾಯೆನುತಯೇಳ್ಜಡಧಿಗಳು ಕದಡಿದವು (ಬಸಪು. ೫೮-೬೨).

[ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಜಡಧಿ]

ಏಳ್ತರ್ 'ಏೞ್ತರ್' ನೋ.

ಏಳ್ತರ 'ಏೞ್ತರ' ನೋ.

ಏಳ್ನೂರು 'ಏೞ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳ್ನೂಱು 'ಏೞ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳ್ಪದೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / ತಮಿ. ಏೞೈ = ಮೂರ್ಖ, ಮೂರ್ಖತ್ವ]

ಏಳ್ಪಿಸನ 'ಏೞ್ಪಿಸನ' ನೋ.

ಏಳ್ಮಡಿ (ನಾ). ಏಳರಷ್ಟು ; ಏಳುಮಡಿಯಷ್ಟು : ಅಗೊ ಬಂಗಾರದ ಮೂಡಲದಿಂದ ಬೀಸಿತು ಉರಿಗಾಳಿ ಏಳ್ಮಡಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಸಿರಿಂದ ನನ್ನಾತ್ಮಕೆ ದಾಳಿ (ಅರಳು. ೨೦೭-೨). [ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಮಡಿ$_2$]

ಏಳ್ಮೆ 'ಏೞ್ಮೆ' ನೋ.

ಏಳ್ಪತ್ತು 'ಎೞ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಏಳ್ವರೆಲಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಏಳೂವರೆಲಕ್ಷ. ೨. ಏಳೂವರೆಲಕ್ಷದೇಶ ; ರಟ್ಟನಾಡು ; ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯ : ಕೇಳ್ವನ ಕಿವಿಯೊಳು ಗೂಂಟಮ ನಾಳ್ವಿನೆಗಂ ಬೆಟ್ಟತೆನಿಸುಯೊಟ್ಟಜೆವಿರುದಿಂದೇಳ್ವರೆಲಕ್ಕೆಯೊಳದಟುವೇರ್ಳ್ವಿನೆಗಂ ನಿಗಳವಿಕ್ಕಿದಂ ಭೂತನೃ[ನ್ರಿ]ಪ (ಇಆ. XII, ೯೬-೧೧ ; 1187).

[ಏಳ್$_2$ (< ಏೞ್$_2$) + ಅರೆ$_3$ + ಲಕ್ಕೆ]

ಏಱ್$_1$, ಏರು$_1$, ಏಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಹತ್ತು ; ಆರೋಹಿಸು : ಕುದುರೆಯೇರ್ದ ಕುಱುಂಬನಂತೆ ನಡುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಉತ್ತಮತೇಜಿಯಿರಲು ಧರೆಯೊಳು ಹದ್ದನೇರ್ವರೆ (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೧೫). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಉೞಿದ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ನಿನ್ನೇರ್ದೊಡಮುೞಿಯೆಂ ಪೆರ್ಜಸಮನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನನೆ ರಣದೊಳಟ್ಟಿವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೭). ಏರು$_1$: ೧. ನಿರ್ಜರಪಾಲನೈರಾವತವನೇರ್ದು (ರಾವಣೋ. ೮) ; ತಾರಮ್ಮಯ್ಯ ತಂದು ತೋರಮ್ಮಯ್ಯ ದೂರದ ಬಾನಿಗೆ ಏರಿದ ಚಂದ್ರನ (ಕಏಪು. ೮-೨) ; ಕುದುರೆ ಏರಿ ನೋಡ ಹತ್ತಿದನು (ಬಂಗಾಪ. ೬೦). ಏಱು$_1$: ೧. "ಏಱು – ಆರೋಹಣೇ, ಸಮುಗ್ರತ್ವೇ, ಕ್ಷತೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಕಟ್ವಪ್ಪಿನುಳ್ ತೋಱದಾರಾಧನೆ ನೋನ್ತು ತೀರ್ತ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಕ್ಕೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೭೬-೪ ; 700); ಕೊಲ್ಲೆಂ ಬಿಸುಡಾಯುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚೆೞಱು ಪುತ್ತನಡಿಗೆಱಗೆನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೦) ; ವಿಮಾನಮನೇಱಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೧); ಕಾಮಂ ಕಳನೇಱುವಂತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯನೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧ ವ) ; ಮೇರುವನೇಱಿ ನೋಡಿದವರ್ಗೀ ಧರೆ ತಾಂ ಕಿಱಿದಾಗಿ ತೋಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೯) ; ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನನೇಱಿದವರು ಬುದ್ಧಿವಂತರೇ (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೧೬). ೨. ಚಾತುರಂಗದ ಚರಣಹತಿ ನಿರ್ಧೂತ ಧೂಳೀಮಯಮಖಿಳ ದಿಗುಜಾತವೆನೆ ಥಟ್ಟಣೆಯಲೇಱಿತು ಪಾಂಡುಸುತಸೇನೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨೫) ; ತುಡುಕಿ ಲಗ್ಗೆಯನೇಱಿಂದು ವಜೀರರ್ಗೆ ಕಡುಗಲಿ ಖಾನ ಬೆಸಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೪೫). ೩. ಉಬ್ಬು ; ಸಂತೋಷಪಡು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು : ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಱಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೪). ೪. ಗಣನೆಗೆ ಬರು ; ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು : ಕಸವರದ ಸವಿಯುಮಂ ಭಯರಸಕದ ಸವಿಯುಮನದೆಂತುಮಾನಱಿಯದುದಂ ವಸುಮತಿಯಱಿವುದು ನೀಂ ಪುರುಡಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿದ ಮಾತೇಱುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೦) ; ನಿಮಗಾವುವು ಮನಕೇಱುವುವಟ್ಟಱಿನವನಾಯ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಿಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಹತ್ತು ; ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಕುದಿವ ಕೊಱಂತೆ ಕುದಿದು ದಗೆಯೇಱಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಬೆಱಗಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫); ಸುಧರ್ಮ್ಮದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದಡಾ ದೋಷಂ ನೂಱಿರ್ಪದಿಂಬರಿಗೇಱುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪-೧೯ ; 1148) ; ಪಿರಿದು ಬಯಸುತವರಿರ್ವರೆಸೆದರಾಗ ಸ್ಮರಮೋಹನದ ಸೊಕ್ಕೇಱೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೫೨).

ಏರಗತ್ತು = ಏರಿದ ಗತ್ತು ; ಮೇಲೇರಿದ ಧ್ವನಿ : ಏರಗತ್ತಿನ ಕಾಳಿ ಕೂಗಿತೊ ಜಯಭೇರಿ ಕೇಳಿ ಸಿಡಿದ್ಹೋತ ಫಿರಂಗಿ ದಂಡ (ಲೋಕಗೀ ೨೨೮-೩). ಏರಸಲ್ಲು = ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರು : ನಿನ್ನಂತಹ ಪರಮ ನಾಗರಿಕನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಏರಸಲ್ಲದ ಅಲ್ಪವಿಷಯ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೫೬-೨೩). ಏರಿಬರು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಆಡರು : ಮಿಂಚುತಿದೆ ಆಗೀಗ ಇರುಳಿಗೆ ಏರಿ ಬರಲಿವೆ ಮೋಡವು (ನೆಲಮು. ೪೭). ಏರಿಹೋಗು = ಏರಿಬರು : ಸಿಂಹಿಣಿಯಂತೆ ಗೌಹರಳ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋದಳು (ಕೊತಕಾ. ೬೫) ; ಸೋಮಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗಿ (ತುಂಗಭ. ೫೩). ಏರುಹಾಕಿಕೊಡು = ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು; ಪಕ್ಷವಹಿಸು : ನೀವು ಹೀಗೆ ಏರುಹಾಕಿಕೊಡುವುದರಿಂದಲೇನೆ ಅವಳಿಗೂ ನನ್ನ ಕಂಡರೆ ಅಷ್ಟು ದ್ವೇಷ (ನಂದೆನೆ. ೪೪). ಏಱಲಿಕ್ಕು = ಪೀಠವನ್ನುಕೊಡು : ಆಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆತೆಱದಿಂ ಪೊಗೞ್ದು ಸಾರೆ ಕರೆದೇಱಲಿಕ್ಕಲ್ವೇೞ್ದು ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೩ ವ). ಏಱಲ್ವೇೞ್ = ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳು : ಆ ರಥಮಂ ಮನೋರಥಮಂ ಬೆರಸೇಱೆ ಚೂತಲತಿಕೆವೆರಸು ಸುಭದ್ರೆಯನೇಱಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦ ವ). ಏಱಿಕೊಳ್ = ಮೇಲೇರು ; ಹತ್ತಿಕೊ : ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಱಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ಏಱೆನೂಂಕು = ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು : ಉಳಿತಾಳಕ ಜಾಳಮಂ ಕೊಡಂಕೆಗೆ ತೆಗೆದೇಱೆನೂಂಕಿ ಮಣಿಕಂಕಣಮಂ ಕಳಶೋತ್ಕರಂಗಳಂ ತೆಗೆದಭಿಷೇಕ ದೇವತೆಯರಂದದಿ ನೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱು ; ತುಳು. ಏರು ; ಕೊಡ. ಏರ್ ; ತೆಲು. ರೇಗು, ರೇಸು, ರೇಯು, ರೇವು]

ಏಱ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಯೋಗ್ಯವಾಗು ; ತಕ್ಕುದಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು. 'ಏರ್ಪಡು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಏಲ್ ; ಮಲ. ಏಲು, ಏಲುಕ ; ತೆಲು. ಏಲಯು]

ಏಱ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ದುಕೊ ; ಆರಿಸಿಕೊ (ಕಿ).

[?. / ತುಳು. ಸಾರು ; ತೆಲು. ಏಱು]

ಏಱ್$_4$, ಏಱು$_4$ (ನಾ). ೧. ಗಾಯ ; ಹುಣ್ಣು ; ವ್ರಣ : ಕೆಲರೇರ್ಗಳಿಂದೆ ವೇದನೆಗಳಂ ಸೈರಿಸದೆ ಗಳದಸುವನು ಪಿಡಿದವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೪೦). 'ಏಪೆರ್ಱು', 'ಏರ್ಪಡೆ' ಪರಾ.

ಏಱು$_4$: ೧. "ಏಱು ಘಾಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೫); ಕಾರ್ತಿಕ ಋಷಿಯರಂ ಮನದೊಳು ಬಗೆದೇಱುಂ ಪುಣ್ಣುಂ ವ್ಯಾಧಿಯುಂ ಪಸಿವು ನೀರಡಿಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೯–೪); ಏಱಿನೊಳ್ ಸತ್ತು ಕಲೆವೆರಸು ಪುಟ್ಟುವುದುಮಂ (ಜಾವುಂಪು. ೧೯–೧೬); ಪೇಱಿನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಱಿಯೇಱಿನ ಮೇಲೆ ಬಡಿಗೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೨); ಬಾಣಂಗಳೆಡೆಯಿಂದ ಸುರಿವ ಬಿಸಿನೆತ್ತರೇಱುಗಳ (ಹಚಕಾ. ೬–೬೭); ಏಱ ನೋವಿನೊಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯ ನಾಱುಸುವರಿವಱಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೬). ೨. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ; ಏಟು: ಕಿಱು ಬಾಳ್ವೆರಸು ಬಂದೆಱಗಿ ಇಱಿವಾತನೇಱಂ ಬಂಚಿಸಿ ಸಿಂಹಲಂಘನದಿಂ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ ಕುಮಾರನಾತನ ತೆಗಲೆಯಂ ತಿವಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯–೨೮); ಸುಪ್ರತೀಕೆ[ಂ] ಕೆಯ್ಯಕಾಲ ಕೋಡೇಱಿನೊಳ್ ಬಲಮನೆಲ್ಲಂ . . . ತೊಟ್ಟುೞಿದುೞಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೨ ವ); ಅಗಣಿತ ಬಾಣದೇಱಿನೊಳೊಱೆದ ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೭). [?]

ಏಱ್$_5$, ಏಱು$_5$ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಸಮರ; ಕಾಳಗ; ಹೋರಾಟ: 'ಏರ್ಪಸವಿಗ', 'ಏರ್ವಲ', 'ಏರ್ನೆಸ' ಪರಾ. ಏಱು$_5$: ಮೂಱು ಅರಸರಾಳ್ ಮಾರಿದಾಸ ಕರಿಯ ತಮ್ಮನ್ ನಾಗತರಾಸರಾ ಮನೆ ಮಗವು ಬಾಗೆ ಊರುಳ್ ಬಲ್ಲಹನ್ ಏಱಿನುಳ್ ಎಱಿದು ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೫–೫; 780); ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರೇಱಂ ನೋಡಲ್ಕೆ ಭೂತನಾಥಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೫); ಮೂಱು ಕೊಡೆ ಅಣ್ಣಿಯರ್ಪಿೞ್ಯನೂರಾ ಏಱಿನುಳ್ಪಱಿದು ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೭೬–೪; ?); ರಿಪುಬಲದೇಱ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ.೧೧–೫೧).
[< ಏಱ್$_1$]

ಏಱಿಕಟ್ಟು 'ಏಱಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಏಱಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಏರುಗಾವು ಕೊಡು: ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ ನೋಡಿ ಏಱಕಾಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಱತಂತೆ ಸ್ಥಲ ಬೇಱಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೫–೫೩೫). [ಏಱು$_2$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಾಸು$_1$]

ಏಱಿಕುದುರೆ (ನಾ). ಏರುವ ಕುದುರೆ; ಸವಾರಿ ಕುದುರೆ: ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ ನೊಱಮ್ಪುಸಟ್ಟಿಯೆನ್ದು ಪೆಸರಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಱ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಳಪಣ್ಟುವಕೆ ಕುಞ್ಚನ್ತಳಿಗೆ ಕೀಲ್ಬಟ್ಟ ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೧೩; 11ನೆಯ ಶತ). ☞ ಏಱಲ್ (= ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ) ಕುದುರೆ ಎಂದಿರಬಹುದು.
[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಏಱಿಗಟ್ಟು, ಏಱಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು: "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರಲಂಬಮೆನಲೇಱಗ[ಪಾಠಾಂ. ಱಿಕ]ಟ್ಟಿದುದಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೬೭); ಕೊಂದಡೆ ಕೊಲು ಹಣಮಂ ದಿಲ್ಲವೆನೆ ಕಾಲ ಬಂಧಿಸಿ ಬಿಗಿದೇಱಗಟ್ಟಿ ಮುಂದುವರಿವ ಕೋಪದಿಂದ ಪೊಯ್ಯಲು ಬಾಲಚಂದಿರಧರ ನಿಜದೋಱಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೦೭–೫೯೨). ಏಱಿಕಟ್ಟು: "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಆಪ್ರಲಂಬಂ – ಈ ೨ ಏಱಿಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯೯–೯೮).
[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$. ☞ ಏಱಿ + ಕಟ್ಟು, ಏಱಲ್ + ಕಟ್ಟು ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು]

ಏಱಿತಿರುಹು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ತಿರುಗಿಸು; ಏರುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಸೆ: ಭೂರಿ ಹೂಂಕಾರದಲಿ ಮೀಸೆಯನೇಱತಿರುಹಿ ಮಹೋಗ್ರವಿಕ್ರಮನಾರು ಭಟೆಯಲಿ ಮೊಳಗುತೆದ್ದನು ನೋಡಿ ಕೆಲಬಲನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೫–೩೫).
[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ತಿರುಹು$_1$ (< ತಿರುಪು$_1$)]

ಏಱಿದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು,—ಸೇದು: ಸುಗಿದ ತೊಗಲೇಱಿದೆಗೆದಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿರೆದೆಗೆವಾಳ್ಲಲ್ಲ, ಲೇದುದೆಗೆದ್ದೈಸೆ] ದಿಗ್ವಸನವೆತ್ತಿದ ಕತ್ತಿಯೊಡ್ಡಿದ ಕಪಾಲವೆರಸು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೧); ಉಬ್ಬಿದುರದೇಱ[ಪಾಠಾಂ. ಱಿ]ದೆಗೆನೊಡಲ ಬಾಗಿದ ಬೆನ್ನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೬). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ತೆಗೆ]

ಏಱಿನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸು: ಬಲದ ಕರಾಂಭೋಜದಿಂದೇಱ ನೂಂಕುತೊಡಸುತ್ತುಂಗಸ್ತನಾಗ್ರಕ್ಕೀವ ಮುಡಿಯನಾಂತೌಂಕುತುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೪). [ಏಱು$_2$ (< ಏಱ್$_1$) + ನೂಂಕು$_1$]

ಏಱಾಗು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವಾಗು; ಪೆಟ್ಟಾಗು: ಆಡೆಯೆಂಬಲಗಿನೇಱುಗಲಾತನ ಕಿವಿಗೆ (ತಿರುರ. ೮–೯). [ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_1$) + ಆಗು$_1$]

ಏಱಾಟ, ಏರಾಟ (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ; ಹತ್ತುವಿಕೆ: ತುರಗದೇಱಾಟ ಗಜಾರೋಹಣ ಮುಖ್ಯ ವರಧನುರ್ವೇದ ಮುಂತಾದ... ಆಯುಧಸಾಧನೆಗಳನಾಗ ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೪–೮೫); ನೀಱಿ ನೀಱನ ಕೂಟ ನೃಪನ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ಏಱಾಟದಂತಿಹುದಕ್ಕಾ ನೀಱನು ಜಡಸತಿಯೊಳು ಕೂಡೆ ನೃಪನೆತ್ತಿನೇಱಾಟದಂತಿಹುದಲ್ತೆ (ಭರಪ. ೭–೧೫). ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ವರರೇವಂತನೇಱಾಟವನು ನಸುನಗುತ ಬಲಿದ ದೃಢವಾಘೆಗಳು ದೃಷ್ಟಾವಳಿಯ ಹಯ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರತಾಪರು ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ಸಾಲುಗಳಲೊಪ್ಪಿದರು ರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೧). ಏರಾಟ: ೧. ಜರ್ಮನಿಯು ತನ್ನ ಏರಾಟವನ್ನು ಜೋರಿನಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ಮೇದಿಮು. ೧೯೭). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಮೇಲಾಟ: ಸತ್ಯಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಏರಾಟದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಣ್ಣೇ ಮೇಲು (ವಿಚಾಮಂ. ೯೯). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಆಟ]

ಏಱಾಟಿಕೆ, ಏರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರೋಹಣ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ: ತುರಗದೇಱಾಟಿಕೆಯ ಭಟರಿಗೆ ಗುರುವಲಾ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೬೦). ಏರಾಟಿಕೆ: ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ: ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಸ್ಥಲಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಏರಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದವರಿಗೆ ಗಾಡಿಯು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೩೭). [ಏಱಾಟ + –ಇಕೆ]

ಏಱಾಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೇ ಶೀಲವಾಗುಳ್ಳವನು; ಯೋಧ: ಮಾಱಾಳಿಯುಮೋದಾಳಿಯುಮೇಱಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆವಾಳಿಯ ಕೇಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೩). [ಏಱ್$_5$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಏಱಿ 'ಏರಿ$_1$' ನೋ.

ಏಱಿಕೆ, ಏರಿಕೆ, ಏರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ. ೨. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಕೇಡಾಯ್ತೆನುತ ಧವಳಾರ ಗೋಪುರದೇಱಿಕೆಯ ನೋಟಕರು ಮುಱಿಗೆದು ದೂರದಲಿ ನಿಂದಿಹರು (ತೊರರಾ. ೫–೭–೧೬); ಹುಸಿಹೊಲ್ಲ ಕೂರ್ಪರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಏಱಿಕೆಯ ಬಿಸಿಲು ಹೊಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫). ಏರಿಕೆ: ೧. ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಕೆ ವಿಷವೇರಿದಂತೆ ಏರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಏರ್ಕೆ: ೧. ಸ್ಯಂದನಗಳೇರ್ಕೆ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ ಬರುತಿರ್ದುದುತ್ಸವದೊಳೇನೆಂಬೆನು (ಪರಶು.೧೧–೨೧). [ಏಱು$_1$(< ಏಱ್$_1$)+–ಇಕೆ]

ಏಱಿಕ್ಕು, ಏರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ತೊಳಸು; ಥಳಿಸು: ವನಚರಯೇಱಿಕ್ಕುತ ಸುವ್ವಿಸುವ್ವಿಯೆಂದೆನುತ ಬಿಡುವ ನಿಡುಸುಯ್ಲ್ಲ ತನಿಗಂಪು ಸೋಂಕಲೊಡನೆ ಸಿಂದುವಾರದೊಂದೊನಕೆ ಕೊನರ್ತುದಾಕ್ಷಣದಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೪೧). ಏರಿಕ್ಕು: ಅಕ್ಕಿ ಏರಿಕ್ಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಏಱು$_3$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಏಱಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಈಟಿ: ಏಱಿ ಭುಜಂಗಶಯ್ಯೆಯನಾ ಶಾರ್ಙಮನೇಱಿಸಿಯಾ ಶಂಖವನು ಹಾಱಲೂದಿದ ಹರಿಯನು ಕಂಡು ಕಂಸಗೆ ಏಱಿಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೫೪).
[ಏಱು$_5$ (< ಏಱ್$_5$) + ಇಟ್ಟಿ]

ಏಱಿಸು, ಏರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸು; ಮೇಲೇರಿಸು : ನಿಜವಿಜಯಗಜೇಂದ್ರಮನೇಱಿಸಿ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬರೆ (ಆದಿಪು. ೪–೨೪ ವ); ಖಚರರನಡರ್ದೇಱಿಸುವೆನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೂಱಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೭). ೨. ಮುಡಿಸು ; ಧರಿಸು : ಶೈವಾಗಮಂಗಳೊಳು ಕೇತಕೀಕುಸುಮಮಂ ಭೂತೇಶ್ವರಂಗೇಱಿಸಲಾಗದೆಂಬುದಂ ಮಾಣ್ದು (ಬಸರ. ೬೩–೭೩). ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಹೆದೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ : ದ್ರೋಣಂ ಬಾೞ್ಗೆಂದು ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಗಾಂಡೀವಮಂ ಕೊಂಡೇಱಿಸಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೪ ವ); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡೆದೇಱಿಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಬಿಲ್ಲ ಗೊಲೆಗೇಱಿಸುತ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೦). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು; ಉಬ್ಬಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸು: ಬೆಸಗೊಂಡುದಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸುರೇಜ್ಯಂ ನಿಂದ ರಾಶಿವರಮೆಣಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಭಗಣಂಗಳ ನವನೇಱಿಸಿ ವಯಸಮನಱಿ ವಯೋನುಮಾನಕ್ರಮದಿಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪–೩); ಶ್ವಸಿತದ ಕಂಪು ಕಂಪನಭಿವರ್ಧಿಸೆ ಬಣ್ಣದ ಸೊಂಪು ಬಣ್ಣವೇಱಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೮೦); ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಱಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೪). ೫. ಆರೋಪಿಸು ; ಅನ್ವಯಿಸು : ಆದಲ್ಲದೆಯುಂ ಪಲವುಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಗುಣಂಗಳಾಗೇಱಿಸಿ ತನ್ನೊಳ್ಳಯ್ಯೊಯ್ದು ನಗುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೭); ತನ್ನ ವರೆಂದರತ್ತಲೆ ಹರಹಿಕೊಂಬನು ಕೃಷ್ಣನದು ತನಗೇಱಿಸಿದ ಬಿರುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೪). ೬. ಪಡೆ; ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಕೈಗೊಳ್ಳು : ಅರಿಂಜಯರುಮೆಂಬವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ್ ಬರೆ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಿದಿರ್ಗೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ವ್ರತಮನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಶ್ರವಣಾನಂತರಮಾದಿತ್ಯಗತಿಗಳ್ಗಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨–೨೧) ; ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪೂರ್ವಕಮಣುಬ್ರತಂಗಳನೇಱಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೨ ವ). ಏರಿಸು: ೧. ಏರಿಸಿ, ಹಾರಿಸಿ, ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಟ (ಕನ್ನಬಾ. XI) ; ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಗುರು ಏರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಚ್ಚೇನು ಹೇಳಲಿ? ನಿನ್ನ ಜೀವನ ಮಾಡು ಅವನಿಗೇರಿಸಿದಂಥ ಹೂವಾಗಿ ತಂಗಿ (ಪಯಣ. ೧೦೫); ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅರಿಸಿನ–ಕುಂಕುಮವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಪಂಚಮಿಯ ಪ್ರಥಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೧). ೫. ನಾನೇನೂ ಏರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಿದುರೆ. ೧೯೦).

ಏಱಿಸಿಕೊಳ್ =೧. ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊ, —ಕೂಡಿಸಿಕೊ : ಸಾಹಸಾಭರಣನ ಸಾಹಸಮುನಳವಲ್ಲದೆ ಪೊಗೞ್ದು ತೊಡೆಯನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಯೊಳ್ ತಂಬುಲಂಗೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೮ ವ). ೨. ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಭಟಾರರಂ ವಂದಿಸಿ ಸದ್ಧರ್ಮಮಂ ಕೇಳ್ದು ಶ್ರಾವಕಬ್ರತಂಗಳನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ತನ್ನರಮನೆಗೆ ಪೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫–೯). ೩. ಪಕ್ಷವಹಿಸು ; ಸಮರ್ಥಿಸು : ಲೇಸನಾಡಿದೆ ರಾಮ ಬಳಿಕೇನಾ ಸುಯೋಧನನಧಮನೇ ನೀನೀಸನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ನುಡಿವಾ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಬರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೭). ಏಱಿಸಿನುಡಿ = ಆರೋಪಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; ತೆಗಳು : ಚಾಪತಂತ್ರಪಿನಾಕಿಯೇಱಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೨). [ಏಱ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಏಱಿಳಿ 'ಏಱಿೞಿ' ನೋ.

ಏಱಿೞಿ, ಏಱಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬರು ; ಉಬ್ಬರವಿಳಿತವಾಗು : ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬರ್ಪ ಬಲ್ದೆರೆಗಳೇರೋಗಂಗಳೊಡನೇೞ್ವ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯೆ ಬೆದರ್ಕೆ ಸಂಗಡಿಸಿರ್ಪ ಸುೞಿಗಳೇಳಾಗಂಗಳೇಱಿೞಿಯೆ ಪಿರಿತನಂ ಬಡತನ ವಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩–೨೮). ಏಱಿಳಿ : ಆಗಲಾ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಕಳ ಗುಣಾಗಮಜ್ಞನ ನುಡಿಗೆ ಗಿರಿದುದಿಗಾಗಿ ಬಂದೇಱಿಳಿದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ರಘುಪತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೧೧).

[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಇೞಿ$_1$]

ಏಱು$_1$ 'ಏಱ್$_1$' ನೋ.

ಏಱು$_2$, ಏರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ : ಕೆಱೆಯು ಮೇಱುಂ ನೆತ್ತವಾಡುವರೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೪೪ ; 929). ೨. ಎತ್ತರವಾದದ್ದು ; ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ. ೩. ವಾಹನ : ಬೆಳ್ಪಂಜೆಯೇಱು ಪರ್ದೇಱು ಮುಗಿಲೇಱುಗಳನುಳ್ಳರುಂ ಸಗ್ಗಿಗರ ಮೊಗ್ಗರಂ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳೆಳ್ಳನಿತು ಕುಂದಿಲ್ಲವೆಂದುರ್ವಿ ದಳ್ಪುರಿಯ ಕಣ್ಣನೊಳ್ಕಟ್ಟಿಕೊಳಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೨). ಏರು$_2$: ಆ ಮಹಾನಾಟ್ಯದೇರಂ ತೀರಂ ಆ ನಲ್ಮೆಯ ಮುನ್ನೀರಿನ ಮಾರಂ ಭಾವಿಸಿ ಬಾಹ್ಯಸ್ಪರ್ಶವಿಮುಕ್ತಂ ದಿವ್ಯಾದ್ಭುತ ಸದ್ದರ್ಶನಯುಕ್ತಂ ನಾನಾಗಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೨೩–೬೦೧) ; "...ಮಣೆಪಾಲದ ಏರು ಮುಟ್ಟುತ್ತೇನೋ ಇಲ್ಲವೊ ಅಂತ ಅನುಮಾನ" (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱ್ಱು]

ಏಱು$_3$ (ನಾ). (ಚುಚ್ಚುವ) ಒಂದು ಆಯುಧ; ಈಟಿ: ಸದ್ದರ್ಶನಾಂತರಾಯಮೆಂಬೇಱುಗಳಿಂ ಋಷಿದೂಷಣಮೆಂಬ ಬಡಿಗಳಿಂ ಕೆಡೆಯೆ ಮೋದುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೮೭) ; ಒಱೆವೆರಸಿದೇಱುಂ ಕುಪ್ಪಸವೆರಸಿದ ವಿಾಹಮುಂ ... ಮಳಲ್ವೆರಸಿದ ಕೂೞುಮೆಂತುಂ ಲೇಸಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪). [?]

ಏಱು$_4$ 'ಏಱ್$_4$' ನೋ.

ಏಱು$_5$ 'ಏಱ್$_5$' ನೋ.

ಏಱುಂ (ಅ). ಮೇಲಕ್ಕೆ: ಪೊಂಗಳಸದೊಳ್ ಪನಿನೀರಂ ತುಂಬಿ ಏಱುಮೆತ್ತಿ ಪಿಡಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೨೧). [< ಏಱ್$_1$]

ಏಱುಂಜವ್ವನ, ಏರುಜವ್ವನ, ಏಱುಂಜೌವನ, ಏಱುಜವ್ವನ (ನಾ). ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ : ವನಜಾನನೆ ಏಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೋಧದೊಳ್ ಪೇಳಿಂತಾವನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮಿದನೆನಗಱುಪಿದೊಡೇನೊ ದೋಷಮೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೧೦೭) ; ಅಂಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿದುವೆ ಪುದಿದೇಱುಂಜವ್ವನ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭೯) ; ಏಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ಸೊಕ್ಕೇಱಿದ ನೀಱೆಯರ (ಶಮದ. ನ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). ಏರುಜವ್ವನ : ಈ ಏರುಜವ್ವನದ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಗೌರವಿಸಿದರು(ಕಾವ್ಯಸ.೧೦೨). ಏಱುಂಜೌವನ : ಏಱುಂಜೌವನಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನೆಳಸಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೩) ; ಶಿಶುತನವುೞಿದೇಱುಂಜೌವನವ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೭) ; ವಾರಗೇರಿಯೊಳೇಱುಂಜೌವನದ ನೀಱೆಯರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೧೭). ಏಱುಜವ್ವನ: ರತಿಮದನರನೋಱೆಯಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ಕೆ ಪೂದಿಱಿಯಲೇಱಿದೇಱುಜವ್ವನ [ಪಾಠಾಂ. ಏಱುಂಜವ್ವನ]ದ ಸೊಂಪೆಸೆವ ಕಿಂಪುರುಷ ನಿತಂಬಿನಿ (ಶಬಶಂ. ೩–೩೫ ವ). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಜವ್ವನ]

ಏಱುಂಜವ್ವನೆ, ಏರುಜವ್ವನೆ, ಏರ್ಜವ್ವನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ತುಂಬುಹರೆಯದವಳು : "ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯೆಂದು ನವಯೌವನೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೭೩); ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತಮತಿವಿಸ್ಮಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯) ; ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೧೫). ಏರುಜವ್ವನೆ : ೧. ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಮೈತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಏರುಜವ್ವನೆ ರೋಷನ್ನಳನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೨೫). ಏರ್ಜವ್ವನೆ : ೨. ರತಿ : "ಇಳೆಗೇರ್ಜವ್ವನೆಯು ಮಿಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೮).

[ಏಱುಂಜವ್ವನ + –ಎ$_3$]

ಏಱುಂಜೊಡರ್ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದೀಪ : ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಳಾ ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನ ಮೋಹನದೇಱುಂಜೊಡರಂ ಪಿಡಿದು ತೋರ್ಪ ಪೊಂಬುತ್ಥಳಿಯೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೬೯). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಸೊಡರ್]

ಏಱುಂಜೌವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏಱುಂಪುಂದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಏಱುಂಪುನ್ದಲೇ ಗ್ರಾಮಮಧಿವಸತಿ (ಇಆ. VI, ೮೯-೨೬ ; 692). [ಏಱು ? + ಪುಂದಲೆ]

ಏಱುಂಬೆಳಱ್ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರ : ಮುದ್ದಿನ ಪುಟ್ಟ ಕುವರಂ ಬೆಳ್ವಕ್ಕದೇಱುಂಬೆಳಱಿಯಂತೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇಱಿ ಬಳೆಯುತಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೫). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಪೆಱೆ]

ಏಱುಂಮನ (ನಾ). ಏರಿದ ಮನಸ್ಸು, — ಉತ್ಸಾಹ : ನಾ ರ ದ ಂ ಗೆ ತುಂಬರನಂ ಗೆಲ್ವುದೆಂಬ ಏಱುಂಮನಮಿೞಿದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೨).

[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಮನ]

ಏಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲು : ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಱುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಱೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕಲ್ಲು ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಱುವ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೩೫).

[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಏಱುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಯವನ್ನು ಕಾಣು, —ನೋಡು : ವಾರಿಜಾಕ್ಷೋಜ್ವಳ ಪದತಳದಾದೇಱುಗಂಡಳ್ಕಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೯೭). ೨. ಗಾಯವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ತಿರುಪಿನೊಳಣೆದು ಕಳಚುವರೇಱುಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಚಕೆ ನಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೨).

[ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$) + ಕಾಣ್]

ಏಱುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು : ಹೇಱುವ ಬಿಱುಗಲ್ಲು ಬಳದಡಿ ವರಶಕ್ತಿ ಪಾಱುಂಬಳೆ ಶೂಲದಿಂದೆ ಏಱುಗಾಣಿಸಿ ಕುವರನ ಕೊರ್ಗಣೆಯಿಂದೆ ಗಾಱುಮಾಡಿದರು ರಕ್ಕಸರು (ಮೋಹತ. ೩೪-೨೩) ; ಹರಿಯೊಡಲೊಳೇಱುಗಾಣಿಸಿ ಮಹಾನಾಭನುಱೆ ಬೆಂಕೊಂಡ ನರಿಬಲವನು (ಜೆಬಪು. ೩೯-೧೬). [ಏಱುಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಏಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾ ಯ ಗೊ ಳ್ಳು : ಏಱುಗೊಂಡೆಕ್ಕಲನ ದಾಂಟು ಗೊಟ್ಟ ಪಾವಿನ ಪೊಸವಗೆಯೊಂದು ಮುಸಕದಿಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೮). [ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಏಱುಜವ್ವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏಱುದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಏರುವ ಅಂದಣ, —ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ; ಮೇನ : ಏಱು ದಂಡಿಗೆ ನೂಱಾಱು ಸಾವಿರ ಮೂ ಱು ದಿ ನ ದ ಭಾಗ್ಯ ಝಣಝಣವು (ಕವಿಚ. II, ೧೫೨ ಶ್ರೀಪಾದರಾಯ). [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ದಂಡಿಗೆ]

ಏಱುಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಏರಿಕೆಯ ವಿಟ (?) : ತಾ ನ ರು ಮೆ ಮೆಚ್ಚು ವೊನ್ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೊ ಱ ಮ್ಬೇ ಱು ಬೊ ಜ ಙ್ಗರ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೬-೪೫ ; 900). [ಏಱು ? + ಬೊಜಂಗ]

ಏಱುಮಾಱು, ಏರುಮಾರು (ನಾ). ಬೆಲೆ ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಮಾಡುವ ಮಾರಾಟ : ವಾರನಾರಿಯರೊತ್ತೆ ಧರಣಿಯ ಸಾರವಂಬಿಗಗೂಲಿ ವಿತರಣ ಬಾರಗುತ್ತು ನಿಯೋಗ ಱೂಜಿನ ಧನ ಸುಭಾಷಿತವು ಏಱುಮಾಱು ವಿವಾಹ ರತಿಯುಪಕಾರ ನೆಗಳಿದ ರಾಜಕಾರ್ಯವಿವಾರನಾ ಹದ ತಪ್ಪಿ ತಪ್ಪುಗುಂ (ಜೀವಂಚ. ೪-೬೭) ; ಎಲೆ ತಾತ ಕೇ ಳೆ ನ್ನ ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಕೆಯಿನಿಸಿಲ್ಲೇಱುಮಾಱು ಸಜ್ಜನ ದೂಷಣತ್ವಮಾಯಿಲದೊತ್ತುಜೊತ್ತು ಪರದಾರ ಮಾಱಡಿವಿಗ್ರಹ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೩೩). **ಏರುಮಾರು** : ಮದುವೆ ಪರೋಪಕಾರ ನೃಪಸೇವೆ ಸುಭಾಷಿತಮೇರುಮಾರು ಲ ಂ ಚ ದ ಧನ ಜೂಜಿನಾಯತಿಕೆ . . . ಹದ ತಪ್ಪಿದೊಡಂತೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೯).

[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಮಾಱು]

ಏಱುಮುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು : ಅವನಂಗಸಂಗದಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ ಏಱುಮುಡಿಗೆ ಎಂಬ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿಡಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆದಾಡುವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತಾವೞಿದು ಒಯ್ಯನೆ ತೊ ಲ ಗು ವ ರು (ವಚಶಾ. I, ೧೭೫-೧೯). 'ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ' ಪರಾ. [ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಮುಡಿಗೆ]

ಏಱುವಡೆ 'ಏರ್ವಡೆ' ನೋ.

ಏಱುಸೂಱೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುದು, —ಹಿಡಿಯುವುದು : ಸರ್ವಲಗ್ಗೆಯಲೇಱುತೀ ದಳ ದಳವುಳಿಸಿ ದಳಪತಿಯ ನೇಮದಲಿ ಏಱು [ಪಾಠಾಂ. ಱ] ಸೂಱೆಗೆ ಹಾರಿ ಮಿಸಲಿನೇಱು ಸಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆನುತುಬ್ಬೇಱಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು ಮೆ ತ್ತಿ ದ ರು ಸರಳಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೦). [ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$) + ಸೂಱೆ]

ಏಱುಸೋಪಾನ (ನಾ). ಹತ್ತುವ ಸೋ ಪಾ ನ, —ಮೆಟ್ಟಲು : ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುಸಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವಾ ಉಗ್ಗಡದೊಳೇಱುಸೋಪಾನದೊಳವರಾ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿ ಡಿ ದು ಮೇಲೆ ನೆಗೆವಾ (ಭರಚ. ೩-೬೮).

[ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಸೋಪಾನ]

ಏಱೆರ್ದೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಎದೆ : ಪಲರ್ಗೆ ಬಿರಿದಲೆ, ಸುರಿವಾಯ್ ಪಲರ್ಗೆ, ಏಱೆರ್ದೆಯರೆಬರ್ಗೆ, ಆರೆಬರ್ಗೆ ಪೇ ರೊ ಡ ಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೭). [ಏಱ್$_1$ + ಎರ್ದೆ]

ಏೞ್$_1$, ಏಳ್$_1$, ಏಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎದ್ದ, ಎರ್ದ, ಎೞ್ದ (ಭೂತಕೃ); ಎದ್ದು, ಎರ್ದು, ಎೞ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ನಿಲ್ಲು ; ಮೇಲೇಳು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು : "ಏೞ್-ಉತ್ಥಾನೇ" (ಶಮಧಾ); ಮಹಾದೇವಸ್ಮುನಿ ಪುಂಗವನ್ನದಪ್ಪಿ ಕಳುಪೆರ್ದ್ದಪಂ (ಎಕ. II, ೮೦-೧ ; 700); ಮದನಂ ಬೆಳ್ಮುಗುಳಂಬಿನಿಂದಿಸೆ ಜಗಿಲ್ತಿರ್ದಂಬುಗಳ್ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಮೊದೆಯಂ ಬೈತವೊಲಾಗೆ ಮನ್ಮಥಶಿಖಿಜ್ವಾಲಾಳಿ ತ ಳ್ತೇ ೞೆ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ . ೫೪೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬರೆ ಬಂದು ನಡೆಯೆ ನಡೆದಿರ್ದಿರೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆೞ್ದೊಡೆೞ್ದು ನಿಂದೊಡೆ ನಿಂದಾಳರಸೆನಿಸಿ ನೆಗೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೯-೯೨); ನವಿಲೆರ್ದು ಕರಿಣ ಕರ್ಣಂಗಳನೆಚ್ಚಱಿಸಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾ ದಂ ಪೂ . ೧೪೨) ; ಕಿಚ್ಚೆದ್ದೊಡೆ ಬಾವಿ ತೋಡುವನಂ (ಸಮಪ. ೬-೪೦); ಏೞಿಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೦). ೨. ಎಚ್ಚರವಾಗು ; ನಿದ್ರೆತಿಳಿ : "ಏೞ್ವನೆನೆ ನಿದ್ರೆದಿಳಿದಂಗೆ ನೆಗೆದಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಸಂಜೀವ. ೧೨). ೩. (ಆಲಂ) ಜೀವವನ್ನು ಪಡೆ : ಕೞಿದವರ್ಗೆೞ್ವುದೞ್ತೊಡವರೇೞ್ವರೆ (ಆದಿಪು. ೩-೫೩); ಸತ್ತವರೇೞ್ವರೆ ಪೇೞೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮೞಲಿನಳವಿಯಂ ಮೞ್ಗಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧). ೪. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು : ಕಾಕರಾಸರುಮೆೞ್ದು ಪೆಗ್ಗುರ್ಗಂಜಿಯ ಕೋಟೆಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೪ ; ಸು. 800). **ಏಳ್$_1$** : ೧. ಕೊನೆಗಾಡ ಬದಿಯಣ್ಣ . . . ಏಳುತ್ತ ಓಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೫ ; 972) ; ತನುಜ ಏಳ್ಮಗನೆ ಹರನುಣಲೊಲ್ಲಂ (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೫-೧೪). **ಏಳು$_1$** : ೧. ಕಾಳೆಗವ ತೆಗೆಸಿದರು ಕೌರವರೇಳು ಫಲುಗುಣ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧) ; ಮಂದರಗಿರಿಯನೆತ್ತುವಡೆ ನುಗ್ಗೆಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದೆ ಮಿಂಟದೊಡೇಳುವುದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೪) ; ತರುಣಿ ನಾನುಸಿರಿದ ಚಲುವರೆಱೆಯ ನೀಗ ಬರುತಿಹನೇಳು ಸಿಂಗರಿಸು (ಕಂಸವಿ. ೯-೬೭). ೩. ಆರಸಿ ನಿಜಾಂಗುಲಿಯಿಂದೊಂದೆರಡುಂ ಮೂಱೆಕ್ಕೈದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಱೇಳೆಂದಿರದೆಣಿಪುದುಮಾಗಳೆ ನಿಜಶಿರಂಗಳೇಳ್ದಂಗದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಳ್ (ರಾ ಜ ಶೇ . ೧೪-೯೨). ೪. ತಲೆಯೆತ್ತು ; ಉಜ್ಜೀವಿಸು : ಹಳ್ಳಿಯೇನೋ ಮತ್ತೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲ ಪಾಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೨).

ಏಳೇಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬವರಕೇಳೇಳೆಂದು ಜಱಿದರು ದೂತರರ್ಜು
ನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೨೫). ಎದ್ದಾಡು, ಎೞ್ದಾಡು = ಕುಣಿದಾಡು ;
ನರ್ತಿಸು : ಕೃತಕಗಿರಿಯೊಳ್ ನವಿಲೆದ್ದಾಡುವುದಂ ಪಥಿಕರ್ ನಡೆ
ನೋಡುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೨–೧೯) ; ನರಕದಿಂದೆತ್ತಿ ಸಂಗಿರನಂ ಸತಾನಂದ
ಶರಣನಜ ಹರಿಗಳೆದ್ದಾಡೆ ಮುದದಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೩–೫೦) ; ಇಂದ್ರನಚ್ಚರಸೆ
ಯರೆೞ್ದಾಡುವರೆಂದೊಡೆ ಪೊಗೞಲ್ವೇಡ ಗುಣಾರ್ಣವನ ಜನ್ಮದಿನದ
ಬೆಡಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೮) ; ಬಿೞ್ದಿರುಮುನಿಱಿವೆ ನೀನುಂ ಬಿೞ್ದಿರುಮಂ
ಕೊಲ್ವೆ ಕಲಹದೊಳ್ಗೂಱಂಗಂದೆೞ್ದಾಡಿಯೆ ಮುನಿದಿಸುವೈ (ಗದಾಯು.
೭–೫೨) ; ರವಿಬಿಂಬ ಶಿರೋಮಣಿ ಪಾಱಿ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಬೀೞೆ ಖಚರ
ವಿಳಯಕ್ಕೆೞ್ದಾಡುವ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಗುರುಳಿವೆ ಕೆದಱಿದವೆನಿಸಿ ನೆಗೆದು
ವಳಿ ಬಹಳರವಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೨೭). ಎದ್ದಾಸರು = ಅತಿಯಾದ
ಆಯಾಸ, —ಬಳಲಿಕೆ, —ಬಾಯಾರಿಕೆ (ಕರಾ) : ನನಗೆ ಮೊದಲೇ
ಮುಳ್ಳುಸೌತೆಯ ಮಿಡಿಯೆಂದರೆ ಇಷ್ಟ. ಆದರ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಾಸರು, ಒಂದು
ಮಿಡಿಯನ್ನಾರಿಸಿ ಕ್ರಯ ಕೇಳಿದೆ (ಪಳಮೆ. ೧೮). ಎದ್ದಾಳು = ೧. ಎತ್ತರ
ವಾದ ಆಳು. ೨. ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ : ಅವನು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, ಚತುರ,
ಗಂಭೀರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎದ್ದಾಳು (ಪುನರು. ೫೬೫). ೩. ಎದ್ದು ಕಾಣುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಎದ್ದಾಳು (ರೂಢಿ). ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟ
ವಾಗಿ ತೋರು: ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಎದ್ದು
ಕಾಣು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು, —ಕಾಣು : ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾಷೆ, ಭಾಷೆಗೆ
ತಕ್ಕ ಭಾವ, ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕಾಣುವ ಗುಣ (ಜಗದಾ. ೯೬) ;
ಶಾಂತಲಾದೇವಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಎದ್ದುಕಾಣುವವಳು ಅವಳೇ (ಸವತಿ. ೫
ಪ್ರಸ್ತಾ). ಏಳುಬೀಳು = ಏಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಬೀಳುವಿಕೆ ; ಉಬ್ಬರ
ವಿಳಿತ : ಆಳ ಕೈಯಲಿ ತಾಳಬಹುದೇ ಏಳುಬೀಳಿನ ಕಡಲದು (ಇಂಗೀತ.
೬೭–೧೬) ; ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಏಳುಬೀಳುಗಳ ಕ್ರಮವು
ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದಿರುವುದು (ಹಿಂಮುಸ. ೮೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎೞು ; ಮಲ. ಎೞು, ಏೞು ; ತುಳು. ಎರ್ಕ್ = ನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು ; ಕೊಡ. ಏಳ್]

ಏೞ್$_2$, ಏಳ್$_2$, ಏಳು$_2$, ಏೞು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ;
ಆರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ; ಸಪ್ತ. 'ಏೞ್ಕಡಲ್', 'ಏೞ್ಕೋಟೆ',
'ಏೞ್ಗಯ್ಯ', 'ಏೞ್ನೂಱು', 'ಏೞ್ಪೆಸನ' ಪರಾ. ಏಳ್$_2$: ಪಟ್ಟಂ
ಗಟ್ಟಿದೇಳನೆಯ ವರಿಷದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೦–೫ ; ಸು. 900) ;
ಶ್ರೀಮದಿಱಿವನೊೞಂಬ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಿಷದನ್ದು
(ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯–೮ ; 951) ; ಸಾಸಿರದೇಳ್ನೂಱು ಗವಱಿಗಳುಂ. . .
ಏಳ್ಪತ್ತೇೞ್ಛಾಸಿರದ ಪ್ರಭು ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XIX, ೩೭–೯, ೧೨; 1144);
ಕಡಲೇಳಂ ಮಗುೞೆಟ್ಟೊಡಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮). ಏಳು$_2$: ಮೋಹ
ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಶೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿಂತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳ
ನೊಂದಾಗಿ ಕಲಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಆದವ. ೨೬) ; ಏಳು ಕಡಲೊಡಲೆಡೆಯಲಡ
ಗಿರ್ದ ಶೈಲಮಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೦) ; ನೀವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧು
ತನದಲಿ ನಮ್ಮನೈದುವುದು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೦). ಏೞು : ಏೞನೆಯಾ
ನರಕದಾ ಪುೞು ಅಕ್ಕುಂ (ಇಆ. X, ೬೦–೪ ; 678) ; ಇದಾನ್ ಅೞಿ
ತ್ತೋನ್ ಬಾರಣಾಸಿ ಏೞುಕವಿಲೆ ಕೊನ್ದ ಕೊಲೆಯ್ದುವೊನ್ (ಎಕ. XIV,
ತಿರುಮ. ೨೩೪–೯ ; 8ನೆಯ ಶತ) ; ಪ್ರಥಮಾದಿ ಭೇದ ನಿರ್ಧಾರಣದಿಂದದಂ
ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ವ ವಿಭಕ್ತಿಗಳೇೞೆನಿಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೪) ; ಏೞನೆಯ
ದಿವಸದಂದು ನೇಸಱ್ ಮೂಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೧೯) ; ಏೞುಂ
ಮಾಳಮುಮಂ ಪಾಱೇೞೆ ತಗುಳ್ದಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೫) ; ಏೞುಂ
ಬೆಸನಮುಮಂ ನರಪಾಲನುೞಿಗೆ (ಶಮುದ. ೮_ಪ್ರಯೋ).

ಎೞ್ಬರ್, ಏರ್ವರ್, ಏೞ್ಬರ್, ಏೞ್ವರ್ = ಏಳುಮಂದಿ,—ಜನ :
ಶ್ರೀಮತು ಎೞ್ಬರಗಂಡ ಮರುಳೋಜನ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩–೧ ;
1089) ; ತತ್ಪುತ್ರರಗ್ನೀಧ್ರ ಮುಖ್ಯ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮರೇರ್ವರ್ (ಎಇ.
XIII, ೪೧–೭ ; 1113) ; ಸಹೋದರರಾದೇರ್ವರುಂ (ಎಇ. XIX,
೨೩೦–೨೬ ; 1179) ; ಭರತಕುಮಾರಂಬೆರಸು ಏೞ್ಬರ್ ಕುಮಾರರಾದಿ
ಯಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮–೪೪ ವ) ; ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರಾ ಏೞ್ವರಾ ಪೊಯ್ದ ಧರ್ಮಂ
(ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೬೩–೧೦ ; 750) ; ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತರೆನಿಪ್ಪೇೞ್ವರುಂ
ಧಾತ್ರೀತಿಲಕರ್ (ದಶಕು. ೧–೪೮). ಎೞ್ಬರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು.
ಮೇಲಿನ 'ಎೞ್ಬರ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ನೋಡಿ. ಏಳಕ್ಕಿಅನ್ನ = ಏಳುವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ಅನ್ನ : ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಹೊಸಬತ್ತದಿಂದ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಸೇರಿಸಿ
ಏಳಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಎಪು. ೪–೭೪). ಏಳರಾಟ =
ಏಳೂವರೆವರ್ಷಗಳ ಶನಿಕಾಟ : ಸುಸಿಲ್ಗೈವಲ್ಲಿ ನಾಱ್ನೋಡದುತ್ಪ
ಳಕಂ ಮೂಡದೆ ದೈನ್ಯಮಾಡದೆ ನಿತಂಬಂ ಮುಂಬಡಂಗೂಡದಿರ್ಪಳ
ಕೂಟಂ ಬಿಡದೇಳರಾಟಮುದನಾವಂ ನಚ್ಚುವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೫೪).
ಏಳುಕೆರೆಯನೀರುಕುಡಿ = (ಆಲಂ) ಊರೂರು ತಿರುಗು ; ಕಷ್ಟ
ಪಡು. ಏಳುಕೆರೆಯನೀರುಕುಡಿಸು = (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡು ;
ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು : ಬಿಡು ನೀ ಈ ದಿಮಾಕೆಲ್ಲಾ ಏಳುಕೆರಿ[ರೆ]ಯ
ನೀರು ಕುಡಿಸೇನು (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೨೦೭). ಏಳುಮಿಗಿಲು = ಏಳುಪಟ್ಟು
ಜಾಸ್ತಿ : ಪಾಲಿಸಿದ ಧರಣಿಯಂ ಪಾಂಡವರ ಜಯಸಿರಿಗೇಳುಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ
ಶೌರ್ಯದಿ ಬಾಲಕನು (ತುರಂಗ. ೯೩–೨೪). ಏಳುಸುತ್ತಿನಮಲ್ಲಿಗೆ =
ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ನೋಡು ಇದೊ ಇಲ್ಲರಳಿ ನಗುತಿದೆ ಏಳು
ಸುತ್ತಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಚಿಲುಒ. ೧). ಏಳೆರಡು, ಏೞೆರಡು = ಎರಡು
ಏಳು ; ಹದಿನಾಲ್ಕು : ಏಳೆರಡು ಲೋಕಗಳನೀಗಳೆ ಬೇಳುವೆನು
(ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೫–೩೨) ; ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೇಳೆರಡು ಲೋಕಕ್ಕಧಿಕ ಶಿಖಾ
ಮಣಿಯೆನಿಪ ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೨–೨) ; ಈರೇೞ್ಗಲಮೇ
ೞೆರಟ್ಗಳಿಗೆಯೆನೆ . . . ತೋರ್ದುದು (ಶ್ರೀರಾಮು. ೫–೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏೞು ; ತುಳು. ಏಳ್ ; ಕೊಡ. ಏಳೀ ; ತೆಲು. ಏಡು ; ಕೋಲಾ. ಎಡ್, ಏರ್ ; ಕುಇ. ಒದ್ಗಿ, ಒಡ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಏರುಂಗ್, ಏರೂಙ್]

ಏೞಗ (ನಾ). ೧. ಟಗರು ; ತಗರು ; ಮೇಷ : ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೊರ್ಬುಳಿ
ವೊಯ್ದುನ್ನತನೇೞಗನನೇಱಿ ನೋಡುತ್ತಿರೆಯಾ ಪೊನ್ನಿಂದಾ ದೆಸೆಯವರಂ
ಸನ್ನಿದಮೆನೆ ಕಾಣದನಿತಱೊ(ನೊ)ಡೆಯುವನೇೞಂ(ನೆೞಗಂ) (ಜೀವಸಂ.
೧೦೫–೨೯). ೨. ಏಳು ಬೆಟ್ಟ : ೧, ೨. ನೆಗೞ್ದ ಹಿತಮುಹಿಪರೊಡನೇೞ
ಗಮುಂ ಬಂದೇಱಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆಯೇೞಗಮುನೊಸೆದೇಱಿ ಮಿಗೆ
ಬಂಧುಗಳುಮನಾ ತಂದೆಯೊಡನೆ ಪೊರೆಯೇಱಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೭–೯೪). 'ಏಳಗ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏೞಗ ; ಏೞ್$_2$ + ಅಗ$_2$]

ಏೞಡಿ, ಏಳಡಿ (ನಾ). (ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ, ಬೀಳ್ಕೊಡುವಾಗ
ಹೋಗುವ) ಏಳುಹೆಜ್ಜೆ ; ಸ್ವಲ್ಪದೂರ : ನಡೆದೇೞಡಿಯಂ ಜಿನನಿರ್ದೆಡೆ
ಗೆಱಗಿ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೩) ; ನೀನಾವ ಪ್ರಾಣಿ
ಗಾದೊಡಂ ಮುನಿವಲ್ಲಿ ಪೆಱಗೇೞಡಿಯಂ ಪಿಂಗಿ ಬೞಿಕ್ಕಂ ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿ
ದಂತೆ ಮಾಡೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೬). ಏಳಡಿ : ಕೆಲಜನರ
ನಾಂತುಬರಲೊನಪಾಲನದ ಕಂಡಂತದೆಲ್ಲವ ತಂದು ನೃಪಗೆರಗಂತದು
ಸುರಿದ ಕ್ಷಣವೆ ನೃಪ ನಡೆದೆದ್ದು ಏಳಡಿಯ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೨–೩೦).

[ಏೞ್$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಏೞಿಸು, ಏಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಏಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕುಬೇಕಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಾಡು; ಒದಗಿಸು. 'ಕರಿಂಕೇೞಿಸು' ಪರಾ. **ಏಳಿಸು$_2$**: ೧. ಅವರವರ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ ಅವರವರನ್ನು ಏಳಿಸುತ್ತದೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾಮಣಿ. ೧೪೮). ೩. ತೆಗೆಸು; ಹೋಗಾಡಿಸು: ರಾಜನು ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಷೇರ್‌ಖಾನನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಏಳಿಸಲುಹೋಗಿ ಬಾರೆಗುಡ್ಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೨೮). [ಏೞ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಏೞು 'ಏೞ್$_2$' ನೋ.

ಏೞೆರಡು 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏೞೆಲೆವಾೞೆ, ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ, ಏಳೆಲೆವಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಏಳು ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಬಾಳೆ: ಏೞೆಲೆವಾೞೆಯ ಕೞಗೆ ಷಷ್ಠೋಪವಾಸ ಸಹಿತಂ ಮಾಘಮಾಸದ . . . ಅಪರಾಹ್ಣದೊಳು (ಚಾವುಂಉ. ೧೨೪); ಎಲೆವಳ್ಳಿಯ ತಳ್ಪಿಂದೇೞೆಲೆವಾೞೆಯ ಪರಪಿನಿಂದ ಶೋಕೆಯ ಪೊದಱಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೦). **ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ**: ೧. "ಸಪ್ತಪರ್ಣಃ, ವಿಶಾಲತ್ವಕ್, ಶಾರದಃ, ವಿಷಮಚ್ಛದಃ – ೪ ಏಳೆಲೆಬಾಳೆಗಿಡ ದ್ವೀಪಾಂತರದೊಳಗಿರುವ ಘೂಳೇ ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨); ನೆಳಲಿಂದ ತಂಪಾದ ಈ ಏಳೆಲೆಬಾಳೆಯ ಬುಡದ ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೨-೧೮). **ಏಳೆಲೆವಾಳೆ**: ೧. ಮಲಯಜವೃಕ್ಷವನೇಳೆಲೆವಾಳೆಗಳೊಲಿದಡರ್ದಂತೆ ತೋಱುತದೆ (ಭರತ. ೭-೧೦). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ: ಏಲಾಪಕ್ವಫಲಂಗಳನೇಳೆಲೆವಾಳೆಯ ಪೊಸ ಹಗಿನಿಂ ಮುಡಿವಾಳದ ಮೂಳಮುಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಪೂವಂ ಮರುಗದ ಕಿಱುಗೊನರಂ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೧೬). [ಏೞ್$_2$ + ಎಲೆ$_1$ + ಬಾೞೆ]

ಏೞ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ವರ್ಷಗಳ ಕಟ್ಟು, —ಗಡು, —ಅವಧಿ: ಏೞ್ಕಟ್ಟನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟನೆ, ಟ್ಟಮೆ, ಟ್ಟಮೆ]ೞೆದು ನಿಮ್ಮಂ ನಾೞ್ಕಡಿಗೞಿದೊಡೆ ಮದೀಯನಾಥಂ ಬೇರಂ ಬಿೞ್ಕೆಯನೆ ತಿಂದ ದೆವಸದೊಳೞ್ಕಾಡಿದ ಬೀರವಿಾಗಳೇಂ ಪೊಸತಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೮). [ಏೞು$_0$ (< ಏಡು$_1$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಏೞ್ಕಡಲ್, ಏಳ್ಗಡಲು (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ, —ಸಾಗರ: ಏೞ್ಕಡಲ್, ಏೞ್ಕರಿ, ಏೞ್ಕೋಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಏಳ್ಗಡಲು**: ದಿಗ್ಗಜದ ಮಂಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಸುಜ್ಞನೆ ಸುಱಿವೆನೇಳ್ಗಡಲ ತಿಜ್ಞನೆ ತಿರುಹುವೆ ಧರಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೧). [ಏೞ್$_2$ + ಕಡಲ್$_2$]

ಏೞ್ಕೋಟಿ, ಎಕ್ಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದುಸಂಖ್ಯೆ; ಸಪ್ತಕೋಟಿ: ಇದನೞಿದಾತಂ ವಾರನಾಸಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯೊಳಂ ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯುಮಂ ಸಾಸಿರ್ಬ್ಬರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನೇೞ್ಕೋಟಿ ತಪೋಜನ[ಮು]ಮನೞಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋಕುಂ (ಇಅ. XII, ೨೫೭-೨೨ ; 873). **ಎಕ್ಕೋಟಿ**: ಇದನಳಿದ[ಂ]ಬಾಣರಾಸಿಯೊಳು ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನೆ[ಕ್ಕೋ]ಟಿ ತಪೋಧನರುಮುಂ ಸ[ಹಶ್ರ]ಕವಿಳೆಯುಮಂ ನಳಿದ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೨-೧೩; 102+); ಎಕ್ಕೋಟಿತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ (ಎಇ. XIII, ೧೭೨-೫೩ ; 1055); ಸೋಮೇಶ್ವರದೊಳೆಕ್ಕೋಟಿ ತಪೋಧನರುಮನೞಿದ ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಇಅ. XIII, ೯೩-೩೩ ; 1084); ಅಳಿದವನಿದನೆಕ್ಕೋಟಿಯನಳಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳನಿತುವನೋರನ್ತಳಿದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೪-೫೯ ; 1108 ?); ಆ ಪಂಚಮಠದ ತಪೋಧನಮುಖ್ಯವಾದ ಎಕ್ಕೋಟಿಗಳುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೦೫-೩೦; 1218); ಕಂಬದ ಹಳ್ಳಿ ತೀರ್ತ್ಥವ ಎಕ್ಕೋಟಿ ಜಿನಾಲಯವೆಂದು ಹೆಸರುಂ . . . ಎಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧-೩ ; ಸು. 1200). **ಏಳುಕೋಟಿ**: ಏಳುಕೋಟಿ ಮಹಾಮಂತ್ರ ಉಪಮಂತ್ರಂಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೦-೨); ಅಂನದಾನ ಸುವರ್ಣ್ನದಾನವಿನೋದರುಂಮಪ್ಪ ಏಳುಕೋಟಿ ಶ್ರೀರುದ್ರರಿರ್ಪ್ಪ ಶ್ರೀಮೂಲಸಂಘ ದೇಸಿಗಣದ ಪೊಸ್ತಕಗಚ್ಛದ ಕಂಬದಹಳ್ಳಿ ತೀರ್ತ್ಥವ . . . ಎಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧-೨ ; ಸು. 1200). [ಏೞ್$_2$ + ಕೋಟಿ]

ಏೞ್ಗಯ್ಯ (ನಾ). ಏಳು ಕೈಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿ: ಏೞ್ಗಯ್ಯಂ, ಏೞುಕಯ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಏೞ್$_2$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + – ಅ$_7$]

ಏೞ್ಗೆ, ಏಳಿಗೆ, ಏಳ್ಗೆ (ನಾ). ಮೇಲೇರುವಿಕೆ; ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬ್ಬುತ್ತೆಸೆದು ಬಿದಿರ್ದ್ದರ್ಪ್ಪಮೇೞ್ಗೇೞ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳ್ದ್ಗೆಳ್ಪೆ]ಸಮುಂಜಸನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬); ಏೞ್ಗೆಯಂ ಪರಬಲಂ ಪೊಗೞಲ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೧೩ ; ಸು. 940); ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸದೇೞ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೨); ಪೊಸಜವ್ವನದೇೞ್ಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೮); ಶೌಚದೇೞ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೬-೨). **ಏಳಿಗೆ**: ಆಳೋಚಿಸಿ ತನ್ನೊಳೆಂದನು ಸಂಸಾರದೇಳಿಗೆ ಈ ತೆಱನೆಂದು (ಅಂಜಪ. ೧೫-೩೮); ಬಾಲಸೂರ್ಯನವೊಲ್ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದೇಳಿಗೆಯ ತೇಜದ ವಿಕಾರ ಚಡಾಳಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೩೦); ತುಂಗ ತರಂಗದೇಳಿಗೆಯಿಂದ ಕಾವೇರಿ ಮಂಗಳಗಾತ್ರೆಯಾಗಿಹಳು (ಕಂಸವಿ. ೫-೪೬); ಈ ವಿಧದೇಳಿಗೆ ವಡೆದೀಯೊಡಲೊಳೆ ದೇವರೂಳಿಗವೆಸಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೪೦). **ಏಳ್ಗೆ**: ನಗರಾಜಂ ಧೈರ್ಯದೊಂದೇಳ್ಗೆಯನೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೭ ; 979); ಶೌರ್ಯದೇಳ್ಗೆಯಂ ಮೆಱೆದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨-೨೨; 1103); ಕಾರುಣ್ಯದೇಳ್ಗೆಯಿಂ ಸವಿನುಡಿಯೊಳಿಂತೆಂದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೫); ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ನಾನಾ ವಿದ್ಯದೇಳ್ಗೆಯ ನೋಡ ಚಿತ್ರೈಸಿದ ಬಳಿಕ (ಮೋಹತ. ೪-೧೮); ಈ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದೇಳ್ಗೆಯನಾಲಿಸೆ ಪಾಪಗಳೆದ್ದು ಪಾಱುವುವು (ಹದಿಬ. ೨-೫೧).

ಏಳಿಗೆಯಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: 'ನಿಮ್ಮಿಂದೆಲ್ಲಾ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಮಗೆ ಏಳಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಸುಮಂ. ೬೪). [ಏೞ್$_1$ + –ಗೆ$_1$]

ಏೞ್ಗೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಳಿಮುಖವಾಗು; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ದು ಪೊದಳ್ದು ಪರ್ಬಿ ಪದಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮುಂದೈಸಿ ಮಾಣದೆ ತನ್ನಂದದೊಳೇೞ್ಗೆಗುಂದದೆ ನಿರುದ್ಧೋಚ್ಛ್ವಾಸಮುಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಪುದಿದಾ ದಂಪತಿಯಂ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೫-೨೩). [ಏೞ್ಗೆ + ಕುಂದು]

ಏೞ್ಗೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಏೞ್ಗೆಗುಂದು: ಬಡವಾಗಿರ್ದೊಡಲೇೞ್ಗೆಗೆಟ್ಟ ನಡು ನೀರ್ ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ವಕ್ಷಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೪). [ಏೞ್ಗೆ + ಕೆಡು]

ಏೞ್ಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾರಾಯಣನಂತೇೞ್ಗೆವಡಿಸಿಯಾಳ್ಗುಂ ಸೊಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೩-೧೪). [ಏೞ್ಗೆ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಏೞ್ಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಏೞ್ಗೆವಡೆದ ಪಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). [ಏೞ್ಗೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಏೞ್ಗಿವಾಡಿವ, ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ (ನಾ). ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ : ಆಯ್ವರ್ ಕೂಸುಗಳುಮೇೞ್ಗಿವಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತುತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩ ವ). **ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ** : ಕಾಸ್ಯಪಗೋತ್ರಪವಿತ್ರನೇಳ್ಗೆವಾಡಿವದೆಳದಿಂಗಳನ್ತನುದಿನಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿಯಿಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೪ ; 1136). [ಏೞ್ಗಿ + ಪಾಡಿವ]

ಏೞ್ಗೆವೆಱು, ಏಳ್ಗೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ವಿಶ್ವಜಗಜ್ಜನ ಕೀರ್ತನಾರವಂಗಳಿನಿನಿಸೇೞ್ಗೆವೆತ್ತು . . . ಪುಗುತಂದನಚ್ಯುತಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೩೧). **ಏಳ್ಗೆವೆಱು** : ಮೂಡುವೆಳನೇಸಱಂದುಱೆ ನಮಿಸಿಕೊಳ್ವ ಮೆಯ್ಯಾಗಡಿವಣ್ಣದಿನೇಳ್ಗೆವೆತ್ತು ಥಳಥಳಿಪ ಶಿಶುಚೂಡಾಮಣಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೪). [ಏೞ್ಗಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಏೞ್ತಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಮುಕೂಡಲ್ ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗ್ವಿಭಾಗಮುವಲೋಕ್ಯ ಏೞ್ತಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬಸ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬-೧೩ ; 413). [?]

ಏೞ್ತರ್ 'ಎೞ್ತರ್' ನೋ.

ಏೞ್ತರ 'ಎೞ್ತರ' ನೋ.

ಏೞ್ತರವು 'ಎೞ್ತರವು' ನೋ.

ಏೞ್ನೂಱು, ಏಳುನೂಱು, ಏಳ್ನೂರು, ಏಳ್ನೂಱು (ನಾ). ಏಳು ನೂರರ ಮೊತ್ತ : ಶಕನ್ರಿಪ ಕಾಲಾತೀತ ಸಂವತ್ಸರಙ್ಗಳ್ ಏೞ್ನೂಱಱಂಭತ್ತೆಣ್ಟನೆಯ ವ್ಯಯ ಮೆಂಬ ಸ[ಂ]ವತ್ಸರಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸೆ (ಇಆ. XII, ೨೧೯-೧೫ ; 866). **ಏಳುನೂಱು** : ಅಱಾದೇಳುನೂರ್ವರುಷವಱಿಯದೇಳ್ನೂಱು ವರುಷ ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). **ಏಳ್ನೂರು** : ನನಗೆ ಆತನು ಏಳ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಏಳ್ನೂಱು** : ಉಕ್ಕುವತಿಶಯ ವೀರರಸದೊಳು ಸೊಕ್ಕಿನೊಳು ಲಂಕಾಪುರವನೆಡಕಿಕ್ಕಿ ಹಾಱಿದನತ್ತ ಮೇಲೇಳ್ನೂಱು ಯೋಜನವ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೨೪). [ಏೞ್$_2$ + ನೂಱು]

ಏೞ್ಪತ್ತು 'ಎೞ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಏೞ್ಪೊರೆ (ನಾ). ಏಳು ಪೊರೆ, —ಪದರ : ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ದುತ್ತೂರರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿೞಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂ ಬೆರಸೊರಸಿಕೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇೞ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧). [ಏೞ್$_2$ + ಪೊರೆ$_3$]

ಏೞ್ಬರ್ 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏೞ್ಬೆಸನ, ಏಳುಬೆಸನ, ಏಳ್ಬೆಸನ (ನಾ). ಬೇಟೆ, ದ್ಯೂತ, ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಮದ್ಯಪಾನ, ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯ, ಅರ್ಥದೂಷಣ, ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ ಎಂಬ ಏಳುವಿಧವಾದ ವ್ಯಸನ; ಸಪ್ತವ್ಯಸನ : "ತಱಿಸಂದೇೞ್ಬೆಸನಮೆಣ್ದೆಸೆಯುಮೆನುತಂದೇೞ್ಪೊಱಯೊಂಭೈನೂಱರ್ಥಾಸಿರಮಿವು ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೪). **ಏಳುಬೆಸನ** : ದುರ್ಗೋೞ್ಮಿಯೊಳಿರ್ಪರೇಳುಬೆಸನಕ್ಕೀಡಪ್ಪರಾಚಾರಮುಂ ಬಗೆಯರ್ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಚಾರಕಲ್ಪಮತಿಗೀವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪಾಲಿಸರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬). **ಏಳ್ಬೆಸನ** : ಭವಲತೆಯಂ ಕೊಯ್ದೇಳ್ಬೆಸನವ ಕೊಯ್ದಿಕ್ಕಿ ಭರಂಗೆಯ್ದುತ್ಸುಖದಿಂದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೯). [ಏೞ್$_2$ + ಬೆಸನ]

ಏೞ್ಮೆ, ಏಳ್ಮೆ (ನಾ). ಏಳುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಏೞ್ಮೆ, ಏೞ್ವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ). **ಏಳ್ಮೆ** : ಆರಸರನು ಮೂರೇಳ್ಮೆ ತರಿದ ಗಣನೆಯಕ್ಷರದ ನೆವದಿಂದ ಬಲಗಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಿಂ ಮೆರೆವ ಮೂರೇಳ್ಮಣಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೨-೬೬). [ಏೞ್$_2$ + -ಮೆ]

ಏೞ್ವರ್ 'ಏೞ್$_2$' ಪರಾ.

ಏೞ್ನೊಡೆವಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಉದಧಿವೃತಾವನೀತಳದೊಳೇೞ್ನೊಡೆ(?)ವಾಳಿಸೆ ಕಾಡಿಯೂರನೆಯ್ದಿದಪುವೆ ಮತ್ತಿನೂರ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೭ ; 929). [?]

ಐ

ಐ$_{1}$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ; ಐಕಾರ: ಸ್ವಭಾವದಿಂದೇಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಂಗಳಪ್ಪುವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ–ಏ ಐ, ಓ ಔ (ಶಮುದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ).

ಐ$_{3}$– 'ಅಯ್–' ನೋ.

ಐಂಗುದ (ನಾ). ಇಂಗುದೀ ಮರದ ಹಣ್ಣು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಂದ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ; ಮುಂದಕ್ಕೆ. [← ತುಳು. ಐಂದ]

ಐಂದವ (ಗು). ೧. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರಿಕೆ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಂಚೆ ಸಂಚಳಿಪನಂಗನ ಜಂಗಮಕಲ್ಪವಲ್ಲಿ ಮಂಜುಳ ಕರಪುಂಜವಂ ಕೆದಜುವೈಂದವ ಕೋರಕಜಾಲಮೆಂಬಿನಂ ಬಳಸಿದುದಾ ಮಹೀಪತಿಗೆ ಚಾಮರವಿಕ್ಕುವ ಕಾಮಿನೀಜನಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦). ೩. ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಸಕಳಗ್ರಹಂಗಳೈಂದವ ದಿವಸಾಧಿನಾಥ ಸುತರೀಕ್ಷಿಸುವಂದು (ಜಾತತಿ. ೩–೧೭). ೪. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಂದವಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಪರಮೈಂದವಕಲೋಪಮಂಗಾಂಗಮಾಗಿ ವಿಸ್ಫುರಿತಾತ್ಮಶಕ್ತಿಯಮೃತಪ್ಲವಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೦೩). [ಐಂದವ + ಕಲೆ$_{3}$]

ಐಂದವಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ: ಮರ್ಬೆನಿಪ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳಿದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತಾರಗೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಬಿಳ್ತುಗಳನಂತವಕ್ಕೈಂದವಬಿಂಬ ರೌಪ್ಯ ಕುಂಭಗತ ಸುಧಾಮರೀಚಿಜಳಮಂ ಸುರಿದಂ ಸಲೆ ಕಾಲಪಾಮರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೬೮); ಮಿನುಗುವ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಪೆಱೆಯಿದೆಂಬಿನಮೈಂದವ ಬಿಂಬಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೩–೧೧೧). [ಐಂದವ + ಬಿಂಬ]

ಐಂದವಾೞೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಇಂದ್ರಬಾಳೆ: ಅಧ್ವಗಾಳೋಕನಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮನಧಿಕಂ ಮಾೞ್ಪೈಂದವಾೞೆಗಳಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೧–೬೭). [ಐಂದ್ಯ (< ಐಂದ್ರ) + ಬಾೞೆ]

ಐಂದ್ರ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸೇರಿದ, –ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬೞಿಕ್ಕೈಂದ್ರಮೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೮). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನೃತ್ಯ: ಮನಂಗೊಳೆ ಮಾಡಿದನೈಂದ್ರಮೆಂಬ ನಾಟಕವಿಧಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬). ೩. ಗಮಕಿ. ೪. ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣ: ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನ ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಕಾಲಾಪವ್ಯಾಕರಣವೆಂದೂ ಇದು ಐಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣದ ಗುಂಪಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದೆಂದೂ ಅನೇಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಾಶಕೃ. ೧೧ ಪೀಠಿಕೆ). ೫. [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಐಂದ್ರ... ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳುಯೋಗಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಅರುಣವರ್ಣದ ಬೊಟ್ಟನೆ ಐಂದ್ರಕದೊಳು ಮಿರುಗುತಿಹುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೮–೭೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು. 'ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಜಾಲ]

ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿಮಾಡುವವನು; ಗಾರುಡಿಗ: ರತ್ನಾವಳೀನಾಟಕೆಯಲ್ಲಿ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಶೃಂಗಾರ–ಅದ್ಭುತಗಳಿಗೂ ಅವಿರೋಧ ಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೭೮ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರದಿಶೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಆ ನಗೇಂದ್ರದೈಂದ್ರದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೫). [ಐಂದ್ರ + ದಿಶೆ]

ಐಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ. ೨. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ನೇಮಿತೀರ್ಥಂಕರ ಪರಮದೇವ ನಿರ್ವಾಣಕಾಲದೊಳು ಐಂದ್ರಧ್ವಜವೆಂಬ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ४–೧४; 1122). 'ಇಂದ್ರಧ್ವಜ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿಕ (ನಾ). (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲುದುರಿದವನು; ತಲೆಬೋಳಾದವನು: "ಖಳತಿಃ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಃ, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪ್ತ]ಕಃ – ಈ ೩ ತರಟೆದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯–४೫४). 'ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಶರ (ನಾ). (ಇಂದ್ರನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಬಾಣ; ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಅದ್ರಿಬಾಣಮಂ ಪೂಡಿದಂ ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ತೊಟ್ಟನೈಂದ್ರಶರಮಂ ಫಲುಗುಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೫). [ಐಂದ್ರ + ಶರ]

ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಂದ್ರಶರ: ಅಂದಿನ ಯುದ್ಧವು ಅರ್ಜುನನದಾಯಿತು. ಅವನ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ... ಓಮ್ಮೆಟ್ಟಿದರು (ವಚಭಾ. ೨೭೨). [ಐಂದ್ರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಂದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ: ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಪ್ರತಿಮರನೈಂದ್ರಿಯವೋಲಪ್ರತಿಮಪ್ರಭರಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಂ ವಧು ಪಡೆದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೭೦). ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಮೂಡಲು: "ಐಂದ್ರೀ, ಪೂರ್ವಾ, ಪ್ರಾಚೀ – ಈ ೩ ಮೂಡಣ ದೆಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೧). [ಸಂ. ಐಂದ್ರೀ]

ಐಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ: ಶರೀರವಿರಹಿತಾನಂತಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನ ನಿಶ್ರೇಯಸ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಐಂದ್ರಿಯಂ ದೇಹಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೮). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಿಯಕ (ಗು). = ಐಂದ್ರಿಯ ೧: ಐಂದ್ರಿಯಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರೋತ್ಸವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: ವಕ್ಖಣಶಾಲೆಯಲು ಐಂದ್ರೋತ್ಸವದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಭೋಜನಕ್ಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೯–೩४; 1111). [ಐಂದ್ರ + ಉತ್ಸವ]

ಐಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ಸೋದರರ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಐಕಮತ್ಯಗಳ ಫಲವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಜನನವಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧). [ಸಂ.]

ಐಕಾಗಾರಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನೆಯಿರುವವನು. ೨. ಒಂಟಿಯಾದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗುವವನು; ಕಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಐಕಾಗ್ರ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರತೆ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ಮನಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಐಕಾಗ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ದಾರಿತೋರಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಐಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಅಕಾರಮುಂ ಏಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗೆ ಐಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಐಕಿಲ್ 'ಅಯ್ಕಿಲ್' ನೋ.

ಐಕಿಲೆಲರ್ 'ಅಯ್ಕಿಲೆಲರ್' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ಲದಿರ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ಲದಿರ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಳಗ' ನೋ.

ಐಕ್ಕಿರು (ನಾ). ಐಕ್ಯವಾಗಿರು; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು: ಈಶ್ವರನ ದೇಹದೊಳು ಐಕ್ಕಿರೆ ಯಿಶ್ವರನ ಸಾಯುಜ್ಯವೆನಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೧–೧೬). [< ಐಕ್ಯ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಐಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ ಭರತಖಂಡದ ಐಕ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಘಟನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದನು (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೦೨ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾದವನು, —ಬೆರೆತವನು: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಾಸ್ತಿಯಾಗದನ್ನಕ್ಕ ಐಕ್ಯನೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೦೯); ಆಕಾಶಪಥ ಮಿಾಜಿದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೬). ೩. ಒಟ್ಟು; ಮೊತ್ತ. ೪. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಗಗನಾಂಬರಂ ವ್ಯೋಮ ಸಿಂಧುರಂ ಲೋಚನಂ ನಗಮೈಕ್ಯಮೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಕೃತಯುಗಮುಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೨೨–೧೪). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕವಿಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿ ಸಮಯವನ್ನು– ೧. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ', ೨. 'ಸದಕೀರ್ತನ', ೩. 'ನಿಯಮ', ೪. 'ಐಕ್ಯ' ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೩); 'ಐಕ್ಯ'ವೆಂದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಭೇದವಿರತಕ್ಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಎಲ್ಲಾ ಒಂದನ್ನಾಗಿಯೇ ಗಣಿಸುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೬).

ಐಕ್ಯಮಾಗು, ಐಕ್ಯವಾಗು = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಭೂಲೋಲ ಕೇಳೈಕ್ಯಮಾಗಿರ್ದುದಾ ಕಲ್ಲೋಲಾ ಲಲಿತವಾಜಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೧); ಸಮಸ್ತಭಕ್ತರ ಹೃದಯಗಳೂ ಆ ಮಧುರಲಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೧); ಈ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗದೆ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಐಕ್ಯಕೂಟಸ್ಥ (ನಾ). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ರುದ್ರತತ್ತ್ವ ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ ಶರಣಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ ಐಕ್ಯಕೂಟಸ್ಥನಾಗಿ ನಾಮ ರೂಪು ಭಾವವಳಿದಲ್ಲಿ ಪರಶಿವಮೂರ್ತಿ ಪರಾಪರದೊಳಗಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೪–೫೬೩). [ಸಂ.]

ಐಕ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಆಗಮ ಪ್ರೌಢಿಯಂ ಸಕಲರತಿಕಲೆಗಳಿಂಪಾಗಲ್ ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರಮಂ ಮಜಿದೈಕ್ಯಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೩೧). [ಐಕ್ಯ + ಭಾವ]

ಐಕ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ಐಕ್ಯವಾದ ವರ್ಣ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಬಣ್ಣ (ಕ). [ಐಕ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಐಕ್ಯಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೂತ್ರ: ಅವುಗಳನ್ನೊಂದು ಐಕ್ಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾರದವನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೪೩೧). [ಐಕ್ಯ + ಸೂತ್ರ]

ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಲ; ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ: "ನಾನು ನೀನು ... ಈ ಭೇದವು ನನ್ನಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಭಾವದಿಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಖಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೇ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದ ಲಕ್ಷಣ" (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪); ಬೀಜವೃಕ್ಷ ಯೋಗದಂತೆ ಭಕ್ತಸ್ಥಲ ... ಕರಕವಾರಿಯೋಗದಂತೆ ಶರಣಸ್ಥಲ ಶಿಖಿ ಕರ್ಪುರಯೋಗದಂತೆ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ (ಅದವ. ೩೫೭); ಕಿಚ್ಚನುರಿಗೋಲಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು ಅಚ್ಚಳಿದು ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವಾದ ಶರಣಂಗೆ ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨). ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ: ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೈಕೊಂಡ ಯೋಗಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಐಕ್ಯಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಂಕಿಫ. ೬೯). [ಐಕ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ 'ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಶರಣಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕ ಭೇದ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಜೀವನು ... ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾನವನಾಗಿ ಕಾಣುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೯೭). [ಐಕ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಐಕ್ಷವ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಐಕ್ಷವರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, —ಹಾಲು: ಸುಧೆ ದಧಿ ಘೃತಂ ಮಧು ಸದೈಕ್ಷವರಸಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೧ ರಗಳೆ). [ಐಕ್ಷವ + ರಸ]

ಐಗಂಚಿ 'ಐಗಂಚು' ನೋ.

ಐಗಂಚು, ಐಗಂಚಿ (ನಾ). ಬಹಳದೂರ; ಅತಿದೂರ(?): ಪರ್ಕಳವೆಂದರೇನು ಐಗಂಚಾ? ಇಲ್ಲೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೬). ಐಗಂಚಿ: "ದೂರ ಏನು ಬಂತು? ಷೊಲ್ಲಾಪುರ ಏನೂ ಐಗಂಚಿ ಅಲ್ಲ ..." (ಭೀಮಕಾ. ೨೨೫). [< ಐದ್ದು (< ಅಯ್ದು) + ಕಂಚು?]

ಐಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಗಂಡುಗ' ನೋ.
ಐಗಣೆ 'ಅಯ್ಗಣೆ' ನೋ.
ಐಗಳ$_1$ 'ಅಯ್ಗಳ' ನೋ.
ಐಗಳ$_2$ 'ಅಯ್ಗಳ$_2$' ನೋ.
ಐಗಳು 'ಅಯ್ಯ' ಪರಾ.
ಐಗಾವುದ 'ಅಯ್ಗಾವುದ' ನೋ.
ಐಗುಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.
ಐಗೇಣು 'ಅಯ್ಗೇಣು' ನೋ.
ಐಗೊಳ 'ಅಯ್ಗೊಳ' ನೋ.
ಐಗೊಳಗ 'ಅಯ್ಗೊಳಗ' ನೋ.
ಐಗೋಲ್ 'ಅಯ್ಗೋಲ್' ನೋ.
ಐಗೋಲ 'ಅಯ್ಗೋಲ' ನೋ.
ಐಚರು 'ಅಯ್ಚರು' ನೋ.

ಐಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಇಚ್ಛೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ: ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರ ಅವನ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಐಚ್ಛಿಕವಿಷಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಿಷಯ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಷಯ: ಪಾಠಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೋ ಎರಡೋ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯಗಳಿದ್ದು ಅಭಿರುಚಿಯಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದನ್ನೇ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೭). [ಐಚ್ಛಿಕ + ವಿಷಯ]

ಐಜಡೆ 'ಅಯ್ಜಡೆ' ನೋ.
ಐಜಡೆವೆಳಸು 'ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು' ನೋ.
ಐಟಕ್ಕು 'ಐತಕ್ಕು' ನೋ.

ಐಟದಾರ (ಗು). ಒನಪುಳ್ಳ; ಒಯ್ಯಾರವುಳ್ಳ: ಈ ಬಂಗಾರಕಡ್ಡಿ ಯಾರಿವಳು? ಕಣ್ಣಾಗ ತುಂಬು ಹಾಂಗ ಐಟದಾರ ಇವ್ವಾಳ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮). [← ಮರಾ. ಐಟದಾರ್; ಹಿಂ. ಐಡ್‌ದಾರ್]

ಐಟು (ನಾ). ಶೀವಿ ; ಬಿಂಕ ; ಸಡಗರ ; ಡೌಲು : ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಐಟನಿಂದ ಕನ್ನೆಯನ್ನು ನೋಡಲು . . . ಬಂದಿದ್ದನು (ಅನ್ನ. ೩೧) ; ಆ ಶೀವಿ, ಆ ಐಟು, ಅವರಿಗೆ . . . ವರವಾನವಾಗಿ ಬಂದಂತಿವೆ (ದೀಪಹ. I, ೧೨) ; ಅವರ ಉಡುವು ಒಳ್ಳೆ ಐಟಾಗಿತ್ತು (ಬರುಗಾ. ೧೧೧).

[← ಮರಾ. ಆಯಟ್, ಆಯಟಾ, ಆಯಟೀ, ಐಟ್, ಐಟಾ, ಐಟೀ ; ಹಿಂ. ಐಠ್]

ಐಠಕ್ 'ಐಠಕ್ಕು' ನೋ.

ಐಠಕ್ಕು, ಐಟಕ್ಕು, ಐಠಕ್ (ನಾ). = ಐಟು : ರಾಜಒಡೆಯರು ಒಳ್ಳೆಯ ಐಠಕ್ಕಿನ ರಾಜತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೬೧). ಐಟಕ್ಕು : ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ ; ಲಕ್ಷಣ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಒಪ್ಪು ; ಓರಣ ; ಐಟಕ್ಕು (Fettle. ಇಂಕನ). ಐಠಕ್ : ರಂಗರಾಯರ ಮನೆ ಏನು ? ನಮ್ಮ ಮನೆಯಂತೆಯೇ ಬಹಳ ಐಠಕ್ ಇದೆ . . . ಎಂದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೮). [< ಐಟು]

ಐಡವಿಡ (ನಾ). ಕುಬೇರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಡೂಕ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ : ಕಾಂತ ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲೈಡೂಕ ಭಾಗ ವಿಭ್ರಾಜಿತಮುಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೧೪ ವ). 'ಏಡೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಣ (ಗು). ಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐಣೇಯ (ಗು). ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐತಂಡ 'ಅಯ್ತಂಡ' ನೋ.

ಐತನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಐತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಐತರವು 'ಎಯ್ತರವು' ನೋ.

ಐತವಾಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರತಃ ಐತವಾಡೇ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XI, ೧೧೩-೪೦ ; 753). [ಐತ$_{0}$ + ವಾಡೆ]

ಐತಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೋಟಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಷ್ಟಗೃಹ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತುಳುಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಡುಪ, ಹೆಬ್ಬಾರ, ಐತಾಳ (ತುಳುನಾ. ೧೫೫). [?]

ಐತಿಹಾಸಿಕ (ಗು). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Secular Poetry) ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Historical Poetry) ಮತೀಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Religious Poetry) ಎಂಬ ಮೂರುಭಾಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೫೦) ; ನಾಟಕದ ವಸ್ತು . . . ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನವರ ಅನುಭವಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು . . . ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಐತಿಹಾಸಿಕತೆ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು, —ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು : ಇಂತಹ ಗೋಷ್ಠಿಗಳ ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೨). [ಸಂ. ಐತಿಹಾಸಿಕತಾ]

ಐತಿಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು ; ಪುರಾಣ ; ಚರಿತ್ರೆ : "ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಪಾರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮಾತ ಹೇಳುವುದು ಐತಿಹ್ಯಂ ಇತಿಹಾಸಯೆನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೬) ; ಈ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವುಂಟು (ಪಾಳಗಾ. ೧) ; ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಬಾರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೆಂದು . . . ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ (ಭಾರದ. ೬೨೫). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ, ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ, ಲಿಪಿ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಚೇಷ್ಟೆ, ಪ್ರಾತಿಭ ಎಂದು ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಐತಿಹ್ಯ ೧ : ಈ ವಟವೃಕ್ಷದೊಳು ಯಕ್ಷನಿಪ್ಪನೆಂಬ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಯಕ್ಷವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯). [ಐತಿಹ್ಯ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಐತೀರ್ಪು (ನಾ). (ಪಂಚರ, ಪಂಚಾಯಿತರ) ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ, —ತೀರ್ಮಾನ : ಹರಿಜನರನ್ನು ಹಿಂದುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವಂಥ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಸಾರಿದ್ದು ಕೇಳಿ . . . ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾದ ಜಾತೀಯ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಿ . . . ರದ್ದಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಉಪವಾಸಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣ ಮಾಡುವೆ (ಕರವೀ. ೨೧೬). [ಐ$_{2}$ - (< ಅಯ್-) + ತೀರ್ಪು]

ಐತೆ 'ಅಯ್ತೆ' ನೋ.

ಐತೆರ 'ಅಯ್ತೆರ' ನೋ.

ಐತ್ವ (ನಾ). 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ : ಐತ್ವಕ್ಕಮಂತೆ - ಭೈಕ್ಷ - ಬೈಕ (ಶಮದ. ೨೭೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಐದಂಬ 'ಅಯ್ದಂಬ' ನೋ.

ಐದಂಬು 'ಅಯ್ದಂಬು' ನೋ.

ಐದಕ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೨. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಂತ್ರ ; ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ : ಮಣಿಖಚಿತವಹ ಕಂಗೋಪಕಳಸಮುಮನಿಟ್ಟು ವಸ್ತ್ರಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳನೈದಕ್ಕರಿಂ ಮಂಗಳೋದಕವ ಶೋಧಿಸಿ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೭-೪೨). [ಐದು$_{2}$ (< ಅಯ್ದು$_{2}$) + ಅಕ್ಕರ]

ಐದಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಐದು ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳು ; ಪಂಚಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳು : ಒಂದು ಬಿಲ್ಲೈದಲರ್ಗೋಲಿನ ಮೊನೆಯೊಳೈತಂದು ಮೂಜಗವ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೭-೪೦).

[ಐದು$_{2}$ (< ಅಯ್ದು$_{2}$) + ಅಲರ್$_{2}$ + ಕೋಲು$_{1}$ (< ಕೋಲ್$_{1}$)]

ಐದಲೆಯ 'ಅಯ್ದಲೆಯ' ನೋ.

ಐದಳ 'ಅಯ್ದಳ' ನೋ.

ಐದಿವರ್ 'ಎಯ್ದು' ಪರಾ.

ಐದಿಸು 'ಎಯ್ದಿಸು' ನೋ.

ಐದು$_{1}$ 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಐದು$_{2}$ 'ಅಯ್ದು$_{2}$' ನೋ.

ಐದುಗುಂದು 'ಅಯ್ದುಗುಂದು' ನೋ.

ಐದುಧಾರೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳು : ಐದುಧಾರೆಗಳಿಂದ ತಿದ್ದುವಡೆವುದು ಐದುಧಾರೆಗಳು ಆವುವೆಂದರೆ ಆಸ್ಕಂದಿತ, ಧೌರಿತಕ, ರೇಚಿಕ, ವಲ್ಗಿತ, ಪ್ಲುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪-೭).

[ಐದು$_{2}$ (< ಅಯ್ದು$_{2}$) + ಧಾರೆ]

ಐದುಭೂತ (ನಾ). ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್, ತೇಜ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳು : ಒಂದಾಗಿಹವೈದುಭೂತ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ನಂದಿವಾಹನ ನಿಮ್ಮ ತನುವಲ್ಲವೇ (ದೇವಾವ. ೨೭-೪೫).

[ಐದು$_{2}$ (< ಅಯ್ದು$_{2}$) + ಭೂತ]

ಐದುವೆಟ್ಟು (ನಾ). (?).

ಐದುವೆಟ್ಟಿನಪದತಳ = ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ನಾಲ್ಕು ವೆಟ್ಟುಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಏಟು ಅವುದು ಮಾಡಲ್ಪಡುವದೂ ಅದು ಐದುವೆಟ್ಟಿನಪದತಳ ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೪೧). [ಐದು$_{2}$ (< ಅಯ್ದು$_{2}$) + ಬೆಟ್ಟು]

ಐದೆ$_1$ 'ಎಯ್ದಿ$_1$' ನೋ.
ಐದೆ$_2$ 'ಅಯ್ದಿ$_2$' ನೋ.
ಐದೆತನ 'ಅಯ್ದೆತನ' ನೋ.
ಐದೆದಾಳಿ 'ಅಯ್ದೆದಾಳಿ' ನೋ.
ಐದೆವರ್ 'ಎಯ್ದು' ಪರಾ.
ಐದೆವಸ 'ಅಯ್ದೆವಸ' ನೋ.
ಐನ್, ಅಯಿನ, ಅಯಿನು, ಐನ, ಐನು (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ; ಆಯಕಟ್ಟು. ೨. ಸರಿ; ಶುದ್ಧ; ಪಕ್ಕಾ; ಆಯತ: ಭಗವಂತನೂ ಕಪ್ಪು. ಆದರೆ ದೇವರ ಕಪ್ಪು ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ. ದೊಡ್ಡವರ ಕಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು. ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯನದು ಐನ್ ಟಾರು (ಬೆಸ್ತಕ. ೬); ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ ರಾಯರೇ ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ! (ಕಂಕಕೂ. ೪೨). **ಅಯಿನ:** ಆಯಿನಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅಯಿನು:** ೧. (ಕಿ). **ಐನ:** ೨. "... ಫೋಟೋತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ರಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ನಾಲ್ಕುದಿನಗಳ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ. ಆದರೆ ಐನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಮರತೇಹೋದಾನೋ ..." (ಮೂರುದಾ. ೭೬). **ಐನು:** ೧. ನಿನಗೆ ಐನು ಬೇಕಾದ್ದು ಚಪ್ಪರ (ಪುರಮು. ೬೯); ಐನು ಜನವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಔವಾಲು. ೭).
[← ಮರಾ. ಐನ್; ಹಿಂ. ಐನ್ = ಸರಿಯಾದ]
ಐನ್‌ಜಮಾ, ಐನುಜಮಾ, ಐನುಜಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು, —ವಸೂಲಾದದ್ದು (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೧). **ಐನುಜಮಾ:** (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೧). **ಐನುಜಮೆ:** ಜಮಾಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ಐನುಜಮೆ, ಶಿವಾಯಿಜಮೆಯೂ ಗುದಸ್ತಾಬಾಕಿ ಸುದಾ ದಾಖಲುಮಾಡಿ ಏಕಂದರ ಜಮೆಗೆ ಯಿರಸಾಲು ಫರಮಾಯಿಷಿ ವಗೈರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೪).
[ಐನ್ + ಜಮಾ]
ಐನ್‌ಷೆ, ಐನಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಹಳದಿಪಾವಟಿ, ಐನ್‌ಷೆ, ಮಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೫-೧೮೯೬). **ಐನಶಿ:** ಅಕ್ಕ (ಐನಶಿ)– ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳದಿ; ಆದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗಿ. ೩೫). [?]
ಐನ 'ಐನ್' ನೋ.
ಐನವೇಳೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಆಯತ ಹೊತ್ತು: ಎಂಥಾ ಐನವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಲಿದರು (ಸಮಜೀ. ೧೨೬೬). [ಐನ (< ಐನ್) + ವೇಳೆ]
ಐನಶಿ 'ಐನ್‌ಷೆ' ನೋ.
ಐನಹರೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಪ್ರಾಯ, —ಯೌವನ: ನನಗಿನ್ನೂ ಐನಹರೆ ಆಗ (ಆಮನಿ. ೪). [ಐನ (< ಐನ್) + ಹರೆ (< ಹರೆಯ)]
ಐನಾ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ. ೨. ಕನ್ನಡಕ.
[← ಪಾರ. ಐನಾ, ಆಈನಾ; ಹಿಂ. ಐನಕ್, ಆಇನಾ, ಆಈನಾ; ಮರಾ. ಐನಾ]
ಐನಾತಿ, ಅಯಿನಾತಿ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: "ಎಲ್ಲಾ ಹಾಕಿ ಐನಾತಿ ಪಾತ್ರವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿ" (ಶನಿಸಂ. ೧೨); "... ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಐನಾತಿ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಇಡುತ್ತೇನೆ ..." (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೭೮). **ಅಯಿನಾತಿ:** (ಕಿ).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಐನಾತೀ]
ಐನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿ ಐನೀರಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಳು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೨).
[< ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಐನು 'ಐನ್' ನೋ.
ಐನುಜಮಾ 'ಐನ್‌ಜಮಾ' ನೋ.
ಐನುಜಮೆ 'ಐನ್‌ಜಮಾ' ನೋ.
ಐನುತಾಳಿ (ನಾ). "ಸುಮಂಗಲೆಯ ತಾಳಿ — ಕೊರಳ ಆಭರಣ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೮). [< ಅಯ್ದೆದಾಳಿ]
ಐನುಹೊತ್ತು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯ; ತಕ್ಕಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ವೇಳೆ: ಮಳೆಯು ಐನುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ತಮ್ಮ ಬೆಳೆಗಳು ಒಣಗುವವೆಂದು (ರಾಪಹಂ. ೪೮).
[ಐನು (< ಐನ್) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]
ಐನೂರು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.
ಐನೂರ್ವರ್ 'ಅಯ್ನೂಱು' ಪರಾ.
ಐನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ 'ಅಯ್ನೂರ್ವಾರ್ಚಾರಿ' ನೋ.
ಐನೂಱು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.
ಐಪತ್ತು (ನಾ). ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸುಸ್ಥಿತಿ: ಥೊಂಡೋಪಂತನ ಮನೆತನವು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಿತ್ತು ಮತ್ತು ಆವನಲ್ಲಿ ಐಪತ್ತಾದರೂ ನೆಟ್ಟಗಿತ್ತು (ಉತ್ತಗೃ. ೮೦). [← ಮರಾ. ಐಪತ್ < ಅರ. ಆಫಿಯತ್]
ಐಪು (ನಾ). ಲೋಪ; ದೋಷ: ಐಪಡಗಿದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಶಿವಕಜ್ಜದಿಂ ಮೈಪಳಿದ ಪೂಗೋಲಮಥನ ಪ್ರಸಂಗದಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩-೧೬).
[?. / ತೆಲು. ಐಪು]
ಐಬಿರುದು (ನಾ). ಐದು ಬಿರುದು: ಐಬಿರುದರಾಯರಾಹುತ ವೇಶ್ಯಕ ಭುಜಂಗ ಬಿರುದಭರಿತಸ್ಯ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೧೦೦; 1571).
[ಐ$_2$ -(< ಅಯ್ -) + ಬಿರುದು]
ಐಬು, ಅಯಿಬು (ನಾ). ೧. ಕುಂದು; ಕೊರತೆ; ಲೋಪ; ದೋಷ: ಪುರೋಚನನು ಕಂಡಾನೆಂದು ಆದರ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಐಬುಕಾಣದಂತೆ ಮುಚ್ಚಿದನು (ವಚಭಾ. ೩೩); ಇದರಲ್ಲಿ ಏನೋ ಐಬು ಇರಬೇಕು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೦೭). ೨. ಗುರುತು; ಪತ್ತೆ: ಭಾಷಣಕಾರರು ವಿಷಯದ ಐಬು ಹತ್ತಗೊಡದೆ ಮೂರುತಾಸು ಭೀಕರವಾದ ಭಾಷಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದರು (ತಿಂಮತ. ೩೩). **ಅಯಿಬು:** ೨. ದಣಿಗಳ ರಸ್ತಿನ ಹಣ ಕದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಂನ ಶೂಳಿಗೆ ವಡಿವೆ ವಸ್ತ ಮಾಡಿ ಕೊಟ ಅಯಿಬು ಸಿಕಲಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೧೦೫; 1665).
[← ಮರಾ. ಐಬ್; ಅರ. ಅಯಬ್, ಆಇಬ್]
ಐಬೆರಳು 'ಅಯ್ಬೆರಳು' ನೋ.
ಐಭೋಗ (ನಾ). ವೈಭವ: ಮೂಡಲ್ ಮುತ್ತಿನ ಕೆರೆ ನೋಡೋರಿಗೊಂದೈಭೋಗ ಮೂಡಿ ಬರ್‍ತಾನೆ ಚಂದ್ರಾಮ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೭); ಕನ್ನಂ ಬಾಡಿಯೊಳಗೆ ಏನೇನು ಐಭೋಗ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೩). 'ವೈಭೋಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವೈಭವ]
ಐಮಡಿ 'ಅಯ್ಮಡಿ' ನೋ.
ಐಮಣಿಗ 'ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ' ನೋ.
ಐಮಣ್ಣಿಗ 'ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ' ನೋ.
ಐಮಾನ 'ಅಯ್ಮಾನ' ನೋ.
ಐಮುಖ (ನಾ). ಐದು ಮುಖ; ಪಂಚವಕ್ತ್ರ: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಐಮುಖವಪ್ಪ ಪುಲಿಗೆಜ಼ೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಪುಲಿಗೆಜ಼ೆಯರಸನಾದ (ಆದವ. ೨). [ಐ$_2$ - (< ಅಯ್ -) + ಮುಖ)
ಐಮುಸುಡ 'ಅಯ್ಮುಸುಡ' ನೋ.
ಐಮೂಲೆ 'ಅಯ್ಮೂಲೆ' ನೋ.
ಐಮೊಗ 'ಅಯ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಐಯ ‘ಅಯ್ಯ$_1$’ ನೋ.
ಐಯಂಗಾರ್ ‘ಅಯ್ಯಂಗಾರ್’ ನೋ.
ಐಯಂಬ ‘ಅಯ್ಯಂಬ’ ನೋ.
ಐಯವೊಳೆ ‘ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ’ ನೋ.
ಐಯ್ಯ ‘ಅಯ್ಯ$_1$’ ನೋ.
ಐರಗಡಗ ‘ಅಯ್ರಗಡಗ’ ನೋ.
ಐರಣಿ ‘ಅಯ್ರಣೆ’ ನೋ.
ಐರಣೆ ‘ಅಯ್ರಣೆ’ ನೋ.
ಐರದಾಲಿ ‘ಅಯ್ರದಾಳಿ’ ನೋ.
ಐರದಾಳಿ ‘ಅಯ್ರದಾಳಿ’ ನೋ.
ಐರನ್ನ ‘ಅಯ್ರನ್ನ’ ನೋ.
ಐರಾಣಿ ‘ಅಯ್ರಣೆ’ ನೋ.
ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ: ಸುಮಂಗಲಿಯರು ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಐರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಗಡಿಗೆ]
ಐರಾಣೆಹಾಡು ‘ಅಯ್ರಾಣಿಹಾಡು’ ನೋ.
ಐರಾಲ (ನಾ). (?): ಹರ[ವ]ಜೆಯೆಂಟು ಮೂಡೆಲದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಇ. III–i, ೬–೧೨ ; 1348). [?]
ಐರಾವಣ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: ಐರಾವಣಾರೂಢ ಶಚೀಸಮೇತನುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೫ ವ); ಐರಾವಣಕುಲಸಂಭವವಾರಣಘಟೆ ನೆರೆದು ಪತ್ತಿ ಶೀಕರಜಲಮಂ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಸೂಸಿದಪುವೆನೆ ಶಾರದ ಘನಘಟೆಯಿನೆಜಗಿದುವು ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೬೭). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿಗರಸಾಗಿಹನಸುರರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿದನು ಐರಾವಣನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೧೧). ೩. ನಾಗಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]
ಐರಾವತ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: “ಐರಾವತಃ, ಅಭ್ರಮಾತಂಗಃ (ಸಚಲುಚ್ಯತೇ), ಐರಾವಣಃ–ಈ ಮೂಱು ಇಂದ್ರನ ಆನೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೧); ನೆಗೞ್ದಂ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತದ ಕೆಳೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೯). ೨. [ಜೈನ] ಏಳು ಜನಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭರತ ಹೈಮವತ ಹರಿವರ್ಷ ವಿದೇಹ ರಮ್ಯಕ ಹೈರಣ್ಯವತ್ಯೈರಾವತಗಂಳೆಂಬೇೞುಂ ಜನಪದಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೮ ವ). [ಸಂ.]
ಐರಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಐರಾವತ ಎಂಬ ಆನೆಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಮಿಂಚು: “ಶಂಪಾ . . . ಕ್ಷಣರುಚಿ, ಐರಾವತೀ (ಚ ವಿಜ್ಞೀಯಾ) – ಈ ೧೧ ಮಿಂಚು” (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೦); “ವಿದ್ಯುದ್ವೈರಾವತಿ. . . ಮಿಂಚೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪). ೩. ಕಿತ್ತಳೆಯ ಮರ. [ಸಂ. ಐರಾವತೀ]
ಐರಾವತೀಶ (ನಾ). ಮೇಘ; ಮೋಡ: “ಜೀವನವಾಹಮೈರಾವತೀಶ . . . ಮೇಘಕ್ಕೆ ನಾಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೩). [ಐರಾವತಿ + ಈಶ]
ಐರಿ ‘ಅಯ್ರಿ’ ನೋ.
ಐರೆದಾಲಿ ‘ಅಯ್ರದಾಳಿ’ ನೋ.
ಐರೆದಾಳಿ ‘ಅಯ್ರದಾಳಿ’ ನೋ.
ಐಲಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುನಿಗಳು . . . ಕ್ಷುಲ್ಲಕರೂ, ಐಲಕರೂ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ (ರತ್ನಕ. ೨೫೨). [ಸಂ.]
ಐಲಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಸಂಯಮವು ಸಾಗಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಈತನ ತಪಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಂತೆ ಐಲಕಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ– ಅಂದರೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಧುವು ಕೌಪೀನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೫). [ಐಲಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಐಲಪೈಲ, ಐಲುಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು; ನಾಡಾಡಿ; ಅಲ್ಪ: ಶಯ್ಲಹತಿಗಳ ಭಾರಣೆಯ ಬಿಜುವೊಯ್ಲ ಬೆಳೆ ಸಿರಿವಂತರಿವರೆನಲೈಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಯ್ಲ] ಪೈಲದ ಜರಡುಗಳೆ ನರನಾಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೭–೩೩); ಕೈಲುಳಿಯ ಕಣೆಗಳಲಿ ಕೋದನಲೈ ಲಘುಪ್ರಕರಪ್ರಯೋಗದಲೈಲಪೈಲದ ವೀರನೇ ವಿಬುಧೇಂದ್ರಜಿತುವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೨೩). **ಐಲುಪೈಲು:** ೨. ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳು: ನೀವು ಹೀಗೆ ಐಲುಪೈಲಾಗಿ ನಡಕೊಂಡ್ರೆ ನಾನು ಸತ್ತೋಗ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೯೬). [ಐಲ$_0$+ ಪೈಲ. / ಮರಾ. ಐಲ್‌ಪೈಲ್ = ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ (ವಸ್ತು, ಕೆಲಸ, ಶಬ್ದ, ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ)]
ಐಲಬಿಲ, ಐಳಬಿಳ (ನಾ). ಕುಬೇರ: ಅಳಕಾನಗರದಂತಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಜನಮಿಳಿತಮುಂ ಧನಸನಾಥೈಲಬಿಲೋಪಯುಕ್ತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೮ ವ). **ಐಳಬಿಳ:** “ಕಪರ್ದಿಸಖಿನೈಳಬಿಳಂ ಧನದಂ ಕುಬೇರಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೮–೪೬); “ಐಳಬಿಳನರ್ಥಪಂ . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). [< ಸಂ. ಐಲವಿಲ]
ಐಲಬಿಲಸೋದರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ತಮ್ಮ; ರಾವಣ: ಆಶುಗವಿಹಂಗಮುವತುಂಡರಿಸಲೆಂದೈಲಬಿಲಸೋದರಂ ಕರೆದ ವಿಶಿಖಿಗಳನಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೨–೫೩). [ಐಲಬಿಲ + ಸೋದರ]
ಐಲವಿಲ (ನಾ). = ಐಲಬಿಲ (÷). [ಸಂ.]
ಐಲಾಂದ್ರ (ನಾ). ಐದು ದೀಪಗಳು: ಐಲಾಂದ್ರಕಂಬದಿಂದ ಮನುವನ ಪಾರ್ಕಿನ ವರೆಗೆ ಓಡಾಟ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಕಣ. ೧೧೭). [ಐ$_2$– (< ಅಯ್–) + ಲಾಂದ್ರ]
ಐಲು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳುತನ: ಎಲಾ ಐಲುಮುದುಕ, ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿ ಮರಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಗಂಗಾನದಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವುದುಂಟೆ (ನೀತಿಚಿಂ. XII, ೧೭). [?. / ತೆಲು. ಆಯಿಲು]
ಐಲುಗಾರ (ನಾ). ಐಲು ಇರುವವನು; ಬುದ್ಧಿನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚ: ನಾನು ಅವನನ್ನು ಐಲುಗಾರನೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೆನು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಐಲು + –ಗಾರ (< – ಕಾಱ)]
ಐಲುಪೈಲು ‘ಐಲಪೈಲ’ ನೋ.
ಐಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: “. . . ಒಳ್ಳೇ ಮೀನು ತಂದಿದ್ದೇನೆ, ಐಲುಮೀನು . . . ಒಳ್ಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಸಾವ್ಕಾರ್ರೇ . . .” (ಚಿಗುಬ. ೮೫). [ಐಲು? + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_2$)]
ಐಲೇಯ, ಐಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಸುರಸುರಕಿ ಗಿಡ; ಕರಿ ಏಲಕ್ಕಿ: “ಏಲಾವಾಲುಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಏಳುವಾಲುಕಂ], ಐಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧೀ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ —೫ ಸುರಸುರಕೀ ಹೆಸರು. ಕರಿಯಾಲಕ್ಕೀ ಹೆಸರೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೨). ೨. “ಸವತೀಕಾಯಿ” (ಗಂಗಾಮು. ೫೫). **ಐಳೇಯ:** ೧. “ಏಳಾವಾಳುಕ ಸಂಜ್ಞಿಕಮೈಳೇಯಂ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಗುಂದ್ರಾವಚನಂ ಬಾಳಮುಶೀರಂ ವಾರಿ ಮೃಣಾಳಮುದೀಚ್ಯಾಭಿಧಾನಕಂ ಹ್ರೀವೇರಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೪). [ಸಂ.]
ಐಲೇಯಕ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ. ‘ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ’, ‘ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ಚೂರ್ಣ: ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ . . . ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ತಲೆತಿರುಗು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ . . . ಗುಣವಾಗಿ ಧಾತುವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೧೭ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ+ ಚೂರ್ಣ$_1$]
ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ಲೇಹ್ಯ: ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ– . . . ಕರ್ಷಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸಲು ಪಿತ್ತೋನ್ಮಾದ, ತಲೆತಿರುಗು . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೧೧ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ + ಲೇಹ್ಯ]

ಐವಗಲ್ 'ಅಯ್ವಗಲ್' ನೋ.
ಐವಗೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ರೀತಿ : ಯೋಗಂಗಳು ಜಗತ್ತಿನೊಳಗಣಿತ ಗಳುಂಟವರೊಳೈವಗೆಯ ಯೋಗಂಗಳೆ ಪ್ರಚಾರವು (ಗಗತಾ. ೧೦–೧೮).
[ಐ$_2$-(< ಅಯ್-) + ಬಗೆ$_1$]
ಐವಜಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ; ಬದಲು (ಕ). [← ಮರಾ. ಐವಜೀ]
ಐವಜು, ಅಯಿವಜು, ಐವೆಜು, ಐವೇಜು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪನ್ನ ; ಬೆಳೆ : ಸದರ್ರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಯ್ಯೆವಜು ಪೈಕಿ (ಮೈಅರ. ೧೪೫೨, ೬೯–೭೬ ; 1813). ೨. ಹಣ ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು : ರುಜು ಆದ ಐವಜು ಬೇಬಾಕಿಯಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). ಅಯಿವಜು : ೨. ಸಂಗಡಲೇ ಹುಂಡಿ ಅಯಿವಜನ್ನೂ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ಕಥಾಮಂ. ೭೩). ಐವೆಜು : ೧. ಆದಲ್ಲಾ ಐವೆಜು ನಮಗೆ ಉಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು (ಜಾರುವಾ. ೧೫೫). ಐವೇಜು : ೨. ಸಾಲಗಾರರು ಬಡ್ಡಿ ಐವೇಜನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟರೆ, ರಶೀದಿ ಕೊಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಮಯವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ (ಪಂಜಭ. ೪೯).
[← ಪಾರ. ಇವಝ್; ಮರಾ. ಐವಜ್. / ತುಳು. ಐವಜಿ, ಐವೆಜಿ]
ಐವಜುದಾರ (ನಾ). "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವ, ಸಿರಿವಂತ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೯).
[ಐವಜು + -ದಾರ್$_2$]
ಐವಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.
ಐವಡಿಗಣೆಯ 'ಅಯ್ವಡಿಗಣೆಯ' ನೋ.
ಐವಡಿಸು 'ಅಯ್ವಡಿಸು' ನೋ.
ಐವಣ್ಣ 'ಅಯ್ವಣ್ಣ' ನೋ.
ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ಪರಾ.
ಐವತ್ತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.
ಐವದಿಂಬರ್ 'ಅಯ್ವತ್ತು' ಪರಾ.
ಐವಾಗಿಲು 'ಅಯ್ವಾಗಿಲು' ನೋ.
ಐವಾಯ್ 'ಅಯ್ವಾಯ್' ನೋ.
ಐವಾಯ 'ಅಯ್ವಾಯ' ನೋ.
ಐವಾಯಹುಲಿ 'ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ' ನೋ.
ಐವಾಯ್ಪುಲಿ 'ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ' ನೋ.
ಐವೆಜು 'ಐವಜು' ನೋ.
ಐವೆಡೆ 'ಅಯ್ವೆಡೆ' ನೋ.
ಐವೆರಲ್ (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು : ಶರಣಂಬಡೆದೀ ಜಂತುವ ದುರಿತದ ಹೊಜೆಗೊದವಿಸೆಜೆಯ ಕೈಯೈವೆರಲಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧೭).
[ಐ$_2$-(< ಅಯ್-) + ಬೆರಲ್]
ಐವೇಜು 'ಐವಜು' ನೋ.
ಐಶಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನ ಕಲ್ಪ : ದೀರ್ಘವಾದ ಕಲ್ಪನಿಳಿಂಪರುಂ, ಆ ಐಶಾನಾತ್–ಈಶಾನಕಲ್ಪಂಬರಂ ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೨). [ಸಂ.]
ಐಶಾನಿ (ನಾ). ೧. ಈಶಾನ್ಯಮೂಲೆ ; ಶಿವನ ದಿಕ್ಕು. ೨. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಐಶಾನೀ]
ಐಶ್ಯಭವ (ನಾ). ೧. ಈಶನೆಂಬ ದಿಕ್ಪಾಲಕನ ಮಗ (?). ೨. ಈಶನ ಮಗ; ಪ್ರಭುವಿನ ಮಗ (?). ೧, ೨ : ವಿಭವೇಂದ್ರಂ ಖಳವಹ್ನಿ ದಂಡಧರನತ್ಯುದ್ವೃತ್ತ ದೈತ್ಯಾಧಿಪಂ ಶುಭರತ್ನಾಗರ ನಾಯಕಂ ನತಜಗ ತ್ಪ್ರಾಣಂ ಬುಧ ಶ್ರೀದನೈಶ್ಯಭವಂ ತಾನೆನೆ ಲೋಕಪಾಳತೆಯನೇಕಾಯ ತ್ತಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಂದಭಿರೂಪಂ ಸುತನಾದನಲ್ತೆ ನ ರ ಸಿಂ ಹ ಕ್ಷೋ ೧ ಣಿ ಪಾಳೋತ್ತಮಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦–೨೦ ; 1177).
[< ಸಂ. ಐಶಭವ]

ಐಶ್ವರಿ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.
ಐಶ್ವರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.
ಐಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾಧಿಕಾರ : ಉಮಾಕಾಮಿನೀ ಜೀವಿತೇಶಂ ಪ ರ ಮೈ ಶ್ವ ರ್ಯಾ ಸ್ಪ ದ ಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩). ೨. ದೈವೀಶಕ್ತಿ. ೩. ಸಂಪತ್ತು ; ಭಾಗ್ಯ: ಪುತ್ರಕಳತ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಗಾತ್ರ ಧನೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬಿವಾರ್ಗಮನಿತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೨೭). ೪. ಬೆರಣಿಯ ಬೂದಿ ; ವಿಭೂತಿ (ಕ). [ಸಂ.]
ಐಶ್ವರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು. ೨. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು : ವಾಸವನೈಶ್ವರ್ಯ ಗೇಡಿ ಶಾಪಿಸಲಂಬರೀಷನ ಬಿಡದೆ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಶ್ರೀಶನ ಪಾದಪದ್ಮವ ಕೊರ್ತು ಕೃತಿವೇಳು (ಮೋಹತ. ೩೭–೧). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಕೇಡು + -ಇ$_1$]
ಐಶ್ವರ್ಯಮತ್ತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಿಸಿದವನು ; ಧನ ಮದದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಅತಿಶಯಮಾವರಿಸಿರ್ಕುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ ಗೈಶ್ವರ್ಯಮತ್ತರೊಳಗೀ ದೋಷಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೧೧೮).
[ಐಶ್ವರ್ಯ + ಮತ್ತ]
ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭ (ನಾ). ಧನದ ಆತ್ಯಾಸೆ : ಅವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭದಿಂದಲೂ ಅ ವ ನಿ ಗೆ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಹೋಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೭). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಲೋಭ]
ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಧನಿಕ : ಆರೋಗ್ಯ ವಂತನೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ರೂಢಿ). [ಐಶ್ವರ್ಯ + -ವಂತ]
ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವಳು ; ಧನವಂತೆ (ಕ).
[ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ + -ಎ$_2$]
ಐಶ್ವರ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆ : ನುಡಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೆ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಗಿಜಿಾದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆದ ಪಡಿಗಟ್ಟಬಾರದ ರತ್ನಂಗಳಡಸಿದಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೯). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಪಡೆ$_1$]
ಐಶ್ವರ್ಯವತಿ (ನಾ). = ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ : ಒಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯು ಐಶ್ವರ್ಯ ವತಿಯಾಗಿರುವಳೆಂದೂ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ತಾನು ಧ ನಿ ಕ ನಾ ಗ ಬ ಹು ದಾ ದ ಕಾ ರ ಣ ಅವಳನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದೂ (ಕವಿಕ. ೨). [ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯವತೀ]
ಐಷಆರಾಮು 'ಐಷಾರಾಮು' ನೋ.
ಐಷಾರಾಮು, ಐಷಆರಾಮು (ನಾ). ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ; ಭೋಗಲೋಲು ಪತೆ ; ಸುಖಜೀವನ : ಯುವಕರು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಐಷಾರಾಮಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅನ್ನ. ೭೫) ; ಐಹಿಕ ಜೀವನದ ಐಷಾರಾಮನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂದೆ ಹಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಅದು ತಮ್ಮದೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಐಷಾರಾಮುವಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಜೀಟಿನಾ. ೪೫). ಐಷಆರಾಮು : ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಐಷಆರಾಮು'ದ ಜನರು ಹೆಚ್ಚಿದರು (ಹಿಂದುಇ. ೧೯೨) ; ನವಾಬನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು "ಐಷಆರಾಮು"ದ ಸಾಧನಗಳು ಆಕೆಯ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಐಶಾರಾಮ್, ಐಷ್‌ರಾಮ್, ಐಶ್‌ಆರಾಮ್]
ಐಷೀಕೆ (ನಾ). ಜೊಂಡಿನಿಂದಾದ ಅಸ್ತ್ರ : ದರ್ಭೆಯನ್ನೆಳೆದು ಐಷೀಕ ವನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಅಗ್ರಹ. ೫೫). [ಸಂ.]
ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಷೀಕ : ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ . . . ಉಪ ವಾಸವು ಅವರ ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಆರ್ಯಧ. ೨೧೭).
[ಐಷೀಕ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ; ಆ ಅಳತೆ; ಅಷ್ಟು: ದುಷ್ಟಪಾವನಮೂರ್ತಿ ನಂಬಿಯೆಯ್ತರೆ ಕಾಣುತೈಪ್ಪಜಿಕೊಳಗಿದಿರೆದ್ದು (ಚೀರಮ. ೧೦–೨೪). 'ಅಷ್ಟು' ಪರಾ. [< ಅಷ್ಟು]

ಐಸಂಬರ 'ಅಯ್ಸಂಬರ' ನೋ.

ಐಸರ 'ಅಯ್ಸರ$_1$' ನೋ.

ಐಸರಲ 'ಅಯ್ಸರಲ' ನೋ.

ಐಸರಳ 'ಅಯ್ಸರಲ' ನೋ.

ಐಸಲೆ, ಐಸಲೇ (ಅ). ಅಷ್ಟೇ; ಅಲ್ಲವೇ: ಸಂದಣಿ ತವಕಿಸಲಿ ತಾವನಿ ಬರುಜಿ ಮಗುಳವಗಡಿಸಲಿ ವಿನೋದವೈಸಲೆಯೆನುತ ನರನೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೫೦); ಹದಿಬದೆಯರ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡು ಪೊಗಳ್ವುದು ವಿದಿತವೈಸಲೆ ವೈದಿಕರಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೨–೧೫); ಪುತ್ಥಳಿ ನಸುನಕ್ಕು ಮುಖವಂ ನೋಡಿ– ಐಸಲೆ! ನಿಮ್ಮ ರಾಯರ ಉದಾರ ಇದೆ! ಎಂದು ಹಾಸ್ಯವಂ ಮಾಡಿ (ಬತ್ತೀಪು. ೧೨). ಐಸಲೇ: ಐಸಲೇ ತಪ್ಪೇನೆನುತ ತನಗೇಸು ಬಲವುಂಟೈಸಜಲಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದಲೌಂಕಿದನು ಬಾಲವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೮); ಐಸಲೇ ಪಿತನಿತ್ತ ಸತ್ಯದ ಭಾಷೆ ಸಂದರೆ ಸಾಕು (ಕೌಶಿರಾ. ೩–೪೯); ಚಿತ್ತದ ಚಿಂತೆಯಿದು ತಾನೈಸಲೇ ನಿನಗಂತಕನ ಭಯವಿಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧೧). [ಐಸು (< ಅಯ್ಸು) + ಅಲ್ತೆ]

ಐಸಲೇ 'ಐಸಲೆ' ನೋ.

ಐಸಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವನು: ಮಗು ಸಹ ಹಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿತೆಂತಲೂ ಯಾರೋ ಐಸಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಲ್ಲಾರಿಭಟ್ಟರೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆಂತಲೂ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾಡಿಕೆ (ವಾಕೂಟ. ೪೧). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಈ]

ಐಸಾವಿರ 'ಅಯ್ಸಾಸಿರ' ನೋ.

ಐಸಾಸಿರ 'ಅಯ್ಸಾಸಿರ' ನೋ.

ಐಸಿರಿ, ಐಶ್ವರಿ, ಐಶ್ವರಿಯ, ಐಸಿರಿಯ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತು; ಭಾಗ್ಯ: "ಐಶ್ವರ್ಯದೊಳಗೆಯ್ಸಿರಿಯಿರ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹರನ ಕಾಬರೆ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯ ಐಸಿರಿ ಎಂಬ ನೆರವಿ ಸಲ್ಲದು (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೨೯); ಉನ್ನತಿವೆತ್ತೆಸೆವ ಬಿಜ್ಜೆಸಿರಿಯೈಸಿರಿಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೯–೧೪); ನಂದನವನದ ಐಸಿರಿ ಒದವಿಸಿದ ಹಣದ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು (ಕೊಸೆಕಾ. ೪). ಐಶ್ವರಿ: ಈಯದನೈಶ್ವರಿ ಮಜಿ ಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೧೯). ಐಶ್ವರಿಯ: ಏಸು ಬಲವೆನಿತೈಶ್ವರಿಯವಿದ್ದೇಸು ಭಟರೆನಿತಗ್ಗಳಿಯರಿದ್ದೇಸಜಲಿ ಫಲವೇನು ದೈವವಿಹೀನರಿವರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೪); ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ನಾಲ್ಕಕ್ಷರವಾದನ ಸುರುಚಿರ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಹರುಷದೆ ನೆಲಸಿರಲವನೈಶ್ವರಿಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ ಮೂಲೋಕದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೨–೬೫). ಐಸಿರಿಯ: ನೆರೆದು ಶೋಭಿಸುವಷ್ಟಮಹದೈಸಿರಿಯ ಮೊದಲಾಗಿರ್ದ ನಾನಾಪರಿಯ ಸಂಪದ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಶಿವನ ಭವನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೮). [< ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಐಸಿರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಸು 'ಅಯ್ಸು' ನೋ.

ಐಸುಫೈಸು (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದದ್ದು; ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು. ಐಸುಫೈಸಾಗು = ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗು: ಆ ಹೆಂಗಸು ಪರೆಬಿಟ್ಟ ಹಾವಿನಂತೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಮೈಚಳಿಬಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ದೀಪನಿ. ೧೩೫); ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಲೋಡಿಗೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತ (ದೀಪಹ. II, ೧೧). [← ಮರಾ. ಐಸ್‌ಪೈಸ್]

ಐಸೆ 'ಅಯ್ಸು' ಪರಾ.

ಐಹಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಲೌಕಿಕವಾದ: ಬಜಿಕ್ಕೈಂದ್ರಪ್ಯೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕ ಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೮). (ನಾ). ೨. ಇಹಲೋಕ: ಭರತವಾಕ್ಯಮಾ ಐಹಿಕದ ನಾಟಕಕೆ ತಾನಾದೊಡಂ ಮೃತ್ಯು ತಾಂ ನಾಂದಿಯೈಸಲೆ ಪೇಳ್ ಆಲೌಕಿಕಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯–೨೦೫). [ಸಂ.]

ಐಹಿಕಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ; ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಸುಖ: ದುರ್ಮತೋಕ್ತಿಯಪ್ಪೈಹಿಕ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಿಸುಡು ಮಾಣ್ದಿರಲಾಗದೆ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೮–೫೧). [ಐಹಿಕ + ಸೌಖ್ಯ]

ಐಹೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಐಳಬಿಳ 'ಐಲಬಿಲ' ನೋ.

ಐಳೇಯ 'ಐಲೇಯ' ನೋ.

ಒ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಒಕಾರ: ಸವನಿಸಿದೆ ಐ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮುದ. ೮); ಅ, ಇ, ಉ, ಋ, ಎ, ಒ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಸ್ವರಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಒ₂ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ– ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಒಒ [ಪಾಠಾಂ. ಉಊ] (ಶಮುದ. ಕಿ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒ₃, ಓ₃ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಶಂಕೆ, ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಇದೇಂ ಚೋದ್ಯಮೊ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೫೭-೧೩); ಒತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ ದೆಸೆಯುಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ಪಗೆಯ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ದಿಶಾಗಜಂಗಳಂ ತುತ್ತುವೆನೋ (ಗದಾಯು. ೬–೧೮); ವಿಶಂಕೆಗೆ – ಇನಿಯನೆ? “ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ. . .” ಆನೆಯೊ ಅದ್ರಿಯೊ ? (ಶಮುದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). ಓ₃: “ಎ ಐ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಶಬ್ದಮನಪ್ಪಿ ವಿಶಂಕಾ ಪ್ರಶ್ನ ಮಂಡಲಾಕ್ಷೇಪಕಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ” (ಶಮುದ. ೩೧೪); ಓವೋ ಪೆಱತೇನೋ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೬); ಇದಾವ ದೋಷವೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩); ಎಂತೆಂತೋ ಆಃ ಕಬ್ಬಮೊಳ್ಳಿತಾಯ್ತು; ಏನೇನೋ ಓದಿನ ಪರಿ ಲೇಸು ಲೇಸು (ಶಮುದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಆವುದೋ ವಿಧಿ (ಬಸವು. ೮೦–೫೭); ಓ ಓ! ಇಂತುಟಿ ಮಂತ್ರದೊಂದು ಮೈಮೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೭–೧೭). [?]

ಒ₄, ಓ₄ (ಅ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ: ಆಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡರೆನಬೇಡೆಲವೊ ಸಂಗ ಕೊಂಡನೆಂಬೊ ಮಾತಾಡದಿರೆಲವೊ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೦–೪). ಓ₄: “ಓ ಎನಲ್ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು” (ಕಶರ. ೧೧೯); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಓ ಕೆಂಚ ಬಾ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ).

ಒಂಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು (?): ಧರಣೀಪಾಳರ್ಕ್ಕಳುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳುವಿತರರಿಲ್ಲೆಂದು ಬೊಟ್ಟೆತ್ತಿದೆಂ ರಾಯರೊಳಂತಾ ನಾರಸಿಂಹಂ ಸಚಿವರೊಳೆಸಕಂವೆತ್ತ ಪೋಲಾಳ್ವನೀಯಿಬ್ಬರ್ಗರೆ ಶೌರ್ಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಯ್ಯವೊಂಕಿದ್ದರ್ಡೆಯೊಳದಟನಿಂ ಗೆಲ್ದರಾರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೫೮; 1224). “ಒಂಕಿರ್ದ = ಘಟಿಸಿರ್ದ” (ಶಾಪಮಂ. ೧೩೦೦ ಕೋಶ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ‘ಔಂಕಿರು’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಒಂಕುಂದ ‘ಒರ್ಕುಂದ’ ನೋ.

ಒಂಟಂಗ (ನಾ). ಏಕಾಂಗ (ಸಾಹಸ); ಅಸಹಾಯತೆ: ಅಂಟಿದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಱಿಯಿಱಿದಾಗ ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮೆಱೆದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂಸವಿ. ೬–೬೦). [ಒಂಟಿ₁ + ಅಂಗ₂]

ಒಂಟಿ₁ (ನಾ). ೧. ಒಂದು; ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: ಏತಕಿಂತು ಒಂಟಿ ನಿಂತು ತಪಿಸುತಿರುವೆ, ತರುಗುರೂ (ಅನಿಕೇ. ೧೪–೧೦); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂಟಿ–ನಾನೂ ಒಂಟಿ ಆದರೆ ಈ ಒಂಟಿತನದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ (ರಾಮಾನೆ. ೧೦೩). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಂತ: ಒಂಟಿಯಲಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಿಡುವಾತನೇ ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೧); ಒಂಟಿಯೊಳೆಂದೆಂದು ದೇವರೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿಷ್ಕಂಟಕದೊಳು ನಟಿಸುವೆವು (ಭರಚ. ೧೪–೨೩).

ಒಂಟಿಯಾಗು = ಒಬ್ಬನೇ ಆಗು; ಏಕಾಕಿಯಾಗು: ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಅವಳು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ (ದೇವಹಂ. ೨೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಣ್ಟಿ, ಒಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಒಂಟಿ: ತೆಲು. ಒಂಟಿ, ಒಂಟರಿ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ]

ಒಂಟಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಹತ್ತಕಡುಕು: ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿಗಳಂತೆ (ಜಿಸಮು. ೪–೩೫); ನೀಲದೊಂಟಿಯ ಧರಿಸಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೮); ಒಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಟಿ ಇತ್ತು, ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕಡುಕು ಇತ್ತು (ಕಥಾಮಂ. ೯೧); ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರದ ಒಂಟಿಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಪರಾವ. ೨೯); ನಿನ್ನಿಂದ ಎತ್ತು ಮಾರಿತು, ನನ್ನಿಂದ ಒಂಟಿ ಮಾರಿತು (ಗಾದೆ); ಕುಂಟನಾದರೂ ಒಂಟಿಯ ಜೋಕೆ ಬಹಳ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಟ್ಟುಕ್ಕಡುಕ್ಕನ್; ತುಳು. ಒಂಟಿ; ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟಿಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಒಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಟಿ] ಕಾಱಿಕೆಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿ ಮಂತ್ರಿಜೆ ತಂದು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಳು ತಮ್ಮ ಸೆಜಗ (ಮೋಹತ. ೩೨–೮). [ಒಂಟಿ₁ + –ಕಾಱ + –ಇಕೆ]

ಒಂಟಿಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, —ಕೋರೆ (ಕ). [ಒಂಟಿ₁ + ಕೊಂಬು]

ಒಂಟಿಕೋಡೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕೋಡೊಲೆ ಇರುವ ಒಲೆ (ಕ). [ಒಂಟಿ₁ + ಕೋಡೊಲೆ]

ಒಂಟಿಕೋಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆದ ಕೊಠಡಿ; ಬಿಡಿಯಾದ ಕೋಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಕೊಠಡಿ; ಸೆರೆಮನೆ; ಜೈಲು: ತಾನೇನೂ ತಪ್ಪುಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಒಂಟಿ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೦೮). [ಒಂಟಿ₁ + ಕೋಣೆ]

ಒಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಮಾತ್ರ; ಏಕಾಕಿ; ಒಂದೇ ಒಂದು: ಅವು ಒಂಟಿಗವಾಗಿ ಇರದೆ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೬); ಪಡುಮಲೆಯ ಕಾಡೊಳೊಂಟಿಗ ಪಂದಿ ಮಲೆವುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪–೭೩); ಬೇಂಟೆನಾಯ್ಗಳೊಂಟಿಗನ ತಡೆಯಲದು ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೫–೨೦೬); ಒಂಟಿಗನಾದರೂ ತಂಟೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಒಂಟಿ₁ + – ಗ₂. / ತುಳು. ಒಂಟಿಗೆ]

ಒಂಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದೇಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು: ತನಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಒಂಟಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನಿಂತನು (ಯೋಧಪು. ೧). [ಒಂಟಿ₁ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಂಟಿಗತನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರೈತರ ಬಾಳು ಒಂದು ಒಂಟಿಗತನದ ಗೋಳು (ಮಾವಾದ. ೧೪೯). [ಒಂಟಿಗ + –ತನ]

ಒಂಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗ. [ಒಂಟಿ₁ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒಂಟಿಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು: ಒಂಟಿಗಾಲಿನಿಂದ ನಿಂತ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಈಗ ಎರಡೂ ಕಾಲ್ಗಳು ಸಾಲದಂತಾಗಿವೆ ಓಡಲು (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೧).

ಒಂಟಿಗಾಲಮೇಲೆನಿಲ್ಲು = (ಆಲಂ) ಆತುರನಾಗಿರು; ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಒಂಟಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಂಟಿ₁ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವಳು; ಏಕಾಕಿನಿ: ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಕೋಹಿನೂ. ೨೫).
[ಒಂಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಒಂಟಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯ.
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಒಂಟಿಜೀವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: "ನಿನಗೇನು ಥಾಡಿ ನರ್ಸಿ, ಮಗ ಬೊಂಬ್ಯಾಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಒಂಟಿಜೀವ. ದೈತ್ಯಳ ಹಾಗೆ ಮಿಾಸು ಮಾರಿ ಕಾಸುಮಾಡುತ್ತಿ . . ." (ಹೊ ಸ ಕ್ತಿ. ೫೮); ನಮ್ಮದೇನು ಒಂಟಿಜೀವ (ನಡೆವಾ. II, ೯೧೨).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಜೀವ]

ಒಂಟಿತನ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗತನ: ಬರುವ ಬೇನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬರಲಿ, ಒಂಟಿತನಗಳು ಕಾಡಲಿ (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೨೩-೨); ನಾನೂ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿತನದ ಕಿರುಕುಳವನ್ನನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೫೪೬).
[ಒಂಟಿ$_1$ + -ತನ]

ಒಂಟಿದೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಂಚೆ (ಕ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ದೋತ್ರ]

ಒಂಟಿದೋಳ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ತೋಳ (ಕ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ತೋಳ]

ಒಂಟಿದೋಳು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ (ಕ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಇಹದ ಭಂಡಕಥೆ ಮುಗಿಸಿದಂತೆ ಪಾಳಿನಲಿ ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೨೨-೪).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ: ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ತಂದಾಗ ಧರ್ಮ ಏಕೆ ಬೇಡವಾಯಿತು? (ವಚಭಾ. ಪಂ೦೦).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಂಟಿಬಾಳು 'ಒಂಟಿಬಾಟ್' ನೋ.

ಒಂಟಿಬಾಟ್, ಒಂಟಿಬಾಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು: ಎಲೆ ಚೆನ್ನೆ . . . ನಿನ್ನ ಕನ್ನೆತನದೊಂಟಿಬಾಟನ್ ನಿಡುಗಾಲಮಿಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟಪಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪-೭೬). **ಒಂಟಿಬಾಳು:** ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಒಂಟಿಬಾಳು ಸಹನೀಯವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೪೬).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಬಾಟ್$_3$]

ಒಂಟಿಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದು; ಒಂದು ಬಾಗು: ಒಂಟಿಮುರಿಗೆಯಲಿ ಹಳ್ಳಹಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಲಿತ್ತು ನೀರು (ಅರಳು. ೭೪-೪).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಮುರಿಗೆ]

ಒಂಟಿರಿಗಾರ 'ಒಂಟಿಱಿಗಾಱ' ನೋ.

ಒಂಟಿಶೂರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಪರಶುರಾಮಪ್ಪನಾಯಕನು ಆ ಒಂಟಿಶೂರನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮೬).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಶೂರ]

ಒಂಟಿಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ: "ಏಕಾವಳೀ-ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ-ಒಂಟಿಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಸರ$_6$]

ಒಂಟಿಸಲಗ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡಿಗೆ ನಾಯಕನಾದ ಒಂದೇಪ್ರಾಣಿ. ೨. (ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಅಗಲಿದ) ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಗಂಡಾನೆ.
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಸಲಗ]

ಒಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು.
ಒಂಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹೊಂದಿಸಿಕೊ; ಕೂಡಿಸಿಕೊ: ಒಂಟಿ ನೀನೊಳಜಗಕೆ ಭಂಟ ಹೊರಜಗಕಾಗಿ ಒಂಟಿಸಿಕೊ ಜೀವನವ (ಮಂಕುಕ. ೭೩).
[ಒಂಟು + -ಇಸು$_1$]

ಒಂಟಿಹುಟ್ಟು (ನಾ). (ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ) ಒಂದೇ ಒಂದು ಹುಟ್ಟು: ಒಂಟಿಹುಟ್ಟಿನ ಹರಗೋಲಿನಂತೆ ಎನ್ನ ಪಾಡು (ಅಂತರಾ. ೪೫).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಹುಟ್ಟು$_3$ (< ಪುಟ್ಟು$_3$)]

ಒಂಟಿಱಿಗಾಱ, ಒಂಟಿರಿಗಾರ (ನಾ). ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಇರಿಯುವವನು; ಏಕಾಂಗವೀರ: ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಹಳೆಯ ಪೈಕರ ಬಲು ವೊಂಟಿಱಿಗಾಱ ನಾಯಕರು (ಕಂಠವಿ. ೧೮-೧೦೪). **ಒಂಟಿರಿಗಾರ:** ಅಸುರರ ಗಂಟಲಗಾಣನೊ ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನೊಳು ವಂಟಿರ[ಒಂಟಿರಿ]ಗಾರ ವೈಕುಂಠ ಶೈಲವಾಸ (ತೀರ್ಥಮು. ೧೩೮-೨).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಇಱು$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ). / ತೆಲು. ಒಂಟರಿಕಾಡು]

ಒಂಟು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಹೊಂದು; ಒಗ್ಗು; ಸೇರು: ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ದೇಶದ ಬೆಳೆಯು ಆಹಾರವು ಬಹು ಒಂಟುವದೆಂದೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೫೭).
ಒಂಟುತಪ್ಪು = (ಆಹಾರ) ಒಗ್ಗದೆ ಹೋಗು: "ತಂಗಿ, ಮಗುವಿಗೆ ಒಂಟುತಪ್ಪಿರುವಾಗ ನಾವು ನೂರು ಸಲ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ . . ." (ಸವತಿ. ೧೮೧).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದುವಂತೆ ಕಟ್ಟು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಧರಿಸು (?): ರುದ್ರಾಕ್ಷಮುಂ ಬಳಿಕೊಣ್ಣುಕಟ್ಟ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮನಿಟ್ಟು ಕೊಜ್ಜೂಬ[ನ]ನೆದಿಜ್ಞಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೯; 893).
[ಒಂಟು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಂಟೆ 'ಒಟ್ಟೆ$_2$' ನೋ.

ಒಂಟೆತ್ತು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಎತ್ತು: ನಗರತ್ತರು ಭೇರೀಯವರು ವ[ಒ]ಂಟೆತ್ತಿನ ಗಾಣಿಗರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೬೧-೧೭; 1656).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱ್ತು)]

ಒಂಟೆರಾವುತ (ನಾ). ಒಂಟೆಯ ಸವಾರ: ಭೋರನೆ ಬರುತಿರ್ದರೊಂಟೆ ರಾವುತರಂದಾರಯ್ಯಾದಾ ದಂಡಿನೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೯೩).
[ಒಂಟೆ (< ಒಟ್ಟೆ$_2$) + ರಾವುತ]

ಒಂಟೆಲುವು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮೂಳೆ.
ಒಂಟೆಲುವಿನವ = ಬರಿ ಮೂಳೆಗಳುಳ್ಳವನು; ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಸಣಕಲ (ಕ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಎಲುವು (< ಎಲ್ವು)]

ಒಂಟೊಲೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಒಲೆ; ಬಿಡಿಯಾದ ಒಲೆ (ಕ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಒಲೆ$_5$]

ಒಂಡು (ನಾ). ಕೆಸರು; ರಾಡಿ: ಕೆಱೆಯೊಂಡ ಪೀರ್ವ ಭೇಕಂ ಕ್ಷೌದ್ರವೀಂಟಿಪುದೆ ತಱಗ ಮೇಯುವ ಮೇಕೆ ತುಪ್ಪಕಾಸಿಪುದೆ (ಕೈಕವ. ೨-೧-೨); ಈ ನದಿಗಳಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನೀರು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಒಂಡು ಮತ್ತು ಉಸುಕು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮತಂಪ. ೬೧). 'ವಂಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ವಂಟಲ್; ಮಲ. ವಂಟಱು = ಕೊಳೆ, ಕಶ್ಮಲ; ತೆಲು. ವಂಡ, ವಂಡಲಿ, ವಂಡು]

ಒಂಡುಬಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: "ಕಲುಷಃ, ಅನಚ್ಛಃ, ಆವಿಲಃ - ೩ ವಂಡಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಕೆಸರು ಕದಡಿ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ ವೊ[ಒಂ]ಡುಬಾರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೨).
[ಒಂಡು + ಬಾರು ?]

ಒಂಡ್ಸೆ$_1$ (ನಾ). ಒಡ್ಡು; ಕಟ್ಟೆ (ಜಾನಕೋ. ೨೯). 'ಒಡ್ಡು$_3$' ಪರಾ. [?]

ಒಂಡ್ಸೆ$_2$ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ಕಟಿ: ಗಿಡುಮರ ಬಳ್ಳಿಗಳ ನಾರು ಬೇರುಗಳ ಶರೀರದೊಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ರೋಗಿಯ ಹಲವು ರೋಗಗಳು ನಷ್ಟವಪ್ಪ ಪರಿಯಂತೆ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೪೧).
[?. / ತುಳು. ಒಂಟ]

ಒಂಡೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಒಂದು ಗಾಣದ ಜೊಂಕೆವಣ ಕಾರುಕದೆಜಿಯೊಂಡೆಲಯೊಕ್ಕಲ ಕಾರು ಕದೆಜಿ ಯಿನಿತುಮಂ ಸರ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಇ. IV, ೧೩-೬೬ ; 1165).
[ಒಂಡು ? + ?]

ಒಂಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಡಹಿಡಿ ; ತೀರಹಿಡಿ : ಈ ಕೆರೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಂಡೆಹಿಡಿದು . . . ಹೋದಳು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦).
[ಒಂಡೆ$_1$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಒಂತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾರಿ; ಸರದಿ; ಸಲ (ಕ). ೨. ಭಾಗ; ಅಂಶ: ಆಲಘುಲಘು ತೋರಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಂತದೊಂತುಗಳ ನುಲಿನುಲಿದು ಯೆಸೆದೆಸೆದು (ಜಿನಮು. ೧೬-೨೫). 'ವಂತು' ಪರಾ.
ಒಂತಿನವ = ಸರದಿಯವನು (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಂತಿ, ಒಂತು ; ತೆಲು. ಒಂಟು, ವಂತು]

ಒಂತ್ತು$_2$ 'ಒತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಒಂದರಿ 'ಒನಲಿ' ನೋ.

ಒಂದವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೋಜಿಗ, —ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಮುಜುಗುವೆನಾನಿವಳ್ಗೆ . . . ಮುಜುಗುವಳೆಂದಡೇಂ ತಿಳಿವನಾತನನಾಕೆಯನೆನ್ನ ನೋಡು ಕಾಯ್ದಿಜುಯೆ ವಿಧಾತ್ರನೇಂ ಪಡೆದನೋ ಬಿಸವಂದಮನೊಂದವಿಂದಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಂತಿದಂ, ವಿಂದದುಂ] (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೦). ▷ ಈ ಶಬ್ದ 'ಒಂದು + ವಿಂದ' ಎಂಬೆರಡರ ಎಂದರೆ 'ಒಂದುವಿಂದ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದ್ಯ. ▷ ತಮಿ. ವಿನ್ದೈ; ತೆಲು. ವಿಂತ]

ಒಂದವಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನದು, —ಸಮೂಹದ್ದು : ಮಿಜುಮಿಜುಗುವ ತಲೆದುಡುಗೆಯುಂ ತಲೆದುಡುಗೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆದು ಮಿಳಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ಪೊಂದಳಿರುಂ ಪೊಂದಳಿರೊಳೊಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂದ] ವಿಂದಿಯಲ್ಲದೊಂದಿ ನಾಡೆಯುಮುಂದಂಬಡೆದು (ಆದಿಪು. ೪-೧೧ವ); ಎಕ್ಕಲಾವಣಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮುಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೬). [< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದಿ$_2$ (< ಸಂ. ವೃಂದ)]

ಒಂದವಿಂದಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನವನು, —ತಂಡದವನು: ಒಂದೆಸೆಯೊಳಬ್ಬರಮಾದೊಡೊಂದೆಸೆಗೆ ಪರಿವ ಒಂದವಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] ದಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದಿಗ]

ಒಂದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಮಾಡು ; ಕೂಡಿಸು : ಎಂದಿಂತೀ ಗ್ರಾಮ್ಯೋಕ್ತಿಯೊಳೊಂದಾಗಿಸದದನೆ ಪೇಳ್ವುದಿಂತೀ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೨); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ ತೋಜು (ಮೋಹತ. ೮-೩೨). [ಒಂದು$_1$ + ಆಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದಾವಣೆ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ ; ಸೇರುವಿಕೆ ; ಐಕ್ಯ : ಜೀವದೇವನೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರಿಲ್ಲದ ನೆಲ ಬರಡಲ್ಲಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫-೩). [ಒಂದು$_1$ + -ವಣೆ]

ಒಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವುದು ; ಸಮರಸವಾಗುವುದು : ಆರವತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದ ಒಂದಿಕೆ – ಹೊಂದಿಕೆ ಬಹಳ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೭). [ಒಂದು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿದವನು ; ಅಂಥವನು; ಒಬ್ಬನಂತೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು: ಕಿಜುಕುಳನಪ್ಪೆನ್ನೊಂದಿಗನೊಳನುಚಿತಮಿದು ನಿಮ್ಮಡಿಬೆಸಸಿ ಕಳೆಯ ಮತ್ಸಂಶಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯); ಸದುಪದೇಶಂಗಳ್ಗೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗರೆ ಭಾಜನರಪ್ಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮); ಎಮ್ಮೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ಂದಿಗ ನೀತನ ಮನದುಮ್ಮಳಮಂ ಕಳೆವುದೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪); ಅಖಿಳಕೀರ್ತಿಯನು ತನಗೆ ತಂದೈ ನಿನ್ನವ[ರ ಒ]ಂದಿಗರನುಜರನು ಜನ್ಮಾನುಶತದಲಿ ಘನತಪಂಗಳ ಮಾಡೆ ಕಾಣೆನು (ಕೋಗಯು. ೨೭-೧೦೭). ೨. ಜೊತೆಯಾಗಿರುವವನು : ತರುತಪಸ್ವಿ, ಮೌನವಾಂತೆ; ನೀನಿಂದೆನೆಗೊಂದಿಗಂ! (ಅನಿಕೇ. ೧೪-೨೧). [ಒಂದು$_2$ + -ಇಗ]

ಒಂದಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ; ಸಂಗಡ ; ಒಡನೆ : ಆ ಜಟ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಗೆದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಧ್ಯಮು. ೧೫೯). [ಒಂದು$_2$ + -ಇಗೆ]

ಒಂದಿನ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ, —ದಿವಸ: ಹರನನೊಂದಿನನಾದೊಡಂ ತಾಂ ಧರಿಸಲಾಜದ ಮಾನಸೋತ್ತಮು ಗಿರಿಯ ನಿಲಪೆಸಿತು (ಬಸವು. ೧೯-೨೯); ಒಂದಿನ ಪರಮಸುಂದರಿಯೆನ್ನ ಕನಸಿನೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ರತಿ ಸುಖವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೮); ಒಂದಿನಂ ಮುಚ್ಚಂಜೆ ಹಸಿಮಣ್ಣುನುಂಡೆ ಗುದ್ದುವೊರುವೊಡ್ಡನನು ಸಂತೆಯಲಿ ಕಂಡೆ (೧೪ವಿಂ. ೧೨೦-೨೧). 'ಒಂದೆವಸ' ಪರಾ. [< * ಒರ್ದಿನ]

ಒಂದಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು ; ಕೂಡಿರು : ದಾನಸದ್ಗುಣ ×× ಎಲ್ಲಮೊ[ನ್ದಿ]ರ್ಪ್ಪರೆಂ[ಬೀ ಕ್ಷಿತಿ]ಯೊಳ × × × [ಗು]ಣನಿಧಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೨೭ ; 980); ನಸುಮುರಿದಕ್ಷಿ ನಾಸಿಕದೊಳೊಂದಿರೆ (ದಶಕು. ೨-೬೩); ವರಯೋಗನಿದ್ರಾಸ್ಪದದಲೊಂದಿಹುದೊಂದಖಿಳ ವಿಶ್ವ (ಕುಮಾರ್ದ್ರೋ. ೩-೬೯). [ಒಂದು$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಒಂದಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ ; ಭ್ರಮರ : "ಭ್ರಾಮರ – ಒಂದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೧೧). [?]

ಒಂದಿವಸ 'ಒಂದೆವಸ' ನೋ.

ಒಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು ; ಬೆರಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಒಂದಜ ನೀರ್ಮಟಬಿಲೊಂದಕರ್ೊಂದಿಸುತುಂ ಮೇಗೆ ಕೊಂಡು ನೆಗೆವುದಿದೇಂ ಮತ್ತೊಂದಜ ನೀರಡಿಗರ್ದುವುದೇಂದತಿ ವಿಸ್ಮಯದೆ ನೋಡಿದಂ ಭರತೇಶಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೧); ಕೆಂದಾವರೆಯಲರ್ದಲರೊಳಗೊಂದಿಸುವಂತಳಿಕುಳಂಗಳಂ ರತ್ನದ ಸತ್ಸುಂದರ ಪಟಳಿಕೆಯೊಳಗೆ ಪುರಂದರ ನಂದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಕ್ಷಣದಿಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೭); ಒಂದು ಪಡಿಯುದಕದೊಳಗೊಂದು ಪಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯನೊಂದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ನಾಸಾಪುಟಗೆಲದಿ ನಿಂದಿಹ ರೋಹಿಣಿ ನಕ್ಷತ್ರವೆಂಬಂತೆಯೊಂದಿಸಿದರು ಮೂಕುತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೨-೩೪).
[ಒಂದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು ; ಬೆರೆ : "ಒಂದು – ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ತಪಮಾನ್ ದ್ವಾದಶದಾ ವಿಧಾನಮುಖದಿನ್ ಕೆಯ್ದೊಂದು ತಾ ಧಾತ್ರಿಮೇಲ್ (ಎಕ. II, ೯೪-೧; 700); ಒಂದಾಗಿರೆ ಸಕ್ಕದಂಗಳುಂ ಕನ್ನಡಮುಂ ಸುಂದರಮಕ್ಕುಂ ಕವಿಪದಮೊಂದಿದವೋಲ್ ಕನಕರಚನೆಯೊಳ್ ಮಣಿನಿಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೧); ಕುಸುಮುಂಗಳಾಂತ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳೊಂದಿ ಕಿಕ್ಕಿಜಿದ ಪೆರ್ಗೊನೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೭). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು ; ಅನುಭವಿಸು: ತನ್ನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಮುನಿಯಲು ಮುಂದೆ ತದ್ದೇವಂ ಪ್ರಮೋದವನೊಂದಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ಪೇಳ್ದನು (ಬಸವು. ೫೦-೫೬); ವಿನೋದಕೇಳಿಯಂ ತೊಜಿವಾತಂ ಪಂದೆಯವನೆಂಬ ನಿಂದೆಯನೊಂದುವನಿದು ರಾಜಧರ್ಮಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೩೩-೨೦).

ಒಂದಿಕೊಳ್ = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು: ಕಂದ ಕೇಳ್ಳೆ ಬಳಿಕ ಸಮಯವಿದೆಂದು ಸಾರಿದನಿವರ ಶಾಪದಲೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ ಜಯಂತನು ಕಾಕರೂಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೭-೮). ಒಂದಿಬರ್ = ಕೂಡಿಬರು; ಸೇರು: ಒಂದಿಬಾರದನುಮುಂಕದ ಕರ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೧); ಮುನ್ನಮೊರ್ಮೆ ರಾಮದೂತನೊಲೊಂದಿಬಂದೆನ್ನನುಡಿದೆ (ಕಗವಿ. ೫೧-೨೩ ಚಾವುಂಪು).

ಒಂದಿಜೀವಾತನ್=ಏಕ್ಕಟಗಲಿ; ಅಸಹಾಯಶೂರ: ಓಟಕ್ಕ ನಾಣ್ಬುವನ್ ಒಂದಿಜೀವಾತನ್ ಹಿರುಡವನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೧೦; 900); ಅಯ್ಯನ ಸಿಂಗಂ ಗೇಣಿಕಾಜರ ದೇವನೊನ್ದಿಜೀವಾತಂ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೮–೮೪; 1045).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒನ್ಱು, ಒನ್ಱಿ; ಮಲ. ಒನ್ನಾ, ಒನ್ನಿ; ತುಳು. ಒಂದು]

ಒಂದು₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿನಯಕ್ಕಂ ವಯಸಕ್ಕವಾಕ್ಯತಿಗ[ಮೊಂದಿಂಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಪುಟ್ಟಿಗು ಮಿಂತಿದಂ]ಗುರುವ್ರಾತ ಶಾಸನಕಂ ಕೂರ್ಮ್ಮಿಗವಲ್ಲದಂತುಟಟಿನಿದೊಂದಂ ಮಾಡೆ ನೀಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭); "ಒಂದಿಂಗಂ – ಸ್ನೇಹಕ್ಕೂ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). ೨. (ಸಾರು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಲಸಿ ಬಿಡುವ) ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ತಿಳಿ: ಸಾರಿಗೆ ಒಂದು ಬಿಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಒಂದು₁]

ಒಂದು₃ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಏಕ: "ಒಂದು – ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨); ಉಗ್ರಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳ್ ಒನ್ದು ತಿಙ್ಗಳ್ ಸನ್ಯಾಸನಂ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೫–೭; 700); ಅಮರ್ದಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಪಂತುಟಪ್ಪ ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪುಂ ತಗುಳ್ದೊಂದು ಗೇಯಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧); ಒಂದೆಂಬೆನೆ ಎರಡಾಗಿದೆ ಎರಡೆಂಬೆನೆ ಒಂದಾಗಿದೆ ಒಂದೆರಡಜ ಸಂದೇಹವಿದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೨೦೮–೯೩೫); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ ಫಲಂ ತೀವಿಪಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ(ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಬಾಳುವವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತು, ಬಾಳೆಗೆ ಒಂದು ಗೊನೆ (ಗಾದೆ).

ಒಂದೊಂದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒರ್ವರೊರ್ವರೊಂದೊಂದನೆ ನುಡಿಯುತ್ತುಂ ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭ ವ); ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಳೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಕಾರು = ಒಂದಕ್ಕೆ ಆರು: ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹಣವನು ಒಂದಕಾರನು ತೆಗೆದುಕೊಂಬನು ಕುಂಭಿಣಿಯ ನೃಪನು (ಕಾಲಸಂ. ೨೪–೨೦). ಒಂದಕ್ಕೆಹೋಗು = ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದನೆಯ= ಮೊದಲನೆಯ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ: ಒಂದನೆಯಂ, ಎರಡನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಒಂದನೆಯ ತರಗತಿ (ರೂಢಿ). ಒಂದಲ್ಲೊಂದು= ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು: ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಬೆಳೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಾಗು = ಒಟ್ಟಿಗೆಸೇರು; ಕೂಡು: ಆತನೊಡನೊಂದಾಗಿ ಹೋಗದದೇತಕಿರ್ದಹನು (ಬಸವು. ೩೭–೧೧); ಶಬರರೊಂದಾಗಿ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೧). ಒಂದಾನುಮೊಂದು, ಒಂದಾನೊಂದು = ಯಾವುದೋ ಒಂದು: ಒಂದಾನುಮೊಂದು ಆಶ್ರಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨); ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ದರ್ಪಣದ ನೋಟದಲಿ ತಾಳಿದನು ಚಿಂತೆಯನು (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧); ಒಂದಾನೊಂದು ದೇಶದೊಳಗೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೩). ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗು = (ಆಲಂ) (ಅತಿಯಾದ) ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು: ತಿರುಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಚೋಳಮಂಡಲಕೆ ಬಂದಿಹರೆನಲು ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು(ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೪೦); ಪಕ್ಷಿಯು ಪೇಳೆ ಆನಂದದಿಂದಾಲಿವಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಮುನದಿ (ಯನಳ. ೨೩); (ನವಮೋ. ೨೪–೫೯ ನೋ). ಒಂದಿನಿತು, ಒಂದಿನಿಸು, ಒಂದಿಷ್ಟು = ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಶಂಕರನ ಕೊರಳಿಂದ ಮಿಱುಗುವ ಕಾಳಕೂಟವದೊಂದಿನಿತು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ಸಾವೆನೆನುತ್ತ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಸವು. ೧೩–೧೭); ಸುದತಿ ಪೆಱತೊಂದು ನೆವದಿಂ ಕೆಧಱಿಧಲೊಂದಿನಿಸು ಮಂದಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೪೯); ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಮುನಿಸು? ನಿಮ್ಮನಾನೊಂದಿನಿಸು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಕೆಣಕುವವಳಲ್ಲ (ಕಎಪು. ೩೨–೧೯); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಲೇಹ್ಯ ಕಗ್ಗುಂಬಳಕಾಯಿ ಒಳಹೊರಗಂ ಕೆತ್ತಿ ಕಳೆದು ಬಲಿತ ತಿರುಳು ಸೇರು ೫ನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುದಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪ ಒಂದು ಬಳ್ಳವನೆರೆದು (ಸಕವೈ. ೨೨೨); ಹಾಗೆ ಹೇಳುವ ಮೊದಲೊಂದಿಷ್ಟು ತಾಳಿರಿ (ಇಂಚಾಪ. ೭೨–೪೭). ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು = ಒಂದಲ್ಲೊಂದು: ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ತರದ ಅಪರಾಧವಾಗದೆ ಇರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೯). ಒಂದು ಕೈ ತೋರಿಸು = (ಆಲಂ). (ತನ್ನ) ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಬಿಸಿತೋರಿಸು: ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಅವಳಿಗೂ ಒಂದು ಕೈತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಆ ದಿನವೇ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದನು (ರಂಗರೋ. ೩೧). ಒಂದು ಕೈ ನೋಡು = ೧. ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊ: ಆಗಲಿ ನಾನೂ ಒಂದುಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೪೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ, ನಾನೊಂದು ಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದುತ್ತರ = ಉತ್ತರೋತ್ತರ: ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ದುತ್ತರಮಭಿವೃದ್ಧಿಸಲೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫–೪; 751); ಭಟಾರರೊನ್ದುತ್ತರಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಇ. VII, ೨೧೨–೩; 854). ಒಂದುಪಕ್ಷ = ಒಂದುವೇಳೆ: ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಾ (ರೂಢಿ). ಒಂದುಬೀಸು = ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದುವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ನಿಲುವ ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಬೀಸುಯಾವುದು ಅದು ಒಂದು ಬೀಸು ಯಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೨೦). ಒಂದುವೇಳೆ = ಹಾಗಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). ಒಂದುಹೊತ್ತು = ೧. ಒಪ್ಪೊತ್ತು: ಒಂದುಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಯೋಗಿ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಭೋಗಿ ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ರೋಗಿ (ಗಾದೆ); ಶನಿವಾರ ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಶಾಲೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ ಮಾಡುವ ವ್ರತ: ಅವನು ಸೊಮವಾರ ಒಂದುಹೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದೂವರೆ = ಒಂದು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಾಧಿಕ: ಚೀಲ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಆಣೆಯಂತೆಯೂ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩). ಒಂದೆಗೆಯ್ = ಒಂದು ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಪುರ್ವಿಗರಾದೊಡಮಾರೊರ್ವರೊನ್ದೆಗೆಯ್ದು ಸಾಮ್ಯಮನಾಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೪–೩೫; 1028). ಒಂದೇಸಮನೆ, ಒಂದೇಸವನೆ = ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಜೂಜಿನ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತಕಪಕ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೮); ಮಳೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ); ಕೂಸು ಒಂದೇಸವನೆ ಅಳುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು = ಒಂದುಪಕ್ಷ, —ಸಮಯ: "ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು ನಾನೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೂ . . . ಪೂರ್ವಾಪರಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ (ನಿರಾಧ. ೧೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒನ್ಱು, ಒಣ್ಣು; ಮಲ. ಒನ್ನು, ಒಜ್ಜು; ತುಳು. ಒಂಜಿ, ಒರ್; ಕೊಡ. ಒಂದೀ; ತೆಲು. ಒಂಡು, ಒಕ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಒಕ್ಕೊಂದ್; ಪರ್ಜಿ. ಒಕ್; ಗಡಬ. ಒಕುಟ್; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡೀ, ಒಂಡ್; ಕುಇ. ರೊ; ಕುವಿ. ರೊಂದಿ, ರೋ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ; ಮಲ್ತೊ. ಓನ್ದ್, ಒರ್ತ್]

ಒಂದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ನೋಡು; ಯಾವುದಾದರೊಂದನ್ನು ನೋಡು: ನುಡಿವರ್ಬಿರೀರಮನೊನ್ದುಗಣ್ದು ಸೆಡೆವರ್ ಚಾಗಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂ ಪರೀವಡೆ ಪಲ್ಲಗಚ್ಚುವರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೭೭; 982).

[ಒಂದು₃ + ಕಾಣ್]

ಒಂದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕೊರತೆಯಾಗು: ದೊರೆಯಾಗಿರ್ಪಿನಮೊಂದುಗುಂದದಖಿಲಂ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಂ ಜಗದ್ಗುರುವಾದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩); ಮಸ್ತಕಾಂಬುರುಹಮನೊಂದುಗುಂದದೆ ಕ[ಕಿ]ಮುಟ್ಟಿ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೧೦೩-೮; 1070); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಭರಮಂ ವಿಶ್ವಾನುಲೋಮಂಗೆ ವಿಸ್ತರದಿಂದೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗುಂದದೆಱಿಪಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೯೬). [ಒಂದು$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಒಂದುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಪಾರೀಣಮಂತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಓರಂತೊಂದುಗೂಡಿಪ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಗೃಹಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೬-೪೩); ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ಪುನಃ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಒಂದು ಪತಾಕೆಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಚಿಪೇವ. ೫೪). [ಒಂದುಗೂಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು: ಜಗದ ಕಂಟಕರೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷದೊಳೊಂದುಗೂಡಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೧೨); ಸುರಾಸುರರೊಂದುಗೂಡಿ ಪನ್ನಗರಶ್ಮಿಯಿಂದ ಪಾಲ್ಗಡಲ ನಗವಿಟ್ಟು ಕಡೆದೊಡೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೦); ಅದು ಹಾರುವಾಗ ಆ ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳು ಒಂದುಗೂಡುತ್ತವೆ (ಮಣಿಸ. ೮೧). ೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸು: ನಾಗರತುಪ್ಪ ಕೀರೆ ಲಶುನಂ ರಸರಾಮಠ ಮೆಂಬಿವೆಲ್ಲಮಂ ರಾಗದೊಳೊಂದುಗೂಡಿ ಜಲದಿಂ ನೆಱೆಮಾಡಿದ ನಸ್ಯದಿಂದೆ (ಖಮದ. ೭-೫); ಗೊಂದಣದ ವಾಘೆಗಳನೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗೂಡೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೧೮); ಅಮೃತಜಂಬೀರ ರಸವನೊಂದುಗೂಡಲು ರೋಗಾಂತ್ಯವಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೦). [ಒಂದು$_3$ + ಕೂಡು$_1$]

ಒಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ,— ಪಡೆ: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೊಣೆದ ದರ್ಪಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ಸಹೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುದರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧೮). [ಒಂದು$_3$+ ಕೊಳ್$_1$]

ಒಂದುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ) ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ದೀಪ್ತಿಸಾಗರದ ಬೃಹದ್ಗರ್ಭದಲಿ ಸ್ತಂಭದಂತೆ ನಿಂತೆ ಮೂಲದಗ್ನಿಯನು ಮೇಲಿನಗ್ನಿಯಲಿ ಒಂದುಗೊಳಿಸುವಂತೆ! (ಅರಳು. ೧೮೨-೧೪). [ಒಂದು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದುತನ (ನಾ). ಏಕರೂಪತೆ; ಸಮಾನತೆ: ಉಡುಪಿಯ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಬಂಧುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದುತನ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ಕನ್ನಸು. ೧-೧೯). [ಒಂದು$_1$ + - ತನ]

ಒಂದುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು: ಕನ್ನಡಂಗೊಳೊಳಗಣಿತ ಗುಣವಿದಿತ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಕ್ರಮಮಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೭); ಆಗಳಾಱುಂ ಋತುಗಳ ಪೂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ವ); ಊರ ಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿಮಾಡಿ ಗಂಡಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದುಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಸಂ. ೩೧). [ಒಂದು$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಒಂದುಮಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡು; ಸೇರು: ಒಂದೊರೆಯೊಳಗತಿನಿಸಿತಮಪ್ಪಸಿ ಎರಡೊಂದುಮಣೆಯುಮದಱಂತೆ ಒಂದೂರೊಳಗೀರ್ವರರರಸುತನವನಾಳ್ವುದಂದಮಹುದೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೫೧). [ಒಂದು$_1$+ - ಅಣೆ$_1$]

ಒಂದುಮೆರಸು (ಕ್ರಿ). = ಒಂದುಗೂಡು ೧: ಬರಿಸ ಪನ್ನೆರಡಾದ ಬಳಿಕಾರೊಳಮೊಂದುಮೆರಸದೆ ಪೆಱದೆಗೆದಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೪-೩೪). [ಒಂದು$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಂದೆನಿಸು (ಕ್ರಿ) ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು: ಬೇರ್ವರಿದಿರ್ಪ ವೈರದ ಬೇರ ಪಱಿದಿಟ್ಟರ್ವರೊಂದೆನಿಸಿಯೊಪ್ಪುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೯). [ಒಂದು$_1$ + ಎನಿಸು$_1$]

ಒಂದೆರಳ್ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆರಡುಬಾರಿ (ರೆಪ್ಪೆ) ಮಿಟುಕಿಸು: ಎನಲೊಡನಱಿದಾಗಳೆ ಕಣ್ಣ ತಿಕ್ಕುತೊಯ್ಯನೆ ಯೆಮೆವೊಂದೆರಳ್ಮುರಿಯೆ ಅಸಿತಜಕೊಳಗೆ ಕಣ್ಣನೀರೊಕ್ಕುವುದ ಕಂಡು (ಭರಚ. ೯-೭೩). [ಒಂದು$_3$ + ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮುರಿ$_1$]

ಒಂದೆಲಗ (ನಾ). ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಯಿರುವ ಗಿಡ; ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ; ಬ್ರಾಹ್ಮಿ: ಹುಲಿಗಿಲು ಹುಣಿಸೆಯ ಸೊಪ್ಪೊಂದೆಲಗಂ ಭೂತಾಂಶಿ ತರಣಿ ಎಂಬಿನಿತಱೊಳಂದಲಸದೆ ಬೆರಸಂಕೋಲೆಯನೊಲವಿಂದಂ ಬೇಡುಗಟ್ಟಲಖಿಳ ವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮದ. ೧೦-೫೬); ಒಂದೆಲಗಮೆಲ ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದಕರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೦); ಒಂದೆಲಗ: ಇದು ಗದ್ದೆಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಒಂದು$_3$+ ಎಲೆ$_1$ + -ಗ$_3$]

ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ (ನಾ) = ಒಂದೆಲಗ: "ಚಿತ್ರಪರ್ಣೀ - ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೭); "ವಿದಾರಿಗಂಧಾ - ನರಿವಾಲ, ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೪). [ಒಂದೆಲೆ$_0$+ ಪೊನ್ನೆ]

ಒಂದೆವಸ, ಒಂದಿವಸ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ: ಆನುಂ ವಿಧೇಯನಲ್ಲಂ ನೀನುಂ ಗುರುವಲ್ಲಮಿಂದಿನೊಂದೆವಸದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೬-೨೫). **ಒಂದಿವಸ**: ದಾಸಿಯರೊಳೊಂದಿವಸಮಿಪ್ಪುದಘಟಿತಮಪ್ಪುದು (ಚಿಬಪು. ೧೯-೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ದೆವಸ]

ಒಂದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ: ರಥವಾಜಿಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳ್ ರಥಂಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳುರುಳ್ದು ಕೆಡೆದುವು (ಗದಾಯು. ೩-೬); ನೆಲದೊಂದೆಸೆಗೊಲೆದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೮೮); ರಥವದೊಂದೆಸೆ ಹಯವದೊಂದೆಸೆ ರಥಿಕರೊಂದೆಸೆ ಚಾಪ ಶರಸಾರಥಿಗಳೊಂದೆಸೆಯಾಗೆ ಕೊಂದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ದೆಸೆ]

ಒಂಬತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಬತ್ತು, ಒಂಬತು, ಒಂಭತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡಮೆ; ಎಂಟರ ಮೇಲೆ ಒಂದು; ನವ: ಅಲ್ಲಿಯಜುಮತ್ತಕ್ಕೆರ್ಯ್ಯಂ ಒಂಬತ್ತು ಗಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XI-ī. ೧೦-೩೨; 894); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೬-೨); ಸಹದೇವಕನನೊಂಬತ್ತಱಲಿ ಭೀಮನನೆಂಟುಕೋಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೧); ಹಿಂಡಿದೊಡೊಂಬತ್ತು ಬಣ್ಣ ಸೋರುವ (ಮೋಹತ. ೨೫-೨೧). **ಒಂಬತು**: ಒಂಬತುಂ ನಿಧಿ ಬರಲ್ ಮತಿ ಪತ್ತಿದು ದೃಷ್ಟಿ ಸೌಖ್ಯಮುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೫೨); ಒಂಬತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಟನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗುವೆಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೫೪). **ಒಂಭತ್ತು**: ಕರಿಗಳ್ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೀಕೃತ ಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಭತ್ತುಸಾಸಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫); ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲ ಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೨-೬); ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೊಂದು ಕಷ್ಟ, ಪುತ್ರರಿದ್ದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ).

ಒಂಬದಿಂಬರ್ = ಒಂಬತ್ತುಮಂದಿ, —ಜನ: ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಒಮ್ಬದಿಮ್ಬರುಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨-೧; 870). ಒಂಭತ್ತುಪಣದವರು = ೧. ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವರು; ಹೊಲೆಯರು (*). ೨. "ವೀರಶೈವ ಗುರುತ್ವ ಒಪ್ಪದ ಕುಲಾಚಾರದವರು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಒನ್ಪದು, ಒಮ್ಬದು, ಒಮ್ಬೋದು; ಮಲ. ಒಮ್ಬದು; ತುಳು. ಒರ್ಮ್ಬ; ಕೊಡ. ಒಯ್ಮ್ಬದೀ; ಗೊಂಡಿ. ಉನ್ಮಾ, ಉನ್ಮಾಕ್]

ಒಂಬದಿಂಗಳು (ನಾ). ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು; ನವಮಾಸ: ತಿಂಗಳಾಱೇಳು ನೆಱೆದೊಂಬದಿಂಗಳಾದುದು ಕಂತುವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೫೮). [< ಒಂಬತ್ತು + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಒಂಬಯ್, ಒಂಭಯ್, ಒಂಭೈ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಪತ್ತು ಪರಮಾಗಲೊಡ ಮೊಂಬತ್ತು ತೊಮೆಂದಕ್ಕುಮುಗ್ರದೊಳ್ ನೂ ಱು ರೆ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂ ಸಾಸಿರಮಿರೆ ನೆಲೆಸಿತ್ತೊಂಬಯ್ಯೆಂದು ವಿಬುಧರಿಂದಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೯೦). 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ಪರಾ. **ಒಂಭಯ್**: 'ಒಂಭಯ್ನೂಱು' ಪರಾ. **ಒಂಭೈ**: 'ಒಂಭೈನೂಱು' ಪರಾ. [< ಒಂಬತ್ತು]

ಒಂಬಯ್ನೂಱು, ಒಂಭಯ್ನೂಱು, ಒಂಭೈನೂಱು (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂಬತ್ತುನೂರು: ಒಂಬಯ್ನೂಱು (ಶಮದ. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). **ಒಂಭಯ್ನೂಱು**: "ಎಣ್ಬೆಸೆ, ಒಂಭಯ್ನೂಱು, ಪಯಿಂಛಾಸಿರಂ – ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೩೯). **ಒಂಭೈನೂಱು**: ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಸಖಕಾಲವೊಂಭೈನೂಱ ಪದಿನಾಱನೆಯ ವಿಜಯಸಂವತ್ಸರ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩–೨; 993). [ಒಂಬಯ್ (< ಒಂಬತ್ತು) + ನೂಱು$_1$]

ಒಂಭತ್ತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಭಯ್ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಭಯ್ನೂಱು 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಒಂಭೈ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಭೈನೂಱು 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಒಕತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಕೆಲಬರುಪಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ . . . ಆಕ್ಕುಮದೆಂಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೨). [ಸಂ.]

ಒಕುಳೆ 'ಒರ್ಕುಳೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕು$_1$ 'ಉಗ್ಗು$_1$' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು$_2$ 'ಒಗ್ಗು$_1$' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ತಮ್ಮ ಮೊದಲೊಕ್ಕದೊಳ್ಪತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೪–೧; 1014). [?]

ಒಕ್ಕಂಡುಗ 'ಒರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕರು ಹಾಕುವ ಹಸು; ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬಾರಿ ಈಯುವ ಹಸು. ೨. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿದ ಹಸು. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಂದಿ$_1$]

ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ಒಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವುದು; ಐಕ್ಯ; ಐಕಮತ್ಯ: "ಒಕ್ಕಟ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು" (ನೀಗಟ್ಟು. ೯೧). **ಒಗ್ಗಟ್ಟು**: ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಲವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಒಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತುಂಡು. ೨. (ಕರಾ) ತುಂಡು ಅರಿವೆ, —ಬಟ್ಟೆ. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಡಿ$_4$]

ಒಕ್ಕಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಮಗ್ಗುಲು: ರಕ್ಕೆಯಂದದೊಳೆನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗೊಕ್ಕಡೆಯೊಳನುಜಾತನಿರ್ಪನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೧–೧೩); ತೇಪೆಹಾಕಿದ ಹಳದಿ ಹತ್ತಿಯ ಕೋಟನ್ನೂ, ಒಕ್ಕಡೆ ಸವೆದ ಬೂಟುಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೦೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಡೆ$_3$]

ಒಕ್ಕಣ್ 'ಒರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ$_1$ 'ಒಕ್ಕಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ: ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚಡಾಯುಧವೊಕ್ಕಣವುದ್ದುವಾರೆಯುಂ . . . ಸಂಭ್ರಮ ಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು ದಂಡಿನೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮–೨೮). [?]

ಒಕ್ಕಣ$_3$ (ನಾ). ೧. ತಗುಣಿ (ಕ). ೨. ಹೇನು (ಕ). [< ಸಂ. ಓಕಣ]

ಒಕ್ಕಣಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಣೆ$_1$. [ಒಕ್ಕಣೆ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಒಕ್ಕಣಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಬರಹ; ಆಜ್ಞೆ: ಈ ಬಾವಿಯ . . . ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಒಕ್ಕಣಿಕೆಯಿದೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೯); ". . . ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಹೈದರನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣಿಕೆಯು . . . ಹೊರಟಿತು (ಒಡೆಕ. ೯೧). [ಒಕ್ಕಣೆ$_2$ (< ವಕ್ಕಾಣ) + –ಇಕೆ]

ಒಕ್ಕಣಿಸು 'ವಕ್ಕಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣೆ$_1$, ಒಕ್ಕಣ$_1$ (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಣಗೆಲಸ: ಒಕ್ಕಣೆಮಾಡುವುದು —ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಒಣಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹೊಡೆದೊ ತುಳಿಸಿಯೊ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡಿ, ಆಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ . . . ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಬೇಕು (ವ್ಯವಸು. ೨೩). **ಒಕ್ಕಣ$_1$**: ಕೊಯ್ಲಾದಂತೆ ಸೂಡಿನಂತೆ ಕಳಕ್ಕೆ ವರ್ಪಂತೆ ಒಕ್ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಭಕ್ಷಣ] ದಂತೆ ರಾಶಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). [ಒಕ್ಕು$_1$ + –ಅಣೆ ?]

ಒಕ್ಕಣೆ$_2$ 'ವಕ್ಕಾಣ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣೆಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಯಂತ್ರ: ನೇಗಿಲು, ಕುದುರೆ, ಒಕ್ಕಣೆ ಯಂತ್ರ ಮತ್ತು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಉಪಕರಣಗಳು ಊರೊಟ್ಟಿನ ವಶದಲ್ಲಿರಬೇಕು (ಪುನರು. ೩೦೪). [ಒಕ್ಕಣೆ$_1$ + ಯಂತ್ರ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಏಕಾಕ್ಷ; "ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೮). [ಒಕ್ಕಣ್ (< ಒರ್ಕಣ್) + –ಅ$_7$]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಡಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಕ (Monocle. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್ಣಡಕ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಏಕಾಕ್ಷಿ: ಮಠವನ್ನು ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕಿ (ನಗೆಗ. ೧೩). [ಒಕ್ಕಣ್ (< ಒರ್ಕಣ್) + –ಇ$_3$]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ ತೆಳ್ಳುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆಯುಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಒಕ್ಕಣ್ಣು 'ಒರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕತನ, ಒಕತನ, ಒಗತನ, ಒಗೆತನ (ನಾ). ಕೂಡಿಬಾಳುವೆ ಮಾಡುವುದು; ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನವಾಯ್ತು ವರಸತಿಯೊಕ್ಕತನದಲು ಶಾಂತಪತ್ನಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳಂಕದ ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೩೦); ಸುರರ ಹೆಂಡಿರನೊಕ್ಕತನವನು ಬಿಡಿಸಿ ಸುರಪಾಲಕನ ಪರಿಭವಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೩–೩). **ಒಕತನ**: ಇಂದೆನ್ನ ಒಕ [ಪಾಠಾಂ. ಗ]ತನ ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ ಮರಗಾಲ ಬಿಟ್ಟೆನಾದರೆ ಕೂಡಲಸಂಗನಿಮ್ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೭೨೦); ದೇವನ ದೇವತ್ವ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ದೇವಿಯ ಒಕತನ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ವಚಸಂ. ೫೮೦–೨೧); ಒಲ್ಲೆನೊಕತನವ ಒಲ್ಲೆ ನಾನಾಜಿ ಕೊಲ್ಲಬಂದಾನೆನೆ ಕೋಪದಲಿ ನಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೧೩೪–೬೭೩). **ಒಗತನ**: ಮೇಳವಿಲ್ಲದವನ ಒಗತನ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕತನ] ಆಳಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಅವಚಂ. ೧೩೩–೬೦೭); ಬಸವಣ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲು ಒಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ತನವ ಮಾಡುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೧–೧); ಸಾಕು ಸಂಸಾರ ಸಜ್ಜಾಗಿಲ್ಲ ಒಲ್ಲೆ ಒಗತನವ (ಪುರಂದ. ೨–೪೩–೧); ಒಗತನ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹಾಗ ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪ ಮೊಗೆದಿಕ್ಕಿದವರಾರುಂಟು (ಮೋಹತ. ೯–೧೯).

ಒಗೆತನ: ತೀರಿತ್ತು ತಿದ್ದದಿಹ ವಿಲಗವಮರ್ರಗಮರನಾರಿಯರ್ಗೆಗೆ ತನಂ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ನಾ ಕದೊಳ್ (ಚೆಬವು. ೪೦-೩೪); ಅರಸನ ಒಗೆತನಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತು ಸತ್ತಾ ಎಂದು ಸೈಗೆಡೆದಿತು (ಬದುಕಿ. ೫೪).

ಒಗೆತನಮಾಡು = ಸಂಸಾರಮಾಡು; ಕೂಡಿಬಾಳು: ನಯ, ವಿನಯ, ಅನುನಯಗಳಿಂದ ನಲ್ಲೆಯನ್ನು ಒಲಿಯಿಸಿ ಒಗೆತನ ಮಾಡಿ ಕೊಂಬುವ ಅರಿವು ಅವನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪)

[< ಒಕ್ಕಲ್₂ ? + -ತನ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಕ್ಕ = ಸಂಗಡ, ಒಡನೆ]

ಒಕ್ಕಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಯಿಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಪೋಗುವುದೆ ಲೀಲೆ ದಾರಿ ಒಕ್ಕರವಲ್ಲದೆ ನೀಟು ಉಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೧-೬); ಒಲಿದು ಒಕ್ಕರೆ ಪರಿಹರಿಸಿ ಭೀಕರವ ತೊಲಗಿಸು ಶ್ರೀಕರ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೭-೨). [< ಸಂ. ವಕ್ರ]

ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: "ಆಪ್ಪಟಿ ಮೂಗಿನ ಬಿಬ್ಬಿರವಲ್ಲಿನ ಸೊಟ್ಟನ ನಾವೊಲ್ಲೆ; ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣಿನ ಕರಡಿಯ ತೊಗಲಿನ ಗಂಡನ ನಾವೊಲ್ಲೆ" (ಬಳ್ಳಾಜೆ. ೩೧-೧೧). [ಒಕ್ಕರ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಕ್ಕರಣೆ 'ಪೊಕ್ಕರಣೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕರಿಸು 'ವಕ್ರಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಆಖಾತಂ, ದೇವಖಾತಕಂ - ೨ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ತೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೊಣೆ, ವ[ಒ]ಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾ ಜಲವುಳ್ಳ ದೇವನಿರ್ಮಿತ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೬); ನಮುಗೆಯತಿಹಿತವನಂತುಸುರಿ ಬಹುದುಃಖುದೊಕ್ಕರಿ[ರೆ]ಗೆ ವಶ ಮಾಡಿದಕಟಾ (ನವಮೋ. ೩೦-೪೪). [< ಹೊಕ್ಕರ₁ < ಸಂ. ಪುಷ್ಕರ]

ಒಕ್ಕಲ್[1], **ಒಕ್ಕಲು**₁ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ: ಒಕ್ಕಲೊಳೊನ್ದು ಪೊಜೆಯುಂ ಕೆಯುಂ ಪದಿಕೊಳಂ ಭತ್ತಮುಂ ಮಿಾಸಲುಂ ಬಳಿವತ್ತಮುಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೬-೧೦; 977); ತೆಂಕಲ್ ಘಟ್ಟಮುಂ ಪಾಂಟಿ ಸಾನುವಿನೊಳ್ ರಾಜಿಗನೊಕ್ಕಲಂ ಬಡಿದು ತಂದೊಕ್ಕಲ್ ಜವಂ ನಟ್ಟ ಮೇಟಿವೊಲಾದತ್ತೆನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬-೨೬; 1080); ಒಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಜೆಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೧೮; 1098). ಒಕ್ಕಲ್ಲು₁: ಒಕ್ಕಲು ಪೆಜುವೊಕ್ಕಲು ಪೆಜೆಬನ್ದ ಸೂಳೊಳ್ ಒಕ್ಕಲಲು ಬಳ್ಳವೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೨-೧೩; 1072).

[ಒಕ್ಕು₁ + -ಅಲ್₂]

ಒಕ್ಕಲ್₂, **ಒಕಲು**, **ಒಕ್ಕಲ್ಲು**₂, **ಒಕ್ಕೈಲು**, **ಒರ್ಕಲು** (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಮನೆತನ; ಕುಲ; ಕುಳ; ಸಂಸಾರ: ಒಕ್ಕಲುಳ್ಪೊತ್ತಿನ್ಮಕ್ಕಳ್ಪುಟ್ಟಿಲ್ಲಂ ಪುಟ್ಟಿದೊವುಂ ಪುರಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೭-೧೨; 700); ದುರ್ಯೋಧನನೊಕ್ಕಲಂ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚುವಂತೆ ಪಾಸಂಗೆಯಂ ಪೊರಳ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ); ತನ್ಮೊಕ್ಕಲೊಳಗಾರುಂ ಸಾಯದರ ಮನೆಯ ಪುಲ್ಲಂ ಕಿರ್ಚುಮಂ ತರ್ಪುದುಯೆಂದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧-೩೪ ವ). ೩. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ರೈತ; ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಪಿರಿದು ತೆತ್ತೊಕ್ಕಲಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೫-೮; 915). ಒಕಲು: ೪. ನಿವಾಸಿ; ಪ್ರಜೆ: ಮುನೂಜುಮೊಕಲೊಳ × ಆಚಲರೆಂಬಡೆ ಕಲುಳ್ಳಗಟ್ಟುವರ ಸರಸ ಬೇತಿಯ ಬೇಗಳ ಮಗ (ಕಇಆ. ೧೧೭-೨೧-೮; 792). ಒಕ್ಕೈಲು₂: ೨. ಯಮ ದೇವರ ಒಕ್ಕಲು ನಿತ್ಯಮರಣಸಿದ್ಧರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೩-೬); ಕುಮಾರ ವ್ಯಾಸನೂ ಚಾಮರಸನೂ ಒಂದೇ ಒಕ್ಕಲಿನವರು (ಕಸಾಚ. ೩೩೬). ೩. ತೋಟವನೂ ಒಕ್ಕಲುಗಳ ಕಯಿಯಿಂದ ಸಾವೇ ಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೨-೪೪; 1418 ?). ೪. ಇಕ್ಕುವವ ನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲೆಂದೆನಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦). ೫. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ಮಕ್ಕಳ ಪೆಚ್ಚುಗೆಯಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖ ಒಕ್ಕಲ ಸಂಗದೊಳುಂಟೆ ಠೊಕ್ಕದ ಹೋಕಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖವುಂಟೆ ಠಕ್ಕಿನ ಗಣಿಕೆಯರೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೯೫). ೬. "ಜಮೀನನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ, ಮನೆಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ, —ಪಡೆದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು: ಒಕ್ಕಲು, ಗೇಣಿದಾರ, ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ, ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Tenant. ೩೯೫). ಒಕ್ಕೈಲು: ೧. ಜಗತಿಯ ಬೂವುಗಳೊಳ್ಪಣ ೧ ಅವರೊಕ್ಕೆಲೊಳ್ ವೀಸ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೪-೩೨; 1094). △ ಒರ್ಕೆಲು: ೩. ಎಪ್ಪತ್ತೊರ್ಕಲು ಮಿಬ್ಬು (ಕಇ. II, ೮-೩೫; 1072).

ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳು, ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು = ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುವ ರೈತರು; ಒಕ್ಕಲಿಗರು: ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨೩-೧೮); ಅಂದು ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು ಉಳಿಯ ಮೂಸೂರ್ವರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೧-೪೪; 1174); ಸೇವಕರಿಗೆನ್ನೊಕ್ಕಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆನಗೆ ತಕ್ಕನಿತುಂಬಳಿಗೊಟ್ಟರಿಸ್ಯ ನಾಡೆ ಕಕ್ಕುಲತೆಗಳೆನಗಿಲ್ಲ (ಭರತ. ೫೨-೧೯). ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆ, ಒಕ್ಕಲುತೆರಳು = ಊರುಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಕೂಗಿದರೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆದರಂತೆ (ಗಾದೆ); ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಂದಂತಕನ ರಾಜಧಾನಿಗಾ ನೊಕ್ಕಲುತೆರಳಬೇಕಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೪).

[ಒಕ್ಕು? + -ಅಲ್₂. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಒಕ್ಕೆಲ್; ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ]

ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜಮೀನುದಾರನು ತನ್ನ ಒಕ್ಕಲಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮನೆ (ಕ). [ಒಕ್ಕಲ್₂ + ಅಡಿ₁]

ಒಕ್ಕಲತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಜೀವಿಸು; ನೆಲಸು; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು; ಸಂಸಾರವಾಗು: "ಬಟ್ಟಂ (ಬಾಟ್ಟಂ) = ಜೀವಿಸಿದಂ, ಒಕ್ಕಲಾದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಳ್ವ ಧನಿಕನನಕ್ಕಜೀಂದೀರ್ವೆದು ಸಾಸಿರದೊಕ್ಕಲಾಗಿ ಬರ್ದುಂಕು ನೀನೆಂದುಜಿ ಪರಸಿದಂತೆ (ಬಸವು. ೧-೩೪); ಕೂಡಿಕೊಳ್ ಕೂಡಿಕೊಳ್ ನಿನಗೊಕ್ಕಲಪ್ಪೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮-೩); ಬೇಗಬೇಗ ಹುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲಾದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೬).

[ಒಕ್ಕಲ್₂ + ಆಗು₁]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಥಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶ ಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು: ಅಂತು ತನ್ನ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಜವನಂತೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಕೊಲ್ವ ಕಳಶಕೇತನನಂ ಯಜ್ಞಸೇನನೇನುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧ ವ); ಮಾಳವಸೇನೆಯನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧-೩೫; 1173); ಸಕಲ ಸುಭಟರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನೊಂದು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೬); ಮಲೆವರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪-೪). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಸು; ಕೆದರು; ಚೆಲ್ಲು: ಅಲಂಪಿನಿಂದೆಸೆವಲೋಲ ಕುರುಳ್ಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಮಯ್ಯಜಿಯದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳೆ ಸಂಚಿಪಂ ವಿಟನಂತೆ ಮಾರುತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೪೨); ಜಕ್ಕುಲಿಪ ನೇಮದಿಂ ಕರಗುವರ್ದೆಯಿಂದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಗದ್ಗದಾಲಾಪದಿಂದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೫); ಹೊಕ್ಕು ಮೈಕೈಗೂಡಿ ಸುರತಸುಖಾತಿರೇಕದಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತ ಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೪೯). [ಒಕ್ಕಲ್₁ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು ; ಬೀಡುಬಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಬೇರೂರು : ಹೃದಯದೊಳೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತು ಶೋಕ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೧–೫೩).
[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವವನು ; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ; ರೈತ : "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಳ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯–೧) ; ಒರ್ವನೊಕ್ಕಲಿಗನೊಂದು ಪೇಱು ಮಣ್ಣಂ ತಂದು ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಮೇಗೊಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೭–೨೩) ; ಮುೞಿಯುಂ ಪಾರ್ವೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಗಗನಮುಂಡಲಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೮೦) ; ಅಸವಸದಿಂ ಪೞಿಗೆಯ್ಯಂ ಕಸವಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ ಸಸಿಯಂ ನೋಡಿ ತಳೋದರಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೪) ; ಒಕ್ಕಲಿಗ ಮುದ್ದಯ್ಯನಕ್ಕಱಿನ ಮಗ ನಾನಯ್ಯ (ಲಿಂಗಾರ. ೧೧–೩) ; ಬೇಸಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ೨. ಚತುರ್ಥ ಜಾತಿಯವನು: "ಕುಡಿಯನಲ್ಕೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೩) ; ಈಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿಷ್ಣು ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಅಜವೈಶ್ಯ ಆ ಸುರಪನೊಕ್ಕಲಿಗ ನೆನ್ನುವೆ ನಿಗಮಭಾಷ್ಯ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨–೧೮) ; ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಸಿಪಾಯಿ ಗೌಡನು ಬಂದ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೧).
[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + –ಇಗ. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಿಲಿಯನ್]

ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ, ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತಿಗೆ – ಚಾಮರಿಗಿತಿ . . . ಚಿಪ್ಪಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ ; ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ** : ೧. ರಸ್ತೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯರು ಕೆಲವರು ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಮಾರಲು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೭). ೨. ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ: [. . . ತಂದೆಯ ಮನೆಯೊಳಿರ್ದ ಕನ್ಯಕೆ ಮದುವೆಯಾಗದ ಮುನ್ನವೆ ಮೆಯ್ನೆಱೆದೊಡಾಕೆ ಸೂಳೆಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯಿಂದಂ ಕಷ್ಟೆ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭–೪) ; ರಾಯರ ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿಯೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೪). **ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ** : ೨. ತನ್ನ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೨) ; ಅವಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ ಇರಬಹುದು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೪). [ಒಕ್ಕಲಿಗ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ ೧: ಒಕ್ಕಲಿತಿ ಜೋಡೆಯಾದಂತಕ್ಕುಮವಳ್ ಸಿತಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೩) ; ಪೊಸತಿಲ ಪೂಜಿಸಿ ಹೊಱವಟ್ಟುಹೋದ ಒಕ್ಕಲಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ] ಯಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೨೧). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿರು (ಕ್ರಿ). ವಾಸಿಸಿರು ; ನೆಲಸಿರು : ಇಕ್ಕುವವನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲೆಂದೆನಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦) ; ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಒಕ್ಕಲ್$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲು$_1$ 'ಒಕ್ಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲು$_2$ 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆಱುವಣಗಳು :— ತೆರು . . . ನೊಗಹರ್, ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ, ಕಾಣಿಕೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [ಒಕ್ಕಲು$_2$ (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$) + ಗುತ್ತಗೆ]

ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆ 'ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಒಕ್ಕಲಿರು : ಮಿಕ್ಕಲಿ, ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳಲಿ ಆ ನಾವೂ ನೀವೂ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮–೧೬).
[ಒಕ್ಕಲು$_2$ (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲುತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುದೆಱೆ 'ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಬರು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರು ; ವಾಸವಾಗು : ಅಸಿಲನ ಹುಲ್ಲು ಹೊದಿಸಿ ಮನೆ ಹೊಲಬಾಯಿತ್ತು ನೆಲಗಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗೋರಕ್ಷಪಾಲಕ ಮಹಾಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥಲಿಂಗವು ಆ ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲುಬಾರ (ಸರ್ವವ. ೫೬–೨೯೭).
[ಒಕ್ಕಲು$_2$ (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$) + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗುಳೇ ಹೋಗಿಸು : ನಿನ್ನಯ ತಾಯನೊಯ್ದು ಪದದೊಳ್ಗವಸಕ್ಕಟ ನೋಡು ಕಂದ ಬಂದೆನ್ನುಮನಂತೆ ಕೂಡಿದೊಡನೊಕ್ಕಲುವೋಗಿಸನೇಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨) ; "ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸಂ – ಸಂಸಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ" (ಕಾದಂಪೂ. ಅಡಿಟಿ).
[ಒಕ್ಕಲುವೋಗು (< ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಒಕ್ಕಲುವೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಂಸಾರ ಸಹಿತನಾಗಿ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕೊಡೆ ಒಕ್ಕಲೆತ್ತಿ ಹೋದ ಮರ್ಕಟನ ಭಕ್ತಿಯಂತಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೫೦೦).
[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಒಕ್ಕಲೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಸವಾಗಿರದಂತೆ ಮಾಡು; ಊರು ಬಿಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ನಿರ್ಗತಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ದರಿದ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಧನಿಗಳು ಒಕ್ಕಲೇಳಿಸದಂತೆಯೂ ಪಡಕೊಂಡ ಸಾಲವನ್ನು ಮರುಪಾವತಿ ಮಾಡದಂತೆಯೂ . . . ಮಾಡುವುದು (ದೇಶಧು. ೧೪).
[ಒಕ್ಕಲೇಳು + –ಇಸು$_3$]

ಒಕ್ಕಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಂಬ ಸಹಿತ ಊರುಬಿಡು ; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕ್ರಿ.ಶ. ದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲೇ ಸಯಾಂ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತೀಯರು ಒಕ್ಕಲೆದ್ದು ಬಂದರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ದಭಾಇ. ೨೩೫).
[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಲಸ (ನಾ) = ಒಕ್ಕಲ್ತನ ೨ : ವೀರಾರಿಗಳ್ . . . ಶರಣ್ಬೊಕ್ಕು ಮೂವಿಟ್ಟಯೊಕ್ಕಲ್ಗೆಲಸಕ್ಕಾಂತಿರ್ದ್ದರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೮–೧೫ ; 1121). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಕೆಲಸ]

ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಱೆ, ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಊರ್ವೊಕ್ಕಲ್ಗೆಱೆಯೊಳು ಶಿವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಧರ್ಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಯಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೬೬ ; 1187). **ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆ** : ಒಕ್ಕಲುಗೆಱೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೭೨ ; 1187). [ಒಕ್ಕಲ್$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಒಕ್ಕಲ್ತನ, ಒಕ್ಕಲತನ, ಒಕ್ಕಲುತನ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬಜೀವನ; ಗೃಹಸ್ಥತನ; ಸಂಸಾರ : ಒಕ್ಕಲ್ತನಮುಮನಱಿವಿನ ತಕ್ಕುಮನಱಿವವ ಗುಣಂಗಳೆಮಗೇವುವೆಂದೊಕ್ಕು ಮಿಗಿಲಪ್ಪ ಗುಣದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಬಂಹರಿ. ೧–೧೯). ೨. ಬೇಸಾಯ ; ಉಳುಮೆ : ಇದಾನ್ಕೊಳೆ ಈರೆಪ್ಪತ್ತರುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೫ ; 685) ; ಸಸಿ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಪುಲ್ಲುಂ ತಗುಳ್ವ ಕೆಯ್ಯುಮಂ ಜೀವಂ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಸಾವು ತಗುಳ್ವ ಮೆಯ್ಯುಮನಱಿದಾಕೆಯ್ಯಂ ಬೇಗಂ ಮಗುೞ್ದುೞ್ತು ಬಿತ್ತಿಸುವುದು ಈ ಮೆಯ್ಯುಮಂ ಬೇಗಂ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸುವುದು ಅಲ್ಲದೊಡೊಕ್ಕಲ್ತನದ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ಅಱಿವಿನ. ವೃದ್ಧಿಯುಮೆಂತೆಸೆಯಲಾರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧೪ ವ).

ಒಕ್ಕಲತನ : ೨. ಒಕ್ಕಲತನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಫಲಪ್ರದವಾದ ಮಣ್ಣು, ಸಾಕಷ್ಟು ಮಳೆ . . . ಇವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಕೀಟಪಿ. VI, ೮೦೬); ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಒಕ್ಕಲತನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧; 1959); ಒಕ್ಕಲತನದ ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದರೆಂದು ಮೆಚ್ಚುಪಡೆದು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಮಿತಾ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಒಕ್ಕಲುತನ** : ೨. ಅವರು ಶಿವನೊಕ್ಕಲು. ಒಕ್ಕಲುತನವೆ ಅವರ ಕಾಯಕ (ತುಂಗಭ. ೬೨); ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಒಕ್ಕಲುತನ ಯಾರದೋ ಪಾಲಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಒಕ್ಕಲುತನದ ಕಾಲೇಜು ಬೇಕೆ? (ಚೆಂದುಟಿ. ೫೪).

[ಒಕ್ಕಲ್₂ + -ತನ]

ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸಾಯಮಾಡು; ಉಳು : ಎಱಿಗನಾಗಸುಂ ಕುಪ್ಪಸುಂ ಮಾದಸುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೭; 996 ?). [ಒಕ್ಕಲ್ತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ, ಒಕ್ಕಲುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲುತನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ : ಪೆರ್ಜುಂಕಂ ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ಎರಡೊಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೋಡವೀಸವ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೯; 1053); ವಣ್ಣರಾಪುರದ ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆಯು ಕಾಣಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ (ಕಇ. IV, ೩೪-೨೩; 1109); ಎಲೆ ಮಾಱುವೊಕ್ಕಲ ಒಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡಬಿಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೩೨; 1074); ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಸುಬ್ಬಣಯ್ಯಂ ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲ್ದೆಱೆವೊಳಗೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨-೪೮; ?). **ಒಕ್ಕಲುದೆಱೆ** : ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ವೊಂದೊಕ್ಕಲ ವೊಕ್ಕಲುದೆಱೆಯುಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೮೭-೧೦; 840). [ಒಕ್ಕಲ್₂ + ತೆಱೆ₃]

ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು, ಒಕ್ಕಲುವೋಗು, ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆ; ವಲಸೆಹೋಗು : ಗೂಳಿಯುದೆಗೆಯುತೊಕ್ಕಲ್ವೋಪ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪-೧೦೨). **ಒಕ್ಕಲುವೋಗು** : 'ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸು' ಪರಾ. **ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು** : ಎನಗೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮನೆಗಟ್ಟಿ ಬೇರೂರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲುಹೋದ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಮನೆಗಟ್ಟಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೮೯-೨೬). [ಒಕ್ಕಲ್₂ + ಪೋಗು₁]

ಒಕ್ಕಸೂಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ : ಬಯತಲಸುಕ್ರಮುಂಬಿಡಿದು ಮಾಡಿಸಿ ಮಾಡಿಸಲಾಜದೊಕ್ಕಸೂಂಡಿಯಲಿರೆ ದೇವತಾಲಯಮನೀಕ್ಷಿಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೧-೫೦; 1092). [ಒಕ್ಕ₃ + ಸೂಂಡಿ ?]

ಒಕ್ಕಳ 'ಒಕ್ಕರ್ಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಮಾಡು (?) : ಸುಳಿಸಿದರ್ ಭೂತಬೇತಾಳರಂ ವೆಸೆವೆಸೆಯೊಳಳಿಸಿದರ್ ಪ್ರಾಕಾರದಸುರರಂ ಜಡಿವುತಪ್ಪಳಿಸಿದರ್ ಡೊಳ್ಳಾದ ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳ ಹೊಗೆವ ಹೋಮದೊಳ್ ಹೋಮಿಸಿದರು ಬಳಸಿದರ್ ಯಜ್ಞಸಾಹಿತ್ಯಮಂ ತಮ್ಮೊಳೊಕ್ಕಳಿಸಿದರ್ ಮಾರಣಧ್ವರವ ಹನುಮ ಪ್ರಮುಖರುಳಿಸಿದರ್ ಶಕ್ರಾರಿಗೊಬ್ಬನಂ (ಇಂದ್ರಜಿ.೧೧)

[< ಒಕ್ಕಲ್₁ + -ಇಸು₃. / ತೆಲು. ವಕ್ಕಳಿಂಚು = ವಿರೋಧಿಸು, ತಡೆ]

ಒಕ್ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವವಳು (?) : ಗಂಡನನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿ ಪಾಲುಪಡೆದು ಒಕ್ಕಳ್ಳಿಯಾಗಿ ತಾನು ಸಂಸಾರಸುಖಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೦). [?]

ಒಕ್ಕಾಲ 'ಒಕರ್ಾಲ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಾಲು₁ (ನಾ). ಒಂದುಕಾಲು; ಏಕಪಾದ : ಒಕ್ಕಾಲ ಹುರಿಗೆಜ್ಜೆ ಒಕ್ಕಾಲ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ. . .ಹಾಕಿದ ಕುದುರೆ (ನಾಪದ. ೮೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಒಕ್ಕಾಲು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುಭಾಗ; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ : ಅನುಭವಬಲದಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಕಾವ್ಯಬರೆದು ಸಮಯಬಲದಿಂದ ಒಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೪೫); ರಜಾಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ರೋಗೋದ್ಭವ. ಒಕ್ಕಾಲು ತರಾಂತುರಿಯ ಗೃಹಕೃತ್ಯದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು (ಗಾಳಿಪ. ೫೧); ಓದು ಒಕ್ಕಾಲು ಬುದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಗಾದೆ). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಕಾಲು₃ (< ಕಾಲ್₃)]

ಒಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ) ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಥಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು : ಆ ಚಂಡರಣದೇವನೆಮಗೆ ನೆರಮಾಗಿ ಉಱದವರನೊಕ್ಕಿಟ್ಟ ನುದ್ದಂಡನಾಗಿ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೨೫). [ಒಕ್ಕು₁ + ಇಡು₁]

ಒಕ್ಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿದಿರು : ಪಲ್ಲವಮಂ ತಿನಲ್ಕೆ ಳಸಿ ವಕ್ತ್ರಾಗ್ರಂಗಳಂ ನೀಡಿ ಪೀವರಫೇನಂಗಳ ಲೇಶಪಿಂಡಮುದಜಲ್ಲೊಕ್ಕಿರ್ದುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಬಾಧಪು. ೩-೩೪). [ಒಕ್ಕು₃ (< ಉಗು₁) + ಇರು₁ (< ಇರ್₁)]

ಒಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ : "ವಿಭೇದಮೆನಲೊಕ್ಕಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩); ಮಾಸರಕುಟ್ಟಯರು ಅತ್ತಾಣಿಯುಮೊಸೆದು ಆಯ್ಗಳ ಕೆಯ್ಯು ಒಕ್ಕಿಲುಳೊಕ್ಕುಳಮುಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೨-೯; 780); ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು ರಥವನಳವಿಗೆ ಮಿಕ್ಕು ಕೈಮಾಡಿದರು ಕಾಲ್ದುಳಿಯೊಕ್ಕಲಲಿ ಬೇಸಱಿಸಿದರು ಪವಮಾನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೬). [ಒಕ್ಕು₅ + -ಇಲ್₃]

ಒಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು : ತರತರದಿಂದ ವಾದ್ದಿಸುವ ಪೊಯ್ದಿಡುವೋಕುವ ಸೂಂಕುವಾಂಕೆಗೊಳ್ವರ ಸದಟಂ ಕಜುತ್ತಿಱಿದು ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದನ್ತಿರೆ ನೆಱೆ ಮಾಡಿ ದಂಗರಿಕ ಕಲ್ಲೆಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೧-೫; 1195); ಮುರಹರ ಪದ್ಮಸದ್ಮ ಮುಖನಿರ್ಜರಕೋಟಿಯನೊಕ್ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫); ಕೊಳುಗುಳದಿ ಕಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ಕಡಿದು ಜಯಕಾಂತಾಶಿರೋಮಣಿಯ ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿಯೆನಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೧೧); (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೭-೩; 1250 ನೋ). ೨. ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು : ಕತ್ತುರಿ ಚಂದನಂಗಳೋಕುಳಿ ಪನಿನೀರ್ಗಳೋಕುಳಿಯನಾಡಿದ ನುಬ್ಬಿದನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೬೨). ೩. ಸೇರು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಲ್ಕಯ್ದು ವತ್ಸರಂಬರಂ ನೆಱೆದು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲದ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ನಲಿನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಜರ. ೨-೧೩). 'ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು₁' ಪರಾ. [ಒಕ್ಕಿಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸುಧಾಮುಕನೆಂಬೊಂ . . . ತನ್ನಾರಂಭದ ಕೆಯ್ಗಳನೊಕ್ಕುವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸುಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦-೧೧); ಕೊಯ್ದಡಂ ತವೆಯರ್ ಒಕ್ಕಿಸು ರಾಶಿಗಳಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಲ್ (ಬಾಧಪು. ೪-೧೮). [ಒಕ್ಕು₁ + -ಇಸು₃]

ಒಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಒಕ್ಕಣೆಮಾಡು : "ಒಕ್ಕು – ಖಲಕರಣೇ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಖಲಕರಣ ಶಕುನದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಬಯಲ ಬಿತ್ತಲಿಲ್ಲ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲ ತೂಱಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೩೮-೬೩೫); ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಱಿ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿ (ವಚಶಾ. II, ೬೬); ಒಕ್ಕಿದಾ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾ ಸೊಕ್ಕಿ ಸೂಳೆಗೆ ಹೋದ ಒಕ್ಕಿದಾ ಭತ್ತ ಅಳಕೊಟ್ಟು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೦); ನಾಲ್ಕು ತೆನೆಹೊರೆಗಳನ್ನು . . . ಒಕ್ಕಿದರು, ತೂರಿದರು, ಒಡೆವರು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೮). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ್]

ಒಕ್ಕು₂ 'ಒಟ್ಟು₁' ನೋ.

ಒಕ್ಕು₃ 'ಉಗು₁' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು₄ 'ಒಗು₁' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು$_5$ (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ; ಒಕ್ಕು ವಿಕೆ ; ಕಣಗೆಲಸ (೬). [< ಒಕ್ಕು$_1$]

ಒಕ್ಕು$_6$ (ನಾ). ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭಗಳ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ; ಶಕುನ : "ಒಕ್ಕು – ಖಲಕರಣೇ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮಥಾ) ; "ಖಲಕರಣ ಶಕುನ ದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ.೭೮) ; ಒಕ್ಕಾಗೆ ಬಲನಾದಡೊಕ್ಕದುವೆ ಕಡುಲೇಸು ಒಕ್ಕಿನ ಮೇಲೆ ಒಕ್ಕಾಗೆ ನಾಯ್ನೀರ ನೆಕ್ಕಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೨).
[?]

ಒಕ್ಕುಂದ 'ಒರ್ಕುಂದ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಗೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕುವ ಕೋಲು ; ತೆನೆಬಡಿಯಲು ಉಪ ಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು ; ಬಡಿಗೋಲು : ತೆನೆಬಡಿಯುವ ಕೋಲು ; ಬಡಿಗೋಲು ; ಒಕ್ಕುಗೋಲು (Flail. ಇಂಕನಿ).
[ಒಕ್ಕು$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಒಕ್ಕುಡಿತೆ 'ಒರ್ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬೊಗಸೆಯಷ್ಟಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ಅಗಲ ವಾದ ಕಣ್ಣು : ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಬಗೆಯ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳವಳ ಪಲ್ಲವಾ ಧರದವಳಂ ಕಕ್ಕಸಕುಚದವಳಂ ತಾಂ ತಕ್ಕೈಸಲು ಮಾಗಿ ಗೀಗಿಯೇಗೆಯ್ದು ಪುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೫೮).
[ಒಕ್ಕುಡಿತೆ (< ಒರ್ಕುಡಿತೆ) + ಕಣ್]

ಒಕ್ಕುಡುತೆ 'ಒರ್ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುತಿಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ತಿಳ್ಳಗಿನ ತಿಳಿ ಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಸಾರು. [ಒಕ್ಕು ? + ತಿಳಿ$_2$]

ಒಕ್ಕುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡು ಬಿಸಾಡು ; ಶೇಷಪ್ರಸಾದವಾಗು : ಬಸವನ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವನುಣಲು ಕ್ಷಣ ದೊಳಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿವತತ್ತ್ವ ಸ್ವರೂಪವೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಳೆದುದಯಿಸಲು ಕಾಣುತಲಕ್ಕನಾ ಬಸವೇ ಶ್ವರನ ಹೆಸರಿಟ್ಟಳಾ ಶಿಶುಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯–೨೩) ; ಸದ್‌ಭಕ್ತರೇ ತಮ್ಮ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕುದನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿದರಾಗಿ (ಅಪಿಂಡೇ. ೮೧–೭೨).
[ಒಕ್ಕು$_0$ + ಮಿಗು. P ತಮಿ. ಒಕ್ಕು = ಮುಕ್ಕುಳಿಸು, ತಿಂದು ಉಳಿಸು]

ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ 'ಒಗುಮಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಗು (ನಾ). ಒಂದೇಕೂಗು ; ಏಕಕಂಠ : ಒಕ್ಕೊರಲಲೆಲ್ಲರೂ ಕೂಗಿ ಈ ಒಕ್ಕೊಗ (ಹೊಂಗಳು. ೨೧–೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂಗು$_2$]

ಒಕ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗಿರುವುದು ; ಕೂಡಿರುವುದು : ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕೂಟಕ್ಕೊ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಶುಭಚಿಹ್ನೆ (ಕನ್ನಸು. ೧–೧೫). ೨. ಸಂಯುಕ್ತರಾಜ್ಯ : ಭಾರತ ಒಕ್ಕೂಟದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಲು ನಾನಾಗಳು ಇಚ್ಛಿಸುವರೇ (ಬಿಸಂಕ. ೮–೨–೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಕ್ಕೂಡು 'ಒರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಕ್ಕೂವೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಂಬ : ಸಣ್ಣಪಟದ ಒಕ್ಕೂವೆಯ ಹಡಗು (Jigger. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂವೆ$_2$]

ಒಕ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಮಚ್ಚರಿಪ ವೈರಿಘನ ಭುಂಭುಕಮೊಕ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡಂ ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨–೧೪ ; 1074) ; ನಂದ ಗಿರಿನಾಥ ಪಜುಳಿಪುರವರೇಶ್ವರ ಬಾ[ಣ]ಕುಲಾದಿತ್ಯರೊ ಕ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೭–೨೦ ; 1088).
[ಒಕ್ಕೆತ್ತು$_0$ + ಗಂಡ$_1$]

ಒಕ್ಕೆಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_3$' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ : ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ (ನಾಡವರು) ಎಂಬ ವರು ಈ ಕುಡುವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ.(ತುಳುನಾ. ೪೩).
[← ತುಳು. ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ]

ಒಕ್ಕೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್ 'ಒರ್ಕೈಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೈಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡಿ : ಒಕ್ಕೊಂಡಿ ; ಏಕಬಂಧನಿ (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಂಡಿ]

ಒಕ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆ, —ರೆಂಬೆ : ಒಂದು ಕೊಂಬಶ್ವತ್ಥಮುಂ ವಟಮೊಂದು ಕೊಂಬು ಕ್ರಮುಕಶಾಖೆಯದೊಂದು ನೇಜಾಲ ದೊಂದು ಶಾಖೆಯಶೋಕವೊಕ್ಕೊಂಬು (ಬಸಪು. ೧೯–೬೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಒಕ್ಕೊಯ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಾರಿ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ : ಒಕ್ಕೊಯ್ತದ ಆರ (Float. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಯ್ತು$_1$]

ಒಕ್ಕೊರಲು 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊರಳು 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊವೆ (ನಾ) = ಒಕ್ಕೂವೆ : ಒಂದೇ ಪಟದ ಒಕ್ಕೊವೆಯ ದೋಣಿ (Cat–boat. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊವೆ$_2$]

ಒಕ್ಕೊಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ : ಒಕ್ಕೊಳಗ ಹೊನ್ನಿದ್ದವೇಳೆ ಊರೆಲ್ಲ ನಂಟರು ಜನವೆಲ್ಲ ಬಂಟರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೨೨–೯೬).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಳಗ$_1$]

ಒಕ್ಕೋಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಣೆ.
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಣೆ$_3$]

ಒಕ್ಕೋಲ್ 'ಒರ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಾಣಿಸು 'ವಕ್ಕಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಗಂಟು, ಒಗಂಟೆ, ಒಗಟು, ಒಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು ; ಗೂಢ ವಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ ; ಒಡಪು. 'ಒಗಂಟುವೇಟ್' ಪರಾ. ಒಗಂಟೆ : "ಪ್ರವ(ಲ್ಲೀ)ಲ್ಹೀಕಾ, ಪ್ರಹೇಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಒಗಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೧೫೧) ; "ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಕಥೆಯೆಂಬುವಿ ವಾಖ್ಯಾನಮೊಗಂಟೆ ತಾಂ ಪ್ರಹೇಳಿಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೧–೩೬). ಒಗಟು : ಭ್ರಾಂತಿಯಲಿ ಪೇಳ್ದೊಗಟು ಪದ್ಯವೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೪೮) ; ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಒಗಟನಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದೆಂದರೆ ಆಸೆ (ಶೀಪ್ರಕ್ಕ. ೩೦೭). ಒಗಟೆ : ನೆರೆದ ವಿಶ್ವದ ಒಳಗೆ ಹೊಜಗೆ ನಾರಣನೆಂದ ಮಱೆನುಡಿಯ ವೇದದೊಗಟೆಯರ್ಥವಂ ಅಱಿದಜ ಹೃದಯಮಂ ತೆಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೬೩) ; ಒಗಟೆಯೇನೀ ಸೃಷ್ಟಿ? ಚಾಳಿನರ್ಥವ ದೇನು? ಬಗೆದು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ಮುಂಕುಕ. ೬). 'ಓಗಟೆ' ಪರಾ.

ಒಗಟಾಗು, ಒಗಟಿಯಾಗು = (ಬಿಡಿಸಲಾಗದ) ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗು ; ಕಗ್ಗಂಟಾಗು : "... ನಿಮ್ಮ ಮಾತೇ ನನಗೆ ಒಗಟಾಗಿದೆ" (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೭) ; ಇವರ ಮೌನ ಆವಳಿಗೆ ಒಗಟಾಯಿತು (ರಂಗನಾ. ೧೬೦) ; ಅಂತೂ ನಿಮಗೊಂದು ಭಾರಿ ಒಗಟಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ ಇವನು (ವೀರಯೋ. ೯). ಒಗಟುಹಾಕು = ಒಡಪು ಹೇಳು : ಒಗಟುಹಾಕಿ ಹೆಸರು ಕೇಳುವ ರೂಢಿ ನನಗೆ ಮರೆತಿದೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಗಟ್]

ಒಗಂಟುವಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ :- (ಹರವಸದ ಕರುವಿಯನ್ನಭಿಮುಖನಾಗಿ, ಒಗಂಟುವಟ್ಟರುವನು) (ಮಂತ್ರಿಶ. ೧೨೬-೨೨). [ಒಗಂಟು + ಪಡು₁]

ಒಗಂಟುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗಟೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು. ೨. ಗೂಢವಾಗಿ ಹೇಳು : ಕಾಬ್ಬರಮಾಗೆ ಕಾವ್ಯರಸಮರ್ಥಮುಮಕ್ಕರಮುಂ ಪ್ರತೀತಿಯುಂ ಮಾಚ್ಪಿನೆಗಂ ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇೞಿವೆ ಕೆಮ್ಮ[ನೊಗಂಟು] [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಂಟು, ನೊಜಂಟು]ವೇೞ್ದು ಚಿಃ ನೋೞ್ಪುವೆ ಮುಯ್ವನಾ ಕೃತಿಗೆ ಪಂಚಿಕೆವೇೞ್ಪುದದರ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಂಬೇೞ್ಪುದು ಟೀಕುವೇೞ್ಪುದೆನೆ ಪೇೞ್ದವನುಂ ಕವಿಯೆಂಬ ಲೆಕ್ಕಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯); ಅರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಪೇೞದೊಗಂಟುವೇೞ್ವ ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೭೫). [ಒಗಂಟು + ಪೇೞ್]

ಒಗಂಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಚು (ನಾ). ಒಗರು : ಹುಳಿಯಿಲ್ಲ, ಒಗಚಿಲ್ಲ, ಸಿಹಿಯಿಲ್ಲ, ಕಹಿಯಿಲ್ಲ; ಅವರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲ, ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲ, ಆಕಾರವಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೫೦); ಉಚ್ಚಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯ ಹಂಬಲ ಸಿಹಿ - ಇವುಗಳ ನಿಕಟ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಾಳು ತನ್ನ ಒಗಚನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಏಳಜೀ. ೬೧); ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುಗಾರಿಕೆ ಕಂಡರೂ ಒಗಚಿಲ್ಲ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೧). [< ಒಗರ್]

ಒಗಟು 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಡಿಕೆ (ನಾ). ವಾಂತಿ; ವಮನ : ಬಯಲಿಂಗೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ಮರುತಂಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ ರುಚಿಗೆ ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲ ಸುಖಕ್ಕೊಗಡಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಅನಚಂ. ೨೫೬-೧೧೯); ಒಗಡಿಕೆಯುಂಗವೊಳಿರ್ದರೇನಾತ್ಮನ ಬಗೆಯೆಂಬುದದು ಸುಪವಿತ್ರಾ (ಭರಚ. ೬೯-೯೪). [ಒಗಡು₀ + -ಇಕೆ]

ಒಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು; ಕಾರು : ಉಟ್ಟು ಕಳೆದ ಮೆಯ್ಯಿಗೆಗೆ ಸನಿದೊಗಡಿಸಿದ ಕೂೞ್ಗೆ ಕಯ್ಯಾಂತವಂ ಬೇೞ್ ಸಂದೆಗವಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಪಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕ ನಿನಗಲ್ಲದಹುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೮); ಗಡಣದೊಳುಂಬದರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿಯೊಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಪಿಡಿದುಣಿಸಂ ತೊಱೆದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೯); ನೊಗನನೀಡಾಡಿದವು ಕುದುರೆಗಳೊಗಡಿಸಲು ರಕುತವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೪). ೨. ಹೊರಸೂಸು; ಉಗುಳು : ಮದ್ಬಾಣಮಹಿಮೆಯನೊಗಡಿಸಿತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೩೮). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು; ಹೇಸಿಕೆಯೆನಿಸು; ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸು : ಇನ್ನು ನಾನೊಗಡಿಸಿದೆನಾದಡನಿಮಿತ್ತ ಹುಸಿ ಬಂದಪುದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೩); ಒಗಡಿಸದೆ ನಾನಾವರ್ಣದೆಂಜಲ ತಿಂದು ಬಾಳುವ ಗಸ್ಸಣಗತಕದ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸುಡಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೩-೩೬); ಮಗನೆ ಮದುವೆಯನೊಲ್ಲದೇತಕ್ಕೊಗಡಿಸುವೆ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧-೬); ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಮಾತು ಮನಸಿಂಗೆಯೊಗಡಿಸುವುದು ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೩). [ಒಗಡು₀ + -ಇಸು₁]

ಒಗಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು : ಹೋಮದಿ ಹೊತ್ತಿದಳ್ಳುರಿ ನಭವನಡರಿತು ತುತ್ತನೊಗಡಿದನನಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೩೬); ಹಬ್ಬವಾಯಿತು ಮಾರಿಮುಸಣಿಯುರಡಗನೊಗಡಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೪೪). 'ಒಗಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಒಗಡುಗಿಡಿ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕಿಡಿ; ಹೊರಸೂಸಿದ ಕಿಡಿ : ಒಗಡು [ಪಾಠಾಂ. ತಗಡು, ಬಗಡು, ಹೊಗರು]ಗಿಡಿಗಳ ಸೂಸುವುರಿಧಾರೆಗಳ ಘೃತಲೇಪನದ ಬಂಧದ ಹೊಗರುಗಣೆ ಹೂಳಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೫). [ಒಗಡು + ಕಿಡಿ₁]

ಒಗತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗತನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಳುವೆ ಹಾಳಾಗು; ಸಂಸಾರ ಕೆಡು : ಇಂತಿವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆಯ ಕಂಡು ಒಗತನಗೆಟ್ಟ ಬದುಕು ಬೇಡ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೬-೮೧೪). [ಒಗತನ (< ಒಕ್ಕತನ) + ಕೆಡು]

ಒಗನಿ 'ಒಗುನಿ' ನೋ.

ಒಗಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿಕ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳಿಱದುವಿಟ್ಟೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೨; 775). [ಒಗ್₀ + ಬಳ್ಳಿ]

ಒಗರ್, ಒಗರು (ನಾ). ೧. ಆರು ವಿಧವಾದ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಷಾಯ : "ತುವರಮೆನಲೊಗರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೫); ಘನ ಮಧುರವಾ ತಿಕ್ತ ಕಟುವಾಮ್ಲವೊಗರ್ಕೈದಿವೆಸಿಪ ರಸದಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೮-೧೬-೪೧); ಒಗರುಪ್ಪು ಕಹಿಸಿಹಿ ಹುಳಿಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹಸು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಚ. ೪-೯೩). **ಒಗರು** : ೧. ಫಲಪತ್ರ ಕುಸುಮರಸ ಗಂಧ ಕಾರ ಒಗರು ಹುಳಿಮಧುರವೆಲ್ಲಕೆ ಜಲ ಒಂದೇ ಹಲವು ತೆಜನಾದಂತೆ (ವಚಶಾ. II, ೨೨೩-೮); ಗುಳ್ಳದೆಳನಾಯ ಹರಳಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಯೊಗರು ಹೋಹಂತುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೨); ಉದುರಿದೆಲೆಗಳಿಂದ ಒಗರಾಗಿ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಜೋಗಿನ ನೀರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ದಾಯಿತು (ಶಾಕುಂತ. ೫-೧೯). ೨. (ಆಲಂ) ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; (ಕಚೇರಿಯ) ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವವಾದ : ಹುಡುಗ ಇನ್ನೂ ಒಗರಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರ; ಮದ : ಇಂದುಮತಿ . . . ತನ್ನ ಒಗರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೫೩); ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಒಗರಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದ (ಮನೆಬೆ. ೯೪). 'ತೊಗರ್', 'ತೊವರ್' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉವರ್; ಮಲ. ಓರ್, ಉವರ್; ತುಳು. ಒಗರ್, ಉಗರ್, ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ತೆಲು. ಒಗರು, ವಗರು; ಗೊಂಡಿ. ಸವ್ವೊರ್; ಕುಇ. ಸಾರು = ಉಪ್ಪು; ಕುವಿ. ಹಾರೂ = ಉಪ್ಪು]

ಒಗರ (ನಾ). (?) : ಆ ಪಾರದ ಒಗರವ ಹೋಹನು (ಸೌಇಇ. ೧೯೨, ಉಡುಪಿ. ೪೯೭-೩೨; 1310). [?]

ಒಗರಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸದ ಅಡಕೆ; ಹಸಿಯಡಕೆ; ಸೊಕ್ಕಡಕೆ : ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಡಿವೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನು ಯೆರಡೆಲೆಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೧೯ ವ); ಒಗರಡಕೆಯನ್ನು ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಕೊಯ್ದು (ವಿನ್ಯಿವಿ. ೧೧೦). [ಒಗರ್ + ಅಡಕೆ₁]

ಒಗರು 'ಒಗರ್' ನೋ.

ಒಗರುಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ : ಪಶುವು ಒಗರು-ಕಾಯಿ; ಮಾನವನು ಹುಳಿ-ಕಾಯಿ, ದೇವನು ಹಣ್ಣು (ವಿಚಾಮಂ. ೮೨). [ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಕಾಯಿ₁ (< ಕಾಯ್₄)]

ಒಗರುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಒಗರುಜೋಳದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ದನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಸೀಜೋಳ' ಪರಾ. [ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಜೋಳ]

ಒಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಒಗಸ ಹಾಗ ೧ ಮತ್ತವಾ ದೇವರ ತೋಂಟದ ಹೆಜ್ಜುಂಕಮುನು ಸರ್ವನಮುಸ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೩೯; 1103). [?]

ಒಗಸು₁ 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಒಗ್ಗು; ಹಿತವಾಗು : ರೂಪಾತಿಶಯಮುಮನರಿಂಜಯಮಂ ಕಂಡು ಕೇವಣಿಸದ ಮಾಣಿಕಮುಂ ಕುಡದ ಕೂಸುಮಿನ್ನಾರ್ಗೊಗಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಗಸುಗಂ] (ಅರ್ಥನೀ. ೩-೧೧ ವ). [?]

ಒಗಸುಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ಮೆಲ್ಪಿನ ತೊದಳ್ನುಡಿಗಪ್ಪೊಡಮೆಯ್ದೆವಾರವೇ ನೊಗಸುವ[ಗ]ಮೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ನೊಗಸುಗವೆಮೊಲ್ದು, ನೊಗಸುಗುಮಂತೆ]ತಳ್ತಗಲನಾಕೆಯುನಾ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಆದಿಪು. ೨–೭೫) ; ಬಿಗಿದೊಗೆದ ನಿನ್ನ ಮೊಲೆಗಳ ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ್ ಪಸಿತ್ತಿರಲೆಡೆಯಾದಗಲುರಮನೆನಗೆ ಪಡೆದಜ ನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲೆಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೭); ಅಗಣಿತ ಗುಣಂಗೆ ಕರ್ಣಂಗೊಗಸುಗಮೇ ಕಟ್ಟು ಬೀರವಟ್ಟಮನರಸಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೯); ಒಗಸುಗಮಲ್ಲದುಳ್ಳುವನೆ ಪೇಟ್ದಪೆನೆನ್ದುಮತರ್ಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೩೦ ; 982) ; ಮೃಗಮದತಿಲಕಕಲಂಕಂ ಮೊಗಸಿದುದಿಲ್ಲೇಕೆ ನಿಟಲ ಮೃಗಧರಖಂಡಕ್ಕೊಗಸುಗಮದಿಲ್ಲವೇಕೆಲೆ ಮೃಗಲೋಚನೆ ಬಂದುದಳಕ ರಾಹುಗ್ರಹಣಂ (ಅನಂಪು. ೧೨–೫೭). [?]

ಒಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಸುರಿಯಿಸು ; ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಲ್ಮೊಗನ ಕರಕಲಶದಲಿ ಗೂಢದಿ ಮುಗಿದ ಗಂಗಾಜಲವ ಪೊರವಡಿಸಿಯೆ ಭಗೀರಥನು ವ[ವೊ]ಗಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಹಿದ (ಗಗತಾ. ೧೦–೧೪). [ಒಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕ$_3$ (ಭೂತಕೃ) ; ಒಕ್ಕು$_4$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಹೊರಸೂಸು ; ಚೆಲ್ಲು ; ಸುರಿ : ಮಂಗಳ ಲಾಜಾವರ್ಷದಂತೆ ಹಾರ ನಿಕರಂಗಳಿಂದುಚ್ಚಳಿಸುತ್ತಮಲ್ಲೊಗುವ ಮೌಕ್ತಿಕ ನಿಕಾಯದ ನಡುವೆ(ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೮) ; ಅಕ್ಷಿಗಳನೊಗುವ ಹರ್ಷಾಶ್ರುಗಳ್ಗಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೩) ; ಬಯಲಾಯ್ತು ಗಡ ಗಂಧರ್ವರಾಟೋಪ ನೆಲದೊಳೊಕ್ಕೊಡೆ ಶೋಣಿತಕೆ ಜೂಟಳವ ಹಿಡಿ ಬರಹೇಳು ಶಾಕಿನಿ ಕುಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೮) ; ಮುತ್ತನೊಗುವರೆ ಮೊಜನ ತೌಡಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩–೩೦). ೨. ಹರಡು ; ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಒಳಗೊಳಗೆ ಹೊಯಿಪಾಡಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರನಗಿದೊಗುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆಯ ಕೋಳಾಹಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೪) ; ಮಿಕ್ಕ ಮಾತೇನಾ ನೃಪನ ಸುಕೀರುತಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನು ನೆಜಿತೀವಿ ಒಕ್ಕುದಂಬರವ (ಅಂಜಚ. ೪–೬) ; (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೪–೧೫ ನೋ). 'ಉಗು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಒಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ; ಉನ್ಮೇಷ. 'ಒಗುಮಿಗೆ$_1$' ಪರಾ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ. 'ಒಗುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಒಗು$_1$. / ತಮಿ. ಓಗೈ = ಸಂತೋಷ]

ಒಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು (?) : ಕೊಣ್ದದೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂ ಪುಗುವೆನೆನ್ದೊಗುಗೊಣ್ಡು ಕಿಚ್ಚು ಪೊಕ್ಕು ಸುರಲೋಕಮೇಱಿದೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಒಗು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಗುನಿ, ಒಗನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ: ಪೊ[ಒ]ಗುನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುನಿಯ]ಮರನಿಂದೀಶಾನ್ಯದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ ಪುತ್ತೊಗೆಯೆ ಪಡುವಲಯ್ಗೆಯ್ಯಂತರಂಬೋಗಿ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಗುಱಿ ಪುರುಷಷಟ್ಕಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೩೨). ಒಗನಿ: ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೋಟ, ಕರ್ಪರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗಟ್ಟು (ನಾಚಿರಾ. ೩) ; ನಗರೆಯೆಲೆ ಕನಕಪತ್ರಮುಮೊಗನಿಯ ತಿಗುಡಿಂತಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಟ್ಟದೊಳಿಕ್ಕುಗೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೪೪). 'ಉಗುನಿ' ಪರಾ. [< ಉಗುನಿ]

ಒಗುನೆತ್ತರು (ನಾ). ಸುರಿಯುವ ರಕ್ತ; ಬಸಿಯುವ ನೆತ್ತರು: ಅರಿದ ಕೊರಳಿನ ಬಸಿದ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಜರಿವ ಕಪಾಲದೊಗುನೆತ್ತರ ರಣಾವನಿ ಕಱಿವುತಿರ್ದುದು ರೌದ್ರಮಯ ರಸವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೪) ; ತೊಲಗುವಜ್ಜೆಯನುದಿರ್ದ ತುಪ್ಪಳ ಬಳಿಯ ಮಲಗಿದು ಮೆಲುಕಿಱಿದ ನೊರೆವಳಿಯ ನೊಣವಿಱಿದಾಡಿದೊಗುನೆತ್ತರಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೧). [ಒಗು$_1$ + ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್)]

ಒಗುಮಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗಿಸು ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿಸು : ಬಗೆಯೊಳಿಹ ಜಗವೆ ನೀನು ಒಗುಮಿಗಿಸಿ ಬಾರೆ ಬಾ ಆಗಿ ಭಾನು (ಹೃದಸ. ೧೨–೧೦) ; ಸುಪ್ತಮಾನಸವಾಸೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಕಿಡಿಕಾರಿ ನೈಜ ಸತ್ವವನೆಲ್ಲ ಒಗುಮಿಗಿಸಲಿ (ಪಿಪಾಸೆ. ೫೬). [ಒಗುಮಿಗು$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗುಮಿಗೆ$_1$, ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: "ಒಗುಮಿಗೆಯೆನೆ ಬಹಳ" (ಭಾರನಿ. ೧೮) ; ಒಗುಮಿಗೆಯ ಕೋಪದಲಿ ಕೋದನು ಸರಳಿನಲಿ ನರನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೦) ; ಒಗುಮಿಗೆಯುಪಚರದಿಂ ಸಂತೋಷಂಬಡಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೮–೧) ; ಒಗುಮಿಗೆಯ ಹರುಷದೊಳಡರ್ದಳಂಗನೆ ಮಣಿವರೂಥಮಂ ನಿಜಮಿದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬೩). ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲ ತಕ್ಕೆಯನುಳಿದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ವಲ್ಲಭರಾದವರಂ ಒಕ್ಕುಮಿಗೆಯ ದುಃಖದಿಂ ಪೋದವು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಅಂಜಚ. ೭–೧೪೩). [ಒಗು$_1$ + ಮಿಗೆ ?]

ಒಗುಮಿಗೆ$_2$ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ದುಗುಲನಿವಾಳಿಯ ನಿಟ್ಟಂಘ್ರಿಗೆಜಗಲೆಂದೊಗುಮಿಗೆ ತಲೆವಾಗುವಾಗ (ಭರಚ. ೯–೩೨); ಪುರಾತನರು ಒಗುಮಿಗೆ ಧೂಪವನೆಸಗಿದರು (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೫೩).

[< ಒಗುಮಿಗೆ$_1$]

ಒಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಂಭವಿಸು : "ಒಗೆ-ಜನನ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಕ್ಷಾಳನಯೋಃ" (ಶಮುಧಾ) ; "ಜನನದೊಳಗೊಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); ಬಗೆಬಗೆದು ಕೇಳ್ದು ಬುಧರೊಲವೊಗೆದಿರೆ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩) : ಆಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮೆಯ್ಯೊಳೊಗೆದ ಶ್ರಮಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮–೧೨) ; ಜವಳಿವೆಱಿ ಮನುಜರೂಪದಿನವನಿಯೊಳೊಗೆದಂತೆ (ಯಶೋಚ. ೧–೬೨) ; ತನ್ನಯ ಮನದೊಳೊಗೆದ ಹರುಷದಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯೮) ; ಕಾಡಿನಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಒಗೆವಾಗ ಮಾರುತನ ಕೂಡಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೪). ೨. (ಮೇಲಕ್ಕೆ) ನೆಗೆ; ಹಾರು : ಅಂತು ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಪೊಡೆಸೆಂಡಂ ಪೊಯ್ದಂತೆ ಮೇಗೊಗೆದು ಸೆಣಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೦ ವ) ; ಖಲನಾಕಾಶಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟೆಂದೊಗೆದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೨) ; ಬೇಗದಿಂ ಮಡದಿಯಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗಗನಕ್ಕೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೪೯ ವ). ೩. ಎಸೆ; ಬಿಸಾಡು : ಬಗೆಗೊಳ್ಳದೆ ಬಾವನ್ನರ ಸಂಗವನೊಗೆದು ಈಡಾಡುವ ಓಜೆವಂತರನು (ಶಿವಗೀ. ೧೫೩–೭೮೫) ; ಸೂಸುವ ಮನವನ್ನು ಹೇಸದಲೆ ಹರಿದೊಗೆದು ಲೇಸಾಗಿ ಇಪ್ಪ ಶಿವಯೋಗಿ ಗುರುವಿನ ಕೂಸು ತಾನಿರುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೫). ೪. ಹೊಡೆ ; ಕುಟ್ಟು : "ಒಗೆವ ಪೆಟ್ಟಣಿಗೆ ಕರಪೀಠವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೬) ; "ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಕುವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು ಜನನದೊಳಗೊಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

ಒಗೆದುಬಿಡು = ಎಸೆ; ಬಿಸಾಡು : "ತಿನ್ನದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ . . . ಒಗೆದುಬಿಡಬಹುದಾಗಿತ್ತಲ್ಲಾ" ಎಂದ (ಭಾರತಿ. ೯) ; ಜಯಸೇನನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಗೆದುಬಿಟ್ಟನು (ಮಣಿಸ. ೮೪). [?]

ಒಗೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ) ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಳೆ; ಸೆಣೆ; ಸೆಳೆ: "ಒಗೆ–ಜನನ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಕ್ಷಾಲನಯೋಃ" (ಶಮುಧಾ) ; "ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಕುವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು . . . ಒಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); ಮುನಿಜನಂಗಳೊಗೆದಾಜಲಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರ್ಗಾಸೆಗಳ [ಸೋರ್ದ ಬಣ್ಣದಿಂ ಬೆಳರ್ಗೆಂ ಪಿಡಿದು . . .] (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭); ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಕೂಸಿಗೆ ಪಾಸುವ ಸೀರೆಗಳನೊಗೆಯಲೆಂದು ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೮–೧೪); ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲೆದು ಬೀಸುತೊಗೆದು ಪರಡಿ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಘಳಿಗೆಯನೊದಗಿಪುದು (ಬಸಪು. ೩೬–೪೭); ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳು = (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮಡಿಮಾಡಿಕೊ, —ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿಕೊ: "ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ನಾನೇ ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಂತೆ . . ." (ಪುನರು. ೩೩೧). [?]

ಒಗೆ$_3$ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಣೆತ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ನಾಲ್ಕು ಒಗೆ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಗೆ$_2$]

ಒಗೆತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪಸಿಯೊರಟು ತಂದೆಗೊಗೆವಾ ಮಗಳ ಪಸಿಯೊರಟನೊಗೆತವನ್ ತೋಱುಗುವನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೨–೪೫೪). ೨. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಒಂದೇ ಒಗೆತಕ್ಕೆ ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಹೋಗುವಂತಹದದೆ – ಚೂರಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೨೫). ೩. ಸಾವು (ಉಕ). [ಒಗೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಒಗೆತ$_2$ (ನಾ) = ಒಗೆ$_3$: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆತದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಪ್ಪಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಗೆ$_3$ + –ತ$_3$]

ಒಗೆತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊರಬೀಳು: ಒಗೆತರ್ಪ ಪಲ್ಗಳಾ ನಗೆಮೊಗೆದ ಸರಸ್ವತಿಯನಾಗಳರ್ಚಿಸಿದ ಪೊದಳ್ದಗಲದ ಚೆಲ್ವಿನ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ್ಗಳೆನಿಳಿಸಿರೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯); ಅಧಿಕ ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ ನಿನ್ನೊಳುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೨); ಮೃಗನಯನೆ ನೋಡಿ ಸಂತಸನೊಗೆತರೆ ಪೊಗಳ್ದಪ್ಪುತೆಯ್ದೆ ಮುದ್ದಿಸುತಿರ್ದಳ್ (ವೃಷವಿ. ೩–೨೩). [ಒಗೆ$_1$ + ತರ್$_1$]

ಒಗೆಯಿಸು, ಒಗಸು$_1$, ಒಗೆಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟಾಗಿಸು: ಮೆಯ್ಯೊಗೆಯಿಪ್ಪುದಗ್ಗಲಿಪ ಪಾಂಡುಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಭಸ್ಮಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೯). ೨. ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು. ೩. ಸಾಯು: ಅವನು ಒಗೆಯಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಒಗಸು$_1$**: ೧. ಲಿಂಗಗಳ ಕೀಲಿಸಿ ಚರಣದಡಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳೊಗಸಿ ತುಳಿಸುತಲಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೫–೧೦). **ಒಗೆಸು$_1$**: ೨. ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಒಗೆಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಗೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗೆಸು$_1$ 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗೆಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಣಿಸು; ಮಡಿಮಾಡಿಸು: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಗೆ$_3$ + –ಸು$_1$]

ಒಗೆಹ (ನಾ). ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಒಗೆತ: ಮಡಿಸೀರೆಯಂತೆ ಗಟ್ಟಣಿಗೆವಂದು ಮೈಲಿಗೆಯಂತೊಗೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೩–೭೭). [ಒಗೆ$_2$ + –ಹ$_3$]

ಒಗ್ಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರನ್ಮಂ ದುಣ್ಣಗೆರ್ಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆ ಬಳಗಮುಂ ಅಯ್ದೂಮ್ಬು ಮೆದೆ ಕಟನಿಯು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೩; 800 ?). [?]

ಒಗ್ಗಟ್ಟು 'ಒಕ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಗ್ಗಡ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಒಗ್ಗಡಮೆನಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೯೯). [?]

ಒಗ್ಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಂದಾಗು; ಸೇರು: ನಡೆ ನೋಡುವ ಕನ್ನಿಕೆ[ಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ] ಸಾರ್ದು ಪರಿವ ಕರಿಯಾಲಿಗಳೊಗ್ಗಡಿಸಿದವ ತಂಸ ಮಧುಕರಮೊಡನಾಡುವ ಮಧುಕರಂಗಳೆನಿಸಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೫); ಒಡೆದು ಕಟವೆರಡುಮೊಡನೊಗ್ಗಡಿಸವೆ ಮದವುಣ್ಕಿ ಪೊಣ್ಮಿರಲ್ ಮಲೆಗಳ್ ಗಂಡಡರೆ ಮುರಿದಿಂತು ಮೊಬಗುತ್ತಡಸಿರೆ ಗಜಗಮನೆ ವಿಜಯಗಜಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭–೩೬). 'ಒಗ್ಗುಡಿಸು' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಡ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗಯ 'ಒಕ್ಕಯ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗರ (ನಾ). ಸಮೂಹ: ಸಿಡಿಲೊಗ್ಗರದ ಜೊಬ್ಬೆಯಿಂ ಶೂರ್ಪನಖಿ ಬಂದಾಳಾ ಕಾನನಕೆ (ವಾಲಿಕಾ. ೬); ಸೇವಿಪ ಭಾವಿಪ ಸಂದ ದೇವರ್ಕಳೊಂದೊಗ್ಗರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭–೧). 'ಮೊಗ್ಗರ' ಪರಾ. [?]

ಒಗ್ಗರಣೆ, ಒಗ್ಗರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯುಂಟುಮಾಡಲು) ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಹುಭಕ್ಷ್ಯಪಾಕದ ಪರಿಮಳದ ಶಾಕಾದಿಗಳ ವೊಗ್ಗರಣೆಗಳ ಸೌರಭಕೆ ತಿಳಿದುದು ಸಿದ್ರ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೨೩); ಹುಳಿವಾಳಿದ ಸಾಱು . . . ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು ಬಹಿಃಸ್ಥಳಕೆ (ಮೋಹತ. ೩–೫೩); ಶಾಕಶೀಕರಣೆಯ ಗಾಡಪೋಱಡನೆಯ ಸುಪಾಕವೊಗ್ಗರಣೆ ಪಾಯಸವಾ (ಭರಹ. ೪–೭೪); ಒಗ್ಗರಣೆಯ ಅವಲಕ್ಕಿ ಸಲಕಿಯಂತಹ ಚಮಚೆಗಳು ಇವರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಕೂತಿದ್ದುವು (ಅಪನಾ. ೨೨). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು: ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿರ್ಸಿಯ ಪ್ರಿಯಾಗಿಯ ಕತೆ ಅತ್ಯಂತ ರುಚಿಕರವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಈಗ ಒಂದೆರಡು ಒಗ್ಗರಣೆಗಳು ಹೆಚ್ಚೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ಮೂರುವಾ. ೧೪೧); ಮಾತಿಗೆ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಒಗ್ಗರಣೆ**: ೧. ದೆಕ್ಕಾಳಂ, ಸುಗ್ಗಿ, ಒಗ್ಗರಣೆ, ಅಚ್ಚು, ಮಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಒಗ್ಗರಣೆಮಜ್ಜಿಗೆ = ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಹದಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಈ ನಗೆ-ಹಾಡುಗಳು, ಹುಳಿಯಾದರೂ ಖಾರವಾದರೂ ಸೀರಾದರೂ ರುಚಿಕಟ್ಟಾದ ಒಗ್ಗರಣೆ – ಮಜ್ಜಿಗೆಯಂತೆ, ರಸದೂಟದಿಂದ ತಣಿದು ದಣಿದ ರಸಿಕರಿಗೆ ರುಚಿಕೊಡುವವು (ನಿರಾಭ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ). 'ಅಗ್ಗರಣೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಗ್ಗರಣೆ. / ಮರಾ. ಓಗರಣೀ, ಓಘರಣೀ]

ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಜಲಚರಂಗಳ ಪೊಟ್ಟೆ ಸೀಳಿ ನೀರಿಂ ತೊಳೆದುವ[ವೊ]ಗ್ಗರಣೆಯಿತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ (ನವಮೋ. ೯–೬). [ಒಗ್ಗರಣೆ + ಈ$_3$]

ಒಗ್ಗರಿಸು, ಒಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು: ಉದ್ದು ಬಿಳಿಯುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿಯೊಗ್ಗರಿಪುದೊಂದು ತೆಱ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೮); ಆಗಾಗಳೊಗ್ಗರಿಸಲು ಬಿಸಿವಡೆದ ಮೇಲೋಗರವ ಪಲಿದ್ಯ ಪಲ್ಯಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೪–೯); ಪುಟ್ಟಿಗೆಯೊಳೊಗ್ಗರಿಸಿದ ಕಡಲೆಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪–೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರಿದುಬಿಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಲ್ಲ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಡಂಬುಧಿಯನು ಒಗ್ಗರಿಸು ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯ ಪದಾರ್ಥಮಂ ನಿಗ್ಗರಿಸು ನಿಟಿಲಲೋಚನನ (ಸಮ್ಯಕ್ತ. ೫–೩೬). 'ಅಗ್ಗರಿಸು' ಪರಾ. **ಒಗ್ಗರಿಸು**: ೧. ಎಲೆ ಜೀರಗೆ ಸಾಸಿವೆ ಮೆಣಸು ಲವಂಗಂ ಧಾನ್ಯಕಂಗಳೆಂಬಿವನರೆದಂಬಿಲದೊಳೊಡಗೂಡೆ ನಿರುತಂ ಕಳೆವೊಗ್ಗರಿಸಿದೊಡೆ ತ[ಕ]ಱ ಕರಂ ಸವಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೫೫). [ಒಗ್ಗರಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಗಳಿಗೆ, —ಕ್ಷಣ: ಒಗ್ಗಳಿಗೆಯನಿತೆ ಪ್ರಳಯದ ಪಾಳಿನಲ್ಲಿ, ಒಗ್ಗಳಿಗೆ ಬಾಳ್ವೆಯೊರತೆಯಿನೀಂಟುವಲ್ಲಿ; ಕಂತುತಿವೆ ತಾರೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧–೨೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಳಿಗೆ$_1$ (< ಗಱಿಗೆ$_1$)]

ಒಗ್ಗಱ (ನಾ). ಒಂದು ಗರಿ, —ತುಪ್ಪುಳು: ಗಜರಥಹಯ ಪಾದಚರಮುಖ್ಯ ಬಹುಬಲ ವ್ರಜವನೊಗ್ಗಱಯೊಳೆತ್ತುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩೬–೩೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಱ]

ಒಗ್ಗಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಗಾಲಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ವಾಲುವುದು; ವಾಟ: ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀಲು ಕಳಚಿ ಜೀವನ ರಥ ಬೀಳಲು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮); ದಾರಿಯ ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಾಡಿಯ ಒಂದು ಗಾಲಿಯು ಹಾಯ್ದು ಅದು ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಯಿತು (ಪ್ರೇಮುತ. ೮೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಾಲಿ]

ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿರುವವನು; ಕುಂಟ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯೂ ಸೊಟ್ಟಗಾಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೀಸ ಬೀಸ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು . . . ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ 'ನಾಗರಬೆತ್ತ'ವನ್ನು ಒಗ್ಗಾಲಿ ತಂದಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧೨). 'ಒಗ್ಗಾಲಿತನ' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಾಲು + -ಇ$_3$]

ಒಗ್ಗಾಲಿತನ (ನಾ). ಕುಂಟತನ: ಒಗ್ಗಾಲಿತನದಿಂದ (ಕುಂಟತನದಿಂದ) ಬಂಧನಕ್ಕೀಡಾದ ಒಗ್ಗಾಲಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಲ ಎದ್ದು ಓಡಾಡಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟದಾಯಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೩).
[ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$ + -ತನ]

ಒಗ್ಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲು, —ಪಾದ. 'ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$' ಪರಾ.
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಗ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ಮೇಲಿಜೀವವನನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಒರಿಇ. ೧-೧೦೮); ಆಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ ಕರ್ಮೂಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸನಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರೈವ ಚತುಷ್ಪದಿ ವೇಗದಿ ನಡೆದುವಾ ಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೩); ರಿಪುಬಲವ ನೆಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿ ಮುರಿದು ಕರಚರಣದಿಂದ ನೆಲಕೊಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿವಿಂದ ಕಿರುವಿಂದ (ತುರಂಗ. ೪೯-೪೪). [ಒಗ್ಗು$_2$ (< ಒಬ್ಬು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗು$_1$ 'ಒಟ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಒಗ್ಗು$_2$ 'ಒಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಒಗ್ಗು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ತಿರುಗು: ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳ್ ನಿಂದು ಕಾಲೊಂದ ಧರೆಯೊಳೂಱಿ ನಭಕ್ಕೆ ಮುಖಪಂಕರುಹಮೊಗ್ಗಿ ನಿಗುಳ್ದು ಘೋರನೆ ಸುರಿವ ಪೆರ್ಮಳೆಯೊಳಗೆ ತಾಂ ಕಂಪಿಸದೆ ನಿಂದಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೨-೧೨). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ಮುಸುಡೊಗ್ಗಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪); ಉಗ್ಗಡದೇಱುಸೋಪಾನದೊಳವರ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ನೆಗೆವಾ (ಭರಚ. ೩-೬೮); ವರಗೌತಮನ ಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಯೊಳಿಳಿವಾಗ ಯೆರಡು ಕೈಗಳನೊಗ್ಗೆ ಹನುಮನಂಗವನೆಲ್ಲ ಹರನಡಿಗಳುಂ ಸೋಂಕುತಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೭-೫೬). ೩. ಪರವಶವಾಗು; ಒಳಗಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು (೩). ೪. ಸಂತೋಷಿಸು; ಹಿಗ್ಗು: ಬಾಲಕರಿಂ ರಾಮಾಯಣಮನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ. ದೇವರ್ಕಳ್ ಹಿಗ್ಗಿದರ್; ದೇವಾಂಗನೆಯರೊಗ್ಗಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩-೨).
[< ಮೊಬ್ಬು ?. / ತೆಲು. ಒಗ್ಗು]

ಒಗ್ಗು$_4$ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು; ತಡವರಿಸು; ಬಿಕ್ಕು: ನುಡಿಯಿಸಲೆಡೆಗುಡದಿರ್; ನುಡಿಯೊಗ್ಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೧೪). [< ಉಗ್ಗು$_1$]

ಒಗ್ಗು$_5$ 'ಒಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಒಗ್ಗುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗು; ಗುಂಪು ಚೆದುರು: ನಿಂದೆಡ್ಡಮಾಗಿ ಲಗ್ಗಿಸಿ ಮೊಗ್ಗರಿಸುತೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ನಡೆಗೋಂಟೆಯಂತೆ ನೆಲವೆರ್ಚಿ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಮುಸಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದು ಮೂದಲಿಸಿ ಮುಂಗುಡಿಗೆದಱಿ ಮೊಗ್ಗರಂಬೊಯ್ದುಗ್ಗಲಿಸಿ ನಡೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಬಯ್ದೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ಮುಂಕಣಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೬ ವ). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಬು$_2$) + ಕೆಡು]

ಒಗ್ಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಗುಂಪಾಗು: ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಿವಭಕ್ತರೊಗ್ಗುಗೊಂಡು ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ಕೊಡಗೂಸವೆಣ್ಗಳುಜ್ವಲ ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತಿದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೫).
[ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಬು$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಗ್ಗುಡಿಸು 'ಒಗ್ಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗುವಡೆ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ನೆಲನೇ ತೇರ್ ಸಸಿ ಬಿಸುಗದಿರರೆ ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗುವಡೆದ ಸುತಿಯೇ ಕುದುರೆಗಳಿನಿತಾರ್ಗಿಲ್ಲೆನೆ ಮೂಜಗ ಬಾಂಬೊಳಲರ ಮೊಗ್ಗರವುಂ ಮುಗ್ಗಿಸಿದುರಿಗಣ್ಣಂ ಬಗ್ಗಂ ಕುಡುಗೆಪುಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೪-೪೬). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಬು$_2$) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಗ್ಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ಗಡಣವಿಡಿವೊಗ್ಗುವಿಡಿದೋರಣಂ ಬಿಡಿದು ತರವಿಡಿದು ಸರಿಸಂಬಿಡಿದು ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿದು ಕವಿಗಳ ಗಮಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ ವಾಗ್ಮಿಗಳ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೯).
[ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಬ್ಬು$_2$) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಗ್ಗೂಡಿಸು 'ಒಗ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೂಡು 'ಒಗ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೇಣ್ 'ಒರ್ಗೇಣ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊಡಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪನ್ನು ಚದುರಿಸು, —ಕದಲಿಸು: ಸಾಮತಂತ್ರಕೊಳಗಾಗದ ರಿಪುಗಳ ಭೀಮಮುನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗೊಡಿ[ಡ]ಸಿ (ಮುನಿವಂ. ೧-೪೧). [ಒಗ್ಗೊಡೆ (< ಒರ್ಗೊಡೆ) + -ಸು$_1$]

ಒಗ್ಗೊಡೆ 'ಒರ್ಗೊಡೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರಲ್ 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರೆ (ನಾ). (ಕುಂತದಂತಹ) ಒಂದು ತಿವಿಯುವ ಆಯುಧ: ಕುದುರೆಯ ಕೊಂದು ಚೌದಂತಿಯ ಮಾವುತ ಮೇಲೆ ವದಗಿ ವಾ[ಒ]ಗ್ಗೊರೆಯಿಂ ತಿವಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೫೦). [?]

ಒಗ್ಗೋಲು 'ಒರ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗರಣೆ 'ಒಗ್ಗರಣೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗರಿಸು 'ಒಗ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಒಚಕ (ನಾ). ಮಾತು (?): ನೋಡಿಯುದರಾಕಾರವ ನೃಪನಾಡಿದೊಚಕಲೈದಿ ಮೃತಪಡಗೂಡಿದರನರಿದಾದಿಯಿಂದಿನ್ನೂರು ಜನ ಮೃತವಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೨೪-೫೨). [< ಸಂ. ವಚಕ ?]

ಒಚ್ಚಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣ: ಭಾಗವತರೆಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಟಾದರ ವರಿಂಗೊಚ್ಚತೆಜಗುವುದೆನ್ನ ಶೀಲ (ಸಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨).
[< ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಗುಣ$_2$]

ಒಚ್ಚಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಣ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷಣ: ಸೆರೆವಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಹೆವೊಚ್ಚಣದೊಳವನನೆಂದುರುವೀರವಾದಮುಂಗೆಯ್ಯುತಾ ಕುಸುಮಸಾಯಕನ ಪಡೆ ನಡೆತಂದುದು (ಶೀಪರಾ. ೭೦-೨೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಚಣ]

ಒಚ್ಚತ$_1$, ಒಚ್ಚಿತ (ನಾ). ೧. ಮೀಸಲು; ಒಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು: ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ಯಾಬ್ಜಕ್ಕಮುಂಟಗ್ಗದಿಂಪಮರ್ದಿಂಗೊಚ್ಚತಮಲ್ತು ಮತ್ತಿವರ ವಾಕ್ಪೀಯೂಷ ಪೂರಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೨); ಸಂಸರಣ ಸಮುದ್ರದಿಂ ತೆಗೆದು ಮುಕ್ತಿನಿವಾಸಮನೆಯ್ದಿಪಾರ್ಪುಬಾಹ್ವುರೆ ನಿಜಪಾದಪದ್ಮಯುಗ ಭಕ್ತಿಗಿದೊಚ್ಚತಮಲ್ತೆ ಧೀರಧೀ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೭೬); ಶಶಿಕಳಾಲಂಕಾರವೆಂತಾ ಶಶಿಧರಂಗಳವಟ್ಟುದಂತಾ ಶಶಿಕಳಾಮೃತಸೇವನಾಸದ್ಭಕ್ತಿಸಾರಾಯ ಬಸವ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೫); ಛಲ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲ್ಲೈ ವೈರಿಭಟರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೪೫).

೨. ನಿಶ್ಚಿತ: ಬ್ರತಮಯ್ದುಂ ತನಗೊಚ್ಚತಂ ಸಮಿತಿಯಯ್ದುಂ ತನ್ನೊಳತ್ಯುನ್ನತಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೨೩); ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚು ಮನದವರಾರು ಸೋಲವಿದೊಚ್ಚತವಲೇ ನಿಮ್ಮ ಸೇನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೬); ಮಱೆ ಯಾಕೆ ಮಾಱಿದೆನೊಚ್ಚತೆನ್ನನು ನಿನಗೆ ತನ್ನೀ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೭). ೩. ಹಿತವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಇಂತು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಸಂತತಂ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ನಿನಗೊಚ್ಚತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೪-೧೦); ತೊನ್ನನ ಕೂಟದಿನಾದುದು ತೊನ್ನೀರೋಗಕ್ಕೆ ಬಾಡು ಕಳ್ ವಿಷಮೆನೆಯುಂ ಮನ್ನಿಸಳೆ ಮಗನ ಮಾತನಿದೇಂ ನಾಯಕನರಕಮಿಾಕೆಗೊಚ್ಚತಮಾಯ್ತೋ (ಯಶೋಚ. ೩-೭೪); ಕರುಣಾಸಾಗರನು ತನ್ನೊಚ್ಚತದ ಭಕ್ತನನು ಪಾಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧-೪೭). ೪. ಕೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಯ್ದೆಱೆದು ಮಾತಾಡು ಮೂಗಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೇಕೊಚ್ಚತಾಗಿ ನುಡಿವೆ (ಭರಚ. ೪೨-೨೨). ೫. ಸೇರಿ ಹೋಗುವುದು; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ: ಒಳಗು ಹೊಱಗೆಂದೆಂಬಿವೆರಡ ಕೆಡಿಸಿ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳೊಚ್ಚತವನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿದಾ ಕರುಣಿ ಗುರು (ಕವಿಚ. II, ೧೨೪ ಪುರದಮಲ್ಲಯ್ಯ). ೬. ಒಪ್ಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಮೆಚ್ಚಿದನು ಪವನಜನ ಬಿನ್ನಹದೊಚ್ಚತಕೆ ಹರಿವಾಗಿ ಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೧೩). ೭. ಒಂದೇ ಕಾಲ; ಏಕಕಾಲ: ಘಂಟೆಗಳೊಚ್ಚತದಿ ಘಣಲೆಂದುವಾತನ ರಥದ ಬಿಱಿಸಿಂಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೧೨). ೮. ನೆಮ್ಮದಿ; ಸೌಖ್ಯ: ಶೂರವೀರನರಪಂ ತನ್ನನ್ವಯಂ ಪೆರ್ಚಲೊಚ್ಚತದಿಂ ವಿಸ್ತೃತಪೂಜ್ಯರಾಜ್ಯಪದದೊಳ್ ಸಾನಂದದಿಂದಿರ್ಪಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೧೧೦). ೯. ಮನೋಹರವಾದುದು; ಸುಂದರವಾದುದು; ಅಂದವಾದುದು: ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯ ನೆರಮೊ ಪೊಱಸೋಟಮೇವುವೆಂದು ಮುಱಿದು ನೋೞ್ಪನೆನೆ ತುಱುಗೆಮೆಯರೆದೆಱೆದ ಕಣ್ಣೊಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೧). ೧೦. ಅಂದ; ಸೊಬಗು; ಸೌಂದರ್ಯ; ಮನೋಹರತೆ: ಎೞ್ಬಱೆಸೊಳೊಚ್ಚತಮಿರ್ಪ ದೃಷ್ಟಿ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೫-೨೧); ನಾಡೊಳಚ್ಚದ ಪಚ್ಚೆಯೊಚ್ಚತಮನೇ ಕೊಂಡಾಡೆ ನಾಡಾಡಿಗರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೧-೨೭). ೧೧. ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ಸಮರ್ಪಣೆ. 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೨. ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ಪದ; ಇಂಬು. 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ. 'ಒಚ್ಚತಂ' ಪರಾ. ಒಚ್ಚಿತ: ೩. ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರದು . . . ಮುಂಡಾಡಿ ಯದುರಾಜರೊಚ್ಚಿತವನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುವರನಹುದೆಂದು ಮಚ್ಚುತಂ (ನವಮೋ. ೧೫-೬೦).

ಒಚ್ಚತವಾಗು = ಐಕ್ಯವಾಗು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅನುಶ್ರವಣಮನನದ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನದಲೊಚ್ಚತವಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಗಿ] ತನ್ನಯ ತನುಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳೊಂದು ಹುರಿಯಾಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೧೪).

[?. / ಪ್ರಾ. ವೋಚ್ಚತ್ಥ < ಸಂ. ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ = ವಿಪರೀತ]

ಒಚ್ಚತ್ತ₂ 'ಒಚ್ಚತಂ' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಂ, ಒಚ್ಚತ್ತ₃ (ಅ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಗಾಢವಾಗಿ: ಪಲತೆಱದ ರಮಣೀಯಪ್ರದೇಶಂಗಳೊಳಮೊಂದು ಪೊತ್ತಗಲದೆ ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದಂತೊಚ್ಚತಂ ಕಾದಂಬರಿಯೊಳ್ನೆರೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ವೆಟ್ಟನಿಂದೆಚ್ಚ ಬಿಚ್ಚರಿಕೆಗೊಚ್ಚತಂ ಕೆಳದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೮ ವ); ಪೋ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮದ. ನ. ೭೧ ಪ್ರಯೋ); ದಯಾಬ್ಧಿಯಂ ಘನತಪಂಗೆಯ್ದೊಚ್ಚತಂ ಮೆಚ್ಚಿಪೆಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೮೯). ೨. ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ; ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ: ವೇದವೇದಾಂತಪರರೊಚ್ಚತಮೊಡಗೂಡಿ ಚರ್ಚೆಯಿಂ ಪರತತ್ತ್ವಮನಱಿಕೆಗೆಯ್ವ ಜಾಣರೊಂದು ನೆರವಿಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೭). ೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ: ಭಕ್ತರ ಭಾವದಿಚ್ಚೆಗೊಚ್ಚತಮಾಗಿ ನೆಲಸಿರ್ಪ ನೆಲೆಯನಿಳೆಗಱುಪುವೆನೆನುತ್ತವಳ ನಿಲಯಮಂ ಸಾರ್ದು ವತ್ಸಂಗಳಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಡವಿಗಂಡೊಯ್ಯನೆ (ಕೆಂಟ್ಯೊ ಬ. ೮-೯). ೪. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ; ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; ಮನಬಂದಂತೆ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ; ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ: ಮೆಚ್ಚಿದೆನೊಚ್ಚತಂ ವರಮಂ ಬೇಡೆನೆ ಭಕ್ತಂ ಪದಾರವಿಂದಕ್ಕೆಱಗಿ ಕರಾಂಜಲಿಗೆಯ್ದು (ವೃಷವಿ. ೯-೪೬ ವ); ಮೆಚ್ಚಿದೊಡೆ ಲೇಸು ನಿನ್ನರಸಿಸಹಿತಂ ಮನೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂ ಬಂದು ನೆಱೆಯಿರಿಮೆನಲ್ (ಚೆಬಪು. ೨೫-೩೬); ಓರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅಚ್ಚರಿಯರನೊಚ್ಚತಂ ಕೊಂಡುಯ್ವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೦). ೫. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಸುವೃಷ್ಟಿ ಸೊಂಪಚ್ಚರಿಯಾಗೆ ಸಸ್ಯಚಯಮಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸುತಿರ್ಪುದಣ್ಣ ಪೇೞೆಱೊಚ್ಚತಮಾಗೆ ಪೆರ್ಚಸದೆ ಮಿಕ್ಕ ತೃಣಾಂಕುರಸಂಕುಳಂಗಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೫೦); ಹರಿಹಂಸಂ ರವಿಹಂಸನಂಚೆ ಖಗರಾಜಂ ನಾಮದಿಂ ಹಂಸನೆಂಬರವಂ ತಾಳ್ದಿವನೊಚ್ಚತಂ ಪರಮಹಂಸಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೧-೪೭.; 1300). ೬. ದಿಟವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ: ಮಚ್ಚುಮಱೆಯಿದೇಕೆ ನಿನ್ನೀ ಜನನಿನಿನ್ನೊಚ್ಚತಮಿಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾಡಿಯೊಳು ತಾನು ಪಚ್ಚುನುಡಿಯನಾಡಿದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೭); ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯದೊಳಗರ್ಧವಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮಂ ತಂದಗೆ ಮುಚ್ಚುಮಱೆಯೇಕೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೪೪). ೭. ಒಂದೇಸಮನೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಮಾಣ್ಮಾೞಂಬೊಂದು ನೆವದಿಂದೊಚ್ಚತಮುಣ್ಬುವ ಕಾಮಿನಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಚಾರನಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೧೩). ೮. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ; ಸಾಕಷ್ಟು: ಮಾಡುವುದರ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಎನಗೊಚ್ಚತವಿಲ್ಲದೊಡೊಲ್ದು ಧರ್ಮಮಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಪರಿಣಾಮಮನೆಯ್ದುವುದು (ಅಪಶ. ೩೩). ಒಚ್ಚತ್ತ₃: ೧. ಅಚ್ಚುಪಡಿಯಚ್ಚಿನೊಳಗೊಚ್ಚತಂ ತೋರ್ಪಂತೆ ಬಿಚ್ಚದಾ ನಿದ್ರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಚ್ಚೆತ್ತ ಬುದ್ಧಿಯೊಳು ತೋರ್ಕು (ಅನುಸಾ. ೫-೫-೧೬); ಮುಳ್ಳಲಿ ಚುಚ್ಚಿದಳು ತಾನಱಿಯದವಳಿಂತೊಚ್ಚತಿಳಿದುದು ರಕ್ತವವನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೯-೨-೪); ಮಱಿಚಂದರ ಹಚ್ಚನನೊಚ್ಚತ ಮಚ್ಚಿದ ಬಿಚ್ಚತದಿಂ ತುತಿಸೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೩-೩೯). ೭. ನಿನ್ನಂಗವೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವಂ ಪರ್ಬಿರಲು ನಿನ್ನ ನೆನಹೆನ್ನೆದೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡಿರಲು ಇಂತು ನೀವೆನ್ನನೊಚ್ಚತವಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಸಂತಸದೊಳಾಂ ನಿನ್ನನಗಲದೆ ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪರ. ಹ. ೫೨೭-೩೨); ಭಾಗವತರೆಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಟಾದರವರಿಂಗೊಚ್ಚತೆಱಗುವುದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨). ೯. ಕೂಡಲೆ; ಒಡನೆ: ಎಚ್ಚನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರಥೌಘವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೧). ೧೦. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು: ಇದು ಎನಗೆ ಸುಖಕ್ಕಚ್ಚುಗ ಎಂದು ಬೆಚ್ಚದೆ ಇವಳ ಕೂಟ ಒಚ್ಚತ ಬೇಡ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೫೬); ಹೆಚ್ಚಿದ ಕೌರವ ನೃಪರ ತಮ್ಮಂದಿರನೊಚ್ಚತವುಳಿಯದಂದದೊಳು ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನಜನಾ ಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೪೦). ೧೧. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ: ತೃಷೆಯಾಗಿ ಅಪ್ಪುವಿನಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚತ ಮುಳುಗಿದಡೆ ಆಪ್ಯಾಯನ ಅಱತುದುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೧-೫೭೧); ಒಚ್ಚತ ಅಗಲಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚತ್ತ ಅಗಲಿದರೆ] ಕಾಣದೆ ಇರಲಾರೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೧); ಒಚ್ಚತ ಅಜಹರಿರುದ್ರರು ಮೊದಲಾದ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಿಕ್ಕಿದರೇಕೆ ಮಾಯೆಗೆ (ಸರ್ವವ. ೩೭-೧೮೫); ಬೆಚ್ಚನೆ ಬಿಸಿಲತ್ತ ಹಚ್ಚನೆ ಹಾಸತ್ತ ಒಚ್ಚತ ನೀನು ವಿರಮಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೦-೪೦).

[< ಒಚ್ಚತ$_1$]

ಒಚ್ಚತಂಗುಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು, ಒಚ್ಚತಂಗುಡು, ಒಚ್ಚತಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಡು: ನಿಮಗೆನ್ನಂ ಸೂಱೆಗೊಟ್ಟಂ ನಿಮಗೆ ಹರುಷದಿಂದೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟೆನಾಹಾ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭೮); ಮೂವತ್ತಾಱುಸಾವಿರ ಚರಕೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟು ಸಮಯಾಚಾರ ಕೆಂದೆನುತ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೮೩ ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ); ತನ್ನನೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟಾನಂದಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೫–೬೭ ವ). ೨. ಇಂಬುಗೊಡು; ಆಸ್ಪದ ವೀಯು: ಎಚ್ಚಬಾಣವ ಕಡಿವಡೆಯುಮಗುಳೆಚ್ಚೊಡಾ ಶರ ನಾಂಟಿ ಕೀಳ್ವುದಕೊಚ್ಚತಂಗೊಡದವು (ಕೋಗಯ. ೨೫–೫೯). **ಒಚ್ಚತಂಗುಡು**: ೧. ತಾರುಣ್ಯವತಿ . . . ಶರೀರದ ಸಹಜಸುರಭಿಗಂಧಮಂ ಗಂಧವಹಂ ಗೊಚ್ಚತಂಗುಡುವಂತಿರೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದಿರೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೧ ವ). **ಒಚ್ಚತಗೊಡು**: ೧. ಎನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವಾಯತವನೊಚ್ಚತಗೊಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚಗೊಟ್ಟೆ] (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೩; ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೭–೫ ನೋ); ಮಾನಸ ವಚನ ಕಾಯದೊಳು ಸಂದಳಿದು ನಿಮಗಾನೊಲಿದು ಎನ್ನನೊಚ್ಚತ ಗೊಟ್ಟೆನು (ಶಿವಗೀ. ೨೮–೧೨೫); ಗನ್ನಕಾಱನು ಕೃಷ್ಣನವರಿಗೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚತ ಗೊಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾ ಪ್ರೋ. ೧–೨೮); ಮನಸಿಜನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ತನುವನೊಚ್ಚತಗೊಟ್ಟು ನಿಲಿಸಲಾಱದೆಯಾಗಳು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೪೨).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚತಂಗೊಳ್, ಒಚ್ಚತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದು, —ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆ: ವಿಭವಮನಂತೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೨೨; 948); ಕರುಣಪ್ರಸಾದಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಕೈಕೊಂಡು ಹರನ ಕಾರುಣ್ಯಮಂ ತಾನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು (ಚನ್ನರ. ೮೨–೧೧); ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡರ್ಚಿಸುತಿರ್ಪ ಕುಡುಪುರ್ವಿನ ನೀಱೆಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೧೧ ವ). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: ಈ ಮೂವಱೆನ್ನಯ ಕುವರರವರಿಂದಮುಂ ನಚ್ಚಿನಣುಗಂ ಸೌಂದರಂ ಚೆಲ್ವನವನಂ ಕಂಡೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡರಾರ್ ಚಿತ್ತಮುಂ ಪೆಣ್ಗಳೊಳಗೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೧೮); ಅಚ್ಯುತನ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಮನವನೊಚ್ಚತಂಗೊಳಲೇಳ್ವ ರೋಮಪುಳಕದೊಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಎಲೆ ಮುನೀಂದ್ರಾ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡುಚ್ಚಾಸನದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾದೋದಕಮನಾದರದಿಂ ಕೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೪–೪೮ ವ). ೪. ಇಚ್ಛಿಸು; ಬಯಸು: ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನ ಪಡಿಯಂ ವೆಚ್ಚ ಕುಡುಗದೆ ಕೊಡುವನಾತನೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡೇನನಾಡೊಡೆ ಬೇಡಿದುದನೀವ (ಬಸವು. ೨೬–೧೮). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಂದಿರು: ದೃಷ್ಟಿಗೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು ರಂಜಿಪ ಕೃಷ್ಣರೂಪಮಿರಲನ್ಯಮಿನ್ನೇಕೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೧೯). **ಒಚ್ಚತಗೊಳ್**: ೧. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನುಡಿಯಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ಅದ ಒಚ್ಚತಗೊಂಬರೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೪–೨೨೩); ಬಲುಗಲಹ ಬಲಿದುದು ವಿಲಯರುದ್ರನ ನಿಲವನೊಚ್ಚತಗೊಂಡ ಪರಬಲದೊಳಗೆ ಗಾಂಗೇಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೬); ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಪರುಷವಿಸಿ ಕಾಲನ ನಿವಾರಿಸಿ ಹರನನೊಚ್ಚತಗೊಂಡ ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೭). ೨. ಪಚ್ಚೆ ದವನ ಮರುಗವು ಮೊದಲವನು ವಿಯಚ್ಚರ ಸತಿಯರ ತೆಱದಿಂ ಮಚ್ಚರದಿಂ ಮಾಱುತವಳು ವಿಟರ ಮನ ಒಚ್ಚತಗೊಳುತಿಹಳಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩–೬೫).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಚ್ಚತಗೊಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಗೊಳ್ 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚತವಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿರು; ಸೇರಿರು: ಚೆಚ್ಚಂತೊಚ್ಚತವಿಹ ತಾ ತನ್ನಂ ಎಚ್ಚರಿಸುವನಿಚ್ಚೆಯ ಸಂಪನ್ನಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೮–೧೪).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಚ್ಚತವೋಗು, ಒಚ್ಚತಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು. ೨. ಸೇರು; ಐಕ್ಯವಾಗು: ನೀನು ಸದ್ಭಕ್ತದೇಹಿಕನಾಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚತವೋಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಗಿ] ಇಪ್ಪೆಯಾಗಿ (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೩; ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೭–೨ ನೋ); ನಚ್ಚಿ ಮನಮುಚ್ಚಿ ಒಚ್ಚತವೋಗಿ ಲಿಂಗದೊಳು ಚೆಚ್ಚಂತೆ ಪ್ರಾಣಪದ ಸಂಗವಾಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೨೮–೧೨೬).
ಒಚ್ಚತಹೋಗು: ೧. ಇದ ನನ್ನದೆಂದು ನಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡು ಒಚ್ಚತಹೋದ ಎನ್ನಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಅದವ. ೩೪); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳನಿಗೊಲಿದು ಒಚ್ಚತಹೋಗಿ ಅಪ್ಪಿ ಅಗಲದಿಪ್ಪ (ಸಿದ್ದೇವ. ೧೪೮).

[ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒಚ್ಚತಹೋಗು 'ಒಚ್ಚತವೋಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಯ$_1$, ಒಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ೧. ಸೌಹಾರ್ದ; ಸ್ನೇಹ; ಹೊಂದಾವಣೆ: ಒಡಲ ಕಳವಳಕೆ ಕುದಿವವಸರದೊಳು ಬೆಚ್ಚದೆವೊಚ್ಚಯವಿಲ್ಲದ ಮನದಿಂ ನಿಚ್ಚಯವಿಡಿದೆಚ್ಚಱೆಕೆಯ ಬಲದಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೬–೬); ಹೆಚ್ಚುಕುಂದುಗಳೊಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚೆ]ಯಂಗಳ ಮಚ್ಚುಗಳು ಜನರಚ್ಚರಿಗಳೆದೆಗಿಚ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸವು. ೪೦–೬೧). **ಒಚ್ಚೆಯ**: ೨. ಅಪಮಾನ; ಸೋಲು: ಬೆಚ್ಚುವೊಚ್ಚೆಯವಿಲ್ಲದಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿತ್ತು ಭಯಸಂಗ ವಿಸ್ಮಯವಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೩–೨೦); ಮಚ್ಚರಿಪ ದಕ್ಷನ ಮುಖಕುರಿಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿದನಾದಿತೇಯ ಸಮುಚ್ಚಯವನೊಚ್ಚೆಯವನೈದಿಸಿ ಬಾಧಿಸಿದನೆಂದು (ಬಸವು. ೧೬–೨).

[← ತಮಿ. ಒಚ್ಚಿಯು = ನಾಚಿಕೆ, ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, ತಿರಸ್ಕಾರ; ತೆಲು. ಒಚ್ಚೆಮು, ಒಚ್ಚೆಮು. / ಸಂ. ವತ್ಸಲ]

ಒಚ್ಚಯ$_2$ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಒಚ್ಚಯಕೆ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ನೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತುಚ್ಛತನಕೀಡಾಗಿ ಬದುಕುವರೆ ದೊಡ್ಡವರು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮–೨೧). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ರಾಯ]

ಒಚ್ಚರ 'ಒರ್ಚರ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ಮಲಯಜದದ್ದಬೊಟ್ಟೊಚ್ಚರಮುತ್ತಿಂದ ಕುಲವಧುಗಳು ಬಂದರಾಗ (ಭರಜ. ೧೬–೨೨). [ಒಚ್ಚರ (< ಒರ್ಚರ) + ಮುತ್ತು$_5$]

ಒಚ್ಚರೆ 'ಒರ್ಚೀರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೀರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚವಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು (?): ಕಾಡಬೇಡ ನೀಯೆನ್ನ ಕಾಡಬೇಡವೆಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಡಿದೆ ತರತರದೊಚ್ಚಾಡಿ ಕೊರಚಾಡಿ ಸಿರಿಮುಡಿವಿಡಿದೆಳದಾಡಿ (ಇಂದ್ರಕೀ. ೨೬೫). ☞ ಇದು 'ಎಚ್ಚಾಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಒಚ್ಚಾರಿ, ಒಚ್ಚೋರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ: ಹೊಡೆದ ಗುಂಡು ಯದೆಗೆ ತಾಗುವದು ಕೂಗುತ್ತಾ ವ[ಒ]ಚ್ಚಾರಿ ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಬಿದ್ದಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೬). ೨. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ; ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ. **ಒಚ್ಚೋರಿ**: ೧. ನಗುತಾ ಒಚ್ಚೋರಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೧೫೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಚಾರಿ$_3$]

ಒಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ತುಸು ಹೊತ್ತು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ: ಒಂದರ ಮೋಱೆಯನೊಂದು ಮೂಸಿನೋಡಿ ಮತ್ತೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಂಗೆ ಕಟ್ಟಿಯಾಡಿ ಹೋದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೭೨–೩೧೮); ಇಂದು ನಾಳ್ಪೆಗೀಗಳೆ ಮಾ[ಡಂ]ದು ಭಾಗಿಲ್ಲೊಚ್ಚಿ ಚಿರಕಾಲ್ಬಂದು ಕೊಟ್ಟಹೆ (ಕುಮುರಾ. ೫–೬೨); ಅಚ್ಚರಿಯೆ ಮಱೆದೊಮ್ಮೆ ನಾಮವನುಚ್ಚರಿಸೆ ಮೇಡ್ ನೆನೆಯೆ ಕೇಳಿದೊಚ್ಚಿ ವರಚರಿತಾಮೃತವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬–೮).

೨. ಒಂದು : ಅಚ್ಚಕ್ಕಿಹಾಸೆಯ ಸ್ವಚ್ಛಾಗಿ ಹೊಯಿರೆವ್ವ ಒಚ್ಚಿಕಾಳಕ್ಕಿ ಸಿಡಿದಂಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೧೨). 'ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು ; "ಮುದ್ದು ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಎಳಸಿ ತನಯಂ ಹುಟ್ಟೆ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಸಂಪದಂ ಬೆಳೆಯ ತೊಡಗಿದೊಡೆ ಧರೆ ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತ್ತೊಚ್ಚಿ ಸು[ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ಸು]ಳಿಯ ತೊಡಗಲು ಸುಳಿಯತೊಡಗಿತ್ತು ತಾಯ್ತುಂಪೆಗಳ ಕೀರ್ತಿ ದಿಕ್ತಟದಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೧). 'ಒಪ್ಪುಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಒಚ್ಚಿತ 'ಒಚ್ಚತ$_1$' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನ; ಒಮ್ಮನ: ಎಚ್ಚಜುಂದವನಾವ ಯತಿಯಾದಡೆಮ್ಮ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಮುಂಗಾಣದನುಚರನಂತೆ ಚರಿಸುವಂತೊಚ್ಚಿತ್ತಿನಲಿ ತೋರ್ಪನೆಂದೊರ್ವ ಜರಡ ಕುಂಟಣಿ ಪೇಳ್ದರವರೆಡೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೬-೪೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಚಿತ್ತು$_2$]

ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು 'ಒಚ್ಚೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಚ್ಚುಟು, ಒಚ್ಚೋಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಚೋಟು ಉದ್ದ: "ಪ್ರಾದೇಶಮೆಂಬುದು ಒಚ್ಚುಟು [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚೋಟು]" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೮೪). ಒಚ್ಚೋಟು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಒಚ್ಚೆಯ 'ಒಚ್ಚಯ$_1$' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಯಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಮೆಚ್ಚಿರುತಿಹಳು ಭಾವನ ರೂಪು ಕುಲಶೀಲ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ಒಚ್ಚೆಯಗೊಡದಾಗ ತವರೂರ ಮೇಲಣ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಗಾಡುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯-೮೪).
[ಒಚ್ಚೆಯ (< ಒಚ್ಚಯ$_1$) + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆರೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧಮನಿ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಒಚ್ಚೆರೆಯ ನೆತ್ತರನ್ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ತಂಗೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧-೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೆರೆ$_3$]

ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಱಂಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಱಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : ದಳವಾಯಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ರುಂಡಮುಂಡಗಳನ್ನು ಒಚ್ಚೇರಿಸಿ ಈ ಒಡನೆಯೇ ಹೊರಟು ಕ್ರಮಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ (ವಿಗಡ. ೮೧-೧೫).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೇರಿಸು]

ಒಚ್ಚೇರೆ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣು 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೊತ್ತು, ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದುಹೊತ್ತು : ನಿತ್ಯಸುಖಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ಒಚ್ಚೊತ್ತಿಗೊಂಡು ಪರಿಯೇಕೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೨-೪೦೫) ; ನಚ್ಚಿದಂತರಸಿನ ಇಚ್ಛೆಯಂತಿರುವುದದು ಒಚ್ಚೊತ್ತು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಹೊತ್ತಾರೆ ಕಿಚ್ಚುಕಾದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೦). ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು : ಶಿವನ ಮುಂದುಂಡಿಗೆಯನೊತ್ತಿದೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನವಿದು ಬಳಿಕ್ಕಾಕುವಿಟನೆಲ್ಲಿಂದೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತಿನೊಳಿಲ್ಲಿಗೈತಂದು (ಬಸಪು. ೨೮-೪೧) ; ಬೆಂದ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೀ ಮನಂ ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಚ್ಚೆಯಹುದೀ ಮನಂ ಬೆಚ್ಚಿ ಮತ್ತೊಲ್ಲೆನೆಂದಚ್ಚಜಿವುದೀ ಮನಂ (ಕವಿಚ. I, ೨೪೮. ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ) ; ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತತಿಪಾನಮಂ ಕೇಳೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತತಿಧ್ಯಾನಮಂ ಮಗುಳೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತು ಸುಮುದ್ರೆ ಮುಖ್ಯಾನ್ನವನು ಚರ್ವಿಸುತೆ (ಶಂಕಪಾ. ೧೪-೧೬). [ಒಚ್ಚಿ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಒಚ್ಚೋಟು 'ಒಚ್ಚುಟು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೋಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೋರಿ 'ಒಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಒಜ್ಜರ$_1$, ಒಜ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿ; ಅಬ್ಬಿ: ತರತರದಿಂದೆ ತೋರ್ಪ ಸರುವಿಂ ದರುವಿಂ ಪರಿವೊಜ್ಜರಂಗಳಿಂ (ಗಂಕ. ೧-೭೦) ; ನಗಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಟ್ಟ ಹಳಮ್ಮೈಲಗೆಗಳನೊಜ್ಜ[ಪಾಠಾಂ. ಜ್ವ]ರಮೆನಿಪ್ಪ ಮಡಿ ವಾಳಂಗಂ [ವಗೆ]ವಜಿಯೊಳ್ ತೆಗೆಬಿಸುಟವೊಲಗತಟದೊಳ್ [ಪೊರಳು] ತಿರ್ಪುವಜಗರನಿಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೮೨) ; ಗಿರಿಯ ಸಾಸುಗಳಿಂದ ಪರಿವ ರಸದೊಜ್ಜರದ ಪಾನೀಯದಿಂಪಿನಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೮). ಒಜ್ರ : ಹರಿವ ವ[ವೊ]ಜ್ರದ ನೀರನು ತಾವರೆಯೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಟ್ಟಣಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಅರ್ಘ್ಯ ಪಾದ್ಯಾಚಮನೀಯಗಳನ್ನು ಕುಡಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೧೧).
[ಪ್ರಾ. ಓಜ್ಝರ. / ತುಳು. ಉಜ]

ಒಜ್ಜರ$_2$ (ನಾ). ವಜ್ರ : ಕೆಂಧೂಳಡರ್ದು ನಭಮಂ ಮುಸುಕಿತಾಗ ಸುರಸಿಂಧುಪ್ರವಾಹಮುತ್ತುಂಗ ಶೋಣಾಚಲದ ಬಂಧುರತಟಪ್ರದೇಶದೊಳೊಪ್ಪುವೊ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಜ್ಜರದ ನಿಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿ]ಯೆಂಬ ತೆಜನಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೫). [< ಸಂ. ವಜ್ರ]

ಒಜ್ಜರ$_3$, ಒಜ್ಝರ, ಒಜ್ಝರ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ: ಗಜಢಕ್ಕೆಯ ಪಾಟಿ ಮಹಾಧ್ವಜದೊಜ್ಜರದೇಕಶಂಖ ರವಿಶಶಿಬಿಂಬಧ್ವಜದ ಧವಳಾತಪತ್ರವ್ರಜದೊಳಗನೆ ನಡೆಯೆ ಪೊನ್ನಸಿರಿವಟಿಯಿಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೦) ; ಗುಡಿ ಚಮರವೊಜ್ಜರಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಹಡಪಂ ಘಳಿಗೆಯುಭಯಶಂಖಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನೂಡೊಡೆಯ ಶ್ರೀಮಂಗಳಾರ್ಣ್ಣವಂ ಕುಡೆ ಪಡೆದರ್ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨-೨೭ ; 1184). ಒಜ್ಝರ : ಎತ್ತಿದ ಮೇಘಡಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪಾಳಿಕೇತನಂಗಳ ವೋರಾಯದೊಜ್ಝರಂ[ಪಾಠಾಂ. ಒಬ್ಬರಂ]ಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೯ ವ). ಒಜ್ಝರ: ರವಿದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಳೇಶನಿಯೋಗದಿನ್ನತಳೆದಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಮಹಾಡಂಬರಂ ಚಾಮರವೊಜ್ಝರಂ ಕುರುಳ ಕೊಂತಮೆನಿಪ್ಪ ಮಹೀಶಚಿಹ್ನಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೮-೨೧ ; 1090). [?]

ಒಜ್ಜರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೆಟ್ಟದ) ಝರಿಯಂತೆ ಹರಿ : ಮಳಯಮಂಡಳದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ ಗುಜ್ಜರಮಂಡಳದೊಳೊಜ್ಜರಂಬರಿದು ಮುಜುಮಂಡಳದೊಳ್ ಪರೆಪುವಡೆದು (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೭ ವ).
[ಒಜ್ಜರ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಒಜ್ಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ರವಿಸು; ಉಕ್ಕು : ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಜ್ಜರಿಸಿ ಸುರಿವ ಶಿವಸುಖರತಿಯೊಳೋಲಾಡುತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ೩೬-೨) ; ಮತ್ತಮತಂಗಮದಂಗದೊಳ್ವೊಜ್ಜರಿಸುತ್ತ ನೆಲಕೆ ಜಲ್ಲಿಜಿದುಗುತಹ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಪೊನಲೆಸೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೭-೨೨) ; ಬಂಧಕೀಜನದೊಡಲೊಳು ಒಜ್ಜರಿಸೆ ರಾಗರಸ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೩೭). [ಒಜ್ಜರ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಜ್ಜಲು (ನಾ). ತೇವ; ಒದ್ದೆ; ಕೆಸರು : ಮಜ್ಜನಗೆಯ್ದ ಕುಂಕುಮರಸಧಾರೆಯಿಂತೊಜ್ಜಲಾದುದು ನಿಂದೆಡೆಯು (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೬).
[< ಸಂ. ಉದ್ರಲ]

ಒಜ್ಝರ 'ಒಜ್ಜರ$_3$' ನೋ.

ಒಜ್ರ 'ಒಜ್ಜರ$_1$' ನೋ.

ಒಟಕೆರು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಹೆಕ್ಕಳಿಕೆ : ಯಾವುದೀ ಉರಿಗಾಲ ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಸೂರ್ಯ ಕಾಲು ಇಟ್ಟಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾದಹಂಚು ಗಾಳಿಯೇ ಮಟಮಾಯ ಮಾತಾಡ ಮಳೆರಾಯ ಒಟಕೆರಾಗಿದೆ ಒಣಗಿ ನೀರ ಅಂಚು (ಅರಳು. ೩೪೪-೪).
[?. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟು, ವಜ್ಜು = ಬತ್ತು, ಒಣಗು]

ಒಟ್ಟೆ₁ 'ಒಡ್ಡ₁' ನೋ.

ಒಟ್ಟೆ₂ (ನಾ). ತುಟಿ ; ಅಧರ : ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ . . . ತೋಳ ತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟೆನುಂ ಸವಿವ ಬಾಯ್ಪಿಡುತಂದೊಡೆಮೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಚುಂಬಿಸುವ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೭೭). [ಪ್ರಾ. ಓಟ್ಠ < ಸಂ. ಓಷ್ಠ]

ಒಟ್ಟಂದ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ_ಶೋಭೆ ; ಪೂರ್ಣ ಅಂದ : ರಾಗ – ಭಾವನಗಳ ಮಿಲನಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಂದ ಕೊಟ್ಟು ಭವ್ಯಶೋಭೆಯನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸುವ ಆಧಾರಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ತಾಳ (ಸಂಗೀತ. ೫೧) ; ಜೀವನವೇ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಟ್ಟಂದದಿಂದ ಶೋಭಿಸಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೩). [ಒಟ್ಟು₃ + ಅಂದ]

ಒಟ್ಟಂಬಾರ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ರೈತನಿಗೂ (ಭಾಗಮಾಡದಿರುವ) ಪೂರ್ಣ ಧಾನ್ಯರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಒಟ್ಟು₃ + ಅಂಬಾರ]

ಒಟ್ಟಜ₁ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪ ; ಕಾಣಿಕೆ ; ತೆರಿಗೆ : "ಒಟ್ಟಜವು ಕಪ್ಪಮೆನಿಸುಗುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯). ೨. ಒತ್ತೆ : ತಾನೊತ್ತೆಯಿಡಲ್ವೋಡೊಡೆ ನೀನಿನ್ನೆಮಗೆನ್ನ ತಂದೆಯ್ಯೆಯೊತ್ತಿಗೆ ಕಯ್ಯಾನೆಮನೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸುಟಿವಂ ಮಾನಿನಿಯರನಜ್ಜನೊಟ್ಟಜಂ ಮಚ್ಚಿದವೊಲ್ (ಆಜಿಪು. ೨–೯೯). 'ಒಟ್ಟಜಂಗುಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಟ್ಟಜ ?]

ಒಟ್ಟಜ₂ 'ಒಟ್ಟಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಕೊಡು ; ಕಾಣಿಕೆಸಲ್ಲಿಸು : ರಜತ ಶೈಲೇಂದ್ರ ಮುನ್ನೀತಭಂಗಂ ಗಿರಿರಾಜಂಗೊಟ್ಟಜಂಗೊಟ್ಟವೊಲೆಸೆದುದೇಂ ದಿವ್ಯಮೋ ಜೈನಗೇಹಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೭) [ಒಟ್ಟಜ₁ + ಕುಡು₁ (< ಕೊಡು)]

ಒಟ್ಟಜವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಾಹಸವನ್ನು ತಾಳು : ಒಟ್ಟಜವೇತ್ತು ಬಾಹುಬಲದಿಂದೋಡಿ ನಿಮ್ಮರ್ಳ × × × ನ್ನಿಯಾದಿಟ್ಟೆಳ × × ಯಿನಾಳ್ದನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಗೆಲ್ದ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೫೮–೨೧ ; 1090). [ಒಟ್ಟಜ₂ (< ಒಟ್ಟಜೆ) + ಪೇಱು₁]

ಒಟ್ಟಜೆ 'ಒಟ್ಟಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ 'ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜಿಕೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನೆಟ್ಟನೊಟ್ಟಜಿಕೆಯಿಂ ತಂಬಂ ಜಯಸ್ತಂಭಮಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೭–೨೭ ; 1080) ; ಕೊಟ್ಟಂ ಮಣಂಗವಳ್ಳಿಯನೊಟ್ಟಜಿಕೆಗೆ ಕಳಸವಿಡುವ ತೆಱದಿಂ ತೈಲ[ಂ] (ಎಇ. V, ೧೭–೧೭ ; 1148). [ಒಟ್ಟಜ₂ (< ಒಟ್ಟಜೆ) + –ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟಜೆ, ಒಟ್ಟಜ₂, ಒಟ್ಟಜಿ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ ; ವಿಶೇಷ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಮೇಲ್ಮೆ : "ಒಟ್ಟಜೆಯೆಂದತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೯–೬೧೫) ; "ಒಟ್ಟಜೆಯೆನಲತಿಶಯಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೦) ; ಸಲ್ಗೆವೆರಸಿದ ತನ್ನ ನಣ್ಪನೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ತೋಱೆ ವಜ್ರಬಾಹುಮಹೀಪತಿಯಂ ಕರೆದು (ಆದಿಪು. ೪–೫೨ ವ) ; ಪರಿಪೆಯ ಪರ್ವಿನೊಟ್ಟಜೆಯೊ ಪುರದ ಪರಿವೇಷವೊ ಎನಿಸಿತು (ಹಚಕಾ. ೧–೩೮). ೨. ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ ; ಮೊತ್ತ : "ಒಟ್ಟಜೆಯು ತಿಂತಿಣಿ ಗೊಂದಣಿ ಲಾವಣಿಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೫) ; ಬೇಡರ್ ಚಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರಿಲ್ಲೊಟ್ಟಜೆವೆರಸು ಕುಱುಂಬರ್ ತಱುಂಬಿರ್ದರಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೮೦) ; ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಿಕ್ಕು ಬರ್ಪ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರ ವಿತಾನದ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಟ್ಟಜೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ : ಪುಟ್ಟಿದೊಡಾತನೊಳಱಿವೊಡವುಟ್ಟಿದುದಱಿವಿಂಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳಳವಳವಿನೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಪುಟ್ಟದುದು ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ದೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೪) ; ಕುತ್ತುವ ಬಲ್ಪುಗ್ಗಡ ವೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಚಟ್ಟೆಯನೊಡನಾರ್ ಮಾರ್ಕೊಂಲನಿಲ್ಲಿ ಬಿಡಲೊಡರಿಸುವರ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩–೭೭ ; 1160) ; ಮನಕೆ ಬರಲೊಟ್ಟಜೆಯಿನಿರ್ದನಿತಜಕೋಳಿದಾಗಳಂತೆ ಜಾಣ್ಣುಡಿವಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩–೧೭). ೪. ಆವೇಶ ; ಆವೇಗ ; ರಭಸ : ತೊಟ್ಟೆಲೊಳು ತನ್ನ ಕೂಸಂ ಪಟ್ಟರಿಸಿ ಲತಾಂಗಿ ಪೊತ್ತುವೋಗಿಂಗೆ ಮನಂ ಮುಟ್ಟಿದೆಡೆ ಪೋದಳನ್ನೆಗಮೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಪಾವು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದಾ ಮಗುವಂ ಬಂದು ಕೊಲಲಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೧೬೨, ೧೬೩) ; ತೊಟ್ಟನೆ ಕೋಪಜ್ವಲನಂ ಪುಟ್ಟೆ ಭುಗಿಲ್‌ಭುಗಿಲೆನುತ್ತೆ ಮನದೊಳ್ ಕುವರಂ ಕಟ್ಟಾಳ್ ಕಡುಕೆಯ್ದೆಯ್ದಿದನೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಬನಕೆ ಜನಕೆ ಜನಿಯಿಸೆ ರಾಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೪೭) ; ಒಟ್ಟಜೆಯಿಂದೆ ಸಿಂಹಬಲನೆಂಬ ವಿರೋಧಿ ಕಡಂಗಿ ಮುತ್ತಿದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಂದು ಪದ್ಮಪುರಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೨೦). ೫. ಸಹನೆ ; ಸಮಾಧಾನ : ಪಟ್ಟರ್ದರನಱಿಯದವೋಲ್ ಮೆಟ್ಟುವುದುಂ ಕಾಲೊಳಾದ ಕೆಸಱಿಲ್ಲಂ ಮೇಲೊಟ್ಟದ ತೆಱದಿಂ ಪತ್ತಿದೊಡೊಟ್ಟಜೆಯಿಂದಿರ್ದು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸದಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೦) ; ಒಟ್ಟಜೆಯಿಂದಂ ಪಸಿದರ್ಗಟ್ಟಿದ ನುಣಲಿಕ್ಕಿ ಬಱಿಕಮುಣ್ಣನನೆಂದು ಮುಟ್ಟಲ್ಕಣ್ಮದು (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೧೭). ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?) : ಶ್ರುತಿಯಂ ಪಲ್ಲಟಿಸದೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಂಗಳನಱಿದುಮೊಟ್ಟಜೆಯ ರಾಜಿಯಿಂ ಕಣ್ಗಿಳಿಂಚರದೊಳಂ (?) ಪೊಂಪುಱಿವೋಗೆ ಮಂಗಳಪಾಠಕರ್ . . . ಓದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೦ ವ) ; ಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ರಾಗಮಂ ನಿಲಿಸಿ ನುಣ್ಪಂ ನಣ್ಪುಗೆಯ್ದಿಂಪನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡೊಟ್ಟಜೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ . . . ಗೋವಳರಾಯಂ ಕೊಱಲೂದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫–೨). **ಒಟ್ಟಜ₂** : ೨. "ಒಟ್ಟಜಮೆನಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೯೯) ; ನೆಲೆವಟ್ಟುಗಳೊಟ್ಟಜದಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನ ದಡ್ಡಿಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪–೮). **ಒಟ್ಟಜಿ** : ೩. ಓಳಿಯೆ ಕೋದು ಪಲ್ಲವರ ಪಸ್ತಲೆಯೆಲ್ಲಮನೆಯ್ದೆ ದಟ್ಟಿ ಕಾಪಾಳಿಕರೊಱಿ ಸಾಱಿ ಪರಮುಣ್ಡಳಿಕರ್ಕಳನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ . . . ಓಳಿಯಳೆಂಬಿನಂ ನೆಗಟ್ಟುದೊಟ್ಟಜಿ ಮಣ್ಡಳಿಕತ್ರಿಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೦ ; 974) ; ಬೀರಮುಚ್ಚಱಿವಿನಮಾಮೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಗೆಲ್ದೆವರಾತಿಯನೆನ್ದು ಪೊಚ್ಚಱಿ ನುಡಿವಱಿಗಣ್ಡರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಜಿ ಮಾವನಗನ್ಧಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೫ ; 982). [?]

ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ, ಒಟ್ಟಜಿಕಾಱ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ : ಬಿಟ್ಟರನಾಂತು ಪರಿವೊಟ್ಟಜೆಕಾಱರುಮಂ ಇಟ್ಟಯನೆತ್ತಿ ಪರಿವ ಜಟ್ಟಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೪). **ಒಟ್ಟಜಿಕಾಱ** : ಕಡೆಗಾಲದ ಭೈರವನಂತಿ × × ಕಯ್ದುಗೊಂಡೊಟ್ಟಜಿಕಾಱರಟ್ಟೆಗಳನಾಡಿಸಿದಂ ಕಿಡಿಕೆಯ್ದು ವೀರರಂದೊಟ್ಟೆ ಸಿಗುಳ್ದ ಕೊಂದು ಮೆಱೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೭–೨ ; ?). [ಒಟ್ಟಜೆ + –ಕಾಱ]

ಒಟ್ಟಜೆಗಿಡು 'ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು, ಒಟ್ಟಜೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆದರಿಹೋಗು ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು : ಬೆದಱಿದುದಭ್ರಮಾರಮಣನೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೮) ; ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳೆನಿಪ ರಕ್ಕಸರೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟಱಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೮). **ಒಟ್ಟಜೆಗಿಡು** : ೨. ಶೌರ್ಯಕೆಡು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಒಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟು ಕಾರ್ಯವಶದಿಂ ಖಚರಂ ಪಿಡಿಪಟ್ಟು . . . ಮುಖಲೀನ ಖಲೀನ ಕಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೫) ; ಅಂತೆರಟ್ಟಲಮುಮೊಟ್ಟಜೆಗಿಡದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪಾಱಿಯನಸ ಕಱಿಯದಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೯ ವ). [ಒಟ್ಟಜೆ + ಕೆಡು]

ಒಟ್ಟೆಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಪ್ಪಣೆ, —ಆಜ್ಞೆ ; ಸಾಮೂಹಿಕಾಜ್ಞೆ : ಯಾರೆದುರಿಗೆ ಯಾರು ಸಿಕ್ಕುವರೊ ಅವರು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಭಟರಾಗಬೇಕೆಂದು ಒಟ್ಟೆಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾಉ. ೨೫೭). [ಒಟ್ಟು₃ + ಅಪ್ಪಣೆ₁]

ಒಟ್ಟೈಯಿಸು 'ಒಟ್ಟೈಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟೈಯ್ಸು 'ಒಟ್ಟೈಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟೈರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಒತ್ತಿ ಒಟ್ಟರಿಸಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ ನಗೆಯ ತರಂಗಗಳಿಂದ ಅವರ ಅಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪ್ರಣಸ. ೨); ಹಡೆದ ತಾಯಿಗೆ ಹುದುಗಿದ ದುಃಖವು ಒಟ್ಟರಿಸಿ, ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಲು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೦). [< ಒತ್ತರಿಸು]

ಒಟ್ಟೈರೆ 'ಒಟ್ಟಾರೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟೈಲು 'ಒಟ್ಟೈಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ಟೈಲುಕೊಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರದಲಿ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಹಾಗ ವೊಟ್ಟೈಲು ಕೊಳಗ ಹನೆಗೆ ಮಾನವತ್ತ ಸೊಂಟಿಗೆಯಣ್ಣೆ ಹೊಂಗೆ ದವಸ ವಿಕ್ರೆಯಕ್ಕೆ ಆರೆವೀಸ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೩–೬೨ ; ?).
[ಒಟ್ಟೈಲು (< ಒಟ್ಟೈಲ್) + ಕೊಳಗ$_1$]

ಒಟ್ಟೈಲುಪಾತಿ (ನಾ). "ನಾಟಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪಾತಿ, ಮಡಿ" (Nursery. ಇಂಕನಿ).
[ಒಟ್ಟೈಲು (< ಒಟ್ಟೈಲ್) + ಪಾತಿ$_1$]

ಒಟ್ಟೈವಿಸು 'ಒಟ್ಟೈಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟೈಳ (ನಾ). ಗಲಭೆ; ಕೋಲಾಹಲ (?): ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ದು ನೂಂಕುದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ದಸಿ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸೆ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳಪಾಡುದು ಕೋಂಟಿಗಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೦೫). ℙ ಇದು 'ಅಟ್ಟೈಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಒಟ್ಟಾರೆ, ಒಟ್ಟೈರೆ (ಅ). ೧. ಇಡಿಯಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ: ಒಟ್ಟಾರೆ ಬ್ಯಾಂಕು ದೊಡ್ಡದು. ಅನೇಕ ಕಾರಕೂನರಿದ್ದಾರೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೧); ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಾರೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೯). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ: ಒಟ್ಟಾರೆ ಇದರ ಅರ್ಥ ಏನು? (ರೂಢಿ). **ಒಟ್ಟೈರೆ**: ೨. ಒಟ್ಟರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + -ಆರೆ ?. / ತುಳು. ಒಟ್ಟಾರೆ]

ಒಟ್ಟೈ$_1$ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ: ಒ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಟ್ಟೆ ಮುಱಿದುದು ಸೀಸಕದ ಗಡೆ ನಟ್ಟುದರಸನ ನೊಸಲ ರುಧಿರದ ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆದಂದದಲಿ ಕವಿದುದು ನೃಪನ ತನು ನೆನೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೨೨); ಒಟ್ಟೆ ಮುಱಿದುದು ಸೀಸಕದ ತಲೆಯಟ್ಟೆ ಗಾಂತುದು ಬಗೆವನೇ ಜಗಜಟ್ಟಿ ರಕ್ಕಸ ರಾಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೨–೧೬); ಒಟ್ಟೆಯ ಪಾಲ್ಗೊಡದೊಳು ಜೇನುತುಪ್ಪವಿಂ ಬಿಟ್ಟನಿತಡಗುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೬೭–೧೪೪); ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಡಿಯ ಒಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ಅನಾವಿ. ೬೬). [?]

ಒಟ್ಟೈ$_2$ (ನಾ). ಮೊಂಡ; ಹಟಮಾರಿ (ಉಕ. ಕ). [< ಒರಟು?]

ಒಟ್ಟೈ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೊಸೆಯಲು ಬಳಸುವ ಯಂತ್ರ (ಕ). ೨. ಅವಯವಗಳ ಸೆಳೆತ, —ಹಿಡಿತ: ಕಾಲಿಗೆ ಒಟ್ಟೆಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಅದರ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (ಕ). 'ಉಟ್ಟೆ$_1$' ಪರಾ. [< ಉಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಟ್ಟೈಕದೇವರು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಒಟ್ಟಕದೇವರು ಒನ್ದುಪೊಱೊಬ್ಬ ಪಾರ್ವ್ವರ್ನುಣ್ಡ ಧರ್ಮ್ಮಂ ನಡವುದು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೨–೮ ; 943). [ಒಟ್ಟಕ$_0$ + ದೇವರು]

ಒಟ್ಟೈಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟೈಲುಮಾಡು; ರಾಶಿ ಮಾಡು (?): ಕುದುರೆಗೆ ಪಾಗಿಲ್ಲಾಗೆ ಕುದುರೆ ಇನ್ದಿಱಿದು ನಡವಿಜಿದೊಟ್ಟಕೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫–೯ ; 970); ಶ್ರೀರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮ್ಮ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ ಪನಸೋಗೆಯ ಕಾಳೆಗದಲೊಟ್ಟಕೆಯ್ದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೬–೫ ; 1005). [< ಒಟ್ಟೈಲ್ ? + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಟ್ಟೈಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ (ದೇವಸಾ. ೧೧೫); ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನೂ ಹವಿಸ್ಸನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೨೩೭). [ಒಟ್ಟು$_3$ + -ಇಗೆ]

ಒಟ್ಟೈತೊಟ್ಟೈ (ನಾ). ಸಿಡುಬಿನ ಕಲೆ (?): ಪುತ್ಥಳಿಯಂಥಾ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣನಿಗೆ ಒಟ್ಟೆತೊಟ್ಟೆಹಿಡಿದ ಕುರೂಪಿ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕಬಾರದೆಂದೇ ನಾನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು (ಮೊಮಗು. ೭೧). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ತೊಟ್ಟೆ ?]

ಒಟ್ಟೈಲ್, ಒಟ್ಟೈಲು, ಒಟ್ಟೈಲು (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಬಂಬಲ್ . . . ಒಟ್ಟಲ್ . . . ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೨); ಕತ್ತುರಿಯ ಭಾಂಡಂಗಳ ಬಾವನ್ನ ದೊಟ್ಟಲ್ಗಳ ರತ್ನಾಭರಣ ರಾಶಿಗಳ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ). **ಒಟ್ಟೈಲು**: ಆಯತದ ಹೆಣನೊಟ್ಟಲಿನ ಮುಱಿದಾಯುಧದ ಸಂದಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೨). **ಒಟ್ಟೈಲು**: ಸೀರೆಯೊಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಲು ಗಗನವನು ಗಾಹಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೨); ಶಿಲೆಗಳೊಟ್ಟಲು ಪುಡಿಪುಡಿವೋದವೆನಲಾ ಬಲದ ಬಹಳವೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೭೭); ಬೆರಣಿಯ ಒಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಆ ಮುದ್ದೆಯ ಇರಿಸಿ ಪುಟವ ಹಾಕಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೭).

ಒಟ್ಟಲಬೆನಕ = ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿಡುವ ಬೆನಕ: ಮಾಲೆಗಾಜನೇಸು ಭಕ್ತನಾದರೆಯೂ ಬಾವಿಯ ಬೊಮ್ಮನ ಹಂಗ ಬಿಡ ಬಣಜಿಗನೇಸು ಭಕ್ತನಾದರೆಯೂ ಒಟ್ಟಲಬೆನಕನ ಹಂಗ ಬಿಡ (ಬಸವ. ೪೫೦).
[ಒಟ್ಟು$_1$ + -ಇಲ್$_3$]

ಒಟ್ಟೈಲು 'ಒಟ್ಟೈಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ಟೈಸು, ಒಟ್ಟೈಯಿಸು, ಒಟ್ಟೈಯ್ಸು, ಒಟ್ಟೈವಿಸು, ಒಟ್ಟೈೖಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು: "ಒಟ್ಟಸು–ಪುಂಜೀಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಸೀತದೊಳ್ ಸೆಡೆಗುಂ ಸೇದೆಗೆಡುವರದಱಿಂ ಬಳಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಗೊಬ್ಬರಮನೊಟ್ಟಮೆಂದು ಪಕ್ಕದಿರ್ದೊಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೨–೧); ಪುಲಿಯಿರ್ದ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಳ್ಳಿಯನೊಟ್ಟಿಸಿ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೧೯); ಕಳನ ಚೌಕದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ಟಿಸಿ ತಳಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೨–೨೩). ೨. ಏರ್ಪಡಿಸು; ಒದಗಿಸು: ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳಿನೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱೊಳಿರಿಸೆಂದು ... ನೇಮಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೨೯). **ಒಟ್ಟೈಯಿಸು**: ೩. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮನೆಱೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿಯುಮೊಟ್ಟಯಿಸಿಯುಂ ಕೊಂಡವರೊಳ್ ಬಾಱುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೬–೯); ಒರ್ವಂ . . . ಎನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನಂಗೆಯ್ದು ನಿನ್ನ ನರಾಧೀಶ್ವರನಕ್ಕೆ ಬರ್ಕೆ ಕುಡೆನೆಂದೊಟ್ಟಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಟ್ಟೈಸಿ] ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೨). ೪. ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕುಷ್ಠ ಕ್ಷಯ ಗಂಡ ಶಿರೋವೇದನಾದಿಗಳಾಗಿ ರೂಪಱಿಯದಂತಿರೆ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದಮೊಟ್ಟಯಿಸೆ ಪಟ್ಟನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧–೧೨). ೫. ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಕಟ್ಟದಿರ ಸೀತಿಹರೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆ ನಿಲಬೇಕು ಒಟ್ಟಯಿಸಿ ಮೀಱಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಗುಱಿನೋಡಿ ತೊಟ್ಟನೆಚ್ಚಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯೬). ೬. ಠೀವಿಯನ್ನು ತೋರು; ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಸೂಸುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಬೆಳಗುಬೀದಿವರಿಯೆ ನಡೆತಂದೊಡ್ಡೋಲಗಮನೊಟ್ಟಯಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಒಟ್ಟೈಯ್ಸು**: ೧. ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಾರತಿಯನೊಟ್ಟಯ್ಸಿ ಫಲವೇನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದನ ಶಿವಪೂಜೆ ಹಾಳೂರ ಕೊಟ್ಟೆಗುರಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯). ೩. ನಡುವಿರುಳ್ ಪೋಗಿ ವಣಿಜರನೊಟ್ಟಯ್ಸಿ ವಂಚಿಸಿ ಕುಱಿದಂದೆನೆಂದನೊರ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೫). ೫. ಪಂಡಿತೆ ಒಟ್ಟಯ್ಸಿಪುಗುವುದುಂ ದಾರವಟ್ಟಗಂ ದಟ್ಟಿಸಿ ಕೊರಳಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೨೭).

೬. ರಿಪುಸೇನೆಯನೋಡಿಸಿ ಗೆಲ್ದು ಮೋಕ್ಷಮನೊಟ್ಟಯ್ಸಿ ಕೈಕೊಣ್ಣ ಕಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯೦–೧೬; 912). ಒಟ್ಟವಿಸು : ೫. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ನಗುತವಳು ರಾಮನನೊಟ್ಟವಿಸಿ ಮುಂಬರಿದು ಮುನಿಪನ ತೊಟ್ಟಿಳಿಕೆಯಲಿ ಚಾಚಿದಳು ಚಾಪಳ ಚಪೇಟಿಕವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೧೨). ೬. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರುಬೀಳು: ತಾಗಿದರು ಚೂಣಿಯಲಿ ನಾಯಕರು ಒಟ್ಟವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫–೭) ; ಮೆಟ್ಟ ನಡೆವುದು ವೈರಿ ಸುಭಟರೊಳೊಟ್ಟವಿಸದರಿಸೈನಿಕವನಡಗಟ್ಟುವುದು (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೧೫). ೮. ತಿಳಿ; ಗ್ರಹಿಸು (?): ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಲ್ಲವಾರಿಂಗೊಟ್ಟವಿಸಲರಿದಮಳಲೋಕದ ಸೃಷ್ಟಿಗತಿಶಯವು (ನಿಭಾಗ. ೪–೮–೨೩). ೯. ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ಆಟ್ಟವದನೆನ್ನಂ ಮಂತ್ರಿಪನೊಟ್ಟವಿಸಿದೆನೆಂದು ನಿನಗೆ ವಿಷಯಮುಮನೆಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಛ್ಯು. ೧೫–೩೭). ಒಟ್ಟೈಸು : ೧. ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ಕುಲಧನಂಗಳ ವೃಷಾಯನಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ನೃಪನ ಮುಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಮುಕುಳಿತ ಕರ ಸರೋಜನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೧ ವ); ಕಂಪನೊ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಟ್ಟೈಸಿ ತುಱುಗಿದ ಕದಂಬ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಱಗಿ ಮಂಡಳಿಪ ಮಱಿದುಂಬಿಯ (ಹಜಕಾ. ೪–೩) ; ಒಂದೊಂದು ಖಂಡದಿ ನಾನೂಱು ಪೆಂಗಳು ಬಂದಿರ್ದರಂಬರೀಚರರು ತಂದಿರ್ದರೆಂಟುನೂಱಿಳೆವೆಣ್ಣನೊಟ್ಟೈಸುವಂದೆರಳ್ಸಾವಿರವೆಂದ (ಭರತ. ೩೭–೧೦). ೩. ಸ್ನೇಹಮೊಟ್ಟೈಸೆ ತಮ್ಮಿರ್ದೆಡೆಗೀಗಳ್ ಮುಕ್ತಶಾಪಂ ನಿಜತನುವೆರಸಾನಂದದಿಂ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೦೩) ; ತಚ್ಚಿತ್ರರೂಪದೊಳೊಟ್ಟೈಸಿಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆಟ್ಟಿಸೆಯೆ] ದಿಟ್ಟಿ ಬೀಟಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೫೪). ೪. ಜಗದೀಶಂ ಲಯವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಕವಿತಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಬಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ ಪುಗಲೀಯೆವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೀಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಜರೆ ಬಂದೊಟ್ಟೈಸೆ ಮಾಣ್ದಿರ್ದಳಿಪೆನಗಿದೆ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳರಾಜಂ ಬರೆಯುಂ ಮಾಣ್ದಿರ್ದನೇ (ಆದಿಪು. ೨–೪೯). ೫. ತಿಳಿಪಲ್ ವಾಸಂತಿಯಂ ಸಂದಿಸೆ ಪುಗಿಲೆನೆ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಂ ಧಾಷ್ಟ್ಯದಿಂ ಪಿಂದೊಳವೊಕ್ಕೊಟ್ಟೈಸಿ . . . ತಿಳಿಪಿದಂ ಪ್ರೇಮುಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪು. ೬–೭೪) ; ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನೊಟ್ಟೈಸಿ ಓದಲೊಲ್ಲದೆ ಸಪ್ತವ್ಯಸನಾಭಿಭೂತನಾಗಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೨೦ ವ). ೬. ಪುಟ್ಟಂ ಸಟ್ಟುಗಮಂ ಕೊಂಡಟ್ಟಾಱಿಸಿ ಬೋನಮಿಟ್ಟು ಬಂದೆಯೊ ಗದೆಗೊಂಡೊಟ್ಟೈಸುವಂತುಟಾದುದೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮು ಮಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೭–೩೭) ; ಆಳುತನದಂಗದಲಿ ಪರರಿಗೆ ಸೋಲನವನೊಟ್ಟೈಸಿ ದ್ರುಪದನೃಪಾಲಕನ ಹಿಡಿದೊಪ್ಪಿಸಿದರೆಮಗಹುದು ಪರಿತೋಷ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೬೨). ೧೦. ನೂಕು; ತಿವಿ; ತಳ್ಳು: ಮೇಲುದನೊಟ್ಟೈಸಿ ಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ . . . ಎಬ್ಬಿಸಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೭೮) ; ತುರಗಮೊಡಂಬಡೆ (ಡ) ದನ್ಯರಿಪುಬಲಾಬ್ಧಿಯ ಕಡೆವರಮೊಟ್ಟೈಸಿ ಗೆಲ್ದು ಪರ(ರಿಪು) ಮಂಡಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೬೭). ೧೧. (?) "ವಂಚಿಸು, ವಂಚಿಸಲ್ಪಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಒಟ್ಟೈಸಿ ಕರ್ಮವಶದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ದೂತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಳ್ ಮುಟ್ಟುಗೆಡೆ ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಳೆಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೭).

ಒಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹಾಕಿಸಿಕೊ; ಸುರಿಸಿಕೊ: ಬಟ್ಟಲ್ಗಳೊಳು ಪಾಯಸಮನೊಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡುಣುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೨೧ ವ); ಜಂಗಮವು ಉಂಡರೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಮಱುಗುವನೇ ಪ್ರಸಾದಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಳಿಗೂಳ ತಳಿದು ತಾ ಗಂಗಳ ತುಂಬಿ ಒಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೦೨). [ಒಟ್ಟು1+ -ಇಸು3]

ಒಟ್ಟು1 (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದಾಗುವಂತೆ) ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು; ಏಕತ್ರಗೊಳಿಸು: "ಒಟ್ಟು– ಏಕತ್ರೀಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ) ; ತಱಿಯ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ಕಡಿದೊಟ್ಟಿ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿಸುಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೧) ; ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸತ್ತರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮನೊಂದಾಗಿ ತಂದು ಬಿಟ್ಟಾಗೊಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೦ ವ) ; ನಿಟ್ಟಿಸಲಮಲವಸ್ತ್ರವ ನಿವಾಳಿಸಿ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿದರುಭಯಪಕ್ಷದಲಿ (ಮೋಹತ. ೬೨–೪೬) ; ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆರಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದನು (ಪಿವರಿ. ೨೪೧). ೨. ತುರುಕು; ತುಂಬು: ಆ ತರಗೆಲೆಯಿಂದಲೇ ಆಡುಗೆಯ ಒಲೆ, ಅಕ್ಕಚ್ಚಿನ ಒಲೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಬೇಕು (ಮುರಮು. ೭) ; ಒಲೆಗೆ ಸೌದೆ ಒಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಕೂಡು; ಸೇರು; ಒಗ್ಗೂ: ಶೌರಿ ಪುರೋಭಾಗದೊಳೊಟ್ಟಿ ನಿಲ್ವುದಂ (ಮಹಾನೀ. ೬–೯೪ ವ) ; ಪಟೇಲ್ ಸುಬ್ಬೇಗೌಡನಿಗೆ ಹೆಂಡವು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೈಗೆ ಒಟ್ಟಿದ್ದಿತೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಕುಡಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚೈಸರ್ವ. ೩).

ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ = ೧. ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊ; ಮೈಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊ: ಕೊಳದಿಂದಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕುಮುದಾಂಭೋಜಾತ ಕಲ್ಹಾರ ಕುಟ್ಮಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮನಿಡುತ್ತೀಡಾಡುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೦); ತರುವಲಿಗಳಂತೆ ಸಿರಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಂದಿಯಂತೆ ಕೆಸಱನೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೦). ೨. ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬೀಳು; ಕೂಡಿಬೀಳು: ಆಲಸಿಗರು ಸಾವು, ನಮಗೊಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ ಬೆಟ್ಟ ಹಗಲಿರುಳು ಕಡಿದರೂ ತೀರದಷ್ಟು (ನೆಲಮು. ೫೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಒಟ್ಟು = ಒಕ್ಕಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು2 (ಕ್ರಿ). ಹಚ್ಚು; ಲೇಪಿಸು (?): ಆ ತೈಲವ . . . ಎದೆಗೆ ಲೇಪಿಸೆ ಪಿತ್ತ ಶಮನವಹುದು; ಅಂಗಾಲಿಗೆ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಂ ಒಟ್ಟಿ ಕಾಲಂ ತೊಳೆಯೆ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೦೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು3 (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಚಿತ್, ಚಯನಂ ...ಚಯಃ, ಈ ೫ ಒಟ್ಟು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೦೭); ಕೊಣ ಮಿರುಗಜ್ಜ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟ ಎಱಿದು ಬಿದ್ದ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೬೭–೫; 780); ಕುಸುಮರಸಂಗಳೊಟ್ಟಿ ತನಿವಣ್ಣರಸಂಗಳ ಸೋನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೫) ; ಈಶಾನ್ಯದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಬೆಳಗಿಲೊಟ್ಟಿನಂತೆ ದಿಟ್ಟ ಕೋರೈಸುವ ಜನ ಭವನಮಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೯ ವ); ಕೋಟಿ ಕೋಟಾಕೋಟಿಯಳಿನೇಸಱಕೊಟ್ಟಿನಿಂ ಮಿಗಿಲಾದ ಭಾಸವಡಿ ಮಸ್ತಕಾವೃತದಿ (ಜಿನಮು. ೧–೨೩). ೨. ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರ: "ಒಗ್ಗರ ಮೊಳಕೆಗಳೊಟ್ಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೯). ೩. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೫). ೪. ಮೊತ್ತ: ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಜನರು (ರೂಢಿ).

[< ಒಟ್ಟು1. / ತುಳು. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು4 (ನಾ). ಶಪಥ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ.

ಒಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು = ಶಪಥಮಾಡು; ಆಣೆಯಿಡು: "ಶಪನಂ, ಶಪಥಃ – ಈ ೨ ಒಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಂದರೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು ; ಕುಯಿ. ಒಡ; ಕುವಿ. ಒಟ್ಟನಯ್= ಶಪಥಮಾಡು]

ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಂಸಾರ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಏಕತ್ರ ಕುಟುಂಬ: ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬದ ವಿಷಮ ಚಿತ್ರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೨). [ಒಟ್ಟು3+ ಕುಟುಂಬ]

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ 'ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ, ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲರೆಯಲ್ಲದ್ದು; ಥೋಕ್ (ಉಕ): ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು (ರೂಢಿ). ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ: ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು3 + ಕಟ್ಟಳೆ1]

ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆ ಪಡೆದಿರುವುದು ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ : ಹೊಲವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಟ್ಟು$_3$ + ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವುದು ; ಒಂದಾಗಿರುವುದು.
[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು ; ಏಕತ್ರ ಗೊಳಿಸು ; ಜಮಾಯಿಸು.
[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಸು$_1$]

ಒಟ್ಟುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರು; ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದಿರು: ದೇಶದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : "ಬೆರಂಜು – ಚಯನೇ (ಒಟ್ಟುಗೂಡು)" (ಶಮಧಾ).
[ಒಟ್ಟು$_3$ + ಕೂಡು$_1$]

ಒಟ್ಟುಜಾತಿ (ನಾ). ಜಾತಿಸಂಕರ : ಕಟ್ಟಿ ರಾಜಾತ್ಮಜಗೆ ಲಿಂಗವ ಪಟ್ಟ ದೊಡೆಯನಗೈದು ಪುರಜನರೊಟ್ಟುಜಾತಿಯಗೈದ ಬಸವನ ಕೊಂದನಾ ಸುತನು (ಬಿಜ್ಜ ಪು. ೯೧ ಸೂಚನೆ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಜಾತಿ]

ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಿಕರಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡು ಕೊಂಡ, ಅಥವಾ ಬಿಕರಿಮಾಡಿದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಬೆಲೆಯ ವಿವರ ವನ್ನುಳ್ಳ ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಅವಧಿಯ ಕೊನೆ ಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿ ; ಜಮಾಪಟ್ಟಿ ; ಜುಮ್ಲಾ ಪಟ್ಟಿ : ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ ಮಾಡುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಒಟ್ಟುಬೇರೀಜು (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ ; ಪೂರ್ಣಮೊತ್ತ. ೨. ಒಟ್ಟು ಕಂದಾಯ. [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಬೇರೀಜು]

ಒಟ್ಟುರಾಶಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುರಾಶಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ರಾಶಿ]

ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ : ನೀನು ತಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ ಎಷ್ಟಾಯಿತು ? (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಲೆಕ್ಕ]

ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ (ನಾ). (ವಧೂವರರಿಗೆ) ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಹಾಕುವ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಅಕ್ಷತೆಕಾಳು ; ಒಟ್ಟುಸೇಸೆ: ಅರಿಸಿಣ ಎಣ್ಣೆ ಇಟ್ಟ ಐದು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು 'ಸೋಬ ಸೋಬಾನ . . . ಸೋಬಸೋಬಾನ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೮೧). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಸಾಸುವೆ (< ಸೇಸೆ)]

ಒಟ್ಟೆ$_1$ 'ಓಟೆ$_3$' ನೋ.

ಒಟ್ಟೆ$_2$, ಒಂಟೆ (ನಾ). ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಉದ್ದನೆಯ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಒಂದು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ: "ದಾಸೇರಕಃ . . . ಶೃಂಖಳಕಃ – ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೫) ; ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯು ಮುಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೪) ; ಗುಡಿಗೂಡಾರ ಸರಾತಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗಿಂಡಿ ಪಡಿಗ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ತೇಜಿಗಳಾ ಗಡಣವೆಯ್ದಿತು ಬಿಡದೊಟ್ಟೆವೆನ್ನೊಳಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಡದೊಟ್ಟೆಗದುಪಿನೊಳಾ] ಮಡದಿಯ ಹಿಂದೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೪೭) ; ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಱೂಟವಾನೆ ಗಳೊಟ್ಟೆಗಳೆಟ್ಟುಗಳ ಸಾಲ ಮುಂಗಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯೯–೧೯). **ಒಂಟೆ** : ಒಂಟೆಯ ಕೊರಲಂತೆ ನೀಳ್ದ ಕೊರಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೫) ; ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ವಂ – ಉಷ್ಟ – ಒಟ್ಟೆ, ಒಂಟೆ (ಶಮದ. ೨೭೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಹೇಱಿಸಿದನೊಂಟೆಗಳಲಾ ಧನವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬–೭) ; ಡೋಲಿನಕುದುರೆ ಡಮಾನದ ಮದಕರಿ ಸೂಳೈಪ ಟುಮುಕುಗಳೊಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೨೩) ; ಒಂಟೆಗೆ ಸೊಂಟವೇನು ಕುತ್ತಿಗೆಯೇನು ? (ಗಾದೆ).

ಒಂಟೆಹಿಡಿತ = ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ : ತಂದೆಯು ಒಂಟೆ–ಹಿಡಿತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಬೆಳುವು. ೨೨೯) ; ನಮ್ಮ ಸಿದ್ದಪ್ಪಂದೂ ಬಲೆ ಒಂಟ[ಟ]ಹಿಡಿತ ನೋಡು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪). ಒಟ್ಟೆಯಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ=ಒಂಟೆಯನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (?) : ಒಟ್ಟೆಯಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ ಆಜ್ಜಯ ಸಾಹಣಿ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತ ನಾದನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೩೧–೯ ; 1310).
[ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟೈ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಂಟಿ / ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರ]

ಒಟ್ಟೆಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : "ಖದಿರವಃ – ಒಟ್ಟೆಗಿಣ್ಣು" (ಒಷಧಿ. ೪೩). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಿಣ್ಣು]

ಒಟ್ಟೆಗುತ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಒಡವೆ, —ಆಸ್ತಿ, —ವ್ಯಕ್ತಿ (?) : ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯಂ ಬೆಳಸು ಬಂದೊಡೆ ನೆಲಸಂ ಸಾಲಂ ಬಂದೊಡೆ ಒಟ್ಟೆಗುತ್ತನಂ ಕೂಟನುಂಡೊಡೆ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪).
[ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಗುತ್ತ. P ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟಂ ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಹುಡ್ಡ]

ಒಟ್ಟೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು ; ತೂತುಬೀಳು (*).
[ಒಟ್ಟೆ$_1$ (< ಓಟೆ$_3$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಒಟ್ಟೆಬುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಮೊಕ್ಕೆಮರ: "ಮುಷ್ಕಕಃ – ಮೊಬಗಿನ ಮರ, ಒಟ್ಟೆಬುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೬).
[ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಒಟ್ಟೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಕಂಕಟಕೋಕಿಲಃ – ಒಟ್ಟೆ ಮರ" (ಒಷಧಿ. ೨೭). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಒಟ್ಟೆಮೃಗ (ನಾ). = ಒಟ್ಟೆ$_2$: ಒಂಟೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟೆಮೃಗವೆಂತಲೂ ಉಷ್ಟ್ರಮೃಗವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೩೭).
[ಒಟ್ಟೆ$_2$ + ಮೃಗ]

ಒಟ್ಟೈಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ತುಟಿಗಳುಳ್ಳವನು (?) : ರತಿವರ್ಮಂಗಂ ಕನಕಶ್ರೀಗಂ ಭವದೇವನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾದೊಡೆ ಆತಂ ನಿರೂಪನಪ್ಪುದಱಿಂದೆ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗನುಂ ದುಶ್ಚರಿತ್ರನಪ್ಪುದಱಿಂದೆ ದುರ್ಮುಖನುಮೆಂಬ ಪೆಸರ್ಗಳಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೮–೪) ; ಸುಕಾಂತಂಗೆ ರತಿವೇಗೆಯಂ ಕುಡುವುದುಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗಂ ಬಂದು ಮುಳಿದು ಕೊಲ್ವೆನೆನೆ ಭಯಸ್ಥರಾಗಿ ವಧೂವರರ್ ಪೋಗಿ ಶಕ್ತಿಷೇಣನ ಮಱೆಯಂ ಪುಗುವುದು ಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗನುಂ ಬೞಿಯನೆ ತಗುಳ್ದು ಶಕ್ತಿಷೇಣಂಗಳ್ಕಿ ಮಗುೞ್ದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೮–೧೦). [ಒಟ್ಟೆ$_2$ + ಒಟ್ಟ$_2$ + -ಇಗ]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (*).
[ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; "ಮರುಳುಮ್ಮತ್ತಂ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು) : ತವೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ ನಿಜ ಸೈಂಧವಂ ಬಿಲ್ವಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಾಲಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟೆ ಸರೋಜ ವಸಲೆ ಬಸರಿಯ(ಯೂ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಿಸುಗಿರದೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಱುರ್ಚುವುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೦೩). [?]

ಒಡ$_1$ 'ಒಡೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ$_2$ 'ಒಡಂ' ನೋ.

ಒಡಂ, ಒಡ$_2$ (ಅ). ೧. ಸಹಿತವಾಗಿ; ಜೊತೆಯಾಗಿ. 'ಒಡಂಬಡಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಲೇ. ಒಡ$_2$: ೧. 'ಒಡಬಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೇ]

ಒಡಂಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗು; ತನ್ನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದುರನಂ ಕರೆವಾಳೋಚಿಸಿ ಪೃಥಾತನೂಜರಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ನುಡಿದೊಡಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩ ವ); ಎಂದು ಪೇಳುತ್ತೊಡಂಗೊಂಡು ಹರುಷಂಮಿಕ್ಕು (ಅರಿ. ದೇ. ೧೭೫-೧೩); (ಕಯ್ಯ ಕಡತವನ್ನು ಕಾಲ್ಮಣೆಗಿರಿಸಿ, ಕರವಾಲಗಿಳ್ತು, ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದ ದ ಎಣ್ಬರು ಸೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು . . . ಹೋಗುವವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦-೧೦). **ಒಡಗೊಳ್** : ಆವರ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೪); ಅತನನೊಡಗೊಂಡು . . . ಪರಾಶರಂ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮); ಗಂಗೆ ಹೋದಳು ಮಗನನೊಡಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೪೨). **ಒಡಗೊಳ್ಳು** : ಮರುಳಲಾ ರಘುನಾಥ ಸೀತೆಯ ಖರೆಯದಿಂದೊಡಗೊಳ್ಳು ನೀ ಮನದಿರುಹಿದರೆ ಶಿವನಾಣೆಯೆಂದಳು ಗಿರಿಜೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೪೩-೫೦); ಮಹಾಯಜ್ಞವು ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಒಡಗೊಂಡಂತಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೬೨). [ಒಡಂ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು: ಕೊತ್ತಮಂಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಕುಣ್ಟೆಯ ಛತುಸೀಮೆ ಭೂಮಿಯನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೬೭-೪; ?); ಒಡಬಟ್ಟನದಕೆ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಪ್ತರವನೊಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ಬಂದುದಕೊಲಿದು (ಭರಜ. ೨೪-೭೪); ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವುದು ದಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆದೀತೇ? (ಗಾದೆ). ೨. ಕ್ರೈಸ್ತರ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥವಾದ ಬೈಬಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ: (ಬೈಬಲ್) ಒಪ್ಪಂದ, ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ (Testament. ಇಂಕನಿ); ಬೈಬಲ್ಲಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳು (ರೋಮನ್ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ) ಈ ಭಾಷೆಗೂ ಅನುವಾದವಾಗಿವೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೮). ೩. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತೈಸುವುದು: "ಚಪ –ಸಾಂತ್ವನೇ, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೮). **ಒಡಬಡಿಕೆ** : ೧. ಫಡಫಡೆಲವೋ ಪಾರ್ಥ ಜೂಜಿಂಗೊಡಬಡಿಕೆ ನಿಮಗೆಮಗೆ ಹಾರುವರೊಡನೆ ಹೆಕ್ಕಳವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೫೦); ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಪಲತೆಜದೊಡಬಡಿಕೆಯ ಮಾತನಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೯೧).

[ಒಡಂಬಡು$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಪಡಿಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಉಡಮ್ಪಡಿ; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಂಬಡಿಗೆ; ತೆಲು. ಒಡಬಡಿಕ]

ಒಡಂಬಡಿಸು, ಒಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಯ್ತುಂದೆಗಂ ಸಂತೋಷಂಮಾಡಿಯವರಂ ಬಿಡಿಸಿಯೊಡಂಬಡಿಸಿ ಬಂದೊಡೆ ತಪಮಂ ಕುಡಲಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೧೭); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮಗನಲ್ಲಿಗೆವಂದು ಜಡಿದು ನುಡಿದುಮೇಗೆಯ್ದುಮೊಡಂಬಡಿಸಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨ ವ); ತಾಯ್ತುಂದೆಗಳನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಶುಭಲಗ್ನಮಂ ವಿಭವದಿಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಸಂಬಿರ. ೪-೮೫); ಅಜ್ಜರನೊಡಂಬಡಿಪ ಕೃತ್ಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಚಿಬಪು. ೪-೨೭). **ಒಡಬಡಿಸು** : ನೃಪ ನಿನ್ನ ಕಾಂತೆ ಸುತ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮತ ಬೇಹುದವರುಗಳನೊಡಬಡಿಸು ಬೇಗವೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮-೪೩); ಈತನನುಪಾಯದ ಭೇದದಿಂದೊಡಬಡಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನು ಹತ್ತಿಸುವೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೬); ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ಧೈರ್ಯವನಾಂತುಕೋ ಎಂದು ಗಂಡನನೊಡಬಡಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೦-೩೫). [ಒಡಂಬಡು$_1$ + –ಇಸು]

ಒಡಂಬಡು$_1$, ಒಡಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಮತಿಕೊಡು; ಒಪ್ಪು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: "ಒಡಂಬಡು (ಒಡಂ+ಪಡು) –ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ" (ಶಮಧಾ); ನುಡಿಗಳೊಡಂಬಡಲ್ ಬಗೆದವೊಲ್ ಬಗೆಯಂ ಮಿಗಲೀಯದೊಂದೆ ನಾಟ್ಟುಡಿಯ ಬೆಡಂಗೆ ಕನ್ನಡದ ಮಾತಿನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೯); ಜಿನಶಾಸನಕ್ಕೊಡಂಬಡದಡಮನ್ಯನಾರಿಗೆರೆದಟ್ಟದದಂ . . . ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೨; 1122); ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಹೇಡಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಡಂಬಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಭರಜ. ೨-೧೩); ಯಾರಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೯). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನ್ವಯವಾಗು: ದನಿಯಿಂಪು ಬೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದವೊಲಾಗೆ ರಾಗದೊಳೊಡಂಬಡೆ ಮೇನಕೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೯). ೩. (ಬಾಯಿಗೆ) ರುಚಿಸು; ಸೇರು; ಒಗ್ಗು: ಈ ಕಲ್ಕಗಳು ಒಡಂಬಡಲು ಎರಡುಹೊತ್ತು ಕೊಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೬); ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಹಾರ, ಒಡಂಬಡದಿರ್ಪ ಆಹಾರಾದಿಗಳಿಂದಲೂ . . . ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೭). **ಒಡಬಡು** : ೧. ಪರಪುರುಷರನು ದುರ್ಮತಿಯೊಡಬಡುವವಳು ಸತಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩-೩೩); ಸುಜನರುಪಹತಿಗೊಡಬಡನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೪); ಮನದೊಲವಜೆುತೊಡಬಟ್ಟುದನೊಡರಿಸಿ ಮನಬಾರದುದನು ಮಜೆವುದು (ಹವಿಬ. ೩-೨೦).

[ಒಡಂ+ಪಡು$_1$. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಪಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಪೆಡು; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಡು]

ಒಡಂಬಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪುವಿಕೆ; ಅಂಗೀಕಾರ; ಸಮ್ಮತಿ: ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆದಂಡೆಯುಮೆಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ಟೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೨); ಬಸನದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಣ್ದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೨); ನಯದಿಂ ನಿನ್ನೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯದಿಂದೌತ್ಸುಕ್ಯದಿಂ ತಂದ ಸಲ್ಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೮). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ: ವರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯೆ . . . ಪೇಟಲೊರ್ಡಜ಼ಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧). ೩. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸಿಡಿಲುರುಳಿಯೊಳೊಡಂಬಡಂಪಡೆಯೆ ಕರ್ಣನೊಡಲಿಂದಾಗಳ್ ನಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ದಿನಪನೊಳೊಡಗೂಡಿದುದೊಂದು ಮೂರ್ತಿ ತೇಜೋರೂಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೫); ಒಳ್ನುಡಿಯುಂ ನಡೆಯುಂ ನೋಟ್ಪಂದೊಡಂಬಡಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುವಾರ್ಹತ ಭಕ್ತರ್ (ಸಮುಪ. ೫-೧೫೭).

[< ಒಡಂಬಡು$_1$. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಪಾಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಪಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಾಟು]

ಒಡಂಬಡುಕಾಱ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಮಾಡುವವನು; ರಾಜಿಮಾಡುವವನು: ದೂಱುವನಂ ನಿಕೃಷ್ಟನನೊಡಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ನೆರಂಬಿ] ಡುಕಾಱನನೇನನೆಂದೊಡಂ ಮಿಱುವನಂ ಕಡಂಗಿ ಸಲೆ ಬೇಡುವನಂ ನೃಪನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೪೫). ☞ ಈ ಶಬ್ದದ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ 'ಎಡಂಬಡುಕಾಱ' (= ಎಡವಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು) ಎಂದಿರಬಹುದು. 'ಎಡಂಬಡು' ಪರಾ.

[ಒಡಂಬಡು$_2$ + –ಕಾಱ]

ಒಡಂಬಿ 'ಒಡಂಬು' ನೋ.

ಒಡಂಬು, ಒಡಂಬಿ, ಒಡಮು (ನಾ). ಶರೀರ; ದೇಹ: ತೋರದ ತೋಳುಳ್ಳರ್ ಭಂಗಾರದ ಕಂಭದವೊಲಪ್ಪೊಡಂಬುಳ್ಳವರ್ (ಸೌನಂದ. ೧-೧೯). **ಒಡಂಬಿ** : "ಒಡಂಬಿ = ಶರೀರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ವಿವಿಧ ಪದಂ ಸ್ವರಂ ಪರಿಜು ಬಣ್ಣಮೊಡಂಬಿಯ ದೇಸಿಯಂಗಕೊಪ್ಪುವ ಚಲನಂ (ಸಂಸಪ. ೬-೮); ನಿನ್ನ ಒಡಂಬಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಮೂಳೆಯನ್ನೂ ಮುರಿಮುರಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦-೧೮). **ಒಡಮು** : ಒಡಮೇ ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೧೪-೩೨; 943). 'ಒಡಲ್' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಮ್ಬು]

ಒಡಕೆ (ನಾ). ೧. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. 'ಎದೆವೊಡಕ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು. 'ಮನೆಯೊಡಕ' ಪರಾ. [ಒಡಕು + -ಅ₇]

ಒಡಕಲ 'ಒಡಕಲು' ನೋ.

ಒಡಕಲು, ಒಡಕಲ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ನುಚ್ಚು; ತರಿ: ತೊಗರಿ ಒಡಕಲು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೨. ನುಚ್ಚಾದ; ಚೂರಾದ; ಒಡೆದ: 'ಪಣತ' ದಿಂದ ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದು ಒಂದು ಒಣ ಹಾಳೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಬಾಳಿವೈ. ೧೧). **ಒಡಕಲ**: ೧. (ಕ). [ಒಡ₁ (< ಒಡೆ₁) + -ಕಲು₂ (< -ಕಲ್₄)]

ಒಡಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಆವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಚ್ಚಿಸು; ಹೊದೆಸು: ತಡೆಗಡಿದು ಬಿಡಲವಂ ಕೋಪದಿಂ ಚಾಪದಿಂದೊಡಕವಿಸಿದ ವನಿಸುಸ್ತ್ರೋಮುಮಂ ವ್ಯೋಮುಮಂ ತಾಳದಿರಲಖಿಳ ಜನರು (ಜಬಪು. ೫೦–೪೨). [ಒಡ₂ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ₁ + -ಇಸು₃]

ಒಡಕು (ನಾ). ೧. ಬಿರುಕು; ಸೀಳು: ಒಡಕು ಬಿರಿಕು ಕಲೆ ಕಾಳಿಕಿಯಿಲ್ಲದ ಇಂತಪ್ಪ ಕುಂಭಾನ್ (ಪ್ರಕಟೀ. ೩೮–೧೦). ೨. ಒಡೆದ ಭಾಗ; ಚೂರು; ತುಂಡು; ಖಂಡ: ಉಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊ] ಡಕರಿಸಿ ಮಿಡುಮಿಡುಕಲಡಿಗಡಿಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨); ಭೇದಿ ನೀರುನೀರಾಗಿ ಒಡಕು ಒಡಕಾಗಿದ್ದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೪). ೩. (ಆಲಂ) ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವೈರ; ಜಗಳ; ವೈಮನಸ್ಯ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಆದ ಒಡಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಬೆಸೆಂಟ್ ಯತ್ನಿಸಿ (ಸ್ವಾವೀರ. ೧೦೭); ಅವರಲ್ಲಿ ಬೇಗನೆ ಒಡಕು ಬಾರದಿರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಉ. ೯೦). [ಒಡ₁ (< ಒಡೆ₁) + -ಕು₁]

ಒಡಕುಕಾಸು (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಒಡಕಲು ಕಾಸು; ಸವೆದ ಕಾಸು; ಸವಕಳಿ ನಾಣ್ಯ. ೨. ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಕುಡಿದೆನೆಂದರ ಗಂಜಿ ಒಡಕುಕಾಸೆನಗಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೬೨–೧೭); ಒಡಕುಕಾಸು ಸಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಆ ಹಾಳು ಗದ್ದೆಗೆ (ವಾಸಹು. ೬೨). [ಒಡಕು + ಕಾಸು₂]

ಒಡಕುದನಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕಂಠ; ಬಿರಿದ ಧ್ವನಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಧ್ವನಿ; ಅಪಸ್ವರ: ಆ ನಗೆಯ ಒಡಕುದನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಟಸಂತೋಷ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಲಹೂ. ೧೦೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ, —ವದಂತಿ: ಅವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಒಡಕುದನಿ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಡಕು + ದನಿ₂]

ಒಡಕುದೋಣಿ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವ ದೋಣಿ; ಸೀಳಿರುವ ದೋಣಿ: ಒಡಕುದೋಣಿಗೆ ಗಿಡ್ಡ ಜಲ್ಲು (ಗಾದೆ). [ಒಡಕು + ದೋಣಿ]

ಒಡಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಬಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದ ಬಾಯಿ; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಬಯಲುಮಾಡುವ ಬಾಯಿ: ಅಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಒಡಕುಬಾಯವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಕುಡಿಕೆಯೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೦); ಒಡಕು ಬಾಯಿಯ ವಿದೂಷಕ (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨).

ಒಡಕುಬಾಯವನ = ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಟ್ಟುಮಾಡುವ ಬಾಯುಳ್ಳವನು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; "ಒದರ ಬಡಕ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಡದವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೯). [ಒಡಕು + ಬಾಯಿ₁ (< ಬಾಯ್)]

ಒಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದ ಮಡಕೆ; ದದ್ದುಮಡಕೆ: ಮರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಕುಮಡಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಮಡಕೆ, ಒಡಮೊಗೆಯ] ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩–೨). [ಒಡಕು + ಮಡಕೆ]

ಒಡಕುಮನೆ (ನಾ) ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಮನೆ; ಶಿಥಿಲವಾದ ಮನೆ; ಭಗ್ನಮಂದಿರ. ೨. (ಆಲಂ) ವೈಮನಸ್ಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಜಾಗ; ಒಳಜಗಳಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸಕಲ ಧರ್ಮಗಳ ತವರೂರಾದ ಭಾರತವಂತೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಧರ್ಮಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟದ ಒಡಕುಮನೆಯಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨) [ಒಡಕು + ಮನೆ]

ಒಡಕುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಪಶಬ್ದ: ಈ ಮಕ್ಕಳಿಂದಾಗಿ ತಾನು ಜನರಿಂದ ಒಡಕುಮಾತು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೨೭೫). ೨. ವಿರೋಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕೆಲವು ದಿನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಒಡಕುಮಾತು ಹೊರಟಿತು (ಯೋಧಪು. ೨೬). [ಒಡಕು + ಮಾತು₁]

ಒಡಕುಸದ್ದು (ನಾ). ಒಡಕಲು ವಾದ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸದ್ದು; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ . . . ಲೊಡಲೊಡ ಒಡಕುಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೩). [ಒಡಕು + ಸದ್ದು₃]

ಒಡಕುಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಹಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅದೃಷ್ಟದ ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣೆ: "ಒಡಕುಹಣೆಯಿದು ಕೆಡುಕು ಗೃಹವಿದು ಕುಡಿ ಕತನದಾ ಫಲವಿದು" (ಕವಪು. ೧೮–೧೫). [ಒಡಕು + ಹಣೆ₁ (< ಪಣೆ₂)]

ಒಡಕುಹರವಿ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಹರವಿ, —ಮಡಕೆ: ದಂಡಿಗಂಜುವ ಬಂಟ ಒಡಕುಹರವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆದ ಹರವಿ]ಯ ಕಂಟ (ಕನಕ. ೧೩೧–೪). [ಒಡಕು + ಹರವಿ (< ಪರವಿ)]

ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆದುಹೋಗಿರುವ ಹಿಡಿ, —ಕೈ: ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆಯ ಎರಡು ಕಪ್ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೧೫). [ಒಡಕು + ಹಿಡಿಕೆ]

ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ಮುರಿ: ನುಡಿವ ಗಂಭೀರ ಬೋಧಿಪ ಬೋಧೆ ತಮ್ಮನೆಂದೊಡಕುಹುಟ್ಟಿಸದೊಂದು ಪ್ರೀತಿ (ಭರಚ. ೫೧–೧೨೭); ದುರ್ಯೋಧನನು ಕುಶಲರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ವಚಭಾ. ೬೨). [ಒಡಕು + ಹುಟ್ಟಿಸು (< ಪುಟ್ಟಿಸು)]

ಒಡಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿ ಕಚ್ಚು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ನಾಯ್ ಕಚ್ಚಿದೊಡೊಡಗಚ್ಚಲ್ ಬೊಗುಟಿ ಬೊಗುಟಲೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೮೫). [ಒಡ₃ (< ಒಡಂ) + ಕಚ್ಚು₁ (< ಕರ್ಚು₁)]

ಒಡಗತೆ 'ಒಡಗಥೆ' ನೋ.

ಒಡಗಥೆ, ಒಡಗತೆ (ನಾ). ಒಡೆದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಥೆ; ಒಗಟಿನಂತಹ ಕಥೆ: ಒಡಗಥೆಗಳಂತಿರುವ ಅವರ ಸ್ವಪ್ನಗಳ ವಿಷಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವೇಧಕತೆಯಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೭೯). **ಒಡಗತೆ**: (ಕ). [ಒಡ₁ (< ಒಡೆ₁) + ಕಥೆ]

ಒಡಗಲಸು, ಒಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಪೊಲೆಯರೊಡಗಲಸದೆ ದಿವ್ಯಾರ್ಚನೆಯುಂ ಸಕಳ ಸುರೇಂದ್ರಾರ್ಚಿತಚರಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಪಡೆವುದು ಸುಖಮುಮಂ (ಸಮಪ. ೯–೧೨೪); ಕರುಣರಸಾಮೃತದೊಡಗಲಸಿದಮಳ ಕೇಕರರುಚಿಯ ಬೀಜು ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧–೪೩); ಕುಲಶೇಖರಪಾಂಡ್ಯಂ ಶಿವಾರ್ಚನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ . . . ಮೂಲಲಿಂಗದೊಳೊಡಗಲಸಿದನೆಂತೆನೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪–೧೧೧ ವ).

೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು ; ಬೆರಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಕಡಲೇಳನೊಡಗಲಸಲೋ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩) ; ಸಕ್ಕರೆಯ ಪಾಲ್ಗೆನೆಯ ಘೃತವ ಕದಳೀಫಲದೊಳಿಕ್ಕಿಯೊಡಗಲಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೭-೩) ; ಜಲವಂ ಸುರಿಸಿ ಮಾಂಸದಿಂದೊಡೆ[ಡ]ಗಲಸಿ ರಣಪಿಶಾಚಿಯರಿಂಗೆ ಭೋಜನಂಗೊಡಿಸು (ತುರಂಗ. ೬೫-೬). **ಒಡಗಲಿಸು** : ೧. ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಿಂಡವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮರಸ ಪಾಕಮಾಡಿ . . . ಒಡಗಲಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೪೧೭-೫೬೮) ; ದೇವಕಾಂತೆಯರ್ ನಿವಳಿಸುವ ಮಂಗಳದೀಪಮಂಜರೀಮರೀಚಿಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ಗಳೊಡಗಲಿಸೆ ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೪೩ ವ) ; ಒಡೆ[ಡ]ಗಲಿಪ ಪರಬಲವ ಮಾಣದೆ ಕಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೯-೩೨). [ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕಲಸು$_{1}$]

ಒಡಗಲಿಸು 'ಒಡಗಲಸು' ನೋ.

ಒಡಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಕವಿ, —ಮುತ್ತು : ಬಳಿಯಲೊಡಗವಿಯಿತ್ತು ಚಾತುರ್ಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫) ; ಒಡಗವಿವ ಸಮರಥಜಾಲವನು ಮುಱಿಯೆಚ್ಚು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೫). [ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ$_{1}$]

ಒಡಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆ, —ಬಿಡು : ಬಿಡದೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತೆ ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡೆ[ಡ]ಗಳೆದರ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೪). [ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕಳೆ$_{1}$]

ಒಡಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು ; ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣು : ಪಸರಿಸಿದ ತೋರಹಾರದ ಪೊಸವೆಳ್ದಿಂಗಳುಮನಮರ್ದಪೆರ್ದುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲುಮನೊಡಗಾಣಲಾದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೫).

[ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕಾಣ್]

ಒಡಗಾದು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದು : ಅಸುರರೊಳ್ ಹರಿ ಕಾದುವುದಲ್ತು ವಿಸ್ಮಯಂ ಸುರರೊಡಗಾದುವಂದಮಿದು ವಿಸ್ಮಯಮಾನಿದನಿಂದು ನೋಟಪ್ಪಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೬).

[ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕಾದು$_{1}$]

ಒಡಗು$_{1}$ 'ಒಡುಗು' ನೋ.

ಒಡಗು$_{2}$ (ನಾ). "ಒಡಕು, ಭೇದ, ಭಾಗ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಮೂಱಕ್ಕಾಱು ಸತಿಪತಿಭೇದವನಱಿದು ಆ ಆಱಱ ಒಡಗು ಇಪ್ಪತ್ತೈದಱ ಬೀಜದ ಭೇದವನಱಿದು ಮತ್ತೆ ನೂಱೊಂದು ಆಱಱೊಳಗಡಗಿ ಆಱು ಐದಱಲ್ಲಿ ನಿಂದು . . . ಮೂಱು ಒಂದಱಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಂದೇಹವಳಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೨-೫೭೩). [ಒಡ$_{1}$ (< ಒಡೆ$_{1}$) + -ಗು]

ಒಡಗು$_{3}$ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೀರುಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುವೆ; ಪಿಳ್ಳಕಾಲುವೆ : ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳೆಯಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೩). [?]

ಒಡಗೂಟ (ನಾ). ಬೆರೆಯುವಿಕೆ ; ಕೂಡುವಿಕೆ : ಒಡಲುಂ ಜೀವಮುಮೊಂದಿದಂತೆ ಮಲರುಂ ಕಂಪುಂ ಮಲರ್ದಂತೆ ಒಡಗೂಟಂ ಸಮಸಂದ ನಮ್ಮೊಳಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೫೨) ; ತನುವಿಗೆ ವನಿತೆಯೊಡಗೂಟದಲಿ ಭೋಗಾಸಕತಿಯಾಗಿರಲು (ಅಮೃತ. ೧-೩೩).

[ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕೂಟ$_{1}$]

ಒಡಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಡೇರಿಸು ; ಸಲ್ಲಿಸು : ಉಮೆಯ ಭಾವನೆಯನೊಡಗೂಡಿಸುವ ಸಕಲ ಸುರರ ಸಂಭಾವನೆಯ ಕೈಕೊಳ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು : ಒಡೆದ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬಲುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು (ಬತ್ತೀಸ. ೪೯). [ಒಡಗೂಡು + -ಇಸು$_{3}$]

ಒಡಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು ; ಬೆರೆ ; ಸೇರು ; ಒಂದಾಗು : ತಡೆಯದೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಮನದಳಿಪೊಡಗೂ[ಡಿದು]ದಂ ತಗುಳ್ಚುಗುಂ ಕಾಮಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೨) ; ಕಾಗೆಯ ಮಱಿಯೆಂದಱಿಯದೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೈಗೊಂಡು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನಡಪಿದೊಡಂ ಕಾಗಾಯೆಂದುದು ಮತ್ತಂ ಕಾಗೆಗಳೊಡಗೂಡಿತೆಂಬವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೪) ; ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬಳೊಳ್ಳೈವರೊಡಗೂಡಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೩೦) ; ಮುದುಕಜವ್ವನೆಯನೊಡಗೂಡೆ ಮುದಿಗೂಬೆಯೊದಱಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೩) ; ಸುವರ್ಣ ರಜತ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧). ೨. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು : ಒಡಗೂಡಿ ಬಿಲ್ವಮೂಲಂ ಕಡಲೆ ತೊವರಿ ಶುಂಠಿ ಎಂಬಿವಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೭) ; ತನ್ನ ನೆಳಲ(ನ್ನು) ತನ್ನ ಹಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಂಡು ಆದಷ್ಟನು ಯಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಅದಱೊಳಗೆ ೧೧ ಒಡಗೂಡಿ ಮೇಲೆಯಿಟ್ಟು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೧೧).

ಒಡಗೂಡುವರು = ಸಂಗಾತಿಗಳು ; ಜೊತೆಗಾರರು : ಕಡುಗಲಿಬಂಟ ಕತ್ತಲೆಗಂಜಿ ಒಡಗೂಡುವರು ಬೇಕೆಂದು ಅಡಿಗಡಿಗಂಜುವುದ ಕಂಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೯-೭೪೨). [ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ಕೂಡು$_{1}$]

ಒಡಗೊಳ್ 'ಒಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಡಗೊಳ್ಳು 'ಒಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಡಚು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : '. . . ಒಂದಷ್ಟು ಒಡಚಿ ಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದು, ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಳು ರೇವಕ್ಕ (ಬೆಳುಮ. ೩೩). [ಒಡ$_{1}$ (< ಒಡೆ$_{1}$) + -ಚು]

ಒಡತಣ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಸೇರಿರುವಿಕೆ; ಸಹವಾಸ; ಗೆಳೆತನ : ಮನವೇ ಸರ್ಪ ತನುವೇ ಹೇಳಿಗೆ ಹಾವಿನೊಡತಣ ಹುದುವಾಳಿಗೆ (ಬಸವ. ೧೬೦) ; ನಿನ್ನ ಶಿಶುವಿನೊಡತಣ ತೆಱಹು ಮಱಹ ವಸುಧೆಯೊಳಗಣ ಪ್ರಮಥರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಚಂ. ೨೨೬-೧೦೨೩) ; ಚದುರನಹೆ ನೀ ನಿನ್ನವೊಡತಣ ಕೂಟವರಿದೆನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೦) ; ಶಿವಶರಣರೊಡತಣ ವೈರ ನಿನಗೆಂತೆನೆ (ಮನೋವಿ. ೧-೯). ೨. ಜೊತೆಗಾರ ; ಸಂಗಡಿಗ : ತನ್ನೊಡತಣ ಶಬರರಂ ಪಿಂದಿರಿಸಿಯೊರ್ವನೆ ಬರುತ (ಬಸಪು. ೧೮-೫) ; ಒಡತಣ ಬೇಂಟೆಕಾಱರುವೆರಸಿ ನಿಚ್ಚಂ ಬೊಮ್ಮಯಂ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೩೪-೩೦).

[ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + -ತಣ$_{2}$?]

ಒಡತರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು ; ಸಂಗಡತರು : ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ - ಆತನ ವಶದಲ್ಲಿ ನಮಗೇ ಕಳಿಹಿ ಕುಡಬೇಕು ; ನೀನೇ ಒಡತರುವ ವಿಷಮಿಕೆಗೆ ಉದ್ಯೋಗಿಸಬೇಡ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೫೮-೨೩).

[ಒಡ್ಡ$_{2}$ (< ಒಡಂ) + ತರು$_{1}$ (< ತರ್$_{1}$)]

ಒಡತರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೮೧).

[ಒಡ ? + ತರೆ ?]

ಒಡತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜಮಾನಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ : ಒಡತಿ ಗಡ ಬಹುಸಂಪದಕೆ ಬಾಯರ್‌ಬಡಿಕ ಹೆಂಗುಸ ಕೊಲುವೆನೆನುತ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೮) ; ಅಮ್ಮನೊಡತಿಯ್ಯೆಸೆ ಸಿರಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೯-೧೩೭) ; ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವುದಱಿಂದ (ಹದಿಬ. ೩-೩೫) ; "ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪುರಸೊತ್ತಿಲ್ಲ ಒಡತಿ . . ." (ಪದ್ಮಸ. ೧೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ (?) : ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಪೊಲುಕೇಶಿಯೊಡತಿ ಕುದುರೆಕಾಱನ ಕೊನ್ದು ಸತ್ತ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬,೪-೯ ; 900).

[< ಒಡೆಯ$_{1}$ + -ತಿ$_{1}$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒಡತಿರುಗು 'ಒಡದಿರುಗು' ನೋ.

ಒಡದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಳತ್ತೂರ್ ಒಡದಿ ಕಿಱು ಕೆಬ್ಬಗ ರಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ೩–೩ ; ?). [?]

ಒಡದಿರುಗು, ಒಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗು, —ಸುತ್ತು : ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೋನ್ನಂತೆ ತಿರುಗಿದೆಡೆಗಾ ಜವದೊಳೊಡದಿರುಗಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾರೀಸಮಾಜಮೆಸೆದುದು (ಜಿಬಪು. ೨೦–೨೧). **ಒಡತಿರುಗು** : ಎಲ್ಲವರ ನಲ್ವರಂ ಜ್ಯೋತಿಯೊಡತಿರುಗುವಾಕಾಶಮೇ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೬–೧೨೫೬). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ತಿರುಗು$_1$]

ಒಡದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ತೊರೆ, —ಬಿಡು (?) : ಒಡದೊಱೆ ದಾಳ್ದನುಳ್ಳೊಡಮೆಯುಂ ಕವರ್ದಾದೆಡರಲ್ಲಿ ತಂಮ ನಾಣಡಿಗಿಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೊದವಲ್ಕಣಮಾಜದೆ ಪಿಂತೆ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ ಸಚಿವರ್ಕ್ಕಳಂ ನಗುವ ವೋಲೆಸೆದಿಪ್ಪುದು ವೀರಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೧೦೦ ; 1220) ; "ಒಡದೊಱೆದು = ಸಂಗಡ ಸನ್ಯಾಸಗೈದು" (ಶಾಪಮಂ. ೧೨೪೫ ಕೋಶ). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ತೊಱೆ$_1$]

ಒಡನಡಪು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು ; ಸಮಾನವಾಗಿ ಸಲಹು, —ಸಾಕು : ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮ ಳ್ವೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೦). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ನಡಪು$_1$]

ಒಡನಲಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡು ; ಸಂಗಡ ನಲಿ: ಆವಳೊ ಬಳರಿಪುವೊಡನಲಿವ ಧನ್ಯೆಯೆಂದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫–೨೬). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ನಲಿ$_1$]

ಒಡನಾಟ (ನಾ). ಸಹವಾಸ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ : ಪಾಪಾನು ರಾಗಮುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ದುರ್ಜನರೊಡನಾಟಮುಂ ಮಾಣ್ಬುದೆನ್ನಾಣೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೧) ; ಕೋಟಿ ಕದನಕೆ ಲೇಸು ಬೇಟೆಯರಸಿಗೆ ಲೇಸು ನೀಟಾದ ಹೆಣ್ಣು ತರಲೇಸು ಸುಜನರೊಡನಾಟವೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೦) ; ಎದೆಯ ಕೊರೆಯುವ ಕೀಟ, ಸಂದೇಹದೊಡನಾಟ (ಪಾಂಚಜ. ೪೬). [ಒಡನೆ + ಆಟ]

ಒಡನಾಡಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜೊತೆಗಾರ ಅಥವಾ ಜೊತೆಗಾತಿ : ಒಡನುಂಡೊಡನಿರ್ದೊಡವಳೆದೊಡನಾಡಿಗಳಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೬) ; ಬಂಬಲ್ಗುರುಳೊಡನಾಡಿಗೆ ತುಂಬಿಗೆ ತಾನೆಂದು ಮುಳಿದು (ಅನಂಪು. ೬–೧೪) ; ನಿಮ್ಮ ಒಡನಾಡಿಯಾದ ಶಕುಂತಳೆಯು ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೫೯–೫). [ಒಡನಾಡು + –ಇ$_3$]

ಒಡನಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರವಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದುನೂರಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದರೂ ನಿನ್ನ ಒಡನಾಡಿಕೆಯು ಬೇಡ (ಕಗದ್ಯ. ೩೯). [ಒಡನಾಡು + –ಇಕೆ]

ಒಡನಾಡಿಗ (ನಾ). = ಒಡನಾಡಿ : ಅಂತುಭಯಮಾರ್ಗಂಗಳಭಿನಯಂ ಗಳಿಂ ಸಭೆಯಂ ಸಾಕ್ಷ್ಯರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿಸಿ ಸುರದಾರಕರನೆ ಪರಮೇಶ್ವರ ನೊಡನಾಡಿಗರ್ಮಾಡಿ ಸುರಪುರಂಧ್ರಿಯರನೆ ದಾದಿಯರ್ಮಾಡಿ (ಮಹಾಸೇ. ೯–೧೪ ವ). [ಒಡನಾಡು + –ಇಗ]

ಒಡನಾಡಿತನ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ : ದೇವ ಕರುಣಿಸು ಕರುಣಿಸೈ ಮೈದೋಱು ತನ್ನೊಡನಾಡಿತನದನುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೮) ; ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಕೇಡು ನಿನ್ನಯ ತವರೂರ ಕೇಡೊಡನಾಡಿತನದ ಸೊಕ್ಕಿಂದ ನುಡಿವು ತಿದ್ದಪೆ (ಭರಚ. ೯–೯೬). [ಒಡನಾಡಿ + –ತನ]

ಒಡನಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವಂತೆಮಾಡು ; ಸಹವಾಸ ವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಎಚ್ಚನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರಥೌಘವನಚ್ಚರಿಯರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಿಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೧). [ಒಡನಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಒಡನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು ; ಸಹವಾಸಮಾಡು : ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦) ; ಭಕ್ತರೊಡಗೂಡುವುದು ಭಕ್ತರೊಡನಾಡುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೮೧) ; ಒಳಗುವೇಳುವು ದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕಪೆಸಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೪೨).

ಒಡನಾಡಬಿಡು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಸಜ್ಜನರೊಡನಾಡಬಿಟ್ಟರು ಖಳನಿಗೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧–೯೪). [ಒಡನೆ + ಆಡು$_1$]

ಒಡನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿಡು ; ಸೇರಿಸು : ಕಸ್ತೂರಿಯೊಡನಿಟ್ಟು ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟರು ಲಶುನಕೆ ಸೌರಭ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧–೯೪). [ಒಡನೆ + ಇಡು$_1$]

ಒಡನಿರ್, ಒಡನಿೞ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು ; ಕೂಡಿರು : ತಾಮು ಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ಪಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬೀಶಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೧) ; ಬಿಡದೆ ನಮ್ಮೊಡನಿಪ್ಪ ನಾವೀಯೆಡೆಯೊಳಿರೆ ನಂದನನು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರಂ (ಬಸಪು. ೪೮–೨೫). △ **ಒಡನಿೞ್** : ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಾಮುಣ್ಡನ ಮಗಂ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಯು ಮೆಱೆಯಪ್ಪನುಮೊಡನಿೞ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೦ ; 910). [ಒಡನೆ + ಇರ್$_1$]

△ **ಒಡನಿೞ್** 'ಒಡನಿರ್' ನೋ.

ಒಡನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು ; ಸಂಭಾಷಿಸು : ನಿಸ್ತ್ರಪಾಗ್ರೇಸರೆಯೊಡನುಡಿವಲ್ಲಿಂದಮೇಂ ಕಷ್ಟಮುಂಟೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೩) ; ಬಡವಂ ಗುಣಿಯಾದೊಡಮವನೊಡನುಡಿಯಂ (ಸಮಪ. ೪–೫೯). [ಒಡ್$_2$ (< ಒಡಂ) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಡನುಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು : ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸೇನು ? ಒಡನುಡಿ, ಸಂಕೋಚ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾರು ; ಘೋಷಿಸು : ತುಂಗಭದ್ರೆ . . . ಅಂದಿನ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ, ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು ಒಡನುಡಿಯುತ್ತ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಗಿಹಳು (ಕುಂಕುಮ. ೪೬). [ಒಡ್$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಡನುಡಿ$_3$ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು ; ಬಿಚ್ಚುನುಡಿ : ಅರವಿಂದರ ಮಕರಂದವ ಕುಡಿವಾ ನುಡಿಬೇಕು ಒಡನುಡಿಬೇಕು (ಹೃದಸ. ೩೩–೧೬). [< ಒಡನುಡಿ$_2$]

ಒಡನೆ (ಅ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ ; ಒಟ್ಟಿಗೆ: "ಸಹಾರ್ಥಮೊಡನೆನೆ" (ಶಮದ. ೩೦೯) ; ಕುಡಿಯೆ ಅಱೊಡನೂರೂರೊಳ್ (ಎಕ. I, ೧–೧೯ ; 466) ; ನುಡಿವಲ್ಮೆಯಲ್ತದೇಂ ಕಲ್ತೊಡನೋದುವುವಲ್ತೆ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦) ; ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಒಡನೆ ಹುಟ್ಟಿದುದಲ್ಲ ಒಡನೆ ಬೆಳೆದುದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೬೫) ; ಘನಸಂಗರದೊಳಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ತುಡುಕಿ ದಡಱಿಯಬಹುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೩). ೨. ಕೂಡಲೆ ; ತಕ್ಷಣ ; ಬೇಗನೆ : ಅಮಿತತೇಜನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಂತೆ ಬೞಿಯನೆ ತಗುಳ್ದು ಮಾನಸ್ತಂಭಮಂ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಮುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೫೬–೯) ; ಪಟ್ಟಿರ್ದ ನಾಯ ನಡುವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನಲ್ದೊಡನೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುದು ತಿನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೬) ; ಱಿಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾಱಿತು ವೊಡನೆ ಮರಳಿತು ಧರೆಗೆ (ನಳಚ. ೨–೨೧).

ಒಡನೊಡನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತನ್ನ ಪವಡಿಸುವ ನೂಡಕ್ಕೊಡನೊಡನೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳುಮನುಚಿತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳಿಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೇ]

ಒಡನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ಚಿಮ್ಮು; ಒಡನೆ ಹಾರು : ಬಿಗಿವರು ಬಿನ್ನಣಿಸುವರು ತೆಗೆವರು ಕೆಳಗುಮೇಲಾಗುವರೊಡನೊಡನೆಗೆವರು ನಿಂದು ಕಾದುವರು (ಮೋಹತ. ೧೨–೮೬).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನೆಗೆ$_1$]

ಒಡನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು, —ಸೇರು : ದಿವ್ಯಾಪ್ಸರಸೆಯರೊಡನೆರ[ೆ]ದು ಸಮ್ಪು ಸನ್ತೋಸದಿಬ್ದಂ (ಇಳ. XX, ೭೦–೧೬; ೨ನೆಯ ಶತ). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನೆರೆ$_1$]

ಒಡನೋದಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದುವವನು; ಸಹಪಾಠಿ : ಒಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನೊಬ್ಬರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಕ್ಕಳು ಒಡನೋದಿಗಳು ಒಡನಾಡಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೬೧).

[ಒಡನೋದು + –ಇ$_3$]

ಒಡನೋದು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದು, —ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು : ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦).

[ಒಡನೆ + ಓದು$_1$]

ಒಡಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗು: ನಲಿದೊರೆವುದೊಡನಿರ್ಪುದಲಸದೊಡಪಡುವುದೊಡನಲಿದುಂಬುದೆಂಬ ಜಾಬಾಲಶ್ರುತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೩–೮೫). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡು$_1$]

ಒಡಪಾಟ (ನಾ). ಒಡಪಿನ ಆಟ; ಒಗಟೆಯನ್ನು ಇಕ್ಕುವ ಹಾಗೂ ಬಿಡಿಸುವ ವಿನೋದ : ವಧೂವರರ ಒಡಪಾಟ ಆಡಿಸುವವಳೂ ಅವಳೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೯). [ಒಡಪು$_1$ + ಆಟ]

ಒಡಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಒಡಕು : ಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಒಡಪುಗಳನೂ ಕಟ್ಟಿ ರೂಪುಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೪೪–೧೪; 1433). ೨. ಒಡೆದಿರುವ ಹಾಲಿನ ಗಟ್ಟಿಭಾಗ : ವಡೆಯ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಱುಕಿಸಿದ ಪುಡಿಯುಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು ಹಾಲೊಡಪಿನಿಂದೊಡವೆರಸಿ ನೀರುಳ್ಳಿ ಶುಂಠಿಯುಂ ಹಾಕಿ ಹೆಱೆದುಪ್ಪದೊಳು ಕಲಸಿಕೊಂಡು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೧–೬೭). ೩. ಒಡೆದ ತುಂಡು; ಖಂಡ (?) : ಮಿಕ್ಕಾದ (ಮೀರಿದ) ಅವಧೂತರುಗಳೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನ ಉಳಿಯೊಳಗಣ ಒಡಪು (ಸರ್ವವ. ೧೨೧–೬೨೩). ೪. (ಉಕ) ಒಗಟೆ; ಸಮಸ್ಯೆ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ಈ ಒಡಪಿನ ಅಂದವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಿಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೬).

ಒಡಪಿಡು = ಒಗಟು ಹಾಕು : ಬಂದ ಐದೇರೆಲ್ಲ ಚಂದವಾರುತಿಬೆಳಗೆ ಒಡಪಿಟ್ಟು ಮಂಗಳ ಪಾಡ್ಯಾರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೮೫). ಒಡಪುಹಾಕು = ಒಡಪಿಡು : ನಾಚಿದಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತ 'ಒಡಪುಹಾಕಿ' ಪತಿಯ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದಳು (ಕರಿಹಾ. ೧೪).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + –ಪು. / ತಮಿ. ಉಡೈಪ್ಪು]

ಒಡಪು$_2$ (ನಾ). ಮಾಸಲಾದುದು; ಒಡವೆ (?) : ಇನ್ನು ನಿನ್ನ ದೇಹ ಮುಡಿಪು ಧರ್ಮಕೆ, ಸಂಘಕ್ಕೆ ಒಡಪು (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೬೪). [?]

ಒಡಪುಟ್ಟು 'ಒಡವುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಡಬಂದಿ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜೊತೆಯ ಸೆರೆಯಾಳು (?) : ಹರಿದು ಹತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಜಾಱಿ ಉರುಳಿ ಬಿದ್ದರು ಅನಂತರು ಹಿಡಿದವರೆಲ್ಲ ಹೆಣನುಂಡು ಹೋದರು ನಾ ಹಿಡಿದ ಬಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂಡಿ] ಒಡಬಂದಿಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೧೫–೪೬೭; ಪ್ರಭುವ. ೨೫–೧೬೭ ನೋ); ನುಡಿಗೆಡೆಗೊಡದ ಘನವ ಹಿಡಿದು ಒಡಬಂದಿಯಾದಳು ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣದೊಳಗೆ ನಡೆನುಡಿಗೆಟ್ಟಳು (ಅವಚಂ. ೨೪೩–೧೧೦೪). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಂದಿ$_1$]

ಒಡಬಡಿಕೆ 'ಒಡಂಬಡಿಕೆ' ನೋ.

ಒಡಬಡಿಸು 'ಒಡಂಬಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡಬಡು 'ಒಡಂಬಡು$_1$' ನೋ.

ಒಡಬಾಳು$_1$ 'ಒಡವಾಟ್' ನೋ.

ಒಡಬಾಳು$_2$ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಬಾಳುವಿಕೆ; ಸಹಜೀವನ : ಒಡನೆ ಬೆಳೆದು ಒಡಬಾಳು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಪಂಥ (ತುಂಗಭ. ೭).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಡಬಾಳು$_3$ (ನಾ). ಒಡಕು ಬಾಳು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು, —ಜೀವನ : ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಈ ಒಡಬಾಳಿನ ಭಂಗ ಹೊರಿಸಬೇಕೆ? (ಸುಖವಿ. ೫೨); ಈ ಒಡಬಾಳು ಸಾಕಾಗಿ ಹೋ[ಗಿ]ದೆ (ಪುನರು. ೨೭೪).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಡಬೆಸು (ಕ್ರಿ) ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿಸು; ಬೆಸೆದು ಕೂಡಿಸು : ಕುಲದ ಮಲಿನವ ತೊಳೆದು ಕೌರವಕುಲದೊಳೊಡಬೆಜ್ಜವನಿಪಾಲಕತಿಲಕ ಕುರುಪತಿಗಾಪ್ತರಿಲ್ಲೆಂದೆಳಲಿದನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೬).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಸು (< ಬೆಸೆ$_1$)]

ಒಡಮುಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಮಡಕೆ : ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಮುಡಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಕುಮುಡಕೆ, ಒಡಮೊಗೆಯ] ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩–೨). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮುಡಕೆ]

ಒಡಮಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸಾಯು : ಕಡುಗಡುಪಿನಂಕದಾಂತೊಡಮಡಿದುವು ಗಿರಿವರದೊಳುಗ್ರಕರಿಯುಂ ಹರಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಡಿ$_1$]

ಒಡಮನೆ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಇರುವ ಮನೆ; ಸಹವಾಸದ ಮನೆ (?) : ಇಂಬಪ್ಪ ಶರಧಿಯ ಸಂಭ್ರಮದ ಮೊರಹಿನಲಿ ಶಂಭುವೆ ನಿನ್ನ ನೊಡಗೂಡಿದೆನಯ್ಯಾ ಬೇಱೊಂದ ಕೇಳೆ ಬೇಱೊಂದ ಕಾಣೆ ಮಹಾ ಉಲುಹೆ ಒಡಮನೆಯಾದೆನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೧೯೯೬). [?]

ಒಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ತಂಮ ಮಂನೆಯ ಒಡಮರಸಂ ತಂನ ನಡಸಿದ ಎಳೆಯರು (ಎಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೨೩–೮; 1115). [ಒಡಮ್ಮ$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಒಡಮುರುಕೆ 'ಒಡಮುಱುಕ' ನೋ.

ಒಡಮುಱುಕೆ, ಒಡಮುರುಕ (ನಾ). ಜೊತೆಯವರಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಅನುಕಂಪೆ, —ಸಂತಾಪ : ಕೇಳ್ವರ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಒಡಮುಱುಕದಶ್ರುಗಳ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪–೭೨೦). **ಒಡಮುರುಕೆ** : "ಇತರರ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದು; ಸಂತಾಪ" (Condolence. ಇಂಕನಿ) : ಒಡಮುರುಕದ ಒಳಗುದಿಯೇಳುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXX ಪೀಠಿಕೆ).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮುಱುಕ]

ಒಡಮುಱುಗು (ಕ್ರಿ). (ಜೊತೆಗೆ) ಅನುಕಂಪಿಸು; ಸಂತಾಪಪಡು : ನಿನ್ನಯ ಮುಱುಕಕೆ ಒಡಮುಱುಗಿದೆ ನಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೬–೩೩೯).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮುಱುಗು]

ಒಡಮು 'ಒಡಂಬು' ನೋ.

ಒಡಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ತಿರುಗು : ದೇವ ದಿಟ ನೀನೊಡಮುರಿದು ನೋಡಿದೊಡನಾಥಂಗೊಡೆತನವನಿದನಾರು ಕೊಟ್ಟರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೭೧–೫೨); ಕೆಡೆದನು ಖಗರಾಜ ನಂದೀಶ ನೆಗ್ಗಿದನೊಡೆ[ದ]ಮುರಿದೆದ್ದ ರಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೭); ಸೆಱಗುವಿಡಿಯೆ ಸಾರ್ಸಾರೆಂಬ ಕರವನು ಭರದೆ ತುಡುಕಲೊಡೆ[ದ]ಮುರಿವ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೫).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮುರಿ$_1$]

ಒಡಮುರ್ರಿ 'ಒಡೆಮುಱಿ' ನೋ.

ಒಡಮುರಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಸಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಯಿ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಒಡಒಡಕಲಾಗಿ ರುಬ್ಬಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಚ್ಚಡಿ. [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮುರಿಕೆ]

ಒಡಮೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸು, —ರೂಪಿಸು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ದೇವರಿದ್ದರೇನು? ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೇನು? ಮನೋಭಾವನೆಗಳ ತಾಕಲಾಟದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿಸಿ ಮಾನವರಂತೆ ಮಾತಾಡಲು ಹಚ್ಚಿದೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೪); ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಆಳತೆಕೋಲಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಒಡಮೂಡಿಸಿ (ರಂಗವ. ೧೦೭). [ಒಡಮೂಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆವಿರ್ಭವಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೆತ್ತರೊಡಮೂಡಿದೊಡಮವನೊಂದು ಮಾತನೆತ್ತಿಲ್ಲ (ಗೊಲ್ಲೊಗ್ಗಿಭಾ. ೯–೨೫); ಆಗ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಒಡಮೂಡಿ ಮನದೊಳಗೇ ನಾಚಿದ (ಬಿದುರಿ. ೧೯); ಹಿಂದಿನ ಸಂತೋಷಸಮಯದ ದಿನಗಳು ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ನವನೀ. ೭೮); ಕಡೆದುಮಾಡಿದ್ದೊ ಒಡಮೂಡಿದ್ದೊ (ಗಾದೆ).
[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮೂಡು$_1$]

ಒಡಮೆ, ಒಡವೆ, ಒಡೆಮೆ (ನಾ). (ಹೊಂದಿರುವ) ವಸ್ತು; ಆಸ್ತಿ; ಆಭರಣ; ದ್ರವ್ಯ; ಐಶ್ವರ್ಯ: ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಳಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಳಿಪಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಳ್ವಳುಲ್ಕೊಡಮೆಯುಂ ಕೊಳಲೆಂದವಳೊರ್ವಳೊರ್ವನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಪೆಱರೊಡಮೆಯನುಱೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದಿರ್ಪರಿನ್ನರುರ್ವಿಯೊಳೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೮); ಕಿಡುವೊಡಮೆಯನೊನ್ದನೆ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಮುಡಗದಿಪಂ ಪರಂಗಳೆಂಬೆರಡುಮುನಂಗಡಿಯೊಳ್ಕಿಡದೊಡಮೆಯನಡಿಗಡಿಗಾರ್ಜ್ಜಿಪರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೪೧; 1128); ಅಯ್ಯಾ! ದೇವರ್ಕ್ಕಳೊಸೆದಿತ್ತು ನಟ್ಟಿಪರ್ ಮಾನವರೊಳೆಜೀವನ್; ಎಮ್ಮನಿತುಮೊಡಮೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲ ಪೇರೊಡಮೆಯುದು (ಅಂತಿಗೂ. ೩೧–೬೩೮). **ಒಡವೆ**: ಮಗಳನೀವೆನ ಪ್ಪೊಡೆ ಕೊಡಗೂಸೆಂಬುದು ಪೆಱರೊಡವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫ವ); ಒಡವೆಯನೊಡಲಂ ದೇವಗ್ಗೊಡನೊಡನೆ ನಿವೇದಿಸುತ್ತು ಶಿವಸನ್ನಿಧಿಯಂ ಪಡೆದಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೨–೩೫; 1173); ಅವೊಬ್ಬರೊಡವೆಗಳುಪುವರಲ್ಲ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೧–೧೩); ಮಡದಿಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಡವೆಯನೀಯದಗೆ ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯವೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨–೧೭–೨). **ಒಡೆಮೆ**: ಅರ್ಗಂ ಸಲ್ಲದೀ ಬಸದಿಯೊಡೆಮೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೭೬; 1007).

ಒಡವೆವಸ್ತು = ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಆಕೆ ತನ್ನ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾರಿ . . . ಅಪೀಲು ಹಾಕಿದಳು (ಬಂಕಿಮು. ೧೩೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡ್ಮೈ, ಉಡೈಮೈ; ಮಲ. ಉಡಮ; ತುಳು. ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಮಿ, ಒಡಮೆ]

ಒಡಮೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಮ ನವಧಿಮಾಡಿ ಒಡಮೆವಡೆಯಲ್ ಪೋಗಿ ಅವಧಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೮–೮). [ಒಡಮೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಡರ್, ಒಡರು, ಒಡಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ಮೃಡಶರಣನತಿ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯನೊಡರಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಭಕ್ತರ ಗಡಣದಿಂದೈತಂದು (ಶಂಕದಾ. ೫–೪೫). ೨. ನೀಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ಸವ್ಯಸಾಚಿಯ ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲಿಲ್ಲ ತನಗಧ್ವರ ವ್ಯಸನಮೆಂತೊಡರ್ಪುದು ಪೇಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೧). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ಗುರುದ್ರೋಹಕೆಂತೊಡರ್ದುದು ನಿನ್ನ ಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೩೨); “. . . ಲೋಗರ್ಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಮುಮೊಡರ್ಗುಂ . . .” (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫–೧). ೪. (?): ಎಮ್ಮ ಮುದ್ದುಗುವರನಂ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಸೊಂಡಿಲೊಂದು ಚಿಲ್ಪಿನ ಪಲ್ಲಮುಱ ಬಗೆಯೊಳೊಡರ್ವಂತು ಪೊತ್ತ ನಾಲ್ದೋಳ ಶೋಭೆಯ ಕಂದನೊಂದಿರಂ ಮನಂಬುಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭–೧೨). **ಒಡರು**: ೫. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಆರಂಭಿಸು: ಪ್ರಣಯ ಕಲಹವನೊಡರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡರ್ಚಿ] . . . ಮುನಿದೊಡೆ ಸೋಲ್ತು (ಬಸವು. ೪೨–೧೪). **ಒಡಱು**: ೫. ಎನ್ತೊಡಱುವರೆನ್ತು ಪಾಯಿಸುವರೆನ್ತು ತಱುಂಬುವರೆನ್ತು ನಿಲ್ವರೆನ್ತೊಡಱುವರೆನ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳಾನ್ತು ಬರ್ದುಂಕುವರೆನ್ಯಭೂಭುಜರ್ (ಎಇ. XV, ೩೪೦–೧೨; 1071). [?]

ಒಡರಿಚು ‘ಒಡರ್ಚು’ ನೋ.

ಒಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ತಡೆಯದೆ ಮಹಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳನೊಡರಿಸಲಾರ್ಪಾತನೆಲ್ಲರಿಂದಂ ಬಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೭); ಅಂದು ವೃಷಭಾದಿ ಜಿನರ್ಗೆ ಪುರಂದರನೊಡರಿಸಿದ ಸೂಚೀಯಾನಕ್ರಮದಿಂ(ಅನಂಪು.೫–೫೩); ಒಡರಿಸಿದನಭಿನವನಿಘಂಟನಭಿನವ ಮಂಗಂ (ಮಂಗರಾ. ೨–೬); ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿದೆ ಭಾವಚಿತ್ರವನಿದನೊಡರಿಸಿದನ ಜಾಣ್ಮೆಯೆಂತೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೩೧). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಹೆಣಗು: ಪಿಡಿವಾರ್ಪ ಭರದಿನೆತ್ತಲ್ಕೊಡರಿಸಿದೊಡೆ ನೆಲದಿನಣಮ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೯); ಧಮ್ಮಂಗಳಿಗೊಡರಿಸುವವರೆಲ್ಲವೊಡೆಯರ್ (ಇಇ. XVIII, ೧೯೯–೧೭೩; 999); ಒಡನೆಱ ಸವತಿ ನೂಂಕಲ್ಕೊಡರಿಸೆ ತೊಱೆಯೊಳಗೆ ಪಱುಗಲತ್ತಿತ್ತಲಣಂ ಮಿಡುಕದೆ ತಿರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೪; 1008); ಕಾದಲೆಂದೊಡರಿಸು ವಾತನೇಂ ಭುಜಗಮುರ್ದ್ದನನೇ ಕಲಿಗೋನಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೩೭; 1042). ೩. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಉಪಕ್ರಮಿಸು: ವಾರಿಯನಾ ನೃಪತಿ ಕುಡಿಯಲೊಡರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೭); ದಿವಿಜರ್ ನಡುಗಲ್ಕೊಡರಿಸುವಿನಂ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧೭); ನಡೆದುದೆ ಮಾರ್ಗಂ ಪದವಿಡಲೊಡರಿಸಿದುದೆ ಭಂಗಿ ಕೇಶವಂಗಿದಿರುಂಟೇ (ಶಮದ. ನ. ೩೩೮); ತನ್ನವರೊಡರಿಸಿದ ವೈರವನು ಮುಱಿದೆಯಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೪–೯–೪೧). ೪. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕ ಮಿದೊಂದುಂಟೆಂಬ ವಿವೇಕಮನೊಡರಿಸಿದುದಮರ ಸಮಿತಿಯ ಮನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೯೪); ಅದಂ ಪಾದಿಗಾಯಾಸಮನೊಡರಿಪ ಮುದ್ದಾತ್ಮಜಂಗೆಂದು ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೮); ಖಲನೆನಿತು ಪಱೆಯನಾದೊಡಮಿಳೇಶ್ವರಂಗಱವನೊಡರಿಕುಂ ದುಷ್ಟತೆಯಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬–೨೯); ಧರ್ಮಕ್ಕೇನಾನುಂ ಬಾಧೆಯನೊಡರಿಸಿದ ಪಾತಕಂ[ಪು]ಗುಗುಂ . . . ಅಧೋಭುವನವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೮–೫೬; 1090). ೫. ಒದಗು; ಬರು; ಉಂಟಾಗು: ಬಸವಲ್ಲದಱು ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತೀವಿರೆ ಬಾಷ್ಪಸಲಿಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೩); ನಿರ್ವೇಗಂ ತನ್ನಂತರಂಗಕ್ಕೊಡರಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೩೪); ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ಒಡರಿಸಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ನಮ್ಮಯ ನುಡಿಗೆ ಹೊಗದು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪೭); ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಿಗಳ ದರುಶನವೊಡರಿಸಿದಡಾಕ್ಷಣವೆ ಪಾತಕದಡವಿ ಬೇವುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೫–೧೫). ೬. ನೀಡು; ಸೇರಿಸು; ಸಲಿಸು (?): ಒಡಲಹಂಕೃತಿಯೆಂಬ ಕುಳಿಯಲಿ ಕೆಡೆದು ಕಂಗೆಟ್ಟಂತಕನ ಬಾಯ್ಗೊಡರಿಸಿದ ತುತ್ತಾಗದಿಹುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೭–೧೪–೧೦). ೭. ಮಿಡಿ; ಮಿಟು (?): ಎಡಗೈಯೊಳಮರಿಸಿ ವೀಣೆಯನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮೆಟ್ಟನೊಳು ಬೆರಳಾಡೆ ಒಡನೆ ಕೀಳ್ಗಡೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವೆರಳೊಡರಿಸೆ ಪಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧–೩). [ಒಡರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡರು ‘ಒಡರ್’ ನೋ.

ಒಡರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು : ತಾರಕಾಸುರನಂ ತೀರ್ಚಿಸಿ ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಸಮನೊಡರ್ಚಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೩ ಕಥಾಗರ್ಭ). ೨. ಆರಂಭಿಸು ; ಹೂಡು : ಆರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತಮನೊಡರ್ಚಿಸಿ (ಬಸವು. ೪೩-೨). [ಒಡರ್ಚು + -ಇಸು$_3$]

ಒಡರ್ಚು, ಒಡರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು ; ಆರಂಭಿಸು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : "ಒಡರ್ಚು – ಉದ್ಯಮೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಒಂದೊಂದಜ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಱಗಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯ ಸಟ್ಟಿಂಗ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪) ; ಪಂಡಿತರೆ ತಗುಳ್ದು ಬಿಜ್ಜಳಿಸೆ ಪೇಚಿಲೊಡರ್ಚಿದನೀ ಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧) ; ಕೆತ್ತಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಮಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯೧) ; ನುಡಿದುದೆ ನಂನಿ ನೋಡಿದುದೆ ಸಾಧ್ಯವೊಡರ್ಚ್ವಿತೆ ಕಾರ್ಯ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಕಇ. I, ೨೫-೩೯ ; 1186) ; ತೂಗಿಸಲೊಡರ್ಚಿದರು ಜೋಗುಳವ (ಮೋಹತ. ೧೭-೫೦). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ; ಹೆಣಗು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಇಕ್ಕಿ ವಿಷಾನ್ನಮುಂ ಮರುತ್ಸುತನನುಪಾಯದಿಂ ಕೊಲಲೊಡರ್ಚಿದನೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯) ; ಕೊಲಲೊಡರ್ಚುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದ ಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೩೯). ೩. ಮಾಡು ; ರಚಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಸಾಮಾದ್ಯುಪಾಯಂಗಳುಮನೊಡರ್ಚಿ ತದ್ವ್ಯಾಜದಿನಂತರಂಗ ಗವೇಷಣ ನಿಮಿತ್ತಂ ದೂತಚ್ಛದ್ಮಪ್ರಣಿಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ) ; ಒದವಿದ ಸಿಗ್ಗಿಂದಮಾರುಮೇನನೊಡರ್ಚರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೫) ; ಆವಮಾನಿತನಪ್ಪುದಱಿಂ ದವನಕನೆತ್ತಾನುಮೆನಗವಕ್ರಿಯೆಯನೊಡರ್ಚುವನೋ (ಪಂಚತಂ. ೪೩-೭) ; ಏನ ನೆನೆವಾವುದನೊಡರ್ಚಿದೆನೇನ ಹೇಳುವೆನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯದ ಹಾನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೦). ೪. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳೆ ಕೆತ್ತಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಣೆನಗೇನನೊಡರ್ಚಲಿರ್ದುದೋ ಬಿದಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೯) ; ಸರೋಜಪತ್ರವೀಜನ ಪವನಂ ವಿಕಾಸಮನೊಡರ್ಚೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೮೯) ; ಇದೇನನೊಡರ್ಚಿದಂ ಶಿವಂ ತಾನೆನುತ (ನಂಬಿರ. ೭-೧). ೫. ನೀಡು ; ಒಡ್ಡು ; ಒಪ್ಪಿಸು ; ಕೊಡು : ಪಂದಿಗೆ ಬೆನ್ನನೊಡರ್ಚಿ ಬಾಗೆ ಚಚ್ಚರಮುಱಿದೆಚ್ಚಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೭) ; ಮನಗೊಂಬ ಪೃಥ್ವೀಪತಿಯ ಭಾಗ್ಯವ ಬ್ರಹ್ಮಜನಕೊಡರ್ಚಿದ ರಾಮು ಜಯತು (ಮೋಹತ. ೫-೭). ೬. ಉಂಟಾಗು ; ಹುಟ್ಟು ; ಒದಗು : ಆಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ದು ಕಂದೆಱೆವ ತುಪ್ಪುೞಿಯೊಡರ್ಚುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ವ ಕೋಮಳ ಶುಕ ಶಾಬಕಪ್ರಕರಮುಂ ತೆಗೆದಂ ಪಯೆಗೆಟ್ಟು ಲುಬ್ಧಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮) ; ರಣಕೇಳಿ ಕಾಮನೊಳ್ ಕಲಹಮೊಡರ್ಚಿತೆಂಬ ನಲವೇಱಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨). ೭. ಉಪಯೋಗಿಸು ; ಬಳಸು (?) : ಪೆರ್ಗೊಡಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡರ್ಚುವ ಪೊಂಭಾಂಡಗಳ ಕರಬೋನಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೯). ೮. ಕೂಡಿಸು ; ಕಲೆಹಾಕು : "ಒಡರ್ಚು – ಸಂಘೀಕರಣೇ" (ಕಥಾಪ್ರ). **ಒಡರಿಚು** : ೧. ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನಾಗಳ್ ಇನನಪಗತತೇಜಮುಡುಗಲೊಡರಿಚಿತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೧). ೩. ನಿಗರಗತ್ತುರಿಯಣ್ಪನೊಡರಿಚಿದ ಪಾಂಗಿನಿಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೬೮) ; ಪಡೆದ ಮಕ್ಕಳನಜಂ ಕರೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸೊಡರಿಚಿಮೆನಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೧೩-೧೪) ; ಭಕ್ತಾವಳಿಯ ಬಗೆಯನೊಡರಿಚುವೆಡೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೬). ೫. ಈ ಭೂಮಿಯನು ಕೊಂಡಾಗಲಾ ಸುತ್ರಾಮಗೊಡರಿಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿ] ದಂದವನು ವಿರಚಿಸಿದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೪). ೮. ವರ ಕಮಠ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಱನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೮).

೯. ಕೂಡು ; ಸೇರು ; ಬೆರೆ: ಜಡೆಯ ಶಂಕರ ದೇವರಂಗದೊಳೊಡರಿಚಿದನೊಲವಿಂದೆ ತನ್ನಯ ಮಡದಿ ಶಿಷ್ಯಂ ಸಹಿತ ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೬ ಸೂಚನೆ). [ಒಡರ್ + -ಚು]

ಒಡಲ್, ಒಡಲು (ನಾ). ೧. ಮೈ ; ಶರೀರ ; ದೇಹ : ತನ್ನೊಡಲುಮಂ ಪೂಜಿಸಿ ಪೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೩-೬) ; ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಮಿವರ್ಗೆಂಬುದನೆಂಬುದು ಲೋಕಮಿಾಗಳಾ ನುಡಿ ಪುಸಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪) ; ಒಡಲೊಡವೆಯೆಂಬಿವೆರಡುಂ ಕೆಡಲಿರ್ಪುವು ಕೆಡದ ಕಸವರಂ ಜಸಮದಱಿಂ ಕೆಡುವೊಡಲೊಡವೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೊಡವೆಗೆ ಮಾಱುಗುಡುವುದಿಱಿವಬೆಡಂಗಾ (ಗದಾಯು. ೨-೪). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ : "ಒಡಲೆನಲ್ಕುದರಂ" (ಕಶರ. ೧೭) ; ಪೊರೆದೇಂ ಬಾಳವೆ ಪಂದಿನಾಯ್ಗಳೊಡಲಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮). **ಒಡಲು** : ೧. ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩-೯) ; ಕ್ಲೇಶ ಒಡಲೊಳಗಿರಲು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೩) ; ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೊಡಲು ಭಾನುಮಂಡಲದಂತೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದನ ಬಱಿಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭). ೩. ಸೀರೆಯ ಅಂಚು ಸೆರಗುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಭಾಗ.

ಒಡಲಂಟು = ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಂಟು, —ಕೂಡು, —ಸೇರು : ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲದೆಯೆ ಬೇಸರಿಕೆಯೊಡಲಂಟೆ . . . ಜಾಗರಂಗೆಯ್ವುದದು ಪಾಡು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨-೩೬). **ಒಡಲಜರ** = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ ; ಒಳಜ್ವರ : ಆವನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಒಡಲಜರ ಅಂತಿದ್ರು (ಮಲೆಮ. ೭೪೨). ಒಡಲಪೊಗು = ಶರಣಾಗು : ಬಂದು ಒಡಲಪೊಕ್ಕವರಿಗಾಧಾರನೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೫). ಒಡಲ ಮಾತು = ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು ; ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು : ಭೀಕರದಡವಿಯಲಿ ಬಿಸುಟಿರ್ದೊಡೆಮ್ಮವನೊಡನೆ ತಂದೆನಗೀಯೆ ಸಾಕಿದೆ ನೈಸೆ ಮಗನಲ್ಲ ಒಡಲಮಾತಿದು ನಂಬೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೧೦). ಒಡಲವೆಱು = ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ ; ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ಮಾನವ ಮೃಗನಗರೂಪದ ವಾಸುದೇವನ ವಿಭವಂಗಳನು ಆ ವಿಧದೊಡಲವೆತ್ತನುಸರಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಧುವನು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೩-೨). ಒಡಲಳಿದವ = ದೇಹನಾಶವಾದವನು : ಒಡಲಳಿದವಂಗೆ . . . ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದವಂಗೆ ಬೇಱೊಂದೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೧-೪೩೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಲ್, ಉಡಲಂ ; ತುಳು. ಉಡಲ್, ಉಡಾಲ್, ಒಡಾಲ್ ; ತೆಲು. ಒಡಲು, ಒಳ್ಳು]

ಒಡಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಗುರಿಯಾಗು : ಸುರರಾಜಂ ಕಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯಿಂ ನನೆಗಣೆಗೊಡಲಾದಂ ಜವಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಗರೆದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೨). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು : ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಒಡಲಾಗದ ಮುನ್ನವೇ ಖಗವಿಹಂಗಾದಿಗಳ. . .ಉಲುಹಿಂಗೆ ಮುನ್ನವೇ ಧ್ಯಾನಾರೂಢರಾಗಿ (ಸರ್ವವ. ೩೪-೧೬೩). [ಒಡಲ್ + ಆಗು$_1$]

ಒಡಲಿಚ (ನಾ). ೧. ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಮಗ: ಅಯ್ಯನೊಡಲಂ ತಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಬಾಳ್ಗೆ ಜೇನಂ ಸೂಸುವೊಡಲಿಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೭೦). ೨. ಮನ್ಮಥ : "ಒಡಲಿಚನೆನಲ್ಕೆ ಮನ್ಮಥನಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೯೯) ; ಒಡಲಿಚನ ಬಿಲ್ಲ ಪೊಂಗಿಱುಗಂಟೆಗಳ ರಣಿತಂ (ಶೀಷರಾ. ೬೯-೨೩). 'ಅಲರಿಚ' ಪರಾ. [ಒಡಲ್ + -ಇಚ]

ಒಡಲಿಚವಗೆಯ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ: ಒಡಲಿಚವಗೆಯ ಪೊಡವಿಯಚ್ಚಿ ಜೊನ್ನೊಡಲ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ಬಾಂಬೊಚ್ಚದಲೆಯ ಪಿರಿದಿನಿವಡೆಯ ಮಿಡ ನಿರಂಜನಲಿಂಗ (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೧).
[ಒಡಲಿಚ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಒಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು ; ಮೈದಾಳು : ಅಂಗಜನ ಪಂಚ ಬಾಣಂಗಳೊಂದೊಡಲಿಟ್ಟು ನಿಂದ:ದೆನಿಪ ಮಾನಿನಿ ನಿಧಾನವನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಒಡಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಒಡಲಿಲಿ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಮನ್ಮಥ ; ಅನಂಗ : ತಿಳಿಯಲ್ಕತಿ ಚಂಚಳೆ ಮಗಳಳಿಯಂ ಪೂಗಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಕ್ಷಯಿ ಮೊಮ್ಮ ಒಡಲಿಲಿಯೆನುತುಂ ಚಿಂತಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧-೫).

[ಒಡಲ್ + -ಇಲಿ$_3$]

ಒಡಲು 'ಒಡಲ್' ನೋ.

ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು 'ಒಡಲ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಒಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನುಹೊಂದು ; ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಉನ್ಮತ್ತ ಚಿತ್ತಜನು ಬೇವನೇ ಇನ್ನೊಡಲುಗೊಂಡೊಡೆ ಆವ ಕಣ್ಣೊಳು ನೋಡಿದೊಡೆ ಯಿಬ್ಬೇವನೇ ಯಮರಾಜನುಂ ಮರಿಯಾದೆ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೮೮) ; ಹರನ ಹಣೆಗಿಚ್ಚೊಡಲುಗೊಂಡಂಕುರಿತವಾಯಿತೊ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೮೮). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೈದೋರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅಖಿಳಾತುಮನೆನಿಪ ನಾನಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಲುದೋಱುವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೭-೩೦).

[ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್$_1$)]

ಒಡಲುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ ; ದುಃಖ ; ಸಂತಾಪ : ಕೆಲದೊಳ್ಕಡೆದ ಕರ್ಣಜಂಗೊಡಲುರಿಯೊಳಕಟ ಸುತ ಹಾಯೆಂದು ಮಱುಗಿದರುಲೂಪಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೬೦). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು : ಒಡಲುರಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಒಂದು ಕಡೆ (ಗಾದೆ).

[ಒಡಲ್ + ಉರಿ$_2$]

ಒಡಲುರಿಕೆ (ನಾ). ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವವನು : ನೆಲದಳಿದವಿಲ್ಲ ಪುಷ್ಪಂಬನೊಡಲುರಿಕ ಬಾಂದಲೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩-೧).

[ಒಡಲ್ + ಉರಿಕ]

ಒಡಲುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹ ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು ; ದುಃಖಕೊಡು ; ಸಂತಾಪಪಡಿಸು : ಸೋದರದ ಹೆಣ್ಣ ಒಡಲುರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲೋನ ಸಾಧಿಸಿ ಕಡಿಯೋ ಎಳೆನಾಗ (ನನ್ನೂರು. ೨೪).

[ಒಡಲುರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಲುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ತಾಳು, —ಧರಿಸು : ಆವ ತೆಜದಿಂದೊಡಲುವಿಡಿವರೆ ಮರಣ ತಪ್ಪದು ಸುರರಿಗೊಳಗಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೧). ೨. ದೇಹವನ್ನು ನಚ್ಚು, —ನಂಬು : ಒಡಲುವಿಡಿದು ಕೆಡದಿರು (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೨).

[ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಡಲುಹೊರಕೆ (ನಾ). ಒಡಲನ್ನು ಸಾಕುವವನು, —ಹೊರೆಯುವವನು : ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕತನಕ್ಕೆ ಒಡಲುಹೊರಕರೆಲ್ಲ ಜಂಗಮವೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೫-೭೨೬ ಅರ್ಥ). 'ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕ' ಪರಾ.

[ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಹೊರೆ$_1$ (< ಪೊರೆ$_1$) + -ಕ$_3$]

ಒಡಲೂಟ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಮಾಡುವ ಊಟ : ಉಂಡಾನ ಒಡಲೂಟ ಹಿಡಿದಾನ ಎಲಿ ಅಡಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೭) ; ಶಿವನಾಣೆ ಕುಚ್ಚಿ ಉಣಿಸುವೆ ಒಡಲೂಟ (ಲೋಕಗೀ. ೧೮೧).

[ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಊಟ]

ಒಡಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಡಲನ್ನು ಸೀಳು, —ಭೇದಿಸು : ಭಕ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಡಲೊಡೆಯಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೪-೫೪೯).

[ಒಡಲ್ + ಒಡೆ$_1$]

ಒಡಲ್ಗಂದು (ನಾ). ಮೈಮೇಲಿರುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಳಂಕ : ಹಣೆಗೆ ಕಪ್ಪಿನ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟರು ಉಡುಪತಿಯೊಡಲ್ಗಂದಿನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೪).

[ಒಡಲ್ + ಕಂದು$_4$]

ಒಡಲ್ಗಿಚ್ಚು, ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಮೈಯ ಒಳಗಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಉರಿ ; ಸಂತಾಪ : ಅಳಿಯರ್ ಬೀಸುವ ಚಮರಾಲವಟ್ಟ ತಣ್ಗಾಳಿಯಿಂದವಳೊಡಲ್ಗಿಚ್ಚು . . . ಭುಗಿಲಿಸಿತುಷ್ಣ ಸಂಘಟಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೨). **ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು** : ಒಡಲುಗಿಚ್ಚೆದ್ದರೆ ಆ ತನುವೆ ಗುಱಿ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ಲೋಕಂಗಳೆ ಗುಱಿ (ಅವಚಂ. ೨೧೪-೯೬೬).

[ಒಡಲ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಒಡಲ್ಗೆಡುಕ (ನಾ). ಒಡಲು ಅಳಿದವನು ; ಅನಂಗ ; ಮನ್ಮಥ : ಬೆದಕಿ ಬೆದಕಿಯುಸುವನೊಡಲ್ಗೆಡುಕನವಂ ಮೂಡಿಗೆಯಿಂ ತೆಗೆದೆಸೆವಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೭). [ಒಡಲ್ + ಕೆಡು + -ಕ$_3$]

ಒಡಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು ; ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿಗೂ ಈಗಳಿನಿಂದಲೇ ಔಷಧವನ್ನು . . . ಒಡಲ್ಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗಿಸಿ ಪಳಗಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೪೭-೬). [ಒಡಲ್ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಲ್ವೊಗರ್ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ ; ಮೈಯ ಹೊಳಪು : ಆವಳೊಡಲ್ವೊಗರ್ ಭಜಕ ಚಕ್ರಕೆ ಪೊಂಬಿಸಿಲಂತೆ ತೋರ್ಕುಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೪). [ಒಡಲ್ + ಪೊಗರ್]

ಒಡವ, ಒಡವು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಅರುಟಾಳಂ ಹಾರಿವಾಳಂ ತುಡು ತಡಸೊಡವಂ ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೨) ; ಒಡವತ್ತಿಯ ತೊಕ್ಕಿನೊಳಂದೊಡಗೂಡಾಡುಳಿಚ ಶುಂಠಿ ನೆಲಗುಳ್ಳಬಿವಂ ಕಿಡುಗುಂ ಸೀರಿಂ ಪಾನಂಗುಡೆ ಪೆರ್ಗಣದುಗ್ರಮಪ್ಪ ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೨-೫೨). **ಒಡವು$_1$** : ಜಾಲವಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೊಡವು [ಪಾಠಾಂ. ವ] ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೫) ; ಒಡವು . . . ತರುಗಳ್ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೩). [?]

ಒಡವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಂದು : ಕೋಟಲೆಯನೊಡವಟ್ಟು ಬಳಲುವ ತುಂಬಿಯಂದದವಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೦-೮).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡು$_1$]

ಒಡವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಪಡೆದೊಡೆ ತಪಮುಂ ಶ್ರುತಮುಂ ಪಡೆಯರ್ . . . ಎರಡುಮನೊಡವಡೆದ ನರೇಂದ್ರಸೇನಮುನಿಪನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦).

[ಒಡ$_3$ (< ಒಡಂ) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಡವರ್, ಒಡವರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು ; ಅನುಸರಿಸು : ಅಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುೞಿದುದಂತೆ ಕೆಲರೊಡವಂದಾದುದಯದೊಳೆ ಸಾರ್ವರೆಡೞೊಳಗಲ್ವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ಭಟ್ಟಾರರೊಡವಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೦) ; ಅಗ್ರಜನೊಡವರಲಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಱಮಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೫-೯೮). **ಒಡವರು** : ಒಲೆದೊಲೆದು ಮಿಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತಿರೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳುಮಿನಿತು ತೊಲಗದೊಡವರಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲವರಲು] (ರಾಘಚ. ೧೭-೬೬).

[ಒಡ$_3$ (< ಒಡಂ) + ಬರ್$_1$]

ಒಡವರ 'ಒಡವಾರ$_3$' ನೋ.

ಒಡವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿ ಹರಿ ; ಒಂದಾಗಿ ಹರಿ,—ಪ್ರವಹಿಸು : ಮೊರೆವ ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳ್ ಸುೞಿಸುೞಿದೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ಪಾಂತದೊಳ್ ಘೋರ್ಗರೆದು ಪರಿವ ತೊಱೆಗಳ ತೆಜದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೬).

[ಒಡ$_3$ (< ಒಡಂ) + ಪರಿ$_1$]

ಒಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬರಿಸು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಸು : ಕಡು ನಿರೋಧಂಗೊಳಿಸಿ ದೇಶದಿಂ ಪರದೇಶಕೊಡವರಿಸಿತಲ್ಲದಾನಿರ್ದು ನಿಮ್ಮಂ ಮಾಜುಗೊಡಲಾಪನೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೪). [ಒಡವರ್ + –ಇಸು]

ಒಡವರು 'ಒಡವರ್' ನೋ.

ಒಡವರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹರಡು : ಮಾಣಿಕದೋರಣದ ಬೆಳಗಿನಂತೆ ವೊಡವರೆದುದು ಸಂಜೆಗೆಂಪು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೪). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪರೆ$_1$]

ಒಡವರೆಯ (ನಾ). ಸಮವಯಸ್ಸು, —ಪ್ರಾಯ ; ಓರಗೆ : ಒಡನಾಡಿ ಗಳೆನಿಬರ್ ಕಿಱುವಡಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆನಿಬರೊಡವರೆಯದ ತನ್ನೆಡೆಗಳೆನಿ ಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡೆವರೆಸರ ಮಕ್ಕಳೆನಿಬರನಿಬರುಮುಟ್ಟರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪರೆಯ$_1$]

ಒಡವಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ : ಜಯವೊಡವುಟ್ಟಿದುದು ನಯೋ ದಯಮೊಡವಳೆದುದು ವಿಳಾಸಮೊಡನಾಡಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೮) ; ಒಡವಳೆದುದಱಿಂ ವಾಗ್ವಧುವೊಡನೋದಿದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩–೧೨) ; ಶೋಕರಸಮುಂ ಕ್ರೋಧರಸಮುಮೊಡವಳೆಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯–೧೪). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಳೆ$_1$]

ಒಡವಾಯ್, ಒಡಹಾಯ್, ಒಡಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯ ಕಪ್ಪು ಕವಿವಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩ ಶೂದ್ರಕ). ೨. ಕೂಡಲೆ ನುಗ್ಗು : ಬಿಡದೆ ಕೇಸರಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ . . . ಕೆರಳಿಬಂದು ಪೊಡೆಯರಲನೊಡೆ[ಡ]ವಾಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೪೬).
ಒಡಹಾಯ್ : ೨. ಅರಿನೃಪರಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದ ವೀರರನೀಗ ತರದೆ ಮಾಣೆನು ನಾನೆನುತ ಉರವಣಿಸುತಲೊಡಹಾಯ್ದನು ನಿದ್ರಾವರಣೀಯನತಿ ಖಾತಿಯಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೦–೨೨೨). **ಒಡಹಾಯು** : ೩. (ಉಕ) ಬರು ; ಆಗಮಿಸು : ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಒಡಹಾಯುವ ಪರಿಪಾಠವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೭). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಾಯ್$_1$]

ಒಡವಾರ$_1$ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಪತ್ತಿ (?) : ಅಡಕೆಯ ತೋಟವನೂ ವೊಡವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೫೯–೧೦ ; 1408). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ವಾರ$_2$]

ಒಡವಾರ$_2$, ಒಡವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಒಡವಾರದ ಮರದ ಮಱೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು (ಶರಲೀ. ೪೦೭–೧೬ ವ) ; ಮುತ್ತುಗ ಸಸಿದಾರೊಡವಾರ ಕಂಚಿಯಾಲದ . . . ತರುಗಳ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೭೮).
ಒಡವರ : ಬೇಲ ಸೆಳ್ಳು ಸೀಗುರಿಯೊಡವರ ಬನ್ನಿ . . . ಪೆರ್ಮರಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೭೪). [?]

ಒಡವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಹಾರು ; ಕೂಡಲೆ ನೆಗೆ : ಮುಳಿಸಿಂದಿಸ ಲೊಡವಾಱುವ ಶಿಳೀಮುಖಂಗಳೆ ಶಿಳೀಮುಖಂ (ಜಗವಿ. ೭–೫೫). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಾಱು$_1$]

ಒಡವಾೞ್, ಒಡಬಾಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬಾಳು ; ಕೂಡಿಬಾಳು : ಅತಿಬಳನಾತ್ಮರಾಜಗೃಹಮಂ ಪುಗಲೀಯನೆ ಕಂಡರಾರುಮನ್ನಿತರುಜ ನೆಂದು ಸಾರಲಣಮಿಾಯರೆ ಮುನ್ನೊಡವಟ್ಟು ತನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೊರ್ದಲಣಮಿಾಯಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೨) ; ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ್ ಮೊಱ ನಂತಿರೆ ಮೇಲೆ ಕರಂ ಸಿರೆಗಳಾಗೆ ಕೊಂಕಿದ ಬೆರಲಾ ಬಾಲಿಕೆ ವರನೊಡ ವಾೞಲುಮಾ ಲಕ್ಷಣದಾಕೆ ಯೋಗ್ಯೆಯೆನಿಸುತೆ ತೊಟಲ್ವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೨). **ಒಡಬಾಳು$_1$** : ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮರಣದ ವರೆಗೂ ಅವ ರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರೀತಿ ಮೈತ್ರಿಗಳಿಂದ ಒಡಬಾಳಿದರು (ಸವತಿ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಾೞ್$_1$]

ಒಡವು$_1$ 'ಒಡವ' ನೋ.

ಒಡವು$_2$ (ನಾ). ಒಡೆದು ಹೋದ ಭಾಗ; ಒಡಕು; ಬಿರುಕು: ಮಣ್ಣಿಯ ಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಪ್ರಿಥುವೀರಾವ ಸೆಟ್ಟಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೮–೨೫ ; 1000) ; ಸೋಮೇಶ್ವರದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭–೪೫ ; 1128) ; ಕೆಱೆಯ ಹಳೆ ವೊಡವುಗಳಂ ಹೂಳಿಸಲು ಸಾವಿರಹೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೨೮–೫೮ ; 1148) ; ಕೆರೆಯ ಒಡವಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಾಡಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆ ಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಡ್ಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + –ವು]

ಒಡವುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ಸಂಗಡ ಹೊಗು : ಒಡವುಗುವರಸಿಯರ ನೆಬಿಲ್ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೭). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಒಡವುಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಸಹೋದರಿ : ಕಾದಿ ಹಲರಂ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದ ವೀರಗಲ್ಲನು ಯಿಾತನ ಒಡವುಟ್ಟೆ ಕಳವ್ವೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮಂ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲಂ ನಿಲಿಸಿದಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೦–೯ ; 1223) ; ಒಡವುಟ್ಟೆಯೇಂ ಸಮುಗು × × × ದಳದೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೭–೩೫ ; 1245). [ಒಡವುಟ್ಟು$_2$ + –ಇ$_2$]

ಒಡವುಟ್ಟು$_1$, ಒಡಪುಟ್ಟು, ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, —ಜನ್ಮತಾಳು : ಒಡವುಟ್ಟದ ಮಣಿಕುಂಡಲವೊಡವುಟ್ಟಿದ[ವಜ್ರ] ಕವಚಮುಮ[ರ್ದುಂ] ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೫) ; ಅಗಣಿತಪುಣ್ಯ ನಬ್ಬೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೬) ; ಇಂದುಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ವೊಡವುಟ್ಟಿದವೋಲೊಡವುಟ್ಟಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೯೦) ; ಐವರೊಡವುಟ್ಟಿ ದರು ಸನ್ನುತರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೪೬). **ಒಡಪುಟ್ಟು** : × × × ಒಡ ಪುಟ್ಟಿದ × × × (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೭–೩೪ ; 1245). **ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$** : "ಪಿತೃವಿನೊಡಹುಟ್ಟಿದಾತಂ ಪಿತೃವ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೫–೨೦) ; ಒಡ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತಿದ್ದೆವು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮).
ಒಡವುಟ್ಟಿದರ್, ಒಡಹುಟ್ಟಿದರು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ; ಸೋದರರು ; ಸೋದರಿಯರು : ಒಡವುಟ್ಟಿದರಂ ಕೊಂದವರಡಗಂ ತಿಂದವರ ನೆತ್ತರಂ ಬೆಸಲಗೆಯೊಳ್ ಕುಡಿವೀ ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶತೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೮) ; ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೨೬). ಒಡವುಟ್ಟಿದಳ್, ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು = ಜೊತೆ ಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಸೋದರಿ : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ . . . ಗಾಂಧಾರಿಯಂ ಶಕುನಿಯೊಡವುಟ್ಟಿದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೭ ವ) ; ಒಡಹುಟ್ಟಿ ದವಳ ಕೈಯಂ ಪಿಡಿವಂ (ಸಮುಪ. ೫–೩೧). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಒಡವುಟ್ಟು$_2$, ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸಹೋ ದರಿ : ಒಲಿದು ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟು ಸೊಸೆ ಮಗಳೆಂದೆಂಬ ಪಲರು ಮುನ್ನಿನ ಬಾಂಧವರು (ಹದಿಬ. ೧–೪೧). **ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$** : ಕಟ್ಟಡವಿಯ ವಾಸ ವನ್ನು ಒಡಹುಟ್ಟು ಮಡದಿಯ ಕೂಡಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಸಿರಿಯು ಕೈಗೂಡಿತು ಅಂತೆ (ಜೋಗಿಹಾಡು. ೬–೭ ಕಿ) ; ಒಡಹುಟ್ಟುಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೨). [< ಒಡವುಟ್ಟು$_1$]

ಒಡವೆ 'ಒಡಮೆ' ನೋ.

ಒಡವೆಗೇಡು (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯಹಾನಿ, —ನಷ್ಟ : ಕೆಡುವೊಡಲಿಗೀ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟುವುದೊಡವೆಗೇಡು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೬–೨೯) ; ಒಕ್ಕಲಿಗನ ನೆಂಟು ಒಡವೆಗೇಡು (ಗಾದೆ). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೇಡು]

ಒಡವೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡು ; ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನೀಡು : ಮುನಿದೊಡೆ ಕಡುತವಕದಿಂ ತಿಳಿಪುವಂ ಸೇವೆಗೈವನಿವನೊಡವೆ ಗೊಡದಿರ್ದೊಡಂದಪರಾಧಿಯಾದೊಡಂ ಬಿಡದೀ ಮನಂ ದುಷ್ಟನಾಯ ಕನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೨೯). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೊಡು]

ಒಡವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ನಿಗುರುವ ತುರಗದಳವೊಡವೆರಸಿದುವು ಕುರುಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫೮) ; ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಒತೊಡವೆರಸುವ ತೆಜದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೭). ೨. ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು ; ಬೆರೆ ; ಐಕ್ಯವಾಗು : ಲಿಂಗವನೊಡವೆರಸುವೆನೆಂದು ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಸಿದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಡವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಡವೆರೆದ ಬಳಿಕ ಎನಗೆ ಭವವುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೨) ; ಮಿಸುಪ ಕರ್ಪುರಂ ಶಿಖಿಯೊಳೊಡವೆರೆದಂತೆ (ಚಬಪು. ೧-೧೧) ; ಎಂದಿಗವನೊಳೊಡವೆರೆದೊಂದೆನಿಸುವೆ (ಹದಿಬ. ೭-೩೧). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆ ; ಮಿಶ್ರವಾಗು : ಉರಗಪತಿಯ ನಿಜಸುತೆಯೊಡನಾದರದಿಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳೊಡೆವೆರೆದಂ ಕೀರ್ತಿಯೊಳೊಂದೆ ಪಸೆಯೊಳೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಗವಾಯು. ೨-೪೨) ; ಚದುರೆಯ ಚಟುಲ ಚಕೋರಾಕ್ಷಿಗಳೊಳಗೊದವಿದ ಮೂವಣ್ಣದ ರುಚಿಯವಳಿಜಿವುದಕದೊಳೊಡವೆರೆಯಲು ಮತ್ತದನೀಂಟುವ ಪಥಿಕರ ಕಣ್ಗೆ ಇದು ಕಸ್ತೂರಿವಿಮಿಶ್ರಿತಜಲಂ . . . ಎಂಬಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೨).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆರೆ]

ಒಡವೆರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಅವಯವಶೋಭೆಯಂ ಸಸಿನೆಗೆಯ್ಯುಮಿತಾಶನಮಿಕ್ಕಿ ಧಾತುದೋಷವನೊಡವೆರ್ಚದಂತೆಸಗುವಾಪ್ತಜನಂಗಳಿನೆಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯಂ ನವವಿಧವಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಜೋಯಿಸರಿಂ (ದಶಕು. ೮-೧೬).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೆರ್ಚು$_1$]

ಒಡವೆಳಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿಸು : ಒಡನೂಡುತ್ತೊಡವೆಳಸುತ್ತೊಡನಾಡಿಸಿದೆನ್ನ ಚೆನ್ನಕುನ್ನಿಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೮).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳಸು$_1$]

ಒಡವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ ; ಸಂಗಡ ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಪಡೆದೊಡೆ ಕಂಪಂ ಬಣ್ಣಂಬಡೆಯವು ಬಣ್ಣಮನೆ ಪಡೆದುವಪ್ಪೊಡೆ ಕಂಪಂ ಪಡೆಯವು ಬೆದಲರ್ಗಳೆರಡುಮನೊಡೆವೆಳೆದೀ ಚಂಪಕಕ್ಕೆ ಪೂಗಳ್‌ದೊರೆಯೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೮) ; ಒಡವೆಳೆಯೆ ಶಾಂತಿ ದಮೆ ಒಡವೆಳೆಯೆ ನೀತಿ ದಯೆ ಒಡವೆಳೆಯೆ ಕಾರುಣ್ಯತತಿಗಳವನಾ ಒಡವೆಳೆಯೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಒಡವೆಳೆಯೆ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನೊಡವೆಳೆಯೆ ಮುಕ್ತಿ ಬಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಳೆದಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೫೨) ; ಸಿತಪಕ್ಷದೊಳು ಬೆಳೆವ ಸುಧಾಕರನವೊಲು ಕಳೆಗಳೊಡವೆಳೆಯಲು ಬೆಳೆವನಾತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೩). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳೆ$_1$]

ಒಡವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇರು, —ತುಂಬಿಕೊಡು : ಪಸರಿಸಿ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಜಳಪ್ರಸರಮನೊಡವೇಱೆ ಬಂದು ಕಱೆವುವು ಮೇಘಪ್ರಸರಂ ಗಳಲ್ಲಿಯೆನೆ ರಸಮೊಸರ್ವುವು ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಕೋಟಿಗಳದಱೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೯). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೇಱು$_1$]

ಒಡವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು ; ಅನುಸರಿಸು : ಆತನೊಡವೋಯ್ತು ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೋಗು$_1$]

ಒಡಸಲ್, ಒಡಸಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು ; ಸಂಗಡ ಬರು : ಆನುಂ ತೊಡೆಯಡೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಸಂದು ಸುಟ್ಟುರೆಯ ತಱಗೆಲೆಯಂತೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೬) ; ನುಡಿದನೀಮಾತೊ ನಿರ್ವಾಣಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಡಸಲ್ವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭೫) ; ಸುಪ್ರಯತ್ನೋಪಾರ್ಜಿತ ಧನಾನೀಕಮುಂ ಭವಾಂತರಕ್ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩.೨೭). **ಒಡಸಲ್ಲು** : ವನಿತೆ ತನುಜಮಿತ್ರರಾದಿ ತನಗನ್ಯವಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ಶರೀರವೇ ತನಗೊಡಸಲ್ಲದೆಂಬಾಗ (ಶಾಂತೀಚ. ೮-೯೫). [ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಸಲ್$_1$]

ಒಡಸಲ್ಲು 'ಒಡಸಲ್' ನೋ.

ಒಡಸಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯು ; ಸಹಗಮನ ಮಾಡು ; ಸಂಗಡ ಮರಣಹೊಂದು : ಬಿಡದೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡೆಗಳೆದರೋಪರೋಪದೊಳೊಡೆ[ಡ]ಸಾಯಲ್ಪಡೆದರಿನ್ನವೇಂ ಸೈಪೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೫-೨೪) ; ಜಕ್ಕಬ್ಬೆ ಒಡಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕೆಯ್ದಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೬ ; 972) ; ಸತ್ತವರೇಬ್ಬರೆ ಪೇಱಿಕೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮುಱಿಲಿನಳವಿಯಂ ಮಱುಗಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧) ; ಆತನ ಸಾಯ್ವೂಣಿಗನೆಂಬುದು ಪಂದಿಯುನ್ನಾನುವೊಡಸತ್ತತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭-೧೩ ; ?).

[ಒಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಸಾಯ್]

ಒಡಹಾಯ್ 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯಿಸು, ಒಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಗಿಸು, —ನುಗ್ಗಿಸು : ಕುದುರೆಕಾಱರು ಮೇಲುವಾಯಲಿ ರಥಿಕರೊಡೆ[ಡ]ಹಾಯಿಸಲಿ ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೦). **ಒಡಹಾಯ್ಸು**: ಗಿರಿಧರನ ತುರಗದಳವೊಡಹಾಯ್ಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೭) ; ಬೇಱೆ ಬೇಱೂಱೆಯೊಳ್ ಪಿಂದೆಣಿಂ ಬಲ್ಗುದುರೆಗಾಱರಂ ಕಂಡು ಫೌಜಂ ಕಾಣುಕೊಡಹಾಯ್ಸಿ ತಾಱುತಟ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಚಬಪು. ೪೮-೨೭).

[ಒಡಹಾಯ್ (< ಒಡವಾಯ್) + -ಇಸು$_1$]

ಒಡಹಾಯು 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯ್ಸು 'ಒಡಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$ 'ಒಡವುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$ 'ಒಡವುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಒಡಱು 'ಒಡರ್' ನೋ.

ಒಡಿ (ನಾ). ಉಡೆ ; ಸೊಂಟ ; ಮಧ್ಯ ; ಕಟಿ (ಕ). [< ಉಡೆ$_1$]

ಒಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಗಾಳಿಸು, —ಶೋಧಿಸು, —ಸೋಸು : ಸೂಕ್ಷ್ಮರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ (ದ್ರವವನ್ನು, ಪುಡಿಯನ್ನು) ಸೋಸು ; ಒಡಿಗಟ್ಟು ; ಬಸಿ (Percolate. ಇಂಕಶ). [← ತಮಿ. ವಡಿಕಟ್ಟು ; ತೆಲು. ವಡಿಗಟ್ಟು, ವಡಿಯುಗಟ್ಟು]

ಒಡಿಪೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಇರಿ : ತೇಜಸಾಗರನ್ ತ್ರೈಲೋಕಪರ್ಭತನ್ ವಾರಾಹರೂಪನ್ ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವರಾ ಆಚ್ಚೆ ಆಳ್ಮನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೧೬ ; 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಒಡೆ$_1$ + ಪೊಡೆ$_1$ + -ಇಸು$_1$. P ತೆಲು. ಪೊಡುಚು=ಇರಿ, ಕಾದಾಡು]

ಒಡಿಯಾಣ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡಿಲಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅಂತೆ ಬರೆ ಒಡಿಲಗೆಱೆಗೆ ಬಂದ ಬಾಗೆ ಆ ಕೆಱೆಯೊಳಗಣ ಬಲ್ಲೇರಿಯೆ ಆ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೬ ; 1043). [ಒಡಿಲು$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಒಡಿಲು$_1$ (ನಾ). (ಮಾಳಿಗೆಯ) ಹೆಂಚು : ಕುಂಭಾರ್ಧರಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಸೋರಿದ ಬಳಿ ಪೊಡಿಲ ಹೊದಿಸುವದಕೆ ಕೊಡವೀ × × (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೦ ; 1573).

[← ತುಳು. ಓಡಿಲ್ = ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, ಹೆಂಚು]

ಒಡಿಲು$_2$ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ ; ಭಂಗವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮಹಾದೇವರ ಚೆಂಬಿನ ಒಡಿಲು ಹೊನ್ನ ಕಳಶಕೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೦-೨೨ ; 1444). [< ಒಡೆ$_1$]

ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಊನರ ವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೩ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಡಿಸೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ (?) : ಬಲ್ಲಾಳುದೇವನ ಒಡಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಊರಳಿವಿನಲು ಹಲಂಬರುಮಂ ಕಾದಿ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೧೭-೧೦ ; 1172). [?]

ಒಡುಗಂಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಕಪ್ಪಲಿಕುತ್ತ – ಒಡುಗಂಪಲಿ ?" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [?]

ಒಡುಗು, ಒಡಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ)(ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು : (ಸಿರಿಕೋ. ೮೦). **ಒಡಗು$_1$** : ಆಮೇಲೆ ಮನೆ ಒಡಗಿ, ನೆಲ ಗುಡಿಸಿ ಆಯಿತೆಂದರೆ, ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೬). 'ಉಡುಗ್ಗು$_2$' ಪರಾ. [< ಉಡುಗ್ಗು$_2$]

ಒಡೆ$_1$, ಒಡ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೀಳು ; ಬಿರಿ ; ಭಿನ್ನವಾಗು ; ಸ್ಫೋಟಿಸು : "ಒಡೆ – ಸ್ಫೋಟನೇ, ದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪನ್ನೆರಡು ತಲೆಯ ಪಾವುಮಂ ಚಂದ್ರನೊಡೆದುದುಮಂ . . . ಕನಸುಗಳಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೭). ೨. ಚೂರುಮಾಡು ; ಛಿದ್ರಿಸು ; ಹೋಳುಮಾಡು ; ಭೇದಿಸು ; ಸೀಳು : ಸಾಹಸದರಿಚಕ್ರವ್ಯೂಹಮನೊಡೆದೊನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೧೩ ; 800) ; ಕುಮಾರನೆರಡುಂ ಕಣ್ಗಳುಮನೊಡೆದು ಕುರುಡಂ ಮಾಡಿದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೩) ; ನುಚ್ಚುನೂಱಾಗೊಡೆವೆಂ ತದ್ರತ್ನರಶ್ಮಿಪ್ರಕಟಮುಕುಟಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩) ; ಮಣ್ಣಕೋಂಟೆಯುಂ ನಂಬಿ ಕಲ್ಲಕೋಂಟೆಯುನೊಡೆವ ಮನ್ನೆಯನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧). ೩. ಬಿಡು ; ಹೊರಬರು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಹುಟ್ಟು : ತಳಿರೊಡೆದ ಮಾಮರನ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೨೦) ; ಮೊಗ್ಗೊಡೆದ ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೆಗೆ ಸಮವಹ ಮೊಲೆ (ಅಂಜಚ. ೮-೫೦) ; ಒಡೆದಿಲ್ಲ ಇನ್ನು ಮಕ ಮೀಸಿ (ಗರಿ. ೮೮-೧೨). ೪. ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ವಿಭಾಗಿಸು ; ಬಿಡಿಸು : ಮಡದಿಯರಿಲ್ಲ ಮಂಡೆಯ ಸಿಕ್ಕನೊಡೆವರೆನ್ನೊಡೆಯ ಕೋ ಎನುತೆ ನೀರೆಱೆದ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೫) ; ಪಾದವನ್ನು ಗಣವಾಗಿ ಒಡೆಯುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಂಶವಾಗಿಯೂ ಒಡೆಯುವ ಹಾಗಿರಬೇಕು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೭). ೫. (ಸ್ವರೂಪ) ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಒಡೆದ ಪಾಲಂತೆ ಮೂಲಗುಣಂ ಕಿಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯) ; ಒಡೆವ ಸಮಯದೊಳು ಹಾಲೊಳಗೆ ಸುಣ್ಣದ ತಿಳಿಯ ಬಿಡಲು ಚುಮ್ಮನೆ ತಿಳಿವುದದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೫). ೬. ಬಿಚ್ಚು ; ತೆರೆ : ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಭಂಡಾರದ ಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದಂ . . . ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೮) ; ಲಕ್ಕೋಟೆ ಒಡೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು ; ಬಿಡಿಸಿಹೇಳು : ಒಗಟನ್ನು ಒಡೆ (ರೂಢಿ). ೮. ನೀರೂರು ; ಸ್ರವಿಸು : ಆಸೆಯಿಂದ ಮಗುವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೊಡೆಯಿತು (ರೂಢಿ). ೯. ಬೇರ್ಪಡು ; ಬೇರೆಯಾಗು ; ವಿಭಾಗವಾಗು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು : "ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೭ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕನ್ನಡ – ತೆಲುಗು ಲಿಪಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆದಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು" (ಸಂಶೋಧ. ೪).

ಒಡ$_1$: ೧. 'ಒಡಮುಡಕೆ' ಪರಾ.

ಒಡೆದಾಡು = ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು : ನೇರ್ವಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರ ತೊಲಗಿದ ಮೇಲಾದುದನುರ್ವಿಯೊಳೊಡೆದಾಡಬಹುದೆ (ಭರಚ. ೧೧-೯೧). ಒಡೆದುಮೂಡು = ೧. ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟು ; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು : ಚೇಳ ಬೆನ್ನಿನೊಳೊಡೆದುಮೂಡುವ ಬಾಲವೃಶ್ಚಿಕದಂತೆ ಮಸೆದಿಹ ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೯). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಹೃದಯದೊಳೊಡೆದುಮೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಗಳೊದಗಿತು ಪರಶಿವನಾಮ (ಮೋಹತ. ೨೧-೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡಿ, ಉಡೈ ; ಮಲ. ಒಡಿ, ಉಡ, ಉಡೆ ; ತುಳು. ಒಡಿ, ಒಡೆ; ಕೊಡ. ಒಡೆ, ಒಡ ; ತೆಲು. ಒಡಪಿ = ಬಿರುಕು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ್ ; ಗಡಬ. ಒರ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಓರ್]

ಒಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ ; ಚೂರಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಭಂಗ. ೨. ಮುರಿದ ವಸ್ತು ; ಮುರುಕಲು : "ಒಡೆ – ಸ್ಫೋಟನೇ, ಭಿನ್ನದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮುಧಾ. ಸ). ೧, ೨ : ಒಡೆಯೆಂಬುದು ಬೇಡೆಂಬುದು ಕಾಡೆಂಬುದು ಭಾಂಡಶಕಲ ಪಕ್ಕಣದವಱೊಳ್ ಕೂಡಿದ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆಯಾ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಹವಿಮ್ಮರ. ೧-೪೬). 'ಒಡೆಗಂಚು' ಪರಾ.

[< ಒಡೆ$_1$]

ಒಡೆ$_3$ 'ವಡೆ$_2$' ನೋ.

ಒಡೆ$_4$ (ನಾ). ಪ್ರಭು ; ಯಜಮಾನ ; ಸ್ವಾಮಿ : ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣಗೆರ್ಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳಿಗಮುಂ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೨ ; ಸು. 800) ; ಬೋಗಣ್ಣನು ಗೋಪಣ್ಣನು ತಮ್ಮಿಬ್ಬರೊಡೆ ಅಪೂರ ಹಸಯಮಾ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೩-೨ ; ?). 'ಒಡೆಯ$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ = ಆಸ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು]

-ಒಡೆ$_5$, -ಅಡೆ$_9$, -ಅರೆ$_9$ (ಪ್ರ). ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೦) ; ಆವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಳೊಡೆ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬-೫ ; 732) ; ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳರಪ್ಪೊಡೆ (ಇಆ. XI, ೧೨೭-೧೩ ; 804) ; ಶ್ರುತದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಟಿಱ್ಪೊಡೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೫) ; ಮಿಡಿದೊಡೆ ತನಿಗ[ವು]ರ್ ರಸಂ ಬಿಡುವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೬) ; ಕಾದುವೊಡೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಿದಂ . . . ನುಡಿವೊಡೆಲ್ಲರುಂ ಮುಂತಱಿಯರ್ (ಶಮದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ.). **-ಅಡೆ$_9$** : ಬೆಸೆಮೊಡೊಸೆದಡೆ ಕೊಲಲ್ ರಕ್ಷಿಸಲಂತಕ ರಾಜನಬ್ಜಸಂಭವನೆನಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೧೧ ; 929) ; ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆಂದಡೆ (ಎಇ. VI, ೧೬-೭ ; 1057) ; ಇಱಿದಡೆ ಪನ್ನೆರಡು ಪಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೨೭-೩೨; 1082) ; ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮನವೆಳಸಿದರೆ ಆಣೆ (ಬಸವ. ೪೪೫) ; ಆ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರನ ಭುಜಪ್ರತಾಪಮೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಇ. XIX, ೨೯-೧೭ ; 1179). **-ಅರೆ$_9$** : ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕಾತನ್ನಾಂ ಪೋಕುಮೆನ್ದರದುವೇಮ್ಬಿರಿದೇ (ಕಇ. II, ೪-೧೪ ; 918) ; ಹಸಿವಾದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಊರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಗಳುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೧೯೯) ; ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತಕೆ ಬಹರೆ ತನ್ನಭಿಮತವನವಧರಿಸು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೧೧). [?]

ಒಡೆಕುಟ್ಟು 'ಒಡೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡೆಗಂಚು (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಕಂಚು : ಒಡೆಗಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಹೆಂಚ] ಹೊಯಿದೊಡೆ ದನಿ ಭಿನ್ನವಾದಂತೆ ಆದಱಿಂದ ಉಭಯ ಭಿನ್ನವಾವುದು ಹೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯).

[ಒಡೆ$_2$ + ಕಂಚು]

ಒಡೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಚ್ಚು ; ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚು : ಔಡನೊಡೆಗಚ್ಚಿದಳು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆದ್ದಳೊಳಗಂದು (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೩೧).

[ಒಡೆ$_1$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಒಡೆಗಲಸು (ನಾ). ಚೂರುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿದುದು ; ಚೂರುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದದ್ದು : ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಮಿದುಳೊಡೆಗಲಸುಗಳಡಾಯುಧದ ತಳುಕಿನ ಕೊಳುಗುಳದ ಜಯುಸಿರಿಯ ಕಾಹಿನೊಳಾರು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೭೮). [ಒಡೆ$_2$ + ಕಲಸು$_2$]

ಒಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒಡೆಯುವ ಬೀಸುಕಲ್ಲು : ಕಲ್ಲೇ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ಜಗೀತೆ. ೩) ; ಅಕ್ಕಿ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪).

[ಒಡೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಡೆಗಾರಳು (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ (ಕ).
[ಒಡೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ಅಳು$_4$ (< -ಅಳ್$_5$)]

ಒಡೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ (ಕ).
[ಒಡೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒಡೆಗುಟ್ಟು, ಒಡೆಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: ಬಿಟ್ಟಮಂಡೆಯಲೊಡೆಯನೊಡಲಲಿ ಥಟ್ಟುಗೆಡಹಿದರೊಡಲುಗಳನೊಡೆಗುಟ್ಟಿದರು ಬಸುಱುಗಳನಡಿಗಡಿಗವನಿಯಲಿ ಹೊರಳಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೨೩); ವಸುದೇವನುದರದಿ ಪುಟ್ಟಿದನೆ ಪಲ್‌ಮಸೆವ ದನುಜರೊಡೆಗುಟ್ಟಿದನೆ (ಕನಕ. ೧೧೩-೩). ಒಡೆಕುಟ್ಟು: ನಾಲಗೆಯ ಮೊಟ್ಟೆನೊದಲಿಗೆ ಕೊಯ್ದು ಸತಿಯೊಡನಟ್ಟಹಾಸಂ ಮಿಗುವ ವದನವನಿಟ್ಟೊರಸಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದ ತಲೆಯನೊಡ[ದೆ]ಕುಟ್ಟಿ (ಬಸವು. ೪೫-೩೦); ಕವಿಕವಿದು ಬಸದಿಗಳನಧಿಕಾರವದಿ ಹಿರಿದೊಡ[ದೆ]ಕುಟ್ಟಿ (ಬಸವು. ೫೨-೪೮).
[ಒಡೆ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಒಡೆಗೆಱೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಕೆರೆ; ಭಗ್ನತಟಾಕ: ಒಡ[ದೆ]ಗೆಱೆ ಜೀರ್ಣಕೂಪದೆಡೆ ಬಿದ್ದಸುರಾಲಯ ನೀರಸದ್ರುಮಂ ... ಎಂಬೆಡೆಗಳೊಳಿರ್ದ ಪಾವು ಕೊಳಲಪ್ಪುದಸಾಧ್ಯಮಿಳಾತಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಖಮುದ. ೩-೪೧); ಒಡೆಗೆಱೆಯಂ ನಂಬಿ ಮನಂಬಿಡೆ ಬೆಳಸಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ವನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೮೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಒ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಙ್ಗಣಂ ಕಲ್ಲು[ಣ್ಡಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯-೩೨; 862); ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನರ್ನುಡಿದು ಮತ್ತೆನ್ನರೊರ್ದ[ಡೆ]ಗೆಱೆ ಮಲ್ಲ[ರಸ]ಮ ಪರಾಕ್ರಮರ್ (ಕಇ. II, ೮-೧೧; 1071). [ಒಡೆ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಒಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ನರಗಳ ತುಡಿತದಿಂದ ಆಗುವ ನೋವು: ಅರೋಚಕ, ಅತಿದಾಹ ... ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಡೆತ, ಬಳಲಿಕೆ, ಬಹಳವಾಗಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವುದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವುದೇ ಆಮಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೬); ನನಗೆ ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಡೆತ ಮತ್ತು ಸಂಧಿವಾತಗಳಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುಸರು. ೧೫೪).
[ಒಡೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಒಡೆತನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯಜಮಾನತ್ವ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ಭೂಭಾಗದೊಡೆತನ ಕೌಶಿಕಂಗಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೪); ಬಡವ ನಿಧಾನವ ಪಡೆದಂತು ಮೂಜಗದೊಡೆತನ ತನಗಾದಂತು (ಅಂಜಚ. ೪-೧೩೪); ಯಿ ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಯ ವಕಲುವರ[ಒಡೆ]ತನ ಯಿ ಧರ್ಮದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬-೫೪; 1619); ಬಡತನ ಒಡೆತನ ಕಡೆತನಕುಳಿವಾವೇನ ಎದೆಹಿಗ್ಗು ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಬಾಳಿನ ಕಡಲಾಗ ಅವನ ಮುಳುಗಿಸಬ್ಯಾಡ (ಗರಿ. ೧೦೩-೧೩); ಬಡತನ ಒಡೆತನಗಳು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಒಡೆ$_4$ + -ತನ]

ಒಡೆತಿವಿ 'ಒಡೆದಿವಿ' ನೋ.

ಒಡೆತು 'ಒಡೆಯದು' ನೋ.

ಒಡೆತುಳಿ 'ಒಡೆದುಳಿ' ನೋ.

ಒಡೆದಿವಿ, ಒಡೆತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ತೋರಹತ್ತದ ಬಿಗಿಯ ಉರಗಬಂಧದಲಿ ಬಿಚ್ಚುವ ಬೀಸುವೊಡೆದಿವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಗವಿ]ವ ಬಿಗಿದು ಬೀಳುವ ಭರದಲೇಳುವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೯-೯). ಒಡೆತಿವಿ: ಬಿಲನ ದ್ವಾರವನು ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಧಾರುಣಿಯನೊಡೆತಿವಿದು ವಿಲಯದ ಭೈರವನವೊಲು ಬಂದು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೨೯); ದೆಸೆಗಳ ಬಸುಱನೊಡೆತಿವಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೩೧); ಕದನದೆ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಕ್ಕದೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂಣವಿ. ೧೪-೬೦). [ಒಡೆ$_1$ + ತಿವಿ$_1$]

ಒಡೆದುಳಿ, ಒಡೆತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತುಳಿ, —ಮೆಟ್ಟು: ಪುರದ ನಾರಿಯರ ಕಣ್ಮನವನೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಮನಗಳಂ ತು]ಳಿವುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೩-೬೭); ದಳವ ಬಗಿದು ಮಹಾರಥರನೊಡೆದುಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩); ಉರವಣಿಸಿ ನೃಪಭಟರ ಬಲುಮೋಹರವನೊಡೆದುಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೯-೪೬). ಒಡೆತುಳಿ: ಬಿದ್ದವರನೊಡೆತುಳಿದು ಮೇಲುಬ್ಬಿದ್ದು ಕವಿಕವಿದಾಳು ಕುದುರೆಯ ಬಿದ್ದಿನಲಿ ಬೇಸಱಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪); ಅನ್ಯಗಜವೆಂದೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುತ್ಪನ್ನರೋಷದಲೊಡೆತುಳಿವನಪ್ಪಳಿಸಿ ಸುಂಡಿಲಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨-೨೪). [ಒಡೆ$_1$ + ತುಳಿ$_1$ (< ತುೞು$_1$)]

ಒಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ಆಡುವ ಕಿಚ್ಚಿನ್ನ ಬಹುದೆ ಮನೆಯು ಸುಡುವಾಗ ... ಜೀವ ತನ್ನದೆನ್ನಬಹುದೆ ಮಿಕ್ಕು ಹೋಹಾಗ ಇವನೊಡೆಬಡಿದು ಕಳೆ (ವಚಸಂ. ೭೨-೬೯); ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ ಮಿಾಸೆಗೀಳ್ ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಚಬವು. ೪೦-೯೯). [ಒಡೆ$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಒಡೆಬೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬೀಳು: ನಮಃಶಿವಾಯಯೆಂಬ ವೃದ್ಧಧ್ವನಿ ಪುಟ್ಟೆ ಕೊಡಂಗಳಮೇಲೊಡೆಬಿಳ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆಬಿರ್ದು, ಒಡಂಬೀಳ್ದು]ಕುಳ್ಳಿರ್ದರ ಮುಖದೊಳಂ ಕಣ್ಣೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತುಪ್ಪಂ ಚೆಲ್ಲೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೪೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಒಡೆಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೊಡೆ ಮಗುಚುವಂದದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಸುರಿದನವನಂಬುಗಳ (ತುರಂಗ. ೬೬-೨೦). [ಒಡೆ$_1$ + ಮಗುಚು (< ಮಗುೞ್ಚು)]

ಒಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಿತನಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗು: ನಾವು ರಕ್ಕಸನಾಯ ಕಯ್ಯಲಿ ಸಾಯೆವೆನುತೊಡೆಮುರಿದರತಿರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧೫).
[ಒಡೆ$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಒಡೆಮುರುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸು: ರಾಣಿ ಹಲುಬಿದ ಳೊಡೆಮುರುಚಿ ಹೆಣಗಿದಳು ಖಳನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೩); ದುರುಳ ನೀಪರಿಯಿಂದಲಾಕೆಯ ಕರವಿಡಿಯಲೊಡೆಮುರುಚಿ ಭಯದಿಂದಿರದೆ ಬಾಗಿಲ ದಾಟಿ (ಯವಿಪ. ೧೫). [ಒಡೆ$_1$ + ಮುರುಚು (< ಮುರಿಚು)]

ಒಡೆಮುರುಹು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಮುರುಚು: ಹಿಡಿವ ಮಿಗಂಗಳ ಬಿಡದಿರೆ ಬಾಯೊಳು ಬಡಿಗೋಲ್ಗಳನಿಕ್ಕಿ ಕಿವಿಯ ಒಡೆಮುರುಹಿದೊಡೊದಱುವ ಶಬ್ದ ವಿಪಿನದೊಳೆಡೆಗೊಂಡುದು (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೦).
[ಒಡೆ$_1$ + ಮುರುಹು]

ಒಡೆಮುಱಿ, ಒಡಮುರ್ರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರಾಗುವಂತೆ ಮುರಿ; ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು; ಭಂಗಿಸು: ಕಡಲ ಕಡುಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯ ನೊಡೆಮುಱಿವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೭); ನಲ್ನುಡಿಯೊಳೆ ಹಯಮುಂ ಚಲಮುಂ ಬಿಡು ಅಲ್ಲದೊಡೀಗಳೆ ಪಡೆಯನೊಡೆಮುಱಿವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೪). ಒಡಮುರ್ರಿ: ೨. ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಹರಿದಾರಿ ಹಬ್ಬಿದೆರಿಹೊಲದ ಎದಿಯಮ್ಯಾಲ ಕಟ್ಟಿ ತೇನೊ ಕವನ ಒಡಮುರಿದು ಎದ್ದ ದವನ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೦-೧೧); ಒಡಮುರಿದೆದ್ದು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗೆ ಕೈಚಾಚಿ ನಿಂತಲ್ಲೆ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟಿವೆ ವೃಕ್ಷ (ನೆಲಮು. ೩೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಮುಱು$_1$]

ಒಡೆಮೆ 'ಒಡಮೆ' ನೋ.

ಒಡೆಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆದುಳಿ: ಆರೋಹಕರ ಮುಂದಲೆಯ ಸೆಳೆದೊಡ[ದೆ]ಮೆಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೩೪); ತುಂಡಿಸಿದನಾ ದ್ರೋಣ ಮುಂಚಢ ಕಾಲೊಳೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ (ಸಂಭಪ. ೧೪-೯೯); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಕರ್ಮಮುಮ ನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಬೊಮ್ಮಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೪೦); ಅಘವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಮನ ನಿಟ್ಟೆಲುವ ಮುಱಿದು (ಜೀವಂಚ. ೧-೧೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಒಡೆಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ : ಕೆಸುಗೊಳಮೊಡೆಯ ಬಿನಾಮ್ಮಜ್ಗಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೩ ; 750); ಒಡೆಯ [ರ]ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಮನುರ್ಕಿದಪ್ಪೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬); ಒಡೆಯರ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಂಟರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೩೬); ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿದ್ದಾನೊ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೬); ಒಡೆಯ ಬಂದರೂ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆ ಕೂಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಉಳ್ಳವನು; ಹಣವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ: ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಮುಮನೊಡೆಯ ಬಡವರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೪ ವ); ಬಡವನೊಡೆಯರೆಂಬಿರ್ವರೊಳಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೩–೧೬ ವ). ೩. [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ : ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡೆಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿ ಭಕ್ತನಾದೆನೆಂಬ ಮಾತ ಸಮ್ಯಕ್ ಶರಣರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಚಂ. ೨೨೦–೧೦೧೬); ಒಡೆಯರಂ ಕರೆದು ಕರದೊಳಗುದಕವಿತ್ತು ನಿನ್ನಡಿಗಳಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂಗೆಯ್ದುಕೊಳ್ಳೆಂದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨–೫೨). 'ಉಡೆಯ' ಪರಾ.

ಒಡೆಯರ್ = ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಈ ವಿಜಯನೇ ಒಡೆಯರ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಯದುಒಡೆಯರು (ಒಡೆಕ. ೩).

[ಒಡೆ$_4$ + -ಅನ್. / ತಮಿ. ಉಡೈಯವನ್, ಉಡೈಯಾನ್ ; ಮಲ. ಉಡಯವನ್, ಉಡಯದು, ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯೆ, ಒಡೆಯೆ ; ಕೊಡ. ಒಡೆವೇ; ತೆಲು. ಒಡಯಡು, ಒಡಯುಡು]

-ಒಡೆಯ$_2$ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳ; ಇರುವ : "ಇದಱೊಳಿದುಂಟೆಂಬರ್ಥದೊಳು ದಯಿಪುದುಳ್ಳೊಡೆಯ ವಂತ ಶಬ್ದಂ" (ಶಮದ. ೨೦೬); ಪಸಿವುಂ ನೀರಟ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷಹಂಗಳುಮಂ ಸೈರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧–೫); ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೆರ್ಮೆಯೊಡೆಯಂ . . . ಜಾಣೊಡೆಯಂ (ಶಮುದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು : ಅಂಥ ರಾಸುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಡೆಯಕಾರರು ಹಿಡಿದು ಅಥವಾ ಹಿಡಿಸಿ ದೊಡ್ಡಿಗೆ ದಾಖಲ್ಮಾಡುವರು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೦೬).

[ಒಡೆಯ$_1$+ -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಒಡೆಯಚ್ಚಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆದಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ೧ ಒಡೆಯಚ್ಚಸೆಟ್ಟಿ ಜಕ್ಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೫೨–೫೮ ; 1184).

[ಒಡೆಯ$_1$ + ಅಚ್ಚ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಒಡೆಯದು, ಒಡೆತು (ನಾ). ಉಳ್ಳುದು : ದಸಕಣ್ಣಗ ಮಣ್ಣದಱಾ ಒಡೆಯದು ತನಗೆಯುಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೪–೧೪ ; 500 ?); ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಾಣಿಕದೊಳೋರಂತಪ್ಪ ಬಣ್ಣಮನೊಡೆಯದು ಮಲಯಸುಂದರನೆಂಬಾನೆಯುಂಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೪–೧೯). **ಒಡೆತು** : ಕಱಿಗೊರಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟ ತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆ ಪೊತ್ತು ಗೌರಿಗೆ ಕ[ವ]ಲ್ದೊಱೆ[ಗೆಯ್ಸಿ]ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೫). [?]

ಒಡೆಯವಚು, ಒಡೆಯವುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಬ್ಬು, —ಅದುಮು, —ಹಿಸುಕು : ಮಿಡುಕಿದನು ಸಾತ್ಯಕಿ ವೃಕೋದರನೊಡೆಯವಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೯). **ಒಡೆಯವುಚು** : ಕುಸಿದರೆ ಕಾಲೊಳೊಡೆಯವುಚಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೬).

[ಒಡೆ$_1$ + ಅವಚು$_1$ (< ಅಮುರ್ಚು)]

ಒಡೆಯವುಚು 'ಒಡೆಯವಚು' ನೋ.

ಒಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದುಹಾಕು; ಚೂರುಮಾಡು : ತನ್ನನೆತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ್ರಹಮನೊಡೆಯಿಕ್ಕುವಂತಿಕ್ಕಿ ಪೋಪುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೧ ವ).

[ಒಡೆ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಯಿಕ್ಕು : ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತನೀಶನ ಬರವೀವುದಂ ತಡೆದನೆಂದು ಕನಲ್ದೊಡೆಯಿಟ್ಟೊಡೊಂದು ಪೋಱಿನಿತಱೊಳಿರ್ದುದೊಂದು ಕಡಿ ಪೀಠದೊಳಿರ್ದಪುದೆಂಬರೆಲ್ಲರುಂ (ಸಮಪ. ೯–೮); ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ ಕಿತ್ತು ಪುಲಿಯ ತಲೆಯೊಡೆಯಿಟ್ಟು ಸುಲಿದು ಚರ್ಮವನು (ರಾಘಚ. ೧೭–೭೦).

[ಒಡೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒಡೆಯಿಸು, ಒಡೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ಚೂರುಮಾಡು; ಮುರಿ : ನುಡಿಸೋಟ ಸರಸಗಳಿಂದ ಅಡಿಗಡಿಗಬಲೆಯರಂತರಂಗದ ತಡೆಯೊಡೆಯಿಸುತಿಹನೇನನೆಂಬೆ (ಭರಜ. ೬–೭೯); ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಹಾಲು) ಸ್ವರೂಪ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹುಳಿಯಾಗಿಸು : ಕಡುಹಸನಂಬಡೆದ ಹಾಲೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ ಪುಡಿಯುಮಂ ಪೊಯ್ದು ಒಡೆಯಿಸಿ ನೀರುಮಂ ಬಸಿವುತಡಕೆಯಂದದೊಳುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬–೧೬). **ಒಡೆಸು** : ೧. ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಸಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೫).

[ಒಡೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಕ್ಕು, —ಹೊಡೆ : ಮದ್ಯಭಾಂಡವನು ಕಲ್ಲಮೇಲೊಡೆಯಿಱಿದು ಬಲವನು ತಲ್ಲಣಿಸಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೫–೧).

[ಒಡೆ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಒಡೆಯುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು : ಹಿಡಿಮೊಲಂಗೊಂಡೊಡೆಯುಚ್ಚಿಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಡೆವುಚ್ಚೆಗೊಂಡು, ಡುವೊಡೆ ಯುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಡುವೊಡೆವುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಡೆಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡು] ನಂಬಿಯುಂ ತುಂಬರನು ಮುಳಿಯೆ ಪೆರ್ಬಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ಬಿನೊಳಡಂಗಿಸೆ (ನಂಚಿರ. ೧೮–೩೮).

[ಒಡೆ$_1$ + ಉಚ್ಚು$_1$ (< ಉರ್ಚು)]

ಒಡೆಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ, ಸೀಳುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನುಬಿಡು, —ಪ್ರಯೋಗಿಸು : ಚಂದ್ರಾರ್ಧಶರದಲಿ ನೊಸಲನೊಡೆಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೬); ಮುನಿದು ನೋಡಲುಕಿದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕಿಂಕರನಲ್ಲೆನುತೆ ರಥವನೊಡೆಯೆಚ್ಚ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೪).

[ಒಡೆ$_1$ + ಎಸು$_1$]

ಒಡೆಯೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಡೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು : ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪರಿವ ದಿನಮಣಿಯ ಮಣಿರಥದ ಗಾಲಿಗಳ ನೇಮಿಗಳ ಪೊಯ್ಲಿಂದಲೊಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ದೆ ಪುಡಿವಡೆದ]ಯೆದ್ದ ಸಾಲ ಹೊಂಗೋಟೆದೆನೆ ಗೊನೆಗಳಿಂದೇಳ್ವ ದೂಳಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಭದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೨೧).

[ಒಡೆ$_1$ + ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು : ಅಂತು ಪೊಕ್ಕುದನಾ ಸಿಂಹಂ ಪಾಯ್ದು ಗಂಟಲನೊಡೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪–೧೩); ಖಾತಿಯೊಳಂಕುಶದಿನೊಡೆಯೊತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟನು ಗಜವಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೩).

[ಒಡೆ$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಒಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ಪ್ರಯತ್ನಿಸು : ತನ್ನ ತಾ ಬೀಳುವುದ ಕಂಡು ತಳ್ಳಿ ಹಗೆಯಾಗಲೇಕೆ ಒಡೆದುದ ಕಂಡು ಒಡೆವರಿಯಲೇಕೆ (ಸರ್ವವ. ೩೮–೧೯೫).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಒಡೆವಾಯ್, ಒಡೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹಾಯು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ನಡೆವೆತ್ತ ನೀಲಾಚಲಶಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೆನ್ನೀರು ಒಡೆವಾಯ್ವಂತೆ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ವಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೨–೬೦). **ಒಡೆಹಾಯ್** : ಜೋಡನೊಡೆಹಾಯ್ದಂಬು ಧರಣಿಯೊಳಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೭); ಜೀವವ ತೆರಳಿಚಿದನೊಡೆಹಾಯ್ದುದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೧೯); ಪರಬಲವನೊಡೆಹಾಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೨೩).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಒಡೆವೊಯ್, ಒಡೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಧುರದೊಳರುಹಪ್ಪಾಸರಾಯನ ವರ ಕೃಪಾಣದ ಪೊಗರು ಪೊಗರಿಲ್ಲರಿನೃಪಾಲರ ಶಿರವನೊಡೆವೊಯಿದೆತ್ತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨೩). **ಒಡೆಹೊಯ್** : ಕವಿದು ಮುಂದಲೆವಿಡಿದು ರಾವ್ತರ ತಿವಿದು ಜೀವವ ಕಳಚಿ ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಡೆಹೊಯ್ದುಹಿತಘಾಯವ ನೋಟದೊಡೆಹೊಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೬೪); ನುಡಿ ಹೆಣ್ಣೆಯೆಂಬರು ಸುಮ್ಮನಿಹಳು ನಮ್ಮನೊಡೆಹೊಯ್ದು ಹೋಗೆಂಬರದಕೆ ಮುಡಿ ಬಾಗಿ ನಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೪೧-೪೮).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಒಡೆಸೀಳ್, ಒಡೆಸೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಸೀಳು; ಭಾಗಮಾಡು: ಹರನಿಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ದನುರ್ಬಿನಲಿ (ಬಸವು. ೨೧-೪೩). **ಒಡೆಸೀಳು** : ಹರಿಯದಜ ಬಿಜಿಗಾಯ್ಗೆ ತನ್ನಯ ಕರವ ಸಂಧಿಸಿ ನಾರ ಸೀಳಿದ ಪರಿಯಲೊಡೆಸೀಳಿದನು ಕೃಷ್ಣನು ತೋಳ ಬಲುಹಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೮). [ಒಡೆ$_1$ + ಸೀಳ್$_1$]

ಒಡೆಸೀಳು 'ಒಡೆಸೀಳ್' ನೋ.

ಒಡೆಸು 'ಒಡೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡೆಹಾಯ್ 'ಒಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡೆಹೊಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆದೋರು, —ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕಪ್ಪುಹೆಪ್ಪಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮಿ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭-೫). [ಒಡೆ$_1$ + ಹೊಮ್ಮು (< ಪೊಣ್ಮು)]

ಒಡೆಹೊಯ್ 'ಒಡೆವೊಯ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡ$_1$, ಒಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣಿನಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಒಡ್ಡುವವನು: ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಒಡ್ಡನ ಪ್ರತಾಪವನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೬-೧೯); ಕೆರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೆಱೆಯನಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩೯); ಕುಳಿ ತೆವರ ತಳಪಟವ ಮಾಡುವ ಪದಾಗ್ರದ ಸಲಿಕೆ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಗಳ ಬಲುಗೆಲಸದೊಡ್ಡರ ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ (ತೊರಾರಾ. ೫-೭-೧೨). ೨. ಒರಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ದಡ್ಡನಾಗಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೩. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದವನು: ಚೇರಮ ವೈರಮುಂ ಬಿಸುಡು ಪಾಂಡ್ಯ ಕಡಂಗದಿರಂಧ್ರ ರಂಧ್ರಮುಂ ಪಾರದಿರೊಡ್ಡ ಗೊಡ್ಡಮನದಂ ಬಿಡು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೮-೮; 1202). **ಒಟ್ಟ$_1$** : ೧. ಕಟ್ಟಿದಯೊಟ್ಟಱ್ಗೆ ಪನ್ನಿರ್ಖಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೫-೭; 995).

ಒಡ್ಡರಗಾಡಿ, ಒಡ್ಡರಬಂಡಿ = ಆರೆಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಡಮೆ ಎತ್ತರದ ಬಂಡಿ, —ಗಾಡಿ: ಒಡ್ಡರಗಾಡಿಯಿಂದ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದರೆ ಅಪಾಯ ಕಡಿಮೆ; ಮೈಲ್ ಟ್ರೈನಿಂದ ಬಿದ್ದರೆ ಯಮಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೮); ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯಂತೆ ಇರುವ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೬೨); ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಆತುರಕ್ಕೆ ವಿಮಾನದ ವೇಗ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಗಿಂತಲೂ ಕಡೆಯಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ರಾಗಿಣಿ. ೨೬೩).

[ಪ್ರಾ. ಓಡ್ಡ (< ಸಂ. ಓಡ್ರ). / ತಮಿ. ಒಟ್ಟಯನ್; ಮಲ. ಒಟ್ಟನ್; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೆ]

ಒಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ದಡ್ಡ: ನೀನು ಶುದ್ಧ ಒಡ್ಡ (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ. ವೊಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. (ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ) ಪಣಕ್ಕೆ ಇಡುವ ದ್ರವ್ಯ: ಒಡ್ಡಮಂ ಪೇೞಿಮೆನೆ . . . ಸಾಯಿರ ಗದ್ಯಾಣದ ಪೊನ್ನೇ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ); ಜೂದಿಂಗೆ ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ ವಿತ್ತಮೆ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದೊಡ್ಡಮಂ ನುಡಿದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೨೮ ವ); ಕಬ್ಬಿನ ಹಣಿದವನಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಕಾಯದ ಹಣಿದವನಾಡುವರೆ ಮೇಲೊಡ್ಡವಾಯಿತ್ತೆಂದು . . . ನೀನಿಕ್ಕಿದ ಜೂಜಿಂಗೆ ಹೊಯಿದು ಗೆದ್ದ ಸಿರಿಯಾಳ (ಬಸವ. ೬೭೯); ತಡೆಯದೊಡ್ಡವನಿಕ್ಕಿ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವ ಪೊಡವಿಪ ಸೋತನೇನೆಂಬೆ (ನಾಗಕು. ೯-೧೧೬).

ಒಡ್ಡಮಾಗು = ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು: ನಿನ್ನನಿತು ಸೈನ್ಯಮನೊಡ್ಡಮಾಗಿರಲೊಡ್ಡಿ ನಿಂದು (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೩೨).

[< ಒಡ್ಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡು, ಒಡ್ಡಿಮಿ]

ಒಡ್ಡಂತಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ; ಜನ್ಮದಿನ: "ಒಡ್ಡಂತಿ – ವರ್ಧಂತಿ = ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫); ಕಂತು ಮಹೋತ್ಸವಂ ರತಿಯ ನೋಂಪಿ ವಸಂತನೃಪಾಲ ಪೂಜೆಯೊಡ್ಡಂತಿಯ ಪೂರ್ವದಾನತಿಥಿ (ದಶಕು. ೮-೧೭); ಆ ವಿಭುವಿನಪರಿಮಿತ ಸಂಭ್ರಮೋತ್ಕರ್ಷದಿಂ ತೀವಿದೊಡ್ಡಂತಿಯುತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆ (ವರ್ಧಮ. ೧-೬). 'ವಡ್ಡಂತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವರ್ಧಂತಿ]

ಒಡ್ಡಣ$_1$ 'ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣ$_2$ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣೆ 'ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಕಂಡಖಂಡಜ್ಞಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿದಿರಿಟ್ಟು ಮುಂಡಳಿಸಿ ಕಲುಮುರನಲೊಡ್ಡಣೆಗೊಂಡು ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಸರುವಡೆದುದ್ದಂಡ ರೀತಿಯು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩).

[ಒಡ್ಡಣೆ (< ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡ್ಡತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವನ ತುಂಟತನ, ಒಡ್ಡತನ ಅವಳಿಗೆ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೬೨); ಈಗಲೇ ಅಷ್ಟೊಂದು ಒಡ್ಡತನ ಮಾಡಬಾರದು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೫).

[ಒಡ್ಡ$_1$ + -ತನ]

ಒಡ್ಡದೆಱೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಅಸಗದೆಱೆ ತೊತ್ತುದೆಱೆ ಭಂಡಿದೆಱೆ ಪೊಡ್ಡದೆಱೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೪೦; 1162). [ಒಡ್ಡ$_1$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಒಡ್ಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವ ಒಡ್ಡಮರಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೧೪; 1115).

[ಒಡ್ಡಮ್ಮ + ಅರಸ$_1$]

ಒಡ್ಡಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೪-೩; 1007); ದಣ್ಣನಾಯಕೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಅಯ್ದುಂ ಮನ್ದಿನ ಸಾಸಿವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೬೪-೬೮; 1053).

[ಒಡ್ಡ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಒಡ್ಡಯಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಯ್ಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವ (ನಾ). ವಿನ್ಯಾಸ; ರಚನಾಕ್ರಮ: ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಪಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ . . . ಪರರೊಡ್ಡವದ ರೀತಿಯ ಕೊಳ್ಳದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೧೫); ಪರರ ಬಗೆ ಪರರುಕ್ತಿ ಪರರುತ್ಕರುಷ ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೃತಿಯಪಹರಣೆ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಠವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರಾರಾ. ೧-೧-೧೨). [< ಒಡ್ಡು$_1$ + -ವ$_3$]

ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$, ಒಡ್ಡಣ$_1$, ಒಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ: ಮುಗಿಲೊಡ್ಡವಣೆಯಾಕ್ಷಣ ಹರಿದು ನಿರ್ಮಲವಾಗದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೩೯). ೨. ಸನ್ನಾಹ; ಸಜ್ಜು: ಲಗ್ನೆಯ ದೆಸೆಯ ದಿವಸ ಸದರನಿದರಮುಮಂ ಜಂತ್ರದೊಡ್ಡವಣೆಗಳುಮಂ ಭೂಮಾನಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಱಪುಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿನೋಡುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೨ವ).

ಒಡ್ಡಣ$_1$: ೧. ಮಿಸುಪಸಿಥೇನು ಮೀನ ನಿವಹಂ ಪೊಳೆವಡ್ಡಣದೊಡ್ಡಣಂ ವಿರಾಜಿಸುವುರು ಕೂರ್ಮ ಕೋಟಿಯಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೨); ಮರವೆಯೊಡ್ಡಣ ಕಲಹದೆಟ್ಟವಶುಚಿಯ ಬೆಸುಗೆ . . . ಈ ದೇಹವು (ಕೈಕವ. ೧-೧೮-೧); ಒಡ್ಡಿಹ ರಾವುತರುಗಳ ಒಡ್ಡಣದಿಂದಾ ರಾಯನೋಲಗ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೪೩). ೩. ಪಡೆ; ಸೈನ್ಯ : ಪೊಜಮಟ್ಟೊಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟುರ]ಣಮನೊಡ್ಡೆ ಬಿಲ್ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ . . . ತಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೫); ಮನೋಭವನೊಡ್ಡಣದಂತೆ ತಂಡತಂಡದೆ ಪರಿತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫); ಬಹುಭಂಜನೆಯೊಡ್ಡಣದಿಂದಹಮಹಮಿಕೆ ಮಿಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೧೧-೫೯). ೪. ಯುದ್ಧರಂಗ : ತಟತಟ ನೇಸಱ್ ಮೂಡುವುದುಮೊಡ್ಡಣಕ್ಕೆಯ್ತಂದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬). **ಒಡ್ಡಣೆ** : ೧. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಣೆಯೊಡ್ಡಿತುಕಾರ ಕೊರ್ವಿನೊಳ್ (ಗರಿಕ. ೯-೩೬); ಮೇಲನಱಿಯದ ನೃಪನ ಬಾಳಿಕೆಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು ನೀರದ ಜಾಲದೊಡ್ಡಣೆ ಸುರಧನುವಿನಾಕಾರ ಶವದುಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೧). ೫. ಒಡ್ಡುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಈಡೊಡ್ಡಣೆ' ಪರಾ. ೬. "ಡಂಭ, ಡೌಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಡ್ಡು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಒಡ್ಡವಣ್ಣೆ (ನಾ). ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?): ನವ ರೀತಿಯೊಡ್ಡಯಿಸೆ ಒಡ್ಡವಣೆ ಮೇಲಡರೆ ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ (ಆನಾರ. ವೇ. ೧೮೨-೫). [?]

ಒಡ್ಡವಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಂಗಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮುಳವಾಡಿಗೆ ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ ಮಧ್ಯವತ್ತಿ[ರ್] ಪಿಪ್ಪರಗೆ ನಾಮುಗ್ರಮೋ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮-೧೯ ; 862). [?]

ಒಡ್ಡಳಿ 'ಒಡ್ಡಱಿ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡು : ದಶಶತಕಂಗಳಿಂದೆ ಪರರಾಳ್ಕೆಗೆ ಸಂದಿಹ ಸ್ವರ್ಣಭೂಮಿಯಂ ವಿಸಸನಕೊಡ್ಡದೊಡ್ಡಳಿಸಿ ವೈರಿಯ ನನ್ನಿಯ ನಲ್ಮೆಗಾಳೆಗಂ ಪೊಸತೆನೆ ಧಾತ್ರಿಗೆಂಬೊಲೆಸೆದಂ (ಅಮುತಂ. ೨೬). [ಒಡ್ಡಳಿ (< ಒಡ್ಡಱಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಒಡ್ಡಱಿ, ಒಡ್ಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡ್ಡು ಕೆಡು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ರೀತಿಗೆಡು: ಇವಂದಿರ ಪಾಡಱಿವಂದಮುಂತಿರವೆ[ಱೊ]ಡ್ಡಱಿಯದಂತಿರೆ ನಮ್ಮವರೆಲ್ಲರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦); ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಟಿ ಮಾತನೊಡ್ಡಱಿಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬); ನೆಱಲಂ ನೋಡಿದ ರೂಪಿನ ಪೊಱಪಡು ಕನ್ನಡಿಯನೊರ್ಮೆ ನೋಡಿದೊಡಿರದೊಡ್ಡಱಿವುದು ನರೆತೆರೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೩-೭೮). ೨. ನಾಶಮಾಡು; ಅಂದಗೆಡಿಸು : ಪೆಡೆಯಂ ಬೆಳೆಪ ಬಿರುದಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಱಿವೊನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೫-೧೦ ; 885). **ಒಡ್ಡಳಿ** : ೧. ಹೆಡ್ಡರೆನ್ನೊಡೆವುಟ್ಟಿದವರೀತನೋಲೆಗೇಳೊಡ್ಡಳಿದೋಡಿದರ್ ತಪಕೆ (ಭರಜ. ೪೮-೪೨). [ಒಡ್ಡು$_2$ + ಅಱಿ$_1$]

ಒಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಸೆ (?): ರಕ್ಕಸನ ಕಂಡೊಡನೆ . . . ಮುಂಬರಿದು ಪಿಡಿದು ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಡ್ಡಾಯವೆಂಬುತ್ಕಳಿಕೆಯೊಳ್ ನೋಡುವ ಕಣ್ಗೆ ಇಂಬಾಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩೪-೨೭). [ಒಡ್ಡು$_1$ + ಆಯ$_1$]

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮಸ್ಯೆ ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ವೃಷಭಣ್ಣ ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡಮಾವನಿಗೆನಗೊಂದು ಒಡ್ಡಾರವೊಡ್ಡಿದೆಯಿದ ನೀವು ತಿದ್ದಿಕೊಟ್ಟಡ್ಡಾಕೆ ಬಿಡಿಸಿರ್ದೈಯೆಂದ (ಭರಜ. ೪೩-೯೩). ೨. ವಿರೋಧ ; ಹಗೆತನ : ಕೊರ್ಬು ಸೂರುಳೊದವಿತ್ತಾಸರ್ಬೆಸಂಬೆತ್ತುದಾವರಿಸಿತ್ತಾಸೆಕನಲ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುದುರುಬಿತ್ತೊಡ್ಡಾರಮುಣ್ಮಿತ್ತು ಕಾತರಮಿನ್ನೆಂತು ಟುಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೭೫). [← ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾರ]

ಒಡ್ಡಾಸರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಲಪು ರಿಗ್ಗವಣೆ ಒಡ್ಡಾಸರ ಪಡಿಸಣ ಚಮತ್ಕಾರ ಶಬ್ದ ಶೃಂಗಾರ ಝೋಂಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಂಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇರುವೆಯ ನಾರ್ಸೆವುತ್ತೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧ ವ). [?]

ಒಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ದಪ್ಪನೆಯ ಆಳು; ಸ್ಥೂಲಮನುಷ್ಯ: ಹೆಡ್ಡಾಳಾದರೂ ಒಡ್ಡಾಳಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಒಡ್ಡ$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಒಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೂಜಿಗೆ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ; ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು : "ಗ್ಲಹವೆಂಬುದು ಜೂಜಿನ ಒಡ್ಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೪). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮಾತು ; ಹುರುಡಿನ ಮಾತು : ಒಡ್ಡಿದ ಭೈರವ ಬಲರಾಮನ ಪೆಟ್ಟುದೊಡ್ಡಿತೆಸುತ್ತೆ ನಿಷ್ಠುರದಿ ಒಡ್ಡಿಯ ನುಡಿದು ಕೃಷ್ಣಾಗ್ರಜಾತನಮೇಲೆ ಜಡ್ಡಿದ ಗದೆಯ ಗಾಯವನು (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೩). ೩. ದೊಡ್ಡಿ ; ರೊಪ್ಪ : ಅವರಿಗೆ ಕೋಳಿ ಒಡ್ಡಿ, ಕುರಿ ಒಡ್ಡಿ, ಹಂದಿ ಒಡ್ಡಿಗಳೆಂದರೆ ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳಷ್ಟೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೩೮). [< ಒಡ್ಡು$_1$]

ಒಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ನಾಲ್ಕರ ಗುಂಪು; ಚತುಷ್ಟ : ಮಿಾನು . . . ಎಂದರೆ ಹತ್ತು ಒಡ್ಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತ್ರ. ಒಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರುಪಾವಲಿ . . . ಚಂಪಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಈ ಒಡ್ಡಿ - ಪಾವಲಿಗಳ ಮಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇತ್ತು (ಚಿಗುಬ. ೮೬). 'ಉಡ್ಡಿ$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡುವುದು ; ಎದುರಾಗಿ ಚಾಚುವುದು (ಕಿ). [ಒಡ್ಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಡ್ಡಿಗಜುಗ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಜ್ಜುಗದ ಗುಂಪು (ಕಿ). 'ಉಡ್ಡಿಗಜುಗ' ಪರಾ. [ಒಡ್ಡಿ$_2$ + ಗಜುಗ (< ಗರ್ಜುಗ)]

ಒಡ್ಡಿತು (ಗು). (?) : ಮೊಜನಂದಮುಪ್ಪ ಕಾಲೊರಸುವೊಡೊಡ್ಡಿತಪ್ಪ ಪರಡಂತಸಿದುಂಮಿಗೆ ದೊಡ್ಡಿತಾದಮೇಣ್ ಕರಮುಸಿದಾದ ಜಂಘೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಒರಸುವ ದೊಡ್ಡಿ ತಪ್ಪ ಪರಡು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಅಱಮುಣ್ಣಮೆಗಾಲು ಮಗೊಕೆಮೊಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ಯಿನ್ದಮ್ಮಗಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮-೩ ; ಸು. 825). [ಒಡ್ಡಿ ? + ಪಾಡಿ]

ಒಡ್ಡಿಯ (ನಾ). ಓಡ್ರ ದೇಶದವನು : ತುಳುವ ಮಗಧ ಮಾಳವ ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩-೯೨; 1397 ?) ; ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳೊಡ್ಡಿಯರು ಖಸ್ನೋಜಿಗಳೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳು . . . ರಾಮನ ಮುಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೬). [ಪ್ರಾ. ಓಡ್ಡಿಅ < ಸಂ. ಓಡ್ರೀಯ]

ಒಡ್ಡಿಸು, ಒಡ್ಡಯಿಸು, ಒಡ್ಡಯ್ಸು, ಒಡ್ಡವಿಸು, ಒಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಚಾಚಿಸು : ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲುಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋಪವಳನೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತ್ತೊರ್ವಳೊಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಅನಂಪು. ೭-೨೯); ಮನೋಜನ ಕೊರಲಗಿಗೊಡಲೊಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಮುಗ್ಧ ಮುನಿವರನಾ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೨). ೨. ಆವರಿಸು ; ಕವಿ ; ಮುತ್ತು : ಈಯುಪಾಯದೊಳೆ ಕೀರ್ತಿಗೆಯೊಡ್ಡಿಸೆ ಕಾದೆ ನಾಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೮) ; ಘೋರತಮಮೊಡ್ಡಿಸುವೊಡಾ ತಾರಕ ಮಂಡಳಮನೊಡ್ಡಿಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೫೧). ೩. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು ; ಹುರುಡಿಸು : ಬಿಗಿದೊಗೆದಾತ್ಮತುಂಗಕುಚ ಕುಂಭಮನೊಡ್ಡಿಪ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವಾತ್ಮಕೇಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೦).

೪. ಪ್ರೇರಿಸು ; ಒತ್ತಾಯಿಸು : ಬಿಸುಟಾ ಧರಾಧಿಪತಿಯಂ ನಾರಾಯಣಾದೇಶಮೊಡ್ಡಿಸೆ ಪಾಂಡುಪ್ರಿಯಪುತ್ರರೊಳ್ ನೆರೆಯಲೆಂದಿಂತೀಗಳಾಂ ಪೋದಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೦) ; ವಿರಹಿಮೃಗಂ ದಲೊಡ್ಡಿಸುವವಂ ಮಧು ದಲ್ ಬಲೆಗಳ್ ಲತಾಳಿ ದಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೪). ೫. ಅಡ್ಡ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಡು ; ತಡೆಯುಂಟುಮಾಡು : ಪಾಯ್ವ ಕೊರ್ಗಣೆಗೆ ಬದ್ದರಮೊಡ್ಡಿಪ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೭) ; ಸಿರಿ ಬರಲ್ ಮೊಳಕಾಲನೊಡ್ಡಿಸಿದ ಕಡು ಹೆಡ್ಡರಿರವಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ತೆಜನು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೧೦–೫೦). ೬. ಎದುರಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು : ಅತಿಭೀಮರ್ ಜಿತಕಾಮರ್ ಸುತನಾಮರ್ ಮದನನಿದಿರೊಳಿಲ್ಲೆನೆ ಹೋಹೋ ಸತಿ ಕಾಮಿತ ಮನದಿಂ ಪಾರ್ವತಿ ಬಳಿವನ್ನೆವರಮಿರ್ಪ ತಪಮೊಡ್ಡಿಪುದೇ (ಗಿರಿಜಾ. ೭–೭೧). ಒಡ್ಡಯಿಸು : ೬. ಬಿಜುತೋಡಿ ಬೇಡರೊಳ್ ನೆರೆದಿರಲ್ಲಲ್ಲದೊಡ್ಡಯಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫). ೭. ಪ್ರದರ್ಶಿಸು ; ತೋರಿಸು : ಭರತಶಾಸ್ತ್ರನಿರತೆಯರಪ್ಪ ಕೆಲಂಬರ್ ದೇವಿಯರ್ ಪಿರಿದಾಗಿ ರಾಗರಸಮುಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕಾಡುತ್ತುಮಿರೆ ನಾಟ್ಯಮನೊಡ್ಡಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಾ ಧ ಪು. ೬–೮೫ ವ) ; ಸುಡಿದ ಸಗಾಡಿಕೆಯನೊಡ್ಡಯಿಸಿ ತಮ್ಮಯ ಖೋಡಿಯನು ತಾವಜಿಯರೆಂದನು ನಗುತ ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೨೭). ೮. ಸೇರಿಸು : ಇನ್ನೇನು ಕವಿದು ಬಹ ಕತ್ತಲೆಗಾಗಿ ಎದೆಯ ಹಣತೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನೊಡ್ಡಯಿಸಿ ಸೊಡರು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಳುವ ಹೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲೇನು, ಹೇಳಿ ಮುದುಕಯ್ಯ (ಕೋಗಿಲೆ. ೭೦–೫). ಒಡ್ಡಯ್ಸು : ೯. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು : ಮನೆಯೊಳ್ಮಯ್ಗೆ ಬಾತುಕೊಂಡು ಸಿರಿಯೊಳ್ಕಣ್ಣಾಣದೊಡ್ಡ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಯ್ಸುವಂದಿನ ನೀ ಮಾರ್ಗೆಲೆ ನಿಮ್ಮನಾವಜಿಯೆಮೆಂದೆಮ್ಮಂ ತೊಡಂಕಿಕ್ಕುವಂದಿನ ... ಸೊರ್ಕಕ್ಕಟ ಮುಕ್ಕುವೋಗಿ ಕಡೆಯೊಳ್ ಭೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಿರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೭). ಒಡ್ಡವಿಸು : ೨. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡವಿಸುವಂತೆ ಮಳೆ ಭೋರನೆಜಗುವಂತೆ ... ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨–೪೧). ೧೦. ಶೋಭಿಸು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ರಾಗರಸಂಬಡೆದೊಡ್ಡವಿಸೆ ರೀತಿ ನೂತನಂಬಡೆಯೆ ವಳಿ ವಿಳಾಸಂಬಡೆಯೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬–೬೭ ವ). ೧೧. ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗು ; ತೋರಿಬರು : ಒಡ್ಡವಿಸಿತೆನ್ನಾಟ ನಗೆಯೊಳಗಡ್ಡಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ ಬಿಂಕದಲವರು ಬಿರಿದರು ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೪೩). ಒಡ್ಡೈಸು : ೬. ಬರೆಯಲ್ಪಾರದು ಬಚ್ಚಿಸಲ್ಕರಿದು ಮಾಡಲ್ಕೂಡದೊಡ್ಡೈಸದಚ್ಚರಿ (ಅನಂಪು. ೧–೧೧೪) ; ಕಾಳಕೂಟದ ಬಹಳ ಧಾಳಿಗೆ ಶೂಲಿಯೊಡ್ಡೈಸುವವೊಲವನೀಪಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಡೆದನು ಕಳಶಜನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೬೪). ೭. ಕಂತುವನೆ ಕಂಗೆಡಿಸಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಂ ತರಂಗವಿಚಾರವೆಲ್ಲವ ಸಂತೆಯಂಗಡಿಯಂತೆ ಸೊನ್ನಲಪುರದೊಳೊಡ್ಡೈಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೪). ೧೧. ನವರೀತಿ ಒಡ್ಡೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಡ್ಡಯಿಸೆ] ಯೊಡ್ಡವಣೆ ಮೇಲಡರೆ ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಜ್ಜಳಂ ಪಲ್ಲವಿಸೆ (ಅನಾರ. ಹ. ೧೩೦–೨೬) ; ಹೊಳೆವ ಹಲ್ಲಣ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ ... ಸೌಂದರಾಧೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೊಡ್ಡೈಸಿ ರಂಜಿಸಿದವು(ಸೌಂದಪು.೧೮–೧೨). ೧೨. ಧಾವಿಸು ; ಮೇಲೆನುಗ್ಗು ; ಅರೆಯಟ್ಟು : ನಿಲ್ಲದೊಡ್ಡೈಸೆನುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಸಾರಥಿ ಗಜುಹೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೪). [ಒಡ್ಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗೆ ಹುಗ್ಗಿಗಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿಯ ಹೊಲವೇರೆಯಿಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೭೯ ; 1147) ; ಹಟ್ಟಣದ ದಾರಿಯಿಂ ತೆಂಕಲು ತಕ್ಕಿಲು ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಳೆಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೭–೪೩ ; 1177). [ಒಡ್ಡಿ$_0$ + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಒಡ್ಡಿಜಿ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು : ಪೆಸರ್ ನಿನಗೆ ಕೇಳ್ ಮೊಸರ್ ಪೆಜರ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ಪ ದಡ್ಡಿಸಕ್ಕೆ ಗುಜಿಯಪ್ಪುದೊಡ್ಡಿಜಿದು ತಿಂಬರಸ್ಕರ್ ಕ್ರಿಯಾವಸಾನ ವಿರಸಂಗಳಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೬೦). [ಒಡ್ಡು$_3$ + ಇಜಿ$_1$]

ಒಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಪಿಸು ; ಈಡುಮಾಡು : ಅಣಿಯುಳ್ ದಾವಣಮೊಡ್ಡುವನ್ (ಎಇ. IX, ೧೪–೧೧ ; 800) ; ಉರಿಗೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯನಳ್ಕದೆ (ಇಆ. XIV, ೭೦–೧೫ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ನೀನಾರ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಪೆಸರೇನೀ ನಿಯಮಕ್ಕೆಂತು ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಎದುರಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : "ಒಡ್ಡು – ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಪೊಲನ ಕೊಳ್ವೆನೆಂದು ಬನ್ದೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ದಾನೆಂಬ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೧–೬ ; 893) ; ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಪೊಣರ್ದೊಡ್ಡಿದನಂತೆ ಕೆಟ್ಟೋಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೨) ; ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದೊಳೊಡ್ಡಿ ತಗರು ತಗರಿನಂತೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಹೊಡೆದಾಡಬಹುದು (ಭರಚ. ೨–೯೧). ೩. ಇಡು ; ಮಡಗು ; ಇರಿಸು : ಒಂದು ಮರದ ಕೆಟಗೆ ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋನಮನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೧೩) ; ಸಹದೇವನನ್ನು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಕೃವಾಸ. ೧೩೩). ೪. ಉಬ್ಬು ; ಮೇಲೇಳು : ಬಟ್ಟಿತಪ್ಪ ಬಾಯ್ದೆಜೆ ತನುರೇಖೆಗೊಂಡ ಕೊರಲೊಡ್ಡಿದ ಪೆರ್ಮೊಲೆ ತೆಳ್ಪಸಿಜ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೮) ; ಮಿಂಚುವ ನಖಮಾದಮೊಂದಿದ ಬೆರಲ್ಗಳಡಂಗಿದ ಗುಲ್ಫಮೊಡ್ಡಿ ತೋಜುವ ಮಡಂ (ಲೋಕೋಪ.೧೧–೩) ; ಮಡಿದ ಕೊಡಕೆಗಳೊಡ್ಡಿದುರದೊಪ್ಪಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ಕೊಂಕಿದುಗುರಿನ ನಿಡುವೊಡಲ ... ನಾಯ್ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೩–೨೦). ೫. ಮುಂದಿಡು ; ಎದುರಿಗೆ ಹಿಡಿ : ನೀನಿನ್ನಾವ ನೆವವನೊಡ್ಡುವೆ ಪಾಪಿ (ಹಚಕಾ. ೮–೮) ; ಸಮರದ ಜಯವನವರಿಗೆ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವನೀಡಾಡಿ ನಯವ ನೀವೊಡ್ಡುವರೆ ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೪). ೬. (ವ್ಯೂಹರಚನೆ) ಮಾಡು ; ರಚಿಸು ; ಸಿದ್ಧಮಾಡು : ಕುಲಧನಸಂಕುಲಂಗಳನೆ ತಂದಿಡೆ ಯಿಟ್ಟವನಾಡಿ ಸೋಲ್ತನಾಕುಲಮತಿ ಮುಂದೆ ಭಾರತದೊಳೊಡ್ಡುವುದುಂ ಕಡು ನನ್ನಿಮಾಟ್ಟಿವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೨) ; ಬಲುಹ ನೀ ನೋಡುವರೆ ಪರಮಂಡಳಿಕರ ತಂದೊಡ್ಡು ಬಳಿಕೆನ್ನಳವನೀಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೦). ೭. ಹಾಯಿಸು ; ಬಿಡು : ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರೊಡ್ಡು (ರೂಢಿ). ೮. ಚಾಚು ; ನೀಡು : ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋಪವಳನೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತ್ತೊರ್ವಳೊಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಮಲ್ (ಅನಂಪು. ೭–೨೯) ; ಧರೆಯ ದಾನಕೆ ಕೈ ಒಡ್ಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೪೮–೧೦) ; ಒಡ್ಡಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತವೀ ಹಸ್ತವನೊಡ್ಡುವನಲ್ಲವೈ ಪೆಜರ್ಗೆ (ನಾಗಕು. ೧೦–೫೦) ; ಅರಮನೇ ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸೆರಗು ಒಡ್ಡು (ಗಾದೆ).

ಒಡ್ಡಿಕೊಳ್, ಒಡ್ಡಿಗೊಳ್ = ೧. ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು ; ನೀಡು : ಚಲಿಸದದಿರದೆ ಬೆನ್ನನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡಿರೆ ಕಂಡು (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೬೪–೧೪). ೨. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ : ಸಲೆ ಸೇರಿಸಿದೇಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಭಟರು ತಲೆವರಿಗೆಯನೊಡ್ಡಿಕೊಳುತ (ಕಂಕವಿ. ೧೪–೪೭). ೩. ಗುಂಪಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಸೇರು : ವೀರಭಟ ಕುಣಪಂಗಳಿಂ ಪೆಣೆದ ಪೆರ್ಮೆಟಿಯಂ ಕಜಿವ ವಿಳಯಜಳಧರದೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಒಡ್ಡಿಗೊಂಡಿದುರ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೪೪ ವ). ಒಡ್ಡಿನಿಲ್ = ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಪೊಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಗಲದಿರ್ಪ ನುಗ್ಗಿಸಲೆಡೆಗುಡದೆ ನಿಂದು ಮೊನೆಗೊಡಿರನುವಿಂ ಹಿಗ್ಗಿ ಪೆಜಸಾರದಿರಿಯೆಂದುಗ್ಗಡ ವಜ್ಜೀರರೊಡ್ಡಿನಿಂದರ್ (ಹವ್ಯಾರ. ೩–೩೯). 'ಉಡ್ಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು ; ಪರ್ಜಿ. ಒಡ್ಡೆತಿ = ಎಸೆ]

ಒಡ್ಡು$_3$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಒಡ್ಡೆನೆ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೪); "ಸಮೂಹದೊಳೊಡ್ಡು" (ಕಶರ. ೧೯೯); ಮೃಗವ್ರಜದೊಡ್ಡೀಂ ಮೃಗರಾಜನಂ ನೆಟಿವುದೇ ತಾಂಗಲ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೭); ಅಕಾಶದೊಳಗೊಂದು ವಿಸ್ಮಯವಾದ ಮಹಾಕಾಂತಿಯೊಡ್ಡು ಕಾಣಿಸಿತು (ಭರಚ. ೩–೫೦); ನಿಂದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಡ್ಡೆನೆ ಬೆಳ್ಮಿಗಿಲದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೬–೫). ೨. ವ್ಯೂಹ; ಸೈನ್ಯ; ಪಡೆ: "ಒಡ್ಡು–ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಚ" (ಶಮಧಾ); "ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪೌಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಹುವಿಧ ವ್ಯೂಹರಚನೆಯಿನೊಡ್ಡಂ ಬಲಿದು ನಿಲ್ವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೩೪ ವ); ಗಜದೊಡ್ಡು ತುರಗ ರಥದೊಡ್ಡುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೫–೨೩); ಮುರುಹಿದನು ಮುರವೈರಿ ರಥವನು ಮುಂಪಡೊಡ್ಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧). ೩. ಎದುರಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆ: ನಾಲ್ಕೂರುಮಿಬ್ಬು ನಡೆದ ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಟಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬–೧೩; 950); ಅಕ್ಕನ ಜೀವನದ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಒಡ್ಡೇ ಎದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮಹಾಸಾ. ೩); ಅಖಂಡವಾಗಿ ಉಕ್ಕುಕ್ಕಿ ಬರುವ ಹುಚ್ಚು ಹೊಳೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡ್ಡು ತಡೆಯಬಲ್ಲುದೆ? (ಘಾಟೀಮು. ೪೨). ೪. ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಟ್ಟೆ; ಕುಂಟೆ. ೫. ರಚನಾಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅಂದಿನ ದಿವಸದೋಲಗದೊಡ್ಡು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೩೨). ೬. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ: ಅದು ಸೋಲುತೊಂದು ಲಕ್ಕದ ಪೊಡ್ಡನೊಡ್ಡಿ ಮೇಲಿದರೊಡ್ಡು ಕೋಟಿಯೆಂದೆನುತ (ಮೋಳಪು. ೨–೧೪೪); ಧರ್ಮರಾಯನು ಒಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಒಡ್ಡನಿಟ್ಟು ಪರಾಭವವನ್ನು ಪಡೆದನು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). ೭. ಒಕ್ಕಣೆಗಾಗಿ ಕಣದಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಲು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೇಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟ ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಱಿ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ (ವಚಶಾ. II, ೬೬); ಇಂದು ಒಡ್ಡಿಗೆ ಎಣೆ ಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೮. ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಬಿಂಕ: ಅತ್ಯಕುಟಿಲಮಾಸ್ಯದೊಡ್ಡಭಿಮತಂ ಕುಟಿಲಂ ಋಜು ಬಾಹ್ಯವೃತ್ತಿ ವಕ್ರಕಲುಷಮಂತರಂಗಮೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೨). ೯. [ಗಣಿತ] ಮೂಲಸಂಖ್ಯೆ (?): ಎರಡೊಡ್ಡಿನ ಬಣ್ಣವನು ಹಾಗವ ಮಾಡಿ ತೂಕದಿಂ ಗುಣಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೧೦). ೧೦. ಅಂದ; ಚಂದ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು: ಮುನಿಯಿಸೆ ಮಾಣದಾಂ ಮುನಿದು ತೊಟ್ಟನೆ ಮಂಚದಿನೆಟ್ಟುಪೋಗೆ ನಾಚೆನಗಳವಟ್ಟ ಬರ್ದೆನಗೆ ಪೆಂಪೆನಗಣ್ಮೆನಗಾಗಳಾಯದೊಳ್ಪೆನಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೆನಗುರ್ಕೆನಗೊಡ್ಡೆನಗೆನ್ನ [ಬೆನ್ನ] ಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿವಾದುದು ಮಿಾಜಲತರ್ಕ್ಯರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೪).

ಒಡ್ಡು ಒತ್ತಲು = ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಅಣೆ: ಕಾಲುವೆಗಳಿಗೆ ಸಂಕ ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡು – ಒತ್ತಲುಗಳಾದವು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೭). ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸು = ಮಣ್ಣಿನ ಏರಿ ಕಟ್ಟಿಸು; ಅಣೆಹಾಕಿಸು: ಹೊಲದ ಬಾಂದಿನ ಹದ್ದುಹಿಡಿದು ಒಂದು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ಮೊಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ಸುತ್ತಲೂ ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೨); ಹೊಲ ಹಸನುಮಾಡಿಸಲು, ಕೆರೆ ಕಡಿಸಲು, ಬಾವಿತೋಡಲು, ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಹಣ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪೧). ಒಡ್ಡುಹಾಕು = ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಣೆಹಾಕು: ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಡ್ಡು$_1$]

ಒಡ್ಡಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಚಿದ ಕೈ; ನೀಡಿದ ಕೈ: (ಅದನ್ನೋದಿಕೊಂಡು, ಅತನ ಒಡ್ಡಂಗಯ್ಗಿರಿಸಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೯೭–೨೦).

[ಒಡ್ಡು$_1$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಒಡ್ಡಂಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಲ್ಲು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಂಡೆ: ಕಲ್ಲೆನ್ನದೆ ಬೆಳೆದ ಪಸುರ್ವುಲ್ಲೆಂದಾಸೆಯೊಳೆ ಸಾರ್ದು ಮರಕತದೊಡ್ಡಂಗಲ್ಲನೆ ಕಾರ್ದು ಮೃಗಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೯–೨೩); ಪರಿದಡರ್ದ ಪಂಚರತ್ನದ ಮರೀಚಿಯಿಂ ನೀಳ್ದ ಪಳಿಕಿನೊಡ್ಡಂಗಲ್ಗಳ್ ಬರೆದಿರ್ದ ಭಿತ್ತಿಯಂತಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೯–೩೬). **ಒಡ್ಡುಗಲ್**: ೨. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೂಕುವ ಕಲ್ಲು, —ಗುಂಡುಕಲ್ಲು: ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಚುವೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ದು ನೂಂಕುದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರಪು. ೫–೧೦೫). **ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು**: ೨. ಮಡ್ಡಜೀವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಲಿಂಗವಿರ್ದಡೇನು ಆ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಘನಪರನು ಕಳೆಯನಱಿಯದ ಬಳಿಕ ಅದು ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲಿನಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೮–೧೦); ಬಟ್ಟೆಯಂ ತೊಡೆದು ಮುಂದೊಡ್ಡುಗಲ್ಲುಗಳ ತಂದಿಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೯–೩೩).

[ಒಡ್ಡು$_1$ + ಕಲ್$_3$]

ಒಡ್ಡಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ಶೋಭೆ; ಒಟ್ಟಂದ: ಬಲ್ಲಾಳಿ ಕೆಯಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕವ್ವರಿಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨–೨೬ ವ). [ಒಡ್ಡು$_2$ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಒಡ್ಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಕೂಡು; ಸಂದಣಿಸು: ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ಸಸಿ ಮೊಸರ್ ಪಸೆ ಸೇಸೆ ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ ಚದುಕಮಿದೊಡ್ಡುಗಟ್ಟಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩೯). [ಒಡ್ಡು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಡ್ಡುಗಲ್ 'ಒಡ್ಡಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು 'ಒಡ್ಡಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಸೆಣಸು ಮಣ್ಣಿಳಿಕ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತನೊಡ್ಡುಗಣ್ಡು ಸುತ್ತಂ ಬಳಸುವ ಮಣ್ಣಿಳಿಕರ ಮಣ್ಣೆಯ ನಡೆವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೩–೮; 1079). [ಒಡ್ಡು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಒಡ್ಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಒಡೆದುಹೋಗು: ತಮುಮೊ [ಪಾಠಾಂ. ದೊ] ಡ್ಡುಗೆಟ್ಟು ತಾನುಗಿಯೆ ಕರಂಗಳಂ ಸ್ಮರಕರಂಗಳೆ ಗೆತ್ತು ವಿಯೋಗಿಸಂಕುಳಂ ಸುಗಿಯೆ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೦).

[ಒಡ್ಡು$_3$ + ಕೆಡು]

ಒಡ್ಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಅಂಚೆವಿಂಡನೊಳಕೊಂಡಂಭೋಜಷಂಡಂ ತಳಿರ್ವುದಿದೇಲಾವನವೊಡ್ಡುಗೊಂಡ ಕದಳೀಕಾಂಡಂ ತರಂಗೊಂಡ ಚೂತದ ಸಾಲ್ ಚಂದನವೀಧಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೧೦); ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರ ಸೇನಾಭರದಭಿಮುಖದೊಡ್ಡೊಡ್ಡುಗೊಂಡೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರ್ (ಅನಂಪು. ೫–೧೩). [ಒಡ್ಡು$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡ್ಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿನಂತಿರುವ ಗೋಡೆ; ತಡೆಗೋಡೆ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆದ ಅನಂದಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಕೋ[ಗೋ]ಡೆಗಳು ಅಡ್ಡವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪). [ಒಡ್ಡು$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಒಡ್ಡುದಾರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಾಡಿದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: (ತಗ್ಗು, ಜೌಗು, ಅಥವಾ ನೀರುನಿಂತಿರುವ, ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ) . . . ಎತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುದಾರಿ: ಒಡ್ಡುದಾರಿ (Causeway. ಇಂಕಅ).

[ಒಡ್ಡು$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಒಡ್ಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬಿಂಕತೋರು: ನನ್ನ ಮಾತುಳನ ಪುತ್ರಿಯ ನನಗೀವಾಗ ತನ್ನುದ್ದದೊಡ್ಡುದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೪೩–೧೧೧).

[ಒಡ್ಡು$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಡ್ಡುವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: ಮುಗಿಲೊಳ್ಪೊಳಂಚುವ ಪಳವಿಗೆಯ ಸುವರ್ಣದೊಡ್ಡುವಲಗೆಯ ನೆಗಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ).

[ಒಡ್ಡು$_1$ + ಪಲಗೆ]

ಒಡ್ಡೈಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡೊಗು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಬಡ್ಡು ಅರಸಿನ ಬಂಟನ್ ಒಡ್ಡೊಕ್ಕರೇನು (ದಾಸಪ. ೧೪೪ ೬).
[ಒಡ್ಡು$_2$ + ಪೊಗು]

ಒಡ್ಡೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚೆದರಿ ಹೋಗು: ಒಡನಂದಂ ಕದ ಕೌರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಱಂಗೆ ವೈಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೊಡೆದೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨); ಅಡ್ಡವಿಸಿ ಸೋಹಿದರು ಕೋಣನ ದೊಡ್ಡುಗಳ ದಂತಿಗಳ ಮರೆಗಳನೊಡ್ಡೊಡೆಯದವೊಲಾ ಸುಮಿತ್ರಾಸುತನ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೨). ೨. ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆ; ಕಟ್ಟೊಡೆ: ಅವನ ಚರಣ ಯುಗಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುತ್ತಲೆ ಬಹು ದಿನಗಳ ನನ್ನ ನಿರುದ್ಧ ಅಶ್ರುರಾಶಿ ಒಡ್ಡೊಡೆದು ಹೊರನುಗ್ಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಒಡ್ಡು$_3$ + ಒಡೆ$_1$]

ಒಡ್ಡೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದರ್ಬಾರು, —ಆಸ್ಥಾನ, —ಸಭೆ: ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೋಲಗವಿಂದ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೀಱ್ಮಾಡಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯); ಮಿಗೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುರ್ದೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ದಶಕು. ೮-೬೧); ಅರಸನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ ಸರಿಸವನು ಅಗಲದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೨); ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು... ಕೇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೧೪).
[ಒಡ್ಡ$_0$ (< ಪ್ರಾ. ವುಡ್ಡ < ಸಂ. ವರ್ಧ) + ಓಲಗ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟೋಲಗ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೋಲಗ]

ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು, ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡೆಸು; ಸಭೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ವಿರಾಜಮಾನ ಧವಳಚ್ಛತ್ರ ಚಾಮರಸಹಸ್ರ ಸಂಭಾಷಿತನುಮಾಗಿ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗನೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೧); ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಮಹೀಪಾಲನಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೬). **ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು**: ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದೆ ಲಪನಪಂಚಕನೊಡ್ಡೋಲಗಗೊಟ್ಟಿರೆ ಚಪಲಾಕ್ಷಿಯರು ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೦). [ಒಡ್ಡೋಲಗ + ಕೊಡು]

ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು 'ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). (?): ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಒಡ್ತಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಒಡ್ಯಾಣ, ಒಡಿಯಾಣ, ಒಡ್ಡಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿ; ಮೇಖಲೆ; ಡಾಬು: "ಒಡ್ಯಾಣ – ನಡುಪಟ್ಟಿ, ಕಟಿಸೂತ್ರ, ಡಾಬು" (ಜಾನಕೋ. ೯. ೨೯); ಆಕಾಶವೆ ಕೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಆದಿಯಾಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ ಅನಾಹತವೆ ಒಡ್ಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಿಯಾಣ] ಅದ್ವೈತವೆ ಯೋಗವಟ್ಟಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪); ರತ್ನಕೀಲಿತ ಸ್ವರ್ಣದೊಡ್ಯಾಣವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೪). ೨. ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡುಕಟ್ಟು: ಒಡ್ಯಾಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗನಿಕತ್ತಿ ಗಣಿಗಣಿ ಸದ್ದುಮಾಡುವಂತೆ ಓಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨); ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಡ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮರದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಂಜಪಂ. ೨೪). **ಒಡಿಯಾಣ**: ೧. ಅನಾಹತವೆ ಒಡಿಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡ್ಯಾಣ] (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪). **ಒಡ್ಡಣ$_2$**: ೧. (+). 'ವಡ್ಯಾಣ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಟ್ಟಿಯಾಣ; ಮಲ. ಉಡನ್ನಾಣ್; ತುಳು. ಒಡ್ಯಾಣೊ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾಣ, ಒಡ್ಡಿಯಾಣ]

ಒಡ್ಯಾಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಬಡ್ಡೀ ಕೊಡೆಂದು ಗಂಡೈಯ್ಯ ಒದೆವಾಗ ಒಡ್ಯಾಣಗಿತ್ತೀ ನೀ ಹೊಣೆಯಾಗು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೪). [ಒಡ್ಯಾಣ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಒಡ್ವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತಿಕುಸಲ ಒಡ್ವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತ (ಇಅ. VIII, ೯೫-೩; 444).
[ಒಡ್ವ ? + ಆಚಾರಿ]

ಒಣ 'ಒಣಗು$_1$' ನೋ.

ಒಣಕ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವವನು; ಬಡವಾಗಿರುವವನು: ಕುಂಚದ ಕಣಿಷ್ಪರುಂ ತರಟನ ವಿಡಂಗರುಂ ಮಿಂಚುದಲೆ ಪೊಣಕರುಂ ನಿಡುಗಯ್ಯ ದಡಿಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ೬೬-೪); ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ, ಕಿಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ).
[< ಒಣಗು$_1$ + -ಕ$_3$]

ಒಣಕಲು (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು: ಕುಡಿಕೆ, ಒಣಕಲು, ಬೀಸಣಿಗೆ (ಹೊಸುಗ. ೭೯).
ಒಣಕಲಾಗು = ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಅವನ ಬಾಗಿದ ಶರೀರವು ಒಣಕಲಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩); ಗುಲಾಬಿ ಕಂಟಿಯೊಂದು ಒಣಕಲಾಗಿ ನೀರು ಕಾಣದೆ ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ಅಮೂ. ೩೦).
[ಒಣಗು$_1$ + -ಕಲು$_3$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಒಣಕು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಬತ್ತಿರುವಿಕೆ: ಮಧುವ ಕುಡಿಯದೊಣಕಾದ ನಯನ (ಕಮೇಘ. ೨೬-೧೪). [< ಒಣಗು$_1$]

ಒಣಕುಟ್ಟ[ತ್ತ] (ನಾ). ಒಣಕಲಾಗಿಸುವ ರೋಗ: ಈಕೆ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟ ಹುಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಹಡಣಮೊಣಗಿದ ಹಟಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆಯಂತೊಣಕುಟ್ಟ[ತ್ತ]ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತಣ ಕಟ್ಟಗೆ] ಪತ್ತಿದ ಹಾಜೂರ ನಾಯಂತೆಯೊಡಲಂ ಪತ್ತಿದ ತೊನ್ನರ ತುಟಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿರ್ದ ಕರ್ಬಾಳೆಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಜಿದ ಹಜುಗಳಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೭).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕುತ್ತ]

ಒಣಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ಕಫ ಬಾರದ ಕೆಮ್ಮು; ಬರೀಕೆಮ್ಮು; ಶುಷ್ಕ ಕಾಸ: ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಒಣಕೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಆ ಮಗು ತೀರಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಒಣಕೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೈ; ಸೊರಗಿದ ಹಸ್ತ (+).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ (+).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಒಣಗಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು: ಉಣದಿರ್ಪಾಧನಮಿರ್ದೊಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ ಒಣಗಲ್ ಪೈರಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದ ಮಳೆ ತಾಂ ಬಂದೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).
[ಒಣಗು$_1$ + -ಅಲ್$_2$]

ಒಣಗಾಯಿ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ; ನೀರು ಇಂಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ: "ಶುಷ್ಕಂ–ಒಣಗಾಯಿ, ಒಣಗಿದ ಮಿಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಒಣಗಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೊಟ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ತಿನ್ನಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ: ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು ಒಣಗೀ ಕೊಡತಿದ್ದರು (ನಾಧಾರಿ. ೨೬).
[ಒಣಗು$_1$ + -ಇ$_3$]

ಒಣಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುಹಾಕು; ಒಣಗಲು ಬಿಡು: ರಥ್ಯಾಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೇವತಾಗೃಹದ ಕುಕ್ಕುಟಂ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದ ಧಾನ್ಯಮುಮಂ ತಿಂದೊಡೆ (ಜಾವುಂಪು. ೯೫-೨೪); ಗಾವಿಲನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ದೋವತ್ತಿಯಂ ಪಿಳಿದು ನಭದೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಸಮಸ. ೧೨-೩೨). [< ಒಣಗು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಣಗಿಲು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಶುಷ್ಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂತು ಪುಸಿಯೊಳವೆ ವೇದಮನನಂತಂ ಗಡಿವೆಂಬರೀಗೊಣಗಿಲುಗುಂದಿರ್ದಂತವು ಮೂಜಾದವೊ ಪೇೞ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩); ಉಜುಬಿದವು ಕೇಸುರಿಗ ಉದಕವ ಸುರಿದುವೊಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಹೊಜಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೮) [ಒಣಗು$_1$ + -ಇಲು$_2$ (< -ಇಲ್$_3$)]

ಒಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗಿಸು: ಕಡಿದೊಣಗಿಸಿದಾಮಮಾಂಸಮದುವಲ್ಲೂರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪-೧೪); ಒಗೆದ ಧನಿಯನಾಲಿಸಿದರ ಪಾಪ ಓಡಿ ಹೋಗಲೊಗೆದ . . ಏಕನಭವನೆಂಬ ದಿಟದ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪುರಹರಪ್ರಸಾದದಿಂದೆ ರಂಜಿಸಲ್ಕೆ ಗಂಜಿಯಿಟ್ಟ್ವು (ತಿರುತೊಂ. ಹ. ೧೧೭-೨೫); ಬಟ್ಟೆಯ ನೀರೊಳಗದ್ದಿ ಒಣಗಿಸಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ. ಅದು ಮಡಿಯಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೪-೧); ಒದ್ದೆಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಒಣಗಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಒಲೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೨೭) [ಒಣಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಣಗು$_1$, ಒಣ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿಲ್ಲದಂತೆ) ಆರಿಹೋಗು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: "ಒಣಗಲ್ - ಶೋಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೩); ವಿರಹಿಗಳ ಸುಯ್ಯಬೆಂಕೆಯೊಳಿರದೊಣಗಿ(ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೦); ತಳಿತ ಮರನೊಣಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೭೩); ಗಂಟಲು ಒಣಗಿ, ಒಣಗಿ ಕಾದು ಹೋಗಿದೆ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫). ಒಣ: ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಒಣಗು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒಣಕೆಮ್ಮು' ಪರಾ.

ಒಣಹಾಕು = ಒಣಗಲು ಹಾಕು: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಒಗೆದು. . .ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ಕುಸುಸಂ.೧೮೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಣಙ್ಗು; ಮಲ. ಉಣಙ್ಙು; ಕೊಡ. ಒಣಙ್ಗ್]

ಒಣಗು$_2$ (ನಾ). ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ; ಶೋಷಣ: "ಶುಂ-ಶೋಷಣೇ, ಒಣಗಿನೊಳ್"(ಕಾಶಕ್ಕ.೨೨);"ಸ್ರಿವು-ಗತಿಶೋಷಣಯೋಃ, ನಡೆಯೊಳಂ, ಒಣಗಿನೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೪೧). 'ಒಣಗುದೋಱು'ಪರಾ. [< ಒಣಗು$_1$]

ಒಣಗುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಶುಷ್ಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಒಣಕಲಾಗು: "ತಿರುಳುದೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ ಶಲಾಟುಗಳೊಣಗುದೋರ್ವ ಕಾಯಿ ವಾನಂಗಳಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೭). [ಒಣಗು$_2$ + ತೋಱು]

ಒಣಗುಪುಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು: ಆಚ್ಛೋತ್ತಿದಂತೆ ನಿಜದೊಳು ಯೆಚ್ಚರಿಕೆಯೊಳ್ದರ್ದಡವಗೆ . . . ಕರ್ಮವು ಕಿಚ್ಚಂ ಪಿಡಿದೊಣಗುಪುಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಕೆ ಸದೃಶಂ (ಭವ್ಯಾಮೃ. ೩೦). [ಒಣಗು$_1$ + ಪುಲ್]

ಒಣಗೆಮ್ಮಲು(ನಾ). ಒಣಕೆಮ್ಮು: ಒಣಗೆಮ್ಮಲನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು (loosen. ಇಂಕನಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಮ್ಮಲು]

ಒಣಚರ್ಚೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವಾದ: 'ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಒಣಚರ್ಚೆ ಏಕೆ? . . .'(ಹೇಮುಕೂ. ೧೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಚರ್ಚೆ]

ಒಣಜಂಬ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಏಕಾದಶಿ ದಿನ ನೀರೂ ಸಹ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಒಣಜಂಬ ಮಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೧೪೪); ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಣಜಂಬ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ. ೩೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಜಂಬ$_1$]

ಒಣಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ: ಕೇವಲ ಒಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಮೂಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಜ್ಞಾನ]

ಒಣತಱಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಎಲೆ: ಓತು ಗೋವೆಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೊಣತಱಗಂ ಬಾಯ್ವಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಭರಚ. ೭೧-೩೫). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ತಱಗು]

ಒಣತಿಂಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ನವೆ: "ಕಂಡೂ, ಕಂಡೂಯೆ, ಒಣತಿಂಡಿ, ಒಣಹುರಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೩). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ತಿಂಡಿ$_2$]

ಒಣನಗು (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಗು; ಹುಸಿನಗು: ಹೊಸಬನು . . . ಒಣನಗು ನಗುತ್ತಾ ಬಂದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೬). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನಗು$_2$]

ಒಣನಗೆ (ನಾ). ೧. = ಒಣನಗು: ". . .ನಾನು ಆರಾಮಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಒಣನಗೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೬೦). ೨. ಶುಷ್ಕವಾದ ನಗೆ: ಒಣನಗೆಯ ಮುಗುವಿನ ಚಿತ್ರ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಕಣ್ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೯೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನಗೆ]

ಒಣನುಡಿ (ನಾ). = ಒಣಮಾತು: ಒಣನುಡಿಯಲ್ಲೇ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಡಿ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒಣನೆಲ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ನೆಲ; ಬತ್ತಿದ ನೆಲ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗೋಲಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಒಣನೆಲವೂ ನೀರೂ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ४-೯४). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನೆಲ]

ಒಣನೆವ (ನಾ). ತಿರುಳಿಲ್ಲದ ನೆವ; ಸುಳ್ಳುನೆವ; ಕುಂಟುನೆಪ: ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾರೆ ಒಣನೆವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪಾರಾಗಿದ್ದನು (ಜಯಂತ. ೫೭). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನೆವ (< ನೆಪ)]

ಒಣಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಣ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ಕ). ೨. (ತೂಕದಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಭಾಗ (ಕ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪಡಿ$_3$]

ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಶುಷ್ಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಬರಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಮುಗ್ಗವನ್ನು ನೆಯ್ದವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಕಜಸಾ. ೮೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪಾಂಡಿತ್ಯ]

ಒಣಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ದಾರಿ; ಕಾದ ದಾರಿ: ಒಟ್ಟೈಸಿ ಪೋಗಲರಿದೊಣದೊಣಬಟ್ಟೆ[ಒಣಬಟ್ಟೆ]ಯ ಕಿಱುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಳಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕೆಟ್ಟುವು ಜವಜವನಾದುವು ನೆಟ್ಟನೆ ಮೈ ಸತ್ತೆನೆಂದು ಕಡುಭಯದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಣಬರಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಬರಲು: ಆ ಒಣಬರಲು! ಆ-ಮುದುಕಿ! (ಬೆಟ್ಟಆ. ೯೮-೧೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬರಲು]

ಒಣಬಾಯಿ 'ಒಣವಾಯ್' ನೋ.

ಒಣಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಸವಾದ ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು: ನನ್ನ ಒಣಬಾಳನ್ನು ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದೀರಿ (ಕಜಸಾ. ೧೪೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾೞ್$_3$)]

ಒಣಮಾತು (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ: ಹಣವ ಕಂಡರೆ ಬಾಯ ಹೆಣ ಬಿಡುವುದೆಂದಿರಲು ಹಣನೋಡಿ ಅಣಿಯ ಮಾಡುವಳು ಇಲ್ಲದಿರೆ ಒಣಮಾತಿನವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೩); ಸಾಗಿಲೆ ಸಚಿವನೆ, ಭಕ್ತರು ಭವಿಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲೀ ಒಣಮಾತೇಕೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೭೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಒಣಮುಖ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಕಳೆಗೆಟ್ಟ ಮುಖ; ಸೊರಗಿದ ಮುಖ: ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಒಣಮುಖಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮುಖ]

ಒಣಮೇವು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೇವು, —ಆಹಾರ : ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿಗೆ ಭಾರಿ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನಾನೀಗ ತಪ್ಪು ವಸೂಲು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಒಣ ಮೇವಿಗೆ ಸೊನ್ನೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪುಸರು. ೨೮೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೇವು (< ಮೇಪು)]

ಒಣಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಏನೂ ಬೆಳೆಯದ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ : ಉರಗೇಂದ್ರನ ಪದಮಂ ಭೂನಾಗದ ಮಱು ಸುರಗಿರಿಯ ಮಹತ್ವಮನೊಣಮೊಱಡಿ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕಿಱುಗೆಱೆ . . . ಪಡೆಯಲ್ಬಯಸುವವೋಲ್ (ವೀರೇಚ. ೧–೩೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೊಱಡಿ]

ಒಣಮೋರೆ (ನಾ). = ಒಣಮುಖ ; "ಅಳುಮೋರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೫೫) : ಅವಳು ಒಣಮೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಕಾಲದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೪೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಒಣರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಾವಿಸು ; ತಿಳಿ : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ತನ್ನಿಧಿಯೊಳೆ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಱುವ ನಂಜಿನ ದೊರೆಯೆಂದೊಣರ ನಂದಗೋಪಾಲಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧) ; ಮಳಯಗಿರಿಯೊಳಿರ್ಪಂ ಬಲಂ ಕೇಳಿರೇ ನೀಮೊಣರಿರ್ ಮತ್ತೆ ಮಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೦) ; ಚತುರ ಯಶಶ್ರೀಯಂತಮಳ ಮುಕ್ತಿಯಂತೇಕಾಂತಮನೊಣಹರಿಯಿವಳ್ ದಲೆಂದೊಣರ್ದಪರೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೩–೨೫) ; ಒಣರ್ವೊನ್, ತಪ್ಪನೊಣರ್ವುದಿದು ಶೋಕಮ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೧೫–೭೦೦). ೨. ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಪೊಣರ್ದೀ ಧೂರ್ತ ಜನೋಪಸರ್ಗಮನಿಶಂ ಬೆಂಬತ್ತೆ ಬೆಂಬೀಳದಾನೊಣರ್ದೆಂ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರವೃತ್ತಿಯ ನಿದಂ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಾಕ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕವಿಚ. I, ೪೧೬ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ). ೩. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಪ್ರತ್ಯಯಮೊಣರ್ದು ಸಮಂತೊಂದಿ ತೋಱುಗುಂ ತದ್ಧಿತದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬೮).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣರ್]

ಒಣರಗಳೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯವಹಾರ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕಲಾಪ : ಈ ಒಣರಗಳೆಯಿಂದ ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೩) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು . . . ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೨೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರಗಳೆ]

ಒಣರವದಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿದ ಜೋಳದ ಸೊಪ್ಪೆ (ಕ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರವದಿ]

ಒಣರೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೊಂಬೆ : ಗಿಡವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಣ ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು (dead wood) ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಜೀವರಸ ಬರುವಂತೆ ಕಸಿಮಾಡಿ (ಕಬಸಾ. ೧೪೩). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರೆಂಬೆ]

ಒಣರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ರೊಟ್ಟಿ. ೨. ಬರಿರೊಟ್ಟಿ ; ನಂಜಿಕೊಳ್ಳಲು ಜೊತೆಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ರೊಟ್ಟಿ : ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು (ನಾಧಾರಿ. ೨೬) ; ಗಾಣಿಗನ ಸಂಗಡ ಗುದ್ದಾಡಿ ಒಣರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಂದರಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಒಣರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಸ್ಫಾರಶರೀರಕಾಂತಿ ಜನನೀ ನಯನಾಬ್ಜಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೊಣರ್ಚಿ ಬೆಳರ್ಪೆಳನೇಸಱಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೬). [ಒಣರ್ + -ಚು]

ಒಣವಸಿಱ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಕೃಶವಾದ ಒಡಲು : ಪೆಡತಲೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಸೆರೆ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಪೊಕ್ಕ ಧೊಣವಸಿಱುದುಗಿರ್ದೊಂದುರಂ ಪೂಬ್ದಿ ಬಾಯ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೧೧ ವ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಸಿಱ್]

ಒಣವಾದ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಾದ ; ಶುಷ್ಕವಾದ ತರ್ಕ : ವಾದನುಳಿ ಕರ್ತೃತ್ವವುಂಟೆಂಬೋದದುಳ್ಳೊಡೆ ತೋಱು ಬಱೆ ಒಣವಾದ ವೇವುದೋ ಸಾಕು ಬೋಧಕ ಬೋಧೆಗಳವಿನ್ನು (ಸಾಸಂಚ. ೯–೧೨೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವಾದ]

ಒಣವಾಯ್, ಒಣಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಬಾಯಿ ; ಆರಿದ ಬಾಯಿ : ಜೇವರ್ವರಿದ ಭಯದ ಪಿಸ್ಸೋಟದೊಣವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮೆ]ಯ ಕಡುಪಾರ್ವಡೆಯ (ಚಿಬಪು. ೯೫–೨೪). **ಒಣಬಾಯಿ** : ೨. ಬರಿಬಾಯಿ ; ಏನೂ ತಿನ್ನದ ಬಾಯಿ : ಪೋಡಿ ಚಿಕ್ಕು ಎಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ಹೋಯ್ತು. ಇನ್ನ ಕೂಡು ಒರ್ಣಾ[ಣ]ಬಾಯಿಲೆ, ಮತ್ತ ಮಾಡೋ ತನಕಾ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೯) ; ಹಸಿತುಳಸಿದಳ ನೀರ ಒಣಬಾಯೊಳೂಡಿ (ಕಎಪು. ೪೪–೫). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಾಯ್]

ಒಣವುಲ್, ಒಣಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು : ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಸೊಬಗುವೊಣವುಲ್ಲ ಧನಂಜಯನೇಳ್ಗೆ ಸಕಲ ಬಂಧುಜನಂ ಮಳೆಯ ಮಹಿಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೩೭). **ಒಣಹುಲ್ಲು** : ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಣ ಹುಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕದು (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪುಲ್]

ಒಣವೇದಾಂತ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವೇದಾಂತ ; ಶುಷ್ಕ ವೇದಾಂತ : "ಸರಿ ತೆಗೆದೆಯಲ್ಲಾ ಒಣವೇದಾಂತ . . ." (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೬). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವೇದಾಂತ]

ಒಣವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ ; ಖುಷ್ಕಿ : ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಿಯಾದ ಪೈರನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ 'ಒಣವ್ಯವಸಾಯ' (Dry farming) ಎಂದು ಹೆಸರು (ವ್ಯವಮು. ೬೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವ್ಯವಸಾಯ]

ಒಣಶೊಂಠಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಶುಂಠಿ : "ಶುಂಠಿ – ಒಣಗಿದ ಶೊಂಠಿ, ಒಣಶೊಂಠಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಶೊಂಠಿ]

ಒಣಸಂಗತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಚಾರ ; ನೀರಸ ಸಂಗತಿ : ಗೃಹಸಂಸಾರದ ಒಣಸಂಗತಿಗಳನ್ನಲ್ಲ ; ಆವರ ವಿಚಾರಸಂಸಾರದ ಹಸಿ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು (ಜಗವಾ. ೧೭೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಂಗತಿ]

ಒಣಸಂಶಯ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ ; ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ (ಕ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಂಶಯ]

ಒಣಸಗಣಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ : "ಕರೀಷಃ – ಒಣಸಗಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಗಣಿ (< ಸೆಗಣಿ)]

ಒಣಸರಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಚೇಷ್ಟೆ, —ಕ್ರೀಡೆ : ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ ತಮ್ಮಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಮೆಂಬುದನು ತಿಳಿಯದೆ . . . ಚಂಚುವಿಂದಲಿ ಕುರ್ಕಿ ಒಣಸರಸದಿಂದಲಸಿ ಬಳಲ್ವ ಕಳಹಂಸಕಂಗಳೆಸೆದಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೮–೩೨).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸರಸ]

ಒಣಸಾಹಸ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಪರಾಕ್ರಮ ; ತೋರಿಕೆಯ ಸಾಹಸ : ಬಂಕಿಮನಿಗೆ . . . ಶಕ್ತಿ ಇತ್ತು, ಧೈರ್ಯವಿತ್ತು, ಅದು ಒಣಸಾಹಸದ ಬಡಾಯಿಯಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೯೭೨).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಾಹಸ]

ಒಣಸೋಗು (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವೇಷ, —ನಟನೆ : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೊಯ್ಕಾಲಿಯಾಗಿ ಒಣಸೋಗು ಮಾಡಿ, ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೫೯).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸೋಗು]

ಒಣಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು ; ಗೊಡ್ಡು ಹರಟೆ (ಕ). 'ಒಣಹರಟೆಗಾಱ' ಪರಾ.
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಹರಟೆ]

ಒಣಹರಟೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುವವನು: ಒಣಹರಟೆಗಾಱರ ಶಿವಾನುಭಾವಿಗಳೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೨–೧೦).
[ಒಣಹರಟೆ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಒಣಹುಲ್ಲು 'ಒಣವುಲ್' ನೋ.

ಒಣಹೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: "ಢಂಬಾಚಾರ – ಒಣಹೆಮ್ಮೆ" (ಗಂಗಾವು. ೧೪೫); ನಮ್ಮ ಮೂಢತನವನ್ನೂ ಒಣಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ನಗುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೯).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಹೆಮ್ಮೆ (< ಪೆರ್ಮೆ)]

ಒಣಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಯಿ ತುಂಬುವ ತುತ್ತು; ಕವಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ವಳಿಗೆ]

ಒಣೆ (?). (?): ನೆಲನನಿತುಂ ತೆರಳ್ದಡಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಣೆಯಂ ತವದೊಂದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲೆ ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ ಮುಂ ಪರಿವ ಪೆರ್ದೊರೆಱೆಗಳ್ ನೃಪನೀತಿ ಮಾರ್ಗ ಭೂತಲಪತಿವೋಲ್ ಕಱುತ್ತೆಱೆಗೆ ತಾಗಿದರಾತಿವೊಲಂತೆ ಮಾಣ್ದು ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯೆ ಕಪ್ಪುಕವಿವಂತಿರೆ ಕಾಲೊಳೆ ತಪ್ಪವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩). [?]

ಒತ್ತಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ತಂಡ, —ಗುಂಪು: ಜೋಡು ಸೀಸಕವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಜೂಡಾಯ್ತು ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಖೇಡೆಯವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋದ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸಲೆ ದೇವ (ಮೋಹತ. ೨೦–೫೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಂಡ]

ಒತ್ತಂಬ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ: ಗುಣಮನ್ನಾನ್ನೆಲೆಸಿರ್ಪ ಬಟ್ಟಕೆಱೆಯಂ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆಯನ್ತಪ್ಪಿ ಭೀಷಣ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಬಲಂಗಳೊಟ್ಟೆಕೊಳಲೆಂದೆಟ್ಟಿನ್ದೊಡೊತ್ತಂಭ[ಬ]ದಿಂ (ಎಇ. XIII, ೧೮೯–೫; 888); ದ್ರೋಣನೊತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ದ್ರುಪದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೬ ವ); ಅವಂದಿರ್ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨೦); ಹೊಸ ಹೋರಿಯೆತ್ತುಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ಹೂಡಿದ ಗಾಡಿವಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೧೯); ಒತ್ತಂಬದೆ ವಿರಹಿಗಳಂ ಚಿತ್ತಭವಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತ್ತರಿಯೆನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆಳವೆಱೆ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೫೬).; ನಾಡಿನರಸುತನಮಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೆಳಸುತಿರ್ದ (ಮರಾಚ. ೫–೨೯). ೨. ಸಮೂಹ; ಮೊತ್ತ: ಪೆತ್ತುದು ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕರ ಮೊತ್ತಮನೆನೆ ಮಧುಪಮಿಳಿತ ಸರಸಿಜ[ಕುಲ]ದೊಂದೊತ್ತಂಬದಿಂದಮೆಸಸುಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ದುದಾ ಸರೋರುಹಷಂಡಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೩೬); ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೪ ನೋ). ೩. ಭಾರ: ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುತುಮುರಸಿಜದೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಳ್ಕುತುಂ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಸೈತೊತ್ತುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೪). [< ಸಂ. ಉಪಸ್ತಂಭ]

ಒತ್ತಂಬಂ (ಅ). ಗಾಢವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಬಲವಾಗಿ: ಮತ್ತಾ ಕಲ್ಲನೆ ಸೋದಿಸಲ್ ಕನಕಮುಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಪಾಲಂ ಕ್ರಮಂಬೆತ್ತೊಳ್ಪಿಂ ಮಥನಂಗೆಯಲ್ ಘೃತಮುಮಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಕಾಷ್ಠಂಗಳಂ ಒತ್ತಂಬಂ ಪೊಸೆದಗ್ನಿಗಾಣ್ಬ ತೆಜದಿಂ ಮೈಬೇಱೆ ಬೇಱಾನೆನುತ್ತಿತ್ತಭ್ಯಾಸಿಸಲೆನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದರಿದೇ (ರತ್ನಾಶ. ೬). [< ಒತ್ತಂಬ]

ಒತ್ತಂಬರ, ಒತ್ತಬರ (ನಾ). ಆತುರ; ರಭಸ; ಆವೇಗ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಸುತ್ತಿ ಕುದಿವಾ ಬೋನವುಕ್ಕುತಿರೆ ಕೈಯಿಂದಲೊತ್ತಂಬರವ [ಪಾಠಾಂ. ಭರವಂ]ನಿಲಿಸೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೬–೧೬೦); ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪೆತ್ತನೇಕೆಂದಾನಱಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೨); ಭಕ್ತ ಲಾಂಛನವನೊತ್ತಂಬರದಿನ ಳವಡಿಸಿ (ಪಾಸೋಪು. ೯–೧೨೨); ಸುತ್ತಂ ಪರಿವ ತೇರ್ಗಳೊತ್ತಂಬರದೆ ತಾರಕಾಸುರನಾಹವಕೆ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆನು (ಚೆಬಪು. ೩೮–೨೮). **ಒತ್ತಬರ**: ಮೇಗೆ ಬರಲದಱಿಂದ ಬಂದುದ ಭೋಗಿಸುವೆಯೆನುತೊತ್ತಬರದ ವಿರಾಗದಲಿ ಹರಿಶರಣ ಬಂದನು ತಾಯ ಮಂದಿರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨–೫೦).
[< ಒತ್ತು$_1$ + ಬರ (< ಬರವು)]

ಒತ್ತಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹರಿ; ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿ: ಇವು ಮುಸ್ನಾರಾರ ಬಲ್ಪಂನೆಲೆಗಿಡಿಸವಿವಾರಾರ ತಕ್ಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕವಿವಾರಾರುರ್ಕನೊತ್ತಂಬರಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡೆದು] ಕಿಡಿಸವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೩). [< ಒತ್ತು$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಒತ್ತಂಬರಿಸು, ಒತ್ತಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಪಡಿಸು; ಆತುರಪಡಿಸು: ವೀರಭಟವಿತತಿಯಂ ಪತ್ತಿಹತ್ತಿಯೆನುತೊತ್ತಂಬರಿಸುತಿರ್ದರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೩೧). ೨. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಪರವಶೆಯಾದಳು ಪರಿತೋಷವೊತ್ತಂಬರಿಸಲಂತಃಕರಣವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೬೫). ೩. ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು; ಉತ್ಕಟಗೊಳಿಸು; ವೇಗಗೊಳಿಸು: ನಿಜನಿಧನ ಸೂಚಕೋತ್ಪಾತ ಕೌತುಕರಸಮುನಾತ್ಮೋದಾರ ವೀರರಸದಿನೊತ್ತಂಬರಿಸುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೧೦ ವ); ಆಳಿಬಲರ ತಲೆಗಾಯ್ದು ಲಂಕೆಗೆ ಕಳುಹುತೊತ್ತಂಬರಿಸಿ ಜನಪದದೊಳಗೆ ನಡೆಮುದು ರಘುವರೂಥಿನಿ ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೬–೬–೧೬). **ಒತ್ತಬರಿಸು**: ೨. ಒತ್ತಬರಿಸುವ ಪಡಿತಳದ ಸುಭಟೋತ್ತಮರ ಸದೆಬಡಿದನನಿಲಜ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨೩); ಕಠಾರಿಯನು ತೆಗೆದೊತ್ತಬರಿಸಿದನಳುಕೆ ಭುವನಜಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೪೬). [ಒತ್ತಂಬರ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಹೊಂದು; ನೆರವು ಪಡೆ: ನೃಪನ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಂತ ಭೂವರರು ಒತ್ತಂಬಿಸಲಾ ಬಲಿಯಾಬೆಸನನು ಹೊತ್ತವರ್ಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೨೮); ನಾನಾ ಬಿತ್ತರದೊಳೊತ್ತಂಬಿಸಂಡಲೆಯುತ್ತು ಯಾಚಿಸಿದಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೯೪–೧೬). ೨. ಕೂಡಿಬರು; ಒದಗು: ಮತ್ತಿನಿಸಱೆಳತಿ ಶುಭತರವಹ ಲಗ್ನವೊತ್ತಂಬಿಸೆ ಲಗ್ನಿಗರಾ ಮೊತ್ತವಾಗಳ್ ಆಯತವಾಯತಮೆಂದು ಬಿತ್ತರದಿಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦–೮೫). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಇತ್ತ ಕೊಂತಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನವು ದಿನದಿನಕೊತ್ತಂಬಿಸಿ ಗೂಢಮಿರ್ದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೧೦೪).
[ಒತ್ತಂಬ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಕೆರಡು 'ಒತ್ತುಕರಡು' ನೋ.

ಒತ್ತಕ್ಕರ (ನಾ). ಒತ್ತುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ; ದಡ್ಡಕ್ಕರ: "ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ್ = ಒತ್ತಕ್ಕರಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೩೬ಟೀಕೆ); ಗುರುವಕ್ಕುಂ ಮುಂತೊತ್ತಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಕ್ಕರ]ಮಾಗಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೪). 'ದಡ್ಡಕ್ಕರ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು$_2$ + ಅಕ್ಕರ$_3$]

ಒತ್ತಕ್ಷರ (ನಾ). = ಒತ್ತಕ್ಕರ: "ಎರಡು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫); ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೇಫಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು ಈಗ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತ ವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬). [ಒತ್ತು$_2$ + ಅಕ್ಷರ]

ಒತ್ತಟ್ಟೆ (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸ್ವಪ್ನ. 'ಒತ್ತಡೆ' ಪರಾ.
[ಒತ್ತು$_3$ + ಅಟ್ಟೆ$_2$]

ಒತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ, —ಎಡೆ: ಒತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣ್ಬುದು ಕಂಚಿನ ಮುಕುರ ಹಿಂದೊತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣದಂತಲ್ಲ ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಕಾಣ್ಬ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಱಿವು ಕಾಣ್ಕೆ ಜಿನಗೆ (ಭರಚ. ೬೬–೯೫); ಇಡಿ ಅಗಡಿ ಊರು ಒತ್ತಟ್ಟು, ಗಳಗನಾಥರು ಒತ್ತಟ್ಟು (ಗಳಗ. ೨೯); ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕೈತೋಟವಿದೆ (ಕಪಪು. V, ೧).

ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಡು = ಒಂದು ಕಡೆಗಿಡು : ಚಂದ್ರಿ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಡಿಸಿ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟು (ನಿಶೆಉ. ೪೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಟ್ಟು$_5$]

ಒತ್ತಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ಭಾರ : ಗಾಳಿಯ ಒತ್ತಡ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಭೂವಿವ. ೪೫) ; ಆ ಬೊಗಸೆ ಧರಿಸಿಹುದು ಮನುಜ ಜೀವಿತವನದರೊತ್ತಡದೆ ಪರಿಪಾಟ ನಮಗೆಲ್ಲಾ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೮). ೨. ಉಗಿಯ ಕಾವು ಕೊಡುವುದು (ಕ). ೩. (ಆಲಂ) ಬಾಹುಳ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಅಭ್ಯಾಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ) ; ಕೆಲಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತಡತರು = ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡತರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬುಧವಾರವೇ ಪರಿಶೀಲಿಸುವ (ಪುನರು. ೩೬೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಜ್ಜಡ, ಒತ್ತಡ, ಒತ್ತಣ ; ತೆಲು. ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತಡಚೌಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒತ್ತಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಇರುವ ಚೌಕಟ್ಟು : ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಸಮವಾಗಿ ಒತ್ತಡವು ಬೀಳುವಂತೆ ಒತ್ತಡ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು (ಟೆಂಪಾನ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೭).

[ಒತ್ತಡ + ಚೌಕಟ್ಟು]

ಒತ್ತಡವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ; ಒಂದುಬಾರಿ : ಒತ್ತಡವೆ ಆದರ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨) ; ಮಿಂಚಿನ ಹಾಗೆ ಒತ್ತಡವೆ ಹೊಳೆದು (ದೇವೀಚೌ. ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಡವೆ]

ಒತ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಡಕೆ ; "ಕೊರೆದ ಅಡಿಕೆ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ) : ಹತ್ತಕಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತು ಒತ್ತಡಿಕೆ ಬಿಳಿ ಎಲೆಯು ಹೊತ್ತೇರಿ ಹಲ್ಲ ಸುಲಿವಾಕೆ ಕಾಮನೊಲಿದೆತ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೮).

[ಒತ್ತು$_3$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಒತ್ತಡೆ (ನಾ). = ಒತ್ತಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಒತ್ತಬರ 'ಒತ್ತಂಬರ' ನೋ.

ಒತ್ತಬರಿಸು 'ಒತ್ತಂಬರಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಮಿಸು, ಒತ್ತವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಚಿತ್ರಭವಂ ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯನೊತ್ತಮಿಸಲ್ಬಾರದೆಂದು ಮುದ್ರೆಯನಿಟ್ಟಂ ತುತ್ತಮೆಯ ಮೂಗಿನೊಳ್ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಕುತಿಯನಿಕ್ಕಿದಳ್ ಕಡುನಲವಿಂ (ಬಾಧಪು. ೬–೭೫). ಒತ್ತವಿಸು : ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ಮುಂಬರಿದು ಬರುತಿರೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತವಿಸಿ ಕವಿದು ಕೆಲಸಾರಿಸುತ್ತೈದು ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೩–೨).

[< ಒತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಭೀಮರಾಜಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರವಂನಾಳ್ತಿರೆ ಒತ್ತಯ್ಯ ನಾಬ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೧–೫ ; 1007 ?). [?]

ಒತ್ತರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿ : ಒತ್ತರದಿನೆತ್ತಿ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳ ಮರಿರಾಯರ ಗುಹೆಗಹ್ವರಂ ಬೆಟ್ಟಗಟ್ಟಬಿದಿರ್ಬೆತ್ತದಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಮುತ್ತಲರಿದೆನಿಸಿದತಿಬಿರುದಿನ ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಸಾಲು : ಚರಿಪ ಖಗಮೃಗಂಗಳ್ಗೆ ತಣ್ಗೊಳನೊಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಒತ್ತರದಿನಿಂಬುಗೊಂಡ ಕರ್ಮಣಿಯ ಪಾಸಜೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨–೧೮). ೩. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿದುದು; ಗುಂಪು : ಮುಂಬಗಲ್ವರಂ ತೊಲಗದನಾಕುಳಂ ಮೊಸಳೆಗಳ್ ನೆಜಿದೊತ್ತರಮಾಗಿ ಮಾಗೆಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೮) ; ಚಿತ್ತರದ ಬಿತ್ತರಿಗೆಯೊಳೊತ್ತರದ ಗಾಡಿಯಿನೊಪ್ಪಿರ್ದ ರಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮೨–೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತರ$_1$]

ಒತ್ತರ$_2$ (ನಾ). ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಒತ್ತಡ : ಕಿಡಿಕಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಉರಿಯು ಒತ್ತರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೨೮).

[< ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತರ$_3$ (ನಾ). (?) : ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ).

ಒತ್ತರಮೊತ್ತು, ಒತ್ತರವೊತ್ತು = ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗು (?) : ಭೀಕರತರಮಾದುದುತ್ತರನ ಕಣ್ಗೆ ಸುಯೋಧನ ಸೈನ್ಯಸಾಗರಂ ಆಗಳದಂ ಕಂಡುತ್ತರನೊತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೯, ವ) ; ಒತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆಜಗಾದ ಕೃಪಾದಿಗಳೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಆ ಮಾತುಗೇಳಿಯೊತ್ತರವತ್ತಿದಂದದಿ ತಾಮಿಂತೆಂದಾಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೩೩) ; ಎತ್ತಣಿಂದೆತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು ಎನಗಭಿಜ್ಞತೆಯೆನುತ್ತ ವೊತ್ತರವೊತ್ತಿದಂತೆ ಬಾಳ್ದವನಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೨೫).

[?]

ಒತ್ತರಂಗೊಳ್, ಒತ್ತರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಭಸಗೊಳ್ಳು (?) : ಬಾಲೆಯರ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸೋಲದೆ ಕಾಳುಶರೀರವೆಂಬ ಒತ್ತರಂಗೊಳ್ಳದೆ ಗತಿಮತಿ ಗುಣಸಂಸರ್ಗ ವಿಪಿನಕಂಟಕಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ (ಪೋಲಿಮಾ. ೧೦೦–೩೯೭). ಒತ್ತರಗೊಳ್ : ಮಿಜುಗುವ ಪಾಡೆಯಿಂದಣೆದು ಪೆರ್ದರಿಯಂ ಕರದಿಂದ ಮೆತ್ತುತುಂ ತುಜುತುಜುತಿಂಬ ಕೆಂದರಮನೊತ್ತರಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ತರಗೊಂಡ] ಮಹಾಮಹೀಜದೊಳ್ ತಜತಜನಾಗಿ ಮಾಜಿಕೊರಸುತುಂ ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೩).

[ಒತ್ತರ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒತ್ತರಗೊಳ್ 'ಒತ್ತರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು, —ದಬ್ಬು : ಹರನೊಳೆ ಪತ್ತೆ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮನಿರ್ಬಗೆಯಾಗೆ ಮೋಹಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩) ; ನಿಚ್ಚಂ ತಪೋದ್ಯೋಗಮಂ . . . ವಿಘ್ನಸಂಘಾತಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ದೊಡಮಾರ್ಹತಂ ಬಿಡುವನೇ ನಿರ್ಯಾಣಕಾಲಂಬರಂ (ಸಮಪ. ೭–೨೧) ; ಶಶಿಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕಜೆಯಂ ಉರದಿಂ ಕಿಳ್ತರಿಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಕಡು ಕರನೊಪ್ಪುವವೊಲ್ ನವಮೃಗಮದದಿಂ ಬರೆದ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಮುವಳ ನುಣ್ಣದಪಿನೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೫–೧೦) ; ಸಂಸ್ಕೃತವು ದೇಶಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮೂಲೆಗೆ ಒತ್ತರಿಸಿತೊ (ಕಸಾಜ. ೧). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು ; ಮೀರು ; ನಿರಾಕರಿಸು : ಘೂರ್ಣಿತಾರ್ಣವಮನೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು ಚತುರ್ಬಲಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೮) ; ಚೈತ್ರರಥೋಪ್ಯಾನದ ಚೆಲ್ವನೊತ್ತರಿಸಿ . . . ಕೇಳೀನಂದನಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೨೨) ; ಸುಕೃತದೊದವಿನಿಂ ಕೈಸಾರ್ದ ಪೆಣ್ಮಣಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಬೇಡವೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬–೩೦) ; ಇದಿರಾಡದೆ ಒತ್ತಿ ನುಡಿಯದೊತ್ತರಿಸದೆ ಮತ್ತವರಿತ್ತಾಣತಿಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು ಪೊತ್ತು ಪೂಜಿಸುತೆಸಗುವುದು (ಹವಿಬ. ೮–೯). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು ; ತೊಲಗಿಸು ; ನಿವಾರಿಸು : ಕತ್ತಲೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತರಿಸಿ ಹತ್ತೆ ಸಾರಿ ನಿಂದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಆದವ. ೯೮) ; ಭವನದ ನೆಳಲನೊತ್ತರಿಸುತ ಬಂದರು ದಿವಿಜಲತಾಂಗಿಯರಂತೆ (ಭರಚ. ೩–೭೫). ೪. ಮುತ್ತು ; ಹಬ್ಬು ; ಕವಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಪತಂಗಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಬ್ಧಿಯೊಳಿಳಿದಂ . . . ಕಳ್ತಲೆಯೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೦೩ ವ) ; ಒತ್ತರಿಪ ಸಂಸಾರಮುಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಾಜಿತಗುಳ್ದು ನಲಿದಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪವೊಲೆರಡು ಕಯ್ಯುಂ ಬಿರ್ಚಿಯಾಡುವನು (ಬಸಪು. ૩–૩૬) ; ಪರಿಮಳದ ಮೊತ್ತಮೊತ್ತರಿಸಲೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೧೧) ; ಸುಭಟರು ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂದೊತ್ತರಿಸಿತೆತ್ತಣ ಚತುರ್ಬಲಮೊ ಕಮಲಜನ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳದೃಷ್ಟಮೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೨).

೫. ಸೀಳು ; ಒಡೆ ; ಭೇದಿಸು : ಚಳಜ್ಜಳದಮನೊತ್ತರಿಪ್ಪ ಘನದೀರ್ಘ ಸುಕೋಮಳ ವಂಶ ವಂಶದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೨) ; ಧ್ಯಾನಂ ಬಲಿದು ಶಿವ ಲಿಂಗಂ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ನಂದಿಯ ಹೃದಯಕಮಳಮನೊತ್ತರಿಸಿ ಪೊಜ ಮಡೆ (ಬಸರ. ೪-೭೯). ೬. ಅನುಸರಿಸು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಜೊತೆ ಗೂಡು : ರೂಪು ಜವ್ವನಮನೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರೆ ವಜ್ರಜಂಘನಾ (ಆದಿಪು. ೩-೧೦) ; ಆಂದದಿಂ ಸತ್ತಿಗೆಗಳಂ ಸತ್ತಿಗೆಗಳೊತ್ತರಿಸೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೩). ೭. ಅಡಗಿಸು ; ಪ್ರಕಟಿಸದಿರು ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ : ಬಾದುರಗೆ ತಾವೆಲ್ಲ ಬೆನ್ನಿತ್ತೋಡಿ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿಂತು ನುಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧). ೮. ರಾಶಿಹಾಕು ; ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟು : ಉತ್ತಮ ಕವಿಗಳೊತ್ತರಿಸಿದ ನುಡಿಗಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡದಱಿಂದ ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂ ದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪೆತ್ತನೇಕೆಂದಾನಱಿಯೆ (ಕು ರಾ ಸಾ ಂ. ೧-೮೨). ೯. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ರೌದ್ರರಸ ವೀರರಸಪೂರಂಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಮೇರೆಯಂ ಮೀಱುವಿನವೊತ್ತರಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ) ; ಹರುಷ ಮೊತ್ತರಿಸಿದುದು ಶೋಕವಿಮ್ಮಡಿಸಿದುದು ಬೆರಸಿದುದು ಲಜ್ಜೆ ಭೂಮಿಜೆ ಗಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೪೦) ; ಕಂಪೊತ್ತರಿಸುವ ಬಾವನ್ನಮನಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫). ೧೦. ಹಾಯು ; ನುಗ್ಗು ; ಧಾವಿಸು ; ವೇಗ ವಾಗಿ ಚಲಿಸು : ಸರುವಂ ಕಟ್ಟೆಂಬ ಮುಟ್ಟೆಂಬ ಪಿಂದಡಸೆಂಬೊತ್ತರಿ ಸೆಂಬ . . . ಪೊಡೆಯೆಂಬೊಂದು ಪುಳಿಂದವೃಂದನಿನದಂ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು ಕಾಂತಾರದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೨) ; ಗುಡಿಯೊಳಗೊತ್ತರಿಸಿ ಪೋಗುವನು ಪೂಜೆಯನತ್ತ ನೂಕುತ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ (ಬಸಪು. ೪೩-೩೭) ; ದಿಕ್ಪತಿಗಳೊತ್ತರಿಸದಿರಿ . . . ದನುಜನಿಕರ ಗಜಬಜಿಸದಿರಿ ಯೆಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಜಕಪಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ದಡಿವಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದರಾ ಮಾಕಾಳರು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೪೫) ; ಕಾಲ್ಗಳಿಂದೊದೆದು ಕೆಡಪುವ ಭರ ದೊಳೊತ್ತರಿಸಲಾಗ ತೊಡೆ ಜಾನುಪಾದಂಗಳಂ ಕುಶನೆಚ್ಚು ತುಂಡಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೮) ; ಮೂಡಗಾಳಿ ಒತ್ತರಿಸಿ ಬೀಸಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೦). ೧೧. ಒತ್ತಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು ; ಕಿಕ್ಕಿರಿ : ಒತ್ತರಿಸಿ ಸಕಳಾಗಮಶ್ರುತಿವೆತ್ತ ಸದ್ವಿಜರೊಂದು ಕೋಟಿ (ಬಸಪು. ೫೫-೫೫) ; ಅತ್ತಲಾ ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳಿತ್ತರದ ಕಂಕಲಿಯ ಜುಂಜೆಯ ಯೆಕ್ಕಮುದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿಪ ದನಿ ಕೇಳುತಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೭) ; ಮತ್ತೊಂ ದೆಡೆಯೊಳಿತ್ತರಂಬಿಡಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದಕ್ಷೀಣ ವೇಣುಕುಂಜಮಂಜುಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೩ ವ). ೧೨. ಅಲುಗಾಡು ; ಕಂಪಿಸು ; ಕದಕ್ಕದಿಸು : ಬೆಮರ್ ಮಿಗೆ ಮೂಡೆ ಸುಯ್ಯೆಲರ್ ಮಿಳಿರೆ ಕುಚಂಗ ಳೊತ್ತರಿಸೆ . . . ಗಟ್ಟಿಗಳನಂದು ಮುಗುಳ್ಚಿದರಿಂದುವಕ್ತ್ರೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೯೦). ೧೩. ಎಳೆದುಕೊ ; ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಇತ್ತವನೆ ಎತ್ತಿ ದನು ! ಕೇಳು, ಪುತ್ಥಳಿಯೇ ! ಬಿತ್ತಿದವ ಒತ್ತರಿಸಿದನು ತನ್ನ ಬಳಿಯೆ (ಕಎಪು. ೪೫-೨೨). ೧೪. ಬೆರಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಮಿಶ್ರಮಾಡು : ಗಾರಿ ಗೆಯ ಹಿಟ್ಟಗುತ್ತಮದ ಕಿಱುಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನು ಬರಬರನಟ್ಟು ಚಿತ್ತಣಿಸಿ ಕತ್ತರಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಸಹಿತಂ ಕಲಸಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಸಿರಿಪಚ್ಚೆಯ ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೫) ; ಓಗರವ ಹತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಮಾಡಿ . . . ಒಂದಕ್ಕೆ ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹುರಿಗಡಲೆಗಳ ಹುರಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೭). ೧೫. [ವ್ಯಾಕ] (ಅಕ್ಷರವು) ಆಗಮವಾಗಿ ಸೇರು : ಮತ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯೆಗಂ ಮನಮೊತ್ತರಿಸಿರ್ಕುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂ ನಿಧನದೊಳಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೧೦೭). ೧೬. ಉಂಟಾಗು ; ಏರ್ಪಡು : ಪತ್ತಿರೆ ಕಾರಕದೊಳ್ ಮುಂದೊತ್ತಿ ಸಮರ್ಥ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪದವಿಧಿ ತಾನೊತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೪) ; ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬).

ಒತ್ತರಿಸಿಬರು = ತಳ್ಳುತ್ತ ಬರು ; ನೂಕುತ್ತ ಬರು : ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು ಸೇನೆಯೊಲು, ನಿತ್ತರಿಸಿ ಆಳುಕನು (ಕಎಪು. ೫೨-೧೧). [ಒತ್ತರ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ಸರಿಸು : ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಕೌರ ವೇಂದ್ರನನೊತ್ತಲಿಕ್ಕಿ ಮಹಾರಥರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೫). [< ಒತ್ತರ್$_3$ + ಇಕ್ಕು]

ಒತ್ತಲೆ 'ಒರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಒತ್ತವಿಸು 'ಒತ್ತಮಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಾಟ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ನೂಕುವಿಕೆ : ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಸುವ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕೆಲವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೯೩). ೨. (ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ) ಬಲ ; ಶಕ್ತಿ : ಬಂಡಿಯನ್ನು ಚಲಿಸುವ ಮೋಟಾರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು ಒಂದೇ ಒತ್ತಾಟ (Voltage) ದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೦೯). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆಟ]

ಒತ್ತಾನೆ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಪಳಗಿದ ಆನೆ (ಕಿ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆನೆ$_1$]

ಒತ್ತಾಯ (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ ; ಬಲವಂತ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : "ಪೀಡಾ, ಪೀಡನಂ, ಪೀಡನೀಯಂ, ಈ ೩ ಒತ್ತಾಯಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೫೪) ; ಆಯುಷ್ಯಮುಟ್ಟಲಾಯ್ತದಱಿಂದ ಧರೆಯನೊತ್ತಾಯದಿಂದೆನಗಯ್ಯ ಹೊಱಿಸಿ ವಾಯುವೇಗದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಕೈವಲ್ಯಶ್ರೀಯನೆಯ್ದಿದ ನಣ್ಣ (ಭರಚ. ೭೯-೨೬) ; ಚಿತ್ತಚಂಚಲ ಹೊಲ್ಲ ವಿತ್ತ ಯೋಗಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ ತೊತ್ತಿನ ಮಾತು ನಿಜವಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೭) ; ನಾನೇ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿದೆ (ಬಾಣಅ. ೧೧೯). [ಒತ್ತು$_1$ + -ಆಯ$_4$]

ಒತ್ತಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಿಸು ; ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು : "ಕರೆದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಂದರೆ ಸಾಕು" ಎಂದು ವನಜೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ನುಡಿದಿದ್ದಳು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೭೨) ; ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ತಂದೆ ಅವನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿ ಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮುಸಕೂ. ೬೭). [ಒತ್ತಾಯ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತಾವತ್ತಿ (ನಾ). "ಒತ್ತಡ ; ತ್ರಾಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೯). [?]

ಒತ್ತಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ ; ನೆರವು ; ಆಸರೆ ; ಬೆಂಬಲ : ಪತ್ತು ದೆಸೆಯಂ ಬೆಳಗಿಸುವೆ ಪನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗೊತ್ತಾಸೆಯಾಗಿರ್ಪೆ ಶತಪತ್ರಮಿತ್ರ ನಹೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೨) ; ಕರುಣಿಸುವುದೆನಗೆ ನಿನ್ನೊತ್ತಾಸೆಯಂ (ಶೇಷರಾ. ೧೬೯-೬) ; ಇದುವರೆಗೂ ಕೊಟ್ಟ ಒತ್ತಾಸೆ ನಮ್ಮ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮರೆಯೋಹಾಗಿಲ್ಲ (ಅವತಂ. ೧೯೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಆಸೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒತ್ತಾಚೈ ; ಮಲ. ಒತ್ತಾಶ]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವನು ; ಸಹಾಯ ಮಾಡು ವವನು ; ಆಶ್ರಯದಾತ (ಕಿ). [ಒತ್ತಾಸೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವಳು ; ಸಹಾಯ ಮಾಡು ವವಳು ; ಆಶ್ರಯದಾತೆ (ಕಿ). [ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒತ್ತಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ : ಜಾಗಿರ ದಾರರು ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ನಡೆಸುವ ಕ್ರೂರವಾದ ಒತ್ತಾಳಿಕೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್ಕೆ)]

ಒತ್ತಾಳು (ನಾ). = ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ಕಿ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಒತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ಅದುಮುವಿಕೆ (?) : ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರಾಜ ಮಂಡಲಾರ್ಚಿತಾ . . . ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದೊತ್ತಿಕೆಯಿರಿಸಿ ಕೈಯೊಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧-೨). [ಒತ್ತು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒತ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ಒತ್ತಿಡಿದ ವಾದ್ಯ ಘೋಷವೊಳು . . . ವಾಜಿಶಿರಮಂ ಛೇದಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೧೭). [ಒತ್ತು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಒತ್ತಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು: ಒತ್ತೆ + ಇಟ್ಟಂ = ಒತ್ತಿಟ್ಟಂ (ಅಥವಾ) ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟಂ; ಒತ್ತಿಟ್ಟೆರುಳೀಕೆಯ ಕೈತವಕಂಜಿ ಪೊಜಮಟ್ಟೆರ್ದಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒತ್ತಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿ ಇಡು. [ಒತ್ತು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒತ್ತಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತಿಡು$_1$: ಪೂರ್ಣಿಮೆಯೊಳೊಂದು ನೇವಳನೊತ್ತಿರಿಸಿ ಶಿವಭಕ್ತರ್ಗೆ ಸಂತುಷ್ಟೆಯಂ ಮಾಡಳೇ (ಆರಾಜ. ೭-೯). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಇರಿಸು]

ಒತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಚೆಗೆ ಸರಿಸು, —ತಳ್ಳು, —ನೂಕು: ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಈದೇಹ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೨-೧೧); ಬಲುಸಂದಣಿಯ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸುತ (ನಳಚ. ೩-೫೮). ೨. (ಮೈಯನ್ನು) ಹಿಸುಕಿಸು; ತಿಕ್ಕಿಸು: ಅಲಿನೀರ್ಗಳಂ ಚೆಲ್ಲಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ ಪದ್ಮಪತ್ರಂಗಳಿಂದೊತ್ತಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒರಿಸಿ, ಒವಿಸಿ]ಕೊಳುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೧೭); ತೊಡೆ ಕೈ ಕಾಲನೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನಯ ಪಡಿದಂಡಿಯ ಮಾಡು ಮಗಳೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೮). ೩. ಊದಿಸು: ಕಾಹಳೆಗಳನೊತ್ತಿಸಿಯುಂ ಪಂಚಮಹಾ ವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೭-೧ ವ). [ಒತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು; ಕವಿ: "ಒತ್ತು- ಆಕ್ರಮಣೇ, ನದೀತೀರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅತಿತುಮುಲ ಕಾಳಗ ಪೆರ್ಚ್ಚಿ ಬಲದ ಕಯ್ಯಂ ಚಿತ್ರವಾಹನನೊತ್ತಿ ಪುಗುತ್ತಸ್ದು ಕಾದಿಸೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೬; 800); ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಜೀಯೆನೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ವಿರೋಧಿ ನರೇಂಪ್ರರನೊತ್ತಿಕೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧). ೨. (ಬಿಗಿಯಾಗಿ) ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ನಾಟು: ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೊತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೂಱುಗುಮೆಂದೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೯); ಮುಳಿದು ತಿಮಿರೇಭಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ಶಶಿಸಿಂಹಮೊತ್ತಿ ಸೀಳಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೭); ಗುಲ್ಮದಂತೊತ್ತುವರ್ ಪೊಱಕಾಜನಂತೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಸುರಲತೆಯೆಳೆಯಕುಡಿ ಮುಱಿದೊತ್ತಲಾಪುದೇ ವಜ್ರಧಾರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೮). ೩. (ಅಲಂ) ಚುಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡು; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳು: ಮಗಳೊಬ್ಬಳುಂಟೆ ನಮ್ಮ ತ್ಯಾಜಿಯರಿಗೆಂದು ನಗುತ ರಾಜೇಂದ್ರ ನುಡಿದನು ಜಗಕತಿಕುಟಿಲನಲ್ಲವೆ ನೋಡು ನೋಡೆಂದು ಬಗೆಯಱಿದೊತ್ತಿದಳ್ಮತ್ತೆ (ಭರಚ. ೩೭-೭೯); ನಾಲಗೆಯೊಳಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯಿದ್ದು ನೀನೆನ್ನಾ ಚಾಳಿಸುತಿದ್ದೆಯಾ ಠಕ್ಕರ ದೇವಯೆಂದಾ ಲೇಸುಗಾತಿಯೊತ್ತಿದಳು (ಭರಚ. ೩೭-೮೦). ೪. ನೂಕು; ತಳ್ಳು; ಸರಿಸು: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದತ್ತ ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಮೊತ್ತುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೮ ವ). ೫. (ಗಾಳಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ) ಊದು; ಬಾರಿಸು: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲನೊತ್ತುವಂತೆ ಪೌಂಡ್ರವೆಂಬ ಶಂಖಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭); ಬಲದ ಕೆಯ್ಯೊಳಯ್ವಾಯಶಂಖಮಂ ಕೊಂಡೊತ್ತಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೬-೩೫ ವ). ೬. ಮೈಯನ್ನು ಹಿಸುಕು, —ತಿಕ್ಕು; ಅಂಗಮರ್ದನಮಾಡು: ಕರತಳಪದ್ಮಂಗಳಿಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦); ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿ ವೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳೆರ. ಹ. ೫೩-೧೩); ಅರಸ ನೊಂದ್ಯೆ ಮರ್ದನಕೆ ಮಲ್ಲರುಗಳಿಲ್ಲೆಮಗೊತ್ತುವೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೭). ೭. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು; ತಟ್ಟು: ಒತ್ತಿದ ತಳ್ಕೆತ್ತಿದ ತಱಿತ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಸದುಡುಗೆ ತಳಿರ ಸೋರ್ಮುಡಿ ಮನಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಜೊತ್ತಿಸೆ ಮದನೋನ್ಮತ್ತೆಯರವಯವದೆ ಬಂದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯); ದಮಯಂತಿಗೆಣ್ಣೆಯನೊತ್ತಿದರು ಶೋಭಾನಗಳ ಪಾಡುತ ಮುತ್ತೈದೆಯರು (ನಳಚ. ೩-೫೩); ಗಾಂಧಾರಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವಂ ನಸುಬಿಸಿಯಂ ಮಾಡಿ ನೆತ್ತಿಗೊತ್ತೆ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೦); ಎಣ್ಣೆ ಒತ್ತಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು (ರೂಢಿ). ೮. ನುಗ್ಗಿ ನಡೆ; ಹಾಯು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ನಿಂದಗುರ್ವೆನಲಿಱಿದಾಂತರಂ ಮೊಸಳೆಯಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ನೀರೊಳೊತ್ತಿ ಭೀಮನನತಿಗರ್ವದಿಂ ಪಿಡಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬); ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗಳೊರ್ವರೊರ್ವರ ಮೇಲೆತ್ತಿಯೊತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆತ್ತ] ಲಾಱದೆ ನಿಲ್ವುದು ಆಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯-೧೭); ಕೆಡೆವ ಮರದಿಂ ನೂಂಕುತ್ತೊತ್ತುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ಪೊನಲ್ಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೩೦). ೯. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು: ನಾಗಭೂಷಣನಂತಿರಲಿ ನಿರ್ಜರರೊಳು ಭೋಗದೇವೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಡಾಗನೊತ್ತಿದೆ ನೋಡು ನಿನ್ನಿಂದೆ ಬಂಡಾಗಿ ಹೋಗದ ವೀರರಾರೆಲವೊ (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೧). ೧೦. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: "ಪೀಡಯತಿ - ಒತ್ತಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫೪); ದರಿದ್ರತೆಯಿನೊತ್ತುವ ಕುತ್ತದಿನೆಂತುಮಕ್ಕುಮಚ್ಚರಿಯೆ ಮಹೋಗ್ರ= ದುಃಖತತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨೪); ಕುತ್ತದಮೊತ್ತ ಮೊತ್ತುತಿರೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಚಿರಂ ಜೀವಿಪರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೭); ಈ ಮರ್ದಿಂದೀ ಕುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಮೆಂದಾ ಮರ್ದಂ ಮಾಡದೊಡೆ . . . ಆತನ ಕುತ್ತಮೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ಬುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೮-೬ ವ); ವಿಷದ ಸೋಕಿಗೆ ಗರುಡನಳವಳಿಯೆ ಮತ್ತೆ ರಕ್ಷೆಗೆ ಮಂತ್ರಿಸುವರಾರು ಭೂಪ ನೀನೊತ್ತುವನುತಾಪಕೆಡೆಗೊಟ್ಟಡಾರ್ ಬಿಡಿಸುವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೬). ೧೧. ಒರಸು; (ಮೃದುಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ) ಹೋಗಲಾಡಿಸು, —ಕಳೆ: ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವ ನಯನಜಲಂಗಳನುತ್ತರೀಯ ವಲ್ಕಲವಸನೋಪಾಂತದೊಳೊತ್ತುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨ ವ); ಅವರ . . . ಕಣ್ಣನೀರನೊತ್ತುವ (ಅನಂಪು. ೪-೪); ಮುತ್ತುವೊಲ್ ಬೀಳುತಿರ್ದಾರ್ಸ್ರಮುದುದಕವನೊತ್ತಿ ಬೇಗದೆ ಸೆಜಗಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೫೦). ೧೨. ಅವಚು; ಅಪ್ಪು; ತಬ್ಬಿಹಿಡಿ: ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಮುರಿಯಳುರ್ವಂತಳುರ್ದುಕೊಳ್ವುದಿದು ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ನವಲಜ್ಜಾಭಾರ ನಮ್ರಾನನೆಯನುರದೊಳೊತ್ತಂಬದಿಂದೊತ್ತಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೨). ೧೩. (ಲಟ್ಟಣಿಗೆಯಿಂದ ಅದುಮಿ) ಅಗಲಮಾಡು; ಲಟ್ಟಿಸು: ನವನೀತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಣಿಕಮಂ ಸವೆವಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿವೊತ್ತಿ ಇರ್ಮೈಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯುಂ ತೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೨; ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧ ನೋ). ೧೪. (ಚೆನ್ನಾಗಿ) ಬೆರಸು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಕಾಯೊಳಗೆ ಉತ್ತಮದ ಕಡಲೆ ಹೆಸರುದ್ದು . . . ಸಕ್ಕರೆಯನಿಕ್ಕಿ ವೊತ್ತಿ ಪೂರೈಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೨೦). ೧೫. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು: ಬಿಡೆನೂಂಕೊತ್ತು ನೆರೆ ಮೋದು ಬಳಯಿಸು . . . ಎಲ್ಲ ಗುಣಿಯಿಸೆಂಬುದು ನಿರತಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೧). ೧೬. ನೆರವಾಗು; ಸಹಕರಿಸು: ಧರಣಿಪನನೊತ್ತಲಿಕೆ ತೆರಳಿದ ಪರಿಗಣಿತವೈವತ್ತುಕೋಟಿಯ ಕರಿಯ ಘಟಿಗಳ ಕೊಯ್ದು ಹಾಯ್ದನು ಸಮಿಧೆಗೊಡಲಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೨೪). ೧೭. (ಮಾಗಿಸಲು) ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸು; ಅಡೆ ಹಾಕು: ಉತ್ತುತ್ತೆ ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತೈಸಿದ ಕಾಯ ಭಾಗ ಒತ್ತದೆ ಕಳಿತ ಸಮಸ್ತಪಣ್ಪಸರಂಗಳಿತ್ತೆಱವಲಿ ಮಾಱುತಿಹವು (ಮೋಹತ. ೩-೨೦). ೧೮. ಕುಟ್ಟು; ಬಡಿ; ಹೊಡೆ: ಪಟಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳೆ ನೆಱೆ ಪುಟಚೆಂಡನಾಡುವ ಭರಕೆ ನಟಸಲು ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳು ನೋಡಿ ನಗುತಾಗ ವಿಟರು ಕೈತಾಳವೊತ್ತುವರು (ಕಂನವಿ. ೨-೯೨).

೧೯. ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು : ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನೊಬ್ಬ ಬಂಧುಗಳೊತ್ತಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕುಂಬಂತೆ . . . ಉಂಡನು (ಭರಚ. ೪-೯೭). ೨೦. ಅದುಮು ; ಅಮುಕು : ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತ ರೂಪ ನಂದೆಸೆಯೆ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮-೫೩); ಕದಂಪಿನೊಳೊತ್ತುವ ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೫); ಅಡಿಯನೂಡದವೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳೊತ್ತದೆ ನಿಜಿವಿಡಿದ ಕುರುಳಡಸಿ ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿಡಿಯ ಪುರ್ವುಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭). ೨೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡು : ಬತ್ತಲೆಯ ಬಗೆಗೊಂಡು ಹೆಂಗೂಸಿತ್ತಲೇತಕೆ ಬಂದೆ ಕಾಮುದ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಳೆಯದೆ ವೃಥಾ ವೈರಾಗ್ಯ ವೇಷದಲಿ ಹತ್ತಿರಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಶರಣರು ಚಿತ್ತದಲಿ ಕೆರಳುವರು ಕೇಳೆನುತೊತ್ತಿನೋಡಿದನಾಕೆಯಂತಸ್ಥವನು ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭-೭). ೨೨. ಮುಂದುವರಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮತ್ತಮವಾಸೆಗಳೊಳ್ ಮೂವತ್ತು ದಿನಂಗಳನೆ ಕಂಡೊಡೊಳ್ಳಿತು ದಿನಮಂತೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕುಸಿಗು ಮಿಱಿದಂತೊತ್ತಿರಿಸುಗುಮರ್ಘಮೆಂದನೊಲ್ಪಿನ ಜಟ್ಟಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೨೯). ೨೩. ಬಳಸು; ಪ್ರಯೋಗಿಸು ; ಉಪಯೋಗಿಸು: ಸ್ಯೂಸ್ ದೇವನೆಂದುಂ ಎನ್ನೆರ್ದೆಯ ಬಯಕೆಯಂ ತುಱಿದಿಕ್ಕಲೆಂದು ತನ್ನಯಾ ಬಲ್ಮೆಯನ್ ಒತ್ತದಿರ್ಕೆಂದುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೮-೫೯೬). ೨೪. ಹೇರು ; ಭಾರಹಾಕು : ಈ ಅಲೆತಗಳನವಳ ಮೇಲ್ ಒತ್ತಿರ್ಪನೆಂಬುದನ್ ನೋಡ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೮೪೪). ೨೫. ಚಿಮ್ಮಿಸು ; ಎರಚು : ಜೀರ್ಕೊರ್ಟವೆಯಂ ತೆಗೆದೆತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಯೊಳೊರ್ವರೊರ್ವರನಿರದೊತ್ತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೨೮); ಮುಡದಿಯ ಮೇಲಿಳಾಧಿಪತಿ ಕತ್ತುರಿ ನೀರ್ಗಳನೊತ್ತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೪೧). ೨೬. ದಾರಿಬಿಡು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ (ಕ).

ಒತ್ತಿಕಟ್ಟು = ಅದುಮಿ ಕಟ್ಟು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಆದನವನ ತೋಳ್ಗಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬೆಟ್ಟಿತೆನೆ ಕುಟ್ಟು ; ಅಜಿಗೊತ್ತಿಕಟ್ಟು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪-೬೫). ಒತ್ತಿಕೊಳ್ = ಅಪ್ಪಿಕೊ ; ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಅವಚಿಕೊ : ವಿಯೋಗಿಯಂತೆ ನಳಿನದಳಂಗಳನುರದೊಳೊತ್ತಿಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೮); ಬಲ್ಮೊಲೆಗೊತ್ತಿಕೊಂಡು ತಳ್ಕೈಸಿ ಹಾಯೆಂದು ಸಂತಸದೆ ಹಿಗ್ಗಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೪); ಪದೆದು ಹೆಂಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೊತ್ತಿಕೊಂಡರು (ಭರಚ. ೩೯-೫೩). ಒತ್ತಿಡು = ಅದುಮಿ ಇಡು ; ಹತ್ತಿಕ್ಕು : ಮೇಣದಜ ರೂಕ್ಷಮಯ ಅಜಿಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟಪನ್ ಬಯ್ತೊಡಲ್ ನಿನತನ್(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪-೧೧೯೭). ಒತ್ತಿತೆಗೆ=ಅದುಮಿ ತೆಗೆ: ಹೆತ್ತವಳು ಮಾಳಿಯೆನ್ನೊತ್ತಿತೆಗೆದವಳು ಬೆನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದವಳು ಕಾಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧). ಒತ್ತಿನುಡಿ = ೧. ಸ್ವರಭಾರಹಾಕಿ ಮಾತನಾಡು, —ಹೇಳು. ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ನಿಷೇಧಿಸಿ ಮಾತಾಡು : ಆರೊತ್ತಿನುಡಿದರೆ ಏಕೆ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಬಿಡುವೆ ಶಂಭುಜಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಸರ್ವವ. ೯೫-೫೨೪). ಒತ್ತಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಉತ್ತರದಳಸಿನ ಮಗ ಭೂಲೋಕದ ಮತ್ತಗಾಮಿನಿಯರ ಸೊಬಗವೊತ್ತಿನೋಡುವೊಡೈತಂದನೆಂಬೊಲು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೩೨). ಒತ್ತಿಪಿಡಿ, ಒತ್ತಿವಿಡಿ = ಒತ್ತಿತೆಗೆ : ಒತ್ತಿಪಿಡಿದು ಅಸುರನ ನೆತ್ತಿಯನೊಡೆದು ಮುತ್ತಸರಗೆಯ್ದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಆದವ. ೯೪); ಸುತನಂ ನೋಡಿ ಬೈದನೆಲವೆಲವೊ ಪೋಗತ್ತ ನಿನ್ನಂ ಮಾಳ್ಪುದೇನಮಲ ತುಲಸಿಯಂಪೊತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುತ್ತಿ]ವಿಡಿದ ಬಜ್ಜಮಂ ಮಾಣ್ದು ದುತ್ತುರದ ಕುಸುಮದ ತೊಡವುಗಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೬೧). ಒತ್ತಿಬರ್, ಒತ್ತಿಬರು = ಮೇಲೇರಿ ಬರು ; ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಬರು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಕಪ್ಪಮೀಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ ಒತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎತ್ತಿ] ಬರ್ಪ ಪಾರ್ಷ್ಣಿಗ್ರಾಹಕರುಮಂ ಅಱಿದು (ಆದಿಪು. ೪-೮೨ ವ ; ಆದಿಪು. ೧-೬೪ ನೋ) ; ಒಂದು ಘನತರಸಿಂಹವಬ್ಬರಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಬರುತಿರೆ (ನಳಚ. ೨-೧೩). ಒತ್ತಿಬಿಡು = ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಸೌಬಲನ ಥಟ್ಟನೊಳೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟವು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ರಥಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೪). ಒತ್ತಿಹಾಕು = ಅದುಮಿಹಾಕು : ಸೆರಗನ್ನು ಕೈಯಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಪ್ಪಸದ 'ಚಿಟಕೆಗುಬ್ಬಿ'ಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩). ಒತ್ತಿಹೇಳು = ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಹೇಳು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಹೇಳು : ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅವಳ ಮನದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೩೫). ೨. ಸ್ವರಭಾರಹಾಕಿ ಉಚ್ಚರಿಸು, —ಹೇಳು : ಒಮ್ಮೆ ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ತೇಲಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬೨೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಜ್ಜು, ಒತ್ತು ; ತುಳು. ಒಟ್ಟು, ಒತ್ತು = ರಾಶಿಮಾಡು ; ತೆಲು. ಒತ್ತು]

ಒತ್ತು2, ಒಂತು2 (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಡ ; ಅದುಮುವಿಕೆ : ಉಸಿರೊತ್ತಿಂ ತಿದಿಯಂತಿರೊತ್ತಿದ ಬಸಿಱ್ ಪೋತಂದ ಕಣ್ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೨); ನೆಲೆಮೊಲೆಯೊತ್ತಿನಿಂದೊಗೆವ ಕೋರಕಮುಂ ಪುಳಕಂಗಳುಂ ತಡಂಗಲಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). ೨. ಸ್ಪರ್ಶ ; ಸೋಕು : ಅನುರಾಗದಿ ಲಿಖಿಸುವೆನೆಂಬರ ಕಯ್ಯನಿನಿಮಿಷನೇತ್ರೆಯ ಘನಕುಚಯುಗದೊತ್ತೆನಲಾದುದು ಸತ್ಪ್ರಭುರಾಜನ ಸತ್ಕವಿತೆಯ ಸವಿಪಾತು (ಜಯುಕಾ. ೧-೨೫). ೩. ನದಿಯ ತೀರ, —ಕರೆ: "ಒತ್ತು-ಆಕ್ರಮಣೇ, ನದೀತೀರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೪. ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಒತ್ತಡದಿಂದ ನೀರು ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಸಮುದ್ರದ ಪೊತ್ತುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಬರುವ ಕಾರಣ ಥಕಡಿಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಪೊತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೆಗಳು ಆಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೨೯೬); ಒತ್ತುಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಬಂದರುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯು. ೩-೭೨). ೫. ಕೆರೆ; ಜಲಾಶಯ : "ಒತ್ತೆನೆ ತಟಾಕ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೮). ೬. ಸಮೀಪ ; ನೆರೆ ; ಜೊತೆ : ಮುಡಿ ಮಕರಧ್ವಜಂಬೊಲೆಟಲುತ್ತಿರೆ ಬೆಂಬಿಡದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಕಟಿಸೂತ್ರದೊತ್ತಿನೊಳೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦); ನೀನು ನಾನು ಸುತ್ತಿ ಬಪ್ಪ ಠಾವೆಲ್ಲವಂ ನೀನು ಒತ್ತಿಲೆ ತೋಱುತಿರ್ಪೆ (ವಚಶಾ. II, ೧೦೩) ; ಶಕ್ರನಾ ಕ್ರತುತುರಗವನು ಕದ್ದೊಯ್ದು ಕಪಿಲಮುನೀಂದ್ರನೊತ್ತಿನಲಿ ಇರಿಸಿದನು ಪಾತಾಳದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೧೨). ೭. ಜತಿ ; ಲಯ (?) : ಒಂದೊತ್ತಂ ನಡೆಯಿಸುವುದದೊಂದೊತ್ತಿನ ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆತೆಜನಾಡುವುದೇನೆಂದಾಂ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನೊ ಸುರಸೌಂದರಿಯ ವಿಳಾಸವಿಭ್ರಮ ಭ್ರೂಲತೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೯-೩೩). ೮. (ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ) ಒಂದಕ್ಷರಕ್ಕೆ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆ: ಗುರುವೊತ್ತುಗಳಿಂದಪ್ಪುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೪). 'ಒತ್ತಕ್ಷರ' ಪರಾ. ೯. ಆಸರೆ; ಸಹಾಯ ; ಬೆಂಬಲ ; ಊರೆ: ವಿಳಸದುರುಕುಚ ಭಾರಕ್ಕೆ ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಕೃಶತೆಗಂಜಿ ನಳಿನಾಸನನಿಟ್ಟೆಳನೀಲದಂಡದೊತ್ತೆನೆ ತಳತಳಿಪುದು ನೀಳ್ದಬಾಸೆ ಕುಸುಮಾವಳಿಯಾ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೫೨); ಹರಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆ ಕಮಲಜನ ಸಹಾಯಂ ದಿಶಾವರರೊತ್ತು ತರಣಿವಸುದನುಜ ಮನುಗಳ ಕಾವಲೆರವೆ (ಚಿಬಪು. ೩೦-೩೩). ೧೦. ದಟ್ಟವಾದುದು ; ನಿಬಿಡವಾದುದು: ತುರಗರಥ ಬಿಲ್ಲಾಳನೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿ ಲಗ್ಗೆಯ ಲಹರಿಯಲಿ ಮೋಹರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೧೧). ೧೧. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು : ತಳಿವ ಸೇಸೆಯ ಪೂಗಳೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ವಿಭವದಿಂ ಪೊಳಲೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೭೨).

೧೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ದೊಣೆ: "ಹೊದೆಯೊತ್ತು ಡೊಣೆ ಶರಧಿ ತೂಣಂ ಶರಾಶ್ರಯಮುಪಾಸಂಗಂ ನಿಷಂಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೪). ೧೩. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರ; ಭರತ (ಕ). ಒಂತು$_2$: ೬. ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜನಕ ಕೇಳಂತರಮಿದೇನಿಲ್ಲಿ ನಡೆಪೋಪೆವೆನಂತಾತನೊಂತಿನಿಂ ಶಂಕರಂ ಸಭಾಸ್ಥಳಕ್ಕೈದಿ (ಪರಶು. ೨೦-೨೦).

ಒಂತಾಗು = ದಟ್ಟವಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಸಂತತ ಹಿರಿಯೂರ ತಮ್ಮಣನಾಯಕನೊಂತಾದ ಬಲವೈದಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೫). ಒತ್ತಾಗು = ೧. ಒಂತಾಗು: ತಾರೆಗಳು ನಭೋಂಗಣದಲ್ಲಿ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿಯೂ ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜೋತಿರ್ವಿ. ೨೧); ಒತ್ತಾಗಿ ಇದ್ದ ಆ ಕೂದಲನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಬಿಗಿದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಗಲಿಪ್ರ. ೫). ೨. ಬೆಂಬಲವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು: ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದುದು ರಾಯನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೭); ಈ ಮೂಜುದಳಕೊತ್ತಾಗಿ ನಿಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫). ಒತ್ತಿಗಿರು, ಒತ್ತಿಲಿರು = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು: ನನ್ನ ಊರಿನ ಒತ್ತಿಗಿರುವ ವಡ್ಡರಸೆ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಹೋದೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧-೫೯); ಒತ್ತಿಲಿರ್ದನು ಸಾಣೆಯನೂಜಿ ಭೂಭುಜನತ್ತ ನೋಡುತ ಗಾಡಿಕಾಜ (ನಾಗಕು. ೬-೫೦). ಒತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು= ಅಡೆ ಹಾಕು; ಮಾಗಲು ಹಾಕು (ಕ). ಒತ್ತೊತ್ತೆ = ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಂಪು; ಸಮ್ಮರ್ದ; ಸಮೂಹ: ಸೇವ್ಯರ ತಿಂತಿಣಿಯಿಂ ಮುತ್ತೈದೆಯರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ಸುವಾಸಿನಿಯರ ಸಂದಣಿಯಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೨೮ ವ); ಹೆಣನ ತುಳಿದೊತ್ತೊತ್ತೆಯಲಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಕವಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪೯); ಸುತ್ತಲುಂ ಮೇಲೆ ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ನಗರಂಗಳೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ರುದ್ರವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪತ್ತನಂಗಳನಾಂತ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ (ಚೆಬಪು. ೨-೯). ಒತ್ತೊತ್ತೆಯಾಗು = ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗು: ಹೊತ್ತರ ನಿಬರನಸುರಭಟರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಾದುದು ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಬಿಗಿದೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ದರು ಮುಗಿಲ ಥಟ್ಟಿನ ಪರಿಯ ಜೋಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೩೭). [< ಒತ್ತು$_1$]

ಒತ್ತುಂಗರಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಬೆರಸಿರೆ ಕನ್ನಡದೊಳ್ಪಂಧುರಮಾಗದು ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಪೇಚಿೞ್ದೊಡೆ ಪೀನಂ ಪರುಷತರಮಕ್ಕುಮೊತ್ತುಂಗರಡೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋದುಂಕರಡೆಯ] ಮದ್ದಳೆಯ ಜರ್ಜ್ಝರಧ್ವನಿಗಳವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೩). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕರಡೆ]

ಒತ್ತುಂಗುರ (ನಾ). "(ಇತರ ಉಂಗುರ ಬಿದ್ದುಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ) ತಡೆಯುಂಗುರ" (Guard–ring. ಇಂಕನಿ). [ಒತ್ತು$_2$ + ಉಂಗುರ]

ಒತ್ತುಂಬಲ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ: ಲಳನೆಯರಬಲೆಯ ಲಜ್ಜಾವಿಳಸದ್ದೃಗ್ನಿಮ್ನಗೆಯನಾ ಕುಭೃದ್ವರ ಚೂಡಾಸ್ಥಳಿಗೆ ಪರಿಯಿಸಿದರೊತ್ತುಂಬಲ [ಪಾಠಾಂ. ಒತ್ತುಂಬಳ]ದಿಂದದು ಕಂತುಯಂತ್ರಸೂತ್ರಿತಮಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೧೫). [ಒತ್ತು$_2$ + ಬಲ]

ಒತ್ತುಕರಡು, ಒತ್ತಕರಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಸಿಯನ್ನು ಹೀರುವ ಕಾಗದ; ಒತ್ತುಕಾಗದ: ಒಂದು ಒತ್ತುಕರಡು (Blotting) ಕಾಗದವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಬರೆಯುವ ಕಾಗದದಂತೆ ಅದು ನಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೩೬). ಒತ್ತಕರಡು: ಸಣ್ಣವನಿದ್ದಾಗ ನಾನೊಂದು ಒತ್ತಕರಡದ ಸುರುಳಿಯನ್ನು ನುಂಗಿದೆ, ನಾನು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಒಳಗೆ ಆ ಒತ್ತಕರಡು ಬೆಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ನಿಹಾರ. ೬); ಒತ್ತಕರಡಿ ನೊಲು ಬಾನದ್ದಿತ್ತು ಮಶಿಗೊಣ್ಣೆಯವೊಲು ವನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೬-೧೭). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕರಡು]

ಒತ್ತುಕಾಗದ (ನಾ).=ಒತ್ತುಕರಡು: ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರೀತಿಯೆಂದರೆ, ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು . . . Blotting–Paper ಒತ್ತು–ಕಾಗದ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೫). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕಾಗದ]

ಒತ್ತುಕೊಡು 'ಒತ್ತುಗೊಡು' ನೋ.

ಒತ್ತುಗ (ನಾ). (ಹಳ್ಳಿಗರ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಾತ ಮಲಗಿದರೆ, ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಒತ್ತುವ ಒಂದು ಮರಿಪಿಶಾಚಿ, —ಅದರ ಬಾಧೆ; ಅಮುಕಾನ: ಅಂಗಾತನೆ ಮಲಗಿದ್ರೆ ಒತ್ತುಗ ಆಗ್ತದೆ (ಮಲೆಮ. ೬೯೮). 'ಒತ್ತಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು$_1$ + –ಗ$_3$]

ಒತ್ತುಗಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಂಬ; ಊರೆಗಂಬ (ಕ). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕಂಬ]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು$_1$ (ನಾ). (ಕಾಲಿಗೆ) ಒತ್ತುವ ಕಲ್ಲು: ಮೈಯಲಿ ಸುಜಿವ ಬೆಮರಿನ ಚರಣದೆಡಹುಗಳೊತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒಂಇ. ೪೨-೧೨). [ಒತ್ತು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒತ್ತುಗಲ್ಲು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒತ್ತುಗಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಸರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು: ಸಾಗರಕೆ ನೊರಜಿನ ಮುತ್ತಿಗೆಯಲೇನಹುದು ಪರಿಭವವಕಟ ಸುರಗಿರಿಗೆ ಒತ್ತುಗಾಜನೆ ಪವನಂ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೧೦). ೨. (?): ಎತ್ತಿನ ಮಜಿಯ ಒತ್ತುಗಾಜರಂತೆ ಉಪ್ಪು ದೋಷವೆಂದು ಸಪ್ಪೆಯನುಂಡಡೆ ಮತ್ತೆ ರೊಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿಪ್ಪ ಸತ್ತ ನಾಯಿಗೇಕೆ ವ್ರತ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩-೮೩೮). [ಒತ್ತು$_1$ + –ಗಾಜಿ (< –ಕಾಜ)]

ಒತ್ತುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಅಥವಾ ಅದುಮಿ ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ಒತ್ತುಗುಂಡಿ, ಬ್ಲೇಡು ಮುಂತಾದ . . . ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೫೯); ಅಂಗಿಗೆ ಒತ್ತುಗುಂಡಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಗುಂಡಿ$_3$]

ಒತ್ತುಗುಂದಣಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು ಚೆಲ್ಲದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಕುಂದಣಿ; ಕುಂದಲಿಕೆ: "ಕುಂದಳಿಯೆ ನಲ್ಕಾವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಕುವೆತ್ತುಸುಂಡಣಿ, ಲ್ಕೋವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ]ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕುಂದಣಿ]

ಒತ್ತುಗುಡು 'ಒತ್ತುಗೊಡು' ನೋ.

ಒತ್ತುಗೊಡು, ಒತ್ತುಕೊಡು, ಒತ್ತುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ಒತ್ತುಗೊಡುವರೆ ಹಗೆಗೆ ಹಜ್ಜೆಯನಿತ್ತು ತೆಗೆವರೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೬); ನಾರಾಯಣ "ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಮಾಡಬೇಡ" ಎಂದು ಒತ್ತುಗೊಟ್ಟನು (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫). ಒತ್ತುಕೊಡು: ೧. ಮಣೆ ಅಲುಗಾಡದಂತೆ ಒತ್ತುಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಷಕಾರದ ಒತ್ತುಕೊಡು, ಕ್ಷ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತುಗುಡು: ೧. ಮೇಲ್ವಾಯ್ವ ಜೇಷ್ಟೆಗೆ ಪೌಲಸ್ತ್ಯನು ಮೊತ್ತುಗೊಟ್ಟನೆನಲಾರಂ ದರ್ಪಕಂ ದಂಡಿಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೮); ಆಜಡಿಗೊತ್ತುಗೊಟ್ಟು ಮಧುವಂ ತವೆ ಪೀರ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೬). [ಒತ್ತು$_2$ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು; ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕೆಲಬರ್ ಕಂಡೊಡೆ ಕರೆಗುಮೆಂದು ಕೆಲದ ಮರಂಗಳ ನೊತ್ತುಗೊಂಡುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಡುಂ] (ಆದಿಪು. ೯-೬೨ ವ); ನಡುತನುವನೆಳಸಲಿದೆ ನುಡಿ ಮೌನಪ್ರಾಂತಮನೊತ್ತುಗೊಳಲ್ಕಿದೆ ಕಾಂತಿ ಶರೀರಮನಮರ್ಚಲಿದೆ ಪಾರ್ವತಿಯಾ (ಗಿರಿಕ. ೪-೭). ೨. ದಟ್ಟವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ರಸಮೊಸರ್ವಂತು ಪಾಡುತಿರೆ ಶುದ್ಧಮನೋಮಣಿದೀಪ್ತಿ ಪೊಣ್ಮೆ ರಾಜಿಸಿದಪುದೋ ಸ್ತುತಿಪ್ರಕರ ನಿರ್ಮಳವರ್ಣಸಮೂಹಮೊ [ತ್ತುಗೊಂಡೆಸೆವುದೊ] ಪೇಟಿಕೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೩).

[ಒತ್ತು$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. "(ಗೋಡೆಗೆ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ) ಊರೆಗೋಡೆ, ಆನಿಕೆಗೋಡೆ" (Counter fort. ಇಂಕನಿ). ೨. ಎರಡು ಕೂಡುಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ; ಹುದುವಿನ ಗೋಡೆ. [ಒತ್ತು$_2$ + ಗೋಡೆ]

ಒತ್ತುಬಯಸು (ನಾ). ನೆರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಯನು, —ಹಸು: ಆತ್ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡುಕೊಟ್ಟ ಎಂಮೆ ಮಾಣ್ಸಿಕೊಂಡಡೆ × × × ಎಂದು [ಒತ್ತು]ಬಯಸಾಗಿ ಒಂದು ಎಂಮೆಯನೂ ಮಠಕ್ಕೆ ನಡಸಿ ಬಹನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೭-೪೬; 1377). [ಒತ್ತು$_3$ + ಪಯನು]

ಒತ್ತುಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವಾಗಿ ಬರು; ನೆರವಾಗಿ ಬರು: ದಲ್ ಸನ್ನಿದಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಸುವಂ ನೆಜಿ ಪೀರ್ವೆನಾವದೇವಂ ನಿನಗೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಒತು, ಓತು]ಬರ್ಪನವನಂ ಸದೆದಿಕ್ಕುವೆನೀ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦೬). [ಒತ್ತು$_2$ + ಬರ್$_1$]

ಒತ್ತುಬಿದರು (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬಿದುರು: ಈಶಾನ್ಯ ಹೊಳೆ ತೋಡಿಗೆ ತೆಂಕ ಒತ್ತುಬಿದರು ತಾಳತೋಡಿ ತೆವರಿನಮುಲ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೨೪೯; 1748).

[ಒತ್ತು$_2$+ ಬಿದರು (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಒತ್ತುಬೆರಳು (ನಾ). (ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ) ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು: "ಪ್ರದೇಶಿನೀ - ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಒತ್ತುಬೆರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯).

[ಒತ್ತು$_3$ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಒತ್ತುಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಬೇಲಿ; "ಪ್ರಾಚೀನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಹದ್ದುಬಸ್ತನ್ನು ಮೀರಿ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬೇಲಿ: ಒತ್ತುಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬೇಲಿ; ದಟ್ಟವಾದ ಬೇಲಿ.

[ಒತ್ತು$_2$ + ಬೇಲಿ]

ಒತ್ತುಮುಚಿ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಅವಕುಂಠನ (?): ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಸೌಂದರನ ವಾಮಭಾಗದ ತಳ್ಪಶೇಷದೊಳ್ ತವರಾಜದ ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತುಮುಚಿಸಹಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ವೊವುತ್ತಮಿರ್ದ್ದ ಸಖಿಯರು, ವೊತ್ತು ಮುಚಿಸಹಿತ, ವೊತ್ತುಳ (?) ವಿಸತಂ] ಸಂಕಿಲಿಯಂ ಹತ್ತಿರೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೪).

[ಒತ್ತು$_2$ + ಮುಚ್ಚಿ$_2$]

ಒತ್ತುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಒತ್ತರಿಸು; ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡು: ಯಿ ಬಾಳಮೇಲೆ ಆರೊಬ್ಬರೂ ಒತ್ತುಮಾಡಿದರೆ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ನಿಲಿಸಿಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-೩೯; 1444).

[ಒತ್ತು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಮುದ್ರೆಬೀಳಿಸುವ ಯಂತ್ರ; ಅಚ್ಚು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪ್ರೆಸ್ಸು: ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾಧನ ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ಮುದ್ರಕ. ೪೭). [ಒತ್ತು$_1$ + ಯಂತ್ರ]

ಒತ್ತುವಣ್ಣು (ನಾ). ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು; ಬಲವಂತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು.

ಒತ್ತುವಣ್ಣುಮಾಡು = ಒತ್ತಿ ಹಣ್ಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಸುಕಿ ಹಣ್ಣುಮಾಡು: ಪಣ್ಣಾಗಿ ತಾನೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಮತ್ತೊಂದೊತ್ತುವಣ್ಣು ಮಾಡಿದರೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟೆತ್ತೆಜನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಮಣ್ಣು ಕರಗಿ ಸೋರುತಿಹುದು (ಭರಚ. ೬೪-೭೬).

[ಒತ್ತು$_1$ + ಪಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಒತ್ತುವರಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಬಡಾವಣೆ: ಇದು ಒತ್ತುವರಿ ಜಮಾನು (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತುವರಿಮಾಡು = ಒತ್ತರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತಮ್ಮ ಜಮೀನನ್ನು ಪಕ್ಕದ ಜಮೀನಿನವನು ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಮೋಜಿಣಿದಾರನನ್ನು ಕರೆಸಿ . . . ಬಾಂದುಕಲ್ಲು ನೆಡಿಸಿದ್ದನವನು (ಅನಾಮಿ. ೫೩); ಸರ್ಕಾರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿ ಅಶ್ವತ್ಥಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೪೭). [ಒತ್ತು$_2$ + -ವರಿ]

ಒತ್ತುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರೆಯಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು; ಒರಗು: "ಪರಿಸರ್ಯೆ, ಪರೀಸಾರ - ಗಿರಿನಗರಾದಿಗಳ ಒತ್ತುವಿಡಿದು ಪೋಪುದು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಕರುಮಾಡದ ಮತ್ತವಾರಣದೊತ್ತುವಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ (ಅನಂಪು. ೫-೫ ವ); ಧರಣಿಪಾಲಕ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಶ್ರೀಪದಸರಸಿರುಹದೊಳೊತ್ತುವಿಡಿದು ಪಿರಿದು ಭಕುತಿಯೊಳಗಿರುತಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಿರುವನು ಸುಗ್ರೀವ (ಅಂಜಚ. ೧೩-೨೪೯). [ಒತ್ತು$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒತ್ತುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿರು: ಗುಡಿಗೆಜಿಯ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವಣ ಪೊಲ ವೊತ್ತುವೋಗಿಟ್ಟಡೆ ಕಾಲಡಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರ ಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಜಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೨೨; 999).

[ಒತ್ತು$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒತ್ತುಸೇವಗೆ (ನಾ). (ಒರಳಿನಲ್ಲಿ) ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಸೇವಗೆ: ನನ್ನ ತಲೆಮಾರಿನವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತುಸೇವಗೆಯ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ (ನಂಟರು. ೬ ಅರಿಕೆ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಸೇವಗೆ]

ಒತ್ತುಹ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ (೬). [ಒತ್ತು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಒತ್ತುಹಂಜರ (ನಾ). ಛಾವಣಿಯ ಕೆಳಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸಿದ ಹಂದರ, —ಹೊದಿಕೆ (೬). [ಒತ್ತು$_3$ + ಹಂಜರ (< ಪಂದರ)]

ಒತ್ತುಹೆಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆ: ಉದ್ದ ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಒತ್ತುಹೆಣೆ (Knit. ಇಂಕನಿ). [ಒತ್ತು$_2$ + ಹೆಣೆ$_1$ (< ಪೆಣೆ$_1$)]

ಒತ್ತುಳಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣಮಾಡುವವನು; ಒತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಇಂತಹ ಒತ್ತುಳಿಯ ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪುಂಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೧).

[ಒತ್ತು$_1$ + -ಉಳಿ$_9$]

ಒತ್ತೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು; ಅಡವು: ಒತ್ತೆಯ ಗೂಂಟಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೇಜುವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಜಿದು (ಅರ್ಥನೀ. ೫-೨ ವ); ಪೊಜಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲ . . . ತೆಜಬೇಡೊತ್ತೆಗೆ ಬಡ್ಡಿಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೭೨); ಒತ್ತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಲಕೊಡುವವನು ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧-೬೨-೬); ಹಣಪಡೆದೊತ್ತೆಯನು ಹಿಂದೆ ಕೊಡದವ ಹೊಲೆಯ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೬-೬). ೨. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡತಕ್ಕ ಪಣ: ರಪಣಮಂ ತೋಜಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮನೆ ಪೆಜತೇನು ಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ); ಶ್ರೀಭೂತಿಯಂ ಕರೆದು ಜೂಜಾಡುತ್ತುಮುವನ ಜನ್ನಿವರಮಂ ಸಾಭಿಜ್ಞಾನ ದುಂಗುರಮಂ ನಗೆಯೊಳೊತ್ತೆಯೆಂದುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂಉ. ೩೫).

೩. (ಸೂಳೆಯರಿಗೆ) ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ವೇಶ್ಯೆಗೆ ತೆರುವ ಹಣ: ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳಂ ತೊೞಲ್ದು ತನ್ನಂ ಮೆಚ್ಚಿಯುತ್ತಂ ಮನಕ್ಕೆವಂದಗ್ಗಳದೊಳ್ವೆಂಡಿರೊಳೊತ್ತೆಯನ್ನಿತ್ತು ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳ್ಗೆ ಕಸವರಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೩); ಕೂಸುಳ್ಳ ಸೂಳೆ ಧನವಾಸೆಗೆ ಒತ್ತೆಯ ಕೊಂಡರೆ ಕೂಸಿಂಗಲ್ಲ ಬೊಜಗಂಗಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೦೧); ಒಲ್ವ ಬೊಜಗನುೞಿದುಮ್ಮಳದಿನೊತ್ತೆಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡಲಾಱದೆ ನೆತ್ತದ ನೆವದಿಂ ಪೊತ್ತುಗಳೆವ ಮುಗಳ್ಗೆ (ಅನಂಪು. ೮-೧೪ ವ); ತನ್ನಯ ಸಖನ ಕೈಯಿಂದ ಸೌಂದರಿಗೆ ಸಲುವೊತ್ತೆಯಂ ನಯದಿಂದ ಕಳುಹಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೧೧); ನೆತ್ತ ವಿತ್ತಕೆ ಬಲವು ಒತ್ತೆ ಸೂಳೆಗೆ ಬಲವು ಕತ್ತಲೆಯು ಬಲವು ಕಳ್ಳಂಗೆ ಅರಸಿಂಗೆ ಸತ್ಯವೇ ಬಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೫). ೪. ಮೂಲಧನ: ಇ ಹೊಂನನು ಪ್ರಸಾದದ ವೊತ್ತೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆ ವೊತ್ತೆಯ ಪ್ರಸಾದದ ತೊಡುವಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ರದ ಧರ್ಮ ಭೂಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡವಂತಾಗಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫೩-೧೨; ?). ೫. ಆಹಾರ; ಬಲಿ; ಎರೆ: ಮೇಲಣ ಕೋಣೆಯೊಳಗಿರ್ಪ ಕಪ್ಪೆ ಒತ್ತೆಯ ನುಂಗುವುದಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೪-೮೦೩ ವ).

ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ = ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವಿನೆಗವೊತ್ತೆಗೆನಿಂದೆಳವೆಂಡಿರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧); ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವುದೆಂದು ಱಿಯವೇಟ್ಟಿಪ ಕೋಪಳನೆನ್ನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯). ಒತ್ತೆಬೀಳ್ = ಅಡವುಬೀಳು; ಆಧಾರವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರು: ಅವನ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಡು = ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವೆನೆಂದು ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು: ಕೂಸಿನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಸದೊತ್ತೆಯಕೊಟ್ಟು ಕೂಸತ್ರೆನ್ನಯ ನಲ್ಲ ಬೇಸತ್ತುಹೋದೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೦-೮೨೬). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಳ್ = (ವೇಶ್ಯೆ) ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಾಡೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ಕರೆಕರೆದೊತ್ತೆಯಕೊಂಬುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಱ್ಱಿ; ತುಳು. ಒತ್ತಿ]

ಒತ್ತೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು; ಒಂಟಿ; ಏಕಾಂಗಿ. 'ಒತ್ತೆಸರ' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಒತ್ತೆ]

ಒತ್ತೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ವೇಶ್ಯೆಗೆ) ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಮನಸಿಜನ ಕಯ್ಯ ಮಸೆದಸಿಯನನುಕರಿಸುವ ಅನಂಗಸೌಂದರಿಯೆಂಬ ಸೂಳೆಯಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೨); ಗಿರಿಜಾವಲ್ಲಭನೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟ ಪೆಱೆಯಂ ಸ್ಮೈತಿಕ್ಕವೇೞ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೩); ಒಪ್ಪುವ ಪಲಿತ ಕಾಯದ ವಿಟರೂಪ ಕಂದರ್ಪನೊರ್ವಳಿಗೊತ್ತೆಗೊಡಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೪). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್, ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಟಪುರುಷನಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಮುಂಗಡ ಪಡೆ: ನಿಱಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟಸದೆ ದುಂಡಿಸುವಾಕೆಯನೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳದಂತೆಱೆಯದೆ ತೇಪೆಗುಳ್ಳ ಬಳಿನೀರ್ಗಳನಗ್ಗದ ಪೆಣ್ಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೩); ಇಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಸಿಂಗೆ ಇಂದೇ ಜವ್ವನವಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ ಆ ಕೂಸು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳಲು ನಿಂದಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧೭); ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಮುದಿವಿಟನಬಲೆಯ ಸಂಧಿಸಿಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳೆನಲು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೨). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಮ್ಮ ದಿವ್ಯದೇಹದೊಳೊಂದು ಭಾಗ ದೇಹವನೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಶ್ರೀಗೌರಿದೇವಿಯ ಪದಯುಗಳವ ಕಂಡು ಪೋಗಲ್ಕೆ ಬಂದೆವು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೨೫-೧೨). ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು: ೩. ವಶವಾಗು: ಚಿತ್ತವು ಅನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳುವುದು (ಬಾಳಬ. ೪೨).

[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು 'ಒತ್ತೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಎಣ್ಣೆ: ನೆತ್ತೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ . . . ಭುಜವೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ನಡದೊಳು ಹರಿದು ಇಳಿದಾಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೯).

[ಒತ್ತು$_1$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಒತ್ತೆಬಡುಹ (ನಾ). ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು; "ಬಂಧಕ, ಆಧಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೭). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪಡು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು 'ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತೆಮಣ್ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟ ಹೊಲ, —ಗದ್ದೆ, —ತೋಟ: ಅರಸಣ್ಣಂ ಆಯ್ದೊನ್ದಿ ಒತ್ತೆಮಣ್ವೆತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ಸೊರ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೭; 800). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಮಣ್]

ಒತ್ತೆಯಾಳು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟ ಆಳು: ಕಾನಿಷ್ಕನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಇವನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಒತ್ತೆಯಾಳನ್ನಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೧೬). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಾಗಿಡು; ಗಿರವಿ ಹಾಕು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು; ನ್ಯಾಸವಾಗಿಡು: ಸಮಂತಾವಗಂ ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಅಕ್ಷಲೀಲಾ ವ್ಯಸನಕೋಸುಗ ವೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೧೧); ನನ್ನ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಎರಡುಸಾವಿರಗಳ ಗಂಟನ್ನು ಅವನ ಕೈಗಿತ್ತು (ಮಸಕೂ. ೬೭).

[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒತ್ತೆಯೀ (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತೆಗೊಡು: ವಿಮಲಾಂಗಿಯುನ್ನತದ ರೂಪನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮೊಗಸಿ ಜನನಿಯೆಂಬುದನಱಿಯದೊತ್ತೆಯಿತ್ತು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೫೦). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಈ$_2$]

ಒತ್ತೆರ (ನಾ). ಒಂದುವಿಧ, —ರೀತಿ: ಅನುಜರಂ ಭೇದಮಣಮಿಲ್ಲದೊತ್ತೆರದ ಭಾವನೆಯಿಂ ತ್ರಿವರ್ಗಮಂ ಕಾಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಶೇಷರಾ. ೫-೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೆರ$_1$ (< ತೆಱ$_1$)]

ಒತ್ತೆವಿಡಿ, ಒತ್ತೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಪಣವನ್ನು ಒಪ್ಪು: ಅಂತಲ್ತು ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಯೊಳಂ ವರ್ಷಾವಧಿಯೊಳಲ್ಲದೆ ನೆಲನನೊತ್ತೆವಿಡಿಯೆನೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ). ಒತ್ತೆಹಿಡಿ: ೨. ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು, —ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು (೭).

[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು, ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸು; ಗಿರವಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು: ಸುಣ್ಣದೆಲೆಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಮದದಾನೆಯುಮಂ ಮಾಣಿಕಮುಮನೊತ್ತೆವಿಡಿಸಲಟ್ಟುವ ಚಿಕ್ಕಪೋರ್ಕುಳಿ ಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು: (೭).

[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಬಿಡಿಸು]

ಒತ್ತೆವೆಣ್ (ನಾ). ಒತ್ತೆ ಪಡೆಯುವವಳು; ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು: ಶ್ರುತಿಯಖಿಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತಿಬೆಳುಕನಾಗಿ ಸಂತತವೊತ್ತೆವೆಣ್ಗಳಂತಿರ್ಪವೆಂದು (ಸಾನಂಚ. ೩-೪); ಮೊತ್ತವ ಸೊಬಗಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ವಶಮಾಳ್ಪವೊತ್ತೆವೆಂಗಳ ತಂಡವಿಹವು (ಗೋಮಟೇ. ೧-೯೫).

[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಒತ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆವೋಗೆ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫); ಮಾಱುವೋಗನೊತ್ತೆವೋಗ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೪೯). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒತ್ತೆಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ (?): ಕಾಂತಾಜನಂ . . . ಮುತ್ತಿನೊತ್ತೆಸರದ ತೊಡವಿನುಳ್ಳಲರ್ದ ಬೈಗುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯದ ತುಱುಬಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೯). [ಒತ್ತೆ$_3$ + ಸರ$_6$]

ಒತ್ತೆಸೂಳೆ (ನಾ). = ಒತ್ತೆವೆಣ್: ಮತ್ತೆ ಕೇಳ್ ಮನೆವೆಂಡಿತಿಯೊ ನಾನೊತ್ತೆಸೂಳೆಯೊ ನಿನಗೆ ಸೋದರದತ್ತಿಗೆಯೊ ನಾದುನಿಯೊ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳೊ ನಿನ್ನವರ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೬). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಸೂಳೆ]

ಒತ್ತೆಹಿಡಿ 'ಒತ್ತೆವಿಡಿ' ನೋ.

ಒತ್ತೇರು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು: ಆಕೆಯ ಶೋಕವೆಲ್ಲವಡಗಿತು ಸಮಾಧಾನವೊತ್ತೇರಿದುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೪-೩೧). [ಒತ್ತು$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಒತ್ತೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಸುಖದೊಳೈತಂದರೊತ್ತೈಸಿದಗಣಿತವಸ್ತುಸಹಿತಖಿಳನೃಪರೊಡನೆ ಬಹಳ ವಿಭವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೧೨). [ಒತ್ತು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತೊರಳು (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಒರಳು; ಚಕ್ಕುಲಿ ಅಥವಾ ಶಾವಿಗೆ ಒರಳು (ಕ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಒರಳು$_3$ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಒತ್ತೊಸಗೆ (ನಾ). ಒಡಗೂಡಿದ ಸಂತೋಷ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ; ಆ ಒಸಗೆಗೆ ಒತ್ತೊಸಗೆಯಾಗಿ ವಸಂತಮಾಸವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ನಾಡೋಜ. ೨೯೯). [ಒತ್ತು$_2$ + ಒಸಗೆ]

ಒತ್ತೋಳು (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳು; ಒಂದು ತೋಳಿನಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಮೊದಲೇರಿಯ ಗದೆ ನಾಲ್ಕುಮಾರು ಒತ್ತೋಳ ಗಳೆಯಲು ಕಂಬ ೬೦ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೪-೫೪; 1214); ಅಯ್ದು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಬೆದ್ದಲಿ ಗಳೆಯೋಳು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಮನೆ (ಎಳ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬-೬೯; 1232); ಒಳತೋಟಿಗೊತ್ತೋಳ[ಪಾ ಠಾಂ. ತ್ತಾಳ]ಹುದುನಾಲಗೆಯಿಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೯); ಒತ್ತೋಳನುತ್ತರಿಸಲೊತ್ತೋಳ ಸತ್ತ್ವದಿಂ ಮತ್ತಾತನುರವಣಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಗೈತರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಒತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಪದಮಧ್ಯವತ್ವಯತ್ವಕ್ಕೊದವುಗುಮಾತ್ವೈತ್ವವಿಧಿಯುದಂತಕ್ಕೊತ್ವಂ . . . ಒತ್ವಕ್ಕೆ – ಆಪಂ, ಆಪೊಂ (ಶಮುದ. ೧೫೬, ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒದಗಣೆ (ನಾ). ೧. ದೊರಕುವಿಕೆ; ಸಿಗುವಿಕೆ; ಲಭಿಸುವಿಕೆ: ಆ ದೇಶದ ಮನೋಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರಸದ ಒದಗಣೆ ಇಂದು ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೨೧). ೨. ಒದಗುವಿಕೆ; ಒದಗಾಗಿರುವಿಕೆ: ಈ ಅಕ್ಕಿ ಹಳೆಯದು; ಅನ್ನದ ಒದಗಣೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒದಗು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಒದಗಿ 'ಒದವಿ' ನೋ.

ಒದಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತೂಕದುರುಗುಗ್ಗುಳಮಂ ಕಡಿಕಡಿದು ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿಪಿಡಿದೊದಗಿಸಿ ಪೊತ್ತು ತಂದನೋಹಿಲದೇವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೩); ರುದ್ರಪಶುಪತಿ ಒದಗಿಸುವನೀ ಕಥೆಯನೋದುವಂಗಭೀಷ್ಟವನು (ಬಸಪು. ೧೩-೧೮); ಏಳುಲಕ್ಷವನೊದಗಿಸಿದನಂತಕನ ಪುರಿಗವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೦); ಮತಿಯುಳ್ಳೊಡಿವನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮); ಕೊಬ್ಬು ಮತ್ತು ತೈಲಗಳು:—ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೫೮). ೨. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ನಿದಿಗ್ಧ, ಉಪಚಿತ – ಒದಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ನಾಚಿರಾ. ೯). [ಒದಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒದಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದೊದಗಿದ ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ಮಹಾದೇ. ೨೯-೬); ಸುದತಿ ನೀನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯೊಳು ಪದ ತಪ್ಪದಿರ್ದ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗಾನೊದಗಿದೆ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೬); ಬದುಕಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲೇ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಳಹು. ೯೩). ೨. ನೆರವಾಗು; ಅನುಕೂಲವಾಗು: ಬಡತನದೊಳೊದಗಿದವ ಹಗೆಯಾದಡೆಯು ನಂಟನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೩); ಹೊತ್ತಿಗೊದಗಿದ ಮಾತು ಸತ್ತವನು ಎದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೧). ೩. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬೆನ್ನಟ್ಟು; ತರುಬು: ಬಿಡಿಸೆ ನಾಯ್ಗಳನಾಗಳವು ಮುಂಗುಡಿಯೊಳೊಟ್ಟೈದುವೊದಗಿದವು ಮಿಗೆ ತುಡುಕಿದವು ಮುಸಕಿದವು ಕಂಗೆಡಿಸಿದವು ಪೆರ್ಬುಲಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೩); ಓಡುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ ಒದಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ (ಗಾದೆ). ೪. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು: ಬೆದಱಿ ಶಬರಿಯರಪ್ಪಿದರು ಬಿಯದರೆನರೆಬರುಂ ಮರನನೇಱಿದರೊದಗಿದರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆಲರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೨); ಒದಗಿ ನಿಲ್ಲು (ರೂಢಿ). ೫. ಸಾಕಾಗು: ನಕುಲನ ಹೊಱಿಗೆಯೊದಗದು ಸೈರಿಸದು ಸಹದೇವನಾಟೋಪ ಇಱಿವಡಾ ಮಾದ್ರೇಶನನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೩೧); ಅನ್ನ ಒದಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಸೇರು; ಬಳಿಗೆಬರು; ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗು: ಕೆಣಕಿ ಗೋವುಗಳೊದಗೆ ಬೆನ್ನೊಳತಿಕೋಪದಿಂ ಪರಿದೆಡಪಿ ಕೆಡೆದುಡಿದ ಪುಸ್ತಕ ಕಳಾಪದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೧); ನಿಡುದೆಱೆಯ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಚಮರದೊಳೊದಗಿತತಿರಥರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೩); ಕೆಣ್ಣೆಗೆವೆಯಂದದಲಿ ಕೈ ಮೈ ತಿಣ್ಣೆಗೊದಗುವ ತೆಱದಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣನೊದಗುವ ಭಕ್ತರವಸರಕಮರಗಣಸಹಿತ (ಹಸಾರ. ೨-೨೭). ೭. ಮುಂದಾಗು; ಮುಂದುವರಿ: ಕಡುಗಲಿ ಸೆಣಸುವ ಭಟರಾರ್ ಒಡೆಯಂಗತಿಹಿತವರಾರ್ ಧುರಕ್ಕೊದಗುವರಾರ್ (ಶಮುದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ); ಸವಗ ಖಂಡಿಸಲೊದಗಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು ಕಟ್ಟೆಱಿಕಾಱರಾತನ ಜವಗೆಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨); ಕುದುರೆಗಳೊಂದು ಸಾಸಿರ ಮತ್ತದಂತಿಗಳೊದಗೆ ಮೂವತ್ತಱೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೩-೨೫). ೮. ವಶವಾಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಬಗ್ಗು: ಈ ಮಹಾಧನು ಮೈಗೊಡುವುದಾ ವ್ಯೋಮಕೇಶಂಗಲ್ಲದಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಖಾಂಬುಜತರಣಿಗೊಲಿವುದು ಮಿಕ್ಕ ನಿರ್ಜರರ ಕೈಮೆಗೊದಗುವುದಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೭).

ಒದಗಿದವ = ನೆರವಾದವನು; ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವನು: ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವ ನಂಟ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒದಗಿದವ ಬಂಟ (ಗಾದೆ). ಒದಗಿಬರು = ಉಂಟಾಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಅವರಿಗೆ ಮರಣ ಕಾಲವು ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಶರೀರವಾಣಿಯಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದವು; ಮಲ. ಉದಗು; ತುಳು. ಒದಗು; ತೆಲು. ಒದವು]

ಒದಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ದೊರೆತುದು; ಕೈವಶವಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಲಭ್ಯ: ಮನಘನದೊದಗ ಕಂಡೆಯಾ ಸಂಗನಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೭೦-೧೨೪೧). ೨. ರಕ್ಷೆ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಕಲಿದೇವರದೇವನ ಒದಗು ಕಾಣಾ ಚಂದಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೨-೧೧). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: ತಮ್ಮೊದಗಿಗೆ ಲಂಘನಕ್ಕೆ ಬಿನ್ನಾಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳು ತಾವುಬ್ಬಿ ನಗುತ (ಭರಚ. ೬೩-೬೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಜಲಚರನಿಚಯವನೊಯ್ದಂಗಡಿಯೊಳಗೆ ಮಾಱಿ ಅದಱ ಲಬ್ಧಿಯೊಳಾದೊದಗಿನಿಂ ಪದುಳದಿಂ ಜಂಗಮಕುಲಕೆ ಮಾಣದೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಮಾಡುತಿಂತುಂ ಕಿಱುದಿನವು ಸವೆಯೆ (ಬಸಪು. ೨೭-೨೧); ಒದಗಿಂದ ರಾಮಕಾರ್ಯಾರ್ಥಕೈದುವ ಕಪಿಯ ಮುದದೊಳೀಕ್ಷಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯).

೫. ದೋಸೆ, ಕಡುಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಮೆದುವಾಗಿ ರುಚಿಯಾಗಿರಲು ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಉದ್ದು, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು. ೬. ಹದ; ಹವಣು: ಉದಯದೊಳು ಸೆಕೆಯುಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡೆಗಟ್ಟಿಯುದಜೆ಼ೊಳಗೆ ಸುಳಿವಾಳೆಯಂ ಹರಹಿ ಸಂಪಳೆಯನೊದಗಾಗಿ ಯೆಜೆ಼ದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಿಯಟ್ಟೊಡುದ್ದಿನಕಡುಬುವೆಸರ ಹಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೨). ೭. ಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ಅನುಭವ, —ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಜನ್ನನೊದಗು ಗುಣವರ್ಮನ ಚಾತುರ್ಯ ರನ್ನನ ಗುಣ ಪೊನ್ನನಿಂಪು ಎನ್ನಯ ಮತಿದರ್ಪಣವನು ಪ್ರಸನ್ನವೃತ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸುಗೆ (ನಾಗಕು. ೧-೨೬). ೮. ವೇಗ; ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಒಡಿವ ಕಡಿವ ಕೈಯೊ್ಯದಗಿನಿಂ ಹತ್ತುಕೋಟಿ ಶರಾಸನಂ ತೀರಲ್ (ಜೆಬಪು. ೪೦-೧೪); ಪದುಳದಿಂ ಮುಗ್ಗವನೊದಗಿಂದಲನುಮಾಡಿ ಕದಲು ನಿನ್ನೂರಿಗೆಂದೆನಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೪). ೯. ಗುಂಪು; ನೆರವಿ; ಸಮೂಹ: ತಾಪಸವಧುಗಳು ಮನನೊಂದು ಮರುಗಿ ಬೈವುತ ವಿಧಿಯಂ ಒದಗಿಲಿ ಕೈಕಸೆ ಬಳಿಗೈದಿದು ಮರುಗುತ ಪೇಳ್ದರಾಗ ನಿಜ ಕಾತುರವಂ (ರಾವಣೋ. ೧೭). ೧೦. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಹಸನು: ಫಲುಗುಣಂ ಮುದದಿ ಪೊಂಗಳಶ ಜಲವಂ ತರಿಸಿ ಮೈಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿದ ಶೋಣಿತವನು ಒದಗಿನಿಂ ತೊಳೆದೊರಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೮-೧೭). ೧೧. ಸನ್ನಾಹ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧತೆ (?): ಒದಗಿಲಿ ನಿಜಾಮುಶಾಹಂಗಿದಿರಾಗುವುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ರಾಯರ್ಮುದದಿಂ ಇದೆವುದುಗೊರೆಯೆನುತಿತ್ತರ್ ಕದನಕೆ ಕಲಿಭೀಮ ಘಂಟೆನೃಪವರಗಾಗಳ್ (ಬೀಳವಂ. ೧-೬೬). ೧೨. ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ವೃದ್ಧಿ: "ವಹಿ, ಮಹಿ – ವೃದ್ಧೌ, ಒದಗಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೨೨); ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಒದಗಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ); ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ ಒದಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಒದವು$_1$' ಪರಾ.

ಒದಗಿನಪುಡಿ = "ರೊಟ್ಟಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ: ಒದಗಿನ ಪುಡಿ" (Baking–powder. ಇಂಕನಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದವಿ. ಮಲ. ಉದಕ್ಕ, ಉದವಿ]

ಒದಗುನಾಳೆ (ನಾ). "ಸರಬರಾಯಿನಾಳ; ಒದಗುನಾಳ; ಊಡುನಾಳ" (Feed–pipe. ಇಂಕನಿ). [ಒದಗು$_1$ + ನಾಳ]

ಒದಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಣಾಳಿ; ಕೊಳವೆ: ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಿಂದತ್ತ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಬೇಟದ ಒದಗೆಗಳಾಗಿದ್ದುವು ಆ ನೋಟಗಳು! (ಮಲೆಮ. ೧೯೩). [ಒದಗು$_1$ + –ಎ$_4$]

ಒದಡು 'ಒಸಡು' ನೋ.

ಒದರಾಟ$_1$ (ನಾ). ಅಲುಗಾಟ; ನಡುಗುವಿಕೆ: ಸಾಯುವಾಗ ಒದರಾಟ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಜು$_1$) + ಆಟ]

ಒದರಾಟ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಗೂಳಿಯ ಒದರಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಾಬರಿಯಾದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೧); ನಿತ್ಯದ ಒದರಾಟ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫). [ಒದರು$_2$ (< ಒದಜು$_2$) + ಆಟ]

ಒದರಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಡಪಡಿಸು; ಒದ್ದಾಡು; ಸುಸ್ತಾಗಿ ಕೈಕಾಲು ಅಲುಗಿಸು: ಹತ್ತುಜನ ಹಿಡಿದರೂ ಜಗ್ಗದ ಗಂಗಣ್ಣ ಒದರಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಆವನ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಿ ಸುಸ್ತಾಗುತ್ತಾನೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೫). ೨. ನಡುಗು: ಪಾಪ! ನಾಯಿ ಚಳಿಯಿಂದ ಒದರಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಜು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಒದರಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಡು; ಕಿರುಚಾಡು: ಎರಡನೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲವೆಂದು ಬಾಯಿ ಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ (ಚೆಂದುಟ. ೮೨).

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಜು$_2$) + ಆಡು$_1$]

ಒದರು$_1$ 'ಒದಜು$_1$' ನೋ.

ಒದರು$_2$ 'ಒದಜು$_2$' ನೋ.

ಒದರು$_3$ (ನಾ). ತುಟಿ; ಓಷ್ಠ (*). [?. / ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒದರುತಲೆ 'ಒದರುದಲೆ' ನೋ.

ಒದರುದಲೆ, ಒದರುತಲೆ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡುವ ತಲೆ: ಒದರುದಲೆಯ ಆ ಮುದುಕ ಊಟಮಾಡಲು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಒದರುತಲೆ: (*). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಜು$_1$) + ತಲೆ$_1$]

ಒದರುಬಡಕ (ನಾ). ಕೂಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮಾತಾಡುವವನು; ಬಹಳ ಕೂಗಾಡುವವನು: ಸಾಹೇಬರು ಒದರ[ರು]ಬಡಕರಾದರೂ ಸಹೃದಯರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೪೨). 'ಬಾಯ್ಬಡಿಕ' ಪರಾ.

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಜು$_2$) + –ಬಡಕ (< –ಬಡಿಕ)]

ಒದರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅರಚುವಿಕೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: "ಬಗುಳ್ತೆ, ಬಗುಳಿಕೆ = ಒದರುವಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೭).

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಜು$_2$) + –ಇಕೆ]

ಒದವಳೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಅಂತು ಸಮಸ್ತ ಗುಣಂಗಳುಮೊದವಳೆಯಿಂ ಬಳೆವುದು ಮನ್ವಯಾಗತ ಪ್ರಧಾನ ಸಂತತಿಯುಂ ತನಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೬; 1136).

[ಒದವು$_1$ + –ವಳೆ (< –ವಳಿ)]

ಒದವಿ, ಒದಗಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: ಪದುಳದಿಂ ಸಾಯುಜ್ಯ ಪದವಿಯನೊದವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿ] ಪಡೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೩-೫೪).

ಒದಗಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಒದವು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉದವಿ]

ಒದವಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೮೧). [?]

ಒದವಿಸು, ಒದಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದಮುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇಟ್ದದಜ ತುದಿಯೊಳ ಸಮಾಸಪದಾಸ್ಪದಮಾಗಿ ನಿಜ಼ಸಿ ಕರ್ವಿನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸು; ಪೂರೈಸು: ಭೋಗಂಗಳ್ ಸಲೆ ಮನದೊಳ್ ರಾಗಮನೊದವಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೦); ಭಯಮಂ ಚಿತ್ತಕ್ಕೊದವಿಸಿ ಬಲಗಣ್ ಕೆತ್ತಲ್ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೮); ನಂದನನಾನಂದಮನೇನೊದವಿಸಿದನೊ (ಇಆ. XXVIII, ೫-೬; 1083); ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನೊದವಿಸುವುದು (ಜೆಬಪು. ೫೮-೨೫); ತಾಂ ಮೃಗದ ಕೊಲೆಗೆ ಹರಿತಂದ ಪಾಪಮತಿ ಪುಣ್ಯಮೊದವಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೪); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತನ್ನ ಉತ್ತಮಿಕೆಯನ್ನು ಒದವಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ (ತವನಿ. ೯). ೩. (ಹುಟ್ಟುವಂತೆ) ಮಾಡು; ನಡೆಸು: ಶುಭಕರ್ಮಮನೊದವಿಸುತಿರೆ ಶುಭಮಕ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೪-೯); ತಾನಿಂದುವರೆಗಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಗಳ್ಕಿ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೬); ಉದಯದೊಳು ಗುರುಲಿಂಗ ಸದಮಳ ಪೂಜೆಗಳನೊದವಿಸಿ (ಸಾನಂಚ. ೧-೯೩); ಬದರಿಯ ಬನದೊಳು ಮುನಿಗಳು ಪೂಜೆಯನೊದವಿಸಲಾಂತವರೊಡನೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೧೮). ೪. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಸಾಂಗದಿಂದೊದವಿಸಿದ ಬಹುಪಾಕಂಗಳ ಹಿರಿದೋಗರಂಗಳ (ಬಸಪು. ೮-೪೪); ರಾಯಂಗೆ ವರ್ಷವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಾವು ಕುಡುವ ಸಿದ್ಧಾಯಮಂ . . . ತತ್ಕಾಲಕೀಯಬೇಕೆಲೆ ಮಗನೆ ಧನವನೊದವಿಸಿ ಕಳುಹು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೭). **ಒದಹಿಸು**: ೩. ನಹುಷನು ಮದದೆ ಪದದಿಂದೊದೆಯಲಾತನ ಸರ್ಪಯೋನಿಯಲಿ ಒದಹಿಸಿದನಾ ಮುನಿ (ರಘುವಂ. ೧೩-೩೬). [ಒದವು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒದವು₁, ಒದಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಒದವುಗೆ ನಿನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ನೂರ್ವರುದಗ್ರಸುತರ್ಕಳೊಂದೆ ಗರ್ಭದೊಳೆನೆ ಕೆಮ್ಮನಿಂತು ಪೊಸೆದಿಕ್ಕಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧) ; ವರ್ಣಾಂಕಂ ಸವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆಯೊಳಮೊದವುಗುಂ (ಶಮದ. ೮) ; ಪುಣ್ಯಗೌರವದಿಂ ಪರಮ ವೈರಾಗ್ಯಮೊದವಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಸನತ್ಕುಮಾರಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೨೩ರಗಳೆ) ; ಸತತ ಕೃಷಿ, ಬೀಜಗುಣ, ಕಾಲವರ್ಷಗಳೊದವೆ ಪ್ರತಿಭೆ ವಿಕಸಿತವಹುದೊ (ಮಂಕುಕ. ೫೬೯). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬರು : ಕೆಡಿಸಿದೊಸು ಕೆಡುವೇಡಿದೋನು ಓತೋನು ಒದವಿದೋನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬,೧೩–೧೪ ; 726). ೩. ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು ; ಪ್ರೌಢವಾಗು : ಒದವಿದ ಲತೆಗಂಕುರ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡುವಂದದಿಂ ದೇವಕಿಗುರ್ವಿದ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡಿದುದಾ ಕಂಸಂಗೆ ಮಿೞ್ತು ಮೂಡುವ ತೇಜದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೭). ೪. ತೋಱು ; ಬಗಿ ; ಅಗೆ : ಒದವಿದರೆ ಬಿಳಿದೆನಿಪ ಬರಿವದಣೆಯ ಕಿಱುದೆಂಗು ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬಿನಿತಱ ಮೂಲದಿನಿರ್ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯೊಳ್ ತೆಂಕದೆಸೆಯೊಳಱೆ ಮೂಱು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೭). ೫. ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಅಣಿಯಾಗು : ಒದವಿದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಕೆ ಬಪ್ಪರೆ ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿಯಿದಲ್ಲ ಕದನಕಪೂಪವ ತೋಱೆಂದು ಸಾಮಜವದನಂಗೆ ಪೆಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮–೪೫). ೬. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು ; ಉಪಯುಕ್ತವಾಗು (?) : ಶ್ರೀವಿಜಯನೊಳಮುರ್ವರಾಸ್ಯತಿಲಕನೊಳಮನಿಬರ್ ನೆಱೆದುಂ ಕಾದಿಯುಮೊದವಲಾಱದುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩ ವ) ; ಜಲವಿದ್ದೊಡೇನೊ ಪಾನಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಸತ್ಫಲಭೋಗಕೊದವುವುದಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨–೩೭). ೭. ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು ; ವರ್ಧಿಸು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು : "ಒದವು – ಸಮೃದ್ಧೌ" (ಶಮಧಾ). ೮. ಗುಂಪಾಗು ; ಸೇರು ; ನೆರೆ : ಹತ್ತುದಿನದೊಳಗೆ ವಿದಿತದಿಂ ಪನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಒದವಿದೀಶ್ವರಭಕ್ತರುಂ (ಬಸಪು. ೫೧–೬೮) ; ಒದವಿದ ಸಮಸ್ತ ಜನಮಾಗ ವಿಸ್ಮಿತ ಮಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೩). ೯. ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ನುರಿತವನಾಗು : ಮೊದಲೊಳಭಿನವತುರಂಗಮನೊದವಿದ ಸಹಣಿಗಳಿನೈದೆ ತಿರ್ದಿಸಿ ಬಸವೂದುದನಱಿದೇಱುವುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫). ೧೦. ಫಲಿಸು ; ಸಿದ್ಧಿಸು ; ಸಫಲವಾಗು : ಪಾಂಡವರಿಗಗ್ನಿಯಲೊಮ್ಮೆ ಹಱಿವನು ನೆನೆವೆನೊದವಿದಡೆಮ್ಮ ಸುಕೃತೋದಯದ ಫಲವೆಂದನು ಸುಯೋಧನನು (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೮–೫೫). ೧೧. ಸಲಹು ; ಕಾಪಾಡು : ಮನುಜರನೊದವಲೋಸುಗ . . . ಮಾಡಿದ ಲವಣಸಾಗರವ (ಸಂಭಪ. ೬–೧೭). ಒದಹು : ೩. ವ್ರಜೇಶ್ವರ– . . . ಬೇರೆಸ್ಥಳದಲ್ಲೆನಗೆ ಹಣವು ದೊರಕಿತು. ಹರವಲ್ಲಭ– ಒದಹಿತೆ ? ಮೊದಲೇಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? (ದೇವೀಚೌ. ೧೧೫). 'ಒದಗು₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದವು ; ಮಲ. ಉದಗು ; ತುಳು. ಒದಗು ; ತೆಲು. ಒದವು, ಒದಲು, ಒದುಗು, ಒದುವು]

ಒದವು₂ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಕಱೆಯಿಲ್ಲದ ತಪದೊದವಂ ಪೆಱೆಯಲ್ತುಪದಂಕಕಾಱರನ್ನರುಮೊಳರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೫೭; 1072); ಮಾಗಿಯೊಳಾದ ಶೀತದೊದವಿಂಗಿರಲಾಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೮) ; ಏನೆಂಬುದೊ ಚಕ್ರಲಾಂಛನನ ಪುಣ್ಯದೊದವುಮಂ ತೇಜಮುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೬೭) ; ಪುರದ ಸಿರಿಯನು ಯಾಗದೊದವನು(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೧೪). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಹಿರಿಮೆ : ಹಾವಿದಿರಾದಾ ಕೋಣನನು ಅದಿರದೆ ನುಂಗಲಂತದ ಕಂಡು ದುಷ್ಕರ್ಮದೊದವಿಗೆ ತಲೆತೂಗುತವೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೨೩೭) ; ಬೆದಱುಗಾಗೆಯ ನೋಟ ಸಾಳುವನೊದವು ಮಿಂಗಳ ಝಳಕೆ ಕೇಸರಿಯದಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೭೭). ೩. ನೆರವು ; ಸಹಾಯ : ಆದಱಿಂ ನಿಶ್ಶಲ್ಯಮಪ್ಪಂತು ನಿನ್ನೊದವಿಂ ಮಾೞ್ಪುದಗಾಧಸಾಗರಪರೀತಾಶೇಷಭೂಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೧) ; ಶಕಟವ್ಯೂಹವದಱಗ್ರದಲಿ ದುಶ್ಶಾಸನನು ಕೆಲಬಲದೊದವಿನಲಿ ಬಾಹ್ಲಿಕನು ಸೌಬಲ ಸಿಂಧುಮಾಗಧರು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೯–೧೮). ೪. ಕೂಡುವಿಕೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಅದು ತನ್ನೊಳಿರ್ದ ಪಲವಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೋಗದೊದವೀಯದಿರದು ನಿಜವಿದುವೆ (ಅನುಸಾ. ೩–೨–೯) ; ಪುಲಿವಾಲದಲಿ ವಿರಚಿಸಿದಾ ಹೊದಱುಗಂಕಣ ಖಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದೊದವಿನಿಂ ನಿಗ್ಗವದ ಬಡಿಕೋಲ್ಪದವಡೆದ ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಲೆವಿಡಿದಿಹರು ಬೀಯದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೬). ೫. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಕಿಡಿಸಿ ಕಳಂಕಪಂಕದೊದವಂ . . . ಶರದಾಗಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿತ್ತು ಜಿನಾಗಮದಿವ್ಯಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೮೦); ಸೋಂಕಿದಡೆ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗಜೇಶ್ವರನ ಒಲುಮೆ . . . ಸುಖದ ಒದವು ನೋಡಾ (ಸರ್ವವ. ೭೩–೪೦೩) ; ಆನಂದವನಮದೊದವಿರೆ ನಿಜಮುಕ್ತಿಮಂಟಪ ಕಂಗೊಳಿಕುಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೩೨). ೬. ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?) : ಗತಿ ಚಾಲನಂ ಗಮಕಮೊದವೊಯ್ಯಾರವಂಗಂ ಸ್ವರಾಳಿ. . . ಜಾತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿವು ಮೇಳಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೬೧). [< ಒದವು₁]

ಒದಹಿಸು 'ಒದವಿಸು' ನೋ.

ಒದಹು 'ಒದವು₁' ನೋ.

ಒದಱಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ತಟ್ಟು ; ಶಬ್ದವಾಗಿಸು : ಭುಜವನೊದಱಿಸಿ ಸಿಂಹರವದಲಿ ಗಜಱಿ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೭); ಹಾಱಿದನನಿಲಪಥದಲಿ ಭುಜವನೊದಱಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೬೩) ; ಬಿಡದೆ ಜಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಸಂಗಡದೆ ತೋಳ್ಗಳನೊದಱಿಸಲು ಕಿಚ್ಚಡಸಿತೊ ಪೆರ್ವಿದಿರ ಮೆಳೆಗೆನೆ ಪರ್ವಿತಾ ರವವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೩). [ಒದಱು₁ + –ಇಸು₃]

ಒದಱಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡಿಸು ; ಕೂಗಿಸು : ಮಾರ್ದನಿದಿಗಂತರವೊದಱಲೊದಱಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩) ; ಸುರವಿಭಾಡನು ಸುರಭಯಂಕರ ಧನುವನೊದಱಿಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೨೦); ಪುದಿದರರೆಬರು ಕೊಂಬು ಸನ್ನೆಯನೊದಱಿಸಿದರರೆಬರು ಪಿಡಿದ ಚಾಪದ ಸರಳಿನೊಡೆತನವನುಳಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೨). ೨. (ನೋವಿನಿಂದ) ಕ್ಲೇಶಗೊಳಿಸು ; ನರಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನೆಲಗೋಣೆ ಪು(ಹು)ಣಿಸೆ ಪಾಪಟೆ ಹುಲಿಗಿಲ್ ದೊಗ್ಗಳೆಯ ಹಱುಹೆ ಯೆಂಬಿವಱೆಲೆಯಂ ಕಟಿಯೊಳುಱೆ ಕಾಸಿ ಕಟ್ಟಲ್ ತೊಲಗುಗುಮೊದಱಿಸುವ ಮುಳ್ಳ ವಿಷಮೆನಿತನಿತುಂ (ಖಮುದ. ೨–೨೧೧). [ಒದಱು₂ + –ಇಸು₃]

ಒದಱು₁, ಒದರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭುಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕೈಗಳನ್ನು ತಟ್ಟು; ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನೆ ಮಾಡು ; ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು: "ಒದಱು– ಆಸ್ಫೋಟನೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೊಡಹು ; ಜಾಡಿಸು : ಹಿಂಡದಿರು ಹಿಳಿಯದಿರು ಹಿಕ್ಕಿಕೂಡೊದಱದಿರು ಪುಂಡರೀಕೇಕ್ಷಣೇ(ಭಾವಚಿಂ. ೩–೩೭); ಪಿಡಿದಳು ಬಂದು ಪಿಡಿದಡೊದಱಿದೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೧೨೮) ; ಉರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಱಿದರ್ ಕೆಟ್ಟು ಕೆದಱಿದರ್ ಕಿಡಿಯನೊದಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯುರುಬೆಗೆ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩೮). ೩. ಅಲುಗಾಡು ; ನಡುಗು : ಹೆದಱಿತುಭಯಸೇನೆ ಕೆದಱಿತು ಸುರಸ್ತೋಮವೊದಱಿತಿನಮಂಡಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೭). ೪. ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನಗೆಮೊಗದಚೆಲ್ವು ಶಶಿಬಿಂಬಶತಮಂ ಕೆದಱೆ ಬಿಗಿದೊಗೆದ ತೋರಮೊಲೆ ಕನಕ ಕಳಶಮನೊದಱೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೫೯ರಗಳೆ) ; ಮೃಡನ ಭಜನೆಯನುಡುಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಬದುಕು ನೀನೆಂದೆನಲು ಭುಗಿಲೆಂದೊದಱುತವದಿರನು (ಬಸಪು. ೫೧–೮೦).

ಒದರು$_1$: ೨. ಕುದುರೆ ಕಂದದ ಕೂದಲುಗಳನು ಒದರಿ ಬಾಲವನು ಮುರಿದುಕೊಂಬಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾಣಲು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೦-೮) ; ಅವಳನ್ನು ಒದರಿ ಅವನು ಮುಂದರಿದನು (ಚಕರಾ. ೯); ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಕೊಡವಿ ಒದರಿ ಚೇಳು ಹಾವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೧).

ಒದಱಿಕೊಳ್ = ಕೊಡಹಿಕೊಳ್ಳು : ಬೆವಱಿದಂತಾದರು ಪೆಂಗಳ ತ್ತಿತ್ತ ಮೈಯೊದಱಿಕೊಂಬರು ಲಲ್ಲೆಯಿಂದ (ಭರಚ. ೮-೩೫) ; ಕುದುರೆಯಂ ಮುದದಿಂದೆ ಮುಟ್ಟಲದು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದುದು ಮುಂದಕೊದಱಿ ಕೊಳುತೆದ್ದು ನರನಂ ಕಂಡು ಚಂಡಿ ತಪಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಱು ; ತುಳು. ಉದೇ ; ತೆಲು. ಉದರು, ಉದುರು, ಉದಿಲು ; ಗಡಬ. ಉದುರ್ಪ್]

ಒದಱು$_2$, ಒದರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರುಚು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು : ಕಾಳಿಂಗನಾಗಂಗಳ್ ಪೆಡೆಗಳನೆತ್ತಿ ನಾಲಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದೊಡೆ ನೀಮೊದಱಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳಱಿಮ, ಮೆಲ್ಲಱಿಯದ]ವಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡದೃಶ್ಯಂಗಳಾಗಿ ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦-೮) ; ಪೋ ಪೋಗಲೆಂದೊದಱುತ್ತುಂ ಪರಿತಂದು ತಾಗಿ ತಗರ್ದಂ ಗಂಗಾಸುತಂ ಭೀಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦) ; ಜಲಧಿ ಕೇಳ್ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿ ಕೇಳ್ . . . ಎಂದು ಪೂಣ್ದೊದಱಿದಂ ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೩) ; ಒದಱಿದವು ನರಿ ಮುಂದೆ ಕರ್ಣನ ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೭) ; ಒದಱಿದುವು ದೇಗುಲದ ವಾದ್ಯಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೦). ೨. ಉಚ್ಚರಿಸು ; ಹೇಳು : ಜೋಳ ತಱಿದ ತಲೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನೊದಱಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೬). ೩. ಕಪಟದ ಮಾತನಾಡು ; ಮೋಸದ ಮಾತನಾಡು : ಹರಿ ಉದಧಿಯಲಿ ಹುಗನೇ ಧರೆಯನುಳಿದೊದಱಿ ಬಲಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಯಿಳೆಯಂ ಕೊಂಡ ಪಾಪದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೩೮).

ಒದರು$_3$: ೧. “ಯಾರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ” ಎಂದು ಒದರಿದ್ದು ಕೇಳಿಬಂತು (ಮುಂವಾಕಿ. ೨). ೪. ಕರೆ ; ಕೂಗು : ಒಂದೆರಡು ಸಾರೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒದರಿದನು, ಎಚ್ಚರಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಜುಕ. ೭೧).

ಒದರಿಕೊಳ್ಳು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು ; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು : ಕೂಸು ಒದರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒದರ್ವಂ = ಕೂಗಾಡುವವನು ; ಕಿರುಚಾಡುವವನು : “ಕ್ಷವನ್, ಕ್ಷವಕಃ, ಕ್ಷ್ನಾವಕಃ, ಕ್ಷವಣಃ, ಕ್ಷ್ನಾವಣಃ, ಈ ೫ ಒದರ್ವಂ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ವದಱು ; ತೆಲು. ವದರು, ವದುರು]

ಒದೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆ, —ಘಟ್ಟಿಸು ; ಮೆಟ್ಟು ; ತುಳಿ : “ಒದೆ – ಪಾದಪ್ರಹರಣೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ಕಾಲಿಂದಂ ತಲೆಯನೊದೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೧೭) ; ಊರುಗಳನುಡಿವೆನೊದೆವೆಂ ಕೌರವಪರಿಬೃಢನ ಮಕುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೦) ; ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊದೆದೇಱಿಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಶಮುದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಡಗಾಲಲಿದೆಯೆನು ತೊದೆದು ನಿಜರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧) ; ಎದ್ದು ಹೋಗು ಅಂದರೆ ಒದ್ದು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಅಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು : ಏಸಪಾಯವನೊದೆದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೦). ೩. ಚಿಮ್ಮಿಬರು : ಹದವಿಲುಗಳೊದೆದವು ಹೆದೆಯ ಹರವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೧). ೪. (ನದಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ ; ಕೊಚ್ಚು : ಆ ಮಹಾನದಿ ಮೆಱೆದುದು ಭಯದ ಸೀಮೆಗಳನೊದ[ದೆ]ದುರುತರಂಗಸ್ತೋಮ ದುಬ್ಬುರದಬ್ಬುರದ ಸಲಿಲಪ್ರವಾಹದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೫).

ಒದ್ದಾಟ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆಯುವುದು (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಪರದಾಟ : ಆದಿನ ನಾನು ಪಟ್ಟ ಒದ್ದಾಟ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ಆಲಹೂ. ೮೦). ೩. ನೋವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಒದರಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ಒದ್ದಾಡು = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆ (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು ; ಪರದಾಡು ; ಪೇಚಾಡು : ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಒದ್ದಾಡಬೇಡ (ಕೂಸೆಭೇ. ೧೮೨). ೩. (ಆಲಂ) ಹೆಣಗು : ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒದ್ದಾಡಿದ (ಶಾಲೆಮ. ೫). ಒದ್ದುಬಿಡು = (ಆಲಂ) ನಿರಾಕರಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಆ ಮೂರ್ಖ ಒದ್ದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದೈ ; ಮಲ. ಉದಯು, ಉದೆಕ್ಕ ; ತುಳು. ಉದೆ, ಒದೆ = ಎಸೆ, ಕಂಪಿಸು ; ಮಲ್ತೊ. ಉತೆಸೆ, ಉಸೆತೆ]

ಒದೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒದೆಯುವುದು ; ಪಾದಪ್ರಹಾರ : ಒಂದು ಒದೆ ಒದ್ದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯ ಆಧಾರ, —ಊರೆ.

[< ಒದೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉದೈ ; ಮಲ. ಉದ]

ಒದೆಕೆಲು (ನಾ). ಒದೆಯುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಿರುವುದು : ಆ ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒದೆಕಲೆತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಒದೆ$_2$+ -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಒದೆಕೊರಡು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಕೊಟ್ಟ ಕೊರಡು ; ಊರೆ : ಮನೆಗೊಂದು ಮುದಿಗೊರಡು ಒಲೆಗೊಂದು ಒದೆಕೊರಡು (ಗಾದೆ) ; ಕದ ತೆಗೆಯಲು ಬರದಂತೆ ಒದೆಕೊರಡು ಕೊಡು (ರೂಢಿ).

[ಒದೆ$_3$ + ಕೊರಡು (< ಕೊಱಡು)]

ಒದೆಗಂಬ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರಡು : ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒದೆಗಂಬ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒದೆ$_2$ + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಒದೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲು : ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದಲ್ಲಿ ಒದೆಗಲ್ಲು ಬಸದಿಯದೆ (ರೂಢಿ).

[ಒದೆ$_3$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒದೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು : ಅವನನ್ನು ಈ ಬಲಿಮರಕ್ಕೆ ಒದೆಗೆಡಹಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೪೯-೨೬).

[ಒದೆ$_1$ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಒದೆತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುವಿಕೆ; ಪಾದತಾಡನ. ೨. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು : ಒದೆತಗಳು ಬೀಳುವ ಸಂಭವವನ್ನು ನೋಡಿ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ . . . ಅರ್ಪಿಸಿದೆ (ಬಂಕಿಮು. ೧೦೭).

[ಒದೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಒದೆಮರ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರಡು : ಹಲ್ಲು ನಾಲಿಗೆಗಳೆಂಬ ಒದೆಮರದಿಂ ಕೂಡಿದ (ಗಣಭಾ. ೧೩-೬) ; ಕೋಟೆಯ ಆ ಹೆಗ್ಗದಗಳನ್ನು ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ ಸರಪಣಿ ಒದೆಮರಗಳಿಂದ ಬಿಗಿ ಭದ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೭-೨೦).

[ಒದೆ$_2$ + ಮರ$_1$]

ಒದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆತವನ್ನು ಪಡೆ ; ಏಟುತಿನ್ನು : ಲಲನೆಯರಿಂ ದೊವೆವಡೆವಾ ನಲವಂ ತಳೆದ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೩).

[ಒದೆ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒದ್ದಾಟ ‘ಒದೆ$_1$’ ಪರಾ.

ಒದ್ದಾಡು ‘ಒದೆ$_1$’ ಪರಾ.

ಒದ್ದಿಗಾಂಕ (ನಾ). ಒದ್ದಿಗನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು : ಸಾಮಂತಾಧಿಪನೊದ್ದಿಗಾಂಕನಿದಿರೊಳ್ ಮಾಱಾಂತುನಿ × × ನರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೨೨ ; 1124 ?).

[ಒದ್ದಿಗ$_0$ + ಅಂಕ$_3$. P ಒದ್ದಿಗ < ಉದೆಗ ~ ಉದಯಾದಿತ್ಯ]

ಒದ್ದೆ (ನಾ). ನೆನೆದಿರುವುದು ; ತೇವ; ಆರ್ದ್ರತೆ: ದೇವದುಂದುಭಿರವದೊಂದುದ್ಧಾನಿ ನೆಗಟಿ‍³ ಮುಗುಳಲರೊದ್ದೆ ಕರಂ ಸಿದ್ಧಮಾದುದಂಬರತಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೮) ; ಒಗೆದ ಕೈಗಳೊದ್ದೆಯಾಱುವದಕೆ ಮುನ್ನವೆಯ್ದಿ ಬಂದು (ತಿರುತೊಂ. ೬೨-೧೪) ; ಮಳೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಒದ್ದೆಯಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒದಂ ; ತುಳು. ಒದ್ದೆ, ವೆದ್ದೆ = ಒದ್ದೆಯಾದ ; ಕುವಿ. ಊದಲಿ = ಒದ್ದೆಯಾಗು, ಊಥಲಿ = ಒದ್ದೆಮಾಡು. / ಸಂ. ಉದ್ರ = ನೀರು]

ಒದ್ದೆಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು : ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಒದ್ದೆಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒದ್ದೆಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). "ಊತವನ್ನಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೊಳಕೊಂಡ ನೀರಿಳಿಯದ ಆ ವ ರ ಣ ವು ಳ್ಳ ಕಟ್ಟು" (Compress. ಇಂಕನಿ). [ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಒದ್ದೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಒದ್ದೆಡೆಯ ಬೇರು, ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರು, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಸೈಂಧವ ಇವಂ ಸಮಚೂರ್ಣಂಗೆಯ್ದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಅಜೀರ್ಣಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬೫).

[?]

ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೆನೆದ ಬಟ್ಟೆ : ಮೈ ಮೇ ಲೆ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಸಹ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫).

[ಒದ್ದೆ + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒದ್ದೆಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಸಿದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಹಿಂಡು (ಕ).

[ಒದ್ದೆ + ಹಿಂಡು$_1$ (< ಪಿಂಡು$_1$)]

-ಒನ್, -ಒಂ (ಪ್ರ). ಕೃಲ್ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪುರುಷಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಆದಾನಟಿಪೊನ್ಗೆ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೫ ; 450). -ಒಂ : ರಾಜಗೃಹಮೆಂಬುದು ಪೊಬಿಲದನಾಳ್ವೊಂ ಸುಬಲನೆಂಬರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩-೩) ; ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊಂ ಪ್ರಭುವೆ ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊನತ್ಯುದಾತ್ತನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೮). ℙ ಇದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. '-ಅನ್' ಪರಾ.

ಒನ (ನಾ). ೧. ಕಾಡು. ೨. ಉದ್ಯಾನವನ ; ತೋಟ: ನೆರೆ ಪದ್ಮರಾಜಿಯಂತೊನದೊಳಿಹ ಕೊಳಗಳಂತೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯನು (ಪರಶು. ೧೨-೩). [< ಸಂ. ವನ]

ಒನಕೆ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಮರದ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಮುಸಲ: "ಒನಕೆ ಮುಸಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨) ; ಮುನಿದಿರದೆ ಪರಿದು ಪಿರಿದೊಂದೊನಕೆಯೊಳಾನವಳ ತಲೆಯನೀ ತೆಜಿದಿಂ ಪೊಯ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭-೧೨) ; ಚಂದನದೊರಲಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದು ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯನುನ್ಮದದಂತಿ ದಂತದೊನಕೆಯನೆತ್ತಿ ನುಣ್ಣನಿಯ ಸುವ್ವಿಯ ಗಾವರದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ (ಲೀಲಾವ. ೮-೩೦) ; ಇಂದುಮುಖಿಯರಿಂದುಕಾಂತದೊರಳನಿಕ್ಕಿ ಚಂದನದೊನಕೆಯ ಪಿಡಿದು ಛಂದದೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯ ಛಳಿಸುತ (ಅಂಜಚ. ೨-೬೩) ; ಮಹೇಶನ ಕೃಪೆಯಿನಲ್ಲದೆಂತೆನಲೆತ್ತು ಒನ[ನ]ಕೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲೂ (ವೀಶೈಪು. ೮-೫-೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಉಲಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಒಳಕೆ. / ಸಂ. ಉಲೂಖಲ ?]

ಒನಕೆಗಾರ 'ಒನಕೆಗಾಱ' ನೋ.

ಒನಕೆಗಾಱ, ಒನಕೆಗಾರ (ನಾ). ಒನಕೆಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬಲರಾಮ: ಒನಕೆಗಾಱನೆ ಧುರಕೆ ನಿಲ್ಲನುವಾಗು ಘಡ ಕೈದುಗೊಳ್ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೧೦-೫೭-೬೬). **ಒನಕೆಗಾರ** : ಒನಕೆಗಾರನೆ ಮರುಳು ಛಾಪೆಲಾ ನಿನ್ನ ರಣದ ಕೌಶಲ್ಯವ ತೋರೆಲಾ (ಯಾದವಾ. ೪೨).

[ಒನಕೆ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಒನಕೆಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು: ಒನಕೆಪೆಟ್ಟನ ಗಡುಸು ಶಬ್ದವದೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯದಿಂದಿನ ನಾಡ ಚಲುವೆಯರೊಸೆದು ಪಾಡುವ ಮಧುರವಾದೀ ಗಾನವು ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೬೧) ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ಒನಕೆಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪೀತೇ ? (ಗಾದೆ). [ಒನಕೆ + ಪೆಟ್ಟು$_2$]

ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೋಡಬಳೆಯಂತೆ ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವ, ಸಾವಿರಕಾಲಿನ, ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : "ಕರ್ಣಜಲೂಕಾ . . . ವನಿಕೇ [ಒನಕೆ] ಬಂಡೇಹುಳುವೆಂಬುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಒನಕೆಬಂಡೆ$_0$ + ಹುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಒನಕೆವಾಡು (ನಾ). (ಬತ್ತ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯವನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಸಮಸ್ತಾವನಿಯ ಜನಮೊನಕೆವಾಡಪ್ಪಿನೆಗಂ ಸಲೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೭) ; ಏವೇಟ್ವುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳಯದೊಳ್ ಗಜಾಷ್ಟಕಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇೞ್ಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೩೩ ; 1077) ; ಸೂಳೆಸಿದ್ಧಾಂತಮನೊನಕೆವಾಡಂ ಮಾಡಿ ಪಾಡುವ ಪೆಂಡಿರ ವಿನೋದಕ್ಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೫ ವ) ; ಒನಕೆವಾಡಂ ಹಾಡುವರು ತಮತಮಗೆ ಸತಿಯರು (ಬಸಪು. ೨೫-೨೧) ; ಈಕೆಯು ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಒನಕೆವಾಡು ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವುಳ್ಳುದಾಗಿದೆ (ಕವಿಮಂಚಿ. ೧೦೫).

[ಒನಕೆ + ಪಾಡು$_2$]

ಒನಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆ ವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೊ (ಸಾನಂಚ. ೬-೯೨ ರಗಳೆ). [ಒನಕೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒನಕೆಹುಳು (ನಾ). = ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು : ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಒನಕೆಹುಳು ಮುದುರಿದಂತೆ ಮುದುರಿಕೊಂಡರು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೨೨).

[ಒನಕೆ + ಹುಳು (< ಪುೞು$_1$)]

ಒನಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಯುಕ್ತಿಯಿಂದೊನಗೂಡದಿಹುದು ಬಲದಿಂದಕ್ಕುಮೇ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೬-೩೦).

[< ಒಡಗೂಡು]

ಒನಪು (ನಾ). ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ ; ಒಯ್ಯಾರ: ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಟೀಕೆ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಹರಳೋಲೆ ನಿತ್ಯವು ಒನಪ ಮಾಡುವಳು ಕಾಮ ತಾನೆತ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೯) ; ಕಣ್ಣಿನ್ಯಾಗ ಬಣ್ಣದ ನೋಟ ತಕತಕ ಕುಣಿದಾಡತಿತ್ತ ಕುಣೀತಿತ್ತ ಮಣೀತಿತ್ತ, ಒನಪಿಲೆ ಒನದಾಡತಿತ್ತ (ಗರಿ. ೬೨-೧೨) ; ಅವಳು ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರ ಬೆಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಾತಿಯರಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೯೩). 'ಒಲಪು' ಪರಾ.

[< ಒನೆ + -ಪು$_1$]

ಒನಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒನಪುಮಾಡುವವಳು ; ಒಯ್ಯಾರಿ (ಕ).

[ಒನಪು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒನಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂಗಳ ಹಾರ : ನೆಣವಸೆಯ ಪರಿತಿಂಬ ಮಾಂಸವನಣೆದು ಕರುಳೊನಮಾಲೆಗಳ ತಾವೆಣಿಸಿ ಕೊರಳಲಿ ಧರಿಸಿ (ಕೋಗಯ. ೨೧-೩೨). [< ಸಂ. ವನಮಾಲಾ]

ಒನರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು. 'ಒನರಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒನರು]

ಒನರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒಡರಿಸು : ಕೊನೆವೆರಳ ನೆಲಕೊಱೆ ತಪಗಳನೊನರಿಸುವ (ಕೋಗಯು. ೩-೩೪); ವನಜನಾಭನ ಪದಕೆ ದ್ರೋಹವನೊನರಿಸಿದೆ ನೀನು (ಕೋಗಯು. ೧೧-೫೨); (ಕೋಗಯು. ೨೧-೪ ನೋ). [ಒನರ್ + -ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಒನರಿಂಚು]

ಒನಲ್, ಒನಲು (ಕ್ರಿ). (ಅವಮಾನದಿಂದ) ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕೆರಳು : "ಒನಲ್ – ಅಪಹಸನ ಕ್ರೋಧೇ (ನಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು" (ಶಮುಧಾ) ; ಕಾಯ್ವುಳೊನಲ್ದು ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಱಿಪಳ್ . . . ಉಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕೊಳಲೆಂದವಳೊರ್ವಳೊರ್ವನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಬಿರಯಿಸಿ ಬೇಟದೊಳ್ ಬಿರಿವ ನಲ್ಲರಗಲ್ದು ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೧) ; ಉಭಯಬಲವುಂ . . . ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಕದನಕೇಳೀಕುತೂಹಲರಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫). **ಒನಲು** : ಇನಿಯನನು ಬಿಡಲಾಱದೊನಲಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೭).[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡಱು, ಉಲಱು]

ಒನಲಿ, ಒಂದರಿ (ನಾ). (ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೂತುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ ; ಜರಡಿ ; ಸಾರಣಿಗೆ : ಒನಲಿಯವೊಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಜನಲಿವ, ಬನಲಿವಲಂ]ಛಿದ್ರಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟ ಮೆಯ್ಯನೊಡೆಯನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೬) ; ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯದ ಬೇಟಮುಂ ಪಡೆದದಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತೊಱೆಯೊಳ್ ಪೊದಱ್ದುಮುಳ್ಗಿಡು ಗಡಿಸಟ್ಟುಗಕ್ಕೊನಲಿಗಂ ದೊರೆಯಪ್ಪರೆ ಕೇಳರಪ್ಪವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೦) ; ಒನಲಿಯಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಕೋಣನಂತೆ ಕದಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೩). **ಒಂದರಿ** : ಒಂದರಿಯಿಂದ ಯವಧಾನ್ಯವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವಂತೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೦೩). 'ವಂದರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಒನಲಿ]

ಒನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೆರಳಿಸು : ಭೋಂಕನೆ ಮನಮುಂ ಕದಡಿ ಕಲಂಕಿದಪುದು ಬಿಡದೆ ಮನಮನೊ[ನಲಿ] [ಪಾಠಾಂ. ನೂಱಿ, ನೂಲಿ, ಮಾಲಿ] ಸಿದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೭); ಕನಕಶ್ರೀ ಜನಕನ ಮರಣಮುಂ . . . ಮಿಕ್ಕು ಮನಮನೊನಲಿಸೆ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩ ವ ; ೭-೪೬ ನೋ). [ಒನಲ್ + -ಇಸು$_3$]

ಒನಲು 'ಒನಲ್' ನೋ.

ಒನಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಒನಲಿಸು : ಮನಮನೊನಲ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಒಱಲ್ಚು]ವಂ ಕಿರಣಜಾಲದಿನಂತವು ಪೋಗೆ ಮುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟನಿತಱೊಳಟ್ಟಡಂಗಿದಪನಂತದಱಿಂದೆರೆದಪ್ಪೆನೇಣಲಾಂಛನನ ಕರಂಗಳುಳ್ಳನಿತುಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೦). [ಒನಲ್ + -ಚು]

ಒನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹಸನುಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡು : "ಒನೆ – ಶೂರ್ಪಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಒನೆದ ಶಿಕ್ಷಣದೆಡೆಗೆ ಬಗೆಯನೆಳೆದೊಯ್ವೆ (ಇಂಗೀತ. ೯೩-೧೮) ; ಹೆಂಗಸರುಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿ ಒನೆಯುವುದು . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೧೦) ; ಮೋಡಗಳ ಮೊರದಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ ತಂಡುಲವ ಒನೆವ ವನಿತೆಯ ಹಾಗೆ ತೊನೆಯೆ ಗಾಳಿ (ಕರುಶ್ರಾ. ೧೬). ೨. ಅಲುಗಾಡು ; ತೂಗಾಡು : ಮಣಿವುತೊನೆವುತೊಲಿದು ನಲಿದು ಕೆಲೆದು ಮಿಱಿ ಮಲೆತು ನೋಡಿ (ನಮುರ. ದೇ. ೧೯೫-೨೧) ; ನೋಟದ ಮೊನೆ ಮುಱಿದು ಝೊಂಪಿಸುವ ಮುಂದಣಿಗೊನೆದು ಬಿದ್ದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು : ವನಜಬಾಂಧವಪ್ರತೀಕಾಶವದನದೆ ವೀರವನು ತುಳುಕಿತನುವನೊನೆದಡೆ ಶೈಲ ಸೆಳೆಮುಂಚದಂತಾದುದು (ವೆಂಕಾಠಾ. ೫-೧-೧೦).

ಒನೆದಾಡು = ಅಲುಗಾಡು ; ಅಲ್ಲಾಡು : ಹರಿದೇವನೊಲವಿಂ ಪೊಕ್ಕು ತೂಗಾಡುತೊನೆದಾಡುತಾಹಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೮) ; ಮರ ಒನೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಲೆ$_1$]

ಒನೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (?) : ನೆನೆಯದಿರಿ ಪುತ್ರರು ಕಳತ್ರ ಸನ್ಮಿತ್ರ ಶಿರದೊನೆಕಲ್ಲನಾಡುವತಿಭಾರಮಂ ಪೊರಲಾರದೆನಗಗ್ರರಾದಿರೆಂದೆತ್ತಿ (ಜಿನಮು. ೯-೨೦). ೨. ಒನೆದಾಗ ಬರುವ ಕಲ್ಲು. 'ಹೆಗ್ಗಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಒನೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಪ 'ಒಪ್ಪ$_1$' ನೋ.

ಒಪಾದಿ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು : ಸಂಕರದೇವರಸರ ಮಾನ್ಯದ ವಟ್ಟರದಿಂ ಮೂಡಲು ಮಧ್ಯಕದಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನ ಒಂಡುವಂ ಪ್ರಭುಮುಖ್ಯ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಊರೊಡೆಯರ ಅಂಗಡಿಯ ಒಪಾದಿಯಾಗಿ ಆಯಸಹಿತಂ ಸರ್ಬ್ಬಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಡದು ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೦ ; 1165). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿ]

ಒಪ್ಪ$_1$, ಒಪ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ: ತಪ್ಪುಮನೆ ನುಡಿಯೆನೆಂಬುದಿದೊಪ್ಪದು ನಿನಗಹಿತರೆಯ್ದೆ ತಪ್ಪಿರ್ದರವರ್ ತಪ್ಪಿದ ಬೞಿಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದ ತಪ್ಪೇಂಗಳ ನನ್ನಿಗೊಪ್ಪಮಲ್ಲದ [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ತಪ್ಪೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೨). ೨. ಸಹಿ; ರುಜು : ಒಪ್ಪ ಅರಿರಾಯ ಮಸ್ತಕತಲಪ್ರಹಾರಿ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೩ ; 444) ; ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರೊಪ್ಪ . . . ವಿಂಝುದೇವರಾಣಿಯರೊಪ್ಪ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೮-೩೧ ; 1318) ; ಸ್ವಹಸ್ತದ ಒಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೩-೩೩ ; 1400) ; ಅರಸಿನೊಪ್ಪದೊಳು ಸಂಗತವಾದ ರಾಯಸದವೋಲು (ಅಸುಸಾ. ೧-೩-೧೫) ; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒಪ್ಪಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡ ಲೇಖವು ಹೇಗೆ ಸುಳ್ಳೋ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೯). ೩. ಒಪ್ಪುವಂತಹ ಮಾತು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವಂತಹ ಮಾತು : ಒಪ್ಪವ ನುಡಿವರಯ್ಯ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದಂತೆ ಶರಣ ತನ್ನ ಮೆಱೆವನೆ ಬಿನ್ನಾಣಿಯಂತೆ(ಬಸವ. ೭೭೫). **ಒಪ** : ೨. ಆಗುವಿಲಗವಿಲಚಿನಾಯಕನ ಒಪ ಶ್ರೀಭೈರವಗೌಡ ಒಪ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧-೨೩ ; 1332). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಗಸು ; ಮೆರುಗು ; ಕಾಂತಿ : ಮಾನಿಸರೊಳ್ಪಂ ಬಾೞುವ[ದೇನೊಪ್ಪ]ಮದೇನಸಾರ ವಿಸ್ತಾರಮದೇಂ ಮಾನಮದೇಂ ವಿಪುಳಮದೇಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೨) ; ರಮಣೀಯಮಾಗೆ ರಮಣೀನಿಕರಂ ನೆರೆದಿರ್ದುದೊಪ್ಪದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೨) ; ಮುಪ್ಪಿಂದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ (ಬಸವ. ೧೬೧) ; ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನು ಕಾಸಿ ಮಿಂಚು ಹೆಪ್ಪನು ಹಾಕಿ ಕಪ್ಪಿನೊಪ್ಪವನಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು (ಕರುಶ್ರಾ. ೮). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಓರಣ : ಜೀಯನೆ ಬಲ್ಲವರ್ ನೆಱೆಯೆ ಸತ್ಕೃತಿವೇಱದೆ . . . ಅಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವಮೊಂದೆರಡು ಲೇಸೆನೆ ಪೇೞ್ದುಜದಿರ್ಪುದೊಪ್ಪಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೮) ; ಆಗಧರನ ಮನೆಯೊಪ್ಪವನು ಕಾಣುತ್ತೆ ಬೆಱಗಾದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೧೪) ; ಅವಳ ಕೆಲಸ, ಜಾಣತನ, ಒಪ್ಪ ಎಲ್ಲನೋಡಿ . . . ಆದರಿಸಬೇಕಪ್ಪ (ಮಹಾಗ. ೩೨೭). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ ; ಇರುವಿಕೆ : ದಯಾಪರೆ ಭುವನೈಕಮಾತೆ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಯ ದುಃಖದೊಪ್ಪಮುಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೭೮) ; ನಂಬುಗೆಯ ಒಪ್ಪದಲಿ ಕೊಂಡಾ ಪುರಕೆ ಕೈತಪ್ಪುಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩೪) ; ಒಱೆವ ಕಣ್ಣೀರೊಪ್ಪದಿಂದೊಳ್ಗಳದಿಗೆ ಮಱುಕವ ಮನಗೊಳಿಸುವಳು (ಹದಿಬ. ೭-೧೬). ೪. ರೂಪ ; ಆಕಾರ : ದರ್ಪ[ಣ]ದ ಒಪ್ಪ ಅತ್ತರೆ ಅತ್ತು ನಕ್ಕರೆ ನಕ್ಕು ತಾನಾಡಿದಂತೆ ಆಡುವುದು (ಅಱಿಮಾ. ೨೦೭). ೫. ಆಭರಣ (ಕ).

ಒಪ್ಪಓರಣ = ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ : ಮಡದಿಯು ಒಲವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ತಿಂಡಿ – ತಿನಿಸು ; ಮನೆಯ ಒಪ್ಪ – ಓರಣ (ನಡೆದಾ. II, ೯೬೭). ಒಪ್ಪದಚೀಟು = (?) : ಮಾಟಕೂಟ ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮನೆಯ ಯೆಡೆಯಾಟವುಂಟೆ ಪಟ್ಟೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿದವಂಗೆ ಮತ್ತೆವೊಪ್ಪದ ಚೀಟುಂಟೆ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಾಡಿಕಂಡೆ ಭೃತ್ಯನಾಗಿ ಕಾಯಿದು ಕಂಡೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೭). ಒಪ್ಪಮಾಡು = ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು ; ಸರಿಪಡಿಸು : ದಂಡಮೊತ್ತುವ ಮೃಗಾಜಿನಮಂ ಪೊಲುತಿರ್ಪ ಮುಂಜ ಮೇಖಲೆಗಳನೊಪ್ಪಮಾಡುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೩೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ಒಡಲ ಪೇಳಿಗೆಯಲಿ ಒಪ್ಪಮಾಡಲು ಇಲ್ಲ, ಬಟ್ಟೆ ದುಪ್ಪಟಿಯಲಿ ಸುತ್ತಲು ಇಲ್ಲ ; ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುವ ವೀರನಂದದಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಇಂಗೀತ. ೧೯–೯). ಒಪ್ಪವಾಗಿಡು = ಅಂದವಾಗಿಡು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಡು : ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ನನ್ನ ಪ. ೧೧೨). ಒಪ್ಪವಾಗು = ಅಂದವಾಗು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು : ಜಿಡ್ಡಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟು ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಒಪ್ಪವಾಗುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೬). ಒಪ್ಪಾನೆ = ೧. ಒಪ್ಪವಾಗಿ (ಕ). ೨. ಒಪ್ಪ ; ಓರಣ (ಕ). [< ಒಪ್ಪು$_{2}$?]

ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗಿಡು 'ಒಪ್ಪಗೆಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಬಾಳ ಬಾಯ್ದಾರೆಯ ಸೋಂಕೆಂದು ಕದಳೀದಳ ಸ್ಪರ್ಶನಕ್ಕೆ ದರ್ಪಂಗೆಟ್ಟೊಪ್ಪಂ ಗುಂದುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೯ ವ).
[ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಕುಂದು$_{1}$]

ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು, ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಕುಂದಿಸು ; ಅಂದಗೆಡಿಸು ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿಸು : ಆನುಪಮಬಲಂ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಕಾದಲವನನುವನೊಪ್ಪಂಗೆಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಡಿಸಿ] ಹಂಸಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಕರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩೦). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು** : ನಿಮಿಷದೊಳೊಪ್ಪಗೆಡಿಸಿದವರಿಕದಂಬವನೀತನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೩) ; ತಪ್ಪುವನೆ ರವಿಕುಲದ ರಾಘವನೊಪ್ಪಗೆಡಿಸಿದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯನು ಮುಪ್ಪುರಿಯ ದಾನವರನೊರಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦–೨೩). [ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಕೆಡಿಸು]

ಒಪ್ಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ತಿದ್ದು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ತಪ್ಪುಗಳೊಡೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ವುದಾರ್ತ ಮಿಗೆ ಕವಿಮಂಗನಂಗಮಂ ಪದಬಂಧ ಬಂಧುರಮನವಧರಿಪುದು (ಮಂಗರಾ. ೨–೩) ; ಕವಡಿಂದಂ ಕರುವಿಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಿನೆಜೆದೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೬–೭೭).
[ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಒಪ್ಪಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಬೊಟ್ಟಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೈತಲೆಯನೊಡನಮರ್ಚಿ ಪೊಳೆವ ಸೂಸಕಮನೊಪ್ಪಂಗೊಳಿಸಿ ಕೋಮಲೆಯರಳಿಕುಳಾಳಕಿಗೆ ಸೀಮಂತಮಣಿಯಂ ಧರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೭).
[ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$ + –ಇಸು$_{3}$]

ಒಪ್ಪಂದ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ ; ರಾಜಿ : ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಒಪ್ಪಂದಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜಒಡೆಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಶಾಸನಾಧಾರಗಳುಂಟೇ ಎಂದು ಶೋಧನೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೯) ; ಸ್ವಂತ ತಾವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ಮುರಿದರು ? (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೬) ; ಮೂರುಸಲ ಒಪ್ಪಂದ, ನೂರುಸಲ ಯುದ್ಧ, ಆವರಿವರ ಸಂಧಾನ ಮೊದಲೇ ನಿಷಿದ್ಧ ! (ನಲಮು. ೫).

ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆಬರು = ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಝೂರಾಣಿ. ೪೨). ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊ = ಒಪ್ಪಿಕೊ ; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಕೃದೇವ. ೧೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪನ್ದ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪಂದ]

ಒಪ್ಪಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅಲಘುತರಾಕಾರಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಂದಳೆದಿದನಮರಭೂಧರವೆಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೪–೫೩) ; ಮೆಲ್ಕಾಡುತಂ ಕಾಡೊಳೊಪ್ಪಂದಳೆದಿರ್ದತ್ತಭೃಕಾಯಂ ಪೃಥು ಮಹಿಷಿನಿಕಾಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೯). [ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ತಳೆ$_{1}$]

ಒಪ್ಪಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗು ; ಅಂದವಾಗು : ತೊಡವು ವಸನಾದಿಗಳಲೊಪ್ಪಂಬಡುವ ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩).
[ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಪಡು$_{1}$]

ಒಪ್ಪಂಬಡೆ, ಒಪ್ಪವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸಹಜಮಪ್ಪ ಕಾಂತಿಯೊಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದು ಲೆಪ್ಪದಂತಿರ್ದ ಮಗನಂ ಗೆಂಟನೊಳೆ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೭೭೨) ; ಪೊಗಚುತ್ತೆವೆತ್ತು ಒಪ್ಪಂಬಡೆದ ಯಿರುಪಗ ದಂಡಾಧೀಶನ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಖಮುದ. ೧–೨೫ ವ) ; ಹೊಂದೊಡರ ಹಾರಾದಿಗಳಲೊಪ್ಪಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೯). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿರು ; ಓರಣವಾಗಿರು : ಉಜಿತೆಳೆದೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರಿತೇರ್ಗಳ ನಿವಹಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೨೦ ರಗಳೆ). **ಒಪ್ಪವಡೆ** : ೧. ದರ್ಪಕ ಮಡಗಿರ್ದ ದ್ರವ್ಯಪೂರಿತ ಹೇಮ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕುಡಿರೆನಲು ಒಪ್ಪವಡೆದ ವೃತ್ತಕುಚ ತೋಱುದುವು (ಮೋಹತ. ೧೪–೯೫) ; ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೦–೩೦). [ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಒಪ್ಪಂಬೂಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು ; ಹೊಳಪುಕೊಡು : ಒಪ್ಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ತುಪ್ಪಂ] ಬೂಸಿದವೋಲ್ ತೆಜಂಬೊಳೆವ ಕೊಂಕುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫) ; ಲೆಪ್ಪದ ಬೊಂಬೆಯನೆಜಕಂಬೊಯ್ದೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದ ಪುತ್ತಳಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ಮರುಳುಮಾಡು : "ದೇವ, ಇಂದೆ ಮಗಿರ್ವರ್ಗುಂ ಒಳ್ನುಡಿಯಿನೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದೈ . . ." (ಅದ್ಭುತ. ೧೩–೧೧). [ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಪೂಸು$_{1}$]

ಒಪ್ಪಂಬೆಱು, ಒಪ್ಪವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಏಂ ಪದಾಂಗುಳಿಗಳೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತುವೋ ಕಾಂತೆಯಾ (ಕಾದಂಉ. ೬) ; ಗವೇಂದ್ರಕಂದರದಂತೆ ನಿಸ್ಥೂಲಾಕಾರದಿಂದೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತಿರ್ದ ರೇಖಾತ್ರಯಾಂಕಿತ ಕಂಠಕಂದಳಮುಂ (ಬಾಧಪು. ೨–೧೨). **ಒಪ್ಪವೆಱು** : ಜೊನ್ನದೊಂದು ಪುತ್ತಳಿಯವೊಲೊಪ್ಪವೆತ್ತ ಬಿದುಗಲ್ಲಿನ ಪಾಂಗಿನಂತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೦). [ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಪೆಱು$_{1}$]

ಒಪ್ಪಕಾಱ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು ; ಓರಣವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವವನು : ಗಜಜುವ ಗಳೆಕಾಜರ ಚಪ್ಪರಿಸುವೊಪ್ಪಕಾಜರ ಕರೆವ ಪರಿಕಾಜರ . . . ನೆರವಿಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೫ ವ).
[ಒಪ್ಪ$_{2}$ + –ಕಾಱ]

ಒಪ್ಪಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡು ; ಒಪ್ಪಹಾಕು : ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ರನ್ನಗಳಿಟ್ಟು ಮಸೆದೊಪ್ಪಗಾಣಿಸಿ ಕುಡುವ ತೇಟಿಗರು (ಮೋಹತ. ೩–೨೬).
[ಒಪ್ಪ$_{2}$ + ಕಾಣಿಸು]

ಒಪ್ಪಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗಾತಿ. ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನದವಳು : "ಎಲ್ಲರ ಹೆಂಡತಿಯರಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೇ ಒಪ್ಪಗಾತಿಯು, ಸದ್ವರ್ತನವುಳ್ಳವಳು . . ." (ಕವಿಕ. ೯೧). ೩. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡುವವಳು: ಈ ಮಲ್ಲವ್ವನು ಒಪ್ಪಗಾತಿ; ಹೆಚ್ಚು ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವಳಲ್ಲ (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೩೨). [ಒಪ್ಪಗಾರ್ತಿ + –ತಿ$_{1}$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಪ್ಪಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಪಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಸು : ರಘುನಂದನನ ಚರಣಮಂ ಪೊಂದಿ . . . ರಾಜ್ಯಮನ್ನೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಸುಖದೊಳಿಹೆ ಸೇವೆವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೬–೧೪) ; ರಾಘವಗೆ ಸೀತೆಯಂ ಜಳಕದಿಂದೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಗೋತ್ರರಕ್ಷಣೆಗೈವುದುಚಿತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೭–೩೪) ; (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೬–೨೪ ; ೫–೯–೩೪ ನೋ). [< ಒಪ್ಪಯಿಸು₁ ?]

ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಗೆಡು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಫಲ ಒಳಗೆ ಪಕ್ವವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ಹೊಜಗಣ ಸಿಪ್ಪೆ ಒಪ್ಪಗೆಡದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೩–೧೮೩) ; ಕಳಲ್ದೋರಣದ ಒಪ್ಪಗೆಟ್ಟ ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಮುಪ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೦–೧೭). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡು** : ಧಾತ್ರೀತಳಂ ಬಿನ್ನಗಾದವೊಲೊಪ್ಪಂಗಿಡೆ ವಲ್ಲಭಾವಿರಹಿತಂ ಬೆಂದಿರ್ದನುರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೫೩). [ಒಪ್ಪ₂ + ಕೆಡು]

ಒಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಹುಂದ ಒಪ್ಪಗೊಟ್ಟು ಕೊನೆಗೆ ಉಹುಂ ತರುವುದೂ ನಂಬಿಗೆಗೇಡಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೧). [ಒಪ್ಪ₁ + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪಚಿ 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ, ಒಪ್ಪಚಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ; ತುಸು ; ಕೊಂಚ ; ಲೇಶ : "ನಸುವೆಂದೊಪ್ಪಚ್ಚಿ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೨೩) ; ಕೂಡಿ ಕೂಡುವ ಸುಖದಿಂದೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಅಗಲಿ ಕೊಡುವ ಸುಖ ಲೇಸು (ಮಹಾದೇ. ೩೫–೧೧) ; ಸತ್ತನಾಯ ತಂದಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಇಳುಹಿ ಒಬ್ಬರೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ತಿಂಬಂತೆ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೧–೫೧). ೨. ಒಮ್ಮೆ ; ಒಂದು ಸಲ : ಒಮ್ಮೆ ಧರಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಇರಿಸಿ ಶುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಅಶುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಭವಿಯಾಗುತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭಕ್ತನಾಗುತ್ತೊಮ್ಮೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹೊಲೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಕುಲವೆಂದು ತೆಜನಱಿಯದಿಪ್ಪ (ಆದವ. ೭೭) ; ಬಾಲನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹುಚ್ಚನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಯಾಲಲಿತ ಸದಗುಣಗ್ರಾಹಿಯೊಪ್ಪಚ್ಚಿ . . . ನೋಳ್ಪರ ಕಣ್ಗೆ ತೋಱುವ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೬೨). **ಒಪ್ಪಚಿ** : ೧. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಏಗುವುದು ಏಬೆಸನೆಂಬುದು ಒಪ್ಪಚಿಯಳವಡದು (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಗುಜುತಿನ ಹೊಂತಕಾಱಗಳೊಳೊರ್ವನನೊಪ್ಪಚಿ ತಾಣವಿಕ್ಕುವಂದುಜುಬಿನೊಳೊತ್ತಿ ಪಾಯ್ದುದುಱ್ ಮೊಗಂಗೆಡಿಸಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೪೦) ; ಅಂಗರೋಳಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳಿಱಿದು ಒಪ್ಪಚಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಹಾಲು ಹಾಕಿ (ಭೀಮಸೂ. ೧೭–೫) ; ಸೊಡರು ಲಂಚವ ಕೊಂಡು ಕೊಡುವದೊಪ್ಪಚಿ ಬೆಳಗ ಪೊಡವಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಬೆಳಗೀವೊಲ್ಲಂಚವ ಹಿಡಿಯದವ ಧರ್ಮಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೭). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣದಂತೆ ಅನ್ವಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [?]

ಒಪ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಸಲ, —ಬಾರಿ : ನಿನ್ನ ಬಳಿಯಿರುವ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಅವಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕಾರಹಾಕಿ ಒಪ್ಪಟ್ಟಿಗೆ ಅವಳ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದು ತರವಲ್ಲವೆ? (ಪುನರು. ೧೯೫).
[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಪಟ್ಟು₃]

ಒಪ್ಪಡಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು ; ಕಳೆಗುಂದು (?) : ತನತನಗೆ ಕರಚರಣನೊ[ಪ್ಪೊ]ಪ್ಪಡಸಿ ವಿರಹತಾಪದಿ ನೆಲದೊಳಂ ಕೆಡಹುತೆ (ನವಮೋ. ೨೬–೪೪). [ಒಪ್ಪ₂ + ಅಡಸು ?]

ಒಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪಣ (ಕ). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಪಣ₁]

ಒಪ್ಪಮಿಡು 'ಒಪ್ಪವಿಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು₁ 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು ; ಬಣ್ಣಹಾಕು (ಕ).
[ಒಪ್ಪ₃ + –ಇಸು₃]

ಒಪ್ಪಯ್ಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಮರೆ, —ತೆರೆ : "ಒಪ್ಪರಮೆ ಕಣ್ಣ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೯). [?]

ಒಪ್ಪರೆ 'ಒಪ್ಪಾರು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಲ 'ಒರ್ಪಲ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಡೆ 'ಒಪ್ಪಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಮುಪ್ಪಿಂದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವನ (ಬಸವ. ೧೬೧) ; ಮಂಗಳದ ಮನೆದೈವವಾಗಿ ಪೆಱಪಂತೆ ಜರೆಯಂಡಲೆಯೊಳೊಪ್ಪವಳಿದಂಗಸಮುದಾಯಶೋಭೆ ಯೋಗಿಪತಿ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೪) ; ಶಿವಂ ಹೋಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಮೆಳೆ ಇಂದು ತೊಲಗಿದ ರಾತ್ರಿಯಂತೊಪ್ಪವಳಿದಿರಲು ಕಂಡನಾ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೪). [ಒಪ್ಪ₂ + ಅಳಿ₁ (<ಅೞಿ₁)]

ಒಪ್ಪವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು ; ಹೊಳಪುಕೊಡು : ಓಸರಿಸದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕದ ರತ್ನದಂತೆ ನೆಲ ಹೇಸುವಂದದ ನಡೆಯನುಳಿದು ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಕಳೆದು ಮಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೨೧) ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಳಿದೊಡೆದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕಿದ ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರತುಮೆಗಳಂತೆ ರನ್ನದ ಮುತ್ತ ಹಾರವನಿಟ್ಟು ಸುಗುಣಸಂಪನ್ನೆಯರಿರ್ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೪–೩೬).
[ಒಪ್ಪ₂ + ಇಕ್ಕು]

ಒಪ್ಪವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಹಾಕು ; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು : ಕೈರವದ ಸಬಳಮನೊಪ್ಪವಿಡಿವ ಕುಮುದಾಕ್ಷಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೧೧ ವ). ೨. ಸೊಗಸಾಗಿರು : ಕಣ್ಣೆಗೆಸೆವಂತೊಪ್ಪವಿಡಿದಿಹ ಸುವರ್ಣವಲ್ಲಿಯ ಪುರಕ್ಕೆಯ್ತಂದರಾ ಗರುವ ಗಂಧರ್ವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೧).
[ಒಪ್ಪ₃ + ಪಿಡಿ₁]

ಒಪ್ಪವಿಡು, ಒಪ್ಪಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ಬೆಳಗಂ ಬೆಳಸುವಂತೆ ಭಕ್ತಿಯನೊಪ್ಪವಿಡುವಂತೆ ಜೀವವನೋವುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೧೦೪) ; ಎಳಮಿಂಚಿಂಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಮೃತದ ಕಳೆ ರೂಪಾದುದೆಂಬಂತೆ . . . ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭–೨೪) ; ಪೊರೆಯೆತ್ತಿನ ಕುಡಿಮಿಂಚಿನ ತಿರುಳನಾದರದಿಂದೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ . . . ಎಸೆವ ದೇವನ ಕಂಡ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೩–೩೩) ; ಅಂಗಜನ ಬಾಣವನೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾದ ಕಾಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೪) ; ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು ವಚನವ ನುಡಿದೆನಲ್ಲದೆ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು ನಡೆಯಲಿಲ್ಲವಯ್ಯ ನಾನು (ಅಖಂಡೇ. ೯೫–೧೩). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಿಸು ; ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸು ; ಸರಿಯಾಗಿರಿಸು : ಇದೆ ಬಂಡಪೆನೆನುತ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ ಹಾಡು ಹಾಡುತ್ತೆನ್ನ ಮುದ್ದುಗಳ ಒಪ್ಪವಿಡುತ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೨) ; ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದ ಚೋದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರೊಪ್ಪುವ ನೋಟಕ ಜನವ ತಪ್ಪದೆ ಸಾಲಱದಂತರಾಂತರದೊಳಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟರು ಮುದದಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೫೦). **ಒಪ್ಪಮಿಡು** : ೧. ತಿರುಳಮಿಂಚಿಂದೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ಜ್ವಲಿಪಾಸ್ಯಂ (ಅನಂಪು. ೨–೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ನೀಮುಂದು ಕಟಿದಂದು ನನ್ನ ಕಯ್ಯಾರವೇ ನಿಮ್ಮ ನಾನ್ ತೊಳೆದೆನೇ, ಮತ್ತೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟೆನೇ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೧–೮೪).
[ಒಪ್ಪ₃ + ಇಡು₁]

ಒಪ್ಪವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಬಿಸಿಲ್ ಪೊಯ್ಯದೊಪ್ಪವುಡುಗದ ಹೂವನೆಡೆವಿಡದೆಯಱಸಿ ಕೊಯ್ದಂ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲಭಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೩೬). [ಒಪ್ಪ₂ + ಉಡುಗು₁]

ಒಪ್ಪವೆಱು 'ಒಪ್ಪಂಬೆಱು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಸಲಗೆ, ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಪ್ಪಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಲೋಹದ ಕಡ್ಡಿ; ಆಭರಣಕ್ಕೆ ಹೊಳಪು ಕೊಡಲು ಉಜ್ಜುವ ಸಣ್ಣ ಸಲಾಕೆ: ಮಿಸುಪಮೃತ ಕಿರಣಕಲೆಯಿಂ ಪೊಸಕಪ್ಪುರದೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಂ ಮಿಸು ಕೇಬ್ಬಿಂತಸಮಶರನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದುದು ನೃಪಸತಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಪೊಳೆಪೆಳವಸಿಜಕೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪–೨೪). **ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ**: ದರ್ಪದಾ ಭರಣಕ್ಕೆ ಸೂಸಿದವೊಪ್ಪಸಲಿಗೆಗಳೆನಲು ಗಜಗಳು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತುಜುಗಿದುವು ರಿಪುಸೇನಾಸಮುದ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೩).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಸಲಗ್ಗೆ]

ಒಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪದ ಸಲಾಕಿಯಿಂದ ಉಜ್ಜು; ಮೆರುಗು ಕೊಡು: ಮಲಯರುಹದೊಪ್ಪಮನಲರ್ಗಣೆಗಳೆನೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡೆ ನಡೆ ತಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೧೪). [ಒಪ್ಪಸಲಗೆ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ 'ಒಪ್ಪಸಲಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಹಾಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಹಾಕು; ರುಜುಮಾಡು: ಈ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಹಾಕಿ ಗೌಡರೇ (ರೂಢಿ). [ಒಪ್ಪ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಪ್ಪಹಾಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಒಪ್ಪವಿಡು ೧: ಸೂಜಿಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಒಪ್ಪ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೫೪).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಪ್ಪಜಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ ಧರ್ಮ; ಸಮ್ಮತವಾದ ಧರ್ಮ (?); "ನಿಷ್ಕಪಟಮಾರ್ಗ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಟೀಕೆ): ಕಪ್ಪರದಲುಂಬುವರು ಒಪ್ಪಜದಿ ನಡೆಯುವರು ತಪ್ಪಿದರೆ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು ಮಹಾತ್ಮರ ಒಪ್ಪವಂ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೧). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಅಜ್ಜ]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ$_1$ (ನಾ). ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು.

[ಒಪ್ಪ$_1$ + ಆಚಾರ. / ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ$_2$ (ನಾ). "ಉಪಚಾರ, ಗೌರವ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟ): ಅಪ್ಪ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ನಾಮುವ ನೆನಿಸಲು ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ ಹಣ್ಣು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಾಚಾರದಿಂದ ಸವಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೊ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೮–೪).

[ಒಪ್ಪ ? + ಆಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಹಾನೆ: ಪೊ[ಒ]ಪ್ಪಾನೆ ತುಪ್ಪ ವನೂ ಕಾಲಕಾಲಕೆ ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೪–೨೩; 1442); ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ? (ಗಾದೆ); ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಜೋಡು ಒಪ್ಪಾನಕ್ಕಿ ಕೇಡು (ಗಾದೆ). 'ಇಪ್ಪಾನೆ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_2$) + ಪಾನೆ]

ಒಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು (ಕಿ).

ಒಪ್ಪಾರಿಗೋಡೆ = ಒಂದೇಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಸಮ ನಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ (ಉಕ.ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾರಿ = ಹೋಲು, ಸಾಮ್ಯವಿರು]

ಒಪ್ಪಾರು, ಒಪ್ಪರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨. ಒಂದೇಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವ ಛಾವಣಿ, —ಮನೆ: ಬಲಗಡೆ ನೀರಮನೆ ಮತ್ತು ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಅಡಕಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರು (ರಂಗಕ. ೧೨೨); ಅಂಗಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದ (ಪುನರು. ೨೭೭). ೩. ಒಂದು ಭಾಗದ ಗದ್ದೆ: ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ವೊಪ್ಪಾರು ಮಕ್ಕಿಮೊರಡಿ ಹಕ್ಕಲು ಸುರುಹು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩–೪೨; 1405). **ಒಪ್ಪರೆ**: ೪. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ ಭಾರ: ಆವರಿಬ್ಬರ ಭಾರವೂ ದೋಣಿಯ ಒಂದೇ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಆದದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಒಪ್ಪರಿ[ರೆ]ಯಾಗಿ ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಯಿತು (ಧಾರ್ಮಿತೀ. ೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_2$) + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಒಪ್ಪಿ (ನಾ). ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆತ್ತ, ಪಗಡೆ, ರಾಯಬೊಗರಿ, ಸೊಲ್ಲೆಹ, ಬಾರುಗುತ್ತ (?), ಒಪ್ಪಿ (?), ಸರಿಬೆಸ ಮೊದಲಾದ ಜೂಜಿನಾಟಗಳನ್ನಾಡಿ 'ವಿತ್ತನಾಶವ ಮಾಡುವ' ಜೂಜು ಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು (ಕರ್ನಾಜ. ೧೦೪). [?]

ಒಪ್ಪಿಕೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ನಿರೂಪ: ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನಿರೂಪವೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ . . . ಹಣವನ್ನು ನಾವು ತೆರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೬೦–೧೦).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ನಿರೂಪ]

ಒಪ್ಪಿಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ: ಹುಡುಕಿದುದಾಯಿತು ಬೇರೊಂದು ಮನೆಯನು ಮನೆಯ ವರೊಪ್ಪಿಗೆವಡೆದು (ಇಂಚಾಪ. ೪೬–೧೮).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡಿ 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಡಿನಡು (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು (ತೆಳುವಾದ) ನಡು; ಸಣ್ಣನಡು: ಸಿಂಗ ನಡುವಿನೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವುಗಳ ಸಣ್ಣನಡುವಿನಿಲ್ಲುಂಟಂಬ ನಡುವಿನಬಲೆಯರ್ಕೈದೆ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೩೭–೪೨); ಕಂಗೊಳಿಸುತಿ ಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ . . . ಮೋಹನಾಂಗಿಯರ್ಕೈತಂದರಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೯–೫೧). [ಒಪ್ಪಿಡಿ (< ಒರ್ಪಿಡಿ) + ನಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ವಾಚಕ ಮಹ ನೀಯರೂ ಒಪ್ಪಿಡಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೮೪). ೨. ಮನ್ನಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕರೆದಾಗ ನೀಡಿದ್ದೇ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶರೀಫ. ೬೨).

ಒಪ್ಪಿಟ್ಟುಕೊ = ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅವ್ವ ನರಹರಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು . . . ಸುಬ್ಬಯ್ಯನ್ನಾರ 'ನೋಡಸರಿ' ಎಂದಳು (ವೈನಿ. ೨೭).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವನ್ನು ಇಡು; ಮೆರುಗು ಕೊಡು: ಈ ಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣಚಿಕ್ಕಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಬೆರೆತು ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೧). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿತ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ವರವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನೊಪ್ಪಿತದ ರಗಳೆಗಳನಾ ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಗಣಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪೇಳ್ದು (ಚಿಬಪು. ೬೨–೫೫); ಆವರ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಾಕಿ ಉರಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನಿನಗೆ ಇದು ಒಪ್ಪಿತವೋ? (ಆರ್ಯಕ. ೨೬). ೨. ಸಹಿ; ರುಜು; ಅಂಕಿತ: ಬಯಿರಪ್ಪ ನಾಯಿಕನ ಒಪ್ಪಿತದ ಶಾಸನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧–೯೧; 1677); ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಭುವು ಒಪ್ಪಿತ ಹಾಕಿದನು (ಚಿಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಒಪ್ಪು$_1$ + –ಇತ ?]

ಒಪ್ಪಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿರು; ಅಂದ ವಾಗಿರು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರು: ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿರ್ದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೧); ಮಹಾಚರಲಿಂಗ ಸಹಿತ ಸದ್ಗುರುವರಂ ಸಿದ್ಧವೀರೇಶನೊಪ್ಪಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೧–೨೧).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಒಪ್ಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಮನಗೊಳಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು: ಇಳಿವಪ್ರುಜಲಕೆ ಪುರು ಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ ಗದ್ಗದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗ[ಳೆ] ಲಟಲಟಿಸುವಂ ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩–೧೪೪).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ಇರಿಸು]

ಒಪ್ಪಿಸು, ಒಪ್ಪಯಿಸು$_1$, ಒಪ್ಪಯ್ಸು, ಒಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡು ; ಅರ್ಪಿಸು : ರಾಮದೇವನು ಹೆಜ್ಜಜನಿಱಿದು ರಾಜಮಲ್ಲನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಭಣ್ಬರವನು ಬಲ್ಲಾಳತಿನ್ದೊಪ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೧೩; 357 ?); ಈತನನೆಮಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೬) ; ಬೇಗಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೪-೧) ; ಪುಷ್ಪಸರನ ರಾಣಿಗೆ ಮೆಯ್ದೊಡವನುವೊಪ್ಪಿಸಿ ತುತಿಯ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೩) ; ಹಳುವಗಳ ಪರಿಮಳವ ಗಾಳಿಗೊಪ್ಪಿಸುತ (ಕಎಪು. ೪೭-೭). **೨. ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು :** ಬಗೆಯ ಬಯ್ಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವಾಗಳ್ ನೀನೆ ವಲಂ ದೊರೆ ಪೇಟ್ಟ್ದಪೆಂ ಬಗೆದು ಕೇಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೩೩). **೩. ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು :** ನಾನು ಅವರನ್ನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **೪. ವಹಿಸು:** ಇದರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ(ರೂಢಿ). **ಒಪ್ಪಯಿಸು$_1$: ೧.** ಪರಿಪರಿಯ ವಸ್ತುಗಳ ತಂದಾ ತರಣಿವಂಶವರೇಣ್ಯ ಗೊಪ್ಪಯಿಸಿದರು ಕಾಣಿಕೆಯ (ಅನಂರಾ. ೭-೩-೨೫). **೪.** ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿದಾಡುವೊಳ್ಪಿಯ ಕೀಲಬೊಂಬೆಯನದಜುಡಿಗೆಯಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪೆವೆನುತ ಮನೆಯಿಂದೊಪ್ಪಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂದಪ್ಪಯಿಸಿ] ಹೋಗೆ(ಬಸಪು. ೧೪-೪). **ಒಪ್ಪಯ್ಸು : ೩.** ಬೇಗ ಗುರು ಒಪ್ಪಯ್ಸಿ ತನು ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಕುಱುಹ ತ್ರಿಕಾಲ ಮಾಡಹೇಳಿದ(ಬಸಹೆ. ೧೩-೩೪). **ಒಪ್ಪೈಸು: ೧.** ಶಿಶುವಿಂಗೆ ಗುಮ್ಮನಲ್ಲದೆ ದೆಸೆಯ ಬಲ್ಲವರಿಗುಂಟೀ ಭೀತಿ ನಿನ್ನ ಲಸದೊಲುಮೆ ಒಪ್ಪೈಸಿದವರಿಗುಂಟೀ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೫-೨೬೫). **೪.** ದಾನಮಂ . . . ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ನಾನೆಂತು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನ ಬರ್ಪಿನಮಂತೆ ಮಾಡಿ ನಿರಂತರಂ ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಭರದಿಂದೊಪ್ಪೈಸಿ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೧, ೧೦೨).

ಒಪ್ಪಿಸವೇೞ್ = ಅರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು : ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸವೇೞ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗೆಲ್ದ ವಸ್ತುವಾಹನಚಯಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೬). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡು = ಕೈವಶವಾಗಿ ಕೊಡು : ಬಾಲಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೇ ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೯೫) ; ತನ್ನ ತನುಮನ ಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೪-೧). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಒಂದು ಬಂಡೀಲಿ ರನ್ನ ಒಂದು ಬಂಡೀಲಿ ಚಿನ್ನ ಮುಂದಾಲ ಬಂಡೀಲಿ ರಣಭೇರಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳೇ ನಿನ್ನ ಹರಕೆಯ (ಸನ್ನೂರು. ೫೧) ; ದೊರೆಗಳು . . .ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೫೨). [ಒಪ್ಪು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡು : "ಒಪ್ಪು - ಸೌಂದರ್ಯೇ, ಅಂಗೀಕಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಆವನೊರ್ಬಂ ಮೇಲಪ್ಪ ಕಜ್ಜವನಱಿದು ಮಾಡದಿರ್ದಪನವನನೊಪ್ಪಲಱಿಯೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೧) ; ತಪ್ಪದೇ ಸುರಲೋಕಕಾವಿನ್ನುಪ್ಪರಿಸಬೇಡವೆ ಕಕುಸ್ಥಜನೊಪ್ಪದಿರ್ದಡೆ ತೊಡಕು ನಿಮಗಹುದು (ತೊರರಾ. ೩-೯-೩೪) ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದಾದರೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ(ವಚಭಾ. ೩). **೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಳೆ; ಸೊಗಯಿಸು :** ಭದ್ರವಾಹು ಸಚನ್ದ್ರಗುಪ್ತಮುನೀಂದ್ರ ಯುಗ್ಮದಿನೊಪ್ಪೆ ವಲ್ (ಎಕ. II, ೩೧-೧ ; 650) ; ದಿವಿಜನೋ ಫಣಿನಾಯಕನೋ ಮನೋಭವನಿವಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೧) ; ಇಂತೊಪ್ಪುವಾ ದೇಶದೊಳಗೆ ಮೆಱೆದುದು . . . ಶಿವಪುರಂ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨-೧೫) ; ಭದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ . . . ವಿನಾಯಕ ಮಾಳ್ಪುದೆಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩). **೩. ಯೋಗ್ಯವಾಗು ; ಉಚಿತವಾಗು :** ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪದಾವಿಂಗೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫) ; ಇಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ರಾಘವನ ಬಲದಲ್ಲಿ ಜಾಂಬವನುಭಯ ವೀರರು ಬಲ್ಲಿದರು ಬಳಿಕುಳಿದ ಸುಭಟರ ಶೌರ್ಯಮೊಪ್ಪುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬) ; ಎಷ್ಟು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿತು ಅವನಿಗೆ ಆ ಬಿರುದು (ಸನ್ನಜೊ. ೧೨). **೪. ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು :** ವರುಷವೆರಡಾಗೊಪ್ಪುತಿಹ ಪುಷ್ಕರದ ನಡುವಣ ಮಾನಸೋತ್ತರ ಗಿರಿಯುದಯಪ್ಪೈವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹರಹು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೮). **೫. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು ; ಒಗ್ಗು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಬೀಳು ; ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಗು :** "ಸಂಗತಂ, ಹೃದಯಂಗಮಂ – ೨ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೧) ; ಹೂಗಳ ತಿರಿದೆನು ಹಿಗ್ಗಿ ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟಿಹೆನಿಲ್ಲಿ ನಾನವುಗಳನಿಂತು ನನಗೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸಮಂತು (ಇಂಚಾಪ. ೮೦-೮೮) ; ಅವನ ಮಾತು ನನಗೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **೬. ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ಮೈದೋರು :** ಏಕಾಳಿಯೆಂಬಾ ಮಡಿವಳನ ಭಕ್ತಿ ಛಲದ ಭಾಷೆಯುಮೊಪ್ಪಿತಲ್ಲದೆ ಬಳಿಕವೀ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೀ ನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿಯುಮಿಾ ಮಹತ್ವವ ನಾವಱಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೨) ; ಎರಡು ತೆಜದೊಳಗೊಪ್ಪುವಂಗಡಿ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೧೫); ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೩).

ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್=ಸಮ್ಮತಿಸು: ತಪ್ಪುಗಳನೆಲ್ಲ ನೀನೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೊನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಾಯಬೇಕು ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ, ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು(ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೨) ; ತುಪ್ಪದಂಥ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಿಪ್ಪೇ ಪಾಲಾದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪು ; ಮಲ. ಒಕ್ಕು ; ತುಳು. ಒಪ್ಪಿ ; ಕೊಡ. ಒಪ್ಪ್ ; ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ. 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ಪರಾ. **೨. ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತು ; ಕೊಡುವ ವಸ್ತು.** 'ಒಪ್ಪುಗೊಡು' ಪರಾ. **೩. ಚೆಲುವು ; ಬೆಡಗು ; ಸೌಂದರ್ಯ :** ಕೊಸಗಿನ ಪೂವಿನೊಪ್ಪು ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪುಷ್ಪದ ಚೆಲ್ವು ಪೆಂಪುವೆತ್ತೆಸಕದಿನಿರ್ದ ಸಂಪಗೆಯ ಪೂವಿನೊಳಾದ ಬೆಡಂಗು ನಾಡೆ ರಂಜಿಸೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩). **೪. ಅತಿಶಯ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಗೌರವ :** ಉದಯಕುಧರದೊಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪಿ]ನಿತು ಬಸುಜಱೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುವಸ್ತಾಚಳದ ಗೌರವವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). **೫. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಉಚಿತವಾದುದು :** ಹರಿಗೋಲನೇರಿಸಿ ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹದೊಳುರುಳಿಸುವುದು ನಿನಗೊಪ್ಪೆ ಕರವಿಡಿದುದೆ ತಪ್ಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟ). [< ಒಪ್ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪುಗೆ, ಒಪ್ಪಿಕೆ, ಒಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಅನುಮೋದನೆ (ಕಿ). ಒಪ್ಪಿಕೆ: (ಕಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ: ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ (ರೂಢಿ). 'ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ' ಪರಾ.

ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು = ಸಮ್ಮತಿಗೆ ಬರು ; ಅಭಿಮತವಾಗು ; ಇಷ್ಟವಾಗು : ಆ ರಾಮಭಟ್ಟರು ಅಂದೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನಿತ್ತರಾದರದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮-೭೬).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಒಪ್ಪುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು ; ಸಮರ್ಪಿಸು : ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಪದಮಂ . . . ಒಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೦) ; ಆರಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಸಂಪ್ರೀತಿಕೈಮಿಾಱಿ ಗೌರಪದಣಾಯಕರ ಸಕಲಸಂಪತ್ಸಂತತಿಯನಂತಿರೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೧) ; ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟೊಳಸರಿವ ಭಂಡನು ಪಿಸುಣನೇ (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್, ಒಪ್ಪುಗೊಳು, ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಭಾನುಮತಿಗೆ ನಿನ್ನಾಣ್ಮನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ದುನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಪೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೮); ಧರಣೀಚಕ್ರಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಬಗೆಯದಿರ್ ವಿದ್ವೇಷಮಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೪); ಅರ್ಪಿಸಿದ ಪ್ರಸಾದಮುಮನೊಪ್ಪುಗೊಂಬ ಪ್ರಸಾದಿ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೧-೧೮); ಕದಡದಿರು ಹೆದಱದಿರು ಒಪ್ಪುಗೊಂಡಿಹ ನೀಶ್ವರಂ (ಬಸವು. ೨೪-೧೯); ಸಾತ್ವಿಕಮೂರ್ತಿ . . . ನಿತ್ಯತ್ವಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ವೆ (ವಸ್ತವಂ. ೮೯). ಒಪ್ಪುಗೊಳು: ೨. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಇಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಕಾಳೆಗ ಬೇಡ ಹೋಗೆನುತೊಕ್ಕಣಿಸಿದರೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೮). ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು: ೧. ಕಂದನನು ಕೊಡುವೊಡೆ ಕೊಡಲ್ಲದೊಡಿಂದು ನೀನದನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂದಿರಿಸಿ ಮಗುಳಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೨೧). ೨. ಜನನದ ನೆಲೆಯನಱುಹಿದೊಡೊಪ್ಪುಗೊಂಬುದಕಲಸಿಕೆಯದೇನಿದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೨೬). [ಒಪ್ಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಪ್ಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳೊಚ್ಚತವನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿದಾ ಕರುಣಿ ಗುರು (ಕವಿಚ. II, ೧೨೪ ಪುರದಮಲ್ಲಯ್ಯನ ವಚನ). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಸು; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು: ಮಂತ್ರಿಪನಂ ಸಂಧಿಸಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯೋಚಿತ ವಚನನಿಚಯದಿನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೩೨ ವ).

[ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಒಪ್ಪುಗೊಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಪ್ಪುದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ತಾಳು; ಸೊಬಗನ್ನು ಪಡೆ: ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಂಗಳ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಕೆಂಪು ಕರವೊಪ್ಪಿರೆ ಶೋಭೆಯಿನೊಪ್ಪುದಾಳ್ದ ಕೋಮಳೆಯರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೪೫).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ತಾಳ್$_1$]

ಒಪ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ನುಡಿ: ಕನ್ನಡದಿಂಪು ಸಕ್ಕಜದೊಪ್ಪುನುಡಿಗಳ ಬಿನ್ನಣಮುಚಿತರಸದ ಪೆಂಪು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೮-೨). [ಒಪ್ಪು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಒಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ. ೨. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನ ಪ್ರಮಾಣ; ಒಂದಾಳುದ್ದ: ಸೊಗಯಿಪ ನೇಱಿಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಱು ಮೊೞಂ ತರದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುೞಿಸೆ ಕಪ್ಪೆಯೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಸಲೆ . . . ಇರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆವುದು ನೀರಧಾರೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೪); ಕುೞಿಮಾೞ್ಪುದೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಪೊಗೆವರ್ಣದ ಪಾವು (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೨೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪುರುಷ]

ಒಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ತತ್ಪುರದಿನಶಶಿವಿಧಿಗಳುನ್ನತಿಕೆಯೊಳೊಪ್ಪುವಡೆದ ಪಗಡೆಯ ನಾಲ್ಗರದಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೫); ಒಪ್ಪುವಡೆದ ಮಾತಹುದಿದು (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೦); ತನ್ನಿನಿಯನ ತಾಯ್ತಂದೆಯ ಕುಲಗಳನುನ್ನತಿಗೈದೊಪ್ಪುವಡೆದು ಮನ್ನಣೆವೆತ್ತ ಸಾಧ್ವಿಯರ ಮಹಿಮೆಗಳ ಸನ್ನುತಿಸುವಡೆನ್ನಳವೆ (ಹದಿಬ. ೨-೧೧). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪುವಿಕೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ಸಂವಿತ್, ಆಗೂಃ . . . ಪ್ರತಿಶ್ರವಃ, ಸಮಾಧಿಃ – ೧೦ ಅಂಗೀಕಾರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ನನಗಿರಲಿಯೆಂದೊಪ್ಪುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೩).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + –ಇಕೆ]

ಒಪ್ಪುವೀಳ್ಯ (ನಾ). (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಒಪ್ಪಂದ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳ್ಯ (ಎಸಮ್ಮೈ. XV, ೧೩). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ವೀಳ್ಯ]

ಒಪ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಅಂದವಡೆ: ಪೊನ್ನ ತೋರಣದಿಂದುಕೂಲದ ಸೂಸಕಂಗಳಿನೊಪ್ಪುವೆತ್ತುನ್ನತಧ್ವಜದೋಳಿಯಿಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಿಂ ಕಡುಶೋಭೆವೆತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೮); ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬೊಗರಿಗೆ ಬೆವಟೆಕ್ಕಿ ಕೈಯಾರ ಬೆಳಗಿದೊಡೊಪ್ಪುವೆತ್ತ ಆಳಲುವ ರತಿಯುರಸ್ತಳದೆ ಭಸ್ಮಾಂಕಿತ ಕಳಸಕುಚಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೮-೨೨). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಮೆರುಗು; ಹೊಳಪು: ಆಗ ಅವಳ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಆವಳ ಚೆಲ್ವಿಕೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಪ್ಪೆಯು ಈಗ ತಗ್ಗಿದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪). [< ಒಪ್ಪು$_2$]

ಒಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕ). [?]

ಒಪ್ಪೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಸ್ವಲ್ಪ: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯವರಿಂಗೆಱೆಯಿಂ ಮೇಗೆ ಕೆಱೆಯ ಕೋಡಿಯಿಂ ಕೊಂಚಾಳದ ಹೊಳೆಯಿಂದತ್ತ ಹಡುವಲುಪಳ್ಳಿಯವರಿಂಗೊಪ್ಪೆಜ್ಜೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೨-೮; 1190).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಒಪ್ಪೈಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪೊತ್ತು 'ಒರ್ಪೊೞ್ತು' ನೋ.

ಒಬ್ಬ 'ಒರ್ವ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿಗ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೂರಣ ಮತ್ತು ಕಣಕದಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ; ಹೋಳಿಗೆ: ಪರಿಪರಿಯ ಕಾಯ್ಪಲ್ಯ ಕಲಸೋಗರಗಳೊಬ್ಬಟ್ಟುಂಡೆ ಚಕ್ಕುಲಿಕರಜಿಕಾಯ್ಪಾಯಸಗಳಿಂದಲಿ ಬೀಗರೌತಣವಾ ಆದರದೊಳ್ ನೆರೆಮಾಡಿಸುತ (ಅಚಾರ್ವಿ. ೧೭-೭೨, ೭೩); ನಿತ್ಯವೂ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಪಾಯಸ ತಿಂದುತಿಂದು ಅತ್ತೆಯ ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪೆಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೩); ನಾನಿನ್ನು ಮಡಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಕರಿಗಡಬು ಮಾಡಿ ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ತಟ್ಟುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಇಬದು. ೬೪). ೨. (ಆಲಂ) ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಒಂದೆರಡು ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಕೊಡಲೊ? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಒಬ್ಬಣ್ಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ (?): ಓಂ ಜಯಪರಮೇಸ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮನೀಸ್ವರನುರ್ವ್ವೀ ಪರ್ವ್ವಯಡಂಗಿವನಾ ಕೊಂಡಿಪ್ಪನುಂ ವೊಬ್ಬಣ್ಣಿಗೆಯಾಗಿ ಯೋಗಿಮನದಳದ ಮನ (ಕಇ. II, ೪೧-೨; 1255).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಣ್ಣಿಗೆ]

ಒಬ್ಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ: ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾಗಿ ಪೊಡೊಬ್ಬಳಮೇಣಿಬ್ಬಳಮೆಣ್ಣೆಯುಪ್ಪೊಡೆ ಭಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೭); ಹೊಱಗಣ ಭತ್ತವಂ ತಂದೞಿವಲ್ಲಿ ಮೂಲೆವತ್ತ ಹೇಱಿಂಗೊಬ್ಬಳ ಪುಳಗಣ ಭಣ್ಡಿಗೆ ಮೂಗುೞಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೦-೨೭; 1121); ಒಂದು ಕಱುವಿಂಗೊಬ್ಬಳಂ ಧಾನ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಜೀವಿಪ್ಪುದೆನಲಂತದಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೬೩-೨೧); ಮನೆಯಿಂದಾವಗಂ ತಂದಣ್ಣೆವಾಲಂ ತೀವಿ ಬಟ್ಟಲೊಳೊಬ್ಬಳವನಿಂ ತಳೆದುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಈವೆಂ (ಬಸವು. ೧೪-೨೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಳ$_1$ (< ಬಳ್ಳ)]

ಒಬ್ಬಾಗುಂಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪ್ರಭುಮಲ್ಲನೊಬ್ಬಾಗುಣ್ಟ ನಳಿಯಮ್ಮಡಗಲು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೭-೭; 880).

[?]

ಒಬ್ಬಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ವೊ[ಒ]ಬ್ಬಾಡಿಯ ನಿಭಗಿಯಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೯, ಜಮಖಂಡಿ. ೬೮-೧೯; ?). [?]

ಒಬ್ಬಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆ; ಒಂದುಸಲ (ಕ). [?]

ಒಬ್ಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ : ಇಬ್ಬರು ನಮಗೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳೆಂದು ಸಖರೆಲ್ಲರೊಬ್ಬುದ್ಧಿಯಾಗಿ ನೋಡುವರು (ಭರಜ. ೫೨-೩೬) ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ನೀವಿಂತು ಬಿಡದೊಬ್ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಭಜಿಸುವುದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೩೫) ; (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೨-೨೦ ನೋ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬುದ್ಧಿ]

ಒಬ್ಬುಳಿ$_1$ 'ಒರ್ವುಳಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿ$_2$ 'ಒರ್ವುೞಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ 'ಒರ್ಬುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಕ್ಕು, ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ಇಡು ; ಕೂಡಿಡು : ಶ್ರೇಣಿಕಂ ನೋಡಿಯಾ ಪರಿಯಾಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿ ಎಡದ ಕೈಯೊಳೊಂದು ತುತ್ತಂ ಸುನಕಂಗಳಿಗೀಡಾಡಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೯ ವ) ; ಎಲಗತಿಡಾಳೆ ನೀಂ ತ್ರಿಜಗಲೋಕದ ಚೆಲ್ವುಮನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿದಂತಲಸದೆ ಪದ್ಮಜಂ ಸಮೆದನೆಂಬವೊಲೊಪ್ಪುವ ದೇಸಿಕಾರ್ತಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೨೬) ; ನಾನಾ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಂ ದೀನಾರಮನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿ ನಾಮತಿಭರದಿಂ ತಾನದ ಭಕ್ಷಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೪). **ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು** : ಕದಲಿದ ಕರಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕಿ ಹೃದಯಾಂಬುಜಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಮದನಾರಿಯ ಮನೆಗೊಳಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯೊಳೊದವಿರ್ದನಾ ರಾಯಕುವರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೬-೪೩). [ಒಬ್ಬುಳಿ$_2$ (< ಒರ್ವುೞಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು 'ಒರ್ಬುಳಿಗೂಡು' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು 'ಒಬ್ಬುಳಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಸು 'ಒರ್ಬುಳಿಸು' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆ$_1$ 'ಒಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆ$_2$ 'ಒರ್ಬಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆರಕೆ (ನಾ). (?) : ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನನೆಹಾಕಿ ಬೆಳಗಾಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಳರೆದು ಸಪ್ಪೆ ತುಪ್ಪವನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಅಮೇಲೆ ಈ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದ ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮೈಗೆ ಅಂಗೈಯಂಗಾಲಿಗೆ ಸಹ ತಿಕ್ಕಿ ಒಬ್ಬೆರಕೆ ಮಾಡಿದ ನೀರಸು ಮಿಂದು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾನ್ನವ ಮಾಡಿ ಹೊಸತುಪ್ಪವ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡಿ ಆಮೇಲೆ ಎಸರನ್ನವನುಣ್ಣಲು ದೇಹದ ಸಕಲ ಉಷ್ಣವೂ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬೆರಕೆ]

ಒಬ್ಬೆರಲ್ 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಿಮಯ ಮಾಡು (?) : ಒಂದು ಕಾಲದಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಕ್ಕಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಾಳ ಒಬ್ಬೆಸುವರು ತೋಟಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೪-೩೭ ; 1433). [?]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿ, ಒಬ್ಬಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಕಿ : ಯಾರವನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿ ಎಚ್ಚರಿರುವವನು (ನೆಲಮು. ೮೬). ೨. ಏಕಾಕಿನಿ : ಅವಳನ್ನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿ ಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಈಗ ಪುನಃ ನೀವೇ ಬಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ (ದೇವೀಚೌ. ೨೮). **ಒಬ್ಬಂಟಿ** : ೧. ಅವರು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿ$_1$]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ, ಒಬ್ಬಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಏಕಾಕಿ : ಅವರ ಸಂಗವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿಯೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೨). **ಒಬ್ಬಂಟಿಗ** : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೨೭); "ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಗಾದರೆ" ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಗರೇ ಇದ್ದೀರಿ! (ಭಾರತಿ. ೩೭).

[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿಗ]

ಒಬ್ಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು : ಇಟ್ಟ ಕಬ್ಬಿನ ಜೂಜಿನೊಳಗೊಬ್ಬೊಟ್ಟನರ್ಧದೊಳಿನಿತುಳಿದಡಂ ದೃಷ್ಟಿಸಲ್ಕದು ಸೋಲವಲ್ಲಾ ಕೇಳ್ ನಿರಾಭಾರಿ (ಬಸಪು. ೨೦-೨೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬೊಟ್ಟು$_1$]

ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು 'ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲು' ನೋ.

ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲು, ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲು, —ಭಾಗ : ಖಂಡಿಗಾರ ಪೀಠದ ಬಲತುದಿಯ ಏಣಿಸಮೇಲೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಪುಸರು. ೫೫೮). **ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು** : ಜನರೆಲ್ಲ ಭೂಮಿಯ ಒಂದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯು ನಾವಿನಂತೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗಲಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಗ್ಗುಲು (< ಮಗ್ಗುಲ್)]

ಒಮ್ಮಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಟ್ಟ : ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮೊಳೆಗಳ ಸಮೂಹವು ಒಮ್ಮಟ್ಟವಾದ ಮೇಲ್ಮೈನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಾ ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೫೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಟ್ಟ$_1$]

ಒಮ್ಮಡಿ 'ಒರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಒಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಮಣ (ಕ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಣ]

ಒಮ್ಮತ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟು ; ಐಕ್ಯ : ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮತ ಸಮ್ಮತವಾಗಿರೋಣ (ಆರ್ಯಕ. ೪); ಏಕಮುಖವಾದ ಮತ್ತು ಒಮ್ಮತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ತ್ರಾಸವೆನಿಸಿದೆ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೩೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮತ]

ಒಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮತ್ತಲು 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ$_1$ 'ಒರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ$_2$ 'ಒರ್ಮನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮನನೇಮ (ನಾ). ೧. ಏಕಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ; ಅತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ರತ : ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂಗೈದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸೋಮಶೇಖರ ನಿಮ್ಮನೊಮ್ಮನನೇಮವಂ ಸಲೆ ಸಲಿಸಿ ಸಲಹೈಯೆನುತ ಬಿನ್ನೈಸೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೫). ೨. ತನ್ನನ್ನೂ ಬೇರೆಯವರನ್ನೂ ಒಂದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸುವ ವ್ರತ; ಸ್ವಪರಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ರತ (ಕ). [ಒಮ್ಮನ$_2$ (< ಒರ್ಮನ) + ನೇಮ]

ಒಮ್ಮನವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಏಕಚಿತ್ತವಾಗಿರು : ಒಮ್ಮನವೆರಸಿ ತಪೋನ್ನತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಿರ್ಮಳಾತ್ಮಕ ಶಿವನೊಡಲದಿಮ್ಮೇಳೆ ಹೊಯ್ವೆನೆಂದೆನುತ ಮಂದಾನಿಲ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲಗೆನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬-೨೩). [ಒಮ್ಮನ$_2$ (< ಒರ್ಮನ) + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಮ್ಮನಸೊಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಮಾನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸೊಲಗೆ : ತುರಗಕೊಮ್ಮನಸೊಲಗೆಯಾಗಲು ತಾಂ ಘೃತವೆಂಟುಲಕ್ಷಖಂಡುಗವಿರಲುಂ ಅರಮನೆಯ ಅಶ್ವವೆಲ್ಲಕೆ ಕರಣಿಕ ನೀ ತಿಳಿಯಪೇಳು ಗಣಿತವಿಳಾಸ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೨-೪).

[ಒಮ್ಮನ$_1$ (< ಒರ್ಮಾನ) + ಸೊಲಗೆ$_1$ (< ಸೊಲ್ಲಗೆ)]

ಒಮ್ಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು; ಏಕಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನು: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೊಂದೇ ಮದ್ದು (ಕನ್ನನು. I, ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮನಸ್ಕ]

ಒಮ್ಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಒಂದೇಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ : ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು (ಕಪಪು. VI, ೭); ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ . . . ಬದುಕುವವರು (ಸವತಿ. ೬೯); ಲುಕಾಪ್ಸನು ಕತ್ತನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಅದನ್ನೇ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮನಸ್ಸು]

ಒಮ್ಮಱ (ನಾ). (?); "ಒಂದು ಮೊರ" (ಚನ್ನವ. ಕ. ಕೋಶ): ಮಹಾಘನ ಶ್ರೀಗುರುಲಿಂಗವೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆ ಪಿತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಮಾತೆಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಭ್ರಾತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಸತಿಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಸುತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಗುರುಗುರುವೆಂದೇನೋ ಒಮ್ಮಱ [ಪಾಠಾಂ. ಒಮ್ಮೊಱ] ಗುರುವೆ ಆ ಮಹಾಘನ ಗುರುಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲವ ಸರಿಗಂಡಡೆ ಅಘೋರನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೬೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಱ (< ಮೊಱ ?)]

ಒಮ್ಮಾನ 'ಒರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾರು 'ಒರ್ಮಾರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು.

ಒಮ್ಮಾಲಾಗು = ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ವಾಲು, —ಸರಿ : ವೀರಭಟರು ತತ್ತರದಜಾವುತ ಬರಲೋರಂತೆಯೊಮ್ಮಾಲಾಗಿ ತೇರ ಮಿಣಿಯ ಹಿಡಿದಂದದಿ ಪೌಜೆಲ್ಲ ಸೇರಿತು ಹೋಗಿ ಹೆನ್ನೆಲೆಯ (ನಾಗಕು. ೧೬-೭೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಾಲು$_2$]

ಒಮ್ಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾಳಿಗೆ; ಒಂದಂತಸ್ತಿನ ಮನೆ: ಐಚಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧-೭೮; 1139).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಮ್ಮಿಸು, ಒಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). "ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ): ಮುಮ್ಮಯ್ಯಂ ಹೆಮ್ಮಯ್ಯಂ ಕಮ್ಮದೊಳೊಮ್ಮಿಸಿ ಕಿಱುಮಯ್ಯಂ ಜೊಮ್ಮಿನ ಜಾನಮ್ಮಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೪೬). ಒಮ್ಮೈಸು : ಒಮ್ಮೈಸಲ್ಪೊನ್ನ ಪಾಗುಂ ನವನವಮಣಿ ಮುಕ್ತಾದಿ ಭೂಷಾಂಗದಂಗಳ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫-೧೭೭). [ಒಮ್ಮು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಜೊತೆಗೂಡು : "ಒಮ್ಮು – ಅನುವರ್ತನೇ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ); ಭಕ್ತಿಯೊಮ್ಮದು ನಮ್ಮ ಕುಲದಲಿ ಭಕ್ತರಾರುಂ ಬಾಳರಿಂತಹ ಭಕ್ತಿಗಂಜುವೆನು (ಬಸಪು. ೨೬-೫೪). ೨. ಒಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಿಕೊ; ಒಡಂಬಡು : ಆರೊಮ್ಮುವರಸುರರ್ಕಳ ಭಾರಿಯ ಭಯ ಪರಿಹರಿಸಲ್ (ಕುಮಾವಿ. ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪು; ಮಲ. ಒಕ್ಕು; ತುಳು. ಒಂಬು; ತೆಲು. ಒವ್ವು]

ಒಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೇಳನ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ (*). ೨. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ : ಕಂಪನನೆಂಬ ಭೂಪನ ಮಗನು ಮತ್ತೊಮ್ಮಿನಲಿ ಬಲುಗಾಳೆಗವ ಕಾದಿ ವಿರೋಧಿ ಸೇನೆಯೊಳಾನೆವರಿವರಿದು ಬಗೆಯೆ ನಿನ್ನಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವೋಲಗಣಿತರನಸಿಯರೆದು ಸುರಪನ ನಗರಿಗೈದಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ ೯. ೭-೩೨). ೩. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒರುಮ್ಮೈ; ಮಲ. ಒರುಮ; ತುಳು. ಒಟ್ಟಿ]

ಒಮ್ಮುಕೆ 'ಒಮ್ಮುಖ' ನೋ.

ಒಮ್ಮುಕ್ಕುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಒಂದು ಮುಕ್ಕು, —ತುತ್ತು : ಇಕ್ಕಿದತ್ತು ಸಿರಿಯಂ ಸರಸೀಜಂ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಗಲ್ದುವು ನೆಯ್ದಿಲ್ ನಕ್ಕುದೆಯ್ದೆ ತಮಮೆಂಬ ತಮಕ್ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಕ್ಕೊ, ಮಕ್ಕಂ]ಮ್ಮುಕ್ಕುಳಾದುದು ಜಗದ್ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೦೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮುಕ್ಕುಳ್]

ಒಮ್ಮುಖ, ಒಮ್ಮುಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮುಖ; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ; ಐಕ್ಯತೆ: ನೆರವು ಬಹುದೋರಂದವೊಮ್ಮುಖವೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧೯). ೨. ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ; ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮಾನವರುಗಳು ಭಾಗೀರಥಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವಮಾಳ್ಪರೊಮ್ಮುಖದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೩೮). ಒಮ್ಮುಕೆ : ೩. ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೊಂಮುಕ ಸುಂಕ ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೨೬-೯; 1430).

ಒಮ್ಮುಖವಾಗು = ಒಂದು ಮುಖವಾಗು; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು : ಹೊಕ್ಕರೊಮ್ಮುಖವಾಗಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೨೮); ಆದರವೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮುಖವಾಗಿ . . . ಬಂದರೆ (ಕನ್ನನು. I, ೧೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮುಖ]

ಒಮ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಿರೀಟ : ಮುಮ್ಮುಡಿಯ ನಾಲ್ಮಡಿಯ ದಿವ್ಯತೇಜಂಗಳಂ ಒಮ್ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆಸೆವ ಧೀರಂಗೆ ಮಂಗಳಂ (ಹೊಂಗಳು. ೩೫-೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮುಡಿ$_3$]

ಒಮ್ಮೆ 'ಒರ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಮ್ಮೆಯ್ 'ಒರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಕೇಶವದೇವರ ಕೆಯಿಂ ಮೂಡಣ ಒಂಮೆರೆಯಲು ಯೆರೆ ಮತ್ತ ೫ ಯಾಕೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಹತ್ತಿರ ಒಮ್ಮೆರೆಯಲು ಹರಳ ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೬-೪೫; 1183).

[?]

ಒಮ್ಮೆಲೆ (ಅ). ಒಂದೇ ಸಾರಿಗೆ; ಥಟ್ಟನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಒಮ್ಮಿಗೆ: ಈ ನದಿಯು ಒಮ್ಮೆಲೆಯೆತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮); ಒಡ್ಡು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಒಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೩); ಶರೀಫರು ಬಳಸಿದ ಗತಿ ಗತ್ತುಗಳು ಜನಮನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹಿಡಿಯುವಂಥವುಗಳು (ಶರೀಫ. ೧ ಮೊದಲಮಾತು).

[ಒಮ್ಮೆ (< ಒರ್ಮೆ) + -ಲೆ ?]

ಒಮ್ಮೈಸು 'ಒಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ಒಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ (*). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮೊಗಸಿತರಿಬಲವನನುಸಾಲ್ವಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗದೊಳೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊಗ$_2$]

ಒಮ್ಮೊಗವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಕೂಡಿರು : ತಳಿರುಗಾಸೆಯ ಘೋತ್ರ ಬಹಿರ್ವಾಸ ಮೂಗಿನಿಂದಿಳಿದ ನಾಮಗಳ ವೈಷ್ಣವರು ಗಳಿಲನೆ ನಿಳಯದಿಂ ಬಂದರೊಮ್ಮೊಗವೆತ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೭-೩೦).

[ಒಮ್ಮೊಗ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಮ್ಮೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಕಳವಳಿಸುತೊಮ್ಮೊತ್ತವಾದುದು ಸಕಲ ಮುನಿ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೫); ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಖಳನೊಮ್ಮೊತ್ತವನು ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೫೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊತ್ತ]

ಒಮ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮೊನೆ, —ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಮನವ ನೊಮ್ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಯುದ್ಧ; ಸೈನ್ಯಾಗ್ರ: ಸೈನಿಕವ್ಯೂಹದಂತೆ ಸುಶಿಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒಮ್ಮೊನೆಗೆ ಸುಗ್ಗುವ (ಕಜಸಾ. ೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊನೆ$_1$]

ಒಮ್ಮೊಳೆ 'ಒರ್ಮೊಟಿ' ನೋ.

ಒಯ್$_1$, ಒಯಿ, ಒಯ್ಯಿ, ಒಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಸಾಗಿಸು; ನಡೆಸು: ದಮ್ಮುಮುಮಂ ಪೊನ್ನುಮಂ ಕೇಳಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಸೂಸುತ್ತುಮೊಯ್ಯು [ಪಾಠಾಂ. ಉಯ್ಯು]ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೨); ಕನಕಶ್ರೀಯುಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ ಯಿನೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೦ ವ); ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೬); ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ಸೀತೆಯನು ಖಳನು ಕದ್ದೊಯ್ವಾಗ ನಿಪುಣರಿವರಿದ್ದು ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಿದರು (ಪುರಂದ. ೨–೬೦–೪). **ಒಯಿ**: ಇಂದೆ ಯಿಾಗಳೆ ಯಿಾತೆಜ ದೊಳೀ ಮಂದಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯಿದಪೆಂ (ಬಸಪು. ೪೪–೬೯); ಕಡುದಿಟ್ಟ ನೆನಿಸುವ ಮಗನ ನೀನೊಯಿ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೨೩). **ಒಯ್ಯಿ**: ಒಯ್ಯಿ ಒಯ್ಯಿ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯಿ (ಗೋಕುನಿ. ೩೯–೧೦). **ಒಯ್ಯು**: ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲತೆಯಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩); ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಕಿಟ್ಟಗೆ ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯ್; ತುಳು. ಒಯಿ; ಕೊಡ. ಉಯ್ಯಿ = ರಭಸ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಉಯ್; ಗೊಂಡಿ. ವೊಯ್ ಆನಾ; ಕುಇ. ಒಪ, ಓವ; ಕುವಿ. ಒಇಯಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಯೆ]

ಒಯ್$_2$ (ಅ). ಸಂಕಟ, ವ್ಯಥೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಕಯ್ಯೇಱದೆ ಕಾಲೇಱದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು ದುಃಖಂಬಟ್ಟೋವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಱುತ್ತಿರ್ಪರ್ ಚಯರ್ಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಧರ್ಮಮಂ ಪಱಿದವರ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭೭). [?]

ಒಯಕ್ (ಅ). ಓಕರಿಸುವಾಗ ಆಗುವ ಶಬ್ದ.

ಒಯಕ್‌ಅನಿಸು = (ಆಲಂ) ಸಾಯಿಸು; ಮರಣಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಯಕ್ ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಒಯಕ್ಕೆನ್ನು = ೧. ಒಯಕ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಓಕರಿಸು (೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು: ಅವನು ಒಯ ಕ್ಕೆಂದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಒಯಿ 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯಿನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉಪಾಯ. [← ತುಳು. ಒಯಿನೊ]

ಒಯಿರಿ, **ಒಯ್ರಿ** (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೀ ವನವಾಸದೆಡೆಗ ವರೊಯಿರಿ ಕುರುರಾಯ (ಜನಭಾ. ೪೭–೨೧). **ಒಯ್ರಿ**: ಜನ್ಮದೊಯ್ರಿ ಯಹ ತಾಮರಸಕೊಲಿದೆನ್ನ ಕಡುಸುಕ್ಕಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೨–೧೬).

[< ಸಂ. ವೈರಿ]

ಒಯ್ಕನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ; ನೇರಾಗಿ; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ: "ಒಯ್ಕನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟಗೆಯೆನೆ . . . ಪರಿಸ್ಫುಟಾರ್ಥವಿಧಾನಂ" (ಶಮದ. ೩೦೭); ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನಶರಾನೀಕಮೊಯ್ಕನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೧); ಕಲ್ತ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೆಱೆದಪ್ಪೆನೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯನಱಿದೊಯ್ಕನೆ ನೆರೆದು ನೋಟ್ಪುದನಿಬರುಮಿಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೫); ಇಂತು ತೊಟ್ಟಿಂಬವೊಲೊಯ್ಕನೆ ನೆಗಟ್ಟಪೆ (ರಸರ. ೩–೧೬೪).

[ಒಯ್ಕು$_0$ + -ಅನೆ$_1$]

ಒಯ್ತರು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ: ನೋಡೆನ್ನನಟ್ಟಿದರೆಲ್ಲರ ಸಡು ಗುಡನಾಡಿದಂತೊಯ್ತಹೆನೆನುತ ಔಡುಗಚ್ಚತ್ರಿತ್ರ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಹರಿದು ಮುಂದೋಡಿದನೊಬ್ಬನೊಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಜ. ೫೩–೪೫).

[ಒಯ್$_1$ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಒಯ್ನ 'ವೈನ' ನೋ.

ಒಯ್ಪುಚ್ಚ (ನಾ). ಪಾಶ; ಉರುಲು: ಇಡಿ ಜನಾಂಗದ ಕೊರಳಿಗೇ ಒಯ್ಪುಚ್ಚ (ಉರುಳು)ವಾಗುವುವು (ಹಗಲಿ. ೭೧). [?]

ಒಯ್ಯಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ: ಒಯ್ಯಗೆ ಪಾರ್ದೆಚ್ಚ ವೃಷಾಂಕ ನಂಬು ತನುವಂ ಪಚ್ಚಂತೆ ಕೊಂಡತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೬); ಬಗೆಯದೆ ನಡೆವಳಿಗರಸಂ ಪಗೆವರ ಮನೆಗೆಯ್ದಿ ಬೞಿಕ ಜಾಱುವವೊಲ್ ಸಂಪಗೆಯ ನನೆಗೆಯ್ದಿ ಬೞಿಕೊಯ್ಯಗೆ ಜಾಱುವ ತುಂಬಿ ನಗಿಸಿದುದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪).

ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಣಳಾಲಿ ಮುಗುಬ್ದಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೯); ಈ ತನ್ವಿಯರೊತ್ತಿ ನೊಳ್ ನಡಸುದಂಗೆಯ್ದೊರ್ಪನೆಂದೊಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ಸಾರ್ವಂಗಜನೊಯ್ಯ ಗೊಯ್ಯಗೊಳಸಾರ್ದಿರ್ದು (ಅಜಿಪು. ೬–೩೪).

[ಒಯ್$_0$ + -ಅಗೆ$_3$]

ಒಯ್ಯನೆ (ಅ). ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪತ್ತಿಲೆಯುಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕಟಲ್ಚುಗುಂ ವಿಟಪಿ ಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೪); ಇನಿಯಳ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ ಪೊದಟ್ದ ನಾಣ ಪೆಂಪಿನೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೪೯); ಬಿರುದಿನ ಕವಿಯೆನಿಪ್ಪ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕನೊಯ್ಯನೆ ಪೇಟ್ದಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೨); ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟಿಳೆಯಲಾಜದೊಯ್ಯನೆ ನಡೆವ ತೇರ್ಗುದುರೆಯಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೪೧); ನಲವಿನೊಳು ಒಸೆದೊಲವಱಿತೊಯ್ಯ ನುಚಿತೋಪಚಾರವನೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩–೧೬); ತಂಗಾಳಿ ಯೊಯ್ಯನೆ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೩೯–೧೦).

ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ, ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವರ ಸುಯ್ಯಗಳ ಗಾಳಿಯೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳ್ಳಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೩); ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಧರೆಗಿೞಿವಾಕಾರದಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೨); ಪದಹತಿಯಿಂ ಮಡಿಗುಂ ಕ್ರಿಮಿಸಮಿತಿಯೆಂದು ಬಗೆದಾ ರಯ್ಯುತ್ತಡಿಯಿಡುವನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ (ವೃಷವಿ. ೨೬–೬); ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾನಕ್ಕೆ ಕೊರಳನೊಲೆದಾಡುವಂತೊಯ್ಯೊ ಯ್ಯನೊಲೆದಾಡುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೬). ಒಯ್ಯನಾಗು = ಮೆಲ್ಲಗಾಗು; ಕಾಂತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು: ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮ, ಮ್ಯ]ಯ್ಯನಾಗಿ ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಂಪುನಾಱಿ ತಣ್ಪಿಡಿದೆಲರೂದೆ. . .ನಿಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬೆಳಗಪ್ಪಜಾವಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೧೦).

[ಒಯ್$_0$+ -ಅನೆ$_1$]

ಒಯ್ಯರ 'ಒಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನು ಸಾರವಾಗು: ತೊದಳ್ನುಡಿ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗೊಯ್ಯರಂಗುಡೆ (ಅನಂಪು. ೮–೪). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ 'ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು: ನೆಱಿ ಸೊಗವಾಂತು ಕಂತುನಿಭನೀ ಚಿಕದೇವನರೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಱಿ ಮಡೆ ಮಾಡವೇೞಿ ಪುರಯೌವತಮೊಯ್ಯರವಾಂತು ನಿಂದು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೪–೧೭). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಆನ್$_1$]

ಒಯ್ಯಾರ, ಒಯ್ಯರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಚಂದ; ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ: ಅಲ್ಲಿಯೊರ್ವಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಹಾರ ಕ್ಕೊಯ್ಯಾರಮಪ್ಪ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮಂ ಸಮೆಯಲೆಂದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯–೪೬ ವ); ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಗೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿನ ಪಂತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಒಯ್ಯಾರದಲಿ ರಾವ್ತರು ಮುಂದೆ ತಲೆದೋಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೨–೭); ಕಲ್ಲಡಿಯೊಳಗೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಪಾಸಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೪೫); ಜೀಯ ಚಿತ್ತಯ್ಸು ಬಹುರಚನೆಯಿಂದರಮನೆಯ ನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಗೆಯ್ದೆಂ (ಚೆಬಪು. ೫–೫೩); ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರಮಾಡುತ್ತ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನಗಳೊಡನೆ ಗಾಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೭೧). ೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ: ತಲೆವಿಡಿದು ತೆಗೆದು ವೀರೇಶನವರಂ ಒಯ್ಯಾರಮುಳಿದು ತಲೆಗಳನರಿವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೪೧). ೩. ಆಸೆ; ಪ್ರೀತಿ: ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಾರಮಂಬಟ್ಟನೆ (ಘನವ. ೨೮). **ಒಯ್ಯರ**: ೧. ಒಯ್ಯರಮಾದುದಾಯ್ತು ಕಟ್ಟಿದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮ ವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅನಂಪು. ೪–೭); ಒಯ್ಯರ ದೊಳೂಱಿದ ಗದೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೩೧–೧೮). 'ಓಯಾರ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ, ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಓದಿನೊಳ್ ಮಾಧುರ್ಯಂಬಡೆದು ಪಾಡಿನೊಳ್ ಪರಿವಡೆದು ನುಡಿಯೊಳ್ ನಯಂಬಡೆದು ವೀಣೆಯೊಳ್ ಜಾಣಂ ಮೆಱೆದು ಉಪಚಾರ ದೊಳೊಯ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಯ]ರಂಬಡೆದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ವೈಯಾರಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ ಪಡೆ$_1$]

ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗಿ; ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಒನಪಿನವಳು. 'ವೈಯಾರಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರಗಾರ+–ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಾರ (ನಾ). ಅಂದಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. 'ವೈಯಾರ ಗಾರ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+–ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ. 'ವೈಯಾರಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+–ಗಿತ್ತಿ]

ಒಯ್ಯಾರತನ (ನಾ). ಅಂದಗಾರಿಕೆ; ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ: "ಲಲಿತ–ಒಯ್ಯಾರತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭೬). 'ವೈಯಾರತನ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+–ತನ]

ಒಯ್ಯಾರಿ (ನಾ).=ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ: ನಿಡುದುಱಬಿನೊಯ್ಯಾರಿ ಬೈತಲೆಯ ಶೃಂಗಾರಿ (ಮಹಾವಿ. ೬–೧೮); "ಆ ಒಯ್ಯಾರಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಳು ಹೇಗೆ?" (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦). 'ವೈಯಾರಿ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+–ಇ$_3$. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಯ್ಯಾರಿ]

ಒಯ್ಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಗು ರುಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೩); ಬೋಳಯಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಬೆಂಗೆ ವಾಯ್ದೋವುತೊಯ್ಯಾರಿಸುತ ಪೋಗೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪–೨೨); ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೇಮದಿಂ ತೊಡವುಗಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ ನಿಂದಿರ್ದ (ಕೋಗಯ. ೫–೫). ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಸು: ಸಕಲಬಲ ಮಾದ್ರೇಶ್ವರನ ಹೇಳಿಕೆಯಲೊಯ್ಯಾರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೯). 'ಓಯಾರಿಸು' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+–ಇಸು$_3$]

ಒಯ್ಯಾಳಿ 'ವೈಯಾಳಿ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಾಳಿಗ (ನಾ). (ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಮಾಡು ವವನು (ಅ). [ಒಯ್ಯಾಳಿ (< ವೈಯಾಳಿ) + –ಗ$_3$]

ಒಯ್ಸಿ 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯ್ಸಿಕೆ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ (ಅ).

[ಒಯ್$_1$+–ಇಕೆ]

ಒಯ್ಸು 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯ್ರಿ 'ಒಯಿರಿ' ನೋ.

ಒಯ್ವಾಹ (ನಾ). ಮದುವೆ; ಕಲ್ಯಾಣ: ಶಿವಬಿಜ್ಜಣಗೆಯನುರಾಗದಿಂ ದೊಯ್ವಾಹಗೈದನು ಹವಿಯ ಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೭–೨೮).

[< ಸಂ. ವೈವಾಹ]

ಒರ್, ಓರ್$_1$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚ ಕಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒರ್ಕೆಯ್', 'ಒರ್ನುಡಿ', 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ಪರಾ. ಓರ್$_1$: 'ಓರೊಂದು', 'ಓರೊಮ್ಮೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒರು, ಓರ್; ತುಳು. ಓರ್, ಒರು; ಕೊಡ. ಒರೀ; ಕುಇ. ಕುವಿ. ರೋ]

ಒರ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಬೇಡಿದೊರಗಳನೀವ ಪುರಂ ದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೫–೮೦–೩); ಮಹದೇವಗೊರವಿತ್ತು (ತೀರ್ಥಮ. ೩೭); ಕೈಕೆಗೊರವಿತ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೬–೨೯); ಮೆಚ್ಚಿದೊರವಂ ಕೊಡುವುದುಂಟಾದರೆ... ಓಲೈಸಿ ಪೋಗಬೇಕೆಂದೊರಗಳಂ ಬೇಡ್ದರು (ತುರಂಗ. ೬೦–೧೪); ಪ್ರೇಮದಿಂ ದೇವರೊರವಿತ್ತಡಂ ಪೂಜಾರಿ ತಾ ಮುನಿವನೆಂದು ಪೇಳ್ವರು (ನವಮೋ. ೧–೧೧).

[< ಸಂ. ವರ]

ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ಗರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಮ್ಮನ್ ಕೊಡಗೂರ್ನಾಡಾಳ ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ಗರುಮ್ ಸೀಂಪಾಲ್ವಾಯ್ಗರುಂ ಇರ್ವ್ವರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೨೭; ?). [?]

ಒರಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣಿ, —ನಾಣ್ಯ: ಟಂಕೆಗೆ ಷೋಡಶ ದುಡ್ಡ್ಯಂ ಬಿಂಕದಿ ಸಸಿಗಾಣಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಪೈಸಗಳೆಂಟಂ ಪಂಕಜಮಿತ್ರನ ಗಣ ನೆಗೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಒರಗಾಣಿ ದುಗ್ಗಾಣೆರಡಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬–೧೦).

[ಒರ್$_0$ (< ಒರ್) + ಕಾಣಿ$_1$]

ಒರಗಿಸು 'ಒಱಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒರಗು$_1$ 'ಒಱಂಗು' ನೋ.

ಒರಗು$_2$ 'ಒಱಗು$_2$' ನೋ.

ಒರಗುದಿಂಬು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ದಿಂಬು; ಲೋಡು: ನಮ ಸ್ಕಾರ ದಣಾಯಕರೆ. (ಒರಗುದಿಂಬುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋ ರಿಸಿ) ಈ ಕಡೆಗೆ ಬನ್ನಿ (ತುಂಗಭ. ೧೨); ಕೂತು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಮೆತ್ತ ನೆಂದು ಒರಗುದಿಂಬುಗಳಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦).

[ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ದಿಂಬು]

ಒರಗುಮೂಡೆ 'ಒಱಗುಮೂಡೆ' ನೋ.

ಒರಗುಲ್ಲಾರ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆತ್ತೆ; ತಿವಾಸಿ (ಅ).

[ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ಉಲ್ಲಾರ]

ಒರಚು (ಗು). ವಕ್ರವಾದ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ವಾಲುವ. 'ಒರಚು ಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [?]

ಒರಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಾಲುಗಣ್ಣು; ಮೆಳ್ಳುಗಣ್ಣು; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಒರಚುಗಣ್ಣಿನ ಸಿಂಗಪ್ಪಗೌಡರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಸಂತೋಷದ ಮುಖಭಂಗಿಯಿಂದ ಗುತ್ತಿಯ ಕಡೆ ಓರೆನೋಟ ಬೀರಿ (ಮಲೆಮ. ೭೧೪). [ಒರಚು+ ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒರಟೆ 'ಒಱಂಟೆ' ನೋ.

ಒರಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒರಟು ಮಾತನ್ನಾಡು; ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳು: ನರಟುಗಾರನು ಒರಟಾಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಆಡು₁]

ಒರಟು 'ಒಱಂಟು' ನೋ.

ಒರಟುಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಲ್ಲದ ಕಂಬಳಿ; ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ: ಹೂಮಳೆ ತುಂತುರು ತುಂತುರಾಗಿ ಬಿದ್ದು . . . ಅವರ ಒರಟುಗಂಬಳಿಯ ತುಪ್ಪುಳದ ಮೇಲೆ ಕೂತಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೪೯).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಂಬಳಿ]

ಒರಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು: ಮಳೆಬಿಸಿಲಿನ್ನದೆ ಬಹುಕಾಲ ತಿರುಗಿದ್ದರಿಂದ ಚರ್ಮ ಒರಟುಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಟ್ಟು₁]

ಒರಟುಗಲ್ಲು (ನಾ). ನಯವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು; ಮೃದುವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ಚರಂಡಿಯ ಒರಟುಗಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ . . . ಅಂಗಾತನಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೪೩) [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಒರಟುತನ 'ಒಱಂಟುತನ' ನೋ.

ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನೊಬ್ಬ ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಮನುಷ್ಯ]

ಒರಟುಸರಕು (ನಾ). ಕಚ್ಚಾವಸ್ತು: ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಗಿರಾಕಿಗಳೆಂದರೆ, ಕೇವಲ ಒರಟುಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಯಾರಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ತಕ್ಕಡಿ. ೨೮).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಸರಕು]

ಒರಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒರಟಾಗು; ಜಡ್ಡುಹಿಡಿ; ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ: "... ನಿನ್ನ ಬಲದ ಜಂಘ! ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಕುಣಿತು ಕಾಲು ಒರಟು ಹಿಡಿಯಿತೆನ್ನುವ ಬಲಭೀಮ ನೀನು" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೫).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಹಿಡಿ₁ (< ಪಿಡಿ₁)]

ಒರಟೆ (ನಾ). (ಚಳಿ ಅಥವಾ ಬಲಹೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಕಾಲುಗಳ) ಸೆಳೆತ; ಒರಟಾಗುವಿಕೆ: ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಒರಟೆ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯ ಗಾಬರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಗೃಹವೈ. ೨೭). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + -ಎ ?]

ಒರತೆ 'ಒಱಂತೆ' ನೋ.

ಒರತೆನೀರು (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯ ನೀರು: ಆಸ್ತಿಯೆಂಬುದು ಒರತೆ ನೀರಿದ್ದಂತೆ (ತ್ಯಾಗನು. ೬೨).
[ಒರತೆ (< ಒಱಂತೆ₁) + ನೀರು₁ (< ನೀರ್₁)]

ಒರಪು (ನಾ). ಉಜ್ಜುವುದು; ತಿಕ್ಕುವುದು: ತೊಡೆ ತೊಡೆಗಳ್ ಪತ್ತಿ ಪೆರ್ಬಾವುಗಳ್ ತಳ್ತಂದಂ ಮೆಯ್ದೊಱೆ ಮುಂಬಾಯ್ದೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯೊರಪಿಂ ಮೆಯ್ಕೆರಟಿಪ್ಪಿಚ್ಚಿರಲ್ (ಚಿಕವಿ.೬-೧೭೫). [< ಒರ್ಸೆ + -ಪು₂]

ಒರಲ್₁, ಒರಲು₃, ಒರಳ್, ಒರಳು₃ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ರುಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿಯುಳ್ಳ ಮರದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಒರಳುಕಲ್ಲು; ಉಲೂಖಲ: "ಮುಸಳಮಯೋಗ್ರಮೊರಲ್ಗಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಮುಲೂಖಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೨); ಕೊರಲ ಸತ್ತ್ವಮಿಲ್ಲದೊರಲಂ ನುಂಗಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುದೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೩); ಮರಕತದೊರಲೊಳ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೪); ಶೀತಳ ಶಶಿಕಾಂತದಿಂ ಸಮೆದೊರಲ್ಗಳೊಳಂ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೩೨). **ಒರಲು₃**: (ಕ). **ಒರಳ್**: ಕೊರಳ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೊರಳಂ ನುಂಗುವೆನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮); ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾನಂಚ. ೬-೯೨ ರಗಳೆ).

ಒರಳು₃: ಸೇದಿಕಟ್ಟಿದೊರಳನೆಳೆದರೆ ಬೀದಿಯಲಿ ಮರ ಮುಱಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೫೭); ಎಳೆಯ ಕೆಳೆಲೆಯ ಕುಡಿಯನೊಗರುಹೋಹಂತೆ ಕುದಿಗೊಳಿಸಿಯೊರಳೊಳು ತುಳಿದು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕಂಬೇವು ಯೆಳೆಯಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿಯಿಂಗಂ ಬೆರಸಿ ನೀರಿಂದಲಟ್ಟಿಕೊಂಡಾ ವಡೆಯನು ಬಳಿಕುದುರೆಯಂ ಮಾಡಿ ತೆಂಗಾಯ ಹಸಿಯಕ್ಕಿ ಬಿಳಿಯುದ್ದನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬-೧೦); ಒರಳಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ಒನಕೇಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪೀತೇ? (ಗಾದೆ); ಒರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಅರಳು ಆದೀತೇ? (ಗಾದೆ); ಒರಳು ಹೋಗಿ ಮದ್ದಳೆ ಸಂಗಡ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರಲ್; ತುಳು. ಉರಳ್, ಒರಲ್; ಕೊಡ. ಒರ; ತೆಲು. ರೋಲು, ಱೋಲು. / ಸಂ. ಉಲೂಖಲ]

ಒರಲ್₂ 'ಒಱಲ್₄' ನೋ.

ಒರಲಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗುವುದು: ಮಾದ್ರಿಯ ಒರಲಿಕೆ 'ಕೆಟ್ಟೆಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲಾದುದೂ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಓಕಾರದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಯೋಗವೂ ಪಂಪನ ದೇಸಿಯ ಜೊಕ್ಕತನವನ್ನು ಒಕ್ಕಣಿಸುತ್ತವೆ (ತವನಿ. ೬೪).
[ಒರಲ್₂ (< ಒಱಲ್₄) + -ಇಕೆ]

ಒರಲಿಸು 'ಒಱಲಿಸು' ನೋ.

ಒರಲು₁ 'ಒಱಲ್₃' ನೋ.

ಒರಲು₂ 'ಒಱಲ್₄' ನೋ.

ಒರಲು₃ 'ಒರಲ್₁' ನೋ.

ಒರಲೆ 'ಒಱಲೆ₁' ನೋ.

ಒರವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುರ್ಬುರ್ ಹೆಂಗರಿಗಂ . . . ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ನೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭-೮). 'ಕೊರವ' ಪರಾ. [?]

ಒರವಾರೆ (ನಾ). ಕೈಗುದ್ದಲಿ. [< ಒರ್ಸೆ + ಪಾರೆ₁]

ಒರವೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧದ ಅಕ್ಕಿ (?): ರುದ್ರಪೂಜೆಗೆ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಹಂಜಿಕೆರೆಯ ಹಾನೆಯಲಿ ಒರವೆಯಕ್ಕಿಯನೂ ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೪-೩೬; 1433); ಹಾನೆವೊರವೆಯಕ್ಕಿ ನಾಘಂಡುಗದಲೂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೬೮-೯; ?). [ಒರವೆ? + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಒರಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒರಸುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). [ಒರಸು₁ + -ಇಸು₃]

ಒರಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಡು; ತಿಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು: "ಒರಸು - ಘರ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಬೆರಲೊಳ್ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳೊರಸಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳಕ್ಷಮಾಲೆಯೊಳೆಸೆದಂತಿರೆ ಪೊಸಮುತ್ತುಂ ಪವಳಂ ಬೆರಸಿದವೋ [ಲಾಯ್ತು] ಚೆನ್ನ ತಪಸಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦); ತುಱುಮುಂದೆಯೊಳಗೊಂದು ಗೋವುಗಲ್ನೆಟ್ಟಿರೆ ಕರುವಿಂದು ಒರಸುವಂದದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೭೪). ೨. ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆ, —ತೊಡೆ; ನಿವಾರಿಸು: ತಾಯ ಕಂಗಳ ಜಲವ ಸೆಱಗಿನೊಳೊರಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೭೮); ಸೆಱಗಿನೊಳೊರಸಿ ಕಂಬನಿಯ (ನಳಚ. ೫-೧೨); ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸಿನೀರನ್ನು ಸೆರಗಿನಿಂದ ಒರಸಿದಳು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೧); ಬೆವರಿನ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಒರ್[ರ]ಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬಾಣಅ. ೧೦). ೩. ಉಜ್ಜಿಕಳೆ; ಅಳಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಪೂರ್ವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಂಡು ಗಳಿತ ಮದನಾಗಿ ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ದಂಡರತ್ನದಿನೊರಸಿ ಕಳೆದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೦-೧೮); ಬಿದಿ ಬರೆದಕ್ಕರಮನೊರಸಿ ಕಳೆದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೨೫); ಬರೆಯಬಲ್ಲೆನು ಬರೆದ ಲಿಖಿತವನೊರಸಲಱಿಯೆನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೧); ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಗದದ ಚಿಂದಿಯಿಂದ ಒರಸಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೩).

೪. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು : ಸುರಕುಜದ ಬೀಜಂ ಮದ್ಯಂ ರಜನಿ ಮಾಗಧ ಕೌಂಗುಪ್ರೋದ್ಧರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ನಿಂಬಫಲಂ ಬಜೆ ಗುಂಜಾಫಳ ಮಿವಂ ಪರಿಕ್ಲಿನ್ನಂ ಮಾಡಿಟ್ಟೊರಸಿ ಮೊದಲೊಳ್ (ಲೋ ೯ ಕೋ ೯ ಪ. ೬-೪೫); ತದ್ದುರ್ಗಗಳಱಿಗುಂ ಬಜಟಿಯೊಳುದ್ದಿರ್ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರ ನಾಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ದಿರ್ಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿದ್ದರ್ಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸೋಕು, —ತಾಗು, —ತಟ್ಟು : ಇಳೆಯೊರಸೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಶಿವಗಣ ಕುಲಕೆ ತಂದು ವಿಭೂತಿ ವೀಳೆಯಗಳನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೪-೬). ೬. ತಿಕ್ಕಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಒರಸಿದುಮ್ಮಿಗೆಯು ಧಾನಾಖ್ಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬).

ಒರಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಬಳಿ ; ಸವರು ; ತೊಡೆ : ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ದತ್ತೂರರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿರಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂಬೆರಸೊರಸಿಕೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇಟಿಪ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧). ೨. ತಾಗಿಸು ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು : ಭೀಷ್ಮನ ಚರಣಕಮಲವ ಹಿಡಿದು ನೊಸಲಿನೊಳೊರಸಿಕೊಂಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೧).

[< ಒರೆ$_3$ + –ಸು$_1$. / ತಮಿ. ಉರ್ಞ್ಚು ; ಮಲ. ಉರಸು ; ತುಳು. ಉರೆಸು, ಒರೆಸು ; ತೆಲು. ಒರಚು ; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಚ್ ; ಗಡಬ. ಉರ್ಸ್]

ಒರಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒರಸುವಿಕೆ ; ಉಜ್ಜುವಿಕೆ. ೨. ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : "ಗೋಣ್ಮೞಿ, ಇರ್ಕುೞ, ಒರಸು – ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೬೦).

ಒರಸೊರಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ತಿಕ್ಕಾಟ ; ಘರ್ಷಣೆ : ಕುರುಕುಳರ ಜನ್ಮಮಿದು ನಿಮ್ಮೊರಸೊರಸಿನ ದೆಸೆಯದಲ್ಲ ದುರುಸನ್ನೆಯೊಳೊಂದಿರೆ ತಸ್ಕರನುಕ್ಕೆವದಿಂದಿರದೋಡಿದನೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ನೀವೆಡೆಯಪ್ಪಿರಿ (ಮಹಾನೇ. ೧೦-೪೯) ; ಅಲಗಿನೊರಸೊರಸಿಲ್ಲ ಕೈಮೈಗಳಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಬಾಣವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೫) ; ಈರ್ವರರಸಿನ ಸುಕುಮಾರಕರು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಗೊಂಡಾ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೊರಸೊರ ಸಾಗುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೫೬) ; ಭರದಿಂದೆ ನಡೆವರಸರಸುಗಳ ಕಂಠ ಮಾಲೆಗಳ ತೋರಮುತ್ತೊರಸೊರಸು ಮಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೬). ೨. ಕೋಪ ; ರೋಷ : "ರೂಷಣಂ – ಒರಸೊರಸು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೮) ; "ಮುಳಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪೆನಲ್ . . . ಕೋಪದ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧). [< ಒರಸು$_1$]

ಒರಸುಹ (ನಾ). ಒರಸುವಿಕೆ. [ಒರಸು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಒರಸುಹಣ (ನಾ). = ಒರಸುಹ : "ಘ್ರುತಿಃ, ಘ್ರುತಂ . . . ಘಾರ್ಯಂ, ಈ ೭ ಒರಸುಹಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೭೬). [ಒರಸುಹ + –ಅಣ]

ಒರಸೆ 'ವರಸೆ' ನೋ.

ಒರಸೊರಸುತನ (ನಾ). ಘರ್ಷಣೆ ; ತಿಕ್ಕಾಟ ; ಮನಸ್ತಾಪ : ಭರತನಲಿ ರಾಮನಲಿ ದಾಯಿಗರೊರಸೊರಸುತನವುಂಟೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೮). [ಒರಸು$_2$ + ಒರಸು$_2$ + –ತನ]

ಒರಳ್ 'ಒರಲ್$_1$' ನೋ.

ಒರಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒರಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಕ್ಕಿ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಮನದೊಳ್ಮನೋಹರನ ನೆನೆದು ನಲಿದಾಡುತಂ ಒರಳಕ್ಕಿವೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಪರಮನಂ ಪಾಡುತಂ (ಕೋಳೂರ. ೯೭-೧೭).

[ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಒರಳು$_1$ 'ಒಱಲ್$_2$' ನೋ.

ಒರಳು$_2$ 'ಒರಲ್$_1$' ನೋ.

ಒರಳುಕಲ್ಲು (ನಾ). = ಒರಲ್$_1$ (೩).

[ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒರಳೆ 'ಒಱಲೆ$_1$' ನೋ.

ಒರಾತ 'ವರಾತ' ನೋ.

ಒರುಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು ; ಒಣಕಲು : ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಓದಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹತ್ತು ದಿನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಬದನೆಯ ಒರುಗಿನಂತೆ ಮಾಡಿ, ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀರಸವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಣಗುವುದು ನಾಗರಕ ಆಚಾರವಾಯಿತು (ಗಾನಕ. ೧೨). [< ಬಜು./ ತಮಿ. ವಜ್ಜಲ್]

ಒರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : "ತನೂಕರಣದೊಳಗುಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫) ; ಒರೆವ ಲಲ್ಲೆಯ ಮೆಲ್ನುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೩) ; ಕ[ಬ್ಬ]ಂಗಳನೊರೆದಂ ರವಿನಾಗಭಟ್ಟಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೮ ; 978) ; ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವನೊಲವಿಂದೊರೆದೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬) ; ಹಿರಿದು ಮಮತೆಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನೊರೆವೆ ಕೇಳೌ ಸೀತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩-೧) ; ಕಂಠೀರವನರಸೇಂದ್ರನೆಂದೊರೆದರು ನಾಮಕರಣವನು (ಕಂನವಿ. ೪-೬೯) ; ಫಲುಗುಣಗೆ . . . ಗೀತೆಯೊರೆವಂದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೨-೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರ್ೖ ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ ; ಕೊಡ. ಒರಡ್]

ಒರೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ ; ಸವರು ; ಹಚ್ಚು ; ಲೇಪಿಸು : ಮೈಯೊಳರಿಸಿನ ವೊರೆದೊರೆದು [ಪಾಠಾಂ. ವೊರದೊರದು] ತಾ ಮಿಾಯಲೆಱೆವಳು ಮೃಡ ಶಿಶುಗೆ ಬಿಜ್ಜಾಯಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೧೦) ; ಗುರುವಿಗೊರೆದ ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೫೯) ; ಧರಿಸಿ ಲಿಂಗವ ಮೇಲೆ ಭಸಿತವನೊರೆದು ಅಂಗಾಂಗದಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೫-೪೦) ; ಹರಿಣೋಪಮಾನ ನಯನಂಗಳಿಗೆಯಂಜನಮನೊರೆದು (ನವಮೋ. ೨೭-೭೦). ೨. (ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು : "ಒರೆ – ಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು)" (ಶಮಧಾ). ☞ ಇದು "ಒರೆ – ಕಷಣೇ" ಎಂದಿರಬಹುದು : ಒರೆದುಂ ಕಡಿದುಂ ಪೊಯ್ದುಂ ಕರಗಿಸಿಯುಂ ಪೊನ್ನನೆಂತು ನೋಡುವರು (ಸಮಪ. ೧೫-೧೬) ; ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ತಿರಿವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒರೆದು ನೋಡುವ ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಅರೆದು ನೋಡುವ ಚಂದನದಂತೆ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೮-೮೬) ; ಒರೆದೊರೆದು ಕಾಯಿಸಿ ಬಡಿಬಡಿದು ಚಿನ್ನವ ಪರಿಕಿಸುವಂತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೬-೧೯). ೩. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಅದೊರೆಯೇದೊರೆಯೊಂ ತಾನೇದೊರೆ ತದ್ದೇಶ ಕಾಲಮೇದೊರೆಯೋ ಮೇಣೇದೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯ ವೃದ್ಧಿಗಳಾದೊರೆಯವಿವೊರೆದು ಮುನ್ನೆ ಪರಿಕಿಪುದಱಿದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೦) ; ಗಿರಿಜೆಯ ಮನಮನೊರೆದುನೋಡುವ ಭರದಿಂ ಬಂದು ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೮೩ವ) ; ಒರೆದೊರೆದು ನೋಡಿದಳು ನೂತನ ಸಿರಿವೊಗದ ಕಾಂತಿಯನು (ನಳಚ. ೮-೪೪) ; ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಬೇರೆ ಕೃತಿಗಳು ದೊರೆಯದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಒರೆದು ನೋಡಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೬೮). ೪. ಹೆರೆ ; ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುಮಾಡು ; ನಯಮಾಡು ; ಮೆರುಗು ಕೊಡು : "ತನೂಕರಣದೊಳಗುಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫) ; ಬಿಲ್ಲನೊರೆ ಕೂರಂಬ ಮಸೆ ಕೊಂಕನನುಮಾಡಿ ಗಣೆಗೆ ಗಱಿಗಳನು ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೨) ; ತಿರುಗಱಿಗಟ್ಟುವ ಹೊದೆ ಹೊಡೆಗಣೆಗಾಜನಿರದೆ ಮಾಡುವ ಬಿಲ್ಲನೊರೆವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೭). ೫. (ತಗಣಿ, ಹೇನು ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಜಂತುಗಳನ್ನು) ತಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಿಸು ; ಹಿಸುಕಿ ಕೊಲ್ಲು : ನಿನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡುವ ತಗಣೆಗಳನ್ನು ಒರೆಯುವುದರಿಂದಲಾದರೂ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೈಲಿಮಾ. ೩೨). ೬. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, —ಸೇರಿರು ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು : ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಬಿಳಿದು ಮಾಗೊರೆದ ಕೆಂಪಿರೆ ಜನ್ನಂ (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೪).

ಒರಕೊಳ್ಳು = ೧. ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಉತ್ತರದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೀತು ಹೆಬ್ಬೇಗೆ ಸುತ್ತ ಒರಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕತ್ತಲಾದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೬೭). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು ; ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೋಡಿಲಿ ಗುಂಡಿ ಮೊಳದುದ್ದ ಬೀಗಿತ್ತಿ ಮಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೇನು ಒರಕೊಳ್ಳೆ ಸುಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೇನು ಸಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೆ (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರ್ಸು ; ಮಲ. ಉರಿ ; ತುಳು. ಉರಿಪು ; ತೆಲು. ಒರಚು, ಒರಯು ; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಚ್ ; ಗಡಬ. ಉರ್ಸ್]

ಒರ್ಕೆ₃ 'ಒಜ್ಕೆ₁' ನೋ.

ಒರ್ಕೆ₄ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ ; ನುಡಿ ; ಮಾತು : ಅದ್ಮರ ಗೀತದೊರೆಯನಾಲಿಸುವಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೦) ; ಎಂಬೊರೆಯನವರೇಕಮಾನಸದೊಳಾಲಿಸಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೫-೬೬). [< ಒರ್ಕೆ₁. / ತಮಿ. ಉರ್ಸೈ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ]

ಒರ್ಕೆ₅ (ನಾ). ೧. (ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ) ಚಿನ್ನವನ್ನು ಉಜ್ಜುವಿಕೆ : ಈ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಒರೆಗೆ ನಿಂತ ಬಂಗಾರದ ತುಂಡುಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೮೪). ೨. ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಂತಿ, —ಮೆರುಗು, —ಬಣ್ಣ : ಬಲ್ಲವರೊಡಗೂಡಿ ಬಣ್ಣದಿಂದೊರೆಯಿಂ ತೂಕದಿಂ ಮರ್ಚಯಿಂದಂ ಪೊನ್ನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೫) ; ಎರಡರಿಸಿನ ಸುಗ್ಗಿಗೆಳೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಕಟುಕತ್ರಯಂಗಳಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ ಪಲ್ಲಿಯ ವಿಷಮರಿಸಿನದೊರೆ ಬಿಸಿಲೊಳಿರ್ದ ತೇಜದಂತಾಗಳ್ (ಖಮುದ. ೧೩-೯೪). ೩. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಉತ್ತಮತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಇನ್ನುಂ ಒರೆಗೆ ವಂದಿರದ ಆಡಸಿಕೆಯ ಪೊಂಕಮುಮಂ ಪೊಸತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦-೧೯೯).

ಒರೆಗೆಹಚ್ಚು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಮಾನವರ ಸಮಯಗಳ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯನ್ನು-ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯವು, ನಿಸರ್ಗಸ್ಥ ಕಾಲದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೦೮). ಒರೆಗೆಹತ್ತು = ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು : ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒರೆಗೆಹತ್ತಿದೆ (ಮಭಾರ. ೬೦).

[< ಒರ್ಕೆ₂. / ತಮಿ. ಉರ್ಸೈ ; ಮಲ. ಉರ ; ತೆಲು. ಒರ]

ಒರ್ಕೆ₆ 'ಒಜ್ಕೆ₂' ನೋ.

ಒರ್ಕೆ₇ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಾಟಿ ; ಸಾದೃಶ್ಯ ; ಸಾಮ್ಯ : "ತೋಡೊರೆ ದೊರೆ ತೊಣೆಯೆಣೆ ಪಾಸಟಿ ಪರಿಸಟಿ ಸಾಮ್ಯಾರ್ಥಮಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ೨೫) ; ಸಮುಕಟ್ಟಿಂಗೊರೆಗಾರುಮಿಲ್ಲರಿಗ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೬) ; ಭೂಪಾಟೋಪಂ ಬರ್ಕುಮೆ ವೃಜಿನವಿಲೋಪಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಪ್ರಶಾಂತಿಯೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೯) ; ಆರುಂ ಬಲದೇವನೊರೆಗೆ ಬಂದಪರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೭-೨೯ ; 1080) ; ಸಾರಕವಿತ್ವಮನ್ಯಕಾವ್ಯರುಚಿರ ಪದ್ಯಮಂ ಪರಿಸಿ ಸತ್ಕವಿನಿರ್ಮಿತ ಪದ್ಯಮಿಂತಿದಕ್ಕೊರೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೬) ; '. . . ಈ ಘಟಂಗ ಹುಡುಗ ಆವರ ಒರೆಗೆ ಏರಿಯಾನೆ' (ಬೆಳುಮ. ೨೨೪). [?]

ಒರೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). "ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನೂ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣ ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯಾ ಲೋಹದ ಒರೆಕಡ್ಡಿ" (Needle. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ಕೆ₅ + ಕಡ್ಡಿ]

ಒರೆಗಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ನಿಲ್ಲು : ರಣಕ್ಕೆ ಆಲಗೇರಿದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟೆ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯-೨೦೬). [ಒರ್ಕೆ₅ + ಕಟ್ಟು₁]

ಒರೆಗಟ್ಟು₂ (ಕ್ರಿ). ಸರಿತೂಗು ; ಸಮಜೋಡಿಯಾಗು : ಉದಧಿಗೊರೆಗಟ್ಟುವ ಚತುರ್ವೇದದ ಮಹಾಘೋಷದಲಿ ಮುಕುಕುಂಡದ ತದಂತರ್ವೇದಿಗೈತಂದನು ಮಹೀಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೨೮). [ಒರ್ಕೆ₇ + ಕಟ್ಟು₁]

ಒರೆಗಲ್, ಒರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ತಿಕ್ಕಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು ; ನಿಕಷ : ಪರುಸದೊರೆಗಲ್ [ಪ್ರಾಕಾಂ. ಕಿ. ಕಲ್] ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪ ವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೬) ; ಬಾರೈ ನಿನ್ನ ದರ್ಪಕ್ಕೊರೆಗಲ್ ಇವನಿಂದುಕೇತು (ಉರಾಜ. ೯೧).

ಒರೆಗಲ್ಲು : ೧. "ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ವೇತ್ತಿಯೆನಲೊರೆಗಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೧೪) ; ಮತ್ಕೃತಿ ಕಾಂಚನಕೆ ಪರುಷದೊರೆಗಲ್ಲೆನೆ ರಂಜಿಸುಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೧-೪೧) ; ತ್ರಾಸುಗಟ್ಟಳೆವೊರೆಗಲ್ಲು ಮಚ್ಚರಗಡ್ಡಿ ಭಾಸುರವಹ ಚಿನ್ನವಲಗೆ (ಅಂಜಚ. ೩-೪೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ : ಕಾಯಕವ ಪಾಲಿಸಿದ ನಾಯಕನು ವೀರನವ ಮಾಯೆಗೊರೆಗಲ್ಲು ಮಾಚಯ್ಯ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೪೫) ; ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವವೇ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಒರೆಗಲ್ಲು (ಭಾರದ. ೧೨೨) ; ಗೆಳೆಯನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಕಾಲವೇ ಒರೆಗಲ್ಲು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೪).

[ಒರ್ಕೆ₂ + ಕಲ್₁. / ತಮಿ. ಉರ್ಸೈಕಲ್ ; ಮಲ. ಉರಕಲ್ಲು, ಉರವುಕಲ್ಲು ; ತುಳು. ಉರಿಕಲ್ಲು, ಒರೆಕಲ್ಲು ; ತೆಲು. ಒರಗಲ್ಲು]

ಒರೆಗಲ್ಲು 'ಒರೆಗಲ್' ನೋ.

ಒರೆಗಳಚು (ಕ್ರಿ). ಒರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು ; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ : ಸೈನಿಕರು ಒರೆಗಳಚಿದ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು (ಪುನರು. ೩೩). [ಒರ್ಕೆ₆ (< ಒಜ್ಕೆ₂) + ಕಳಚು (< ಕಚಿಲ್ಚು)]

ಒರೆಗೆಳೆ 'ಒಜ್ಕೆಗೆಳೆ' ನೋ.

ಒರೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಒರೆಗಾಲಲ್ಪದಿರ್ಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ನೀರ್ಮ್ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೪೧-೩ ; 982). [?]

ಒರೆಗಾಜಿ (ನಾ). ಒರೆದು ನೋಡುವವನು : ನೆತ್ತಗಾಜಿರ ಚದುರಂಗ ಕಾಜಿರರೊರೆಗಾಜರ ಬಾಜಿಪ ಬೀಣೆಗಾಜರಾಗರ ಮನೆ. . .ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೨). [ಒರ್ಕೆ₅ + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಒರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಒಳ್ಪಿಹ ಪೊಳೆಯ ನೊರೆಗೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಬ] ಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ (ಬಸವು. ೨೧-೩೦). [ಒರ್ಕೆ₅ + ಕೊಳ್₁]

ಒರೆದೊರೆ (ನಾ). ಸರಿಜೋಡಿ; ಸಮ; ಸಾಟಿ; ಸರಿಸಮಾನ: ಗುರುಮಂತ್ರ ಹರವಾಕ್ಯಕೊರೆದೊರೆಯನಲ್ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೪-೧೬) ; ಅಮರಾಚಲಕೊರೆದೊರೆಯಹ ಮಹೇಂದ್ರ (ಅಂಜಚ. ೩-೨) ; ತಿರಿಯಂಚಗತಿಯೆಂಬಸುರ ಬೇಗ ತನಗಿನ್ನೊರೆದೊರೆಯಹರಿಲ್ಲೆಂದು ಗಿರಿಜಾವರನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನವರನು ಸರಕುಮಾಡೆನೆನುತಿಹನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೪೯).

ಒರೆದೊರೆಯಾಗು = ಸರಿಜೋಡಿಯಾಗು ; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸಿಂಗನಾದದೆ. . .ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲಿಂಗೊರೆದೊರೆಯಾಯಿತಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೦-೨೦). ಒರೆದೊರೆಯೆನಿಸು = ಸರಿಜೋಡಿಯೆನಿಸು ; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸೂರ್ಯಕುಲದ ರಾಯರ್ಗೆ ವಂಶದೊಳು ಕೀರ್ತಿಯೊಳು ಭುಜಬಲದೊಳೊರೆದೊರೆಯೆನಿಸಿ ಕನ್ನಿಕೆಯರಂ ಕುಡುವ ಭೂಪರಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೬). [ಒರ್ಕೆ₇ + ದೊರ್ಕೆ₂]

ಒರೆಪ (ನಾ). ಒರೆಯುವಿಕೆ : ಪರುಸದೊರೆಗಲ್ ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ ಕವಿಗಂ ಬಂಧುರ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ತದ್ಗುಣ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೆನಿಸೆ ನೆಜೆದಿರವೇಡಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೬). [ಒರ್ಕೆ₂ + -ಪ್ಪ]

ಒರೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ತಿಕ್ಕಿದಾಗ ತೋರುವ ಬಣ್ಣ : ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ ಒರೆಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೫೧). [ಒರ್ಕೆ₅ + ಬಣ್ಣ]

ಒರೆಮಣೆ (ನಾ). ಒರೆಯುವ ಮಣೆ; ಮಸೆಯುವ ಮಣೆ: ಬೆಣಚು-ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಒರೆ – ಮಣೆಗೆ ಸುರಿದು ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ ಹತ್ಯಾರುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸಿದರು (ಬಾಳಿಗ. ೬೫).
[ಒರೆ$_2$ + ಮಣೆ]

ಒರೆಯಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಒರೆಹಚ್ಚು: ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಣಿಕ್ಕೆಯೊಳುಮಾಳ್ಕೆಯೊಳುಮೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಅಂತಿಗೊ. ೯–೧೬೨).
[ಒರೆ$_5$ + ಇಡು$_1$]

ಒರೆಯಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಸು: ಹರಿಗಂ ನಿನಗಂ ಹರಿಗಂ ಹರಿಣಂಗಂ ಹರಿಗಮುಡುಗಮೊರೆಯಿಡಲೆಂತಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭–೩೦).
[ಒರೆ$_7$ + ಇಡು$_1$]

ಒರೆಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಸು; ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸ್ವಾಮಿ ನನ್ನಿಂದ ನೀನಿಂತೊರೆಯಿಸಿದೆ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಂ ಬೀಱಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೩); ಆನಂದ ಚರಿತಾಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಮನತುಳ ಗುರುವರಂ ನಿಜಾತ್ಮಜನಿನೊರೆಯಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೫೬). [ಒರೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒರೆಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆರೆಹಾಕು; ರೇಖೆಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: "ಒರೆಯಿಸು–ಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯುವಂತೆಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ). ℙ ಇಲ್ಲಿನ ಪಾಠ "ಒರೆಯಿಸು – ಕಷಣೇ" ಎಂದಿರಬಹುದು.
[ಒರೆ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒರೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಕ್ಕೆಬರು; ಸಮಾನವಾಗು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ ವದನರುಚಿಗೊರೆವಂದು [ಪಾಠಾಂ. ವೊಂದು] ಛಂದವೆನಿಪ್ಪುದೆಳೆವೆಱೆಯಿಂದವತಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸೆವುದಬಳೆಯ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲು (ಬಸಪು. ೪–೨೮).
[ಒರೆ$_7$ + ಬರ್$_1$]

ಒರೆವುಡಿ (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿದಾಗ ಬೀಳುವ ಪುಡಿ: ಮೇಣದೊಳ್ ಪುದುಗಿದ ಚಿನ್ನದೊರೆವುಡಿಯಂತೆ (ಚಿಕಬ. ೧–೧೦). [ಒರೆ$_5$ + ಪುಡಿ]

ಒರೆಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬಣ್ಣ ತಿಳಿಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜು. ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡು; ಗುಣದೋಷ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಘಟನೆಗಳ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಾನೇ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ತಿಳಿಯಲು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ); ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒರೆ ಹಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೯). [ಒರೆ$_2$ + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಒರ್ಕಂಡುಗ, ಒಕ್ಕಂಡುಗ, ಒರ್ಖಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ. ೨. ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ: ಪಱೆಯಾ ಎಱೆನಲ್ಲೂರಾ ಉಪ್ಪಾರ್ಟು ಒರ್ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೬ ; 776) ; ನಾಗಮ್ಮಯ್ಯ ಕಲ್ಲದೇಗುಲಮಮ್ಮಾಡಿಸಿದಡೆ ಸಲಿಸಲೆನ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒರ್ಕಣ್ಡುಗ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩–೧೨ ; 895). **ಒಕ್ಕಂಡುಗ**: ೨. ಕೊಟ್ಟುದು ಒಕ್ಕಂಡುಗ ಕಟಿನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೦–೧೨ ; 800 ?). **ಒರ್ಖಂಡುಗ**: ೨. ನಿಮಿತ್ತವಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಮಣ್ಣೊರ್ಖಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. XI(S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧–೬೧ ; 474). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಂಡುಗ]

ಒರ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಣ್ಣು. 'ಒರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿ' ಪರಾ. **ಒಕ್ಕಣ್**: ೨. ಒಂದು ರಂಧ್ರ, —ತೂತು: ಉದ್ದಿಟ್ಟ ಸಂಪಳೆಯನೊಕ್ಕಣ್ಣ ಕರಟದೊಳ್ ತುಂಬಿ ಕೆಲವಂ ಕಾಯ್ದ ತುಪ್ಪದೊಳಗುರುಳಿಯಪ್ಪಂತು ಬಿಡೆ ಪೀಯೂಷಪಿಂಡ ಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೬). **ಒಕ್ಕಣ್ಣು**: ೧. ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಒಕ್ಕಣ್ಣನ್ನು ಇವನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್]

ಒರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿರುವವಳು; ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ: ತನ್ಮಿಥುನಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದರೊರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂಡಿಯುಂ ಕೂಂಟಿಯುಂ ಪೆಟಿವೆಯುಂ ಕುಷ್ಠಿನಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ದಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೬ ವ). [ಒರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡಿ]

ಒರ್ಕಯ್ಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒರ್ಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒರ್ಕಾಲ, ಒಕ್ಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ: ಈ ಸಂದರ್ಭದೊಳೊರ್ಕಾಲಂ ಸವೆಯೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೨೩). **ಒಕ್ಕಾಲ**: ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು, —ಸಮಯ: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಲಿಯುವೆವು ಮದವೇರಿ ಒಕ್ಕಾಲ – ಆ ಕಾಲವಾವುದು ವಸಂತಕಾಲ (ಇಂಗೀತ. ೫೦–೧೧).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲ$_1$]

ಒರ್ಕುಂದ, ಒಂಕುಂದ, ಒಕ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೊರ್ಕ್ಕುನ್ದದ ಚನ್ದರಸನಾ ದೆವಸಮೆ ಬಾದುಬ್ಬೆಯ ಪಾಳ ತನ್ನ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮಂ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೬೬–೫೦ ; 1075). **ಒಂಕುಂದ**: ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೭). **ಒಕ್ಕುಂದ**: ಒಂಕುಂದ = ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ (ಈಗಿನ) ಒಕ್ಕುಂದ (ಕವಿರಾ. ಸೀ. ೧೩೪ ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಂದ$_3$]

ಒರ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡುತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆಯಷ್ಟು; ಒಂದು ಬೊಗಸೆ: ತುಂಬಿದ ಪೀನನಿತಂಬಬಿಂಬಮೊರ್ಕುಡಿತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕಣ್ ಕರಮೆ ರಂಜಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೩೪); ತೃಷ್ಣೆಗೊರ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೧); ಒರ್ಕುಡಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಱಿಪಟ್ಟಿರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣಲೆಯ ಮುಱಿಗೆ (ಶಮುದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಎದೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣಲಲಿ ಪ್ರೇಮಪೀಯೂಷವಿರೆ ಒರ್ಕುಡಿತೆಯನು ಕುಡಿದರಿಲ್ಲ (ಭಾವಜೀ. ೧೫–೨೯೨). **ಒಕ್ಕುಡಿತೆ**: ಅಗಸ್ತ್ಯನ ತೆಜದಿನಬ್ಧಿಯನೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಕುಡಿವೆಂ (ಕುಮುರಾ. ೨–೧೧೨); ಬಡಬ ಗೌತಣವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಜಲವೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲ್ಕೊಡನೆ ಕೆಱೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨–೧೯); ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಅರೆಮುಕ್ಕು ಎನುತೆನುತೆ ಹಲಕೆಲವು ಪಾನಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವೆ (ನಾದಲೀ. ೪೧–೧೧). **ಒಕ್ಕುಡುತೆ**: ನೀರನಾದೊಡೆ ಒಕ್ಕುಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ತೆಯಂ ಸೇರಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಾಕೆನುತ ಭಂಡಾರಿ ನುತಿಸುತ್ತಲೈದಿನನಿತ್ತಲೈಸರಲಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೧೪); ಏಳು ಕಡಲನೊಕ್ಕುಡುತೆಯಂ ಮಾಡುವತಿ ಬಳವಂತರ್ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೨–೬೨); ಮೋದದಿ ಒಕ್ಕುಡುತೆಯ ಪಾಲನೆ ಕೊಂಡು ಹಾದಿಲಿ ಹರಿಸಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೯೬–೮).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಡಿತೆ]

ಒರ್ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಓಕರಿಸುತೊರ್ಕುಡಿತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕುಡಿತೆ]ಗೊಂಡಡೆ ಸಾಕು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲನಿರಿಸು (ಬಸಪು. ೧೪–೧೦). [ಒರ್ಕುಡಿತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ಕುಳ, ಒಕುಳ, ಒಕ್ಕಳ, ಒಕ್ಕುಳ, ಒಕ್ಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಪದಿನಯ್ದು ಪಣಮುಂ ಪನ್ನಿಕುರ್ಳಿ ಮಿರಿಯುಂ ಒರ್ಕುಳತುಪ್ಪಮುನ್ದಿಱಿವೋನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೧೨ ; 907); ಒರ್ಕುಳ ಪಾಲೊಕ್ಕುಳಮೊಸರೊರ್ಕುಳಕುಂಬಳದ ಕುಸುರಿಯೊಳ್ ಸಮಯುಕ್ತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೪). **ಒಕುಳ**: ಆತಜಿಗ್ಗೆ ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಙ್ಗಣ ಮೇಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಟಿನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೭ ; 870); ಒಕುಳ ನೆಲ್ಲ ಕೊಡುವರು ಸ್ತನಿಕರು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೬–೧೩ ; ?).

ಒಕ್ಕಳೆ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಕೀಳೊಕ್ಕಳ ತುಪ್ಪವನೆಱೆದುಣ್ಬೆನೆಂಬೊಡುಂಬುಣಿಸೇಂ ಸ್ವಾದಪ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫೦); ಒಕ್ಕಳಮೆನಲೆಣ್ಣೆಯನಾ ಕಷಾಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದುದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೬೧); ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾವಲಿಗೆ ಒಕ್ಕಳ ಉಪ್ಪು (ಗಾದೆ). **ಒಕ್ಕುಳೆ**: ಕೆಯ್ಯ ಒಕ್ಕಿಲೊಳೊಕ್ಕುಳವುಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೬೨-೯; 780); ಕುಳಕೆ ವೊಕ್ಕುಳ ಭತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೭-೮; 1288); ಒಕ್ಕುಳೊಕ್ಕುಳ ಉದಕದಿಂ ತೀವಿದ (ಪ್ರಕಟೀ. ೩೮-೯). **ಒಕ್ಕೊಳೆ**: (ಒಪಧಿ. ೧೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಳ$_3$ (< ಕೊಳಗ$_1$)]

ಒರ್ಕೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಿ ಎತ್ತು (?).

ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡ ಗಣ್ಡನಾರಾಯಣ ಚೋೞನ ಸಿಂಘ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋೞ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೫; 1047). [ಒರ್ಕು$_0$ + ಎತ್ತು$_1$. / ತಮಿ. ಒರುಕ್ಕು = ಅಡಗಿಸು, ಕೊಲ್ಲು]

ಒರ್ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆನ್ನೆ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದೇ ಕೆನ್ನೆಯ ನರ ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆನ್ನೆ]

ಒರ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕಯ್, ಒಕ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕೈ, ಒಗ್ಗಯ್, ಒಗ್ಗೈ, ಒರ್ಕೈ (ನಾ). ಒಂದು ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ: ವೀಣಾವಾದ್ಯವೊರ್ಕೆಯ್ಯ ಮತ್ತೊರ್ಕೆಯ್ಯಿಂ ಬಾಣನ ಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣ ಸಂತೋಷದೆ ಹರಸಲ್ಕೆ ಕಿಂಕರವಾಣದೆ ಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೧). **ಒಕ್ಕಯ್**: ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಾಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೯). **ಒಕ್ಕೆಯ್**: ಅರಸನೊಕ್ಕೆಯ್ಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೈಯೋ]ಗರಕೆ ತಾನರುಹನುೞಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೫-೧೦). **ಒಕ್ಕೈ**: ಜನನಿಯುಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದೊಕ್ಕೈ ತುಂಬಿದನಿತೋಗರವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೭); ಒಕ್ಕೈಗೆ ಪೂತಳಿರ್ಗಳೊಂದೊಂದಱಿಂ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕಲಱಿಯವುಯೆಂಬ ಸಂದೆಗಂಗಳ್ ಸಲೆ ಮನಕ್ಕಾಗೆ (ಚೆಬಪು. ೪೫-೩೫). **ಒಗ್ಗಯ್**: ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಣ್ಗಳು ಹೋಹಿಡಿನೊರೆಗಳಲೊಗ್ಗಯ್ಯ ಪಿಡಿದರನೇಕ ಸತ್ಪರಿಕರಗಳ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರತಿಜಾಣ್ಮೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦). **ಒಗ್ಗೈ**: ಧರೆಯನೊಗ್ಗೈಯುದ್ದ ಹೆಗಲುದ್ದ ತಲೆಯುದ್ದ ಮರದುದ್ದ ಮುಗಿಲುದ್ದಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೩೫). **ಒರ್ಕೈ**: ಒರ್ಕೈ, ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಿಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ).

ಒರ್ಕೆಯ್ಯನ್ನ = ಒಂದು ತುತ್ತು ಅನ್ನ: ನಿತ್ಯಂ ವೇದಕೋವಿದರೊಂದು ಕೋಟಿಯುಂಡ ಫಲ ಸತ್ಯಂ ಶಿವಯೋಗಿಗೆ ನೀಡಿದೊರ್ಕೆಯ[ಯ್ಯ]ನ್ನಕೆಣೆಯಿಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೨೨-೯೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒರ್ಕೆಯ್ಸು, ಒಕ್ಕಯಿಸು, ಒಕ್ಕೈಸು, ಒರ್ಕಯ್ಸು, ಒರ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಮಾಡು: ಒರ್ಕೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒರ್ಕೈಸಿ] ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಗಳ್ ಸುರಿಗೆಗಿೞ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮, ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ ನೋ). **ಒಕ್ಕಯಿಸು**: ಫಳಕಮಂ ಕರವಾಳನೊಕ್ಕಯಿಸಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೮-೯೨). **ಒಕ್ಕೈಸು**: ಉಭಯಕಟಿದ ಸೊರ್ಕುಕದಡಿನ ತೆರ್ಕೆಗಡಲ್ಗಳೊಕ್ಕೈಸಿ ಜಗಮನಿಕ್ಕಲೆಂದು ಮಹಾವ್ರತಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಳನ ಕೂರ್ಚಜಾಳಂ ಪೆರ್ಚಿಕ್ಕಿ ಬೇಱೆ ಬೆರ್ಚಿದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ). **ಒರ್ಕಯ್ಸು**: ಸುರಾಚಳಮನೊರ್ಕಯ್ಸಿಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬-೨೪; 1203). **ಒರ್ಕೈಸು**: ಬಿಲ್ಲುಂ ಸರಳ್ಗಮಣ್ಬುಗೆಟ್ಟುಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ ನೂಂಕುವುದುಂ ಬಿಲ್ಲನಂಬುವನೊರ್ಕೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆಯ್ಸು]

ಒರ್ಕೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒರ್ಕೈಗೊಳ್, ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ, —ಹಿಡಿ: ಏರ್ದೆಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತವನಾ ಧನುರ್ದಂಡ ಶರಮನೊರ್ಕೈಗೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ದೋರ್ದಂಡಮಂ ನೀಡಿ (ಚೆಬಪು. ೪೯-೪೨). **ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್**: ಕಣೆಯನುಗಿದ ಭಟ ಬಿಲ್ಲನೊಕ್ಕೈಗೊಂಡು ರಣರಂಗವ ಪೊಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೫).

[ಒರ್ಕೈ (< ಒರ್ಕೆಯ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ಕೈಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒರ್ಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡ: ಎಂತು ನರಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಪೆರ್ಗಡಲೀಸಲ್ ಪದೆವಂ ಕೈಯಾಂತಿರೆಯಾರದ ಸುಡದೊರ್ಕೊಡಮಂ (ಸೌನಂದ. ೯-೧೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಡ$_2$]

ಒರ್ಕೊರಲ್, ಒಕ್ಕೊರಲು, ಒಕ್ಕೊರಳು, ಒಗ್ಗೊರಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ: ಒರ್ಕೊರಲಿಂದಾಂಪೆನಾಮುಮೀ ತಪಮಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೧ ಪ್ರಯೋ). **ಒಕ್ಕೊರಲು**: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣ' ದಿನವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಸಾರಿದರು (ಕನ್ನಸು. I, ೧೫); ಸುಭಟರೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಜಯನಿನಾದ ಮಾಡಿ (ಬಾಣಅ. ೧೭೧). **ಒಕ್ಕೊರಳು**: ವೇ.ವಾಡ ಶಾಸನ—ವಿ. ವಿಜಯಗಳೆರಡೂ ಒಕ್ಕೊರಳಾಗಿ ಸಾರುತ್ತಿವೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೮). **ಒಗ್ಗೊರಲ್**: ನವೀನ ದೊಗ್ಗೊರಲಾಗಿಯುರುತರ ಬ್ರಹ್ಮವನೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೭-೮); ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ಪಾಡುವ ಗಾನ (ಗೀತಗೋ. ೪-೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊರಲ್]

ಒರ್ಕೋಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಡುಳ್ಳ ಹಸು ಅಥವಾ ಎತ್ತು: ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಥಕ್ಷಯಂ . . . ಒರ್ಕೋಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಡು$_5$ + -ಅ$_7$]

ಒರ್ಕೋಲ್, ಒಕ್ಕೋಲ್, ಒಗ್ಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೋಲು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒರ್ಕೋಲ್ ಪೊರಜೆಗೆ ಬಗೆವೊಡೆದಿರ್ಕುಂ ನಟ್ಟುಗಿಯೆ ಗಣಪನಂತಿಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭); ಪಱುಗೋಲ ಪನ್ನಿರ್ಕೋಲಿಂದಂ ದೋಣಿಯೊರ್ಕೋಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕೋಲ್] ಲೇಸೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೩೬). **ಒಕ್ಕೋಲ್**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಗ್ಗೋಲು**: ೨. ಒಂದು ಬಾಣ: ವಾಲಿಯನು ಒಗ್ಗೋಲಲೆಸೆದ ನೃಪಾಲನ ವೈರದಲಿ ಬಾಳ್ವರೆ (ಹನುಮ. ೭೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಲ್$_1$]

ಒರ್ಖಂಡುಗ 'ಒರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒರ್ಗು$_1$ 'ಒಟ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಒರ್ಗು$_2$ 'ಒಟ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಒರ್ಗುಡಿಸು, ಒಗ್ಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳು; ಓರೆಯಾಗು: ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಱಿ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ಯುದ್ದಮಾಗೆ ಮುರಿದ ಬೆಡಂಗಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ಹಾರಂ ಕೆಲಕೋ[ಕೊ]ರ್ಗುಡಿಸೆ ನಿಜಾನುಗರೊಳಾಗಳೊರ್ವಂ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೩); ತೊಂಕಡಿಪ ಮಿಗಂ ಮುಂದಣ್ಗೋ[ಣ್ಗೊ]ರ್ಗುಡಿಸಿದುದೋ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪); ಕಿವಿ ಕಣ್ಗಳ್ ಕೆತ್ತು ಬಾಯೊರ್ಗುಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯ್ವಲ್ ಗುಡಿಸಿ]ಕರೆಯೆ ಪೆರ್ಗೂರಿಡುತ್ತೆಯೆ ಬಂದಿರ್ಪವರಂಜಲ್ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦); ನೀರೆಱೆವ ಕಾಮಿನಿಯರುರುಬಾಹುಮೂಲದೆಡೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿ ಪರಿಪರಿದು ಮೊಗಮೊರ್ಗುಡಿಸೆ ಸರಿಸಕಳವಟ್ಟ ಜಲಧಾರೆ ಪೊಱಸೂಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೯).

೨. ಕುಸಿ; ಮುಗ್ಗರಿಸು : ಉರ್ವರೆಯೊರ್ಗುಡಿಸಿತ್ತು ಸಾಗರಂ ವೇಳೆಯಿನುರ್ಕಿ ಸೂಸಿದುದು ತೊಟ್ಟು ಕಬಿಲ್ದವು ತಾರಕಾಳಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೫೮); ಪೊಡವಿ ನಿಲಲಾಱದೊ[ದೊ]ರ್ಗುಡಿಸುಗುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪); ಪೊಡೆವ ನಾನಾಭೇರಿದುಂದುಭಿಧ್ವಾನದಿಂ . . . ಭೂಮಿಯೊರ್ಗುಡಿಸೆ ದಿಗ್ದಂತಿ ಘೀಳಿಡೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೫–೨೩). ೩. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು : ನಡೆವೆಳವೆಣ್ಗಳುನ್ನತಕುಚಂಗಳ ಕುಂಕುಮರೇಣು ಸೂಸೆ ಸೋರ್ಮುಡಿಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳ್ದ ಮೃಗನಾಭಿಜ ಪುಷ್ಪರಜಃಪ್ರತಾನಮೊರ್ಗುಡಿಸಿರೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೧೩). ಒಗ್ಗುಡಿಸು : ೧. ಮೇಲುಸುರು ಮಿಕ್ಕೇಳೆ ನುಡಿವ ನಾಲಗೆ ಬೀಳೆ ಕಾಲನವರನುವಾಗೆ ಬಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಲೋಳೆ ಮೊಗವೊಗ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಗು]ಡಿಸಿ ಗೂರು ಹೆಗ್ಗೂರಿಡುತ್ತ ಮಿರೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು (ಪಿಂಡೋರ. ೨–೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಡಿಸು ?]

ಒರ್ಗೂಡಿಸು, ಒಗ್ಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ನಿನ್ನ ಒಡ್ಡಣೆಯ ದಳಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒರ್ಗೂಡಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೯–೪). ಒಗ್ಗೂಡಿಸು : ಈಗಿನ ವೀಣೆ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬೭); ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒರ್ಗೂಡು + -ಇಸು$_1$]

ಒರ್ಗೂಡು, ಒಕ್ಕೂಡು, ಒಗ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ಕೂಡು, —ಸೇರು : ಈ ಲೋಕಾವಳಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ ಮಹತ್ಪಾಪ್ಯಂಗಳೊರ್ಗೂಡಿಯುಂ ತೂಳಲ್ಕಾಱದ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಪ್ಪೆನ್ನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೨). ಒಕ್ಕೂಡು : ಸುಲ್ತಾನರ ಒಕ್ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ . . . ನುಗ್ಗಿ (ಆಳೌಕ. ೨೦). ಒಗ್ಗೂಡು: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಒಗ್ಗೂಡುವುದಕ್ಕೂ ಈ ನಾಡಹಬ್ಬ ಎಷ್ಟು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂಡು$_1$]

ಒರ್ಗೇಣ್, ಒಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣು, —ಅಳತೆ : ನಾಲ್ವೆರಲುಂಗುಟಮೆರಡಱಿಡೆಯುಮೊ[ಪಾಠಾಂ ಮೂ]ರ್ಗೇಣೆಂಬಂತಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೦); ಎರಡುಂ ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ವೆರಳುಂಗುಷ್ಠಂಗಳೆರಡಱಿಡೆಯೊರ್ಗೇಣಾಗಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೮). ಒಗ್ಗೇಣ್ : ಎರಡು ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ವೆರಲೆರಡುಂ ತೊಳಗುವುಂಗುಟಂಗಳ ಮಧ್ಯ ಪರಿಕಿಪೊಡೊಗ್ಗೇಣ್ ತೆಱಪಾಗಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೬೦); ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತು ಗೇಣ್ನೀಳದ್ವೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ಗೆಂಟು ಗದ್ಯಾಣಮುಮಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦–೩); ತಾರಾಂಗದರ ಕೂಡಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿ ದುಸ್ತಾರಮೆನಿಸುವ ಕೂಟ ಗಹ್ವರವ ಕೇಸರಿಕುಮಾರನರಸಿದ ನೆಲದಲೊಗ್ಗೇಣ ಬಿಡದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೭–೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗೇಣ್$_1$]

ಒರ್ಗೊಡೆ, ಒಗ್ಗೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚದರು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು : ನಡೆ ನಡೆಯಿದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚೊರ್ಗೊಡೆಯದಿರೊರ್ಗೊಡೆಯದಿರ್ ಕರಂ ಕರವಾಳಿಂ ಪೊಡೆಪೊಡೆಯೆನುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕವಿದರ್ ಕಿರಾತರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೧). ಒಗ್ಗೊಡೆ : ಮೋಹರವೊಗ್ಗೊಡೆದು ಹೆಣಗಿದುದು ಕೇಶಾಕೇಶಿಯುದ್ಧದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯); ಉಭಯಬಲಗಳೊಗ್ಗೊಡೆಯದೆ . . . ಕಡುರಭಸದೆ ಮೋಹಿದುದಂದು (ಅಂಜಚ. ೬–೧೧೩); ಪಾರ್ವತಿಯಂ ನಡೆನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗುತೊಗ್ಗೊಡೆಯದ ನೇಹದಿಂದೆ (ಉಮಾಶ. ೬); ಒಗ್ಗೊಡೆಯದೊತ್ತಿ ನಡೆತಹನು (ಪಾಂಡಚ. ೮೧–೧೬). [ಒರ್ಗು$_2$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಒಡೆ$_1$]

ಒರ್ಚರ, ಒಚ್ಚರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ : ನುಣ್ಮುತ್ತಿನೊರ್ಚರಮಂ ಪೆರ್ಮೊಲೆ ಚುನ್ನವಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೯); ನವಮಾಲತೀಶ್ರೀಸರಮೊಪ್ಪುವ ಸಂಪಗೆವೂವಿನೊರ್ಚರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೦೪). ಒಚ್ಚರ: ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಕಂಬುಕಂಠದೊಳೊಪ್ಪುಗುಂ ರುಂದ್ರಶೋಭೆಯನೀವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಮೊಗ್ಗೆಗಳೊಚ್ಚರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೭೮); ಉರದೊಳೆಳಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರವನೆಳಲಿಡುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪–೪); ಪೂಣ್ದೆಣ್ಣೆಗಂಟಿನ ತೊಟ್ಟ ಜವಕೆಯ ಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರಕಂದವೊಂದಿಸುತ (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೩೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸರ$_1$]

ಒರ್ಚರೆ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒರ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚಡಿ, ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚೋಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸವಡಿ, —ಪದರ, —ನಿರಿಗೆ : ನುಣ್ಣರಂ, ಇಂಚರಂ, ಒರ್ಚವಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉದಾ); ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮುನಮಂ ಮಾನಿನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ತನುವಂ ತಪಕ್ಕೆ ಮುನಿ ಮನಸಿಜನಿಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರ್ದೊರ್ಚವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒರ್ಚವಡಿ]ಯ ಕುಪ್ಪಸಮಂ ಪೋಲ್ತು ಪೊಜಗೆ ನೇರಿದನಾದಂ (ಪಂಚರಾಮಾ. ೪–೧೩); "ಒರ್ಚವಡಿಯ – ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು ವಿಧದ"(ಪಂಚರಾಮಾ. ಕೋಶ). ಒಚ್ಚಡಿ : ೨. (ಆಲಂ) ತೆಳ್ಳನೆಯದು; ದಪ್ಪನಾಗಿಲ್ಲದ್ದು : ಗೋಪೀಚಂದನ, ಗೋರೋಚನ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಕದಡಿ ಒಚ್ಚಡಿ ಮೈಯ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು, ತುಂಬಿದ ಮೈಯವಳಿಗೆ ಅರೆಬಟ್ಟಲು, ಇಂತು ೮ ದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೆಣ್ಣೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೬). ಒಚ್ಚವಡಿ : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಒಚ್ಚೋಡಿ : ೧. ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಚೆನ್ನಿಗ ಬಂದ ಕೊಂಡಾಡಲೊಚ್ಚೋಡಿ ನಾಲಗೆಗರಿದು ಸ್ವಚ್ಛದೊಳಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡುಚ್ಚವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧–೩೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸವಡಿ$_3$]

ಒರ್ಚುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು : ಕಂಚುಗಾಲುಂಗುರದ ಬಿಡದೆಸೆವ ಸಾಟುವಳೆಗಳ ಶಂಖಮಣಿಯರದುಡೆಯೊಳೊರ್ಚುತ್ತಿನೊಳ್ಪುಟ್ಟುಗೆಯ ಕೊರಲ ಸರಪಾಲಿಗಳ ಗುಂಜಿಸರದ (ಅರಾಜ. ೮–೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸುತ್ತು$_3$]

ಒರ್ಚೆಱಂಗು, ಒಚ್ಚೆಱಂಗು, ಒಚ್ಚೆಱಗು, ಒರ್ಚೆಱಗು (ನಾ). ವಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. ಒಚ್ಚೆಱಂಗು : ಒಚ್ಚೆಱಂಗಿನ ಉಡಿಗೆವೊಳಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಮೆಱಿಯೆ ಪಚ್ಚಪಸಿವೊಕ್ಕಲಮಗಂ ಭಕ್ತಿ ಕಂಡೆಱಿಯೆ (ಪಿಂಡೋರ. ೫೨–೨೨). ಒಚ್ಚೆಱಗು : ಜನಾರ್ಧಕನಂದುಕೂಲದೊಚ್ಚೆಱಗಿಂ ಪೊದೆಯಿಸುವಂತೆ ನಿಜನಯನಧವಳಾಂಶುವಿಂ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೫೯ವ); ಹೆಚ್ಚುನೀರೆಱಿದಿಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಚ್ಚೆಱಗ ದುಗುಲದಲಿ ಹೊಕ್ಕುಳ ಮುಚ್ಚಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೨೬). ಒರ್ಚೆಱಗು : ಮಱಿಯದೆ ಬೆಚ್ಚುನೀರೆಱಿದು ತೊಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟು ಬಸಿರ್ಗೆ ಚೀನದೊರ್ಚೆಱಗನೆ ತಂದು ಸೂನುಗೊಲವಿಂ ಸೊಡರ್ವಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೆಱಂಗು]

ಒರ್ಚೆಱಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒರ್ಚೇರೆ, ಒಚ್ಚರೆ, ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$, ಒಚ್ಚೇರೆ, ಒರ್ಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರೆ, —ಬೊಗಸೆ. 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ಪರಾ. ಒಚ್ಚರೆ : ಧರೆಗೋವಿ ನದಿ ಮೇರುಗಿರಿಯೊಂದು ಕೊರಡೆಯೇಳು ಶರಧಿವಚ್ಚೋ[ಒಚ್ಚ]ರೆ ದಶ ದಿಕ್ಕು ಗೇಹಳಿ ನೆರದ ಜನವೇ ಚಿತ್ರದಿರವಜಾಂಡವೆ ಚೆಂಡು (ಕೈವಲ್ಯ. ೨–೨೦–೧). ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$: ಒಚ್ಚೆರೆ ಸೊಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಡಕ್ಕೆ ಹೊಱಗೊಳ ಗಣವಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೮೨ ; 1280); ಅರೆದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿವೊಚ್ಚೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಚ್ಚರೆ] ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚರೆಯನೀರ ಕದಡಿಯದನಿರದೆ ನರೆಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೬); ನಿನಗೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯೊಚ್ಚೇರೆಯನೋಗರ ಗೆಯ್ದು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೧೯). ಒಚ್ಚೇರೆ: 'ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್' ಪರಾ.

ಒರ್ಚೆರೆ: ಮಹೋದಧಿಗೊರ್ಚೆರೆ ನೀರ್ ಸುರಾದ್ರಿಗೋರಂತರೆಗಾಣಿ ಕುಂದಿದೊಡೆ ಪೆರ್ಮೆಗೆ ಹಾನಿಯೆ (ವೀರವಿ. ೧೨–೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಸೇರೆ]

ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರೆಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಣ್ಣು; ಬೊಗಸೆಗಣ್ಣು: ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಒಚ್ಚರೆಗಣ್**: ಚೆಚ್ಚರನಿತ್ತು ಮಲ್ಲಣಕವೀಶ್ವರನಿಷ್ಟಮನಿತ್ತಳತ್ತಳಿಪ್ಪೊಚ್ಚರೆಗಣ್ಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್] ನೀಱೆ ವರಮಲ್ಲಣಿ ದಶಾಬ್ದಮಾಳ್ದ ನೀನುಚ್ಚವದಿಂ ಧರಾತಳಮನ್ನೈದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೬೭). **ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್**: ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಭ್ರೂಲತೆ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳೊಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣ ಪೂಸರದಿ ಎಚ್ಚಱು ವರ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆರ್ದೆಯನು ತಟ್ಟುಚರ್ಚಲು ವನವಧೂಟಿಯರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೮೨); ಕರುಮಾಡದೋರಣದ ನೆಲೆನೆಲೆಯೊಳೊಚ್ಚೇರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚಾರೆ]ಗಂಗಳೆಳವೆಂಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಮರೀಚಿಗಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೦); ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲರಿಂ ಮಚ್ಚುವಡೆದಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ತಳದೊರ್ಚೇರೆ [ಪಾಠಾ. ಕಿ. ಒಚ್ಚಾರೆ]ಗಣ್ಣ ಪೆರ್ಚಿನಚ್ಚರಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೫ ವ). **ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣು**: ಆ ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣುಗಳು ಅವಳ ಚೆಂದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಿದ್ದುವು (ಸವತಿ. ೧೦೦).

[ಒರ್ಚೇರೆ + ಕಣ್]

ಒರ್ಜಂತ, ಓರ್ಜಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲು ಉಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ: "ಸುಂಡಿಲಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯ ಬೆನಕನೊ [ಪಾಠಾಂ. ನೋ]ರ್ಜಂತನಿಲಿದೇರ ಬಿಜ್ಜವಳ ಕರಿಮೊಗನೆನಿಕ್ಕುಮಾ ಸಬ್ಬ ಮಂಗಳೆಯಣುಗನು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). **ಓರ್ಜಂತ**: "ಓಜನೆನೆ ಗುರು ವಕ್ಕು ವಿಘ್ನೇಶನೋರ್ಜಂತನು" (ಕಶರ. ೧೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಜಂತ$_1$]

ಒಜ್ಝರ 'ಒಜ್ಜರ$_3$' ನೋ.

ಒರ್ತಲೆ, ಒತ್ತಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತಲೆ: ಒರ್ಕೈ, ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ); ಸಂತತಮೊಂಬತ್ತುಮಾಸಂ ಹೇಸಿಕೆಯ ನಡುವೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕರುಳೊಳಗೆ ಮರುಳಂದದಿಂ ಬೆಳೆದು ಒರ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೊತ್ತಲೆ]ಯ ಹುಳುವಿನಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಬೆಳಬೆಳದು (ಪಿಂಡೋರ. ೧–೮). **ಒತ್ತಲೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಲೆ$_1$]

ಒರ್ತಳೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ: ವಿಳಸತ್ಕರ್ಣಶಿರೀಷರೋಧಿ ಬೆಮರಾದಂ ವಕ್ತ್ರದೊಳ್ ನಿಂದುದಾಕುಲಮಾಯ್ತೊರ್ತಳದಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದುದರಿಂ ಬಿರ್ಚಿರ್ದ ಕೇಶೋತ್ಕರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೬–೩೦).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತಳ$_3$ (= ತಲ$_1$)]

ಒರ್ತುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ತುತ್ತು: ಗಜೇಂದ್ರಮುಮನೊರ್ತುತ್ತಿಂಬಿನಂ ತುತ್ತಿ ದೇವಗಣಕ್ಕಚ್ಚರಿಯಾಗೆ ಪಾಱಿ ಸುರರಾಜಾವಾಸಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತುತ್ತು$_2$]

ಒರ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೊಲೆ, —ತೂಕ: ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಸಮೂಹಂ ಒರ್ತೊಲೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೨೯; 725).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೊಲೆ$_3$]

ಒರ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು: ತೊಲಗುಗುಮೊ ಕೆಳೆಯನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ನಮ್ಮ ಬರವುಗೇಳ್ದೊಡೆನುತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೮); ಆತನನಂತೇನುಮನಾಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳದೆ ಮೌನದಿನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ತೊಲಗಿದೆಂ ನೃಪತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ದೆಸೆ$_2$]

ಒರ್ನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನುಡಿ, —ಮಾತು: ಪೆಂಪಿನೊಳೆಸೆವ ಕರ್ಣನೊರ್ನುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ನುಡಿ] ತನಗವ್ರ ನಿಜಮಾಗೆ ನೆಗಟ್ದನೀ ವಿಭು ವೀರೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೩); ಒಂದೆಂಬುದಕ್ಕೊರಾದೇಶಂ–ಒರ್ನುಡಿ, ಒರ್ಪಸರ್ (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ); ಒರ್ನುಡಿಯುಂ, ಒಂದು ನುಡಿಯುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಪೆರ್ನೋಟದ ಕರ್ನಾಟಕದೊರ್ನುಡಿ ಸಿರಿಯೊಡೆಯ (ಹೊಂಗಳು. ೪೬–೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಹೇಳಿಕೆ(ಪ್ರಹೇಲಿಕೆ)ಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಒಂದೇಮಾತಿನ ಉತ್ತರವನ್ನುಳ್ಳ ಎರಡು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಒಗಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೇಳಿಕೆ. ಉದಾ: ಆವುದು ಬಾಗಿದುದುಮಧಿಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಳಮಾಗೆ ನೆಗೆವುದುಚಿತಾವಯುವಂ ದೀವದಿಂ ನಿಂದು ಸಿತಗನಂ ನುಡಿದುವು ಭಾವಿಸಿ ಬಗೆಗೊಳ್ವೊಡಾಕೊರ್ನದಿಯಂ‖ ಒರ್ನುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ನುಡಿ] (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೮); ನುಸುಳೊರ್ನುಡಿ... ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬಿವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇೞ್ವ ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೪); ಒರ್ನುಡಿಗೆ‖ ಒಂದು ಗಱಿಗೆಯೊಳೆ ಸಂಪುಟದಂದದೆ ಮಡಿದಿರ್ಪರಹಿತರೆರೆದ ನರಕೊರ್ಂಡೊಂದಱೊಳೆ ಮೆಱೆದು ಗಣಪತಿಯಂ ದದಿನೊಸೆದಿರ್ಪರಿದಿರ್ಗೆವಂದಿಂದಿರನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒರ್ನುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು; ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದವನು: ಇತ್ತಿಱಿದೆರಬ್ಬಾತಾಡಿ ಬಬ್ಬಂ ಜಗದ್ವಲಯಕ್ಕೊರ್ನುಡಿಕಾಱನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧). [ಒರ್ನುಡಿ + –ಕಾಱ]

ಒರ್ನೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ನೋಟ: ಮೈಸೂರ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಳವಿ ಕರ್ನಾಟದೊರ್ನೋಟದಳವಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦–೨೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ನೋಟ]

ಒರ್ಪಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು: ಓರೆಂಜಲ್ಗೊರ್ಪಂತಿಗೆ ವಾರದ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರಸಿ ಮೇಳಂಗೊಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಂತಿ]

ಒರ್ಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಪದ, —ಹೆಜ್ಜೆ: ಆದಱಿಂದಂ ವಿಜಯಾರ್ಧಪರ್ವತ ತಟೈಕೋದ್ದೇಶದಿಂದಿತ್ತಲೊರ್ಪದಮಂ ದಾಂಟಿದೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪದ$_3$]

ಒರ್ಪನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹಲ್ಲು. 'ಒರ್ಪನೆಯ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪನೆ$_1$]

ಒರ್ಪನೆಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ: ಒರ್ಪನೆಯ ಬಿಂಕಣಿಗಿವಿಯ ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮–೨೦).

[ಒರ್ಪನೆ + –ಅ$_7$]

ಒರ್ಪಲ, ಒಪ್ಪಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲಪ್ರಮಾಣ, —ತೂಕ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿವರ್ಮ್ಗನ[ಮೆಣಸಿ ಯು]ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ ಮೇಣೊರ್ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪ್ಪಲಂ (ಕಇ. I, ೨–೧೨; 699); ಒರ್ಪಲಮುಪ್ಪಂ ತ್ರಿಕಟುಕಮೊರ್ಪಲಮುಂ ಬೇವಿನೆಲೆಯುಮಂ ಸಮಯುಕ್ತಂ ಬರ್ಪಂತಾಗಿರೆ ತುಱಿದು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ದಿವ್ಯಪಿಂಡಮಂ ಕಫಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೩೪). **ಒಪ್ಪಲ**: ಒಪ್ಪಲ ನೂಲನೊರ್ವೋಱಿನ ಕಪ್ಪಡಮಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪–೧); ದಿನಂಪ್ರತಿಯು ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿಯೊಪ್ಪಲವ ತಂದು ಮೂಜವಸರದೊಳುಂ ಬಾಲೇಂದುಮೌಳಿಗೆ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸವು. ೪೪–೨೪); ನಿತ್ಯ ಒಪ್ಪಲವ ಕೊಯ್ದು ತಿಂದಂತೆ ಕಾಣಾ (ಗಣಭಾ. ೧೫೪–೧); ಸಮುದ್ರಸೋನೆಯ ಬೀಜದ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಲ$_2$]

ಒಪರ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ನಿನ್ನ ಕೊಡುಗೆಯೊಳ್ ಎಮಗಮೊಪರ್ಪಾಲನೀವುದಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೩–೭೧೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಪಾಲ್₂]

ಒಪರ್ಪಿಡಿ, ಒಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟಿ: ಒರ್ತಲೆ, ಒಪರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ); ಪಿಡಿಯಿಂದಿಱಿದಳ್ ಪೆಱಕೊಪರ್ಪಿಡಿಯಿಂ ನಡುಸಣ್ಣಮೆನಿಪ ವಧು (ಜಗವಿ. ೧೪–೫೭); ಸಂದೇಹ ಮಧ್ಯಂ ನೆಟ್ಟನೊಪರ್ಪಿಡಿಯೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ಪಿಡಿವಗೆಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೮). **ಒಪ್ಪಿಡಿ**: ಹೂವಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯ ರಳು ಸೇವೆಯ ಬಾಡು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ೧೦೭–೮; 1159); ಇಂಗೆಲೆನುದ್ದು ಶುಂಠಿ ವಿಳಂಗಂ ಪಿಪ್ಪಲಿಯ ಬೆರಸಿ ವೊಪ್ಪಿಡಿಯಂ ಚೂರ್ಣಂಗೆಯ್ದು (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೯); ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ವೊಪ್ಪಿಡಿವೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನುಯೆರಡೆಲೆಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೧೯ ವ); ಹಿಡಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೨೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಪಿಡಿ₂]

ಒಪರ್ಪಿಡಿಗೂೞ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಕೂಳು, —ಅನ್ನ: ಒಪರ್ಪಿಡಿಗೂೞನಿಕ್ಕಿ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯದ ನರನೆಗ್ಗನಲ್ತೆ ಭುವನಾಭರಣಾ (ಅರ್ಥನೀ. ೪–೪೮); ಒಪರ್ಪಿಡಿಗೂೞಿಂ ಸಿತಗನ ಕಪ್ಪಡಮುಂ ರಾಜಸೇವೆಯಿಲ್ಲದೆ (ಶಮುದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒಪರ್ಪಿಡಿ + ಕೂೞ್₁]

ಒಪರ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹೆಸರು: ಒನ್ರ್ಪಡಿ, ಒಪರ್ಪೆಸರ್, ಒಮ್ರ್ಪೊದಲ್ (ಶಮುದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಪೆಸರ್]

ಒಪರ್ಪೊಳ್ತು 'ಒಪರ್ಪೊೞ್ತು' ನೋ.

ಒಪರ್ಪೊೞ್ತು, ಒಪ್ಪೊತ್ತು, ಒಪರ್ಪೊಳ್ತು, ಒಳ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಹೊತ್ತು. **ಒಪ್ಪೊತ್ತು**: ಬಸುಜು ದಣಿಯದೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ತಪ್ಪಿಸದೆ ತಾ ವೊಪ್ಪೊತ್ತು ಆರೋಗಿಸಿ ಬರುತ್ತಾ (ಬಸಪು. ೩೦–೫); ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಊಟಕ್ಕೆಂದು ರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ನಾನು . . . ನಿಂತೆ (ರಾಯಕ. ೪). **ಒಪರ್ಪೊಳ್ತು**: ಕಿಱಿಯಂದೆನಗೆ ಪತಿಯುಳಿದು ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಗುಟ್ಟೆ ಕೊಡನೀರನಿರದೆ ತಂದೊಪರ್ಪೊಳ್ತುಪಾವಾಸಮೊಪರ್ಪೊಳ್ತು ಪಾರಣೆಯನೆಸಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೪). **ಒಳ್ಪೊತ್ತು**: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಕ್ರಿಯೆ ಸಮಂತೊಳ್ಪೊತ್ತು ನಿಂದುಣ್ಬದಾರಯಮುಸ್ನಾನಮಚೇಳಸಂಯಮುಮು ದಂತೋನ್ಮಾರ್ಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೬).

ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡು = ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಉಪವಾಸ ಮಾಡು: ಶನಿವಾರ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಅನಾಮಿ. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಪೊೞ್ತು]

ಒಬರ್ 'ಒವರ್' ನೋ.

ಒಬರ್ಬರಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ವರುಷ, —ಸಂವತ್ಸರ: ಇಂದುಮುಖಿ ದಮಯಂತಿಯೊಡನಾನಂದದಲಿ ನಳನೃಪತಿ ಮಾವನ ಮಂದಿರದೊಳೊಬರ್ಬರಿಸವಿದ್ದನು ಸಕಲವಿಭವದಲಿ (ನಳಚ. ೯–೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಬರಿಸ]

ಒಬರ್ಬಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸಕ್ತಿ; ಒಂದೇ ಗೀಳು: ಪಣಗೊಳ್ವಳ್ ಚೆಲ್ಲದಿಂದಂ ಚದುರನ ಚದುರಂ ಸೇಸೆಗೊಳ್ವಳ್ ರತಂ ತೋರಣವೆಂಬಂತೀಕೆ ಸೋಲ್ತೊಬರ್ಬಸದ ಬಸನಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಲ್ದು ಬಸದ ಬಸದಿಯಂ] ಕೂರ್ತನಂ ತೊಂಡಿನಿಂ ಕುಂಟಣಿ ಮಾೞ್ಪಳ್ ಕೇಣದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೭). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಬಸ₂]

ಒಬರ್ಬಳಸು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು, —ತಿರುವು: ವನದಹನಂ ವನಾಂತರಮನೊಬರ್ಬಳಸಾಗಿರೆ ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿನ ನಡುವಿರ್ದ ಮಾಮರನ ನಱ್ವಿದುದು (ಆದಿಪು. ೯–೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಬಳಸು₃]

ಒಬರ್ಬಿ, ಒಬ್ಬೆ₂ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತಂಡ, —ಪಂಗಡ, —ಗುಂಪು: ನಲವಿಂ ನರ್ತಿಪ ವೃದ್ಧಕಾಂತೆಯರುಮಂ ಬಂದೊಬರ್ಬಿಯೊಳ್ ಕೂಡೆ ಪೂವಲಿಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂಗನಾ ತತಿಯುಮಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಾನಂದದಿಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚುತ್ತುಮಿಳೇಶನಿಂತು ಪುಗುತಂದಂ ಸೂತಿಕಾಸದ್ಮಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೭೦). **ಒಬ್ಬೆ₂**: ೨. ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮುಗ್ಧಪುಳಿಂದಿಯೋರ್ವಳಕ್ಕಿಯ ಛಳಿಸುತಂದು ಕಾಲಿಂದೊಬ್ಬೆಯಿಂದೊಬ್ಬೆ ನಖರೋಚಿಯಿಂದ (ನಂದಿಮಾ. ೧೪–೧೦); ಒರಳೊಳಗೆ ವೊಂದೊಬ್ಬೆ ಕೆಡಿಸಿದ ಪರಿಯು ತನಗಾಯಿತ್ತಿದೆನ್ನುತ (ಶರಲೀ. ೬೦೨–೪೪); ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣನುಣ ಬಂದ ಒಬ್ಬಿಗೆ ಒಬ್ಬೆ ನುರಿಯವು (ನಾಪದ. ೮೯). 'ಇಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಒಂದು₃]

ಒಬರ್ಳಿ 'ಒವರ್ಳಿ' ನೋ.

ಒಬರ್ಳಿಕೆ, ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದುತನ: ಇರ್ಬಗೆಯನಳಿದು ತನ್ನೊಬರ್ಳಿಕೆಯುಳಿವಂತೆ (ಮನೋವಿ. ೮–೨೮); ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಬಾಯ್ದೆಱೆ ಕೆಂಡದೊಬರ್ಳಿಕೆ ಮೂಗೊಲೆ ಮೂಗೆನೆ ಪುರ್ವಿನಿರ್ಕುಳಿಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪–೫೪). **ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ**: ಬಂದ ಚಂದಣಗಿತ್ತಿಯರೆಲ್ಲರು ಓಗರವನುಂಡು ಹೋದರಲ್ಲದೆ ಮದವಣಿಗನ ಕಂಡು ಹೋದುದಿಲ್ಲ ನಿಬ್ಬಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಆಧಿಗೆ ಹೋದರು ಮೇಲೆ ನೀರ ಮಿಂದು ಇದು ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೫–೭೨೭); ತಳಮುಳಲ ಮೊಗೆ ಮೊಗೆದು ಕದಡಿತು ಕೊಳನ ಜಲಚರನಿಚಯವೀ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಬ್ಬುಳಿಕೆ]ಮಿಗಲೊಬ್ಬುಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ನೆಗೆದವು ವಿಗತ ವೈರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೨).

ಒಬ್ಬುಳಿಕೆಯಮಾಡು = ಒಂದು ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು; ಗುಂಪು ಸೇರಿಸು: ಹೋತನ ಹೊಡೆದು ಆಡ ಕೂಡಿ ಕುಱಿಯ ನಿಲಿಸಿ ತಗರ ತಡೆದು ಹಿಂಡನೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯಮಾಡಿ (ಸರ್ವವ. ೮೩–೪೬೧). [ಒಬರ್ಳಿ (< ಒವರ್ಳಿ) + -ಕೆ]

ಒಬರ್ಳಿಗೂಡು, ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು: ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು: ಕೆಳದಿಯಭಿಮತಮುಮನೊಬರ್ಳಿಗೂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡೆ] ವಿದಗ್ಧೆ ಸುರತ ಸೇವನಮಂ ಮೊಕ್ಕಳಮುವರ್ಗೆ ಮಾಡಲೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೩); ತಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯೆ ತಾರೆಗಳೊಬರ್ಳಿಗೂಡಿ ತದ್ಧರಾವಳಯದ ಮೇಲೆ ತಾಂ ಪರಿದು (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೦೦). **ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು**: ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡಿ ಆತನು ಪೂರ್ಣಯೋಗಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಾಳಬ. XII ಅರಿಕೆ). [ಒಬರ್ಳಿ (< ಒವರ್ಳಿ) + ಕೂಡು₁]

ಒಬರ್ಳಿಗೊಳ್ 'ಒವರ್ಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಬರ್ಳಿನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಗುರು ಶುಕ್ರಾಂಗಾರಕರೊಬರ್ಳಿ(ರ್ವರ) ನಿಂದೆಡೆಗೊರ್ವರೊರ್ವಱೊಳ್ ನೆಲಸೆ ಬೞಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭–೪೮). [ಒಬರ್ಳಿ (< ಒವರ್ಳಿ) + ನಿಲ್]

ಒಬರ್ಳಿಸು, ಒಬ್ಬುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಒಬರ್ಳಿಸಿದ ಸಮಸುಖದೊಳಗುರ್ಬಿಸುತಂತೊಲಿದು ನಲಿದು ಪಲತೆಱದಿಂ ನಿಂದುರ್ಬತೆ ಕೊರ್ಬತೆ ಪರ್ಬತೆ ಗರ್ಬಿಸಿತಭಿಸಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ನಿಶಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೮೮); ಸರ್ವಬಲಮೊಬರ್ಳಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಬ್ಬರಿಸಿ ಪರ್ಬಿ ಪರೆದು ಶರ್ವನ ಸಮಾಧಿಪರ್ವತಮನೊತ್ತರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೮೮). **ಒಬ್ಬುಳಿಸು**: ೧. ತಿರಿಗಿ ತಾಱಂತಟ್ಟುವಾಯ್ದು ಬಲವೊಬ್ಬುಳಿಸಿ ಬೆಬ್ಬಳಿಸುತಲ್ಲಾಡಿ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೮–೩೧); ಕಿರೀಟಿ ಪಿಡಿದಂ ದೇವದತ್ತಮಂ ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ರಭಸಮೊಬ್ಬುಳಿಸುವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೩). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು: ಸುರುಚಿರದ ಸತ್ಕಥೆಯ ಸುಧಾರಸಮನೆಲ್ಲವೊಬ್ಬುಳಿಸಿಯೀ ಕಥೆಯ ಕೇಳೀ (ನವಮೋ. ೭–೪). [ಒಬರ್ಳಿ (< ಒವರ್ಳಿ)+ -ಇಸು₃]

ಒಬುರ್ಗೞಿ 'ಒರ್ವುಗೞಿ' ನೋ.

ಒಭಾರ್ಗ 'ಒರ್ವಾಗ' ನೋ.

ಒರ್ಮುಡಿ, ಒಮ್ಮುಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮುಡಿ, —ಪಾಲು: ಅಸದಳ ದಿಂಪು ಕಂಪು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆಸೆವುದಿದರ್ಕದೇ ನೊರೆವುದೊರ್ಮುಡಿಗಿರ್ಮುಡಿ ಬಂದೊಡಂ ಸುಧಾರಸಮನೆ ತೀವಿದೊಳ್ರಸದ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೨). ಒಮ್ಮುಡಿ: ೧. ಒಮ್ಮುಡಿ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ನೂರ್ಮುಡಿಯೆನಿಸುವುದು ಧರ್ಮಂ (ಸಮುಪ. ೯-೧೧೦); ಒಮ್ಮುಡಿ ಹೆಮ್ಮುಟ್ಟೆಯೊಳಂತಿಮ್ಮುಡಿ ಕಾೞ್ಚೀರೆಯೆಸೆವ ಬಿತ್ತತಿಬೞೆಯುಂ ಘಮ್ಮನೆ ಪಾಸದೆ ನಸ್ಯದೊಳಮ್ಮುಡಿದನೆನಿಪ್ಪ ಸರ್ಪದಷ್ಟಂ ಬಾೞ್ಗುಂ (ಖಮುದ. ೭-೪೮). ೨. ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಒಂದೇ ಗುಂಪು: ದೇವತೆಗಳು ಒಮ್ಮುಡಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕ್ಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಗರುಡನಂ ತಿವಿಯಲು (ಕೃವಾಅ. ೫೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮುಡಿ$_3$]

ಒರ್ಮತ್ತರ್, ಒಮ್ಮತ್ತರ್, ಒಮ್ಮತ್ತಲು, ಒರ್ಮತ್ತಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮತ್ತರು; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮದನಗಾರಸರ್ ಕೊಟ್ಟೋರ್ಮವ್ವೆಳ್ವ ಕೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕೋಡಿಯ ಗೋಳಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಒರ್ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯುಉಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೩; 797); ಆತ ನಟ್ಟ ಕಲಕೆ ಒರ್ಮತ್ತು[ತ್ತರ್] ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೧೦; 815). ಒಮ್ಮತ್ತರ್: ರೇವನಕೆಱೆಯ ಕೆೞಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೧; ?); ಮಹಾದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮತ್ತರ್ಣ್ಣಮುಂ ಅಯ್ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯು ಕೊಟ್ಟವರ್ (ಕಇ. I, ೧೫-೧೨; ?). ಒಮ್ಮತ್ತಲು: ಬಡಗಲು ಒಮ್ಮತ್ತಲು ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೮೦-೧೮; 1139); ಸಿರಿಯಮ್ಮನ ಕೆಱೆಗೆ × ಗೆಯ್ಯ ಒಮ್ಮತ್ತಲೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೦-೬; ?). ಒರ್ಮತ್ತಲ್: ಕರಚುಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನಳಜು ಒರ್ಮ[ತ್ತ]ಲಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩-೧೯; 986); ಮಹಾದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಒರ್ಮತ್ತಲ್ಕೆಯ್ಯನ್ ಕೊಣ್ಡು ಬಿಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೫೩-೮; 1019).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮತ್ತರ್]

ಒರ್ಮತ್ತಲ್ 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒರ್ಮನ, ಒಮ್ಮನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಶಿವನಿಳಯದ ಚೆಲ್ವಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಕೊರ್ಮನದಿಂದಿೞಿದಂ . . . ಅವನಿಪ ಮದನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೮೪). ಒಮ್ಮನ$_2$: ೧. "ತದ್ಗತಮದೇಕ ತಾನಮೊಮ್ಮನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೫); ಒಮ್ಮನದಿ ಮೋಕ್ಷ ಪದವಕ್ಕು ಜ್ಞಾನಿ ತಾನಿಮ್ಮನದಿ ಕೆಡುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೭); ಪಾಡಿದನು ಒಮ್ಮನದಿ ಸಿದ್ಧೇಶ ಶರಣರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೯-೧); ಒಮ್ಮನದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹತ್ತಾರು ಸಂಸಾರ ಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೀಡಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೯೬). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧, ೨: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮನ$_1$; ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮನ$_2$ (< ಮಾನ)]

ಒರ್ಮಾನ, ಒಮ್ಮನ$_1$, ಒಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒರ್ಮಾನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ರಸಮೊರ್ಮಾನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆಯ ರಸ ಮವಱೊಳ್ ಮತ್ತೊರ್ಮಾನಮೆಣ್ಣೆವೆರಸಿದ(ನಿ)ಗಿರ್ಮಿಸುವುದು ಪಾನವಿಧಿಯೊಳಾ ಕ್ರಿಮಿಕುಳಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೨). ಒಮ್ಮನ$_1$: ಪಶು ಮೇವುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಒಮ್ಮನವ ಮೇದು ಇಮ್ಮನವುಳಿಯಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೦೮-೫೭೮); ನೆಲ್ಲು ಮೊದಲೆನಿಸಿದುಪ್ಪರದೆಲ್ಲಾ ಹೇಱಂಗೆ ಮೂಲೆಗೊಂಮನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೮೧; 1280); ಒಮ್ಮನ ಮದ್ದಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕೊಟ್ಟಾಂಗ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬೯). ಒಮ್ಮಾನ: ಆ ಒಬ್ಬಳವ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ನಿರುತದಿಂದ ನೋಡೆ ಮೂಱು ಮಾನವ ನುಂಗಿ ಒಮ್ಮಾನವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧); ಹೇಱಂ[ಗೆ] ಒಂಮಾನ ಉಪ್ಪು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೪-೮; 1245); ತುಪ್ಪ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾಲೊಂಮಾನ ಮೊಸರೊಂಮಾನ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೨-೩; 1443); ಸಂಭ್ರಮದ ಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮಾನಕ್ಕಿ ಸಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಾನ]

ಒರ್ಮಾರ್, ಒಮ್ಮಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಮಾರು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಗುಣಮೆಂದೊಡಮು ದೋಷಕ್ಕೊರ್ಮಾರ್ನೀಳಂ ನಿಮಿರ್ದಪುದತಿ ವಾಚಾಳರ ನಾಲಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೨); ಚೇಲಾಂಚಲಮದು ಕೆಲ ಕೊರ್ಮಾರ್ ನೀಳ್ದು ಭಕ್ತಿಕೇತನ ಪಟದಂತಲರ್ದಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೪೩). ಒಮ್ಮಾರು: ಹಿಡಿಯ ಪೋಪುದಱಿಂದ ಮುನ್ನವೆ ಮೃಡನ ಹೊೞ ಗೊಮ್ಮಾರು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಱಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾತಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೯); ಬೊಮ್ಮವೆಂಬುದು ತಾನು ಒಮ್ಮಾರು ದೂರವೆ ಒಮ್ಮೆ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗಮ್ಮನೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮಾರ್]

ಒರ್ಮೆ, ಒಮ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ: "ಒರ್ಮೆಯಿರ್ಮೆ ಮೂರ್ಮೆ . . . ಎಣಿಕೆಗೆಯ್ವ ಸೂೞಿವು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೫); ಬಲರಿಪು ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗುರ್ವಿನೊಳೆಮ್ಮೆಱಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ಶೂದ್ರಕ); ಎಱಗಿಯುಮೊರ್ಮೆ ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಾತ್ರ್ಪವಾಸಮನಿರ್ದುಮೊರ್ಮೆ ಕೊಯ್ದುೞಿಕೆಯ ಪೂಗಳಿಂ ಶಿವನನರ್ಚಿಸಿಯುಂ ಬಿಡದೊರ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೫); ಮಳರಹಿತನೊರ್ಮೆ ವಿಳಸನ್ಮಳನೊರ್ಮೆ ಪೆಱಂ ಸದಾಚ್ಛನ್ನೆ ನೀಂ ಬೇಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ಒಂದು ಬಾರಿ, ಒರ್ಮೆ (ಶಬ್ದಾನು ೪೩೩ ಪ್ರಯೋ); ತಪ್ಪಿದರೆ ಏನೊರ್ಮೆ? ಅನುಭವಕೆ ಆದೆ ಪೆರ್ಮೆ (ಪಾಂಚಜ. ೪೩). ಒಮ್ಮೆ: ಮೇಗೆ ಪೆತ್ತನಿತಂ ಮೂವಡಿ ಮಾೞ್ಪುದೊಮ್ಮೆಯೆ ವಲಂ ದ್ವಿತ್ರ್ಯಾಹತಂ ಬಂದೊಡಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೩); ರುಂಡಮಾಲೆಯ ಕೊರಳವನ ಕಂಡರೆ ಒಮ್ಮೆ ಬರಹೇಳವ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೪); ನುಡಿಗೊಮ್ಮೆ ಪುಳಕ ವೇಱುತ್ತೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೪-೧೫); ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗೀತ. ೧-೨೧); ರಮಾ, ಒಮ್ಮೆಯೇ ದುಡುಕಬೇಡ (ಜೀವಮ. ೧); ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮನೆಯ ಅಕ್ಕಿಕೊಟ್ಟು ಅಮ್ಮಾ ನಿಮ್ಮನೆಯ ಪ್ರಸಾದವೇ (ಗಾದೆ).

ಒರ್ಮೊರ್ಮೆ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಓರೊರ್ಮೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಹು ಕರ್ಮನಿರ್ಜರರಾಗಿಯೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮); ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯುಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೊಸೆಯಿಸುವ] ವ್ಯೋಮ ಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ . . . ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವ (ಕಾದಂಬ. ೮೨೨); ಮೂಱುದಿನಕೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಫಲದಾಹಾರದಲಿ ನೂಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೩); ಧರೆಯಲೋರೊರ್ಮೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಹಹ ನಿರುಕಿಸ್ಯೆ ಬಾನೊಳೇ ಪಾರಿಪೋಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪-೭). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ, ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ = ೧. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ (ಕಿ). : ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ಅವರು ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲವು ವೇಳೆ (ಕಿ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೇಲೆ = ತುಂಬ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಾಗಿ (ಕಿ). ಒಮ್ಮೆಗೆ=ತಟಕ್ಕನೆ: ಅವನು ಒಮ್ಮೆಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ = ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ: ಮನ ವಚನ ಕಾಯಕರಣೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಮುಂತಾದ ಭೇದಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ ತುತ್ತನಿಡುವಲ್ಲಿ (ಸರ್ವ. ೧೩೦-೬೫೭). ಒಮ್ಮೆಯು, ಒಮ್ಮೆಯುಂ = ೧. ಒಂದು ಸಲವೂ ; ಒಂದು ಸರತಿಯೂ: ಇತ್ತ ಲಿಂಗವನಗಲಿ ಖಳರಿಂದತ್ತ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಪಶುಗಳ ಮೊತ್ತವೊಮ್ಮೆಯು ಹುಲ್ಲನುದಕವನೊಲ್ಲದಿರ್ದುದಕೆ (ಬಸಪು. ೬೦-೩೩) ; ಪರವನಿತೆಯರನೊಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ನೋಡದಿರು (ಬಸಪು. ೪-೬೫). ೨. ಥಟ್ಟನೆ ; ತಟಕ್ಕನೆ : ಕುತರ್ಕದಿಂ ಮಚ್ಚರಿಪ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ ಪರಮನಂ ನಿಂದಿಸುವವರ ತಾನೊರಸಿ ಕಳೆವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೪). ಒರ್ಮಿಂಗೆ = ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ; ಒಂದು ಸರತಿಗೆ : ಅನಜೀಯದೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನೆಂ ಪೊಲ್ಲಕೆಯ್ದೆನೆನಗೊರ್ಮಿಂಗೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೧-೧೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + -ಮ್ಮೆ$_2$]

ಒರ್ಮೆಯ್, ಒಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶರೀರ; ಏಕಾಂಗ: ಭರದ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬಿಲ್ಲೊಳಡಗಿತೊ ಶರೀರವೆನೆ ತಳಸಂಚದೊರ್ಮೆಯ್ಯಿರವಿನಿಂ ನೆಜೆ ನಿಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೬); ವೈರಿಗಳ ನಡುವೆ ನೇರ್ನುರ್ಗಿ ಒರ್ಮೆಯ್ಯೆ ಮೂದಲಿಸಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೧೬). **ಒಮ್ಮೆಯ್** : ೨. ಒಗ್ಗಟ್ಟು ; ಒಕ್ಕಟ್ಟು : ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಹಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೇ ಅಲ್ಲ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. VI ಮುನ್ನುಡಿ).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೆಯ್]

ಒರ್ಮೊದಲ್ (ಅ). ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ; ಒಮ್ಮೆಗೇ; ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೇ: ಲೋಕಾಲೋಕಮನೆಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಾಣುತ್ತುಮಜಿಯುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೧) ; ಮಾಜಾಂತ ಬೀರರ ಸೊರ್ಕೊರ್ಮೊದಲೋಡೆ ಬಂದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊದಲ್]

ಒರ್ಮೊಱ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊರ, —ಅಳತೆ : ಒಕ್ಕಲ್ದೊನ್ದು ಕಟ್ಟಳಂ ಒರ್ಮೊರ[ಱ] ಭತ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೧೯ ; 815) ; ಇವನ ಪೊಡೆ ತಾನೊರ್ಮರ[ರ್ಮೊಱ] ತವುಡಿಂಗಂ ಪೋಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊಱ]

ಒರ್ಮೊೞ, ಒಮ್ಮೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊಳ, —ಅಳತೆ: ಪಳುಕಿನ ಪಾಪೆಯನಮರ್ದಿರ್ದಂ ತೊಳೆದಂತೊರ್ಮೊೞದ ದಿವ್ಯ ವಪು (ಆದಿಪು. ೬-೩೯) ; ಸೊಗಯಿಸುವುದು ನಿರ್ಮಳಮೊರ್ಮೊೞಂ ಶರೀರಮುದಾರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೬) ; ನುಣ್ಣನೆ ಬೆನ್ನೊಳೊರ್ಮೊೞಂ ಮೂಡಲ್ (ದಶಕು. ೮-೩೨೮). **ಒಮ್ಮೊಳೆ** : ಸತ್ಯಮೂರುತಿಯೇಱಿಸಿದನಾ ಫಲವನೊಮ್ಮೊಳನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬ರಿಇ. ೪-೩೮) ; ಹಸ್ತದ್ವಯೋದಯಾನ್ ಇಮ್ಮೊಳನು ದಯಮನುಳ್ಳ ಹಸ್ತವಿಸ್ತಾರಸಂಯುತಾನ್ ಒಮ್ಮೊಳನಗಲಮನುಳ್ಳ (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೫-೧೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊೞ]

ಒರ್ವ, ಒಬ್ಬ, ಒರ್ಬ (ನಾ). ೧. ಒಂದು. 'ಒರ್ವವಸ್ತು' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒರ್ವ ಗೋವಳನನಿಬರ ಸಾವುಮಂ ಕಂಡು(ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೫ ವ) ; ಮುಕ್ತಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಬರು ಕೋಟಿಗೊರ್ವರು (ಗಗತಾ. ೧೨-೮೫). **ಒಬ್ಬ** : ೨. ನಿಚ್ಚಲೊಬ್ಬ ಮಾನಿಸನುಮನೊಂದು ಬಂಡಿ ಕೂೞುಮಂ ಕುಡುವಮೆಂದು . . . ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೪-೧೬) ; ಬಾಹ್ಲಿಕ ದುರುಳ ಸೌಬಲ ಸೋಮದತ್ತರ ಹುರುಳುಗೆಡಿಸಿದನೊಬ್ಬ ಶಿಶು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೬) ; ಒಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟರೆ ಹಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟೀತೇ ? (ಗಾದೆ) ; ಒಬ್ಬ ಭೋಗಿ ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೋಗಿ (ಗಾದೆ). **ಒರ್ಬ** : ೨. ಇದನಾರೊರ್ಬ್ಬ ಕಾದರವರ್ಗ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಪುಣ್ಯಂ (ಇಅ. VI, ೧೦೨-೧೮ ; 777) ; ಒರ್ಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಭೋಜನ (ಕಇ. I, ೩೭-೧೦ ; ?) ; ಒರ್ಬ ತಾಯ್ಗಂ ತಂದೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದೆನಾದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೭-೧೧).

ಒಬ್ಬನು, ಒಬ್ಬವನು, ಒರ್ವನ್ = ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ : ಒಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕನು ವೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫) ; ಅವರು . . . ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೮) ; ಪೆಱನೊರ್ವ್ವನ್ ಕೊಳ್ವೋನುಂ ಕೊಡುವೋನುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧ ; 675). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು = ಪರಸ್ಪರ ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ : ನಾ ಬಲ್ಲಿದ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್ ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ ಅಹಮಹಮಿಕೆ ಎನಿಸುಗು (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ) ; ಅವರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸೇರದೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಆಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು, ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ = ೧. ಒಬ್ಬನ ತರುವಾಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರಿ ನೀವು (ಬಸಪು. ೩೬-೩೦) ; ಕಂಡುಬ್ಬುತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರ ನಮಸ್ಕಾರಾಭಿಗಮನಾಲಿಂಗನಂಗಳಲಿ ಸರಸವೆಸೆಯಲು (ಬಸಪು. ೩೬-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರುಘೇಯುಘೇ ಭಲರೇ ಎನುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೬-೧೪) ; ಪೊಡೆಗೆಡೆದರಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಪುರಂದರನ ವಜ್ರದಿಂ ಕಡಿವಡೆದು ಮೇದಿನಿಗೆ ಬೀಳ್ವ ಕುಲಗಿರಿಗಳಂತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಂದು ಕಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೩). ೩. ಪರಸ್ಪರ ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು : ಹೊಯ್ಲಂ ತೋಱುತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ವೇದನೆಗಾಱಿವಯ್ಯೋ ಕೆಟ್ಟೆವೆನುತಂ (ಬಸಪು. ೫೨-೧೩) ; ಲೋಕದೊಳ್ ಕವಿಗಳುಂ ಚಾಗಿಗಳುಂ ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ಗೆ ನಿಡಿಯರ್ಗೆ ನಿಡಿಯರೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೧೯). ಒಬ್ಬವಳು, ಒಬ್ಬಳು, ಒರ್ವಳ್ = ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ, —ಹೆಂಗಸು (ಕಿ) : ಪರಪುರುಷರಿದ್ದೆಡೆಯೊಳೊಬ್ಬಳಿರಲುಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೧೦) ; ಒರ್ವಳ್ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ಬರ್ಪಲರಂಬು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ). ಒಬ್ಬಾಕೆ = ಒಬ್ಬಳು (ಕಿ). ಒಬ್ಬಾತನು = ಒಬ್ಬನು (ಕಿ). ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ = ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒರುತ್ತ, ಒರುವ ; ತುಳು. ಒರಿ, ಒರಿಯೆ ; ಕುಇ. ರೊಆನ್ಸು ; ಕುವಿ. ರೂಸಿ ; ಕುರುಖ್. ಒರ್ತ್ ; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ತೆ]

ಒರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಗಲು, —ದಿವಸ : ರತ್ನಂಗಳ್ಗೆ ಕರಂಡಮೆನಿಸುವ ದಶಧರ್ಮಮುಮಂ ಒರ್ವಗಲಪ್ಪೊಡಂ ತಪ್ಪಲೀಯದೆ . . . ನಡೆಯಿಸುವ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮನದ ಧೈರ್ಯಮಂ ಬಣ್ಣಿಪನಾವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಗಲ್]

ಒರ್ವನಿತೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗಸು ; ಏಕಾಂಗಿನಿ : ಓಪನಂ ಕರೆಯುತೊರ್ವನಿತೆ ಕರ್ಪುರ ಸುತಾಂಬೂಲಮಂ ಬೆಡಗಿನಿಂದೀಯುತಿರ್ವ ಬೆಡಗನೇವೇಳ್ವೆನು (ಪರಶು. ೪-೩೩).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ವನಿತೆ]

ಒರ್ವವಸ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ಒರ್ವವಸ್ತು ಮಗುಳೊಂದುತೆಱನಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಎಂದಿನಂತಿರ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಳ್ವುದುಂ ಪೂರ್ವರೂಪಾಲಂಕಾರಂ (ನರಚ. ೧೦೧-೨೭೯ ವೃತ್ತಿ). [ಒರ್ವ + ವಸ್ತು]

ಒರ್ವಳ್ಳ$_1$ (ನಾ). ಉಳುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಲು, —ಉಕ್ಕೆ : ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಮೂರುದಿನ ಉತ್ತಾಗ ಬೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೭).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ?]

ಒರ್ವಳ್ಳ$_2$ 'ಒರ್ವಳ್ಳ' ನೋ.

ಒರ್ವಳ್ಳೆ, ಒರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ : ಎಜಿಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ವದಿವ್ವರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇಣಿಯುಂ ಬಟಸುವಿಟ್ಟು ಗೆಲ್ವಲ್ಲಿ ಮೂಲವ್ವೇಯಕ್ಕೆ ಒರ್ವ್ವಳ್ಳ ನೆಯ್ ನಿಜಿಸಿದ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೭ ; 750). **ಒರ್ವಳ್ಳ** : ದೀವಿಗೆಗೆ ವೊಂದೆತ್ತು ಗಾಣದ ಸುಂಕದ ತೆಜಿಯಂ ತಿಂಗಳ ಪಡಿಯೊರ್ವ್ವಳೆಣ್ಣೆ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೨೩–೫ ; 1175).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಳ್ಳ]

ಒರ್ವಾಗೆ, ಒರ್ಭಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ,—ಪಾಲು : ಏಗೆಯ್ದು ಮೆನ್ನ ಧರೆಯೊರ್ವಾಗಮುಮಂ ನೀಮೆ ಬೆಸಸೆಯುಂ ಕುಡದಿನಿತಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ನೆಗಟ್ಟಿಜಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬). **ಒರ್ಭಾಗೆ** : ಸಿಂದಗಿರಿ ವೊರ್ಭ್ಭಾ(ರ್ಬ್ಭಾ)ಗದಿಂ ಸೂಂದಿಗೆಜಿಯ ನೀರ ತಟವೊರ್ಭ್ಭಾ(ರ್ಬ್ಭಾ) ಗದಿಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೨–೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಭಾಗ]

ಒರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಲ್ವಿಡಿ೧೨ ಜ ಕಂಪಣಂ ಒರ್ವಾಯಂ ಕುಡೆ ತ್ರೈಲೋಕ ಪಣ್ಡಿತರ ಸಿದ್ದಯ್ಯಂಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೨–೧೭ ; 1036) ; ಒರ್ವಾಯ ಊರಿಂ ಮೂಡಲ್ (ಎಇ. XIV, ೨೭೩–೪೮ ; 1173). [?]

ಒರ್ವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ವಾರ$_3$]

ಒರ್ವುಳಿ, ಒಬ್ಬುಳಿ$_1$, ಒರ್ಬುಳಿ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಒಟ್ಟಿಲು ; ಸಮೂಹ. 'ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಒಬ್ಬುಳಿ$_1$** : "ಗೊಂದಣಿ ತೆರಳ್ಕೆ ಸಾಲೊಬ್ಬುಳಿ ಹೊರಳಿ . . . ಎನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೫) ; ಮಜಿದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದೊಬ್ಬುಳಿಯಿಂ ಬರುತಿರ್ಪ ಬಾಣಮಂ ಸೌಂದರರೂಪಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೦, ೧೫೧) ; ಕೋರೈಸಿ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಪುಣ್ಯದೊಬ್ಬುಳಿಯೊ ಪೇಳಾರಜಿವರೆಂಬಂತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೪). **ಒರ್ಬುಳಿ** : ಪೆರ್ಬುಲಿಯೊರ್ಬುಳಿಯಂತೆ ಭೇರುಂಡನ ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ).

ಒಬ್ಬುಳಿಮಾಡು, ಒರ್ಬುಳಿಮಾಡು = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಕಳವಳಿಸ ದಿರಿಯೆನುತಲಾ ಗೋವಳರನಾದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಬಹುಗೋಕುಲವನೊಬ್ಬುಳಿ ಮಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೬೩) ; ಒಂದೊಂದೆಜಿಲೊಂದದುವಂ ತಂದೊ ರ್ಬುಳಿಮಾಡಿ ತದ್ವಿಶೇಷಾಂತರಮಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಜಿವುವುದೊಂದೆ ವಿರೋಧಾಭಿಧಾನಮುದುಮಿಂತಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೪). ಒಬ್ಬುಳಿ ಯಾಗು, ಒರ್ಬುಳಿಯಾಗು = ಒಟ್ಟಾಗು ; ಗುಂಪಾಗು : ದಿನಮಣಿಯ ಕೋಟಿಪ್ರಭಾಪುಂಜದೊಬ್ಬುಳಿಯಾದ ಮಾಳ್ಕೆಯೋಳ್ ಚಂದ್ರನ ಕೋಟಿ ತೇಜವನೊಳಕೊಳುತ್ತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೫–೨೭) ; ನಡೆಯಲ್ ಬಸಮಲ್ಲದೆ ನಿಂದು ಕೈಗಳಂ ಲೀಳೆಯಿನಾಂತು ರಾಗರಸಮೊರ್ಬುಳಿಯಾದವೊಲೆಟ್ಟು ಮೆಟ್ಟಿ ಭಾರಾಳಸದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + –ಉಳ್ಳಿ$_0$ (< ಪುಳಿ). P ತಮಿ. ಪುಳಿ = ಗುಂಪಾಗು, ದಟ್ಟೈಸು]

ಒರ್ವುಳಿಗೆಯ್, ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು : ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೊರ್ವುಳಿಗೆಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ನೊರ್ಬುಳಿವೊಯ್ದು, ನೋರ್ವುಳಿವೊಯ್ದು]ನ್ನತನೆಟಿಗನನೀಜಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫–೨೯). **ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್** : ಲಲನೆಯರೊಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ದಿತ್ತ ವೀಳ್ಯವ ಸಲೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀಶ್ವರಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೧–೪೨) ; ಧರೆ ಮೂಜಜಿಳ ಗುಳ್ಳ ಚೆಲ್ವನೊಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ದು ಸರಸಿಜಭವ ಚದುರಿನೊಳು . . . ರೂಹಿಟ್ಟ ನಿವರ (ನಾಗಕು. ೬–೪೧). [ಒರ್ವುಳಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್, ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್, ಒರ್ಬುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು ; ಗುಂಪಾಗು : ಸಮುದ್ಗತ ಭೀತಿಯಿಂದಮಾ ಪೆರ್ವಲ ಮೆಯ್ದು ಸುತ್ತಜಿದು . . . ಸೈತೊರ್ವುಳಿಗೊಂಡು ಸಾರ್ದುದಿರದಾಗಳೆ ಸಿಂಹಬಳಾವನೀಶನಾ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೪೭). **ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್** : ಬಂದು ಮನೆಯಂ ಪುಗಲು ಶರಣರೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ಇರೆ ಕಂಡು ಮೈಯಿಕ್ಕಿ (ಕಲಿಕಾ. ದೇ. ೪೮–೨೦) ; ನಿಬ್ಬೆಜಗುವಟ್ಟು ಸೌಂದರಿ ಯೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡಳದುಣ್ಮದೀಕ್ಷಿಸಿ ನೃಪನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೨೩). **ಒರ್ಬುಳಿಗೊಳ್** : ನಲಿನಲಿದು ಕಿರಾತಸ್ತ್ರೀಕುಲಮೊರ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೨) ; ಗಿರೀಶ್ವರನ ಗೌರವಮೊರ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ಪುಟ್ಟಿದಂತೆವೊಲೊಗೆದಂ ತದೀಯ ಕರಕಂಜದೆ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ದೇಶಿಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೧). [ಒರ್ವುಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ವುಟಿ, ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ, ಒರ್ಬುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ ; ಒಂದೆಡೆ : ಪೂರ್ವಭವ ಸ್ನೇಹಮದೋರ್ವರನಲೆದೊಂದು ಮಾಡೆ ತಮ್ಮನಿಬರು ಮಂದೊರ್ವುಳಿ[ಟಿ] ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬–೪) ; ಇರ್ವರ್ವರಿ ನವಮಾ ಸಾಂತದೊಳೊರ್ವುಳಿ[ಟಿ]ಯೊಳಮಳ್ಗಳಾಗಿ ಸಂಕ್ರಮಿಪರವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೫) ; ಬೆಳಗಾಗಲೊಡಂ ಮುರುಂಟಿ ಬಿದ್ದಿರ್ಪಾಜುಂ ಪೆಣಂಗಳಂ ಕಂಡೊರ್ವುಳಿ[ಟಿ]ಗೆದಂದು (ಮಹಾಸೀ. ೯–೫೭ವ). **ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ** : ಮನವನೊಬ್ಬುಳಿಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ತನುವಿನೊಳಗನು ಕಾಣಬಾರದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೧೮). **ಒರ್ಬುಟಿ** : ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಾತಿಶಯ ವಿಶೇಷಿ ಯಪ್ಪ ಪದಮೊರ್ಬುಳಿ[ಟಿ]ನಿಂದೀ ತೆಜದಿನುಟಿದ ಕಾವ್ಯಸಮೇತಿಗ ಮುಪಕಾರಯೋಗ್ಯದೀಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಉಟಿ$_3$]

ಒರ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳು ; ಒಬ್ಬಾಕೆ : ಜೀವೇಶ್ವರ ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟೆಯ್ದುಬೇ ಡೆಂದು ಕೋವಿದೆಯೊರ್ವೆಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಳಾ]ಡಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೪೫) ; ಹೊಂಗಾಳಾಂಚಿಯ ಪಿಡಿದೊರ್ವೆಯಿಹಳು (ಮೋಹತ. ೪–೧೦) ; ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೊರ್ವೆ ಹರುಷದೊಳಗೆ ನಡೆತಂದು (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೫೦).

[ಒರ್ವ + –ಎ$_2$]

ಒರ್ವೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಳು, ಒರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು. **ಒಬ್ಬೆರಲ್** : ಧರೆಯನೊಬ್ಬೆರಲೊಳಾಳ್ವ ಮುನಿದೊಡೆ ಸಕಲ ಜಗವನೊಮ್ಮೆ ಸುಡುವ . . . ರುದ್ರಗಣಂ (ಚೆಬಪು. ೨–೨೪). **ಒಬ್ಬೆರಳು** : ಭೀಭತ್ಸು ಕಂಡೊಬ್ಬೆರಳನಲ್ಲಾಡಿ ಪೊಗಳಲ್ಕೆ ವೃಷಕೇತು ಫಲುಗುಣಂ ಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೨೧). **ಒರ್ವೆರಳು** : ನಾಲ್ವೆರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಚಮಧ್ಯ ಶಂಖಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬೆರಲ್]

ಒರ್ವೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಲ್$_1$, ಒಲಿ$_1$, ಒಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಅಂಗೀ ಕರಿಸು : ಉದೀಚ್ಯದುರುವಿಶೇಷಣಯುತಮಪ್ಪುದ ನೊಲ್ವರಿಂತು ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೧) ; ಭುಜಬಲಿ ಸಕಲಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಘೋಂಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿರ್ದ ನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೧) ; ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯಮ ಪ್ರತೀತಮೆಂದರೆಬರೊಲ್ವರಂತದನೆ ಕೆಲರ್ ಶ್ರುತಿ ಸುಭಗಂ ಸ್ವಚ್ಛಂದಂ ಯತಿಯೆಂಬಾ ಕಪಿಳ ಪಿಂಗಳಾದಿಗಳೊಲ್ಲರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೪) ; ಒಲ್ಲನೋ ಹರಿ ಕೊಳ್ಳನೋ (ಪುರಂದ. ೨–೭೯ ಪಲ್ಲವಿ). ೨. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮ ನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಕುಳ್ಳಡೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪) ; ಎರಡಜಿಯ ದೊಲ್ದು ನಿನ್ನೊಳೆರಡಂ ನುಡಿಯಲಾಗದೆನಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೪ವ) ;

ಇಹಪರಮನೊಲ್ವೊಡಂ . . . ಆರೈದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯–೧೪); ನಿಚ್ಚಂ ನಿಚ್ಚಂ ಒಲ್ದು ಭಾವಿಪುದ ಜೀವಂ (ಸಮುಪ. ೩–೩೬). ೩. ಶಕ್ತನಾಗು; ಸಮರ್ಥನಾಗು: "ಒಲ್–ಶಕ್ತನಾಗು" (ಶಮುಧಾ). ಒಲಿ₁ : ೧. ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯರ್ಗಾ ಪ್ರಾಣ ಮನೊಲಿದೀವುದೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೦); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೊಲಿದ ಶರಣಂಗೆ ಮಾಯೆಯಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೪–೧೪); ದೇವ ನೊಲಿದಾತನೇ ಜಾತ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೬). ೨. ಬುಧಜನಂ ಪೇೞೆಮೆಂದೆಂ ದೊಡಾಂ ಸಾದರದಿಂ ಮದ್ವಾಕ್ಯಬಾಹಾಪ್ರಬಳದಿನೊಲಿದಂತೀಸಲುದ್ಯುಕ್ತ ನಾದೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೩೮); ಇತರ ಪಾಕವನೊಲಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೩–೨); ಲಕ್ಷಣಮಱಿವ ಚತುರರೀಕೃತಿಗೊಲಿಯರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೩೯); ಲೇಸಪ್ಪ ಮಣಿಮಂಚದಮೇಲೆ ಶಿಶುವೆಳನೇಸಱಂತೊಱಗಿರ್ದನೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೪–೭೩). ೪. ಮೆಚ್ಚು; ಇಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರೀತಿಸು: "ಸ್ವತಂತ್ರವೃತ್ತ್ಯಾನಂ ವಿವೃತ್ತಿಯೆನಲೊಲಿದಂತೆ ನಡಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೩೦); ನೀವೊಲಿದೆಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಬಳೆದಿರೊ ಕುಲಮಿರ್ದುದೆ ಕೊಡದೊಳಂ ಶರಸ್ತಂಬ ದೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೩); ಬಲ್ಲೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿಂದ ನಿನ್ನುವನಲ್ಲದಱಿಯಳು ಕನ್ಯೆಯಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿ ವೊಲಿದಳು ನಿನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೨–೭); ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವೆ ನಿಂತರೆ ನಲಿವೆ ನಲಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬಾ (ಹಸಾರ. ೨–೫). ೫. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು; ತಗು (ಕ). ೬. ಮೋಹ ಗೊಳ್ಳು; ಮರುಳಾಗು: ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂಗೆ ಒಲಿಯುವನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೯). ಒಲು₁ : ೧. ಅಖಿಳ ಜಗದ್ರಕ್ಷಾಮಣಿಯಂ ಪೊಗೞ್ವ ದಖಿಳ ಸೌಖ್ಯಮನೊಲುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ನೋಲ್ವಂ, ನೊೞವಂ] (ಸಮುಪ. ೧–೭).

ಒಲಿದೊಲಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಲಿದೊಲಿದು ನಲಿದೀ ಪ್ರಕಾರದಿ ಪಲವು ಲಿಂಗಂ ಭೋಗಿದೇವನ ಬಳಿವಿಡಿದು ನಡವುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೭–೪೬). ಒಲ್ದಂ = ಒಲಿದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ: "ಉೞುಗಿದನೆಂದು ಒಲ್ದಂ" (ಶಮುದ.ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಪೆಱವೆಣ್ಗೊಲ್ದಂಗಮೇನಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೧). ಒಲ್ದರ್, ಒಲ್ವರ್ (ಬಹುವ): ತಮ್ಮೊಲ್ದರನೆ ಪಿಡಿದು ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ನಲ್ಮೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ (ಸಮುಪ. ೫–೪೮); ತನ್ನನೊಲ್ಲದರಂ ಪೞಿದು ಒಲ್ವರಂ ಪೊಗೞಿದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). ಒಲ್ದಳ್ = ಒಲಿದವಳು; ಮೆಚ್ಚಿ ದವಳು: "ಮೆಚ್ಚಿದಳೊಲ್ದಳೆಂದುಂ" (ಕಶರ. ೧೩). ಒಲ್ದಿರು = ಪ್ರೀತಿ ಯಿಂದ ಇರು; ಮೆಚ್ಚಿರು: ಸೂಳೆಯರೊಳೊಲ್ದಿರ್ಪಾಟಮಿಂತೆಲ್ಲ ಮುಂ ಸವಿಯಾಗಂತ್ಯದಿ ಕಷ್ಟವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೪). ಒಲ್ಲದಾಗು = ಬೇಡ ವಾಗು; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರು: ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಲ್ಲದಾದಳು (ಕನಕೆ. ೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಲ್ಲ, ಒಲ್ಲು; ಮಲ. ಒಲ್ಲು; ತುಳು. ಒಲಪು, ಒಲಿಯು; ತೆಲು. ವಲಚು]

ಒಲ್₃ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲಕಾಡು (ನಾ). ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ: ನಿಮ್ಮ ತರ್ಕಾರೀನೂ ಬೇಡ, ಒಲಕಾಡೂ ಬೇಡ. ಪೀಡೆ ಕಳೆಯಿತು (ನಡೆದಾ. I, ೫೨೧).

[← ತೆಲು. ಒಲ್ಲಕಾಡು, ವಲ್ಲಕಾಡು]

ಒಲಪು, ಒಲವು₂, ಒಲಹು, ಒಲ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಲೆತ; ತೂಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಒಯ್ಯಾರ; ಬೆಡಗು; ವಿಭ್ರಮ; ವಿಲಾಸ: ಬಟ್ಟಜವ್ವನದೊಲಪಿಂದೆ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟಲ ತಂದಿರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೧); ಚೆನ್ನ ಶಬರಿಯೊಲಪಿನೊಳು ಕಿನ್ನರಿವಿಡಿದು ಪಾಡಿದಳು (ನಾಗಕು. ೧೩–೬೧); ಅತಿಕುಟಿಲಾಂಗದೊಲಪುಗಳ ವಾರನಾರೀಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೬). ಒಲವು₂ : ೧. 'ಒಲವುದೋಱು' ಪರಾ. ಒಲಹು : ೧. ಕುಸುಮಲತೆಗಳು ಸತಿಯರೆಲೆಯುಲುಹು ತಳದ ಕಂಸಾಳೆ ಮರನೊಲಹು ತಲೆದೂಂಕು (ಹಚಕಾ. ೩–೩೬); ತೂಗು ವೆರಲಿನ ಮಕುಟದೊಲಹಿನೊಳಾ ಗರುವ ಭಟರುಲಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೬); ಮಸ್ತಕದ ಮಣಿಮಕುಟದೊಲಹುಗಳ (ಚೆಬಪು. ೨೫–೨೯). ಒಲ್ಪು : ೨. ಕಲಿ[ತ]ನದುಕ್ಕೆ ಜೌವನದ ಚೆನ್ನಿಕೆ ರೂಪಿನೊಳೊಲ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೩೫; 969). 'ಒನಪು' ಪರಾ.

[< ಒಲೆ₁ + –ಪು₁]

ಒಲಪುಗಾತಿ 'ಒಲಪುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಒಲಪುಗಾರ 'ಒಲಪುಗಾಱ' ನೋ.

ಒಲಪುಗಾರ್ತಿ, ಒಲಪುಗಾತಿ (ನಾ). ಒಲಪುಮಾಡುವವಳು; ಒಯ್ಯಾರಿ (ಕ). ಒಲಪುಗಾತಿ : ಒಲಪುಗಾತಿಗೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಿತ್ತಿಲು (ಗಾದೆ). [ಒಲಪುಗಾಱ + –ತಿ₁ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಲಪುಗಾಱ, ಒಲಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಒಯ್ಯಾರ ದವನು (ಕ). ಒಲಪುಗಾರ : (ಜಾನಕೋ. ೩೦).

[ಒಲಪು + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಲಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಎಡೆನಾಡ ಪರಿಯ ಹೊೞ್ಮದ ಪನ್ನಿರ್ಬರುಂ ಒಲಭರ ಶಿವಮಾರ ಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಅಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಡನುವಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩–೫; 977). [?]

ಒಲವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಆ ಸಮಯದಲಿ ಮೃಡನೊಡನೆ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ನಿಂದೊಲವಡಿಸಿ ತಾನೋಹಿಳನನಾ ಗಣ ನಾಥನಂ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೪೪–೩೦).

[ಒಲವು₁ + ಪಡು₁ + –ಇಸು₃]

ಒಲವರ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಪ್ರೀತಿ; ಮೋಹ: ಮನದೊಲವರ ಮುಳ್ಳೊಡೆ ಕುಡು ಮನೆಯೊಳ್ ಹರಿಗಗ್ರಪೂಜೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೫); ಪಲವುಂ ವಸ್ತುಗಳೊಳ್ ತನಗೊಲವರಮಾಯ್ತೆಯ್ದೆ ಕಾಂತೆಗಂದೆಳವಸಿ ಱೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧); ಅಱಿವು ಶೂನ್ಯವೆಂದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಅದು ಶಿಲೆಯ ಮಱೆಯ ಪಾವಕ ತಿಲದೊಳಗಣ ತೈಲ ಅವರ ಒಲವರದಲ್ಲಿ ಕುಲವ ಕಾಣಬೇಕು ಬಸವಣ್ಣ ಪ್ರಿಯ ನಾಗೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಱಿವುದಕ್ಕೆ (ಸರ್ವವ. ೫೨–೨೭೮); ಒಲವರವು ನಿನಗುಳ್ಳರಾಗಳೆ ನಿಲಿಸಿದಾ ನೀ ಬಂದು ಬಯಲಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಬಿಡೆ ಕೆದಱುತಿಹೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೬). ೨. ಮನೋಧರ್ಮ; ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು; ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮೃಗದೊಲ ವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಱಿದೋಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡ ವನಲ್ತೆ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟೆಕಾಱನೋಲಗಕಾಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೨). ೩. ಪಕ್ಷಪಾತ: ಒಲಿದಿದನೊರ್ವಳ್ಗಿತ್ತಂದೊಲವರಮಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಸೊಸೆವಿರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಸಲೆ ಚಮ್ಮವಾವುಗೆಯನಾ ಲಲನೆ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂದೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೦); ಶಿಲೆ ಹಲವು ತೆಱದಲ್ಲಿ ಹೊಲಬಿಗರಿಂಗೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಒಲವರವಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಲುವುದು ಶಿಲೆಯೋ ಮನವೋ (ಸರ್ವವ. ೬೬–೩೫೬); ಹಲವೆಲುವಿದ್ದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಒಲವರವ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಹೊಲೆಯರ ಬಾವಿಯಿಂದ ಕರಕಷ್ಟ (ವಚಸಂ. ೨೨೦–೭೧); ಒಲವರವಲಾ ಮುರಹರಂಗೀ ಬಲದೊಳಗೆ ಸಾಹಸವ ಸುಡುಸುಡಲೆನುತ ದುಗುಡವ ಹಿಡಿದು ಫಲುಗುಣನಿಳುಹಿದನು ಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೧೮). [?]

ಒಲವರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು: "ಒಲವ ರಂಗೊಳ್–ಪಕ್ಷಸ್ವೀಕಾರೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಮನಂಗೊಳಿಸುಮುಳ್ಳೊಲವ ರಂಗೊಳ್ ಬೞಿಸಲೆಂಬಂತೆ ಮೇಣಱಿಗೆ ಸಹಜ ಕುಳನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೮). [ಒಲವರ + ಕೊಳ್₁]

ಒಲವರಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು ; ಮೆಚ್ಚು : ಹಿಮವನ್ನಗ್ರೇಂ ದ್ರನ ತನುಜೆ ತನ್ನ ನಜುಜವ್ವನದ ಪರಿಯ ಮುಂಗಾಣ್ಕೆಗುಡಲು ಬಿನ್ನಣ ದೊಳೊಲವರಂಬಡದೆ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸಿದೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೨-೨). [ಒಲವರ+ ಪಡು$_1$]

ಒಲವಸ (ನಾ). ಬೇಟ ; ಪ್ರಣಯದ ಹಸಿವು (?) : ಕೆಲದೊಳ್ ನೆಲವಾಳಿಗೆಯುಂ ನೆಲವಾಸುಂ ಕಾಂಡಪಟಮು ನಿಮಿದೊರ್[ಗ]ಪ್ಪುವ ಸೀತಳವನಮುಂ ನವಿಲುಯ್ಯಲುಮೊಲವಸಮುಂ ಕಳೆದು ಪಡೆವುದಬಲೆಯ ಗೊರಲವಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೩೧). [< ಒಲ್$_1$ + ಪಸ$_1$]

ಒಲವಾನ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಲವರಂಬಡು : ಇಂತು ವರಕೊಡಗೂಸು ಆಗಳೆ ದಂತಧಾವನಗೆಯ್ದು ಮಿಂದೊಲವಾಂತು ದಣಿಬನನುಟ್ಟು ಭಸಿತವನಿಟ್ಟು ಭಾಳದಲಿ (ಬಸವು. ೧೪-೫). [ಒಲವು$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಒಲವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ ; ಮೋಹ ; ಪ್ರೀತಿ ; ಆದರ : ಒಲವಿಂ ದಿಂತೆರ್ದೆಮುಟ್ಟಿ ಕೂರ್ತನೊಳನೇ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೦) ; ರವಿ ಸುಡಿಸಿದನು ಕಂದನ ಮೇಲಣೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೦) ; ಶಿವ ನಿನ್ನೊಲವಿನಿಂದಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿದೆನೆಂದಳಾ ಗಿರಿಜೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೨). ೨. ಆಸಕ್ತಿ ; ಶ್ರದ್ಧೆ ; ವಿಶೇಷ ಪ್ರವೃತ್ತಿ : ನಿನಗಿಂತಿನಿತೊಂದಲವುಳ್ಳೊಡೊಲ್ಲೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩) ; ಪಿರಿದುಂ ನೀನೊಲವಿಂದೆ ಯತ್ನಿಸಿದೊಡಂ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಾ ಚರಣೋಪಾಸನ ಸೌಖ್ಯಮಾದೊಡೆನಗಾದತ್ತಲ್ಲಮೀ ಪುಟ್ಟಿನೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೯) ; ಮನದೊಲವನಿತ್ತಲು ತಿದ್ದಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೨) ; ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ . . . ಒರೆಹಚ್ಚುವತ್ತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಶ್ರೀಸ್ಮಪ್ರ. ೭೯). ೩. ಉತ್ಸಾಹ ; ಸಂತೋಷ ; ಉಬ್ಬು : ಆತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿಂದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರೆಜೆದಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೦) ; ಮತ್ತಗಜ ಮಸ್ತಕದ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ತಂದೆನೆಂದೊಲವಿಂದಂ . . . ಇತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೫) ; ಉಜ್ಜುವದೊಲವೊಂದು ಮನದೊಳು ಮೊನೆದೋರ್ವ ಮಚ್ಚರವೊಂದು ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳವಡಿಸಲ್ಕೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೪).

ಒಲವಿನಾಗಮವು=ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಒಲವಿನಾಗಮದ ಗಣಿತದ ಗುಣಿತವ ತಾ ಕಲಿವೆನೆನುತ ಹರಿಸೂಸು ನೆಲಸಿದ ಮೊದಲ ಮುಗ್ಗಿಯ ಮೂರೆಳೆಯ ಗೆಲೆವಂದುವಾ ತ್ರಿವಳಿಗಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೫೪).

[< ಒಲ್$_1$ + -ವು]

ಒಲವ್ವು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲವುಣ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹುಟ್ಟು ; ಪ್ರಣಯವುಂಟಾಗು : ಒಲವುಣ್ಮೆ ಸುಲಲಿತಾನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರಿಯ ವಿನಯಕಲಿತಮತಿಯಿಂ ನವರಸಂ ಮಿಗೆ ಮಿಳಿತ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಮೊಳೆಯೆ ವರ್ತಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸವು. ೪೨-೧) ; ರಕ್ಷಿಸುವೆನೊಲವುಣ್ಮಿಯಿನಿತುಮುಂ (ಬಸವು. ೫೩-೪೮).

[ಒಲವು$_1$ + ಉಣ್ಮು]

ಒಲವುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿತ ಅಥವಾ ಚಲನೆಯನ್ನು ತೋರು : ವಿಲಸಿತ ಕರಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಭೇದವು ನೆಱೆಯೊಲವುದೋಱುವ ಶಿರಭೇದ ಸುಲಲಿತ ಸ್ಥಾನಕಭೇದ ಚಾರಿಯ ಭೇದದಲಿ ಭಾವಗಳ ತೋಱಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೨).

[ಒಲವು$_2$ (< ಒಲಪು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಲವೆರು 'ಒಲವೆಱು' ನೋ.

ಒಲವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎರೆ; ಬಹಳ ಅಕ್ಕರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: "ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನನಗೇನು ?" ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೆ ? ಬಾಳಿತ್ತವರವರು ; ಒಲವೆರೆದು ಬಾಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವರವರು (ರಾಮಾನೆ. ೭೧). [ಒಲವು$_1$ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಒಲವೆಱು, ಒಲವೆರು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು ; ಆದರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಮಾಚಯ್ಯಂ ಸಮುದ್ಧತ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆತಂದು ಸಾರ್ದೊಲವೆತ್ತಿ (ಬಸವು. ೩೬-೩೧) ; ಗುರುಸಿದ್ಧನಡಿವಿಡಿದು ಕೈವಲ್ಯದೊಲವೆತ್ತು ನಿತ್ಯ ಸುಖಿಯಾಗು ಮಾನವಾ (ಕೈಕವ. ೨-೨-೩) ; ಶಿವಾಧವನೊಲವೆತ್ತರಿಂದೆಮಗೆ ವಂದ್ಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೫). **ಒಲವೆರು** : ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಿಸಿ. . . ನಿನ್ನೊಳಗೀಕೆ ತಾನೆಯೊಲವೆತ್ತಾ ಪಾಂಗುಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೧೪).

[ಒಲವು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಲವೇರು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಪ್ರೀತಿಯಾಗು : ಚಾರುಮಣಿ ಶಿಲೆಯವಸುಗೆಸರಗಾರೆಯಲಿ ಒಲವೇರಿ ರಚಿಸಿದರೊಯೆಂಬಂತೆ (ನವಮೋ. ೨-೨೬). [ಒಲವು$_1$+ ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಒಲವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಪಡು ; ಹಿಗ್ಗು : ನಾವೊಲವೊಂದಿ ನಿಮ್ಮೆಂದವೆ ಮಡಿದೊಡಾ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳ ನುನಯಿಸಿ ಬಂದು . . . ರಜತಪರ್ವತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವುವು (ಬಸವು. ೩೪-೧೦) ; ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿನೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲೂರಿಗೆ (ಬಸವು. ೪೯-೩೦). [ಒಲವು$_1$ + ಒಂದು$_1$]

ಒಲಸು (ನಾ). ಗುಳೆ ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು ; ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು : ಆಲರಂಬನ ದಾಳಿ ಬಪ್ಪ ವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದಲಸದವನ ನಡೆಸೋಳ್ಪ ಒಲನೆಯರೆದೆಯ ಬಲುಮೆ ನಾಣ್ಚಿಕೆಗೂಡಿ ಒಲಸು ತೆಗೆದು ಪೋದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೩೦) ; ಪಱಿವಱಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ವಲಸೆ]

ಒಲಸೆ 'ವಲಸೆ' ನೋ.

ಒಲಹು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲಿ$_1$ 'ಒಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಲಿ$_2$ (ನಾ). ಓಲೆ; ಗರಿ ; ಸೋಗೆ : ಗರಿಗಳ 'ಒಲಿ'ಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡುಗಳು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ತೂಗಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧) ; 'ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು' ಎಂದು ತೆಂಗಿನ ಮಡಲಿನ ಒಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪರಾವ. ೧೨೬). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಲಿ]

ಒಲಿಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಲ್ಲದ ತುಱುಗೊಳ್ಳೋಡೆ ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯಱಿದುಂ ಒಲಿಪಯ್ಯಂ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿ ಬಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೨-೩ ; 950). [ಒಲಿಪ್ಪ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಒಲಿಯಿಸು 'ಒಲಿಸು' ನೋ.

ಒಲಿಸು, ಒಲಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು : ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸ ದೇಟಿಗ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧) ; ಮುಕ್ತಿಲಲನೆಯನೊಲಿಸಲ್ ಕೈಗೈದು (ಅಜಿಪು. ೭-೪) ; ನೇಹವೆಂಬ ಕುಂಟಣಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೊಲಿಸದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೇವೆ ಸಖಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೭-೧೦) ; ಭಕುತಿಯಲೊಲಿಸಿ ದರಲೈ ಪಾಂಡವರು ಯದುಕುಲಲಲಾಮನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೧). **ಒಲಿಯಿಸು**: ತರುಣಿ ದಮಯಂತಿಯನು ನೀಂ ಪರಿಚರಿಯದಲಿಯೆನಗೊಲಿಯಿಸಿರಿಯೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯ ಮಾಡೆ]ಂದುರುತರದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತಬಲೆಯರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ನಳಚ. ೩-೧೪).

ಒಲಿಸಿಕೊಳ್, ಒಲಿಸಿಕೋ = ಮೆಚ್ಚಿಸು : ಅವ ತಪದಲಿ ಬಳಲಿ ಕರುಣಾಳುಗಳ ದೇವನನೊಲಿಸಿಕೊಂಡನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೧) ; ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯುವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ ಹೋಗೊಲಿಯದಿರನು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೪). [ಒಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಲು$_1$ 'ಒಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಲು$_2$ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲುನಗೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ನಗೆ; ಅಕ್ಕರೆಯ ನಗೆ: ಒಲು[ಪಾಠಾಂ. ನಲು]ನಗೆಯುಂ ಶುಭಂಕರನೊಳಲ್ಲುಗುತುಂ . . . ಯಕ್ಷಿಯಕ್ಷರೆಮುಗೀಗೊಲವಿಂದೆ ದಯಾವಲೋಕಮಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೯).
[ಒಲು$_1$ (< ಒಲ್$_1$) + ನಗೆ]

ಒಲುಪೆ (ನಾ). (ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಭತ್ಯ; ಕಾಣಿಕೆ: ಹಡಪಗಾಣಿಕೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ . . . ಉಡುಗೊಱೆವೊಲುಪೆ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೯-೮೨ ; 1404). [< ಉಲುಪೆ]

ಒಲುಮೆ 'ಒಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಲುಮೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ನೇಹದ ಬಂಧನ; ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧನ: ಗೆಲಿದು ನಾಡನು ಬೆಸೆದಳು ನೆಲದೊಲುಮೆಕಟ್ಟನಃ ಹೊಸೆದಳು (ಹೊಂಗಳು. ೩-೮). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಒಲುಮೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಹುಸಿಯೊಲುಮೆದೋಱುವರಾ ಪರಿಯಲಿ ಹೃದಯಗೊಡರನೃತಗಳನಾಡುವರು (ನಳಚ. ೩-೨೫). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಲುಮೆಮದ್ದು (ನಾ). ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮದ್ದು; ಮೆಚ್ಚುಮದ್ದು: ಆವಳು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದೋಪನವಳ ಕೈವಶವಾಗಲದಕೆ ಆವಳಾತಗೊಲುಮೆಮದ್ದನು ತಿನಿಸಿದಳೆಂದು ತಮತಮಗೆಲ್ಲರಾಡುವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೪೪).
[ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು)]

ಒಲುಮೆವಂಚಕ (ನಾ). ಒಲಿದವರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದವನು; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕ: ಒಲುಮೆವಂಚಕರೆಲ್ಲಿ ದರೆಲ್ಲಿ ದರೆಂದಲರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಭವನು ನಲವಿಂದ ನಡಸುವ ವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲವೊಲುಜ್ಜಲಿಸಿದನಾ ಚಂದ್ರ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೯೨). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ವಂಚಕ]

ಒಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆ; ಬಳಕು: "ಒಲೆ– ಆಂದೋಲನೇ, ಅಶ್ಮಂತಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ . . . ಸುತ್ತಿಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಕಟ್ಟಲಿಸುತ್ತಿರ್ಪಲೆವಳ್ಳಿ ಪಣ್ತೊಲೆವ ನಾರಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೭); ಫಳಭಾರದಿಂದೊಲೆದು ತೂಗಿ ಬಾಗುವ ಮರಂ (ಹಚಕಾ. ೬-೪೭); ಕುಲಾದ್ರಿಗಳೊಲೆದವೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೯). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು; ಚಲಿಸು: ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು ಬೆರಳನೊಲೆದೊಲೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩); ತಂಬೆಲರ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ತಳದಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಶಿರವನೊಲೆವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೬). ೩. ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು; ವಾಲು: ಆ ಪುರದ ಶಿವಲಿಂಗವೊಲೆದಿಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಕೊಂಗುರ. ದೇ. ೧೫೪-೧); ಕೊರಳೊಲೆದು ರೋಹಿತವ ಉಗಿದವು ದಿಗ್ದಂತಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೩೬-೪೭). ೪. ಆಗು; ಒದಗು: ಒಲೆಗುಂಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೭೬).

ಒಲೆದಾಟ = ತೂಗಾಟ; ತೊನೆಯುವಿಕೆ: ಶಿಶುವನಬ್ಜಪತ್ರದಲ್ಲಿರಿಸಿಯುದಱೊಲೆದಾಟಕುರ್ವಿ ಸಂಚರಿಸುವರಸಂಚೆಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೯); ಸಾಲ ಸೀಗುರಿಗಳೊಲೆದಾಟದಿಂ (ಚೆಬಪು. ೨೬-೧೦).
ಒಲೆದಾಡು = ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಸೋರ್ಮುಡಿ ಲಂಬಿಸೆ ಕರ್ಣಪೂರಿತೋತ್ಪಲಮೊಲೆದಾಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೯೦); ಜಡೆಯೊಲೆದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲೈ; ಮಲ. ಉಲಯು, ಉಲೆಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿಯು, ನುಲಿಯು]

ಒಲೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಮೃಡನ ತೇಜದಲೊಲೆವ ದ್ರೋಣಗೆ ಮಡದಿಯರು ಹರಿವಾಣದಾರತಿ ಹಿಡಿದು ತಂದೆತ್ತಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೧-೩೭ ಅಡಿಟ); ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲೆಯೆ ಕಣ್ಬೆಳಗೊಲೆಯೆ ಚನ್ನೆಯರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೪).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಲೆ; ತೆಲು. ಒಲಯು]

ಒಲೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಬಗ್ಗು ಬಿಪ್ಪಂಡ ಮೊಲೆಯೆ ಚಪ್ಪರಣೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಬಾಯ್ದೆಱೆದೊಲೆಯುತ್ತೆ ಕೈನೆಗಪಿ ಜಾಗಿಸಿ ಕುರ್ಗುರ್ತೆಯೋಡಿಸುತ್ತೆ . . . ಅಲ್ಲಿಯದೊಂದು ಮರ್ಕಟಂ (ಗಿರಿಕ. ೫-೨೦); ಸುಭಟರಹುದೋ ಜಾಗು ಜಾಗೆನುತೊಲೆದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೧೧). [< ಉಲಿ$_1$]

ಒಲೆ$_4$ (ನಾ). (ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ನೀರು ಕಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಮಾಡಿದ) ಬೆಂಕಿ ಉರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, —ಸ್ಥಳ; ಅಶ್ಮಂತಕ; ಅಧಿಶ್ರಯಿಣಿ: "ಒಲೆ – ಆಂದೋಲನೇ, ಅಶ್ಮಂತಕೇ ಚ (ಅಡಿಗೆಯೊಲೆ)" (ಶಮಧಾ); ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ಭಾಜನದೆಸರನೀರ ಬಾಣಸಿಗರುರಿಪುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯಮದೇಕೆ ಪುಟ್ಟದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೭ ವ); ಒಲೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ ಧರೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಾರದು (ಬಸವ. ೨೬); ಈ ಸಾವ ಕೆಡುವ ಗಂಡರ ನೊಯ್ದು ಒಲೆಯೊಳಗಿಕ್ಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೬-೭); ಕೆಲನುಂ ಬಲನುಂ ನೆಲನುಂ ದವಾಗ್ನಿ ಸುಟ್ಟೊಲೆಯವೊಲಾಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೫); ಆಟ್ಟಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಆಳಿಯ ಉರಿದ (ಗಾದೆ).

ಒಲೆಹೂಡು = ಒಲೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಅಡುಗೆಯ ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು: ಒಲೆಹೂಡಿ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ರಕ್ತವಾಯಿತು! (ನನ್ನೂರು. ೪೪). ಒಲೆಹೊತ್ತಿಸು = ಒಲೆಗೆ ಉರಿಹಾಕು: ಅಡಿಗೆಗೆ ಆಗಲೆ ಒಲೆಹೊತ್ತಿಸಿ ಆಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲೈ; ಮಲ. ಉಲ; ತುಳು. ಉಲೆ; ಕೊಡ. ಒಲೆ; ಕುವಿ. ಹೊಲ್ಲು]

ಒಲೆ$_5$ (ನಾ). ಒಲೆದಾಡುವಿಕೆ; ತೂಗಾಟ; ಅಲ್ಲಾಟ: "ತೊನೆ, ಒಲೆ . . . ನಡುಕಂ – ಈ ೬ ಕಂಪನಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೬೦). [< ಒಲೆ$_1$]

ಒಲೆ$_6$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟ್ಟಪುತ್ತರ್ ಸಾಸಿರ್ವರು ಒಲೆಯ ಅಯ್ನೂರ್ವರುಬೆಯ ಮೂನೂರ್ವರುಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯ ಕ್ರಮ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೮ ; 902). [?]

ಒಲೆಕಲ್ 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗಲ್, ಒಲೆಕಲ್, ಒಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಒಲೆಗೆ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು; ಒಲೆಯ ಗುಂಡು: ಬೀಡುವಿಡಲ್ ನೆಲನುಮೊಲೆಗಲ್ಗಳ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳುಂ . . . ಆ ಪಡೆಗೆ ನೆಱೆಯವೆನಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ); ಕಲ್ಲೊತ್ತೆಗರ್ಕದುಗ್ಧವ ಮೆಳ್ಳಿಸಿಯೊಲೆಗಲ್ಲ ಸೇಕಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೫); ಒಲೆಗಲ್ವೊಲ್ಕಾಯ್ದುವೆಂಟು ದಿಗಿಭದ ಬಿದುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೧). ಒಲೆಕಲ್: ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಾ ಗಿರಿಯೊಲೆಕಲ್ಲವೊಲಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೪೦). ಒಲೆಗಲ್ಲು: ನೆಲ ಕಾದ ಕಾವಲಿಯಂತಾಯ್ತು . . . ಬೆಟ್ಟುಗಳುವೊಲೆಗಲ್ಲಿನಂತಾದವು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೬).
[ಒಲೆ$_4$ + ಕಲ್$_3$]

ಒಲೆಗಲ್ಲು 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗುಂಡು (ನಾ). = ಒಲೆಗಲ್: ಒಲೆಗುಂಡನೊಬ್ಬನೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂದಿಹರೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂಬುವನೆ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೩೪); ರಸವನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಒಲೆಗುಂಡಿನಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೬). [ಒಲೆ$_4$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಒಲೆಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ಒಲೆಯಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪೆ. ೨. ಒಲೆಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ (ಕ). [ಒಲೆ$_4$ + ಕುಪ್ಪೆ$_{4}$]

ಒಲೆತ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಹೊಯ್ದಾಟ; ಕಂಪನ (ಕ). [ಒಲೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಒಲೆಪ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಒಲೆದಾಟ: ಮುತ್ತಿನೈಸರಂ ಮೆಯ್ಯೊಳೆ ಪಕ್ಕೆ ರಯ್ಯಮೆನೆ ತೂಗೆ ವಿಲಾಸದಿನುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪೭); ಎಲರೊಲೆಪಕೆ ನನೆವೂದಳೆದೆಳಲತೆಯಲೆನಂತೆವೊಲು ಪಳೆಗೊಱಡು ಅಲುಗುವುದೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೨೧); ಕೆಲರಂ ಸಿರಿದಲೆಯೊಲೆಪದಿ ಕಿಱಿದುಂ ಬೆರಲ ಕೊನೆಯ ಸನ್ನೆಯೊಳು . . . ಬೀೞ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೦–೬೩). [ಒಲೆ$_1$ + –ಪ$_2$]

ಒಲೆಯಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಹೊಡು; ಅಡುಗೆಮಾಡು: ವಿಶಾಖನಂದನನುಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗನೆಱಿದುಕೊಳೆ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೆಱರ ಬೆಸನದೊಳೊಲೆಯಡುಕುವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೧೦). [ಒಲೆ$_4$ + ಅಡುಕು]

ಒಲೆಸರ (ನಾ). ಒಲೆಯ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ; ಉದ್ದವಾದ ಒಲೆ: ಅಜ್ಜಿ ಒಲೆಸರದ ಹತ್ತಿರ ಬೆಂಕಿಗೆ ಬೆನ್ನುಮಾಡಿ ಸೊಂಟ ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೬೫೧). [ಒಲೆ$_4$ + ಸರ$_6$]

ಒಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಲಿದು ಬರು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬರು: ಲಲನಾಪ್ರೇಮವಿಹಾರಮುಂ ಕವಿತೆಯುಂ ತಮ್ಮಿಂದೆ ತಾಮೊಲ್ತರಲ್ ಲಲಿತಂ ಸೇವನಯೋಗ್ಯಂ (ಸಂಸಪ. ೧೦–೧). [ಒಲ್$_1$ + ತರ್]

ಒಲ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ದ್ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳವೆರಡೊಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡವೀಸವ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೦–೨೪; 1088). [ಒಲ್$_0$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಒಲ್ಪು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲ್ಮೆ, ಒಲುಮೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರಣಯ; ಅನುರಾಗ; ಅಕ್ಕರೆ: ಸೊಬಗಂ ಒಲ್ಮೆಯುಂ ಧೈರ್ಯಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೦–೧೦); ಬಾರೆನ್ನೊಲ್ಮೆಯೆ ಬಾರೆ ತತ್ತ್ವಸುಖಮೇ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೫); ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೪೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ: ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿರಲಾ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಶಿಷ್ಟರನೊಲ್ಮೆಯಿಂ ಪೊರೆದು (ದಶಕು. ೧೪–೨೪). **ಒಲುಮೆ**: ೧. ಅಂಗ ಮಾಸಿದಲ್ಲಿ ಜಲದೊಲುಮೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೨); ಶರಣರೊಡನೊಲುಮೆಯಿಂ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಂಗೆಯ್ದು (ಬಸರ. ೯–೧೨೩); ಎಡದಲ್ಲಿ ಗಣಿಕೆಯರೊಲುಮೆಯ ಕವಿಗಳು ಮುಂದೆ (ಭರಚ. ೧–೫೮); ಏರಿ ಮೇಲಣ ಪಂಜು ನೀರೊಳಗೆ ಉರಿದಂತೆ ನಾರಿಯರೊಲುಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ತನಗೆಂಬ ಮರುಳಂಗೆ ಮಾರಿ ಹಿಡಿದಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೬೧). ೨. ನೀವೆಮಗೊಲುಮೆಯುಳ್ಳೊಡೆ . . . ಗಂಗಾದೇವಿಯುಟ್ಟಂಬರವನರ್ಥಿಸಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟುದ್ಧರಿಸು (ಬಸಪು. ೧೧–೨೮). [ಒಲ್$_1$ + –ಮೆ$_1$]

ಒಲ್ಮೆಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಿ: ಒಂದುಸಮಯದೊಲ್ಮೆಗರೊಳು ಸಮಸುಖದಿಂದ ಕೂಟದಿನಿತು ಮುಂದಣ ಭವದ ಸಗ್ಗದ ಸಾಸಿರಸುಖದಂದವಲ್ಲವೆ ಮೋಹಿಗಳಿಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯–೭೭); ನನ್ನಿಗರಿಂಪುಗಾಱರಿನಿವಾತುಗರಿಚ್ಚೆಗರಾರ್ಪರೊಲ್ಮೆಗರ್ ಚೆನ್ನಿಗರ್ . . . ತನ್ನೊಡನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕದೇವನೃಪಂ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೧೦). [ಒಲ್ಮೆ + –ಗ$_3$]

ಒಲ್ಮೆನೋಟ (ನಾ). ಪ್ರೇಮದ ನೋಟ; ಪ್ರಣಯದೃಷ್ಟಿ: ಓಪೋಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಆವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಒಳಪಡಿಸದಿರ್ಕೆನ್ನನ್, ಇದಿರಿಲ್ಲದೊಲ್ಮೆನೋಟದಿಂದೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೬). [ಒಲ್ಮೆ + ನೋಟ]

ಒಲ್ಮೆವೆಂಡಿತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದ ಹೆಂಡತಿ: ಶತ್ರುಘ್ನಂಗೆ ಕೇಳ್ ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ತಾನಾದಳೊಲ್ಮೆವೆಂಡಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧–೬೩೨). [ಒಲ್ಮೆ + ಪೆಂಡಿತಿ]

ಒಲ್ಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅನುರಾಗ ಹೊಂದು: ಶಿವಾಕ್ಷಮಣಿಪ್ರತಾನಮಂ ಧರಿಸುತ್ತಂಗದೊಳೊಲ್ಮೆವೆತ್ತು ಶಿವಮಂತ್ರಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೩). [ಒಲ್ಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಲ್ಲಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ಇಲ್ಲಿಲೆ ಭವ್ಯಯೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು ದೇವರೊಲ್ಲಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆಸುತ (ಭರಚ. ೩–೧೨೨); ನಮಿರಾಜನೆಂದು ನೀನೊಲ್ಲಗೆ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು (ಭರಚ. ೩೯–೫೩). 'ಒಲ್ಲನೆ' ಪರಾ. [ಒಲ್ಲ$_0$ + –ಅಗೆ$_3$. / ತೆಲು. ಒಲ್ಲ = ನಿಧಾನವಾದ, ನೇರವಾದ]

ಒಲ್ಲಣಿಗೆ, ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ (ನಾ). ಒದ್ದೆಯಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಸ್ನಾನವಸ್ತ್ರ – ಒಲ್ಲಣಿಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೭–೫೮); ಅವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮–೨೩); ತನ್ನಂ ಮುನ್ನೆ ಮುಯ್ಯೇೞ್ ಸೂಱ್ವರಮೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಂ ಪಿೞಿದಂತೆ ಪಿೞಿದ ಪಗೆಗೆ ರಥಚಕ್ರಮಂ ನುಂಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೬ ವ); ಏನೀ ನಿನ್ನೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ ನಾನೇ ಪಿೞಿವಂತೆ ಹೀನೆಯಲ್ಲಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೩೫); ಏಂ ಜಾಣನಯ್ ತಣ್ಪಲೊಳ್ ಪರಪಿದೊಡೆ ಬೇಗಮಾರುವುದಲ್ತೆ ಪೇಳೊಲ್ಲಣಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦–೫೪). **ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ**: ಅಂತು ಕುಮಾರನೆನೆನೂ[ಯೊ]ಲ್ಲವಣಿಗೆಯಂ ಪೆಳದಿರಿಮೆಂದು ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಪೇೞ್ದೊಡಾಕೆ ಕಡುಮುಳಿದು ನೋಡಿ, ಏನೇನೋ ನಿನ್ನುಟ್ಟೊಲ್ಲಣಿಗೆ ನಾನೇಂ ಪಿೞಿವುದೆ ಕರಂ ತಕ್ಕುದು (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೭ ವ, ೮). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಣಿಯಾ (< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಯಣಿಕಾ)]

ಒಲ್ಲನೆ (ಅ). = ಒಲ್ಲಗೆ: ಆದಱ ನಡುಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಣಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೊಲ್ಲನೊನಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ದು (ಆಸಂಪು. ೧೩–೨೦ ವ); ತಮ್ಮ ಮಂದಿರಮಂ ವೊಲ್ಲನೆ ಪೊಕ್ಕು (ಅಂಜಚ. ೫–೭೦); ಕಾಂವಂ, ಕಾವಂ; ಒಂಲನೆಯೊನಲ್ದು, ಒಲ್ಲನೆಯೊನಲ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೯ ವೃತ್ತಿ).

ಒಲ್ಲನುಲಿ= ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಾತಾಡು; ಮೃದುವಾದ ಸದ್ದುಮಾಡು: ಕೌರವಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದೋಡಿ ವೈಕರ್ತನನ ಮಱೆಯಂ ಪುಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೫ ವ); ವಾನರಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೮೪ ವ); ಸುರಾಸುರ ನಿಕುರುಂಬವಂಬರದೊಳೊಲ್ಲನುಲಿಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೪೯ ವ). 'ಒಲ್ಲಗೆ' ಪರಾ. [ಒಲ್ಲ$_0$ + –ಅನೆ$_1$. / ತೆಲು. ಒಲ್ಲನ]

ಒಲ್ಲಭ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪತಿ: ಬಲ್ಲತನವಿಲ್ಲದ ಬಱಿವಾಯಮಾತಿನ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಹೋರಿದಡೆ ಒಲ್ಲಭ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನವರನೊಲ್ಲನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೮–೭೦೫); ಚಿತ್ತದೊಲ್ಲಭನಾರು ಶೋಕವಿದೆತ್ತಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೮–೧೮); ಲಂಕಾದ್ರಿಗೊಲ್ಲಭಂ ಬಳಿಕಾಗಿ ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂ ದಿಗ್ಜಯಕ್ಕೈತಂದನು (ಪರಶು. ೧೪–೨೫). [< ಸಂ. ವಲ್ಲಭ]

ಒಲ್ಲಭೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ; ಯಜಮಾನಿ: ಧರೆಯಾಣ್ಮನೊಲ್ಲಭೆಯು ಬರುವ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ಹಮಚ. ೧೭೫). [< ಸಂ. ವಲ್ಲಭಾ]

ಒಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಒಲವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಪ್ರೀತಿ: ಕೂರ್ಪರೊಲ್ಲಮೆಯಂತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೊಳಗೆ ಕಡುಲೇಸಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನರಕದೊಳ್ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿವಂತಪ್ಪ ಪಾಪಮಂ ನೆರಪಿದ ಮಾನಿಸರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪).

[ಒಲ್$_1$ + -ಅಮೆ$_2$]

ಒಲ್ಲಯಿಸು, ಒಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ರಣರಸಿಕರೊಡ್ಡು ವೊಡ್ಡಣವ ಕಂಡೊಲ್ಲಯಿಸುವಣೆಯರಕೆ ಹಿಂದಾಗಿ ನಡೆದು ಬರ್ಪಕ್ಕಟಿಗರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೪೯); ಕೆಲಪೌಜು ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ ಚೆಲ್ಲಪಿಲ್ಲಿಯಾದುದು . . . ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗೆದಜೞ್ತು ಕೆಲವು ವೊಲ್ಲಯಿಸಿದತ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೫೧). **ಒಲ್ಲೈಸು**: ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾರಿಯ ಬರಿಯ ಚಿವುಟಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯ ಬಲುಮಿಳ್ತುವಿನ ಹಲ್ಲಟಿಗಾಡಿದವೆನುತೊಲ್ಲೈಸಿತು ಬಲ್ಲಿದ ನೃಪ ನಿಕುರುಂಬ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೨). [? + -ಇಸು$_3$]

ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ 'ಒಲ್ಲಣಿಗೆ' ನೋ.

ಒಲ್ಲಿ 'ವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಒಲ್ಲೈಸು 'ಒಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಒವಂಜರೆ (ನಾ). (?): ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ಗಿ ಸರ್ನವ್ವಯರ್ಗೊಡುಮ ಕೆರ್ಕೊಣ್ಣಿನ್ದರ್ ಒವುಜಾರ್ ಎನೆಬ್ಬರಾ × ನವಯುಸನ್ಮದೊ ಆಳದೊನೊವಂಜರೆ ವನ್ಪರೆದೊನ್ನಗ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೯; 815). [?]

ಒವಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಸಂಘ; ಕಾರುಕರ ಸಂಘ: ನಮ್ಮ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಮೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೆರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ (ಸವತಿ. ೪೫).

[ಒವಜ (< ಒವಝು) + ಕೊತ್ತಳಿ (< ಕೊತ್ತೞ್$_1$)]

ಒವಜು, ಓಜು$_2$ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ವೃತ್ತಿ; ಅಧ್ಯಾಪನ; ಕಲಿಸುವಿಕೆ. 'ಒವಜುಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಓಜು$_2$**: ಮತಿಕ್ರಿತಿಗಳ್ಗೆ ದ್ರಿಷ್ಟಿಯೆನಿಸಿಪ್ಪುದು ತನ್ನಯ ಸೂಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಭಾರತಿಗೆ ವಿವೇಕವಂ ಕಲಿಸುವೋಜುವೊಲಿರ್ಪುದು ಚಾರುಸತ್ಕಳಾಜ್ಞತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೦; 1198). [ಒವಜ (< ಒವಝು) + -ಉ$_4$]

ಒವಜುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು; ಬೋಧಿಸು: ಬವರದೊಳೇಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೆಜರ್ಗೆ [ಕಂಡು] ತನಗಜೞಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩). [ಒವಜು + ಕೆಯ್$_1$]

ಒವಜೆ 'ಓಜ$_2$' ನೋ.

ಒವಜ್ಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಒವಝು, ಒವಜ, ಒವಜ್ಜ, ಒವ್ವೈಜ್ಜ, ಓಜ$_1$, ಓಜು$_1$, ಓಝು, ಓವಜ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ: ಕರುವೂರೆಪ್ಪ ಪೊಬಿಲ ಸ್ಥಾನಿಕ ಮಧುರೊವಝುನಗಬ್ಡ ಶಾಸನಂ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧; 828). **ಒವಜ**: ೧. ಇನ್ನೊಲ್ವೊಡೆ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ನೀನಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೩); ಇನಿಸೊಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಜೞ್ ಚಟ್ಟನೊಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಳೋ]ವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪); ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ಕಣಾ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨-೨೧); ರಸಿಕತೆ ಗಿರ್ವರುಮೊವಜರೊಲಿರ್ಪರು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೧-೮೧). ೨. ವೆಂಕಟನಾಯಕನ ತಂದೆ ತನ್ನ ಮಂದಿರ ರಚನೆಗಾಗಿ ಬೇಲೂರತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರಾದ ಒವಜರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು (ರಾಜಯೋ. ೮). **ಒವಜ್ಜ**: ೧. ಚಟ್ಟರ ರೆವಡಿ ಒವಜ್ಜರ್ (ಇಅ. X, ೧೭೦-೪; 500). **ಒವ್ವೈಜ್ಜ**: ೨. ಜಕ್ಕಿಯೊವ್ವೈಜ್ಜರ ಮಗ ಚನ್ದ್ರಶೇಕರ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೫-೩; ಸು. 900). **ಓಜ**: ೧. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಾಡವರೋಜರ್ (ಕವಿರಾ.೧-೪೨); ಓಜರ್ಗೆಱಗಿ ಪೊಡೆವುಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩-೨೪); ಮತ್ತೞಿದ ವಿದ್ಯೆಗಳೋಜರೆ ಚಟ್ಟರೆಂಬಿನಂ ನೆರೆದುವು ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪); ಪಿಂದಣ ಸೋಲಮಂ ಮಜೆದು ಲಜ್ಜೆಯನೊಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದನೇ ಪಂದೆಗಳೋಜಂ (ದಶಕು. ೨-೨೫). 'ನಾಡೋಜ' ಪರಾ. ೨. ಪೂವಿನಂಬುಗಳಂ ಪಣ್ಣಲೆಂದು ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದೋಜನ ಸಾಲೆಯಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ಪೂವಿನ ಸಂತೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ವ); ಗುಡ್ಡದಲ್ಲೆ ಗುಡಿ ಕೊರೆದರಲ್ಲ ಕಣ್ಗಂಡ ಓಜರೆಲ್ಲ (ಹೃದಸ. ೭೨-೧೩). ೩. ಮರಗೆಲಸದವನು: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸ ಓಜರು ಕೂಡಿ ಮರದೊಳುಂ ಶಿವಲಾಂಛನವ ಮಾಡಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೪೩). ೪. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ (ಕ). ೫. ಕಮ್ಮಾರ (ಕ). **ಓಜು$_1$**: ೧. ಹಂನೆರಡು ಹಳ್ಳಿಯ ಓಜುಗಳು ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಗ ೧ ಪ ೨ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೫೬-೮೧; 1220). **ಓಝು**: ೧. ಮಠದ ಮಾಣಿಯರನೋದಿಸುವೋಝುರ್ಗೆ ಮತ್ತರೆಂಟು (ಎಇ. XV, ೪೯-೪೩; 1060); ಕಾಳಿಮೋಝುರ ಪುತ್ರರಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಿಮೆಯ್ಯಗಳುಂ (ಕಇ. II, ೧೯-೧೫; 1130). **ಓವಜ**: ೧. ಚಾವುಣ್ಡೋಜಂಗಲ್ಲದೆ ಪೆಜರ್ಗ್ಗೋವಜವೆಸರಿದೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೨-೫೬; 1064).

[ಪ್ರಾ. ಉವಜ್ಝಯ, ಉವಜ್ಝಾಯ (< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ)]

ಒವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಕಾರ ಮತ್ತು ಓಕಾರ: ಅವಿಕೃತಿಗಳೆ ವರ್ಣಮೊ ವರ್ಣಮಂತ್ಯವೆನಿಸಿದ ನಿಪಾತಂ (ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒವಱ್ (ನಾ). ಸೌಳು; ಚೌಳು.

ಒವಱನೀರ್ = ಸೌಳುನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು: ಪುತ್ತೂರ ಪೊಲೆಯರಿಪ್ಪ ಕೇರಿಯೊವಱನೀರ ಭೂಮಿಯುಂ ಸಾರಭೂರುಹಮಾಗಲೋಳಿಯೊಳಗೆ ನೆಜೞ್ದ ಕೆಜೞ್ಯ . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೦; 10ನೆಯ ಶತ). ಒವಱನೆಲ = ಸೌಳು ನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಱನೆಲನಂ ಪಿರಿದುಮಾಯಾಸದಿಂ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೩; 10ನೆಯ ಶತ). 'ಸವಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉವರ್; ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ಗೊಂಡಿ. ಒವರ್]

ಒವಱುಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಸೌಳುನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಱುಪ್ಪುನೆಲದಾ ಭೂಮಿಯನೊಳಕೊಂಡಗಱನಗೞ್ಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೬; 10ನೆಯ ಶತ). [ಒವಱ್ + ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೆಲ]

ಒವ್ವೈಜ್ಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಒವ್ವೆ 'ಒಱ್ವೆ' ನೋ.

ಒಶ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು: ನಾಲಗೆಯ ಸವಿಸುಖಕೆ ಚೀಲವನು ತುಂಬಿದರೆ. . .ರುಜೆಗಳಿಂ ಕಾಲನೊಶನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೫); ಸೂರೆಹೋಯಿತು ಪುಣ್ಯ ಮಾರಿತು ಎನ್ನೊಶಮಾರೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ ಆರು ಎನ್ನವರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೩-೧೬); ದೈವಾನುಗ್ರಹದ ನಿರಿಗೆಯಂ ಮೀರ್ದಪರೆ ಮಾನವರಿಗೊಶವಹುದೆ (ಪರಶು. ೮-೩); ಭಟರು ತಮ್ಮೊಶವಿಲ್ಲದಾಗಿ ರಥದಿಂದಿಳಿದು (ತುರಂಗ. ೫೧-೯).

[< ಸಂ. ವಶ]

ಒಸಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ನಲಿ; ಹಿಗ್ಗು: ಎಸೆದ ಶೂಲದ ಮುಂದೆ ಒಸಗಿ ಬಹುವೇಗದಿಂ ಹಾಯಬಹುದು ಕೆಟ್ಟು ನೆಂಟರ ಸೇರುವುದು ಬಹು ಕಠಿನ (ಪುರಂದ. ೩-೭೮-೧); ಕಿವಿಮಾತ ಸೊಗಸೇನು ಆಡಿದ್ದಾಡುವುದೇನು ಹಳೆ ಹೊಸ ಮುದ್ದಾಟ ಒಸಗುತಿರೆ (ಸಬೀಗೀ. ೩-೬೨). [?]

ಒಸಗೆ (ನಾ). ೧. ಶುಭ; ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ; ಉತ್ಸವ: "ಉತ್ಸವಃ, ಮಹಃ, ಕ್ಷಣಃ – ಈ ೩ ಒಸಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೭೮); ಅಂತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ (ಎಇ. XIV, ೯೯೧–೧೭; 725); ಜನಪತಿಗೆ ಪೊಸಗೆಯಂ ಪುರಜನಮೆಲ್ಲಂ ಬೀಱುತಿರ್ಪರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೬); ವಿವಾಹದೊಸಗೆಯೊಡನೆ ಪಟ್ಟಬಂಧದೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೮ ವ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಪ್ರಸನ್ನತೆ; ಅನುಗ್ರಹ: ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡನಿರ್ದಂದಿನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಗಳಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ४–೧೦೬ ವ); ಚೋದ್ಯಮಿದೆನೆ ಮುನಿಸುಮನೊಸಗೆಯುಮನೊಡನೊಡನೆ ಮೆಱೆವಂ ಭೂಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೩೯). ೩. ಕಾಣಿಕೆ; ಉಡುಗೊರೆ; ಗೌರವ: ಆರೊರ್ವರರಸಿಯಟ್ಟಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ದುಃಖಮಂ ಮಱೆಯಿಸುವೊರರ್ಗೊಸಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ರಾಸೆ]ಯಂ ಮಾಡುವೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮–೧೨); ನಿನಗೊಸೆದೇನಂ ಕುಡುವುವೆಂದೊಡೆಂದಳ್ ಮುಕ್ಕೊಳೊಸಗೆಯನೆನಗೀವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೯). ४. ಶುಭಸಮಾಚಾರ, —ಸಂದೇಶ, —ಸುದ್ದಿ: ಧನಂಜಯನ ಬರವಿನ ಸಂತಸದೊಸಗೆ ಪಡೆಮಾತಂ ಮುಂದುವರಿದಱಿಪುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ४–೩೨ ವ); ಚಿತ್ತೈಸು ದೇವ ದೊಡ್ಡೊಸಗೆ ಕುಮಾರನುತ್ಪತ್ತಿಯಾದನು ನಿಮಗೆಂದು (ಭರಜ. ೨೫–೪೯). ೫. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: ಅಂದಿನ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಒಸಗೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಶಾಂತಲೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯). ೬. ಯಶಸ್ಸು; ಕೀರ್ತಿ: "ಒಸಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೭); ಮಾಗಧನಂ ಗೆಲ್ದೊಸಗೆಗೆ ರಾಗಿಸಿ ಜಳರಾಶಿ ನಿನಗೆ ಸೇಸಿಕ್ಕುವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೨೧). ೭. (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆ: ಪೆರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪುತ್ರಕ ಪೊರುದುಮಾನ್ಯಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೫; 685); ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನಕರೆ ಕೂಟಕ . . . ಯಿವೊಳಗಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೯೯೩೨, ೧೬–೩೦; 1069).

ಒಸಗೆಕಳುಹಿಸು = ಸುದ್ದಿ ಅಥವಾ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಎಲ್ಲ ಮಲೆಗಳಿಗೂ ಒಸಗೆಕಳುಹಿಸಿದ್ದ (ಕುಡಿಕೂ. ३). ಒಸಗೆಹಾಕು = ಪ್ರಥಮಋತುವಾದವಳಿಗೆ ಆರತಿಮಾಡಿ ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು.

[ದೇ.॥ ತುಳು. ಒಸಗೆ, ಒಸಯ, ಒಸಯೆ; ತೆಲು. ಒಸಗು, ಒಸವು]

ಒಸಗೆಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು: ಜೀವದೊಡೆಯನೆ ರತಿರಾಗದೊಸಗೆಕಾಱನೆ (ವರ್ಧಚ. ೬–೨). ೨. ಸಂದೇಶ ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು; ಸಂದೇಶವಾಹಕ. [ಒಸಗೆ + -ಕಾಱ]

ಒಸಗೆದಮ್ಮಟೆ (ನಾ). ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ: ಭೂರಿಯ ನೀವರೆಂದೊಸಗೆದಮ್ಮಟೆವೊಯ್ಯುತೆ ಬೀದಿ ಬೀದಿಯೊಳ್ (ಮೈಸೂಮ. ४–೬೫).

[ಒಸಗೆ + ತಮ್ಮಟೆ]

ಒಸಗೆದೇರ್ (ನಾ). ಉತ್ಸವದ ರಥ; ವೈಭವವುಳ್ಳ ರಥ: ಶ್ರೀರಾಮನೊರ್ವನೆಯೆ ತನ್ನೊಸಗೆದೇರಿಳಿದು ನಡೆದಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨–೬೬೮).

[ಒಸಗೆ + ತೇರ್₂]

ಒಸಗೆದೋರಣ (ನಾ). ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ತೋರಣ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೊಸಗೆವಾಡೊಸಗೆದೋರಣ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿಯೊಸಗೆಯ ವಾದ್ಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಗಾನವಿಲ್ಲದ ಮನೆಯಿಲ್ಲ (ರಾಮುವಿ. ೧೧–೫೫). [ಒಸಗೆ+ತೋರಣ]

ಒಸಗೆದ್ರಮ್ಮ (ನಾ). (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆಯ ಹಣ: ಅನಿತಱೊಳೆಲ್ಲಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಂ ಮೂಱಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೨–೭; 929).

[ಒಸಗೆ + ದ್ರಮ್ಮ]

ಒಸಗೆನೀರ್ (ನಾ). ಮಂಗಳೋದಕ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ಅತ್ತಲೊಸಗೆನೀರ ಮಿಂದ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಸಖರೊತ್ತಿಲಿ ಕುಳಿತು ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೫–೪೯).

[ಒಸಗೆ + ನೀರ್₁]

ಒಸಗೆನುಡಿ (ನಾ). ಶುಭ ಸಮಾಚಾರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂದೇಶ: ಒಸಗೆನುಡಿ ತಂದಿಹೆನು ನಾನೊಂದ (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೨).

[ಒಸಗೆ + ನುಡಿ₂]

ಒಸಗೆಯೋಕುಳಿ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಚುವ ಓಕುಳಿ: ಇಳಿದು ಬಂದುದು ಬಯ್ಗು ಪಡುವಣ ಮುಗಿಲ ಮಂಚಕ್ಕೆ ಒಸಗೆಯೋಕುಳಿಯಾದುದಾ ದೆಸೆಗೆ ಕಡಲನೀರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೫–೧೯೨).

[ಒಸಗೆ + ಓಕುಳಿ]

ಒಸಗೆಯೋಲೆ 'ಒಸಗೆವೋಲೆ' ನೋ.

ಒಸಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ಕಪೀಶನಾ ರಾಕ್ಷಸವಿಪಕ್ಷಿಯ ಬಂಧುಕೃತ್ಯದಲೊಸಗೆವಡಿಸಿದನುಚಿತ ಸೇವಾಭಾವ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ४–೨–೧).

[ಒಸಗೆ + ಪಡು₁ + -ಇಸು₃]

ಒಸಗೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಶುಭವುಂಟಾಗು; ಹಬ್ಬವಾಗು: ಭುವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮೊಸಗೆವರ್ಪಂತೆ ಬಂದ ವಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫ ವ).

[ಒಸಗೆ + ಬರ್₁]

ಒಸಗೆವಱೆ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾದ್ಯ; ಶುಭವಾದ್ಯ: "ಒಸಗೆವಱೆ ಬದ್ದವಣಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೮); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೊಸಗೆವಱೆ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಶಂಖಪಟಹಭೇರೀರವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೧೬); ಅಮರರೊಸಗೆವಱೆ ಬಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ३–೬೯); ಅಖಿಳ ಲೋಕೇಶ್ವರರು ಹೊಯ್ಸಿದರೊಸಗೆವಱೆಗಳ ನಿಜಪುರಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೬೬); ಪೊಱಮಟ್ಟನವನಿಪನೊಸಗೆವಱೆ ಮಸಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨). [ಒಸಗೆ + ಪಱೆ₂]

ಒಸಗೆವಾಡು (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂತೋಷ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಮದವಕ್ಕಳನುತ್ಸಹವೊದವೆಯೊಸಗೆವಾಡಂ ಪಾಡುತ (ಜಯಕಾ. ೮–४೦); ಕಿನ್ನರಕಾಂತೆಯರೊಸಗೆವಾಡನು ಪಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ३೨–೬೧).

[ಒಸಗೆ + ಪಾಡು₂]

ಒಸಗೆವಾತು (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಸಮಾಚಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿ; ಶುಭಸಮಾಚಾರ: ಪಾಂಡವರನಿಕ್ಕಿದೊಸಗೆವಾತನೀಗಳೆ ಕೇಳಿಸುವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫ ವ); ಒಸಗೆವಾತಂ ಪೇೞ್ದುವಂಗೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂಪೂ. ४೨೮); ಅರ್ಜುನ ಬಂದನೆಂದೆಂಬೊಸಗೆವಾತಿನ ಲೂರ ಸುಳಿದರು ದೂತರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ३೬–೧೦४).

[ಒಸಗೆ + ಮಾತು₁]

ಒಸಗೆವೆರಸು (ಅ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡು; ಸಡಗರದಿಂದ: ದ್ರುಪದನಂದನಂಗೆ ಬೞಿಯನಟ್ಟೆ ಬರಿಸಿ ಪಿರಿದುಮೊಸಗೆವೆರಸು ತಾನೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫ ವ).

[ಒಸಗೆ + ಬೆರಸು₂]

ಒಸಗೆವೇಳ್ 'ಒಸಗೆವೇೞ್' ನೋ.

ಒಸಗೆವೇೞ್, ಒಸಗೆವೇಳ್, ಒಸಗೆಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಶುಭವನ್ನು ನುಡಿ: ಅರಗಿಳಿಗಳ ರವಮಂ ಪಂಜರದೊಳಗಿರ್ದೊಸಗೆವೇೞ್ದು ಮಾಣಿಸೆನುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ३೭). **ಒಸಗೆವೇಳ್**: ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆವೇಳ್ದನಿಲಜನನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬). **ಒಸಗೆಹೇಳು**: (ಶ).

[ಒಸಗೆ + ಪೇೞ್]

ಒಸಗೆವೋಲೆ, ಒಸಗೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಶುಭಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಓಲೆ: ರಾಯನು ಮನದಿ ಘನಹರುಷಮಂ ತಾಳಿ, ಕೆನೆವಾಲು ಸಕ್ಕರೆಯು ನೆರದವೋಲ್ ಆಯಿತೆನ್ದು, ರಸವಾಱೆಯ ಮೇಲೆ ಜೇನಿಟ್ಟವೋಲಾಯಿತೆನ್ದು, ಒಸಗೆವೋಲೆಗಳನ್ನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಳುಹಿದನು (ಚೋರಕ. ಶ). **ಒಸಗೆಯೋಲೆ**: (ಶ). [ಒಸಗೆ + ಓಲೆ]

ಒಸಗೆಹೇಳು 'ಒಸಗೆವೇೞ್' ನೋ.

ಒಸಡು, ಒದಡು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ ಖಂಡ; ದಂತಪೀಠ: ಬಿಡುವಾಯ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿರ್ಪೊಸಡು ಬೆರಳಿವಲ್ ಕೊಂಕು ಮೂಗು . . . ಕೂಡೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೮) ; ಪಲ್ಲಿಂಗೆ ಪಾಲಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೊಸಡೆಲ್ಲಮುಂ ದೈವಂ ತಿಂದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೪) ; ಮೊಸಳೆಯೊಸಡುಗಳ ಕರ್ಣಿಕಾರಮಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮–೧೨) ; ತುಡುಗುಣಿಯ ನಾಯೊಂದುಯೆಲುವನು ಕಡಿಯುತಿರಲೊಸಡೊಡೆದು ನೆತ್ತರು ನಿಡುರಸನೆಗಿನಿದಾಗಲದು ಸವಿಯೆಂದು ಬಿಡದಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೫೦). **ಒದಡು** : ೧. (ಕ). ೨. ತುಟಿ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒಸರ್$_1$, ಒಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು ; ಸೋರು ; ದ್ರವಿಸು ; ಕರಗಿ ಹರಿ : "ಒಸರ್–ಸ್ರವಣೇ (ಸುರಿ)" (ಶಮಧಾ) ; ರಸಮೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ತಗುಳೆ ಪಾಡುವ ಗಾಣರ ಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪) ; ಮುತ್ತುಗಳೊಸರ್ದುವೆನಿಪ್ಪ ಹಿಮೋದಕಂಗಳಂ . . . ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೩) ; ಧನಧಾನ್ಯ ಕ್ಷಯಮಕ್ಕು ಮಾಮರನೊಳಂ ಪಾಲ್ನೀರೊಸರ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೨) ; ಎಳಗಾಯಿಂದೊಸರ್ವೆಳನೀರ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨). **ಒಸರು$_1$**: ಒಸರುತಿಹ ಕಂಬನಿಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಒರಿಇ. ೨೦–೨೯) ; ಹಸುಳೆಮಾಯಣನುಸುರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ನವರಸ ಪರಿಪೂರಿತವಾಗಿ ಒಸರುವುದು (ಅಂಜಜ. ೧–೧೧೧) ; ಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸರುವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧–೮೮); ಅವನ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಸರಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೮೫).

ಒಸರಿಹೋಗು = ಬಸಿದುಹೋಗು : ಬದುಕುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಒಸರಿಹೋಗಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೯). 'ಊಱು$_2$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರ್$_2$, ಒಸರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಜಿನುಗುವುದು ; ಸ್ರಾವ ; ದ್ರವಣ : ಆತಂಗಪರಾಜಿತನೆಂದಿಟ್ಟರಮರ್ದಿನೊಸರಂ ಪೆಸರಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೨–೨೮). **ಒಸರು** : ೧. ಶಶಿಕಿರಣಗಳ ಶುಭ್ರಕೆ . . . ಪೊಸಕಗ್ಗಲ್ಲುಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಗೆ ರಾಜಿಸಿದುದನೇನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೨೦–೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಪ್ರವಾಹ : ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವೆ ಒಸರು ಸಿಕ್ಕಿತು (ದೇವಮ. ೭೭). ೩. (ಕರಾ) ಒರತೆ ; ಚಿಲುಮೆ. [< ಒಸರ್$_1$. / ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರಾಱು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಿಲ್ಲದಾಗು ; ಒಣಗು ; ಆರಿಹೋಗು : ಎಚ್ಚು ಪಾಯ್ವ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಸರಾಱುವ ಬಾಯ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೨).

[ಒಸರ್$_1$ + ಆಱು$_1$]

ಒಸರಿಕೆ (ನಾ). ಜಿನುಗುವುದು ; ಸ್ರಾವ ; ದ್ರವಣ : ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತದೊಸರಿಕೆಯ ಕಾಲುವೆಯ ತಿದ್ದಿದನು ಕರ್ಪುರವಾಳೆಯೆಲೆಯಲಿ ಬೀಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೪೬). [ಒಸರ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಒಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿ; ಒಸರುವಂತೆಮಾಡು. 'ಒಸರಿಸುಹ' ಪರಾ.

[ಒಸರ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಸರಿಸುಹ (ನಾ). ಜಿನುಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು : "ಸ್ಯಂದ, ರೀತಿ – ಒಸರಿಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [ಒಸರಿಸು + –ಹ$_2$]

ಒಸರು$_1$ 'ಒಸರ್$_1$' ನೋ.

ಒಸರು$_2$ 'ಒಸರ್$_2$' ನೋ.

ಒಸರುನೀರು (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯ ನೀರು ; ಒರತೆಯ ನೀರು : ಅಂಗಡಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಸರುನೀರಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಒಸರು$_2$ (< ಒಸರ್$_2$) + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಒಸರ್ಗಣ್ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಕಣ್ಣು ; ಅಳುವ ಕಣ್ಣು. 'ಒಸರ್ಗಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [ಒಸರ್$_1$ + ಕಣ್]

ಒಸರ್ಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು ; ನೀರುಗಣ್ಣವಳು : ಪೊಡರದಿರೊಸರ್ಗಣ್ಣೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಸೌನಂದ. ೪–೧೯). [ಒಸರ್ಗಣ್ + –ಇ$_2$]

ಒಸರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಕರಗಿ ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: "ಚಂದಗಲ್ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲೆನಲೊಸರ್ಗಲ್" (ಚತುನಿ. ೧೧೦) ; ಅನಂತರಮಾ ಕಾಂತೆಯರ್ ಸರಸ್ಸಿಗಿೞಿತಂದು ಪಾಸಿನೊಸರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲೆ ತಿಱಿತಂದ ಪೂಗಳಂ ಬೈತಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩–೯). [ಒಸರ್$_1$ + ಕಲ್$_3$]

ಒಸರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕರಗಿಸು ; ನೀರಾಗಿಮಾಡು : ಚಂದ್ರಿಕೆಯೆಂಬ ಚಂದ್ರಕಾಂತಕಲಶಂಗಳನಾತ್ಮೀಯ ಮುಖಚಂದ್ರಸ್ಮೇರ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿನೊಸರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೧–೧೪೫ ವ). [ಒಸರ್$_1$ + –ಚು]

ಒಸರ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು ; ನೀರಾಗಿ ಸುರಿ : ರಸಮೊಸರ್ತರ್ಪ ಪಣ್ಗಳ್ ಸಮಂತಿಟ್ಟಳಮಪ್ಪಾಮ್ರಪ್ರತಾನಂ ಬನದೊಳವಿರಳಂ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ಪುದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೮೯). [ಒಸರ್$_1$ + ತರ್]

ಒಸರ್ದಾಣ (ನಾ). ನೀರು ಒಸರುವ ಸ್ಥಳ ; ಒರತೆ : ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ ಬೀಡೆವೋಗಿರ್ದ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ ಬಾವಿಯಾದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨) ; ತಾಜಲೊಸರ್ದಾಣ ಮಹಾಗ್ರಹಂ ತೊಱೆ ಕೊಳಂ . . . ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨). [ಒಸರ್$_1$ + ತಾಣ]

ಒಸವಂತ (ನಾ). ವಸಂತ : ಇಂತಿರಲ್ಕೊಸವಂತ ರುತುವಿನೋಳ್ ಭೂಪ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯೋಳ್ದೀಕ್ಷೆಯ ಧರಿಸಿರಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೮೧–೧೬).

[< ಸಂ. ವಸಂತ]

ಒಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಹೇ ಕರುಣಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನ ಜನನಿ ನಾಕೆರಡೊಸುಗಳ ಸಾಕಿ ನೀ ಗರ್ಭದಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೯–೧೫).

[< ಸಂ. ವಸು]

ಒಸೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿ ; ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು ; ಮೆಚ್ಚು : "ಒಸೆ – ಪ್ರಸನ್ನತ್ವೇ (ಪ್ರೀತಿಸು)" (ಶಮಧಾ) ; ಒಸೆಗೆ ಮೇಣ್ ಮುನಿಗೆ ಮೇಣ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೫) ; ಸಾರ್ತಂದವಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದೊಡಮೊಸೆಯೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೮೩) ; ಒಸೆದು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪಾಲಿಸುವ ಮರ್ದಿಸುವ ಸತ್ವಸಮರ್ಥನೆನಿಪ ನೀನೇ ತಪ್ಪ ಹೊಱಿಸಿ ದಟ್ಟಿಸುವಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೧೦). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು ; ದಯಪಾಲಿಸು : ಮಹಜ್ಜನಮೊಸೆದುಕೊಟ್ಟ ಕೞನಿ (ಎಕ. X (s), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೭; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿನಗೊಸೆದೆಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೮–೪) ; ಒಸೆದು ನಿನ್ನವರೆಂದು ಬಗೆವರೆ ಬಸಿದು ಬೀಳುವ ಕೃಪೆಯ ನೀ ತೋಱಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೧೨೭). ೩. ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷಪಡು ; ಆನಂದಿಸು : ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದೊಸೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೧) ; ನೀರೊಳಾ ಬಾಳನನಾದಮಾದರದೆ ಕಂಡೊಸೆದಂ ನಿಧಿಗಂಡನಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೬) ; ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮಗನನಂದು ಪೆತ್ತಂತೊಸೆದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೫) ; ಸಕಲ ರಾಗಂಗಳಿಂದೊಸೆದು ತುಂಬುರ ನಾರದರ್ ಪಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಚೆಬಪು. ೨–೨೮). ೪. ಶೋಭಿಸು ; ಸೊಗಸು : ತಮಸ್ತಮಮಂ ತೆರಳ್ಚಿಬಂದೊಸೆದಿನನೇಱುವಂತುದಯಪರ್ಬ್ಬ(ರ್ವ್ವ)ತಮಂ (ಇಆ. V, ೧೫–೧೪ ; 1019) ; ಕಪಾಲಿಯೆಂಬಂ ಗೊರವಂ . . . ಪಿರಿಯನೆಂದೊಸೆದಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೧೨೩) ; ದಿವಿಜನೊರ್ವಂ ತಳತಳಿಸುತ್ತೊಸೆದಿರದೆಯ್ದಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩–೬೭).

ಒಸೆದೊಸೆದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತೆನೆಗಳಂ ತಿಱಿತಿಱಿದು ತಂದು ತಂದು ಒಸೆದೊಸೆದು ಹೊಸೆಹೊಸೆದು ರಸವುಳ್ಳ . . . ಅವಲನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೯) ; ಸುರುಚಿರೋಕ್ತಿಗಳಿಂದೊಸೆದೊಸೆದು ವರ ಸುಧಾಂಭೋರಾಶಿಯೊಳು ನೆಱೆ ತೋದು ನೆಱೆ ತೋದು (ಬಸಪು. ೩೩–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ, ಉವ ; ಮಲ. ಉವಕ್ಕ]

ಒಸೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಸರುವ ಮಂಜು; ಇಬ್ಬನಿ (?): ಜೀವನಗುಣ ಮೇನೆಂಡೊಡೆ ಕೇವಲ ದರ್ಶನ ಸುಬೋಧಮುದರಿಂದವನಿಗೆ ಆವಾವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳಲು ಭಾವಿಯೊಳೊಸೆಮಂಜಿನುದಕ ಬಿದ್ದಂತಕ್ಕುಂ (ಭವ್ಯಾಮೃ. ೧೨). [< * ಒಸರ್ಮಂಜು ?]

ಒಸೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸು; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಅನಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯು [ನೊಸೆಯಿಸ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆನೆಯಿಸ] ಲ್ಪೋಮಲೋಕಕ್ಕಮೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಯಸ್ಯಂ . . . ಏಟ್ಟಂದು (ಕಾದಂಉ. ೬೨೨); ಜಲಕೇಳಿಯ ಬಿನದದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೬೨). ೨. ಕೊಡು; ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಕಂಪಂ ನಿನ ಗೊಸೆಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿಯೆನ್ನೋಪನನಿಂದಾರಯ್ದು ತಂದೆನ್ನೊಡ ನಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಒಸೆ + –ಇಸು₁]

ಒಳ್$_1$, ಒಳ (ಅ). ಒಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. ‘ಒಳ್ಗರುಳ್’, ‘ಒಳ್ನೊಡ್ವೆ₁’, ‘ಒಳ್ಪೊಟ್ಟೆ’ ಪರಾ. ಒಳ: ‘ಒಳಅಂಗಳ’ ಪರಾ. [< ಒಳಗು]

ಒಳ್$_2$, ಒಳು (ಗು). ಒಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. ‘ಒಳ್ಗನ್ನಡ’, ‘ಒಳ್ಗಬ್ಬ’, ‘ಒಳ್ಗುಣ’ ಪರಾ. ಒಳು: ‘ಒಳುಗೊರಳು’ ಪರಾ. [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁]

–ಒಳ್$_3$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಆತನ ಮಹಾದೇವಿ ಮನೋಹರಿಯೆಂಬೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೯).

ಒಳ ‘ಒಳ್₁’ ನೋ.

ಒಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು; ಹೆದರು (?): ಕಂಸನೊಳಂಗೊಂಡು (?) ನೋಡಿ ಗದಗಂಪಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೩೩ ವ). [ಒಳ ? + ಕೊಳ್₁]

ಒಳಅಂಕೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಮೇಲುಗಡೆ ಯಲ್ಲಿ ವಳಗೆ ಯೇಕ ಘಾಯವನ್ನು ವಳಗಡೆಯ ವಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಘಾತವು ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ವಳಗೆ ಯೆರಡು ಘಾತವು ಆವದು ಉಂಟು ಆದು ವ[ಒ]ಳಅಂಕೆಯೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಕ್ಕೆ]

ಒಳಅಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ: ಮನೆಯ ಒಳಅಂಗಳ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳಗಿನ ಅಂಗಳ: ಗಂಡಸರು ಹೊರಅಂಗಳದಲ್ಲೂ ಹೆಂಗಸರು ಒಳಅಂಗಳದಲ್ಲೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಗಳ್ಳ]

ಒಳಅಗುಣಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಗುಣಿ; ಬಾಗಿಲ ಒಳಮುಗ್ಗುಲು ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ: ನಿತ್ಯ ನಡುಮನೆಯ ಒಳಅಗುಣಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರ ಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗುಣಿ (< ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ₁)]

ಒಳಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಂಕಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ತೇಜಸ್ಸು: ಪುಣ್ಯಪುರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪುರುಷನೊಳಅಗ್ನಿಯಂ ಕಾವವರೆ ದೇವರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮–೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗ್ನಿ]

ಒಳಅಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟ. ೨. ಅಟ್ಟದ ಒಳಭಾಗ: ಒಳ ಜಗಳಂ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಪೊಜಅಡಿ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಶಮುದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟ₁)]

ಒಳಅಟ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ತನ್ನಂ ಸೋಂಕಿ ಪಾಯ್ವ ಕಾದಲೆಯಂ ಬರಿಸೆಳೆದೊಳಅಟ್ಟೆ ನುರ್ಗುನುಜುಯಪ್ಪಿನಂ . . . ತಳ್ಕೈಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟೆ₁]

ಒಳಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನಅನುಭವ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿ ಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪಾಲು. ‘ಒಳಅನುಭವದಾರ’ ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವ]

ಒಳಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಅನು ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹಂಚಿಕೆದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವೆನಂಬರು ಒಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯಿರುತ್ತಾ ದಾಖಲೆಯಲ್ಲಿದೆ ಒಳಅನುಭವ ದಾರರು ಅನೇಕಮಂದಿ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಭೂವಿಪ. ೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವದಾರ]

ಒಳಅರಿವು (ನಾ). ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ತಿಳಿವು; ಸಹಜಜ್ಞಾನ; ಅಂತರ್ಬೋಧ: ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ, ತರ್ಕಿಸದೆ, ಮನಸ್ಸು ಒಡನೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದು . . . ಒಳಅರಿವು (Intuition. ಇಂಕಪ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅರಿವು (< ಅಱಿವು)]

ಒಳಆಸ್ತರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪದರು: ಭ್ರೂಣಾವರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕಣ ಗಳ ಒಳಆಸ್ತರಣ (Hypoblast. ಇಂಕಪ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಸ್ತರಣ]

ಒಳಆಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳು; ಅಂತಃಪುರದ ಸೇವಕ (?): ಎಳ ಅಂಜೆ, ಪೊಜಅಡಿ, ಒಳಆಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಳ್₃]

ಒಳಈಜು (ನಾ). ನೀರಿನ ಒಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಈಜುವುದು: ಅವನು ಒಳಈಜಿನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಈಜು₃ (< ಈಸು₄)]

ಒಳಉಗ್ರಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಠಡಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರ ಹಿಸಿ ಇಡುವ ಒಳಕೋಣೆ; ಕೋಠಿಯೋಲಿ (ಉಕ): ಬಿಡದೊಪ್ಪು ವೊಳಉಗ್ರಾಣ ನಾನಾಬಗೆ ಷಡುರಸಾನ್ನಗಳ ಪಾಕಗಳ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಗೃಹ ಗಳಂದರಮನೆಯೊಳು ಬಲು ಬೆಡಗ ಬೀಱಿದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೭–೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಗ್ರಾಣ]

ಒಳಉಡುಪು (ನಾ). ಒಳಗೆ ತೊಡತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ: ಬದಲಾಯಿಸಿ ತೊಡು ವುದಕ್ಕೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಒಳಉಡುಪು ಇಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೧೦೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಡುಪು]

ಒಳಉಸುಲು (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳಾಯ: ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದವೊಳಉಸುಲಿನ ಉದ್ದ ಳತೆ ೧೨ ಫೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಕಭಾಗ. ೫೨೭); ಕೋಣೆಯ ವೊಳಉಸುಲು ೪೦ ಫೂಟು (ಕಭಾಗ. ೫೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಸುಲು]

ಒಳಊಳಿಗ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲಸ: ಮುಂ ತಾಂ ಕಳುಪಿದ ಒಳಊಳಿಗದ ಕುವರನೊರ್ವನೆ ಯ್ತಂದು ಕೆಯ್ಮುಗಿದು ಕೆಲದೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಿಕವಂ. ೧೪೭–೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊಳಿಗ]

ಒಳಎಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸೆಳೆತ: ಮನದಲ್ಲಿ ಬೇಗುದಿಯಾಗಿ . . . ಎದೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಳಎಳೆತ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಎಳೆತ]

ಒಳಓಲಗ (ನಾ). “ಅಂತರಂಗದ ಸಭೆ; ಏಕಾಂತದ ಚಾವಡಿ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ (<ಒಳಗು) + ಓಲಗ]

ಒಳಓವರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಅಂತರ್ಗೃಹ: ರಾಣಿಯ ವಾಸದ ಈ ಒಳಓವರಿಗೆ – ಮನಸ್ಸಿನ ಪಯಣವೂ ಅಪಾಯಕರವೆಂದರಿತಿರುವ ನೀನು ಹೀಗೆ ಮರ್ಯ್ಯಾರ್ತು ನಡೆತಂದಿರುವ ಸಾಹಸವು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೨೯–೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಓವರಿ]

ಒಳಕಂಪಣ (ನಾ). ಕಂಪಣದ ಒಳಭಾಗ : ನಾಡೊಳಗೆ ವೊಳಕಂಪಣ ಹೊಱಕಂಪಣವೆಂನದೆ ಏನು ನಾಡೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಡೆ ಉ ಸಮಾನ ಭಾಗೆಯಲು ಹಚ್ಚುಕೊಂಡುಂಬರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭–೭೪ ; 1191).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಂಪಣ$_1$]

ಒಳಕಡಿತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೇ ಕಡಿಯುವುದು, —ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಒಳಕಡಿತದಲಿ ಕಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಳುವವೋ ಕಾಲಾಳೊ ಎನೆ ದಿಗುವಳಯದಲಿ ಕೌತುಕವ ಮೆಱೆದವು ಹರಿಶರವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೯–೩೩) ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗಿನ ಬಾಧೆ, —ಕೊರೆತ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡಿತ$_1$]

ಒಳಕಡೆ 'ಒಳಗಡೆ$_1$' ನೋ.

ಒಳಕಣ್ 'ಒಳಗಣ್' ನೋ.

ಒಳಕತ್ತರ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಶೈಲಿ : ಆಳಗಂ ಸುಳಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಮೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಱಕತ್ತರಮುಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾಭೇದಂಗಳ ಪಹರಣೆ ತುಡುಕು ಮೊಱೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩) ; ಆವುಜಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಆಳಗಸುಳಿಯಳಗ ಬೊಟ್ಟಾಳಂ ಒಳಕತ್ತರ ಹೊಱಕತ್ತರ ವಿಷಮಕತ್ತರಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರವಾದನರ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬–೭೭ ವ). 'ಹೊಱಕತ್ತರ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರ]

ಒಳಕಥೆ (ನಾ). ಉಪಕಥೆ; ಉಪಾಖ್ಯಾನ : ಈ ವೊಳಕಥೆಯ ತಾ ಹೇಳ್ವ ಕೇಳ್ವರ ದೇವನನವರತ ಒಲಿದು ರಕ್ಷಿಪನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಒ೦೫. ೧೨–೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಥೆ]

ಒಳಕಯ್ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಗಾಲು; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ (ಕ). ೨. ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು : ಆ ಎತ್ತು ಒಳಕಾಲು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಳಕಿಸೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗಿನ ಜೇಬು ; ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಜೇಬು : ಮಾಸ್ತರು ಕವರನ್ನು ಒಳಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿಸೆ]

ಒಳಕುಪ್ಪಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುಪ್ಪುಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುರು (ನಾ). "ದೇಹದೊಳಗಡೆ ಕೀವು ತುಂಬಿ ಆದ ಕುರು" (Abscess. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುರು$_1$]

ಒಳಕುಱುವ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ; ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ: ಸಾರಲೋಹಿತನೆಂಬ ಸಾಗರತೀರವಾಸಿಗಳೊಳಕುಱುವದ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಗೆ ಕುರುಪದ] ವಿಕಾರ ಚೋನೆಗ ಚೀನ ಬೋಟಕರನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೧೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಱುವ$_1$]

ಒಳಕೆಯ್$_1$, ಒಳಕ್ಕೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದಿರು: ಅವರ ಹೃದಯಂಗಳುಂ ನದೀನದಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನುತ್ಕಲಿಕೆಗಳನೊಳಕೆಯ್ದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ನಾಲ್ಮೊಗಮಿರದಜ್ಜದಾವರೆಯ ಚೆಂದಮನೊಳಕೆಯ್ಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೪). ೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು ; ಆವರಿಸು : "ಒಳಕೆಯ್ – ಅಂತಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಥಾ) ; ಮಹಾಪ್ರಳಯಜಲಧಿಗಳ್ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭುವನಂಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕೆಯ್ಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೨). ೩. ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಒಳಕೆಯ್ವಂತಮರ್ದಪ್ಪುವಂತೆ . . . ಉತ್ಸವಾಕುಳದಿಂ ನೋಡಿದನಾಗಳರಸಿಯಂ ವಿಶ್ವಂಭರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೪); ಈಶ್ವರನನೊಳಕೆಯ್ವ ಗತಿಯಾವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೩೫–೩೫). **ಒಳಕ್ಕೈ$_1$** : ೧. ಗುಣಮನೊಳಕ್ಕೈದು ತೋರ್ಕುಂ ಮಣಿ ಮಹಿಯೊಳದೆಂಬುದುಚಿತಮವನೀಶ ಶಿರೋಮಣಿಯನೊಳಕ್ಕೈದುದಾ ಪೆಣ್ಮಣಿಯ ಗುಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೧). ೩. ಆ ರಾಘವಂ ಕಟ್ಟಿ ಮೇಣ್ ತಡೆದಂ ಕಾಯ್ದೊಳಕ್ಕೈದನೆಂದು ಪಗೆಯಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೩೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳಕೆಯ್$_2$, ಒಳಕಯ್, ಒಳಕ್ಕೈ$_2$, ಒಳಗೈ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಒಳಗು ; ಅಂಗೈ. ೨. (ಕರಾ) ಒಳಭಾಗ : ಅದನ್ನು ಒಳಕೆಯ್ಯಲ್ಲಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಒಳಕಯ್** : ೧. ಕಯ್ಯ ಒಳಗು, ಒಳಕಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳಕ್ಕೈ$_2$** : ೧. ಭರದೊಳೊಳಕ್ಕೈಯಿಂದ ಹೊಱಕ್ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಡೆದು (ಬಸಪು. ೨೧–೪೩). ೩. ನಷ್ಟ : ಅವನ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಳಕ್ಕೈಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ : ಅವನೇನು ಒಳಕ್ಕೈ (ರೂಢಿ). ೫. ಕಕ್ಕಸು, ಬಚ್ಚಲು ಎಲ್ಲವೂ ಒಳಗೇ ಇರುವುದು : ಮನೆ ಒಳಕ್ಕೈಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಒಳಗೈ$_1$** : ೧. ಒಳಗು ಕೈ, ಒಳಗೈ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ಉದಾ). 'ಹೊಱಕ್ಕೈ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒಳಕೆಯ್$_3$ (ನಾ). ಹೊಲದ ಅಥವಾ ಗದ್ದೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದು ಪಲ್ಲಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಱದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ದುರ್ಗಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_3$]

ಒಳಕೆಯ್ಸು, ಒಳಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒದಗಿಸು : ನಳಿನನಾಳಮುಂ ಬಳಸಿ ತಳ್ತಳಿಮಾಲೆಯ ಲೀಲೆಯನೊಳಕೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸಿ] ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯುಮಂ ಪದಾಗ್ರದೊಳಂದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೯ ವ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ನಾಡ ನೀಱೆವೆಂಡಿರ . . . ಇಂಬುಕೆಯ್ಸುವೊಳಕೆಯ್ಸುವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಒಳಕ್ಕೈಸು** : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಒಳಕೇರಿ (ನಾ). ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕೇರಿ, —ಓಣಿ : ಅದಱಿಂ ಮಿಗಿಲಾದ ಒಳಕೇರಿ ಹೊಱಕೇರಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫೭). 'ಹೊಱಕೇರಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೇರಿ]

ಒಳಕ್ಕೈ$_1$ 'ಒಳಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಳಕ್ಕೈ$_2$ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಕ್ಕೈಸು 'ಒಳಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಳಕೊಳ್, ಒಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ದೊರೆಯ ದುರಾತ್ಮನಂ ಖಳನನಾನೊಳಕೊಂಡೊಡೆ ಭೀಮನೀ ಸರೋವರಮುಮನೆಮ್ಮುಮಂ ಕದಡುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೨) ; ದುಷ್ಟರನೊಳಕೊಂಡು ಕೆಟ್ಟರ ಕಥೆಗಳಂ ಪೇಱೆವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೨–೧೨) ; ರವಿಬಿಂಬಮನೊಳಕೊಂಡು ಪೊಳೆವ ಪರಿವೇಷದವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೬೨) ; ಮಗನಂ ತೊಱೆದು ಕಳ್ಳನನೊಳಕೊಳ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೦) ; ತಲೆಗುತ್ತಿ ಹೊಗಲೊಳಕೊಳ್ಳದಂಬರವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು : ಏಕೊಳಕೊಳ್ವೈ ಜಡರಂತೆ ಶೋಕರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೫) ; ನೀಂ ತಲೆವೀಸದುರ್ವರಾಶ್ರೀಯನಿದಾಗದೆನ್ನದೊಳಕೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಒಳಕೊಂಡುದವಳ್ಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಮೆ ಗಳಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ಸೂಚಿಪ ಮುಂದಣ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೦) ; ಒಳಕೊಂಡ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಮಳದಿಂದಂ ಪಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೬).

೪. ಒಳಸೇರು; ಅಡಕವಾಗಿರು : ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲ ಮಿಾ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೪೫). ೫. ತಾಳು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದು ದ್ಯುತಿಯ ವಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೫); ಪವಣಿಲ್ಲದ ದೊಂದೌತ್ಸುಕ್ಯವನೊಳಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನಮುಪಾರೂಢ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ಕೇಳಲ್ಪಡೆದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೮); ಶಾಂತರೂಪಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೂರ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಮುಳಿಸನೊಳಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೬೩). ೬. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು: ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಯನ್ತೆ ಕಟಕಮನೊಳಕೊಣ್ಡುಳುರ್ವ್ವಗ್ನಿ . . . ಉಪಶಮಿಸಿತು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೩; 1007). ೭. ಸಹಿಸು; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು: ಪಳಿಕೆಯ್ದು ಬಂದು ನಲ್ಲಳ ಮುನಿಸನೊಳಕೊಂಡು ಮುಖಮಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆವೆರಸು ನುಡಿದು ಗೆಂಟಾದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೯ ವ); ಲೋಗರಂ ಪೊರೆಯಲೆನಿತು ಬನ್ನಮನೊಳಕೊಂಡ್ಯೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೩-೨೧). **ಒಳಗೊಳ್**: ೧. ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕೆಡೆಯಾಗಿಹಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೯). ೭. ಕಿಚ್ಚಿನಂತೊಳಗೊಳಲರಿದಪ್ಪ ಬಲ್ಲಿದ ನಾಣೆಯಂತೆ ಮಿಾಜಲರಿದಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳಕೋಂಟೆ, ಒಳಗೋಟೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಕೋಟೆ: ಒಳಕೋಂಟೆ, ಹೊಜವೇಲಿ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳಗೋಟೆ**: ಮುಜುಂಯಲಿಜಿದು ಹೊಜಕೋಟೆಯ ಕೊಂಡು ಮತ್ತುಜುಬಿದರೊಳಗೋಟೆಗಂದು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೧೫೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಂಟೆ]

ಒಳಕೋಟಲೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತೊಂದರೆ, —ಕಷ್ಟ; ಆಂತರಿಕ ಉಪದ್ರವ: ದ್ವೇಷವೊಳಕೋಟಲೆಗೆ ಕಡೆ ಕಾಣಿರಿ (ದ್ರಾಕ್ಷಿಪಾ. ೧೪-೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಟಲೆ]

ಒಳಕೋಣೆ, ಒಳಗೋಣೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: ಜೋಪಾನದಲಿ ಮಡಗುವುದಿನ್ನುಳಿದೇನುವನೂ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೊಳಕೋಣೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಡುವುಪಾ ಸುಕುಮಾರಿ (ಪಶುಭಾ. ೫-೪೭); ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಲು ಒಳಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಅವರು ಶ್ರೀಧರನನ್ನು . . . ಸ್ವಾಗತಿಸಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೫); ಮನದೊಳಕೋಣೆಯ ಕಟ್ಟದಿಲ್ಲಣಗಳ ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೯-೩೩). **ಒಳಗೋಣೆ**: ಅವರನ್ನು ಬೇಹಿನಚಾವಡಿ ಗುಯ್ಯುದ್ದ, ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಳಗೋಣೆಯಲ್ಲಿ – ಹಿಂಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೨-೨೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಣೆ$_2$]

ಒಳಕೋಹು (ನಾ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗ; ಒಳಪಾರ್ಶ್ವ: ಕೆಜೆಯ ಒಜ[ಳ]ಕೋಹಿನ ಕೆಲದ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೫-೪೫; 1173); ಹೊಸ ಕೆರೆಯ ವೊಳಕೋಹಿಂ ಮೂಡಲು ಕೊಮ್ಮನ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೯-೧೪; 1279).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಹು$_1$. P ತೆಲು. ಕೋಪು = ಪಕ್ಕ]

ಒಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ತೊಡಕು: ಮೋಹರಾಗದ್ವೇಷಹಾಸ್ಯ ಮುಂತಾಗಾಜು ಮೋಹದ ನಾಲ್ಕು ಕಷಾಯಾ ಮೋಹಿವೆಣ್ಣಾಸೆಯಿಂತೀರೇಳ ಬಿಡಬೇಕು ಮೋಹಿಸಿದೊಳಗಂಟುಗಳನು (ಭರತ. ೭೦-೮೧). ೨. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಣ: ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರು ಒಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಂಟು]

ಒಳಗಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಎಲ್ಲೆ, —ಗಡಿ: ಮಾಜುಪೊತ್ತೊಳಗಡಿ ಬದಲಗಟ್ಟ ಹಿರಿಯ ಕೆಜೆ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೧೦೪-೪೮; 1203).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಡಿ$_1$]

ಒಳಗಡೆ$_1$, ಒಳಕಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ, —ಪ್ರದೇಶ: ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಂತರಂಗ: ಮನುಷ್ಯ ಒಳಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ, ಹೊರಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ ನಡೆಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). **ಒಳಕಡೆ**: ೩. ದನಕರುಗಳು ಮೇಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಾಡಿನ ಅಂಚಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಚೆ ಹೋಗದಂತೆ ಒಡ್ಡು ಹಾಕಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಅದು ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಕಾವಲಾಗಿಯೂ ಕರುಗಳ 'ಒಳಕಡೆ' ಯಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೪೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡ್ಡೆ]

ಒಳಗಡೆ$_2$ (ಅ). ಈ ನಡುವೆ; ಈ ಮಧ್ಯೆ: ಕುಲಿಮೆಯವರು – ಇವರ ಪೂರ್ವಜರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮಾಡುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಹೋರೆ ಮುಗ್ಗಿದ್ದರಿಂದ ಇವರು ವೊಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೨೭); ಈ ಗಿಡದ ಬೀಜಗಳು ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೧).

[< ಒಳಗಡೆ$_1$]

ಒಳಗಣ್, ಒಳಕಣ್, ಒಳಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಣ್ಣು; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ: ಒಳಗಣ್ಣ ಪಾರ್ವಯೆ! ನೆನೆಯಿರೆ ನಮ್ಮ ಪೊಲನುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫-೧೮). **ಒಳಕಣ್**: ೨. ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು; ಗುಳಿಗಣ್ಣು: ಬಳ[ಒಳ]ಕಣ್ಬಿರ್ದುವು ಕಣ್ಣಾಯ್ಬಳಿಯಾಯ್ತೆ ಬರ್ದೆಯಳಿ ಪುವೆತ್ತುದ[ಜ]ವೋಪಿನೆಗಂ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವ ಯೆಳವೆಂಡಿರ ನವರೊಳಜ್ಜ ನಿನಗೇಕಜ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೫). **ಒಳಗಣ್ಣು**: ೧. ಈ ಒಳಗಣ್ಣೆಂದರೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೪೮); ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಒಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ (ಚಿದೇವ. ೨೬೦). ೩. (ಆಲಂ) ವಿಚಾರ: "ತಿಳು(ಳಿ)ವಳಿಕೆ, ಒಳಗಣ್ಣು, ವಿಚಾರ" (ಕಂನುಹು. ೮೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಣ್]

ಒಳಗಣ್ಣು 'ಒಳಗಣ್' ನೋ.

ಒಳಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕಾಣದೆ ಕತ್ತರಿಸುವಂಥದು: ಜ್ವರ ಗುಲ್ಮ ಕುಷ್ಠ . . . ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ರೋಗಗಳು ಕರುಳಿನೊಳಗತ್ತರಿಯ ಹಾಂಗೊಳಗು ಪುಟ್ಟಿಸುವ ಪರಿಪರಿಯ ವೇದೆಯಿಂ (ಕೈಕವ. ೧-೧೯-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಒಳಗದಡು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆ, —ರಾಡಿ: ಕಳೆದೊಳಗದಡಂ ಪೊಳೆಗಳ್ ತಿಳಿದುವು ಸಜ್ಜನರ ಮನಕೆ ಸಾಟಿಯೆನಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೭೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕದಡು]

ಒಳಗರುಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಭ್ಯಾಸಮಂದಿರ: ಒದಜುವ ದಣಿಗೊಳಗರುಡಿಯ ಪದಮೇಳಮನುಜುಜಿದು ಬಾಗಿಲೆಡೆಗೇಟ್ಟಿಂದರ್ ಮದನನ ಕೇಳೀವನದಿಂ ಬಿಡಜಿದ ಪೆಣ್ಬಲ್ಲೆವಿಂಡವೋಲ್ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗರುಡಿ]

ಒಳಗವತೆ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಪಹರಿಸುವುದು: ಕಳವಳಿವು ಹಿಡಿ ಬಂದಿ ಜೂಜುಗಳೊಳಗವತೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಂಬೀ ಬಳಕೆಯಲಿ ಕೀಳ್ಪಿಣ್ಣೊಳೊಂದಿರೆ ಕಾಮುವಶತೆಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಭತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕವತೆ$_1$ (< ಕವರ್ತೆ$_1$)]

ಒಳಗಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: (. . . ಕರವಾಲಗಳಿತ್ತು, ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದ ಎಣ್ಬರು ಸೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು, ಒಳಗಳಂತಿಗೆಗಳ್ಗೆ ಅಗ್ರಗಮನದಿಂದ ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦-೧೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಳಂತಿಗೆ$_2$]

ಒಳಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಒಳಗಱಿಯದೆ ಕೌರವಬಳಜಳಧಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಮೇಲುದಂ ಬೀಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೨); ಒಳಗಱಿಯದನಿತುಮಂ ಸಂಚಲಚಿತ್ತಂ ಮಾೞ್ಪೆನೆಂದು ಪೂಣ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಱಿ]

ಒಳಗಱಿವು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿಳಿವು; ಅಂತರ್ಜ್ಞಾನ: ಎನ್ನಱಿತಮದು ಕಣ್ಣಱಿವ ಮಿಾಱಿ ತಾನ್ ಒಳಗಱಿವನುಳ್ಳುದರ್ಕೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೪–೯೬೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಱಿವು]

ಒಳಗೞ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಒಳಗೞ್ತಲೆಯಂ ಜಾಱಿಸಿ ತಿಳಿವಿನ ತಾಮರೆ ಮಲರ್ವವೋಲ್ ಮಾೞ್ಪುದಱಿಂ ಎಳಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಜಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚೆಲ್ವಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೮೬). [ಒಳ (<ಒಳಗು) + ಕೞ್ತಲೆ]

ಒಳಗಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನ ಪಡಿಸು; ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡಾಗಿಸು: ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಗಳೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೨); ಎನ್ನ ಹಾನಿಗೊಳಗಾಗಿಸದೆ ನಿಜಮೂರ್ತಿಯಂ ತೋರ್ಪುದೋ ನನ್ನ ತಂದೆ (ಸೋಮಚ. ೩–೬೮). [ಒಳಗಾಗು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಅಧೀನವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗಮೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫); ಕೊಳದೊಳೆ ಮುೞುಗಿರ್ದಕ್ಕಟಾ ಕೋಡಸೇಡಿಂಗೊಳಗಾದೈ (ಗದಾಯು. ೭–೧೩); ಮೃತ್ಯುವಿಂಗೊಳಗಾಗದ ಪ್ರಾಣಿಯೇ ಇಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೩–೬); ಆಯೆರಡೂರ ತಳಭಣ್ಣದ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೪೭ ; 1113); ಕಂದಯ್ಯ ಕಾದುವ ಹರಯವೆ ಖಳರೊಳು ಬಂಧನಕೊಳಗಾಗಬಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೩೬–೨೨); ಕ್ರೋಧದಿಂದಲೆ ಯೋಗಿ ಬಾಧೆಗೊಳಗಾಗಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೮೦). [ಒಳಗು + ಆಗು$_1$]

ಒಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗನ್ನು ಕಾಣು; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಈ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳನ ಕೀಟಲೆಯಿಂದ . . . ಈ ಹಾಲಪ್ಪನೇ ಮತ್ತೆ ಜಗಳವನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟವನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೧); ಚಿಲ್ಲರೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು . . . ದೊಡ್ಡ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳರಾಗಿ ಹಗೆತನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಣ್]

ಒಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಿವಿ. ೨. ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗ. ೩. ಧ್ಯಾನಬಲದಿಂದ ಒಳಗೇ ಕೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿ: ಕೇಳುತಿರಲು ಒಳಗಿವಿಯು ಕೊಳಲು ನನ್ನೊಳಗೆ ಮಾಯವಾದೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೨೭–೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿವಿ$_3$]

ಒಳಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಭಟ್ಟಾರರ್ ಬಸದಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು ಕಾಲಂ ಕರ್ಚೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧); ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಬ್ರಹ್ಮಋಷಿಯಾದೊಡೊಳಗು ನಿರ್ಮಳವಹುದು (ಹಚಕಾ. ೨–೩೨); ಬೆಳಗ ನುಂಗಿದ ಗುರುವಿನೊಳಗ ನುಂಗಿದ ಶಿಷ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩). ೩. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ: ಅರಸನನೆಯ್ದಿ ಕಾರ್ಯದೊಳಗನಱಿವಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧–೫); ಅಯೋಗ್ಯನೆ ತತ್ತ್ವಂಗಳೊಳಗನಱಿಯದ ಮೂರ್ಖಂ (ಸಮಪ. ೪–೩೨); ಒಂದೆ ಮನದಿಂ ನಿರುತಂ ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೮೧); ನಿಮ್ಮ ನಿಜದೊಳಗನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೪); ಆಲೋಚನೆಗೆಯ್ವುದು ಚಿತ್ತದೊಳಗನಾರೈವುದು (ಗಿರಿಕ. ೬–೧೭). ೪. ಆಧೀನ; ವಶ: ಕಂಜಾಸ್ತ್ರ ನೀವಿಕ್ಕಿದಾಜ್ಞೆಗೊಳಗು ಲಾಲಿಸು (ಭರಚ. ೪೮–೫೬).

ಒಳಗಂಬರ್ = ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ಅಡಲಾಡಿಸಲ್ ಪಾೞಿಯಂ ನಿಱಿಸಲುಂ ಪರಿಗೊಳಲ್ ತೊವಲಿಕ್ಕಲೊಳಗಂಬರಲ್ ಕಾಡಬೇಲಿಯಂ ಮಾರ್ಕಾಡನಱಿಯಲುಂ . . . ಕೇಳಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೧); ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳವೊಳಗಂಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಬಲವನು ಲೆಕ್ಕಕೊಳಗು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಿಕ್ಕದೆ ತಾನೊರ್ವನೆ ಬಹುದಿದು ನೇಮಿಯೊಕ್ಕಲೋಲೆಯ ಭಾಗ್ಯದಿರವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೧೪). ಒಳಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ರಾಜನನ್ನು ಒಳಹಾಕಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಡಲುಗಳ್ಳರು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳ್, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ಮಲ. ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ತುಳು. ಉಳ, ಉಳಾಯಿ; ಕೊಡ. ಒಳೀ; ತೆಲು. ಉಲ್ಲಮು, ಲೋ]

ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದುಃಖ; ಆಂತರಿಕ ವ್ಯಥೆ: "ಆಧಿಃ . . . ಮನಸ್ಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಥೆಗೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ, ಆಂತರ್ದುಃಖ, ಮನೋವ್ಯಸನ, ಮನೋರೋಗ (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೬೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಂದು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಳಗುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ತಿರುಳನ್ನು ಕಾಣು; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಮುಡಿಸೊಪ್ಪಾಗದು ನೀವಿಬಿರ್ಚದು . . . ನೀನನ್ನರೊಳ್ ಕೊಡಗೂಸಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪೆ ನಿನ್ನೊಳಗು ಗಂಡರ್ ಗಂಡರಿನ್ನೇನುಮಂ ಕುಡರೆಂದಂದು ಕನಲ್ದು ತಾಯ್ ಮಗಳನೊರ್ವಳ್ ಪುರ್ವಿನಿಂ ಜರ್ವಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೬); ಭೇದಕರ್ ಬಹುವಿಧದೆ ಪರಿಕಿಸಲೊಳಗುಗಾಣದಂತೆ ಛಿದ್ರಿಸಿ ತೆಗೆವ ಜಾಣ್ಮೆ (ಚೆಬಪು. ೭–೭). [ಒಳಗು + ಕಾಣ್]

ಒಳಗುಗುಡು 'ಒಳಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಒಳಗುಗೆಯ್, ಒಳಗುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಗೊಳಿಸು: ಗೋಪಾಲನೆಲ್ಲಿದನಮ್ಮ ಒಳುವಗೆಯೊಳೆನ್ನನೊಳಗುಗೆಯ್ದನಮ್ಮ ಒಳಗುಗೆಯ್ದೋವಿದನಮ್ಮ (ಗೀತಗೋ. ೧೭–೩). **ಒಳಗುಗೈ**: ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವೆರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೮). [ಒಳಗು + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳಗುಗೈ 'ಒಳಗುಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಗುಗೊಡು, ಒಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು: ಸುರಕುಲದ ಲಲನೆಯರು ತೊತ್ತಿರು ಸುರೇಂದ್ರನ ಹೊಳಲ ಸುರತರು ಕಾಮಧೇನುಗಳೊಳಗುಗೊಟ್ಟಿಹವೆನಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೩೭). ೨. ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿಗೆ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು: "ಉಪಜಾಪಃ, ಭೇದಃ – ಈ ೨ ಒಳಗುಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮–೯೫). **ಒಳಗುಗುಡು** : ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಗು + ಕೊಡು]

ಒಳಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳೆ; ಪಡೆ. 'ಒಳಗುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಒಳಗು + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳಗುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ತಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಲ ಪರಾಗಪಟಲಂ ಮೇಲೆ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಪರ್ಬಿ ಬಿತ್ತರಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗೆಗೊಂಡೆತ್ತಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಸಿರಿಯನೊಳಗುಗೊಳಿಸೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಗೆವಂದ ರಸಾಲ ರಸಾರುಹಮಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೨ ವ). [ಒಳಗುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಒಳಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಈ ಬಾಳಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು! (ಹಬ್ಬಬ. ೫); ನಿನ್ನಯ ಮಾತಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು (ಕಪಪು. III, ೩೮); ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿದೆಯೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕೂಡ ಆತನಲ್ಲಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಟ್ಟು]

ಒಳಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಗುಡಿ. ೨. ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಒಳಭಾಗ: ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೊಳೋ ಹಳ್ಳಿಕಾತಿಯರೊಳ ಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ ತುಱುಗಾಹಿಗಳ ತೋಹುಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೭೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಡಿ₃]

ಒಳಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿ; ಅಂತಸ್ತಾಪ: ನಿನ್ನ ಮಾವನವರು ಒಳಗುದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೧೩೦); ಕಂಡ ಮೇಲೀಗಳ್ ಕುದಿವೆನೊಳಗುದಿಯಿಂದೆ ನಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೨೮೯). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುದಿ₃]

ಒಳಗುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು: ತಿಳಿಯಲೊಬ್ಬನ ರೋಮರೋಮದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ಸುಳಿವುಗಡ ಶ್ರುತಿನಿಕರವೊಜಲಿದರೊಳಗುದೋಱಿ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೯); ನೆಳಲಂತೆ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಕಡಲಿನಂತೊಳಗು ದೋಱಿ (ಅಂಜಚ. ೩-೧೫೮); ಒಳಗುದೋಱಿನಶೇಷಭುವನಾವಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೧-೫೮). [ಒಳಗು + ತೋಱು₁ (< ತೋಱ್)]

ಒಳಗುದ್ದು (ನಾ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು; ಮುಷ್ಟಿ ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?): ಎದ್ದಿದಾರೋಯೆಂಬ ವರನೊಳಗುದ್ದಿನಲಿ ನಿರ್ವಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊದ್ದಿದನು . . . ಭದ್ರಭವನಾವ ಳಿಯನ್ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೬); ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಮಲ್ಲರಿರದೆಯ್ದಿ ಹಿಡಿದು ದಿಂಡುಗೆಡೆವಂತೆ ಒಳಗುದ್ದು ಹೊಱಗುದ್ದಿಕ್ಕಿ ದಂಡಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೮). 'ಹೊಱಗುದ್ದು' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುದ್ದು₂ (< ಗುರ್ದು₂)]

ಒಳಗುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸದೊಳಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಳರವಿಕೆ: ಒಳಗುಪ್ಪಸವಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಚಿಂದಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೮೦). ಒಳಕುಪ್ಪಸ: (Smock. ಇಂಕನಿ). ಒಳಕುಪ್ಪಸ: ವಿದೇಶೀಯ ಒಳಕುಪ್ಪಸ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅವನು ಚಿಂತಿಸುವ ಅವಶ್ಯವಿರ ಲಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಒಳಗುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಈಡಾಗು: ಬಳಿಕ ಕೈ ಮೈ ಸೋಂಕಿ ಗಾಜದೆ ಸಿಲುಕಿದೆವು ಸೋಲದಲಿ ಬಂಧನಕೊಳಗುಬಟ್ಟೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಟ್ಟೆತು] ವಿಧಿ ಪುರಾಕೃತವಾರವಶವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೨೯).
[ಒಳಗು + ಪಡು₁]

ಒಳಗುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಖಳನೃಪರ ಛತ್ರ ಚಾಮರ ಪತಾಕಾಳಿಯಂ ಕೆಲದವರ ಕೈಗೊಳಗುಮಾಡಿಸುತೆ (ಚೆಬಪು. ೮೪-೫೫). [ಒಳಗುಮಾಡು + – ಇಸು₃]

ಒಳಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನ ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನೋವೇಗದಿನೆಯ್ದಿ ಪ್ರಭಾಕರೀಪುರಮನದಂ ಕಾವ ಚಿತ್ರಸೇನಾದಿ ಸೇನಾನಾಯಕರುಮನೊಳಗು ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೦); ಚರಿತದಿಂ ನೋಡಿ ತನ್ನೊಳಗುಮಾಡಿಯೆ ಕೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧-೨೦); ಗುಪ್ತದಲಿ ಕೃಷ ನನೊಳಗುಮಾಡುವ ಮುದದಿ ಬಂದನು ಕೌರವೇಂದ್ರನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೧೭); ಬಲು ದೈನ್ಯ ದಿಂಥಲೊಳಗುಮಾಡಿ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೊಲಿದಿತ್ತು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೦೬).
೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಸಲೆ ಪೂತ ಜೊತಲತೆಯನೊಳಗು ಮಾಡಿ ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವಣದ ಮುಂದೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೩ ವ); ಬಡವಾಗ್ನಿಯ[ನಸುವಿಸಿದಂತಾಸುಂ] ಬಜಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಗಳ ಬಳಗಮನೊಳಗುಮಾಡಿದಂತಾಸುಂ ಗೊಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿಸಿ ನಿಂದಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಶಿಖಾಡಂಬರಮೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದೊಳಗುಮಾಡಿ ನಿಶಾಚರನುಂಡನಗ್ನಿ ಭುಮ್ಮೆಂಬ ಛಟಚ್ಛಟೆಂಬ . . . ರವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮). ೩. ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಡು: ಎಲೆ ದೇವೇಂದ್ರ ನಿಮಗಾ ಮಂದಗಮನೆಯನೊಳಗುಮಾಡೆಂದೆನಗೆ ಪೇಳ್ದಿರಲಾ (ನಳಚ. ೩-೨೨). ೪. ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡುಮಾಡು: ಸೊಕ್ಕಾನೆನಡೆವೆತ್ತ ಸೊಬಗಿಯರ್ ವಿಟರೆರ್ದೆ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯುವಂದದಲಿ ಅಕ್ಕಱಿಂದಾಲೋಕನಗೆಯ್ದು ಮದನನ ಮೊಕ್ಕಳಕೊಳಗು ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೬). ೫. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಇಷ್ಟು ಅನರ್ಥವನ್ನೂ ಈತನು ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ (ರಾಜಸೂ. ೯೩). [ಒಳಗು + ಮಾಡು₁]

ಒಳಗುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು: ಎಲೆ ದುರಾತ್ಮ ದ್ಯೂತಕೇಳೀ ಕಲಹಲಂಪಟ ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲೆನುತೊಳಗುವರಿದಪ್ಪಳಿಸಿದನು ದುರ್ಯೋಧನನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೩). [ಒಳಗು + ಪರಿ₁]

ಒಳಗುವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳು: ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೨).
[ಒಳಗು + ಪೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಒಳಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವರವರ ನೀವೊಮ್ಮೆ ನಡೆನೋಡಿದರೆ ಬಿಡಲಱಿಯಿರೆಂದನು ನಾಣ್ಚೆ ಸಿಡಿದೊಳಗೃಹ ಹೊಕ್ಕರವರು (ಭರಚ. ೪೩-೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗೃಹ]

ಒಳಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗಡೆ: ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಹೊಱಗೆ ಕಬ್ಬಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೫೯ ಉದಾ); ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ಗಳಂತೊಳಗಶುದ್ಧಮುಂ ವಟಫಲದಂತೆ ಪೊಱಗೆ ಸೇವ್ಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೨). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ: ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೊಱಗೆ ಶುದ್ಧವಿಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೮-೧); ಸಲೆ ವಾಗ್ದೇವಿಯೆ ನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೧-೧೧). ೩. ಮುಂಚೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಛಂದಮಲಂಕಾರ . . . ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮುಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೮); ಶಿರವನರಿವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೭); ನಾಳೆಯೊಳಗೆ ಹಣ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಒಳಗೊಳಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಳಗೊಳಗೆ ಮುಳಿದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೭-೭); ಆಗಳಾಗಳ್ ಕಂಡ ಬಿನದಮನೊಳಗೊಳಗೆ ತಮ್ಮ ಬಳಗಕ್ಕೆ ತಿಳಿಪಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೫). ಒಳಗಿಕ್ಕು = ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಪುರ್ವಿನ ಕುಚಂಗಳ ಭಂಗಿಯನುರ್ವಿಗೆಲ್ಲಮುಂ ತಳೆದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ತೋಱುವವೊಲಂದೆಸೆದತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೮೦); ಮಕ್ಕಳವಗುಣ ತಾಯಿಗಳುವೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಪಾಲೆಱೆವಂತೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೯-೨೫). ಒಳಗುಗಿ = ಒಳಗೇ ಭಯಪಡು, —ಅಳುಕು: ಮಳಯ ಸಮೀರಣಂಗೆ ಶಶಿಯಂ ಮಱಿದೀಕ್ಷಿಸಲಟ್ಟುವಂಗಜಂಗೊಳಗುಗಿದಳ್ (ನಳಚಂ. ೧೯೮). ಒಳಗುರಿ = ಒಳಗೇ ಉರಿ, —ಸುಡು; ಒಳಗೇ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಒಳಗುರಿವ ಹಸಿಮುರನ ತುದಿಯಲಿ ಜಲವೊಗುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೮); ನಿನ್ನವೀ ಕೇಡುಗಳ್ಗೊಳಗುರಿದು ಮಱುಗಿಪಾತನ್ ಕಲ್ಲ ಮಾಟ್ಕೆಯೋನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೨೮೬). [ಒಳಗು + –ಎ₇]

ಒಳಗೆರೆ 'ಒಳಗೆಱೆ' ನೋ.

ಒಳಗೆಲಸ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಅವರು ಒಳಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಲಸ]

ಒಳಗೆಸರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಸರು; ಅಂತರಂಗದ ಕಶ್ಮಲ: "ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಒಳಗೆಸರನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಲಾಂತರಂಗನಾದ ಭರತನು ತನ್ನ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖನಾದನು" (ಕನ್ನ ಇ. ೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್)]

ಒಳಗೆಱೆ, ಒಳಗೆರೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಕೆರೆಯ ಒಡಲು: ಬೆಳ್ಗಲ್ಲಿಗೆಱೆಯಾ ಒಳಗೆಱೆಯಾ ಪಳ್ಳದಾ ಕೂಡಲ್ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೨ ; 776) ; ಮೂದಗೆಱೆ ಎ ಬೊಜ್ಜಗೆಱೆಯ ಒಳಗೆಱೆ ಎ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೫ ; ಸು 800) ; [ಒ]ಳಗೆಱೆಯ ಕೀಳ್ಕೆಱೆಯ ಕಳನಿ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೪–೪೨ ; 936) ; ತಳುವದೆ ತುರುಗೆಱೆಗರೆಗಾವುದದೆ ಕೆಱೆಯೊಳಗೆಱೆಯಲಿ ಬೀಡಬಿಟ್ಟ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೧೮). **ಒಳಗೆರೆ:** ಅಕ್ಕತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಒಳಗೆರೆಯೊಳಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೋಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೧–೩೬; 1431) ; ಕೊರಲಹಳ್ಳಿಯ ಗಡಿಯ ಹೊಸಕಟ್ಟೆ ಒಳಗೆರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೨೪೬ ; 1524). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಱೆ]

ಒಳಗೈ₁ 'ಒಳಕೆಯ್₂' ನೋ.

ಒಳಗೈ₂ (ನಾ). "ಗುಪ್ತಚಾರ; ಪರರ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯುವವ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂)]

ಒಳಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ: ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪಾಯ್ದೊಳಗೊಂಬನಲ್ಲಾಡಿ ತೂಗಿ ತೊನೆದಳ್ಳಿಱಿದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಂಬು₂]

ಒಳಗೊಳ್ 'ಒಳಕೊಳ್' ನೋ.

ಒಳಗೋಟೆ 'ಒಳಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಒಳಗೋಣೆ 'ಒಳಕೋಣೆ' ನೋ.

ಒಳಚಂದ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಇರುವ ಚೆಲುವು; ಹೊರಗೆ ಕಾಣದ ಚಂದ; ಅಂತರಂಗ ಶೋಭೆ: ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತುಂಬಾ ಒಳಚಂದದವರು (ಮೊಮಗು. ೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಂದ₁]

ಒಳಚರಂಡಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಚರಂಡಿ: ಈ ಮನೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ . . . ಒಳಚರಂಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಿದೆ (ಗೋಪುರ. ೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚರಂಡಿ]

ಒಳಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಕ್ಕೆ ನೂಕು: ಹರದ ಜಡೆಗಳ ಜಗುಳದವೊಲೊಳಚಾಚಿ ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳುತೆಲೆವನೆಯ ಹೊಱವಂಟನು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫). [ಒಳ(< ಒಳಗು) + ಚಾಚು₁]

ಒಳಚಾವಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಜಾರ: ಹೊಱಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿಗೆಯ್ದಿ ಚೆಲ್ವೆಱಕದೊಳೋಲಗವಾದ (ಭರಜ. ೩೭–೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾವಡಿ]

ಒಳಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಭಾಗ; ಹೃದಯದ ಆಂತರ್ಯ: ಒಳಚಿತ್ತವರಳುತಿರೆ ಕಾಯುತಿದ್ದೆ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಚಿಂತೆಯಂತೆ(ಹೃದಸ. ೪–೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಿತ್ತ₂]

ಒಳಚುಚ್ಚು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಇರಿತ; ಮರ್ಮಘಾತ: ಮಚ್ಚರಂಗಳು ಕುಚ್ಚಿತಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮಱೆಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳು ವೊಳಚುಚ್ಚುಗಳು (ಬಸವು. ೪೦–೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚುಚ್ಚು₃ (< ಚುಚ್ಚ್ರ್₃)]

ಒಳಚೌಕಿಗೆ (ನಾ).=ಒಳಚಾವಡಿ: ಕಾಲ್ಗೆ ನೀರಂ ನೀಡಿ ಮತ್ತಂ ಕೈವಿಡಿದೊಳಚೌಕಿಗೆಗುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪–೯). [ಒಳ(< ಒಳಗು) + ಚೌಕಿಗೆ]

ಒಳಜಗಳ (ನಾ). ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಪೊಱಅಡಿ; ಒಳಜಗಳಂ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಅಲಗಿನಂಬಿನ ಹಕ್ಕೆ ನಮಗಾಯ್ತೊಳಜಗಳ ಸಾಕಿನ್ನು ಸೋದರರೊಳಗೆ ಸಂಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬದುಕುವದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗಳ]

ಒಳಜಗುಲಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆ, —ವೇದಿಕೆ: ಈರ ಊಟ ತೀರಿ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳನ್ನೊಳಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗುಲಿ]

ಒಳಜ್ವರ (ನಾ). ೧. ಹೊರಗೆ ತೋರದಿರುವ ಜ್ವರ. ೨. ಅಸ್ಥಿಗತ ಜ್ವರ: ಗುಳಿಗೆಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬಹುಕಾಲದಿಂದುಂಟಾದ ಕೆಮ್ಮು, ಒಳಜ್ವರ ಸಹ ಗುಣಮಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜ್ವರ]

ಒಳಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟೆ; ಜೋಡು, ಮೋಜು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಚರ್ಮದ ಒಳಪದರ (*).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟೆ₂]

ಒಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು; ತೊಟ್ಟಿಲುಗಾಲು; ಬಂಕಣಗಾಲು: ಒಱತ ಬಾಯ್ಗಳ ಗಂಟುಗೈಗಳ ಬಱತೆದೆಗಳೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಱುಕುಲರು ಬಂದರು ನೆರದು ಕಾಗೆಯ ಹಳವಿಗೆಯೊಲು (ಬಸವು. ೫೮–೫೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಡೊಂಕು + ಕಾಲ್₁]

ಒಳತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಕರ್ಮಾ ಅಕರ್ಮದ ತಂತ್ರ ಫಲ ವಿಫಲತೆಯೊಳತಂತ್ರ ಈಶ್ವರೀಯಂತ್ರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪–೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಂತ್ರ]

ಒಳತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ತಾಗು, —ಸೇರು: ಗೇರಮರನ ಕಟ್ಟೆ ಬೀಸುವೊಳತಾಗಿ ಗಡಿಯಂಕನ ಹಳ್ಳೀ ಮೇರೆಯ ಸುಂಕದವರ ಕಟ್ಟೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೫–೧೦೦ ; 1527). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಾಗು₁]

ಒಳತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಸುತ್ತು, —ತಿರುಗು: ತಿಱ್ರನೊಳತಿರುಗುಮೇ ಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಬಲ್ ಬಱಲ್ದ ಕಣ್ಣುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬–೧೦೧೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಗು₁]

ಒಳತೆಗೆ 'ಒಳದೆಗೆ' ನೋ.

ಒಳತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಆಮದು ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ದೇಶೀಯ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು (Internal taxes) ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ (ಅಂತಸಂ. ೧೬೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಒಳತೋಟಿ, ಒಳದೋಟಿ (ನಾ). ೧. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಹೊಳಲು ತಲೆಕೆಳಕಾಯ್ತು ಹುಯ್ಯಲು ತಳಿತುದೊಳತೋಟಿಯಲಿ ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯ ನಿಳಯ ಕವಾಟವುದ್ರೇಕಿಗಳ ಮಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೬); ಒಳತೋಟಿಯೊಡರಿಪ ಗಂಡಪೆಂಡಿರ ಮನೆನೆಳಲ ಸೇರರು ನೀತಿವಿದರು (ಹದಿಬ. ೬–೬); ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಒಳತೋಟಿಯಿಂದ ಕಥೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೮೮). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಭಿನ್ನ ಭಾವಗಳ ತುಮುಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಯ್ದಾಟ: ಕಳಕಳದಲೊಳತೋಟಿ ಮಸಗಿತು ಹರುಷ ಲಜ್ಜೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೩೩); ಈ ಒಳತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಕಳಚಿಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೫೮). **ಒಳದೋಟಿ:** ೨. ತಂದೆ ಶಂತನು ಒಳದೋಟಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿತು ಧೀರತ್ಯಾಗಿಯಾದ ಭೀಷ್ಮನು . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನಂತೆ (ತವನಿ. ೬೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೋಟಿ₁]

ಒಳದನಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು; ಹೃದಯದ ವಾಣಿ: 'ಅದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಒಳದನಿ ಹೇಳಿತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦); ಬಡವರ ಬಗ್ಗರ ತುತ್ತಿನ ಚೀಲದ ಒಳಗಿನ ಒಳಗಿನ ಒಳದನಿಯೊಂದು! (ಗರಿ. ೬೧-೧೬); ನಾನು ಇನ್ನೂ ತಾಯಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಒಳದನಿ ಮಿಡುಕುತ್ತಿತ್ತು (ತೇವೋಡ. ೪೨). ೨. ಕೆಳ ದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಆವನು ಒಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದನಿ$_2$]

ಒಳದವಡೆ (ನಾ). ದವಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: "ತಾಲು, ಕಾಕುದಂ - ೨ ದವಡೆಗಳು, ಒಳದವಡೆ, ಹೊರದವಡೆ, ಕೆಳದವಡೆ, ಮೇಲುದವಡೆ, ದಾಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದವಡೆ]

ಒಳದಸವಂದ (ನಾ). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಹುಟಿದಂಥಾ ಗದೆಗೆ ವೊಳದಸವಂದವಾಗಿ ಹತಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂರ್. ೧೫೬-೯; 1419).
[ಒಳ ? + ದಸವಂದ]

ಒಳದಾರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ; ಸೀಳುದಾರಿ: ಉಡುವತ್ತುಮೊಟ್ಟೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳದಾರಿ ಇದೆ (ನವನೀ. ೬೬); ರೈಲಿನಗುಂಟೆ ಒಳದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಆನಂದ (ಕಮನೆ. ೧೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಾರಿ$_1$]

ಒಳದಿಶೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು, —ಭಾಗ: ಒಳಸರಿಯೆ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗೆ ಭರಿಕೈ ಬಲದುರದಲಿರೆ ವೊಲೆಯದಿರೆ ಕಿವಿಬಾಲ ಮಿಳ್ಳಿಸಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಿಶೆ]

ಒಳದು 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳದೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನೂಕು, —ದಬ್ಬು: ಒಬ್ಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮುಂತಾದವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಒಳದೂಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಹನ್ನೊಂದ. ೯೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೂಡು]

ಒಳದೆಗೆ, ಒಳತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇದು: ಸೀವೆಲ್ಲಮುಸುವೋದಂತುಸುರನೊಳದೆಗೆದು ಮಿಸುಕದಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೦-೮); ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕವಿದರ ಕೋಡಕೈಯಲಿವೊಳದೆಗೆದು ಮೋಹಿದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕದನವ ಕೋಡಕೈಯವರಳವಿಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ] ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೪-೬೫); ತುಟಿಯೊಳದೆಗೆದುದೇನು ನಿಮಿತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೩). **ಒಳತೆಗೆ**: ಅ ಬಲೆಯೊಳುತ್ಪನ್ನಮತಿ ತೊಡರ್ದು ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ನೆನೆದುಸಿರನೊಳತೆಗೆದಸುಪೋದಂತೆ ಮಿಸುಕದಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೯-೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆಗೆ$_1$]

ಒಳದೇಶ (ನಾ). ದೇಶದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳನಾಡು: ಬೊಂಬಾಯಿ (ಮುಂಬೈ) ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪದ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ದ್ವೀಪವೂ ಈಗ ಒಳದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೇಶ]

ಒಳದೊಂಡು (ನಾ). ದಂಟು ಅಥವಾ ನಾಳದೊಳಗಿನ ತಿರುಳು: ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗಳುಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಗಳಾದ ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳ . . . ಇಂಚರಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೊಂಡು]

ಒಳದೋಟಿ 'ಒಳತೋಟಿ' ನೋ.

ಒಳನ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳನಂಟ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬಂಧು; ಆತ್ಮೀಯ ಬಂಧು: ವೆಂಟಣಿಸಿ ವೆಸೆಗುಗಿವ ಕಿಡಿಗಳ ಕುಂಟಣಿಯ ಪವಮಾನನೆಂಬೊಳನಂಟ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಂಬುದನಂಟ]ನಲಿ ನಯವಡೆದ ನಾಲಿಗೆಗಳ ಸಮುಗ್ರತೆಯ... ದೆಸೆಯಲಿ ಬಂದುದೊಂದೇ ಪರಿಯಲಾವರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೮-೪೧).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಂಟ]

ಒಳನಡೆ (ನಾ). ಹೊರಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಒಳಗೇ ಆಗುತ್ತಿರುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಆಂತರಿಕವಾದ ಗತಿ: ಬದಲಾವಣೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಮೌಲ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಿ ಆದರ ಒಳನಡೆಯ ಮರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು (ವಂಶವೃ. ೨ ಹಿಸ್ನುಡಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಡೆ$_2$]

ಒಳನಾಡು (ನಾ). = ಒಳದೇಶ (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾಡು]

ಒಳನಾರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಾರು; ಬೆಂಡೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾರಿನಂತಹ ಎಳೆ: ತಿಳಿನೀರನರ್ಧ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ . . . ಹುಣಸೆಯಹಣ್ಣ ಸುಟ್ಟ ಹುಳಿಯಂ ಹಾಕಿ ಬೆಂಡೆಯೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ನಾರಿನಿಂದೆ ತಿಳಿಹಿ ಸೋದಿಸಿ ಪಾದರಿಯ ಹೂವಿನಿಂದೆ ನೆಱೆ ಘಳಗಿಸಿದ ಮಡಕೆಯೊಳಗೆಱೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾರು$_2$]

ಒಳನಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ: ಅಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥಾ ಠಾಣ್ಯದ ಮಂದಿಗೂ ರೈತರಿಗೂ ಸಹ ತೆಗೆದು ಒಳನಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಮಡುಗಿದನುಮಾನದಿಂದ ದಪ್ಪ ತಟ್ಟದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುವುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಟ್ಟು]

ಒಳನಿಳಯ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಹೊಳಕುವಂತಸ್ತಾಪದಲಿ ಮೂಗಳಿದ ರಕ್ಕಸಿ ಸಹಿತ ತನ್ನೊಳನಿಳಯವನು ಹೊಕ್ಕನುಜೆಯನು ಬೆಸಗೊಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ಒಳನುಡಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ವಾಣಿ: ನಿಮ್ಮ ನೀತಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ಮನಗಾಣುವಿರೆಂದು ನನ್ನ ಒಳನುಡಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮರಳಿ. ೧೬೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಳನೂಕು (ಕ್ರಿ). = ಒಳದೂಡು: ಹೊರಗೆ ಹೋದರೆ ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಒಳನೂಕುವುದು ಗಾಳಿ (ನೆಲಮು. ೧೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೂಕು$_1$ (< ನೂಂಕು$_1$)]

ಒಳನೆಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಾರಣ; ಆಂತರಿಕ ಕಾರಣ: ಅಡಿಗೆಯವಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೆ . . . ಗೋವರ್ಧನನ ಒಳನೆಪ ಇನ್ನೊಂದು - ಹೈಮವತಿಯ ಅಡಿಗೆಯ ದಾವತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು (ಎರಸೆ. ೧೦೧).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆಪ]

ಒಳನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ತುಂಬು: ಜೀವ ಜಡರೂಪ ಪ್ರಪಂಚವನದಾವುದೋ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡುಮೊಳನೆರೆದುಮಿಹುದಂತೆ (ಮುಂಕುಕ. ೧೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆರೆ$_1$ (< ನೆಱೆ$_1$)]

ಒಳನೋಟ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೋಟ; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಕವನದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಳನೋಟವು ಲಭಿಸುವುದು (ಪರಪ. ೯೪); ಆಸಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ, ಒಳನೋಟ ಬಲಿಯುವಂತೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಟರು. ೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೋಟ]

ಒಳಪಂಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ಉಪವರ್ಗ, —ಉಪಭೇದ: ನಾಮಪದಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು . . . ಇವುಗಳ ಒಳಪಂಗಡಗಳೆಷ್ಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಂಗಡ]

ಒಳಪಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಡಿತ; ವಶ: ಭಾರತವು ಈ ಉಭಯವ್ಯೂಹಗಳ ಒಳಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ ಅರ್ಥನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಆಶಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೬೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಒಳಪಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಪರಡಿ ಸಮತೂಕವಾಗಲು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಣಿ (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡಿ]

ಒಳಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶಪಡಿಸು ; ಅಂಕೆಗೊಳಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು : ಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಆವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಪಡಿಸದಿರ್ಕೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೫) ; ಕೆಲವನ್ನು ನೆರೆಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರು (ರಾಜವ. ೫೦). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಗೆ ಎಳೆ; ಕೆಡಿಸು (ಕ). [ಒಳಪಡು + –ಇಸು$_3$]

ಒಳಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ಅಂಕೆಯೊಳಗಿರು; ಕಟ್ಟುಬೀಳು: ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವರು (ಜಗದಾ. ೨೦೧). ೨. ಸೋಲು ; ಶರಣಾಗು (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡು$_1$]

ಒಳಪದರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪೊರೆ ಅಥವಾ ಮಡಿಕೆ : ತನ್ನ ಚಿಂತೆಗಳ ಒಳಪದರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಜುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದಾದಳು (ಮೂರುದಾ. ೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪದರು$_2$]

ಒಳಪಹರಿ (ನಾ). ಪಾಳೆಯದ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕಾವಲು : ಪೊತ್ತಿಸಿದ ಪಂಜುಗಳನೇಕದಿಂದೊಳಪಹರಿಗಳ್ ಮೆಱೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಹರಿ (< ಪಹರೆ)]

ಒಳಪಾವಡೆ 'ಒಳಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಒಳಪಾವುಡೆ, ಒಳಪಾವಡೆ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಲಂಗದ ಒಳಗಡೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಲಂಗ ; ಒಳಲಂಗ : ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಒರಟೊರಟಾದ ಒಳಪಾವುಡೆ ವಿನಾ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೭೮). **ಒಳಪಾವಡೆ** : (Petticoat. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಾವುಡೆ]

ಒಳಪಿಡಿ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ: ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ; ಪರಿವಿಡಿ : ಪೀಠಿಕಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗಗಳಾವುವೆಂದರೆ . : . ಪ್ರವೇಶಿಕೆ, ಒಳಪಿಡಿ, ಚಿತ್ರಪಟ್ಟಿ (ಮುದ್ರಕ. ೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಒಳಪುಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳಪುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಪೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಪೊಯ್, ಒಳಹುಯ್, ಒಳಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳ್ಳು ; ಒಳಗೆ ಸೇರ್ಪಡೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಪೂರ್ವಜಲಧರಕರ್ಬುರಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಟ್ಟಲೆಯ ಕಾರಾಗಾರದಂತೆ . . . ಪರ್ವಿದ ತಮಾಳಮಾಳಾಪರಂಪರೆಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೦೫ ವ). ೨. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮುರಿರಾಯ ತಂಗೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೪). ೩. ವಶವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಭೂಭಾರಮುಂ ಕೂಡೆ ತನ್ನೊಳಪೊಯ್ದಾದಮೆ ರಕ್ಷಿಸಿರ್ದು ಸಿರಿಯುಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ಜಳಜಾಕ್ಷಂಗೆ ಮಹಾರ್ಣವಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರ್ದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೩೨). ೪. ಒಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊ ; ನುಂಗು : ತನಗೆ ಪತಿಯುಪ್ಪ ಯತ್ನತೆಗನುನಯದಿಂದವನಿವನಿತೆಯಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷಾಂಜನಗುಟಿಕೆಯನೊಳಪೊಯ್ದು ಪಳಿನೆ ಮಾಡಿದಳರಸಿ ಸುರಭಿ ಮೃತ್ಸೇವನೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೧೧). ೫. ಭೇದಿಸು ; ಸೀಳು : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಿಜಂ ಶಶಿಕಾಂತಗ್ರಾವಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ ಕಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೬೦). **ಒಳಹುಯ್** : ೬. "ಗರ್ಭೀಕರಿಸು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಒಳಹೊಯ್** : ೭. (ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ) ಒಳಗೆಹಾಕು, —ಒಳಪಡಿಸು : ಮನ್ನೆಯನಾಯಕರ ಸುವಿಚಾರದಿಂದೊಳಹೊಯ್ದುಕೊಂಡನುಪಾಯಕುಶಲದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೪–೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್$_1$]

ಒಳಪೊಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಪಡಿಸು (?) : ಒಸಯಿಸಲಿಂಬುಕೆಯ್ಸಲೊಳಪೊಯ್ಸಲೊಡಂಬಡಿಸಲ್ ಪ್ರಮೋದಮುಂ ಪೊಸಯಿಸಲಾಱಸಲ್ ನೆಱೆದುಮೊಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಮುದಾತ್ತಚಿತ್ತೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೩). [ಒಳಪೊಯ್ + –ಸು$_1$]

ಒಳಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತ ಪ್ರಚಾರ: ಇಷ್ಟೊಂದು ಒಳಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮುನಿಮಾ. ೧೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಚಾರ]

ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ ; ಒಳಅಂಗಳ : ನಾವು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಪ್ರಾಂಗಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕೊಡನೆಯೆ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಂಗಣ]

ಒಳಪ್ರಾಕಾರ (ನಾ). = ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ : ಹರಿಯುದರದೊಳಿಹ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಜಗಗಳ ಪರಿಪರಿಯತುಳ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಱಹೊಮ್ಮಿ ತೋರ್ಪೊಲು ಬಹುಬಗೆ ಪುತ್ತಳಿ ಮೆಱೆದುವೊಳಪ್ರಾಕಾರದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೭–೮೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಕಾರ]

ಒಳಬಗೆ (ನಾ). ಒಳಮನಸ್ಸು ; ಹೃದಯ ; ಅಂತರಂಗ : ನನ್ನ ಒಳಬಗೆಯು ತುಟಿಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ನಾಗಕಾ. ೩೫) ; ಘನ ಸ್ಮೃಸನೊಳಬಗೆಯ ಉದ್ವೇಸಮನೆಂತುಂ ತಪ್ಪಿಸುತೆ ನುಗುಳಲ್ ದಾರಿಯೆನಗಾವುದಿನ್? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭–೧೦೩೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಗೆ$_2$]

ಒಳಬಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ದಾರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮಾರ್ಗ : ಅರಿವಿಗು ಮರೆವಿಗು ಇರವೆ ಆಧಾರವು ಆಧಾರ ಒಳಬಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟುವದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩–೧೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಳಬಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ : ಬೆವರಿನಿಂದ ಒಳಬಟ್ಟೆ ನೆನೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಳಬದಿ (ನಾ). ಒಳಮಗ್ಗುಲು ; ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ : ಭಗೀರಥಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಅದು ಒಂದಿಸಿತು ಒಳಬದಿಗಾದರೂ ತೀರ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬದಿ$_2$]

ಒಳಬಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ) ಒಳಸುತ್ತಿನ ಬಳೆ : ಗಾಡಿಯ ಒಳಬಳೆ ಸವೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಳೆ$_3$]

ಒಳಬಾಗಿಲು 'ಒಳವಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಒಳಬಾಗು (ನಾ). ಒಳಗಡೆಗೆ ಓಲಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವುದು : ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶಿಖರವು ಒಳಬಾಗುಳ್ಳ (Curvilinear) ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೯೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗು$_3$]

ಒಳಬಾಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬದುಕು ; ಅಂತರಂಗದ ಜೀವನ : ಬಾಳಸೆಲೆಯ ನುಡಿಬೇಕು, ಬಣ್ಣದೊಳಬಾಳ ಆಳಬೇಕು (ಅರಳು. ೩೯–೧೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಳಬೀೞ್ 'ಒಳವೀೞ್' ನೋ.

ಒಳಬೀಳು 'ಒಳವೀೞ್' ನೋ.

ಒಳಬು 'ಒಳಬೆ' ನೋ.

ಒಳಬೆ, ಒಳಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿರುವ ಜೌಗು ಭೂಮಿ; ತೇವವುಳ್ಳ ಬಯಲುನೆಲ : ಬೆಟ್ಟದ ಒಳಬೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವಂಥ ಹಂಬಲ ನನಗೆ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೫೭). **ಒಳಬು** : ಅದು ತಿರುಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮೂಲೆಯ ಭಾಗ ಒಂದು ಹಿರಿದಾದ ಒಳಬು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೧೪). [← ತುಳು. ಒಲ್ಬೆ, ಒಳ್ಬೆ = ಮೂಲೆ]

ಒಳಬೆಳಕು 'ಒಳಬೆಳಗು' ನೋ.

ಒಳಬೆಳಗು, ಒಳಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಳಕು; ಅಂತ ರ್ಜ್ಯೋತಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ಅರಿವು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: ಉಪವಾಸ ನಿಯಮದಲಿ ಜಗವ ಜಯಿಸುವರುಂಟು ಒಳಬೆಳಗ ಕಾಣ್ಬ ರುಂಟು (ಕವಿಸೋ. ೧೭–೮). **ಒಳಬೆಳಕು** : ೨. ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಕಿಯೊಳಾದನ್ ಒಳಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಕಣ್ ಕುರುಡಾದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭–೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಒಳಬೇಟ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರಣಯ: ಕೋಟಲೆಗಳೀಯೆರಡ ಜನಜಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜಡೊಳಗವ]ಬೇಟವನೆ ಬಲುವಿಡಿದು ಹೂಡಿದ ಘೋಟಕದ ಹೊಂವೇರಿನಲಿ ಹೊಱವಂಟನರಮನೆಯ (ತೊರಾ. ೩–೭–೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಒಳಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಶ, —ಖಜಾನೆ: ಒಳಬೊಕ್ಕಸ ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರದ ಪೊನ್ನನಿಳಯಗಳತಿಸೊಬಗಿನಲಿ ತೊಳಗಿದುವರಸನ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಬಲುಬೆಳಸನದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೭–೪೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದುದು; ಜೊಳ್ಳಾದುದು: ನಿಮ್ಮ ನಿಜವನಱಿಯದ ಶರಣರು ಹೊಱಹಂಚು ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ಸಮಾವ. ೬೭); ಇದಱ ವಿಶೇಷಮೇನಿದಱ ದೊಡ್ಡಿತದೇನೊಳಬೊಳ್ಳೆಯಾದ ವೇಷದ ಬಲುಹೇನಿದಕ್ಕೆ ಹೊಱಹಂಚೆಯಲೇನಹುದು (ಶತಕ. ೧೬೬–೩೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಟೊಳ್ಳಾಗಿರು ವುದು: ಎನ್ನ ಭಕ್ತನೆಂದೆಂಬರು ಎನ್ನ ಹೊಱಹಂಚೆ ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನವನಱಿ ಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೬೦೫). [ಒಳಬೊಳ್ಳೆ + –ತನ]

ಒಳಭಾಂಡಾರ (ನಾ). = ಒಳಬೊಕ್ಕಸ: ಅರಮನೆಯ ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ರಾಯಸೊಮ್ಮಿನ ಒಳಭಾಂಡಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦–೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಂಡಾರ]

ಒಳಭಾಗ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಅಂಶ, —ಸ್ಥಳ: ಧಾನ್ಯದ ಒಳಭಾಗ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ . . . ಜೀವಾಣುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಆಡುಸಾ. ೭೪); ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗ ಇನ್ನೂ ಆರಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಗಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೯೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಗ]

ಒಳಮುಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ (ಕಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಗ್ಗಲು (< ಮಗ್ಗುಲ್)]

ಒಳಮುಟ್ಟು, ಒಳಮಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಅಂತರ, —ಅವಕಾಶ (ಕಿ). **ಒಳಮುಟ್ಟು** : (ಕಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಟ್ಟು$_1$]

ಒಳಮುಟ್ಟು 'ಒಳಮಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಳಮನೆ 'ಒಳ್ಮನೆ' ನೋ.

ಒಳಮಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಭಾವಿತಾತ್ಮನ ನುಡಿಗೇಳಿದಷ್ಟಕೆ ಚಿತ್ತದೋವರಿಯೊಳಮಬ್ಬು ಹೋಯ್ತು ದೀವಿಗೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದಂತಾತ್ಮರೂಪು ಪ್ರಭಾವಿಸುತಿದ್ದುದಾ ಯತಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೪–೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಬ್ಬು (< ಮರ್ವು)]

ಒಳಮರುಮ 'ಒಳಮರ್ಮ' ನೋ.

ಒಳಮರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭ್ರಾಂತಿ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭ್ರಮೆ. 'ಒಳಮರುಳ್ಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರುಳ್]

ಒಳಮರುಳ್ಗಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಾಂತಿ ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಭ್ರಮನಿರಸನ ವಾಗು: ಅವನೊಳಮರುಳ್ಗಟ್ಟಿವಂತೊರೆದನೊಸೆದು ನಿಗಮದ ನೆಲೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೬೧). [ಒಳಮರುಳ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಳಮರ್ಮ, ಒಳಮರುಮ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಆಲ್ಲೊಬ್ಬ ಗೂಢಚಾರ ಭಿಕ್ಷುಕನ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೋಟೆಯ ಒಳ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ (ಚಿದೇವ. ೧೫೫). **ಒಳಮರುಮ** : ಸುಂದರತೆಯೆನುವುದೇಂ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆಯಿಪಾನಂದದೊಳಮರು ಮಮೇಂ? (ಮಂಕುಕ. ೪೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರ್ಮ$_1$]

ಒಳಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಒಳಗೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿಸು: ದೇವ ರನ್ನು ಒಳಮಾಡಿ ಆಯಿತೆ? (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಡು$_1$]

ಒಳಮಾಡು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ಮುಡಲು ಗೋಗಿಯ ಬಳಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೧೦; 1401); ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ನಾಯಿನಾರೆಯ ಧರ್ಮದ ಬಳಿನ ಕಂಟ್ಟದ ಮೇಲಣ ತೆಂಗಿನಮರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೩–೨೫; 1485). [?]

ಒಳಮಾತು (ನಾ). ಗುಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ರಹಸ್ಯವಾದ ಮಾತು (ಕಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾತು$_1$]

ಒಳಮಾರು 'ಒಳವಾಱು$_2$' ನೋ.

ಒಳಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಾಳಿಗೆಯ ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಛತ್ತು (ಕಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಳಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ್ಮುಖ. 'ಒಳಮೊಗ' ಪರಾ. ೨. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ಹಾಲು ಶರ್ಕರೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಮಡಕೆಯಂ ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದ ಒಳಮುಖವಂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದು (ಸಕವೈ. ೩೯೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಖ]

ಒಳಮುಚ್ಚಕ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಗ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಸೂರಿನ ಒಳಭಾಗದಿಂದ ಮುಚ್ಚುವ (ಗವಾಕ್ಷಿಯ) ಮುಚ್ಚಳ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚಿಗೆ]

ಒಳಮುಚ್ಚುಗ, ಒಳಮುಚ್ಚಕ, ಒಳಮುಚ್ಚಗ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಎಲೆಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಳ ಮುನಿಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆಮುನಿ; ಲಾಜವಂತಿ; ಮುಟ್ಟಲಮುರುಕ (ಉಕ): ಆಕೆಯ ಮನ ಒಳಮುಚ್ಚುಗದ ಎಲೆಯಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮). **ಒಳಮುಚ್ಚಕ** : ಒಳಮುಚ್ಚಕದಂತಹ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (Mimosa pudica); ಸಸ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಘಾತವಾದರೆ, ಆದರ ಪರಿಣಾಮ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೦೩). **ಒಳಮುಚ್ಚಗ** : ಹೊರಮುಚ್ಚಗ ಒಳಮುಚ್ಚಗಗಳೆಂಬ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಕೈಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚುಗ]

ಒಳಮುನಿಗಿಡ (ನಾ). = ಒಳಮುಚ್ಚುಗ: ಹಂಸಪಾದಿಯ ಸಹಮೂಲ ಒಳಮುನಿಗಿಡದ ಸಹಮೂಲ ಇವು ಎರಡನ್ನೂ . . . ಪಾನವ ಮಾಱು ಹೊತ್ತು ಮಾಡಲು ಪ್ರಮೇಹ ಗುಣವಹುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುನಿ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳಮುಯ್ಪು (ನಾ). ಹೆಗಲಿನ ಒಳಭಾಗ; ಭುಜದ ತುದಿಯಿಂದ ಕತ್ತಿನವರೆಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಮುಯ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದ ಸೋರ್ಮುಡಿ ಬೆದಱುತ್ತೆ ಕಯ್ಯೊಳದನಂಗನೆ ಸಾವಗಿಸಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಯ್ಪು$_1$]

ಒಳಮೆಯ್, ಒಳಮೈ (ನಾ). ೧. ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಬದಿ: ಯಿಾಕಲ್ಲ ಒಳಮೆಯಲೂ ಬರದ ಬ್ರಸ೭ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪–೧೨; 1516).

೨. ಅಂತರಂಗ; ಗರ್ಭ: ರಸಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಕೂಡಿದ ಕೃತಿವೆಸದೊಳ ಮೆಯ್ಯೊಳು ತೀವಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೬). ಒಳವೆಯ್ಯ: ೧. ಆದರ ಒಳವೆಯ್ಯ ನುಣುಪಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೧). ೨. ಕಡಲ ಹಾಲೊಳವೆಯ್ಯೊಳುದಿಸಿ ಮೇಲಕೆ ಪೊಜಮಡುವ ನಿರ್ಜರ ಕುಜದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೆಯ್]

ಒಳವೆಯ್ಯ 'ಒಳವೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಮೊಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂತರ್ಮುಖ: ಬಗೆಯೆ ಒಳಮೊಗವಾಗಿ ನಿಜ ಬೆರೆಯಲೆಂಬಾಗ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲವು ತಾನೆ ನಿಜವಲ್ಲದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫-೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಗ್ಗ]

ಒಳಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಗುದದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಮೊಳೆ, —ದುರ್ಮಾಂಸಗ್ರಂಥಿ: ಬೋಳಪರಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಎಳ್ಳು . . . ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಒಳಮೊಳೆ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಮೋಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ, —ದ್ರೋಹ. 'ಒಳಮೋಸಗೊಡು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೋಸ]

ಒಳಮೋಸಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಶ್ವಾಸದ್ರೋಹ ಮಾಡು: ಖಳರಾಯನನುಜ ವಿಭೀಷಣ ಬಂದಿನ್ನು ಒಳಮೋಸಗೊಟ್ಟ ಕಾರಣದಿ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೫). [ಒಳಮೋಸ + ಕೊಡು]

ಒಳಯ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳಯಿಂಕೆ, ಒಳಯಿಕೆ, ಒಳಯಿಕ್ಕೆ (ಅ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ: "ಒಳಯಿಂಕೆಯೆನಲು ಒಳಕಡೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹುಸಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದೆನಯ್ಯಾ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳಯಿಂಕೆ (ಬಸವ. ೯೪೩); ಪರಿಚಾರಕಂ ಪುರದೊಳಯಿಂಕೆ ಕಳುಪಲ್ (ಬಸರ. ೧೨-೧೧೭); ರಾಕ್ಷಸನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಕ್ಷಪಣಕನಂ ಒಳಯಿಂಕೆ ಬಿಡಲು ಆಗ ಕ್ಷಪಣಕನು "ಶ್ರೇಯೋಸ್ತು" ಎಂದು ಹರಸಿ, ಕುಳಿತನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). ಒಳಯಿಕೆ: ಆ ಲತಾಂಗಿಯ ಕರೆದು ಒಳಯಿಕೆ ಕಾಲು ದೊಳಸಿಯು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೩-೩೦); ಒಂಬತ್ತು ಬಾಗಿಲು ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಯಿಕೆ ಒಬ್ಬರನು ಬಿಡದಿರೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೧-೮೦೧ ವ); ಸಮಯವಜಿದು ತಾನೊಳಯಿಕ್ಕೈತಂದು (ಚೆಬಪು. ೫೬-೬೭). ಒಳಯಿಕ್ಕೆ: ಶಾಂತಶಾರೀರರು ದಿಗಂಬರರು ಹೇಳದೊಳಯಿಕ್ಕೆಯ್ದುತಿರಲಾ ಬಾಲಕರು ನಸುನಗುತ ಬೆತ್ತದ ಕೋಲನಡ್ಡೈಸಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಇಂಕೆ ?]

ಒಳಯಿಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ; "ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧ: ರಾಷ್ಟ್ರಾಂತರ್ಯುದ್ಧ" (Civil war. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಯುದ್ಧ]

ಒಳರ್$_1$ 'ಒಳಱು' ನೋ.

ಒಳರ್$_2$ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳರಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ರಸ, —ತಿರುಳು; ಅಂತಃಸ್ಸಾರ: ಶೈಲಿ ಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ (ಕಬಸಾ. ೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಸ]

ಒಳರಾಣುವೆ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ನುಡಿದೇನು ಫಲವೆನ್ನೊಳರಾಣುವೆಗಾನೊಡತಿಯ ಮಾಡುವೆ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೨); ಒಳರಾಣುವೆಯ ನಾರಿಯರ ರತ್ನದಾರತಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳು ಸುಳಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨೨-೧೦೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಾಣುವೆ]

ಒಳಲಂಚ (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ; ಮುಚ್ಚಿಕೊಡುವ ಲಂಚ: ಕಲಹವಿಲ್ಲದೆ ನೂಲಿನೆಳೆಯಲಿ ತಲೆಯನರಿವ ವಿರೋಧಿರಾಯರ ನಳುಕಿಸುವ ಸಾಮದಲಿ ನಿಲಿಸುವ ನಿಖಿಳ ಭೂಭುಜರ ಒಲಿದರೊಳಲಂಚದಲಿ ಛಿದ್ರಿಸಿ ಕೊಲುವ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೩೫); ಗಡಿಯ ನಾಡಿನ ಸುಂಕ . . . ಒಳಲಂಚ ಇವು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಯಿಟ್ಟಡಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲಂಚ]

ಒಳಲು (ನಾ). ಒಳತಿರುಳು: ತಾಯಿ ನಿನ್ನ ಒಳಲೊಡನೆ ಮಾತ್ರ, ಈ ಜೀವ ಸಾಮ್ಯವಿರಲಿ (ಹೃದಸ. ೬೩-೪).

[? . / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಲ್ = ಉದ್ದೇಶ, ವಿಚಾರ]

ಒಳಲೂಟಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸುಲಿಗೆ; ಗುಪ್ತದರೋಡೆ: ಬೇಟೆಕೋಟೆಗಳೊಳಲೂಟಿ ದಾಟಿಯೊಳು ಜೂದಾಟ ನೋಟದೊಳಾ ಖಳನ ಆಟವನಡಗಿಸಿ ತೋಱುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೨೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೂಟಿ]

ಒಳಲೆ (ನಾ). ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಾಧನ; ಶಿಂಪೆ (ಉಕ): ಒಳಲೆಯುಲಟ್ಟೆದ ಹಾಲ ಆ ಮಗುವಿನ ತಳದ ಏಣರೆ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬-೭೭೦); ಒಡನೊಳಲೆಯ ಪಾಲಂ ಸವಿದೊಡನೆ ತೊದಳ್ನುಡಿದು ತಳರ್ದು ನಡೆನುಡಿಯಂ ಕಲ್ತು (ಚಿಕವಿ. ೫-೯೯); ಒಳಲೆಯಲ್ಲಿ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆಗೆ ಒಳಲೆಯ ಮೂತಿಯನ್ನು ದೂಡಿದರೂ (ವಂಶವೃ. ೩೧೫). [?]

ಒಳಲೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದ್ದು; ಬರಿ ಟೊಳ್ಳು: ತನುವಂಚಕ ಮನವಂಚಕ ಧನವಂಚಕ ನಾನಯ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಒಳಲೊಟ್ಟೆ ಎನ್ನ ಮಾತು (ಬಸವ. ೩೦೭). ೨. ಒಳಗೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು: ಬಱಿಯ ನಚ್ಚುಮಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರು ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟೆಯೂ ಮುಟ್ಟದ ಒಳಲೊಟ್ಟೆಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಟಿಗಳು, ಲಟ್ಟೆಗರು] ನೆರೆದು ಗಳಹುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಅವಚಂ. ೪೧-೧೭೭). 'ಲೊಲ್ಲೊಟ್ಟೆ', 'ಲೊಳಲೊಟ್ಟೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೊಟ್ಟೆ]

ಒಳವಕ್ಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ: ಕೆಳ ಅಣಲ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲಂ ತೊಳವಕ್ಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಳೆದಹ] ಗಂಡ(ಧ)ಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ತೋರ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಕ್ಕ]

ಒಳವಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಗೆ; ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಾದ ಅಂತಃಶತ್ರು: ಒಳವಗೆಗಳಾಱುಮನದಿರ್ಪಿದ್ಯೆ ದೇವ ಮುಗುಬ್ಬುಮವು ಕೂಡದವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಗೆ$_2$]

ಒಳವರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಪನಿ ಮೂಗಿನೊಳವರೆ ಸುಯಿದನೊರ್ಮೆ ಜಿನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬರ್$_1$]

ಒಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು; ಒಳಸೇರು: ಸುತದೋಹಳ ಕಾಂತೆಯ ಮನದೊಳವರಿದು ಭ್ರಾಂತುಗೊಳಿಸೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೨೭). ೨. ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗು; ಒಳಮೊಗವಾಗು: ಒಳವರಿದಾತ್ಮನ ನೋಳ್ಪುದು ಕರ್ಮವ ತುಳಿವುದು ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲ (ಭರಚ. ೫೦-೬೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪರಿ$_2$]

ಒಳವಸುಂಬೆ (ನಾ). ಹಸುಬೆಯ ಒಳಪದರು, —ಒಡಲು: ಪ್ರಿಥ್ವಿಯೆ ಹಸುಂಬೆಯಾಗೆ ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಳಕರೇ ಗೋಂಟಾಗೆ ವಾಸುಗಿಯೇ ಬಳಸಾಗೆ ಫಣಿಕುಳಂಗಳೇ ದಾರವಾಗಿ ಬೊಕ್ಕಣವೊಳವಸುಂಬೆಯಾಗಿ ಚಕ್ರಮೇ ಬೆಳವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೩೧; 1054).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಸುಂಬೆ]

ಒಳವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಕಂಗೊಳಿಪೊಳವಸ್ತ್ರದೊಳಂದು ಕೆಂಪಿಂದ ಶುಭ್ರಾಂಗವಸ್ತ್ರಕೆ ಕೆಂಪು ರವಿಸೆ (ಭರಚ. ೪೦–೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಸ್ತ್ರ]

ಒಳವಳಯ (ನಾ). ಒಳಸುತ್ತು; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಶಶಿಕಾಂತದ ಮಂಟಪದೊಳವಳಯದೊಳೆಸೆವ ಮೃದುಳ ತಳ್ಪೋಪರಿಯೊಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಒಳವಾಗಿಲ್, ಒಳಬಾಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಳಗಡೆ: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಧವಳಾಂಬರವನೊರ್ವಳುಟ್ಟು ತನ್ನೊಳವಾಗಿಲೊಳಗಿರಲ್ ಕಂಡು (ಚಬಪು. ೧೦–೨೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಬಾಗಿಲು: ಬನ್ನೂರು ಲಿಂಗಣ್ಣ – ಒಳವಾಗಿಲ ಸಮ್ಮುಖದ ಗುರಿಕಾರ (ಚಿಷ್ಪಅ. ೭–೧೦). **ಒಳಬಾಗಿಲು**: ೧. ಕಣಜದ ಒಳಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಲಿಂಗ ಆವರಿಗೆ ಬೆಳಕು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮುರಳಿ. ೧೯). ೨. ರಾಯನರಮನೆಯೊಳಬಾಗಿಲ ಕಾವ ಪಿರಿಯಳು ದಾದಿಯೊರ್ವಳನು ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೧೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗಿಲ್]

ಒಳವಾಯ್ (ನಾ). ಬಾಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಯನಂದಳವಱಿದು ಕಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಂದೊಳವಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಬ್ದುವೆಯ್ದೆ ಮೃಗಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಯ್]

ಒಳವಾಲ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಾಲ; ಮುದುರಿಕೊಂಡ ಬಾಲ. 'ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಲ]

ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆದರು; ಹಿಂಜರಿ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದು ಪಲ್ಗಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಱದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪).
[ಒಳವಾಲ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆದರಿಸು; ಹಿಂಜರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಮಲಜನ ಮಾಹೇಶ ಶಕ್ರರ ಸಮರದೊಳಗೊಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸಿದಮರವಿಜಯಿಗಳಿರ್ದರೆಡಬಲದಲಿ ದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೪).
[ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲ ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂಜು; ಹಿಂದೆಗೆ. 'ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು' ಪರಾ. [ಒಳವಾಲ + ಇಕ್ಕು]

ಒಳವಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು (ಕ).
[ಒಳವಾಲ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಳವಾಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಇಂಗಿಹೋಗು, —ಆರಿಹೋಗು: ಅಕೆವಾಳರ ಬೀರಮುಱ್ಕಾಡೆ ಸೊರ್ಕುಸೋರೆ ಅಳವೊಳವಾಱೆ ಚಲಂ ನೆಲೆಗಿಡೆ ಬಲಂ ಬಯಲ್ವೋಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೧೯). [ಒಳವು$_2$+ ಆಱು$_1$]

ಒಳವಾಱು$_2$, ಒಳಮಾರು (ನಾ). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರ, —ವಾಣಿಜ್ಯ. ೨. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟವಾಗುವ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆಯ ಒಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱು ತೋಟ ಎಮ್ಮೆ ಪಶು ತೊತ್ತು ಕಟ್ಟಿನ ಭಂಡಿ . . . ಒಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸರ್ವ್ವಾಯವ (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೧–೩೬; 1157); ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮಗ್ಗಗಾಣ ವೊಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱೊಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕವ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೯–೭೨; 1173); ಮದುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಱು ಆಲದೆಱೆ . . . ಯಿಷ್ಟೂ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೦; 1402). **ಒಳಮಾರು**: ೧. ಒಳಮಾರು (ಆಮದು) ಹೊರಮಾರು (ರಫ್ತು) ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೂ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕಿತು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೪೨). 'ಉಱುವಾಱು$_2$' 'ಹೊಱವಾಱು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಱು$_2$]

ಒಳವಿಡಿ (ನಾ). ಹಿಡಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳವಿಡಿಯೊಳು ತ್ರಾಸಿನೊಳು ಹಾಕಿ ತೂಗಿದ ಸುಲಭದೇವನಿಗೊಂದಿಸುವೆ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧–೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಒಳವೀಳ್, ಒಳಬೀಳ್, ಒಳಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು; ಸೋಲು: ಒಳವಿರ್ದ ವಿಟರ ಸೋಕಿದ ಕಾಮಗ್ರಹವನು ತೊಲಗಿಸುತಿಹರಂಗನೆಯರು (ಕಂಸವಿ. ೨–೧೧೦). **ಒಳಬೀಳ್**: ೧. ಅಂಜದಿರಂಜದಿರು ಸತಿಯರ್ಗೆ ಧೈರ್ಯಂ ಪೇಳ್ವುದು ಇಂತಲ್ಲಲ್ಲ ಬೇಗವೊಳಬೀಳಲಾಗದು (ಸಂಬಿರ. ೧೬–೩೬); ಮಾಯೆಯಲಿ ನಿರ್ವಾಯದಿಂದೊಳಬಿದ್ದು ತೊಳಲುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧–೧–೩). **ಒಳಬೀಳು**: ೧. ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತಿಹನು ಬವಣೆಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧); ಐಶ್ವರ್ಯದ ಹೊಳಪಿಗೆ ಒಳಬಿದ್ದೆನಲ್ಲ (ದೇವೀಚೌ. ೨೩). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಮೇಲೆ ದಳ್ಳುರಿ ಧರಧುರದಲೊಳಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು ಕಿಡಿಯ ಜೂಣಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೯–೪೫); ಎನಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕ್ರುದ್ಧ ಜನರು ಪಾಳತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒಳಬಿದ್ದು ಸಂಚರಿಸುವ ತೆರನಾಗಿದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೭–೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಒಳವು$_1$ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳವು$_2$, ಒಳಹು, ಒಳುವು (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ರಹಸ್ಯ: ಇಂದು ಹೋಗಿ ನೀ ವಿನಯದಿಂದಲಿ ಸಾರೆ ಒಂದೆ ಮಾತಿಲಿ ಒಳವು ತಿಳಿದು ಬಾರೆ (ಪುರಂದ. ೪–೧೩೩–೫); ಗುಡಿಯೆ ಮಡಿಯನಾಡು ಎಂದೆಂಬ ಜಾಣರ ನುಡಿಯ ಒಳವೇನಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೬–೪); ಬಾಳಪ್ಪ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವ ಒಳವೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೫೪); ನಿನ್ನೊಳವು ಬಚ್ಚ ಬರಿಗನ್ನಡವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೬). ೨. ಒಳಭಾಗ: ದ್ರೌಪದಿ ಕೀಚಕನ ಮನೆಗೆ ನಡೆತಂದವನ ಕಂಡು ದೂರದಲಿ ವೊಳವಂ ಪುಗದೆ (ತುರಂಗ. ೩೫–೩೨). ೩. ವಶ; ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದು: ಈ ಸ್ಥಳವು ನನಗೆ ಒಳವು (ಕ). **ಒಳಹು**: ೧. ಆದರ ಒಳಹು ನೀನೇ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭–೨೩). **ಒಳುವು**: ೧. ಒಳುವೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಒಳಿತಾಗಿ ತೋರಿ ಒಲವತ್ತ ಹರಿಯುತಿರಲಿ (ಹೃದಸ. ೬೩–೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳವು; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳಿವು; ತುಳು. ಒಳ, ಒಳವು, ಒಳಾವು, ಉಳವು; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಒಳವುಗಿಸು, ಒಳಪುಗಿಸು, ಒಳಹೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡು: ನಿಳಯಾಂಗಣದೊಳ್ ಸುಳಿವ ವಿಟನಂ ನೋಟದೊಳೊಳವು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಗಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫); ಅತಿಮುದದಿಂದೊಳವುಗಿಸೆನೆ ಹುಗಿಸಿದಳಾ ಸ್ತ್ರೀ ಭರದಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೦); ಜಗದಂತರಿಯಾಮಿ ಮುಂಗೆಲಸಕ್ಕೆ ತುರಿಹದಿಂದವಳ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಪರಮತಾತ್ಪರಿಯದಿಂದೊಳವುಗಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೯–೪೦). **ಒಳಪುಗಿಸು**: ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣಪಂಚಕನ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಮಱೆಗೊಂಡು ನಂದೀಶ ಕಾಣದಂತೊಳಪುಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೭–೩೦); ಅಳವಳಿದು ಪಳಯಿಸುವಳಂ ಕರೆದು ನೆರೆದ ಜನದೊಳಪುಗಿಸಿ . . . ತೊಟ್ಟನೆ ತೋಱಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೦೪ ವ). **ಒಳಹೊಗಿಸು**: ಒಳಹೊಗಿಸಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಗೆಲುವ ತವಕವ ಕಂಡು ಕೆಣಕಿದರಳವಿಯಲಿ ಸಹದೇವ ನಕುಳರು ಕೌರವಾನುಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೫); ತೆಱಹುಗೊಟ್ಟೊಳಹೊಗಿಸಿ ಸದೆದನು ಬಱಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ (ನಳಚ. ೯–೩೧); ಅಡೆಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಿಗರೆಯ್ದಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡ (ಭರಚ. ೪೮–೧೧೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪುಗಿಸು (< ಪೊಗಿಸು)]

ಒಳವುಗ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರತ್ತೆಮಾವಂದಿರನೊಳವುಗ್ಗೈದೊಳ್ಪುವಡೆವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩).
[ಒಳವು$_2$ + ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಒಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು : ಒಳವುಗೊಟ್ಟ ಕಾದಲನಂ ಮೂದಲಿಪ ಹೂಱೆಗಾರ್ತಿಯೊಂದಾಯತಿಯಂ ಮೆಱೆವ ನಿನಗೆ ನಳ್ಗಿಳದಿಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಳಾವಳ್ಗಿಂ ಕತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ . . . ಮುದ್ದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨-೪). [ಒಳವು$_2$ + ಕೊಡು]

ಒಳವೊಗು, ಒಳಪುಗು, ಒಳಪೊಗು, ಒಳಹುಗು, ಒಳಹೊಗು, ಒಳ್ವೊಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೋಗು ; ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಒಳವೊಕ್ಕು ಮುಱಿವೆನಾತನ ಕೊಡೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೬) ; ಒಡಮುರಿದೊಳವೊಕ್ಕು ಬಿಱುಗಾಳಿ ಬೀಸಲು ಮೃಡನಾಸ್ಥಾನದಿಂ ಸುರರು ಹೊಡೆಮುಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೫೮) ; ಒಳವೊಕ್ಕನೊಡನೆ ರತ್ನಾಂಜಲಿಯನು ಪಾದನಳಿನ ಯುಗಕೆ ಸೂಸಿ ಚಕ್ರಿ (ಭರಚ. ೪೪-೮೫). ೨. ಒಳಪಡು ; ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗು ; ಒಂದಾಗು : ನಣ್ಪಿನ ನೆವದಿಂದೆ ಪಾಂಡವರನಾನೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೮). **ಒಳಪುಗು :** ೧. ವರಕೈರವ ಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃ ಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೫); ಒಳಪುಗೆ ಸಲಿಲಂ ತೀವೆ ಗರ್ತಂಗಳಂ ಕುಂದುವುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೪) ; ಒಳಪುಗುವುದಕೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು (ಮೋಹತ. ೩-೪೮) ; ಅರಮನೆಯನೊಳಪುಗೆ ಸಮಯವಲ್ಲದೆಂದುಸಿರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೬-೨೨). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು,—ಪರಿಶೀಲಿಸು : ನೆಗಱ್ದ ಕವಿರತ್ನನಂತೊಳಪುಗುವುದು ಮೊಗ್ಗಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೧-೯೫). **ಒಳಪೊಗು :** ೧. ನೀಳಾಂಜನೆ . . . ಒಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕನೆ ನಿಖಿಳ ಜನಾಂತರಂಗಮುಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೯) ; ಎನ್ನೊಳಪೊಕ್ಕಪನೆಯ್ದೆ ಪೀರ್ದಪಂ ಪಿರಿದುವೆನಲ್ಕೆ ತದ್ವಿಜಕುಮಾರಕನೆನ್ನನೊಱಲ್ದು ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೯) ; ಗೂಢಪ್ರಾಣಿಯಂತೊಳಪೊಕ್ಕಡಂಗಿದ ಕಣ್ಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೭೩-೫) ; ನಾರಿಯರೊಳಪೊಕ್ಕರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೭-೫೫). ೨. ಇದಱತಣ್ಣಂಪಿನೊಳಪೊಕ್ಕುದೆನೆ ಮಧುವ ಕಂಪಂ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿದ ವಕುಳಮಾರುಮಂ ಸೊಕ್ಕಿಸದೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೪) ; ಪೊಳೆವ ರವಿಬಿಂಬದೊಳ್ಪಂ[ದೊಳಪೊಕ್ಕ]ಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಮೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೭) ; ಪಿರಿದಪ್ಪ ಭೇರಿದುಂದುಭಿಪರಿಶೇಷಂ ವಾದ್ಯಮಿವಱೊಳೊಳಪೊಕ್ಕಿರ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೯-೨೬). ೩. ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮೀ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೪೫) ; ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ತಮ್ಮ ಮೂಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನುಮಿಷ ದೇವರ ಸಮಾಧಿಯಂ ಕಂಡು ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಳ್ಪಾಗಳು ಒಂದು ದೀಪ್ತಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೦-೨೦). ೪. ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು : ಈ ನೆವದಿಂ ನಮ್ಮಂ ತಾನಾರಯ್ಯಲ್ಕೆ ಬಗೆವನಲ್ಲದೊಡೊಳಪೊಕ್ಕಾ ನೃಪನ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರ ವಿಧಾನದಿನುಯ್ಯಲ್ಕೆ ನಮ್ಮನೊಡರಿಪನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೪) ; ಎಂತುಂ ನಂಬದರಂ ನಂಬುವಂತೆ ನುಡಿದೊಡಂಬಡಿಸಿಯೊಳಪೊಕ್ಕು ನೆಗಱ್ವುದು ವಿಶ್ವಾಸಮೆಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧-೩). **ಒಳಹುಗು:** ೧. ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಕ್ಕಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡಿವರು (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೯). **ಒಳಹೊಗು :** ೧. ನಿಜಗದೆಯಲೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದನು ಗಜದ ಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೧) ; ಭೂವರನ ದೃಶ್ಯಾಕಾರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ನಳಚ. ೩-೨೭) ; ಖಚರೆಯರೊಳಹೊಕ್ಕರರಸನೋಲಗಕೆ (ಭರಚ. ೩೭-೬೫). ೨. ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಗಂಡನ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಬೆರಸಿದೆನು (ಮಹಾದೇ. ೩೧-೨); ಒಳಹೊಕ್ಕು ನಮ್ಮೊಳೊಂದಾಗಿರುವುದುಂಟೊ ತಳುವದುಸಿರಿ ನೀವೆಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೩-೩). ೩. ತಾನು ದುರ್ಬಲನಾದರೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ತಗ್ಗಿನಡೆಯಬೇಕು (ಕೃವಾಉ. ೧೨೫) ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಅರ್ಥ ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ಜಗವಾ. ೨೨೭). **ಒಳ್ವೊಗು :** ೨. ಇದಿರೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ವಜ್ರಿ ಸೈರಿಸನಿರಲ್ವೇಡೆಮ್ಮೊಳೊಳ್ವೊಕ್ಕು ನಿಲ್ವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಗು]

ಒಳವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹೊಡೆತ : ಕಟ್ಟುಱದಿಂ ಪರಿವ ನೀರ್ವೊನಲೊಳವೊಯ್ಲಕೋಲಾಹಲಂಗಳಿಂದೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳೊಗೆದು ಸುಱ್ಱನೆ ಸುತ್ತಿ ಗರ್ತದಂತಿಱಿವ ಮಹಾವರ್ತಂಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೩-೧೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್ಲು]

ಒಳಶುಂಠಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೊಡೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ತಿರುಚುವುದು : ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಸೇರಿದರು. ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಬೀಳಬಹುದಾದ 'ಕಡುಬು'ಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಶುಂಠಿ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೭೧) ; ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒದ್ದು ಹೊಡೆದು . . . ಒಳಶುಂಠಿ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಶುಂಠಿ]

ಒಳಸಂಚು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೂಡಿರುವ ಹಂಚಿಕೆ; ಗುಪ್ತದ್ರೋಹ ; ಪಿತೂರಿ : ಯಶೋದೆಯ ಆಸ್ತಿಯ ಕುರಿತಾದ ಒಳಸಂಚು ಕೂಡ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫) ; "ಮಾರ್ಚ್ ಒಂದರ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ" (ಪುನರು. ೩೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಂಚು$_2$]

ಒಳಸರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಸೇರು ; ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಅಡಗು : ಇಕ್ಕೆಲನ ನೋಡಿದರೆ ಮುರಿದೊಳಸರಿದುವಾಲಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೫) ; ಒಳಸರಿಯೆ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೦) ; ಬಿಗಿವ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ವ ತಗೆವ ತವಕಿಸುವ ನೆಗೆವ ನಿಗುರಿಯೊಳಸರಿವ ಲಗಡಿನಂತೆಱಗಿ ಲಾಗಿಸುವ ಹೋರಾಟದ ವಿಗಡ ಮಲ್ಲರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೯೩). ೨. ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಎನಗೆ ಭರಿತನೇಮ ಒಳಸರಿವುತ್ತಿದೆ (ಸರ್ವವ. ೧೩೩-೬೬೩) ; ಝಳದ ಲಳಿ ಲಟಕಟಿಸೆ ಮಾರ್ಗಸ್ಖಲಿತ ಖೇದ ಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳೊಳಸರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೪೪) ; ರಗಳೆಗಳು ಹರಿಹರನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಅರಳಿ ಮತ್ತೆ ಒಳಸರಿದಿದ್ದವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೭). ೩. ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಸೋಲ ಮಿಗಲೊಳಸರಿವ ಬಿರುದರ ಬೀಳಗೆಡಹಿಸಿ ಕಪಿಯ ಹಳವಿಗೆಗೋಲನೆತ್ತಿಸಿ ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೩); ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟೊಳಸರಿವ ಭಂಡನು (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫) ; ಸುರಸೇನೆಯೊಳಸರಿವುದಂ ಕಂಡು ಖತಿಯಿಂದಂ ಷಡಾನನಂ ವಾಹನಮನೊಲಿದು ಚೋಳೈಸಿ ಬಲವನಧಿಗಭಯವನೀವುತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೩೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸರಿ$_1$]

ಒಳಸಱಿ (ನಾ). ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಹೊಯ್ದರೊಡ್ಡಿದರಣೆದು ಮೊನೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದರೊಳಸಱಿ[ಪಾಠಂ. ಸುಳಿ]ಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೩೫). 'ಒಳಸುಳಿ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಱಿ ?]

ಒಳಸಾಗುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಸಾಗುವಳಿದಾರನ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕ್ಕಸಾಗುವಳಿದಾರ ; ಪೋಟಸಾಗುವಳಿದಾರ (ಉಕ) (ಮೈಗೆಜ. IV, ೭೮೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಗುವಳಿ + -ದಾರ$_4$]

ಒಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೋಗು ; ಒಳಸೇರು : ನಾಣ್ಚಿ ಜಗುಬ್ದಿರ್ವರುಮೊಳಸಾರ್ದು ಪೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೮೯) ; ಉಪಾಯದಿನೊಳಸಾರ್ದು ಪೊಕ್ಕನೊಂದಂಗಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೦೨) ; ಅಡ್ಡವಾಯ್ದಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧) ; ಒಳಸಾರ್ದು ತಾನವರ್ಗೆ ಕಿಂಕರತೆಯಂ ಪೊತ್ತು (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦-೨೪). ೨. ಅಡಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಬಂಟರ್ ನಂಟರಂ ಕಂಡ ಬಡವನಂತೊಳಸಾರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯) ; ಬೇತಾಳನಂತೊಳಸಾರ್ದ ಬಸಿಱುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ್$_1$]

ಒಳಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸತ್ತ್ವ, —ತಿರುಳು : ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ (ಕಜಸಾ. ೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ$_2$]

ಒಳಸಾಲ (ನಾ). ೧. (ಬಂಧು ಬಳಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡುವ) ಒಳಗಿನ ಸಾಲ. ೨. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಸಾಲ ; ಗುಪ್ತಸಾಲ ; "ತಿಳಿಯದ ಸಾಲ ; ಹೇಳದ ಸಾಲ" (ಜಾನಕೋ. ೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲ$_1$]

ಒಳಸಾಲು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಸಾಲು ; ಮಧ್ಯಂತರದ ಸಾಲು : ಆದಂಥ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಒಳಸಾಲಿನ ಬೀದೀಲಿ ಆಯ್ತಳಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಬರುತಾನೆ (ನಾಪದ. ೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಒಳಸೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ, —ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಒಳಸೀರೆ ೩, ಹೊರಸೀರೆ ೩, ಜೋಳ, ಮೂರು ಹಿಡಿ ಬನ್ನಿಸೊಪ್ಪು, ಇವನ್ನು ಕೂಡಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಮೂರು ದಿನ ಮೆಲ್ಲಲು ಕಣ್ಣು ಕಾಂಬುದು (ವಿವೈವಿ. ೬೩). [ಒಳ ? + ಸೀರೆ ?]

ಒಳಸುಂಕ (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಸುಂಕ (ಪತ್ರಿನಿ. ೩೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಂಕ]

ಒಳಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸುದ್ದಿ ; ಗುಟ್ಟು (Inside-information. ಇಂಕನಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುದ್ದಿ]

ಒಳಸುರಂಗ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ: ನೀರು ತುಂಬುವ ದಿಡ್ಡಿಯೊಳಸುರಂಗ ದ್ವಾರ ತೋಱಿತು ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರಂಗ$_2$]

ಒಳಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೇ ಸುಕ್ಕಾಗು ; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಂಜರಿ : ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂ ಕಂಡು ವೀರರೊಳಸಾರೆ ಗಱಿಪರೊಳಸುರ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೫೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರ್ಕು$_1$]

ಒಳಸುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಸುಳಿ: ಹೊಕ್ಕುಳ ಎಂಬುದು ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಬರುವ ಒಳಸುಳಿ (ಸಂಶೋಧ. ೧೧). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಹೊಯ್ದುರೊಡ್ಡಿದ ರಣದ ಮೊನೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದುರೊಳಸುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸಱಿ]ಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರುಪ್ಪರಕೆ ಜಾಱಿದರು ಪಡಿತಳಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೩೫). 'ಒಳಸಱಿ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಳಿ$_3$ (< ಸುೞಿ$_3$)]

ಒಳಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸಂಬಂಧ; ಅಂತರಂಗ ಸಂಬಂಧ: ಜನುಮಕು ಮರಣಕು ಒಳಸೂತ್ರ ಇರುವುದ ಕಂಡಾಗ ಇತಿಮಿತಿಯಾಯ್ತೆನಗೆ (ಸಬೀಗೀ. ೧೫-೨೧೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂತ್ರ]

ಒಳಸೂಱೆ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಆಗುವ ಸೂರೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಲೂಟಿ. 'ಒಳಸೂಱೆಗ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂಱೆ]

ಒಳಸೂಱೆಗ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು : ಕವಿದುದೊಳಸೂಱೆಗರು ಕೋಟೆಯ ತವಕಿಗರು ಗುಜುಗುಜಿಸೆ ಬಿಗಿದವು ಭವನ ಭವನ ಕವಾಟತತಿಗಾಳಾಯ್ತು ಗಜನಗರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೬).
[ಒಳಸೂಱೆ + -ಗ$_3$]

ಒಳಸೆರಗು (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡುವ ಸೆರಗು ; ಉಡುಸೆರಗು (ಕ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆರಗು$_2$ (< ಸೆಱಂಗು)]

ಒಳಸೆಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆ, —ಪ್ರಭಾವ : ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿಯ ಒಳಸೆಳೆತದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವು . . . ಹೊಳಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದೆ (ತಿಡುಗು. ೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆಳೆತ]

ಒಳಸೇದು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಒಳಗೇ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು : ಎತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದಱ್ದ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳನೊಳ[ಸೇದಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಗೆ]ತಾಂ ಪರಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇದು$_1$ (< ಸೇಂದು)]

ಒಳಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗು ; ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಊದಲು ಬೂದಿ ಒಳಸೇರಿ ಬಾಯಾಱಿ ಹೋದುದನು ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೬) ; ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗಲೂ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಅಣುಗಳು ಒಳಸೇರದಂತೆ ಜಾಗರೂಕತೆ ವಹಿಸಬೇಕು (ಅಡುಸೌ. ೮೫) ; ನಿಂತಲ್ಲೆ ನಿಲ್ಲುವುದೆ ನೀರು ? ಕೈಚಾಚಿ ಹರಿಯುವದು, ನೆಲದ ಒಳಸೇರುವದು (ನೆಲಮು. ೧೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇರು$_1$]

ಒಳಸೊಗ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ ; ಅಂತರಂಗದ ಸಂತೋಷ : ನುಡಿಗೆ ಬಾರದ ಚೆಲುವಿನೊಳಸೊಗದ ಸಂಗಮವ ಬಿತ್ತರಿಸುತಿದೆ ವೇಣುಗಾನಲಹರೀ (ಮಲೆದೇ. ೩೪-೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೊಗ]

ಒಳಸೋರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆಗೆ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : "ಒಳಸೋರ್ದು ದೆಂದುಂ . . . ಪಾರಗೈಯ್ಯೆಂದುಂ – ಈ :೧೩ ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೫೯) ; ಎಂತಿದಿರಾಂತೆಯಂತೆ ಕಲಿಯಾಗೊಳಸೋರದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೮) ; ಒಳಸೋರದೆ ಚಿಂತಿಸದಾಂತಿಱಿಗುಮಿಾಗುಮಿಱಿವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫) ; ಮಹಾವಾದಿಗಳಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕುಂದಿ ಕುಸಿದೊಳಸೋರ್ದು . . . ಮಿಡುಕದಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೪ ವ) ; ಶಂಭುವೆಂದು ಬಹುಬಾಣದಿನೆಚ್ಚೊಡೆ . . . ಸೆಳೆದೀಳ್ದು ಕೊಂಡೊಡಂ ತಿಳಿವೊಳಸೋರ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಸಾರ್ದು]ದಕ್ಕಟ ಪುರಾಕೃತ ಕರ್ಮದ ಪೆರ್ಮೆಯೆಂತುಟೊ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೧೫). ೨. ಜರಿದು ಬೀಳು ; ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿ : ತಿಳಿವುವೊಳಸೋರ್ದುದುರು ಕಳೆಗುಂದಿತಾನನಂ (ಕುಮಾಪು. ೩-೬೩) ; ಇಳೆಗೆ ಪಟಗಾಲದಂಬರಮುಂಬರವೊಳಸೋರ್ಗುಂ ಬೀೞ್ಗುಮೆಂದು ಧಾತ್ರಂ ಬಲ್ಪಿಂದಳವಡೆ ಬೆಟ್ಟದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಳೆಗಳೆನಲ್ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೯೯). ೩. ಮರೆಯಾಗು ; ಅಡಗು : ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮಸಗಿ ತಿಂಬ ಬಳಾರಿ . . . ಕುಱಿವಿಂದ ನೆಯ್ದಿ ಮೆಯ್ವಸನೊಳಸೋರ್ವಿನಂ ಪಿಡಿದು ಗುಕ್ಕಿಸಲಾಜಳೆ (ಸಮಪ. ೯-೧೧೨) ; ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲನೊಳಸೋರ್ದುಸಿರದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೋರ್$_1$]

ಒಳಹಂದರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಚಪ್ಪರ, —ಹೊದಿಕೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜಕೀಯ ಕಲಹದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಳಹಂದರವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಗ ಕಲಹವು – ಆರ್ಥಿಕ ತಿಕ್ಕಾಟವು – ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಂದರ (< ಪಂದರ್)]

ಒಳಹದುಳ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೆಮ್ಮದಿ ; ಕ್ಷೇಮ (?) : ನಲ್ಗತೆಯ ರಸ ವೆರಸು ಬಳೆಸಿ ಪೇಳಿದನು ಒಳಪದುಳವನು ಹದಮಾಡಿ . . . ವೀರ ಮುದ್ದಣನು (ಗರಿ. ೧೭-೧೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹದುಳ (< ಪದುಳ)]

ಒಳಹರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ (ನೀರಿನ) ಹರಿ, —ಕಾಲುವೆ: ಮಾಟ ಕೂಟವೆಂಬ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪಾಪಪುಣ್ಯವೆಂಬ ಬೀಜದ ಬಿತ್ತಿಕೆಲ್ಲ ತಂಗಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿ ಹೊಲದ ಒಳಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜಲ ನಿಂದು ಹೋಯಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಹೊಲದ ಹೊಲಬಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೧೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿ$_3$ (< ಪರಿ$_3$)]

ಒಳಹರಿವು (ನಾ). "ಒಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು" (Influx. ಇಂಕಸ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿವು (< ಪರಿವು)]

ಒಳಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳದಾರಿ ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ : ಸಂಗೀತಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಳಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಗೀತ. VI, ಪೀಠಿಕೆ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ$_1$)]

ಒಳಹಾಯಿಕೆ (ನಾ). "(ನೀರನ್ನು) ಒಳಹಾಯಿಸುವ ಸ್ಥಳ" (Intake. ಇಂಕಸ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾಯಿಕೆ]

ಒಳಹು 'ಒಳವು$_3$' ನೋ.

ಒಳಹುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಹುಯ್ 'ಒಳಪೊಯ್' ನೋ.

ಒಳಹುರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಂತು, —ಎಳೆ : ಬಿಲ್ಲೀ ಕಳಚಿದೆ ಕೈಯಿಂದ, ಹೆದೆ ಹರಿದಿದೆ ಒಳಹುರಿಯಿಂದ ಕೈಗಳ ಹಿಡಿತವೆ ಸಡಿಲಾಗಿ, ಎನಿಸಿದೆ ಆಗದು ಒಂದಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೯೭-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಒಳಹುರುಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಮರ್ಮ : ತನ್ನ ತಾ ತಿಳಿಯದ ಆ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಒಳಹುರುಳ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಎಂತಾದೀತು ? (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩-೧೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರುಳು (< ಪುರುಳ್)]

ಒಳಹೊಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳಹೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ ; ಜಠರ : "ಕೋಷ್ಠಃ, ಅಂತರ್ಜಠರಂ – ಒಳಹೊಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೦).
[ಒಳ$_1$ (< ಒಳಗು) + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಒಳಹೊಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪೆಟ್ಟುಕೊಡುವಂತಹದು ; ಒಳಗುದ್ದು ; ಮುಸುಕಿನ ಏಟು : ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು ಹೆಸರಿಗೆ ಹುಚ್ಚಾಟಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಒಳಹೊಡೆತದವಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು (ತಿಡುಗು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ : ನೂರಿನ್ನೂರು ಒಳ ಹೊಡೆತವಿದ್ದದ್ದೇ (ದಾಸಹು. ೫೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಡೆತ (< ಪೊಡೆತ)]

ಒಳಹೊಯ್ 'ಒಳಪೊಯ್' ನೋ.

ಒಳಹೊರಗು 'ಒಳಹೊಱಗು' ನೋ.

ಒಳಹೊರಗೆ 'ಒಳಹೊಱಗೆ' ನೋ.

ಒಳಹೊಱಗು, ಒಳಹೊರಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಡೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗಡೆ. ೨. ಅಂತರಂಗ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗ : ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೊಱಗೆ ಶುದ್ಧವಿಸಿ ಒಳಹೊಱಗೆಂಬ ಉಭಯ ಶಂಕೆಯ ಕಳೆದು (ಮಹಾದೇ. ೮-೧) ; ಸದ್ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲು ಒಳಹೊಱಗೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೧೧೬). **ಒಳಹೊರಗು** : ಅಪ್ರತಿಭಳಪ್ಪಳೇನ್ ಅಸುರೇಂದ್ರನೊಳಹೊರಗು ಮೇಲ್‌ಕೆಳಗುಗಳನರಿತವಳ್ ? (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೭೪೪-೨೭೯) ; ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗಿತ್ತಾಗ ಕತ್ತಲೆ ಒಳಹೊರಗು ಗೊತ್ತಾಗದು ಏನು ಎಂತಾಯ್ತು (ಸಿದ್ಧಪು. ೪-೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಱಗು (< ಪೊಱಗು)]

ಒಳಹೊಱಗೆ, ಒಳಹೊರಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ. ೨. ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಗಳಲ್ಲಿ : ಎನ್ನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾಲಿಂಗವನು ಎನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಹೊಱಗೆ ತೆಱಹಿಲ್ಲದಳವಡಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಗುರುಲಿಂಗದೇವ (ಮಹಾದೇ. ೬-೧). **ಒಳಹೊರಗೆ** : ಕೂಸು ಇದ್ದ ಮನಿಗೆ ಬೀಸಣಿಗೆ ಯಾತಕ್ಕ ಕೂಸು ಕಂದಯ್ಯ ಒಳಹೊರಗೆ ಆಡಿದರ ಬೀಸಣಿಕೆ ಗಾಳಿ ಸುಳಿದಾವು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೭೫).

ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡು = ಶತಪಥ ಹಾಕು ; ತಿರುಗು : ಅವನೂ "ರಾಯರು ಸತ್ತರೂ ದೇವರ ನಾಮೋಚ್ಚಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗುಡುಗು ಹಾಕುತ್ತ ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಭ. ೬೫).
[ಒಳ್$_0$ (< ಒಳಗೆ) + ಹೊಱಗೆ (< ಪೊಱಗೆ)]

ಒಳಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅದುಂ ಬಿಡದೊಳಱಿಸುವ ನೋವನಾಗಳೆ ಕಿಡಿಕುಂ (ಖಮದ. ೨-೧೧೨). [ಒಳಱು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳಱು, ಒಳರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು ; ಅರಚು ; ಹುಯ್ಯಲಿಡು : "ಒಳಱು-ರಾವೇ (ಶಬ್ದಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಕೊಂದಪ್ಪನೆಂದೊಳಱಿ ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪-೨೩) ; ಭಯಂ ಬೆರಸೊಳಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೧) ; ದುಃಖಂಬಟ್ಟೋವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಱುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೭) ; ಹಂತಿಯ ದಾಯದೂಟಕೆ ಋಣಿಗಳಾದೆವೆ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂದೊಳಱಿತಖಿಳಬಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧) ; **ಒಳರ್$_1$** : ಏನುಮಂ ನೆರೆಯೆ ಪೇಳಂ ವ್ಯಂಗ್ಯಮೆಂದಾ ಒಗಂಟೊಳರ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೯-೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳಱು]

ಒಳಱುಗುದಿಗೆ (ನಾ). (ಕಾವಲುಗಾರ) ಕುಟ್ಟಿ ಶಬ್ದಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ ; ಕಾವಲುಗಾರನ ದೊಣ್ಣೆ : ದೊಪೆವ ಹೆಬ್ಬರೆ ಜಾವಗಹಳೆ ತಂಬಟೆಗಳ ಕಡುರವ ವೊಳಱುಗುದಿಗೆಯ ಜಡಿವ ದನಿಗಳಿಂದ ತಳವಾಱರುಗಳ ಪಡೆ ತಿರುಗುವುದು ದುರ್ಗದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೪೧). [ಒಳಱು + ಗುದಿಗೆ]

ಒಳಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ; ಸ್ಥಳೀಯ : ಒಳಾಗ್ರದ ಅಡಕೆ ; ಒಳಾಗ್ರದ ಬಾಳೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗ್ರ]

ಒಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಆವಾರ, —ಹಜಾರ : ರಾಜಾರಾಮನ ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಒಳಾಯದ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೯೪೨). ೨. (ಕಟ್ಟಡದ) ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ ; ಒಳ ಉಸುಲು (ಉಕ) : ಈ ಮನೆಯ ಒಳಾಯವೆಷ್ಟು (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಯ$_1$]

ಒೞಿಗ (ನಾ). ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಸುಳಿದಾಡುವವನು (ಕಿ). [?]

ಒೞಿತು$_1$ 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಒೞಿತು$_2$ 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಒೞಿಪುಣುಶೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಒೞಿಪುಣುಶೆಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ ಅಂತೆ ಪೋಗಿ ಕಲ್ ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೭೪-೬೯ ; 900). [ಒೞಿ ? + ಪುಣುಶೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಒೞಿರ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒೞು 'ಒಳ್$_2$' ನೋ.

ಒೞುಗಂಪು 'ಒಳ್ಗಂಪು' ನೋ.

ಒೞುಗನ್ನಡ 'ಒಳ್ಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಒೞುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ ; ವನಾಂತರ : ಸಲೆ ಪಜ್ಜೆಯ ನಿಡೆನಾಂಟುವ ಮೊನೆಮುಳ್ಳಿನಿಂದೊೞುಗಾಡೆಸೆದುದೇನೆಂಬೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೪೬). [ಒೞು$_0$ (< ಒಳಗು) + ಕಾಡು$_2$]

ಒಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಲುಮೆಯುವಳು; ಪ್ರೀತಿಯವಳು: ತುಂಬು ಜವ್ವನಕೆ ಕೈನೀಡಿ ನಂಬಿಸಿ ನೆಱೆ ರಂಗಯೆಂಬೊಳುಗಾರ್ತಿಯು ಕಾಂಬುದ ದೆಂದುವಂದಪ್ಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೨–೬೯). [< ಒಲಗಾರ್ತಿ ?]

ಒಳುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸು ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮಂಗಳವೇ ಮಜ್ಜನವೆನಗೆ ವಿಭೂತಿಯೇ ಒಳು[ಪಾಠಾಂ. ಒಳ]ಗುಂದ ದರಿಸಿನವೆನಗೆ (ಮಹಾದೇ. ೭–೯). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುಂದು$_1$]

ಒಳುಗುಣ 'ಒಳ್ಗುಣ' ನೋ.

ಒಳುಗೂಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂಟ; ಹಿತವಾದ ಸಂಯೋಗ: ಕಳೆ ಪೆರ್ಚೆ ಕೂಡುವಿನಿಯಳ ಒಳುಗೂಟದಂತೊಲಿಸುತಿದೆ ನಿನ್ನಯ ಸವಿದಳೆದ ಮೆಲ್ನುಡಿಯ ವಿಳಾಸ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೯).
[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಳುಗೆಸೆಱು 'ಒಳ್ಗೆಸಱ್' ನೋ.

ಒಳುಗೊಂಬು 'ಒಳ್ಗೊಂಬು' ನೋ.

ಒಳುಗೊರಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಸುಳಿ ನಾಭಿಯೊಳು ಪುಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲೆದೆಯೊಳು ಬೆಳೆದೊಳುಗೊರಳೊಳು ಪ್ರಾಯ ವಡೆದು . . . ಬಾಯ್ದೆಱೆಗಿಳಿದು ಮೋಹಿಸಿದುದಾಳಾಪ (ಭರಚ. ೧೧–೧೩).
[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಒಳುದಿವಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನ; ಶುಭದಿವಸ: ಬಳಿಕಲಸಿಬರ ಮತದಿ ನಾತಂಗೊಳುದಿವಸದಲಿ ಯೌವರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿದನು (ತೊರರಾ. ೨–೧–೭). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಿವಸ]

ಒಳುದೊಡೆ 'ಒಳ್ದೊಡೆ$_2$' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿ 'ಒಳ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿಕಾಱ 'ಒಳ್ನುಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಒಳುನೋಟ 'ಒಳ್ನೋಟ' ನೋ.

ಒಳುಪು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳುಬಾಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬದುಕು: ಬಯಲನೊಂದು ಗುಡಿಗೊಳಿಸುತಿಹಳು ಒಳುಬಾಳ ಹರಕೆ ಎಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೪–೮). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಒಳುಮಾಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ: ವರಕೃಪಾ ಲೋಕನವೆ ಲಗ್ನಂ ಶರಣರೊಳುಮಾಟವೆ ಮುಹೂರ್ತಮವರ ಹರಕೆಯೇ ಸರ್ವ ಬಲವಂತಾಗಿ ಬಸವಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪–೪೭).
[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾಟ$_1$]

ಒಳುಮೊಗ 'ಒಳ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಒಳುವಣ್ಣ 'ಒಳ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಒಳುವರ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ: ಆದೊ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ, ಒಳುವರ್ಣ ದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವರ್ಣವಲ್ಲಿ ಆರಳಿ (ಹೃದಸ. ೪೯–೧೭).
[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ವರ್ಣ]

ಒಳುವಸರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ಪಳಿಯ ಪಟ್ಟೆಯ ದುಕುಲದ ಚೀನಾಂಬರದೊಳುವಸರಗಳು ಮೆಱೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩–೮೦). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಸರ]

ಒಳುವಾತು 'ಒಳ್ವಾತು' ನೋ.

ಒಳುವು 'ಒಳವು$_2$' ನೋ.

ಒಳುವೆಂಗೂಸು, ಒಳುವೆಣ್ಗೂಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ವರಸ್ತ್ರೀ, ಮತ್ತಕಾಮಿ[ಶಿ]ನೀ – ಈ ೨ ಒಳುವೆಂ ಗೂಸು ?" (ಹಲಾಯು. ೮೦–೩೩೫). **ಒಳುವೆಣ್ಗೂಸು**: (ಕ).
[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಂಗೂಸು]

ಒಳುವೆಣ್ 'ಒಳ್ವೆಣ್' ನೋ.

ಒಳುವೆಣ್ಗೂಸು 'ಒಳುವೆಂಗೂಸು' ನೋ.

ಒಳುವೆಸರ್ 'ಒಳ್ವೆಸರ್' ನೋ.

ಒಳುಹು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳುಹೂ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಹೂವು: ಸಲೆ ಸುದಾಮನ ಕೈಯ ಲೊಳುಹೂಗಳನು ಕೊಂಡಾತಂಗಭೀಷ್ಟವ ಸಲಿಸಿದನು ಮುಱಿದನು ಭಾರಿಥನುವನು (ನಿಭಾಗ. ೩–೨–೨೭).
[ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಹೂ$_2$ (< ಪೂ$_2$)]

ಒಳುಸೂಳುಮಾತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸಲ್ಲಾಪ: ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳೊಳಿಹ ಬಾಲಕರನೊಳುಸೂಳುಮಾತಂ ಹೇಳಿಸಲು . . . ಬಲ್ಲ ನೆಱೆ ಜಾಣೆ (ಬಸಪು. ೪೨–೪, ೫). [ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಸೂಳುಮಾತು (< ಸೂೞ್ಮಾತು)]

ಒಳೂರು (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಪೇಟೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಊರು: ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೀಗಾಗುವುದುಂಟು (ದೇವೀಜಾ. ೨೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಒಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ನರ ತೊಡಕು; ಎಲುವಿನ ಕೀಲು ತಪ್ಪು: ಸಮುದ್ರವ ಹೊಕ್ಕು ಕಾಲು ಒಳಿದಲ್ಲಿ ಕೊಱತೆಯನಱಸುವದೆ ಆ ಸಮುದ್ರವು (ಬಸಹೆ. ೮೨–೨೪೫); ಬಡಿಯುವ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಆವನ ಮೊಳಕೈಯು ಒಳಿಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೩). [< ಉಳಿ$_3$]

ಒಳಿ$_2$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಎರಡು ಸೂರುಗಳೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಲ್ಬದಿ: ನೀನು ಒಳಿ ಮೇಲಣ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಸರಿ (ರೂಢಿ). 'ಒಳಿಹೆಂಚು' ಪರಾ. [?]

ಒಳಿ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಹಿಂಗಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಲಾಗದಂತೆ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ; ತಂಗುಪಟ್ಟಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್): "ಒಳಿಯೆಂದು ಕುದುರೆಯ ವಳೆಯುಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೮೦). [?]

ಒಳಿಹೆಂಚು (ನಾ). ಎರಡೂ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಹೆಂಚು; ಡಬ್ಬಂಚು. [ಒಳಿ$_2$ + ಹೆಂಚು$_2$ (< ಹಂಚು$_3$)]

ಒಳಿನ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳಿವು 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳ್ಕೆ 'ಓಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಕು 'ಒಟ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಒಳ್ಕೆ 'ಓಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಗಂಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ತಾಗಿದ ನೆಗೞ್ದೊಳ್ಗಂ ಡರಗಂಡೋಡುವಿನಂ ಕೊಂಡುವು ಗಾಂಡೀವ ಮುಕ್ತಬಾಣಗಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೮ ವ); ಈ ಸಮರಕ್ಕೊಳ್ಗಣ್ಡಂಬರಂ ಗಣ್ಡರೇ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೩; 1007); ಸಾಹಸದೊಳ್ಗಂಡನಲ್ತೆ ಬಿಜ್ಜನ ಬಂಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೨; 1042); ಒಳ್ಗಂಡರ ಬಿರ್ದಿನ ಬಲ್ಪಿಂ ಗಂಡು ದೊಱೆಱ್ತೊಳ್ಪಿಸಕದ ಸೊಬಗಾ ನಾಡ ಪೆಂಡಿರ್ಗೆ ಸಾಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೭).
[ಒಳ್$_3$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗಂಡ$_1$]

ಒಳ್ಗಂಪು, ಒಳುಗಂಪು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಪರಿಮಳ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸುಗಂಧ: ಆಲರ್ದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ಗಳೊಳ್ಗಂಪಿನಿಂಪನಲಂಪಿಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟೆ ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಬ. ೪೨೮); ಕನಕಕ್ಕೊಳ್ಗಂಪು ಸಾರ್ದಂದದ ತನುಲತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೦). **ಒಳುಗಂಪು**: ಜಾತಿ ಪಟೀರದೊಳು ತಂಪು ತ್ರಿದಶ ಧರಣೀರುಹದೊಳೊಳುಗಂಪುನಿರ್ಪವೊಲು (ಬಸಪು. ೧–೭); ಒಳುಗಂಪ ನೊಲ್ಲದೆ ತಳುವದೆ ದುರ್ಗಂಧಕೆಳಸುವ ನೊಣದಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೫೩).
[ಒಳ್$_3$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಂಪು]

ಒಳ್ಗಂಬ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಂಬ : ಪಳಿಕುಗಳ ಸಾಲೆಸೆವ ಭಿತ್ತಿಗಳ್ ವಜ್ರದೊಳ್ಗಂಬಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೫–೪೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಒಳ್ಗಜ್ಜ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕೆಲಸ; ಮೇಲಾದ ಕೆಲಸ : ಊಳಿಗದ ಪೆಣ್ಗಳಿಗೆ ಬಿಡುಗೆಲಸಂಗಳ ಬೆಸಸಿಯಾಪಂತೆ ತಾನೊಡರಿಪುದೊಳ್ಗಜ್ಜವನು (ಹದಿಬ. ೮–೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಜ್ಜ]

ಒಳ್ಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕಟ್ಟು, —ತಿರುಳು : ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪೆರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದ ದೞಿಕೊಳ್ಪೊಟ್ಟನೊಳ್ಗಟ್ಟಯಂ ಕೊರ್ತೊಳಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಱಿತು (ಚಕವಿ. ೪–೧೦೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗಟ್ಟ]

ಒಳ್ಗತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿ ; ಸದ್ಗತಿ : ಅಘವಶದಿಂ ನರಕಗತಿಗಿೞಿವ ಜೀವೋತ್ಕರಮುಮನೊಳ್ಗತಿಗೆ ತರ್ಪೊ ಡಾತನೆ ಕೆಳೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗತಿ]

ಒಳ್ಗದಿರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕಿರಣ ; ಸೊಗಸಾದ ಕಿರಣ : ಎಳವೆಱಿಯೊಳ್ಗದಿರ್ಗಳ್ಗಂದೆಳೆಸಿದವೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೬); ಎಸೆವೊಳ್ಗದಿರ್ಗಳಿಂ ಮಣಿಮಯದೊಪ್ಪವೊಂದು ತೊಡವಂ ಪಡಿಗೊಳ್ವುದು ಕಬ್ಬವೊರ್ಬನಾ (ಚಕವಿ. ೧–೧೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕದಿರ್]

ಒಳ್ಗನಸು (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕನಸು ; ಶುಭಸ್ವಪ್ನ : ಚಂಡ ಗಜಗಮನೆ . . . ಕಂಡಳೀರೆಂಟುಮೊಳ್ಗನಸಿನೆಸೆವೋಳಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರಗಳೆ); ಈ ಪದಿನಾಱುಮೊಳ್ಗನಸನಂಬಿಕೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೦೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕನಸು]

ಒಳ್ಗನ್ನಡ, ಒಳುಗನ್ನಡ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕನ್ನಡ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ ಕನ್ನಡ : ಮುನ್ನಾದ್ಯರಿನೊರೆದೊಳ್ಗನ್ನಡ ಸುಶಬ್ದಮಣಿನಿಚಯಮುಮಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೨); ಒಳ್ಗನ್ನಡದ ಕಲೆಯೊ ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೧೦). **ಒಳುಗನ್ನಡ** : ಒಳುಗನ್ನಡ ಬೆಳುಗನ್ನಡ ಪಳೆಗನ್ನಡ ದೇಶಿಯಂಗಳಾ ಕನ್ನಡಮಂ ತಿಳಿ (ಕವಿಜ. ೪–೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕನ್ನಡ]

ಒಳ್ಗಬ್ಬ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಾವ್ಯ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾವ್ಯ : ಒಳ್ಗಬ್ಬಮುಮೊಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯ ನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಬ್ಬ]

ಒಳ್ಗರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕರುಳು : ತೋಱುವೆನೊರ್ವನೊಳ್ಗರುಳ ನುರ್ವಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೪). 'ಅಳ್ಗರುಳ್' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಕರುಳ್]

ಒಳ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಶೂರ; ಮೇಲಾದ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ : ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಡ್ಪ ಕಡುಪಂದೆಯನೊಳ್ಗಲಿ ಮಾಡ್ಪ... ನೃಪಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಸಂಚಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಎನ್ನದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ಕಮಾಟಿಸಿ ಬಂದೊಳ್ಗಲಿ ದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಲಿ$_2$]

ಒಳ್ಗವಿ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕವಿ : "ಒಳ್ಗವಿ, ಬೆಳ್ಗವಿ, ಅಱಿಗವಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕವಿ$_1$]

ಒಳ್ಗಱವೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ನೆಲ್ಲು; ಸೊಗಸಾದ ಭತ್ತ : ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳ ಸಸ್ಯಾವಳಿಯೆಲ್ಲನೊಳ್ಗಱವೆಯುಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೮೬). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಱವೆ]

ಒಳ್ಗಾಲ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕಾಲ ; ಸುಖ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಕಾಲ : ಎಂದು ಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕೊಳ್ಗಾಲಮುಕ್ಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೧೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಲ$_1$]

ಒಳ್ಗಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕಾಸೆ, —ಚಡ್ಡಿ : ಮಹಾಶೇಷನ ಒಳ್ಗಾಸೆಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳ್ಗೊಂಬ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆತಂದು (ಚೆಬಪು. ೩೧–೯). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಸೆ$_1$]

ಒಳ್ಗಾಹು (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕಾವಲು ; ಭದ್ರವಾದ ರಕ್ಷೆ : ಅರ್ಪೋಲ್ತಪರ್ ಬ್ರತರತ್ನ ಪ್ರಕರಕ್ಕೆ ಶೀಳಭಟರೊಳ್ಗಾಹುಳ್ಳನಂ ಹುಳ್ಳನಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೩೬ ; ಸು. 1159).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು$_1$)]

ಒಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಕಿಡಿ; ಪ್ರಖರವಾದ ಕಿಡಿ : ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ ಸಿಡಿಲೊ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಳ್ಗಿಡಿಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೫೯); ಸಿಡಿಲಿದಱುಣ್ಮುವೊಳ್ಗಿಡಿಯೊಳಂ ಪಡಿಯಲ್ಲೆನಲೆಯ್ದಿ ಸಾಯಕಂ ನಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫–೮). 'ಅಳ್ಗಿಡಿ' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕಿಡಿ$_1$]

ಒಳ್ಗು 'ಒಳ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಒಳ್ಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಕಮಂಡಲು : ಉತ್ಪಲಾಪ್ತಾಶ್ಮದಿಂ ನೆಗಳ್ದೊಳ್ಗುಂಡಿಗೆಯಾಂತ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಂ ತೋಱಿತ್ತು ಯೋಗೀಂದ್ರನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ (ಕ). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_2$]

ಒಳ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಧ್ವಜ ; ಚೆಲುವಾದ ಬಾವುಟ : ಜೈನರೊಳ್ಗುಡಿಯ ಪಾಂಗುಡಿಗಳ್ ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಸುತ್ತಿಱಿದುವು ಭೋಂಕೆನಾತನ ಪುರಾತನ ಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ಒಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ ಸೌಧಾಳಿಯೊಳ್ಗುಡಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೪); ಸೊಗಯಿಸೆ ಬಹುವರ್ಣವಿವಿಧಪಟದೊಳ್ಗುಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೬). ೨. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ : ನಿಧಿಯಂ ತೋಱುವ ದೀಪದೊಳ್ಗುಡಿ (ವಸ್ತುಪಂ. ೮೪).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ಗುಡುತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಅಂಗಿ : ದೊಳಡರ್ದು ನಿರಿಗೆಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಒಳ್ಗುಡುತೆಯನ್ನೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ನೋಡಿಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟಳ. ೧೧೦–೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಕುಡುತೆ]

ಒಳ್ಗುಣ, ಒಳುಗುಣ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಗುಣ; ಉತ್ತಮ ಸ್ವಭಾವ : ಉಗ್ರತೇಜಮುಮಿಾಯೊಳ್ಗುಣಮುಂ ಕಲಿತನಮುಮಿದೇಂ . . . ಸೂತಸುತನೊಳೊಡವುಟ್ಟುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೪); ಒಳ್ಪಿನೊಳ್ಗುಣದೊಳಣ್ಮಿನೊಳಾರ್ಪಿನೊಳಾದುದೆಂದು ಪೆಂಪಾರ್ಗ್ಗಮಸಾಧ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೦; 1085). **ಒಳುಗುಣ** : ಅಳ್ದನೊಳುಗುಣಗಳನು ಪಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೮–೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಣ$_2$]

ಒಳ್ಗುಣಿ (ನಾ). ಒಳ್ಪಿಯ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಒದವಿದ ವೀರಭಟಭಾರ್ಗವನೊಳ್ಗುಣಿ ಹುಳ್ಳಮಾಂಕಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೮–೪೩ ; 1202).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಪಿತ್ತು$_1$) + ಗುಣಿ$_2$]

ಒಳ್ಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿತ ; ಮೂಕಸಂಕಟ. 'ಒಳ್ಗುದಿಗೊಳು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಕುದಿ$_1$]

ಒಳ್ಗುದಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಸಂಕಟಪಡು, —ಚಡಪಡಿಸು : ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳ ವಿವರವನಱಿಯದೆ ಬಱಿದೆ ಕವಿತೆಯ ಪೇಳ್ವೆನೆಂದೊಳ್ಗುದಿಗೊಳುತಿಹ ಕವಿ ತಾ ಕಪಿಯಲ್ತೆ ಧರೆಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೬೨). [ಒಳ್ಗುದಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಒಳ್ಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುದುರೆ: ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿಮಿಾಗಡೆ ನಪ್ಪೊಳ್ಪಾಳನೊಳ್ಗುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಒಳ್ಗುರುಳ್ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆಗೂದಲು: ಒಳ್ಗುರುಳಂ ಸಮುಱುವ ಕನ್ಯಕೆ ಕರಮೆಸೆದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುರುಳ್]

ಒಳ್ಗುಲ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ವಂಶ; ಸತ್ಕುಲ: ಶಂಖದೊಳ್ ಪಾಲೆಱೆ ದಂತಿರೆ ಮಲಿನಮಿಲ್ಲದೊಳ್ಗುಲದರಸುಗಳಿರೆ ನೀನುಮಗ್ರಪೂಜೆಯನಾಂಪಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುಲ]

ಒಳ್ಗುವರ (ನಾ). ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗ: ಕಾದಿಯೊಳ್ಗುವರನ ಪಿಡಿದರು (ನೋಹತ. ೧೨-೩೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುವರ]

ಒಳ್ಗೂಡಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಡೇರೆ, —ಗೂಡಾರ: ಸ್ಮರನ ಪಯಣಕೆ ಪೊಯ್ದ ನವಚಂದ್ರಗಾವಿಯೊಳ್ಗೂಡಾರದರಳೆಲೆಗಳೆನೆ . . . ಅಶೋಕದ್ರುಮಂಗಳ್ ಕರಂ ಮೆಱೆದುವು (ಚಬಪು. ೪೫-೧೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೂಡಾರ]

ಒಳ್ಗೂೞ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ, —ಊಟ (?): ಬಿೞ್ದರು ಮುನಿಱಿವೆ ನೀನುಂ ಬಿೞ್ದರುಮಂ ಕೊಲ್ವೆ ಕಲಹದೊಳ್ಗೂೞುಂಗಂದೆಬ್ಬಾಡಿಯೆ ಮುನಿದಿಸುವೈ (ಗದಾಯು. ೭-೫೨). ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಕಲಹದೊಳ್ ಕೂೞುಂಗಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೂೞ್$_1$]

ಒಳ್ಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ: ತನ್ನೊಳ್ಗೆಣೆಯನನನ್ಯಜನಿಂ ನೆಗೞ್ಗುಂ ನನ್ನಿಯೆಂದು ಚಂದಿರನೊಲವಿಂದಂ ನಲಿವಂತಿರೆ ಕುವರನ ಚೆನ್ನಮೊಗಂ ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತು ತೊಳಗಿದುದಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೫೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಒಳ್ಗೆಸಱ್, ಒಳುಗೆಸಱು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಸರು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಸರು: ಕಾಳಿಂಗಗಜೇಂದ್ರದಾನಜಲಧಾರಾಸಾರದಿಂ ನೋಡ ಕುಂದಿದುದಿಲ್ಲೊಳ್ಗೆಸಱಾ ಸುಯೋಧನನೃಪ ದ್ವಾರೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೧). ಒಳುಗೆಸಱು : ೨. ಇರಬಾರದುತ್ತರಿಸಬಾರದೊಳುಗೆಸಱಿನಿಂ ಸುತ್ತಿ ಸೂಜಿ ನಿಭದ ದರ್ಭೆವುಲ್ಲಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಜ. ೪-೧೧೪ ರಗಳೆ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಸಱ್]

ಒಳ್ಗೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಳೆತನ, —ಗೆಳೆಯ: ತನ್ನೊಳ್ಗೆಳೆ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಮಿಾ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೆಳೆ (< ಕೆಳೆ)]

ಒಳ್ಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಱೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕೆಱೆ: ದೆಸೆ ಮುಖ ಧೂಮದಿಂ ದ್ವಿಜರ ಹೋಮದಿನೊಳ್ಗೆಱೆ ಹಂಸಕೋಕಸಾರಸ ಕಳನಾದದಿಂ ದೊಳಗೆ ವೇದನಿನಾದದಿನೆತ್ತಮೆಯ್ದೆ ಶೋಭಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೭).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಒಳ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸೊಂಪಾದ ಗೊಂಚಲು; ಸೊಗಸಾದ ಗುಚ್ಛ: ತಮ್ಮೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆವೊಳ್ಗೊಂಚಲಂ ಕಾಯೊಳುರ್ಕುವೆಳನೀರಿಂದಂ ಬನಂಗಳ್ಗಗುಂದಲೆ ನೀರೂಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೊಂಚಲ್]

ಒಳ್ಗೊಂಬು, ಒಳುಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೊಂಬೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ರೆಂಬೆ: ಕವಲ್ ಕವಲ್ತು ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭). ಒಳುಗೊಂಬು : ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪಣ್ತೊಳುಗೊಂಬೆನೆ ವರಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಫಳದಿ ಕೊೞೂರೆಸೆಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೨; 1147).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಒಳ್ಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಒತ್ತು; ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು (?): ಒತ್ತುತ್ತುಂ ಪ್ರಿಯಚುಂಬಿತೋಷ್ಠಮಣಿಯಂ ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ಗೊತ್ತುಂ... ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳಿರುಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೪). [?]

ಒಳ್ಗೊನೆ (ನಾ). = ಒಳ್ಗೊಂಚಲ್: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ ಪಚ್ಚೆಯಂ ಬಾಳೆವಣ್ಣೊಳ್ಗೊನೆಯಂ ದಾಳಿಂಬವಣ್ಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೊನೆ (< ಕೊನೆ$_3$)]

ಒಳ್ಗೊಳ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಸರೋವರ: ಪಂಕೇಜದಿನೊಳ್ಗೊಳಂ . . . ವಲಂ ರಮ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊಳ$_2$]

ಒಳ್ಗೋಡು (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಕೋಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, —ಕೋರೆ: ನಾಲ್ಕುಮೊಳ್ಗೋಡುಗಳಿಲ್ಲದೇಂ ಮದದೊಳಾಯ್ತೆ ಬಲಂ ದಿಗಿಭಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೋಡು$_5$]

ಒಳ್ಜಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಧರಣಿಸುತೆ. . . ಕೆಂಗೊಳಿಸಿದಳ್ ಮಿರುಗನಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಜಂತದ ಮನೋಹರ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ (ಶೇಸರಾ. ೧೫-೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಜಂತ$_1$]

ಒಳ್ಜಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಯಶಸ್ಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿ (÷).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಜಸ]

ಒಳ್ತನ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೆ; ಒಳ್ಳೆಯತನ: ಸುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ). ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಆಳ್ತನ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದಿರಬಹುದು.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + -ತನ]

ಒಳ್ತಪ, ಒಳ್ದಪ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಒಳ್ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫). ಒಳ್ದಪ: ದೋಸಂಗಳಂ ಬರಲಿತ್ತೊಳ್ದಪದಲ್ಲಿ ತಂದು ಕಿಡಿಯಂ ನೀನಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನಂ ಸುಡಲ್ ಮರುಳ್ಗೆ (ಜೀವಸಂ. ೯-೨೬). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಪ$_2$]

ಒಳ್ತಳಿರ್ 'ಒಳ್ದಳಿರ್' ನೋ.

ಒಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ ಅಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುರಿಗೆಯೊಳ್ತುವೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೨೧; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಳ್ದಪ 'ಒಳ್ತಪ' ನೋ.

ಒಳ್ದಳ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ದಳ, —ಎಸಳು (÷).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಳ$_3$ (= ದಲ)]

ಒಳ್ದಳಿರ್, ಒಳ್ತಳಿರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಚಿಗುರೆಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತಳಿರು: ಒಳ್ದಳಿರ್ಗಲರ್ಗೆ ಫಲಕೆ ಪರಿದತ್ತೆಳವೆಂಡಿರ ನೆರವಿ (ಚಂಪ್ರಪು. ೭-೯೮). ಒಳ್ತಳಿರ್ : ಒಳ್ತಳಿರಾಂತ ರಸಾಲಭೂಜಮುಜ್ಜ್ವಳ ಮಣಿಪೀಠಮಾಗೆ ಬನಮೋಲಗಶಾಲೆಯಾಯ್ತು ಕಾಮನಾ (ವೃಷವಿ. ೪-೩೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಳಿರ್$_2$]

ಒಳ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಾಳು: ಒಳ್ದಳೆದ ಚೆಲ್ವಿನಾನನದೊಳುಱೆ ಮಿಱುಗುವ ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಳೆ$_1$]

ಒಳ್ದಾಮರೆ, ಒಳ್ದಾವರೆ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ: ಒಳ್ದಾಮರೆಗಣ್ಣ ಸುಲೋಚನೆಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯುಂ ಸಂಜನಿಯಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ ಚೆಲ್ವಿಕೆವಾಳಿದರು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೯). ಒಳ್ದಾವರೆ : ಬಿರಿದೊಳ್ದಾವರೆಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ವ ತುಂಬಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩-೨೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಾಮರೆ]

ಒಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ: "ಒಳ್ದಾರಿಯೆನಲು ಸನ್ನಡತೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಾರಿ$_1$]

ಒಳ್ದಾವರೆ 'ಒಳ್ದಾಮರೆ' ನೋ.

ಒಳ್ದಿರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು; ಸಾರಸತ್ತ್ವ: ಇಂಗಡಲ ನಿಡುದೆರೆಗಳೋ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ದಿರುಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳುದಿರುಳುಗಳೊ] ಶರದಭ್ರಂಗಳೊಡ್ಡೋ . . . ಎನಲು (ಬಸಪು. ೧೧-೩೪).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಳ್]

ಒಳ್ದುಡುಗೆ, ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಷಣ: ಬಱಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಂ ಕೊಟ್ಟೊಳ್ದುಡುಗೆಗಳನುಟ್ಟ ದುಗಲಮನೆಡೆಯಱಿದಾ ಮುನಿನಿವೇದಕಂಗೆ ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೩). ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ: ಜಡೆಗಳ ಬಂಬಲೊಪ್ಪುವಳಕಾವಳಿ ಭೀಷಣಮಪ್ಪ ಪಾವಿನೊಳ್ದೊಡಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತುಡುಗೆ]

ಒಳ್ದುಱುಬು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆದುರುಬು; ಸೊಗಸಾದ ಮುಡಿ: ದನಿಯೆನೆ ನವಕೋಕಿಲರವವೊಳ್ದುಱುಬೆನೆ ನವಿಲಡಿಯೆನೆ ತಳಿರ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_3$)]

ಒಳ್ದೆನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೆನೆ; ತುಂಬಿದ ತೆನೆ: ಮಿಳಿರ್ವೆಲೆಪಕ್ಕದಂತರುಣಿಮುತ್ತದಿನೊಳ್ದೆನೆ ಕುಂಡದಂತೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಗಿಳಿವೆಣ್ಬೊಲಿರ್ದ ಕಳಮಸ್ತಬಕಾಗ್ರಮನೇಱಿ ಪಾಲುಣಲ್ಕೆಳಸುವ ರಾಜಕೀರಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೆನೆ$_1$]

ಒಳ್ದೆರೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತೆರೆ; ಅಂದವಾದ ಅಲೆ: ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ದೆರೆಯಿನುಣ್ಮುವ ತಣ್ಪಸಿಯಿಂದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೮೩); ಬಾಲೆಯ ನೇತ್ರದಿಂದಮುರ್ದಿನೊಳ್ದೆರೆಮಾಲೆ ಪೊದಱ್ದು ನೀಳ್ದು ಬಂದೀ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಬಳಸಿದತ್ತೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೬೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೆರೆ$_4$]

ಒಳ್ದೊಡವು (ನಾ). = ಒಳ್ದುಡುಗೆ: ನಿರವಿಸು ನೀಂ ಕಬ್ಬದ ನುಡಿವುರುಳ್ಗಳೊಳ್ದೊಡವಿನಿರವಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೨); ದಿನದಿನದಲ್ಲಿ ತಾಳ್ದಿಱವಿನೊಳ್ದೊಡವಂ ಪೊಱಮಿಂಚುಗೈದು ಬಂದೆನಗಿನಿವಾತನಾಡಿ . . . ಎಳ್ದುಪೋದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಡವು]

ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ 'ಒಳ್ದುಡುಗೆ' ನೋ.

ಒಳ್ದೊಡೆ$_1$ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಊರುಪ್ರದೇಶ: ಮೊಱಕಾಲ್ = ಒಳ್ದೊಡೆಯ ಸಂದು (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಹರಿಣರುಚಿಯಂತೆ ಮೆಯ್ ಕಡುಕರಿದೊಳ್ದೊಡೆಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೪೬).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತೊಡೆ$_2$]

ಒಳ್ದೊಡೆ$_2$, ಒಳುದೊಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಡೆ: ಮಿಂಚುವೊಳ್ದೊಡೆಮಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮಸೆದ ಮದನನ ಬಾಳಂತಾದುವು ಪೊಳೆವೊಳ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೨); ಲತಾಂಗಿಯರೊಳಗೊರ್ವಳು ನಿಂದೊಳ್ದೊಡೆಯಗ್ರದೊಳು ಇರಿಸಿದ ಮಿಸುನಿಯ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಕರಂ ಪರಿರಂಜನೆಯಂ ಪಡೆದತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೫); ಸ್ಫುರಿಸುವೊಳ್ದೊಡೆಯ ಬೆಡಗಿನ ನಡೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯). **ಒಳುದೊಡೆ**: ಮಿಸುಪ ಕಪ್ಪಿನ ಬಾಸೆಯಂ ಭಾವಿಸುವನೆಳಲತೆಯಂತೆ ಕೋಮಳದಸಿಯ ನಡುವಂ ಭಾವಿಸುವನೊಳುದೊಡೆಗಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಡೆ$_2$]

ಒಳ್ದೊಲೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತೊಲೆ: ಮರಕತವೇದಿ ಮಾಣಿಕದ ಬೋದಿಗೆ . . . ಪವಳದೊಳ್ದೊಲೆ ರನ್ನದ ಜಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೬೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಲೆ$_1$]

ಒಳ್ದೊಱೆ (ನಾ). ನದಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಹೊಳೆಯ ಒಡಲು: ಒಳ್ದೊಱೆಯ ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೊಳಪೆಳೆಯ ಮೀನ್ಬೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯಲೆಡೆ . . . ಅತುಳಗಂಗೆ ಸುತರಂಗೆ ನೋಳ್ಪಂಗೆ ಸಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೩೪).
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತೊಱೆ$_2$]

ಒಳ್ನಗೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಗೆ; ಮಂದಹಾಸ: [ಮೀನಾಂಕಮತ್ತೇಭ ಚಾಮರಮೋ] ನಂದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ನಗೆಯೊ ತಾಂ . . . ಪೇಱೆಂಬಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೧).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಗೆ]

ಒಳ್ನಡಕೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಆಚರಣೆ, —ನಡತೆ: ನಡೆವ ನುಡಿವಾಹಾರಂಗೊಳ್ವೆಯ್ದಿ ಕೊಳ್ವಿಡುವಯ್ದುಮೊಳ್ನಡಕಮೆ ಸಮಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡಕೆ]

ಒಳ್ನಡತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಸದ್ವರ್ತನೆ: ನಾಣ್ನುಡಿಯೆಂಬುದು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಒಳ್ನಡತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ನುಡಿ (ನಾಜೋಜ. ೨೫೯); ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಒಳ್ನಡತೆಯ ರೈತ (ಪುನರು. ೨೩೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡತೆ]

ಒಳ್ನಡವಳಿ (ನಾ). = ಒಳ್ನಡತೆ: ಅದುವರೆಗೂ ತಾನು ಒಳ್ನಡವಳಿಗೇ ಹೆಗಲುಕೊಟ್ಟು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ಕರ್ಣನು . . . ಬಂದು ತಾಗಿದನು (ಭಾಮುಣಿ. ೩೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡವಳಿ (< ನಡೆವಳಿ)]

ಒಳ್ನಡು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಸೊಂಟ; ಸೊಗಸಾದ ನಡು: ಎಳವಿದಿರಬಣ್ಣಮೊಳ್ನಡು . . . ಪೊದಱ್ದೆಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ (ಆದಿಪು. ೪-೪೪); ಒಳ್ನಡು ಬಳ್ಕೆ . . . ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ತೋಳ್ಗಳ್ನಲಿದೊಪ್ಪೆ ನೀಳ್ದುಡುಗಿ ಘಟ್ಟಿಮುಗುಱ್ಚುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೨); ಸಿಂಗದ ಶಿಶುವಂ ತಾನಿಳಿಕೆಯ್ವೊಳ್ನಡುವಿನ ನೃಪತನುಜೆಯ ತರುಣಿಮಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡು$_2$]

ಒಳ್ನಡೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಡಗೆ; ಮೋಹಕವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ: ತತ್ಪುರಂಧ್ರಿಯರೊಳ್ನಡೆಯೊಂದು ಜಾಣ್ಮೆಯಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೧೧); ಅಂಚೆಯ ನಡೆಯನಿದಂ ತನತೆನುತುಂ ಮುಂಚಲ್ ಪಿಡಿವೊಳ್ನಡೆ ರತಿರೂಪಂ ಲಂಚಂಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿನೆಸೆದತ್ತಾ ರಾಣೀವಾಸ (ಜಯಕಾ. ೨-೨); ವಿಶೇಷಮೊಂದ್ಯವನಾಂತುದೊಳ್ನಡೆ (ಚೆಬಪು. ೪-೧೧).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡೆ$_2$]

ಒಳ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಜ್ಯ: ವಿಖ್ಯಾತಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದೊಳ್ನಾಡಂ ಕೂಡೆ ತೊಱಲ್ದು . . . ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೬೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಾಡು]

ಒಳ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾರಿ; ಉತ್ತಮಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ನಾರಿಯರೊಳಂ ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯೆನಲ್ಕೆವೊಳ್ನಾರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಾರಿ$_2$]

ಒಳ್ನಿಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರಿಗೆ; ಚೆಲುವಾದ ನಿರಿ: ಬೆನ್ನನಾ ನೀಳಕೇಶಪ್ರಸರಂ ಚೆಲ್ವಿಂ ಪೊದಱ್ದೊಳ್ನಿಱಿಯನೆಡದ ತೋಳ್ ಸೋಗೆಯಂ ನೂಲತೊಂಗಲ್ ದೆಸೆಯಂ ಕಣ್ ಕೆನ್ನೆಯಂ . . . ಓರಂತಲೆಯೆ ಭರತನಂ ನೋಡಲೈತಂದೊಳೊರ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೬).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಿಱಿ$_2$]

ಒಳ್ನುಡಿ, ಒಳುನುಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು; ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಸುಭಾಷಿತ: ಕುಲದ ಚಲದ ಪೆಂಪೊಂದೆ ಚೆಲ್ವೊಂದೆ ಸಂದೊಳ್ನುಡಿಯೊಂದೇ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದೇ ಪುದಿದೊದವಿದ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹಮೊಂದೇ (ಆದಿಪು. ೪–೨೭); ಬಿಡೆಬಿಡಿಸುವಂತೆ ನೃಪರೊಳ್ನುಡಿಯಂ ಬೀಸುವುದು ಚಾಮರಾವಳಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೭); ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜಾಣ್ತನಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟೊಳ್ನುಡಿಗಾಣ್ಮನಾಯತಿಗಡರ್ಪು (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೬); ಅಲಂಕಾರವೊಳ್ನುಡಿ ಸಲೆಕೃತಿಯುದರದೊಳು ನೆಲಸಿದುವಾಗಿ ವಿಲಾಸವುಂಟು(ಅಂಜಚ. ೧–೮೨); ಗುರುವಿನೊಳ್ನುಡಿಯಂತೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಾಳ್ಗೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೭–೧೦). **ಒಳುನುಡಿ**: ಗೆಲುವಾದುದಲ್ತೆ ನಿಮ್ಮರಸನ ಕಾರ್ಯವೆಂದೊಳುನುಡಿ ನುಡಿದನು ನಗುತ (ಭರಚ. ೩೮–೯೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ನುಡಿಕಾಱ, ಒಳುನುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು; ವಾಕ್ಚತುರ: ನಗೆವಡಿಕಾಱಂ ನೀಱಂ ಬಗೆಕಾಱಂ ಪಾಟಕಾಱನೊಳ್ನುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ನಗೆ]ಕಾಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫); ಬಿತ್ತರದಿಂ ದಷ್ಟನನಿರ್ದೊತ್ತಿನೊಳಿಂತೆಂದು ನುಡಿವುದೊಳ್ನುಡಿಕಾಱಂ (ಖಮದ. ೪–೫೦). **ಒಳುನುಡಿಕಾಱ**: ಒಳುನುಡಿಕಾಱನ ಕಾಣಿಸಲವನಂದು ಇಳೆಗೆ ಮಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದೆದ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೧೫೪).

[ಒಳ್ನುಡಿ + -ಕಾಱ]

ಒಳ್ನುಡಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು; ಸೊಗಸಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಲಿಸು: ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದೊಡಮೊಳ್ನುಡಿಗೇಳ್ದೊಡಂ . . . ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦).

[ಒಳ್ನುಡಿ + ಕೇಳ್]

ಒಳ್ನುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು: ಆದರದಿಂದೊಳ್ನುಡಿದೋಱ್ಪ ಸಿಂಗರಿಪ ನಾನಾ ಲೀಲೆ ಕೈಗಣ್ಪ ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಿನ್ನರರಚ್ಚರರ್ ಬಿನದಿಪರ್ ತತ್ಕಂದರಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೪೮).

[ಒಳ್ನುಡಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಳ್ನೆಯ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಪ್ಪ: ಪದಾಂತ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ – ತೆಂಗಾಳಿ, ಅರಮನೆ, ಒಳ್ನೆಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನೆಯ್$_3$]

ಒಳ್ನೋಂಪಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ರತ: ಪಲವುಮೊಳ್ನೋಂಪಿಗಳಂ ‖ ಆಲಸದೆ ಮನದೊಳ್ ಚಿಂತಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೧೬, ೨೧೭).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನೋಂಪಿ]

ಒಳ್ನೋಟ, ಒಳುನೋಟ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟ; ಚೆಲುವಾದ ನೋಟ: ತಾಟಂಕಂಗಳ್ ಕಪೋಲಸ್ಥಲಮನಲೆಯೆ ಮಧ್ಯಂ ಕರಂ ಬಳ್ಕೆ ತೋರ್ಪೊಳ್ನೋಟಂ ನಲ್ಗಾಡಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೫). **ಒಳುನೋಟ**: ಬೆಳುನೋಟವಾವಾಗ ಬಿಱುನೋಟವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಗಳು ಬಳಲುನೋಟಗಳೋರೆನೋಟವಾವಾಗವೆಂದೊಳುನೋಟವೆರಸಿ ಪಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೧–೩೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನೋಟ]

ಒಳ್ಪಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂದವೇರು; "ಸಮೀಚೀನವಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು, ಅಂದವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ್ಪು + ಅಡರ್]

ಒಳ್ಪಯು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಸು: ಬೆಳಗೆಯ್ಯಿಂ ಪೊಂಗಣೆಯಿಂ ಫಲತರುವಿಂದೊಳ್ಪಯಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮರಜಾನಿಳನಿಂ ಪಗರೆಯ ಪರಿಯಿಂ ತಳರದ ಸಿರಿ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ನಾಳ್ಕೆಸೆದಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೧೬; 1147).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಯ್ಯು$_3$]

ಒಳ್ಸರಿಱು 'ಒಳ್ಸರಿಱು' ನೋ.

ಒಳ್ಪಿಡೆಯ (ನಾ). ಸದ್ಗುಣಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಸದ್ಗುಣಿ: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಡ ಶ್ರೀಚನ್ತಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ತಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ವಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯ ಧನಿ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೬; 885). [ಒಳ್ಪು + ಇಡೆಯ]

ಒಳ್ಪು, ಒಳುಪು, ಒಳುಹು, ಒಳ್ವು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ; ಸದ್ಗುಣ: "ಪರಭಾಗಮೆನೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಮೆನಲೊಳ್ಪಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೪); ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಮೆನ್ನೊಳ್ಪಿಂಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೩); ಸಮರೈಕಮೇರು ಕೆಲದಿಂ ಪೊಗೞಿಪ್ಪ ಕೆಲದಿಂ ಪಲವೊಳ್ಪಿನಾತನಯಸಕ್ಕಂಜುವಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೭–೧೦; 991); ಒಳ್ಪನೆ ಬಗೆವ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗೆ ಕನಸಿನುಳಂ ಕಿಡಿಪೆನೆನ್ದವಂ ತಾಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಇ. XVIII, ೫–೬೧; 1082); ಒಳ್ಪಿಂದಕ್ಕುಂ ಸೌಖ್ಯಂ ದುಃಖದಿನಕ್ಕುಂ ಪಾಪಂ (ಸಮಪ. ೫–೧೨೬); ಒಳ್ಳಿತಱ ಭಾವಂ ಒಳ್ಪು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ; ಸೊಗಸು: "ಒಳ್ಪು . . . –ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೧೧); ಪಿಡಿದೆಡಗಯ್ಯ ಚಾಮರದ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತದ ಪದ್ಮದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೯); ನುತನೃತ್ಯನಿಕಾಯದ ಗಾನದೊಳ್ಪು . . . ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೨); ಅಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಪುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧–೨೯). ೩. ತಿರುಳು; ಕೆಚ್ಚು; ಸತ್ತ್ವ: ಪಾಲೊಳ್ಪಂ ಸವಿಯುಮದಱೊಳೇಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೨); ತನ್ನ ಗುಣದೊಳ್ಪು ರತಿರಮಣನನಲ್ಲಾಡಿಸೆ ಮಂದಮಾರುತಂ ಮೋಹಿಸುತ್ತೆ ಮುಂದೆಯ್ತಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೫೯); ಕನ್ನಡದೊಳ್ಪಿನ ನುಡಿಯಂ ಮುನ್ನಿದಱೊಳೆ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ವುದು ಚದುರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭). ೪. ಕ್ಷೇಮ; ಸುಖ: ಇನಿತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿರ್ದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮೆಂತೆನಗೊಳ್ಪಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೭೯); ಒಡಮೆಯುಮೊಳ್ಪಂ ಕಿಡುಗುಂ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯುಮಡಸುಗುಮಿಂತೆನೆ ಜೂದಿನಿಂ ಬರ್ಪ ಫಳಂ (ಸಮಪ. ೬–೫೨); ಆ ಖಳನಿಸರ್ಗಂ ಪೇೞ್ವೊಳ್ಪುಂಟೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೩೨); ನೀವಾಗೊಳ್ಪಂ ನುಡಿದಪಿರಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೨೪). ೫. ಮೇಲ್ಮೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಹಿತ: "ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ – ಒಳ್ಪುಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೬); ಇಂದ್ರನೊಳರ್ಧಾಸನಮೇಱಿದೊಳ್ಪು ಹರಿಗಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೮); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯುಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಪು ನಿನ್ನೊಳೆಸೆಗುಂ ಶ್ರೀದಾನಚಿಂತಾಮಣೀ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧೧); ಅಕ್ಷಯಸುಖದೊಳ್ಪನೋಹಿಲಂ ಪಡೆದಿರ್ದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೯೧). **ಒಳುಪು**: ೧. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಕುಳಮನೊಳುಪಿನ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಕಳ ಧಾತ್ರಿಯನಾಳ್ದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧೦; 1019). ೨. ವಿನೆಯಕ್ಕಾಪ್ಪಿರ್ಪಂಗಡ ಪೊರ್ಳುಪಿನಾಗರಮೆಂಬೀ ಗುಣದಿಂ ಗುಣಂಗೊಳಿಸಿದಂ ಭೂಲೋಕಮಂ ನಾಕಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೩೫; 1169). ೪. ಜೀವಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಶದಿಂ ದೇವಗ್ರಹಮಂತ್ರತಂತ್ರ ನೈವೇದ್ಯಂಗಳ್ ತಾವೊಳುಪನೀಗುಂ (ಸಮಪ. ೪–೨೯). **ಒಳುಹು**: ೧. "ಪರಭಾಗಃ, ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಃ – ಈ ೨ ಒಳುಹು [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಪು]" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೦೧). **ಒಳ್ವು**: ೨. ಅಂತೊಳ್ವನಾಂತ ಧಾತ್ರೀಕಾಂತೆಯ ಕುಂತಳವೆನಿಪ್ಪ ಕುಂತಳಂ (ಇಆ. XII, ೯೬–೧೪; 1187).

ಒಳ್ಪಾಗು = ಒಲವು ಉಂಟಾಗು; ಮನಸ್ಸಾಗು: ಪನ್ನೀರ್ವರಾೞ್ವಾರ್ಗಳ ಚರಿತೆಯನಾಕರ್ಣಿಪೊಳ್ಪಾಗೆಯಾಗಳ್ ಸುಗುಣಂ ಶ್ರೀಚಿಕ್ಕದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಬುಧರಂ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧–೯೦). [ಒಳ್$_3$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + -ಪು$_3$]

ಒಳ್ಪುಗ (ನಾ). ಒಳಿತನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಸಜ್ಜನ: ಚೆನ್ನಿಗ ರೋಜೆಗಾಜರುಜುವರ್ ಕಲಿಗಳ್ ನೆಜೆಜಾಣರೊಳ್ಪುಗರ್ ಬನ್ನಣೆ ಗಾಜರ್ . . . ತನ್ನೊಡನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕದೇವನೃಪಂ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೧೦). [ಒಳ್ಪು + -ಗ$_3$]

ಒಳ್ಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕಾಣು : ಪಿರಿದರ್ಥಿ ಮುನ್ನ ಮಾಹೇಶ್ವರದೊಳ್ಗನಗದಜಿನೊಳ್ಪುಗಾಣದೆ ನೆಗಟ್ದೀ ಪರಮ ಜಿನಧರ್ಮ ದೊಳಪೊಕ್ಕು ರಾಗಿಪಂ ಸುಕವಿ ಪಂಪರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಂ (ಸಮುಪ. ೧-೫೯). [ಒಳ್ಪು + ಕಾಣ್]

ಒಳ್ಪುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು ; ಸೊಗಸುಗೆಡು : ಅಪ್ರಪದಾರ್ಥ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ ಚಿತ್ರಮೊಳ್ಪುಗಿಡದೋದುವ ನಾಲಗೆ ಮುನ್ನಮಿರ್ದ ಬಿತ್ತರದಿನದೆತ್ತಲುಂ ತಳರವಾಸನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೬). [ಒಳ್ಪು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಒಳ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ತನ್ನಿಟ್ಟ ಚಕ್ರ ಮದುಂ ನಿಃಪ್ರಭಮಾಗೆ ಸಿಗ್ಗನೊಳಕೊಂಡಾತ್ಮಾಗ್ರಜಂಗೊಳ್ಪುಗೆಯ್ದು ಮಹೀರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೪; 1180). [ಒಳ್ಪು + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು ; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದು : ಕಣ್ಗೊಳ್ಪುಗೊಳ್ವೆನೆಂಬಂ ಪಾಣ್ಬಂ (ಸಮುಪ. ೫-೫೧) ; ಮಂಡೆಯೊಳಿಹ ನಾಟ್ಯಮಾಲೇಂದ್ರನೆಂದೊಳ್ಪುಗೊಂಡೊರೆದನು ಮಾಗಧೇಂದ್ರ (ಭರಚ. ೩೫-೨೯). ೨. ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಅನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮನೊಳ್ಪು[ಪಾಠಾಂ. ನೊಪ್ಪು]ಗೊಳ್ಗಿ ಬಟಿಕ್ಕೆ ಕಳಿಪುವೆನೆನೆ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೩ ವ). [ಒಳ್ಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳ್ಪುಡಿ 'ಒಳ್ವುಡಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತು : ನಾಣ್ನುಡಿ – ಒಳ್ಪು ನುಡಿಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೨೯೧). [ಒಳ್ಪು + ನುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ನಿನ್ನ ಬಾಳಂತೆ ಒಳ್ಪುವಡೆದ ಕೆಂದಳಿಗರ್ಳಿಂ ಮಿಸುಗುವ ಅಸುಗೆಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬೯); ಅವನಿಜ್ಜೆಯೊಳವತರಿಸಿದುದಾದಿಯೊಳಾವನಿಂದೊಳ್ಪುವಡೆ ದುದು . . . ಅಖಿಳ ಚರಾಚರವು (ಹದಿಬ. ೮-೧). ೨. ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು : ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರನೊಳಗುಗೈದೊಳ್ಪು ವಡೆವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮೃದುತನು ಚಂಡಕರ ಕಾಂತದಿಂದ ಜ್ವಾಲಾಕಲಾಪಗಳುಣ್ಮೆ ವರಬುದ್ಧಿವನವಲಯ ನಿರ್ದಹಿಸ ಲಾತಂಕ ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯೊಳ್ಪುವಡೆಯೆ . . . ಬಳಿವರಿವ ಚಿಂತಾಘರ್ಮ ಕಾಲದೊಳ್ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೦-೩). [ಒಳ್ಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಒಳ್ಪುವೆರಸು (ಅ). ತಿರುಳುಗೊಂಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ : ಓಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ ನೋಟಿಪ್ಪೊಡೆ ಶಾಶ್ವತಮೊಳ್ಪು ವೆರಸು ನಿಲಲಜಿದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೦). [ಒಳ್ಪು + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಳ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೋಭಿಸು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸುರಾಂಗನಾ ಮಧುರಗೀತಿಯಿಂದೊಳ್ಪುವೆತ್ತದೊಂದೆಡೆ . . . ಆದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ಶೋಭೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೋ (ಆದಿಪು. ೭-೫೯) ; ವೇದಘೋಷದಿಂದಕ್ಷಯ ಮೊಳ್ಪುವೆತ್ತ ಕುರುವತ್ತಿಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೦೨-೩೪ ; 1046) ; ಬುದ್ಧಿಪರಾಕ್ರಮಂಗಳಿಂದೊಳ್ಪುವೆತ್ತವನಾದೊಡಂ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವ ನೇತರ್ಕಂ ಬಾರ್ತೆಯಿಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೨೦). ೨. ಏಳಿಗೆಯಾಗು ; ಮೇಲ್ಮೆಹೊಂದು : ನಿನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದ್ಯೆಸೆಯಾನು ಕರ್ಬೊನ್ನು ಚೆಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನುತಿವಡೆದೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ಸಕಲಭಾಗ್ಯೋನ್ನತಿಯೊಡ ಗೂಡಿಹೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೩೫). [ಒಳ್ಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಒಳ್ಪೂಜೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಪೂಜೆ : ಪಂಚಮಹಾಧ್ವನಿನಾದ ಮುಪೊಳ್ಪೂಜೆಯುಮನವರತಂ ಬಸದಿಯೋಳಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೫೧). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೂಜೆ$_1$]

ಒಳ್ಪೆಣ್ 'ಒಳ್ವೆಣ್' ನೋ.

ಒಳ್ಪೆಸಱ್ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಹೆಸರುಕಾಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುದ್ಗ : ಒಂದೇ ಬೀಜದೊಳೊಂದೇ ರೂಪಿನೊಳೊಂದೇ ನೆಲದೊಳ ಗೊಂದಿ ಬೆಳೆದು ಕಲವೊಂದಜಿನೊಳೊಡನೆ ಬೆರೆದು ಬೇವೊಳ್ಪೆಸಜಂತೆ ಮೃದುತ್ವವನು ಒಂದದ ಖರ ಮುದ್ಗದವೋಲ್ (ಜಯುಕಾ. ೧-೧೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಸಱ್]

ಒಳ್ಪೇರು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು, —ಖ್ಯಾತಿ, —ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಭುವನ ಸ್ತುತನೆನಿಪನಾತನೊಳ್ಪೇರಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದರಿವರೆಂದಡೆ ಕವಿಗಮುಕಿಗಳಳವೆ ಪೊಗಳಲುಂ ಬಂಣಿಸಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭-೨೨ ; 1196). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೇರು$_2$]

ಒಳ್ಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಜಳ್ಳು ; ಅಂತರಂಗದ ನಿಸ್ಸಾರತೆ : ಸಾರಾ ಸಾರಮುಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದದಜಿನೊಳ್ಪೊಟ್ಟನೊಳ್ಗಟ್ಟಿಯಂ ಕೊರ್ಕೊಳ ಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಜಿತು (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೦೦). [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಒಳ್ಪೊತ್ತು 'ಒಪ್ಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಳ್ಪೊಱ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊತ್ತು ; ಯೋಗ್ಯಸಮಯ : ಓಕೃಷ್ಣ, ಓಕೃಷ್ಣ, ಒಳ್ಪೊೞ್ತನೊಳ್, ಬಂದೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೭-೯೦೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೊೞ್ತು]

ಒಳ್ಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂಮಾಲೆ ; ಸೊಗಸಾದ ಬಾಸಿಂಗ : ನನೆಯಂ ದಾವಣಿಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿನಿಯಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವವೊಲಿತ್ತರ್ ವನಿತೆಯರಾ ಪೂವಿನ ಪೇಟಿಯೊಳೊಳ್ಬಾಸಿಗಮಂ (ಜಯುಕಾ. ೧-೫೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಸಿಗ]

ಒಳ್ಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ (?): ಹಿಕ್ಕನತ್ತಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಭವಿಪ ಮೂಳಮನಲ್ಲದಂತದನಟ್ಟುವ[ಪೊ]ಳ್ಬಿಡು [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳ್ದಿಡು]ಗಾಜ್ಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೫೦). [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಬಿಡು$_1$]

ಒಳ್ಬೆಳಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬೆಳಸು : ಮೂಸಾ ಸಿರಗುಣಗಳ ಒಳ್ಬೆಳಸು, ನೆರವೇರಿದ ಕನಸು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೨-೧೯). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಳಸು$_1$]

ಒಳ್ಮಣಿ 'ಒಳ್ವಣಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಮನೆ, ಒಳಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ ; ಅಂತರ್ಗೃಹ : ಸಂಜೆ ಗತ್ತಲೆ ತೋಜಿ ದೀಪಮೊಳ್ಮನೆಯನ್ನೈದಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳ್ಮನೆಯನ್ನೈ ದಿಲ್] (ಚಿಬಪು. ೫-೨೦). **ಒಳಮನೆ** : "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ – ಒಳಮನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೦) ; ಆಚಾರ್ಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ಒಳಮನೆಯ ಕೋಣೆ ಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೦). [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಮನೆ]

ಒಳ್ಮರಲ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅರಳು ; ಉತ್ತಮವಾದ ಲಾಜೆ : ಹುರಿ ಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಜದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರು ವಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯ್ ಬಿರ್ಕುಬಿರ್ಕೆನೆ ನಿಬ್ಬರಂ ಬಿರಿದೊಳಜುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮರಲ್$_4$]

ಒಳ್ಮಾಣಿಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಕಾರ್ಶ್ಯಮೊಂದಿರ್ದೊಡಂ ಕಡೆದೊಳ್ಮಾಣಿಕದಂತೆ ರಂಜಿಪನಿವಂ ತೇಜೋನ್ವಿತಂ ಭೂಮಿಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೨-೧೩೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾಣಿಕ]

ಒಳ್ಮಾತು 'ಒಳ್ವಾತು' ನೋ.

ಒಳ್ಮಾನಸಿಕೆ (ನಾ). ಸೌಜನ್ಯ ; ಒಳ್ಳೆಯತನ : "ಸಾಧುತಾ ಚ = ಒಳ್ಮಾನಸಿಕೆಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧-೧೭).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮಾನಸಿಕೆ]

ಒಳ್ಮಾವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾವಿನ ಮರ : ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಗಮೊಳ್ಮಾವಿಂಗಂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದಳ್ ಬನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೩೮).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮಾವು]

ಒಳ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಂಚು ; ಮಿಗಿಲಾದ ಮಿಂಚು : ಆ ರತ್ನದಿಂ ಕಾಂಚನದಿಂದೊಳ್ಮಿಂಚಿನಿಂದಂ ರವಿರುಚಿಯಿನಳುಂಬಂ ಮಹೇಶ ಪ್ರಕಾಶಂ (ಶಬಶಂ. ೫-೮).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮಿಂಚು$_{3}$]

ಒಳ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಡಿ ; ಸೊಗಸಾದ ಹೀಚು : ಇತ್ತನಗ್ಗಳದ ಮಾವಿನ ಪೂವಿನ ಮಾವಿನಂಕುರ ಪ್ರಕರದ ಮಾವಿನೊಳ್ಮಿಡಿಯ ಜೀವಿತಮುಂ ಮದನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೯).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮಿಡಿ$_{6}$]

ಒಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಮಿದುಳಿನ ಒಳಭಾಗ : ಕದನದೊಳುಣ್ಮಿದೊಳ್ಮಿದುಳ ಕರ್ದಮದೊಳ್ ಜಗುಳ್ದಂಘ್ರಿ ಜಾಱಿ ಪೋಪುದುಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೩); ಒಳ್ಮಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲ್ತರೆ ಪೊಱಸಾರ್ದು ಸನ್ನೆದಗರಂದವದೆ ತಾಗುವ ರುಟ್ಟೆ ಮಲ್ಲರಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೭).
[ಒಳ್$_{1}$ (< ಒಳಗು) + ಮಿದುಳ್]

ಒಳ್ಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೊಗ್ಗು : ಕಂಪಿನೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಸಂತದೊಳ್ಮುಗುಳ ತಣ್ಣೊದವಂ ತುಡಿಸಲ್ಕೊಡರ್ಚಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೫).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮುಗುಳ್$_{2}$]

ಒಳ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಕೂದಲು ; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆಗೂದಲು : ಕೋಮಳ ತನುಯಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಮೊಳ್ಮುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೧೨ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕಟ್ಟದೊಳ್ಮುಡಿ ವಿಭಾಗಿಸದ ಕುರುಳ ಬೈತಲೆಯೊಂದು ತೋಳ್ಗಮರ್ದ ಜವಕೆ . . . ಮೆಚ್ಚಿಯೆ ಬರುತಿರ್ದರರೆಮಾಳ್ಪ ಸಿಂಗರಂಗಳನುಳಿದು ತರಳೆಯರ್ ತವಕದಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೪).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮುಡಿ$_{3}$]

ಒಳ್ಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮುತ್ತು ; ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತು. 'ಒಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮುತ್ತು$_{5}$]

ಒಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತಿನ ಆಭರಣ : ಗಜಶಿರದಿ ಪಂದಿಯ ದಾಡೆ[ಡೆ]ಯಿಂ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತು ಪುಟ್ಟದೊಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವುಗಳ (ರಾಘಚ. ೧೭-೬೫). [ಒಳ್ಮುತ್ತು + ತೊಡವು]

ಒಳ್ಮುಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಣುಕು ; ಸೊಗಸಾದ ಚೂರು : ಪೊಳೆವೆಳದಿಂಗಳೊಳ್ಮುಱಿಗಳಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ ಜಳನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ತಾರೆಗಳಿಂ ಸಮೆದಂತೆ . . . ಎಸೆದುದುಜ್ಜ್ವಳಮೌಕ್ತಿಕ ಹಾರಮಂಡಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೭).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮುಱಿ$_{1}$]

ಒಳ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ : ಬಾಚ್ಕೆ ಸಂಗಾತಿಯ ಒಳ್ಮೆ (ಕುಜಳ್. ೧-೬-೧). ೨. ಶುಭ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಮುಂದೊಳ್ಮೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ವರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೭-೪೪೫).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + -ಮೆ$_{1}$]

ಒಳ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೆಳೆ : ಕಳಕಂಠಸ್ವನಮುಂ ಪಳಂಚಲೆವ ಶಬ್ದಂ ಬಂಧಮಾಕಂದದೊಳ್ಮೆಳೆಯಂ ಪಾಳಿಸುವರ್ಥಂ (ಅನಂಪು. ೧-೪೭).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮೆಳೆ]

ಒಳ್ಮೊಗ, ಒಳುಮೊಗ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಮುಖ : ನಲ್ಲರೊಳ್ಮೊಗಂ ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೂಡುವ ನಲ್ಲರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೮). ಒಳುಮೊಗ : ಪರಿಣಧರನವೊಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯು ನಡುವಿಂದೆಸಿಯನಡುಗಳ . . . ಯುವತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫-೨೫).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮೊಗ$_{2}$]

ಒಳ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಕ್ಕೆ ಹಲಸಿನ ಮರ : ಬೇರ್ವಿಡಿದುರುಟವರಂ ತೋರೆವಣ್ಬೇಱಿದೊಳ್ವಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೬-೪೫ ; 1718).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಬಕ್ಕೆ$_{1}$]

ಒಳ್ವಚ್ಚ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ : ಒರ್ವಳಮರ್ಚಿದಳ್ ಪಲರನ್ನದೊಳ್ವಚ್ಚಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೪೦). [ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಪಚ್ಚ$_{2}$]

ಒಳ್ವಣಿ, ಒಳ್ಮಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರತ್ನ : ಕಣೆಯೊಳಗಾಯ್ದು ಸಾಣೆವಿಡಿದೊಳ್ವಣಿಯಂತಿರೆ ಮಾತಿನೋಜೆ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೦). ಒಳ್ಮಣಿ : ಚರಿತ ಪುರಾಣದೊಳ್ಮಣಿಗಳಂ ಸರವೇಱಿಪವೋಲ್ ಭವಾವಳೀಸ್ಮರಣ ಕಥಾಭವಂಗಳನದಾರ್ ಬರೆವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೯) ; ಎಣಿಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿರ್ದ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆದೆಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಮಣಿ . . . ಆಕೆಯ ರೂಪನಘಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫-೪೫). [ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮಣಿ$_{3}$]

ಒಳ್ವಣ್ಣ, ಒಳುವಣ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ವರ್ಣ : ಊರ್ಜಿತಮಾದೊಳ್ವಣ್ಣಮಂ ತುಳ್ಕುವಮಳತರ ಶೈವಾಳಬಿಂಬಂಬೊಲತ್ಯುನ್ನತ ರಮ್ಯಂಬೆತ್ತಿರಲ್ . . . ತಾಟಂಕಮುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೩೨). ಒಳುವಣ್ಣ : ಥಳಥಳಿಸುವ ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟನೊಳುವಣ್ಣದ ತುಂಬುದೆರೆಯ ಕಳಹಂಸೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮಂಚದೆ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೮೮).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಬಣ್ಣ]

ಒಳ್ವನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ : ಸಕಲಕೋಶದ ಗೃಹಂಗಳ್ ತೈಲಘೃತಗುಡ ಪ್ರಕರ ಸಭಾಂಡದುಗ್ರಾಣದೊಳ್ವನೆಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೫೦).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮನೆ]

ಒಳ್ವರಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹರಕೆ ; ಶುಭಾಶೀರ್ವಾದ : ಪಯೋಜಜಪಾರ್ವತೀಶ್ವರೊಳ್ವರಕೆಯನಾಂತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೧); ಮುಂದೊಳ್ಮೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ವರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೭-೪೪೫).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಪರಕೆ$_{1}$]

ಒಳ್ವರಲ್ (ನಾ). = ಒಳ್ವಣಿ : ಪಚ್ಚೆಯೊಳ್ವರಲ ತೊಳಪ್ಪ ಮಾಣಿಕದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೪೮).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಪರಲ್]

ಒಳ್ವರಿಜು, ಒಳ್ಪರಿಜು (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕೃತಿ : ಬಾನ್ನವಿರನೊಳ್ವರಿಜಂ[ಪಾ ಠಾಂ. ಳ್ಪರಿಜಂ] ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೫-೯). ಒಳ್ಪರಿಜು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಪರಿಜು]

ಒಳ್ವಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ : ಲತಾಂತಮಾಲೆ ಮಂಜುಳ ಗಜದಂತದೊಳ್ವಳೆ ವಿರಾಜಿಸೆ ವಿರಾಜಿಸಿದರ್ ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೦). [ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಬಳೆ$_{3}$]

ಒಳ್ವಾತು, ಒಳುವಾತು, ಒಳ್ಮಾತು (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು ; ಸವಿನುಡಿ ; ಸುಭಾಷಿತ : ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ವಾತುಂ ಕುಳಿರ್ ಕೋಟ್ಟಿ ಜೊಂಪಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧). ಒಳುವಾತು : ೧. ಬಳಿಕ ನಡೆದು ಬಂದ ಬಳಲಿಕೆಗಳೆವಂತೊಳುವಾತುಗಳನೊಡರಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೫). ಒಳ್ಮಾತು : ೨. ನೀತಿಯ ಮಾತು ; ನೀತಿ : "ಒಳ್ಮಾತೆನಲ್ . . . ನೀತಿಯದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯).
[ಒಳ್$_{2}$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_{1}$) + ಮಾತು$_{1}$]

ಒಳ್ವಾತುಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನಾಡುವವನು; ವಾಕ್ಚತುರ: ಕಲಾವಿದನೊಳ್ವಾತುಗನೋಜೆಗಾಜನುಚಿತಜ್ಞಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೨೧). [ಒಳ್ವಾತು + -ಗ$_3$]

ಒಳ್ವಾನಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ: ಒಳ್ಗುಣಂ, ಒಳ್ನುಡಿ, ಒಳ್ವಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾನಸ$_1$]

ಒಳ್ವಾವುಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾದುಕೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಮಿನುಮಿನುಪ ಪಳುಕಿನೊಳ್ವಾವುಗೆಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೫೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಾವುಗೆ]

ಒಳ್ವಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ರೋಮರಾಜಿ: ಕರಚರಣಾಧರದಂತವಿತತಿಯೆಂಬರುಣಮಣಿಯನುಗುರೆಂಬ ಕುಲಿಶಮಂ ಕುರುಳಲರ್ಗಣ್ಕುಡುವುರ್ವೊಳ್ವಾಸೆಗಳೆಂಬ ಕರಿಯ ಪರಲಂ ಸ್ಮರನೆಂಬಾ ಸೊನ್ನರಂ ಕೀಲಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಸೆ$_1$]

ಒಳ್ವಾಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ: ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆನೆಱೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗೊಳ್ವಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಒಳ್ವಿತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೀಜ; ಚಂದವಾದ ಬೀಜ: ಕೆಂಬರಲೆಣೆ ಮಾಡುವರೇಕೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಳ್ವಿತ್ತಿನ ದಾಳಿಂಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳಿಂಬದವಣ್ಗೆಜಗಿ ತುಱುಗಿದುವು (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಿತ್ತು$_2$]

ಒಳ್ವು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳ್ವುಡಿ, ಒಳ್ಪುಡಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹುಡಿ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚೂರ್ಣ: ಕುಂಕುಮದೊಳ್ವುಡಿವೆರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡವಳಿರ್ದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೨). ಒಳ್ಪುಡಿ: ಮತ್ತೆ ತಳಿವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಪುಡಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪುಡಿ]

ಒಳ್ವೆಣ್, ಒಳುವೆಣ್, ಒಳ್ಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಸುಂದರಿ: ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಮಸೆದನ್ನರಪ್ಪ ಪಲರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ (ಆದಿಪು. ೩-೧೭); ಕಳ್ವೊಳಮುಮರ್ದಿನೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಡಿರಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಲರುಮೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭); ಅವರಿಂ ಪೊಱಗೆ ದೇವಕನ್ನೆಯರೆನಿಪ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳ್ವೆಂಡಿರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೭). ೨. ಸಜ್ಜನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಇದನಾಲಿಪುದೊಳ್ವೆಂಡಿರ ಧರ್ಮದ ಹದನಱಿ ತಾಚರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೧-೬೧). ಒಳುವೆಣ್: ೧. ಚೆಲ್ವಿತ್ತಿರೆ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳುವೆಂಡಿರಲಂಕೃತಿಯಿಂದಮಿರ್ಪಿನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೭). ಒಳ್ಪೆಣ್: ೧. [ನೋಡೆಂದು ತನ್ನ ಕೃತಕದಿಂ ಪಡೆದೊಳ್ಪೆಂಡಿರಂ ತೋಱಿ ಮತ್ತಂ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಣ್]

ಒಳ್ವೆಸನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಳಿಗ; ಉತ್ತಮವಾದ ಸೇವೆ: ಪೆಸರಂ ಕೇಳ್ದು ಬೆಳ್ಕತುರ್ದು ಪರಧರಣೀಮಂಡಳಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟೊಳ್ವೆಸನಂ ಪೊಣ್ದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಸನ$_2$]

ಒಳ್ವೆಸರ್, ಒಳುವೆಸರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು: ಆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನ ಮಗಂ ಭೂವಿಶ್ರುತನೀಶ್ವರಾಖ್ಯನೆಂಬೊಳ್ವೆಸರಿಂ ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಜನಪದ ಸೇವಾನಿರತಂ (ಪಂಚತಂ. ೯-೧೪). ಒಳುವೆಸರ್: ಒಳುವೆಸರ್ಗ ಮರ್ದು ತಾ ಸೊದೆಯೆನಲ್ ಸುಧೆ (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಸರ್]

ಒಳ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಉಜ್ವಲವಾದ ಬೆಳಕು; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಂತಿ: ಚಂದ್ರಮುಖದೊಳ್ವೆಳಗಿನ ವಧು ಕೇಳ ಕೆಳದಿ ನಿನಗಭ್ಯುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೯); ಚಂದ್ರನೊಳ್ವೆಳಗುವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱೆ ದುಗುಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೦); ಕತ್ತಲೆಯನೊಳ್ವೆಳಗು ಪುಸಿಯಂ ದಿಟಂ . . . ಸಲೆ ತೆವರುವಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೩-೨೮); ರನ್ನದೊಳ್ವೆಳಗು ಚೆಂಬಿಸಿಲಂತಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೭).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಒಳ್ವೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ. 'ಒಳ್ವೆಳೆವೊಲ' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೆಳೆ$_2$]

ಒಳ್ವೆಳೆವೊಲ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹೊಲ; ಬೆಳೆ ತುಂಬಿ ನಿಂತ ಹೊಲ: ವಿಲಸದ್ವಿಶ್ರುತ ಪುರವರಮೆಂಬೊಳ್ವೆಳೆವೊಲದೊಳ್ ಸೌಭಾಗ್ಯತೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಪುರಜನಮೆಂಬ ಬೆಳಸನುಱೆ ಬೆಳವಿಗೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಇಳೆಯಾಣ್ಮನ ಕರುಣರಸಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೫).
[ಒಳ್ವೆಳೆ + ಪೊಲ]

ಒಳ್ವೆಱೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಚಂದ್ರ; "ಅತಿಶಯವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ" (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ಕೋಶ): ತನ್ನನೆ ತಾನೊಲವಿಂದೆ ಜಾನಿಸುತ್ತಗಲದೆ ನಿಂದನೊರ್ವ ಸವಣಂ ಬಗೆಗೊಳ್ವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ]ಱೆತಟ್ಟಿತೆಂಬಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೆಱೆ]

ಒಳ್ವೇಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಣಯ: ಚದುರೋಜೆ ಚಾಟುತನಮುಂದಂ ಬಂಧಮೊಳ್ವೇಟಮಿಚ್ಛೆಗೆ ಸಂದೊಂದುವ ಕೂಟಮೆಲ್ಲಮುವರ್ಗೇಂ ನೈಸಂದು ಮುಚ್ಚಿರ್ದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೮೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಒಳ್ವೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ: ಉದಿರ್ಪತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ವೊನಲೊಳ್ ಕಟಿಲ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪುಳಿಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೊನಲ್]

ಒಳ್ವೊಲ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ನೆಲ: ಕುನ್ತಳದೇಸಕ್ಕಳವಟ್ಟ ಚಿನ್ನಪೂವೆನೆ ಬೆಳಗಿದುದೊಳ್ವೊಲಮೆನಿಪ್ಪ ಬೆಳ್ವಲದೇಶಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೮; 1148).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪೊಲ]

ಒಳ್ಳಕ್ಕರಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಕ್ಷರಜ್ಞ; ಪಂಡಿತ; ವಿದ್ವಾಂಸ: ತಿಂದು ಪರಿವನಲ್ಲಂ . . . ತಕ್ಕನೆನಿಸಿದೊಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂ (ಸಮುಪ. ೧೩-೪೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಕ್ಕರಿಗ]

ಒಳ್ಳಡಗು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಾಂಸ: ಇಭದೊಳ್ಳಡಗುಮನಡುಗುಮೆರತಿಯರ್ಗಡಗೊ[ಗೆ]ಲ್ವಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂ ತುಱಿಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೧). ☞ ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಂಸ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು.
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಅಡಗು$_3$]

ಒಳ್ಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಒಳ್ಳನುರಿವ ಪುಣ್ಗಳೊಳ್ ಕ್ಷಾರವಾರಿಗಳನೆಱೆದೊರಸಿ ಕಚರ್ಚುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). 'ಉಳನೆ' ಪರಾ. [?]

ಒಳ್ಳರಲ್ 'ಒಳ್ಳಲರ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳರಲೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವನ್ನು ಕೊಡು: ನಾರಿಯೊರ್ವಳ ನರ್ಮವಾಕ್ಯಕೆ ನವಮಂದಾರವೊಳ್ಳರಲೆಱೆದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೪೨).
[ಒಳ್ಳರಲ್ (< ಒಳ್ಳಲರ್) + ಎಱೆ$_1$]

ಒಳ್ಳರಲ್ದಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ತರು: ಪೂಗೊಂಚಲೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ನುಣ್ಪಿಂದಂ ಕಂಪಿಡಿದೊಳ್ಳರಲ್ದಿಱಿದು (ಶಬಶಂ. ೨-೩೯). [ಒಳ್ಳರಲ್ (< ಒಳ್ಳಲರ್) + ತಿಱಿ$_1$]

ಒಳ್ಳೆರಸಂಕಶಂಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ [ನೊ]ಳ್ಳೆರಸಂಕ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಪ್ಪುರವರ್ಷನ್ರಿಪಗೆ ನೆಗರ್ದ್ದನೆಜಗಮಹೀಶ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೧೫ ; ?). [?]

ಒಳ್ಳೆಲಗು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಗು ; ಹದವಾದ ಬಾಯ್ದಾರೆ: ಒಳ್ಳೆಲಗಿನ ಶರತತಿಯಿಂ ಕೊಳ್ಳಕೊಳ್ಳೆಂದಂಗರಾಜನಸುರನನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಲಗು$_2$]

ಒಳ್ಳೆಲರ್, ಒಳ್ಳೆರಲ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹೂ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವು : ಚಿಪ್ಪರಳದೊಳ್ಳೆಲರ್ಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೩೬); ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ಳೆಲರ್ಗಳ ಪಿಡಿದು ಮಾಱುವ ಕೋಮಲೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೦). **ಒಳ್ಳೆರಲ್** : ಪುರವೀಥಿಯೊಳೊಳ್ಳೆರಲೆತ್ತಿ ಮಾಱುವಾಖ್ಯಾನದ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ ರೂಪನಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೬೩); ಮುಡಿಯೊಳ್ ತುಱುಬಿದ ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯೊಳ್ಳೆರಲಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೮). 'ಉಳ್ಳೆಲರ್$_2$' ಪರಾ. [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಲರ್$_2$]

ಒಳ್ಳೆಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೆದರು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಅಂಜು : ಪರಭೂಪಂಗತ್ಥಿರ್ಗೊಳ್ಳೆಳ್ಕಿದ ರಿಪುಗಸುರಧ್ವಂಸಿಯಿರ್ಪ್ಪಂತೆ ವಿದ್ಯಾಧರನಿರ್ಪ್ಪಂತಬ್ಧಿಯಿರ್ಪಂತೆಸೆದು ಮಹಿಮೆಯಿಂದಿರ್ದ್ದಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪-೬ ; 1142). 'ಉಳ್ಳೆಳ್ಕು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಅಳ್ಕು$_1$]

ಒಳ್ಳಱಿವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನ ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜ್ಞಾನ : ಒಳ್ಳಱಿವಿನಲ್ಲೊಳಿದನ್ ತಿಳಿಯೆಯೇನ್ ನೀನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೮೨); ಅದು ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳಱಿವ ಕಲಿಸಿಲ್ಲವಿನ್ನುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೨-೧೧೩೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಅಱಿವು]

ಒಳ್ಳಾಗರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ: ತ್ಯಾಗದ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಾಯ್ಮನೆ . . . ಇಷ್ಟರ ವಿಶಿಷ್ಟರ ತೋಷಣಪೋಷಣಂಗಳೊಳ್ಳಾಗರಮೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವುದೀ ಧರೆ ಪಣ್ಡಿತ ಪಾರಿಜಾತನಂ ನಾಗನಂ (ಎಇ. XXI, ೨-೩೩ ; 1260). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆಗರ$_2$]

ಒಳ್ಳಾನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆನೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆ : ಒಳ್ಳಾನೆಗೋಡಲಱಿಯದ ಬೆಳ್ಳಾಳವೊಲಗಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆನೆ$_1$]

ಒಳ್ಳಾರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾರ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾಲೆ: "ಒಳ್ಳಾರಂ ಸುಹಾರಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೬); ರಕ್ಕಸರ ಪಂದಲೆಯಮಾಲೆಯತಿತೀವಿರ್ದ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಳಾರವಾಗಲ್ಕೆ ಮಾದೇವನೆಸಗುವನೆಡರ್ಗಾವನೊಪ್ಪಿದನೆನ್ನ ಜೀವಗುರು (ಚೆೀರಮ. ೧-೫೧); ಮೌಕ್ತಿಕದ ಗಡಣದೊಳ್ಳಾರಂಗಳಿಂದ (ವೀಶೈಪು. ೨-೯-೧೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆರ$_2$]

ಒಳ್ಳಾಳ್, ಒಳ್ಳಾಳು (ನಾ). ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ : ಬೆಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಳೆಪು ದೋಱುವುದೊಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಡರ್ಪುದೋರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨); ಒಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಱ ಚಟ್ಟನೊಳೊವಜಂ (ಶಮದ. ನ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳ್ಳಾಳು** : ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೫೮-೪೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಆಳ್$_3$]

ಒಳ್ಳಾಳು 'ಒಳ್ಳಾಳ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿ (ನಾ). ರಾಶಿ ; ಸಮೂಹ: ಸಂಶಯದ ಹಸರಮುಬ್ಬುಟಿದುಡುಪುರೋಗದೊಟ್ಟಲು ಕಪಟದೊಳ್ಳಿಯಹುದೀ ಕಾಯವು (ಕೈಕವ. ೧-೧೮-೨). [< ಉರುಳಿ$_1$?]

ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಸುಮಾಡು; ಸರಿಯಾದುದನ್ನೇ ಮಾಡು: ಸಿಲ್ಲದೆ ಬಂದೆಮೆಂದೊಡೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಿರೆಂದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೮); ತಪಂಬಟ್ಟೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಿರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೯೪-೧); ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಹಿತಂ – ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ವುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು ; ಉಪಕಾರಮಾಡು : ಸುಯೋಧನನೆನಗೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದ ಕೃತಮಂ ಪೆಱಗಿಕ್ಕಿ . . . ಪಾಂಡವರನಾಸೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೯೮); ದ್ರೋಣನೆಮಗೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಂ ದ್ರೋಣನ ಸುತನೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯದಿರ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೩-೬೧). ೩. ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಎನಗೀಗಳೊಂದಿ ಚಂದ್ರನ ಬಲಮೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ಸಲೆಯಿಲ್ಲದೊಡಾವುದುಮೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೮); ಕಿಚ್ಚಂ ಸಾರ್ದಂಗೆ ಮಾಗೆಯೊಳೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ವಂತೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಗುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೩-೨೫ ವ). [< ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಅಂ ಕರಿಕನೆನಾಂ ಶ್ವೇತನೆನಾಂ ಕುಲಜನೆನಾಂ ಧನಾಢ್ಯನೆಂದೊಳ್ಳಿಗನೆಂ (ಪರಮಾ. ೫-೧೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + -ಇಗ]

ಒಳ್ಳಿತು 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ ೧ : ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ದೆ ದೇವಗತಿಯೊಳ್ ತೊದಳೇಂ ಜನಿಯಿಸಿದಪೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೬೧). [ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳ್ಳಿತೆಸಕ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ : ಒಳ್ಳಿತೆಸಕಂಗೆಯ್ದರೆಲ್ಲರುಂ, ಪೆರ್ಮೆಯದು ! (ಪಾರಸಿ. ೨೮-೬೫೧). [ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಎಸಕ$_2$]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$, ಒಳಿತು$_1$, ಒಳ್ಳಿತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಬಲಮುಂ ಶಕುನಮುಮೊಳ್ಳಿತ್ತಪಾಯಮುಂ ಪಿಡಿವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಈಗಳೆನ್ನ ಪುಣ್ಯದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೮ ವ); ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೨೦); ವಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಬೆಳ್ಪಟ್ಟೆಯೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಶುಭವಾದುದು; ಹಿತವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಒಳ್ಳಿತ್ತ ಕೆಯ್ವೊರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದುಮದಱನ್ತೆ (ಇಅ. X, ೬೧-೭ ; 7ನೆಯ ಶತ); ಅಡಿಗಡಿಗೊಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿ (ಸಮುಪ. ೨-೮೦); ಅಲ್ಲದುದಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಲೀಲೆಯಿನೊಳ್ಳಿತ್ತಂ ಪಿಡಿವಾ ಬುಧಜಾಲಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೨). **ಒಳಿತು$_1$** : ೨. ಆದದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೯೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಸಂಧಿಯ ಮಾಳ್ಪುದೊಳಿತೆಂದು . . . ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೭-೩೫); ನೀವೂ ಬಂದರೆ ಒಳಿತು (ಕುಂಕುಮ. ೪೯). ೩. ಹೆತ್ತವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಒಳಿತಿಗಾಗಿಯೇ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೨೪). **ಒಳ್ಳಿತು** : ೨. ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಚಾರಿತ್ರವೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೭-೮); ಇದು ಪೊಲ್ಲದೊ ತಾನೊಳ್ಳಿತೋ ಮೇಣ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೬); ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಕೂಡೆ ವಿಗ್ರಹವೊಳ್ಳಿತೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೯). ೩. ಆದಿಯ ನೃಪರಮಿತಮತಿಗಳಿದನೊಳ್ಳಿತನುತ್ಪಾದಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೨); ಧರ್ಮತನೂಜನೊಳ್ಳಿತಂ ಪೇಟ್ದಪಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೫); ಕುಳ್ಳಿರಿರಕ್ಕ ನೀವೆಲ್ಲ ಬಳಲ್ದಿರೆಂದೊಳ್ಳಿತ ನುಡಿದು (ಭರಚ. ೪-೧೧೩).

ಒಳ್ಳಿದರ್, ಒಳ್ಳಿದರು (ಬಹುವ): ನಾಯಕರೊಳ್ಳಿದರ್ ನೆರೆದರೋ ಕಾದಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪); ಅವನಿಪಾಲರು ಕಂಗಳಿಂದವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊಳ್ಳಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨); ಒಳ್ಳಿದರ ಒಡನಾಡಿ ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳಿದನಕ್ಕು ಒಳ್ಳಿದನು ಕಳ್ಳರೊಡನಾಡಿ ಅವ ಶುದ್ಧ ಕಳ್ಳ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೩).

ಒಳಿತಾಗಿ = ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಸುಖವಾಗಿ: ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿ ಇದ್ದೀರೊ? (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೭). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಅವನನ್ನು ಒಳಿತಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೨೩); ಒಳಿತಾಗಿ ಮಳೆಬೀಳುವವರೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗ. I, ೨೧). ಒಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗು = ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು; ಹಿತವಾಗು: ಇದರಿಂದ ಒಳಿತಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮೇದಿಮು. ೧೦); ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರಂಗಳೊಳಗೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ನೆಗಟ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೯); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಭಾಷಿತಮುದೊಳ್ಳಿತ್ತಾದುದು (ಗದಾಯು. ೨-೮ ವ); ನೀನಾ ದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯನ್ನೆವರಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪-೨೧); ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಪೊಲ್ಲದೆಂಬುದನೊಳ್ಳಿತ್ತಾಗಱಿದವಂಗೆ ಜಿನವಚನಂ ತಾನೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಸಮುಪ. ೩-೩೦). ಒಳ್ಳಿತೆಯ್ದು = ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಪಡೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು: ಒಡಲೊಡವೆಯನಿತ್ತುವೊಳ್ಳಿತೆಯ್ದಿದರೆಂಬ ನುಡಿ ಹರೆದುದ ಕೇಳಱಿಯಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೩). ಒಳ್ಳಿದನ್, ಒಳ್ಳಿದನು = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳಿದನೊ ತಳಱನೊಳ್ಳಿದನೊ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೨೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲ ನಿಮಗೊಳ್ಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿ೩. ೨೧-೪೪). ಒಳ್ಳಿದಳ್ = ಒಳ್ಳೆಯವಳು: ಒಳ್ಳಿದಳ್, ನಲ್ಲಳ್, ಪೊಲ್ಲಳ್(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೦ ಉದಾ); ವಿದ್ಯಾಕಲೆಗಳನು ಒಳ್ಳಿದಳಂತೆ ತೋಱಿಸಿದಳು ರಾಯಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಳಿ, ಒಣ್ಮೈ]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_2$, ಒಳಿತ್ತು$_2$ (ಅ). (ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆಗಬಹುದು, ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಆವರ್-ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತಂತೆಗೆಯ್ವೆವೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦-೧೩); ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು ನಡೆ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ರಿಷಿಯಲ್ಲಿಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೧ ವ); ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು ಬನ್ನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೮). ಒಳಿತು$_3$: ಆಸಮಾಕ್ಷಪದದರ್ಶನಕೆ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲೊಳಿತೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೭). [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$]

ಒಳ್ಳಿಹ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ; ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವ: ಒಳ್ಳಿಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪೆ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟೆ ಪೂಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೬೩); ಒಳ್ಳಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯು] ಮೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು (ಬಸವ. ೨೮೦); ಕಣ್ಣುಗಾಣದ ಕುರುಡನೊಳ್ಳಿಹ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೮). ಒಳ್ಳಿಹನು = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಮುನಧರ್ಮವ ಮಱೆಯಿಸಿ ಹೀನನೊಳ್ಳಿಹನಾದಹನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪-೧೩).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಇಹ$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಳ್ಳುಗುರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಗುರು; ಚೆಲುವಾದ ಉಗುರು: ಅವನತಕಂಠಿ ಕಯ್ಮಿಡಿಯುನೊಳ್ಳುಗುರಿಂ ಬೆರಟುತ್ತೆ ಬೆಳ್ಮೊಗಂ ಸಮನಿಸೆ ಕಾಲ್ವೆರಲ್ ಬರೆಯೆ ಭೂಮಿಯುನಿರ್ದಳದೊಂದು ಚೆಲ್ವಿನಿಂ (ರಸರ. ೪-೧೮೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಗುರ್$_1$]

ಒಳ್ಳುಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಗೆ: ಮಿಸುಪ ದುಗುಲದೊಳ್ಳುಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೦೭); ಅಕ್ಷಮಾಲೆಯೊಳ್ಳುಡೆ ನವಕಾಂತಿ ಹಸ್ತಕಟಕಂ ಮೆಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೪೮). 'ಉಳ್ಳುಡೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಡೆ$_2$]

ಒಳ್ಳುಣಿಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಣಿಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ: ಆಗಲೊಳಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧); ತುಡುವುದು ಭೂಷಣಮನುಣ್ಬುದೊಳ್ಳುಣಿಸಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೨); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರಂ ಪಸಿದವಂಗೊಳ್ಳುಣಿಸು . . . ದೊರೆಕೊಂಡೊಲಾಯ್ತು (ಚೆಬಪು. ೩೬-೧೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಣಿಸು$_2$]

ಒಳ್ಳುರಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಉರಿ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಜ್ವಾಲೆ: ಆ ನನೆಗಣೆಯಿಂದುವಯಿಸಿದುಗ್ರಾನಲನೊಳ್ಳುರಿಯೊಳು ತದ್ವಿರಹದ ಮಾನಿನಿ ಕಣ್ಗೆ ವಿರಾಜಿಸಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉರಿ$_2$]

ಒಳ್ಳುರಿಚ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಪಟ್ಟಣಿಗ; ನಾಗರಿಕ: ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಿನ್ನಣೆಗಾಱರೊಳ್ಳುರಿಚರ್ ಅಕ್ಕರಿಗರ್ ಕೆಳೆ ಪಾರ್ವಮಕ್ಕಳುಂ ತನ್ನೊಡನಾಡೆ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೧೦). [ಒಳ್ಳೂರ್ + -ಇಚ]

ಒಳ್ಳುಲಿಪು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ನಾದ: ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಲಿಪು]

ಒಳ್ಳೂರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರು, —ಪಟ್ಟಣ: ಒಳ್ಳಿತು ಊರ್ ಒಳ್ಳೂರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಒಳ್ಳೂರಿಗ' ಪರಾ.

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಊರ್]

ಒಳ್ಳೂರಿಗ (ನಾ). ೧. = ಒಳ್ಳುರಿಚ: ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾನಿಗಂ, ಪಟ್ಟಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಕರಾ) ಒಳನಾಡಿನವನು. [ಒಳ್ಳೂರ್ + -ಇಗ]

ಒಳ್ಳೆ$_1$ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ನಡತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩); ಜನರು ನನ್ನ ಒಳ್ಳೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಆರ್ಯಕ. ೧೦); ಒಳ್ಳೇಮಾತಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ ಪ್ರಧಾನ್ಯ (ಗಾದೆ). [< ಒಳ್$_2$]

ಒಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಹಾವು; ನೀರು ಹಾವು: "ರಾಜಳಃ, ಡುಂಡುಭಃ – ಈ ೨ ಒಳ್ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧); ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಷವೊಳ್ಳೆಗುಳ್ಳೊಡಮುದೊಳ್ಳೆಯೆ (ಪಂಪ್ಪ. ೧೦-೪); ಅಱಿಯದವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿಯಾಡುವಂತೆ (ಬಸವ. -೬೮); ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನಮೊಳ್ಳೆಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಒಳೆ ಗಡ ಪಾವುಡವ ವಾಸುಗಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೩).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಳ್ಳೆ, ಒಲ್ಲೆ; ಕೊಡ. ಒಳ್ಳೆಪಾಂಬೀ]

ಒಳ್ಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕಹಿಪಡುವಲಕಾಯಿ: ಪೂವಿನ ಬಾಡುಗಳಂ ಕ್ಷೀರಾವನಿಜಂಗಳ ಫಳಂಗಳಂ ಒ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಳ್ಳೆಯುಮಂ ಶ್ರಾವಕನಾಗದು ಸೇವಿಸಲ್ (ಸಮುಪ. ೬-೮). [?]

ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೦೮).

[ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ನಗರೆ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋನುಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ, ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೩೩೯). [?]

ಒಳ್ಳೆಗ (ನಾ). ನೀರುಹಾವಿನಂತಹವನು; ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: ಆಳುತನವುಳ್ಳವರ ಕರೆ ಪಾಂಚಾಲರೊಳ್ಳೆಗರವದಿರಂಬಿನ ಕೋಲ ಕಾಣದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮೈಸುವರು ಹುರಿಯೊಡೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೯); ಡಿಳ್ಳಮಾದುದೆ ಯವೌನಾಶ್ವಭೂಪತಿಯ ಬಲವೊಳ್ಳೆಗರ ನೂಕು ನೂಕು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೧). [ಒಳ್ಳೆ$_2$ + -ಗ$_3$]

ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು, ಕುಸುಬೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ವೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದು ಅಡುಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಎಣ್ಣೆ: ಎತ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ಹಾಗೂ ಕೋಳಿತತ್ತಿಯ ಗೊರಟ ಹಾಕಿಸಿ ನದಿಗೆ ಈಸಲು ಕಳಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪); ಬೆಳ್ಳಿ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಕ್ಕೊಂಡು . . . ಮುದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಯನೀರೂನು ಬನ್ನಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೪೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಎಣ್ಣೆ]

ಒಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವ, —ನಡತೆ: ಅಂತೂ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಒಳ್ಳೆತನದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಸುಖ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೮೭).
[ಒಳ್ಳೆ$_1$ + –ತನ]

ಒಳ್ಳೆನಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೮). [?]

ಒಳ್ಳೆನೀಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ; ನೀಲಿಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆನೀಲಿ, ಹೆಣ್ಣುನೀಲಿ, ಅಂಜೂರನೀಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೭–೯೦೩).
[ಒಳ್ಳೆ$_0$ + ನೀಲಿ]

ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೆಣಸು; ಕಾಳುಮೆಣಸು: ಪಥ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಿನ ಸಾರು ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ್ಳೆ$_1$? + ಮೆಣಸು]

ಒಳ್ಳೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಲೆ; ಸೊಗಸಾದ ಎಲೆ (?): ಬೆಳರೆ ಮುಖಾಬ್ಜಮಾಯ್ತುಡಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕವಲಿನೊಳ್ಳೆಲೆಯಂ ದೆಸೆಯಂ ಮುಗುಳ್ಗಳಿಂ . . . ನೀರೆಜ[3] ದನ್ತೆ ದುಗ್ಧಮೆನೆ ಚಟ್ಟಲದೇವಿಯ ಸದ್ಮಶೋದ್ರುಮಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦–೩೩ ; 1077). [ಒಳ್ ? + ಎಲೆ$_1$]

ಒಳ್ಳೆಸೞ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ರೇಕು, —ದಳ: ಮಸೃಣಕಟಾಕ್ಷದಿಂ ಕುಮುದದೊಳ್ಳೆಸೞಿಂ ಕರೆವಂತಿರೆ . . . ಬೊಂಬುಳಿಗೊರ್ವಳಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೫–೧೬). [ಒಳ್$_2$ (<ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಎಸೞ್]

ಒಳ್ಳೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?): ಒಳ್ಳೆ ಹೊನ್ನೆ, ಹನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೫–೧೩೧೭). [ಒಳ್ಳೆ$_0$ + ಹೊನ್ನೆ]

ಒಱಂಗಿಸು, ಒರಗಿಸು, ಒಱಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಸು; ತಿರುಗಿಸು: ಒಂದಿನಿಸು ಗೋಣನೊಱಂಗಿಸಿ ನೋಡುತೋಪನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೪೭). **ಒರಗಿಸು**: ೨. ಮಲಗಿಸು: ಇನ್ನು ಮಗುವನ್ನು ಒರಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಾವ ಬೇಕು (ಮಘನ. ೧೮೨). ೩. ಆನಿಸು; ಆತು ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನು ಅವರ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅವಳನ್ನು ಒರಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ನಿಂತುಕೊಂಡೆ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೪೨). ೪. ಹೊರಿಸು; ಹೇರು; ಆರೋಪಿಸು: ಬುದ್ಧಿವಂತನೆಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೊಡ್ಡವನೂ ಮುಗ್ಗುರಿಸುವುದಾದರೆ, ಈ ದೋಷವನ್ನು ಆರಮೇಲೆ ಒರಗಿಸಬಹುದು? (ಚೆನ್ನಚೇ. ೧೬೦). **ಒಱಗಿಸು**: ೨. ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಸಹಿತೊಱಗಿಸುವೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಚರಣದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೦–೭); ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದೆ ಮೆಯ್ದೊಳೆದು ಪಕ್ಕೆಯೊಳೊಱಗಿಸಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಹೊದೆಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೬). ೩. ಗೃಹಬಹಿರ್ದ್ವಾರ ವೇದಿಕೆಯೊಳು ಇಂಧನದ ಪೊರೆಯ ನೊಱಗಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೫೨–೪೭). [ಒಱಂಗು + –ಇಸು$_3$]

ಒಱಂಗು, ಒರಗು$_1$, ಒಱಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ದೆಹೋಗು; ಮಲಗು: ಕಂಪುಂಡು ತಣಿದು ಪೂಗೊಂಚಲೆಡೆಯೊಳೊಱಂಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೨೪); ರತ್ಯಂತದೊಳ್ಪಿರಿದುಂ ವಿಶ್ರಮಿಸುತೊಱಂಗೆ ಗಿರಿಶಂ ತಾನೆಂಬ ನಾಮಂ ದಿಟಂ (ಶ್ರೀಸೋಶ. ೩); ಒಱಂಗುವುದನ್ ಪೋಲ್ಗುಂ ಸಾವೊಱಂಗಿ ಕಣ್ದೆಱೆವುದನ್ ಪೋಲ್ಗುಂ ಪುಟ್ಟು (ಕುಱಳ್. ೧–೩೪–೯). **ಒರಗು$_1$**: ೧. ಸಿರಿಯ ತೋಳೊಳೊರಗಿ ಮೆರೆವ (ಕವಿಕಾ. ೪೪); ಬಣ್ಣದ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಕೂಸು ಒರಗಿದೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೧೯). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು: ಮೇರುಪರ್ವತವು ಒರಗಿದ ರೀತಿ. . .ಕರ್ಣನು ಹತನಾದನು (ಕೃವಾಕ. ೧). ೩. ಸಾಯು: ಕೌರವರಿಗೆ ಹೊತ್ತುಬಂದಿದೆ. ಅವರು ನಾಯಿನರಿಗಳ ಪಾಲಾಗಿ ಒರಗುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೨೪೭). ೪. ಆತುಕೊಳ್ಳು; ನೆಮ್ಮು: ತಲೆತಿರುಗಿ ಮಲಗಿದರು ನೆಲನುಮಂ ಸಾರಿದರು ಬರಿನೆಲನ ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮–೭); ಚಾವಡಿಯ ಆ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ. . . ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧).

ಒಱಗು$_1$: ೧. "ಒಱಗು – ಸುಪ್ತೌ (ನಿದ್ದೆ ಹೋಗು)" (ಶಮುಧಾ); ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಶಾಲೆಗೆವಂದು ದರ್ಭಶಯನತಳದೊಳೊಱಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೨ ವ); ಅಲರ್ದಲರೆಸಟ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫); ಸುರಗಿಯ ಮೇಲೊಱಗಿ ನಾನಿಹೆನು (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೪). ೨. ಬೆಳೆದೊಱಗಿದ ಕಟವೆಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೭); ಪೂತೊಱಗಿದ ಗಿಡುಗಳಿಂದೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೬೫); ಗಾಳಿಗೊಱಗಿದ ಕದಳಿಯಂತಿರೆ ಲೋಲಲೋಚನೆ ಘಟ್ಟುಗೆಡೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯–೨೭). ೩. ಗುರುತನುಜ ಸಂಗರದೊಳೊಱಗಿದನೆಂದು ದ್ರೋಣಂಗಱುಹು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೩೯); ಕೆಲರು ಮುಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ತಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ಒಱಗಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨–೨೫). 'ಉಱುಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱಙ್ಗು, ಉಱಗು, ಉಱಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಱಙ್ಙು, ಉಱಕ್ಕು; ತುಳು. ಒರಗು, ಒರ್ದು; ಕೊಡ. ಒರ್; ತೆಲು. ಒಱಗು, ಒರಗು; ಪರ್ಜಿ. ಒರ್ಗ್]

ಒಱಂಟೆ, ಒರಟೆ, ಒಱಟೆ (ನಾ). ೧. ಗಡುಸಾದವನು; ಹಠವಾದಿ; ಮೊಂಡ; ಸೋಲದವನು; ಉದ್ಧತ: ಮಾರ್ಪಡೆಗೊಱಂಟನಣ್ಣನ ಬಂಟಂ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೩ ; 940); ಕಣ್ಗಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗ ಮೊಱಂಟಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೦ ವ). **ಒರಟೆ**: ೨. ಒರಟು ಸ್ವಭಾದವನು; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಆ ಒರಟರು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಲಂಬಸನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೭). **ಒಱಟೆ**: ೧. ಒಱಟರರ್ಜುನಭೀಮರತಿನಿಷ್ಠುರರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೩೦).

ಒಱಂಟರಗಂಡ = ಒರಟರಿಗೆ ಗಂಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತೊಣ್ಣರ ಗಂಡನುದ್ಧತರ ಗಂಡನೋ[ನೊ]ಱಂಟರಗಂಡಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೭–೨೧ ; 1159). ಒಱಟರಮಲ್ಲ = ಒಱಂಟರ ಗಂಡ: ನಾಗದೇವನೊಱಟರಮಲ್ಲಂ (ಆಜಿಪು. ೧–೪೦).

[ಒಱಂಟು + –ಅ$_7$]

ಒಱಂಟು, ಒರಟು (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡುಸ್ವಭಾವ: ಮುನ್ನಿನೊಱಂಟುವೇಡ ಮಗನೇ ಕೈಕೊಳ್ ಧರಾಭಾರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೧); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ–ಬೆಡಂಗು . . . ಒರ[ಱ]ಂಟು, ತೆರಂಟು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಒರಟು**: ೨. ಒರಟತನ; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಭ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಜನಾನುಗ್ರಹದ ಚಿಂತೆ ರಾಜಕೀಯಸ್ಥನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಒರಟಾಗಿಸುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೧೫); ಇದು ಬಹು ಒರಟು ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೩); ಒರಟನಿಂದ ಹರಟೆ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಗಾದೆ).

ಒರಟುಕೊಂಡಿರು = ಒರಟುತನವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು; ಹಟಮಾಡು: ನೀನು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೆದರಿಸೋದು, ಒರಟುಕೊಂಡಿರೋದು ಒಳ್ಳೇದಲ್ಲ (ಬಾಳಹೊ. ೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱಂಡೈ; ತುಳು. ಒರಂಟ್, ಒರಂಟು]

ಒಱಂಟುತನ, ಒರಟುತನ, ಒಱಟ್ಟೆತನ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬಿರುಸಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಾಡದೊಱಂಟುತನಮಂ ಮಾಡಿದೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಿಯಂ ನಾಳೆ ಮಾೞ್ಪೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೦೦). **ಒರಟುತನ**: ಪೋಲೀಸ್ ಇನ್ಸಪೆಕ್ಟರರೆಂದರೆ ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒರಟುತನ ಕಾಣುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರತ್ನಗೋ. ೩೭); ಅವರಲ್ಲಿ ಕೋಪ, ಕ್ರೋಧ, ಒರಟುತನಗಳು ಹೆಸರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೨೦). **ಒಱಟ್ಟೆತನ**: ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೋಡದೆ ನನ್ನೊಱಟ್ಟೆತನದಿಂದಮಿಾ ವಂಚಕನೊಳಗೆ ತಂದಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯನು ನೀಗಾಡಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೬೯). [ಒಱಂಟು + –ತನ]

ಒಱಂಟುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಟುಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ನಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು: ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇೞದೆ ಕೆಮ್ಮನೊಱಂಟು [ಪಾಠಾಂ. ನೊಗಂಟು, ನೆಗಂಟು] ವೇೞ್ದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೯).

[ಒಱಂಟು + ಪೇೞ್]

ಒಱಂತೆ, ಒರತೆ, ಒಱತೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹಳ್ಳ ಅಥವಾ ನದಿಯ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೀರು ಜಿನುಗುವ ತಗ್ಗು, —ಕುಳಿ; ಬುಗ್ಗೆ; ಝರಿ: "ಒಱತೆಯೊಱಂತೆಯೆನಲ್ಕೆ ನಿರ್ಝರ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ದೂರ ಪೆರ್ಬಾವಿಯೊಱಂತೆ ತೋಡುವಿನೆಗಂ ತಳಕೋಡಿದುದಾ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೯೦); ನಿತ್ಯಬಿಂದುನಿಗೆ- ಒಱಂತೆ, ಕೊಱಂತೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಒರತೆ:** '... ನಾಳೆ ಪೂಜೆಗೆ ಮಾಸಲುನೀರು ಬೇಕಂತೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಒರತೆ ತೋಡುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ' (ಶರಚ. ೨೯೩); ಒರತೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಬೆಳವ. ೧೬). **ಒಱತೆ:** "ಒಱತೆವೊಜ್ಜರ ಪ್ರಸ್ರವಣಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೫); ಮದವನ್ಮಾತಂಗ ಕಪೋಲದಿನೊಱೆದೊಱತೆಯೊಳೆ ಬೆಳೆದು ದಂಬಿನಮುತ್ತಂ ಮದಗಂಧಮೊದವೆ ಕೆತ್ತಲಿಪುದು ಪುದಿದೇಲಾ ಲತಾವನ ಪ್ರೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮); ಅನ್ಯತಮಂ ನುಡಿವೀಬಾಯಿದು ಪುಸಿನುಡಿಗಳೊಱತೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧೧-೮೬); ಉಷ್ಣದೊಱತೆಯಂತೆ ಬಿಸಿಲ ನೆಳಲಿನಂತೆ ... ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ (ಸರ್ವವ. ೭೪-೪೭೧).

ಒಱತೆಯಾಱು = ರಸ ಇಂಗಿ ಹೋಗು; ಒಣಗಿ ಹೋಗು: ಉದಕದ ಬಾಣವಕ್ಕುಡಿಸೆ ಒಱತೆಯಾಱಿತು ವರುಣಶರ ಬಾಯಱತು ನೀರಡಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೮). [< ಒಱೆ₁]

ಒಱಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ದುರ್ಯೋಧನವಾಡಿಯಂತೆ ಕೀಱಗ ಜಾವದೂತನಂತೊಱಗಂ ಪಾಱುವೆಂಡತಿಯಂತೆ ಪೊಱಸು ... ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೪ ವ). [?]

ಒಱಗಿಸು 'ಒಱಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒಱಗು₁ 'ಒಱಂಗು' ನೋ.

ಒಱಗು₂, ಒರಗು₂ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ (?). ೨. ದಿಂಬು; ಲೋಡು (?). ೩. ನಿದ್ರೆ; ಶಯನ: ಜನಜನಿತ ಮಲಮೂತ್ರ ಮೂಱಾಱೆನಿಸುವುದು ರತಿಯೊಂದು ನಿಜ ಭೋಜನವೆರಡು ನಿಶೆಯೊಂದೊಱಗು [ಪಾಠಾಂ. ಸುಯಿಲೊಂದು ವರ] ತಾಂಬೂಲ ಹದಿನೈದು ... ದಿನಚರಿಯಿದು (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೩-೬೧). **ಒರಗು₂:** ೨. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ... ಸೂರ್ಯಪುಟದ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ... ಚಿಂತಿಸಿದನು (ವಚಕಾ. ೩೪); ತಾಯಿಯು ಕೂತು, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಒರಗನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಉತ್ತಮ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೬); ತರಗು ತಿಂಬುವವನಿಗೆ ಒರಗೊಂದು ಕೇಡು (ಗಾದೆ). ೪. (?): ಪುರುಹೂತಗಣಗಳಾಱುಂ ... ಚರಣಕ್ಕೆ ಸೀಸದಂತದೊಳೊಱ[ರ]ಗಿಂತಹ ಸರಳ ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪುವ ತೆಱದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೩ ಅಡಿಟ).

[< ಒಱಂಗು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱಕ್ಕ, ಉಱಕ್ಕು; ತುಳು. ಒರ್ದ; ಕೊಡ. ಒರ್ಕ್; ತೆಲು. ಒಱವ]

ಒಱಗುಮೂಡೆ, ಒರಗುಮೂಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಒರಗುದಿಂಬು: ಬರದಿಪ್ಪ ನರಳುತ ಗುರುಹಂಸನಾಥಯೆಂದೊಱಗುಮೂಡೆಯನೊಱಗಿದನು (ಭರಚ. ೪೯-೯೩). **ಒರಗುಮೂಡೆ:** ಉಪಂಚಿತೋಂಕಾರ ಮಂಚೊರಗುಮೂಡೆಗಳಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೧೭).

[ಒಱಗು₁ (< ಒಱಂಗು) + ಮೂಡೆ]

ಒಱಟೆ 'ಒಱಂಟೆ' ನೋ.

ಒಱಟ್ಟುತನ 'ಒಱಂಟುತನ' ನೋ.

ಒಱತೆ 'ಒಱಂತೆ' ನೋ.

ಒಱತೆಯೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಜಿನುಗು, —ಪ್ರವಿಸು: ಹರಿಸಂಬಡೆವಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯೊಱತೆಯೇೞ್ವಿಂದೂಪಲವೋಡುವ ಜಾರಾವಿತತಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೨೯).

[ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ) + ಏೞ್₁ (< ಏೞ್₁)]

ಒಱತೆವೊನಲ್ (ನಾ). ಊಟೆಯಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಪ್ರವಾಹ: ಕಱಿಕಱಿದ ತಮ್ಮ ಮಳೆವೊನಲಿಂದೆ ಶಶಿಕಾಂತದೊಱತೆವೊನಲುಱಿ ವೆಗ್ಗಳಿಸೆ ನಾಚಿ ಬೆಳ್ಪಾದ ತೆಱದಿಂ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿರೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೫-೫). [ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ) + ಪೊನಲ್]

ಒಱಪು, ಒಱಹು (ನಾ). ೧. ಕೆಚ್ಚು (?): ತೆಱಪಿಲ್ಲಂ ಸಾವುಘೋಂಕೆಂದಡಸಿದ ಪದದೊಳ್... ಸರ್ಧರ್ಮವೆಲ್ಲಿತ್ತೊಱಪೆಲ್ಲಿತ್ತೋೞಿಯೆಲ್ಲಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೬೪). ೨. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ: "ಕಿರ್ಗಿ = ಒಱಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಒಱಪಿನೊಳ್ಕಾಂತಿಯೊಳು ರಮ್ಯದೊಳು ರಂಗೆನಿಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೩). **ಒಱಹು:** ೨. 'ಒಱಹುಗುಂದು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱೈಪ್ಪು; ಮಲ. ಉಱಪ್ಪು, ಉಱುತಿ; ತೆಲು. ಒಱಪು]

ಒಱಲ್₁ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಮೋಹಿಸು: "ಒಱಲ್ - ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮುಧಾ); ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಱಲ್ದು ಮಱುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೩); ಪಡೆಯ ಪಾಡಿಯ ಬೀರರ ಪೆಂಡಿರಬ್ಬಱಿಂ ಪರಸಿಯೊಱಲ್ದು ಸೇಸೆಗಳನಿಕ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೫); ಒಱಲ್ವೆಱಗುವ ಪಱಮೆವಱಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦).

ಒಱಲ್ದಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು: "ಒಱಲ್ದಂ = ಕೊರ್ತಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ಒಱಲ್ದಳ್ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳು: "ಒಱಲ್ದಳೆಂದು ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟಳ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱಲ್ = ಸಾಮೀಪ್ಯ, ಸಂಬಂಧ; ಮಲ. ಉಱವು = ಸಾಮೀಪ್ಯ, ಸಂಬಂಧ]

ಒಱಲ್₂, ಒರಲು₁, ಒರಳು₁, ಒಱಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಚು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು: ನೆಲನಂ ಪೊತ್ತ ಫಣಿವೊಱಲು [ಪಾಠಾಂ. ತೆಱಲು]ತಿರೆ ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೬); ಇಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿ ವರೊಱಲ್ವಂತುರ್ದುರ್ವರ್ಗುರ್ದುರ್ವರ್ (ಅನಂಪು. ೯-೩೧). **ಒರಲು₁:** ೧. ದೇವರದಿದೆಲ್ಲ ದೇವರಿಗೆಲ್ಲವೆಂದೊರಲುತಾವುದನುಮವನ ನಿರ್ಣಯಕೆ ಬಿಡದೆಯೆ ತಾಂ ದಾವನ್ನಬಡುತ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯನೆ ಘೋಷಿಸುವ ಭಾವವೆಂತಹ ಭಕುತಿ? (ಮಂಕುಕ. ೫೪೧); ಬಡತನದ ಜಯಭೇರಿ ... ಸಾರುವದು ಒರಲಿ (ಅರಳು. ೩೪೫-೧೦); ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಠ ಹರಿಯುವಂತೆ ಒರಲಿದ (ಚಿಂದಜೀ. ೨). ೨. ನರಳು: ದೇಶವು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷದ ಲೋಹಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು, ಒರಲುವ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩). **ಒರಳು₁:** ೧. "ರಾಸತೇ - ಒರಳಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೧). **ಒಱಲು:** ೧. ಅಯ್ಯಾ ಅಯ್ಯಾ ಎಂದೊಱಲುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ (ಬಸವ. ೫೬); ಅಣ್ಣ ಅಯ್ಯಾ ಅಪ್ಪ ಎನುತೊಱಲುತಂತಳುತೆ (ಸಂಬಿರ. ೭-೭೦); ಒಱಲಿದುವು ಬಿರುದ ಸಾಱುವ ಕಹಳೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೧); ಒಱಲಿ ಕರೆದುವು ಗಡಣವನು ಗೂಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱುಮು, ಉಱುಮ್ಪು; ಮಲ. ಉಱುಮ್ಮು; ತೆಲು. ಒಱಲು; ಕುಇ. ರೂಂಬ, ರೂಮ; ಕುವಿ. ಒರ್ಪ್, ಒರ್ಪ್]

ಒಱಲ್₃ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಒಱಲ್ ಕೂರ್ಮೆಯೆನಲೂ ಕಾದಲ್ಮೆ ನಲ್ಮೆಯೆನೆ ನೇಹಮೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೯); "ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩). [< ಒಱಲ್₁]

ಒಱಲ್$_4$, ಒರಲ್$_2$, ಒರಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಟ. ೨. ವೇದನೆಯ ಧ್ವನಿ; ನರಳುವಿಕೆ: "ಒಱಲ ಧ್ವನಿಯವನು–ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ, ಅಸ್ವರ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಒರಲ್$_3$:** ೧. ನರರ ಭಯ ಬಯಕೆಗಳೆ ಸುರರ ತಾಯ್ತುಂದೆಗಳೊ? ಸುರರಟ್ಟಹಾಸದಿನೆ ನರಭಕ್ತಿಯೊರಲೋ? (ಮಂಕುಕ. ೨೪). **ಒರಲು$_2$:** ೧. ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಂದನಪ್ಪಿದಮ್ಮನೊರಲೆ, ಗೋಳೆ ಗೋಳು ಅಕ್ಕಟಾ! (ಕೋಗಿಲೆ. ೮–೪೯). [< ಒಱಲ್$_2$]

ಒಱಲಾನು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ಚಿಱುಪುಲಿಯರ್ಗೆ ಬಾಯೊಱತು ಪೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಮೆಱೆವ ಪಾವನನಾಚಿಯರಿಗೆ ಒಱಲಾಂತು [ಪಾಠಾಂ. ತ] ಪುತ್ರನಾದುಱುವ ಸುರಂಗ ಬಾಯ್ಬಿಱೆಯ ಲೀವನು ತವನಿಧಿಯ (ಭೈರವೇ. ೪–೫೧).

[ಒಱಲ್$_1$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಒಱಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಚು; ಕೂಗು; ಅರಚು: ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು ತೀವ್ರತೆ ಕಡುಪಗ್ಗಳದಿನೊಡಗೂಡಿರ್ದ ಪುಲಿಯೊಱಲಿಟ್ಟುದೋಯೆನಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೦). [ಒಱಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಒಱಲಿಸು, ಒರಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು: ಭೀಮ ಪಾರ್ಥರನೊಱಲಿಸುವೆನೀ ಬಾಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೯). ೨. ಮೊಳಗಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮುಱೆಯಲಿಱಿದು ಪಾಳೆಯ ಪರಿಯಂತರ ಒಱಲಿಸಿ ಧರ್ಮಗಹಳೆಯ ನೆಱೆಗಲಿ ರಾಮ ತಿರುಗಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫–೧೨೧). **ಒರಲಿಸು :** ೩. ಹೇಳಿಸು; ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಪಾಠವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹತ್ತು ಸಾರಿ ಒರಲಿಸು (ಮಾಮರಾ. ೫೭).

[ಒಱಲ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಱಲು 'ಒಱಲ್$_3$' ನೋ.

ಒಱಲೆ$_1$, ಒರಲೆ, ಒರಳೆ, ಒಱಳೆ (ನಾ). ಗೆದ್ದಲು; ಬಿಳಿ ಇರುವೆ: ಪನ್ನಗಂ ಪುಗೆ ಪುತ್ತುಂ ಪುಗಲೀಯೆವೆಂದೊಱಲೆಗಳ್ ಕಾಯಲ್ ಸಮರ್ಥಂಗಳೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೭); ಅಱುವೆಯನೊಂದು ಒಱಲೆಕೊಂಡಡೆ ಆಕಾಶವನುಡು ಮೇಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೧೩೨–೬೦೨); ಸದರವೇ ಉರಿಗೆಂಡವೊಱಲೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೦); ಹುತ್ತನಿಕ್ಕೊದೊಱಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೬–೨೬). **ಒರಲೆ :** ಸುತ್ತಣೊರಲೆಯ ಪುತ್ತು ತಬ್ಬಿರ್ದ ಕಲ್ಬಂಡೆಯೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮–೨೭೦); "ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಒರಲೆ ಹಿಡಿದೇ ಹೋಗಲಿ . . . !" (ಕಾನೂರು. ೨೯೬); ಅರಸನ ಕಿವಿಗೆ ತರಲೆ ಹಾಳು, ಬಾಗಿಲ ಕಿವಿಗೆ ಒರಲೆ ಹಾಳು (ಗಾದೆ). **ಒರಳೆ :** ಒಂದು ಮಾಡು ಒರಳೆ ಹಿಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಾಗಿತ್ತು (ದೇವಮ. ೬೫). **ಒಱಳೆ :** ಕೆಂಡಕೆ ಒಱಳೆ ಮುತ್ತುವುದುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೩–೧೮೯ ಪಲ್ಲವಿ). [?]

ಒಱಲೆ$_2$ (ನಾ). ಸೋರುವಿಕೆ; ಒಸರುವಿಕೆ. 'ಒಱಲೆಗಣ್ಣು' ಪರಾ.

[< ಒಱೆ$_1$ + –ಲೆ]

ಒಱಲೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೋರುವ ಕಣ್ಣು; ಮಬ್ಬುಗಣ್ಣು: "ಒಱಲೆಗಣ್ಣಿನವನು ಕ್ಲಿನ್ನಾಕ್ಷ, ಚುಲ್ಲ, ಚಿಲ್ಲ, ಪಿಲ್ಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೩).

[ಒಱಲೆ$_2$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಱಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಆನೆಕಾಲು ರೋಗ ತಗುಲಿದ ಪಾದ, —ಕಾಲು: "ಶ್ಲೀಪದಂ, ಪಾದವಲ್ಮೀಕಂ – ಈ ೨ ಒಱಲೆಗಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೦). [ಒಱಲೆ? + ಕಾಲ್$_1$]

ಒಱಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಲೆ ಹಿಡಿ; ಗೆದ್ದಲು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಹುಳು ವಾಡುವವಯವದ ಒಱಲೆಗೊಂಡಳ್ಳೆಗಳ ನೆತ್ತರ ಸುರಿದು ಮರುಳ್ಗಳು ಬಿಸುಟ ಬೆಸಳಿಗೆಗುಱುಬಿನೆಡೆಗಳ ಕಂಡು (ತೊರರಾ. ೩–೮–೫).

[ಒಱಲೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಱಲ್ಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ ಕಲಹ; ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ: ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೊಗೆದುರುಱಲವಿಸಿಸಿನಿಸಿಟ್ಟಣಿಸಿದೊಱಲ್ಗಲಹವಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೧೭).

[ಒಱಲ್$_3$ + ಕಲಹ]

ಒಱಲ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ತಾಳ ಪ್ರಣಾದ ವಂಶಧ್ವನಿಗಳ್ ಜನಮನೊಱಲ್ಚಿದುವು ತತಾವನದ್ಧ ಘನ ಸುಷಿರ ವಾದ್ಯ ಭೇದ ತರಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೩); ಮನಮನೊಱಲ್ಚುವ ಕಸ್ತೂರಿ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬–೧೦); ಒದವಿದ ಕೇಗು ಸೀಳ್ದ ಕೊರಲೆತ್ತಿದ ಪಕ್ಷವೊಱಲ್ಚುತಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩೦); ಮನಮನೊಱಲ್ಚೆ ನೂಪುರದ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ಕಾಂಚಿಯ ಮಂಜುಳಸ್ವನಂ ತನಗಿನಿದೀಯೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩–೨). [ಒಱಲ್$_1$ + –ಚು]

ಒಱಲ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಂಜಜ ಕಪರ್ದಿಗಳ್ ತೊಡಕಿದೊಡೊಱಲ್ಚುವೆಂ ಭಂಜಿಸುವೆನಖಿಳ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೩). ೨. ಮೊಳಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಉಜ್ಜ್ವಳದಳಿಗಾನದಂತೆ ಮಣಿಕಂಕಣನಾದಮೊಱಲ್ಚೆ ಸೇಸೆಯಂ ತಳಿದರನಂಗಜಂಗಮಲತಾಲಲಿತಾಂಗಿಯರಂದು ರಾಗದಿಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೯). [ಒಱಲ್$_2$ + –ಚು]

ಒಱವು (ನಾ). ಒರತೆ; ಊಟೆ: ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪದಾರವೆ ರಸದೊಱವು ಪರುಸವೇದಿಯ ಕಣಿ ಭಂಡಾರದೊಳುಂಟೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೮); ಕಲಹದಲಿ ಪಡಿಮುಖದ ಘಾಯದ ಚಲ ರಕುತದೊಱವಿಲ್ಲ ನೀ ಮುನ್ನಳುಕಿ ಕೈದುವ ಹಾಯ್ಕಿದ್ದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೫); ಎನ್ನಯ ಕಣ್ಗಳ ಒಱವಿಂದವಮ್ ಬೆಚ್ಚನೆಯೊಱೆವಾ ಪೊನಲಂದವಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨–೪೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱವಿ; ಮಲ. ಉಱವು, ಉಱವ, ಉಱ್ವು]

ಒಱವುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವನ್ನು ಸುರಿಸು: ಮುಂ ಪೆತ್ತ[ಭೂಗೊಲ್ದೊಱವು]ಗಱೆಯಲಾ ಗೋಸ್ತನೀ ನಾಮಮುಂ ಸಾರ್ಥಕಮುಂ ಮಾಳ್ಪಂದದಿಂ ಸದ್ರಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪ ಪಣ್ಗೊಂಚಲಂ ಪೊತ್ತ ಕನದ್ದ್ರಾಕ್ಷಾಲತಾಮಂಟಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೯೩). [ಒಱವು + ಕಱೆ$_1$]

ಒಱವುದೋಡು (ಕ್ರಿ). ಒರತೆಯನ್ನು ತೋಡು: ಸುಧಾಂಬುಧಿ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೇನೊಱವುದೋಡುವರೇ (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೪೯).

[ಒಱವು + ತೋಡು$_1$]

ಒಱವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬುಗ್ಗೆಯೇಳು, —ಚಿಮ್ಮು, —ಉಕ್ಕಿ ಬರು: ಭೂರಿ ರಿಪುಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಂಹಾರದಲಿ ಒಱವೆದ್ದ ರಕುತದ ಪೂರದಲಿ ಮುಳುಗಿದರು ಪಾಂಚಾಲಾದಿ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೮); ಮಲಗಿಸಿದನೊಱವೇಳ್ವ ನಯನಸ್ಥಳವ ನೇವರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೫).

[ಒಱವು + ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಒಱಹು 'ಒಱಪು' ನೋ.

ಒಱಹುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಗುಂದು; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು: ತೆಱಹುಗಾಣದೊಱ [ಪಾಠಾಂ. ದಱು]ಹುಗುಂದಿ ಮಱಹುಗೊಂಡೆನೆನ್ನ ಗುರುವೆ (ಹಂಪೆರ. ಹ. ೫೧೧–೧೨). [ಒಱಹು (< ಒಱಪು) + ಕುಂದು$_1$]

ಒಱಳೆ 'ಒಱಲೆ$_1$' ನೋ..

ಒಱೆ$_1$, ಒರೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ರವಿಸು; ಜಿನುಗು; ಹೊರಸೂಸು: "ಒಱೆ– ಸ್ರವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಱೆದುಗುವ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯಿಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೪ ವ); ಶಶಿಮಣಿ ಸಾನುಗಳಿಂದೊಱೆತು ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೯೫); ಲಿಂಗ ಕರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮತ್ತೆ ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ಒಱೆಯದಿರ್ದಡೆ ಆಲಿಂಗಪೂಜೆ ಏಕೆ (ಸರ್ವವ. ೩೯–೧೯೯); ಬಾಣದೇಱಿನೊಳೊಱೆದ ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೭); ಮುಗಿದ ಸರಸಿಜದಂತೆ ದೃಗುಯುಗದೊಱೆತ ಕಂಬನಿಯ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೦–೫೪).

೨. ಒದ್ದೆಯಾಗು ; ನೀರೂರು : ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮಱುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು ಗೊಂಕರ ಕೞ್ತೆಯಂ ಬಯಸಿ ಬಾಯೊಱೆತು ತನಗನುಚರನಪ್ಪುದೊಂದು ನರಿಗೆ ಪೇೞ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೨೦) ; ಶೃಂಗಾರ ವೀರಕ್ಕೆ ಬಾಯೊಱೆತೀ ತಸ್ಕರ ಜಾರವೀರವಿಟ ವೇಶ್ಯಾ ಕಾವ್ಯಮುಂ ಕೇಳ್ದು ಮೆಯ್ಮಱೆವರ್ (ರತ್ನಾಕ. ೮೭). ಒರೆ : ೧. "ಒರೆ – ಒಸರು, ಬಸಿದುಬರು" (ಜಾನಕೋ. ೩೦) ; ಗದ್ಯವು ಒರೆವುದು ಸವಿಯನು ಚಿತ್ತಕೆ ಸ್ನೇಹಿತರೊರೆದಪರೆದೆಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೧೯೧-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಱು, ಉಱೈ ; ಮಲ. ಊಱು, ಉಱ ; ತೆಲು. ಊರು ; ಕುಇ. ಉರ್ಪ]

ಒಱೆ$_2$, ಒರೆ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಕೋಶ ; ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ : "ಒಱೆ – ಸ್ರವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಶಾನ್ತರನ ತಳ್ತಿಱಿದು ತಲೆಯುಮಂ ಒಱೆಯುಮನೊಡಗೊಂಡು ಆಳ್ದೊಂಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪-೧೮ ; 920) ; ಒಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೨೩) ; ಕರವಾಳಂ ಸಜ್ಜ ಸಱ್ಱನ್ದೊಱೆಯಿನ ಭಯನಾ ಕಿರ್ತ್ತನಾ ಕಿರ್ತ್ತನ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೨ ; 1042) ; ಸುರಗಿಯನು ಬಿಸುಟೊಱೆಯನಂಗೀಕರಿಸಿದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೪೧); ಅನಂಗನರಳಂಬಿಗೊಱೆಯಾದರಖಿಳಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚೆಬಪು. ೧೯-೨೮). ಒರೆ : ನಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಒರೆಯಿಂದ ಹಿರಿದು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿಬಿಡುವೆವು (ಆರ್ಯಕ. ೨೧); ಅವನು ಒರೆಯಿಂದ ಚಾಕುವನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು . . . ಚೂಪುಮಾಡತೊಡಗಿದನು (ಮಲೆನಾ. ೪೩) ; ಅವನ ಕತ್ತಿ ಒರೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೨೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱೈ ; ಮಲ. ಉಱ ; ತುಳು. ಒರೆ; ತೆಲು. ಒಱ ; ಪರ್ಜಿ. ಒರ]

ಒಱೆ$_3$ (ನಾ). ಗೋಪ (?): "ಒಱೆ ಶಸ್ತ್ರಕೋಶದೊಳೆ ಗೋಪರೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯). [?]

ಒಱೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು : ನಿಲೆ ಮಾತಾಡುವನೆ ತೊದಳ್ಗೆಡೆಗುಡಂ ಚಾರಿತ್ರಸಂಪನ್ನನೇ ಕಲಿಕಾಲಕ್ಕೊಱೆಗಟ್ಟಿದ ಶುಚಿಯೇ ಗಂಗಾಸೂನು ಗಂಭೀರನೇಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೩-೬೯ ; 1126) ; ಸುತನ ತಿವಿ ಸತಿಯ ಕೊಲು ಮಾರಿಗೊಱೆಗಟ್ಟು ವಿಷವ ಕುಡಿ . . . ಎಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ನಾನಾಱೆನೆನಬಾರದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೪) ; ಥಟ್ಟನೆಡವಂಕದಲಿ ಹಗೆಗೊಱೆಗಟ್ಟಿ ನಿಂದರು . . . ವೃಷಸೇನನು ಸುಷೇಣನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪). [ಒಱೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಱೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ತೊಱೆದಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಸಿಂಜಿನಿಯಿಂದೆ ನೆಱೆ ಬಾಗಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ ಒಱೆಗಲ್ಲುಗಳ ಕೀಲಿಸಿದೇರಿಗಳಿಂದೆ ಕೆಱೆಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೨-೩೬). [ಒಱೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಱೆಗಳೆ, ಒರೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಒರೆಯಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆ ; ಕೋಶದಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಿರಿ : ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಲು ಹರಿದನು ಕೂರಸಿಯನೊಱೆಗಳೆದು ಝಳಪಿಸಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧೪) ; ಕರತಳದೊಳೊಱೆಗಳೆದು ಝಳಂಪಿಸುವ ಕೈದುಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ಒರೆಗಳೆ : (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯನ್ನೊರೆಗಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ . . .) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೯-೫). [ಒಱೆ$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಒಱೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು : ಒಱೆಗಾರ್ತಿ, ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆಗಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಒಱೆಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಅಣಿಯರಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು ಮಣಿಗಾಱರ ಕಂಚಗಾಱರೊಱೆಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯೆನಿಪ ಮಾಲೆಗಾಱರ ಗಣನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳೆ ಪೊೞಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೮) ; ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಪಾಠಕ ಸುಭಟ ಶ್ರೇಣಿಗಳೊಱೆಗಾಱರವರ್ ಸಾಣೆಯ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಿಗರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೬); ಮಾಲೆಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲೆಗಾಱಂ. ಏವಂ ಬಳೆಗಾಱಂ, ಒಱೆಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಒಱೆ$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಱೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು : ಕೃಪಾಣವನೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ರಘುನಾಥ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕಾರ್ಮುಕಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೫೧) ; ಒಡನೆ ಮನ್ಮಥ ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ ತನ್ನಯ ಖಡುಗಗಳನು ತೊಳೆವಾಗ ಬಿಡದೊಱೆಗೊಳಿಪಂತೆ ನಿಡುಗೇಶವಾಱಿಪ ಮಡದಿರನ್ನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೩೩). [ಒಱೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಒಱೆಗಳೆ : ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಱೆದೆಗೆದಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೨). [ಒಱೆ$_2$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಒಱೆನೀರ್ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವ ನೀರು (?) : ಹೆಱೆಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ ನುಡಿಸುವೆನೆನುತ ಬಾಯೊಱೆನೀರ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೭-೪). [ಒಱೆ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಒಱೆಪು (ನಾ). ಒರತೆ ; ಊಟೆ : ನಿಚ್ಚಂ ಪಗಲಿನಕಾಂತದ ಕಿಚ್ಚನಿರುಳ್ ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಱೆಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] ಪಡೆದಾ ಕಿಚ್ಚಿನವೆನದಿಪೆ ಮಾಡುಗುಮುಚ್ಚರಿಯಂ ಪಗಲುಮಿರುಳುಮಾ ವಿಜಯಾರ್ಧಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೨). [ಒಱೆ$_1$ + –ಪು$_1$]

ಒಱೆಯಾವು 'ಓಱೆಯಾವು' ನೋ.

ಒಱೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿಸು ; ಸ್ರವಿಸು : ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿತನದಿ ಮುಱಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದ ಮಱುಕದಿನಾ ದೇವಕಿಯನು ನೆಱೆಯುಪಚರಿಸಿ ನೋಯದ ಕಣ್ಗಳಿಂ ನೀರನೊಱ[ಱೆ]ಯಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೭). [ಒಱೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಱೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೊಳಲಿ ನಾಡುಳ್ಳೊಱೆಯೂರು ಬರಗೂರಂ ಬಿಜಅ ಮಾದೇವಿಯಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೩೫ ; 900) ; ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನೊಱ[ಱೆ]ಯೂರಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೭-೮ ; 1040).

[ಒಱೆ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್). / ತಮಿ. ಉಱೈಯೂರ್]

ಒಱೆವನಿ (ನಾ). ಸೋರುವ ಹನಿ; ಜಿನುಗುವ ಸೋನೆ: ಒಱೆವನಿಗಳಿದಿರ್ವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಱೆವನಿಗಳನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಱೆ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೯). [ಒಱೆ$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಒಱೆವಾಯ್ (ನಾ). ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಯುವ ಬಾಯಿ : ಪಱಿದಲೆ ಕುೞಿನೊಸಲೞಿಗಣ್ಣೊಱೆವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆಮೂಗು ಮುಱುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮). [ಒಱೆ$_1$ + ಬಾಯ್]

ಒಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ರವಿಸಿಹೋಗು ; ಸೋರಿಹೋಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕಳೆದುಹೋಗು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು : ಮೇರೆಗೞಿದ ಬೞಿಕಾರ ಸ್ವೈರಣೆಯುಮೊಱೆವೋಗದಿರವು (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೨ ವ). [ಒಱೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒೞಿ (ಕ್ರಿ). (?) : ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದ ನನ್ಧನ್ ಪಡೆಗವೊೞಿಪ್ಪ × × × ನ್ದೀ ಸುರಲೋಕ ಮಹಾವಿಭವಸ್ಥನಾದವರ್ (ಎಕ. II, ೯೩-೪ ; 700). [?]

ಒೞ್ಕು₁, ಒಕ್ಕು₂, ಒಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: "ಒೞ್ಕ-ಪ್ರವಾಹೇ" (ಶಮುಧಾ); ಜಲಜಲನೊೞ್ಕುತಿರ್ಪ ಪಱಿಕಾಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೨); ಜ ಲ ಜ ಲ ನೊ ೞ್ಕು ತಿ ರ್ದ ಪು ನದೀತತಿ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭); ಪುಣ್ಯವಾಹಿನಿಯೆನೆ ಒೞ್ಕುವ ಸರಯೂನದಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೬). **ಒಕ್ಕು₂** : ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಹಾರಂ ಝುಲ್ಲನೆ ಪಱಿದೊಕ್ಕೆ ಮುತ್ತನೆಂದಾಯ್ದಪೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨೩); ಅನಿತಱೊಳಗೆ ಕಣ್ಣನೀರೊಕ್ಕುವುದ ಕಂಡು ಜನನಾಥ ಭಾಪೆಂದ ನಗುತ (ಭರಚ. ೯-೭೩). **ಒಗ್ಗು₁** : ನು ಗ್ಗಿ ಸಿ ದ ಮದಗಜವನಂಕುಶದೊಳಿರಿದು . . . ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಮದವೊಗ್ಗಿ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿದುದು ಕರಿಘಟೆ ತುರಂಗ ರಥವಮ್ಮುರಿದುದದ್ಭುತದೊಳು (ತುರಂಗ. ೪೯-೪೪); (ತುರಂಗ. ೬೩-೩೪ ನೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒೞುಕು; ತುಳು. ಉಗ್ಗುನಿ; ಕೊಡ. ಒಕ್; ತೆಲು. ಒಲುಕು]

ಒೞ್ಕು₂, ಒಳ್ಕು (ನಾ). ನದೀಪ್ರವಾಹ: "ಅವಿರತಮುಕ್ಕುರ್ವ ತೊಱೆಯೊೞ್ಕು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪-೧೨); "ಒೞ್ಕು=ನದೀಪ್ರವಾಹಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). **ಒಳ್ಕು**: "ಹೊಳೆ, ತೊರೆ, ಹಳ್ಳ . . . ಒಳ್ಕು, ಪೊನಲು, ಹೊನಲು" (ಕಂನುಹು. ೯೨). [< ಒೞ್ಕು₁]

ಒೞ್ಕುಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರ ವಾ ಹ ಕಡಿದು ಹೋಗು, —ನಿಂತು ಹೋಗು: ಸಮಸಂದಬ್ಬಜಲಂಪನೀಯೆ ಶ ಯ ನ ಂ ಘರ್ಮಾಂಬುವಿಂ ನಾನೆ ಮುನ್ನಮೆ ನಾಣೊ[ೞ್ಕು] [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕ]ಡಿವೋಗಿ ಸೂಸುವ ಪದಂ ಗಂಗಾಂಬುವಂ ಪೋಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೯).

[ಒೞ್ಕು₂+ ಉಡಿ₁+ ಪೋಗು₁]

ಒೞ್ಗು₁, ಒಗ್ಗು₂, ಒಗರ್₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒ ಟ್ಟು ಗೂ ಡು; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು; ಒಡಗೂಡು; ಅ ಂ ಟಿ ಕೊ ಳ್ಳು: "ಒೞ್ಗು - ಸಂಮೇಳನೇ" (ಶಮುಧಾ). **ಒಗ್ಗು₂** : ೧. ಹೂವಂ ಬಿಚ್ಚುತೊಳಗಣ ಪರಿಮಳದ ತೆನೆಯ ಮುಗ್ಗುಲೊಳೊಗ್ಗಿ ಬೆಳೆದ ಸಣ್ಣಮುಪ್ಪ ನುಣ್ಣೆಸಳೊಂದಂ ತೆಗೆದು (ಬಸರ. ೬-೬೯); ನೆ ಗ್ಗಿ ದ ನು ಗಾಂಗೇಯನಮರರೊಳೊಗ್ಗಿದನು ಕಲಿದ್ರೋಣ (ಕು ವ್ಯಾ ಶ. ೨-೨); ಮುಗಿಲ ಮೊಗ್ಗರದಂತೆ ಭೋಂಕರಿಸುತೊಗ್ಗಿದರ್ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೮-೩೨); ಪಲರ್ ಕಾದಿರ್ದರೊಗ್ಗುತೆ ನಿಲಿಂಪ ದೆಸೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೪-೧೯). ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರು; ಪ್ರ ವೇ ಶಿ ಸು; ಹೊಗು: ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ . . . ತೆಗೆದೆಚ್ಚನು ವೊಗ್ಗಿತದು ಷಡ್ರಥರ ವೊ ಡ ಲಿ ಗಂ ಪೂಳ್ದು ನೆಲಕೊಗ್ಗಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨-೧೨). ೩. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು; ಸೇರು; ಹಿತವಾಗು; ಸ ರಿ ಬೀ ಳು: ಊಟೋಪಚಾರಗಳೊಗ್ಗದೆ ಹೋಗಿತ್ತು ಆಗ ನನ್ನವಳಿಗೆ ನನಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೫-೧೩); ಕೆಲಸ ಒಗ್ಗಿತೇ ನಿಮಗೆ? (ಕೊನೆಭೇ. ೨೨೧). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ರೂಢಿಯಾಗು; ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು: "ನೆಲ ಕೆರೆದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದೇ ನಮಗೊಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದೆ" (ಪುನರು. ೨೬೯). **ಒಗರ್₁** : ೧. ಎರ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಪಾದರಿಯೆಲೆ ಪೆರ್ಗುರುಟಿಗೆಯೆಸೆವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರದೊಳೊರ್ಗಿರೆ ಜಲದಿಂದೀಂಟಲ್ಕಗ್ಗಲಿಸಿದ ವೃಕವಿಷಂಗಳಱಿಗುಮಮೋಘಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒರಿ, ಒರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಒರುಮಿ; ತುಳು. ಒಮ್ಮೇವುನಿ; ತೆಲು. ಒರುಮು]

ಒೞ್ಗು₂, ಒಗ್ಗು₅, ಒಗರ್₂, ಒಳ್ಗು (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಹಿಂಡು; ಮೊತ್ತ: ಬಾಳೆಯರೊೞ್ಗಿನಿಂ ಸಕಲ ವೈಭವದಿಂದೆಸೆದಿರ್ದುದಾ ಪುರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೪); ವೀರರೊೞ್ಗನೇ ಆ ದ ರಿ ಸಿ ದ ಂ ದಿವಕ್ಕೆ (ಗೀತಗೋ. ೪೧-೪); ಪಟ್ಟಣದ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಾಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೂರಾಳ್ಗಳೊೞ್ಗನೇೞ್ಗಿಯನೆಗ್ಗಂ ನಿಟ್ಟಿಸದೊಂದೇ ಮೂಲೆಯೊಳಿಟ್ಟಂ ಪಾ ಳೆ ಯ ಮ ನ ೞ ಲೊಳೇಂ ತಿಳಿವುಂಟೇ (ಚಕವಿ. ೫-೨೦). **ಒಗ್ಗು₅** : ೧. ವಿನೋದದ ವಿ ಳಾ ಸ ದ ವಿಚಾರದಾಭರಣದೊಗ್ಗಿ[ಪಾ ಠಾ ಂ. ಡ್ಡಿ]ನ ಬಹುನಿಯೋಗಕಾತಿಯರೆನಿಪ ತರುಣಿಯರನೊಪ್ಪಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೯-೨); ಹೊಗೆವ ಮೋಱೆಯ ಹೊತ್ತುವೆದೆಗಳ ದು ಗು ಡ ದೊ ಗ್ಗಿ ನ ನಮ್ಮ ಮೋಹರ ತೆಗೆದುದೀಱೆಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಶ. ೧-೭); ಕಾಳ್ಕೋಣದ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೭೦). **ಒಗರ್₂** : ೧. "ಗಡಣವತಿಪರಿಚರ್ಯದೊಳಗೊರ್ಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); ಪೆರ್ಗತ್ತಾವೊರ್ಗಾದ ಪೆರ್ಗರ್ಗಳವೆನೆ ಕು ಗ ರ್ ದು ದೆ ನೆ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ೩೮); ಬೇಡರೊರ್ಗಿನಿಂ ನಗರಮದೊಂದು ಸಂದ ಪೆಸರಿಂದೆ ಪುಳಿಂದಪುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೮). ೨. ಅತಿಪರಿಚರ್ಯೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆ: "ಗಡಣವತಿಪರಿಚರ್ಯದೊಳಗೊರ್ಗು" (ಶ ಬ್ದ ಮ ಂ. ೮೫). **ಒಳ್ಗು** : ೧. ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ರಾಯದೊಕ್ಕು ಬನಮುಂ ಮೈಸೂರ ಕಾಡೊಳ್ಗಿನೊಳ್ (ಮೈಸೂಮ. ೧-೩೫); ಕಾ ಪಾ ಡಿ ದ ಂ ಬಾಗಿದರಂ ಕಾ ದಿ ದ ಂ ಪಗೆಯೊಳ್ಗಿನೊಳ್ ಬಳಿದಪ್ಪಿದರಂ ತೂಳ್ದಂ ಎಡರಾಂತರ ನೆತ್ತಿದಂ (ಸೌನಂದ. ೨-೧೦). [< ಒೞ್ಗು₁]

ಒೞ್ಬೆ 'ಒೞ್ವೆ' ನೋ.

ಒೞ್ವೆ, ಒಬ್ಬೆ₁, ಒವ್ವೆ, ಒೞ್ಬೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಪೊದರು; ಬೇಲಿ; ಕಾಡುಕಂಟಿಯ ಹೊದರು (?): ಮೂ ಡಾ ಯ್ಮು ದು ವು ಳಿ ಯ ಪೇರೊೞ್ವೆ ತೆಙ್ಕಾಯ್ತೆ ಕಂಬಳ್ಳಂ ಪಡುವಾಯ್ನುವಣಱೆಯುಂ . . . ಪಾ ಲ ನೂ ರ ಪೇ ರೊ ೞ್ವೆ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೧-೭೧; 812); ಪೆರ್ವೞ್ತಿಯ ತೆಂಕಾಯೊೞ್ವೆ ಎ ಪಡುವಾಯ್ವಾಲಿಯ ಸನ್ದು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೫; 870). **ಒಬ್ಬೆ₁** : ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಮೆಳಿಯಜ್ಜನೊಬ್ಬೆ ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಂಕದ ಹಾಳೊಬ್ಬೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೬; 1181); ವೀರಸೆಟ್ಟಿ ತಕ್ಕಲ ಒಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫-೩೪; 1766); ತಿರುಗಿನೋಡಲೊಬ್ಬೆಯಾಱೆ, ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು (ಇಂಗೀತ. ೮-೩). **ಒವ್ವೆ** : ನಟ್ಟಕಲ್ಲ ಸಂಚಾರಿಯೆ ಬರತಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಣಲೆವಿಡಿದು ಪೇರೊವ್ವೆ ಬಡಗ ನೋಡಿ ದಟ್ಟ ಪುಣಿಸೆಯ ಕೆಂಬರೆವತ್ತು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೨೨; 266 ?). **ಒೞ್ಬೆ** : ಎರೆಕಟ್ಟೆ ಸಂಚಾರಿ ಭೂಮಿನ್ದ ಪೇ ರೊ ೞ್ಬೆ ಯ ತುಟ್ಟಲೆ ಎರೆಪಡಿಯೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೧೯; 266 ?); ಪುಲಿಪದಿಯ ತೆನ್ಕಣ ಪೇರೊೞ್ಬೆಯೆ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪; 735); ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದ ಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒೞ್ಬೆಯಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೦; 850); ಕಗ್ಗೆರ್ಱೆಯ ಸೀಮೆಯೆ ಸೀಮೆಯಾಗೆ ಮೂಱು ನಿಱುಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕ ಲ್ಲೊ ೞ್ಬೆ ಯ ನ್ತಾ ಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊ ಟ್ಟ ತ್ತು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೪; 904). 'ಕಲ್ಲೊೞ್ಬೆ' ಪರಾ. [?]

ಓ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಓಕಾರ: ಸನನಿಸಿದೆ ಎ ಒ ಓ ಎಂಬಿವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮದ. ೮); ಏ, ಓ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಓ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಓತ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಓತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು: "ಓ – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಬಗೆವೇಟ್ಪೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ . . . ಓತು ಮಾತಡಕಲೊಂದಿದ ದೂದವರಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೯); ಪರವೆಣ್ಣೊಳೋತೊಡಂಬಡದ ಚಲಂ ಶರಣ್ಗೆವರೆ ಕಾವ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೨೩ ; 982); ನಿಮಗೋತ ಮನವನನ್ನಕ್ಕೆ ಹರಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನಭಿಮಾನ ಹಾನಿ (ಬಸವ. ೫೦೬); ಘಾತಕಾರಿಯ ಪದಪಯೋಜವ ಧಾತುಗುಂದದೆ ನೋಡಿ ಮನದೊಳಗೋತು ಬೆರಸಿದ ಧನ್ಯನೈ (ಕೌಶಿರಾ. ೭–೫೯); ನರಕದಾನವನಂದನಗೆ . . . ಮಂದರೋದ್ಧರನೋತು ಕೊಟ್ಟ ನದೊಂದು ದಾಡೆಯನು (ಸಂಭಪ. ೭–೫೯); ಪಾಂಚಾಲಿ ಓತು ಪಾಂಡವರನೊಲಿಸಿ ಹದಿಬದೆಯರ ಬೈತಲೆವಣಿಯೆನಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೩–೪೮). ೨. ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: ಆವಂಗೆ ಕಾಲಚಕ್ರಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆದುದೊ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫); ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪); ಮಾಲೆಗಾಜಿರೊಸೆದೋವಿದ ಪೂವಿನ ತೋಂಟಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೬೦); ಜೀವಂಗಳನೋವಿಯೆ (ಖಮದ. ೧–೨೭); ಓವಿದ ಕರ್ತನ ತೋಜೆಂದು ವರ ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿ ಹಲುಬಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೨೪).

ಓತುಕೊಳ್=೧. ಸಲಹು; ಸಾಕು: ಓತುಕೊಳ್ಳುದು ನರನೆಯಿಾಕೆಯ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೩೬–೩೩). ೨. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅವಚಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಯಿ ಹಸುಳೆಯನೆರ್ದೆಗೆ ಓತುಕೊಳ್ವಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೬೧–೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ, ಉವ; ಮಲ. ಉವ]

ಓ$_3$ 'ಒ$_3$' ನೋ.

ಓ$_4$ 'ಒ$_4$' ನೋ.

ಓಂ (ನಾ) = ಓಂಕಾರ: ಆ ಮುನಿಪನೋಮೆಂಬುದುಂ (ಶೀಪರಾ. ೮೪–೨೯). [ಸಂ.]

ಓಂಕರಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಂಕಾರ (ನಾ). ಓಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ; ಪ್ರಣವ: "ಪ್ರಣವಮೋಂಕಾರವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೦); ಓಂಕಾರ ಶಂಕಾಕಾರ ವಿಜಯ ಪ್ರಸ್ಥಾನ ನಾಂದೀಸಮಯ ನಿನದಾನಂದಿತ ದಿಕ್ಪಾಳಚಕ್ರನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೧ ವ); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೫೩); ಓಂಕಾರ ಸ್ವಾಹಾದಿ ಮಂತ್ರಘೋಷಂ ಬೆರಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨–೩೦೧). [ಸಂ.]

ಓಂಕಾರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಓಂಕಾರ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಶಿವ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವಿಶ್ವಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪಯೆನಿಪಮ್ಮಗೋಂಕಾರಮೂರ್ತಿಗೆ . . . ವ್ಯೋಮಶಕ್ತಿಗೆ ನಮೋ ನಮೊ (ವೀಶೈಪು. ೨–೨–೩೫).

[ಓಂಕಾರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಓಂಗು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಾಡು, —ಅಲೆದಾಡು.

[← ತುಳು. ಓಂಗು]

ಓಂಟೆ 'ಓಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಓಂತಿ, ಓತಿ$_1$ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟ; ಓತಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ: ನರಿ ನಾಯ್ ಬೆಕ್ಕೋಂತಿ ಮಿಾನ್ ಪೇನ್ ನೊಣಮುಡು ಕರಿ . . . ಈ ತಿರಿಕ ವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ ದುರಿತದಿಂ ದುಃಖಮುಂ ಪೇಜಲಾಜೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೬). ಓತಿ$_1$: ಮೋಹದಾಕೆವೋತಿಯಾದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೩); ಓತಿ ಬೇಲಿವರಿದಂತೆ ಎನ್ನ ಮನವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೪೬); ಓತಿಗೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೯); ಮರುಳುತನವು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷದ ಗುಟಿಕೆ ಮರದ ಮೇಲಣ ಓತಿಯಂತೆ ನಮಿಸುವಂಥ ದುರುಳನಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಂತಿ, ಓತಿ, ಓತ್ತಿ; ಮಲ. ಓಂತು; ತುಳು. ಓಂತಿ; ಕೊಡ. ಓಂದಿ]

ಓಂಪುಡಿ (ನಾ). ಕಡಲೆ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಓಮನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: ಎಂಟು ಉಂಡೆ, ಓಂಪುಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೬೬); ಅಪ್ಪನೂ ಅಮ್ಮನೂ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮಗೊಂಡು ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ಓಂಪುಡಿ, ಕೇಸರಿ, ಕಾಫಿಗಳನ್ನೂ ತಯಾರು ಪಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಪತಿ. ೬೨). [?]

ಓಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ: "ಆವಾಸಃ . . . ಓಕಃ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೬). ೨. ಆಶ್ರಯ: "ಓಕ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯವು" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೫). ೩. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ. [< ಸಂ. ಓಕಸ್]

ಓಕ$_2$ (ನಾ). ಮೇರೆ: ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ತೆಂಕಣ ಓಕದ ಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಬೆಲದ ತಾಳಗುಡದ ಕಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೫ ; 1576). [?]

ಓಕ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಮ್ಮ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಓಕವೆಂಬ ಜಾತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೩).

[← ಇಂ. Oak]

ಓಕರ, ಓಕರೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಮಾರಿ ಮೃತ್ಯುಗಳಿಗೋಕರ [ಪಾಠಾಂ.ರೆ] ಹುಟ್ಟಿ ಕ್ರೂರಜವಂಗತಿಭೀಕರ ಹುಟ್ಟಿ ರಿಪುಬಲವಂ ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೦ ರಗಳೆ); ತಾನಳಿದುಂಡವರಿಗೆ ಓಕರಮಾಳ್ಪಾ ನೊಣದಂತೆ ದುರ್ಜನರು ಹಾನಿ ತಮಗೆಯಾದೊಡಾಗಲಿ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನಾಪಹಾರ ಮಾಡುವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೩೪). ಓಕರೆ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಕ್ಕಾಳ, ಓಕ್ಕಾಳಿ, ಓಜ್ಕಲ್; ಮಲ. ಓಕ್ಕಾನ; ತುಳು. ಓಂಕದೇ; ತೆಲು. ಓಕರ, ಓಕರಿಂತ, ಓಕಿಲಿ, ಓಕಿಲಿಂತ]

ಓಕರಣೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಭುಜಬಲತೂಕವುಳ್ಳವರೇಸು ಮಂದಿಯು ಹರಿಯೊಡನೆ ತೊಡಗಿ ಓಕರಣೆ ಬಹ ತುತ್ತನಜಿದಜಿದಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೫೦). [ಓಕರ + -ಅಣೆ]

ಓಕರಿಕೆ, ಓಗಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ ; ವಮನ : "ಉದ್ಗರಂ ವಮನ ಮೋಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨) ; ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯ ಭಕ್ತಿ ಶೀಲೋದರ ವಿತರಪಾಕವನೊಲಿಯದೋಕರಿಕೆಯಾದುದು (ಬಸಪು. ೩-೨) ; ಓಕರಿಕೆ ಯಾಯ್ತುಬಲೆಗೆ (ಜೇರಮ. ೩-೨೦) ; ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ದುರ್ಗಂಧದಿಂದ ಪಿತ್ತಕ್ಷೋಭವಾಗಿ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೪) ; ಸಮುದ್ರ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಓಕರಿಕೆಯಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟನು (ವಿಜ್ಞಾ.ಕ. ೯೧). ೨. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಹೇಸಿಕೆ : ಜಗತ್ತಿನ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳಿಗೆ ಓಕರಿಕೆ ಬರುವಂತಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೫೫) ; ಅಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೆನೆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಪುಸರು. ೩೨೪). **ಓಗಡಿಕೆ** : ೧. ಮಲಂಗುವಿಕೆಯೋಗಡಿಕೆಯಾಗುಳಿಕೆಯು . . . ಕೈಸಾರ್ದವು (ಮಹಾಂತೇ. ೨-೩೪).
[ಓಕರ + -ಇಕೆ]

ಓಕರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಕಾರು : ಶೈಲವೋಕರಿಗೊಂಡುವೆಂಬ ವಿಶಾಲದಿಂದೊಂದೊಂದು ಗಳಿಗೆಗೆಯೋಳಿಯಿಂದೊಂದೊಂದು ಪಣ್ಣುದುರುತಿಹ ವಿಟಪಿಗಳ (ಬಸಪು. ೧೯-೫೧).
[ಓಕರಿ$_0$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಕರಿಸು, ಓಂಕರಿಸು, ಓಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು ; ಕಾರು : "ಓಕರಿಸಿದುದೋಗಡಿಸಿದುದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯) ; ಓವೆಂದೋಕರಿಸಿ ನರೇಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಕಾಱಿದನಾಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೩) ; ಓಕರಿಸಿದಳು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೪) ; ಮೃತ್ಯು ತುಷ್ಟಿಯಲೋಕರಿಸಿದಳು (ತೊರರಾ. ೬-೨೧-೨೯) ; ಓಕರಿಸುವ ಬೇತಾಳನ ಬಾಯಿಂದಾ ಕುರುಳೋವಡೆ ಸುರಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೭-೩೨). ೨. ಹೊರಸೂಸು ; ಉಗುಳು : ಆ ಕಠೋರದ ಕಯ್ದುಡಿಗಳನೋಕರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨೭) ; ಕೋಪಾನಲನನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು ; ಹೇಸಿಕೆಪಡು ; ಅಸಹ್ಯ ಪಡು : ಲೋಕ ನಿಂದಿಸುವುದು ಕೇಳಿದವರು ಚಿಃ ಸಾಕೆಂದೋಕರಿಸುವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೨೪) ; ಅವಿವೇಕದಾಚರಣೆಯನಾರು ನಡೆವರೆಂದವನೊಲ್ಲದೋಕರಿಸಿದನು (ಭರಜ. ೮೦-೨೬). **ಓಂಕರಿಸು** : ೧. ಕರಂ ಪೇಸಿಯೋಂ[ಪಾ ಠಾಂ. ಯೋ]ಕರಿಸುತ್ತ . . . ಅಂದಿನಿರುಳೊಂದು ನರಕದೊಳಿರ್ದ ಭವದಂತಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೬ ವ) ; ಮಳೆಗಳಲಿ ಇಳೆ ದಣಿವುತೋಂಕರಿಸಿತೆನೆ ಪಂಕಿಲಗಳುಬ್ಬಿದವು (ಅನಂರಾ. ೪-೨-೯). **ಓಗಡಿಸು** : ೧. "ಒಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ, ಓಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ, ಓಕರಿಸಿದುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೮) ; "ಓಗಡಿಸಿತೆನೆ ಕಾರುವುದಕಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೭). ೩. ತದೀಯಜನಕನನೋಗಡಿಸದೆ ಧರ್ಮನಂದಧರ್ಮದೆ ಕೊಲೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೦೯) ; ಕಾಗೆಯ ಗೂಗೆಯೊಟ್ಟೆಯ ಸೃಗಾಲದ ಕತ್ತೆಯ ಬಾಯ್ಗಳಂತೆ ಮೆಯ್ಯೋಗಡಿಪಂತು ಪೆರ್ವಡುಕೆ ನಾತದ (ಅನಂಪು. ೯-೨೯) ; ಅಖಿಳವಿಷಯಸುಖಕ್ಕೋಗಡಿಸಿ ಭವಪಾಶಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೭೫). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ ; ಹಿಂಜರಿ : ಅಳ್ಕದೆ ತಡದಡಿಸದೆ ನಡದು ದಹನನ[ಂ]ವೊಲಗೊಣ್ಡೋಗಡಿಸದೆ ಚಿನ್ತಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃಡನಂ (ಇಆ. XX, ೬೯-೩ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಅರ್ಥರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಮಾಗಧನಂ ಕಟ್ಟದಲ್ಲದಿರನರಸನೆನುತ್ತೋಗಡಿಸದೆ ನಡೆದುದು ಬಲಸಾಗರಮಾ ಸಾಗರಂಬರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೪) ; ಒಂದು ರಥಾಂಗಕಾಂತೆ . . . ನೂಂಕೆ ಪೋಗದೋಗಡಿಸದೆ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೮೨). ೫. ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ನಿಂತುಹೋಗು ; ಇಲ್ಲವಾಗು : ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳೋಗಡಿಸದೆ ಸೂಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩) ; ನಡೆದುದು ಬಾಳ ಕಾಲದೊಳೆ ತೊಟ್ಟಿನಗಂಕದ ಶೌಚವೀಗಳೋಗಡಿಪುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೭) ; ಕರುಮಾಡಮೋರೆವೋಯ್ತೋಗಡಿಸಿತ್ತು ಚಿತ್ತದ ಮುದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೪) ; ಅನ್ಯಮಂಡಲಿಕರ ದರ್ಪಮೋಗಡಿಸಿತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೯ ; 1028) ; ಈಗಡಿನ ಸುಖಂ ಧರ್ಮದಿನೋಗಡಿಸುಗುಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ವೊಗಮಂ ತಿರಿಪಲ್ಕಾಗದು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೩-೨೫).
[ಓಕರ + -ಇಸು$_1$ / ಪ್ರಾ. ಓಗ್ಗಾರಣ = ವಾಂತಿ]

ಓಕರಿಸುಹ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧ : "ಉದ್ಗಾರ, ಉದ್ಗ್ರಾಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಓಕರಿಸು + -ಹ$_3$]

ಓಕರೆ 'ಓಕರ' ನೋ.

ಓಕಸೌಕಸ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಿ ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ : "ಓಕಸೌಕಸಮೆನಲು ಚಟಕಮೆನೆ ಕಲವಿಂಕವಾ ಕಾಳಕಂಠಮೆನೆ ಗುಬ್ಬಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬). [ಸಂ.]

ಓಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಓ' ಎಂಬ ವರ್ಣ : ಅಕಾರಮುಂ ಉಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗೆ, ಓಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮುದ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ).
[ಸಂ.]

ಓಕು (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ : "ಓಕು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹೋವಾರ್ಡ್‌ನಂತೆ ಸೋಗು ತಾಳಿದ್ದೀಯೆ" (ಪುಸರು. ೩೨೭).
[?]

ಓಕುಳಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎರಚುವ ಬಣ್ಣದ ನೀರು : ಸಾಂದಿನೊಳ್ ಕತ್ತುರಿಯೊಂದು ಕೋಳ್ಗೆ ಸಜಿಕೊಳೋಕುಳಿಚಂದನ ಗಂಧವಾರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦) ; ತುಪ್ಪದೋಕುಳಿ ನವದುಗ್ಧದೋಕುಳಿ ಹಿಮಪ್ರಜದೋಕುಳಿ (ಗಿರಿಕ. ೩-೬೨) ; ಓಕುಳಿಯ ನೆವದಿಂದ ತೆಕ್ಕೆಯ ಬಾಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸಿತೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೮೭) ; ಮಱುದಿವಸ ಮರುವಲಿಯ ಸಮನಂತರದಲವಭೃತದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸೆದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೧) ; ಓಕುಳಿಯ ನೆವದೊಳಪ್ಪದರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯನಭಿನಯಿಸಿ ತೋಱುವಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೩೭-೭೬).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಓಕುಳಿ, ಓಕಳಿ]

ಓಕುಳಿಗುಂಡಿ (ನಾ). ಓಕುಳಿ ತುಂಬಿರುವ ಗುಂಡಿ, —ತಗ್ಗು : ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರತೀನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೦).
[ಓಕುಳಿ + ಗುಂಡಿ$_1$]

ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯಾಡುವಾಗ ತೊಡುವ ಕುಪ್ಪಸ : ನಂದರಾಜನು ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸವನೆಲ್ಲರಿಗೆಯು ಇತ್ತು . . . ನೀರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಯೂರನಂಗವನಱಿಯಬೇಕೆಂದು (ಭೈರಸೂ. ೩೬).
[ಓಕುಳಿ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಓಕುಳಿಬುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯ ಊಟೆ, —ಚಿಲುಮೆ : ಒರಲಿದಳು ಕಂಡು ನೆತ್ತರ್ವೊನಲ್ ಚಿಮ್ಮಿದೋಕುಳಿಬುಗ್ಗೆಯಂ ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೩-೨೯).
[ಓಕುಳಿ + ಬುಗ್ಗೆ]

ಓಕುಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಎರಚಿ ಆಡು ; ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲು : ರಸಭಾವದೊಳೋಕುಳಿಯಾಡೆ ಪೇಟ್ಟಿನಭಿನವಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೪೨) ; ಸಕಲ ಗಣವೃಂದಂ ಪ್ರಸಾದದೋಕುಳಿಯಾಡಿ ಸಕಲಗಣಸಂಕುಳಂ ತಣಿವಿನೋಕುಳಿಯಾಡಿ (ಬಸರ. ೭-೧೪೩) ; ಓಕುಳಿಯಾಡುವೆಳವೆಂಡಿರ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುಮದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦) ; ರಕುತದ ಕಡಲಲೋಕುಳಿಯಾಡಿದವು ಭೇತಾಳಕಾಳಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩) ; ಊರಿನ ಬೀದಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಓಕುಳಿಯಾಡಿ ಹೊಳೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬರುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೦).
[ಓಕುಳಿ + ಆಡು$_1$]

ಓಕೊಳ್ಳು 'ಓಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಓಖಣಿ (ನಾ). ಮಾತು ; ನುಡಿ : ರಸಭರಿತೋಖಣಿ ಹಸುಳನ ಹುಸಿಗೇಳಿ ಶಶಿವದನೆಯರ್ ಮುದ್ದಿಸಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೬-೨೨).
[ಪ್ರಾ. ವಕ್ಖಾಣ (< ಸಂ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)]

ಓಗ (ನಾ). = ಓಘ ೪ : "ಓಘಂ – ಓಗಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); "ಓಘ, ಓಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಓಘ]

ಓಗಂಪಾಡು 'ಓಗಂಬಾಡು' ನೋ.

ಓಗಂಬಾಡು, ಓಗಂಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಪ್ರಭಾತಗೀತವನ್ನು ಹಾಡು : ನಿನಗೋಗಂಬಾ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾ]ಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ನಿನಗಾಗಂ ಪಾಡುವ, ನಿನ ಜೋಗುಳ ಪಾಡುವ] ಯುವತಿ ನಿಕಾಯದ ದನಿಗೆ ಸೆಣಸುವಂತೆವೊಲ್ . . . ಮೊರೆವುವಳಿಗಳ ಬಳಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೧). **ಓಗಂಪಾಡು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. "ಓಗಂ ಪಾಡುವ = ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಹಾಡುವ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ).
[ಓಗ$_0$ + ಪಾಡು$_1$]

ಓಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು; ಗೂಢವಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ಪರಹೃದಯದ ಪ್ರವೀಣತೆಯನೋಗಟೆಯರ್ಥಮಂ (ದಶಕು. ೮-೩೨೨) ; ವಿಧಿ ಬರೆದೋಗಟೆಯೊ ಕುರುವಂಶ ವಜ್ರದ ಬೇಗಡೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೪) ; ಓಗಟೆಯಾದ ಮಾತನೊಂದಾಡಲ್ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೪-೧೯). 'ಒಗಂಟು' ಪರಾ. [?]

ಓಗಡಿಕೆ 'ಓಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಓಗಡಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಗರ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ವವಾದದ್ದು; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು : "ಓಗರಮೆಂದು ಪಕ್ವದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೩). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ ; ಅನ್ನ : "ಕೂರಮನ್ನಂ ಭಕ್ತಮೋದನಂ ಭಿಸ್ಸಮಾಹಾರಮಶನಂ ಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ವೋಗರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧) ; ನೀವಿಕ್ಕುವ ಕೀರೆಗಂಬರಗಿನೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨-೬೩) ; ಚಂದದೋಗರದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಹೊಸ ಹಳುಕಿನಂದದೆಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೩) ; ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರ ತೊವ್ವೆ ಪಳಿದ್ಯವ ತರತರದಲಿ ಬಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೫೧) ; ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ಓಗರಗಳನ್ನೂ, ಕುಡಿಯಲು ಬಿಸಿಹಾಲನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಭವಿ. 1, ೩೮೪). 'ಮೇಲೋಗರ' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಮಳ ; ಸುಗಂಧ : ಕಳವೆ ಶಾಲಿಗೆ ಓಗರದ ಉದಕವನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧) ; ದಳಂಬಡೆದು ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಮಿಾಸಲ್ವಾಸಿಗದೋಗರದಣ್ಪಿನ ಸೌರಭ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧ ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ್ಕೈ ; ತೆಲು. ಓಗಿರ, ಓಯಿರ, ಓವಿರ, ಓರೆ]

ಓಗರಗಂಪು (ನಾ). ಬೆರಕೆಗಂಧ ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರಗಂಧ : ಪೂತ ಗೊಜ್ಜಗೆಗಳ ಸಿಂದುರಂಗಳೊಳಗೋಗರಗಂಪನೆ ಬೀಱುತಿರ್ಪ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳರಲ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೦) ; ಮನಕ್ಕಲ್ಲೆಸೆಗುಂ ಕದಂಬಮೆನಿಪೋಗರಗಂಪೆಸೆದಿರ್ದ ಚಂಪಕಂ (ದಶಕು. ೬-೨೧) ; ಮೆಲ್ಲೆಲರಂಚೆವಿಂಡು ತಳ್ತೋಗರಗಂಪು ತಳ್ತಲತೆ . . . ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ (ನಳಚಂ. ೧೬).
[ಓಗರ + ಕಂಪು]

ಓಗರವಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ : ಪೊಸ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯೊಳೋಗರವಳಿಗೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂಗವಾರಳಿಗೆಯಂ, ಳ[ಗ]ಂಗರವಳಿಗೆಯಂ] ಮಾಡಿ ಸುಟ್ಟುದಂ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೬೨). [< ಅಂಗರವಳಿಗೆ]

ಓಗರವೂ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೆರಕೆಯ ಹೂವು : ಓಗರವೂಗಳ ಬಂಡನೆಯ್ದೆ ಪೀರುತ್ತೊಡವಂದುವಿಂದ್ರವನದಿಂ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೧). [ಓಗರ + ಪೂ$_2$]

ಓಗರಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಂದುದೋಗರಸ್ಥಲ . . . ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಸ್ಥಲ ಈ ೯ ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಂಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೨). [ಓಗರ + ಸ್ಥಲ]

ಓಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆ; ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಕರೆ : ಮನೆಯ ಹಂಬಲು 'ಬಾರೊ ಸಾಧನಕೇರಿಗೆ' ಎಂದು ಓಗರೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨. ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓ$_2$ + ಕರೆ$_1$]

ಓಗಾಯಿತ 'ಓಗಾಯ್ತ' ನೋ.

ಓಗಾಯ್ತ, ಓಗಾಯಿತ (ನಾ). "ಅಭಿಮಾನ, ಆಶೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಮೂಗು ಪೋದಾ ಬಳಿಕ ಮೂಕುತಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತಮುಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯಿತಸು, ಯಿತ್ಯಮುಸು]ವಳಿದ ಬಳಿಕೊಡಲ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯ] ಕಂಪಳಿದ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮಾವಳಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯವು] (ಸೋಮಚ. ೪-೯೨). **ಓಗಾಯಿತ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[?. / ತಮಿ. ಓಗೈ = ನಲಿವು, ಸಂತೋಷ, ತೃಪ್ತಿ]

ಓಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡು : ತಾನದು ಕರೆದೊಡೋಗೊಡುತಿಕ್ಕು ತಿಳಿ ಸಂಜೀವಕರಣಿಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೯-೩೧) ; ಕೂಗಿಕೊಂಡರೆ ಓಗೊಡುವ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮೀಯನಾದರೂ ಇರುವನೆ (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೩) ; ಕರೆದರು ಓಗೊಡಬಾರದೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೪೬).
[ಓ$_4$ (< ಒ$_4$) + ಕೊಡು]

ಓಗೊಳ್ಳು, ಓಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಓಗೊಡು : ತನಿಖೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮನೋವ್ ಹೆಸರು ಕೂಗಿದಾಗ ಅವನೇ ಓಗೊಂಡ (ಪುನರು. ೫೧೬). **ಓಕೊಳ್ಳು** : ಎನಿತು ಕರೆದರೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆಯಾದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪). [ಓ$_4$ (< ಒ$_4$) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಓಘ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಾಹ; ನೆರೆ : "ಧಾರೆ ಪ್ರವಾಹಮೋಘಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨) ; ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಓಘವು, ತತ್ಕಾಲೀನ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆಗಾಗ ದಿಕ್ಕು ಬದಲಿಸುತ್ತ ಬಂದುದುಂಟು (ಕರ್ನಾಟ. ೬೨) ; ಅವಳ ಒಂದೊಂದು ವಚನವೂ ಭಕ್ತಿಯ ಓಘದಲ್ಲಿ, ಅನುಭವದ ಆಳದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟುದು (ಕರ್ನಾಕ. ೬೯). ೨. ರಭಸ : ಮಾತಿನ ಓಘದಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯರು ನರಹರಿಯನ್ನು ಕೋಣೆಯಿಂದ ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸಮುಜೀ. ೨೨೩). ೩. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ : ಪ್ರಥಿತ ಪೃಥವೀಪಾಲೌಘಾ ನಮ್ರ ಮೌಳಿಮಣಿ ಪ್ರಭಾಗ್ರಥಿತ ಪದಪೀಠಾಗ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬) ; ಅಘೌಘಮೆನಿಪ ಕೋಳ್ಗೆಸಜಂ ಕರ್ಚಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬೪) ; ಮುರಿದ ಪೆರ್ಮರಗಳಿಂ ತಂದ ಕಾಷ್ಠೌಘಮಂ ಹರಡಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೮-೩೬೧). ೪. [ಸಂಗೀತ] ದ್ರುತತಾಳ (ಕ).
[ಸಂ.]

ಓಚಯ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಗುರು : ಹೊಸಶಾಲೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಓಚಯ್ಯಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೯೫) ; ಓಚಯ್ಯನವರು . . . ಎರಡನೇ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲೇ ಇರು ಎಂದರು (ಸುವಸಂ. ೯೮).
[ಓಚ$_0$ (< ಓಜ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಓಜ$_1$ 'ಒವರ್ಝು' ನೋ.

ಓಜ$_2$, ಒವಜೆ, ಓಜೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ : ರವಿಯ ಬತ್ತಿಯನು ಹೊತ್ತಿಸಿಹುದು ಬಾನಲ್ಲಿ ಈಶನೋಜ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೩-೧೩). ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ವೀರ್ಯದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ : ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಏಳು ಪರಿಣಾಮಗಳು. ಏಳನೆಯದೇ ವೀರ್ಯ. ವೀರ್ಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ "ಓಜ". ಈ ಓಜದಿಂದ ವಾತಸಂಸ್ಥಾನದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತುಗಳು ಆಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).

೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಮಾಸ ಭೂಯಿಷ್ಠ ರಚನೆ: ಪಿರಿದುಂ ಸಮಾಸಮಾಗಿರೆ ವಿರಚಿಸುವುದು ತಾನದೋಜಮುಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೨). ೪. ಪ್ರಾಣ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೬. ನೀರು. ೭. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನೈಪುಣ್ಯ. ೮. ವೇಗ. ಒವಜೆ: ೧. ಬಳವಳವಣ್ಮು ಕಾಯ್ಪೊವಜೆ ಬಿನ್ನಣಮೆಂಬಿವು ಪೊಟ್ಟಜಿಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳೆ ವನವಹ್ನಿಯಿಂ ಬಿದಿರಗಂಟೊಡೆವಂತೆ ಛಟಚ್ಛಟಸ್ವನಂ ಬಳೆದುದು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೩). ಓಜೆ$_3$: ೩. ಮನಸಿಜನೋಜೆ ಕಣ್ಣಮನ ಜಾಣ್ನುಡಿ (ಜಗವಿ. ೧-೧೦). ೫. ತಮ್ಮೋಜೆ ತಮ್ಮಾರ್ಪು ತಮ್ಮ ಸದಾಚಾರತೆ ತಮ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳತೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩-೬೦ ; 929); ಪೆಸರ್ಗಂ ತೇಜಕ್ಕಮೊಂದೋಜೆಗಮುಹಿತ ಮಹೀಪಾಳಕರ್ಬೆಚ್ಚಿ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೮). [< ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜ$_3$ (ಗು). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ. 'ಓಜಗೃಹಸ್ಥ', 'ಓಜರಾಶಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಓಜಗಾಜಿ (ನಾ). ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು (?): ಓಜಗಾಜಿರಕ್ಕರಿಗರೋದುಗಾಜಿರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್ . . . ಆಗಿರ್ಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೪-೨). [ಓಜ$_3$ + -ಗಾಜಿ (< -ಕಾಜಿ)]

ಓಜಗೃಹಸ್ಥ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು: ಪಗಲಿನ ಲಗ್ನಮುಕ್ಕಿರುಳ ಲಗ್ನದೊಳೋಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗೆ ತಂದೆಗೆ ಜನಕ ಗ್ರಹಂ ನೆಲಸೆ (ಜಾತತಿ. ೩-೭). [ಓಜ$_3$ + ಗೃಹಸ್ಥ]

ಓಜಗೊಡಗಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ: ವಸಂತಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೧೨ ಹಲವು ಸಾಲೆಯಲಿ ವೋಜಗೊಡಗಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೧೦ಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೫೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೩೯ ; 1573). [ಓಜ$_1$ (< ಒವರ್ಝು) + ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಗೆ)]

ಓಜರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷ, ಮಿಥುನ, ತುಲಾ, ಧನುಸ್ಸು, ಕುಂಭ ಮೊದಲಾದ ರಾಶಿಗಳು; ಬೆಸರಾಶಿ: "ಓಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗೆ" ಎಂದರೆ ಲಗ್ನದಿಂದ ಓಜರಾಶಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ಜಾತತಿ. ೩-೭ ಅಡಿಟಿ). [ಓಜ$_3$ + ರಾಶಿ]

ಓಜರೇಖೆ 'ಓಜಾರೇಖೆ' ನೋ.

ಓಜಸ್ವಿ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ. ೨. ಬಲವುಳ್ಳ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಓಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ. [ಸಂ. ಓಜಸ್ವಿನ್]

ಓಜಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕೆಚ್ಚು. ೨. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು. ೩. ಪ್ರಕಟರೂಪ; ಆವಿರ್ಭಾವ. ೪. ಆಧಾರ; ನೆಲೆ. ೫. ನೀರು. ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಓಜಸ್ಸು – (ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳೂ ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ) ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಬಿಗಿಕಟ್ಟು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೪); ಶ್ಲೇಷ, ಪ್ರಸಾದ . . . ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿ – ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳೇ ವೈದರ್ಭಮಾರ್ಗದ "ಪ್ರಾಣ" (ಭಾರವಿಾ. ೨೯). [ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜಾಯುತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚಳ (?): ವೀರರುಣ್ಮುವೋಜಾಯುತಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸಲಳವೆ (ಕಮಮಾ. ೫-೪೯). [ಓಜ$_3$ + ಆಯುತ$_4$]

ಓಜಾಯಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶಿಲ್ಪಿ; ಶಿಲ್ಪಾಚಾರ್ಯ (?): ಕುದುರೆ ಕಾಜರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕ್ಕಮೋಜಾಯಿತರೋಜೆಯೊಲವಱಿದ ಭೂಮ ನಕ್ಕಂ ಸಕ್ಕಸಮನಾಗಿ ತೂಗಿದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦ ವ); ಚತುರಾನನಂ ಚತುರತೆಯಿಂದೋಜೆದಪ್ಪದೋಜಾಯಿತನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದರಮ್ಯಹರ್ಮ್ಯಂಗಳಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೪೩ ವ). [ಓಜ$_1$ (< ಒವರ್ಝು) + -ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತ)]

ಓಜಾಯಿಲ (ನಾ). ೧. ಮರಗೆಲಸದವನು; ಬಡಗಿ (?): ಮರಸು ಮನೋಜಾಯಿಲನಾಗಿ ಪೊಸೆಯೆ ಕಿರ್ಚಕ್ಕುಂ ಎಳ್ಳುಂ ಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಿೞಿಯೆ ಬೞಿಕ್ಕೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೦). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (?): ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೩. (ಆಲಂ) ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯಂತೆ ಮಾಯಾಮಾರ್ಗನುಂ ಪುಲಿಯಂತೋಜಾಯಿಲನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೨). [ಓಜ$_1$ (< ಒವರ್ಝು) + -ಆಯಿಲ$_2$]

ಓಜಾರೇಖೆ, ಓಜರೇಖೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವರ್ಗಮೂಲ ತೆಗೆಯುವಾಗ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸುವ ರೇಖೆ: ಓಜಾರೇಖೆಯೆಂದು ಸಲಾಕಾರೇಖೆಯಂ ತೆಗೆದು . . . ಓಜಾರೇಖೆಗಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೪-೯). **ಓಜರೇಖೆ**: ಎಂದು ಓಜರೇಖೆಯಂ ತೆಗೆದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೩-೩).

ಓಜೆಯರೇಖೆ=ಓಜಾರೇಖೆ: ಓಜಾತ್–ಓಜೆಯರೇಖೆ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೪-೫). [ಓಜ ? + ರೇಖೆ]

ಓಜಾಸೂತ್ರ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಳತೆ, ತೂಕಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಾಣ್ಯದ ಕೋಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳುವ, ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುವ ಸುಲಭ ಸೂತ್ರ: ಮಂಗುಣ ಅಳತೆಗೆ – ಅಳತೆಗೆ ಓಜಾಸೂತ್ರಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೧). [ಓಜ ? + ಸೂತ್ರ]

ಓಜಾಹಾರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಹಾರ (?): ಪಕ್ಷಿಗಳ ತತಿಗಳ್ಗೋಜಾಹಾರಮುಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೨-೭). [ಓಜ$_3$ + ಆಹಾರ]

ಓಜಾಳು (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದವನ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮು. ೫೯). [?]

ಓಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು: ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿ ರಘುರಾಮನಾ ಜನಕಜೆಯನಂದು ನೀಗಿದನೋಜಿಸಿದ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡಿ ವಿರಾಜಿಸುವ ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಪ್ಪನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೧); ಈ ಜಗದ ಜೀವರಿಗದೊಂದೇ ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದ ಸೃಷ್ಟಿಯನು ಮಿಕ್ಕೋಜಿಸಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ಸಂಭಪ. ೫-೯); ಮಹಾಮಂಗಳೋತ್ಸವಗಳನೋಜಿಸಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭-೬). [< ಯೋಜಿಸು ?]

ಓಜು$_1$ 'ಒವರ್ಝು' ನೋ.

ಓಜು$_2$ 'ಒವಜು' ನೋ.

ಓಜುಗಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆತ್ತ; ಶಿಕ್ಷಾದಂಡ: ಎಡದ ಕೈಯಲು ಹಾಲಬಟ್ಟಲು ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಜುಗಟ್ಟಗೆ ಆವಾಗ ಬಂದಾನೋ ನಮ್ಮಯ್ಯ ಬಡಿದು ಹಾಲ ಕುಡಿಸುವ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೩೮೮). [ಓಜು$_1$ (< ಒವರ್ಝು) + ಕಟ್ಟಗೆ]

ಓಜೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ; ಪಂಕ್ತಿ: ಕೊಳೊಳರ್ಧವ ಹೊಡೆದು ಸುಱಿದು ಹಾಲುತುಪ್ಪದ ಹರವಿಯೋಜೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೦-೩೦); ಪೌಜು ಪೌಜಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದೇಱುವರಿಭಟರೋಜೆಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೪೭). ೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ಅಣಿ; ಒಪ್ಪ: ಕರ್ಣನು ಮನ್ನಿಂದೊಂದೋಜೆಯೊಳೆಸಗದೊಡಾಂ ಸ್ಯಂದನದಿಂದಿೞಿದು ಪೋಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೧); ಅದು ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ಪೂಜೆಯೋಜೆ ಬಗೆಯಲ್ ವೇದೋಕ್ತಮೇ (ಪಂಪಾಶ. ೪೪); ಮಗಳೆ ನೀ ನನಗಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೋಜೆಗಳ ನಡೆವರೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ; ಲಯ; ಸಾಂಗತ್ಯ: ಪೊಲೆಯರ್ಬಡಿವ ಪಱೆಯೋಜೆಗಾಡುವ ಪಗರಣಿಗರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೩); ತಾಳಮಾನ ಸರಿಸವನಱಿಯೆ ಓಜೆ ಬಜಾವಣೆಯ ಲೆಕ್ಕವನಱಿಯೆ (ಬಸವ. ೪೯೪). ೪. ವಶ; ಅಧೀನ. 'ಓಜೆಗೊಳ್$_1$', 'ಓಜೆವಿಡಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಓಜ]

ಓಜೆ 'ಓಜ$_2$' ನೋ.

ಓಜೆಗಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವರಿತು ನಡೆಯುವವಳು; ಒಪ್ಪವುಳ್ಳವಳು: ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತ ರಂಗನೆಂಬೋಜೆಗಾತಿಯ ಕಣ್ಣಾರವೆಂದು ಕಂಡಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೦-೫೫). [ಓಜೆಗಾಜ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಜೆಗಾಜ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಒಪ್ಪಗಾರ: ಕಲಾವಿದನೊಳ್ವಾತುಗನೋಜೆಗಾಜನುಚಿತಜ್ಞಂ ಭಾವುಕಂ (ಗೀತಗೋ. ೧-೩). [ಓಜೆ$_1$ + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಓಜೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಂತಿಗೆಡಿಸು: ನಿನ್ನ ರೂಪಿಗೆ ಮರುಳಾದ ರಾಜವದನೆಯ ನೀನಿಂತು ಓಜೆಗೆಡಿಪುದೆಂದಜಸಿ ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೪೪). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಕೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಓಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರು: ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಜೆಗೆಟ್ಟೆಜುಹುಗೆಟ್ಟೆತಿಲಲ್ಲೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೫೬). [ಓಜೆ$_1$ + ಕೆಡು]

ಓಜೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು, —ಒದಗಿಸು: ರತಿಗೆ ರತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುವ ರೂಪು ವಾಣಿಗುನ್ನತವಾಣಿಯಂ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ವಾಗ್ವಿಲಾಸವಿನಸತಿಗೆ ತೇಜಮನೋಜೆಗೆಯ್ವ ತನುರುಚಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೯). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಓಜೆಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು: ಬಗೆಗೊಳಲೋಜೆಗೆಯ್ಸುವ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಿವರ್ತಿಪವುಂಕಿ ದಾಂಟಿಪೋಜೆಗೆ ತುರಗಂ . . . ಬರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೭). [ಓಜೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಓಜೆಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗು: ಓಜೆಯೊಳೋಜೆಗೊಂಡು ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರಾದರ್ ಪ್ರಜೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦). [ಓಜೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಜೆಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ಓಜೆಗೊಳೆ ರಜತಶಾಸನ ರಾಜತ್ಪತ್ರಕದೊಳೆಸೆಯೆ ಬರೆಯಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೯); ವಿವಿಧಾಮರ ಸಂಕುಲಮೋಜೆಗೊಳ್ವಿನಂ ಪಾಡಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೨). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಜೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ).= ಓಜೆಗೆಯ್ಸು: ಒಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಶೋಣಿತ ಪಳಿಯ ರಕ್ಕಸದೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿದೆಳೆವ ಹಾಹೆಯನೋಜೆಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದಯುಗವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೧೯); ಚಾಮರೇಂದ್ರರ ನಿತ್ತರದಲೊರ್ಮೊದಲೆ ಚಪಲವ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೋಜೆಗೊಳಿಸಿದರಮರ ಪಡಿಯಜರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೩೭). [ಓಜೆಗೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓಜೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರು: ಜಿನಾಗಮದೋಜೆಯೊಳೋಜೆದಪ್ಪದೀ ವೀರನ ವೀರವೃತ್ತಿಯೊಳವಂ ನೆಜೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ಪನಾವನೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೪); ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯನುಳಿದು ಪರಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಓಜೆದಪ್ಪದೆ ಬಹಳ ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಪದಸರೋಜಂಗಳಂ ಭಜಿಸುತಿರ್ದರ್ (ಜೆಬಪು. ೩೬-೧೯); ನಿನ್ನ ತನುಸಂಭವರ್ ಜಾನಕಿಯ ಮಕ್ಕಳಿವರೋಜೆದಪ್ಪಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೩). [ಓಜೆ$_1$ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಓಜೆವಚ್ಚ (ನಾ). ಹೊಳಪಿನ ಆಭರಣ: ಒಲ್ದೊಪ್ಪಂಬಡರೋಜೆವಚ್ಚಮನಿಡರ್ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯಂ ತಾಮುಡರ್ (ಚಿಕವಿ. ೩-೩೯). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಪಚ್ಚ$_2$]

ಓಜೆವಿಡಿ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ, ಪಳಗಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣಾನೆ: ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದೆ ಪಣ್ಣಿದೋಜೆವಿಡಿಯಂ ಕೈಗೆಯ್ದು ಬಂದೇಜಿ ಚಾಮರಮಂ ಕನ್ನೆಯರಿಕ್ಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧). [ಓಜೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_3$]

ಓಜೆವೆರಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರು: ಭಕ್ತಿಮಂತನಾ ಪುಷ್ಪದತ್ತಂ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು ಮುಂತಿರ್ದನೋಜೆವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧-೪೧); ಅಮೃತಾನ್ನದಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿಸಿದನೋಜೆವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೪-೫೫). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಬೆರಸು$_1$]

ಓಜೆವೆರಸು$_2$ (ಅ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, —ಯುಕ್ತವಾಗಿ: ಯತಿಧರ್ಮದೊಳ್ನಡೆವಾತಂ ಮೂಲೋತ್ತರ ಗುಣಂಗಳೋಜೆವೆರಸು ಸಕಲದೋಷಂಗಳುಂ ತನ್ನಂ ಪೊರ್ದದಂತಾಗೆ ನಡೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೯). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಬೆರಸು$_3$]

ಓಜೆವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ಎರಡುಂ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಬಾಜಿಪ ವಾದ್ಯದಿನೋಜೆವೆತ್ತ ಗಾಯನಿಯರ ಸೀಯನಪ್ಪ ರಸಗೇಯಮನಾಲಿಸುತಿರ್ಪಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೦೭); ವರ ಕಮಂಡಲಮೊಪ್ಪೆ ಹಸ್ತದೊಳೋಜೆವೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆ ಜನ್ನಿವರಂ ಬೆಡಂಗಳವಟ್ಟು ಬಾಲದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಚ್ಛವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೬); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ವಿಳಾಸಿನಿಯೆಂದೋಜೆವೆತ್ತೆನ್ನನಿವಳು ತೋರ್ಪಾಗ (ಭರಚ. ೩೭-೮೧). [ಓಜೆ$_2$ (< ಓಜ$_2$) + ಪೆಜು$_1$]

ಓಜೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳು: ಇದು ಹಬ್ಬಿ ಲೋಕಾಂತವಾಗುತದಿದು ಬೇಡ ಮಗನೆಯೆಂದಾಕೆ ಮತ್ತೋಜೆವೇಳಿದಳು (ಭರಚ. ೪೬-೧೩೪); ರಾಜರೋಜೆಯ ಮೀಜಿ ನಡೆಯೆ ಓಜೆವೇಳ್ವರು ಆರು ಬೇಡೆಂದು ಸಖಿರೆಲ್ಲರೋಜೆಯಿಂದೆಜಗಿ ಪೇಳಿದರು (ಭರಚ. ೪೮-೫೯). [ಓಜೆ$_1$ + ಪೇಳ್ (< ಪೇಬ್)]

ಓಜೋಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಪದಬಂಧವು ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವುದೂ, ಅರ್ಥವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿರುವುದೂ ಓಜೋಗುಣವಾಗುತ್ತವೆ" (ಭಾರಮೀ. ೪೨); ಓಜೋಗುಣ ಸಮಾಸ ವಿರಾಜಿತಂ (ಉದಯಾ. ೫). [ಸಂ. (ಓಜಸ್ + ಗುಣ)]

ಓಜೋನ್ವಿತ (ಗು). ಓಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ: ವಾಲಿಯ ಸಹೋದರಂ ಸುಗ್ರೀವನಲ್ತೆ ಆ ಓಜೋನ್ವಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೮-೧೩); ಪಾನೀಯ ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಮಾತು ಓಜೋನ್ವಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತಾರಸ್ ತನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೭೨). [ಸಂ.]

ಓಜೋಲಕ್ಷಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮಜಿ ಸಮಾಸಪದಂಗಳನಮರ್ದಿರೆ ಸಯ್ತಾಗಿ ಬಗೆದು ಪೇಟಿಳ್ದೊಡದಕ್ಕುಂ ಕ್ರಮದೋಜೋಲಕ್ಷಣಮುತ್ತಮಮಿದು ಗದ್ಯಕ್ಕಲಂ ಕ್ರಿಯಾನುಸಮೇತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೩). [ಸಂ. (ಓಜಸ್ + ಲಕ್ಷಣ)]

ಓರ್ಝು 'ಒವರ್ಝು' ನೋ.

ಓಟ (ನಾ). ೧. ಓಡುವಿಕೆ; ಪಲಾಯನ: ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಚುವನ್ ಒಂದಿಜಿವಾತನ್ ಹಿರುಡವನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೯; ೨೦೦); ಕೆಲರ್ ನೋಡೆನೋಡೆ ತಮ್ಮೋಟಕ್ಕೆ ತಾಮೇ ನಾಣ್ಚಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦ ವ); ಗೆಲ್ಲದ ಕಾಳೆಗದಿಂದೋಟಮೆ ಲೇಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೨೭); ಶಲ್ಯ ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕೃತವರ್ಮ ಕೃಪರತಿಜಾಣರೋಟದ ವಿದ್ಯೆಗೆನುತಿರ್ದುದು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೬-೧೮); ದೊರೆತನಕ ದೂರು, ಹೊಳೆತನಕ ಓಟ (ಗಾದೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಡೆ; ಶೈಲಿ; ವಾಗ್ಝರಿ; ಮಾತಿನ ಓಟ: ಪದಗಳನ್ನು ಗೀತರೂಪವಾಗಿ ನೇಯುವುದು, ಅವುಗಳ ಓಟವೇ ನೃತ್ಯದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯ (ಭಾವಗೀ. ೪೯).

ಓಟಕೀಳು = ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಹೆದರಿದ ಸೇವಕ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಟಕಿತ್ತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೭೧). [ಓಡು$_1$ + -ಅ$_6$]

ಓಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು ; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪರಿತಂದು ಮುಸಗಿ ಕೊಲ್ವುದಂ ಕಂಡೋಟಂಗೊಳ್ಳದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧೩ ವ) ; ಭಯಂಗೊಂಡೋಟಂಗೊಂಡೊಡೆ ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರಂ ತೊಲಗದೆ ನಿಂದು ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಬಂಹರಿ.೬–೪೧ ವ). [ಓಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಟಗಾತಿ (ನಾ). ಓಡುವವಳು : ಆಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಓಟಗಾತಿ (ರೂಢಿ). ‘ಆಟಗಾತಿ’ ಪರಾ. [ಓಟಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಓಟಗಾರ (ನಾ). ಓಡುವವನು (ಕ). ‘ಆಟಗಾಱ’ ಪರಾ. [ಓಟ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಓಟಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ. ‘ಓಟಗುಳಿತನ’ ಪರಾ. [ಓಟ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಓಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲತನ; ಹೇಡಿತನ: ನಿನ್ನೋಟಗುಳಿತನದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೩೫). [ಓಟಗುಳಿ + –ತನ]

ಓಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು ; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಓಟವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕ್ಕಿತು ಕಂಡು ನಿಮ್ಮ ನರೇಂದ್ರಪರಿವಾರ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೪). [ಓಟ + ಇಕ್ಕು]

ಓಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಆ ಪ್ರಮಾಣ; ಅಷ್ಟು : ನನ್ನೊಸೇ ಹೇಂಗವ್ನೋ ಕಣ್ತುಂಬಾ ನೋಡ್ದ್ರೆ ಓಟೇ ಸಾಕಲ್ವಾ ಎಂದಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೩); ಏಟು ಬೇಕಾಯ್ತದೋ ಓಟು ತಕೊಂಡೋಗಿ (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೪೧). ೨. ಕೊಂಚ ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಓಟು ಯಾರು ನೀವು ? (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೧೦). ‘ಓಸು’ ಪರಾ. [< * ಒಷ್ಟು]

ಓಟು$_2$ (ನಾ). ಮತ : ರಾಯರಿಗೆ ಕೇವಲ ಹನ್ನೊಂದು ಓಟುಗಳು ದೊರೆತು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕೊನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತರು (ರಾಯುಕ. ೯೬) ; ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆ ಓಟನಿಂದೇನಾಗಬೇಕು ? ಓಟಿನ ಅಧಿಕಾರ ಕೊಡುವ ಬದಲು ಸರಕಾರ ಅವರಿಗೆ ಊಟಕೊಟ್ಟದ್ದರೆ ? (ದೀಪದ. ೧೧೭). [← ಇಂ. vote]

ಓಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕ್ರಮಾಗತದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ನಾಕಿಯ ಚಟ್ಟಯ್ಯಂ ಚಿತ್ತರಟಿಪಳ್ಳಿ ಓಟೂರ್ಗ್ಗೆ ಮೂಲಿಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦–೧೧ ; 938). [? + ಊರ್]

ಓಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : “ಅಮ್ರುವತಿವೋಟೆ” (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಡೈ ; ಮಲ. ಓಡ ; ತುಳು. ಓಂಟೆ ; ಕೊಡ. ಓಟೆ]

ಓಟೆ$_2$, ಒಟ್ಟೆ$_{11}$, ಓಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಸೀಳು; ಹೋಳು: ಒಂದೊಂದ ಕೊಂದು ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ವೊಗ್ಗರಿಸಿಯೋಟೆಯೊಳು ಪೂರೈಸಿ ಪೊಡ್ಡಣಿಗೆಗೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೨). ೨. ಗೊರಟೆ; ಹಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜ: ಓಟೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಯ ಮೆದ್ದವರುಂಟೆ(ಅವಚಂ. ೨೪೯–೧೨೩೫) ; ಒಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾವಿನ ಓಟೆಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ನೋಡು. ಒಂದು ಹುಳಿಮಾವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಿಹಿ. ಹೊಲ ಒಂದು, ಆದರೆ ಓಟೆಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದುದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೨) ; ಓಟೆ ಒಡೆದು ಸಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೭). ೩. ಚಿಪ್ಪು ; ಪರಟೆ; ಸಿಪ್ಪೆ: ಉಂಡೆಹಲಸಿನಕಾಯ ಮೇಲಿನೋಟೆಯ ಕೆತ್ತಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೫) ; ಅಚ್ಯುತಂ . . . ಕಮಠಾವತಾರಂದಾಳ್ದಿರಲ್ಕೊಂದದಜ ಚಿಲ್ವ ಬೆನ್ನೋಟೆಯಂ ಸಲೆ ಪದಕದಂತೆಯುರದೊಳ್ ತಾಳ್ದನ ಭವಂ (ಪಾಸೋಪು. ೯–೧೫೩) ; ಕೋಟಿ ದೇವರಿಗೆ ಓಟೆದೀಪ (ಗಾದೆ).

ಒಟ್ಟೆ$_1$: ೧. “. . . ಜೇನು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟದೆ ! ತುಡುವೆ, ಕರಿತುಡುವೆ ! ಇದೆ ಒಟ್ಟೇಲಿ . . . ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ, ಜ್ಯಾಟಿಕತ್ತೀಲೆ ಒಟ್ಟೆಕಂಡೀನ ಕಡಿದೂ ಕಡಿದೂ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿ ಜೇನು ಕಿತ್ತೇ ಕಿತ್ರು” (ಮಲೆಮ. ೩೪೩). **ಓಂಟೆ** : ೩. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೋಂಟೆಯಂ ಕರ್ಚಿರ್ಪುದಿನ್ನದಜ ಮೇಲಣ ವಿಶಾಲಮೇ ಭೂಲೋಕಂ (ಚಿಬಪು. ೧೫–೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಟ್ಟೈ ; ಮಲ. ಓಟ್ಟ ; ತುಳು. ಒಟ್ಟೆ ; ಕೊಡ. ಒಡೆವೆ; ತೆಲು. ಒಡಪಿ, ಓಡು, ಓಟ = ಒಡೆದ, ತೂತು ಬಿದ್ದ]

ಓಟೆ$_3$ (ನಾ). (?) : ಓಟೆಯ ವೋಜೆಯಿಂದೆ ಚಯಿ(ಚೈ)ತ್ರದೆಡೆಗರ್ಭಮು ಮೇಱು ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕುಂದುಗುಂ ಪಾಟಿಸಿ ಮೊಱುಮೂಱುವರೆ ಖಂಡುಗ ದರ್ಘದೆ ಮತ್ತಮಂತೆ ತಾಂ ತಾಟಿಸಿ ಧೂಮಕೇತು ನೆಗೆದಿಂ ಸಲೆ ಡಾಮರಮಕ್ಕುಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕೂಟಮನಾಸೆಗೆಯ್ಯು(ಯ್ದು) ಶನಿ ಬಂದನು ರಾಥೆಯೊಳಿರ್ಪ ಕಾಲದೊಳ್ (ಜಟ್ಟಮು. ೧೨–೧೦೨). [?]

ಓಡ, ಓಡು$_3$, ಓಡೆ$_2$ (ನಾ). ದೋಣಿ; ಹರಿಗೋಲು; ನಾವೆ: “ಜೋಗಂ ಪರೀತಂ ನಿಮುಂಜರಂ ದುಗ್ಗಿಯೋಡಂ ದೋಣಿಯೆಂದೆನಲ್ ನಾವೆಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೪); ತೊಱೆಯ ತಡಿಯೊಳೋಡಮಂ ನಡೆಯಿಸುವ ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೪ ವ); ಅಧಿನಿಯನರೋಡಂಗಳಿಂದಾರೊ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯಾರ್ಜುನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಪಾರಶ. ೧೫–೩೩೭). **ಓಡು$_3$** : ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿಕಿಱಿದ [ಬಹಿ]ತ್ರವಮರ್ದ ಜೋಲಿಗಂಬುಗೆ ಬಂದೆಡೆಗೆಯ್ದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೦). **ಓಡೆ$_2$** : ಘೋರಸಂಸಾರವೆಂಬ ವಾರಿಧಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಓಡೆ ಏಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿಪುರವ ಸೇರಲು ಬೇಕೆಂಬುವರಿಗೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫–೨೫); ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿನಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಿನೋಳ್ ಬೆಳದು ಯಮುನಾನದಿಯ ವೋಡೆಯನ್ನಡೆಸುತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೯–೩೭) ; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆಣಿಸಿದವನಿಗೆ ಓಡೆ ದೊರೆಕಿದ ಹಾಗೆ (ಕೃವಾವಿ. ೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ]

ಓಡಗಾರ (ನಾ). ನಾವೆ ನಡೆಸುವವನು; “ಅಂಬಿಗ” (ಜಾನಕೋ. ೩೦).

[ಓಡ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ). / ತಮಿ. ಓಡಕ್ಕಾರ]

ಓಡಮ್ಮೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯ ಆಮದೇವೈಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡಮ್ಮೆಯ ಸುತಾಯ(ಇಆ. V, ೨೭೮–೯; 1026).

[?]

ಓಡಾಟ(ನಾ). ಓಡಾಡುವಿಕೆ; ಸುತ್ತಾಟ; ಅಲೆತ: ಮದುವೆಯ ಓಡಾಟದಿಂದ ತುಂಬಾ ಆಯಾಸವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಓಡು$_1$ + ಆಟ]

ಓಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡಿಸು ; ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ಅವನನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಓಡಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಓಡಾಡು + –ಇಸು$_1$]

ಓಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು; ಚಲಿಸು : ಒಡನುಂಡೋಡಾಡಿ ಕೆಟ್ಟು ಧೂರ್ತಿಂ ನಾಡೆಯುಮನರೆಡೆಗೆ ತಾನೆ ಮಿಕ್ಕಂ ಧರೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೭); ಹಾಗೇ ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಾಡಬಾರದು. ಓಡಾಡಿದರೆ ಗಾಳಿಗೆ ಉರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೧) ; ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳಿಗೂ ಮುಂದಾಗಿ ಓಡಾಡಿದರು (ಕಳಹು. ೯೧). [ಓಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಓಡಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಬಾರ : ಬಡಗಿ ಓಡಾರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ಮಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯರ ಕೇರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ . . . ನೆಲ ಸವರಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫) ; ಊರಿನ ಓಡಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಆ ಕೆಲಸ ಸಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಹುಮುಖಿ. ೨೭೩). [← ತುಳು. ಓಡರಿ]

ಓಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಬಡಗ ಮನೆಯ ಪಡುವ ಮಠದ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕ ಓಡಿಯೊಳಗಣ ಮೂಡ ಹಸುಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೭–೨೭ ; 1436). [?]

ಓಡಿಕೆ (ನಾ). ಓಟ; ಪಲಾಯನ: ನೋಡಿ ಕಂಡನು ಸುರರ ಮುಜುಗೆಡ ದೋಡಿಕೆಯ ಕಳಕಳವನಸುರವಿಭಾಡ ನಸುನಗುತ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೨೩).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಓಡಿಗ (ನಾ). ಓಡಿಹೋಗುವವನು; ಹೇಡಿ: ಶಿವನ ಬಲದಿಂದಲಾ ದನುಜ ತಾಮಸಿಯಾದ ಮೊದಲೆ ವೋಡಿಗನನೆಗ್ಗಿಸುವೆನೆನುತಾ (ನವಮೋ. ೩೧-೩೫).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಗ]

ಓಡಿಗೆ (ನಾ). = ಓಡಿಕೆ: ಶಿವನೆಗೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ನುತಿಸಿ ನಿಮ್ಮಾಸೆ ಯವರೋಡಿಗೆಯ ನೋಡಿಯೆನೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೧೭-೧೦).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಗೆ]

ಓಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು: ಕಾದಿ ಮಜುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯಮ್ಪಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧೦-೭; 800); ಬಂಡಣದೊಳೆನ್ನನೋಡಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದಂ ನಿನ್ನನಾ ಸರಿತ್ಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೬); ಎಸಡಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯ ಸಮನ್ವಿತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯೆ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೧); ಸುಭಟರ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೋಡಿಸಿದ ಕಡು ಹನು ತೋಜು ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೧); ತನ್ನ ದುಃಖವನು ಓಡಿಸಿ ತೊಜುದಳ್ಕಜುಂದೆ ಬಿನ್ನಹವನು ಮಾಡಿದ (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೧).

ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬರು = ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತರು: ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ ಯನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬಂದುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೯೫).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಲಾಯನ ಮಾಡು; ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗು: "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮಧಾ); "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬರ್ದುಂಕಲ್ಕೆ ಕಲ್ತರಾರ್ ಬಿನ್ನಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೩); ಬಾಡದ ಬಾಸಿಗಮುಡೆ ಚೆಲ್ವೋಡದ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೬-೪೦); ಹಿತ್ತಲ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೋಡುವಾಕೆ ಕಾಣದೆ ಕೆಡೆದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೪); ಓಡಿ ನಾಚಿಸುವವರು ನಿಲಿ ರಣಖೇಡರೀಗಳೆ ಮರಳಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೦); ಓಡಿ ಸಿಕ್ಕಬೇಡ ಅಡಿ ತಪ್ಪಬೇಡ (ಗಾದೆ).

ಓಡಿಯಾಡು = ಅಲೆದಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು: ಧೂಮಕೇತುಗಳೋಡಿ ಯಾಡಿತು ಗಗನಾಂತರದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೮); ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಭವನೊದೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೈದಿ ಹದಗೆಟ್ಟೋಡಿಯಾಡಿದವು (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಓಡು; ಕೊಡ. ಓಡ್, ಓಡಿ; ತೆಲು. ಓಡು]

ಓಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, —ಹೋಳು; ಬೋಕಿ; ಬಕ್ಕರೆ: "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮಧಾ); ಓಡೆತ್ತ ಬಲ್ಲುದು ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಸವಿಯ (ಬಸವ. ೯೮); ಓಡಿನಲಿ ಉಂಬವನೆಗೆ ಪರಿವಾಣವೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೭೪-೭). ೨. ಮಡಕೆ: ಎಮ್ಮಯ ಪೆಸರ್ ಮಹಾದೇವಿಯೆಂಬಂತೆ ಓಡಿನ ಪೆಸರ್ ಮಂಗಳೆಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೭೭); ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಓಡು ಮುನ್ನಿನಂತಾಗಬಲ್ಲರೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಪೋಳಿಮಾ. ೭೫-೯೬); ಓಡು ಮಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟ ಕೂಡುವದೆ ಜಾತಿಯನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೧). ೩. ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು; ಕಾವಲಿ: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ದಾಜದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ ಕಾಗೆಯ್ಮ ಮೋರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨); ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮೆಂಬ ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆಗಳಂ ನೀರೊಳ್ ನಾಂದಿ ತರಿಸಿಯರಸನ ಮೆಯ್ಯ ಮೇಗಣಿಂದಿಜುಯೆ ಸುರಿಯೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿದೆಳ್ಳಿನಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೫-೧೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಕಾದ ಓಡೀಸ್ಪಂಗೆ ಹುರಿದ ಹಂಚಿಸ್ಪಂಗೆ ನಾದ್ನಿ ಬಂದವಳೆ ತವರೀಗೆ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೧೫೫); ಓಡಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿಯೊಂದು ಬೇಯುತ್ತಿತ್ತು (ಧೂಮುಮು. ೯೮). ೪. ಹೆಂಚು: ಮಾಳಿಗೆಯೋಡು ಬಿಲ್ಲೆಯ ಮನೆ ಕಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವಿಟ್ಟಿಗೆವೆಸದ ಶಾಲೆಗಳಿಲ್ಲ ಪುಲ್ಮನೆಗೆ ಮುಂಚುರಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೬); ಓಡು ಹೊಚ್ಚಿದ ಮಾಡು ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಜೋಡು ಹಾಕಿದೆ ಕಾಲಿಗೆ (ಕಎಪು. ೧೪-೧೨). ೫. ತಲೆ ಬುರುಡೆ; ಡವಗೆ; ಕಪಾಲ; ತಲೆಚಿಪ್ಪು: "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಬಾಳ ಕೋಲೊಳಮುಚ್ಚಿಳಿಸಿದ ಕಪಾಲದೋಡುಗಳಂ ಗಂಗೆಗಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨ ವ); ತಳಿತ ತಲೆಯೋಡಿನೊಳು ಶೋಣಿತ ಜಲವ ಕಾಸಿದರೆಳೆಯ ಕರುಳನು ಹಿಳಿದು ಹಿಂಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೧); ಕೆಲವು ಕರಿಯ ರದನಂಗಳ್ಗೆ ತಲೆಯೋಡ ಸೊರೆಗಟ್ಟ ನರದ ತಂತ್ರಿಯ ಪೂಡಿ ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಪಾಡಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೪). ೬. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ತುಚ್ಛ: ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗನ ಮುಂದೆ ಈ ಓಡುಗಳ ಮಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವೇದಗಳ ಮಾತ, ವೋಡು ಮತಗಳ, ಒಡ್ಡುಗಳ ಒಡ್ಡು] ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಡ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೦೮); ಓಡುಗಳಿರಾ ನೋಡಲಾಪೊಡೆ ನೋಡ ಬನ್ನಿರೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೩೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಓಡು; ತುಳು. ಓಡು, ಓಡಿಲ್; ಕೊಡ. ಓಡೀ; ತೆಲು. ಓಡುಬಿಲ್ಲ]

ಓಡು$_3$ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡುಂಜಗಳೆ (ನಾ). (?): ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್. ಏವಂ ಕುತ್ತುಂಗಜು, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲ್... ಓಡುಂಜಗಳೆಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓಡು$_1$ + ಜಗಳೆ]

ಓಡುಕುಳಿ, ಓಡುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಇರುವವನು; ಪಲಾಯನ ಪಟು: ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ: ಓಡುಕುಳಿ ಹೋದಲ್ಲಿ ಮುಗಧನ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲಿ ಆದಲಜುಯೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೦); ನೋಡಿದನು ಕಾರುಣ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲೋಡುಕುಳಿಗಳನಂಜ ಬೇಡೆಂದಭಯವನು ಕೊಡುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೪೬). ಓಡುಗುಳಿ: ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಓಡು$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಓಡುಕುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿತನ: ವರವನಿತ್ತೋಡಿದನ ಮಾತನು ನಿರುತ ವೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಪರಮೇಶ್ವರನು ಗಡ ತನಗೋಡುಕುಳಿತನದಂಗವೇಕೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೯೧-೨೯). [ಓಡುಕುಳಿ + -ತನ]

ಓಡುಗರತಿ (ನಾ). ಓಡಿಹೋದ ಗರತಿ: ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಾರ್ಜೊಗೆ ಮೂಡಿ ಮುಸುಕಿದುದವನಿಯುಂಬರ ಕೂಡೆ ಸೀಕರಿಯಾಯ್ತು ನದನಡ ನಡುಗಿದರು ಸುರರು ಓಡುಗರತಿಯ ಮಗನು ತನ್ನನು ಕಾಡುವಂತಾಯ್ತಿವನ ಬಲುಹನು ನೋಡುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೭). [ಓಡು$_1$ + ಗರತಿ]

ಓಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು; ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು: ಮದಕರಿ ಘಟಾವಳಿಯೋಡುಗಲ್ಲಿನ ತುರಗಚಯ ತೆರೆಯ ವರ ವರೂಥವ್ರಜದ ಸುಳಿಗಳ (ಕೋಗಯು. ೨೦-೪). ℙ ಇದು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ಶಬ್ದದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದೆ? [ಓಡು ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಓಡುಗುಳಿ 'ಓಡುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯೋಡನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕಪಾಲಪಾಣಿ; ಶಿವ: ಓಡುಗೆಯ್ಯನ ಶಕುತಿಯೊಳವರಿರುವನ್ನ ಪಾಡೆಂಬುದೆನಗೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ವೋಹತ. ೩೭–೫೩).
[ಓಡ್ಡು$_3$ + ಕೆಯ್ಯ್$_3$ + –ಅ$_7$]

ಓಡುಬಿಲ (ನಾ). ಒಡೆದ ಹೆಂಚು: ಜಂಗಮ ವಿರಹಿತ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ ಓಡುಬಿಲಲೆಱೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಓಡುಬಲಲೆಱೆದ, ಒಡದ ಭಾಜನದಲ್ಲೆಱದ, ಓಡಲ್ಲೆಱೆದ, ವಡಬನಲ್ಲೆಱದ, ವಡಬಿಲ್ಲಿದಲ್ಲೆಱದ] ಜಲದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೯೭).
[?. / ತೆಲು. ಓಡುಬಿಲ್ಲ = ಹೆಂಚು]

ಓಡುಭಾಗ (ನಾ). ಮುದ್ರಣ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; "ಚಾಲಕಭಾಗ" (Carriage. ಇಂಕನಿ): ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳ ಫಾರಂ ಅನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಜರುಗಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ಓಡುಭಾಗವನ್ನು (ಕ್ಯಾರೇಜ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೭).
[ಓಡ್ಡು$_1$ + ಭಾಗ]

ಓಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಭಾವಿಸು; ಅವಮಾನ ಪಡಿಸು: ಜಯವರ್ಮಾಧೀಶನಾಸ್ಥಾನದೊಳವಯವದಿಂದೆನ್ನನಂದೋಡುಮಾಡಿರ್ದ ಯತೀಶಾಂಭೋಜ ಸೂರ್ಯಂಗಳನಳವಡೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಂಗಳಿಂ ಸಂಶಯಮೇಕಿನ್ನಣ್ಣ ನಾಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆ ಮನುಜನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೩೮); ಓಡುಮಾಡಿದಳೆನ್ನ ನೀ ನಾಡಾಡಿಯವನೆಂದೇ ವಿಭಾಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೯–೨೪).
[ಓಡ್ಡು$_3$ + ಮಾಡ್ಡು$_1$]

ಓಡುಹುಳು (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಸಗಣಿಹುಳು: ಹಲಸಿನ ತರಗಿನ ನಡುವೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಸೆಗಣಿ ಮುದ್ದೆಯಿಂದ ಒಂದು ಓಡುಹುಳು ಸಣ್ಣದೊಂದು ಉಂಡೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ (ಮಲೆನು. ೫೬).
[ಓಡ್ಡು$_0$ + ಹುಳ್ಳು$_3$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಓಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ವರ್ತುಳ, —ಬಿಲ್ಲೆ. 'ಓಡೆಬಾವಿ' ಪರಾ. ೨. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಳಸುವ ದೊಡ್ಡ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ರಂಜಣಿಗೆ: ಎರಡು ಓಡೆ ಬತ್ತ (ರೂಢಿ). 'ವಾಡೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱೈ; ತೆಲು. ಒಱ]

ಓಡೆ$_2$ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಓಡೆಯೆನೆ ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨).
[?]

ಓಡೆ$_4$ (ನಾ). ಅರಮನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಮರಾ. ವಾಡಾ]

ಓಡೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಬಾವಿ; ಬಳೆಬಾವಿ: ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಓಡೆಬಾವಿ (ರೂಢಿ).
[ಓಡೆ$_1$ + ಬಾವಿ]

ಓಡ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಡಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಜನ.
[ಸಂ.]

ಓಡ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ದಾಸವಾಳದ ಹೂ, —ಗಿಡ.
[ಸಂ.]

–ಓಣ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅವುಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸೋಣವಾಗದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೦); ತಾವು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಳುಕೊಂಬೋಣವಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೨); ಸುಮ್ಮನೇ ಇರೋಣವಾಗದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೨).
[< –ವಣ]

ಓಣಂ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. 'ಓಣಂಹಬ್ಬ' ಪರಾ.
[← ಮಲ. ಓಣಂ. / ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಓಣಂಹಬ್ಬ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೇರಳದವರು ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಆ ವರ್ಷ ಓಣಂಹಬ್ಬದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಚಿರುಕಂಡನ ಮದುವೆಯೂ ಆಯಿತು (ಚಿರಸ್ಮ. ೧೯೭).
[ಓಣಂ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಓಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: ಪಡುವಲು ತೆಂಕಮುನ್ನಾಗಿ ನಡೆದ ಪೂರ್ವ್ವದ ಓಣಿಯಿಂ ಸಿಮಿರ್ದ್ದಂ ಕಡೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳನ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩–೨೧; 1046); ಬಡಗಲು ಪಱುಗೂಲ ಪೊಳೆಗೆ ಪೋಪ ಓಣಿ (ಹೈಆಸಿ. V, ೭–೨೯; 1088); ಮೂಡಲು ಓಣಿಯ ಬಟ್ಟೆಯೇ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೦–೩೩; 1097); ಮರಳನ್ನು ಹರಡಿ ಓಣಿ ಓಣಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿರಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೧). ೨. ಕೇರಿ; ಗಲ್ಲಿ; ಬೀದಿ: ದಾರಿಯೊಳಿಡುಕುಱೊಳೋಣಿಯೊಳಾರವೆಗಳ ತಳದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೮೩); ಕಂತುರಾಣಿಯ . . . ಓಣಿಯೊಳ್ ಮೆಱೆಸುತ ಕರ ಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ (ವೋಹತ. ೧೦–೧೦); ಓಣಿಗೊಂದು ಗುಡಿಗಳಿಲ್ಲವೆ? (ಹಬ್ಬಬ. ೨೧); ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು . . . ಓಣಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊರಕಲು. 'ಓಣಿಯೋಗು' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಣಿ; ತೆಲು. ಓಣಿಕಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಓಣಿ, ಕಣಿವೆ]

ಓಣಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಳ್ಳಬೀಳು; ಕೊರಕಲುಬೀಳು: ಅಂತು ಚಕ್ರಹತಿಯಿಂದೋಣಿಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ವೋ]ದ ರಣಕ್ಷೋಣಿಯನಕ್ಷೂಣ ಬಾಣಘಾತದಿಂ ಹತಮಾದ ಹಯದ ಸಾರಥಿಗಳ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೧ ವ).
[ಓಣಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಓತ$_1$ (ನಾ). ಓದು; ಪಠನ: ಏಱುತಕ್ಕೆ ಏತಂ; ಓದಿಂಗೆ ಓತಂ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಪುಸಿಯೋತದ ಮಾತಿನೊಂದು ಭೀತಿಯಿಂ ಮಾತೆಯಂ ತೋಱಿದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫–೧೦); ಇಲ್ಲಿ ಆಟಗಾರರಿಗೆ ಆಟವಿದೆ; ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಓತವಿದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೧).
[ಓದ್ದು$_1$ + –ತ$_3$]

ಓತ$_2$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸು: "ಎಲೌ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು ಓತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೋತವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೬೧).
[ಸಂ.]

ಓತ$_3$ 'ಓ$_2$' ಪರಾ.

ಓತಪ್ರೋತ (ಗು). ೧. ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾದ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ: ಸತ್ವರಜಸ್ತಮ ಮೂರುಗುಣವು . . . ಎತ್ತೆತ್ತಲೋತಪ್ರೋತಾಗಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಂಭ ಪರಿಯಂತವಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೫೭–೧೩); ಆ ಸ್ಥಿರತತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನಧಾರೆಗಳಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩); ಮಾತುಗಳಂತೂ ದೇಸಿಯಿಂದ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡದ್ದು: ತಿಳಿಯಲೋತಪ್ರೋತದಲಿ ನಿಷ್ಕಳವೆ ಸಕಳವೆಯಾಗಿ ವಿಶ್ವದೊಳೊಳಗುಹೊಱಗಾನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಲೆ ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೦). ೩. ಸರಾಸರಿ. ೪. ನಿರಂತರ: ಮಳೆ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).
ಓತಪ್ರೋತಕಡಿಪ್ರಮಾಣ = ಸರಾಸರಿ ಲೆಕ್ಕ.
[ಸಂ.]

ಓತಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಂಚುಗಾರ ಜಾತಿ; ಎರಕಹೊಯ್ಯುವವನು: ಕಂಚುಗಾರರು – ಬೆಳಗಾವೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಓತಾರಿಯೆಂಬ ಜಾತಿಯವರು ಯೆರಕುಹೊಯ್ದು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕಂಚಿನ ಕಾಲುಂಗುರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೫).
[← ಮರಾ. ಓತಾರೀ]

ಓತಿ$_1$ 'ಓಂತಿ' ನೋ.

ಓತಿ$_2$ (ನಾ). "ಒಂದು ಬಗೆ ಹುಣ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[?. / ತುಳು. ಓಂತಿಕುತ್ತ = ಮುಖ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ]

ಓತಿಕಾಟ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓತಿಕೇತ, ಓತಿಕಾಟ, ಓತೀಕಾಟ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂತಹ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟ; ಓತಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ: ಬೇಲಿ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಓತಿಕೇತ ನೋಡಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಓತಿಕಾಟ:** ಓತಿಕಾಟಕ್ಕೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). **ಓತೀಕಾಟ:** ಓತೀಕಾಟದಂಥಾದ್ದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯು ಸು. ೧೨ ಫೂಟು ಎತ್ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೪೫); ಇಬ್ಬರು ಗೃಹಸ್ಥರು . . . ಓತೀಕಾಟದ ಬಣ್ಣವು ಎಂಥಾದ್ದಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಹಳ ವಿವಾದ ಮಾಡಿದರು (ರಾಪಹಂ. ೩೦). [ಓತಿ₁ + ಕೇತ₁. / ಕೊಡ. ಓತಿಕೇತೇ]

ಓತೀಕಾಟ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓತು₁ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು; ಪೇರಿಸು: ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓತುಬಿಡು (ರೂಢಿ). [< ಒತ್ತು₁ ?]

ಓತು₂ (ನಾ). ೧. ಓದಿದ್ದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದು. ೨. ವೇದ: "ಓತು [ಪಾಠಾಂ. ದು], ಪಚಿವಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ – ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೪೨). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಓತ್ತು]

ಓತು₃ (ನಾ). ಬೆಕ್ಕು; ಮಾರ್ಜಾಲ: "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲಮಾಖುದ್ವಿಷಂ ಪುಷದಂಶಮೋತುವೆನೆ ಬೆಕ್ಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೧); ಕಟ್ಟೆಳ್ಕರಿಂ ಸಾಕಿದರಗಿಳಿಯನೋತುವಿನ ಬಾಯ್ಗಾವವೋಲ್ (ಶೀಪರಾ. ೨೪–೪೯). [ಸಂ.]

ಓತು₄ 'ಓ₃' ಪರಾ.

ಓತ್ವ (ನಾ). = ಓಕಾರ: ನೆಗಟ್ದಿರ್ದ ರೇಫ ಜಚಿನಾಂತ ಗಾಂತ ಸಾಂತೋತ್ವದಿದಿರ ವತ್ವಂ ಪತ್ವಂ ಪುಗುಗುಂ (ಶಮದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಓದಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ: ಹಿಂಗು ೧ ತೊಲ, ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಪುಡಿ ॥ ತೊಲ, ಶುಂಠಿ ಪುಡಿ ೧ ತೊಲ, ಓದಕ್ಕಿ (ಓಮ) ೧ ತೊಲ – ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಸೇರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೪). [? + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಓದನ (ನಾ). ಅನ್ನ: "ಕೂರಮನ್ನಂ ಭಕ್ತಮೋದನಂ ಬಿಸ್ಸಮಾಹಾರಮಶನಂ ಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಪೋಗರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೧); ಆಯುವಿಲ್ಲದಂಗುಂತುಮೋದನಂ ನಂಜಲ್ತೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೭೪). [ಸಂ.]

ಓದರೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಚು (?): ಒಂದು ಮುಂಗುಲಿ ಆ ಹೊಲದ ಒಡ್ಡಿನ ಓದರೆಗುಂಟ ಸಾಗಿತ್ತು (ಬನಸಿ. ೧೧೪). [?]

ಓದಾಟ (ನಾ). ಓದು; ಓದುವಿಕೆ. [ಓದು₁ + ಆಟ]

ಓದಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ: ಪವಿತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಓದಾಣಿಕೆಯೇ ಮಹಾಪರಾಧವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಪಂಥಾಭಿಮಾನಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವಕೀಲನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಪುನರು. ೪೩೧). [ಓದುವಣ್ಣ + –ಇಕೆ]

ಓದಾಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲ: "ವೇದಂಗಳನಿತಱೊಳಮಿವನೋದಾಳಿಯೆನಿಪ್ಪನಱಿಗನೂಚಾನನವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೪–೩೯); "ಓದಾಳಿಯೆಂದು ಪಾಠಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭–೩೨೯); ಸದ್ವಿಟಂ ಸೊಮ್ಮನಱಿಗೆವೋದಾಳಿಯಂತೆ (ಮದತಿ. ೧೦–೭೬); ಮಾಜಾಳಿಯುಮೋದಾಳಿಯುಮೇಜಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆವಾಳಿಯೆ ಕೇಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೩); ಬೊಮ್ಮವುರದವರ್ ಓದಾಳಿ ಪಾರ್ವರೆಂದೊಲ್ಲು (ಚಿಕವಂ. ೪೬–೭); ಕಿರಿಯರಾದ ನೀಲಕಂಠರು ಓದಾಳಿಗಳು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೩). [ಓದು₁ + –ಆಳಿ₃]

ಓದಾಳಿತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲತೆ; ಓದುಗಾರಿಕೆ: ಅರ್ಥಾನುಗುಣಮಾಗಿ ಧ್ವನಿಯೊಳ್ ಮೆಲ್ಪು ಬಲ್ಪು ನುಣ್ಪು ಬಿಣ್ಪುಗಳಂ ಸಮನಿಸುವೋದಾಳಿತನದೋಜೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೬–೫). [ಓದಾಳಿ + –ತನ]

ಓದಿಕೆ (ನಾ). = ಓದು₂ ೧: ಓದಿಕೆಗಳ್, ಓದುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ.). [ಓದು₁+ –ಇಕೆ]

ಓದಿಕೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓದಿಹೇಳು: (ನಿಡುವಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಹೋಗಿ, ತುಂಗರಾಯನ ಸಡಿಲ್ಪಿಡಿಯಿಂದ ಓಲೆಯನ್ನು ಕೊಂಡು, ಓದಿಕೆವೇಳ್ವನು) (ಬಿಟ್ಟಆ. ೨೧೨–೧೧). [ಓದಿಕೆ + ಪೇಳ್ (< ಪೇೞ್)]

ಓದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓದು ಕಲಿಸು: ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿಕೊಡು: "ಓದಿಸು – ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಿಮೆಯ ಕೂೞುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕುಮಾರನನೋದಿಸುಗೆಂದೋಲೆಯನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೫); ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದು (ಆದಿಪು. ೧–೧೪); ಮತ್ತನಯರ್ಕಳನೋದಿಸೆ ಮತ್ತಿವನಕ್ಲೇಶದಿಂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾತ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೩); ಸುರಗುರುವಿಂದಲೋದಿಸಿ ಕಂದನನು ಜಮದಗ್ನಿರಾಯನ ಮಂದಿರಕೆ ಪರುಠವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೨). ೨. ಓದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೮೦). ೩. ಶುಭಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಒಪ್ಪಿಸು: ನನ್ನ ಮದುವೇಲಿ ನೀನು ಓದಿಸಿದ್ದು ಕಣೆ ಇದು (ಅನ್ನಾವ. ೬೨). ೪. ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡು: ಬಾಬಯ್ಯನಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಓದಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ).

ಓದಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿಕೊಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತಿದ್ದರು (ಭರಜ. ೪೭–೪೮). ೨. ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡು: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ನಜರನ್ನು ಓದಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). **ಓದಿಸುವಾತ** = ಕಲಿಸುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೬). [ಓದು₁+ –ಇಸು₁]

ಓದು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಠನ ಮಾಡು; ಉಚ್ಚರಿಸು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: "ಓದು – ಪಠನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಲ್ತೊಡನೋದುವುವಲ್ತೆ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತಮಿರಿಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡವರುಮಿರುಳುಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨–೩); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆಗಳಗ್ನಿಸೂಕ್ತಂಗಳನೋದುತ್ತುಮದಿರದಿದಿರಂಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೦ ವ); ಚಿಲಿಮಿಲಿಯೆಂದೋದುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ ನೀವು ಕಾಣಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩–೬೩); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಮೆಚ್ಚಂ ಕೊಳ್ವಕ್ಕರಿಗರಬ್ಬರದೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪). ೨. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು; ಕಲಿ: ಮಠದಲೋದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿತಪೋಧನರ್ಗ್ಗಂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮಾಣಿಯರ್ಗ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಗಟಿಕ್ದ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೭–೧೨ ; 940); ನಾಮೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೋದಿದ ಮಾನಸರಿವು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೮ ವ); ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭–೧೫); ಓದಿದವನು ಭೇದ ತಿಳಿದಾನು (ಗಾದೆ).

ಓದಲಿಕ್ಕು = ಓದಲು ಕಲಿಸು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು: ಓದಲಿಕ್ಕಿದೊಡೋದುವವನು ಮಾಣಿಯರಿಂಗೆ ಬೋಧಾರ್ಹನ ಸುಶಿಕ್ಷೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೮). **ಓದಲಿಡು** = ಓದಲಿಕ್ಕು: ಸರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸಂಜನಿಪವೋಲ್ ವೋದಲಿಟ್ಟು ಮುದಮೊಂದಿರೆ ಕಲ್ತರನೂನವಿದ್ಯೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೭೬). **ಓದಱಿವ** = ವಿದ್ಯಾವಂತ; ತಿಳಿದವನು: ಓದಱಿವರ ಪೇಟ್ದನೋಂಪಿಗಳನೊರ್ಮೆ ಪಲರ್ಮೆಯುಮಂ... ನಮೆದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೫). **ಓದಿದರ್** = ಓದಿದವರು; ವಾಚಕರು: ಪೊಸವೇಟದಲಂಪುಗಳೆಲ್ಲಮೋದಿದರ್ಗಿದಱನುಯಾಯಿಗಳ್ಗೆಸೆವುದಾರಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೩).

ಓದುವರ್ =(ಶಿವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ) ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರು: ಶಿವದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ತೇವಾರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಓದುವರ್‌ಗಳಿಗೂ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರೈಯರ್‌ಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಸಂಗೀಜಂ. ೧೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓದು, ಓದಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಓದು; ಕೊಡ. ಓದ್, ಓದಿ]

ಓದು$_2$ (ನಾ). ೧. ಓದುವಿಕೆ: ಓದು, ಓದುವುದು, ಓದಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಹೀಗೆ ಮಂಜಕ್ಕನ ಓದು ಸಾಗಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೩); ಅವನಿಗೆ ಓದು ಬರಹ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ೨. ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಞಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ತುಂ ಗುರೂಪದೇಶ ಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦); ನೀವಾವೋದುಗಳಂ ಬಲ್ಲಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೨೧); ಓದದೋದಱಿಯದ ವಿದ್ದೆ ಸಲ್ಲದ ಚದುರ್ ನೆಱೆ ಕಲ್ಲದ ಕಲ್ಪಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೫); ಮಾಣದೆ ಚಿಂತಿಸದೋದುಂ ಪಲವಂ ಭಾವಿಸು ತಿರ್ಪನ ತಪಮುಮೊಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೨); ಓದುಗಳೊಳ್ ವೃಕ್ಷಾಯುರ್ವೇದಮೆ ಜನನುತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧); ಜೋಯಿಸರೋದು ಹುಸಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೧೯-೧೯); ವಾಣೀದೇವಿಗೆಯೋದಂ ಕಲಿಸುವ ಜತಿರಾಯನೆಸೆದನಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೬). ೩. ವೇದ: "ಓದು [ಪಾಠಾಂ. ತು], ಪಟಿವಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ-ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೪೨); "ವೇದಂ ಬೇದಮೋದು ಸುತಿ ಪಟಿವಾತುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೬).

ಓದುಬರಹ = ಓದುವುದು ಮತ್ತು ಬರೆಯುವುದು: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುಬರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಸರಿ. ೧); ಗುರುವಾಗಿ ನಿಂತರು ತಂದೆಯ ಮನೆಯೊಳು ನಮಗೋದುಬರಹವ ಕಲಿಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪-೫೬). [< ಓದು$_1$. / ತುಳು. ಓದಿಗೆ, ಓದು]

ಓದುಂಗಾಱ, ಓದುಗಾರ, ಓದುಗಾಱ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವನು; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಓದುಂಗಾಱಂ, ಜೂದುಂಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ); ಜೂದುಂಗಾಱಂ, ಓದುಂಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಓದುಗಾರ**: ಆ ಹುಡುಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಓದುಗಾರ (ರೂಢಿ). **ಓದುಗಾಱ**: ಪ್ರಜೆಗಳ್ ... ಓಜಗಾಱರಕ್ಕರಿಗರೋದುಗಾಱರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೪-೨).

[ಓದು$_3$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಓದುಕುಳಿ, ಓದುಗುಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲ: ಓದುಕುಳಿಯಿಂ, ಬಂಡುಣಿಯಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಓದುಗುಳಿ**: "ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಹೊಂದದ, ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬೆರೆಯದ, ಕ್ರೀಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ವ್ಯಾಸಂಗಮಗ್ನನಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಓದಾಳಿ, ಓದುಗುಳಿ" (Smug. ಇಂಕನಿ). [ಓದು$_2$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಓದುಗ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವಾಚಕ: ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಓದುಗ ಕಳನೇಱು ಕೈಯ ಮಱೆದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೬-೫೮೬); ಓದುಗರ ಚಿತ್ತಚಾಂಚಲ್ಯವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರುಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓದು$_1$ + -ಗ$_3$]

ಓದುಗಬ್ಬ (ನಾ). ಓದತಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ; ಪಠಿಸುವ ಕಾವ್ಯ: ಕಬ್ಬಿಗರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರ್ (ಭರಚ. ೧-೬).

[ಓದು$_1$ + ಕಬ್ಬ]

ಓದುಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿ: ನಿಮ್ಮೊಳಗೋದುಗಲಿವೆನೆಂಬಾ ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಇಂತಾಡುವರೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೭೨); ಓದುಗಲಿಯಲದೇನು ಕರ್ಮವನಾದರಿಸಲಿನ್ನೇನು (ಗಗತಾ. ೧೪-೩೯).

[ಓದು$_2$ + ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$)]

ಓದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ವಿದ್ಯೆ ಹೇಳಿಕೊಡು: ಓದುಗಲಿಸುವರೊಲಿದು ಪೊಗಳಿದೊಡಾವೋದುಗಲಿವರೋದುಗಳು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೇಲೆನಿಪುವು (ಹದಿಬ. ೧-೨೪).

[ಓದುಗಲಿ + -ಇಸು$_3$]

ಓದುಗಾರ 'ಓದುಂಗಾಱ' ನೋ.

ಓದುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಓದುವ ಹವ್ಯಾಸ; ಓದುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಓದುಗಾರಿಕೆಯು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೯). ೨. ರಾಗವಾಗಿ ಓದುವ ಕಲೆ; ಗಮಕ: ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ... ಕರ್ಣಾಟಕರಲ್ಲಿ ಓದುಗಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಲಲಿತಕಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೨೦). [ಓದುಗಾರ (< ಓದುಂಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಓದುಗಾಱ 'ಓದುಂಗಾಱ' ನೋ.

ಓದುಗುಳಿ 'ಓದುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓದುವೞಿ (ನಾ). ಓದುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಸೌಲಭ್ಯದ ಶಾಲೆಯುಂ ಒಳ್ಪಿನೋದುವೞಿಯುಂ ಒಳ್ನುಡಿಯ ಗುಡಿಯುಂ ಮಱುಕದ ಕರುವಾಡಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೪-೯). [ಓದು$_3$ + ಬೞಿ$_3$]

ಓದುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಓದನ್ನು ಕಲಿಸು; ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಥಮಂ ಬಿಸುಡದೆ ಪೂಣ್ಕೆಯಿನೋದುವೇೞ್ದೊಡಾರ್ ಮೆಚ್ಚರಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧-೧೨); ಅಂತೇವಾಸಿಗಳ್ಗೋದುವೇೞ್ವುವು ... ಕೇಳೀಶುಕಸಾರಿಕಾತತಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೫). [ಓದು$_2$+ ಪೇೞ್]

ಓದುಳ್ಳ (ನಾ). ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ: ಉಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಧನಮುಳ್ಳಂ ... ಓದುಳ್ಳಂ, ತೇಜಮುಳ್ಳಂ (ಶಮುದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಓದು$_2$ + -ಉಳ್ಳ$_0$]

ಓದೊಡೆಯ (ನಾ). ಓದುಳ್ಳವನು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ದರ್ಪರಹಿತನೋದೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ವಿಗಳಿತ ಮತ್ಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೬).

[ಓದು$_3$ + -ಒಡೆಯ$_2$]

ಓದ್ದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ವಸ್ತು: "ಪ್ರಾಣದಾ – ಅಳಿಲೆ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಿಱುಗೊಳೀಯ ಸೊಪ್ಪು, ಜೀರಗೆ, ಓದ್ದಿ?" (ಓಷಧಿ. ೯೬). [?]

ಓನಾಮ (ನಾ). ೧. ಓಂ ನಮಃ ಎಂಬ ಮಂತ್ರ. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂಲಾಕ್ಷರ; ಆರಂಭ: ಅಂತಾತನೆಸಗಲೆನ್ನಯ ಕಲಿಕೆಗದೆ ಗಡಾ ಓನಾಮ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೫-೫); ಐಗಳು ಹರಡಿದ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಓನಾಮವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಡುತಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೩). [< ಸಂ. ಓಂನಮಃ]

ಓನು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಸು; ತೊಳಸು: ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಓನು (ರೂಢಿ).

[?. / ತಮಿ. ಒನ್ನು = ಬೆರಸು, ಕೂಡಿಸು]

ಓಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ; ಕಾದಲ: "ನಲ್ಲರ್ಕಳೋಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರೆಂದೆನಲ್ಕಿನಿಯರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಱಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ಶೀಟದಿಂ ಪದಂಗಳೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೮); ಓಪನಂ ಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೭); ಓಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ ... ನಿಲಲಱಿದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೦); ಒಲಿದವಳೋಪನ ಹಲವು ಚಂದದಿ ಪೊಗಳ್ದುಲಿದಳೆಂದೆನ್ನದಿರು (ಭರಚ. ೬-೯೧).

ಓಪರ್ (ಬಹುವ) : ಓಪರೋಪರೊಳೊಡೆಸಾಯಲ್ಪಡೆದರಿನ್ನವೇಂ ಸ್ಯೆಪ್ಪೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೫–೨೪); ಅಳು ಕೋಪ ಓಪರೊಳು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೪೦). ಓಪವಳ್, ಓಪಳ್ = ಪ್ರಿಯತಮೆ ; ಪ್ರೇಯಸಿ : ಓಪವಳೊಳ್ ನೆಱೆದಪ್ಪುದಾಗದೀ ಗಿಳಿಯನಗಲ್ಚಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೧–೪೨) ; ಲಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ವರ ಕಿವಿಗೋಪವಳಾಡಿದ ಲಲ್ಲೆಯೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೫) ; "ಮನದನ್ನಳ್ ಕಾದಲೆಯೆಂದಿನಿಯಳ್ ತಾನೋಪಳೆಂದು ನಲ್ಲಳೆನಲ್ಕಂದ ನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨) ; ಓಪಳ ತಳಮಂ ಪೊಯ್ದಾಶ್ವರಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೪) ; ನೀನೆನಗೋಪಳಾದರೆ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೨೯). [ಓಪು + –ಅ$_7$]

ಓಪಾದಿ$_1$ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಸಾಮ್ಯ : ಅಳದು ಕಣ್ಣ ಭೂಮಿಗೆ ನೂಱಕ್ಕೆ ಹತ್ತಱೋಪಾದಿಯ ದಶವಂಧಮನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೨ ; 1142) ; ನಿನ್ನೋಪಾದಿಯಲಿ ಸುಚರಿತ್ರನಾವನು ಮೇದಿನಿಯೊಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೧) ; ಆದಿಮಾಯಾತೀತನನುಪಮವೇದಸಿದ್ಧನು ಜಗದ ನರರೋಪಾದಿಯಲಿ ಹಲುಬಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೧೧ ಸೂಚನೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಪ್ಪ]

ಓಪಾದಿ$_2$ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಅಂತೆ : [. . . ಸೌಳುವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಮಱಿ ಬರುಹವುಂ ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುಹವುಂ ಮೂರ್ಖನಂ ಬುದ್ಧಿವಂತನೋಲೈಸುಹವುಂ ಇವಱೋಪಾದಿ] (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬–೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಓಪಾದಿ]

ಓಪು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ತಕ್ಕು, ಅಟ್ಕಱು, ಒಱಲ್, ಕಾದಲ್ಮೆ, ನಲ್ಮೆ, ಕೂರ್ಮೆ, ಎಱಕಂ, ಓಪು – ಈ ೮ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೯೦) ; ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಪು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓ$_2$ + –ಪು$_2$]

ಓಪೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯೆ; ಪ್ರಿಯತಮೆ : ಎಲ್ಲವ ನೀನೆ ಗೆತ್ತು ತಾನೊರಲ್ದಪಳಂತೆ ಹಮ್ಮದಮನಾಳ್ದು ತೊಳಲ್ದು ಬಳಲ್ವಳೋಪೆ ಕೇಳ್ (ನರಚ. ೮೩–೨೧೯). [ಓಪು + –ಎ$_2$]

ಓಬಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. "ಮಲಗು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೨೯). ೨. "ಜೋಗಳಾಡು; ಮಗುವನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಮಲಗಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೩೦). [ಓಬಳ್$_0$ + ಆಡು$_1$]

ಓಬಳಿಗಾಯಿ, ಓಬುಳಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ, —ಗುಂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಓಬುಳಿಗಾಯಿ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಓಬಳಿ$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತೆಲು. ಓಮನಗಾಯಲು = ಗಟ್ಟಗುಳಿ ಆಟದ ಕಾಳು]

ಓಬಾಟೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ಅವಿವೇಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಓಬಿಕಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ (ಕಿ). [?]

ಓಬಿರಾಯ, ಓಬೀರಾಯ (ನಾ). ಅತಿಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಬ್ಬ ಕಾಲ್ಪನಿಕವ್ಯಕ್ತಿ. ಓಬೀರಾಯ : ನೀನು ನನಗೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಥೆ ಹೇಳಬೇಡ (ರೂಢಿ).

ಓಬಿರಾಯನಕಾಲ, ಓಬೀರಾಯನಕಾಲ = ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಕಾಲ : ಓಬಿರಾಯನಕಾಲದ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ನೆರೆದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ವರ್ತಮಾನ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಷ್ಟರು ವಾನ್‌ಖಮೆಲ್ ಸಹ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೮೬) ; ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯ ಅಟ್ಟದಮೇಲೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದ ರಾಟೆಗಳಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೯) ; ಆದರೆ ಅವು ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದವು (ಪುನರು. ೪೨೯). [?]

ಓಬೀರಾಯ 'ಓಬಿರಾಯ' ನೋ.

ಓಬುಳಿಗಾಯಿ 'ಓಬಳಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಓಮ$_1$, ಓಮು, ಓವ, ಓವು (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ: ತವಸಿಯ ಬೇರ ಕಷಾಯಾಂಬುವಿನೊಳಮದ ಪಲವು ಸೂಱೊಳಂ ಭಾವಿಸಿದೋಮುವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೩); ಮಕ್ಕಳು ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ – ರಾತ್ರೆ ಮಲಗುವಾಗ ಒಂದೆರಡು ಚಿಟಿಕೆ ಓಮ ತಿನ್ನಿಸುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪) ; ಓಮ ತಿಂದ ಕತ್ತೆ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಓಮು : 'ಓಮುಕಾಳು' ಪರಾ. ಓವ : ಒದವಿರ್ದ ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮುಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಮಂತಲ್ಲದೊಡೆ ವಿಳಂಗಂ ಚೋಪಾರದೋವಮೆಂಬಿವನೆ ತಿಂದೊಡಂ ಕ್ರಿಮಿಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೧೪) ; ಓವ ಸಾಸವೆ ಮೆಂಥೆಯ ಜೀರಗೆ ಸಬ್ಬಸಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦–೫೫ ; 1248). ಓವು : "ಲೋಮ ಕರ್ಕಟಿಕಮಜಮೋದಮೆನಲೋವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪) ; ಓವುಮುಮಂ ಶುಂಠಿಯುಮಂ ಸೇವಿಸೆ ಪಱಿಪಡುಗುಮಾವಗಂ ಖಪರೋಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩) ; ಮಾಂಗಾಯ ತಿರುಳುಮೋವು ಶುಂಠಿಗಳಂ ಕುಡಿಬೆಲ್ಲವತ್ತಮೊಂದಾದರೆ ಬಿಸಿನೀರಿಂದ ಕೆಡಿಸುಗುಂ ಗ್ರಹಿಣಿಯುಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಓಮ]

ಓಮ$_2$ (ನಾ). ದಯೆ; ಪ್ರಸಾದ: ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂ ದುರಿತಾರಿದುರ್ಜನದುರ್ಲಭಂ ನಿಜಭಕ್ತರೋಮಕ್ಷೇಮ ಭಾವಿತನು (ಬಸಪು. ೪೩–೮೬). [ಸಂ. ಓಮನ್]

ಓಮು 'ಓಮ$_1$' ನೋ.

ಓಮುಕಾಳು, ಓವುಕಾಳು (ನಾ). ಓದಕ್ಕಿ; ಓಮ : "ಅಜಮೋದಾ, ಉಗ್ರಗಂಧಾ, ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಭಾ, ಯವಾನಿಕಾ – ೪ ಅಜಾಮೋದದ ಹೆಸರುಗಳು, ಓಮುಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). ಓವುಕಾಳು : (ಕಿ). [ಓಮು (< ಓಮ$_1$) + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಓಯರ, ಓಯಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು ; ಅಂದ ; ಚೆಂದ ; ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ : ಸುರತರುವಿನಾರವೆಗಳ ಸುರಭಿಗಳೋಯರದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ) ; ಭಾರತಿಗೆ ಹಾರಮನೋಯರಮಾಗೆ ಕೋದವೋಲೆಸವಿಸಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩–೩೦ ; 1223) ; ಸಾಮುತ್ವರಿತವ ಓಯರದಿ ಕೇಳು (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೮–೧೮) ; ಶರಣನಿಕಾಯವೋಯರದಿಂ ದಂಡನಾಯಕ ಬಸವನ ಗೇಯಕೆ ಪೇಳಲ್ಯೆದಿದರು (ಮೋಳಿಪು. ೫–೪೦) ; ಬೇಱೊಂದೋಯರದಿಂ ಬಂದು (ಚಿಕವಿ. ೫–೫೮). ಓಯಾರ: ೧. ಕಥಾವಿಸ್ತಾರದೊಳ್ ವರ್ಣನಕ್ರಮವೋಯಾರಮನಾಳ್ದು ದಳ್ಳಿಸಿಸವೇೞ್ಕುಂ (ಅನಂಪು. ೧–೩೭) ; ರಾಯನೊಡನೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋದುದಿಲ್ಲ ಮೇಲೋಯಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಯ್ಯಾರ]ದಿಂದಿರ್ದುದಿಲ್ಲ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೧೧೦). ೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ : ಬಹುಳ ಬಲ ಸನ್ನಾಹದಾಯತದಲಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಓಯಾರವಱಿಯದೆ ಖಾನ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಿರ್ದಾಯದಿಂದೈತಂದನೀಗ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೧೩). 'ಒಯ್ಯಾರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಓಯಾರ 'ಓಯರ' ನೋ.

ಓಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು: ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾಶ್ರಯಮೆಂದೊಲ್ಲದವನಘಕರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಬಿತ್ತನೋಯಾರಿಸಿದಂತಿರ್ದ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯನೊಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೧೨–೯೧). 'ಒಯ್ಯಾರಿಸು' ಪರಾ. [ಓಯಾರ (< ಓಯರ) + –ಇಸು$_3$]

ಓಯಿ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ ; "ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಕರೆಯುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ. ೪೭೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಯ್ ; ತುಳು. ಓಯಿ ; ತೆಲು. ಓಯಿ, ಓಯಿ]

ಓರ್$_1$ 'ಒರ್' ನೋ.

ಓರ್$_2$, ಓರು$_2$ (ನಾ). ತೂತು; ರಂಧ್ರ (ಕ). (?). ಓರು$_2$: ಮಾರಿಯಜಿಕೆಗಳಡಗಡಂತಕನೂರು ತುಂಬಡೆ ಶಾಕಿನಿಯರೊಡಲೋರು [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ನನೆಯದೆ ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿಡದೆ . . . ವಾರಣಾಪ್ಸಯ ನಗರಿಯನು ಹೊಗದಿಹನೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೧೦). [< ಪೋರ್$_3$?]

ಓರಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಒಂದು ಸ್ಪರ್ಧೆ: "ಓರಂಡಲಂತೆಗೆದುದು . . . – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೬); "ಆಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವಂದುದುಮಳ್ಕಿಸಿದುದು ಮೋರಂಡಲಮುಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದಂ ಪೊಡೆದುದ್ಯೆದೆ ಮಿಱಿದುದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). ೨. ಒಂದು ಕಡೆಯ ಭಾರ, —ತೂಕ: ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಲಿಂ ದೌಂಕಿ ಪೊಜವಾಜಿ ಪೊಱಿಗಮೋ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾ]ಱ[ರ]ಂಡಲಮಾಗಿಕೊಂಡು ಜೋಲ್ವ ಕುಚಭರಮನುರದೆ ಕೊಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೧); ನೆಲಸಿದ್ದಮ್ಮೊಂದೆ ಬಿಣ್ಪಿಂ ಬಡಗಣದೆಸೆಯುಂ ಕೊಣ್ಣು ನೆಲ್ವಪ್ಪುದೋರಂಡಲಮುಕ್ಕುಂ ವಿಶ್ವಮುಂ ದುಮ್ಮಳಿಸಿ ಬೆಸಸೆ ವಿಶ್ವಾಮರ ಶ್ರೀಣಿ ಮಾಱಂಡಲವಾದಂ ತೆಂಕ (ನಾಂದೇಶಾ. ೨೪-೪೦, ೪೩; 12ನೆಯ ಶತ); ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಧಕಟಕಕ್ಕಮೋರಂಡಲಮಾಗೆ ಕಟಕಮುಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧-೧೯ ವ); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಚಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೋರಂಡಲಮೆನಿಪರ್ಗೆ ಭಯಂಗೊಂಡಪೆಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೯).

[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂಡಲ್$_0$. P ಅಂಡಲ = ಸಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಆಶ್ರಯ]

ಓರಂತರ (ನಾ). (ವಂಶದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ತಲೆಮಾರಿನ ಅಂತರ: ಆ ದಕ್ಷಮರೀಚಿ ಪ್ರೋದ್ಭವರ್ ದಂಪತಿಗಳಿವರ್ಗವೋರಂತರಂ ವಾಗ್ಪರಂಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೨-೧೯೦). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂತರ]

ಓರಂತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ಸಮನಾಗಿರು: ಕಾರಕಮುಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಮನಱಿದೋರಂತಿರೆ ಮುಂತಗುಳ್ಚಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೫); ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನಮಿಕ್ಕಿರ್ಂತೋರಂತಿರೆ ಬೆಂಗಿಗಟ್ಟುಗರಯ್ಯನ ಧರ್ಮ್ಮರ್ಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨-೩೧; 971); ಓರಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೭); ಮುತ್ತಂ ಶಾರದಮೇಘಾವಳಿ ತಂದೋರಂತಿರೆ ಕಱಿದುವೆನಿಸಿದುವು ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬೮).

[ಓರಂತು + ಇರ್$_1$]

ಓರಂತು (ಅ). ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ: ತನ್ನ ನಂಬಿ ಬಂದ ಬದ್ದೆಗದೇವಂಗೆ ಸಕಳಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮನೋರಂತುಮಾಡಿ ನಿಱಿಸಿದರಿಕೇಸರಿಯ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ); ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೊಳೋರಂತೊಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತು ಸುಖಮಿರ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೫); ಓರಂತು ಪಕಾರವಂ ಮೆಱಿದವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೯).

[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂತು$_1$]

ಓರಂತೆ (ಅ). = ಓರಂತು: ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತಿರ್ವರೋರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ ದೇವಾಂಗನೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೭-೫೩); ಈವೊಡಲೋರಂತುರಿವಂದವಾದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಓರಂತೆ ಪರೆದ ನವಸಂಧ್ಯಾರುಚಿಯಿಂದ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೭); ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯದಿರ್ದೊಡೆ ನೋಡಿ ಕಡು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತೋರಂತೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಕು ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸವು. ೧೪-೧೯); ಓರಂತೆ ಸಾಕಿದ ಸುತರು ತನ್ನವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೩-೨); ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ . . . ತಂತಮ್ಮ ದುಡಿತವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಓರಂತೆ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಬರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ).

ಓರಂತಾಗು = ಒಂದೇಸಮನಾಗು; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗು: ಕೆಂಡೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೋಳೋರಂತಾಗೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೭ ವ). [ಓರಂತು + -ಆ$_4$]

ಓರಂದ (ನಾ). ಒಂದೇಕ್ರಮ; ಏಕಪ್ರಕಾರ: ಓರಂದದಿಂ ಸಿಂಪುಗಳುಗುಳೆ ಸಿಡಿಲ್ತಂದ ಮುಕ್ತಾಫಲಶ್ರೇಣಿಗಳಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೧); ಓರಂದದಿ ನುಡಿವುದು ಜೀವಂ ಸಂದಾ ಮೋಕ್ಷಾಮೃತಾರ್ಣವಂಬುಗುವಿನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೬೭); ಕೂಡೆ ಬಾಯ್ಗೋರಂದದಿಂ ತೀವಿದ ತನಿಗೆನೆವಾಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯); ನೆರವು ಬಹುದೋರಂದವೊಮ್ಮುಖವೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧೯). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಂದ]

ಓರಂಬೆಸೋರಂಬೆ (?): ಒಸ್ಸೊಡ್ಡು ತಡಿಯೊಳೋರಂಬೆಸೋರಂಬೆ ಸೆನ್ತರಗಲದೊಳ್ ತೋಣ್ಟಮ್ಮಾಡುವನ್ತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಕ. XII, ಸಂಜನ. ೨೬೯-೯೩; 904). [?]

ಓರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಭಾವ ಅಥವಾ ಮೈದುನನ ಹೆಂಡತಿ; ಗಂಡನ ಸಹೋದರನ ಹೆಂಡತಿ; ನೆಗೆಣ್ಣಿ: ಎನಗೆ ವೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿಗೆಯರುಪಟಳಂ ತೋರಮೆನುತೊರೆದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪೧); ಚಂದ್ರಿಯು ತನ್ನ ಓರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿತ್ತು (ನಿಶಉ. ೪); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಓರಗಿತ್ತಿಯರೊಡನೆ ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಕುಳಿತಳು (ಸವತಿ. ೩೦). ೨. ಸಮವಯಸ್ಕಳು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರಗತ್ತಿ, ಓರಗತ್ತಾಳ್]

ಓರಗೆ, ಓರಿಗೆ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮವಯಸ್ಕ; ಸರಿಜೋಡಿ: "ಸರಿ, ದೊರೆ . . . ಓರಗೆ . . . ಸಂಗಡಂ – ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೧); "ಸರಿಯೋರಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆ ಹೊಯ್ಕೈ . . . ಅಕ್ಕುಂ ಸಮಸುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೬); ತನ್ನೋರಗೆಗಳಪ್ಪ ಪಲಂಬರ್ ಮಾಣಿಗಳ್ವೆರಸು ಪೊಜವೊಜಲೊಳ್ ಬಟ್ವಾಡುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೧); ಓರಗೆಯ ರಾಜಪುತ್ರರ ಗಡಣದೊಳ್ಕೂಡಿ (ಮನುಚೋ. ೨೧೮-೨೭); ಎನ್ನೋರಗೆವೆಣ್ಗಳ್ ಕೂಡೆ ಮನಂಗೊಳ್ವ ಮಕ್ಕಳಂ ಮುದದಿಂ ಮುದ್ದಾಡುತಿದಿರ್ಪರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೮೦); ಸಂಪಗೆಯ ಬಿರುಮುಗುಳಿನೋರಗೆಯ ಮೈಗಂಪು (ಸೌಂದಪು. ೭-೩೪); ಆ ರಂಗವೆಂಬ ಪದ್ಮದ ಹದಿನಾಱಿಸಳೋರಗೆಯಾಗಿ ಮೆಱಿದರು (ಭರಚ. ೧೩-೧೧೯); ನನ್ನೋರಗೆಯವರಿಗೆ ಮೇಳಕೆ ತಗುವಂಥ ಕುಣಿತವ ಕಲಿಸಿ . . . ರಂಗಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧-೪೫). ಓರಿಗೆ: ಈ ರಾಜಪುತ್ರರು ಚಕ್ರವರ್ತಿನಿಯವರ ಓರಿಗೆಯವರಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫); ಮಾನವನ ಪೌರುಷದೊಡನೆ ದೈವವು . . . ಓರಿಗೆಯವರಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲಾರದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೬).

ಓರಗೆಯಾಗು = ಸಮನಾಗು; ಸರಿಯಾಗು: ಮಿಸುಗುವ ಕಣ್ಣನುಣ್ಪೆಳಗು ಜೊನ್ನದೊಳೋರಗೆಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೩).

[ಓರ್$_0$ + -ಅಗ್ಗೆ$_3$?]

ಓರಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಜೊತೆಯಾಗು: ಜನಪತಿಪುತ್ರನಂ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳೋರಗೆಗೊಂಡ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನೊಳೊಡಗೂಡಿ ಮಂಗಳವಿಳಾಸಮೊಡಂಬಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೬).

[ಓರಗೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓರಗೆಯೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಟಿಯೆನಿಸು; ಸಮವೆನಿಸು: ಕಾರಿರುಳೊಳಮರ್ದ ತಾರಗೆಗೋರಗೆಯೆನಿಸಿರ್ದುದಿಲ್ಲರಲ್ಮುಡಿಯೊಳಿದೇಂ ಕಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೩). [ಓರಗೆ + ಎನಿಸು$_1$]

ಓರಗೆವೂ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೆರಕೆ ಹೂ: ಚಾರುಲತಾವನಾಂತರದೊಳೋರಗೆವೂಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದಳಂಕಾರಮನಾ ಲತಾಂತತತಿಯಿಂ ಸಮೆದಾಂತ ಬೆಡಂಗು ಕಣ್ಗೊಳಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೬೭). [ಓರಗೆ + ಪೂ$_3$]

ಓರಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು; ಇಳುಕಲು; ಓರೆ.
೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಏರುಪೇರು (ಕ).
ಓರಡಿಕಟ್ಟು = ಪೇರುಕಟ್ಟು (ಕ). [?]

ಓರಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡಿ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಓರಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲು ಮಾಱದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪); ಬಿಂಕಂ ಬೆರಸೊರ್ವಳ್ನೋಡ ಗಳಿಗೆ ಗೋರಡಿಯುಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಿಡುತುಂ ಬಂದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೮೮); ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಲಿ ತಾನೋರಡಿಯನೀರಡಿಮಾಡಿದೆನು ಜಗವ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೮–೩೧); ಪೊಡವಿಯೋರಡಿಗೊಯ್ಯೆ ಕುಸಿವ ಪೊಲಡಿಯಿಡುವ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯರು ನಡೆದು ಬಹ ವಹಣಿಯೆ ತದಾಸ್ಥಾನವನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೫೬). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅಡಿ$_1$]

ಓರಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ನೆಱೆದೆಚ್ಚೆಚ್ಚೋರಣದೊಳ್ ಚೇಕಿತ್ಸನನಾರುಮಗುರ್ವಿಸೆ ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಱಿದಾರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೦); ಓರಣದ ತೋರಣದ ಮೆಱೆವ ಮುತ್ತಿನ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮಂಟಪದ (ಹಚಕಾ. ೪–೫); ಗಜನಿವಹ ರಥದೋರಣಂ ತೇಜಿಗಳ ರಾಜಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೧೦); ಓರಣದ ಕಣೆಗಳಲಿ ತಲೆಗಳ ತೋರಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೮). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಕ್ರಮ; ಒಪ್ಪ; ಶಿಸ್ತು: ಅದಱ ವಲಯದೊಳೋರಣದಿಂ ಕೀಲಿಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಸುರ್ವಣಿಯೆಂಬ ತೆಱದಿ (ಜಯಕಾ. ೧–೪೫); ಬದನೆಯಕಾಯನೋರಣದಿಸಿಪ್ಪೋಳು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೨); ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಓರಣವಾಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಆಟವಾಡುತಿದ್ದನು (ಕಾಂಪೂಜ. ೪); ಓರಣವಾಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಇಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಪರಿಣೀ. ೧೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಬುಙ್ಕು]

ಓರಣಂಗೊಳ್, ಓರಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ಮುತ್ತಿನಿಂ ಕಟ್ಟಿದುವು ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ತೊಳತೊಳಗೆ ಮಕರತೋರಣ ಓರಣಂಗೊಂಡವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮಾನರ.ದೇ. ೧೬೪–೧೭); ಮಾನಿನಿಯರುರುಗಳೋರಣಂಗೊಂಡು ಮಣಿಖಚಿತಕಾನಕದ ದಂಡಿಗೆಯ ನುಡಿಸುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೮–೪); ಮತ್ತಮಾಗಳೋರಣಂಗೊಂಡು ಶರಚ್ಚಶಾಂಕ ರುಚಿಯೊಳ್ ಸೆಣಸಲೆಳಸಿ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). **ಓರಣಗೊಳ್**: ಕೊಂಕುಗೊಳ್ವ ಪೊಳೆವೋರಣಗೊಂಬ ತೊಱಿಲ್ವ ತೇಲ್ವ (ಚಿಕವಿ.೪–೧೨೩).
[ಓರಣ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓರಣಂಗೊಳಿಸು, ಓರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಜೋಡಿಸು: ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯನೆಯ್ದೆ ತಳಿದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೪); ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಚಾರು ತರದ ಧಾರೆಗಳುಳ್ಳವಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಂ ಚೆಲ್ವಿನಿಂದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೬–೩೪). **ಓರಣಗೊಳಿಸು**: ಅವರು ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಕೂದಲು ಓರಣಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಹೇಮಂತ. ೫೫). [ಓರಣಂಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಓರಣಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಓರಣಂಗೊಳ್: ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಪೋಹಿಪ ಗರುಡ ಗಂಧರ್ವ ಚಾರಣರಿಂದೋರಣಂಬಿಡಿದೋರಂತೆ ನಿಂದ ವೀರ ಪ್ರಮಥರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). [ಓರಣ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಓರಣಗಾತಿ (ನಾ). ಓರಣವುಳ್ಳವಳು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಿನವಳು: ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳು ಓರಣಗಾತಿಯರಂತೆ ಧೋರಣದಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದವು (ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಓರಣ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಓರಣಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಮುರಿದು ಹೋಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ಉಲಿದುದಾಹವ ಸೇನೆ ರಿಪುಮಂಡಳಿಕರೋರಣಗೆಡಲು ರಣಮಂಡಲದ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಕೆಣಕಿದನು ಕಾಳೆಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೯).
[ಓರಣ + ಕೆಡು]

ಓರಣಗೊಳ್ ‘ಓರಣಂಗೊಳ್’ ನೋ.

ಓರಣಗೊಳಿಸು ‘ಓರಣಂಗೊಳಿಸು’ ನೋ.

ಓರಣಿಕೆ, ಓರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕಣೆಯ ಕಲ್ಲೊರಲೆ ಡೆಂಕಣಿಯಾಗೆಯುಂ ಸಾರಮಾರಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳೋರಣಿಕೆಗೆಡೆಯುಂ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಗಾಳದೊಳೆತ್ತಿದ ಪಾಪೆಯಂತೆಚಲೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೪ ವ). **ಓರಣಿಗೆ**: ಭೇರಿಶಂಖಮೃದಂಗ ರಣಕಹಳಾರವದ ರಭಸದಲಿ ಮೇಲ್ಪಗದೋರಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣಿ]ಗೆ ಪೈಸರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೭). [ಓರಣ + –ಇಕೆ]

ಓರಣಿಗೆ ‘ಓರಣಿಕೆ’ ನೋ.

ಓರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಓರಣವಾಗಿರು: ವಿಮಳ ಸ್ವರ್ಗಸುಖ ಸಾಕಾರಿ ಬರುತಿದೆ ಸಾರಿ ನೀವೆಂದೋರಣಿಸಿ ಕೈವಾರಿಸುತ ನಡೆದುದು ಸತೀನಿವಹ (ಜೀವಂಚ. ೮–೨೭); ಹಿಂಪಾರವರು ಬಳಿವಳಿಯಲೊಗ್ಗಿನಲೋರಣಿಸಿ ಮುಂಚುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೯); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳೋರಣಿಸಿದ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಗೆ ಸಪ್ತಾಂಗವ ಕೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೨೦–೪೯); ಓರಣಿಸಿದಳಕಾವಳಿಯ ಪೆಱೆನೊಸಲ ಕತ್ತುರಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೮).
[ಓರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಓರನ್ನ (ನಾ). ಒಂದೇ ತೆರ; ಸರಿ; ಸಾಟಿ; ಸಮಾನ: ಆತನ ಮಗಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂ ತೇಜದಿಂದಾದಿತ್ಯನೊಳೋರನ್ನನಪ್ಪೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೧೧); ಎನಗೆರಟ್ಟಿಂಡಮುಮೋರನ್ನರೆ ದಲೆಂತು ಕಾದುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨); ನೀರೂಡಲಿಕ್ಕಿದಂಗಜನ ಕೂರಲಗಿನೊಳೋರನ್ನಮಪ್ಪಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮ ವ); ಭಾರತಿಗೋರನ್ನಳಪ್ಪ ನಾರಿಯನೊರ್ವಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೯೮ ವ). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಅನ್ನ$_1$]

ಓರನ್ನೆ (ನಾ). ಸಮಾನಳಾದವಳು: ಶ್ರೀದೇವತೆಯರೊಳೋರನ್ನೆಯರಂ . . . ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ನೋಡಿ ಮುದ್ರಿಕಾಪ್ರದಾನಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೫ ವ). [ಓರನ್ನ + –ಎ$_2$]

ಓರಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಓರೆಯಾಗು; ದಾರಿ ಬಿಡು: ನಡೆನಡೆ, ಓರಾಗು ಓರಾಗು, ತಡೆ ತಡೆ . . . ಎಂದು ನುಡಿಯುವ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಧ್ವನಿಗಳು (ಕೃವಾಕ. ೭೫); ಓರಾಗು ಸಾರುವೆವೆನ್ನುವರು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೪). [ಓರೆ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಓರಾಯ$_1$ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ಎತ್ತಿದ ಮೇಘಡಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪರಿವಪಾಳಿಕೇತನಂಗಳ ವೋರಾಯದೊಬ್ಬರಂಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೯ ವ). [< ಓಯರ ?]

ಓರಾಯ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ: ಭುಜದ್ವಂದ್ವದೊಳ್ ಕುಡಿಮಿಂಚಂ ಕೊನರಿಪ್ಪ ವಜ್ರವಳಯಂ ವಕ್ಷೋಗ್ರದೊಳ್ ಶೋಭೆಯಂ ಪಡೆದೋರಾಯದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೪೨).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಆಯ$_1$]

ಓರಾಸನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸನ; ಏಕಪೀಠ: ಸುರೇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನಮಿರ್ಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೫೩); ಇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನ [ಜಾ]ಣನೆನಿಪ ಪಾಣ್ಡ್ಯನ [ಕುಲ]ಮುಂ ಬೇರಿನ್ದೆ ಕಿೞ್ತು[ಚೋ]ೞನ ಬೇರಂ ಬೇ[ರಿನ್ದೆ ಕಿ]ೞ್ತನ್ ಆನೆವೆಡಂಗಂ (ಎಇ. XIX, ೨೪೯–೧೮; 963); ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನಮಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೩೯).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಆಸನ]

ಓರಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳಿಕೆ, —ಆಡಳಿತ: ಮನೆವೀಡಿಲ್ಲಾದದು ಓರಾಟ್ಕೆ[ಳ್ಕೆ] ಒಮ್ಮೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೦–೧೨; 725).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಆಳ್ಕೆ]

ಓರಿ ‘ಓವರಿ’ ನೋ.

ಓರಿಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೆ ಆಡು ; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಆಡು : ತಂದೆಮಗ ಳಿರಲಿ ಮೇಣಣ್ಣತಂಗಿಯುಮಿರಲಿಯೊಂದೆ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದು ಕೂಡಿಪೋ ದಡೆ ಬಿನದದಿಂದೋರಿಗಾಡಿದಡೆ . . . ಸಂದೇಹಗೊಂಬುವರ್ ಮನುಜರ್ (ಮಲ್ಲಚ. ೬-೮). [ಓರಿಗೆ (< ಓರಗೆ) + ಆಡು$_1$]

ಓರಿಗೆ 'ಓರಗೆ' ನೋ.

ಓರಿಚೇಳು (ನಾ). "ಸಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಚೇಳು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಗೆ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟೆ ಬಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಓರ್$_0$ + ಇಡು$_1$]

ಓರಿರ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದೆರಡು ಸಲ : (ಓರಿರ್ಮೆ ಯಾತಾಯಾತವೋಗಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೦-೧೧). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಇರ್ಮೆ]

ಓರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು ; ಯೋಚಿಸು (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ್ ; ಮಲ. ಓರ್‍ಕ ; ತೆಲು. ರೋಯು, ಜಗೋಯು]

ಓರು$_2$ 'ಓರ್$_2$' ನೋ.

ಓರುವಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೂತ ಪುಷ್ಪವನದಿಂ ವನದಿಂ ತೊಳಪ ಕಲಿದೇವ ನಿಳಯದ ಬೆಳಕದಿನೀ ಯೋರುವಾಯಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨-೨೧ ; 1195). [?]

ಓರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಳುಕಲು; ಇಳಿಜಾರು; ಮಗ್ಗುಲು : ಬಡಗಣ ಶೃಂಗ ಪರ್ವತದೋರೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೬೧) ; ಉರಿಗಳಿಂದೋರೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಜರಿಗಳಿಂದುರಿಗಳಿಂ] ಪೋರೆಯಿಂದಿಡಿದ ಕಮ್ಮರಿಗಳಿಂ . . . ಆ ಪಥಂ ಬೆದಜುಸುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೬-೨೩) ; ತಾನು ಸ್ವತಃ ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯನ್ನು ಅಗೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಅಕ್ಬರ. ೫) ; ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಡೊಂದು ಇವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು (ತುಂಗಭ. ೬೮). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ನೆನಹಿನ ಗಡಣೆಯೆಂತಂತೋರೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವ ಭಾಷೆ ನುಡಿಗಳಹಗೆ ತಾಂ ನಡೆಸುವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೨) ; ಜ್ಞಾನ ನಿಷ್ಠೆಯೊಳೋರೆಯುಂಟೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೧). ೩. ಮೂಲೆ ; ತುದಿ. ೪. ಅಂಚು ; ಪಕ್ಕ ; ಬದಿ : ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೧) ; ಹಾರನಹಳ್ಳಿಯ ಓರೆಲಿ ಇರುವೋನೇ ನಾರಿಯ ಮಗನೇ ಬೆನವಣ್ಣ (ಜಗೀತ. ೪). ೫. ವಕ್ರತೆ ; ಡೊಂಕು : ವೀರಸಿರಿ ನಿಮಗೆಂದು ವಂದಿಗಳೋರೆ ಕಟಕಿಯಲೆನ್ನರೇ ಕೈವಾರಿಸುವ ಕವಿನಿಕರ ನಾಚದೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೧೯) ; ನಾರಿಯಂ ಕೀಸಿ ನರಮಂ ಸೀಳಿ ಹೆದೆಗಟ್ಟು ಪೋರೆಯಂ ತಿರ್ದು ಒಳ್ಪಿತುಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲನೋರೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೩೨). ೬. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು : ಕಳ್ಳರುಗಳೋರೆಗಳು . . . ಕೆಡಿಕಿಗಳನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ, ವಾರ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಓರೆ ; ತೆಲು. ಓರ]

ಓರೆ$_2$ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಮವಯಸ್ಕ ; ಸರಿಜೋಡಿ : ಅಂತು ತನ್ನೋರೆಗಳ್ವೆರಸು ಮಧುಮ್ನಿಜೀದೋಲಾಡುವಲ್ಲಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೮ ವ); ಸಿರಿಯು ಕುಲಸತಿ ಸುತನು ಕಮಲಜ ಓರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯ ಸೊಸೆ ಶಾರದೆ ಸಹೋದರಿ ಗಿರಿಜೆ (ಹರಿಸಾ. ೨೫). [< ಓರಗೆ]

ಓರೆಂಜಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದು ; ಸಹ ಭೋಜನ : ಓರೆಂಜಲ್ಗೊರ್ಪಂತಿಗೆ ವಾರದ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರಸಿ ಮೇಳಂಗೊಂಡಂದಾರುಂ ಲಘುವಪ್ಪರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೯) ; ಒರ್ತಲೆ, ಓರೆಂಜಲ ನಂಟಂ, ಓರಂದದ ಮಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೩ ಉದಾ) ; ಓರೆಂಜಲ್, ಈರ್ಕೈದು, ಈರೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಂಜಲ್]

ಓರೆಕಿವಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಿವಿ ; ಡೊಂಕಾದ ಕಿವಿ (ಕಿ).
[ಓರೆ$_1$ + ಕಿವಿ]

ಓರೆಕೆಯ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೈ ; ಡೊಂಕಾದ ಕೈ (ಕಿ).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಓರೆಕೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ; ಲೋಪದೋಷ : ಆರು ಮುಜಸಬಹುದರಸನಲ್ಲರ ಚಿತ್ತದೋರೆಕೋರೆಯ ಬಲ್ಲನು (ಭರಚ. ೮-೭) ; ವಿಮಳ ದರ್ಪಣವ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೈಮುಟ್ಟ ಸಮಜೀದರೋರೆಕೋರೆಗಳ (ಭರಚ. ೩೧-೪೬) ; ಜೀವನದ ಏರುಪೇರುಗಳು, ಓರೆಕೋರೆಗಳು ತುಂಬ ಬೇಕು (ಅಲೆಮ. ೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : ಬಹಳಪಾಲು ಜನರ ಓರೆಕೋರೆಯ ನೋಟ, ವಕ್ರದ ನಡೆ ನುಡಿ . . . ತನಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗನಾ. ೧೯). [ಓರೆ$_1$ + ಕೋರೆ]

ಓರೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಪೇಟ ಅಥವಾ ರುಮಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟು ವುದು (ಕಿ). [ಓರೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಓರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ; ಕಟಾಕ್ಷ ; ಅಪಾಂಗ : ಓರೆಗಣ್ಣಲಿ ನೊಂದು ನೋಡುವ ಸೂರಿಯನ ಸುತಗಭಯವೀಳ ಸರಸೀರುಹವ ತೋಜಸುತ (ತೊರರಾ. ೮-೪-೨೯) ; ಸಾರಥಿಯ ಕುಬ್ಜಾವ ತಾರವನೋರೆಗಣ್ಣೊಳೀಕ್ಷಿಸುತ ದಮಯಂತಿ (ನಳಚ. ೮-೪೩) ; ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ ಕೂಡದ್ವಪೋಜೀದೆಗೆವಳು (ಭರಚ. ೯-೬೮). ೨. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣು (ಕಿ). [ಓರೆ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಓರೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕು ಮಾತಾಡು ; ಗಳಹು : ಉಳಿದ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟರೆಂಬೀ ಹುಳುಗಳವರಂತೋರೆಗೆಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೪೦); ವೀರ ರುದ್ರನು ಜಗವ ನುಂಗುವನೋರೆಗೆಡೆಯದಿರಂಬ ಸುರಿ ಸುರಿ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೨). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಹೂಮಾಲೆ ವಾರಣೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಂತೋರೆಗೆಡೆದುರುಳಿತ್ತು ಧರಣಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೯-೩೪).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಓರೆಗೈ, ಓರ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಮಾಡು (?) : ತೋಜು ಜೀವನವೆಲ್ಲಿ ಶಿರಮುಂಡೋರೆಗೈದಾಗೆನ್ನ ಮಾಹತ್ತೋಜುದಲ್ಲದೆ ಬಿಡಲು ಹೆಣನಾ ಕೊಡಗೆ ಜೀವನವೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೦-೪೫). ಓರ್ಗೈ : ಲಿಂಗವಿರದರ ಕಾಣು ತಲಿ ವದನಂಗಳೋರ್ಗೈಯದೀಯ ಭ್ರಷ್ಟನು ಜಂಗಮರ ಸಮುದಾಯ ಕೈದಿದ (ಬಜ್ಜಪು. ೯೧-೩). [ಓರೆ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಓರೆಗೊರಳು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಕೊರಳು : ಎಲೆ ಮಿಡುಕದಾಸ್ಥಾನ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮಡಿಸುವ ರಭಸವಿಲ್ಲೊಳಗೊಳಗೆ ಸನ್ನೆಗಳೋರೆಗೊರಳುಗಳಾಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೦) ; ಉದುರಿದ ಬಿಲು ಸರಳ ಹೆಗಲೋರೆಗೊರ[ಪಾಠಾಂ. ಗರು]ಳರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ಣುಗಳ ತಳಿತ ರಕ್ತಾಂಕುರದ ಬಳಕೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೩೯).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಓರೆಚಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಚಪ್ಪರ ; ಇಳಿಜಾರಾದ ಚಪ್ಪರ. ೨. ಹಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ರೊಪ್ಪದ ಚಪ್ಪರ (ಕಿ).
[ಓರೆ$_1$ + ಚಪ್ಪರ]

ಓರೆಡೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ ; ಒಂದು ಎಡೆ : ನಿಂದು ನಿಂದೋರೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಡಿ]ಗೋರೊರ್ಮಾಲಿಸುತ್ತುಂ ನೆರವಿಯುಲಿಪುಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೭೯). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಡೆ$_3$]

ಓರೆಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಬಡಿಸುವುದು, —ಬಡಿಸುವಷ್ಟು : ಓರ[ರೆ]ಡೆ ಮಾರಡೆಯಜೀದೆಮಾಡುವ ನಾರಿಯರೆಡೆ ಮಾಡುತಿರಲು ಭೂರಮಣನು ರಮಣಿಯರೆಲ್ಲರುಂಡರು ಓರಂತೆ ತೃಪ್ತಿವಡೆದರು (ಭರಚ. ೪-೧೧೭). 'ಮಾರೆಡೆ' ಪರಾ. [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಡೆ$_4$]

ಓರೆದುಱುಬು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು : ಓರೆದುಱುಬಂ ತೆಗೆದು ಜಡೆಗಟ್ಟಿ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡೈದಿದಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯). [ಓರೆ$_1$ + ತುಱುಬು$_3$ (< ತುಱುಂಬು$_3$)]

ಓರೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕುಮಾತು; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ: ಹೋರೆಗಳ ಹೊಳ್ಳಿಱಿತ ಜೋಯಿಸರಾರುಭಟೆಗಳ ಬಿಂಕ ಕೋವಿದರೋರೆನುಡಿ ತಾಱಾಳುಱಪವೀ ನೃಪರ ಬೋೞವಿಸೆ (ಸಂಭಪ. ೨೯-೫). [ಓರೆ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಓರೆನೋಟ (ನಾ). ಕುಡಿನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟ: ಬಿನ್ನಣದಿ ಮಿಗೆವೋರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಳು (ನಳಚ. ೩-೬೦); ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಓರೆನೋಟದಿಂದ ನೋಡುವ ಕಾದಂಬರಿಯ ಕರಿಯಾಲಿಗಳು ಬಲುನಿಡಿದಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು (ವಚಕಾ. ೫೬); ನಿನ್ನೋರೆನೋಟಕೆ ಹಗೆ ತಾನೆ ಕೈಸೆರೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವ ಧೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯-೩೧). [ಓರೆ$_1$ + ನೋಟ]

ಓರೆಪೀರ 'ಓರೆಪೀರೆ' ನೋ.

ಓರೆಪೀರೆ, ಓರೆಪೀರ (ಗು). "ಅಂಕುಡೊಂಕು, ನೇರವಲ್ಲದ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೪). ಓರೆಪೀರ : (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರೆಪೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ; ಲೋಪದೋಷ: ಪಾರಲೌಕಿಕದುಳಿವನೈಹಿಕದೋರೆಪೋರೆಯನಿಂದು ಬಲ್ಲವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೬೪); ಕೊಯ್ದುಳವನಿಪಶಿರೋಮಣಿಯ ಮಸ್ತಕವನೆರಡಾಗಿ ಸರಿಸದಿಂದೋರೆಪೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೨); ಪದಿಮೂಱು ವರುಷವೋರೆಪೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆಯನುಭವಿಸಿದರು (ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾ. ೪-೪-೩೬); ಪರರಾಷ್ಟ್ರದಿಂ ಬಂದ ದೊರೆಗಳ ಮನೋಭಾವವಱಿತೋರೆಪೋರೆ ಸಂಜನಿಸದಂತುಪಚಾರವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೮-೧೦). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು: ಓರೆಪೋರೆಯೊಳಾಡಿ ಧರ್ಮದ ಧಾರಣೆಯ ಧಟ್ಟಿಸುವದಿದು ಗಂಭೀರರಿಗೆ ಗರುವಾಯಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೪); ಕೌರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆಪೋರೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಹದರಿನೊ]ಳವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ.೮-೭೦). [ಓರೆ$_1$ + ಪೋರೆ]

ಓರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು: ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟೆಡೆಗಿವರೇಕೆಂದು ನಾನೋರೆಮಾಡಿ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಂದೆ (ಭರಚ. ೩೯-೧೩೧); ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒತ್ತಟ್ಟು ಮಲಗಿದಳು (ದೇವೀಚೌ. ೪೧); ಒಳಹೋಗಿ ನಿಂತು ಬಾಗಿಲು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪). [ಓರೆ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಓರೆಮಾತು (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಕೊಂಕು ಮಾತು: ಏನಿದು ಓರೆಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ? ಹೌದೆಂದಾದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಲ್ಲವೆನ್ನಬಾರದೇ? (ಕುರುಕಾ. ೪೮). [ಓರೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಓರೆಮೂಗು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟ ಮೂಗು; ಡೊಂಕು ಮೂಗು; ಬಾಗಿದ ಮೂಗು (ಕ). [ಓರೆ$_1$ + ಮೂಗು]

ಓರೆಮೈ (ನಾ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿದ ಮೈ: ನರಸಿಂಗರಾಯ ಹೊರಳಿ ನೋಡುವಾಗ ಇವರು ಓರೆಮೈಯಾಗಿ ಬಾವಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ್ದರು (ನಿರಾಭ. ೧೦೫). [ಓರೆ$_1$ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಓರೆಮೋರೆ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಮೋರೆ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ (ಕ). [ಓರೆ$_1$ + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಓರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರವಾಗು; ಕೊಂಕಿರು; ಭೂಭ್ರಮಣದ ಅಕ್ಷವು . . . ಓರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತಕೆ . . . ಓರೆಯಾಗಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೪೦). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು: ಕಷ್ಟಗಳು ಓರೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದುವು (ಆರ್ಯಕೀ. ೭೧). [ಓರೆ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಓರೆಯಿಸು, ಓರೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು: ಓರೆಯಿಸಿದಂ; ತೇರಯಿಸಿದಂ; ತೆಲ್ಲಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). ಓರೈಸು : ೨. (?) : ತಾನಳಿದೊಡಮುದತ್ಯಂತ ದಯೆಯಿಂ ಜೀವನವನಿತ್ತುಂ ತಳುವದೋರೈಪ ಶಕ್ರಂ ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ವಿವೇಭ. ೧-೧೧). [ಓರೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓರೆಲೆದಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : "ಪದ್ಮ - ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಓರೆಲೆದಾವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೦). [?]

ಓರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು: ಸುರಪ ದಿಶಾಪತಿ ಬಿನದದಿ ಪೊಡೆವವಸರದೊಳಗಾ ಕೈಯೋರೆವರಿಯೆ ನೆಗೆವರುಣಮಣಿಯ ಕಂತುಕಮೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೫). [ಓರೆ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಓರೆವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ; ಓರೆಯಾಗಿ ಬೀಳುವ ಪೆಟ್ಟು: ಜಾಱುವೊಯ್ಲಡವೊಯ್ಲು ನಿಡುವೊಯ್ಲೋರೆವೊಯ್ಲುಪ್ಪರದಹೊಯ್ಲು ಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ಲಿನಲೊದಗಿದರು ಭಟರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೪). [ಓರೆ$_1$+ ಪೊಯ್ಲು]

ಓರೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗು, —ಜೋಲು: ಅಬ್ದುವಿಳೆಯೊಳ್ ನಿಧಿಗಳ್ ಕರುಮಾಡವೋರೆವೋಯ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೪); ಇಂಬಾಗಿರೆಯುಂ ಮುಕುಟಮುದಂ ಬಿಣ್ಪಿನೊಳೋರೆವೋದೊಡೋಸರಿಪವೊಲ್ . . . ಕರಮನುತ್ತಮಾಂಗಕ್ಕೊಯ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೨); ಮಹಾರಥರಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ದುದೀಸು ಸೂಸಿದುದು...ನೊಗನೋರೆವೋಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೯). ೨. ಕುಂದು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಪೊರೆವೋಗದ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ ಓರೆವೋಗದ ಚಲಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೬ ವ); ಮೇರೆಯಱಿದ ಮೆಲ್ಪಾತು ಓರೆವೋಗದ ಜಾಣ್ಮೆ ಮೆಱೆಯಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೬೧). [ಓರೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಓರೆಹದಿರು (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಒಗಟೆಯಂಥ ಮಾತು, —ಸಂಕೇತ, —ಸಂಜ್ಞೆ; ಜಾರುಮಾತು: ಕೌರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆಹದಿ [ಪಾಠಾಂ. ದ] ರಿನೊಳವಗಡಿಸಿ ಹೊಂದೇರ ದುವ್ವಾಳಿಸುತ ಮೂದಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೭೦). [ಓರೆ$_1$ + ಹದಿರು$_2$ (< ಪದಿರ್$_2$)]

ಓರೈಸು 'ಓರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಓರೊಂದು (ನಾ). ಒಂದೊಂದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು: ತೊಟ್ಟ ತುಡುಗೆಗಳ್ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನಮನೋರೊಂದೆ ಮುಸುಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೬); ತಂತಮ್ಮೊಳೋರೊಂದರ್ಕೆ ಪುಯಲ್ಚುವಂತೆ ಕರುಣಾರುತಮನೊದವಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೮); ಓರೊಂದಱೊಳಗೆ ನಾಡುಗಳೀರೆಂಟುಗಳಾಗೆ ಕೂಡಿ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ರಾರಾಜಿಸೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಿಳಾರಮಣೀರಮ್ಯಗೇಹಮುಭಯ ವಿದೇಹಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒಂದು$_3$]

ಓರೊಬ್ಬ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊಮ್ಮೆ 'ಓರೊರ್ಮೆ' ನೋ.

ಓರೊಬರ್ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊರ್ಮೆ, ಓರೊಮ್ಮೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ; ಒಂದೊಂದು ಸಮಯ; ಒಂದೊಂದು ಸಲ: ಪೆಸರ್ಗೊಂಡಿಂದ್ರನರೇಂದ್ರವಂದ್ಯನನೊಱಲ್ದೆತ್ತಾನುಮೋರೊರ್ಮೆ ಚಿಂತಿಸಿದೊಂಗಂ ಪವಣಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೩೭); ಸುರನಿರ್ವರ್ತಿತ್ತಚಾರ್ಪಸಿರಬರಿಸಕ್ಕೋರೊರ್ಮೆ ನೆನೆವನುಣಿಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೪); ಓರೊರ್ಮವನಿತಳದೊಳೋರೊರ್ಮೆ ವಿದ್ಯಾಧರಾಕಾರದಿನಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೯೩). ಓರೊಮ್ಮೆ: ಓರೊಮ್ಮೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು (ಭರಚ. ೩೬-೭೪). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒರ್ಮೆ]

ಓರೊರ್ವ, ಓರೊಬ್ಬ, ಓರೊರ್ಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ: ಪರೆದೋರೋರ್ವರೊಂದೊಂದು ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಗಿ ಬೇಱೆವೇಱೆ ಪೊಱಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨ ವ); ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಿವರ್ ತಮ್ಮೊಳೋರೋರ್ವರಂ ನೋಯಿಸಲುಂ ಕೊಲಲುಂ ಆಱರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯-೧೩); ಓರೊರ್ವರಯ್ಯೊರ್ವರ್ಗಂ ನಾಯಕರಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೭ ವ); ಓರೊರ್ವರಂ ಡೊಕ್ಕರಿಸುತ್ತೋರೋರ್ವರಂ ಜಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೪); ಅಭವ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರಿಪಾದಭಕ್ತರ್ ದುರಿತಮುಕ್ತರಿಪ್ಪರ್ ಕೋಟಿಗೋರೋರ್ವರ್ (ಚೆಬಸು. ೩-೧೩). **ಓರೊಬ್ಬ**: ತಮ್ಮೊಳೋರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೪೦). **ಓರೊರ್ಬ**: ಓರೊರ್ಬರ ಕೈಗೆಯ್ದಿಸುವ ಬೇಗಮುಂ ಮನಮೆಯ್ದಿದುದಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೭-೮೨).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒರ್ವ]

ಓರ್ಗೈ 'ಓರೆಗೈ' ನೋ.

ಓರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳುವಿಕೆ; "ಸಹನ ಶಕ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).
[ಓರ್ಚು + -ಇಕೆ]

ಓರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಅನುಭೋಗಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓರ್ಮಿ = ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರು; ತೆಲು. ಓರುಚು, ಓರ್ಚು; ಕುವಿ. ಒರ್ಹ್, ಓರ್ಹಿ]

ಓರ್ಜಂತೆ 'ಒರ್ಜಂತೆ' ನೋ.

ಓರ್ಜವಳಿ (ನಾ). (?): ಇಜಪದಿಪ ಬರಿಸಕೆ ಗುದಿಗೆ ಓರ್ಜವಳಿ ದುಟ್ಟಿಗೆಇವರ್ ಇದನಳಿದವರ್ ಬರಣಾಸಿಯುಂ ಕಾವಿಲೆಯು ಕೆರೆಯುನ್ದೇಗುಲಮುಮ ಪಾರ್ಪ್ವರುಮನಳಿದ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦೧-೫; ?). [?]

ಓರ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದು ಎಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. "ನಿಶ್ಚಯ ಗುರಿ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಪಟ್ಟು$_1$]

-ಓಲ್ '-ಪೋಲ್' ನೋ.

-ಓಲಂತೆ (ಅ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಂಕರ್ಯವೆಸಗುವ ಅಲಂಕಾರದೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೧-೮).
[-ಓಲ್ (< -ಪೋಲ್) + ಅಂತೆ$_1$]

ಓಲಗ$_1$ (ನಾ). ರಾಜನ ಸಭೆ; ದರ್ಬಾರು; ರಾಜನು ದರ್ಶನ ಕೊಡುವ ಎಡೆ; ರಾಜಾಸ್ಥಾನ: ಇರುಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ನೆರೆದಿರ್ದ ನೆರವಿಯೊಳ್ ಅರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೩); ರಾಜರಾಜನುಜದೆ ಕಿಱುನಗೆ ನಕ್ಕು ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ ವ); ಆರೊಡನೆ ನುಡಿವೆನಱ್ತಿಯೊಳಾರೊಡನೋಲಗದೊಳಿರ್ಪೆನಾರೊಡನೆ ಸಮಂತಾರೋಗಿಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೦); ಸುದತಿಯರಿಲ್ಲದೋಲಗದ ಲೀಲೆ ಮನೋಹರಮಪ್ಪ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದ ಮನೆವಾೞ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೪); ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು ರಾಯನೋಲಗದೊಳಗೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೮).
[< ಸಂ. ಅವಲೋಕ ?]

ಓಲಗ$_2$ (ನಾ). (ರಾಜಸಭೆಯ) ಸೇವೆ; ಊಳಿಗ; ಚಾಕರಿ: ತಂಡ ತಂಡದೋಲಗಕ್ಕೆ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ವಾರವಿಳಾಸಿನಿಯರ ನೂಪುರಂಗಳ ರವಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ವ); ಅರಸರೋಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳಿಗಂ ಬೆಟ್ಟಿತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೯); ಓಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ ಭೂಪಾಲಕನಿಕ್ಕೆಲದೊಳೈದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರ್ (ಬಾಥಪು. ೬-೯).
[ಪ್ರಾ. ಓಲಗ್ಗ (< ಸಂ. ಅವಲಗ್ನ)]

ಓಲಗ$_3$ (ನಾ). ೧. (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ) ವಾದ್ಯ: ಪಾಳೆಯಗಾರನು ಗರ್ವದಿಂದ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಓಲಗ ತಾಳಮೇಳಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಬಂದನು (ಸಂಸಕ. ೧೩೧); ಜೋಳದ ಗರಿಯ ಪೀಪಿಯೇ ಓಲಗ (ಸುವಸಂ. ೩೦); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಓಲಗ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಳು; ಕೂಗು: ನಿನ್ನ ಓಲಗ ನಿಲ್ಲಿಸು (ರೂಢಿ). 'ವಾಲಗ' ಪರಾ.

ಓಲಗದವ = ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು: ಹೊರಗೆ ಓಲಗದವನು ತೋಡಿರಾಗವನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯ. ೧೩೫). ℙ ಇದರ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ 'ವಾಲಗ' ಎಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ಇದನ್ನು 'ವೇಣುಕ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿರಬಹುದೇ ಹೊರತು ಹಳೆಯವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. [?]

ಓಲಗಂಗುಡು, ಓಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು: ಅಂತು ಪಿರಿದೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮನುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ಯಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೮); ಮಕುಟವರ್ಧನರ ಮಂತಣದ ನಡುವೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದು (ನಂಬಿರ. ೨-೩೬). **ಓಲಗಗೊಡು**: ಮುಂದಣಾ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಗೋವಿಂದನೋಲಗಗೊಟ್ಟಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೫೦). [ಓಲಗ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಓಲಗಂಪರೆ (ಕ್ರಿ). (ರಾಜನ) ಸಭೆ ವಿಸರ್ಜನೆಗೊಳ್ಳು; ಸಭೆ ಮುಗಿ: ಮಿಕ್ಕನಮಾತ್ಯರುಂ ತಾರ್ಕಿಕರುವೆರಸಂತೋಲಗಂಪರೆದು (ಬಸಪು. ೫೪-೮೩); ಒಂದು ದೆವಸಂ ಬೈಗುಂಬೊೞ್ತಿನೊಳೆಂದಿನಂತಿರೋಲಗಂ ಪರಿ[ರೆ]ಯೆ . . . ಅರಮನೆಯಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೬).
[ಓಲಗ$_1$ + ಪರೆ$_1$]

ಓಲಗಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಿಕೆ; ದಾಸಿ: ಅರಮಗನಿರ್ಪ ಓಲಗದ ಓಲಗಕಾರ್ತಿಯರೆಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಓಲಗಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲಗಕಾಱ, ಓಲಗಿಕಾಱ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ: ಮೃಗದೊಲವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಱಿದಲಸದೆಳಸಲೋಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡವನಲ್ತೆ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟೆಕಾಱನೋಲಗಕಾಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೨). **ಓಲಗಿಕಾಱ**: "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ – ಈ ೫ ಓಲಗಿಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೪); ಪಸಾಯದಾನಂಗುಡುವನಿಂತು ಕಾಣದೆ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವವೋಲಗಿಕಾಱನುಂ (ಪಸಾರ. ೭೭೨-೧೧).
[ಓಲಗ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಓಲಗಗೊಡು 'ಓಲಗಂಗುಡು' ನೋ.

ಓಲಗಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಓಲಗ ನಡಸು; ದರ್ಬಾರು ಜರುಗಿಸು: ಕಾಮನು ಓಲಗಗೊಂಡಿರುವಾಗ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಯು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ತಿಂಗಳ ಸೆರೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರುಹುವುದು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೨).
[ಓಲಗ$_1$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಓಲಗಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಭೆಯಾಗಿರು: ಪಲಗಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ಸಗ್ಗದ ಲಲನೆಯರೊಳಗೋಲಗಮಿರ್ಪಂತಾ ಲಲಿತ ಶಶಾಂಕವದನೆ ಸಖಿಯರ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯). ೨. ಸಭೆ ನಡಸು: ರಾತ್ರಿಯೊಳವನೀನಾಥಂ ಜಾವಗಳಿಯಲೋಲಗಮಿರ್ದೆಯ್ದಿದನಾ ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೦). [ಓಲಗ$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಓಲಗವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಕೊಡು, —ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಹೊಜಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿಗೆಯ್ದಿ ಚೆಲ್ವೆಸೆಜಕದೊಳೋಲಗವಾದಾ (ಭರಜ. ೩೭–೬೪). [ಓಲಗ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಓಲಗವೀ (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು: ಸುತ್ತಿಮುಖಮಂಟಪದೊಳೋಲಗವಿತ್ತಖಿಲ ಭಕ್ತರ ಮಹಾ ಗ್ರಹದೊತ್ತನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿವತ್ಸಳನು (ಬಸಪು. ೨೭–೨೩). [ಓಲಗ$_1$ + ಈ$_2$]

ಓಲಗವುರುಡು (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಅನಗಿ ದಱಿದಿರ್ದೊಡಂ ಚಲದಿನೆನ್ನೊಳೆ ಪೊಂಗಿ ಪೊಡರ್ಪುದೋರ್ಪನೋಲಗ ವುರುಡಿಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚವಣಿಗಿಲ್ಲ ಕರಂ ಮುಳಿಸಿಲ್ಲ ಕಾಯ್ದು ಕೆಮ್ಮಗೆ ಬಱಿಸಂದು ಕೊಂದಪನಕಾರಣದಿಂ ಮೊಱೆಯೋ ಮನೋಭವಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೪). [ಓಲಗ$_1$ + ಪುರುಡು$_1$]

ಓಲಗವೆಣ್ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ, —ಊಳಿಗ ದವಳು: ಕಾಲುತೊಡರು ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿ ಕೊಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತಿದ್ದರೀಕ್ಷಿಪರಾಲಿಗಳ್ ಬೆಬ್ಬಳವಾಗೆ (ಭರಜ. ೯೭–೪೮). [ಓಲಗ$_2$ + ಪೆಣ್]

ಓಲಗಶಾಲೆ, ಓಲಗಸಾಲೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನ; ಸಭಾಮಂದಿರ; ರಾಜಸಭೆ: ಓಲಗಶಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಳಿಗೆ ಜೇವಣಶಾಲೆ ಮತ್ತ ಭೃಂಗಾಳಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೫೦); ಏಳುವರೆಯೋಜನದಲೋಲಗಶಾಲೆ ತುಂಬಿತು (ಸಂಭಪ. ೫–೪೮); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋಲಗಶಾಲೆಯಂದದಲಿ ನಂದನವನ ಕಡುರಯ್ಯವಾಯ್ತು (ಕಂನವಿ. ೫–೧೦೩); ವಿಜಯ ಸಿಂಹಾ ಸನದ ಓಲಗಶಾಲೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭); ರಾಜನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಓಲಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ . . . ಕುಳಿತು ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೯೩). **ಓಲಗಸಾಲೆ**: ಪಾಸಱೆ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ ಮಂಗಳ ಗೀತಿ . . . ಪೊದಱಿಓಲಗಸಾಲೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿಯೆನಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯); ತ್ರಿದಶಾಂಗನೆಯರ್ . . . ಪಾಡಿದರೋಲಗಸಾಲೆ ಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೫); ಕಬ್ಬೆಳಗೋಲಗಸಾಲೆಯೆಲ್ಲಮುಂ ತೀವೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೩); ಓಲಗಸಾಲೆಯಲಿ ಋತುಪರ್ಣನಿದ್ದನು ಸಿಂಹಪೀಠದಲಿ (ನಳಚ. ೭–೧). [ಓಲಗ$_1$ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಓಲಗಸಮಯ (ನಾ). ಓಲಗ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಸಭೆಯ ವೇಳೆ: ದೇವನೋಲಗಸಮಯವಱಿತಾಂ ಬಹೆನು ನಿಲ್ಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೪–೫೩). [ಓಲಗ$_1$ + ಸಮಯ]

ಓಲಗಸಾಲೆ 'ಓಲಗಶಾಲೆ' ನೋ.

ಓಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಓಲಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಸೇವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು: ಮೇಲನೆಣಿಕೆಯನಱಿಯದೆಮ್ಮ ನೃಪಾಲವಂಶಕೆ ಕುಂದ ಹೊಱಿಸುವು ದೋಲಗಾರ್ತವೆ ನಿಮಗೆ ನಿಮ್ಮನುಮಾನವೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೬೫). [ಓಲಗ$_2$ + ?]

ಓಲಗಿಕಾಱ 'ಓಲಗಕಾಱ' ನೋ.

ಓಲಗಿಗ (ನಾ). ಸೇವಕ: ನಿನಗೆಂದುಂ ತೆತ್ತು ಪೊತ್ತೋಗಲಿಗ[ಲಗಿಗ]ರ ಪರಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಸೋಮಪ್ರಭಂ ನಂದನರೀಗಳ್ಕೊರ್ವಿ ತಾಮುಂ ಮಲೆದ ಪರವರುಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೧೫). [ಓಲಗ$_2$ + –ಇಗ]

ಓಲಗಿಸು$_1$, ಓಲೈಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದರ್ಬಾರು ಮಾಡು, —ನಡಸು. ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರು: ಆ ಯೋಧಶ್ರೇಷ್ಠರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುವ ಸಂತೋಷವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಬರುತಲಿರಲು ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿ ಗಳೂ ದಕ್ಷನೂ ಮೊದಲಾದ ನವಬ್ರಹ್ಮರೂ ಓಲಗಿಸಿದರು (ಕೃವಾಕ. ೧೭೩). **ಓಲೈಸು$_1$**: ೧. ಬೆಳಗುವ ಶರತ್‌ಚಂದ್ರನು ಮೇಲೆ ಓಲೈಸಿದ್ದಾನೆ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬೧); ಶಂಕರನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಸತಿ ಪಾರ್ವತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಓಲೈಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಭಾರದ. ೬೮). [ಓಲಗ$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಓಲಗಿಸು$_2$, ಓಲಯಿಸು, ಓಲಯ್ಸು, ಓಲವಿಸು, ಓಲೈಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಮಾಡು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶ್ರೀನೊಱಂಬನ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ತ್ರಿಭುವನಯ್ಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯನೋಲಗಿಸಿ ಸಿವಯ್ಯನ ಕೆಱೆಯನಾಳುತ ಮಿಱ್ದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮುರಾ. ೧೪೧–೨; 900); ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತುಮೋಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೨೭); ಓಲಗಿಸಿ ಬಾಳ್ವುದೆ ಕಷ್ಟಮಿಳಾಧಿನಾಥರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಓಲಗಿಪವನಿಂ ಮೂಢನಾರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೫೨–೨೧); ಕೋಲ ಮೊನೆಯಲಿ ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನನೋಲಗಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದನಾ ಕಟ್ಕಾಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೫). ೨. ಅರ್ಪಿಸು; ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು: ಓಲಗಿಸಿ ವಸ್ತುವಾಹನಮಾಲೆಯ ನುತ್ತಂಸಮಣಿಮರೀಚಿಗಳಿಂ ಭೂಪಾಲನ ಚರಣಸರೋಜಕ್ಕೋಲಗಿಸಿದನು ದಯಸುಂದರಂ ತಣ್ಣೆಸಿಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫); ನೃಪಾಲರ್ ವನಮಾಲಿ ಗೋಲಗಿಸಿದರ್ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೨); ಕೆರಮೇಟಿಗ್ಗಿ ಯುಳ್ಳ ಪಿಳ್ಳೆಗಳೆರೆಡುಮನೋಲಗಿಸುವಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೭೭). **ಓಲಯಿಸು**: ೧. ಅರಸಿಯರನೋಲಯಿಸಲೆಂದು ಬಂದು (ಬಾಥಪು. ೧–೧೬೨ ವ); ತನ್ನನೆಲ್ಲರುವೋಲಯಿಸಿ ಬರೆ (ಬಸಪು. ೫–೧೧); ಪಾಂಡವ ರಾದರೋ ನಿಸ್ಸನ್ನು ಓಲಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಳಗಕ್ಕೊ ಸೊಂಟಕಟ್ಟರುವರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೫೨). ೩. ಪುಸಲಾಯಿಸು: ಗಿರಿಯಪ್ಪರು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ತುಂಬ ಓಲಯಿಸುತಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨). **ಓಲಯ್ಸು**: ೧. ಹೊನ್ನನಾರ್ಜಿಸುವ ತೆಜನಂ ನೆನೆದು ಎಂದನೋಲಯ್ಸಲ್ಪರಾಧೀನವೇಕೆಂದು (ಏಚಾರ. ದೇ. ೧೧೫–೧೬); ಮೃಗ ಧರಬಿಂಬಂಗಳವೆರಡಗಲದೆ ವೋಲಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡೆಸೆಯು]ತಿರ್ದ ಪುವು ಸರಸಿಜದೊಂದಗಣಿತ ಕರ್ಕಶವೆನಲ್ಕಗಪುತ್ರಿಗೆ ನೀಲ ಮುತ್ತಿನೋಲೆ ಯಸಿತ್ತರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೬೯). **ಓಲವಿಸು**: ೧. ಜಂಗಮವನೋಲವಿ ಸುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೧–೨೭); ಶರಣ ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಚರಣಯುಗಳವ ನೋಲವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಪ ಕಿಂಕರಗೆ ಧನವಿಲ್ಲೆನಲುಬಾರದು (ಬಸಪು. ೨೯–೩೧). **ಓಲೈಸು$_2$**: ೧. ಅಡಿಯೊತ್ತಲ್ ಕೇಯೂರಕನೆಡೆಯಱಿ ದೋಲೈಸೆ ಕನ್ನಕಾಸಂಕುಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೮); ಅರಸರನೋಲೈಸುವ ರಾದರದಿಂ ಬಲಹೀನರಾಗಿ ಸೇವಕರೆಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೦–೧೦); ಭವಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಗದ್ದುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಓಲೈಸಿಹನೆಂದು ನುಡಿವ ರಯ್ಯಾ ಪ್ರಮುಥರು (ಬಸವ. ೭೦೯); ರಣದೊಳೊಡ್ಡಿದರಾತಿಗಳನೀ ಹಣೆಯ ಪಟ್ಟದ ವೀರ ಜಯಿಸಲು ಹಣವಿಗಾನೋಲೈಸೆ ಮಾಡುವೆನೆಡವಿ ಯಲಿ ತಪವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೪). ೨. ಆಯೋನಿಸಂಭವನವೀ ಮಂಗಳ ಹಯವೆಂದೋಲೈಸಿದನಿಳಾಧಿನಾಥಂಗೆ ಪಾರಶೀಕಾಧೀಶಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೯); ಪಾರಶೀಕಾಧಿರಾಜನೆನ್ನಂ ಕಂಡು ಪಿಡಿದೊಯ್ದು ತಾರಾಪೀಡ ನರೇಂದ್ರಂಗೋಲೈಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೬೨೦). ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಓಲೈಸು ತ್ತಿದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೨೭). ೪. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಂದೆಸರಿ: "ಬೆಂಗೊಟ್ಟುದುಮೋಲೈಸಿತು ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡೆಮೆಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). ೫. ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತು ಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಪಟುಭಟರ ಪಟಲ ವೋಲೈಸಿ ಬರೆ ಗಗನಮಂಡಲವ ಬಗಿದು (ಸೌಂದಪು. ೧೪–೧೪); ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ಕಮಲವೆಂದೋ ಲೈಸುವುವು ತುಂಬಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫–೬೪).

ಓಲಗಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲಯಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲೈಸಿಕೊಳ್ = ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಆಳಿದನು ರಾಮನ ವಿವಾಹದ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡಬುದ ಪರಿಯಂತೋಲಗಿಸಿಕೊಂಡಖಿಳರಾಯರನವನಿಮಂಡಲವ (ತೊ ರ ರಾ. ೨-೧-೨); ಓಲಯಿಸಿಕೊಂಬುದೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಪುದುಜಿ಼ ಮಾಬ್ಪ ಕಾರ್ಯಮೇನುಳ್ಳೊಡದಂ ಬಾಲಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಬಾಧಪು.೬-೬೩); ಜಲರುಹಾಸನಮುಖ್ಯ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳಿಂದೋಲೈಸಿಕೊಂಬಗ್ಗಳದ ವಿಭವದ ದೈವ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೭೫). ಓಲಗಿಸುವವ = ಸೇವಕ : “ಸೇವಕಃ, ಅರ್ಥಿನ್, ಅನುಜೀವಿನ್ – ಇವು ಓಲಗಿಸುವವನು” (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೧).

[ಓಲಗ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಗಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು) ಊದು, —ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು : ಅತಿಮೃದುರವ ದಾಯಿಗಳಂ ತತಘನಸುಷಿರಾವನದ್ಧ ವಾದ್ಯಂಗಳನೇಂ ಮತಮುಜಿ಼ದೋಲಗಿಪುದೊ ದಂಪತಿಗೆಂದುಮುವಾರ್ಯವೀರ್ಯತೂರ್ಯಕ್ಷ್ಮಾಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೫).

[ಓಲಗ$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಯಿಸು ‘ಓಲಗಿಸು$_2$’ ನೋ.

ಓಲಯ್ಸು ‘ಓಲಗಿಸು$_2$’ ನೋ.

ಓಲವಿಸು ‘ಓಲಗಿಸು$_2$’ ನೋ.

ಓಲಸರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನರ್ತನವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭೂತಕೋಲ : ಭೂತದ ಕೋಲ ಓಲಸರಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅಣಿಗಟ್ಟುವ ಭೂತದ ಪಾತ್ರಿಯೂ ಹಾಗೆ ಮೆತ್ತೆಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೬) ; ಹುಲಿರಾಯನು ಓಲಸರಿಯ ಬಾರಣೆಗಾಗಿ ಹೊರಟನೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ವೀರಬಂ. ೨೫).

[← ತುಳು. ಓಲಸರಿ]

ಓಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಒಯ್ಯಾರಿತನ; ತೂಗಾಟ: ಈ ಓಲಾಟ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಅಷ್ಟೆ (ಆಲಹೂ. ೮೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಉತ್ಸಾಹ; ಮೆರೆತ: ಪೇಳುವುದೇನಿನ್ನು ದುರ್ಜನಸಂಗದೋಲಾಟ ಸೊಗಸಾಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೩) ; ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಆ ಓಲಾಟ ಹೇಳತೀರದು ; ಸುಮ್ಮನೆ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು (ಸುಖವಿ. ೭). ೩. “ಮಿತ್ರತ್ವ” (ಸಿರಿಕೋ. ೮೪). [?]

ಓಲಾಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡಿಸು ; ತೊನೆದಾಡಿಸು : ಪಂಡರಿಯ ಗೋಪಾಲವಿಠಲ ಓಲಾಡಿಸುತ್ತ ಕುದುರೆ ಓಲಾಡೆ ಪೋದನೆಂದು (ಜಗವಾ. ೧೪೩). ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ನಲಿದಾಡಿಸು : ಪಾಲಿಂದಂ ಮೊಸರಿಂದಂ ಮೇಲೆನಿಸುವ ತುಪ್ಪದಿಂದಮುಡುಗೆಗಳಿಂದಂ ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಮುನಿಕದಂಬಮನೋಲಾಡಿಸು ಮಗಳೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ತಣಿವಿನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೬); ಗುಣ್ಪುವಡೆದ ಪೊರ್ಕುಳಿ಼ಂಬ ತಿಳಿಗೊಳಂ ಕಮ್ಮಂಗೋಲನೆಂಬ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯನೋಲಾಡಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩).

[ಓಲಾಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಾಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು ; ಮುಳುಗಾಡಿಸು : ಭುವನಾಂತರಮಂ ಸಿಂಪಿಸುವವೊಲಾಶಾವನಿತೆಯರುಮನೋಲಾಡಿಸುವಂತೆವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯) ; ಅತಿಪ್ರಮೋದರಸಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಮನಮನೋಲಾಡಿಸಿ ಕಿಜಿ಼ದುಂ ಪೊಟ್ಟನಿರ್ದು ಮಣಿಮಯಾಸನದಿಂದೆರ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೭೨) ; ಸ್ವಾರ್ಥಲೋಲುಪ್ತಿಯಲಿ ನಿಲುವ ಸಮರ್ಥರಾದರೆ ಬಾಣಧಾರಾ ತೀರ್ಥದೊಳಗೋಲಾಡಿಸುವೆನೆಂದೆಚ್ಚನಭಿಮನ್ಯು (ಕುಮಾಂದ್ರೋ. ೬-೧೦) ; ಶಿವತತ್ತ್ವಾನುಭಾವಸುಖಸಂತೋಷಸಾಗರದೊಳೋಲಾಡಿಸಿದನಖಿಳಭಕ್ತರಂ ಪ್ರಭುರಾಯನು (ಚೆಬಪು. ೧೧-೫೪).

[ಓಲಾಡು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು ; ತೊನೆದಾಡು : ಗಾಳಿಗೆ ಗರಿ ಓಲಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಗ್ಗು ; ನಲಿದಾಡು : ನಾ ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಸಿ ಹರುಷದೊಳೋಲಾಡುವೆನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೩-೧) ; ಉರುಸೌಖ್ಯದೊಳೋಲಾಡುವನರ್ಚಿಸುತೆ ಭೂಮಿಪಂ ಪಾರ್ವತಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೮). ೩. (ಆಲಂ) ಮೆರೆದಾಡು : ಹುಡುಗರು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಓಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಓಲು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಓಲಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಾಟವಾಡು ; ಜಲಕೇಳಿಯಾಡು : “ಓಲಾಡು (ಓಲ್ + ಆಡು) – ಜಲಖೇಲನೇ” (ಶಮಧಾ) ; ತೀರ್ಥಂಗಳೊಳೋಲಾಡುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ) ; ದೆಸೆಗಳ್ . . . ಅಣ್ಪಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳಗೋಲಾಡಿದವೋಲೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೩) ; ನಿರ್ಝರಚಂದ್ರಿಕಾಜಲದೊಳೊಲ್ದೋಲಾಡಿ . . . ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೮) ; ಮೂಡಿ ಮುಟ್ಟಾಡಿದನೆತ್ತಂ ನೀಡುಮೋಲಾಡಿದನವಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೩); ಪೂರ್ಣ್ಣಗಂಗಾನದಿಯಂ ವಿಳಸಿತಮಂ ಪೊಕ್ಕು ನಿರಾಕುಳದಿಂದೋಲಾಡಿ ಪಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೧೦ ; 1122).

[ಓಲ್$_0$ + ಆಡು$_1$. P ಓಲ್ (< ಸಂ. ಉದ್ರ?)]

ಓಲಾಯ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಂದೆಂದಿಗೂ : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣ ಡಾಳದಿಂ ಕೀಲಿಸಿಹ ಮರಗತ್ತಲೊತ್ತರವನಪಹರಿಸುತೋಲಾಯ ಜಮದಗ್ನಿಯುರು ತಪೋವಿಪಿನಮಂ ಪಾವನಂಗೈವುತೊಲ್ದು (ಪರಶು. ೧೬-೧೩).

[← ತುಳು. ಓಲಾಯಿ]

ಓಲಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗುವ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಶುಲ್ಕ ; ಕನ್ಯಾದಕ್ಷಿಣೆ ; ತೆರ ; ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ : ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಗೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಓಲಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕೃವಾಅ. ೩೪೪). ೨. ಒತ್ತೆ ; ಆಧಾರ : ಕಂಸನು ಜರಾಸಂಧನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಓಲಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಯಾದುದರಿಂದ (ಕೃವಾಸ. ೩೭). ‘ಓಲಿಡು’ ಪರಾ. ೩. ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹಣ.

[?. / ತೆಲು. ಓಲಿ]

ಓಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ಇಡು ; ಆಡವಿರಿಸು ; ಆಧಾರವೆಂದು ಇಡು (÷).

[ಓಲು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಓಲಿತರು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ತರು : ಆ ವನದೊಳಿಹ ಸಕಲಜಾತಿಕುಸುಮಂಗಳಿಗೆ . . . ಮಲಯ ಪರ್ವತದಿಂದ ಸೌರಭವನೋಲಿತಂದವಕೆ ಕಡಗೊಡುವಂತೆ (ನವಮೋ. ೨೫-೪೭). [ಓಲಿ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಓಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬಾಗಿಸು : ಲಾಲಿಸೆಲೆ ಗುರುರಾಯ ಚಿತ್ತವನೋಲಿಸುವನಾಗಿರ್ದು ವ್ಯಾಕುಲ ತಾಳಲೇಕೇ (ಜನಭಾ. ೧೧-೨೬). [ಓಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು ; ಒಲೆ ; ತೂಗು : ನಿನ್ನವರಿಗೋಲಿಹಳು ಆಪಜಯಾಂಗನೆ (ತುರಂಗ. ೪೮-೫); ‘ನೀನೂ ಆ ಕಡೆಯೇ ಓಲಿದೆಯಾ ! ಇನ್ನು ನಾವು ಸೋತೆವು’ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೭). ‘ವಾಲು’ ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ವಾಲು, ವೇಲು, ವ್ರಾಲು]

ಓಲು$_2$ (ನಾ). ಹೊಣೆ ; ಒತ್ತೆ ; ಜಾಮೀನು ; ಅಡವು ; ಈಡು : “ಕರಾರು ನೆರವೇರಿಸಲು, ಸಾಲತೀರಿಸಲು, ಮೊ. ಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿಟ್ಟ, ಕರಾರು ತಪ್ಪಿದರೆ ದಂಡವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ, —ವಸ್ತು ; ಅಡವು ; ಒತ್ತೆ ; ಈಡು ; ಗಿರವಿ ; ನ್ಯಾಸ ; ಓಲು” (Pledge. ಇಂಕನಿ) ; ತಾನು ಮುಂದೆ ಜಗಳ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಓಲಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಆಕ್ಬರನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಅಕ್ಬರ.೨೭) ; ಶೇರಖಾನನ ಮಗನಾದ ಕುತುಬನನ್ನು ಐದುಸಾವಿರ ಸವಾರರೊಡನೆ ಓಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗುಜರಾಥದ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದನು (ಮೋಬಾದ. ೫೬).

[?]

-ಓಲು$_3$ '-ಪೋಲ್' ನೋ.

ಓಲುಕೊಡು (ಕ್ರಿ) = ಓಲಿಡು (ಕ). [ಓಲು$_2$ + ಕೊಡು]

ಓಲುಗಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ; ಜಾಮೀನುದಾರ: ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ೧೭೪೦ರಿಂದ ಪೇಶ್ವೆಯ ಓಲುಗಾರನಾದ ಚಂದಾ ಸಾಹೇಬನಿದ್ದನು (ಚರಿಸಂ. ೨೪೪). [ಓಲು$_2$+ -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಓಲುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಾಮೀನು ಆಗಿರುವವಳು (ಕ).
[ಓಲುಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲುವೆ (ನಾ). ಮನದ ಒಲವು; ಇಂಗಿತ: ಅವರೋಲುವೆಯ ನೀನರಿತು ಬಲ್ಲವನಾದಿಯಿಂದವರಿರವ ಆಹುದಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದ ಕರ್ಣನಿಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೨೨–೨೩). [ಓಲು$_1$+ -ವೆ]

ಓಲೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಮರದ ಗರಿ, —ಎಲೆ: ಪಲವು ಕಪ್ಪಡಂಗಳೊಳ್ ಸುತ್ತಿರ್ಪುದೊಂದೋಲೆಯೊಳ್ ಬರೆದಿರ್ದ ಗಾಹೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩–೩); ಮಾಯದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಲೆ ಕಂಠವ ಕೊಟ್ಟರೆ ಲಗುನ ವಿಗುನವ ಬರೆಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೯–೩೬). ೨. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ: "ಓಲೆ ಪತ್ರಮದು ಲೇಖ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೫); ಒಂದೋಲೆಯನಿಂತೆಂದು ಬರೆದಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೩–೭); ನಿನತೊಂದೋಲೆಗೆ ತೀರ್ವುದೊಂದು ಮನೆವಾರ್ತೆಗಿದೇನೆಂದರಸ ಬಳೆಯೆ ನುಡಿದಪೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೦); ಈವೋಲೆಗಂಡಾಕ್ಷಣಂ ಬರ್ಪುದು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೭೬–೩); ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು ತನ್ನೆದೆ ನಾಡುವಾದ ವಿಮೋಹರಸದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೮೦); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟುಹೋದ (ತೇಮೋಡ. ೩೦). ೩. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಆಭರಣ; ಸುರುಳಿಸುತ್ತಿ ಕಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿ: ನೀನೆನ್ನೋಲೆಯ ಕಡಗಡಱುವನೇಂ ನೋಡಿದಪಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೩); ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಹದೋಲೆ (ಬಸರ. ೯–೧೦೧); ಕೋಲನುಗಿದೆಯೊ ನನ್ನ ಕಿವಿಯೆರಡೋಲೆದೆಗೆದೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೯); ಓಲೆ ಮಾರಿದರೂ ಸಾಲದ ಉಪದ್ರ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). 'ಮುತ್ತಿನೋಲೆ', 'ರನ್ನದೋಲೆ' ಪರಾ. ೪. ರಥದ ಮೇಲೆ ಛತ್ರದಂತೆ ಇರುವ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಕ).
ಓಲೆಯುವ = ಅಂಚೆಯ ಆಳು; ಓಲೆಕಾರ: ಪೆಜರ ಬೆಸದೊಳೋಲೆಯವನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೩–೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಲೈ; ಮಲ. ಓಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಲೆ]

ಓಲೆಕಾತಿ 'ಓಲೆಗಾತಿ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾರ 'ಓಲೆಕಾಱ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾಱ, ಓಲೆಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸೇವಕ; ಅಂಚೆಯ ಆಳು: ಕಾಳಗವಿದು ಕಡೆಯೆನುತ ಬಾಳುವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ವ್ಯಸನಗಳೆನಿಪೋಲೆಕಾಱರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೮–೨೦೮); ಓಲೆಕಾಱರ್ ಬಂದು ಮುನಿಗೆಱಗಿ ಪಾವುಡೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೨೬). **ಓಲೆಕಾರ:** ೧. ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಓಲೆಕಾರರು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ? (ತುಂಗಭ. ೫); ನೀಲ ಬಾಲಕಗೆ ಚಂದ, ಕೋಲು ಓಲೆಕಾರಗೆ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಸೇವಕ: ಓಲೆಕಾರರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೧೧). ೩. ತೋಟಿ, ತಳವಾರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮನೌಕರ. [ಓಲೆ + -ಕಾಱ]

ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಗದಗಳನ್ನು ತಲಪಿಸುವ, ತರುವ ಕೆಲಸ; ಓಲೆಕಾರತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ, ಕಂಚುಗಾಱಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಓಲೆಕಾಱ + -ಇಕೆ]

ಓಲೆಕೊಡೆ 'ಓಲೆಗೊಡೆ' ನೋ.

ಓಲೆಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಿವಿಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಮುಗಿಲಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಿಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಜಳತುಂಬ (ಗರಿ. ೧೦೬–೯). [ಓಲೆ + ಕೊಪ್ಪು$_2$]

ಓಲೆಗರಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ಗರಿ, —ಎಸಳು: ಅಲ್ಲೊಂದು ಕುಟೀರವಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ತಾಳೇ ಓಲೆಗರಿ ಹೊದ್ದಿಸಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಜಾ. ೪೪).
[ಓಲೆ + ಗರಿ (< ಗಱಿ)]

ಓಲೆಗಾತಿ, ಓಲೆಕಾತಿ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ; ಊಳಿಗದವಳು: ಭೂಪತಿಯೋಲೆಗಾತಿಯರಿದಿರಲಾಡಿದ ಭಾಷೆಯಿನ್ನೊಮ್ಮೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೯–೪೩). **ಓಲೆಕಾತಿ:** ನಿಮ್ಮಡಿಯೋಲೆಕಾತಿಯರೊಳಗೆ ಮಿಾಟಿನ ಮೇಲುಗೈಯಿವಳಾವಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೩).
[ಓಲೆಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಮಾವಿನೊಳ್ ಮಸಗುತುಮಿರ್ಪ ಬಲ್ಸೊನೆಯ ಸೋನೆಗೆ ಕಾಂಚನಕೇತಕೀ ನವಪ್ರಸವದಳಂಗಳೋಲೆಗುಡೆ (ಶಮದ. ನ. ೭೮ ಪ್ರಯೋ). [ಓಲೆ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಓಲೆಗೊಡೆ, ಓಲೆಕೊಡೆ (ನಾ). ಓಲೆಗರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಡೆ; ತಾಳೆಗರಿಯ ಛತ್ರಿ: (ನೀರ್ದಾರೆಗಳ ಓಲೆಗೊಡೆಯನ್ನು ರತ್ನಕಂಬಳಿಕ್ಕಿಳಿಹಿಬಿಟ್ಟು, ಉತ್ತರಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಾಲೊರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೨೦). **ಓಲೆಕೊಡೆ:** ಇಷ್ಟು ಜನರು ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಂಪೆಜೂರು ಗೊರಬು, ಓಲೆಕೊಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ಮರಮ. ೩); ಒಂದು ಓಲೆಕೊಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಮಲೆಮ. ೫೩೩). [ಓಲೆ + ಕೊಡೆ$_2$]

ಓಲೆಗ್ರಂಥ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿಯ ಪುಸ್ತಕ: ಓಲೆಗ್ರಂಥ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿ . . . ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ೧ರಿಂದ ೯ರ ವರೆಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಮುಖ್ಯವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೮).
[ಓಲೆ + ಗ್ರಂಥ]

ಓಲೆಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರಹವುಳ್ಳ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸುರುಳಿ (ಕ).
[ಓಲೆ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಓಲೆತಿರಗಣಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ತಿರುಪು; ಓಲೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವ ತಿರುಪಿನ ಮೊಳೆ (ಕ). [ಓಲೆ + ತಿರಗಣಿ (< ತಿರಿಗಣಿ)]

ಓಲೆತಿರುಪು (ನಾ). = ಓಲೆತಿರಗಣಿ: ಓಲೆತಿರುಪು ಕಳೆದು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಓಲೆ + ತಿರುಪು$_2$ (< ತಿರಿಪು$_2$)]

ಓಲೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ತಾಳೆಮರದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಲ್ಲ; ತಾಳೆಬೆಲ್ಲ: ಕೊಬರಿ, ಕಡಲೆ, ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಓಲೆಬೆಲ್ಲ . . . ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ–ಮಕ್ಕಳ ಹಿಗ್ಗಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೪೩೭). [ಓಲೆ + ಬೆಲ್ಲ]

ಓಲೆಭಾಗ್ಯ 'ಓಲೆವಾಗ್ಯ' ನೋ.

ಓಲೆಯಚಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಓಲೆಯಚನ್ದಿಗನುಂ ಗಾಳಿಗನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಅಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಂ ತುಪ್ಪವನುಱುದೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೨–೧೩; 868). [ಓಲೆ + ಚಂದಿಗ]

ಓಲೆಯಡಕು (ಕ್ರಿ). ಓಲೆಯನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂಚೆಯ ಕೆಲಸಮಾಡು: ಓಲೆಯಡಕುವ ವಿಶಾಖನಂದಿ ಗಣಿಕಾವಾಟದೊಳ್ ಸುಱಿಯುತ್ತಿರ್ದು ಪರಿತಂದು ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೯ ವ).
[ಓಲೆ + ಅಡಕು$_1$ (< ಅಡುಕು)]

ಓಲೆಯೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯು: ಇತ್ತರಂದುಬಿದಾತಂಗಿರದೋಲೆಯೊಯ್ವ ಬೆಸನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೯). [ಓಲೆ + ಒಯ್$_1$]

ಓಲೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರ : ಈ ಪಿಶಾಚರಾಯನ ರಾಯಬೀಡಾರದೋಲಗದಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ತಮ್ಮ ಓಲೆವತ್ತಳೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಲೆಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೨-೫). [ಓಲೆ + ಪತ್ತಳೆ]

ಓಲೆವಾಗ್ಯ, ಓಲೆಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಓಲೆಯನ್ನು ತೊಡುವ ಭಾಗ್ಯ ; ಮುತ್ತೈದೆತನ ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ನಿನಗಱುವುಂಟೆ ಎಂದು ಕೇಳೆಯೆನ್ನೋಲೆವಾಗ್ಯಮುಂಟೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೪ ವ); ನಿನತೋಲೆವಾಗ್ಯಮೋಸರಿಸಿದುದೆ ಧರಿತ್ರಿ (ವರ್ಧಪು. ೯-೭೦). **ಓಲೆಭಾಗ್ಯ** : ಮೇಲಣಸುವನು ಬಲ್ಲೆ ನೀ ತನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯವ ಕಾಯಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೮-೫೨ ಅಡಿಟಿ) ; ವಿಷಯೆಯ ಓಲೆಭಾಗ್ಯ ಸುಟ್ಟುರಿದರೇನಂತೆ ! (ಚಂದ್ರಸ. ೯೦). [ಓಲೆ + ಭಾಗ್ಯ]

ಓಲೆಸರ್ಪಣಿ (ನಾ). ಓಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಸರಪಣಿ ; ಕೆನ್ನೆಸರ (ಕಿ). [ಓಲೆ + ಸರ್ಪಣಿ$_0$ (< ಸರಪಣಿ)]

ಓಲೈಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಿನ್ನ ಕೊಂದು ಪಾಳೈಸುವೆಂ ನಾಗಲೋಕಮಂ ಶೋಕಮುಮನೋಲೈಸಿಸುವೆನೆಲವೊ ನಿನ್ನಬಲೆಯರ್ಗೆ (ಚೆಬಪು. ೪೯-೨೧). [ಓಲೈಸು$_2$ (< ಓಲಗಿಸು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಓಲೈಸು$_1$ 'ಓಲಗಿಸು$_1$' ನೋ.

ಓಲೈಸು$_2$ 'ಓಲಗಿಸು$_2$' ನೋ.

ಓವ 'ಓಮು$_1$' ನೋ.

ಓವಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಅತಿದೀರ್ಘ್ಘ ಘ್ರಾಣಹಸ್ತಂ ನಿಶಿತದಶನದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರಂ ಪಕ್ಷರಕ್ಷಾಯತ ಪಕ್ಷಂ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯರ್ನಂತೋವಗಿಸಿ ತುಳಿಯೆ ತನ್ನಾನೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೩ ; 1136). [ಓವಗ$_0$ + -ಇಸು$_3$. / ಪ್ರಾ. ಓವಗ್ಗ = ಆಕ್ರಮಿಸು, ಪರಾಭವಿಸು]

ಓವಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಓವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ನುಡಿ ಗದ್ಗದಿಕೆಯೊಳದ್ದುಉಪಚಾರವೋವಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವೊಲ್ಗುಡಿ, ವೋಹರಿ]ಸಿ ಲಲ್ಲೆ ಮೆಯ್ಯೊಳೆಱೆ ಮುಱಹಂಕುರಿಸಿ ಸವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೯೬). [ಓವಡ್$_0$ (< ಸಂ. ಉಪವೃದ್ಧ) + -ಇಸು$_3$]

ಓವಣ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; "ಮೋಹ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮುಮರ್ದಿರೆ ಚಳನಂ ಪೊಱಗೆಸೆಯೆ ಬೆಳಪನೆಯ್ದುವ ಬೆಳಗಂ ಪೋಳೆವ ಸುಲಿವಲ್ಲೆ ಮುಸುಳಿಸೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೬). [?]

ಓವತ (ನಾ). (?) : ಬಾವಂನ ನಿರತಂ ತಂದಾವಗಮೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಂನಂ ಪ್ರತಿಯಿಟ್ಟ ವೀರರೊಡನೆ ತೂಗಿದೊಡೋವತ ವೀರಕ್ಕೆ ಮಾಧವಂ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೪೬ ; 1147). [?]

ಓವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಸೇಸೆ ಗ ೨ ಹಾ ೨ ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪ ೪ ಓವತೆ ಗ ೮ ಅಂತು ಗ ೨೯ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೨ ; 1230). [?]

ಓವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ : ಏವೇಳ್ವುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳಯದೊಳ್ಗಜಾಷ್ಟಕಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇಳ್ಗು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೩೩ ; 1077) ; ಆವ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಹಾಡುವರಾದಗೋವನಿಗೆವಾಡುವರುಂ ನೃಪ ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಹಾಡಿಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೩೬). [?]

ಓವರಿ, ಓರಿ, ಓಹರಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ ; ಕೋಣೆ ; ಗರ್ಭಗೃಹ : "ಓವರಿಯಮುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮) ; "ಓವರಿಯುಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಪುರೋಚನನುಮಾಮನೆಯೊಳೊಂದೋವರಿಯೊಳ್ ಮಱೆಕೆಂದಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ) ; ನಂಬುಗೆಯೆಂಬ ಬಲ್ಗಾಪನಿಕ್ಕಿ ಮನಮೆಂಬ ವಜ್ರದೋವರಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨) ; ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲವೆಂಬ ಓವರಿಯೊಳಗೆ ನಿಜನಿವಾಸವೆಂಬ ಹಾಸುಗೆಯ ಹಾಸಿ (ಬಸಹೆ. ೭-೧೬) ; ವರಸಂಧಾನವೋ ಸಂಗ್ರಾಮವೋ ನಯವೇನು ಮನದೋವರಿಯೊಳಿರಿಸದೆ ಹೇಳು ನಿಶ್ಚಯವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೩) ; ಆ ಒತ್ತಿನ ಚಿತ್ತರದ ಬಾಗಿಲೋವರಿಯೊಳಾವಗಂ ಶೀವಿ ಕಾವಲಿರ್ಪ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪ ಗೊಲ್ಲರೆಲ್ಲರುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೪-೧). ೨. ಪಕ್ಕ ; ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಮಗ್ಗುಲು : ಶಿಲೆಯೋವರಿಯೊಳ್ ಹೆಜ್ಜೇನ ಹುಟ್ಟೆ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೮೪) ; ಪರ್ವತದ ಮೂಡಲ ಓವರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸರ್ಗ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದೊಂದು ಗುಹೆಯಿದೆ (ರಾಜಯೋ. ೮೩). ೩. (ಆಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಮನದೊಳೋವರಿಯಿಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿಯೊಳು ವಿಸಂಚವಿಲ್ಲ (ಬಸರ. ೮-೫೧) ; ಗುರುವಿನೊಳೋವರಿ ಗುರುವಿನೊಳ್ ಮಱೆ ಮಿಥ್ಯೆ ಗುರುವಿನೊಳಗೆ ತರ್ಕ ಪುಸಿ ನಿಂದೆ (ಪರಬೋ. ೬-೪-೧). **ಓರಿ** : ೧. ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಲು ಒಂದು ಓರಿಯನ್ನು ಆಕೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ಗರತಿ. ೧೬೦). **ಓಹರಿ** : ೧. ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಿಲಕಣ್ಣಿನ ಓಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿಕೆಯ ಶಯನದ ಮನೆ (ಅಜಮಾ. ೧೫೪) ; ಈ ಉಭಯವ ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದೋಹರಿ ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೬-೫೨೪) ; ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕನ ತ್ರಿಗುಣ ಓಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಪ್ಪ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗದೆ (ವಸುಗುಂ. ೯೧) ; ಕಾಹಿನಿಂದರ್ಚಿಸಿದ ಮಂಟಪದೋಹರಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ಪಳಾ ಮಣಿಮಯದ ಕಾಂತಿಯಲಿ (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೬೧).

[ಪ್ರಾ. ಓವಾರಿಅ (< ಸಂ. ಅಪವರಕ). / ಮರಾ. ಓವರೀ ; ತೆಲು. ಓವರಿ]

ಓವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆರತಿ) ಬೆಳಗು : ಪೌರಾಂಗನೆಯರ್ ತಂದಱ್ತಿಯಿಂದೋವಳಿಸುವ ಮಣಿದೀಪ ಪ್ರಭಾಮಾಳೆ ಮಾರ್ತಂಡನಗುರ್ವಂ ಮಿಱೆ ಪರ್ವುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೯). [← ಮರಾ. ಓವಾಳಣೇ?]

ಓವಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ಓವಿ-ಅಭಂಗಗಳ ಮೂಲಕ . . . ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಈ ಸಂತರು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಓವೀ]

ಓವಿಗ (ನಾ). ರಕ್ಷಕ ; ಕಾಪಾಡುವವನು : ನಾವಾಗಿ ಭವಾಬ್ಧಿಯನು ದಾಟಿಸುವನು ನಮ್ಮ ಘೋವ ನಾಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನು ವೋವಿಗನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೬-೨೩) ; ಪಶುಪಾಲಕ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಅಸಮಾ ನೀನಾದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವೋವಿಗಾ (ವಿಸಾಸು. ೮೧-೩). [ಓವು$_0$ + -ಇಗ]

ಓವು 'ಓಮು$_1$' ನೋ.

ಓವುಕಾಳು 'ಓಮುಕಾಳು' ನೋ.

ಓವೊ, ಓವೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಒಂದೊಂದೆ ರಸದ ಸೋಲಮದೊಂದೊಂದನೆ ಕೊಲ್ಗುಮೋವೊ ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕವೆ ಸಕಳವಿಷಯವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೭೩) ; ಹೊಸತಿದು ಕಾಲನ ಕೋಣನ - ಓವೊ! ಉಸಿರಿನ ಸುಯ್ಯೋ ? (ಕವಪು. ೨೭-೪). (ii) ದುಃಖಕ್ಕೆ : ಓವೊ ಕೆಟ್ಟೆನೀ ಚಿತ್ತಜತಾಪವಗ್ಗಲಿಸಿದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೨); ಓವೊ ಕೊಂಡೀ ವ್ರತಮಂ ತೊಱೆವುದಱಿಂ ಸಾವುದು ಕರಮುಱುವುದು ಚೀ ಕಷ್ಟಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಲಮತಿಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೭). **ಓವೋ** : (i). ಓವೋ ಪೆಱತೇನೊ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೮) ; ಓವೋ ಮತ್ತಿದು ಪೆಱತೇನೆನುತ್ತಮೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೯).

ಓವೋವೊ, ಓವೋವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತನುವಂ ನಿಷ್ಠುರಮುಪ್ಪವಾಸಂಗಳಿನಿರದಿಂತೋವೋವೊ ತವಿಸುವುನ್ನತನಾವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೩); ಓವೋವೊ [ಪಾಠಾಂ. ನಡೆನಡೆ] ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಸಖಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ ಹೊಸಪೂಜೆ ಹಸನಾಯಿತ್ತೆನುತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೬೨); ಓವೋವೋ ನಾನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೇಳು (ರೂಢಿ). [?]

ಓವೋ 'ಓವೊ' ನೋ.

ಓಷ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದಾಹ. ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ತ್ರಿಕಟುಕ : "ಓಷಮೆನೆ ತ್ರಿಕಟುಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಓಷಧ (ನಾ). ಔಷಧ; ಮದ್ದು : ಅಲ್ಲಿರ್ಪ್ಪ ತಪೋಧನರ ಪಥ್ಯಾಹಾರಮೋಷಧ ನಿಮಿತ್ಯಕಮಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೫೬ ; 1019). [< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಓಷಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯ; ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಓಷಧೀಶ (ನಾ). ಓಷಧಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: "ಓಷಧೀಶಂ ಶಶಾಂಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಓಷಧಿ + ಈಶ]

ಓಷಧೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಓಷಧೀಶ: ಬೆಳ್ವೆಳಗಿನ ಬಾಳ್ವೆಳೆಯಂ ತಳ್ವದೆ ಬಾಂಬೊಲದೊಳರುಣಕರಶಿಖಿಶಿಖೆ ಪಾಳೇಳ್ವಿನಮುಳುರ್ದುಜ್ಜೆ ಚಿಂತೆಯ ನಾಳ್ವಂತೆವೊಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೩). [ಓಷಧಿ + ಈಶ್ವರ]

ಓಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಒಂಟೆ: ತುರಗ ತುರು ಅಜ ಓಷ್ಟ್ರವನಮನೆಗರೆವುದಂಗಡಿ ವಸನವಿರಚಿತವನ್ನಪಾನಗಳಾಚರಿಯಿಸುವ ಪಣ್ ಕಾಯಿ ಜಾತಿಯ ನೊರೆದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦–೪೩). [< ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರ]

ಓಷ್ಠ (ನಾ). ತುಟಿ; ಮೇಲ್ದುಟಿ: "ಅಧರಃ, ದಂತಚ್ಛದಃ, ಓಷ್ಠಃ, ದಂತವಾಸಃ – ಈ ೪ ತುಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೭೦); ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಅಧರವಾಗೆ ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಓಷ್ಠವಾಗೆ ಪೂರ್ಣವೊಂದೆ ಚುಂಬಿತ (ಅನಿಕೇ. ೧೯–೭). [ಸಂ.]

ಓಷ್ಠಪಾನ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಚುಂಬನ : "ವದನಕೂಟಂ ಮುತ್ತು ಚುಂಬನಮುದೋಷ್ಠಪಾನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೬). [ಓಷ್ಠ + ಪಾನ]

ಓಷ್ಠಾಗತ (ಗು). ತುಟಿಯವರೆಗೆ ಬಂದ; ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತ: ಎರಡು ದಿನಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿರಾಹಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಓಷ್ಠಾಗತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು (ಕಪಾಕುಂ. ೮). [ಓಷ್ಠ + ಆಗತ]

ಓಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊಂಡೆಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : "ಓಷ್ಠಿ ತುಂಡಿಕೆ ಬಿಂಬೆ ತೊಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). [ಸಂ. ಓಷ್ಠೀ]

ಓಷ್ಠ್ಯ (ಗು). ೧. ತುಟಿಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುಟಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ. (ನಾ). ೩. ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: "ಓಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಉವರ್ಣ, ಪವರ್ಗ, ಉಪಧ್ಮಾನೀಯಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇವು ಓಷ್ಠ್ಯಗಳು" (ಹೊಸುಗ. ೭). [ಸಂ.]

ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ತುಟಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸ್ವರ: ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರಂ ಪರಮಾಗೆ, ವತ್ವಸಂಧಿಯಾಗುವುದು (ಶಮದ. ೫೫ ಅಡಿಟಿ). [ಓಷ್ಠ್ಯ + ಸ್ವರ$_1$]

ಓಸನ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಮ್ನಾಯದಲಾದ ಓಸನದ ತೀರ್ತ್ಥವ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೪–೧೩ ; 997); ಓಸನದ ತೀರ್ತ್ಥದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನವಖಮ್ಮ ಖಣ್ಡ ಜೀರ್ಣ್ನೋದ್ಧಾರ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ನಿಮಿತ್ಯಮಾಗಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೩–೮; 1160); ಓಸನದ ಹರಿಯಗಉಡನ ತಂಮ ಬಯಿಚೆಗಉಡ ಮಗ ಕೇತಗಉಡ ಕಲ್ಲನೆತ್ತಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದರೂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೬–೭ ; 1397). [?]

ಓಸರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಸರಿಯುವುದು; ಓರೆಯಾಗುವುದು; ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಗ್ಗಾಲಿ : ಹೇರ್ಗಳಂ ಬಿಸುಟ ಹೋರಿಗಳ ಚಪ್ಪರಣೆಯಿಂ ನಿಲಿಸಿ ಮೂಗನೇಣೆಡುತೆ ಹೇರ್ಗಳ ಹೊಲಿವುತೋಸರವನು ಅಪ್ಪಿ ನೆಗಪುತ್ತೆ (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೬). ೨. ತಪ್ಪು; ಸುಳ್ಳು: ಓಸರದ ಬಜಿಮಾತದಲ್ಲಿದು ವೇದಮತವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೧೩); ನುಡಿದವಧಿಗೋಸರಂ ಬಂದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾನಲಗೆ ಗ್ರಾಸಮಾ ತನು (ಪರಶು. ೨–೩೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅಪಸರ)]

ಓಸರ$_2$ (ನಾ). ವಾಸರ; ದಿನ : ವಾಸರೋಸರ ಬಿಡದೆ ಶರೀರ ದಂಡಿಸಿ ಘಾಸಿಯಾಗಿ ಪಲ್ಲುಗರಿದರೇನು ವಾಸುದೇವನ ಪಾದಸೇವೆ ದೊರಿಯದು (ವಿಸಾಸು. ೭–೧). [< ಸಂ. ವಾಸರ]

ಓಸರ$_3$ (ನಾ). ಪರ್ಯಾಯ (?) : ಮೂಕ ಎಂಬುದು ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಓಸರ ಕರೆವ ದಿನದಲಿ ಅವಳು ಕಾಣಳು ಇವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬೇಸರ (ಮೂಕಮು. ೪). [?]

ಓಸರ$_4$ (ನಾ). (?) : ಓವಿ ತುಂಬುರ ನಾರದರು ಪಂಚಮಸ್ವರಂ ತೀವಿಝುಂ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಾಭಿ ಹೃತ್ಕರದೆಡೆಯೊಳಾವೋಸರಂಪೈಸರಂಬೊಕ್ಕೊಡಂ ತಾಳಹೀನಮುಂ ಬರಲೀಯದೆ (ಚೇರಮು. ೧೦–೩೭). [?]

ಓಸರಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಕೇಳು; ಮರೆಗೆ ನಿಂತುಕೇಳು: ಅಂಗಣಗಳಲಿ ದೇವತಾಭವನಂಗಳಲಿ ಕೋಠಾರ ಮಂಟಿಯ ಸಂದಿಗೊಂದಿಯಲಿ ಹಿಂಗದೋಸರಗೇಳುತವೆ ಸೀತಾಂಗನೆಯ ನುಡಿ ಹುಟ್ಟದೇಯೆನುತಂಗಲಾಚುತ ಬೀದಿಯಗಲಕೆ ನೋಡುತೈತಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೧೩). [ಓಸರ$_1$ + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಓಸರಣೆ (ನಾ). ಹಿಂಜರಿಯುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು: ನಾನಾಯುಧದಗಡಣೆಗಳ ಓಸರಣೆಗೊಡದತಿಬಳರು ದಿವದಾಸೆಗಾಜಿರು ವೈರಿಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರಣ (< ಸಂ. ಅಪಸರಣ). / ಮರಾ. ಓಸರಣೇ]

ಓಸರಿ (ನಾ). (?) : ವೈಶ್ರವಣನಾಮಿಷಬಂಧವದೆ ಮಿಕ್ಕವರ ನೆಣದೋಸರಿಯ ತುಪ್ಪದ ಲೇಪವದೆಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೧೫). [?]

ಓಸರಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು: ಮುಕುಳಿತ ಕರದ ಕಂಪನದ ಕೋಮಲದ ಕೊಂಕುಗಳ ಮಕುಟಸ್ತೋಮದೋಸರಿಕೆಗಳ ವಿಗತೋದ್ದಾಮರಿರ್ದರು ಭೂರಿಭಯರಸಭರಿತ ಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೦–೫). [ಓಸರ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಓಸರಿಗೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಬಂಕ; ಹಜಾರ: ಮನೆಯೊಳಾರುಮಿಲ್ಲೋಸ[ಪಾಠಾಂ. ರುವಿಲ್ಲಾಸ, ರೂಮಿಲ್ಲಶ]ರಿಗೆಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟಲೊಳಿರ್ದವ್ಯಕ್ತ ಕಿಱುಗೂಸು ಬೋಳಹ ಬೋಳಹ ಭಟ್ಟಾರಾ ಎಂದತ್ತಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫–೧೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರಿಅ (< ಸಂ. ಅಪಸಾರಕ). / ಮರಾ. ಓಸರೀ, ಓಸರ, ಓಸಾರಾ; ಹಿಂ. ಉಸಾರಾ]

ಓಸರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಹೋಗು : ಮೆಯ್ದೋಱುವುದಿಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲದೆನಗೆಂಬವೊಲೋಸರಿಗೊಂಡು ಪೋಗುತಂ ತೂಜದೆ ಪಣ್ಣನೂದಿದುದು ತಣ್ಣೆಲರಾ ಮುನಿಯಿರ್ದ ಠಾಣದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೨೬). [ಓಸರಿ$_0$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಯಾಗು; ಅರುಗಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ: "ಒಳಸೋರ್ದುದು ಪಾಱಿತು ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡುದು ಸರಿದುದೋಸರಿಸಿದುದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೨); ಚಿಃ ದೊರೆಯಲ್ತಿದೆಂದು ಭಾಸ್ಕರಸುತನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೧); ಬಾಸಣಿಸಿದತುಳ ಮೋಹಮದೋಸರಿಸಲ್ ಥಳಥಳಿಪ್ಪ ವಿಮಲಾತ್ಮನವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೯೬); ಪರಬಲದ ಕಡುವೇಸಗೆಗೆ ಕವಿದುದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೋಸರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೮). ೨. ಓರೆಮಾಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು,—ತಳ್ಳು: ಓಸರಿಸಿದ ಜವನಿಕೆಯೊಡನೋಸರಿಸಿದನಿಸಲೆ ಕಂತು ಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೧); ಪಾವಡರ್ದವೊಲಿರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೦); ಮುಖಾಬ್ಜಮುಂ ಮುಸುಱಿಪ ಕುಂತಳಮಧುಕರಂಗಳಂ ಕರತಳಪಲ್ಲವದಿಂದೋಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯವನಿತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೫); ನಿಱಿಯ ಸೆಱಂಗನೋಸರಿಸಿ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೦); ನಿಡುಮುಸುಕನೋಸರಿಸೆ ದೇಹದುಸಿರಿಲ್ಲದಿರೆ (ಬಸರ. ೯–೧೫೦); ಮೇಲುದನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೨೭); ಅವನ ಕಪಿವೇಷವನ್ನು ಓಸರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದಾರಹೃದಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ಮಹಾವೀರನೂ ಆದ ಮಾನವನೆಂದೇಕೆ ಭಾವಿಸಬಾರದು? (ಭಾರದ. ೮೮). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: ಮಳೆ ಮಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೆಂದೋಸರಿಸಿದೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೧೮); ದೇಸಿಗನ ಕಾಳೆಗದಂತೋಸರಿಸಿ ನುಸುಳ್ದು ಪೋಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦೨); ಪೊರೆವಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸರಿಸದೆ ಸತ್ತವನೆ ಬಱಿದನೆಂಬಂ ಕರ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೦೦); ಅಂಜದೆ ಹೆದಱದೋಸರಿಸದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೯); ಆಹವದೊಳೋಸರಿಸಿದರೆ ಭಟಸಾಹಸಕೆ ಕಲೆ ಹೊದ್ದದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೩೧). ೪. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಲ್ಲಮನೋಸರಿಸಿ ನೆರವಿಯಲಿ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾದುವಮೆಂದೊಡಂಬಡಿಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೭–೫೬ ವ). ೫. ನೇವರಿಸು; ತಿದ್ದು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಕುರುಳ್ಗಳೊಳ್ ತೊಡರ್ದ ದೇಸಿಯನಾವಗಮಿಾವ ಚೆನ್ನಪೂಗಳನವನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೭); ಇಂಬಾಗಿರೆಯುಂ ಮಕುಟಮುದಂ ಬಿಣ್ಪಿನೊಳೋರೆವೋದೊಡೋಸರಿಪವೊಲೊರ್ವಂ . . . ಕರಮನುತ್ತಮಾಂಗಕ್ಕೊಯ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೨); ಪರೆದಿರ್ದ ಕುರುಳ್ಗಳನೋಸರಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೫); ನೆಳಲಂ ನೋಡಿ ತುಱುಂಬನೋಸರಿಸುತೆ (ಸಮುಪ. ೬–೩೯); ನಿಱಿಯನೋಸರಿಸುತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ್ತ] ಮೇಲುದನಿಜಕುತೆಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಱಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮). ೬. ಒರಸು: ತುಱುಗೆವೆ ಕಣ್ಬನಿಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಬಱಿದಿಹುದೇನವ್ವ ತಾಯೇ (ಮೋಹತ. ೯–೧೭); ಸೂಸುವಾ ರಸಿಗೆಯನು ವಸನದೊಳೋಸರಿಸಿ ಮೈದೊಳೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೪೧). ೭. ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ನುಡಿಯಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲನ ಒಡಗೂಡಿ ಸುಖಿಯಾದೆ ಕೇಳಿರಯ್ಯ ಓಸರಿಸೆನನ್ಯಕ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫–೧೩); ಭಾಷೆ ಪೈಸರವಿಲ್ಲ ಓಸರಿಸೆನನ್ಯಕ್ಕೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೯೪–೨೭).

[ಓಸರ$_1$ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಓಸರು, ಓಸರಿಂಚು, ಓಸರಿಲ್ಲು, ಓಹಟಿಂಚು, ಓಹಟಿಲ್ಲು]

ಓಸರು$_1$ (ನಾ). ತಡ; ಸಾವಕಾಶ: ಅತ್ಯುಗ್ರ ಪುಣ್ಯಪಾಪದ ಫಲಗಳು ಓಸರಂ ಮಾಡದೇ ಮೂಱುಪಕ್ಷಂ ಮೂಱುಮಾಸಮಾ ಮೂಱುದಿನದೊಳಗೆ ಕಾಣಿಸುಗುಮೆಂಬಾ ಸುಜನರುಸಿರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೫೮).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅವಸರ)]

ಓಸರು$_2$ (ನಾ). ಒರತೆ; ಚಿಲುಮೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಒಸರ್$_2$]

ಓಸಱಿಂಗೇಳ್ 'ಓಸಱಿಗೇಳ್' ನೋ.

ಓಸಱಿ (ನಾ). ಶಕುನ; ನಿಮಿತ್ತ: ಓಸಱಿಯಂ ಕೇಳ್ವೊಡೆ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯಂ ಮೂಱುಮುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೫೦); ಮನೆಯಿಂದೋಸಱಿಗೇಳಲೆಂದು ಬರಲಾಗಳ್ ಭೇರಿ ಮಾಂಗಲ್ಯತೂರ್ಯನಿನಾದಂ . . . ಇನಿತುಂ ಕಟ್ಟೆದಿರಾಗಿ ತೋಱಿ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೫೧).

[?]

ಓಸಱಿಗೇಳ್, ಓಸಱಿಂಗೇಳ್, ಓಸಱುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶಕುನವನ್ನು ಕೇಳು; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡು: ನೀರಪೊಱೆ ಪಾಡುವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚೌವಟಮೆಸೆದಿರ್ಪಾರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತವೋಸಱಿಗೇಳಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೫೩). ಓಸಱಿಂಗೇಳ್: ಹರಣದೆಱೆಯನ ಬರವು ಹಗಲಳಿವುದಕೆ ಮುನ್ನ ದೊರಕುವುದೊ ದೊರಕದೋ ಎಂದು ತಳ್ಪಂಕದಿಂದಿರದೋಸಱಿಂಗೇಳ್ವ ಪೆಣ್ಮಾಣಿಕಂ ತಾನಗಲ್ದೆಂತುಟಸುವಿಡಿವಳೋ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩–೨೪). ಓಸಱುಗೇಳ್: ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರ್ದುವುದೋ ಘನವಹುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸಱುಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೬೫). [ಓಸಱಿ + ಕೇಳ್]

ಓಸಱುಗೇಳ್ 'ಓಸಱಿಗೇಳ್' ನೋ.

ಓಸಿ 'ವಸಿ' ನೋ.

ಓಸಿತು (ನಾ). ಒಂದಿಷ್ಟು; ಒಷ್ಟು: ಪುತ್ರಸೊಸೆಯರು ಬಂದು ನಲಿವ ಬಲದೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಕೇಳ್ವಾಮಭಾಗವೆ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಭಾಗವಾದಡೋಸಿತು ಪೇಳ್ವೆನಿನ್ನೊಂದು ಸನ್ಮತವನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧–೨೧–೩೧). [?]

ಓಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿಮ್ಮನುದಾಸೀನಗಾಣ್ಬನೆ ನೀವು ಓಸಳುಕಿನೊಳಿಂತು ಬರಲೇತಕೆ (ಭರಜ. ೩೫–೪೦).

ಓಸಳಿಕು = ಅಷ್ಟು ವಂಚನೆ, —ಮೋಸ: ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಸರಿಯನೇಸೇಸು ಪರಿ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ನನಗೆ ವೋಸಳಿಕನೇ [ಪಾಠಾಂ. ನನಗುದಾಸೀನಮಂ] ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಮನನುನಯದಿಂದ ನಿರವಿಸು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೪೩); ಏನಾದೊಡಾಗಲಿ ನಾನು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ನುಡಿದಾ ಮಾತನೋಸಳಿಕು [ಪಾಠಾಂ. ನೋಸರಂ] ಮಾಡಲೆನಗೆ . . . ಮುಂದಣುತ್ತಮನುಪ್ಪಗತಿ ಪೈಸರಿಸುವುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೨೭). ಓಸಳುಕು=ಅಷ್ಟು ಭಯ, —ಹೆದರಿಕೆ: ನೀವು ಓಸಳುಕಿನೊಳಿಂತು ಬರಲೇತಕೆ (ಭರಜ. ೩೫–೪೦). [?]

ಓಸುಕರ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸುಗ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸುಗರ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸ್ಕರ, ಓಸುಕರ, ಓಸುಗ, ಓಸುಗರ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ; ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ: ತ್ರಿವಿಧ ಮಲವೆಂದಱಿದು ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಮುಟ್ಟಬಹುದೆ (ಪ್ರಭೋಗ. ೮೩); ವಲ್ಲಭಗೋಸ್ಕರ ಎಲ್ಲಾ ಎಡೆಯೊಳ್ ಎನಗೆ ತಕ್ಕ ವಲ್ಲಭನಂ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೬೦ ವ); ಅಮ್ರುತಪಡಿಯ ನಡೆಸಲೋಸ್ಕರವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬–೧೦; 1403); ಅದಕೋಸ್ಕರಂ ನಿನ್ನಂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬೆಯಾ? (ಮನೋವಿ. ೧–೪೫ ಟೀಕು); ಸಿದ್ಧರಾಮನನ್ನು ಅಲ್ಲಮ ಖಂಡಿಸಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೮); ಓಸ್ಕರ, –ಆಗಿ, –ಸಲುವಾಗಿ: ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಅವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸೇರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೮).

ಓಸುಕರ: ಗುರು ನಿನಗೆ ತಾವಾಗಲೋಸುಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಗರ] (ವಾಗೀಶ. ದೇ. ೨೭೧–೨೬). **ಓಸುಗೆ** : ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥವನು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಸಕಲ ಕೃತ್ಯಂಗಳಿಂದ ನಿಮಗೋಸುಗ ತಹೆನು (ಚನ್ನವ. ೫೭–೧೪) ; ಸುಚರಿತ್ರರ್ ಸಲೆ ಕೀರ್ತಿಗೋಸುಗ ಮಹಾಕಷ್ಟಂಗಳಂ ತಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೯೩) ; ಮಕ್ಕಳಿಗೋಸುಗವಲೇ ಹಣವ ಗಳಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೮–೬೬). **ಓಸುಗರ** : ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಅಯ್ಯ ಉಪಚಾರಕ್ಕೋಸುಗರ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೋಸ್ಕ, ಕೋಸುಗ, ಕೋಸುಕರ] ಸಾವಿಂಗೆ ಸಂಗಡವಾದೆಯಲ್ಲಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೧೪–೫೧೭) ; ಮೇದಿನಿಯ ತಿಣ್ಣವನಿಳುಹಲೋಸುಗರ ಆಹವದೊಳರ್ಜುನನ ರಥದೊಳು ವಾಹಕನು ತಾನಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೩–೯೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಶರ; ತೆಲು. ಕೋಸರ, ಕೋಸ]

ಓಹ (ನಾ). ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಸಂ. ಓಘ]

ಓಹಟಿ, ಓಹೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳು ಇಳಿದು ಹೋಗುವುದು ; ತೆರೆಯ ಇಳಿತ : ಭರತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಓಹಟಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಾಲ ಸಮುದ್ರ ಇದೊಂದು ರತ್ನವನ್ನು ಮರೆತುಹೋದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮಜೀ. ೬೬೦). **ಓಹೋಟಿ** : ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಭರತಿ – ಓಹೋಟಿಗಳೆಂತಲೂ ಏರಿಳಿತಗಳೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೭೨). ೨. "ಸಣ್ಣ ತೆರೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧).
[ಪ್ರಾ. ಓಹಟ್ಟ (< ಸಂ. ಅಪಘಟ್ಟ). / ಮರಾ. ಓಹಟ, ಓಹಟೀ, ಓಹಟೀ]

ಓಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು (?) : ವಂಶದ್ರೋಹಿ ಸಿಲುಕಿದನೆನುತ ತಡೆದರು ರಥಿಕರೆಡಬಲನ ಗಾಹಿಸಿತು ದೂಹತ್ತಿ ಲೌಡೆಯ ರಾಹುತರು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕವಿದೋಹಡಿಸಪೌಂಕಿತು ಪದಾತಿ ಧನಂಜಯನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೩೫). [ಓಹಡ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಓಹಣ (ನಾ). ವಾಹನ : ಮಣಿಯದೆ ನ್ರಿಪದಂಡೇಶಾಗ್ರಣಿಗಳು ಪಾಳಿಟ್ಟು ತಾಗಲವಗೋರೊಂದೋಹಣವುಳಿಯೆ ವಾರುವಂಗಳನಣೆಯರವೆನೆ ಹಿಡಿದು ಹಬ್ಬಣಂ ಹೆಸರ್ವಡೆದ[ಂ] (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೪೬ ; 1186) ; ಬಡಕಟ್ಟಿಯನೊಂದಂ ಪೆರ್ಮಡುವಿನೊಳಿರ್ಪೊಳ್ಳೆಯೊಂದನೊಡೆಯರ ದೆಸೆಯಿಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟೋಹಣವೊಂದಂ ಮಡಿಪಿದ ಸಾಹಸಮದಿಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲದು ಮರುಳೇ (ಮಹಾಸೇ. ೭–೨೫). [< ಸಂ. ವಾಹನ]

ಓಹರಿ 'ಓವರಿ' ನೋ.

ಓಹರಿಕೆ (ನಾ). (?) : ತಜ್ಜಗದ ಜೀವದ ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತವ ಓ[ಪಾಠಾಂ. ಹೋ]ಹರಿಕೆಯಲಿ ತಂದು ಭವದಲಿ ಸೋಹಿ ಸುಳಿಸುವಂ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೯). [?]

ಓಹರಿಸಾಹರಿ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ; ಸ್ಥಾನಾಂತರಗೊಳ್ಳುವುದು (?): ಅರವರಿಸದೆಯೋಹರಿಸಾಹರಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋಹರಿಸಿ ಹರಿಯ] ಮಾಡುತಿರ್ದವು (ಕುಮುರಾ. ೮–೭೨ ; ಶಬ್ದವಿ. ೧೬ ನೋ) ; ಯಾದವರ ಮನೆಯ ನಾಯಕರಾಹಾಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದ ವೈರಿ ಮುಂಮಡಿಸಿಂಗಂಗೋಹರಿಸಾಹರಿಯಾಗಿರೆ ಕಾದಿದ ಮೂಲೋಕವಜಿರಿಯೆ ಜಿನರೊಳು ಸಂದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೩೯–೧೨ ; 1283) ; ಉಭಯಾನೀಕದೋಹರಿಸಾಹರಿಯ ಸುವ್ಯಾಕುಲರನೀಕ್ಷಿಸುತಲಿದ್ದರು ಪವನಜಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೨೯) ; ಅಂತು ಓಹರಿಸಾಹರಿಯಾಗಿ ಕಾದುವರಂ ಕಲಿಕಾಮದೇವಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದಾಗಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫–೯ ವ).
[ಓಹರ್$_0$ + ಸಾಹರ್$_0$. / ತೆಲು. ಓಹರಿಸಾಹರಿ = ತಂಡೋಪತಂಡ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಓಹಿ (ನಾ). ಅವಧಿ : ಹರಿಸದಿನಿತ್ತ ಹಗಲ ಚಿಕ್ಕೊತ್ತೆಯನಿರುಳೊತ್ತೆಯ ಹಣಮೆನುತವೆ ಬಗೆದಾಯಿರುಳೊತ್ತೆಯ ವಿತ್ತಮನೋಹಿಯೆನುತ್ತಾವೋಹಿಯ ಹೊನ್ನಂ ವರ ಸಜ್ಜನವೆನುತವೆ ಬಗೆದಾಕೆಗೆಯರಿದೇ ಗಂಡರೊಲುಮೆಯರಿದೇ ಸಿರಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೫೨) ; "ವಿಟೆ" (ಷಟ್ಪನಿ).
ಓಹಿಯಸೂಳೆ = ಅವಧಿಯ ವೇಶ್ಯೆ : ಹಿರಿಯರಸಿ ದರಿದ್ರಾಂಗನೆ ಸಿರಿಯೋಹಿಯಸೂಳೆ ನೋಳ್ಪೊಡಂ ಜಗವರಿಯಲ್ ಸಿರಿ ಸಂಚಲೆಯೆಂದರಿದುಂ ಕರೆದೀವುದು ಕೈಗೆ ಕರಟ ಬಾರದ ಮುನ್ನಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೪೯).
[ಪ್ರಾ. ಓಹಿ (< ಸಂ. ಅವಧಿ)]

ಓಹು (ನಾ). ಒಪ್ಪು (?): ನಂಬಿಯ ತೇಜದಿಂ ಶಿವನಂ ನಂಬಿದನೋಹಿಲನ ತೇಜದಿನೋಹಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಂ ಬಾಣನಂತೆ ಜಾಣಂ ಕಿಂಬಹುನಾ ವೀರ ಬಿಜ್ಜಲಾವನಿಪಾಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೪ ; 1187). [< ಒಪ್ಪು$_2$]

ಓಹೊ, ಓಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಭಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳೆ ಮುಳಿದಂದೋಹೊ ಕಾದಂಬ ರುದ್ರಂ (ಎಇ. XVI, ೭೧–೨೭ ; 1074) ; ಸೂಸದಂಜದಿರೋಹೊಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೧೦–೨). **ಓಹೋ** : ಓಹೋ ಇರಲಿಂ ಪೆಜವಜಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦) ; ಓಹೋ ನಿವಾರಣಾರ್ಥೇ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೭೮) ; ಸವನಿಪುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ.೩೦೯) ; ಕರಡಿಯ ಮಗಳನಾಳ್ದ ನಿನಗೋಹೋ ಧರೆಯೊಳದ್ಭುತಾಕಾರರಾರೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೯).

ಓಹೋ 'ಓಹೊ' ನೋ.

ಓಹೋಟಿ 'ಓಹಟಿ' ನೋ.

ಓಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು : "ಓಳ್ – ನಿಧುವನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಪಡೆದಂ, ಓಳಿದಂ, ಕಳಿದಂ, ಪಳಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓ ; ಕೊಡ. ಓಳ್]

ಓಳ್$_2$ (ನಾ). ಹೋಳು ; ಸೀಳು ; ಸೀಳಿದ ಭಾಗ : ರಥಿಕರ ತಲೆಗಳೋಳ್ಗಳುಂ ಸೀಳ್ಗಳುಂ ಬಾನಿಂದೆ ಬೀಳುತಿರಲು (ಚಬಪು. ೩೧–೨೭) ; ಕಡಿದ ತಲೆಯೋಳ್ಗಳಿಂ ತೋಳ್ಗಳಿಂ (ಚಬಪು. ೪೩–೪೪). 'ಪೋೞ್$_2$' ಪರಾ. [< ಪೋೞ್$_2$]

ಓಳಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ ; ಮೊತ್ತ : "ಇಟ್ಟಳ ಗುಮ್ಮಿಯೋಳಿ ಪಂತಿಯು ಸಾಲುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭) ; ಗ್ರಾಸಮನುಣ್ಬುದೆಂದೊಡಣಮೋಳಿಯ ರಕ್ಕಸ ಪಾರ್ವರಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕರ್ಚಿ ಪಾಜಿದುವು ಕೆಂದಳಿರಂ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೧) ; ಸುಳಿಗುರುಳೋಳಿ ಕಣ್ಗೆವರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೭೯). ೨. ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ ; ಮಾಲೆ : "ಪಜ್ತಿ ಮಾಲೆಯೋಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩–೨೯) ; ಒಂದು ಬಟ್ಟನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದೊಂದಱ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೩) ; ಪೆಂಡವಾಸದೊಳ್ವೆಂಡಿರನೆರಡೋಳಿಯೊಳಮಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮ ವ) ; ಸಾಲಸಾವಿರ ದೀವಿಗೆಯ ಹರಿದಾಳಿಗಳುಕದೆ ನೃಪರ ಮೋಹರಿಗಳೋಳಿಗಳ ನೆಱೆ ಹೊದ್ದಿ ಕತ್ತಲೆ ನಿಂದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧೯) ; ಈ ಹಸಿರು ಓಳಿಗಳ ನಡುವಿನ ಜಾಗದಲ್ಲೇ ಕೆಂಪುಹರಗಿ ಹವ್ವನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೯೦). ೩. ಓರಣ ; ಕ್ರಮ ; ಪರಿವಿಡಿ : ಕೌರವನಾಯಕ ನೂರುಭಂಗಮೊಂದಲ್ಲದುದೆಲ್ಲಮುಂ ನೆಱಿಪಿದೆಂ ಗಡಮೋಳಿಯೆ ಕೇಳಿ ಮೆಲ್ಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೧) ; ರಾಜ ಚತುಷ್ಟಯಮೋಳಿಯೊಳೈತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಂಬ ಗಣಂಗಳ್] ಪಾವಕಾನಿಲರತ್ತಲ್ ಮತ್ತೋಜೆಯೊಳೋತು ಹರೀಶ್ವರರೊಂದಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೮) ; ಓಳಿಯಿಂ ನಡೆವ ವೀರಗಣಂಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೩೭). ೪. ಕಿವಿ. ೫. ವಸ್ತ್ರ. ೬. ಪತಾಕೆ.

೭. ಅಥಮ. ೮. ಅಸ್ತ್ರ. ೯. ವಲ್ಲಿ. ೧೦. ಈಶ : "ಅಸ್ತ್ರದೊಳ್ ನಿಕರದೊಳ್ ಕರ್ಣದೊಳ್ ವಲ್ಲಿಯೊಳ್ ಧ್ವಜದೊಳೀಶನೊಳೋಳಿ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೭) ; "ಕಿವಿ ವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆರವಿ ಪತಾಕೆಯೊಳಥಮಂ ಪರಿಕಿಸಲ್ಕೆನಾಮ ಓಳಿ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೮).
[ಪ್ರಾ. ಓಲಿ (< ಸಂ. ಆಲೀ)]

ಓಳಿಗಲ್ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು : ಪಿರಿಯಯ್ಯ ಪುಱುಸೆವರಂ ನಟ್ಟ ಓಳಿಗಲ್ಲಿನ್ದಂ ಪಡುವಣ ತೆವರಿಂದೊಳಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೨೦ ; 1021). [ಓಳಿ + ಕಲ್$_3$]

ಓಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ತುಂಬು ಕೂದಲು ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಕೂದಲು : ಓಳಿಗುರುಳ್ ಮದಭೃಂಗಮಾಳೆಯಂ ತೆಗೞ್ವುದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೪).
[ಓಳಿ + ಕುರುಳ್$_1$]

ಓಳಿಗೆ (ನಾ). ಜೇನಿನ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕುವ ಮೆತ್ತೆ (?) : "ಓಳಿಕಾ-ಓಳಿಗೆ ; ಗಳಂತಿಕಾ - ಗಳಂತಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; "ಓಳಿಗೆ - ಓಲಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [?]

ಓಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು ; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗು : ಓಳಿಗೊಂಡು ಮುಂದಯಿಸಿ ನಿಂದ ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೬ ವ) ; ಓಳಿಗೊಂಡು ಸಕಲಭಕ್ತಜನಾಳಿಸಹಿತಂ (ಬಸಪು. ೫೮-೫೫). [ಓಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು ; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಪರಿವೊಜ್ಜರಂಗಳನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೮೩ ವ) ; ಜಾಳಂಗಳಿಂ ಮೇಳೆಯುಮನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ).
[ಓಳಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಓಳಿದೋರಣ (ನಾ). ಸಾಲುತೋರಣ ; ಪಂಕ್ತಿ ಪಂಕ್ತಿಯಾದ ತೋರಣ : ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೫) ; ಪಂದಲೆಯೋಳಿದೋರಣದ ಸೀಯದರಂ ಪೊಸದೂವೆ ದೂಪ ತೂಗುಂದಲೆ ಬಾೞ್ವೆಣಂ ಪೊಡರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬).
[ಓಳಿ + ತೋರಣ]

ಓಳಿಯಿಸು, ಓಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು ; ಕೂಡಿಹಾಕು : ಬಚ್ಚಲ ಪರಿನೀರಿನೊಳ್ ಪರಿಯಲೋಳಿಯಿಸಲ್ ಪರಿಗೋಲನಿಕ್ಕಿ ಪಾಯ್ಸಲೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೫). **ಓಳಿಸು** : ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು ; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ದಾಳಿಂಬದ ಕಿಱುನನೆಗಳ ದಾಳಿಂಬಿಗೆ ಮೆಱೆಯೆ ಮುಗುಳ ಮುತ್ತಿನಲೊರ್ವಳ್ ಬಾಳಕಿ ಪಂಚಶರಂಗೊಯ್ದೋಳಿಸಿದಳ್ ಪಂಚಶರನ ಶರಪರಿಣತೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೭-೨೧).
[ಓಳಿ + -ಇಸು$_3$]

ಓಳಿವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲುಗಟ್ಟು ; ಓರಣವಾಗು : ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳೋಳಿವಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೨) ; ತಮಾಲವನದ ಲೀಲೆಕರಮೆ ಕಣ್ಗೆವರ್ಕುಮೋಳಿವಟ್ಟು ಸೊಗಯಿಸಿರ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೮). ೨. ಗುಂಪುಗೂಡು : ಓಳಿವಟ್ಟ ಬೆಳ್ನೊರೆಗಳ ಪಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮) ; ತಮಾಳಭೂರುಹನಿವಹದ ಮೇಲೋಳಿವಟ್ಟು ಪಾಱುವ ಗಿಳಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨) ; ಸುರ ಸಮಿತಿಯತಿತ್ವರಿತದಿನೋಳಿವಟ್ಟು ಭೋರೆನೆ ನಡೆಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ).
[ಓಳಿ + ಪಡು$_1$]

ಓಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಓಳಿವಡು ೧ : ಮಕರತೋರಣದ ಬಹಿರ್ಭಾಗದುಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಮೋಳಿವಡೆಯೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮನೆ ಕಟ್ಟಲ್ ನಟ್ಟ ಪಾರಿಜಾತದ ಮುಂಡಗಂಭಂಗಳಂ ಪೋಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ).
[ಓಳಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಓಳಿಪಾಡು (ನಾ). ವೃಂದಗಾನ : ನೀವು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ ಕಂಪ್ವಾರಿ-ಪರಮವಂದಿಗಳ ಭಟ್ಟಜನದ ಓಳಿಪಾಡಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವರಾಗಿರಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩-೬). [ಓಳಿ + ಪಾಡು$_2$]

ಓಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಓಳಿವಿಡಿವನು ಕಮಲಭವನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಜಗವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೧೪). ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ಏಳುತಿಲರಾಶಿಗಳ ಗಿರಿಗಳನೋಳಿವಿಡಿದರ್ಚಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೫).
[ಓಳಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಓಳಿವೀಡು (ನಾ). ಸಾಲುಮನೆ ; ಸಾಲಾದ ಬಿಡಾರ, —ಪಾಳೆಯ : ಮನಸಿಜಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಮುಂದುಮುಂದನೆ ಮಧು ಬಂದು ಮಚ್ಚಱಿದು ಕೂಡೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದೋಳಿವೀಡು ನಂದನಚಯಮಲ್ಲಿ ರಾಜಿಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೦).
[ಓಳಿ + ಬೀಡು$_2$]

ಓಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ದೀಪ. ೨. ಒಟ್ಟು ಪ್ರಕಾಶ : ಮೇಳವಿಸಿದನು ಬಲವ ಮಣಿಗಣದೋಳಿವೆಳಗಿನ ಜಾಂಜೆ ಹಣ್ಣದ ನೀಲಗಿರಿಸನ್ನಿಭಮದೇಭವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೭). [ಓಳಿ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಓಳಿವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಸಾಲುಗಟ್ಟಿದ ಬಿಳುಪು ; ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಮೊತ್ತ : ಗಿರಿಶಿಖರಂಗಳೊಳ್ಪರೆದು ಸೌಧಗೃಹಂಗಳೊಳೊಂದಿ . . . ಅಂಚೆಗಳೋಳಿವೆಳ್ಪಿನೊಳ್ಬೆರಸಿ . . . ಪರ್ವಿದುವಿಂದುಮರೀಚಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೧). [ಓಳಿ + ಬೆಳ್ಪು]

ಓಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿರು : ಜ್ವಾಳಿ ತೋಯಮೆಯ್ತಂದೋಳಿವೆತ್ತೊಡಕ್ಕುಂ ನೀಳಕುಂತಳೇ ಕೇಳ್ ಶಾಳಿನೀವಿತಾನಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೪). ೨. (ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದುವು) ಗುಂಪಾಗಿರು ; ಆವಳಿಗೊಂಡಿರು : ತನ್ನವನಿಯೊಳು ಪೆಸರೋಳಿವೆತ್ತಾರುಹತರಂ ಜಿನಮಂತ್ರವಾದಿಗಳ ಪೇಳಲೇನು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೬). [ಓಳಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಓಳಿಸು 'ಓಳಿಯಿಸು' ನೋ.

ಓಳೆ (ನಾ). ಒಳಭಾಗ ; ಕುಹರ : ವಿಚಾರಿಸೆ ಗುದವಿದಮೇಧ್ಯದ ಹೆಡಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳೆಯು ಖೀಜಿನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). [?]

ಓಳ್ಕೆ, ಒಳ್ಕ, ಒಳ್ಕೆ (ನಾ). ರತಿಕ್ರಿಯೆ ; ಸಂಭೋಗ ; "ರತಿಕ್ರೀಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಒಳ್ಕೆ** : ಮಸೆವುದು ಮಾಸಲಿರ್ದ ಪಱಿವೇಟಮನಿಚ್ಚೆಯ ಬಿಚ್ಚತಿಕ್ಕೆಯಂ ಪೊಸಯಿಪುದೊಳ್ಕಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೧). **ಒಳ್ಕೆ** : "ಒಳ್ಕೆ ನಿಧುವನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೫). [ಓಳ್$_1$ + -ಕೆ]

ಓಱಗುಡಿಸು 'ಓಱುಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಓಱುಗುಡಿಸು, ಓಱಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ ; ಹೊರಳು ; ಓರೆಯಾಗು ; ಮುಗ್ಗರಿಸು : ತೋಱುವೀ ಮಹದಾದಿಭೂತದೊಳೋಱುಗುಡಿಸದೆ ನಿಂದ ಮೂವತ್ತಾಱು ತತ್ತ್ವದೊಳೀತನೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೨) ; ಏಱಿದನು ಸುರಪತಿಯ ಪೀಠವನೋಱುಗುಡಿಸಿತು ಪದವಿಯದು ವಿಪ್ರಾವಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೨). **ಓಱಗುಡಿಸು** : ತೋಱಿದುಭಯಗುಣ ಪ್ರಪಂಚದ ತೋಱಿಕೆಯ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಯ ಚಾರುಗಳ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೀವರ ಜೋಕೆಗೆಡೆಗುಡದೆ ಮೂಱಿರಡು ಭೂತದವಿಕಾರಕ್ಕೋಱಗುಡಿಸದ ಕಾಲ ಕರ್ಮವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೬). [?]

ಓಱಿ (ನಾ). ಅಗಡುತನ ; ವಕ್ರತೆ ; ಒರಟುತನ : ಲವಣಂ ನಱುವಲ ಬೇರ್ ಗುಳ್ಳವದಣೆ ಬರಿವದಣೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆಗಳೆಂಬಿವನರೆದು ತಕ್ರದೊಳ್ ಪೂಸುವುದದಱಿಂ ಕಱುವಿನೋಱಿ(ಡೆ)ಗಳ್ ಪಱಿಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). 'ಓಱಿಯಾವು' ಪರಾ. [?]

ಓಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಚಿತ್ತಾರಿಗ; ಬಣ್ಣಗೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ರಂಗಾಜೀವಃ, ಚಿತ್ರಕೃತ್ –ಈ ೨? ಓಱೆಗಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಱೆ ಗಾಱಂ] (ಹಲಾಯು. ಕಿ. ೯೭–೪೩೭).

[ಓಱೆ$_0$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ). ℙ ತೆಲು. ಓರು = ಗೋಡೆಗಳ ಕೆಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟೆ]

ಓಱೆಯಾವು, ಒಱೆಯಾವು (ನಾ). ಅಗಡು ಹಸು; ತುಂಟ ಹಸು; ಮೊಂಡ ಹಸು: ರುಜಿ ಮೇಣು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಣಸು] ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಜಿ ಬಿಟಿಲಿನ ಬೀಜಮೆಂಬಿವಂ ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂದೋಱೆಯಾವು ಮಟ್ಟಂ ಕಱೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೯೬); ಊರಮುಂದೆ ಹಾಲಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತಿರಲು ಓಱೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹರಿಯಲದೇಕಯ್ಯಾ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಲೇಕೆ ನಾಣುಗೆಡಲೇಕೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭಂಡಾರವೆನಗೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೫೪). **ಒಱೆಯಾವು**: ಹಾಲ ಸಾಗರದೊಳಗೋಲಾಡುತಿರ್ದು ಒಱೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನ ಹರಿವನಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೮೩); ಒಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒದೆ] ಯಾವಿನ ಹಾಲನಾರಯ್ಯ ಕಱೆವರು (ಅವಚಂ. ೮೧–೩೬೫). [ಓಱೆ + ಆವು]

ಓಱ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಹರಿ, –ಹಾಯು: ಎರಡುಂ ಬಲದ ವೀರ ಭಟರ್ಕಳೋಱ್ದು ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೫; 800). [?]

ಔ

ಔ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಔಕಾರ: ಅಆ ಎಂಬ ವರ್ಣಂ ಪಿಂಗಿದಾ ಪನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಂಗಳ್ ನಾಮಿ ಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆವುವು; ಆವಾವುವೆಂದೊಡೆ . . . ಏ ಐ, ಓ ಔ, ಎಂಬಿವು (ಶಮದ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಐ, ಔ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಉಳಿದುವು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಔ$_2$ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ: ಉರ್ಬಿನೊಳಾಂತು ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟಿರ್ದೆಯೆ ಮರುಳೆ ನೀನೆತ್ತಜೌದಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧); ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿರೌ ನೂರ್ವರು ಪೆಂಗಳು (ಭರಜ. ೪೬–೧೩೭).

ಔಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಪರವಶದಿ ತಾಂ ಮಜಿಕೆತೊಡನೆ ತಿಳಿದುರವಣಿಸಿ ಪೊಡಮಡುವೆನೆಂದವಸರಿಸುತೇಳಲಿಕೌಂಕಿಸು[ಪಾಠಾಂ. ಕುಂಕಿಸು]ವ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಯ್ಯಂಗೆ (ಬಸಪು. ೩೯–೩೫). [< ಅವುಂಕಿಸು]

ಔಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಂಚು, ಔಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತು; ಅಮುಕು; ಇರಿಕು; ಔಕು: ಪಾಶವ ಕೊರಳಿಗಿಕ್ಕಿಕ್ಕಳದಲೊಡೆಮುರಿವೌಂಚಿ ತಿನ್ನಡಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪–೫೬); ಕೋಳುಗೊಡದಿರಿಯುಬ್ಬಿ ಸದೆಯಿರಿ ಕಾಲಹಿಡಿದೆಳೆವೌಂಚಿ ಮುರಿಚಿರಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೫–೨೩). ಔಚು$_1$: ಭೀಮನೀತನ ಬಲುಭುಜವನೌಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೬). [< ಅಮುರ್ಚು]

ಔಂಡು$_1$ (ನಾ). "ಅವಳಿ, ಯಮಳ, ಜತೆಜತೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೫); "ಅವಳಿ, ಜತೆಜತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧). [?]

ಔಂಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಂಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಕ್ (ಅ). ಭಯ, ಹೆದರಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಆಸತ್ತು ಬೇಸತ್ತು ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ ಅಕ್ಕನ ಗಂಡ ಔಕ್ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಔಕಣ (ನಾ). "ಬೈಲು" (ಗಂಗಾಮು. ೬೧). [?]

ಔಕಾಟ 'ಅವುಕಾಟ' ನೋ.

ಔಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಔ$_1$: ಔಕಾರಕ್ಕೆ – ವಿದಿತ + ಓಕಾರಂ = ವಿದಿತೌಕಾರಂ – ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦. ೮೩೬). [ಸಂ.]

ಔಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಕ್ಷಕ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಔಗಾಮು (ನಾ). ನೆಲಸುವಿಕೆ; ವಾಸಿಸುವಿಕೆ.
ಔಗಾಮುಮಾಡು=ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸು, —ವಾಸಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಔಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಔಗಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಔಗು$_2$ 'ಅವುಗು' ನೋ.

ಔಘ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜಮೌಘಂ . . . ತತಿವ್ರಾತಮತಿಕರಂ ಶ್ರೇಣಿ ಪೇಟಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮೆನಲ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). ೨. ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ.]

ಔಚಿತಿ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕ). [ಸಂ. ಔಚಿತೀ]

ಔಚಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ತ್ರಿಭುವನಾಧೀಶಂ ಜಿನೇಶಂ ಸಮಾಧಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನೀಗೆ ಭವ್ಯನಿಕರಕ್ಕೌಚಿತ್ಯಮಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ (ಮುಕ್ಸಾರ. ೯೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ: "ಕಾವ್ಯದ ಸಾರವಾದ ರಸವು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕಾವ್ಯದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ. "ಅಂಗಿ"ಗೂ ಅಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ಈ ಅನುಗುಣ್ಯವೇ – ಹೊಂದಿಕೆಯೇ – ಔಚಿತ್ಯ" (ಭಾರಮೀ. ೪೪೭). [ಸಂ.]

ಔಚು$_1$ 'ಔಂಚು' ನೋ.

ಔಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನಿಜವನ್ನು ಔಚಬಾರದು (ರೂಢಿ). [< ಅವಿಚು]

ಔಜಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ (ಕ). ೨. ಚಿನ್ನ (ಕ). [< ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಔಟು (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಬ; ಆಡಂಬರ. ೨. ಉಡಾಫೆ; ಬುರುಡೆ. [< ಅವುಟು$_3$]

ಔಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಸೈಂಧವಲವಣ (ಸೈದಾಲವಣ), ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಬೇವು, ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ಗೃಹವೈ. ೫); ಔಡಲೆಣ್ಣೆ ಕುಡಿದವರಂತೆ ಮುಖ ಕಿವಿಚಿ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೩). [ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಔಡವ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಆರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಅವರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಐದು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಾಗ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಡು$_1$ 'ಅವುಡು$_1$' ನೋ.

ಔಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಡು$_3$ 'ಅವುಡು$_3$' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು$_1$ 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು$_2$ 'ಅವುಡುಗಚ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಔಡುಗಡಿ 'ಅವುಡುಗಡಿ' ನೋ.

ಔಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಡೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲುಮುಂಡಿ ಕಚ್ಚು: ಪರಿಪಚ್ಯಮಾನ ಸಂಗರ ಸಮುತ್ಸಾಹ ಫಲಮನಾಶ್ವಾದಿಪಂತಿರೌಡೊತ್ತುವ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ); ಚಿತ್ತವಂಚನೆಯೊಳು ಪತ್ತಿರಲದನೌಡೊತ್ತಿ ಕೀಳುತ (ಅಂಜಚ. ೫–೧೯೬); ಕಬ್ಬೊರ್ಗೆ ಸುತ್ತಿದುಸುರಲಿ ಮೀಸೆಗಡಿಪೌಡೊತ್ತಿ ಸೆಳೆದನು ಶರವನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೨). [ಔಡು$_3$ (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು$_1$]

ಔಡೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಥಗೆಯಡೆಗೆ ಮರುವಲಗೆಗೌಡೊತ್ತುಗಳ ಬಲಿದವಯವದ ಸತ್ರಾಣಿಗಳ ದೇವನು ಶಾವುರಿಯಲೊದಗಿದನು ಬಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯). [ಔಡು$_3$ (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು$_2$]

ಔತಣ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಣಕೂಟ (ನಾ). ಊಟದ ಕೂಟ; ಭೋಜನ ಕೂಟ: ಆ ಗುಂಪು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಔತಣಕೂಟವೊಂದು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೦). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಕೂಟ$_1$]

ಔತಣವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬದೂಟ ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ವಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೯); ಬಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಹಾಲೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲಿಕೊಡನೆ ಕೆಱೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨-೧೯). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಇಕ್ಕು]

ಔತಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತಣಮಾಡಿಸು: ಎಲೆ ಧನಂಜಯ ಹಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಳುವವಿದೆ ನಿನ್ನತು ಕೋಪಾನಳನನೌತಣಿಸೈ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳುವವಿದೆಲಾ ವಜ್ರಿಸುತ ನಿನ್ನಳವಿಯಲಿ ತಱುಬಿದೆ] (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೫).
[ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + -ಇಸು$_3$]

ಔತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಳ (ನಾ). ಅವುತಣ: ಪುರಜನಕ್ಕೆ ಮುದದಿನೌತಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಣ]ವ ಮಾಡಿಸಿದಳಾ ಗುಣವಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೩೭).
[< ಅವುತಣ]

ಔತಿ (ನಾ). ಕವಚ: "ಔತಿಗಳ್ ಕವಚಂಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೭).
[?]

ಔತೆ (ನಾ). "೧. ಕಾಣಿಕೆ. ೨. ಕಾರಭಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಔತ್ತರೇಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ರಾವಣನೂ, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಹನುಮಂತನೂ, ಔತ್ತರೇಯರ ಕೂಡ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೪೯); ಔತ್ತರೇಯ ಧರ್ಮ ಪಂಥಗಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೦೦). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರೆಯ ಮಗನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತ್ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತರೇಯಪಾಠ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನವರ ಪಾಠ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಪಾಠ, ಔತ್ತರೇಯಪಾಠವೆಂದು ಎರಡು ಪಾಠಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೯೬). [ಔತ್ತರೇಯ + ಪಾಠ]

ಔತ್ತಾನಪಾದ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಾನಪಾದನ ಮಗ; ಧ್ರುವ. ೨. ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತಾನಪಾದಿ (ನಾ). = ಔತ್ತಾನಪಾದ. [ಸಂ.]

ಔತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಔಕಾರ: ಅವತರಿಸಿರ್ಕುಮುವರ್ಣದ ಋವರ್ಣದೋತ್ವೌತ್ವದಗ್ರದೊಳ್ ಸ್ವರಮಿರೆ ವತ್ವವಿಧಾನಂ (ಶಮದ. ೫೫).
[ಸಂ.]

ಔತ್ಸುಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ; ಉತ್ಸಾಹ; ಆತುರ: "ಉಚ್ಚುಕವೌತ್ಸುಕ್ಯಮದಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೭). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ. ೩. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ. [ಸಂ.]

ಔದನಿಕ (ನಾ). ಅಡುಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಔದರಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳಿ: "ಆದ್ಯೂನನೌದರಿಕನೆನೆ ತನ್ನನಾರ್ಯೆವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಔದಲೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಗುಪ್ತವಾಗು: ಕಸವರದಾಸೆಯಿಂ ಪದಪುದೋರ್ಪಱಿವೆಂಡಿರ ನಲ್ಮೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿರು ನೀಂ ಮನೋನಯನ ವಲ್ಲಭ ಕೂರಿಸಿ ಕೂರ್ತ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ ಕಸವರಮೆನ್ನನಿನ್ನುಸಿರದೌದಲೆಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೌತಲೆಕಾ]ಣ್ಬನಮೆಂದೆ ನಂಬು ಚೀ ಕಸವರ ಬೇಟಮೆಂಬುದೆರೆಕೊಳ್ವರ ಬೇಟಮದೆನ್ನಬೇಟಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ತೌದಲೆಗಾಣ್' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದು.
[ಔದಲ್ಕೆ$_0$ + ಕಾಣ್. ℙ ಔದಲೆ = ಅವಿ + ತಲೆ ?]

ಔದಾರಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ಥೂಲತನು, —ದೇಹ: ತದುಪಾಂತ ಸಮಯದೊಳನ್ಯತರ ವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿ ತತ್ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವಾದಾರಿಕ ಶರೀರ ತದ್ಬಂಧನ ಸಂಘಾತ ಸಂಸ್ಥಾನಾಂಗೋಪಾಂಗ ಸಂಹನನ ವರ್ಣಗಂಧ ರಸ ಸ್ಪರ್ಶ ಪ್ರಶಸ್ತಾಪ್ರಶಸ್ತ ವಿಹಾಯೋಗತಿ . . . ಎಂಬೆಪ್ಪತ್ತೆರಡುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಔದಾರಿಯ (ನಾ). = ಔದಾರ್ಯ: ರಣದೌದಾರಿಯವ ತೋಱೆಮಗೆ ನುತ್ತಡಹಾಯ್ದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೨).
[< ಸಂ. ಔದಾರ್ಯ]

ಔದಾರ್ಯ (ನಾ). ಉದಾರತೆ; ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಔದಾಸೀನ (ನಾ). ಉದಾಸೀನ; ಉಪೇಕ್ಷೆ (೬). [ಸಂ. ಔದಾಸೀನ್ಯ]

ಔದಾಸೀನ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ನಿಜವಾದ ಧೀರನ ಬಳಿ ಇರುವುದೆಲ್ಲಾ ಸಮೃದ್ಧಿ, ಒರಟು ಮತ್ತು ಔದಾಸೀನ್ಯ (ಮಲೆನಾ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಔದಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಾಣೆ ನಾನರ್ಜುನನ ಸಿರಿಮೊಗದಿ ಹಾಸ್ಯವನ್ನಲ್ಲದೌದಾಸ್ಯವನ್ನೇನಾಯ್ತು? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೫-೧೨).
[ಸಂ.]

ಔದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಉದುಂಬರ ಮರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದು. ೨. ಅತ್ತಿಯಮರ: "ಔದುಂಬರಂ ದುಗ್ಧತರುವೆನಲತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಎರಸುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆಳೆದಿರೆ ಪಡುವಲದಲ್ಲದೆಂದು ಮಾರುಡವೌದುಂಬರಮುಂ ಪೆಣೆದಿರೆ ಬಡಗಲ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೯); ಔದುಂಬರದ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಪಾದರಿ ಫಲವಾಗಿ . . . ಎಲವದ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೧-೬೪೧). ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಪಾಲ, ಔದುಂಬರ, ಮಂಡಲ . . . ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱ ಕುಷ್ಠಗಳ ಹೆಸರು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೮೮). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ . . . ದುಂದುಭಿ, ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ವನಸ್ಪತಿ, ಔದುಂಬರ ಮುಂತಾದ ಲಯವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೮).
[ಸಂ.]

ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಕುಷ್ಠರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದೇೞುದಿವಸದಿಂದೊಳಗೌ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಪುೞಿತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೪); ಪಾಪದ ಫಲದಿನೌದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಪಾಂಗಾವಯವ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲಂ ರೂಪೞಿಯಲಾಗದಂತು ಜರ್ಜರಮಾಗಿ ಜರಿಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೧ ವ). [ಔದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಔದ್ಧತ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ಧಟತನ; ಸೊಕ್ಕಿನ ನಡತೆ: ಈಗ ಚಾಣಕ್ಯನು ವಿಜಯದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಔದ್ಧತ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅವನ ಸಚಿವಪದವಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಬಹುದು (ರಾಕ್ಷಮು. ೫೯). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ (Industrial. ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡು (Industrialise. ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಔದ್ಯಮೀಕರಣ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಔದ್ಯೋಗಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾಂತ್ರಿಕವಾದ (Technical. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯೋಗಿಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷಣ; ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯೆ (Technical Education. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧).
[ಔದ್ಯೋಗಿಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಔದ್ವಾಹಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಬಂದ ಮುಯ್ಯಿ. [ಸಂ.]

ಔನ್ನತ್ಯ (ನಾ). ಉನ್ನತಿಕೆ; ಘನತೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಱೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತ ಸೌನ್ದರ್ಯ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪–೧೭; 1180); ಭಗವಂತನ ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಬಗೆ ಎರಡು; ಒಂದು – ಅದ್ಭುತ ಆಗಾರ ನಿರೂಪಣ, ಎರಡು – ಅನುಪಮ ಸೌಂದರ್ಯ ನಿರೂಪಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಔಪಗವ (ಗು). ಉಪಗು ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪಗವಕ (ನಾ). ಔಪಗವಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಪಚಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಾಡಿಕೆಯ: ದಂಡಕಾರಣ್ಯದ ಋಷಿಗಳ ಜೀವನವು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಮಾತು (ಭಾರದ. ೮೯). ೨. ಗೌಣವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ. ೩. ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಔಪಚ್ಛಂದಸಿಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛಂದಸ್ಸು: ವಕ್ತ್ರಿತೋಯಯುಗ್ಮಂ ಆ ಪಾದದ್ವಯಕಂತೆ ಬಂದೊಡಕ್ಕುಂ ಚಾಪಳನೇತ್ರೇ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಂದೌಪಚ್ಛಂದಸಿಕಂ ಕವೀಶ್ವರೋಕ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೨೦). [ಸಂ.]

ಔಪದಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಿತೆ (?): ಚದುರತರದಿಂದೌಪದಾಹ್ಯವನೊದಗಿ ವಿರಚಿಸಿ ಕನಕಮಣಿಗಳ ಕದಿರು ಪೊಳೆಯೆ ವಿಮಾನಗಳನತಿ ಚಿತ್ರಮೆನೆ ರಚಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩–೧೦). [ಸಂ. ?]

ಔಪನಿಷದ (ಗು). = ಔಪನಿಷದಿಕ: ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು "ಔಪನಿಷದ" ವೆನ್ನುವರು. ಉಪನಿಷನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವದೆಂದರ್ಥ (ಭಾರದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಔಪನಿಷದಿಕ (ಗು). ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಔಪನಿಷದಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ನಾನು ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವೆ (ಪರಪ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮಗಳ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ, ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಕರಣಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೮೯). [ಔಪಪಾದಕ + ದಶಾಂಗ]

ಔಪಮ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ: ಏನಾನುಮೊಂದು ತೆಱದಿಂ ನಾನಾವಿಧ ವಸ್ತುರೂಪದೊಳ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತಾನೆನಿಸಿ ತೋರ್ಪುದದು ಬುಧಮಾನಿತಮೌಪಮ್ಯಮೆಂಬಲಂಕೃತಿಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭೪). [ಸಂ.]

ಔಪಯಿಕ (ಗು). ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪರಿಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. "ಮೇಲ್ಭಾಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಚಳದಳಕಾಳಿ ನಿನ್ನ ವದನಾಂಬುಜಮುಂ ನಡೆ ನೋಡಲೀಯದವ್ವಳಿಸುವುದೌಪರಿಷ್ಟಕದೊಳೆನ್ನನಿವೆಂದು ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೪–೧೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತಿಕ್ರೀಡೆ: ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಪ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಕಳಿಗಂಟನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಲನೊಳ್ ಕೂಡೆ ಕೋಮಲೆಗೆ ಬಿಚ್ಚತಮೊಪ್ಪಿದುದೌಪರಿಷ್ಟಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೩೬). [ಸಂ.]

ಔಪಲ (ಗು). ಉಪಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಲ್ಲಿನ. [ಸಂ.]

ಔಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಆನೆ: "ನೃಪರಂ ನೆಗಪಿ ತಾಳ್ದಾನೆ ಔಪವಾಹ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೪). [ಸಂ.]

ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕ (ಗು). ೧. ಗಾಢಸಂಬಂಧದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: "ಅಧಿಕರಣದೊಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದು ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವು" (ಹೊಸುಗ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಔಪಹಾಸಿಕ (ಗು). ಉಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಔಪಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದಲೂ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುಸರು. ೫೧೭). [ಸಂ.]

ಔಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಮಾನನಿಧಿ ಸಾವಿತ್ರಿಯವೌಪಾಖ್ಯಾನವನು ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೩). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನ (ಗು). ಉಪಾಸನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಬ್ರಹ್ಮವಂಶೋತ್ಪನ್ನರ್ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಗುರು ಮರುದತಿಥಿಪೂಜಾನಿರತರ್ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪–೭೯; 1178); ನಿತ್ಯಕರ್ಮಂಗಳನು ಚರಿಸುವ ನಿತ್ಯದೌಪಾಸನವ ಬೇಳುವ . . . ವಿಪ್ರಗೃಹಗಳಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೫೯–೭). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನೆ (ನಾ). ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ದಂಪತಿಗಳು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೇದಿಕೆಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೭). [ಸಂ. ಔಪಾಸನಾ]

ಔಮಿಾನ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: "ಅಗಸೆಗೆಯ್ಯೌಮೀನವೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೩); ಏನೆಸವುವೊ ಕೌದ್ರವೀಣದೌಮೀನದ ತೈಲೀನದ ಮಾಷೀಣದ ಮೌದ್ಗೀನದ ಬಹುಸಾರ ಸಸ್ಯಕಳ ಫಳಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೧೨). [ಸಂ.]

ಔಮ್ಯ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: ಲೀಲೆಯಿನದಱ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದುವು ಕಣ್ಗೆ ನಾಡೆ ಮೌದ್ಗಂ ಮಾಷ್ಯಂ ಶಾಲೇಯಂ ವ್ರೈಹೇಯಂ ತೈಲೀನಂ ಕೌದ್ರವೀಣಮೌಮ್ಯಂ ಯವ್ಯಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧–೯೧). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ರ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಉಣ್ಣೆಯ ಕಂಬಳಿ: "ಆವಿಕಂ ಔರಭ್ರ ಮೂರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩೯). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ರಕ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ, —ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಔರಸ (ಗು). ೧. ಎದೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ; ಸ್ವಂತ ಮಗ. 'ಔರಸಪುತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಔರಸಪುತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಮಗ: ಪತ್ತುವಿಧಮುಂಟು ಸುತರವರೊಳೌರಸಪುತ್ರನುತ್ತಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೫೭). [ಔರಸ + ಪುತ್ರ]

ಔರಸಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತು; ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತು: ಕನ್ನಡವು ವೀರಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟು ಜಾತಿಯಿಂದಲೇ ಬಂದ ಔರಸಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಅನೈತಿಹಾಸಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತೋರುವ ಪಂಕ್ತಿಪ್ರಪಂಚ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯). [ಔರಸ + ಸಂಪತ್ತು]

ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕ (ನಾ). ಸತ್ತಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಔರ್ವ (ಗು). ೧. ಊರ್ವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. ೨. ತೊಡೆಯ; ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಭೃಗುವಿನ ಸಂತತಿಯವನು; ಸಗರನ ಗುರು. ೪. ವಸಿಷ್ಠನ ಮಗನ ಹೆಸರು. ೫. ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬ. 'ಔರ್ವಜ್ವಲನ' ಪರಾ.

ಔರ್ವನ್ = ಕಡಲ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವವನು: ಅಚಳತ್ಕಾನ್ತಾರ ದುರ್ಗ್ಗಕ್ಕೆ ಭೀಕರ ದಾವಾನಳತತ್ಮುದಾತ್ತ ಜಳದುರ್ಗ್ಗಕ್ಕೌರ್ವ್ವನೆಂದಂದು ಸಂಗರದೊಳು . . . ಮಾಜಾನ್ತು ಬಾಳ್ವಂನರಾರ್ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೬೭–೧೧; 1160). [ಸಂ.]

ಔರ್ವಜ್ವಲನ, ಔರ್ವಜ್ವಳನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ಔರ್ವಜ್ವಲನ ಬಹುಲ ಧೂಮಾಕುಲಂ ಪಾಲ ಮುನ್ನೀರನಪಾಯ ಸ್ಥಾನಮೆಂದಾ ಪುರವರದ ವಣಿಗ್ವಾಟ ಹರ್ಮ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಪಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೨೨). **ಔರ್ವಜ್ವಳನ**: ಔರ್ವಜ್ವಳನ ರುಚಿಯುಮುಂ ತಾನೆ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೩).
[ಔರ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಔರ್ವಜ್ವಳನ 'ಔರ್ವಜ್ವಲನ' ನೋ.

ಔರ್ವಾಗ್ನಿ (ನಾ). = ಔರ್ವಜ್ವಲನ: ಕಾನನದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಹಾದವಾಗ್ನಿ ಜಲದುರ್ಗಕ್ಕುರ್ವಿದೌರ್ವಾಗ್ನಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೦). [ಔರ್ವ + ಅಗ್ನಿ]

ಔಶರ (ನಾ). "ಚಾಮರ; ಚಾಮರದಂಡ; ಇಷ್ಟಿ; ಮಲಗುವಿಕೆ; ಆಸನ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಔಶೀರ]

ಔಶೀರ (ನಾ). ೧. ಪೀಠ; ಗದ್ದಿಗೆ; ಆಸನ: "ಔಶೀರಂ, ಶಯನಾಸನಂ– ಈ ೨ ಹಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆ (ಇವೆರಡರ ಪೆಸರ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೨೧); "ಶಯನಾಸನಾಶೀರಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೫). ೨. ಚಾಮರ ದಂಡ; ಚಾಮರ; "ಚವರೀಕಾವು" (ಗಂಗಾಮು. ೬೧). [ಸಂ.]

ಔಷಧ (ನಾ). ೧. ವನಸ್ಪತಿ. ೨. ಮದ್ದು: "ಭೈಷಜ್ಯಂ, ಭೇಷಜಂ, ಜಾಯುಃ, ಅಗದಂ, ತಂತ್ರಂ, ಔಷಧಂ– ಈ ೬ ಮರ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೯೫); ಕುಡಿದೌಷಧಂ ಬಾಯ್ಗೆ ನಿಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ತಾಳ್ದೊಡಲಿಂಗೆ ಸುಖವನೀವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೩). ೩. (ಅಲಂ) ಪರಿಹಾರ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಅವನ ಹಟಕ್ಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಔಷಧ ಉಂಟು (ರೂಢಿ).

ಔಷಧಮಾಡು = ಮದ್ದನ್ನು ತಯಾರಿಸು, —ಹಾಕು. [ಸಂ.]

ಔಷಧಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಪಳೆಯ ರೋಗಕ್ಕೌಷಧಂಗೊಳಲ್ ನವರೋಗಮೊಳಿದು ಬಂದಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೩–೭). [ಔಷಧ + ಕೊಳ್$_1$]

ಔಷಧಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಗಳ ಆಚಾರ್ಯ; ಧನ್ವಂತರಿ: "ಔಷಧಾಚಾರ್ಯರೆನೆ ಧನ್ವಂತ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೭).
[ಔಷಧ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಔಷಧಾಲಯ (ನಾ). ಔಷಧಿ ಕೊಡುವ ಮನೆ; ದವಾಖಾನೆ: ಔಷಧಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಔಷಧಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).
[ಔಷಧ + ಆಲಯ]

ಔಷಧಿ (ನಾ). = ಔಷಧ ೨: "ಭೇಷಜಂ ಜಾಯುವಗದಂ ತಂತ್ರಮೆಂದೆನಲ್ಕೌಷಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೭); ತಂದುಕೊಡುವೆನು . . . ಎನುತಾಕ್ಷಣಕೆ ನೆಗೆದನು ಔಷಧಿಯ ತರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೬೫).
[ಸಂ.]

ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಔಷಧದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಕನ್ನಡವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ಬರೆದ ಅನುವರ್ಗಸೂಚಿಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು . . . ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಯುರ್ವೇದ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೧).
[ಔಷಧಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಔಷಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔಷಧಿಕೊಡು: ಈತನನ್ನೆನ್ನ ಬಳಿಗೊಯ್ದು ಔಷಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಕಳುಹುವೆ, ಪೇಳ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೭–೧೭).
[ಔಷಧ + –ಇಸು$_1$]

ಔಷ್ಟ್ರಕ (ನಾ). ಒಂಟೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಸದ (ನಾ). = ಔಷಧ: "ಔಷಧ–ಔಸದ" (ಶಮುದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಔಳಿ (ನಾ). (?): ಆ ಔಗು, ಆ ಔಳಿ, ಆ ಔಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[?]

ಂ

ಂ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ವರ್ಣ ; ಬಿಂದು ; ಅನುಸ್ವಾರ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸೊನ್ನೆ ; ಶೂನ್ಯ : "ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ" (ಶಮದ. ೧೧) ; ಹಂಸ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಂ) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಃ

ಃ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ವರ್ಣ; ವಿಸರ್ಗ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಸಂದಿರ್ಪುದಂತದಡಕಿಲ್ವೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೧) ; ದುಃಖ . . . ಉಕಾರಕ್ಕೂ ಖಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಃ) 'ವಿಸರ್ಗ' ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

×ಕ

×ಕ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೇಳನೆಯ ವರ್ಣ ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಸಂದಿರ್ದ ×ಕ ಮುಮ ೦೦ಪಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ದೆ ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಸುಂಬೆಯ ಲಕ್ಷಣದಂತಿರ್ದ ವರ್ಣಂ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಮೆಂಬುದು ; (ಕಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಆದಜ ಸ್ವರೂಪಂ (×ಕ) (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

೦೦ಪ

೦೦ಪ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ವರ್ಣ ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಟಿದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪಧ್ಮಾನೀಯಂ ; (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಆದಜ ಸ್ವರೂಪಂ (೦೦ಪ) (ಶಮದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಒಪ್ಪೋಲೆ

ಸೂಚನೆ : ೧. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೈತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಂತಹವುಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿದೆ. ಇಡೀ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಅನುಬಂಧವಿರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳ ಅಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಸಮಾಸಪದಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಅಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಕೆಲವೆಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಬಹುದು. ಅವನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸೂಕ್ತಕಂಡಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. L ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದಿರುವುದನ್ನು ಈಗ ಇರುವುದರ ಜತೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಸಮಗ್ರ ಒಪ್ಪೋಲೆಯನ್ನು ಇಡೀ ನಿಘಂಟು ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನುಬಂಧದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೭	6	2	ಅಂಕೆ$_3$ 'ಅನ್ಕೆ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೯	9	1	[ಅಂಗ$_2$+ ಜನ್ಮ]	[ಸಂ. ಅಂಗಜನ್ಮನ್]
೨೫	4	1	ಜನಮುಂ ದಂಟದೇ ಪರಿದೋಡಿತು	ಜನಮುಂದಂಟಂದೇ ಪರಿದೋಡಿತು
೫೯	21	2	ಅಕ್ಕಸ$_1$	ಈ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು 'ಅಕ್ಕಸ$_2$'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೬೧	10	1	ಅಕ್ಕಾಡು$_2$ 'ಅಟ್ಕಾಡು$_2$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೪	42	2	ಅಗಳ್ಳು$_3$ 'ಅಗುಟ್$_3$' ನೋ.	”
೧೩೯	21	1	೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).	೨. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೩. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).
೧೪೬	38	1	ಅಡುಗಬ್ರ್, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).	ಅಡುಗಬ್ರ್, ಅಡಿಗಬು, ಅಡಿಗಬ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).
”	43	1	—	L ಅಡಿಗಬು : ಉಪ್ಪುಹುಳಿಗೆ ಖ ೮ ಅಡಿಗಬಿಗೆ ಖ ೨ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೫-೩೧ ; 1577). ಅಡಿಗಬ್ಬು : ಯೆಂಣೆ ಹಾಡ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೨ ಅಡಿಗಬ್ಬು ಶೀಗೆಗೆ ಸಹಾ (ಇಳ. V, ೪೨-೨೬; 1587).
”	38	2	[ಅಡು$_1$+ ಕೂಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]	P [ಅಡು$_1$+ ಕೂಟ್$_1$+ ಅಜ್ಜಿ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ.
೧೪೯	36	1	—	L -ಅಡ್ಡೆ$_9$ '-ಒಡ್ಡೆ$_5$' ನೋ.
”	44	1	[ಅಡೆಕಲು + ಪಣ$_1$]	[ಅಡೆಕಲು (< ಅಡೆಗಲ್) + ಪಣ$_1$]
೧೬೫	4	2	—	L - ಅಣ್$_3$ (ಪ್ರ). ದಿಗ್ವಾಚಿ ಪ್ರತ್ಯಯ.
೧೬೭	38	1	(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೩೪).	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅಣಕಿಗ$_1$' ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೦೪	28	2	[ಸಂ.]	[< ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ ?]
೨೦೬	35	2	ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ	ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ
೨೦೭	13	2	೩. ಅಧರೋಷ್ಠ ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ	(ನಾ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ
೨೦೮	16	1	ಅಧಸ್ತನ (ನಾ).	ಅಧಸ್ತನ (ಗು).
೨೧೩	46	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಧೋನಿಬಂಧಿನೀ]
೨೧೫	45	2	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮುಕ್ಕುಂ"	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ . . . ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮುಕ್ಕುಂ"
೨೧೬	39	2	ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡಹೆಂಡತಿ	L ಅಧಿವಿನ್ನೆ
೨೨೫	46	2	[ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]	[ಸಂ. (ಅನಲ + ಅಕ್ಷಿ + -)]
೨೩೨	46	1	[ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ ?]	[<ಸಂ. ಅನಾಮಕಾ]
೨೩೩	33	1	೨.	L ಅಸಭ್ಯ
”	7	2	ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ	ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಮಿತಿಮೀರಿದ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೨೩೫	27	1	ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ಅ).	ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ನಾ).
೨೩೬	3	2	ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ	ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷತೆವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ
೨೩೮	27	2	ಅನಿಲವೇಗ	೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೩೯	46	2	[ಸಂ. ಅನಿಶಾ]	[ಸಂ.]
೨೪೦	18	2	ಅನಿಸಿಕೊ 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
”	42	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅನೀಕಿನೀ]
೨೪೭	2	1	ಅನುಕೆಯ್ :	L ೨. ಅನುಗೊಳಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು
೨೫೯	14	1	[ಅನು ? + – ಇಸು$_3$]	[ಅನುಮಾನ + – ಇಸು$_3$]
೨೬೫	8	2	ಅನುಶಯ	೪ನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೩ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೭೦	31	2	ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ	ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಲ್ಲದ
೨೯೦	20	1	೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು	೨. ಅಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು
೨೯೧	9	1	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ$_3$
೨೯೨	37	1	೨. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	೨. ವಿಕಾರ
೨೯೬	14	1	೩. ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ	೩. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ
೨೯೭	30	1	ಅಪುತ್ರ	೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೦೭	7	2	೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ).	೨. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ್ದು : ಅವನ ಮಾತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ರೂಢಿ).
೩೦೮	11	1	ಅಪ್ಸರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ	ಅಪ್ಸರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ
೩೧೧	31	2	ಹೈಮತ್ಯಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಪರಣ	ಹೈಮವತ್ಯಾಸ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಚರಣ
೩೨೨	22	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿನ್]
”	42	2	ಪೇೞ್ವುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀ ಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ)	ಪೇೞ್ವುದು . . . ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ)
೩೨೪	4	1	[ಕಾವ್ಯವಿೂ] ಆಸೆ; ಬಯಕೆ.	ಆಸೆ; ಬಯಕೆ [ಕಾವ್ಯವಿೂ]
೩೨೮	6	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಆಭೋಗಿನ್]
”	38	2	೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ	೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ; ಅಂತರ
೩೩೧	13	1	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರ ದುರ್ಲಂಘ್ಯನುಪ್ಪ
೩೩೮	11	1	—	L ಅಮರ್ಕೆ$_1$ 'ಅಮರ್$_1$' ನೋ.
೩೪೧	40	1	ಅಮಲು$_1$: ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್)	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೪೩	27	1	ಅಮರ್ಷಣಾ	ಅಮರ್ಷಣ
೩೪೬	24	1	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ
೩೫೧	24	1	ಅಮೋಘ	೩ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೫೫	34	2	[< ಅಯ್ದು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$ (< ಕಯ್$_2$)]	[< ಅಯ್ದು$_3$+ ಕಯ್$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$)]
೩೫೬	6	1	ಅಯಿನ 'ಐನ' ನೋ.	ಅಯಿನ 'ಐನ್' ನೋ.
”	42	1	—	L ಅಯಿಷ್ಟು 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
”	43	1	—	L ಅಯಿೂಷ್ಟು 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
೩೫೭	18	2	ವಹ್ನಿಸಖನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ	ವಹ್ನಿಸಖನಾನೆಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ
೩೫೮	5	2	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕೊಳ್$_3$]	[< ಅಯ್ದು$_3$+ ಕುಳ್$_3$ (< ಕೊಳಗ$_1$)]
”	29	2	ಕಂಚೆಯರಸಾಳು	ಕಂಚೆಯರಸರಾಳು
”	41	2	ತಲೆಯ್ಕೆಜಡೆವೆಳಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ	ತಲೆಯ್ಕೆಜಡೆವೆಳಸಿಗೆಱೆದ ಜೀವನಂ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೩೫೯	24	1	ಅಯ್ಡಾಳೆ 'ಇರ್' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
,,	25	1	ಅಯ್ದಿಕೆ 'ಎಯ್ದಿಕೆ' ನೋ.	,,
೩೬೫	15	2	ಅರ$_7$ 'ಅಱೆ$_4$' ನೋ.	,,
,,	27	2	ಅರಂಚು 'ಅಱಚು' ನೋ.	,,
೩೬೭	23	2	ಅರಗು$_4$ 'ಅರುಗು$_2$' ನೋ.	,,
೩೬೮	32	1	ಅರಚು 'ಅಱಿಚು' ನೋ.	ಅರಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.
೩೭೧	8	1	ಅರಪು 'ಅಱಬು$_3$' ನೋ.	ಅರಪು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
,,	40	1	ಅರಬು 'ಅಱಬು$_3$' ನೋ.	ಅರಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
೩೭೩	33	2	ಬಿಬ್ಬರನೆ	ಬಿಬ್ಬನೆ
೩೮೮	28	2	ಅರುಬು$_2$ 'ಅಱಂಬು' ನೋ.	ಅರುಬು$_2$ 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
,,	30	2	ಅರುಮರುವು 'ಅಱುವುಮಱವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೯೦	1	1	ಅರೆಅಳು	ಅರೆಳು
,,	12	1	(ಇಂದ್ರಚಾ. ೪೫-೧೫)	(ಇಂಚಾಪ. ೪೫-೧೫)
೩೯೮	18	1	(ವೃಷವಿ. ೫-೧೩)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅರೆವೆಱೆ' ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೯೯	46	1	ಅರ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕೞ್' ನೋ.	'ಅರ್ಕಸಾಲೆ' ಆದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರಬೇಕು.
೪೦೯	36	1	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣ]
೪೨೭	10	2	[ಅಲಗು$_1$+ – ಇಸು$_3$]	[ಅಲುಗು$_1$+ –ಇಸು$_3$]
,,	40	2	ಅಲ್ಲು : ೧.	ಅಲ್ಲು : ೨.
೪೨೯	1	1	ಅಲೆ$_4$ 'ಅಲ$_1$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೪೩೪	36	1	[ಅಲ್ಲಿ+ –ಅಣ]	[ಅಲ್ಲಿ + – ಅಣ್$_3$+ –ಅ$_7$]
೪೪೨	41	2	ಅವತೆ (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ	L ಅವಸ್ಥೆ
೪೬೯	3	2	ಅವ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ	ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ
೪೭೪	8	2	ಇವಜಿಂದುದೊಂದು	ಇವಜಿಂದದೊಂದು
೪೭೫	28	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]
೪೭೮	33	2	ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ	ವೇಷವೇ ಬೇರೆ . . . ಎರಡು ಕೈಗಳ
೪೮೪	26	1	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦-೧೮ ; 1048)	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦-೧೮ ; 1048)
೪೯೦	42	1	[ಸಂ. ಅಶನಪರ್ಣಿನ್]	[ಸಂ. ಅಸನಪರ್ಣೀ]
೪೯೫	7	1	ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ).	L (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚು ; ಅಧಿಕ : (ರೂಢಿ).
,,	45	1	೪ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ	8ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ
೫೦೦	43	2	ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ	ಪಿಡಿದರವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ
೫೦೬	36	1	ಅಸಿ ಸ್ರಾವ	ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ
೫೧೧	30	1	ಅಹವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೧೪	31	2	ಅಹೆವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.	,,
೫೨೪	24	2	ಅಳಿಗಜ್ಜ 'ಅಟಿಗಜ್ಜ' ನೋ.	,,
,,	33	2	ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ 'ಅಟಿಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.	,,
೫೨೯	29	2	ಅಳುಪು$_1$ 'ಅಟಿಪು$_1$' ನೋ.	,,
೫೩೩	20	2	ಅಳ್ಪು$_2$ 'ಅಳಿಪು' ನೋ.	,,
೫೩೬	19	2	(ಮದಾದೇ. ೫೬-೧೩೯)	(ಮಹಾದೇ. ೫೬-೧೩೯)
೫೪೨	32	1	ಅಱಿಹು$_2$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೪೪	5	2	(ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೧೬-೩೯ ; 1196)	(ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೬-೩೯ ; 1196)
,,	27	2	(ತುರಂಗ. ೫೬-೧)	(ತುರಂಗ. ೫೬-೧)
೫೪೫	27	1	ಅಱೆ$_1$ (ಕ್ರಿ).	ಅಱೆ$_1$, ಅರ$_6$ (ಕ್ರಿ).
,,	39	1	—	L ಅರ$_6$: ಅಂಬುಜವರತರ್ಕೈದೆ ದುಃಖಿಪ ತುಂಬಿಗಳದೆಂತಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೬-೨೯)

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೫೪೫	19	2	ಅಱೆಗಲ್, ಅಱೆಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು	ಅಱೆಗಲ್, ಅರೆಗಲ್ಲು, ಅಱೆಗಲ್ಲು
೫೪೬	37	2	ಅೞ್$_2$, ಅೞು$_2$ (ನಾ).	ಅೞ್$_2$, ಅಳ್ಳು$_2$, ಅೞು$_2$ (ನಾ). ಅಳ್ಳು$_2$: (ರೂಢಿ).
೫೪೯	–	1	ಅಱಿಜಗಳ	ಅೞಿಜಗಳ
೫೫೬	21	1	–ಅ$_6$ ‘–ಅ$_3$’ ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೫೮	20	1	ಮಾಡಿವ್ದಾರೆ	ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ
೫೮೮	16	1	ಆಟಿಗಾತಿ : ೨	ಆಟಿಗಾತಿ : ೧
೬೧೦	22	1	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟ ಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದ ಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬)	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದರಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬)
೬೨೭	38	1	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱೆ
”	42	1	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱೆ
೬೩೧	14	1	೨. (ಉಕ) ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ	೨. ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ
೬೪೫	4	1	ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು	ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು
೬೫೬	33	1	ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ವಕೆಯುಂ	ಬುದ್ಧಿಯುಮಾರ್ವಕೆಯುಂ
೬೭೨	30	1	ಆಲಿ$_1$, ಆಣಿ$_1$, ಆರಿ$_1$ (ನಾ).	ಆಲಿ$_1$, ಆಣೆ$_1$, ಆರಿ$_1$ (ನಾ).
”	34	1	ಆಣಿ$_1$: ‘ಆಣಿಕಲ್ಲು$_1$’ ಪರಾ.	ಆಣೆ$_1$: ‘ಆಣೆಕಲ್ಲು’ ಪರಾ.
೬೭೮	31	1	ನಮ್ಮಾ ಭಾರಮೇವರಂ ಹೆಸರು	ನಮ್ಮಾ ಭಾರತಮೇವರಂ, ಹೆಸರು
೬೮೩	44	1	೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ	೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪೀಡಿತ
”	1	2	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವನು	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು
೬೯೪	22	2	ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಬಳಲಿಸು	ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು
೭೦೮	34	2	‘ಆಳಂಗೊಳ್’ ಪರಾ.	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೧೩	25	1	ಆಳೋಚಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಲೋಚಿಸು	ಆಳೋಚಂಬೆರಸು (ಅ). ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
೭೧೯	1	1	ಆಱು$_1$, ಆರು$_4$ (ಕ್ರಿ).	ಆಱು$_1$, ಅಱು$_1$, ಆರು$_4$ (ಕ್ರಿ).
”	38	1	—	L ಅಱು$_1$: ೪. ಅಹಿತೋದಾತ್ತ ಯಶೋರಸಮನಱುತು ಪೀರ್ವಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೫).
೭೨೭	33	1	ಇಂದದ್ನಮು	ಇಂದ್ನಮು
೭೨೯	13	1	(ಬಸಪು. ೪೦–೭೨)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ‘ಇಂತುಟ್ಟು$_3$’ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೭೩೩	12	1	ಕಲ್ಲಪರಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪)	ಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪)
೭೭೯	6	1	ಇನೆಗ : ೧.	ಇನೆಗ : ೨.
೮೦೫	23	2	[ಇಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ]	[ಇಲ್ಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ]
೮೦೬	–	2	ವಿಷುವಿದ್ಯೆ	ಇಷುವಿದ್ಯೆ
”	26	1	[ಇಲ್ಲಿ + –ಅಣ]	[ಇಲ್ಲಿ + – ಅಣ್$_3$+ – ಅ$_7$]
೮೩೨	29	2	ಈವಿುತಿ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ	ಈವಿುತಿ (ನಾ). ಈ ದಿವಸ; ಈ ದಿನ : (ದೇವದೂ. ೨೭೬); (ರೂಢಿ).
೮೫೮	35	2	ಉಗುಳ್ನೀರು	೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೭೮)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೮೬೮	37	2	—	L ಉಜ್ಜಿಸು ‘ಉರ್ದಿಸು’ ನೋ.
೮೯೯	40	2	ಕೋಡಂ	ಕ್ರೋಡಂ
೯೩೨	12	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಉನ್ಮಾಲ]
೯೫೯	28	1	ಒಗರಣೆಯಲ್ಲಿ	ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ
೯೭೨	6	2	ಉರ$_1$ ‘ಉಱ’ ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

† ಡಾ. ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೩-೫೭)
† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮-೬೬)
† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೬-೭೧)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೭೧-)

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮-೬೬)
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೬೬-೬೮)
ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೮-೬೯)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೬೯-೭೧)

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರು

† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೪)

ಸಂಪಾದಕರು

† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೪-೫೭)
ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೭-೬೩)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)

ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು

† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೮)
† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೪)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೪೩-೬೯)
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪-)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-)
† ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು (೧೯೪೪-೫೦)
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೪೪-)
† ಶ್ರೀ ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-೬೯)
ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಡಾ. ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪-೬೨)
† ಶ್ರೀ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-೬೫)
ಶ್ರೀ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-)
ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ. (೧೯೫೭-)
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೬೧-)
ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)
ಶ್ರೀ ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೬೪-)
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ. (೧೯೬೯-)
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೭೦-)

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

† ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಬಿ.ಎ. (೧೯೪೯-೬೮)
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (೧೯೪೯-)
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್. (೧೯೬೧-)
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್‌ಎಲ್.ಬಿ. (೧೯೬೬-)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ (೧೯೬೯-)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೬-)
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ (೧೯೬೬-)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ. (೧೯೬೬-)

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹಿ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೨-)
ಶ್ರೀ ಆರ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೮-)
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೯-)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೭-)
ವಿದ್ವಾನ್ ಹ. ವೆ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರೀ (೧೯೬೭-)
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೭-)
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೬೯-)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ಪದ್ಮನಾಭ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀ ಎಚ್. ವಿ. ಶೇಷಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾಕುಮಾರಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀ ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್. (೧೯೭೦-)

ಪ್ರತಿಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ (೧೯೬೦-)

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು

ಶ್ರೀಮತಿ ಕೆ. ರಮಾ (೧೯೬೯-೭೧)
ಶ್ರೀಮತಿ ಎ. ನೇತ್ರಾವತಿಬಾಯಿ (೧೯೬೯-)

ಒಪ್ಪೋತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ಆರ್. ಶೇಷಗಿರಿ (೧೯೬೯-)
ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ್ (೧೯೭೦-)
ಶ್ರೀ ಕೆ. ಎಸ್. ಮಧುಸೂದನ (೧೯೭೦-)

ಪಟ್ಟಿಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ (೧೯೫೫-)

ಅಟೆಂಡರುಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ (೧೯೬೫-)
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ (೧೯೬೬-)

ಜವಾನರು

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಪ್ಪ (೧೯೬೮-)
ಶ್ರೀ ರೇವಯ್ಯ (೧೯೬೮-)